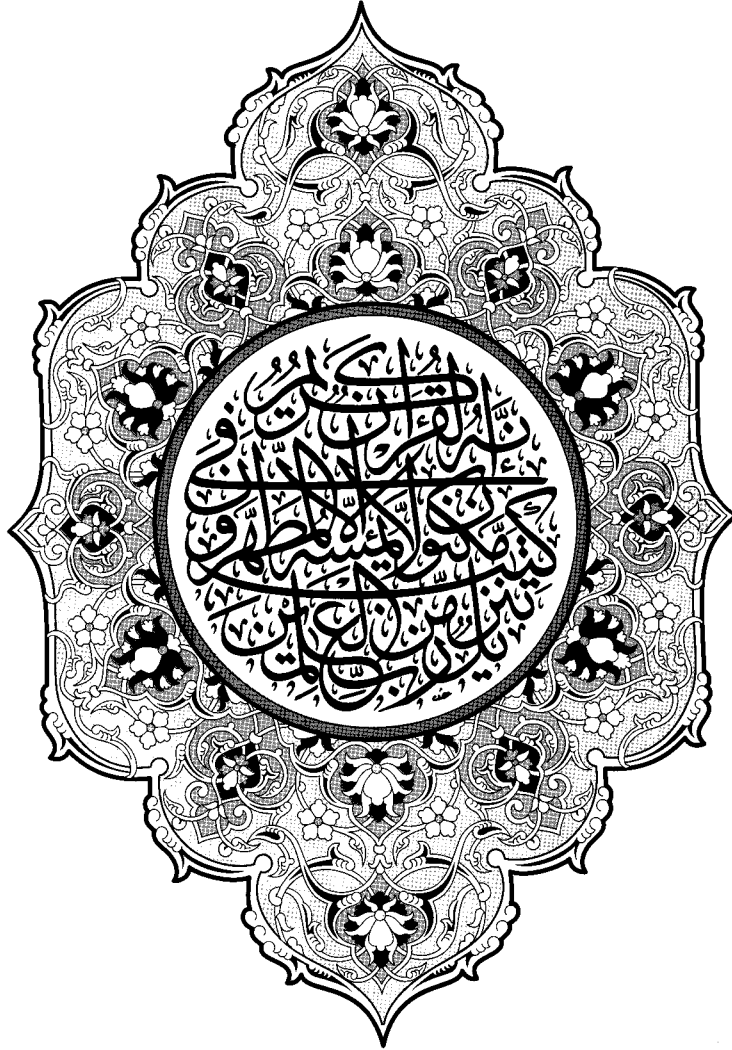

قرآن کریم
ترجمہ اور تفسیر
پہ پینتورثہ کنبی

القرآن الكريم

وَتَرْجَمَهُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرَهُ
إِلَى لُغَةِ الْبَشَرِ

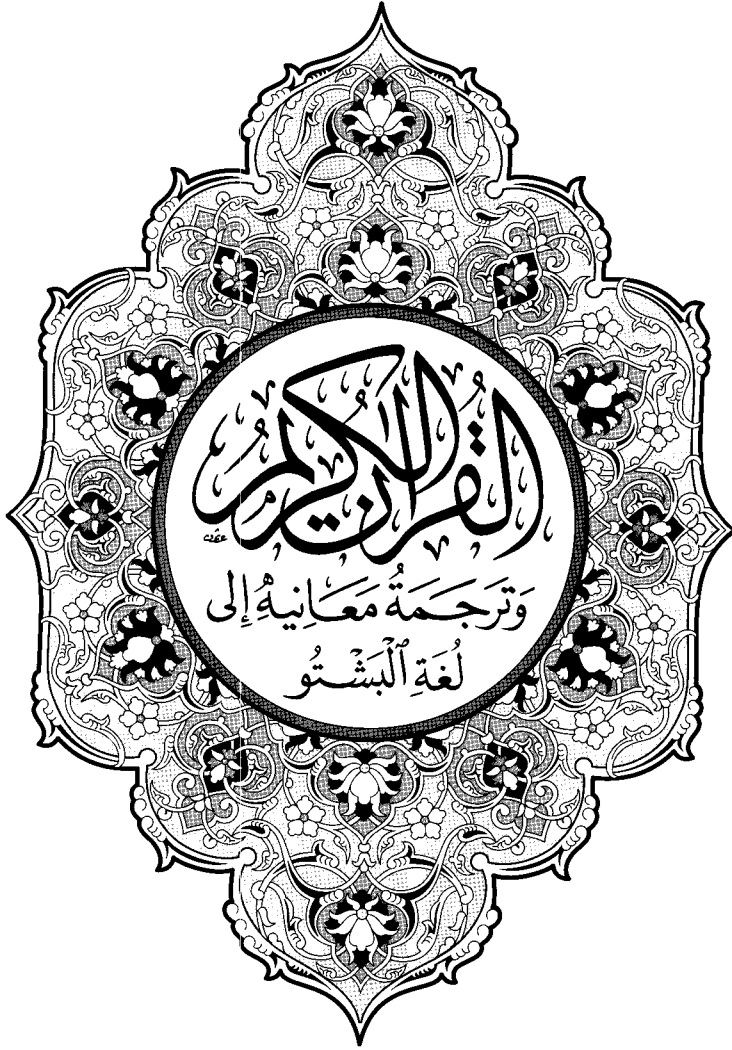
إِنَّا نَحْنُ رَبُّهَا الذِّكْرُ وَإِنَّا لَلْحَقُّ الْمُبِينُ

ددي قرآنکريم او ورسره دپښتو ترجمي او تفسير دچاپ دامر سعادت د
حرمينو شريفينو خادم پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود ته حاصل شو

تَشْرِيفَ بِالْأَمْرِ نَطِيعَةً هَذَا الْمُصْحَفِ الشَّرِيفِ وَتَرْجُمَةً مَعَانِيهِ
خَاتَمِ الْمَوْلَانِ الشَّرِيفِ بْنِ الْمَلِكِ سَلْمَانَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ السُّعُودِ
مَلِكِ الْمَمْلُوكَةِ الْعَرَبِيَّةِ السُّعُودِيَّةِ

وَقَفَّ لِلَّهِ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ
الْمَلِكِ سَيِّدَمَانَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ
وَلَا يَجُوزُ بَيْعُهُ
يُوزَعُ مَجَانًّا

المجلد الأول

من بداية سورة الفاتحة إلى نهاية سورة الأرف

محمد بن الملك فهد بن طه بن عبد العزيز آل سعود الشريفي

دا قرآن کریم د پښتو ترجمی او تفسیر سره د خادم
الحرمین الشریفین پاچا سلمان بن عبد العزیز آل سعود
لخوا د الله تعالی د رضا لپاره وقف دی
خرخول یې منع دي
وړیا ویشل کیږي

لومړی ټوک

د سورة الفاتحة له پیل څخه د سورة الكهف تر پای پوری

په مدینه منوره کښی د قرآن کریم د چاپ لپاره د پاچاهد چاپخانه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمة

بقلم معالي الشيخ: صالح بن عبدالعزيز بن محمد آل الشيخ
وزير الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد
المشرف العام على المجمع

الحمد لله رب العالمين، القائل في كتابه الكريم:

﴿... قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ﴾.

والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، نبينا محمد، القائل:
«خيركم من تعلم القرآن وعلمه».

أما بعد:

فإنفاذاً لتوجيهات خادم الحرمين الشريفين، الملك سلمان بن عبدالعزيز آل سعود،
- حفظه الله -، بالعناية بكتاب الله، والعمل على تيسير نشره، وتوزيعه بين المسلمين، في مشارق
الأرض ومغاربها، وتفسيره، وترجمة معانيه إلى مختلف لغات العالم.

وإيماناً من وزارة الشؤون الإسلامية والأوقاف والدعوة والإرشاد بالمملكة العربية السعودية بأهمية
ترجمة معاني القرآن الكريم إلى جميع لغات العالم المهمة تسهيلاً لفهمه على المسلمين الناطقين بغير العربية،
وتحقيقاً للبلاغ المأمور به في قوله ﷺ: «بلغوا عني ولو آية».

وخدمة لإخواننا الناطقين بلغة البشتو يطيب لمجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة
أن يقدم للقارئ الكريم هذه الترجمة لمعاني القرآن الكريم إلى لغة البشتو المسماة بـ «تفسير كابل» وهي التي
أعدّها هيئة من علماء أفغانستان بتحويلها من اللغة الأردية، وقد راجعها من قبل المجمع لجنة مؤلفة من
الدكتور محمد بلال محمد أمين، والدكتور عبد السميع عبدالأول، والدكتور إسماعيل محمد عبد الغفار.

ونحمد الله سبحانه وتعالى أن وفق لإنجاز هذا العمل العظيم الذي نرجو أن يكون خالصاً لوجهه
الكريم، وأن ينفع به الناس.

إننا لنندرك أن ترجمة معاني القرآن الكريم -مهما بلغت دقتها- ستكون قاصرة عن أداء المعاني العظيمة
التي يدل عليها النص القرآني المعجز، وأن المعاني التي تؤدّيها الترجمة إنما هي حصيلة ما بلغه علم المترجم في
فهم كتاب الله الكريم، وأنه يعترها ما يعترى عمل البشر كله من خطأ ونقص.

ومن ثم نرجو من كل قارئ لهذه الترجمة أن يوافي مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة النبوية
بما قد يجده فيها من خطأ أو نقص أو زيادة للإفادة من الاستدراكات في الطباعات القادمة إن شاء الله.

والله الموفق، وهو الهادي إلى سواء السبيل، اللهم تقبل منا إنك أنت السميع العليم.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سريره

د اسلامي چارو، اوقافو، دعوت او ارشاد وزير او په مدينه منوره
کښی دقرآنکریم د چاپ لپاره د پاچا فهد مرکز د اعلى
سرپرست عاليقدر شيخ صالح بن عبد العزيز بن محمد آل الشيخ ليکنه

الحمد لله رب العالمين، القائل في كتابه الكريم: ﴿... فَدَجَاءَ كُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ﴾ المائدة: ١٥،
يعني بي شکه تاسو ته د الله تعالى لخواړيا او داسی کتاب راغلي دي چه پخپله هم واضح او د حق او باطل واضح
کونکي هم دي، يعني قرآنکریم.

والصلاة والسلام على أشرف الأنبياء والمرسلين، نبينا محمد القائل: «خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ»، يعني
په تاسو کښی بهتر او غوره هغه شوک دي چه پخپله قرآنکریم زده کړي، او هم بي نورو ته وښايي... أما بعد:
د سعودی عربستان پاچا خادم الحرمين الشريفين سلمان بن عبد العزيز آل سعود حفظه الله دهغه امر په اساس
چه په قرآنکریم دي هر اړخيز اهتمام وشي، او د نړی په شرق او غرب کښی دی مسلمانانو ته قرآنکریم او د هغه
د معانيو ترجمه او تفسير په بيلايلو ژبو سره خپور او ورورسول شي.

همداراز د اسلامي چارو، اوقافو او دعوت وارشاد وزارت پدی باور دي چه د قرآنکریم د معانيو ترجمه او تفسير
د نړی مهمو ژبو ته ژباړل خورا ډير اهميت لري، تر خو چه غير عرب مسلمانان په قرآنکریم او د هغه په معنی او
تفسير او په هغی کښی په الرېل شوو احكامو باندي په آسانی سره پوهه شي، او د رسول الله ﷺ هغه حکم عملي شي
چه فرمايي: «بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً»، يعني شما لخوا د دين احكام نورو خلکو ته ورسوی اگر که يو آيت کریمه هم وي.
نو په همدی خاطر د پښتنو او پښتو لوستونکو وروپو سره د خواخوږی او د هغوی د خدمت لپاره په مدينه
منوره کښی د قرآنکریم د چاپ لپاره د پاچا فهد د چاپونی مرکز ډير په خوشحالی سره پښتنو او د پښتو ژبی
لوستونکو وروپو ته دقرآنکریم د معانيو دا ترجمه او تفسير وړاندی او (ډالی) کوي.

دا ترجمه او تفسير په اصل کښی په اردو ژبه ليکل شوي وو، او بيا د افغانستان د علماؤ د يو ټولي لخوا پښتو
ژبی ته ژباړل شوې، چه په «کابلي» تفسير شهرت لري، او د «مجمع» لخوا د يو علمي هيئت (دكتور محمد بلال
«امينی»، دكتور عبد السمیع، او دكتور اسماعيل) لخوا د هغی مراجعه او نظر ثاني شوې دي.

د الله جل جلاله ډير شکر گزار يو چه ددي لوي کار د پوره کيدو توفيق يي راکړ، او د الله سبحانه وتعالی څخه
اميد لرو چه زمونږ دا عمل خالص د خپلی رضا لپاره وگرزوي، او ددي جوگه شي چه خلک ورڅخه استفاده وکړي.

مونږ پوهیږو چه د قرآنکریم د معانيو ترجمه او ژباړه - که هر خومره دقیقه هم وي - کله د هغو لويو معانيو
ترجماني کولې شي کوم چه د قرآنکریم په الفاظو کښی نغښتی وي؛ ځکه دا ترجمه خو يواځی د هغو معانيو
تعبير او ژباړه ده چه د مترجم او ژباړن علم د قرآنکریم په پوهه او فهم کښی ورته رسيدلي دي.

نو دا ترجمه او تفسير هم لکه د هر انساني او بشري عمل په څير د خطا او نقصان څخه محفوظ نه ده، نو له دی کبله له
هر محترم لوستونکي څخه هیله کوو چه که پدي ترجمه کښی ورته کومه خطا کمې او يا هم زیاتي په مخه ورشي، نو په
نبوي مدينه کښی د قرآنکریم د چاپ مرکز «مجمع الملك فهد» ته دي راوستوي، تر خو چه په راتلونکو چاپونو کښی
ورڅخه استفاده وشي إن شاء الله تعالى، والله الموفق وهو الهادي الى سواء السبيل، اللهم تقبل منا إنك أنت السميع العليم.

د قرآنکریم د ترجمی او تفسیر په هکله لنډه معلومات

تمهید

قرآنکریم د الله تعالی هغه کلام دې چې حروف او معاني یې په خپل پیغمبر محمد ﷺ باندې رالیرلي دي، داسې پیغمبر چې د ټولو عالمونو لپاره رحمت دې، او هم مؤمنانو ته په نعمت او راحت زیږي ورکونکې او سر غړوونکو ته له عذاب او جهنم څخه وپروونکې دې، چې د الله تعالی په امر باندې دالله تعالی دین ته بلونکې او د عالم لپاره رڼا کوونکې خیراغ دې.

په راتلونکو څو صفحو کښې دقرآنکریم او دهغه د پیغام لنډه پیژندنه د لوستونکو مخی ته وړاندې کوو:

د قرآنکریم پیژندنه:

لومړې: د قرآنکریم پیژندنه، او دهغه د نومونو او صفتونو بیان:

قرآنکریم د الله جل جلاله هغه کلام دې چې پخپل پیغمبر محمد ﷺ یې نازل کړې دې، او دقرآنکریم لفظ او معنا دواړه رسول الله ﷺ ته د وحیی په واسطه راغلي دي، په مصاحفو او قرآنکریمونو کښې لیکل شوي دي، او په تواتر سره له محمد ﷺ څخه تر اوسه پوری رانقل شوي دي، تلاوت او لوستل یې عبادت ګرزول شوي، او په لمونځونو کښې لوستل یې هم متعین دي.

او دا ډول وحیی چې الله سبحانه و تعالی په محمد ﷺ باندې نازله کړې ده، الله جل جلاله په قرآنکریم باندې نومولی ده، لکه چې فرمایي: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا﴾ الدهر: ۲۳، یعنی بیشکه مونږ په تا باندې - اې محمد - قرآنکریم لږ لږ او د ضرورت او حاجت په مناسبت رالیرلي دي؛ ځکه د قرآنکریم شان دا دي چې ولوستل شي، تلاوت یې وشي او مهمل پرینسودل شي.

همداراز الله جل جلاله ورته «الکتاب» هم ویلي دي، لکه چې فرمایي: ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ النساء: ۱۰۵، یعنی الله عز وجل فرمایي: بیشکه لیرلي مو دي تا ته - اې محمد ﷺ - دا کتاب - قرآنکریم - په حقه؛ نو کتاب ورته ځکه ویل شوي چې د قرآنکریم شان دا دي چې ولیکل شي، او مهمل پرینسودل شي، تر څو له ضایع کیدو څخه وژغورل شي.

همدارنگه الله تعالی د قرآنکریم مختلف صفتونه بیان کړي دي، لکه:

«فرقان» یعنی: د حق او باطل ترمنځ فرق کونکې او بیانوونکې.

«ذکر» یعنی: پند او نصیحت.

«هُدًى» یعنی: پخپله هدایت، او هم هدایت کوونکې.

«نور» یعنی: پخپله رڼا، او مؤمنانو ته رڼا کوونکې.

«شفاء» یعنی: د روحي او بدني مرضونو لپاره روغتیا او شفا ده.

«حکیم» یعنی: د حکمتونو کتاب.

«موعظة» یعنی: د وعظ او نصیحت کتاب.

او همداسی نور ډیر صفتونه چه د قرآنکریم په لوي شان او دهغه درسالت په کمال باندي دلالت کوي، الله تعالی پخپل قرآنکریم کښی یاد کړي دي.

قرآنکریم ته «مُصْحَف» ځکه ويل کيږي چه د «مصحف» کلمه له هغه صحيفو څخه اخستل شوی ده چه قرآنکریم به ورباندي ليکل کيدلو.

او د «مصحف» نوم د صحابه کرامو رضي الله عنهم لخوا په هغه ليکل شوي کتاب باندي ايښودل شوي چه قرآنکریم پکښی ليکل شوي دي.

قرآنکریم د الله جل جلاله لخوا هغه وحیي ده چه جبریل عليه السلام د الله تعالی لخوا زمونږ د پيغمبر محمد ﷺ په زړه باندي نازل کړې دي، لکه چه الله جل جلاله فرمايي: ﴿وَأَنزَلْنَاكَ بِاللَّيْلِ نَزْلًا وَمِنَ اللَّيْلِ أَنزَلْنَاهُ فَتَلَا بِهِ نُورًا وَبِالنُّزُولِ بِهِ نَسْتَدِينُ﴾ * عَلٰى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ * بِلسانِ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿ الشعراء: ۱۹۲-۱۹۵.

ترجمه: بیشکه ددی قرآنکریم نازلیدل د عالمیانو د پالونکي لخوا شويدي، او راوړونکي يي جبریل أمين عليه السلام دي، او نازل کړې يي دي ستا پر زړه - آی محمد ﷺ -؛ ددي لپاره چه ته د الله سبحانه و تعالی له عذابونو څخه د ویروونکو له جملی ځینی شی، او دا قرآنکریم په واضحه عربي ژبه باندي دي.

او زمونږ خور پيغمبر محمد ﷺ له نورو پيغمبرانو عليهم الصلاة والسلام څخه بدل او نا آشنا کوم شې نه دي راوړې؛ ځکه دده وروڼو مخکنيو پيغمبرانو عليهم الصلاة والسلام ته به هم جبریل عليه السلام له الله تعالی څخه وحیي راوړله، او الله جل جلاله پخپله ددي لوي امانت د اداء لپاره هغه څوک غوره کوي چه ورته خوښه يي شي، الله سبحانه و تعالی فرمايي: ﴿أَلَمْ يَصْطَفِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ﴾ الحج: ۷۵.

ترجمه: الله سبحانه و تعالی غوره کوي له فرستو نه رسولان، او هم يي غوره کوي - پيغمبران - له انسانانو څخه، بیشکه الله جل جلاله اوریدونکي او لیدونکي دي.

او الله عز وجل هغه څوک ډیر ښه پيژني چه د رسالت او نبوت لپاره صالح او مناسب وي، او هم هغه څوک چه ددي امانت لپاره صالح نه وي؛ ځکه دا ټول خلک د الله تعالی مخلوق دي، او هم هغه يي ښه پيژني، الله سبحانه و تعالی فرمايي: ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ﴾ القصص: ۶۸.

ترجمه: ستا رب جل جلاله پيدا کوي هغه څه چه وي يي غواړي، او غوره کوي هغه څوک چه وي يي غواړي.

دوهم: د قرآنکریم نزول:

په پيغمبر محمد ﷺ باندي د وحیي نزول د دوشنبی په ورځ د رمضان د میاشتی په اوولسم تاريخ، شپږ سوه لسم ميلادي کال باندي په غار حراء کښی شروع شو، چه حراء دمکی مکرمی له غرونو څخه يو غر دي، کله چه جبریل عليه السلام محمد ﷺ ته غار حراء ته راغلو او دا آياتونه يي ورباندي نازل کړل چه: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * إقرأ وربك الأكرم * الذي علم بالقلم * علم الإنسان ما لم يعلم﴾ العلق: ۱-۵.

ترجمه: ولوله! په نوم دهغه رب او پالونکي چه دا هر څه يې پيدا کړي دي، او انسان يې له يوي ټوټې ويني څخه پيدا کړې دې، ولوله، او ستا رب او پالونکې ډير عزتمند او د مهرباني خاوند دې، هغه الله چه نبودنه يې کړې ده په قلم باندي، او انسان ته يې هغه څه بنودلي دي، چه مخکې له دي څخه پري نه پوهيده.

او دقرآنکریم همدا آياتونه لومړني آياتونه دي چه په رسول الله ﷺ باندي نازل شوي دي.

بيا پيغمبر ﷺ له دغه آيتونو سره خپل کور ته په داسې حال کښې لاړ چه زړه يې له ويري څخه ريږده، او خپله قصه يې خپلې بي بي أم المؤمنین خديجه بنت خويلد رضي الله عنها ته وکړه، او ورته يې وويل: «بي شکه چه زه خو پخپل ځان باندي ووريدم».

هغې ورته وويل: «هيڅکله داسې نه ده، ته مه ويرېره، بلکه ته خوشحاله او مطمئن شه؛ زما دې په الله تعالی قسم وي چه الله تعالی هيڅکله تانه شرموي؛ ځکه ته له خپلوانو سره خپلوي پالی، او له هغوي سره نيکي او ښيگړه کوي، او په خبرو کښې رښتيا وايي، او ټپ شوی او کمزوری له ځان سره په سورلی سوروی، او ميلمنو ته ميلستيا ورکوي، او په هر ډول پېښو کښې له خلکو سره مرسته او کومک کوي».

بيا يې هغه ورکه بن نوفل ته بوتلو؛ ځکه هغه يو عالم او هوشيار سړې وو، نو خديجې رضي الله عنها ورته وويل: «أى کاکا! ته خودي ددي وراره قصه واوره» چه دې څه وايي؟

کله چه پيغمبر ﷺ خپله قصه وکړه، او هغه څه چه يې ليدلي وو ورته يې وويل، ورکه بن نوفل ورته وويل: «همدا ناموس يعنی جبريل عليه السلام همغه پرښته ده چه موسى عليه السلام ته يې هم وحی راوړې وه، اي ارمان چه زه په هغه وخت کښې يو تکړه ځوان واي، او ارمان چه زه په هغه وخت کښې ژوندې واي کله چه تا خپل قوم له خپل کلي کور څخه وباسي» يعنی ما به ستا مرسته او کومک کړې وو.

نو رسول الله ﷺ ورته وويل: (آيا دوي به ما له خپل کلي هم وباسي؟)، ورکه ورته وويل: «هو، هيچا دغه ستا په خير دين نه دې راوړې مگر له هغه سره دښمني شوی ده، او که زه هغه وخت ته ورسيدم چه ته پکښې ددغه دين اعلان کوی نو زه به ستا په کلکه مرسته او کومک وکړم»، خو ورکه بن نوفل بيا لږ وخت وروسته وفات شو.

او قرآنکریم په رسول الله ﷺ باندي ټول يو ځل نه دې نازل شوې، لکه چه مخکني کتابونه په پخوانيو پيغمبرانو عليهم الصلاة والسلام باندي ټول يو ځل نازل شوي وو.

بلکه قرآنکریم ددرويشو کلنو په زمانه کښې لږ لږ او ټوټه ټوټه نازل شوې دې، کله به پوره سورت نازلیده، او کله به د کوم سورت يو څو آياتونه نازلیدل.

د قرآنکریم په لږ لږ او ټوټه ټوټه نازلیدو کښې حکمت دا وو چه د خور پيغمبر محمد ﷺ زړه ورباندي کلک او قوي شي، او کله چه جبريل عليه السلام ورته وحی راوړي نو ده ته ورباندي قوت حاصلېږي او ملا يې پری کلکېږي؛ تر څو د پيغمبري په لمړنيو شپو کښې د مشرکانو د سرغړونې او سر تمبگې، او دهغوي ددي دين سره ددښمنۍ په مقابل کښې ورته قوت او ثابت قدمي حاصله شي.

لکه چه الله سبحانه و تعالی فرمايي: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ نَزَّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ جُمْلَةً وَّاحِدَةً كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ

ترجمه: او وايي کافران چه: ولی نه نازلولې شي په محمد ﷺ باندي قرآنکریم ټول يو ځلی؟ نو فرمايي الله جل جلاله چه: نازل کړې مو دې دا قرآنکریم لږ لږ ددي لپاره چه قوي کړو پدي قرآنکریم سره زړه ستا- په حفظ او فهم د معنی سره- او لوستلې دې مونږ دا قرآنکریم پر تا باندي لږ لږ په آرام لوستلو سره.

همداراز د قرآنکریم په لږ لږ نزول کښی یوه بله تربوي او روزنيزه گټه شته او هغه دا چه مؤمنان هم د قرآنکریم په زده کړه او د هغه د احکامو په پوهیدو کښی په تدریجي شکل سره اشنا شي، چه پدي توگه د هغی زده کول په هغی باندي په عمل کولو کښی وار او تدرج وکړې شي؛ ترڅو د هغی زده کول او پری پوهیدل، او هم په هغی باندي د کفر او شرک له تیارو څخه د ایمان او توحید رڼا طرف ته وتل ورته آسان وي.

دریم: د قرآنکریم تدوین او لیکنه:

د نصوصو د حفظ او ساتني تر ټولو ښه وسیله د هغه لیکل دي، او هغه نص او خبره چه ونه لیکل شي د هیریدو امکان او احتمال یی ډیر وي، او هر کله چه قرآنکریم د قیامته پوری د خلکو د هدایت او لارښوونی لپاره نازل شوې وو، نو ډیر ضروري او اړین وو چه ولیکل شي.

نو ځکه خو قرآنکریم د پیغمبر محمد ﷺ له ځانگړی اهتمام څخه برخمن وو، پدي غرض یی خپلو ځینو هغو ملگرو او اصحابو رضي الله عنهم ته - چه لیک لوست یی زده وو- امر کړې وو چه قرآنکریم ولیکي، او هغوی یی د قرآنکریم لپاره خپل کاتبان او لیکوالان ټاکلي وو، چه په هغوی کښی ډیر مشهور زید بن ثابت الأنصاري رضي الله عنه وو.

په رسول الله ﷺ چه به کله د قرآنکریم وحیی راغله، نو لومړې به یی هغه پخپله حفظ کولو، او بیا به یی دغه وحیی یو کاتب او لیکوال صحابي باندي ولوستلو چه ویی لیکي، او ویل به یی: (ضعوا هذه الآيات في السورة التي يُدكرُ فيها كذا وكذا).

یعنی دا آیاتونه په هغه سورت کښی کیردی چه فلانی فلانی شي یادونه پکښی شوی ده.

نو هغوی ته به یی ددغه آیاتونو لپاره همغه ټاکلې سورت او دهغو ځای ورپه گوته کړ، او امر به یی وکړ چه دغه آیاتونه پکښی ولیکل شي، بیا به یی د هغه نازل شوي قرآنکریم په هکله خپلو صحابه کرامو رضي الله عنهم ته امر وکړ چه په دغو آیاتونو ځان پوهه کړي، او هم دغه آیاتونه حفظاً له یادو زده کړي، او په همدی توگه ټول قرآنکریم زمونږ دخوږ رسول الله ﷺ په ژوند کښی په ټوټو او څرمنو کښی ولیکل شو.

او جبریل علیه السلام به له رسول الله ﷺ سره هر کال یو ځل قرآنکریم اړولو، او په هغه کال چه رسول الله ﷺ وفات کیدلو دوه ځلی یی ورسره واپولو، او دا اړول د سورتونو او آیاتونو په همدی ترتیب سره وو چه اوس په مصاحفو کښی لیکل شوې دې، او د مسلمانانو په لاس کښی وجود لري؛ تر څو د الله تعالی هغه وینا رښتینی او محققه شي چه فرمایي: ﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾ * فَاذْأَقْرَأَهُ نَأْتِيَهُ قُرْآنَهُ﴾

ترجمه: بیشکه پر مونږ باندې راجمع کول او راټولول ددې قرآنکریم دې په سینه ستا کښې، او لوستل ددې قرآنکریم دې پر ژبه ستا، نو کله چه مونږ ولوست دا قرآنکریم په ژبه د ملانکو، نو ته یې متابعت وکړه ددغه لوستلو، یعنی غوږ ورته نیسه.

همدارنگه الله سبحانه و تعالی فرمایلي دي: ﴿سُنُّرُكَ فَلَا تَنْسَى﴾ (الأعلى: ٦).

ترجمه: زر دې چه مونږ به ولولو پر تا باندې قرآنکریم په ژبه د جبریل اې محمد ﷺ نو بیا به یې ته نه هیروی.

خلورم: په صحیفو او ورقو کښې د قرآنکریم راجمع کول او راټولول:

د رسول الله ﷺ له وفات څخه وروسته لومړني راشد خلیفه ابوبکر الصديق رضي الله عنه امر وکړ چه قرآنکریم په منظمو او مرتبو صحیفو کښې راټول شي؛ ځکه که د قرآنکریم حافظان وفات شي او یا هم هغه ټوټې او څرمنې چه قرآنکریم ورباندې لیکل شوې دي، تلف شي، نو چه دقرآنکریم کومه برخه له منځه ولاړه شي، او ددې کار مشري د وحیې پخواني کاتب او لیکوال زید بن ثابت رضي الله عنه په غاړه واخستله.

او کله چه قرآنکریم راټول شو، او د هغې دوباره کتنه او له صحت څخه ښه تأکد وشو چه دا لیکلې مصحف له هغه قرآن سره بلکل موافق او مطابق دې کوم چه په ټوټو او څرمنو کښې لیکل شوې او له هغه سره چه خلکو حفظاً په یادو یاد کړې وو، بیا نو دغه مصحف د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په کور کښې وساتل شو.

او کله چه هغه وفات شو، نو بیا ددوهم خلیفه عمر بن الخطاب رضي الله عنه په کور کښې وساتل شو، او کله چه هغه هم وفات شو، نو د أم المؤمنین حفصة بنت عمر رضي الله عنهما په کور کښې وساتل شو. او کله چه د اسلام مقدس دین په نړۍ کښې خپور شو، او مسلمانان دی ته اړ شول چه له دوي سره دی لیکل شوي قرآن کریمونه وي چه په هغو کښې قرآنکریم لولي، نو ځینی صحابه کرامو رضي الله عنهم دریم خلیفه عثمان بن عفان رضي الله عنه ته مشوره ورکړه چه د ټولو مسلمانانو لپاره یو مصحف ولیکل شي، او په هغې باندې ټول مسلمانان سره راټول شي، او د اوسنو او روستنو مسلمانانو لپاره د امام او معتمدی نسخې په توگه وټاکل شي، نو عثمان بن عفان رضي الله عنه د صحابه کرامو هغه یو ټولي ته امر وکړ چه د قرآنکریم له حافظانو څخه وو، او لیکل یې هم زده وو، چه دغه کار په غاړه واخلي، چه ددوي سر کښې هم زید بن ثابت رضي الله عنه راتلو.

او په دی کار کښې ددوي اعتماد به په هغه مصحف او صحیفو باندې وي چه د ابوبکر الصديق رضي الله عنه په وخت کښې پکښې قرآنکریم لیکل شوې وو، نو هغوی دغه ټولې صحیفې په یو مصحف کښې راټولې کړې، او له هغې څخه یې څو نسخې ولیکلې، او هر یو لوي اسلامي ښار ته تری یوه یوه نسخه ولیږل شوه، او بیا یې نورو مسلمانانو ته امر وکړو چه له دغې معتمدی نسخې څخه ځانته نور مصاحف ولیکي.

اوس په نړۍ کښې ټول مصحفونه - هغه که خطي نسخې وي، او که چاپ شوي مصحفونه وي - ددې ټولو اصل همغه مصحفونه دي چه د عثمان بن عفان رضي الله عنه په زمانه کښې لیکل شوي او

بیا نورو غټو غټو اسلامي بنارونو ته لیرل شوي دي، او ټول له هغو سره یو شان دي، او له هغو سره هیڅ اختلاف - په نص او ترتیب کښی - نلري.

او تر نن ورځی همدا لړی روانه ده چه مسلمانان د مصحف شریف په چاپولو ډیر ښه اهتمام کوي، او د چاپ دنوو وسایلو او نوی ټکنالوژی سره برابر او له هغو څخه په استفاده مسلمانان کوشنښ کوي چه دقرآنکریم د نص ضبط په ډیره ښه اعلی درجی سره وشي، او په هغه رسم او طرز باندي ولیکل شي په کوم چه د عثمان بن عفان رضي الله عنه په زمانه کښی لیکل شوې وو، کوم چه په رسم عثمانی باندي پیژندل کیږي.

په نبوي مدینه کښی د قرآنکریم د چاپ لپاره د ملک فهد مرکز هم ددغی لړی یوه ښکاره ښه ده، چه په قرآنکریم او دهغی په خدمت باندي د مسلمانانو عموماً او سعودي عربستان د حکومت خصوصاً د ډیر زیات اهتمام او حرص ښکارندوي دې، چه دوي خپل نهایی کوشنښ او زیار یاسي چه په ډیر ښه ډول د قرآنکریم خدمت وشي او د نړی مسلمانان په آسانی سره وکولې شي چه قرآنکریم ورته په ډیر ښایسته چاپ، مزیدار شکل، ښه تجلید او په پوره حفظ او اتقان سره په لاس ورشي.

پنځم: د مصحف شریف ترتیب او تقسیم:

قرآنکریم د «الفاتحة» په سورت باندي شروع کیږي، او د «الناس» په سورت باندي پای ته رسیږي، او ټول سورتونه یې (۱۱۴) یو سل او خوارلس دي، او دا ترتیب یې توقیفی دې، یعنی له رسول الله ﷺ څخه رانقل شوې دې، او همدا موجوده مصحف په نزولي ترتیب باندي مرتب نه دې؛ ځکه په نزول کښی لومړنې سورت د «العلق» سورت دې، او هغه په مصحف کښی (۹۶)م سورت دې، او صحابه کرامو رضي الله عنهم به د آیاتونو او سورت ترتیب د رسول الله ﷺ له قراءت څخه پیژندلو، کله چه به هغه ﷺ قرآنکریم لوستلو.

او اوسني مصاحف (۳۰) دیرش پارو ته ویشل شوې دې، او هره پاره یې دوه (نصفونو، نیمو) او څلورو پاوونو ته ویشل شوی ده، او دا تقسیم اکثریې د علماوو د اجتهاد په اساس دې، او غرض یې دا دې چه د قرآنکریم لوستل ورته پدی شکل آسان وگرزي، او په تلاوت او حفظ کښی مسلمانان وکولې شي اندازه یې کړي، او په آسانه یې اندازه وپیژني.

شپږم: د قرآنکریم زده کول:

مسلمانانو د قرآنکریم په زده کولو او دهغی د نص په حفظ کولو او دهغی په تلاوت او لوستلو باندي ډیر سخت اهتمام کړې دې، تر څو هغه شان یې ولولي لکه چه په رسول الله ﷺ باندي نازل شوې دې، د صحابه کرامو رضي الله عنهم قاریانو او حافظانو دغه قرآنکریم - هغه شان چه یې له رسول الله ﷺ څخه زده کړې وو - خپلو شاگردانو تابعینو ته ورزده کړ، تر څو دقرآنکریم نص یې ورته ضبط کړ، او په هر آیت کریمه کښی به یې ودرول تر څو په معنای ښه پوهه شي، چه په دي توگه تابعین رحمهم الله په قرآنکریم ښه پوهه شول، او هم یې پری عمل کول زده کړل.

بیا د تابعینو حافظانو او دقرآنکریم متخصصینو علماو د قرآنکریم د لوست او لولولو لپاره مدرسې جوړې کړې، او په هغه طریقه به یې خپلو شاگردانو ته قرآنکریم ورزده کولو کومه طریقه چه دوي له

صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه زده کړې وه، لکه په مختلفو وجوهو سره دقرآنکریم تلاوت کول، د نص ضبط او حفظ، د حروفو او کلماتو شمار، د سورتونو او آیاتونو ترتیب، د قراءت اتقان او د ترتیل کیفیت، نو پدې ډول همغه شان چه دوي قرآنکریم زده کړې وو، همغه طریقه مسلسل پاتې شوه، چه قرآنکریم لفظ او معاني زده کيږي، او الفاظ يې حفظاً ياد کيږي، او په همغه ډول لوستل کيږي، او هر زده کونکې يې له خپل شيخ او معلم او قاري څخه مخامخ خوله په خوله په عربي فصیحه ژبه ترو تازه - لکه څرنګه چه په رسول الله ﷺ باندې نازل شوې وو - زده کوي.

قرآنکریم په بيلا بيلو قراءتونو باندې لوستل کيږي، چه په حقيقت کښې دا د قرآنکریم د کلماتو، حروفو، او په هغه د نطق د طریقی څرنګوالي ښايي.

او دا قراءتونه هم تابعينو رحمهم الله له خپلو استاذانو حافظانو او قاريانو صحابه کرامو رضي الله عنهم څخه زده کړي وو، او هغوي هم له رسول الله ﷺ څخه مخامخ زده کړي وو، او هغوي ته يې په دغه قراءتونو باندې د قرآنکریم د لوستلو اجازه هم ورکړې وه.

له دغه قراءتونو څخه په دې وخت کښې ډير مشهور يې:

۱/ د عاصم رحمه الله قراءت دې کوم چه دهغه شاګرد حفص بن سليمان رحمه الله يې روايت کوي.

۲/ د نافع رحمه الله قراءت دې کوم چه دهغه شاګرد عثمان بن سعيد يې - چه د «ورش» په لقب

شهرت لري - روايت کوي.

او له دوي څخه يو ددوړي رحمه الله روايت دې چه له عمرو البصري رحمه الله څخه يې نقل کوي، او همدا شان د قالون روايت چه له نافع رحمه الله څخه يې نقل کوي.

اووم: د قرآنکریم تفسير:

د قرآنکریم د تفسير معنی: يعنی د هغی د معانيو وضاحت او بيان، او ديو کلام او خبری څخه هدف او مقصد هم تر هغه په لاس نه راځي تر څو چه اوريدونکې دهغه په معانيو او مفهوم پوهه نشي؛ نو ځکه خو الله تعالی د قرآنکریم لوستونکي دي ته هڅولي دي چه د قرآنکریم د معانيو په فهم او تدبر کښې سوچ او فکر وکړي، او هغه په پوره کوشښ زده کړي، لکه چه الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ ص: ۲۹.

يعنی الله تعالی فرمايي: دا قرآنکریم داسی کتاب دې چه مونږ تاته - اي محمد ﷺ - در نازل کړې دې، د برکت والا کتاب دې، او ددي لپاره مو درليږلې دې چه دا خلک يې په آیاتونو کښې سوچ تدبر او فکر وکړي، او بل ددي لپاره چه عقلمند خلک ورڅخه پند او نصيحت واخلي.

او د تدبر معنی: په هغه پوهيدل او په هغه کښې سوچ او فکر کول.

کله چه به صحابه کرامو رضي الله عنهم ته د کوم آيت کریمه په معنی کښې اشکال پيدا شو او پوهه به پری نشو، نو رسول الله ﷺ به ورته د هغی تفسير او توضیح کوله، خو لدې کبله چه هغوي په هغه وخت کښې په لغت عربي کښې ښه مهارت لرلو، او قرآنکریم هم د هغوي په ژبه نازل شوې وو، نو د قرآنکریم د ډيرو آیاتونو د تفسير له پوښتنی څخه مستغني وو؛ ځکه دغه ډير څه هغوي ته معلوم

او ورځرگند وو، خو څومره چه کلونه او زمانه تيره شوه، او د نبوت د زماني نه خلک لری شول، نو هغومره د خلکو تفسیر ته ضرورت زیات شو.

نو هغه څه چه د قرآنکریم د آیاتونو په تفسیر کښی له رسول الله ﷺ، صحابه کرامو رضي الله عنهم او دهغوئ له شاگردانو تابعینو څخه رانقل شوي دي د علم تفسیر لومړنی اساس تشکیلوي، چه هغی ته د علم تفسیر په اصطلاح کښی تفسیر بالمأثور وايي، کوم چه د قرآنکریم په فهم او پوهه کښی ډیره مهمه وسیله گڼل کیږي.

ځکه دا ډول روایات مونږ ته د قرآنکریم په هکله د لومړنیو پیړیو فهم او پوهه څرگندوي؛ ځکه هغه پخوانی پیړی د قرآنکریم په فهم او د الله تعالی او در رسول الله ﷺ په مراد باندي تر نورو ښه پوهیدل؛ پدي سبب چه یو خو هغوئ په لغت عربي کښی ډیره پوهه لرله، او بل دا چه دوی هغه واقعات پخپله پخپلو سترگو لیدلي وو د کومو د حکم د بیان لپاره چه دغه آیاتونه نازل شوي وو.

۱/ د تفسیر انواع او ډولونه:

د علم تفسیر د علماو نظرونه د علمي اهتمام په سبب بیلابیل دي، لډي کبله مختلف ډول تفسیرونه لیکل شوي دي، چه ځیني یی د قرآنکریم په لغوي اړخ زیات اهتمام کوي، ځیني نور یی بیا په قرآنکریم کښی د فقهي احکامو اړخ زیات څیړي، او ځیني نور یی نور اړخونه څیړي، لکه: تاریخي، عقلي او سلو کي او داسی نور اړخونه، نو لډي کبله علماء تفسیرونه دوه ډولو ته ویشي:

لومړی: تفسیر بالمأثور: او دا هغه تفسیر دي چه د آیت کریمه تفسیر په هغو روایاتو سره کوي چه له رسول الله ﷺ یا صحابه کرامو رضي الله عنهم او یا د تابعینو رحمهم الله څخه نقل وي.

دوهم: تفسیر بالرأي والاجتهاد: او دا هغه تفسیر دي چه په قرآنکریم کښی له فکر، تدبر او اجتهاد په وسیله وي، او په صحیح علمي اصولو باندي ولاړ وي.

۲/ د تفسیر ښه طریقه او د هغی قواعد او ضوابط:

د تفسیر په تیرو یادو شوو ډولونو کښی تفسیر بالمأثور لمړیتوب لري؛ ځکه دا هغه تفسیر دي چه له رسول الله ﷺ یا صحابه کرامو رضي الله عنهم او یا هم له تابعینو رحمهم الله څخه رانقل شوې وي، او همدوي د الله جل جلاله په مراد له بل هر چا ښه پوهیږي، او کله چه د قرآنکریم د آیاتونو تفسیر لازيات وضاحت او بیان ته حاجتمند شي، او په تفسیر بالمأثور کښی دغه مقصد نه وي اداء شوي، نو یو مفسر باندي لازم دي چه لانډینی قواعد او ضوابط په نظر کښی ونیسي:

۱/ د آیاتونو د تفسیر په وخت کښی د هغه څه مراعات کول چه په تفسیر بالمأثور کښی ثابت وي، نو داسی تفسیر دی نکوي چه د تفسیر بالمأثور سره ټکر ولري.

۲/ تفسیر باید د شریعت له هغه عامو اصولو او قواعدو سره موافق وي چه د قرآنکریم په نورو آیاتونو کښی راغلي وي، او یا هم د پیغمبر ﷺ په صحیحو سنتو کښی بیان شوي وي، نو یو مفسر باید پخپل تفسیر کښی داسی څه راوړلو څخه ځان وساتي چه له دغه عامو اصولو او قواعدو سره ټکر ولري؛ ځکه د قرآنکریم ځینی آیاتونه د ځینی نورو تفسیر او توضیح کوي، خو دغه آیاتو پخپل منځ کښی سره ټکر او تعارض نلري، او همدارنگه نبوي سنت هم د هغه څه توضیح او بیان کوي چه په قرآنکریم کښی په اجمال سره ذکر شوي وي، نه دا چه دهغی معارضه کوي.

۳/ مفسر باید د لغت عربي قواعدو باندي پوره علم ولري، لکه دالفاظو دلالتونه، د جملو تركيب، د يو لفظ يا دجملی استعمال او په هر ځاي کښی د هغی مقصود او معنی؛ ځکه قرآنکریم په عربي ژبه نازل شوې دې، نو باید د عربي ژبی د قواعدو په رڼا کښی تفسیر او توضیح شي.

۴/ اړینه او ضروري ده چه دمتشابهاتو آیاتونو تفسیر دمحکمو آیاتونو په رڼا کښی وشي؛ ځکه د قرآنکریم ځینی آیاتونه د ځینو نورو تفسیر او توضیح کوي، او د قرآنکریم اکثر آیاتونه محکم او د معانیو په لحاظ واضح او څرگند دي، خو ځینی آیاتونه یی متشابه دي، چه معانی یا دلالت یی ښه واضح نه وي، کله کله په ځینو لوستونکو باندي د هغی تفسیر گرانیري، نو کله چه د دغه متشابه آیاتونو تفسیر په نورو محکمو آیاتونو سره وشي، نو معنی یی ښه واضح کیږي، الله سبحانه و تعالی فرمایي:

﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلَةٍ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ آل عمران: ۷.

ترجمه: الله جل جلاله هغه ذات دې چه نازل کړې یی دې پر تاباندي کتاب(قرآن)، چه ځینی له دغه قرآنکریم څخه محکم آیاتونه دي، چه معانی یی ښکاره دي، دا محکم آیاتونه د کتاب (قرآن) اصل دي، او ځینی نور آیاتونه یی متشابهات دي، چه معانی یی ښه واضح او ښکاره نه دي، نو هغه کسان چه دهغوي په زړونو کښی کوږوالې وي، نو هغوي ورپسی کیږي په هغو آیاتونو پسی چه هغه متشابهات وي، او معانی یی ښه واضح نه وي له دې قرآنکریم څخه؛ لپاره د فتنی لټولو، او دهغی د حقیقی معنی پیژندلو په خاطر، او دهغه متشابه آیت تأویل او تفسیر د خپل خواهش موافق وگرزوي، حال دا چه په حقیقی معنی ددی متشابهاتو باندي بل څوک نه پوهیږي پرته له الله تعالی او راسخینو علماو څخه، هغوی وايي: مونږ ایمان راږې دې په دی قرآنکریم چه هغه محکم وي او که متشابه؛ ځکه ټول زمونږ د رب له لوری رانازل شوي دي، او پند نه اخلي مگر خاوندان د خالصو عقلونو.

۵/ علمي ثابت حقائقو باندي د کوني آیاتونو د تفسیر په مهال استثناس کولې شي، خو مفسر باید ددغه شان علمي نظریاتو د قرآنکریم په تفسیر کښی له ننباسلو څخه اجتناب وکړي او له دغه کار څخه ځان وساتي، تر څو د قرآنکریم په تفسیر کښی هغه څه ونه ویل شي چه قرآنکریم هغی ته هیڅ تعرض نه وي کړې.

۶/ مفسر ته اړینه او ورباندي لازمي ده چه ډیر احتیاط وکړي او ځان له هغو فاسدو تأویلاتو څخه وساتي چه د الله جل جلاله د کلام معانی له هغو شرعي معانیو څخه لری باسي چه زمونږ پاک شریعت راوړي دي، او یا یی د عربي ژبی له قواعدو څخه وباسي، او په دي کښی دده نیت ته اعتبار نشته، چه دده نیت ددغه آیتونو تحریف او له خپلی صحیح معنی څخه بلی معنا ته اړول وي، او که دغه نیت یی نه وي، خو سبب یی د عربي قواعدو او دلالتونو او د استعمال په وجوهو باندي د ناپوهی له کبله وي، او یا هم د هغه فاسدو معانیو له کبله وي چه مفسر یی توهم کوي، او په حقیقت کښی د الله کلام له هغی څخه منزه او پاک وي.

اتم: دقرآنکریم اعجاز:

اعجاز په اصطلاح کښی هغه صفت دې چه د یو کار کولو یا رأي یا تدبیر کښی له انساني قدرت او توان څخه پورته وي.

او معجزه يوه حادثه اصطلاح ده چې په متاخرينو کښی یی اطلاق د پیغمبرانو د نبوت او رسالت په نښو، آیتونو، او براهینو باندې کیږي، په قرآنکریم کښی دا لفظ ددې معنی لپاره نه دې استعمال شوی، بلکه ددې معنی لپاره نور ألفاظ استعمال شوي دي، لکه «آیه»، «برهان» او داسی نور.

او قرآنکریم د الله جل جلاله کلام دې، په معانیو کښی یی داسی کمال، او په آیتونو، کلماتو او الفاظو کښی یی داسی کمال جمال او بنايست دې چه مخلوقات له دغسی آیتونو له راوړلو څخه عاجز دي، الله سبحانه و تعالی فرمایي: ﴿الرَّكِبُ أَخْلَقْتَهُ إِتَهُ ثُمَّ فَضَّلْتُمْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَيْرًا﴾ هود: ۱.

ترجمه: قرآنکریم یو داسی کتاب دې چه محکم کړې شوي دي آياتونه یی، بیا په تفصیل سره بیان شوي دي دغه آياتونه، (او رالپړل شوي دي دا قرآنکریم) له طرفه دهغه الله تعالی چه ډیر د حکمت خاوند دې، او ډیر ښه خبردار دې.

مشرکانو ډیر کوبښونه کړي دي چه د قرآنکریم د مصدر په هکله خلکو ته شکونه پیدا کړي، او په دي لاره کښی یی ډیر دروغ جوړ کړي دي، او شبهات یی راپارولي او خوری کړي دي.

نو ددوی په مقابل کښی الله سبحانه و تعالی داسی آياتونه نازل کړل چه دغه مخالفینو ته چیلنج ورکوي چه که دوي کولې شي نو ددي قرآنکریم په خیر دي یو کتاب جوړ کړي، یا دي ددي په شان لس سورتونه راوړي، که دا هم نشي کولې نو یو سورت دي راوړي، که چیری دوي پخپلو دعوو کښی رښتینی وي، خو دوی ددي ټولو څخه عاجز او کمزوري شول، او پدي قانع شول چه قرآنکریم که څه هم په عربي ژبه دې، خو دهغه خیر کتاب جوړول ممکن کار نه دې، الله تعالی فرمایي: ﴿أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَدْعَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ یونس: ۳۸.

ترجمه: آیا وایی دوي چه (محمد) له ځانه جوړ کړې دې دغه (قرآن)، ووايه (ای محمده دوي ته): چه نو راوړی یو سورت په شان دده (په اعجاز کښی)، او راوړولی تاسی هغه څوک چه ستاسې له لاسه کیږي (دی معارضی ته لپاره د معاونت خپل) غیر له الله تعالی څخه که یی تاسی صادقان (رښتینی په دغه دعوو افتراء کښی).

بیا قرآنکریم یو ډاگیزه اعلان وکړ او دا خبره یی ورسره زمزمه کړه چه بشر خو لا څه چه پیریان هم د قرآنکریم په شان د کوم کتاب د راوړلو او جوړولو څخه عاجز او ناتوانه دي، بلکه که دا انسانان او پیریان سره راټول شي او یو له بله سره مرسته هم وکړي، نو دا کار نشي کولې، الله سبحانه و تعالی فرمایي: ﴿قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَتِ الْأَشْوَاجُ وَالْإِنْسُ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ بنی اسرائیل: ۸۸.

ترجمه: اي پیغمبره! ته خلکو ته ووايه: کچیری انسانان او پیریان په دي خبره سره راټول شي چه ددي قرآنکریم په خیر یو کتاب راوړي او جوړ یی کړي، نو هیڅکله یی نشي جوړولې، اګر که ددوي ځینی له ځینی نورو سره کومکیان او ملاتړي هم شي.

او قرآنکریم څکه معجز دې چه د الله تعالی کلام دې، او د مخلوق کلام له هغه سره هیڅ مشابهت او یو رنگوالی نلري، بلکه دا قرآنکریم د لغت، کلماتو، آياتونو په اعتبار او د هغه بلاغي او بیاني صورتونو، او په دي کښی د پخوانیو او روستنیو اخبارو او رښتینو قصصو او حکایاتو، او احکامو او

تشریعاتو، او د نفسي او وجداني تأثیر، او علمي حقایقو په اعتبار د رسول الله ﷺ په رسالت او ددي قرآن په صداقت یوه معجزه او نښه ده.

او قرآنکریم خومره د طبعي علومو علماء، د فلکیاتو، ژویو او طب او داسی نورو علماء او متخصصین په دهشت او حیرانتیا کښی اچولي دي؛ ځکه قرآنکریم د علمي حقایقو او هغه کوني اشاراتو څخه چه دغه علماء پکښی مشغول وي په داسی دقیق علمی عباراتو بحث او خبری کوي چه د چا په خیال کښي نه راځي چه له داسی امي شخصیت څخه دي صادر شي پخپله هم په یوه امي امت کښي لوي شوې وي، او په یو داسی عالم کښی پاتی شوې وي چه له دغه معلوماتو څخه هیڅ درک ورته نه وي.

همدا سبب وو چه یو شمیر خلکو چه پکښی سوچ او فکر وکړ نو مسلمانان شول؛ ځکه هغوي پدي پوهه شول چه هغه څه چه قرآنکریم کښي راغلي دي ممکن نه ده چه هغه دي د بشر کلام وي، بلکه هغه د بشر د خالق، او ددي ټول کون د خالق او پیدا کوونکي کلام دي.

په قرآنکریم کښي خومره ډیر دلایل دي چه هغه په دي خبره دلالت کوي چه الله تعالی په ربوبیت، الوهیت او اسماء صفاتو کښی یو لا شریک له دي، چه خومره نا آشنا او غیر مسبوق کون يي پیدا کړي دي، الله تعالی فرمایي: **(سَبِّحْهُمْ بَلَدًا فِي الْأَفَاقِ وَرَبِّ الْأَنْفُسِ حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَهُمُ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَكْثَرُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ) حَمَّ السَّجْدَةِ: ۵۳.**

ترجمه: زر دي چه وبه ښایو دوی ته خپل دلایل د اسمانونو او ځمکی په اطرافو او څنډو کښی، او ددوي په ځانونو کښي به يي هم ورته وښایو، تردی چه دوي ته ښه واضحه او څرگنده شي چه دا قرآنکریم حق او رښتینی دي، آیا ستا رب او پالونکي (الله تعالی) کافی او بس نه دي چه هغه په هر څه باندي گواه او شاهد دي؟.

نهم: د قرآنکریم د معانیو ترجمه او ژباړه:

ترجمه دی ته وایي چه یو کلام او خبره د یوی ژبی څخه بلی ژبی ته وژباړل شي، او هیڅ ترجمه له مشکلاتو څخه خالي نه وي؛ ځکه د یو کلام لغوي صیغت او جوړښت د یو نص له مکوناتو څخه مهم عنصر دي، او کله کله بیا د یو نص په ژباړه کښی همغه لغوي صیغت ساتنه گرانه وي، اګر که دغه ترجمه د هغو نصوصو هم وي چه انسانانو يي صیغت او تألیف کړي وي.

نو که دغه ژباړه د قرآنکریم د نصوصو وي نو دا گرانوالي نور هم زیاتیري؛ ځکه قرآنکریم د الله سبحانه و تعالی کلام دي، او هم له هغه څخه په عربي ژبه نازل شوې دي، چه لفظ او معنا دواړه يي د الله تعالی لخوا د وحیی په واسطه راغلي دي، او د یو انسان له وسه پوره نه ده چه دا دعوا وکړي چه هغه د قرآنکریم په ټولو پوره معانیو باندي احاطه کړی ده، او یا دا چه ژباړن کولې شي چه د قرآنی نص او الفاظو دوباره صیغت او جوړونه په هغه طریقه کولې شي په کومه طریقه چه هغه الله تعالی په عربي ژبه رالیږلي دي.

نو سره له دی چه د قرآنکریم ترجمه او ژباړنه یو ډیر گران کار دی، خو سره له دی هم د مسلمانانو علماء په دی خبره ډیر تاکید کوي چه د نړی ټولو خلکو ته - چه هغوي په هره ژبه خبری کوي - د قرآنکریم او په هغی کښی د راغلو پیغامونو رسول هم یو ډیر ضروري کار دي، او دا کار پرته له دي چه د قرآنکریم ترجمه وشي، او وژباړل شي په بله طریقه سر ته نه رسیږي.

او نورو ژبو ته د قرآنکریم ژباړه په خو ډوله ده:

۱/ دا چه د قرآنکریم د معانیو ترجمه او ژباړه وشي پرته له کوم تفسیر څخه، یعنی یواځی د قرآنکریم د الفاظو معانی بلی ژبی ته وژباړل شي.

۲/ دا چه د ترجمی او ژباړی برسیره څه توضیح او تفسیر هم ورسره ذکر شي، نو دا به داسی وي لکه چه له عربي ژبی پرته پر بله ژبه د قرآنکریم تفسیرونو څخه یو تفسیر وي.

خو د قرآنکریم د معانیو ترجمه او ژباړه که هر څومره دقیقه وي، او هر څومره که مترجم او ژباړن په دواړو ژبو ښه مهارت ولري، او د قرآنکریم د آیاتونو په معانیو باندی ښه احاطه هم ولري، خو سره له دي ټولو دغه ترجمی او ژباړی ته قرآن نه ویل کیږي، ددی خبری لاملونه دوه دي:

لومړې دا چه قرآنکریم د الله تعالی کلام دې او د الله تعالی لخوا په عربي ژبه نازل شوې دې، او هغه د بیان، ضبط او قوت په اعلی درجه کښی دې، نو ددی د آیاتونو په بله ژبه صیانت او تألیف ددی لپاره کافي ده چه دغه ترجمی ته قرآن ویل او په قرآن نومول یو باطل کار دې.

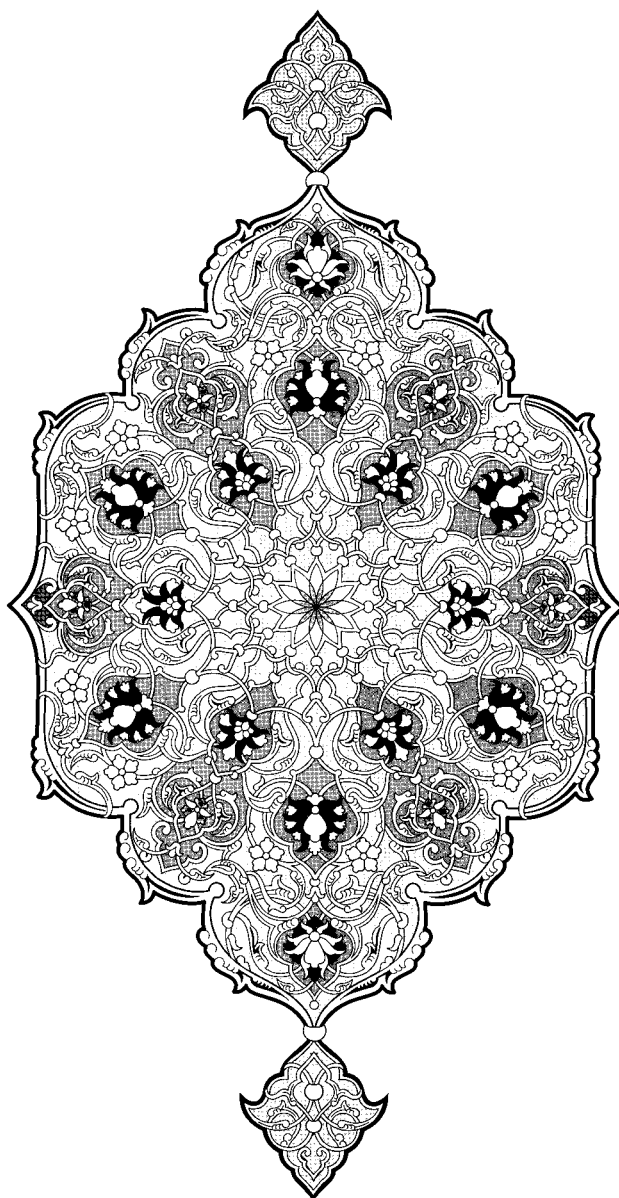
دوهم دا چه ترجمه او ژباړه د مترجم او ژباړن له هغه فهم او پوهی څخه تعبیر دې چه دې یی د قرآنکریم له معانیو څخه فهموي، نو لکه څرنګه چه په عربي ژبه یو تفسیر ته قرآن نه ویل کیږي، نو همدارنګه د قرآنکریم د معانیو ترجمی او ژباړی ته هم قرآن ویل ممکن نه دي.

خو ددی لپاره چه د قرآنکریم د معانیو یوه ترجمه او ژباړه مقبوله او د علماو په نزد منل شوی ترجمه او ژباړه وي باید هغه ضوابط او قواعد چه علماو د قرآنکریم د معانیو د بیان لپاره ایښي دي په دغه ترجمه او ژباړه کښی موجود وي.

او په عین وخت کښی مترجم او ژباړن له دي څخه ځان وساتي چه د قرآنکریم د ترجمی په وسیله خلکو کښی غلطی او محرفی معناګانی خپری کړي، او یا ترجمه په هغه څه باندی مشتمله وي چه د مسلمانانو شعایرو او مقدساتو ته پکښی سپکاوی او بد وضعیتي وي، او دا داسی څه دي چه په یو شمیر هغو ترجمو کښی شته کومی چه دمستشرقینو او یا اسلام ته په درواغو منسوبو خلکو لخوا لیکل شوی دي، دوي په اصل کښی فاسدی عقیددی لري، چه له دی کبله کوشش کوي ددی عظیم اسلام نښی او شعارونه ونړوي، او د مقدس دین اسلام صحیح عقیددی او غوره شریعت کښی طعن ته لار پیدا کړي.

له همدی کبله د قرآنکریم د چاپولو لپاره دملک فهد مرکز د قرآنکریم د موثقو او صحیحو ترجمو او ژباړو چاپ او خپرونه په غاړه واخستله، ترڅو وکولای شي د قرآنکریم لوړ او اعلی پیغام هغه خلکو ته - چه په عربي ژبه نه پوهیږي، - په ښه شان د هغوي په خپلو ژبو ورسول شي.

والحمد لله رب العالمین، و صلى الله على نبينا محمد وعلى آله وصحابه أجمعين، والتابعين ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين.

سُورَةُ الْفَاتِحَةِ

اول جزء اول منزل

«د» الفاتحة» سورت مكي دى، (۷) آيتونه لري»

«د» المذثر «سورت نه وروسته نازل شوى دى، په تلاوت كې (۱) او په نزول كې (۵) سورت دى، او (۱) ركوع لري»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان او ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: «رحمن» او «رحيم» دواړه د مبالغې صيغې دي، مگر په «رحمن» كې له «رحيم» څخه مبالغه زياته ده، په دغه ترجمه كې ددغو ټولو نکتو لحاظ شوى دى.

الْحَمْدُ لِلَّهِ

ټولې ستاينې (د كمال صفتونه) خاص الله لره دي.

تفسير: تر ټولو بڼې او غوره ستاينې (صفتونه) چې له پيله تر آخره پورې شوي دي، يا كيدونكي دي هغه واړه خاص الله تعالى لره بڼايي، ځكه چې الله تعالى د هر نعمت او هر څيز پيدا كوونكى او بخښونكى دى، او بښنه يې عامه ده كه بې واسطې وي او كه په واسطې سره وي.

تنبیه: دفاتحې په سورت كې الله تعالى د (۷) څيزونو يادونه كړې ده:

(۱) دنعمت يادونه لكه چې فرمايې:

رَبِّ الْعَالَمِينَ

چې پالونكى دټولو مخلوقاتو دى.

تفسير: دمخلوقاتو جمعې ته (عالم) ويل كيږي، نو لدې كبله دجمعې په شكل نه راوړل كيږي، مگر په دې آيت كې دعالم دهر جنس دښودلو لپاره دجمعې په شكل راغلى دى، لكه دملائكو عالم، دانسانانو عالم، دپيريانو عالم، او نور تر څو چې دا خبره بڼه روښانه شي، چې دعالم ټول افراد دالله تعالى مخلوق دى.

(۲) دښو ښو څيزونو د وركولو او بخښلو تمه او هيله (اميد) لكه چې فرمايې:

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى

تفسير: يعنې ټولې ستاينې (صفتونه) خاص الله تعالى لره دي، چې دټولو مخلوقاتو پالونكى او روزونكى (تربيت كوونكى) دى، او ډېر زيات مهربان دى چې هر ساكنې (ذي روح) ته دروغ، بدن او رزق وركوونكى دى، او پوره رحم كوونكى دى چې يواځې مؤمنانو ته داجر او ثواب، دجنت دنعمتونو او خپلې رضا او ديدار بخښونكى دى.

(۳) درب العزت «جل شأنه وأعظم برهانه» په عظمت او قدرت كې فكر كول لكه چې فرمايې:

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٢﴾

خښتن (مالک) (د ټولو امورو) دورځې دسزا دی.

تفسیر: دسزا د ورځې (قیامت) د تخصیص لومړۍ وجه داده: چې په هغه ورځ به داسې لویې او ویروونکې پېښې (حادثې) واقع شي چې دهغو په شان به نه پخوا تېرې شوې وي، او نه به وروسته راشي، بله وجه یې داده: چې په هغه ورځ به د الله تعالی د پاک ذات له حقیقي حکومت څخه پرته د بل هیچا کوم ظاهري او مجازي واک (اختیار) او حکومت هم هیڅ نه وي ﴿لَمِنَ الْمَلِكِ الْيَوْمَ إِلَهِ الْوَاحِدِ الْكَرِيمِ﴾ (۲ رکوع، د المؤمن (غافر) سورت).

(۴) په عبادت کې اخلاص لرل لکه چې فرمایي:

إِلَّاكَ نَعْبُدُ

خاص تاته عبادت کوو.

تفسیر: مونږ یواځې ستا عبادت کوو، او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو، ښکاره ده چې دغسې خطاب پر اختصاص ډیر ښه دلالت کوي.

(۵) دمرستې (مدد) غوښتنه لکه چې فرمایي:

وَأَيُّكَ نَسْتَعِينُ ﴿٣﴾

او خاص له تا څخه مرسته (مدد) غواړو.

تفسیر: له دې آیت شریف څخه معلومېږي چې بې دالله تعالی له پاک ذات څخه بل چا څنې ما فوق الأسباب مرسته غوښتل بیځې روانه دي.

(۶) دهغې سمې او روښانې لارې دښودلو غوښتنه چې مقصود ته رسوونکې ده، لکه چې فرمایي:

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٤﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

وښه مونږ ته لاره سمه، لاره دهغو کسانو چې انعام کړی تا پر هغو باندې

تفسیر: پر هغو کسانو چې انعام شوی دی څلور طایفې دي:

(۱) پیغمبران. (۲) صدیقین. (۳) شهداء. (۴) صالحین. ددغو څلورو طایفو تصریح د پاک قرآن په بل ځای کې شوې ده، لکه د النساء سورت په ۶۹ آیت کې چې فرمایي: ﴿قُلْ لَكُمْ مَعِيَ الدِّينُ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا﴾ ځینو علماوو ویلي دي: چې مطلب له ﴿الْمَقْضُوبِ عَلَيْهِمْ﴾ څخه «یهود» او له ﴿الضَّالِّينَ﴾ څخه «نصاری» مراد دي، چې ددې مطلب د تاییدولو لپاره ډېر آیتونه او روایتونه شاهد دي، له ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ یعنې له مستقیمې لارې څخه پاتې کسان دوه ډوله دي: یو ډول هغه کسان چه په ناپوهۍ سره له سمې لارې څخه محروم او بېرته پاتې وي، بل هغه کسان دي چې دوی سره له پوهې قصدا سرکشي غوره کړیده، پخواني او وروستي گمراهان له دغو دوه وو طایفو څخه وتلی نشي، «نصاری» په لومړۍ او «یهود» په دویمه طایفه کې داخل دي.

(۷) له خرابو او ناوړو (غلطو) کارونو څخه دځان ساتلو غوښتنه او دپاکۍ او عصمت امید لکه چې فرمایي:

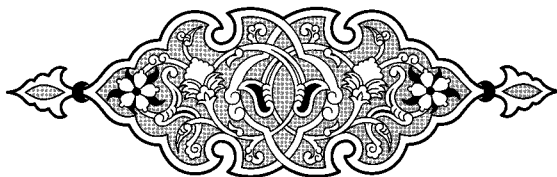
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

نه «لاره دهغو بدو کسانو چې» غضب کړی شوی پر هغو باندي او نه «لاره دهغو بدو کسانو چې»
گمراهان دي.

تفسیر: (یعني مونږ ته دهغو کسانو سمه او صافه لاره وښيه چې په هغو باندي انعام شوی دی، او له هغو کسانو له کږو
وږو لارو مو چې پرې غضب شوی او گمراهان دي چپ (بچ) کړه، او له بدانو له متابعت څخه مو وساته).

الله تعالی دغه سورت دخپلو بندگانو له ژبو څخه فرمایلي دی، یعني کله چې تاسو زمونږ دربار ته حاضر یږئ نو له
مونږ څخه دارنگه سوال وکړئ، نو ځکه ددې سورت یو نوم «تعلیم المسئله یعني دغوښتلو ښودنه» هم دی.

ددې سورت په لومړۍ برخه کې دالله تعالی ثنا او صفت دی، دویمه برخه یې دبندهگانو ددعا لپاره ده.

سُورَةُ الْبَقَرَةِ

د «البقرة» سورت مدني دي، پرته له (۲۸۱)م آيت څخه چې د «حجة الوداع» په كال په مني كې نازل شوی دی. «دوه سوه شپږ اتيا (۲۸۶) آيتونه او څلويښت (۴۰) ركوع لري». «د» المطففين «له سورت څخه وروسته نازل شوی دی، په تلاوت كې (۲) او په نزول كې (۸۷) سورت دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان او پوره رحم كوونکی دی.

الْم

تفسير: دغو حروفو ته «مقطعات» وايي، ددغو حروفو په اصلي معنا باندې پرته له الله تعالی څخه بل هيڅوك نه شي پوهيدی، او څوك وائي چه دغه حروف د الله تعالی او دده در رسول صلی الله عليه وسلم تر منځ مخصوص رموز دي، چې مونږ ته دځينو مصالحو او حكمتونو لامله نه دي رابنكاره شوي.

ذَلِكَ الْكِتَابُ الْكَرِيمِ

دا كتاب نشته هيڅ شك په ده كې (چې د الله تعالی له لوري نازل شوی دی).

تفسير: يعنې په دې خبره كې هيڅ شك او شبهه نشته چې قرآن د الله تعالی كلام دی، او ټول مضامين يې رښتيني او واقعي دي.

هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

(دغه كتاب) لارښوونکی دی لپاره د پرهيزگارانو.

تفسير: له دغه ځايه د عظيم الشان قرآن تر آخره پورې د ﴿هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾ ځواب دی، چې د بندگانو له خوا غوښتل شوی وو.

يعنې دغه كتاب هغو بندگانو ته لارښيي، چې له الله تعالی څخه وېره لري، ځكه هغه څوك چې د الله تعالی څخه ويرېږي هغه خامخا د بنو او بدو امورو «طاعت او معصيت» غوښتنه او پلټنه (لټون) كوي، او د چا په زړه كې چې د الله تعالی وېره نه وي، نو هغه به له طاعت سره څه علاقه او له معصيت څخې به څه انديښنه ولري؟.

الَّذِينَ يُؤْتُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

هغه كسان چې ايمان (باور) لرونكي دي په غيب باندې او قائموي دوی (سم اداء كوي سره د ټولو حقوقو) لمونځ او ځينې له هغو شيانو چې ور كړي مونږ دوی ته صرفوي يې (د الله تعالی د رضا لپاره).

تفسير: يعنې هغه شيان چې دهغوی له عقولو او حواسو څخه پټ دي لكه وحدانيت، رسالت، حشر، نشر، قيامت، حساب، كتاب، ملائكت، جنت، دوزخ، او نور دغه واړه د الله تعالی او دهغه در رسول صلی الله عليه وسلم له ارشاد سره

سم حق او يقيني گڼي، له دې څخه دا رابنکاره شوه چې ددغو غايبو او پټو شيانو منکران د هدايت له فيضه محروم او بې برخې دي.

دلمانځه له اقامت څخه مطلب دادی چې هغه تل دخپلو ټولو حقوقو او آدابو په مراعات کولو سره په ټاکلو (مقررو) وختونو کې اداء کړی شي.

دټولو عباداتو اصل درې شيان دي:

(۱) هغه امور چې دزړه سره تعلق او اړه لري.

(۲) هغه امور چې په بدن پورې متعلق او تړلي وي.

(۳) هغه امور چې په مال پورې مربوط وي.

په دې مبارک آيت کې دا درې واړه اصول په ترتيب سره ياد شوي دي.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

او هغه کسان چې ايمان لري (دوی) په هغه (کتاب) چې نازل کړی شوی دی تاته او (په) هغو (کتابونو) چې نازل کړی شوي دي له مخه د تا او په آخرت دوی يقين کوي (چې ضرور راتلونکی دی).

تفسير: په تير آيت کښې دهغو کسانو يادونه وه چه له شرک نه وتلی او مسلمانان شوي دي، لکه دمکي خلک، او په دغه آيت کښې هغه کسان ياد شوي دي چه اهل کتاب ؤ او په اسلام مشرف شوی دی لکه يهود او نصاری.

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

دغه (ستایل شوي) کسان (دي) په هدايت له (جانبه) درب خپل او دغه (ستایل شوي) کسان دي هم دوی په مراد رسېدلي دي.

تفسير: يعنې دايماندارانو دغو دواړو ډلو ته چې پاس يادې شوي؛ په دنيا کې دوی ته هدايت ور په برخه شو، او په آخرت کې خپلو مرادونو ته رسېږي، له دې څخه معلوم شو؛ چې هر هغه څوک چې دایمان له نعمت او له بنو اعمالو څخه محروم او بې برخې دی؛ د هغه دنيا او آخرت دواړه بربادېږي اوس د مؤمنانو د دغو دوه ډلو له يادونې څخه وروسته د کافرانو د حالاتو يادونه کيږي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَسَاءَ عَلَيْهِمْ أَنْ يُرْتَبَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ

بېشکه هغه (خاص) کسان چې کافران شوي دي؛ برابر دي په دوی وېرول ستا دوی لره او نه وېرول ستا دوی لره؛ دوی ايمان نه راوړي، (يا دا خبره) که ووېرې ته هغوی يا که نه وېرې هغوی؛ ايمان نه راوړي.

تفسير: له دې کفارو څخه خاص هغه خلق مراد دي، چې هغوی ته کفر مقرر شوی دی، او دایمان له دولت څخه تل بې برخې دي (لکه أبو جهل، أبو لهب، او نور) که نه، نو بښکاره ده چې ډېر کسان له هغو خلقو څخې چې کافران وو په اسلام مشرف شوي دي، او وروسته له دې نه هم مسلمانېږي.

حَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ④

مهر لگولی دی الله پر زړونو د دوی او پر غوږونو د دوی، او پر سترگو د دوی (یوه ځانته) پرده ده، او دی دوی لره عذاب ډېر لوی.

تفسیر: دهغوی پر زړونو مهر لگول شوی دی (یعنې دحق پر خبرو باندې نه پوهیږي) او پر غوږونو باندې یې مهر لگولی شوی دی (یعنې رښتیا خبرو ته په غور سره غوږونه نه ږدي) او پر سترگو باندې یې پرده ده (یعنې دحق لاره نه ویني) د کفارو بیان هم ختم شو، اوس په دغو وروستیو دربارلسو آیتونو کې د منافقانو حالات راځي:

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَيَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ⑤

او ځینې له خلقو هغه څوک دي چې وایې ایمان راوړی دی مونږ په الله او په ورځ وروستی (چې قیامت او د جزا وخت دی)، حال دا چې نه دي دوی مؤمنان.

تفسیر: یعنې د زړه له کومې یې ایمان نه دی راوړی؛ چې هغه ته حقیقي ایمان ویلی شي، یواځې په ژبې سره د مسلمانانو د تبرايتلو لپاره دایمان اظهار کوي.

يُخَيِّدُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ⑥

ټکي کوي دوی (په خپل ګمان) له الله سره او له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی حال دا چې نه کوي ټکي دوی مګر له ځانو خپلو سره، حال دا چې دوی شعور نه لري، (او نه پوهیږي چې ضرر یې هم دوی ته رسېږي).

تفسیر: یعنې ددوی دا تبرايتل نه په الله تعالی باندې چلېږي چې عالم الغیب دی، او نه په مؤمنانو باندې څه اثر اچولی شي، ځکه هغوی دخپل رسول صلی الله علیه وسلم په ژبه او نورو دلائلو او قراینو په وسیله د دوی له فریبکاری او دغابازی څخه خبریږي، بلکه ددې فریب وبال او دهغې خرابي په حقیقت کې هم دوی ته بېرته ورګرځي، خو سره له دې دوی دخپل غفلت، ګناه، او جهالت له امله په غور سره ورته نه ګوري، او دهغې په نقصان او زیان نه پوهیږي.

«او دغه منافقان دخپل ځان په ضرر او نقصان ځکه نه پوهیږي چې»:

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ⑦

په زړونو ددوی کې مرض (دشک او نفاق) دی، نو زیات کړ دوی لره الله مرض.

تفسیر: دهغوی په زړونو کې د نفاق، او د اسلام له دین څخه د نفرت او له مسلمانانو سره د کینې او عناد مرض لا له پخوا موجود وو، اوس د قرآن کریم د نزول، او د اسلام دشوکت د ظهور، او د مسلمانانو د ترقی، نصرت، او لوړتیا (او چتوالی) له کبله د دوی هغه ناروغتیا لا سخته او درنه شوه.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑧

او (مقرر) دی دوي ته عذاب ډېر دردناک په سبب ددې چې وو دوی چې دروغ به یې ویل (په اظهار دایمان سره).

تفسیر: له دې دروغو ویلو څخه هماغه د اسلام په اړه د دروغو دعوی چې ویل به یې «آمَنَّا بِاللَّهِ وَيَالْيَوْمِ الْآخِرِ» مراد ده، چې پاس تېره شوه، یعنې «عَذَابٌ أَلِيمٌ» په حقیقت کې د دوی د نفاق سزا ده، نه د مطلقو دروغ ویلو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ﴿۱۰﴾

او کله چې وویلې شي دې منافقانو ته: فساد مه کوئ په ځمکه کې نو وایي دوی بېشکه هم دا خبره ده چې مونږ هم دغه اصلاح کوونکي یو.

تفسیر: لنډه دا چې منافقانو به ډول ډول فسادونه خپرول (خورول):

(۱) په نفساني خواهشونو کې غرق او دشرعي احکامو له منلو څخه نفرت کوونکي او سستي کوونکي وو.

(۲) له مسلمانانو او کافرانو (دواړو) سره به یې تگ راتگ درلود (لرلو) دخپل قدر او منزلت د لوړتیا (ترقی) لپاره به یې دمسلمانانو خبرې کافرانو او د کافرانو به یې مسلمانانو ته رسولې، او یو بل ته به یې جعلي او شیطاني کوله.

(۳) له کافرانو سره یې په ډیر دار او مدار سره ګډون، ملاقات او معاملې کولې.

إِنَّمَا أَنهَمُ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِن لَّا يَشْعُرُونَ ﴿۱۱﴾

خبردار اوسئ! بېشکه دوی دي هم دوی فساد کوونکي مګر نه لري دوی شعور (پخپل فساد).

تفسیر: هغه چارې چه منافقان یې دمصلحت او صلح په بهانې او پلمې سره کوي، هغه ټولې په حقیقت کې فساد او نفاق دی، مګر دوی نه پرې پوهیږي او شعور نه لري.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ

او کله چې وویلې شي دوی ته چې ایمان راوړئ لکه چې ایمان راوړی دی نورو خلقو؛ نو وایي دوی: آیا ایمان راوړو مونږ لکه چې ایمان راوړی دی ناپوهانو؟!

تفسیر: دا خبرې به یې په خپلو زړونو کې راګرځولې، یا به یې یو له بل سره کولې، یا به یې له هغو ضعیفو مسلمانانو سره یادولې، چې په کومه وجه له دوی سره په پټو خبرو کې شریک وو، دا کسان چې دمنافقانو په نظر «سفهاء» ورځي، په حقیقت کې داسې ریښتیني مسلمانان دي چې دالله تعالیٰ په احکامو باندې خپل ځانونه جاروي، او دخلکو له مخالفت څخه هیڅ اندیښني او پروانه کوي، ددوی پر عکس منافقانو به له مسلمانانو او کافرانو دواړو سره ددنیوي ګټو په خاطر ظاهر داری کوله، او داخرت فکر ورسره نه وو نو ځکه یې اسلامی شریعت ته غاړه ایښودل ناپوهي ګڼله.

إِنَّمَا أَنهَمُ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِن لَّا يَعْلَمُونَ ﴿۱۲﴾

خبردار اوسئ! بېشکه دوی دي هم دوي ناپوهان، مګر نه پوهیږي دوی (په ناپوهی خپلې).

تفسیر: په حقیقت کې همدا منافقان ناپوهان دي، چې ددنیوي بې ثباته او فنا کیدونکې اغراضو او ګټو (فائدو) له امله یې آخرت تر شا کړی، او ورڅخه بې پروا شوي دي، د فاني شي غوره کول او د باقي شي پرېښودل څومره حماقت دی؟ خو منافقان تر دې درجې پورې ناپوهان دي چې په دې ښکاره حقیقت هم نه پوهیږي.

وَإِذَا قَالُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَوْا إِلَىٰ شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنَّمَا نَحْنُ

مُسْتَهْزِءُونَ ﴿۱۳﴾

او کله چې ملاقات وکړي (منافقان) له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی، نو وایي دوی: ایمان مو راوړی دی، او کله چې یواځې شي له شیطانونو (مشرانو) خپلو سره نو وایي دوی: بېشکه مونږ له تاسو سره یو، بېشکه همدا خبره ده چې مونږ مسخرې کوونکي یو (په مؤمنانو پورې).

تفسیر: له شیاطینو (شریرانو) شخه یا هغه کفار مراد دي: چې ټولو خلقو ته به یې خپل کفر ښکاره کاوه، یا هغه منافقین مراد دي، چې د منافقانو غټان او رئیسان گڼل کېدل، یعنې منافقانو به خپلو مشرانو ته ویل چې: په کفر او نورو دیني معتقداتو کې مونږ بیخي له تاسو سره یو او له تاسو شخه هیڅکله نشو جلا (جدا) کېدی، او ځمونږ دغه ظاهري موافقت چې له مسلمانانو سره یې کوو، داسې ونه گڼئ چې گوندې مونږ په رښتیا له هغو سره موافق یو، مونږ خو پر دوی ملنډې (پسڅند) وهو، او مسخرې پرې کوو.

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿۱۰﴾

الله ټوکې او مسخرې کوي په دوی پورې، او مهلت ور کوي دوی ته په سرکشی د دوي کې، حال دا چې دوی حیران دي (په خپل کار کې).

تفسیر: څرنگه چې الله تعالی مؤمنانو ته فرمایلي دي چې له منافقانو سره هم د مسلمانانو په شان معامله وکړئ، او دهغوی دمال او ځان سره څه غرض ونکړئ، نو ځکه منافقانو دخپلې ناپوهۍ له امله داسې گمان وکړ، چې دایمان له راوړلو شخه هغه فائدې چې مسلمانانو ته ور رسېږي همغه گردې مونږ ته هم د خولې په تشو خبرو رارسېږي، او داسلام په ظاهري اظهار سره بیخي ډاډه او هوسا (مطمئن) شوي یو، حال دا چې دا کار په پای (آخر) کې منافقین په یوې سختې بلا اخته کوي، او دهغوی انجام ور خرابوي، نو اوس انصاف وکړئ، چې په حقیقت کې دا تمسخر پر مسلمانانو دی که په منافقانو؟.

تنبیه: په دې آیت کې ﴿فِي طُغْيَانِهِمْ﴾ د ﴿وَيَمُدُّهُمْ﴾ له فعل سره متعلق دی، مگر په ځینو نورو ډیلوي ترجمو کې له ﴿يَعْمَهُونَ﴾ سره تړل شوی دی، چې له هغه شخه معنی خرابه او د معتزله وو له مسلک سره موافقه او د سنیانو له اصولو او د عربو له استعماله بیخي مخالفه او غلطه ده، چې پوهان پرې ښه پوهیږي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الصَّلَاةَ بِالْهُدَىٰ فَبَاعْتُمْ تِجَارَتَهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿۱۱﴾

دا هغه کسان دي چې پېرودلې (اخیستلې، غوره کړې) یې ده گمراهي په هدایت سره، نو هیڅ گټه (فائده) ونه کړه سوداگري د دوی (بلکه زیان یې وکړ) او نه وو دوی لار موندونکي (حق ته).

تفسیر: له تجارت شخه مراد هماغه هدایت په ځای د گمراهي او ضلالت غوره کول دي، چې اوس یې ذکر وشو، یعنې منافقانو په ښکاره ډول ایمان ومانه، او په زړه کې یې کفر غوره کړ، چې دهغه له امله په آخرت کې خوار او په دنیا کې بې اعتباره شول.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ ﴿۱۲﴾

مثال د منافقانو (په نفاق کې) په شان د مثال د هغه چا دی، چې بل کړی وي اور (په ټپو تورو تیارو کې) نو کله چې روښانه کړي دغه (اور) هغه ځایونه چې چاپېر د هغه دي، نو مړه کړي الله رڼا د دوی او پرېږدي دوی په تیارو کې په دی حال کې چې هیڅ نه ویني.

تفسیر: د منافقانو حال داسې دی، لکه چې څوک په یوه تپه (توره) تیاره شپه کې د لارې د موندلو او له ضررناکو شیانو شخه د ځان په امن کولو له امله اور بل کړي، او په لوی بیابان کې یوه نری لاره ځانته پیدا کړي، کله چې په رڼا کې لار

وربشکاره شي، نو الله تعالی هغه رڼا ترې مړه کړي، او هغه په همغه توره تیاره شپه او ډاگه میدان کې وچ کلک ولاړ وي، او هیڅ خیز الله نه وربشکاروي، همداسې منافقانو هم د مسلمانانو له وېرې د شهادت د کلمې له رڼا ځنې غوښته چې کار واخلي، خو سم د لاسه یې لږ څه فایده (لکه د ځان او مال ساتنه) ترې واخیسته، چې ناڅاپه د شهادت د کلمې رڼا او نور منافع گړد ورک شول، نو وروسته له مړ کېدلو څخه په دردناک عذاب اخته شول.

صُورِكُمْ عَمِّي فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿١٥﴾

(دوی) کانه دي، گونگیان دي، رانده دي، نو بېرته نه راگرځي دوی (له گمراهی نه)

تفسیر: یعنی کانه دي چې رښتیا او حقه خبره نه شي اورېدی، گونگیان دي د حق له اقراره او رښتیا ویلو، رانده دي د حق له لیدلو، او دخپلې گټې (فائدې) او تاوان له کتلو نه چې څوک کون هم وي، گونکی هم وي، نو هغه به په څه ډول په لار راشي؟ هو! که یواځې پوند وای، نو یا به یې چاته غږ کاوه، یا به یې د کوم سړي خبره اورېده، نو له دوی ځنې هیڅ هیله او توقع نه کیږي، چې له گمراهی او بې لار توب ځنې مخ واړوي او په سمه لار شي.

أَوْ كَصَيْبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمٌ وَّرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَّجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِم مِّنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿١٦﴾

یا (مثال د دوی) په شان د صاحبانو د زورور غټ څاڅکي باران دی (چې اوري) له طرفه د آسمانه، چې وي په دې کې تیارې، تندر، او برېښنا، نو ننه باسي دوی گوتې خپلې په غوږونو خپلو کې له امله د سخت آواز د تندررونو له وېرې د مرگه، او الله احاطه کوونکی دی په کافرانو (په علم او قدرت خپل).

تفسیر: دویم مثال د دغو منافقانو په شان د هغو کسانو دی، چې پر دوی له آسمانه یعنی له بره - د پاسه - نه په ډېر شدت سره باران اوري، او څو ډوله تیارې هم په هغه کې وي.

همداسې منافقان هم له یو لوري د خپلو دنيوي اغراضو او مصالحو له امله په یوه عجیبه پریشانی، وېره، او کشمکش کې اخته دي، او په خپلو چټي تدبیرونو سره دخپلو ځانونو ژغورل (ساتل) غواړي، مگر د الله تعالی قدرت له هر لوري کافران چار چاپېر نیولي او احاطه کړي یې دي، او دهغه له نیولو او له عذابه په هیڅ ډول نشي خلاصیدی.

يَا دَا بَرِّقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَبْعِهِمْ وَأَبْصَارُهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

نژدې ده چې برېښنا و تبتوي (نور) د سترگو د دوی، کله چې رڼا کړي (برېښنا) دوی ته لاره؛ نو روان شي دوی پکې، او کله چې تیاره کړي په دوی نو ودرېږي، او که اراده کړې وای الله (د دوی د کونوالي او پوندوالي) نو خامخا زائل کړي به یې وو (ظاهري قوت) د اورېدلو د دوی، او (ظاهري قوت) د لیدلو د دوی، بېشکه الله په هر څیز ښه قادر دی (چې ځینې یې کډول او پندول دي).

تفسیر: حاصل یې دا چې منافقان په خپل ضلالت او ظلماتي خیالاتو کې مبتلا دي، خو کله چې د اسلام د نور غلېې او د قوتناکو معجزو ظهور ته گوري، او شرعي تهدید او تاکید اوري، نو لږ څه منتبه او په ښکاره ډول د «صراط مستقیم» په لوري متوجه کیږي، او هر کله چې څه دنيوي اذیت او مشقت په نظر ورشي، نو خپل کفر باندې ټینګیږي، لکه چې

د باران په شدت او تپه (توره) تیاره کې د برېښنا له برېښیدلو سره په تلوو باندې شروع کوي، او بیا بېرته وچ کلک درېږي، مگر څرنګه چې الله تعالیٰ په هر شي باندې پوه او علیم دی، او هیڅ څیز د هغه له قدرت څخه د باندې نه دی، نو دوی ته له داسې هیلو او تدبیرونو څخې هیڅ یوه ګټه (فائده) نه ور رسېږي.

(فائده): ددې سورت له شروع څخه تر دې ځایه پورې یې ددريو ډلو ذکر وفرمايه، لمړی: دمومنانو، دویمه: د کافرانو چې دهغوی پر زړونو باندې داسې مهر لګول شوی دی چې هیڅکله به ایمان رانه وړي، دریمه: دمنافقانو، چې په ظاهر لکه مسلمانان ښکاري، مگر دهغوی زړونه په هیڅ یو لوري نه دي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا إِلَهَ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ
الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً ﴿١١﴾ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ ﴿١٢﴾ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ
أندَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

ای خلقو! عبادت وکړئ درب خپل هغه (رب چې) پیدا کړي یې یی تاسې، او (پیدا کړي یې دي) هغه کسان چې وو پخوا له تاسې څخه؛ لپاره ددې چې تاسې ځان وساتئ (له عذاب د الله)، هغه (رب) چې ګرځولې یې ده تاسو ته ځمکه فرش، او (ګرځولې یې دی) آسمان چت، او نازلې کړي یې دي له (طرفه) د آسمانه اوبه، پس راوې ایستې په دې (اوبو) سره له هر ډول میوو څخه روزي تاسې ته، نو مه ګرځوئ له الله تعالیٰ سره شریکان حال دا چې تاسې پوهیږئ (چې الله شریک نه لري).

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ

او که چېرې یی تاسې په شک کې له هغه قرآن چې ټوټه ټوټه نازل کړی دی مونږ په بنده خپل (محمد باندې) نور اوړئ تاسې یو سورت په شان دده!

تفسیر: دیوه کلام په نسبت شبهه یا له دې جهته کېدای شي چې څه خلل او ریب په کې وي، نو دهغه دفعه یې په ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ﴾ سره وفرمایله، یا یې دا صورت کیدای شي چې د چا په زړه کې دپوهې له لږوالي یا د عناد د زیاتوالي له امله څه شک او شبهه پیدا کېږي، نو څرنګه چې دا صورت ممکن بلکه موجود وو، نو ددې د لرې کولو عمده او آسان صورت یې بیان وفرمایه، چې که تاسې ددې کلام په نسبت داسې خیال لرئ چې د بشر کلام دی؛ نو تاسې هم ددی قرآن د یوه سورت د درې آیتونو په اندازه همداسې فصیح او بلیغ یو سورت جوړ او ورسره یې مقابل کړئ، کله چې تاسې سره له ډیر فصاحت او بلاغت، د پاک قرآن د یوه وړو کي سورت له مقابلې څخه عاجز یی، نو باور وکړئ چې دا د الله تعالیٰ کلام دی، او د هیڅ کوم بنده خبره نه ده، په دی آیت کې د محمد صلی الله علیه وسلم نبوت لا ښه څرګند او مدلل شو.

وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤﴾

او راوبولئ (ای مشرکانو!) مددګاران خپل بې له الله څخه که یی تاسې رښتیا ویونکي (په دې دعوی کې چې دا د انسان کلام دی).

تفسیر: یعنې که تاسې په دې دعوی کې رښتیني یی چې دا د بنده خبره ده، نو هومره پوهان، عالمان، شاعران، فصحاء، او بلغاء چې موجود دي پرته له الله تعالیٰ؛ له ټولو څخې مدد او کومک وغواړئ، او معاونت ترې واخلي! او په دې سره یې ولمسوی چې ټول سره کیني او یو لنډ سورت دقرآن دخو آیتونو په شان جوړ کړئ! یا یې دا مطلب دی چې

له الله تعالى نه په غير ستاسې هومره معبودان چې دي؛ له ټولو ځنې په ډيره تضرع او زاری او په دعاگانو سره غوښتنه وکړئ! چې په دې مشکل کې له تاسو سره مدد وکړي، او څه آسانتيا در ورسوي.

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿۱۰﴾

پس که ونه کړی شو تاسو (دا کار) او له سره به یې ونه کړی شی، پس وساتئ تاسو (ځانونه) له هغه اوره چې خس (خاشاک) د هغه بنيادمان او تیري (کښې) دي، چې تیار کړی شوی دی (دا اور) لپاره د کافرانو.

وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ وَأَنُؤَاهُ مِمَّا سَاءَ بِهَا

او زېږی وړ کړه (ای محمده) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (په ټولو مؤمن به شیانو) او کړي یې دي ښه (عملونه) په دې چې بېشکه دوی ته جنتونه دي چې بهیري لاندې (تر مانیو او ونو) دهغو ویالې، هر کله چې روزي وړ کړه شي دغو (جنتیانو) ته له جنتو څخه څه میوه لپاره دخورلو؛ نو وایې دا (جنتیان): دا همغسې میوه ده چې را کړای شوې وه مونږ ته پخوا له دې نه، او رابا وړه شي دوی ته میوه همرنګه (او په خوند کې سره بېله).

تفسیر: د جنت مېوې به د دنیا له مېوو سره مشابه وي، چې په شکل او صورت کې به عینا بیخي همغسې ښکاري، مګر په خوند، مزه، رائحه، خوروالي، لطافت، او نزاکت کې به ډېر زیات فرق سره لري، او د دې دواړو په مینځ کې به د ځمکې او آسمان توپیر (فرق) وي.

وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۱﴾

او وي به دوی لپاره په دغو (جنتونو) کې ښځې ښې پاکې ستره، او دوی به وي په دغو (جنتونو) کې همیشه.

تفسیر: د جنت ښځې به له ظاهري او باطني نجاساتو (او رذيله و اخلاقو) ځنې ټولې پاکې، صافې وي.

فائده: تر دې ځايه پورې یې ددرې شیانو ذکر وفرمايه، چې په هغو پوهیدل ضروري وو:

اول: «مبدأ» یعنې چې مونږ له کومه راغلي یو؟ او تر دې پخوا څه شی وو؟

دویم: «معیشت» چې څه خورو، او چېرې اوسو؟

درېم: «معاد» چې څمونږ پای او انجام به څه کیږي؟

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا

بېشکه الله حیا نکوي (نه شرمیري ددې خبرې نه) چې بیان کړي یو مثال (له مثالونو څخه) په میاشي سره یا چې پورته وي ترې.

تفسیر: کفارو وویل چې: «مونږ په بل دلیل سره ددې خبرې د شهادت وړاندې کوو، چې دا د الله کلام نه بلکه د بنده وینا ده، او هغه دا دی، چې یو لوی عظیم الشان سړی تل پخپلو خبرو اترو کې د ذلیلو او حقیرو شیانو له یادولو ځنې ځان ساتي، او له سره ژبه نه پرې خوځوي، نو حق تعالی چې له ټولو لویانو ځنې اعلی، اعظم، او اکبر دی، څرنګه په

خپل پاک کلام کې د میاشي، یا له هغه ځنې د کومې لویې خوځندې (حشرات الأرض) لکه مچ او غنې (جولاګي) مثال بیانوي، ځکه چې له (مثال) نه د (ممثل له) توضیح او تفصیل مطلوب دی، او په هغه کې د حقارت او عظمت څه خبره او مباحثه نه وي، او دا مطلوب به هلته حاصلیږي چې د (مثال) او د (ممثل له) په منځ کې پوره مطابقت وي، که (ممثل له) حقیر وي، نو بنیایي چې د هغه (مثال) هم حقیر وي، که نه هغه (تمثیل) بېکاره ګڼل کیږي» د ﴿فَبَأْتَوْهَا﴾ معنی داسې هم کیدی شي، چې له میاشي ځنې په حقارت او صغارت کې زیات وي، لکه چې په ځینو احادیثو کې د دنیا مثال د میاشي د وزر سره کړی شوی دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَنَا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا
مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا

پس هر هغه کسان چې مؤمنان دي، پس پوهیږي (په یقین سره) چې بېشکه دا مثال حق دی له ربه د دوی څخه، او هر هغه کسان چې کافران شوي دي نو وایي: (له ډېرې ناپوهۍ او عناد نه) چې د څه څیز اراده کړې ده الله په دې مثال سره (داسې کړی ده الله چې): ګمراه کوي په دې مثال سره ډېر خلق، او سمه لار نښي (د حق) په دې سره ډېرو خلقو ته.

تفسیر: یعنی مؤمنان داسې مثالونه حق او مفید ګڼي، او کافران د حقارت په ډول وایي چې: «له داسې حقیرو او سپکو مثالونو ځنې الله تعالی څه مطلب او اراده لري؟» ځواب ورکړی شوی دی چې: دغه کلام له سره تر پایه پورې هدایت دی، خو د ده نه اور بدلو څخه ډېر خلق د ګمراهۍ په کنده کې لویږي، او ډېر خلق د هغه په مرسته د هدایت په سمه لاره درومي، یعنی دې څخه د حق د طرفدارانو او د باطل د هوا خواهانو پوره تمیز بیلوالی او جلاوالی (جدوالی) مقصود دی، چې هغه خورا مفید او ضروري شی دی.

وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ يَنْفُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَهُ اللَّهُ
بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿١٠١﴾

او نه ګمراه کوي (الله) په دې مثال سره مګر فاسقان، هغه کسان چې ماتوي دوی عهد د الله وروسته د محکموالی د هغه عهد او پرې کوي هغه چې حکم کړی دی الله په هغه سره، چې پیوند دې کړی شي، او فساد کوي دوی په ځمکه کې، او دغه کسان هم دوی دي زیان کاران (په دنیا او عقبی کې).

تفسیر: د ﴿وَمَا أَمَرَهُ اللَّهُ﴾ قطع لکه قطع الرحم، له انبیاوو، علماوو، واعظانو، مؤمنانو، لمونځو، او نورو خیریه وو امورو نه مخ اړول چې د الله تعالی د رضا په خلاف دی، له فساد نه مراد دا دی چې: خلق به یې له ایمان ځنې زړه توري کول، او د هغه نفرت او کرکه به یې د هغوی په زړونو کې ور اچوله، او د اسلام مخالفان به یې په دې باندې تیزول چې له مسلمانانو سره مقاتله وکړي، او د مؤمنانو مقاتلې ته ملا وتړي، او د لویو اصحابو او د امت د صلحاوو عیوب ولټوي، یا یې پرې وتړي، او بیا یې مشهور کړي، چې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او د محمدي دین بې احترامی د خلقو په زړونو کې کیني، او راز راز رسوم او بدعتونه به یې خپرول (خورول)، او د اسلام په مخالفت کې به یې زور لګاوه. مطلب دا دی چې د دې نا مناسبو حرکتونو له امله خپلو ځانونو ته زیان رسوي، چې له هغو ځنې نه د اسلام توهین او نه د امت د صلحاوو څه تحقیر کیدای شي.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَانًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۰﴾

څرنگه کافران کيږئ په الله باندي، حال دا چې وي تاسې مړه، بيا (الله) ژوندي کړي تاسې (دروح په درکولو سره) بيا به (الله) مړه کړي تاسې، بيا به (الله) ژوندي کړي تاسې (په بعث سره) بيا به خاص هم ده ته وگرځول شئ (دخپلو اعمالو د جزا لپاره).

تفسير: يعنې په اوله کې تاسې بې ځانه اجسام وي، چې حس او حرکت در کې نه وو، لومړی عناصر وي، وروسته د مور او پلار خواړه او غذا شوي، او بيا نطفه او رپسې کلکه وينه او بيا يوه ټوټه غوښه شوي، له لومړنيو حالاتو څخه وروسته په تاسې کې روح (سا) پو کړی شو، چې دهغه له امله لومړی دمور په رحم کې او بيا په دنيا کې ژوند کوي، کله چې په دنيا کې د مرگ وخت راشي، او مړه شئ بيا به په قيامت کې ژوندي کيږئ چې حساب ورکړئ او خپلې عملنامې واخلي، يعنې له قبرونو څخه به ووځئ، او د الله تعالی په حضور کې به د حساب او کتاب لپاره ودرولی شئ، نو اوس تاسې خپله انصاف وکړئ، هر کله چې تاسې له اوله تر آخره پورې د الله تعالی د احساناتو او فائدو گروبي، او په هر حالت او حاجت کې ورته محتاج يئ، او هم ده ته اميد او هيله لرئ، نو په سر دهغه کفر غوره کول او د پاک الله جل جلاله نافرمانی ته ملا تړل څومره د تعجب، افسوس، او حيراني خبره ده.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۱۱﴾

الله هغه ذات دی چې پیدا کړی یې دي تاسې ته هغه شيان چې په ځمکه کې دي ټول، بيا يې قصد و کړ آسمان ته (دپیدا کولو) نو برابر یې کړل دوی اووه آسمانونه، او دې په هر څه باندي ښه عالم دی.

تفسير: په دې آيت کې دبل نعمت بيان وفرمايه، يعنې الله تعالی تاسې پیدا کړي يئ او ستاسې د بقاء او گټې لپاره يې په ځمکه کې هر ډول شيان خورا زيات پیدا کړل، لکه دخورلو، څکلو، او آغوستلو شيان، هو، دهر شي لپاره يې جلا جلا سامانونه او وسيلې، او وروسته له هغه يې متعدد آسمانونه پیدا کړل، چې په هغو کې تاسې ته راز راز منافع او گټې (نفعي) شته دي.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً قَالُوا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ

او (ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وويل پرودگار ستا پرښتو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی يم په ځمکه کې د يوه خليفه، نو وويل پرښتو: آیا پیدا کوې ته په ځمکه کې هغه څوک چې فساد به کوي په دې ځمکه کې او تويوي به (په ناحقه سره) وينې، حال دا چې مونږ تسبيح وايو سره د ثنا ستا او نسبت د پاکي کوو تاته.

تفسير: دا خبره چې پرښتو ته د بنيادمانو احوال څرنگه څرگند شوي وو؟ په دې کې ډېر احتمالات شته، يا به يې په پيريانو باندي قياس کړی وي، يا به الله تعالی پوهولې وي، يا به پوهيدلې وي چې خليفه ته خو هلته ضرورت پېښيږي، چې ظلم، فساد، او تجاوز موجود وي.

قَالَ إِنِّي أَنَا اللَّهُ مَا لَأَعْلَمُونَ ﴿۱۰﴾

وویل (الله): بېشکه زه پوهیرم په هغو اسرارو چې تاسې پرې نه پوهیرئ.

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۱﴾
قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۱۲﴾

او وښودل (الله) آدم ته نومونه ټول (دپاسنیو او ځمکنیو شیانو) بیا یې وروړاندې کړل هغه ټول شیان پرېستو ته، نو ویې ویل: خبر را کړئ تاسې ما ته په نومونو ددې شیانو سره که یی تاسې رښتیا ویونکې (پخپلې دغې وینا کې) وویل پرېستو: نسبت دپاکې کوو تاته (له ټولو عیبونو او اعتراضونو) نشته هیڅ علم مونږ لره مگر په هغه شي چې ښودلی دی تا مونږ ته، بېشکه ته هم دا ته ښه عالم او ښه د حکمت خاوند یی.

تفسیر: لنډه یې دا چې حق تعالی آدم علیه السلام ته د هر شي نوم او د هغه حقیقت او خاصیت، ګټه (فائده) او تاوان وروښود، وروسته له دې چې ددې لپاره چې د هغه خاص حکمت او اساسي مصلحت پرېستو ته څرګند شي، ددغو پاسنیو یاد شوو شیانو پوښتنه یې له پرېستو څخه وفرمایله، مگر هغوی په ځواب کې پخپل عجز او قصور اعتراف وکړ، او ښې وپوهېدلې چې یې له دې عمومي معلوماتو څخه هیڅوک پر ځمکه خلافت نشي کولای.

قَالَ يَا آدَمُ أَنْبِئْهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ فَلَمَّا أَنْبَأَهُمْ بِأَسْمَائِهِمْ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَنَا اللَّهُ عَالِمُ الْغَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ﴿۱۳﴾

وویل (الله) ای آدمه ! خبر کړه دوی په نومونو ددې شیانو، نو کله چې آدم خبر ورکړ دوی ته په نومونو د هغو شیانو، وویل (الله): آیا نه وو ویلي ما تاسو ته، چې بېشکه زه پوهیرم په پټو شیانو د آسمانونو او د ځمکې او پوهیرم پر هغو شیانو چې ښکاره کوئ یې تاسې (په ژبه) او په هغو شیانو چې یی تاسې چې پټوی یې (په زړونو کې).

تفسیر: وروسته له دې د آدم علیه السلام څخه د عالم د ټولو شیانو په نسبت سوال وشو، نو هغه ژر تر ژره هغه ټول ملائکو ته ور بیان او ټولې پرېستې یې داسې متعجبې او حیرانې کړې، چې دده په علمي احاطه یې تحسین او آفرین وویل، نو دلته الله تعالی ملائکو ته وفرمایل: «آیا تاسو ته مونه وو ویلي، چې بېشکه زه ښه پوهیرم په پټو شیانو د آسمانونو او د ځمکې، او ښه خبریم په هغه شیانو چې یې څرګندوی، او پټ یې ساتی په خپلو زړونو کې».

فائده: له دې څخه پر عبادت باندي د علم فضیلت ثابت شو، وګورئ چې په عبادت کې پرېستې دې حد ته رسېدلې وې، چې معصومې دي، مگر څرنګه چې په علم کې د انسان څخه کمې دي، نو ځکه یې د خلافت مرتبه انسان ته داسې ورکړه چې پرېستې هم ورته تسلیمې شوې.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۴﴾

او (یاد کړه ای محمده !) کله چې وویل مونږ پرېستو ته چې: سجده وکړئ آدم ته (دتحیی) پس سجده وکړه دوی (ټولو) مگر (سجده ونکړه) ابلیس، منع یې راوړه (له سجده نه) او لویي یې وکړه او وو دی (لا له پخوا څخه په علم د الله کې) له کافرانو څخه.

تفسیر: کله چې د آدم علیه السلام خلافت مسلم شو، نو پرښتو او پیریانو ته امر وشو چې د آدم علیه السلام په لوري د تحیی (تعظیم) سجده وکړی او هغه د خپلې سجدې قبله وگرځوی، ددې امر دمنلو له امله ټولې پرښتې په سجده ولوېدې، مگر یواځې (ابلیس) له سجده کولو څخه سر وغړاوه، چې په اصل کې له پیریانو څخه وو.

دالله تعالی په علم کې له اوله دی کافر وو، مگر نورو ته اوس د هغه عصیان او کفر ورښکاره شو، یا یې داسې وېله چې اوس کافر شو، ځکه چې د پاک الله امر یې د تکبر او لویي له امله ونه مانه، او دالله جل جلاله حکم یې له مصلحت او حکمت څخه مخالف او د ننگ او عار موجب وګاڼه، او یواځې له دې جهته کافر نه شو چې سجده یې ونکړه.

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۲۰﴾

او وویل مونږ ای آدمه! و اوسیره! ته او ښځه ستا په جنت کې، او خورئ! له میوو د جنته (څه چې موزره غواړي) پرېمانه هر چېرته مو چې خوښه وي، او مه نږدې کېږئ دې ونې ته (دمېوې خورولو لپاره) (که نږدې شوی) نو شی به له ظالمانو څخه.

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدَاؤٌ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۲۱﴾

پس وښویول دوی دواړو لره شیطان له جنته (د ونې نږدېوالي په واسطه) نو وېي ایستل دواړه له هغه جنت څخه چې وو دوی په هغه کې، او وویل مونږ چې کوز شی (له جنته ځمکې ته) حال دا چې ځینې ستاسې به له ځینې نورو سره دښمنان وي، او شته تاسې ته په ځمکه کې ځای دهستوګنې او اسباب د ګټې (فائدي) اخستلو تر یوه وخته پورې (چې اجل قیامت دی).

تفسیر: یعنې په دنیا کې به تل نه اوسېږئ، بلکه تر یوې ټاکلې مودې پورې به هلته اوسېږئ، او د هغه ځای له شیانو څخه به ګټه (فائده) اخلی، بیا به له ما سره مخامخ کېږئ، او هغه ټاکلی وخت هر چا لره د مړینې وخت دی، او ټولو مخلوقاتو ته په مجموعي ډول د قیامت ورځ ده.

فَتَلَكَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۲۲﴾

پس زده کړل آدم له پروردګار خپل څخه څو کلمې پس رجوع وکړه (الله) په هغه باندې (په رحمت سره) بېشکه هم دې دی ښه توبه قبلوونکې ښه مهرباني کوونکی.

تفسیر: کله چې آدم علیه السلام دالله تعالی دا عتاب واورېد، او له جنت نه ووت، نو د ندامت او پښېماني په حالت کې په ژړا او واوېلا او په زاري مشغول شو، په دې وخت کې حق تعالی په خپل فضل او مرحمت سره ده ته څو کلمې د القاء او الهام په توګه ورزده کړې، چې دهغو په لوستلو ده توبه قبوله شوه، هغه کلمې دادي: ﴿رَبِّیَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾ د (الأعراف سورت لمړی رکوع، ۲۳ آیت).

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جِيعًا

(بیا) وویل مونږ چې: کوز شی له جنته ټول.

تفسیر: مطلب دادي چې حق تعالی د آدم علیه السلام توبه قبوله کړه خو جنت ته یې سمدلاسه ورتهګ امر ورنکړ، بلکه امر یې وکړ چې په دنیا کې هستوګنه وکړي، ځکه چې دهغه حکمت او مصلحت اقتضاء همداسې وه، ښکاره خبره

ده چې دې يې د ځمکې لپاره «خليفه» ټاکلی وو، نه د جنت لپاره، او الله تعالی همدا سې فرمايلي دي: هر هغه څوک چې زما تابع او منونکی وي نو هغه ته به د دنيا هستوگنه هيڅ ضرر نه رسوي، بلکه گټه ورته لري، هو! نافرمانو خلقو ته دوزخ دی، د دغو دوه وو متضادو عناصرونو د بيلوالي او امتحان لپاره همدا دنيا مناسب ځای دی.

وَإِنَّمَا يَأْتِيَنَّكُمْ مِّنِّي هُدًى فَمَنِ تَّبِعَ هَذَا يَفْلاخَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۰﴾

پس که راغی تاسې ته له ما ځنې کوم هدايت پس هر څوک چې پيروي وکړي د هدايت زما پس نه به وي هيڅ قسم وپره پر دوی باندې او نه به دوی (هيچرې) خپه کيږي (او جنت ته به ځي).

تفسير: هغه صدمه او اندېښنه چې چاته د کوم مصيبت له پېښيدو څخه پخوا پېښيږي هغې ته خوف وايي، او هغه غم او خپگان چې انسان ته له مصيبتو وروسته رسيږي، هغه ته حزن وايي، مثلاً هغه کيفيت ته چې د يوه مريض د مړ کېدلو له تصور نه چاته ورسېږي خوف دی، او هغه کيفيت ته چې د هغه له مړ کېدلو څخه وروسته پيدا کيږي حزن وايي، مثلاً د هغه خوف او حزن نفي چه په دې آيت کې شوي ده، که له هغه څخه دنيوي (خوف) او (حزن) مراد شي، نو د هغه معنی به داسې کيږي: هغه کسان چې زما له هدايت سره سم تگ کوي نو دوی ته هيڅ ددې اندېښنې ځای نشته چې دا به حق هدايت نه وي، او د شيطان له لوري به فرېب او مغالطه وي، او نه به دوی د دې له امله غمجن وي، چې اوس خود دوی له پلار څخه جنت اخيستی شوی دی، ځکه د هدايت لار موندونکي ته ژر تر ژره جنت ور رسېږي او که اخروي «حزن» او «خوف» مراد وي، نو به يې مطلب داسې وي چې په قيامت کې به د هدايت خاوندانو ته نه (خوف) وي، او نه (حزن) مگر د (حزن) په نشتوالي کې خو هيڅ دښک او شبهې ځای نشته، ځکه د (خوف) له نفي څخه دا اندېښنه په زړه کې رالويږي چې دجزا په ورځ کې تر انبياوو عليهم السلام پورې به هم په (خوف) او وپره کې وي، او هيڅ څوک به يې وپرې نه وي خبره داده چې (خوف) په دوه ډوله دی: کله د خوف باعث او مرجع په وپريدونکي کې ليدل کيږي لکه چې پاچاهي مجرم له پاچا ځنې وپريږي، نو د (خوف) موجب جرم دی چې نسبت يې ورته کيږي، او کله د خوف منشأ (مخوف منه) وي، يعنې لکه چې يو بې گناه شخص چې د بادشاه يا د زمري له هيت څخه وپريږي، نو د دې وپرې سبب دانه دی چې گواکې دغه شخص د پاچا يا د زمري په مقابل کې کومه گناه کړيده، بلکه د پاچا قهر او جلال، يا د زمري سببيت، غضب او هيت، ددغه خوف موجب گرځېدلی دی، چې منشأ يې د پاچا خلاف يا د زمري هيت دی، نو په دې آيت کې يې لومړی ډول (خوف) نفي کړ نه دوهم ډول، دا شبهه خو هلته واردېدل چې د ﴿فَلَاخَوْفٌ﴾ په ځای يې ﴿لَا خَوْفٌ فِيهِمْ﴾ يا ﴿لَا يَخَافُونَ﴾ فرمايلي وي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۱﴾ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قٰرِهٰوْنَ ﴿۱۲﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي او دروغ گڼي آياتونه ځمونږ هم دغه کسان صاحبان د اور (دوزخ) دي، هم دوی به په هغه (اور د دوزخ) کې همېشه وي. ای بني اسرائيلو! (اولاد د يعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چې انعام مې کړی دی پر تاسې او وفا وکړئ په عهد زما (په متابعت د نبی) چې زه هم وفا وکړم په عهد ستاسې (په دخول د جنت) او خاص له ما نه پس وويرېږئ (له مناهيو ځان وساتئ، او د دنيوي منافعو له لاس وتلو څخه مه وپريږئ!).

تفسير: اول ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اٰمِنُوْا﴾ عام خطاب وو، او په هغه کې د هغو نعمتونو ذکر وو، چې گړدو بنيادمانو ته په عمومي ډول ورکړی شوی وو، مثلاً د ځمکې، آسمان، او نورو گړدو شيانو پيداينبت، بيا د آدم عليه السلام د پيداينبت، او د

هغه د خلافت او جنت ته د ادخال او نورو یادونه وشوه، اوس له بنيادمانو څخه خاص بني اسرائيلو ته خطاب کړی شوی دی، او هغه خاص نعمتونه یې ور په یاد کړي دي چې وخت په وخت او پشت په پشت یې پر دوی انعام کړی دی، او هغه ناشکري چې دوی د نعمتونو په مقابل کې کړي ده، د هغو گړدو یادونه په مفصل ډول سره کولی شي، ځکه چې بني اسرائيل د بنيادمانو په ټولو فرقو کې ممتاز وو، د علم خاوندان د آسماني کتابونو، انبياوو، او د نبوت پیژوندونکي او لرونکي وو، او د گړدو عربو سترگې د هغوی په لور وې چې آیا بني اسرائيل زمونږ د پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق کوي که نه؟ نو له دې امله یې د انعاماتو او خرابیو یادونه په تفصیل سره فرمایلي ده چې دوی ښه پرې متأثر شي او د خجالتی په سبب ایمان راوړي، او که نه نور خلق خو به په دې وسیله د دوی له دې حرکاتو څخه واقف شي، او بیا به د هغوی په نورو خبرو باور نه کوي.

اسرائیل د یعقوب علیه السلام نوم دی چې معنی یې بنده د الله یعنی عبد الله ده.

﴿ادْكُرُوا عِبْرَتِي﴾ الآية - یاد کړئ ای بني اسرائيلو! نعمت زما هغه چې انعام مې کړی دی پر تاسې، چې په زرگونو انبياء یې په دوی کې مبعوث کړي دي، (تورات) او نور کتابونه یې پر دوی نازل فرمایلي دي، دوی یې د فرعون له عذابه ژغورلي دي، د دوی تصرف او تسلط یې د شام پر هیواد قائم کړی دی، پر دوی یې د (من) او (سلوی) خواږه نازل کړي دي، له یوې تیرې څخه یې د اوبو دولس چینی دوی ته بهولي دي، او هسې نعمتونه او د عاداتو خوارق یې ور په برخه کړي دي چې د نورو خلقو په برخه شوي نه دي.

﴿وَأَوْفُوا بِعَهْدِي﴾ الآية - او وفا وکړئ په عهد زما په متابعت د نبي چې زه هم وفا وکړم په عهد ستاسې په دخول د جنت.

په (تورات) کې هسې امر شوی وو، چې تاسې د (تورات) پر احکامو ټینگ اوسی! او په هر نبي علیه السلام باندې چې در وېبې لیرم ایمان راوړئ! او له هغه سره ملگرتیا وکړئ! چې د (شام) هیواد ستاسو په قبضه کې پاتې شي، بني اسرائيلو دا گړدې خبرې منلې وې، مگر بیا دوی په خپلو دغو وعدو ونه درېدل، په بد نیتی یې پیل وکړ، په رشوتونو باندې یې خبرې او مسئلې اړولې او غلطې یې ورنښولې - او حق به یې پټاوه - وروسته له دې چې خپل ریاست یې قائم کړ، د انبياوو له اطاعت څخه یې سر وغړاوه، بلکه د ځینو په وژلو یې لاس هم پورې کړ، د (تورات) په هر ځای کې چې د محمد صلی الله علیه وسلم صفتونه او ستاینې وې هغه یې بدلې کړې، نو ددې شیانو له امله گمراهان شول.

وَالْمُنَافِقِينَ أُنزِلَتْ مُصَدِّقَاتُ مَا كَفَرُوا وَلَا تَنْفَعُهُمْ وَلَا تُغْنِيهِمْ وَلَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٠﴾
فَالْقَائِمُونَ ﴿١٠١﴾ وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾

او ایمان راوړئ! په هغه کتاب چې نازل کړی دی ما حال دا چې (تصدیق کونکی دی د هغه کتاب) چې تاسې سره دی، او مه کېږئ! اول کافر (نه منونکي) په دې (قرآن) باندې او مه پېرئ (مه اخلئ) په آیتونو زما قیمت لږ، او خاص له ما نه ووېرېږئ! (دا کار مه کوئ!) او مه گلهوئ حق له باطل سره (خپل دروغ له رښتیا د «تورات» سره) او (مه) پټوئ! حق حال دا چې تاسې پوهېږئ (په دې خلط او پټولو سره).

تفسیر: په (تورات) کې لیکل شوي وو، هغه پیغمبر چې د (تورات) تصدیق وکړي هغه صادق دی، نو تاسې یې ومنئ او که (تورات) ونه مني دروغ وايي.

(تنبیه): قرآني احکام په اوامرو، نواهیو او د انبياوو په عقایدو، سوانحو، اخبارونو، او د آخرت په احوالو، او نورو شیانو کې له (تورات) او نورو پخوانیو کتابونو سره سم او موافق دی، هو! د هغوی ځینې اوامر او نواهي منسوخ شوي دي،

مگر هغه د تصدیق ځنې مخالف نه دي، د تصدیق مخالف تکذیب دی، او د الله جل جلاله د کتابونو تکذیب بیخي کفر دی، ځینې قرآني آیتونه هم منسوخ شوي دي، مگر (نعوذ بالله) هغه ته څو ک تکذیب نه وایې، ځکه چې نسخ په انشاء او تکذیب په اخبار کې راځي.

﴿وَلَا تُكْفِرُوا بِاللَّهِ إِنَّهُ بَاطِلٌ لِّكُفْرِكُمْ﴾ الآية - او مه کيرئ اول کافر نه منونکي په دې قرآن باندې، يعنې تاسې سره له پوهې لومړني تکذیب کوونکي مه شی! چې تر قیامته پورې به د منکرانو گناه ستاسو په غاړه کې لوبېږي، که د مکې مشرکان تکذیب او انکار کوي، خو هغه د دوی له جهل او بېخبرۍ ځنې دی، او په قصد سره نه دی، نو سره له پوهې اول منکران تاسو یې! او دا کفر له لومړني کفر څخه ډېر سخت دی.

وَاقْبُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿۲۳﴾

او سم قائموی (په ښه ترتیب سره ادا کوی) لمونځ! او ور کوی زکات! او رکوع وکړئ! سره له رکوع کوونکو (لمونځ کوونکو مسلمانانو).

تفسیر: یعنی په جماعت سره لمونځ وکړئ، خلاصه دا چه په ټولو اصولو کښی د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم پیروي وکړئ او لمونځ هم دهغه په طریقه ادا کړئ.

أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَتْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۲۴﴾

آیا امر کوی تاسې نورو خلقو ته په نېکۍ سره او هېرئ ځانونه خپل؟ حال دا چې تاسې لولئ کتاب (چې په کې د قول او عمل په نه سمون وعید دی) آیا تاسې نه پوهیږئ (دخپلو افعالو په بدۍ).

تفسیر: دیهودانو ځینو عالمانو به داسې کول، چې نورو خلقو ته به یې ویل چې «داسلام دین ښه دی، او دوی به په خپله نه مسلمانېدل» دې یهودي پوهانو او نورو ظاهرینو خلقو ته به په دغسې مواردو کې داسې شېبه پیدا کېدې «کله چې مونږ د شریعت د احکامو په تعلیم کې قصور نه کوو او حقه خبره نه پټوو نو دېته به څه ضرورت پاتې وي، چې مونږ په خپله هم پرې عمل وکړو، لکه چې زمونږ له هدایت سره سم ډېر خلق شرعي احکام ادا کوي نو د (الدال علی الخیر کفعله) په حکم سره د دوی عملونه ځمونږ دي»، نو په دې آیت کې ددې دواړو مفکورو بطلان فرمایل شوی دی.

ددې آیت مطلب دا دی چې واعظ ته ښایې چې په خپل وعظ باندې خامخا عمل وکړي، او دا غرض نه دی چې فاسق دې چا ته نصیحت نه کوي.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا الْكَبِيرَةُ الْعَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿۲۵﴾ الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوَاتُهُمْ وَإِنَّهُمْ

إِلَيْهِ رُجُوعُونَ ﴿۲۶﴾

او مدد وغواړئ (په هره سختۍ کې له الله) په صبر او لمانځه سره او په تحقیق دا لمونځ خامخا ډېر دروند دی مگر (نه دی دروند) په عاجزي کوونکو (خوند آخیستونکو له طاعته). هغو کسانو چې یقین کوي چې بېشکه دوی مخامخ کیدونکي دی له پروردگار خپل سره او په تحقیق سره دوی هم ده ته (په آخرت کې) بېرته ورتلونکي دي.

تفسیر: د اهل کتاب عالمانو چې د حقانیت له څرگندېدلو نه وروسته یې هم په محمد صلی الله علیه وسلم ایمان نه راوړ، دهغه لوی سبب دمال او جاه سره مینه او محبت وو؛ چې الله تعالی ددې دواړو علاج دلته وربښودلی دی، د صبر

کولو په سبب د مال مینه او حرص له مینځه ځي، او د لمونځ کولو په اثر عبودیت او تذلل پیدا کيږي، او د لویوالي مینه کميږي، او په تحقیق لمونځ ډېر دروند دی مگر نه دی دروند په عاجزي کونکو خوند اخیستونکو له طاعته، یعنی صبر او زړه په حضور لمونځ کول ډیر دروند او سخت کار دی، مگر دا سخت کار یواځې په هغه چا آسان دی چې عاجزي کوي او له الله تعالی نه ویريږي، او ددوی خیال او فکر په همدې لوري وي چې مونږ خامخا له الله تعالی سره مخامخ او د هغه الله په لوري ورتلونکي یو، یعنی په لمانځه کې د الله تعالی تقرب حاصلیږي، ګواکې (ګویا کې) له هغه سره کتنه ده، یا به په قیامت کې د حساب او کتاب لپاره ور وړاندې کیدونکي یو.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَائِيْلُ اذْكُرْ اَنْعَمْتَ عَلَيَّ الَّذِي اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاِنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِيْنَ ﴿۱۰﴾

ای بني اسرائیلو (د یعقوب اولادې!) یاد کړئ نعمت زما هغه چې انعام مې کړی دی په تاسې او (بل دا یاد کړئ! چې) بېشکه ما غوره کړي یئ تاسې (نیکونه ستاسې) په خلقو (د زمانې خپلې).

تفسیر: څرنګه چې تقوی او کامل ایمان حاصلول د صبر، حضور، او په عبادت کې د غرق کیدلو په وسیله سخت وو، نو آسانه لاره یې ښيي چې هغه شکر دی، نو ځکه حق تعالی خپل هغه انعامات او احسانات ور په یادوي چې وخت په وخت یې په دوی باندې کړي دي، او هم د دوی د ناوړو (ناوړو او) کارونو ذکر کوي، دا یوه فطري مسئله ده، چې نه یواځې انسان، بلکه حیوانات هم د خپل منعم سره مینه لري، او د هغه پیروي کوي، هم دغه مضمون په څو رکوع ګانو کې په مفصل ډول بیان شوی دی.

فائده: په عالمیانو باندې د بني اسرائیلو له فضیلت څخه مطلب دا دی چې دوی د پیدایښت له ابتدا څخه ددې خطاب تر نازلېدو پورې په نورو ګردو فرقو فضیلت درلود، او هیڅوک د دوی ساری (سیال) نه وو، کله چې هغوی د پاک قرآن او د آخري زمانې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کې ودرېدل، نو د دوی فضیلت له منځه لاړ، او د ﴿الْمُضَوَّبِ عَلَيْهِمْ﴾ او ﴿الضَّالِّينَ﴾ لقب ور په برخه شو، او د محمد صلی الله علیه وعلی آله وأصحابه وسلم پیروانو (تابعدارانو) ته د ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ﴾ صفت ور کړ شو.

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا يُجْزَىٰ نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۱۱﴾

او ووېرېږئ (له عذابه) د هغې ورځې چې لري کولی به نه شي هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شي (له عذابه) او نه به منل کیده شي له دغه نفس څخه شفاعت (سپارښت د هیچا) او وابه نه خیستئ شي له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به له دوی سره مدد وکړی شي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: کله چې څوک په کومه بلا اخته کيږي؛ نو د هغه دوستان زیاتره له دې وسیلو څخه کار اخلي، لومړی د هغه د حق د ادا کولو لپاره زیار (محنت) کوي، که په دې وسیله کار ونه شو، نو د سپارښت په وسیله زیار (محنت) کوي چې هغه له دې بلا نه وژغوري (وساتي)، که یې په دې سره هم څه له لاسه ونشوه، نو خپل دوستان او مرستیالان سره ټولوي، څو د هغه د ژغورلو (ساتلو) لپاره څه تدبیر جوړ کړي، که په دې توګه هم څه کار ونه شو نو بیا څه تاوان او فدیه ور وړاندې کوي چې خپل عزیز له هغې بلا نه خلاص کړي، که په دې څلورو طریقو هم څه ونه شي، نو خپل مرستیالان (مدد ګاران) راټولوي، څو چې د مټو په زور او قوت سره هغه وژغوري، حق تعالی هم له پورتنی ترتیب سره سم دلته ارشاد فرمایي چې: کوم سړی که په هره اندازه وي، د الله تعالی دښمنانو ته له دې څلور ګونو صورتونو څخه په هیڅ یو صورت کې څه ګټه نشي رسولی.

بني اسرائيلو به ويل: كه مونږ هر څومره زياته گناه هم وكړو، الله تعالى په مونږ عذاب نه نازلوي، او نه له مونږ ځنې پوښتنه كوي، ځكه چې ځمونږ پلرونه او نيكونه انبياء تېر شوي دي، هغوی له الله تعالى ځنې ځمونږ مغفرت او برائت حاصلوي، نو الله تعالى فرمايي چې: ستاسې دا خيال غلط دی.

ددې آيت په سبب له هغه شفاعت څخه انكار نه كيږي، چې په هغه باندې مونږ (اهل السنه والجماعت) قائل يو لكه چې په نورو آيتونو كې مذكور دي، دغه آيت سره د ظاهري تعميم او نور قرآني آيتونه د ﴿فَمَا لَكُمُ شُفَعِينَ﴾ (الشعراء سورت سلم آيت) په اساس يواځې په هغه شفاعت پورې تخصيص لري؛ چې شافع يا مشفوع له يا شفاعت كې كفر، شرك، او يا له مرو څخه شفاعت غوښتل شوی وي.

وَاذُنَجِّينَكُمْ مِنَ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُوكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يَدَّيْحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ لِّمَنْ رَزَقْتُمْ عَظِيمًا ﴿٢٠﴾

او (ياد كړئ) هغه وخت چې نجات در كړی وو، مونږ (نيكونو) ستاسې ته له عملي د فرعون څخه؛ چې رساوه به يې تاسې ته سخت عذاب، چې ذبح كول به يې ځامن ستاسې او ژوندي به يې پرېښودې (د خدمت لپاره) ښځې (لونيې) ستاسې، او په دې (حلالولو يا خلاصولو يا ټولو كې مصيبت يا نعمت يا ...) كې امتحان وو له (طرفه) د پرودگار ستاسې ډېر لوی.

تفسير: ﴿بَلَاءٌ﴾ څو معنی گانې لري، كه د ﴿ذَلِكُمْ﴾ اشاره د ذبحې په لورې واخيستلی شي، نو معنی به يې «مصيبت» وي، كه نجات ته اشاره وي نو د ﴿بَلَاءٌ﴾ معنی به «نعمت» وي، او كه د ذبحې او نجات دواړو په لوري اشاره وي، نو له ﴿بَلَاءٌ﴾ ځنې به مطلب «امتحان» او ازموينه وي.

وَاذْفَرَّقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَجْنَحْتُمْ وَاغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٢١﴾

او (ياد كړئ) هغه وخت چې څيري كړي مونږ د تاسې لپاره بحر؛ نو نجات در كړي مونږ تاسې ته، او غرق كړل مونږ عمله د فرعون (سره له فرعون) حال دا چې تاسې ورته كتل.

تفسير: يعنې ای بني اسرائيلو ياد كړئ هغه لوی نعمت چې ستاسې پلرونه او نيكونه د فرعون له وېرې وتښتېدل، او داسې يو ځای ته ورسېدل، چې وړاندې مخامخ دوی ته لوی درياب او وروسته په دوی پسې د فرعون لوی لښکر راته، چې هغوی را چاپېر او ټول سره گير او په لوی عذاب او وير كې اخته كړي، نو مونږ تاسې ته نجات او خلاصی در كړه، او د فرعون لښکر مو ټول ډوب كړ، دا قصه وروسته په تفصيل سره راځي.

وَاذْوَعدْنَا مُوسَىٰ اَرْبَعِينَ لَيْلَةً ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعُجْلَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٢٢﴾

او (ياد كړئ) هغه وخت چې وعده كړې وه مونږ له موسى سره څلوېښت شپې، بيا ونيوه تاسې خوسې (سخي) (معبود) پس له (تللو) د موسى (طور ته) او وئ تاسې (په دې كار كې په خپلو نفسونو) ظالمان.

تفسير: دا قصه او احسان هم د يادولو وړ (لائق) دی چې مونږ له موسى عليه السلام سره د (تورات) د ور كولو وعده څلوېښت شپې او ورځې كېښوده، وروسته له دې چې موسى د (طور) غره ته تشریف يووړ، بني اسرائيل د خوسې (سخي) په عبادت مشغول او لگيا شول، نو تاسې ډېر بې انصاف يې چې خوسې (سخي) مو په خپلې خدايي وټاكه (و نيوه) دا قصه هم په تفصيل سره راځي.

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۲۷﴾

بیا عفو و کړه مونږ له تاسې نه وروسته له دغه (دخوسي «سخي» عبادت کولو نه) لپاره ددې چې تاسې شکر گزار شئ.

تفسیر: مطلب دا چې مونږ ستاسې له دې ښکاره شر که سره بیا هم ستاسې له دې ګناه نه تېر شو، او ستاسې توبه مو ومنله، او تاسې مو سمدلاسه لکه د فرعونيانو په شان ونه وژلئ، که څه د هغوی ګناه نسبت تاسو ته لږه هم وه، خو هلاک مو کړل چې تاسې يې شکر ادا کړئ، او ځما احسان ومنئ.

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿۲۸﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او بیلوونکی (دحق او باطل) لپاره ددې چې تاسې سمه لاره ومومئ (په تورات سره).

تفسیر: کتاب خو (تورات) دی، له (فرقان) نه هغه شرعيه احکام مراد دي چې د هغوی له مخې جائزې او نا جائزې مسئلې راڅرګندېږي، یا له (فرقان) نه مقصد د موسی علیه السلام معجزې دي، چې د هغوی له مخې به د رښتیا او دروغو او د مؤمن او کافر تمیز کېده، یا به (فرقان) د همغه کتاب (تورات) بدل وي، چې په هغه سره هم حق او نا حق جلا (جدا) کېږي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ

او (یاد کړئ!) هغه وخت چې وویل موسی قوم خپل ته

تفسیر: له قوم نه خاص همغه خلق مراد دي، چې هغوی خوشي (سخي) ته سجده کولې.

يَقُومُوا لَكُمْ ظَلْمَتُمْ أَنفُسَكُمْ يَا تَّخَاذِكُمُ الْعِجْلَ قَتُّوْا إِلَىٰ بَارِكُمْ وَأَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ

ای قومه زما! بېشکه تاسې (چې یئ) ظلم کړی دی تاسې پر ځانو خپلو په سبب د نیولو د تاسې خوشي (سخي) لره (په الوهیت سره) پس توبه وباسئ (پول) خالق خپل ته نو ووژنئ ځانونه خپل؛

تفسیر: یعنې هغه کسان چې خوشي (سخي) ته یې سجده نه ده ایښې، هغوی دې هغه کسان ووژني چې خوشي (سخي) یې معبود ګڼلې، او سجده یې ورته کړې وه.

ذِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۲۹﴾

دغه (ځان وژل) ستاسې بهتر دي تاسې ته په نزد د خالق ستاسې، پس قبوله یې کړه توبه ستاسې! بېشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه مهربان دی (په توبه کوونکو).

تفسیر: عالمان په دې خبره کې سره اختلاف لري چې آیا همدا وژل کېدل توبه وه؟ او که د توبې تتمه وه؟ لکه چې ځمونږ په «محمدي شریعت» کې د عمد د قاتل د توبې د مقبولیت لپاره دا خبره هم ضروري ده، چې قاتل دې د مقتول د ورثې په لاس کې وسپارلی شي، د مقتول وارثان واک او اختیار لري چې هغه قاتل ووژني، که یې بڅښي.

وَأَذُقْتُمْ يَمُوسَىٰ لَنْ تُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ تَرَىٰ اللَّهَ جَهْرًا فَأَخَذْنَا تَكْمُ الضَّعْفَةَ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿۵۵﴾
ثُمَّ بَعَدْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۶﴾

او (یاد کړئ!) هغه وخت چې وویل تاسې: ای موسی! له سره به باور ونکړو مونږ په خبره ستا تر هغه پورې چې په خپله ووینو الله ښکاره، پس نیولئ تاسې تندر حال دا چې تاسې (ورته) کتل، پس له هغه بیا ژوندي کړئ مونږ تاسې پس له مرګه ستاسې لپاره ددې چې تاسې شکر ګذار شی.

تفسیر: هغه وخت هم ضرور یاد کړئ! چې سره له دومره احسانونو او ښیکو تاسې موسی علیه السلام ته وویل چې: «مونږ په دې خبره تر هغه پورې باور نشو کولی چې دا د پاک الله خبرې دي، ترڅو مونږ پخپلو سترګو الله تعالی ونه وینو» ستاسې دهمدې غوښتنې په سبب وو چې د برېښنا په وسیله ووژل شوی، بیا د موسی علیه السلام په دعا سره بېرته ژوندي شوی.

دا د هغه وخت قصه ده چې موسی علیه السلام او یا (۷۰) تنه غوره سړي له ځانه سره د (طور) غره ته بیولې وو، چې د الله تعالی کلام واورې، کله چې دوی په خپلو غوږونو د پاک الله خبرې واورېدلې نو د بني اسرائیلو هم دې او یا تنو منتخبو سړیو وویل چې: «مونږ په داسې خبرو باندې چې ویونکی یې نه رابښکاري او نه یې وینو؛ باور نشو کولی، مونږ ته الله تعالی راوښه! چې په خپلو سترګو یې په عین المشاهده ووینو، او په غوږونو سره د هغه خبرې واورو، ددې غوښتنې له امله و چې ورباندې ټکه (تندر) ولوبده، او د تندر له اثره ټول سره مړه شول.

وَوَلَدْنَا عَلَيْكُمْ الْعَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوىَ كُلُّوا مِنْ طَيْبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۵۷﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې سوری ګرځولی وو مونږ په تاسې ورېځ (د تیه په میدان کې) او نازل کړی وو مونږ په تاسې من (ترنجبین) او سلوی (مرخان) وخورئ! له پاکیزو د هغو شیانو نه چې درکړې دي مونږ تاسې ته، او ظلم نه وو کړی دوی پر مونږ باندې (هیڅ په دغه عصیان سره) او لیکن وو دوی چې په ځانونو خپلو به یې ظلم کاوه (په کفران او عصیان سره).

تفسیر: کله چې فرعون ډوب شو او بني اسرائیل د الله تعالی په امر سره له (مصره) نه د (شام) په لوري رهي (روان) شول، په یوه سپره ډاګ (صفا میدان) کې د هغوی خیمې وشلېدې، او دوی د لمر له تودوالي نه سخت په عذاب شول، دلته د الله تعالی په فضل سره دوی باندې د ورېځې سوری وشو، څرنگه چې دوی ته د خوړلو لپاره څه شی نه پیدا کېده، د پاک الله له لوري د دوی د خوړلو لپاره (من) او (سلوی) ورنازل شول، (من) لکه نبات یو ډېر خواړه خواړه وو، او دانې به یې ترنجبین (دخوزو ګوړی) ته ورته وې، کله چې دوی د شپې له مخې ویده کېدل، سحر (کھېڅ) به ددې لښکر په شاوخوا کې د (من) انبارونه پراته وو، چې هر چا به له هغې څخه دخپل حاجت سره سم اخیسته، او «سلوی» یو مرغه دی چه مونږ ورته مرغ وایو، چې هر ماښام به ددې مرخانو په زرهاوو دانې سره ټولېدلې، چې د لږ څه تیارې څخه وروسته به هر سړي له هغو ځنې خپل ضرورت سره سم نیول، وریټول او خوړل به یې، تر ډېرې مودې پورې ددوی خواړه همدا (من) او (سلوی) وو.

﴿كُلُوا مِنْ طَيْبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ - خورئ تاسې له پاکیزه د هغو شیانو چې روزي درکړی ده مونږ تاسې ته، یعنې په دې لطیفې او خوندورې غذا باندې اکتفاء وکړئ، او په ډېره خوښۍ سره یې وخورئ، او د بلې ورځې لپاره یې د ذخیرې (زېرمې) په ډول مه ساتئ، او له نورو سره د هغه د مبادلې غوښتنه مه کوئ.

﴿وَمَا ظَلَمُونَا﴾ الآية - او هيڅ ظلم نه وو کړئ دوی پر مونږ باندې په دغه عصيان سره، ليکن دوی په خپلو ځانونو باندې ظلم کوي په کفران او عصيان سره، اول يې داسې ظلم وکړ چې ددې په زېرمه (ذخيره) کولو يې پيل (شروع) وکړ، چې هغه به ورستېده، بدبويي به يې ختله، دوهم يې د هغې د مبادلې غوښتنه وکړه چې نسک، هوربه، پياز، او نورې غلې او ترکاری راکړې شي، چې ددې له امله په راز راز تکليفونو اخته شول.

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاَدْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا
حِطَّةً نَعْفِرْ لَكُمْ حَطَايِكُمْ وَتَسْزِيءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿۵۰﴾

او (ياد کړئ!) هغه وخت چې وويل (مونږ بني اسرائيلو ته د موسى په ژبه) چې ننوځئ! دغې قريې (أريحا) ته، پس خورئ! له (ميوو د) دې څخه هر چېرته چې مو خوښه وي (څه چې مو زړه غواړي) پرېمانه او ننوځئ! په دروازه (ددې ښار) کې سجده کوونکي او ووايئ! (ای ربه وبخښه ځمونږ گناهونه!) چې وبخښو تاسې ته گناهونه ستاسې، او ژر ده چې زيات به کړو ښکانونو ته (اجر).

تفسير: کله چې بني اسرائيل په دې پاس ډاک کې له ډېرو گړخېدلو څخه تنگ شول، او د ډېر (من) او (سلوی) له خوړلو ستړي شول، نو پر دوی امر وشو چې په هغه ښار کې ننوځي! چې نوم يې (أريحا) وو، او په هغه کې د (عمالقه) قوم چې د (عاد) له قومه څخه وو هستوگنه درلوده (لرله)، ځينې وايي چې: دا ښار بيت المقدس وو.

﴿وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا﴾ او ننوځئ په دروازه ددې ښار کې سجده کوونکي (يعنې) ددې ښار په دروازه کې د شکر سجده وکړئ! او بيا په کې ننوځئ، دا خو بدني شکر شو، ځينې وايي چې: د تواضع او عاجزۍ له امله خپل ملاوې لږ څه کړې کړئ! او په ژبه سره د خپلو گناهونو بخښنه وغواړئ! دا خو لساني شکر شو، هر هغه څوک چې دا دواړه کارونه کوي، دهغه گډې خطاوې بخښلې کېږي، او د نیکو بندگانو ثوابونه ورزياتوو.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ
بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۵۱﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چې ظلم يې کړی وو (په خپلو ځانونو) خبره په بل شان له هغې خبرې څخه چې ويلې شوې وه دوی ته؛ پس نازل کړ مونږ پر هغو کسانو چې ظلم يې کړی وو عذاب له (طرفه) د آسمانه په سبب ددې چې وو دوی چې سر به يې غړاوه (د الله له فرمانه).

تفسير: داسې تبديلي يې په کې وکړه، چې د (حطه) په ځای يې د ټوکو او مسخرو په ډول (حنطه) وويل (چې معنی يې غم دی) او دسجده په ځای به په خپلو کوناتيو ښوئيدل، کله چې هغه ښار ته ورسېدل، نو په هغوی کې طاعون ور گډ شو، او په يوه ماسپښين کې او يا زره يهودان مړه شول.

وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشَرَ عَيْنًا ﴿۵۲﴾

او (ياد کړئ!) هغه وخت چې اوبه وغوښتې موسى خپل قوم ته (په ميدان د تيه کې) پس وويل مونږ (موسی ته) چې ووهه په همسا خپلې سره تيره (گټه) (نو چې ويې وهله تيره) پس وخوټېدلې (روانې شوې) له هغې تيرې څخه دوولس چينې.

تفسیر: دا قصه هم دهغه میدان ده، کله چې هغوی اوبه ونه میندلې، نو موسی علیه السلام پر یوه تیره باندې خپله همسا ووهله، نو دولس چینی وبهېدې، حال دا چې د بني اسرائیلو قبیلې هم دولس دي، دځینو قبیلو سړي زیات او دځینو قبیلو سړي لږ وو، د هر قوم په تناسب یوه چینه وه، او دپیژندګلوی نښه یې هم دغه موافقت وو، یا داسې ټاکلی (مقرر) شوی وه چې ددې تیرې له فلانې خوا چې په فلانې لوري کومې اوبه بهیري، هغه به د فلانې قوم اوبه وي، هغه لنډه نظره چې له هسې معجزاتو څخې انکار کوي، نو (سړي نه دي، دوی دي چې له سړیتوبه) وګورئ! چې «مقناطیس» په څه ډول سره اوسپنه خپل لوري ته کشوي (را کاري) نو دې تیرې ته هم الله تعالی هسې یو قوت وربخښلی وو چې له هر لوري څخې به یې اوبه ځانته کشولې (راښکلې) او بیا به یې خپلو شاوخواوو ته بهولې.

قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ كَلُوبًا وَأَشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْتَوْنَ فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿۵﴾

په تحقیق سره وپېژانده هر قوم ځای د اوبو څښلو خپلو (وویل مونږ) خورئ! او څښئ! له (خاصې) روزی د الله څخه (بې له واسطې د اسبابو) او مه تېرېږئ له حده په ځمکه کې حال دا چې وړانې کوونکي اوسئ تاسې (په خپل فساد اچولو سره).

تفسیر: یعنی بیا الله تعالی وفرمایل چې: له (من) او (سلوی) څخې خورئ، او ددغو چینو له اوبو څخې څښئ، او په جهان کې فساد مه اچوئ!

وَاذْقَلْتُمْ يَمُوسَىٰ لَنْ تَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَتَارِبَكَ يُحَرِّجْ لَنَا مِمَّا تُثْبِتُ الْأَرْضُ مِنْ بَقْلِهَا وَقَتَائِبِهَا وَفُومِهَا وَعَدَسِهَا وَبَصَلِهَا ۗ

او (یاد کړئ) هغه وخت چې وویل تاسې ای موسی! هیڅکله صبر نشو کولی مونږ پر طعام یو (قسم د من او سلوی) باندې، پس وغواړه ځمونږ لپاره له خپل پروردګار نه چې راوباسي مونږ ته له هغو شیانو څخه چې زرغونوي یې ځمکه له سابو (ساګو) ددې، او له بادرنګو (ترو) ددې، او له هورې (یا غنمو یا نخودو) ددې او له نسکو ددې، او له پیازو ددې.

تفسیر: دا قصه هم د هماغه میدان ده، بني اسرائیلو چې د هغو غیبی طعامونو له خوړلو څخه ماړه شول نو یې په داسې وینا شروع وکړه.

قَالَ اسْتَبِدُّ لُنَّ الَّذِي هُوَ اَدْنَىٰ يَا لَذِي هُوَ خَيْرٌ

نو وویل (موسی) آیا بدلوی! (آخلی) تاسې هغه شی چې هغه ناکاره دی په هغه شي چې هغه ډېر غوره دی.

تفسیر: یعنی هغه (من - ترنجبین) او (سلوی - مرخان) چې له هره حیثه تاسې ته ښه دي په هورې، پیازو، او نورو سره یې ولې بدلوی؟

إِهْبِطُوا مِصْرًا فَإِنَّ لَكُمْ مِمَّا سَأَلْتُمْ

(کله چې مو داسې وکړل نو) کوز شی (دشام له تیه نه) یوه ښار ته پس بېشکه تاسې ته شته دي هغه شی چې غواړئ یې.

تفسیر: که ستاسې زړه همداسې شیانو ته کیږي، نو کوم ښار ته لاړ شی چې ستاسې دا مطلوبه شیان ټول درورسېږي لکه چې بیا همداسې وشول.

وَضَرَبْتُ عَلَيْهِمُ الدَّلِيلَ وَالْمَسْكَنَةَ وَبَاءُ وَيَغْضَبُ مِنَ اللَّهِ

او مقرر کړی شو پر دوی (د نعمت د کفران او په خپل قسمت د نارضايي په سبب) ذلت او محتاجي، او اخته شول دوی په غضب له (جانبه د) الله.

تفسیر: ذلت او خواري هم دا ده چې يهودان تل د مسلمانانو او نصاری و ورعیت او محکوم دي، که څه هم له دوی سره ډېر مال وي، خو د پت او عزت خاوندان نه بلل کيږي، نو دا مال د هغو دخواري سبب او ددوی د خان و بال ګرځي، يهودان له حکومت او خپلواکي ځنې چې د پت او عزت سبب دی، بيخي بې برخې دي، ولې چې دوی له هغه عظمت او عزت څخه چې الله تعالی دوی ته ورېځېښلی وو مخونه واپړول، او رجوع يې ترې وکړه، نو د الله تعالی په دې قهر او غضب اخته شول.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿۳۱﴾

دا (خواري او عاجزي) په سبب ددې وه چې بېشکه دوی وو کافران (منکران) په آيتونو د الله او وژل به يې انبياء په نا حقه سره، دا (کفر او قتل) په دې سبب وو؛ چې سرکشي يې کوله (له احکامو د الله نه) او وو دوی چې له حدودو به تېرېدل (د عصيان په سبب).

تفسیر: يعنې ددې ذلت او مسکنت او دالهي غضب باعث د دوی کفر او د انبياوو عليهم السلام وژل وو، او د کفر او قتل باعث؛ د الله تعالی د احکامو مخالفت او نافرمانی او دشريعت له حدودو څخه وتل وو.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّبِيَّانَ مَنِ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۳۲﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او هغه کسان چې يهودان شوي دي، او نصرانيان او بې دينان؛ هر هغه چا (له دوی ځنې) چې ايمان راوړی دی په الله او په ورځ د قيامت باندې او عمل يې کړی دی د نېکو (سم له محمدي شريعت سره) نو وي به دوی ته ثواب ددوی په نزد د رب ددوی او نه به وي (هيڅ قسم) وېره په دوی باندې او نه به دوی هيچرې خپه کيږي (په وخت د جزا کې).

تفسیر: يعنې دا عنايت په کومې خاصې فرقې پورې موقوف نه دی، ايمان راوړل شرط دي، نېک عمل چې د هر چا په برخه شو، همغه ثواب به مومي، نو ځکه يې وفرمايل چې: بني اسرائيل په دې خبره مغرور وو چې: «مونږ د انبياوو عليهم السلام اولاده يو مونږ له هره خوا الله تعالی ته نږدې او ښه يو».

فائده: د موسی عليه السلام امت ته (جهود) يا (يهود) او د عيسی عليه السلام امت ته (نصاری) يا (ترسا) وايې، (صباښين) داسې فرقه ده چې هغوی په خپل گمان سره ښه ښه شيان له هره دينه خپلو ځانونو ته غوره کړي دي، لکه چې دوی ابراهيم عليه السلام مني، د پرښتو عبادت کوي، زبور لولي، د کعبې شريفې په لوري لمونځ کوي.

وَأَذِّنَا مِثْقَالَ حَبِّ خَمَلٍ وَأَذِّنَا مِثْقَالَ حَبِّ خَمَلٍ وَأَذِّنَا مِثْقَالَ حَبِّ خَمَلٍ وَأَذِّنَا مِثْقَالَ حَبِّ خَمَلٍ ﴿۳۳﴾

او (ياد کړئ) هغه وخت چې واخيست مونږ محکم عهد ستاسې څخه، او پورته کړ مونږ په سر

ستاسې د طور (غر) واخلئ هغه څه (احكام) چې در کړي دي مونږ تاسې ته په ښه کونښن سره، او ياد کړئ هغه (احكام) چې په هغه کې دي؛ لپاره ددې چې تاسې ځانونه وساتئ (له گناهونو څخه).

تفسير: وايې کله چې (تورات) نازل شو، نو بني اسرائيلو له شرارته ويل: «د (تورات) حکم دروند او مشکل دی، د هغه تعميل ځمونږ له لاسه نه دی پوره»، ددې وينا له امله الله تعالی يوه غره ته امر وکړ چې د دوی په سرونو باندې راتپت شي، نو په شاوخوا کې يې اورونه بل شول، او دوی ته هيڅ يو داسې فرصت او موقع پاتې نه شوه چې د (تورات) له منلو نه سر وغړوي، نو يې مجبورا د هغه احکامو ته غاړه کېښوده.

پاتې شوه دا شبهه چې د (تورات) په منلو کې د هغوی په سر باندې د غره څرېدل څرگنده اکراه او اجبار دی چې د ﴿لَا تُكْرَاهُ فِي الدِّينِ﴾ له آيت څخه چپ او د تکليف له قاعدې نه بيخي خلاف دی، ځکه چې د تکليف بناء خو په اختيار باندې ده، او اکراه له اختيار سره مناقضه ده.

نو ددې شهبې ځواب دادی چې: بني اسرائيلو د موسى عليه السلام دين لا له پخوا څخه منلی وو، او خو څو ځلې يې له موسى عليه السلام ځنې غوښتنه کړې وه چې «کوم هسې آسماني کتاب مونږ ته راوړئ، چې مونږ د هغه په احکامو عمل وکړو» او پر دې باندې يې معاهده سره کړې وه، نو کله چې (تورات) راغی، او هغوی ته وسپارل شو، عهد ماتولو ته يې ملاوې وټرلې، دلته پر دوی باندې د غره تعليق د وعده خلافی له امله وشو، نه د موسى عليه السلام د دين د نه منلو له سببه.

ثُمَّ تَوَّابِينَ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخٰسِرِينَ ﴿۳۰﴾

بيا شاه کړه تاسې (د الله له فرمانه وگرځېدئ) پس له دغه عهده؛ نو که چېرې نه وای فضل د الله پر تاسې او رحمت (مهرباني) دده (دتوبې په قبلولو او يا تاسې ته د محمد په درلېرلو) نو هر ورو (خامخا) به شوي وئ تاسې له زيانکارانو څخه.

تفسير: يعنې وروسته له عهد او ميثاقه بيا له خپلو خبرو نه واوښتئ، که د الله تعالی فضل په تاسې باندې نه وی شوی، نو بيخي به پنا کيدئ، يعنې په همغه وخت کې به هلاکيدئ، يا دا چې سره له توبې او استغفاره او د آخر الزمان نبي صلی الله عليه وسلم له متابعت سره به مو هم هغه گناهونه نه معافېدل.

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الذِّينَ اَعْتَدُوا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خٰسِرِينَ ﴿۳۱﴾

او خامخا په تحقيق سره ښه پيژندلي دي تاسې هغه کسان چې تجاوز يې کړی وو له تاسې څخه (د ماهيانو په ښکار) په (ورځې د) شنبې کې نو وويل مونږ دوی ته چې: شی! بيزوگان ذليلان (خوار شوي).

تفسير: بني اسرائيلو ته په (تورات) کې حکم شوی وو چې «د شنبې ورځ عبادت ته مقرر ده، په دې ورځ کې د ماهي (کب) ښکار مه کوئ!» دې خلقو په چل او فرېب سره د شنبې په ورځ هم ښکار کاوه، نو الله تعالی دوی مسخ کړل، او د هغوی صورتونه يې د بيزوگانو په شان واپړول، په دوی کې که څه هم انساني پوهه او شعور وو، او يوه به بل ته کتل، مگر خبرې يې نه شوې سره کولی او ژړل به يې، له درې ورځو وروسته ټول مړه شول، دا واقعه د داود عليه السلام په زمانه کې شوې ده، ددې پېښې تفصيل د (الأعراف) په سورت کې راځي.

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِّبَايِنٍ يَدْبُعُهَا وَمَا خَلَفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿۳۰﴾

نو وگرځاوه مونږ دا (عقوبت او مسخه) عبرت پند لپاره د هغو خلقو چې حاضر وو (ددې عقوبت په زمانه کې) او لپاره د هغو خلقو چې وروسته له دې (عقوبت څخه تر قیامته راځي) او پند لپاره د پرهیزګارانو.

وَاذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذُبُّوا بَنِي إِسْرَائِيلَ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وویل موسی خپل قوم ته چې بېشکه الله امر کوي تاسې ته چې حلاله کړئ یو غوا (چې قاتل در معلوم شي).

تفسیر: یعنی یاد کړئ هغه وخت چې په بني اسرائيلو کې یو سړی ووژل شو، او د هغه وژونکی نه وو معلوم، او دوی هغه یو په بل باندې سره اړاوه، نو موسی علیه السلام وفرمایل: «د الله تعالی دا امر دی، چې یوه غوا حلاله کړئ او دهنې یوه ټوټه په هغه مړي ووهئ! نو دا مړی به ژوندی شي او خپل قاتل به په خپله دروښيي»، الله تعالی په همدې ډول هغه مړی ژوندی کړ، او هغه خپل قاتل چې وارث یې وو وروښود چې د ده د مال په طمع یې وژلی وو، په نتیجه کې قاتل په قصاص ورسېد، او ورته یې له میراثه محروم پاتې شول.

قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُؤًا

وویل (بني اسرائيلو) آیا ګرځوې ته مونږ مسخره؟

تفسیر: یعنی له مونږ سره مسخرې کوې؟ ځکه چې د غوا په حلالولو کله قاتل معلومېږي؟ او مونږ دا نه لیدلي دي، او نه مو اورېدلي دي؛ چې د غوا د غوښې د یوې ټوټې له وهلو څخه به مړی ژوندی کېږي.

قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿۳۱﴾

وویل (موسی) پناه غواړم په الله له دې نه چې شم له ناپوهانو (مسخره کوونکو څخه).

تفسیر: یعنی ټوکې او مسخرې کول د ناپوهانو او جاهلانو کار دی، په تېره بیا دا کار په شرعي احکامو کې نشته، او له (نبي) څخه هیڅکله کیدونکی نه دی.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ

وویل (بني اسرائيلو) چې وغواړه لپاره ځمونږ له پروردګار خپل چې بیان کړي مونږ ته چې څنګه ده هغه غوا.

تفسیر: یعنی څرنګه ده هغه غوا چې مړی پرې ژوندی کېږي، یعنی د هغې عمر څومره دی؟ او د هغې حالات څرنګه دي؟ زړه ده که وږه ده؟ او په څه ډول یې ومومو؟

قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا قَارِضٌ وَلَا بَكْرٌ عَوَانٌ بَيْنَ ذَلِكَ قَاتِلٌ مَّا تُمْرُونَ ﴿۳۲﴾

وویل (موسی) چې: بېشکه الله وايي: بېشکه هغه یوه غوا ده؛ چې نه ډېره زړه ده، او نه ډېره وږه ده، ميانه حاله ده په منځ ددغو (زوروالي او وړو کوالي) کې، پس وکړئ هغه څه چې پرې مامور شوي یئ!.

تفسیر: یعنی هغه غوا حلاله کړئ.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَوْ نَهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفَرَاءُ فَاقْتُلُوهَا
تَسْرُ الطَّغْرِيْنَ ۝ قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ

بیا وویل (بنی اسرائیلو) چې وخواړه (ای موسی) لپاره ځمونږ له پروردگار خپل، چې بیان کړي مونږ ته چې څرنگه دی رنگ یې؟ وویل (موسی) چې بېشکه الله وایي: بېشکه هغه یوه غوا ده زېره چې تک زېر دی رنگ یې، چې خوشالوي (زړونه د) دلیدونکو وویل (بنی اسرائیلو) چې وخواړه لپاره ځمونږ له پروردگار خپل چې بیان کړي مونږ ته چې څه قسم ده دغه غوا؟ (کار کوونکي ده که صحرايي ده؟).

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول سره یې راوښيي چې هغه غوا څه قسم ده، او د څه کار لپاره ده؟.

إِنَّ الْبَقْرَةَ نَسَبَةٌ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَهْتَدُونَ ۝

بېشکه غوا شېبه اچولی پر مونږ (ځکه زېرې غواګانې ډېرې دي) او بېشکه مونږ که اراده وکړي الله، خامخا لار موندونکي یو.

تفسیر: یعنی ددغې غوا یا قاتل موندونکي یو، په حدیث کې راغلي دي چې که «ان شاء الله» یې نه وی ویلي، نو هیچېرې به یې دغه غوا نه وه موندلې.

قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولَ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلِّمَةٌ لَا سِيَةَ فِيهَا

وویل (موسی) بېشکه الله وایي: بېشکه دا یوه غوا ده چې نه رېر (تکلیف) ایستونکي ده چې قلبه کوي ځمکه، او نه اوبه کوي (په اړت سره) کښت (فصل)، ساتلی شوې ده (له کارونو، عیبونو، یا له نورو رنگونو) نشته هیڅ یو داغ په رنگ ددې کې.

تفسیر: یعنی په اعضاوو کې یې هیڅ نقصان نشته، او په رنگ کې یې ډبل کوم رنگ هیڅ یو داغ او خال نشته، بلکه تکه زېره ده.

قَالُوا لَئِن جِئْتَ بِالْحَقِّ فَذَابْنَاهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ۝

وویل (بنی اسرائیلو موسی ته چې) اوس دې راوړه روښانه خبره، نو حلاله کړه دوی هغه غوا، او نه وو نږدې دوی (دې خبرې ته) چې دا کار به یې کړی وی. (دقیمت له ډېروالي یا د قاتل د پیدا کېدو له شرمه).

تفسیر: دا غوا داسې یوه ښکېخت سړي وه، چې دخپلې مور خدمت به یې زیات کاوه، خلقو هغه غوا له ده نه په دومره سروزرو سره واخیسته، چې دهغې غوا په پوستکي کې ځائیدل، او بیا یې حلاله کړه، دوی داسې نه گڼل چې دا غوا به په دومره گران قیمت سره په لاس راځي، او که پوهیدلي وای نو نږدې وو چې لاس یې ترېنه اخیستی وای.

وَإِذْ قَاتَلْتُمُوهُمْ فَاتَرْتُمُ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَّا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ۝

او (یاد کړئ!) هغه وخت چې مړ کړ (پلرونو) ستاسې یو سړی نو په جگړه شوی په هغه (مقتول) کې، او الله ښکاره کوونکی دی د هغه شي چې وئ تاسې چې پټاوه به مو هغه (قتل).

تفسیر: یعنی ستاسې پلرونو یو سړی وژلی وو، بیا یې د هغه وژل یو په بل اړول، او هغه شی چې تاسې پتاوه یعنی ایماني ضعف یا د وژونکي احوال؛ الله تعالی درنکاره کړي.

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بَعْضَهَا

نو وویل مونږ چې: ووهی دا مړي په یوې پوتې د غوا (بیا ژوندی شو هغه مقتول)

تفسیر: یعنی کله چې یې د هغې غوا یوه پوتې غوښه په هغه مړي ووهله، هغه مړی د پاک الله په حکم ژوندی شو، او وینې د هغه له پرهارونو وبهیدې، او د خپل وژونکي نوم یې وروښود چې د هماغه مقتول ورپرونه وو، او د خپل تره د مال او میراث په تمه یې په بیدیا (صحراء) کې هغه وژلی وو، وروسته له هغه چې ژوندی شو، او خپل قاتلان یې وښودل، بېرته ولوبد او مړ شو.

كَذَلِكَ يُحْيِي اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۲۰﴾

همداسې (لکه چې دغه مړی یې ژوندی کړ) ژوندي کوي الله مړي (په قیامت کې) او درښيي تاسې ته آیتونه د (قدرت) خپل لپاره ددې چې تاسې غور وکړئ.

تفسیر: یعنی همداسې چې هغه مقتول یې ژوندی کړ، الله تعالی په خپل کامل قدرت د قیامت په ورځ کې ټول خلق هم ژوندي کوي، او دخپل کامل قدرت آیتونه تاسې ته درښيي، خو تاسې غور وکړئ او وپوهیږئ چې پاک الله مړي هم ژوندي کولی شي.

ثُمَّ قَسَتْ فُلُوكُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدَّ قَسْوَةً وَإِن مِّنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِن مِّنْهَا لَمَا يَشْفُقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ وَإِن مِّنْهَا لَمَاءٌ يَّهَيِّطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۖ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۱﴾

بیا سخت شول زړونه ستاسې پس له دغه (ژوندي کولو د مړي) نو دغه (زړونه) په مثال د تیرې دي (په سختوالي کې) بلکه ډېر زیات دي په سختوالي کې، او بېشکه چې له ځینو تیرو ځنې خامخا هغه دي چې خو تیرې (بهرې) له هغو څخه لویې لویې ویالې، او په تحقیق سره ځینې له دې تیرو څخه خامخا هغه دي؛ چې چوي نو راوځي له هغو څخه اوبه، او بېشکه ځینې له دې تیرو څخه خامخا هغه دي؛ چې رارغړي (دغره له سره) له وېرې د الله، او نه دی الله بې خبره له هغه څه چې کوی یې تاسې (ای یهودانو!).

تفسیر: یعنی له ځینو تیرو څخه ډېرې گټې رسېږي، چې ډېرې اوبه او ویالې ور څخه وځي، او له ځینو تیرو څخه لږ اوبه وځي، او د هغه لومړني قسم په نسبت لږه فائده ور څخه اخیستل کېږي، که څه هم له ځینو تیرو څخه چاته څه فائده نه رسېږي، خو په هغو کې یو ځانته اثر او تأثیر موجود وي، مگر د دوی زړونه له دې درې ډولو تیرو څخه سخت دي، نه په هغو کې فائده او نه په کې د خیر کومه خبره شته، ای یهودانو! الله تعالی ستاسې له اعمالو څخه هیڅکله بېخبره نه دی.

أَتَطَّعُونَ أَنْ يُؤْمِنُوا بِالْكَافِرِينَ إِنْ يَأْتِيهِمْ مِّنْهُمُ بُرْهَانٌ مِّنَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِن بَعْدِ مَا عَقَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۲۲﴾

آیا نو تمه کوی تاسې (ای مسلمانانو) چې ایمان به راوړي دوی (په وینا ستاسو او بېشکه چې وه

یوه ډله (دپخوانیو) له دوی چې اورېده به یې کلام د الله، بیا به یې اړوله هغه خبره وروسته له هغه چې پوه به شول په هغې؛ حال دا چې دوی به پوهېدل (په دې تحریف او افتراء).

تفسیر: له فریق څخه هغه خلق مراد دي چې د طور غره ته له موسی علیه السلام سره د الله تعالی د خبرو د اورېدلو لپاره تللي وو، هغوی د طور څخه د بېرته راتګ په وخت کې له ځانه داسې خبرې تحریف او جوړې کړې، او ویې ویل: «څه چې مو له لاسه کبړي هغه وکړئ! او په څه چې مو وس نه رسیږي د هغه پرېښودل ستاسې په اختیار کې دي»، ځینې وایې چې: الله تعالی د کلام څخه مراد (تورات) دی، او له تحریف څخه دا مراد دی چې د هغه په آیاتو کې یې لفظي او معنوي تحریفونه کول، کله به یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نعت بدلاوه، کله به یې د رجم او نور ایتونه له منځه ایستل.

وَإِذْ الْقَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِعَضُفُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَمَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ لِيُحَاذِرَكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۰﴾

او کله چې ملاقات وکړي (یهودان) له هغو کسانو سره چې مؤمنان دي، وایي چې: ایمان راوړی دی مونږ، او کله چې یواځې شي ځینې د دوی له ځینو نورو سره نو وایي دوی: آیا خبروئ تاسې (ای یهودانو) مؤمنان په هغه شي چې پرانستلی دی الله په تاسې (په تورات کې) ددې لپاره چې جگړه وکړي له تاسې سره مؤمنان په نزد د پروردګار ستاسې، آیا نو نه پوهېږئ؟ (په دې چې دښمن ته حجت ورنښی).

تفسیر: د یهودانو منافقانو به د خوشامند په توګه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هغه خبرې چې د دوی په مذهبي کتاب کې وې، مسلمانانو ته ویلې، نورو یهودانو به دوی ملامتول چې «د خپل کتاب سند ولې د نورو په لاسو کې ورکوي؟ آیا تاسې نه پوهېږئ چې مسلمانان به ستاسې د پروردګار په مخ کې په همدې خبرو پر تاسې الزام اړوي؛ چې یهودان سره له دې چې ګرد سره آخر الزمان رسول الله صلی الله علیه وسلم پیژني، خو بیا هم ایمان نه راوړي، نو دلته تاسې بې ځوابه کېږئ».

أَوْ لَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿۱۱﴾

آیا نه پوهېږي دغه (یهودان) چې بېشکه الله تعالی عالم دې په هغه څه (کفر او نفاق) چې پټوي یې دوی، او په هغه څه (ایمان) چې ښکاره کوي یې.

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د دوی ټول ظاهري او باطني احوال معلوم دي، او د دوی د کتاب له ګردو حجتو څخه خبر ورکوي، او وخت په وخت هغوی پرې پوهوي، د رجم آیت اهل کتابو له مسلمانانو څخه پټ کړی وو، خو الله تعالی هغه مسلمانانو ته ورښکاره کړ، او دوی یې رسوا کړل، دا د هغوی د پوهانو او عالمانو حال وو چې له ټولو نه پوه او د کتاب د لوستلو مدعیان وو.

وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ إِلَّا أَمَاثًا وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿۱۲﴾

او ځینې له دغو (یهودانو) څخه آمیان دي، چې نه پوهېږي په کتاب (تورات) باندې مګر خو (پوهېږي) په هیلو (آرزوګانو) د خپلو نفسونو او نه دي دوی مګر خو بې دلیل ګمان کوي.

تفسیر: او هغه کسان چې جاهلان دي، هغوی خو په هېڅ نه پوهېږي چې په (تورات) کې څه شی لیکل شوي دي؟

مگر په هغو څو آرزوگانو خبر دي؛ چې له خپلو پوهانو څخه يې په دروغو اور بدلې دي، لکه چې وايي: جنت ته به بې له يهودانو بل څوک نه ورننوځي، ځمونږ پلرونه او نيکونه هر ورو (خامخا) ځمونږ لپاره مغفرت غواړي، دا د هغوی هسې بې اصله خيالات دي چې هيڅ دليل ورته نه لري.

قَوْلِ الَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا
قَلِيلًا قَوْلِ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ^۹

نو عذاب (هلاک او خرابي) دی لپاره د هغو کسانو چې ليکي کتاب (له خپله ځانه) په لاسو خپلو بيا وايي دغه (محرفين خلغو ته) چې دا (ليکل شوي) له طرفه د الله دي، لپاره ددې چې واخلي په دغه کتاب (اړولي) ليک قيمت لږ، نو (عذاب او) خرابي ده دوی ته له سببه د هغه شي چې ليکلي دي لاسونو د دوی او بيا خرابي ده دوی ته له سببه د هغه کار چې کوي يې (چې رشوت اخيستل دي).

تفسير: دا هغه کسان دي چې هغوي د عوامو جاهلانو په مذاق او خوشه سره سمې خبرې له خپل لوري جوړوي، ليکي يې، او الله تعالی ته يې نسبت کوي، مثلاً په (تورات) کې ليکلي وو چې «آخر الزمان رسول صلى الله عليه وسلم ښکلی مخ، تکې تورې گڼې ولول تاو شوې څڼې، تورې سترگې، ميانه قد، غنم رنگ لري»، دوی دا خبرې واپولې او داسې يې وليکل چې: «قد يې اوږد، سترگې يې شنې، او څڼې يې ساده، سمې او ځوړندې او زېرې دي»، چې عوام الناس د ده تصديق ونه کړي، او د هغوی په دنيوي منافعو کې څه نقصان پيدا نه شي.

وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارَ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً^{۱۰}

او وايي دوی (يعنې يهودان) هيچرې به ونه رسېږي مونږ ته اور د (دوزخ) مگر څو ورځې شميرلې شوې (لږې).

تفسير: ځيني وايي: اوه ورځې، او ځيني څلويښت ورځې؛ هومره ورځې چې دوی د خوسي (سخي) په عبادت کې بوخت وو، او ځيني څلويښت کاله؛ هومره وخت چې دوی د تيه په ميدان کې سرگردان وو، ځيني وايي: هر يوه ته دومره وخت اور رسېږي، چې په دنيا کې يې ژوند کړی وي.

قُلْ اتَّخَذُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا أَفَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ عَهْدَهُ أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ^{۱۱}

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) آیا اخيستی دی تاسې په نزد د الله عهد (چې عذاب به نه درکوي؟) نو له سره مخالفت نه کوي الله له عهد خپل، يا وايي (او جوړوي) په الله هغه (دروغ) خبره چې نه پرې پوهېږئ (بلکه داسې نه دي لکه چې تاسې يې وايئ).

تفسير: يعنې دا خبره بيخي غلطه ده چې يهودان به تل په دوزخ کې نه پاتې کېږي، ځکه د «خلود في النار» او «دخول في الجنة» هغه کليه قاعده چې وروسته له دې څخه يې بيان فرمايي؛ له ټولو سره به سم له هغې قاعدې سره معامله کېږي، او يهودان له دغې عمومي قاعدې نشي وتلی.

بَلَى مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَاطِبَةُ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ^{۱۲} وَالَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ^{۱۳} وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي

إِسْرَائِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ تَوْبًا لِّأُولَئِكَ إِحْسَانًا أَذَى الْفُرْيِ وَالْيَتْلَى وَالْمَسْكِينِ
وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَكَّلُوا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ
وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ ﴿۳۱﴾

بلکه (رسیري تاسې ته دائمي اور) هر چا چې کسب کړه بدي او چاپېره شوه پر ده ګناه دده
(چې تر مرګه پورې کفر دی) نو همدغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي، دوی به په هغه اور
(د دوزخ) کې تل وي.

او هغه کسان چې مؤمنان دي، او عملونه کړي دي دوی د نيکي؛ همدغه کسان صاحبان د جنت
دي، دوی به په هغه جنت کې تل وي.

او (ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چې واخيست مونږ عهد محکم له بني اسرائيلو (اولاده د
يعقوب او وويل مونږ دوی ته) چې عبادت مه کوئ! مګر يواځې د الله او (نيکي کوئ) سره له
مور او پلار نيکي! او له خپلوانو سره، او له يتيمانو سره! او له مسکينانو سره! او ووايي خلقو ته
(بني خورې) بنايسته خبرې، او سم قائموي لمونځ! (ادا کوئ يې د ټولو مقرراتو له رعايت سره)
او ور کوئ زکات! بيا وګرځېدئ تاسې (له دې عهده) مګر (ونه ګرځېدل) لږ له تاسې څخه حال
دا چې همدا تاسې مخ ګرځوونکي يئ (له الهي احکامو نه).

تفسير: د ګناه احاطه کول يا له چا څنې چار چاپېر ګناه تاوېدل دا معني لري چې: ګناه په هغه داسې غلبه وکړي چې
هيڅ خوا يې داسې نه وي؛ چې ګناه هلته انبار نه وي، تر دې که يواځې د چا په زړه کې د ايمان او تصديق لږ اثر وي،
هم ګناه په هغه احاطه نه کوي، نو دا صورت يواځې په کافرانو صادق کيدی شي، او بس.

يهودو ته خطاب جاري دی؛ چې له الهي احکامو څخه اعراض او مخ اړول، ستاسې عادت بلکه په طبيعت کې
داخل شوی دی.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا تُخْرَجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ
وَأَنْتُمْ كَاذِبُونَ ﴿۳۲﴾

او (ياد کړئ ای بني اسرائيلو) هغه وخت چې واخيست مونږ عهد محکم له (پلرونو) ستاسې په
(تورات) چې مه تويوئ وينې خپلی او مه باسئ ځانونه خپل (يعنې يو بل په ظلم سره) له کورو
خپلو، بيا عهد وکړ (پلرونو) ستاسې حال دا چې تاسې شاهدان يئ (په خپلو نفسونو په دې چې
عهد تړلی وو پلرونو ستاسې او همدا مو دين دی).

تفسير: يعنی مه خپل قوم وژنئ، او مه يې له وطنه د باندې شړئ.

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرَجُونَ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبْلُغُوا أَجَلَكُمْ
بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴿۳۳﴾

پس (له دې عهده) تاسې هغه کسان يئ چې وژنئ ځانونه خپل (يو بل سره يا وژنئ غريبان اقرباء
خپل) او وباسئ تاسې يوه ډله خپله (چې مغلوبه شي) له کورونو د دوی څخه، مرسته (مدد) کوئ
يو له بل سره په دوی باندې په ګناه او ظلم.

تفسیر: په مدینه منوره کې د یهودانو دوه فرقې وې، یوه (بني قریظه)، دویمه (بني نضیر)، دوی یو له بل سره جنگېدلې، د مشرکانو هم هلته دوه ډلې وې، یوه (اوس) دویمه (خزرج)، دې دواړو به هم په خپلو منځو کې جگړې کولې، د(بني قریظه) ملگری د (اوس) ټبر وو، او د (بني نضیر) ملگری د (خزرج) ټبر وو، د جنگ جگړو په وخت کې هره یوه ډله د بلې موافقې ډلې مرستې ته ورته، او د هغې اعانت او حمایت به یې کاوه، کله به چې یوې ډلې پر بلې ډلې نصرت او بری وموند، نو هغه مغلوبه ډله به یې له وطنه د باندې شړله، او د هغو کورونه به یې لوټل، که کوم (کتابي، یهودي) سړی به دوی ته په دې جگړو کې په لاس ورته؛ بندي کېده، نو د هغه ملگرو به پيسې سره ټولولې او بسپنه (فديه) به یې کوله، او هغه به یې له بنده خلاصاوه، لکه چې ددې کیفیت او چارې په نسبت په لاندني آیت کې څه اشاره راځي.

وَأَنَّ يَأْتُواكُمْ أُسْرَىٰ وَهُمْ وَمَوْمَنًا عَلَيْكُمْ أَخْرَجَهُمُ أَفْتَوْمُونَ بِبَعْضِ الْكُتُبِ
وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ ۗ

او که راشي دوی تاسې ته بنديان نو فديه ور کوي تاسې د دوی په ځای، شان دا چې حرام کړي شوی دی پر تاسې ایستل د هغو، آیا پس (منی او) ایمان راوړئ تاسې پر ځینو (احکامو) د کتاب (چې فديه ده) او کافران کېږئ په ځینو نورو (احکامو) د کتاب چې بې ګناه وژنئ، په ګناه سره مرسته کوئ، د دوی مغلوبان له وطنه شړئ.

تفسیر: یعنی که د بل ټبر او قوم په لاس کې بندي شئ، نو د هغه په خلاصولو کې په ډېره مېړانه (بهادری) ټول سره ولاړېږئ، او ملاوې تړئ، مگر په خپله د هغه د وینې د ځیښلو او مری غوڅولو لپاره شنه ناست یی، نو که غواړئ چې د الله تعالی په احکامو باندې عمل او تګ و کړئ، بنایي چې په دواړو ځایو کې له هغه سره معاونت او مرحمت و کړئ، او د هغه له اعانت او حمایت څخه سر و نه غړوئ!

فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ
الْعَذَابِ ۗ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ۝

پس نه ده سزا د هغه چا چې کوي دا (کارونه) له تاسې څخه مگر خو رسوايي ده، په ژوند د دنیا کې، او په ورځ د قیامت کې ګرځول کېږي دوی ډېر سخت عذاب (د دوزخ) ته او نه دی الله غافل له هغه څه چې کوي یې تاسې (ای یهودانو!).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ
يُنصَرُونَ ۞

دا هغه کسان دي چې آخستی دی دوی ژوند د دنیا په (بې انتها نعمتونو) د آخرت، سپک به نه کړي شي له دوی څخه (دنيوي او اخروي) عذاب، او نه به له دوی سره مرسته وکړي شي (په دفع د عذاب کې).

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَقَفَّيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ ۚ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ
وَآيَاتُنَا بِرُوحِ الْقُدُسِ ۗ

او خامخا، بېشکه ور کړي وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)، او پر له پسې استولي وو مونږ پس له موسی نور رسولان (لکه یوشع، داود، سلیمان، یحیی، او زکریا)، او ور کړي وې مونږ عیسی

خوی د مریمې ته (معجزې) ښکاره او قوي کړی وو مونږ عیسی په روح پاک سره (چې جبریل یا انجیل یا عیسوي روح دی).

تفسیر: د مړي ژوندي کول، د اُکمه، او اُبرص او د نورو رنځورانو روغول، او د پټو خبرو ښوول، د عیسی علیه السلام له ښکاره وو معجزاتو څخه دي، له (روح القدس) څه به جبرئیل علیه السلام مراد وي، چې تل به له مسیح علیه السلام سره وو.

أَفَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَهْلِ آلِ إِبْرَاهِيمَ فَأَتَاهُمُ الْمَلَكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَهُنَّ لَهُمْ سُلَيْمَاتٌ فَأَقْبَرُوكَهُمْ فَجَاءَهُمُ الْمَوْتُ مِنْ أَيْنَ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۰۰﴾

آیا نو هر کله چې را به غی تاسې ته کوم رسول په هغو احکامو سره چې نه به خوښول نفسونو ستاسې، نو تکبر (لويي) کاوه تاسې (له منلو د هغو احکامو) نو د انبیاوو یوه ډله دروغجنه وبلله تاسې (لکه محمد، عیسی، او موسی)، او بله ډله (دانبیاوو) ووژله تاسې.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَكَذَّبُوا عَنْ آيَاتِهِ فَهُمْ لَا يَمُنُونَ ﴿۱۰۱﴾

او وایي (تمسخرأ) زړونه مو په پردو کې دي (وینا پرې اثر نه کوي، داسې نه ده) بلکه لعنت کړی دی پر دوی الله په سبب د کفر ددوی، نو ډېر لږ (له دوی ځنې) ایمان راوړي.

تفسیر: یهودانو دخپلو نفسونو د ستایلو په وخت کې داسې ویل چې: ځمونږ زړونه په غلافو او کڅوړو کې ساتلی شوي دي، او پرته ځمونږ له دین څخه بل کوم دین په کې نشي نوتلی، او نه بله کومه خبره څه اثر ورباندې اچولی شي، مونږ د بل چا په چاپلوسی، سحر بیاني، او کرشمی نه غولېږو، او نه یې تابعداري کولی شو، حق تعالی فرمایي: «دوی بیخي دروغ ویونکي دي» ځکه چې دوی دخپل کفر په سبب الله تعالی له خوا ملعون او د ده له رحمته شړل شوي دي، نو له دې امله په هیڅ ډول د حق منونکي نه دي، او له دوی څخه ډېر لږ کسان د ایمان په دولت مشرف کېږي.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۱۰۲﴾

او هر کله چې راغی دوی ته (اهل کتابو ته) کتاب (قرآن) له طرفه د الله، چې مصدق دی د هغه کتاب چې له دوی سره دی، حال دا چې وو دوی پخوا له دې چې فتح به یې غوښته (له الله دقرآن او محمد په راتلو سره) په هغو کسانو چې کافران وو، نو کله چې راغی دوی ته هغه رسول چې پیژندلی وو دوی (هغه رسول د تورات په ستایلو سره) کافران شول پرې، نو لعنت د الله دی په کافرانو (چې حق یې پټ او باطل یې څرگند کړ).

تفسیر: هغه کتاب چې نازل شوی دی قرآن دی، او هغه کتاب چې له دوی سره پخوا له دی نه موجود وو (تورات) دی، د عظیم الشان قرآن له نزوله پخوا کله به چې یهودان د کافرانو په مقابل کې مغلوبدل، نو دعا به یې کوله، او ویل به یې: ای الله، آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم مبعوث کړه چې مونږ د هغه ملګري شو، او مشرکین مړه کړو او ..

او یا دا چې دوی به مشرکانو ته ویل: چې آخر الزمان رسول مبعوث شي، نو مونږ به د هغه ملګري او په تاسو به غالب شو، کله چې محمد صلی الله علیه وسلم مبعوث شو او د هغه د رسالت ټولې نښې یې ولیدلې، نو ترې منکر او ملعون شول.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَغْيًا أَنْ يَنْزِلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَى مَنْ
يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

بد دی هغه څه چې پلورلی (خرش کړي) دي دوی په هغه سره ځانونه خپل، (او هغه دا دی) چې کافران کيږي په هغه قرآن چې نازل کړی دی الله، (دا کفر) په سب ددې حسد او کینې دی، چې (ولې) نازلوي الله له فضله خپله په هغه چا چې اراده وکړي له بندګانو خپلو.

تفسیر: یعنې هغه شی چې دوی د هغه په بدل کې خپل ځانونه خرڅوي؛ هغه د سپیڅلي پاک قرآن په مقابل کې د کفر او انکار غوره کول دي، حال دا چې د دوی دا کفر او انکار هم یواځې د دوی له ضد، کینې، او حسد نه پیدا شوی دی.

فَبَاءُ وَبِعَصْبٍ عَلَى غَضِبٍ

نو اخته شول په یوه غضب (چې کفر دی په محمد او قرآن) له پاسه د بل غضب (چې کفر دی په عیسی او انجیل).

تفسیر: یعنې غضب دا چې نه یواځې په قرآن، بلکه په خپل کتاب هم سره کافران او منکران شول، او بل غضب دا چې یواځې د حسد او ضد له امله یې د هغه وخت له رسول سره مخالفت وکړ، او ورځنې وګرځېدل.

وَاللَّكْفُرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ

او (مقرر) دی لپاره د کافرانو عذاب سپکوونکی.

تفسیر: له دې څخه معلومېږي چې هر عذاب د ذلت لپاره نه وي، بلکه هغه عذاب چې مسلمانانو ته ورکول کېږي، هغه د دوی د ګناهونو له امله دی؛ چې ترې پاک شي، نه د سپکتیا او تذلیل لپاره، یواځې هغه عذاب چې کفارو ته ورکول کېږي هغه د تذلیل عذاب دی.

وَإِذْ قَبِلَ لَهُمُ الْمَوَابِعَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُوْمُنُ مِنْ بَمَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَيَكْفُرُونَ بِمَا
وَرَاءَهُ وَهُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَهُمْ

او کله چې وویل شي دوی ته چې ایمان راوړئ په هغو (کتابونو) چې نازل کړي دي الله، وايي دوی: ایمان راوړو مونږ په هغه (کتاب) چې نازل کړی شوی دی پر مونږ (یعنې تورات) حال دا چې کافران کيږي په هغو کتابونو چې بې له هغه دي (یعنې انجیل او قرآن) حال دا چې دا (نور کتابونه هم) حق دي، تصدیق کوونکي دي د هغه کتاب چې له دوی سره دی (چې د الله تعالی له خوا نازل شوی دی).

تفسیر: هغه کتابونه چې بې له هغه دي، یعنې (انجیل) او (قرآن)، او هغه چې نازل شوی دی پر مونږ (یعنې تورات)، مطلب دا چې پرته له (تورات) څخه له نورو کتابونو په ښکاره ډول منکران دي، د (قرآن) او (انجیل) منونکي نه دي، حال دا چې دا کتابونه هم رښتیا حق او د (تورات) تصدیق کوونکي دي.

قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

ووايه (ای محمده! دغو يهودانو ته) نو ولې به وژل تاسې انبياء د الله (لكه شعيب، زكريا، او يحيى) پخوا (له دې څخه) كه چېرې وئ تاسې ايمان لرونكي (په تورات).

تفسیر: یعنی یهودانو ته ووايه: «که تاسې په تورات ايمان لرونکي یئ، نو بیا مو ولې انبياء ووژل؟ ځکه چې په (تورات) کې داسې حکم شته: «هر هغه نبي چې د (تورات) تصدیق وکړي، تاسې له هغه سره مرسته وکړئ، او خامخا ورباندې ايمان راوړئ!» او هغه انبياء مو وژلي دي؛ چې پخواله دې څخه تېر شوي دي، لکه زکریا او یحییٰ علیهما السلام، چې د (تورات) په احکامو یې عمل کاوه، او د (تورات) د ترویج او تاکید لپاره رالېږل شوي وو، په دې خبره کې هیڅ ناپوه ته کومه اندېښنه او شک نه پیدا کېږي، چې دې پیغمبرانو د (تورات) تصدیق کاوه.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ أَخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِن بَعْدِهَا وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۰﴾

او خامخا په تحقیق سره راوړې وې تاسې ته موسیٰ ښکاره (معجزې) بیا ونيوه تاسې خوسې (سخي) (په ألوهیت او معبودیت سره) پس د تللو د موسیٰ (د طور غره ته) حال دا چې تاسې وئ ظالمان (پر ځانونو خپلو په دې معبود نیولو دخوسي).

تفسیر: یعنی پخپله موسیٰ علیه السلام چې تاسې د هغه د شریعت دعوه لرونکي یاست، ددغې دعوا له امله د نورو شرائعو او حقه وو ادیانو څخه انکار کوئ، تاسو ته یې ډېرې ښکاره نښې او معجزې دروښودې، لکه همسا، ید بیضاء، د سیند څیړول او نور؛ مگر کله چې موسیٰ علیه السلام د څو ورځو لپاره د طور غره ته لاړ، نو تاسې د هغه په غیاب کې خوسې (سخي) خپل معبود وټاکه، حال دا چې موسیٰ علیه السلام ژوندی او دنبوت خاوند وو، نو په هغه وخت کې پر موسیٰ علیه السلام او د هغه په شریعت ستاسې ايمان چېرې وو، چې نن آخر الزمان رسول صلی الله علیه وسلم سره د بغض، او حسد له امله تاسې موسوي شریعت داسې ټینګ نیولی دی، چې د الله تعالیٰ احکامو ته هم غوږ نه ږدئ، بېشکه چې تاسې ظالمان یئ، او ستاسې پلرونه او نیکونه هم ظالمان وو، دا وو د بني اسرائیلو احوال د موسیٰ علیه السلام سره، وروسته له دې د (تورات) په نسبت د هغوی د ايمان حالت بیانوي.

وَاذْخُرْنَا وَمِثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمْ الطُّورَ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَأَسْمِعُوا قُلُوبًا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَنْشُرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِكُفْرِهِمْ قُلْ بَشَرًا يَا مِرْكَمُ بِهِ آيَاتُنَا لَنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۱﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې واخیست مونږ عهد محکم دتاسې (په منلو د تورات) او پورته کړ مونږ پاس په (سرو) د تاسې د طور (غراو حکم مو ورته وکړ چه)، واخلي هغه (احکام) چې در کړي دي مونږ تاسې ته په ښه کونښن، او واورئ (په تدبر سره)، وویل (یهودانو) اور بدلې ده مونږ (ستا خبره) او نه دی منلی مونږ (ستا حکم)، او ورڅښلې شوې وه په زړونو ددوی کې (مینه د) خوسي (سخي) په سبب د کفر ددوی، ووايه (ای محمده! دوی ته) بد دی هغه شی چې امر کوي تاسې ته په هغه (چې کفر دی په محمد او قرآن) ايمان ستاسې که چېرې یئ تاسې ايمان لرونکي.

تفسیر: یعنی د (تورات) د احکامو په نسبت چې کوم احکام در کړي شوي دي، هغه په پوره همت او استقلال سره ټینګ ونیسئ!، څرنگه چې غر مو په سر څوړند وو، نو د خپل ځان له وېرې خو مو تش په ژبه یا په هغه وخت کې وویل: «سَمِعْنَا» یعنی د (تورات) احکام مو واور بدل، او په زړه کې یا وروسته له هغه مو ویل: «وَعَصَيْنَا» یعنی هغه احکام مو ونه منل.

قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمْ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللَّهِ خَالِصَةً مِّنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَتَّعُوا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چهرې وي تاسې ته دار آخرنی په نزد د الله په خلوص (او خصوص سره یواځې) بې له (نورو) خلقو نو تمنا وکړئ د مرگ که چهرې یې تاسې صادقان (په دعوی د خالصوالي د جنت کې خپلو ځانو ته).

تفسیر: یهودانو به ویل: «پرته له مونږ به جنت ته بل هیڅ څوک نه داخلېږي، او مونږ ته هیڅ یو تکلیف او عذاب نشته»، الله تعالی فرمایي: «که په رښتیا سره تاسې جنتیان یې، نو له مړینې څخه ولې وپه بری؟».

وَلَنْ يَتَمَتَّعَ أَبدًا بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿۳۸﴾ وَلَتَجِدَنَّهْم أحرص
النَّاسِ عَلَى حَيَاتِهِمْ ۗ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ أَلْفَ سَنَةٍ وَمَا هُوَ بِمُزَحَّزِحٍ
مِّنَ الْعَذَابِ ۗ إِنَّ يُعَمَّرُ وَاللَّهُ بِصِيرَتَيْهَا يَعْمَلُونَ ﴿۳۹﴾

او له سره به هیله (امید) ونه کړي د مرگ هیڅکله په سبب د هغو عملونو چې وړاندې لېږلي دي لاسونو ددوی (لکه د انبیاوو او نورو قتل او تکذیب) او الله ښه عالم دی په (احوالو) دظالمانو. او خامخا به مومي ته هر ورو دوی ډېر حرصناک دخلقو نه په ژوندانه باندې، او (ډېر حرصان) له هغو کسانو څخې (هم) چې مشرکان دي، خوښوي هر یو د هغوی (یهودانو) که عمر ورکړی شي (او اوږد شي عمر یې) زر کاله، او نه دی دا کس خلاصوونکی دده له عذابه دا چې عمر ډېر ورکړ شي، او الله ښه لیدونکی دی دهر څه چې دوی یې کوي.

تفسیر: یعني یهودانو داسې خراب کارونه کړي دي چې له مرگه ډېر لرې تښتي، او ویرېږي چې وروسته له مړینې مونږ ته هیڅ یوه گټه نه رسیږي، تر دې حده پورې چې له مشرکانو څخه هم دوی ډېر په ژوندي پاتې کیدلو باندې حرصان دي، په دې سره د هغوی د دعوی تغلیط په ښه ډول سره وشو.

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ ۙ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
وَهُدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۴۰﴾ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَلَ فَإِنَّ
اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ ﴿۴۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چې وي دښمن د جبریل (نو مړه دې شي له قهره) ځکه چې بېشکه هغه (جبریل) نازل کړی دی قرآن په زړه ستا په اذن (او حکم) د الله، حال دا چې تصدیق کوونکی دی (دا کتاب) د هغو کتابونو چې پخوا له ده دي، (لکه تورات، او انجیل) او لارښوونکی دی، او زېږی ور کوونکی دی مؤمنانو ته (په جنت او د الله په لقاء سره). هر څوک چې وي دښمن د الله او دملائکو دده او درسلانو د ده او (خصوصا) د جبریل او د میکائیل پس بېشکه الله دښمن دی د کافرانو.

تفسیر: یهودانو به ویل: «هغه پرښته جبریل علیه السلام چې پر (محمد صلی الله علیه وسلم) باندې وحی راوړي له مونږ سره دښمني لري، او ځمونږ پلرونو ته دده له لاسه لوی تکلیفونه پېښ شوي دي، که پرته له جبریل علیه السلام بلې کومې پرښتې دوی ته وحی راوړي وی، نو مونږ به په (محمد صلی الله علیه وسلم) ایمان راوړی وای»، نو د دوی ددې

وينا په نسبت الله تعالى داسې فرمايي: «گردي پرستي همغه شيان کوي چې د پاک الله له لوري دوی پرې مامورې شوي وي، او له خپله ځانه هيڅ شی نه شي کولی، نو هغه کسان چې له دوی سره دښمني کوي، بېشکه چې الله تعالى د هغوی دښمن دی.»

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ ﴿١٠٠﴾ أَوْ كَلِمَاتٍ عَهْدًا وَعَهْدًا
بَيِّنَاتٍ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بَلَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾

او خامخا په تحقيق نازل کړي دي مونږ تاته آيتونه روښانه، او نه کافران کيږي په دې باندې مگر فاسقان (چې د الله له فرمانه وتونکي دي).
آيا هر کله چې کولو به دوی يو عهد؛ نو غورځاوه (هيراوه او ماتولو به) دا عهد يوې ډلې له دوی څخه، بلکه اکثره د دوی ايمان نه راوړي.

تفسير: يعنې دا د هغوی پخوانی عادت دی؛ کله چې دوی له الله تعالى يا رسول الله صلى الله عليه وسلم يا له بل چا سره عهد او پیمان وټري، نو بيا يوه ډله له دوی څخه له هغه عهد نه سترگې پټوي، او تر شا يې غورځوي، بلکه ډېر داسې يهودان هم شته چې په (تورات) باندې يې هم لا ايمان نه دی راوړی، نو داسې کسانو ته عهد ماتول او په خپلو خبرو باندې نه درېدل کومه سخته خبره نه ده.

وَلَمَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ نَبَأَ فَرِيقٌ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
كُتِبَ اللَّهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَانَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾

او هر کله چې راغی دوی ته رسول (محمد) له طرفه د الله چې تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب (تورات) چې له دوی سره دی؛ نو وغورځاوه يوې ډلې له هغو کسانو چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب؛ کتاب د الله لره وروسته د شاوو د دوی (او هيڅ عمل يې پرې ونه کړ) لکه چې دوی نه پوهيږي (چې دغه کتاب او رسول له جانبه د الله راغلي دي، يا په هغه کې څه صفت دی د محمد).

تفسير: له «رسول» څخه محمد صلى الله عليه وسلم مراد دی، او له «ما معهم» څنې مطلب (تورات) او له (کتاب الله) نه مقصد همدا (تورات) دی، يعنې کله چې رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وأصحابه وسلم تشریف راوړ، نو دوی د (تورات) او نورو آسماني کتابونو تصدیق کوونکی وو، نو د يهودانو يوې ډلې په پخپله (تورات) خپلو شاوو ته داسې وغورځاوه لکه چې بيخي يې نه وي ليدلی، او هيڅ ورنه خبر نه وي؛ چې آيا هغه هم کوم کتاب دی که نه؟ او څه اوامر او نواهي هم پکې شته که نه؟ کله چې دوی په خپل کتاب عقیده او ايمان نه لري، نو له هغوی څنې د نورو الهي احکامو په نسبت څه امید کول پکار دي؟.

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانِ عَلَىٰ مُلْكِ سُلَيْمَٰنَ ۗ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمَٰنُ وَلَٰكِنَّ الشَّيْطَانَ كَفُرًا
يُعَلِّمُونَ النَّاسَ السِّحْرَ ۗ وَمَا أُنزِلَ عَلَى الْمَلَكِئِنِّ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ ۗ وَمَا يُعَلِّمُنِ مِنْ أَحَدٍ
حَتَّىٰ يَقُولَ إِنَّمَا تَحْنُ فِتْنَةٌ ۗ فَلَا تَكْفُرْ ۗ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَرَوْحِهِ ۗ
وَمَا هُمْ بِبِصَّارِينَ ۗ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بَأْذُنَ اللَّهِ ۗ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ ۗ وَلَقَدْ

عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَالَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ تَوَكَّلُوا بِهِ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۱۰﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَمَثُوبَةٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ خَيْرٌ لَّو كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۱۱﴾

او متابعت و کړ یهودانو د هغه څه چې لوست به شیطانانو په (زمانه د) باچاهي د سلیمان کي، او نه وو کافر شوی سلیمان، ولیکن شیطانان کافران شوي وو، حال دا چې بنوده به یې خلقو ته سحر او (متابعت به یې کاوه) د هغه شي چې نازل کړی شوی وو په دوو پربنتو په (بنار د) بابل کي (چې نوم د یوې) هاروت او (د بلې) ماروت (دی)؛ او نه به کوله بنودنه دوی دواړو هیچا ته تر هغه پورې چې و به ویل دواړو: بېشکه همدا خبره ده چې مونږ ازمینبت یو (له جانب د الله) نو مه کافر کیره (په زده کولو د سحر) نو زده کاوه به هغوی له دوی دواړو نه هغه شی چې بیلتون به یې کاوه په هغه سره په منځ د مېړه (خاوند) او بنځې د هغه کي؛ او نه وو دوی ضرر رسوونکي په دغه سحر سره هیچا ته مگر په اذن (حکم) د الله سره؛ او زده کوي دوی (یعنې یهودان) هغه څه چې ضرر رسوي دوی ته او نفع نه رسوي دوی ته، او خامخا په تحقیق پوهېدل دوی چې خامخا هغه څوک چې اخلي (زده کوي) سحر؛ نشته ده لره په آخرت کي هیڅ برخه (د نیکی)؛ او خامخا ډیر بد دی هغه شی چې خرڅ کړی دی دوی په هغه شي سره (حصه د) ځانو خپلو که چېرې وای دوی چې پوهېدلی (په بد انجام د سحر نو نه به یې زده کاوه)، او که په تحقیق دوی ایمان راوړی وای، او پرهیز یې کړی وای (له سحر او له یهودیته) نو خامخا ثواب له طرفه د الله څخه ډېر غوره دی (له دې سحر او رشوت د تورات په تحریف)؛ که وای دوی چې پوهېدلی (په بهتری د «تورات» نو سحر به یې نه زده کاوه، او له پاک الله څخه به وپربدل، او له مناهيو به لرې گرځېدل).

تفسیر: لڼه یې دا چې یهودانو دین او کتاب پربنود، او د سحر، جادو، او کوډو تابع شول، او جادو له دوو خواوو په خلقو کي خور شو:

(۱) : د سلیمان علیه السلام په زمانه کي په دې سبب چې پیرانو او انسانانو ناسته او ولاړه سره درلوده، نو بنیادمانو له شیطانانو څخه کوډې زده کولې، او دا به یې سلیمان علیه السلام ته منسوبولې؛ چې دا کوډې مونږ ته له ده څخه رارسېدلې دي، او ده دهمدې کوډو په زور پر خلقو حکمونه چلول، نو ځکه الله تعالی فرمایي چې: «دا کار کفر دی، او د سلیمان نه دی».

(۲) (هاروت) او (ماروت) دوه پربنتي چې (بابل) په بنار کي د بنیادمانو په صورت اوسېدلې، او دوی ته د سحر او جادو علم ښه معلوم وو، د سحر هر طالب به چې دوی ته ورته، نو دوی به هغه ته نصیحت کاوه چې «سحر مه زده کوه! چې د سحر له امله سړی کافر او ایمان ته یې زوال ورسېږي»، که سره له دغه نصیحت به دا د سحر طالب د سحر له زده کولو څخه لاس نه آخیست، نو یې ورسېد، پاک الله د (هاروت او ماروت) په ذریعه د خپلو بندګانو آزموینه کوله، نو ځکه فرمایي چې: «له هسې علومو څخه آخرت ته هیڅ یوه فائده نه رسېږي، بلکه ډېر نقصان رسوونکي دي، او په دنیا او آخرت کي پرته له نقصانه بل څه فائده په لاس نه ترې راځي، او یې د الله تعالی له حکم او ارادې هیڅ اثر نه پرې مرتبېږي، که دوی د دین علم او د کتاب علم زده کاوه، نو د دواړو دارینو اجر او ثواب به یې په برخه کېده، کله چې دېن او کتاب یې پربنود. ﴿خَيْرَ النَّبِيَّاتِ وَالْآخِرَةِ﴾ شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْمَعُوا وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۲﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) مه وایئ تاسې (لفظ د) «راعنا» (رسول

الله ته) او ووايئ (په ځای د «راعنا» لفظ د) «انظرنا»، او واورئ تاسې (حق د زړه په غوربو)، او شته دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: یهودان به چې کله رسول الله مبارک په مجلس کې کېناستل او د دوی خبرې به یې اورېدلې، په ځینو خبرو به چې ښه نه پوهېدل، یا به یې نه اورېدلې؛ د هغو تحقیق به یې بیا په تکرار سره کاوه، او ویل به یې: «رَاعِنًا»، یعنې ځمونږ په لورې توجه وفرمایئ! او رعایت مو وکړئ! ددې کلمې د اورېدلو په اثر به کله کله مسلمانانو هم داسې ویل، نو پاک الله منع کوي چې داسې مه وایئ، او که وایئ هم نو «انظُرْنَا» ووايئ، چې د هغه معنی هم همغه ده، او د خبرو د شروع څخه پوره متوجه اوسئ! چې بیا پوښتنې ته محتاج نه شئ! یهودانو دا خبره د فریب او بد نیتی له امله ویله، او دا کلمه به یې په داسې ژوولې ژبه ادا کوله چې «راعینا» توري به هم ترې وخوت، چې معنی یې آی ځمونږ شپونه! ده، برسېره په دې د یهودانو په نزد «رَاعِنًا» احمق او ناپوه معنی هم ورکوي.

مَا يَوْدُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الْمُسْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ
وَاللَّهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۵﴾

نه خوښوي (دوست نه ګڼي) هغه کسان چې کافران شوي دي له اهل کتابو څخه او (نه) له مشرکانو څخه دا (خبره) چې نازل کړي شي په تاسې کومه ښه خبره (لکه وحی، نصرت) له ربه ستاسې (د کینې له مخې)، او الله خاصوي په رحمت خپل سره هغه څوک چې اراده (یې) وکړي (د تخصیص په رحمت سره)، او الله خاوند د فضل ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې کفار که یهودان دي، که د مکې مشرکان؛ په دې نه دي خوشحال چې پاک قرآن په تاسې باندې نازل شوی دی، بلکه یهودانو داسې غوښتل او هیله یې درلوده، چې وروستی نبی صلی الله علیه وسلم په (بني اسرائیلو) کې مبعوث شي، او د مکې د مشرکانو خوښه دا وه، چې د دوی له تېره دې وي، مګر دا خو د الله تعالی لوی فضل او رحمت دی؛ چې وروستی نبی صلی الله علیه وسلم یې ستاسې د امیانو په تېر کې پیدا کړ.

مَا نَسَخَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسَخَ نَاتٍ خَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۶﴾

هغه چې منسوخ کوو مونږ له کوم آیته یا هېروو یې (له زړونو) د مؤمنانو څخه؛ نو رالېږو بهتر له هغه (پخواني څخه په سهولت او کثرت د اجر کې) یا په مثل د هغه (په تکلیف او ثواب کې)، آیا نه پوهېږئ ته چې بېشکه الله په هر څه ښه قادر دی (نو رالېږي بهتر له منسوخه یا د هغه په مثل)؟.

تفسیر: دا هم د یهودانو پیغور دی، کله چې ستاسې په کتاب کې ځینې آیتونه منسوخ کيږي؛ نو وایي: «که دا کتاب په رښتیا د پاک الله له لوري وي، نو کله چې الله تعالی د هغې نسخې له سببه چې مونږ او تاسې اوس پرې خبرېږو؛ لا له پخوا څخه خبر وو؛ نو ولې به یې یو داسې آیت لېږه؟» نو الله تعالی فرمایي چې: نه په لومړنۍ خبره کې څه عیب وو، او نه په وروستی خبره کې کوم عیب شته، خو «أَحْكُمُ الْحَكِيمِينَ» د وخت په تناسب اول هغه حکم مناسب و ګاڼه، او بیا یې دغه حکم لازم وباله (وګڼه).

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿۷﴾

آیا نه پوهېږئ ته چې بېشکه الله (چې دی) همده لره دی سلطنت (او پاچاهي) د آسمانونو او د ځمکې (سره له آسمانونو او ځمکې و ما فیهما ملکا، خلقا، وعییدا)، او نشته تاسې ته غیر له الله نه هیڅ دوست؛ (چې ومو ساتي له بلیاتو) او نه مددګار (چې له نازله عذاب مو خلاص کړي).

تفسیر: یعنی دلته خود الله تعالی قدرت او ملکیت په گمردو باندې شامل دی، او هلته په خپلو بندگانو اعلی درجه عنایت او مرحمت لري، نو اوس د بندگانو په منافعو او مصالحو باندې غیر دده له ذاته بل څوک پوهېدی شي؟ او څوک دده په اندازه بندگانو ته منافع او ښېگڼې رسولی شي؟

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلُوا مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَتَّبِعِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿۱۰﴾

آیا اراده لرئ تاسې چې سوال و کړئ له رسول خپله (محمد ځني) لکه چې سوال کړی شوی وو له موسی څخه پخوا له دې (راز راز نا مناسبو طریقو)، او هر څوک چې بدلوي (او غوره کوي) کفر په ایمان (چې ایمان ور کوي او کفر اخلي)؛ نو په تحقیق ور که یې کړه سمه لاره (او له حقې لارې څخه چپ او بې لارې شو).

تفسیر: یعنی د یهودو په شان بې ضرورته او د سرکشی پوښتنې مه کوی، ځکه داسې پوښتنې د کفر او گمراهی لار ده.

وَدَكْثِيرٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَرُّوْكُمْ مِّنْ بَعْدِ إِيمَانِكُمْ كَقَارِئًا حَسَدًا مِّنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ
مِّنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ ۙ ﴿۱۱﴾

خوښوي (او دوست گڼي) ډېر د اهل کتابو څخه (دا) چې وگړو دوی تاسې پس له ایمان راوړلو ستاسې کافران؛ د حسد (له سببه)، چې (له خپشو) نفسونو د دوی (پیدا شوی) دی، وروسته له هغه چې ښکاره شو دوی ته حق (چې رسول، قرآن، او د اسلام دین دی)، نو عفو و کړئ! (دوی ته) او مخ ترې وگړوئ! (او جزا مه ور کوی!) تر هغه پورې چې راو لیري الله امر خپل (په جهاد ددوی یا په جزیه اخیستلو له دوی نه).

تفسیر: یعنی تر هغه پورې تاسو دهغوی په خبرو صبر او تحمل وکړئ! چې ځمونږ له لوري تاسو ته کوم حکم راشي؛ لکه چې په پای (آخر) کې محمد صلی الله علیه وسلم ته داسې حکم راغی چې ټول یهودان د مدینې منورې له چار چاپېره ځني وشرئ!.

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۲﴾

بېشکه چې الله په هر شي ښه قادر دی (نو هر ورو له دوی نه انتقام اخلي).

تفسیر: یعنی له خپل ضعف له امله اندېښنه او تردد مه کوی!، ځکه چې پاک الله په خپل قدرت سره تاسې غالب او عزیز، او یهودان مغلوب او ذلیل کوي، یا دا چې ډیل او تعطیل د عجز له امله نه دی.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَقَدِّمُوهُ عِنْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۱۳﴾

او سم دروئ (ادا کوی) له ټولو حقوقو سره (لمونځ، او ور کوی زکات، او هغه شی چې مخکې لېږئ لپاره د ځانو خپلو له نیکی (لکه صله رحمي، او صدقه) وپه مومئ (ثواب د) هغه په نزد د الله، بېشکه الله په هغه شي چې کوی یې تاسې ښه لیدونکی دی (نو نه ضایع کیري اعمال ستاسې، او جزا یې در کوي).

تفسیر: یعنی د هغوی په ضرر او ایذاء باندې صبر وکړئ، او په عباداتو کې بوخت (مشغول) او لگیا اوسئ!، ځکه چې الله تعالی ستاسې له کارونو څخه هیڅکله غافل او بېخبر نه دی، ستاسې هیڅ یو ښه کار نشي ضایع کیدی.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا أَوْ نَصْرِيًّا

او وایي: (اهل کتاب) له سره به نه ننوځي جنت ته مگر هغه څوک (به ننوځي) چې وي یهودي یا نصراني؛

تفسیر: یعنی یهودان خو وایي چې: «پرته له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشي ننوتلی»، او نصرانیان وایي چې: «پرته له مونږ بل هیڅوک جنت ته نشي ننوتلی».

تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۰۱﴾ بَلَىٰ مَن أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۱۰۲﴾

دا نفساني غوښتنې د دوی دي، ووايه (ای محمده! دوی ته) راوړئ دلیل خپل (پر دې خبره) که چېرې یې صادقان (په دې وینا کې، نه ده داسې) بلکه هر څوک چې وسپاري ځان خپل الله ته حال دا چې دی نیکو کار وي، نو دی ده لره اجر دده په نزد د رب دده، او نه به وي هیڅ (قسم) وپره په دوی باندې، او نه به دوی (هیچېرې) خپه کېږي (دجزا په وخت کې).

تفسیر: یعنی چا چې د الله تعالی احکام ومنل، او د هغو متابعت یې وکړ، که څه هم دا احکام د هر نبي له لوري ورته رسيدلي وي، او په خپل قومیت او اصولو باندې یې د یهودانو په شان تعصب ئي ونکړ، نو هغوی لره ښه اجر دی، او نه به هغوی کې داسې کومه خبره شته چې د هغې له امله به دوی په وپره کې وي، او نه به دوی غمجن وي.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصْرِيَّةُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصْرِيُّ لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُمْ يَتَّبِعُونَ الْكُتُبَ

او وایي یهودان چې: نه دي نصرانیان په هیڅ شي (له حق دین څخه) او وایي نصرانیان چې: نه دي یهودان په هیڅ شي (له حق دین څخه) حال دا چې دغه (یهودان او نصرانیان) لولي دوی کتاب (دالله).

تفسیر: یعنی کله چې یهودانو (تورات) لوستلو؛ نو پوهه شول چې نصرانیان عیسی علیه السلام د الله جل جلاله ځوی بولي، او په دې مسئله ښه پوه شول چې دوی بېشکه کافران دي، او نصرانیان د (انجیل) له لوستلو ځنې په دې ښه وپوهېدل، چې یهودان د عیسی علیه السلام د نبوت د نه منلو له امله کافران شول.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ قَالُوا لَنَنصُرَهُنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۰۳﴾

همدارنگه ويل هغو کسانو چې نه پوهېدل (لکه مجوسيان او مشرکان) په شان د ويلو ددغو (کتابيانو) نو الله به حکم وکړي په منځ ددوی کې په ورځ د قیامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به یې اختلاف (او جگړې) کولې.

تفسیر: له دې جاهلانو څخه د عربو مشرکین او بت پرستان مراد دي، یعنی همغسې چې یهود او نصاری یو بل کافر او

گمراه گنبي؛ همداسې بت پرستان هم پرته له خپلو ځانو نور ټول گمراهان او بې دينان بولي، نو دوی دې په دنیا کې هسې خبرې کوي، په قیامت کې به د هغو په نسبت فیصله وشي.

فايده: دلته داسې يوه شبهه پيدا کيږي، کله چې يې ﴿كَذٰلِكَ﴾ وفرمايل، نو بيا د ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ فرمايلو ته څه حاجت وو؟ ځينې مفسران هسې ځواب وايي چې: ﴿مِثْلَ قَوْلِهِمْ﴾ د ﴿كَذٰلِكَ﴾ توضيح او تاکيد دی، او ځينې وايي چې دلته جدا جدا دوه تشبيه گانې دي؛ نو ځکه يې دوه لفظونه وفرمايل، له يوې تشبيه څخه دا غرض دی چې د دوی او د دوی د وينا په منځ کې مشابهت سره شته، يعنې څرنگه چې دوی نورو ته گمراه وايي، دوی پنخپله هم گمراهان دي، او له بلې تشبيه ځنې دا غرض دی؛ لکه چې کتابيانو دا بې دليله دعوی د خپلو نفساني اغراضو او عداوتونو له امله کوله، همداسې بت پرستان هم بې دليله يواځې د نفساني غوښتنو له امله داسې دعوی کوي.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسْجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهِۦٓ

او څوک دی لوی ظالم (بلکه نشته) له هغه چا څخه چې بندوي مسجدونه د الله له دې چې یاد کړی شي په هغو کې نوم د الله، او کوښښ کوي په وړانولو (او شاپړولو) د هغو کې.

تفسیر: که څه هم ددې آیت د نزول سبب نصاری دي؛ چې دوی له يهودانو سره مقاتله وکړه (تورات) يې وسوځاوه، او بیت المقدس يې خراب کړ، یا د مکې مشرکان دي، چې هغوی د بغض، عناد، او تعصب له کبله مسلمانان په (حدیبه) کې ستانه کړل، او د بیت الله له زیارت نه يې محروم وگرځول، مگر هغه کسان چې هر کوم مسجد وړانوي، نو هغوی هم په دې حکم کې داخل دي.

أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ ۗ

دغه کسان نه دي لایق دوی ته؛ دا چې ننوځي دغو مسجدونو ته مگر وپرېدونکي (له مؤمنانو څخه).

تفسیر: يعنې له دې کفارو سره خو لایق داسې وو چې د الله تعالی مساجدو ته سره له وېرې او تواضع، ادب، او تعظیم ورننوتلی، نو دا خو ښکاره ظلم دی؛ چې کفارو هلته بې حرمتي وکړه، یا يې مطلب دا دی: چې په عزت او حکومت دوی په دې ملک کې د اوسېدلو وړ نه دي، لکه چې همداسې هم وشول؛ چې د الله تعالی له لوري مکه معظمه او (شام) مسلمانانو ته ورکړل شول.

لَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَزْنٌ ۖ وَأَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۗ

دوی ته په دنیا کې ذلت دی، او (شته) دوی ته په آخرت کې عذاب ډېر لوی (په سبب د کفر او ظلم د دوی).

تفسیر: يعنې په دنیا کې مغلوب شول، او په قید کې و لوېدل، او مسلمانانو ته به يې جزيه ورکوله.

وَاللَّهُ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ قَابِ مِمَّا تُولُوا فَاتَمَّ وَجْهَ اللَّهِ ۗ

او خاص الله لره دی مشرق او مغرب، نو هر لوري ته چې مخ وگرځوی (په لمانځه کې) نو همدغه لوري ته د الله مخ يا قبله ده.

تفسیر: ځينې وايي چې: «په سفر کې په سورلو باندې د نوافلو د ادا کولو په نسبت، يا کله چې په سفر کې قبله مشتبه شوې وه؛ دا آیت نازل شوی وو».

إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۵﴾

بېشکه چې الله پراخ دی (رحمت د ده) ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د هغه رحمت هر چېرې عام دی، تر یوه ځای پورې څه اختصاص نه لري، د دوی له نیتونو، مصالحو، او اعمالو څخې په ښه ډول خبر دی، او ښه پوهیږي چې د بندګانو په حق کې کوم شی مفید او کوم شی مضر دی؟ او سم له هغو سره حکم صادروي، هر څوک چې سم له هغه سره عمل کوي هغه ته ښه جزاء او هر څوک چې له هغه څخې مخالف تګ کوي هغه ته بده سزا ورکوي.

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۗ لَوْلَا السُّبْحَةُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ كُلُّ لَّهُ قُنُوتٌ ﴿۱۶﴾ بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۱۷﴾

او وايي (کفار: يهودان او نصرانيان داسې چې) نیولی دی الله ځوی، پاکي ده ده لره (له ځوی څخه)؛ بلکه دی ده لره هر هغه شیان چې په آسمانونو او ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې: ملګا، خلقا، وعییدا)؛ ټول ده لره حکم منونکي (او مغلوب) دي. نوی (بې له نمونې) پیدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکې دی؛ او هر کله چې اراده وکړي د یوه کار نو بېشکه همدغه خبره ده چې وايي هغه کار ته چې وشه! نو هغه وشي.

تفسیر: يهودانو عزیر علیه السلام ته او نصرانيانو عیسی علیه السلام ته د الله تعالی ځوی و یل، الله تعالی فرمایي چې: د ده ذات له ټولو هسې خبرو څخې پاک او منزّه دی، بلکه ټول موجودات بیخي د ده مملوک، مخلوق، او مطیع دي.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَنْزِيلًا آيَةٌ ۗ

او وايي هغه کسان چې دوی نه پوهیږي (یا ځان نه پوهوي) ولې خبرې نه کوي له مونږ سره الله (پخپله) یا ولې نه راځي مونږ ته یوه نښه (د قدرت (معجزه) په صدق ستا).

تفسیر: یعنی هغه جاهلان یا متجاهلان چې په کتابیانو او بت پرستانو کې دي؛ هغوی ټول سره وايي چې الله تعالی ولې بې وسیلې له مونږ سره خبرې نه کوي؟ یا کومه یوه داسې نښه نه رانښي چې مونږ د هغې له اورېدلو یا لیدلو څخې ستا د رسالت تصدیق وکړو.

كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿۱۸﴾

همدارنگه به ویل هغو کسانو (چې وو) پخوا له دوی څخې په شان د خبرې د دوی؛ یو رنگ شوي دي زړونه د دوی؛ په تحقیق سره بیانې کړي دي مونږ معجزې (نښې د توحید او نبوت) هغو خلقو ته چې دوی یقین کوي (او هیڅ شبهه او عناد په کې نشته).

تفسیر: الله تعالی فرمایي چې: «پخوانیو خلقو هم داسې د جهالت خبرې کولې»، دا کومې نوې خبرې نه دي، او هغو کسانو ته چې یقین او باور کوونکي دي مونږ د بر حقه نبي نښې بیان فرمایلي دي، او هغه کسان چې په خپل ضد او عداوت باندې ټینګ ولاړ دي، او انکار کوي؛ نو دا یواځې حسد او عناد دی.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿۱۹﴾

بېشکه مونږ ليرلی يې ته (ای محمده!) په حقه سره زېری ور کوونکی (په نعيم) او وپروونکی (له جحيم)، او ته به ونه پوښتل شي له صاحبانو د دوزخ څخه.

تفسیر: يعنې پر تاسې باندې ددې خبرې هيڅ الزام نشته؛ چې هغوی مو ولې په اسلام نه دي مشرف کړي.

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ﴿۲۰﴾

او هيڅ کله به راضي نه شي له تا نه (ای محمده!) يهودان او نه نصرانيان؛ تر هغې پورې چې متابعت وکړې ته د دين د دوی؛

تفسیر: يعنې يهودان او نصرانيان د حق له منلو سره هيڅ علاقه او کار نه لري، دوی په خپل ضد باندې کلک ولاړ دي، او له سره ستاسې دين نه مني، که بالفرض تاسې د هغوی تابع شئ نو خوښيږي، او دا ممکنه او کيدونکي خبره نه ده، نو اوس دې د هغوی د موافقت اميد ونه کړی شي.

قُلْ إِنْ هَدَىٰ اللَّهُ هُوَ الْهُدَىٰ ۗ

ووايه (ای محمده! دوی ته چې) بېشکه هدايت د الله (اسلام) هم دغه هدايت دی (او بس).

تفسیر: يعنې په هره زمانه کې همغه دين معتبر او هدايت وو چې د هغه وخت نبي به د هغه هدايت کاوه، او اوس هغه دين؛ د اسلام پاکه طريقه ده، نه د يهودانو او نصرانيانو دود (رواج) او دستور.

وَلِئِن أَتَبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَّلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿۲۱﴾

او قسم دی که چېرې پيروي وکړې ته دخواهشاتو د دوی وروسته له هغه چې راغلی دی تا ته له علمه نو نه به وي تالره له (عذابه د) الله هيڅ دوست (ساتونکی له بليانو) او مددگار (خلاصوونکی له نازله وو عذابونو).

تفسیر: دا يوه فرضي خبره ده، يعنې که بالفرض تاسې داسې وکړئ؛ نو له الهي قهره هيڅوک خپل ځان نه شي ژغورلی (بچ کولی) يا يې منظور د امت تنبيه ده؛ چې که کوم سړی مسلمان شي، او په قرآني احکامو پوهيږي، او بيا له اسلامه مخ واړوي، نو هيڅوک دې له عذابه نشي ژغورلی (ساتلی).

الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْكُتُبَ يَتْلُونَهَا حَقًّا تِلَاوَتِهِ ۗ أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ ۗ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿۲۲﴾

هغه کسان چې ورکړې دی مونږ دوی ته کتاب لولي (دغه د اهل کتاب مؤمنان) دا کتاب په حق لوستلو د هغه سره؛ هم دغه کسان ايمان راوړي په دغه (کتاب پرته له محرفينو)؛ او هغه څوک چې کافر شي په ده نو دغه کسان هم دوی دي زيانکاران (چې ايمان په کفر بدلوي).

تفسیر: په يهودانو کې لږ کسان منصفان هم وو چې خپل کتابونه يې داسې لوستلي او پرې پوهيدلي وو؛ چې په الفاظو کې يې تحريف نه کاوه، په معنی د هغه کې يې فکر چلاوه، او په مقتضی يې عمل کاوه، او په پاک قرآن يې ايمان راوړی وو، لکه (عبد الله بن سلام رضي الله عنه)، او د هغه ملگری، يعنې دوی (تورات) په غور سره لوست، او هم دوی ته ايمان په برخه شو، او هغه کسان چې له خپل کتاب څخې يې انکار وکړ، او په هغو کې ئي گوتې ووهلې، او سره واپې راوه، او تحريف يې وکړ، نو دوی زيانکاران، خائنان، او خاسران شول.

يٰۤاَيُّهَا اِسْرَآءِيْلُ اذْكُرُوْا نِعْمَتِي الَّتِي اَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَاِنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۳﴾ وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا
تُجْرَىٰ نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ سَيِّئًا وَلَا يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُوْنَ ﴿۳۴﴾

ای بنی اسرائیلو (اولاده د یعقوبه!) یاد کړئ نعمت زما هغه چې انعام کړی دی ما پر تاسې، (او بل دا یاد کړئ چې) بېشکه ما غوره کړي یئ تاسې (یعنې نیکونه ستاسې) پر خلقو (د زمانې ستاسې). او ووبرېئ له (عذابه د) هغې ورځې چې لري کولی به نشي هیڅ نفس له هیڅ (کافر) نفس څخه هیڅ شی (له عذابه)، او نه به شي قبلولی له دغه نفس څخه بدل (فدیه) او نه به نفع رسوي ده ته شفاعت (سپارښت د هیچا)، او نه به له دوی سره مدد وکړی شي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: د هغو خبرو یادونه چې په شروع کې بنی اسرائیلو ته شوې وه، اوس بیا د هغو ټولو حالاتو د یادولو ځنې وروسته بیا هم د هغو یادونه د تاکید او تنبیه او وینلولو له امله کړې شوې ده، چې ښه یې په زړه شي او د هدايت په لوري راواوړي، او لا ښه څرگنده شي چې له دې قيصې څخه اصلي مقصد همدا دی.

وَإِذْ ابْتَلَىٰ اِبْرٰهٖمَ رَبُّهُ بِكَلِمٰتٍ قٰتِلٰتٍ ۗ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وازمایه ابراهیم لره پرودگار د ده په څو خبرو؛ نو ده پوره کړې هغه (خبرې).

تفسیر: لکه اوامر - نواهي - او سنن - د حج افعال - ختنه - سر بېلول (د سر لار ایستل) مسواک او نور چې ابراهیم علیه السلام د الله تعالی د احکامو سره سم هغه ټول په ډېر اخلاص سره په ځای راوړي دي، او ټول یې په ډېر ښه ډول سره ادا او انتها ته رسولي دي، او له همدې امله د خلقو امام او پیشوا ګرځول شوی دی.

قَالَ اِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا

وویل (الله) چې بېشکه زه ګرځونکی یم تا لره لپاره د خلقو مقتدا (په دین کې).

تفسیر: یعنی ټول (راتلونکي) انبیاء به ستاسې په متابعت باندې تګ وکړي.

قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۗ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّٰلِمِيْنَ ﴿۳۵﴾

وویل (ابراهیم) او له اولادې مې هم (مقتدیان و ګرځوه)، نو وفرمایل (الله) نه رسیږي عهد زما کافرانو ته.

تفسیر: (بنی اسرائیل) په دې ډېر مغرور وو؛ چې مونږ د ابراهیم علیه السلام اولاد یو، او الله تعالی له (ابراهیم علیه السلام) سره وعده فرمایلي ده؛ چې نبوت او مشري به ستا په اولاده او نسل کې پاتې وي، او مونږ د (ابراهیم علیه السلام) په دین باندې یو، او ګرد دهغه دین منو، اوس پاک الله دوی پوهوي، چې د الله تعالی هغه وعده له هغو کسانو سره وه، چې د نیکی پر لار یې تګ کاوه.

(ابراهیم علیه السلام) دوه ځامن درلودل (لرلو)، تر یوې مودې پورې د (اسحاق علیه السلام) په اولاده کې مشري او نبوت وو، اوس د (اسماعیل علیه السلام) خیلخانی او اولادې ته رسېدلي دي، ځکه چې ده د خپلو دواړو ځامنو په نسبت دعا کړې ده، او فرمایلي یې دي چې: د اسلام دین تل یو دی، ښایي چې ټول رسولان او امتیان په همغې یوې لارې لاړ شي، او هغه دا ده: کوم حکم چې پاک الله د رسولانو په وسیله رالیرلی؛ ومنل شي، چې اوس په دغه دین

باندې يواځې مسلمانان تک کوي، او تاسې له دې طريقې ځنې مخ او پولې دی، په لومړنيو آياتو کې يې خپلې نبيگنې (فائدو) او انعامات را و بنوول، او س د هغوی هغه شېبه ردوي او دفعه کوي، چې بني اسرائيل خپل ځانونه د ټول عالم امام او متبوع او له ټولو ځنې بڼه او افضل گڼل، نو ځکه يې د بل هيچا متابعت نه کاوه.

وَأَذْجَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا

او (ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وگرځوله مونږ کعبه ځای د ثواب (او اجتماع) خلقو ته او ځای د امن.

تفسیر: یعنی هر کال د حج لپاره خلق هلته سره راټولېږي، او هلته د حج ارکان ادا کوي، نو دا خلک له دوزخ له عذابه ساتلي او مأمون کېږي، یا هلته په بل هيچا څه تجاوز او تېری نه کېږي.

وَأَخَذْنَا مِنْ مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى

او ونیسئ (ای مؤمنانو!) له ځای د (درېدلو د) ابراهیم ځنې ځای دلمانځه (أو طواف او دعا).

تفسیر: «مقام ابراهیم علیه السلام» هغه تیره ده، چې ابراهیم علیه السلام د کعبې شریفې د ودانولو په وخت کې پرې درېده، په دې تیرې باندې د ابراهیم علیه السلام د پښو نښې دي، او دی په همدې تیرې باندې د حج د دعوت لپاره درېدلی وو، اوس حکم دی، چې له دې تیرې (کعبې) نږدې لمونځ وکړل شي، او دا حکم استحبابي دی.

وَعَبَدْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ أَنَّ طَهَّرَا بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَاللَّكِبِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ۝

او حکم کړی وو مونږ ابراهیم ته او اسماعیل ته؛ چې پاک کړئ! (او پاک وساتئ! تاسې دواړه پلار او ځوی) کور (د عبادت) ځما لپاره د طواف کوونکو او معتکفينو (یا دمسافرانو او مقيمانو) او (لپاره د) رکوع کوونکو، سجده کوونکو، (لمونځ کوونکو).

تفسیر: یعنی دلته دې خلق خراب کارونه ونه کړي!، او د هغه په چپ چاپېر (چار چاپېره) کې دې ناولي ونه گرځي، او طواف دې په طهارت سره وکړي!، او له ټولو چټليو (گندگيو) ځنې دې بیت الله شريف پاک، صفا وساتل شي!.

وَأَذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا

او (ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وويل ابراهیم: ای ربه ځما! وگرځوه دا ښار (چې کعبه مې په کې ودانه کړېده) ځای دامن.

تفسیر: د کعبې شریفې د ودانولو په وخت کې ابراهیم علیه السلام داسې دعا کړې وه، چې دامیدان دې ودان او مأمون ښار وي!، لکه چې همداسې هم وشول.

وَأَرْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او روزي ورکړه اوسیدونکو ته يې له هر راز میوو نه، هر هغه چا لره چې ایمان يې راوړی دی له دوی ځنې په الله او په ورځ آخره باندې (چې د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی ددې ځای هغو اوسیدونکو ته چې مسلمانان وي، رزق او روزي ورورسوه!، او مېوې ورډېرې کړه!، او کافرانو ته يې دعا ونه فرمايله، چې هغه پاک ځای د کفارو له پلټي او گندگي څخه پاک او صاف پاتې وي.

قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمْتِعْهُ قَلِيلًا ثُمَّ اضْطَرْهٖ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَيُسَّ النَّبِيُّ ۝۱۳

و فرمايل (الله): او هر څو ك چې كافر شو، نو فايده به ور كړم هغه ته لږه بيا به په زور (او خواري) بوخم دى عذاب د اور (د دوزخ) ته، او بد ځاى د ورتلو دى (هغه اور).

تفسير: حق تعالى فرمايي چې په دنيا كې كفارو ته رزق ور كاوه شي، او د رزق حال لكه (امامت) داسې نه دى؛ چې هغه ما سواله ايمان لرونكي بل چا ته نه ور رسېږي.

وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝۱۴

او (ياد كړه اى محمده!) هغه وخت چې پورته كړل ابراهيم تاداوونه (بنيادونه) د كعبې او اسماعيل (هم، او دواړو به ويل) اى ربه ځمونږ! ته قبول كړه (دا كار) له مونږ څخه، بېشكه ته چې يې همدا ته ښه اور بدونكى، ښه پوهېدونكى يې.

تفسير: يعنى دا كار مونږ ته په خپل دربار كې قبول كړه! (چې د كعبې ودانول دي)، ته د ټولو دعاوې اورې، او د دوى په نيتونو باندې پوهېږي.

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ۝۱۵
وَالْحِكْمَةَ وَزَيَّرْهُمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝۱۶

اى ربه ځمونږه! او وگرځوه مونږه حكم منونكي ستا، او (وگرځوه) له اولادې ځمونږ يوه ډله حكم منونكي ستا، او وښيه مونږ ته احكام د حج زمونږ، او قبوله كړه توبه ځمونږ، بېشكه ته همدا ته چې يې ښه توبه قبلوونكى، ښه مهربان يې.

اى ربه ځمونږ! پيدا كړه (ولېږه) په دوى كې يو رسول له دوى څخه؛ چې دى لولي پر دوى باندې آيتونه ستا (چې د توحيد او نبوت دلايل دي)، وښيي دوى ته كتاب (قرآن) او حكمت (شرعي احكام) او پاك كړې دوى (له گناهونو)، بېشكه ته همدا ته يې ښه غالب دحكمت خاوند (په خپل كار كې).

تفسير: دا دعا ابراهيم او دده ځوي اسماعيل (عليهما السلام) دواړو كړېده، چې ځمونږ په نسل كې يوه حكم منونكي ډله پيدا كړه!، او يو داسې رسول په دوى كې ولېږه! چې هغو ته كتاب او حكمت وښيي!، نو داسې يو نبي چې د دوى دواړو له اولادڅخه دى پرته له خاتم المرسلين محمد صلى الله عليه وسلم څخه بل څوك نه دى، نو ددې له امله د يهودانو د پخوانيو خيالونو پوره ترديد وشو.

له (علم الكتاب) څخه قرآن او دهغه ضروري مطالب او معاني مراد دي، چې له عبارت څخه واضح او ښكاره كيږي، او له (حكمت) څخه سنت او د دين فهم مراد دى.

وَمَنْ يَرْغَبْ عَن مِّلَّةِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَن سَفِهَ نَفْسَهُ وَلَقَدِ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ لَكَانَ الصَّالِحِينَ ۝۱۷
إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝۱۸ وَوَضَىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ ۝۱۹

او څوڪ دى چې مخ څرځوي له دين دابراهيم څخه (هيڅوڪ يې نه څرځوي) مگر هغه څوڪ چې احمق څرځولى وي ده ځان خپل، او البته په تحقيق غوره كړى وو مونږ ابراهيم په دنيا كې (په نبوت، خلت، او دبيت الله په تعمير سره)؛ او بېشكه دې په آخرت كې له (خاصو) نېكانو څخه دى.

او (ياد كړه) كله چې وويل ابراهيم ته رب د ده، چې غاړه كيږده (ځما احكامو ته) نو وويل (ابراهيم): غاړه مې ايښې ده رب د عالميانو ته.

او وصيت كړى وو په دېن خپل سره ابراهيم ځامنو خپلو ته، او يعقوب (هم)، چې اى ځامنو ځما! بېشكه چې الله غوره كړى دى تاسې دين (د اسلام) نو له سره مه مرئ تاسې مگر په هغه حال كې چې تاسې مسلمانان يئ، چې (پر اسلام تر څنكدن او مرگ ثابت اوسئ!).

تفسير: د هغه ملت او مذهب چې شرف يې ذكر شو، د همدې ملت وصيت ابراهيم او يعقوب (عليهما السلام) خپلو اولادو ته فرمايلى وو، نو هر هغه څوڪ چې دا وصيت ونه مني، نو دى د هغو له ويناوو څخې هم سر غړوي.

يهودان وايي چې: «يعقوب عليه السلام خپلو اولادو ته د (يهوديت) وصيت فرمايلى دى»، دا وينا بالكل دروغ ده، لكه چې په وروستي آيت كې راځي.

له دې آيت څخه مقصد نهې ده له تر كه د اسلامه، نه له مرگه. لكه چې ويلي شي: «لا تصل إلا وأنت خاشع!» يعنې لمونځ مه كوه! اى لمونځ كوونكيه! مگر په هغه حال كې چې يې ته وير بدونكي د الله څخه.

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِن بَعْدِي يَا أَيُّهَا الْعَبَدُ
الهِكَّ وَاللَّهُ أَيْبَاكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَالْحَقُّ إِلَهًُا وَاحِدًا ۚ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۹۱﴾

آيا وئ تاسې حاضران په هغه وخت كې، چې راځي يعقوب ته (اسباب د) مرگ، كله چې وويل (يعقوب) ځامنو خپلو ته چې: د څه شي عبادت به كوئ پس له (مرگه) ځما؟ نو وويل دوى چې: عبادت به كوو د معبود ستا، او د معبود د پلرونو ستا چې ابراهيم او اسماعيل او اسحاق دي، هغه الله ته چې يو دى (شريك نه لري) او مونږ ټول هغه ته غاړه ايښودونكي يو.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۹۲﴾

دغه يو ټولى وه چې په تحقيق تېر شوى دى، هغوى ته ده (جزاد) هغه څه چې كړي يې وي، او تاسې ته ده (جزاد) هغه څه چې كړي دي تاسې، او نه به تاسې پوښتل كيږئ له هغه څه چې وو دوى چې كاوه به يې (هغه).

تفسير: يعنې يهودانو او نصرانيانو يقين درلود (لرلو) چې «د مور او پلار په گناهونو به ځامن نيول كيږي، او د هغوى په ثوابو كې به هم برخه اخلي»، دا وينا بيخي غلطه او چټي (بېكاره) ده، بلكه د هر چا عمل د ده د لارې مل، او چاره يې تر غاړه ده، څه يې چې كړي وي، هغه به رېبي، او هر څه يې چې كړي وي؛ هغه به يې په مخ كې راځي، ښه وي كه بد.

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا ۗ

او وايي دوى (كتايبان مسلمانانو ته): چې شئ! يهودان يا (شئ) نصرانيان چې سمه لاره ومومئ.

تفسیر: مطلب دادی چې یهودان مسلمانانو ته وایي چې یهودان شی! او نصرانیان دوی ته وایي چې: نصرانیان شی چې هدایت مو په برخه شي.

قُلْ بَلْ مَلَكَةٌ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چې مونږ داسې نه کوو) بلکه (متابعت کوو) د دین د ابراهیم چې په یوه لوري وو (یعنې ټینګ ولاړ وو پر حق او بیزار وو له باطل څخه)، او نه وو دی له مشرکانو څخه.

تفسیر: یعنې ای محمده! (صلی الله علیه وسلم) دوی ته ووايه چې ستاسې دا وینا هیڅ د منلو وړ نه ده، بلکه مونږ د ابراهیم علیه السلام له هغه ملت سره بالکل سم او موافق یو؛ چې له ګرډو خرابو مذاهبو څخې بېل دی. په دې خبره کې چې نه وو دی له شرک کوونکو څخې؛ دې خبرې ته اشاره ده چې تاسې دواړه فرقې په شرک کې اخته یئ، بلکه د عربو نور مشرکان هم چې د ابراهیمي مذهب مدعیان وو، د شرک او کفر په سیند کې لاهو وو. له دې آیته په هغو هم رد وشو. له انصاف له مخې اوس له دې دوه وو فرقو څخه هیڅ یوه هم په ابراهیمي مذهب باندې نه ده، او یواځې مونږ مسلمانان په ابراهیمي مذهب پاتې یو.

فائده: په هر شریعت کې درې خبرې وي:

(۱) عقاید، لکه توحید، نبوت، او نور مؤمن به شیان، نو په دې کې ټول آسماني دین لرونکي شامل، شریک، او موافق دي، او اختلاف له سره په کې ممکن نه دی.

(۲) د شریعت کلیه قواعد، چې له هغو څخې جزئیات او فرعي مسائل حاصلیږي، او په ټولو جزئیاتو کې تل هماغه کلیات ملحوظ او تر کتنې لاندې وي، او في الحقیقه ملت دهمدې اصولو او کلیاتو نوم دی، او د محمد صلی الله علیه وسلم د ملت (دین) او د ابراهیمي ملت توافق او اتحاد هم په همدغو کلیاتو کې دی.

(۳) د ګرډو کلیاتو او ټولو اصولو او فروعو مجموعه چې هغه ته شریعت وایي، چې ددې خلاصه داسې شوه چې د محمد رسول الله او ابراهیم خلیل الله (عليهما الصلاة والسلام) ملت سره یو دی، او د دوی شریعتونه سره بېل بېل دي.

قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِن رَّبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۱۰﴾

ووايي (ای مؤمنانو!) چې ایمان راوړی دی مونږ په الله او په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی په مونږ او په هغو (صحیفو) چې نازل کړی شوي دي، ابراهیم ته، او اسماعیل، او اسحاق، او یعقوب، او اولادې (ددوی) ته، او په هغو (کتابونو او معجزاتو) چې ورکړی شوي موسی ته، او (ورکړي شوي دي) عیسی ته، او (پر) هغو (کتابونو) چې ورکړی شوي دي (نورو) انبیاوو ته له ربه د ددوی نه، حال دا چې نه کوو فرق په منځ د یوه تن له دوی څخې (په نبوت او نه نبوت سره) او مونږ الله ته غاړه ایښودونکي یو.

تفسیر: یعنې مونږ په ټولو انبیاوو او کتابونو ایمان لرو، او ټول حق ګڼو، او هر یو له دوی څخې په خپله زمانه کې واجب الاتباع بولو. مونږ د الله تعالی حکم منونکي یو، او وایو چې په هره زمانه کې هر نبي علیه السلام چې هر الهي حکم له ځانه سره راوړی دی؛ د هغو منل او اتباع ضروري دي، پرته له کتابیانو څخې چې له خپل دین څخه په غیر د نورو

ټولو اديانو تکذيب کوي، اکر که د دوی دين منسوخ شوی هم وي، او د انبياوو هغه احکام دروغ گڼي، چې د الله تعالی احکام دي.

فَإِنْ آمَنُوا بِبِشْرِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ
وَهُوَ السَّيِّبُ الْعَلِيمُ ﴿۱۵﴾

نو که ایمان راوړي (دا یهود او نصاری) لکه چې تاسې ایمان راوړی دی په هغه (مؤمن به شیانو بې له فرقه) نو په تحقیق یې ومونده سمه لاره، او که یې مخ وگرځاوه (له ایمانه) نو بېشکه خبره همدا ده چې دوی (له تاسې سره) په مخالفت کې دي، نو ژر ده چې کافي به شي په (دفع د شر) د دوی کې تالره الله، او هم دې دی ښه او رېدونکی (داقوالو) ښه عالم (په احوالو).

تفسیر: یعنی ددوی له دښمنی او ضد څخه مه وپرېږئ! پاک الله د هغوی له شر او ضرر څخه ستاسې ساتونکی دی، هغوی تاسې ته هیڅ وړانې نه شي رسولی، الله تعالی د ټولو خبرې اوري، او په ټولو احوالو او نیتونو خبر او پوه دی.

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً وَنَحْنُ لَهُ عِبْدُونَ ﴿۱۶﴾

(او وایئ: ای مؤمنانو! چې مونږ الله رنگ کړي یو) په رنگ د الله، او څوک ښه دی له الله څنې له جهته د رنگه (ددین)، او مونږ خاص ده لره عبادت کوونکي یو.

تفسیر: یهودان له دې آیتونو څنې واوښتل او اسلام یې ونه مانه، او نصرانیانو هم انکار وکړ، او د لافو او باتو په ضمن کې به یې ویل چې: «له مونږ سره داسې یو رنگ شته چې له مسلمانانو سره نشته».

د نصرانیانو دا دود (رواج) وو چې یو ډول زېر رنگ یې جوړ کړی وو، او کله به چې په دوی کې کوم وړوکی پیدا کېده، او یا به کوم سړی د دوی په دین کې داخلېده، نو دوی به په هغه رنگ رنکاوه، او په هغه کې به یې غوټه کاوه، چې سوچه او ستره نصراني شي، نو پاک الله فرمایي چې: «ای مسلمانانو! ووايئ چې مونږ د الله تعالی په رنگ سره رنگ شوي یو؛ چې ایمان دی، حق دین مو منلی دی چې ددې حق دین له منلو او ننوتلو څخه وروسته ټولې ناپاکی او ناولتیاوې او نور کثافات (خیري) بیخي لري کيږي، او هر مسلمان په کې پاک، صاف کيږي».

قُلْ أَتَحَابُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَلَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ﴿۱۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا جگړه کوئ تاسې له مونږه سره په (دین) د الله کې؛ حال دا چې هغه دی رب ځمونږ او رب ستاسې، او مونږ لره دي عملونه ځمونږ، او تاسې لره دي عملونه ستاسې، او مونږ خاص الله لره په اخلاص (عبادت کوونکي) یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په نسبت ستاسې داسې نزاع او جگړې کول او داسې گڼل چې د الله تعالی د رحمت او عنایت لایق او مستحق پرته له مونږ څنې بل هیڅوک نشته؛ خوشې بېکاره خبره ده، او هغه پاک ذات همغسې چې ستاسې رب دی، ځمونږ رب هم دی، او مونږ څه عملونه چې کوو، خالص الله تعالی لره یې کوو، مونږ تاسې غوندې یواځې په خپلو پلرونو او نیکونو افتخار نه کوو، او په تعصب، نفسانیت، او حسد کې اخته نه یو، نو بیا به ولې ځمونږ عملونه د پاک رب په دربار کې نه منل کيږي؟!!

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى قُلْ عَأَنَتُمْ
أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ شَهَادَةً عِنْدَ اللَّهِ مِنَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۶﴾

آیا وایئ تاسی (ای کتابیانو!) چې بېشکه ابراهیم او (دده خامن او لمسی) اسماعیل او اسحاق او یعقوب او اولاد (د دوی) و و دوی (تول) یهودیان یا نصرانیان؛ و وایه (ای محمده! دوی ته) آیا تاسی بڼه پوهیږئ که الله؟ او څوک دی زیات ظالم له هغه چا نه چې پتوي له خلقو (ثابته) شاهدي په نزد دده له طرفه د الله؛ او نه دی الله بی خبره له هغه څه چې تاسی یې کوی.

تفسیر: د ابراهیم او اسماعیل او نورو انبیاوو (علیهم السلام) په نسبت چې کتابیانو داسې دعوی کوله چې: دوی یهودیان یا نصرانیان وو؛ ښکاره او صریحه دروغ ده، برسېره پر دې حق تعالی فرمایي: ﴿مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا﴾ (د آل عمران سورت ۶۷ آیت) نو اوس راوښیئ! چې ستاسې پوهه او علم زیات دی، که د هغه (علام الغیوب الله تعالی)؟.

تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

دغه یوه ډله وه چې په تحقیق تېره شوې وه، هغوی لره ده (جزا) د هغه څه چې کړي یې وي، او تاسې لره ده (جزا) د هغه څه چې کړي دي تاسې، او نه به تاسی پوښتل کیږئ له هغه څه چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: همدا آیت وړاندې تېره شوی دی، هر کله چې ددې کتابیانو په زړونو کې تکبر او غرور ځای نیولی وو، او داسې یې گڼل چې ځمونږ اعمال هر څومره چې خراب وي، بیا به هم ځمونږ پلرونه شفاعت کوي، او بخښنه به راته غواړي، نو ځکه دداسې چټي خیالاتو د لاسه ترديد کیدلو لپاره یې هغه آیت بیا مکرر بیان و فرمایه، داسې وپوهیږئ چې په پخواني آیت کې کتابیانو ته خطاب وو، او په دې آیت کې (محمدي) امت سره مخاطبه ده، چې په دې چټي خیال کې د هغوی متابعت او پیروي مه کوی!، ځکه چې دا راز هیلې او توقعات هر سرې د خپلو مشرانو او مرو ځني په خپل زړه کې کولی شي، چې داسې تخیلات او توقعات بیخي غلط او چټي دي، اوس وروسته له دې د یهودانو او نورو مشرکانو دیوې بلې ناپوهۍ او حماقت څخه اطلاع ورکول کیږي، چې د قبلي د تحویل په نسبت عنقریب راتلونکي ده.

سَبِقُولِ الشُّفَهَاءِ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَّهُمْ عَن قِبَلِهِمُ الْبُيُوتُ كَانُوا عَلَيْهَا ط

ژر ده چې وبه وایي ناپوهان له خلقو چې څه شي وگرځول دوی (یعني رسول صلی الله علیه وسلم او مؤمنان) له قبلي د دوی څخه، هغې نه چې وو دوی په هغې باندې؟

تفسیر: کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مکې شریفې څخه مدینې منورې ته تشریف راوړ، تر ۱۶ - ۱۷ میاشتو پورې یې د بیت المقدس په لوري لمونځ کاوه، وروسته مامور شول، چې د کعبې شریفې په لوري خپل مخ وگرځوي، دلته یهودان او مشرکان، منافقان او ځینې ضعیف الاعتقاد مسلمانان په اندېښنو او شېهو کې ولوېدل، او مخالفانو په توقو او مسخرو لاسونه پورې کړل، او داسې به یې ویل: «دوی خو تر اوسه پورې د بیت المقدس په لوري چې د ټولو انبیاوو قبله وه، لمونځ کاوه، نو اوس په دوی څه وشول، چې هغه د پخوانیو انبیاوو قبله یې پرېښوده؟ او د کعبې په لوري یې مخ وگرځاوه؟»، چا به ویل چې: «د یهودانو د عداوت له امله یې داسې وکړل»، ځینو به ویل چې: «دې په خپل دین کې متردد او متحیر دی، چې له دې چارو ځني د ده تذبذب او عدم نبوت رانکاره کیږي»، نو الله تعالی ځواب ورکړ چه:

قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۱۷۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې الله لره دی مشرق او مغرب (بلکه ټول جهات) هدايت کوي هغه چا ته چې اراده (دهدايت يې) وکړي (طرف) د لارې سمې ته (چې اسلام دی).

تفسير: يعنې ای محمده! دغو ناپوهانو ته ووايه چې: نه مونږ ديهودانو له عداوته، او نه د بل کوم نفساني تعصب له امله، او نه له خپلې شخصي رايې له متابعت، خپله قبله بدله کړېده، بلکه مونږ يواځې د الله تعالی د فرمان په اثر، چې ځمونږ د حق دين اساس دی، دا قبله بدله کړه، تر هغه وخته پورې چې مونږ مامور وو چې دبیت المقدس په لوري لمونځ وکړو، نو مونږ هغه حکم ومانه، اوس چې مونږ مامور شوي يو، چې د کعبې شريفې په لورې مخ وگرځوئ! نو مونږ دزړه له کومې دا حکم هم ومانه، نو ددې په نسبت له مونږ ځنې داسې پوښتنې، او پر مونږ داراز اعتراضونه کول سخت حماقت دی.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

او همداسې (لکه چې هدايت مو درته کړې دی) گرځولي يې مونږ تاسې يوه ډله غوره لپاره ددې چې شئ شاهدان په نورو خلکو (دجزا په ورځ د انبياو له خوا) او چې شي (محمد) رسول (د الله) پر تاسې (ای محمدي امته!) شاهد.

تفسير: يعنې هماغسې چې کعبه ستاسو قبله ده، او د ابراهيم عليه السلام قبله ده، او له ټولو قبلو ځنې افضله ده، همدا راز مې تاسې هم له ټولو امتونو ځنې افضل، او ستاسې رسول مې هم له ټولو نبیانو او رسولانو څخه اکمل منتخب او غوره کړې دی، چې ددې فضيلت او کمال له سببه تاسې د نورو ټولو امتونو په مقابل کې داسې شاهدان چې مقبول الشهادت وي منل کيږي، او محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ستاسې په عدالت او صداقت شاهدي ورکوي، لکه چې په احاديثو کې راغلي دي «کله چې د پخوانيو امتونو کافران د خپلو رسولانو د دعوی تکذيب وکړي، او ووايي چې: مونږ ته په دنيا کې د هېچا له خوا هدايت او لار ښوونه نه ده شوې، نو په دغه وخت کې محمدي امت د رسولانو د دعوی په صداقت باندې شاهدي ورکوي»، او محمد صلی الله عليه وسلم ددوی په صداقت او عدالت باندې شاهدي ورکوي، دلته به نور امتيان وايي چې: «دوی نه ځمونږ په زمانه کې وو، او نه بيخي مونږ او دوی سره ليدلي دي، نو د دوی شاهدي په مونږ څرنگه اورېدله کيږي؟» دلته به محمدي امت داسې ځواب ورکوي چې: «مونږ ته دا ټولې خبرې د الله تعالی له کتابه او د رسول الله صلی الله عليه وسلم له ښوونې څخه را څرگندې شوې، او دغه امر مونږ ته د (علم اليقين) تر حده رسيدلی دی، نو ځکه مونږ پر تاسې شاهدي لولو.

فائده: د (وسط) معنی يعنې معتدل، مطلب دا دی چې: محمدي امت بيخي په سمه لار دی، چې په هېڅ ډول د هېڅ شانې کوروالي شائبه په کې نشته، او له افراط او تفريط څخه بيخي پاک دی.

وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعُ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلٰٓى عَقْبَيْهِ

او نه ده گرځولي مونږ (دا) قبله هغه چې وې ته (پخوا له هجرت نه) په هغې باندې مگر لپاره ددې چې مونږ معلوم کړو هغه څوک چې پيروي کوي د رسول له هغه چا چې بېرته گرځي په پندو خپلو (کفر ته).

تفسير: يعنې اصلي قبله خو همدغه کعبه وه، چې د ابراهيم عليه السلام له زمانې راهيسې پاتې ده، د څو ورځو له مخې چې ستاسې قبله بيت المقدس ټاکلې (مقرر) شوې وه، يواځې د امتحان لپاره وه، چې څوک له تاسې امر منونکي

پاتې کيږي؟ او څوک مخ اړوي؟ نو هر څوک له دوی څخه چې پر ایمان باندې قائم پاتې دي، د هغوی درجې لوړې دي.

فائدة: په دې آیت کې ﴿لَتَعْلَمَنَّ﴾ چې د مستقبل صیغه ده، او په ﴿حَتَّىٰ تَعْلَمَ﴾ ﴿فَلْيَعْلَمَنَّ﴾ ﴿وَلَتَبْلُوَنَّكُمْ﴾ ﴿وَلَتَأْيِسَّ اللَّهُ﴾ ﴿إِلَّا تَعْلَمَ﴾ او نورو آیتونو کې چې د مستقبل کلمې راغلي دي، محققین هغه علم حالي بولي، چې له وجود څخه وروسته ښکاره او متحقق کيږي، او په هغه باندې جزا او سزا - مدح او ذم مترتب کيږي، او همدا یې غوره کړی دی.

وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ

او بېشکه دی دا ګرځېدل (کعبې ته) هرو مرو (خامخا) ډېر درانه، مګر نه دي (درانه) په هغو کسانو چې سمه لاره ورته ښوولې ده الله.

تفسیر: لومړی ځمونږ د رسول صلی الله علیه وسلم لپاره بیت الله شریف قبله مقرر شوی وه، بیا د څه وخت لپاره د امتحان په توګه بیت المقدس قبله مقرر شوه، او ټول پوهیږي چې امتحان په هغه شي کې وي؛ چې په نفس باندې دروند وي، نو پاک الله فرمایي چې: بېشکه د کعبې شریفې په ځای بیت المقدس قبله ګرځول په خلقو ښه ونه لګیدل، په عوامو مسلمانانو له دې سببه چې هغوی عموماً عرب او قریش او د کعبې شریفې په افضلیت معتقد وو، کله چې په دوی د دوی له خیال، عادت، رسم، او رواج ځنې مخالف کار تحمیل شو، نو متأثر شول، او د خواصو وېرېدلو سبب دا وو، چې د ابراهیمي دین ځنې دا عمل مخالف وو، چې دوی د هغه په موافقت مامور وو.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضَيِعَ آيَاتِكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَوُوفٌ رَّحِيمٌ

او نه دی الله چې ضایع کړي ایمان (لمونځ) ستاسې (ای مؤمنانو!) بېشکه الله په خلقو (مؤمنانو) باندې خامخا ډېر مهربان دی (پوره رحم کوونکی دی).

تفسیر: یهودانو ویل: کله چې مو اصلي قبله بیت الله وه، نو ستاسې ددومره مودې هغه لمونځونه چې د بیت المقدس په طرف مو کړي دي؛ ټول ضایع شول، ځینې مسلمانانو ته داسې شېبې ورولولوېدې، کله چې بیت المقدس ځمونږ اصلي قبله نه وه، نو هغه مسلمانان چې په هغه حالت کې مړه شوي دي، د هغوی په ثواب کې به هم نقصان واقع شوی وي، البته ژوندي مسلمانان به په راتلونکې زمانه کې د هغه تلافی وکړي، نو دا آیت نازل شو: کله چې تاسې یواځې دخپل ایمان او د پاک الله د اطاعت له کبله د بیت المقدس په لوري لمونځ کړی دی، نو ستاسې اجر او ثواب ته څه زیان نه پېښيږي.

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا

په تحقیق سره وینو مونږ (بیا بیا) ګرځول دمخ ستا په (طرف د) اسمان، نو مونږ به وګرځوو خامخا تا هغې قبلې ته چې ته یې خوښوي.

تفسیر: کله چې مسلمانانو ته یهودانو طعنې او بیغورونه ورکول او ویل یې: «د انبي چې ځمونږ له شریعت ځنې مخالف او له ابراهیمي دین سره سم کار کوي، ولې ځمونږ د قبلې په لوري لمونځ کوي؟»، نو ځکه ددغو سببو له امله په هغه زمانه کې چې دوی د بیت المقدس په لوري لمونځ کاوه، نو دهغه په زړه کې تل داسې خبرې ګرځېدلې، که د الله تعالی له لورې حکم راکړی شي، چې بیا د کعبې په لوري لمونځ وکړم، او په دې شوق کې به یې کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، او هر طرف ته به یې کتل، چې ښایي په هغې پرېستې باندې یې سترګې ولګیږي، چې داسې زیری ورکړي، نو په دې مناسبت پر دوی دغه آیت نازل شو، او د کعبې شریفې د استقبال دا حکم راغی.

قَوْلٌ وَمِنْكُمْ شَطْرُ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ

نو وگرځوه مخ خپل په لوري د مسجد الحرام (کعبې ته په لمانځه کې).

تفسیر: یعنې د کعبې شریفې په لورې، مسجد الحرام یې ځکه بولي؛ چې هلته مقاتله کول، د حیواناتو ښکار کول، د ونو او وښو پرې کول او نور شیان حرام دي، کله چې د قبلې د تحویل دا حکم نازل شو، صحابه کرامو رضي الله عنهم د قباء په مسجد کې د سهار لمونځ کولو، مخونه یې شام خوا ته وو، هغوی ته یو سپری راغی، ورته ویې ویل چې: په رسول الله صلی الله علیه وسلم آیتونه نازل شول، چې په کې قبله د کعبې شریفې خوا ته وگرځول شوه، نو لمونځ کوونکو په لمانځه کې کعبې شریفې ته مخونه راوه وگرځول، (صحیح البخاري، حدیث (۴۴۹۰).

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوُجَّهْكُمْ شَطْرَهُ

او په هر ځای کې چې اوسئ نو وگرځوئ (تاسې) مخونه خپل (په لمانځه کې) په لوري دهغې (کعبې).

تفسیر: یعنې په سفر یا په حضر کې په مدینې منورې یا په بل ښار کې، په وچه یا په دریاب کې، په غره یا په ډاگ (صحرا) کې، یا پخپله بیت المقدس، یا په بل کوم ښار کې، هر چېرې چې یی د بیت الحرام په لوري لمونځ ادا کړئ!

وَإِنَّ الدِّينَ أُوتِيَ الْكِتَابَ لِيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِعَاقِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

او بېشکه هغه کسان چې دوی ته ورکړل شوی دی کتاب خامخا پوهیږي دوی چې بېشکه دا (استقبال الکعبة) حق دی له لوري د رب د دوی، او نه دی الله! غافل له هغو کارو څنې چې کوي یې دوی.

تفسیر: یعنې هغه اعتراضونه چې کتابیان یې د قبلې د تحویل په نسبت کوي، هغوی ته هیڅ غور مه ردئ! ځکه چې د هغوی په آسماني کتابونو کې دا خبره ښکاره ده، چې خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم به د څه مودې له مخې بیت المقدس په لوري لمونځ کوي، او په پای (آخر) کې به د کعبې شریفې په لوري لمونځ کوي، او دا هغو ټولو ته معلوم دی، چې د محمدي امت اصلي او دائمی قبله به د ابراهیمي دین سره سمه وي، نو ځکه هغوی دا د قبلې تحویل هم حق گڼي، خو د حسد له مخې هر څه یې چې په خوله راځي هغه وايي، الله تعالی ددوی په ټولو خبرو ښه عالم دی، او د دوی د ویناوو نتائج به یوه ورځ هغوی ته څرگند کړي.

وَلَيْنَ آيَاتِ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ آيَاتِ مَا تَبِعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ

او قسم دی خامخا که ته راوړې هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب په هر قسم دلیل سره؛ نه به شي تابع دوی د قبلې ستا، او نه یې ته (ای محمده!) تابع کیدونکی د قبلې د دوی، او نه دي ځینې د دوی تابع کیدونکي د قبلې د ځینو (نورو).

تفسیر: یعنې دوی داسې معتصب دي، که ته هغه ټولې ممکن الوقوع نښې دوی ته وښيي، خو بیا هم ستا قبله نه مني، دوی خو په دې غوښتنه او آرزو کې دي، چې په څه ډول تاسې د خپل ځان تابع وگرځوي، مگر د دوی دا خیال چټي او باطل دی، ته هیڅکله د هغوی د قبلې متابعت نشي کولای، ځکه چې دا د کعبې استقبال تر قیامته پورې نشي منسوخ

کیدای، او کتابیان هم یو له بله سره د قبلې په امر کې ډېرې جگړې او خبرې لري، د یهودانو قبله د بیت المقدس صخره ده، او د نصرانیانو قبله د بیت المقدس هغه شرقی خوا ده، چې د عیسی علیه السلام د روح نفع په کې شوی وو، کله چې دوی په خپلو مینځو کې نه جوړېږي، نو له مسلمانانو څخې ددې نقيضو متابعت غوښتل، یواځې جهل او حماقت دی.

وَلِيْنِ اتَّبَعَتْ اٰهْوَاءَهُمْ مِّنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ اِنَّكَ اِذَآ لِيْسَ الظَّالِمِيْنَ ﴿٥٦﴾

او خامخا که بالفرض تابع شي ته دخواهشاتو د دوی وروسته له هغه چې راغی تاته له علمه (چې وحيي ده) بېشکه ته به په دغه وخت کې خامخايي له ظالمانو څخې.

تفسیر: يعنې قطع نظر له دغو دلائلو څخې که د لرې مودې له مخې دا ومنل شي، چې (نعوذ بالله) څمونږ رسول صلی الله عليه وسلم د کتابیانو د قبلې متابعت د وحيي له نزوله او يقيني علم څخه په خلاف وکړي، نو په دې محال تقدير دوی بېشکه د بي انصافانو له ډلې څخې شمېرل کېږي، او له یو نبي څخې دداسې شنيع امر کېدل ممکن الوقوع نه دي، نو ښکاره شوه چې د کتابیانو د قبلې متابعت له تاسې څخې له سره ممکن نه دی، ځکه چې بيخي له علمه چپ دی، يعنې جهل او گمراهي ده.

الَّذِيْنَ اتَّبَعَهُمُ الْكُفْبُ يَعْرِفُوْنَ كَمَا يَعْرِفُوْنَ اٰبْنَآءَهُمْ وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُوْنَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٧﴾
الْحَقُّ مِّنْ رَبِّكَ فَاَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُسْتَضِيْعِيْنَ ﴿٥٨﴾

هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب؛ پیژني دوی هغه (یعنې محمد او اسلام د دوی د کتابو په تعريف) لکه چې پیژني دوی ځامن خپل، او په تحقیق چې یوه ډله له دوی څخې خامخا پټوي حق (وصف د محمد) حال داچې دوی پوهیږي (په حقانیت د اسلام او نبوت د محمد «صلی الله عليه وسلم»).

حق ثابت دی له رب ستا نو مه کیره ته خامخا له شک کونکو څخه !.

تفسیر: یعنی کتابیان تا ډېر په ښه شان سره پیژني، او ستا د نسب، قبیلې، مولد، مسکن، شکل، اوصاف، او له ټولو احوالو څخې په ښه شان سره پوه او خبر دي، چې ددې علامو او ښه پیژندگلوی له امله هغوی ستاسې په موعوده نبوت ښه علم او باور لري، او داسې مو ښه پیژني لکه چې په ډېرو هلکانو کې خپل ځامن بې له ترده او تأمله پیژني، مگر د دوی له مخالفت څخې هیڅ اندېښنه مه کوه ! او هیڅ تردد په کې مه لره !.

وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مَوْلِيْهَا فَاَسْتَقِيْمُوا الْحَبْرَةَ اِنَّ مَّا تَكُوْنُوْنَ اٰيَاتٍ لِّكُمْ اَللّٰهُ جَبِيْعًا اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٥٩﴾

او هر یوه (امت) لره یوه قبله ده، چې هغه مخ گړځوونکي دي هغې ته (په لمانځه کې)، نو تاسې وړاندې شی ! (یو تر بله) نیکیو ته، هر چېرته چې یی (تاسې) رابه ولي تاسې الله ټول (په قیامت کې لپاره د جزاء د اعمالو)، بېشکه چې الله په هر شي باندې قادر دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی هر ملت لره یوه قبله ټاکلې (مقررې کړې) ده، چې د هغې په لوري د عبادت په وخت کې مخ وگړځوي، یا هغه مسلمانان ملتونه چې د کعبې په بېلو بېلو اړخونو لکه شرق، غرب، شمال، او جنوب کې پراته دي؛ نو په دې باب بحث کول، یا پخپله قبله او سمت باندې جگړې ته ملا تړل، عبث او خوشې خبره ده، هو ! هغه نیکی چې مطلوب او مقصود ده، د هغې په لوري پېش قدمي او وړاندې تگ کول په کار دي.

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا لَكُمْ بِآيَاتِنَا أَنْ تَكْفُرُوا
وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ

او هر ځای ته چې ووځې ته (ای محمده!) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوري د مسجد حرام (په لمانځه کې) او بېشکه دا مخ ګرځول کعبې ته خامخا حق دي له طرفه د رب ستا، او نه دی الله بې خبر له هغه شي چې تاسې یې کوئ.

او هر ځای ته په هر وخت کې چې ووځې ته (ای محمده! سفر ته، او قصد د لمانځه وکړې) نو وگرځوه ته مخ خپل په لوري د مسجد حرام (په لمانځه کې) او په هر ځای او هر وخت کې چې یئ (ای مؤمنانو) نو وگرځوئ (تاسې) مخونه خپل په لوري د هغې (کعبې).

تفسیر: د قبلي تحویل یې مکرر او بیا بیا ځکه و فرمایه چې د هغه علل او عوامل متعدد دي، نو د هر علت د څرګندولو لپاره دغه حکم تکرار شوی دی، له ﴿قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ﴾ الایه - څخه معلومېږي چې د خپل رسول د خوښې او رضا او دهغه د تکریم لپاره یې هم دا حکم کړی دی.

﴿وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ مَّا مَوَّلَهَا﴾ ځنې معلومېږي چې د الله عادت په همدې باندې جاري دی، چې هر ملت او هر پیغمبر ته چې د مستقل شریعت خاوند وي، د هغه له شان سره مناسبه مسئله قبله ټاکي (مقرروي).

او د ﴿لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ﴾ څخه معلومېږي چې ددې ذکر شوي حکم علت دا دی چې د مخالفانو الزام عائد نشي، یا به د دې تکرار سبب داسې وي؛ چې اول: د قبلي مسئله د خاص اهتمام وړ (لائق) ده، دویم: په الهي احکامو کې نسخ واقع کېدل، د ناپوهانو له پوهې ځنې خورا (ډېر) لوړ کار دی، درېم: د قبلي تحویل اوله نسخه ده چې په محمدي شریعت کې ظاهره شوې ده، نو ځکه د هغې بیا بیا تکرار او تأکید عین حکمت او بلاغت دی، یا به دا وجه وي چې په اول آیت کې د احوالو تعمیم، او په دویم آیت کې د امکانو و تعمیم، او په درېم آیت کې د ازمنه و تعمیم مراد دی.

لَا يَكُونُ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي

ددې لپاره چې نه وي خلقو (یعنې یهودانو او مشرکانو) ته په تاسې هیڅ اعتراض، مګر (اعتراض) د هغو کسانو چې ظالمان دي له دوی ځنې، نو مه وپېرئ له (اعتراضو) د دوی څخه او وپېرئ له ما ځنې (او زما نافرمانی مه کوئ!).

تفسیر: یعنې کعبې ته مخ ګرځول؛ ددې لپاره چې په تورات کې ذکر شوي وو، چې د ابراهیم علیه السلام قبله بیت الله دی، او د آخرې زمانې نبي صلی الله علیه وسلم ته به هم د هغه په لوري د مخ ګرځولو حکم کېږي، که په محمد صلی الله علیه وسلم باندې د قبلي د تحویل حکم نه کېدی؛ نو یهودانو به خامخا په دوی الزام اړاوه، له بل لوري به د مکې مشرکانو داسې ویل چې: د ابراهیم علیه السلام قبله خو کعبه وه، دا نبي چې د ابراهیمي دین مدعي دی، نو د هغه له قبلي ځنې ولې مخالفت کوي؟ نو اوس د قبلي د تحویل د حکم له کبله دوی دواړو ته د اعتراض ځای پاتې نه شو، مګر بې انصافان اوس هم پر تاسې باندې په څه نا څه الزام اړولو کې بوخت (مشغول) دي، نو د دغسې اعتراضاتو هیڅ پروا ونکړئ! او تل څمونږ د حکمونو تابع اوسئ!.

وَأَنْتُمْ نِعْمَىٰ عَلَيْكُمْ وَعَلَيْكُمْ تَهْتَدُونَ

او لپاره د دې چې پوره کړم زه نعمت خپل په تاسې باندې (په هدایت سره) او بنیایي چې تاسې لار و مومئ (حق ته).

تفسیر: یعنی دا قبله مو تاسې ته ددې له امله مقرره کړېده، چې د دښمنانو له پیغورونو څخې خلاص شی، او د هغو په سبب زمونږ د انعامونو، اکرامونو، مستحق او د انوارو او هداياتو پوره وړ شی.

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا تَلُونَ
تَعْلَمُونَ ﴿۱۰۱﴾

لکه چې لېرلی دی مونږ په تاسې کې رسول له جنس د تاسې (لپاره د اتمام د نعمت خپل) چې لولي په تاسې آیتونه (قرآن) زمونږ، او پاکوي تاسې (له کفره) او ښيي تاسې ته کتاب (قرآن)، او (دهغه عمیق اسرار او) احکام، او ښيي تاسې ته هغه شیان چې نه وئ تاسې چې پرې پوهېدئ.

تفسیر: یعنی د نعمت د اتمام، او د هدایت تکمیل پر تاسې داسې شوی دی، لکه چې پخوا له دې نه په تاسې کې داسې یو رسول مبعوث شوی دی، چې تاسې ته د الله تعالی احکام در ښيي.

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُونِ ﴿۱۰۲﴾

نو یاد کړئ (تاسې) ما (په قلبی او بدني طاعت سره) نوزه به هم یاد کړم تاسې (په ثواب سره) او شکر وباسئ! ما لره په (طاعت) او مه کافران کیرئ په ما باندي (په معصیت سره!).

تفسیر: کله چې څمونږ د لوري په تاسې مکرراً د نعمت اتمام شوی دی، نو اوس پر تاسې هم لازم دي، چې ما په ژبه، زړه، ذکر، فکر، او هر ډول سره یاد کړئ! او حکم مې ومنئ!، چې مونږ به هم تاسې یادوو، او نوي نوي رحمتونه او عنایتونه به پر تاسې کوو، او زما د نعمتو شکریه په ښه شان سره ادا کړئ!، او زما له ناشکری او معصیت څخې ځانونه وژغورئ (محفوظ کړئ)!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْعَيْتُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿۱۰۳﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) مدد وغواړئ (تاسې) له (الله څخه) په صبر (له معصیته او مصیبت په طاعت) او لمانځه سره، بېشکه چې الله له صبر کوونکو سره دی.

تفسیر: کله چې ذکر، شکر، او د کفران ترک چې په لمړي آیت کې یې ذکر راغلی دی، ټولو شرعي طاعاتو او منہیاتو ته شامل دی، چې د هغوی په ځای کول ډېر سخت کار دی؛ نو د هغه د سهولت او آسانی لپاره یې دا طریقه راښوولې ده، چې د صبر او صلاة (په وسیله، او د هغو د مداومت په ذریعه ټول کارونه په تاسې آسانیري، او په دې آیت کې دې خبرې ته اشاره ده، چې په جهاد کې زیار (محنت) باسئ! او په هغه کې صبر لویه درجه لري، چې د هغه ذکر وروسته راځي.

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْواتٌ بَلْ أحياءٌ وَلَکِن لَّا تَشعُرُونَ ﴿۱۰۴﴾

او مه وایئ تاسې هغه چا ته چې ووژل شي په لاره د الله (جهاد) کې چې (دوی) مړه دي، (دوی) مړه نه دي) بلکه ژوندي دي، ولیکن تاسې نه پوهېرئ (د دوی په ژوندانه).

تفسیر: یعنی هغه څوک چې د الله تعالی په لار کې ووژل شي هغه مړ نه دی، بلکه ژوندي دی، مگر تاسې د هغه په برزخي ژوندانه خبر نه یئ!، او نه یې کیفیت در ښکاره دی، او دا هم د صبر نتیجه ده.

وَلَتَبْلُوَنَّهُمْ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالشَّرَاتِ

او خامخا مونږ آزمويو تاسې په يوه شي چې هغه عبارت دی (ددښمن) له وېرې، او له لوږې (قحط) او له کموالي د مالونو (په راز راز آفتونو سره) او د نفسو (په قتل، موت، مرض، او نورو) او د مېوو (په آسماني او ځمکني آفتونو سره).

تفسير: يا به مراد د الله خوف، د روژې لوږه، د زکات نقصان، د بدن امراض، او د اولاد موت وي چې (ثمره الفؤاد) يې بولي، لومړی د هغو کسانو ذکر وو، چې د صبر لوږې مرتبې يې حاصلې کړې دي، يعنې «شهيدان»، اوس فرمايي چې: الله تعالى عموماً په لږ لږ تکليف او مصيبت سره وخت په وخت له تاسې څخه امتحان اخلي، او د صبر آزموينه مو کوي، ځکه چې د صابرينو په ډله کې داخلېدل څه آسان کار نه دی، نو له همدې امله يې لا له پخوا څخه تنبيه وفرمايله.

وَيَشِيرُ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ ﴿١٥٧﴾

او زېږی ورکړه صبر کوونکو ته (په جنت سره، صبر کوونکي) هغه کسان دي؛ کله چې ورورسېږي دوی ته څه مصيبت، نو وايي دوی: بېشکه مونږ (مملوک) د الله يو، او بېشکه مونږ هم دغه (الله ته) بيا ورتلونکي يو (په آخرت کې)، دغه کسان په هم دوی ده ثناء او صفت او په نېکه يادونه (له طرفه د) رب د دوی، او مهرباني ده، او دغه کسان هم دوی دي سمه لاره موندونکي (حق ته).

تفسير: د ﴿صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ﴾ مراد: د الله تعالى لخوا ثناء ويل، د هغه نوم نښان پورته کول، او چټول، او ځان ته نژدې کول دي، لکه په جلاء الأفهام لابن القيم کې چې راغلي دي (ص ۷۸).

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِن شَعَائِرِ اللَّهِ

بېشکه صفا او مروه (چې په مکه کې دوه غرونه دي) له نښو (د عبادته) د الله ځنې دي.

تفسير: مخکې د قبلې د تحويل او په نورو قبلو باندې د کعبې د افضليت ذکر وو، اوس دهغه د محل او د حج او عمرې د ادا کولو ذکر فرمايي؛ څو چې د ﴿وَلَا تُدْبِرُوهُنَّ رِحَابَ اللَّهِ﴾ تصديق او تکميل په ښه ډول سره وشي، يا دا چې پخوا له دې يې د صبر د فضيلت ذکر وفرمايه، اوس فرمايي: وگورئ! صفا او مروه چې په (شعائر الله) کې داخل دي، او په حج او عمره کې د دوی په منځ کې له دې سببه «سعي» کول ضروري دي، چې همدا د صابرينو يعنې «بي بي هاجرې» د ځوی «اسماعيل» عليهما السلام له آثارو ځنې دي.

فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٥٨﴾

نو هر څوک چې (اراده د) حج وکړي د بيت الله يا (اراده د) عمرې (وکړي) نو نشته هيڅ گناه په ده باندې چې طواف وکړي په دې دواړو، (يعنې ددواړو ترمنځ سعي وکړي) او هر څوک چې وکړي په خپله خوښه څه نيکي نو بېشکه الله شکر قبلوونکی، ښه عالم دی.

تفسير: «صفا» او «مروه» په مکه معظمه کې دوه غرونه دي، د مکې خلق د ابراهيم (علي نبينا و عليه الصلاة والسلام) له زمانې راهيسې همپشه حجونه کوي، او د حج کولو په وخت کې د دغو غرونو ترمنځ سعي کوي، د کفر په زمانه کې کافرانو په دغو غرونو دوه بتان درولي وو، چې د هغو تعظيم به يې کاوه، او داسې به يې گڼل، چې دا طواف

او سعي د هغو دواړو د تعظیم لپاره دی، کله چې د اسلام پاک دین خپور (خور) شو، او خلق له بت پرستی څخې تائب شول؛ نو داسې خیال وشو، چې د «صفا» او «مروه» طواف د هغو بتانو د تعظیم لپاره وو، نو څرنگه چې د بتانو تعظیم حرام شو، نو بنایي چې د «صفا» او «مروه» تعظیم هم ممنوع شي، ځکه چې دا خبره هغوی ته معلومه نه وه، چې د «صفا» او «مروه» طواف په اصل کې د حج لپاره وو، او کفارو که له خپله جهالته پر دوی باندې بتان درولي وو؛ هغه ترې لرې کړل شول، کله چې د مدینې منورې انصارو د کفر په زمانه کې هم د «صفا» او «مروه» طواف بد ګاڼه، نو د اسلام په زمانه کې هم دوی ته د هغوی د طواف په نسبت څه اندېښنه پیدا شوه، او د رسول الله مبارک څخه یې په دې باره کې داسې هدایت وغوښت «مونږ پخوا د «صفا» او «مروه» طواف نه کاوه، او س د هغه په نسبت څه هدایت را کوئ؟» په دې مناسبت دا آیت نازل شو، او دواړو فرقو ته دا وروښوول شول؛ چې د «صفا» او «مروه» تر منځ به سعي طواف کې کومه ګناه او خرابي نشته، بلکه دا په اصل کې د الله تعالی نښې دي، او د هغوی طواف کول په کار دي.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا آتَانَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ

بېشکه هغه کسان چې پټوي (دوی له خلقو څخه) هغه شی چې نازل کړی دی مونږ له ښکاره وو (احکامو او واضحو دلائلو) او د هدایت (خبرې) پس له هغه چې بیان کړي دي مونږ هغه لپاره د خلقو (یعنې بني اسرائيلو) په کتاب (تورات) کې.

تفسیر: له دغو خلقو څخه یهودان مراد دي، چې دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د رسالت تصدیق او د قبلي د تحویل خبره او نور چې په تورات کې وو؛ پټول، او همدا راز هغه کسان چې د دنیوي اغراضو له امله یې د پاک الله حکمونه پټول، هغوی هم د دغه آیت په حکم کې داخل دي.

أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعِينُونَ ﴿٥٩﴾

دغه کسان چې دي لري کوي دوی لره الله له رحمت خپل، او لعنت وایي پر دوی لعنت ویونکي (له پرښتو، انسانانو، پیرانو، او نورو مخلوقاتو).

تفسیر: لعنت کوونکي له جناتو، انسانانو، ملائکو، بلکه له ټولو ذی روحو شیانو څخه عبارت دی، ځکه چې د دوی د حق پټولو له وبال په عالم (نړۍ) کې قحط، وبا، طاعون، او نورې راز راز بلاګانې خپرېږي (خورېږي)، نو له دې سببه: نه یواځې حیواناتو ته، بلکه تر جماداتو پورې هم تکلیف او صدمه ورپېښېږي، نو ځکه ټول کائنات پر دوی باندې لعنت کوي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُّوا أَنَّهُمْ آتُوبٌ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٦٠﴾

مګر هغه کسان چې بېرته وګرځېدل (له شرکه او پټولو د نعمت)، او ښک یې کړ عمل خپل، او بیان یې کړه (حقه خبره) نو دغه کسان (چې دي) رجوع به وکړم زه په رحمت سره په دوی باندې، او همدا زه ښه توبه قبلوونکی، پوره رحم کوونکی یم (د توبې په منلو او د رحمت په نزول).

تفسیر: یعنې که څه هم د دوی د حق پټولو له امله ځینې خلق په ګمراهۍ کې لوېږي، خو کله چې دوی د حق پټولو څخه توبه وباسي، او د حق اظهار په ښه ډول سره وکړي، نو مونږ د لعنت پر ځای په هغوی باندې خپل رحمت نازلوو، ځکه چې مونږ تواب او رحیم یو.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارًا أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شي او مړه شوي دي حال دا چې دوی کافران وو (په وخت د مرګ کې)؛ دغه کسان (چې دي) پر دوی باندي دى لعنت د الله او (لعنت) د ملائکو او (لعنت) د خلقو ټولو (يعني د ټولو هغو مخلوقاتو چې لعنت ته يې اهميت ورکاوه شي).

تفسير: يعنې هغه څوک چې پخپله حق پټ کړي، يا د بل چا د حق پټولو له سببه گمراه شي، او تر آخره پورې کافر پاتې شي، او توبه يې په برخه نه شي، نو هغه تل ملعون او جهنمي دى، وروسته له مرګه د هغه توبه نه قبلېږي.

خُلِدِينَ فِيهَا لَا يَخْفَى عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿١٧١﴾

حال دا چې همېشه به وي دوی په لعنت (يا اور) کې، نه به سپکاوه شي له دوی ځنې عذاب، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي (د توبې، يا به په رحمت سره ورته نه کتل کېږي).

تفسير: يعنې په دوی باندي به عذاب يو رنگ او دوام لرونکی وي، او داسې به نه کېږي چې د دوی په عذاب کې څه لږوالی پېښېږي، يا کومه شېبه به د هغوی عذاب لږې کېږي.

وَالْهَيْكَلُ الْوَاحِدُ إِلَهُ الْإِلَهِ الْوَالْحَمْدُ لِلَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١٧٢﴾

او معبود ستاسې معبود يو دى، نشته بل څوک لايق د عبادت مگر همدى خورا (ډېر) مهربانه پوره رحم کوونکى دى.

تفسير: يعنې ستاسې د ټولو حقيقي معبود داسې يو ذات دى، چې د تعدد احتمالات له سره په کې نشته، نو هر هغه څوک چې د هغه له احکامو ځنې سر غړوي، هغه بيخي مردود او تباه دى.

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالظُّلَمِ الَّذِي يُجْرَى فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيْحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٧٣﴾

بېشکه په پيدا کولو د آسمانو او (په پيدا کولو) د ځمکې کې، او په اختلاف د شپې او د ورځې کې (چې اوږدېږي، لنډېږي پر له پسې رڼا او تياره راځي، يخېږي او گرمېږي)، او په بهر يو هغو کې چې روانې وي په درياب کې، په هغه سره چې فائده رسوي خلقو ته، او په هغه څه کې چې نازلې کړي دي الله له (طرفه د) آسمانه له اوبو ځنې، نو ژوندى (زرغونه) کړې يې ده په هغو (اوبو) سره ځمکه وروسته د مرګه (وچوالی) د هغې، او خپاره (خواره) کړې يې دي په دې ځمکه کې له هر قسمه خوځېدونکو (حيواناتو) څخه، او په گړخولو (بدلولو) د بادو کې، او په هغې ورېځې چې مسخړه کړې شوې ده په مينځ د آسمان او د ځمکې کې، خامخا دليلونه دي (په وحدانيت د الله باندي) لپاره د هغه قوم چې د عقل څښتنان (خاوندان) دي.

فائدة: په ﴿إِلَهُ الْإِلَهِ﴾ کې دالوهيت او عبادت د توحيد، او په ﴿الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ کې د صفاتو، ثبوت دى، او په ﴿إِنَّ فِي خَلْقِ﴾ الآية - کې د ربوبيت د توحيد ثبوت دى، چې ددغو ستاينو او صفاتو په سبب د مشرکانو ټولې شېبې په کلي ډول سره رد شوې.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا

او ځينې له خلقو څخه هغه څوک دي چې نيسي بي له الله څخه شريکان (په عبادت کې).

تفسير: يعنې په بنيادمانو کې چې په عقل او شعور کې له ټولو مخلوقاتو څخې افضل دي، ځينې داسې هم دي، چې سره له ښکاره او سابقه دلائلو بيا هم غير له الله تعالی څخې نور شيان د حق تعالی سره په عبادت کې شريک گڼي، او د ده جل جلاله سره يې برابر وي.

يُجِوْنَهُمْ كِبْرُ اللَّهِ

چې مينه او محبت کوي دوی د هغوی سره لکه چې مينه کوي د الله سره.

تفسير: يعنې يواځې په اقوالو او اعمالو کې خپل شريکان د حق تعالی سره نه برابر وي، لکه آن تر قلبي محبت پورې چې د اعمالو د صدور اصل او اساس دی، د دوی شرک او مساوات رسيدلی دی، چې د شرک اعلى درجه ده، او شرک في الأعمال د هغه فرعه او تابع دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، ډېر ټينگ دي له جهته د مينې له الله سره.

تفسير: يعنې هغه محبت چې مشرکين يې له خپلو باطلو معبودانو سره لري، مؤمنان له هغه څخې خورا زياته مينه له الله تعالی سره لري، ځکه چې د مشرکانو مينه د دنيا په مصائبو کې زائلېږي، او د آخرت د عذاب د ليدلو په اثر دوی له خپلو باطلو معبودانو څخې بيخي بېزاره کيږي، لکه چې په وروستي آيت کې راځي، بالعکس د مؤمنانو محبت او مينه له خپل پاک الله سره په راحت او مصيبت، روغتيا او ناروغتيا، په دنيا او آخرت، په پټه او ښکاره کې برابرې، او هيڅ تغيير نه مومي، او تل دوامداره او باقي وي، او هم هغه محبت چې اهل الايمان يې له الله تعالی سره لري، له هغه محبت څخې خورا ډېر او زيات دی؛ چې مؤمنان يې له ما سوی الله يعنې انبياوو، اولياوو، ملائکو، عابدانو، صالحانو، علماوو، فضلاوو، آباوو، اجدادو، اموالو، اولادونو، ښځو، دوستانو، دنيا او ما فيها سره لري، ځکه چې مؤمنان له الله تعالی سره د هغه د عظمت او شان سره سم بالأصاله او بالاستقلال مينه او محبت لري، او له نورو سره بالواسطه، او د حق تعالی له حکم سره سم له هر يوه سره د هغه د مرتبې او مقام په مېچ (اندازه) مينه کوي.

هو! د الله تعالی او د ما سوی الله جل جلاله په محبت او مينه کې مساوات او برابري کول، که هر څومره هغه لوی سپړی هم وي، نو خالص شرک او د مشرکانو کار دی.

په تعظيم ادب کې زيار کاږي صديق *** درتبې نه کوي فرق چېرې زنديق

وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يُرُونَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ

او که وويني هغه کسان چې ظلم يې کړی دی (په خپلو نفسونو په شرک سره) په هغه وخت کې چې وويني دوی عذاب (هلته به وپوهيږي) چې بېشکه ټول قوت خاص الله لره دی، او بېشکه چې الله سخت عذاب ورکونکی دی (نو د الله تعالی پرته د بل چا عبادت به يې نه کاوه).

إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَأرَوا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ

کله چې بېزاره شي هغه کسان چې متبوعان (مشران) دي؛ له هغو کسانو څخه چې تابعان (او کشران) دي، او وويني دوی عذاب، او منقطع (غوڅ) شي په دوی (هغه ټول) اسبابونه (د خپلو علايق).

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَن لَنَا كَرَّةٌ فَمَتَّبَعْنَا مَنَّهُمْ كَمَا تَبِعُوا وَمَا

او وایي هغه کسان چې تابعان وو: کاشکې وای مونږ لره بیا ور تلل (دنيا ته) نو بېزاره به شو مونږ له دې متبوعانو څخه، لکه چې بېزاره شوي دي دوی له مونږ څخه.

كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَأَنَّهُمْ يُخْرِجِينَ مِنَ النَّارِ

همداسې (لکه چې وښوده پاک الله دوی ته د عذاب سختي او د یوه بل نه بېزاري) و به ښيي دوی ته الله (ناکاره) عملونه د دوی افسوسونه په دوی باندې، او نه به وي دوی و تونکي هیچېرې له اور (د دوزخ) نه.

تفسیر: یعنې د هغوی ښې او بدې چارې ټولې د حسرت او ارمان موجبات کيږي، او له هیڅ عمل څخه به دوی ته هیڅ یوه گټه او فائده ونه رسيږي، او تل به په دوزخ کې اوسېږي، بالمقابل موحدین او د ایمان خاوندان که د خپلو گناهونو له سببه دوزخ ته لاړ هم شي؛ په پای (آخر) کې ترې ووځي، او د خپلو ښو چارو ښه بدل مومي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلالًا طَيِّبًا وَلَا تَبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

ای خلکو! خورئ تاسې له (ځینو هغو) شیانو څخه چې په ځمکه کې دي، حلال پاک (بې شهبې)، او پیروي مه کوئ تاسې د (اثر د) قدمونو د شیطان! (شیطان پسې مه ځئ، او دده په وسوسه د هوی او هوس متابعت مه کوئ).

تفسیر: عربانو به بت پرستي کوله، او د بتانو په نامه به یې حیوانات سرخوښې ايله (آزاد) پرېښودل، او له هغو ايله خوشې شویو حیواناتو څخه به یې گټه او فائده اخیستل حرام گڼل، چې دا هم یو راز شرک دی، ځکه چې د حلال او حرام ټاکل او بېلول دالله تعالی کار دی، او پرته (بغیر) له الله تعالی څخه په داسې کارونو کې د بل چا خبرې گواکې شرک ته تمایل او ترجیح ده، نو له همدې سببه یې په لومړني آیت کې د شرک خرابي بیان کړه، اوس د حلال د تحریم څخه ممانعت فرمایي، چې خلاصه او لنډه یې داده: هر هغه شی چې په ځمکه کې پیدا کيږي، تاسې له هغه څخه خورئ!، په دې شرط چې شرعا حلال، طیب، او روا وي، یعنې نه (في نفسه) حرام وي، لکه مرداره او خنزیر، او ﴿مَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ یعنې هغه ساکبنا (ذي روح) چې د هغو د حلالولو په وخت کې پرته د الله تعالی له نامه څخه د بل چا نوم پرې ویلی شوی وي، او د هغو له حلالولو څخه یې غیر الله ته قربت مقصود وي، او نه کوم عارضی امر له سببه په هغه کې حرمت پیدا شوی وي، لکه د غصب، غلا، رشوت، او د سود مالونه، چې له دغو ټولو څخه اجتناب او ځان ساتل ضروري دي، او د شیطان پیروي هیڅکله مه کړئ! چې په خپل سر هر شي چې موزره غواړي؛ حلال یې وگڼئ لکه ﴿وَمَا أُهْلَ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ او هر شی چې موزره غواړي حرام یې وبولئ لکه (بحیره، سائبه، وصیله، او حام).

إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۸۸﴾ إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۸۹﴾

بېشکه چې شیطان تاسې لره دښمن دی ښکاره. بېشکه همدا خبره ده چې حکم کوي شیطان تاسې ته په بد او قبیح کار سره (چې عقلا او نقلا منفور وي)، او (امر کوي تاسو ته) چې ووايي تاسې په الله هغه خبرې چې تاسې پرې نه پوهېږئ.

تفسیر: یعنې مسټلي او شرعي احکام له خپل لورې جوړوي، لکه چې په ډېرو ځایو کې لیده کيږي، چې سر بېره پر جزئي امورو، په اعتقادي امورو کې هم له شرعي نصوصو څخه سترگې پټوي، او له خپله ځانه نوي حکمونه جوړوي، او په قطعي نصوصو او د سلفو په اقوالو کې تحریفونه، اړول راړول کوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنْبَغُ مَا نُنْفِئُ عَلَيْهٖ آبَاءَنَا أَوْ لَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿۱۰﴾

او کله چې وویل شي دوی ته چې: پیروي وکړئ تاسې د هغه حکم چې نازل کړی دی الله (چې قرآن او سنت دی) نو وایي (چې د قرآن پیروي نه کوو) بلکه پیروي کوو د هغه حکم چې موندلي دي مونږ په هغه پلرونه خپل (آیا دوی د خپلو پلرونو متابعت کوي؟) اگر که وو پلرونه د دوی چې نه پوهېدل په هیڅ شي (د دین له احکامو څخه) او نه یې لاره موندلې وه (حق ته).

تفسیر: یعنې دوی وایي چې د حق تعالی د احکامو په مقابل کې، د خپلو پلرونو او نیکونو پیروي او متابعت کوو، او دا هم شرک دی، لکه چې ځینې ناپوهه مسلمانان د کونډو په نکاح او د بنځو د میراث په نسبت او نورو باطلو رسومو کې هم داسې خبرې کوي، او ځینې که څه هم په ژبه داسې چټي (بېکاره) او فضولې خبرې نه کوي، مگر د هغوی له عمل څخه دا خبرې بېکاره او څرگندېږي، حال دا چې داسې اقوال او افعال د اسلام له اصولو چپ او مخالف دي.

وَمَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الَّذِينَ يَنْتَعِبُونَ مَا لَا يُسْمِعُ الْأَذْعَانُ وَنِدَاءٌ

او حال د هغو کسانو چې کافران شوي دي (او حق پرست یې حق ته رابلې) لکه حال د هغه چا دی چې ناري وهي هسې یو شي ته، چې نه اوري هیڅ مگر تشه بلنه او غږ.

تفسیر: یعنې هدایت ته د کافرانو رابلل داسې دي لکه چې کوم شپون (شپونکی) یا غوبه خریدونکو ساکنانو (ذي ربحو) ته په بیدیا کې ناري وهي، چې هغوی پرته له آوازه بل په هیڅ شي نه پوهیږي، همدارنگه حال د کافرانو دی، چې نه دوی پخپله پوهیږي، او نه د پوهانو او عالمانو خبرې مني.

صُمٌّ بَلْمٌ عُمًى فَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿۱۱﴾

(دوی) کانه دي، گونگیان دي، رانده دي، نو دوی هیڅ عقل نه لري (چې حق ته لاره ومومي).

تفسیر: یعنې دا کافران کانه دي، چې د حق خبرې بیخي نه اوري، او گونگیان دي، چې د حق خبرې نه وایي، او رانده دي، چې سمه لار نه ویني، لنډه یې دا چې: دوی په هیڅ شي نه پوهیږي، ځکه چې د دوی دا درې حواس او قوي فاسدې شوي دي، نو د علم تحصیل، او د پوهې زده کول به څرنگه صورت ومومي؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنَّ كُنتُمْ لَأَيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۲﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! (یعنې ای مؤمنانو) خورئ تاسې! له پاکو حلالو هغوشیانو چې درکړي دي مونږ تاسې ته، او شکر وباسئ! الله لره (په دغو حلالو شیانو) که چېرې یې تاسې چې خاص ده لره عبادت کوئ.

تفسیر: اوس پاک الله له کافرو څخه اعراض وفرمایه، او په خاصه توګه یې مسلمانانو ته توجه وکړه، او دوی یې مأمور کړل چې له روا او بې شهبې پاکو شیانو څخې وخوري!، او خپل انعام یې بېکاره کړ، او د شکر د ادا کولو امر یې وفرمایه.

إِنسَاحَ رَمَّ عَلَيْكُمُ الْمِيتَةَ

بېشکه همدا خبره ده چې حرام کړي دي (الله) په تاسې باندې (خوراک) د مردارې.

تفسیر: مرداره هغه ده چې دا په خپل سر ومري، يعنې حلال نه شي، يا له شرعي طريقې څخې پرته حلال يا ښکار کړای شي، لکه چې زندی کړی شي، يا د کوم ژوندي ساکنس (ذي روح) کومه عضوه (غړی) پرې کړی شي، يا په لرگي، تيرې، او ټوپک سره وويشتل شي، يا له پاسه ولوپړي او مړ شي، يا د بل کوم حيوان د ښکر د وهلو په اثر مړ شي، يا يې کوم داړونکی يا څيروونکی ځناور وداړي، يا يې وڅيري، يا د حلالولو په وخت کې قصدا پرې تکبير ونه وايي او مړ شي، دا ټول سره په مردارو کې داخل او حرام دي، البته دوه ساکنان (ذي روح) يې له ذبحې مونږ ته حلال دي، چې کب (ماهي) او ملخ دي، او د استثناء دا امر هم د رسول اکرم صلی الله عليه وآله وأصحابه وسلم د حديث په موجب شوی دی.

وَالذَّمَّ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) وينې (بهدونکې).

تفسیر: له وينې څخه مراد هغه وينه ده چې له رگو څخې وبهيري، او د ذبحې په وخت کې دارې ووهي، او راووهي، پاتې شوه هغه وينه چې په غوبنه کې وي، يا ور پورې لگېدلې وي، هغه ناروانه ده، بلکه حلاله او پاکه گڼل کيږي، نو که څوک کله غوبنه بې له مينځلو (وينځلو) پخه کړي، خوراک يې ناروانه دی، خو دنظافت او سپېڅلتيا (پاکي) له اصولو څخې لرې کار دی، د «ينې» او «توري» (چې ترلې شوې وينې دي) خوراک د رسول اکرم صلی الله عليه وآله وأصحابه وسلم د حديث په موجب حلال او روا شوي دي.

وَالْحَمَّ الْخَنْزِيرِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) غوبنې د خنزير.

تفسیر: خنزير ژوندي وي که مړ، له شرعي قاعدې سره سم حلال شوی وي که نه، په هر صورت سره قطعاً حرام دی، او د خنزير ټول اجزا لکه غوبنه، پوستکی، هاپو کي، وښتان، نوکان، پلې، غړي، وازده، او نور ټول ناپاک دي، او له هغوی څخې فائده او کار اخيستل ناروا او حرام دی.

کله چې په دې ځای کې د خوراكي شيانو ذکر دی نو ځکه يواځې د غوبنې حکم راښودلی شوی دی، مگر په دی خبره باندې د ټول امت اجماع ده، چې خنزير بېشکه «نجس العين» دی، ځکه چې په بېغير تي، بې حيايې، او په حرص او نجاستونو ته په رغبت کې له ټولو ساکنانو (ذي روحو) څخې وړاندې دی، او له همدې امله الله تعالی د خنزير په نسبت فرمايي: ﴿فَأَنَّهُ رِجْسٌ﴾ نو د هغه هيڅ يو جز نه پاک دی، او نه د هيڅ قسم فائدي اخيستلو وړ دی، هغه کسان چې د خنزير غوبنې ډبرې خوري، يا يې له نورو اجزاوو څخې فائدي اخلي، په هغو کې هم د خنزير رذيله افعال ډبر په واضح ډول سره ليدل کيږي.

وَمَا أَهْلًا بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ

او (حرام کړی دی الله خوراک د) هر هغه حلال کړی شوی چې آواز کړی شوی وي په هغه باندې (په وخت د ذبحې کې) بې له پاک الله.

تفسیر: له ﴿وَمَا أَهْلًا بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ څخې دا مطلب دی چې: پر دې ساکنانو (ذي روحو) باندې پرته د الله تعالی له نامه د بل کوم بت يا بل شي نوم واخيستل شي، يعنې پرته د الله تعالی له نامه د کوم بت، جن، خبيث روح، پير، مرشد، نبی، يا دنورو په نامه وټاکي (مقرر کړي)، او د هغه ساکنس (جاندار) روح هغه ته نذر کړي، د هغه د تقرب يا رضا غوښتنې په نيت يې ذبح کړي، او محض دده د خوښۍ په غرض يې د هغه ساکنس (جاندار) ساه اخيستل مقصود وي، نو ددې ټولو

حيواناتو د غوښو خوړل حرام دي، که څه هم د دوی د ذبحې په وخت کې تکبير هم وويل شي، او د الله تعالی لوی نوم هم پرې واخيستل شي، ځکه چې پرته د روح له پيدا کونکي څخه بل چا ته د روح نذر او نیاز کول له سره درست نه دی، نو د هر جاندار روح چې «غير الله» ته نذر کړی شي، د هغه د مرداری او خباثت مرتبه د مردارې له خباثت څخې زياته ده، ځکه چې په مرداره کې فقط دومره خرابي شته، چې د هغه روح د پاک الله په نامه نه دی وتلی، او دلته د هغه روح د غير الله په نامه نذر شوی دی، چې عين شرک دی، هماغسې چې خنځير او سپی د ذبحې په وخت کې د تکبير ويلو له امله نه حلالېږي، په مرداره باندې هم د الله تعالی د نامه له ويلو څخې څه فايده نه حاصلېږي، همداسې د هر جاندار روح چې غير الله ته نذر شي، يا يې په نامه کړی وي، نو د ذبحې په وخت کې په هغه باندې د الله تعالی د نامه له اخيستلو څخې له سره هيڅ فايده نه حاصلېږي، او نه حلال کيدای شي، که د غير الله په نامه باندې له ټاکلو څخه وروسته نذر کونکی له خپل دې نيت څخې رجوع او ترې توبه وکړي، او بيا يې ذبحه کړي، نو د هغه په حلالوالي کې هيڅ شک او شبهه نه پاتې کېږي.

عالمانو تصريح فرمايلي دي: که د کوم پاچا د راتنگ په وخت کې د تعظيم په نيت ساکنس (ذي روح) ذبح کړ شي، يا د کوم جن (پيري) له اذيت څخه د نجات له امله، د هغه په نامه کوم ذي روح حلال کړ شي، يا د توپ ويشتلو، يا د نذر پخولو، يا د کوم نیاز ورکولو په وخت کې ساکنس (ذي روح) ذبح کړ شي، اګر که د ذبحې په وخت کې د الله تعالی نوم هم پرې ياد کړی شي، دا جاندار بيخي مردار او حرام او فاعل يې سخت ګناهګار دی.

په حديث شريف کې هم راغلي دي: «لعن الله من ذبح لغير الله» يعنې په هغه چا د پاک الله لعنت دی چې غير الله ته د تقرب او تعظيم په نيت ذي روح ذبح کړي؛ که د ذبحې په وخت کې د الله تعالی نوم پرې ياد کړي، يا يې ياد نه کړي، هو! په دې کې هيڅ حرج نشته چې ذي روح د الله تعالی په نوم ذبح، او د هغه غوښه فقيرانو ته ورکړي، او ثواب يې کوم قريب ته وروبخښل شي، ځينی کاره تلونکي په هسې موقعو کې داسې پلمې جوړوي چه د پيرانو او نورو په نیازونو او نذرانو کې زمونږ مقصود دادی چې فقيران ماږه شي، او ثواب يې مړو ته صدقه شي، نو لومړی بايد دوی وپوهېږي چه دالله تعالی په مخکې داسې پلمې پرته له ريانه بل څه نفع نه رسوي، دوهم داچې که ددغه نذر شوي حيوان پر ځای هغو سره غوښه واخيستل شي، او فقيرانو ته ورکړل شي او يا هم ورباندې پخه و خوړل شي نو دغه خيرات او صدقه به پرې ادا شي آيا دا ښه کار نه دی.

فَمِنْ أَضْطَرِّ غَيْرِ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ

نو هغه څوک چې اړ (ضرورت مند) شي (د دې حرامو خوړلو ته) حال دا چې نه ظلم کونکی او نه تجاوز کونکی وي (له قدر د کفاهه) نو نشته ګناه په ده باندې.

تفسير: يعنې دا ذکر شوي شيان خو حرام دي، مګر که څوک د لورې له امله مرګ ته نږدې شوی وي، او د ناچاری په وخت کې يې وخورې، په داسې سړي باندې هيڅ ممانعت نشته، په دې شرط چې هيڅ نافرمانی او زياتوالی ونه کړي، نافرمانی داده چې: د اضطرار او ناچاری له پېښيدلو څخه پخوا د هغو د خوړلو لپاره ملا وتړي. زياتوالی دا دی چې د ضرورت له اندازې څخې ډېر وخورې، او خپله ګډه ښه پرې وپرسوي، بلکه ښايي چې دومره وخورې، چې ونه مري، او يا يې هم له ځان سره زخيره او بل وخت ته وساتي.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

بېشکه چې الله لوی بخښونکی پوره رحم کونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک الله ډېر لوی بڅبونکی دی، د بندګانو هر راز ګناهونه بڅبني، نو بیا به نو دداسې ناچار او مضطر سړي ګناه ولې نه بڅبني؟! او په خپلو بندګانو باندې ډېر مهربانه دی، چې د مجبوري په حالت کې یې دوی ته ښکاره اجازه ورکړې ده.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ

بېشکه هغه کسان چې پټوي (دوی) هغه څه چې نازل کړي دي الله چې کتاب دی.

تفسیر: یعنی هغه حکمونه چې الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت نازل کړي دي، یهودانو پټ کړل، او له خپل لوري یې په هغو کې زیاتوالی او کموالی وکړ، لکه چې په پخواني آیت کې ذکر شو، همداسې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه صفتونه چې په آسماني کتابونو کې لیکلي شوي وو، دوی پټ کړل، او په خپله خوښه یې تغیر په کې وکړ، چې دا دواړه لویه ګناه ده.

وَيُشْتَرُونَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا

او دوی (اخلي) د پټولو په عوض کې قیمت لږ.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په نافرمانی او د خلق الله په ګمراهی باندې یې بسوالی ونه کړ، بلکه د هغه حق پټولو په عوض کې به یې له هغو کسانو څخې چې د ګمراهی په کندو کې یې غورځول؛ رشوت او بلې هم اخیستلې، او په هغو مالونو باندې به یې د هدیی، نذرانې، او شکرانې نومونه ایښودل، حال دا چې داسې حرامخوري د مردارو او د خنزیرو د خوړلو څخې هم ډېره بده ده، نو اوس ښکاره ده چې د هسې بدو حرکاتو سزا هم خورا (ډېره) سخته ده، لکه چې وروسته بیانېږي.

أُولَئِكَ مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ إِلَّا النَّارَ

نو دغه کسان (چې د حق پټوونکي دي) نه خوري (نه اچوي دوی) په ګېډو خپلو کې مګر اور (د دوزخ او د اور موجبات).

وَلَا يَكْتُمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

او نه به خبرې وکړي له دوی سره الله په ورځ د قیامت کې (په خوښی سره).

تفسیر: له دې آیت څخې داسې شبهه لوېدی شي، چې له نورو آیتو څخه هسې ښکاري چې الله تعالی به د قیامت په ورځ کې له دوی سره کلام کوي، نو دلته د کلام له نه کولو څخه مطلب څه دی؟ جواب: یعنی د لطف او مرحمت کلام به له دوی سره نه کوي، او د تخویف، تذلیل، تهدید، او وعید په ډول به له دوی سره غږېږي، چې له دې غږېدلو څخې به دوی ته ډېر رږ او تکلیف پېښېږي.

وَلَا يُزَكِّيهِمْ

او نه به پاک کړي (الله) دوی (له کفره).

تفسیر: یعنی اهل د ایمان هر څومره چې ګناهګار وي، نو بیا هم په دوزخ کې د خپلې ګناه په اندازه یوه ټاکلې موده تېروي، او هر کله چې له ګناه څخه پاک شي، خامخا جنت ته داخلېږي، پرته له کفارو چې هغوی تل تر تله په اور کې پاتې کېږي، او بیخي نه پاکېږي، او د جنت د داخلېدلو وړ او لایق نه ګرځي، ځکه چې دوی د شرک په سبب

داسي «نجس العين» گهر خېدلي وي، چې هغه نجاست په هيڅ ډول له دوی څخې نه جلا (جدا) کيږي، او د عاصي مسلمان حال داسې وگڼئ! لکه چې په يوه پاک شي نجاست لوېدلی وي، هر کله چې هغه زایل شي، نو هغه شي بيا پاکيږي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

او دی دوی لره عذاب دردناک.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلٰلَةَ بِالْهُدٰى وَالْعَذَابَ بِالْمَغْفِرَةِ

دوی هغه کسان دي چې پېرودلې (اخيستي) (غوره کړې) يې ده گمراهي په بدل د هدايت، او عذاب په بدل د مغفرت کې.

فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ

نو (ځای د تعجب دی چې) څومره صبر کوونکي دي دوی (يعنې کفار) په اور (د دوزخ).

تفسير: يعنې په خپله خوښه د اور د ننوتلو موجبات اختياروي، گواکې اور د دوی په نېز دومره ډېر مرغوب او محبوب دی، چې په خپلو ځانونو او مالونو يې اخلي، که نه په دې خبره باندي خو هر څوک پوهيږي چې د اور په عذاب باندي صبر کول څرنگه دی؟.

ذٰلِكَ يٰۤاَيُّهَا اللّٰهُ نَزَّلَ الْكِتٰبَ بِالْحَقِّ وَرَانَ الَّذِيْنَ اٰخْتَلَفُوْا فِى الْكِتٰبِ لَفِىْ شِقَاقٍ بَعِيْدٍ

دا (عذاب دوی لره) ځکه دی چې بېشکه الله نازل کړی دی کتاب په رښتيا سره، او بېشکه هغه کسان چې اختلاف يې کړی دی په کتاب کې خامخا په (هسې) مخالفت کې دي (چې له حقه) لري دي.

لَيْسَ الْبِرَّانَ تُوْلُوْا وُجُوْهُكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

نه ده نيکي (يواځې دا کار) چې وگړي مخونه خپل (په لمانځه کې) طرف د مشرق يا مغرب ته.

تفسير: «غوره او ښه نيکي چې د مغفرت او هدايت لپاره کافي وي، يواځې دا نه ده، چې تاسې تش خپل مخونه په لمانځه کې د مشرق يا مغرب په لوري وگړي، او د صحيحو عقايدو او ضروري اعمالو بيخي پروا ونه کړئ».

وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنَ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتٰبِ وَالرَّسُوْلِينَ وَاٰتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبٰى وَالْيَتٰمٰى وَالسَّوْٓىلِ وَاَبْنَ السَّبِيْلِ وَاَسَآءِ بِلَدِيْنَ وَفِى الرِّقَابِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَاَلْمُوْفُوْنَ بِعَهْدِهِمْ اِذَا اٰهَدُوْا وَاَلصّٰدِقِيْنَ فِى الْبَآسِآءِ وَالصَّرَآءِ وَحِيْنَ الْاَبَاسِطِ

وليکن غوره نيکي (نيکي) د هغه چا ده چې ايمان يې راوړی وي په پاک الله او (ايمان يې راوړی وي) په ورځ آخري، او په (ټولو) پښتو، او په (ټولو) کتابو، او (ايمان يې راوړی وي) په (واړو) انبياوو، او ورکوي (خپل) مال سره د محبت د مال نه (فقيرانو) خپلوانو ته، او (ورکوي) خپل مال (فقيرانو) يتيمانو ته او مسکينانو ته، او (ورکوي) خپل مال) مسافرانو ته او نادارو سوالگرو ته، او په آزادولو (د مړيو) کې، او سم دروي (په ترتيب ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ (خپل)،

او ورکوي زکات، او (بل خاوند دنېکې) وفا کوونکې دی په وعدو خپلو کله چې دوی وعده کوي (له خالق یا له مخلوق سره)، او (صفت کوو د) صبر کوونکو په سختیو او په رنځونو کې او په وخت د جنگ (په لاره د پاک الله) کې.

تفسیر: یعنې هغه نیکي او ښېگڼه هدایت او مغفرت سبب کیدای شي چې په ټولو ایمانیاتو ایمان ولري، او هم د دین نور ارکان پر ځای کړي.

کله چې یهودان او نصرانیانو په دغو ښو عقایدو، اعمالو او اخلاقو کې قاصر او ناقص وو، او په راز راز ډولونو یې په دې ستایلو صفاتو کې خلل او نقصان پېښاوه، لکه چې په قرآني آیتونو کې دغه ذکر شته، نو اوس که یهودان او نصرانیان یواځې د قبلي په استقبال باندې نازیري، او خپل ځانونه د هدایت په طریقې باندې مستقیم گڼي، او ځانونه د مغفرت لایق بولي، نو دا د هغوی ناپوهي او چټي (بېکاره) خیال دی، تر هغه پورې چې دا کتابیان په دغو انتقاداتو، اخلاقو او اعمالو چې په دې کریمه آیت کې مفصلاً ذکر شوي دي ټینګ ونه درېږي، او عمل پرې ونه کړي، یواځې د قبلي له استقبال څخه هغوی ته هدایت نه په برخه کېږي، او نه د الله تعالی له عذابه څخه نجات مومي.

أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿۱۱۰﴾

او دغه (ستایلي شوي) هغه خلک دي چې صداقت یې کړی دی (په دین، متابعت د حق، او غوښتنې د نېکي کې) او دغه کسان همدوی دي پرهېزگاران (ځان ساتونکي له ناوړو (بدو) اعمالو څخه).

تفسیر: یعنې هغه خلک چې په ذکر شویو اعمالو، اخلاقو او اعتقاداتو سره متصف دي، همدغه خلک په اعتقاداتو، ایمان او دین کې، یا په خپل قول او اقرار کې، یا په خپلو اخلاقو او اعمالو کې رښتوني دي، یا له گناه او خرابو خبرو څخې، یا د الله تعالی له عذاب څخه ځان ژغورونکي (ساتونکي) دي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ ﴿۱۱۱﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوی دی په تاسو باندې قصاص (برابروالی) په وژلي شویو کې (که عمدا وي).

تفسیر: د جاهلیت په زمانه کې په عربو او یهودانو کې داسې دستور وو، چې د شریف النسب کسانو د وژل شویو غلامانو په بدل کې به یې د کمزور نسبه خلقو آزاد سړی، او د شریفانو د وژل شویو ښځو په بدل کې به یې نارینه، او د یو آزاد شریف سړي په بدل کې به یې دوه تنه قصاصول او وژل، نو پاک الله په دې آیت کې داسې حکم و فرمایه چې: «ای ایمان لرونکو! مونږ په تاسې باندې په مقتولینو کې برابري او قصاص فرض کړی دی»، د «قصاص» معنی په لغت کې برابري او مساوات دی، نو دا دستور چې تاسې له ځانه ایستلی دی، چې د شریف نسب او د کمزوری نسب په منځ کې فرق کوئ، خوشې او فضول کار دی.

فائده: په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ﴾ کې اشاره ده، چې یهودان او نور کسان چې په کوم دستور باندې په قصاص عمل کوي، هغه د دوی بې بنیاده ایجاد دی، چې د الله تعالی له احکامو څخې بیخي چپ (غلط) دی، چې د دوی له هسې چارو څخې دا رابنکارېږي، چې دوی د پخوانیو یاد شویو اصولو له کبله (وجهې) نه په کتابونو، او نه په پیغمبرانو په سم ډول سره ایمان لرونکي دي، او نه د الله تعالی په عهد باندې وفادار دي، او نه د سختی او مصیبت په حالت کې له صبر او تحمل سره څه علاقه لري، او نه د خپل کوم عزیز او قریب د وژلو په وخت کې له صبر او تحمل

څخه کار اخلي، او نه د نفسي غوښتنو څخه ځان ژغوري (ساتي)، بلکه د الله تعالی له احکامو او دانیانو له ارشاداتو، او د کتاب الله له حکمونو څخه غاړه غړوي، او د بېگناهو خلقو په وژلو حکم ورکوي.

الْحُرُّ بِالْحُرِّ

اصیل په اصیل باندې (قصاصیږي).

تفسیر: دا توضیح د هغې برابری دې چې حکم یې صادر شو، مطلب یې دا دی: د هر آزاد نارینه په «قصاص» کې یواځې هماغه یو آزاد نارینه وژل کېدی شي، چې د هغه وژونکی دی، داسې نه چې د یوه قاتل په عوض کې له یوې قبیلې څخه دوه تنه یا زیات له هغو څخه په خپله خوښه ووژل شي.

وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ

او مری په مری باندې (قصاصیږي).

تفسیر: یعنی د هر مقتول غلام په مقابل کې هماغه غلام وژل کېږي، چې قاتل یې دی، داسې به نه کېږي چې د کوم شریف سړي د غلام په قصاص کې د هغه قاتل په ځای چې د کم نسبو خلقو غلام دی، کوم آزاد سړی ووژل شي.

وَالْأُنثَىٰ بِالْأُنثَىٰ

او ښځه په ښځه باندې (قصاصیږي).

تفسیر: یعنی د هرې ښځې په «قصاص» کې یواځې هماغه ښځه وژل کېږي، چې د هغې قاتله ده، داسې نه شي کېدی، چې د کومې شریفې ښځې په «قصاص» کې هغه کم نسبه ښځه ژوندی پرېښوده شي، چې قاتله ده، او د دې له تېر څخه کوم نارینه وواژه (قتل) شي.

خلاصه یې داسې شوه چې هر آزاد د بل آزاد سره، او هر غلام د بل غلام سره برابر دی، نو ښایي چې په قصاص کې هم مساوات وي، او هغه تعدي او تجاوز چې کتابیانو او د عربو جاهلانو کاوه، بیخي ممنوع دی.

فَمَنْ عَفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَأَتْبَعْهُ بِالْبِعُوفِ وَأَدِّ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ

نو هغه څوک چې عفو وکړه شي (مصلحتاً) ده ته له (قصاصه د اسلامي) ورور د ده نه څه شي، نو لازمه ده (په دې عفو کوونکي) مطالبه د دیت (له قاتله) په ښه وجه سره، او ورکول (د دیت دي) هغه (عفو کوونکي) ته په ښه وجه سره.

تفسیر: یعنی که د مقتول له وارثانو څخه کوم وارث خپل حق وبخښي، نو قاتل نه پرې قصاصیږي، بلکه گورو به چې هغو وارثانو په څه ډول سره هغه قاتل بخښلی دی؟ بې له مالي معاوضې څخه یواځې د ثواب په غرض؟ یا د شرعي دیت په مقابل کې؟ یا د مصالحې په توګه د څه مال په مقابل کې؟ یعنی له «قصاص» څخه څرنگه تېر شوی دی؟ او د هغه په مقابل کې په څه شي راضي شوی دی؟ په اول صورت کې قاتل د وارثانو له مطالبې څخه بیخي خلاصیږي، او په نورو صورتونو کې قاتل لره ښایي چې هغه معاوضه په ډېر ممنونیت او خوښې سره ادا کړي!.

ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ

دا کار (د قصاص جواز یا دیت یا عفو) آسانی ده له (طرفه) د رب ستاسې، او مهرباني ده (چې اختیار یې تاسې ته درکړ).

تفسیر: یعنی دا اجازه چې «په قتل عمد» کې که غواړئ قصاص واخلئ، که غواړئ دیت واخلئ، که موزره غواړي ويې بڅښئ، دا د پاک الله له خوا تاسې ته یو لوی سهولت او خورا (ډېره) مهرباني ده، یعنی د مقتول په وارثانو او قاتلانو په دواړو باندې داسې یوه اساني او لورینه (پېرزوینه) ده، چې په پخوانیو خلقو باندې نه وه، لکه چې په یهودانو «قصاص» او په نصرانیانو «دیت» یا عفو مقرره وه.

فَمَنْ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ

نو هر چا چې زیاتوالی وکړ (په ظلم او وژلو د قاتل) وروسته له دې فیصلې (چې دیت یا عفو ده) نو ده لره دی عذاب دردناک (د دوزخ په عقبی کې، او قصاص په دنیا کې).

تفسیر: یعنی که وروسته له دې تخفیف او رحمت څخه هم څوک بیا مخالفت او د جاهلیت په دود (رواج) او دستور باندې تګ کوي، یا د عفوې او دیت له منلو څخه وروسته قاتل وژني، نو ده ته په آخرت کې سخت عذاب دی، یا اوس هم هغه وژل کېږي.

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيٰوةٌ

او تاسې لره دی په قصاص کې (لوی) ژوندون.

تفسیر: یعنی اگر که «قصاص» په ښکاره سره سخت او دروند ښکاري، مگر پوهان ښه پوهیږي، چې دا حکم د یو لوی ژوندون سبب دی، ځکه چې هیڅوک د «قصاص» د وېرې د بل قتل ته هیڅکله اقدام نه کوي، نو ددې له امله د دواړو ځانونه محفوظ پاتې کېږي، او د قصاص په وسیله د قاتل او مقتول د دواړو تېرونه هم له وژلو او د وینې له تویولو او بدیو څنې محفوظ او مطمئن کېږي.

په عربو کې (لکه دېستنو په شان) داسې یو دود (رواج) او دستور وو چې هغوی به د قاتل او غیر قاتل فرق نه کاوه، او په هر چا باندې به یې چې لاس بر کېده؛ هماغه به یې واژه، او په دواړو ډلو کې به دهمدې له امله تل جنگ او جگړه وه، او د یوه تن د وینې د تویولو په سبب به په زرهاوو کسان وژل کېدل، کله چې د اصلي قاتل څخه «قصاص» واخیستل شي، نو دا ټول انسانان محفوظ او مصون پاتې کېږي.

يٰۤاُولِيَ الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٤٥﴾

ای خاوندانو د عقلونو! لپاره ددې چې تاسې ځان وساتئ (له ناحقو وینو څخه).

تفسیر: یعنی د «قصاص» له وېرې د بل چا له وژلو څنې ځانونه وساتئ، یا خپل ځانونه د «قصاص» په سبب د آخرت له عذابه وساتئ، یا کله چې تاسې ته د «قصاص» د حکم حکمت در څرګند شو، نو د هغه له مخالفت څنې چې د «قصاص» ترک دی؛ ځانونه وساتئ! .

كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِن تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾

فرض کړی شوی دی په تاسې باندې کله چې حاضر شي یو له تاسې ته (اسباب) د مرګ؛ که پرې ایښې یې وي څه مال: وصیت کول لپاره د مور او پلار او (نورو) خپلوانو په ښه انصاف سره، دا حکم لازم دی په پرهېزګارانو باندې.

تفسیر: په خلکو کې داسې دود (رواج) اودستور وو، چې د مړي ټول مال به یې د هغه بنځې او اولادې ته ورکاوه، بلکه مخصوصا به هلکانو ته ورکاوه کېده، مور او پلار او نور خپلوان به له هغه څخه بې برخې پاتې کېدل، په دې آیت کې ارشاد وشو چې: مور او پلار او ټولو خپلوانو ته په انصاف سره وصیت کول پکار دي، او په مړ کېدونکي (محتضر) باندې سم له هغه سره وصیت کول فرض شول، او دا وصیت تر هغه وخته پورې فرض وو؛ چې د میراث آیت نه وو نازل شوی، کله چې د (النساء) په سورت کې د میراث احکام نازل شول، او پاک الله د ټولو برخې بیان کړې، نو اوس په میت باندې په خپله متروکه کې وصیت فرض نه دی، او ضرورت ورته نشته، هو! د مستحب په اندازه منلی شوی دی، خو د وارث لپاره وصیت کول جائز نه دي، او هم د مال له یوه ثلث څخې زیات وصیت کول نه دي روا، او که وصیت د سړي د پور (قرض)، امانت، ودیعت، او نورو راکړو و ورکړو په متعلق وي؛ نو د هسې چارو وصیت اوس هم فرض دی.

فَمَنْ بَدَّلَهُ بَعْدَ مَا سَمِعَهُ فَأْتَمَّ آتْمُهُ عَلَى الَّذِينَ يَدَّبُونَ لَهُ إِنْ اللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٠﴾

نو هر چا چې بدل کړ دا وصیت وروسته له هغه چې وایې ورېده هغه، نو همدا خبره ده چې ګناه د دې (بدلولو) په هغو کسانو باندې ده چې بدلوي دا (وصیت) بېشکه چې الله ښه اورېدونکی (د ټولو احوالو) ښه پوهیدونکی دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې مړي خو له انصاف سره سم وصیت وکړ او مړ شو، مګر ورکونکي (وارث) په هغه وصیت باندې عمل ونه کړ، نو په دې صورت کې په مړي باندې هیڅ ګناه نشته، مړي خو خپل فرض ادا کړی دی، او هغه کسان ګناهګار کېږي چې له وصیت څخه چې (غلط) او مخالف کار کوي.

فَمَنْ خَافَ مِنْ مَوْصٍ جَنَفًا أَوْ أَثْمًا فَاصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ ﴿١٠١﴾

نو هغه څوک چې وېرېږي له وصیت کوونکي څخه د ظلم (په خطا سره) یا د ګنا (په قصد سره) نو اصلاح وکړي په مینځ د دوی (د موصي او موصی له) کې، نو نشته هیڅ ګناه په ده باندې.

تفسیر: یعنې که چاته د مړي په وصیت کې داسې شبهه ور ولوېږي، یا پوه شي چې دا مړی له کوم سببه غلط شوی دی، او بې ځایه یې د کوم سړي رعایت کړی دی، او د بل سړي حق یې تر پښو لاندې کړی، یا یې د پاک الله له حکم څخې مخالفت کړی دی، او دا مصلح د وارثانو په مینځ کې د شریعت له حکم سره سمه برابرې مصالحه وکړي، نو په دغه مصلح باندې هیڅ ملامتي او ګناه نشته، او په وصیت کې داسې تغیر او تبدیل جایز بلکه بهتر دی.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

بېشکه الله ښه بخښونکی پوره رحم کوونکی دی (په هغه چا چې د الله د احکامو په اجراء کې ډېر احتیاط کوي).

تفسیر: یعنې حق تعالی ګناهګاران بخښي، نو هر څوک چې دا صلاح په غرض یوه خرابي له مینځه لري کوي، ده ته هر ورو مروت کوي، یا یې معنی داده چې د هغه وصیت کوونکي بخښونکی دی، چې نا جائز وصیت یې کړی وي، او بیا په خپل نا جائز وصیت باندې پوه شوی وي، او له هغه وصیت څخه په خپل ژوند کې بېرته ګرځېدلی وي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) فرض کړی شوې ده په تاسې باندې روژه؛ لکه چې فرض کړی شوې وه په هغو کسانو چې پخوا له تاسې څخه وو (لکه پخواني امتونه او پیغمبران تر آدمه پورې).

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

لپاره د دې چې تاسې ځان وساتئ (له ګناهونو څخه او پرهېزګاران شي، ځکه چې روژه د شهباني قوې ماتوونکې ده).

تفسیر: یعنی روژه مسلمان د نفسي خواهشونو پرېښودلو سره عادي کوي، او په دې وسيلې سره کولی شي چې خپل نفس له هغو نفساني خواهشونو او شرعي محرمتو څخه وساتي، چې نفس ته ډېر عزیز او ګران وي، روژه د انسانانو په نفسونو کې د شهباني قواوو په ضعیفولو کې ډېر ښه اثر کوي، او په انسانانو کې د تقوی او پرهېزګاری روحیه تقویه کوي، په روژه کې لوی حکمت: د سرکښ نفس اصلاح، او د شریعت د هغو احکامو آساني او سهولت دی، چې د هغو کول پر نفس باندې ګران او درانه وي، تر څو چې روژتي متقي شي.

إِنَّمَا مَعَدُّوَاتٌ

یو څو ورځې شمېرلې شوې (لږ چې د رمضان ۲۹ یا ۳۰ ورځې دي).

فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

پس هر څوک چې وي له تاسې څخه ناجور یا وي په سفر (او روژه وخورې) نو (پر ده باندې لازم دي روژه نیول) په شمار (د خوړلیو شویو ورځو) له ورځو نورو.

تفسیر: بیا په دې لږه موده کې یې دومره سهولت او آساني فرمایلي ده، چې که څوک داسې ناروغ وي، چې روژه نیول ورته تکلیف پېښوي، یا مسافر وي، نو واک او اختیار لري چې روژه ونه نیسي، بیا دې د هغو ورځو قضایي وروسته له رمضان المبارک څخه ونیسي، چې په رمضان المبارک کې یې د معذرت له کبله (وجهې) خوړلې وې، خوښه یې چې دا قضایي جلا جلا (جدا جدا) راوړي او که یو ځای.

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَ فِدْيَةَ طَعَامٍ مِّسْكِينٍ

او په هغو کسانو باندې چې د روژې نیول طاقت نه لري فدیة ورکول دي، (یا) او په هغو کسانو باندې چې د روژې نیولو طاقت لري فدیة ورکول دي (او دا حکم په اول کې وو بیا منسوخ شو) طعام د یوه مسکین (د یوې روژې په برابرۍ).

تفسیر:

(۱) د «يُطِيقُونَ» ترجمه په «چې طاقت نه لري» سره په دې سبب ده، چې همزه لپاره د سلب شي، یا د «لا» کلمه په کې مقدره شي، یعنی چې طاقت ترې سلب شوی وي لکه شیخ فاني.

(۲) او د «يُطِيقُونَ» ترجمه په «طاقت لري» سره بنا په ظاهر د آیت سره ده، یعنی هغه خلق چې د روژې نیولو طاقت لري، خو په اول د اسلام کې د بیخي عادت نه لرلو په سبب، دوی ته د یوې کاملې میاشتي

پرله پسې روژه نیول ډېر گران او دروند کار وو، نو د دوی د آسانی لپاره داسې فرمايل شوي وو چې: که تاسې ته کوم عذر لکه مرض یا سفر په مخ کې نه وي، مگر یواځې د عادت نه لرلو په سبب تاسې ته روژه سخته وي، نو تاسې اختیار لرئ چې روژه نیسئ، یا دروژې فدیة ورکوی. د یوې روژې فدیة یوه مسکین ته په مړه گډه د دوه وختو طعام ورکول دي، بیا نو کله چې خلق له روژې سره عادي شول، دا حکم منسوخ او اجازه پاتې نه شوه، چې ددې نسخې بیان په ورستني آیت «فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ» کې راځي، ځینې له «طَعَامُ مُسْكِينٍ» څخه «صدقة الفطر» هم مرادوي، چې په دې تقدیر سره یې معنی داسې کیږي «هغه کسان چې د فدیې ورکولو طاقت لري، دوی دی د یوه مسکین د خوراک په اندازه طعام ورکړي!» چې اندازه یې د خوراکي شیانو یو پیمانہ ده، په دغه تقدیر لکه اوله ترجمه دا آیت منسوخ نه دی، هغه خلق چې اوس هم داسې وایي: «خلق په رمضان کې اختیار لري چې روژه نیسي یا په فدیة اکتفاء کوي، او روژه قطعي حکم نه دی» نو دا د جهل او ناپوهی وینا ده، یا یې ویونکي یې دین دي.

فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ

پس هر څوک چې پخپله خوښه (زیادت) وکړي کومه نیکي کې، نو دغه بهتره ده ده لره. تفسیر: یعنی د یوې ورځې له خوراک څخه زیات یوه مسکین ته ورکړي، یا د څو تنو مسکینانو گډه مړي کړي، نو سبحان الله دا ډېره ښه ده.

وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۳۵﴾

او روژه نیول ستاسې (سره د افطار له رخصته) ډېر بهتر دي تاسې ته (له خوړلو څخه) که چیرې یې تاسې چې پوهیږئ (دروژې په فضیلت).

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ

مياشت د روژې هغه مياشت ده چې نازل کړی شوی دی په دې کې قرآن چې هدايت دی لپاره د خلقو، او دلیونه دي ښکاره (له جنسه د هغو شیانو) چې هغه لاره ښيي، او بېلوونکی د حق او باطل دی.

تفسیر: پاک قرآن رمضان المبارک کې له لوح محفوظ څخه اول آسمان ته ټول سره یو ځای نازل شوی دی، بیا له هغه ځای څخه له ضرورت سره سم او د احوالو په مقتضی په محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۲۳) کلونو کې ټوټه ټوټه (لر لر) نازل شوی دی، او «جبریل علیه السلام» د سید المرسلین خاتم النبیین صلی الله علیه و علی آله وصحبه وسلم په حضور په هر رمضان المبارک کې د نازل شوي قرآن عظیم ختم کاوه، او بیا بیا یې د تکرار په ډول ځمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته اوراوه، چې له دغو ټولو حالاتو او خبرو څخه د رمضان المبارک فضیلت او له قرآن عظیم الشان سره د هغې مناسبت او خصوصیت ښه ښکار یږي، او د همدې له امله په همدې مياشت کې «تراویح» هم مقررې شوي دي، نو ښايي چې په دې مياشت کې د پاک قرآن خدمت په ډېر شوق او ښه اهتمام سره وشي! ځکه چې دا مياشت د همدې لپاره مقرر او معینه شوې ده.

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

نو هر څوک چې ومومي له تاسې (ای مکلفینو) دا مياشت نو ضرور دې روژه ونيسي د هغې (مياشتې).

وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

او هغه څوک چې وي ناجوړه يا په سفر کې بوزه وي، نو (پر ده باندې دي روژه نيول) په شمار (د خوړليو شويو ورځو) له ورځو نورو.

تفسير: له دې عام حکم څخه دا معلومېږي چې بنيادي مريض او مسافر ته به هم د افطار او د قضا اجازه نه وي پاتې، او لکه چې د روژې توان لرونکی اوس له افطار څخه منع شوی دی، همداسې به مسافر او مريض هم له افطار څخه منع شوی وي، نو ځکه يې د مسافر او مريض ذکر بيا په صاف ډول وفرمايه، چې دوی ته په رمضان المبارک کې د افطار کولو، او په نورو ورځو کې د هغه د قضا راوړلو اجازه اوس هم د پخوا په شان باقي پاتې ده.

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٠٠﴾

اراده لري الله په تاسې د آسانتيا، (چې مسافر او مريض يې مخير کړي)، او اراده نه لري په تاسې باندې د سختي، او لپاره د دې چې پوره کړئ (تاسې په قضا سره) شمار (د روژې د مياشتې) او چې په لويي سره ياد کړئ الله، په دې چې هدايت يې کړی دی تاسې ته، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ (د رخصت، آساني او په نعمتونو باندې).

تفسير: مطلب دا دی: الله تعالی چې په اول کې د رمضان المبارک د روژې د نيولو حکم وفرمايه، او د معذرت له سببه يې مريض او مسافر ته د افطار کولو اجازه وفرمايله، او په نورو وختونو کې يې د هغو قضا شويو ورځو په شمار د هغو قضايي په مونږ او تاسې باندې واجبه وگرځوله، او په دې قضايي کې يې د يو ځای يا سره جلا جلا (جدا جدا) نيولو قيد له مينځه وويست، نو په دې کې يې ځمونږ او ستاسې د سهولت او د آساني لحاظ وکړي، چې په مونږ او تاسې باندې څه تکليف واقع نه شي، او دا هم منظور دی چې: تاسې د خپلې روژې شمير پوره کړئ، څو چې په ثواب کې مو څه لږوالی رانشي، او دا مو هم تر نظر لاندې وي، چې تاسې د دې خيرا او خورا بڼې طريقي په هدايت د پاک الله لويي او عظمت بيان کړئ، او د هغه د عزت، جبروت، او کبريا يادونه وکړئ!، او دا هم مطلوب دی چې پر دغو نعمتونو باندې شکر وباسئ!، او د شکر کوونکو په ډله کې ننوځئ!.

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿٢٠١﴾

او کله چې پوښتنه وکړي (ای محمده!) له تا څخه بندګان ځما (له لريوالي او نږدوالي) ځما، نو بېشکه زه نژدې يم (دوی ته په علم او اجابت سره) قبولم زه سوال د غوښتونکي په هغه وخت کې چې وبولي ما، نو بنيادي چې دوی هم ومني حکم زما (اطاعت) او ټينګ دې اوسي په ايمان په ما باندې؛ بنيادي چې دوی په سمه لاره محکم پاتې شي.

تفسير: په لومړني آيت کې د الله تعالی د لويي او عظمت حکم بيان شوی وو، نو په دې نسبت ځينو خلقو پوښتنې وکړې چې: «ځمونږ رب که لري وي نو مونږ به په زور سره ور غږ کړو، او که نژدې وي نو ورو ورو به ورسره وغږېږو»، په دې سبب د آيت نازل شو، يعنې الله تعالی نژدې دی، هره خبره اورې، که ورو ورو وغږېږئ!، او که په چيغو ورنارې کړئ!، هغه ټول اورې، په هغو ځايو کې چې په زور سره د تکبير ويلو حکم شوی وي؛ د هغو وجوه او اسباب نور په همغو ځايو پورې محدود او خاص دي، او سبب يې دا نه دی چې الله تعالی (معاذ الله) ورو خبره نه اورې.

أَحَلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ

حلال کړی شوی دی تاسې ته په شپه د روژې کې یو ځای والې (جماع) بنځو خپلو سره.

تفسیر: د رمضان المبارک په شپو کې چې وروسته له خوبه خوړل او څښل او له خپلو بنځو سره نژدې کېدل حرام وو، په هغه کې یې هم آساني وفرمایله، اوس که د شپې په هره برخه کې مو هرې مشروعې او مرغوبې چارې ته زړه کېږي، هغه وکړئ!.

هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ

دوی لباس دي تاسې لره، او تاسې لباس یې دوی لره.

تفسیر: له لباس او کالیو (جامو) څخه خورا (ډېر) اتصال او ډېر اختلاط مقصود دی، یعنې همغسې چې ستاسې په وجود کالي نښتي او پیوست دي، همدارنگه بنځه او نارینه هم ډېر سره نژدې او د شورو او شکرې په شان یو له بل سره ګډون او امتزاج لري.

عَلِمَ اللَّهُ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ

معلوم دي الله ته چې بېشکه تاسې یې چې خیانت کوئ په ځانو خپلو.

تفسیر: له خپل نفس سره له خیانت کولو څخې مطلب دا دی، چې له ویدیدلو څخه وروسته تاسې خپلو بنځو ته نژدې کیدئ!، او د پاک الله د حکم د مخالفت له سببه ستاسې نفس د عقاب مستحق ګرځېده، نو پاک الله په خپل فضل او کرم سره تاسې معاف کړئ، او وروسته له دې تاسې ته اجازه وشوه، چې په ټوله شپه کې هر هغه حلال عمل چې مو زړه غواړي ویې کړئ!.

فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَقَاكُمْ قَالُوبًا بِأَسْرُوهُنَّ وَأَبْتَعُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ

پس رجوع یې په رحمت سره وکړه په تاسې باندې او عفو یې وکړه له تاسې (د تېر خیانت) نو اوس جماع کوئ! له خپلو بنځو سره (د روژې په شپو کې) او وغواړئ هغه شی چې لیکلي (مقرر کړي دي) الله ستاسې لپاره.

تفسیر: یعنې هغه اولاد چې په لوح محفوظ کې ستاسې لپاره د الله تعالی له لوري مقدر شوي دي، بنایي چې د بنځو په مباشرت کې همغه مطلوب وي، او تش شهواني کارونه مو مقصود نه وي، په دې کې د عزل کراهت، او د لواطت ممانعت ته هم اشاره ده.

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَبَيِّنَ لَكُمْ الْحَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْحَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ

او خوړئ! او څښئ! تاسې تر هغه پورې چې ښکاره شي تاسې ته تار سپین (جدا) له تاره توره (چې سپین تار) له سبا څخې (دی).

تفسیر: یعنې همغسې چې په ټوله شپه کې د مجامعت اجازه ورکړی شوې ده، همداسې د رمضان المبارک په شپو کې هم تر سپېده داغه پورې د خوړلو او څښلو اجازه ورکړی شوې ده.

ثُمَّ اتَّوُا الصِّيَامَ إِلَى الْبَيْتِ

بیا پوره کړئ! روژه (خپله) تر شپې پورې،

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسْجِدِ

او مه نژدې کيږئ! بسخو ته (په جماع سره) حال دا چې تاسې معتکفان یې په مسجدو کې.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لِنَاسٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿۳۰﴾

دا احکام او حدود د الله دي، نو مه نژدې کيږئ دوی ته (په ماتولو سره)، همداسې (لکه چې دا یې درته بیان کړل) بیانوي الله آیتونه خپل لپاره د خلقو چې دوی ځان وساتي (د دې حدودو له مخالفته).

تفسیر: هغه د حل او حرمت حکمونه چې د روژې او اعتکاف په نسبت تېر شول، د الله تعالی له خوا مقرر شوي دي، بنایي چې له دغو څخه هیڅ تجاوز ونه کړئ! بلکه هغو ته هیڅ مه نژدې کيږئ! یا یې مطلب دا دی چې پخپله رایه یا د بل کوم حجت په اساس د یوه وینسته په اندازه هم ځنې مه لرې کيږئ!.

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ

او مه خورئ مالونه خپل په خپل منځو کې په ناحقه سره.

تفسیر: د حرام مال نه خورل، او روژه ترې نیول، د ژوند په ټول عمر کې یو ضروري امر دی، او د هغه لپاره کومه ټاکلې زمانه او حد نشته، لکه غلا، خیانت، ټگي، رشوت، غصب، قمار، ناروا بیه، سود او نور چې په دغه ډول د مال ښکاره کول حرام او ناجایز دي.

وَتُدْأُوْا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِّنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِإِذْنِهِمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۳۱﴾

او مه رسوئ! دا مال تر حاکمانو پورې لپاره د دې چې وخورئ (تاسې په دې رسولو سره) یو څه له مالو د خلقو ځنې په ظلم (ناحقه سره) او تاسې پوهیږئ (چې دا ظلم دی).

تفسیر: «مه یې رسوئ تر حاکمانو پورې»: یعنې د کوم سړي د مال خبر ظالمو حاکمانو ته مه رسوئ، یا خپل مال درشوت په ډول حاکمانو ته مه ورکوئ! چې حاکم د خپل ځان مل کړئ، او د بل چا مال د هغه په زور سره وخورئ، همدا راز د دروغو په شاهدی، یا د دروغو په دعوی، د بل چا مال مه آخلئ! او حال دا چې تاسې په خپله ناحقې هم پوهیږئ.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْآهْلِ

پوښتنه کوي خلق له تا څخه (ای محمده!) له حاله د نویو میاشتو.

تفسیر: خلقو د سپوږمۍ د دې زیاتوالي او کموالي په نسبت ځمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وعلی آله و صبحه وسلم څخه پوښتنې وکړې، نو دا آیت نازل شو.

قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې دا میاشتي ټاکلې (مقرر) شوي وختونه دي لپاره د خلقو او حج.

تفسير: يعني اى محمده ! دوى ته ووايه چې د سپورمى په ختلو او بدلون سره ډېرې چارې او معاملې تعلق لري، او د سپورمى په وسيله ديني ورځې، د عباداتو او معاملاتو وختونه، د قرض، اجارې، حمل، رضاعت، روژې، زکات، عدت، عقود، شروط، مزدوري، او د نورو شيانو نېټې څرگندېږي، او هره يوه نېټه او تاريخ له هغې څخه پر ډېر ښه شان سره ښکارېږي، په تېره بيا د «حج» د تخصيص بله وجه همدا ده چې: «ذو القعدة الحرام، ذو الحجة الحرام، محرم الحرام، او رجب المرجب» دا څلور مياشتې حرامې مياشتې بللې کيدې، چې په دغو مياشتو کې جنګ او وژل حرام وو، که په دغو مياشتو کې به عربو ته کوم جنګ پېښېده، نو هغوى به تاريخونه سره وړاندې وروسته کول، او په يوه پلمه (تدبير) او بهانه سره به يې په هماغو حرامو مياشتو کې جنګونه کول، مثلاً که په «ذو الحجة» يا «محرم» کې به له جنګ سره مخامخ کېدل، نو هغه به يې په «صفر» سره تعبير کاوه، او کله چې به «صفر» کې کوم کار د دوى په مخ کې راته، نو هغه به يې په «ذو الحجة» يا «محرم» ياداوه، نو د دوى د دې خيال د ابطال له امله يې دلته د «حج» تصريح وفرمايله، هغه ورځې چې حق تعالى جل وعلی شأنه د «حج» لپاره ټاکلي دي، په هغو کې وړاندې وروسته کول، هيڅکله جايز نه دي، اوس له دې نه وروسته د «حج» او د هغه متعلقات او احکام تر ډېر ځاى پورې ذکر کېږي.

وَلَيْسَ الذِّبْيَانُ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِزْمَانَ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ
أَبْوَابِهَا وَأَتُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ﴿٥٩﴾

او نه ده نيکي (دا کار) چې راځئ (تاسې) کورو ته د شا له لوري د هغو، او ليکن (خاوند) د نېکي هغه څوک دى چې ويرېږي (له الله په ترک د مخالفت کې)، او راځئ ! کورو ته له طرفه د دروازو د هغوى، او وويرېږئ له الله څخه د دې لپاره چې تاسې خلاص شئ (د الله له عذاب) او په خپل مراد ورسېږئ.

تفسير: د جاهليت په زمانه کې داسې دود (رواج) او دستور وو، چې کله به دوى د «حج» احرام وټاړه، او له خپلو کورونو ځنې به وتل، او بيا به اتفاقاً هغوى ته کوم هسې ضرورت پېښېده چې بېرته به د خپل کور ورتګ ته اړ کېدل، نو د دروازو له لارې به نه ورتلل، او په بام باندې به ورختل، او له هغې لارې به خپلو کورو ته ورننوتل، يا به د شا له خوا پکې ننوتل، يا به يې د شا له لوري سورى واهه، او پکې به ننوتل، او دا کار به يې نيکي او ښېګڼه ګڼله، نو ځکه پاک الله دا کار غلط وښود.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ

او جنګ کوئ (اى مؤمنانو!) په لاره د الله کې ! له هغو کسانو سره چې جنګ کوي له تاسې سره.

وَلَا تَعْتَدُوا

او مه کوئ تېرى، زياتى (پر هيچا باندې اى مؤمنانو!).

تفسير: يعني تېرى مه کوئ، ددې معنى دا ده چې په جنګ کې دې وړو کي، ښځې، او سپينږيږي قصدا ونه وژل شي ! او دننه په بيت الحرام کې دې په جگړو باندې لومړى پيل (ابتدا) ونه کړل شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٦٠﴾ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِّنْ حَيْثُ
أَخْرَجُوكُمْ

بېشکه چې الله تعالى محبت نه کوي تېري کونکو سره له حده. او ووزئئ ! دوى په هر ځاى کې چې مومئ دوى، او وباسئ ! دوى له هغه ځايه چې ايستلي دي دوى تاسې لره.

تفسیر: هر چپرې چې یې مومئ و یې باسی، یعنی په «حرم» کې وي یا پرته له حرمه، له هغه ځایه چې تاسې یې ایستلي یئ، یعنی له مکې معظمې څخه یې وباسئ.

وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ ۝

او فتنه (شرک او له دین ځنې اړول) ډېر سخت دي له وژلو څخه.

تفسیر: یعنی له دین ځنې وگرځېدل، یا له دین ځنې د بل چا ګرځول، له هغو وژلو څخه چې په أشهر الحرم کې واقع شي؛ ډیره لویه ګناه ده، مطلب یې دا دی چې د مکې معظمې په حرم کې د کفارو شرک او کفر او نورو ته د کفر او شرک په لوري لارښوونه کول ډېر قبیح کار دی.

وَلَا تُقَاتُواهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّى يُفْتَلَوْكُمْ فِيهِ ۚ فَإِنْ قَاتَلْتُمُوهُمْ ۖ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكٰفِرِينَ ۝۱۰

او جنګ مه کوئ! له دوی سره د مسجد الحرام په خوا کې تر هغه پورې چې و جنګېږي دوی له تاسې سره په دغه (حرم) کې، پس که جنګ وکړي دوی له تاسې سره نو وژنئ! دوی، همداسې (لکه تېرې شوې جزا) جزا ده د کافرانو.

تفسیر: یعنی مکه معظمه خامخا د امن ځای دی، ولې که هغوی پر تاسې باندې برید وکړي، یا په ظلم باندې لاس پورې کړي، او په ایمان راوړلو کې له تاسې سره دښمني وکړي، چې دا خبره له وژلو ځنې هم سخته ده، نو بیا هغوی لره امان نه پاتې کېږي، او هر چپرې چې یې و مومئ و یې وژنئ! آخر ته چې مکه معظمه فتح شوه، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم همداسې امر وفرمایه: «هغه څوک چې د مسلمانانو په مخ کې توره په لاس ودرېږي، و یې وژنئ! او نورو کسانو ته امن ورکړئ».

فَإِنْ اٰتٰهُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝۱۱

پس که منع راوړي (له شرکه، نو الله به یې وبخښي) نو بېشکه الله ډېر بخښونکی، پوره رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی سره له دومره خبرو که اوس هم دوی ایمان راوړي، او له کفر او شرک ځنې توبه وباسي، نو د هغوی توبه منله کېږي.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ وَيَكُوْنَ الدِّيْنُ لِلّٰهِ فَإِنْ اٰتٰهُوْا فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلٰى الظّٰلِمِيْنَ ۝۱۲

او جنګ کوئ تاسې! له دوی سره تر هغه پورې چې پاتې نشي فتنه (شرک او فساد)، او شي دین (حکم) خاص الله لره، پس که چپرې وگرځېدل (دوی له شرکه نو تاسې تجاوز مه کوئ پر دوی باندې) نو نشته هېڅ تېرې مګر (خو شته جزا د ظلم) پر ظالمانو باندې.

الشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتُ قِصَاصٌ فَمَنْ اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ ۗ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ۝۱۳

مياشته حرامه په بدل د مياشتې حرامې کې ده، او تعظيمونه (د دې شيانو) سره برابر دي، پس هر چا چې تېرې وکړ پر تاسې باندې نو تاسې هم تېرې کوئ! په هغوی باندې په شان د هغه

چې تېرى يې كړى وو پر تاسې باندې، او وويرېږئ له الله څخه! او پوه شئ! چې بېشكه الله له پرهبز كارانو سره دى (په علم او نصرت سره).

تفسير: دا د حرمت مياشت يعنې «ذو القعدة الحرام» چې د عمرې لپاره پكې درومئ، د هغه حرمت مياشتې په ځاى ده، چې د پروسې كال تېر شوي كال په «ذو القعدة الحرام» كې تاسې د كفارو له خوا د عمرې او د بيت الله شريف له زيارت څخه ممنوع شوي وئ، او پرې يې نه ښوئ چې مكې معظمې ته لاړ شئ.

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

او صرفوئ (مالونه خپل) په لاره د الله كې! او مه غورځوئ ځانونه خپل په هلاكت كې (چې جهاد ترك كړئ! او خپل مالونه په غزا كې ونه لكوئ!).

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۹۰﴾

او نيكې كوئ! (له هر چا سره مخصوصا له غازيانو سره) بېشكه چې الله دوستي كوي له نېكو كارانو سره.

وَاتَّبِعُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تُلْقُوا رءُوسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ

او پوره ادا كړئ حج! او عمره خاص الله لره، بيا كه چېرې منع كړى شوئ (له تمامولو د حج او عمرې) نو (واجب دى پر تاسې) هغه څه چې آسان دي له هديې څخه (چې مذبوحه ده) او مه خريئ! (اى محصرانو!) سرونه خپل تر هغه پورې چې ورسېري هديه (چې مذبوحه ده) ځاى د حلالې خپلې ته.

تفسير: مطلب دا دى: كله چې څوك «حج» يا «عمره» شروع كړي يعنې احرام وتړي؛ نو پر هغه باندې دا خبره لازمه ده، چې پوره يې كړي، او روانه ده چې هغه په نيمايي كې پرېږدي، او له احرام څخه ځان وباسي، مگر كه كوم دښمن يا مرض ورپېښ شي، او د هغه له سببه «حج» او «عمره» پاى ته ونشي رسولى، نو پر ده باندې دم اوړي، چې له خپل توان سره سم حيوان حلال كړي، چې ادنى يې يو پسه دى، او دا حيوان به د بل چا په وسيله مكې شريفې ته لېږي، او دا دې هم ورته ووايي چې: تر دغې ورځې پورې دا مذبوحه د حرم ځمكې ته ورسوه! او هلته يې ذبحه كړه! او هر كله چې ډاډه شي، چې اوس د ده مذبوحه ذبحه شوې ده، نو هلته دا خپل وينستان لنډ يا وخرېي، او پخوا له هغه دې هيڅكله ځان نه حلالوي، داسې وينې ته د «حصار وینه» وايي، چې د «حج» يا د «عمرې» د نه تمامولو له سببه پر «حاجي» يا «معتمر» باندې اوړي.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ

نو هر څوك چې وي له تاسې ځنې ناجوره، يا وي په ده باندې تكليف له (طرفه) د سر د ده، نو لازمه ده په ده باندې فديه له روژې څخه، يا له خيراته، يا له حلالولو (دپسه).

تفسير: يعنې كه د «احرام» په حالت كې څوك رنځور شي، يا د هغه په سر كې درد يا زخم وي، نو هغه لره د ضرورت له امله د احرام په حالت كې هم سر خرييل، يا د وينستانو لنډول روا دي، مگر د هغه «فديه» دې وركوي، چې هغه د

درې ورځو روژه نیول، یا شپږو تنو مسکینانو ته طعام ورکول دي، یا د یوه پسه (کله) حلالول دي، دا وینه د «جنایت وینه» بولي، چې د «احرام» په حالت کې د ناچاری له کبله د «احرام» د مخالفو امورو په کولو باندې لازمیږي.

فَاِذَا اٰمَنْتُمْ فَمِنْ تَمَتُّعٍ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ

نو هر کله چې په امن شئ پس هر چا چې نفع واخیسته په عمرې سره (چې یو ځای یې کړه) له حج سره نو (واجب) دي پر ده باندې هغه چې آسان وي له هدیې څخه (چې مذبوحه ده).

تفسیر: یعنی هغه «محرم» چې د دښمن او مرض له خوا مطمئن وي، اعم له دې نه چې هغه ته له سره کومه اندېښنه ورپېښه نه شي، یا خو دښمن یا رنځوری څه عارضه او حادثه ورپېښه شوي وي، خو په خیر سره زائله او له مینځه ورکه شوي وي، او د هغه له امله د هغه په احرام او «حج» او «عمره» کې څه خلل ورپېښ شوی نه وي، هغه لره بنایي چې فکر وکړي که «حج» او «عمره» یې دواړه سره یو ځای ادا کړي وي، یعنی «قران» یا «تمتع» یې کړی وي، او «افراد» یې نه وي کړی، نو په ده باندې یو پسه یا د غویي یا د اوبښ اومه برخه قرباني اوږي، چې دې وینې ته د «قران» او «تمتع» وینه وایي.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فِصْيَامًا ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةً اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرًا كَامِلَةً

هر چا چې ونه موندله هدیې (چې مذبوحه ده) نو (واجب) دی په ده باندې روژې د درې ورځو په (ورځو د) حج کې، او اوه ورځې (نورې) کله چه وگرځئ (تاسې) د لس ورځې دي پوره.

تفسیر: یعنی هغه څوک چې «قران» او «تمتع» یې وکړه، او مذبوحه ورته میسر نشوه، نو هغه لره بنایي چې درې ورځې د «حج» په ورځو کې روژه ونیسي، چې د «عرفې» یعنی د «ذې الحجه» په نهمه ورځ کې پای (آخر) ته ورسېږي، او اوه ورځې د «حج» له فراغت څخه وروسته روژه ونیسي، چې دا ټولې لس ورځې شوې.

ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلًا حَاضِرًا السَّجْدِ الْحَرَامِ

دا (حکم د تمتع) هغه چا لره دی، چې نه وي عیال د ده او سېدونکی په (حوالی «احاطه» د) مسجد حرام کې.

تفسیر: یعنی قران او تمتع یا وجوب د هدیې یا د لسو ورځو روژو حکم په نادار؛ هغه چا لپاره دی چې په مسجد الحرام کې یعنی په مکه معظمه کې یا هغې ته نږدې نه اوسېږي، بلکه د «حل» یعنی له «میقات» څخه د باندې هستوګنه ولري.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٠٧﴾ الْحَجُّ اَشْهُرٌ مَّعْلُومَةٌ

او وویرېږئ له الله څخه او پوه شئ! چې بېشکه الله ډېر سخت عذاب ورکونکی دی. (وخت د) حج (څو) میاشتې معلومي دي.

تفسیر: د شوال المکرم له اول څخه نیولې د لوی اختر یعنی د «ذی الحجة الحرام» د لسمې شپې تر سهاره پورې، ددې میاشتو نومونه (أشهر الحج) دي، ځکه چې د حج احرام د همدې مودې په منځ کې وي، که پخوا له دې څوک د حج «احرام» وتړي، نو هغه ناجائز یا مکروه وي، یعنی د حج لپاره څو میاشتې مقررې دي، او ټولو ته ښکاره دي، هغه تغیر او تبدیل چې د عربو مشر کینو به د خپل ضرورت له مخې په دې میاشتو کې کاوه، او د هغو په نسبت په بل آیت کې داسې فرمایلي شوي دي: ﴿اِنَّ الْمَآءَ لَازِدًا فِي الْكُفْرِ﴾ هغه بیخي بې اصله او باطل دی.

فَمَنْ قَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمَهُ اللَّهُ

نو هر چا چې فرض کر (په خپل ځان) په دې میاشتو کې حج؛ نو نه دې کوي جماع (او نه دواعی د هغې) او نه گناهونه او نه جگړې په (ورځو) د حج کې، او هر څه چې کوي (تاسې) له نېک کار څخې، نو پوهیږي په هغه باندې الله.

تفسیر: «حج» یې لازم کر یعنی «احرام» یې وتاړه په داسې ډول چې په زړه یې نیت وکر، او په خوله یې «تلبیه» وویل.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿۳۰﴾

او توبنه واخلي (له ځانو سره) نو بېشکه بهتره توبنه ځان ساتل دي له سواله، او ووبرېئ! له ما څخې ای خاوندانو د (صافو) عقلو!.

تفسیر: یو داسې غلط دود او دستور په کفر کې دا هم وو، چې بې د لارې د خرچه د تش لاس «حج» ته تلل یې ثواب گڼل، او هغه ته به یې «توکل» وایه، او هلته به تلل، له هر چا څخې به یې سوال او غوښتنې کولې، نو الله تعالی هغو کسانو ته چې قدرت لري؛ امر ورکوي چې هغوی دی د لارې خرچه له ځان سره اخلي، او بیا دې «حج» ته ځي، او بې له زاد او راحلې دې لار نه شي، چې هم پخپله دی سرگردانیږي، او نورو ته هم سرگرداني پېښوي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ

نشته په تاسې باندې هیڅ گناه په دې کې چې غواړئ روزي له فضل د رب خپل.

تفسیر: که د «حج» په سفر کې سوداگري هم وکړی څه گناه نه لري، بلکه مباح ده، خلق له دې خبرې څخه په شبهه کې وو، چې بنایي له تجارت کولو څخه به په «حج» کې څه نقصان پېښیږي، نو اوس داسې هدایت صادر شو: هغه څوک چې اصلي مقصود یې «حج» وي، او د هغه په ضمن کې سوداگري هم وکړي، نو د هغه په ثواب کې به څه نقصان نه راځي.

فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ

نو هر کله چې راکوز شئ له عرفات څخه نو یادوی الله په مشعر الحرام (مزدلفې) کې.

تفسیر: په ټوله مزدلفه کې هر چیری ودریدل جائز او روا دي، پرته دواډي محصر څخه، چې هلته دي نه ودریږي.

وَأَذْكُرُوا كَمَا هَدَيْتُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ ﴿۳۱﴾

او یادوی دي (یعنی الله) لکه چې لاره یې درښودلې ده تاسې ته، او بېشکه چې وی تاسې پخوا له هدایته خامخا له گمراهانو څخې.

تفسیر: یعنی کفارو خو به هم د پاک الله ذکر کاوه مگر په شرک سره، نو بنایي چې هسې ذکر دې ونه کړی شي، بلکه سره له توحیده یې همغسې ذکر وکړی، چې تاسو ته یې هدایت درکړی دی.

ثُمَّ آفِئْضُوا مِنْ حَيْثُ أَقَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا لِلَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۳۲﴾

بیا راکوزېږئ! (ای قریشو د طواف لپاره) له هغه ځایه (عرفات څخه) چې راکوزېږي (نور) خلق (مزدلفې ته)، او مغفرت وغواړئ له الله څخه (د خپلو گناهونو)، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی (د گناهونو) پوره رحم کوونکی دی.

تفسير: د کفر په زمانه کې يوه غلطې دا هم وه، چې مکيان (مکې والا) به تر عرفاته پورې نه تلل، ځکه چې عرفات له حرم څخه د باندې دي، بلکه د حرم په حد کې به چې مزدلفه ده، درېدل، او د مکې شريفې له قريشو څخه پرته نور ټول به تر عرفات پورې تلل، او بيا به له عرفات څخه د طواف لپاره مکې شريفې ته راتلل، نو ځکه يې وفرمايل: «له هغه ځايه چې ټول خلق دطواف لپاره راځي، تاسې هم همغه ځای ته ورشئ، او له هغه ځايه (له عرفات) د طواف لپاره بېرته راشئ، او په خپلو پخوانيو گناهونو باندې نادم اوسئ!».

فَاذْأَقْصِيئُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَذِكْرِكُمْ اٰبَاءَكُمْ اَوْ اَشْدَّ ذِكْرًا

نو هر کله چې ادا کړل تاسې افعال د حج خپل، نو یادوئ الله لکه چې یادول تاسې پلرونو خپلو لره (په جاهلیت کې په فخر سره) بلکه یادوئ الله په ډېر زیات یادولو سره.

تفسیر: یعنی د «ذی الحجّة الحرام» په لسمه کې چې د «حج» د افعالو یعنی د جمر ویشتلو، قرباني کولو، سر خریلو، یاد وینستانو لنډولو، د کعبې شریفې د طواف، او د صفا او مروی له سعې فارغ شوی، نو د منی د قیام په وخت کې د الله تعالی ذکر وکړئ!، لکه چې د کفر په زمانه کې تاسې د خپلو پلرونو او نیکونو ذکر کاوه، بلکه له هغه څخه دې هم زیات ذکر وکړی شي!

دوی له قدیمې زمانې راهیسې داسې عادت درلود، چې د «حج» له فراغت څخه وروسته به درې ورځې په منی کې دېره کېدل، او لوی بازار به یې جوړاوه، او د خپلو پلرونو او نیکونو ستاینه او یادونه به یې کوله، او د دوی لوینې او فضائل به یې بیانول، نو ځکه پاک الله له هسې ویناوو څخه هغوی منع کړل، او ویې فرمایل چې: په دې ورځو کې د الله تعالی ذکر ډېر وکړئ، او د هغه الله جلت عظمت د لویي او عظمت یادونه وکړئ!

فَمِنَ النَّاسِ مَن يَّقُولُ رَبَّنَا إِنَّا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ ﴿٢٠﴾ وَمِنْهُمْ مَن يَّقُولُ رَبَّنَا إِنَّا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةٌ وَقَنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٢١﴾ أُولَٰئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢٢﴾

نو ځينې له خلقو څخه هغه څوک دي چې وايي ای ربه ځمونږ! راکړه مونږ ته په دنیا (لږ ژوند) کې (ځمونږ برخه، مال او جاه) او نشته ده لره په آخرت کې هيڅ برخه، او ځينې له دوی څخه هغه څوک دي چې وايي: ای ربه ځمونږ! راکړه مونږ ته! په دنیا (لږ ژوند) کې نيکي (نعمت) او په آخرت کې نيکي (جنت)، او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ)، دغه کسان شته دوی لره لويه برخه له سببه د هغو (بنو اعمالو) چې کړي دي دوی (هغه)، او الله ژر اخیستونکی د حساب دی (چې ډېر ژر د ټولو مخلوقاتو حساب خلاصوي).

تفسیر: غوښتونکي په دوه ډوله دي: یو خو هغه دي چې د هغوی مطلوب یواځې دنیا ده، او د هغوی دعا هم دغه ده: «هر هغه دولت او عزت چې مونږ ته راکول کیږي، په همدې دنیا کې دې راکړي شي»، نو داسې خلق د آخرت له نعمتونو څخه بې برخې دي، بل هغه دي چې د هغوی مقصود آخرت دی، چې د دنیا ښېگڼې (فائدو) او نیکی یعنی د عبادت توفیق او نور، او د آخرت ښېگڼې (فائدو) او نیکی یعنی ثواب، رحمت او جنت دواړه غواړي، نو داسې کسانو ته په آخرت کې د هغوی د حج او دعا او حسانتو پوره برخه ورسیږي.

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ

او یادوی! الله (د تکبیراتو په ویلو سره) په شو ورځو شمېرل شویو (د تشریق) کې.

تفسیر: له ﴿إِيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ﴾ څخه د «ذي الحجة الحرام» یوولسمه، دولسمه، او دیارلسمه ورځ مراد ده، چې په دې ورځو کې خلق له «حج» څه فارغیږي، او مامور دي چې په «منی» کې واوسېږي، په دې ورځو کې د جمر ویشتل، او له هر لمانځه څخه وروسته د تکبیراتو ویل اجراء کړئ! او په نورو وختونو کې هم دلته تکبیر او تهلیل په ډېر محبت سره وویئ!، او د پاک الله په ذکر کې کثرت او مداومت وکړئ!.

فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ

نو هر چا چې بیره (تلوار) وکړه (په تلو کې له منی مکې ته) په دوو ورځو کې (چې «۱۱» «۱۲» د ذی الحجې دي) نو نشته هیڅ ګناه پر دغه تلوار کونکي، او هر چا چې تأخیر وکړ (او درې ورځې په منی کې پاتې شو) نو نشته هیڅ ګناه په ده باندې، دا بېګناهي هغه چالره ده، چې پر هېز بې کړی وي (له مناهيو څخه).

تفسیر: ګناه خو دا ده چې له شرعي ممنوعاتو څخه پر هېز ونه کړئ، او هغه څوک چې له الله تعالی څخه ووېرېږي، او په تېره بیا د «حج» په وخت کې تقوی او پر هېز ګاري هم وکړي، نو بیا په دې خبره هیڅ نه ګناهګاريږي؛ چې په «منی» کې دوه ورځې هستوګنه وکړي، یا درې ورځې پکې واوسېږي، ځکه چې الله تعالی دا دواړه جایز فرمایلي دي، ولې افضل او بهتر خو په «منی» کې د درې ورځو قیام دی.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنكُمُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ

او (تل) وویرېږئ! له الله څخه، او پوه شئ چې بېشکه تاسې خاص الله ته ورټولېږئ (په قیامت کې د مکافاتو «جزا او سزا» لپاره).

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْجَهَنَّمَ

وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُ لَهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ الْبِهَادُ

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دي چې په تعجب کې آچوي تا خبره دده په (کارو د دې) ژوندون لږ کې، او شاهد کوي دې الله په هغه شي چې په زړه دده کې دي، حال دا چې دی ډېر سخت دی په جګړه او عداوت کې، او کله چې بېرته وګرځي (له تانه ای محمده!) نو ګرندی ګرځي په ځمکه (د مدینې) کې لپاره د دې چې فساد وکړي په ځمکه کې، او هلاکوي کښت (فصل) او ساکینان (ذي روح) (په سوځولو او وژلو سره) حال دا چې الله نه خوښوي فساد (او معصیت).

او کله چې وویل شي ده ته: چې وویرېږه له الله! نیسي دی غرور (عار او ننګ په کولو د) ګناه، بس کافی دی ده لره (عذاب د اور) د دوزخ او هر ورو (خامخا) بد بستر دی (دا اور د دوزخ).

تفسیر: دا حال د منافق دی، چې په ښکاره سره خوشامندي او تعلق کوي، او الله تعالیٰ ځانته شاهد ګرځوي، او وایي چې: زه «رښتین یم، او په زړه کې مې د اسلام محبت دی»، خو د جګړې، د اړې، غلا، لوټ او تالان ځنې هم خپل مخ نه اړوي، او که له هسې چارو یې څوک منع کړي؛ نه منع کېږي، بلکه ضد او مخالفت کوي، او په خپلو بدو چارو کې ترقي کوي.

وَمِنَ الثَّائِبِينَ مَن كَثُرُوا نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ سَاءُ وُفْوًا بِالْعِبَادِ ﴿٢٥﴾

او ځنې له خلقو څخه هغه څوک دي چې خرڅوي نفس خپل لپاره د طلب د رضا د الله (چې له خپله ځانه او ماله تېرېږي)، او الله ډېر مهربان دی پر بندګانو باندې (چې د ده په توفیق له ځانه او ماله تېرېږي).

تفسیر: وایي چې صهیب رومي (رضي الله عنه) غوښتل چې د هجرت په اراده د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم حضور ته حاضر شي، په لار کې د مشرکینو په لاس کښیوت (راګېر شو)، صهیب رضي الله تعالیٰ عنه هغوی ته وویل: «زه خپل کور او ټول مال تاسو ته په دې شرط درکوم، چې ما خوشې کړئ! چې مدینې ته لاړ شم، او له هجرت څخه مې مخه نه نیسئ!»، په دې باندې هغوی راضي شول، او صهیب رضي الله تعالیٰ عنه یې پرېښود چې د رسول صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شي، نو دا آیت د مخلصینو په تعریف کې نازل شوی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) ننوځئ! په اسلام کې (دهغه له ټولو شرایطو سره) ټول.

تفسیر: یعنې په ظاهر او باطن، او په عقیده او عمل کې یواځې د اسلام د احکامو متابعت وکړئ!، او نه چې په خپل سر او عقل، یا د بل چا په خوله کوم حکم ومني!، یا کوم کار وکړئ!، نو له دې ځنې «بدعت» قلعه او قمع او له بېخه ویستل مقصود دي، ځکه چې «بدعت» په حقیقت کې همدا شی دی، چې د بل چا کومه عقیده یا کوم عمل چې ښه او مستحسن وګانه (وګڼلې) شي، هغه له خپل لوري په دین کې داخل کړی شي، مثلاً لمونځ او روژه چې افضل د عبادتونو دي، که بې له شرعي حکم یې څوک له خپله ځان مقرر کړي بدعت دی، لکه د اختر په ورځ په عیدګاه کې په نفلونو باندې امر ورکول، یا د اخترونو په ورځو کې د روژې نیول.

وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾

او مه کوئ پیروي د قدمونو د شیطان! بېشکه دا (شیطان) تاسې لره دښمن دی ښکاره.

تفسیر: یعنې په خپلې وسوسې سره بې اصله شیان ستاسو په زړونو کې اچوي، او په دین کې بدعتونه شاملوي، او دین مو خرابوي، او تاسې هم هغه غوره کوئ.

فَإِنْ رَكَبْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾

بیا که وښویدئ تاسې وروسته له هغه چې راغلي دي تاسې ته ښکاره دلائل؛ نو وپوهېږئ چې بېشکه الله ډېر غالب دی (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَرَأَى اللَّهُ تَرْجِعَ الْأُمُورَ ﴿۱۳۱﴾

انتظار نه کوي دوی مگر دېته چې راشي دوی ته الله په سیورو کې له ورېځو څخه او (راشي دوی ته) پرېښتې (د عذاب) او خلاص شي کار (د اهلاک د دوی) او (خاص) الله ته بهر ته مگر څول کېږي ټول کارونه (په قیامت کې د مجازاتو لپاره).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د حق تعالی له دې صافو او ښکاره وو احکامو څنې مخالف کار کوي، او له خپل کاره تګه نه اوږي، او سمې صافې لارې ته نه راځي، نو دوی په پاک قرآن او رسول معظم صلی الله علیه وسلم باندې یقین او باور نه لري، اوس ګواکې دوی دې خبرې ته سترګې نیولي دي، چې خپله الله تعالی او د هغه پرېښتې پر دوی باندې راشي، او د جزا او سزا کومه واقعه چې په «قیامت» کې راتلونکې ده، هغه په همدان ورځ پای (آخر) ته ورسېږي، او فیصله شي، خو بالاخره د ټولو امورو حساب او کتاب، ثواب او عقاب، او د ورتګ ځای همغه رب الأرباب دی، او د ټولو مرجع او مآب همغه عزیز الوهاب دی، او ټول احکام د همغه الملک القادر له حضوره صادرېږي، او په دې کې هیڅ یوه د تردد خبره نشته.

سَلَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ كَمَا آتَيْتَهُمْ مِنْ آيَةٍ بَيِّنَةٍ ۖ

پوښتنه وکړه (ای محمده!) له بني اسرائيلو څخه: چې څومره ورکړي دي مونږ دوی ته له دلائلو څرګندو څخه؟.

تفسیر: له دې نه یې پخوا فرمایلي وو چې د حق تعالی د صاف حکم له ښکاره کېدلو څخه وروسته، له هغه څنې مخالفت، د عذاب موجب دی، اوس د هغه په تایید کې فرمایي چې: په خپله له بني اسرائيلو اولاده د یعقوب څنې پوښتنه وکړي، چې مونږ دوی ته څومره ښکاره آیات او صریح او واضح احکام رالېږلي دي؟ کله چې دوی له هغو څنې منحرف او چپ شول، نو څومونږ په عذابو اخته شول، او داسې نه دی چې مونږ پخوا له نافرمانۍ څخه هغوی په عذاب اخته کړي وو.

وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۱۳۱﴾

او هر څوک چې بدل کړي نعمت د الله (په ناشکری سره) وروسته له هغه چې راغلی وو دا (نعمت) ده ته، نو بېشکه الله؛ سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنې دا قاعده خو خامخا محققه ده، هر هغه څوک چې د پاک الله له احکامو او هداياتو څخه مخالفت کوي، یا یې آیات بدلوي، او د هغه د احساناتو او انعاماتو کفران کوي، نو بیا د هغه عذاب ډېر سخت دی، په داسې ډول چې په دنیا کې دې ووژل شي، یا دې کور او مال لوټ کړ شي، یا دې جزیه پرې کېښوده شي، چې تل خوار او ذلیل واوسېږي، په عقبې کې همېشه تل تر تله په دوزخ کې پاتې کېږي.

فائدة: له نعمت رسېدلو څخه دا مطلب دی چې په هغه باندې یې علم حاصل شي، یا یې له تکلفه یې په لاس ورشي.

رَبِّنَا لِلَّذِينَ كَفَرُوا حَيٰوةً الدُّنْيَا وَيَسْخَرُونَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا ۗ

ښايسته کړی شوی دی هغو کسانو لره چې کافران شوي دي دغه ژوند لږ خسيس، او مسخري کوي دوی پر هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (په سبب د فقر د دوی او غنی خپلې).

تفسیر: هر کله چې به د مشرکانو مشران پر «بلال رضي الله تعالى عنه» یا «عمار رضي الله تعالى عنه» یا «صهيب رضي الله تعالى عنه»، یا د مهاجرينو پر نورو فقراوو رضوان الله تعالى عليهم أجمعين باندې تېرېدل، یا به یې دوی لیدل، نو پر دوی باندې به یې تمسخر کاوه، او خندل به یې، او ویل به یې چې: «دغه ناپوهانو ته وگورئ! چې د آخرت په خیال د دنیا تکالیف، او مصائب پر ځانو باندې اخلي، او محمد صلی الله علیه وسلم ته وگورئ! چې ددغو فقیرانو په ملگرتوب غواړي چې د عربو پر مشرانو بری ومومي، نو ځکه دوی تل د غلبې په فکر کې لگیا، او د دنیا د اصلاح په چورت کې مشغولتیا لري».

وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان چې یې ساتلي دي (ځانونه له شرکه) د پاسه د دوی (یعنې کفارو) به وي په ورځې د قیامت کې، او الله روزي ورکوي هغه چا لره چې اراده وکړي بې له حسابه (ډېره پراخه).

تفسیر: الله تعالى د هغوی په ځواب کې ارشاد فرمایي: دوی نه پوهیږي چې همدا فقیران او غریبان به د قیامت په ورځ له دوی څنې اعلی او لوړ وي، او الله تعالى په دنیا او عقبی کې هغه چاته چې اراده وفرمایي بشماره رزق او روزي ورکوي.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۲۸﴾

وو ټول خلک (په ابتدا کې) ټولی یو په یوه حق دین (بیا څنې کافران او څنې مسلمانان پاتې شول) پس ولېږل الله انبیا زیري ورکوونکي (مؤمنانو ته په نعیم سره) او وپروونکي (کافرانو ته په جحیم سره)، او راوېې لېږه له دوی سره کتاب (بیانونوونکی ددین) په حقه سره، لپاره ددې چې حکم وکړي (الله یا نبی یا کتاب) په مینځ د خلکو کې په هغه کار کې چې اختلاف کړی دی دوی په هغه کې، او اختلاف نه دی کړی په هغه (حق یا کتاب یا اسلام) کې مگر هغو کسانو چې ورکړی شوی وو دوی لره کتاب، (اختلاف یې چې کړی وو) وروسته له هغه چې راغلي وو دوی ته دلیلونه ښکاره په سبب د کینې په مینځ د دوی کې، پس سمه صافه لاره وښووله الله هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی هغه شي ته چې جگړه کړې وه دوی په هغه کې (چې عبارت دی له حقه) په اذن (حکم) خپل سره، او الله هدایت کوي هغه چا ته چې اراده (یې د هدایت) وکړي طرف د لارې سمې ته.

تفسیر: د آدم علیه السلام له وخته راهیسې همدا یو حق دین پاتې دی، وروسته له هغه څخه تر یوې مودې پورې هغه دین پاتې وو، او بیا خلقو په هغه کې اختلاف وکړ، نو پاک الله د هغو د اختلافاتو د لرې کولو لپاره خپل انبیا ولېږل. فائدة: له دې آیت څنې دوه خبرې معلومېږي:

(۱) دا چې الله تعالى هغه رسولان او متعدد کتابونه چې رالېږلي یې دي، ددې لپاره نه دي چې د هرې فرقې لپاره بېله لاره وښيي، بلکه ټولو لره الله تعالى اصلاهماغه یوه لاره مقرره کړې ده، کله چې دوی له هغې سمې لارې څنې وښوئېدل، نو الله تعالى دوی ته بیا رسول صلی الله علیه وسلم او کتاب ورولېږل، چې

سم د هغو له احکامو سره تګ وکړي، کله چې وروسته له هغه هغوی بیا ګمراهان شول، بیا بل نبي عليه السلام او بل کتاب الله دوی ته ورواستول شو، چې دوی په یوه لاره باندې قائم پاتې شي، ددې خبرې مثال داسې دی چې روغتیا یوه ده، او ناروغي ګانې بېشمارې دي، کله چې یوه ناروغي پیدا شوه نو سم د هغه له علاجه سره یې یوه دوا او پرهیز وفرمایه، څه وخت چې بل کوم مرض پیدا شو نو له هغه سره یې بله دوا او پرهیز وټاکه (مقرر کړ)، اوس یې په آخر کې هسې یوه طریقه او قاعده وفرمایله، چې په هغې سره له ټولو ناروغيو نجات ممکن دی، او د ټولو په بدل کفایت کوي، او هغه د اسلام پاکه طریقه ده، چې د هغې لپاره آخر الزمان رسول صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم او دا عظیم الشان فرقان لېرلی شوی دی.

(۲) دا خبره معلومېږي چې د الله تعالی همدا سنت جاري دي، چې بدانو د رسولانو په خلاف په هر وخت او هره زمانه کې کار کاوه، او د هر آسماني کتاب په نسبت به یې اختلاف درلود (لرلو)، او د حق او حقایق په نسبت به یې تل جنګ او جګړې کولې، او په همدې کې به بوخت (مشغول) او لګیا وو، نو اوس نه بنایي چې د ایمان اهل د کافرانو له بد سلو کې او فساد څخه زړه تنګي او خفه شي.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْتَمُونَ
الْبِاسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَرُبُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ
الْأَإِنَّا نَصُرَ اللَّهُ قَرِيبٌ ﴿۳۶﴾

آیا ګمان کوئ تاسې (ای مؤمنانو!) چې ننه به وځئ تاسو جنت ته، حال دا چې راغلي به نه وي په تاسې باندې په مثل (د سختیو) د هغو کسانو چې تېر شوي دي پخوا له تاسې نه، چې رسيدلې وه دوی ته سختي (لکه فقر) او رنځ، او ګرځول شوي وو دوی (په سختیو سره) تر هغه پورې چې ويل به (هم) رسول او (هم) هغو کسانو چې ایمان یې راوړی وو سره له ده چې: کله به وي نصرت د الله؟ خبردار شی! واورئ! چې بېشکه نصرت د الله نږدې دی (مؤمنانو ته).

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۗ

پوښتنه کوي له تانه (ای محمده! مؤمنان) چې څه شی خرڅ کړي دوی (په لاره د الله کې؟).

تفسیر: په پخوانیو آیتو کې په کلي ډول دا مضمون په ډېر تاکید سره بیان شو چې کفر او نفاق پرېږدئ!، او په اسلام کې په پوره ډول سره نوځئ، او د پاک الله جل جلاله د حکم په مقابل کې بل د هیچا خبرې ته غوږ مه ږدئ!، او د الله تعالی په خوښی کې خپل ځان او مال جار (قربان) کړئ!، او هر راز شدت او تکلیف پر ځان باندې واخلي!، له دې ځای نه وروسته ددې کليې په نسبت د جزئیاتو تفصیل بیانېږي، چې د ځان او دمال او نورو معاملاتو په نسبت لکه نکاح، طلاق، او نورو پورې تعلق لري، چې ددې کليې تحقیق او تاکید په ښه ډول سره په زړه کې کښيني.

قُلْ مَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّهِ الدِّينَ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالسُّكَّانِ وَابْنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَا تَفْعَلُوا
مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده!) هر شی (لږ يا ډېر) چې صرفوئ (خرچ کوئ) تاسې له مالو څخه؛ نو (یې) صرف کړئ (لپاره د مور او پلار او (لپاره د) خپلوانو او (لپاره د) یتیمانو او مسکینانو (چې څه شی

نه لري) او (لپاره) مسافرانو، او هر هغه څه چې (يې) کوي تاسې له نېک کاره؛ نو بېشکه چې الله په هغه باندې (لکه په نورو اشياوو) ښه عالم دی.

تفسير: ځينې اصحاب چې مالداران وو، له رسول اکرم صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم ځنې يې پوښتنه وکړه چې: له مال ځنې مونږ څه صرف کړو؟ او په څه شي باندې يې ولگوو؟ نو ځکه داسې حکم وشو، چې لږ يا ډېر هر څه چې د الله تعالی لپاره صرفوي (خرچ کوي)، هغه د مور او پلار او اقاربو او يتيمانو، او محتاجانو او مسافرانو لپاره دي، يعنې که د ثواب د حصول لپاره يې ښندل او صرفول غواړي، نو هغومره مو چې زړه غواړي صرف يې کړي!، د هغه لپاره څه تعيين او تحديد نشته، هو! دا ضروري ده چې هغه په همغو واقعو باندې صرف کړ شي، چې مونږ يې درښيو!.

کُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ

فرض کړی شوی دی پر تاسې باندې جنګ کول (له کفارو سره).

تفسير: يعنې د دين له دښمنانو سره جنګېدل فرض کړی شوي دي.

فائده: تر هغه وخت پورې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم په مکې شريفې کې اوسېده، په جنګ سره مجاز نه وو، کله چې يې مدينې منورې ته هجرت و فرمايه، نو دوی ته د مقاتلې اجازه وشوه، مگر يواځې د هغو کفارو په مقابل کې چې له مسلمانانو سره جنګېږي، وروسته تر دې له ټولو کفارو سره د مقاتلې اجازه وشوه، او «جهاد» فرض شو، او که د دين دښمنان پر مسلمانانو برید او تعرض وکړي، نو پر مسلمانانو باندې «جهاد» فرض عين گرځي، که نه فرض کفایي دی، ولې په دې شرط سره چې د «جهاد» هغه ټول شرطونه وموندلی شي، چې په فقهيه وو کتابونو کې راغلي دي، هو! هغه خلق چې له هغو سره مسلمانان مصالحه وکړي، يا له دوی سره معاهده ولري، يا کفار د مسلمانانو تر حفاظت او امن لاندې راشي؛ نو له هسې کفارو سره جنګېدل، يا د دوی په مقابل کې د دوی له مخالفينو سره مرستې (مدد) کول؛ مسلمانانو ته هيڅکله روانه دي.

وَهُوَ كَرَاهٍ لَكُمْ

حال دا چې دغه (جنګ) بد ښکاري تاسې ته.

تفسير: د بد ښکاره کېدلو مطلب دا دی چې: پر نفس باندې سخت او دروند معلومېږي، دا نه چې درد او د انکار وړ په نظر راځي، او له حکمت او مصلحت څخه مخالف وړښکاري، او د تنفر او خفگان موجب وي، نو په دومره خبره باندې پر هېچا باندې هېڅ الزام نشته، ځکه چې انسانان بالطبع له ژوندانه سره ډېر عشق او مينه لري، او بل هېڅ شی له ژوندانه سره نه برابروي، نو ځکه جنګ او مقاتله انسانانو ته فطرتاً دروند او سخت کار ښکاري.

وَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَىٰ أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾

او ښايي چې بد گڼئ تاسې يو شی حال دا چې هغه ډېر بهتر وي تاسې لره، او ښايي چې ښه وگڼئ تاسې يو شی، حال دا چې هغه به ډېر بد وي، تاسې ته، او الله عالم دی (په خیر ستاسې) او تاسې نه پوهېږئ (په خیر خپل).

تفسير: يعنې دا خبره ضروري نه ده، چې هر هغه شی چې تاسې يې خپل ځان ته نافع يا مضر وگڼئ، هغه په رښتيا سره هم ستاسې په حق کې همغسې وي، بلکه کيدای شي، چې تاسې يو شی د خپل ځان لپاره بد وگڼئ، او هغه په واقع کې

مفید وي، یا کوم شی تاسې ښه وگڼئ، او هغه په حقیقت کې مضر وي، دا چې تاسې وایئ: «په جهاد کې د ځان، او مال د ټولو شیانو نقصان دی، او د (جهاد) په پرېښودلو او ترک کې د ټولو حفاظت دی»؛ خوشې یو چټي او فضول خیال دی، تاسې نه پوهېږئ چې په جهاد کې د دنیا او آخرت لوی لوی منافع شته، او د جهاد په ترک کې ډېر ډېر نقصانات دي، ستاسې په گټه او تاوان، نفعه او نقصان باندې یواځې الله (تعالی جلت کلمته) ډېر ښه پوهېږي، او تاسې نه پرې پوهېږئ، نو ځکه هر هغه حکم چې الله تعالی یې پر تاسې کوي، هغه خامخا حق دی، او تاسو یې د زړه له کومې ومنئ، او په هسې چټي (بېکاره) خیالاتو پسې مه گرځئ!.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ

پوښتنه کوي خلق له تانه (ای محمده!) له میاشتي حرامې څخه له جنګ کولو په دې کې (چې روا دی که ناروا؟).

تفسیر: فخر عالم صلی الله علیه وآله و صحبه وسلم د مسلمانانو یو ټولی د کفارو د مقابلې لپاره ولېږه، دوی کفار ووژل، او مالونه یې په غنیمت سره راوړل، مسلمانان ښه پوهېدل چې هغه د «جهاد» وخت د جمادى الآخري وروستی عشره، او د رجب المرجب اوله شپه ده، کافرانو ددې په نسبت په طعنې ویلو باندې پیل (شروع) وکړ: چې محمد صلی الله علیه وسلم حرامه میاشته حلاله کړه، او خپلو امتیانو ته یې حکم ورکړی دی چې په اشهر الحرم کې دې هم له خلکو سره جگړې وکړي، او د دوی مالونه دې په ولجه (غنیمت) او لوټ یوسي، په دې ملحوظ مسلمانان د رسول اکرم صلی الله علیه وآله و صحبه وسلم په حضور کې حاضر او پوښتنه یې وکړه چې: «اوس څه حکم دی؟ له مونږ ځنې خو اشتباها دا کار صادر شوی دی؟» په دې تقریب دا آیت نازل شو.

قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ

ووايه (ای محمده! دغو سائینو ته) چې جنګ کول په دې (اشهر الحرم) کې (عمدا) لویه گناه ده.

تفسیر: یعنې په حرامه میاشته کې جنګېدل، خو بېشکه د گناه خبره ده، ولې لویو أصحابو رضي الله عنهم سم له خپلو پوهنو سره په جمادى الثاني کې «جهاد» کړی وو، او په حرام میاشته کې یې چې رجب المرجب دی؛ نه وو کړی، نو د دې له امله (وجهې) د عفوې مستحق دي، او په دوی باندې هیڅ یو الزام نه اوږي، نو په هغوی داسې الزام لگول یې انصافي ده.

وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ

او منع کول له لارې (دین) د الله څخه، او کافر کېدل په الله، او (منع کول له) مسجد حرام نه، او ایستل د اهل د مسجد حرام له ده څخه (گناه) ډېره لویه ده، په نزد د الله (له قتاله په اشهر الحرم کې).

تفسیر: یعنې د اسلام څخه د مسلمانانو ممانعت، او پخپله د اسلامي دیانت څخه بغاوت، او د بیت الله شریف د زیارت څخه د خلکو مخ نیول، او د مکې معظمې اوسیدونکي د باندې شړل؛ دا خبرې د اشهر الحرم له مقاتلې څخه هم لویې گناوې دي، او حال دا چې کفار پرله پسې هسې کارونه کوي، لنډه یې دا چې «په حرامه میاشته کې یې سببه او نا حقه جنګېدل خو بېشکه لویه گناه ده، مگر هغه خلق چې په حرم شریف کې کفر خپروي (خوروي)، او لوی لوی فسادونه په کې کوي، او په اشهر الحرم کې هم د مسلمانانو د (آزارولو) څخه لاس نه اخلي، نو له هسې کفارو سره د جنګېدلو

ممانعت نشته، برسېره په دې کله چې پخپله مشرکان په داسې بدو أمورو کې لگیا دي، نو په داسې یوه وړو کې ګناه باندې، چې هغه هم د لا علمی له امله واقع شوې ده، پر مسلمانانو باندې دداسې ظالمانو او متجاوزو (حد نه تېرېدونکو) کافرانو له لوري طعني وهل؛ د شرم او تعجب خبره ده».

وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ

او فتنه (له دین څخه د خلعو ایستل) ډېره لویه (ګناه) ده له جنګ څخه.

تفسیر: یعنې په دین کې فتنه او فساد اچول چې خلق له دین څخه وګرځي، له هغه قتل نه چې له مسلمانانو څخه سهواً په حرامه میاشت کې واقع شوی دی؛ په څو درجو بد دی.

مشرکانو داسې عادت درلود، چې د اسلامي دین په خبرو کې یې راز راز شهبې او خدشې پیدا کولې، څو نور خلک په شهبو کې ولوېږي، او د اسلام دین ونه مني، لکه چې په همدې پېښه کې چې د ځینو مسلمانانو له لوري سهواً په أشهر الحرم کې واقع شوې وه، مشرکانو ډېرې خبرې وکړې، او له دې ویناوو څخې د هغوی مقصد دا وو چې نور خلک د اسلام له قبلولو څخې متفر کړي، نو یې لڼده داسې شوه: «په هغه قتل باندې چې د مسلمانانو له لاسه صادر شو؛ مشرکان پیغورونه ورکوي، چې خلق د حق دین له لارې واړوي، حال دا چې دا د دوی فتنه، او له حق دین څخې لغځول (بنيول) له قتل څخه په څو درجو مذموم او شنیع دی».

وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا

او همېشه به وي دوی (یعنې کافران) چې جنګ به کوي دوی له تاسې سره تر هغه پورې چې بېرته وګرځوي دوی تاسې له دینه ستاسې که یې لاس ورسېږي (او موقع ومومي).

تفسیر: یعنې تر څو چې تاسې په حق دین باندې قائم اوسېږئ، دا مشرکان په هېڅ یوه حالت او په هېڅ یوه موقع کې، ستاسې له مقاتلې او مخالفت څخه لاس نه اخلي، اگر که د مکې معظمې په حرم شریف او أشهر الحرم کې هم وي، لکه چې د حدیبیې په عمره کې یې همداسې وکړل، چې کافرانو نه د مکې شریفې حرمت وساته، او نه یې د حرامو میاشتې څه لحاظ وکړ، او بې سببه یې یواځې د بغض او عناد له امله قتل او جدال ته ملاوې وټرلې، او مسلمانان یې مکې شریفې ته له ورتګ څخه ستانه کړل، او پرې یې نه بنودل چې عمره ادا کړي، بیا نو دداسې معاندینو طعني او بد ویلو ته نه ښايي چې څه اهمیت ورکړ شي، او نه ښايي چې له هغوی سره په أشهر الحرم کې له مقاتلې کولو څخه ډډه (څنګ) وشي.

وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرًا فَلْيُكْفَرْ بِهِ فَمَا لَكُمْ حَيْطَتُ أَعْمَالِهِمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

او هر څوک چې ګرځي له تاسې نه له دینه خپل، پس مړ شي حال دا چې دی کافر وي، نو دغه کسان ضایع شوي دي (تېر) عملونه د دوی په دنیا او آخرت کې، او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي هم دوی به په دې (اور) کې همېشه وي.

تفسیر: یعنې له اسلامي دین څخه غاړه غړول او په کفر باندې تر آخره پورې ټینګ پاتې کېدل داسې یوه سخته بلا ده، چې د ګرد عمر نیکی له منځه وړي، په دنیا کې د هغوی مال او ځان محفوظ نه پاتې کېږي، نکاح یې فسخ کېږي، له میراث څخې یې برخې پاتې کېږي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۶۰﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او هغه کسان چې هجرت یې کړی دی، او جهاد یې کړی دی په لاره (دین) د پاک الله کې، دغه کسان امید لري دوی د رحمت (مهرباني) د الله او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) پوره رحم کوونکی دی.

تفسیر: له لومړني آيت څخه پورتنیو اصحابانو ته دا خبره معلومه شوه چې پر مونږ باندې په دې باره کې هېڅ مؤاخذه نشته، مگر په دې تردد کې پاتې وو چې: آیا مونږ ته د هغه «جهاد» چې مونږ کړی دی ثواب رارسیري که نه؟ نو دا آیت نازل شو، هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او هجرت یې کړی دی، او د الله تعالی لپاره یې د کوم شخصي غرض څخه یې د هغه له دښمنانو سره «جهاد» کړی دی، نو دوی بېشکه د الله تعالی د رحمت امیدوار، او د هغه مستحق دي، او پاک الله د خپلو بندګانو خطاوې بخښي، او پر دوی باندې رحم کوونکی دی، نو الله تعالی به هسې مطیعان او حکم منونکي بندګان نه محرومي.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) (له حکمه د څښلو) د شرابو، او (له کولو) د قمار نه.

تفسیر: د شرابو او قمارو (جواري) په نسبت څو آیتونه نازل شوي دي، او په هر یوه کې د هغو خرابي راښکاره شوي ده، آخري یې د (المائدة) په (۹۰) آیت (۱۲) رکوع کې په ښکاره ډول سره ممانعت وکړ شو، نو ټول هغه شيان چې نشه راوړونکي دي له یوه مخه حرام دي، او هغه شرطونه چې په کوم شي باندې تړل کېږي، او ګڼل او بایلل په کې وي؛ حرام دي، او یوه طرفه شرط تړل حرام نه دي.

قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا لَأَكْبَرُ مِنْ نَّفْعِهِمَا

ووايه (ای محمده! دوی ته) په دې دواړو کې ګناه لويه ده، او ګټې دي لپاره د خلقو، او ګناه د دې دواړو ډېره لويه ده له ګټې دې دواړو نه.

تفسیر: د شرابو له څښلو څخه هغه عقل چې انسان له ټولو بدو امورو څخه ځان پرې ژغوري (ساتي)، زائل کېږي، او سړی د «مأمور به» پرېښولو او د ممنوع عنه کولو ته باعث کېږي، چې جنګ، قتل، او نورې خرابي ترې پيدا کېږي، او راز راز هسې روحاني او جسماني ناروغی ورځني ځيږي، چې ډېر ځلې د هلاکت موجب ګرځي، او په قمار کې د حرام مال خوړل، غلا کول، او د مال او عيال تضييع او يو له بل سره دښمني مينځ ته راځي، او راز راز ظاهري او باطني مفسد ترې پيدا کېږي، هو! په دوی کې څه سرسري ګټې هم شته، مثلاً د شرابو له څښلو څخه مؤقتا خوندي، لذت، خوښي او سرور ورحاصليږي، او له قمار وهلو ځنې بې له مشقته ویريا مال او شته په لاس ورځي.

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ

او پوښتنه کوي دوی (ای محمده!) له تا ځنې چې څومره خرڅ کړي دوی (په لاره د الله کې؟) ووايه (ای محمده! دوی ته: صرف کړی هغه چې وي) زیات (ستاسې له خرڅ نه).

تفسیر: ځمونږ له رسول اکرم صلی الله علیه وسلم څخه خلقو داسې پوښتنې کړې وې چې: «د الله تعالی لپاره څومره مال صرف کړ شي؟» حکم وشو چې: «هغه مال د پاک الله په لاره کې صرف کړئ! چې ستاسې له ضروري مصارفو څخه زیات وي»، ځکه څنگه چې د آخرت فکر یو ضروري او حتمي کار دی، د دنیا فکر هم یو ضروري کار دی.

هو! که تاسې خپل ټول مال په یوه لاره کې صرفوئ، نو خپل ضروریات به څرنگه پوره کړی شي؟ او هغه حقوق چې په تاسې باندې لازم دي، هغه به څنگه ادا شي؟ او په دې تقدیر: الله تعالی خبر دی چې د دنیوي او اخروي په څه راز راز خرابیو کې به اخته کېږئ.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٠﴾ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

همداسې (مخکنې بیان په شان) بیانوي الله تاسې ته احکام لپاره د دې چې تاسې فکر وکړئ د (الله تعالی په دلائلو او احکامو کې) په (کارونو د) دنیا او آخرت کې.

تفسیر: یعنې فاني دنیا خو د حوائجو ځای دی، او باقی عقبی خو د ثوابونو ځای دی، نو ځکه په ډېر فکر او اندېښنه سره ښایي چې په هر امر کې سم د هغه له حال سره مال صرف کړ شي! او اخروي او دنیوي مصالح دې دواړه په نظر کې ونیول شي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْيَتَامَىٰ

او پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده! له معاملاتو د) یتیمانو؛

تفسیر: ځینو خلقو به د یتیمانو په مالو کې احتیاط نه کاوه نو د هغه په نسبت داسې حکم صادر شو ﴿وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتَامَىٰ إِلَّا بِالْأَيْتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ او ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا﴾ الایه - دلته هغه کسان چې د یتیمانو پالنه یې کوله ووېر بدل او د هغوی ډوډی او نور لگښت (خرچه) یې له خپله ځانه بیخي جلا کړه، ځکه چې د یتیمانو مالونه د شرکت په حالت کې خوړل کېدل، دلته داسې یوه سختې پېښه شوه چې کوم شی به یتیم لپاره تیارېده د هغه پاتې برخه به غوڅارېده، او په دارنگه احتیاط کې د یتیمانو نقصان کېده، نو ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې دا خبره عرض شوه؛ نو ددې په نسبت دا آیت نازل شو:

قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ عَاظُوهُمْ فَأَخْوَانُهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ

ووايه (ای محمده! دوی ته چې سمول (برابرو) او ساتل (او) اصلاح د مال د دوی بهتر دي (له) بېزارۍ نه)، او که یو ځای کړئ (خرخ د) دوی (له ځانه سره نو) دوی وروڼه ستاسې دي، او الله ته معلوم دی ضایع کوونکی د (مال له) اصلاح کوونکي نه.

تفسیر: یعنې مقصود خو یواځې هم دا خبره ده؛ چې د یتیم د مال اصلاح، اداره، او ساتنه دې په ښه ډول سره وکړی شي!، نو هر وخت چې په جداوالي کې د یتیم گټه وي، هغه دې اختیار او غوره کړی شي! او چېرې چې په شرکت کې د یتیم خیر او ښېگڼه (فائده) ولیده شي، نو د هغه خرخ هم د خپل ځان له خرخ سره گډه کړی شي!، په دې کې هیڅ یوه مضائقه او خبره نشته چې کله تاسې د هغوی له خوړو څخه وخورئ!، او کله په دوی باندې له خپلو خوړو څخې وخورئ!، ځکه چې هغه یتیمان خو ستاسې دیني یا نسبي وروڼه او خویندې دي، او د وروڼو گډون په خوړلو کې څه بده خبره نه ده، هو! دا یوه ضروري خبره ده چې د یتیمانو د اصلاح او گټو رعایت دې په پوره ډول سره وکړی شي!، او پاک الله ښه عالم دی چې په دې شرکت کې د چا مقصود خیانت او د یتیم د مال فساد دی؟ او د چا منظور د یتیمانو اصلاح او دوی ته نفع رسول دي؟

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَاعْتَمَدْتُمْ

او که اراده کړي وای الله (دمشقت ستاسې) نو خامخا به یې مشقت راوستلی وو په تاسې باندې. تفسیر: مشقت راوستل یعنې په خورپلو او څښلو کې به یې د یتیمانو مشارکت د اصلاح په توګه (طور) هم مباح نه ګرځاوه، یا دا که بې علمه او بې قصده به په کې کوم کموالی یا ډېر والی پېښېده؛ په هغه کې به یې هم مؤاخذه کوله.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۳﴾

بېشکه چې الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ کې قوي) ښه تدبیر والا دی (چې هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي).

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّىٰ تُؤْمِنَ ۖ وَلَا مِمَّنْ ؕ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا ۖ وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ ۖ وَلَوْ أَعْجَبَكُمْ ۗ

او په نکاح مه آخلئ! مشرکې ښځې تر هغه پورې چې ایمان راوړي دوی، او خامخا وینځه مؤمنه بهتره ده له مشرکې اصیلې څخه، اګر که ښه درښکاره شي تاسې ته هغه (کافره)، او په نکاح مه ورکوي (مسلمانانې ښځې) کافرانو ته تر هغه پورې چې ایمان راوړي دوی، او خامخا مریي مؤمن بهتر دی له کافر سړي نه، اګر که ښه درښکاره شي تاسې ته (هغه کافر).

تفسیر: لومړی د مسلمان نارینه له کافرې ښځې سره او د کافر له مسلمې سره د نکاح اجازه وه، په دې آیت سره هغه امر منسوخ شو، که نارینه یا ښځه مشرک وي، نو د هغې نکاح له مسلمان سره روا جائز نه ده، یا که وروسته له نکاح څخه یو له زوجینو څخې مشرک شي؛ نو پخوانی نکاح ماتېږي.

او مشرک دېته وايي چې: یا خو د الله جل جلاله سره د هغه په ذات یا په صفاتو کې بل څوک مشابه او یو شان وګڼي، او یا هم د الله تعالی سره د بندګۍ او عبادت په یو ډول او نوع کې بل څوک شریکوال او برخمن وګڼي، لکه په سجده، سرتیټولو، په غیاب کې چیغه وهل، نذر او منښته منلو، او هر نوع ما فوق الأسباب حاجت غوښتلو او رابلنه کې.

فائدة: د اهل کتابو ښځو سره د مسلمان نارینه نکاح روا ده، ځکه دا د نورو آیتونو څخه ثابت ده.

أُولَٰئِكَ يَدْعُونَ إِلَى التَّارِكَةِ ۖ وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى الجَنَّةِ ۖ وَالْمَغْفِرَةِ ۖ بِأَذْنِهِ ۖ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۲۴﴾

دغه (کافر) کسان بولي (خلق په بد عمل سره) په لوري د اور (د دوزخ)، او الله بولي (خلق) په لوري د جنت او مغفرت په اذن (حکم او ارادې) خپلې سره، او بیانوي احکام خپل خلقو ته لپاره د دې چې دوی نصیحت ومني (پند واخلي).

تفسیر: یعنې له مشرکینو نارینه وو او مشرکانو ښځو سره اختلاط او دهغوی أقوالو ته غوږ نیول، او دهغوی أفعالو ته کتل له هغوی سره نفرت کموي، او دهغوی سره د مینې او محبت سبب ګرځي، او د دې کار انجام دوزخ دې، نو ځکه له مشرکانو سره نکاح بیخي حرامه او له هغې څخه اجتناب لازم کار دي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذَىٰ لَا فَاعِلٌ لِّلنِّسَاءِ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَظْهَرَنَّ

او پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) له (احکامو د) حیض څخه، ووايه (ای محمده! دوی ته) دا یوه پليتي ده، نو په څنگ (جدا) شی (له جماع د) بنځو (خپلو) په وخت د حیض کې، او مه نژدې کېږئ! (په جماع سره) دوی ته تر هغه پورې چې (بڼې) پاکې شي.

تفسیر: «حیض» هغو وینو ته وايي چې له بنځو څخې د هغو له عادت سره سم بهیږي، په دې حالت کې مجامعت، لمونځ، روژه، طواف، د قرآن تلاوت، مسجد ته ننوتل ټول ناروا دي، خو هغه وینه چې بې له عادت څخه لیدل کېږي، هغه ناروغي ده، نو په دې ناروغي کې چې د فقهاوو په اصطلاح «استحاضه» وايي؛ دغه پاس ټول ممنوعه شيان راو دی، او د هغې وینې حال هسې دی لکه چې له کوم زخم یا پوزې یا رڼګ و هلو څخې وینه بهیږي.

یهودانو او مجوسیانو د «حیض» په وخت کې له بنځو سره ډوډۍ خوړل، او په یوه کور کې هستوګنه کول، او نور شيان هم ناجایز ګڼل، مګر نصرانیانو حتی د حائضاتو له مجامعت څخې هم ځانونه نه ژغورل (ساتل)، مسلمانانو په دې مورد کې له رسول اکرم صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخه پوښتنه وکړه، نو دا آیت نازل شو، پیغمبر صلی الله علیه وسلم په ښکاره ډول سره فرمایلي دي چې: د «حیض» په حالت کې مجامعت حرام دی، لیکن له دوی سره خوړل، څښل، هستوګنه، ناسته ولاړه ټول روا دي، او د یهودانو افراط او د نصرانیانو تفریط دواړه مردود شول.

وَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ

نو هر کله چې بڼې پاکې شوې دوی؛ نو راځئ دوی ته (په جماع سره) له هغه ځایه چې حکم کړی دی تاسې ته الله.

تفسیر: له هغه ځای څخه چې د مجامعت اجازه په کې ورکړې شوې ده، یعنې د مخ له خوا چې له هغه ځایه کوچنيان (بچي) زیږي، او بل ځای ته راتګ (یعنې لواطت) حرام دی.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٠﴾

بېشکه چې الله خوښوي بیا بیا توبه ایستونکي (له ګناهونو څخه) او خوښوي ځان ساتونکي (له پليتيو څخه).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې توبه کوي له هغې ګناه څخې چې له دوی څخې اتفاقاً صادره شوي وي؛ مثلاً د «حیض» په حالت کې د «وطي» مرتکب شوي وي، او هغه کسان چې له ناپاکی یعنې له ګناهونو او د «حیض» په حالت کې: له «وطي» او د نجسې موقعې له «وطي» څخې ځان ژغوري (بچ کوي).

نِسَاءٌ لَّكُمْ حَرَّتْ لَكُمْ فَأَنُوا حَرَّتْ لَكُمْ أَنْ تَنْتَهُنَّ

ښځې ستاسې ځای د کرلو (د نسل) ستاسې دي، نو راځئ ځای د کرلو خپلو ته (چې قبیل دی) په هرې طریقې سره چې خوښه وشي ستاسې.

تفسیر: یهودانو د شا له لوري په روا ځای کې له بنځو سره مجامعت کول ممنوع ګڼل، او ویل به یې: «که څوک داسې مجامعت وکړي؛ هغه کوچنی (بچی) چې له هسې مجامعت څخې پیدا کېږي احوال (کوږ سترګی) (چپي) به وي»، کله چې ځمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم څخې په دې مورد کې پوښتنه وشوه، نو دا آیت نازل شو، «یعنې ستاسې ښځې تاسو لره لکه ستاسو کښت (فصل) داسې دي، چې په دوی کې نطفه د تخم په شان او اولاد

د پیداوار غوندې دي، یعنې له هغه ځنې مقصد د نسل پاتې کېدل، او اولاد زېږېدل دي، نو تاسې واک (اختیار) لرئ چې: له خپلو بنځو سره د مخ له خوا، ناسته، یا ملاسته، یا ولاړه، یا په اړخ، یا د شا له لوري، د مخ په خوا په هر ډول مو چې زړه غواړي مجامعت وکړئ!، مگر دا خبره ضروري ده، چې تخم شیندل دې په هماغه خاصه موقع کې وي، چې له هغه څخه مولود موجودېږي، یعنې مجامعت دې هر ورو (خامخا) په فرج کې وشي!، او له لواطت څنې دی خامخا ځان وژغوري! (وساتي)، ځکه چې هغه ځای د مرداری او نجاست دی، د یهودانو دا خیال غلط دی چې؛ له هسې مجامعت څنې احوال «چپی» مولود موجودېږي».

وَقَدْ مَوَّالِ أَنْفُسِكُمْ

او په مخ کې ولېږئ تاسې! د پاره د ځانو خپلو (نیک عمل)!

تفسیر: یعنې صالحه اعمال تل د ځان لپاره کوئ! یا دا چې له «وطني» څنې مو بڼایي صالح اولاد مطلوب وي، او یواځې نفساني حظ مو مقصود نه وي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلْكُوهٗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰۰﴾ وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِأَيْمَانِكُمْ أَنْ تَبَرُّوا وَتَتَّقُوا وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ ط

او وپېږئ! له الله څخه او وپوهېږئ! چې بېشکه تاسې ملاقات کوونکي یئ له الله سره، او زیری وړکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (دجنت). او مه ګرځوئ! (نوم د) الله نښانه لپاره د قسمونو خپلو پر دې چې (نه) به نیکي کوئ، او (نه) به پرهېزګاري کوئ او (نه) به روغه کوئ په مینځ د خلقو کې.

تفسیر: یعنې د کوم ښه کار په نه کولو باندې په الله تعالی قسم یادوئ، مثلاً له خپلې مور او پلار سره به خبرې نه کوم، یا فقیرانو ته به خیر خیرات نه ورکوم، یا له هیچا سره به مصالحت یعنې روغه نه کوم، یعنې په هسې قسمو کې چې د پاک الله نوم د خرابو کارو وسیله ګرځوئ، نو وروسته له دې هسې قسمونه مه خورئ! که څوک بیا داسې قسمونه یادوي، نو د هغه ماتول، او «کفاره» یې ورکول پرې واجیږي.

وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۰۱﴾

او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو اعمالو) دی.

تفسیر: یعنې هر څوک چې قسم یادوي الله تعالی یې اورې، که څوک د پاک الله د جلال او عظمت له وېرې له قسم خوړلو څخه ځان ساتي، نو (سمیع علیم الله) د هغه په نیت ښه عالم او ښه خبردار دی، ستاسې هیڅ یوه پټه او ښکاره خبره له الله تعالی څخه پټه نه ده، نو ځکه د زړه په نیت او د ژبې په خبرو او نورو کارونو کې ډېر زیات احتیاط په کار دی.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نیسي الله تاسو لره په لغوه او بیهوده قسمونو ستاسو باندې.

تفسیر: لغو او چټي (بېکاره) قسم هغه دی: چې له خولې څنې سم له عادتو یا عرفه سره چټي پټي ووځي، او د زړه له کومي او په عمدې او ارادې ډول سره نه وي، له هسې قسم یادولو څنې نه په چا باندې «کفاره» اوږي، او نه پرې ګناهګارېږي، هو! که څوک په قصد او ارادې سره د قسم الفاظ لکه «والله» «تالله» ووايي، او له دې قسم څنې یې یواځې تاکید مقصود وي، او قسم خوړل یې په زړه نه وي، نو پرې «کفاره» اوږي، د «کفارې» بیان وروسته راځي.

وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبْتُمْ قُلُوبَكُمْ

او لېکن نيسي (الله) تاسې په هغه (قسم) چې قصد کړی وي (د هغه) زړونو ستاسې (پس له حنثه).

تفسیر: يعنې هغه قسم چې عمدي او په قصد سره وي، او په هغه کې زړه او ژبه سره بيخي يوشی وي؛ نو دهسې قسم په ماتولو باندي هر ورو (خامخا) «کفار» او پري.

وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ

او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دی ښه تحمل کوونکی دی (په تاخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: «غفور» يعنې مغفرت کوونکی دی، چې په لغو او چټي (بېکاره) قسمو باندي مؤاخذه نه کوي، او «حليم» دی چې په مؤاخذه کې تلوار نه کوي، ښايي چې بنده توبه وکړي.

لَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصًا أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ فَإِنْ أَفَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

دی هغو کسانو لره چې قسمونه کوي له (جماع د) ښځو خپلو نه (مطلقا يا تر څلورو مياشتو پورې) انتظار د څلورو مياشتو، نو که بيا رجوع وکړه دوی (او سره يو ځای شول) پس بېشکه چې الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) پوره رحم کوونکی دی. او که قصد وکړ دوی د طلاق (او رجوع يې ونه کړه) پس بېشکه چې الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: ایلاء قسم او سوگند خوړولو ته وايي، که څوک قسم وخورې چې خپلې ښځې ته به تر ټاکلې مودې نه نژدې کېږم، نو دا موده که له څلورو مياشتو کمه وه، نو ورته روا ده چې ددغې مودې تر پایه انتظار وکړي، او بيا وروسته ورسره جماع وکړي، په دغه موده کې ښځه حق نه لري چې د رجوع مطالبه ورڅخه وکړي، لکه چې دا صورت د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه بخاري شريف او صحيح مسلم کې ثابت دي.

او که دغه موده تر څلورو مياشتو زياته وه، نو د څلورو مياشتو په پوره کېدو سره ښځې ته روا ده، چې له سړي څخه وغواړي چې يا ورته طلاق ورکړي، او يا ورته رجوع وکړي، نو د جمهورو مذهب دا دی چې تش د څلورو مياشتو په تېرېدو سره طلاق نه واقع کېږي، او بعضو علما وايي چې په بائن طلاق سره طلاقېږي.

وَالْمُطَلَّاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

او طلاقې کړې شوې ښځې دې انتظار کوي په ځانو خپلو (له نکاح نه تر) درېو حیضو (کاملو) پورې، او نه دي روا دوی لره چې پټوي به دوی هغه شی چې پیدا کړی دی الله په ارحامو د دوی کې (له ولده يا حیضه) که وي دوی چې ایمان لرونکي وي په الله او په ورځې آخرې (چې قیامت دی).

تفسیر: کله چې نارینه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي، نو هغه ښځه له بل چا سره تر هغه پورې خپله نکاح نشي ترلې، خو چې درې «حیضه» یې پوره نشي، دا د دې لپاره که چېرې حامله وي، حمل به یې ښکاره شي، او د یوه اولاد، به د بل چا نه شي، نو ځکه پر ښځې باندې فرض دي چې هر هغه شی چې د هغې په گڼه کې وي؛ هغه ښکاره کړي، حمل وي، او که حیض وي، او دې مودې ته په شرع کې «عدت» وايي.

فائده: دلته له مطلقاتو څخې خاص هغه ښځې مراد دي، چې هغوی ته له نکاح څخه وروسته د صحبت (مجامعت) یا «شرعي خلوت» نوبت ورسېدلی وي، او دې ښځو ته «حیض» هم ورځي، پر هغې ښځې باندې چې ورسره مجامعت یا «صحیحه خلوت» نه وي شوی، وروسته له طلاقه یې «عدت» نشته، او هغه ښځه چې یې نه حائضه کېږي، مثلاً وږه یا داسې بوډی او زړه وي چې له وینې پاکه وي، یا حامله وي، نو په دوه ورواندنیو (اولنو) صورتونو کې؛ د دوی د عدت موده درې میاشتې ده، او د اولاد لرونکې (حاملې) عدت، د هغې د اولاد زېږول (د حمل وضعه) ده، هغه ښځه چې خپلواکه (آزاده) نه وي، بلکه وینځه وي، که حائضه کېږي؛ نو د هغې د عدت موده دوه حیضه دي، که نه حائضه کېږي، نو د صغارت او کبارت په صورت کې د هغې عدت یوه نیمه میاشته ده، او په هغه صورت کې چې حامله وي، نو د اولاد زېږول (د حمل وضعه) ده، دا تفصیلات له نورو آیتونو او احادیثو څخه ثابت شوي دي.

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا

او میړونه (خاوندان) د دوی ښه لائق (حقدار) دي په بیا کولو د ددې ښځو په دې موده کې که اراده لري دوی د جوړښت (په خپلو منځو کې).

تفسیر: یعنې که نارینه د عدت په موده کې وغواړي چې هغه ښځه بېرته ځان ته وگرځوي؛ کولی شي، که څه هم د هغې ښځې خوښه نه وي، خو ښایي چې په دې گڼولو کې مقصود ښه سلوک او اصلاح وي، او ښځه ونه رېږوي، او وې نه وېروي، او په دې یې نه مجبوره وي چې خپل «مهر» ورپرېږدي، چې دا ټول ظلم او تېری دی، که داسې کوي گناهگارېږي، که څه هم رجعت یې صحیح دی.

وَأَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ

او شته دي ښځو لره (حقوق په میړونو (خاوندانو) باندې) په شان د هغو (حقوقو) چې په دوی دي (د خاوندانو) په معروف (ښه وجه) سره، او شته نارینه وو لره په دې ښځو باندې بهتروالی (فضیلت).

تفسیر: یعنې دا امر خو حق دی، همغسې چې د نارینه وو حقوق پر ښځو باندې دي، همغه شانې د ښځو حقوق په نارینه وو باندې هم دي، چې سم له اصولو سره د هغو حقوقو په ځای راوړل؛ پر دواړو باندې ضروري دي، نو اوس نارینه لره ښایي چې له خپلې ښځې سره په هیڅ ډول (طریقه) بده گذاره او خراب سلوک ونه کړي، بلکه د ښځې هر راز حق تلفي ممنوعه ده، مگر دا یو فضیلت او فوقیت نارینه پر ښځو باندې لري، چې د رجعت واک او اختیار خامخا نارینه لره دی.

وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

او الله ښه غالب (د احکامو په انفاذ) او د حکمت والا دی.

الطَّلَاقُ مَرَّتَيْنِ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ

(رجعي) طلاق دوه کرته دی، نو بیا ساتنه (د بنځو) ده (په رجوع سره) په معروف (بڼه وجه) سره، یا پرېښودل دي (ددې بنځو) په بڼه وجه سره.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه داسې دود (رواج) او دستور وو، چې لس شل ځلې هر څومره چې د نارینه زړه غوښته، خپلې بنځې ته به یې طلاق ورکاوه، مگر پخوا د عدت له ختمېدلو څخه به یې بیا رجعت ورته کاوه، او بیا به یې طلاق کوله، او په دې ډول ځینو نارینه وو خپلو بنځو ته زیات تکلیف او زحمت ورپېښاوه، نو بنا پر دې دا آیت نازل شو، هغه طلاق چې رجعت په کې کیدی شي، ټول سره دوه ځلې دی، چې په هغه کې نارینه واکمن دي چې د «عدت» په شپو کې بېرته له سره رجعت وکړي، یا یې په بڼه ډول سره خوشې کړي، وروسته د «عدت» له تېرېدلو څخه «رجعت» نه پاتې کیږي، هو! که دوی دواړه بیا سره خوښ وو، بیا نکاح تړلی شي، او که درې طلاقه ورکړي، نو بیا سره له خوښې هم دوی نکاح نشي سره تړلی، ترڅو چې هغه بنځه بل مېړه (خاوند) ونه کړي، او له هغه سره جماع او خلوت ونه کړي.

فائده: له «امساک بمعروف» او له «تسريح باحسان» څخه دا غرض دی چې که رجعت کوي نو ښايي چې د موافقت او حسن معاشرت لپاره وي، او د بنځې بند ساتل او رېږول (ازارول) مقصود نه وي، لکه چې د دوی په منځ کې دستور وو، که نه په سهولت او بڼه ډول سره دې پرېږدي.

وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْتُمُوهُنَّ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ

او روا نه دي تاسو ته (ای خاوندانو) چې واخلي تاسې له هغه مال څخه چې ورکړی وي تاسې دوی ته (په «مهر» کې) هیڅ شی، مگر که وپریږي دوی (یعنې مېړه «خاوند» او زوجه) چې وبه نشي ساتلی دوی دواړه احکام د الله.

تفسیر: یعنې نارینه وولره داروا نه ده؛ چې له بنځو څخې د طلاق په بدل کې هغه مهر بېرته واخلي چې ورکړی یې دی، هو! دا هلته روا دی چې څه ناچاري وي، او په هیڅ ډول د دوی په منځ کې موافقت سره رانشي، او دوی له دې خبرې څخې وپریږي، چې دمخالفت له شته د الله تعالی په احکامو باندې ټینګ نه شي پاتې کېدی، او په بڼه ډول یو له بله سره معاشرت او ژوندون نشي کولی، او د نارینه له جانبه د زوجې د حقوقو په ادا کې څه تېری او قصور هم نه وي، که نه دهغه مال اخیستل نارینه لره ناروا او حرام دي.

فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ

پس که وپریږي تاسې چې وبه نشي ساتلی دوی (دواړه) حکمونه د الله (په زوجه وواورو کې) نو نشته هیڅ ګناه په دوی دواړو باندې په هغه شي کې چې فدیة ورکړي په هغه سره (دا بنځه او ځان خلاص کړي).

تفسیر: یعنې ای مسلمانانو! که تاسې له دې نه وپریږي چې د نارینه او بنځې په منځ کې داسې جگړې او مخالفتونه دي؛ چې د هغوی په ژوندون کې موافقت نه سره راځي، نو په دې صورت کې په دوی باندې څه ګناه نشته، چې بنځه څه مال ورکړي، او خپل ځان د هغه د نکاح له قیده جدا کړي، او نارینه د هغې مال واخلي، دپته «خلع» وايي، کله چې د ضرورت په حالت کې د مېړه (خاوند) او د زوجې لپاره «خلع» روا شول، نو ټولو مسلمانانو ته ښايي چې په دې کې سعي وکړي.

فائده: يوه ښځه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته حاضره شوه، او ويې ويل: چې زه له خپل مېړه (خاوند) څخه خفه يم، او نه غواړم چې د هغه سره واوسم، رسول الله صلی الله علیه وسلم چې د دې موضوع تحقيق وفرمايه، هغې ښځې وويل چې: مېړه (خاوند) مې نه زما د حقوقو په ادا کولو کې کمي کوي، او نه زه د هغه په اخلاقو او ديانت باندې څه اعتراض لرم، خو زما هغه طبعاً بدې شي، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هغې ښځې څخې «مهر» بېرته واخيست، او مېړه ته يې ورکړ چې طلاقه يې کړه، نو په دې مناسبت دا آيت نازل شو.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۳۰﴾

دا (ذکر شوي احکام) حدود د الله دي، نو تاسې مه تېرېږئ! له حدودو د الله، او هر (هغه) څوک چې تېرېږي له حدودو د الله نه، نو دغه کسان هم دوی دي ظالمان.

تفسیر: يعنې دا ټول مذکورې احکام: طلاق، رجعت، خلع، حدود او قواعد دي، د پاک الله مقررې اصول دي، نو د هغو تعميل او پابندي ډيره ضروري ده، او ښايي چې هيڅ يو قسم مخالفت تغيير او کوتاهي په هغه کې ونه کړه شي!.

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۳۱﴾

نو (وروسته له دې دوو طلاقو څخه) که بيا يې طلاقه کړه دا ښځه (درېم ځلې) پس بيا حلاله نه ده (دا ښځه) ده لره پس (له دې نه)، تر هغه پورې چې په نکاح واخلي دا ښځه مېړه (خاوند) بل پرته له ده نه، نو که طلاقه کړه دوهم مېړه (هم) دا ښځه (او عدت يې تېر شو) پس نشته هيڅ ګناه په دغو دواړو ښځه او لومړني مېړه، چې بيا سره رجوع وکړي دواړه، که ګمان وي ددې خاوند او ښځې په دې چې قائم به کړي دوی احکام د الله (او په ځای به يې کړي)، او دا (ذکر شوي احکام) حکمونه د الله دي چې بيانوي يې (دهغه) قوم لپاره چې پرې پوهېږي (او په مقتضى د علم عمل کوي).

تفسیر: يعنې که مېړه (خاوند) خپلې ښځې ته درېم ځلې «طلاق» ورکړي، نو بيا به هغه ښځه ده ته هيڅ نه روا کيږي، تر څو هغه ښځه له بل کوم سړي سره خپله نکاح ونه تړي، او هغه بل خاوند له دې سره صحبت (جماع) ونه کړي، او بيا پخپله خوښه سره «طلاق» ور نکړي، او د هغه دويم مېړه عدت هم پوره نشي، وروسته له دې نه چې د «فقهاوو» په اصطلاح ورته «حلاله» وايي د هغه لومړني خاوند سره دويمه نکاح هلته تړل کيږي، چې د پاک الله د احکامو د ساتلو فکر له دوی سره وي، يعنې هر يو د بل حقوق په ښه شان سره وساتي، او پخپلو نفسونو باندې په ښه شان سره اعتماد او اطمینان ولري، که نه خامخا بيا د دوی په منځ کې جنګ جنجال او شور ماشور پېښيږي، او بيا د حقوقو اتلاف ته نوبت رسيږي، او په ګناه کې اخته کيږي، حال دا چې د نکاح اساس په محبت، مينه، الفت او ښه ژوندون د نکاح غرض او غايه ده، اګر که د صحت شرط يې نه دی.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمَّا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَلَا تَسْكُوهُنَّ ضَرَارًا لِيَتَّعْتِدُوا ۗ

او کله چې طلاقې کړئ تاسې ښځې پس ورسیدی دوی (آخر د) عدت خپل ته (يعنې چې د عدت ختمېدلو ته نژدې شي) نو وساتئ! دوی په ښه ډول سره (يعنې رجوع ورته وکړئ!) يا

خوشې کړئ! دوی په معروف (ښه ډول سره) او مه ساتئ تاسو! دا ښځې (په رجعت سره) لپاره د ضرر رسولو له جهته ددې چې (پر دوی باندي) تېری وکړئ!.

تفسیر: یعنې د عدت تر ختمېدلو پورې مېړه (خاوند) واکمن او مختار دی، چې له هغې ښځې سره بیا موافقت او اتحاد وکړي، او رجوع ورته وکړي، یا یې په خوشې او خوشالي سره بیخي پرېږدي، دا هیڅکله ورته روا نه ده چې په بند کې یې وساتي، او د رېږولو (ازارولو) لامله بیا رجوع ورته وکړي، لکه چې ځینو سړیو همداسې کول.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ، وَلَا تَتَّخِذْ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٠﴾

او هر څوک چې وکړي داسې کار نو په تحقیق سره ظلم یې وکړ په ځان خپل، او مه ګرځوئ! آیاتونه د الله (داسې چې په اعراض او تهاون سره) مسخرې (پرې وکړئ!) او یاد کړئ! نعمت د الله (چې اسلام دی) په تاسې باندي، او (یاد کړئ!) هغه چې نازل کړی دی (الله) په تاسې باندي چې کتاب دی او حکمت (سنت د رسول الله صلی الله علیه وسلم) دی، چې پند در کوي الله تاسې ته په هغو (نازل شوو احکامو) سره، او وویرېږئ! له الله نه او پوه شئ! تاسې چې بېشکه الله په هر شي باندي ښه پوه دی.

تفسیر: په نکاح، طلاق، ایلاء، خلع، رجعت، حلاله او نورو کې لوی لوی حکمتونه او مصلحتونه دي، په دوی کې پلمې (تدبیرونه) او بهانې کول، او د بیهوده او چټي اغراضو لامله مداخله کول؛ داسې دي لکه چې څوک د پاک الله جل وعلی شأنه په احکامو باندي مسخرې او ټوقې کوي (نعوذ بالله من ذلك)! مثلاً چې څوک رجعت وکړي، او مقصود یې داسې وي، چې ښځه ورپرېوي (تکلیف کړي)، نو پاک الله ته داسې خبرې او ارادې ټولې ښکاره دي، او له داسې پلمو (فریبونو) ځنې پرته له ضرره بل کوم شی په لاس نه ورځي.

وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضُوا بَيْنَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ط

او هر کله چې طلاقې کړئ تاسې ښځې، پس ورسېدې دوی ټاکلې (مقررې) مودې خپلې ته (په دې شانې چې عدت یې تېر شي) نو مه منع کوئ تاسې دوی! له دې نه چې په نکاح واخلي دوی مېړونه خپل کله چې دوی سره خوښ وي په خپلو منځو کې په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یوې ښځې ته د دې خاوند یو یا دوه طلاقه ورکړل، او بیا یې «عدت» کې «رجعت» هم ورته ونه کړ، کله چې د دې ښځې د عدت موده ختمه شوه، نو د نورو غوښتونکو په منځ کې د دې مخطوبې ښځې هغه پخوانی مېړه هم د خپلې نکاح پیغام ورولېږه، ښځه هم په دې خبره باندي خوښه وه، مګر د دې ښځې ورور ته قهر ورغی، او دا نکاح یې معطله کړه، په دې خبره باندي دا حکم نازل شو، چې ښايي د ښځې خوشالي او هوسايي (آرام) تر نظر لاندې ونیوله شي!، او لازم دي چې هغې له خوښې سره سم نکاح وتړله شي!، او نه ښايي چې د کوم بل چا خیال او ناخوښي پکې مداخله وکړي، دا خطاب عام دی، او ټولو هغو کسانو لره شامل دی، چې د ښځو د نکاح مخه نیسي، عام له دې نه چې دا منع کوونکی همغه لومړنی خاوند وي، چې دې ښځې ته یې طلاق ورکړی دی، او اوس د ښځې مخه نیسي چې له بل چا سره نکاح ونه تړي، یا د دې ښځې کوم ولي او وارث وي، چې دا ښځه نه پرېږدي چې همغه خپل پخوانی مېړه

یا بل کوم خاوند و کړي، خو ددې مقصد دا نه دی چې د ولي له اجازې پرته نکاح کولی شي، ځکه چې د ولي اجازه په نکاح کې شرط ده، لکه چې په صحیحو احادیثو کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه ثابت دي.

ذَلِكَ يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (حکم د نه منع کولو) پند وړ کاوه کيږي، په ده سره هغه چاته چې وي دی له تاسې نه؛ چې ایمان لري په الله او په ورځې آخري باندې.

تفسیر: یعنې له هغه حکمه چې مذکور شو ایماندارو ته پند وړ کاوه شي، ځکه چې له دې پند څخه هم دوی گټه اخلي، او که نه دا پند وړ کول د ټولو خلقو لپاره دی، او په هغه کې د هیچا څه خصوصیت نشته، او د مؤمنانو له اختصاص څخه ضمناً نورو ته تهدید او دهغو تحقیر هم ترې څرگندېږي.

ذَلِكَمُذْكَرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۲۸﴾

دا (د منع او ضرر ترک) ډیر غوره دی تاسې (او دوی) ته، او ښه پاکیزه دی، او الله عالم دی (پر هر شي) او تاسې نه پوهېږئ (په خپل خیر هم).

تفسیر: یعنې د هغې ښځې په نه ستولو (واپس کولو) له نکاح څنې او د هغې ښځې په نکاح کې داسې ښځینه (فائده) او پاکیزگي ده چې د نکاح په ممانعت کې هغه هیڅ کله نشته، کله چې ښځه خپل لمړني مېړه ته راغې وي، نو ښايي چې له هغه سره یې نکاح و ترله شي، ځکه په دې نکاح کې هسې ښځینه او پاکیزگي ده چې د بل چا په نکاح کې داسې ښځینه هیڅ نشته، الله تعالی ته د هغوی د زړه خبرې او راتلونکې گټې او تاوان داسې ښه معلوم دی، چې تاسې پرې نه پوهېږئ.

وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ

او میندې (مورگانې) دې شودې (بی) وړ کوي اولاد خپل ته دوه کاله پوره، دا (حکم) هغه چا لره دی چې اراده لري د دې چې پوره کړي (نېټه د) تي وړ کولو.

تفسیر: یعنې په میندو باندې حکم دي چې خپل اولاد ته دې تر دوو کلو پورې شودې وړ کړي!، او دا موده هغه چا لره ده چې مور او پلار یې وغواړي؛ چې هغه موده پوره کړي، که نه په دې موده کې لږوالی هم روا دی، لکه چې په وروستني آیت کې راځي، او په دې حکم کې هغه میندې هم داخلې دي، چې د هغوی نکاح باقي وي، یا طلاقې شوي وي، او یا د هغوی د «عدت» موده تېره وي، هو! دومره فرق شته چې په هر حال مېړه (خاوند) به نفقه او کالي (جامې) منکو چې ته او معتدې ته وړ کوي، عام له دې نه چې ښځه هغه مولود ته شودې وړ کوي، یا یې نه وړ کوي، او کله یې چې «عدت» ختم شو، نو بیا به نفقه او کالي (جامې) د شودو وړ کولو لامله وړ کوي، او له آیت څنې دا معلومه شوه چې د شودو وړ کولو د مودې انتهاء پوره دوه کاله ده، چې ښايي هغه موده په مور یا په بله کومه ښځه باندې پوره شي!، او پلار هم په هم دغو دوو کلونو کې مجبور دی چې د خپل وړو کي د شودو اجرت اداء کړي!، او دا ترېنه معلومېږي چې د شودو وړ کولو موده له دوه کلونو څنې زیاته نه ده.

وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارُّ وَالِدَا الْوَالِدِهَا وَلَا الْمَوْلُودُ لَهُ بَوْلًا

او ده پر هغه چا باندې چې بچي زیږول شوي دی ورته (یعنې پلار)، روزي د دوی (یعنې د میندو) او کالي (جامې) د دوی (یعنې د میندو) په معروف (سم له دستوره) سره، او زور نشي کولی په

هیڅ نفس باندې مگر په اندازه د توان د ده سره، نه دې ضرر رساوه کيږي مور ته په سبب د ولد ددې سره، او نه (دې ضرر رساوه شي) پلار ددې ولد ته په سبب د ولد د ده سره.

تفسیر: یعنی پلار ته ښایي چې د وړو کي مور ته ډوډی او کالي (کپړې) په هر حال کې ورکړي! په اول صورت کې ددې لامله چې هغه د ده په نکاح کې ده، او په دویم صورت کې ددې لپاره چې په «عدت» کې ده، او په درېم صورت د شودو ورکولو اجرت په ده باندې کيږي، او نه ښایي چې د وړو کي مور او پلار یو بل ته د هغه وړو کي لامله څه رپر (آزار) او تکلیف ورکړي، مثلاً مور ته لازم نه دي چې بې سببه له شودو ورکولو څخه مخ واړوي، یا پلار بې سببه وړو کی له مور څخه جلا (جدا) کړي، او د بلې کومې ښځې په شودو بې وروزي، یا د هغه د مور په نفقه او پوښاک کې څه تنگي وکړي.

وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ

او شته په وارث (د پلار) باندې په شان د هغه (نفقه چې په پلار وه).

تفسیر: یعنی که پلار مړ شي، نو په وړو کي او د وړو کي په وارثانو باندې هم دا خبره لازمه ده چې د شودو رودلو په موده کې د هغه مور ته د ډوډی او کاليو (جامو) مصارف ورکړي، او هیڅ څه تکلیف ورته ونه رسوي!، او له وارث ځنې هغه وارث مراد دی چې محرم هم وي.

فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا

نو که غواړي دوی دواړه (مور او پلار) بېلول (دماشوم له تي ځنې پخوا له دوه کلونو څخه) په خوښۍ سره چې وي له دوی دواړو نه او په مشورې (د دواړو سره) پس نشته هیڅ ګناه پر دوی باندې (په دې کې).

تفسیر: یعنی که مور او پلار د کوم مصلحت له امله د دوه کلونو په منځ کې له مشورې او رضامندی څخه وروسته؛ وړو کی له تي بېلوي، او شودې نه ورکوي، نو پکې څه ګناه نشته، مثلاً چې دمور شودې ښې نه وي.

وَإِنْ أَرَدْتُمُ أَنْ تَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَأَلْتُمُ نِسَاءَ آبَائِكُمْ بِالْمَعْرُوفِ

او که قصد وکړئ تاسې چې دایي ونیسئ! (بله ښځه لپاره) د تي ورکولو اولاد خپل ته؛ نو نشته هیڅ ګناه پر تاسې باندې کله چې وسپارئ تاسې هغه شی چې قصد د ورکولو کړي وي تاسې دوی ته په معروف (سم له دستوره) سره.

تفسیر: یعنی ای نارینه وو! که تاسې د کوم مصلحت او ضرورت لامله علاوه له مور د بلې کومې ښځې په شودو باندې خپل وړو کی وروزی (وپالئ) نو په دې کې هم څه ګناه نشته، مگر داسې نه چې د مور له برخې او حق ځنې کوم شی کم شي، بلکه سم له دود (رواج) او دستور سره د کوم شي ورکول چې مور لره وي؛ هغه پوره ورکړئ! او دا مطلب هم کېدی شي چې دایي حق پوره ورکړئ!.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝ وَالَّذِينَ تَتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا لَا تَرِثْنَ

بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا

او ووپرېئ! له الله، او پوه شی! چې بېشکه الله په هغو شيانو چې کوی یې تاسې ښه لیدونکی

دی. او هغه کسان چې مړه شي له تاسې نه او پر پردي دوی بنځي؛ انتظار دې کوي دا بنځي (د نکاح کولو څخه) په ځانو خپلو څلور میاشتې او لس (ورځې).

تفسیر: پخوا له دې نه دا خبره تېره شوه چې د طلاق په عدت کې د درې حیضونو انتظار دی وکړی شي!، اوس فرمایي چې د مړک په عدت کې دې د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار وباسي!، په دې موده کې که دا خبره ښکاره شوه، چې هغه بنځه حامله نه ده، نو له بل چا سره د نکاح تر لږو اجازه ورته شته، که نه وروسته د اولاد زېږولو څخه ورته اجازه ده؟، ددې تشریح به د «الطلاق» په سورت کې راشي، په حقیقت کې درې حیضه یا د څلورو میاشتو او لسو ورځو انتظار د حمل د ښکاره کېدلو لپاره ټاکلی شوی دی، (او د وینځې عدت د اصیلې نیمايي دی).

وَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ

نو کله چې ورسیرې دوی مودې د عدت خپل ته، پس نشته هیڅ ګناه پر تاسې باندې په هغه کار کې چې کوي یې دا بنځي په (حق د) نفسونو خپلو کې په ښه توګه (سم له شرعي اصولو) سره.

تفسیر: کله چې کونډې بنځې خپل عدت پوره کړي، یعنې غیر حامله بنځه څلور میاشتې او لس ورځې، او حامله بنځه د اولاد تر راوړلو پورې معطله شوه، نو بیا دوی ته د شریعت له احکامو سره سم له بل چا سره د نکاح تر لږو اجازه شته، او نه پرې ګناهګار یږي، زینت، عطر وهل، او د خوشبویۍ استعمالول ټول ورته جائز دي.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۱۰۴﴾ وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَمَلِ اللَّهِ إِنَّكُمْ سَنَدُكُمْ كَرُوهُنَّ وَلَكِنْ لَا تَأْذُوهُنَّ سِرًّا أَلَا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْرُضُوا عَقْدًا

النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتْبُ أَجَلَهُ

او الله په هغو شیانو چې کوئ (یې) ښه خبردار دی (نو جزا به پرې در کړي). او نشته هیڅ ګناه په تاسې باندې په هغه (کار) کې چې اشاره کوئ تاسې په هغه سره، چې غوښتل (دهغو) بنځو دې (چې په عدت کې وي) یا (یې) پټ ساتئ په زړونو خپلو کې، معلوم دی الله ته چې بېشکه تاسې ژر به یاد کړئ په غوښتلو سره د نکاح دا بنځي، ولیکن وعده مه کوئ! له دوی سره (د نکاح) په پټه مګر (همدا) چې ووايي تاسې ویل ښه! (نېک له شریعت او رواجه سره سم) او مه کوئ قصد (د تر لږو) د غوټې د نکاح (د دوی) تر هغه پورې چې ورسیرې ټاکلی (مقرر) عدت انتها د ښې خپلې ته.

تفسیر: ددې آیت خلاصه داده: کله چې بنځه د خپل مېړه (خاوند) له نکاح څخې جلا شوه، نو تر هغه پورې چې ددې «عدت» پوره شوی نه دی، بل چا ته دا خبره جائزه نه ده، چې له هغې سره خپله نکاح وکړي، یا صافه وعده له هغې څخې واخلي، یا په ښکاره ډول سره پیغام ورولیږي، لیکن که په زړه کې نیت وکړي، چې وروسته له عدته به له هغې سره خپله نکاح وکړم، یا په اشاره سره خپل مطلب ورواړوي، چې بل څوک له ده نه وړاندې پیغام ورونه لیري، کله چې هغې بنځې ته واوروي چې: «ستا غوندې مېرمنې ته قدر او عزت هر څوک ساتي، یا زه غواړم چې له کومې پتمنې (غیرتې) مېرمنې سره خپله نکاح وکړم» نو دی په هسې خبرو باندې هیڅ نه ګناهګار یږي، مګر صاف او ښکاره پیغام هیڅکله باید ورونه لیري.

وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُوٌّ رَحِيمٌ ﴿۱۳۵﴾

او پوه شئ تاسې! چې بېشکه الله معلوم دی ده ته هغه څه چې په زړونو ستاسې کې دي، نو ووبرېږئ! له ده نه (او د نا مشروع شي قصد مه کوئ!) او پوه شئ تاسې! چې بېشکه الله بڼه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر تحمل والا دی (د عقوبت په تأخیر لپاره د انابت).

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ نَفَرْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً مِّمَّا تَعَوَّهْتُمْ عَلَى الْمُسْوَمِ قَدْرَهُ وَعَلَى الْمَقْتَرِ قَدْرَهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۳۶﴾

نشته هیڅ تکلیف (ګناه) په تاسې باندې که طلاقې کړئ تاسې ښځې (خپلې) تر څو چې صحیح خلوت مو نه وي کړې له دوی سره، او مقرر کړې مو (نه) وي له پاره د دوی ټاکلی مهر، او څه خرڅ ور کړئ! دوی ته (واجب) دی پر غني (مېړه) باندې په اندازه (د توان) د ده، او (شته) په فقیر (مېړه) په اندازه (د توان) د ده، خرڅ چې په معروف (سم له اصولو) سره وي، حق (لازم) دی په نیکی کوونکو (مسلمانانو) باندې.

تفسیر: که د نکاح تر لړ په وخت کې د مهر ذکر ونشو، او بې د مهر له ټاکلو ځنې نکاح وتړله شوه، نو دا نکاح صحیح او روا ده، او مهر به وروسته له نکاح څخه مقررېږي، لیکن په دې صورت کې که پخوا له صحیح خلوته او لاس ورغځولو او مجامعت څخه مېړه طلاق ور کړي، نو څه مهر پرې نشته، خو په مېړه باندې لازم دي چې له خپله طرفه هغې ښځې ته څه شی ور کړي، هغه دا چې لږ تر لږه درې کالي (جامې)، کمیس، پرتوګ، او ټکری دی سم له خپله حاله سره په ډېره خوښی او خوشالی سره ور کړي!

وَإِنْ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوا الَّذِي بَيْنَهُمَا عَقْدٌ أَوْ التَّكَاثُرُ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۱۳۷﴾

او که طلاقې کړئ تاسې دوی (یعنې ښځې) پخوا له مسه کولو د دوی (یعنې د ښځو) او په تحقیق سره ټاکلی مو وو لپاره د دوی مهر، نو (لازم) دي (په تاسې باندې) نیمايي د هغه څه چې ټاکلي مو وي، مګر که عفو و کړي دا ښځې (چې ټول مېړه ته ورپرېږدي) یا عفو و کړي هغه سړی (مېړه) چې په لاس د ده کې ده غوټه د نکاح (چې کامل مهر ور کړي)، او دا چې عفو و کړئ تاسې (ای ښځو او مړونو دغه عفو) ډېره نږدې ده پر هېزګاری، ته، او مه هېروئ تاسې فضل (احسان کول) په خپلو منځو کې، بېشکه الله پر هغه څه چې کوئ بې تاسې بڼه لیدونکی دی.

تفسیر: که د نکاح په وخت کې مهر مقرر شوی وي، او له لاس ور وړلو څخه پخوا مېړه (خاوند) خپلې ښځې ته طلاق ور کړي، نو نیمايي مهر پرې لازمیږي، مګر که ښځه یا هغه نارینه چې د نکاح د غوټې ټینګول او پرانیستل د هغه په اختیار کې دي؛ له خپل حقه تېر شي؛ بڼه دی، د ښځې ښېګڼه داده چې هغه نیم مهر هم ورپرېږدي، او د نارینه ښېګڼه داده چې هماغه مقرر مهر پوره ور وسوي، او که پوره مهر یې رسولی وي، نو نیم دې ترې بېرته وانخلي، بلکه ټول مهر دې ورپرېږدي، بیا یې وفرمایل: «که نارینه ور تېر شي، نو له (تقوی) سره ډېر وړ او مناسب دی، ځکه چې پاک الله نارینه ته لویي ور کړې ده، او د نکاح د ساتلو، او د طلاق ور کولو واکمن او مختار یې ګرځولی دی»، کله چې د نکاح په سبب په ده باندې ټول «مهر» لازمیږي، او اوس دې غواړي چې په لاس نه ور وړلو او په طلاق ور کولو سره

خان د نیمايي مهر څخه خلاص کړي، نو دا کار له تقوی سره مناسب نه دی، ځکه چې د بنځې له پلوه هیڅ قصور نه دی شوی، او هر څه چې شوي دي، د نارینه له خوا شوي دي، نو بنا په دی نارینه لره بنایي چې له عفوې او مېړانې (بهادری) څنې کار واخلي.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَىٰ وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ﴿۲۳۰﴾

ساتنه کوئ تاسې! پر (ټولو) لمونځونو باندې او (خصوصا) په لمانځه منځنې باندې (چې مازدیگر دی)، او ودرېږئ تاسې! الله ته وپرېدونکي (په ادب سره).

تفسیر: له منځني لمانځه څنې مراد د مازدیگر لمونځ دی، چې د شپې او ورځې په منځ کې دی، ددې لمانځه تاکید یې ځکه زیات و فرمایه، چې په دې وخت کې دنیوي مشاغل او کارونه ډېر پېښېږي، او ویې فرمایل چې ودرېږئ په ادب سره!، یعنی په لمانځه کې هسې کوم حرکت ونه کړئ، چې له هغه څخه داسې څرگند شي، چې گواکې تاسې لمونځ نه کوئ، یا مو لمونځ پرې مات شي، لکه خوړل، او څښل، یا له چا سره خبرې کول، یا خندل، یا یې د ټولو حقوقو ساتنه کوئ، لکه: طهارت، اذان، اقامت، جمعه او جماعت، د نیت خلوص، حضور، خشوع، خضوع، طمأنیت، فرائض، واجبات، سنن، او مستحبات.

فائده: د طلاق په حکمونو کې د لمانځه د حکم بیانول، یا دا وجه لري چې نه بنایي دنیوي معاملې، او یو له بله سره جگړې تاسې د پاک الله له یاده غافل کړي، یا یې دا وجه ده، چې د هوا او هوس بندگانو ته د حرص او بخل د غلبې له امله د عدل پوره کول، او له انصاف څخه کار اخیستل، او بیا هغه هم د رنځ او د طلاق په حالت کې، ډېر سخت او درانه دي، بیا په داسې صورت کې چې: د ﴿وَأَن تَعْفُوا﴾ او د ﴿وَلَا تَتَسَوَّأُ الْفَضْلَ﴾ رعایت هم په کې وشي، له هغوی څنې د هسې تعميل توقع او هیله (امید) لرل، بیخي مستبعد او لرې په نظر راځي، نو چاره یې داسې و فرمایله چې: د لمانځه محافظت او دهغه ساتنه، او تل ادا کول، او د هغه د ټولو حقوقو او شرایطو رعایت، د هغو عمده علاج دی، ځکه چې لمونځ د فضایلو په تحصیل او د ردانلو په ازاله کې لوی اثر لري.

فَإِنْ خِفْتُمْ فِرْجَالَ آوْرُكِبَاءِ آتَا قَادَ آئْمِنْتُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿۲۳۱﴾

نو که وپرېدئ تاسې (له دښمنه یا له بل شي نه) نو (لمونځ کوئ تاسې!) په پیاده تګ یا په سورلی سره، نو کله چې په امن شی تاسې، نو یادوئ تاسې! الله لکه چې بنوولی یې دي تاسې ته هغه څه چې نه وئ تاسې چې (پرې) پوهېدئ.

تفسیر: یعنی د جنګ او ددښمن د وېرې په وخت کې له مجبوریته په سورلی او پیاده تګ کې هم په اشاره سره لمونځ کول روا دي، اګر که د هسې لمونځ کوونکې مخ د قبلي په لوري هم نه وي.

وَالَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنكُمُ وَيَدْرُونَ أَرْوَآجَاءَ وَصِيَّةً لَّا زَوْآجَهُمْ مَّتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَآءٍ ﴿۲۳۲﴾

او هغه کسان چې مړه شي له تاسې نه او پرېږدي دوی (خپلې) بنځې (لازم دی پر دوی باندې چې) وصیت دې وکړي لپاره د بنځو خپلو، د خرڅ ورکولو تر یوه کاله پورې، بې له ایستلو (له خپلو کورونو څخه).

تفسیر: دا حکم پخوانی دی، کله چې د میراث احکام نازل شول، او د بنځو برخې څرګندې شوې، او د بنځې د «عدت» موده څلور میاشتې او لس ورځې وټاکلې شوې، نو وروسته له هغه د دې آیت حکم منسوخ شو.

فَإِنْ خَرَجْنَا فَلَاجِتًا مِّنْكُمْ فِي مَآفِعِنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَّعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۲۰﴾

نو که پخپله ووتلې (دا بنځې له خپلو کورونو څخه) نو نشته هیڅ ګناه (او نفقه او مسکن) په تاسې باندې په هغه شي کې چې کوي یې دوی په خپلو ځانو کې له معروفه (له ښو کارونو چې پاکي او زینت دی) او الله ډېر غالب (قوي په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی که هغه ښځه په خپله خوښه د کال له ختمېدلو څخه پخوا له کوره ووځي، نو ای وارثانو! په دې کار کې چې ښځه یې سم له شریعت سره د خپلو ځانو لپاره وکړي، په تاسې باندې هیڅ ګناه او وبال نشته، یعنی که وغواړي چې مېړه وکړي، یا ښه کالي واغوندي، او عطر استعمال کړي، په دې کې په دوی باندې هیڅ یو حرج نشته.

وَالْمُطَلَّاتُ مَتَاءٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقَّاعِلَ الْمُتَّقِينَ ﴿۲۱﴾

او شته طلاقې کړې شویو ښځو ته خرڅ ورکول په معروفې (ښکې طریقې) سره، چې مقرر لازم کړی شوی دی په پرهبز ګارانو باندې.

تفسیر: پخوا له دې نه د خرڅ یعنی د کالو (جامو) ورکولو حکم د هغه طلاق په نسبت راغلی وو، چې نه «مهر» ټاکلی شوی وي، او نه مېړه لاس وروړي، اوس په دې آیت کې همدغه حکم د نورو لپاره هم صادر شو، مګر دومره فرق شته، چې ټولو طلاق ورکړی شویو لره کالي (جامې) ورکول یواځې مستحب دي، او کوم ضروري امر نه دی، او په لومړني صورت کې ضرور دی.

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۲۲﴾

همداسې (لکه چې دا احکام یې بیان کړل) بیانوي الله تاسې ته آیتونه (احکام) خپل، لپاره ددې چې تاسې وپوهېږئ! (او شرعي احکامو ته عقل متوجه کړئ)!

تفسیر: یعنی څرنګه چې الله تعالی دلته د نکاح، طلاق، او عدت احکام بیانوي، همدا راز خپل احکام او آیتونه واضح فرمایي، څو چې پرې وپوهېږئ!، او عمل پرې وکړئ.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ حُدَّارَ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۲۳﴾

آیا نه دي لیدلي تا (یعنې نه دی رسېدلی علم ستا ای عبرت آخیستونکیه) قصې د هغو کسانو ته چې وتلي وو له کورونو خپلو نه، حال دا چې دوی په زرګونو وو، (او وتلي وو) له وېرې د مرګه، پس وفرمایل دوی ته الله، چې مړه شی (پس مړه شول) بیا یې ژوندي کړل دوی، بېشکه الله خامخا څښتن (خاوند) د فضل (مهرباني) دی په خلکو باندې، ولیکن ډېر د خلکو شکر نه باسي (لکه چې ښایي، او پند ترې نه اخلي).

تفسیر: دا دیوه پخواني امت قصه ده چې څو زره سړي له خپلو کورنیو سره له خپل هیواد څخه ددې له امله وتښتېدل، چې له دښمن ځنې وېرېدل، او له جنګ څخه یې خپل ځانونه ګوښه کول، یا له وبا ځنې وېرېدل، او په تقدیر او توکل باندې یې یقین او باور نه وو، بیا کله چې دوی یوه ځای ته ورسېدل، د الله تعالی په حکم ټول سره مړه شول، او وروسته

د خپل نبي عليه السلام په دعا او غوښتنې سره بېرته ژوندي شول، چې له خپلو پخوانيو گناهونو څخې توبه وکړي، او وروسته له دې نه په ښو کارونو مشغول شي، د دې پېښې قيصه ځکه دلته فرمايي، چې د کافرانو له «جهاد» يا د في سبيل الله له خرڅه د مال او د ځانو د مينې او محبت له سببه نه ښايي چې سپری مخ واړوي، او ودې پوهيري چې که الله تعالى حکم وکړي، نو له هغه څخې د ژغورنې هيڅ يو صورت او چاره نشته، او که د ژوندون اراده وفرمايي، نو مری په يوه سلگي کې بيا ژوندي کولی شي، د مرگ څخه د ژوند يو ژغورنه کومه لويه خبره نه ده، نو بيا د هغه د حکم په تعميل کې له مرگ څخې وېرېدل، او له «جهاد» څخې ځان ايستل يا د افلاس له وېرې له خيراتونو او صدقاتو څخې لاس نيول او پر نورو باندې د احسان او فضل او عفوې ورونه تړل، برسېره په بد نيتي پوره ناپوهي او حماقت هم دی.

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَبِّحُهُ عَلَيْكُمْ ۖ إِنَّ مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضِعَّهُ
لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۷۰﴾

او جنگ کوي (ای مؤمنانو!) په لاره د الله کې (ددین د ترقی لپاره) او پوه شی تاسې! چې بېشکه الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو) دی. څوک دی هغه سپری چې قرض ورکوي الله لره قرض ښک (د زړه له اخلاصه د الله په لاره په صرفولو سره) نو زیات به کړي الله (ثواب د) قرض ده لره په زیاتوالي ډېر، او الله تنگوي (رزق) او پراخوي (رزق) او هم (خاص) بیا به ده ته بیولي کيږي! (د اعمالو د جزا لپاره).

تفسیر: یعنی کله چې دا خبره ښکاره شوه چې ستاسې ځان او مال د پاک الله په حکم کې دی، نو اوس تاسې ته ښايي چې د الله تعالى د دین لپاره د کافرانو سره جنگ وکړي!، او وپوهيږئ چې پاک الله ټول شيان گوري، او د بهانو کوونکو او د نورو ټولې خبرې اورې، او پرې پوهيري، او ښايي چې د الله تعالى په لاره کې مال صرف کړي!، او له تنگسي او فقيري څخه هيڅ اندېښنه ونه لري، او وپوهيږئ چې تنگسه او پراخي او نور شيان ټول د پاک الله په واک او اختيار کې دي، او د ټولو مرجع او ورتگ دده په لوري دی. «قرض حسنه» هغه پور (قرض) ته وايي چې له ورکولو څخه وروسته د هغه د بېرته اخيستلو زیاته تقاضا ونه کړای شي، او پور (قرض) ورکونکی په پوروي باندې خپل منت او احسان کښېږدي، او عوض او بدل يې ونه غواړي، او هغه ته په سپکه سترگه ونه گوري، او الله تعالى ته د مال ورکولو څخې دا مراد دی، چې سپری د «جهاد» او «غزا» په لاره کې خپل مال صرف کړي، او په اخلاص يې وښندي، يا يې محتاجانو ته ورکړي.

الْم تَرَى إِلَى الْمَلَأِينَ بَنِي إِسْرَائِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى

آیا نه ده کتلي تا (یعنی نه دی رسېدلی علم ستا ای عبرت اخيستونکيه په قيصي د!) ډلې له بني اسرائيلو وروسته له موسی نه.

تفسیر: له دې قصې څخه د حق تعالى هغه قبض او بسط ښه ثابتېږي، چې ذکر يې پخوا له دې نه وشو یعنی فقير ته پاچايي ورکوي، او له پاچايانو څخې پاچايي اخلي، ضعيف قوي گرځوي، او قوي ضعيف.

إِذْ قَالُوا لَنْبِي لَهُمْ بَعْثٌ لَنَا مَلَكًا نُنْفِئُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ
أَلَّا تُقَاتِلُوا قَالُوا وَمَالَنَا أَلَّا نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَائِنَا فَلَمَّا كُتِبَ
عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿۲۷۱﴾

کله چې وويل دوی يوه نبي ته (چې راغلی وو) دوی ته چې: مقرر کړه مونږ ته يو پاچا چې جنگ وکړو (مونږ په تدبير او اتفاق د هغه) په لاره د الله کې، (نو) وويل (نبي): آیا نږدې ياست

چې (یعنې توقع شته) که فرض کړی شي په تاسو باندې جنګ؛ چې ونه کړئ جنګ (بلکه دا توقع شته)؟ وویل دوی: څه (مانع) دی مونږ لره چې وبه نه کړو جنګ په لاره د الله کې؟ حال دا چې په تحقیق سره ایستلي شوي یو مونږ له کورونو خپلو او له ځامنو خپلو (په ظلم سره او دا سبب د جنګ دی) نو کله چې فرض کړی شو په دوی باندې جنګ نو وګرځېدل دوی (ټول له جنګه) مګر (ونه ګرځېدل) لږ له دوی نه، او الله ښه عالم دی په ظالمانو باندې (نو جزا ورکوي دوی ته).

تفسیر: له موسی علیه السلام څخه وروسته تر یوې مودې پورې د بني اسرائيلو چارې ښې وې، بیا کله چې د دوی نیتونه خراب شول، نو پر دوی باندې یو ظالم کافر پاچا چې جالوت نومېده، مسلط شو، دوی یې له ښاره وویستل، او د دوی کورونه یې لوټ کړل، او مریان یې وګرځول، بني اسرائيل وټیټېدل، او په بیت المقدس کې سره ټول شول، په دې وخت کې دوی له خپل نبي څخه وغوښتل، چې یو پاچا مونږ ته مقرر کړه! چې مونږ د هغه په ښوونه او ملګرتیا سره في سبيل الله «جهاد» وکړو.

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا آلَىٰ يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ
أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَا بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ
وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مَلَكَةً مَّن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

او وویل دوی ته نبي د دوی، چې بېشکه الله په تحقیق سره مقرر کړی دی تاسې ته طالوت پاچا، وویل دوی (یعنې بني اسرائيلو) چې: څرنګه به وي ده لره (یعنې طالوت لره) پاچاهي پر مونږ باندې؟ حال دا چې مونږ ډېر مستحق یو په پاچايي سره له ده نه، او نه ده ورکړی شوې (ده ته) پراخي له مال څخه، وویل (نبي): چې بېشکه الله غوره کړی دی دا طالوت په تاسې باندې او زیات کړی یې دی هغه له جهته د پراخي په علم او (په) جسم کې، او الله ورکوي ملک (سلطنت) خپل هر چا ته چې اراده وکړي (د ورکولو یې)، او الله پراخ دی (احسان، فضل رحمت، د ده) ښه عالم دی، (په استعداد او مراتب د هر چا).

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ التَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ
آلُ مُوسَىٰ وَإِلَهُ هَارُونَ فَحَمَلُوهُ الْمَلِكَةَ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُم إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٥﴾

او وویل دوی ته (د یعقوب اولادې ته) نبي د دوی چې بېشکه علامه د پاچايي د ده (د طالوت) دا ده، چې رابه شي تاسې ته (یو) صندوق «چې وي به» په هغه کې اطمینان او ډاډ د زړه، له (طرفه د) رب ستاسې او باقي پاتې شوي له هغه شيانو چې پر ښي وو اولادې د موسی او اولادې د هارون، حال دا چې بار کړي به وي هغه (صندوق) پر ښتو، بېشکه چې په دې (راتلو د دې صندوق) کې خامخا علامه ده (په پاچايي د طالوت) تاسې ته که چېرې یې تاسې مؤمنان (یقین لرونکي) - نو (ويې منئ).

تفسیر: په بني اسرائيلو کې له پخوا زمانو راهیسې یو صندوق موجود وو، چې د هغه په منځ کې به د موسی او هارون اونورو انبیاوو عليهم السلام ځینې ترکه او پاتې شوي شيان وو، کله چې جالوت بری وموند، نو دا صندوق یې هم له دوی ځنې واخیست، خو څرنګه چې د الله تعالی اراده داسې وه، چې هغه صندوق بېرته بني اسرائيلو ته ورکړي، نو

داسې وشوه چې دا صندوق ملائکو واخیست، او آسمان ته یې پورته کړو، او بېرته یې راکوز کړې، او د طالوت په مخ کې یې په داسې حال کې کېښود، چې بني اسرائیلو ورته کتل، بني اسرائیلو ددې علامو په لیدلو؛ د طالوت په پاچایي باندې باور وکړې، او په نتیجه کې طالوت د جالوت پر لښکر باندې سره له خپل فوځه حمله او یرغل وروړو، خو په دې وخت کې موسم خورا ګرم وو، او تودوخه (ګرمي) ډېره زیاته وه.

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ بِنَهَرٍ، فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّيْ وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّيْ إِلَّا مَنِ اغْرَقَ عُرْفَهُ بَيْدًا فَشَرِبَ مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا الْكُفَّاءُ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُّآفَقُوا اللَّهَ كَرُمٌ مِّنْ فَتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فَتْنَهُ كَثِيرَةً يَا ذُنَّ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٢٥٠﴾

نو کله چې راووت طالوت سره د لښکرو (نو) وویل طالوت چې: بېشکه الله ازموینکی ستاسې دی په یوه ویاله (نهر) سره، نو هر هغه څوک چې (اوبه) وڅښي له هغې ویالې (نهر) څخه؛ نو نه دی له (تابعانو) زما، او هر هغه څوک چې ونه څکي دا (اوبه) نو بېشکه دی له (تابعانو) زما دی، مګر (خو له تابعانو څخه دي) هغه څوک چې اخلي یو ورغوی اوبه په لاس خپل، نو ویې څښلې (دوی اوبه) له هغې (ویالې، ټولو) مګر (ونه څښلې زیات له یوه ورغوي نه) لږو له دوی نه، نو کله چې تېر شو له هغه ویالې نه دی (یعنې طالوت) او هغه کسان چې ایمان لرونکي وو (تېر شول) له ده سره وویل دوی (متخلفینو) (وروستو پاتې کېدونکيو) چې: نشته طاقت مونږ لره نن ورځ له جالوت سره او لښکرو د ده سره (د جنګ کولو)، وویل هغو کسانو چې یقین یې وو (په دې) چې بېشکه دوی ورتلونکي دي الله ته: ډېر (کرته) له لږو ډلو (د مؤمنانو) غلبه کړې وه (دغې لږې مؤمنې ډلې) په ډلې ډېرې (د کفارو سرکښانو) په اذن (حکم) د الله سره، او الله سره له صابرانو دی (په نصرت او اثابت).

تفسیر: خلق له هوسه، د طالوت سره د تللو او حرکت په نیت ټول سره تیار شول، بیا طالوت وغوښتل، چې دوی وازمويي، په لومړي منزل کې اوبه نه وې، خو کله چې په دوهم منزل د اوبو ویالې ته ورسېدل، نو طالوت حکم وکړ: «هغه څلمې مجاهد چې له یوه ورغوي (لې) څنې زیاتې اوبه وڅښي، له ما سره دی نه درومي!» په نتیجه کې له دوی څنې یواځې «۳۱۳» تنه څلمیان پاتې شول، او نورو ډېرې اوبه وڅښلې او جلا شول، هغه څلمیان چې له یوه ورغوي څخه یې زیاتې اوبه نه وې څښلې، د هغوی تندې بیخي ماتې شوې، خو د هغو کسانو چې زیاتې اوبه یې څښلې وې، د هغو تندې لا پسې زیاتېدې، او د وړاندې تللو توان یې نه درلود (لرلو).

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥١﴾ فَهَزَمُوهُمْ يَا ذُنَّ اللَّهِ وَقَتَل دَاوُدُ جَالُوتَ وَآلَهُ اللَّهُ الْمَلِكُ وَالْحِكْمَةُ وَعَلَّمَهُ مِمَّا يَشَاءُ
وَأَلَّا دَفَعَهُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لِّفْسَادِ الْأَرْضِ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥٢﴾

او کله چې راووتل (مخامخ شول) دوی لپاره د (جنګ) د جالوت او د لښکرو د ده، نو وویل دوی (یعنې مؤمنانو): ای ځمونږ ربه! نازل (راتوی) کړه پر مونږ صبر، او کلک کړه قدمونه ځمونږ (په جنګ کې) او مرسته وکړه له مونږ سره! په قوم کافرانو! مات کړل مؤمنانو دوی (یعنې کافران) په اذن (حکم) د الله سره او مړ کړ داود جالوت لره، او ورکړ ده ته (یعنې داود ته) الله سلطنت او حکمت (نبوت) او ویې ښودل ده ته له هغو شیانو چې اراده یې کوله، او که چېرې

نه وي دفع (منع) کول د الله خلقو لره، ځينو د دوی لره، په ځينو نورو سره، (نو) خامخا به خرابه شوې وه ځمکه (هيواد په ظلم سره)، وليکن الله څښتن (خاوند) د فضل (احسان) دی په خلقو باندې (نو ځيني په ځينو نورو سره له فساد څخه منع کوي).

تفسير: داود عليه السلام له دې پخوا يو عادي سړی وو، کله چې هغه د طالوت په لښکر کې د جالوت مخې ته د غزا لپاره لاړ، او د جالوت په وژنه بريالی شو، نو په دې سره د جالوت لښکر ماته وخوړه، او الله تعالی داود عليه السلام ته نبوت، پاچاهي، د زغرو جوړول، او د مرغانو په خبرو باندې پوهه ورکړه.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۵۰﴾

دا چې تېر شول آيتونه (دلائل) د الله دي چې مونږ يې لولو پر تا باندې (ای محمده!) په حقه سره، او بېشکه ته چې يې (ای محمده!) هرو مرو (خامخا) (ځمونږ) له مرسلانو څخه يې.

تفسير: دا دېني اسرائيلو قصه وه، چې تېره شوه، يعنې د زرهاوو سړيو وتل، او د هغوی ناخپه مړه کېدل او ژوندي کېدل، او د طالوت پاچا کېدل، دا ټول د الله تعالی د قدرت علامې دي، چې تاته اورولی کيږي، او ته ای محمده! «صلی الله عليه وسلم» بېشکه د الله تعالی له رسولانو (استازو) څخه يې، يعنې همغسې چې پخوا له تا څخه مرسلان مبعوث شوي دي، ته هم د هغوی په شان په حقه او يقين مرسل يې، چې د پخوانيو زمانو قصې په خورا (ډېر) بڼه ډول بيانوي!، حال دا چې دا خبرې تانه په کوم کتاب کې ليدلې دي!، او نه دې له چا ځنې اورېدلې دي.

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَإِنَّا عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ الْبَيْتُ وَإِنَّا نُرُوحُ الْقُدُسِ

دا ټول رسولان (چې له آدم تر محمده پورې یاد شول) فضيلت ورکړې دی مونږ ځيني د دوی ته پر ځينو نورو، ځيني له دوی څخه هغه دي چې خبرې کړي دي الله (له دوی سره چې آدم، موسی، او محمد دي) او پورته کړي يې دي ځينو د دوی ته درجې (لکه محمد) او ورکړې دی مونږ عیسی ځوی د مريمې ته ښکاره معجزې، او قوي کړې دی مونږ هغه په روح القدس (جبریل) سره.

تفسير: دې رسولانو ته چې ذکر يې وشو، مونږ فضيلت ورکړې دی؛ ځينو ته پر ځينو نورو باندې (درسات نه برسېره په نورو صفاتو سره)، ځنې په دوی کې داسې دي چې الله جل جلاله له هغوی سره کلام کړی دی، لکه آدم، موسی او محمد عليهم السلام، ځيني د گرد جهان لپاره ټاکلی (مقرر) شوي دي، لکه ځمونږ محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم چې په دغه شرف سره مخصوص او مبعوث شوی دی، او د ځينو درجې يې لوړې کړي دي، لکه چې ځيني د يوه کلي او ځيني د يو ښار، او ځيني د يوه قوم لپاره مقرر شوي دي، او عیسی عليه السلام ته ښکاره معجزې ورغنايت شوې دي، لکه: مړی ژوندي کول، د اکمهو (مورزاد پندو) ابرصو (برگو) او نورو روغول، او مرسته ورکړه مونږ هغه ته په پاک روح سره يعنې جبریل عليه السلام مو د هغه د مرستې لپاره ولېږه.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلْنَا الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اٰخْتَلَفُوا فَبِهِمْ مَنْ اٰمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَقْتَلْتُمْ وَلَكِنْ اَللّٰهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿۱۵۱﴾

او که اراده کړي وی الله (د ټولو خلقو د هدايت) نو نه به وو کړی جنگ (او اختلاف) هغو کسانو چې وروسته له دې رسولانو څخه وو (د دوی له امتونو څخه) وروسته له هغه څخه

چې راغلي دوی ته ښکاره معجزې، وليکن دوی اختلاف (او جگړې) سره وکړې، نو ځينې له دوی څخه هغه څوک دي چې ثابت پاتې شوي دي په ايمان، او ځينې له دوی څخه هغه څوک دي، چې کافران شول، او که اراده کړي وی الله (د دوی د هدايت) نو دوی به نه وو کړي (مخالفت او) مجادله، وليکن الله کوي هغه کار چې اراده لري (د چا د هدايت او ضلالت).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا خُلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ

ای هغو کسانو! چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو) خرچ کړئ (په زکات يا په جهاد يا په نورو واجبو صدقاتو کې) ځينې له هغو مالونو څخه چې در کړي دي مونږ تاسې ته پخوا د راتلو د هغې ورځې نه چې نه پېر دول (اخيستل) او نه پلورل (خرڅول) په کې شته (چې سپړی مال پيدا کړي بيا پرې ځان له عذابه خلاص کړي)، او نه دوستي او نه شفاعت (او نه بې د الله د اذن او اجازې نه سپارښت پکې شته).

تفسير: يعنې د عمل کولو وخت همدا دی په آخرت کې نه عمل پلورل (خرڅول) او نه پېر دول (اخيستل) کيږي، او نه په خپلوی، دوستی، او آشنایی سره په لاس راځي، او نه په سپارښت سره څوک ځان خلاصولی شي، تر څو بې چې پاک الله پرې نه ږدي، چې د هغه نيونکی دی، يا د ده په نسبت د شفاعت امر ونه کړي.

وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۵۵﴾

او کافران هم دوی دي ظالمان (نو ای مؤمنانو تاسې د دوی په شان مه کېږئ!).

تفسير: يعنې په خپله کفارو په خپلو ځانونو باندې ظلم وکړ، چې د هغه له شامته، په سختو عذابونو ککړ شول، چې په آخرت کې نه د چا دوستي او خپلوي دوی ته گټه او نفع رسولی شي، او نه يې سپارښت په ښه ورتلی شي.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

الله (چې دی)؛ نشته هيڅوک لايق د عبادت مگر هم دی، چې تل ژوندی، په يو حال باقي، قايم، کامل، تدبير والا دی.

تفسير: له لومړني آيت څخه د حق تعالی عظمت او شان هم معلومېږي، وروسته له هغه دا آيت نازل شو، چې د ذات توحيد، او د هغه تقدس، جلال، او د عظمت غايت په ډېر وضاحت سره په کې بيان شوی دی، ددې آيت لقب «آية الكرسي» دی، چې په مبارک حديث کې د کتاب الله خورا (ډېر) لوی آيت ښودل شوی دی، او ډېر فضيلت او ثواب يې منقول دی، اصلي خبره داده چې حق تعالی پخپل کلام کې درې ډوله مضامين ځای په ځای بيان کړي دي:

(۱) د توحيد او صفاتو علم.

(۲) د احکامو علم.

(۳) د قصصو او حکاياتو علم، چې له دغه علم څخه هم د توحيد او صفاتو تقرير او تايد مقصود دی، يا د علم الأحکام تاکيد او ضرورت مطلوب دی، چې يو د بل لپاره لکه علت او علامت داسې دي، د حق تعالی صفات د شرعيه وو احکامو لپاره منشأ او اصل دی، او شرعيه احکام د الله جل جلاله صفاتو ته لکه ثمرات او فروع داسې دي، «آية الكرسي» د توحيد او صفاتو په موضوع کې يو ممتاز حيثيت لري، او په دې سره يې د گړدو

(ټولو) حکمونو اساس او ریښې (رېښې) په زړونو کې داسې ټینګې او مضبوطې کړې، چې که څوک یې د ایستلو کوښښ وکړي، ایستلی یې نه شي.

لَا تَأْخُذُ سَنَةً وَلَا نَوْمًا لَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ﴿٢٥﴾

نه نیسي ده لره پر کالي د خوب (یعنې نه راځي په الله د خوب پر کالي او پرېشاني)، او نه په خپله خوب، الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکا، خلقا، وعبيدا)، څوک به وي هغه چې سپارښت (سفارش) وکړي په نزد د ده؟ (هیڅوک یې نشي کولی!) مګر (خو کولی شي) په اذن (حکم) د ده سره، عالم دی په هغو شیانو چې په مخ د مخلوقاتو کې دي (د دنیا له امورو) او په هغو شیانو چې وروسته له دوی دي (د عقبې له امورو) او نه شي احاطه کولی دوی په هیڅ له معلوماتو د ده، مګر (احاطه کولی شي) په هغه شي چې اراده وکړي (الله د هغه شي د معلومولو دوی لره)، پراخه ده کرسی د ده په ټولو آسمانونو او ځمکې باندې، او نه ستومانه کوي ده لره ساتنه د آسمانونو او ځمکې، او هم دی (الله) دی (له ګردو ځنې) خورا (ډېر) پورته، خورا (ډېر) لوی دی.

تفسیر: په دې آیت کې د پاک الله د ذات د توحید او د صفاتو د عظمت بیان شوی دی، چې الله یو او تل دی، او هیڅوک د هغه شریک نه دي، د ګردو مخلوقاتو موجد او مالک همدی دی، له ګردو (ټولو) نقصاناتو او هر راز تبدلاتو او فتورو ځنې پاک او منزله دی، په ګردو شیانو باندې ددې علم کامل او په ټولو باندې پوره قدرت لري، خورا لوړه درجه او عظمت ورته حاصلېږي، هیچا ته دومره مجال نشته، او نه حق لري چې بې د ده له حکمه څخه د بل سپارښت وکړي شي، او هیڅ یو داسې کار او امر نشته چې د هغه کول ده ته کومه سختي او مشکلات ولري، په ټولو شیانو لوړ او اوچت او لوی دی، د الله تعالی د کبریا او لویي په مقابل کې ګرد (ټول) حقیر دي، له دې ځنې دوه په زړه پورې مضمونونه څرګندېږي:

(۱) د حق تعالی ربوبیت او حکومت او ځمونږ او د نورو مخلوقاتو محکومیت او عبودیت، چې د هغه له مخې د حق تعالی ګرد ذکر شوي، او نا ذکر شوي احکام بې له څرنګه، او څه ویلو ځنې واجب التصدیق او واجب التعمیل کېدل، او د هغه په احکامو کې د هیڅ یو راز شک او شبهې اعتبار نه کول معلوم شول، او یواځې دداسې کمالی صفتونو خاوند ددې مستحق دی چې یواځې د همغه عبادت او بندګي وشي.

(۲) کله چې له پخوانیو ذکر شوو ډېرو عباداتو او معاملاتو څخه او د نعمتونو او عذابونو له لیدلو ځنې چاته داسې شبهه پیدا کېده، چې د هر سرې دومره زیات معاملات او عبادات دي، چې هغه ګرد دومره زیاتېږي، چې د حساب او کتاب او انضباط لاندې د هغو راتلل محال، بلکه نا ممکن په نظر راځي، بیا د هغو په مقابل کې هر یوه ته ثواب او عقاب ورکول، له عقله وتلې او نا ممکنه په نظر راځي، نو په دې آیت کې حق سبحانه و تعالی څو داسې خپل مقدس صفات بیان کړل، چې هغه ګرد خیالات او چرتونه په اسانۍ لري شو، یعنې د هغه علم او قدرت داسې کامل دی، چې هیڅ یو شی داسې نه دی، چې د هغه ځنې بهر او خارج وي، د هغه کثیر الصفات ذات علم او قدرت چې دومره لوړ او غیر متناهي او تل یو شان قائم او باقی دی،

نو هغه ته د جهان د گردو جزئياتو انضباط، او دهغوی د ثواب او عقاب ورکول کوم سخت او گران کار نه دی، بلکه ډېر اسان دی.

لَا كُرَاهَ فِي الدِّينِ قَدَّاتَيْنِ الرُّشْدِ مِنَ الْعِيءِ

نشته هيڅ زور په (منلو) د دين کې، په تحقيق سره بنکاره شوي ده سمه لار (د ايمان) له گمراهي (کفر) ځني.

تفسير: کله چې د توحيد گړد دلائل په بڼه شان سره بيان شول، چې له هغو ځني هيڅ يو کافر ته هم هيڅ يو عذر پاتې نه شو، نو اوس په زور او زياتي سره د هيچا مسلمانولو ته حاجت پاتې نه شو، بنايي چې عاقلان خپله وپوهيږي، او په شريعت کې هم داسې حکم نشته، چې په زور سره څوک مسلمانې ته اړ (مجبور) کړي شي: د ﴿أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ [سورت يونس ۹۹ آيت]، د نص په اساس هغه څوک چې «جزيه» مني، د هغه ځان او مال محفوظ او ساتلی پاتې کيږي.

ځيني وايي چې: «دا اخبار دی په معنی د نهبي، يعنې په زور او زياتي سره هيڅوک دين ته مه اړ (مجبور) کوي!، دغه نهبي يا خو عامه او د «التوبه» د (۱۰) رکوع په (۷۳) آيت سره چې ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ جَاهَدُوا الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾ دی، منسوخه ده، يا خو تر اهل کتابو پورې خاصه ده، چې په «جزيه» ورکولو سره خپل ځان ساتلی شي، نو په دغه تقدير سره به نه وي منسوخ».

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٩﴾

پس هر څوک چې کافر (منکر) شو له (عبادت د شيطان او) بتانو، او ايمان يې راوړو په (وحدانيت) د الله باندې، نو په تحقيق سره يې ټينگه نيولې ده کړې کلکه چې له سره نشته پرې کېدل هغې لره، او الله ښه اورېدونکی (د گردو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسير: يعنې کله چې هدايت او ضلالت په منځ کې تمیيز وشو، نو اوس څوک چې له ضلالت ځني مخ اړوي، او هدايت خوښوي نو هغه داسې يوه ټينگه او مضبوطه کړې نيولې ده، چې د هغې د شکېدلو او خوشې کېدلو هيڅ خوف او وېره نشته، او حق تعالی گړد (ټول) بنکاره اقوال ښه اورې، او په ټولو پټو کارونو او نيتونو او د زړونو په خبرو او احوالو باندې ډېر ښه عالم دی، او له ده ځني د هيچا خيانت او بد نيتي پټې نه پاتې کيږي.

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُوهُمْ مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٦٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ حَاجَبُوا بِرُءُوسِهِمْ فِي رَيْبِهِ أَنَّ اتُّهُ اللَّهُ الْمَلِكُ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّي يُغِي وَيَمِيتُ قَالَ أَنَا أُغِي وَيَمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِي بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ قَبَّهَاتِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٦١﴾

الله دوست (مددگار) دی د هغو کسانو چې مؤمنان دي، چې باسي دوی له تيارو (د کفر او گمراهي نه) د رڼا (د ايمان او هدايت) لوري ته، او هغه کسان چې کافران (منکران) شوي دي، دوستان د دوی شيطانان دي، چې باسي دوی له رڼا (د فطري ايمان او هدايت نه) د تيارو (د کفر او گمراهي)

لورې ته دغه کسان (چې فطري ايمان يې په عملي کفر سره بدل کړی دی) صاحبان د اور (د دوزخ) دي، هم دوی په دې اور کې تل پاتې کيدونکي دي، آيا نه دی ليدلی تا (يعنې ای محمده! ستا علم نه دی رسېدلی قصې د) هغه سړي (نمروډ) ته چې جگړه (حجت بازي) يې کړې وه ابراهيم سره په (حق د) رب د ده کې، له دې جهته چې ورکړی وو ده ته الله ملک (سلطنت)، کله چې وويل ابراهيم: رب زما هغه ذات دی چې ژوندي کول کوي او مړه کول کوي، وويل (نمروډ): چې زه (هم) ژوندي کول کوم (واجب القتل په عفوې سره) او مړ کول کوم (بېگناه په ظلم سره)، وويل ابراهيم: «نو بېشکه الله راوړي لمر له (لوري د) مشرقه، نو ته (ای نمروډه!) راوله هغه (لمر) له (لوري د) مغربه!»، نو حيران (او شرمنده) شو هغه څوک چې کافر شوی وو (يعنې نمروډ)، او الله نه ښيي (د خیر سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسير: په لومړي آيت کې د مؤمنانو او د کافرانو او د اسلام د نور او د کفر د ظلمت ذکر وو، اوس د هغو د تايد لپاره څو مثالونه راوړي، په لومړي مثال کې: د «نمروډ» پاچا ذکر دی، چې ده د خپلې شهنشاهی په غرور خلق دې ته مجبورول چې سجده ورتو وکړي، کله چې ابراهيم عليه السلام له ده سره مخامخ شو، ابراهيم عليه السلام وويل چې: «زما رب هغه ذات دی چې ژوندي کول او مړه کول د ده په واک (اختيار) کې دي»، «نمروډ» وويل چې: «دوه تنه بنديان چې يو واجب القتل او بل بېگناه وي ژر را حاضر کړئ!» نو سمدلاسه «نمروډ» حکم وکړ، چې: «واجب القتل بندي دې خوشې (آزاد) شي! او بې گناه بندي دې ووژل (قتل) شي!» او په پای (آخر) کې يې ابراهيم عليه السلام ته وويل: «ودې ليدل، چې زه هم هر سړی چې و غواړم؛ وژنم يې، او هر څوک چې و غواړم؛ ژوندي کوم يې»، دلته ابراهيم عليه السلام د لمر دليل وروړاندې کړ، او هغه مغرور احمق يې ساکت او بې ځوابه کړ، خو هدايت يې په برخه نه شو، يعنې سره د بې ځوابه پاتې کېدو د ابراهيم عليه السلام ارشاد ته يې غوږ کښېښود، او ايمان يې رانه وړ، يا داسې ووايي چې د ابراهيم عليه السلام د دويم سوال ځواب يې ونشو ويلی، حال دا چې همغسې لکه نمروډ چې د ده اول سوال ځواب ورکړی وو، د هم داسې ځواب ورکولو امکان دلته هم وو، چې داسې يې ويلي وای: (چې د مشرق نه يې زه راخېژوم، ستا معبود دې له مغربه راو خېژوي).

أَوْ كَانُوا عَلَىٰ قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّىٰ يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا
فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ

يا (آيا ستا علم نه دی رسېدلی قصې د) هغه سړي (عزير) ته چې تېر شو په يوې قريې او هغه (قریه) پرېوتلې وه (ديوالونه يې) پر بامو د دوی باندې، (نو عزير) وويل: څرنگه به (بيا ودانه او) ژوندي کړي الله دا (قریه يا يې خلق) وروسته له (ورانېدا او) مړ کېدو (د اهل) دهغې؟ نو مړ کړ دی الله (او مړ يې پرېښود) سل کاله، بيا يې پورته (ژوندي) کړ دې.

تفسير: هغه سړی چې عزير عليه السلام وو، چې په لاره کې په يوه وران ښار باندې تېر شو، چې د هغه گرد ديوالونه برسېره پر چتونو باندې لويدلې وو، نو د ده په زړه کې دا خبره تېره شوه، چې د دې ښار گرد او سېدونکي مړه شوي دي، نو دوی به څرنگه د حق تعالی له لوري بيا ژوندي شي؟ او دا ښار به بيا څرنگه ودان شي؟ دلته د ده روح قبض او سا يې الله تعالی ته وکښله، او خري يې هم مړ شو، سل کاله همداسې مړ پاتې شو، عزير عليه السلام وروسته له سلو کلونو بيا ژوندي کړ شو، گوري چې د ده د خوړلو او څښلو شيان همغسې صاف، پاک، او تازه ورته پراته دي، او د ده خر چې مړ شوی وو، هاپو کې يې گرد سره وراسته شوي، او کوټه پراته وو، اوس همغه هاپو کې د ده تر سترگو لاندې بيا ژوندي شول.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ

وویل (الله عزیز ته چې): «خومره ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته)»، وویل (عزیر): «ځنډ (تاخیر) مې کړی دی یوه ورځ، یا یوه برخه د ورځې».

تفسیر: کله چې عزیز علیه السلام مړ کېده، لمر لږ څه هسک (اوچت) راغلی وو، او کله چې بیا ژوندی شو، لا ماښام شوی نه وو، نو لمړی یې داسې خیال کړی وو، که زه دلته پروڼ ویده شوی يم، خو یوه ورځ، او که همدا نن ویده شوی يم، خو لا پوره یوه ورځ هم نه ده تېره.

قَالَ بَلْ لَبِثْتُمْ مِائَةً عَامٍ فَأَنْظِرُوا إِلَى طَعَامِكُمْ وَشَرَابِكُمْ لَمْ يَكْسِبْتُمْهُ وَأَنْظِرُوا إِلَى حِمَارِكُمْ وَلَنْجَعَلَكُمْ آيَةً لِلنَّاسِ وَأَنْظِرُوا إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنْشِرُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا الْحَمَاءَ

وویل (الله داسې نه ده لکه چې ته وایي): بلکه ځنډ (تاخیر) کړی دی تا (دلته) سل کاله، نو وگوره خوړو خپلو ته، او (شيانو) د څښلو خپلو ته، چې هيڅ نه دي خراب شوي (سره له تېرېدلو د سلو کلونو)، او وگوره خره ته دې (چې هډوکي يې څرنگه تک سپين څليري)، او لپاره ددې چې مونږ وگرځوو تا دليل (د قدرت) لپاره د خلقو (په بيا ژوندي کېدو سره) او وگوره طرف د هډوکو (د خره خپل) ته چې څرنگه راخوځوو (مونږ) هغه، بيا وراغونډو هغوی ته غوښه.

تفسیر: عزیز علیه السلام په مخ کې هغه گړد (ټول) هډوکي د بدن له ترکیب سره سم ټول کړل شول، بیا هغوی باندي غوښې زرغونې شوې، او پوستکي پرې وغوړېدل، بیا د الله تعالی په قدرت په هغه کې سا نوتله، او له خپل ځای څخه پاڅېده! او ودرېده، او وېې هنکل (اواز يې وکړو).

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۰﴾

نو کله چې ور ښکاره شو ده ته (دا حال په مشاهده سره نو) وویل (عزیر چې اوس) پوهېږم (په مشاهده سره هم) چې بېشکه الله په هر شي باندي ښه قادر دی.

تفسیر: کله چې عزیز علیه السلام دا گړدې (ټولې) پېښې په خپلو سترگو وليدې، نو وېې ويل: چې لا مې ښه باور او يقين راغی چې پاک الله په هر شي باندي ښه قادر دی، يعنې په دې خبره باندي خو پخوا له دې نه هم معتقد وم، چې د مړي ژوندي کول الله جل جلاله ته ډېر آسان کار دی، خو اوس مې دده دا قدرت په خپلو سترگو وليد، «دا يې مطلب نه دی چې پخوا يې په يقين کې څه کمی وو، هو! داسې ننداره يې په خپلو سترگو نه وه ليدلې».

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَىٰ قَالَ أُولَٰئِكَ تُؤْمِنُونَ قَالُوا بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَطْبِقَنَّا قَلْبِي

او (ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وویل ابراهيم: ای ربه زما وښه ماته چې څرنگه ژوندي کوې ته مړي؟ وویل (الله): آیا ستا لا باور نشته (په ژوندي کولو د مړو؟ بیا) وویل (ابراهيم): چې هو! (باور مې شته) وليکن (غواړم دا) د دې لپاره چې مطمئن شي زړه زما.

تفسیر: لنډه يې دا چې يقين يې پوره وو، خو يواځې د مشاهدې او د عين اليقين غوښتونکی وو، چې هغه خامخا په کتلو باندي موقوف دی.

قَالَ فَخِذْ أَرْبَعَةً مِّنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا مِّنْهُنَّ
يَا أَيَّتُهَا سَعِيَاءُ

وویل (الله): نو ونیسه! څلور له مرغانو نه، پس رانږدې کړه! دوی ځان خپل ته، (بیا یې حلال کړه!) بیا یې کپږده! په هر یوه غره باندې له دوی ځنې یوه یوه برخه، بیا راوبوله! (ای ابراهیمه!) دوی (یعنې دغه مرغان) رابه شي دوی تاته (ای ابراهیمه!) په منډو.

تفسیر: د پاک الله له ارشاد سره سم ابراهیم علیه السلام څلور مرغان واخیستل، او څلور واړه یې له خپله ځانه سره آموخته کړل، چې په بللو باندې به هر یو په تلوار سره ورته راته، او د ده معرفت او پیژندګلوي هم له هغو سره ډېره زیاته شوه، بیا یې د پاک الله په امر سره دا څلور واړه مرغان حلال کړل، او په څلورو غرونو یې د دې مرغانو اجزاء سره وویشلې، او دې په خپله د دې څلورو واړو غرونو په منځ کې ودرېده، او یوه مرغه ته یې غږ وکړ، نو د هغه سر د یوه غره له سره والوت، او په هوا شو، د هغه پښې، څانګونه، او تنې هم ورسره والوتې، او په هوا کې سره ونښتلې، او روغ رمټ بېرته په ځمکه کې کیناست، او د ابراهیم علیه السلام مخ ته په خپلو پښو راغی، همداسې د دویم، درېم، او څلورم مرغه اجزاء پرله پسې الوتلې، او په هوا کې سره پیوند کېدلې، او د خپلو جثو له جوړېدولو وروسته د خلیل الله ابراهیم په منځ کې په خپلو پښو راتلل، یا دا چې ځان ته یې راژږدې کړه!، او حلال یې کړه، او غوښې، هډوکي، بڼې، او پښې یې ټول سره وټکوه، او سرونه یې له ځان سره وساته!، دا ګډه غوښه یې سره کلوله کلوله کړه!، او په څلورو غرونو باندې یې کپږده، بیا ورنارې کړه! نورابه شي دوی تاته بېرته په تلوار سره.

وَأَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٤﴾

او پوه شه! (ای ابراهیمه!) چې بېشکه الله ډېر غالب دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَبْعَ سَائِلٍ فِي كُلِّ سَائِلَةٍ
مِائَةٌ حَبَّةٌ وَاللَّهُ يُضْعِفُ لِمَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٥﴾

مثال (صفت د نفقې او ورکړې) د هغو کسانو چې صرفوي مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کې په مثل د یوې دانې (د تخم) دی چې زرغونه کړي دا (دانه) اوه وږي، په هر یوه وږي کې سل (سل) دانې وي، او الله زیاتوی (اجر) لپاره د هغه چا چې اراده وکړي (د اجر د زیاتولو)، او الله پراخ دی (احسان، فضل، او رحمت دده)، ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې د الله تعالیٰ په لاره کې د لږ مال ثواب هم ډېر دی، لکه چې له یوې دانې ځنې اوه سوه دانې پیدا کیږي، او الله تعالیٰ چې هر چا ته اراده وفرمایي لایې پسې زیاتوي، او له اوو سوو ځنې اوه زره او له دې نه یې هم زیاتوي، او الله جل جلاله لوی مغفرت کوونکی، او د هر صرف کوونکي په نیت، او د هغه د صرف شوي مال په مقدار، او د مال په کیفیت او په نورو شیانو باندې ښه عالم دی، او د هر یوه سره مناسبه معامله کوي.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يُتَّبِعُونَ مَا أَنْفَقُوا مَثَلًا وَلَا أَدَىٰ لَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَالْأَخْوَفُ عَلَيْهِمْ وَالْأَهْمُ يَحْزَنُونَ ﴿٤٦﴾

هغه کسان چې صرفوي مالونه خپل په لاره د الله (په جهاد او نورو عبادتونو) کې بیا نه ورپسې کوي (دوی) په هغه شي پسې چې خیرات کړي یې دوي (بارول د) احسان او نه (رسونه د) ضرر،

(شته) لپاره د دوی اجر (د نفقې ثواب) د دوی، په نزد د رب د دوی، او نه به وي هيڅ ډول وېره په دوی باندې او نه به دوی (هيڅکله) غمجن کيږي (د ثواب په نقصان سره).

تفسير: هغه خلق چې د الله تعالی په لاره کې مال مصرفوي، او دهغه صرف شوي مال په نسبت نه په ژبه چا باندې احسان ږدي، او نه چاته د هغه په مقابل کې په پيغور ورکولو او خدمت اخیستلو، او تحقیر کولو، زحمت پېښوي (يعني هيڅ ډول قولې، يا فعلي رنج او آزار نه ور رسوي)، نو د هغوی لپاره کامل ثواب شته دی، او نه د ثواب له کمېدلو څخه به دوی ته څه وېره او اندېښنه نه وي، او نه د ثواب له نقصانه غمجن کيږي.

قَوْلٌ مَّعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِّنْ صَدَقَةٍ يَتَّبِعُهَا أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

خبره معروفه نېکه (خوږه پسته فقير ته) او عفوه (ده ته که الحاح يا شور و کړي) ډېره بڼه ده له خيراته چې په هغه پسې وي ضرر (رسونه په منت يا په پيغور د سوال سره)، او الله غني دی (بې پروا له هر چا او له هر شي) نهايت تحمل والا (د عذاب په وروسته والي د پېښمانتيا لپاره).

تفسير: يعني سوالگر ته په ورو ځواب ورکول، او د هغه له ټينگار او بدخويي څخې تېرېدل له هغه خيرات څخه بڼه دی چې څو ځلې يې سپک کړي، او ويې شرموي، يا پيغور ورکړي، يا احسان پرې کېږدي، او الله تعالی «غني» دی، چې د هېچا (انفاق ته چې په من او اذی وي او) مال ته څه حاجت او اړه (احتياج) نه لري، هغه خيراتونه او «صدقې» چې تاسې يې د هغه په لاره کې ورکوئ، وپوهېږئ چې خپلو ځانونو ته يې ورکوئ، او «حليم» دی چې په هسې رېږولو (تکليف ورکولو) باندې د عذاب په مقررولو او لېږلو کې تلوار نه کوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَتَكُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ مَالَهُمْ رِيَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ﴿٢٠١﴾

ای هغو کسانو! چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) مه باطلوئ تاسې خيراتونه خپل (مه ضایع کوئ ثوابونه یې) په احسان بارولو او ایذا (او ضرر رسولو) سره په شان (د ابطال د ثواب او د انفاق) د هغه (سړي) چې صرفوي مال خپل لپاره د ښودنې د خلقو او ایمان نه لري په الله، او په ورځې آخري باندې (چې قیامت دی).

تفسير: دا ارشاد چې هغه په الله تعالی او د قیامت په ورځې یقین نه لري؛ نو دا د «صدقې» د ابطال لپاره قید او شرط نه دی، ځکه چې «صدقې» خو یواځې له ریاء څخې باطله کیدی شي، اګر که صرف کونکي یې مؤمن هم وي، مګر دا قید یې یواځې د دې لپاره زیات کړي، چې معلومه شي، چې ریاء کاري د مؤمن له شان نه لري، بلکه دا کار د منافقانو له حاله سره وړ (لائق) او مناسب دی.

فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانَ عَلَيْهِ تُرَابٌ قَاصِبَةٌ وَأَبْلٌ قَتْرَةٌ صَدَقَاتُ الَّذِينَ رُؤِنَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٠٢﴾

نو مثال د دې (ریا کار په صرفولو د مال کې) په شان د صفت د هغې ښوئې تیرې (ګټې) دی، چې پرتې وي په هغې باندې څه خاورې، پس ورسیري هغې ته زورور باران، نو پرېږدي دغه تېره (ګټه) پاکه (صافه له ګرده)، نه به قادریري (دا ریا کاران) په هیڅ شي باندې (له ثوابه د) هغه شي چې کسب کړی دی دوی، او الله نه ښيي (سمه صافه لار د خیر او ارشاد) قوم کافرانو ته (په سبب د ظلم د دوی پر خپلو نفسونو).

تفسیر: مخکې وویل شول چې: په اخلاص سره خیرات ورکول هسي دي؛ لکه چې له یوې کرلې شوې دانې څنې (۷۰۰) دانې پیدا شي، اوس فرمایي چې: په «خیرات» کې نیت شرط دی، که څوک د «ریاء» او خلقو ته د ځان ښوولو په نیت «صدق» ورکړي، نو د هغه مثال هسي وگنئ لکه چې څوک کومه دانه پر یوه داسې ښویه تیره (گټه) باندې وکړي، چې پر هغې باندې لږ څه خاوره پرته وي، خو کله چې باران ودریږي، نو هغه بیخي صافه او پاکه شي، نو په هغې باندې به هغه دانه څنگه زرغونه شي؟ هم داسې به په صدقاتو کې ریاکارانو ته څه ثواب ورسیري؟ بلکه نه ورسیري.

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ وَتَشْبِيهًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ لَّرَبْوَةٍ
أَصَابَهَا وَايْلٌ قَاتَتْ أَكْطَهَا ضِعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَايْلٌ فَطُلٌّ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۷۰۰﴾

او مثال د هغو کسانو چې صرفوي (لگوي) مالونه خپل لپاره د طلب د رضا د الله، او لپاره د ثبات (د زړه او صدق چې پیدا دی) له نفسونو ددوی څخه (په ایمان باندې) په شان د یوه باغ دی په لوړه ځمکه (مستعد ه مامونه) باندې، چې ورسیري دې (باغ) ته زورور باران؛ نو ورکړي مېوې خپلې دوچنده، نو که ونه ورسیري (باغ) ته زورور باران نو نری باران (یا پرڅه پرې اوري هم) کافي ده، او الله په هغو شيانو چې تاسې یې کوی ښه لیدونکی دی.

تفسیر: له زورور باران څنې مراد ډېر مال صرفول دي، او له نري څنې د لږ مال صرفول مقصد دي، د زړونو له تثبیت څخه مطلب داد دې، چې ثابت کړي زړونه په ثواب میندلو کې، یعنې یقین ولری چې د خیرات ثواب خامخا دوی ته رسېدونکی دی، که ددوی نیت سم وي، نو له ډېرو صرفولو څخه به دوی ته ډېر ثواب ورسیري، او په لږ خیرات سره د ثواب فائده ور حاصلیري، لکه چې په خالصې (مستعدې، هوارې، معتدلې، هوادارې، او لمړیزې) ځمکې (یو ښکلی ښه مېوه دار) باغ وي، نو څومره چې باران (متدرجا) وورېږي، هغومره گټه به ور ورسیري، که یې نیت سم نه وي، په هره اندازه چې زیات مال صرف کړي، هغومره مال یې ضایع، او دې زیانمن کیري، ځکه چې په زیات مال ورکولو کې به ریا او ځان ښوول هم زیات وي، لکه چې په ښویه تیره باندې دانه نه زرغونیري، نو څومره زورور باران چې وورېږي، هغومره زیان رسوي.

أَيُّوْدٌ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّن نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءٌ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿۷۰۱﴾

آیا خوښوي یو له تاسو څخه دا چې وي دې ده لره یو باغ له خرماوو څخه، او له انګورو څخه، چې بهیري له لاندې (د ونو) د هغو ویالې، چې وي ده لره په دغه (باغ) کې له (نورو) هر ډوله (قسمه) مېوو، او ورسیري ده ته زوروالی، او وي ده لره اولاد ضعیفان، پس ورسیري هغه (باغ) ته سخت باد، چې وي په هغه کې اور؛ نو وسوځي دا (باغ) هم داسې (په شان د دې تېر شوي بیان)، بیانوي الله تاسې ته دلائل (د خپل قدرت) لپاره د دې چې تاسې فکر وکړئ! (په هغه کې او ترې پند واخلي!).

تفسیر: دا مثال د هغه چا دی چې د ریا او ځان ښکارولو، او د خلقو د خبرولو لپاره خیر او خیرات کوي، یا د خیرات ورکولو په مقابل کې پر مسکینانو باندې خپل منت او احسان ږدي، یا ایذاء، او ضرر ورسوي، یعنې دا داسې دی لکه چې یو سړی د خپل ځلمیتوب، او قوت په وخت کې یو ښه باغ (بن) تیار کړي، چې د ضعف

او زړښت په وخت کې يې مېوې وخورې، او د ضرورت په وخت کې يې په ښه او کار ورشي، نو کله چې دى ضعيف او سپين ږيرى شي، او د هغه باغ مېوې هم خپلې ترقي او زياتوالي ته ورسېږي، نو دا باغ د ده د عين احتياج او اړتيا (محتاجي) په وخت کې وسوځي، يعنې خیر خيرات او صدقات لکه مېوه دار باغ داسې دى، چې د هغه مېوه په آخرت کې په کار ورځي، کله چې د چا نيت خراب وي، نو د ده دا باغ سوځي، نو بيا د هغه مېوه چې ثواب دى، په آخرت کې څرنگه د هغه په ښه ورشي؟ حق سبحانه و تعالى داسې په ښکاره او صاف ډول سره خلقو ته پند ورکوي، او دوى پوهوي، خو ښه وپوهېږي، او د ده د قدرت په علائمو او آثارو ښه غور، او فکر وکړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَسَّمُوا
الْحَيَاةَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَخِيَا إِلَّا أَنْ تُعْمِضُوا فِيهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ
حَمِيدٌ ﴿٢٤﴾

اى هغو کسانو! چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو!) خرچ کوى! له حلالو (پاکو، غورو) دهغو مالونو چې (په کسب سره) تاسې گټلي او له هغو (شيانو) چې ايستلي دي مونږ تاسې لره له ځمکې څخه (د حلالو، پاکو، غورو شيانو)، او قصد مه کوئ تاسې د (ورکولو) دخيښو (حرامو نابودو شيانو) له هغه ماله چې لگوى يې تاسې (د الله په لاره کې) حال دا چې نه يئ تاسې اخيستونکي د هغه (ناکاره شي په خپل حق کې) مگر (خو يې داسې اخلي) چې سترگې پټې کړئ په (اخيستو د) هغه کې، او پوه شئ! چې بېشکه الله غني دى (بې پروا له هر چا او هر شي، ورته تل ښه ستاينه «صفت» او) ثنا ويلي شوى.

تفسير: يعنى دالله تعالى په نزد د صدقاتو دمقبوليت شرط دا دي چې خيرات دې د حلال مال څخه وي او هيڅ شېبه دې په کې نه وي او هم په مال ښه او غوره شيان بايد خيرات او صدقه شي لکه څرنگه چې يو خراب مال قبول ستاسې زړه نه غواړي، دالله په لار کې يې هم مه ورکوى نو الله تعالى هم ښه او غوره شي خوښوي.

الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ
وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

شيطان وعده درکوي تاسې ته دخوارئ (او وپروي مو چې خوار به شئ)، او حکم کوي تاسې ته په (کولو د) ناوړو (غلطو) کارونو، (لکه بخل)، او الله وعده کوي له تاسې سره د مغفرت (د گناهونو) له خپله (لوري) او د فضل (د انفاق په بدل کې)، او الله پراخ دى (رحمت، فضل، او احسان د ده)، ښه عالم دى (پر ټولو احوالو).

تفسير: که د چا په زړه کې داسې خيال وگرځي: «که خيرات ورکړم، نو خوار او مفلس به شم»، نو ښايي چې دې يقين او اعتماد ولري: چې دا خبره د شيطان له خوا دهغه په زړه کې لوېدلې ده، او داسې دې نه وايي چې: «ما خو د شيطان شکل په سترگو نه دى ليدلى، نو د هغه حکم به ماته څرنگه القاء کيږي؟» او که دا خيال يې په زړه کې وگرځي، چې د «صدقې» او خيرات په وسيله يې مغفرت ور په برخه کيږي، او په مال کې يې زياتوالى او برکت پيدا کيږي، نو ودې پوهيږي، چې دا خبره د الله تعالى له خوا د هغه په زړه کې لوېدلې ده، نو دالله جل جلاله شکر دې وباسي، او دالله عم نواله په خزانه کې د هيڅ شي کمى نشته، او د گړدو په ظاهر او باطن «خبير» دى.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿١٠٠﴾

ورکوي (الله) حکمت (نافع علم سره له عمله) هر چا ته چې اراده وکړي (د ورکولو يې) او هر چا ته چې ورکړ شو حکمت (نافع علم سره له عمله) نو په تحقيق سره ورکړی شو (ده ته) خير ډېر، او نه اخلي پند مگر خاوندان د عقلونو (صافو چې د وهم او نفسي غوښتنو شواذب په کې نه وي).

تفسير: يعنې هر هغه چا ته چې الله اراده وکړي، علم تحقيق، د عمل تدقيق، او د ديني خبرو او خيرات ورکولو پوهه ورکوي، چې په کوم نيت؟ او له کوم مال څخه؟ او چا ته؟ او کوم ډول سره يې محتاج ته ورکړي؟، او هر چا ته چې پوهه ورکړی شوې ده، هغه ته د دنيا او عقبي لوی نعمت او ښېگڼه په برخه شوې ده، ابو الليث رحمه الله وايي چې: «الله جل جلاله دنيوي مال ته ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾ او علم ته ﴿خَيْرًا كَثِيرًا﴾ فرمايلي دي، نو ښايي چې علم او پوهنې ته ډېر اهميت ورکړی شي!».

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ شَرِّ فَاتِ اللَّهُ يَعْلَمُهَا وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿١٠١﴾

او هغه شی چې صرف کړئ تاسې له نفقې (لکه زکات او خيرات، لږ يا ډېر) يا (بې) لازم کړئ (پخپل ځان) له کوم نذره، نو بېشکه الله تعالی ته معلوم دی هغه، او نشته لپاره د ظالمانو (چې بې ځايه مال صرفوي) هيڅ مدد کوونکی (ساتونکی له عذابه د الله).

فائده: «نذر» په منلو سره واجبيږي، نو که بيا يې ادا نه کړي گناهکار يږي، «نذر» پرته د الله تعالی په نامه؛ د بل چا په نامه روانه دی.

إِنْ تُبَدُّوا الصَّدَقَاتِ فَنِعْمًا هِيَ وَإِنْ تُخْفَوْهَا وَتُؤْتَوْهَا الْفُقَرَاءَ فَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيَكْفُرُ عَنْكُمْ مَنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٠٢﴾

که ښکاره کوئ تاسې خيراتونه پس ښه کار دی (ښکاره کول د) هغه، او که پټوي يې تاسې (په وخت د ورکولو کې) او ورکوئ يې تاسې فقيرانو ته نو دا (پټ ورکول بهتر او) خير دی تاسې ته، او لږې به کړي (الله) له تاسې نه ځينې د گناهونو ستاسې، او الله په هغو کارونو چې کوئ يې تاسې ښه خبردار دی (او هيڅ شی ترې پټ نه دی).

تفسير: که خلقو ته د ورښوولو په نيت نه وي، نو خيرات ورکول به ښکاره ډول سره بهتر دی، چې د نورو شوق او رغبت هم ورته وشي، او په پټه سره هم خيرات ورکول ښه دي، چې اخيستونکي ته حيا ورنشي، لنډه يې دا چې اظهار او اخفاء دواړه بهتر دي، مگر د هرې موقع او مصلحت لحاظ يوه ضروري خبره ده.

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا يُنْفِكُمْهُ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفِّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿١٠٣﴾

نشته پر تا باندې (پر سمه صافه لاره) برابرول د دوی، وليکن الله (په سمه صافه لاره) برابروي هغه څوک چې اراده وکړي (د برابروالي يې) او هر هغه شی چې صرفوي (بې) تاسې له خيره (له مال

نه) پس لپاره د نفسونو (ځانونو) ستاسې دى، او نه صرفوئ تاسې (کوم شي اى مؤمنانو!) مگر (صرفوئ يې) خاص لپاره د ليدو د مخ د الله جل جلاله، او هر هغه شي چې صرفوئ (يې) تاسې له خيره (له مال نه) نو پوره به در کړ شي تاسې ته (ثواب د هغه) او په تاسې به ظلم ونه کړ شي (د ثواب په کموالي سره).

تفسير: کله چې رسول اکرم صلى الله عليه وآله وصحبه وسلم خپلو اصحابو ته امر ورکړ؛ چې له مسلمانانو څخې پرته بل هيچا ته خيرات مه ورکوئ!، او په دې امر سره دا مصلحت وو چې د مال او شتو له امله کافران د اسلام په لوري راغب شي، نو وروسته له دې نه يې داسې امر وفرمايه چې: دا ثواب به هلته دررسيږي، چې له خيرات ورکولو څخې د الله تعالى خوښي مطلوبه وي، نو دا آيت نازل شو، او په دې کې عام حکم راغی، چې د پاک الله په لاره کې چې هر چا ته مال ورکړي؛ د هغه ثواب تاسو در کاوه کيږي، د مسلم او غير مسلم څه تقييد نشته، يعنې هر چا ته صدقه ورکوئ، بنايي چې يواځې د پاک الله په نامه وي، په هغه کې د مسلمان او نا مسلمان څه تخصيص نه دی پکار، يواځې په صدقه ورکولو کې دغه خبره ضروري ده، چې محض «لوجه الله» وي.

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أَحْصَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ
الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَاقًا
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

(خيراتونه) ستاسې لپاره د هغو فقيرانو دي چې بند کړی شوي دي په لاره د الله (په جهاد او نورو طاعتو) کې، چې توان نه لري دوی د مگر ځېدلو په ځمکه کې (لپاره د معاش او تجارت، د الله په اطاعت او عبادت کې د مشغولتيا په سبب)، گمان کوي په دوی باندې ناپوه (په حال د دوی) د غنيانو، په سبب د نه سوال کولو په کونښن سره، پيژني به ته (اى سامعه!) دوی، په څېرو (علائمو) د تواضع او اثر د مجاهدې) د دوی سره، نه کوي دوی سوال له خلقو څخې په سختی (په الحاح او کونښن) سره، او هر شی چې تاسې صرفوئ (يې) په هر شي کې) له خيره (له مال نه) پس بېشکه الله په هغه باندې (هم) ښه عالم دی.

تفسير: يعنې داسې خلقو ته صدقه ورکول ډېر ثواب لري، چې د الله جل وعلی شأنه په لاره کې او دهغه د دين په کار کې مشغول او مفيد وي، او د تگ او راتگ او د خوړو، لباس، او نورو له گټلو څخې پاتې وي، او هيچا ته خپل حاجت او اړتيا (محتاجي) نه ښکاروي، لکه د رسول الله صلى الله عليه وسلم څينې اصحاب داسې هم وو؛ چې دوی خپل کور کهول خوشې کړی وو، او د (صفي) په اصحابو کې شامل شوي وو، او پخپله خوښه او رضا سره د پاک محمد صلى الله عليه وسلم صحبت او خدمت يې خپلو ځانو ته غوره کړی وو، د ديني علوم به يې زده کول، مفسدينو او شر اچوونکو سره به يې «جهاد» کاوه، همداسې اوس هم پر مسلمانانو باندې د هغو کسانو امداد او مرسته حتمي او ضروري ده، چې د قرآن عظيم الشان په يادولو، يا د ديني علومو په تحصيل کې بوخت او مشغول دي، د څېرې له پېژندلو څخې دا مطلب دی چې د هغوی څېرې ډېرې ژېرې او بدن يې نری را برېښي، او د جد او جهد آثار د هغوی په مخونو کې له ورايه ښکارېږي.

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِالْإِثْمِ وَاللَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ
رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

هغه کسان چې صرفوي مالونه خپل (د الله په لاره کې) په شپه او ورځ کې په پټه او په ښکاره؛ پس (شته) دوی ته اجر (ثواب) د دوی، په نزد در ب د دوی، او نشته (هيڅ ډول) وېره په دوی باندې، او نه به دوی هيڅکله غمجن کيږي (د ثواب په نقصان سره).

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقْوَمُونَ إِلَّا كَمَا يَقْوَمُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ
بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

هغه کسان چې خوري (يعني اخلي) سود (له خلقو)؛ نه پاخيږي دوی (د قیامت په ورځ کې) مگر (پاخيږي داسې) لکه چې پاخيږي هغه څوک چې حواس يې خراب کړي وي شيطان له (خپله) اثره، دا (حال د دوی) په سبب د دې دی، چې دوی ويل چې: بېشکه هم دا خبره ده، چې تجارت خو هم داسې دی (په جواز کې) لکه سود، حال دا چې حلال کړی دی الله تجارت او حرام کړی يې دی سود.

تفسیر: سود خور په قیامت کې داسې له خپل قبر څخې پورته کیږي، لکه لېونی او هغه څوک چې حواس يې خراب شوي وي، او دا حالت به د دې له امله وي، چې ده حلال او حرام سره گډول، او دا يې ځکه کول چې په دغو دواړو کې يې گټه مقصوده وه، او دا دواړه يې حلال گڼل، حال دا چې د «بيعي» او «ربا» په منځ کې ډېر فرق شته، «بيع» دالله تعالی لخوا حلاله، او «ربا» حرامه ده.

فائده: هغه نفع چې په «بيع» کې ده؛ هغه د مال په مقابل کې ده، لکه څوک چې د يوې درهمې جامه په يوه نيمه درهمه خرڅه کړي، او «سود» هغه دی چې څوک پکې بلا عوضه نفع واخلي، لکه چې د يوې درهمې په عوض کې د يوې درهمې واخلي، په لومړني صورت کې کله چې جامې او درهمې دواړه سره بېل بېل شيان دي، او د دوی د هر يوه نفع او غرض سره جلا (جدا) دی، نو ځکه د هغوی په منځ کې موازنه او «مساوات في نفسه» صحيح نه دی، او کله چې خرڅولو او اخیستلو ته حاجت پيدا شي، نو د موازني او مساوات لپاره د خلقو د ضرورت او حاجت څخه پرته بل کوم شی نشته، او د دوی د هر يوه ضرورت او رغبت له حده زيات مختلف دی.

فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ
النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۲۹﴾

پس هر څوک چې راشي ده ته پند له (طرفه د) رب د ده؛ پس منع شو (له سوده) پس معاف دی ده ته هغه شی چې پخوا يې اخیستی دی، او معامله يې الله ته (سپارلې شوې) ده، او هر څوک چې بېرته وگرځېده (سود ته او حلال يې وگڼه) نو دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ) دي، چې دوی به په دې اور کې تل وي.

تفسیر: يعني هغه سود چې له حرمت څخه يې پخوا اخیستی دی په دنيا کې؛ د هغه د استرداد امر د هغه خاوند ته نه ورکاوه کیږي، يعني تاسې حق نه لرئ چې د هغه مطالبه وکړئ، او په آخرت کې حق سبحانه و تعالی اختيار لري؛ چې هغه پخپل فضل او مرحمت سره وبخښي، خو وروسته له حرمته، که بيا هم څوک د سود له اخیستلو څخې لاس وانخلي، بلکه بې پروا يې وخوري، نو هغه دوزخي دی، او دالله تعالی د حکمونو په مقابل کې د خپلو عقلي دليلونو د وړاندې کولو سزا يې همغه ده چې پاک الله يې فرمايي.

يَبْحَثُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرِي الصَّدَاقَاتِ وَاللَّهُ لَیُّبِتُ كُلَّ كَفَّارٍ أَشِيمٍ ﴿۳۰﴾

ورک کوي الله (برکت د) سود، او زياتوي (ثواب د) خيراتونو، او الله محبت نه کوي له هر سخت کافر گناهگار سره (بلکه دغه ناشکر د حرامو حلالوونکي معذبوي هم).

تفسیر: الله تعالی د سود مال نابود او تباه کوي، يعني په هغه کې هيڅ خیر او برکت نه وي، بلکه د هغه اصل مال هم ضائع کیږي، په حديث کې راغلي دي، چې: «د سود مال په هره اندازه چې زيات شي؛ آخر يې افلاس او تاوان دی»،

او دخيرات د مال له زيادت ځني دا مطلب دی چې په هغه مال کې زيادات راځي، او پاک الله په هغه کې خير او برکت ردي، او د هغه ثواب ډېروي، لکه چې په احاديثو کې هم راغلي دي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۳۰﴾

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی (په ټولو مؤمن به شيانو) او کوي دوی ښه (عملونه) او قائموي دوی (سم ادا کوي سره له ټولو حقوقو په ترتيب) لمونځ، او ورکوي دوی زکات، شته دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی، او نشته (هيڅ ډول) وېره په دوی باندې، او نه به دوی (هيڅکله) غمجن کيږي (د ثواب په نقصان سره).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۳۱﴾

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (يعنې ای مؤمنانو!) ووېرېږئ! له الله نه، او پرېږدئ! هغه چې پاتې شوي دي له سوده؛ که يې تاسې مؤمنان (ايمان لرونکي په شريعت په رښتيا سره).

تفسير: يعنې پخوا له دې ممانعت ځني؛ څه سود مو چې اخيستی ده بلا پسې، خو وروسته له دې ممانعت هغه سود چې اوبښتی دی، مه يې اخلئ!.

فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا قَدْ نُوِّحَ رَبُّ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ
وَلَا تُظْلَمُونَ ﴿۳۲﴾

پس که ونه کړ تاسې (دا کار) نو آگاه شئ (او ځان تيار کړئ) تاسې جنګ ته له (طرفه د) الله او رسول د ده، او که توبه ښکاره شوی تاسې (له اخيستلو د سوده) نو شته تاسو لره اصل د مالونو ستاسې، مه کوئ تاسې ظلم (چې سود به هم غواړئ) او نه دی ظلم کاوه شي پر تاسې (چې له رأس المال څخه مو څه ستون کړی شي).

تفسير: يعنې هغه پخوانی سود مو چې اخيستی دی، که هغه په خپل رأس المال کې حساب او له رأس المال ځني يې کم کړئ، نو پر تاسې باندې ظلم او تېری کيږي، او وروسته له ممانعت که تاسې اوبښتی سود وغواړئ، نو دا ستاسو ظلم دی.

وَإِنْ كَانَ دُوْعُسِرَةً فَنُظْرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۳۳﴾

او که وو پور وړی (قرض وړونکی) خاوند د ناداری نو پر تاسې لازم دی انتظار پور وړی (قرض وړونکی) ته تر وخته د پراخي - د پور وړي (قرض وړونکي) او دا چې بخښنه وکړئ تاسې (دی پور وړي ته) خير (ډېره بهتره) ده تاسې ته که يې تاسې چې پوهيږئ (په هغه خير).

تفسير: يعنې کله چې د سود ممانعت وشو، او د هغه اخيستل او ورکول موقوف شول، نو اوس تاسې خپل پور (قرض) له مفلس پور وړي ځني درگړده غواړئ، داسې غوښتنه نه ده پکار، بلکه ناداره لره مهلت ورکړئ! او که مو د لاسه کيږي هغه (قرض) وروبخښئ!.

وَأَنْفُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۲۰﴾

او ووير بږي تاسې له (عذابه د) هغې ورځې چې بېرته بېول كيږئ تاسې په هغې كې طرف د الله ته، بيا به پوره وركړې شي هر نفس ته (جزا) د هغه عمل چې (ده له خيره يا شره) كړې وي، او په دوى به ظلم ونه كړ شي (د عذاب په ډېروالي يا د ثواب په لږوالي سره).

تفسير: يعنې په قيامت كې به د كردو اعمالو جزا او سزا وركوله كيږي، نو اوس دې هر څوك فكر وكړي چې ښه كار كوي كه بد؟ كټه او سود اخلي؟ يا خيرات وركوي؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايْتُمْ بَيْنَ يَدَيْنِ إِلَىٰ آجَلٍ مَّسْئُومٍ فَادْكُتُوا وَايْتَمُوا بِبَيْنِكُمْ كَاتِبُ بِالْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَمَّهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چې یو له بله سره معاملې کوئ تاسې په پور (قرض) سره تر نېټې ټاکلې (مقرر کړې) شوې پورې؛ نو ولیکئ تاسې هغه (پور - قرض) او ودې لیکي (کاغذ د پور - قرض) په منځ ستاسې کې یو کاتب په عدل (انصاف سره واقعا، نه کم او نه زیات)، او منع دې نه راوړي (هیڅ یو) کاتب (د دې کاغذ) له لیکلو څخه، (او ښایي چې ولیکي دا معامله) هغسې چې ښوونه کړې ده کاتب ته الله، نو ودې لیکي، او بیان دې وکړي (کاتب ته) هغه څوک چې په ده باندې حق (پور - قرض) دی، او ودې ویرېږي (کاتب) له الله چې رب د ده دی، او نه دې کموي له هغه (حقه) هیڅ شی، (یعنې دی دې هم په اقرار کې هیڅ زیاتوالی او کموالی، تغیر او تبدیل نه کوي).

تفسير: د پور (قرض) په نسبت داسې معلومېږي چې دا ډول معامله جائزه ده، مگر هر کله چې دا معامله په راتلونکې مودې پورې اړه لري، او د هېرې، مړینې (مرگ)، نشتوالي، او د نورو جنګ جګړو احتمال هم په کې شته، نو ځکه ضروري ده چې د هغې د ادا کولو نېټه په داسې اهتمام سره وټاکله (مقررې) شي!، چې وروسته له هغه داسې کومه جګړه او مخالفت په کې پېښ نه شي، او د هغې صورت همدا دی چې دا خیره پر یوه کاغذ باندې ولیکئ، او د بېرته ورسولو نېټه وټاکله (مقررې) شي!، او د پور (قرض) وړکونکي او پوروړي (قرض وړونکي) نومونه او ښکاره پېژندګلوی، او د هغې معاملې پورې نور ترلي تفصیلات او لازمي خبرې په صاف او ښکاره ډول سره ولیکئ شي!، او لیکونکي (کاتب) لره ښایي چې بې له انکاره همغسې چې د شرعې شریفې حکم دی؛ له هغه سره یې سم او برابر ولیکي!، او له عدل او انصاف څخه لرې نه شي!، ښه خو دا دی چې دا حجت خپله پوروړی (قرض وړونکي) پخپل قلم سره ولیکي!، یا یې لیکونکي ته ووايي، چې هغه یې سم د ده له وینا سره ولیکي، او د بل چا په حق کې هیڅ ډول نقصان او تاوان پېښ نه کړي!.

فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيهًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُبْلِهُهُ فَلْيُمْلِلْ لِوَالِيهِ بِالْعَدْلِ

پس که وو هغه څوک چې په ده باندې حق (پور یا قرض) دی؛ کم عقل (مبذر، بې وقوف، او لېونی) یا ضعیف (لکه وور، یا ډېر زوړ «بوډا»)، یا بې توان نه وي چې اقرار وکړي (چې ګنګ)

وي، يا د کاتب په ژبه نه پوهیږي) دی پخپله، نو بیان دې وکړي ولي (واکدار) د ده په عدل (انصاف سره چې سمه خبره ووايي، نه کمه نه زیاته).

تفسیر: یعنی هغه مدیون او پورپوری چې کم عقل یا ناپوه یا مبذر یا ضعیف یا سست یا بېړاوي، لکه چې ووړ، یا زوړ، او د معاملې د پوهېدلو پوهه نه لري، یا د هغې معاملې لازمي خبرې لیکونکي ته نشي ویلي (لکه چې ګونګی وي، یا د کاتب په ژبه نه پوهیږي) نو په داسې صورت کې د مدیون - واکدار یا وارث یا ولي یا وصی دې هغه معامله په عدل او انصاف سره بې له زیاتوالي او کموالي پای ته ورسوي!، او لیکونکي ته دې ووايي چې ویې لیکي.

وَأَشْهَدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٍ وَامْرَأَتَيْنِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ

او شاهد ونیسئ تاسې (په خپلو معاملاتو کې) دوه شاهدان له سربو ستاسې (چې مسلمانان، عاقلان، او بالغان وي) پس که نه وو دوه نارینه (شاهدان) نو یو سړی دې وي او دوه ښځې له هغو کسانو چې تاسې ترې راضي یئ (د عدالت له کبله) له شاهدانو (د ښځو دا تعدد د دې لپاره دی که هېره کړي (دا شاهدي) یوه له دې دواړو؛ نو ور په یاد به کړي هغه یوه له دې دواړو (چې ور په یادوي) هغې بلې (هېر زړې ته).

تفسیر: او تاسې ته ښايي چې په دې معاملې کې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوې ښځې شاهدانې ونیسئ!، (ځکه چې په ښځو کې عقل کم او هېره ډېره وي) او شاهد هم ښايي د غوره کولو وړ یعنې لائق د اعتماد او د اعتبار خاوند وي «له سربو ستاسې»؛ یعنې هغه دوه تنه مسلمانان، عاقلان، بالغان، او اصیلان وي، او د کافر شاهدي قبوله نه ده».

وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا سَمُّوْا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنَىٰ أَلَّا تَرْتَابُوا

او نه دي منع راوړي شاهدان کله چې وبلل شي دوی (شاهدي ته)، او مه خوابدي کيږئ (ای معامله دارانو!) له دې چې وليکئ دا (حق که) لږ وي او که ډېر وي تر نېټې د هغې پورې، دا (لیکل) ستاسې پوره عدل دی په نزد د الله، او ښه مرسته کوونکی (ډېر محکم) دی لپاره (د اداء) د شاهدي، او ډېر نږدې دی دې ته چې شکمن نه شی تاسې (د دې معاملې په نېټه او مقدار کې).

تفسیر: یعنې هر کله چې څوک د شاهد کېدلو یا د شهادت د اداء کولو لپاره وغوښتل شي، نو منع دې نه راوړي، او نه دې انکار او نه دې په کې سستي کوي!، او ښايي چې د معاملاتو په لیکلو کې هېڅ ډول قصور او اهمال ونه کړ شي! (تر دې چې نېټه دې هم په کې وليکلې شي!) عام له دې نه چې هغه معامله وړو کې وي، که لویه، ځکه پوره عدل او انصاف په همدې کې دی، او په شهادت کې هم زیات ډاډ په همدې لیک باندې دی، او د نه هېرېدو او نه تېرولو او د هېچا د حق د نه ضایع کېدلو اطمینان او تسلي هم په همدغه لیک باندې ده.

إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهَدُوا وَإِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَارَ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ

مګر که وي (دا معامله) ستاسې تجارت په حضور (لاس په لاس) چې چلوئ یې تاسې (په راکړه او ورکړه سره) په خپلو منځو کې پس نشته پر تاسې باندې هېڅ ګناه چې ونه لیکئ تاسې دا

(معامله)، او شاهدان ونیسئ تاسې! کله چې یو له بله سره اخیستل او یا خرخول کوی تاسې!، او نه دې رسوي نقصان کاتب او نه شاهد، (یعنې په کتابت او شهادت کې دې څه زیاتوالی او کموالی نه کوي - یا) او ضرر دې نه رسولی شي کاتب ته، او نه شاهد ته (یعنې که معذور وي، زور دې پر هیچا و نه کړ شي).

تفسیر: یعنې که د سوداگری معامله لاس په لاس وي، د جنس په بدل کې جنس یا نغده معامله وي، او د پور (قرض) معامله نه وي، نو په دې صورت کې یې نه لیکل وبال نه دی، خو شاهد نیول په هسې معاملو کې ضرور دی، چې په هغې کې وروسته له دې نه کومه جگړه او جنجال پېښ نه شي، او بنایي چې لیکونکی او شاهد هیچا ته کوم تاوان ورپېښ نه کړي، یعنې نه دې مدعي او نه دې مدعی علیه ته څه نقصان او تاوان رسوي، بلکه همغه حق دې ادا کړي، چې د ده په غاړه واجب دی (او هم داسې کاتب او شاهد ته دې هم څه ضرر نه رسوي).

وَأَنْ تَقُولُوا قَائِلًا فَسَوْفَ بَعَثْنَا لَبِيبًا ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَىٰ وَبِأَعْيُنِنَا قَوْمَ ثَمُودَ إِذْ سَخَّرْنَا لَكُمُ الْيَمَّانَ الْبَحْرَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَبُونَ ۚ وَإِذْ قَالَ لُوطُ لِقَوْمِ إِسْحَاقَ أَنَا بَرِيءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ ۚ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْمُبْتَلِينَ ۚ وَإِذْ قَالَ هَارُونَ لِلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ لَا تُبَوِّئُوا لِقَوْمِ عَادٍ الشَّهَادَةَ ۚ إِنَّهُمْ كَافِرُونَ ۚ وَإِذْ قَالَ هَارُونَ لِلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ لَا تُبَوِّئُوا لِقَوْمِ عَادٍ الشَّهَادَةَ ۚ إِنَّهُمْ كَافِرُونَ ۚ وَإِذْ قَالَ هَارُونَ لِلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ لَا تُبَوِّئُوا لِقَوْمِ عَادٍ الشَّهَادَةَ ۚ إِنَّهُمْ كَافِرُونَ ۚ وَإِذْ قَالَ هَارُونَ لِلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ لَا تُبَوِّئُوا لِقَوْمِ عَادٍ الشَّهَادَةَ ۚ إِنَّهُمْ كَافِرُونَ ۚ

او که وکړ تاسې (دا کار د اضرار) نو بېشکه دا گناه ده (لاحقه) په تاسې پورې، او ووير پرې تاسې له الله نه، او ښوونه (د احکامو) کوي تاسې ته الله، او الله په هر شي باندې ښه عالم دی، (او گورد شيان ورته ښه معلوم دي). او که یې تاسې په سفر باندې او ومو نه موند کوم کاتب نو (واخلې) گروي قبض کړې شوې، پس که امین (معتبر) وگڼل ځينو ستاسې ځینې (نور، چې گروي یې وانه خيستله) نو اداء دې کړي هغه څوک چې امین گړخولی شوی وي امانت د ده (یعنې د پور ور کوونکي)، او ودې ووير پرې له الله څخه چې رب د ده دی، او مه پتوي شهادت (ای شاهدانو یا ای مدیونانو! چې گویا اقرار هم په خپل ځان باندې شاهدي ده)، او هر چا چې پته کړه دا (شاهدي) نو بېشکه شان دا دی چې: گناهکار دی زړه د ده، او الله (په هغو کارونو) چې کوي (یې تاسې) ښه عالم دی، (او هر شی ښه ورته معلوم دی).

تفسیر: یعنې که په سفر کې د قرض او پور معامله درپېښه شي، او حجت او سند لیکلو ته موقع او فرصت نه وي، او لیکونکي مو په لاس درنشي، نو پور وروړی (قرض وړونکي) دې د خپل پور (قرض) په عوض کې کوم شی گرو (گناه) ورته کیردي.

فائده: په «سفر» کې د «حضر» په نسبت گروي (گناهې) ته زیات ضرورت پېښیږي، ځکه لیکل او شاهدي په «حضر» په اسانۍ سره صورت موندلی شي، او پور (قرض) ور کوونکي ته په اسانۍ سره اطمینان او تسلي پیدا کیري، نو ځکه په سفر کې د «رهن» او گروي (گناهې) اخیستلو حکم وشو، که نه په «حضر» او د لیکونکي او شاهدانو په موجودیت کې هم د گروي (گناهې) اخیستل روا دي، که پور (قرض) ور کوونکي پخپل پور وروړي (قرض وړونکي) باندې اطمینان او اعتبار لري، او پرې ډاډه وي، او ترې گروي (گناهه) ونه غواړي، نو پر پور وروړي لازم دي چې د پور (قرض) د خاوند حق پوره او کامل ادا کړي!، او له الله تعالی جل جلاله ځنې ووير پرې!، او د حق د خاوند په حق کې دې په امانت سره معامله وکړي!.

لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ شُبَدُوْا مَا فِىْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخَفُوْهُ يَحٰسِبْكُمْ بِهٖ اللّٰهُ
فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَّشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۲۰﴾

(خاص) الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي: (له مواليدو، عناصر، او نورو ټولو علوياتو او سفلياتو، سره له اسمانو او ځمکې ملکا وخلقاً وعبیداً)، او که بنکاره کړئ تاسې هغه (ارادې او بد نیتونه) چې په زړونو ستاسې کې دي، يا پټ کړئ تاسې هغه، حساب به وکړي له تاسې سره په هغه باندې الله، پس مغفرت کوي هغه چاته چې اراده وکړي (الله د مغفرت يې) او په عذابوي به هغه څوک چې اراده وکړي (الله د عذابولو يې) او الله په هر شي باندې ښه قادر دی (له ثوابه او عقابه او حسابه هم).

تفسير: هغه پاک ذات چې پر مونږ باندې د عبادت استحقاق لري، ښايي چې مالک وي، هغه ذات چې ځمونږ د ټولو پټو او ښکاره وو کارونو حساب او کتاب اخيستی شي، ښايي چې په گډو امورو باندې ښه «عليم» او «خير» وي، او هغه ذات چې ځمونږ د تمامو شيانو حساب اخيستی شي، او مونږ ته د ښو او بدو چارو په مقابل کې جزا او سزا راكولى شي، ښايي چې په گډو شيانو باندې قدرت ولري، او ښه قادر وي، نو دلته يې بيا هم دا درې واړه کمالات بيان کړل؛ چې هغه «ملک، علم، قدرت» دی، او د همدې صفاتو ذکر يې په «آيت الکرسي» کې هم فرمايلى دی.

مطلب يې دا دی (حق سبحانه و تعالی) د گډو شيانو مالک او خالق دی، د ده علم په گډو مخلوقاتو او موجوداتو باندې محيط دی، د ده قدرت پر ټولو حاوي او شامل دی، نو بيا د هسې مالک الملک، عليم، بصير، او قدیر ذات احکام نه منل عام له دې نه چې د الله تعالی دغه نافرمانې په پټه سره وي که په ښکاره سره، څرنگه به مناسب وي؟ او بيا به دا نافرمان بنده څنگه د الله تعالی له عذابه ځان ژغوري (ساتي)؟

اَمَنْ الرَّسُوْلُ بِمَا اُنزِلَ اِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُوْنَ كُلُّ اَمَنْ بِاللّٰهِ وَمَلٰئِكَتِهٖ وَكُتُبِهٖ وَرُسُلِهٖ
لَا يُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِّنْ رُّسُلِهٖ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَاِلَيْكَ الْمَصِيْرُ ﴿۲۱﴾

ایمان راوړی دی رسول په هغه شي چې نازل کړی شوی دی ده ته له (طرفه د) رب د ده، او مؤمنانو (هم ایمان راوړی دی) ټولو (دوی) ایمان راوړی دی په الله باندې، او په پرښتو باندې د ده، او په کتابونو د ده، او په رسولانو د ده (په داسې حال کې چې وايي دوی) فرق نه کوو په منځ د هېڅ يو (رسول) له رسولانو د الله کې، او وايي (رسول الله او مؤمنان): واورېده مونږ (پیغام ستا)، او قبول کړ مونږ (حکم ستا، غواړو) مغفرت ستا ای ربه ځمونږ، او (خاص) تا ته دي درتلل (د هر چا).

تفسير: کله چې له لومړني آيت څخه دا خبره ښکاره شوه چې د هغو خبرو هم پوښتنه او حساب اخيستل کيږي؛ چې په زړونو کې گډې، نو أصحاب کرام رضي الله عنهم وويرېدل، او له دې آيت څخې داسې زيات متأثر شول، چې د هغه په شان له هېڅ يوه بل آيت څخې نه وو متأثر شوي، نو دوی پاک رسول صلی الله عليه وسلم ته شکايت ور وړو، رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: ﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ يعنې که څه سختي مو په نظر درځي، يا څه خپگان درپېښ شي، نو د حق تعالی د دې امر او ارشاد په منلو او تسليم کې لږ څه توقف او ډيل مه کوئ!، او د زړه له اخلاصه عرض ورته وکړئ چې ﴿سَمِعْنَا وَاَطَعْنَا﴾ دوی د رسول الله صلی الله عليه وسلم امر او ارشاد سره سم کار وکړ، نو دغه کلمات د زړه د انشراح په توگه (طور) د دوی پر ژبو باندې جاري شول، چې د هغه مطلب دا

دې چې: مونږ ایمان لرونکي یو پر الله تعالی چې (واحد، احد، صمد، لا شریک له، ازلي، ابدی، د کمال په ټولو صفاتو موصوف، او له هر عیب او نقصان څخه پاک دی، او یواځې همدې د عبادت او بندګۍ مستحق دی)، او ایمان لرونکي یو پر ملائکو د الله چې: مقربې بندګانې د الله تعالی دي، نه ذکر دي، نه انانث، او د الله تعالی ډېرې مطیعې او حکم منونکي، او یوه «طرفه العین» هم د الله تعالی له عبادت، تسبیح، او تقدیس څخې نه غافلېږي، او ایمان لرونکي یو په ټولو کتابونو د الله تعالی چې دغه ټول کتابونه د الله تعالی له طرفه لېږل شوي دي، او ایمان لرونکي یو په رسولانو د الله چې ګرد په حق دي، او بیخي له دروغو معصوم دي، هر څه چې وایي او راوړي یې دي؛ هغه ټول له الله جل جلاله څخه دي، او فرق نه کوو مونږ په اصل د رسالت کې په منځ د هیڅ یو له دغو رسولانو، او د الله تعالی د حکم اطاعت مو وکړې، یعنې خپګان، خطر، او نورې ګردې خرڅې مو پرېښودې، او د الله تعالی ارشاد مو تمویل کړې، او د هغه لپاره مو خپله تیاري او چمتوالی ښکاره کړې، حق تعالی دا خبره قبوله کړه، نو دا دواړه آیتونه نازل شول، اول: ﴿اَمَّنَ الرَّسُولُ﴾ الایه - چې حق سبحانه و تعالی په ده کې د رسول صلی الله علیه وسلم او وروسته له هغه د ده د هغو اصحابو چې هغوی ته ذکر شوی تشویش پېښ شوی وو، او په دې سره یې دفع وشوه، د ایمان مدح او ستاینه (صفت) په تفصیل سره وفرمایله چې: له هغې څخه د هغوی زړونه ډاډه او اطمینان یې ترقي وکړي، او هغه پخوانی خطرې یې ورکې شي، او وروسته له دې نه په بل آیت کې چې ﴿لَا يَكْفُرُ اللَّهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا﴾ الایه - دی فرمایي چې: له توان او مقدرت زیات هیچا ته تکلیف نه ورکاوه کېږي، او که د چا په زړه کې د ګناه خیال او کومه خطر و ګرځي، خو په هغه باندې عمل نه کوي، نو پر ده باندې هیڅ ګناه نشته، او سهو او تېرواته یې هم معاف دي، لڼده یې دا چې صاف یې وفرمایل چې: له هغو خبرو څخې چې ځان ژغورل (ترې سخت دي)، لکه د خراب کار خیال، خطر، تېرواته، او سهو په هغو باندې هیڅ مؤاخذه نشته، هو په هغو خبرو باندې چې د بنده په واک (قبضه) او اختیار دي نیول کېږي، نو پخوانی آیت چې ورڅخه د اصحابو تشویش پیدا شوی وو، ښایي چې د هغه معنی هم د دویمې قاعدې سره سمه واخیستله شي، لکه چې هم داسې وشوه، او دغه یاده شوې خطر داسې بیخي له منځه لاړه، سبحان الله !.

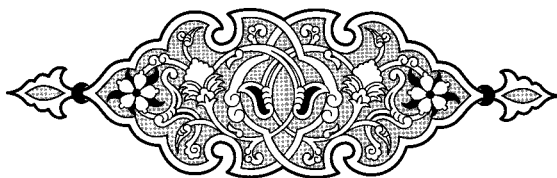
فائده: له دې چې «نه کوو فرق په منځ د هیڅ رسول له رسولانو د الله کې» دا مطلب دی، چې مونږ د یهودانو او نصرانیانو په شان نه یو، چې هغوی یو رسول مني، او بل رسول نه مني.

لَا يَكْفُرُ اللَّهُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا اِنْ
 نَسِينَا اَوْ اَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَي الدِّينِ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا
 وَلَا تُحِثْ عَلَيْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا اِنَّتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا
 عَلَي الْقَوْمِ الْكَافِرِيْنَ ۝

تکلیف نه ورکوي، او نه مکلف کوي الله هیڅ نفس مګر (په اندازې د) طاقت د ده، (دی) دې نفس لره (ثواب د) هغه نیک عمل چې کړی (یې) دی، او (شته) په ده باندې (وبال د هغه بد عمل) چې کړی یې دی، ای ربه ځمونږه! مه نیسه مونږ که هېر کړو (حکم ستا)، یا په خطا سره وکړو (ګناه) ای ربه ځمونږه!، او مه باروه پر مونږ باندې دروند بار! لکه چې بار کړی وو تا دغه (بار) پر هغو کسانو چې وو پخوا له مونږ، ای رب ځمونږه! او مه باروه ته په مونږ باندې هغه (تکلیف) چې نه وي هیڅ طاقت مونږ ته په هغه سره، او محوه کړه (ګناهونه) له مونږه، او مغفرت وکړه مونږ ته، او رحم وکړه پر مونږ باندې، هم ته یې مولى (مددګار) ځمونږه؛ نو مدد وکړه له مونږ سره! پر قوم کافرانو باندې.

تفسیر: په هغو دعا وو او غوښتنو سره چې مونږ مامور شوي یو، دهغو مقصود دا دې چې: «بېشکه ته پر مونږ باندې د هر ډول حکومت حق او عبادت استحقاق لرې، مگر ای ځمونږ ربه! ښایي په خپل رحمت او کرم سره مونږ ته داسې حکم صادر کړې چې د هغه کول (تعمیل) پر مونږ باندې سخت او دروند نه وي، او نه مونږ په تېروتلو او سهو باندې ونیسي!، او نه د پخوانیو امتونو په شان پر مونږ باندې شدید حکمونه نازل کړې! او نه ځمونږ له طاقته ځنې زیات کوم حکم پر مونږ مقرر کړې، سره له هسې آسانی او سهولته که له مونږ ځنې کومه خطا او تقصیر څرگند شي له هغه ځنې را تېر شه!، او ومو بخښه! او پر مونږ رحم وکړه»، په حدیث کې راغلي دي چې دا گړدې دعاوې ومنلی شوې، او په هغو سختیو پسې چې لویو اصحابو رضي الله تعالی عنهم ته ورپېښې شوې وې؛ اوس د الله تعالی په فضل او کرم او رحمت سره ځمونږ له هرې یوې سختې ځنې ډاډ، امن او سلامتي په برخه شوې ده، نو اوس مونږ د دومره یوې خبرې هیلمند (امیدوار) یو چې د پاک الله په فضل او کرم سره په کفارو باندې هم بری وموو، او پاک الله دې پر مشرکینو باندې هم مونږ ته بری او غلبه را عنایت کړي!، که نه د دوی له لوري راز راز زحمتونه او تکالیف، دیني او دنیوي هر ډول زحمتونه راوړاندې کېږي، او له هغه صعوبت او سختی ځنې چې د الله تعالی په فضل او کرم سره ژغورلي (ساتلي) شوي یو، د کفارو د غلبې په حالت کې به بیا هم همغه اندېښنه او خرخشه (بد خیال) زمونږ د سودا او خپګان موجب گڼځي.

تمت سورة «البقرة» بفضل الله رب البرية، يا من لك الكبرياء في الدنيا والآخرة، أدخلنا بكرمك في عبادك الكرام البررة.

«د آل عمران» سورت مدني دی، دوه سوه آیتونه او شل رکوع لري، په تلاوت کې درېم، او په نزول کې (۸۹) یم سورت دی، د «الأنفال» له سورت څخه وروسته نازل شوی دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَلْهَ الْإَكْهَادُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ

الله «چې دی» نشته هیڅوک لایق د عبادت مگر هم دې دی، چې تل ژوندی، په یو حال باقی، قایم، کامل، تدبیر والا دی.

تفسیر: د نجران د عیسایانو یوه شپېته کسيزه جرگه د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضره شوه، په دوی کې درې تنو ډېر شهرت او امتیاز درلود: (۱) «عبدالمسیح عاقب»، په امارت او سیادت کې، (۲) «أیهم السید»، په رایه او تدبیر کې، (۳) «أبو حارثة بن علقمة»، په مذهبي علومو کې د نصرانیانو لوی عالم، «أبو حارثة» اصلاً له مشهورې قبیلې (بني بکر بن وائل) سره تعلق درلود (لرلو)، بیا پوخ نصراني شو، د روم سلاطینو د ده د مذهبي صلابت، مجد او شرف د لیدلو له امله یې زیات تعظیم او تکریم کاوه، او ډېره مالي مرسته یې ورسره کوله، او یوه کلیسا یې ورته جوړه کړه، او د مذهبي چارو په اعلیٰ منصب یې مأمور کړی وو، دا جرگه د رسالت په دربار کې په ډېر شان او شوکت سره حاضره شوه، او په متنازع فیها مسایلو کې یې له رسول صلی الله علیه وسلم سره خبرې وکړې، چې د هغو پوره تفصیل د محمد بن اسحاق رحمه الله په «سیرت» کې منقول دی.

د آل عمران د سورت اتیا، یا نوي لومړني آیتونه ددې واقعي په نسبت نازل شوي دي، عیسایانو لومړنی او بنيادي عقیده دا وه چې مسیح علیه السلام کیمت (هو بهو) پخپله الله یا د الله خوی، او یا له دريو معبودانو څخې دی (معاذ الله).

ددې سورت په لومړني آیت کې د پاک الله د خالص توحید ذکر راغلی دی، او د هغه د «حي» او «قیوم» کوم صفات چې ذکر شوي دي، په هغو سره د عیسایانو دعویٰ په ښکاره ډول باطله شوې ده، لکه چې ځمونږ پاک رسول صلی الله علیه وسلم د مناظرې په دوران کې دوی ته وفرمایل: «آیا تاسې نه پوهیږئ چې الله تعالیٰ حي (ژوندی) دی، او هغه لوي ذات ته مرگ هیڅکله نه پېښیږي، او پاک الله گړدو مخلوقاتو ته وجود ورکړی دی، او د دوی د ژوندانه اسباب یې ور پیدا کړي دي، او پخپل کامل قدرت سره د دوی ساتونکی او اداره کوونکی دی.

په خلاف د دې په عیسیٰ علیه السلام باندې به د مرگ او فنا وار خامخا راتلونکی وي، او دا یوه ښکاره خبره ده؛ هغه څوک چې خپله هستي او ژوندون نشي ساتلی، نو د نورو مخلوقاتو ژوندون او هستي به په څه ډول سره وساتلی شي؟ هر کله چې هغو نصرانیانو، ځمونږ د پاک رسول صلی الله علیه وسلم دا وینا واورېده، نو گړدو سره وویل: بېشکه رښتیا ده، ښایي چې دوی به دا غنیمت گڼلی وي، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپله اعتقاد سره سم د «عیسیٰ یأتي علیه الفناء» سوال کوي، یعنی په عیسیٰ علیه السلام باندې خامخا فنا راتلونکې ده، که یې مونږ ځواب په نفی ورکړو، نور رسول الله صلی الله علیه وسلم ځمونږ د عیسایانو له عقیدې سره سم چې «ډېره موده کیږي، چې عیسیٰ علیه السلام مړی شوی دی» مونږ په صریح ډول سره لا زیات ملزم، مفحم، او ساکتولی شي، نو ځکه یې مصلحت ونه لید چې په لفظي مناقشه کې خپل ځانونه وغورځوي.

او ممکن دی چې دا نصرانیان له هغو فرقو څخې وي، چې له اسلامي عقیدې سره سم د مسیح علیه السلام له قتل او صلب څخې انکار کوي، او د جسماني رفعې قائلان وي، لکه چې «حافظ ابن تیمیة» په «الجواب الصحيح» کې او د «الفارق بین المخلوق والخالق» مصنف تصریح کړې ده، چې د شام او د مصر نصرانیان لومړی په عمومي ډول سره په همدې عقیده باندې وو، وروسته له ډېرې (زمانې) «پولوس» نومي د «صلب» د عقیدې اشاعت وکړ، بیا دا خیال له اروپا څخه مصر، شام او نورو ځایو ته ورسېد، په هر حال د نبی صلی الله علیه وسلم له لوري د «ان عیسی أتى علیه الفناء» په ځای «یا تى علیه الفناء» فرمایل، په داسې حال کې چې په لومړنۍ جملې سره د مسیح د ألوهیت تردید په ښه ډول سره کيږي، او په هغه موقع کې ښه ښکاره او مسکت جواب کېده، دا خبره دې ښکاره وي، چې ځمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د الزام په وخت کې هم دا لازمه ونه گڼله چې په مسیح علیه السلام باندې پخوا له مړ کېدو د مرگ اطلاق وکړي.

نَزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

نازل کړی (توڼه توڼه لېږلی) دی په تا باندې کتاب (قرآن) په حقه (په رښتینو اخبارونو او واضحو دلائلو).

تفسیر: یعنې قرآن کریم چې عین حکمت، او له مصالحو سره موافق دی، په نهایت ښه وخت کې سره له رښتیا او انصاف رابښکته شوی دی.

مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنْزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ

حال دا چې تصدیق کوونکی دی د هغو (کتابونو) چې پخوا له ده نه دي، او نازل کړی (یو ځلې لېږلی) دی تورات او انجیل پخوا (له دې قرآنه) لپاره د هدایت د خلقو.

تفسیر: یعنې قرآن عظیم الشان د پخوانیو اسماني کتابونو تصدیق کوونکی دی، او هغو پخوانیو کتابونو تورات، انجیل او نورو هم لا له پخوا څخه د پاک قرآن د نزول زېږی خلقو ته ورکړی وو، او د ده د راوړونکي په لوري یې خلقو ته لارښوونه کوله، او د خپل وخت له اقتضا سره یې سم خلقو ته احکام او هدايات ورکول.

گواکې دا یې رابښکاره کړه چې د مسیح علیه السلام د «ألوهیت» یا د «ابنیت» عقیده په هیڅ یوه اسماني کتاب کې نه وه، ځکه چې د دین د اصولو په اعتبار گډ اسماني کتابونه یو له بل سره متفق او متحد دي، او د مشرکانو د عقائدو تعلیمات په هغوی کې نشته.

وَأَنْزَلَ الْفُرْقَانَ

او نازل کړی یې دی فرقان «یعنې هسې کتابونه چې د حق او باطل بېلوونکي دي».

تفسیر: یعنې د هرې زمانې سره یې سم داسې شیان را نازل کړل، چې د حق او باطل، حلال او حرامو، دروغو او رښتیا په منځ کې فیصله کوونکي دي، په دې کې قرآن کریم، سماوي کتابونه، او د انبیاوو علیهم السلام معجزات گډ سره داخل دي، او په دې لوري هم اشاره وشوه چې په هغو مسایلو کې چې یهودان او نصرانیان له پخوا راهیسې جگړې کوي، د دې اختلافاتو فیصله هم د همدې پاک قرآن په وسیله کيږي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَا أَيُّهَا اللَّهُ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ۝

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي په آياتونو د الله (چې قرآن او نور حقاني کتابونه دي) شته دوی لره عذاب سخت، او الله ډېر غالب (قوي د احکامو په انفاذ) خښتن (خاوند) د انتقام (او د سخت عذاب) دی.

تفسیر: يعنې داسې مجرمان؛ نه بې سزا پاتې کېږي، او نه دوی د ده له زبردست اقتدار څخه ځان ژغورلی (ساتلی) او نه ترې تښتېدلی شي، په دې کې هم د مسیح عليه السلام د الوهیت د ابطال په لوري يوه لطيفه اشاره وشوه، ولې هر کله چې پوره اقتدار او اختيار الله تعالی لره ثابت شو، نو ښکاره ده چې هغه په مسیح عليه السلام کې نه موندل کېږي، بلکه مسیح عليه السلام به د نصرانیانو د عقیدې په اساس څرنگه کولی شي چې نورو ته سزا ورکړي، هر کله چې پخپله ده سره له زیاتې تضرع او الحاح د ظالمانو له منگلو څخې خپل ځان ونه شو ژغورلی (ساتلی)، نو بیا دې پخپله الله! یا د الله ځوی! څرنگه کېدی شي؟ ځوی هغه څوک کېدی شي، چې د پلار له نوعې څخه وي، نو ځکه ښایي چې د الله جل جلاله ځوی خامخا لکه الله جل جلاله غوندې وي، یوه عاجز مخلوق ته د مطلق قادر ځوی ویل؛ په حقیقت کې پر الله تعالی او عیسی عليه السلام دواړو باندې سخت عیب لگول دي، العیاذ بالله.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۝

بېشکه الله؛ پت نه دی په ده باندې هیڅ شی په ځمکه او په اسمان کې (د مخلوقاتو له ټولو احوالو).

تفسیر: يعنې همغسې چې د هغه اختيار او اقتدار کامل دی، علم یې هم محیط دی، همدې سره تښتېه ورکړه شوه چې مسیح عليه السلام هم دومره پوهیده چې الله تعالی وربښوولي وو، لکه چې څومونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ځواب کې هم د نجران نصرانیانو اقرار وکړ، او نن د مروجو انجيلو له مخې هم ثابت ده.

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

الله هغه (ذات) دی چې جوړوي صورتونه ستاسې په رحمو (د میندو) کې، په هغه ډول چې اراده وکړي (د جوړولو یې)، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مگر هم دې دی، ډېر غالب (قوي د احکامو په انفاذ) ښه تدبیر والا (چې هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي).

تفسیر: يعنې الله تعالی له خپل علم، حکمت، کامل قدرت او کمال سره سم هر څنگه چې یې اراده وکړه، همغسې یې د مور په نس کې ستاسې صورت جوړ کړ، او جوړوي یې، نارینه یا ښځه، ښایسته یا بدرنگه، او څرنگه چې یې اراده وه، پیدا کوي یې له یوه څاڅکي اوبو څخې، په څو ډولو تحولونو یې د بنیادم بڼه (شکل) راباسي، او هغه ته پوهه او عقل ورکوي، هغه ذات چې قدرت او صنعت یې داسې وي؛ نو د هغه په علم کې به څه نقصان وي؟ یا هر هغه انسان چې ده پخپله د خپلې مور د گېډې په څو تیارو کې هستوگنه کړي وي، او د نورو وړو کیو غوندې خوري، او څښي، او له وړاندې او وروسته څخې اودس ماتي ته کښیني، نو داسې یو شخص ته به د پاک الله شریک یا ځوی یا لمسی ویل څرنگه وي؟ ﴿كَرِّتَ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا﴾ عیسیایانو به داسې پوښتنې کولې: «هر کله چې مسیح علیه السلام په ښکاره ډول پلار نه لري، نو پرته له الله تعالی به یې څوک پلار وي؟» نو په ﴿يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ کې ددې خبرې ځواب هم وشو، يعنې الله تعالی قدرت لري چې په رحم کې، چې په هر ډول سره یې اراده وي، د انسان شکل تیاروي، عام له دې نه چې د مور او پلار له یو ځای کېدلو څخه وي، یا که یواځې د مور څخې، نو ځکه یې

وروسته له دې نه وفرمايل: ﴿هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ يعنې الله تعالى هسې لوی زورور ذات دی، چې د هغه قدرت هیڅ څوک نشي محدودولې، او د داسې یوه حکمت څښتن (خاوند) دی، چې هر چپرې هر شی مناسب وگڼي، هغه کوي، «بي بي حواء» یې بې موره، او مسیح علیه السلام یې بې پلاره، او آدم علیه السلام یې بې له موره او پلاره پیدا کړل، د الله تعالی په حکمتونو باندې څوک احاطه کولی شي؟

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلَةٍ

الله هغه (ذات) دی چې نازل کړی (لېرلی) یې دی پر تا باندې کتاب (قرآن)، چې ځینې له ده نه آیات محکمات دي (چې معاني یې ښکاره دي)، دا (محکم آیات) اصل د کتاب دي (چې د شرعیه وو احکامو مبنی دي) او نور (ځینې آیات) متشابهات دي (چې معنی یې معلومه او معینه نه ده)، نو هر چې هغه کسان دي چې په زړونو د دوی کې کوروالی دی؛ پس پیروي کوي دوی د هغو (کلماتو) چې متشابه وي له دې (قرآنه)، لپاره د طلب د فتنې (او گمراهي) او لپاره د طلب د معنی د هغو.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د هغوی په زړونو کې له حق څخه باطل خوا ته میلان دی، لکه بدعتیان او زندیقان، نو هغوی په قرآن کریم کې په متشابه ځایونو پسې گڼي، په کوم کې چې دوی خپل هغه خطا احتمال ويني؛ چې د دوی د شبهو او د خطا عقیدې لپاره دلیل شي، لکه «کلمة الله» د عیسی علیه السلام په هکله، او همدارنگه «روح منه» د هغه په هکله، او حروف مقطعات د ځینو علماوو په نظر، او یا هم د الله تعالی د ذات او د صفاتو د کیفیت پیژندل، چې ددغه کیفیت علم د الله تعالی څخه پرته بل چا ته نشته، ځکه د دوی اصلي هدف گمراهي او د فتنې لټول دي.

او هر چې د الله تعالی صفات دي، لکه «ید الله» یعنې د الله تعالی لاس، «وجه الله» یعنې د الله تعالی مخ، د الله تعالی استواء یعنې په عرش بلکه په ټولو مخلوقاتو او چتوالی او پورته والی، په قیامت کې د قضاء میدان ته دا الله تعالی راتلل، او د خلکو تر منځ فیصلې کول، دا او داسې نور هغه صفتونه دي چې الله تعالی په خپل کتاب قرآن شریف او یا هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په صحیحو احادیثو کې د الله تعالی لپاره یاد کړي وي نو مونږ ایمان لرو چې هغه دا الله تعالی صفتونه دي، معنی یې ښکاره ده، هیڅ نوع اشکال نه لري، چې «ید الله» یعنې د الله تعالی لاس، او «وجه الله» یعنې د الله تعالی مخ، او داسې نور، خو څرنگه چې د الله تعالی له شان سره لایق او مناسب وي، ځکه حتی د مخلوقاتو د لاسونو، مخونو، سترگو، قوتونو، او نورو صفاتو تر منځ سره توپیر شته، او سره یو شان نه دي، نو الله تعالی چې د ټولو مخلوقاتو خالق او پیدا کوونکی دی، په طریق اولی سره په ذات او صفاتو کې د مخلوق د ذات او صفاتو څخه جلا او له هغوی څخه توپیر لري، نو د الله تعالی سره په ذات او صفاتو کې هیڅ شی یو شان نه دي، نو مونږ په کې نه تمثیل کوو، نه تحریف، نه تعطیل، او نه تأویل.

تمثیل دپته وایي چې د الله تعالی سره په ذات او یا په صفاتو کې بل څوک یو شان وگڼل شي.

تحریف دپته وایي چې د الله تعالی د صفاتو لفظ یا معنی له خپل اصل حقیقت څخه واړول شي.

تعطیل: دپته وایي چې په قرآن کریم او صحیحو احادیثو کې د الله تعالی لپاره ثابت شوي نومونه یا صفتونه نفی او له هغه څخه انکار وشي.

تکلیف: دپته وایي چې د الله تعالی د ذات او یا د صفاتو کیفیت بیان کړی شي، او دا ځکه چې د الله تعالی ذات مخلوقاتو نه دی لیدلی، او نه د هغه په شان بل څوک شته؛ چې قیاس یې ورباندې وشي، او نه هم الله او رسول صلی الله علیه وسلم دغه کیفیت بیان کړی دی، چې مونږ پرې اعتماد وکړو.

تأویل: دېته وایي چې د الله تعالی د صفاتو نصوص له خپلې صحیح معنی څخه د یو نوع شبهې له کبله بلې بدلې معنا ته واړول شي.

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

حال دا چې نه پوهیږي په (حقيقي معنی او) مطلب د هغه مگر الله «چې دغه متشابهات هم لکه نور ټول شيان ور معلوم وي».

تفسیر: یعنې ددې متشابهاتو حقيقي کنهه او کیفیت بل هیڅ چا ته معلوم نه دی، مگر یواځې الله جل جلاله ته دا هر څه ښکاره دي، ځکه چې دهغه لفظ مراد چې ظاهر الدلالت نه وي، هغه پرته له متکلمه بل هیچا ته معلوم نه وي.

وَالرَّسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ①

او هغه کسان چې پاڅه دي په علم کې وایي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ په دې (متشابه، په مثل د ایمان ځمونږ په محکم باندې چې دواړه حق دي، ځکه) دا ټول (محکم او متشابه) له طرفه د رب ځمونږ دي، او پند نه اخلي (په دې) مگر (خو پند اخلي) خاوندان د عقلونو (خالصو).

تفسیر: هر کله چې د نجران نصرانیان له گړدو دلائلو څخې عاجز شول، نو د معارضې په ډول یې وویل: «آخر تاسې خو مسیح «کلمة الله» او «روح الله» گنئ، نو ځمونږ د مدعی داثبات لپاره همدومره الفاظ کافي دي»، دلته د هغې تحقیقي ځواب د یو عام اصل، قاعدې او ضابطې په صورت ورکړ شوی دی، چې د هغه له پوهېدلو څخې وروسته د زرگونو منازعاتو او مناقشاتو خاتمه کېدی شي، داسې وپوهیږئ چې نه یواځې په عظیم الشان قرآن کې بلکه په ټولو اسماني کتابونو کې دوه ډوله آیتونه شته:

(۱): هغه آیتونه دي چې مراد یې ښکاره او ټاکلی (مقرر) وي، یعنې د عبادت، لغت، ترکیب، او نورو په لحاظ د هغه په الفاظو کې څه اجمال او ابهام نه وي، او نه یې عبارت د څو معناگانو احتمال لري، او نه یې هغه مدلول چې ورڅخه پوهېدلی شوی دی له عامو مسلمو قواعدو څخې چپ وي، نو داسې آیتونو ته (محکمت) وایي، او په حقیقت کې د کتاب د گړدو تعلیماتو او احکامو بیخ او د اصولو اصل همدا محکمت آیتونه دي.

(۲) د «متشابهاتو» آیتونه دي، چې د هغو مراد ښکاره نه دی، او باید چې د متشابهاتو آیتونه دې محکمتو آیتونو ته راجع کړل شي!، او ودې کتل شي چې هغه معناگانې چې له محکمتو څخې مخالفې وي، د هغو دې بیخي نفی وکړه شي، او د متکلم مقصد همغه شی واخیستل شي چې د محکمتو له آیتونو څخې مخالف نه وي، او که سره له اجتهاده او ډېر کوشنې د متکلم مراد په پوره ډول سره متعین نه کړ شي، نو د هر شي د پوهېدلو دعوی دې پرېښوده شي!، او له حده څخې دی وړاندې تېری ونه کړل شي!، ځکه چې د علم لېوالی او د استعداد د قصور له امله په ډېرو حقایقو باندې ځمونږ فکر نشي رسېدی، او ځمونږ عقل د هغه له پوهېدلو څخې قاصر دی، او دا دې هم په همغه فهرست کې شامل کړل شي!، خبردار چې داسې تاویلات او وړاندې وروستوالی دې ونه کړل شي! چې د دین د مسلمو اصولو او محکمو آیتونو څخې مخالف وي.

دقرآن چې څوک له ځانه کړي تاویل *** چې دشرعې پکې نه وي هیڅ دلیل

په مرض د گمراهی سره علیل دی *** په عقبی به یې رب سپک کړي ډېر ذلیل

مثلا قرآن حکیم د مسیح علیه السلام په نسبت تصریح فرمایلي ده: ﴿إِنَّ هُوَ الْأَعْبُدُ الْأَعْبَادَ﴾ یا ﴿إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ﴾ الآية - ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ﴾ یا ﴿مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَّلَدٍ سُبْحٰنَهُ﴾ او ځای په ځای

یې د هغه د الوهیت او ابنیت تردید کړی دی، اوس که یو سړی له دې ګردو محکماًتو آياتونو ځنې سترګې پټې کړي، او په ﴿وَكَلِمَةَ الْقَهَّالِ مَرْيَمَ وَرُوحَ مُوسَى﴾ او نورو متشابهاټو پسې منډې وهي، او د دغو معنی چې له محکماًتو سره سمه وي؛ پرېږدي، او هسې یوه سطحې معنی غوره کوي، چې د کتاب الله له عمومي تصریحاتو او متواترو بیاناتو ځنې منافي وي، نو دا که کاره تلل او سرزوري نه ده، نو څه ده؟ ځینې سخت زړي خو غواړي چې دا راز مغالطې واچوي، او خلق د ګمراهی په کنده کې نسکور کړي، او ځینې متزلزل او سست عقیده کسان له داسې متشابهاټو ځنې له خپلې رایې او غوښتنې سره سم تاویلات کوي، او غواړي چې په ډېر کوشن او سعی سره څه نا څه مطلب ترې راواخلي، حال دا چې د هغوی صحیح مطلب خو یواځې الله تعالی ته معلوم دی، او همغه پخپل فضل او کرم سره هر چا ته چې هر څومره اراده وکړي همغومره وربښي، هغه کسان چې مضبوط علم لري، دوی محکماًت او متشابهاټ دواړه حق ګڼي، او یقین لري چې دا دواړه له یوې چینې راوتلي دي، او په دوی کې د تناقض هیڅ امکانات نشته، نو دا مضبوط عالمان هغه متشابهاټ محکماًتو ته راجع کوي، او د هغو له مخې په مطلب یې ځان پوهوي، او هغه برخه چې د دوی د پوهې له دائرې ځنې وتلې وي، د هغې معنی او تاویل الله تعالی ته پرېږدي، او وایي چې: د دې په معنی باندې پاک الله ښه پوهیږي، ځمونږ کار هم دا دی چې ایمان پرې راوړو.

کوم اجمال چې په کلام کې عارضیږي

خپل قائل پرې له هر چا نه ښه پوهیږي.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿۵﴾

(وایي دغه راسخون) ای ربه ځمونږه! مه کړوه! زړونه ځمونږ وروسته له دې نه چې په سمه صافه لاره دې برابر کړي یو، او وبخښه (عنایت کړه) مونږ ته له زده خپله رحمت، بېشکه ته همدا ته ډېر بخښونکی یې (د نعمت او رحمت).

تفسیر: یعنی «راسخین فی العلم» په خپل ایماني قوت او علمي کمالاتو باندې نه مغرور او نه ډاډه کیږي، بلکه تل له حق سبحانه و تعالی ځنې د لایات استقامت او د لایات فضل او عنایت غوښتونکي دي، چې ګټلې پانګه (سرمايه) یې له لاسه ضایع نشي، او الله دې نه کړي چې د زړونو له سمېدلو ځنې وروسته بیا دوی کاره شي، په حدیث شریف کې راغلي دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم خپل امت ته د تعلیم په توګه زیاتره داسې دعاوې کولې «یا مقلب القلوب، ثبت قلبي علی دینک»: ای اړونکیه د زړونو! ثابت وساته زړه زما پر دین خپل!

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ أَرَى فِيهِ إِنْ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿۶﴾

ای ربه ځمونږه! بېشکه ته یو ځای کوونکی د (ټولو) مخلوقاتو یې (په بعث سره په محشر کې) لپاره د (حساب د هغې) ورځې، چې نشته هیڅ شک شهبه په (راتلو د) د هغې کې، بېشکه چې الله نه کوي مخالفت له وعدې «خپلې» نه.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُعْطِيَهُمْ أَموالَهُمْ وَلَا أَوْلَادَهُمْ مِنَ اللَّهِ سَيِّئًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفٰرِقُونَ ﴿۷﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي له سره به دفعه نه کړي له دوی ځنې مالونه د دوی او نه اولاد د دوی؛ له (عذاب د) الله نه هیڅ شی (نه لږ، نه ډېر، نه په دنیا نه په عقبې)، او دا کسان همدوی دي خس د اور (د دوزخ).

تفسیر: د قیامت له ذکر سره یې د کافرانو انجام هم راوښود، چې هیڅ شی دوی په دنیا او آخرت کې د الله تعالی له عذاب ځنې نشي ژغورلی (ساتلی)، لکه چې د دې سورت په اوله کې ولیکل شو، په دې آیتونو کې اصلي خطاب د نجران جرګې ته دی، چې ښایي هغې ته د نصرانیانو د مذهب او د نصرانیانو د قوم لوی نماینده وویل شي.

كَذَابِ اِلٰی فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاَخَذْنَا مِنْهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ وَاللّٰهُ شَدِيْدٌ
الْعَقَابِ ۝

(حال د دوی داسې دی) لکه حال (عادت) د تابعانو د فرعون او (لکه حال عادت) د هغو کسانو چې پخوا له دوی ځنې وو، (لکه عاديان او ثمودیان) چې نسبت د دروغو به یې کاوه آیتونو ځمونږ ته، پس نیول دوی لره الله (په عذاب مهلك سره) په سبب د گناهونو د دوی، او الله سخت دی عذاب (د ده، یعنی پر کافرانو یې عذاب سخت او عقاب یې تل دی).

تفسیر: یعنی د هیچا پلمې (منصوبې) او بهانې نشي چلېدی، او لکه چې هغوی نیولي شوي دي، تاسې هم د الله تعالی له نیولو ځنې ځان نشي ژغورلی، او نیولي کېږئ.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَعْتٌ لَّوْنُكِيٍّ وَتَحْتَرُونَ اِلٰی جَهَنَّمَ وِبِسَ الْبِهَادِ ۝

ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چې کافران شوي دي: ژر به مغلوب کېږی شی تاسې (په وژلو یا شړلو سره په دنیا کې)، او جمع به کېږی شی تاسې (شړلی به شی په عقبی کې) طرف د دوزخ ته، او بد ځای د هستوګنې دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنی هغه وخت راتلونکی دی، چې ژر به تاسې ګرد یهودان، نصرانیان او مشرکین د الله تعالی د لښکرو په مخ کې مغلوب شی، او خپله وسله به ور واچوئ، دا خو د دنیا سپکتیا ده، د آخرت هغه خورا سور ځای چې تاسې ته تیار شوی دی؛ هغه خو بېل دی.

په ځینو روایتونو کې دي، چې د بدر له بري څخه وروسته رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یهودانو ته وفرمایل: «تاسې هم حق دین ومنئ، که نه ستاسې حال به هم همغسې شي لکه چې د قريشو شو!» دوی وویل: «ای محمده! تاسې په دې باندې مه تېروئ چې د قريشو په څو بې تجربو سړیو باندې موبړی موندلی دی، که ستاسې مقابله له مونږ سره وشي نو هلته به وپوهېږئ، چې مونږ څرنگه جنگیالیان یو؟ نو په دې مناسبت دا آیتونه نازل شول.

ځینې وايي چې: د بدر د بري لیدلو په اثر ځینې یهودان د تصدیق لوري ته متمایل شول، خو ځینو نورو دوی ته وویل: ګورئ تلوار مه کوئ! او صبر وکړئ! چې وروسته له دې نه څه پېښېږي؟ په دوهم کال کې د احد د عارضې ماتې له لیدلو ځنې د دوی زړونه لا پسې سخت شول، او حوصله یې زیاته شوه، تر دې چې پخپل تړون باندې هم ونه درېدل، او د مسلمانانو د جنگ لپاره یې تیاری وکړ، کعب بن أشرف له شپېتو تنو سپرو (سورو) سره مکې معظمې ته لاړ، او د ابو سفیان او د قريشو د نورو غټانو سره ملګري شول، او یې ویل: مونږ له تاسې سره متحد یو، او ښایي چې ګرد سره یو محاذ قایم کړو، او له محمد صلی الله علیه وسلم سره وځنګېږو!، نو په دې باره کې دا آیت نازل شو، والله أعلم.

په هر حال! له لږو ورځو څخه وروسته الله تعالی دا راوښووله، چې په «جزیره العرب» کې به د مشرکانو نوم پاتې نشي، بني قريظه عهد ماتونکي یهودان په خپله سزا ورسېدل، بني نضیر له مدینې منورې ځنې و شړل شول، د نجران نصاری داسې خوار او سپک شول، چې کلنی «جزیه» ورکول یې ومنل، او نږدې تر زرو کلونو پورې د دنیا ډېرو مغورو او خورا (ډېر) متکبرو قومونو د مسلمانانو په تهذیب، تعلیم، او ترقي اعتراف کاوه، فالحمد لله علی ذلک.

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الَّذِينَ تَقَاتَلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْآخَرَىٰ كَافِرَةٌ أَزِيدُهُمْ مِّثْلَهُمْ بِمَا رَأَى الْعَيْنَ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ مَن يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿۳۰﴾

په تحقیق سره دی تاسې ته لوی عبرت (نمونه ای ناظرینو!) په هغو دوو فرقو کې چې سره مخامخ شولې (په «بدر» کې لپاره د جنگ)، یوه فرقه داسې وه چې جنگ یې کاوه په لاره د الله کې، او بله فرقه داسې وه چې کافره وه، لیدل به دوی هغوی لره دوه چنده د هغوی، په لیدلو د سترگو سره، او الله قوت ورکوي په نصرت (مرستې، مدد) خپل سره هر چا ته چې اراده وکړي (د نصرت)، بېشکه په دې (زیات او کم لیدلو) کې خامخا عبرت (پند) دی لپاره د خاوندانو د بصیرت.

تفسیر: د بدر په غزا کې د کافرانو شمېر نږدې زر تنه وو، چې له دوی سره اوه سوه اوسبان، سل آسونه هم وو، په بل لوري کې مجاهدین له درې سوو ځنې لږ زیات وو، چې له هغوی سره او یا اوسبان، دوه آسونه، شپږ زغرې، اته توري یا چرې وې، او یوه ننداره (تماشه) دا وه، چې هر یوه لښکر ته به بل مخامخ لښکر دوه چنده په نظر ورته، چې د هغه نتیجه داسې شوه؛ چې کافرانو په زړونو د مسلمانانو د دې ډېروالي له تصور وپه ورو لوبده، او مسلمانانو ته د کافرانو له دې دوه چنده شمېر ځنې په پاک الله باندې لا ډاډینه (تسلي) او اعتماد پیدا شو، او د ده په لوري متوجه، او په پوره توکل، صبر، او استقلال سره یې د الله تعالی په دې وعده باندې چې ﴿وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا أَمَاطِينَ﴾ ده، اعتقاد او اعتماد وو، او د بري او نصر هیلمند (امید کوونکي) وو، که پوره شمېر دوی ته ورشکاره کېدی، چې درې چنده وو، نو ممکن وو چې وپه به دوی ته پېښېده، او دغو دواړو ډلو ته دوه چنده ښکارېدل په ځینو احوالو کې وو، که نه په ځینو احوالو کې هر یوه لښکر ته بل مخامخ لښکر لږ په نظر ورته، لکه چې د «الأنفال» په سورت کې به راشي.

په هر حال د هغسې یوې لږې، او بې سرو سامان ډلې، د داسې یوې مضبوطې او پیاوړې (محکمې) ډلې په مقابل کې، د هغې پخوانۍ وینا سره سم چې په مکې معظمې کې شوې وه، دارنگه بریالي (کامیاب) کېدل د بصیرت او عقل خاوندانو ته یوه لویه عبرتناکه واقعه، او ښه نمونه ده.

زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ

بنايسته کړی شوي دي خلقو ته محبت (مینه) د مرغوبو خوندورو شيانو چې ښځې دي.

تفسیر: یعنې کله چې سړی له هغو سره علاقمند (تعلق لرونکی)، او له الله تعالی څخه غافل شي، نو بناء پر دې په حدیث کې راغلي دي: «ما ترک بعدی فتنه أضر علی الرجال من النساء»: «ما نه ده پرېښې وروسته له خپله ځانه یوه فتنه چې زیاته ضرر رسوونکې وي نارینه وو ته له ښځو څخه».

هو! که له ښځو ځنې مقصود عفت او د اولادو کثرت وي، نو مذموم نه - بلکه مطلوب او مندوب دي، لکه چې رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «د دنیا ډېر ښه متاع هغه ښه ښځه ده، چې که هغې ته وگورې؛ خوښ شي، که حکم ورته وکړې؛ حکم دې ومني، که ور ځنې غایب شي؛ نو مال دې او خپل عصمت او عفت په ښه شان سره ساتي».

همداسې هومره شيان چې وروسته له دې نه د دنیا د متاع په سلسله کې یاد شوي دي، د هغو گډوښه والی او بدوالی د نیت او عمل په تفاوت سره متفاوت کیږي، خو څرنگه چې په دنیا کې هسې افراد ډېر دي، چې د عیش او عشرت په سازونو او سامانونو کې ډوب پراته دي، او الله تعالی او خپل انجام هیروي، نو ځکه د «زین للناس» کلام په ظاهر کې عام راوړل شوی دی.

وَالْبَيْنِ وَالْفَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ

او ځامن دي او ډېر مالونه چې راټول کړي شوي دي له سرو زرو نه، او سپینو زرو نه، او آسونو نه؛ چې نښان داره (یا ښایسته) کړي شوي وي.

تفسیر: یعنې هغه آسونه چې لمبر یا نښان پرې ایښود شوی وي، یا هغه ښایسته او ښکلي آسونه چې په لاسونو، پښو، او تندي باندې یې نښې وي، یا هغه آسونه چې په څر ځای (چراگاه) ورشو کې د څر لپاره خوشې پرېښودل شوي دي.

وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبَاقِ ﴿۱۰﴾

او نور چارپایان (لکه اوبښ، غوی، پسه) او کښت (یا مزرعه) دي، دغه (۶ واړه شهوتونه) فایده اخیستل د ژوندون د دنیا دي، او (خاص) د الله په نزد دی ښه ځای د ورتللو (چې جنت دی).

تفسیر: یعنې ابدي فلاح له دې شیانو څخې په لاس نه راځي، یواځې د دنیا د څو ورځو موقتي ګټه ترې اخیستل کېږي، که ډک له بري او کامیابۍ مستقل او ښه ځای غواړي؛ نو هغه د الله تعالی سره موندل کېږي، نو تل د الله جل جلاله د خوښې او د قرب د حصول په فکر کې ووسئ! په وروستي آیت کې دا رانښي چې هغه ښه ځای کوم دی، او هغه کومو خلقو ته ور رسېږي؟

قُلْ أُو۟سِب۟تُكُمْ بِحَی۟رٍ مِّنۡ دَی۟کُمۡ لِّلَّذِی۟نَ اتَّقَو۟ا عِنۡدَ رَبِّهِمۡ جَدَّتۡ جَح۟ر۟ی۟ مِّنۡ تَح۟تِهَاۤ اِلۡاٰنۡهَرُ۟ خٰلِدِی۟نَ فِی۟هَا وَاَز۟وَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر در کړم تاسې ته په بهتر (خیز) له دغو (۶ واړو دنيوي خوندونو) نه؟، (شته) لپاره د هغو کسانو چې متقيان دي (د الله احکام عميلوي) په نزد د رب د دوی؛ جنتونه چې بهیري به لاندې له (مانیو او ونو د) هغوی ویالې، چې تل به وي (دوی) په دې (جنتونو) کې، او (دوی لپاره) ښځې به وي ښې پاکې.

تفسیر: یعنې له هر راز صوري او معنوي نجاستونو او ګندګیو څخه به «چې دنيوي ښځې طبعاً یا اخلاقاً په هغو ککړې او ناولې کېږي» پاکې او صافې وي.

وَرِضَ۟وَانٌ مِّنَ اللّٰهِ

او رضامندي (لویه به وي له کریمه ربه دوی ته) له جانبه د الله.

تفسیر: آیا له دغه څخې به بل کوم لوی نعمت او کوم ښه احسان او انعام وي؟ نه! په حقیقت کې جنت د دې لپاره مطلوب او مرغوب دی، چې د رضا محل، او د الله د لیدلو ځای دی.

وَاللّٰهُ بَصِی۟رٌۢ بِالْعِبَادِ ﴿۱۱﴾

او الله ښه لیدونکی دی د بندګانو (نو هر چا ته به د خپل عمل جزا ورکړي).

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله مبارک فرمائي: «کله چې الله تعالی ته کوم بنده محبوب وي، نو دې له دنیا څخې داسې لرې ساتي، او ترې پرهږوي یې، لکه چې تاسې خپل کوم ناروغه له مضرو اوبو او ناوړه (ګنده) خوړو څخې پرهږوي».

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنا أَمَنَّا فَأَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَوَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿٥٦﴾

هغه (متقيان) چې وايي: «ای ربه ځمونږه! بېشکه مونږ ایمان راوړی دی (په ټولو مؤمن به شيانو)، نو مغفرت وکړه مونږ ته د گناهونو ځمونږ، او وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ)».

تفسیر: معلومه شوه چې د گناه د مغفرت لپاره ایمان راوړل شرط دي.

الضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ ﴿٥٧﴾

(هسې متقيان چې) صبر کوونکي دي، (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه) او صادقان دي (رښتیني دي په ایمان) او په ځای راوړنکي دي د حکم (د الله) او خیرات وړ کوونکي دي په رضا (د الله) او مغفرت غوښتونکي دي په آخر د شپو کې.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په لاره کې لوی لوی رېږونه (مصیبتونه) او تکلیفونه په ځان اخلي، او د الله تعالی د احکامو په منلو کې ټینګ ولاړ وي، او له گناه او معصیت څخې تل ځان ژغوري (ساتي)، په ژبه، نیت، زړه، او په معامله کې بیخي رښتینی وي، په پوره تسلیم او انقیاد سره د الله تعالی گمرد احکام په ځای کوي، او د الله تعالی له خوا ورکړی شوی مال د هغه په ښوونې سره لازمو ځایو کې صرفوي، او د شپې په آخره برخه کې (چې د طمأنینت او اجابت وخت دی، او په هغه وخت کې له خوبه پاڅېدل کوم آسان کار نه دی) له خپل رب څخې د خپلو گناهونو او تقصیراتو مغفرت غواړي، لکه چې د ۲۶ جزء د (الذاریات) د لومړۍ رکوع په ۱۷ آیت کې راغلي دي: ﴿كَانُوا أَقْبِلًا مِنَ الْآيِلِ يَأْتِيهِمْ جُؤنٌ﴾ یعنی د شپې زیاته برخه په عبادت کې تېروي، او د سبا ختو نه مخکې وخت کې استغفار وایي چې: ای الله! ځمونږ هغه تقصیرات او نیمگړتیاوې چې په عبادت کې رانه شوي دي، پخپل فضل او کرم سره یې وښه!

شَهِدَ اللهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

شاهدي ادا کړې ده الله (د وحدانیت) په دې شان چې نشته هیڅ مستحق د عبادت مگر هم دې دی.

تفسیر: په ابتداء کې د نجران له نصرانیانو سره مخاطبه وه، او په ډېر لطیف صورت سره یې د مسیح علیه السلام د ألوهیت د عقیدې ابطال او د خالص توحید اعلان او د ایمان راوړلو ترغیب یې ورکړ، په منځ کې یې د هغو موانعو ذکر و فرمایه چې د حق له وضاحت سره انسان د ایمان له شرفه محروم او بې برخې کوي، چې مال، اولاد، او د عیش او عشرت نور ساز او سامان دی.

په دې آیتونو کې د مؤمنانو د صفاتو له بیانولو څخه وروسته بیا د توحید او نورو اصلي مضمونونو په لوري رجوع وشوه، یعنی د خالص توحید په منلو کې څه تردد او اندېښنه کېدی نه شي ځکه چې په خپله الله تعالی په خپلو کتابونو کې پرله پسې د همدې مضمون په حقیقت باندې شاهدي لولي، او د هغه د فعلی کتاب (د کائناتو پانې) هر یوه پاڼه، بلکه هره یوه نقطه شاهدي ورکوي، چې له رب العالمین جل و علا شأنه څخه پرته بل هیڅوک د عبادت وړ (لا یق) نه شي کېدی.

«وفي كل شيء له آية **** تدل على أنه واحد»

«په هر شي کې دی دلیل، چې الله دی بې مثیل».

﴿سُبْحٰنَهُمُ الْبِتَاقِ الْاَفَاقِ وَفِيْ اَنْفُسِهِمْ حَتٰىٰ يَنْبَغِيْنَ لَهُمْ اَنَّهُ الْحَقُّ اَوْلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ اَنَّهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ﴾ (۲۵م جزء، د حم السجده ۶ مه

رکوع، ۵۳م آیت).

وَالْمَلِئِكَةُ

او (شاهدي اداء کړې ده) پرښتو (د وحدانيت په اقرار سره).

تفسیر: ښکاره ده چې د پرښتو شاهدي د الله جل جلاله له شاهدي څخې هیڅکله مخالفه کېدی نشي، پرښته خو د هغه مخلوق نوم دی، چې د صدق او د حق له لارې څخې غاړه نشي غړولی، لکه چې د پرښتو ټولې تسبیح او ګرد تمجید په عمومي ډول د باري تعالیٰ په توحید او تفرید باندې مشتمل دي.

وَأُولُوا الْعِلْمِ

او (شاهدي اداء کړې ده) خاوندانو د علم (له انبیاوو او مؤمنانو د وحدانيت په اعتقاد سره).

تفسیر: علم والا په هره زمانه کې د توحید شهادت ورکوي، او نن ورځ په عمومي ډول سره د توحید په خلاف یو لفظ ویل، له مطلق جهل سره مرادف ګڼل کېږي، مشرکان هم په خپلو زړونو کې د توحید اصول مني، او علمي اصول هم د شرک د عقائدو مؤید نه دي، (له دې نه د علم فضیلت، او د پوهنې په لوري تشویق او رغبت ثابت شو، نو ښایي چې هر مؤمن د علم او معرفت په تحصیل کې بیرته (تلوار) او کوبښن وکړي!).

قَائِمًا يَا قَسِطُ ۗ إِنَّ اللَّهَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۗ

په دې حال کې چې ثابت دی (الله) په عدل سره، نشته هیڅ مستحق د عبادت مګر همدی دی، ښه غالب (قوي په انفاذ احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: د عدل او انصاف کولو لپاره دوه خبرې ضروري دي.

(۱) دا چې منصف داسې زورور غالب وي، چې هیڅوک د هغه له فیصلې نه سر و نشي غړولی.

(۲) حکیم وي، چې په حکمت او پوهې سره د هر شي تدقیق او څېړنه (تحقیق) له هرې خوا څخې وکړلی شي، او په پوره دقت او قوت سره وکړلی شي، چې خپله فیصله صادره کړي، او هیڅ یو نا مناسب او بې موقع حکم ونه کړي، څرنګه چې حق سبحانه و تعالیٰ عزیز او حکیم دی، نو ځکه د هغه په مطلق عدالت هیڅ یوه شېبه نشي واردېدې.

غالباً په دې لفظ د «قائما بالقسط» سره د نصرانیانو د کفارې مسئله هم تردیده شوه، په رښتیا سره دا څه عدل او انصاف دی، چې د نړۍ جرمونه یواځې پر یوه سړي باندې بار کړل شي، او همغه یو مجرم چې سزا ومومي، نور به ټول مجرمان د تل لپاره پاک او بري شي، حال دا چې د عادل او حکیم الله تعالیٰ لوی دربار له هسې ګستاڅی او سپین سترګی څخې خورا (ډېر) لوړ دی.

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ

بېشکه (غوره او مقبول) دین په نزد د الله دین د اسلام (یعني محمدي شریعت) دی.

تفسیر: د «اسلام» اصلي معنی ځان سپارل او غاړه کېښودل دي، اسلام ته هم له همدې امله «اسلام» ویلی شي، چې هر مسلمان بیخي خپل ځان الله تعالیٰ ته سپاري، او د ده ګردو احکامو ته غاړه ږدي، او په وحدانيت باندې اعتقاد او اقرار کوي.

گواکې «اسلام» د انقياد او تسليم او د مسلماني د احکامو د منلو بل نوم دی، هسې خو له شروع څنې د آخر الزمان رسول الله صلی الله عليه وسلم تر زمانې پورې ټولو پيغمبرانو عليهم السلام همدا د «اسلام» دين راوړی، او په خپلو زمانو کې يې خپلو قومونو ته له وخت سره مناسب احکام وررسولي، او د طاعت او عبادت او د حکم منلو او د (الله واحد، احد، صمد) د خالص پېژندلو او عبادت کولو په جانب يې خلق بللي، خو په دې سلسله کې ځمونږ خاتم الأنبياء محمد مصطفی صلی الله عليه وسلم گړد عالم ته داسې يو اکمل او ډېر جامع او عالم شموله (ټول جهان ته شامل) او نه نسخ کېدونکی هدايت راوړی دی، چې دا مبارک دين نه يواځې گړدو سابقه وو او حقه وو شراعتو لره شامل دی، بلکه د نورو زياتو نېنگيو او خصوصياتو لرونکی هم دی، چې دا لارښوونې پخپل دې خصوصي رنگ سره د «اسلام» په نامه موسومي او ملقبې شوي دي.

په هر حال په دې آيت کې د نجران دنصرانيانو په مخ کې عموماً اعلان کړی شوی دی، چې دين او مذهب يواځې د همغه شي نوم کېدی شي، چې بنده په هغه سره د زړه له اخلاصه خپل ځان او مال پاک الله ته ور وسپاري، او په هر وخت کې هر هغه حکم چې د هغه له جانبه وررسېږي؛ هغه يې له وړاندې او وروسته کولو، او څه ويلو څنې ژر تر ژره ومني، او تعميل يې کړي، او تل د خپل تسليم غاړه الله ته کېږدي.

نو هغه څوک چې الله تعالی ته ځامن او لمسي ټاکي، او مسيح او مريمی عليهما السلام دتصويرونو او دصليب دشکل عبادت کوي او دخنزير (سوږ) غوښه خوري، انسان ته الله وائی او الله لکه دانسان په شان گڼي، او دانيياو او اولياو وژل ورته آسان کار ښکاري، دحق دين دمحو کولو لپاره کوششونه کوي، او دهغه رسول قصداً او عمدتاً تکذيب کوي، چې د موسی او عيسى عليهما السلام دبشارتونو سره سم مبعوث شوي او يا هغه ناپوهان چې د تيگنو، ونو، ستورو، لمر، او سپوږمۍ او نورو عبادت کوي او دحلالو او حرامو معيار يواځې خپل نفساني خواهشات گڼي، آيا له دوی څخه څوک ددی خبري وړ دي چې ځان ته مسلم ووائي او دابراهيمی ملت ديپروې دعوه وکړي؟.

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ اُولُو الْكِتَابِ اِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ

او اختلاف نه دی کړی هغو کسانو چې ور کړی شوی دی دوی ته کتاب (چې يهودان او نصرانيان دي) مگر وروسته له هغه چې راغی دوی ته علم (په توحيد د الله او نبوت د محمد باندې) په سبب دضد، حسد، کينې، چې وه په منځ د دوی کې.

تفسير: يعنې «اسلام» يو واضح او روښانه دين دی، هغه دلايل چې ثابتوي؛ چې موسی او عيسى عليهما السلام پيغمبران دي، او «تورات» او «انجيل» آسماني کتابونه دي، له هغو څنې خورا ښه، ټينگ، قوي، او زورور دلائل د محمد صلی الله عليه وسلم په رسالت، او د القرآن العظيم په کلام الله توب باندې شته، بلکه پخپله همغه کتابونه د دوی په حقانيت باندې شاهدي ورکوي، خالص توحيد يو صاف او ښکاره مضمون دی، چې د هغه په خلاف د ځوی او دپلار مفکوره يوه داسې چټي (بېکاره) دعوی ده، چې هيڅ علمي اصول د هغه تايد نه کوي، اوس چې کتابيان له اسلام سره مخالف شوي دي، نو د دې روڼو حقائقو تکذيب ته يې ملاوې تړلي دي، او د الله تعالی له حکم منلو څنې غاړه غړوي، نو د دې مخالفت سبب پرته له ضد، حسد، عناد، او د مال او جاه له حرصه بل شی نشي کېدی.

وَمَنْ يَكْفُرْ يَأْتِ اللّٰهَ فَاِنَّ اللّٰهَ سَرِيْعُ الْحِسَابِ ۝

او هر څوک چې کافر کېږي (انکار کوي) په آيتونو د الله (او احکام او د قدرت او وحدانيت علامې ونه مني) پس بېشکه الله ډېر ژر حساب والا دی (نو يې ژر په سزار سوي).

تفسیر: په دنیا کې هم، او په آخرت کې خو خامخا پوره حساب او کتاب ورسره کوي، بیا به یې هرومرو د عمل په قدر په سزار سوي.

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ
ءَاسْلَمْتُمْ فَإِنْ أَسْلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ۝

پس که بیا جگړه کوي دا (کافران) له تا سره (له دغو دلائلو وروسته هم) پس ووايه: (ای محمده! دوی ته چې) ما خالص تابع کړی دی مخ خپل (يعني ځان خپل احکامو د) الله ته، او هر هغه څوک چې متابعت کوي زما (هغه هم خپل ځان الله ته سپارلی دی)، او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب (يعني يهودانو او نصرانيانو ته) او ناپوهانو (مشرکانو د عربو) ته: آیا اسلام راوړی تاسې؟ (يعني اسلام راوړی!) پس که اسلام راوړ دوی، پس په تحقيق چې وموندله دوی سمه صافه لاره، او که وګرځېدل دوی (له اسلامه) پس بېشکه همدا خبره ده چې پر تاش تبليغ (د هدايت) دی، او الله ښه ليدونکی دی د بندګانو.

تبيه: د عربو مشرکانو ته يې ځکه امي (ناپوه) وويل، چې له دوی سره د سماوي کتابونو څه پوهه او تعليم نه وو.

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ بِغَيْرِ حَقٍّ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُعَذَّبُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ۝

بېشکه هغه کسان چې کافران کيږي پر آياتونو (احکامو) د الله باندې، او وژني دوی انبياء په ناحقه سره، او وژني هغه کسان چې حکم کوي هغوی په عدل (او انصاف) سره له خلقو څخه؛ پس زېری وکړه دوی ته په عذاب دردناک سره. دا همغه کسان دي چې باطل (ضائع) شوي دي (نېک) عملونه د دوی په دنیا کې (له لعنت او مذلت څخه يې پرې نجات ونه موند) او (هم) په آخرت کې (چې له دوزخه پرې خلاص نشول) او نشته دوی ته هيڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کې).

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ حُرُوفًا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَإِلَىٰ آلِهِمْ يُرْجَعُونَ ۝

آیا نه ګوري ته هغو کسانو ته چې ورکړی شوی وو دوی ته څه برخه له کتابه (تورات) نه.

تفسیر: يعني هغه لږه يا ډېره برخه د «تورات» او «انجيل» او نورو چې له لفظي او معنوي تحريفاتو او اړولو څخې پاتې ده، يا د کتاب هغه لږه يا ډېره برخه چې د هغې پوهه او فهم د دوی په برخه شوی دی.

يُدْعُونَ إِلَى الْكِتَابِ وَاللَّهُ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ تَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ وَمَهُمْ مُّعْرِضُونَ ۝

حال دا چې وباله شي دوی طرف د کتاب د الله ته لپاره د دې چې حکم وکړي (دا کتاب) په منځ د دوی کې؛ بیا مخ ګرځوي يو ډله له دوی نه، حال دا چې دوی تل څنګ کونکي دي (له قبوله د حقه په تغافل سره).

تفسیر: یعنی کله چې دوی راوبلل شي، چې د هغه لوی قرآن په لوري راشي! چې ستاسې د منل شویو کتابونو له زيري سره سم راغلی دی، او ستاسې د ټولو جگړو فیصلې په ښه ډول سره کوي، نو د هغوی د پوهانو یو ډله ځان ناکاره (ناخبره) اچوي، او په تغافل سره ترې مخ ځي، حال دا چې د لوی قرآن په لوري بلنه په حقیقت کې د «تورات» او «انجیل» په لوري بلنه ده.

ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَالُوْا لَنْ نَّمَسَّ النَّارَ اِلَّا نَايَا مَّا مَعْدُوْدَةٌ وَعَرَّوْهُمْ فِيْ دِيْنِهِمْ مَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۷۰﴾

دغه (ځکه چې د دوی) په سبب د دې دي؛ چې بېشکه دوی (یهودان) وايي: له سره به ونه رسيږي مونږ ته اور (د دوزخ) مگر یو څو ورځې شمېرلې شوې (لږې)، او غره کړي (تېر ایستلي) دي دوی په دین خپل کې هغه شي چې وو دوی چې دروغ به یې جوړول (په دین کې). تفسیر: یعنی د هغو د تمرد او طغیان او په ګناهونو باندې د زپورتیا علت دا دی چې د سزا څخه وپره نه لري، د دوی خورا (ډېر) لوی دروغ چې له خپل ځانه یې جوړ کړي دي دا دي: «که مونږ ډېره سخته ګناه هم وکړو، نو فقط له شمېرلو ورځو څخه زیاته موده به نه په عذابېرو» لکه چې تفصیل یې اول جزء د «البقره» سورت په ۸۰ آیه ۸ رکوع کې تېر شو.

او همدا راز یې نور دروغ او چټي (بېکاره) خبرې له خپلې ګېلې څخه رایستلي دي، مثلاً چې مونږ د الله منلي ځامن یو، یا د انبیاوو له اولادې څخه یو، او الله تعالی له یعقوب علیه السلام سره وعده کړې ده، چې د هغه اولادې ته به سزانه ورکوي، او که سزا یې هم ورکوله، د قسم په ځای کولو لپاره به یو جزئي او مؤقتي عذاب وي.

نصرانیانو خو د کفارې مسئله را ایستلې ده، او د خپلې ګناه او سوال او ځواب خبرې یې بیخي خلاصې کړي دي، «اللهم أعذنا من شرور أنفسنا».

فَكَيْفَ إِذَا جُمِعْتَهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيْهِ وَوَقَّيْتُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۷۱﴾

نو څه حال به وي هغه وخت کله چې یو ځای کړو مونږ دوی لپاره د (حساب د هغې) ورځې چې نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغې کې، او پوره به ورکړه شي هر نفس ته جزا د هغه عمل چې کړی یې وي، حال دا چې په دوی به ظلم ونه کړی شي (د حسناتو په کمولو یا د سیناتو په زیاتولو).

تفسیر: یعنی په وهمي جرائمو باندې به سزانه ورکوله کيږي، بلکه پر هغو چارو باندې به دوی ته سزا ورکوله کيږي، چې د هغه جرم ثابت وي، او دوی یې په خپله هم مني، او هومره چې دوی استحقاق لري، له هغې څخه زیاته سزا هغوی ته نه ورکوله کيږي، او نه به د چا خورا لږه نیکی ضایع کېدی شي.

قُلِ اللّٰهُمَّ بَلِّغْ الْمَلِكِ تُوْقِي الْمَلِكِ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعِ الْمَلِكِ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ ۗ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ اِنَّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۷۲﴾

ووايه (ای محمده!) یا الله (ای) مالکه د سلطنت (واکداره د پاچاهي!) ورکوي ته سلطنت هر هغه چا ته چې اراده وکړي (یا الله د ورکولو یې) او بېرته اخلي سلطنت له هر هغه چا څخه چې اراده وکړي (دبېرته اخیستو یې) او عزت ورکوي هر هغه چاته چې اراده وکړي (یا الله د عزت

یې) او خوار ذلیل کوي هر هغه څوک چې اراده وکړي (دذلت یې)، په لاس ستا کې (هر راز) خیر (نبېگنې) دي، بېشکه ته (یا الله) پر هر شي باندې ښه قادر یې (هم په ورکولو، هم په اخیستلو، هم په عزت، هم په ذلت).

تفسیر: یهودانو او منافقانو په مسخرو او د ټوکو په ډول سره ویل: «وگورئ! دا خواران چې د قريشو د حملې او یرغل له وېرې د مدینې په چار چاپېر کې خندقونه کندي، د (قیصر) او (کسری) د تاج او تخت د نیولو خوبونه ویني»، مگر الله تعالی د څو کلونو په منځ کې دا ټولې وعدې ټولو ته وروښودې، چې د (روم) او (پارس) د خزانو هغه گړدې کیلیکانې (کنجیانې) یې چې د هغو وعده یې له پاک رسول صلی الله علیه وسلم سره کړې وه، د عمر فاروق اعظم رضي الله عنه په زمانه کې یې څرنگه د مسلمانانو لاس ته وروستلې، او په څه ډول سره د اسلامي مجاهدینو په منځ کې وویشلې شوې؟

اصلي خبره خو داده چې دامادي عزت او سلطنت څه شی نه دی، گواکې دا دعا یو راز پېشگويي وه چې عنقریب د دنیا نقشه بدلیدونکې ده، هغه قوم چې له دنیا څخه لرې او جلا پروت وو، د دنیا د لویو سلطنتونو او عزتو خاوند به شي، او هغه کسان چې پاچاهي یې کوله، دوی به د خپلو بدو عملونو له امله د خواری او ذلت په کندو کې وغورځول شي.

تُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارُ فِي اللَّيْلِ

ننه باسې (ته یا الله) شپه په ورځ کې (چې تل په پسرلي کې له شپو کموي، او په ورځو کې یې زیاتوي) او ننه باسې (ته یا الله) ورځ په شپه کې (چې تل په مني کې له ورځو کموي، او په شپو کې یې زیاتوي).

تفسیر: یعنې کله چې شپه لنډه وي ورځ اوږده وي، او کله ددې عکس کوي، مثلاً په یوه موسم کې (د جدي اوله) شپه ۱۴ گړې، او ورځ لس گړې کوي، او څو میاشتې وروسته (د سرطان اوله) کې له شپې ځنې گړې لنډوي، او په ورځ باندې یې زیاتوي، او شپه لس گړې کوي، ځکه چې لمر او سپوږمۍ او گډ ستوري او نور بې ستا له ارادې څخه یو ذره هم حرکت نشي کولی.

وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ

وباسې (ته یا الله!) ژوندی له مړي نه (لکه حیوان له نطفې نه، مرغه له هګۍ، کامل له ناقص) او وباسې (ته یا الله!) مړی له ژوندي نه (لکه نطفه له حیوان، هګۍ له مرغه، ناقص له کامل نه).

تفسیر: یعنې لکه هګۍ له چرگې ځنې او چرکه له هګۍ ځنې، بنیادم له نطفې ځنې، او نطفه له بنیادم ځنې، له جاهل ځنې عالم، او له عالم ځنې جاهل، له کامل ځنې ناقص، او له ناقص ځنې کامل ایستل او جوړول همدا ستا کار دی.

وَتُرْزَقُ مِنْ شَاءٍ بغيرِ حِسَابٍ ﴿٢٠﴾

او روزي ورکوي (ته یا الله) هر هغه چا ته چې اراده وفرمایې (د روزي ورکولو یې ډېره زیاته) بې حسابه.

تفسیر: «یهودانو هسې گڼله هغه لویی چې پخوا په مونږ کې وه؛ هغه به تل پاتې وي، او د الله تعالی له قدرت ځنې غافل وو، چې الله تعالی هر هغه چاته چې اراده وکړي، عزت او سلطنت ورکوي، او هغه چا ته چې اراده وکړي، ذلت او

نکبت ورکوي، په جاهلانو کې کامل پیدا کوي (لکه چې د عربو په اميانو کې يې محمد صلی الله عليه وسلم) او له کاملانو څخې جاهلان پیدا کوي، (لکه چې په بني اسرائيلو کې يې وکړ) او هر هغه چا ته چې اراده يې وشي، (حسي او معنوي) بې حساب رزق ورکوي».

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكُفْرَانَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُوا

نه دې نيسي مؤمنان کافرانو لره دوستان بې له مؤمنانو (يعنې مؤمنان دې يو له بله سره دوستي وکړي)، او هر څوک چې وکړي دا (کار يعنې دوستي له کفارو سره) نو نه دی (د ده تعلق) له (دين د الله يا د دوستي د) الله سره په هيڅ شي کې، مگر (خوروا ده دغه دوستي) که ځان ساتي تاسې له دوی نه په ځان ساتنه سره.

تفسير: يعنې کله چې د حکومت او د سلطنت او د جاه او عزت او د هر راز تقلباتو او تصرفاتو وانگې يواځې د پاک الله په لاس کې دي، نو هغو مسلمانانو لره چې په صحيحه معنی سره باور لرونکي دي، نه بنيادي چې دخپلو دوستانو په دوستي او دخپلو اسلامي وروڼو په ورورولي اکتفا ونه کړي، او خامخا د الله جل جلاله د دښمنانو سره دوستي او مدارات وکړي، ځکه چې الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله عليه وسلم دښمنان هيچرې د مسلمانانو دوستان نه شي کېدی، هو! د تدبير او انتظام په درجه کې د کفارو له لوی ضرر څخه د خپلې ضروري ژغورنې (ساتنې) او د حفاظت صورتونه په مشروعو او معقولو طريقو سره غوره کول، د «ترک موالات» له حکم څخې په دې ډول سره مستثنی دي، لکه چې د ۹م جزء (د الأنفال په ۱۶ آيت ۲ رکوع) کې له ﴿وَمَنْ يُؤَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبراً﴾ څخې ﴿إِلَّا مَتَحَرِّفًا لِقَوْلِ أَوْ مَتَحَرِّفًا إِلَىٰ مَثَلٍ﴾ مستثنی کړی شوی دی، همغسې چې هلته د «تحرف» او د «تحيز» په حالت کې حقيقتاً «فرار من الزحف» نه وي، او يواځې صورتاً وي، دلته هم ﴿إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاتُوا﴾ حقيقي موالات نه دی، او تش صوري «موالات» دې وگڼل شي! چې مونږ هغه د «مدارات» په نامه سره يادوو، ددې مسئلې تفصيل دې (۶ جزء د «المائدة» په ۸ رکوع د دې ۵۱ آيت د فوائدو په شرح کې وکتل شي!) ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكُفْرَانَ أَوْلِيَاءَ﴾ الآية.

وَيَدْرِكُهُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَرَأَىٰ اللَّهُ الْبَصِيرُ ﴿٥١﴾

او وپروي تاسې لره الله له نفس خپل نه، او (خاص) طرف د الله ته دې ورتله (ستاسې او د ټولو).

تفسير: يعنې د مؤمن په زړه کې بنيادي اصلي وېره له پاک الله څخه وي، او داسې کومه خبره دې نه کوي، چې د الله تعالی د ناراضې سبب شي، لکه چې له اسلامي جماعت څخې تجاوز وکړي، او بې له ضرورته له کافرانو سره ظاهري يا باطني «موالات» وکړي، يا د ضرورت په وخت کې د موالاتو د غوره کولو په صورت کې له شرعي حدودو څخې تېری او تجاوز وکړي، يا يواځې موهوم او حقير خطرونه يقيني او مهم ثابت کړي، يا دا ډول مستثنیات يا شرعي رخصتونه د خپلو نفساني غوښتنو آله وگرځوي، نو داسې کسانو لره بنيادي چې دا خبره هم په ياد ولري چې دوی گډر د پاک الله لوی دربار کې حاضریدونکي دي، او هلته به دوی د خپلو دغو دروغو، حيلو، او پلمو (منصوبو) جزا مومي.

بنيادي د قوي مؤمن شان، او دصحيح مسلمان ايمان داسې وي، چې له رخصت څخې تېر شي!، او عزيمت او فعاليت ته متوجه او ځير شي!، او له مخلوق څخې ونه وپېرې، او تل تر تله له خالق جل و علا څخې ووپېرې.

قُلْ إِنْ تَخْفَوْنَ مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبَدُّوهُ يُعَلِّمَهُ اللَّهُ

ووایه (ای محمده! دوی ته) که پټ کړئ تاسې هغه شی چې په سینو (زړونو) ستاسې کې دی، یا ښکاره کړئ تاسې هغه؛ معلوم دی هغه (هم) پاک الله ته.

تفسیر: یعنی ممکن دی چې بنیاد مخپل نیت او د زړه خبره له نورو ځنې پټه کړي، ولې په دې ډول الله تعالی نشي ترې ایستلی، ﴿وَاللَّهُ يَعْلَمُ السُّرُوءَ مِنَ الصُّلُوحِ﴾، د (۱) جزء د «البقرة» سورت ۲۷ رکوع، ۲۲۰ آیت.

وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۲۸﴾

او معلوم دی (الله ته ټول) هغه شیان چې په اسمانونو کې دي (له علویاتو) او هغه شیان چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو، نو الله ته ستاسې پټ او ښکاره هم معلوم دي) او الله پر هر شي باندي ښه قادر دی (چې ځینې یې د داسې متخلفینو تعذیب دی).

يَوْمَ يَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَأَوْفَىٰ بِمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا ﴿۲۹﴾

(او وویرېږئ له) هغې ورځې چې مومي به هر نفس (په کې) هر هغه څه چې کړي وي له خیر (له نیکی په خپل مخ کې) حاضر کړی شوی، او هر هغه څه چې کړي وي ده له بدی نه، آرزو به کوي دا (نفس) د دې چې کاشکې په منځ د دې (نفس کې) او په منځ د دغه (بد عمل) کې مسافه وی لري (اورده).

وَيَحْذَرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴿۳۰﴾

او ویروي تاسې الله له نفس خپل نه، او الله ډېر مهربان دی پر بندگانو (خپلو).

تفسیر: دا هم دده له مهربانی ځنې ده؛ چې د هغې لویې ویروونکې ورځې له راتگه تر مخه تاسې ور ځنې ډاروي، او په تکرار سره مو خبروي، چې له خرابو چارو څخه مخصوصا د کافرانو له دوستی ځنې مو ځانونه وژغورئ (وساتئ) ! او د ښکني (خیر) په لاره باندي سم لار شئ، او د قهار پروردگار له قهر ځنې مو ځانونه لاله پخوا وساتئ !، د پاک قرآن دا ځان ته یو دستور دی، چې عموما له خوف سره د رجا مضمون کله اوروي، دلته یې هم د ترهیب او ویرې د مضمون د معتدل کولو له امله ﴿وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ په آخر کې راوړ، یعنی له الله جل جلاله څخه وویرېږئ، او خراب او بد کارونه پرېږدئ !، نو دده مهرباني به بیا تاسې د استقبال لپاره تیاره ده.

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) که چېرې یې تاسې چې محبت کوئ له الله سره، پس متابعت وکړئ زما، چې محبت به وکړي الله له تاسې سره، او مغفرت به وکړي تاسې ته د گناهونو ستاسې، او الله مغفرت کوونکی د (خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: د الله تعالی د دښمنانو د موالات او محبت له منع کولو څخه وروسته د الله تعالی د مینې او محبت معیار رابښي، یعنی که په دنیا کې څوک د خپل حقیقي مالک د محبت دعوی یا خیال لري، نو لازم دي چې هغه د محمدي (صلی الله وسلم علی محمد) دین د متابعت په محک (کسوتی) باندي وسولولی شي، چې دده دروغ او رښتیا ښکاره شي،

هر سرې په هره اندازه چې د محمد صلی الله علیه وسلم په شریعت باندې سم ځي، او د اسلامي دین رڼا د خپلې لارې مشعل ګرځوي، نو ښايي په همغه اندازه سره د الله تعالی په محبت کې صادق او سوچه وپېژندل شي، او په هره اندازه چې دی په دې دعوی کې رښتین وي، په همغه اندازه سره هغه د محمد صلی الله علیه وسلم د شریعت په پیروي کلک او ټینګ ګڼلې شي، چې د هغه مېوه به ده ته داسې په لاس ورځي، چې پاک الله به د ده سره مینه کوي، او د الله تعالی د مینې، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د متابعت په برکت به د ده هغه پخواني ګناهونه معاف، او وروسته له هغه به، د پاک الله د راز راز ظاهري او باطني مهربانیو مورد وګرځي.

ګواکې د توحید له بیان څخه وروسته له دې ځایه د نبوت په بیان شروع کېږي، او د آخر الزمان پیغمبر رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته بلنه کېږي.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكٰفِرِينَ ﴿۶۹﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې اطاعت کوئ تاسې د الله او د رسول (د الله چې محمد دی)، پس که وګرځېدل دوی (له دې اطاعت نه) پس بېشکه الله دوستي نه کوي له کافرانو سره (نو په عذابوي يې).

تفسیر: يهودانو او نصرانیانو به ویل چې: ﴿مَنْ أَبْغَضَ اللَّهَ وَأَجْبَؤُهُ﴾ «مونږ د الله تعالی ځامن او دوستان یو»، دلته دا ښکاره شوه چې کافر هیڅکله د الله تعالی محبوب نشي کېدی، او که په رښتیا سره مو د هغه محبوبیت پکار وي، نو د هغه د احکامو په تعمیم کې زیار (محنت) وکړئ، او د ده د رسول صلی الله علیه وسلم احکام ومني، او د الله تعالی د لوی محبوب او دوست د سنتو متابعت وکړئ!

د نجران جرګې همداسې ویلي وو، چې مونږ د مسیح علیه السلام تعظیم او عبادت د الله تعالی د تعظیم او د محبت لپاره کوو، په دې سره د هغو ځواب هم ورکړ شو.

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرٰهِيْمَ وَآلَ عِمْرٰنَ

بېشکه چې الله غوره کړی دی آدم او نوح او اولاده د ابراهیم (او ابراهیم) او اولاده د عمران (او عمران).

تفسیر: «یعنې بېشکه الله غوره کړی دی آدم علیه السلام په نبوت، رسالت، د سماوو په تعلیم، د ملائکو په سجده، په بې له مور او پلاره پیدا کولو او د ټولو انسانانو په پلارتوب سره، او غوره کړی یې دی نوح علیه السلام په نبوت، رسالت، د عمر په اوږدوالي، او د پخواني شریعت په منسوخولو سره، او ابراهیم علیه السلام او آل د ده چې اسماعیل علیه السلام او اسحاق علیه السلام او د دوی اولاده؛ چې ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په دغه اولاده او آل کې داخل دی، او آل د (عمران) چې موسی او هارون، او بی بی مریمه او عیسی علیهم السلام په کې شامل دي؛ په خلت، رسالت، او نورو مفاخرو او محامدو سره».

عمرانان دوه دي: یو د موسی علیه السلام پلار، دویم د مریمې رضي الله تعالی عنها پلار، زیاتره پخواني او وروستي علما له دې (عمران) ځنې ثاني (عمران) مرادوي، ځکه چې ﴿إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ﴾ د همغه دویم (عمران) له کورنۍ څخه قصه کوي، او غالباً د دې سورت نوم به هم له همدې امله (آل عمران) ایښودل شوی وي، چې په هغه کې د ثاني (عمران) د کورنۍ (یعنې د عیسی علیه السلام او مریمې رضي الله تعالی عنها) قصه په بسط او تفصیل سره ذکر شوې ده.

عَلَى الْعَالَمِينَ ۞ ذُرِّيَّةً بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

پر ټولو خلقو (د زمانې خپلې په رسالت او روحاني او جسماني خصائصو سره). حال دا چې اولاده وو ځينې د دوی له ځينو نورو څخه، او الله ښه اورېدونکی دی (د ګردو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو احوالو).

تفسير: د آدم عليه السلام دا انتخاب او غوره والی، فضل او شرف چې مونږ يې په «نبوت» سره تعبيروو، دده په شخصيت پورې محدود نه وو، بلکه د ده په اولاده کې نوح عليه السلام ته هم ورسېد، بيا له ده ځنې دده په اولاده کې ابراهيم عليه السلام ته ورسېد، له دې ځايه يې يو نوی صورت پيدا کړ، له آدم او نوح عليهما السلام څخه وروسته څومره انسانان چې په جهان کې پيدا شوي دي، دوی ګرد د همدې دوو معظمو رسولانو له اولادې ځنې وو، او الله تعالی په خپل محيط علم او کابل اختيار سره په راتلونکو پېړيو کې هم د زرهاوو کورنيو په منځ کې، د دې لوی منصب لپاره د ابراهيم عليه السلام کورنی مخصوصه کړه، څومره انبياء او رسولان چې له ابراهيم عليه السلام څخه وروسته مبعوث شوي دي، هغه ټول دده د دوو ځامنو «اسحاق عليه السلام، او اسماعيل عليه السلام» له اولادې څخه وو.

څرنگه چې د نسب سلسله عموماً پلار ته منسوبیږي، او مسیح عليه السلام يې پلاره پيدا شوی وو، نو داسې وهم کیدی شو چې د ده نسل به د ابراهيم عليه السلام له نسل ځنې مستثنی وي، له دې کبله الله تعالی آل د عمران او ﴿ذُرِّيَّةً بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ﴾ وفرمایه، او په دې سره يې تشبیه ورکړه: چې هر کله مسیح عليه السلام يواځې د خپلې مور له ګېلې ځنې پيدا شوی دی، نو د هغه د نسب سلسله هم د مور له لوري اخیستل کېږي، نه چې معاذ الله د الله تعالی له لوري، او ښکاره ده چې دده د مور صديقيې مريمې رضي الله تعالی عنها د پلار د نسب سلسله بالآخره ابراهيم عليه السلام ته رسيږي، نو د (عمران) آل او د ابراهيم عليه السلام آل دواړه سره يو دي، او هيڅ يو رسول له ابراهيمي کورنۍ ځنې د باندې پاتې نه شو.

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۞

(ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وويل ښځې د عمران چې: ای ربه زما! بېشکه ما، نذر کړی مې دی تاته هغه شی چې په ګېلېه زما کې دی، حال دا چې هغه به آزاد وي (له نورو مشاغلو د بیت المقدس خدمت ته)، پس قبول کړه ته (ای ربه! دا نذر) له ما نه، بېشکه ته چې يې هم دا ته يې ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسير: د «عمران» ښځې دخپلې زمانې له دوده (رواجه) سره سم پخپل ځان باندې نذر منلی وو، چې «ای ربه! هغه هلک چې زما په ګېلېه کې دی، ستا په نامه دې آزاد او خوشې وي»، د دې خبرې مطلب دا دې چې هغه له ګردو دنيوي مشاغلو او له نورو شيانو ځنې خلاص او تل به د الله جل جلاله په عبادت کې بوخت (مشغول) او د معبد په خدمت کې به لگيا وي، ای الله جل جلاله! ته له خپلې مهربانۍ ځنې زما دا نذر قبول کړه! ته زما عرض اورې، او زمانیت او اخلاص تاته ښه معلوم دی، ګواکې په دې لطيف ډول سره يې وغوښت چې هلک ور په برخه شي، ځکه چې جينۍ د هغه خدمت لپاره نه قبلېده.

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ

پس کله چې ويې زېږاوه هغه (نذر) نو وويل (ښځې د عمران) چې: ای ربه زما، بېشکه زه چې يم ومې زېږاوه هغه (نذر) حال دا چې ښځه (جينۍ) ده.

تفسیر: دا یې په حسرت او افسوس سره وویل، ځکه چې هغه پېښه د دې له توقع او هیلې ځنې پرته پېښه شوې وه، او د جونو د خدمت منلو دستور په معابدو کې نه وو.

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ ۗ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثٰى

او الله ښه پوه دی په هغه شي چې زېږولی وو دې (د عمران ښځې)، او نه دی نارینه (چې هغې غوښتی وو لپاره د خدمت د بیت المقدس) په شان د دې ښځې (جینې).

تفسیر: دا د الله جل جلاله کلام دی، چې د حکایت په منځ کې د معترضې جملې په ډول نازل شوی دی، یعنې هغې ته ښکاره نه وه چې یې زېږولي دي؟ د دې جینې قدر او قیمت الله تعالی ته ښه معلوم دی، هغه هلک چې دې غوښت دې جینې ته کله رسېدی شي، دا جینې بالذات مبارکه ده، او د دې په وجود کې یو عظیم الشان مبارک هلک پروت دی.

وَإِنِّي سَبَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهُمَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ۝

او بېشکه ما نوم کېښود د دې مريمه، او بېشکه زه پناه نیسم دې لپاره تا پورې او اولاد د دې (مريمې ته) له شيطان مردود (رټلي شوي) نه.

تفسیر: حق تعالی دا دعا قبوله کړه، په حدیث شریف کې دي: «هر کله چې د بنيادمانو اولاده د زېږېدلو په وخت کې له مورې جلا شي، او په ځمکه ولوېږي، نو شيطان يې مس کوي، مگر عیسی علیه السلام او مريمه رضي الله تعالی عنها له دې مس څخه مستثنی دي»، ددې حدیث مطالب دنورو احادیثو له یو ځای کولو سره داسې کېږي، چې هر مولود اصلا په صحیح فطرت پیدا کېږي، چې دغه فطرت له لوینيې او دده د عقل او تمیز له ظهور څخه وروسته څرگندېږي، ولې د شاوخوا د حالاتو او خارجي اثراتو له امله ډېر ځلې د هغه اصلي فطرت ور کېږي، چې د دغه مطلب تعبیر په حدیث کې په «فأبواه يهودانه وينصرانه» سره شوی دی، بیا څنگه چې د ایمان او طاعت تخم دده د فطرت په جوهر کې پټ او په غیر مرئي ډول ایښود شوی دی، حال دا چې په هغه وخت کې ایمان لا څه، چې د غټو غټو محسوساتو له ادراک او شعور نه هم هغه مولود عاجز وي، په همدې توګه د ولادت په وخت کې په غیر محسوس ډول د شيطان په مس کولو سره خارجي اثر شروع کېږي، دا ضروري نه دی چې هر څوک د شيطان د مس کولو اثر قبول کړي، یا که یې قبول نه کړي، نو وروسته له هغه؛ هغه اثر همغسې پاتې هم وي.

فَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا، وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا

پس قبول کړه دا (مريمه) رب د دې (د نارینه په ځای) په قبلولو ښو سره، او زرغونه (لویه) یې کړه په زرغونولو (لویولو) ښو سره، او (الله) کفیل وګرځاوه دې لره زکریا علیه السلام.

تفسیر: یعنې اګر که جینې وه، خو الله تعالی هغه له هلک ځنې زیاته وګرځوله، او ویې منله، د بیت المقدس د مجاورینو په زړونو کې یې د اخبره واچوله، چې له عام دود (رواج) او دستور څخه پرته هغه جینې د بیت المقدس په خادمانو کې شامله کړي، او همغسې یې مريمې رضي الله تعالی عنها ته هم د قبول صورت ورعطا او خپل منلي بنده زکریا علیه السلام ته یې په کفالت ورکړه، او په خپل دربار کې یې په ښو منلو سره سر لوړې ورکړه، په جسماني، روحاني، علمي، اخلاقي، او له هر حیثه یې زیاته ترقي ور په برخه کړه، کله چې په مجاورینو کې د دې د پالنې په نسبت جګړه پېښه شوه، نو د انتخاب قرعه د زکریا علیه السلام په نامه وخته، چې دا جینې د خپلې ترور د شفقت په غېږ کې تربیت

ومومي، او د زکريا عليه السلام له علم او ديانت څخه گټوره شي، زکريا عليه السلام د مريمې رضي الله تعالى عنها په تربيت او مراعات کې څومره يې چې د لاسه کېده هم هغومره يې کوبنس کاوه، کله چې بي بي مريمه رضي الله تعالى عنها پېغله شوه، نو مسجد سره يې نږدې ورته يوه ځانته حجره مخصوصه کړه، چې دې بي بي به ټوله ورځ هلته عبادت کاوه، او د شپې له مخې به بېرته خپلې ترور کړه ورتله.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَ هَارِئِ قَاءً

هر کله به چې ننوت دې ته زکريا په محراب (په عبادت خانه) کې نو موندله به يې له (مريمې) سره څه روزي (يعنې مېوې د ژمي په اوږي، او مېوې د اوږي په ژمي کې).

تفسير: د اکثر و اسلافو په نزد له (رزق) ځنې مراد ظاهري خواږه دي، وايې چې له بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها سره يې موسم مېوې پيدا کېدې، د اوږي تازه مېوې په ژمي کې، او د ژمي تازه مېوې به په اوږي کې له دې سره تل پرتې وي.

قَالَ يَرِيحُ اِنَّ لَكَ هَذَا اَقَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۹۸﴾

وويل (زکريا): ای مريمې له کومه (راغلي) ده تاته دا روزي؟ وويل (مريمې زکريا ته): چې دا (روزي) له طرفه د الله ده، بېشکه چې الله روزي ورکوي هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د روزي ورکولو يې ډېره پرېمانه) بېحسابه.

هٰذَا لَكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً اِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿۹۹﴾

په دغه ځای (يا وخت) کې دعا (غوښتنه) وکړه زکريا له ربه خپله، وويل (زکريا): ای ربه راوبخښه! (راکړه) ما ته له زده خپل اولاد ښه پاکيزه! بېشکه ته ښه اورېدونکی (قبلونکی) د دعا يې.

تفسير: زکريا عليه السلام بيخي سپين ږيري او (۱۲۰) کلن شوی وو، ښځه يې (۹۸) کلنه او بيخي شنېه وه، دوی ته د اولاد پيدا کېدلو هيڅ يوه ښکاره هيله نه وه، د بي بي مريمې د دې فوق العاده خير او برکت او خوارقو د ليدلو په سبب ناڅاپه د زکريا عليه السلام په زړه کې يو جوش پيدا شو، او سمدلاسه يې دا په زړه کې وگرځېده، چې ماته هم ښايي چې اولاد په نسبت د پاک الله په دربار کې دعا وکړم، هيله شته چې ماته به همدا مېوه يې له موسم راکړه شي، يعني په دې زړښت (بوداوالي) کې به د پاک الله په مهرباني اولاد را په برخه شي، د «ذرية» اطلاق په واحد او کثير يو رنگ کاوه شي.

فَدَا دَتْهُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ اِنَّ اللّٰهَ يُبَشِّرُكَ بَيٰحْيٰى

نو ور نارې کړې ده ته (زکريا ته) پرښتو (جبريل) حال دا چې دې ولاړ وو، لمونځ يې کاوه په محراب کې (عبادت خانه) کې چې بېشکه الله زېږی کوي په تا د يحيی (چې ستا ځوی به وي).

تفسير: د عا يې ومنله شوه، زېږی ورسېد چې ستا په کور کې يو هلک پيدا کېږي، چې د هغه نوم يحيی عليه السلام اينښود شوی دی، د «الملائكة» کلمه د جمعې په صورت سره راوړل يا به تعظيما وي، يا به د ملائکو جنس ور څخه مراد وي.

مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِّنَ اللَّهِ

حال دا چې تصدیق کوونکی به وي په یوه کلمه سره چې (له طرفه د) الله ده.

تفسیر: له یوې کلمې څنې دلته مسیح علیه السلام مراد دی، چې د الله تعالی د حکم سره سم بې له پلاره پیدا شوی دی، یحیی علیه السلام لا له پخوا څخه خلقو ته خبر ورکاوه، چې مسیح علیه السلام پیدا کیدونکی دی.

وَسَيِّدًا وَحَصُورًا

حال دا چې سردار به وي (د خپل قوم په علم، حلم او تقوی سره) او ډېر منع راوړونکی به وي (له شهواتو سره له قدرته).

تفسیر: یعنې له لذاتو او شهواتو څنې به زیات ځان ساتونکی وي، او د الله تعالی په عبادت کې به دومره لگیا وي چې د بنځې په لوري به د التفات کولو وار هم نه ورته رسیږي، دا د یحیی علیه السلام د مخصوص حال بیان وو، چې له هغه څخه د محمدي امت لپاره کومه قاعده نشي کېدی، ځمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم پوره امتیاز دا دی چې د عبادت له کمال سره یې د معاشرت کمال یو ځای کړ.

وَنَبِيًّا مِّنَ الصَّالِحِينَ

او نبي به وي له (ډلې د) صالحانو نه (چې نه به خطا کېږي، او نه به ګناه ته قصد کوي).

تفسیر: د صلاح او رشد په اعلی مرتبه باندې به فائز کېږي، چې هغه ته «نبت» ویل کېږي، یا د «صالح» معنی نېک عمله وي، چې په هغه تقدیر به د هغه معنی خورا (ډېر) نیک عمل کېږي.

قَالَ رَبِّ أَلَيْسَ لِيُغْلَمٌ وَقَدْ بَلَغَنِيَ الْكِبَرُ وَأَمْرًا قَدْرًا قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

وویل (زکریا) «ای ربه څما! څرنګه به پیدا کېږي ما لره هلک؟ حال دا چې په تحقیق رسېدلی دی ماته زوروالی او بنځه مې (هم) شنډه ده»، وویل (جبریل): همداسې (له زور او زړې شنډې څخه د اولاد پیدا کول په شان) الله کوي هغه کار چې اراده وفرمایي (د کولو یې که مخالف وي له عاده یا موافق).

تفسیر: یعنې د هغه قدرت او مشیت د اسبابو په سلسلې پورې تړلی نه دی، اګر که په دې عالم کې د هغه عادت همداسې دی چې له عادي اسبابو څخه مستببات پیدا کوي، خو کله کله د عادي اسبابو په خلاف په غیر معمولي طریقې سره د یوه شي پیدا کول هم د هغه خاص عادت دی، اصل دا دی چې مریمې صدیقي رضي الله تعالی عنها ته په څارق العاده ډول رزق رسېدل، او ډېر غیر عادي واقعات ورڅرګندېدل، د دې وضعیت په لیدو سره د بي بي مریمې په حجره کې ناڅاپه د زړه له کومې د زکریا علیه السلام دعا کول بیا ده ته او د ده شنډې بنځې ته په عین زړښت کې په غیر عادي توګه اولاد ورکول، باید د الله تعالی دغه ګردې (ټولې) علامې د هغه عظیم الشان آیت تمهید وګڼلې شي، چې د بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها له وجوده بې د زوج له نږدې کېدلو په قریب مستقبل کې ظاهر کېدونکی وو.

څواکې د یحیی علیه السلام په غیر معتاد ولادت باندې (كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ) فرمایل تمهید وو لپاره د (كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ) چې وروسته له دې نه د مسیح علیه السلام د غیر معتاد ولادت په سلسله کې راتلونکی دی.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً

ویل (زکریا) ای ربه خما! وگرخوه ما لره خه علامه (د حمل چي لا زما د شکر کولو سبب شي).

تفسیر: یعنی چي له هغه خني خرگند شي چي اوس حمل قرار نیولی دی، ترخوده ته د ولادت د آثارو د نږدېوالي د لیدلو له کبله یوه نوي خوشالي هم حاصله او د نعمت په شکر کي زیاتره لگیا شي.

قَالَ أَيُّتُّكَ أَلا تَكْلَمُ النَّاسَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ إِلَّا رَمْرًا

نو وویل (جبریل): «علامه» ستا داده چي خبري به نه کوې ته له خلقو سره درې ورخي (او شپي) مگر په اشاره سره.

تفسیر: یعنی هلته به تاته دا حالت درپېش شي چي تر درې ورخو او شپو پوري به له خلقو سره پرته له اشاري هيخ خبري ونشي کړي، او ستا ژبه به یواخي د پاک الله په ذکر کي لگیا اوسي، نو وپوهېره چي اوس حمل مستقر شوی دی، سبحان الله! هسي علامه يي پاکلي (مقرر کړي) ده چي د علامو علامه وي، او د خبر بدلو خني کوم غرض چي د نعمت شکر دی، هغه هم علی وجه الکمال حاصل شي، گواکي که وغواړي چي پرته د الله تعالی له ذکر او فکر خني کوم شي وويني، نو په خپله ژبه سره يي نشي ويلي.

وَأَذْكُرُّنَّكَ كَثِيرًا وَسَبِّحُ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ

او یادوه رب خپل ډېر (لپاره د شکر)! او تسيح وايه (لمونځ کوه)! په آخر د ورخي کي، او په اول د ورخي کي.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کي بنايي چي ډېر زیات د الله تعالی په ذکر او فکر کي مشغول، او سبا او بېگا په تسيح او تهلیل کي مصروف اوسي! معلومېري چي له بنیادمانو سره خبري نه کول یواضطرازي کار او دې لپاره وو، چي هغه ورخي یواخي د پاک الله ذکر، شکر، او فکر ته فارغي او تشي پاتي شي، مگر په ذکر او شکر بوختېدل او مشغولېدل اضطرازي نه وو، بلکه په هغه مأمور شوی وی.

وَإِذْ قَالَتِ الْمَلِكَّةُ يُبْرِيْمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفٰكَ وَطَهَّرَكَ وَاصْطَفٰكِ عَلٰی نِسَاءِ الْعٰلَمِيْنَ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چي وویل پرېستو (یعني جبریل): ای مريمې! بېشکه چي الله غوره کړې يي ته (په کرامت او عبادت) او پاکه کړې يي ته (له بدو اقوالو او احوالو څخه) او غوره کړې يي ته په گړدو (ټولو) بنځو د عالمیانو (یعني پر بنځو د زمانې خپلي).

تفسیر: یعنی پرېستې بي بي مريمې رضي الله تعالی عنها ته وویل: چي ته د پاک الله له خوا خني لا پخوا غوره شوې يي، چي سره له جلتوبه (جینکتوبه) د بیت المقدس په خادمانو کي د نذراني په توگه منلی شوې يي، او راز راز لوړ احوال او عالي کرامات در عنایت شول، ښه اخلاق، پاک طبیعت، ظاهري او باطني نزاهت يي درويانې، او د خپل مسجد د خدمت وړ (لائقه) يي ورگرخولي، او تا ته يي د گړد (ټول) جهان پر بنځو په ځينو وجوهو کي فضیلت درکړ، مثلاً په تا کي يي هسي یو استعداد کېښود، چي يي د بشر له مس کولو څخه یواخي د پاک الله په کامل قدرت لکه عیسی علیه السلام غوندې یو اولو العزم رسول له تا څخه پیدا شي، چي په دنیا کي داسې سرلوړي او امتیاز د هيخ یوې بلي بنځي په برخه شوی نه دی.

يٰۤمَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي

ای مریمی فرمان برداره شه! (ولاړه شه! بندګي کوه) لپاره درب خپل! او سجده کوه!

تفسیر: یعنی کله چې الله تعالی داسې عزت او لوړه مرتبه تاته درکړه، نو ښایي چې ته له اخلاص او تذلل سره د خپل رب جل جلاله په مخ کې سر ښکته کړې! او د عبودیت د وظائفو په انجامولو کې لازياته لګیا او مشغوله اوسې! خو هغه لوی امر چې د هغه د ظهور لپاره ته د وسیلې په ډول درولې شوې یې؛ ښکاره شي.

وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ ﴿۳۰﴾

او رکوع کوه! له نورو رکوع کوونکو سره (له نورو لمونځ کوونکو سره په جماعت لمونځ کوه!).

تفسیر: لکه چې رکوع کوونکي د پاک الله په مخ کې «رکوع» ته ځي، ته همغسې «رکوع» ته ولاړه شه! یا یې دا مطلب چې په جماعت سره لمونځ ادا کړه!، او څنگه چې لږ تر لږه په رکوع کې له امامه سره شاملیدونکې، د هغه رکعت نیوونکې ګانه شي، نو ښایي د دې له امله (و چې) لمونځ د رکوع په عنوان سره یاد کړی شوی وي، په دې تقدیر سره که په «اقتی» کې له «قنوة» ځنې «قیام» مراد شي، نو د «قیام» رکوع، او سجود یعنی د لمانځه د درې واړو هیئتونو ذکر به په آیت کې راځي.

(تنبیه): امکان لري چې په هغې زمانې کې به ښځې په عمومي ډول سره په جماعت کې شریکېدې، یا خاص له فتنې ځنې د مأمون پاتې کېدلو په صورت به دوی ته اجازه شوي وي چې جماعت وکړي، یا به دا د بي بي مریمی رضي الله تعالی عنها خصوصیت وي، یا به بي بي مریمی رضي الله تعالی عنها پخپله حجره کې یواځې، یا له نورو ښځو سره په ګډه امام پسې اقتداء کوله، او لمونځونه به یې کول، دا ګرد احتمالات شته، والله أعلم.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيْهِ اِلَيْكَ

دا (د مریمی، زکریا، او د یحیی ذکر شوې قصې) له اخبارونو د غیبو څخه دي، چې مونږ یې په وحیې سره درلیږو تاته (ای محمده!).

تفسیر: یعنی په ظاهره کې ته لوستونکي او لیکونکي نه یې، او نه پخوا له دې نه تاله اهل کتابو سره کوم د اعتبار وړ صحبت کړی دی، چې د هغه په وسیله د تېرو پېښو داسې تحقیقي معلومات ولري، او که هغوی سره صحبت وکړي شي، نو بیا هم له هغو ځنې نه شي مستفید کېدی، ځکه چې هغوی پخپله د اوهامو او خرافاتو په تیارو کې لویدلې دي.

وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ لِيَكْتُمَ لَهُمْ رَبِّيْمْ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُوْنَ ﴿۳۱﴾

او نه وې ته (ای محمده! حاضر) په نزد د دوی (یعنې اخبارو د بیت المقدس) کله چې دوی غورځول قلمونه خپل (په اوبو کې چې په دې قرعې سره معلوم کړي) چې کوم له دوی ځنې تریه وکړي د مریمی، او نه وې ته په نزد د دوی کله چې دوی جګړې سره کولې (په کفالت د مرېمې کې).

تفسیر: کله چې بي بي مریمه رضي الله تعالی عنها د نذر په دود (دستور) ومنله شوه، نو د مسجد د مجاورانو په منځ کې سره جګړه شوه، چې د دې روزنه د چا په برخه شي؟ تر څو چې خبره قرعې اچولو ته ورسېده، ګردو مجاورانو

خپل هغه قلمونه چې په هغو سره به یې «تورات» لیکه، په بهیدونکې اوبو کې واچول، او دا یې سره وویل: «د هر چا قلم چې د دې بهیدونکو اوبو په سر ودرېږي، او اوبه یې یونسې، بلکه د اوبو د جریان په ضد لاړ شي، ښایي همغه د دې بي بي پالونکی وپېژنده شي»، په دې کې قرعه د زکریا علیه السلام په نامه وختله، او حق خپل حقدار ته ورسېده.

اذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ لِمَرْيَمِ إِنَّ اللَّهَ يُبَرِّئُكِ بِكَلِمَةٍ مِّنْهُ إِنَّهُ الْمُسَبِّحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٦﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وویل ملائکو (یعنې جبریل): ای مریمې! بېشکه الله زېږی در کوي تاته په یوې کلمې سره چې له طرفه د ده ده، نوم د هغه مسیح عیسی خوی د مریمې دی، په دې حال کې چې مرتبي والا دی؛ په دنیا کې (په طاعت او نبوت) او آخرت کې (په رفعت او شفاعت) او (د الله) له مقربانو څخه دی.

تفسیر: عیسی علیه السلام ته دلته او دقرآنکریم په نورو آیتونو کې «کلمه الله» له دې کبله ویل شوی دی چې د هغه څېرېدل د عام عادت په خلاف پرته د پلار له واسطې څخه یواځې د الله تعالی په حکم سره وو، نو ځکه یې نسبت مستقیما د الله تعالی حکم ته وشو، لکه د الأنفال سورت په ۱۷ آیت کې چې فرمایي: ﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ تنبیه: د «مسیح» لفظ اصلا عبراني دی، چې لومړی له دې نه «ماشیح» یا «مشیحا» وو، چې د هغه معنی «مبارک» او معرب یې «مسیح» دی، پاتې شوه دا خبره چې «دجال» ته مسیح ولې ویل کېږي؟ نو دغه لفظ بالا جماع عربي دی، چې د هغه د تسمیې وجه پخپله موقع کې په څو ډولو سره بیان شوې ده، د مسیح علیه السلام بل نوم یا لقب عیسی علیه السلام دی، چې په عبراني ژبه کې «ایشوع» وو، او د هغه معرب «عیسی» شو، چې معنی یې «سید» دی.

دا خبره په خاص ډول د توجه وړ ده، چې دلته لوی قرآن د «ابن مریم» کلمه مسیح لره د علم او نوم د جزء په ډول استعمال کړه، ځکه چې پخپله یې بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها ته د زېږي ورکولو په وخت کې داسې وویل: چې تاته د «کلمه الله» زېږی در کول کېږي، چې د هغه نوم به «المسیح عیسی ابن مریم» وي.

ورسته یې ﴿وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ وویل، او ډاډ یې ورکړ؛ چې الله تعالی به یې نه یواځې په آخرت کې بلکه په دنیا کې به یې د لوی عزت او وجاهت او مرتبې خاوند کړي، او د دښمنانو الزامات به دروغ کړي، د «وجیه» په لفظ باندې دلته داسې وپوهېږئ! لکه چې د موسی علیه السلام په نسبت الله فرمایلي دي: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا كَالَّذِينَ إِذْ وَكَّلْنَا بِمُوسَى قَبْرًا اللَّهُ وَمَثَقًا لِّأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا﴾ (۲۲ جزء، د احزاب سورت ۶۹ آیت، ۹ رکوع).

کواکې هغو کسانو ته «وجیه» وایي چې دوی په خصوصي ډول له دروغو، طعنو، او بدو الزاماتو څخې د الله تعالی په مهرباني براءت حاصلوي، هغه د باطني خبث څښتنان (خاوندان) چې د مسیح علیه السلام د نسب په نسبت طعني کوي، یا کوم انسان په دروغو سره د هغه پلار بولي، یا یې د واقع په خلاف مصلوب یا مقتول یا یې د ژوندانه په حالت کې مړ بولي، یا د ألوهیت او ابیت او نورې باطلې عقیدې او د مشر کانو تعلیمات ده ته منسوبوي، نو پاک الله به مسیح علیه السلام له دې ګردو الزاماتو څخې په دنیا او آخرت کې په ښکاره ډول سره پاک او بري وګرځوي.

وَبِكَلِمَةٍ النَّاسَ فِي الْهَدَىٰ وَنَهْلًا وَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٤٧﴾

او خبرې به کوي له خلقو سره په مهد (د مور په غېږ یا په ځانګو یا په طفولیت) کې او په کهولت (پوره عمر) کې، او له صالحانو څخه به وي.

تفسیر: یعنی خورا (ډېر) بنايسته او په اعلى درجه نېک به وي، اول به دمور په غېر کې، او بيا به په لويوالي کې عجيبې او غريبې خبرې کوي، په دې الفاظو سره په حقيقت کې د بې بې مريمې رضي الله تعالى عنها پوره تسکين وکړ شو، له پخوانيو بشارتونو او زېرو ځنې ممکن وو چې هسې خيال وکړي چې دغه وجاهت خو به يو وخت ورته حاصلېږي، مگر د طعن او د پيغور سلسله د ولادت څخه وروسته سمدستي شروع کېږي، نو په دې وخت کې به په څه ډول سره ځان بري او پاک کړم؟، ددې خبرې ځواب يې ورکړ، چې مه ویرېره! تاته به د ژبې خو څولو هيڅ ضرورت نه پاتې کېږي، بلکه ته دا ور ښکاره کړه چې «زه نن روژه يم، او له خبرو ځنې مې خوله تړلې ده، زما هلک به پخپله ژبه تاسې ته ځواب درکوي»، لکه چې دا مطلب د «مريم» په سورت کې په پوره تفصيل سره راځي.

قَالَتْ رَبِّ اَنْىٰ يَكُوْنُ لىٰ وِلْدًا وَّلَمْ يَمَسِّنِىۦ بَشْرًا

وويل (مريمې): «اى ربه ځما! څرنگه به پيدا شي ما لره ځوى؟ حال دا چې مس کړې نه يم هيڅ بشر (نارينه، نه په نکاح سره، نه په سفاح «بدکاری» سره)».

تفسیر: معلومه شوه چې بي بي مريمه رضي الله تعالى عنها له دې زيرې ځنې داسې وپوهېده، چې هلک په همدې موجوده حالت کې پيدا کېدونکى دي، که نه د تعجب هيڅ يوه موقع نه وه.

قَالَ كَذٰلِكَ اَللّٰهُ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ اِذَا قَضٰى اَمْرًا فَاَتَمَّ اَقْوَالَهُ كُنْ فَيَكُوْنُ ﴿۲۰﴾

وويل (جبريل) همداسې (بې د نارينه له مس څخه) الله پيدا کوي هغه چې اراده وفرمايي (د پيدا کولو يې) هر کله چې اراده (حکم) وکړي (الله) د يوه کار، پس بېشکه همدا خبره ده چې ووايي هغه شي ته چې (پيدا) شه! پس (پيدا) شي.

تفسیر: يعنې په همدې ډول بې د بشر د «مس» او لاس لگېدلو ځنې پيدا کېږي، د ده دعادت له مخالفت ځنې تعجب مه کوه!، الله تعالى د هر شي په هر رنگ کې چې اراده وکړي، هغه کېدونکى دى، د ده د قدرت تحديد امکان نه لري، د هر کار د کولو اراده چې وکړي، همغه کېږي، الله تعالى جل جلاله و اعظم شأنه نه مادې ته محتاج دى، او نه اسبابو ته ضرورت لري.

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتٰبَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْاِنْجِيْلَ ﴿۲۱﴾

او ورزده کوي هغه ته (الله) کتاب (ليک) او حکمت (د شرعي احکامو علم، ژورې خبرې) او «تورات» او «انجيل».

تفسیر: يعنې ډېر ښه ليکل به ورزده کړي، يا به د ټولو کتابونو هدايت او د «تورات» او «انجيل» علم ده ته په خصوصي ډول سره وربښي، او خورا (ډېر) زياتې د حکمت ژورې خبرې وريادوي، او ممکن دى چې له کتاب او حکمت ځنې قرآن او سنت مراد وي، ځکه چې مسيح عليه السلام به د نزول څخه وروسته ځمونږ د پاک قرآن او د رسول الله مبارک له سنتو سره سم کار کوي، او حکم به صادروي، او دا هم په هغه صورت کې امکان لري، چې ده ته ددغو شيانو علم او پوه ورکړه شي. والله اعلم.

وَسُوْرًا اِلٰى بَنِيۤ اِسْرَآءِيْلَ ؕ اِنِّىۡ قَدْ جِئْتُكُمْ بِاٰيَةٍ مِّنْ رَبِّكُمْ ؕ

او (ليږو يې) رسول طرف د بني اسرائيلو (اولادې د يعقوب) ته (چې وايي دوى ته) بېشکه زه په تحقيق راغلى يم تاسې ته په لويه علامه (دخپل صدق سره) له ربه ستاسې نه.

تفسیر: یعنی له مبعوث کېدلو څخه وروسته خپل قوم بني اسرائيلو ته به هسې وايي.

أَنِّي أَخْلَقُ لَكُمْ مِنَ الطَّيْنِ طَيْرًا فَانْفَعُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ

بېشکه زه جوړوم تاسې ته (ای بني اسرائيلو)! له خټو ځنې په شان د شکل د مرغه؛ نو پو کړم په دې (شکل) کې، پس کيږي (هغه شکل) مرغه (الوتونکي) په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: یواځې د شکل او صورت جوړولو څخه په «خلق» سره تعبیر کول، تش ظاهري حیثیت دی، لکه چې په صحیح حدیث کې معمولي تصویر کښل په «خلق» سره تعبیر شوی دی: «أحيوا ما خلقتم»، یا په الله باندې د «احسن الخالقين» اطلاق دا راوښوول چې دا لفظ یواځې د ظاهري صورت په لحاظ د ما سوی الله په نسبت ویل کېدی شي، که څه هم د تخلیق په لحاظ له الله تعالی ځنې پرته بل هیچا ته خالق نشي ویل کېدی، بنایي چې له همدې کبله یې داسې نه دي فرمایلي: «أني أخلق لكم من الطين طيرا» «زه له خټو ځنې مرغه جوړوم» او داسې یې وفرمایل چې: «زه له خټو څخه د مرغه د شکل په شان جوړوم، او په هغه کې پو کوم، نو بیا هغه خټه د الله تعالی په حکم سره الوزي»، په هر حال دا معجزه یې دوی ته وروښوده.

وَأَبْرَأِي الْأَكْهَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأُنحِي الْمَوْتِ بِإِذْنِ اللَّهِ

او روغوم مورزادې (پیداشي) پوند، او پیس (برګ) او ژوندي کوم مړي په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: په هغه زمانه (پېړۍ) کې د طبيانو او حکیمانو ډېره ترقي او زور وو، نو مسیح علیه السلام ته داسې معجزې مرحمت شوې، چې د خلقو په منځ کې پر ګردو (ټولو) لویو طبيانو باندې د ده تفوق او لویوالی ثبت کړي، او ګرد طبيان د هغو له معالجه څخه عاجز وي، بلا شبهه د مړي ژوندي کول؛ د الله تعالی له صفاتو ځنې دی، لکه چې د «باذن الله» له قیده صافه ښکاره ده، مګر د دې له امله چې مسیح علیه السلام د هغه وسیله ګرځېدلی دی، نو یې توسعا په خپل لوري نسبت کوي.

تنبیه: «معجزه» هغه ده چې د پاک الله د عمومي عادت په خلاف د نبوت د مدعي له خوا د خپل تصدیق لپاره ښکاره شي، نو که داسې نصوص واخیستی شي، چې د کوم شي په نسبت د الله تعالی عمومي عادت په کې بیان شوی وي، او بیا ترې داسې استدلال وکړي؛ چې په دې سره د معجزاتو نفی کيږي، بیخي له معجزاتو څخه انکار، او د خپل غباوت او حماقت اظهار دی، که «معجزه» له عمومي قانون او عادت سره برابره راشي، نو هغې ته به څوک «معجزه» وايي؟ د مسیح علیه السلام بې پلاره پیدا کېدل د ابرص او اکمه روغول، د مړي ژوندي کول، او د نورو معجزاتو وروښوول، د مسلمانانو په ګردو اخلاقو او اسلافو کې یوه منلې شوې خبره ده، د اصحابانو رضي الله تعالی عنهم او تابعینو (رحمهم الله) په اقوالو کې یوه خبره هم داسې نشته، چې د مسیح علیه السلام د دې معجزاتو په نسبت څه تردد په کې ښکاره شوی وي.

وَأَنْبِئْكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدْرَجُونَ فِي بُيُوتِكُمْ

او خبروم زه تاسې په هغه شي چې تاسې (بې) خورئ! او (خبروم زه تاسې) په هغه شي چې تاسې (بې) ساتئ په کورونو خپلو کې.

تفسیر: وروسته له دې نه په ځینو غیبی شیانو باندې عام له دې چې د ماضي وي، که د مستقبل؛ تاسې خبروم، له عملي معجزې څخه وروسته د یوې علمي معجزې ذکر فرمایي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۴۷﴾ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَإِلْحٰلًا لِّكُمْ بَعْضَ
الَّذِي حُرِّمَ عَلَيْكُمْ

بېشکه په دې (معجزو) کې خامخا نښانه ده تاسې ته، که یې تاسې مؤمنان (یقین لرونکي زما په نبوت) حال دا چې مصدق یم د هغه (کتاب) چې پخوا له ما (نازل شوی) دی چې تورات دی، او (بل راغلی یم تاسې ته) لپاره د دې چې حلال کړم لپاره ستاسې ځینې له هغو شیانو چې حرام کړي شوي وو په تاسې باندې.

تفسیر: یعنې د «تورات» تصدیق کوم، چې د پاک الله کتاب دی، او د هغه عمومي اصول او احکام پخپل حال باندې قایم پاتې دي، او د الله تعالی په حکم د دې زمانې په تناسب سره څه جزئي او فرعي تغییرات پکې کيږي، مثلاً د هغه ځینې احکام چې ډېر سخت او درانه وو لري کيږي، (لکه چې په موسوي شریعت کې د خالي د ورځې تعظیم، د ماهي او د اوبن د غوښې او د وازدې تحریم چې د ۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۴۷) آیت او (۱۸) رکوع کې راغلي، هغه ورته حلال شول، نو واک (اختیار) لري چې د هغه نوم نسخ بردی! او که تکمیل؟

وَجِئْتِكُمْ بِآيَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

او راغلی یم تاسې ته په (هر قسم) معجزې له (طرفه د) رب ستاسې، نو وویرېږئ تاسې له الله او ومنئ (وینا) زما (د الله په توحید او زما په اطاعت کې).

تفسیر: یعنې کله چې تاسې زما د صداقت دلایل ولیدل، نو اوس له الله جل جلاله څخه وویرېږئ! او د هغه بندگي وکړئ! او زما خبرې ومنئ!.

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ ﴿۱۴۸﴾

بېشکه چې الله رب ځما دی او رب ستاسې دی؛ نو بندگي کوئ تاسې د ده! هم دا لاره ده سمه صافه (رسوونکې مقصود ته).

تفسیر: یعنې له ګردو خبرو ځنې یوه خبره، او له ګردو اصولو یو اصل هم دا دی: هغه دا چې پاک الله ومنئ! چې زما او ستاسې یو شان رب او پالونکی دی، (او د پلار او خوی تعلقات او نور) په کې مه پیدا کوئ! او دهغه بندگي وکړئ! د الهي رضا موندلو سمه لاره هم دا توحید، تقوی، او د رسول اطاعت دی، ښایي چې تاسې پرې لار شئ! چې هغه ته په ښه ډول سره ورسېږئ.

فَلَمَّا أَحْسَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ

نو کله چې معلوم کړ عیسی (په محسوس ډول) له بني اسرائیلو څخه کفر (چې د مسیح د قتل اراده یې وکړه!).

تفسیر: یعنې مسیح علیه السلام وپوهېده چې دغه یهودان ځما دین نه مني، بلکه ځما په دښمنۍ او ضرر رسولو پسې لو بدلي دي.

قَالَ مِّنْ أَنْصَارِيٍّ إِلَى اللَّهِ

وویل (عیسی علیه السلام چې) څوک دي مددګاران ځما په طرف (لاره) د الله کې؟.

تفسیر: یعنی خُما مله او ملگري شیء! او دپاک الله د دین انتشار او تعمیم او ترویج کې له ما سره مدد او مرسته (تعاون) وکړئ! او زما له انصارو څخې شیء!.

قَالَ الْخَوَارِئِيُّونَ حَنَّ أَنْصَارُ اللَّهِ

وویل حواریونو: مونږ یو مددگاران د (دین د) الله!

تفسیر: له الله تعالی سره مدد کول دا دي چې د هغه دین ته راشئ، او د هغه دین ومنئ، او د انبیاوو مرسته (ملگرتیا) او مدد وکړئ، لکه چې د مدینې منورې انصارو څمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله ووصحبه وسلم او د حق دین په منلو کې خپلې مرستې بنکاره کړې.

أَمَّا بِاللَّهِ وَالشَّهْدِ يَا أَيُّهَا الْمُسْلِمُونَ ﴿۵۷﴾

ایمان مو راوړی دی په الله، او شاهد شه ته (ای عیسی!) په دې چې بېشکه مونږ مسلمانان یو.

تفسیر: «حواریون» کومو کسانو ته ویل کېږي؟ مشهوره داده چې لومړی هغه دوه تنه چې د عیسی علیه السلام تابعان شول، دویمان وو، او دکالیو (جامو) وینځلو له امله به خلقو دوی ته «حواریون» ویل، عیسی علیه السلام دوی ته وویل چې: کالی وینځل پرېږدئ! راشئ! چې زه تاسې ته د زړه وینځل دروښیم! دوی له ده سره ملگري شول، وروسته له دې د ده دنورو ملگرو لقب هم داسې شو.

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿۵۸﴾

ای ربه څمونږ! ایمان راوړی دی مونږ په هغه کتاب (انجیل) چې نازل کړی دی تا، او پیروي مو کړې ده د رسول (ستا عیسی علیه السلام) نو ولیکه مونږ سره له شاهدانو (په وحدانیت او رسالت).

تفسیر: وروسته له دې نه چې د رسول په مخ کې یې اقرار وکړ، د الله جل جلاله په حضور کې یې هم داسې اقرار وکړ، چې «مونږ پر انجیل باندې ایمان راوړی دی، او ستا د رسول متابعت مو هم کړی دی، نو ته پخپل فضل او توفیق او کرم سره څمونږ نومونه د منونکو په فهرست کې ولیکه! او څمونږ د ایماندارۍ تصدیق وفرمایه، او هسې توفیق را په برخه کړه چې تل په ایمان باندې ټینگ اوسو، او څمونږ د بیا کافر کېدلو احتمال له سره پاتې نشي».

وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْبَاكِرِينَ ﴿۵۹﴾

او مکر وکړ کفارو (په عیسی باندې) او مکر وکړ الله، او الله خیر (بهرتر) د ما کرینو دی.

تفسیر: «مکر» لطیف او خفیه تدبیر ته وایي، که دا پټ تدبیر د ښو کارونو لپاره وي، ښه دی، او که د بدو کارو لپاره وي، نو بد دی، نو ځکه په ﴿وَلَا يَجِئُ الْمَكْرَ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ﴾ کې یې له «مکر» سره «سیئ» قید زیات کړی دی، او دلته الله جل جلاله ته «خیر الماکرین» ویلی شوي دي، مطلب دا دی: یهودانو د عیسی علیه السلام په مخالفت کې راز راز پلمې (منصوبې) او سازشونه او د پټو تدبیرونو جوړول شروع کړل، تر دې چې د پاچا غوږونه یې د مسیح علیه السلام له مخالفت نه ډک کړل، او داسې یې وویل: «دا سړی معاذ الله ملحد دی، او غواړي چې «تورات» بدل کړي، او ګرد خلق د یهودانو له دین څخې واړوي»، پاچا د مسیح علیه السلام د نیولو امر صادر کړ، هلته داسې خبرې کېدې، او دلته د الله تعالی لطیف او خفیه تدبیر د هغوی په ماتولو کې خپل کار کاوه، چې د هغه ذکر وروسته راځي، بېشکه د الله تعالی تدبیر له ګردو څخې داسې ښه، کلک، بهتر او مضبوط دی، چې هیڅوک هغه تدبیر نشي ماتولی.

إِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَرَافِعَكَ إِلَىٰ وَمُطَهَّرَكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاجْعَلِ الَّذِينَ
اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ إِلَىٰ مَرْجِعُهُمْ فَأَحْكُمُ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿۱۹۰﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ
نَاصِرِينَ ﴿۱۹۱﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَجِبُ الظَّالِمِينَ ﴿۱۹۲﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وویل الله: ای عیسی! بېشکه زه اخیستونکی یم تالره (له ځمکې) او پورته بېوونکی یم تالره طرف ځما ته، او پاکوونکی (لرې کوونکی) یم تالره له هغو کسانو څخه چې کافران (منکران) شوي دي او گرزونکی یم دهغو کسانو چې متابعت یې کړې دی ستا؛ د پاسه د هغو کسانو چې کافران (منکران) شوي دي؛ تر ورځې د قیامته پورې، بیا (خاص) طرف ځما ته دی راتگ ستاسی، او زه به حکم و کړم په منځ ستاسې کې په هغه شي کې چې وئ تاسې چې په هغه کې اختلاف به مو کاوه.

نو هر هغه کسان چې کافران شوي دي، نو زه به په عذاب کړم دوی په عذاب سخت سره، په دنیا او په آخرت کې، او نه به وي دوی ته هیڅ مدد کوونکی (د عذاب په دفع کې).
او هر هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي بڼه (عملونه) نو پوره به ور کړي (الله) دوی ته اجر و نه (د عملونو) د دوی، او الله محبت نه کوي ظالمانو سره.

تفسیر: کله چې یهود سره را ټول شول، او د هغوی پاچا د عیسی علیه السلام د وژنې او په دار کولو فیصله وکړه، نو الله تعالی ددې په مقابل کې عیسی علیه السلام ته ډاډ ورکړ، چې دوی تاته هیڅ ضرر نشي رسولی، بلکه تا به زه روغ رمټ اسمان ته پورته کړم، او بیا به په مقرر وخت کې بېرته ځمکې ته راشې، او هغه مقصد به پوره کړې، د کوم لپاره چې ته لېږل شوی یې، او هغه څوک چې ستا پیروان دي؛ په نورو به یې سر لوړي کړم، او بیا به په آخرت کې ستاسو تر منځ په خلفي مسائلو کې فیصله وکړم.

د ﴿فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا﴾ څخه معلومېږي، چې دا وعده په دنیا کې تر سره کېږي، او مؤمنانو ته به دنیوي او آخروي اجر و نه ورکول کېږي، د «اهل السنه والجماعت» عقیده دا ده چې کله یهودو د عیسی علیه السلام د وژنې پر بکړه وکړه، نو الله تعالی هغه ژوندی اسمان ته پورته کړ، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم متواتر احادیث په دې دلالت کوي چې کله دنیا له کفر او ظلم څخه ډکه شي، نو الله تعالی به عیسی علیه السلام د محمد صلی الله علیه وسلم په شریعت او دهغه د نفاذ لپاره دنیا ته راوه لېږي، بیا به عیسی علیه السلام د جلال او د هغه پیروان یهود مړه کوي، تر دې چې کله یې او بوتې به مسلمان رابلي، چې راشه، زما تر شا یهودي پټ دی، مړ یې کړه.

عیسی علیه السلام به صلیب مات کړي، خنزیران به ووژني، او د مسلمانانو تر منځ به خلاف ورک شي، او د الله تعالی حق دین به په نړۍ کې نافذ شي.

د ﴿مَرْيَمَ﴾ په اړه د یادونې وړه ده چې «أبو البقاء الکفوي» په خپل کتاب «کلیات» کې وایي چې: «توفي» په عام استعمال کې د مړ کولو، او روح اخیستلو په معنی استعمال شوې ده، او د بلغاوو په استعمال د پوره اخیستلو په معنی دی، او «توفي» د مرگ په معنی هم ځکه راځي چې په مرگ سره کوم خاص غړی نه بلکه روح له پوره بدن څخه اخیستل کېږي، لکه چې څرنگه چې د بلغاوو اصطلاح ده، نو د عیسی علیه السلام روح د بدن سره پوره اسمان ته خپږول شوی دی، خو هر کله چې داسې واقعات کم وي؛ چې روح او بدن دواړه دې الله تعالی پورته کړي، لکه د عیسی علیه السلام په شان، او په مقابل کې یې یواځې دروح اخیستل غالب وو، نو ځکه د «توفي» استعمال په مرگ کې ډېر کېږي،

او غالباً ورسره د «موت» لفظ ذکر کیري، لکه په: ﴿اللَّهُ يَتَوَقَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَازِلِهَا﴾ (الزمر ۴۲)، دلته د توفی النفس دوه صورتونه یاد شوي دي، یو مرگ، او بل خوب، همدا راز په ﴿يَتَوَقَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَازِلِهَا﴾ (توفی) اطلاق په خوب باندې شوی دی، چې د پوره روح قبض هم په کې نشته، نو له دې کبله که د «آل عمران»، او «المائدة» سورتونو په دوو آیتونو کې ((توفی)) درفع الروح مع البدن په معنی شي، نو کوم ناشونی کار نه دی، او خصوصاً همدا د جمهور و قول هم دی، او د ابن عباس رضي الله عنهما څخه په صحیح روایتونو کې ثابت دي، چې عیسی علیه السلام ژوندی اسمان ته خپړول شوی دی، او د هغه له ژوندي پورته کېدو او په آخره زمانه کې بېرته دنیا ته راتللو ځنې انکار له هیچا سلف او خلف ځنې منقول نه دی، بلکه امام ابن حجر عسقلاني په تلخیص الحییر کې په دې باندې اجماع نقل کړېده، او له ده څه پخوا امام ابن کثیر، او نورو د عیسی علیه السلام د نزول احادیثو ته متواتر ویلي دي.

ذَلِكَ نَتَلَوُكُمْ عَلَيْهِ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ﴿٥٨﴾ إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥٩﴾

دا (چې تېر شول) مونږ یې لولو پرتا (ای محمده!) له آیتونو او دین (یا پند یا قرآن یا لوح محفوظ) محکم څخه (چې هیڅ تغیر او تبدیل نه لري).

بېشکه مثل (صفت) د عیسی په نزد د الله په شان د مثل (صفت) د آدم دی، چې (الله) جوړ کړ هغه (آدم) له خاورو څخه بیا یې وویل ده (آدم) ته (بشر) شه! پس (بشر) شو.

تفسیر: نصرانیانو په دې خبره ځمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ډېرې جگړې وکړې چې عیسی علیه السلام بنده نه دی، بلکه د الله تعالی ځوی دی، نو په آخر کې یې وویل: «که عیسی د الله ځوی نه دی نو ته ووايه چې پلار یې څوک دی؟» نو د دوی په ځواب کې دا آیت نازل شو چې آدم علیه السلام څو نه پلار درلود (لرلو) او نه مور، نو که اوس عیسی علیه السلام پلار نه لري، نو دا د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کې کومه عجیبه خبره نه ده «موضح القرآن»، نو په دې حساب سره بنایي چې آدم علیه السلام ته د الله جل جلاله زوی ووايه شي، ځکه چې ستاسې په زعم دلته زورور دلائل شته، حال دا چې د دې خبرې ویونکی هیڅوک نه دي.

أَحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَاتَكُنْ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿٦٠﴾

حق (هغه دی چې) راغلی دی له جانبه د رب ستا (د عیسی په شان کې) نو مه کېږه له شک کوونکو څخه.

تفسیر: یعنی د مسیح علیه السلام په نسبت کومه خبره چې الله جل جلاله فرمایلي ده هغه داسې حقه ده، چې د شک او شېبه هیڅ ځای په کې نشته، او په صحیح او حقیقي خبره باندې په پوره ډول سره دوی وپوهول شو.

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ آبَاءَنَا وَآبَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ﴿٦١﴾

نو هر څوک چې جگړه کوي له تا سره په (باره د) عیسی کې وروسته له هغه چې حاصل شو تا ته (صحیح) علم (د عیسی په بندگی او نبوت) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) راځئ! چې راوبولو ځامن ځمونږ، او ځامن ستاسې، او بنځي ځمونږ، او بنځي ستاسې، او ځانونه خپل، او ځانونه ستاسې، بیا به التجا عاجزي وکړو (په دعا کې) نو وبه گڼو موږ (وبه وایو) لعنت د الله په دروغجانو باندې.

تفسیر: الله تعالی حکم وفرمایه: که د نجران نصرانیان سره له دومره پوهولو بیا هم ونه پوهیږي، نو له دوی سره «مباهله» وکړه! چې د هغې لپاره داسې یو مؤثر او مکمل صورت تجویز کړی شو، چې دواړه ډلې دې له خپل اولاد سره حاضرې شي! او د زړه له کومې دې په ډېر اصرار او عاجزی سره داسې دعاوې وکړي: «هر یو له مونږ څخې چې دروغ وایي په هغه باندې دې دالله تعالی لعنت او عذاب ولویږي!».

دا د «مباهلې» اقدام په اول سر کې د دې خبرې اظهار کوي چې کومه ډله تر کومې اندازې پورې په خپلو زړونو کې پخپل صداقت او حقانیت باندې باور او یقین لري؟ لکه چې د «مباهلې» د دعوت له اورېدلو څخې وروسته د نجران جرگې مهلت واخیست، او ویې ویل چې: «مونږ په دې مورد کې مشوره سره کوو بیا به ځواب وایو»، د مشورې په معرکې کې د دوی پوهانو او تجربه کارانو وویل چې: «ای د نصرانیانو ډلې! تاسې پخپلو زړونو کې په یقین سره پوهیږئ؛ چې دا محمد نبي مرسل دی، او مسیح علیه السلام د ده په نسبت صافې فیصلې او ښکاره خبرې کړي دي، او تاسې ته دغه خبره هم څرگنده ده، چې الله د اسماعیل علیه السلام په اولاده کې د نبي د لېرلو وعده کړې ده، او هیڅ لري نه ده چې دا به همغه نبي وي، نو له نبي سره د کوم قوم د مباهلې او ملاعنې کولو همدا نتیجه کېدی شي چې د هغه هیڅ یو لوی او وړوکی د الله تعالی له عذاب څخې نه خلاصیږي، او د نبي د لعنت اثر تر ډېرو نسلونو پورې پاتې کیږي».

ښه خو به دا وي چې اوس مونږ له ده سره روغه وکړو، او د خپلو کلیو په لوري بېرته لاړ شو، ځکه چې له ګردو عربو سره د جنګ کولو قوت په مونږ کې نشته».

د نجرانیانو د جرگې ګردو سړیو همدا تجویز ومانه، او ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لوري ورروان شول، په هم دې وخت کې محمد صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم سره له حسن، حسین، فاطمې، او علي المرتضی رضی الله تعالی عنهم اجمعین د باندې وتل.

کله چې د نجرانیانو د لوی پادري سترگې په دې نوراني صورتونو باندې ولګېدې، بې واکه یې وویل چې: «زه هسې پاک نوراني صورتونه وینم، چې د دوی په دعا به غرونه له خپل ځایونو څخې وخوځولی شي، هسې نه چې د دوی له «مباهلې» څخې مونږ هلاک شو، او نه چې د دوی د ښېرا له امله یو نصراني هم په ځمکه کې پاتې نشي»، بالاخر دوی مقابله پرېښوده او روغه یې سره وکړه، او کلنی «جزیه» یې ومنله، او صلحه یې سره وکړه، او بېرته ولاړل، د نبي صلی الله علیه وسلم حدیث دی: «که نصرانیانو «مباهله» کړي وی نو دا ګردو وادي به اور ګرځېدلې وای، او پر دوی باندې به اور اورېده، او الله تعالی به نجرانیان په کلي ډول له منځه وړي وای، او د یوه کال په منځ کې به ګرد نصرانیان مړه شوي وای».

تنبيه: لوی قرآن دا نه دي راښوولي چې وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم به هم د «مباهلې» صورت اختیاراوه شي، که نه؟ او دا چې د «مباهلې» اثر به همغسې ظاهریږي لکه چې د محمد صلی الله علیه وسلم له «مباهلې» څخې ظاهرېدونکی وو؟ د ځینو اسلافو د عمل له طریقې او د ځینو حنفي فقهاوو رحمهم الله له تصریحاتو څخې معلومیږي چې: د «مباهلې» جواز تر اوسه پورې هم باقی دی، مګر په هغو شیانو کې چې د هغوی شرعي ثبوت بیخي قطعي وي، او دا خبره ضروري نه ده چې په «مباهلې» کې دي کوچنیان (ماشومان) او ښځې هم شاملې کړل شي، او نه پر «مباهله» کوونکو باندې د هغه ډول عذاب راتلل ضروري وي، چې ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم د «مباهلې» له امله راته، بلکه دا یو ډول د حجت اتمام دی، چې وروسته له هغه څخه د مناقشې ابواب تړل کیږي.

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ ۗ

بېشکه دا (حال د عیسی او د مریمې چې تا ته بیان شو) خامخا دا بیان حق دی او نشته هیڅ بر حق معبود مگر یواځې الله دی.

تفسیر: د «مباهلې» له بلنې څخه دا راڅرگنده شوه، چې مباحله د دې لپاره وي چې هر هغه څه چې په قرآن کې د مسیح علیه السلام په باره کې ویلي شوي دي، هغه حق او رښتیا دي، او د الله تعالی دربار له هر ډول شرک او پلار او ځویتوب او نورو تعلقاتو څنې بیخي مبرا او پاک دی.

وَأَنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۳۷﴾

او بېشکه الله خامخا هم دې ډېر غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ کې) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: پخپل کامل قدرت او حکمت سره به د رښتین او دروغجن سره همغسې معامله وکړي، چې د هر یوه له حاله سره هغه وړ او مناسبه وي.

قَاتِلُوا قَاتِنَ اللَّهِ عَلَيْهِمُ الْبَلَاءُ بِمَا كَفَرُوا ۗ

نو که وگرځېدل دوی (ایمان ته یې شا کړه او اسلامي احکام یې و نه منل) پس بېشکه الله ښه پوه دی په فساد کوونکو (نو جزا به ورکړي دوی ته).

تفسیر: که نه یې په دلائلو سره منې او نه «مباهلې» ته تیارېږي، نو پوه شه چې د دوی مقصود د حق اثبات نه دی، او نه پخپلو زړونو کې د خپلو عقایدو پر صداقت باندې څه یقین او باور لري، یواځې فتنه او فساد خورول د دوی مطلب دی، نو ته ښه وپوهېږه چې گړد مفسدان د الله تعالی تر نظر لاندې دي (او بې له مجازاتو یې له سره نه پرېږدي).

فُلٌ يَّاهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَأَلَّا نَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ ۗ

ووايه (ای محمده!) چې ای اهل کتابو! راشی تاسې په طرف د یوې کلمې (خبرې)، چې برابره ده په منع ځمونږ او ستاسې کې (او هغه داده) چې عبادت به نه کوو مگر یواځې د الله، او شریک به نه نیسو په الله پورې هیڅ شی، او نه به نیسي ځینې ځمونږ ځینې نور معبودان غیر له الله (لکه چې تاسې کتابیان احبار او رهبان نیسئ).

تفسیر: کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم اهل کتاب توحید او د یوه الله عبادت ته راوبلل، نو هغوی وویل چې: مونږ خو الله تعالی منو، او مسلمانان یو، نو ځکه یې ورته وویل: چې کله مونږ او تاسو په دعوا کې او د الله تعالی په منلو کې شریک یو؛ نور اځئ چې په نصوصو کې تحریف پرېږدو، او د الله تعالی څخه پرته د بل هیچا بندګي او عبادت ونکړو، او د الله تعالی سره په بندګي کې او نورو مخصوصو صفاتو کې بل شی شریک نه کړو، که هغه نبی وي، ولي وي، مرشد او پیر وي، او که فقیر وي، او دوی ته د ألوهیت حقوق او صفات ورنکړو، لکه: حلالول، حرامول، کوم چې د اهل کتابو خاص صفت وو، لکه چې الله تعالی فرمایي: ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ (د التوبه سورت، ۳۱ آیت).

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿۳۳﴾

نو که وگر خېدل دوی (له توحید، او اسلامي احکامو ته یې شا واپوله) پس ووايي تاسې (ای مؤمنانو کتابیانو ته چې) شاهدان شی تاسې په دې چې په تحقیق مونږ مسلمانان یو (او تاسې نه یی).

تفسیر: یعنی ای کتابیانو! تاسو د توحید او د اسلام له دعوي سره د الله تعالیٰ ځینی غاړی غړوی، او مونږ مسلمانان الحمد لله په هغی باندی ټینگ ولاړ یو، او خپل ځانونه یو الله ته سپارو او دهغه فرمان منو، او تاسی د خپل نبی حکم نه منی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تُحَاجُّونَ فِيْ اِبْرٰهِيْمَ وَمَا اَنْزَلَتْ التَّوْرٰةُ وَالْاِنْجِيْلُ اِلَّا مِنْ بَعْدِ هٰٓؤُلَآءِ ۗ هٰٓاَنْتُمْ هُوَآءِ ۗ حَآجَجْتُمْ فِیْمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَآجُّوْنَ فِیْمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللّٰهُ يَعْزِمُ وَانْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۳۳﴾

ای اهل د کتابو! ولې جگړه کوئ تاسې (په شان د) ابراهیم کې (په دې شان چې هر یو له تاسې یې پخپل دین گڼی) حال دا چې نه دی نازل کړی شوی «تورات» او «انجیل» مگر (په سلهاوو کلونو) وروسته له ده، آیا نو هیڅ عقل نه لرئ تاسې (چې داسې چټي (بېکاره) خبرې کوئ؟). خبردار شی! تاسې هغه کسان یی چې جگړه مو کړې ده (له ډېره حماقته) په هغه شي کې چې وو تاسې په هغه کې څه علم، نو ولې جگړه کوئ تاسې په هغه شي کې چې نشته تاسې لره په هغه کې هیڅ علم، حال دا چې الله پوهیږي (په هغه شي هم چې تاسې په کې جگړه کوئ) او تاسې نه پوهیږئ (جاهلان یی).

تفسیر: لکه چې په توحید او د اسلام په دعوی کې گډ سره مشترک وو، هم داسې د ابراهیم خلیل الله علیه السلام په تعظیم او تکریم کې هم ټول سره شریکان وو، او له یهودانو او نصرانیانو ځنې هرې ډلې بېله دعوی کوله چې ابراهیم علیه السلام څمونږ په دین وو، یعنی (معاذ الله) یهودي یا نصراني وو، ددې ځواب یې داسې ورکړ چې «تورات» او «انجیل» چې د هغو پیروانو ته یهودي او یا نصراني وایي، په سلهاوو کلونو وروسته له ابراهیم علیه السلام ځنې نازل شوی دی، نو بیا ابراهیم علیه السلام ته یهودي یا نصراني څرنګه ویلی شي؟ بلکه په دې ډول چې تاسې یهودي یا نصراني یی، په دې وصف او معنی پخپله موسی یا عیسیٰ علیهما السلام ته هم یهودي یا نصراني نه ویل کیږي، او که دا مطلب وي چې د ابراهیم علیه السلام شریعت څمونږ له مذهب سره ډېر نږدې وو، نو دا هم غلطه ده، ځکه چې تاسې په دې باندې له کومه پوه شوی؟

دا خو ستاسې په کتابونو کې نشته، نو تاسې ولې په هغو مواردو کې جگړه کوئ؟ چې تاسې بیخي له هغو څخه بېخبره یی، او له سره پرې نه پوهیږئ؟ الله تعالیٰ ته ښه معلومه ده، چې ابراهیم علیه السلام څه وو؟ او نن په دنیا کې د کومې ډلې مسلک هغه ته ډېر نږدې دي؟

مَا كَانَ اِبْرٰهِيْمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿۳۴﴾

(پاک الله د ابراهیم علیه السلام د پاکوالي په باره کې فرمایي چې) نه وو ابراهیم یهودي او نه نصراني، ولیکن وو دی حنیف (په حق ټینگ ولاړ، او له باطل څخه بېزاره) مسلمان (حکم منونکی د الله) او نه وو (ابراهیم) له مشرکانو نه.

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام به خپل ځان «حنیف» یا «مسلم» باله، د «حنیف» معنی دا ده چې د حق په سمه لاره باندې برابر درومي، او نورې گردې باطلې لارې پرېږدي، او د «مسلم» معنی حکم منونکی دی، نو اوس تاسې پخپله اټکل وکړئ! چې نن کومې ډلې له گردو ځنې خپل غیر مشروع تعلقات شکولي (پرېکړي) دي؟ او د الله تعالی لاره یې ټینګه نیولې ده؟ او خپل ځان یې بیخي الله جل جلاله ته سپارلی دی؟ نو همغه به ابراهیم علیه السلام ته زیات اشته او نږدې وي.

تنبیه: دلته په «مسلماً» کې د اسلام څخه خاص محمدي شریعت مرادول ضروري نه دي، ځکه چې معنی یې تش تسلیم، تقویض، او فرمان منل دي، چې هغه د گردو انبیاوو دین دی، خو ابراهیم علیه السلام په دې خصوصیت سره دانوم او لقب زیات روڼ کړی دی.

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا

بېشکه ډېر نږدې له خلقو نه ابراهیم ته خامخا هغه کسان دي، چې متابعت یې کړې وو د ده (یعنی خپل امت یې) او دانبي (محمد) دی، او هغه کسان دي چې ایمان یې راوړی دی (له محمدي امته).

تفسیر: الله تعالی راوښوده چې له ابراهیم علیه السلام سره د ده د زمانې امت زیات مناسبت درلود (لرلو)، او په وروستیو امتونو کې یې محمدي امت، د دغه پیغمبر امت هم په نامه او هم په دود او دستور کې له ابراهیم علیه السلام سره زیات مناسبت لري، او د دې امت پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم خَلَقًا (په پیدایښت) خَلَقًا (په عادت) صورت او سیرت کې له ابراهیم علیه السلام سره ډېر زیات شیهه دی.

وَاللَّهُ وَرِثَةُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰﴾

او الله ولي (دوست ناصر حافظ) د مؤمنانو دی (چې له دوی سره مرستې کوي، او ښه اجر ورکوي).

تفسیر: یعنی د خپلې لارې په حقانیت باندې د بل موافقت او مشابهت یواځې هلته دلیل راوړل کېږي، کله چې پخپله په ده باندې وحی نه راځي، نو الله جل جلاله د مسلمانانو «ولي» دی، چې دوی (مستقیماً او په سمه لاره) د ده په حکم باندې درومي «موضح القرآن».

وَدَّتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يُضِلُّوكُمْ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۱﴾

دوست ګڼې هيله کوي يوه طائفة له اهل کتابو څخه د دې چې (په کوم قسم وښويوي) ګمراه کړي تاسې، او نه ګمراه کوي (په واقع کې، نه ښويوي) دوی مګر نفسونه خپل (چې عذاب او وبال یې هم دوی ته راجع کېږي) او (په دې) نه پوهیږي دوی.

تفسیر: پخوا یې ویلي وو: «وَاللَّهُ وَرِثَةُ الْمُؤْمِنِينَ» دلته یې راوښوده، لکه چې د مؤمنانو «ولي» الله تعالی دی، نو ستاسې مګر او پلمې (منصوبې) پر دوی باندې هیڅ نشي چلېدی، بېشکه چې ځینې کتابیان غواړي چې د خپلو ځانونو په شان مسلمانان هم له سمې لارې ځنې واړوي، خو مسلمانان د دوی په جال کې نه ښکېلي، هو! دغه خلق خامخا پخپله ګمراهی او وبال کې زیادت کوي، او د دوی د دې اغوا کوونکو کوښښونو ضرر هم دوی ته بېرته ور رسېدونکی دی، چې په هغه باندې دوی اوس نه پوهیږي.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ ﴿۱۰﴾

ای اهل کتابو! ولی کافران (منکران) کیروی تاسې په آیتونو د الله (قرآن) باندې حال دا چې تاسې شاهدان یی (اقرار کوئ په حقانیت د کلام الله او نعمت د رسول الله).

تفسیر: یعنی تاسې په «تورات» او نورو باندې قائلان یی! چې په هغو کې د «محمد صلی الله علیه وسلم» او د لوی قرآن په نسبت بشارتونه او زیری شته، او په هغو باندې تاسې ښه خبر یی، او په پتو مرکو کې تاسې پر دې شیانو باندې اقرار او تصدیق هم کوئ! نو بیا ظاهراً او په ښکاره ډول ولې له هغو ځنې مخالفت کوئ؟ او پر پاک قرآن باندې ولې ایمان نه راوړئ؟ او د خاتم الانبیاء تصدیق د څه لپاره نه کوئ؟ ښه وپوهېږئ چې له قرآن عظیم الشان ځنې انکار په حقیقت کې له ټولو پخوانیو اسماني کتابونو ځنې انکار دی.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْبُسُونَ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۱﴾

ای اهل کتابو! ولې گلهوئ تاسې حق له باطلو (خپل دروغ له رښتیا آسماني کتابونو) سره؟ او پتوئ تاسې حق (د محمد نبوت) حال دا چې تاسې پوهېږئ (په دې خلطولو او پټولو).

تفسیر: دوی د «تورات» ځینې حکمونه د دنیوي غرضونو او مالونو له امله بیخي لغوه کړي وو، په ځینو آیاتو کې یې لفظي تحریفات او د ځینو معنی یې بدله کړې، او ځینې شیان یې لکه د آخر الزمان نبی صلی الله علیه وسلم بشارتونه بیخي پټ کړي وو، او څوک یې پرې نه خبرول.

وَقَالَتْ طَّائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمَنُوا بِالَّذِي أُنزِلَ عَلَيْنَا آمَنُوا وَجَهَ النَّهَارِ وَكَفَرُوا وَآخِرُهُ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۱۲﴾

او وویل یوې طائفې له اهل کتابو (بلې طائفې ته) چې ایمان راوړئ په هغه (قرآن)! چې نازل کړی شوی دی په هغو کسانو چې مؤمنان دي، (یعنې ای کتابیانو ایمان راوړئ) په اول د ورځې کې او کافران شی (ای کتابیانو بیا) په آخر د ورځې کې؛ لپاره د دې چې دوی (یعنې مؤمنان هم لکه کتابیان) (له ایمانه) وگرځي.

تفسیر: په دې آیت کې د کتابیانو د چلاکیو او د خیانتونو ذکر کیږي، چې یو له هغو ځنې دا وو، چې د دوی ځینې سړي د گهڅ (سهار) په وخت کې په ښکاره ډول سره مسلمانېدل، او له مسلمانانو سره به یې لمونځونه کول، او د ماښام په وخت کې به یې ویل: «مونږ له خپلو لویو لویو علماوو ځنې تحقیق کړی دی، چې دا هغه رسول نه دی چې زېږی یې را کړی شوی دی، او د تجربې له مخې هم د ده حالات د اهل الحق په شان را څرگند نه شول، نو ځکه له اسلامه ځنې بېرته اوږو».

ښکاره ده چې نتیجه به داوی چې د هسې اوضاعو له امله به نور ډېر ضعیف الايمان کسان هم بېرته واوړي، او داسې به وگڼي چې ضرور به د اسلام په دین کې دوی څه نه څه عیب او نقص لیدلی وي، چې دې خلقو وروسته د هغه له منلو ځنې له هغه څخه مخ واړاوه، او هم د عربو په جاهلانو کې د کتابیانو د علم او فضل لوی شهرت وو، نو ځکه داسې یو خیال هم پیدا کېده، چې که دا نوی مذهب حق وای، نو داسې پوهانو به غاړه ترې نه غړوله، بلکه له گړدو ځنې به یې پخوا هغه مانه.

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِالَّذِينَ تَبِعُوا دِينَكُمْ

اومه منی تاسې (ای کتابیانو د هیچا) مگر د هغه چا چې متابعت یې کړې وي د دین ستاسې (چې یهودیت دی).

تفسیر: یعنی هغه یهودان چې مسلمانانو ته د نفاق په ډول خپل ځانونه مسلمانان څرگندوي، دوی ته دې دا ښه معلومه وي، چې هغوی په رښتیا مسلمانان شوي نه دي، بلکه همغسې یهودان دي، او په اخلاص سره د هغو یهودانو خبرې اوري؛ چې د هغوی په دین باندې رهي (روان) دي، او د موسوي شریعت د اتباع دعوی کوونکي دي.

ځینو د ﴿وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِالَّذِينَ تَبِعُوا دِينَكُمْ﴾ معنی داسې کړې ده چې: «په ظاهري ډول سره تاسې ایمان راوړئ! او خپل ځان مسلمان ښکاره کړئ! دا دې یواځې د هغو خلقو لپاره وي چې ستاسې پر دین باندې تگ کوي»، یعنې په دې تدبیر سره ښایي د خپلو هم مذهبانو ساتنه مو مقصود وي، چې دوی مسلمانان نشي، یا هغه کسان چې مسلمانان شوي، په دې چل او تدبیر سره بېرته مرتدان شي.

قُلْ إِنَّ الْهُدَىٰ هُدَىٰ اللَّهِ

(فرمایي الله چې ای محمده دوی ته) ووايه: بېشکه هدايت (حق دین) همدا هدايت د الله (اسلامي دین دی).

تفسیر: یعنی هدايت خو د الله تعالی په ورکولو سره مونده کېږي، د هر چا په زړه کې چې الله تعالی د هدايت رڼا واچوي، هغه ستاسې په هسې چلونو او فریبونو نه گمراه کېږي.

أَنْ يُؤْتِيَ أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيتُمْ أَوْ يُجَازِكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ

او دا (تدبیرونه ستاسې ای کتابیانو د حسد له مخې دي، په دې) چې ولې ورکړې شي یو چا ته په مثل د هغو (فضائلو) چې درکړې شوي دي تاسې ته، او (لپاره د بد گڼلو د دې خبرې چې مؤمنان) حجت قائم کړي، او غالب شي پر تاسې په نزد د رب ستاسې (د حجت له مخې).

تفسیر: یعنی هسې مکرونه او تدبیرونه یواځې د حسد له امله کوي، هغه دا چې نورو ته داسې شریعت او نبوت او رسالت ولې ورکول کېږي؟ لکه چې پخوا دوی ته ورکړې شوي وو، یا په مذهبي او دیني جد او جهد کې نور خلق ولې پر تاسې باندې غالب او وړاندې ځي؟ او د الله تعالی په مخکې تاسې ملزم کوي.

یهودانو تل داسې خیالات شائع کول چې «په دنیا کې یواځې هم دا ځمونږ قوم د شرعي علومو اجاره داران دي، «تورات» پر مونږ باندې رانازل شوی دی، موسی علیه السلام غوندې یو اولوا العزم نبي په مونږ کې مبعوث شوی دی، نو د عربو امیانو له دې فضل او کمال سره څه تناسب لري؟».

مگر د «تورات» د (سفر استثناء) هغه عظیم الشأنه پخوانی وینانښي غلطېدې چې په هغې کې دارښوولي شوي وو چې الله تعالی به د بني اسرائيلو په ورونو بني اسماعیلو کې موسی علیه السلام غوندې د مستقل شریعت خاوند یو نبي راولیږي، او خپل کلام لوی قرآن به د هغه په خوله کې واچوي ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ مِمَّا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا﴾ (۲۹ جزء د المزمّل سورت ۱۵ آیت، ۱ رکوع) لکه چې بني اسماعیلو ته دا لوي دولت ور په برخه هم شو، او دوی د علم، فضل، حجت، برهان، او د مذهبي جد او جهد په میدان کې نه یواځې له بني اسرائيلو څخې، بلکه له ټولو نړیوالو څخې وړاندې تللي دي، فالحمد لله علی ذلک.

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٥﴾ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ
وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٤٦﴾

ووايه (ای محمده!) چې بېشکه فضل (علم او حکمت) د الله په لاس کې دی، ورکوي یې هغه چا ته چې اراده یې وکړي، او الله پراخ دی (رحمت، فضل، او احسان د ده)، ښه عالم دی (د احسان په اهل هم). خاصوي په مهرباني خپلې (چې اسلام یا قرآن یا نبوت دی) هغه څوک چې اراده وکړي، او الله څښتن د فضل (مهرباني) ډېرې لویې دی (پر مؤمنانو باندې).

وَمِنْ أَهْلِ الْكُفْبِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِطَارِ يُودِّدُ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ كَلَّ يُودِّدُ
إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا

او ځینې له اهل کتابو څخه هغه څوک دي، که امین کړې ته دې په ډیر مال باندې، نو بېرته به وسپاري دا (مال) تاته، او ځینې له دوی څخه هغه دي، که امین کړې ته هغه په یوه دینار باندې، نو اداء به نه کړي دې دا دینار تاته، مگر که یې ته همیشه په ده ولاړ (لپاره د غوښتلو).

تفسیر: د اهل کتابو د دیني خیانت او نفاق په سلسله کې د دینوي خیانت ذکر هم راغی، چې له هغه ځنې دا خبره هم راڅرگندېږي، هغه کسان چې د لږ شي له امله خپل نیتونه خرابوي، او د امانتدراي رعایت نه کوي، نو له دوی ځنې څرنګه داسې هیله او توقع کېدی شي، چې په دیني معاملاتو کې امین ثابت شي، په دوی کې ډېر داسې کسان شته دي، چې که له هغو سره زیات مال لا څه؟ که یو دینار په اندازه طلا هم امانته کېښوده شي، نو لږ موده وروسته پرې منکرېږي، او تر څو چې څوک د غوښتلو او تقاضا لپاره هر وخت د دوی په سر باندې ولاړ نه وي، نه یې ادا کوي.

مګر په دې کې شک نشته، چې دوی ټول سره یو شان نه دي، په دوی کې ځینې داسې کسان هم شته، که له هغوی سره د سرو زرو یوه لویه ډېری هم کېښوده شي، نو یو بخر کې به هم ترې خیانت نه کړي، خو هم دا ښه معامله داران او امین کسان دي چې له یهودیت ځنې بېزار کېږي، او د اسلام په دائره کې ننوځي، لکه (عبد الله بن سلام) او نور رضي الله تعالی عنهم أجمعين.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمْنِ سَبِيلٌ ﴿٤٧﴾

دغه (په امانت کې خیانت) په سبب د دې دی، چې بېشکه دوی (کتابیانو) وویل: نشته پر مونږ باندې په (حق) د دې امانو کې هیڅ ګناه (چې مالونه یې وخورو).

تفسیر: یعنی د پردیو د حق خوړلو لپاره یې دا مسئله جوړه کړېده، چې «د عربي امانو د مالونو خوړل چې ځمونږ په دین کې نه دي داخل، په هر ډول سره چې ځمونږ لاس ته راشي؛ روا دي، که د نورو مذاهبو په امانت مال کې خیانت وکړ شي، نو په هغه کې هم هیڅ ګناه نشته، مخصوصا هغه عرب چې د خپلو پلرونو له دین څخه ګرځیدلي او مسلمانان شوي دي، الله تعالی د هغوی مال مونږ ته حلال ګرځولی دی»، نو الله «جل وعلا شانه» د دغو کتابیانو عتاب کې چې د داسې شیانو نسبت الله جل جلاله ته کوي، داسې فرمایي:

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذْبُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٨﴾

او وایي دوی (کتابیان) پر الله باندې دروغ (په دې دعوی کې) حال دا چې دوی پوهیږي (پخپلو دغو دروغو تړلو باندې).

تفسیر: یعنی سره له پوهې په قصد سره دروغ خبرې الله جل جلاله ته منسوبوي، په امانت کې د خیانت کولو اجازه هیڅکله الله تعالی نه ده فرمایلي، نن هم ځمونږ د فقهي کتابونو مسئله همدا ده چې: «نه د مسلمان او نه د کافر په امانت کې خیانت جائز دی»، (بیا الله تعالی فرمایي):

بَلِي مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿۹۰﴾

(ولې نشته عذاب) بلکه شته! هو هر څوک چې وفا وکړي په عهد خپل (چې ایمان په نبی او د امانتونو ادا کول دي) او پر هېزگاري وکړي (ځان وساتي له کفر او خیانت) نو بېشکه الله مینه او محبت کوي پر هېزگارانو سره.

إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَخٰلِقَ لَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۹۱﴾

بېشکه هغه کسان چې اخلي دوی په عهد د الله باندې (چې ایمان په نبی او اداء د امانت دی) او په (دروغو) قسمونو خپلو باندې قیمت لږ (دنیوي، د هغه د نه منلو په عوض)، دغه کسان نشته هیڅ برخه د دوی لپاره په آخرت کې، او نه به خبرې وکړي له دوی سره الله (په خوښۍ) او نه به وگوري دوی ته (الله په رحم سره) په ورځې د قیامت کې، او نه به پاک کړي دوی (الله له کفره) او (شته) دوی ته عذاب دردناک (په سبب د دغو بدو افعالو د دوی).

تفسیر: دا د یهودانو صفت وو چې «الله تعالی له دوی ځنې اقرار اخیستی وو، او دوی ته یې قسمونه ورکړي وو، چې له هر نبی سره به مرستې کوي!» بیا دوی د دنیوي مقاصدو له امله له هغه ځنې واوښتل، او هر هغه څوک چې د دنیوي گټې اخیستلو لپاره په دروغو قسمونه خوري؛ دده حال هم دا دی.

وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلْوُنَ أَسْمَهُمْ بِالْكَذِبِ لِتَصْبُوهُ مِنْ الْكِتَابِ وَمَا هُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ

او بېشکه ځینې له دوی څخه خامخا یو فریق دی، چې اړوي دوی ژبې خپلې په (لوستلو د) کتاب کې لپاره ددې چې وگڼي تاسې دا (محرّف عبارتونه) له کتاب (حق منزل نه) حال دا چې نه دي (دا محرّف عبارتونه) له کتاب (منزل) څخه، او وایي دوی چې دا (محرّف عبارتونه) له (جانبه د) الله دي، حال دا چې نه دي (محرّف عبارتونه) له (جانبه د) الله.

تفسیر: یعنی په اسماني کتاب کې یې ددغسې شیانو زیادت او حذف وکړ، او هغی ته به یې بیا دالله کلام ویلو او عوام به یې ورباندې تیر ایستل، خو دوی پخپله هم دا تحریف شوی کتاب په مجموعي هیئت دالله تعالی کتاب نه گانه ځکه په هغی کې یې قسم قسم تصرفات کړي وو، د (بایبل، انجیل) نسخې چې نن ورځ په دنیا کې شته، د هغوی په منځ کې هم داسې شدید اختلافات موندل کېږي، چې سرې ورته حق حیران پاتې کېږي، او داسې مضامین هم په کې لوستل کېږي چې سرې له واره پرې پوهیږي؛ چې دا هیڅکله د الله تعالی له جانبه نه دي نازل شوي.

وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۱۷۰﴾ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ
وَالنَّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ

او وایې دوی (یعنې کتابیان) په الله باندې دورغ، حال دا چې پوهیږي دوی (پخپلو دروغ ویلو).
نه بنایي هیڅ بشر ته چې ورکړی ده ته الله کتاب او حکمت (شرعی احکام او سنت) او نبوت، بیا
ووایي خلقو ته چې: شی تاسې بندګان (عبادت کوونکي) ما لره بې له الله څخه.

تفسیر: د (نجران) د جرګې د خبرو او اترو په ترڅ کې ځینو یهودیانو او نصرانیانو ویلي وو: «ای محمده! آیا تاسې دا
غواړئ چې مونږ ستاسې همغسې عبادت وکړو، لکه چې نصرانیان د عیسی بن مریم علیه السلام عبادت کوي؟» رسول
الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «معاذ الله چې مونږ د غیر الله عبادت وکړو، یا نورو ته د هسې کارونو دعوت ورکړو،
حق تعالی مونږ د دې کار لپاره نه یو رالیرلي»، نو د دې خبرې په نسبت دا آیت نازل شو.

یعنې هر هغه بشر ته چې حق تعالی کتاب او حکمت او د فیصلې قوت ورکړي، او د رسالت په منصب باندې یې
سر لوړی وگرځوي، چې دې په ډېر ښه ډول سره د الله تعالی پیغام نورو خلقو ته ورسوي، او د بندګي او د وفادارۍ په
طرف یې متوجه کړي، د هغه کار هیڅکله داسې نشي کېدی، چې خلق د الله تعالی له خالصه بندګي څخې واړوي، او
د خپل ځان یا د بل کوم مخلوق بندګي ته یې ویلي.

له همدې ځایه د انبیاوو د عصمت مسئله څرګندېږي «کما نبه علیه أبو حیان رحمه الله في البحر».

کله چې انبیاء عليهم السلام له ادنی عصیان څخې هم پاک دي، نو بیا د شرک او د پاک الله په مقابل کې د بغاوت
امکان چېرې پاتې کېږي؟ له دې څخې د نصرانیانو د هغې دعوی تردید هم وشو، چې ویل به یې: «د مسیح علیه السلام
د ابنیت او د ألوهیت عقیده مونږ ته پخپله مسیح علیه السلام رابنولي ده»، او هغو مسلمانانو ته هم نصیحت وکړل شو،
چې هغوی د رسول الله مبارک حضور ته عرض کړی وو، چې مونږ ته اجازه راکړئ! چې د سلام اچولو په ځای
تاسې ته سجده وکړو، او پر کتابیانو باندې هم تعریض وشو، چې هغوی خپلو احبارو او رهبانو ته د ألوهیت درجه
ورکوله، العیاذ بالله.

تنبیه: په ﴿مَا كَانَ لِبَشَرٍ﴾ آیه - کې د أبو حیان «رحمه الله» په نزد هم داسې نفي ده، لکه چې په ﴿مَا كَانَ لَكُمَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا﴾
کې، یا په ﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ کې ده، وهو أصوب عندي (یعنې نفي د امکان).

وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّكُمْ عَلِيمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴿۱۷۱﴾

ولیکن (وايي چې) شی تاسې عالمان عاملان په سبب د دې چې یې تاسې چې بنوونه کوی
(خلقو ته) کتاب (شرعی احکام) او په سبب د دې چې یې تاسې چې تدریس کوی (او درس
اخلې، پخپله دا کتاب لولئ، او نورو ته یې هم لولئ).

تفسیر: یعنی: «هر هغه څوک چې د الله تعالی له جانب په نبوت سره وستایل شي، او دې خلق له کفر او شرک څخې
راباسي، او د مسلمانی په لوري یې راوړي، نو بیا به دې څرنگه هغو ته کفر ورزده کوي؟ هو! تاسې ته (ای کتابیانو)
داسې ویل کېږي، چې له تاسې څخې هغه کسان چې پخوا له دې نه دیندار وو، اوس د هغوی په شان دیندار او د کتاب
لوستونکي او زده کوونکي نه دي پاتې، او زما په صحبت کې اوس ممکن دي چې همغه کمال بیا حاصل کړئ! او
عالم، حکیم، فقیه، مدبر، عارف، متقی، او ښه الله پرست شی!، او دا شرف تاسې ته د لوی قرآن له لوستلو او لولولو او
پوهېدلو څخه په لاس درتلی شي.

وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا

او نه کوي امر تاسې ته (الله يا نبي) د دې چې ونيسې تاسې پر نبي او انبياء معبودان.

تفسير: لکه چې نصرانيانو مسيح عليه السلام او روح القدس عليه السلام ته او ځينو يهودانو عزيز عليه السلام ته او ځينو مشرکينو پر نبتو ته معبودان ويل، هر کله چې پر نبي او رسولان له الله جل جلاله سره په عبادت کې نشي شريکېدې، نو تيرې، صليب او نور په کوم شمېر کې راځي.

أَيَا مَرْكُومًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ

آيا امر کوي (الله يا نبي) تاسې ته په کفر سره، وروسته له دې نه چې يې تاسې مسلمانان (غاړه ايسنودونکي شرعي احکامو ته).

تفسير: يعنې لومړی نيانو کونښن وکړ چې خلق رباني د الله خاص بندگان، موحدين، او مسلمانان وگرځوي، هر کله چې خلقو هغه ومانه، نو آيا هغوی بيا دوی د کفر او شرک په لوري بيايي، او خپل زيار (کونښن) او گرد زحمتونه په خپلو لاسونو سره ابته او بر بادوي، دا خبره فهم ته نشي راتلی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ تَمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مَصْدَقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَوَّانَاعُكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

او (ياد کړه ای محمده!) هغه وخت چې واخيست الله عهد محکم له ټولو انبياوو چې خامخا هغه شی چې در کرم زه تاسې ته، چې هغه کتاب او حکمت (شرعي احکام او سنت) دی، بيا راشي تاسې ته رسول (محمد)، چې مصدق (رښتيا کوونکی) دی د هغه کتاب چې له تاسې سره دی، نو هر ورو به ايمان راوړئ تاسې خامخا په هغه، او هر ورو مدد به کوئ تاسې خامخا ورسره، وويل (الله دوی ته): آيا اقرار وکړ تاسې په دغه (ايمان او نصرت) او واخيسته (قبوله کړه) تاسې پر دې (ايمان او نصرت) ټينگه وعده ځما؟ وويل دوی: اقرار وکړ مونږ (په دې)، وفرمايل (الله): نو تاسې شاهدان اوسئ (پخپل نفس او اتباعو) او زه هم له تاسې سره له شاهدانو ځنې يم (پر تاسې او په هغوی باندې په دې اقرار کې).

تفسير: يعنې هيڅ يو نبي د خپلې بندگۍ تعليم نشي ورکولی، بلکه د يوه الله جل جلاله بندگي ورنښي، هو! رسولانو ته دا حق شته چې خلق دې پر دوی باندې هم ايمان راوړي، او د دوی خبرو ته دې غوږ کېږدي، او له دوی سره دې هر راز مرستې (مدد) وکړي، عام خلق لا څه بلکه الله تعالی له خپلو انبياوو عليهم السلام ځنې هم داسې ټينگ عهد او پیمان اخيستی دي؛ چې هر کله له تاسې ځنې وروسته کوم نبي راشي، چې يقينا د پخوانيو انبياوو عليهم السلام او د هغو د کتابونو به په اجمال يا په تفصيل سره تصديق کوي، نو ضروري خبره ده، چې لومړی نبي دې د وروستي نبي پر صداقت باندې ايمان راوړي، او د هغه مرسته دې وکړي!، که عمر يې د هغه زمانې ته ورسېږي، نو بالذات پخپله او که نه خپل امت ته دې پوره هدايت ورکړي، چې په وروستي راتلونکي نبي باندې هر ورو ايمان راوړئ، او د هغه نصرت او اعانت وکړئ، ځکه چې داسې وصيت کول، هم د هغه په مرسته کې داخل دی.

له دې عامې قاعدې ځنې د سپينې ورځې په شان ښکاره ده، چې ځمونږ په خاتم الأنبياء محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ايمان راوړل او د هغوی د مدد کولو عهد به بلا استثناء له ګردو پخوانيو انبياوو عليهم السلام ځنې اخيستی شوی وي، او دوی له خپلو امتيانو ځنې دا قول او اقرار اخيستی دی.

فَمَنْ تَوَلَّى بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿۳۱﴾

نو هر څوک چې بېرته وګرځېد وروسته له دې (د ايمان او نصرت له عهده) نو دغه (شا ګرځوونکي کسان) هم دوی فاسقان دي (چې عهد ته يې شا کړې ده).

أَفَغَيْرِ دِينِ اللَّهِ يَبْعُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا

آيا نو غير له دين د الله ځنې غواړي (دوی بل دين) حال دا چې (خاص) الله ته غاړه ايښې ده، هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي (له علوياتو) او په ځمکه کې دي (له سفلياتو، سره له آسمانونو او ځمکو) په خوښه يا په زوره.

تفسير: يعنې هر کله چې د حق تعالی کوم حکم د صادق القول رښتين رسول په وسيله تاسې ته در ورسېږي، د هغه په مقابل کې غاړه کېږدئ! نو اوس کوم احکام او هدايات چې سيد المرسلين خاتم النبيين محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم راوړي دي، هغه هم د الله تعالی دين دی، آيا تاسې هغه پرېږدئ؟ او د نجات او فلاح بله کومه لاره لټوئ؟.

بنیاد ته نه ښايي چې پخپل شوق، مينه، رغبت، او خوښۍ سره د هغه پاک الله له احکامو څخه غاړه وغړوي، چې د هغه د تکويني حکم لاندې آسمان او ځمکه او ګرد موجودات دي، او د هغه د حکم په اثر موجود شوي دي، عام له دې نه چې هغه تکويني حکم د مخلوقاتو په اراده او خوښۍ سره وي، لکه د پرښتو او فرمان منونکو بندګانو په اطاعت کې، يا په مجبوري او ناچاری سره وي، لکه د دنيا په ذره ذره کې د هغو آثارو او حوادثو ظهور چې د هغوی وقوع او ظهور د مخلوق له مشيئت او ارادې ځنې پرته وي، او يواځې د پاک الله د احکامو او مشيئت او ارادو تابع وي.

وَالَّذِينَ يُرْجَعُونَ ﴿۳۲﴾

او بيا (خاص) همدې الله تعالی ته بېرته بيولي کېږي (د اټول خلق د مجازاتو لپاره، نو ښايي چې ټول هدايت او اسلام ځانته غوره کړي).

تفسير: د ګردو لومړنيو او وروستيو ورتهګ د هماغه پاک الله په لوري دی، نو عقلمن ته ښايي چې له پخوا څخه خپل ځان تيار کړي! او تل د الله تعالی په اطاعت او عبادت کې مصروف اوسي! که نه په آخرت کې به بې مخه، مايوسه، شرمنده، او ټيټ سترګی وي.

قُلْ اَمَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا اُنزِلَ عَلَىٰ اِبْرٰهِيْمَ وَاسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَالْاَسْبٰطِ وَمَا اُوْتِيَ مُوسٰى وَعِيسٰى وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۳۳﴾

ووايه (ای محمده! کتابيانو ته چې) ايمان راوړی دی مونږ په الله، او په هغه کتاب چې نازل کړی شوی دی پر مونږ (چې قرآن دی) او پر هغو (صحيفو) چې نازلې کړې شوي دي پر ابراهيم او (پر) اسماعيل او (پر) اسحاق او (پر) يعقوب او (پر) اولاده (د دوی) باندې، او (پر) هغو چې ورکړی شوي دي موسی ته (چې تورات دی)، او عیسی ته (چې انجيل دی)، او نورو انبياوو ته

(چې نور آیتونه دي)؛ له (جانبه د) رب د دوی، (حال دا چې) نه کوو فرق په منځ د هیڅ یوه د دوی (په نبوت او نه نبوت کې، او داسې نه کوو چې ځینې به منو او ځینې به نه منو) او مونږ (خاص) الله ته غاړه ایښودونکي یو.

تفسیر: یعنې هر هغه څه چې په هره زمانه کې د الله تعالی له جانبه نازل شوي، یا کوم رسول ته ورکړی شوي دي، مونږ هغه ګرد بلا تفریق منو، دا خبره د یوه حکم منونکي مسلم له وصف او شان ځنې لرې ده، چې لکه کتابیان ځینې رسولان ومني، او ځینې ونه مني.

ګواکې په آخر کې یې د ﴿وَوَعْنَنَ لَهُ مَلِئُونَ﴾ له ویلو څخه د اسلام حقیقت راوښود، او خبر یې راکړ چې اسلام د هیڅ یوه حقاني رسول او د هیڅ یو آسماني کتاب تکذیب نه کوي، بلکه ګرد شرعي احکام په ډېر محبت او اهتمام سره قبلوي، او د اسلام په نزد څرنگه چې د لوی قرآن او د عربي نبي علیه السلام نه منل کفر دی، هم داسې له بل کوم نبي علیه السلام او آسماني کتاب ځنې انکار کول هم کفر دی.

بېشکه د نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم شان بنایي چې هم داسې وي؛ چې دې د ګردو پخوانیو کتابونو او رسولانو مصدق شي، او په دې ډول سره هغه ګردو اقوامو ته چې د دوی لپاره محلي او مقامي (نذیر) او (هادي) راغلي وو، د «جمعیة الکبری» تر لویې جنډې لاندې د جمع کېدلو لاره وروښيي.

تنبیه: همداسې یو مضمون په اول جزء د «البقرة» سورت په (۱۳۶) آیت ۱۶ رکوع کې تېر شوی دی، بنایي چې دلته دې هم له همغه څخه استفاده وشي.

وَمَنْ يَّبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا قُلْنَا يُقْبَلُ مِنْهُ وَهُوَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۱۳۶﴾

او هر څوک چې غواړي غیر له اسلامه (چې توحید او د الله احکامو ته انقیاد دی) بل دین، نو له سره به ونه منل شي له ده نه، حال دا چې وي به دی په آخرت کې له زیانکارانو (چې د اسلام د پرېښودلو په سبب به تل په دوزخ کې پاتې کېږي).

تفسیر: یعنې هر کله چې د الله جل جلاله دین «اسلام» پخپل مکمل صورت سره راوړسېد، نو وروسته له هغه هیڅ څوک کوم د دروغو یا نا مکمل دین نشي منلی، د لمر د راختلو څخه وروسته د تیلی، ډېوې، یا ګیس لګول یا د برېښنا او د ستوري د رڼا لټول چټي کار او ناپوهي ده، د محلي نیانو د هدایت رڼا تېره شوه، اوس له ګردو ځنې لوی او وروستي او عالمگیر نبوت او هدایت څخه رڼا اخیستل په کار دي.

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَشَهِدُوا أَنَّ الرَّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
وَأَنَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۳۷﴾

څرنگه به سمه صافه لار وښيي الله (بلکه نه ښيي هغه) قوم ته چې کافران شوي دي وروسته له ایمان راوړلو د دوی، حال دا چې شاهدي ورکړې ده دوی په دې چې بېشکه رسول حق دی، او راغلي دي دوی ته معجزې ښکاره، او الله نه کوي هدایت (نه ښيي سمه صافه لاره) قوم ظالمانو ته (چې اسلام په کفر بدلوي).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د حق له ښکاره کېدو څخه وروسته سره له پوهې کفر اختیار کړي، یعنې په زړه کې یقین لري، او په سترګو یې ګوري، بلکه پخپلو خاصو مرګو (جرګو) کې اقرار کوي چې؛ دا رسول رښتین دی، د ده

د حقانیت او صداقت روښانه دلیلونه، ښکاره علامې، او څرگند زیري دوی ته رسېدلي دي، خو سره له هغه هم کبر، حسد، حب د جاه او مال او نور د اسلام له منلو څخې د دوی مخه نیسي، او د کفر او عدوان له پرېښودلو څخه مانع کیږي، لکه چې د یهودیانو او نصرانیانو هم دا حال وو، له هسې معاندینو څخې چې سرزوري او ضدیت لري؛ څه توقع او هیله کېدی شي، چې سره له هسې رویې به دوی ته د الله تعالی له خوا نجات او فلاح ور په برخه کیږي؟ او دوی به په هسې لاره باندې بیایي چې دی ترې خوښ او دوی جنت ته رسوي؟

أُولَٰئِكَ جَزَاءُ هُمَ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۝

دغه کسان جزا د دوی دا ده چې بېشکه پر دوی دی لعنت د الله (چې لري کوي دوی له رحمت خپل) او (لعنت) د پرښتو او (لعنت) د خلقو د ټولو (مخلوقاتو).

تفسیر: یعنې الله تعالی، پرښتې، او مسلمانان ګرد لعنت پرې وایي، بلکه هر انسان حتی پخپله دغه ملعونان هم پر خپل ځان باندې لعنت وایي، یعنې کوم وخت چې دوی داسې وایي: «پر ظالمانو او دروغ و یونکو باندې دې د الله لعنت وي!» اګر که دوی په هغه وخت کې په دې باندې نه پوهیږي، چې دا لعنت پخپله پر دوی باندې هم واقع کیږي.

خُلِدِينَ فِيهَا لَا يَخْفَىٰ عَنْهُمُ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِن بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

حال دا چې تل به وي دوی په دغه (لعنت یا اور یا عقوبت) کې، نه به سپکولی شي له دوی څخې عذاب (د دوزخ)، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي، (د توبې، یا به نه کتلی کیږي دوی ته په رحمت سره). مګر هغه کسان چې توبه یې وکښله (بېرته اسلام ته راوګرځېدل) وروسته له دې (ارتداده)، او نېک یې کړل (عملونه خپل)، نو بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ أزدَادُوا كُفْرًا لَّنْ تُقْبَلْ تَوْبَتُهُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ۝

بېشکه هغه کسان (له یهودو) چې کافران شوي دي (په انجیل او عیسی) وروسته له ایمان راوړلو د دوی (په تورات او موسی)، بیا یې زیاتوالی وکړ په کفر کې (په نه منلو د قرآن او محمد)؛ له سره به نه قبلیږي توبه د دوی (چې دوی توبه ونه کړي تر غرغړې پورې)، او دغه کسان هم دوی ګمراهان دي.

تفسیر: یعنې هغه کسان سره له دې چې په حق پوهیږي، او بیا په قصد سره ترې منکران شوي دي، او تر آخره پورې په همغه انکار کې ترقي او پرمختګ کوي، نه له کفر څخې د مخ ګرځولو نوم اخلي، او نه د حق او د اهل حق له عداوت څخه لاس نیسي، بلکه حق خوښوونکو سره بحث، مناظره، جنګ او جنجال کوي، او کله چې د مرګ وخت ورسیري، او پرښته د دوی سا را کاري، دلته نو د توبې په فکر کې ولوېږي.

یا کله د کوم شخصي مصلحت له امله په ښکاره ډول او په رسمي صورت سره توبه کوي، یا په کفر باندې پوره ټینګ ولاړ وي، خو له ځینو هغو اعمالو څخې توبه وباسي چې دې یې پخپل زعم سره ګناه ګڼي، نو له دغې توبې څخه هیڅ ګټه نه اخیستله کیږي، او نه د الله جل جلاله په دربار کې د هغې د منلو امید او انتظار کیږي، او داسې خلقو ته په رښتیا سره هسې توبه نه ور په برخه کیږي، چې د قبلولو وړ وي، تل تر تله د دوی کار: د ګمراهۍ په بیدیا (صحرا) کې لالهانده او سر ګردان ګرځېدل دي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفْرًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مَسَلُ الْأَرْضِ ذَهَبًا

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او مړه شوي دي، حال دا چې دوی کافران دي؛ نو له سره به قبول نشي له يوه د دوی څخه په اندازه د ډکوالي د ځمکې سره زر.

تفسیر: يعنې لکه د دنيوي حکومتونو په شان هلته د سرو او سپينو زرو په رشوت سره کار نه چلېږي، هلته خو يواځې د ايمان دولت پکار راځي، فرض يې کړئ! که له يوه کافر سره د سرو زرو دومره لوی لوی امبارونه پراته وي، چې له هغو څخې د ښه څمکې مخ ډک شي، او هغه بيخي خيرات کړي، نو د الله تعالی په دربار کې د يوې ذرې په اندازه هم هغه څه ارزښت او اهميت نه لري، او نه په آخرت کې له داسې اعمالو څخې څه فايده ورسېږي، ځکه چې د عمل روح ايمان دی، نو هر عمل چې له ايمان څخې تش وي، هغه د مړ عمل په شان ګڼل کېږي، چې د آخرت په ابدي ژوندون کې هيڅ کار نه ترې اخيستل کېږي.

وَلَوْ أَفْتَدَىٰ بِهِ ۖ وَلِئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۖ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ۝

او اگر که فديه ورکړې دې دغه (ټول سره زر) سره، دغه کسان (چې په کفر مړه دي) شته دوی لره عذاب دردناک، او نشته دوی لره هيڅ مددګاران (چې مرسته ورسره وکړي).

تفسیر: يعنې فرض يې کړئ! که له کافرو سره هلته دومره مال وي، او پخپله دی له خپل لوري دا وغواړي، چې هغه د فديې په ډول الله جل جلاله ته وړاندې کړي، چې دا له ما څخې واخله! او ما پرېږده، نو بيا هم دا فديه ترې نه منله کېږي، دا مقصد په ۶ جزء المائدة ۳۶ آيت، شپږمه رکوع کې هم راځي.

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ۝

له سره به ونه مومي تاسې (پوره) نېکي، تر هغه پورې چې خرچ کړئ تاسې (په لاره د الله کې) څينې له هغو شيانو چې ستاسې خوښ وي، او هغه چې خرچ کوئ (يې) تاسې له يوه شي (لږ وي) که ډېر) پس بېشکه الله په هغه (هم) ښه عالم دی.

تفسیر: يعنې الله جل جلاله ته معلوم دي چې تاسې څه شی او له کوم ځايه او د څه مقصد لپاره خرچ کړی دی؟، څومره محبوب او په زړه پوري شيان چې په هره طريقه په اخلاص او ښه نيت سره چې د الله جل جلاله په لاره صرفوئ! سم له هغه سره د الله تعالی له لوري تاسې ته هم د هغه بدل درکول کېږي، چې تاسې يې هيلمن (اميدوار) یئ! که د اعلى درجې نيکي حاصلول غواړئ؟؛ نو له خپلو ډېرو محبوبو او ډېرو ګرانو شيانو څخې څه شی د الله تعالی د لارې لپاره وټاکئ! (مقرر کړئ).

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حَلَالًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ

ټول طعام (د خوړلو شيان) وو حلال بني اسرائيلو (ځامنو د يعقوب) ته مګر هغه (طعامونه) چې حرام کړي وو اسرائيل (يعقوب) پر ځان خپل (د اوسنانو له غوښو او شودو) پخوا له هغه چې نازل (لېږل) کېده تورات.

تفسیر: يهودانو ځمونږ (رسول الله صلى الله عليه وسلم) او مسلمانانو ته ويل چې: «تاسې خپل ځانونه د ابراهيم عليه السلام د دين تابعان بولي! حال دا چې تاسې داسې شيان خوړئ چې هغه د الله تعالی له جانب په ابراهيم عليه السلام او

دده په کورنی حرام شوي وو، لکه د اوبنې شوي او غونبې، «الله جل جلاله فرمایي: ټول هغه شيان چې اوس یې خلق خوري د ابراهیم علیه السلام په وخت هم حلال وو، او د «تورات» له نزوله پخوا نه وو حرام شوي، هو! په «تورات» کې ځینې شيان په خاص ډول سره پر بني اسرائیلو باندې حرام شول، مگر د اوبن له غونبې ځنې پخوا د «تورات» له نزوله اسرائیل (يعقوب) علیه السلام قسم کړی وو، چې دده په پیروی کړدې اولادې یې د اوبن د غونبې د خوړلو ځنې ځانونه وساتل.

قُلْ قَاتُوا بِالَّتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۰﴾

ووايه (ای محمده! يهودانو ته) نو راوړئ تاسې (صحيح) تورات، پس ويې لولئ تاسې (د خپل تصديق لپاره) که یې تاسې صادقان.

تفسير: يعنې که تاسې (رښتين یې چې د ابراهیم علیه السلام په وخت کې حرام وو، نوراشی! او دا حکم پخپل منلي کتاب «صحيح تورات» کې رابنکاره کړئ! که په هغه کې مو راونه ښوده؛ نو په دې خبره کې د هېڅ شک او شېبې ځای نشته، چې تاسې کاذبان او مفتريان یې!.

په روایتونو کې راغلي دي چې يهودان د دې زورور اعلان او بلنې استقبال ته حاضر نشول، او په دې طریقه سره ځمونږ د «نبي صلی الله علیه وسلم» په صداقت باندې یو بل دلیل هم قائم شو.

مَنْ افترى على الله الكذب من بعد ذلك فأولئك هم الظالمون ﴿۱۱﴾

(نو فرمایي الله) پس هر چا چې وټرل په الله دروغ وروسته له هغه (چې د حرمت، حجت، او جهت یې ښکاره شو) پس دغه کسان (چې حق پرېږدي او باطل خوښوي) هم دوی دي ظالمان.

تفسير: يعنې دا به لويه بې انصافي وي؛ که د دې حجت له ظهوره مو وروسته بیا هم تاسې په همدې باندې ټينگ اوسئ او وایې چې: د ابراهیم علیه السلام له زمانې راهیسې حرام دی، او مونږ د ابراهیمي دين اصلي پیروان یو.

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) رښتیا فرمایلي دي الله (په دې تحلیل او تحریم کې هم) نو متابعت وکړئ تاسې د دين د ابراهیم چې حنيف وو (په حق ټينگ ولاړ او له باطل څخه بېزاره) او نه وو له مشرکانو.

تفسير: يعنې الله تعالی د حلالو او حرامو په نسبت او هم د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم او د اسلام په باب کې هسې صافې صافې او رښتیا رښتیا خبرې اورولې دي، چې هغه هېڅوک دروغولی نشي، اوس ښايي چې تاسې هم د مسلمانانو په شان د ابراهیم علیه السلام د اصلي دين تابغان شئ! او د ابراهیمي اصولو متابعت وکړئ! چې په هغه کې ډېر لوی شی خالص توحيد وو، او د عزیز علیه السلام، مسیح علیه السلام احبارو (علماء) او رهبانانو (پیرانو) عبادت پرېږدئ! او پاخه موحدان مسلمانان شئ!.

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ

بېشکه لومړنی کوټه (بيت الله) چې جوړه شوې ده (له کړدو نه پخوا د عبادت لپاره) خلقو ته خامخا (هغه کوټه) هم دا ده چې مکه کې ده.

تفسیر: د مسلمانانو په دې دعوی چې: مونږ له هر چا ځینی زیات ابراهیم علیه السلام ته نږدې یو؛ یهودو اعتراض کولو چې «د ابراهیم علیه السلام او د هغه د اولاد څخه رالیرل شوي پیغمبران خو په شام کې استوګن او بیت المقدس یې قبله وه، او تاسو په حجاز کې استوګن او کعبه مو قبله ده، نو د ابراهیم علیه السلام پیروي او نږدیوالې مو له کومه شو؟».

جواب وشو چې له ټولو ځینې لومړنۍ برکتې خونه (کور) چې د خلکو د مخ ګرځولو لپاره جوړه شوې ده؛ هغه همدا کعبه ده، چې په مکه مکرمه کې ده، او همدا د ابراهیم علیه السلام قبله وه، او مقام ابراهیم په هغې کې دی.

مُبْرَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ ﴿۱۳۱﴾ فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مِّمَّا مَرَّ بِإِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا

حال دا چې برکت ناکه او لاره ښوونکې ده خلقو ته (د جنت). (شته) په دې کوټه کې آثار ښکاره (ځینې یې) مقام د ابراهیم دی، او هر څوک چې ننوت په دې (کعبه) کې نوشي به په امان کې.

تفسیر: حق تعالی له ابتداء څخه (بیت الله شریف) په ظاهري او باطني، حسي او معنوي برکاتو سره معمور کړی دی، او د ګرد جهان د هدایت سرچینه یې ګرځولې دی، همدې ځای ته د (حج) د مناسکو د اداء کولو لپاره د جهان ګرد (ټول) انسانان ور دعوت شوي دي، د اسلام د جهان نیوونکي دین تابعان په مشرق او مغرب، شمال او جنوب کې مامور دي چې د هم دې (بیت الله شریف) په لوري خپل مخونه وګرځوي، او لمونځونه اداء کړي، د دې په طواف کوونکو باندې د برکاتو او انوارو عجیب او غریب افاضات اوري، پخواني انبیاء علیهم السلام هم د حج د اداء کولو لپاره په ډېر شوق او ذوق سره تللي و یونکي له همدې شمعي پروانه کېدل، او تل تر تله د دې داخلېدونکي مأمون او مصون ګڼل کېدل، له دې سره نږدې د ابراهیم علیه السلام د مقام وجود دا رانښيي چې دلته د ابراهیم علیه السلام پل (قدم) هم رسېدلی دی، او د هغه روڼ تاریخ (چې د ګردو «ټولو» عربو په نزد یې له انکاره منل شوی دی) دا رانښيي، چې دا هم هغه تیره (کټه) ده، چې ابراهیم علیه السلام پرې درېده، او د (کعبې شریفې) دیوالونه یې جوړول، پر دغې تیرې (کټې) باندې د ابراهیم علیه السلام د قدم اثر ثابت او تر نن ورځې پورې محفوظ پاتې دی.

وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿۱۳۲﴾

او (واجب دی) الله لره پر خلقو حج (قصد کول په نیت د حج) د (دې) بیت (الله، دا) دی پر هغه چا چې قدرت لري طرف دده ته د لارې، او هر څوک چې کافر شو (ویې نه مانه) نو بېشکه الله بې پروا دی له ټول عالم (یعنې له هر چا او هر شي).

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَى مَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۳۳﴾

ووايه (ای محمده!) ای اهل کتابو! ولې کافران (منکران) کېرئ تاسې په آیتونو د الله، او الله ښه شاهد دی پر هغو کارونو (هم) چې تاسې یې کوئ.

تفسیر: یعنې د حق او صداقت د واضحو دلائلو او د قرآن عظیم د داسې رښتیا او پخو خبرو له اورېدلو څخه وروسته په تاسې باندې څه شوي دي، چې سره له کتابیت پرله پسې د کلام الله او د هغه د راوړونکي په انکار باندې ټینګ ولاړ یئ؟.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصَدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَن أَمَنَ تَبِعُونَهَا عَوجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۰﴾

ووايه (ای محمده!) چې ای اهل د کتابونو! ولې تاسې منع کوئ (اړوی) له لارې د الله څخه هغه څوک چې ایمان یې راوړی؟ لټوی تاسې لارې د الله ته کوروالی (عیب) حال دا چې تاسې یی شاهدان (عالمان په حقانیت د محمدي دین)، او نه دی الله بې خبره له هغه شي نه چې تاسو یې کوئ (نو تاسې ته جزا در کوي).

تفسیر: یعنې نه یواځې دا چې تاسې پخپله د ایمان د سعادت له حاصلولو ځنې محروم یی، بلکه غواړئ چې نور هم د الله تعالی له لارې ځنې ستانه (واپس) کړئ! او تاسې دا حرکتونه یواځې د جهل او ناپوهی له امله نه کوئ!، بلکه سره له پوهې په قصد سره یې کوئ، او سمې خبرې کړوئ، او تل د هم داسې نامناسبو حرکاتو د جوړولو په فکر کې مشغول یی، الله تعالی ستاسې له دې گډو وډ، او کړو خبرو څخه بې خبره نه دی، او په مناسب وخت کې به د دې گړدو خبرو سزاوې یو ځای در کړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ تَطِيعُوا فَرِيْقًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كُفْرًا ﴿۱۱﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) که تاسې حکم ومني د یوه فریق له هغو کسانو چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، نو بېرته به وگرځوي تاسې وروسته له ایمانه ستاسو کافران.

تفسیر: دلته مسلمانانو ته نصیحت کیږي، چې تاسې ولې د دې مفسدانو په دې اشارو باندې فریب خورئ؟ د دوی له دې تېر ایستلو ځان وساتئ! که نه دا اندېښنه شته چې ورو ورو به تاسې د ایمان له رڼا ځنې باسي، او د کفر په توره تیاره کنده کې به مو غورځوي.

وَكَيفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمْ بِاللَّهِ فَقَدِ هَبَىٰ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۱۲﴾

او څرنګه به تاسې کافران کیږئ، حال دا چې لوستل کیږي پر تاسې آیتونه د الله، او دی په تاسې کې رسول د الله، او هر څوک چې منګولې ځنې کړي (د الله په دین) نو په تحقیق ښودنه وشوه ده ته په طرف د لارې سمې.

تفسیر: یعنې هغه قوم چې د دوی په منځ کې پیغمبر صلی الله علیه وسلم تشریف لري، او شپه او ورځ د الله تعالی له جانبه دوی ته په زړه پورې خبرې آورو، او د هغه روح پالونکي لوی آیتونه او مهم دلائل ښکاروي، نو ډېره لري ده چې وروسته له ایمان راوړلو څخه داسې قوم بیا کافر شي، یا د کافرانو په شان کار وکړي.

فائده: د مدینې منورې د انصارو دوو قبیلو «اوس» او «خزرج» پخوا له اسلامه پخپلو منځونو کې سخت عداوت او دښمني درلوده (لرله)، په ډېرو وړو وړو خبرو باندې به په داسې سختو جنگونو او وینو تویولو سره نښتل، چې تر کلونو کلونو پورې دا جنگ اوردېده.

لکه چې د «بعث» مشهور جنگ «۱۲۰» کلونو پورې اورد شو، آخر د اسلام د تعلیم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت په اثر دغه دواړه قبیلې سره ملې، او پخپلو منځونو کې لکه شودې او شکرې شولې، او د اخوت او صمیمیت (دوستی) ډېر ټینګ تعلقات د دوی په منځ کې سره قائم شول.

د مدینې منورې یهودان د دې دواړو دښمنو او غلیمو قبیلو په دې طریقه مینه او محبت ډېر خپه او غمجن وو، یوړوند یهودي (شماس بن قیس) یو فتنه اچوونکی سړی ولمساوه چې ته په داسې یوې لوڼې جرگې کې چې دا دواړه قبیلې سره په کې ناستې وي، په یو چم (چل) د (بعث) د جنگ خبره وښوروه! کله چې هغه فتنه اچوونکي سړي یوه مناسبه موقع پیدا کړه او د (بعث) خو غیرت پاروونکي اشعار یې ولوستل، د دې اشعارو له اورېدلو ځنې سمدلاسه خبره د خولې له خبرو ځنې تېره او تر تورو او نېزو پورې ورسېده، مگر پخوا له دې نه چې ویني تویې شي، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د معظمو مهاجرینو له یوې ډلې سره پر موقع ورورسېدل، او ویې فرمایل: «ای د مسلمانانو ډلې! له الله تعالی څخه وویرېږئ! زه ستاسې په منځ کې موجود یم، بیا دا د جاهلیت خبرې او بلنې د څه لپاره کېږي؟ الله تعالی تاسې ته هدایت وکړ! او په اسلام یې مشرف کړی، او د ناپوهی له تیارو ځنې یې وویستی، نو آیا بیا تاسې د هغو کفریاتو او لغویاتو په لوري ژر بېرته گڼځی؟ چې له هغو تورو تیارو څخه هم دا اوس د باندې وتلي یی؟»، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې رسالت د مؤثرې وینا په اثر (اوس) او (خزرج) دواړو خپلې وسلې وغورځولې، او یو له بله سره یې په ډېره مینه، روغېر، معانقه، او مصافحه وکړله.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴿١٠١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) وویرېږئ له الله نه په حق وېرې د ده!، او مه مری مگر په دې حال کې چې یی تاسې مسلمانان (موحدان).

تفسیر: یعنی ستاسې مسلمانانو په زړونو کې ښایي د الله تعالی پوره وېره وي، او سم له خپله توانه د پرهیزگاری او تقوی له لارې لرې ولاړ نه شی! او تل د الله جل جلاله نه د استقامت غوښتونکي اوسئ.

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا

او منگولې ولگوئ (ای مؤمنانو!) په رسې د الله (چې قرآن دی) ټول او مه سره مختلف کېږئ (وروسته له اسلامه).

تفسیر: یعنی گډ سره یو شی! او د پاک قرآن احکام ټینګ ونیسئ! چې د پاک الله کلکه رسې ده، د «تمسک بالقرآن» مطلب داسې نه دی، چې پاک قرآن د خپل ځان او د خپلو آراوو، هواوو، او د هوسونو تابع وگرځولی شي، بلکه د لوی قرآن صحیح مطلب هم هغه دی، چې د صحیحو احادیثو او د صالحینو اسلافو له متفقو تصریحاتو ځنې مخالف نه وي.

وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا

او یاد کړئ تاسې (ای مؤمنانو!) نعمت (احسان) د الله پر تاسې، کله چې وئ تاسې دښمنان نو ألفت (مینه) یې پیدا کړه په منځ د زړونو ستاسې کې، نو وگرځېدئ تاسې په نعمت (رحمت) د الله سره (اسلامي) وروڼه.

تفسیر: یعنی د سلهاوو کلونو عداوتونو او کینې یې له منځه ورکې کړې، او الله تعالی د خپل محبوب رسول الله صلی الله علیه وسلم په سبب تاسې اسلامي خواږه وروڼه سره وگرزولې چې د هغه په اثر ستاسې دین او دنیا سم شول.

وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا

او وئ تاسې په غاړه د کندې له اوره (د دوزخ، په سبب د گمراهی او کفر) نو خلاص یې کړئ تاسې له هغه (اور په اسلام سره).

كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٤٠﴾

هم داسې (لکه چې د اتفاق مفاد او د نفاق ضرر یې بیان کړل) بیانوي الله تاسې ته دلائل خپل لپاره د دې چې تاسې په سمه صافه لاره ثبات او دوام ومومئ!

تفسیر: یعنی د دې خبرو له داسې ښکاره او صاف ویلو څخې دا مقصود دی، چې تاسې تل په سمه او صافه لاره باندې لاړ شئ! او دهسې مهلکو او خطر لرونکو غلطیو بیا اعاده ونه کړئ! او د هیڅ شیطان په اغواء سره د استقامت لاره پرې نه ږدئ!

وَلَتَكُنَّ مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَّدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٤١﴾

او وي دې (تل) له تاسې څخه یوه ډله چې بولي (خلق) په طرف د خیر (اسلام) او امر (حکم) کوي (خلقو ته) په معروف (ښکې) سره او منعه کوي (خلق) له منکر (بدی) نه، او دغه (آمرین بالمعروف ناهین عن المنکر) هم دوی دي په مراد رسیدلي او کامیاب.

تفسیر: یعنی تقوی، اعتصام بحبل الله، اتحاد، اتفاق، او اسلامي مؤاخات دا ټول هلته باقې پاتې کېدی شي، چې په مسلمانانو کې یوه ډله خاص د دعوت او ارشاد لپاره وي، او د دې ډلې وظیفه هم دا وي، چې د خپل قول او عمل په وسیله د دنیا اهل د قرآن او سنت په لوري وبولي، او کله چې خلق په ښو کارونو کې سست یا په خرابو کارونو کې اخته وويني، نو دوی د ښکې په لوري وبولي، او متوجه یې کړي، او له بدو کارونو څخې یې وژغوري (وساتي)، او په دې کار کې د خپل توان او قدرت په اندازه کوتاهي ونه کړي!

ښکاره ده چې دا کار هم هغه کسان کولی شي چې د معروف او منکر په علم باندې خبر وي، او د قرآن او سنت له پوهې سره، هوشیار، ذکي، موقع پېژندونکی هم وي، که نه امکان لري، چې یو جاهل سړی به معروف منکر، او منکر معروف وگڼي، او د اصلاح په ځای به ځمرد (ټول) نظام خراب او مختل کړي.

یا به د یوه منکر اصلاح داسې کوي، چې له هغه څخه نور ډېر منکرات پیدا کېږي، یا د نرمۍ په ځای به سختي او د سختي په ځای کې به نرمي کوي.

ښایي له همدې امله له مسلمانانو څخې یو مخصوص جماعت د همدې کار لپاره مأمور کړی شوی دی، چې له هره پلوه دوی د «دعوت الی الخیر» او «امر بالمعروف» «نهی عن المنکر» وړ او لایق وي، چې نبوي حدیث کې راغلي دي، «کله چې خلق په منکراتو کې اخته شي، او هیڅوک نه وي چې دوی له هغو څخه وژغوري (وساتي)، نو د عمومي عذاب د راتگ اندېښنه شته».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَقَرَّ قُرُوبًا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۰۰﴾

او مه کبري تاسې په شان د هغو کسانو چې سره جلا (جدا) شول، او اختلاف (جگړې) يې وکړې د دين په اصولو کې وروسته له هغه چې راغلي وو دوی ته دلائل بنکاره (د اسلام د حقيقت)، او دا (متفرقان مختلفان مقرر دی) دوی ته عذاب ډېر لوی (د دوزخ).

تفسير: يعنې لکه يهودانو او نصرانيانو غوندې مه کبري چې د الله تعالی د صافو او بنکاره وو احکامو له رسېدلو څخه وروسته بيا هم په تشو او هامو او هوسونو پسې ولوېدل، او د شرعي په اصولو کې سره متفرق او په فروغو کې سره مختلف او جلا جلا (جدا جدا) شول، په پای کې گوند او گوند بازی د دوی مذهب او قوميت وران او ويجاړ او تباه کړ، او گرد (ټول) سره د الله تعالی په عذاب بېل بېل ککړ شول.

تنبیه: له دې آيت څخې د هغو اختلافاتو او ډلې ډلې کېدلو مذموميت او تباهي معلومه شوه؛ چې د شريعت د صافو احکامو له خبرېدلو وروسته پيدا شي، د افسوس ځای دی چې د نننيو مسلمانانو په منځ کې په سلهاوو گوندونه (ډلې) د اسلامي شريعت له بنکاره وو صريحو، مسلمو او ټينگو اصولو څخې جلا (جدا) شوي دي، او د دوی په منځ کې اختلافونه اچول شوي دي، او د دې اختلاف او انشقاق عاملين د همدې عذاب لاندې راغلي دي.

بيا هم د شکر ځای دی، چې د دې بې تمیزی په طوفان کې د الله تعالی او د ده د رسول الله صلی الله عليه وسلم له وعدې سره سم يو عظيم الشان جماعت د پاک الله د ارسې ټينگه نيولې ده، او د «ما انا عليه وأصحابي» په مسلک باندې قائم دي، (الحمد لله) او د قيامت تر ورځې به قائم وي.

پاتې شول هغه فرعي اختلافونه چې د لويو اصحابو رضي الله عنهم او د مجتهدينو ائمه وو په منځ کې شته، هغه له دې آيت سره هېڅ تعلق نه لري، د دې فرعي اختلافونو پر اسبابو باندې شاه ولي الله «رحمه الله» په خپلو تصانيفو کې کافي او شافي بحث کړی دی.

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ

په هغه ورځ چې سپين به شي (ځينې) مخونه (د مؤمنانو) او تور به شي (ځينې) مخونه (د کافرانو).

فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ آيَاتِنَا

پس هر هغه کسان چې تور شوي دي مخونه د دوی (نو و به ويل شي دوی ته) آیا کافران شوي يئ تاسې وروسته له ايمان راوړلو ستاسې؟

تفسير: د دې الفاظو اطلاق پر مرتدانو، منافقانو، کتبايانو، او عامو کافرانو يا پر گردو مبتدعينو، فساقو، او فجارو باندې کبري:

«مرتد» هغه ته ويل کبري، چې وروسته له ايمان راوړلو څخې بيا کافر شي.

«منافق» هغه دی چې په ژبې سره اقرار کوي، خو په زړه کې ترې انکار لري، او کافر وي.

«کتابي»: پخپلو انبياوو او کتابونو باندې د ايمان لرلو مدعي وي، چې د دې مطلب داسې کبري چې دوی هغه گرد زيري چې د نبی کریم صلی الله عليه وسلم په نسبت ورکړی شوي دي؛ ومني، او سم له هغو هداياتو سره ځمونږ پر

رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې ایمان راوړي، مگر دوی په خپل انکار کې له ګردو ځنې په مخ لارل، ګواکې دوی وروسته له ایمان راوړلو پر خپل کتاب او نبی بیا کافر یږي.

«مبتدع» هغه دی چې تش په خوله دعوی کوي چې مونږ د قرآن شریف او سنت تابعان یو، او پر نبی کریم صلى الله عليه وسلم باندې مو ایمان راوړی دی، مگر وروسته له هغه ډېر بې اصله او باطل شیان په دین کې شاملوي، یا د دین له ځینو ضروریاتو ځنې انکار کوي، او له اصلي دین څخه د باندې وځي، همدا طریقه دوی هم تر یوه درجې پورې په ﴿الْكَفْرُ ثُمَّ بَعْدًا بِإِيمَانِكُمْ﴾ سره مخاطبوي.

پاتې شول «فساق» چې د هغوی عقیده صحیحه وي، که دغه خطاب هغوی ته وي، نو مطلب به یې داسې وي چې د ایمان له راوړلو ځنې وروسته دوی خپل عمل د کافرانو په شان ولې وګرځاوه؟ ګواکې له کفر څخه به عملي کفر مراد وي.

او که د عامو کفارو په حق کې دا خطاب ومنل شي، نو حاصل یې دا دی: پاک الله ګرد د فطرت په دین باندې پیدا کړئ، نو تاسې هغه ایماني فطرت ولې ضائع کړی دی؟ او ولې کافران شوي یئ؟ نور د آیت له ښکاره سیاقه را معلومېږي چې دلته کفر فعلي کفر، یعنې مذموم اختلاف او تفریق مراد دی.

فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿١٠٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ ابْصَرَتْ وُجُوهُهُمُ فَمِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠١﴾

نو وځکې عذاب په سبب د دې چې وئ تاسې کافران کېدلئ. او هر هغه کسان چې سپین شوي دي مخونه د دوی نو وي به دوی په رحمت د الله (کې)، چې دوی به په هغه کې تل وي.

تفسیر: ځکه چې جنت یواځې په عمل سره نه موندل کېږي، او سره له عمله د الله تعالی رحمت او فضل هم ورته پکار دی، او جنت همدا سې یو ځای دی، چې هلته الله تعالی د هوسایې (قراری) او آرامۍ او ښه ژوندون هر راز اسباب او سامان مهیا (تیار) کړی دی.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَالَمِينَ ﴿١٠٢﴾ وَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَ اِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿١٠٣﴾

دا (چې تېر شول) آیتونه د الله دي، مونږ یې لولو پر تا باندې (ای محمده!) په حقه سره، او نه دی الله چې اراده به کوي دظلم لپاره د عالمیانو (د عقاب په زیاتوالي یا د ثواب په لږوالي). او (خاص) الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي، (سره له آسمانونو، ځمکو، ملکا، خلقا، او عبیدا) او (خاص) الله ته بهر ته ګرځول کېږي ګرد کارونه (نو هر چا ته به د دوی له اعمالو سره سمه جزا ورکوي).

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اَخْرَجْتُ لِلنَّاسِ

یئ تاسې (ای محمدي امته!) خیر (بهرت) د هر هغه) امت چې ایستلي شوي دي لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنې ای مسلمانانو! الله تعالی تاسې له ګردو (ټولو) امتو ځنې افضل او بهتر ګرځولي یئ! د الله تعالی په ازلي علم کې له پخوا څخه هم دا مقرر او مقدر شوي وو، چې د هغه خبر ځینو پخوانیو انبیاوو عليهم السلام ته هم ورکړی

شوی وو، څرنګه چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له ګردو (ټولو) انبیاوو علیهم السلام ځنې افضل او بهتر دی، دده امت هم له ګردو (ټولو) امتونو او اقوامو ځنې ښه او بهتر دی، ځکه چې له ګردو (ټولو) ځنې اشرف او اکرم رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په برخه شوی دی، او ډېر زیات پاتې کیدونکی او ښه کامل یې په نصیب دی.

تنبيه: د دې آل عمران سورت په ۸۱ آیت ۹ رکوع په ﴿وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ﴾ الآية - کې څمونږ د نبی کریم (علیه افضل الصلاة والتسليم) د کبری امامت او جامعیت بیان شوی وو، د آل عمران سورت په ۹۶ آیت ۱۰ رکوع کې په ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا﴾ الآية - کې دده امت د قبلي علویت او لوړه مرتبه وښووله شوه، د آل عمران سورت په ۱۰۳ آیت ۱۱ رکوع کې په ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا﴾ الآية - کې یې دده د امت د کتاب او د شریعت مضبوطي ښکاره کړه، او دلته د دې آل عمران د سورت په ۱۱۰ آیت ۱۱ رکوع کې د دې مرحومه امت د فضیلت او عظمت اعلان کولی شي.

تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ

چې حکم کوی تاسې (هر چاته) په معروف (ښکې) سره، او منع کوی تاسې (هر څوک) له منکر (بدی) ځنې.

تفسیر: په «منکر» کې خراب کارونه: لکه کفر، شرک، بدعتونه، قبیحه رسوم، فسق فجور، هر راز بد اخلاق، او غیر معقولې خبرې شاملې دي، له دې منکراتو ځنې ممانعت هم په څو ډولونو وي، کله په ژبه، کله په لاسونو، کله په قلم، کله په توره او ټوپک لکه په «اکبر جهاد» سره، الغرض هر راز جهاد په دې کې داخل دی، دا صفت په داسې عمومیت او اهتمام سره چې په محمدي امت کې لیده کېږي، په پخوانیو امتونو کې د هغه مثال او نظیر نه موندل کېږي.

وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ

او ایمان لرئ په الله باندې (په دوام او ثبات سره).

تفسیر: په الله جل جلاله باندې په ایمان لرلو کې دده پر توحید، دده پر رسولانو، دده پر کتابونو، دده پر پرښتو او نورو مؤمن به شیانو باندې ایمان لرل هم داخل دي، رښتیا خو دا ده چې د خالص توحید شیوع (خورول) او اهتمام په دې اندازې سره چې «الله الحمد» په محمدي شریعت کې شته؛ په نورو امتونو کې نه وو، عمر رضي الله عنه فرمایلي دي: «هر سړی چې له تاسې ځنې غواړي چې په دی امت (خیر الأمم) کې داخل شي، ښایي چې د الله تعالی شرط پوره کړي!»، یعنې «امر بالمعروف، نهی عن المنکر» او «ایمان بالله» چې د هغه حاصل پخپله د ځان اصلاح او د نورو اصلاح ده، ځان ته دې غوره کړي، چې دا کار د صحابه وو «رضوان الله تعالی علیهم أجمعین» له شان څخه دي.

وَلَوْ آمَنَ أَهْلُ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَالَّذِينَ فَسَقُوا ۝۱۰

او که ایمان راوړی واي اهل کتابو (په قرآن او محمد نو) خامخا به وو (دا ایمان بهتر) خیر دوی لره، ځنې له دوی څخه مؤمنان دي، او زیات د دوی فاسقان دي (نافرمانان متمردان په کفر).

لَنْ يَضُرَّكُمْ إِلَّا أذىً وَإِنْ يُقَاتِلُوكُمْ يُؤَلِّمُوكُمْ ۝۱۱

له سره به ضرر ونه رسوي تاسې ته (دغه فساد په هېڅ باب کې) مګر په (لږ) تکلیفولو (د ژبې)، او که جنګ وکړي دوی له تاسې سره نو وبه ګرځوي دوی تاسې ته شاوې (خپلې تېښتې ته)، بیا به له دوی سره مرسته ونه کړه شي، (بلکه له تاسې سره به د خالق مرستې وي).

تفسیر: الله الحمد دغه پخوا و یل حرف په حرف ثابت شول، او د لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین په زمانه کې دا ګردې پېښې پر کتابیانو باندې اجراء او تطبیق شوې، کتابیانو د اسلام او مسلمانانو د ناکامۍ او تباهی لپاره ډېر زیات تکلیفونه وګالل، او راز راز پلمې او دسیسې یې جوړې کړې، او زیات زور یې ولګاوه، مګر د مسلمانانو یوه وینسته ته یې هم څه نقص او ضرر ونه شو رسولی، هر چېرې چې مقابله وشوه، د «حمر مستنفره» په شان تښتېدل، او په هر ځای کې به د الله تعالیٰ نصرت او امداد د همدغه خیر الأمم په نصیب وو، او د بنیمان به د بد حواسی او بېکسی په حال کې مقهور او مخذول کېدل، هر لوري ته به تښتېدل، یا به بندیان کېدل، یا به یې د تسلیم غاړه کېښوده، یا به جهنم ته رسېدل، فله الحمد والمنه.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلَالَةُ أَيْنَ مَا تُقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحَبْلِ مِنَ النَّاسِ

مقرر کړی شو په دوی باندې ذلت (خواري په سبب د کفران د نعمت) په هر ځای کې چې وموندلی شي دوی (هیڅ وخت به عزت دوی ته نه وي) مګر (چې منګولي ولګوي) په رسی د الله او په رسی د خلقو (پناه د مسلمانانو).

تفسیر: دا آیات د کتابیانو له جملې څخه خاص په یهودانو پورې متعلق ښکاري، لکه چې د کلام له سیاقه او د قرآن کریم له نورو آیتونو څخې ظاهر دی، یعنی خورا (ډېر) دولت‌مندان یهودان هم په آزادی او خپلواکۍ سره د خپل ځان او مال حفاظت نشي کولی، ځکه چې دوی هیچرې د کوم آزاد او مستقل حکومت مالکان نه دي، او په ګرده دنیا کې یې پته او بې عزت ته پراته دي، او یواځې ﴿وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ﴾ په وسیله دوی لږ څه هوسایي (آرام) او ژوندون کوي، ځینو مفسرینو له ﴿إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ﴾ او له ﴿وَحَبْلٍ مِنَ النَّاسِ﴾ څخې د الله تعالیٰ ذمه او د مسلمانانو عهد مراد کړی دی، یعنی پرته له دې چې له مسلمانانو سره عهد وکړي، او د الله تعالیٰ په ذمه کې راشي.

وَبَاءٌ وَبَعْضٌ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الرُّسُلَ بَغْيًا بَغْيًا حَقًّا ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦١﴾

او وګرځېدل (اخته شول) دوی په غضب (قهر) له (جانبه د) الله او مقرر کړل شو پردوی باندې مسکنت (محتاجي) دا (محتاجي او غضب) په سبب د دې دي؛ چې بېشکه دوی وو چې کافران کېدل په آیتونو د الله، او وژل به یې انبیاء په نا حقه سره (پخپل اعتقاد هم)، دا کفر او قتل په هغه سبب وو چې سرکښي کوله، او وو دوی چې له حدودو به تېرېدل (د عصیان په سبب).
تفسیر: همدغه مضمون د «البقرة» سورت په ۶۱ آیت ۷ رکوع کې تېر شوی دی، د هغه فائده دې دلته هم ولوستل شي!

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ يَتَتَلَوْنَ آيَاتِ اللَّهِ أَنْتَاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿٦٢﴾ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَهُمْ سَوَاءٌ فِي الْخَيْرِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٦٣﴾

نه دي دوی (ټول اهل کتاب سره) برابر، ځینې د اهل کتابو یوه فرقه ده، چې سمه ولاړه ده (په حق باندې) چې لولي دوی آیتونه د الله په ساعتونو د شپې، حال دا چې دوی سجدي کوي. ایمان راوړي په الله باندې او په ورځې آخرې، (د قیامت) باندې، او امر (حکم) کوي (خلقو ته) په معروف (نېکۍ) سره، او منعه کوي (خلق) له منکر (بدۍ) څخې، او تلوار کوي په ښو کارونو کې (تاخیر نه کوي)، او دغه کسان له صالحانو څخې دي.

تفسیر: د دې ګردو (ټولو) کتابیانو حال یو شان نه دی، د دومره بدانو په منځ کې څه بڼه کسان هم شته، او د دې مسخه شویو اشقیاوو په منځ کې ځینې سعید ارواح هم موجود دي، چې دوی ته (حق سبحانه و تعالی) د حق منلو توفیق ورکړی دی، او د اسلام په غیر کې ننوتلي دي، لکه عبد الله بن سلام او د هغه ملګري (رضي الله تعالی عنهم).

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوا ۗ

او هر څه چې کوي دوی له خیره (بڼه) پس له سره به ضایع نه کړی شي، د دوی (ثواب د) هغه کار.

تفسیر: بلکه دوه مثله اجر به مومي، لکه چې د «القصص» په ۵۴ آیت ۶ رکوع کې داسې یو آیت لولو: ﴿أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا﴾ او په صحیح حدیث کې نبی کریم «عليه الصلاة والسلام» د هغه تشریح فرمایلي ده.

وَاللَّهُ عَلَيْكُمْ بِالْمُتَّقِينَ ۝

او الله بڼه عالم دی پر (احوالو) د پرهیزګارانو (هم).

تفسیر: د همدې له امله چېرې چې د یهودانو د خرابیو ذکر راځي، حق سبحانه و تعالی دا پرهیزګاران ترې مستثنی کوي، او سم د دوی له تقوی او پرهیزګاری سره په دنیا او آخرت کې له هغوی سره بیخي ممتازه معامله کوي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِي عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝ مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ فَأَهْلَكَتْ ۗ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي له سره به دفعه نه کړي له دوی ځنې مالونه د دوی، او نه اولادونه د دوی له (عذابه) د الله هیڅ شی!، او دغه کسان صاحبان د اور (د دوزخ دي)، دوی به په هغه (اور) کې تل وي (بې انتهاء، بلا انقطاع)، مثال د هغه مال چې صرفوي (بې کافران د الله په لاره کې) په دې ژوندانه د دنیا (لږ خسیس) کې؛ په شان د مثال د هغه باد دی، چې وي په دې باد کې ډېره یخني (یا اور) چې ورسپري (دا باد) کښت (فصل) د یوه قوم ته چې ظلم یې کړی دی پر ځانونو خپلو، پس هلاک کړي دغه کښت (فصل).

تفسیر: د صالحانو او د متقیانو په مقابل کې دلته د کافرانو د حال او د انجام ذکر فرمایي: کافران هر څومره چې مال او قوت په دنیا کې ولګوي، اګر که دوی یې پخپل زعم لوی ثواب او بڼه خیرات وګڼي، په آخرت کې یې هیڅ قدر او پوښتنه نه کېږي.

پرته له ایمان د هر عمل مثال داسې وګڼئ، لکه چې کوم شریر یا ظالم فصل وکړي، یا په باغ کې نیالګي کېږدي، او د هغه له خو ورځو زرغونتیا او ښکلي نندارې ځنې خوښ شي، او راز راز هیلې او امیدونه د هغو په نسبت پخپل زړه کې وګرځوي، چې ناڅاپه د هغه دشرارت او د بدبختۍ په اثر سخته سیلی ولګېږي، او پر هغو شینکو باندې دومره واوره او ږلې ولویږي، چې یو په یو هغه تک شین فصل او باغ خراب کړي، او ویې سوځوي، او دې په پای (آخر) کې د دې تباهی په نسبت خپلې ګوتې وچېچي، او خاورې په سر باد کړي، نه یې امیدونه په ځای شي، او نه د اړې او احتیاج په وخت کې د هغه له پیداواره منتفع شي.

او کله چې دا تباهي دظلم او د شرارت سزا وه، نو ځکه پر دغه مصیبت باندې څه اخروي اجر هم لکه چې مؤمنانو ته په داسې مواردو کې ور رسېږي؛ په لاس نه ور ځي، کټ مټ (هو بهو) همدا د هغو کفارو احوال دي، چې په شرک او کفر باندې ټینګ ولاړ دي، او پخپلو خیالاتو او چرتونو (وهمونو) ډېر خیر او خیرات ور کوي.

پاتې شول هغه کمبختان چې د هغوی زور، قوت، مال او شته د حق او د اهل حق په دښمنۍ، یا په فسق او فجور کې لګېږي؛ نو د دوی د حال پوښتنې نه دي پکار، ولې چې دوی نه یواځې خپل مال خوشې چټي (فضول) صرفوي، بلکه په دې مال صرفولو سره ځان ته لا نور زیان او وبال هم اړوي، دې ګردو ته ښایي چې په یاد یې ولري، «مال وي، که اولاد، هر شی چې وي، د الله تعالی د عذاب مخه نشي اړولی، او نه د متقیانو په مقابل کې دوی پخپلو هیلو باندې بری مومي.

تنبيه: «ریح» مفرد لفظ په قرآن کریم کې عموماً د عذاب په مورد کې مستعمل شوی دی، لکه ﴿رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او ﴿وَلَمَّا اسْتَلْنَا رِيحًا﴾ او ﴿إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا﴾ الآية - او د «رحمت» په موقع کې د جمعې لفظ «ریاح» راغلی دی ﴿يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ مَبْشُرَاتٍ﴾ او ﴿وَأَرْسَلْنَا الرِّيَّاحَ لَوَاقِحَ﴾ الآية - او ﴿يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا﴾ الآية - کذا ذکره أبو حیان.

وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٤﴾

او نه دې ظلم کړي پر دوی باندې الله، وليکن پر ځانو خپلو ظلم کوي دوی (په کفر سره چې د حسناتو د ضیاع موجب دی).

تفسیر: داسې دې ونه ګڼل شي، چې «هر کله د کافرانو هیڅ یوه نیکی نه منله کېږي، نو پر دوی باندې معاذ الله د الله تعالی له جانب ظلم او تېری شوی دی»، داسې نه ده! ځکه چې دوی دا ظلم پخپلو ځانونو باندې پخپل لاس کړی دی، که دوی کفر او شرک خپلو ځانونو ته نه غوره کولی، نو دغه بده ورځ به ورته نه پېښېده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْتُونَكُم بِخَبْرٍ أَلَّا وَدُّوْا مَا عَنْتُمْ قَدْ بَدَأَتْ
الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ كَبُرَ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٥﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه نیسئ تاسې دوستان د راز (له هیڅ فرقې نه چې وي) غیر له تاسې (مؤمنانو)، هیڅ کمی نه کوي دوی له تاسو سره د فساد (او ضرر رسولو)، دوست ګڼي دوی ضرر ستاسې، په تحقیق ښکاره شوی دی بغض او دښمني له خولو د دوی نه، او هغه بغض چې پټوي یې سینې (زړونه) د دوی؛ ډېر لوی دی (له هغه چې په خوله یې وایي)، په تحقیق بیان کړي دي مونږ تاسې ته علامې (د نفاق د دوی)، که یئ تاسې عقل چلوئ پکې (پوهېږئ).

تفسیر: حق تعالی دلته په صاف او ښکاره ډول سره تنبیه راکړه، چې مسلمانان دې د خپل حقيقي مسلمان ورور ځنې پرته بل چا ته د خپل د زړه خبره او پټه مرکه (راز) نه وربښي، ځکه که یهودي وي یا نصراني، منافق وي که مشرک؛ له دوی ځنې هره یوه ډله چې وي ستاسې حقيقي خیر غوښتونکي نه دي، بلکه دا خلق تل په دې کوښښ کې لګيا دي، چې تاسې تېر باسي، او په هر فرېب سره چې وشي، څه زیان در ورسوي، او په دیني او دنيوي خرابیو کې تاسې اخته کړي، د دوی خوښه همدا ده چې تاسې په تکلیف کې اوسئ، او په یوه نه یوه تدبیر تاسې ته کوم دیني یا دنيوي نقصان درورسېږي.

هغه دښمني او بغض چې د دوی په زړونو کې دی، هغه خو ډېر زیات دی، لیکن ډېر ځلې داسې هم کېږي، چې دوی د عداوت او غیظ د جذباتو په مقابل کې مغلوبېږي، د همدې حسد او دښمنۍ له امله د دوی ژبې د دوی په واک (قبضه) او اختیار کې نه دي.

نو د عقلمند سړي دا کار نه دی، چې هسي خبیث باطن د بنمنان خپل رازداران وگرځوي، حق تعالی د دوست او د بنمن علامې، او د موالاتو او نورو احکامو په ښکاره ډول سره بیان فرمایلي دي، په هر هغه چا کې چې عقل وي، له هغه ځنې به کار اخلي، (د کفارو د موالاتو په نسبت څه تفصیل پخوا له دې نه په همدې سورت کې تېر شوی دی، او څه نور په «المائد» او نورو کې راځي.

هَأَنْتُمْ أَوْلَاءُ لِلَّذِينَ نَحْنُ بَعْدُهُمْ وَلَا يَحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ

واورئ خبردار شی! تاسې هغه کسان یئ چې دوستي کوئ له دوی سره، او نه کوي دوستي دوی له تاسې سره، او تاسې ایمان لرونکي یئ پر ټولو کتابونو.

تفسیر: یعنی دا څومره بې موقعه خبره ده چې تاسې د هغوی په دوستۍ باندې نازېږئ! او هغوی ستاسې دوستان نه دي، بلکه ستاسې بیخ ایستونکي د بنمنان دي، او عجیبه لا دا ده چې تاسې آسماني کتابونه اعم له دې چې هغه د هر قوم وي، او په هره زمانه کې معمول وي، پر هر نبي الله باندې چې نازل شوي وي؛ گړد منئ، (پر هغو باندې چې حق تعالی یې نومونه رابنودلي دي بالتفصیل، او پر هغوی باندې چې نومونه یې نه دي رابنودلي بالاجمال ایمان لری)، په خلاف د دې دا خلق ستاسې کتاب اونبي علیه السلام نه مني، بلکه دوی پر خپلو کتابونو او انبیاوو باندې هم صحیح ایمان نه لري، په دې لحاظ سره ښه خو به داسې وو چې هغوی به له تاسې سره مینه او محبت کولی، او تاسې به له دوی ځنې لري گړځېدئ! او نفرت او بېزاي به مو ښکاروله، مگر دلته خو معامله سرچپه او بالعکس ده.

وَإِذْ الْقَوْمُ قَالَُوا مَنَّا

او کله چې یو ځای شي دوی له تاسې سره نو وایي دوی: ایمان مو راوړی دی.

تفسیر: منافقینو خو به تل هم داسې ویل: «عامو یهودانو او نصرانیانو هم پخپلو خبرو او اترو او مباحثو کې آما - مونږ مؤمنان یو!» ویل، له دې وینا ځنې د هغو مقصد دا وو چې مونږ په خپلو کتابونو باندې ایمان لرو، او هغه منو!.

وَإِذَا خَلَوْا عَصَوْا عَيْتَكُمْ الْأَتَامِلَ مِنَ الْغِيظِ

او کله چې یواځي شي دوی نو چپچي دوی په تاسې باندې سرونه د گوتو له (ډېره) قهره.

قُلْ مَوْتُوا بِغَيْظِكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) مړه شی په قهر (او بغض) خپل سره.

تفسیر: یعنی الله تعالی اسلام او مسلمانانو ته لازيات ترقیات او فتوحات ور په برخه کوي، نو تاسې پخپل غیظ، غضب، او غصه کې ومړئ! که له ډېرو لغتو وهلو ځنې مو سا وخیږي، خو بیا به هم ستاسې دا هیلې او آرزوگانې نه پوره کېږي، او الله تعالی هرو مرو اسلام غالب او مسلمانان بریالي کوي.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٩﴾

بېشکه چې الله عالم دی په هغو (خبرو هم) چې په سینو (زړونو) کې دي (نو دوی ته پرې جزاء ورکوي).

إِنْ تَسْسَلُكُمْ حَسَنَةٌ سَأَلْتُمْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا

که ورسیري تاسی ته کومه ښکېهه (لکه فتح یا غنیمت) نو خپه کوي دوی، او که ورسیري تاسی ته کومه بدې (خپګان، لکه قتل یا هزیمت) نو خوشالیري دوی په سبب د هغه.

تفسیر: که ستاسې لږ څه ګټه او فائده د دوی تر سترګو شي، مثلاً ستاسې اتحاد یو جھتي، پر دښمنانو باندې غلبه، او نور وويني، نو درځې (کينې) او حسد په اور کې نينې نينې کيږي، او که چېرې پر تاسې کوم مصيبت یا خپګان راشي، نو دوی له ډېرې خوښۍ او خوشالی پخپلو کاليو (جامو) کې نه ځاييږي.

وَإِنْ تُصِيبُوا وَتَقْتُلُوا أَيْضًا كَيْدًا هُمْ شِيَاءٌ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ

او که صبر وکړئ تاسې (پر اضرارو د دوی) او ځان وساتئ تاسې (له دوستۍ د دوی) نو ضرر به ونه رسوي تاسې ته مکر، فریب د دوی هيڅ شي، بېشکه چې الله په هغو کارونو چې دوی (يې) کوي (هم) ښه احاطه کوونکی (او هر شي ورته معلوم) دی.

تفسیر: ممکن وو چې چاته دا خیال پیدا کېده، چې که مونږ له دوی سره دوستانه تعلقات ونه لرو، نو دوی ته به لازيات غیظ او غضب ورځي، او ځمونږ په خلاف به تدبیرونه کوي، او لازيات زیان به راورسوي، ددې ځواب یې داسې ورکړ چې: که تاسې په صبر او استقلال، تقوی او طهارت باندې ټینګ ولاړ اوسئ، نو د هغوی به هيڅ ډول مکر او فریب پر تاسې نه چلیږي.

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٠﴾ إِذْ هَبَّتْ
طَائِفَتٌ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلُوا وَاللَّهُ وَلِيٌّ لِيُهَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٧١﴾ وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ
وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٢﴾

او (یاد کړه ای محمده!) چې راووتې ته په اول د ورځې کې له کوره خپله چې تیارول دې مؤمنانو ته (په احد کې) ځایونه لپاره د جنگ، او الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ګردو احوالو). کله چې قصد وکړ دوو طائفو له تاسې د دې خبرې چې بې زړه شي دوی (له جنگه) حال دا چې الله ولي (مددګار) د دوی وو، او خاص پر الله دې نو توکل وکړي مؤمنان. او خامخا په تحقیق مرسته (مدد) کړی وو له تاسې سره الله په (جنگ) د بدر کې، حال دا چې تاسې کمزوري وئ، نو وویرېږئ له الله نه، لپاره د دې چې شکر وکړئ تاسې (د نعمتونو او احسانونو د ده).

تفسیر: په دې آیت کې د (احد) د غزا واقعه یاده شوې ده، دا واقعه داسې وه، چې د هجرت په (۲) کال د رمضان المبارک په میاشت د (بدر) په مقام کې د مسلمانانو او قريشو د فوځونو په منځ کې لوی تصادم واقع شو، چې په هغه کې د مکې معظمې له کفارو (۷۰) نوميالي سړي مقتول او (۷۰) تنه بندیان شول، له دې تباه کوونکې او سپکوونکې ماتې څخه د قريشو د انتقام لمبې پورته شوې، او د هجرت په (۳) کال له قريشو سره نورې قبيلې هم پر (مدينې منورې) باندې د تعرض په قصد ووتلې، تر دې چې له دوی سره ښځې هم د جنگ په نیت او د دې لپاره چې د ضرورت په وخت کې نارینه وو ته غیرت ورکړي، او د دوی د ماتې مخه ونيسي؛ روانې شولې.

کله چې دغه درې زریزه لښکر په وسلو او تجهیزاتو (تیارو) سره له مدينې منورې ځنې (۳) یا (۴) ميله لرې (د احد) د غره سره نږدې د چهارشنبې په ورځ د شوال (۱۲) د هجرت په درېم کال واړول، نو رسول اکرم صلی الله عليه وسلم

له خپلو اصحابو سره جرگه او مشوره وکړه، د رسول الله مبارک رایه داسې وه، چې پخپله په مدینې منورې کې اسلامي مجاهدین پاتې شي، ځکه چې په هم هغه ځای کې هم د مکې معظمې له کفارو سره په ډېر آسانی سره غزا کېدی شي، او د دې فکر تایید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی وو.

دا لمړی ځل وو چې له رئیس المنافقین (عبد الله بن ابي) څخې هم رایه واخیسته شوه، چې د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رایې سره موافقه وه، مگر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چې د بدر په غزا کې نه وو شامل شوي، او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو، په دې باندې ټینګ شول چې مونږ ته بنایي چې له ښاره د باندې ووځو، او هلته له کفارو سره مقابله وکړو، تر څو دښمن د ضعف او د وېرې گمان پر مونږ باندې ونه کړي، د آراوو اکثریت په وتلو باندې غوټه شو.

په همدې شور ماشور کې رسول الله صلی الله علیه وسلم کورته ولاړ او څغره یې واغوسته، او خپله وسله یې واخیسته، او د غزا په نیت د باندې ووت، د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم په غیاب کې ځینو کسانو ته هسې یو خیال پیدا شو چې «مونږ ولې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ، چې د غزا لپاره د باندې ووځي!» نو ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور څخې د راوتلو په وخت کې د دوی په لوړ حضور کې عرض وشو: «یا رسول الله! کله چې ستاسې پاکه اراده پر دې باندې ده چې هم دلته مدافعه وکړو، نو راځئ چې هم دلته سنگر ونیسو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «یو نبی ته دا خبره مناسبه نه ده، کله چې دې څغره واغوندي، او وسله په لاس واخلي، او غزا ته خپله ملا وتړي، بیا یې له قتاله وسله له ځانه لرې کړي».

کله چې دوی له مدینې منورې څخې د باندې تشریف یووړ، نږدې زر تنه مجاهدین له دوی سره وو، مگر عبد الله بن ابي نږدې سره له (۳۰۰) سړیو (چې ځینې مسلمانان هم په کې وو) له لارې بېرته وگرځېدل، او ویل به یې: «کله چې ده زما په خبره باندې غوږ کښېښود، او زما په مشوره یې عمل ونه کړ، نو مونږ هم دې ته اړ نه یو چې وځنډېږو، او خامخا خپل ځانونه مړه کړو»، ځینو مشرانو (ابن ابي) وپوهاوه چې «راځه! چې غزا ته ولاړ شو! چېرې ځې» خو (ابن ابي) ونه منله، او ټول سره ستانه (واپس) شول.

په پای کې رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنګ ډګر (میدان) ته ورسېدل، او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل، او هر یو ټولې یې په مناسب ځای کې وټاکه (مقرر کړه)، او هغوی ته یې خپل وظیفې وروښودلې، او امر یې وفرمایه: «تر څو چې زه د جنګ حکم در نه کړم؛ تاسې مه جنګېږئ!، او په خپلو ځایونو کې منتظر اوسئ!».

په دې منځ کې د عبد الله بن ابي د جلا والي او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کې څه کمزوري ورپیدا شوه، او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله یې زړونه سره ورپرېدل، او داسې خیال ورپیدا شو چې د جنګ له ډګره ځان بېرته وکارې، مگر «حق جل وعلی شأنه» د دوی لاس ونیوه، او له دوی سره یې مرسته وکړه، او زړونه یې ټینګ کړل، او دا یې ور په زړه کړ، چې د مسلمانانو اعتماد او ډاډینه بنایي یواځې په الله تعالی باندې وي، او بنایي تل تر تله د الله تعالی په اعانت او نصرت باندې متوکلان وي، تعداد، سامان، لوازم او تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لري، کله چې الله تعالی څوک غواړي چې مظفر او منصور وگرځوي؛ نو له گرد ساز او سامان څخې یې مستغني او بې پروا کوي، او غیبی تایید «فتح مبین» ور په برخه کوي، لکه چې د «بدر» په غزا کې داسې وشو.

نو مسلمانانو ته بنایي چې تل له الله تعالی څخې وویرېږي، خو د الله تعالی له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډېر شکر کولو موقع په لاس ورشي، د «بدر» د غزا پوره تفصیل د «الأنفال» په سورت کې راځي، د هغه په فوائدو کې دې وکتل شي.

تنبیه: له دوو فرقو ځنې مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دي، اګر که په دې آیت کې دوی ته نری شانته «اخطار» ورکړی شوی دی، مګر ددې قبیلې ځینو مشرانو به فرمایل چې: «د دې آیت په نه نازلېدو مونږ نه وو خوښ، بلکه پر نزول یې خوښ یو» ځکه چې «وَاللّٰهُ وَآٰلِهٖٔ مَعًا» زېږی د ده له وېرې ځنې لوی دی.

اِذْ تَقُوْلُ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ اَلَنْ يَّكْفِيْكُمْ اَنْ يُّمَدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ اَلْفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنَزَّلِيْنَ ﴿٣٧﴾

(یاد کړه ای محمده!) کله چې ویل تا مؤمنانو ته چې: آیا کافي (بس) به نه شي ستاسې دا چې مرسته (مدد) وکړي له تاسې سره رب ستاسې په درې زرو له پرښتو چې رالېږلی شوي وي (له آسمانه).

تفسیر: یعنی چې له آسمانه خاص د همدې کار لپاره نازل کړی شوي وي، د اکثرو علماوو په نزد دا راجح دی، چې دا واقعه د «بدر» د غزاده، کله چې مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحې او تجهیزاتو له لیدلو ځنې اندېښنې او تشویش پیدا شو، نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی لپاره داسې وفرمایل، او داسې وشوه، لکه چې د پرښتو مرسته (مدد) له آسمانه ورسېده، د «الأنفال» په سورت کې ددې مفصل بیان راځي.

بَلَىٰ اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا يَأْتُوْكُمْ مِّنْ قُوْرِهِمْ هٰذَا يَمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ اَلْفٍ مِّنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُّسَوِّمِيْنَ ﴿٣٨﴾

هو! (درې زره بس کيږي)! که تاسې صبر وکړئ او وويرېږئ (له الله) او راشي مشرکان پر تاسې؛ په دغه ساعت (بې له ټاله يو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړي له تاسې سره رب ستاسې په پنځو زرو سره له پرښتو چې علامې لرونکې به وي.

تفسیر: څرنگه چې په «بدر» کې د کفارو شمېر یو زر تنه وو، لومړی یې د هغه په تناسب د یو زر پرښتو وعده وفرمایله، لکه چې د «الأنفال» په سورت کې راځي، بیا یې د مسلمانانو د وېرې د لرې کولو لپاره د دوی شمېر درې چنده وفرمایه، ځکه چې د کفارو شمېر د مسلمانانو د شمیر په نسبت درې چنده وو.

وروسته له دې نه د (شعبی) له روایت سره سم کله چې مسلمانانو ته دا خبره ورسېده چې (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته راځي، نو یو نوې اضطراب پیدا شو، په دې وخت کې الله تعالی د زیات تسکین لپاره وعده وفرمایله: که له صبره او تقوی څخه کار واخلي، نو مونږ به پنځه زره پرښتې ستاسې د مرستې لپاره درولېږو، که د مشرکانو مرسته ناڅاپه ورورسېده، نو بیا هم څه اندېښنه مه کوئ! ځکه چې الله تعالی سم د لاسه په عین وخت کې بیا تاسې سره مرسته کوي.

ښایي چې د پنځو زرو شمېر ددې له امله ویلی شوي وي، چې لښکر په پنځو برخو ویشلی کيږي، نو هرې برخې ته یو یو زر مرسته ورکوله کېده، څرنگه چې د (کرز بن جابر) مرسته ونه رسېده، نو ځکه ځینې وايي چې: د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړي شوه، ولې چې هغه وعده په «وَيَأْتُوْكُمْ مِّنْ قُوْرِهِمْ هٰذَا» پورې معلقه وه.

د ځینو قول داسې دی چې پنځه زره پرښتې نازلې شوې. والله أعلم.

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى لَّكُمْ وَلِتَطْمَِٔنَّ قُلُوْبُكُمْ بِهِؕ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ﴿٣٩﴾

او نه ده ګرځولې الله دا مرسته مګر لپاره د خوشالتیا ستاسې، او لپاره د دې چې تسکین ومومي زړونه ستاسې په دې سره، او نه ده مرسته مګر له (جانبه د) الله چې ښه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی دا گرد غیبی سامان په فوق العاده ډول سره د ظاهري اسبابو په صورت یواځې دې لپاره مهیا کړی شوی دی، چې ستاسې له زړونو څخې وېره او اضطراب لري شي، سکون او اطمینان ستاسې په برخه شي، که نه د الله تعالی مرسته په هسې شیانو باندې محدود او مقصور نه دی، او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه او تعلق لري، که الله تعالی اراده وفرمایي، نو یواځې پخپل قوي قدرت سره یې د پرېستو له اشتراکه هم تاسې بریالي کوي، یا بې ستاسې له جهاده او رېږگاللو (تکلیف تېرولو) څخه کافران نا مراد او زیانمن کوي، یا له یوې پرېستې څخې همدا کار اخلي، چې اوس یې له (۵۰۰۰) څخې اخلي.

لَيَقْطَعَنَّ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتُهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ ﴿٢٤﴾

(الله کومک در کړي) ځکه چې هلاک کړي ځینې له هغو کسانو چې کافران شوي دي، یا یې ذلیل (خواروزار) کړي، پس بېرته ولاړ شي (په ماتې سره) محروم.

تفسیر: یعنی د پرېستو له لېږلو څخې ستاسې امداد مقصود وو، چې ستاسې زړونه ډاډه او کلک شي! او د الله تعالی له جانبه پوره بشارت او اطمینان ومومئ! او په سکون سره په ډېره بهادري د دښمن مقابله وکړئ! چې له هغه څخې دا غرض وو چې دا د کفارو زور مات شي، او د دوی مټونه پرې شي او څه نوميالي (نامور) ووژلی شي، او څه ترې په ذلت سره بندیان شي.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿٢٥﴾

نشته تالره له امره هېڅ شې (بلکه الله اختیار لري دهر شي) یا به رجوع وکړي (الله په قبلولو د توبې سره) په دوی باندې، یا به عذابوي (الله) دوی، پس بېشکه دوی ظالمان دي.

تفسیر: د (احد) په غزا کې (۷۰) تنه لوی اصحابان شهیدان شوي وو، چې په هغوی کې ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حمزه رضي الله تعالی عنه هم وو، مشرکانو په ډېره وحشیانه ډول سره شهیدا مثله کړي هم وو، یعنی پوزې، غوږونه، او نور اعضاء یې ترې پرې او گېلې یې ورڅیرې کړې وې، تر دې چې د حمزه رضي الله تعالی عنه زړه او ځیگر هم هندي (د أبو سفیان بنحې) وایستل، او ویې ژوول، ددې غزا مفصله واقعه به وروسته راشي، لڼه یې دا چې نبي کریم «عليه افضل الصلاة والتسليم» ته په دغې غزا کې د سترگو د بد نظر ضرر ورسېد، او له مخنیو څلور غاښونو څخې لاندې ښي غاښ په شهادت ورسېد، د (خول) کړی یې ماتې شوې، او دده مبارک په مخ کې نوتې، او دده مبارک تندي زخمي شو، او دده مبارک وجود په وینو تک سور شو، په همدې وخت کې دده مبارک پښه هم وښویده، او پر ځمکه ولوېد، کافرانو دا مشهوره کړه (ان محمدا قد قتل)، «بېشکه محمد ووژل شو»، د دې خبرې له اورېدلو څخې گرد مسلمانان وارخطا شول، په دغه وخت کې دده له مبارکې خولې څخې دا جمله ووت: «هغه قوم به څنگه فلاح ومومي چې د خپل هغه رسول مخ یې په وینو سور (ژوبل) کړي، چې دوی د الله جل جلاله په لوري بولي؟»، هو! د مشرکانو د وحشیانه شدائدو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول، او د کفارو څو نوميالیو (نومورو) متجاوزینو ته یې د ښېرا کولو اراده وفرمایله.

څه موده وروسته الله جل جلاله دوی گرد سره په خپلو کړو پښیمانه کړل، او د اسلام په سر تېرو لښکرو کې شامل شول، الغرض په «لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ» کې یې محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه وفرمایله، چې بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی، دهر شي اراده چې الله تعالی وفرمایي هم هغه کوي، که څه هم کافران ستاسې دښمنان دي، او پر تاسې ظلم کوي، خو که الله جل جلاله اراده وفرمایي هغوی ته هدایت کوي، او که یې اراده وشي عذاب ورکوي، نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښېرا مه کوه!.

په ځينو روايتونو کې د دې آيتونو په شان نزول کې بل رنگ معلومېږي چې دلته د هغوی د تفصيل د ليکلو ځای نشته، په «فتح الباري» کې څو ځايه پر هغه باندې پوره بحث شوی دی، فليراجع.

وَاللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٩٤﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي او هر څه چې په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکا خلقا او عبیدا)، بخښنه کوي الله هر هغه چاته چې اراده وفرمايي د بخښني يې، او په عذابوي الله هر چا ته چې اراده وفرمايي د عذاب يې، او الله ښه بخښوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه خورئ سود!

أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً

په دې حال چې دوه چنده پر دوه چنده وي.

تفسیر: د دې مطلب داسې نه دی چې لږ سود اخلئ! خو دوه چنده او درې چنده يې مه اخلئ!؛ خبره داده چې د جاهليت په زمانه کې به خلقو سود او سوايي اخیستل، لکه چې نن ورځې په عامو او اکثر وینکونو کې رواج دی، همدا صورت يې په ﴿أَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً﴾ سره تعبیر وفرمايه، یعنې اول خو سود مطلقا حرام او قبیح دی، او بیا دا صورت خو يې ډېر زیات شیع او بد دی، لکه چې څوک ووایي: «خانه! په مسجد کې ښکښلې مه کوه!» نو ددې خبرې مطلب داسې نه کېږي، چې له مسجد د باندې د ښکښلو اجازه شته، بلکه داسې الفاظ د زیات تقبیح او تشیع په موقع کې ویل کېږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٥﴾

او وویرېږئ له الله څخه ښايي چې په مراد به ورسیرئ (خلاص به شی تاسې د الله له قهره).

تفسیر: یعنې په سود خوړلو کې هیڅ نیکی نشته، بلکه ښېګڼه (ښه والی) په دې کې ده، چې له الله جل جلاله څڼي وویرېږئ! او د سود خوراک پرېږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ﴿٩٦﴾

او وویرېږئ! له اوره چې تیار کړی شوی دی لپاره د کافرانو.

تفسیر: یعنې سود خور دوزخ ته ځي، چې هغه اصلا د کفارو لپاره جوړ کړی شوی دی.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٩٧﴾

او حکم ومني د الله او (حکم ومني) د رسول (د الله)، لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړي شي.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقیقت کې د الله جل جلاله حکم منل دي، ځکه چې همده حکم را کړی دی، چې مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومني، او د هغه پوره اطاعت وکړو،

هغه احمقان چې د اطاعت او عبادت په منځ کې څه فرق نه کوي، دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت په شرک سره تعبیروي، څرنګه چې د أحد په غزا کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم څخې مخالفت شوی وو، لکه چې وروسته راځي، نو ځکه د راتلونکې زمانې لپاره تنبيه ورکوله کېږي، چې د الله تعالی د رحمت او د فلاح او بري هيله هلته کېدلې شي، چې د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو باندې عمل او تګ وکړی شي.

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ

او تلوار وکړئ په طرف د (هغو اعمالو چې سبب د) مغفرت د رب ستاسې او (سبب د دخول د) جنت (دی).

تفسیر: یعنی دهغو اعمالو او اخلاقو په لوري منډې ووهئ! چې د الله تعالی له وعدي سره سم د هغه په کولو سره د بخشش وړ (لایق) او د جنت مستحق ګرځئ.

عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ

چې پلنوالی د هغه جنت (لکه پلنوالی د) آسمانونو او ځمکې دی.

تفسیر: څرنګه چې د بنیادمانو په مغزو کې د ځمکو او آسمانونو له وسعت څخه زیات بل کوم وسعت نشي راتلی، نو ځکه یې د پوهولو لپاره د جنت عرض له هغه سره تشبیه کړ، ګواکې دا یې راوښودل چې د جنت عرض له دې څخې زیات وګڼئ، کله چې د جنت عرض (سور) دومره وي، نو الله تعالی ته ښه معلوم دی، چې د هغه طول (اوږدوالی) به څومره وي؟

أَعَدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٧﴾ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ

تیار کړې شوی دی دغه (جنت) لپاره د پرهېز ګارانو. هغه کسان چې نفقه ورکوي (مال لګوي د الله په نامه) په خوښی (یا ارازانۍ یا شتمنی کې) او تکلیف (یا قیمتي یا تنګسه کې).

تفسیر: یعنی نه په عیش او خوښۍ کې الله تعالی هیروي، او نه د تنګسۍ او تکلیف په وخت کې د الله تعالی په نامه باندې له ورکړې څخه ځان ساتي، په هره موقع او په هر حال کې سم له خپله توانه د خیراتو او صدقاتو لپاره تیار وي، او د سود خورانو په شان بخیلان او خزانه داران نه دي، ګواکې سره له بدني جهاده مالي جهاد هم کوي.

وَالْكُذِبِينَ الْعَاقِبِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٨﴾

او چې زغمونکي د قهر دي (سره له قدرته) او عفوه کوونکي دي له خلقو (چې پرې وکړي زیاتۍ او ظلم) او الله خوښوي نیکي کوونکي.

تفسیر: د قهر او غوصې زغمل لوی کمال دی، برسېره پر هغه دا ډېر ښه او لوی کار دی، چې د خلقو تجاوزات او غلطيانې هم بیخي معافوي، او نه یې یواځې معافوي، بلکه له هغوی سره احسان، او نیکي هم کوي، غالباً پخوا له دې نه د کومو خلقو په نسبت چې د نه ښېرا کولو امر، ارشاد، او اشاره ورته شوې وه، دلته د هغوی په نسبت د غصې او د قهر زغمل، او د عفوي او د تېرېدلو څخې د کار اخیستلو ترغیب ورکړی شوی دی.

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ

او هغه کسان کله چې وکړي دوی کومه لویه ګناه یا ظلم وکړي دوی پر ځانونو خپلو باندې (په کولو د وړو ګناهونو).

تفسیر: یعنې بیخي په ښکاره ډول سره که څوک داسې د بې حیايي کوم کار وکړي، چې د هغه اثر متعدي وي، او نورو ته هم ورسېږي، یا د کوم داسې خراب حرکت مرتکب شي، چې د هغه ضرر لازمي او يواځې دده په ځان پورې محدود وي.

ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ لَهُ فَمَا لَهُ مِنْ حَافِظٍ عَلَيْهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَصِرْ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ سَأَتُخَذُ لَكَ مَغْفِرَةً لِمَا مَضَىٰ وَتَجْعَلَ لَكَ مَغْفِرَةً لِمَا يَأْتِيكَ مِنْ بَعْدِ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٠﴾
 وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٥١﴾ أُولَٰئِكَ جَزَاءُ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٥٢﴾ وَجَدَّتْ يُجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٣﴾

نو یاد کړي دوی الله پس مغفرت وغواړي دوی لپاره د ګناهونو خپلو، او څوک دي چې مغفرت کوي د (ټولو) ګناهونو (هیڅوک یې مغفرت نه کوي) مګر (مغفرت یې کوي) الله، او نه کوي مداومت دوی پر هغه ګناه چې کړې ده دوی، حال دا چې دوی پوهیږي (چې مونږ بد کړي دي)، همدا (متقیان چې ذکر شول) جزاء د دوی مغفرت دی (له جانبه) د رب د دوی، او جنتونه دي چې بهیري لاندې له (ونو او ماڼیو د) هغو ویالې، چې تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، او څومره ښه دی اجر دعاملینو (دغه مغفرت او جنت).

تفسیر: یعنې د الله تعالی عظمت او جلال، د ده عذاب او ثواب، د ده حقوق او احکام، د ده د عدالت سره مخامخ کېدل، او د ده وعد او وعید په زړه کې یاد کړي، او د ده یادونه په ژبه سره هم شروع کړي، ورڅخه وویرېږي، او په نامه سره یې وبولي، او د ده د لویي او کبریاء په مقابل کې سر په سجده کېږدي، بیا په هغې شرعي طریقي چې د ګناهونو د استغفار لپاره مقرر ده؛ عفو او مغفرت وغواړي، مثلاً چې دحقدارانو حق أداء کړي او یا هم ورڅخه عفو وغواړي او د الله تعالی په حضور کې توبه او استغفار وکړي، او په هغې ګناه باندې چې دشریت په مقتضا ترې صادره شوي ده مداومت ونکړي بلکه په دي باندې وپوهیږي، چې حق تعالی د بندګانو رښتیني توبه مني، که دی په ندامت او اقلع سره توبه وباسي، او د ده په حضور کې په خلوصیت او انابت سره حاضر شي، نو دغه خلق هم په دویمه درجه متقیانو کې داخل دي، چې د هغوی لپاره جنت تیار شوی دی، حق تعالی د دې تائبینو ګناه عفو کوي، او دوی ته پخپل جنت کې ځای ورکوي، او هغه توبه او ښک عمل چې دوی کړي وي، دوی ته د هغه ډېر ښه عوض ورکول کیږي.

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكذِبِينَ ﴿٥٤﴾

په تحقیق تېرې شوي دي پخوا له تاسې ډېر طریقي (د کفارو د هلاک) نو وګرځئ! (تګ وکړئ) تاسې په ځمکه (جهان) کې پس وګورئ! چې څرنګه وو عاقبت (انجام) د نسبت کوونکو د دروغو (رسولانو ته).

تفسیر: یعنې پخوا هم له تاسې څخه ډېر اقوام او ملل تېر شوي دي، او لویې پېښې شوي دي، او د الله تعالی عادت هم وار په وار معلوم کړی شوی دی، که له دوی څنې هغه کسان چې د انبیاءو علیهم السلام په عداوت، او د حق د تکذیب لپاره یې ملاوې تړلي دي، او د الله جل جلاله او د ده (رسول) له تصدیق او اطاعت څخه یې مخ اړولی دی، او

په حرامخوری، ظلم او عصیان باندې یې اصرار کړی دی، دهغوی انجام خومره خراب شوی دی! او د دوی د تباهی علائم او آثار وگورئ، چې نن هم ستاسې د مملکت په شاوخوا کې نږدې موجود دي.

هَذَا بَيِّنٌ لِّلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿۷۰﴾

دا (قرآن) بیان دی لپاره د (ټولو) خلقو او هدایت (لارښوونه) او موعظت (نصیحت) دی پر هېزگارانو ته.

تفسیر: یعنې د عامو خلقو د غوږونو د خلاصولو لپاره دغه قرآني مضامین بیانېږي، چې د هغو د اورېدلو څخه له الله تعالی څخې ویرېدونکي خلق هدایت او پند اخلي، مگر هغه کسان چې د دوی په زړونو کې د الله تعالی خوف نه وي، نو دوی به د نصیحت کوونکو له تنبیهاتو څخې څه گټه واخلي؟

وَلَا تَهْتَفُوا وَلَا تَخْزَنُوا وَآنتُمْ الْأَعْلُونَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۷۱﴾

او مه سستېږئ تاسې! او مه خپه کېږئ تاسې! او هم دا تاسې غالبان یئ که یئ تاسې مؤمنان (په حقه سره).

تفسیر: دا آیتونه د (أحد) د غزا په باره کې نازل شوي دي، کله چې مجاهدین د ډېرو زخمونو له لاسه ټوټې ټوټې وو، او د دوی د ډېرو لویولو یو جنگیالیو او نومیالیو شهیدانو غوږونه او پوزې او نور اعضاء پرې کړي شوي او مثله وو، او د دوی جنازې تر سترگو لاندې پرتې وې، محمد «عليه الصلاة والسلام» هم د شقیانو له لاسه په مات غابن او ژوبل تندي په وینو رنگ په نظر راته، ظاهره له هر لوري د ماتې او شکست منظره ښکارېده، د دې ناامیدو او سختیو په هجوم کې د الله تعالی دا زورور او مؤثر بشارت غوږونو ته ورسېد: ﴿وَلَا تَهْتَفُوا وَلَا تَخْزَنُوا وَآنتُمْ الْأَعْلُونَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ وگورئ! چې له ډېرو سختیو څخې مه ویرېږئ! او د الله تعالی د دښمنانو په مقابل کې نامردي، سستي، او بې زړه توب مه کوئ! او په دې درېښو شویو حوادثو او مصائبو باندې مه غمجن کېږئ! او مات زړه او ورانه خوله مه کینئ، چې دا له تاسې سره وړ او د مؤمنانو دستور نه دی! او په یاد ولرئ چې هم دا نن هم دا تاسې معزز، سرلوري، او غیر تمن یئ! چې د حق په حمایت کې تکلیفونه تېروي، او ځانونه قربانوي! نو په یقین سره وروستنی بری هم ستاسې دی، او په پای (آخر) کې هم دا تاسې غالب او کامیاب یئ، خو په دې شرط سره چې د ایمان او ایقان په لاره مستقیم ووسی! او د الله تعالی پر وعدو پوره باور ولرئ! او له «جهاد» فی سبیل الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له اطاعت څخه قدم بېرته وانخلي!.

إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نَدَاؤُهَا بَيْنَ النَّاسِ

که ورسېږي تاسې ته زخم نو په تحقیق رسېدلی دی قوم (د کفارو) ته (هم) زخم په شان د زخم ستاسې، او دا ورځې (د ژوندون) اړو وړو یې (په وار) په منځ د خلقو کې.

تفسیر: هغه شدید نقصان چې مسلمانانو ته په جنگ کې رسېدلی وو، دوی له هغه څخې ډېر خپه او غمجن وو، برسېره پر هغه د منافقانو او دښمنانو د ډېرې طعني څخه هم ډېر په رېږونو کې وو، منافقانو به ویل: «که محمد په رښتیا سره د الله رسول وای، نو دومره نقصانونه به ولې ورته رسېدل؟ یا دلرې مودې له مخې به ولې ماتې ورته پېښېږي؟»

په دې آیتونو کې الله تعالی مسلمانانو ته تسلي ورکړه، چې که په دې غزا کې تاسې ته رېږ او تکلیف در پېښ شو، نو تر دې د مخه همدا راز تکلیفونه مقابل لوري ته هم رسېدلي دي، د «أحد» په غزا کې ستاسې (۷۵) سړي شهیدان او ډېر غازیان زخمیان شول، حال دا چې یو کال پخوا له دې نه د «بدر» په غزا کې د کفارو او یا سړي مردار، ډېر سړي

یې زخمیان، او یا تنه یې گرفتار شول، او لومړی په هم دې «أحد» کې د دوی ډېر جنگیالی مقتول او مجروح شول، لکه چې د ﴿وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِأَدْنَىٰ﴾ له الفاظو څخې ښکاره ده، لنډه یې دا چې خپل نقصان د هغوی له نقصان سره موازنه او پرتله کړئ! څو دغه خبره له ورا درښکاره شي، چې تاسې ته د غم او خپګان هیڅ یوه موقع نه ده پاتې.

وَلْيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا

او لپاره د دې چې معلوم کړي الله هغه کسان چې ایمان لرونکي دي.

تفسیر: یعني د دې لپاره چې الله تعالی رښتین ایمان لرونکي له منافقانو څخې جلا (جدا) کړي، او د دواړو رنګونه او بڼې جلا جلا په نظر راشي.

وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٦٠﴾

او (بل د دې لپاره چې) ونیسي (الله) له تاسې څخه شهیدان، او الله محبت نه کوي ظالمانو (کافرانو) سره.

تفسیر: له ظالمانو څخې که د مشرکانو هغه ډله مراد وي، چې د «أحد» په غزا کې د مسلمانانو په محامخ کې ولاړ وو، نو مطلب به یې داسې کیږي چې: د دوی د دې عارضې برې سبب دا نه دی چې پاک الله له دوی سره محبت لري، بلکه دا برې نورو اسبابو باندې بنا دی، او که له ظالمانو څخه هغه منافقین مراد وي چې په عین موقع کې له مسلمانانو څخې جلا (جدا) شول، نو دارښکاروي: چې دوی د الله تعالی په نزد مبعوض دي، نو ځکه د ایمان او شهادت له لویې درجې څخې یې برخې او لکه مرداره لرې وغورځول شول.

وَلِيُمَيِّضَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيُبْحَقَ الْكٰفِرِينَ ﴿٦١﴾

او (بل لپاره د دې چې پاک او صاف کړي) الله (له ګناه څخه) هغه کسان چې ایمان لرونکي دي او هلاک کړي (الله) کافران.

تفسیر: یعني ماتې او برې دواړه بدلیدونکي شيان دي، خو په دې غزا کې یې مسلمانانو لره د شهادت د لوړې درجې ورکړه مطلوب وه، او د مؤمنانو او منافقانو آزموینه او معلومول یا له ګناهونو څخې پاکول مقصود وو، او په ورو ورو سره د کافرانو فنا او محو کول منظور وو، چې هغوی په عارضې غلبې او مؤقتي برې باندې مسرور او مغرور شي، او په کفر او طغيان کې له پخوانه لایزیا ته ترقي او پرمختګ وکړي، او ښه په کې بوخت او لګيا شي، او د الله تعالی د قهر او غضب ښه وړ او مستحق وګرځي، نو د دې له امله دا عارضې ماته د مسلمانانو په برخه شوه، که نه پاک الله له کفارو څخې خوښ او راضي نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الضَّالِّينَ ﴿٦٢﴾

(بلکه) آیا ګمان کوئ تاسې د دې چې نن به وځئ جنت ته، حال دا چې معلوم کړی به نه وي (په علم الظهور سره هم) هغه کسان چې جهاد یې کړی دی له تاسې څخې، او (نه وي په علم الظهور سره) معلوم کړي (الله) صابران (ثابتان په سختیو کې).

تفسیر: یعني الله تعالی تاسې د جنت دغه اعلی مقاماتو او لوړو درجو ته رسوي، نو آیا تاسې داسې ګڼئ چې هم داسې یې له هیڅ سختی تېرولو څخه آرام هم هغه ځای ته رسېږئ؟ او الله تعالی به له تاسې څخې څه پوښتنه نه کوي؟ او امتحان

به له تاسې څخه نه اخلي؟، چې څومره کسان له تاسې څخې د الله تعالی په لاره کې جنګیدونکي دي؟ او څومره کسان د جنګ په وخت کې ثابت قدم پاتې کېدونکي دي؟ داسې خیال مه کوئ، ځکه چې لوړو ځایونو ته هم هغه سړي رسېدلی شي، چې د الله تعالی په لاره کې هر ډول مصائب او متاعب پر ځان اخلي، مشکلات تېروي، او دځان قربانونو او مصاعبو لپاره تل تیار ولاړ وي.

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿٢٠﴾

او خامخا په تحقیق وئ تاسې چې آرزو به مو کوله د مرګ په خوا له هغه چې تاسې پېښېدئ پر دغه (مرګ) نو په تحقیق ولید تاسې دا (مرګ) حال دا چې تاسې (ورته) کتل.

تفسیر: هم هغه اصحاب کرام رضي الله عنهم چې د «بدر» د غزاه شرکت یې برخې پاتې وو، دوی د «بدر» د شهیدانو د ډېرو فضائلو له اورېدلو څخې داسې تمنا او ارزو کوله، چې کاشکې الله جل جلاله بیا موقع راولي، چې مونږ هم د الله په لاره کې ووژلی شو، او د شهادت دا لوړه مرتبه حاصله کړو، هم دوی د «أحد» په غزا کې دغه مشوره وړاندې کړې وه، چې راځئ له مدینې منورې نه د باندې ووځو! او هلته له غلیم سره و جنګېږو، دوی ته فرمایي: هغه شی چې تاسې یې تمنا کوله، ستاسې تر سترگو لاندې راغی، نو اوس د پرمختګ په ځای، بېرته ولې ځان باسي؟، په حدیث کې راغلي دي چې: «د دښمن د لیدلو تمنا مه کوئ! مګر که ورسره مخامخ شی، نو ثابت قدم اوسئ».

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَأَنْزِلُ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَئِن يَضُرَّ اللَّهُ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ ﴿٢١﴾

او نه دی محمد مګر (دی) یو رسول (د الله)، په تحقیق تېر شوي دي له ده نه پخوا (ډېر) رسولان، آیا نو که مړ شي (محمد) یا شهید کړی شي نو بېرته به وګرځئ تاسې پر پوندو خپلو (کفر ته)، او هر څوک چې بېرته وګرځېد، په پوندو خپلو (کفر ته) نو له سره به زیان ونه رسوي الله ته هیڅ شی، او ژر به جزاء ورکړي الله شکر ګذارانو ته (د اسلام په نعمت).

تفسیر: واقعه داده چې د «أحد» په غزا کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د جنګ نقشه جوړه کړه، د ګردو صفونو له جوړولو څخه وروسته یوه دره پاتې شوه، چې له هغې درې (وټ) څخه اندېښنه وه چې د کفارو لښکر د شاه لوري یرغل (حمله) رانه وړي، نو د دې درې په یوې لوړې څوکې کې رسول مبارک صلی الله علیه وسلم پنځوس تنه زورور غشي ویشتونکي وټاکل، چې د هغوی رئیس عبد الله بن جُبیر رضي الله عنهم وو، او پر دوی یې زیات تاکید وکړ چې «مونږ په هر حالت کې یو، ودې اوسو خو تاسې هرو مرو (خامخا) همدا څوکه وساتئ! او پخپلو غشو سره د همدغې درې ساتنه وکړئ! اعم له دې نه چې نور مجاهدین غالب وي، که مغلوب، تر دې که تاسې ووينئ چې مرغان د هغوی غوښې خوري، خو بیا هم له خپله ځایه مه خوځېږئ!».

خو کله چې دښمن مات شو، او مجاهدینو د غنیمت پر اموالو باندې قبضه کول شروع کړل، کله چې دغه ننداره هغو (۵۰) تنو غشو ویشتونکو ته ورڅرګنده شوه، نو یې داسې ګومان وکړ چې ګواکې فتح کامله شوه، او دښمن تښتي، نو څومونږ دلته چټي (بېکاره) کیناستل څه پکار دي؟ ښه خو داده چې د غلیم تعقیب وکړو، او په غنیمت کې هم خپله برخه واخلو، عبد الله بن جُبیر (رضي الله عنه) د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم توصیه او ارشاد دوی ته ور په یاد کړ، خو دوی هسې وګڼل چې لکه مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم اصلي مقصد او هدف بیخي پوره کړی دی، اوس نو په دې ځای کې ولې وزګار کینو.

په دې خیال کې گډ تېروتل، یواځې عبد الله بن جبیر رضي الله تعالی عنه له (۱۱) تنو نورو ملگرو رضوان الله تعالی علیهم سره د هغې درې د ساتنې لپاره پاتې شول، د مشر کینو سواره د خالد بن ولید په ریاست چې تر دغه وخت پورې په اسلام لا مشرف شوی نه وو، د تېبنتي په منځ کې یو ځلې بېرته واپس شوه، او د هم دغې درې له لورې یې پر مسلمانانو حمله (یرغل) یووړ، لسو دولسو غشو ویشتونکو ونشو کولی چې د هغو سورو مخه ونیسي، خو سره له هغه هم عبد الله بن جبیر سره د خپلو ملگرو رضي الله تعالی عنهم بڼه په بهادری سره تر دې حده پورې مدافعه وکړه، چې ځانونه یې گډ سره قربان کړل.

مسلمانان مجاهدین چې د شاه له جانبه بیخي مطمئن وو، ناڅاپه پر دوی باندي د مشرکانو سواره ورغلل، او دمخې له لوري د مشر کینو هغه فوځونه هم بېرته وروگرځېدل چې پخوا له دې نه تېبندلي وو، او سخت جنگونه سره ونستل، او مجاهدین د کفارو له لوري محصور او سخت ویروونکي جنگ ته مجبور شول، نو ځکه ډېر مسلمانان سره شهیدان او زخمیان شول.

په همدې تهلکه او پربشانی کې (ابن قمیثه) یوه غټه تیره (کټه) د رسول الله مبارک په لوري وروويشته، چې د هغې په اثر د رسول الله مبارک پاک غاښ شهید او منوره خپره یې زخمي او ژوبله شوه، (ابن قمیثه) غوښتل چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم وژلو ته هم اقدام وکړي، مگر اسلامي علم وپرونکی «مصعب بن عمیر رضي الله عنه» مدافعه وکړه، خو رسول الله مبارک د زخم له شدته پر ځمکه ولوېد، کوم شیطان غږ وکړ، چې «محمد ووژل شو»، د دې بدې خبرې په اورېدلو سره مسلمانان وارخطا شول، او پښې یې سستې شوې، او لاس تر زني پاتې شول، ځینې مسلمانان مبهوت او حیران کیناستل، ځینو ضعفواوو ته هسې خیال پیدا شو، چې د مشرکانو له رئیس ابو سفیان ځنې پناه وغواړي، ځینو منافقانو وویل: «کله چې محمد ووژل شو، نو مونږ اسلام بیخي پرېږدو، او خپلو پخوانیو مذهبونو ته بېرته گډرځو».

په دې وخت کې انس بن النضر د انس بن مالک تره وویل: «که محمد صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسېد، نو د محمد صلی الله علیه وسلم رب خو ژوندی دی، او وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم له شهادت څخه څمونږ ژوند څه پکار دی؟ په دې مبارکه لاره کې چې رسول الله مبارک خپل ځان قربان کړی دی، بنایي چې مونږ هم ځانونه قربان کړو!»، دا یې وویل او پر کفارو یې حمله او یرغل وروړ، او د جنگ ډگر ته لکه زمري ور وړاندې شو، او تر هغه پورې په بهادری و جنگېد، چې په شهادت ورسېد، رضي الله عنه!.

په دې وخت کې د رسول الله مبارک غږ پورته شو:

«إلي عباد الله! أنا رسول الله» «څما په لوري راشئ! ای د الله بندگانو، زه د الله رسول یم» کعب بن مالک رضي الله عنه د رسول الله مبارک غږ وپېژاند او چیغه یې وکړه: «ای مسلمانانو! زېږی مې درباندي، چې رسول الله مبارک لله الحمد ژوندی دی!»، دلته ددې غږ د اورېدلو په اثر گډ مسلمانان هم هغه لور ته ورتگ شروع کړ، او سمدلاسه (۳۰) تنه اصحاب د ده مبارک په گډ چاپېر کې غونډه شول، او په سخته مدافعه یې شروع وکړه، او د مشرکانو فوځ یې بیا سره تیت او پرک (منتشر) کړ، په دې موقع کې سعد بن أبي وقاص، طلحه، أبو طلحه، قتاده بن النعمان، او نورو اصحابو رضي الله عنهم أجمعين ډېر زیات رېږونه وگالل (تکلیفونه تېر کړل)، او خپل سرونه یې پخپلو ورغویو کې ونیول، او سخت جنگونه یې له کفارو سره وکړل، تر دې چې مشرکانو بیخي میدان پرېښود، او بیا تېبنتي ته اړ او مجبور شول، او دا آیت نازل شو: ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ﴾ الآية - یعنی محمد صلی الله علیه وسلم هم یو بنده او رسول د الله دی، الله خو نه دی، له ده ځنې پخوا ډېر رسولان تېر شوي دي، چې وروسته له هغوی ځنې هغوی تابعانو د هغوی دین ساتلی دی، او خپل ځان او مال ترې جار (قربان) کړی دی، مگر هغه دین یې له لاسه نه دی ایستلی، او تل یې قائم ساتلی دی.

د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتقال له دې فاني دنیا ځنې کومه د تعجب خبره نه ده، که دا وخت نه وي نو په بل کوم وخت کې خو هرو مرو (خامخا) دې وفات کیږي، که کوم وخت دې وفات یا بالفرض په شهادت ورسېږي، نو

آیا تاسې به د دین له خدمت، یا د هغه له حفاظت نه ژر تر ژره پر خپلو پوندو بېرته ګرځئ؟ او له «جهاد» في سبيل الله ځنې به مخ اړوئ؟ لکه چې اوس دده د قتل د خبر له اورېدو ځنې ډېر کسان بې حوصلې شول، او له پښو ولوېدل، یا د منافقینو له مشورو سره سم -العیاذ بالله- بیخي مخ اړوئ؟ او بېرته کافران کیږئ؟ له تاسې ځینې داسې هیله هیڅکله نه کیږي، که څوک داسې وکړي نو خپل ځان ته به نقصان ورسوي، او الله تعالی ته هیڅ زیان نشي رسولی، الله جل جلاله ستاسې مرستې (مدد) ته محتاج نه دی، بلکه تاسې شکر وکړئ که هغه تاسې ته د دین لار نه وي درښودلې، او د دین په خدمت کې یې نه وئ مشغول کړي نو ستاسې حال به څه و؟

«او شکر هم دا دی چې مونږ لا زیات د دین په خدمت کې مضبوط او ثابت قدم اوسو»، په دې کې اشاره ده چې د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کې به ځینې خلق له دین څخه اوږي، او هغه کسان چې په دین باندې قائم پاتې وي، هغوی ته به لوی اجر وي، لکه چې هم داسې پېښه هم وشوه، چې ډېر خلق مرتدان شول، او د صدیق اکبر رضي الله تعالی عنه په وسیله بېرته په اسلام مشرف شول، او ځینې ترې ووژل شول.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُؤَجَّلًا

او نشته هیڅ نفس لره دا چې مړ شي مګر په اذن (حکم) د الله سره، چې لیکلی شوی دی (دا مرګ) په یوه مقرر وخت کې (چې نه وړاندې او نه وروسته کیږي).

تفسیر: نو هر کله چې هیڅوک بې د الله تعالی له حکمه نه شي مړ کېدای، اګر که د موت ډېر اسباب هم سره غونډه شوي وي، او د هر سړي موت په مقرر وخت کې راتلونکی دی، نو پر الله تعالی باندې توکل کوونکو ته له دې مرګه ویرېدل نه ښایي، او نه د کوم لوي یا واړه د موت د اورېدلو له خبره ښایي چې سړي مایوس او نا امیده شي، او بیخي غمجن کيږي.

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چې غواړي (په عمل خپل سره بدل) ثواب د دې دنیا نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (دنوي بدل).

تفسیر: یعنې که الله جل جلاله اراده وفرمایي، لکه چې په (۱۵) جزء د (بني اسرائیل سورت) په ۱۸ آیت ۲ رکوع کې مونږ داسې یو آیت لولو: ﴿عَلَّمْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ﴾.

وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا

او هر څوک چې غواړي (په عمل خپل سره بدل) ثواب د آخرت، نو ور به کړو مونږ هغه ته له هم دغه (آخروي ثواب).

وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ ﴿۱۹﴾

او ژر به جزا (ثواب) ورکړو مونږ شکر ګزارو (احسان منونکو) ته.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې پر دغه دین ثابت قدم پاتې کیږي، هغوی ته هم په دین او هم په دنیا کې اجر ور په برخه کیږي، خو که څوک د دې لوی نعمت په قدر باندې پوهیږي (کذا في الموضح).

وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيِّ قُتِلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ ﴿۵۰﴾

او ډېر له انبياوو ځنې وو چې د دوی په مرسته (مدد) جنگېدلي وو رباني سړي ډېر، نو هيڅ قدر به نه سستېدل هغوی له سببه دهغه تکليفه چې رسېدلی به وو دوی ته په لاره د الله کې، او نه ضعيفان کېدل (په جنگ کې) او نه به سر ټپتاوه دوی (دبمن ته)، او الله محبت کوي صبر کوونکو سره.

تفسير: يعنې له تاسې څخه پخوا ډېر د الله تعالیٰ خاص بندگان له انبياوو عليهم السلام سره مله شوي، له کفارو سره يې جنگ کړی دی، چې په هغو کې ډېر زيات تکليف او رېږونه يې کاللي دي، خو په دغو شداڼدو او مصائبو کې هم دهغوی په ارادو کې هيڅ يوه سستي نه وه واقع شوې، نه يې همت بايلودلی وو، نه يې خپل ځان کمزوری ښکاراوه، نه يې د دبمن په مخ کې سر ښکته کاوه، الله تعالیٰ له هسې ثابت قدمو بندگانو سره خاص محبت لري. په دې سره هغو مسلمانانو ته تنبيه ورکوي او په غيرت يې راوړي، چې په «أُحُد» کې له دوی ځنې کمزوري څرگنده شوي وه.

وَمَا كَانَ قَوْلَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ
أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿۵۱﴾

او نه وه وينا د دوی (يعنې وينا د مجاهدينو) مگر دا چې ويل دوی: ای ربه ځمونږه! وبخښه مونږ ته ګناهونه ځمونږ! او له حده تېرېدل ځمونږ! په (دې) کار ځمونږ کې، او ثابت (ټينګ کړه) قدمونه ځمونږ (په طاعت خپل کې)! او مرسته (مدد) وکړه له مونږ سره په قوم کافرانو!.

تفسير: يعنې د مصائبو او شداڼدو په هجوم کې يې نه د وېرې کومه خبره وويله، او نه له مقابلې ځنې ستانه (واپس) شول، او نه يې د دبمن اطاعت ومانه، نه يې يوه خبره له خپلې خولې ځنې وويسته، که يې وويل، خو همدا يې وويل: «ای الله! ته ځمونږ ټول تقصيرات عفو کړه! او ځمونږ ګرځد تېري را معاف کړه! او ځمونږ زړونه مضبوط او ثابت وساته! څو ځمونږ قدمونه د حق له لارې ځنې ونه ښويږي، او مونږ ته د کافرانو په مقابله کې مرسته (مدد) راکړه!».

دوی هسې ګټي چې ډېر ځلې د مصائبو په راتګ کې د خلقو ګناهونه او د هغوی تقصيرات دخل لري، او له مونږ ځنې کوم سړی داسې دعوی کولی شي، چې له هغه ځنې هيڅکله هيڅ يو تقصير نه دی صادر شوی. په هر حال د دې په ځای چې له مصيبت ځنې سړی وويږي، او خلقو ته پناه يوسي، ښه خو داده چې پاک پروردګار ته پناه يوسي، او هغه مالک الملک والملکوت صاحب الکبرياء والجبروت ته دې سر ښکته کړي!.

فَاتْلُهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسَنَ ثَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۵۲﴾

نو ورکړل دوی ته الله ثواب د دنيا او ښه ثواب د آخرت، او الله محبت کوي د نيکي کوونکو سره.

تفسير: يعنې په دنيا کې يې د هغوی فتحه او ظفر په برخه کړ، وجاهت او قبول يې ورعطا کړ، او د آخرت لوی ثواب يې په برخه شو، وګورئ! هغه کسان چې له الله تعالیٰ سره خپله معامله په ښه ډول سره ساتي، او ښه کارونه کوي، له هغوی سره الله تعالیٰ داسې محبت کوي، او هغوی ته داسې ثمره ورکوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا وَيُرَدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خِيسِرِينَ ﴿٥٩﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) که اطاعت وکړئ تاسې د هغو کسانو چې کافران شوي دي؛ نو بېرته به وگرځوي دغه (کفار) تاسې په پوندو ستاسې (د کفر خوا ته) نو وبه گرځئ تاسې زیانکاران (یعنې بیا به مو کافران کړي).

بَلِ اللَّهِ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ﴿٦٠﴾

بلکه الله مولى مرسته کوونکى، يا (دوست لرونکى) ستاسې دى، او هم دى ډېر ښه د ټولو مرسته کوونکو دى.

تفسیر: نو ځکه ښايي د هم دغه الله تعالى چې ځمونږ مولى او (خير الناصرین) دى؛ خبره ومنله شي! او په مرسته باندي يې اطمینان وشي!، د هرچا چې مددگار الله تعالى وي، هغه به دې ته څه احتیاج لري، چې د الله تعالى د دښمنانو د معاونت او مرستې انتظار ولري، يا به د هغوى په مخ کې د اطاعت غاړه رډي.

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالرُّعْبَ بِمَا أَشْرَكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا
وَمَا لَهُمُ النَّارُ وَيَسْ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿٦١﴾

ژر به وغورځووو مونږ په زړونو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي رعب (هيبت - وېره) په سبب د شريک نيولو د دوى د الله سره هغه شى چې نه دى نازل کړى (الله) په (شريك نيولو د) هغه کوم برهان (دليل) او ځاى د هستوگنې د دوى اور (د دوزخ) دى، او بد ځاى د هستوگنې د ظالمانو دى (دا اور د دوزخ).

تفسیر: يعنې څرنگه چې ابوسفیان سره له خپلو فوځونو د جنگ له ميدانه نا اميده وټټېد، په لار کې داسې خيال ورته پيدا شو چې: «مونږ ولې يو اسلامي سترى ستومان ژوبل فوځ همغسې پرېښود؟ او ولې ترې راغلو؟ راځئ! چې بېرته وگرځو، او د دوى کار سره تمام کړو»، مگر د حق تعالى د هيبت او د اسلام د رعب په اثر يې همت ونشو کړى، چې دا خيال عملي کړي، پرته له دې مسلمانانو مجاهدينو تر (حمراء الأسد) پورې کفار تعقيب کړل، او وروسته له هغه يې بيا کفارو ته هيڅ موقع ورنه کړه چې د «أحد» واقعات بيا اعاده شي.

تنبيه: تر هغه چې مسلمانان حقيقي مسلمانان وو، تل کفار له دوى ځنې ځائف او مرعوب وو، بلکه تر نن پورې مونږ مشاهده کوو چې د مسلمانانو د سخت انتشار، تشت، ضعف، او تنزل سره سره د دنيا ګرد کافران له دوى ويدو ځمريانو ځنې ويريرې، او تل په دې فکر کې دي چې دا توريالى قوم بيا وينس نه شي، په علمي او مذهبي مناظرو کې هم د اسلام همدارعب مشاهده کيږي، په حديث شريف کې راغلي دي چې: «زما رعب د يوې مياشتې له مسافې ځنې د دښمنانو په زړونو کې اچول شوى دى»، بېشکه د هم هغه اثر دى، چې مسلمه امت ته هم په برخه شوى دى: فله الحمد على ذلك والمنة.

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدًا إِذْ تَحْسُرْتَهُمْ بِأَذْنِ بَنِي

او خامخا په تحقيق رښتيا کړه تاسې ته الله وعده خپله په هغه وخت کې کله چې وژل تاسې کافران په اذن (حکم) د الله سره.

تفسیر: لکه چې الله تعالی خپله وعده د «أحد» د جنگ په ابتداء کې رښتیا ښکاره کړه، او مسلمانانو د الله تعالی په امر باندې کافران تار په تار او ډگر یې په وینو سور کړ، (۷) یا (۹) هغه سرې چې د هغوی په لاسونو کې د مشرکانو بیرغ وو، پرله پسې یې ووژل، او ځای په ځای یې کوټه کړل، او د ګردو ککری هلته په وینو سرې او ککړې شوې، په آخر کې کفار د ډېرې وېرې له لاسه بد حواسه شول، او ګرد و تښتېدل، مسلمانانو د فتح او بري څیره صافه ولیدله، او په مخ کې ورته د غنیمت د اموالو انبارونه پراته وو.

حَتَّىٰ إِذَا فِشَلْتُمْ وَتَوَارَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ

تر هغه وخته پورې چې بې زړه شوی تاسې او (پخپلو منځونو کې) سره مخالف شوی په امر (د نبی) کې او نافرمانی وکړه تاسې (د خپل نبی).

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم چې کوم حکم غشو ویشتونکو ته ورکړی وو، له هغه څنې مخالف کار وکړ شو، او دوی پخپلو منځونو کې په جګړو سره اخته شول، ځنیو وویل چې: «مونږ لره ښایي چې هم دلته ټینګ ودرېږو، او هیڅ ترې ونه خوځېږو»، ډېرو کسانو وویل چې: «اوس هیڅ ضرورت نشته، چې دلته وزګار کینو، ځی! چې څو غنیمت حاصل کړو»، آخر زیاترو غشو ویشتونکو خپل سنگرونه (مورچې) پرېښودل، او مشرکانو له هم هغه ځایه ناڅاپه پرې حمله (یرغل) راوړ، له بلې خوا د رسول الله مبارک د قتل خبر مشهور شو، دغو شیانو د دوی پر زړونو کې کمزوري پیدا کړه، چې د هغه نتیجه د بې زړه توب (فشل) په صورت ظاهره شوه، ګواکې د بې زړه توب سبب جګړه، او د جګړې سبب عصیان وو.

مِّنْ بَعْدِ مَا أَرْسَلَكُمْ مَّا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مِّنْ دُنْيَا وَمِنْكُمْ مِّنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ

له هغه وروسته چې دروښود تاسې ته (الله) هغه شی چې ستاسې خوښ وو (له نصرت او غنیمت څخه) ځینې له تاسې هغه دي چې خوښوي دنیا (دا ژوندون لږ خسیس) او ځینې ستاسې هغه دي چې خوښوي آخرت.

ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ

بیا (الله) وګرځولې تاسې له کافرانو څخه (په تېښته سره) لپاره د دې چې وازمويي تاسې.

تفسیر: یعنی پخوا خو کفار ستاسې له مخې تښتېدل، او اوس خو تاسې مسلمانان د هغوی په مخ کې تښتئ! ستاسې د غلطی او قصور له امله دغه معامله سرچپه شوه، او په دې کې ستاسې آزموینه ده، څو مخلص او غیر مخلص مسلمانان صاف پکې ښکاره شي.

وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ

او خامخا په تحقیق عفو وکړه (الله تاسې ته).

تفسیر: یعنی کومه غلطی چې شوې وه هغه پاک الله تاسې ته بیخي معافه کړه، اوس دغه هیچا ته جائزه نه ده، چې د دې حرکت له سببه پر بل چا باندې طعن او تشنوع ووايي.

وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۷﴾

او الله څښتن (مالک) د لوی فضل (رحمت، مهرباني، احسان) دی پر مؤمنانو باندې.

تفسیر: یعنی الله تعالی د داسې مهرباني او فضل څښتن (مالک) دی چې د مؤمنانو تقصیرات معافوي، او په عتاب کې هم د لطف او شفقت خوا تل د ده ملحوظه وي.

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلُونَ عَلَىٰ أَحَدٍ وَ الرَّسُولُ يَدْعُكُمْ فِي أَخْرَاكُمْ

(یاد کړئ) هغه وخت چې تلئ منډې وهلې تاسې (بېرته مو شا ګرځوله)، او نه مو کتل هیچا ته، حال دا چې رسول (د الله) بللی تاسې وروسته ستاسې.

تفسیر: یعنی تاسې تښتېدئ او پر غرونو او میرو باندې ختلئ، او منډې مو وهلې، او له وار خطایې مو شاته نه کتل، په دې وخت کې رسول الله مبارک ځای په ځای ثابت او مستقیم ولاړ وو، او تاسې یې له دې قبیح حرکت څخه منع کولئ، او تاسې یې خپل لور ته بللی، مګر تاسې د ډېر تشویش او اضطراب له امله د هغه آواز کله اورېده؟ تر څو چې کعب بن مالک رضي الله تعالی عنه چيغې وکړې، او خلقو دا چيغې واورېدې، او بېرته ستانه شول، او د خپل مقدس رسول صلی الله علیه وسلم په شاوخوا کې سره راټول شول.

فَأَنبَأَكُمْ غَمًّا بُغِمًا لِّكَيْلًا تَخَزِنُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ

نو سزا یې درکړه تاسې ته یو غم په سبب د بل غم، لپاره د دې چې خپه نه شئ تاسې په هغه شي چې پاتې شو له تاسې (له غنیمت څخه) او نه په هغه شي چې ورسېد تاسې ته (د جنګ له تکلیف نه).

تفسیر: یعنی تاسې د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم زړه تنګ کړ، چې د هغه په بدل پر تاسې باندې هم تنګي راغله، هو! د غم په عوض غم دروړسېد تر څو چې وروسته له دې نه مو دا په یاد وي، چې په هر حالت کې ښایي د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر حکم باندې تګ وکړئ! اعم له دې چې کوم منفعت لکه غنیمت او نور څه ستاسې له لاسه ووځي، یا کومه بلا ستاسې په مخه درشي.

تنبیه: اکثر و مفسرینو د ﴿فَأَنبَأَكُمْ غَمًّا بُغِمًا لِّكَيْلًا﴾ معنی داسې کړېده چې: الله تعالی تاسې ته د یوه غم د پاسه بل غم درکړ، یعنی یو غم د لومړني فتحې او بري له لاسه وتلو له امله، او بل غم ستاسې د سپړو د وژل کېدلو، او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت د خبر خورېدلو په سبب وو.

ځینو داسې مطلب اخیستی دی چې د فتحې او غنیمت له لاسه وتلو، او د مالي او بدني نقصان کاللو کوم غم چې وو، دهغه د پاسه یو بل لوی غم تاسې ته دروړسېد؛ چې د هغه له امله هغه پخواني غمونه ګرد له تاسې څخه هېر شول، یعنی د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د شهادت آواز چې د دې غم له شدته وړاندنی وروستنی ګردې خبرې له تاسې هېرې شوې، تر دې چې د رسول کریم «عليه أفضل الصلاة والتسليم» غږ مو هم وانه وړېد، لکه چې پر یوه لوري د بيخي ملتفت کېدلو په وخت کې له بل لوري ځنې طبعاً غفلت او ذهول پېښېږي.

وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۳۸﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه شي چې تاسې یې کوئ (لکه نور شيان).

تفسیر: یعنی ستاسې له احوالو او نیتونو څخې ښه خبردار دی، او سم له هغو سره به درسره معامله کوي.

ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنَةً نَاعَسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِنْكُمْ

بیا یې نازل کړ (راولپږه) پر تاسې باندې وروسته له دې غمه امن (بېغمي) پر کالي د خوب چې لاندې یې کړه یوه طائفه له تاسې (چې مؤمنان وو).

تفسیر: یعنی په دې غزا کې د هر چا په برخه کې چې شهادت وو شهیدان شول، او د هر چا په برخه کې چې ماتې وه ماتې یې وکړه، او هغه مخلص مجاهدین چې د «جهاد» په میدان کې باقي پاتې شول، حق تعالی په هغوی باندې یو راز داسې د خوب پر کالي راوستله، چې په عین ولاړه کې پر کالي یوړل، د طلحه رضي الله تعالی عنه له لاسه څو ځلې چاړه پر ځمکه ولوېده، د ابو حسي اثر له هغه باطني اطمینان او سکون څخه وو، چې په هسې لویه هنگامه او ډېر سخت شور ماشور کې د مؤمنانو پر زړونو باندې محض د الله تعالی په فضل او مرحمت سره وارد شو، او وروسته له هغه د دوی له زړونو څخه د دښمن خوف او وېره بېخي ورکه شوه، دغه کیفیت په عین هم هغه وخت کې ورپېښ شو، چې د مجاهدینو په لښکر کې څه نظم او نسق قائم نه وو، او ډېر شهیدان په خاورو او وینو رنگ پراته وو، مجاهدین د ډېرو زخمونو له امله ټکر ټکر وو، د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قتل آوازه د دوی ګرد فکر، هوبښ، حواس وړي وو، ګواکې دغه خوب د وینښدلو لپاره وو، پر مؤمنانو باندې پر کالي راغله، او د دوی هغه ګرده ستوماني او ستر تیا یې له منځه ورکه کړه.

وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ

او بله طائفه وه (له تاسې چې منافقان وو) په تحقیق په فکر کې غورځولي وو دوی نفسونو د دوی.

تفسیر: دا ویریدونکي او خائفان منافقان چې له دوی سره نه د اسلام غم او نه د نبی اکرم صلی الله علیه وسلم څه درد وو، له دوی سره یواځې د دوی د ځان فکر وو، او په هغه کې بېخي ډوب تللي وو، او په خپلو زړونو کې به یې دا فکرونه کول، نه چې د ابو سفیان لښکر بیا کومه حمله او یرغل راوړي، او مونږ ته بیا کوم جنګ او جنجال راپېښ کړي، که داسې وشي نو ځمونږ حال به هلته څه وي؟ نو په هسې وېره، اندېښنو، او چرتونو کې پر دوی باندې نه پر کالي او نه خوب راته.

يُظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ

چې ګمانونه به کول دوی په الله باندې (ګمان) نا حقه (لکه) ګمان د جاهلیت.

تفسیر: یعنی داسې ګمان کوي چې د الله تعالی وعدې چېرې ولاړې؟ معلومېږي چې اوس د اسلام قصه پای (آخر) ته ورسېده، اوس رسول او مسلمانان خپلو کورونو ته بیا بېرته تلونکي نه دي، ګرد هم دلته شهیدان کېږي، لکه چې په ۲۶ جزء د «الفتح» سورت په ۱۲ آیت ۲ رکوع کې فرمائي: ﴿بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا﴾.

يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ

وايي دوی چې آیا شته مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) څه برخه؟ (هیڅ نشته).

تفسیر: یعنی آیا ځمونږ کار څه لا باقي دی، یا بېخي خلاص شوی دی، یا دا چې مونږ ته چې د محمد صلی الله علیه وسلم د مرستیانو څخه یو څه فتح او ظفر په لاس راغی؟.

یا دا معنی څه چې د الله تعالی اراده وه، هغه یې وکړه، ځمونږ یا د بل په هغه کې څه واک دی؟ دا د الفاظو ظاهري معنا وه، لیکن هغه چې د دوی د زړونو نیت وو، وروسته له دې نه راځي.

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

ووايه (ای محمده! دوی ته چې) بېشکه امر (د نصرت یا هزیمت کار) ټول خاص الله لره دی، (او هر شی د الله په حکم کيږي).

تفسیر: یعنې دا د منافقانو قول «کلمة حق آرید بها الباطل» دی، بېشکه دا صحیح ده چې ستاسې په لاسونو کې هیڅ نشته، او ټول کارونه د الله تعالی په قدرت او اختیار کې دي، د هر چا په نسبت چې اراده وفرمایي، د هغه حال سنبالوي، یا یې له جنجاله ډکوي، غالب یا یې مغلوبوي، آفت ور رسوي، یا راحت بری یې په برخه کوي، یا ناکامي، هم دا یوه واقعہ د یوه قوم لپاره رحمت او د بل قوم لپاره زحمت ګرځوي.

يُحْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ نَأْتَيْنَاهُمْنَ

پټوي دا (منافقان) په نفسونو (زړونو) خپلو کې هغه (خبرې) چې نه یې درښکاروي تاته (ای محمده!)، وایي دغه (منافقان یو تر بله): «که چېرې وای مونږ لره له امره (د نصرت له کاره) یو شی، نو نه به وو وژلي شوي مونږ دلته (په دې غزا د «أحد» کې).

تفسیر: د دوی د زړه پټه خبره دا وه چې «هل لنا من الأمر شيء» به یې ویل، او په زړه کې به یې د هغه معنی داسې کوله «نأْتَيْنَاهُمْ» او له مخلصو مسلمانانو څخې به جلا کېدل، او پخپلو منځونو کې به یې سره ویل: «خانه! دوی په اول کې ځمونږ خبرو ته غوږ کېښود، او د څو سرتېرو او نا تجربه کارو ځلمیانو په وینا سره له مدينې څخه د باندې د غزا لپاره ووتل، آخر یې پخپلو مخونونو باندې سختې څپېرې وخورلې، که لږ څه واک (قبضه) او اختیار ځمونږ په لاس کې وی، او ځمونږ په مشورو باندې یې عمل کړی وای؛ نو دومره نقصانونه به یې ولې ګالل (تېرول)، او ځمونږ له ګوند څخې به ولې دومره سړي وژل کېدل؟ (زیاتره منافقین نسبا د مدينې منورې له انصارو سره شامل وو، نو ځکه یې په «نأْتَيْنَاهُمْ») کې د هغوی وژل د خپل ځان وژل وبلل، یا دا مطلب که د رسول الله مبارک له وینا سره سم فتح او ظفر او غلبه د مسلمانانو لپاره وای، نو دا د قتل او جرحی مصیبت به ولې پر مونږ باندې راته.

قُلْ لَوْ كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ إِلَى مَضَاجِعِهِمْ

نو ووايه (ای محمده! دوی ته) که وی تاسې په کورونو خپلو کې (نو) خامخا به راوتلي وو هغه کسان چې مقرر شوی وو په دوی باندې وژل طرف د ځایو د پر بوتلو خپلو ته.

تفسیر: یعنې له دې افسوس څخه هیڅ په لاس نه درځي، الله تعالی د هر چا د اجل او سبب وخت لیکلی دی، هیڅکله هغه نه بدلېږي، که تاسې پخپلو کورونو کې هم پټېدئ، او فرض یې کړئ که ستاسې رایه هم آورېده کېدی، نو بیا به هم هغه کسان چې د هغوی وژل کېدل د «أحد» په نږدې ځایونو کې مقدر وو، خامخا به په یو نه یو سبب سره هم هغه خوا ته تلل، او هم هغلته به وژل کېدل، دا د الله تعالی انعام دی په کوم ځای کې چې د هغوی وژل مقدر وو، هم هغلته ووژل شول، مګر د الله تعالی په لاره کې په ډېره زړورتیا او خوښۍ سره شهیدان شول.

وَلِيْبَتِلِ اللّٰهَ مَا فِيْ صُدُوْرِكُمْ وَلِيْبَحِصْ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِذٰتِ الصُّدُوْرِ ﴿٥٧﴾

او (دغه معامله الله تعالى په اُحد کې وکړه) لپاره د دې چې وازمويي الله هغه شی چې په سڼو (زړونو) ستاسې کې دی، او لپاره د دې چې ښکاره کړي (الله) هغه شی چې په زړونو ستاسې کې دی، او الله ښه عالم دی په هغو خبرو چې په سڼو کې پرته دي (لکه نور شيان).

تفسیر: مقصود دا وو چې ستاسې له ګردو څخه یو امتحان واخیستل شي، تر څو هر هغه شيان چې ستاسې په زړونو کې دي هغه د باندې ووځي، د امتحان په تې کې سره او ناسره پخپله سره بیل کړي، مخلصین د خپلو بریو صله او انعام ومومي، او د هغوی زړونه د سبا لپاره له وسوسو او کمزوریو ځنې پاک او صاف شي، او د منافقانو د زړونو نفاق ښکاره شي، او خلق په ښکاره ډول د دوی له باطني پلټنې څخه خبر کړي.

اِنَّ الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَيْنِ اِنَّهُمْ اسْتَزَلُّوْهُمُ الشَّيْطٰنُ بَعْضٌ مَّا كَسَبُوْا وَاَلْقَدَّ عَفَا اللّٰهُ عَنْهُمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٥٨﴾

بېشکه هغه کسان (له تاسې) چې وګرځېدل دوی (له جنګ نه) په هغې ورځې کې چې مخامخ شول سره دواړه فوځونه، بېشکه همدا خبره ده چې ښویولي وو دوی لره شیطان په سبب (د شامت) د ځینو هغو ګناهونو چې کړي وو دوی، او خامخا په تحقیق عفو کړېده الله دوی ته، بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ښه تحمل کوونکی دی (د عقوبت په تأخیر د رجوع لپاره).

تفسیر: له مخلصینو څخه هم ځنې وختونه څه وره یا لویه ګناه صادرېږي، همغسې چې له یوه طاعت څخه د بل طاعت توفیق زیاتېږي، هم داسې د یوې ګناه له نحوسته شیطان ته موقع په لاس ورځي، او سپری د نورو غلطیو او ګناهونو په لوري ښویوي، او ورته چمتو (تیار) کوي یې.

د «اُحد» په غزا کې هم هغه مخلص مسلمانان چې خپل سنگرونه (مورچې) یې پرېښې وو، دا کار یې د کومې پخوانۍ ګناه له شامته وو چې شیطان دوی تېر ایستل، او ویې ښویول یوه ګناه خو دا وه، چې ډېرو غشو ویشتونکو د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د حکم اطاعت و نه کړ، مګر د الله تعالی فضل و ګوره چې د هغې مقابلې کې یې دوی ته د کومې سختې ماتې سزا ور نه کړه، برسېره پر هغه د دې حضراتو ګرد ګناهونه یې معاف کړل، چې هېڅ یو تن له دوی ځنې ګناهګار پاتې نه شو، او هېڅوک حق نه لري چې په هغوی باندې طعن یا څه ملامتي ووايي.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا لَا تَكُوْنُوْا كَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) مه کېږئ تاسې لکه هغه کسان چې کافران شوي دي.

تفسیر: یعنې تاسې لکه دا کافر منافقان هسې لغو او چټي خیالاتو ته پخپلو زړونو کې ځای مه ورکوئ، چې که مونږ پخپلو کورونو کې ناست وای؛ نو نه به وژل کېدلو.

وَقَالُوا اِلٰخْوَانُهُمْ

او ویل به دوی په (حق د) وروڼو خپلو کې.

تفسیر: څرنگه چې منافقان په ظاهره کې مسلمانان شوي وو، نو ځکه یې مسلمانانو ته وروڼه ويل، یا دا چې په نسبي ډول دوی د مدینې منورې د انصارو له وروڼو څنې وو، او ځنګه یې چې دا خبرې د خیر خواهي او همدردی په دود کولې، نو ځکه د «اخوان» لفظ سره یې تعبیر وکړ شو.

إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غَزَىٰ لَوْ كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَلِكُمْ
حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ

کله به چې سفر ته وتل دوی په ځمکه (په ملک کې) کې، یا به وو دوی غزا کوونکي، که چېرې وای دوی له مونږ سره؛ نو نه به وو مړه شوي دوی، او نه به قتل کړی شوي وو دوی، لپاره د دې چې وګرځوي الله دا (ګمان) حسرت (افسوس، ارمان) په زړونو د دوی کې.

تفسیر: یعنې که دا شهیدان شوي مسلمانان له مونږ سره پخپلو کورونو کې او سېدی نو ولې به وژل کېدل؟ دا وینا د دې له امله ده چې د آوړېدونکو مسلمانانو په زړونو کې حسرت او افسوس پیدا شي، مګر مسلمانان داسې ناپوهان نه وو، چې په هسې فریبونو به غولیدل، بلکه له هسې خبرو څخه بالعکس د منافقانو غیرت او اعتبار لارې.

ځینو مفسرینو چې په ﴿لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَلِكُمْ حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ﴾ کې «لام» د عاقبت لپاره اخیستی، نو داسې معنی یې کړې ده: «د منافقانو پر ژبه او په زړه باندې ځکه داسې خبرې جاري وې، چې الله تعالی تل دوی د افسوس او حسرت په اور کې وسوځوي، او په کې پرې یې ږدي»، او د دوی بل حسرت به دا وي چې مسلمانان ولې ځمونږ په شان نه شول، او ځمونږ په خبرو باندې ولې چا غوږ کېښود؟ ګواکې په دې تقدیر سره د ﴿لِيَجْعَلَ﴾ تعلق د ﴿لَا تَلُوتُوا﴾ آیه - سره هم کېدی شي.

وَاللَّهُ يُعْجِبُ وَيُؤْتِي

او الله ژوندي کول (ژوندي پرېښودل) او مړه کول کوي.

تفسیر: یعنې ژوندي کول او مړه کول د الله تعالی کار دی، خورا ډېر کسان په خپل ګرد عمر کې سفرونه کوي، او په جنګونو کې شاملېږي، مګر مرګ دوی ته د هغوی په کورونو او د دوی په بسترو کې ورسېږي، مګر بیا هم هم دوی وایي: «سړی په خپل کور کې له هر ډول مصیبتونو او اندېښنو څنې ساتلی وي»، ډېر کسان داسې شته دي، چې عادتاً په خپلو کورونو کې اوسېږي، مګر په پای (آخر) کې داسې یوه وسیله وربرابریږي، چې دوی له خپله کوره وځي، او هم هغلته د باندې مړه یا ووژل شي، د بندګانو په هسې تدبیرونو مرګ بېرته کېدونکی او بچ کېدونکی نه دی.

خالد بن ولید رضي الله عنه د خپل وفات په وخت کې وویل: «زما په بدن کې هسې یوه لوېشت ځای نشته چې د تورو، او غشو له زخمه خالي وي، مګر زه نن لکه یو اوبښ غونډې په خپل بستر او کور کې مرم».

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

او الله پر هغو (ټولو) شیانو چې تاسې یې کوي ښه لیدونکی دی.

تفسیر: یعنې الله جل جلاله ته معلوم دي چې منافقان او کافران پر کومه لاره باندې درومي؟ او مسلمانان تر کوم ځای پورې د دوی له تشبه او پیروي څنې ځانونه ساتي؟ نو هر یوه ته الله تعالی د ده له حاله سره مناسب بدل ورکوي.

وَلَيْنَ قَاتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مِتُّمُ مَغْفِرًا مِّنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۳۹﴾ وَلَيْنَ مِّمَّكُمْ
أَوْ قَاتِلْتُمْ لِرَأْلِ اللَّهِ تُحْشَرُونَ ﴿۴۰﴾

او قسم دی خامخا که ووژلی شوی تاسې په لاره د الله کې یا مړه شوی تاسې (په لاره د الله کې) نو خامخا مغفرت له جانبه د الله او رحمت (مهرباني د الله) خیر (ډېر ښه) دی له هغو (مالونو) چې دوی یې جمع کوي. او قسم دی که مړه شوی تاسې یا ووژلی شوی تاسې نو خامخا به الله ته راجمع کړی شی تاسې (ټول).

تفسیر: یعنی فرض یې کړی چې که تاسې سفر یا «جهاد» ته ونه وځئ! او فی الحال په یو چل ځان له مرگه وساتئ، مگر دا خبره ضروري ده چې کله نه کله به تاسې مری!، یا به وژل کیرئ، بیا به په هر حال سره تاسې ټول د الله تعالی په مخ کې حاضریدونکي او هر د سره جمع کیدونکي یئ، هلته به تاسې و پوهیرئ، چې هغه بختور کسان چې د الله تعالی په لاره کې او په ښو کارونو کې مری یا وژل کیري، دوی ته د الله تعالی له مغفرت او مهرباني څخه څومره ډېره برخه ور په برخه کیري؟ چې د هغې په مقابل کې د نیوي گټې او هر د جمع کړی دولت او ثروت هیڅ دی.

فِيمَا رَحْمَةً مِّنَ اللَّهِ لَئِن لَّهُمْ وَّلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَاذْأَعَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿۴۰﴾

نو په سبب د رحمت د الله (چې پر تا شوی دی ای محمده! تل) نرمي کوي ته دوی ته، او که وې ته (ای محمده!) بد خوی سخت زړی نو خامخا به تار په تار شوي وو (اصحاب) له چاپېره ستا څخه (ای محمده!)، نو عفو و کړه دوی ته (د دوی له تجاوز نه پر تا) او مغفرت وغواړه (له الله) دوی ته (د تقصیراتو د دوی)، او مشوره و کړه له دوی سره (په کار) امر کې، نو کله دې چې ټینگه اراده و کړه (ای محمده! د یوه کار کولو ته) نو توکل (اعتماد) و کړه پر الله باندې، بېشکه الله محبت کوي توکل کوونکو سره (چې بريالي کوي یې او د رشد او صلاح لاره ورښيي).

تفسیر: الله تعالی مسلمانانو ته د هغوی په تقصیراتو باندې تښه وفرمایله، او د عمومي عفوې د اعلان له اورولو څخه وروسته یې دوی ته نصیحت و کړ، چې بیا د دې ډلې په خبرو باندې چې د لستوني ماران دي؟ مه تېروځئ! په دې آیت کې یې د هغوی د تقصیر د عفوې تکمیل و کړ.

﴿فِيمَا رَحْمَةً مِّنَ اللَّهِ لَئِن لَّهُمْ وَّلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَاذْأَعَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ یعنی د الله تعالی څومره زیات رحمت پر تاسې او دوی باندې دی، چې تاسې یې دومره خوش اخلاق او خوش خوی وگرځولئ، که کوم بل څوک وي نو الله تعالی خبر دی، چې په دغومره یوه لویه واقعه کې به یې څه سخته رویه غوره کوله؟ او برسېره په دې دا د الله تعالی څومره مهرباني ده، چې تا غوندې شفیق او نرم زړه رسول یې هغوی ته وراستولی دی، فرض یې کړئ که په مزاج کې مو شدت وای، نو دا قوم کله ستاسې په خواوو شا کې ټولېدلې شو، که له دوی ځنې کومه غلطي کېدی، او تاسې له دوی سره سختي کولی، نو د شرم او دهشت له امله به ستاسې مخ ته نشوی راتلی، نو له دې امله به دوی له ډېر خیر او سعادت څخه بې برخې پاتې کېدل.

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ قَلْبُكَ
الْمُؤْمِنُونَ ﴿۳۰﴾

که مرسته و کړي له تاسې سره الله (لکه چې په بدر کې یې وکړه) نو نشته (هیڅ) غالب پر تاسې باندې، او که مرسته ونه فرمایي له تاسې سره (الله لکه چې په احد کې یې پرېښودئ) نو څوک دی هغه چې مرسته به وکړي له تاسې سره وروسته له هغه (خذلان د) الله؟ (هیڅو ک نشته!) او خاص پر الله دې پس توکل (اعتماد) وکړي مؤمنان.

تفسیر: پخوا یې رسول صلی الله علیه وسلم ته فرمایلي وو چې «په الله تعالی توکل وکړئ!» دلته دا رانښيي، چې د توکل او اعتماد وړ (مستحق) او لائق هم هغه لوی ذات دی چې له ګرډو (ټولو) ځنې قوي او غالب دی، ګرډو (ټولو) مسلمانانو ته ښایي چې د ده پر مرستې (مدد) باندې توکل وکړي، پاک الله وروسته له دې نه له خپل لوري د مسلمانانو د تقصیراتو معافول او پر خپل رسول صلی الله علیه وسلم باندې یې د هغو د معافولو نصیحت هغوی ته فرمایي، چې د هیچا په خبرو باندې مه خطا وځي! او خالص پر الله تعالی باندې توکل او اعتماد ولری! نو د هغه مرسته (مدد) به در ورسیري، او هیڅ یو طاقت به پر تاسې باندې نه غالبیږي، لکه چې د «بدر» په غزا کې مو ولید، او که د کوم مصلحت له امله ستاسې مرسته ونه کړي، نو بیا هیڅوک تاسې ته مرسته نشي دررسولی، لکه چې د «احد» په غزا کې تاسې ته تجربه وشوه.

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغُلَّ وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوْفَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ
لَا يُظْلَمُونَ ﴿۳۱﴾

او نه ښایي هیڅ نبي ته چې څه شی پټ کړي، او هر څوک چې څه شی پټوي نو را به وپري (دا پټوونکی) په هغه سره چې ده پټ کړی وي، په ورځې د قیامت کې، بیا به پوره ورکړی شي هر نفس ته (جزا د) هغه عمل چې کړی وي ده، او پر دوی به ظلم ونه کړي شي، (په تزیید د عذاب، یا تنقیص د ثواب کې).

تفسیر: له دې ځنې غرض د مسلمانانو پوهول دي، چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له عظمت، عصمت، او امانت څخه ځان خبر کړئ، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت هیڅکله چټي (فضول) او بیهوده خیالات په زړه کې ونه ګرځوئ! مثلاً، داسې ګمان ونه کړئ! چې له غنیمت ځنې به یې څه مال پټ ساتلی وي، العیاذ بالله، ښایي دا یې ځکه فرمایلي وي چې هغو غشو ویشتونکو ته چې د غنیمت لپاره یې خپل سنگرونه (مورچې) پرېښودل؛ ګوندې داسې خیال په زړه کې ګرځېدلی وي، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به مونږ ته له غنائمو څخه برخه نه را کوي، یا به ځینې شیان له مونږ ځنې پټ ساتي.

تنیبه: د «غلول» اصلي معنی د غنیمت په مال کې خیانت کول دي، خو کله د مطلق خیانت په معنی هم راځي، خو کله محض د یوه شي په پټولو باندې هم د هغه اطلاق کیږي، لکه چې ابن مسعود رضي الله عنه فرمایي: «غَلُوا مَصَاحِفَكُمْ».

أَفَمِنْ اتَّبَعِ رِضْوَانَ اللَّهِ كَفَرَ أَبَاءَ يَسْخَطُ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِسَّ الْبَصِيرُ ﴿۳۲﴾

آیا نو هغه څوک چې متابعت کوي د رضامندی د الله، په شان د هغه چا دی چې اخته شي په قهر سره له (طرفه د) الله (د الله دغوصې مورد وګرځي؟ بلکه نه دی) او ځای د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی رسول الله مبارک چې په هر حال کې نه یواځې د الله تعالی د مرضی تابع دی، بلکه غواړي چې نور خلق هم د الله تعالی د مرضی تابع وگرځوي، آیا دې د هغو خلقو کار کولی شي چې د الله تعالی د غضب وړ او د دوزخ مستحق وي؟ ممکن نه دی!

هُم دَرَجَاتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿۳۰﴾

دوی (د الله تعالی د رضا تابعان خاوندان د متفاوتو) درجو دي په نزد د الله کې، او الله ښه لیدونکی دی په هغو شیانو (هم) چې دوی (بې) کوي.

تفسیر: یعنی نبی علیه السلام او بل مخلوق له سره نه دي برابر، له طمعې او له نورو سپکو او ذلیلو کارونو سره انبیاء علیهم السلام هیڅ تعلق نه لري، الله تعالی ته ټول معلوم دي، چې څه درجې لري؟ او ټول کارونه ورڅرګند دي، آیا الله تعالی به هسې ټیټ طبیعت لرونکو سړیو ته د نبوت منصب څرنگه ورکوي؟ (العیاذ بالله).

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ

خامخا په تحقیق احسان کړی دی الله پر مؤمنانو باندې کله چې مبعوث کړ (راولېره الله) په دی (مؤمنانو) کې رسول له نفس (جنس) د دوی نه.

تفسیر: یعنی د هم دوی له جنسه او له قومه یې یو بنیاد رسول وولېږلی دی، چې له هغه سره کیناستل، خبرې اترې کول په ژبه یې پوهېدل آسان دي، او د هغه له احوالو، اخلاقو، د ژوندانه له سوانحو، امانت، دیانت، طهارت او د الله تعالی څنې له وېرې څخه یې خبر یی، او کله چې ستاسې د هم دې قوم او قبیلې له یوه سړي څخه معجزه ښکاره شي او تاسې هغه وګورئ نو په یقین راوړلو کې زیات سهولت راځي.

فرض یې کړی که کوم پېری (جن) یا پرښته (ملک) د رسول په صفت لېږل کېدی، نو دده د معجزاتو د کتلو په وخت کې هسې خیال ممکن وو: څرنگه چې هغه د بشر له جنسه جلا مخلوق دی، ښایي چې دغه خوارق دده دملکې او جنتي طبیعت او د نوعي صورت خاصه نتیجه وي، ځمونږ عجز له هغه څخه د نبوت دلیل نشي کېدی.

يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿۳۱﴾

چې لولي (دغه رسول) پر دوی باندې آیتونه د الله، او پاکوي دوی (په توحید سره له ګناه، کینې، او شرکه) او ښيي دوی ته کتاب (قرآن) او حکمت (نبوي سنت او شرعي احکام) او ښکته وو دوی (له دې نه) پخوا هرو مرو په ګمراهی ښکاره کې.

تفسیر: هم دا مضمون د البقرې د سورت په (۱۲۹) او (۱۵۱) آیتونو کې تېر شوی دی، خلاصه یې داده چې څلور شیان یې بیان کړي دي:

(۱) د آیتونو «تلاوت»: چې د هغو په ظاهري معنی باندې د دې له امله چې د ژبې خاوندان دي، پوهیږي او عمل پرې کوي.

(۲) د نفسونو «تزکیه» (د نفساني ککړو او د شرک او معصیت له ګردو مراتبو څخه د دوی د زړونو پاکول او ښه صیقل کېدل): دا شی د «آیات الله» د عمومي مضامینو له تعمیم او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له صحبت او په آیات الله کې له تدبر څخه باذن الله حاصل شوی وو.

(۳) «تعلیم الکتاب» (هغوی ته د کتاب الله مراد وربنودل، مثلاً که اصحابو کرامو به یو لفظ د ظاهري مدلول، عمومي تبادر او محاورې له لحاظه تفسیر ولو، او د مشکلاتو سره به مخامخ شول، په دې وخت کې به پیغمبر صلی الله علیه وسلم د کتاب الله اصلي مراد بیانواوه، او د دوی اشتباه به یې لرې کوله، لکه چې په ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْسُوا إِلِيمًا نَّهُمْ يُظَلِّمُوا وَلَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ﴾ الآية - او نورو ځایونو کې دغه طریقه عملي شوې وه.

(۴) د «حکمت» تعلیم، یعنې د قرآن او سنت ښودنه او د هغې وضاحت او بیانول، او د غیر واضحو نصوصو تفسیر او توضیح کول.

رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی په اعانت او توفیق دا پاتې قوم د علم او عمل په اعلی مراتبو باندې فائز کړ، چې له سلهاوو پېریو را په دیخوا په انتهایي جهل او وحشت او ښکاره گمراهی او ضلالت کې ډوب وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د څو ورځني تعلیم او صحبت په برکت د ده اصحاب رضي الله عنهم أجمعين د گردې دنیا لارښوونکي او معلمان شول، نو دوی لره ښایي چې د دې لوی نعمت قدر وپیژني، او هیڅکله په هېره سره هم هسې کوم حرکت ته اقدام ونه کړي، چې له هغه څخه د دوی زړه خوږ او متألّم شي.

أَوَلَمْ آصَابِكُمْ مِصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُمْ مِنْهَا قُلْتُمْ أَنَّى هَذَا

آیا کله چې در ورسېد تاسې ته (په احد کې له کفارو څخه) یو مصیبت چې په تحقیق سره رسولی وو تاسې (کفارو ته په بدر کې) دوه چنده له دې غمه، نو وویل تاسې: له کومه دا (غم) راغی مونږ ته؟ یا رسېدلي وئ تاسې په دوه چنده له نصرته (ای مسلمانانو په بدر کې) نو وویل تاسې له کومه دا (غم) راغی مونږ ته؟.

تفسیر: یعنې د «احد» په غزا کې هغه تکلیف او نقصان چې تاسې وگاله، د هغه په نسبت په تعجب سره وایئ چې: مونږ مسلمانان مجاهدین وو، او د الله تعالی په لاره کې د ده له دښمنانو سره د جنگېدلو لپاره وتلي وو، او الله تعالی د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم په مبارکه ژبه مونږ ته د نصرت او مرستې وعده هم راکړې وه، نو بیا دا مصیبت پر مونږ باندې ولې نازل شو؟.

د هسې وینا کولو په وخت داسې فکر په کار دي، چې هومره تکلیف تاسې ته رسېدلی دی، د هغه تکلیف دوه چنده ستاسې له لاسه کفارو ته هم رسېدلی دی، په «احد» کې تقریباً ستاسې (۷۰) تنه شهیدان شول، او په «بدر» کې د کفارو (۷۰) تنه ووژل شول، او (۷۰) تنه نور کافران داسې بندیان شول چې د هغوی وژل ستاسې په پوره واک (قبضه) کې وو.

بیا په «احد» کې هم لومړی د کفارو زیات له شلو تنو مقتولان شول.

که د لرې مودې له مخې تاسې مغلوبان شوی! نو په «بدر» کې تاسې کفارو ته سخته ماته ور رسولې وه، او په «احد» کې هم کله چې تاسې خپلې پښې ټینګې او په مېرانه و جنگېدئ! نو کفار و تښتېدل، او د جنگ ډګر یې پرېښود، نو په داسې صورت کې انصافاً تاسې لره له خپلو تکالیفو څخه شکایت کولو او زیات خپه کېدلو موقع نه ده پاتې.

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې دا (مصیبت او تکلیف) له جانبه د نفسونو ستاسې دی!

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۰۰﴾ وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ التَّنْعَمِ الْجَمْعُ فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيَعْلَمَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۰۱﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا ۖ

بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (نو قادر دی په نصرت او خذلان هم). او کوم (غم) چې دررسېدلی دی تاسې ته په هغې ورځې کې چې سره یو ځای شوي وو فوځونه پس (هغه) په اذن (حکم) د الله سره (وو)، او لپاره د دې چې معلوم (ښکاره) کړي (الله) مؤمنان، او (بل) لپاره د دې وو چې معلوم (ښکاره) کړي (الله) هغه کسان چې نفاق یې کړی وو.

تفسیر: کله چې الله تعالی اراده وفرمایي بری ورکوي، او کله چې اراده وفرمایي ماتې ور په برخه کوي، مغلوبیت د دې له امله نه دی چې الله تعالی په هغه وخت کې پر بري ورکولو باندې قادر نه وو، بلکه د دې لپاره دی چې ستاسې له کسب او اختیار څخه داسې یو صورت پیدا شوی دی، چې په کلي غلبي ورکولو کې مصلحت نه وو، په هر حال هر څه چې شوي دي د الله تعالی په حکم او مشیئت سره شوي دي، چې د هغه سبب تاسې وئ، او په هغه کې حکمت دا وو، چې له یوه لوري د هر مخلص مؤمن د ایمان او د اخلاص، او له بل لوري د هر منافق د نفاق درجه ظاهره شي، کامل او ناقص سره جدا، او د مخلص او غیر مخلص په منځ کې هیڅ التباس پاتې نشي، او دا ګرد په علم شهودي سره هم همغسې معلوم کړي، لکه چې په علم غیبي سره ورته معلوم دي.

وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا ۖ

او وويلی شي دغو (بېرته تلونکو منافقانو) ته چې راځئ (احد ته) غزا وکړئ (له کفارو سره) په لاره د الله کې يا مدافعه وکړئ! (د دښمن له نفسونو او مالونو او کورونو خپلو!).

تفسیر: د جنګ له شروع کېدلو څخه پخوا کله چې رئیس المنافقين عبد الله بن أبي غوښتل چې له (۳۰۰) سړيو سره بېرته ستانه شي، نو په دې وخت کې هغو ته وويل شول چې: «د جنګ په عین موقع کې چېرې تښتئ؟ که د اسلام په دعوی کې صادق یئ؟ د الله تعالی په لاره کې جنګ وکړئ! که د الله تعالی په لاره کې د دین لپاره نه جنګېږئ نو د وطني او قومي حمیت او غیرت یا د خپلو اموالو او اولادونو د حفاظت لپاره خود د دښمن مدافعه وکړئ، ځکه که دښمن بری وموند، نو په انتقام اخیستلو کې به د مؤمنانو او منافقانو په منځ کې هیڅ تمیز او تفریق نه کوي، او د نورو مسلمانانو په شان به تاسې ته هم نقصان دررسېږي».

قَالُوا لَوْ عَلِمْنَا لَوْلَا لَاتَّبَعْنَاكَ ۗ

نو وويل دې (منافقانو) که مونږ پوهیدئ په جنګ نو خامخا به مونږ متابعت کړی وو ستاسې.

تفسیر: یعنې جنګ پېښېدل مونږ ته یقیني په نظر نه راځي، او دا خوشې چټي یوه او اوزه ده، که مونږ پوهېدو چې په رښتیا سره جنګ پېښېدونکی دی، نو خامخا به مو ستاسې ملګرتیا کوله، یا دا مطلب که کومه منظمه او باقاعده مقابله وای، نو مونږ به له تاسې سره پاتې کېدو، ښه نو دا کومه مقابله ده، چې له یوه جانب (۳۰۰۰) لښکر، او له بله جانب یواځې (۱۰۰۰) بې وسلې او بې سامانه مسلمانان وو، دا خو جنګ نه دی، محض خپل ځان په هلاکت کې غورځول دي.

«یا له (لَوْ عَلِمْنَا لَوْلَا) څخه یې داسې ښکارول چې خانه! که مونږ په جنګي فنونو، اصولو، او ترتیباتو پوهیدئ، نو له تاسې سره به پاتې کېدو، ګواکې په زړه کې یې طعنې ورکولې، چې ځمونږ په مشورو باندې تاسې تګ ونه کړ، او د نورو په نظریو باندې تاسې عمل وکړ، نو مونږ ستاسې په نزد د جنګ له اصولو ناپوهان یو، او تاسې پوهان یئ! نو د

څه لپاره مونږ له خپلو ځانو سره بيابئ؟»، لنډه يې دا چې د دروغو پلمې يې جوړې کړې، او بېرته لارل، الله تعالی د منافقانو په تکذيب کې وايي:

هُمُ الْكٰفِرُ يَوْمَئِذٍ اَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْاِيْمَانِ

دوی کفر ته په دغې ورځې کې (چې دغه خبره يې کوله) ډېر نږدې وو له دوی نه په نسبت سره د ايمان.

تفسير: منافقان په زړه کافران او په خوله مسلمانان وو، او تش په ژبه له مسلمانانو سره يو ځای وو، د «احد» د جنګ په عين موقع کې دوی له نبي عليه السلام او نورو مسلمانانو څخه جدا او بېرته شول، او حيلې او پلمې يې جوړې کړې، د دې دوه کارونو څخه د دوی نفاق څرګند شو، او په ظاهر کې هم دوی د ايمان په نسبت کفر ته ډېر نږدې شوي دي، او پخپل دې فعل سره مسلمانانو ته زيان او کفارو ته تقويه رسوي.

يَقُولُونَ يَا فَوَٰهَيْهِمْ تَالَيْسَ فِي قُلُوْبِهِمْ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ﴿٤٤﴾

وايي دوی (منافقان) په خولو خپلو سره هغه (خبره) چې نشته (پرې تصديق) په زړونو د دوی کې، او الله ښه پوه دی په هغه څه (هم) چې پټوي يې دوی (په زړونو خپلو کې له حسد او کفره).

تفسير: يعنې په ژبه خو دوی «لَوْ عَلِمْتُمْ تَالَا رَبِّعُنْكُمْ» ويل، او هغه شی چې د دوی په زړونو کې دی صاف يې نه وايي، د دوی په زړونو کې دا وو: «ښه دی چې مسلمانان مغلوب او ذليل شي، او مونږ له ډېرې خوښۍ څخه اتیونه واچوو».

الَّذِيْنَ قَالُوْا لِرٰحْوٰنِهِمْ وَقَعْدُوْا وَاوٰطَعُوْنَا مَا قَتَلُوْا

هغه (منافقان) چې ويل يې په (حق د) وروڼو خپلو کې حال دا چې دوی (پخپله) ناست وو (له جنګه): که دوی (د احد غازيانو) ځمونږ خبرې منلې وې، نو نه به وو وژل شوي.

قُلْ فَاذْرُوْا عَنْ اَنْفُسِكُمْ الْمَوْتَ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٤٥﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) نولرې کړئ تاسې له ځانونو خپلو څخه مرګ که يې تاسې صادقان (رښتيني په دې خبره کې چې تاسې سره د مرګ دفعه شته).

تفسير: يعنې که د کور په کيناستلو سره ځانونه ژغورل (ساتل) کيږي، نو ګورو به چې د مرګ مخه به تاسې څرنگه نيسئ، چې تاسې کورو ته ننوځئ، که سره له دې چې په کورونو کې پاتې شوي يئ، بيا هم د مرګي له منګولو ځنې ځانونه نشئ ژغورلئ (بچ کولئ) نو بيا ولې د تورپالو غوندې د جنګ په ميدان کې د عزت مرګ نه غوره کوئ.

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ قَتَلُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ اَمْوَاتًا ۗ بَلْ اَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُوْنَ ﴿٤٦﴾ فَرِحِيْنَ بِمَا
 اٰتٰهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ وَيَسْتَبْشِرُوْنَ بِالَّذِيْنَ لَمْ يَلْحَقُوْا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ اَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
 وَاَلَا هُمْ يَحْزَنُوْنَ ﴿٤٧﴾ يَسْتَبْشِرُوْنَ بِبِعْمَةٍ مِّنَ اللّٰهِ وَفَضْلٍ وَّاَنَّ اللّٰهَ لَارْضِيْعٌ اٰمِرٌ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٤٨﴾

او له سره ګمان مه کوئ (ای محمده يا ای سامعه!) پر هغو کسانو چې وژل شوي دي دوی په لاره د الله (جهاد) کې د مرو (مړه نه دي)، بلکه ژوندي دي په نزد درب خپل رزق ورته ورکولی

شي (له جنتي مأكولاتو او مشروباتو خخه). په دې حال کې چې خوشاله دي دوی په هغه شي باندې چې ورکړي دي دوی ته الله له فضله خپله، او خوشاليري دوی (په راتلو د) هغو کسانو باندې چې لا نه دي رسيدلي دوی تر هغو پورې وروسته د دوی نه، په دې شان سره چې نه به وي (هيڅ قسم) وپره په دوی باندې، او نه به دوی (هيچرې) غمجن کيږي (د ثواب په نقصان سره). خوشاليري دوی په نعمت باندې له (جانبه د) الله، او (دده په) فضل باندې، او (په دې چې) بېشکه الله تعالی نه ضايع کوي اجر د مؤمنانو (بلکه پوره يې ورکوي).

تفسير: يعنې د کور ناستي د مرگ مخه نشي نيوی، هو! سپری له هغه مرگه بې برخې کوي، چې د مرگ په ځای ورته ابدي ژوندون ويلي شي، شهيدانو ته وروسته له شهادته يو مخصوص ډول ژوند ور په برخه کيږي، چې نورو مړو ته هغسې ژوند نه ورکول کيږي، دوی ته د الله تعالی ممتاز قرب حاصليري، او په ډېرو لويو درجاتو او مقاماتو باندې فائز کيږي، د جنت رزق دوی ته په ازادۍ سره ورسيږي.

خرنگه چې مونږ په يوه طياره کې کينو، او په ډېر لږ وخت کې هر چېرې چې موزره وغواړي؛ الوځو او درومو، د شهيدانو ارواح هم د شنو مرغانو په ججورو کې د جنت نندارې کوي، د دې شنو مرغانو کيفيت او لويوالی الله تعالی ته معلوم دی، د هغه ځای شيوه ځمونږ د خيال په احاطه کې کله راتلی شي، په دې وخت کې شهيدان به بېشانه خوشحال وي، بيا نه يواځې دا چې دوی پخپلو احوالو باندې دومره خوښ او خوشحال دي، بلکه د هغو مسلمانانو غم هم ورسره وي چې له دوی څخه وروسته پاتې دي، او په في سبيل الله «جهاد» او نورو خيريې وواورو کې مشغول دي، هغوی هم که ځمونږ په شان د الله تعالی په لاره کې ووژل شي، يا اقلا د ايمان له دولت سره ومري، د دوی له ايماني رتبې او حيثيت سره سم همداسې خوندور او بې وېرې ژوندون به ور په برخه کيږي.

په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې د «احد» يا د «بئر معونه» شهيدان جنت ته رسيدلي دي، له الله تعالی څخه يې تمنا کړی: «کاشکې ځمونږ د دې عيش او تنعم خبر ځمونږ نورو وروڼو ته څوک ورسوي، چې هغوی د دې خوندور ژوند په لوري ژر راوغلي، او ځانونه له مونږ سره ونېلوي، او له «جهاد» څخې خپل ځانونه هيڅ ونه ساتي»، حق تعالی وفرمايل: چې زه يې ورسوم، نو يې دا آيت نازل او دوی يې هم مطلع کړل، چې مونږ ستاسو له اميدونو سره سم دا خبر دنيا ته ورورساوه، نو هغه شهيدان له دې څخې لا خوشاله شول.

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا آصَابَهُمُ الْقَرْحُ الَّذِينَ أَحْسَنُوا لِنَفْسِهِمْ وَأَقْبَلُوا الْبُرْجُ عَظِيمٌ ۝ الَّذِينَ قَالُوا لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿٤٧﴾

هغه کسان چې حکم يې منلی دی د الله او (حکم يې منلی دی د) رسول (د الله) پس له هغه چې رسېدلی وو دوی ته زخم (تکليف مشقت) شته لپاره د هغو کسانو چې نيکي يې کړې له دوی نه (د الله د حکم په منلو سره) او پرهېزگاري يې کړې ده؛ اجر ډېر لوی (د جنت). (دوی) هغه کسان دي چې وويل دوی ته (ځينو) خلقو چې: بېشکه (دمکې) خلق په تحقيق سره راپول شوي دي ستاسې (د جنگ) لپاره، نو وويرېږئ! له دوی نه (يا) په تحقيق سره ټول کړي يې دی (سامان د مقابلې) ستاسې لپاره؛ نو وويرېږئ له دوی نه، پس (دغو وپروولو) لا زيات کړ ايمان د دوی (يقين زوروتوب)، او وويل دوی: بس دی مونږ ته الله، او څومره ښه وکيل (کار جوړوونکی) دی (الله).

تفسیر: کله چې ابو سفیان له «احد» څخه د مکې معظمې په لوري بېرته روان شو، نو په لاره کې دا خیال ورته پیدا شو، چې له مونږ څخې لویه غلطي وشوه، چې مجروح او مغلوب مسلمانان مو هم همغسې پرېښودل، او بېرته ترې راغلو، نو یې جرگه سره وکړه، او دا یې سره غوټه کړه چې راضي! بېرته مدینې ته لاړ شو، او د هغو قصه بیخي پای ته ورسوو، کله چې دا خبر رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسېد، نو اعلان یې وکړ، «هغه غازیان چې پرون له مونږه سره په غزا کې شریکان وو، نن دې بیا د دښمن د تعقیب لپاره تیار شي!».

مجاهدین سره له دې چې ستړي او ستومان او له زخمونو څخې یې وینې بهېدې، د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې دعوت ځواب یې په (لیک) سره ووايه، رسول الله مبارک د مجاهدینو د لښکر سره تر یو ځای پورې چې (حمراء الأسد) نومېږي، او له مدینې منورې څخه تقریبا اته میله لرې دی؛ لاړل، د ابو سفیان په زړه کې د دې خبرې له اورېدلو څخه چې مسلمانان ځمونږ د تعقیب لپاره را درومي، سخته وېره ولوېده، او د خپلې دویم ځلي حملې اراده یې فسخ کړه، او په ډېر تلوار د مکې معظمې په لوري په منډو شول.

د عبد القیس یوه تجارتي قافله د مدینې منورې په لوري راتله، ابو سفیان د دې قافلې سر یو ته څه رشوت ورکړ، چې: «تاسې په مدینې منورې کې داسې اخبار نشر کړئ، چې د هغو له اورېدلو څخه مسلمانان له مونږه مکیانو څخې وویرېږي، کله چې هغوی په مدینې منورې کې دا خبر مشهور او خور کړ، چې «مکيانو بیا یو لوی لښکر او ډېر سامان د مسلمانانو د بېخ وپستلو په نیت سره ټول کړی دی»، ددې د اورېدلو په اثر مسلمانانو د خوف او وېرې په ځای وویل: ﴿حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾ د ټولې دنیا په مقابل کې مونږ لره یواځې الله تعالی کافي دی! نو په دې مناسبت دا آیت نازل شو.

فَأَنْقَلَبُوا بِنِعْمَةِ رَبِّهِمْ إِلَىٰ آلِهِمْ وَفَضَّلَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴿٢٥٧﴾

نو بېرته راوگرځېدل (دا مؤمنان) په نعمت سره له (جانبه د) الله او (په) فضل (احسان او رحمت سره له الله نه) چې ونه رسېده دوی ته هېڅ بدې (نه زخم نه قتل نه هزیمت) او تابعان شول دوی د رضامندی د الله، او الله څښتن (مالک) د فضل (احسان، رحمت) ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی فضل ته وگورئ! چې نه جنگ او جگړه ورپېښه شوه، نه کوم اغزی د دوی په پښو کې مات شو، او ویریا یې ثواب وگاته، او له تجارت څخې یې گټې واخیستلې، او پر دښمنانو باندې یې خپله وېره کېښوده، او خپل شان او شوکت یې ور څرگند کړه، او د الله تعالی له خوښۍ سره بېرته صحیح سالم او (روغ، رمټ) خپلو کورونو ته وگرځېدل.

تنبیه: د «حمراء الأسد» په غزا کې له یوې تجارتي قافلې سره د مالونو بیع او شراء شوې وه، او مسلمانانو له هغه تجارت څخه ډېره گټه اخیستې وه، اغلباً له «فضل» څخه همدغه مالي نفع مراد ده.

إِنَّمَا ذِكْرُ الشَّيْطَانِ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ ۗ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا اللَّهَ ۗ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٥٨﴾

بېشکه دا سپری شیطان دی چې ویروي تاسې (ای مؤمنانو) له دوستانو خپلو (چې کفار دي) نو مه ویرېږئ تاسې له کفارو! او وویرېږئ زما (د احکامو له ترک) څخه، که یې تاسې مؤمنان (په حق سره).

تفسیر: په ﴿يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ﴾ کې اول مفعول محذوف دی، «أي يخوفكم أولياءه الكفار»، یعنې څوک چې له هغه لوري څخه راغی او ویروونکي خبرې خپروي هغه شیطان دی، یا د شیطان په اغواء سره داسې کوي، چې له دې نه د هغه

مقصد د ادى چې د خپلو لویو ملگرو او د نورو خپلوانو خوف او وېره پر تاسې باندې واچوي، نو که تاسې مؤمنان یی، نو له دې شیطانانو ځنې بیخي مه ویرېږئ! او یواځې له ما ځنې وویرېږئ!

وَلَا يَخْزِنَاكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئاً يُرِيدُوا أَنْ يَجْعَلَ لَهُمْ حِطَّافِي الْأَخِرَةِ
وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۳۰﴾

او غمجن دې نه کړي تا هغه کسان چې منډې وهي (جلتي کوي) دوی په جانب د کفر (د منافقانو او مرتدانو)، بېشکه دوی به له سره هیڅ ضرر ونه رسوي الله ته د هیڅ شي (بلکه ضرر رسوي ځانونو خپلو ته)، اراده لري الله د دې چې مقرر نه کړي د دوی لپاره هیڅ برخه (نعمت) په آخرت کې او (مقرر) دی دوی لره عذاب ډېر لوی.

إِنَّ الَّذِينَ اسْتَرَوْا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئاً وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۳۱﴾

بېشکه هغو کسانو چې اخیستلی یې دی (بدل کړی یې دی) کفر په ایمان سره؛ له سره به ضرر ونه رسوي دوی الله ته هیڅ شی، او (مقرر دی) دوی ته عذاب دردناک (د دوزخ).

تفسیر: دغه تکرار د تاکید لپاره دی، او د منافقانو او مرتدانو له تخصیص څخه وروسته ټولو کفارو ته شامل دی، یعنې هغه کسان چې فطري ایمان یې بدل او کفر یې اختیار کړ، اعم له دې نه چې یهودي وي که نصراني وي، مشرک وي که منافق، یا بل څوک، او دوی ټول سره یو ځای هم شي، خو بیا هم دوی د الله تعالی هیڅ شي نشي خرابولی، هو! دوی په خپل لاس خپله پښه په تېر وهي، چې په نتیجه کې به د دردناک عذاب مورد ګرځي.

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ مَالَهُمْ خَيْرٌ لِّأَنْفُسِهِمْ إِنَّهُمْ لَنِذَادُوا النَّاءُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۳۲﴾

او ګمان دې نه کوي هغه کسان چې کافران شوي دي؛ چې بېشکه دا چې مهلت ورکوو مونږ دوی ته خیر (غوره) دی لپاره د ځانونو د دوی، (داسې نه ده بلکه) بېشکه هم دا خبره ده چې تل مهلت ورکوو مونږ دوی ته لپاره د دې چې زیاته کړي د دوی ګناه، او (مقرر) دی دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنې امکان لري چې کافران خپل اوږد عمر، خوبني، خوشالي، دولت، ثروت، عزت، او د نورو شيانو زیادت ته وګوري، هسې اټکل وکړي: «که مونږ په رښتیا سره مغضوب او مطرود وای، نو دومره پراخي او مهلت ولې راکاوه کيږي؟ او دهسې ښه ژوندون او آرام په حالت کې د څه لپاره شپې او ورځې تېروو؟» نو واضحه دې وي، چې دغه مهلت ورکول د دوی په حق کې کومه ښه خبره نه ده، او د مهلت ورکولو نتیجه به هم داسې وي، چې دوی به بیخي په ګناهونو کې ډوبیږي، او د کفر په حالت کې به مري دوی هسې فکر کوي چې مونږ په خورا لوی عزت کې یو، حال دا چې ډېر ذلیل او خورا سپکوونکی عذاب د دوی لپاره تیار دی، نو اوس قضاوت او ښه فکر په کې وکړئ! چې دغه مهلت د هسې کسانو په حق کې ښه دی که؟ (نعوذ بالله من شرور أنفسنا).

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَىٰ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظِلَّكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيٰ مِنْ رُّسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ

نه دی الله چې پرېږدي مؤمنان په هغه حال (د اختلاط) چې یې تاسې (ای خلقو!) پر هغه، تر څو چې جلا کړي (الله) ناپاکه له پاکه ځنې، او نه دی الله چې خبر کاندې تاسې په غیب باندې (چې

د منافقانو تمیز دی له مخلصانو څخه، ولیکن الله غوره کوي له رسولانو خپلو څخه چې اراده و فرمایي (د غوره کولو یې).

تفسیر: یعنی همغسې چې د دنیا خوشالي او مهلت د کفارو په حق کې د مقبولیت دلیل نه دی، همداسې که مخلصو مسلمانانو ته مصیبتونه ورپېښ شي، نو هغه هم د دې خبرې دلیل نشي کېدی، چې هغوی د الله تعالی په نزد مغضوب دي.

خبره داده چې الله تعالی مسلمانان هسې بې خبره نه پرېږدي، چې تر اوسه پاتې دي، یعنی ډېرو کفارو به د نفاق له لارې د اسلام کلمه وپل، او د تېر ایستلو لپاره به له دوی سره ګډ بدل، چې د دوی د ظاهري احوالو په لحاظ د منافق د لفظ ویل ورته مشکل وو، نو ځکه ضروري ده چې الله تعالی داسې واقعات او حالات وړاندې کړي چې د هغو په وسیله پاک، ناپاک، اومه، او پاخه په ښکاره ډول سره جلا شي.

بېشکه چې الله تعالی ته آسان وو، چې ګرد مسلمانان یې له امتحانه د منافقانو له نومونو او کارونو څخه خیر کړي، لیکن د هغه حکمت او مصلحت د دې مقتضي نه دی، چې ټول خلق له دې غیبی امورو څخې خبر کړي، هو! دهسې کارونو لپاره خپل رسولان انتخابوي، او د څومره غیبی اطلاعاتو او یقیني اخبارونو د اطلاع ورکولو اراده چې و فرمایي هم هغومره ورکوي.

خلاصه یې داسې شوه چې «عامو خلقو ته بې واسطه د کومې پټې خبرې یقیني اطلاع نه ورکوله کېږي، او انبیاء علیهم السلام ته هومره اطلاع ورکوي، چې د الله تعالی اراده وي».

فَاٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِۦٓ وَاِنْ تُوْمِنُوْا وَتَتَّقُوْا فَلَكُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۵﴾

نو ایمان ولری تاسې (ای مؤمنانو!) پر الله او پر رسولانو د الله، او که په ایمان قائم پاتې اوسئ! او پر هېز ګاري وکړئ (له بدو کارونو) پس دی تاسې ته اجر ډېر لوی (په جنت کې).

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَبْخُلُوْنَ بِمَاۤ اٰتٰهُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ هُوَ خَيْرٌۭ لِّهٖمْ بَلْ هُوَ شَرٌّۭ لِّهٖمْ
سَيُطَوَّقُوْنَ مَا بَآخُلُوْا بِهِ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ﴿۱۶﴾

او ګمان دې نه کوي له سره هغه کسان چې بخيلي کوي دوی په هغه شي چې ورکړی دی دوی ته الله له فضله خپله، چې دا بخل خیر دی (غوره دی) دوی ته، بلکه دا (بخل ډېر بد) شر دی دوی ته، ژر به په غاړه کې ورته امیل کړ شي هغه چې بخيلي کړې ده دوی په هغه شي کې؛ په ورځې د قیامت.

تفسیر: یهودان، او منافقان هم هغسې چې د جهاد په موقع کې تنبتي، د مال د صرفولو په وخت هم ځان بچ کوي، خو څرنگه چې له «جهاد» څخې تنبتهدل او د څو ورځو مهلت حاصلول د دوی په حق کې چندان ښه نه دي، هم داراز د بخل او شومتیا له امله ډېر مال غونډول هم دوی ته هیڅ ګټه نشي ورسولی.

که په دنیا کې کوم مصیبت دوی ته ورپېښ شو، نو د قیامت په ورځ کې به یقینا دا ټول شوی مال د عذاب په صورت د دوی په غاړه کې طوق (غاړ کې) غونډې وړلوېږي، په دې ضمن کې یې مسلمانانو ته هم یادونه وکړه چې د «زکات» په ورکولو او د نورو ضروري مصارفو په صرفولو کې هیڅکله نه ښایي چې ځانونه وسپموي (بچ کړي)، که نه هر هغه چا چې په بخل او حرص او نورو سپکو خصلتونو کې د یهودانو منافقانو دستور اختیاروي، هغه ته به د

هغه د درجي سره سم سزا ورکوله کيږي، دوی دې منتظر اوسي لکه چې له صحیحه وو احادیثو څخې ثابت ده، «چې د زکات د مانعینو مال به د سخت زهر لرونکي مار په صورت ممتثل کيږي (جوړيږي) او د دوی تر غاړې به چاپيريږي»،
نعوذ بالله منه !.

وَاللَّهُ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او خاص الله لره دی میراث د آسمانونو او د ځمکې (د دغو دواړو د اهل فنا څخه به وروسته هر څه هم هغه حقيقي وارث او مالک ته پاتې کيږي).

تفسیر: یعنی آخر تاسې مری، او ستاسې ګرد مال د هغه په لاس کې پاتې کيږي.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله پر هغو (کارونو هم) چې کوئ (یې) تاسې ښه خبردار دی (نو د ټولو جزا به درکړي).

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ

خامخا په تحقیق اورېدلې ده الله خبره د هغو کسانو چې ویلي یې وو: بېشکه الله فقیر دی، او مونږ غنیان یو (چې له مونږه قرض غواړي).

تفسیر: یعنی یواځې هم دومره نه ده چې یهودان د ډېر بخل له لاسه د پیسو په صرفولو باندې نه پوهیږي، بلکه هر کله چې د الله تعالی په لاره کې د صرفولو حکم اوري، نو ټوکې کوي او د حق تعالی په جناب کې سپین سترګي کوي، او له چټي خبرو څخې نه شرمیږي، لکه څه وخت چې د ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ آیت نازل شو، ویې ویل چې: الله تعالی له مونږ څخې قرض غواړي، نو الله تعالی فقیر او محتاج او مونږ غنیان یو، حال دا چې یو ناپوه او جاهل هم په دې خبره باندې پوهېدی شي، چې د (انفاق في وجوه الخير) تعبیر په قرض سره د انتهایي رحمت او شفقت اظهار دی، او دا ښکاره خبره ده چې الله تعالی مونږ ته امر کوي چې د هغه له راکړي مال څخې د خپلو مصالحو، دیني، او دنیوي ګټو لپاره مصرف وکړو، او د ده لوی ذات ته ځمونږ له دې صرفولو هیڅ یوه فائده نه رسیږي، دا د هغه لوی کرم او احسان دی، چې د هغو د صرفولو ډېر ښه معاوضه ورکول یې هم پخپله ذمه نیولي دي، او هغه یې د قرض (پور) په لفظ سره اداء کړې ده، او د لزوم یې لا زیات مؤکد کړی دی، مګر یهودان د خپل باطني خبث په سبب د الله تعالی دې احسان منلو په ځای په داسې الفاظو پورې خاندې، نو ځکه الله تعالی فرمایي چې: ما ستاسې دا ګردې خبر اورېدلي دي، او د هغو په نسبت هره کاروایي چې لازمه وي کوم یې، تاسې منتظر اوسئ !.

سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۖ وَنَقُولُ دُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

ژر به مونږ ليکلي و ساتو هغه خبرې چې دوی ویلي دي او (ليکلي به وساتو) وژل (د نيکونو) د دوی انبیاوو لره په ناحقه سره (په خپل اعتقاد سره هم)، او وبه وايو مونږ (دوی ته چې) وځکئ عذاب د اور سوځوونکي !.

تفسیر: یعنی له عامې ضابطې سره سم ستاسې دا ملعون او ناپاکه اقوال د سیئاتو په هم هغه دفتر کې لیکو؛ چې هلته ستاسې د قوم ملعون او ناپاکه افعال هم درج دي، لکه د معصومو انبیاوو عليهم السلام په ناحقه سره وینې تویول، ځکه همغسې چې دا نا مناسبه جمله ستاسې د الله تعالی د پېژندلو یوه نمونه ده، هغه نامناسبه کار هم ستاسې د انبیاوو له تعظیم

څخه يوه نمونه ده، کله چې ستاسې دا پوره عملنامه در وړاندې کړه شي، نو هلته به وويل شي: چې اوس د خپلو بديو او شرارتونو خوند وځکئ! او همغسې چې تاسې په طعن او تمسخر سره د اولياء الله «رحمهم الله» زړونه سوځول، نو اوس تاسې هم د الله تعالی د عذاب په بتی کې وسوځئ!.

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ آيَاتِكُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَالِمٍ لِّلْعَبِيدِ ﴿۵۱﴾

دا (عذاب) په سبب د هغه دی چې پخوا لیرلي دي (کړي دي) لاسونو ستاسې او بېشکه چې الله نه دی ظلم کوونکی په بندګانو.

تفسیر: یعنې هر څه چې یې ګټلي وو؛ هم هغه یې په مخه ورغلل، د الله تعالی له جانبې د یوې ذرې په اندازه هم ظلم نه کېږي، لکه د «النساء» په (۴۰) آیت (۶) رکوع کې داسې لولو: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ شَيْئًا ذَرَّةً﴾.

الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عٰهَدَ إِلَيْنَا الْآنُ وَمِن لِّرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِيَنَا بِقُرْبٰنٍ تَأْكُلُهُ النَّٰرُ

هغه کسان چې وایي: بېشکه الله پیغام (وصیت) کړی دی مونږ ته چې ایمان به نه راوړو مونږ په هیڅ رسول تر هغه پورې چې راوړي مونږ ته (هسې) قرباني چې یې وخوري اور.

تفسیر: له ځینو رسولانو څخې داسې معجزې ظاهري شوي دي، چې قرباني یا بل کوم شی به یې د الله تعالی په نامه نذر کاوه، نو له آسمانه به اور راته، او هغه به یې خوړ، او دا به د قبول علامه وه، اوس یهودان بهانه کوي چې مونږ ته داسې حکم شوی دی، چې له هر چا څخه چې دا معجزه ونه وینئ! په هغه باندې یقین مه کوئ! او دا محض د دروغو بهانې دي، ځکه چې دا راز حکمونه هیچېرې د هغو په کتابونو کې نه وو، او نه نن ورځ په کې شته، او نه د ټولو پیغمبرانو په نسبت دا ادعا ثابته کېدی شي، چې هغوی ته هسې کومه معجزه ورکړې شوې وه، هر رسول علیه السلام ته الله تعالی د هغه د وخت او زمان سره سم مناسبې معجزې ورکړي دي، او دا لازم نه دي چې هر نبي علیه السلام ته دې هم هغه یوه معجزه ورکړي، چې د هغه له ورسېدلو څخه د هغه صداقت ثابت شي.

قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّن قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالذِّمَىٰ قُلْتُمْ قَلِمًا مِّمَّا هُمْرَانُ كُنْتُمْ صٰدِقِينَ ﴿۵۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چې) په تحقیق راغلي وو تاسې ته (ډېر) رسولان پخوا له ما په ښکاره وو معجزو او په هغه شي سره چې ویلي دي تاسې (چې قرباني ده بیا) نو ولې ووژل (نیکونو) ستاسې هغوی که یې تاسې صادقان (چې هم هغه رسول به منئ چې قرباني یې په اور کې وسوځوي).

تفسیر: یعنې که په رښتیا سره پخپلې دې دعوی کې تاسې رښتین یئ؟ او پر دې خاصی معجزې باندې ستاسې ایمان راوړل موقوف دي، نو تاسې پخوا له دې د هسې انبیاوو علیهم السلام په وژلو باندې ولې جرأت وکړ، چې د خپل صداقت لپاره له نورو ښکاره وو معجزاتو سره دا معجزه یې هم درښوولې وه، ستاسې د اسلافو دا فعل چې تاسې هم پر هغه باندې راضي یئ، او تر نن ورځې پورې پرې خوښي کوئ، آیا د دې خبرې دلیل نه دی چې دا ټولې ستاسې پلمې (بهانې) حیلې، فساد او سرزوري ده چې وایئ: هر رسول علیه السلام تر څو همدا خاصه معجزه را ونه ښيي؛ مونږ به یې نه منو.

فَإِن كَذَّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ رَسُولٌ مِّن قَبْلِكَ جَاءُ وَبِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿۵۳﴾

پس که نسبت د دروغو وکړي دوی تاته (ای محمده! نو مه خپه کېږه! ځکه) پس په تحقیق

نسبت د دروغو کړې شوی وو ډېرو رسولانو ته پخوا له تا، چې راغلي وو دوی په ښکاره وو معجزو او په صحیفو (د شرعي احکامو) او په کتاب روښان (بیانونوکی د حلال او حرام).

تفسیر: تاسې ته تسلي او ډاډ در کولی شي، چې د دې ملعونانو له دې کړو بحثونو او سر زوریو ځنې مه خپه کېږئ! او مه د نورو مکذبینو څه پروا کوئ! له تاسې ځنې پخوا نور داسې رسولان هم دروغجن بلل شوي دي، چې معجزې او وړوکې صحیفې او لوی کتابونه یې له ځانه سره راوړي وو، د صادقو انبیانو وعلیهم السلام تکذیب د معاندینو پخوانی عادت دی، او تاسې ته ای محمده! «صلی الله علیه وسلم» کومه نوې خبره نه ده در وړاندې شوې.

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّوْنَ أَجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

هر یو نفس ځکونکی د مرګ دی، او بېشکه همدا خبره ده چې پوره به در کړې شي تاسې ته اجر و نه ستاسې په ورځ د قیامت کې.

تفسیر: یعنې د مرګې خوند به هر څوک ځکي، وروسته له هغه به په قیامت کې هر مصدق او مکذب (ټول نیکانو او بدانو) ته د هغه د عمل پوره بدل ورکول کېږي، له کامل او پوره څخه ممکن دا مطلب وي چې د هغه لږ څه بدل به د قیامت څخه د مخه مثلاً په دنیا یا په قبر کې به هم ورته رسېږي.

فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعٌ الْغُرُورِ ﴿١٨٥﴾

نو هر څوک چې لرې کړې شو له اوره (د دوزخ) او داخل کړې شو جنت ته، نو په تحقیق مراد یې وموند (بریالی شو)، او نه دی ژوندون لږ خسیس مګر پنگه د غولېدلو، (چې نفعه یې لږه او فنا یې ژر ده).

تفسیر: یعنې د دنیا دا موقتي بهار (سمسور) ډول او سینګار ډېر تېر ایستونکي شیان دي، چې په هغو باندې ډېر ناپوهان تېروځي، او بیخي په دنیوي امورو کې مشغول او له اخروي چارو ځنې غافلېږي، حال دا چې د هر انسان اصلي بری په دې کې دی چې پخپل دنیوي ژوندانه کې د خپل آخرت لپاره ګټې او هسې عملونه وکړي، چې د الله تعالی د عذاب ځنې سپری وژغوري (وساتي)، او جنت ته یې ورسوي.

تنبيه: په دې آیت کې د هغو ځینو متصوفینو تردید هم وشو، چې دوی هسې ادعا کوله «مونږ نه جنت غواړو، او نه له دوزخه ویرېږو» معلومه شوه چې له دوزخ ځنې ځان ساتل او جنت ته ننوتل اصلي کامیابي او اساسي بری دی، او هیڅ یوه ډېره اعلی کامیابي د جنت له هستوګنې ځنې د باندې د هیچا په برخه نشي کېدی، په حدیث کې راغلي دي: «وحوّلها نُدُنْدِن». او د الله تعالی د لیدلو نعمت هم په جنت کې حاصلېږي.

الله تعالی دې له خپله فضله او کرمه، مونږ ته هم دا بری او رحمت را په برخه کړي! آمین.

لَتَبْلُغَنَّ فِيْ أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَلَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمِنَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا أَذًى كَثِيْرًا وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿١٨٦﴾

قسم دی چې خامخا و به ازمویل شی تاسې خامخا په مالونو خپلو (په زکات) او (په) ځانونو خپلو (په جهاد) او خامخا به واورئ تاسې بالضرور له هغو کسانو چې ور کړې شوی دی دوی ته کتاب

له تاسې څخه پخوا، او له هغو کسانو چې شریکان نيسي (په الله پورې)؛ ضرر (بد ویل) ډېر، او که صبر و کړئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت) او پر هېزگاري و کړئ تاسې (له بدو کارونو) نو بېشکه دا (صبر او تقوی) د همت له کارونو ځني دی.

تفسیر: دا خطاب مسلمانانو ته دی چې وروسته له دې به هم په ځان او مال ستاسې ازموینه کيږي!، او هر راز ځان جارولو (قربانولو) ته به اړ کيږي! وژل کېدل، زخمي کېدل، د قید او بند تکلیفونه پر ځان ګالل، ناروغېدل، د مالونو زیانیدل، له خپلو خپلوانو ځني جلا کېدل، او همدا راز د نورو مصیبتونو ګالل به درېښيږي، او هم به د کتابیانو او د مشرکانو له ژبې ډېرې زړه دردونکې خبرې آوري!؛ چې د دغو ګردو علاج په صبر او تقوی سره کيږي، که تاسې په صبر او استقلال او پر هېزگاري سره د دغو سختو مقابله و کړئ؛ نو دا به د ډېر همت او د اولوالعزمی کار وي، چې د هغه تاکید حق تعالی فرمایلي دی.

وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُونَهُ فَنَبَذُوهُ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ وَاشْتَرَوْا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَبُذِّسَ مَا يَشْتَرُونَ ﴿۸۰﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې واخیست الله عهد محکم له هغو کسانو ځني چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، چې خامخا به بیانوي تاسې دا (کتاب) خلقو ته، او نه به یې پټوي تاسې، نو وغورځاوه دوی دا (کتاب) وروسته له شاوو خپلو، او وايي خيست په (عوض د) دې (کتاب) قیمت لږ، نو بد اخیستل د دوی (دغه اخیستل) دي (یا نو څومره بد دی هغه شی چې دوی یې اخلی).

تفسیر: یعنی د اهل الکتاب له علماوو ځني عهد اخیستی شوی وو، هغه احکام او بشارتونه چې په کتاب الله کې دي؛ بنایي هغه په ښه ډول نورو خلقو ته وروښيي! او هیڅ یوه خبره مه ترې پټوي! او مه یې معناګانې بدلوي! مګر دوی هیڅ ځمونږ د دې امرونو پروا ونه کړه، او دلرې ګټې لامله یې هغه ګرد عهدونه او پیمانونه مات او شرعي حکمونه یې بدل، او د الله تعالی په آیتونو کې یې لفظي او معنوي تحريفات وکړل، د هغه شي ښکاره کول چې ډېر زیات ضروري وو، یعنی د فخر الأولین خاتم المرسلین صلی الله علیه وسلم بشارت یې بیخي پټ کړ.

دلته یې ضمنا ځمونږ اسلامي علماوو ته هم تنبیه وفرمایله، چې که تاسې د دنیا په مینه کې اخته شوي یې هسې مه کوئ! (بلکه په هر وخت، هر ځای او د هر چا په مقابل کې امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئ! او هیڅکله او هیچېرې شرعي احکام له خلقو ځني مه پټوي! ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هم فرمایلي دي: «هر چا چې پټ کړ علم له اهل د علم څخه؛ قیضه به شي په قیضه د اور سره».

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُحْتَدُوا بِهَا لَمْ يَعْمَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّ لَهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۸۱﴾

له سره مه کوه ګومان (ای محمده!) په هغو کسانو چې خوشالیري په هغه کار چې کړی دی دوی (د خلقو له بې لارې کولو څخه) او مینه کوي دوی په دې؛ چې وستایل شي دوی په هغه کار چې نه وي کړی (له تمسکه په حق، او دوی ګمراهان دي)، پس له سره مه ګڼه ته دوی خلاصیدونکي له عذاب (بلکه په دوزخ کې دي)، او مقرر دی دوی لره عذاب درد رسوونکی.

تفسیر: یهودانو غلطې مسئلې ښوولې، رشوتونه (بډې) یې خوړلې، د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم صفتونه او بشارتونه یې عمدا پټول، او بیا به خوښ وو چې مونږ ښه کار کړی دی، او هیڅوک ځمونږ هسې چالاکی نشي نیولی، او امیدوار وو چې خلق هم ځمونږ تعریفونه (ستاینې) وکړي، او ووايي چې: لوی لوی عالمان، دیندار او حق خوښوونکي دي.

د بل لوري د منافقانو حال هم د دوی له احوالو سره مشابه (ورته) وو، کله چې د «جهاد» موقع راتله؛ دوی پخپلو کورونو کې پټېدل، او پخپل دې پټ کښېناستلو باندې هم خوښېدل، او یو له بله سره به یې ویل: «وگورئ چې مونږ په ښه چالاکی سره خپل ځانونه وژغورل (بچ کړل)».

تنبيه: اګر که په دې آیت کې د یهودانو او منافقانو یادونه ده، مګر ضمنا مسلمانانو ته هم دا مقصد اوراوه کېږي چې، د خرابو کارونو په کولو باندې مه خوښېږئ! او د ښو کارونو په کولو سره مه مغرورېږئ! او کوم کار چې ښه نه وي، د هغه په نسبت د تعریف هیله مه لرئ! بلکه د هغه له کولو څخه وروسته د هغه د مداحی (ستایلو) هوس مه کوئ!.

وَرَبِّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۰﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د آسمانونو او ځمکې (سره له آسمانونو او ځمکې ملګا وخلقاً وعبیداً)، او الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (نو مسلمانانو ته ثواب، او کافرانو ته عذاب ورکوي).

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ آيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿۱۱﴾

بېشکه په پیدا کولو د آسمانونو او ځمکې کې (سره له هغو شیانو چې په دې دواړو کې دي) او په اختلاف د شپې او ورځې کې (چې تل اوږدېږي، لنډېږي، پرله پسې ځي او راځي، کله رڼا کله تیاره، کله یخ او کله تودېږي) خامخا دلائل دي (د الله) لپاره د خاوندانو د (خالصو) عقلونو.

تفسیر: یعنې کله چې هوسیار انسان د آسمان او د ځمکې په پیداښت، د هغوی په عجیبو غریبو احوالو او روابطو، او د شپې او د ورځې په مضبوط او محکم نظام کې غور کوي، نو یقین کوي چې دغه مرتبه او منظمه سلسله خامخا د یو کل اختیار، مطلق قادر، او د لوی خالق په لاس کې ده، چې په خپل عظیم قدرت او اختیار سره یې د هر وړوکی او لوی مخلوق حد بندي کړېده، او هیڅ یو شي ته د دې خبرې مجال نشته، چې د خپل حد او د عمل له دائرې څنې د باندې پښه کېږدي، که د دې عظیم الشان مشین یوه پرزه، یا د دې لویې کارخانې یو مزدور هم د هغه علی الاطلاق مالک له قدرت، او اختیار څنې د باندې وای، نو د ټول عالم دا مکمل نظام به له سره ټینګ نه پاتې کېده.

(لنډه دا چې ددې دنیا په ټولو موجوداتو کې د هغه الله جل جلاله په یووالي او یواځې د هغه د بندګۍ په استحقاق څو څو قسمه دلائل دي، او په دې چې الله تعالی بلا شک او شبهه حکیم، علیم، أحد، صمد، رحیم، قادر او قاهر دی، نو یواځې همغه د عبادت د ټولو انواعو مستحق دی.

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقَعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

دغه (عاقلان) هغه کسان دي چې یادوي الله په ولاړې او په ناستې او په اړخونو خپلو (چې پراته وي).

تفسیر: یعنې په هیڅ حال کې له الله تعالی څنې نه غافلېږي، او د هغه یاد تل تر تله د هغوی په زړه او ژبه جاري وي، لکه چې په حدیث کې د رسول الله مبارک په نسبت عائشې صدیقې رضي الله عنها فرمایلي دي: «کان یذکر الله علی کل

أحيانه»، چې په ولاړې لمونځ نشي کولی، په ناستې سره دې لمونځ اداء کړي، او که په ناستې لمونځ نشي کولی، نو په ملاستي دې لمونځ ادا کړي.

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ قِنْتًا عَذَابِ النَّارِ ﴿٩١﴾

او فکر کوي دوی په پیدایښت د آسمانونو او ځمکې (او د ما فیهما) کې، (نو وایي) ای ربه ځمونږه! نه دی پیدا کړي تا دا مخلوقات عبث (بې حکمته)، پاکي ده تا لره (له ټولو عیبونو) نو وساته مونږ له عذابه د اور (د دوزخ نه)!

تفسیر: یعنی له ذکره او فکره وروسته اشاره یې وفرمایله چې: هر هغه نابوه او احمق چې د هسې صافو او صریحو دلائلو او آثارو له لیدلو څخه وروسته بیا هم الله جل جلاله نه پیژني، یا د الله تعالی شان وپروکي گڼي، یا د عالم دا کارخانه چټي (بېکاره)، عبث، او لوبې بولي، نو د الله تعالی دربار له دې ټولو هزلیاتو، خرافاتو، او چټي (فضول) خبرو ځنې پاک او صاف دی.

له دې آیت ځنې دا رابنکاره شوه، چې په آسمان او ځمکه او نور قدرتي مصنوعاتو کې غور او فکر کول هلته محمود کېدی شي، چې نتیجه یې د پاک الله یادول، او د آخرت په لوري توجه وي، پاتې شول هغه ماده پرستان چې د دې قدرتي مصنوعاتو د تارونو په حلقو کې نښتي دي، او د خالق تر صحیح معرفت پورې نشي رسېدی، اګر که دنیا هغه لوی محقق او د ساینس ښه عالم وبولي، مګر د پاک قرآن په ژبه هغه له «أولوا الألباب» ځنې نه دی، بلکه په اوله درجه جاهل او احمق دی.

رَبَّنَا إِنَّكَ مَن تُدْخِلِ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ

ای ربه ځمونږه! بېشکه ته هر څوک چې داخل کړې اور (دوزخ) ته نو په تحقیق رسوا کړ تا هغه (ای ربه!).

تفسیر: څومره چې په دوزخ کې څوک پاتې شي، هومره خوار او رسوا گانه شي، نو د دې قاعدې سره سم د کفارو لپاره دائمې رسوايي ده، پظه هغو آیتونو کې چې له عامو مؤمنانو څخه د خزي (رسوايي) نفي کړی شوی ده، هلته دې د هغې ځنې هم داسې وفهمیږي! (چې مسلمان ته دائمې رسوايي نشته).

وَاللَّظَلِمِينَ مِّنْ أَنْصَارٍ ﴿٩٢﴾

او نشته ظالمانو (کافرانو) ته هیڅ مددګاران (د عذاب په دفعه کې).

تفسیر: یعنی الله تعالی چې د دوزخ اچولو ته د چا په نسبت اراده وفرمایي، بل څوک د هغه حمایت نشي کولی، او نه به د شفاعت اجازه ورکړه شي، هو! د هغو لپاره به چې په اول یا په آخر کې یې پرېښودل، یا معافول مقصود وي (لکه گناهګاران مؤمنان) د هغوی لپاره به شفاعت ته اجازه ورکړی شي، او وروسته له شفاعته بخښل کېږي، او دا مطلب له دې آیت نه مخالف نه دی، بلکه له نورو آیتونو او صحیحو احادیثو څخه ثابت دی.

رَبَّنَا إِنَّا أَسْمِعْنَا مَثَدِيًّا يَبْنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمَنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا

ای ربه ځمونږه! بېشکه مونږ واورېده (غږ) د یوه آواز کوونکي (چې قرآن یا محمد دی)، بلل یې (خلق) ایمان ته (داسې) چې ایمان راوړئ! په رب خپل نو ایمان راوړ مونږ (په رب خپل).

تفسیر: یعنی نبی کریم (علیه أفضل الصلاة والتسليم) چې په ډېر جگک آواز سره یې ټولې دنیا ته غږ وکړ، یا لوی قرآن چې د هغه غږ هر کور ته رسېدلی دی، لومړی د عقلي ایمان ذکر وو، اوس په «آمن» کې سمعي ایمان دی، چې په هغه کې ایمان بالرسول او ایمان بالقرآن هم درج دی.

رَبَّنَا فَاعْفُرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ ﴿۸۲﴾

ای ربه ځمونږه! نو مغفرت وکړه مونږ ته ګناهونه (لوی) ځمونږ! او لرې کړه له مونږه، ګناهونه (واړه) ځمونږ، او وفات کړه مونږ (په داسې حال کې چې دا خل اوسو) سره له ډلې د نیکانو.

تفسیر: یعنی ځمونږ لویه ګناه راغفوه کړه! او په وړو کو خرابیو مو پرده واچوه! او کله چې مونږ بیا ژوندي کوې، د ښو بندګانو په ډله کې مو شامل کړه!.

رَبَّنَا وَإِنَّا نَاعِدُكَ عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا نُخَرِّجُكَ الْقِيَامَةَ

ای ربه ځمونږه! او راکړه مونږ لره هغه چې وعده دې کړې ده تاله مونږ سره په (ژبو د) رسولانو خپلو، او مه رسوا کوه مونږ په ورځې د قیامت کې.

تفسیر: یعنی کومې وعدې چې تا د رسولانو په ژبه پر هغو باندې د ایمان او تصدیق څخه وروسته کړي دي، په هغو سره مونږ خوښ او مستفید کړه!، مثلاً په دنیا کې مونږ مسلمانان بالآخره پر اعداء الله باندې غالب او منصور وګرځوه! او په آخرت کې مونږ په جنت رضوان سره سرلورې کړه! او د قیامت په ورځ مو د دوی په لارښوونه بیخي له ادنی رسوایی او لرې بې عزتی څخه هم وساته!

إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْبِعَادَ ﴿۸۳﴾

بېشکه ته (ای ربه) نه کوې مخالفت له وعدې (خپلې) نه.

تفسیر: یعنی ای ربه! ستا په لوی دربار کې د وعده خلافې هیڅ یو احتمال نشته، او په مونږ کې دا احتمالات شته، نه چې کومه داسې غلطي له مونږ څخې څرګنده شي، چې د هغې له سببه ستا له وعدو څخې مستفید نه شو، نو ځکه دعا کوو چې مونږ ته پر هغو اعمالو د استقامت هسې یو توفیق راکړه! چې پر هغه ستا له ګردو وعدو څخه فائده واخلو!.

فَأَسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّمَّنْ ذَكَرُوا مِنِّي بَعْضُكُم مِّنْ بَعْضٍ ۚ

پس قبولې کړې دوی لره (دا دعاوې) رب د دوی (په دې شان چې) بېشکه زه نه ضایع کوم عمل د هیڅ عمل کوونکي له تاسې نه، نارینه وي (دا عامل) یا ښځه وي، (ځکه چې) ځینې ستاسې دي له ځینو نورو (او ماته په مکافات کې ټول سره یو یی).

تفسیر: یعنی نارینه وي که ښځه، ځمونږ په دربار کې د هیچا خواري او تکلیف نه ضایع کیږي، هر څوک چې هر کار وکړي، د هغه ثمره به مومي، دلته عمل شرط دی، د نېک عمل په وسیله ښځه هم د خپل استعداد سره سم د آخرت هغه لویې درجې حاصلولی شي، چې نارینه یې حاصلولی شي، کله چې تاسې نارینه او ښځې دانساني یوې نوعې افراد یی، او له یوه آدم علیه السلام څخه پیدا شوي یی! او په اسلامي رسی کې سره تړلي یی، او یو اجتماعي ژوندون لری، او د معاشرت په چارو کې ګرد سره شریکان یی؛ نو عملونه او د هغو ثمرات مو هم یو شی وګنهی!.

په روایتونو کې راغلي دي چې رسول صلی الله عليه وسلم ته ام سلمه رضي الله تعالى عنها عرض وکړ: «يا رسول الله صلی الله عليه وسلم! په قرآن کې هیچېرې څمونږ د شخړو د هجرت او نورو حسنه اعمالو په نسبت کوم خاص ذکر نه دی راغلی»، نو د هغې ځواب په دې آیت سره ورکړ شو.

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

او هغه کسان چې هجرت کړې دی دوی (لپاره د دین) او ایستلي شوي دي دوی له کورونو خپلو (د الله په لاره کې) او ضرر رسولی شوی دی دوی ته په لاره زما کې، او جنگونه یې کړي دي (له کفارو سره) او وژل شوي دي (په غزا کې)، نو خامخا به لرې کړم له دوی نه گناهونه د دوی، او خامخا به داخل کړم دوی په جنتونو کې، چې بهیري له لاندې د (مانیو او ونو د) هغو ویالې.

تفسیر: یعنی کله چې د کوم عمل کوونکي هیڅ یو وړوکی او لوي عمل نه ضایع کیږي، نو بیا د الله تعالی خاصو هغو بندگانو ته زیاته خوښي او اجر په برخه کیږي، چې د کفر او عصیان په پرېښودلو سر بیره وطن او خپلوان یې هم پرېښي، او له (دار الکفر) ځنې وتلي، او له خپلو اقاربو او دوستانو ځنې جلا (جدا) شوي، له اهل او عیال، مال او منال ځنې یې سترگې پټې کړې، او د (دار الاسلام) په لوري روان شوي دي، ځکه چې کفارو پر دوی دومره ظلم، تېری او تجاوز وکړ، چې پخپلو کورونو کې د دوی پاتې کېدل مشکل شول، د وطن له پرېښودلو او د کور او کورنیو له جدا والي سره، بیا هم د دښمنانو له ضرره په آرام نشول، او راز راز تکلیفونه یې د کفارو له لاسونو څخه کمال، او دا ګرد ددې له امله وو، چې هغوی د الله تعالی نوم یادوه، او د توحید کلمه یې ویله، لکه چې د «الممتحنة» سورت په (۱) آیت (۱) رکوع کې راغلي دي: ﴿يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ﴾ او د البروج سورت په (۸) آیت کې لولو: ﴿وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾، په پای کې دا بندهگان چې زما په لاره کې وځنگېدل، د دې بندگانو ګرد تقصیرات معاف کړي شوي دي، او جنت د دوی په انتظار کې دی.

ثَوَابًا مِمَّنْ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ ﴿۸۵﴾

(جزا د نېکیو به ورکړو مونږ دوی ته) په جزا ورکولو (نېکو) سره له نژده د الله، او الله په نژد د ده دی ښه ثواب (نېکه جزا).

تفسیر: یعنی ښه بدل خو الله تعالی سره دی، او بل په هیڅ ځای کې نه پیدا کیږي، یا یې دا مطلب دی: چې له دې بدل ځنې ښه بدل له الله تعالی سره دی، چې هغه د الله تعالی د لوی ذات لیدل او رضاء ده (ای الله! خپله لقاء دې څمونږ او د ګردو (ټولو) مؤمنانو په برخه کړه!)، آمین.

لَا يَغْرَنَّاكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ﴿۸۶﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وِبِئْسَ الْبِهَادُ ﴿۸۷﴾

نه دې تېریاسي له سره تا (ای سامعه!) تلل راتلل د هغو کسانو چې کافران شوي دي (او تصرف د دوی) په ښارونو کې، (دا) فائده ده لږه، پس (له مرګه) ځای د دوی دوزخ دی، او بد ځای د هستوګنې دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی کفار چې دې خوا او هغې خوا د تجارت او نورو کارونو لپاره په ډېر تکبر او غرور سره په ګټې او فائدي پسې ګرځي، مسلمانانو ته نه ښایي چې پر دوی باندې تېروځي، ځکه چې دا د هغوی د څو ورځو بهار دی، که سړي

ته د خو ورځو لپاره ښه ډوډی او مکلف خواړه ورکړل شي، او بیا یې په دار وڅړي، یا یې په دائمي حبس محکوم کړي، نو آیا دې ته عیش ویلی شي؟ عیش هغه دی چې سړی د خو ورځو له مخې لږ ډېر زحمت او تکلیف په ځان وهکالي، او د خپل دائمي راحت او خوشالی اسباب په اعلی درجه سره مهیا کړي.

لِکِنَ الَّذِیْنَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَزَاءٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا

لیکن هغه کسان چې ویرېږي دوی له ربه خپله، شته دوی لره جنتونه چې بهیري له لاندې د (ونو او ماڼیو د) هغو ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې.

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ

په دې حال کې چې (دغه جنتونه ځای د) میلستیا (یو پیشکشي) ده له جانبه د الله.

تفسیر: له دې کبله یې ورته په میلستیا سره تعبیر وکړ چې له میلمه سره د خوړلو چنبلو فکر نه وي، او په عزت او آرامی سره ناست وي، او په خوشالی کې هر شی ورته تیار ورسېږي. (والله أعلم).

وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ لِلْآبِرَارِ ۖ وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا
أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خُشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۖ أُولَٰئِكَ أَمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ

او هغه (باقي شی) چې په نزد د الله دی؛ خیر (ډېر غوره) دی لپاره د ښکانونو. او بېشکه ځینې له اهل کتابو څخه خامخا هغه څوک دي چې ایمان لري پر الله او پر هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاسې ته (ای مسلمانانو) او پر هغه تورات او انجیل چې نازل کړی شوی دی دوی ته، حال دا چې ویریدونکي (متواضع) دي الله لره، نه اخلي دوی په آیتونو د الله قیمت لږ، هم دغه کسان (مقرر) دی دوی لره اجر (ثواب) د دوی په نزد د رب د دوی.

تفسیر: پورته د عامو متقیانو د حال بیان وشو، اوس په کتابیانو کې چې کوم متقیان دي د هغو ذکر په خصوصیت سره فرمایي، یعنی هغو کتابیانو چې پر الله تعالی باندې یې په ښه ډول سره ایمان راوړی او قرآن عظیم الشان یې منلی دی، او څرنگه دا عظیم الشان قرآن بالذات د تورات او انجیل تصدیق کوونکی دی، نو دوی ګواکې هغه هم ومنل، مګر نه په دې ډول چې دنیا خوشوونکي (احبار) یې مني، چې د لږ دنیوي ګټې لپاره د الله تعالی آیتونه پټوي یا یې بدلوي، بلکه د الله تعالی په مخکې په ډېره عاجزی او اخلاص سره غاړه ږدي، او هم هغه ډول چې د الله تعالی له درباره کتاب را نازل شوي دي، هغه یې په هم هغه اصلي رنگ سره ومنل.

إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝

بېشکه چې الله ډېر ژر دی حساب (د ده یعنی ډېر ژر حساب آخلي).

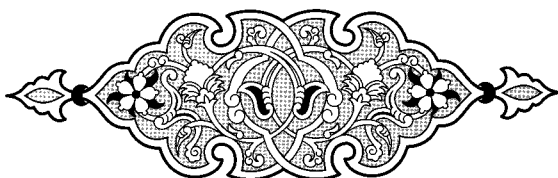
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) صبر کوئ (په طاعت، مصیبت، او له معصیته) او تینګ اوسئ! په صبر (د کفارو په مقابل کې) او محکم اوسئ (په اسلامي سرحداتو کې)! او وویږئ له الله! لپاره د دې چې په مراد ورسېږئ! (بریالي شی! اود دوزخه نجات ومومئ!).

تفسیر: الله تعالی د دغه سورت په پای کې مونږ مسلمانانو ته یو جامع او مانع نصیحت وکړې، چې په واقع کې د دې سورت حاصل دی، یعنی ای مؤمنانو! که فتح او بری، او د دنیا او آخرت په مراد رسېدل غواړئ! نو سره د سختی تېرولو په طاعت کې ټینګ اوسئ! او له معصیت ځنې ځان وساتئ! او د بنمنانو په مقابله کې خپله مضبوطي، ثابت قدمي، او مېړانه (بهادري) څرګنده کړئ! او د اسلام د حدودو په حفاظت کې تل مشغول او لګیا اوسئ! له هر ځایه چې د دشمن د تعرض (یرغل) اندېښنه وي، هملته د اوسپنې د دیوال په شان خپل ټرونه سپر کړئ! او پښې مو ټینګې کړئ!.

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مِمَّا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْغَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ﴾ (۱۰ جزء د الأنفال سورت ۶۰ آیت، ۸ رکوع) او په هر وخت او هر کار کې له الله جلت کلمته څخه وویرېږئ! که تاسې داسې وکړل، نو وپوهېږئ چې په خپل مراد ورسېدئ.

تمت سورة «آل عمران» بفضل الله المنان نسأله الرحمة والغفران وخلود الجنة والرضوان ونصلی ونسلم الف الف مرة على رسوله وحبيبه سيد الإنس والعجان.

د «النساء» سورت مدني دي، (۱۷۶) آيتونه او (۲۴) ركوع لري، په تلاوت كې څلورم، او په نزول كې ۹۲ يم سورت دي. وروسته د «الممتحنة» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً

ای خلقو (تل) و ویرېږئ له ربه خپله! هغه (رب) چې پیدا یې کړئ تاسې له نفسه یوه نه (چې آدم علیه السلام دی) او پیدا یې کړه له دې (نفسه) جوړه د ده (چې حواء ده) او خپاره (خواره) یې کړل له دې دواړو څخه سړي ډېر، او ښځې (ډېرې).

تفسیر: لومړی یې د آدم علیه السلام له کینې پښتې ځنې بي بي حواء پیدا کړه، بیا یې له دوی دواړو ځنې گډ نارینه او ښځې پیدا او په ځمکه کې یې خپاره (خواره) کړل، نو په حقیقت کې الله تعالی ټول انسانان له یوه نفس او یوه سړي ځنې پیدا کړي دي، مطلب یې دا دی: کله چې له عدم ځنې ستاسې د گډو پیدا کوونکی او بیا ستاسې باقي او قائم ساتونکی هم هغه یو ذات دی؛ نو ښایي چې تاسې له هغه څخه و ویرېږئ! او د هغه د امر منل یو ډېر ضروري کار وگڼئ! له دې ځنې دوه مضمونونو ته اشاره وشوه:

(اول): دا چې الله تبارک و تعالی ستاسې د ټولو خالق او موجد دی.

(دویم): دا چې د گډو انسانانو د وجود سبب هم هغه یو نفس دی، چې له هغه ځنې الله تعالی نور گډ انسانان پیدا کړل، یعنی أبو البشر آدم علیه السلام.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ

او و ویرېږئ له الله! هغه (الله) چې سوال کوئ تاسې یو تر بله په (نامه د) ده سره، او (و ویرېږئ له پرېکولو) د خپلوی څخه.

تفسیر: سربېره پر دې چې الله جل جلاله ستاسې خالق او رب یعنی موجد او بقاء در کوونکی دی، د ده د اطاعت د وجوب یوه وجه دا ده، چې تاسې د ده په وسیله گډو څولو په خپلو منځونو کې خپل حقوق او فوائد غواړئ! او یو بل ته د هغه په نامه قسمونه ور کوئ! وروسته له دې دا حکم دی چې له قرابته و ویرېږئ! یعنی د اقاربو حقوق په ښه ډول سره اداء کوئ! او د خپلوی له پرېکولو او بد سلوکی ځنې ځانونه وژغورئ! (وساتئ).

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

بېشکه الله دی پر تاسې ساتونکی (نو هیچېرې او هیڅکله ترې غافل نه شی چې جزا درکوي).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله ستاسې له ګردو (ټولو) اعمالو، افعالو، او احوالو څخه واقف دی، که د هغه د حکم متابعت وکړئ؛ نو ثواب به ومومئ، که نه د عذاب مستحق کېږئ، او ستاسې د ارحامو او خپلوی په تعلقاتو او مراتبو، او د هر یوه په مناسبو حقوقو باندې هم ښه پوهیږئ، نو ځکه د هغه په نسبت هر هغه حکم چې الله جل جلاله در کړی، هغه حق وګڼئ! او عمل پرې وکړئ!.

وَاتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْأَمْوَالَهُم إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ
إِنَّهٗ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿١٠﴾

او ور کړئ (ای د یتیمانو اولیاوو!) یتیمانو ته مالونه د دوی (پس له رشده)، او مه اخلئ تاسې خبیث (بد، حرام مال) په طیب (ښه، حلال مال!)، او مه خورئ تاسې مالونه د دوی (یعنې د یتیمانو، ګډ) له مالونو خپلو سره، (ای ولیانو! او وصیانو!) بېشکه دا (د یتیمانو د مال خوړل) ګناه لویه ده.

تفسیر: د یتیمانو اولیاوو او سرپرستانو ته حکم دی، هر کله چې هغوی بالغ شي، نو د هغوی مال دې پرې وسپاري!، او د سرپرستی په وخت کې دې د یتیمانو یو ښه شی نه اخلی!، او نه دې په معاوضه کې خراب او ښکته شی د هغه په مال کې شامل کړي! او نه دی د هغوی مال له خپل مال سره ګډ کړي!، چې ویې خوري، مثلاً «ولي» لره اجازه شته چې د یتیم خواړه له خپلو خوړو سره مشترک او شامل کړي، مګر دا خبره ضروري ده چې د یتیم مال ته دې څه نقصان ونه رسوي!، او داسې دې ونه شي، چې د شرکت په پلمه (بهانه) د یتیم مال وخورئ، او ورڅخه استفاده وکړي، ځکه چې د یتیم د مال خوړل لویه ګناه ده.

ښایي له دې امله به د یتیم حکم په هغو احکامو کې چې په ارحامو پورې تعلق لري مخکې ذکر شوی وي، چې یتیم د خپلې بېکسۍ، بې سرو سامانې، مجبوری، بېچاره ګۍ له کبله د زیادت رعایت، شفقت او حفاظت محتاج وی لکه چې له همدې جهته په تبدیل او شرکت سره د یتیم د مال خوړل ممنوع ګرځول شوي، او په راتلونکو متعددو آیتونو کې هم د یتیمانو په نسبت څو احکام ارشاد شوي دي، چې له هغو ځنې په یتیمانو باندې لا زیات اهتمام را څرګندېږي او دا اهتمام د ګردو (ټولو) یتیمانو په حق کې دي.

هو! هغه یتیم چې قریب او خپلوان وي، د ده په باره کې زیات تأکید شوی دی، او همدا شان نزول او د دې آیتونو د ربط سبب هم دی، چې له عرف او عادت سره هم موافق دی، ځکه چې د یتیمانو (اولیاء) غالباً هغه کسان وي چې د هغوی سره زیاته خپلوي لري.

وَأِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ
وَرُبْعَ ۚ

او که وویرېږئ تاسې چې به ونه کړئ شی عدل او انصاف په (حق د) یتیمانو کې نو په نکاح سره واخلئ تاسې (نورې) هغه ښځې چې خوښې (او حلالې) وي تاسو ته له ښځو؛ دوه دوه، او درې درې، او څلور څلور.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کې راغلي دي، هغه یتیمې جینکې چې د خپلو اولیاوو تر تربیت لاندې به وي، او د هغې یتیمې او دهغې د ولي په مال او ځمکه او باغ کې به د خپلوی له لامله (له وجې) شرکت وو، نو دلته به دوه صورت وړاندې کېده:

(۱) کله به داسې پېښېده چې «ولي» ته به د دې جمال او مال دواړه مرغوب وو، او د دې ولي به د لږ څه مهر په بدل کې له دې سره خپله نکاح ترله، ځکه چې دې جينې به بل څوک نه درلود (لرلو)، چې د دې د حق غوښتنه يې کړي وای:

(۲): کله به داسې کېده چې د دې يتيمې جينې جمال به مرغوب نه وو، مگر «ولي» د دې خيال له امله: که زه د دې نکاح له بل چا سره و تړم، نو د دې جينې مال به زما له لاسه ووځي، او زما په مال کې به بل څوک راسره شريک شي، نو د دې مصلحت له مخې به يې په يوه ډول له دې سره خپله نکاح ترله، خو له دې منکوحي سره به يې په زړه کې څه مينه او رغبت نه درلود (لرلو)، نو دا آيت نازل او اولياوو ته ارشاد وشو: «که تاسې له دې خبرې ځنې ویرېږئ چې د يتيمو نجونو په نسبت انصاف نشئ کولئ، او د دوی په مهر او حسن معاشرت کې له تاسې ځنې تقصير پېښېږي، نو تاسې له هغوی سره نکاح مه تړئ! بلکه نورو مرغوبه وو ښځو ځنې له يوې څخه نيولې تر څلورو پورې تاسې ته اجازه شته، چې د شريعت له قاعدې سره يې سم نکاح کړئ! چې له دې جهته يتيمو جونو ته څه نقصان ونه رسېږي، ځکه تاسې چې د هغوی د حقوقو حامی یئ؛ نو نه ښايي چې د حمايت لامله په کومې خرابۍ او گناه کې ولوېږئ!!»

تنبیه: د آزاد مسلمان لپاره له څلورو ښځو او د مریې لپاره له دوو ښځو ځنې زیاتې په نکاح اخیستل جائز نه دي، او په احادیثو کې هم د دې په نسبت تصریحات موجود او دیني ائمه وو هم پر دې باندې اجماع کړې ده، او گډ (ټول) امت ته هم دا حکم راغلی دی، یواځې د رسول الله صلی الله علیه وسلم خصوصیت او امتیاز وو، چې له دې ځنې د زیاتو اجازه هم دوی ته وه.

فائده: د يتيمو جونو د نکاح درېم صورت هم په حدیث کې راغلی دی: هغه يتيمه جينې چې د دې د مال او جمال د دواړو په نسبت د دې «ولي» يې رغبت وي، او د دغه عدم رغبت لامله د دې ولي د هغې نکاح له بل چا سره تړي، مگر ښکاره خبره ده، چې د دې آيت تعلق له دې صورت سره نشته.

په ﴿وَتِلْكَ وَرُبَعٌ﴾ کې «و» په معنی د «او» دی.

د دې آيت حاصل ځينو مفسرينو داسې هم بيان کړی دی چې: «که د يتيم له مال څخه وېره کوئ! نو له ما څخه هم سخت و ویرېږئ! او له ښځو سره معامله په نکاح سره و کوئ! نه په سفاح سره! او له ډېرو ښځو هم وېره و کړئ! او له څلورو ښځو ځنې زیاتې مه کوئ!».

فَإِنْ حَقَّكُمْ الْأَلْعَدَاءُ لَوْ أَفْوَحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ

نو (بيا که) و ویرېږئ تاسې چې عدل (انصاف برابري) به ونه کړئ شی (د ښځو په منځ کې په نفقه، نوبت، او نورو کې)؛ نو یوه (اصيله کوئ) یا هغه وینځې چې مالکان شوي دي د هغو (وینځو) ښې لاسونه ستاسې (تاسې يې ملکان یئ).

تفسیر: یعنې که تاسې له دې خبرې ځنې ویرېږئ، چې په څو ښځو کې به سم له انصافه او مساواته معامله ونشئ کړئ؛ نو بیا فقط په يوې نکاح قناعت و کړئ! یا یواځې پر وینځو باندې یوه وي، که ډېرې اکتفا و کړئ! او که مو زړه غواړي له يوې منکوحي سره څو وینځې هم وساتئ!.

ذَلِكَ الَّذِي أَلَّا تَعُولُوا

دا (نکاح د يوې اصیلې یا د ډېرو وینځو) ښه نږدې ده دې ته چې ظلم ونه کړئ تاسې (او یو جانب ته متمائل نشئ تاسې).

تفسیر: یعنی یواځې له یوې ښځې سره له نکاح کولو څخه یا فقط په خپلې یوې وینځې یا ډېرو وینځو باندې په قناعت کولو کې یا له یوې نکاحي ښځې سره د یوې وینځې یا د څو وینځو په جمع کولو کې د دې خبرې امید او توقع شته، چې تاسې له بې انصافی او بې عدالتۍ څخه محفوظ پاتې شئ!؛ ځکه هغه حقوق چې زوجات یې لري، هغسې یې مملو کې وینځې نه لري، د هغوی په منځ کې د عدالت په نه کولو سره تاسې نه مؤاخذه کېږئ، نه هغوی لره مهر شته، او نه یې د معاشرت لپاره کوم حد مقرر دی.

فائده: هر هغه څوک چې څو ښځې لري، نو په ده باندې واجب دي، چې د دوی په خوراک، پوښاک، راکړه ورکړه او نورو کې مساوات وکړي، او د شپې له مخه د ویدېدلو لپاره هم سم له نوبته له هرې یوې ښځې سره بېل بېل هستوګنه، او جلا جلا (جدا جدا) شپه تېره کړي، که کوم مېړه (خاوند) د خپلو ښځو په حقوقو کې عدالت او برابري نه کوي، نو هغه به د قیامت په ورځ کې مفلوج (ګوزن وهلې) پاڅیږي، او داسې به درومي چې له خپله ځانه سره به یو لاس او یوه پښه او نور نیمايي بدن کش کاږي، او که د چا په نکاح کې یوه اصیله ښځه او یوه وینځه وي، نو وینځې ته د اصیلې ښځې نیمايي نوبت او وار دی، او هغه وینځه هیڅ د نوبت حق نه لري، چې د خپل مالک په ملک کې وي بلکه له دوی سره ناسته او ملاسته د دې د بادار په خوښې پورې مربوطه ده.

وَاتُوا النِّسَاءَ صِدْقَاتِهِنَّ نِحْلَةً

او ورکوئ تاسې ښځو (خپلو) لره مهرونه د دوی په ورکړه د خوشالی سره (چې فرض شوي دي له طرفه د الله پر تاسې).

تفسیر: یعنی د هغو ښځو مهرونه چې تاسې نکاح ورسره تړلې ده، په خوښۍ او رغبت سره پخپله اداء کړئ، بې له دې چې د هغوی کوم حامي یا بل څوک له تاسې ځنې د حصول څه تقاضا وکړي، که تاسې پخپل شوق او رغبت سره د خپلو ښځو مهرونه ورکوئ! نو بیا د یتیمو نجونو په نکاح کولو کې هیڅ کوم حرج او ممانعت نشته، بلکه حرج او ممانعت خو به هلته وي، چې د دوی د مهر یا د بل کوم حق په اداء کولو کې څه دروندوالی ولیدل شي.

فَإِنْ طَبِنَ لَكُمْ عَن شَيْءٍ مِّنْهُ لَفَسْأَفْكَوْهُ هَيْبًا مَّرِيًّا ۝

نو که راضي شوې دا (ښځې) تاسې ته (په بخښنه) له کوم شي له دې (مهره په خوشالی) د نفس خپل؛ نو خورئ تاسې دغه شی په داسې حال کې چې خوندوره حلاله بې ضرره وي.

تفسیر: یعنی که ښځه پخپله خوښه له مهر ځنې څه شی خپل مېړه (خاوند) ته معافوي، یا یې اخلي، او بیا یې ورهبه کوي، نو په دې کې هیڅ حرج نشته، او مېړه (خاوند) دې هغه په خوښۍ سره وخوري، «هنیء» هر هغو خوږو ته وایي چې خوندور او لذیذ وي، او طبیعت یې په خوښۍ او رغبت سره قبول کړي، «مريء» هر هغو خوږو ته وایي چې په زړه پورې هضم او په ډول سره د بدن جزء او د صحت او قوت موجب شي.

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ۝

او مه ورکوئ (مه سپارئ) تاسې! بې عقلانو ته مالونه خپل هغه چې ګرځولي دي الله لپاره ستاسې سبب د ګزران، او روزي ورکوئ دوی ته په دې مالونو کې، او جامې ورکوئ دوی ته، او ووايئ دوی ته خبره معروفه (نېکه، خوږه، پسته، معقوله).

تفسیر: یعنی د ناپوهو هلکانو (لیونیانو، وړو اولادونو او ښځو) په لاس کې د دوی هغه مالونه مه ورکوئ! چې ستاسې په تصرف کې وي، او الله تعالی هغه انسانانو لره د معیشت سامان جوړ کړی دی، بلکه هغه په پوره حفاظت سره وساتئ! او د هلاکت له اندېښنې څخه یې وژغورئ (وساتئ)؛ او تر څو پورې چې دوی پخپله نفع او نقصان باندې ونه پوهیږي؛ تر هغه وخته پورې ورته له همغه ځنې خوراک او کالي (جامې) ورکوئ! او تسلي ورکړئ چې دا ګرد مال ستاسې دی، مونږ ستاسې فائده غواړو، کله چې تاسې پوه شوی؛ دا ګرد مال تاسې ته درکاوه کیږي.

(یا دا معنی چې مه سپارئ کم عقلو، لیونیانو، یتیمانو، او ښځو خپلو ته، مالونه خپل د دوی د بلوغ تر وخته پورې، او خوراک او پوښاک دوی ته ورکوئ! او د لاسه کوئ یې! او نه ښایي چې مالونه یې ځایه ولګول شي، ځکه چې مالونه د بدن د قوام او د ټولو کارونو د سرته رسولو سبب دی، یعنی د مالونو په وسیله په دنیا کې ماکول، مشروب، ملبوس، مسکن او نور، او په دین کې زکات، خیرات، حج، عمره، نفقه، صدقه او نور منځ ته راځي).

وَابْتَلُوا الْيَتِيمَ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ

او ازمویئ تاسې یتیمان تر هغه پورې کله چې ورسپړي دوی (حد، د) نکاح ته، نو که ومونده تاسې له هغو نه هوبښیاري (په معاملاتو او د مال په ساتنه کې) نو وسپارئ تاسې هغوی ته مالونه د هغوی!.

تفسیر: یعنی یتیمانو ته ښوونه او د دوی روزنه او ازموینه د بلوغ تر وخته پورې کوئ!، که وروسته له بلوغه په دوی کې د ګټې او د تاوان پوهه او د مال د انتظام او د حفاظت تمیز ومومئ! نو د دوی مال وروسپارئ! د یتیمانو د وروښوونې او ازموینې عمده صورت همدا دی، چې د معمولي او د کم قیمت شیانو بیع او شراء په دوی باندې وکړل شي!، او د هغو طریقې دې دوی ته وروښوول شي!.

وَلَا تَاْكُلُوْهَا سُرْفًا وَّيَدَارًا اِنَّ يَكْبُرُوْا

او مه خورئ تاسې دا (د یتیمانو ناپوهانو مالونه) په اسراف سره (چې له ضرورته زیات وي) او په جلتی سره (پخوا له حاجته، د ویرې د دې) چې دوی به لوی شي (نو وابه یې خلي).

تفسیر: یعنی د یتیمانو مال له ضرورته زیات صرفول منع دي، لکه چې د یوې پیسې په ځای دوه پیسې صرف کړي، او دا هم منع ده، چې له دې خبرې ځنې وویرېږي! که دا یتیم لوی شي، نو خپل مال به له ما ځنې بېرته واخلي، نو په صرفولو کې یې تلوار په کار دی، خلاصه یې داسې شوه، چې باید د یتیم مال د ضرورت په اندازه او د وخت له غوښتنې سره سم صرف شي.

وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ، وَمَنْ كَانَ فَقِيْرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ

او هر څوک چې وي مالداره نو ښایي ځان پاک وساتي (د یتیمانو له مالونو څخه) او هر څوک چې وي فقیر، نو خوري دې له دې مال څخه په معروف (له دستور سره سم د مزدورۍ په اندازه) سره.

تفسیر: یعنی «ولي» دی د یتیم مال د خپل ځان لپاره نه خرڅوي، او که د یتیم پالونکی او تربیه کوونکی محتاج وي، کولی شي چې د خپل خدمت په اندازه د یتیم له مال ځنې خپله مزدوري واخلي! مګر غني ته له سره څه اخیستل روانه دي.

فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِإِلَهِهِ حَسِيبًا ۝

نو کله چې ورکړئ (وسپاری) تاسې دغو (یتیمانو) ته مالونه د دوی، نو شاهدان ونیسې تاسې پر دوی باندې، او کافي دی الله په دې حال کې چې ښه حساب کوونکی (او جزا ورکوونکی) دی.

تفسیر: کله چې د کوم وړوکی پلار مړ شي، نو ښایي چې د څو مسلمانانو په مخ کې د یتیم مال ولیکل شي! او بیا یې امانتدار ته وسپاري! کله چې دا یتیم بالغ او هوشیار شي، نو سم له هغه لیک سره دې د هغه مال بېرته ورکړي! او څومره شی چې صرف شوی وي، د هغه حساب دې هم وروښيي، او هغه شی چې پر یتیم باندې سپاري، ښایي چې په هغه باندې هم شاهدان ونیسې، او ور وپېښي، څو د راتلونکي اختلاف او جگړې په وخت کې خبره په سهولت سره صافه، او شخړه ور که شي.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ ۖ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ۝

شته نارینه وو لره (هم، لوي وي که واړه) نصیب د دوی له هغه ماله چې پرینسی وي مور او پلار او خپلوانو، او شته ښځو لره (هم، لویې وي که وړې) نصیب (برخه) له هغه ماله چې پرینسی وي مور او پلار او خپلوانو هغه (مبلغ) چې لږ وي له دې ماله او که ډېر وي، نصیب (برخه) مقرر کړی شوی (له طرفه د الله نه).

تفسیر: د رسول اکرم صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم له زمانې څخه پخوا دا رسم وو، چې لویو او وړو جینکو او نابالغانو هلکانو ته به یې میراث نه ورکاوه، او یواځې هغو نارینه وو ته به یې میراث رسېده، او وارثان گڼل کېدل؛ چې لویان او د ښمنانو د مقابلي او مقاتلي لیاقت به یې درلود، چې په دې سبب وړو یتیمانو ته له میراث څخې هېڅ شی نه ورکول کېده، نو د دوی په نسبت دا آیت نازل شو، چې خلاصه یې داده: «د مور او پلار او نورو خپلوانو له متروکه مال څخې نارینه وو یعنې ځامنو لره اعم له دې نه چې وړوکی وي یا ځلمی د دوی برخه رسیږي، او ښځو لره یعنې لونیو ته اعم له دې چې وړوکی وي یا پېغلې د مور او پلار او نورو خپلوانو له تر کپې څخې د دوی برخه ورکولی کېږي، او دا برخې ټاکلې شوي دي، هغه متروکه مال لږ وي، که ډېر؛ د هغو ورکول ضروري دي، په دی سره د جاهلیت د بد رسم ابطال وشو، او د یتیمانو او د نورو د حقوقو حفاظت یې وفرمایه، او د دوی د حق تلفی مخه یې بیخي ونيوله.

فائده: په دې آیت کې د حق لرونکو حق او د هغه تقرر او تعیین بالاجمال راښوول شوی دی، په وروستی رکوچ کې د وارثانو د برخې تفصیل راښوول کېږي.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ فَأَرُّوا قُلُوبَهُمْ مِنْهُ وَفُؤُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۝

او کله چې حاضر شي ویش (تقسیم د میراث) ته خاوندان د خپلوې (چې وارثان نه وي) او یتیمان او مسکینان؛ نوروزي ورکوی تاسې دوی لره له هغه (میراثه) او ووايي تاسې دوی ته خبره معروغه (خوږه معقوله).

تفسیر: یعنې د میراث د تقسیم په وخت کې چې ټول خپلوان یو تر بله سره ټول شي، که له دې خپلوانو څخه څینې داسې وي چې هغوی ته میراث نه ورسیري، یا یتیم او محتاج وي، نو دوی ته څه خواږه ورکړئ! او رخصت یې

کړئ! یا له موقع سره مناسب کوم شی له ترکې ځنې ورته ورکړئ! ځکه چې داسې سلوک مستحب دی، که د میراث په مال کې د خوراک وړ شی نه وي، یا یې موقع نه وي، لکه چې هغه د یتیمانو مال وي، او مړي وصیت هم نه وي کړی، نو له دې خپلوانو سره ښې مناسې او معقولې خبرې وکړئ! او رخصت یې کړئ! یعنې په پسته ژبه سره له دوی ځنې معذرت وغواړئ! او داسې ورته ووايي چې: «دا مال د یتیمانو دی، او مړي وصیت هم نه دی کړی، نو ځکه مونږ مجبور یو، چې له تاسې ځنې معذرت وغواړو».

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعْفًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ①

او ودې ویریرې (د یتیمانو پر ضیاع) هغه وصیان که پریرې دوی پس له (مرگه) خپل اولاد ضعیفان (نو) ویریرې به دوی په دغو (اولادونو چې وروسته له مونږ به دوی هم داسې شي) پس ودې ویریرې دوی له الله څخه او ودې وایي دوی ته خبره سمه خوږه.

تفسیر: په اصل کې دا ارشاد د یتیم د «ولي» او «وصي» لپاره دی، نورو ته هم درجه په درجه ښايي چې د دې خبرې خیال وساتي، مطلب دا چې هر سړي سره دې دا اندېښنه وي، «نه چې زما له مرگه وروسته زما له اولادې سره څه سخته معامله وکړه شي»، نو ددې لامله تاسو لره هم ښايي چې له یتیمانو سره همغسې معامله وکړئ، چې تاسې یې خپلو ځامنو ته پس له مرگه غواړئ، او له الله تعالی ځنې ویریرئ! او له یتیمانو سره سمې ښې خوږې خبرې کوئ! یعنې هسې معامله له دوی سره وکړئ، چې په هغې باندې د دوی زړه مات نشي، او نه دوی ته څه تاوان ورسیري، بلکه تل تر تله د هغوی د اصلاح، ښېگڼې (ښه والي)، تعلیم، تربیې، تأدیب، او تهذیب خیال ولرئ، (او قریب الموت مریض ته نصیحت وکړئ! چې په وصیت کې د ورثې د حقوقو له تضييع ځنې ځان وساتئ، او د شهادت کلمه او توبه په خوله کې ورکړئ! او د ترکې او د قسمت حاضرینو سره ښه د انسانیت او مېړانې وضعیت وکړئ!).

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا ۖ وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ②

بېشکه هغه کسان چې خوري دوی مالونه د یتیمانو په ظلم سره (بې له شرعي اذنه) خبره داده چې خوري دوی (اچوی) په گېډو خپلو کې سور اور، او ژر به ننه وځي دوی اور سخت گرم ته.

تفسیر: هر هغه څوک چې د یتیم مال بلا استحقاقه خوري، هغه خپله گېډه د جهنم له اوره ډکوي، یعنې د هسې خوراک انجام به داسې کیري، او دا یې په آخره جمله کې راښکاره کړه.

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ

حکم کوي تاسې ته الله په (حق د میراث د) اولاد ستاسې کې چې (تاسې مړه شی)، شته نارینه لره (له میراثه) په مثل د برخو د دوو ښځو.

تفسیر: که د کوم میت په اولاده کې هلک او جینی دواړه وي، نو هغوی ته د میراث ورکولو دا قاعده ده، چې یوه هلک ته به د دوو جینکو حصه ورکوله کیري، مثلاً که یو هلک او دوه جینکې وي، نو نیمايي مال هلک ته او بله نیمه یې هغو دوو جونو ته ورکوله کیري، او که یو ځوی او یو لور ترې پاتې وي، نو دوه ثلثه هلک ته او یو ثلث جینی ته ورسیري.

فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ

نو که وو دا (اولاد خالصې) بنځې پورته له دوو څخه (یا دوه) نو (شته) دوی لره دوه ثلثه (دوه درېمې برخې) د هغه مال چې پرینسی وي (مړي)، او که وه دا (مولوده لور) یوه؛ نو هغې لره نصف (یعنې نیمايي د ترکې دی).

تفسیر: یعنې او که د کوم مړي په اولاده کې یواځې بنځې یعنې لوني پاتې شي، او ځوی نه وي ترې پاتې، نو که دا جوته له دوه ځنې زیاتې، یا دوه وي، بیا هم هغو ته همدا دوه ثلثه (دوه درېمې) رسیږي، او که یواځې یو جینی ترې پاتې وي، نو دې ته د پلار نیمايي ترکه ور رسیږي.

تنبیه: د ﴿اللَّذَرِئَلُ حَصًّا الْأُنثَيَيْنِ﴾ په ذیل کې دا اخرگنده شوه، چې یوې جینې ته له یوه هلک سره یو ثلث ور رسیږي، نو له دې ځنې معلومه شوه چې یوې جینې ته به له بلې جینې سره په طریق الأولى یو ثلث ور رسیږي، ځکه چې د هلک حصه د جینې له حصې ځنې زیاته ده، نو کله چې د هلک په سبب د دې برخه له یوه ثلث څخه کمه نشوه، نو د بلې جینې له سببه به څرنګه هغه برخه لږ کېدی شي؟ کله چې د دوو جونو حکم په پخواني آیت کې معلوم شوی وو، نو ځکه په دې کې له دوو ځنې د زیاتو لونیو حکم هم رابښي، چې چاته داسې کومه شبهه پیدا نشي، کله چې د دوو لونیو حق د یوې جینې له حق ځنې زیات وي، نو ښایي د درو او څلورو او د ډېرو برخې به له هغه زیات وي، حال دا چې خبره داسې نه ده، بلکه کله چې لوني له یوې ځنې زیاتي وي، دوه وي، که لس، که زیاتې، هغو ګردو ته به همغه دوه ثلثه رسیږي.

فائده: د اولاد د وراثت دوه صورتونه په آیت کې ذکر شول:

(۱): دا چې هلک او جینی دواړه نوعه اولاد موجود وي.

(۲) دا چې لوني ولري، او دا دوه صورتونه لري، چې یوه لور وي، یا له یوې زیاتې وي، نو اوس یواځې یو صورت پاتې دی چې یواځې هلکان ولري، نو دهغه حکم دادی چې ګرد میراث به هغوی ته ور رسیږي، اعم له دې چې یو وي که ډېر.

وَأَلْوَابِيُّوَهُ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ

او شته مور او پلار د ده (مړي) ته لپاره د هر یوه له دې دواړو سدس (شپږمه برخه) له هغه مال چې پرینسی وي (مړي) که وي مړي لره ولد (ځوځات).

تفسیر: او س د مور او پلار د میراث درې صورتونه بیان فرمایي: د اول صورت خلاصه داده: «که د میت اولاده ځوی یا لور وي، نو د میت مور او پلار ته د ده له ترکې ځنې هر یوه ته سدس، شپږمه برخه ور رسیږي».

فَإِنْ كُنَّ يَتِمُّنَ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَةٌ أَبَوَاهُ فَلِلَّوَالِدِ الثُّلُثُ

نو که نه وي ده لره ولد (ځوځات) حال دا چې میراث اخلي له ده (مړي څخه یواځې) مور او پلار د ده؛ نو دې مور د ده لره ثلث (درېمه برخه) د ترکې، او نوره ټوله د پلار ده.

تفسیر: د دوهم صورت خلاصه دا ده: «که میت هیڅ اولاد ونلري، او یواځې مور او پلار یې وارث وي، نو د هغه مور ته یو ثلث «درېمه» ور رسیږي، یعنې نور پاتې دوه ثلثه د هغه پلار ته ور رسیږي».

فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِإِمِّهِ السُّدُسُ

نو که وي مري لره ورويه (يا خویندې) نوشته مور د ده لره سدس (د تر کي شپږمه برخه).

تفسیر: درېم صورت دا دی: که د میت له یوه څخه پورته ورويه او خویندې وي، که سکني وي، که د پلار له لوري يا د مور له لوري وي، او اولاد هيڅ ونه لري، نو په دې صورت کې د ده مور ته سدس (شپږمه) برخه ور رسېږي، يعنې باقي گړد د هغه پلار ته پاتې کيږي، ورور او خور ته هيڅ نه ور رسېږي.

مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ

پس له (اداء کولو د) وصيت څخه چې وصيت وکړي ميت په هغه سره، يا پس (له ادا کولو) د دين څخه.

تفسیر: يعنې هومره چې د وارثانو برخې ذکر شوي دي، دا ټولې د ميت د وصيت، او د هغه د قرض له اداء کولو څخه وروسته وارثانو ته ور کولی کيږي، او د وارثانو حق فقط په هغومره مال کې کيږي، چې د وصيت او د قرض د مقدار له ايستلو څخه وروسته پاتې کيږي، او نصف (نيمايي) او ثلث (درېيمه برخه) او نور له همدې پاتې مال څخې مراد دي، نه له گړد مال څخه.

فائده: د ميت مال دې اول د ده په گور او کفن کې ولگاوه شي! څه چې له هغه څخه پاتې شي، له هغه څخه دې د ده قرض ورکړ شي! څه چې د ده له قرض څخه پاتې شي، له هغه څخې تر يوه ثلثه پورې (درې يمې برخې) پورې دې د مري په وصيت کې صرف کړ شي!، وروسته له گور او کفن او قرض او پس له اداء د وصيت څخه (د مال په ثلث کې): په پاتې متروکه کې گړد وارثان شريک دي، او هغه تر که پر دوی باندي ويشله کيږي.

أَبَاؤَكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَاتَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

پلرونه ستاسې او ځامن ستاسې نه پوهيږئ تاسې چې کوم يو له دوی زيات نږدې دی تاسې ته له جهته د نفعې، (دا برخې فرض شوي دي) مقرره برخه له (جانبه) د الله، بېشکه چې الله دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسیر: په دې آيت کې يې دوه ډوله (قسمه) ميراث بيان کړي، د اولاد ميراث او د مور او پلار، اوس فرمايي: څرنگه چې دا خبره تاسې ته معلومه نه ده، چې له کوم يوه څخې به تاسې ته نفع؟ او څومره نفع در ورسيږي؟، نو ځکه په دې کې تاسو ته نه ښايي چې څه مداخله وکړئ، هره برخه او حصه چې الله تعالی هر چا ته مقرره کړې ده، د هغه رعايت وکړئ! ځکه چې الله تعالی پر هر شي باندي ښه خبردار او لوی حکمت والا دی.

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرِّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ

او شته تاسې ته نيم د هغه مال چې پريښی دی ښځو ستاسې که نه وي دې ښځو لره ولد (څوځات)، نو که وي دې ښځو لره ولد (څوځات) نو تاسې لره شته څلورمه برخه له هغه ماله چې پريښی وي دې ښځو پس (له ادا کولو) د وصيت نه چې وصيت يې کړی وي (دې ښځو) په هغه سره يا (پس) له اداء کولو د دين څخه (چې وي په دې ښځو باندي څه قرض).

تفسیر: اوس د زوجینو د میراث بیان کاوه شي، چې مېړه (خاوند) لره د ده د بنځې له مال ځنې نیمايي ور رسیري، که دا بنځه اولاد ونه لري، او که اولاد ولري، اعم له دې چې یو ځوی یا یوه لور یا ډېر ځامن او لونی، له دې مېړه (خاوند) ځنې، یا له بل مېړه (خاوند) ځنې ولري، نو مېړه (خاوند) ته د دې له مال ځنې ربع (څلورمه برخه) وروسته له ورکولو د قرض او وصیت څخه ور رسیري.

وَلَهْنَ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ
وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ

او شته دې بنځو لره څلورمه برخه له هغه مال چې پریښی وي تاسې که نه وي تاسې لره ولد (ځوځات)، نو که وو تاسې لره ولد (ځوځات) نو دې بنځو لره ثمن (اتمه برخه) له هغه ماله چې پریښی وي تاسې پس له ادا کولو د وصیت چې وصیت کوی تاسې په هغه سره، یا پس له اداء کولو د دین (قرض، چې وي پر تاسو ای خاوندانو).

تفسیر: او هم داسې بنځې لره چې مېړه (خاوند) یې اولاد نه لري، د دې د مېړه (خاوند) له مال څخه ربع (څلورمه برخه) ور رسیري. که اولاد لري اعم له دې چې له همدې بنځې څخه وي که له بلې بنځې څخه؛ نو بنځې ته ثمن (اتمه برخه) د دې د مېړه (خاوند) له هغه مال څخه ور رسیري، چې د وصیت او قرض له ادا کولو څخه وروسته پاتې وي، له هر قسم مال څخه نغد وي که جنس، وسله وي که ګاڼه (زبور)، سرای وي که باغ، پاتې شو د بنځې مهر، هغه له میراث ځنې جلا او په قرض کې داخل دی، دا ټول دوه صورتونه لري، لکه چې د نارینه د میراث صورتونه هم دا دوه وو.

وَلَنْ يَكُنَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَّةً أَوْ امْرَأَةً وَلَا أَخًا أَوْ أُخْتًا فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِمَّنْهُمَا السُّدُسُ

او که وو یو سړی چې میراث ترې وړل کیږي کلاله (بې ولده بې والده) یا بنځه وه (هم داسې کلاله) حال دا چې وي دي مړي لره (یو اخیافي) ورور یا (اخیافي) خور پس شته هر یوه لره له دې (اخیافي) ورور او خوره سدس (شپږمه برخه د ترکې).

تفسیر: له دې ځایه د «اخیافي» ورور او خور ذکر دی، چې یواځې په مور کې سره شریکان وي، نو ښایي وپوهیږئ! چې د پلار او ځوی د پاتې کېدلو سره ورور او خور ته هیڅ نه ور رسیري، هو! که والد او ولد نه وي، نو ورور او خور ته به میراث ور رسیري، ورور او خور په درې ډوله دي:

(۱): سکني چې په مور او پلار کې سره شریکان وي، چې دوی ته «عینی یا اعیانی» وایي.

(۲) «علائی» چې یواځې په پلار کې سره شریکان وي.

(۳) «اخیافي» چې یواځې په مور کې سره شریکان وي.

په دې آیت کې د «اخیافي» ذکر دی، کله چې د متعددو اصحابو کرامو په قرائتونو کې د ﴿وَلَوْلَا إِخْوَانُكُمْ﴾ څخه وروسته د «من الأم» کلمه په تصریح سره شته، او په دې باندې د ګردو اصحابو اجماع ده، چې په دې ځای کې له (أخ) څخه اخیافي ورور مراد دی.

د دې آیت مطلب دا دی چې هر هغه میت نارینه وي که بنځه چې مور او پلار او لور او ځوی هیڅ نه لري، او یواځې یو «اخیافي» ورور یا خور ولري، نو له دې دواړو څخه هر یوه ته سدس (شپږمه برخه) ور رسیري، او د نارینه او بنځې یعنی د «اخیافي» ورور او خور برخه برابره ده، او هیڅ زیادت او کمی په کې نشته، پاتې شو دوه ډوله ورور

او خور: یعنی «عینی» او «علاتی» نو د دې دواړو حکم لکه د اولاد داسی دی، په دې شرط چې د مړي پلار او خوی هیڅ نه وي، مقدم «عینی» دی، که هغه نه وي نو «علاتی» دی، د «النساء» د سورت په آخر کې د دې دواړو د میراث ذکر هم راځي.

وَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ يَوْضَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارَّةٍ

نو که وو (وړونه خویندې د کلالې) زیات له دغه (یو ورور او خور څخه) نو دوی ګرد سره شریکان دي په ثلث (درېمه برخه د تر کې) کې وروسته له (اداء کولو د) وصیت چې وصیت کولی شي په هغه سره، یا پس (له اداء کولو) د دین، په دې حال کې چې (نورو ته) نقصان ونه رسوی (په دې وصیت کې).

تفسیر: یعنی که د «أخیافی» ورور او خور له یوه ځنې زیات وي، نو دوی ګردو (ټولو) ته همغه یو ثلث (درېمه برخه) په میراث ور رسیري، او په لومړني صورت کې هغه «سدس» (شپږمه) او په وروستني صورت هغه «ثلث» چې ورکاوه کیږي، له وصیت او قرض څنې وروسته څه مال چې باقي پاتې کیږي؛ له همغه څنې دا «ثلث» یا «سدس» ورکاوه کیږي، او وصیت هلته صحیح او پر میراث باندې مقدم کېدی شي، چې په هغه کې د نورو څه زیان نه وي، او دا زیان دوه صورتونه لري:

(۱): دا چې له یوه «ثلث» څنې یې د زیات مال وصیت کړی وي.

(۲): دا چې د هغه وارث لپاره چې هغه ته له میراث څنې هم برخه ور رسیري؛ څه وصیت وکړي، په دې دواړو صورتونو کې وصیت صحیح نه دی، هو! که ګرد ورته هغه وصیت سره مني، نو ښه! که نه هسې وصیتونه ګرد مردود دي.

فائده: څرنګه چې له وارثانو څنې اندېښنه وه، چې د میت له تر کې څنې به د میت وصیت او قرض اداء نه کړي، بلکه ټول مال به د خپلو ځانونو لپاره وساتي، نو ځکه یې له میراث سره هر ځلې د وصیت او د دین د حکم تأکید بیان کړ، او کله چې وصیت تبرع او احسان دی، او ډېر ځله یو معین سړی د دې مستحق نه وي، او له دې سببه د هغه د ضایع کېدلو احتمال قوي وو، نو ځکه یې د اهتمام او احتیاط لامله په هر ځای کې له دین (پور) څنې د وصیت ذکر د مخه فرمایلی دی، حال دا چې د وصیت درجه له دین څخه وروسته ده، لکه چې پخوا تېره شوه، (یعنې لکه چې هیڅوک د دین په اداء کې غفلت نه کوي، همداسې دې په وصیت کې هم نه کوي!) او هم وصیت د مورث حق دی لکه تجهیزات او تکفین، پرته له وراثت او قرض څخه چې هغه د نورو حق دی، نو له دې حیثه به وصیت له قرض څنې مقدم وي، اګر که له بلې وجې قرض په وصیت باندې وړاندې دی، او دلته د «غَيْرِ مُضَارَّةٍ» قید زیات شوی دی، همدا قید به په نورو سابقه ځایونو کې هم معتبر وي.

وَصِيَّةٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٠﴾

وصیت کوي الله تاسې ته وصیت له (جانبه) د الله، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو) ډېر تحمل والا (په تأخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: هغه میراثونه چې د دې رکوع له شروع څخه تر دې ځایه پورې بیان شوي دي، پنځه دي:

(۱) خوی، لور (۲) مور، پلار (۳) مېړه (خاوند) (۴) ښځه (۵) أخیافی ورور، خور.

همدې پنځو وارو ته ذوي الفروض يعنې د معلومو برخو خاوندان وايي (په استثناء د ځوی چې عصبه دی) د دې پنځو وارو د ميراث احکام يې بيان کړل، په پای کې يې د تاکيد په ډول وفرمايل: «دا حکم د پاک الله دی، او تعميل يې ضروري دی، او الله جل جلاله ته هر شی معلوم دی، چې کوم يو اطاعت کوي، او کوم يو غاړه غړه وي؟ او کوم يو په ميراث، وصيت، او قرض کې له حق او انصاف سره سم کار کوي، او کوم يو بې انصافي کوي، او ضرر رسوي؟ او په دې خبره دې هيڅوک ونه غوليرې، چې د ظلم او بې انصافي په سزا کې ولې تأخير کيرې؟ ځکه چې د الله تعالیٰ حلم ډېر کامل دی.

فائده: بنيادي وپوهيرو چې پرته له «ذوي الفروضو» څخه چې د هغو ذکر په همدې رکوع کې تېر شو، يو بل قسم وارث هم دی، چې هغه ته «عصبه» وايي، او هغو لره کومه معينه برخه لکه نصف (نيمایي) او ثلث (درېمه) او ثلثان (دوه برخې له درې برخو) او ربع (څلورمه برخه) او سدس (شپږمه برخه) او نور نه ده مقررې، بلکه هر هغه شی چې له «ذوي الفروضو» څخې کوم يو نه وي، نو د هغه ټول مال (عصبه) ته ور رسيرې، او که «ذوي الفروض» او «عصبه» دواړه وي، نو اول «ذوي الفروضو» ته او که ترې پاتې نشو «عصبې» ته هيڅ نه ور رسيرې، او اصلي «عصبه» هغه دی چې نارينه وي، بنځه نه وي، او د ده او د مړي په مينځ کې د بنځې واسطه هم نه وي، او د دوی درجې څلور دي:

(۱) ځوی او لمسی.

(۲) پلار او نیکه.

(۳) ورور او وراره.

(۴) تره او د تره ځوی يا د ده لمسی.

که څو تنه «عصبه» موجود وي، نو ميراث همغو عصبه وو ته رسيرې؛ چې مړي ته نږدې وي، لکه د لمسي په مقابل کې ځوی، او د وراره په مقابل کې ورور وړاندی دی، نو بيا د «أخيافي» او «علافي» په مقابل کې «أعياني» مقدم دی، ددې څلورو وارو په استثناء او له ورور سره خور هم «عصبه» کيرې، دا اصلي «عصبه» نه دي، بلکه غير اصلي دي، پرته له اولاده او ورونيو څخه د نورو نارينه وو سره بنځې نه «عصبه» کيرې، مثلاً د تره ځوی «عصبه» دی، مگر ده سره د تره لور «عصبه» نشي کېدی.

فائده: د دې پاس ذکر شويو قسمونو يعنې «ذوي الفروضو» او «عصبه وو» څخه علاوه څمونږ د امام أبو حنيفه «رحمه الله» په نزد درېم قسم وارث «ذوی الأرحام» هم شته، يعنې داسې قرابت لرونکي چې د ده او د مړي په منځ کې د بنځې واسطه وي، چې نه «ذوي الفروض» وي، او نه «عصبه» لکه لمسی، نيا، خوري، ماما، ترور، توږی او د دوی اولاده، کله چې له کوم مړي څخه نه «ذوي الفروض» او نه «عصبه» يو هم نه وي پاتې، نو د هغه ميراث «ذوو الأرحامو» ته ور رسيرې، د دې تفصيل په کتابونو کې مذکور دی.

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا
وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ۝

دا (د يتيمانو، ميراثونو، وصيت، او د دين تېر شوي حکمونه) حکمونه د الله دي، او هر څوک چې ومني حکم د الله او د رسول د ده؛ نو داخل به کړي الله دغه (مطيع په هسې) جنتونو کې چې بهيرې به له لاندې د (مانيو او ونو د) هغو ويالي، هميشه به وي (دوی) په دې (جنتونو) کې، او

دا (ننوتل جنت ته) مراد موندل (برې) دي ډېر لوی، او هر څو ک چې نافرمانی کوي د الله، او د رسول د ده، او وځي له حدوده د الله؛ نو داخل به کړي (الله) دغه (معتدي) اور ته چې همپشه به وي (دې) په هغه (اور د دوزخ) کې او (شته) ده ته عذاب ډېر سپکوونکی.

تفسیر: یعنی دا پخواني ټول ذکر شوي احکام (چې د یتیمانو حقوق، وصیت او میراث دی) د الله جل جلاله مقررې کړې شوې ضابطې او قاعدې دي، هر هغه څو ک چې اطاعت کوي، او د الله تعالی احکام مني، چې په هغو کې د وصیت او د میراث حکم هم شامل دی، نو د هغه لپاره تل جنت دی، او هر هغه څو ک چې سر غړوي، او د الله تعالی له حدودو څخه بیخي خارجيږي (یعنې حلال یې حرام او حرام یې حلال گڼي) نو هغه له ذلت او خواری سره تل د جهنم په عذاب کې پاتې کیږي.

وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنْكُمْ، فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسَكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَقَّعَهُنَّ الْبُيُوتُ أَوْ يُجْعَلَ لِهِنَّ سَبِيلًا ۝

او هغه (مېرمنې) بنځې چې راځي فاحشې (د زنا قبیح کار) ته له بنځو ستاسې، نو شاهدان وغواړئ (ای قاضیانو له قاذفه) پر دوی باندي څلور تنه له تاسې (مسلمانانو نه)، نو که شاهدي وویل (شاهدانو پر زنا) نو بندي کړئ تاسې دا (بنځې) په کوټو کې تر هغه پورې چې وفاتې کاندې دوی لره موت، یا وگرځوي (مقرر کړي) الله دوی لره کومه لاره د (خلاصی له بنده).

تفسیر: «د بنځو تأدیب او سمول یو ضروري امر دی، خو پر دوی باندي هیڅ قسم ظلم او تعدي کول بڼه کار نه دی»، د جاهلیت په زمانه کې په دې دواړو مواردو کې پر بنځو باندي ډېر تېری او بې اعتدالي کېده، او په دې آیت کې د هغو د تأدیب په نسبت حکم دی: «که د کومي زوجې په نسبت د زنا ارتکاب معلوم شو، نو د دې لپاره څلور تنه شاهدان چې هر یو یې مسلمان، عاقل، بالغ، او آزاد وي، ونیسئ!، که دا څلور واړه پر زنا یې شاهدي ورکړي؛ نو دا بنځه دې په کوټه کې مقیده وساتي، او هسې انتظام دې وکړي! چې له کوره ونه وځي، او له چا سره کتنه ونه کړي شي، تر څو چې هغه بنځه مړه شي، یا الله تعالی د هغې لپاره کوم حکم او سزا مقرره وفرمائي، د دې آیت د نزول تر وخته یې د زانیې لپاره کوم حد نه وو مقرر فرمایلی، بلکه د تعیین وعده یې کړه، کله چې څه موده وروسته یې په (۱۸) جزء د «النور» د سورت په (۲) آیت، اوله رکوع کې د هغې حد نازل کړه، چې د باکړې لپاره یې سل ډرې او د ثیبې لپاره «رجم» یعنی په گټو سره ویشتل دي، تر څو چې مړه شي.

وَالَّذَانَ يَأْتِيَنَّهَا مِنْكُمْ فَادُّوهُمَا

او هغه دوه سړي چې راځي دې (قبيح کار ته) له تاسې، نو ایذاء ورسوی دوی ته!.

تفسیر: یعنی که دوه تنه اعم له دې چې یو نارینه وي او بل بنځه وي، یا که دواړه نارینه وي، یا دواړه بنځې (من حیث السحق) وي، او د بد فعل مرتکب شي، نو د هغوی سزا یې مجملا په ایذاء ورکولو سره ارشاد وفرمایله، په ژبه سره وي، که په خوله سره، هومره چې مناسب وي، د هغو د تأدیب او تنبیه ورکولو حکم شوی دی.

د لواطت لپاره یې کوم جدا بیان ونه فرمایه، او په هغه کې د عالمانو سره اختلاف دی، چې د «لواطت» لپاره هم هغه حد مقرر دی، چې د «زنا» لپاره ټاکلی شوی دی، یا د «لواطت» همغه سزا باقي پاتې ده چې پخوا وه، یا دهغه سزا په توره یا په بله کومه طریقه سره وژل دي.

فائده: اکثر علما دا آیت پر زنا محمولوي، او ځينو پر «لواطت» حمل کړی دی، او ځینې یې پر دواړو شامل ګڼي، (ځینې وايي: ﴿وَالَّذِي﴾ - ﴿مِنْ نِّسَائِكُمْ﴾...» پر سحاقانو، او ﴿وَالَّذِينَ﴾ - ﴿مِنْكُمْ﴾...» په لواطت کوونکو او ﴿الرَّائِيَةَ وَالزَّانِيَ﴾ په زانیانو پورې مخصوص دی، نو په دغه تقدیر پاس آیت نه دی منسوخ).

فَإِنْ تَابَ وَأُصْلِحَ فَأَعْرَضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿۱۵﴾

نو که توبه ويستله دې دواړو او اصلاح کړ دواړو (عمل خپل) نو څنګ وکړئ (مخ وپورې) تاسې له دې دواړو نه، بېشکه چې الله دی ښه توبه قبلوونکی (د ګناهکارانو) ډېر رحم کوونکی.

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۱۵﴾

بېشکه (قبلول د) توبې په الله (د وفاء له مخې) دي لپاره د هغو کسانو چې کوي دوی ناکاره عمل په ناپوهۍ سره، بیا توبه وباسي دوی، په نږدې زمانه کې (له موت نه پخوا) نو دغه کسان رجوع به کوي په رحمت سره الله په دوی باندې، او دی الله ښه عالم (په پتو او ښکاره وو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی توبه خو بېشکه داسې شی دی، چې په هغه سره د «زنا» او د «لواطت» په شان درانه جرمونه هم الله تعالیٰ معافوي، لکه چې له پخواني آیت څخه مفهوم شو، لیکن د دې خبرې لحاظ هم ښايي خامخا وکړو، الله تعالیٰ په خپل فضل او کرم سره د توبې د قبلولو وعده فرمایلي ده، هغه اصلا په هغو خلقو پورې مخصوصه ده، چې په بې خبرۍ او ناپوهۍ سره کومه کبیره یا صغیره ګناه ترې صادره شي، مګر هر کله چې په خپلې خرابۍ باندې متنبه او مطلع شي، نو سمدلاسه پښېمانه او توبه وکړي، نو الله تعالیٰ داسې خطاوې خامخا (تفضلا) ور معافوي، او پاک الله پر هر شي باندې پوهیږي، او دا خبره ورته ښکاره ده چې کوم یوه په ناپوهي سره ګناه کړې ده؟ او کوم یوه په اخلاص سره توبه ایستلي ده؟ او د حکمت څښتن (خاوند) دی، د هر چا توبه چې سم له حکمته سره وي قبلوي یې.

فائده: د «جهالت» او د «قریب» له قیدونو معلومیږي، هر څوک چې د ناپوهۍ لامله ګناه کوي، او وروسته له تنبیه ژر توبه کوي، نو (تفضلا) د عدالت او د حکمت له قاعدې سره سم د هغه توبه قبلوي، او هر څوک چې په قصد او عمد سره د پاک الله له احکامو څخې د غاړې غړولو جرأت وکړي، یا وروسته د خپلې ګناه له پوهیدلو څخه په توبه ایستلو کې تأخیر او په همغه پخواني حالت باندې قیام او دوام کوي؛ نو د عدل او انصاف له قاعدې سره سم د هغه خطا اصلا د معافولو وړ نه ده، او د هغې قبلول یواځې د الله تعالیٰ فضل او کرم دی، چې په خپلې مهربانۍ سره د دوی دواړو توبې قبلوي، دا خو د پاک الله احسان دی، او (تفضلا) ذمه واري فقط په اول صورت کې ده، او په نورو کې نشته.

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبِّتٌ
الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كَافِرًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ أَجْرُهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۶﴾

او نشته (وعده د قبول د) توبې لپاره د هغو کسانو چې کوي دوی ګناهونه، تر هغه پورې چې راحاضر شي یو د دوی ته مرګ، نو وايي: چې بېشکه ما توبه وويسته اوس، او نه (قبلېدی شي توبه) لپاره د هغو کسانو چې دوی مړه شي حال دا چې دوی کافران وي، دغه کسان (چې د کفر په حالت کې مري، په عین غرغره کې توبه کوي) تیار کړی دی مونږ دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی د داسې خلقو توبه نه قبلېږي، چې پر له پسې گناه کوي، او له گناه ځنې مخ نه اړوي، تر څو چې د مرگ علامې او اسباب په نظر ورشي، نو په هغه وخت کې وايي چې: زه اوس توبه کوم، او نه د هغه چا توبه قبلېږي چې د کفر په حالت کې مړ شي، او وروسته د اخروي عذاب له لیدلو څخه توبه کوي، د داسې خلقو لپاره شدید عذاب تیار دی.

تنبيه: دا دواړه آیتونه چې د توبې د قبول او د توبې د عدم قبول په نسبت دلته مذکور دي، د دوی کوم مطلب چې مونږ پاس بیان کړ، هغه د ځینو لویو محققینو له تحقیقاتو سره سم دی، او په هغه کې دا بڼه والی دی چې د «جهالت» قید او د «قریب» لفظ دواړه په خپلې ظاهري معنی باندې قائم پاتې دي، او د «علی الله» معنی هم په سهولت سره جوړه شوه، او په دې موقع کې د توبې د قبول او عدم قبول د ذکر فرمایلو مقصد هم په بڼه شان سره عیان شو، یعنی د «کیفما اتفق» توبه مقبوله نه ده، او د توبې څو صورتونه دي، او د دې په مقبولیت کې هم فرقونه شته، تر څو چې د توبې په اعتماد څوک پر گناهونو باندې جرأت ونه کړي، او دا مقصد هم په دې صورت سره بڼه حاصلېږي.

مگر نورو مفسرینو حضراتو چې علی العموم د دې آیتونو مطلب یې ارشاد فرمایلي دي، د «جهالت» قید یې «احترازي» او «شرطي» قید نه دی اخیستی، بلکه (واقعي) قید یې گڼي، او وايي چې: گناه تل له جهله او حماقته څرگندېږي، او د «قریب» معنی داسې کوي چې: د موت له راتللو څخه پخوا څومره وخت چې وي، هغه گڼي ته «قریب» ویلي شي، ځکه چې د دنیا ژوندون لږ دي.

نو په دې صورت کې یې مطلب داسې کېږي چې: «د الله تعالی هغه وعده چې د توبې د قبولولو په نسبت یې فرمایلي ده، له هغو سره ده، چې د ناپوهۍ او د خپل پای او انجام د نه کتلو لامله گناه کوي، او بیا د موت له راتگه څخه پخوا تائب کېږي، او هغه کسان چې موت یې لیدلی او د نزعې حالت ته رسېدلي دي، یا هغه کسان چې کافران مړه شوي دي، نو د دوی توبه له سره نه قبلېږي، له دې تقریر سره به سم د توبه کوونکو د هغو د دوو بین صورتونه چې په لومړني تقریر کې مذکور شوي دي، په اول شق (د توبې په قبول) کې شمېرل کېږي».

فائده: کله چې د موت یقین راشي، او بل عالم په سترگو وکتلی شي، نو په هغه وخت کې توبه نه قبلېږي، هو! د اخروي عالم له کتلو څخه پخوا توبه قبلېږي، چې له لومړني تفسیر سره په اول صورت کې د توبې قبول د عدل او انصاف له قاعدې سره سم دی، او په نورو صورتونو کې د توبې قبول یواځې د هغه په فضل او کرم سره دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا جُنَاحَ لَكُمْ أَنْ تَرْتُدُّوا النِّسَاءَ كَرِهًا ۖ وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا
اَتَيْتَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ ۗ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) نه دی حلال تاسې لره دا (کار) چې په میراث به اخلی تاسې ښځې په زور سره، او مه منع کوئ تاسې دا (ښځې) د نکاح کولو نه لپاره د دې چې یوسئ (ترې واخلئ) تاسې ځینې د هغه مال چې ورکړی وي تاسې دوی ته (په مهر کې) مگر چې راشي (وکاندي) دوی فاحشه (قیح کار: نشوز یا زنا) ښکاره.

تفسیر: په پخواني بیان کې یې د ښځو د بد افعالی او د تأدیب او سمولو حکم ورکړی وو، اوس د اهل جاهلیت له هغه ظلم او تعدی څخه منع فرمایي، چې په ډول ډول صورتونو پر ښځو باندې اجراء کېدل، د هغو صورتونو له منځه یو صورت دا هم وو: «کله چې به څوک مړ کېده نو د دې مړي ښځه به د علای خوی یا ورور یا د بل کوم وارث له لوري بندي ساتله کېده، بیا به یې که زړه غوښتل له هغې سره به یې نکاح ترله، یا به یې همغسې بې نکاح په خپل کور کې ساتله، او د هغې ټول مهر یا څه برخه به یې ترې اخیسته، یا به یې تر مرگه پورې هلته بندي ساتله، او د هغې د مال به وارث کېده»، نو د دې په نسبت دا آیت نازل شو، چې خلاصه یې دا ده: «کله چې څوک مړ شي نو د هغه

مړي ورور يا بل کوم وارث لره دا اختيار نشته، چې هغه ښځه په زور سره په خپله نکاح کې کې راوولي، او نه هغه ښځه د بل چا له نکاح منع کولی شي، هو! که هغې کومه صريحه بد عملي وکړله، نو له هغې بد عملي څخه د هغې منع کول په کار دي».

وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَمَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ۝

او گزران کوی تاسې (ای مړونو) له دې (ښځو) سره په نېکې طریقي سره!، پس که خوښې نه وې ستاسې دا ښځې نو (صبر وکړئ) ښايې چې نه به خوښوئ تاسې یو شی حال دا چې گړځولی به وي الله په دې شي کې خیر ډېر.

تفسیر: یعنی له ښځو سره په خبرو اترو (په افعالو او احوالو، په نفقه او کسوت، په مسکن او مأمن) او نورو معاملاتو کې په ښو خوښو سره معامله وکړئ! د جاهلیت په شان (چې د ذلت او د سختی سلوک له ښځو سره کېده) له هغوی سره خراب سلوک مه کوئ! بیا ستاسې د کومې ښځې کوم خصلت او خوی او عادت خوښ نه وي، نو صبر وکړئ، کیرې چې په هغې کې کومه فائده هم وي، او ممکن دی چې تاسې ته کوم شی ښه نه درښکاري، او الله تعالی په هغه کې ستاسې لپاره دیني یا دنیوي کومه گټه ایښي وي، نو تاسې لره تحمل کول په کار دي، او له بد خوی سره بد خوښي نه ښايې چې وکړه شي.

وَأِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَّكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذْ بِهِنَّ شَيْئًا ۖ آتَاخُذْنَ وَاِنَّهُنَّ لَبَهَائِمٌ وَأُنثَىٰ مُبِينًا ۝

او که اراده وکړئ تاسې (ای مړونو) د بدلولو د یوې ښځې په ځای د بلې ښځې (چې یوه طلاقه او بله نکاح کړئ!) حال دا چې ورکړی وي تاسې یوې ته د دوی ډېر مال (په مهر کې هم) نو مه اخلئ تاسې (ای مړونو! بېرته) له هغه مال نه هیڅ شی، آیا اخلئ به تاسې دغه (مال) په ناحقه (په دروغو بې موجه) او په گناه ښکاره (ظلم ظاهر سره).

تفسیر: له اسلام څخه پخوا داسې هم کېده، کله چې به کوم مېړه (خاوند) غوښتل چې خپله پخوانی ښځه پرېږدي، او له بلې کومې ښځې سره نکاح وکړي، نو پر پخوانی ښځه باندې به یې تهمت لگاوه، او راز راز ظلم تېری او سختي به یې پرې راوستې، تر څو هغه مجبوره شي، او خپل مهر بېرته ورکړي، چې مېړه یې هغه مهر په خپلې نوې نکاح کې ولگوي، دا آیت د دې کار څخه د منعې راوړلو لپاره نازل شو.

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَىٰ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَأَخَذْنُمِنْكُمْ نَيْثًا قَاغِيلًا ۝

او څرنگه به اخلئ تاسې هغه مال، حال دا چې په تحقیق سره رسېدلي دي ځینې له تاسې ځینو (نورو) ته (په طریقه د مباحثت سره)، او اخیستی دی (ښځو) له تاسې نه عهد کلک (د صحبت او مباحثت «قربت» په حق کې).

تفسیر: یعنی کله چې نارینه او ښځه له نکاح څخه وروسته یو ځای شي، او د ناستې ملاستې وار راشي، نو د هغې په معاوضه کې ټول مهر ورکول په مېړه باندې واجبېږي، نو اوس مېړه هغه مهر له دې ځنې په کوم سبب اخیستی شي؟! او که یې مهر نه وي ور رسولی نو د هغې مهر څرنگه معطلولې شي؟ اوس پرته له دې نه چې هغه مهر دا ښځه په خپله خوښه سره ورپرېږدي د نجات او د ژغورنې (بچ کېدلو) بله کومه لاره نه ده پاتې.

فائده: بنايي چې وپوهيږو: لکه چې وروسته له مجامعته ټول مهر د مېړه (خاوند) په غاړه لاسميږي، هم داسې که مجامعت ته وار ونه رسيږي، مگر صحيحه خلوت يې ورسره کړې وي، نو بيا هم پوره مهر واجب الأداء گرځي، هو! که صحيحه خلوت ته هم وار نه وي رسېدلی، او مېړه (خاوند) يې طلاق ورکړي؛ نو بيا د مسمی مهر نيمايي ورکول پرې لاسميږي.

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿۷۰﴾

او مه اخلي تاسې په نکاح سره هغه (بنځې) چې نکاح کړي دي پلرونو ستاسې له بنځو، مگر هغه چې پخوا له دې تېرې شوي دي، بېشکه چې دا (کار) دی فاحش (ډېر ناکاره) او ډېر مبغوض (شرعي ته)، او بده (ده دا) لاره (عُرف ته).

تفسیر: د جاهليت خلقو له خپلو ميرو ميندو، او نورو ځينو محرماتو سره هم نکاح کوله، چې د هغې ذکر اوس تېر شو، نو دلته له هسې نکاح ځنې هم ممانعت کاوه شي، چې تاسې له هغو بنځو سره چې ستاسې پلرونو نکاح ورسره تړلې وي؛ نکاح مه تړئ! ځکه چې دا بېحيایي او د الله تعالی د غضب سبب، او ډېر منفور کار، او ډېره بده طريقه ده، او د جاهليت په زمانه کې هم پوهانو هغه مذموم گناه، او هسې نکاح ته يې د (مقت نکاح) او له دې نکاح څخه چې به کوم وړوکی پيدا کېده هغه ته به يې «مقتي» ويل، هسې نکاح هومره چې شوي دي، شوي دي، وروسته له دې نه دې بيخي ونه کړه شي!

فائده: کوم حکم چې د پلار د منکوحي په نسبت دی، په همغه حکم کې د پلارنيو او مورنيو نيکونو منکوحي هم داخلي دي، اګر که د ډېرو پورته نيکونو هم وي.

حُرْمَتٌ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ

حرامې کړې شوي دي پر تاسې ميندې ستاسې او لونې ستاسې او (حرامې شوي دي پر تاسې) خویندې ستاسې، او عمې (تروريانې) ستاسې، او خالې (توريانې) ستاسې، او لونې د ورور (ورېرې ستاسې)، او لونې د خور (خورځې ستاسې).

تفسیر: د ميرې د نکاح د حرمت له بيانولو نه وروسته اوس د هغو گړدو بنځو بيان کوي، چې له هغوی سره نکاح تړل جائز نه دي، او دا بنځې (۱۴) قسمه دي، ۷ نسبي، او ۷ سببي.

اول د هغو بيان کاوه شي، چې د نسب د علاقې له سببه حرامې دي، او هغه اوه دي: (۱) مور (۲) خور (۳) لور (۴) ترور (۵) توري (۶) ورېره (۷) خورځه، چې له دوی ځنې له هيڅ يوې سره نکاح تړل جائز نه دي، (او حرمت يې ابدې دی).

فائده: د مور تر حکم لاندې مورنی او پلارنی نياگانې تر آخره پورې گړدې داخلي دي، هم داسې د لور تر حکم لاندې لمسی، کړوسی تر آخره پورې ټولې داخلي دي، او په خور کې عيني (سکه چې مور او پلار يې يو وي) علاتي (چې پلار يې يو او مور يې بېله بېله وي) او أخيافي (چې پلار يې بېل بېل وي، او مور يې يوه وي) گړدې داخلي دي، او په ترور (عمې) کې د پلرونو، نيکونو، خویندې تر پورتنیو پېړيو پورې عيني وي، که علاتي يا أخيافي؛ گړدې داخلي دي، او په توري (خالې) کې د مور نيا، د نيا نيا او د گړدو خویندې سره له درې واړو قسمونو داخلي دي، او په ورېره کې د درې قسمونو وروڼو اولاد، اولاد الأولاد ټول داخل دي، او په خورځه کې د درې قسمه خویندو اولاد، اولاد الأولاد گړد سره داخلي دي.

وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّن الرِّضَاعَةِ

او (حرامې كړې شوي دي پر تاسې) ميندې ستاسې هغه چې تې يې در كړې وي تاسې ته، او خویندې ستاسې له جهته د تې رودلو.

تفسیر: په «نسبي» محرماتو پسې اوس د «رضاعي» محرماتو ذکر کيږي، او هغه دوه دي، (۱) رضاعي مور. (۲) رضاعي خور، او په دې کې اشاره ده چې اوه واړه خپلوی چې په نسب کې سره بیان شوي، په رضاعت کې هم حرامې دي، یعنې رضاعي لور، ترور، توږی، ورېره، او خورځه، گرد سره محرماتې دي، لکه چې په احادیثو کې دا حکم شته.

وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ الَّتِي فِي جُجُورِكُمْ مِّن نِّسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ وَإِنْ لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا

او (حرامې كړې شوي دي پر تاسې) ميندې د ښځو ستاسې، او پر كټياني ستاسې هغه چې په غېرو ستاسې کې (يې تربيت موندلی، او پيدا شوي) دي؛ له ښځو ستاسې هغه چې دخول (مجامعت) كړې وي تاسې له دوی سره، پس كه نه وئ تاسې چې دخول (مجامعت) كړې دی تاسې له دوی سره؛ نو نشته هيڅ گناه پر تاسې باندې (په نكاح) د پر كټيو كې، (او حرامې كړې شوي دي پر تاسې) ښځې د ځامنو ستاسې، هغه چې له شاگانو ستاسې (پيدا) دي، او (حرامې كړې شوي دي پر تاسې دا كار) چې جمع و كړئ په منځ د دوه وو خویندو كې مگر هغه چې په تحقيق پخوا تېرې شوي دي، بېشكه چې الله دی ښه مغفرت كوونکی (د خطياتو) ډېر رحم كوونکی دی.

تفسیر: اوس د «مصاهري» د محرماتو ذکر دی، یعنې د نكاح د علاقې له سببه چې له چا سره نكاح حرامیږي، او هغه په دوه قسمه ده:

(اول): هغه چې له دې سره د تل لپاره نكاح نا جائزه ده، هغه د زوجې د مور او د دې زوجې لور ده، چې د هغې له مور سره تاسې جماع كړي وي، او په دوی كې تر لاندې پورې د لمسي او كړوسي ښځې هم داخلېږي، او له دوی سره ستاسې نكاح له سره روا نه ده.

(دویم): قسم هغه ده، چې له دوی سره تل د نكاح ممانعت نه وي، بلكه تر هغه پورې چې كومه ښځه ستاسې په نكاح كې وي، تر هغه پورې د دې ښځې نورو خپلوانو ښځو سره د نكاح ممانعت وي، خو كله چې هغې ښځې ته طلاق ور كړئ! يا وروسته مړه شي، نو بيا له هغو سره به مو نكاح تړل روا كيږي، او دغه د هغې زوجې خور ده چې د زوجې په شتوالي كې له هغې سره نكاح نه ده روا، او وروسته له هغې ورسره نكاح جائزه ده، او همداسې د زوجې د عمې، خالې ورېرې او خورځې حكم دی.

فائده: دا يې چې وفرمايل: ښځې ستاسې د هغو ځامنو چې ستاسې له شاگانو وي، د هغه مطلب دا دی چې: ستاسې ځامن يا لمسي نسبي وي، نه د خولې، يعنې تش ستاسې په غېرو كې لوی شوي نه وي، چې هغه ته «متبني» وايي، او له «رضاعي» ځنې احتراز نه دی.

او د ﴿الْمَأْتِدُ سَلَفٌ﴾ مطلب دا دی چې د جاهلیت په زمانه کې او له دې حکم څخه پخوا هغه اجتماع چې د دوه وو خویندو په منځ کې شوې ده، هغه معاف ده.

او ﴿فِي جُورِكُمْ﴾ له فرمایلو څخې دا مطلب دی «هغه چې تاسې یې پخپلې غېږې کې روزنه او پالنه کوئ، یعنې د اولاد په شان له هغوی سره معامله کوئ»، ګواکې د زړه له کومې بې اولاد ګڼئ، له دې څخې د دوی د نکاح حرمت لا ښکاره شو، او دا مطلب نه دی چې د هغوی د حرمت لپاره د هغوی پالل او روزل په غېږ کې ضروري دي.

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ

او (حرامې کړې شوي دي پر تاسې) مېړوښې (منکوچې) له ښځو مګر هغه (مېړوښې - منکوچې) چې مالکان شوي دي (د هغو) ښي لاسونه ستاسې، فرض کړی دی الله پر تاسې (تحریم د دې پورته محر ماتو).

تفسیر: د محر ماتو له ذکر کولو څخه وروسته اوس د هغو ښځو د حرمت بیان فرمایي؛ چې د بل چا په نکاح کې وي، یعنې هغه ښځه چې د بل چا په نکاح کې وي د هغې نکاح له بل سره نه روا کیږي، تر څو چې هغه په طلاق یا وفات له خپل مېړه جدا او د طلاق یا موت عدت یې پوره نشي، نو تر دې وخته پورې هیڅوک له دې سره خپله نکاح نشي ترلې، که کومه مېړوښه (منکوچه) ښځه ستاسې په «ملک الیمین» کې راشي، نو هغه له دې حکم څخه مستثنی او پر تاسې باندې روا ده، اګر که مېړه (خاوند) یې ژوندی هم وي، او دې ته یې طلاق هم نه وي ورکړی، او صورت یې دا دی چې یو کافر نارینه له یوې کافرې ښځې سره نکاح ترلې وي، او مسلمانان پر «دار الحرب» باندې یرغل (حمله) وروړي، او هغه مېړوښه (منکوچه) ښځه اسیره کړي، او «دار الاسلام» ته یې راوړي، نو دا ښځه چې د هر مسلمان په لاس ورغلې وي هغه ته حلاله ده، اګر که د هغې مېړه په «دار الحرب» کې ژوندی موجود وي، او خپلې دې ښځې ته یې طلاق هم نه وي ورکړی.

د ګردو محر ماتو له بیانولو څخه وروسته تأکید فرمایي چې دا د الله جل جلاله حکم دی، د هغه منل پر تاسې باندې لازم دي، (کتاب الله د محذوف فعل مصدر دی، یعنې کتب الله علیکم حرمة هذه المحرمات، لیکلي دي الله حرمت د دغو محر ماتو پر تاسې باندې په لیکلو سره، او تقدیر یې کړی په تقدیر کولو سره).

وَأَجَلٌ لَّكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ

او حلالې کړې شوي دي تاسې ته (ټولې ښځې) چې پرته له دوی څخه دي (په دې شرط) چې طلب وکړئ تاسې (د هغو) په مالونو خپلو (چې مهر دی)، په دې حال کې چې ساتکوني شی (د خپل دین په نکاح سره) نه زنا کوونکي.

تفسیر: یعنې بې له هغو (۱۵) اقسامو ښځو څخه د دوی د حرمت بیان وشو، نورې ګردې ښځې په څلورو شرطونو حلالې دي:

(۱): دا چې طلب یې کړئ! یعنې په ژبې سره «ایجاب» او «قبول» د دواړو له خوا وشي.

(۲) دا چې مهر ورکول ومنئ!.

(۳) دا چې د هغې ښځې پخپل واک (اختیار) کې راوړل او په قید او قبضه کې ساتل مقصود وي، او تش ورسره شهوت پرستي مقصود نه وي، لکه چې په زنا کې وي، یعنې د همیشه لپاره هغه د ده ارتینه (ښځه) شي، او بې له

پر پښودلو او طلاقولو له خپل مېړه څخه بېلېدلی نشي، مطلب دا چې کومه موده نه وي مقررې شوي، نو له دې څنې د «متعه» حرمت ښکاره شو، چې د حق د خاوندانو پرې اجماع ده، (چې پر همدې داهل حقو اجماع هم ده).

(۴) شرط چې په نورو آیتونو کې مذکور دی، دا چې په مخني ډول سره دوستي نه وي، یعنې لږ تر لږه دوه نارینه یا یو نارینه او دوې ښځې د دې نکاح په معامله کې شاهدان وي، که بې له شاهدانو ایجاب او قبول وشي، نو هغه نکاح نه صحیحه کېږي، او زنا بلله شي.

فَمَا اسْتَعْتَمِرْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً

پس هر هغه ښځه چې نفع واخیسته تاسې په هغې سره له دې (منکوحو ښځو) څخه نو ورکړئ تاسې دوی ته مهرونه د دوی، په دې حال کې چې فرض کړی شوی دی.

تفسیر: یعنې له هغې ښځې سره چې نکاح و ترله شوه، او مېړه له هغې څخه تر لږې یا ډېر ټاکلې مودې پورې نفع هم واخیسته، یا لږ تر لږه یو ځلې «اوطي» یا صحیحه خلوت ته وار ورسېد، نو د دې ښځې پوره مهر ورکول لازمیږي، تر څو چې هغه ښځه خپل مهر ور ونه بخښي، نو په هیڅ ډول هغه د ده له غاړې څخه نه خلاصیږي، که ښځه بیخي په کار ورنشي، او پخوا له صحیحه خلوت مېړه یې طلاق ورکړي، نو د مقرر مهر نیمايي پرې لازمیږي.

وَالْأَجْنَحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

او نشته گناه پر تاسې باندې (ای مېړونو او ښځو!) په هغه شي کې چې راضي شوي یې تاسې په هغې باندې پس له مقررولو (د مهر)، بېشکه چې الله دی ښه عالم (په پتو او ښکارو) ډېر حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې که زوجین د مهر له مقررولو څخه وروسته پر کومه خبره باندې سره راضي شول، مثلاً ښځه په خپله خوښه له مهر څنې څه شی لږ کړي، یا نارینه پخپله رضا سره له مقرر مهر څخه څه زیات ورکړي، نو مختار دی او په دې کې هیڅ وبال نشته، او داسې دې ونه کړي چې له مقرر مهر څخه مېړه څه شی لږ کړي!، یا ښځه له هغه څخه څه زیات وغواړي، هو! د دواړو خواوو رضا شرط ده.

(یا دا معنی چې د نفقې، صحبت، مفارقت او نورو په کیفیت کې په هر شان چې بیا سره راضي شول).

په آخره کې یې وفرمایل چې: الله تعالی ته ستاسې ګرد مصالح او هر راز نفع او نقصان ښه معلوم دی، او هر حکم چې فرمایي هغه بیخي له گټې او حکمت څخه ډک وي، د هغه په متابعت کې ستاسې د دارینو منافع او ښېګڼې او په مخالفت کې یې ستاسې نقصان او تاوان دی.

وَمَنْ لَّمْ يَسْطِرْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكَحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَيَتَكُمْ الْمُؤْمِنَاتِ

او هغه څو ک چې توان نه لري له تاسې له جهته د غنی د دې چې په نکاح واخلي اصیلې مؤمنې ښځې، نو (په نکاح دې واخلي) له هغو ښځو چې مالکان شوي دي (د هغو) ښې لاسونه ستاسې، له (هغو) وینځو ستاسې چې مؤمنې وي.

تفسیر: یعنې هغه څو ک چې د دې خبرې قدرت نه لري، چې له آزادې ښځې سره خپله نکاح و تړي، او د هغې د مهر او د نفقې تحمل وکړی شي، نو داسې سړي لره دا بهتره ده چې له کومې داسې مسلمانانې وینځې سره خپله نکاح و تړي، چې د هغې مهر لږ او نفقه یې هم آسانه وي، او که مالک یې په خپل کور کې وساتي (لکه چې اکثر یې ساتي

هم) نو مېره (خاوند) يې د هغې له نفقې څخه فارغ البال ګرځي، او که مېره ته يې ور وسپاري، نو بيا هم د اصليې د نفقې په نسبت د دې وينځې په نفقه کې خامخا تخفيف شته.

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَيْمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ

او الله ته ښه معلوم دی ایمان ستاسې، ځينې ستاسې له ځينو نورو یی! (یعنې ټول د یوه پلار آدم اولاده یی!).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ستاسې د ټولو د ایمان اصلي کیفیت معلوم دی، تاسې لره ښايي چې په ښکاره باندې اکتفاء وکړئ!، د ځينو وينځو ایمان د الله تعالی په نزد د ځينو آزادو ښځو له ایمان ځنې بهتر او افضل کېدی شي، نو د ایمان له حیثيته د وينځې په نکاح کولو کې نه ښايي چې څه انکار وکړئ، ځکه تاسې په خپلو منځونو کې ګرډ سره یو او له یوه اصله پیدا شوي یی! او په یوه دین کې سره شریکان یی، نو بیا له وينځو سره نکاح تړل ولې عیب او ننگ او عار ګڼئ؟ په دې کلام سره د وينځو د نکاح په لوري توجه ورکول او له دوی ځنې د نفرت د احساس لرې کول مطلوب دي.

فَأَنْكُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأُوهُنَّ أَجْرَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَفِّحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ

نو په نکاح واخلي (د بل چا) وينځې په اذن د بادارانو مولاګانو د دوی، او ورکړئ تاسې دوی ته مهرونه د دوی په معروف (سم له دستوره په نېکه وجه) سره، چې وي دوی عفيفې ساتلې شوې له زنا، چې نه وي زنا کوونکې په ښکاره، او نه وي نیونکې د پټو یارانو.

فَإِذَا أَحْضِنَ فَإِنَّ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ

نو کله چې مېړوښې (واده) کړې شوې دوی، پس که راتله وکړه دوی په فاحشه (زنا) سره؛ نو په دوی باندې نصف (نیماني) د هغه څه دی چې په اصیلو ښځو باندې دی د عذاب (له حده چې پنځوس ډري دي).

تفسیر: یعنې هر هغه آزاد نارینه یا ښځه چې له نکاح ځنې یې فائده اخیستي وي، یعنې روا مجامعت یې کړې وي، او بیا زنا کوي، نو دا زاني دې سنگسار او په ګټو سره دې وويشتلی شي! او که نکاح یې نه وي شوي، او پخوا له نکاح څخه یې زنا وکړه، نو د هغه لپاره حکم دی چې یو سل دورې دې ووايه شي، او مریي او وينځې لپاره مخکې او وروسته له نکاح څخه په هر حالت کې یواځې د پنځوسو درو وهلو حکم شته او بس.

ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

دا (په نکاح اخیستل د وينځو) لپاره د هغه چا دي چې ويريرې له ضرره (چې زنا ده) له تاسې نه، او دا چې صبر وکړئ تاسې (له وينځو) خیر (غوره) دی تاسې ته، او الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې په تاسې کې له وينځو سره د نکاح کولو ارشاد او استحسان د هغه سړي په حق کې دی، چې له مشقت تکلیف او ضرره یعنې د زنا له اخته کېدو ويريرې، که تاسې صبر وکړئ! او له وينځو سره نکاح ونه کړئ! نو دا ستاسې په حق کې ډېره ښه ده، ځکه چې ستاسې اولاد به آزاد وي، هو! له هر چا سره چې څه اندېښنه وي، چې صبر او تحمل به ونشي کولی، نو هغه ته دا بهتره ده چې په هسې حالت کې کومې وينځې سره خپله نکاح وتړي، او الله ښه بخښونکی دی لپاره د صبر کوونکو.

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سَبِيلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۹﴾

اراده لري الله چې بيان کړي تاسې ته (شرعي احکام) او وښيي تاسې ته لاره د هغو کسانو چې پخوا له تاسې وو (له انبياوو، او بوخي تاسې په همغه سمه صافه لاره) او رجوع وکړي په رحمت سره پر تاسې باندې، او الله ښه عالم دی (په پتو او ښکاره وو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسیر: يعنې د الله تعالی اراده د دې احکامو له ارشاد څخه هم دا ده، چې تاسې ته د حلالو او حرامو حال معلوم شي، او د پخوانيو انبياوو لاره در په برخه شي، لکه ابراهيم عليه السلام او نورو او مغفرت ستاسې په برخه کړي، او الله جل جلاله ته ستاسې مصالح او نور ښه حالات پوره څرګند دي، او د الله جل جلاله په هر حکم او تدبير کې حکمت دی، که اوس د هغه د حکم اطاعت و نه کړئ؛ نو له هدايت څخه محرومېږئ، او د پخوانيو پيغمبرانو له سنتو څخه هم مخالفت کوئ! او د الله تعالی له رحمت او مغفرت نه هم بې برخې کېږئ، (نو ځکه تاسې ته بيانوي هغه څه چې مخفي وو له تاسې نه چې هغه د وينځو احکام او حقوق، د محرمانو حدود، د مباحو د اکتساب قيود، اخروي وعد او وعيد، او د دنيوي ژوند د اصلاحاتو تحديد دی، څو چې تاسې ته د هغو انبياوو او صالحانو لاره در وښيي، چې پخوا له تاسې نه تېر شوي دي، او تاسې هغوی پسې اقتدا وکړئ!).

وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَبِيلُوا مِيلًا عَظِيمًا ﴿۱۰﴾

او الله اراده لري چې رجوع وکړي په رحمت سره پر تاسې باندې، او اراده لري هغه کسان چې متابعت کوي د شهواتو (د نفس د آرزو ګانو) د دې چې کاره شی تاسې (د حق له لارې څخه) په کې بدلو ډېرو لویو او لرې سره.

تفسیر: يعنې دا مختلف قيود چې پخوا له دې نه تېر شول، له هغو څخه پر تاسې باندې رحمت فرمايل مطلوب دي، او هغه کسان چې په خپلو شهواتو کې اخته دي، دا غواړي چې تاسې له سمې لارې لرې ولوېږئ، يعنې د هغوی په شان تاسې د خپلو شهواتو اتباع وکړئ، او ګمراهان شی.

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وِخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿۱۱﴾

اراده لري الله ددې چې سپک کړي (بار) له تاسې نه، او پيدا کړی شوی دی انسان ضعیف (کمزوری چې دروند بار طاقت نه لري).

تفسیر: يعنې الله تعالی انسان ضعیف پيدا کړی دی، او الله تعالی ته ښه معلومه ده، چې انسان له خپلو شهواتو او مرغوباتو څخه تر کومه ځايه پورې صبر کولی شي، او له هغه څخه زیات صبر نشي کولی، نو ځکه یې په هر حکم کې د تخفیف لحاظ هم فرمایلي دي، داسې نه ده چې هر هغه شی چې د انسان لپاره مفید لیدلی شوی دی، همغه یې ور په غاړه کړی دی، سخت وي که آسان، مثلاً له ښځو څخه ځان ساتل او له شهوت نه صبر کول د انسان لپاره ډېر سخت وو، نو ځکه الله تعالی جل و علا شانه د ده د خواهش د پوره کولو لپاره جائزې طریقې ور وښوولې، چې په هغو سره خپل مطلب حاصل کړی شي، او داسې یې نه دي فرمایلي چې: انسان د شهوت له سر ته رسولو څخه بیخي منع کړی شوی دی، حق تعالی په خپل رحمت سره په شریعت کې تنګي نه ده فرمایلي، چې خلق حلال پرېږدي، او د حرامو په لوري وځغلي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه خورئ تاسې! مالونه د یو بل په منځونو خپلو کې په ناروا سره! مگر (خورئ یې) که وي دا (مالونه چې خورئ یې اموال د) تجارت (چې صادر وي) په خوښۍ سره له تاسو نه.

تفسیر: مطلب دا دی چې هیچا لره د هیچا مال په ناحقه سره خوړل مثلا په رشوت، دروغ ویلو، ټکی او غلا کولو (یا په قمار یا په غصب، یا په ناحقه دعوی، یا په فاسدو عقودو او نورو) سره بیخي روانه دي، هو! که سوداګري یا بیع او شراء د جانیانو په خوښۍ سره وشي، نو په دې کې هیڅ حرج نشته، او له دې مال ځنې وخورئ!.

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿۲۵﴾

او مه وژنئ تاسې سره ځانونه خپل (یعنې یو بل، یا مه کوئ تاسې هغه کار چې ستاسې د هلاک سبب وي) ببشکه چې الله دی پر تاسې باندې ډېر مهربان.

تفسیر: یعنې په خپلو منځونو کې یو له بله سره مه وژنئ، ببشکه چې الله تعالی پر تاسې باندې ډېر مهربان دی، چې د بل چا په مال او ځان باندې له بې سببه تصرف کولو څخه یې منع فرمایلي ده، او تاسې ته یې داسې احکام درلیږلي دي، چې په هغو کې بیخي ستاسې ښېګڼه او خیر دی.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيُكَ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿۲۶﴾

او هر څوک چې وکړي دغه (تېر منهیات) په تېر بدللو سره له حقه او ظلم (تعدي) سره، نو ژر به مونږ داخل کړو دې اور (د دوزخ) ته، او دي دا (د دوزخ اور ته د دوی ننه ایستل) پر الله باندې ډېر آسان.

تفسیر: یعنې هر څوک چې له ظلمه او تیري څخه لاس نه اخلي، بلکه په ناحقه سره د نورو مالونه خوري، یا په ظلم سره بل څوک وژني، نو د ده د هستوګنې ځای دوزخ دی، او د هسې ظالمانو په اور کې اچول الله ته څه سختي نه لري، بلکه بیخي سهل او آسان دي، نو اوس دې څوک داسې ګمان نه کوي، چې مونږ خو مسلمانان یو، نو څرنگه به په دوزخ کې لویږو؟ الله تعالی مالک او مختار دی، او هیڅوک دې له عدل او انصاف ځنې نشي اړولی.

إِنْ تَجِدُوا كِبَارًا تَهَوَّنَ عَنْهُ نَكِرًا عَنْكُمْ سِيآتِكُمْ وَنِدَّ جَلْمًا كَرِيمًا ﴿۲۷﴾

که ځان وساتئ تاسې له لویو د (هغو) ګناهونو څخه چې منع کولی شئ تاسې له هغو نه؛ نو لرې به کړو مونږ له تاسې نه (صغیره) ګناهونه ستاسې، او ننه به باسو مونږ تاسې په ځای د ننوتلو ډېر ښه کې (چې جنت دی).

تفسیر: هغه څوک چې له کبیره وو ګناهونو څخه ځان وساتي، چې د هغو ذکر اوس تېر شو (لکه رشوت) د بل چا د مال غصب، سرقه، په ظلم سره د بل چا وژل، او نور) نو د هغه به ګرد صغیره معاصي بخښل کیږي.

په دې آیت کې څو خبرې بحث طلبي دي، مګر د ګردو اصل هم دا دی چې د دې آیت عمده او اصلي مطلب معلوم شي، تر څو په هغه سره د ګردو امورو پوهېدل آسان شي.

«معتزله» او د دوی نور ملګري په سرسري ډول سره د دې آیت په مضمون باندې داسې پوهیدلي دي: «که له کبیره وو ګناهونو ځنې ځان وژغوی (وساتئ) یعنې یوه کبیره ګناه هم ونه کړئ، نو بیا که یواځې صغیره ګناه هر څومره وکړئ! هغه به ضرور دربخښل کیږي، او که له صغائرو سره کبیره هم یوه یا دوه شاملې شي، نو بیا یې معافي ممکنه نه ده، بلکه د ګردو سزاوې خامخا در رسېږي».

«اهل سنت» وايي چې: «په دې دواړو صورتونو کې الله تعالی ته د معافي او مؤاخذه اختيار بيخي محقق دی»، نو په اول صورت کې د معافي لزوم او په بل صورت کې د مؤاخذه وجوب د معتزله وو بد فهمي او ناپوهي ده، او په دی آیت کریمه باندې د معتزله و داستلال په ځواب کې ځیني علماء داسي وايي: «د شرط له انتفاء ځنې د مشروط انتفاء کوم ضروري امر له سره نه دی».

ځینې داسې وايي چې: «د «کبائر» له دې لفظه چې په دې آیت کې مذکور دی، اکبر الکبائر یعنې خاص شرک مراد دی، او د کبائر د لفظ د جمعې راوړلو سبب د شرک د انواعو تعدد مراد دی».

مګر مونږ له هغو ټولو څخه تېرېږو، او یواځې د همدې آیت داسې محققه او عمده معنی بیانوو چې د محققینو له ارشاد او قواعدو سره مطابقه وي، نو په غور یې واورئ:

دا خو ښکاره خبره ده چې د ﴿إِنْ جَاءَكَ الْكِبْرَاءُ فَاتَّبِعْنَهَا أَلَّا تَكُونَ مِنَ الْمَكْرُهَاتِ﴾ الآية - ارشاد چې دلته موجود دی، او د ﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْأَثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّحْمَ﴾ ارشاد چې د (۲۷) جزء د «النجم» سورت په (۳۲) آیت (۱) رکوع کې موجود دی، د دواړو ارشاداتو مطلب یو شی دی، او یواځې په لفظونو کې یې لږ څه فرق سره شته، «عن ابن عباس رضي الله تعالى عنه قال: ما رأيت شيئاً أشبه باللمم مما قال أبو هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم: إن الله كتب على ابن آدم حظه من الزنا، أدرك ذلك لا محالة، فزنى العين النظر، وزنى اللسان المنطق، والنفس تمنى وتشتهي، والفرج يصدق ذلك ويكذبه. انتهى»، د پوهېدلو په شرط له دې حديث څخه د دې دواړو پخوانيو آيتونو د واقعي او تحقيقي مطلب پوره پته ولگېده، مونږ د توضيح په غرض د ذکر شوي حديث خلاصه ليکو، عبد الله بن عباس رضي الله عنه فرمايي چې: «د (لمم) لفظ چې په (النجم) کې راغلی او د هغه د معافي وعده شوې ده، د هغه د تعيين او تحقيق په نسبت مونږ د ابو هريره رضي الله تعالى عنه د حديث څخه بهتر کوم بل شی نه دی معلوم، چې خلاصه يې داده، چې رسول کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: الله تعالی د بني آدم په ذمه باندې د زنا کومه برخه چې مقررې فرمایلي ده، هغه هرو مرو ده ته رسيدونکې ده، نو د زنا په فعل کې د سترگو برخه ليدل دي، او د ژبې برخه د هغو خبرو ويل دي چې د زنا د فعل مقدمات او اسباب پيدا کوي، او د نفس حصه دا ده چې د زنا تمنا او د هغه غوښتنه کوي، مګر د زنا د فعل تحقق او د هغه بطلان اصلا د فرجينو په عمل پورې موقوف دی، يعنې که د فرجينو ځنې د زنا صدور محقق شو، نو د سترگو، ژبې، او نفس او د نورو ګردو په زنا کې واقع کېدل محقق شول.

که د ټولو وسائلو د شتوالي سره د فرجينو فعل متحقق نشي، بلکه له «زنا» ځنې يې «توبه» او اجتناب په نصيب شي، نو اوس د زنا هغه ګرد وسائلو د مغفرت لايق شول، يعنې کله چې د فرجينو زنا کول باطل شو، ګواکې د دوی ماهيت قلب شوی: د ګناه په ځای عبادت و ګرځېد، مثلاً يو سړی د غلا په نيت تر مسجد پورې ورسېده، مګر په مسجد او په عين موقع کې متنبه او وينس شو، او له غلا يې توبه وايسته، او ګرده شپه يې د الله تعالی په عبادت کې تېره کړه، نو ښکاره ده هغه ورتګ چې د غلا وسيله په نظر راته؛ اوس همغه د توبې وسيله او د لمانځه سبب و ګرځېد.

نو د ابو هريره رضي الله عنه د دې حديث له اورېدلو څخه عبد الله بن عباس رضي الله عنه وپوهېد، چې «لمم» هغه خبرې دي چې په اصل کې لويه ګناه نه ده، مګر د ګناه د سبب کېدلو لامله ګناه ګرځي.

نو د آیت مطلب به داسې شي: هغه کسان چې له لویو او ښکاره وو ګناهونو ځنې ځانونه ژغوري (ساتي) خو (لمم) ورځنې صادرېږي، مګر د لویې او اصلي ګناه له صدور څخه پخوا دوی له خپل قصور ځنې تائب او مجتنب کېږي، نو اوس لکه چې ابن عباس رضي الله عنه د ابو هريره رضي الله عنه د حديث په اساس د (النجم) د سورت د آیت په مطلب باندې پوهېدلی دی؛ مونږ لره هم ښايي چې همغه معنی د ابن عباس رضي الله عنه له ارشاده سره سم د «النساء» د سورت د آیت په مطلب کې هم بې له تکلفه واخلو.

وروسته له هغه (الحمد لله) نه مونږ ته د دې خبرې ضرورت پاتې کېږي چې د دې آیت په توضیح کې د صغیرې ګناه او د کبیرې ګناه مختلف تفسیرونه نقل کړو، او نه به راسره د معتزله وو د استدلال د ځواب ورکول څه فکر وي، د سیئاتو د تکفیر وجه او د جنت د دخول سبب آسان او له قواعدو سره سم په لاس راځي، او د اجتناب معنی هم ظاهرېږي، او نورې ګردې وړې خبرې ان شاء الله تعالی په لږ تدبر سره حل کېږي.

د دواړو ذکر شویو آیتونو خلاصه د حديث له ارشاد او د ابن عباس رضي الله تعالی عنه له بیان سره سم داسې شوه: «هغه کسان چې خپل ځانونه له هسې ګناهونو ځنې ژغوري (ساتي) او د هغو د ارتکاب ځنې خپل نفسونه ساتي؛ چې د ګناهونو په سلسله کې مقصود او لویه ګڼل کېږي؛ نو د هغه اجتناب او ژغورنې (ساتنې) په وجه سره د دوی هغه بد کار چې د کومې لویې ګناه د حصول په طمعه یې کړی وي؛ معافېږي، او د ﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَىٰ فَرَأَىٰ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ﴾ له ارشاد سره سم دا کسان په جنت کې داخلېږي، ولې په واقع کې مطلقاً صغائر په حسناو سره بڅښل کېږي، کما قال الله تعالی: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرٌ لِلَّذِينَ كَانُوا يَتَّقُونَ﴾.

وَلَا تَسْتَبْشِرُوا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ

او ارمان مه کوئ تاسې د هغه شي چې غوره ګرځولی دی الله په هغه شي سره ځينې له تاسې پر ځينو نورو.

تفسیر: يعنې حق تعالی چې چاته پر بل چا په کوم صفت کې شرافت، فضیلت، اختصاص او امتیاز عنایت فرمایي، نو تاسې د هغه هوس او حرص مه کوئ!، چې د هغه دې نه وي، زما دې وي، ځکه دا هم ګواکې همغسې دی، چې د چا په خاص مال او ځان باندې له کوم سببه منګولې څښې کړئ! چې د هغه حرمت اوس تېر شو، او هم له دې ځنې ستاسې په منځو کې حسد او بغض پیدا کېږي، او د الله تعالی له حکمت څخه هم مخالفت لازميږي.

ځينو ښځو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې عرض وکړ چې: «څه سبب دی چې په هر ځای کې الله تعالی نارینه وو ته خطاب فرمایي، او هغوی باندې حکمونه کوي، او د ښځو ذکر نه کېږي، او په میراث کې نارینه ته دوه برخې ورکولی شي؟» په دې آیت کې د دغو ګردو پوښتنو ځواب ورکړ شوی دی.

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبْنَ وَسَعُلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٥١﴾

شته نارینه وو لره نصیب (برخه، مقرره) په سبب د هغه عمل چې کړی وي دوی، او شته ښځو لره نصیب (برخه مقرره) په سبب د هغه عمل چې کړی وي دوی، او سوال وکړئ تاسې له الله نه د فضل (او مهربانۍ) د ده، بېشکه چې الله دی پر هر شي ښه عالم (ډېر دانا).

تفسیر: يعنې هر يوه ته د هغه د عمل بدل پوره ورسېږي، او په هغه کې هېڅ قسم کمی نه کېږي، چې چا ته د شکايت موقع پاتې نه شي، هو! خبره بله ده چې الله تعالی سم له خپل حکمت او رحمت سره چا ته چې خاصه لویي او فضیلت عنایت کړي، نو د هغه په نسبت حرص او شکايت کول بیخايه هوس دی.

هو! که د خپل عمل په معاوضه نور زیات ثواب او انعام وغوړی؛ دا بهتره او مناسبه ده، او هیڅ تاوان او خرابي په کې نشته، که څوک د فضل طالب وي، نو ده ته لازم دي، چې د عمل په وسیله دې د هغه طلب وکړي! او د حسد او تمنا له پلوه دې د فضل طالب نشي! او الله تعالی ته هر شي پوره معلوم دی، او د هر یو شي درجه او د هغه استحقاق ډېر ښه وړڅرگند (ورښکاره) دی، او له هر یوه سره د هغه د شان سره مناسبه معامله کوي، نو که چاته الله جل جلاله فضیلت ور په برخه کوي، دا عطا یې بیخي د علم او حکمت سره سمه ده، او هیچا ته نه ښایي چې د خپلې ناپوهۍ له امله د هغه په نسبت څه اندېښنه وکړي.

وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانُ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَأَوْهْمَ نَصِيبَهُمْ إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا

او لپاره د هر یوه (له نارینه وو او ښځو) ګرځولي دي مونږ وارثان (چې واخلي خپلې برخې) له هغه (ماله) چې پریښی وي مور او پلار او نورو اقا ربو (خپلوانو، نومه یې ور کوی پر دیو ته) او هغه کسان چې غوټه شوي دي قسمونه ستاسې (په دوستۍ د دوی) نو ور کړئ نصیب (برخه) د دوی بېشکه چې الله دی پر هر شي باندي ښه خبردار.

تفسیر: ای مسلمانانو! مونږ ستاسې د هر یوه لپاره: نارینه وي که ښځه، له هغه مال ځنې چې مور او پلار او خپلوانو پریښی دی؛ وارثان ګرځولي دي، او هیڅوک ور ځنې یې برخې ګرځول شوي نه دي، او له هغو خلقو سره چې ستاسې معاهده شوې ده، هغوی ته برخې یې خامخا ورورسوی! الله تعالی ته ښه معلومه ده، چې وارثانو ته څومره برخې ور کړې شي؟ او هغو ته چې معاهده ورسره شوې ده، څه ور کړې شي؟ او څومونږ دا احکام څوک عملي کوي؟ او څوک ترې غاړه غړوي؟

فائده: ډېرو خلقو ځان ځانته په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندي ایمان راوړی وو، او کورنی او نور خپلوان یې همغسې کافران پاتې شوي وو، نو په دې وخت کې رسول الله مبارک دوه دوه مسلمانان سره وروڼه او ملګري کړل، او هم دوی دواړه به یو د بل وارث کېدل، کله چې د دوی خپلوان هم مسلمانان شول، نو دا آیت نازل شو چې میراث د اقا ربوو او خپلوانو حق دی، پاتې شول هغه ایماني وروڼه نو هغوی ته میراث نه ور رسېږي.

هو! په ژوندانه کې له هغوی سره ښه سلوک لازم دي، او که د مرګ په وخت کې هغوی ته څه وصیت وکړئ، ښه او مناسب دی، مګر په میراث کې دوی هیڅ برخه نه لري.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ

سړي حاکمان (مقرر شوي) دي پر ښځو باندي په سبب د دې چې فضیلت ور کړی دی الله ځینې د دوی ته پر ځینو نورو باندي، او په سبب د دې چې نفقه (لګښت) کوي دوی (پر دغو ښځو) له مالونو خپلو.

تفسیر: په دې آیت کې د نارینه او د ښځې درجې رانښي چې د نارینه درجه د ښځې له درجې څخه لوړه ده، د درجو د فرق لامله کوم فرق چې په احکامو کې وي، هغه بیخي له حکمت سره سم او د رعایت کولو وړ دی، ښځه او نارینه د حکمت له قاعدې سره سم له سره برابرې نه شي، د ښځو دا غوښتنه بیخي بېخایه ده، خلاصه دا چې الله تعالی نارینه پر ښځو باندي په دوه وو و جهو سره حاکم او د حال کتونکی ګرځولی دی:

(۱): لویه او موهوبه وجه داده چې: الله تعالی په اصل کې ځینو ته پر ځینو نورو یعنی نارینه وو ته پر بنځو باندې په علم او عمل سره (چې دا دواړه د ګردو کمالاتو مدار دي) فضیلت عطا فرمایلي دي، چې د هغو تشریح په احادیثو کې شته، (یعنې په عقل، علم، صبر، حلم، پوهې، عصوبت، سهم، اذان، اقامت، جمع، جماعت، امامت، جمعه، خطبه، اعیاد، عزت، شرافت، امارت، خلافت، نبوت، وحی، قوت، جهاد، عطا، سخا، حزم، عزم، او نورو سره الله تعالی نارینه ته پر بنځو باندې فضیلت او لویي ور عطا کړېده).

(۲): کسبي وجه دا ده چې نارینه پر بنځو باندې خپل مال صرفوي، او د مهر، خوړو کالیو او د نورو ضروریاتو تکفل کوي، مطلب دا دی چې بنځو لره ښایي چې د نارینه حکمونه ومنی.

وَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ

نونیکی ښځې هغه دي چې، حکم منونکې دي (د مېړونو خپلو) ساتونکې دي په غیاب د مېړونو (خپلو کې د ځانونو خپلو او د خپلو مېړونو د کورونو، مالونو، او اولادونو) په سبب د هغه چې ساتلي دي الله (دوی ته له حقوقو پر مېړونو).

تفسیر: یعنی هغه ښځې چې ښکې دي، دوی د خپلو مېړونو اطاعت کوي، او سم د الله تعالی له حکمه د خپل مېړه په غیاب کې د هغه په خوښې او رضا خپل ځان، او د مېړه د مال او اولاد حفاظت کوي، او پخپل ځان او د مېړه په مال او اولاد او نورو کې هیڅ ډول خیانت نه کوي.

وَاللّٰی تَخَافُوْنَ شُرُوزَهُنَّ فَعَظَمُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِی الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ

او هغه ښځې چې ویرېږئ تاسې له سرکشی (بد ګزراني) د دوی نه، نو نصیحت وکړئ دوی ته، او پرېږدئ تاسې دوی په ځای د خوب کې (که په نصیحت سمې نه شوې) او ووهئ تاسې دوی (که په بېلتون هم سمې نه شوې).

تفسیر: یعنی که کومه ښځه له خپل مېړه سره بد ګزراني وکړي، نو ښایي (چې مېړه دې دغه ښځه د څښتنانو په حقونو او تعظیم) په ژبه وپوهوي، چې نور دې هسې نه کوي، که یې ونه منله، نو بیا دې په همغه خونه (کور) کې په ګوښې (یواځې) بستره کې پرېږدي، او که په دې هم سمه نه شوه، نو داسې دې ووهي، چې د دې په وجود کې د وهلو اثر پیدا نشي، یا یې هلو کي مات نشي، د هر تفصیر لپاره یوه درجه وي، نو سم له هغې سره د هغې د تأدیب او تنبیه اجازه شته، چې دهغې درې درجې په ترتیب سره په آیت کې مذکورې دي، وهل وروستنی درجه ده، په معمولي او سرسري قصور باندې دې نه ووهي، هو! که قصور یې زیات وي، نو بیا یې په وهلو کې هیڅ حرج نشته، او څومره چې مناسب وګڼي هغومره دې ووهي، مګر د دې خبرې لحاظ په کار دی، چې هلو کي یې مات نشي، او داسې یو پرهار ورته ونه رسیږي، چې د هغه اثر باقي پاتې شي.

وَإِنْ أَطَعْتُمْ كُرْهًا فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿۳۰﴾

نو که اطاعت یې وکړ (غاړه یې کېښوده) تاسو ته نو مه لټوئ تاسې پر دوی باندې لاره (د ضرر او اذیت) بېشکه الله دی ډېر پورته، ډېر لوی (له ټولو اشیاوو).

تفسیر: یعنی که هغه ښځې ستاسې په نصیحت یا بېلتون (جدایی) یا تأدیب یا وهلو سمې شوې، او له نافرمانۍ ځنې یې لاس واخیست، نو تاسې هم لاس ترې واخلي، او خامخا د دوی په پر کولو پسې مه ګرځئ! او له الله څخه وویرېږئ!

بېشکه الله جل جلاله پر تاسې ټولو غالب او په گړدو باندې حاکم دی، مه د بنځو په معاملو کې هرو مرو له بد گمانی ځنې کار اخلي! او مه په لږ قصور باندې دوی ته سخته سزا ور کوئ! بلکه د هر قصور لپاره یو حد او اندازه ده، او د بنځو په تادیب کې وهل وروستی درجه لري.

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْعَثُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا

او که وویرېئ تاسې له مخالفت څخه په منځ د مېړه او بنځې کې؛ نو ور ولېږئ (مقرر کړئ تاسې) یو منصف له خپلوانو د دې سړي او بل منصف له خپلوانو د دې بنځې نه.

تفسیر: یعنی ای مسلمانانو! که تاسې ته اندېښنه وي چې په مېړه (خاوند) او بنځې کې ضد او مخالفت دی، او دوی پخپله جگړه نشي پرېکولی، نو تاسې ته ښایي چې یو منصف د مېړه له خپلوانو نه، او یو منصف د بنځې له خپلوانو څخه مقرر کړئ! او د فیصلې لپاره یې زوجینو ته ولېږئ! ځکه چې اقاږیو ته به د دوی نور حالات هم معلوم وي، او له دوی ځنې د خیر غوښتلو امید هم ډېر کاوه شي، دا دواړه منصفان به د حالاتو تحقیقات کوي، او د هر چا چې هومره قصور وي؛ هغه به پوهوي، او د دوی په منځ کې به د موافقت فضا پیدا کوي.

إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

که اراده لري دغه (زوجین یا حکمین) د اصلاح (او جوړښت) نو موافقت به پیدا کړي الله د دغو (زوجینو) په منځ کې، بېشکه الله دی ښه عالم (د زوجینو په مصالحو هم) ښه خبردار (د حکمینو په مقاصدو هم).

تفسیر: یعنی که دواړه منصفان د زوجینو په منځ کې د اصلاح قصد کوي، نو الله جل جلاله د دوی د ښه نیت او کوښښ لامله د زوجینو په منځ کې موافقت پیدا کوي، بېشکه چې الله تعالی ته د گړدو شیانو علم شته، د نزاع د لرې کولو او د اتفاق د حصول اسباب او کیفیات گړد هغه ته ښه معلوم دي، نو ځکه د زوجینو د نزاع په لرې کېدو به هیڅ سختي نه پېښېږي ان شاء الله تعالی.

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا

او عبادت کوئ تاسې د الله! او مه شریکوئ تاسې له ده سره هیڅ شی! تفسیر: په الله تعالی باندې ایمان ولرئ، او د آخرت د ثواب په امید یې عبادت او بندگي وکړئ، فخر (ویار) او ریاء او ښودنې سره مال ور کول هم شرک دی، مگر په لږه درجه.

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَنِي إِسْرَائِيلَ وَآمَنُوا بِأَحْسَانِ مَا وَرَدْنَا لَهُمُ مِن رَّبِّهِمْ وَأَعْبَدُوا اللَّهَ تَعَالَىٰ ۚ

او (نیکي کوئ) له مور او پلار سره په نیکي کولو او (نیکي کوئ!) له خپلوانو سره، او (نیکي کوئ!) یتیمانو سره او (نیکي کوئ!) له مسکینانو سره، او (نیکي کوئ!) له همسایه گانو سره چې قریب وي (په نسب یا په همسایگی کې)، او (نیکي کوئ!) له همسایه سره چې بعید وي

(په نسب یا په همسایگی کې) او (نیکی کوئ!) له هغه ملګري سره چې په څنګ کې وي او (نیکی کوئ!) له مسافر سره، او (نیکی کوئ!) له هغو (وینځو، مریو) سره چې مالکان وي (ور لره) ښې لاسونه ستاسې، بېشکه چې الله محبت نه کوي هغه چا سره چې وي کبر کوونکی، ډیر فخر کوونکی.

تفسیر: د یتیمانو، ښځو، وارثانو، او زوجینو حقوق او له دوی سره حسن معامله یې بیان کړه، اوس داسې ارشاد فرمایي چې: د هر یوه حق د هغوی د مرتبو په اندازه او د خپلوی او احتیاج په تناسب ادا کړئ!، له ګردو څخه پخوا د الله تعالی حق دی، بیا د مور او پلار، بیا درجه په درجه د نورو خپلوانو او حاجتمندانو.

قریب او غیر قریب همسایه (ګاونډي) څخه به نسبي یا مکاني قرب او بعد مقصود وي، په نسبي قرب کې دا مطلب دی، چې د خپلوانو همسایه حق له پردي همسایه څخه زیات دی، او په مکاني قرب کې به دا مدعا وي چې: د پردي همسایه حق د لري همسایه له حق څخه زیات دی، یعنی چې په لرې فاصله کې اوسېږي.

په ﴿وَالصَّاحِبِ بِالْجَنَّةِ﴾ کې د سفر، حضر، او د کاروبار رفیقان او شریکان او د یوه بادر (آقا) دوه نوکران او د یوه استاذ دوه شاګردان، دوست، شاګرد، او نور ټول داخل دي، په مسافری کې مېلمه او غیر مېلمه دواړه راغلل، او مملوک برسېره پر مریې او وینځې نورو حیواناتو ته هم شامل دی.

په آخر کې یې وفرمایل: د هغو په مزاج کې چې تکبر (لویي) خودپسندی وي، هغه بل هیڅوک له خپل ځان سره برابر نه ګڼي، او په خپل مال باندې مغرور، او په عیش کې مشغول وي، نو هسې کسان چې دا حقوق نه اداء کوي، له دوی ځنې احتراز وکړئ، او ځانونه ترې وژغورئ (بچ کړئ!).

إِلَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٥٠﴾

هغه کسان چې بخيلي کوي دوی او امر کوي (نورو) خلقو ته (هم) په بخيلي (شومتيا) سره، او پټوي دوی هغه شی چې ورکړی دی دوی ته الله له مهرباني خپلې، او تیار کړی دی مونږ کافرانو ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالی هغه متکبر سړی نه خوښوي، چې بخيلي کوي او خپل مال او دالله جل جلاله ورکړی علم له خلقو ځنې پټوي، او هیچا ته نفع نه رسوي، او په قول او عمل سره نورو ته هم د بخيلي ترغیب ورکوي، او د دې کافرانو لپاره مونږ د ذلت عذاب تیار کړی دی.

فائده: دا آیت د یهودانو په حق کې نازل شوی دی، چې د فی سبیل الله د خرڅ په صرفولو کې یې هم پخپله بخيلي کوله، او هم به یې مسلمانان ترې منع کول، او د محمد صلی الله علیه وسلم اوصاف او د اسلام د حقانیت هغه آیتونه یې چې په «تورات» کې موجود وو؛ پټول، نو مسلمانانو لره له دې نه احتراز او ځان ساتنه پکار ده.

وَالَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٥١﴾

او هغه کسان چې صرفوي دوی مالونه خپل لپاره د ښودنې خلقو ته، او نه لري ایمان په الله باندې، او نه په ورځې آخرې (د قیامت) باندې، او هر څوک چې وي شیطان د ده ملګری؛ نو بد ملګری دی (دا شیطان).

تفسیر: او دا متکبران هغه کسان دي؛ چې خپل مالونه نورو خلقو ته د ځان د بنوولو لپاره صرفوي، یعنې د الله تعالی لپاره له صرفولو څخه دې پخپله هم بخیلي کوي، او نورو ته هم د بخیلی ترغیب ورکوي، لیکن خلقو ته د ځان ورننوولو لپاره خپل مالونه صرفوي، دوی نه پر الله جل جلاله باندې ایمان لري، او نه په قیامت باندې باور لري؛ چې د حق تعالی د رضا حصول او د اخروي ثواب تحصیل د دوی مقصود وي، او د الله تعالی په دربار کې خوښ او مقبول کار دا دی، چې دا مال هغه حقدارانو ته ورکړ شي، چې د هغوی ذکر وشو، او په ورکولو کې یې د الله تعالی خوښي او د آخرت د ثواب توقع وي.

له دې ځنې ښکاره شوه چې د الله تعالی په لاره کې همغسې چې بخل کول خراب کار دی، هم داسې ریاکاري او د خلقو د بنوولو لپاره مال لگول هم خراب کار دی، او داسې کار همغه کسان کوي، چې د دوی رفیق شیطان وي، چې دوی پر هسې کارونو لمسوي، او تیاروي یې.

وَمَا ذَا عَلَيْهِمْ لَوْمَاتُ اللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿۱۰﴾

او څه نقصان به وو په دې کفارو (باندې) که ایمان راوړی وای دوی په الله او ورځې آخري (د قیامت) باندې، او صرف کړی وای دوی ځینې د هغه شي چې ورکړی دی دوی لره الله، او دوی الله په (ټولو اعمالو د) دوی باندې (هم) ښه عالم.

تفسیر: یعنې د کافرانو په دې کې هیڅ نقصان نه وو که دوی د کفر په ځای پر الله تعالی او د قیامت په ورځ باندې ایمان راوړی وای، او د بخل او ریا په ځای یې د الله تعالی په لاره کې خپل مال صرفولی، بلکه بیخي د دوی نفع وه، ضرر او زیان خو په دې کې دی چې دوی یې اوس غوره کوي، او الله تعالی ته معلوم دي چې دوی یې په څه؟ او په کوم نیت کوي؟ د همغه عوض به هغوی ته ورکاوه شي.

په پخواني آیت ﴿وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ﴾ کې د مال نسبت د هغوی په لوري شوی وو، اوس د ﴿وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ اللَّهُ﴾ په فرمایلو کې داسې یوه لطیفه اشاره ده، چې هغو کسانو دغه مال د خپل ځان بللی، په هر څه یې چې زړه غواړي لگوي یې، دوی ته دا مناسب وو، چې هغه مال یې د الله تعالی مال گڼلی، او همغه لاره کې یې لگولی چې الله جل جلاله له حکمه سره سم وای.

إِنَّ اللَّهَ لَا يُظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يُّضَعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿۱۱﴾

بېشکه چې الله نه کوي ظلم په اندازې د یوې ذرې، او که وي دا (ذره) نیکی (نو) دوه چنده به کړي هغه (نیکی) او ور به کړي (محسن ته الله) له نزده خپله ثواب ډېر.

تفسیر: یعنې الله تعالی د هیچا حق د یوې ذرې په اندازه هم نه ضایع کوي، نو په دې کافرانو باندې چې عذاب مسلط کيږي؛ عین انصاف دی، او د دوی د بد عملی بدل دی، او که د یوې ذرې په اندازه څوک نیکی ولري نو «اضعافاً مضاعفه - څو چنده» به د هغه اجر مومي، او پاک الله به له خپل لوري عظیم ثواب د انعام په طور هم ور عنایت کوي.

فَكَيْفَ إِذَا جُئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿۱۲﴾

نو څرنگه (حال) به وي په هغه وخت کې چې راولو مونږ له هر یوه (پخواني) امت څخه یو شاهد (د دوی له انبیاوو څخه) او راولو مونږ تا (ای محمد!) پر دغه (محمدي امت باندې) شاهد (احوال ویونکی).

تفسیر: یعنی د دې کافرانو به څرنگه بد حال وي، کله چې مونږ له هر امت او هر قوم څخې هسې شاهدان راولو چې د دوی د حالاتو بیان کوونکي او د دوی د واقعي معاملاتو ظاهر کوونکي دی.

له دې نه مراد د هر امت نبي او د هر عهد صالح او معتبر خلق دي، چې دوی به د قیامت په ورځ کې د نافرمانی او د فرمان منونکو فرمان منل بیانوي، او په ګردو حالاتو باندې به شاهدي لولي، نو ای محمده! صلی الله علیه وسلم تا به هم پر دوی یعنی ستاسې پر امت لکه د نورو انبیاوو علیهم السلام په شان احوال بنوونکي او شاهدي لوستونکي دروو. او داسې احتمال هم لري چې د «هؤلاء» اشاره د پخوانیو انبیاوو علیهم السلام یا د پورته ذکر شویو کافرانو په لوري وي.

که انبیاء علیهم السلام مراد شي؛ نو د هغوی پر صداقت باندې هغه وخت شاهدي لولي چې د دوی امتیان د دوی تکذیب کوي.

که کفار ترې مطلب شي نو مدعا به یې داسې کيږي: همغسې چې پخواني انبیاء علیهم السلام د خپلو امتونو د کفارو او د فساقو په فسق باندې شاهدي لولي، ته به هم ای محمده! صلی الله علیه وسلم د هغوی پر بد عملی باندې شاهد کېږې، چې له دې شهادت څخه به د دوی خرابي او بدې لارې محققه کيږي.

يَوْمَئِذٍ يَكْفُرُوا وَعَصُوا الرَّسُولَ لَوْ سَأَلُوا بِرَبِّهِمْ الْأَرْضَ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا

په دغه ورځ کې به آرزو کوي هغه کسان چې کافران شوي وو او نافرمانی یې کړې وه له رسوله، دا چې کاش که همواره کړی شوي وای پر دوی باندې ځمکه، او نه به پتوي دوی له الله څخه هیڅ خبره.

تفسیر: یعنی په همغه ورځ کې چې له هر امت څخې به د دوی د حالاتو بیان کوونکي وللی شي، نو کافران او نافرمانان به داسې تمنا کوي، چې کاشکې مونږ له ځمکې سره برابر او په خاورو کې ګله او بیخي فنا وای، او نن پیدا نه وای، چې له مونږ سره حساب او کتاب نه کېدی!، دا خلق به هیڅ یوه خبره له الله تعالی څخې نشي پتولی، او د ذرې ذرې حساب به له دوی څخې اخیستل کيږي.

په آخر کې بیا مسلمانانو ته صریح خطاب فرمایي او مخصوصا د لمانځه په نسبت چې: «له ګردو عباداتو څخې اولی، اعلی، او افضل دی، او په شریعت کې چې هومره د هغه اهتمام شوی، او د هغه ارکان، شرایط، آداب او نور مفصل بودلی شوي دي، د نورو عباداتو په دې اندازه سره اهتمام نه دی شوی» نو د لمانځه په اړه یې د دوه وو خبرو تاکید فرمایلی دی، چې د لمانځه د متعلقه امورو جسم او روح دی، او پر نفس باندې ډېر اهم او شاق او درانه ښکاري:

(۱): دا چې د نشې په حالت کې لمانځه ته مه نږدې کيږئ! تر څو د هغو الفاظو په معانیو ښه وپوهیږئ چې ستاسې له خولو څخې وځي.

(۲): د جنابت په حال کې هم له لمانځه څخې لرې اوسئ! تر هغه پورې چې ولا مېئ! او خپل ځانونه په غسل سره ښه پاک کړئ! ځکه چې په لمانځه کې دوه امره مهمت بالشأن دي، چې یو یې حضور او خشوع دی، او بل یې طهارت، نظافت، او د لمانځه د متعلقه وو امورو په منځ کې هم دا دوه امره پر نفس اهم او درانده هم دي،

نشه له خشوع او حضور څخه مخالف دی، او جنابت له طهارت او نظافت سره منافی دی، ددې خاص تاکید او تقييد د ارشاد له فرمايلو څخې دوه نفعې هم معلومېږي:

(اول): څرنګه چې د پاسنيو ډېرو ذکر شويو احکامو ادا (لکه حقوق، معاملات، بدني او مالي عبادات) او له بخل، رياء، تکبر څخې ځان ژغورل (ساتل) پر نفس باندې سخت دي، نو د دې سختی علاج رابښي، يعنې که لمونځونه د هغو له ظاهري او باطني شرائطو او آدابو سره سم اداء کړي، نو د دې پاسنيو ګردو او امر او عباداتو کې سهولت او رغبت او له ګردو منهياتو او معاصيو څخې نفرت پيدا کېږي.

(دويم): هر هغه څوک چې د لمانځه په کولو کې اهتمام او د هغه التزام کوي؛ هغه ته به د نورو مالي او بدني احکامو په تعميل کې هم آساني ورپېښېږي، او هر هغه څوک چې په نورو احکامو کې بې پروايي کوي؛ له هغه څخه د لمانځه په کولو کې هم قصور بعيد نه دی، والله أعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا
إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه نږدې کېږئ تاسې لمانځه ته حال دا چې تاسې مست یئ (له نشې) تر هغه پورې چې پوه شئ تاسې پر هغه شي چې (بې) وایئ تاسې، او نه په داسې حال کې چې تاسې جنب اوسئ، مګر په هغه حال کې چې اوسئ تېرودونکي د لارې (نو لمانځه ته مه نږدې کېږي) تر هغه پورې چې تاسې غسل وکړئ.

تفسیر: د کفارو او د کتابیانو دوه عیبونه په خاص ډول سره ذکر شول:

(۱): په الله تعالی باندې ایمان نه راوړل.

(۲): خپل مال د الله تعالی په لار کې نه لګول، بلکه خلقو ته د ځان ورښوولو او د خپل عزت او پت څرګندولو لپاره یې لګاوه، او ښکاره ده چې د لومړني خرابۍ او عیب منشأ، خود علم نقصان او د جهل غلبه ده، او د وروستی خرابۍ علت او سبب هوا، هوس، او ځان خوښی ده، چې له هغې څخه داراښکاره شوه چې د ګمراهۍ سببونه دوه دي:

(اول): جهل چې په هغه کې د حق او باطل تمیز بیخي نشي کېدی.

(۲) نفسي غوښتنه او شهوت، چې د هغو لامله د حق او باطل له تمیزه سره؛ له حق سره سم عمل نشي کولی، ځکه چې له شهوت سره ملکي صفات ضعیف او بهيمي قواوې قوي کېږي.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا
مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ

او که وئ تاسې مريضان (رنځوران) یا په سفر باندې (په حالت د بې اودسې یا جنابت کې) یا راشي یو له تاسې له بیدیا (له بولو) نه، یا جماع وکړئ تاسې ښځو سره نو ونه مومئ تاسې اوبه (یا بې نشی استعمالولی) نو اراده وکړئ تاسې مخ د ځمکې (خاورې) پاکې ته، نو مسحه وکړئ تاسې په مخونو خپلو او په (دواړو) لاسو خپلو (تر څنګلو پورې).

تفسیر: یعنی دجنابت په حالت کې دې لمونځ نه کوي، بلکه وروسته له غسل او لمبلو څخه دې ادا کړ شي!، دا حکم هلته دی چې کوم عذر نه وي، که یو داسې عذر پېښ شي، چې د اوبو استعمال د هغه لامله ممکن نه وي، او ترې معذور شي، او د طهارت حصول ضروري وي، نو په داسې وخت کې تیمم وهل کافي دي، د اوبو د استعمال معذورت درې صورتونه لري:

(۱): ناروغي چې د اوبو استعمال ورته ضرر پېښوي.

(۲): چې په سفر کې وي، او دومره اوبه ورسره وي، چې یواځې خپله گزاره پرې کولی شي، او که اودس پرې وکړي، تنده به ورته ضرر ورسوي، او نورې اوبه له ده ځنې لري وي.

(۳): دا چې اوبه بیخي موجودې نه وي، د اوبو د نشتوالي په تقدیر یې د طهارت د ضرورت دوه صورتونه ښودلي دي:

(اول): له بولو او غاڼطو څخه وروسته د اوداسه د ضرورت په وخت کې.

(دویم): له مجامعت ځنې وروسته د غسل او د لمبلو ضرورت په وخت کې.

فائده: د تیمم صورت دا دی چې پاکه ځمکه باندې دې دواړه لاسونه ووهي!، بیا دې پر خپل ټول مخ او لاسونو باندې په ښه ډول سره مسحه کړي! خاوره طاهره ده، او د ځینو شیانو لپاره د اوبو په شان پاکوونکې هم ده، مثلاً: موزه، بوت، ماسې، چارپه، هنداره او نور.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٥٠﴾

بېشکه الله دی ښه عفو کوونکی (چې داسې سختي یې را آسانه کړه) ښه مغفرت کوونکی (د تقصیراتو).

تفسیر: یعنی الله تعالی د ضرورت په وخت کې د تیمم اجازه را کړې ده، او خاوره یې د اوبو قائم مقام درولې ده، ځکه چې هغه سهولت او معافي ور کوونکی او د بندگانو د خطاوو معافوونکی ذات دی، او د خپلو بندگانو نفع او هوسایي (آسانی) خوښوي، چې له دې ځنې دا هم ښکاره شوه، چې په لمانځه کې د نشې په حالت کې چې د یوه شي په ځای بل شی لوستلی شوی وو، هغه یې هم معاف کړی دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوْتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكُتُبِ يَشْتَرُونَ الصَّلَاةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضَلُّوا السَّبِيلَ ۗ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا ۗ وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٥١﴾

آیا نه دي کتلي تا (نه یې خبر له حاله د) هغو کسانو چې ور کړی شوی ده دوی ته څه برخه له کتابه، چې پيري (اخلي) دوی ضلالت (گمراهي په عوض د هدايت کې)، او اراده لري دوی د دې: چې ور که کړئ تاسې (هم) لاره (د حق)، او الله ښه عالم دی په دښمنانو ستاسې (هم)، نو خبروي مو پرې چې ترې په څنگ شئ! او کافي (بس) دی الله ولي (دوست حمايت کوونکی ستاسې) او کافي (بس) دی الله مددگار (ستاسې).

تفسیر: يهودانو ته له کتاب ځنې څه برخه ور کړی شوې ده، یعنی د هغه د الفاظو د لوستلو برخه ور کړی شوې ده، او د عمل کولو برخه چې اصلي مقصود ده، نه ده ور کړی شوې، او گمراهي اخلي یعنی د (آخر الزمان نبي صلی الله عليه وسلم) له حالاتو او اوصافو ځنې به یې د دنيایي عزت او رشوت لامله خلق نه خبرول، او پټول یې، او عمدا

به يې ترې انکار کاوه، او غوښتل يې چې مسلمانان هم له دين ځنې واړوي؛ چې گمراهان شي، او الله تعالی تاسې ته ارشاد فرمايي چې ای مسلمانانو! ستاسې دښمنان داسې ښه معلوم دي، چې تاسې ته نه دي معلوم، نو د الله تعالی په دې ارشاد باندې اطمینان ولرئ! او له دوی نه مو خپل ځانونه وژغورئ (محفوظ کړئ!) الله تعالی تاسې ته د نفعې رسولو او د زیان څخه د ساتلو لپاره کافي دی، نو ځکه له دښمنانو ځنې هیڅ ډول اندېښنې مه کوی! او په دين باندې قائم اوسئ!.

مَنْ الذِّينَ هَادُوا وَيَحْرِفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَسْمَعُ غَيْرَ مَسْمُوعٍ وَرَاعِنَا لِيَّيَّا بِالسُّنْتِهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ

ځينې له هغو کسانو چې يهودان شوي دي اړوي دوی خبرې (د شريعت او محمدي اوصاف) له ځايو د دې (خبرو) څخه او وايي دغه (يهودان) واورېدله مونږ (وينا ستا) سر غړونه مو وکړه (د حکم ستا)، او (وايي يهودان) واوره (ته) په داسې حال کې چې نه يې اورولی شوی، او (وايي يهودان لفظ د) «راعنا» په تاوولو د ژبو خپلو، او په عیب ويلو سره په دين کې.

تفسير: په يهودانو کې داسې خلق هم دی، چې هغه «تورات» چې د الله تعالی له خوا نازل شوی دی؛ له خپله ځايه اړوي، يعنې لفظي او معنوي تحريفونه په کې کوي، («وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا») او وايي وامو ورېده سر غړونه کوو، يعنې کله به چې رسول الله صلی الله عليه وسلم يهودانو ته کوم حکم اوراوه، نو دوی به په ځواب کې وويل: وامو ورېده! يعنې ومو منلو، خو ورو به يې وويل چې: مونږ نه دی منلی، يعنې يواځې مونږ په غوږ اورېدلی دی، او په زړه مو هغه نه دی منلی.

(«وَأَسْمَعُ غَيْرَ مَسْمُوعٍ») او وايي يهودان: واوره په داسې حال کې چې نه يې اورولی شوی) يعنې کله چې يهودان له محمد صلی الله عليه وسلم سره مخاطبه کوي، نو وايي: «واوره! دروا دې نه اورول شي!» يعنې داسې خبرې کوي، چې دوه معناگانې لري، که د يوې معنی په اعتبار دعا يا تعظيم وي، نو د بلې معنی په لحاظ ښه او تحقير هم کېدی شي، لکه چې دا خبره په ظاهره کې د خير دعا ده، مطلب دا چې: «ته تل غالب او معزز اوسې، هيڅکله دې تاته کومه بده او مخالفه خبره وانه اورولی شي!»، او په زړو کې به يې هسې نيت کاوه چې ته کوڼ شي! (العياذ بالله).

(«وَرَاعِنَا») او وايي لفظ «راعنا» يعنې کله چې يهودان د رسول الله صلی الله عليه وسلم په خدمت کې راتلل، نو «راعنا» به يې هم ويل، چې د هغه معناوې هم دوه دي، يوه ښه او بله خرابه، چې د هغه بيان په اول جزء د البقره سورت په (۱۰۴) آيت (۱۳) رکوع کې شوی دی.

ښه معنی يې داده چې: «ته ځمونږ رعايت وکړه! او د شفقت نظر پر مونږ وفرمايه! چې ستا پر مطلب باندې ښه وپوهېږو، او د څه شي پوښتنه کول چې غواړو د هغه پوښتنه وکړی شو.

او بده معنی يې داده چې د يهوديانو په ژبه دا د تحقير کلمه وه، يا به يې په ژوولې سره «راعينا» ويل، چې د هغه معنی «ځمونږ شپون» دی، او دا د هغوی شرارت وو، ځکه چې هغوی ډېر ښه پوهېدل چې موسی عليه السلام او نورو انبياوو عليهم السلام هم پسونه څر ته بيولې وو.

(«لِيَّيَّا بِالسُّنْتِهِمْ») په تاوولو د ژبو خپلو... يعنې يهودانو به دا کلمې پخپلو خبرو کې سره گډولې، او په داسې يو ډول سره به يې ويلې، چې د اوريدونکي فکر به يې ښې معنی ته اړاوه، او د هغو بدې معنی ته به له سره د چا ذهن نه منتقل کېده، او پخپلو زړونو کې به يې همغه خرابه معنی قصدوله، او بيا به يې پر ده باندې داسې عیب لگاوه، چې که دا سړی په رښتيا سره نبي وای؛ نو ځمونږ په دې فرېب به هرو مرو (خامخا) پوهېده، نو الله تعالی د دوی دا فریبونه مسلمانانو ته په ښه ډول سره څرگند کړل.

وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأَسْمَعُ وَأَنْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمًا وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ اللَّهُ
بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٥٠﴾

او که بېشکه دوی ویلي وای: واورېده مونږ (وینا ستا) او ومانه (حکم ستا په بدل د «عصینا» کې) او (که دوی ویلي وای) واوره (بې له «غیر مسمع») او نظر لره پر مونږ (په بدل د «راعنا» کې) نو خامخا به خیر وو دوی ته، او ډېره سمه (وینا)، ولیکن لري کړي دي دوی الله (له خپله رحمته) په سبب د کفر د دوی، پس نه راوړي ایمان (له دغو یهودانو) مگر لږ خلق.

تفسیر: حق تعالی د یهودانو د دغو دريو مذمومو اقوالو له بیان کولو څخه وروسته اوس د ملامتیا او د هدایت په ډول ارشاد فرمایي: چې که یهودانو د ﴿وَعَصَيْنَا﴾ په ځای ﴿وَأَطَعْنَا﴾ او د ﴿وَأَسْمَعُ غَيْرُ مُسْمِعٍ﴾ په عوض یې یواځې ﴿وَأَسْمَعُ﴾ او د ﴿وَرَاعَيْنَا﴾ په ځای ﴿وَأَنْظُرْنَا﴾ ویلي؛ نو دا به د دوی په حق کې بهتر وو، او دا خبره به په ځای او سمه وه، او هسې بېهودګی او شرارت ته به ځای نه وو پاتې، چې له پاسنیو کلماتو څخه یهودان په خپلو زړونو کې بدې معناګانې اخیستلې، لیکن څرنګه چې الله تعالی دوی د خپل کفر په سبب له خپل رحمت او هدایت څخه بې برخې ګرځولي دي، نو ځکه دوی په سمه لاره باندې نه راځي، او په ګټورو خبرو باندې نه پوهیږي، او ایمان نه راوړي، مگر لږ خلق دي چې له دغو شرارتونو او خباثونو څخه په څنګ او د الله جل جلاله له لعنت څخې محفوظ پاتې دي، لکه (عبد الله بن سلام) او د هغه نور ملګري رضي الله تعالی عنهم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا الْكُتُبَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ مِّن قَبْلٍ أَنْ نُنظِرَ وُجُوهًا
فَنَزِدَّهَا عَلَىٰ أَذْبَانِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعْنَا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٥١﴾

ای هغو کسانو چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب! (ای کتابیانو!) ایمان راوړئ تاسې! په هغه (قرآن) چې نازل کړی دی مونږ، حال دا چې تصدیق کوونکی دی د هغه کتاب چې تاسې سره دی، پخوا له هغه چې هوار کړو مونږ ډېر مخونه، نو وګرځوو دا (هوار مخونه) په شاګانو د دوی، یا پخوا له دې چې لعنت وکړو پر دوی لکه چې لعنت کړی وو مونږ په اصحابو (د ورځې) د شنبې، او دی امر (حکم) د الله واقع کېدونکی (خامخا).

تفسیر: «ای اهل کتابو! ایمان راوړئ! په هغه «قرآن» چې احکام یې له (تورات) سره موافق او د هغه مصدق دی، ایمان راوړئ! پخوا له هغه څخه چې مونږ ستاسې د مخ علامې یعنی سترګې، پوزې، او نور بدل کړو.

مطلب دا چې که تاسې ایمان رانه وړئ، نو ستاسې څېرې بدلوو، او بیا یې د شا په لوري اړوو، یعنی ستاسې مخ له چیت پیت کولو څخه وروسته د خټ په لوري او ستاسې خټ د مخ په لوري اړوو، (یا دا چې) ایمان راوړئ! پخوا له دې نه چې مونږ ډېر مخونه محوه کړو، او د خټونو په شان یوه تخته یې وګرځوو، یا به د شنبې د ورځې د مسخ شویو خلقو په شان تاسې هم مسخ کړو، او له تاسې څخې به ځناوران جوړ کړو.

د ﴿أَصْحَابِ السَّبْتِ﴾ قصه د «الأعراف» په سورت کې مذکوره ده.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ
أَفْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٥٢﴾

بېشکه چې الله نه بخښي دا چې شریک ونیولی شي له (الله سره) او بخښي هغه (ګناه) چې ښکته وي له شرکه (لویه وي که وره) هغه چاته چې اراده وفرمایي (د مغفرت یې)، او هر هغه

څوڪ چې شريك ونيسي له الله سره نو په تحقيق ويې تړل (په الله) دروغ لوی (او ويې كړه) گناه ډېره لويه.

تفسير: يعنې مشرك ته له سره مغفرت نشته، بلكه دوزخ يې دائمي سزاده، هو! له شرك ځنې بنكته چې كوم صغيره كناهونه دي يا كبيره، هغه كړد د مغفرت وړ دي، الله تعالى د هر چا د مغفرت اراده چې وفرمايي؛ د هغه صغيره او كبيره كناهونه سره له څه عذاب وركولو يا بې له عذاب وركولو معافوي، او دا د دې په لوري اشاره ده: څرنگه چې يهودان په كفر او شرك كې مبتلا دي؛ نو دوی دې د مغفرت توقع او هيله نه كوي!.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ قَتِيلًا ﴿٥٠﴾

آيا نه دي كتلي تا (نه يې خبر له حاله د) هغو كسانو چې پاك گڼي دوی ځانونه خپل (او په واقع كې داسې نه دي) بلكه (خاص) الله پاكوي هغه څوڪ چې اراده وفرمايي (د پاكۍ يې)، او ظلم به ونه كړي شي پر دوی په اندازه د يوه نري تار (هم).

تفسير: يعنې يهودان سره له دومره خرابيو بيا هم خپل ځانونه پاك او مقدس گڼي، تر دې چې خپل ځانونه «أبناء الله» او «أحباء الله» هم بولي - چې بيخي چټي او لغوه خبره ده، بلكه د هر چا په نسبت چې الله تعالى اراده وفرمايي هغه مقدس او پاكيزه كوي، او د يهودانو په تشه وينا سره هيڅ نه كيږي، د دغو متكبرانو په ډله باندې به لږ ظلم هم نه كيږي، يعنې دغه ډله به د خپلو بدو عملونو له سببه په لوی عذاب اخته كيږي، او په دوی باندې به هيڅكله په ناحقه سره عذاب نه وارديږي.

فائده: يهودانو چې خوسي (سخي) ته عبادت كولو، او (عزير عليه السلام) ته يې د الله تعالى ځوی ويل، كله چې هغوی دا آيت «إِنَّ اللَّهَ لَا يُغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ» الآيه - واورېده، نو يې ويل چې: «مونږ خو مشركان نه يو، بلكه د الله تعالى خاص بندگان او د انبياوو ځامن يو، او پيغمبري څمونږ ميراث دی»، نو الله تعالى د دوی دغې لويې او ځانمنې په مقابل كې دا آيت نازل كړ.

(فتيل هغې نړۍ پر دې ته وايي چې د تارونو په شان د خرماوو د زړو په چاودنو كې وي).

أَنْظُرَكَيْفَ يُفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥١﴾

وگوره ای (محمده!) چې څرنگه تړي دوی په الله باندې دروغ او (بس) دي دا (دروغ) گناه ښكاره.

تفسير: يعنې څومره د تعجب خبره ده چې په الله تعالى باندې دا ډول تهمتونه كوي، او د كفر او شرك له ارتكاب سره خپلو ځانونو ته د الله تعالى دوستان وايي، او د الله تعالى په نزد د مقبوليت مدعيان دي، او داسې سخت تهمت كول د دوی د صريح گناهكار كېدلو لپاره بيخي كافي دي.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥٢﴾

آيا نه دي كتلي تا هغو كسانو ته چې وركړي شوي دي دوی ته څه برخه له كتاب څخه، ايمان راوړي دوی په بت او په شيطان او وايي دوی په حق د هغو كسانو كې چې كافران شوي دي: دا (كفار) ښه لاره موندونكي دي له هغو كسانو څخه چې مؤمنان دي، له جهته د لارې.

تفسیر: په دې آیت کې هم د یهودانو د شرارت او خباثت اظهار دی، خبره داده کله چې د یهودانو په زړونو کې د محمد صلی الله علیه وسلم عداوت زیات شو، نو د مکې معظمې د مشرکانو سره متفق شول، او د مشرکانو د خوښۍ او د ضرورت له مخې یې د بتانو تعظیم وکړ، او ویې ویل چې: «ستاسې دین د مسلمانانو له دین څخه بهتر دی»، او د دې کار سبب یواځې حسد وو، او غوښتل یې چې نبوت او دیني ریاست پرته له مونږ څخې بل چاته ولې ورکړی شوی دی؟ نو په دې مناسبت الله تعالی په دوی باندې الزام اړوي، او په دې آیتونو کې هم دا خبرې مذکورې دي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿۵۸﴾

دا (حکم کوونکي په غوره والي د کفارو) هغه کسان دي چې لعنت کړی دی (په دوی باندې) الله، او هر هغه څوک چې لعنت (پرې) وکړي الله، نو له سره نه مومي (ته) ده لره کوم مددگار (د عذاب دفع کوونکی).

تفسیر: یعنې دا خلق سره له دې چې اهل کتاب دي، د نفساني اغراضو له سببه یې د بتانو تعظیم وکړ، او د کفر طریقه یې د اسلامي طریقي څخه افضله ښکاره کړه، نو په دوی باندې د الله تعالی لعنت دی، او په هر چا باندې چې الله تعالی لعنت وکړي، د هغه حامی او مددگار په دنیا او آخرت کې هیڅوک نشي کېدی.

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِّنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَّيُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿۵۹﴾

آیا شته یهودانو ته څه برخه له ملکه (له سلطنته؟ یعنې نشته! او که شي) نو په دغه وخت کې به ور نکړي دوی خلقو ته (په اندازه د) نقیر.

تفسیر: یهودانو داسې خیال کاوه چې نبوت او د دین سرداري څمونږ میراث دی، او یواځې مونږ د هغه لیاقت لرو، نو ځکه به یې د عربي نبي صلی الله علیه وسلم د منلو او متابعت کولو څخه عار کولو، او یو له بل سره به یې ویل، بالآخر حکومت او پاچاهي مونږ ته رسیږي، که د څو ورځو له مخې دا مشرتوب نورو ته هم ور رسیږي؛ هیڅ پروا نشته، نو په دې نسبت دا آیت نازل شو، چې مطلب یې دادی «آیا یهودانو ته په سلطنت کې څه برخه شته؟ یعنې له سره دوی په سلطنت کې څه برخه نه لري، که دوی ته سلطنت ته ورورسیږي؛ نو خلقو لره د یوې ذرې په اندازه هم فائده نه رسوي، یعنې دوی داسې بخیلان دي چې پخپله پاچاهي کې هم فقیرانو ته یوه ذره شی نه ورکوي، (حال دا چې له سلطنت سره عطاء سخاء او ورکړه لازمه ده).

(نقیر هغه داغ ته وايي چې د خورما د زړې په شا باندې وي).

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۚ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿۶۰﴾

بلکه آیا حسد کوي دغه (یهودان) خلقو سره (له محمد او اصحابو سره یې) پر هغه شي چې ورکړی دی هغو ته الله له فضل (احسان، رحمت) خپل، نو په تحقیق ورکړی دی مونږ اولادې د ابراهیم ته کتاب (تورات، زبور، انجیل) او حکمت (شرعي علوم، ژورې خبرې) او ورکړی دی مونږ دوی ته سلطنت ډېر لوی.

تفسیر: یعنې آیا که په محمد صلی الله علیه وسلم او د دوی په اصحابو باندې د الله تعالی (د نصرت، عزت، عظمت، سیادت، او د نورو) فضائلو او انعامونو له لیدلو څخه له ډېرې رځې او حسده مري؛ نو دا بیخي د دوی

لهوتوب او ناپوهي ده، څکه چې مونږ د ابراهيم عليه السلام کورنۍ ته (چې اسحاق، اسماعيل، يعقوب، يوسف، موسی، داود، سليمان، عیسی، محمد صلی الله علیه وسلم او نور انبیاء عليهم السلام دي) کتاب، علم، حکمت، او عظیم سلطنت عنایت کړی دی، نو بیا یهودان د څه له مخې د محمد رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په نبوت او عزت باندې حسد او له دوی څنې انکار کوي؟ څکه چې اوس هم نبوت او عزت د ابراهيم عليه السلام په کورنۍ کې دی.

فَبَهُمْ مِّنْ آمَنٍ بِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ صَدَّعْتَهُ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ۝۵۱

نو ځينې له دغو يهودانو هغه دي چې ايمان يې راوړی دی په محمد، او ځينې له دغو (يهودانو) هغه دي چې مخ يې اړولی دی له محمد څخه، او بس دی دوزخ (د کفارو د عذاب لپاره) څوښ وهورنکی.

تفسیر: يعنې د ابراهيم عليه السلام کورنۍ ته الله تعالی تل تر تله بهتري او فضيلت ورکړی دی، او محمد صلی الله علیه وسلم هم له همغې کورنۍ څخه دی، نو که څوک بې سببه يواځې د کينې او حسد لامله محمد صلی الله علیه وسلم نه مني؛ نو دهغه د سوځولو لپاره د دوزخ لمبې وهورنکی اور بس او کافی دی.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّيهِمْ نَارًا كَمَا نَصَّيْتُمْ جُلُودَهُمْ بَدَلًا لَهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا
العَذَابَ

بېشکه هغه کسان چې کافران (منکران) شوي دي په آيتونو څمونږ ژر به نباسو مونږ دوی اور ته (چې په کې سوځولي شي)، هر کله چې پاڅه شي (وسوځيږي) پوستکي د دوی (په اور کې نو) بدلوو مونږ دوی ته پوستکي غير له هغو، لپاره د دې چې وڅکي دوی (تل تر تله نوی نوی) عذاب.

تفسیر: يعنې د کافرانو په عذاب کې د نقصان او کمي د نه راتللو له سببه؛ د دوی د پوستکي له سوځېدو څخه وروسته دوی ته بل پوستکي وراغونډو، او دهغه په عوض يې ور شين کوو، مطلب دا چې کافران به تل تر تله او يوشان په عذابونو کې آخته او مبتلا وي.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

بېشکه چې الله دی ښه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) لوی حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسیر: يعنې بېشکه الله تعالی ډېر زير دست او غالب دی، د کافرانو په هسې سزا ورکولو کې الله تعالی جل جلاله ته هيڅ کومه سختي نشته، او د حکمت خاوند دی، چې کافرانو ته خپل د حکمت سره سمه دا سزا ورکوي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا
أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا ضَالِّينَ ۝

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) زر به ننه باسو مونږ دوی په (هغو) جنتونو کې چې بهيږي له لاندې د (مانيو او ونو) د دوی ويالي، همپشه به وي دوی په دغو

(جنتونو) کې تل (بې انتهاء بلا انقطاع)، وي به دوی ته په دې جنتونو کې ښځې پاکې کړې شوې (له ټولو ناپاکیو څخه) او ننه به باسو مونږ دوی په گڼو سیورو (په دائمې نعمت او راحت) کې.

تفسیر: یعنی مؤمنان به تل تر تله په جنت کې اوسېږي، او دوی ته به هسې ښایسته ښځې ور په برخه کېږي، چې له حیض، نفاس، او نورو دنیوي ککړتیاوو څخې به بیخي پاکې، صافې، او ستره وي، دوی به په ډېرو گڼو سیورو کې داخل کړو، چې د لمر له تودوخې او نورو څخې به بیخي محفوظ وي.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ

بېشکه الله امر کوي په تاسې (ای مؤمنانو!) د دې چې وسپارئ تاسې امانتونه اهل د اماناتو ته، او کله چې حکم کوئ تاسې (ای قاضیانو! ای حاکمانو!) په منځ د خلقو کې نو (امر کوي الله چې) حکم وکړئ په انصاف سره!.

تفسیر: په یهودانو کې دا عادت وو چې په امانتونو کې به یې خیانت کولو، او د خصوماتو په فیصلو کې به یې رشوتونه اخیستل، او په نورو اسبابو سره به یې د یوه پلو خاطر، لحاظ، او رعایت کولو، او د حق په خلاف به یې حکمونه کول، نو ځکه مسلمانان له هسې چارو څخې ممنوع گرځول شوي دي.

منقول دي چې د مکې شریفې د فتحې په ورځ رسول الله مبارک اراده درلوده (لرله) چې (بیت الله) شریف ته دننه ننوځي، د کعبې شریفې کلي ساتونکي (عثمان بن طلحة رضي الله تعالى عنه) د کعبې شریفې د کلي له ورکولو څخه انکار وکړ، نو (علي رضي الله عنه) دده له لاسه کلي (چاپي) په زوره واخیستله، او ور یې پرانیست، کله چې د الله تعالی جل جلاله رسول صلی الله علیه وسلم د کعبې شریفې نه د باندې ووتلو، عباس رضي الله تعالی عنه وغوښتل چې دا د (بیت الله شریف) کلي (چاپي) دې ماته راکړه شي!؛ دلته دا آیت نازل شو، او کلي (چاپي) بېرته همغه (عثمان بن طلحة رضي الله تعالی عنه) ته وروسپارل شوه، «او تر نن ورځې پورې هغه کلي (چاپي) همغې کورنۍ سره پاتې ده، عثمان بن طلحة رضي الله تعالی عنه به تل ویل: که زه پوهېدی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم کلي (چاپي) غواړي؛ نو کلي به مې ترې منع کړي نه وای».

إِنَّ اللَّهَ نِعَابًا يَعْظُمُ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَبِيحًا بَصِيرًا ﴿٥٠﴾

بېشکه الله ښه پند درکوي تاسې ته په هغه سره (چې د امانتونو اداء او په عدل سره حکم کول دي)، بېشکه چې الله دی ښه اوریدونکی (د ټولو اقوالو)، ښه لیدونکی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومني تاسې د الله! او حکم ومني تاسې د رسول (د الله) او (حکم ومني) د خاوندانو د حکم له تاسې (مسلمانانو یعنې حاکمانو او مشرانو!).

تفسیر: په پخواني آیت کې یې قاضیانو او حاکمانو ته د عدل حکم وفرمایه، اوس نورو ته د حاکمانو او قاضیانو د حکم په متابعت کولو سره حکم ورکولو کېږي، چې له دې څخه دا رابنکاري چې د حکامو او قاضیانو حکم منل به هلته واجیږي، چې دوی د حق اطاعت وکړي.

فائده: د اسلامي پاچا او دده د وزیرانو، حاکمانو، قاضیانو، لښکري مشرانو او د نورو واکدارانو حکم منل ضروري دي، تر څو چې دوی د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخې مخالف کوم حکم ونه کړي، مگر

که د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صریحو احکامو په خلاف کوم حکم ورکوي؛ نو د دغه حکم منل له سره نه دي پکار !.

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

نو بیا که خلاف مو پیدا شو په یوه شي کې نو وگرځوئ تاسې (فیصله ددی کار) طرف د الله ته (د الله کتاب ته) او رسول ته (د رسول الله حدیث ته) که یې تاسې چې (په اخلاص سره) ایمان لرئ تاسې په الله، او په ورځې آخري (قیامت) باندې.

تفسیر: یعنی که تاسې او د اولو الأمر په منځ کې کوم اختلافات پېښ شي، چې د حاکم دا حکم د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمه سره موافق دی که مخالف؟ نو د الله جل جلاله کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنتو ته رجوع وکړئ! او د هغو له مخې د دې خبرې فیصله وکړئ! چې آیا هغه حکم في الحقیقت د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره موافق دی که مخالف؟ او هر هغه خبره چې محققه شي، نو ښایي چې هغه بالاتفاق مسلمه او معموله وگڼئ! او ښایي چې اختلاف له منځه ورکړئ! که تاسې په الله تعالی او د قیامت په ورځې باندې له زړه نه ایمان لرئ، نو خامخا به د اختلاف په صورت کې د الله تعالی او د رسول الله مبارک د حکم په لوري رجوع وکړئ! او د کتاب الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم د سنت د حکم له مخالفت څخې به خامخا ویرېږئ! چې له دې څخې دا حکم را څرگند شو، هر هغه څوک چې د الله تعالی او د رسول الله مبارک له حکم څخه تښتي؛ مسلمان به نه وي، نو ځکه که د دوو مسلمانانو په منځ کې کومه جگړه پېښه شي، او یو د دوی هغه بل ته ووايي: راځه چې شریعت ته لار شو، او دا بل ووايي چې: زه شریعت نه پیژنم (نستغفر الله) یا زه (نعوذ بالله) له شریعت سره څه کار نه لرم، نو هغه ته مونږ په یقین سره کافر ویلی شو.

ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

دغه (رجوع الله او رسول الله ته) خیر (ډېر غوره دی تاسې ته له ناقصه فکر ستاسې) او دا (رجوع) ډېره ښه ده د عاقبت له جهت.

تفسیر: یعنی خپل منازعات او اختلافات الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راجع کول، او د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم منل مفید دي، له دې نه چې پخپلو منځونو کې سره جگړې او شخړې (جنگونه) وکړئ! یا له خپلې رایې سره سم کومه فیصله صادره کړئ، ځکه چې د شریعت په لوري د رجوع کولو انجام بهتر دی.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا نُزِّلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ
يَتَّعَاكُمُ إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
صَلًّا بَعِيدًا ۞

آیا نه دي کتلي تا هغو کسانو ته چې (ظاهري) دعوی کوي دوی چې بېشکه دوی ایمان راوړی دی په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاته (ای محمده!) او په هغو (کتابونو) چې نازل کړی شوی دی پخوا له تانه (ای محمده!)؛ اراده لري دوی چې وروړي (خصوصت خپل) په طرف د شیطان (کعب بن أشرف) او په تحقیق حکم کړی شوی دی دوی ته چې له دغه طاغوت څخه انکار وکړي (ویې نه مني)، او اراده لري شیطان دا چې گمراه کړي دوی په گمراهۍ لري سره (له حقه).

تفسیر: په (مدینې منورې) کې د یوه یهودي او د یوه منافق په منځ کې په کومه خبره باندې جگړه پېښه شوه، یهودي چې په رشتیا وو، ویې ویل: «راشه! چې محمد ته لار شو!»، منافق چې په ناحقه وو ویې ویل: «راځه چې (کعب بن اشرف) ته لار شو!»، چې د یهودانو عالم او مشر وو، بالاخر دوی دواړه د رسول الله مبارک مخې ته حاضر شول، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جگړې د پېښې له اورېدلو څخه وروسته د یهودي حق ثابت کړ، کله چې دوی دواړه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حضوره د باندې ووتل، منافق وویل: «راځه! چې عمر رضي الله عنه ته ولاړ شو، هره فیصله چې عمر رضي الله عنه وکړه همغه به سره ومنو!، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په فیصله راضي نشو، او قناعت یې ونه کړ.

اغلبا ده به هسې گڼلې وي چې څرنگه زه د اسلام مدعي یم، نو خامخا به عمر رضي الله عنه د دې یهودي په مقابل کې ځما رعایت کوي، نو عمر رضي الله عنه ته ولاړل، کله چې عمر رضي الله عنه دغه جگړه واورېده، او د یهودي له بیان څخې ورښکاره شوه چې دا جگړه د رسول الله مبارک حضور ته هم رسېدلې، او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغې قضیې په نسبت خپله فیصله هم صادره کړېده، او د نبی صلی الله علیه وسلم له فیصلې سره سم په دغه جگړه کې هغه یهودي رښتینی او غالب پېژندل شوی دی، نو عمر رضي الله تعالی عنه دغه منافق وواژه، او ویې فرمایل: «څوک چې د داسې یو حقاني قاضي فیصله ونه مني، نو د هغه فیصله دې په دې ډول سره وکړه شي!»، د دې منافق مقتول وارث د رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته راغی، او په عمر رضي الله تعالی عنه باندې یې د قتل دعوی دائره، او قسمونه یې یاد کړل، چې دې عمر رضي الله تعالی عنه ته د دې لامله تللی وو، چې ښایي هغه په دې معامله کې د دوی په منځ کې روغه او صلح وکړي، او داسې نه وو چې هغه د رسول الله مبارک له فیصلې څخې انکار او غاړه غړولې وه، نو دلته دا آیتونه نازل شول، او په دې آیتونو کې اصل حقیقت ښکاره کړی شو، او د عمر رضي الله تعالی عنه لقب «فاروق» وټاکل شو.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ
صُدُّوْنَ ۝

او کله چې وویل شي دې (منافقانو) ته راځئ! طرف د (حکم د) هغه (کتاب) ته چې نازل کړی (الرېډلې) دی الله (یعنې قرآن ته)، او طرف د (حکم د) رسول (دده) ته (د جگړې د فیصلې لپاره) نو گوري به ته منافقان چې گرځي به له تا (له ډېرې دښمنۍ) په گرځېدلو سره.

تفسیر: یعنې که په کومه جگړه کې منافقانو ته وویل شي چې: «د هغه حکم په لوري راشئ! چې د الله تعالی له لوري نازل شوی دی، او د هغه د رسول په منځ کې خپلې جگړې وړاندې کړئ!» کله چې دوی ظاهراً د اسلام مدعیان دي، نو ځکه په صاف ډول سره انکار نشي کولای، مگر ستاسې په حضور کې د راتللو او د الله جل جلاله د حکم له منلو څخه ځانونه ژغوري، او بېرته ستیږي، او غواړي چې په کوم چل او فریب سره ځان ترې گوښه کړي، او له رسول الله مبارک څخه پرته بل کوم ځای ته چې د دوی زړونه یې غواړي لار شي، او هلته خپلې جگړې فیصله کړي.

فَكَيْفَ إِذَا آصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ رَبِّمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيَهُمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا
إِلَّا أَحْسَانًا وَنُفُيقًا ۝

نو څه به وي (حال د دوی) کله چې ورسپړي دوی ته کوم مصیبت (د منافق د وژلو غم) په سبب د هغو (گناهونو) چې وړاندې لیرلي دي لاسونو د دوی (چې د رسول الله د حکم نه منل دي) بیا

به راشي دوی تاته (ای محمده!) چې قسمونه به خوري په الله چې اراده نه وه کړې مونږ (عمر ته په ورتلو) مگر د بښکني (اصلاح) او موافقت (د جگره کوونکو - نه مخالفت ستا).

تفسیر: کله چې پر دوی باندې عذاب نازل شي، نو هلته به دا منافقان څه وکړي شي، پرته له دې چې د رسول الله مبارک په خدمت کې راشي، او قسمونه وخورې، چې مونږ د عمر رضي الله عنه خدمت ته یواځې د دې مقصد لپاره تللي وو، چې بنایي هغه څومونږ په منځ کې صلحه (روغه) وکړي، او څمونږ مقصود د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ارشاد څخې ځان ژغورل یا غاړه غړول او اعراض نه وو.

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٥٠﴾

دغه (منافقان) هغه کسان دي چې معلوم دي الله ته هغه شی (هم) چې په زړونو د دوی کې دی، نو څنګ (تغافل) وکړه! (مخ واره) له دوی څخه (او ناحقه معاذیر «عذرونه» یې مه منه!) او پند ورکړه دوی ته او ووايه (ای محمده!) دوی ته په حق د نفسونو د دوی کې خبره بلیغه (تأثیرناکه).

تفسیر: یعنی د دوی نفاق او دروغ او نورې پلمې (تدبیرونه) ډېرې بڼې ورته معلومې دي، نو اوس د الله تعالی پر حکم باندې اکتفاء او د منافقانو له خبرو څخې تغافل وفرمایه! او د دوی په خبرو باندې هیڅ غوږ مه ږده! مگر دوی ته په پند ورکولو او د خبرو په وربښولو کې هیڅ تقصیر مه فرمایه! او د دوی له هدایت څخه مه نا امیده او مه مایوس کېږه!.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٥١﴾

او نه دی لېږلی مونږ هیڅ رسول مگر (لېږلی مو دی) د دې لپاره چې حکم ومانه شي د ده په اذن (حکم) د الله سره، او که بېشکه دغه (منافقان) کله چې ظلم وکړي دوی پر ځانونو خپلو راغلي وی تاته، پس مغفرت غوښتي وی دوی له الله او مغفرت غوښتي وای دوی ته رسول (د الله هم)؛ نو خامخا به موندلی وو دوی الله ښه قبلوونکی د توبې ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنی الله جل جلاله هر هغه رسول چې د خپلو بندګانو په لوري لېږي، نو په دې غرض یې لېږي، چې د الله جل جلاله له حکم سره سم ګرد بندګان د هغه خبرې ومني، نو دا ضروري وه چې دې خلقو هم د رسول الله مبارک ارشاد د زړه له کومې، بې تأمله لاله پخوا څخه منلی وی، او که له ګناه او خرابی کولو څخه وروسته هم وینس او متنبه شوي وای، او له الله تعالی څخې یې معافي غوښتي وی، او رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د دوی لپاره د معافی دعا کړې وی، نو الله تعالی به د دوی توبه قبوله کړي وی، مگر دوی داسې خراب کار وکړ، چې اول یې د (رسول الله) له حکم څخې چې هغه هم د الله تعالی په حکم وو؛ غاړه وغړوله، نو کله چې د هغه وبال پر دوی باندې ولوېد، بیا هم متنبه او تائب نشول، بلکه د دروغو په قسمونو یې لاسونه پورې کړل، او په بې ځایه تاویلاتو پسې ولوېدل، نو د داسې کسانو مغفرت به په څه ډول سره وشي؟

فَلَا وَرَيْكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٢﴾

پس قسم دی په رب ستا، چې نه مؤمنان کیږي دوی تر هغه پورې چې فیصله کوونکي او حکم کړي دوی تا په هغه جگره کې چې پېښه شوې ده په منځ د دوی کې، بیا ونه مومي دوی په

نفسونو (زړونو) خپلو کې خپګان (تنګي - ناراضګي) له هغه شي چې حکم (فیصله) کړې وه تا، او (ويې) مني دوی په منلو سره «بې له جګړې په خوښۍ سره».

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِم أَن اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ ائْتُوا بِمَنْ يَدِينُكُمْ مِمَّا فَعَلُوا إِلَّا قَلِيلٌ مِّنْهُمْ
وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيثًا ۖ وَإِذْ آتَيْنَاهُم مِّن لَّدُنَّا آجْرًا
عَظِيمًا ۖ وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿۷۰﴾

او که په تحقیق مونږ فرض کړی وی پر دغو (مدعیانو د ایمان) دا چې مړه کړئ تاسې ځانونه خپل! یا ووځئ تاسې له کورونو خپلو! (لکه چې بني اسرائیلو ځانونه وژلي او وتلي وو) نو نه به وو کړی دوی هغه (قتل او جلا وطني) مګر لږو کسانو له دوی نه.

او که په تحقیق دوی کړی وی هغه کار چې پند ور کولی شو دوی ته په هغه سره؛ نو خامخا به وو دا کار خیر (ډېر غوره) دوی ته، او ډېر به کلک وو له جهته د محکموالي (د ایمان). او په دغه وخت کې به خامخا ور کړی وو مونږ دوی ته (خاص) له خپله درباره اجر (ثواب) ډېر لوی (جنت او نور). او خامخا به برابر کړي (بیولی) وو مونږ دوی لارې سمې ته (او رسېدل به خپل مقصود ته).

تفسیر: دوی وپوهوه! کوم حکم چې مونږ د دوی په نسبت ور کړی دی، هغه یواځې د دوی د پند او خیر غوښتلو لپاره دی، نه د ځان د هلاکولو حکم دوی ته ور کړی شوی دی، او نه له وطن ځنې د جلا کېدلو، که دوی په دې سهل او آسانه حکمونو باندې تګ وکړي، نو نفاق به بیخي ورک شي، او دوی به خالص مسلمانان شي، مګر افسوس چې دوی نه پوهیږي، او موجوده حالت غنیمت نه ګڼي، چې په لږ اخلاص او ښه عمل سره دوی ته د دین او دنیا ښېګڼې ور په برخه کېږي.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ
وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا ﴿۷۱﴾

او هر څوک چې حکم ومني د الله او د رسول (د الله)؛ نو دغه کسان به له هغه چا سره وي (په جنت کې) چې انعام کړی دی الله پر دوی باندې، چې انبياء دي، او صدیقان دي، او شهیدان دي، او صالحان دي، او ښه دي دغه کسان له جهته د رفاقته (چې ښه ملګري دي).

تفسیر: «نبي» هغه دی چې د الله جل جلاله «وحي» پرې راځي، يعنې پرښته ظاهرا د پاک الله پیغام ورته وايي، «صدیق» هغه دی چې هغه پیغام او احکام چې د الله تعالی له لوري رسولانو ته راځي؛ د ده زړه پخپله په هغه باندې شهادت ورکړي او پرته له چون و چرا څخه د هغه تصدیق وکړي.

«شهید» هغه دی چې د الله تعالی او انبیاوو عليهم السلام په احکامو خپل ځان په شهادت ورسوي، او تل ورته حاضر وي.

«صالح» او نېک بخت هغه دی چې له خرابو خبرو ځنې یې خپل نفس او بدن اصلاح او صفا کړی وي.

مطلب دا چې دا څلور واړه یاد شوي قسمونه د امت له نورو افرادو ځنې افضل دي، ځکه چې د دوی ګرځندګر افعال، او احوال له شرعي سره موافق دي، او پرته له دوی ځنې نور مسلمانان که څه هم له دوی سره په درجه کې برابر نه دي، خو که د الله تعالی او د پاک رسول په امر منلو کې مشغول وي، نو دا کسان به هم د همدوی په ذیل

کې راځي، او د دې حضراتو رفاقت د ډېرې بڼېګنې او د فضيلت خبره ده، او هيڅوک دې هغه حقير ونه ګڼي. فائده: په دې آيت کې دې ته اشاره ده، هغه منافقين چې دهغوی ذکر شوی يا کيږي؛ له دې رفاقت او معيت څخه بې برخې دي.

ذَلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ عِلْمًا ۝

دا (ملګرتيا) فضل (احسان، رحمت) دى له (جانبه د) الله نه، او کافي دى الله ښه پوه (په ټولو نيتونو او عملونو هم).

تفسير: يعنې الله تعالى او دپاک رسول حکم منونکو ته د انبياوو (عليهم السلام) او صديقانو (رضي الله تعالى عنهم) او شهيدانو (رحمهم الله) او صالحانو (رحمهم الله) رفاقت ميسر کېدل د الله تعالى لوى انعام او د ده محض فضل دى، او د دوى د اطاعت په عوض کې نه دى، نو له هغه ځنې منافقان بيخي محروم دي، او الله کافي دى ښه پوهيدونکى او ښه خير لرونکى، چې د هر مخلص او منافق احوال او د هر مطيع طاعت او د ده د طاعت اصلي استحقاق او د فضل مقدار مفصلا ور معلوم دى، نو اوس دې هېچا ته د دې امورو د تفصيلو له امله د الله جل جلاله د وعدي په پوره کېدلو کې څه اندېښنه او خلجان پيدا نشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا تَابَاتٍ أَوْ انْفِرُوا جَمِيعًا ۝٤١

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی (ای مؤمنانو!) واخلئ تاسې وسلې خپلې (یا ځان له کفارو وساتئ! او ورته هونبیار اوسئ!) بیا ووځئ تاسې (غزا ته) ډلې ډلې (جلا جلا فوځ) یا ووځئ تاسې ګرد سره یو ځای.

تفسير: دلته د «جهاد» ذکر شروع کيږي، يعنې: «ای مسلمانانو! د منافقانو کيفيت خو تاسې ته لا له پخوا څخه معلوم شوی دى، او ستاسې خير په دې کې دى، چې تاسې د خپلو ځانونو هر قسم مدافعه وکړئ، او له با خبری او احتياط ځنې کار واخلئ! اعم له دې نه چې دا کار د وسلې په قوت سره وي، که د تدبير يا د عقل او سامان په وسيله، او د دښمنانو د مقابلې لپاره له کوره د باندي ووځئ! په متفرق صورت، يا د جمعيت په ډول، څنگه چې موقع وي.

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيَبْغِضَنَّ ۝

او بېشکه ځينې له تاسې خامخا هغه څوک دي چې خامخا تاخير به کوي (په تللو کې غزا ته).

تفسير: يعنې ای مسلمانانو! ستاسې په جمعيت کې ځينې هغسې کسان هم نوتلي دي، چې «جهاد» ته په تللو کې ځنډ کوي، او بېرته ترې پاتې کيږي، او د الله جل جلاله د حکم تعميل نه کوي، بلکه دنيوي منافعو ته يې سترګې نيولي دي، او له دوى څخه مراد منافقان دي لکه (عبد الله بن ابي) او د هغه ملګري، چې دې خلقو په ښکاره سره اسلام منلی وو، مګر د دوى مقصود له دې خبرو څخه فقط دنيوي منافع وو، او د الله تعالى له امر منلو سره يې هېڅ ارتباط او علاقه نه وه.

فَإِنْ أَصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنَّمَا كُنَّا مَعَهُمْ شَاهِدًا ۝٤٢

نو که ورسېرې تاسې ته کوم مصيبت (لکه قتل يا هزيمت) نو وايي دا (متخلف منافق): په تحقيق انعام (فضل، احسان) کې دى الله پر ما باندي ځکه چې نه وم (زه) له دوى سره حاضر (په جهاد کې).

فرمایي: وروسته د غزاله ورتللو به که مسلمانانو ته په «جهاد» کې کوم رېر ورپېښېده، لکه چې زخمیان یا شهیدان کېدل، یا به یې ماتې موندله، نو منافقان به ډېر خوشالېدل، او ویل به یې چې: د الله تعالی لوی فضل وو چې په جنګ کې مونږ له دوی سره یو ځای نه وو، که نه ځمونږ هېڅ خیر په کې نه وو، (الحمد لله) چې په ښه چم (چل) سره ترې خلاص شو.

وَلَيْنُ أَصَابِكُمْ فَضْلٌ مِّنَ اللَّهِ لِيُقُولَنَّ كَأَن لَّمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ فَتَفْسِدُوا صَالِحَكُمْ وَإِن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَحَسْبُ لَكُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ لِيُخْرِجَنَّ لَكُمْ أُمَّتِكُمْ وَمِنْكُمْ وَيُدْخِلَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْبَيْتَ الَّذِي كُنْتُمْ تُخْرِجُونَ اللَّهُ يَخْتَارُ لِمَن يَشَاءُ لِيُخْرِجَنَّهُ مِن مَّا يَشَاءُ

او که ورسپړي تاسې ته فضل (احسان، رحمت) له (طرفه د) الله (لکه فتح یا غنیمت) نو خامخا هرو مرو به وایي دا (متخلف منافق) کواکې چې نه وه په منځ ستاسې او په منځ د ده کې هېڅ دوستي (او وایي به): ای کاشکې زه (هم) وی له دوی سره، نو بریالی شوی به وم په بري ډېر لوی سره (له غنائمو).

تفسیر: یعنې که په مسلمانانو باندې د الله تعالی فضل وشي، لکه چې بری ومومي، یا د غنیمت ډېر مال لاس ته ورشي، نو منافقان ډېر خپه کيږي، لاسونه سره ښي (مروړي)، غاښونه چیچي او لکه د ښمنان د حسد د غلبې له کبله وایي: «هی! د افسوس ځای دی! چې مونږ ولې له مسلمانانو سره په «جهاد» کې شریکان نه شو، او له دې لویې ولجې (غنیمت) او بري څخه خوشې چټي بې برخې پاتې شو، که مونږ له مسلمانانو سره ملګرتوب کړې وای؛ نو زیات مال به مو په لاس راغلی وی»، یعنې منافقانو ته به یواځې په خپله محرومي باندې افسوس نه وي، بلکه له خپلې محرومې څخه به زیات د مسلمانانو په بري باندې لا ډېر زیات د حسد په رنځ او اضطراب کې لویږي، نو الله تعالی فرمایي:

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقَاتِلْ أَوْ يُغْلَبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

پس جنګ دې وکړي په لاره د الله کې هغه کسان چې خرڅوي دوی حیات دنيوي (ژوندون لږ خسيس) په آخرت، او هر څوک چې جنګ وکړي په لاره د الله کې (د دين د ترقي لپاره) پس شهيد کړي شي، يا غالب (غازي او بريالی شي پر دښمن)؛ نو ژر به ورکړو مونږ ده ته اجر ډېر لوی.

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أُمَّهَاءُ وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا

او څه شوي دي پر تاسې چې جنګ نه کوئ تاسې په لاره د الله کې (د دين د ترقي لپاره) او په (خلاصولو) د ضعيفانو کې چې سپري دي، او ښځې دي، او هلکان دي، هغه کسان چې وایي دوی: «ای ربه ځمونږه! وباسه مونږه له دې کلي (د مکې) څخه! چې ظالمان دي اوسيدونکي دهغې، او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم ولي (حامي، ساتونکی)؛ او وګرځوه مونږ ته له خپله درباره کوم مددګار!». .

تفسیر: یعنی ستاسې جنگېدل له کفارو سره له دوه جهته ضروري دي:

(۱): د الله تعالی د دین د لوړولو او غالبولو په غرض.

(۲): د هغو مظلومو مسلمانانو د خلاصولو لپاره؛ چې د کافرانو په لاسونو کې خوارو زار پراته دي، په مکې معظمې کې ډېر داسې مسلمانان وو، چې ځمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې د مدینې منورې په لوري «هجرت» ونشو کړې، او کفارو د دغو مسلمانانو خپلوان رېږول (کړول)، او دې ته یې مجبورول چې بېرته کافران شي، نو پاک الله مسلمانانو ته امر وکړ چې تاسې ته له کافرانو سره جنگېدل ضروري دي.

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا
أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا

هغه کسان چې ایمان لرونکي دي جنگ کوي دوی په لاره د الله کې (د دین د ترقی لپاره)، او هغه کسان چې کافران شوي دي جنگ کوي دوی په لاره د شیطان کې، نو جنگ وکړئ تاسې له دوستانو د شیطان سره!، بېشکه چې مکر د شیطان ضعیف دی.

تفسیر: یعنی څنگه چې دا خبره ښکاره ده چې مسلمانان د الله تعالی په لاره کې او کافران د شیطان په لاره کې جنگیږي، نو بیا مسلمانانو ته د شیطان له دوستانو یعنی کافرانو سره بلا تأمل جنگېدل ضروري دي، هر کله چې الله جل جلاله د دوی مددگار دی؛ نو نور هیڅ ډول تردد نه دی پکار، او وپوهیږئ چې د شیطان حيله او فریب کمزوری او ضعیف دی، او پر مسلمانانو باندې نه چلېږي، له دې ځنې مقصد جهاد ته د مسلمانانو ترغیب او تشجیع ده.

الَّذِينَ آمَنُوا إِلَىٰ الذِّينِ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

آیا نه دي کتلي تا (نه دی رسېدلی تاته حال د) هغو کسانو چې وویل شو دوی ته: ونیسئ تاسې لاسونه خپل (له جنگه په مکه کې) او قائم کړئ (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو) تاسې لمونځ او ورکړئ! تاسې زکات!.

تفسیر: په مکې معظمې کې پخوا له هجرته کافرانو په مسلمانانو باندې ظلم او تېری کول خپل کار ګرځولی وو، مسلمانان به ځمونږ د پاک رسول الله حضور ته ورتلل، او شکایتونه به یې وړاندې کول، او اجازه به یې غوښتله چې له کفارو سره مقاتله وکړي، رسول الله مبارک به مسلمانان له مقاتلې ځنې منع کول، او ویل به یې چې: «ماته لا د مقاتلې حکم نه دی راکړی شوی، تاسې صبر وکړئ! او حوصله له لاسه مه باسئ! ځکه پر مونږ باندې د صبر او ثبات او استقامت حکم شوی دی، او د لمانځه او زکات هغه حکمونه چې په تاسې باندې شوي دي؛ هغه برابر په ځای راوړئ! ځکه تر څو چې انسان د الله تعالی په اطاعت کې له خپل نفس سره «جهاد» ونه کړي، او د جسماني تکالیفو په ګاللو او دخپل مال په صرفولو زړور نشي، نو ده ته «جهاد» او خپل ځان څارول ډېر دروند وي»، همدا خبره مسلمانانو هم منلې وه (چې لمونځ کوو، زکات ورکوو، او «جهاد» ته منتظر یو).

فَلْيَاكُتِبْ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فُرِيقٌ مِنْهُمْ يُجَاهِدُونَ النَّاسَ كَخَشِيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشِيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ

نو کله چې (په مدینه کې) فرض کړ شو په دوی باندې (له کفارو سره) جنگ، په دې وخت کې یوه ډله له دوی نه ویرېدله له خلقو نه په شان د ویرې (د دوی) له الله نه، بلکه ډېر زیات له جهته د

وېرې، او وويل دوی: ای ربه ځمونږه! ولې دې فرض کړ په مونږ باندې جنګ، ولې دې وروسته نه کړو مونږ تر هغې نېټې نږدې پورې.

تفسیر: یعنی له هجرت وروسته کله چې مسلمانانو ته له کفارو سره د جنګېدلو حکم ورکړ شو؛ نو باید چې مسلمانان خوشحاله شوي وي، چې ځمونږ غوښتنې ومنلې شوې، او خپلو مرادونو ته ورسېدو، مګر ځنې ناقص مسلمانان د کفارو له مقاتلې ځنې داسې ویرېدل لکه چې څوک د الله تعالی له عذابو ویرېږي، یا له هغه څخه هم زیات ویرېدل، او هیله او آرزو به یې کوله که دلږ څه مودې له مخه بیا هم د قتال امر (وروستو شي) ښه به وي، چې مونږ ژوندي پاتې شو.

(ځینې مفسرین لیکي چې: له مرګ څخه دا وېره د طبیعي کراهت له امله وه، نه د الله تعالی له حکم څخه د غاړې غړولو له کبله).

قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿۵۰﴾

ووايه (ای محمده! دغو ویرېدونکو ته) متاع (فائده) د دې دنیا ډېره لږه ده، او آخرت ډېر غوره دی هغه چا ته چې ویرېږي (له الله نه)، او ظلم به ونه کړی شي پر تاسې (په اندازه) د یوه ډېر نري تار.

تفسیر: یعنی څرنگه چې د ژوندانه او د دنيوي منافعو د رغبت له امله دې خلقو ته د «جهاد» حکم دروند ښکاره شو، نو ځکه حق تعالی فرمایي چې: دوی ته ووايه، دنيوي ګرد منافع حقیر او سریع الزوال دي، او اخروي ثواب هغو ته ښه او بهتر دی، نو ښایي چې تاسې په پوره شوق او همت سره په «جهاد» کې مصروف اوسئ، (او یقین وکړئ چې پر تاسې باندې به په اندازه د هغه ډېر نري تار چې د خرما د زرو په چاودونو کې دی، او د ګوتې په منښلو سره څرګندېږي، ظلم ونه کړی شي).

أَيُّنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ ﴿۵۱﴾

هر چېر ته چې اوسئ تاسې وېه مومي تاسې لره مرګ، اګر که اوسئ تاسې په برجونو (په کلاګانو، ماڼیو) ډېرو لوړو محکمو مضبوط کړي شويو کې.

تفسیر: یعنی که هر څومره مضبوط، محفوظ، مأمون، او بې ویرې ځای کې واوسېږئ، خو بیا هم د مرګي له لاسه ځان نه شي ژغورلی، او خامخا مرګ تاسې ته درسیږي، ځکه چې هر یوه لره موت مقرر شوی دی، او په خپل وخت کې خامخا هر چاته هر چېرې راتلونکی دی، نو که «جهاد» ته هم لار نشئ، خو بیا هم له موت څخه له سره ځان نشئ ژغورلی، خو اوس له جهاده مه ویرېږئ!، ځکه چې له موت او د کافرانو له مقاتلې څخه ویرېدل بیخي ناپوهي او په اسلام کې د مسلمانانو د نقصان دلیل دی.

وَإِنْ يُضِبُّهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تَضِبُّهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذَا مِنْ عِنْدِكَ ﴿۵۲﴾

او که ورسېږي دوی ته څه نیکي (لکه پراخي) نو وايي: دا (نیکي) له (جانبه) د الله ده، او که ورسېږي دوی ته څه بدې (لکه قحط) نو وايي دوی: دا (بدې) له جانبه ستاده.

یعني د دې منافقانو یوه بله عجیبه خبره واوره! که د جنګ تدبیرونو ښه نتیجه ورکړه، او فتح او بری حاصل شو، او مسلمانانو ته د غنیمت او ولجې مالونه په لاس ورغلل، نو وايي: «دا د الله له

لوري دي»، يعني يوه اتفاقي خبره پېښه شوې ده، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له تدبيرونو ځنې انکار کوي، او که تدبير په ظاهر کې نتیجه ور نه کړه، او د هغه له امله هزیمت او نقصان پېښ شو، نو دلته د رسول الله صلى الله عليه وسلم په تدبيرونو باندې الزامات لگوي، (يهودانو) به ويل: «له هغه کال څخه چې د محمد قدم په مدينه کې ایښود شوی دی، د غلو نرخونه پورته او د ځمکې او د باغونو حاصلات ښکته شوي دي!».

قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) دا ټول (خیر او شر) له (جانبه) د الله دی، پس څه سبب دی، دې قوم لره چې نه دي نږدې (دې ته) چې پوه شي دوی په هېڅ خبره باندې.

تفسیر: الله تعالی فرمایي چې ای محمده! (صلى الله عليه وسلم) دوی ته هسې ځواب ور کړه چې ښه او بد (تنګي او پراخي، قحطي او ارزاني بلکې هر خیر او شر) ګرد د الله تعالی له لوري دی، په هسې خبرو کې بل هېڅوک ګوتې نشي وهلی، او نه څوک په کې مداخله کولی شي، ستاسې دا الزام په نبی باندې بیخي غلط او له یوې مخې ناپوهي ده، کوم تدبير که ظاهري نتیجه ور نه کړي، خراب یې مه ګڼئ! دا د الله تعالی حکمت دی چې تاسې ته ښوونه کوي، په سمه صافه لاره مو راوړي، او ستاسې ازموینه کوي.

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝

هر هغه شی چې ورسېد تاته (ای انسانه!) له نېکې راحت، او خوشحالی څخه نو (هغه) له (جانبه) د الله دی، او هر هغه شی چې ورسېد تاته (ای انسانه!) له بدې، زحمت، او مصیبه نو (هغه) له (جانبه) د نفس ستا دی، او لېرلی یې مونږ ته (ای محمده!) لپاره د (ټولو) خلقو رسول، او بس دی الله شاهد (په رسالت ستا ای محمده!).

تفسیر: یعنی اصلي خبره خو همدا ده چې د ګردو نېکیو او بدیو موجد اګر که الله جل جلاله دی، مګر بنده لره ښایي چې نیکي او ښېګڼه د الله تعالی انعام، فضل، او احسان وګڼي، او بدې، خرابي، او سختي د خپلو اعمالو له شامته وپولي، او د هغه الزام په رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې وانه چوي، ځکه چې رسولان د هسې امورو موجد او سبب نشي کېدی، بلکه موجد یعنی د دې خبرې پیدا کوونکی الله تعالی دی، او سبب یې ستاسې اعمال دي.

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ۝

هر چا چې حکم ومنلو د رسول (د الله) نو په تحقیق چې حکم ویې ومنلو د الله، او هر څوک چې وګرځېد (له اطاعته نو مه خپه کېږه ای محمده! ځکه چې) نه یې لېرلی مونږ ته په دوی باندې ساتونکی (څارونکی د اعمالو).

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَرُوا مِّنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّنُونَ فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ فَمِنْ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝

او وایي دوی (ځمونږ کار ستا) اطاعت دی، نو کله چې راوځي دوی له تا څخه نو د شپې (په مشوره سره وایي) یو ډله له دوی غیر له هغې خبرې نه چې وایي (دا طائفه تاته)، او الله لیکي هغه

خبرې چې د شپې يې (په مشوره سره) وايي دوی، نو په څنگ شته ته ! له دوی نه (او ترې تغافل وکړه ته !) او توکل (اعتماد) وکړه په الله باندې ! او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: د دغو منافقانو یوه بله مکاری او ورئ ! ستاسې به مخکې وایي: ستاسې حکم مو ومنلو، او چې د باندې لار شي؛ ستاسې په مخالفت مشورې سره کوي، یعنې ستا په نافرمانۍ او مخالفت په خپلو منځونو کې سره جرگې کوي، او د الله تعالی په دربار کې د دوی دا ګردې مشورې هم لیکلې کېږي، او دوی ته د دوی د ګردو اعمالو او اقوالو سزا ورکوله کېږي، نو ای نبی علیه السلام ! ته له دوی ځنې خپل مخ وګرځوه ! او د دوی د هیڅ خبرې پروا مه لره ! او خپل ټول کارونه الله جل جلاله ته وسپاره، پاک الله تاته کافي او بس دی.

«طاعة» د محذوفې مبتدأ خبر دی، چې هغه «أمرنا» دی.

ځینې مفسرین وایي چې: ﴿تَقُولُ﴾ د غائب مؤنث صیغه او فاعل یې ﴿طَائِفَةٌ﴾ دی، لکه چې په دغه پاس ترجمه او تفسیر کې یې ګورئ.

ځینې مفسرین یې په مخاطب مذکر سره ترجمه کوي، چې فاعل یې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی.

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٥٥﴾

آیا نو فکر غور نه کوي دوی په دې (فصیح بلیغ معجز) قرآن کې، او که وي (دا قرآن) له جانب د غیر د الله څخه نو خامخا موندلی به وو (دوی) په هغه کې اختلاف ډېر (لکه چې د بشریت کلام کې د معناګانو تناقض او د الفاظو تفاوت موندل کېږي).

تفسیر: دا خلق په قرآن کریم کې غور نه کوي، چې دوی ته په صاف ډول سره دا ورڅرګنده شي، چې قرآن عظیم د الله تعالی کلام دی، وګورئ ! که لوی قرآن د الله تعالی کلام نه وی، لکه چې تاسې ګمان کوئ؛ نو ضرور به د (قرآن شریف) په ډېرو موقعو کې راز راز اختلافونه لیدل کېدل.

وګورئ ! انسان له هر حالت سره سمې خبرې کوي، او له هغه حالت سره موافقې خبرې کوي، هر نوې حالت چې پېښېږي؛ د هغه بل حالت خیال انسان ته نه پاتې کېږي، که دا قرآن کریم د الله تعالی کلام نه وي، نو د غصې په حالت کې به یې د مهربانۍ وړ کسانو ته توجه نه کوله، او د مهربانۍ په وخت کې به یې د غصې خبرې هیرولې، او د دنیا په بیان کې به یې د آخرت لحاظ نه ساته، او د آخرت په بیان کې به یې د دنیا څه خبرې نه کولې، په بې پروایۍ کې به د عنایت څه ذکر نه وی، او په عنایت کې به د بې پروایۍ فکر نه وی، بالجمله د هر حال کلام به یې وایه، او د یوه حال کلام به یې د بل حال کلام ځنې مختلف په نظر راته، لیکن څرنگه چې (قرآن عظیم الشان) د خالق کلام دی، نو په دې کې د دغو ګردو حالاتو او جوانبو لحاظ شته، او تر نظر لاندې نیولی شوی دی، له غور او فکر څخه وروسته معلومېږي چې په (قرآن شریف) کې د هر شي بیا د هر مقام په اقتضاء په همغه یو اسلوب سره دی.

فائده: په دی کې دې خبرې ته هم اشاره وشوه، هر څوک چې له تدبیر او فهم څخه کار وانخلي، نو ده ته په دې قرآن عظیم کې د شبهاتو او اختلافاتو وهم هم لوېدی شي، مګر پوه او فهیم سړی له سره داسې نه کوي، په دې مقام کې که څوک له فهم او تدبیر څخه کار وانخلي، نو ویلی شي چې اول یې وفرمایل: ﴿قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾ بیا یې وفرمایل: ﴿وَمَا آصَابَكُمْ مِنْ سَيِّئَةٍ فَبِمَنْ تَنْفُسُكَ﴾ نو دلته خو تناقض او اختلاف راغی، (حال دا چې مونږ له هغه پاس تقریر سره هیڅ یو اختلاف نشته) والله أعلم.

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذْأَوْا بِهِ

او کله چې راشي دې (منافقانو) ته کوم امر (خبره) له امن (نصرت) يا (کوم خبر له) ويري (هزيمت) نو مشهوروي دوی هغه (خبر).

تفسير: يعنې په دې منافقانو او ناقصو مسلمانانو کې داسې خرابي شته، کله چې د امن کومه خبره وړاندې شي، لکه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم له چا سره د صلحې او روغې اراده وفرمايي، يا د اسلامي لښکرو د بري زېرى واوريدل شي، يا کومه ويروونکې خبره واورې، لکه چې د بنمان چپرې سره ټول شوي وي، يا د مسلمانانو د ماتې خبره واورې؛ نو داسې خبرې يې له تحقيقه مشهوروي او خوروي يې، چې له هغو څخه على الأكثر مسلمانانو ته نقصان او فساد پېښېږي، منافق د ضرر رسولو په قصد او ناپوه مسلمان د ناپوهۍ له امله داسې کوي.

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَ الَّذِينَ يُسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ

او که دوی وررسولې (او پريني) وى دا خبر رسول (د الله) ته او حاکمانو خپلو ته له دوی نه؛ نو خامخا معلوم به وى (تديير) د دې کار هغو کسانو ته چې ايستلى (او بېلولى شي ښه له بدو) له دوی ځنې (رسول الله او امراء، نو تحقيق به يې شوى وى).

تفسير: يعنې که له کوم ځاى څخه کوم خبر وررسېږي، نو ښايي چې لومړى يې خپل مشر او د هغه نائبانو ته ووايي، کله چې دوی د دې خبرې تحقيق او تسليم وکړي، نو بيا دې د دوی له وينا او فيصلې سره سم د هغه نقل دې بل چا ته وکړي، او پر هغه باندې دې عمل وکړي.

وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَابْتَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا

او که نه وى فضل د الله پر تاسې (په اسلام) او رحمت د ده (په نزول د قرآن) نو خامخا به متابعت کړى وو تاسې د شيطان مگر (متابعت به نه وو کړى له تاسې څخه) لږو.

تفسير: يعنې که الله جل جلاله پخپل فضل ستاسې د اصلاح او تربيت لپاره احکام نه وى ليرلي، او تاسې ته يې وخت په وخت سم له ضرورتو ته هدايت او تنبيه نه وى فرمايلې، لکه چې په دې موقع کې يې رسول الله صلى الله عليه وسلم او مشرانو ته د رجوع کولو هدايت وفرمايه؛ نو تاسې به گمراه شوي وى، مگر څو خواص چې کامل العقل او کامل الايمان دي، همغسې به په ايمان قائم او ثابت پاتې وای، (د الله تعالى دا تنبيهات) انعام وگڼئ! او په شکر ايستلو سره د هغه پوره تعميل وکړئ!.

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِ بِكَ بِأَسَ الدِّينِ كَثْرًا

نو جنگ وکړه ته په لاره د الله کې (لپاره د ترقى د دين پخپله اى محمده! که بل چا درسره ملگرتيا نه کوله)، نه يې مکلف کړى شوى ته مگر په حق د ځان خپل او تېزوه مؤمنان (په جهاد او ورترغيوه يې!)، نږدې ده چې الله بنده کړي (سختي د) جنگ د هغو کسانو چې کافران شوي دي.

تفسير: يعنې که د کافرانو له جنگ څخه دا منافقان او ناقص مسلمانان (چې د هغوى ذکر پاس تېر شو) ويريږي، نو اى رسوله! ته يواځې بالذات په خپل سر په «جهاد» کولو کې توقف مه کوه! الله جل جلاله ستا مددگار دى، او مسلمانانو

ته د «جهاد» تاکيد وکړه! هغه کسان چې له تاسې سره ملګر تيا نه کوي، د دوی هيڅ پروا مه کوه! هيله (اميد) شته چې الله تعالی د دې کافرانو د جنګ مخه ونيسي.

وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنَكُّلًا ﴿٥٥﴾

او الله ډېر سخت دی له جهته د هيبت، جنګ، او ډېر سخت دی له جهته د عذاب ورکولو (له دغو کفارو نه).

تفسیر: يعنې د الله تعالی عذاب او له کافرانو سره د هغه جنګ ډېر سخت دی، نو هغه کسان چې د کافرانو له جنګ او د هغوی له لاسه له وژل کېدو څخه ويرېږي، نو دوی به د الله جل جلاله د قهر او د ده د عذاب تحمل په څه ډول سره وکړي شي؟

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِّنْهَا

او هر څوک چې سپارښت وکړي سپارښت نېک (له شرعي سره سم) نو وي به دې (سپارښت کوونکي) لره يوه برخه (د ثواب) په سبب د هغه سپارښت سره، او هر څوک چې سپارښت وکړي سپارښت ناکاره (له شرعي خلاف) نو وي به دې (سپارښت کوونکي) لره يوبار «برخه د گناه» په سبب د هغه سپارښت سره.

تفسیر: يعنې که څوک په نېکو کارونو کې سعي او سپارښت وکړي، لکه چې نبي صلی الله عليه وسلم مسلمانانو ته د جهاد ترغيب ورکوي، يا څوک په خرابو چارو کې کونښن کوي، لکه چې منافقان او سست مسلمانان چې هم پخپله له جهاده ويرېږي، او هم د نورو د وپرولو اسباب برابروي، نو په لومړي صورت کې به د ثواب او په وروستي صورت کې به د گناه برخه دوی ته وررسېږي، هم داسې که څوک د کوم محتاج سپارښت وکړي، او له کوم دولتمن ځنې څه ورته واخلي، نو دې به هم د هغه خيرات په ثواب کې داخلېږي، که څوک د کوم کافر يا مفسد يا سارق او نورو سپارښت وکړي، او هغه د حاکم يا د نورو له لاسه خلاص کړي، او هغه بيا فساد او غلا وکړي نو دې هم په هغه فساد او غلا کې ورسره شريک دی.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيبًا ﴿٥٦﴾

او دی الله پر هر شي باندې قدرت لرونکی (نو ور به کړي جزا هر چا لره په عمل د ده سره).

تفسیر: يعنې الله تعالی پر ټولو شيانو قادر او د هر شي د برخې تقسيم کوونکی دی، نو د نېکي او بدی په حصه کولو کې ده ته هيڅ کوم تکليف نه پېښېږي.

وَإِذْ أَحْبَبْتُمْ بَنِيَّاهُ فَحَيَّوْا بِأَحْسَنِ مِنْهَا أَوْ رُدُّوْهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٥٧﴾

او هر کله چې سلام وکړه شي تاسې ته په يوه سلام سره؛ نو تاسې هم (جواب د) سلام وکړئ (هغه ته) په سلام ښه سره له هغه نه، يا ور وگرځوئ همغه (سلام)، بېشکه چې الله دی پر هر شي باندې ښه حساب کوونکی (نو درسره حساب کوي او جزا درکوي).

تفسیر: يعنې ای مسلمانانو! کله چې کوم مسلمان تاسې ته دعا وکړي يا سلام واچوي، نو تاسې هم خامخا د هغه ځواب ووايئ! يا همغه کلمه تاسې هم هغه ته وايئ! يا له هغه ځنې ښه او بهتره دعا وکړئ! مثلاً که څوک «السلام

عليكم» ووايي؛ نو پر تاسې باندې واجب دي چې د هغه په ثواب کې «وعلیکم السلام» ووايي، او که زیات ثواب غواړئ، نو «ورحمة الله» هم پرې زیات کړئ، او که هغه دا لفظ زیات کړي، نو تاسې پرې «وبرکاته» زیات کړئ! او د الله تعالی په دربار کې به د هر هر شي حساب وي، او د هغه اجر به یې در رسیري، سلام او د هغه ثواب هم په همدې کې راغلل.

فائده: په دې کې د شفاعت حسنه پوره ترغیب وشو، او د شفاعت سیئه خرابي او مضرت هم معلوم شو، ځکه الله جل جلاله هغه چا ته چې نېک شفاعت یې کړی وي، ثواب ورکوي، او هغه چاته چې په حق یې شفاعت شوی وي؛ امر کوي چې له شفاعت کوونکي سره نېکه معامله وساتي، په خلاف د سیئه شفاعت، چې له هغه څخه د محرومیت او معصیت نه پرته بل هیڅ شی نه په برخه کیري.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُجَمِّعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لِأَرْبَابٍ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ۝

الله چې دی، نشته هیڅ لایق د عبادت مگر یواځې هم دی دې، خامخا راجمع به کړي، هر ورو تاسې ورځې د قیامت ته، چې نشته هیڅ شک په هغې (ورځې یا په دې جمع) کې او څوک دي ډېر رښتیني له الله نه له جهته دخبرې؟ (هیڅ څوک نشته!).

تفسیر: یعنې د قیامت راتگ او د ثواب او عقاب د گردو مواعیدو پوره کېدل ټول حق او رښتیا دي، او په کې به له سره تخلف نه وي، نه ښایي چې دا خبرې دې معمولي او سرسري وگڼلی شي.

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُتَفِقِينَ فِتْنِينَ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ۝

نو څه شوي دي پر تاسې په (معامله) د منافقانو کې چې دوه ډلې (شوي یی)، او الله نسکور کړي دي دوی (رد کړي یې دي کفر ته) په سبب د هغو بدو اعمالو چې کړي دي دوی (لکه نفاق او له مشرکانو سره ملحق کېدل)، آیا اراده لرئ تاسې (ای مؤمنانو!) د دې چې په سمه صافه لاره برابر کړئ تاسې هغه څوک چې گمراه کړي دي الله، او هر څوک چې گمراه (یې) کړي الله؛ پس نه به مومې ته ده ته هیڅ لاره (دهدایت).

تفسیر: په دې منافقانو کې هغه خلق هم داخل دي، چې په ښکاره ډول سره یې ایمان نه وو راوړی، بلکه ظاهراً او باطناً په کفر باندې ټینګ ولاړ وو، لیکن د (محمد صلی الله علیه وسلم) او د مسلمانانو سره به یې په ښکاره ډول سره ناسته ولاړه او د مینې او محبت معامله درلوده (لرله)، او د دوی غرض دا وو چې که د مسلمانانو لښکر ځمونږ په قوم باندې یرغل (حمله) راوړي، نو ځمونږ مال او ځان به په دې چم (بهانه) او حيله سره محفوظ پاتې شي، هر کله چې مسلمانانو ته معلوم شو چې د دوی تگ او راتگ په دې مقصد دی، او مونږ سره د زړه مینه او محبت نه لري، نو ځینو مسلمانانو وویل چې: «ښایي له داسې شریانو سره ناسته ولاړه پرېښودل شي، ترڅو دوی له مونږ ځنې جلا شي»، او ځینو وویل چې: «ښایي له دوی سره ناسته ولاړه ولرو، گوندې ایمان راوړي»، نو دا آیت نازل شو چې: «هدایت او ضلالت د الله تعالی په اختیار کې دی، تاسې د هغه په فکر کې له سره مه اوسئ!، ښایي له دې خلقو سره بالاتفاق همغسې معامله وکړل شي چې وروسته له دې راځي، او په خپلو منځونو کې دوه ډلې مه کېږئ».

وَدُّوا لَوْ كَفَرُوا كَمَا كَفَرُوا فَاتَّقُوا اللَّهَ سَوَاءٌ فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ خَتَمَهَا جُرُوفِي
سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخِذُوا بِهِمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وِلِيًّا
وَلَا نَصِيرًا ۝

دوست گنبي دوی (او غواړي دا مرتدان) که تاسې (هم) کافران شی لکه چې کافران شوي دي (دوی) نو شی به تاسې او دوی (مگرد سره) برابر (په کفر کې)، نو مه نیسې تاسې (هیڅوک) له دوی نه دوستان تر څو چې (د زړه نه ایمان راوړي او) هجرت (هم) وکړي په لاره د الله کې، نو که وگرځېدل دوی (له لارې د الله) نو ونیسې تاسې دوی (او بنديان یې کړئ) او ویې وژنئ تاسې دوی، هر چېرې چې و موندل تاسې دوی، او مه نیسې تاسې (هیڅوک) له دوی څخه دوست او نه مددگار (په خپلو نورو دښمنانو باندې).

تفسیر: یعنی دا منافقان په کفر باندې داسې ټینګ ولاړ دي، چې پخپله خو ایمان نه راوړي، بلکه دا غواړي چې تاسې هم د هغوی په شان کافران او واره سره برابر او یو شان شی، نو اوس تاسې ته ښایي تر څو چې دوی ایمان رانه وړي، او خپل گرد نفساني اغراض پرې نه ږدي، (او د حق او حقانیت په جانب په صدق او اخلاص سره روان نشي)، تر هغه پورې تاسې له دوی سره دوستي مه کوئ! که دا خلق د زړه له کومي ایمان رانه وړي، او د الله جل جلاله په لاره کې هجرت ونه کړي، نو دوی بنديان کړئ! او هر چېرې چې ومومئ ویې وژنئ! او له دوی ځنې په کلي ډول سره اجتناب وکړئ! او ځانونه تري وژغورئ (بیچ کړئ) او هیڅ راز تعلق او ارتباط له دوی سره مه لرئ!.

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ
يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنْ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ
يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَالِ الْيُكْمُ السَّلْمُ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ۝

مگر (مه وژنئ او مه بندي کوئ) هغه کسان چې وتري دوی ځانونه خپل (او امان وروړي) هغه قوم ته چې په منځ ستاسې او په منځ د دوی کې عهد، پیمان وي، یا راشي دوی تاسې ته حال دا چې تنګې شوي وي سینې (زړونه) د دوی، (او بد گنبي دا خبره) چې جنګ وکړي له تاسې سره (د خپل قوم په مرسته)، یا جنګ وکړي دوی له قوم خپل سره (ستاسې په مرسته)، او که اراده کړي وای الله نو خامخا زورور کړي به یې وی دوی په تاسې نو خامخا به جنګېدل له تاسې سره، نو که ځنګ وکړ دوی له تاسې، پس ونه کړ جنګ دوی له تاسې سره، او دروړاندې کړه دوی تاسې ته روغه (او امان و غواړي له تاسې نه)؛ نو نه ده مگر ځولې الله تاسې ته پر دوی هیڅ لاره (د نیولو او وژلو او مال اخیستلو).

تفسیر: یعنی د دې ظاهري او باطني مینې او محبت له امله د دوی له قید او قتل څخه ځانونه مه ژغورئ (ساتئ)! مگر په دوه حالتونو کې:

(۱): له هغو خلقو سره چې تاسې روغه کړي وي، له هغوی سره دوی هم معاهده او مصالحه ولري، نو دوی هم په صلح کې داخلېږي.

(۲): هغه کسان چې له جنګ ځنې عاجزان شي، او له تاسې سره صلح وکړي، او د دې خبرې عهد او پیمان وکړي؛ چې نه به د خپل قوم په طرفدارۍ له تاسې سره جنګ وکړي، او نه به له تاسې سره ملګري شي چې له خپله

قومه سره و جنگیږي، او پر دې عهد باندې ټینګ هم پاتې شو، نو له هسې خلقو سره مه جنگیږئ، او د دوی مصالحه منظور کړئ! او دا د الله تعالی له احسانه وګټئ، چې دوی ستاسې له جنګ څخه مخ اړوي، که الله تعالی اراده فرمایلي وي، نو دوی به یې پر تاسې باندې زړور، زورور او غالب ګرځولي وای.

سَتَجِدُونَ الْآخِرِينَ يَرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا دِينَكُمْ وَيَتَّبِعُوا آلِي الْأَشْقَاتِ وَالَّذِينَ يَبْدُلُوا دِينَهُمْ يَبِئْسَ جُوعًا
وَأَنْ لَمْ يَغْتَبِزْ لَوْ كَفَرُوا وَالَّذِينَ يَبْدُلُوا دِينَهُمْ يَبِئْسَ جُوعًا
تَقْتَبِزُهُمْ وَأُولَئِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ۝

ژر به ومومئ تاسې یو بل (قوم) چې اراده به لري د دې، چې په امان شي له تاسې (هم) او په امان شي له قومه خپله (هم)، هر کله چې وبلل شي دوی فتني (فساد، کفر) ته نو نسکور پریوځي په فساد کې، بیا که ونشول په څنګ دوی له تاسې نه او دروړاندې یې نکره تاسې ته روغه (او د امان طلب) او بند یې نه کړل لاسونه خپل (له جنګه) نو ونیسئ تاسې دوی (او بندي یې کړئ) او ووژنئ تاسې دوی په هر ځای کې چې ومومئ تاسې دوی، او دا ټول خلک ګرځولي دي مونږه تاسې لره پر دوی باندې برهان (دلیل) ښکاره (د دوی په قتل، او بند چې د دوی د ټکي په سبب وررسيږي).

تفسیر: یعنی ځینې خلق داسې هم دي چې له تاسې سره عهد کوي، چې نه به له تاسې سره جنگیږي، او نه به له خپله قومه سره، تر څو ستاسې او د خپل قوم له لوري یعنی د دواړو خواوو څخه مأمون او ډاډه شي، لیکن دوی په دې عهد باندې ټینګ نه پاتې کیږي، بلکه هر کله چې د خپل قوم بری او غلبه وګوري، له هغوی سره مرسته کوي، نو د هسې خلقو له تجاوز څخې تاسې هم مه تېرېږئ! ځکه چې ستاسې لاس ته خو صریح حجت راغلی، او دوی خپل عهد پخپله مات کړی دی.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا آخِطًا

او نه ښایي (یا نه دي روا) هیڅ مؤمن ته (یا نه دی د مؤمن کار) دا چې مړ کړي (بل) مؤمن مګر په خطا سره.

تفسیر: په دې موقع کې د خطا د قتل احکام بیان فرمایي، او دا را څرګندوي چې د اسلامي کلمې د ویونکي وژل لویه ګناه ده، هو! که چېرې په خطا سره ووژل شي؛ نو دا د مجبوري خبره ده، او د هغه احکام بیانېږي، او په دې ضمن کې د مجاهدینو فضیلت او (دار الکفر) څخه د (دار الاسلام) په لوري د هجرت کولو ضرورت او د سفر او د خوف د لمونځونو کیفیت هم بیانېږي.

فائده: د خطا قتل یعنی د مسلمان وژل په خطا سره څو صورتونه لري، لکه چې پر کوم مسلمان باندې د ښکار په ګمان په غلظه ګزار وکړي، او ویې وژني، یا ګولی یا غشی یا نور له ښکار څخې وتلی، یا ختلی، پر کوم مسلمان باندې ولګیږي.

د خطا قتل یو صورت دا هم کېدی شي، چې یو مسلمان له (دار الاسلام) څخه د خپلو چارو لپاره (دار الحرب) ته لاړ شي، او د کافرانو په منځ کې وي، او پر هغه باندې کوم بل مسلمان د کافر ګمان وکړي، او په بې خبرۍ سره یې ووژني، او دلته د همدې صورت بیانول مقصود دي، ځکه چې مجاهدینو ته علی الأكثر داسې پېښې ورپېښې دي.

وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَخَرَّ بِرِقَبَةِ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهَا إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ
لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَخَرَّ بِرِقَبَةِ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمُ بَيْتَانٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهَا
وَخَرَّ بِرِقَبَةِ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۹۰﴾

او هر څوک چې مړ کړي کوم مؤمن په خطا سره نو (شته پر قاتل) آزادول د غاړې (د مړي) مؤمن، او (بل) دیت دی سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته، مگر دا که معاف کړي دا (وارثان دغه قاتل)، پس که وو (دا مقتول) له (هسې) قومه چې دښمن وي تاسې لره، حال دا چې (مقتول) مؤمن وي؛ نو (شته پر قاتل تش) آزادول د غاړې (د مړي) مؤمن (بې له دیته)، او که وو (دا مقتول) له (هسې) قومه چې په منځ ستاسې او په منځ د هغه قوم کې عهد وي، نو (شته پر قاتل یو) دیت سپارلی شوی اهل (وارثانو) د مقتول ته، او (بل) آزادول د غاړې (د مړي) مؤمن دي، پس هر څوک چې ونه مومي (مړي یا مال چې پرې مړي واخلي)؛ نو (پرې) روژه نیول د دوو میاشتو دي پرله پسې (بلا انقطاع، لپاره د قبولولو د) توبې له (جانبه د) الله، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) لوی حکمت والا (چې هر کار په حکمت او مصلحت سره کوي).

تفسیر: په دې آیت کې د خطا قتل دوه جزاگانې ښوول شوي دي:

لومړی د مسلمان مړي آزادول، او که له قدرت یې پوره نه وي، نو دوی میاشتي متصلې روژه نیول دي، دا د الله تعالی په دربار کې کفارو او د قاتل د خطا تلافی ده.

دویم د هغه مقتول وارثانو ته د وینو بدل او دیت ورکول دي، چې دا د هغوی حق دی، او دغه دیت د دوی په معافولو سره معافېدی هم شي، مگر کفارو د چا په معافولو سره نه معافېږي.

او د خطا قتل درې صورتونه لري، ځکه هغه مسلمان چې په خطا سره وژل شوی دی، د ده ورته به یا مسلمان وي، یا به کافر، که کافر وي، نو له ده سره به یې مصالحه وي، یا دښمني، په رومبنيو دواړو صورتونو کې د مقتول وارثانو ته د وینې بدل ورکول لازميږي، په درېیم صورت کې د وینې بدل نه لازميږي، او کفارو به په درې واړو صورتونو کې لازم الأداء وي.

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءُ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا وَعُضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعْنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿۹۱﴾

او هر څوک چې مړ کړي کوم مؤمن په قصد سره (او د مسلمان دغه قتل روا هم وگڼي) نو جزا د ده دوزخ دی، (په داسې حال کې) چې تل به وي دی (دغه حلال گڼونکی د قتل) په هغه «دوزخ» کې، او غضب (قهر) کړی دی الله په ده باندې، او لرې کړی دی (الله) دا (قاتل) له خپل رحمت څخه، او تیار کړی یې دی ده ته عذاب ډېر لوی.

تفسیر: یعنې که یو مسلمان بل مسلمان په غلطۍ سره نه، بلکه په قصد سره او سره له دې چې ښه یې پېژني چې مسلمان دی، خو وژني یې؛ نو د ده لپاره په آخرت کې جهنم او لعنت او لوی عذاب دی، او په کفارو سره ترې نه خلاصیږي، او دنیوي سزا یې همغه ده چې په (۲) جزء د البقره سورت په (۱۷۸) آیت (۲۲) رکوع کې تېره شوې ده، (چې هغه قصاص او کسات اخیستل دي).

فائده: د گردو عالمانو په نزد (خلود في النار) هغه چا لره دی چې د مسلمان وژل حلال گڼي، ځکه چې د هغه په کفر کې شک نشته، یا به له «خلود في النار» (تل تر تله) څخې تر اوږدې مودې پورې په جهنم کې هستوگنه مراد وي، یا

خو به داسې قاتل مستحق د همداسې لويې سزا وي، وروسته الله تعالى پخپله مالک او مختار دی، او «خلود في النار» او «خروج عن النار» دواړه د ده کار دی، هر څه چې اراده يې وي؛ همغسې کوي، والله أعلم.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَى إِلَيْكُمْ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا
تَبْتَغُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو!) کله چې سفر کوئ تاسې په لاره د الله کې (جهاد ته) نوښه تحقیق وکړئ، او مه وایئ تاسې هغه چا ته چې در اچوي تاسې ته سلام چې: نه يې ته مؤمن (او د اسلام کلمه دې له ويرې ويلې ده)، غواړئ تاسې مال (اسباب) د دې حیات دنيوي (ژوندون لږ خسيس، او که واقعي غنیمت غواړئ) پس دې الله سره غنیمتونه ډېر.

تفسیر: رسول اکرم صلی الله علیه وسلم یو لښکر د غزا «جهاد» په غرض پر یوه قوم باندې ورواستاوه، په دې قوم کې یو سړی (مرداس نامه) مسلمان وو، چې له خپل مال اسباب او مواشي سره له کفارو څخې جلا شوی او بېل ولاړ وو، کله چې دی له مسلمانانو سره مخ شو نو «السلام علیکم» یې وویل، مگر أسامه بن زید رضي الله تعالى عنه داسې گومان وکړ چې دا هم کافر دی، او د خپل مال او ځان د خلاصولو لپاره ځان مسلمان راڅرگندوي، نو هغه یې وواژه، او هغه مال او اسباب او مواشي یې گډ ترېنه واخیستل.

(ځینې وایي: کله چې مقداد رضي الله تعالى عنه هغه سړی وواژه، چې کلمه یې وپله، او د قتل سبب یې دا وباله، چې ده غوښتل چې په دې حیلې سره مال، عیال، او ځان خلاص کړي) نو دا آیت نازل شو، او مسلمانانو ته تنبیه او تاکید وفرمایل شو، کله چې تاسې د «جهاد» لپاره سفر کوئ، له تحقیق څخه کار اخلئ!، او بې له فکره او پوهې څخه کوم کار مه کوئ! او هغه څوک چې تاسې ته خپل ځان مسلمان درښکاره کړي، نو د ده د اسلام په منلو کې له سره انکار مه کوئ! او له الله جل جلاله سره ډېر زیات غنائم شته، نو هسې حقیر سامان ته له سره مه گورئ!.

(وايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې واقعي له اورېدلو سخت خپه شو، او په هغې صحابي باندې په قهر شو، او د دغه بې موجه قتل د سبب له اورېدلو څخه وروسته یې وفرمایل: «هلا شقت قلبه» - آیا د ده زړه دې خیرې کړی وو؟ چې ته وپوهېدې، چې دې رښتیا وایي که دروغ؟).

كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنْ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا

همداسې وئ تاسې (هم چې یواځې د اسلام په اظهار سره مأمون شوي وئ) پخوا له دې، نو فضل وکړ الله په تاسې، نوښه تحقیق کوئ (او هیچا ته تش په شبهه ضرر مه رسوئ!).

تفسیر: تاسې پخوا له دې همداسې وئ، یعنی پخوا له اسلامه د دنيوي اغراضو له امله تاسې هم داسې په ناحقه وینې تویولې، لیکن اوس سره له اسلامه داسې له سره مه کوئ!، بلکه د هغه چا په وژلو کې هم احتیاط کوئ، چې دهغه د مسلمان کېدو احتمال وي.

یا یې دا مطلب دی چې له دې نه پخوا د اسلام په شروع کې تاسې هم د کافرانو په ښارونو کې اوسېدئ، او تاسې د کوم مستقل حکومت او د کوم مستقل ځای خاوندان نه وئ، نو لکه چې په هغه حالت کې هم ستاسې ظاهري اسلام اعتبار درلود او ستاسې د ځان او د مال حفاظت او رعایت شوی وو، نو همداسې په تاسې باندې هم لازم دي، چې د نورو ظاهري مسلمانانو د مال او د ځان رعایت او حفاظت وکړئ، او بې له تحقیقه څوک ونه وژنئ! او ښایي چې له احتیاط دقت او غور څخه کار واخلئ!.

إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿۱۹﴾

بېشکه الله دی په هغه څه چې تاسې (يې) کوی ښه خبردار (نو پرې جزا در کوي).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسې په ظاهري اعمالو او زړونو په پټو خبرو باندې خبر دی، نو وروسته له دې که څوک وژنی محض (د الله تعالی) په حکم سره یې وژنی! او اصلاً په هغه کې خپل هیڅ غرض ته مداخله مه ورکوی! او دا مقصد دې که کوم کافر د خپل مال او د ځان له ویرې ستاسې په مخ کې د اسلام اظهار وکړي، او تاسې تېر باسي، او په چم (بهانه) او فریب سره خپل ځان وژغوري (بچ کړي)، نو الله تعالی ته ټول شيان معلوم دي، او د هغه له عذاب څخه هیڅوک خپل ځان نشي ژغورلی، (ساتلی) مگر تاسې هغه ته هیڅ مه وایئ! دا ستاسې کار نه دی، مونږ به له هغو سره ګورو.

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِّ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحَسَنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿۲۰﴾ دَرَجَاتٍ مِّنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۗ

نه دي برابر (الله ته) کيناستونکي (په کور کې) له مؤمنانو نه (له جهاده) - بې له خاوندانو د عذره - او جهاد کوونکي په لاره د الله کې (د دين د ترقی لپاره) په مالونو خپلو سره او ځانونو خپلو سره، فضيلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته په (لگولو د) مالونو خپلو سره، او (په جارولو د) ځانونو خپلو سره پر کيناستونکو باندې (له معذرته) په درجه کې، او له ټولو سره (که مجاهد وي که معذور ناست) وعده کړې ده الله د ښې جزا (جنت)، او فضيلت ورکړی دی الله جهاد کوونکو ته پر کيناستونکو (له معذرته) په اجر عظيم ډېر لوی سره؛ چې مرتبې دي (لويې چې په عزت او کرامت کې سره متفاوتې دي) له (جانبه د) الله او مغفرت دی او رحمت دی.

تفسیر: له دې نه پخوا یې مسلمانانو ته د خطا او ناپوهی د قتل په نسبت عتاب او تنبيه فرمایلي وه، نو هسې احتمال کېدی شو چې څوک به له زړه «جهاد» ونشي کولی، ځکه چې مجاهدینو ته داسې پېښې ډېرې ورپېښېږي، نو ځکه یې د مجاهدینو د فضيلت بيان و فرمايه، او دوی ته یې د «جهاد» رغبت ورکړ.

ددې آیت خلاصه دا ده چې په ګوډو، شلو، پندو، ناروغو او معذورو خلقو باندې د «جهاد» حکم نشته، باقي په نورو ګردو مسلمانانو کې د مجاهدینو درجې داسې لويې دي، چې د «جهاد» تارکين له سره هغسې درجې نه لري، اګر که هغوی هم جنتیان دي، له دې ځنې دا ښکاره شوه، چې «جهاد» فرض کفایي دی، او فرض العین نه دی، یعنی که د مسلمانانو یو تعداد د جهاد لپاره کفایت وکړي، او په هغوی باندې ضرورت رفع شي، نو پر «جهاد» نه کوونکو باندې هیڅ یوه ګناه نه اوړي، او که نه دوی ټول ګناهګار یږي.

وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿۲۱﴾

او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنی حق تعالی غفور او رحیم دی، د «جهاد» کوونکو په باره کې د اجر مغفرت او رحمت هغه وعده چې شوي دي؛ خامخا پوره کوي، یا دا که د مجاهدینو له خوا کوم مسلمان سړی په ناپوهی سره ووژل شو، نو دوی به حق تعالی معافوي، نو د دې اند پېښې له امله تاسې له جهاد څخه مه ستنېږئ!.

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ
 فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَسِعَةً فَهَاجِرُوا فِيهَا قَالُوا لَيْكَ مَا وَلَّهُمْ جَهَنَّمَ
 وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۝ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَطِيعُونَ
 حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ۝ قَالُوا لَيْكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفِرَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ
 عَفُورًا غَفُورًا ۝

بېشکه هغه کسان چې وفات کړي وي دوی لره ملائکو (د مرګ) په داسې حال کې چې وي دوی ظلم کوونکي په ځانونو خپلو، وایې ورته (ملائکې): په کوم حال کې وئ تاسې (په خپلو دیني چارو کې؟) وایې دوی چې: وو مونږ ضعیفان کړي شوي په ځمکه کې (د کفارو په لاس، بیا ملائکې ورته) وایې چې: آیا نه وه ځمکه د الله ارته (پراخه)؛ پس چې هجرت کړې وای تاسې په دې (ځمکه کې)، نو دا (تارکان د هجرت) ځای د دوی دوزخ دی، او ناکاره ځای د ورتلو دی (دا دوزخ). مګر (نه عذابېري) هغه څوک چې په رښتیا سره ضعیفان دي له نارینه وو او له ښځو او له ماشومانو چې نه توانېږي (او نه لري هیڅ) حيله (تدبیر) او نه پیژني دوی لاره (د چرې تلو له دار الحربه). پس دا عاجزان (چې دي) ښایي چې الله (یعنې هیله ده له الله چې) عفو وکړي (ګناهونو د) دوی نه، او دی الله ښه عفو کوونکی (د معذورانو) ښه بخښونکی (د خطیاتو).

تفسیر: دآیت خلاصه داده «هغه کسان چې پر خپلو ځانونو باندې ظلم کوي، یعنې له کافرانو سره یو ځای اوسېږي، او هجرت نه کوي، نو پر بنسټي به له دوی ځنې د ځنګدن په وخت کې پوښتنې کوي، چې په کوم دین وئ تاسې؟» دوی به وایې چې: «مونږ مسلمانان یو، مګر په دنیا کې مو د ضعف او کمزوری له امله د دین خبرې نشوې کولی»، نو بیا پر بنسټي ورته ووايي چې: «د الله تعالی ځمکه خو ډېره پراخه او ارته وه، او ستاسې له واکه (اختیاره) هم دا پوره وه، چې له هغه ځایه مو هجرت کړې وای»، نو د هسې خلقو ځای دوزخ دی.

هو! هغه کسان چې په رښتیا سره ضعیفان دي، لکه ښځې او ماشومان چې نه هجرت کولی شي، او نه هغوی ته د هجرت تدبیر او لاره معلومه وي، نو دوی د معافې وړ دي.

فائده: له دې څخه رابکاره شوه: په هر هغه ملک کې چې مسلمانان په ښکاره ډول سره شرعي ژوندون نشي کولی، له هغه ځایه هجرت کول پر دوی باندې فرض دي، پرته له هغه کسانو چې بیخي بې وزله او معذوران دي، نور هیچا ته اجازه نشته، چې هلته پاتې شي.

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرْعًا كَثِيرًا وَسِعَةً ۝ وَمَنْ يَخْرُجْ
 مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ
 وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

او هر څوک چې وطن پرېږدي او (او لار شي) په لاره د الله کې، نو به مومي (دی) په ځمکه کې (په مقابل د هجرت کې) د آرامی ځایونه ډېر، او پراخي (د روزی)، او هر څوک چې ووځي له کوره خپله په داسې حال کې چې هجرت کوونکی وي طرف د الله او رسول ته (جهاد، علم، او نورو مشروعو امورو ته) بیا ومومي (لاندې کړي) ده لره مرګ (بهر له کوره)؛ نو په تحقیق واقع شو اجر (ثواب) د ده پر الله باندې، او دی الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: په دې آیت کې د هجرت ترغیب دی، او مهاجرینو ته تسلي او ډاډینه ورکوله شي، یعنې هر هغه څوک چې خاص د الله تعالی لپاره هجرت کوي، او خپل وطن (هیواد) پرېږدي (او د جهاد یا علم یا حج یا اطاعت یا قناعت یا زهد یا حلال او طیب رزق لپاره سفر کوي) نو د ده د هستوګنې لپاره به ډېر ځایونه پیدا کېږي، او د ده په روزی او خوړو کې به ډېره پراخي راشي، نو د هجرت کولو په وخت کې له هسې خبرو ځنې مه ویرېږئ! چې مونږ به چېرې اوسېږو؟ او څه شی به خوړو؟ او له دې ځنې هم اندېښنه مه کړئ! نه چې په لاره کې مړه شو، او نه چې د دې لوري او هغه لوري له دواړو څخه بې برخې پاتې شو، ځکه چې په هسې صورت کې هم د هجرت پوره ثواب در رسېږي، او موت خو پوره په خپله نېټه راځي، او له خپل مقرر وخت څخه وړاندې او وروسته کېږي نه.

وَإِذَا صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنَّ خِفْتُمْ أَنْ
يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّ الْكُفْرَانَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا ۝

او کله چې سفر کوئ تاسې په ځمکه (په ملکونو) کې پس نشته پر تاسې هیڅ ګناه (وبال) په دې کې چې څه لنډوالی وکړئ تاسې له لمانځه (له رباعي څخه، نه له ثلاثي او ثنائي نه) که ویرېږئ تاسې له دې چې په فتنه کې به واچوي (ضرر به ورسوي) تاسې ته هغه کسان چې کافران شوي دي، بېشکه چې کافران دي تاسې لره دښمنان بڼکاره.

تفسیر: یعنې کله چې د «جهاد» او د نورو احکامو لپاره سفر کوئ او له کافرانو ځنې (چې ستاسې صریح دښمنان دي) ددې خبرې وېره وي، چې دوی به فرصت ومومي او تاسې به ورېږوي (تکلیف کړي)؛ نو خپل لمونځونه لنډ کړئ! یعنې هر هغه لمونځ چې تاسې په حضر کې څلور رکعته کاوه، او س هغه دوه رکعته وکړئ!

فائده: د کافرانو د ضرر رسولو وېره په هغه وخت کې موجوده وه؛ چې دا حکم نازل شو، کله چې دا وېره له منځه ورکه شوه، نو بیا هم ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم تل په سفرونو کې خپل (رباعي) لمونځونه قصر کول، او اصحابو ته یې هم د قصر په نسبت تأکید فرمایه، اوس هم په مسافری کې د قصر کولو حکم دی، دا ذکر شوې وېره وي که نه وي، ځکه چې دا د الله تعالی فضل او مهرباني ده، او بنایي چې په ډېره خوښۍ سره ومنله شي، لکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حدیث کې هم داسې ارشاد شوی دی.

وَإِذَا كُنْتُمْ فِيهِمْ فَأَقْبِتْ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ
وَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا
حُدُودَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالْوَعْفُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَبِيلُونَكُمْ
عَلَيْكُمْ مَبِيلَةً وَاحِدَةً ۝

او کله چې اوسې ته (ای محمده!) په دوی کې (د دښمنانو د وېرې په وخت کې)؛ پس اقامت وکړې ته دوی ته د لمانځه (نو لښکر خپل دوه طائفې کړه) پس ودې درېږي یوه طائفه له دوی څخه له تاسره، او وادې خلي دا (لمونځ کوونکي) وسلې خپلې، نو کله چې سجده وکړه (دوی د دوه رکعتي په اول رکعت کې او درې رکعتي او څلور رکعتي په دویم رکعت کې) پس شي دې دوی له وروسته ستاسې، او وادې شي طائفه بله چې نه وي کړې لمونځ دوی؛ پس لمونځ دې وکړي دوی له تاسره، او وادې خلي دوی (هم اسباب د) بیداری خپلې (او د ځان د مدافعې له دښمنه) او وسلې خپلې، خوښوي هغه کسان چې کافران شوي دي (دا) که په یو ډول (طریقه)

سره غافلان شیء تاسې له وسلو خپلو خڅه، او له اسبابونو خپلو خڅه، خو حمله وکړي دوی پر تاسې باندې حمله یوه.

تفسیر: پخوا د سفر د لمانځه بیان وو، اوس د خوف د لمانځه بیان دی، یعنې د کافرانو د لښکرو په مقابله کې دې د مسلمانانو لښکر دوه برخې شي؛ یوه برخه دې د دښمن مخ ته ودرېږي! او بله برخه دې له امام سره نیم لمونځ اداء کړي؛ او بیا دې دوی د دښمن مخې ته لاړ شي؛ او هغه بله برخه خلق دې راشي؛ او له امام سره دې هغه پاتې لمونځ اداء کړي؛ او د امام له سلام څخه وروسته دې دواړه ډلې د خپلو لمونځونو پاتې برخې یواځې ادا کړي؛ که د ماښام لمونځ وي، لومړۍ ډله دې دوه رکعت او دویمه ډله دې یو رکعت لمونځ له امام سره وکړي؛ او په داسې حالت کې د لمانځه په منځ کې تڼګ راتڼګ معاف دی، او د توري، ځغړې، ډال، او د جنګ د نورو سامانونو د ځان سره لرل هم د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ارشاد دی، او دا د دې لپاره چې کفارو ته کومه موقع په لاس ور نه شي، او یو ځلې ښه دوه سره په ګډه حمله او یرغل رانه وږي.

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ

او نشته هیڅ ګناه (وبال) پر تاسې باندې که چېرې وي په تاسې باندې څه ضرر (تکلیف) له بارانه یا وئ تاسې ناجوره چې کېږدئ تاسې وسلې خپلې، او ونیسئ (په هر حال کې اسباب) د بیدارۍ خپلې (د خپل ځان د مدافعي لپاره له دښمنه).

تفسیر: که د باران یا رنځورۍ یا د کمزورۍ له سببه د وسلو اخیستل او چلول مشکل وي، نو په داسې حالت کې د هغو د کېښودلو اجازه شته، مګر د خپل ځان ساتنه دې کوي، مثلاً ځغره، ډال (توره، تومانچه، ټوپک، ماشینګن او نور) دې له ځانه سره ولري.

فائده: که د دښمنانو له وېرې دومره مهلت او فرصت په لاس ورنشي، چې «صلاة الخوف» (د وېرې لمونځ) له پاس ترتیب سره سم اداء کړي شي، نو د جماعت لمونځ دې موقوف کړي، او هر مجاهد دې یواځې یواځې لمونځ وکړي؛ که له سپرلی (سورلی) څخې هم د ښکته کېدلو موقع ورسره نشي، همغسې دې سپور (سور) په اشارې سره لمونځ وکړي؛ او که دښمنان ورته نږدې وي، او په هیڅ ډول لمانځه ته وزګار نه وي، نو دلته دې لمونځ مؤخر او بیا دې قضایي راوړي.

إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا

بېشکه الله تیار کړی دی لپاره د کافرانو عذاب سپکونکی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی له حکم سره سم له تدبیر، احتیاط، او اهتمام څخه کار واخلئ؛ او د الله تعالی فضل ته هیلمند او امیدوار اوسئ؛ چې دی به کافران ستاسې په لاس سپک، خوار، او ذلیل کړي، نو له کافرانو څخې مه ویرېږئ!

وَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَمًا وَقَعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ

بیا کله چې اداء کړئ تاسې لمونځ نو یادوئ تاسې الله (یا) پس کله چې اراده وکړئ تاسې د ګزارلو د لمانځه؛ نو یادوئ تاسې الله په ولاړې، او په ناستې، او پر اړخونو خپلو، (یا) په ولاړې (که روغ یئ) او په ناستې او پر اړخو خپلو (که ناروغه یئ).

تفسیر: یعنی که د خوف په وخت کې د تنگی او بې اطمینانی له امله په لمانځه کې کوم ډول قصور راشي، نو د «صلاة الخوف» له تمامېدلو څخه وروسته په هر وخت او هر حالت کې (ولای یی که ناست یا ملاست) الله تعالی یاد کړی!، تر دې چې عین د مقاتلې او هجوم او یرغل (حمله) په وخت کې هم، ځکه چې د وخت تعیین او د نورو قیودو رعایت کول د لمانځه په حالت کې وو، چې د زورورو دښمنانو د مقابلې په وخت کې د هغو د اداء کولو له امله تنگی، او بې اطمینانی او د نورو پېښو احتمال کېدی شي، پرته له لمانځه څخه په هر حالت کې بې د وخت له تعیینه هم تاسې الله تعالی یادوی!، او نه ښایي چې په هیڅ حالت کې د الله له یاده غافل شی!.

عبد الله بن عباس رضي الله تعالى عنه د دې آیت په آخر کې فرمایلي دي: «هغه څوک چې عقل او حواس یې د کومې پېښې له امله له کاره لویدلې او معذور شوي وي، نو هغه معذور گڼل کېږي، که نه هیڅوک په هیڅ وخت کې د پاک الله له یادولو ځنې نشي معذور کېدی».

فَإِذَا أَظْمَأْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا ﴿٥٠﴾

پس کله چې په آرام شوی؛ نو قائموی تاسې (سم اداء کړی سره له ټولو حقوقو) لمونځ!، بېشکه چې لمونځ دی پر مؤمنانو باندې فرض کړی شوی په معلومو اوقاتو کې.

تفسیر: یعنی کله چې ذکر شوی خوف لرې او زړونه مو ډاډه شي، نو هر لمونځ چې کوی ښایي چې د ارکانو له تعدیل، د شرایطو له رعایت، او د آدابو له محافظې او اطمینان سره یې اداء کړی!، لکه چې د امنیت په حالت کې اداء کولی شي، د زائدو حرکاتو اجازه چې درکړی شوې ده، هغه د خوف په لمانځه پورې مخصوصه ده، بېشکه چې لمونځ په خپل معین او ټاکلي وخت کې فرض شوی دی، نو ښایي په سفر او حضر، په اطمینان او خوف، او په هر حالت کې پخپل ټاکلي وخت کې دې خامخا ادا کړ شي!، داسې نه چې هر کله موزره وشي؛ اداء یې کړی!.

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٥١﴾

او سستي (بې همتي ای مؤمنانو!) مه کوئ! په طلب (تعقيب او جنگ) د قوم د کفارو کې، که یې تاسې چې دردمن کېږئ!، نو بېشکه دوی (هم) دردمن کېږي همغسې چې تاسې دردمن کېږئ، او هیله لرئ تاسې له (جانبه د) الله د هغه (ثواب) چې نه لري دوی (کفار) (یې) او دی الله (په هر شي) ښه عالم ښه حکمت والا، (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی د کفارو په پلټنه (لټونه) او د دوی په تعقیب کې له همت ځنې کار واخلي! او څه کوتاهي او سستي پکې مه کوئ، که تاسې ته د دوی له جنگه کوم زخم او درد دررسېدلی دی؛ نو هغوی هم په همداسې تکالیفو کې آخته، او په دې کې له تاسو سره شریکان دي، او وروسته له دې نه هم تاسې له الله جل جلاله څخه د هسې شیانو امیدوار یې!، چې دوی له سره په هغو کې څه برخه نه لري، یعنی په دنیا کې په کفارو باندې برې، او په آخرت کې لوی ثواب.

الله تعالی ته ستاسې ټول مصالح او اعمال ډېر ښه معلوم دي، او د الله تعالی د هر حکم (چې په هغه کې ستاسې دیني او دنیوي ډېر مصالح او خورا حکمتونه دي) امتثال او منل غنیمت او لوی نعمت وگڼئ.

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِبِينَ خَصِيمًا ﴿٥٢﴾

بېشکه مونږ نازل کړی (لېږلی) مو دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره لپاره د دې

له خپلو اصحابو سره جرگه او مشوره وکړه، د رسول الله مبارک رایه داسې وه، چې پخپله په مدینې منورې کې اسلامي مجاهدین پاتې شي، ځکه چې په هم هغه ځای کې هم د مکې معظمې له کفارو سره په ډېر آسانی سره غزا کېدی شي، او د دې فکر تایید د دوی له یوه خوب څخه هم شوی وو.

دالمړي ځل وو چې له رئیس المنافقین (عبدالله بن أبي) څنې هم رایه واخیسته شوه، چې د ده رایه هم د رسول الله مبارک له رایې سره موافقه وه، مگر ځینې هغه پر جوش مسلمانان چې د بدر په غزا کې نه وو شامل شوي، او د غزا او شهادت په درجې موندلو پسې مضطرب وو، په دې باندې ټینګ شول چې مونږ ته بنایي چې له بناره د باندې ووځو، او هلته له کفارو سره مقابله وکړو، تر څو دښمن د ضعف او د وېرې ګمان پر مونږ باندې ونه کړي، د آراوو اکثریت په وتلو باندې غوټه شو.

په همدې شور ماشور کې رسول الله صلی الله علیه وسلم کورته ولاړ او څغره یې واغوسته، او خپله وسله یې واخیسته، او د غزا په نیت د باندې ووت، د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم په غیاب کې ځینو کسانو ته هسې یو خیال پیدا شو چې «مونږ ولې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خیاله مخالف دوی ته عرض وکړ، چې د غزا لپاره د باندې ووځي!» نو ځکه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له کور څنې د راوتلو په وخت کې د دوی په لوړ حضور کې عرض وشو: «یا رسول الله! کله چې ستاسې پاکه اراده پر دې باندې ده چې هم دلته مدافعه وکړو، نو راځئ چې هم دلته سنگر ونیسو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «یو نبي ته دا خبره مناسبه نه ده، کله چې دې څغره واغوندي، او وسله په لاس واخلي، او غزا ته خپله ملا وتړي، بیا یې له قتاله وسله له ځانه لرې کړي».

کله چې دوی له مدینې منورې څنې د باندې تشریف یووړ، نږدې زر تنه مجاهدین له دوی سره وو، مگر عبد الله بن أبي نږدې سره له (۳۰۰) سړیو (چې ځینې مسلمانان هم په کې وو) له لارې بېرته وګرځېدل، او ویل به یې: «کله چې ده زما په خبره باندې غوږ کښېښود، او زما په مشوره یې عمل ونه کړ، نو مونږ هم دې ته اړ نه یو چې وجنګیرو، او خامخا خپل ځانونه مړه کړو»، ځینو مشرانو (ابن أبي) وپوهاوه چې «راځه! چې غزا ته ولاړ شو! چېرې ځې! خو (ابن أبي) ونه منله، او ټول سره ستانه (واپس) شول.

په پای کې رسول الله مبارک سره له (۷۰۰) مجاهدینو د جنګ ډګر (میدان) ته ورسېدل، او رسول الله مبارک بالذات د لښکرو صفونه وتړل، او هر یو ټولې یې په مناسب ځای کې وټاکه (مقرر کړه)، او هغوی ته یې خپل وظیفې وروښودلې، او امر یې وفرمایه: «تر څو چې زه د جنګ حکم در نه کړم؛ تاسې مه جنګېږئ!، او په خپلو ځایونو کې منتظر اوسئ!».

په دې منځ کې د عبد الله بن أبي د جلا والي او د تحریک په اثر د دوو قبیلو بنو حارثه او بنو سلمه په زړونو کې څه کمزوري ورپیدا شوه، او د مسلمانانو د لږ تعداد له کبله یې زړونه سره ورېږدېدل، او داسې خیال ورپیدا شو چې د جنګ له ډګره ځان بېرته وکارې، مگر «حق جل وعلی شأنه» د دوی لاس ونیوه، او له دوی سره یې مرسته وکړه، او زړونه یې ټینګ کړل، او دا یې ور په زړه کړ، چې د مسلمانانو اعتماد او ډاډینه بنایي یواځې په الله تعالی باندې وي، او بنایي تل تر تله د الله تعالی په اعانت او نصرت باندې متوکلان وي، تعداد، سامان، لوازم او تجهیزات او نور دومره اهمیت نه لري، کله چې الله تعالی څوک غواړي چې مظفر او منصور وګرځوي؛ نو له ګرد ساز او سامان څنې یې مستغني او بې پروا کوي، او غیبی تایید «فتح مبین» ور په برخه کوي، لکه چې د «بدر» په غزا کې داسې وشو.

نو مسلمانانو ته بنایي چې تل له الله تعالی څنې وویرېږي، خو د الله تعالی له جانبه دوی ته لا انعام او احسان او د ډېر شکر کولو موقع په لاس ورشي، د «بدر» دغزا پوره تفصیل د «الأنفال» په سورت کې راځي، د هغه په فوائدو کې دې وکتل شي.

تنبيه: له دوو فرقو ځنې مراد «بنو حارثه» او «بنو سلمه» دي، اګر که په دې آيت کې دوی ته نری شانت «اخطار» ورکړی شوی دی، مګر ددې قبيلې ځينو مشرانو به فرمايل چې: «د دې آيت په نه نازلېدو مونږ نه وو خوښ، بلکه پر نزول يې خوښ يو» ځکه چې «وَاللّٰهُ وَلِيُّهُمَا» زېری د ده له وېرې ځنې لوی دی.

اِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ اَلَنْ يَكْفِيَكُمْ اَنْ يُبَدِّلَكُمْ رَبَّكُمْ بِثَلَاثَةِ الْفِ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُنْزَلًا ۝۱۷

(یاد کړه ای محمده!) کله چې ویل تا مؤمنانو ته چې: آیا کافي (بس) به نه شي ستاسې دا چې مرسته (مدد) وکړي له تاسې سره رب ستاسې په درې زرو له پرښتو چې رالېږلی شوي وي (له آسمانه).

تفسیر: یعنی چې له آسمانه خاص د همدې کار لپاره نازل کړی شوي وي، د اکثر و علماوو په نزد دا راجح دی، چې دا واقع د «بدر» د غزاده، کله چې مسلمانانو ته د کفارو د جمعیت او کثرت او اسلحې او تجهیزاتو له لیدلو ځنې اندېښنې او تشویش پیدا شو، نو رسول الله مبارک د دوی د تسلی لپاره داسې وفرمایل، او داسې وشوه، لکه چې د پرښتو مرسته (مدد) له آسمانه ورسېده، د «الأنفال» په سورت کې ددې مفصل بیان راځي.

بَلَىٰ اِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا وَيَأْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا يُبَدِّلْكُمْ رَبَّكُمْ بِخَمْسَةِ الْفِ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُسَوِّمًا ۝۱۸

هو! (درې زره بس کيږي)! که تاسې صبر وکړئ او وويرېږئ (له الله) او راشي مشرکان پر تاسې؛ په دغه ساعت (بې له ټاله يو ناڅاپه) مرسته (مدد) به وکړي له تاسې سره رب ستاسې په پنځو زرو سره له پرښتو چې علامې لرونکې به وي.

تفسیر: څرنگه چې په «بدر» کې د کفارو شمېر یو زر تنه وو، لومړی یې د هغه په تناسب د یو زر پرښتو وعده وفرمایله، لکه چې د «الأنفال» په سورت کې راځي، بیا یې د مسلمانانو د وېرې د لرې کولو لپاره د دوی شمېر درې چنده وفرمایه، ځکه چې د کفارو شمېر د مسلمانانو د شمیر په نسبت درې چنده وو.

وروسته له دې نه د (شعبي) له روایت سره سم کله چې مسلمانانو ته دا خبره ورسېده چې (کرز بن جابر) د لوی کومک سره د مشرکانو په مرسته راځي، نو یو نوې اضطراب پیدا شو، په دې وخت کې الله تعالی د زیات تسکین لپاره وعده وفرمایله: که له صبره او تقوی څخه کار واخلي، نو مونږ به پنځه زره پرښتې ستاسې د مرستې لپاره درولېږو، که د مشرکانو مرسته ناڅاپه ورورسېده، نو بیا هم څه اندېښنه مه کوئ! ځکه چې الله تعالی سم د لاسه په عین وخت کې بیا تاسې سره مرسته کوي.

ښایي چې د پنځو زرو شمېر ددې له امله ویلی شوي وي، چې لښکر په پنځو برخو ویشلی کيږي، نو هرې برخې ته یو یو زر مرسته ورکوله کېده، څرنگه چې د (کرز بن جابر) مرسته ونه رسېده، نو ځکه ځینې وايي چې: د پنځو زرو وعده هم پوره نه کړي شوه، ولې چې هغه وعده په «وَيَأْتُوْكُمْ مِّنْ فَوْرِهِمْ هٰذَا» پورې معلقه وه.

د ځينو قول داسې دی چې پنځه زره پرښتې نازلې شوې. والله أعلم.

وَمَا جَعَلَهُ اللهُ اِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَِٔنَّ قُلُوْبُكُمْ بِهِ ۭ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ۝۱۹

او نه ده مګر څولې الله دا مرسته مګر لپاره د خوشالتیا ستاسې، او لپاره د دې چې تسکین ومومي زېږونه ستاسې په دې سره، او نه ده مرسته مګر له (جانبه د) الله چې ښه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی دا گډر غیبی سامان په فوق العاده ډول سره د ظاهري اسبابو په صورت یواځې دې لپاره مهیا کړی شوی دی، چې ستاسې له زړونو ځنې وېره او اضطراب لري شي، سکون او اطمینان ستاسې په برخه شي، که نه د الله تعالی مرسته په هسې شیانو باندې محدود او مقصور نه دی، او نه له اسبابو او سامان سره څه اړه او تعلق لري، که الله تعالی اراده وفرمایي، نو یواځې پخپل قوي قدرت سره بهې د پرښتو له اشتراکه هم تاسې بریالي کوي، یا بهې ستاسې له جهاده او ربړ گاللو (تکلیف تېرولو) څخه کافران نا مراد او زیانمن کوي، یا له یوې پرښتې ځنې همدا کار اخلي، چې اوس یې له (۵۰۰۰) ځنې اخلي.

لِيَقْطَعَ طَرَفًا مِّنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْتُمُهُمْ فَيَتَقَلَّبُوا حَايِسِينَ ﴿٥٠﴾

(الله کومک درکړې) ځکه چې هلاک کړي ځینې له هغو کسانو چې کافران شوي دي، یا یې ذلیل (خواروزار) کړي، پس بهرته ولاړ شي (په ماتې سره) محروم.

تفسیر: یعنی د پرښتو له لېرلو ځنې ستاسې امداد مقصود وو، چې ستاسې زړونه ډاډه او کلک شي! او د الله تعالی له جانبه پوره بشارت او اطمینان ومومي! او په سکون سره په ډېره بهادری د دښمن مقابله وکړئ! چې له هغه ځنې دا غرض وو چې دا د کفارو زور مات شي، او د دوی متونه پرې شي او څه نومیالي (نامور) ووژلی شي، او څه ترې په ذلت سره بندیان شي.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ﴿٥١﴾

نشته تالره له امره هیڅ شی (بلکه الله اختیار لري دهر شي) یا به رجوع وکړي (الله په قبلولو د توبې سره) په دوی باندې، یا به عذابوي (الله) دوی، پس بېشکه دوی ظالمان دي.

تفسیر: د (احد) په غزا کې (۷۰) تنه لوی اصحابان شهیدان شوي وو، چې په هغوی کې څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم تره سید الشهداء حمزه رضي الله تعالی عنه هم وو، مشرکانو په ډېره وحشیانه ډول سره شهدا مثله کړي هم وو، یعنی پوزې، غوږونه، او نور اعضاء یې ترې پرې او گېلې یې ورخیرې کړې وې، تر دې چې د حمزه رضي الله تعالی عنه زړه او ځیگر هم هندي (د أبو سفیان بنحې) وایستل، او وې ژوول، ددې غزا مفصله واقعه به وروسته راشي، لڼاه یې دا چې نبی کریم «عليه افضل الصلاة والتسليم» ته په دغې غزا کې د سترگو د بد نظر ضرر ورسېد، او له مخنیو څلور غابونو ځنې لاندې ښی غابن په شهادت ورسېد، د (خول) کړی یې ماتې شوې، او دده مبارک په مخ کې ننوتې، او دده مبارک تندې زخمي شو، او دده مبارک وجود په وینو تک سور شو، په همدې وخت کې دده مبارک پښه هم وښویدله، او پر ځمکه ولوېد، کافرانو دا مشهوره کړه (ان محمدا قد قتل)، «بېشکه محمد ووژل شو»، د دې خبرې له اورېدلو ځنې گډر مسلمانان وارخطا شول، په دغه وخت کې دده له مبارکې خولې ځنې دا جمله ووتله: «هغه قوم به څنگه فلاح ومومي چې د خپل هغه رسول مخ یې په وینو سور (ژوبل) کړ، چې دوی د الله جل جلاله په لوري بولي؟»، هو! د مشرکانو د وحشیانه شداندو او ظلمونو د لیدلو په اثر دوی متأثر شول، او د کفارو څو نومیالیو (نومورو) متجاوزینو ته یې د ښېرا کولو اراده وفرمایله.

څه موده وروسته الله جل جلاله دوی گډر سره په خپلو کړو پښیمانه کړل، او د اسلام په سر تېرو لښکرو کې شامل شول، الغرض په «لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ» کې یې محمد صلی الله علیه وسلم ته تنبیه وفرمایله، چې بنده لره اختیار نشته او نه د هغه علم محیط دی، د هر شي اراده چې الله تعالی وفرمایي هم هغه کوي، که څه هم کافران ستاسې دښمنان دي، او پر تاسې ظلم کوي، خو که الله جل جلاله اراده وفرمایي هغوی ته هدایت کوي، او که یې اراده وشي عذاب ورکوي، نو ته له خپله ځانه هغوی ته ښېرا مه کوه!.

په ځينو روايتونو کې د دې آيتونو په شان نزول کې بل رنگ معلومېږي چې دلته د هغوی د تفصيل د ليکلو ځای نشته، په «فتح الباري» کې څو ځايه پر هغه باندې پوره بحث شوی دی، فليراجع.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٤٠﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي او هر څه چې په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکا خلقا او عبيدا)، بخښنه کوي الله هر هغه چاته چې اراده وفرمايي د بخښنې يې، او په عذابوي الله هر چا ته چې اراده وفرمايي د عذاب يې، او الله ښه بخښوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْكُلُوْا الرِّبٰوَ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) مه خورئ سود!

اَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً ﴿٤١﴾

په دې حال چې دوه چنده پر دوه چنده وي.

تفسیر: د دې مطلب داسې نه دی چې لږ سود اخلي! خو دوه چنده او درې چنده يې مه اخلي! خبره داده چې د جاهليت په زمانه کې به خلقو سود او سوايي اخيستل، لکه چې نن ورځې په عامو او اکثرو بينکونو کې رواج دی، همدا صورت يې په «اَضْعَافًا مُّضَاعَفَةً» سره تعبير وفرمايه، يعنې اول خو سود مطلقا حرام او قبيح دی، او بيا دا صورت خو يې ډېر زيات شيع او بد دی، لکه چې څوک ووايي: «خانه! په مسجد کې ښکښلې مه کوه!» نو ددې خبرې مطلب داسې نه کېږي، چې له مسجد د باندې د ښکښلو اجازه شته، بلکه داسې الفاظ د زيات تقيح او تشيع په موقع کې ويل کېږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٢﴾

او وويرېږئ له الله څخه ښايي چې په مراد به ورسېږئ (خلاص به شئ تاسې د الله له قهره).

تفسیر: يعنې په سود خوړلو کې هيڅ نيکي نشته، بلکه ښېگڼه (ښه والی) په دې کې ده، چې له الله جل جلاله ځني وويرېږئ! او د سود خوراک پرېږدئ.

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ اُعِدَّتْ لِلْكَافِرِيْنَ ﴿٤٣﴾

او وويرېږئ! له اوره چې تيار کړی شوی دی لپاره د کافرانو.

تفسیر: يعنې سود خور دوزخ ته ځي، چې هغه اصلا د کفارو لپاره جوړ کړی شوی دی.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُوْلَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُوْنَ ﴿٤٤﴾

او حکم ومني د الله او (حکم ومني) د رسول (د الله)، لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړی شي.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د حکم منل هم په حقيقت کې د الله جل جلاله حکم منل دي، ځکه چې همده حکم را کړی دی، چې مونږ د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم حکم هم ومنو، او د هغه پوره اطاعت وکړو،

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿۱۵﴾

او هر څوک چې شریک ونیسي (کوم شی) له الله سره؛ نو په تحقیق گمراه شوی دی په گمراهی لري (له حقه).

تفسیر: یعنې له هدايت څخه لري ولوېد، ځکه چې له الله جل جلاله څخې په صراحت سره منحرف شو، او د پاک الله په مقابل کې يې خپل معبود بل څوک وگرځاوه، او د شيطان مطيع شو، او د الله تعالی له اطاعت او د هغه له رحمت څخې بيخي مستغني شو، نو هر څوک چې دومره لري ولويږي، هغه به په څه ډول سره د الله تعالی د رحمت او د ده د مغفرت مستحق شي! بلکه د داسې سړي مغفرت بنيایي له حکمت څخې مخالف دی.

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنشَاءً وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿۱۶﴾ لَعَنَهُ اللَّهُ

نه بولي دوی (عبادت نه کوي دا مشرکان) بې الله نه مگر د بنحو، او نه بولي (عبادت نه کوي دوی) مگر د شيطان سرکښ چې لري کړی دی الله (له رحمته خپله).

تفسیر: یعنې هغه شيان چې دغو مشرکانو له الله تعالی څخې پرته خپل معبودان گرځولي دي، په هغو کې هغه بتان هم شامل دي، چې دوی پر هغو باندې د بنحو غوندې نومونه ايښي دي، لکه «عزی، مناة، نائلة، او نور» او که حقيقت ته وگورئ؛ نو دغه مشرکان د ملعون او سرکښ شيطان عبادت کوي، او همدې شيطان دا مشرکان تېرايستلي دي، او مشرکان په دې بت پرستی کې د شيطان امر مني، او د هغه زياته خوښي ځان ته حاصلوي، په دې سره د مشرکانو انتهايي ضلالت او جهالت ښکارول مقصود دي، وگورئ!.

اول خو له دې څخه بل لوی ضلالت شته؟ چې بې له الله جل جلاله بل څوک خپل معبود وگرځوي؟، نو بيا چې معبود يې گرځولی دی، څه شی دی؟ تيرې؟ چې په هغو کې هيڅ قسم حس او حرکت هم نشته، او د بنحو په نومونو سره هم موسوم دي، او د چا په وينا او ښوونه؟، د هغه شيطان په لمسونه چې د پاک الله له درباره مردود رتلی او ملعون شوی دی، نو آیا د دې ضلالت او جهالت بل کوم نظير چېرې پيدا کېدی شي؟ او خورا (ډېر) لوی احمق هم دا خبره منلی شي؟

وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿۱۷﴾

او وويل (شيطان) چې خامخا به ونيسمه خامخا زه (ای الله!) له بندگانو ستا نه يوه برخه مقرره کړی شوې.

تفسیر: یعنې کله چې شيطان د سجدې په نه کولو سره ملعون او مردود شو، نو په هغه وخت کې يې وويل: «زه خو تباه او فنا شوم، مگر ستا له بندگانو د آدم عليه السلام له اولادې څخې به زه يو معلوم مقدار او لويه برخه لمسوم او خطا باسم، او له خپله ځانه سره به يې جهنم ته بيايم»، لکه چې په «الحجر» او په «بني اسرائيل» او نورو سورتونو کې مذکور دي، مطلب يې دا دی چې شيطان له متمرّد او ملعون کېدلو څخه علاوه خو له اولي ورځې راهيسې د گردو بني آدمانو دښمن او بدي غوښتونکی دی، او خپله دښمني يې په صاف ډول سره ښکاره کړې ده.

د مقررې حصې اخيستلو يوه معنی دا هم ده، چې ستا بندگان به پخپلو مالونو کې ما لره هم يوه برخه ټاکي (مقرروي)، لکه چې خلق بتانو، جنياتو، او پرته له الله نورو ته نذرونه او نيازونه ورکوي.

وَالَّذِينَ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ وَالْوَالِدَاتُ الَّتِي أَرْضَعْنَهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الَّذِينَ يَرْتَابُونَ خَلَقَ اللَّهُ

او زه به هرو مرو (لازماً) گمراه کړم دوی، او لازماً زه به په باطلو امیدو کې خامخا و اچوم دوی، او لازماً زه به امر و کړم خامخا دوی ته چې پس لازماً خیروي به دوی خامخا غوږونه د چارپایانو، او زه لازماً امر و کړم دوی ته؛ پس لازماً تغییر به ورکړي دوی خامخا پیدایښت د الله ته.

تفسیر: یعنی هغه کسان چې زما په برخه کې راځي؛ دوی له حقې لارې ځنې گمراه کوم، او د دوی په زړونو کې به د دنیوي ژوندون او د فاني دنیا مینه اچوم، او دوی به له قیامت، حساب او کتاب، او نورو اخروي امورو څخه غافل کوم، او دا خبره به دوی ته ورشیم چې د ځناورانو غوږونه خیري کړي، او د بتانو په نامه یې خوشې کړي، او د الله تعالی پیدا کړي صورتونه او د هغو مقرري کړي څېرې واړوي.

فائده: د کافرانو دستور وو چې د غوا خوسې، د مېرې (گلهې) وری، او د اوبن جونگی به یې د بت په نامه کول، او د هغو غوږونه به یې خیرول، او په غوږونو کې به یې نښې اچولې، بیا به یې سرخوشي پرېښودل.

د صورت بدلول لکه خصي کول، یا په ستنو سره د بدن سوري کول، او په هغه سره شنه یا بل ډول خالونه ایښول، یا زرغون داغ ورکول، یا د وړوکي پر سر باندې په کوم اسم او رسم سره کمځي او بل رنگ وینستان د بل چا په نامه پرېښوول دي (یا په منهیاتو کې د خپلو اندامونو خوځول، یا د حلالو تحریم یا د حرامو تحلیل او نور) چې په مونږ مسلمانان باندې لازم دي؛ چې له دغو ګردو کارونو ځنې خپل ځانونه وژغورو (وساتو)، د ږیرې خریل هم په همدې تغییر کې داخل دي، او د الله تعالی هر څومره احکام چې دي؛ په هر یوه کې تغییر کول ډېره سخته خبره ده، هر هغه شی چې الله تعالی حلال کړی دی، د هغه حرامول، یا یې حرام کول؛ انسان له اسلام ځنې باسي.

نو هر څوک چې په داسې خبرو کې مبتلا وي؛ په یاد دې ولري، چې د هغه شیطان په همغه ټاکلې (مقرره) برخه کې داخل دی، چې ذکر یې اوس تېر شو.

وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرًا مُّبِينًا ۝١٠١ يَعِدُهُمْ وَيُمَدِّدُهُمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۝١٠٢ أُولَئِكَ مَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ۝١٠٣

او هر څوک چې ونیسي شیطان دوست یې له الله؛ نو په تحقیق زیان یې وکړ زیان ښکاره. وعده کوي (شیطان) له دوی سره، او په باطلو امیدونو کې غورځوي دوی، او نه کوي وعده له دوی سره شیطان مګر په فریب، دغه (تابعان د شیطان) ځای د دوی جهنم (دوزخ) دی، او نه به مومي دوی له دې دوزخه هیڅ ځای د تېښتې (او خلاصې).

تفسیر: یعنی کله چې د شیطان خباثت او شرارت، او د ده د عدوات کیفیت ښه معلوم شو؛ نو اوس په دې کې هیڅ شک پاتې نه شو، هر هغه څوک چې له خپل حقيقي معبود څخه منحرف او د شیطان موافقت کوي، په سختو نقصانونو کې لویږي، د شیطان ټولې وعدې او امیدونه محض فریب دي، او نتیجه یې داسې کیږي چې د دوی د ګردو د هستوګنې ځای دوزخ دی، او له دوزخ څخه د دوی د وتلو هیڅ یو امکان نشته.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿۱۲۷﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) نو ژر به داخل کړو مونږ
دوی په جنتونو کې چې بهیري له لاندې (د مانیو او ونو) د دوی ویالې، چې همپشه به وي دوی په
دغو (جنتونو) کې تل تر تله، وعده کړېده الله حقه (وعده)، او څوک دی زیات صادق (رښتین)
له الله نه په خبره (او وعده) کې.

تفسیر: یعنی هغه خلق چې د شیطان له فساد څخې محفوظ دي، او د الله تعالی له ارشاده سره سم یې ایمان راوړی دی،
او ښه عملونه یې کړي دي، دوی به تل په داسې جنتونو او باغونو کې ښه ژوندون کوي، چې د تل لپاره په کې پسرلی
وي، او دا د الله تعالی وعده ده، چې له دې څخه د بل هیچا وعده رښتیا کېدی نشي، نو بیا د هسې رښتیا او پخې وعده
پرېښودل، او د شیطان په دروغو خبرو باندې خطا وتل، څومره گمراهي او په څه اندازه ځانته ضرر رسول دي؟

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْرِبُهُ وَلَا يُجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿۱۲۸﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ قَأُولِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿۱۲۹﴾

نه دی (ثواب او عقاب مرتب) پر امیدونو (ارزوگانو) ستاسې او پر امیدونو (ارزوگانو) د اهل
کتابو، (بلکه پر ښو عملونو پورې مربوط دی)، هر څوک چې وکړي ناکاره کار؛ نو جزا به
ورکړل شي ده ته په هغه سره، او نه به مومي دغه (گناهگار) د ځان لپاره بې له الله نه هیڅ ولي
(دوست)، او نه مددگار (چې دی له عذابه خلاص کړي). او هر څوک چې عمل وکړي له
(ځینو) نېکو (کارونو) له نارینه وو او له ښځو، حال دا چې دی مؤمن وي؛ نو دغه (نېکوکاران)
داخل به شي په جنت کې، او ظلم به ونشي په دوی (په اندازه) د نقیر (هم، یعنی پر دوی به هیڅ
شي کې هیڅ ظلم نه کېږي).

تفسیر: د کتابیانو یعنی د یهودانو او نصرانیانو دا خیال وو، چې مونږ د الله تعالی خاص بندگان یو، او پر هغو
گناهونو چې نور خلق نیول کېږي؛ مونږ نه نیول کېږو، انبیاء علیهم السلام څمونږ حمایت کوي، او مونږ ته نجات
راکوي، او د اهل الاسلام نادانانو به هم داسې خیال کولو، نو الله جل جلاله وفرمایل: «چې نجات او ثواب د چا
په امید او خیال موقوف او منحصر نه دی، هر څوک چې بد کوي بد به مومي، او تکلیف به گالي هر څوک
چې وي، د الله تعالی له حساب، کتاب، او عذاب څخې ځان نشي ژغورلی، او نه یې څوک حمایت او طرفداري
کولی شي، پاک الله چې هر څوک ونیسي؛ همغه یې خوشې کوي او نجات ورکوي، لکه چې په همدې لړه او
خسیسه دنیا کې الله تعالی رنځ او درد د چا په برخه کړي، بې له الله جل جلاله بل هیڅوک هغه نشي ترې لرې
کولی، هر هغه څوک چې ایمان ولري، او نیک عمل وکړي؛ نو هسې کسان به په جنت کې داخلېږي، او د خپلو
نېکیو پوره ثواب به مومي.

خلاصه دا چې د ثواب او عقاب تعلق له عقائدو او اعمالو سره دی، د چا په امید او ارزو سره هیڅ نشي کېدی، نو
داسې امیدونه په لغته ووهئ!، او په نېکو کارونو کې زیار (محنت) وباسئ!، او همت وکړئ!.

(نقیر هغه داغ ته وایي چې د خرما د زړې په شا طرف باندې وي).

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ
اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿۱۲۷﴾

او څوڪ دي ڊهر غوره له جهته د دين له هغه چا چې تابع يې ګرځولى وي مخ خپل (يا ځان خپل خاص حكم د) الله ته، حال دا چې دى نېڪو كار وي، او متابعت يې ګرځي وي د ملت (دين) د ابراهيم، حال دا چې دى حنيف وو (په حق دين ګلڪ ولاړ وو او له باطل ځنې بيزار وو)، او نيولى دى الله ابراهيم دوست (خاص خپل).

تفسير: پخوا معلومه شوه چې د الله تعالى په نزد يواځې اعتقاد او اعمال اعتبار لري، او خوشې چټي هيلې (بهانې)، اميدونه، او ارزوګانې هيڅ يوه نتيجه نه ورکوي، اهل کتابو او نورو ګردو لره همدا کليه قاعده مقرر ده، چې په دې کې اهل د اسلام ته اشاره ده، يعنې د صحابه وورضي الله تعالى عنهم تعريف او فضيلت او د اهل کتابو مذمت او خرابي ده، اوس په ښکاره ډول سره فرمايي چې په ديانت کې له داسې سړي سره څوڪ مقابله کولى شي، چې د الله تعالى له حکمونو ځنې غاړه نه ګروي، او په نېکو کارونو پسې له زړه ګرځي؟ او په رښتيا سره د ابراهيم عليه السلام د ملت او دين ښه متابعت کوي، چې هغه له ګردو ځنې ځان شکولى، او له پاک الله سره يې خپل تعلق او ارتباط ټينګ کړى وو، او پاک الله هم هغه په خپلې دوستۍ او خلت سره غوره کړى وو، ښکاره ده چې دا درې واړه صفتونه په صحابه وو (رضوان الله تعالى عليهم أجمعين) کې د کمال په توګه موجود وو، نه په کتابيانو کې، نو په دې قيودو سره د اهل کتاب هغه ارزو او هيله چې پخوا تېره شوه، بېخي باطله او چټي ثابته شوه.

وَاللَّهُ مَافِي السَّمَوَاتِ وَمَافِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا ﴿۱۲۸﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شيان چې په آسمانونو کې دي، او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکا خلقا وعبيدا)، او دى الله پر هر شي ښه احاطه کوونکى (په خپل علم او قدرت سره).

تفسير: يعنې په ځمکه او آسمان کې څه شيان چې دي سره له اسمانونو او ځمکو د هغو ګردو خالق الله تعالى دى، او دغه ګرد شيان د پاک الله بندګان، مخلوق، مملوک او د ده جل و علا شأنه په واک (اختيار) او قبضه کې دي، او پخپل رحمت او حکمت سره له هر چا سره هره معامله چې اراده وفرمايي؛ همغه کوي، پاک الله هېچا ته څه اړه او احتياج نه لري، هيڅوک دې په دې سره ډاډه نشي، او نه دې تېروځي چې زه يې دوست او خليل يم، او د ټولو خلقو د خير او شر د ګردو اعمالو په جزا او سزا کې دې هيڅوک هيڅ يو تردد او اندېښنه ونه کړي!

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتْلَىٰ
النِّسَاءَ الَّتِي لَا تَوْتُوهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْعَبُونَ أَن تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ
مِنَ الْوُلْدَانِ وَأَن تَقُومُوا لِلْيَتَامَىٰ بِالْقِسْطِ

طلب د فتوى کوي دوى له تانه په باب (د ميراث د) ښځو کې، ووايه (اى محمده! دوى ته) چې الله فتوى (حکم) در کوي تاسې ته به (باب د) دوى کې، او (بل د) هغه شي (حکم در کوي) چې لوستلى شي پر تاسې په کتاب (قرآن) کې په (باب د) يتيمانو ښځو کې، هغه چې نه ورکوى تاسې دوى ته هغه (ميراث) چې فرض کړى شوى دى دوى ته، او مينه کوئ تاسې دې کار ته

چې نکاح کړی تاسې دوی، او (حکم در کوي الله په حق) د ضعيفانو کې له وړو هلكانو نه، او (بل دا حکم در کوي) چې ودرې تاسې په حق د یتیمانو کې په عدل (انصاف) سره (په میراث او مهر کې).

تفسیر: ددې سورت په اول کې یې د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید فرمایلی وو، د یتیمو جونو اولیاء لکه د اکا خوی که پوه شي، چې زه د دې پوره حق اداء کولی نشم، نو دی دې خپل ځان ته نه نکاح کوي!، بلکه بل چاته دې په نکاح وړ کړي!، او دی دې د هغې حامی او کومکي (مددگار) شي.

خو له تجربې ځنې مسلمانانو ته دا وړ معلومه شوه، چې په ځینو ځایونو کې د جونو په حق کې هم دا بهتر وو؛ چې د خپل «ولي» په نکاح کې راشي، او «ولي» د دې رعایت داسې کوي؛ چې بل څوک یې نه کوي، نو له دې امله مسلمانانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د داسې نکاح اجازه وغوښتله، د دې استدعا په نسبت دا آیت نازل شو، او دوی ته اجازه ورکړه شوه، او ویې فرمایل: «هغه ممانعت چې پخوا له دې نه شوی وو؛ هغه خاص په هغه صورت کې وو چې د دوی حق په پوره ډول سره اداء نه کړی، او د یتیمانو د حق د اداء کولو تاکید یې فرمایلی وو، او که څوک له یتیم سره د ښه سلوک او ښېکني په اراده نکاح تړي، نو اجازه ده».

فائده: په عربو کې داسې عام دستور وو، چې ښځې، وړو کي او یتیمان به یې له ځینو حقوقو ځنې بې برخې او محروم ګرځول، او دوی ته به یې میراث نه ورکاوه، او ویل به یې چې میراث د هغه چا حق دی، چې له دښمنانو سره وځنګړي، او له یتیمو جونو سره د دوی اولیاءو نکاح تړله، او د دوی په نفقه، مهر، کسوت او نورو کې یې کمی کولو، او په مالونو کې به یې بېخایه تصرفات کول.

خلاصه داده: د الله تعالی حکم واجب الاتباع دی، او د الله تعالی د حکم په مقابل کې د هیچا عقل، فکر، ارزو، دستور، حکم، قیاس، بیخي د اعتبار وړ او قابل کېدی نشي، او د الله تعالی د حکم په مقابل کې د بل چا د خبرو اورېدل او عمل پرې کول او د الله تعالی د حکم پرېښودل صریح کفر او ګمراهي ده، او دا مضمون یې په بلیغو تاکیداتو سره ظاهر او ښکاره کړ، اوس د هماغو پخوانیو آیتونو په حواله د ښځو او د یتیمو جونو نکاح په متعلق ځینې نورې مسئلې هم رانښيي، څو چې له دې تاکیداتو څخه وروسته د ښځو د حقوقو په وړ کولو کې د هیچا هېڅ یوه خبره پاتې نشي.

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿۱۰﴾

او هر څه چې کوی تاسې له خیر (ښکې) پس بشکه چې الله دی پر هغه ښه عالم (او هغه هم لکه نور اشیاء ورمعلوم دي).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ستاسې یوه یوه ذره نیکي هم معلومه ده، نو د یتیمانو او ښځو په حق کې هره ښېکني (ښه کار) چې وکړئ! د هغې ثواب هرو مرو (خامخا) مومی!.

وَإِنْ امْرَأَةٌ حَاثَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا
صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ ﴿۱۱﴾

او که کومه ښځه ویرېده له مېړه خپله د سرکشي (د حقوقو په منع او د صحبت په ترک)، یا د مخ ګرځولو (له مجلسه او خبرو)؛ پس نشته ګناه پر دغو دواړو په دې کې چې صلح وکړي دوی پخپلو منځونو کې یو شان صلح، او صلح کول خیر (ډېر غوره) دي.

تفسیر: یعنی که کومه ښځه د خپل مېړه زړه له خپله ځانه خپه وويني، او د هغه د خوښۍ او متوجه کولو لامله له خپل مهر يا نفقې او نورو ځنې لږ څه ورپرېږدي، او هغه له خپله ځان خوښ کړي؛ نو په دې مصالحت کې د هيچا په ذمه گناه نشته، د زوجينو په منځ کې مصالحت او موافقه ډېره ښه خبره ده، هو! بې له سببه د ښځو خپه کول او بې له رضا د دوی په مال کې تصرف کول گناه ده.

ځينو مفسرينو د صلحې صورت داسې ليکلی دی: «ښځه مهر يا نفقه مېړه (خاوند) ته ورپرېږدي، کلاً يا بعضاً، يا خپل وار خپلې بڼې ته خوشې کړي، او مېړه (خاوند) دې طلاق نه ورکوي! او تري څنگ (ډډه) دې هم نه کوي!، او خبرې اترې دې ورسره کوي».

وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ

او حاضر کړی شوی دی (اينودل شوی دی) په زړونو کې حرص (او د زړونو په منځ کې بخيلي موجوده ده).

تفسیر: یعنی د هر چا په زړه کې د خپل ځان نفع او د مال حرص او بخيلي شته، نو که ښځه نظر کوم مصلحت ته خپل مېړه (خاوند) ته کومه نفع ورسوي، نو نارينه ترې خوښيږي، «او که نارينه خپلې ښځې ته کومه نفع ورسوي؛ نو دا ښځه ترې خوشاليږي، ليکن د حرص، بخيلي، اعراض، او بې پروايۍ له کبله مېړه (خاوند) ته غاړه نه ږدي، او له خپلو حقوقو لږ څه هم نه ورته تېريږي، او مېړه (خاوند) هم د ښځې ښه ساتلو او د دې د لږو حقوقو اداء کولو ته نه تياريږي».

وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

او که نيکي وکړئ تاسې! (له خپلو ښځو سره) او پرهېز وکړئ تاسې (له نشوزه او خصومته) نو بېشکه چې الله دی په هغه شي چې کوئ يې تاسې (له محبته او خصومته) ښه خبردار (نو ستاسې د عمل سره به سمه جزا درکړي).

تفسیر: یعنی که له ښځو سره ښه سلوک وکړئ! او له بد سلوکۍ او جنگونو او جنجالونو ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی ستاسې له گړدو خبرو ځنې خبردار دی، د نيکۍ ثواب به خامخا تاسې ته درکوي، ښکاره ده چې په دې صورت کې اعراض او خپگان نه پېښيږي، او د رضا کولو او له خپل حق ځنې د تېرېدلو ضرورت نه پاتې کيږي.

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَبِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ

او له سره به طاقت رانه وړئ تاسې (ای د ډېرو ښځو مېرونو!) د دې چې عدل وکړئ (او برابر والی وساتئ په هر شي کې) په ما بين د ښځو خپلو کې اگړ که ډېر حرص وکړئ تاسې (عدل ته)، نو مخ مه گړځوئ تاسې (له يوې ښځې) په کامل مخ گړځولو سره؛ چې پس پرېږدئ دا (ښځه) په شان د ځوړندې شوې؛ (چې نه يې طلاقوئ، او نه د مېړه توب معامله ورسره کوئ).

تفسیر: یعنی که څو ښځې ستاسې په نکاح کې وي، - او دغه ستاسې له لاسه نه کيږي؛ چې د زړه مينه او په هر امر کې بيخي مساوات او برابري رعايت له هرې يوې سره وکړئ؛ - نو داسې ظلم او تېری هم مه کړئ! چې بيخي يوه لوري ته وښويږئ او ميلان وکړئ، او هغه بله ښځه همغسې په منځ کې ځوړنده پرېږدئ، نه يې هوسا (خوشاله) او آرامه ساتئ، او نه يې بيخي جلا (جدا) کوئ چې له بل چا سره خپله نکاح وتړي.

وَأِنْ تَصَلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿۳۸﴾

او که اصلاح و کړی تاسې (له خپلو ښځو سره) او پر هېز و کړی (له ظلمه) نو بېشکه چې الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې که د اصلاح او د مصالحت معامله و کړی، او حتی المقدور له ظلم، تعدي، او حق تلفی څخه خپل ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی بښونکی دی.

وَأِنْ يَتَمَرَّ قَائِنٌ اللَّهُ كَلَامٌ مِّن سَعْتِهِ ۖ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿۳۹﴾

او که سره بېل شول دواړه (زوجین په طلاق سره) نو بې پروا به کاندې الله هر یو له دوی نه په خپله پراخه مهرباني، او دې الله پراخ (رحمت، فضل، او احسان د ده) تدبیر والا (چې هر کار له حکمت او مصلحت سره سم کوي).

تفسیر: یعنې که زوجین بېلوالی غوره کړي، او د طلاق وار ورسېږي، نو هیڅ حرج نشته، الله تعالی د هر یوه کار جوړوونکی دی، او د ګردو حاجاتو پوره کوونکی دی، په دې کې دې لوري ته اشاره ده، چې ښایي ښځه په راحت او هوسایي (آرام) کې وساتله شي!، او ایذاء او رپر (تکلیف) ورته ونه رسوئ! او که داسې ښه ژوندون یې له لاسه پوره نه وي، نو بیا ښه ده چې طلاق ور کړي، والله أعلم.

وَاللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ ۖ إِنَّ اللَّهَ تَفَرُّوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿۴۰﴾ وَاللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۗ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿۴۱﴾

او (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره د اسمانو او ځمکې ملکا، خلقا، او عییدا)، او خامخا په تحقیق حکم کړی دی مونږ هغو کسانو ته چې ور کړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسې، او (هم خاص حکم کړی دی مونږ) تاسې ته د دې چې وویرېږئ! له الله، او که تاسې کافران شئ؛ نو بېشکه (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره د اسمانو او ځمکې ملکا، خلقا، او عییدا)، او دې الله ښه غني (ډېر بې پروا له هر چا او هر شي)، ښه ستایلی شوی (په ډېرو ښو صفاتو سره). او (خاص) الله لره دي هر هغه شیان چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره د اسمانو او ځمکې ملکا، خلقا، او عییدا)، او بس دی الله وکیل (ښه کار جوړوونکی).

تفسیر: د دې دواړو آیتونو خلاصه دا ده چې: تاسې او له تاسې څخه ګردو پخوانیو خلقو ته دا حکم اورول شوی دی، چې له الله تعالی څخه وویرېږئ!، او د ده له احکامو څنې نافرمانی مه کوئ! او ترې غاړه مه غړوئ!، نو که اوس څوک د الله جل جلاله حکم نه مني؛ نو الله جل جلاله د ګردو شیانو مالک دی، او د هیچا پروا نه لري، یعنې دی خپل ځان ته نقصان رسوي، او پاک الله ته هیڅ یو تاوان نشي رسولی، که د الله تعالی احکام ومني؛ نو په دې باور ولرئ! چې الله جل و علا شانه چې د ګردو شیانو مالک دی، ستاسې ګرد کارونه درجوړوي.

درې ځلې یې وفرمایل: هر هغه شیان چې په ګردو اسمانونو او ځمکه کې دي؛ د الله تعالی دي:

له (۱) نه پراخي او وسعت مقصود دی، یعنی د هغه په دربار کې د هيڅ يو شي کمی نشته.
له (۲) نه د بې نیازی او بې پروايی بيان مقصود دی، یعنی که تاسې منکران یی، الله (جل جلاله) د هيچا پروا نه لري.

له (۳) نه د رحمت او د کار جوړولو اظهار دی، په دې شرط سره چې تاسې پرهېزگاران او متقيان اوسئ! .

إِنْ يَشَاءُ يُدْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِالْآخِرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ قَدِيرًا ﴿٣٠﴾

که اراده وفرمايي (الله د بيلولو او مړه کولو ستاسې) نو به به ځي (فنا به کړي) تاسې (په موت سره) ای خلقو! او رابه ولي نور خلق (په پيدا کولو سره)، او دی الله پر دغه (اعدام او ايجاد هم) ښه قادر (او پوره قدرت لري).

تفسير: یعنی الله تعالی پر دې باندي هم قادر دی، چې تاسی گورد سره فناء کړي، او د دنیا له مخې مو لرې کړي، او ستاسې په ځای نور مطيعان او حکم منونکي خلق پيدا کړي.

له دې ځنې هم د الله تعالی د بې پروايی او د استغناء اظهار ډېر ښه راڅرگندېږي، او غاړه غړوونکو ته هم پوره تهديد او تخويف وشو.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۗ

هر څوک چې وي چې وغواړي ثواب (بدل) د دې دنیا؛ نو دی په نزد د الله ثواب (بدل) د دنیا او (ثواب) د آخرت.

تفسير: یعنی که تاسې د الله تعالی د احکامو متابعت وکړئ؛ نو تاسې ته د دنیا او آخرت د دواړو ثوابونه او اجر وونه درکول کيږي، نو بيا يواځې په دنیا پسې گرځېدل او د الله تعالی د احکامو د نه منلو په اثر له آخرت (بلکه له دنیا) څخه هم ځان محروم او بې برخې گرځول لويه ناداني ده.

وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٣١﴾

او دی الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی.

تفسير: یعنی الله تعالی ستاسې گورد کارونه ويني، او ستاسې گوردې خبرې اوري، هر شی چې غواړوی، که اراده وفرمايي؛ نو همغه به درکوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ بِالْقِسْطِ شَهَادَةً لِّبِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوَالِدِينَ
وَالْأَقْرَبِينَ ۚ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) اوسئ تاسې تل محکم ولاړ! په انصاف سره شاهدان (خاص) لپاره د الله، اگر که وي (شاهدي) پر نفسونو ستاسې (چې زیان مو وي په کې) یا (په) والدینو (مور او پلار ستاسې) یا (په) اقاربو (خپلوانو ستاسې).

تفسير: یعنی ښايي چې په رښتیا او د الله تعالی له حکم سره سمه شاهدي ورکړئ! اگر که په دې حقه شاهدي کې ستاسې یا ستاسې د کوم عزیز او قریب خپلوان زیان هم وي، هر هغه خبره چې رښتیا وي، ښايي چې په ښکاره ډول سره اظهار کړل شي، او د دنيوي نفعي لپاره اخروي نقصان وانخلي.

إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَقَالَ اللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا

که وي دغه (مشهود عليه او مشهود له) غني (شتمن) يا فقير (محتاج) نو الله ډېر خیر غوښتونکی دی پر دوی (له تاسې نه)، نو مه کوئ تاسې متابعت د هوا (د نفساني خواهشونو) چې انصاف وکړئ تاسې (او له حقه مه تېرېږئ! يا چې عدول وکړئ له حقه).

تفسیر: یعنی په رښتیا شاهدی کې د خپلې کومې نفساني غوښتنې متابعت ونه کړئ! چې د شتمنو رعایت وکړئ، او پر محتاجو باندي ورحمېږئ، او حقه خبره پته کړئ، هر هغه شی چې حق وي؛ همغه ووايئ، الله تعالی له تاسې ځنې زیات د هغوی د خیر او ښېگڼې اراده لري، او د دوی په مصالحو باندي ښه پوه او خبردار دی، او د ده په دربار کې د هیڅ شي کمی نشته.

وَإِنْ تَلَّوْا أَوْ تُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا

که واپوئ تاسې (خپلې ژبې) يا څنگک وکړئ تاسې (له شاهدی نه) نو بېشکه الله دی پر هغه شي چې کوئ (يې) تاسې ښه خبردار (نو سم د عمل سره به سمه جزا درکړي).

تفسیر: د ژبې اړول دا دي چې رښتیا خبره ووايئ، مگر خو په پېچلو او تاو کړيو الفاظو، چې د هغو له اورېدلو ځنې اورېدونکي په شېبه کې لویږي، یعنی صافه صافه او رښتیا خبره نه وایئ. او ځان ترې ژغورل (بچ کول) او په څنگک (ډډه) کېدل دا دي چې: پوره خبره ونه وایئ، بلکه هغه خبرې چې په کار راځي هغه پرېږدئ، نو په دې دواړو صورتونو کې يې اکر که دروغ نه دي ويلي، مگر د حق د نه ښکاره کولو له امله گناهگارېږي، او ښايي چې هرو مرو شاهدي پوره او په رښتیا الفاظو ورکړه شي!، (يا دا چې د شهادت له اداء څخه مخ واپوئ، او پت يې کړئ).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالَّذِي نَزَّلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی (ای مؤمنانو!) ثابت او خالص کړئ تاسې ایمان خپل پر الله او رسول د ده (محمد) او په هغه کتاب (قرآن) چې ټوټه ټوټه يې نازل کړی دی پر رسول خپل (محمد) باندي، او پر هغه کتاب چې ټول يې يو ځل نازل کړی دی پخوا (له قرآن په نورو رسولانو)، او هر څوک چې کافر شي پر الله، او پر ملائکو (پرستو) د دغه (الله) او پر کتابونو د دغه (الله) او پر رسولانو د دغه (الله) او پر ورځې آخري (چې قیامت دی)؛ نو په تحقیق گمراه شوي دي په گمراهی لري سره (له حقه).

تفسیر: یعنی هر څوک چې ایمان راوړي نو ضرور دي چې د الله تعالی پر گړدو احکامو او ارشاداتو د زړه له کومي یقین ولري، که د الله تعالی له احکامو او ارشاداتو ځنې پر یوه حکم هم یقین ونه کړي؛ نو هغه مسلمان نه دی، او تش د ژبې وینا او د خولې اظهار هیڅ کوم اعتبار نه لري.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَدَّوْا كُفْرَهُمُ الَّذِي كَانُوا يُكْفِرُونَ سَبِيلًا

بېشکه هغه کسان (یعني يهودان) چې ایمان يې راوړی دی (په موسی) بیا کافران شوي دي (په عبادت د ځسي سره)، بیا يې ایمان راوړی دی (په توبه ایستلو سره)، بیا کافران شوي دي (په

انجيل او عيسى باندې) بيا زيات شوي له جهته د كفره (په محمد باندې) نه دی الله چې مغفرت وکړي دوی ته، او نه چې وښيي دوی ته سمه صافه لاره (خو چې دوی په خپل کفر کې دوام لري).

تفسير: يعنې په ظاهر کې مسلمانان او په زړه کې مذبذب پاتې وو، او په آخر کې يې له يقين کولو مړه شول، نو دوی ته د نجات لاره نه موندله کيږي، دوی کافران دي، او ظاهري مسلمانان يې هيڅ په کار نه ورځي، له دې نه منافقين مراد دي.

او ځينې وايي چې: دا آيت د يهودانو په باره کې نازل شوی دی، چې لومړی يې ايمان راوړ، بيا د ځسي په عبادت کولو سره کافران شول، بيا يې توبه وکړه او مؤمنان شول، بيا له عيسى عليه السلام څخه منکران او پرې کافران شول، وروسته له دې د محمد رسول الله (صلى الله عليه وسلم) له رسالته يې هم انکار وکړ، او په کفر کې يې لا پسې ترقي وکړه.

بَشِيرِ الْمُنْفِقِينَ يَا نَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝۱۰۱ وَالَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكُفْرَانَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ۗ
أَيْتَنَعُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۝۱۰۲

زېری ورکړه (ای محمده!) منافقانو ته په دې چې بېشکه شته دوی ته عذاب دردناک. هغه کسان چې نيسي دوی کافران دوستان (خپل) يې له مؤمنانو، آيا لټوي دا (منافقان) له کافرانو څخه عزت، پس بېشکه (دنيوي او اخروي) عزت خاص الله لره دی ټول.

تفسير: يعنې منافقان چې له مسلمانانو ځنې جلا کيږي، او که کافرانو سره دوستي کوي، د هغوی لپاره سخت عذاب دی، د منافقانو دغه خيال چې «مونږ ته د کفارو د ناستې او ولاړې لامله دنيوي عزت رسيږي» بيخي غلط دی، ځکه چې هر د عزتونه د الله تعالی له خوا دي، هر څوک يې چې اطاعت کوي؛ د ده په برخه عزت رسيږي، خلاصه يې داسې شوه چې داسې خلق به په دنيا او آخرت دواړو کې خوار او ذليل اوسي.

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيَسْتَهْزِئُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى
يَخْرُجُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۗ إِذًا مِثْلَهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنْفِقِينَ وَالْكُفْرَانَ فِي جَهَنَّمَ
جَمِيعًا ۝۱۰۳

او په تحقيق (پخوا) نازل کړی دی (الله) پر تاسې په کتاب (قرآن) کې دا حکم «هر کله چې واورېدل تاسې (په يوه مجلس کې) آياتونه د الله چې کفر (او انکار) کولی شي په دې آيتونو، او مسخرې کولی شي په هغو پورې؛ نو مه کينئ تاسې له دوی سره (ای مؤمنانو!) تر هغه پورې چې مشغول شي دوی په خبره بله کې (که نه) په تحقيق تاسې (هم) په دې وخت کې د هغو په شان شي (په ګناه کې)، بېشکه چې الله يو ځای کوونکی دی د منافقانو او د کافرانو په جهنم (دوزخ) کې د ټولو (په يو ځای کې).

تفسير: يعنې ای مسلمانانو! الله تعالی پخوا له دې نه په قرآن عظيم الشان کې تاسې باندې داسې حکم نازل کړی دی: «په هر هغه مجلس کې چې د الله تعالی پر احکامو تمسخر او له هغو څخه انکار کيږي، هلته له سره مه کينئ! که نه تاسې هم همغسې ګڼل کيږئ، هو! که هغوی په نورو خبرو کې مشغول شي؛ نو په هغه وخت کې له هغوی سره د کيناستلو هيڅ ممانعت نشته»، د منافقانو په مجلسونو او مرکو کې د الله تعالی له احکامو او له آيتونو څخه انکار او

ورباندې تمسخر کېده، نو په دې مناسبت دا آیت نازل شو، او دا چې یې وفرمایل: «حکم نازل شوی دی پر تاسې باندې؛ دې آیت ته اشاره ده: ﴿وَإِذْ آتَيْنَا الَّذِينَ يَحُضُّونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرَضَ عَنْهُمْ﴾ الآية - چې پخوا له دې نه نازل شوی وو». فائده: له دې نه معلومه شوه، هر هغه شوک چې په مجلس کې په خپل دین باندې طعن او عیب اوري، او بیا هلته کیني، او اوري یې، اګر که هغه پخپله څه ونه وایي؛ «منافق» دی.

لِلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمُ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْرٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعُكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ

هغه منافقان چې همیشه منتظر دي (حوادثو) ستاسې ته، نو که وو تاسې ته بری له (لوري) د الله، نو ووايي دا (منافقان مسلمانانو ته) چې: آیا نه وو مونږ له تاسې سره؟ او که وه کافرانو ته برخه (د بري) نو وایي دا (منافقان کفارو ته) چې: آیا غالب شوي نه وو مونږ پر تاسې او (آیا) ومو نه ژغورلی (بچ مو نه کړی) تاسې له مؤمنانو څخې؟

تفسیر: یعنی دا منافقان هغه کسان دي چې پر له پسې ستاسې د کمی په انتظار کې دي، بیا که بری (فتح) ستاسې په برخه شوه؛ نو تاسو ته وایي: «آیا مونږ له تاسې سره نه وو؟ (بلکه وو)، د ولجې (غنیمت) په مال کې مونږ هم له خپلو ځانونو سره شریک کړی!!»، او که کافرانو ته په جنگ کې څه شی په لاس ورشي، یعنی کفار غالب شي؛ نو هغوی ته وایي: «آیا مونږ تاسې باندې غلبه نه وه کړې؟ یعنی پر تاسې باندې غالب او په دې قادر وو چې تاسې قتل کړو، خو مونږ له تاسې څخې لاس واخیست، نو آیا مونږ ستاسې حفاظت نه دی کړی؟ آیا مونږ تاسې د مسلمانانو له ضرره نه وی ژغورلي (بچ کړي)؟ نو په ولجه (غنیمت) کې مونږ ته هم برخه را کړی!!».

فائده: له دې څخې معلومه شوه، که شوک سره له دې چې په حقاني دین کې هم وي، او له ګمراهانو سره پټې خبرې او ځان ته جوړښت لري؛ نو دا وضعیت یې هم د «نفاق» خبره ده.

فَاللَّهُ يَجْعَلُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنُجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

نو الله به فیصله وکړي په مینځ ستاسې کې په ورځې د قیامت کې، او له سره به ونه ګرځوي الله لپاره د کافرانو پر مؤمنانو باندې هیڅ لاره (د حجت او د بري).

تفسیر: یعنی الله تعالی ستاسې او د دوی په منځ کې حکم او فیصله کوي، چې تاسې جنت ته بیایي، او دوی په دوزخ کې اچوي، په دنیا کې هر څه چې د دوی له لاسه کیږي؛ هغه دې وکړي! خو نتیجې به یې وګوري، مګر سره له هغه دوی د مؤمنانو هیڅ شی نه شي خرابولی، او نه یې له مینځه لرې کولی شي، چې همدغه (مسلمانانو ته ضررونه) د دوی د زړه ارزو او تمنا ده.

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ

بېشکه چې منافقان ټکي کوي (په اظهار د اسلام او اخفاء د کفر) له الله سره، او الله د دوی د ټکي په مقابل کې له دوی سره ټکي کوي.

تفسیر: یعنی په زړه کې کافر او په ښکاره مسلمان دی، خو د دواړو خواوو له ضرر او ایذاء څخه محفوظ پاتې وي، او له دواړو خواوو ګټې او فائدې واخلي، حق سبحانه و تعالی د دوی د دې غولونې او ټکي دا سزا ورکړه، چې د هغوی ګرد شرارتونه او پټ خباثت یې خپل پاک نبی صلی الله علیه وسلم ته ښکاره کړ،

او دوی یې داسې ذلیل او خوار کړل؛ چې بیخي له کاره ووتل، او د هیڅ اعتبار وړ نشول، او ګرد چلونه او فریبونه یې مسلمانانو ته ښکاره شول، او هغه سزا چې دوی ته په آخرت کې وررسیري، هغه یې هم راڅرګنده کړه، لکه چې په راتلونکو آیتونو کې یې ذکر راځي، خلاصه یې دا چې د دوی له دغې ټکي ځنې هیڅ ونشول، او د الله تعالی له لوري دوی په داسې یوه مغالطه کې ولوېدل، چې دنیا او آخرت دواړه د دوی له لاسه لاړل.

وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يُدْرِكُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ۗ

او هر کله چې پاڅیري دغه (منافقان) لمانځه ته؛ نو پاڅیري سست، ښيي دوی خلکو ته (ځان خپل چې مونږ هم مسلمانان یو)، او نه یادوي دوی الله مګر (ریایي یادول) لږ.

تفسیر: یعنی لمونځ چې نهایت ضرروي او خالص عبادت دی، او د هغه په اداء کولو کې هیڅ یو قسم ځاني او مالي ضرر او اندېښنه هم نشته؛ منافقان له هغه څخه هم ځانونه باسي، او که کله یې له مجبوریته کوي، هغه هم تش دریا او د نورو د ښوولو او تېر ایستلو لپاره یې کوي، خو نور د دوی له کفر ځنې خبر نشي، او مسلمانان وګڼل شي، نو بیا له داسې خلقو ځنې د څه خبرې توقع کېدی شي، او دی څرنگه مسلمانان کېدی شي؟

مُذَبِّحِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ ۗ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَكُنْ تَجْدَلَهُ سَبِيلًا ۗ

په دې حال کې چې دوی متحیران مترددان دي په مینځ د دغه (ایمان او کفر)، نه (بیخي) په طرف د دغو (مؤمنانو دي په باطن کې) او نه بیخي په طرف د هغو (کفارو) دي (په ظاهر کې)، او هر څوک چې ګمراه (یې) کړي الله؛ نو له سره به نه مومي ته ده ته لاره (د حق).

تفسیر: یعنی منافقان خو بیخي په تردد او حیرت کې دي، نه دوی په اسلام باندې اطمینان لري، او نه په کفر ډاډه دي، او په سخته پرېشانی کې مبتلا دي، کله یوه لوري ته تمایل کوي، او کله بل لوري ته خپل میلان ښکاره کوي، او الله تعالی چې د هر چا د ګمراهی او پرېشانی اراده وفرمایي؛ نو هغه به د نجات لاره چېرې ومومي؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكُفْرَانَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَلَمْ تَكُونُوا أَجَعَلُوا
بِلَهُ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُّبِينًا ۗ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الرَّاسِخِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَهُمْ صَرِيحًا ۗ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه نیسئ! تاسې کافران دوستان (خپل) بې له مؤمنانو ځنې، ایا اراده لرئ تاسې (ای مؤمنانو!) د دې چې پیدا کړئ الله لره پر تاسې برهان (حجت صریح الالزام) ښکاره. بېشکه منافقان دي په طبقه ډېره ښکته کې له اوره (د دوزخ)، او له سره به نه مومي ته دوی ته مددګار (له عذابه خلاصونکي).

تفسیر: یعنی له مسلمانانو ځنې جلا کېدل، او له کفارو سره دوستي او یو ځای کېدل، د نفاق دلیل دی، لکه چې منافقان یې کوي، نو تاسې لره ای مسلمانانو! داسې کار بیخي نه ښايي!، که نه د پاک الله صریح الالزام، ښکاره برهان، او پوره حجت به په تاسې قائم شي، چې تاسې هم منافقان یئ، او د منافقانو لپاره د دوزخ ډېره ښکته طبقه مقرر ده، او هیڅ څوک له دوی سره مرسته او مددګاري نشي کولی؛ چې دوی له هغې طبقې ځنې وکارې، یا یې په عذاب کې څه تخفیف راوړي، مسلمانانو لره ښايي چې له داسې خبرې ځنې بیخي لرې وګرځي.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَخَتَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِيَنَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿۳۰﴾

مگر هغه کسان چې توبه وباسي (له نفاقه)، او اصلاح کړي (اعمال خپل) او منگولې خنډې کړي په (دين د) الله، او خالص کړي دين خپل (له ریا او بنودني) خاص الله لره؛ نو دغه (تائين مصلحين، معتصمين، مخلصين) به وي سره له مؤمنانو (په دارينو کې)، او ژر به ورکړي الله (ټولو) مؤمنانو ته (په دنيا او په عقبی کې) ثواب ډېر لوي.

تفسير: يعنې هغه منافق چې له خپله نفاقه توبه وباسی او خپل اعمال ښه کړي، او د الله تعالی غوره دين ښه مضبوط او کلک ونيسي، او پر پاک الله توکل وکړي، او له ریا او له نورو خرابو څنې خپل دين پاک او صاف وساتي؛ نو هغه خالص مسلمان دی، او په دين او دنيا کې به له نورو مؤمنانو سره وي، مخصوصا ايمان لرونکو لره ډېر لوی ثواب رسيدونکی دی، او هغه منافقانو ته به هم له هغو حقيقي مؤمنانو سره ثواب رسيدونکی وي؛ چې له نفاقه يې په رښتيا توبه ايستلې وي.

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَدَايِكُمْ إِنَّ شُكْرَكُمْ وَامْتِنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿۳۱﴾

څه کوي الله په عذاب ستاسې (او ولې به عذاب درکوي تاسې ته؟) که شکر وباسی تاسې، (په دين دالله او په صدق توبه وباسی) او ايمان ولری تاسې، او دی الله شکر قبلوونکی، ښه عالم (پر ګرډو شيانو).

تفسير: يعنې الله تعالی د ښو کارونو قدر کوي، او د بندګانو پر ګرډو کارونو او خبرو باندې ښه عالم دی، نو هر هغه څوک چې د الله جل جلاله حکم ته په امتنان او شکر ايستلو سره غاړه ږدي، او هغه باندې له زړه يقين لري؛ نو الله تعالی عادل او رحيم دی، او داسې خلق له سره نه په عذابوي، او د داسې کسانو تعلق او ارتباط له عذابه سره بيخي نه وي، بېشکه الله تعالی سرکښان او غاړه غړوونکي په خپل عذاب اخته کوي.

«اللهم إنا نشكرک و توؤمن بک فقنا العذاب، وارزقنا الثواب، و کان الله شاکرا علیما».

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَن ظَلَمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿۳۲﴾

نه خوښوي الله ښکاره ويل د بدې خبرې (لکه چې نه خوښوي پټ ويل د دې بدو هم) مگر (ښکاره ويل) له هغه چا چې ظلم پرې شوی وي، او دی الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (په پټو او ښکاره وو).

تفسير: يعنې که په چا کې کوم ديني يا دنيوي عيب وي، نو نه ښايي چې هغه مشهور کړ شي، الله تعالی د ټولو خبرې اورې، او پر ټولو کارونو باندې پوهېږي، او هر يوه ته سم له هغه سره جزا ورکوي، داسې بد ويلو ته «غيبت» ويل کيږي، هو! مظلوم لره اجازه ده، چې د ظالم ظلم خلقو ته بيان کړي، همدارنگه په ځينو نورو صورتونو کې هم «غيبت» روا دی، او ښايي دا حکم يې دلته د دې لپاره فرمايلی وي؛ چې مسلمانانو ته نه دي لازم چې د کوم «منافق» نوم مشهور او په ښکاره ډول يې بنام کړي، چې په دې تور ونه خوري، او لا سرکښه، بېباکه او بې پروا نشي، بلکه مبهم نصيحت دې وکړ شي، «منافق» به خپله وپوهيږي، يا دې ځانته په ګوښه (تنهایی) کې نصيحت ورته وکړي، په دې سره ممکن دی چې هدايت ومومي، او پند واخلي، لکه چې رسول اعظم صلی الله عليه وسلم هم داسې کول، او د هيچا نوم به يې نه مشهوراوه.

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوا أَوْ نَعَفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفْوًا قَدِيرًا ﴿٥٦﴾

که ښکاره کړئ تاسې خیر (نیکی - طاعت) یا پټوئ دغه (خیر) یا عفوہ کوئ له بدی (چې ظلم دی)؛ نو بېشکه الله (هم) دی ښه عفوہ کوونکی (کناهاګارانو ته سره له قوت او قدرت) ښه قادر (په عذاب د ظالم او ثواب د مظلوم او نورو).

تفسیر: په دې آیت کې مظلوم ته د معافولو ترغیب ورکول منظور دي، چې الله تعالی سره له قدرت او زبردستی د خطا کوونکو خطاګانې ورمعافوي؛ نو عاجز او لاس لاندې بنده ته په اولی طریقه سره ښایي چې د نورو قصور ورمعاف کړي، خلاصه یې داده: مظلوم ته جائز دي چې له ظالم څخه خپل بدل واخلي! مګر افضل خو دادی چې صبر وکړي، او ورځنې تېر شي!؛ په دغه آیت کې دې لوري ته اشاره ده، که د منافقانو اصلاح غواړئ نو د دوی پر ایذاء او ضرر رسولو صبر وکړئ! او په پسته ژبه او په پټه سره دوی وپوهوئ!؛ له ښکاره طعن او لعن او بد ویلو څخه خپل ځانونه وساتئ، او په ښکاره ډول هغوی سره مخالفت مه کوئ!.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنُكْفِرُ بِبَعْضٍ وَنُرِيدُونَ أَنْ يُتَّخَذَ وَابِنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْكٰفِرُونَ حَقًّا
وَاعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٨﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران (منکران) کېږي پر الله، او پر رسولانو د الله، او اراده لري (غواړي) دوی چې تفریق (بیلتون) وکړي په منځ د الله، او رسولانو د الله کې، او وایي دوی چې: مونږ ایمان راوړو پر ځینو، او کافران (منکران) کېږو پر ځینو (نورو رسولانو)، او اراده لري (غواړي) دوی چې ونیسي په منځ د دې (کفر او اسلام کې) یوه لاره. دغه (تفریق کوونکي) هم دوی کافران دي (په کمال د کفر او) په حقه سره، او تیار کړی دی مونږ لپاره د کافرانو عذاب ډېر سپکوونکی (د دوزخ).

تفسیر: له دې ځایه د یهودانو ذکر دی، څرنگه چې په یهودانو کې نفاق ډېر وو، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې چې منافقان عموماً یهودان وو، یا یې له یهودانو سره رابطه او محبت درلود (لرلو) او د یهودانو پر مشورو باندې یې کار کولو؛ نو ځکه یې په پاک قرآن کې زیاتره د دې دواړو ډلو ذکر یو ځای فرمایلی دی.

د دې آیت خلاصه دا ده: «هغه کسان چې له الله جل جلاله او د ده له رسولانو منکران دي، او غواړي چې د الله تعالی او د ده د رسولانو په منځ کې فرق وکړي، یعنې پر الله باندې ایمان راوړي، او پر رسولانو یې ایمان رانه وړي، او ځینې رسولان یې ومني، او ځینې یې ونه مني، د هغوی مطلب دا دی چې د اسلام او کفر په منځ کې یو نوی مذهب د خپلو ځانونو لپاره جوړ کړي، همدغه کسان اصلي او پاخه کافران دي، د دوی لپاره د خواری او د ذلت عذاب تیار دی.

فائده: د الله تعالی منل هلته معتبر دي چې د خپلې زمانې د نبي علیه السلام تصدیق هم وکړي، او د هغه حکم هم ومني، بې د نبي علیه السلام له تصدیقه د الله تعالی منل بې فائدي دي، او څه اعتبار نه لري، بلکه د یوه نبي علیه السلام تکذیب د الله تعالی او د ګردو انبیاوو علیهم السلام تکذیب ګڼل کېږي، کله چې یهودانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم تکذیب وکړو؛ نو د الله تعالی او د ګردو انبیاوو علیهم السلام په تکذیب کوونکو کې ګډه او ډېر سخت کافران وګڼل شول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُعْرِضُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِّنْهُمْ أَوْلِيًّا سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أَجْرَهُمُ وَكَانَ اللَّهُ
عَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥٦﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی پر الله او پر (ټولو) رسولانو د (الله)، او نه دی کړی دوی
تفریق (بیلتون) په مینځ د هیڅ یوه کې له دوی نه (په نه منلو سره)، دغه (مؤمنان په ټولو مؤمن به
شیانو)؛ ژر به ورکړي (الله) دوی ته اجر و نه (ثوابونه) د دوی، او دی الله ښه مغفرت کوونکی (د
خطیاتو) پر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په منځ د هیڅ یو له انبیاوو علیهم السلام کې یې جلا (جدا) والې ونه کړې، بلکه په
الله جل جلاله او د ده پر ګردو (ټولو) رسولانو علیهم السلام باندې یې ایمان راوړ؛ نو الله تعالیٰ په خپل فضل او
مرحمت سره دوی ګردو ته لوی ثواب ورکوي، له دې څنې هغه مسلمانان مراد دي، چې پر الله تعالیٰ او پر محمد
رسول الله صلی الله علیه وسلم او پر نورو ټولو رسولانو علیهم السلام او نورو ګردو مؤمن به شیانو باندې یې ایمان
راوړی دی.

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تَنزِلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ الْكَبِيرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا
أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّعِقَةُ يُظْلِمُهُمْ ثُمَّ أَخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ
فَعَقَوْا عَنْ ذَلِكَ وَآتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا مُّبِينًا ﴿٥٧﴾

سوال کوي له تانه (ای محمد!) اهل کتاب (یهودان) د دې چې نازل کړې ته پر دوی (لکه
تورات یو لیکلی) کتاب له اسمانه، نو په تحقیق سوال کړی وو دوی (یعنې پلرونو د دغو یهودانو)
له موسیٰ څخه پر لوی له دغه (سواله)، پس ويلي وو دوی (موسیٰ ته) چې: وښه مونږ ته الله
ښکاره (مخامخ)، نو ونيول دوی لره صاعقه (تندر) په سبب د ظلم د دوی (چې د الله د لیدلو سوال
وو په دنیا کې)، بیا ونيوه دوی څسې (په الوهیت سره) پس له هغه چې راغلي دوی ته ښکاره
معجزې (په توحید)، پس عفو وکړه (تېر شو) مونږ له دې ګناه (د دوی په توبه کولو سره)، او
ورکړی وو مونږ موسیٰ ته غلبه صریحه (برهان ښکاره).

تفسیر: د یهودانو څو مشران در رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شول، او ویې ويل: «که ته په رښتیا
سره رسول یې؛ نو یو لیکلی شوی کتاب یو ځلې له اسمانه راوړه! لکه چې موسیٰ علیه السلام تورات راوړی وو»،
نو پر دغې خبرې دا آیت نازل شو، او د دې رکوع ټول الزامات د دوی په ځواب کې ذکر کيږي، او وروسته له هغه
تحقیقي ځواب ورکوي.

د آیت مطلب دا دی: ای محمد! (صلی الله علیه وسلم): یهودان له تا څنې عناداً د هسې کتاب مطالبه کوي، د
دوی داسې بېباکي او سرکښي د تعجب خبره نه ده، د دوی پلرونو له دې څنې هم لویه او سخت غوښتنه له خپل نبي
موسیٰ علیه السلام څنې کړې وه؛ چې مونږ ته الله تعالیٰ په ښکاره ډول سره راوښه!، که نه مونږ ستا خبره نه منو، لکه
چې په اول جزء د البقره سورت په (۵۵) آیت (۶) رکوع کې تېر شو، نو ځکه پر داسې ویونکو باندې ټکه ولوېده، او
ګرد سره مړه شول، بیا الله تعالیٰ د موسیٰ «علیه السلام» په دعا سره دوی ژوندي کړل، د دومره عظیم الشانو معجزو له
لیدلو سره بیا د څسې په عبادت کې مشغول شول، بیا الله تعالیٰ دوی وبخښل، دا واقعه د البقره په سورت کې لږ څه په
تفصیل سره ذکر شوي ده.

وَرَفَعْنَا قُورَيْسَهُمُ الطُّورَ بَيْنَنَا قِهِمُ

او پورته کړې وو مونږ برسېره پر دوی (غر د) طور لپاره د (قبول د کلکې) وعدې د دوی (چې د موسوي شريعت په منلو سره يې کړې وه).

تفسير: يعنې هر کله چې يهودانو وويل: چې د «تورات» حکم سخت دی، مونږ يې نه منو، نو دلته د «طور» غر له ځمکې څخه ورپورته او د دوی پر سرانو باند خورند شو (چې له خپله عهده سره سم) د «تورات» احکام ومني، او مضبوط او کلک يې ونيسي، که نه دا غر ستاسې په سر لويږي.

وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا

او ويلي وو مونږ دوی ته چې ننوځئ! په وره (د ايليا د بناړ) سجده کوونکي.

تفسير: په يهودانو باندې حکم وشو، چې په سجده کولو سره بناړ ته ننوځي، او د ننوتلو په وخت کې مو سرو نه رانښکته کړئ!، دوی د سجده کولو پر ځای په خپلو کوناتيو وښورېدل، او وښويدل.

وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿۷۰﴾

او ويلي وو مونږ دوی ته چې مه تېرېږئ له (حده) په (ورځې د) شنبې کې (د ماهيانو په ښکار سره)، او اخیستي وه مونږ له دوی څخه وعده محکمه (مضبوط قول په دغه خبره).

تفسير: په يهودانو باندې حکم شوی وو، چې د شنبې (خالي) په ورځ کې د ماهي (کب) ښکار مه کوئ! او په دې ورځ کې له گردو ورځو څخې ډېر کبان په اوبو کې دوی ته په نظر ورتلل، نو يهودانو داسې چل او حيله جوړه کړه، چې د سيند په غاړو کې يې حوضونه جوړ کړل، او د شنبې په ورځو کې به يې کبان په هغو حوضونو کې نه ایستل، او ساتل، او په نورو ورځو کې به يې ښکار کول، د دې فریب او عهد ماتولو لامله الله تعالی له دوی څخې بيزوگان جوړ کړل، چې په ځناورانو کې ډېره خسيسه او مکاره طبقه ده.

فَبِمَا نَقُضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَلَعَنَّا قِهِمُ يَأْتِ اللَّهُ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بغيرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿۷۱﴾

پس (په سزا ورسولې شو دوی) په سبب د ماتولو د دوی د کلک عهد خپل، او په سبب د کفر د دوی په آیتونو د الله باندې، او په سبب دوژلو د دوی انبياوو لره په ناحقه (په خپلې عقیدې سره هم)، او په سبب دويلو د دوی (دا خبره نبي ته د تمسخر په ډول) چې زړونه مو په پردو کې پټ دي (ستا وينا پرې اثر نه کوي، نو الله د دغو يهودانو په رد کې فرمايي چې: داسې نه ده لکه چې تاسې يې وايئ) بلکه مهر (د غفلت) وهلی دی الله په زړونو د دوی په سبب د کفر د دوی، پس ايمان نه راوړي دوی مگر لږ (د دوی نه).

تفسير: يعنې يهودانو هغه عهد مات کړ، نو الله تعالی په دوی باندې په دې عهد ماتولو او د نورو آیتونو په انکار، او د انبياوو عليهم السلام په ناحقه وژلو او د دوی په دې وينا باندې چې ځمونږ په زړونو باندې پردې او پوښونه دي؛ خورا سخت سخت عذابونه نازل کړل.

کله چې ځمونږ رسول صلی الله علیه وسلم یهودانو ته د حق دین دمنلو دعوت ورکولو نو، دوی به ویل چې: «ځمونږ زېږونه په پردو کې دي، او ستا خبرې هلته نه رسیږي»، الله تعالی فرمایي چې: خبره داسې نه ده، بلکه د دوی د کفر او انکار په سبب د دوی پر زړو باندې الله جل جلاله مهر لگولی دی، چې د دغه مهر له امله ایمان د دوی په برخه نشي کېدی، مگر لږ څه کسان له دې نه مستثنی دي، لکه عبد الله بن سلام او د هغه نور ملګري (رضی الله تعالی عنهم).

وَيَكْفُرُ هُمْ وَقَوْلُهُمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ۝ وَقَوْلُهُمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ

او په سبب د کفر د دوی (مکررا) او (په سبب د) ویلو د دوی پر مريمې دروغ غټ (د زنا). او (په سبب د) ویلو د دوی (داسې چې): بېشکه وژلی دی مونږ مسیح عیسی ځوی د مريمې رسول د الله (په گومان خپل).

تفسیر: او له دې جهته چې د عیسی علیه السلام څخه منکران شول، او بل یې کفر ځانونو ته غوره کړ، او پر بي مريمې رضي الله تعالی عنها یې لوی تهمت (تور) وکړ، او د دوی پر دې خبرې باندې چې په افتخار سره به یې ویل: «مونږ وژلی دی عیسی ځوی د مريمې چې دده له اظهار سره سم د الله تعالی رسول وو»، نو د دې گډو جهتونو له امله پر یهودانو باندې عذابونه او مصیبتونه نازل شولو، (که لفظ د «رسول الله» د یهودانو وینا وي نو استهزاء ده، او که د الله جل جلاله وي؛ نو استیناف یعنی ځانته جمله ده منصوب بالمدح ده، یعنی مدح کوم د رسول الله، نو فرمایي: الله په تکذیب د یهودانو کې).

وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَٰكِن شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۝ بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

حال دا چې نه وو وژلی دوی (عیسی واقعا) او نه پر دار کړی وو دوی هغه (یقینا)، ولیکن مشتبه کړی شو (دغه وژلی شوی په دار وهلی شوی په عیسی سره) دوی ته، او بېشکه هغه کسان چې اختلاف کړی دی دوی په (حق د) عیسی کې خامخا په شک کې دي په (شان) دده کې، نشته دوی ته په (شان) دده کې هیڅ علم مګر تش متابعت د گومان (خپل)، او نه وو وژلی دوی عیسی (په وژلو یقیني سره). بلکه پورته کړی وو دی الله طرف خپل ته، او دی الله ښه قوي غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت کوي).

تفسیر: الله تعالی د دوی د دې وینا تکذیب کوي، او فرمایي چې: دغو یهودیانو په واقع کې عیسی علیه السلام نه دی وژلی، او نه یې په دار کړی وو، هغه مختلفې خبرې چې یهودان یې په دې باره کې کوي؛ له خپله فکره او اټکله یې وایي، او د الله تعالی له لوري په شبهه کې اچول شوي دي، او له دوی څخه هیڅوک په اصلي خبرې نه دي خبر، رښتیا خبره دا ده چې الله تعالی عیسی علیه السلام آسمان ته وځپړاوه، او الله تعالی پر گډو شیانو باندې قادر او په هر کار کې یې یو حکمت دی.

خبره داده کله چې یهودانو د عیسی علیه السلام وژلو ته عزم او قصد وکړ، نو لومړی یو سړی د عیسی علیه السلام کور ته ننوت، کله چې الله تعالی عیسی علیه السلام آسمان ته وځپړاوه، نو پاک الله د دې سړي شکل لکه د عیسی علیه السلام غوندې واړاوه، او ورسره مشابهه یې کړ، څرنگه چې نور یهودان هغه پسې د عیسی علیه السلام کور ته ننوتل، هغه سړی یې چې نوم یې طیطاؤش وو؛ مسیح وگاڼه، او ویې واژه، وروسته له هغه دوی ته داسې یو خیال پیدا شو، چې «د دې مصلوب مخ خو د مسیح له مخ سره ډېر مشابهه دی، او نور بدن یې ځمونږ د ملګري په شان رابنکاري»، چا ویل: «که

دا مقتول مسیح وي؛ نو ځمونږ سړی «طيطاوش» چېرې لارې؟ او که دا ځمونږ سړی دی؛ نو مسیح چېرې دی؟، تش په اټکل او گمان هر چا هر څه ويل، او اصلي خبره له دوی ځنې هېچا ته ښکاره نه وه، رښتيا خو همدا ده چې په يقين سره عیسی علیه السلام دوی له سره وژلی نه دی، بلکه الله آسمان ته پورته کړی دی، او يهودان يې په شبهه کې اچولي دي.

وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنُوا بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ۝

او نشته هېڅوک له اهل کتابه مگر قسم دی خامخا چې ایمان به راوړي دوی خامخا (په وخت د نزعې خپلې يا په وخت د نزول د عیسی) پر دغه (عیسی) پخوا له مرگه د ده څخه، او په ورځ د قیامت به وي (عیسی) پر دوی باندي شاهد (چې يهودانو ونه منلم، او نصرانيانو «ابن الله» وبللم).

تفسیر: عیسی علیه السلام پر آسمان کې ژوندی موجود دی، کله چې «دجال» پيدا شي؛ نو هله به عیسی علیه السلام بيا دغې ځمکې ته تشریف راوړي، او «دجال» به وژني، او يهودان او نصرانيان به په ده باندي صحیح ایمان راوړي، چې بېشکه عیسی ژوندی دی، مړ شوی نه دی، او د قیامت په ورځ کې به عیسی علیه السلام د دوی دغه گډ اعمال او حالات اظهاروي، «چې يهودانو ځما تکذيب او مخالفت کاوه، او نصرانيانو ما ته د الله جل جلاله ځوی ويل».

فَيُظَلِّمُونَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَمًا عَلَيْهِمْ طَبِيبَاتٍ أُحِلَّت لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ۝
وَأَخَذَ لَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْبَاهُمْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا
أَلِيمًا ۝

نو په سبب د ظلم د هغو کسانو چې يهودان دي؛ حرام کړل مونږ پر دوی باندي طبيبات (هغه ډېر پاک شيان) چې حلال کړي شوي وو دوی ته، او (په سبب د) اړولو (منع کولو) د دوی له لارې د الله څخه ډېر (خلق). او (په سبب د) اخیستلو د دوی سود (له خلقو نه) حال دا چې په تحقیق منع کړي شوي وو دوی (په تورات کې) له دغه (سوده)، او (په سبب د) د خوړلو د دوی مالونه د خلقو په ناحقه سره (چې رشوت او نور ناروا شيان دي)، او تیار کړي دی مونږ لپاره د کافرانو له دوی څخه عذاب ډېر دردناک.

تفسیر: د موسی علیه السلام له زمانې راهیسې اهل کتاب پرله پسې په ډېرو سرغړولو، عهد ماتولو، او د انبیاوو عليهم السلام په ایذاء او ضرر رسولو کې مشغول وو، نو ای محمده صلی الله علیه وسلم! «اوس که دوی د عناد له مخې له تا څخه د (تورات) غوندي یو کتاب دفعتاً یو ځلې طلب کړي، او په قرآن عظیم الشان باندي (چې له گډو کتابونو ځنې افضل دی) کفایت ونه کړي؛ نو له دې متعصبو او نالایقو ځنې هېڅ لري او مستبعد نه ده، د دوی له هسې نالائقو حرکاتو څخه تعجب مه کوه! او مه حیرانېره! د دوی گډ پخواني او وروستي وړوکي او لوی حرکات مونږ ته ښه معلوم دي، مونږ د دوی لپاره په دنیا کې خورا (ډېر) سخت شریعت معین کړی، او په آخرت کې مو هم ډېر سخت عذاب ورته مقرر او تیار کړی دی.

لَكِنَّ الرَّاغِبِينَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

لیکن هغه (کسان) چې پاخه دي په علم کې له دوی ځنې او ایمان لرونکي دي؛ ایمان لري په هغه (کتاب) چې نازل کړی شوی دی تاته، او (ایمان لري) پر هغو (کتابونو) چې نازل کړی شوي

دي پخوا له تا څخه، او (ايمان راوړي پر ټولو انبياوو) سم قائم کوونکو د لمانځه، او هغه کسان چې ورکوونکي دي زکات لره، (يا) او (صفت کوو د) سم قائم کوونکو د لمانځه، او هغه کسان چې ورکوونکي دي زکات لره، او ايمان راوړونکي په الله او په ورځې آخرې (چې قيامت دی)، دغه (کسان چې د صحيح ايمان او صالح عمل لرونکي دي) ژر به ورکړو مونږ دوی ته ثواب ډېر لوی (جنت، رضا، او لقا).

تفسير: يعنې د بني اسرائيلو هغو کسانو چې مضبوط علم يې درلود (لرلو)، لکه عبد الله بن سلام او د هغه ملګري رضي الله تعالى عنهم، او هغه خلق چې د ايمان خاوندان دي، دوی قرآن، تورات، انجيل او نور ګرد مني، د لمانځه د سم اداء کوونکي له مدح او صفت او ښه حال څخه څه پوښتنې کوې!، او زکات ورکوونکي او ايمان لرونکي په الله او په قيامت چې دي؛ مونږ دغو ستايل شويو کسانو ته خورا (ډېر) لوی ثواب او اجر ورکوو، پرته له لومړني فريق چې د هغوی لپاره خورا سخت عذاب موجود دی.

(پاس په تحت اللفظ کې د ﴿وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ﴾ دوه ترجمې ليکلې شوي دي:

(۱): چې «المقيمین» په ﴿يَأْتِزِلُ إِلَيْكَ﴾ عطف، او ترې انبياء مراد شي، يعنې «يؤمنون بالكتاب وبالأنبياء المقيمين الصلاة».

(۲): چې «يؤمنون» خبر شي د «الراسخون» چې مبتدأ دی، او «المقيمین» په مدح سره منصوب شي، چې د هغه ترکیب تقرير اوس تېر شو.

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

بېشکه چې مونږ وحي مو کړېده تاته (ای محمده!)

تفسير: اهل کتابو او د مکې معظمې مشرکانو او نورو کفارو د قرآن مجيد په حقايت او صداقت کې راز راز شېبې پيدا کولې، وګورئ! چې دلته يې داسې وويل: «لکه چې تورات يو ځای او يو ځلې آسمانه رانازل شو، ښايي هم هغسې ته هم يو کتاب له آسمانه راوړي، بيا تا رښتيني نبي ګڼو،» نو الله تعالى آيتونه نازل کړل، او حقيقت يې رابنکاره کړ، او د وحي عظمت يې راڅرګند کړ، او د کفارو د ګردو شېباتو ترديد يې وفرمايه، او د الله تعالى د وحي متابعت يې په تعميم، او د قرآن مجيد اطاعت يې په تخصيص سره بيان وفرمايه، او دا يې راوښوده، چې د الله جل جلاله حکم منل پر ګردو باندې فرض دی، او د هېچا هېڅ يو عذر په دې کې نه منل کېږي، هر څوک چې د ده په تسليم کې تردد يا تأمل يا انکار کوي؛ هغه ګمراه او بې دين دی، اوس له دې ځايه تحقيقي ځواب ورکول کېږي، دغه ده چې فرمايي:

كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ

لکه چې وحي کړې وه مونږ نوح ته، او (نورو) انبياوو ته پس له ده (لکه هود، صالح، لوط، شعيب او نور).

تفسير: وحي خاص د الله تعالى حکم او د ده هغه پيغام دی، چې په انبياوو عليهم السلام باندې نازلېږي، او همغسې چې پر پخوانيو انبياوو باندې د الله جل جلاله وحي نازل شوې ده؛ همغسې پر محمد صلی الله عليه وسلم باندې هم الله تعالى خپله وحي نازله کړېده، نو هر هغه چا چې هغه پخوانی وحي منلې ده؛ ښايي چې دا هم هرومرو ومني، او هر هغه چې له هغې ځنې انکار کوي؛ ګواکې له ګردو ځنې انکار کوي.

د نوح عليه السلام له زمانې پخوا د الله جل جلاله او د انبياوو عليهم السلام د حکم پر مخالفت باندې عذاب نه نازلېده، بلکه دوی به معذور ګڼل کېدل، او د تعطیل او تأخیر رعایت به پکې کېده، او ډېر زیات کوشنې به د دوی په پوهولو صرفېده، د نوح عليه السلام په زمانه کې کله چې مذهبي تعلیم ښه ظاهر شو، او خلقو ته د الله تعالی د احکامو په متابعت کې هیڅ یوه خفاء پاتې نه شوه؛ نو دلته پر غاړه غړوونکو باندې عذاب نازل شو، اول د نوح عليه السلام په زمانه کې طوفان نازل شو، وروسته له هغه د هود عليه السلام او صالح عليه السلام او شعیب عليه السلام په زمانو کې کافرانو باندې نور راز راز عذابونه نازل شول، نو د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د وحی تشبیه څخه د هغو پخوانیو انبیاوو له وحيو سره اهل کتابو او د مکې معظمې مشرکانو ته پوره تشبیه ورکړل شوه، او دوی ته دا خبره لا څرګنده کړې شوه، هر څوک چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم وحی یعنی قرآن عظیم الشان نه مني، نو هغه هم د لوی عذاب وړ او مستحق ګرځي.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ
وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ زُبُورًا ۗ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ
نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْوِيمًا ۗ

او (لکه چې) وحی کړې وه مونږ ابراهیم ته، او اسماعیل ته، او اسحاق ته، او یعقوب ته، او اولادې (د یعقوب) ته، او عیسی ته، او ایوب ته، او یونس ته، او هارون ته، او سلیمان ته، او ورکړې وو مونږ داود ته زبور. (لېرلي وو مونږ نور داسې) رسولان چې په تحقیق سره قصه کړې ده مونږ د دوی پر تا (ای محمده!) پخوا له دې نه، او (لېرلي وو مونږ نور داسې) رسولان چې نه مودي کړي قیصې د هغوی پر تا (ای محمده!)، او خبرې کړي دي الله له موسی سره په خبرو کولو سره.

تفسیر: له نوح عليه السلام څخه وروسته انبیا عليهم السلام یې په اجمال، او هغه انبیا عليهم السلام یې چې په دوی کې مشهور او جلیل القدر او اولوا العزم دي؛ په تخصیص او تفصیل سره ذکر کړل، چې له دې څخې دا ښه معلومه شوه، هغه وحی چې پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې نازل شوې ده، د هغې حقانیت او د هغې منل همداسې ضروري دي؛ لکه چې د نورو اولوا العزمو او مشاهیرو انبیاوو عليهم السلام وحی منل ضروري وو.

او دا هم رابنکاره شوه، چې پر نورو انبیاوو باندې چې وحی راتلله: کله به دوی ته پرښتو پیغام راوړ، او کله به هغوی ته لیکلی کتاب ورورسېد، کله به د ملائکو له وسیلې پرته په خپله الله تعالی خپل رسول سره خبرې کولې، مګر په دې ګردو صورتونو کې څرنگه چې د الله تعالی حکم دی او د بل چا حکم نه دی؛ نو پر بندګانو باندې د هغه اطاعت یو شان فرض دی، اعم له دې چې تر بندګانو پورې د هغه د رسېدلو طریقه تحریري وي، که تقریري وي، او که پیغام وي، نو اوس د یهودانو دا وینا: «که تاسې د تورات غونډې یو کتاب یو ځلې له آسمانه په مونږ نازل کړې؛ نو مونږ به تا رښتیني ګڼو، که نه نو دا ډېره د ناپوهی، بې ایمانی، او حماقت خبره ده» صریح کفر او ښکاره حماقت دی.

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا
حَكِيمًا ۗ

(او لېرلي مو دي) رسولان چې زیري کونکي دي (مؤمنانو ته په جنت) او ویروونکي دي (د کفارو په جحیم)، لپاره د دې چې پاتې نشي خلقو ته پر الله باندې هیڅ حجت (دلیل، عذر، بهانه)

وروسته له (لېرلو) د رسولانو، او دى الله بڼه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) بڼه حكمت والا (چې) هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: الله تعالى پرله پسې خپل انبياء عليهم السلام رالېرلي دي، چې مؤمنانو ته زېرى وركړي، او كافران وويروي، تر څو د قيامت په ورځ كې خلقو ته د دې عذر او بهانې ځاى پاتې نشي؛ چې ووايي: مونږ ته ستا رضا او غير رضا معلومه نه وه، گنى خامخا به مو په هغې باندې تگ كړى وو، نو ځكه الله تعالى خپلو رسولانو ته معجزې وركړې، او وويي لېرلې، او رسولانو هم د حق لارې خلقو ته وروښودلې، نو وروسته له دې نه د حق دين په منلو كې د هيچا عذر او پلمه (بهانه) نه اورېدل كېږي.

لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكفى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٥٨﴾

ليكن الله شاهدي لولي (اظهار، اقرار كوي) په هغه شي چې نازل كړى يې دى تاته (اى محمده!)، چې نازل كړى يې دى دا (معجزه قرآن پر تا) په علم خپل سره، او ملائكتې هم شاهدي لولي (په نبوت ستا)، او بس دى الله حق ظاهر كوونكى، (نو د دوى شهادت ته حاجت نشته).

تفسير: يعنې وحى به په هر رسول باندې نازلېده، دا كومه نوې خبره نه ده، او كړدو ته معلومه ده، ليكن په دې قرآن كې الله تعالى خپل خاص علم رالېرلى دى، او الله تعالى به دا حق ظاهروي، لكه پوهان چې پرې پوهيږي، هغه علوم او حقايق چې له دې قرآن عظيم څخه حاصل شوي دي، او پرله پسې حاصلېږي، هغه له نورو كتابونو څخې له سره په لاس نه دي راغلي، او هومره هدايت چې خلقو ته د محمد صلى الله عليه وسلم له رسالت رسېدلى دى، د بل چا له رسالت نه دى رسېدلى، ځكه چې د ده نبوت عام دي ټولو خلكو، انسانانو او پيريانو ته.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٥٩﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَزَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ وَلَا يَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٠﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ
ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦١﴾

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي (د محمد له نبوت څخه)، او منعه كړي يې دي (خلق) له لارې د الله (اسلام) څخه؛ په تحقيق سره گمراه شوي دي په گمراهۍ ډېرې لرې سره (د حق له لارې نه). بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي، او ظلم يې كړى دى (په ټولو د نعت د محمد يا په منعه د مؤمنانو له ايمان نه دى الله چې مغفرت و كړي دوى ته، او نه چې وښيي دوى ته سمه صافه لاره (خو چې دوى كافران دي) مگر (وبه ښيي دوى ته) لاره د دوزخ چې همېشه به وي دوى په هغه كې تل تر تله (بې انتها بلا انقطاع)، او دى دغه (ادخال او خلود في النار) پر الله باندې ډېر آسان.

تفسير: د قرآن مجيد او د محمد صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم له تصديق او توثيق څخه وروسته فرمايي: «هغه كسان چې ستا له رسالت څخه منكران شول، او ستا هغه اوصاف او حالات چې په «تورات» كې موجود وو، هغه يې كړد پټ كړل، او خلقو ته يې د هغو په ځاى نور مهمل شيان ورڅرگند كړل، او نور يې هم له حقاني دين څخه واړول؛ نو داسې كسان له سره نه د هدايت وړ او نه د مغفرت مستحق دي»، له دې نه دا خبره بڼه ښكاره شوه، چې هدايت يواځې د محمد صلى الله عليه وسلم په متابعت كې منحصر دى، او گمراهي د محمدي شريعت د مخالفت نوم دى، چې په دې سره د يهودانو پوره سرزښت او ترټنه وشوه، او د دوى د خيالاتو غلطول لا بڼه واضح شول.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۴۰﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسې ته رسول (محمد) په حق (قرآن یا اسلام) سره له (طرفه د) ربه ستاسې، نو ایمان راوړئ (او قصد وکړئ! دهغه شي چې) خیر دی تاسې ته، او که کافران شوي یی تاسې پس بېشکه خاص الله لره دي هغه شيان چې په آسمانونو کې دي، او (هغه شيان چې په) ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې ملکا، خلقا او عبيدا)، او دی الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډېر حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسیر: ستاسې او ستاسې د کتاب تصدیق، او ستاسې د مخالفینو یعنی د اهل کتاب تغلیظ او تضلیل یې بیان کړ، اوس ګردو خلقو ته ندا کولی شي چې: «ای خلقو! زما صادق رسول له رښتیني کتاب او حق دین سره تاسې ته درغلی دی، ستاسې خیر په همدې کې دی، چې د هغه ګردې خبرې ومنئ! او که یې ونه منئ؛ نو ستاسې دغه کفر الله جل جلاله ته هیڅ ضرر نشي رسولی، ځکه چې خاص الله جل جلاله لره هغه شيان دي، چې په اسمانونو او ځمکو کې دي، او الله جل جلاله ستاسې په ګردو احوالو او افعالو خبردار دی، ستاسې د ټولو اعمالو پوره حساب او کتاب کوي، او بدل یې درکوي.

فائده: له دې ارشاداتو څخې واضحه معلومه شوه، د هغو وحيو منل فرض دي؛ چې پر انبياوو عليهم السلام باندې نازلې شوي دي، او له هغو څخه انکار کول کفر دی.

يَا هَلْ الْكِتَابَ لَا تَعْلَمُونَ فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ
رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمَتْهُ الْفُطُورُ إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً
إِنَّهُمْ أَحْيَاءُ لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهُ وَاحِدٌ سُبْحَانَ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ

ای اهل کتابو! مه کوئ! تاسې مبالغه (تجاوز له حدودو) په دین ستاسې کې او مه وایئ تاسې پر الله مګر (ویل) حق (رښتیا)، بېشکه همدا خبره ده بله نه ده چې مسیح عیسی ځوی د مریمې رسول د الله دی، او (داسې) کلمه د ده ده، (یعنې پیدا شوی دی په کلمې د «کن» سره) چې لېرې یې وه دغه (کلمه د هغه مور) مریمې ته، او روح دی له جانب د الله، نو ایمان راوړئ په الله او په رسولانو د ده (الله)؛ او مه وایئ تاسې (داسې چې معبودان) درې دي، منع شی (له دې وینا، اختیار کړئ توحید چې) خیر دی تاسې ته، بېشکه همدا خبره ده چې الله حق معبود یو دی (بې شریکه بې عیبه)، پاکي ده د لره له دې چې شي ده ته (نسبت د) ولد،

تفسیر: کتابیانو د خپلو انبیاوو عليهم السلام په تعریف کې له مبالغې څخه کار آخیست، او له حدودو د باندې وتل، او خپل انبیاو عليهم السلام یې د الله ځامن بلل، نو الله تعالی فرمایي چې: «د دین په خبرو کې مبالغه مه کوئ! هومره خبره چې محققه وي له هغې څخه څه زیاتوالی مه کوئ! او د الله تعالی د مقدس شان په نسبت هم هغه خبرې وایئ؛ چې بیخي رښتیا او محققې دي!، او له خپله ځانه هیڅ شی مه وایئ!، له تاسې څخې څومره لویه غلطې شوې ده، چې عیسی علیه السلام ته چې د الله جل جلاله رسول او د الله جل جلاله په حکم پیدا شوی دی؛ د وحيي په خلاف د الله جل جلاله ځوی وایئ، او د درې معبودانو معتقدان شوي یی، یو الله جل جلاله، دویم عیسی علیه السلام، درېم یې بی مریم رضي الله تعالی عنها، له داسې خبرو څخې مو خولې ونیسئ!، او الله تعالی واحد احد دی، هیڅوک له ده سره شریک نه دی،

او نه یې شوک اولاد کېدی شي، د ده پاک ذات له دې ګردو شيانو څخې پاک او منزله او مقدس دی، دا ګردې خبرې له دې نه پیدا شوي دي، چې تاسې د وحی اطاعت ونه کړې، که تاسې د وحی اطاعت او متابعت کولی؛ نو الله تعالی ته به مو د اولاد نسبت نه کولو.

او د درې معبودانو په منلو سره به مو ځانونه صراحتاً نه مشرکانول، او د سید الرسل محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او د افضل الکتب قرآن مجید او فرقان حکیم تکذیب به مو نه کولو، او داسې پاخه کافران به نه کېدئ.

فائده: د کتابیانو یوې ډلې د عیسی علیه السلام رسالت هم ونه مانه، او د ده په وژلو پسې یې ملاوې و تړلې، چې د هغه ذکر پخوا تېر شو، بلې ډلې له دې نه تېرې کړې، عیسی علیه السلام یې د الله ځوی و ګاڼه، او دواړه ډلې کفرانې شوې، د دې دواړو فرقو د ګمراهی سبب همدا شوه چې له وحیې څخې یې مخالفت وکړ، له دې نه ښکاره شوه چې نجات یواځې د وحیې په متابعت پورې منحصر دی.

لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَكِيلًا ﴿٦﴾

خاص الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي (له علویاتو) او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو سره له آسمانونو او ځمکې ملکا، خلقاً او عیباً) او بس دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنې په آسمانونو او ځمکو کې له لاندې تر پاس پورې هر څه شیان چې دي؛ ټول د الله تعالی مخلوقات، مملوکات، او بندګان دي، او بیا ووايئ چې: د الله تعالی شریک او ځوی شوک او څرنگه کېدی شي؟ او الله تعالی د ګردو کارونو جوړوونکی دی، او د ګردو کارونو د جوړولو لپاره هم هغه بس او کافي دی، بل هیچا ته حاجت نشته، نو اوس ووايئ چې: الله جل جلاله به شریک یا ځوی ته څرنگه محتاج شي؟

خلاصه یې دا چې نه په کوم مخلوق کې د ده د شریک کېدلو څه قابلیت او لیاقت شته، او نه د ده په پاک ذات کې د هغه د ځاییدلو څه امکان شته، او نه دې ورته څه اړتیا (احتیاج) او حاجت لري، نو له دې نه دا معلومه شوه چې له مخلوقاتو څخې کوم یوه مخلوق ته د الله تعالی شریک یا ځوی ویل د هغه چا کار او فکر دی؛ چې له ایمان او عقل دواړو څخه محروم او بې برخې وي.

فائده: له پاس مضمون څخه دا خبره ښکاره شوه: هر هغه شوک چې د الله تعالی لپاره ځوی یا بل کوم شریک پیدا کوي؛ نو دی په حقیقت کې الله تعالی د ګردو موجوداتو پیدا کوونکی نه ګڼي، او ګرد موجودات د پاک الله مخلوق نه بولي، او هم الله جل جلاله د ګردو حاجتونو د پوره کولو او کار جوړولو لپاره کافي نه ګڼي، او ګواکې الله جل جلاله د الوهیت له مرتبې څخه وباسي، او په مخلوقاتو او ممکناتو کې یې داخلوي.

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ

له سره ننگ (او عار) نه کوي مسیح له دې نه چې شي بنده لپاره د الله، او نه (ننگ او عار کوي) پر بنسټې چې مقربې دي (د الله له بندګۍ څخه).

تفسیر: یعنې د الله جل جلاله عبودیت، عبادت او د ده حکمونه په ځای راوړل یو اعلی درجه شرافت او عزت دی، د دې لوی نعمت د قدر، اهمیت او د ضرورت پوښتنه دې له مسیح علیه السلام او نورو انبیاوو عليهم السلام او مقربینو ملائکو څخه وکړې شي! نو دوی د الله تعالی په عبادت ولې شرمېږي؟ او عار او ننگ ترې کوي؟ هو! ذلت او بېغیرتې خو د ما سوا الله په بندګۍ کې ده، لکه چې نصرانیان مسیح علیه السلام ته «ابن الله» وایي، او خپل معبود یې

ټاکلی دی، او مشرکان پرېنښتې د الله تعالی لونیځې کښې، د دوی او د بتانو عبادت کوي، او د دوی لپاره تل تر تله عذاب او ذلت او سپکاوی شته.

وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمُ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿۶۰﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُم مِّن فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنكَفُوا واسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمُ عَذَابًا أَلِيمًا ۗ وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿۶۱﴾

او هر هغه څوک چې ننګ (او عار) وکړي له عبادت د دغه (الله) څخه او تکبر (لويي وکړي) نو ژر به راجمع کړي (الله) دوی طرف خپل ته ټول (لپاره د جزا ورکولو). پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) پس پوره به ورکړي (الله) دوی ته اجر و نه د دوی (چې وعده یې ورسره کړې شوې ده)، او زیات به (هم) ورکړي دوی ته له مهرباني خپلې، او هغه کسان چې ننګ (او عار) یې کړي وي، او تکبر (لويي) یې کړي وي (د الله له عبادت څخه) نو عذاب به ورکړي دوی ته (الله) عذاب دردناک، او نه به مومي دوی ځان ته بې له الله هیڅ دوست (نافع په آفاتو کې) او نه هیڅ مددگار (د افع د عذاب).

تفسیر: یعنې هر هغه سړی چې د الله تعالی له عبادت څخه سرکښي کوي، او غاړه ترې غړوي؛ نو دی به له سره بې پوښتنې پاتې نه شي، بلکه یوه ورځ به دوی ګرځد د الله تعالی په مخ کې ټول کړل شي، او حساب به ورسره وشي، نو هغه کسان چې ایمان یې راوړی وي، او ښه کارونه یې کړي وي، یعنې د پاک الله بندګي یې پوره په ځای کړي وي؛ نو دوی ته به د خپلو ښو کارونو پوره اجر او ثواب ورکړل شي، بلکه د الله تعالی په فضل او مهرباني به د هغوی له ثواب څخه زیات نور خورا لوی لوی نعمتونه هم ورکړي شي، او هغه کسان چې د پاک الله له عبادت نه یې سر غړولی وي، په لویو عذابونو کې به آخته شي، او هیڅوک به له هغو کسانو په داسې سختې کې هم د دوی خیر غوښتونکی او مددګار نه وي؛ چې دوی هغه د الله تعالی په بندګي کې شریک کړی وو.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا ﴿۶۲﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِّنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمُ اللَّهُ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿۶۳﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسې ته برهان (دلیل، سند، حجت چې محمد دی) له (طرفه د) رب ستاسې، او نازل کړی دی مونږ تاسې ته نور (رڼا) واضح ښکاره چې (قرآن دی). پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په الله او منګولې یې خښې کړي دي په (دین د) ده؛ نو ژر به داخل کړي (الله) دوی په رحمت کې چې له جانبه د ده دی، او په مهرباني کې او هدایت به وکړي (وښيي) الله) دوی ته خپل لوري ته لاره سمه صافه (د اسلام او اطاعت).

تفسیر: پخوا له دې نه د الله جل جلاله د وحی او بالخصوص د قرآن عظیم د عظمت او د هغه د حقانیت بیان او د هغه د متابعت د تاکید ذکر وو، او د هغه په ذیل کې د مسیح علیه السلام د الوهیت او د ابن الله توب ابطال څخه وروسته بیا د هم هغه اصلي او ضروري خبرې په نسبت ګرځدو ته تاکید کيږي: چې ای خلقو! تاسې ته د رب العالمین جل جلاله له

خوا کامل حجت او رو بنانه ریا در رسد لپی ده، چې ستاسې هدايت ته بيخي کافي او وافي ده، يعنې قرآن عظيم الشان، نو هر هغه څوک چې پر الله جل جلاله باندې ايمان راوړي او دغه مقدس کتاب مضبوط ونيسي؛ نو دی به د الله جل جلاله په رحمت او فضل کې داخلېږي، او هر څوک چې له هغه څخه مخالفت کوي، د دوی گمراهي او خرابي فقط همدغه مخالفت گڼل کېږي.

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلِمَةِ

طلب د فتوی کوي دوی له تانه (ای محمده! د کلالې) نو ووايه: چې الله فتوی در کوي تاسې ته په (ميراث) د کلالې کې.

تفسير: د «کلاله» معنی کمزور او ضعيف او دلته ترې مراد هغه مړی دی؛ چې دده په وار تانو کې پلار او اولاد هيڅوک نه وي، لکه چې پخوا له دې هم بيان شو، ځکه چې اصلي وارث والد او ولد دی، څوک چې دا نه لري؛ نو دده حقيقي ورور او خور د ځوی او لور حکم لري، او که «حقيقي» نه وي، نو همدا حکم په «علاتي» کې هم دی؛ چې په پلار کې سره شريکان وي، که يوه خور وي نيمايي، که دوه خویندې وي دوه ثلثه، که ورور او خور دواړه وي؛ نو نارينه ته دوه برخې او ښځې ته يوه برخه ورسيږي، که تش يو ورور وي، خور هيڅ نه وي؛ نو دی د خور د مال وارث کېږي، يعنې ده ته هيڅ يوه برخه معينه نه ده، بلکه ټول وړي، ځکه چې هغه «عصبه» دی، لکه چې په راتلونکي آيت کې دا گرد صورتونه مذکور دي، اوس پاتې شو، هغه خور او ورور چې يواځې په مور کې شريکان وي، چې دوی ته «أخيافي» وايي، نو د هغه حکم دغه سورت په شروع کې فرمايل شوی دی، او برخه يې معينه ده.

إِنْ أَمْرٌ وَأَهْلَكَ لَيْسَ لَهُ وَكْدٌ وَلَا أُنْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ

که يو سپری مړ شي چې نه وي ده لره ځوی (او نه پلار) او وي ده لره يوه خور (عينه يا علاتيه) نو (مقرر) دی دې ته نصف (نيم) د هغه مال چې پريښی وي (مړي).

تفسير: يعنې که يو سپری مړ شي او يوه خور ولري، نه ځوی ترې پاتې وي او نه پلار؛ نو دې ته د ميراث نيمايي مال ور رسيږي.

وَهُوَ يَرْتَهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَكْدٌ

او دا ورور ميراث وړي له دې خور څخه که نه وي دې لره ځوی (څوڅات).

تفسير: يعنې که د دې په عکس کومه ښځه بې ولده مړه شي، او له دې ځنې «أعياني» يا «علاتي» ورور پاتې شي، نو دا ورور د خپلې خور د مال وارث کېږي، ځکه چې «عصبه» دی، او که له دې ښځې ځنې ځوی پاتې وي؛ نو ورور ته يې هيڅ نه ورسيږي، او که ترې لور پاتې وي، نو هغه مال چې د لور د برخې وړ کولو څخه وروسته پاتې وي؛ ورور ته ورسيږي، که «أخيافي» ورور يا خور يې پريښي وي، نو هغه ته شپږمه برخه معينه ده، لکه د دې سورت په ابتداء کې ارشاد وشو.

فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثُ مِمَّا تَرَكَ

نو که وي دا خویندې دوه (يا زياتې) نو مقرر دی دواړو ته دوه ثلثان له هغه ماله چې پريښی دی (مړي).

تفسیر: او که دوه یا له دوو ځنې زیاتې خویندې ترې پاتې شي، نو دوی ته دوه ثلثه رسیږي.

وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ ط

او که وو دا (وارثان) وروڼه او خویندې نارینه او نسځې؛ پس مقرر دی هر نارینه ته په اندازه د برخې د دوو نسځو.

تفسیر: یعنې څه وروڼه او څه خویندې پرېږدي، نو ورور ته دوه برخې او خور ته یې یوه برخه ور رسیږي، لکه چې د اولاد حکم دی.

يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَضِلُّوا

بیانوي الله تاسې ته (احکام د میراث) چې گمراه (او خطا) نه شی تاسې.

تفسیر: یعنې رحیم او کریم الله محض د خپلو بندگانو د هدایت او د دوی د فلاح او نجات لپاره خپل صادق او حق احکام بیان فرمایي، لکه چې دلته یې د «کلالة» میراث بیان کړی دی، الله جل جلاله له گړدو څخه غني او بې نیاز دی، نو که اوس شوک د الله تعالی د داسې مهرباني قدر ونه کړي، بلکه د ده د حکم څخه انحراف وکړي؛ نو هغه تل تر تله کمبخت او شقي پاتې کیږي.

له دې ځنې دا رابنکاره شوه چې بندگانو ته بنایي چې د گړدو احکامو متابعت وکړي، او که په کوم معمولي او جزوي امر کې هم مخالفت کوي، نو گمراه کیږي، نو بیا هغه کسان چې د ده په پاک ذات او په کمالیه وو صفاتو کې د ده د حکم څخه مخالفت کوي، او خپل اعتقاد او خپله غوښتنه د الله جل جلاله په مقابل کې د ځان مقتدا گڼي، د هغو د ضلالت او خباثت درجه همدې نه قیاس کړئ، چې په څه اندازه به وي.

وَاللَّهُ يُجِلُّ شَيْءًا عَلَيْهِ ؕ

او الله پر هر شي ښه عالم دی (نو د بندگانو مصالح هم په حیات او هم په ممات کې ورته معلوم دي).

تفسیر: پخوا له دې نه معلومه شوې وه، چې الله تعالی د خپلو بندگانو هدایت خوښوي، اوس فرمایي چې ده ته ټول شيان معلوم دي، نو مطلب یې داسې شو، چې په دیني مسائلو کې که تاسې ته کوم ضرورت پېښ شي، د هغه پوښتنه کوئ! کله چې د دې ارشاد په تعميل کې لویو اصحابو رضي الله تعالی عنهم د «کلالة» د مسئلې پوښتنه وکړه؛ نو د هغوی د تحسین په لوري، او وروسته له دې نه د داسې سوالاتو کولو په نسبت د ترغیب اشاره فهمیږي، او دا هم ترې مفهومیږي، چې الله جل جلاله ته ټول شيان معلوم دي او تاسې ته نه؛ نو دا هم نشی بنوولی چې په «کلالة» او په نورو صورتونو کې هغه برخې چې مقرري شوي دي، د هغوی حقیقي علت څه شی دی؟ او بیا د بني آدمانو عقل د دې خبرې قابل کله کېدی شي؛ چې د حق سبحانه و تعالی په ذات او صفاتو کې په خلاف د وحیې جرأت وکړي، کله چې دوی د خپلو تعلقاتو او د اقاربو او د خپلوانو له فرق او امتیاز څخه عاجز او ناتوانه دي، نو د الله تعالی په بې مثله او بې سیاله او بې شریکه ذات او صفاتو باندې د پاک الله له ښوونې څخه پرته څرنگه وپوهیږي؟ او په څه ډول یې رابنکارولی شي؟

تمت سورة «النساء» بفضل الله خالق الأرض والسماء!

ونرجو منه في الدنيا النعماء وفي الآخرة حسن اللقاء!

سُورَةُ الْمَائِدَةِ

د «المائدة» سورت مدني دی، پرته له (۳) آيته چې په عرفات په «حجة الوداع» کې نازل شوی دی، په تلاوت کې (۵)، او په نزول کې (۱۱۲) سورت دی، (۱۲۰) آيتونه او (۱۶) رکوع لري. وروسته د «الفتح» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) پوره کړئ تاسې کرد عهدونه.

تفسیر: له عقودو څخه ټول لوظونه او پیمانونه مراد دي، برابره خبره ده چې هغه د الله تعالی سره وي، او که له مخلوق سره وي، له همدې تقریر سره سم د عقودو او مواعیدو په تفسیر کې هغه مختلف شيان چې له اسلافو څخې منقول دي؛ هغه ټول سره تطبیقېږي، او په دې آیت کې د (ای مؤمنانو) د خطاب له لفظ څخه زیات لطف حاصلېږي.

أَحَلَّتْ لَكُمْ بَيْعَةَ الْأَنْعَامِ

حلال کړی شوي دي تاسې ته (پس له شرعي ذبحې بې ژبي) چارپایان د انعامو (لکه اوبنان، غوایان او پسونه).

تفسیر: په (۶) جزء د «النساء» د سورت په (۱۶۰) آیت (۲۲) رکوع کې مونږ ولوستل چې: پر یهودانو باندې د دوی د ظلم او بد عهدی په سزا ځینې حلال او طیب شيان حرام، او دوی ترې محروم کړی شوي وو ﴿فَيُظَلَمُونَ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا وَخَرَمْنَا عَلَيْهِمُ طَيْبَاتٍ﴾ چې تفصیل یې د «الأنعام» په سورت کې راځي، دې مرحومه امت ته د عهدونو له ایفاء له هدايت سره؛ له دې شيانو څخې د انتفاع اجازه هم ورکړی شوې ده، یعنې اوبن، غويي، پسه، وزه او له دې جنسه څخه گډ اهلې او وحشي (کورني او ځنگلي) چارپایان لکه هوسی، غش غويي او نور ستاسې لپاره په هر حالت کې حلال کړی شوي دي، بې له هغو حیواناتو یا حالاتو چې د هغو په متعلق؛ یا حق تعالی په قرآن عظیم، یا د خپل نبي کریم صلی الله علیه وسلم په ژبه د ده په احادیثو کې ستاسې د جسماني یا روحاني یا اخلاقي مصالحو له امله ممانعت فرمایلی وي.

إِلَّا مَا بَيْتَلَّ عَلَيْكُمْ

مگر (حلال نه دي) هغه چې لوستې به شي په تاسې باندې (وروسته له دې نه).

تفسیر: غالباً له دې څخه مراد هغه شيان دي چې د همدې سورت په درېم آیت کې بیان کړی شوي دي، یعنې ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْبَيْتَةُ﴾ څخه نیولې تر ﴿ذَلِكَ مُسْتَقَرٌّ﴾ پورې.

غَيْرِ مَجْلِيِّ الصَّيِّدِ وَأَنْتُمْ حَرَمٌ

حال دا چې نه یې تاسې حلال گڼونکي د بنکار حال دا چې تاسې احرام تړونکي یې!

تفسیر: د مُحَرَّم لپاره یواځې د وچې د ساکنانو (ذي روحو) بنکار روانه دی، او د سیند د بنکار اجازه ورته شته، کله چې د احرام دومره رعایت شوی دی، چې په هغه کې بنکار کول ممنوع ګرځول شوي دي، نو د حرم شریف د حرمت او عزت لحاظ ښايي له دې نه په درجو زیات وي، یعنې د حرم د ساکنانو (ذي روحو) بنکار د محرم او غیر محرم د ګردو لپاره حرام وي، لکه چې د ﴿لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ﴾ له عمومه څخه معلومېږي.

إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ①

بېشکه الله حکم کوي (په تحلیل او تحریم کې) د هر هغه څه چې اراده و فرمایي.

تفسیر: یعنې هغه الله جل جلاله چې ګرد مخلوقات یې پیدا کړل، بیا یې پخپل حکمت او کمال سره د دوی په منځ کې د مراتبو فرق ښکاره کړو، په هره نوعه کې یې سم د هغه له استعداده بېل بېل فطري خواص او قواوې په ودیعت کېښودې، د حیات او د ممات مختلف صورتونه یې تجویز کړل، بېشکه همغه الله جل جلاله ته پخپلو مخلوقاتو کې دا حق هم حاصل دی؛ چې د خپل کامل اختیار، محیط علم، بالغه حکمت په اقتضاء هر هغه شی چې هر چا ته په هر حالت کې اراده و فرمایي؛ حلال یا حرام یې کړي. ﴿لَا يَسْئَلُ عَنَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُنْتَلَوْنَ﴾.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه ګڼئ حلال (مه بې حرمته کوئ!) شعائر (ښې د دین) د الله (چې د حج مناسک دي).

تفسیر: یعنې هغه شیان چې د حق تعالی د عظمت او معبودیت لپاره خاص علامات او ښې مقررې شوي دي؛ د هغوی بې حرمتي مه کوئ! چې دې کې حرم محترم، بیت الله شریف، جمرات، صفا، مروه، هدي، احرام، مساجد، آسماني کتابونه او نور ګرد حدود او فرائض او دیني احکام شامل دي، وروسته له دې علائمو او ښو ځنې د ځینو مخصوصو شیانو ذکر فرمایي چې په مناسکو پورې تړلي دي، لکه چې له دې آیت څخه پخوا په بل آیت کې د مُحَرَّم ځینې احکام ذکر شول.

وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ

او مه (بې عزته کوئ!) میاشته حرمت والا (په قتال او جدال سره).

تفسیر: حرمت والا میاشتنې څلور دي، لکه چې د «التوبة» د سورت په (۵) رکوع (۳۶) آیت ﴿مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ﴾ کې مذکور دی، او هغه (محرم، رجب، ذي القعدة، ذي الحجة) دي، او تعظیم او احترام یې دا دی، چې ښايي په دې میاشتنو کې له نورو میاشتنو څخې د ښکې او تقوی زیات التزام وکړ شي!، او ښايي چې له شر او فساد څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) لپاره ډېر اهتمام وشي!، خصوصاً نه ښايي چې حجاج ورېږوي، یا د بیت الله له حج څخه یې ستانه (واپس) کړي.

اگر که دا امور د کال په دولسو میاشتنو کې واجب العمل دي، مګر بالخصوص په دې محترمو میاشتنو کې پرې ډېر زیات تاکید شوی دی.

وَالْأَهْدَىٰ وَالْقَلَائِدَ

او مه (بې حرمته کوئ!) د هغه ساکنین (ذي روح) چې د کعبې هدیه وي (بې قلادې) او نه هغه (هدیه) چې په غاړه کې یې قلادې وي (او د کعبې په لوري بیولې کېږي).

تفسیر: (قلائد) د قلاده جمع ده، چې له هغې څخه هغه طوق یا هار یا غاړې کی یا غړوندی مراد دی؛ چې د «هدی» د حیوان په غاړه کې د علامې او نښې په ډول اچول کېږي، خو د «هدی» حیوان پرې وپېژندل شي، او له تعرض څخه مأمون وي، او لیدونکي ته د هسې عمل د کولو ترغیب هم وشي، قرآن کریم د دې شیانو تعظیم او حرمت باقی پرېښود، او د «هدی» او د هغې د علائمو او نښو سره تعرض کول یې ممنوع کړل.

وَلَا يَتَّبِعُونَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّن رَّبِّهِمْ وَرِضْوَانًا

او مه (بې عزته کوئ!) قصد کوونکي (ورتلونکي) د کور حرمت والا ته (د حج یا د عمرې لپاره)، حال دا چې غواړي دوی فضل له (جانبه د) رب خپل او (د ده) خوښي.

تفسیر: په ظاهر کې د غه ویاړ (فخر) یواځې د مسلمانانو دی، یعنې هر هغه مخلص مسلمان چې د حج یا د عمرې لپاره ځي؛ د هغه تعظیم او احترام وکړئ! او د دوی په لاره کې ډېرې مه اچوئ! او ربړ (تکلیف) مه ور رسوئ!.

وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا

او کله چې (له احرامه څخه) حلال شوی پس ښکار کوئ تاسې (که مو خوښه وي).

تفسیر: یعنې د ښکار هغه ممانعت چې د احرام په حالت کې کړې شوی وو، د احرام له اتمام نه وروسته پاتې نشو.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ اَنْ صَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ اَنْ تَعْتَدُوْا

او باعث دې نکړي تاسې دښمني د یوه قوم (لدى سببه) چې منعه کړي دي دوی تاسې لره له مسجد حرام څخه؛ په دې چې تاسې تجاوز وکړئ (پر هغوی په انتقام اخیستلو).

تفسیر: یعنې (د کافر قوم بغض او دښمني دې تاسې دې ته اړ او باعث نه کړي؛ چې له خپله حده تېر شی، او د دې تېرو شیانو حرمت ونه ساتئ)، هغه شعائر چې په لومړني آیت کې د الله تعالی له خوا لوی او محترم ښودل شوي وو، د مشرکانو له لوري په شپږم کال کې توهین او سپک شول، رسول الله مبارک نږدې له (۱۵۰۰) اصحابو سره د «ذی القعدة الحرام» په میاشت کې محض د عمرې د اداء کولو په قصد له مدینې منورې څخه رهي (روان) شول، کله چې «حدیبی» ته ورسېدل، مشرکانو دوی د دې اسلامي عبادت له اداء کولو څخه منع کړل، دوی نه د احرام حالت، نه د کعبې شریفې د حرمت، نه د «شهر الحرام» د احترام، نه د «قلائد» او نه د «هدی» څه لحاظ او خاطر وکړ.

مسلمانانو د «شعائر الله» له دې توهین او د مذهبي فرائضو له دې ممانعت څخه چې د دې ظالم او وحشي قوم له لوري وشو؛ که هر څومره د غیظ، غضب، بغض او عدوات اظهار کړی وی؛ حق یې درلود (لرلو) او بېخایه نه وو، او که د دوی په مقابله کې د انتقام په څوښ (جوش) کې له سده وتلي وی، او په کوم اقدام باندې یې لاس پورې کړی وی؛ هم ښاییدل او ممکن وو، لیکن د اسلام محبت او عدوات هم په عدل، انصاف او حقانیت بنا دي، لکه چې قرآن کریم د داسې جابرو او ظالمو دښمنانو په مقابل کې هم مسلمانانو ته حکم ورکړ چې: «خپل جذبات دې تر ادارې لاندې ونیسي»، ځکه چې انسان د ډېر محبت او زیات عدوات په وخت کې په څوښ (جوش) راځي، او د خپل ځان ادراه هیڅ نشي کولی، او له حده تېری کوي، نو ځکه یې وفرمایل چې: ښایي د خورا (ډېر) سختو دښمنانو عدوات او دښمني هم تاسې د عدل او انصاف له دائرې څخه ونه باسي، او د عدل او انصاف واگې مو له لاس څخه خوشې نه شي.

وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ

او مرسته کوی تاسې یو تر بله په نېک کار او تقوی (پرهېزگاری) کې، او مه کوی تاسې مرستی یو تر بله پر گناه او پر عدوان (ظلم تجاوز).

تفسیر: که کوم سړی بالفرض د انتقام په خوښ (جوش) کې راشي، او تېری وکړي؛ نو د هغه د ممانعت تدبیر دا دی چې د مسلمانانو جماعت دې نه یواځې له ده سره په هغه ظلم او عدوان کې مرسته ونه کړي، بلکه هر د سره دې لاس یو، او د نیکی او تقوی مظاهره دې وکړي! (او د ده د زیادت او بې اعتدالی مخه دې ونیسي!).

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑤

او وویرېږئ تاسې له الله څخه، بېشکه چې الله ډېر سخت دی عذاب (د ده متخلفینو لره).

تفسیر: یعنی د حق پرستی او انصاف خوښولو او د هر دوی بنو اخلاقو بیخ د پاک الله څخه وپره ده، او که د الله جل جلاله څنې وپره، او په نېکې کې تعاون او په بدې کې عدم تعاون نه وی؛ نو د عمومي عذاب د وقوع اندېښنه وه (أعاذنا الله منه!)، څرنګه چې الله جل جلاله د هغو شیانو د بیان اراده وفرمایله، چې وعده یې په ﴿الْمَائِئِلِ عَلَيْكُمْ﴾ کې کړې شوې وه، نو دا آیت نازل شو:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَحُمُ الْخَنزِيرِ وَمَا أَهَلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ
وَالنَّطِيجَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُرِعَ عَلَى النَّصْبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْكَامِ ذَلِكُمْ فُسْقٌ

حرام کړی شوی دی پر تاسې (خوراک د) مردار (حيوان) او (د بهیدونکې) وینې، او د غوښې د خنځیر، او د هر هغه (حلال کړی شوي حيوان) چې آواز کړی شوی وي بې له (نامه) د الله (د بل شي) په هغه باندې (د ذبحې په وخت کې)، او د خپه کړی شوي، او د کوتک (او د نورو) وهلی شوي، او د غورځېدلي (له پاسه ژورې ته)، او د خیرې شوي په وهلو د ښکر، او د هغه چې (ترې) خوړلې وي ځناورانو، مګر (روا دی) هغه چې حلال (یې) کړئ تاسې (او روح په کې وي)، او (حرام دی) هغه چې ذبح کړی شوي وي (په نامه د کوم ممنوعه ځای یا شي) او دا چې تقسیم وکړئ تاسې په غشو د قمار سره، دغه (تېر محرمات یا تقسیم یا تفاؤل په دې غشو سره گناه او) فسق دی.

تفسیر: یعنی حرام کړی شوي دي پر تاسې دغه لس شيان:

۱ - «میتة» یا مرداره چې بې ذبحې مړه شوي وي (بې له ماهي او ملخه) حرامه ده، «میتة» هغه واجب الذبح حیوان ته ویلی شي، چې بې له حلالولو په خپل مرګ مړ شي، او وینه او غریزي حرارت یې په غوښه کې محتقن او جذب شوې پاتې شي، چې د هغه له زهریله توب او گندګۍ څنې څو راز بدني او دیني ضررونه پیدا کیږي.

۲ - د بهیدونکې وینې خوراک حرام دی، لکه چې په (۸) جزء د الأنعام په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع کې ﴿أَوْ ذَمًّا مَّسْفُوحًا﴾ راغلي دي.

۳ - د خنځیر د غوښې خوراک حرام دی، او د خنځیر د نورو هر دوی اجزاو څخه تر نوکانو او وینستانو پورې هم هر راز انتفاع ناروا ده.

- ۴- د هغه مذبوح خوراک حرام دی؛ چې بې د الله تعالی له نامه څخه د بل چا نوم پرې یاد کړی شوی وي.
- ۵- د هغه مړه خوراک حرام دی؛ چې په خپه کېدلو (زندۍ کېدلو) یې روح (سا) ختلی وي.
- ۶- د هغه مړه خوراک حرام دی، چې په کوتک یا په غونډه تیره (کټه) چا وهلی وي.
- ۷- د هغه مړه خوراک حرام دی؛ چې لوېدلی وي له غره یا له کمره یا په کوهي کې.
- ۸- د هغه مړه خوراک حرام دی؛ چې بل غوايي په ښکر وهلی وي.
- ۹- د هغه مړه حیوان خوراک حرام دی؛ چې درندگانو ترې څه اندازه غوښه خوړلې وي او بیا یې روح ختلی وي، (مگر هغه مړ له دې پنځو وارو وروستنیو څخه چې ژوندی پاتې وي، او بیا یې په نامه د الله جل جلاله ذبح کړي، نو د هغه خوراک روا دی).
- ۱۰- د هغه مړه خوراک حرام دی؛ چې په هغو تیرو (کټو) ذبح کړی شوی وي چې د «کعبې شریفې» نه گېر چاپېره ولاړې دي، او مشرکانو به د تعظیم لپاره پرې قربانۍ کولې، یا ترې مطلق بتان مراد دي.
- لږ څه وړاندې د «هدی» د ادب او احترام ذکر تېر شو، یعنې هغه ساکنین (ذي روح) چې د تقرب الی الله په نیت د الله تعالی له گردو څخه د پخوانۍ معبد مکې معظمې ته د نذر په ډول بېول کېدل، او هلته به ذبح کېدل، د هغه په مقابل کې د هغه ساکنین (ذي روح) ذکر یې وفرمایه، چې د بل چا په نامه یا د بیت الله څخه ما سوی په بل کوم ځای کې د بل چا یا د بل ځای د تعظیم لپاره ذبح کېږي (موضح القرآن).
- په دې دوهم صورت کې د نذر نیت هم في الحقیقت د غیر الله په نامه وي، اگر که د ذبحې په وخت کې له ژبې څخه «بسم الله، الله اکبر» هم وویل شي، سم له دې تقریر سره د «وَمَا أَهْلَ لَعْنِ اللَّهِ بِهِ» او د «وَمَا أُذِخِرُ عَلَى النَّصَبِ» فرق واضح شو (ابن کثیر رحمه الله).
- «وَأَنْ تَشْفِقُوا بِالْأَزْلَامِ»: «او حرام کړی شوي دي دا چې تقسیم وکړئ تاسې د قمار په غشو سره»، ځینې مفسرین د «ازلام» ځنې د تقسیم غشي مرادوي، چې د جاهلیت په زمانه کې د ذبحې غوښې او د نورو تقسیم لپاره استعمالېدل، او هغه د قمار (جواری) یو صورت وو، لکه نن ورځ د کاغذ اچولو (لاټرې) رسم دی، لیکن د «حافظ عماد الدین ابن کثیر رحمه الله» او نورو محققینو په نزد دا خبره راجحه ده، چې له «ازلام» څخه غشي مراد دي، چې په هغه سره د مکې معظمې مشرکانو د کوم اشکال او تردد په وخت کې به د خپلې ارادې او د چارې فیصله او پرېکړه پرې کوله، دا غشي به یې په بیت الله کې د قریشو خورا (ډېر) لوی بت (هبل) سره کېښودل، د دې غشو پر ځینو باندې داسې لیکل شوي وو «أمرني ربي» = «حکم را کړی دی ما ته رب ځما»، او پر ځینو یې داسې لیکل شوي وو «نهاني ربي» = «منع کړی یم زه رب ځما» همداسې پر هر غشي یوه قیاسي او اټکلي خبره لېکلې شوې وه.
- کله چې به دوی ته په کومه خبره کې څه تردد او اندېښنه پېښېده؛ نو دوی به تلل او یو غشۍ به یې راخیست، که د «أمرني ربي» والا غشۍ به یې په لاس ورته؛ نو په کار به یې شروع کوله، او که مخالف له هغه به یې په لاس ورته؛ نو له کار ځنې به تښتېدل، وعلی هذ القیاس گواکې دا له بتانو ځنې یو راز مشوره او استعانت وو، څرنگه چې د دې رسم بنا پر خالص شرک، جهل، او هام پرستی، او په افترا علی الله باندې وه؛ نو ځکه «قرآن کریم» په متعددو واقعو کې په نهایت تغلیظ او تشدید سره د هغه حرمت ښکاره کړي.
- سم له دې تقریر سره د «ازلام» ذکر له «النصب» سره مناسبت پیدا کړي، او دا یې له مردارې وینې او خنځیر او نورو ډېرو خبیثو او گنده وو شیانو د تحریم له سلسلې سره منسلک، او دا یې راښکاره کړه چې د دوی معنوي او اعتقادي نجاست او خباثت، له دې شیانو له پلټۍ ځنې لږ نه دی، لکه چې په بل آیت کې د «رجس» له اطلاقه څخه دا خبره لاسه څرگندېږي.

الْيَوْمَ يَسِّرُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ

نن ورځ نا امیده شول هغه کسان چې کافران شوي دي له (ابطاله د) دين ستاسې، نو مه ویرېږئ له دغو (کفارو نه ای مؤمنانو) او ویرېږئ له ما نه (چې ستاسې خالق یم).

تفسیر: دا آیت هغه وخت نازل شو چې د ژوندانه په ټولو څانگو او د هدایت د علومو د هرې موضوع په متعلق کې اصول او قواعد داسې ممهّد، او د فروغو او جزئیاتو بیان هم په هومره کافي تفصیل او جامعیت سره منظم شوی وو؛ چې د اسلام پیروانو ته تر قیامت پورې د الهي دین څخه ما سوا بل کوم دین بیخي د منلو او د التفات وړ (مستحق) او لایق نه وو پاتې شوی.

مکه معظمه فتحه شوې وه، اصحاب کرام رضوان الله تعالی علیهم اجمعین سره له کاملې وفا له خپل الله «جل و علا شأنه» سره خپل عهد او پیمان پوره کولو، هغه قوم چې د ګنده او پلټو غذا ګانو او د مردارو حیواناتو په خوړلو عادت درلود (لرلو)؛ له مادي او معنوي طبیاتو څخه خوند اخیستی وو، د الله جل جلاله د شعائرو احترام په زړونو کې راسخ او ټینګ شوی وو، د ګومانونو او اوهامو تارونه او جالونه او د انصابو او ازلامو عقیدې بیخي شلېدلې وې، او شیطان د تل لپاره له دې څخه چې په «جزیره العرب» کې یې عبادت وشي؛ بیخي مایوس شوی وو، نو نظر دغو حالاتو ته ارشاد وشو: ﴿الْيَوْمَ يَسِّرُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾.

یعنې نن کفار له دې خبرې څخه مایوس کړي شوي دي، چې تاسې له خپل ټیم دین څخه وپروي، او بیا مو د «انصاب» او «ازلام» او نورو په لوري بوځي، یا د اسلامي دین د مغلوبولو توقعات په خپلو زړونو کې وګرځوي، یا په دیني احکامو کې د تحریف او تبدیل امیدونه ولری، نن تاسې ته یو کامل او مکمل دین در رسېدلی دی، چې وروسته په هغه کې د هیڅ یو قسم ترمیم ضرورت او امکان نشته، د الله جل جلاله انعام پر تاسې شوی دی، چې وروسته له دې نه ستاسې له طرفه د هغه د ضایع کېدو هیڅ اندېښنه نشته، پاک الله تر ابدې پورې همدا د اسلام دین ستاسې لپاره غوره کړی دی، نو ځکه وروسته له دې نه د کوم ناسخ د راتللو احتمال هم نه دی پاتې.

په داسې حالاتو کې تاسې ته هیڅ سبب او دلیل نشته، چې له کفارو ځنې ویرېږئ، ولې چې کفار تاسې ته هیڅ نقص او تاوان نشي در رسولی، هو! د هغه لوی محسن او حقیقي منعم له قهره او ناراضی څخه تل ویرېږئ!، چې د ده په واک او اختیار کې ستاسې فلاح او نجات او ګټه او زیان دی.

ګواکې په ﴿فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾ کې یې په دې مطلب تنبیه فرمایلي ده، چې وروسته له دې نه مسلمانانو ته د کفارو له لوري تر هغه وخته پورې هیڅ وېره او اندېښنه نه ده پکار؛ تر څو چې په دوی کې د الله «جل و علا شأنه» وېره، او د تقوی شان موجود وي.

له ﴿الْيَوْمَ﴾ ځنې دلته یوه معینه ورځ نه ده مقصود، بلکه حاضره زمانه، او ورپورې متصلې راتلونکې زمانې مقصد دی، او ځینې ترې یوم النزول مرادوي؛ چې هغه د هجرت د نهم کال د ذي الحجې د نهمې نېټې د جمعي او عرفې مازدیګر وو.

الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ

نن ورځ مکمل (پوره) کړ ما تاسې ته دین ستاسې (اصولاً او فروعاً).

تفسیر: یعنې د ده په اخبارونو او قصصو کې پوره صداقت، او په بیان کې یې پوره تأثیر، په احکامو کې یې پوره اعتدال شته، هغه حقائق چې په پخوانیو کتابونو او نورو آسماني ادیانو کې محدود او نا تمام وو؛ د هغوی تکمیل او تعمیم هم

دې قيم دين سره وکړ شو، هغه احکام چې کتاب الله او د رسول الله سنتو د «حل» او «حرمت» او نورو احکامو په نسبت تنصيصاً يا تعليلاً صادر کړي دی، د هغوی اظهار او ايضاح خو همپشه کيږي، ليکن د زيادت يا قلت د ترميم گنجائش په کې له سره نشته.

وَأْتَمَّتْ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي

او تمام (پوره) مې کړې پر تاسې (ای مؤمنانو!) نعمت خپل (د دين په اکمال).

تفسير: له ګردو څخه لوی احسان خو همدا دی؛ چې اسلام غوندې يو مکمل او ابدي دين او د خاتم الأنبياء صلی الله عليه وسلم په شان يو لوی (نبي) يې تاسې ته مرحمت فرمايلي دی.

وَرَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِينًا

او غوره کړې ما تاسې ته اسلام له جهت د دين (دېر پاکيزه په ټولو اديانو کې).

تنبیه: دغه د ﴿الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ الآية - آيت نازلول هم د لویو نعمتونو له جملې څخه يو نعمت دی؛ نو ځکه ځينو يهودانو د عمر فاروق رضي الله عنه په حضور کې عرض وکړ: «يا امير المؤمنين! که دا آيت پر مونږ نازل شوی وو؛ نو مونږ به يې «يوم النزول» د خپل ځان لپاره اختر ګرځولی وي»، عمر فاروق رضي الله تعالى عنه وفرمايل: «په هغې ورځې کې چې دا آيت نازل شو؛ پر مونږ مسلمانانو دوه اخترونه سره جمع شوي وو»، دا آيت د هجرت په (۹) کال د «حجة الوداع» په موقع د عرفې او جمعې په ورځې د مازيګر په وخت په داسې حالت کې نازل شو، چې د «عرفات» په ميدان کې د نبي کریم «صلی الله عليه وعلى آله وصحبه أفضل الصلاة والسلام» د اوبنې په چپ چاپېر کې له (۴۰۰۰) تنو څخه زيات اتقياء او ابرار «رضي الله تعالى عنهم أجمعين» سره راټول شوي وو، وروسته له دې نه رسول الله مبارک فقط (۹۱) يا (۸۱) نورې ورځې په دنيا کې تشریف درلود (لرلو).

فَمِنْ اضْطَرَّرَ فِي مَخْصَصَةٍ غَيْرِ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمِهِ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۳۹﴾

نو هر څوک چې اړ شو (خوراک د حرام شي ته) په سخته لورې کې، حال دا چې نه وي مائل ګناه ته (په خوراک زيات له کفافه يا د لذت لپاره)؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی دی (د خطياتو) دېر رحم کوونکی (چې نه يې نيسي په دغه خوراک).

تفسير: يعنې د حلالو او حرامو قانون خو مکمل شوی دی، اوس په هغه کې هيڅ ډول تغيير او تبديل نشي کېدی، هو! مضطر چې د لورې او تندې له شدته بې تابه او ناچاره شوی وي، که حرام شی وخورې، يا يې وڅښي، او خپل ځان له هلاکت څخه پرې وژغوري (وساتي)، په دې شرط چې د ضرورت له مقداره متجاوز نشي، او لذت ترې مقصود نه وي ﴿غَيْرِ بَاطِلٍ وَلَا عَادٍ﴾؛ نو حق تعالی به داد حرامو تناول په خپل فضل او مهرباني سره ورمعاف کړي، ګواکې هغه شی خو همغسې حرام پاتې دی، مګر هغه سړی چې د دې حرامو خوړونکی او څښونکی وي؛ د الله تعالی په نزد مجرم نه ګڼل کيږي، دا هم د نعمت د اتمام يوه نوعه ده.

يَسْئَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلُوحِ لَكُمْ الطَّيِّبَاتِ لَا

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) چې کوم شی حلال کړی شوی دی دوی ته؟ ووايه: حلال کړی شوي دي تاسې ته طيبات (پاک شيان).

تفسیر: په لومړني آيت کې د حرامو شيانو بيان وشو، نو په طبيعي ډول سره داسې يو سوال پيدا کيږي، چې حلال شيان کوم کوم دي؟ نو ځواب يې ورکړ شو، چې د حلالو دائره خو ډېره وسيعه ده، هغه شيان پرېږدئ چې په هغو کې ديني يا بدني نقصانونه دي، نور د دنيا گرد پاکيزه او ستره شيان حلال دي.

وَمَا عَلَيْكُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ

او (حلال کړی شوی دی تاسو ته ښکار د) هغه چې ښوونه کړي وي تاسې له (ټولو اقسامو) ښکار کوونکو (حيواناتو يا مرغانو) څخه چې ښوونه کوونکي اوسئ تاسې (په ښکار ځغلولو د دوی) چې ښوونه وکړئ تاسې ورته له هغه نه چې ښوولي دي تاسې ته الله، پس خورئ تاسې له هغه ښکاره چې نیولی يې وي تاسې ته (له انعامو او طیورو نه) او یادوئ تاسې نوم د الله په هغه (ښکاري حيوان کله چې ښکار ته يې لېږئ!) (يا) او یادوئ تاسې نوم د الله په (حلالولو د) هغه (ښکار کې که ژوندی مو مينده کړ).

تفسیر: د ښکاري سپي او باز او نورو ښکار کوونکو ساکنانو (ذي روحو) ښکار په دې شرطونو سره حلال دی:

۱ - د ښکار کوونکو څو روحونه عادت کول، چې تعليم يې موندلی وي.

۲ - پر ښکار باندې خوشې کړ شي.

۳ - په هماغه طريقه سره تعليم ورکړی شوی وي؛ چې په شريعت کې د اعتبار وړ وي، يعنې سپي او نورو ته داسې تعليم ورکړی شوی وي؛ چې ښکار ونيسي، او همغسې يې خپل خاوند ته وروري، او ويې نه خوري، او باز ته داسې تعليم ورکړی شوی وي؛ چې د بلنې په وخت کې خپل خاوند او بلونکي ته ژر بېرته ورشي.

که سپي ښکار په خپله وخورې، يا باز چې په بلنه سره بېرته رانشي، نو داسې فهميږي کله چې دوی د خپل خاوند په بلنه بېرته نه راځي، او د ده په خوله نه کيږي؛ نو هغه ښکار هم د خپل خاوند لپاره نه، بلکه خپلو ځانونو ته يې کړی دی.

۴ - د خوشې کولو په وخت کې د الله تعالی نوم یاد کړ شي! يعنې بسم الله وايي! او ورخوشې يې کړي، د دې څلورو وارو شرطونو تصريح خو په قرآني نص کې شوې ده.

که له دې شرطونو څخې يو شرط هم مفقود شي، نو هغه ښکار چې ښکاري ساکن (ذي روح) وژلی وي؛ حرام دی، هو! که مړ شوی نه وي، او ذبح کړ شي، نو د ﴿الْمَاذِكِيَّتُمْ﴾ په قاعده سره جلا کيږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْحِسَابِ

او وويرېږئ تاسې له الله!، بېشکه چې الله ډېر چابک دی حساب (د ده، چې ډېر ژر د گردو مخلوقاتو حساب خلاصوي).

تفسیر: يعنې په هر حالت کې له الله تعالی څخه وويرېږئ! چې چېرې د «طيبات» په استعمال او د ښکار او د نورو شيانو د منفع کېدلو په وخت کې له شرعي حدودو څخه متجاوز نشئ!.

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلَالٌ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلَالٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ
الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ
مُسْفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ
الْخَسِرِينَ ﴿٥﴾

نن ورځ حلال کړی شوي دي تاسې ته ټول طيبات (پاکيزه شيان) او (هر قسم) طعام د هغو کسانو
چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب حلال دی تاسې ته، او (هر قسم) طعام ستاسې حلال دی
دوی ته، او (حلالې دي تاسې ته بې مېړه - بې خاونده) پاک لمنې اصیلې بنځې له مؤمنانو بنځو
څخه او پاک لمنې (بې مېړه - بې خاونده) اصیلې بنځې له هغو کسانو چې ورکړی شوی دی
دوی ته کتاب له تاسې پخوا، کله چې ورکړی دغو (بنځو) ته مهرونه د دوی (ای مېړونو د نکاح
د قید راوړلو لپاره)، حال دا چې نکاح کوونکي یې تاسې نه زنا کوونکي (بنکاره) او نه نیوونکي
د یارانو (په پټه سره)، او هر څوک چې کافر (منکر) شو په ایمان (او مؤمن به شيانو) پس په
تحقیق ضایع (باطل) شو عمل د ده، او دی به آخرت کې له زیانکارانو ځنی وي.

تفسیر: دلته له «طعام» ځنی مراد «ذبیحه» ده، یعنې که کوم یهودي یا نصراني (په دې شرط چې وروسته د اسلام له
ارتداده یهودي یا نصراني نه وي پاتې) که د حلال ساکنس (ذي روح) د حلالولو په وخت کې د غیر الله نوم وانه خلی؛
نو د هغه خوراک مسلمان ته حلال دی، د مرتد احکام بېل دي.

د کتابیانو له یوه مخصوص حکم سره یې بل مخصوص حکم هم بیان کړ، یعنې له کتابی بنځې سره نکاح تړل په
شریعت کې جایز، او له مشر کې بنځې سره ناروا دي، لکه چې د دویم جزء د البقره سورت په (۲۲۱) آیت (۲۷) رکوع
کې مو ﴿وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكَةَ حَتَّىٰ تُؤْمِنَ﴾ ولوست.

مگر دا خبره په یاد ولری چې څومو په زمانه کې «نصاری» عموماً په نامه «نصاری» پاتې دي، په دې نصرانیانو کې
زیاتره داسې کسان دي، چې نه پر کوم آسماني کتاب قائلان دي، نه الله جل جلاله مني، نه رسول، نه مذهب لري، نو
ځکه د اهل کتابو اطلاق پر دوی نه شي کېدی، لهدا د دوی په مذبحو او بنځو باندې هغه احکام نه مرتب کېږي؛ چې
د حقیقي کتابیانو په ذبائحو او بنځو مرتب دي.

دا خبره دې هم په نظر کې ونیول شي! چې د یوه شي د حلالېدو دا معنی ده، چې پکې «في حد ذاته» د تحریم
کومه وجه نه وي، لیکن که خارجي اثرات او حالات داسې وي، چې له هغه حلال شي څخه په ګټه اخیستلو کې د
ډېرو محرماتو ارتکاب واقع کېږي، بلکه په کفر کې د مبتلا کېدو احتمال هم وي، نو له هسې حلال شي ځنی د ګټې
اخیستلو اجازه نه ورکوله کېږي.

په موجوده زمانه کې له یهودو او نصاراوو سره خوړل او څښل، او بې ضرورته اختلاط او ګډون کول او د دوی د
بنځو په جال کې ځان بندول، هسې خطرناک او ویروونکي نتایج لري، چې هغه د هیچا له نظره پټ نه دي، نو د داسې
بدی او بې دیني له اسبابو، او ذرائعو څخه هر ورو (خامخا) اجتناب په کار دی! .

له کتابیانو بنځو سره چې د نکاح تړلو اجازه شوې ده، د هغه فائده بنیایي دا وي چې د مؤمن حقانیت او اسلامي
اخلاق د بنځې په زړه کې ځای ونیسي، داسې نه چې مؤمن پر هغو کتابیانو هسې مین او مفتون شي، چې بالعکس خپله
ایماني متاع له لاسه وباسي، او په سپېره ډاګه میدان کې کیني، او د ﴿خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ مصداق شي، کله چې له کافري

بنخې سره د دې فتنې احتمال قوي کېدی شي، نو ځکه د ﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ﴾ تحديد خورا (ډېر) مناسب او پر خپل ځای کې دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَجْزَلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ط

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چې پاڅیرئ تاسې لمانځه ته (او بې اوداسه یې) نو ووينځئ تاسې مخونه خپل او لاسونه خپل تر څنگلو پورې (سره له څنگلو) او مسح وکړئ تاسې په سرونو خپلو او (ووينځئ تاسې) پښې خپلې تر پر کېو پورې (سره له پر کېو)،

تفسیر: ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ کله چې پاڅیرئ تاسې لمانځه ته یعنې که له خوبه پاڅیرئ یا دنيوي مشاغلو ځنې لاس باسئ او لمانځه ته ولاړ شئ، نو لومړی اودس وکړئ! لیکن اودس کول هلته ضرور دي چې سړی اودس ونه لري، د دې آیت په آخر کې د دې احکامونو هغه غرض او غايې څخه چې په ﴿وَلَا يَكُنْ يَدَاكَ رِيحًا وَلَا يَلْبَسُ ثِيَابًا﴾ کې فرمایلی شوی دی؛ معلومېږي چې د لاسونو، خولې، او نورو اعضاوو د وينځلو وجوب د دې لپاره دی چې حق تعالی تاسې پاک کړي، او په خپل دربار کې تاسې ته ځای درکړي، نو که دا پاکي لا له پخوا څخه حاصله وي، او د اوداسه کوم ماتوونکی شی په مينځ کې پېښ شوی نه وي، نو د پاکو اندامونو د بيا پاکولو هيڅ ضرورت نشته، بلکه د هغه په ضروري کولو سره په «امت» باندې حرج پېښېږي، چې د هغه نفي په ﴿مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ﴾ کې کړی شوي ده، هو! که زیات نظافت، نورانیت، او نشاط حاصلولو لپاره نوی اودس وکړی شي، نو مستحب دی.

﴿وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ﴾ «او مسح وکړئ تاسې په سرونو خپلو» یعنې لوند لاس پر سر باندې راکاږئ!.

﴿وَأَجْزَلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ «او ووينځئ تاسې پښې خپلې تر پر کېو پورې» د (أرجلكم) معطوف عليه مغسولات دي، یعنې همغسې چې د مخ او د لاسونو د وينځلو حکم دی؛ پښې دې هم تر پر کېو پورې ووينځلي شي، او د سر غوندې مسح ورته کافي نه ده، لکه چې ځمونږ «أهل السنن والجماعت» پرې اجماع کړېده، او له ډېرو احاديثو څخه هم دا ثابته شوې ده، چې که په پښو موزې نه وي، نو وينځل یې فرض دي، (مگر پر بوتونو او موزو سم له هغو شرائطو چې په فقهي کتابونو کې مذکور دي؛ مقیم لره یوه شپه او ورځ او مسافر لره تر درې شپو او ورځو پورې مسح کول هم روا دي.

وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا ط

او که وئ تاسې جنبان (یعنې په جنابت کې وئ) نو ښه ځان پاک کړئ!

تفسیر: یعنې له جنابت ځنې د پاکېدلو لپاره یواځې د همدې څلورو واړو اعضاوو وينځل او مسح کول کافي نه دي، بلکه د بدن ټولې سطحې ته تر هغو ځایونو پورې چې د اوبو رسونه ورته بې له ضرره ممکن وي؛ د اوبو رسونه ضروري ده.

وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَسْتُمْ عَلَىٰ الْمَاءِ فَلَمْ يَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ ط مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ ط

او که وئ تاسې مريضان (رنځوران او اوبه درته مضرې وې) یا په سفر (کې وئ) یا راغی یو له تاسې له ځایه د بولو څخه (یعنې بې اودسه شوی) یا جماع وکړئ تاسې له ښځو سره، نو ونه مومئ

تاسې اوبه؛ نو قصد وکړئ تاسې د خاورې پاکې نو (ووهی لاسونه دوه ځلې پر ځمکه او) ومنبې تاسې (د لاسونه) په مخونو خپلو او لاسونو خپلو له هغې (خاورې) څخه، اراده نه لري الله (د تطهير په دې تکليف کې پر تاسې دا) چې مقرر کړي پر تاسې څه حرج (تنگوالی یا سختي).

تفسیر: د اوداسه او غسل په تیمم کې هېڅ فرق نشته، ځکه د تیمم له مشروعیت څخه چې کوم غرض دی؛ هغه په هر صورت کې په یو شان حاصلیږي.

تنبيه: د ﴿أُولَٰئِكَ لِيُظَاهَرَكُمْ﴾ ترجمه چې په جماع سره شوې ده، د ابن عباس رضي الله تعالى عنه او ابو موسی اشعري رضي الله تعالى عنه له تفسیر سره موافقه ده، چې ابن مسعود رضي الله تعالى عنه هم هغه سکوتاً منلي ده (کما في البخاري).

وَلَا لَكُنْ يُرِيدُ لِيُظَاهَرَكُمْ وَلِيَتَّعَمَّتْ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥﴾

او لیکن اراده لري (الله د دې) چې پاک کړي تاسې (له صوري او معنوي پلټنې نه) او د دې لپاره چې پوره کړي (الله) نعمت (احسان) خپل پر تاسې (په اسلام او د شرائعو په بیان) لپاره د دې چې تاسې شکر گذار شئ!.

تفسیر: دا ښوونه هم في حد ذاته یو نعمت دی، او په ظاهري بدن باندې له اوبو تېرولو یا په خاورو سره له مسح کولو څخه بنده ته باطني پاکي ورکول بل نعمت دی، بنده لا د لومړنیو نعمتونو شکر نه وو ادا کړئ، او د هغو د شکر د اداء کولو په قصد وو، چې په دې نويو نعمتونو فائز شو، نو ځکه ارشاد وشو ﴿لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ یعنی د پخوانیو نعمتونو له یادولو څخه پخوا د دې جدیدو نعمتونو شکر ښایي اداء کړئ! چې د اوداسه د احکامو په ضمن کې پر تاسې شوي دي.

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأَتَّفَقُوا
اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥﴾

او یاد کړئ تاسې نعمت (احسان، رحمت) د الله پر تاسې (چې اسلام دی) او (یاد کړئ) عهد محکم د الله هغه (عهد) چې محکموالی کړی دی (الله) له تاسې سره په هغه سره کله چې وویل تاسې: وارېده مونږ (وینا ستا) او ومو منه (فرمان ستا)، او وویل ږړئ له الله (په هېرولو د نعمت او ماتولو د بیعت کې) بېشکه چې الله ښه عالم دی په خبرو د سینو (او په حالاتو د زړونو هم).

تفسیر: غالباً دا همغه عهد دی چې په «۳» جزء د «البقره» سورت په خاتمه په (۲۸۵) آیت (۴۰) رکوع کې یې د مؤمنانو له ژبې څخه نقل فرمایلي وو: ﴿وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾ کله چې اصحاب کرام رضي الله تعالى عنهم د محمد صلی الله علیه وسلم پر مبارک لاس بیعت کولو، په دې وخت کې یې هم داسې اقرار کولو چې: «مونږ له خپل توان سره سم ستاسې هره خبره اورو، او منو یې، برابر ده چې هغه څمونږ له طبیعت سره موافقه وي او که مخالفه»، دا خو عمومي عهد وو، وروسته له دې اسلام د ځینو ارکانو له حاله سره مناسب د خپلو نورو اهمو شیانو په نسبت خصوصي عهد هم له دوی څخې اخیستل کېده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوْمِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) اوسئ تاسې محکم ولاړ (په حق باندې) لپاره د الله (اوسئ تاسې!) شاهدان په قسط (عدل او انصاف) سره.

تفسیر: ﴿قَوْمِينَ يَلِدُ﴾ کې د حقوق الله او په ﴿شَهَدَاءَ بِالْقِسْطِ﴾ کې د حقوق العباد په لوري اشاره ده، همداسې یو آیت په (۵) جزء د «النساء» سورت په (۱۳۵) آیت (۲۰) رکوع کې تېر شوی دی، چې د دې دواړو په مینځ کې فقط دومره فرق شته، چې هلته «بالقسط» یې له «الله» څخه مقدم کړی دی، او ښایي چې وجه یې دا وي چې هلته د «حقوق العباد» ذکر له اوله جریان درلود (لرلو)، او دلته له پخوا راهیسې د «حقوق الله» تأکید جریان لري، نو په دې ملاحظه هلته د «بالقسط» او دلته د «الله» تقدیم مناسب شو، برسېره پر دې دلته په لحاق کې له مبعوض دښمن سره د معاملې کولو ذکر دی، چې له هغه سره د «قسط» تذکر ضرور دی، او هلته د سورت «النساء» د آیت په لحاق کې د محبوبو شیانو ذکر دی، نو ځکه هلته له هر دو څنې محبوب د پاک الله د ذکر تذکر شوی دی.

وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ عَلٰٓى اَلَا تَعْدِلُوْا

او باعث دې نکړي تاسې دښمني د یوه قوم په دې باندې چې عدل انصاف به ونه کړئ تاسې.

تفسیر: د «عدل» معنی دا ده چې له بل چا سره بې له افراطه او تفريطه همغسې معامله وکړئ چې هغه واقعي د هغې مستحق وي، د عدل او د انصاف تله ښایي داسې سمه او برابره وي چې نه ډېره زیاته دوستي، او نه ډېره سخته دښمني وکولی شي، چې د هغې یوه پله درنه کړي.

اِعْدِلُوْا هُوَ اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى

عدل (انصاف) وکړئ تاسې!، همدا (عدل) ډېر نږدې دی تقوی (پرهېزگاری) ته.

تفسیر: «تقوی» د هغه معنوي کیفیت نوم دی، چې د هغو شیانو له اجتناب او ځان ژغورنې (ساتنې) څنې حاصلېږي، چې شرعاً مهلک یا په کومه درجه سره مضر وي، او یو خاص نوراني کیفیت دی چې د انسان په زړه کې راسخېږي، د «تقوی» د تحصیل نږدې او لرې اسباب ډېر دي، هر د حسنه اعمال او د خیر خصال «د تقوی» له اسبابو او معداتو څنې شمېرلی شي، لیکن معلومېږي چې «عدل» او «قسط» یعنې له دوسته او دښمنه سره یو شان معامله کول، او د حق په معامله کې د محبت او عداوت د جذباتو تر تأثیر لاندې نه راتلل، د «تقوی» د حصول د خورا مؤثرو او د ډېرو قریبو اسبابو څخه دي، نو بې ځکه ﴿اَقْرَبُ لِلتَّقْوٰى﴾ وفرمایل، یعنې دا عدل چې حکم یې ورکړ شو «تقوی» ته ډېر نږدې دی، چې د هغه له ممارست او کولو څخه وروسته د «تقوی» کیفیت ډېر ژر حاصلېږي.

وَ اتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ

او وویرېږئ تاسې له الله (نو ظلم مه کوئ!) بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو اعمالو چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: یعنې داسې عدل او انصاف وکړئ! چې مخه یې هیڅ ډول دوستي یا دښمني نشي نیولی، او د هغه له غوره کولو څنې انسان په آسانی سره متقي کېدی شي، د «تقوی» د حصول یواځینی لار د الله تعالی وېره ده، او د هغه له انتقام څخه خوف دی، او دا خوف د ﴿اِنَّ اللّٰهَ خَبِيْرٌۢ بِمَا تَعْمَلُوْنَ﴾ په مضمون کې له خو څو ځلې تفکر او تدبر کولو څنې پیدا کېږي.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّ اَجْرٌ عَظِيْمٌ

وعدده کړېده الله له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه د دې چې مقرر دی) دوی ته مغفرت او اجر ډېر لوی (په جنت کې).

تفسیر: یعنی نه یواځې دا چې د هغوی هغه قصور به وربخښو چې د بشریت په اقتضاء له هغوی ځنې صادرېږي، بلکه عظیم الشان اجر او ثواب به هم دوی ته عطا فرمایو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ۝ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ قَوْمٌ أَنْ يَسْطُورَ إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ
عَنكُمْ وَأَتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ۝

او هغه کسان چې کافران شوي دي او نسبت د دروغو يې کړې دي آياتو ځمونږ ته؛ همدغه کسان دي صاحبان (ملګري د اور) د دوزخ. اى هغو کسانو چې ايمان يې راوړى دى (يعنې اى مؤمنانو!) ياد کړئ تاسې احسان د الله (چې) پر تاسې (دى) کله چې قصد وکړ يوه قوم د دې چې راوغځوي دوى تاسې ته لاسونه خپل (او تاسې مړه کړي) نو منع يې کړل لاسونه د دوى له تاسې څخه، او وويرېږئ تاسې (په هېرولو د نعمتونو کې) له الله څخه، او خاص په الله پس خامخا توکل دې وکړي مؤمنان (چې الله کافي دى په رسولو د خير او لرې کولو د شر کې).

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي
مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَرْتُمْ أَوْلِيَاءَ
وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ۝

او خامخا په تحقيق اخیستې ده الله وعده محکمه له بني اسرائيلو، او ولېږل (مقرر کړل) مونږ له دوى نه دوولس (تنه) مشران (ضامنان د قوم د دوى په وفا د وعدې سره)، او وفرمايل الله (بني اسرائيلو ته) بېشکه زه له تاسې سره يم (په معاونت او نصرت سره) (او ويې فرمايل: قسم دى) خامخا که قائم کړئ تاسې (سم اداء کړئ سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکړئ تاسې زکات (د اموالو خپلو مستحقانو ته)، او ايمان راوړئ تاسې په رسولانو زما، او مدد (او تعظيم) وکړئ تاسې د دوى، او قرض ورکړئ تاسې الله ته قرض نېک (ښه ورکړه بې منته، بې احسانه، بې ضرره د زړه له اخلاصه نو)، خامخا لرې به کړم زه له تاسې څخه ګناهونه ستاسې، او خامخا داخل به کړم زه تاسې هسې جنتونو ته چې بهيرې له لاندې (د ونو او ماڼيو د) هغو ويالې، نو هر څوک چې کافر شو وروسته له دې (وعدې) له تاسې نه؛ نو په تحقيق ورکه کړې يې ده سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: ﴿إِنِّي مَعَكُمْ﴾ خطاب همغو د بني اسرائيلو دولسو سردارانو ته دى، يعنې تاسې خپل فرض اداء کړئ!؛ زما حمايت او امداد له تاسې سره دى، يا ګردو بني اسرائيلو ته دى: چې زه له تاسې سره يم، يعنې هيڅ وخت ما له خپل ځانه لرې مه ګڼئ! هر هغه معامله چې په هر ځاى او په هر وخت کې يې په پټه يا په ښکاره تاسې وکړئ زه يې ګورم، او اورم يې، نو ځکه هر شى چې کوئ، ښايي چې په پوهه او هوښيارۍ سره يې وکړئ!.

﴿وَأَمَّاكُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمْ أَوْلِيَاءَ﴾ «او ايمان راوړئ، يقين وکړئ تاسې په رسولانو ځما، او مدد او تعظيم وکړئ تاسې د دوى»، يعنې هر هغه رسول چې له موسى عليه السلام څخه وروسته راځي، د هغوى د ټولو تصديق او د زړه له کومې د دوى تعظيم وکړئ! او د حق د دښمنانو په مقابل کې له هغوى سره په خپلو ځانونو او مالونو دواړو سره معاونت او مرستې (مدد) وکړئ.

﴿وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ﴾ یعنی ورکړه کوي! په لاره د الله لپاره د ترقی د دین، له قرض ورکولو څخه مراد دادی: چې د دین او د الله د رسولانو په حمایت او ساتنه کې خپل مالونه صرف کړئ! همغسې چې قرض ورکوونکي خپلې روپۍ په دې مقصد بل ته پور (قرض) ورکوي، چې د ده روپۍ به بېرته وررسیږي، او قرض اخیستونکی د هغه ادا کول په خپله ذمه لازمه ګرځوي، همدا شان د همغه الله تعالی له ورکړې شوي مال څخې هر شی چې دلته د هغه په لاره کې صرف کړ شي، هغه به له سره نه لږ او نه ورک کيږي، حق تعالی د کومې مجبوری له امله (وجهې) نه بلکه محض په خپل فضل او رحمت سره یې دا په خپله ذمه لازمه کړېده، چې هغه شی به سره له ډېرې ګټې در سوي.

﴿قَرْضًا حَسَنًا﴾ «پور (قرض) نېک: ښه ورکړه، بې منته، بې احسانه، او بې ضرره د زړه له اخلاصه»، له نېک څخې مراد دا دی چې په اخلاص یې ورکوي! او له محبوبو او له مرغوبو شيانو او د حلالو، پاکو، صافو، او ښو مالونو څخه یې ورکړئ! (او ځواب د قسم دادی):

﴿لَا كُفْرَانَ عَنْكُمْ فِي آيَاتِكُمْ﴾ «نو خامخا به لرې کړم له تاسې څخه ګناهونه ستاسې» یعنی کله چې نیکې ډېرې شي؛ بدی بدلوي او محوه کوي یې، کله چې انسان د الله تعالی د عهد په پوره کولو کې زیار باسي (محنت کوي)، او کونښن کوي نو حق تعالی ترې نورې کمزورۍ او نیمګړتیاوې لرې کوي، او د خپلې خوښې او قرب په مقام کې ورته ځای ورکوي.

﴿فَمَنْ كَفَرَ﴾ الآية - یعنی له هسې صاف او پاخه عهد او پیمان څخه وروسته هم که څوک د الله تعالی په عهد وفا ونه کړي، او غدر او خیانت ته ملا وتړي، نو وپوهېږئ چې ده د کامیابی او د نجات سمه لار ورکه کړې ده.

فَبِمَا نَقُضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعْنَهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهَا
وَسَوَّأْنَا حَظًّا مِمَّا دُكِّرُوا فِيهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٥﴾

نو په سبب د ماتولو د دوی د کلکې وعدې خپلې لعنت وکړ مونږ پر دوی او ګرځولي دي مونږ زړونه د دوی سخت (چې هېڅ پند نه آخلي) چې اړوي (لرې کوي) دوی کلمې (د تورات مخصوصا محمدي نعت) له ځایونو خپلو (او په خپلې ناپاکې مدعا یې اړوي)، او هېره کړې ده دوی (غټه) برخه اخیستل له هغه شي چې پند ورکړی شوی وو دوی ته په هغه سره (په تورات کې چې هغه متابعت د محمد وو)، او همپشه به یې ته (ای محمده!) چې خبرېږې په کوم خیانت له دې (یهودانو نه) مګر لږ (کسان) له دوی نه، نو عفو وکړه (ای محمده!) دوی ته، او مخ وګرځوه (له دوی نه)، بېشکه چې الله خوښوي احسان کوونکي.

تفسیر: د «لعن» معنی (طرد، ابعاد، شړل او لرې کول) ده، یعنی د عهد ماتولو او د غداری له سببه مونږ دوی له خپل رحمت څخه لرې وغورځول (یا مسخه مو کړل یا جزیه مو پرې کېښوده)، او د دوی زړونه مو سخت کړل، په ﴿فَبِمَا نَقُضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ﴾ کې ظاهر وفرمایل چې د دوی د ملعونیت او زړه سخت کېدلو سبب هغه عهد ماتول او بې وفايي ده، چې د دوی خپل فعل دی، اما پر اسبابو باندې د مسباتو مرتبول څرنګه چې د الله تعالی کار وو، نو په دې لحاظ ﴿وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَسِيَةً﴾ نسبت د الله جل جلاله په لوري وکړ شو.

﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهَا﴾ «اړوي دوی کلام د تورات، مخصوصا محمدي نعت له ځایونو خپلو څخه په خپلې ناپاکې مدعا» یعنی د الله تعالی په کلام کې تحریف کوي، کله د هغه په الفاظو کې، کله د هغه په معانیو کې، کله په تلاوت کې، د تحریف دغه ګرد اقسام په قرآنکريم او د احاديثو په کتابونو کې ذکر شوي دي، چې پر هغو باندې لږ څه اعتراف د نن ورځې اروپايي نصارو او هم کړی دی.

﴿وَسُوا حَظًّا﴾ یعنی لازم خو دا وو چې اهل کتاب د دغو آسماني کتابونو له قیمتدارو پندونو څخې فائدي اخيستلې وای، مثلاً د نبي آخر الزمان صلی الله عليه وسلم د راتګ او د نورو ديني مهماتو په نسبت د هغو په کتابونو کې ارشادات موجود وو، مګر دوی په خپلو شرارتونو او غفلتونو اخته او دا ګرد شيان يې له ياده وويستل، بلکه د پندونو هغه ضروري برخې يې هم ور کې کړې، او اوس هم هغه پندونه او مفيدې خبرې چې د خاتم النبیین صلی الله عليه وسلم له خولې هغوی ته کيږي؛ د هغو هيڅ يو اثر نه قبلوي.

﴿وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِّنْهُمْ﴾ یعنی د دوی د دغابازی او خیانت کاری سلسله تر نن و رځې پورې جاري ده، او وروسته له دې نه به هم جاري وي، نو ځکه تل تاسې د دوی پر يوې نه يوې دغابازی، مګر، فرېب، او خیانت باندي خبرېږئ، (په خائنه کې «ة» لپاره د مبالغې ده لکه علامه او نسابه کې).

﴿الْأَقْلِيلَ مِنْهُمْ﴾ مګر لږ کسان له دوی نه چې هغوي خیانت نه دی کړی او نه يې کوي، لکه عبد الله بن سلام او نور چې په اسلام کې داخل شوي دي، رضي الله تعالى عنهم.

﴿فَاعْفُ عَنْهُمْ﴾ الآية - قتاده او نورو «رحمهم الله» ويلي دي: چې دا آيت په ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَابُؤُنُونٍ بِاللَّهِ وَلَا يُؤْمِرُونَ بِالْإِخْرَ﴾ سره منسوخ شوی دی، مګر دېته هيڅ حاجت نشته، ځکه د قتال له حکمه دا نه لازميږي؛ چې په هيڅ وخت او هيڅ موقع کې دې هم د داسې قوم په مقابله کې له عفوې او اغماض او تأليف القلوب او تېرېدلو څخې کار وانخيستل شي، (بيضاوي وايي چې: عفو او صفح مشروط دي په دې شرط سره چې دوی توبه وباسي او ايمان راوړي، يا صلح وکړي او جزیه ومني، نو په دې تقدير سره نسخ نشته، او که عفو او صفح دواړه مطلق وي، نو دا حکم به د سيف په آيت سره منسوخ وي).

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ
فَاعْرَبْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٥﴾

او ځينو له هغو کسانو څخه چې وايي دوي: بېشکه مونږ نصرانيان يو؛ اخيستی وو مونږ محکم عهد د دوی، نو هره کړه دوی (غټه) برخه اخيستل له هغه شي چې پند ورکړی شوی وو دوی ته په هغه سره، نو واچاوه مونږ په منځ د دوی کې عداوت (دښمني) او بغض (کینه) تر ورځې د قيامته پورې، او ژر به خبر ورکړي دوی ته الله په هغو کارونو چې وو دوی چې کول به يې.

تفسير: یعنی (و أخذنا من النصارى ميثاقهم كما أخذنا ممن قبلهم) د نصارى د کلمې مأخذ يا «نصر» دی، چې معنی يې مدد کول دي، يا د «ناصره» په لوري منسوب دی چې په شام کې د هغې قريې نوم دی، چې هلته مسيح عليه السلام هستوګنه درلوده (لرله)، نو ځکه ورته نصري مسيح عليه السلام هم وايي، هغه کسان چې خپل ځانونه يې «نصارى» بلل، ګواکې دوی د دې خبرې مدعيان وو، «چې مونږ د الله تعالى د حق دين او د انبياوو عليهم السلام رشتيني حاميان او نصران يو، او د نصري مسيح له متابانو څخې يو»، د ژبې د دعوی او ظاهري افتخار سره سره هغه لاره چې دوی د دين په چارو کې غوره کړې وه په آينده کې به ذکر شي.

﴿أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ﴾ - «اخيستی وو مونږ محکم عهد له نصرانيانو نه هم په انجيل کې چې هغه د محمد صلی الله عليه وسلم متابعت وو» یعنی د يهودانو په شان له دوی څخې هم کلک عهد اخيستلی شوی، ليکن دوی هم په عهد ماتولو او بې وفایي کې له خپلو پخوانيو څخه هيڅ کم نه وو، دوی هم له هغو ښو پندونو څخې هيڅ يوه فائده وانخيسته، چې پر هغو باندي ابدی فلاح او نجات مرتب وو، بلکه په «انجيل - بايبل» کې يې د نصائحو هغه برخه بيخي پرېښوده،

چې في الحقیقت د مذهب مغز وه (او هم دمحمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د متابعت په نسبت یې د هغه احکام ونه منل).

﴿فَأَعْرَبْنَا﴾ الآية - «نو وچاوه مونږ په منځ د دوی کې عداوت، دښمني، بغض او کینه» یعنې د نصرانیانو په منځ کې یا د یهودانو او نصاراوو په منځ کې به تل تر تله جگړې او عداوتونه قائمېږي، او د آسماني تعلیماتو له ضایع کېدلو او هېرولو ځنې کومه نتیجه چې پېښېدونکې وه؛ هغه پېښه شوه.

﴿وَسَوْفَ يُبَيِّنُ اللَّهُ﴾ الآية - یعنې په آخرت کې به په ښه ډول سره او په دنیا کې به هم د ځینو واقعاتو په وسیله هغوی د دوی د بدو کارونو نتیجه ور معلومه شي.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ
الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسې ته رسول ځمونږ (محمد) چې بیانوي (ښکاروي) تاسې ته ډېر له هغو شیانو چې وئ تاسې چې پټول به مو له کتابه (تورات او انجیل نه لکه د رجم آیت او محمدي نعت) او عفو کوي (تېریږي) له ډېرو شیانو،

تفسیر: دا ګردو یهودانو او نصرانیانو ته خطاب دی، چې هغه نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تشریف راوړ، چې د ده د راتګ بشارت ستاسې په کتابونو کې سره له دومره تحریفاتو لا هم څه نه څه په یوه نه یوه عنوان شته، او پاک الله د دې رسول صلی الله علیه وسلم ته خپل پاک کلام ورلیږلی دی، او هغه حقایق یې تکمیل کړل چې له مسیح علیه السلام څخه ناتمامه پاتې وو، د «تورات» او «انجیل» هغه خبرې چې تاسې پټولې او تغیر او تبدیل مو پکې کولو، له هغو څخه ګردې ضرورې خبرې هم دې رسول آخر الزمان صلی الله علیه وسلم تاسې ته ظاهري کړي دي، او له هغو خبرو ځنې تېر شوی دی چې اوس هغو ته دومره ضرورت نه دی پاتې، او یا په اظهار کې یې څه مصلحت نه وو.

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿٥١﴾ يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ
رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ
إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٢﴾

په تحقیق درغلی دی تاسې ته له (طرفه د) الله ځنې نور (رڼا یعنې محمد) او کتاب مبین (روښان بیانوونکی قرآن). چې هدایت کوي په (هر یوه) له دې سره الله هغه چا ته چې تابع وي د رضا د ده لارې د سلامتی ته، او باسي دوی له تیارو (د کفر، شک، جهل) څخه نور (رڼا د ایمان، یقین او علم) ته په اذن (حکم، اراده، توفیق) خپل، او هدایت (ښوونه) کوي دوی ته (په طرف د) لارې سمې صافې (د توحید).

تفسیر: ای محمده! «صلی الله علیه وسلم» ووايه دوی ته چې: د الله تعالی په ډېرې زورورې رڼا سره ګرد جهان روڼ شوی دی، که د ابدي نجات پر سمه لاره باندې تلل غواړئ نو په دې رڼا کې د الله تعالی د رضا او خوښې حاصلولو پسې شی! چې د سلامتی ګردې لارې به سمې او خلاصې ومومئ، او له تیارو ځنې به ووځئ، په دغه رڼا کې به بې له رېره (مصیبه) او تکلیفه تللی شی، او د هغه پاک الله د رضا او خوښې چې تابع شوي یې د هغه په لارښوونې او لاس نیونې سره به ﴿صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ بې تکلیفه طی کولی شی.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ

خامخا په تحقيق کافران شوي دي هغه کسان چې وايي دوی: بېشکه چې الله همدا مسیح خوی د مريمې دی.

تفسير: يعنې دوی وايي چې: الله بې له مسیح عليه السلام څخه کوم بل شی نه دی (معاذ الله)، وايي چې په نصرانيانو کې دا د «يعقوبيه وو» د فرقې عقیده ده چې د دوی په نزد د مسیح عليه السلام په قالب کې الله تعالى حلول کړی دی (معاذ الله).

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا

ووايه (ای محمده! دغو نصرانيانو ته) نو څوک به مالک شي (د منعې) له الله څنې د يوه شي؟ که اراده وفرمايي (الله) ددې چې هلاک کړي مسیح خوی د مريمې او مور دده او هومره خلق چې په ځمکه کې دي گړد سره ټول (بلکه هيڅوک يې نشي کولی).

تفسير: يعنې فرض کړئ که قادر او قهار الله جل جلاله داسې اراده وفرمايي چې مسیح عليه السلام او بي بي مريم او ټول وړاندني او وروستي د ځمکې اوسيدونکي سره يو ځای کړي، او په يوه شېبه (يو ساعت) کې گړد (ټول) سره مړه کړي، نو همدا تاسې ونښئ! چې څوک به يې د ارادې مخه ونیولی شي؟

يعنې که له ازله تر ابده پورې گړد انسانان هم سره فرضاً ټول کړل شي، او الله جل جلاله په يوه آن کې د دوی د هلاکولو اراده وفرمايي؛ نو د دوی گړد (ټول) اجتماعي قوت هم د الله تعالى د ارادې مخه د لږ وخت لپاره هم نشي ځنډولی (ملتوي کولی)، ځکه چې د مخلوقاتو محدود او ورکړ شوی قوت او قدرت د الله تعالى د قدرت په مقابل کې داسې پوره عاجز او لاشی دی؛ چې پر هغه همدا خلق اعتراف کوي، چې د دوی په رد کې دا خطاب کيږي، بلکه په خپله مسیح ابن مريم عليه السلام هم چې هغه خلق يې الله بولي؛ هم په دې باندې معترف دی لکه چې د «مرقس» په «انجيل» کې د مسیح عليه السلام دا مقوله موجوده ده، نو کله چې مسیح عليه السلام چې تاسې يې الله بولئ، او د هغه ماجده والده صديقه بي بي مريمه چې ستاسې په زعم د الله مور ده، که دا دواړه هم سره له گړدو (ټولو) هغو کسانو چې د ځمکې په سر هستوگنه لري، يو ځای شي؛ د الله تعالى د مشيئت او ارادې په مقابل کې عاجز او ناتوان دي، نو تاسې پخپله فکر او اټکل وکړئ! چې پخپله د هغه يا د هغه د والدي يا د بل کوم مخلوق په نسبت به د الوهيت دعوی کول څومره گستاخي او سپين سترگي توب وي؟

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکې او (سلطنت) د هغو شيانو چې په مينځ د دوی کې دي، پيدا کوي (الله) هغه چې اراده يې وفرمايي د (پيدا کولو يې).

تفسير: يعنې هر څه يې چې اراده وي او په هر ډول چې اراده وفرمايي؛ هغه کوي، مثلاً مسیح عليه السلام يې بې پلاره او حواء رضي الله تعالى عنها يې بې له مور او آدم عليه السلام يې بې له مور او بې له پلاره پيدا کړی دی.

وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤﴾

او الله پر هر خیز باندې ښه قادر دی (نو بې له پلاره بې له موره او بې له والدینو یې هم پیدا کوي).

تفسیر: د هیچا زور د الله جل جلاله په مقابل کې نه چلیږي.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَىٰ نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ

او ویل یهودانو او نصرانیانو چې مونږ ځامن د الله یو (په قرب او منزلت کې) او دوستان د ده یو، ووايه (ای محمده! دې کتابیانو ته): نو ولې په عذابوي (الله) تاسې په سبب د گناهونو ستاسې؟

تفسیر: څرنگه چې د حقیقت له مخې د کوم مخلوق «ابن الله» کېدل بالکل محال او بدیهي البطلان دي، او د ﴿يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ﴾ (۶ جزء د المائدة سورت (۵۴) آیت (۸) رکوع) د مضمون له مخې الله تعالیٰ محبوب گڼل ممکن وو؛ نو ځکه په دې جمله کې اول د «محبوبیت» د دعویٰ تردید وشو، یعنې هغه قوم چې د ښکاره بغاوتونو او ډېرو شدیدو گناهونو له سببه دلته په څو قسمو رسواییگانو او عذابونو کې نیولی شوی دی، او په آخرت کې هم عقلا او نقلا د حبس دوام د سزا استحقاق لري، آیا د داسې باغي او عاصي قوم په نسبت د یوې لمحې لپاره هم کوم ذی شعور داسې خیال کولی شي چې: دا به د الله تعالیٰ محبوب او مکرم وي؟ پاک الله له هیچا سره نسبي علاقه نه لري، د ده مهرباني او محبت یواځې له اطاعت او حسن عمل څخه حاصلېدی شي.

بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّثْلُ خَلْقٍ

بلکه تاسې (هم) یو بشر (بنیادم) یئ د هغو مخلوقاتو له جملې نه چې الله پیدا کړي دي.

يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ

مغفرت کوي (الله) هغه چا ته چې اراده وفرمائي (د مغفرت یې) او عذابوي هغه څوک چې اراده وفرمائي (د عذاب یې).

تفسیر: ځکه چې همغه ته دغه خبره ښه معلومه ده چې څوک دمغفرت وړ (لایق) او کوم یوه ته سزا ورکړه شي؟

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٥﴾

او خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکې او (سلطنت) د هغو شیانو چې په منځ د دوی کې دي، او خاص هم ده ته دي بیا ورتلل (د ټولو، نو ورته کړي هر چا لره جزا د عمل د ده).

تفسیر: نو د هر چا د معافولو اراده چې دی په خپل فضل او رحمت او حکمت سره وفرمائي، یا سم له عدل او انصاف سره د چا د سزا ورکولو اراده ولري، په دې کې څوک له ده سره مزاحم کېدی نه شي، نه کوم مجرم ته د دې خبرې توان او قدرت شته، چې د ده له سلطنت او ځمکې او آسمان څخه د باندې ووځي، او نه دا چې په آخرت کې چېرې وتښتي.

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِّنَ الرَّسُلِ أَنَّ تَقْوُوا مَا جَاءَنَا مِن بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ
فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ

ای اهل د کتابو! په تحقیق درغلی دی تاسې ته رسول ځمونږ (محمد) بیانوي تاسې ته (شرعی احکام) په (وخت د) انقطاع د رسولانو (او معطل کېدو د وحیې) کې چې بیا چېرې ونه وایئ تاسې (په قیامت کې) چې: نه ووراغلی مونږ ته هیڅ زېری کوونکی (په نعیم سره) او نه ویروونکی (په جحیم سره) نو په تحقیق راغی تاسې ته زېری کوونکی او ویروونکی،

تفسیر: ﴿فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ﴾ «نو په تحقیق راغی تاسې ته زېری ور کوونکی او ویروونکی» له مسیح علیه السلام نه نږدې (۶۰۰) کاله وروسته د انبیاوو د راتګ سلسله منقطع شوې وه، او ګرډه دنیا تر «ما شاء الله» پورې د جهل او غفلت هوسونو او اوهامو په تیارو کې لوېدلې وه، د هدایت ډیوه مړه شوې وه، د ظلم، عدوان، او الحاد تکې تورې وربخې پر ګرد (آفاق) خورې شوې وې، په دې وخت کې د ګرد جهان د اصلاح لپاره پاک الله جل جلاله له ګردو ځنې لوی «هادي»، «بشیر» او «نذیر» راولېږه، چې جاهلانو ته د دارینو د فلاح لارې ور وښيي، او غافلان په خپل تخویف او انذار سره وینس کړي، او ټیټ همتان د بشارتو په آورو لو سره په شوق راولي، په دې شان په ګردو مخلوقاتو کې د الله تعالی حجت تمام شو، که څوک یې ومني، او که یې ونه مني.

وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

او الله پر هر شي ښه قادر دی (چې له هغې جملې نه د نبیانو عليهم السلام د سلسلې د قطع کېدو څخه وروسته د محمد صلی الله علیه وسلم ارسال دی).

تفسیر: یعنې که تاسې د دې رسول خبره وانه وری؛ نو الله تعالی قدیر دی چې بل یو قوم ستاسې په ځای ودروي، چې د الله تعالی پیغام به په پوره ډول سره ومني، او د الله تعالی له رسول سره پوره ملګرتیا وکړي، د الله تعالی کار په تاسې باندې هیڅ نه دی موقوف.

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يُقَوْمُوا كَرُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا
وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِّنَ الْعَالَمِينَ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وویل موسی قوم خپل ته ای قومه (ځما) یاد کړئ تاسې نعمت (احسان) د الله پر تاسې باندې کله چې وګرځول (الله) په تاسې کې (ډېر) انبیاء او وګرځول (الله) په تاسې کې (یا له تاسې نه) پاچایان، او در یې کړ تاسې ته هغه چې نه یې وو ورکړی هیڅ یوه ته له خلقو (د زماني ستاسې).

تفسیر: ﴿إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ﴾ «کله چې وګرځول الله جل جلاله په تاسې کې ډېر انبیاء یعنې ستاسې د اعلی جد ابراهیم علیه السلام له زماني راهیسې تر نن ورځې پورې څومره ډېر انبیاء عليهم السلام ستاسې په منځ کې پیدا شوي دي، مثلاً اسماعیل، اسحق، یعقوب، یوسف، او پخپله موسی او هارون عليهم الصلوات والتسليمات، او وروسته له دوی نه هم دا سلسله تر یوې اوږدې زماني پورې قائمه پاتې وه (چې تاسې ته به دوی ارشادات کول او پرې مشرف او معزز کېدلی به).

﴿وَجَعَلَكُمْ مِلَّةً﴾ او وگر خول (الله په) تاسې (کې يا له تاسې نه) پاچايان يعني د (فرعون) له خورا ذلت، سپکتوب، او غلامی څخه مو آزادي در کړه، او د فرعونيانو په اموالو او املاکو مو مسلط ورگرځولې، او له دې نه وړاندې ستاسې له منځه مويوسف عليه السلام ته څرنگه د (مصر) په خزائنو او سلطنت تسلط عطا فرمايلي وو، بيا ورپسې مو هم سليمان عليه السلام او نور انبياء عليهم السلام او پاچايان پيدا کړل، گواکې د دين او دنيا له دواړو لويو نعمتونو سره مو تاسې ته سرلوړي در کړه، ځکه چې په ديني مناصبو کې خورا لوی منصب نبوت، او په دنيا کې آخري اقبال آزادي او پاچاهي ده، چې دا دواړه شيان الله (جل وعلا شانه) تاسې ته ای بني اسرائيلو در عطاء او مرحمت فرمايلي دي.

﴿وَأَنْتُمْ﴾ الآية - «او درېې کر تاسې ته ای بني اسرائيلو هغه شيان چې ورکړي يې نه وو هيڅ يوه ته له خلقو د زماني ستاسې».

د ﴿أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ﴾ حمل پر عمومو باندې به ځکه صحيح نه وي؛ چې څمونږ د محمديه امت په نسبت په خپله په قرآن کریم کې تصريح ده: ﴿كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ﴾ (۴ جزء د آل عمران سورت ۱۱۰ آيت ۱۲ رکوع) ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ﴾ (۲ جزء د البقرة سورت ۱۴۳ آيت ۱۷ رکوع).

يَقُومُوا دُخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَرْتُدُّوا عَلَىٰ آدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا
خُسْرَيْنِ ﴿۲۱﴾

ای قوم (ځما) نوځی تاسې ځمکې پاکی کړی شوې (د بیت المقدس، یا د شام، یا د ایلیا، یا د اریحا) ته، هغه ځمکه چې مقرر کړېده الله تاسې ته (په لوح محفوظ کې په شرط د ایمان ستاسې) او بېرته مه ځی تاسې په شاگانو خپلو (له جهاده) نو و به گځی تاسې زیانکاران (په سعي خپلې).

تفسیر: یعنی الله تعالی پخوا له دې نه له ابراهیم علیه السلام سره وعده فرمایلي وه، چې ستا اولادې ته به دا ملک ورکوم، او هغه وعده هرو مرو پوره کېدونکې ده، هغه خلق به نېکمرغه او بختور وي؛ چې د هغو په لاسو او وسیله دغه پوره شي.

«نو نوځی! دې پاکی ځمکې ته! او شامه گځوئ! له جهاده که نه نو سخت نقصان به وگالی، یعنی په جهاد في سبیل الله کې بې زړه توب، ویره، او بې همتي مه کوئ! او د مریتوب (غلامی) د ژوندون په لور منډې مه وهی!».

قَالُوا يَا مُوسَىٰ إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبْرِينَ ۗ وَإِنَّا لَنُدْخِلُهَا حَتَّىٰ يَخْرُجُوا مِنْهَا
فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿۲۲﴾

وويل دغو (بني اسرائيلو) ای موسی! بېشکه په دې ځمکه کې يو قوم دی ډېر زورور (چې مونږ يې د مقابلي طاقت نه لرو - يعني ډېر قوي هيكل، مېړنی، پياوړی او له رعبه ډک او ويروونکی دی) او بېشکه مونږ له سره نه نوځو په دغې ځمکې کې تر هغې پورې چې ووځي دوی له دې (ځمکې نه) نو که ووځي دوی له دې ځايه (بې له جنگه) نو بېشکه مونږ ننوتونکي يو.

تفسیر: یعنی د مقابلي همت په مونږ کې نشته، هو! بې د لاسونو او پښو د خوځولو څخه پخه او تياره خورو، تاسې د خپلې معجزې په زور دوی وباسی!.

قَالَ رَجُلٌ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَانكَبُوا
غُلْبُونَ ۝

وویل دوو سړیو له هغو کسانو چې وپربدل (له الله نه) چې انعام (احسان) کړی وو الله په دوی
دواړو چې ورننوځی پر دوی (حمله کوونکي) په دروازو کې!، نو کله چې ورننوټی تاسې
دروازې ته نو بېشکه همدا تاسې به غالبان یی (پر هغوی ځکه چې دوی بې زړه دي).

تفسیر: دا دوه سړي یو «یوشع بن نون رحمه الله» او بل «کالب بن یوفنا رحمه الله» وو، چې له الله تعالی ځنې ویر بدل، نو
ځکه د (عمالقه) او نورو څخه هیڅ نه ویر بدل.

وَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

او (خاص) پر الله پس توکل وکړئ تاسې! که یی تاسې مؤمنان (باور لرونکي) په وعده د الله.

تفسیر: معلومه شوه چې د مشروعو اسبابو پرېښودل «توکل» نه دی، بلکه «توکل» دا دی چې د کوم نېک کار په کولو
کې انتهایی سعی او کوشش او آخري جد او جهد وکړ شي، بیا د هغه په مثمر او منتج کېدلو کې پاک الله ته هیله او
هغه ته اسره وکړئ! او په خپل زیار او کوشش ونه نازېږئ! او مه مغرورېږئ!، باقی د مشروعو اسبابو پرېښودل او
تش تور امیدونه او هیلې لرل، له سره «توکل» نه، بلکه تعطل دی.

قَالُوا يَا مُوسَى إِنَّا لَنَدُّهَا أَبَدًا إِنَّا دَامُوا فِيهَا فَادْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلْ إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ۝

وویل دغو (بني اسرائيلو) ای موسی! بېشکه چې مونږ له سره نه ننوځو دې ښار ته هیڅکله؛ خو
چې وي دغه (عمالقه) پکې، پس څه ته او (ځي دې) رب ستا نو جنگ وکړئ تاسې دواړه،
بېشکه مونږ دلته ناست یو (له جنگه، په انتظار د بري ستا).

تفسیر: دا د هغه قوم مقوله او وینا ده چې د «عَنْ أَبْنَاءِ اللَّهِ وَأَجَادُهُ» مدعیان وو، مگر داسې گستاخي او سپین سترگي کول
د دوی د دائمی تمرد او پرله پسې سرکښی او طغیان ځنې هیڅ لرې او مستبعد نه دی.

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ۝

وویل (موسی) ای ربه (ځما) بېشکه زه مالک نه یم (اختیار نه لرم) مگر د ځان خپل او د ورور
خپل (چې هارون دی) نو بیلتون (جدایي) وکړه په منځ ځمونږ او په منځ د قوم فاسقانو کې (چې
د فرمان له دائرې نه وتلي دي).

تفسیر: موسی علیه السلام د دوی د دې وینا څخه خورا زیات خپه شو، او د خپګان په حالت کې یې دا پورتنی دعا
وکړه، څرنګه چې له ګردو قومونو څخه د حکم نه منل او بې زړه توب او عصیان لیدل کېده، نو ځکه یې په دعاء کې
پرته له خپل ځان او له خپل ورور چې هغه هم یو معصوم نبي وو، د بل چا ذکر ونه فرمایه، یوشع «رحمه الله» او کالب
«رحمه الله» هم د دوی دواړو سره طبعاً راغلل.

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَكْفِئُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ۝

نو وفرمایل (الله) پس بېشکه دغه (مقدسه ځمکه) حرامه کړی شوې ده پر دوی باندي (ننوتل

هغې ته) څلوېښت کاله، چې حيران سرگردان به گرځي دوی په (همدې) ځمکه کې، نو مه خپه (او متأسف) کېږه پر قوم فاسقانو (وتونکي له فرمانه).

تفسیر: یعنې د بيلتون دعاء په حسي او ظاهري ډول سره خو قبوله نشوه، هو! معناً بيلتون وشو، چې دوی ټول سره په الهي عذاب کې اخته شول، حيران او سرگردان به سره گرځېدل، او موسی او هارون عليه السلام د رسالت په پوره اطمینان او ډاډه زړه سره خپل د ارشاد او اصلاح پر منصب قائم پاتې شول، لکه چې په کوم کلي کې عمومي طاعون يا وبا ګډه شوي وي، او د زرهاوو ناروغانو په منځ کې دوه درې تنه پياوړې (مضبوط) او قوي القلب سړي وي، چې د دوی په دارو او درمل، معالجه، تفقد، او چاره جوړولو کې مشغول وي.

که د ﴿فَأَفْرَقَ بَيْنَنَا﴾ معنی د «بيلتون وکړه» په ځای په «فیصله وکړه» سره شوي وي، نو دا مطلب به لا زیات واضح شوی وي، شاه صاحب لیکي چې: دا ګرده قصه یې کتابیانو ته واوروله، په دې مناسبت که تاسې هم د نبي آخر الزمان صلی الله علیه وسلم رفاقت ونه کړئ! لکه چې ستاسې نیکه ګانو د موسی علیه السلام له رفاقت سره غږولی وو، او له جهاده څخه یې ځانونه بېرته ایستلي وو، نو دا نعمت به هم د نورو په برخه کېږي، لکه چې په برخه یې هم شو.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنِي آدَمَ بِالْحَقِّ

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (بني اسرائيلو يا پر قوم خپل) خبر د دواړو ځامنو د آدم (چې هابیل او قابیل وو) په حقه سره.

تفسیر: یعنې د آدم علیه السلام د دوو صُلبی ځامنو (قابیل) او (هابیل) قصه او واقعي حال دوی ته واوروه! ځکه چې په دې قصه کې د هغه یوه ورور ذکر دی، چې د خپل بل ورور پر مقبولیت او تقوی یې حسد او رخه (کینه) کړې وه، او په همدې غیظ او قهر سره یې هغه په ناحقه سره وواژه، او د ناحقې وینې د عواقبو بیان پکې کړی شوی دی.

إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانَ فَتَقَبَّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ

کله چې پيش کړه دواړو قرباني (د پسه او د غنمو د سترې الله ته)، نو قبول کړ شو (پسه) له یوه د دې دواړو نه (چې هابیل وو) او قبوله نشوه (د غنمو سترې) له بله (چې قابیل وو).

تفسیر: یعنې د هغې جینی نکاح چې آدم علیه السلام له خپل دستور سره سم له (هابیل) سره وتړله؛ (قابیل) د هغې غوښتونکی شو، آخر د آدم علیه السلام په اشاره سره دوی دواړو د الله تعالی په دربار کې څه نذر وړاندې کړ، تر څو دغه جینی د هماغه چا شي، چې نذر یې د پاک الله په دربار کې مقبول شي، آدم علیه السلام ته داسې یقین پیدا شوی وو، چې همدا د (هابیل) نذر به ومنل شي، لکه چې همداسې وشو، او آسماني اور ښکاره شو، او د (هابیل) نذر یې یووړ، او همدا په هغه وخت کې د «قبول عند الله» قرینه او علامه وه.

قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ

وویل (قابیل) چې خامخا به ووژنم تا هرو مرو (خامخا) (ای هابیله!)،

تفسیر: یعنې (قابیل) د دې مقبولیت له لیدلو ځنې د حسد او رځې (بغض) په اور کې وسوځېد، او د دې په ځای چې د مقبولیت وسائل ځان ته غوره کړي، له ډېره غیظه او غضبه یې په خپل حقیقي ورور باندې د وژلو تور برېښ وکړ.

قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿۲۰﴾

وويل (هايل قابيل ته) چې بېشکه همدا خبره ده چې قبلوي الله (قرباني) له پرهيزگارانو نه. تفسير: يعنې (هايل) وويل چې: په دې کې څما څه قصور دی، د الله تعالی په دربار کې د هيچا زور او قوت نه چليري، او يواځې هلته تقوی پکار يري، ګواکې څما هغه نذرانه چې مقبوله شوه، د هغې سبب تقوی وه، که ته هم ځان ته تقوی غوره کړې؛ نو الله تعالی له تا سره څه مخالفت نه لري.

لَيْنُ بَسَطْتَ إِلَى يَدِكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسٍ بِيَدَيْ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۱﴾

قسم دی خامخا که دې راوغځاوه تا (ای قابيله) ما ته لاس خپل لپاره د دې چې ته ووژنې ما؛ نو نه يم زه غځوونکی د لاس خپل تاته چې ووژنم تا، بېشکه زه ویرېرم له الله چې رب (پالونکی د ګردو) عالميانو دی.

تفسير: ﴿إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ الآية - «بېشکه چې زه ویرېرم له الله چې پروردګار د ګرد جهان دی» يعنې زه له تا څخه نه ویرېرم، بلکه له الله تعالی څخه ویرېرم، او غواړم تر هغه پورې چې شرعا امکان وي، د خپل ورور په وینو خپل لاسونه ونه لرم.

أيوب سختياني (رحمه الله) به ويل: په محمدي امت کې هغه لومړنی سړې چې په دې آيت يې عمل وکړ، او خلقو ته يې خپل دا تعميل ورښکاره کړ؛ صاحب الحياء، جامع آيات القرآن ذو النورين سيدنا (عثمان بن عفان رضي الله عنه) وو «ابن کثير» - چې ده خپل سر جار (قربان) کړ، ولې په دې باندې خوښ او رضا نشو؛ چې ده د سر په مقابل کې د يوه مسلمان ګوته هم پرې شي، رضي الله تعالی عنه.

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِرِثْيَٰئِي وَأَشْمُكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿۲۲﴾

په تحقيق زه اراده لرم د دې چې رجوع وکړې (اخته شې) ته په ګناه د (وژلو) زما او په ګناه خپلې (چې پخوا دې کړې وه) نو شې به ته له صاحبانو (ملګريو) د اور (د دوزخ)، او همدا (اور) دی جزا د ظالمانو (چې په ناحقه ويني تويوي).

تفسير: يعنې څما د قتل ګناه هم له خپلو نورو ګناهو سره يو ځای کړه، ستا د ګرد عمر ګناهونه ستا پر غاړه ثابت دي، او زما د وینې ګناه به هم لا پرې زياته شي، او د مظلوميت له امله (وچې) به زما ګرد ګناهونه رامعاف شي، ابن جرير «رحمه الله» د مفسرينو اجماع نقل کړېده چې ﴿رِثْيَٰئِي﴾ معنی همدا ده.

باقي هغه کسان چې دا يې ليکلي دي چې: په قيامت کې به د مظلوم ګناه په ظالم باندې اچوله کيږي؛ هغه مضمون هم په يوه حيثيت سره صحيح دی، مګر د محققينو په نزد هغه د دې آيت تفسير نه دی.

اوس د (هايل) د کلام حاصل دادی «که تا هم داسې نيت کړی وي، چې څما د وژلو وبال پر خپله غاړه واخلي، نو ما داسې اراده کړېده، چې د خپل ځان هيڅ مدافعه له خپله لوري ونه کړم، تر څو چې د عزيمت د ترک خبره هم پر ما باندې رانشي».

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسَهُ قَتْلَ أَخِيهِ

نو بښایسته کړې دغه (قابیل) ته (اماره) نفس د ده: وژل د ورور د ده (چې هابیل وو)

تفسیر: ښایي په ابتداء کې لږ څه وېره او خوف ورپیدا شوی وي، او ورو ورو اماره نفس به دا خیال پوخ کړی وي، او همدا کیفیت عموماً د معاصیو په ابتداء کې پیدا کېږي.

فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ۝

بیا وواژه (قابیل) دغه (هابیل) نو وگرځېد (قابیل په دنیا او عقبی کې په سبب د قتل د هابیل) له زیان کارانو.

تفسیر: دنیوي خسران خو دا دی چې داسې یو ښه ورور یې له لاسه وایست؛ چې د ده مټ او ملاتړ وو.

په حدیث شریف کې راغلي دي: «ظلم» او «قطع رحم» دا دواړه داسې ګناهونه دي، چې له آخرته پخوا په همدې دنیا کې د هغو سزا ورکوله کېږي، او اخروي خسران یې دا دی چې په دنیا کې د ظلم، قطع رحم، قتل عمد، او د بد امنی د دروازې له خلاصولو څخه (قابیل) د هغو ګرځو ګناهونو د سزا مستوجب هم کېږي؛ چې وروسته له دې نه له دې نوعې ګناهونو څخې په دنیا کې وکړی شي، او دی به په هغو ګرځو کې د باني کېدلو له وجې شریک ګناه شي، لکه چې په حدیث شریف کې هم مصرح ده.

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِثُ سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يُؤْتِيكَمَّاءَ عَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِثُ سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ الْمَلْءَمِيْنَ ۝

نو ولېږه الله یو کارغه چې کیندل یې کول په ځمکه کې (په ښوکه او پنجو خپلو سره) لپاره د دې چې وښيي دغه (قابیل) ته چې څرنګه پټه کړي جته د ورور خپل (هابیل)، وویل (قابیل): ای افسوسه څما راشه دغه دې وخت دی (یعنې افسوس دی ماته) آیا عاجز وم زه له دې چې کېدی په شان د دې کارغه (په پوهه کې) نو پټه کړې به مې وه جته د ورور خپل، نو وگرځېد (قابیل په دې قتل د هابیل سره) له پښېماني کوونکو څخه.

تفسیر: کله چې پخوا له دې نه بل کوم انسان نه وو مړ، نو ځکه (قابیل) پس له وژلو د (هابیل) څخه نه پوهېده چې دی د خپل ورور له مړي سره څه وکړي؟ تر څو چې یې یو کارغه ولید چې په ځمکه کې کنده کیني - او د بل کوم کارغه مړی پکې پټوي، نو د هغه له لیدلو څخې د (قابیل) سر ته څه عقل ورغی، او له خپل ځانه سره یې وویل چې: «ښایي زه هم د خپل ورور مړی په ځمکه کې همداسې خښ کړم»، او ده ته ارمان او افسوس هم ورغی چې: «زه په پوهه، عقل او فهم او له ورور سره په خواخوږۍ او همدردۍ کې له دې کارغه څخه هم ښکته یم»، ښایي چې حق تعالی د دې له امله د یوه ادنی ساکنس (ذي روح) په وسیله (قابیل) ته داسې تنبیه ورکړه چې هغه له خپله وحشته او حماقته لږ څه وشمیري، او متأثر شي.

په ساکنانو (ذي روحو) کې د کارغه دا خصوصیت دی، چې د خپل ورور د مړي په ښکاره پاتې کېدلو باندې ډېر زیات شور ماشور کوي.

﴿فَأَصْبَحَ مِنَ الْمَلْءَمِيْنَ﴾ (نو وگرځېد قابیل په دې قتل د هابیل سره له پښېماني کوونکو څخه)، هغه افسوس او ارمان ښه نافع دی، چې له ګناه څخې معذرت، انکسار، فکر او تدارک هم وي، په دې موقع کې د (قابیل) افسوس او ارمان کول د الله تعالی په عصیان او نافرمانۍ نه وو، بلکه په خپل هغې بدحالی باندې وو، چې د خپل هغه ورور (هابیل) له وژلو څخه وروسته ور رسېدلې وه.

مَنْ أَجَلَ ذَٰلِكَ تَكْتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ
فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا

په سبب د دې (قتل) ليكلي وو (حکم کړی وو) مونږ پر بني اسرائيلو چې بېشکه شان دا دی: هر
څوک چې ووژني يو نفس بې له (عوض، بدل د) بل نفس نه (يا بې) له فساد په ځمکه کې (چې
په ملک کې يې فساد کړی وي) نو ګواکې وژلي يې دي خلق ټول، او هر چا چې ژوندي کړو
دغه (يو نفس چې سبب شي د ژوندون يې) نو ګواکې ژوندي کړي يې دي خلق ټول.

تفسير: په ملک کې د فساد اچولو ډېر صورتونه دي، مثلاً العياذ بالله اهل حق له حق دين څخې منع کړي، يا د انبياوو
عليهم السلام اهانت وکړي، يا مرتد شي، او د دې خبرې وسيله وګرځي چې نور کسان هم له خپله ځانه سره مرتد او
بې دينی ته يې ترغيب کړي، (يا لاره وهل يا زنا د محصن) وفس على ذلك.

«او هر چا چې ژوندي کړ يو نفس: چې سبب شي د ژوندون يې؛ نو ګواکې ژوندي کړي يې دي خلق ټول».

لومړی د ځمکې په مخ کې لويه ګناه همدا پېښه شوه، چې (قابيل) د (هابيل) قاتل شو، او وروسته له هغه ناحقه
قتل رسم شو، نو ځکه په «تورات» کې داسې فرمايل شوي دي: «که څوک يو سړی ووژني؛ ګواکې چې ګرد خلق
ووژني»، يعنې د يوې ناحقې وينې له تويولو څخې نور هم پر هغه جرم زړور کيږي، نو په دې حيثيت سره هر هغه سړی
چې بل ووژني؛ ګواکې د بد امنی تاداو (بنیاد) ږدي، او هغه د ګردو انسانانو د وژلو او د عمومي بد امنی ور پرانيځي،
او هغه څوک چې يو سړی ژوندي کوي، يعنې د کوم ظالم قاتل له لاسه يې ژغوري (ساتي)؛ يا هم د کوم ناروا قتل
مخه نيسي، ګواکې دی په خپل دې عمل سره نورو ګردو انسانانو ته هم د ژغورلو (ساتلو) او مأمون پاتې کېدلو دعوت
ورکوي، او دغې نېکۍ ته دوی ګرد سره رابولي.

وَلَقَدْ جَاءَ تَهُمَّ رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّا كَثَّرْنَا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٥٠﴾

او خامخا په تحقيق راغلي وو دوی ته رسولان ځمونږ په حکمونو ښکاره، بيا په تحقيق سره ډېر
له دوی نه پس له دې (راتلو د رسولانو نه هم) په ځمکه (په ملک) کې خامخا مسرفان (له حده
تېريدونکي) دي.

تفسير: ځينی علماو له «بينات» څخه ښکاره حکم مراد کړی دی، او دا هم ممکن دي چې له «بينات» څخه هغه ښکاره
معجزې او دلائل مراد وي، چې هغو سره د کوم رسول د «مِنْ عِنْدِ اللَّهِ» کېدلو تصديق وشي، يعنې د (بني اسرائيلو) ډېرو
خلقو داسې ښکاره آثار ليدلي دي، او ډېر هسې ښکاره حکمونه يې اورېدلي دي، خو سره له هغه هم له خپل ظلمه
او طغيانه او تيري څخه يې لاسونه نه دي اخیستي، د معصومو انبياوو عليهم السلام وژل او په خپلو منځو کې ناحقې
وينې تويول د دوی دائمي عادت دی، او نن ورځ هم د خاتم الأنبياء صلی الله عليه وسلم د قتل (معاذ الله) يا ايداء او د
مسلمانانو آزار او تذليل لپاره هر راز ناولي پلمې (منصوبې) او سازشونه کوي.

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُجَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا
أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأرجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي
الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه همدا خبره ده چې جزا د هغو کسانو چې جنګ کوي دوی له (دوستانو) د الله او د رسول

د ده سره، او سعي کوي (منهې وهاي) دوی په ځمکه (په ملک) کې لپاره د فساد (او بد امنی غورځولو) چې دوی ووژلی شي، يا دې په دار کې شي، يا دې پرې کړی شي لاسونه د دوی او پښې د دوی سره مخالفې (يعنې ښې لاس او کينه پښه يا عکس د دې) يا دې وشړلې شي له ځمکې (په حبس سره يا له هغه ځايه بل لري ځای ته) دا (مذکوره جزا) دغو (غلو) ته رسوايي ده، په دنيا کې او (شته) دغو (غلو) ته په آخرت کې عذاب ډېر لوی.

تفسير: اکثر مفسرين له دې څخه لاره شو کول او داړه اچول مرادوي، مگر که دا الفاظ په خپل عموم باندې پرېښود شي؛ نو مضمون لا وسيع کيږي، د دې آيت هغه شان نزول چې په صحيحو احاديثو کې راغلی دی، هغه هم د همدې مُدعا مُقتضي دی، چې دا الفاظ پر خپل عموم پرېښود شي.

«له الله جل جلاله يا د ده له رسول صلی الله عليه وسلم سره جنګ کول» يا «په ځمکه کې فساد يا بد امنی خورول» دا دواړه لفظونه داسې دي، چې په دې کې د كفارو حملې، دارتداد، فتنې، لار شګول، داړه اچول، ناحق قتلول، نهب، مجرمانه پلمې (منصوبې)، اغوا کوونکي نشرات، او مضر تبليغات ګرد سره داخلېدې شي، او له دې څخې هر يو جرم داسې دی، چې د هغه مرتکب له دې څلورو واړو سزاګانو څخه چې پاس په دې آيت کې ذکر شوي دي، د يوې نه يوې هرو مرو مستحق ګرځي.

د غلو احوال څلور صورتونه لري:

- ۱ - چې مرګ يې کړی وي، مګر مال وړلو ته يې لاس نه وي رسېدلی. (نو داسې غله دې مړه کړی شي!).
- ۲ - چې هم يې مرګ کړی وي، او هم يې مال وړی وي، (نو داسې غله دې وروسته له وژلو پر دار کړی شي!).
- ۳ - چې مال يې لوټ کړی وي، خو مرګ يې نه وي کړی (نو داسې غله دې لاسونه او پښې سره مخالفې پرې کړی شي).
- ۴ - چې نه يې وژل کړي وي، او نه يې مال وړی وي، او د قصد او تياری نيولو څخه وروسته نيول شوی وي، (نو داسې غله دې په بندي کولو سره د مخکې له مخ څخه ورک شي)، په دغو څلورو حالتونو کې بالترتيب هم دا څلور سزاګانې مقررې دي، چې پاس (په آيت او بين القوسين کې) ذکر شوي دي، د غلو بل کوم لري ځاي ته فرارول او هلته يې بندي کول او قيد ساتل د امام (ابو حنيفه رحمه الله) مذهب دی.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

مګر هغه کسان چې توبه وباسي پخوا له هغه نه چې قادر شئ (تاسې) پر هغوی باندې (نو دا حدود الله ترې ساقطېږي) نو پوه شئ په دې چې بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: دا پاس ذکر شوې سزاوې چې د حدود الله او «حق الله» پر ډول دي، دا ګردې پخوا له نيولو څخه په توبه ايستلو سره معافېدې شي، مګر حقوق العباد نشي معافېدلی، يعنې که د چا مال يې اخيستی وي؛ نو ضمان ورکول پرې اوږي، که قتل يې کړی وي، نو قصاصيږي، هو د دې شيانو معافول د مال د خاوند او د مقتول د ولي حق دی.

تنبیه: له دې حد څخه ما سوا نور حدود په توبه باندې له سره نه ساقطېږي، لکه د زنا حد، د شرب الخمر حد، د سرقي حد، د قذف حد.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) وویرېږئ تاسې! له الله، او طلب کړئ! ده ته وسیله (په طاعت سره).

تفسیر: د «الوسيلة» تفسیر ابن عباس رضي الله تعالى عنه، مجاهد، أبو وائل، حسن او نورو أسلافو او مشرانو رحمهم الله په «قربت» سره کړی دی، نو د وسیلې لټولو معنی به دا وي چې: د هغه د قرب وسیله ولټوئ!، قتادة «رحمه الله» ویلي دي: «أي تقربوا إليه بطاعته والعمل بما يرضيه» «د الله تعالى نزدېوالی حاصل کړئ! په حکم منلو د ده او په غوره عمل»، یو شاعر وايي:

إذا غفل الواشون عُدنا لوصلنا *** وعاد التصافي بيننا والوسائل

په دې کې هم دغه د قرب او اتصال معنی مراد ده، او همداسې دی هغه چې په حدیث کې راغلي دي چې «وسيله» په جنت کې یو ډېر ښه اعلى منزل دی، چې د دنیا کوم یوه بنده ته ور رسېږي، رسول الله مبارک ارشاد فرمایلي: «وروسته له آذانه له الله جل جلاله ځنې ځما لپاره هم دغه مقام وغواړئ!»، نو د هغه مقام نوم هم «وسيله» د همدې له امله ایښی شوی دی، چې د جنت له ګردو منازلو ځنې هغه مقام (عرش الرحمن) ته نژدې دی، او حق تعالی د قرب په مقاماتو کې له ګردو څخه پاس واقع دی.

په هر حال لومړی یې وفرمایل چې: وویرېږئ! له الله جل جلاله ځنې، لیکن دا ویرېدل داسې نه دي لکه چې سړي له مار یا لرم یا زمري یا لیوه یا نورو ځنې ویرېږي! او ترې لرې تېښتي؛ بلکه له دې خبرې څخه وویرېږئ چې د ده له خوښې او رحمت څخه لرې چېرې ونه لوېږئ! نو ځکه یې وروسته له «اتَّقُوا اللَّهَ» څخه «وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ» وفرمایل، یعنې دده له ناخوښې، لریوالي، او بيلتون څخه وویرېږئ!، او د وصول او قرب الی الله د حصول لپاره کوښښ وکړئ!، او ښکاره ده چې له کوم شي سره مونږ هلته قریب کېدی شو، چې تر هغه پورې د رسېدلو ګردې لارې قطعې (طی) کړو، او پر هغې باندې په تللو هغه ته ور رسېدی شو، نو د همدې په نسبت فرمایي: «وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ» «جهاد وکړئ د ده په لاره کې» یعنې پر هغې باندې د تللو ښه پوره کوښښ وکړئ «لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ» «خو تاسې دهغه قرب حاصل کړئ، او په خپل مراد ورسېږئ او بریالیان (کامیاب) شئ!».

«توسل» یوله هغه الفاظو ځنې دی چې په هغې کې اجمال او ابهام دی، نو دهغې نفی مطلقاً یا اثبات مطلقاً دواړه صحیح نه دي، بلکه په دې کې تفصیل دی، ځکه توسل په دوه ډوله دی:

لومړی: روا او مشروع توسل، لکه د الله تعالی په نومونو، صفتونو توسل کول، او هغه الله تعالی ته وسیله ګرځول، لکه چې ووايي: ای الله، ته رحیم یې، پر مونږ رحم وکړې، ته غفور، غفار یې، مونږ ته ګناهونه را معاف کړې، ته رزاق یې، مونږ ته روزي را کړې، ته خالق، وهاب یې؛ مونږ ته اولاد را کړې، او همداسې نور نومونه او صفتونه.

او یا هم پر خپل کوم نېک عمل، یا پر خپل ایمان، یا د الله تعالی سره، یا د هغه د رسول صلی الله علیه وسلم سره، یا د صحابه کرامو او نېکانو مسلمانانو سره پر محبت کولو توسل وکړي، یعنې الله تعالی ته یې وسیله کړي، او له الله تعالی څخه د دغه نېک عمل په وسیله کومه غوښتنه وکړي، لکه د آل عمران سورت په دې آیت کې چې راغلي: «رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُتَدَايِمًا يُضَاهَى لِلْإِيمَانِ أَنْ آمُورَ بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مِنَ الْإِبْرَارِ».

او یا لکه چې د حدیث الغار هغه درې کسانو قیصه چې هغوی په یوې باراني ورځ په کوم غار کې ننوتی وو، او بیا د غار خوله پر کومه غټه تیره بنده شوه، او هېڅ کومه لار د خلاصون نه وه، نو درې واپرو سره مشوره وکړه چې نن ورځ باید الله تعالی ته خپل هغه نېک عمل وسیله کړو چې مخکې مو کړی وو، او بیا هر یوه خپل خپل عمل الله ته وسیله کړي، او الله له دغه مصیبت څخه خلاص کړل.

او په آیت کې هم ورته اشاره شوې ده، چې د وسیلې د امر نه وروسته یې د جهاد فی سبیل الله امر کړی دی، او دا هم یو بهتر عمل دی.

او یا هم کوم نېک صالح ژوندي انسان ته ورشي، او دعا ورڅخه وغواړي، چې ماته دعا وکړه، چې الله تعالی مې دغه مقصد پوره کړي، لکه چې صحابه کرام به رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورتلل، او دعا به یې ترې غوښتله. دویم ډول: ممنوع توسل دی، او هغه په دوه ډوله دی:

لومړی ډول: شرکي توسل، چې په هغه کې د الله تعالی څخه پرته بل چاته آواز، چيغه، او له هغه څخه د حاجت غوښتنه شوي وي، ځکه چې دا په اصل کې توسل نه بلکه دعا او استغاثه ده، چې په مافوق الأسباب امورو کې عبادت ګڼل کېږي، او هغه یواځې د الله تعالی حق دی، نو بل څوک په کې شریکول د الله تعالی سره شرک او کفر ګڼل کېږي، لکه چې یو مړي یا غائب څخه څه حاجت وغواړي، یا ورته ووايي چې: زما لپاره دغه حاجت له الله نه وغواړه.

دویم ډول: بدعي توسل، چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم د هغه له وفات څخه وروسته الله جل جلاله ته وسیله کړي، لکه چې ووايي: د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په خاطر، وسیله، یا په روی زما دغه حاجت پوره کړه، نو دا کار بدعت ګڼل کېږي، ځکه په شریعت کې د دې اجازه نه ده شوې، او نه هم د هغه صحابه کرامو دغه ډول توسل کړی دی.

وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿۳۰﴾

او جهاد وکړئ په لاره د ده کې (د کلمه الله د اعلاء په غرض) لپاره د دې چې په مراد ورسېږئ (خلاص شی له عذابونو).

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالَّذِينَ لَهُمْ مَارِ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ
يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَأَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۳۱﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، که وي دوی ته هغه (اقسام د اموالو) چې په ځمکه کې دي ټول، او په قدر د دې نور (هم) له دې سره شي، لپاره د دې چې فديه وکړي دوی په هغه سره له عذابه د ورځې د قیامت څخه؛ نو قبوله به نه کړه شي (دا فديه) له دوی څخه، او شته دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسیر: د آخرت بری او کامیابي په «تقوی»، «ابتغاء الوسيلة» او په «جهاد فی سبیل الله» سره حاصلېدی شي، او په رشوت او فديه او نورو پلمو (منصوبو) سره له سره نه حاصلېږي.

يُرِيدُونَ أَنْ يُخْرِجُوا مِنَ السَّارِ وَمَاهُمْ يَخْرِجُونَ مَهَا وَأَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۳۲﴾

اراده به کوي (غواړي به) دوی چې ووځي دوی له اوره (د دوزخ) حال دا چې نه به وي دوی وتونکي له هغه اوره، او شته دوی ته عذاب دائم (بې انتها بلا انقطاع).

تفسیر: له ډېرو احاديثو څخه ثابته شوې ده، چې ډېر ګناهګار مؤمنان به تر یوې مودې پورې په دوزخ کې پاتې کېږي، او بیا به ایستلی کېږي، او د الله تعالی په فضل او مرحمت سره به جنت ته داخلېږي، دا آیت له دغو احاديثو څخه مخالف نه دی، ځکه دلته په دې آیت کې له ابتداء څخه یواځې د کفارو حال بیان شوی دی، او د مؤمنانو په نسبت هیڅ یوه خبره نشته.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً لِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۹﴾

او غل (نارینه) او غله (بنخه) نو پرې کړئ تاسې لاسونه د دوی (دواړو) لپاره د جزا د هغه عمل چې کړی دی دواړو د تنبیه لپاره له جانبه د الله، او الله ډېر قوي دی (غالب په انفاذ د احکامو) بڼه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: ﴿جِزَاءً﴾ الایة - یعنې هغه سزا چې غله ته ورکوله کیږي، هغه د مسروقه مال سزانه ده، بلکه د ده د فعل «سرقې» سزاده، تر څو چې په هغه سره نور غله ویني او تنبیه شي، بلا شبهه پر هر هغه ځای کې چې دا حدود جاري کیږي؛ نو دوه - درې غلو ته د سزا ورکولو څخه وروسته د غلا وریخي بندېږي.

نن ورځې د نوي «تهذیب» مدعیان دا راز حدود وحشیانه سزا بولي، لیکن که غلا کول د دې صاحبانو په نزد «یو مهذب کار» نه وي؛ نو یقیناً د دوی «مهذب» سزا د دې غیر مهذب کار (غلا) استیصال او له منځه وړلو کې له سره مؤثر نشي واقع کېدی، که د لږ څه سختی په تحمل سره ډېر غله مهذب شي؛ نو بنایي چې دغه د تهذیب حاملان او مدعیان خوبن شي، ځکه چې د دوی له «تهذیبی مشین» سره دغه «وحشت» مدد کوي.

ځیني په نامه مفسرین هم په دې کوبښن کې دي، چې «قطع الید» لاس پرې کول د غلا انتهایي سزا وټاکي! (مقرر کړي)، او له دې ځنې ښکته او خفیفه سزاه له حق شریعت څخه حاصله او استخراج کړي، مگر مشکل خو دادی چې له دې ځنې ښکته سزانه په قرآن کریم کې چېرې شته، او نه د نبوت په عهد او د لویو اصحابو په زمانو کې د هغې کوم نظیر او مثال لیدلی شوی دی، آیا کوم سړی داسې دعوی کولی شي، چې په دومره اوږده زمانه کې په هغو غلو کې چې نیولي شوي دي یو تن هم ابتدایي غل نه وو، چې پر هغه باندې یواځې د جواز په ملحوظ د لاس پرې کولو په ځای کومه ابتدایي سزا تطبیق او جاري شوي وي؟.

کوم ملحد په پخوانۍ زمانه کې پر «حد السرقة» داسې یوه شبهه کړې وه: «کله چې شریعت د یوه لاس دیت پنځه سوه دیناره مقرر کړی دی، نو داسې یو قیمتدار لاس (چې پرې پرېکولو یې پنځه سوه دیناره واجیږي) د پنځو یا لسو روپیو په غلا کولو به څرنگه امکان ولري، چې پرې کړی شي؟» یوه عالم د ده په ځواب کې څنگه ښه ویلي دي! : «إنها لما كانت أمينة كانت ثمينة، فلما خانت هانت» «کله چې هغه لاس امین وو؛ قیمت یې درلود (لرلو)، کله چې یې غلا وکړه او خائن شو؛ نو ذلیل شو»، نو قیمت یې کم شو.

﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ «او الله ډېر قوي غالب دی، ښه حکمت والا» لکه چې غالب دی نو ځکه حق لري هر هغه حکم چې اراده یې وکړي؛ جاري یې کړي، او هیڅوک د ده په مقابل کې څه نشي ویلی، او څنگه چې ورسره حکمت والا هم دی؛ نو ځکه د دې خبرې هیڅ احتمال نشته، چې تش د خپل کامله اختیاره کار واخلي، یا ببخایه حکم نافذ کړي، او د خپلو ناتوانو بندگانو د مالونو د ساتنې لپاره څه انتظام ونه کړي - دا د ده له عزت او غلبې سره منافي دی - او د غلو او داره مارانو هم داسې خوی او آزاد (او بې له نښې) پرېښودل د ده له حکمت څخه مخالف کار دی.

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۰﴾

نو هر چا چې توبه وويسته (له بدو کارونو) وروسته له ظلم خپل او اصلاح (ښه یې کړ عمل خپل)؛ پس بېشکه الله رجوع کوي (په رحمت سره) په ده، بېشکه الله ډېر مغفرت والا دی (د خطیاتو) ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنې توبه که رښتیا او د زړه څخه وي، چې د هغې لپاره دا هم ضروري ده، چې د غلام مال دې د هغه مالک ته بېرته ورکړي، او که ترې تلف شوی وي؛ نو ضمان دې ورکړي، او که ضمان هم نشي ورکولی؛ نو بښنه دې ترې وغواړي،

او پر خپل دغه فعل دې نادم او پنبېمانه شي، او وروسته له هغه دې ترې د ځان ژغورنې (بچ کولو) عزم وکړي، نو له داسې توبې ایستلو ځنې هيله (امکان) او امید شته چې حق تعالی له ده څخه آخروي عقوبت هم لرې کړي، چې د هغه په مقابل کې دنيوي سزا هیڅ اهمیت نه لري.

أَلَمْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥﴾

آیا نه پوهېږې (ای محمده! یا ای سامعه) چې بېشکه الله (خاص) دی ده ته ملک (سلطنت) د آسمانونو او ځمکې، په عذابوي (الله) هر هغه څوک چې اراده وفرمائي (د عذاب یې)، او مغفرت کوي هر هغه چا ته چې اراده وفرمائي (د مغفرت یې)، او الله پر هر شي باندي ښه قادر دی (نو په تعذيب او مغفرت هم قادر دی).

تفسیر: کله چې حقيقي سلطنت او حکومت د الله تعالی دی، نو بلا شبهه دی اختیار لري، هر هغه څوک چې مناسب وگڼي، معاف یې کړي، او هر هغه چا ته چې په خپل حکمت او عدل سره د سزا ورکولو اراده وکړي، سزا ورکوي، او نه یواځې دا چې د ده په معافولو او سزا ورکولو کې ده ته کلي اختیارات حاصل دي، بلکه د دې اختیاراتو له استعمالولو څخه یې هیڅوک نشي منع کولی، ځکه چې دی پر هر شي باندي پوره قوت او قدرت لري.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَقْوَابِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنُ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا وَهُمْ سَمْعُونَ لَلْكَذِبِ سَمْعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ

ای (ځما) رسوله (محمده!) په غم کې دي نه آچوي تا (فعل د) هغو کسانو چې جلتی کوي (او عناداً ځانونه غورځوي) په کفر کې؛ له هغو کسانو چې ویل دوی: ایمان راوړی دي مونږ (تش) په خولو، حال دا چې ایمان نه وو راوړی زړونو د دوی، او ځینې له هغو کسانو چې یهودیان دي (یعنې د بني قریظې یهودیان او د مدینې منافقان) ډېر اورېدونکي دي لپاره د دروغ ویلو، ډېر اوریدونکي دي (د خبرو ستا یعنې دوی جاسوسان دي لپاره د رسولو) قوم بل ته چې نه دي راغلي تاته، آروې دوی کلمې (د تورات) وروسته له هغو ځایونو خپلو څخه (چې الله ایښي دي).

تفسیر: په پخوانیو آیاتونو کې د داړې، غلا او د نورو د حدودو بیان وکړ شو، اوس د ځینو هغو نورو اقوامو احوال اورول کېږي، چې دوی په حدود الله کې تحریفات وکړل، او خپل ځانونه یې د لوی عذاب مستحق وگرځول، «بغوي» رحمہ الله د دې واقعي تفصیل داسې لیکلی دی:

«د خبیر یو محصن نارینه یهودي له یوې یهودي ښځې سره چې محصنه وه؛ زنا وکړه، سره له دې چې په (تورات) کې د دې جرم سزا رجم (په گټو سره ویشتل) وو، مگر د دې دواړو اعتبار او لویي د هغه «رجم» د اجراء کېدلو مانع وگرځېدل، نو په خپلو منځونو کې یې سره مشوره وکړه، او ویې ویل: «دا سړی چې په یثرب کې دی محمد صلی الله علیه وسلم، د ده په کتاب کې د زاني لپاره د (رجم) حکم نشته، بلکه د دُرې وهلو حکم شته، نو د «بني قریظې» له یهودانو ځنې څو سړي ورولېږئ! ځکه چې «بني قریظه» د محمد همسایگان او له محمد سره د روغې معاهده هم لري، چې دوی د هغه خیال معلوم کړي»، هماغه وو چې یو څو تنه د دې خبرې لپاره ولېږل شول، چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم نظریه معلومه او د پوښتنه ترې وکړي چې د «محصن زاني» لپاره څه سزا تجویزوي؟ «که دی د دُرې وهلو د سزا حکم وکړي؛ نو ترې اقرار

واخلی او ویې منی، او که د (رجم) حکم واورئ؛ نو مه یې منی! د دوی د دې پوښتنې په نسبت رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: «آیا تاسې زما پر فیصله قانع او راضي یئ؟» دوی اقرار وکړ چې «هو!»، دلته د پاک الله له لوري جبرئیل علیه السلام د «رجم» حکم راوړ، مگر هغوی له خپل اقراره بېرته وگرځېدل، بالاخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «ستاسې لوی عالم د «فدک» اوسېدونکی (ابن صُوریا) څنگه سړی دی؟ گړدو وویل چې: «نن په گړد جهان کې د ده په شان په موسوي شراعتو ډېر پوه او ښه عالم بل څوک نشته»، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه راوغوښت، او په ډېر سخت حلف سره یې ترې پوښتنه وکړه چې په «تورات» کې پر دغې گناه څه سزا مقررده؟ سره له دې چې نورو یهودانو د دغه حکم په پټولو کې له هر ممکن کوشش څخه کار اخیست - ولې د دوی دغه پرده د عبد الله بن سلام په وسیله له منځه تللې وه، او حقیقت ښکاره شوی وو، خو سره له هغه (ابن صُوریا) چې د دوی مُسَلَّم او معتمد عالم وو؛ په هر ډول سره چې وو، په دغې خبرې یې اقرار وکړ، چې د دې جرم سزا په «تورات» کې همدا (رجم) دی، وروسته له هغه (ابن صُوریا) هغه گړد حقائق هم څرگند کړل، چې یهودانو په څه ډول سره د (رجم) حکم لیرې او د هغه په ځای یې دا حکم لیکلی دی چې: زاني دې په دُرې سره ووهلی شي، او مخ یې تور او په خره باندې دې چپه سپور گړځاوه شي.

الحاصل رسول اکرم صلی الله علیه وسلم پر هغو دواړو (نارینه او ښځې) باندې د (رجم) امر جاري کړ، او ویې فرمایل: «ای الله! زه نن هغه لومړنی سړی یم، چې ستا دا حکم مې په داسې حال کې په دنیا کې جاري کړ؛ چې هغه مړ شوی وو».

د «سماعون» معنی ډېر اوریدونکي او غوږ جارايتونکي ده، نو بیا د «ډېرو اورېدلو» اطلاق کله کله په جاسوسی هم کیږي، او کله یې معنی په «زیات قبول کوونکو» هم کیږي لکه «سمع الله لمن حمده» یعنې د اورېدلو معنی قبول کول دی، شیخ الهند «رحمه الله» دلته اوله معنی مراد کړې ده، لیکن ابن جریر «رحمه الله» او نورو محققینو پر دویمې معنی حمل کړې ده.

﴿سَمِعُونَ لَكُنْ ب﴾ یعنې د دروغو او باطلو ډېر منونکي او قبول کوونکي.

﴿سَمِعُونَ لِقَوْمٍ آخِرِينَ﴾ یعنې بل جماعت (چې د خیر یهودان دي) چې د (بني قریظه) سړي یې لیرلي وو، او هغوی پخپله تاسې ته درنه غلغل، د دوی د خبرو زیات منونکي، (او دغه یهودان داسې کسان دي چې) د الله تعالی په احکامو کې تحریف کوي، یا د یو ځای خبرې په بل ځای پورې لگوي، (لکه د «رجم» آیت پټوي، او د هغه په ځای دُرې او مخ تورول ښيي).

يَقُولُونَ اِنْ اُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوهُ وَاِنْ لَمْ تُوْتُوهُ فَاَحْذَرُوهُ

وايي دغه (د خیر یهودیان خپلو لېرلیو شویو ته): که درکړی شي تاسې ته دا (محرف حکم) نو وایې خلئ! (او ویې منی!) او که درنه کړی شو تاسې ته دا (حکم) نو ویرېږئ تاسې (له قبوله د هغه).

تفسیر: یعنې که د دُرې وهلو حکم ومومئ، هغه ومنئ! که نه! کواکې دوی غواړي چې د الله تعالی شریعت د خپل هوا او هوس تابع کړي.

وَمَنْ يُرِدِ اللهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللهِ شَيْئًا

او هر هغه څوک چې اراده وکړي الله د فتنې (د گمراه کولو) یې نو له سره به مالک نشي ته (ای محمده!) د ده لپاره له الله نه د هیڅ شي (چې فتنه او هلاک ترې دفعه کړي).

تفسیر: هدایت او ضلالت، خیر او شر، هر شیء بی د الله تعالی له ارادې خخه نشي موجودېدی، دا داسې یو اصل دی، چې انکار یې له تسلیم خخه ډېر مشکل دی، فرض یې کړئ! یو سړی د غلا کولو اراده وکړي، لیکن د الله تعالی اراده دا وي چې هغه غلا ونه کړي، نو که دا سړی په خپله اراده کې بری ومومي نو لازمیږي چې (معاذ الله) الله تعالی د ده په مقابل کې عاجز شو، او که د الله تعالی اراده د بنده پر ارادې غالبه شي، نو لازمیږي چې په دنیا کې دې هیچېرې د غلا او د نورو بدو کارونو هیڅ نوم او اثر پاتې نشي. او که د الله تعالی د خیر او د شر د هیڅ یوه اراده نه کوي، نو له هغه خخه (معاذ الله) د ده تعطل، غفلت او سفاهت لازمیږي، «تعالی الله عن کل الشورور و تقدس».

خو لنډه ځواب یې دا دی چې د الله تعالی اراده په دوه ډوله ده:

۱ - کتوني او قدری اراده: او هغه دا چې الله تعالی د کوم شي د وجود اراده په تقدیر، او ازل کې کړې وه، نو دا کتوني قدری اراده ده، او هغه نه خطا کیږي، بلکه خامخا هغه شي موجودیږي، نو همغه یې په تقدیر کې لیکلی وي، ځکه د الله تعالی علم دهغه په تقدیر باندې لومړی دی، هغه ته معلومه ده چې کوم معین شخص که خپلې خوښې ته پرېښودل شي، نو هغه به څه کوي، نو په دغه تقدیري اراده ثواب او عذاب مرتب نه دی، او نه ورسره د الله تعالی رضا او خوښي شرط ده.

۲ - شرعی او دیني اراده: او هغه دا چې الله تعالی د خپل مخلوق خخه د خیر فعل او د شر خخه اجتناب غواړي، او د خیر او شر په کولو کې یې هغه ته اختیار ورکړی دی، او په همدې اراده باندې ثواب او عذاب مرتب دی، ځکه ددې ارادې په مقتضی که کوم شي موجودیږي، د الله تعالی خوښ دی، محبت ورسره لري.

او همدې ته په حدیث شریف کې اشاره شوې ده چې: «اعملوا فکل میسر لما خلق له» - ترجمه: «تاسې نېک عملونه کوئ، ځکه هر چا ته د هغه عمل توفیق ورکول کیږي، چې د کوم لپاره پیدا شوی وي».

حاصل دا چې د معاصیو او گناهونو واقع کېدو ته د الله جل جلاله دوه قسمه ارادې متوجه دي:

(۱) شرعی اراده، چې له بنده خخه غواړي چې گناه ونه کړي، نو دلته بنده ته اختیار دی، چې کوي او که نه، که ویې کړي؛ نافرمانی شوه، او سزا به ورکوي، او که نه تابعداري شوه ثواب ورکوي.

(۲) کوني اراده: کومه چې الله د خپل قدیم علم مطابق لیکلې ده، چې فلانې شخص که خپلې خوښې ته پرېښودل شي، نو دغه گناه کوي، او هغه یې ورباندې لیکلې ده، خو د ده دا گناه کول دلته د شرعی ارادې خلاف، او د کوني ارادې سره برابر دي، ځکه په کوني اراده کې مراد نه بدلیږي.

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُبَيِّرْ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۗ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ
عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠﴾

دغه (یهودان او منافقان) همغه کسان دي چې اراده نه ده فرمایلي الله (د دې) چې پاک کړي زړونه د دوی (له کفر نه)، (شته) دوی ته په دنیا کې ذلت (شرمندگي) او شته دوی ته په آخرت کې عذاب ډېر لوی.

تفسیر: دا شبهه چې الله جل جلاله پر دې باندې قادر دی؛ چې د دوی هغه ګرځد شرارتونه او غلطې چارې جبرا منع کړي، او دوی مجبور وګرځوي، چې هیڅ ضد او سرزوري ونشي کړي، نو بېشکه زه دا منم چې د الله تعالی د قدرت په مقابل کې دا کوم مشکل کار نه دی، لکه چې په (۱۱) جزء د یونس د سورت په (۹۹) آیت (۱۰) رکوع کې داسې یو آیت لولو: «وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّ جَمِيعًا».

لیکن د دې دنیا گرد نظام داسې کښېښود شوی دی، چې بندګان د خیر او شر په اکتساب کې مجبور نه دي، او که ټول یواځې د خیر په کولو سره مجبور شوي وي، نو د عالم د تخلیق حکمتونه او مصالح به نه پوره کېدل، او د حق تعالی ډېر صفات به نه راڅرګندېدل، مثلاً د عفو، غفور، حلیم، منتقم، ذو البطش، الشدید، قائم بالقسط، مالک یوم الدین او د نورو په مناظرو به نه پوهیدو، حال دا چې د دې عالم د پیدا کېدو اصلي غرض او غایه دا ده چې د الله تعالی صحیح بندګي او عبادت وشي، او د هغه د ګردو (ټولو) کمالیه وو صفاتو مظاهره وشي، هر هغه مذهب یا انسان چې الله تعالی فاعل مختار ګڼي، د خپلې دې دعوی په پای (آخر) کې پرته له دې غرض څخه بل شی نشي ښوولی، ﴿لِيُبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (۲۹ جزء د الملک سورت (۲) آیت (۱) رکوع) له دی نه د زیات تفصیل ځای دلته نشته، بلکه دومره لیکل هم ځمونږ له موضوع څخې زیات دي.

سَبُعُونَ لِلْكَذِبِ أَكْثَرُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَأَحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرَضْ عَنْهُمْ

(دوی) ډېر اوريدونکي (منونکي دي) لپاره د دروغ ويلو، ډېر خوړونکي دي د حرامو، نو که راغلل دوی تاته؛ نو حکم (پرېکړه) وکړه په منځ د دوی کې يا مخ و ګرځوه له دوی نه.

تفسیر: له ابن عباس، مجاهد، عکرمة او نورو اکابرو سلفو رضي الله عنهم څخه منقول دي، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته دا اختیار په ابتداء کې وو، په آخر کې کله چې د اسلام تسلط او نفوذ کامل شو، نو داسې ارشاد وشو: ﴿وَأِنْ أَحْكَمُ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ «يعني د دوی د منازعو فيصلې د شريعت له حکم سره سمې وکړه!» مطلب دا چې د اعراض او ځان په څنګ کولو څه ضرورت نه دی پاتې.

وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿۷﴾

او که مخ و ګرځوي له دوی نه (او حکم ونه کړې) نو له سره به ضرر ونه رسوي دوی تاته د هيڅ شي، او که حکم (پرېکړه) دې کوله؛ نو حکم (پرېکړه) وکړه په منځ د دوی کې په عدل (انصاف) سره، بېشکه الله دوست ګڼي عدل کوونکي (په حکم کې).

وَكَيفَ يُحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿۸﴾

او څرنګه به حکم (منصف) و ګرځوي دوی تا (ای محمده!) حال دا چې له دوی سره تورات دی چې (شته) په هغه کې حکم د الله، بیا ګرځي دوی (له هغه حکم ستا څخه) پس له هغه (چې دوی ته حکم و ګرځولې)، او نه دي دغه کسان له سره باور کوونکي (نه په تا او نه په کتاب خپل).

تفسیر: يعني يهودان د هغه «تورات» په فيصله چې آسماني کتاب يې ګڼي؛ نه راضي کېږي، نو په حقيقت کې دوی پر هيڅ يو کتاب باندې ايمان نه لري، نه پر قرآنکریم، نه پر «تورات» باندې.

پخوانی رکوع کې يې د «تورات» او د «انجيل» مدح و فرمايله، او تنبيه يې راکړه چې دغو نالائقانو د داسې عمده کتاب (چې په کې ډېر علوم او هدايات وو) قدر ونه کړ، او داسې يې ضايع کړ، چې نن د اصلي شي پته لګول هم په کې مشکل شوي دي.

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ

بېشکه مونږ نازل کړی (لېږلی) مو دی تورات (چې شته) په هغه کې هدايت (لار نبوونه حق ته) او رڼا (چې شرعي احکام پرې منکشف کيږي).

تفسیر: يعنی د وصول الی الله طالبانو ته هدايت - او د هغو کسانو لپاره چې د شبهاتو او مشکلاتو په تيارو کې بند پاتې دي؛ د رڼا کار ورکوي.

يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا الَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّنِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ

حکم به کاوه په هغه سره انبياوو (د بني اسرائيلو) هغو چې حکم منونکي وو دوی (د الله) هغو کسانو ته چې يهوديان وو، او (حکم به کاوه پرې) رباني عارفانو او عالمانو (د دوی).

تفسیر: يعنی په «تورات» کې داسې عظيم الشان دستور العمل وو؛ چې ډېرو انبياوو، اهل الله وو او علماوو به د هغه له هدايتونو سره سم حکمونه صادرول، او د منازعو او جگړو پر بکړې به يې په هغو سره کولې.

بِمَا اسْتَحْفَظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ

په سبب د هغه شي چې طلب د حفاظت يې شوی وو له دوی څخه چې کتاب د الله دی (يا) د دې لپاره چې دوی ساتونکي درولی شوي وو پر کتاب د الله باندي، او وو دوی په هغه باندي شاهدان (په حقايت يې يا ساتونکي له تبديله).

تفسیر: يعنی دوی د «تورات» د ساتنې ذمه واران ګرځولی شوي وو، او ځمونږ د قرآنکريم په شان د ﴿وَإِنَّا لَهُ لَحَفِظُونَ﴾ وعده له هغه سره نه وه شوې - نو تر هغې پورې چې علماوو، احبارو، او نورو د خپلو ذمه واريو احساس کاوه؛ «تورات» محفوظ او معمول به وو، آخر د دنيا خوښوونکو بدو علماوو په لاسونو تحريف او ضايع شو.

فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَخَشِئُوا اللَّهَ وَلَا تَتَّبِعُوا بآيَاتِي ثُمَّ قَلِيلًا

نو مه ویر پری تاسې له خلقو نه (په اظهار او اجراء د حق کې) او ویر پری له ما (په پتولو د حق کې) او مه پری (مه اخلی) تاسې په آیتونو ځما قیمت لږ (چې هغه رشوت او جاه دی).

تفسیر: يعنی د خلقو له خوفه يا د دنیوي طمعې له امله (وچې) په آسماني کتاب کې تبديل او تحريف مه کوئ! او د هغه احکام او اخبار مه پتوئ! او د الله تعالی له تعذیبه او انتقامه ویر پری! د «تورات» د عظمت شان او مقبولیت له څرګندولو څخه وروسته دا خطاب يا خو د يهودانو هغو رئيسانو او عالمانو ته کړی شوی دی، چې د قرآنکريم د نزول په وخت کې وو، ځکه چې هم دوی د (رجم) له آيت څخه انکار کړی وو، او د نبي کریم «عليه أفضل الصلاة والتسليم» په نسبت پخوا ويل يې پتې کړي وو، او د هغه په معناګانو کې يې عجيب قسم تحريف او تبديل او وړاندې وروسته والی کړی وو، يا په دې منځ کې امت مسلمه ته نصیحت دی، چې تاسې د نورو اقوامو په شان په هيڅ وجه له هيچا څخه مه ویر پری! يا د مال او جاه په محبت کې په دغه اندازه مه اخته کېږئ!؛ چې آسماني کتاب ضايع کړئ، لکه چې لله الحمد دغه محمدي امت د خپل لوی قرآن يو توری هم نه دی لږ کړی، او نه يې ورک کړی، او تر نن پورې د پاک قرآن مطالب له هر راز تغيير او تحريف څخه محفوظ او مصون دي، او تل به په دې مقصد لکه نن او پرون بريالي او کامياب وي، او د مبطلينو او محرفينو هر راز زيار (محنت) او کوبښن به په دغه مورد کې بې اثره او ناکامه ثابتيږي.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿۳۷﴾

او هر چا چې ونه کړ حکم په هغه شي چې نازل کړی (لېرلی) دی الله؛ نو دغه کسان هم دوی دي کافران.

تفسیر: د ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ سره سم له حکم نه کولو څخې غالباً دا مراد دی، چې د منصوصو حکمونو له وجوده انکار وکړي، او د هغه په ځای نور احکام په خپله رایه او غوښتنه سره منځ ته راوړي، لکه چې یهودانو د (رجم) د حکم په نسبت همداسې کړي وو، نو د داسې خلقو په کفر کې هیڅ شبهه نشته، او که داسې مراد وي، چې ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ عقیدتاً مني، او پر خلاف د هغه عملاً فیصله کوي، نو له کافر څخې به عملي کافر مراد وي، یعنې د هغه عملي حالت د کافرانو په شان دی.

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۗ

او لیکلي (فرض کړي) وو مونږ پر دغو (یهودانو) په دې (تورات) کې چې بېشکه نفس دې ووژلی شي په (بدل د بل) نفس کې، او سترګه دې (پنډه شي) په (بدل د بلې) سترګې کې، او پوزه دې (پرېکړه شي) په (بدل د بلې) پوزې، او غوږ دې (پرېکړی شي) په (بدل د بل) غوږ، او غاښ دې (وويستلی شي) په (بدل د بل) غاښ کې، او پړهارونه قصاص (بدل) دي برابر.

تفسیر: د قصاص دا حکم په موسوي شریعت کې وو، او د اصولو ډېرو علماوو تصریح کړې ده، چې هغه پخواني شرائع چې ځمونږ قرآنکریم یا ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه نقل کړي دي، په دې شرط چې د هغو په نسبت رسول الله مبارک کوم انکار یا ترمیم نه وي فرمایلی؛ د دې امت په حق کې هم تسلیم دي، ګواکې بې له رده او له انکار د هغه اورول د تلقی بالقبول دلیل دی.

فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُ ۗ

نو هر چا چې عفو وکړه د دې قصاص نو دغه عفو کفارو ده ده ته (یعنې دی په دغې عفوې سره له ګناه پاکېږي).

تفسیر: یعنې د جرحو او زخمونو د قصاص معافول د مجروح د ګناهونو کفارو ګرځي، لکه چې په ځینو احادیثو کې د دې خبرې تصریح شوې ده، او ځینو مفسرینو دا آیت د جرح په حق کې ګڼلی دی، یعنې که مجروح جرح ته معافي وکړي، نو د جرح ګناه معافېږي، و الراجح هو الأول.

وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۳۸﴾

او هر چا چې ونه کړ حکم په هغه شي چې نازل کړی (لېرلی) دی الله؛ نو دغه کسان هم دوی دي ظالمان.

تفسیر: یهودانو د قصاص له حکم څخه هم مخالفت وکړ، په دوی کې «بني نضیر» چې ډېر معزز او قوي ګڼل کېده؛ له «بني قریظه» څخه یې پوره دیت حصولاوه، او کله چې د دوی د تادیبې نوبت راته؛ نو نیمایي دیت به یې ادا کاوه، ځکه چې «بني قریظه» د کمزورۍ له امله (وجې) له دوی سره همداسې معاهده ترلې وه.

اتفاقاً د «بني قريظه» له خوا د «بني نضير» سرې ووژل شو، دوی د خپل پخواني دستور سره سم خپل پوره دیت وغوښت، «بني قريظه» د دوی په ځواب کې وويل: «ځی! هغه زمانه تېره شوه، چې مونږ ستاسې د زور او قوت په سبب مجبور شوي وو، او دغه ظلم مو په غاړه اخیستی وو، اوس محمد صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم مدینې منورې ته تشریف راوړی دی، او د ده مبارکه دوره ده، او دا امکان نه لري؛ چې مونږ د هغه دیت په مقابل کې چې له تاسې ځنې یې اخلو دوه چنده یې تاسې ته درکړو»، د دې وینا غرض او غایه دا وه، چې اوس د محمد رسول الله صلی الله علیه و آله و صحبه وسلم په موجودیت کې محال دی، چې کوم قوي یو ضعیف لتار (چیت) او تر پښو لاندې کړي، یا یې وځښي، ځکه چې په دې خبره باندې دگرددو باور وو؛ چې محمد علیه السلام د هر ضعیف او قوي سره یو شان عدل او انصاف فرمایي، او د اوقیایو د ظلم او تیري په مقابل کې د ضعف او مرستې او لاس نیوی کوي.

د دې معاملې پای او انجام داسې شو، چې دوی گړد سره محمدي دربار او عدلیې ته وروړاندې شول، او د «بني قريظه» هغه خیال چې د هغه عدل او انصاف د مظهر په نسبت یې کړی وو؛ کټ مټ (هوبهو) درست او صحي وخت.

د قصاص له حکم څخه وروسته ﴿وَمَنْ لَّمْ يَجِدْ مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ الآية - له فرمایلو څخه د دې واقعي په لوري اشاره ده، او څرنگه چې یې د «رجم» په شان د «قصاص» د حکم له مشروعیت څخه صریحا انکار نه وو کړی، بلکه وروسته له مفاهمي او مشاورې به یې د شرعي حکم په خلاف یو حکم قائمونه، نو دا د عدل له قانون څخه اعتقادي مخالفت نه بلکه عملي مخالفت وو، نو ځکه یې د «کافرون» په ځای «ظالمون» و فرمایل، یعنی دا صریح ظلم دی، چې له قوي څخه کم او له ضعیف څخه زیات دیت واخیستل شي.

وَقَفِينَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ يَعِيسَىٰ ابْنُ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٥٦﴾

او ولېره مونږ وروسته له دغو انبیاوو (یا پر پلو د دوی) عیسیٰ ځوی د مریمې (یعنې چې د هغوی د پښو پر منډو، دی هم رهې «روان» وو) حال دا چې مصدق (رښتیا کتونکی) وو د هغه کتاب چې پخوا له ده وو له تورات (چې هغه هم حق سماوي کتاب دی) او ورکړی وو مونږ ده (عیسیٰ) ته انجیل (حال دا) چې په هغه کې هدایت وو (حق ته) او نور (رڼا) وه (بیان وو د شرعي احکامو)، او حال دا چې مصدق (موافق) وو د هغه کتاب چې پخوا وو د ده نه له تورات څخه او هدایت (لار ښوونکی) وو او موعظه (پند) وو لپاره د پرهیزگارانو.

تفسیر: یعنې عیسیٰ علیه السلام په خپله ژبه د «تورات» تصدیق و فرمایه، او هغه کتاب «انجیل» چې هغوی ته ورکړی شوی وو؛ هغه هم د «تورات» مصدق دی، او د «انجیل» نوعیت هم په رڼا او هدایت او لارښوونه کې د «تورات» په شان وو، د احکامو او شرائعو په اعتبار هم د دې دواړو په منځ کې لږ څه فرق وو، لکه چې ﴿وَلِإِحْسَانٍ لِّكُلِّ بَعْضِ الْآيَاتِ حُرْمَةً عَلَيْكُمْ﴾ کې اشاره ده، او دا فرق د «تورات» له تصدیق سره څه منافات نه لري، لکه چې نن مونږ عظیم الشأن قرآن منو، او یواځې د هغه د احکامو په تسلیمولو سره لله الحمد دگرددو سماوي کتابونو تصدیق هم کوو؛ چې د الله تعالیٰ له جانبه دي.

وَلِيُحْكُمَ أَهْلَ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَّمْ يَجِدْ مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿٥٧﴾

او (فرمایلي وو الله) حکم دې وکړي اهل (عالمان) د انجیل په هغه شي چې نازل کړی (لېرلی) دی الله په هغه (انجیل) کې، او هر چا چې ونه کړ حکم په هغه شي چې نازل کړی دی الله؛ نو دغه کسان هم دوی دي فاسقان.

تفسیر: یا خو دا حکم هغو نصرانیانو ته چې د انجیل د نزول په وخت کې موجود وو؛ ورکړی شوی وو، چې د هغه نقل دلته فرمایي، او کيږي چې هغو نصرانیانو ته به چې د قرآن عظیم د نزول په وخت کې مخاطب وو؛ ویلی شوی وي، هر هغه څه چې الله تعالیٰ په «انجیل» کې نازل کړي دي، سم له هغه سره دې عادلانه حکم وکړي! یعنې د هغو پخوا ویلو په پټولو یا په لغوو او مهملو تأویلاتو او بدلولو سره دې کوښښ نه کوي! چې په «انجیل» کې د آخر الزمان او مقدس رسول صلی الله علیه وسلم «فارقلیط» په نسبت د مسیح علیه السلام له ژبې ویلي شوي دي، دا به د الله تعالیٰ سخته نافرمانی وي، چې د هغه جلیل هادي او لوی مصلح په نسبت چې مسیح علیه السلام داسې فرمایلي دي: «کله چې هغه حق روح راشي، نو تاسې ته به رښتینې ګردې لارې دروښيي»، نو تاسې د هغه تکذیب ته ملاوې مه ترې! او ابدی خسران مه قبلوئ، آیا د مسیح علیه السلام او د هغه د الله جل جلاله د حکم منلو معنی هم دا ده؟ (له سره نه ده! او ځینې مفسرین وايي چې: دغه امر د «انجیل» له نسخې څخه پخوا وو).

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ

او نازل کړی (لېږلی) دی مونږ تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره چې مصدق (حق ګڼونکی) دی د هغه چې (نازل شوی دی) مخکې له ده نه له کتابونو څخه او ساتونکی دی پر (مضامینو د) هغه (یعنې شاهد دی په حقانیت د جنس د هغه کتاب).

تفسیر: د «مهیمن» معنی داسې بیان کړی شوې ده: امین، غالب، حاکم، محافظ او ساتونکی، او د هرې معنی په اعتبار چې وي، د قرآن کریم «مهیمن» توب د سابقه وو کتابونو لپاره صحیح دی، د الله تعالیٰ هغه امانت چې په تورات، انجیل او نورو آسماني کتابونو کې په ودیعت ایښی شوی وو؛ هغه له زوائدو سره په قرآن کې محفوظ دی، چې په هغه کې هیڅ خیانت نه دی شوی، او هغه ځنې فرعي شیان چې په هغو کتابونو کې په هغې زمانې یا د هغو مخصوصو مخاطبینو لپاره حسب الحال وو؛ هغه د پاک قرآن له خوا منسوخ شو، او د هغو د ناتمامو حقائقو تکمیل یې وفرمایه، او له هغې برخې څخه یې چې د دې زمانې په اعتبار غیر مهم وو؛ منصرف شو.

فَأَحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ

نو حکم کوه (ای محمده!) په منځ د دغو (کتابیانو هم که تاته راغلل) په هغه وحی چې لېږلی دی الله (تاته).

تفسیر: د یهودانو په منځ کې څه جګړه سره پېښه شوې وه، یوه ډله یې (چې په هغې کې لوی لوی مشهور علماء او مقتدیان شامل وو) د محمد صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضره شوه، او د هغې جګړې فیصله یې وغوښته، او دا یې هم وویل چې: تاسې ته ښکاره ده، چې ګرد یهوان ځمونږ په واک او اختیار کې دي، که تاسې خپله فیصله سم ځمونږ له غوښتنې سره وکړه؛ نو مونږ ګرد مسلمانېږو، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا رشوتی اسلام ونه مانه، او د دوی له دغې غوښتنې څخه یې صاف انکار وفرمایه، نو په دې مناسبت (او د دې نظریې په تأیید) دا آیت نازل شو (ابن کثیر).

وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ هُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ

او مه کوه متابعت د خواهشاتو د دوی (او مه اوږه) له هغه شي څخه چې راغلی دی تاته له حق څخه.

تفسیر: هغه کسان چې دا راز آیتونه د نبی صلی الله علیه وسلم د عصمت له شان څخه مخالف تصور کوي؛ ډېر ناپوه او قاصر الفهم دی:

۱ - له یوه شي څخه د چا منع کېدل د دې خبرې دلیل نشي کېدی، چې د هغه شي مرتکب کېدل غواړي چې ورڅخه منع شوی وی.

۲ - د انبیاوو «عليهم الصلاة والسلام» له معصومیت څخه مطلب دا دی، چې له دوی څخه د الله تعالی معصیت نه صادرېږي، یعنې هر کار باندې چې وپوهېږي هغه د الله جل جلاله خوښ نه دی؛ هغه نه کوي، او که اتفاقاً کوم وخت په هېره او خطا یا د رایې او اجتهاد په غلطۍ سره د راجح او افضل په ځای مرجوح او مفضول اختیار کړي، یا غیر مرضي وکړي، او پرې عمل وکړي، چې هغه ته اصطلاحاً (زلت «لغزش او ښویدنه» وایي)، نو داسې واقعات د عصمت له مسئلې سره منافي نه دي، لکه چې د آدم علیه السلام او د ځینو نورو انبیاوو «عليهم الصلاة والسلام» واقعات د دې قضیې شاهد دي، د دې حقیقت له پوهېدلو څخه وروسته د ﴿وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ مَنْ عَمَلُوا بِالْحَقِّ﴾ او ﴿وَإِذْ نُنزِّلُ الْكُرْآنَ لَكَ فَخَسَىٰ لَكَ أَنْ تَتَذَكَّرَ لَكُمْ وَتَقُولُوا عَنَّا لَغُلْبَةٌ عَلَيْنَا يَا آلِ الْيَتِيمِ﴾ او د دې په شان د نورو آیتونو د مطلب په پوهېدلو کې هیڅ قسم تردد او اندېښنه نه پاتې کېږي.

لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَا

هر چا ته مقرر کړی مونږ له تاسې (ای امتونو!) یو شریعت (اصول) او لاره روښانه.

تفسیر: یعنې الله تعالی د هر امت لپاره د دوی له احوالو او استعدادونو سره مناسب او جلا دستور او د کار طریقه مقرره کړې ده، او سره له دې هر د انبیا او ملل په هغو دیني آسماني اصولو او کلي مقاصدو کې چې پرې د ابدی نجات مدار دی؛ یو له بل سره متحد او یو د بل مصدق دي.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ

او که اراده فرمایلي وای الله نو خامخا به یې کړ څو لي وئ تاسې امت یو (متفق په یو دین)، او مگر (یې بېل بېل کړئ) ددی لپاره چې وازمويي تاسې په هغه کې چې تاسې ته یې درکړی دی (له مختلفو شراعو چې مطیع او عاصي سره بېل کړي).

فَأَسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ

پس وړاندې شی تاسې یو تر بله نېکیو ته (او د فضائلو په اکتساب او له رذائلو څخه په اجتناب کې تلوار کوئ!).

تفسیر: یعنې د شراعو د اختلاف له لیدلو څخه په قیل او قال، جنگ او جنجال او کړو بحثونو کې مه لوېږئ! او وخت مه ضایع کوئ! او د وصول الی الله د اراده کونکو عملي ژوندون د تعقیب لپاره منډې ووهئ! او د هغه عقائدو او اعمالو د محاسنو او د ښېګڼو (فائدو) په اخیستلو کې چالاکی ښکاره کړئ! چې د آسماني شریعت له خوا تاسې ته دروړاندې کړی شوي دي.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۝

(خاص) طرف د الله ته بېرته ورتله دي ستاسې د ټولو، نو خبر به کړي تاسې (په قیامت کې) په هغه (امر د دین) چې وئ تاسې چې په هغه کې به مو اختلاف کاوه.

وَأَن أَحْكُمَ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَن بَعْضِ مَا أَنزَلَ
اللَّهُ إِلَيْكَ

او (ته لېرلی یې مونږ او دغه حکم مو فرمایلی دی تاته) چې حکم کوه! په منح د دوی کې په هغه شي چې نازل کړی (لېرلی) دی الله، او مه کوه متابعت د خواهشاتو د دوی، او ویره کوه! (ځان ساته) له دوی نه، چې وا (نه) اړوي (ونه ګرځوي) تاله ځینې هغه شي څخه چې نازل کړی (لېرلی) دی الله تاته (ای محمده!).

تفسیر: یعنی یو تر بله په اختلافاتو کې که څه هم ټوله دنیا سره لاس او ګریوان وي، خو تاسې ته هم دا حکم دی چې سم له ﴿مَا أَنزَلَ اللَّهُ﴾ سره حکم وکړئ! او د هیچا د ویلو او د اورولو هیڅ پروا مه کوئ.

فَإِن تَوَلَّوْا فَاَعْلَمُ أَمْرًا يَرِيْدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوْبِهِمْ

نو که وګرځېدل دوی (له نازل شوو حکمونو) پس پوه شه (ته ای محمده!) چې بېشکه هم دا خبره ده چې اراده لري الله چې ورسوي دوی ته (سزا په دنیا کې) په سبب د ځینو ګناهونو د دوی.

تفسیر: پوره سزا به په قیامت کې مومي، لیکن لږ څه سزا دلته په دنیا کې هم مجرم ته ورکوله کېږي، تر څو نورو لیدونکو ته هم له هغې ځنې یو قسم تنبیه ورحاصله شي.

وَأَنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿۱۰۳﴾

او بېشکه ډېر له خلقو څخه خامخا فاسقان دي (د الله د اطاعت څخه متمردين دي).

تفسیر: یعنی تاسې د خلقو د اعراض او انحراف ځنې ډېر مه خپه کېږئ، په دنیا کې تل فرمانبردار بندګان لږ وي: ﴿وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ (۱۳ جزء د يوسف سورت (۱۱) رکوع (۱۰۳) آیت).

أَحْكُمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوفُونَ ﴿۱۰۴﴾

آیا پس حکم د جاهلیت غواړي دوی؟ (او د الله له حکمونو څنګ کوي) او څوک ډېر ښه دي له الله څخه له جهته د حکم هغه قوم ته چې یقین لري (په الله یعنې هیڅوک نه دي).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د الله تعالی په مالکیت او شاهنشاهی او کامل رحمت او محیط علم باندې کامل یقین لري؛ د دوی په نزد په دنیا کې د هیچا حکم د الله تعالی د حکم په مقابل کې د التفات وړ نشي کېدی، نو بیا ولې دا خلق د الله تعالی د احکامو درنا له راتللو څخه وروسته د ظنونو، اهوؤو، آراؤو، کفر، او جاهلیت د تیارو په لوري تلل خوښوي؟

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّخَذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) مه نیسې تاسې یهودیان او نصرانیان دوستان! (چې له دوی سره موالات او مودت وکړئ!).

تفسیر: «أولياء» د ولي جمع ده، «ولي» دوست ته هم وايي، د «قريب، ناصر، مددگار» په معنی هم راځي، مقصد دا دی چې مسلمانان له يهودو او نصاراوو بلکه له گړدو کفارو سره (لکه چې په (۵) جزء د النساء سورت په (۲۱) رکوع (۱۴۴) آیت کې تصريح شوي وه چې مسلمانان دې له کفارو سره) دوستانه تعلقات نه قائمي، په دغه موقع کې دې دا ملحوظ وي، چې موالات، مروءت، حسن سلوک، مصالحت، رواداري، عدل او انصاف دا گړد شيان سره بېل بېل دي، د اسلام اهل که مصالحت وگوري، نو له هر کافر سره مشروع صلح، عهد او پیمان ترلی شي: ﴿وَلَنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ (۱۰ جزء د انفال سورت ۸ رکوع، ۶۱ آیت).

د عدل او انصاف حکم لکه چې له تېرو آیتونو څخه معلوم شوی دی، د مسلم او کافر بلکه د بشر د هر فرد په حق کې لازم دی، د مروءت، حسن سلوک او د رواداری معامله له هغو کفارو سره کېدی شي، چې د اسلامي جماعت په مقابل کې د عناد او دښمنی مظاهره ونه کړي، لکه چې د «الممتحنه» په سورت کې په همدې خبره تصريح شوي ده، پاتې شو «موالات» یعنی دوستانه، اعتماد، او یو له بل سره د ورورگلوۍ مرسته، مدد، او معاونت؛ نو هیڅ یو مسلمان حق نه لري، چې دغسې تعلقات له کوم غیر مسلم سره قائم کړي، - هو! د صوري موالاتو چې تر ﴿إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مَا مُمْتَنَّتْ﴾ لاندې داخل دي، او عمومي تعاون اجازه شته، چې ترې د اسلام او مسلمانانو په وضعیت او طرز عمل کوم خراب اثر نه لویږي، له ځینو راشدو خلیفگانو څخه چې په دې مورد کې فوق العاده تشدید او تضييق منقول دی؛ هغه دې محض په سد ذرائع او مزید احتیاط مبني وگڼل شي!.

بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ

(دوی یو تر بله) ځینې دوستان دي د ځینو نورو (ځکه چې ټول سره په کفر کې شریک دي او گړد سره تاسې ته متفق دي).

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ

او هر چا چې دوستي وکړه له دوی سره له تاسې ځنې؛ نو بېشکه چې دی له همدوی ځنې دی (نو مؤمنان دې ځان وساتي له دوستی د کفارو).

تفسیر: یعنی د هم دوی په ډله کې شامل دي، دا آیتونه د رئیس المنافقین «عبد الله بن ابی» باره کې نازل شوي دي، د ده تعلقات له يهودانو سره زیات دوستانه وو، د ده داسې گمان وو، که پر مسلمانانو باندې کومه پېښه یا رېر (تکلیف) واقع شي، او محمدي جماعت مغلوب شي، نو له يهودانو سره به ځمونږ دا دوستي په ښه راشي، د همدې واقعي په لوري په پخواني آیت کې اشاره وشوه.

نو في الحقیقت له يهودانو سره د منافقانو د موالات اصلي منشأ همدا وه، چې يهودان د اسلامي جماعت مقابل او د اسلامي مذهب ډېر بد دښمنان وو، ظاهره ده: هر هغه څوک چې له يهودو او نصاراوو یا له کفارو یا له بل کوم مشرک جماعت سره په دې نیت او حیثیت موالات وکړي، چې هغه د اسلام دښمنان وي؛ نو د هغه په کفر کې هیڅ شبهه نشته، په منافقانو کې ځینې نور کسان هم وو، چې هغوی په «أحد» کې کله چې د جنگ وضعیت بدل شو، او د حرب فضاء یې مکدره او خړه پړه ولیده، داسې ویناوې یې کولې، چې اوس به مونږ له فلاني يهودي او فلاني نصراني سره دوستي او ملگرتیا کوو، او که ضرورت پېښ شو، د هغو په دین کې به هم داخلېږو، نو د دا رنگ خلقو په نسبت هم د ﴿وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاِنَّهُ مِنْهُمْ﴾ ظاهري مدلول علانيه صادقېږي.

پاتې شول هغه مسلمانان چې له داسې نیت او منشأ څخه پاک وي، او له یهودانو یا نصرانیانو سره خپل دوستانه تعلقات قائموي، نو د دوی په نسبت هم قوي خطر موجوده ده، چې دوی د کفارو له ډېرې ناستې ولاړې او اختلاط نه متأثر کېږي، او ورو ورو به د دوی مذهب اختیاري وي، یا لږ تر لږه د کفر له شریک شاعرانو او رسومو څخه دوی ته کراهت او نفرت نه پاتې کېږي، نو په دې اعتبار د ﴿فَأَنذَرْتَهُمْ﴾ اطلاق پر دوی باندې هم کېدی شي، لکه چې د (المرء مع من أحب) حدیث د همدې مضمون په لوري اشاره کوي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۱﴾

بېشکه الله هدایت نه کوي قوم ظالمانو ته (چې ظلم کوي په ځانونو خپلو په دوستی کولو د کفارو سره).

فَأَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ ﴿۱۲﴾

نو و به وینې ته هغه کسان چې په زړونو د دوی کې مرض (رنځ د نفاق) دی؛ چې ځغلي به په (دوستی د) دوی کې، وایي به دوی (په عذر کې چې): ویرېږو له دې نه چې و به رسیږي مونږ ته کومه حادثه.

تفسیر: دا همغه کسان دي چې د دوی په زړونو کې د شک او نفاق مرض دی، او د الله تعالی پر وعدو باندې اعتماد او د مسلمانانو پر حقانیت یقین نه لري، نو ځکه په منډو منډو ځي، او د کافرانو په غېږو کې پناه نیسي، تر څو د موهومې غلبې په وخت کې د فتحې له ثمراتو څخې متمتع شي، او د دوی په زعم کې له هغو آفاتو او ګردشونو څخه چې پر اسلامي جماعت راتلونکي دي؛ محفوظ پاتې شي.

د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ معنی همدا ده، چې د دوی په زړونو کې مکنونه وه، لیکن همدا د ﴿نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا آيَةٌ﴾ الفاظ کله چې د محمد صلی الله علیه وسلم او مخلصو مسلمانانو په مخ کې له یهودانو سره د دوستانه تعلقاتو لرلو لپاره ویل، نو د زمانې د ګردش مطلب به یې معذرتاً داسې ظاهر او ه، چې یهودان ځمونږ بیاریان او معامله داران دي، مونږ له دوی څخه قرض او پور آخلو، که مصیبت یا قحط یا بله کومه پېښه راشي؛ نو دوی د همدې دوستانه تعلقاتو له امله (وجې) ځمونږ په ښه او کار راځي، او د اړتیا (احتیاج) په وخت کې ځمونږ لاس نیسي، د همدې خیالاتو ځواب وروسته له دې ورکاوه کېږي.

فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْفِتْنَةُ أَوِ الْمَوْتُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ يُصِيبُكَوَأَعْلَى مَا أَسْرُوفِي أَنْفُسِهِمْ تُدْمِينِ ﴿۱۳﴾

نو نژدې ده چې الله به راوولی بری او فتح (د رسول خپل په تقویت د اسلام سره) یا (به راوړي بل) یو حکم له خپل جانبه (په اظهار د حال د منافقینو)؛ نو و به ګرځي دوی په هغه شي چې پټ کړی دی دوی په نفسونو خپلو کې (له شک او دوستی د کفارو) پښمانه.

تفسیر: یعنی هغه وخت نژدې دی چې الله تعالی خپل نبي صلی الله علیه وسلم ته قاطعه فتوحات او څرګند بری عطا کړي، او مکې معظمې ته چې د ګردو عربو یو منلی شوی مرکز وو، په فاتحانه صورت سره ننوځي، یا ما سواله دې په خپل قدرت او حکم سره څه نور امور ور د مخه کړي؛ چې د هغو امورو له لیدلو څخه د منافقانو دا ګرد باطل توقعات خاتمه ومومي، او دوی ته دا ورڅرګند شي، چې د اسلام له دښمنانو سره د موالاتو او دوستی نتیجه بې له دنیوي ذلت او رسوايي او اخروي دردناک عذاب څخه بل هیڅ شی نشته، کله چې د فضیحت او ځسرن دا نتائج ورپېښ شي، نو هلته به بې له افسوسه او ارمانه بل هیڅ شی په لاس نه ورځي.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ أَنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَيْطُتُ أَعْمَالِهِمْ
فَأَصْحَابُ خَيْرٍ ۖ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ
وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ
لَأَيْمٍ ۗ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۳۶﴾

او وايي به هغه کسان چې مؤمنان دي (له تعجبه) آیا دا همغه کسان دي چې قسمونه کول دوی په الله سخت قسمونه خپل چې بېشکه دوی خامخا له تاسې سره دي (په دین کې، نو فرمایي الله): باطل شول عملونه د دوی؛ نو وگرځېدل دوی زیانکاران. ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) هر څوک چې مرتد شو (وگرځېدل) له تاسې نه له دین خپل څخه؛ نو عنقریب به راوړي الله داسې یو قوم چې محبت کوي (الله) له هغوی سره، او محبت کوي دوی له الله سره، متواضع او مهربان به وي پر مؤمنانو، غالب زبردست به وي پر کافرانو باندې، جهاد به کوي دوی په لاره د الله کې (لپاره د ترقی د دین) او نه به ویرېږي دوی له ملامتیا د هیڅ ملامت کوونکي، دا (مذکوره صفات) فضل د الله دی، ورکوي یې هغه چا ته چې اراده وکړي، او الله پراخ دی (فضل، رحمت، احسان د ده) ښه عالم (خبردار په ټولو احوالو).

تفسیر: د انسان لوی سعادت او بری او د الله جل جلاله فضل دا دی چې دی په خپله د فتنې په وخت کې د حق پر لاره ثابت قدم پاتې شي، او په دې فکر کې وي، چې نور مؤمنان هم له هلاکته وژغوري (وساتي)، هغو بندگانو ته چې د پاک الله اراده وي، له دې اعلی سعادت او لوی فضل ځنې وافره برخه ورکوي، د ده فضل غیر محدود دی، او هغه علیم او خبیر ذات ته ښه معلوم دي، چې کوم یو بنده د هغه اهل او مستحق دی.

تنبيه: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په تقریب کې د دې آیت د دغې پخوا وینا په تصدیق د عربو درې طائفې مرتدې شوې:

۱ - بني أسد (د طليحة بن خويلد) قوم چې د پیغمبري دعوی یې کړې وه، او خالد بن ولید رضي الله تعالی عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له جانب د دوی په جهاد مأمور شو، چې طليحه ترې شام ته وتښتېد، او بیا یې اسلام راوړ.

۲ - بني مُدَلج د یمني (الأسود العنسی) قوم چې ده هم د پیغمبري دعوه کړې وه، او پر تمام (یمن) متصرف شو، بیا د نجاشي د خوربي (فیروز الدیلمي) په لاس د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات په شپه کې ووژلی شو.

۳ - بني حنیفه د (مُسيلمَة الکذاب) قوم چې ده هم د پیغمبري دعوه کړې وه، بیا دې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته د (صدیق اکبر) په خلافت کې د وحشي بن حرب (د امیر حمزه رضي الله تعالی عنه د قاتل) په غشي او د (عبد الله بن زید الأنصاري) په تورې ووژلی شو، او د صدیق اکبر رضي الله تعالی عنه په عهد کې (۷) طائفې نورې هم مرتدې شوې:

(۱) فزاره. (۲) کینده. (۳) غطفان. (۴) بنو بکره. (۵) بنو یربوع. (۶) بنو سلیم. (۷) د بنو تمیم ځینې سړي، او د عمر فاروق رضي الله تعالی عنه په عهد کې غسان د (جبله بن الأیهم) قوم نصرانیان شول، او (شام) ته وتښتېدل.

أَمَّا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ
رُكْعُونَ ﴿۵۵﴾

بېشکه همددا خبره ده چې دوست ستاسې (خاص) الله او رسول د ده دی، او هغه کسان چې مؤمنان دي، (مؤمنان) هغه کسان دي چې قائموي (سم ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ (يا) (صفت کوو د) هغو کسانو چې قائموي (سم ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي دوی زکات، او هم دوی رکوع (عاجزي) کوونکي دي (په لمونځ او زکات خپل کې) (يا) او ورکوي دوی زکات (خيرات) حال دا چې دوی په رکوع (د نفلي لمونځ) ولاړ وي.

تفسير: په دې آيت کې دا ښوولي شوي دي؛ چې د دوی اصلي رفيق ما سوا له الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله عليه وسلم او مخلصو مسلمانانو څخه بل هيڅوک نشي کېدی.

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿۵۶﴾

او هر څوک چې دوستي کوي له الله سره، او له رسول د ده سره، او له هغو کسانو سره چې مؤمنان دي؛ نو بېشکه چې ډله د الله هم دوی دي غالبان (پر ټولو).

تفسير: په خصوصيت سره دغه آيت د عباده ابن صامت رضي الله تعالى عنه په صفت کې نازل شوی دی، ځکه د ده تعلقات د (بني قينقاع) له يهودانو سره ډېر ښه وو، مگر ده د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د موالاتو او د مسلمانانو د رفاقت له امله (وجې) له هغوی سره خپل تعلقات پرې کړل، رضي الله تعالى عنه.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّخَذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُؤًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكَفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۵۷﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه نیسئ! هغه کسان چې نیولي دي دوی دین ستاسې مسخره او لوبې؛ له هغو کسانو څخه چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب پخوا له تاسې، او (مه نیسئ) کافران دوستان، او وویرېږئ له الله څخه (په ترک د دوستی د کفارو کې) که یی تاسې مؤمنان (په رښتیا سره).

تفسير: دلته له کفارو څخې مشرکین مراد دي، لکه چې له عطف څخې ظاهر دی.

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُؤًا وَلَعِبًا ذَلِكُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿۵۸﴾

او کله چې غږ کوئ تاسې (او خلق رابولئ) لمانځه ته (یعنې اذان کوئ!) نو نیسي دوی هغه (لمونځ یا اذان) مسخرې او لوبې (او ورپورې خاندي)، دا (مسخرې) په سبب د دې دي؛ چې دوی یو قوم دی چې هیڅ عقل نه لري.

تفسير: یعنی کله چې اذان کوئ؛ نو دوی سوځي، او له ډېره قهره پرې مسخرې کوي، چې دا تمسخر د دوی د لوی حماقت او بې عقلی دلیل دی.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَتَّقُونَ مِمَّا آتَاكُمْ مِنَ اللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنْ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿۹۰﴾

ووايه (ای محمده!) چی ای اهل کتابو! آیا عیب گنئی تاسې له مونږه (او کینه کوی یعنی نه کوی) مگر په دې سبب چې ایمان راوړی دی، مونږ پر الله او پر هغه کتاب چې لېرلی شوی دی مونږ ته، او پر هغو (کتابونو) چې لېرلي شوي دي پخوا (له دې نه) او (بل په دې سبب) چې بېشکه زیات له تاسې فاسقان دي.

تفسیر: یعنی استهزاء کوونکي سره له دې چې د کتاب او په شریعتونو باندې د پوهې دعوی کوي؛ دوی دې لږ څه فکر وکړي! او د انصاف له مخې دې راوبسي! چې دوی له مسلمانانو سره دومره ضد او کینه ولې کوي؟ بې له دې چې مونږ د واحد لا شریک له «الله» او د ده پر ټولو منزلو کتابونو او د ده پر ګردو لېرل شویو رسولانو باندې په صدق سره ایمان لرو، او بالمقابل د استهزاء کوونکو دا حال دی؛ چې نه د الله تعالی په رشتیا او صحیح توحید قائم دي، او نه د ګردو انبیاءو وعلیهم السلام او رسولانو علیهم السلام تصدیق او تکریم کوي، نو اوس همدا تاسې د انصاف له مخې ووايي: چې د دغو د الله تعالی د متها درجې نافرمانانو د الله تعالی پر فرمان منونکو بندګانو باندې خنډل، ملنډې وهل، طعن او تشنیع به څرنګه وي؟ او تر کومه ځایه پورې دوی ته دا حق حاصل دی؟.

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرِّ مِمَّنْ ذَلِكُمْ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ الْفِرْدَاةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿۹۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبر کړم تاسې په (هغه چا چې) ډېر بد (عیب لري) له دې (چې تاسو یې ځمونږ عیب گنئ) له جهته د جزا په نزد د الله (ډېر بد) هغه څوک دی؛ چې لعنت کړی دی پر هغه الله او غضب یې کړی دی پر هغه، او ګرځولي یې دي له ځینو د دوی څخه بیړوګان او (له ځینو د دوی څخه) خنزیران او (هغه کسان دي چې) بندګي یې کړې ده د شیطان، همدا (ملعونان) ډېر بد دي له جهته د ځای (چې دوزخ دی) او ډېر ګمراه دي له سمې صافې لارې (د حق دین څخه).

تفسیر: یعنی که پر «ایمان بالله» استقامت او په هغه شي د زړه تصدیق چې د الله تعالی له لوري په هره زمانه کې نازل شوی دی؛ ستاسې په زعم کې د مسلمانانو ډېر لوی جرم او زبته (ډېره) لویه ګناه ده، او له دې لامله تاسې دوی د طعن او ملامتی مورد ګرځوئ؛ نو راځئ چې زه تاسې ته د داسې یو قوم پته او سراغ درکړم، چې په خپل شرارت او ګندګۍ کې بدترین د مخلوقاتو دي، او د الله د لعنت او د غضب اثر نن هم پر دوی باندې ظاهره او بېکاره دی، او د دوی ډېر افراد د خپلو مکاریو او بېحیايو او د دنیوي حرص په سزا، بیړوګان او بد ځناوران ګرځېدلي وو، او د الله جل جلاله له بندګۍ ځنې وتلي د شیطان غلامي یې غوره کړې وه، که انصاف وکړئ شی؛ نو په اصلي معنی سره بدترین د مخلوقاتو او ګمراه قوم هم دوی دي، او همدوی ستاسې د طعن او استهزاء مستحق کېدی شي.

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَهُمْ قَدْ حَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿۹۲﴾

او کله چې راشي (دا منافقان) تاسې ته وایي دوی چې ایمان راوړی دی مونږ، حال دا چې په تحقیق ننوتلي دي دوی (ستاسې په مجلس کې) په کفر سره، او دوی په تحقیق وتلي هم دي

(ستاسې له مجلس څخه) په کفر سره، او الله ښه عالم (ښه خبر) دی په هغه چې وو دوی چې پتول (به یې له نفاقه).

تفسیر: دلته د ځینو هغو مخصوصو استهزاء کوونکو افرادو بیان دی، چې په غیاب کې به یې پر اسلامي مذهب طعن او تشنیع او پر مسلمانانو به یې مسخرې کولې، لیکن کله به یې چې له نبی کریم صلی الله علیه وسلم یا له مخلصو مسلمانانو سره لیدل، نو د نفاق له لارې څخه به یې خپل ځان مسلمان ښکاره کولو، حال دا چې له اوله تر آخره پورې به د یوې شپې له مخې هم د دوی تعلق له اسلامه سره نه وو، او نه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم زباني وعظ او تذکیر پر دوی څه اثر غورځاوه.

نو آیا دوی د ایمان او د اسلام په تش لفظ ویلو سره (معاذ الله) الله تیرایستی شي؟ که د هغه عالم الغیب والشهاده په نسبت چې پر هر قسم زړه او دهغی په پتو اسرارو مطلع دی، د دوی گمان داسې وي، چې د ده خوښي تش په لفظي ایمان او یواځې د خولې په وینا سره حاصلولی شو؛ نو له دې ځنې پورته بل کوم یو حرکت د استهزاء او تمسخر وړ (لائق) دی؟ گواکې له دې ځایه د یهودو او نصارو او د هغو خندوونکو افعالو او حرکاتو بیان شروع شو، چې د هغو له تنبیه څخه وروسته د مسلمانانو د استهزاء کولو په ځای، هغوی پخپله د استهزاء وړ (لا لائق) گڼي، په وروستیو آیتونو کې هم د همدې مضمون تتمیم او تکمیل دی.

وَتَرَى كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْلِهِمُ السَّحْتِ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٧﴾

او ته به وینې ډېر له دغو (منافقانو) څخه چې منډې به وهي په گناه کې (چې حصول د حرامو یا دروغ ویل دي) او په ظلم کې (چې زیادت دی په معاصیو کې) او په خوراک د دوی حرامو لره (لکه رشوت) خامخا بد دی هغه کار چې وو دوی چې کولو یې.

تفسیر: غالباً له «اثم» څخه لازمي او له «عدوان» څخه متعدي گناه مراد ده، یعنې د دې خلقو حال دا دی چې په ډېر شوق او رغبت سره د هر قسم گناهونو په لوري منډې وهي، اعم له دې چې د هغو اثر د دوی په ذات پورې محدود پاتې شي، یا نورو ته هم ورورسیري، د هغو خلقو چې اخلاقي حالت یې داسې سپک او وران وي، او په حرام خوړلو کې د دوی عمل داسې وي، نو د دوی په خرابۍ کې څه شبهه پاتې نه ده، دا د دوی د عوامو حال او خوی وو، وروسته له دې نه د دوی د خواصو بیان شوی دی.

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبُّنِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ السَّحْتِ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٨﴾

ولې نه منع کوي دوی رباني عارفان او عالمان له ویلو د دوی د گناه (د دروغو خبرو) او له خوړلو د دوی د حرامو (لکه رشوت او سود)، خامخا ډېر بد دی هغه کار چې وو دوی چې کولو یې (چې هغه سکوت دی له نهې د منکر نه).

تفسیر: هر کله چې الله تعالی کوم قوم تباه کوي، نو د هغو عوام په گناهونو او نافرمانیو کې ډوبیږي، او د هغو خواص یعنې علماء او مشایخ گونگي شیطانونه گڼي، د بني اسرائیلو هم دا حال شو، چې عوام یې عموماً په دنیوي لذتو او شهواتو کې لگیا او د الله تعالی عظمت او جلال او د ده قوانین او احکام یې هېر کړل، او هغه کسان چې علماء او مشایخ گڼل کېدل، د «أمر بالمعروف» او «نهي عن المنکر» فریضه یې پرېښوده، ځکه چې د دنیا په حرص او د شهوت

په اتباع کې دوی له عوامو څخې هم وړاندې تللي وو، له مخلوق څخه خوف یا د دنیا طمع د حقاني غږ د پورته کولو مانع وگرځېدل.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ

او وایي یهودیان لاس د الله بند کړی شوی دی (یعنې مونږ ته هیڅ نه راکوي، او روزي یې راباندې تنگه کړې ده).

تفسیر: یعنې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د بعثت په وخت کې د کتابیانو زړونه د دوی د شرارت، کفر، طغیان، بد کاریو، حرام خوړلو او د نورو خرابو کارونو له ممارسته دومره مسخ شوی وو؛ چې د الله تعالی په دربار کې له سپین سترګې او ګستاځي څخه هم هیڅ نه ویرېدل، د پاک الله مرتبه د دوی په نزد د یوه معمولي انسان له مقام څخه څه زیاته نه وه، د حق تعالی په دربار کې به یې بې تکلفه داسې واهي او خوشي چټي (بېکاره) خبرې کولې، چې د هغو له اورېدلو څخه د هر چا ویښتان جګک (نېغ) درېدل.

کله به یې ویل: ﴿إِنَّ اللَّهَ قَوِيْرٌ وَحَسْبُ أَعْيَانٌ﴾ «بېشکه الله فقیر دی او مونږ غنیان یو» کله به دا الفاظ د دوی له خولې څخه وتل: ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ﴾ «د الله لاس بند شوی دی» د دوی مراد به یا هغه شی وو چې ﴿إِنَّ اللَّهَ قَوِيْرٌ﴾ څخه یې مراد او، چې معاذ الله الله تعالی فقیر شوی دی، او (استغفر الله) د ده په خزانه کې څه نه دي پاتې، یا به «غل الید» کنایه له بخل او امساکه وي، یعنې فقیر شوی خو نه دی، مګر په دې ورځو کې بخیلې او کنسکي (کنجوسي) کوي (العیاذ بالله).

غَلَّتْ أَيْدِيَهُمْ وَلَعْنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاؤُا مَبْسُوطَاتٍ لِّئَنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ

تړلي دې وي (یا تړلی شوي دي) لاسونه د همدوی، او لعنت کړی شوی دی پر دوی په سبب د هغه چې وایي دوی، بلکه دواړه لاسونه د ده غځولي (کشاده) دي، روزي ورکوي (هر چا ته او صرفوي یې) هر رنگه چې اراده وفرمایي.

تفسیر: دا د ښهرا په ډول پخوا ویل یا د دوی د واقعي احوالو څخه خبر ورکول دي، لکه چې واقعي بخل او جبن (یا ذلت او مسکنت) د دوی د خیراتونو استعداد ورک کړی، او د خیر لاسونه یې بیخي بند کړي وو، ﴿بَلْ يَدَاؤُا مَبْسُوطَاتٍ﴾ «داسې نه ده، لکه چې دوی وایي، بلکه دواړه لاسونه د ده غځولي او جود یې ډېر او کرم یې له حده تېر دی».

چېرې چې الله تعالی ته «وجه» «یدین» «سمع» «بصر» «کلام» او نور نعمتونه ذکر کړی شوي دي، نه ښایي چې سپری تېروځي، داسې توهم وکړي چې (معاذ الله) هغه پاک ذات هم د مخلوقاتو په شان دی، حال دا چې داسې نه دی، بلکه همداسې چې د الله تعالی ذات او وجود بېمثال او بې نظیر او بې ساری وحده لا شریک له دی؛ د ده جل جلاله حیات، علم، او نور ګرد نعمتونه او صفتونه هم هیڅ یو نظیر، او مثال نه لري.

خلاصه: همداسې چې د الله تعالی ذات دی؛ همغسې د الله د «وجه، سمع، بصر، ید» او د نورو نعمتونو، او صفاتو کیفیت هم د ده د اقدس ذات سره لایق او د ده د اعلی شأن سره وړ دي، او ځمونږ تعبیر او بیان له احاطې څخه بالکل وتلی او وړاء الورا دی: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۲۵ جزء د الشوری سورت ۱۱ آیت ۲ رکوع).

البته د دې ټولو صفاتو معناګانې څرګندې دي، چې د «ید» معنی لاس، د «وجه» معنی مخ، او داسې نور، خو څرنگه چې د الله تعالی د شان سره لایق او مناسب دي، او د کیفیت علم یې یواځې الله ته معلوم دی.

﴿يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ﴾ روزي ور کوي هر چا ته او صرفوي يې هر رنگه چې اراده وفرمايي په بالغه حکمت او مصلحت خپل، يعنې په دې باندې هم دی ښه پوهيږي چې «په بالغه حکمت او کامله مصلحت او مطلقې ارادې او مشيئت خپل) په کوم وخت، او په چا، او په څه، او څومره صرف کړه شي؟ کله د امتحان يا اصلاح په غرض يو وفادار بنده په تنگسه او عسرت باندې مبتلا کوي، کله ده ته د وفادارۍ په مقابل کې له اخروي نعمتونو څخه د مخه د دنيوي برکاتو وروونه هم خلاصوي.

بالمقابل يوه مجرم او متمرّد ته پخوا د آخرت له سزا څخه؛ د تنگسۍ، د ژوند د تنگوالي او د دنيوي نورو مصيبتونو او آفتونو سزا ورکوي، او کله ورته دنيوي ساز او سامان پراخوي، او زيات مهلت ورکوي، چې يا د الله تعالی له احساناتو څخه متأثر او له خپل فسق فجور څخې وشميرې، يا د خپل شقاوت جام تر څنډو (غاړو) ډک کړي، او د انتهايي سزا مستحق شي، د دې مختلفو احوالو او اغراضو او متنوعو حکمتو په موجوديت کې د کوم سړي د مقبوليت يا د مردوديت فيصله د پاک الله په اطلاع سره يا په خارجي قرائنو يا د احوالو په بناء سره کولی شي، لکه چې د يوه غله لاس پرېکړې شي، يا د ډاکټر له خوا د کوم رنځور لاس پرېکړې شي، د دواړو په نسبت مونږ د خارجي احوالو او قرائنو له مخې پوهېدلی شو؛ چې هغه د سزا په ډول (طريقه) او دغه د دوا په قسم د شفقت او علاج له امله (وجې) پرېکړې شوی دی.

وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمَا مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا

او خامخا زياتوي هر ورو ډېرو ته له دوی نه هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاته له ربه ستا سر کښي او کفر.

تفسير: د دوی د سپين سترگۍ او گستاخي ځواب ورکړی شوی دی، ليکن د قرآن کریم له هسې حکيمانه ځوابونو څخه د دې معاندينو او سفهاوو تسکين نه حاصلېږي، بلکه د الله تعالی د کلام له اورېدلو څخه دوی په خپل شرارت او انکار لا پسې ټينگار (همېشه والی) او زيات کوي، که صحي غذا د يوه رنځور معدې ته ورسېږي، خو د هغې له سببه د ده مرض لا زيات شي؛ نو دا به د هغې غذا خرابي او قصور نه وي، بلکه د مريض د مزاج وړانې او خرابۍ به وي.

﴿كَثِيرًا﴾ د ﴿وَلَيَزِيدَنَّ﴾ لپاره مفعول دی او پر فاعل باندې چې ﴿مَّا أُنزِلَ إِلَيْكَ﴾؛ مقدم دی.

وَالْقَبِيلَاتِ لَهُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

او غورځولی دی مونږ په منځ د دوی کې عدوات (دښمني) او بغض (نفرت) تر ورځې د قيامت پورې.

تفسير: هومره چې د دوی شرارت او انکار ترقي کوي؛ هغومره د اسلام او مسلمانانو پر خلاف سازشونه او پلمې (منصوبې) جوړوي، او د جنگ د اور لگولو لاره تياروي، ليکن د دوی په خپلو منځونو کې هم داسې يو نفاق لوېدلی دی، چې له سره نه ورکېږي، نو له همدې سببه د اسلامي اخوت په خلاف د دوی جنګي تيارۍ بری ونه موند.

كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ وَيَسْعُونَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٧﴾

هر کله چې بلاوه دوی اور لپاره د جنگ (د رسول الله سره نو) مړ کولو به هغه (اور) الله، او سعیه کوي (ځغلي) دوی په ځمکه کې لپاره د فساد اچولو، او الله نه خوښوي فساد کوونکي (نو په سزا يې رسوي).

تفسیر: له دې نه معلومه شوه: تر څو په مسلمانانو کې یو له بل سره محبت او اخوت مستحکم وي، او دوی د رشد او صلاح په لاره سم رهي (روان) وي، او له فتنې او فساد څخې اجتناب کوي، لکه چې په «اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین» کې دغه خصلتونه وو، تر هغه وخته پورې د کتابیانو ګرد کونښونه د دوی په مقابل کې بېکاره ثابتېږي.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكُنَّا عَنْهُمْ سَيِّئِينَ وَلَا دَخَلْنَا فِيهِمُ النَّعِيمَ ﴿۱۵﴾

او که بېشکه اهل کتابو ایمان راوړی وی په (محمد صلی الله علیه وسلم)، او پر هېز یې کړی وی (له معاصیو څخه) نو خامخا لرې کړی به وی مونږ له دوی څخې ګناهونه د دوی، او خامخا ننویستلي به وو مونږ دوی جنتونو د نعمتونو ته (هغه جنتونو ته چې نعمتونه په کې دي).

وَلَوْ أَنَّهُمْ آتَمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكْمُرُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمَنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ ﴿۱۶﴾

او که بېشکه دوی درولی وی (احکام د) تورات او انجیل (د احکامو په تمیل سره یې) او هغه (کتاب) چې نازل کړی شوي دي دوی ته له (جانبه د) رب د دوی (د محمد صلی الله علیه وسلم) په وسیله (نو خامخا خوړلې به یې (مېوې) له پاسه (د سرونو) خپلو او (غلې) له لاندې د پښو خپلو (د ځمکې نه)).

تفسیر: یعنی که د قرآن کریم یې (چې له تورات او انجیل څخه وروسته د دوی د تنبیه او هدایت لپاره نازل شوی دی) په عمل سره قائم کړی وی، ځکه چې یې د قرآن کریم له تسلیم څخه د «تورات» او د «انجیل» او د ګردو آسماني کتابونو د اقامت مطلب اوس همدا کېدی شي، چې قرآن عظیم او رسول کریم صلی الله علیه وسلم ومني، چې د پخوانیو کتابونو له پېش بینو او پخوا ویلو سره سم رالېږلی شوی دی، ګواکې د «تورات» او «انجیل» د اقامت حواله یې ورکړه، او تنبیه یې وفرمایله چې که دوی قرآن کریم ونه مني؛ نو د هغه مطلب د ادی چې دوی د خپلو کتابونو له منلو څخه هم منکران شوي دي.

وَمِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءٌ مَا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

ځینې له دوی نه یو امت دی مقتصد (یوه ډله ده منصفه او میانه تلونکې)، او ډېر له دوی څخه بد دی هغه کار چې کوي یې دوی.

تفسیر: دا هغه معدود افراد دي، چې دوی د فطري سعادت او د اعتدال د لارې د اختیارولو له امله (وجې) د حق غږ ته لیک ويلي دي، لکه (عبد الله بن سلام) او د حبشې پاچا «نجاشي» او نورو رضي الله عنهم.

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ
وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۸﴾

ای رسوله (ځما) ورسوه (ته ټول) هغه شی چې نازل کړی شوی دی تاته له (جانبه د) ربه ستا، او که دې ونه رساوه (ټول) نو نه دی رسولی تا هیڅ پیغام د ده، او الله ساتي تاه له (شړه د) خلقو، بېشکه الله نه ښيي (سمه لاره) قوم کفرانو ته.

تفسیر: په تجربې رسېدلې ده، چې انسان د تبلیغ د فریضې په اداء کولو کې د څو وجوهاتو له امله (وجې) مقصر پاتې کېږي، یا خو له ده سره د خپلې فریضې د اهمیت کافي احساس او مینه نه وي، یا د خلقو له عمومي مخالفت څخه د

شدید نقصان رسبدلو، یا کم له کم د ځینو فوائدو د فوت خوف وي، یا د مخاطبینو د عمومي طغیان او تمرد له امله (لکه چې په پخوانیو او وروستیو آیتونو کې د کتابیانو په نسبت ښوولی شوی دی)، د تبلیغ له مشر او منتج کېدلو ځنې مایوسي وي، د (۱) په ځواب کې: ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ﴾ تر ﴿فَمَا بَلَغْتَ رَسُولَاتَهُ﴾ پورې، او د (۲) په ﴿وَاللَّهُ يُعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ﴾ او د (۳) په ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ سره ورکړی شوی دی.

یعنې ته خپل فرض اداء کړه! الله تعالی ستا د ځان، عزت او پت ساتونکی دی، الله تعالی به د ګردې ځمکې د مخ دښمنانو ته هم موقع ور نه کړي، چې ستا په مقابل کې د بري لاره ومومي، باقي هدایت او ضلالت د الله تعالی په لاس کې دی، داسې قوم چې فقط کفر او انکار ته یې خپلې ملاوې تړلي وي، که په سمه لاره راشي؛ نو ته غم مه کوه! او مه مایوسه کېږه! او خپله دغه مقدسه فریضه مه پرېږده!، ځمونږ نبي کریم صلی الله علیه وسلم د دې رباني هدایاتو او آسماني اصولو سره سم ګرد امت ته د هر وړو کې او لوی شي تبلیغ وفرمایه، او د انساني نوعې خواصو او عوامو ته هره هغه خبره چې هرې طبقې ته لایقه، او د هر چا له استعداده سره موافقه وي؛ بې له زیاده او نقصانه او بې له خوفه او خطره وروښوده، او وېې رسول، او د الله تعالی حُجّت یې پر بندګانو تمام کړ، او له وفاته څخه تقریبا دوه نیمې یا درې میاشتې پخوا د «حجة الوداع» په موقع کې چې هلته له (۴۰،۰۰۰) تنو څخه زیات د اسلام خادمانو او د تبلیغ محبّانو اجتماع درلوده، دوی ته «علی رؤوس الأشهاد» اعلان وفرمایه، چې «ای الله! ته شاهد اوسه! چې ما (ستا) امانت) ورساوه».

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَى شَيْءٍ حَتَّى تُقِيمُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ

ووايه (ای محمده!) چې ای کتابیانو! نه یې تاسې پر هېڅ شي (له حقه دینه) تر هغه پورې چې قائم کړئ تاسې (ودروئ په عمل سره ګرد احکام د) «تورات» او «انجیل» او هغه (کتاب) چې نازل کړی شوی دی تاسو ته له (لوري د) ربه ستاسې.

تفسیر: یعنې قرآنکریم د ګردو سماوي کتابونو خاتم او مهیمن دی، په ۶ جزء د المائده سورت په (۴۸) آیت (۷) رکوع کې د دې آیت تفسیر تېر شوی دی.

وَلْيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۚ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٤٨﴾

او خامخا زیاتوي هرو مرو (خامخا) ډېرو ته له دوی څخه هغه شی چې نازل کړی (لېږلی) شوی دی تاته له جانبه د رب ستا (یعنې چې قرآن زیاتوي دوی ته) سرکښي او کفر، نو مه خپه کېږه (او افسوس مه کوه) پر قوم کافرانو.

تفسیر: یعنې د دې غم او افسوس له کبله (وجې) مه خپه کېږئ! خپل فرض په امن او اطمینان سره اداء کوئ!.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّالِحِينَ وَالنَّصْرَىٰ مِنَ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَلَىٰ صَالِحًا
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی (تش په ژبو) او هغه کسان چې یهودیان دي او (فرقه د) ترسایانو او نصرانیانو (د دوی حکم همداسې دی) هر څوک چې ایمان راوړي په الله او په ورځ آخره (چې ورځ د قیامت ده د زړه په صدق سره) او عمل وکړي نېک (عمل)؛ نو نشته (هیڅ قسم) وېره پر دوی باندې او نه به دوی (هیڅکله) خپه کېږي (د اجر په نقصان سره).

تفسیر: د «ایمان بالله» لاندې دا کړد (ټول) شیان داخل دي: فرض کړئ! یو سړی د نبوت د روښانو دلائلو د موجودیت سره سره د رسول الله صلی الله علیه وسلم توهین کوي (او دی د نبوت په دعوی کې دروغجن گڼي، چې همدا د هغه توهین دی) نو آیا د یوه حکومت د سفیر توهین او د سفارت د صافو او صریحو اسنادو تکذیب، د هغه حکومت تکذیب او توهین نه دی؟ همداسې وپوهېږئ! هر هغه څوک چې د یوه رښتین رسول علیه السلام تکذیب کوي، او هغه نه مني؛ دغه في الحقیقت د الله تعالی د هغو صافو او صریحو آثارو او دلائلو تکذیب دی، چې د ده د نبوت د تصدیق لپاره یې نازل کړي دي: ﴿وَأَنهَمْ لَا يَكْفُرُونَكَ وَلَآكِنَّ الظَّالِمِينَ بآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳۳) آیت (۴) رکوع).

آیا د الله تعالی د صریحو آیتونو او ښکاره دلائلو له دروغ گڼلو څخه وروسته د «ایمان بالله» دعوی پاتې کېدی شي؟ د هغو تفصیلاتو په لوري چې قرآن کریم د «ایمان بالله» او عمل صالح په اجمالی عنوان سره دلته اشاره فرمایلي ده؛ به نورو مواضعو کې هغه په ښه شرح او بسط مذکور دي.

خما په نزد زیات صحیح او قوي قول همدا دی چې: «صابئين» په عراق کې یوه فرقه وه، چې د هغو مذهبي اصول عموماً د اشراقي حکماوو او طبعي فلاسفه وو له اصولو مأخوذ وو، دې خلقو د روحانیانو په نسبت زیاته غلو او ډېره مبالغه کوله، بلکه د هغوی عبادت به یې کاوه، د دوی خیال داسې وو چې: یواځې د مجردو ارواحو او تش د فلکي مدبرانو او نورو په استعانت او استعداد مونږ تر «رب الأربابه» یعنې لوی معبود پورې رسېدی شو، نو ځکه مونږ ته ښایي چې په شاقه ریاضتونو او د شهواتو په کسر په روح کې تجرد او صفایي پیدا کړو، او له روحاني عالم سره خپله علاقه ټینګه کړو، بیا د دوی په خوشالی او لاس نیولو تر الله تعالی پورې رسېدی شو، د انبیاوو د اتباع ضرورت نشته، د کواکبو د مدبره ارواحو او همداسې د نورو روحانیاتو په خوشالولو کې به یې له خپله ځانه د هغوی هیکلونه (تصویرونه) جوړول، او د دوی په ارواحو به یې لمونځ، روژه، قرباني او نور شیان کول.

خلاصه دا چې د «حنفاوو» په مقابل کې د «صابینو» جماعت وو، چې د هغه ډېره لویه حمله پر نبوت او د ده پر لوازمو او خواصو باندې وه، د حنیف ابراهیم علیه السلام د بعثت په وخت کې (د نمرود) قوم صابی العقیده وو، چې د دوی په تردید او ابطال کې د الله تعالی خلیل د فداکاری او ایثار اظهار وکړ.

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَرَأْسُنَا إِلَيْهِمْ رَسُولًا قَالُوا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٤٠﴾

خامخا په تحقیق اخیستی ده مونږ وعده ټینګه له بني اسرائيلو (اولادې د يعقوب) څخه، او ليرلي وو مونږ دغو (بني اسرائيلو) ته رسولان (چې وړ ياد کړي دغه عهد او وړ بيان کړي شرعي احکام)، هر کله چې به راغی دوی ته کوم رسول په هغه (شرعي حکم) سره چې نه خوښاوه (هغه شرعي حکم لره) نفسونو د دوی، ځينې رسولان (لکه موسی او عیسی) یې دروغجن وگڼل او ځينې رسولان (لکه يحيی، زکریا) به یې وژل.

وَ حَسِبُوا أَن لَّكُنَّ قَدْنَهُ فَعَمَّوْا وَصَمَّوْا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمَّوْا وَصَمَّوْا كَيْدًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ بَصِيرٌ
بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾

او گومان کړی وو دغو (بني اسرائيلو) د دې چې نه به وي (او نه به رسېږي دوی ته) هيڅ فتنه (خرابي د انبیاوو په دغه تکذیب او قتل کې)، پس پانده شول (د حقې لارې له ليدلو څخه)

او کانه شول (د حق له اور بدللو څخه) بيا رجوع (په رحمت سره) وکړه الله په دوی باندې، بيا (دوهم ځلي) پانده او کانه شول (د حق له ليدلو او اور بدللو څخه) ډېر له دوی ځنې (په انکار سره له محمده)، او الله ښه ليدونکی دی د هغو کارونو (هم) چې کوي (بې) دوی.

تفسير: يعنې بني اسرائيلو پوخ عهد او پيمان مات او له الله تعالى سره يې بد عهدي او غداري وکړه، د ده رسولان يې دروغجان کړل، او ځينې يې ووژل، دا خو د دوی د «ايمان بالله او صالح عمل» حال وو.

د «ايمان باليوم الآخر» اندازه يې له دې نه قياس کړې! چې د دومره شديدو مظلمو او ياغيانه جرائمو له ارتکاب سره سره بيخي هوسا (خوشاله) او بې غمه ناست دي، گواکې دوی په دې فکر کې هيڅ نه دي، چې دوی د دغو خپلو بدو چارو د سزاوو کالونکي (برداشت کوونکي) دي، يا د دې ظلم او بغاوت خرابې نتيجې به کله د دوی مخې ته راتلونکې وي.

په همداسې خيالونو او چرتونو کې د الله تعالى له دلالتو او کلام څخه بيخي پانده او کانه شول، او داسې کارونه يې وکړل، چې د کولو نه وو، تر دې چې ځينې انبياء عليهم السلام يې قتل او ځينې يې بنديان کړل، آخر الله تعالى پر دوی «بخت نصر» مسلط کړ، بيا د يوې اوږدې مودې څخه وروسته د «پارس» ځينو پاچاهانو دوی د «بخت نصر» د ذلت او رسوايي له قيده خلاص کړل، او له (بابل) څخه يې د (بيت المقدس) په لوري بېرته ولېږل، په دې وخت کې دې خلقو توبه وويسته، او د خپل حال د اصلاح په لوري متوجه شول، او الله تعالى هم د دوی توبه قبوله کړه، ليکن لږ څه موده وروسته بيا دوی په خپلو همغو شرارتونو او بدو چارو لاس پورې کړ، او بيخي پانده او کانه شول، او د زکريا عليه السلام او يحيى عليهما السلام په قتل يې جرائم وکړ، او د عيسى عليه السلام قتل ته هم تيار شول.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَبْنِي إِسْرَائِيلَ عَبْدُ اللَّهِ وَرَبِّي
وَرَبُّكُمْ أَنَّهُ مَنْ شَرِكُ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَالظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارِهِ ﴿٥٦﴾

خامخا په تحقيق کافران شوي دي هغه کسان چې وايي دوی (له ډېره جهله) چې بېشکه الله همدغه مسيح ځوی د مريمې دی، او ويل به مسيح چې: ای بني اسرائيلو (اولادې د يعقوبه!) عبادت کوئ تاسې د (يواځې هغه) الله چې رب ځما او رب ستاسې دی، بېشکه شان دا دی هر چا چې شريک ونيو له الله سره (په عبادت کې بل شی) نو په تحقيق حرام کړی دی الله په دغه (مشرک) باندې جنت، او ځای د ده اور (د دوزخ دی)، او نشته ظالمانو ته هيڅ مدد کوونکي (چې عذاب ترې دفعه کړي).

تفسير: له دې ځايه د نصرانيانو د «ايمان بالله» کیفیت ښودل کېږي، د دوی د ايمان بالله حال دا دی، چې د عقل په خلاف او له سليم فطرت څخه چپ (مخالف) او د مسيح عليه السلام له تصريحاتو ځنې مخالف د مسيح عليه السلام د بي بي مريمې له ځوی ځنې په خپله الله جوړوي، حال دا چې پخپله مسيح عليه السلام د الله تعالى په ربوبيت او لکه نور انسانان پخپل ربوبيت بندگي باندې ظاهر باهر اقرار او اعتراف کوي، او د هغه خرابې او وړانې يې په ډېر زور او شور سره بيان کړی دی، چې په هغه کې د ده امت مبتلا کېدونکی وو، بيا هم دا پانده عبرت نه آخلي.

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثُ ثُلَاثٍ

خامخا په تحقيق کافران شوي دي هغه کسان چې وايي دوی چې بېشکه الله درېيم له دريو (معبودانو) څخه دی.

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام او روح القدس علیه السلام او الله جل جلاله یا مسیح علیه السلام او مریم رضي الله تعالى عنها او الله جل جلاله درې واړه معبودان دي (العیاذ بالله) په دوی کې یوه برخه د الله شوه، بیا هغه درې واړه یو او هغه یو درې دي.

د عامو نصرانیانو عقیده همدا ده، او دغه د عقل او بدهت نه خلاف عقیده په عجیبو تاو کړو او پېچلو عباراتو سره اداء کوي، او کله چې په دغه مفهوم څوک نه پوهیږي، نو هغه یو ما وراء العقل حقیقت بولي.

وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَبْتَهُوا مَا يَقُولُونَ لَيَسَسَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابَ الْإِيمِ
أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ؟ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۲۷﴾

حال دا چې نشته (بل) هېڅ لایق د عبادت مگر (خو شته) معبود یو (چې الله دی)، او که وانه او بنسټل دوی (له شرکه توحید ته او) له هغې خبرې چې وایي؛ نو خامخا وبه رسیږي هرو مرو (خامخا) هغو کسانو ته چې کافران (پاتې) شوي دي له دوی ځنې عذاب دردناک. آیا نو توبه نه کوي دوی الله ته (له دې ویلو) او (نه) غواړي بخښنه له ده څخه (له دې بدې وینا یعنې توبه دې وباسي او معافې دې وغواړي)، او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر مهربان دی.

تفسیر: دا د هغه «غفور رحیم» شان دی، چې داسې یاغي او ګوستاخ مجرم هم کله چې په زړه کې وشمیري، او د حقیقي اصلاح په عزم او ارادې حاضر شي، نو په یوه شېبه (ساعت) کې دده د ګرد عمر جرائم ورمعافوي.

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأَمَّا صِدْقُهُ كَمَا نَأْكُلُ مِنَ الطَّعَامِ أَنْظُرُ كَيْفَ
نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ نَنْظُرُ أَنْ يَؤْفُكُونَ ﴿۲۸﴾

نه دی مسیح ځوی د مریمې مگر یو رسول دی، (او معبود نه دی)، په تحقیق تېر شوي دي پخوا له ده څخه (نور ډېر) رسولان، او مور د ده صدیقه (ډېره رښتینې) وه، و دوی دواړه (مور او ځوی) چې خوږه به یې طعام (په شان د نورو مخلوقاتو، نو څرنگه به معبود او الله شي؟)، و ګوره! څرنگه بیانوو مونږ دوی ته دلائل (د توحید) بیا و ګوره (دوی ته) چې څرنگه چپ کولی شي دوی (له حقه).

تفسیر: یعنې له هغه مقدس او معصوم جماعت څخه دغه مسیح علیه السلام هم یو فرد دی، نو دی معبود ګرځول ستاسې سفاهت دی، د جمهور امت تحقیق همدا دی چې په ښځو کې نبوت نه دی راغلی، او دالوی او لوړ منصب نارینه وولرله مخصوص دی: ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى﴾ (۱۳ جزء د یوسف د سورت (۱۰۹) آیت (۱۲) رکوع).

بتول بي بي مریم رضي الله تعالى عنها هم یوه ولیه بي بي وه، نبي نه وه، له غور کولو څخه وروسته معلومېدی شي، هر هغه څوک چې خوړلو او څښلو ته اړ (مجبور) وي، نو دی د دنیا هر شي ته محتاج وي، ځمکه، هوا، لمر، حیوانات حتی له بولو او غاښو او نورو ضروریاتو څخه هم نشي مستغني کېدلی، بیا هم تاسې ووايئ! هغه ذات چې د نورو انسانانو په شان د خپل ژوندون او بقاء لپاره له عالم اسباب څخه مستغني نه وي، نو دی څرنگه معبود کېدی شي؟ دا داسې قوي او واضح دلیل دی، چې عالم او جاهل یو شان پرې پوهېدی شي، یعنې خوړل او څښل له الوهیت سره منافي دي.

قُلْ أَنْعَبُدُ مَنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۳۰﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته چې) آیا عبادت کوی تاسې بې له الله څخه د هغه شي؛ چې مالک نه دی لپاره ستاسې د (دفع کولو د) ضرر او نه د (رسولو د) نفع، او الله هم دی دی ښه اورېدونکی (د ګردو احوالو) ښه عالم (په پتو احوالو).

تفسیر: یعنې لکه چې مسیح علیه السلام ته یې الله ووایه؛ نو لازم دی چې معبود هم ورته ووایي، مګر معبود ګرځېدل یواځې د هغه ذات سره مختص دی؛ چې د هر قسم نفع او ضرر مالک او پوره اختیار لرونکی وي، ځکه چې عبادت د انتهایي تذلل نوم دی، او انتهایي تذلل د هغه ذات په مقابل کې اختیار کولی شي، چې د انتهایي عزت او غلبې لرونکی وي، په هر آن کې د ګردو خبرو اورېدونکی او د ټولو پر احوالو پوهېدونکی وي، په دې سره د تثلیث د شرکې عقیدې او د ګردو مشرکینو د نورو باطله عقائدو رد هم وشو.

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ
وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده!) چې ای اهل کتابو: مه کوی تجاوز (له حده او مه کوی مبالغه) په (خبره) د دین کې په ناحقه سره، او مه کوی متابعت د چټي (بېکاره) خواهشونو د (هغه) قوم چې (له ډېره جهله) په تحقیق ګمراه شوي دي پخوا (له دې نه)، او ګمراهان کړي دي دوی ډېر (خلق)، او ګمراه شوي دي دوی له سمې صافې لارې.

تفسیر: د عقیدې تجاوز او مبالغه دا ده چې یو بشري مولود معبود وګرځوی، او په عمل کې مبالغه دا ده چې هغه ته «رهبانیت» وایي ﴿وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوا مَا كَتَبْنَا عَلَيْهَا﴾ (۲۷ جزء د الحديد سورت (۲۷) آیت (۴) رکوع).

د يهودانو له هغو قبائحو څخه چې بيان كړل شول؛ ظاهر يري چې په دنيا پرستی کې د ډوبېدلو له سببه د دوی په نزد کې د دین او دیندارانو هیڅ څه عظمت او وقعت نه وو، تر دې چې د انبیاوو علیهم السلام اُهانت او قتل او نور د دوی خاص شعائر وو، پر خلاف د دوی نصرانیانو د انبیاوو علیهم السلام په تعظیم کې دومره غلو وکړه، چې له دوی ځنې ځینو ته یې د الله ځوی هم ویل، او دنیا یې پرېښوده، او «رهبانیت» یې اختیار کړ.

﴿وَلَاتَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ﴾ الایه - «او مه کوی تاسې متابعت د چټي (بېکاره) خواهشونو د قوم» یعنې په اصلي «انجیل» او نورو حقو آسماني کتابونو کې د دې شرکي عقیدې هیچېرې څه اثر او پته نه وه لګېدلې، وروسته بیا د «یوناني بت پرستانو په تقلید هغه د (پولوس) له خوا ایجاد شوه، چې پر همغې غلطې لارې نور ګرد سره رهي (روان) او ټینګ پاتې شول»، له داسې رانده تقلید څخه د نجات هیله (امید) او توقع لرل هیڅ یو عاقل لره نه ده پکار.

لُعْنُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا
يَعْتَدُونَ ﴿۳۲﴾

لعنت كړی شوی دی په هغو كسانو چې كافران شوي دي له بني اسرائيلو څخه په ژبه د داود سره او (په ژبه د) عیسی ځوی د مریمې، دا (لعنت پر دوی) په سبب د دې وو چې نافرمانی یې کوله (له احکامو د الله) او وو دوی چې تېرېدل به (له حدودو د الله).

تفسیر: هسې خو په گړدو آسماني کتابونو کې پر کافرانو لعنت ویل شوی دی، لیکن د بني اسرائيلو پر کافرانو څنگه چې دوی په عصیان او تمرد کې په داسې شان له حده تېر شول؛ چې نه مجرم په هیڅ ډول سره د جرائمو له ارتکابه بېرته گړخېده، او نه غیر مجرم د مجرم مخه نیوله، او د منکراتو او فواحشو پر مرتکبینو باندې د هیڅ یو قسم انقباض، تکدر، او خفگان اظهار هم نه کېده، نو دلته الله تعالی د داود او مسیح علیهما السلام په ژبه پر دوی لعنت ووايه، همغسې چې په گناهونو کې د دوی جسارت له حده او اندازې تېری او تجاوز کړی وو؛ نو دا لعنت هم د داسې جلیل القدر و انبیاوو په توسط پر دوی وویل شو، چې په فوق العاده ډول سره تباہ کوونکی ثابت شو، غالباً د همدې لعنت په نتیجه کې له دوی ځنې ډېر افراد ظاهراً او باطناً د بیزوگانو او بدو ځناورو په شکل مسخ او بدل کړل شول.

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ

وو دوی چې یو بل به یې سره نه منع کول له هغه بد عمله چې کاوه به دوی هغه.

تفسیر: د «لا يتناهون» دوه معنې کېدی شي: (۱) نه ستانه کېدل (کما في روح المعاني). (۲) یو بل به یې نه ستاوه (کما هو المشهور)، کله چې بدې په یوه قوم کې منتشره او خوره شي، او په هغوی کې کوم یو منع کوونکی او ستونونکی هم نه وي؛ نو د عمومي عذاب اندېښنه شته.

لَيْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ④ تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

(قسم دی) خامخا بد وو هغه کار چې وو دوی چې کاوه به یې. ته به وینې ډېر له دوی چې دوستي به کوي له هغو کسانو سره چې کافران شوي دي.

تفسیر: له کافرانو ځنې مراد مشرکین دي، او د دې آیتونو مصداق د مدینې منورې یهودان وو، چې دوی د مکې معظمې له مشرکانو سره جوړه او له مسلمانانو سره یې جنگ کړی وو.

لَيْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنفُسَهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ لَهُمْ خُلْدٌ ⑤

(بیا قسم دی چې) خامخا بد وو هغه شی چې پخوا لیرلي وو دوی ته ځانو د دوی (چې هغه شی موجب وو) د دې چې په غضب شو الله پر دوی، او په عذاب کې دوی به تل وي.

تفسیر: یعنی د اعمالو هغه ذخیره چې پخوا له مرگه یې آخرت ته لېرې؛ داسې ده چې دوی د الهي غضب او د ابدی عذاب مستحق گړځوي.

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوا لَهُمْ أَوْلِيَاءَ

او که وی دوی چې ایمان یې راوړی وی (د زړه نه) پر الله او نبي (محمد یا موسی) او په هغه کتاب چې نازل شوی دی ده ته، نو نه به وو نیولي دوی دا مشرکان دوستان.

تفسیر: له «النبي» څخه ځینې مفسرین موسی علیه السلام او ځینې محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم مرادوي، مطلب یې داسې شو: که یهودانو په رښتیا سره د موسی علیه السلام په صداقت او تعلیماتو یقین درلود (لرلی)، له مشرکانو سره به یې دوستي نه کوله، یا که دوی پر نبي علیه السلام په اخلاص سره ایمان راوړی وي؛ نو داسې حرکت به له دوی ځنې نه صادرېده، چې د اسلام له دښمنانو سره ناسته ولاړه او جوړه وکړي، په دې دوهم تقدیر سره به دا آیت د یهودو د منافقانو په حق کې وي.

وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿۵﴾

او لېکن ډېر (کسان) له دوی ځنې فاسقان دي (د ايمان له دائرې څخه وتونکي).

تفسیر: يعنې د الله تعالى او د خپل منلي رسول سره د ډېرې نافرمانۍ کولو له امله (وچې) دوی ته داسې يو حالت پيدا شو، چې اوس د موحدينو په مقابل کې مشرکينو ته ترجیح ورکوي، د افسوس ځای دی چې نن هم زیاتره په نامه سره مسلمانان همداسې دي، چې د مسلمانانو او د کفارو د مقابلې په وخت کې له کفارو سره دوستي کوي، او د کفارو حمایت او وکالت کوي.

«اللهم احفظنا من شرور أنفسنا ومن سيئات أعمالنا»

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُم مَّوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي ذَلِكَ يَأْتِيهِمْ قَيْسِيْنَ وَرَهْبَانَا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿۷﴾

خامخا مومي به ته ډېر سخت له ټولو خلقو له جهته د عدوات (دبمنۍ) له هغو کسانو سره چې مؤمنان دي؛ يهوديان او (بل) هغه کسان چې مشرکان دي، او خامخا مومي به ته ډېر نژدې له ګردو (ټولو) خلقو څخه له جهته د دوستۍ له هغو کسانو سره چې مؤمنان دي؛ هغه کسان چې وايي بېشکه مونږ نصاری یو، دا (دوستي) په سبب د دې ده؛ چې بېشکه ځينې له دوی رښتين عالمان او زاهدان پوهان دي، او بېشکه چې دوی نه کوي تکبر او لويي (له منلو د حقه).

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَأَىٰ عَيْنُهُمْ كَفَيْضٍ مِّنَ الدَّمِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿۷﴾ وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ يُدْخِلَنَا رَبَّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿۸﴾ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَدَّتْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأُولَٰئِكَ جزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿۹﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿۱۰﴾

او کله چې واورې دوی هغه (کلام د الله قرآن) چې نازل (رالېرلی) شوی دی رسول ته (نو) ويني به ته سترګې د دوی چې بهیري (تويوي) له اوسېکو؛ له جهته د دې چې وپېژانده دوی له حقو (خبرو د الله)، وايي دوی: ای ربه ځمونږه! ايمان راوړی دی مونږ (په قرآن او رسول ستا) نو وليکه مونږ له شاهدانو (منونکو). او څه باعث دی پر مونږ چې نه به راوړو ايمان په الله، او په هغه څه چې راغلی دی مونږ ته له حق څخه (چې رسول او قرآن دی) حال دا چې طمع (هيله، اميد) لرو د دې چې داخل به کړي مونږ رب ځمونږ سره له قوم صالحانو (چې محمدي امت دی په جنت کې)، پس بدل ورکړ دوی ته الله په سبب د هغه چې ويلي دوی جنتونه چې بهیري له لاندې (د ونو او ماڼيو) د دوی ويالي، چې تل به وي دوی په هغو کې، او دا (جنت) جزاء د محسانو (نيکی کوونکو) ده. او هغه کسان چې کافران (منکران) شوي دي او نسبت د دروغ يې کړي آيتونو ځمونږ ته؛ همدغه کسان صاحبان د جحيم (ملګري د دوزخ) دي.

تفسیر: په دې آیتونو کې دا ښوولې شوي دي؛ چې د يهودانو دوستي له مشرکينو سره محض د اسلام او مسلمانانو د بغض او عداوت له سببه ده، د هغو قومونو له جملې څخه چې نبي کریم صلی الله عليه وسلم ورسره زیاته سابقه

درلوده (لرله)، يهودانو او مشرکينو دواړو قومونو په ترتيب سره له اسلام او مسلمانانو سره سخت بغض او عداوت درلود (لرلو).

د مکې معظمې د مشرکانو ضرر رسول الله صلی الله عليه وسلم ته خو «أظهر من الشمس» دی، لیکن ملعونو يهودانو هم له ډېرو سپکو او ناورو حرکاتو څخه لاس نه آخیسته، په داسې حال کې چې رسول الله صلی الله عليه وسلم مطمئن او ډاډه ناست وو؛ لویه تیره یې پرې وروغړوله چې په شهادت یې ورسوي، په طعام کې به یې زهر وراچول، سحر او کوډې به یې پرې کولې.

لنډه یې دا چې یو غضب به یې وروسته له بل غضب او یو لعنت به یې پس له بل لعنته ځانته ګاښه، بالمقابل سره له دې چې نصاری هم په کفر کې مبتلا وو، او له اسلام سره یې حسد او رځه (کینه) درلوده، او داسې سترګې یې نه درلودې؛ چې په هغو سره د مسلمانانو عروج وکتلی شي، بیا هم په دوی کې د حق منلو استعداد له دې دواړو فرقو څخه زیات وو، د دوی زړونه د اسلام او د مسلمانانو محبت او مینې ته نسبتاً ژر مائل کېدل.

لکه چې د روم (قیصر) او د مصر پاچا (مقوقس) او د حبشې ټولواک (پاچا) نجاشي هغه سلوک چې د نبی کریم صلی الله عليه وسلم د رسالت له دعوت سره کړې دی؛ د دې خبرې شاهد دی، چې په هغه وخت کې د حق منلو او د مسلمانانو د دوستۍ صلاحیت او استعداد په دوی کې د نورو اقوامو په نسبت زیات وو.

کله چې د اصحابو یو ډله د مشرکانو د ظلم او تیري له لاسه پکو (تنګه) شوه؛ نو د (حبشې) په لورې یې هجرت وکړ، او مشرکان تر هغه ځایه پورې هم د مسلمانانو په تعقیب کې وو، او (نجاشي) ته یې د دوی په خلاف ویناوې وکړې، نو (نجاشي) یوه ورځ دغه مسلمانان خپل حضور ته وروغوښتل، او څه پوښتنې یې له دوی څخه وکړې، او د مسیح علیه السلام په نسبت یې هم د دوی عقیدې ځان ته ښکاره کړې، جعفر رضي الله عنه د «مریم» د سورت څو آیتونه ورته ولوستل، او خپلې عقیدې یې په صاف ډول وربیان کړې، په (نجاشي) یې ډېر زیات تاثیر وکړ، او اقرار یې وکړ: «څه شیان چې د مسیح علیه السلام په نسبت بیان فرمایلي شوي دي؛ بیخي رښتیا او بالکل صحیح دي»، (نجاشي) د پخوانیو کتابونو له بشارتونو سره سم محمد صلی الله عليه وسلم آخر الزمان نبی ومانه.

دا قصه اوږده ده، لنډه یې دا چې له هجرت څخه څو کاله وروسته د حبشې پاچا یوه جرګه (چې پر اویا تنو جدید الاسلامو عیسایانو مشتمله وه) د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم اقدس خدمت ته ولېږله، کله چې دا جرګه مدینې منورې ته ورسېده، او د قرآن کریم له اورېدلو څخه خوندوره شوه؛ نو د الهي کلام له اورېدلو څخه دوی ته زیات رقت پیدا شو، او په ژړا شول، او په داسې حالت کې چې د دوی له سترګو او ښکې بهېدې؛ پر ژبو یې د «ربنا آمنا» کلمات جاري وو، په دې آیتونو کې دهمغی جرګې حال بیان شوي دي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْرِمُوا طَبِيبَاتٍ مَّا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٠﴾ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمْ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه حراموئ تاسې پاک لذیذ له هغو شیانو نه چې حلال کړي دي الله لپاره ستاسې، او مه کوئ تېری تاسې (له حدودو د الله)، بېشکه الله نه خوشوي تېرېدونکي له حدودو. او خورئ تاسې له هغه څیزه چې رزق (روزي) درکړي ده تاسې ته الله (چې) حلاله پاکیزه (ده) او وویرېږئ له الله څخه، هغه (الله) چې تاسې پرې ایمان لرونکي یئ!.

تفسیر: هیخ یو آسماني کتاب تر نن پورې داسې جامع، معتدل، او فطري تعليم د انساني ترقياتو د هرې شعبي په نسبت نه دی وړاندې کړی، لکه چې په دغو دوو آیتونو کې د قرآنکریم له خوا وړاندې شوی دی، په دې آیتونو کې الله تعالی مسلمانان په صاف ډول سره له دې نه منع کړي دي، چې دوی کوم لذیذ، حلال، او طیب شی په خپلو ځانونو عقیدتا یا عملا حرام وگرځوي، نه یواځې هم دا بلکه دوی ته الله تعالی له حلالو او طیبو نعمتونو ځنې د متمتع کېدلو ترغیب هم ورکړی دی، مگر سره له سلبې او ایجابي شرطونو:

(۱) چې اعتداء (حد نه تجاوز) ونه کړی، او له حده تېر نشی.

(۲) چې تقوی اختیار کړی، او له الله جل جلاله څخه وویرېږی.

د اعتداء دوه مطلبه کېدی شي، له حلالو شیانو سره لکه د حرامو په شان معامله کول، او د نصرانیانو په شان په رهبانیت کې مبتلا کېدل، یا د لذائذو او طیباتو په متمتع کېدلو کې د اعتدال له حده تېرېدل، تر دې چې په لذتونو او شهوتونو کې داسې لگیا او منهک کېدل، چې د یهودانو په شان یواځې دنیوي ژوندون خپل مقصد او مطمح نظر وگرځوي.

الغرض د غلو، جفا، افراط او تفريط په منځ کې یوه متوسطه او معتدله لاره اختیارول په کار دي، نه په دنیوي لذتونو کې د ډوبېدلو اجازه شته، او نه د «رهبانیت» له لارې د مباحاتو او طیباتو پرېښودل په کار دي، د «رهبانیت» له لارې قید مو ځکه کېښود، چې په ځینو وختونو کې د بدني یا نفسي علاج لامله له کوم مباح څخه پرېهز کول په عارضي ډول سره په ممانعت کې داخل نه دی.

او همدا راز مسلمان په تقوی سره مأمور دی، چې د هغې معنی دا ده: چې له الله جل جلاله ځنې وویرېږي، او له ممنوعاتو ځنې اجتناب وکړي، له تجربې څخه معلومه شوې ده، چې د ځینو مباحاتو استعمالول په ځینو وختونو کې د کوم حرام یا ممنوع شي ارتکاب ته مفضي کېږي، د داسې مباحاتو پرېښودل – نه د عهد یا تقرب او قسم (لوړې) په توګه (طور) سره؛ بلکه د احتیاط په ډول ښه دي، که کوم سړی یې په کوم وخت کې سره د اباحت له اعتقاده ترک کړي، نو دغه «رهبانیت» نه دی، بلکه په ورع او تقوی کې شامل دی: «لا يبلغ العبد أن يكون من المتقين حتى يدع ما لا بأس به حذراً مما به بأس – الترمذي»، الحاصل د اعتدا ترک او د تقوی د اختیار د قید له ملحوظ سره له هر قسم طیباتو څخه استفاده کېدی شي، او د ژوندانه په هر اړخ کې د پرمختګونو وړونه پرانیستلی شي.

لَا يُوَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ

نه نيسي تاسې الله په لغوه سره په قسمونو ستاسې کې.

تفسیر: يعنې پر دوی په دنيا کې هيخ كفاره نشته، لکه چې په «منعقد يمين» کې واجبه ده، د «لغو» او بېهوده قسم تفسیر په (۲) جزء د البقره سورت په (۲۲۵) آيت (۲۸) رکوع کې پخوا ليکلی شوی دی.

وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُم بِمَا عَقَدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا نَطَعُمُونَ
أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَخْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا
حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۲۸﴾

وليکن نيسي تاسې په (ماتولو د) هغه (عهد) سره چې کلک کړي وي تاسې قسمونه (پر هغه، په قصد د زړه سره)؛ نو كفاره (د ماتولو) د دې (قسم) طعام ور کول دي لسو مسکینانو ته له اوسطې

(درجې) د هغو خوړو چې طعام ورکوي تاسې (په هغه سره) کورنيو خپلو ته، يا جامې ورکول دي دغو (لسو مسکينانو) ته يا آزادول د (يوې) غاړې دي (د مريې)، نو هر څوک چې ونه مومي (له دغو درې واړو کفاراتو يو هم) نو روژه نيول د درو ورځو دي، دا (مذکور شيان) کفاره د قسمونو ستاسې ده، کله چې قسم ياد کړئ تاسې (او بيا يې مات کړئ)، او ساتئ تاسې قسمونه خپل (له هر قسم نقصانه)، همداسې (چې د يمين احکام يې بيان کړل) بيانوي الله تاسې ته آيتونه خپل لپاره د دې چې شکر وکارئ په دې نعمت او احسان او شرعي بيان.

تفسير: يعنې له قسم ماتولو څخه وروسته کفاره اوږې، چې هغه يو له دغو څلورو واړو کارونو څخه دی:

(۱) طعام ورکول دي لسو تنو مسکينانو ته، په طعام ورکولو کې اختيار لري چې لس تنه مسکينان په خپل کور کې مېلمانان کوي، او مروئ يې، يا د «فطر» د صدقې په اندازه هر مسکين ته غله ورکوي (له اوسطې نه د دوو وختو طعام مراد د، سره د نکلي - کتغ) ځکه چې اعلى يې (۳) وخته سره له نورو لوازمو دی، او ادنی يې يو وخته سپوره ډوډی ده).

(۲) داسې جامه ورکول دي چې په هغې سره د مسکين د بدن اکثره برخه پټه شي، مثلاً کميس، يا پرتوگ يا ټيکری (يا هغه چې د عورت ستر راوړي، او لمونځ پرې وشي).

(۳) د يوه مريې آزادول دي، (او په دغو درې واړو کې سړی مخير دی چې هر يو کوي).

(۴): روژه نيول دي، چې متواتر پرله پسې درې ورځې دې روژه ونيسي، د «فَمَنْ أَمَّ يَجِدْ» د «نه ميندلو» څخه مراد دا دی، چې د نصاب خاوند نه وي، (کما في روح المعاني).

«وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ» «او ساتئ قسمونه خپل» يعنې اول خو د قسم له کولو څخه ژبه وساتئ، او که يې کله وکړئ، او په ماتولو کې يې خیر نه وو، نو بيا يې له ماتولو څخه وساتئ، او که در څخه مات شو، نو بيا يې د کفارت له ترک کولو څخه وساتئ.

په بل عبارت: د قسمونو حفاظت دا دی: چې پر هرې خبرې بې له ضرورته قسم ونه خوري؛ چې دغه بڼه عادت نه دی، او که قسم يې وکړ؛ نو تر مقدوره دې وساتي (که په ماتولو کې يې خیر وي؛ مات دې کړي او کفاره دې ورکړي!) او که له کوم سببه يې مات کړي؛ نو کفاره دې اداء کړي، دا گډر شيان د يمين په حفاظت کې داخل دي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْبَيْسُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْكَامُ رِجْسٌ مِّنْ عِندِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوا
لَعَلَّكُمْ تَقْلِحُونَ ﴿٥٠﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!): بېشکه همدا خبره ده چې شراب او قمار او بتان او غشي (د فال، دا څلور واړه شيان) پلټ دي له کار د شیطان څخه دي؛ نو ځان وساتئ تاسې له دې څخه لپاره د دې چې نجات ومومئ تاسې (په دې ځان ساتلو سره).

تفسير: د «انصاب» او د «ازلام» تفسير په (۶) جزء د المائدة سورت په (۳) آيت په اوله رکوع کې د «وَأَذِمْ عَلَى النَّصَبِ وَإِنْ تَشَقَّقُوا يَا أَزْكَامَ» په ذيل کې تېر شو، له دې آيت څخه پخوا هم ځينې آيتونه د شرب الخمر (شراب څښلو) په نسبت نازل شوي وو، اول دا آيت نازل شوی وو: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْبَيْسِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا كَبْرٌ مِّنْ نَّفْعِهِمَا» (۲) جزء د البقره سورت (۲۱۹) آيت (۲۷) رکوع) اګر که په دغه آيت کې هم د خمر د تحريم په لوري صريحه اشاره شته، مګر

خرنگه چې په هغه کې په صاف طور سره د خمر د پرېښودلو حکم نه وو؛ نو ځکه عمر رضي الله تعالى عنه د هغه له اورېدلو څخه وروسته وويل: «اللهم بين لنا بيانا شافيا»، وروسته له دې نه بل آيت راغی: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَرَىٰ» (الآیه - (۵) جزء د النساء سورت (۴۳) آیت (۷) رکوع)، په دې کې هم د خمر و د تحریم تصریح نه وه، اګر که د نشې په حالت کې له لمانځه څخې ممانعت شوی دی، او دغه قرینه وه په دې خبره باندې چې غالباً دا شی عنقریب بیخي حرام کېدونکی دی، مګر څنگه چې په عربو کې د شرابو د څښلو رواج ډېر زیات وو، او له هغو څخه دفعتا ځان ژغورل (بچ کول) د مخاطبینو په لحاظ سهل او آسان نه وو، نو ځکه په نهایت حکیمانه ډول سره یې متدرجاً لومړی د شرابو نفرت په زړونو کې ورواچاوه، او بیا ورو ورو د تحریم له حکم سره مأنوس کړل، لکه چې عمر رضي الله تعالى عنه د دې دویم آیت له اورېدلو څخه بیا هغه الفاظ تکرار کړل چې: «اللهم بين لنا بيانا شافيا»، خو د (المائدة) سورت دا آیتونه چې مونږ یې په تلاوت سره اوس مشرف یو؛ له «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ» څخه تر «فَقُلْ أَنْتُمْ تُنْتَهُونَ» پورې نازل شول، چې د بت پرستی په شان په دې کې په ډېر صاف او ښکاره ډول سره له دې ناولي او مردار شي څخه د اجتناب کولو هدايت راکړی شوی دی، لکه چې عمر رضي الله تعالى عنه د «فَقُلْ أَنْتُمْ تُنْتَهُونَ» له اورېدلو څخه وروسته په زوره نارې کړې: «انتهينا انتهينا يا ربنا!» او خلقو د شرابو چاتې ګانې ماتې کړې، او شرابخانې له شرابو څخه تشې شوې، د مدینې منورې په کوڅو کې لکه د باران اوبه شراب بهېدل.

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ وَيَصِدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٥١﴾

پېشکه چې همدا خبره ده؛ غواړي شيطان چې واچوي په منځ ستاسې کې عداوت (دښمني) او بغض (کینه په څښلو) د شرابو کې او (کولو د) قمار کې، او اړوي تاسې له ياده د الله او له لمانځه څخه، نو آیا یې تاسې منع کیدونکي (اوبستونکي له دې بدو کارونو؟ بلکه واوړئ).

تفسیر: کله چې د شرابو د څښلو له اثره د سړي عقل او سد (هوش) له سر څخه لار شي، نو ډېر ځلې شرابیان د لیونیانو په شان په خپلو منځو کې جنګونه او جګړې سره کوي، او یو له بل سره وهي، او یو له بل سره عداوتونه او عنادونه کوي، همدغه حال بلکه له دې څخه زیات د قمار (جواری) دی، د قمار په وړلو او بایللو کې سختې جګړې، منازعې او فسادونه پېښیږي، چې د هغو په وسیله شيطان ته ښه موقع د شور ماشور اچولو لپاره په لاس ورځي، دا خو یې ظاهري خرابي شوه، باطني نقصان یې دا دی، چې د هسې شیانو په مشغولېدو سره انسان د الله تعالى له یاد او عبادت څخه بیخي غافلېږي.

فائده: په دغو دواړو آیتونو کې د شرابو او قمار د حرمت تایید او تاکید په لس ډوله (قسمه) شوی دی:

(۱) دا چې جمله یې په «انما» سره شروع فرمایلي ده، تاکید افاده کوي.

(۲) د بت پرستی په شان یې وفرمایلي.

(۳) پلټ یې وبلل.

(۴) د شيطان عمل یې وباله.

(۵) د اجتناب امر یې ترې صادر کړ.

(۶) دا چې اجتناب یې د نجات سبب دی.

(۷) دا چې د بغض، عداوت، او کینې موجب دی.

(۸) دا چې د الله له ذکر او یاد څخه څرځوونکي دي.

(۹) دا چې حصاروونکي دي له لمانځه.

(۱۰) دا چې صريح امر صادر شوی دی، چې د شرابو له څښلو او قمار وهلو څخه واورئ!

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَأَحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْمُوا أَنَّهَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۱۰﴾

او ومني تاسې (حکم د) الله، او ومني تاسې (حکم د) رسول (د الله)، او وساتئ تاسې (ځان له مخالفت د دوی)، پس که وځرځېدلئ تاسې (له احکامو د دوی) نو پوه شئ! چې بېشکه همدا خبره ده چې: پر رسول ځمونږ (محمد) هم دا رسونه (د پیغام) ده ښکاره (روښان په ښه وجه سره).

تفسیر: یعنې که د یوه شي څټې او ضررونه تاسې نشئ احاطه کولی؛ نو بیا هم د الله تعالی د احکامو امتثال وکړئ، او د الهي قانون له تخلفه ځان وساتئ! او که مو ځانونه ترې ونه ساتل؛ نو ځمونږ رسول الهي احکام او قوانین تاسې ته په ښکاره ډول سره در رسولی دي، د تخلف نتیجې ته تاسې پخپله فکر وکړئ! چې څه به کيږي؟ د هغه اضرار یقینا تاسو ته رسیدونکي دي.

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا
وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۱﴾

نشته پر هغو کسانو چې ایمان یې راوړی وي او کړي یې وي ښه (عملونه) هیڅ ګناه په هغه شي کې چې خورلي دي دوی (له حرمت څخه پنخوا) کله چې راتلونکو څخه ځان وساتي، او ټینګ وي په ایمان کې، او کوي ښه (عملونه)، بیا ځان ټینګ کړي (له محرّماتو) او ایمان راوړي (په تحریم د محرّماتو هم)، بیا (وروسته له هغه) پرهېز کوي (له شبهاتو هم)، او احسان کوي (له خلقو سره یا ښه کړي ګرد اعمال خپل)، او الله خوښوي نیکي کوونکي.

تفسیر: په نهایت قوي او صحیحو احادیثو کې راغلي؛ کله چې د خمر د تحریم آیتونه نازل شول، نو اصحاب کرام رضي الله تعالی عنهم سوال وکړ: «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! د هغو مسلمانانو احوال به څه وي، چې د تحریم له حکم څخه پنخوا یې شراب څښلي، او په همغه حالت کې مړه شوي دي؟» مثلاً هغه ځینې اصحاب چې شراب یې څښلي وو، او د «احد» په غزا کې شریک شوي وو، او په هغه حالت کې په شهادت ورسېدل، چې په معده کې یې شراب هم موجود وو، نو د دوی په ځواب کې دا آیت نازل شو.

د الفاظو له عموم او د نورو روایاتو له کتلو څخه د دې آیت مطلب دا دی: هغه کسان چې د ایمان او د نېک کار او صالح عمل خاوندان وي، ژوندي وي که مړه؛ هغوی ته د یوه مباح شي په خورلو کې د اباحت په وخت کې هیڅ مضایقه نشته، خصوصاً بیا هغو کسانو ته چې په عامو احوالو کې په تقوی او د ایمان په خصائلو سره متصف وي، او بیا په همدې خصائلو کې یې پرله پسې ترقي کړي وي، تر دې چې د ایمان او تقوی په مدار جو کې یې دومره ترقي کړي وي؛ چې د احسان تر مرتبې پورې رسیدلي وي.

د ایمان او یقین مراتب د قوت او ضعف په لحاظ تفاوت سره لري، له تجربو او شرعي نصوصو څخه ثابته ده، څومره چې سپری په ذکر او فکر په صالح عمل او په جهاد فی سبیل الله کې ترقي وکړي، په همغه اندازه د الله تعالی خوف او زړه یې د ده د عظمت او جلال له تصویره معمور او ایمان او یقین یې مضبوط او مستحکم کيږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيُبْلِغِكُمُ اللَّهُ بَشَىٰ مِنَ الصَّيْدِ تَأَلُّهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ
بِالْغَيْبِ فَمَنْ أَعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ قَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۷﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) خامخا ازمويي تاسې هرو مرو (خامخا) الله په یوه شي له ښکار نه (په وخت د احرام کې)؛ چې رسيږي (ځينو د) هغو ته لاسونه ستاسې (چې واره دي)، او (ځينو د هغو ته) نږې ستاسې (چې غټ دي، دغه از مېښت) لپاره د دې دی چې ښکاره (معلوم) کړي الله هغه څوک چې ویريږي له ده په غیب سره (بې له لیدلو او بېل یې کړي د ضعیف الايمان څخه)، نو هر هغه چې له حده تېری وکړي (په کولو د ښکار په احرام کې) پس له دې (منعې له ښکاره) نو دی ده ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنې د احرام په حالت کې د ښکار له نه کولو څخه مطلب دا دی: چې د الله تعالی له طرفه په مطیعو او امر منونکو بندگانو دغه امتحان دی، چې دوی د احرام په حالت کې کله چې له ښکار سره مخامخ شي، او په آسانی سره د هغه په ویشتلو او نیولو هم قادر وي؛ نو څوک دی چې بې له لیدلو څخه له الله تعالی څخه وویرېږي؟ او د هغه د حکم امتثال وکړي؟ او له اعتداء (د الهي احکامو له تجاوز کولو) څخه د الهي سزا له امله (وچې) وویرېږي؟.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا فَجَزَاءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعْمِ
يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ
وَبَالَ أَمْرَهُ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمْ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿۸﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه وژنئ تاسې ښکار حال دا چې تاسې محرمان اوسئ، او هر هغه څوک چې وژني دا (ښکار) له تاسې څخه په قصد سره نو (پرې) بدل دی په مثل د هغه چې وژلی (یې) دی له چارپایانو څخه، چې حکم به کوي په هغه سره دوه خاوندان د عدل (انصاف) له تاسې (مسلمانانو) ځنې، په دې حال چې هغه (د بدل حیوان) د نذر په ډول (طریقې) ورسولی شي کعبې ته، یا (پرې) کفارو ده طعام د (څو تنو) مسکینانو، یا په برابری د هغه (طعام) روژه نیول دي، لپاره د دې چې وڅکي سختي د عمل خپل، عفوه کړېده الله له هغه شي چې پخوا تېر شوي دي، او هر هغه څوک چې بېرته وگرځېد (ښکار کولو ته په احرام کې) نو بدل به واخلي الله له ده څخه، او الله ښه قوي غالب دی (په انفاذ د احکامو)، څښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی (له مجرمینو نه).

تفسیر: یعنې مه وژنئ ای مؤمنانو! ښکار کله چې تاسې په احرام کې اوسئ! یعنې هر هغه حیوان چې له تاسې څخه ترهېدونکی وي، غوښه یې حلاله وي او که حرامه، بې له تپوس، غټ کارغه (بابښه)، لږم، مورک، او خوړونکي سپي، چې د دې پنځو وارو قتل په احرام کې هم روا دی، او په یو روایت کې د لږم په ځای مار، او د سپي په ځای لېوه راغلی دی، او هر څه چې میاشي، ورېږې، کڼې، شمشتی او مېږې دی؛ ځمونږ د حنفیانو په مذهب عفوه دی.

﴿وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَدًّا﴾ «او هر هغه څوک چې وژني دا ښکار له تاسې په قصد سره» له دغه قصد څخه دا مطلب دی، چې خپل احرام یې په یاد وي، او په دې هم مستحضر وي، چې د احرام په حالت کې ښکار جائز نه دی، دلته یې یواځې د «متعمد» حکم و فرمایه، چې د ده د فعل سزا دا ده، او الله تعالی کوم انتقام چې اخلي هغه بېل دی، لکه چې ﴿وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمْ اللَّهُ مِنْهُ﴾ سره یې تشبیه و فرمایله.

﴿عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَفَّ﴾ «عفوہ کرې بده الله له هغه شي چې پخوا تېر شوي دي»، يعني د حکم له نزوله پخوا، یا لومړی له اسلامه د جاهليت په زمانه کې که چا داسې حرکت کړی وي؛ نو اوس الله تعالیٰ څه سزا نه ورکوي، حال دا چې له اسلامه پخوا هم عربو د احرام په حالت کې داسې ښکار کول ډېر بد ګاڼه، نو ځکه پر هغه هم مؤاخذه بېخايه نه وه، چې هغه شی چې ستاسې په زعم سره هم په جرائمو کې داخل وو؛ د هغه ارتکاب ولې کړی شوی دی؟.

﴿وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ﴾ او الله ښه قوي غالب دی په انفاذ د احکامو، څښتن (خاوند) د بدل اخیستو دی له مجرمينو څخه، يعني نه کوم مجرم د ده له قبضې څخه تښتېدلی شي، او نه الله جل جلاله د عدل او حکمت په اقتضاء له هغو جرائمو څخې چې د سزا وړ کولو وړ (لائق) دي تېرېدونکی دی (مګر هغه چا ته چې اراده و فرمایي د عفو کولو).

أَحَلَّ لَكُمْ صَيْدَ الْبَحْرِ وَطَعَامَهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيْرَةِ وَحُرْمَ عَلَيْكُمْ صَيْدَ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرْمًا وَاتَّقُوا
اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۹۹﴾

حلال کړی شوی دی تاسې ته (ای مسلمانانو) ښکار د بحر او طعام د بحر لپاره د نفع اخیستو ستاسې، او لپاره د (نورو) مسافرانو (چې وچ یې کاندې)، او حرام کړی شوی دی په تاسې ښکار د وچې څو چې اوسئ تاسې محرمان، او وویرېئ تاسې له الله هغه چې هم ده ته به ورټول کړل شی تاسې.

تفسیر: «په احرام کې د دریاب ښکار يعني ماهي (کب) حلال دی، او د سیند خواړه يعني هغه ماهي چې له اوبو څخې بېل او مړ شوی وي، او ده هغه نه وي نیولی؛ هم حلال دی، الله تعالیٰ و فرمایل چې: دا مو ستاسې د فائدي له امله (و چې) روا کړی دی، بیا دې څوک داسې ګومان ونه کړي، چې دا د حج په طفيل حلال شوی دی، ویې فرمایل: چې د نورو ګردو (ټولو) مسافرانو د فائدي لپاره ماهي اګر که په تالاو کې وي، هغه هم د سیند د ښکار حکم لري، دا د هغه ښکار حکم معلوم کړی شو چې په احرام کې وی (د مکې معظمې) په لوري قصد دی، چې په هغې او د هغې په شاوخوا کې تل ښکار کول حرام دي، بلکه هلته د ښکار وېرول او تښتول هم حرام دي».

جَعَلَ اللَّهُ الْكعبةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَمًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ

ګرځولې ده الله کعبه چې کوټه ده د بزړګی (او عبادت او دعزت) (باعث) د قیام (او انتظام) لپاره د خلقو، او میاشته بزړګه (هم) او مذبوحه نذر شوی کعبې ته (هم) او آمېل داره چارپایان (هم) چې بیولی شي کعبې ته).

تفسیر: کعبه شریفه د خلقو د دیني او دنيوي دواړو حیثیتونو د قیام او انتظام باعثه ده، حج او عمره خو هغه عبادتونه دي؛ چې د دوی اداء مستقیمان په کعبې شریفې پورې اړه (احتیاج) لري، لیکن د لمانځه لپاره هم د قبلي استقبال شرط دی، په دې ډول سره کعبه شریفه د خلقو د دیني عباداتو د قیام سبب شوې ده، بیا کله چې په حج او نورو مواقعو کې له ګردو (ټولو) اسلامي ملکونو څخې په لکونو مسلمانان هلته سره ټولېږي، نو دوی بشماره تجارتي، سیاسي، اخلاقي، مذهبي، او روحاني فوائد هم حاصلولی شي، الله تعالیٰ دغه ځای «حرم آمن» ګرځولی دی، نو ځکه نه یواځې هلته انسانانو، بلکه نورو ساکنینانو (ذي روحو) ته هم امن په برخه کېږي.

د جاهليت په زمانه کې چې ظلم او وینې توپول او فتنه او فساد خورول محض عادي او معمولي خبرو په شان وو، یوه سړي د خپل پلار په قاتل باندې هم په حرم شریف کې تعرض نشو کولی، له مادي حیثيته هر انسان د دې منظرې او نندارې له لیدلو څخه حیرانېږي، او په چرت (خیال) کې لویږي، چې په ﴿يَوَاغِرُ ذِي ذُرْعَةٍ﴾ کې په دومره افراط سره

د خوړلو او څښلو او د فواكهو او مېوو د نفيسو اقسامو او نورو څخه دومره زيات شيان له كومو كومو ځايونو څخه راوړل كېږي؟ دا كړد (ټول) حيثيتونه ﴿قِيَامًا لِلنَّاسِ﴾ كې معتبر كېدى شي.

محققانو په نزد د ﴿قِيَامًا لِلنَّاسِ﴾ مطلب دا دى چې: د كعبې شريفې مبارك وجود د كل عالم د قيام او د بقاء باعث دى، د دنيا ودانیا تر هغه وخته پورې ده، خو بيت الحرام او د ده احترام كوونكي مخلوقات موجود وي، او كله چې الله تعالى داسې اراده وفرمايي، چې دې عالم او د هغه كارخاني ته خاتمه ور كړي؛ نو له كړدو (ټولو) كارونو څخه د مخه همدا مبارك محل چې «بيت الله شريف» ورته وايي؛ پورته كاوه شي، لكه چې د ځمكې د جوړولو په وخت كې له كړدو (ټولو) څخه د مخه همدا متبرك محل جوړ شوى وو، ﴿إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ﴾ الآية .

د بخاري «رحمه الله» په حديث كې دي، چې يو تك تور حبشي (چې د «ذو السويقتين» په نامه يې لقب ياد كړى دى) د كعبې د عمارت يوه يوه ډبره (گټه) به ونړوي، اما تر څو پورې چې الله تعالى د دې جهان د نظام او قوام اراده لري، هيڅ يو زورور او خورا قوي قوم هم د كعبې شريفې د انهدام په مقصد كې نشي بريالي (كامياب) كېدى، او هيڅوك او هيڅ ملت په داسې ناپاكي ارادې له سره نشي كاميابېدى، د «أصحاب فيل» له قصې هر مسلمان خبر دى.

ذَلِكَ لِيَتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٤٥﴾

دا (تېر بيان) لپاره د دې دى چې پوه شئ تاسې چې بېشكه الله عالم دى په هر هغه شي چې دى په آسمانونو كې، او په هر هغه شي چې دى په ځمكه كې، او بېشكه الله په هر شي باندي ښه عالم دى.

تفسير: يعنې كعبه شريفه ﴿قِيَامًا لِلنَّاسِ﴾ كړخول چې په هغې كې ديني او دنويي مصالح رعايت شوي دي، او هغه خورا (ډبره) لويه پېشگويي چې په ظاهر كې له قياس څخه مخالفه ښكاري؛ د دې دليل دى چې په ځمكه او آسمانونو كې هيڅ شى د پاك الله جل جلاله له علم څخه وتلى نشي.

إِعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤٦﴾

پوه شئ چې بېشكه الله ډېر سخت دى عذاب د ده (هغه چا ته چې تل د حرامو ارتكاب كوي) او بېشكه الله ښه مغفرت كوونكى (د خطياتو) ډېر مهربان دى.

تفسير: يعنې هغه حكومونه چې د احرام په حالت كې يا د كعبې شريفې د احترام او نورو په متعلق وركړي شوي دي، كه له هغوى ځنې عمداً مخالفت و كړئ! نو وپوهېږئ! چې د الله تعالى عذاب ډېر سخت دى، او كه په سهوې او نسيان سره تقصير در ځنې وشي، نو په كفاره او نورو سره يې تلافې و كړئ! بېشكه چې الله جل جلاله لوى ښونكى او مهربان دى.

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٤٧﴾

نشته په غاړه (په ذمه) د رسول څما مگر رسونه (د پيغام) ده، او الله عالم دى په هغه شي (هم) چې ښكاره كوي يې تاسې او په هغه شي (هم) چې پټوي يې تاسې.

تفسير: رسول الله صلى الله عليه وسلم د الله تعالى د قانون په ابلاغ سره خپل فرض اداء كړ، او د حق تعالى حجت په كړدو (ټولو) بندگانو تمام شوى دى، اوس هر څه او هر هغه عمل چې په ظاهر او باطن كې و كړئ! الله تعالى ته معلوم دى، د حساب او جزاء په وخت كې به يوه يوه ذره هم ستاسې په مخ كې ښكاره او در اېښوده كېږي.

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ
تَقْدِرُونَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) نه برابر بری خبیث (ناپاک) او طیب (پاک) اگر که بنه دربنکاره
شی تاته دبروالی د خبیث (ناپاکه)، نو وویر بری! تاسی له الله ای خاوندانو د (صافو) عقلونو لپاره
د دې چې تاسی نجات و مومئ .

تفسیر: طیب او خبیث یو شان نه دي، (او بیخي بد له بنو سره نه برابر بری، یعنی حرام او حلال، ناپاک او پاک، کره او
ناکره په اموالو کې او همداسې طالح او صالح، کافر او مسلم، کاذب او صادق په اشخاصو کې نه دي برابر، بلکه دغه
حکم عام دی، او په هر څه کې جاري کیږي)، لږ شی چې طیب او حلال وي، له ډېرو خبیثو او حرامو شیانو څخه بنه
او بهتر دی، عقلمند ته لازم دي، چې همپشه طیب او حلال شی اختیار کړي! او د خرابو شیانو په لوري له سره ونه
گوري! اگر که ډېر زیات او خورا (ډېر) بنه هم بنکاره شي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنَ أَشْيَاءٍ إِن بُدِّلَ لَكُمْ سَعْدٌ وَإِن تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنزَلُ الْقُرْآنُ
تُبَدَّلْ لَكُمْ عَفَا اللَّهُ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه کوئ تاسې پوښتنې له (هغو)
شیانو که بنکاره کړی شي تاسې ته (ځواب د هغو) (نو) خپه به کړي تاسې (هغه ځواب)، او که
پوښتنې وکړئ تاسې له (حاله) د هغو (شیانو) په داسې وخت کې چې نازل کاوه شي قرآن (یعنې
وحيي راځي نو) بنکاره به کړی شي تاسې ته، عفوه کړېده الله له هغو (تېرو پوښتنو) او الله بنه
بښونکی (د خطیاتو) ډېر تحمل والا دی (په تأخیر د عقوبت لپاره د انابت).

تفسیر: په دې آیتونو کې تنبیه فرمایي چې هغو شیانو په متعلق فضول، چټي (بېکاره) او له موضوع څخه لرې سوالونه
مه کوئ! چې په هغو کې شارع تصریحا څه نه دي بیان کړي، همغسې چې د تحلیل او تحریم په سلسله کې د شارع
بیان د هدایت او بصیرت موجب دی؛ د هغه سکوت هم د رحمت او سهولت سبب دی، هر هغه شی چې الله تعالی
په خپل حکمت او عدل سره حلال یا حرام فرمایلی دی، همغه حلال یا حرام شوی دی، او له هغه شي څخه یې چې
سکوت فرمایلی دی؛ په هغه کې توسع او پراختیا شته، مجتهدانو ته د اجتهاد موقع پاتې او د هغه په فعل او ترک کې
عامل آزاد دی.

په حدیث کې دي چې «نبي کریم صلی الله علیه وسلم ارشاد وفرمایه چې: «ای خلقو! الله تعالی پر تاسې حج
فرض کړی دی» یوه سړي پوښتنه وکړه: «آیا په هر کال کې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم؟» ویې فرمایلی: «که ما
ویلي وی (هو!) نو د هر کال لپاره به واجبه، او بیا به تاسې د هغه په اداء نه قادرېدئ، په هر هغه شي کې چې زه
تاسې آزاد پرېږدم؛ تاسې هم له ما څخې پوښتنې مه کوئ»، په یوه حدیث کې یې فرمایلي: «په مسلمانانو کې هغه سړی
لوی مجرم دی، چې د ده په پوښتنې داسې یو شی حرام شوی وي؛ چې هغه حرام نه وو»، په هر حال دا آیت د شرعي
احکامو په نسبت د داسې بې ضرورتو او له موضوع څخه د لرې سوالونو وړونه بندوي.

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِّنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ۝

په تحقیق پوښتنه کړېوه د داسې خبرو یو قوم پخوا له تاسې، بیا وګرځېدل پرې کافران (منکران).

تفسیر: (لکه چې ثمودیانو صالح علیه السلام ته ویلي وو: چې له کاني خخه مونږ ته اوبنه راوباسه، او لکه چې بني اسرائیلو لپاره د غزا کولو له (اشموئیل) څخې پاچا غوښتی وو، کله چې (طالوت) پاچا شو؛ نو بیا یې غزا ونه کړه، او د عیسی علیه السلام نه د ده قوم خنجه طلب کړې وه)، په صحیح حدیث کې دي، چې پخواني قومونه د سوالونو له کثرته او د خپلو انبیاوو علیهم السلام سره د اختلاف له سببه هلاک شول.

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ
الْكُذِبَ وَالْكَثْرَ هُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٠﴾

نه دي روا کړي الله له هيڅ بحيرې او نه سائبې او نه وصيلې او نه حام، وليکن هغه کسان چې کافران شوي دي؛ ترې پر الله دروغ (بهتان) او ډېر له دوی څخې نه پوهيږي (په حق او باطل).

تفسیر: بحيره - سائبه - وصيله - او حام دا ګردې (ټولې) د جاهليت د زمانې له رسومو او شعائرو سره تعلق لري، مفسرينو د دغو په تفسیر کې ډېر اختلاف سره کړی دی، ممکن دی له دوی څخې د هر لفظ اطلاق په مختلفو صورتونو باندې وشي.

مونږ يواځې د سعيد بن المسیب «رحمه الله» تفسیر له صحیح بخاري «رحمه الله» څخه نقلوو:

(«بحيره» هغه ساکنې (ذي روح) وو چې شودې يې د بتانو په نامه کېدې، او له هغو څخې بل هيچا فايده نه اخیستله، «سائبه» هغه ساکنې وو چې د بتانو په نامه لکه د هندوانو «سانډ» خوشې کېده، «وصيله» هغه ښځه اوبنه وه، چې پرله پسې يې څو داسې ښځې جونګي (بچي) څيرولي وي؛ چې په منځ کې به يې يو نر جونګي (بچي) نه وو، او بيا به د بتانو په نامه خوشې ګرځېده، «حام» هغه نر اوبن وو، چې پر خاصو څو اوبنو باندې به ختلی وو، او بيا به خوشې کېده).

علاوه پر دې چې دا شيان د شرک د شعائرو څخې وو، د هغو ساکنانو (ذي روحو) غوښې او شودې او سپرلې (سورلې) او نور شيان چې الله جل جلاله حلال کړي دي، او بنايي چې خلق له هغو څخې منتفع شي، پر هغو باندې د حل او حرمت قيود له خپل لوري اېښودل، ګواکې د خپل ځان لپاره د تشريع منصب تجويز کولو په شان وو.

د دغو مشرکينو بل لوی ظلم دا وو چې د خپل شرک رسوم يې د الله تعالی د خوښې او قربت ذريعه ګڼله، نو دغه ځواب داسې ورکړ شو، چې الله تعالی دا رسوم نه دي مقرر کړي، د دوی مشرانو په الله تعالی دا بهتان ترلې وو، چې اکثر وېي عقلا نو او عامو خلقو هم هغه منلی وو، الغرض دلته يې تشبیه فرمايلې ده، همغسې چې فضول او بېکاره سوالونه او په شرعي احکامو کې تشديد او سختي پېښول جرم دی؛ له هغه څخې زيات لا دغه جرم دی، چې بې د شارع له حکمه يواځې په خپلو آراوو او اهو او سره د حلالو او د حرامو تجويزونه وکړي.

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ
آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿٥١﴾

او کله چې وويل شي دوی ته چې راشئ تاسې هغه شي ته چې نازل کړی (رالېرلی) دی الله او (راشئ) په لوري (د حکم) د رسول (د الله) نو وايي دوی: بس دی مونږ ته هغه دين چې مونږ دي دي مونږ پر هغه (دين) پلرونه خپل، آيا (بس دی دوی ته) اګر که وو پلرونه د دوی چې نه به پوهېدل په هيڅ شي او نه به يې لاره موندله (حق ته).

تفسیر: د جاهلانو له گردو ځنې لوی حجت همدغه دی: «هغه کار چې مونږ ته له پلرونو او نیکه گانو ځنې راپاتې دی، آیا مونږ له هغه ځنې څرنگه مخالفت وکړو؟» نو دوی ته وروښودل شول: «که ستاسې اسلاف له بې عقلۍ یا گمراهۍ د هلاکت په ژوره کنده کې لویدلې وي، نو آیا تاسې هم د هماغو پر قدم (پله) باندې درومی؟».

شاه صاحب لیکي: «که د پلار حال معلوم وي، چې د حق تابع او د علم خاوند وو، نو د هغه لاره دې ونیسي! که نه (د پلار متابعت) عبث دی»، یعنې کیفما اتفاق د ږندو په شان تقلید جایز نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ فَرْجِعْكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٠﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) لازمه ونیسي پر ځانونو (اصلاح او ساتنه د) ځانونو او نفسونو خپلو، هیڅ زیان نه رسوي تاسې ته (گمراهي د) هغه چا چې گمراه شوی دی، کله چې په سمه صافه لاره اوسئ تاسې، (خاص) طرف د الله ته بهر ته ورتله ستاسې دي د ټولو، نو خبر به کړي (الله په قیامت کې) تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې که کفار د خپلو پلرونو او نیکونو له تقلیده، له دومره پنډه او پوهې سره هم نه راگرځي؛ نو تاسې مه غمجن کېږئ! زیات له دې نه خپل ځان مه رپروئ (تکلیف کوئ) د بل چا له گمراهۍ ځنې تاسې ته هیڅ زیان نه در رسېږي!، په دې شرط چې تاسې پر سمه لاره تگ وکړئ! سمه لاره همدا ده چې انسان ایمان او تقوی غوره کړي، او له بدې څخه خپل ځان وژغوري (وساتي)، او د نورو د اصلاح او ژغورلو (بچ کولو) لپاره امکانی زیار (محنت) وکارې، او کوبښن وکړي، که بیا هم خلق له بدو کارونو څخه لاس وانخلي، نو هغه هیڅ زیان نه لري.

که له دې ځنې داسې یو مطلب واخیستل شي: «کله چې یو سړی خپل لمونځونه او روژې او نور واجبات په ښه ډول (طریقه) سره اداء کړي، نو د «امر بالمعروف نهی عن المنکر» له ترکه ده ته هیڅ یو تاوان نه رسېږي؛ بیخي غلط دی»، د «اهتداء» لفظ «امر بالمعروف» او د هدایت نورو گردو (ټولو) وظائفو لره شامل دی، او له سره نه ښایي چې یو مسلمان سړی داسې ووايي: «د بل چا گمراهي ما ته ضرر نه رسوي»، ځکه چې دغه خو پخپله ښه خبره نه ده، چې سړی د بل له منکره مانع نشي.

اگر که په دې آیت کې د خبرې مخ د مسلمانانو په لوري دی، لیکن په هغه سره د هغو کفارو تنیه هم مقصود ده، چې د خپلو پلرونو او نیکونو د حق له لارې ځنې کاره شوي هم وي؛ نو بیا هم تاسې عمداً د هغوی پیروي کوئ؟! ولې خپل ځانونه په دغه چټې (بېکاره) متابعت سره د هلاکت په کنده کې اچوئ؟! اوس هغوی پرېږدئ! او د خپلو عاقبتونو په فکر کې ولوېږئ! او په خپلو گټو او نقصانونو په ښه شان وپوهېږئ! که پلرونه او نیکونه گمراهان وي، او د دوی اولاده پر خلاف د هغوی پر سمه لاره تگ وکړي؛ نو د پلار او نیکه نه داسې مخالفت اولادې ته له سره مضر نه دی، داسې خیالات بیخي ناپوهي او جهالت دی چې: «په هیڅ یوه حال کې اولادې ته نه ښایي چې د پلار او نیکه له طریقې څخه خپل قدم چپ او مخالف کېږدي، که نه پوزه به یې پرې شي؟».

عقلمنو لره ښایي چې د انجام خیال ولري! ځکه چې وړاندې او وروسته د الله تعالی په مخ کې ټول سره یو ځای وړاندې کېدونکي دي، او هلته به له هر چا سره خپل عمل مل وي، او خپله جزا به ومومي، او خپل کرلي به ریبی، ﴿إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا﴾ آیه - «خاص طرف د الله ته بهر ته ورتله ستاسې دي د ټولو، نو خبر به کړي الله په قیامت کې تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې کول به مو» یعنې هغه چې گمراه پاتې شوي، او هغه چې لاره یې موندلې؛ د هغو ټولو نېک او بد عملونه او نتائج به هغو ته ورمخامخ کېږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ
 أَوْ آخَرُونَ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَاصْبِرْ لَهَا مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسَبُونَهَا مِنْ بَعْدِ
 الصَّلَاةِ فَيُقْسِمُن بِاللَّهِ إِنْ رَتَبْتُمْ لِأَنْتُمْ لِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا تَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ إِذَا
 لَمِنَ الْأَشْيَاءِ ﴿۷﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) شهادت په منځ ستاسې کې کله چې حاضر شي یوه د ستاسې ته (علامې د) مرګ په وخت د وصیت کې (شهادت) د دوو تنو دی، چې دواړه خاوندان د عدل (انصاف) وي له تاسې (مسلمانانو) څخه، یا دوه تنه نور شاهدان غیر له تاسې (مسلمانانو یعنې د غیر مسلم)، که تاسې سفر مو کاوه په ځمکه کې، بیا ورسپړي تاسې ته مصیبت د مرګ (هسې دوه تنه نور) چې بندوی به تاسې دغه دواړه وروسته له لمانځه (د مازیګر)، نو قسم دې وکړي دواړه په الله که شکمن یی تاسې (په شهادت د دوی کې او وایي به): نه بدلوو په دې قسم سره مال اګر که وی دا (مشهود له) خاوند د خپلوی (هم) او نه پټوو مونږ شاهدي د الله، بېشکه مونږ په وخت د پټولو د شهادت کې خامخا له ګناهګارانو به یو.

تفسیر: په دې آیتونو کې یې د وصیت ډېرې ښې طریقې تلقین فرمایلي دي، یعنې که مسلمان د مړ کېدلو په وخت کې خپل مال او نور شیان بل چا ته حواله کړي، نو دا بهتره ده چې دوه معتبره مسلمانان دي پرې شاهدان ونیسي! که مسلمانان پیدا نشي، لکه چې په سفر یا نورو موقعو کې داسې اتفاق ولویږي؛ نو دوه کافران دې «وصي» ودرول شي! بیا که وارثانو ته شېبه ولویږي، چې دغو کسانو به څه مال پټ کړی وي، او وارث پرې دعوی وکړي، او د دغې دعوی لپاره شاهدان ونه لري؛ نو هغه دواړه کسان دې قسم وخوري چې مونږ هیڅ نه دي پټ کړي، او مونږ د کومې طمعې او قربت له سببه دروغ نشو ویلی، او که یې ووايو نو ګناهګار به یو.

وَإِنْ عُرِيَ عَلَيْكُمْ أَمْوَالٌ اسْتَحَقَّكُمْ فَآخَرُونَ يَفْقَهُونَ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأُولَٰئِ
 فَيُقْسِمُن بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اخْتَدَيْنَا إِيَّانَا إِذِ الْوَيْلِ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۸﴾

نو که اطلاع حاصله کړه شوه پر دې چې بېشکه دا دواړه مستحق شوي دي د ګناه (د حقې خبرې د پټولو په سبب) نو نور دوه شاهدان دې ودریږي په ځای د دې دواړو (حلف ته، او که یو تن وي هم څه مضایقه نه لري) له هغو کسانو چې ثابت شوی دی پر هغو (وصیت یا شاهدي دغسې دوه تنه نور چې) قریبان وي (میت ته یا غوره وي)، نو قسم دې وکړي دا دواړه په الله چې: خامخا شاهدي څمونږ ښه حقه (او رښتیا) ده له شاهدي د هغو (لومړنیو) څخه، او څه تجاوز مو نه دی کړی، بېشکه مونږ په دغه وخت (د تجاوز) کې خامخا له ظالمانو به یو.

تفسیر: یعنې که له قرائنو او آثارو ځنې د وصیانو کوم قسم (لوږه) دروغ ښکاره شي، او دوی د شرعي شهادت په ذریعه خپل صداقت ثابت نشي کړی، نو د میت وارثانو ته دې قسم ورکړی شي، چې دوی ته د وصیانو د دې دعوی د واقعیت هیڅ علم او خبر نشته، او دا چې دغه شاهدي د وصیانو له شهادت ځنې زیاته احق بالقبول (یعنې د قبول لپاره ډېره مستحقه ده) ده.

ددې آیتونو شأن نزول دا دی: یو مسلمان چې (بدیل) نومیده له دوو سړیو (تمیم) او (عدي) سره «چې په هغه وخت کې نصرانیان وو» د تجارت په قصد (شام) ته رهي (روان) شول، کله چې (شام) ته ورسېدل؛ (بدیل) رنخور شو، او

د خپل مال فهرست (نومليک) يې وليکلو، او په خپلو اسبابونو کې يې کېښود، او د هغه نومليک اطلاع يې خپلو دغو دواړو ملگرو ته ورنه کړه.

کله چې مرض يې شدت وکړ، نو ده خپلو دغو دواړو نصراني ملگرو ته وصيت وکړ، چې ځما دا ټول اسباب ځما وارثانو ته ورسوي! لکه چې دوی هغه گډ (ټول) اسبابونه له ځانه سره يوړل، او دده وارثانو ته يې وروسپارل، مگر يو د سپينو زرو جام يې (چې پرې د سرو زرو ملمع او نقش او سينگار وو) ترې ستون کړ.

کله چې د وارثانو په لاس کې هغه فهرست (چې د اسبابونو په منځ کې وو) هم ولوبېد؛ دوی له هغو وصيانو څخې پوښتنه وکړه چې: «آيا مري د دې مالونو له منځه څه مال خرڅ کړی هم دی؟ يا يې ناروغي ډېره ځنډېدلې (اوږده شوې) او پرې دارو درمل شوي؟ او څه مال يې په معالجه کې لگېدلی دی؟» دوی د دې دواړو سوالو ځواب په نفې سره ورکړ.

آخر دا معامله د فخر کائنات رسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور کې تقديم شوه، څرنگه چې له وارثانو سره شاهدان نه وو، نو هغو دې دواړو نصرانيانو ته په دې الفاظو سره قسم ورکړ، چې «مونږ د هغه مري په مال کې هيڅ ډول خیانت نه دی کړی، او نه مو څه شی له هغه څخه پټ کړي دي»، نو د دې قسم خوړلو له امله (وجې) د دغو وصيانو په گټه فيصله وکړی شوه.

څه موده وروسته دا خبره څرگنده شوه، چې دوی هغه جام په يو زرگر باندې په مکه معظمه کې خرڅ کړی (پلورلی) دی، د دغې خبرې پوښتنه چې له دوی څخې وشوه؛ نو دوی وويل چې: «هغه مو له (بدیل) څخه په بيع اخیستی (پېرودلی) وو، کله چې د پېرودلو شاهد نه وو موجود، نو ځکه مو په هغه باندې په خپل اول اظهار کې اقرار ونه کړ، خو ځمونږ تکذيب ونه کړ شي».

د «بدیل» وارثان بيا د رسول الله مبارک په حضور مشرف شول، او خپله دعوی يې مراغه کړه، دا ځلې د اول صورت په عکس وصيان د شراء «د پېرودلو» مدعیان وو، او وارثانو له هغه څخې انکار درلود (لرلو)، او د شاهدانو د نشتوالي له سببه د وارثانو له منځه هغو دوو کسانو چې له ميت سره يې ډېر نژدې قرابت درلود (لرلو) قسم ياد کړ؛ «چې هغه جام د هغه ميت مملوک وو، او دې دواړو نصرانيانو په دروغو سره قسم ياد کړی دی»، په پای (آخر) کې هغو نصرانيانو همغه قيمت (يو زر درهمه) د (بدیل) وارثانو ته ورکړې چې له زرگر څخه يې د هغه جام په بدل کې اخیستی وې.

ذَلِكَ أَذَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا وَيَخْفَوْا أَنْ تُشْرَكَ إِيمَانٌ بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَتَتَّقُوا اللَّهَ
وَأَسْعُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ٥٠

دا (تېر حکم چې رد کول د قسم دي پر وارثانو) ډېر نژدې دی دې ته چې راتله وکړي دا (شاهدان) په شاهدی سره په هغه شان چې حق دی د دې، او (نژدې دی دې ته) چې وويرېږي دوی له دې نه چې بېرته به رد کړل شي قسمونه (په ورته وو) پس له قسمونو د دغو (وصيانو)، او وويرېږئ تاسې له الله (او په دروغو قسم مه کوئ!) او واورئ تاسې (د الله احکام - د زړه په غوږونو سره)، او الله نه ښيي سمه صافه لاره (د خیر او د جنت) قوم فاسقانو ته.

تفسير: يعنې که وارثانو ته شبهه پيدا شي نو د قسم ور کولو حکم ورته شته، خو د قسم له وېرې اول دروغ ونه وايي، بيا که د دوی خبرې دروغ ښکاره شي؛ نو ورته دې قسم وخوري، دا هم د دې له امله چې دوی هم په قسم کې (ټکي) ونه کړي، او وپوهېږي چې همدا قسم پر مونږ هم اوږي.

﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ﴾ الآية - «او ویر بری تاسې له الله» ځکه چې د الله تعالی د نافرمانی کوونکو انجام رسوایی او ذلت دی، او دوی د حقیقي بری او کامیابی مخ له سره نشي کتلی.

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ

(یاد کړئ) هغه ورځ چې جمع به کړي الله ټول رسولان پس وبه وایي (الله رسولانو ته) چې څه ځواب در کړی شوی وو تاسې ته (له طرفه د امتیانو ستاسې په دنیا کې چې بلل تاسې دوی توحید ته).

تفسیر: دغه پوښتنه په محشر کې د ګردو په مخ کې له انبیاوو علیهم السلام ځنې کیږي، یعنې لکه چې تاسې د حق تعالی له حق پیغام سره خلقو ته تللي وئ، نو دوی ستاسې دهغه دعوت ځواب څرنگه در کړی دی؟ او تر کومه ځایه د دعوت اجابت ته حاضر شوي دي؟.

قَالُوا أَلَمْ نَأْتِكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿۱۱۷﴾

وبه وایي (ګرد رسولان الله ته): نشته هیڅ علم مونږ ته (ستا د علم په مخکې یا الله!) بېشکه ته چې یې هم ته یې لوی عالم په غیو (اسرارو هم، نو بې له ویلو ځمونږ هم د دوی منل او نه منل درښکاره دي).

تفسیر: د ابن عباس «رضي الله تعالى عنه» په نزد د ﴿أَلَمْ نَأْتِكَ﴾ مطلب دا دی چې ای ربه! ستا د کامل او محیط علم په مقابل کې ځمونږ هیڅ پوه او علم نشته، ګویا دا الفاظ د الله سره د ادب په ډول وایي، د ابن جریج «رحمه الله» په نزد ﴿أَلَمْ نَأْتِكَ﴾ څخه مراد دا دی، چې مونږ ته نه دی معلوم چې وروسته له مونږ ځنې هغو څه کړي؟ او څه یې نه دي کړي؟ ځکه چې مونږ یواځې د دوی په هغو افعالو او احوالو خبرېدلو چې دوی ځمونږ په مخکې ظاهرا کول، د بواطنو او سرائرو علوم خو یواځې له تا علام الغیوب سره دي.

د همدې سورت په راتلونکي (۱۶) رکوع کې د مسیح علیه السلام له ژبې نه هغه ځواب چې په (۱۱۷) آیت کې نقل شوی دی: ﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ﴾ دا وروستی معنی تاییدوي، او په صحیح حدیث کې دي، کله چې په حوض باندې د ځینو په باره کې ځمونږ رسول کریم صلی الله علیه وسلم داسې وفرمایي چې: «هؤلاء أصحابي!»، نو داسې ځواب به اوري «لا تدري ما أحدثوا بعدك؟» «نه یې خبر چې له تا څخه وروسته دوی څه حرکات کړي دي».

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ ادْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ

(یاد کړئ) هغه وخت چې وبه فرمایي الله: ای عیسی ځوی د مریمې یاد کړه احسان ځما پر تا او په مور ستا (چې غوره کړې مې وه پر ښځو د زمانې خپلې).

تفسیر: اول پر اولاد احسان کول من وجه په مور باندې احسان دی، هغو نورو ظالمو خلقو چې پر صدیقي بي بي مریمې تهمتونه کول، حق تعالی د دې د براءت او نزهت لپاره عیسی علیه السلام برهان مبین وګرځاوه، او د مسیح علیه السلام له تولده پخوا او وروسته یې بي بي مریمې ته عجیبې او غریبې نښې ورښکاره کړې، چې ګردې د دوی د تقویې او تسکین باعث شوي دي، دغه احسانات بلا واسطه پر دی باندې وو.

إِذْ أَيْدُتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تَكَلَّمَ النَّاسُ فِي الْمَهْدِ وَكَهَلَاءٍ وَإِذْ عَلَّمْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ
وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ نَخَلْنَاكَ مِنَ الطَّيْرِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنٍ فَتَنْفَعُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي
وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ نُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي

کله چې مې قوت در کړې وو تاته (ای عیسی) په روح القدس (جبریل) سره، چې خبرې به دې کولې له خلقو سره په مهد (د مور په غېږ یا په خانگو یا په طفولیت) کې او په حال د کھولت (پوره عمر) کې، او کله چې مې در زده کړ تاته کتاب (لیکل) او حکمت (د شرعي احکامو د ژورو خبرو علم) او تورات او انجیل، او کله چې جوړه به دې کړله له خټو څخې په مثل د صورت د مارغه په اذن (حکم) ځما، پس پو کول به دې په هغه صورت کې؛ پس شو به هغه (هیئت) مارغه په اذن (حکم) ځما، او روغول به دې مورزادي پوند او برهک (پیس) په اذن (حکم) ځما، او کله چې را ایستل به دې مړي (له قبرونو څخه او ژوندي کول به دې) په اذن (حکم) ځما.

تفسیر: تعجب دی چې عیسیان د مسیح علیه السلام د «تکلم فی المهد» هیڅ ذکر نه دی کړی، هو! دا یې لیکلي دي چې مسیح علیه السلام په دولس کلنۍ کې د یهودانو په مخ کې داسې حکیمانه دلائل او براهین بیان فرمایلي دي؛ چې ګرد علماء ترې عاجز او مبھوت پاتې شوي دي، او سامعینو په شاباس او آفرین ویلو باندې پیل (شروع) وکړ، هسې خو په «روح القدس» سره حسب المراتب ذکر د انبیاوو علیهم السلام بلکه د ځینو مؤمنانو تأیید هم کیري، لیکن عیسی علیه السلام ته چې وجود یې د «جبرئیل نفخې» څخه شوی دی، کوم خاص قسم فطري مناسبت او تأیید حاصل دی؛ چې هغه د انبیاوو د تفضیل په صدد کې بیان شوی دی: ﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآخَرِينَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبِكْتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ﴾ (د ۳ جزء ابتداء د البقره سورت د ۲۵۳ آیت ۳۳ رکوع).

له هر رسول سره د الله تعالی څه امتیازي معاملې وي، چې د هغو د عللو او اسرارو احاطه همغه علام الغیوب سره وي، همدغو امتیازاتو ته د علماوو په اصطلاح «جزئي فضائل» ویل کیري، له داسې شیانو څخې کلي فضایل نه ثابتیري، څه چې ترې «الوهیت» ثابت شي!.

په ﴿وَإِذْ نَخَلْنَاكَ مِنَ الطَّيْرِ﴾ کې د «خلق» لفظ محض په صوري او حسی لحاظ استعمال کړی شوی دی، که نه حقیقي خالق خو له ﴿أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ﴾ څخې ما سوا بل هیڅوک نه دي، د همدې له امله د ﴿بِإِذْنِي﴾ تکرار څو څو ځلې راغلی دی، او په «آل عمران» کې د مسیح علیه السلام له ژبې د ﴿بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ تکرار کړی شوی دی، په هر حال هغه خوارق چې په دې آیتونو او د دې نه پخوا په «آل عمران سورت» کې مسیح علیه السلام ته منسوب شوي دي؛ له هغو څخې انکار یا پکې تحریف یواځې د همغه ملحد کار کېدی شي، چې «آیات الله» د خپل شخصي عقل تابع ګرځول غواړي، باقي همغه خلق چې د قدرت په قانون نامه سره د «خوارقو او معجزاتو» څخه انکار کوي؛ د هغه ځواب په یوه مستقل مضمون کې ور کړی شوی دی، چې د هغه له مطالعې څخه ان شاء الله د ټولو شکونو او شبهاتو ازاله کېدی شي.

وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا إِسْحَارٌ مِنْهُمْ ﴿١٠﴾

او کله چې مې بند کړ (شر د) بني اسرائيل له تانه (ای عیسی چې ستا د قتل اختیار یې کړی وو) کله چې راوړی وو تا دوی ته واضح دلائل نو وویل هغو کسانو چې کافران شوي وو له دوي څخې: چې نه دي دغه معجزې ستا مګر سحر دی ښکاره (هر چا ته).

تفسیر: معجزاتو او فوق العاده تصرفاتو ته به یې سحر جادو (کوډې) ویلې، او په پای (آخر) کې یې د مسیح علیه السلام وژلو ته ملا وتړله، حق تعالیٰ په خپل لطف او کرم سره مسیح علیه السلام آسمان ته وخپژاوه، به دې ډول یهودان د خپل ناپاک مقصد په پای (آخر) ته رسولو کې ناکام شول.

وَإِذْ أُوحِيَتْ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا الْمَتَىٰ أَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١﴾
 إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً
 مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢﴾

او کله چې په زړونو کې مې ور واچول (او امر مې وکړ د عیسیٰ په ژبه قوم د عیسیٰ) حواریونو ته چې ایمان راوړئ تاسې په ما (چې ستاسې الله یم)، او په رسول ځما (چې عیسیٰ دی، نو) وویل حواریونو چې: ایمان مو راوړی دی (په الله او عیسیٰ)، او شاهد اوسه (ای عیسیٰ) په دې چې بېشکه مونږ مسلمانان یو (غاړه ایښودونکي حکم د الله ته). کله چې وویل حواریونو چې ای عیسیٰ څوې د مریمې! آیا قلوبی رب ستا (دا سوال) چې نازلې کړي پر مونږ ډکې خونچې له (طرفه د) آسمانه، وویل (عیسیٰ): وویرېږئ له الله (په داسې سوالونو کې) که یې تاسې مؤمنان (په قدرت د الله او نبوت ځما).

تفسیر: ﴿يَسْتَطِيعُ﴾ یې ځکه وویل؛ چې ستا په رعایت او دعاء مونږ ته د «خرق عادت» په ډول نه دی معلوم چې داسې کولی شي؟ که نشي کولی؟.

﴿مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ﴾ «ډکې خونچې له طرفه د آسمانه» یعنې د آسمان له لوري بې له زحمته روزي راوړسېږي، دا ضروري نه ده چې هغه دې فقط د جنت له دستر خوان څخه وي.

﴿قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ «وویل عیسیٰ: چې وویرېږئ له الله په داسې سوالونو کې که یې تاسې مؤمنان په قدرت د الله او نبوت ځما»، ایمانداره بنده ته دا لایقه نه ده، چې داسې فوق العاده غوښتنې وکړي، او پاک الله وازمایي، اګر که د ده له لوري د ډېرې زیاتې مهربانې اظهار هم وشي، ښایي چې روزي په همغو ذرائعو سره وغوښتله شي، چې د الله له خوا د هغه د تحصیل لپاره مقررې شوي دي، کله چې بنده له الله تعالیٰ ځنې وویرېږي او تقوی اختیار کړي، او یواځې په الله تعالیٰ باندې اعتماد او اعتقاد ولري، نو حق تعالیٰ ده ته له داسې ځایه روزي ور رسوي، چې له هغه ځایه ئي وهم او گمان هم نه وي:

﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ الآية - (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۲ او ۳) آیت (۱) رکوع).

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَنَطْمِئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَّقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١٣﴾

وویل (حواریونو): اراده لرو مونږ (په دغه سوال سره) چې وخورو له (خورو د) دغې (خونچې) او مطمئن شي (په دغه خوراک سره) زړونه ځمونږ، او پوه شو مونږ په دې چې په تحقیق رښتیا ویلي وو تا مونږ ته (چې زه رسول الله یم د دې معجزې په اظهار سره) او اوسو مونږ پر دې (خونچې) له شاهدانو ځنې (هغوی ته چې غائبان دي یا له کتونکو).

تفسیر: یعنې د ازموینې لپاره یې نه غواړو، بلکه د برکت په امید یې غواړو چې له غیبه بې محنته روزي راوړسېږي، خو د زړه په اطمینان او ډاډینه سره د الله تعالیٰ په عبادت کې لگیا شو.

(نو کله چې معلوم شو چې دغه سوال د حواریونو د تعنت او سرکشی له پلوه نه دی، بلکه د یقین د زیاتوالي لپاره دی نو)؛

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ
وَأَرْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿۱۱۷﴾

وویل عیسیٰ خوی د مریمې ای الله! ربه ځمونږ رانازله (راښکته) کړه پر مونږ باندې ډکه خونچه له (طرفه د) آسمانه چې شي (وخت د نزول د دغې ډکې خونچې) مونږ ته اختر لپاره د لومړنيو ځمونږ او وروستنيو ځمونږ او (بل دا چې شي دغه خونچه) دلیل له تانه (ستا په قدرت او ځما په نبوت او صداقت)، او روزي راکړه مونږ ته، او هم ته یې (خیر) غوره د روزي ورکونکو.

تفسیر: یعنې هغه ورځ (چې مائده له آسمانه پکې نازله شي) ځمونږ د پخوانیو او وروستنيو په حق کې به اختر شي، چې تل ځمونږ قوم هغه ورځ د یادگار په ډول اختر وگرځوي، له دې تقریر سره سم د ﴿تَكُونُ لَنَا عِيدًا﴾ اطلاق داسې شو لکه چې د ﴿الْيَوْمَ اكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ د آیت په متعلق په (بخاري) شریف کې د یهودانو دغه مقوله نقل شوې ده «إنکم تقرؤون آية لو نزلت فينا لاتخذناها عيداً» همغسې چې ددې آیت له اختر گرځولو ځنې مطلب د هغه آیت د «يوم النزول» عيد گرځول دي (کما هو مصرح في الروايات الأخر) پر همدې باندې د مائده اختر هم قیاس کړئ.

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مَنِّلْتُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدَ مَنِّكَ فَإِنِّي أَعَذِّبُهُ عَذَابًا لَّا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿۱۱۸﴾

و فرمایله الله: زه نازل کونکی یم د دې خونچې پر تاسو، نو هر څوک چې ناشکري وکړي وروسته (له نزوله د دې خونچې) له تاسې ځنې؛ نو بېشکه زه عذاب ورکوم هغه ته داسې عذاب چې نه په عذابوم په هغه سره بل هېڅ یو له (نورو) مخلوقاتو.

تفسیر: هر کله چې نعمت فوق العاده او عجیبه وي، نو د هغه د شکر گذارۍ تاکید هم بنایي چې له معمول ځنې زیات وي، او د هغه په ناشکري هم فوق العاده او عجیبه عذاب راتلونکی.

ځینې وايي: چې هغه مائده تر (۴۰) ورځو پورې نازلېده، خو ځینو پرې ناشکري وکړه، یعنې داسې حکم شوی وو، چې له هغې ځنې فقیر او مریض وخوري، خو له هغې ځنې مړو، روغو رمتو سړیو هم خوړله، بیا نزدې اتیا تنه له دوی ځنې بیزوگان او بد ځناوران شول، دا عذاب پخوا له دې نه پر یهودانو هم نازل شوی وو، وروسته له هغه بیا پر بل چا نه دی نازل شوی.

او ځینې وايي چې: دوی د دې تهدید له اورېدلو ځنې وویرېدل او د هغې له غوښتنې څخه پښمانه شول، او ویې نه غوښتله.

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمَّيَّ الْهَيْدِينَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالِ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحِجَابٍ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعَلَّمَ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ
إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿۱۱۹﴾

او کله چې وویل الله: ای عیسیٰ خوی د مریمې! آیا تا ویلي وو خلقو ته چې ونیسئ ما او مور ځما (دواړه) معبودان بې له الله نه؟، وبه وايي (عیسیٰ): چې پاکې ده تالره (ای الله! له شریکه)، نه ده

لايقه ما ته دا چې ووايم زه هغه خبره چې نشته ما ته حق (د ويلو د هغې)، که وم زه چې ويلې مې وي دا خبره؛ نو په تحقيق معلومه به وه تاته هغه خبره، تا ته معلوم دی هر هغه شی چې په نفس خُما کې دی، او نه پوهېرمه زه په هغه شي چې په نفس ستا کې دی (له معلوماتو ستا)، بېشکه ته همدا ته يې لوی عالم پر غیو (اسرارو هم).

مَا كُنْتُ لَكُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدَ وَاللَّهُ رَبِّي وَرَبُّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۵۵﴾

نه دي ويلې ما دوی ته (هيڅ شی) مگر هغه چې تا امر (حکم) کړی وو ما ته په هغه سره، چې عبادت کوئ تاسې د الله؛ درب خُما او رب ستاسې، او ومه زه (پر افعالو او افعالو) د دوی باندې خبردار (خارونکی په موعظو سره) تر څو چې ومه زه په دوی کې، پس کله چې ونيولم تا زه کامل (په بيولو سره آسمان ته) نو وې ته همدا ته خارونکی (خبردار) پر دوی، او ته پر هر شي باندې ښه گواه ښه خبردار يې.

تفسير: ما ستا له حکمه د يوه وېسته په اندازه هم تجاوز نه دی کړی، ما به ولې د خپل الوهيت تعليم دوی ته کاوه؟! بالمقابل ما تش ستا د بندگي په لوري هغوی ته دعوت ورکاوه، او په صافو او ښکاره خبرو سره مې دوی ته د وحدانيت داسې ښوونه کوله چې: زما او ستاسې د گردو رب (پالونکی) همغه يو الله تعالی دی چې «وحده لا شریک له» او يواځې د معبوديت وړ (لايق) دی.

لکه چې نن هم په (انجيل، بايبل) کې په دې مضمون ډېر صريح نصوص شته، نه يواځې دا چې ما مخلوق ته ستا په لوري د توحيد او عبوديت دعوت ورکړی دی، بلکه تر هغه پورې چې زه د دوی په منځ کې اوسېدم؛ د دوی د احوالو کتنه او پوښتنه مې په ښه شان سره کړې ده، څو کومه غلطه عقیده، يا بې موقعه خيال قائم نه کړي، کله چې د دوی په منځ کې خُما د قيام هغه موده چې ستا په علم کې مقدّره وه؛ پوره شوه، نو زه دې له دوی څنې واخيستم (کما يظهر من مادة التوفي ومقابلة ما دمت فيهم)، نو بيا يواځې ته د دغه احوال کتونکی او خبردار يې، زه د دې موضوع په نسبت هيڅ عرض نشم کولی.

تنبیه: د مسیح علیه السلام د موت (يا رفع الى السماء) او نور بحث دې په (۳ جزء د «آل عمران» سورت په (۵۵) آيت ﴿إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ﴾ (۶ رکوع) کې وکتل شي.

محقق شيخ الهند قدس الله سره دلته د «فلما توفيتني» ترجمه «تا زه واخيستم» سره کړې ده، چې د محاورې په اعتبار «په موت» او په «رفع الى السماء» دواړو باندې صادقې شي، گواکې تنبيه يې وکړه چې نه د «توفی» لفظ لپاره «موت» لازم دی، او نه خاص هغه «توفی» چې د موت په صورت دی؛ په دغه تر بحث لاندې مباحثه کې څه مداخله لري.

إِنْ تَعَذَّبْتُمْ بِهِمْ فَأِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۵۶﴾

که عذاب ورکړې ته (ای الله!) دوی ته نو بېشکه دوی بندگان ستا دي (او ته يې مالک يې نو نشته هيڅ اعتراض پر تاسې)، او که بخښنه وکړې دوی ته نو بېشکه ته همدا ته يې ښه غالب (په انفاذ د احکامو) لوی حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی ته په خپلو بندگانو ظلم او بېخایه سختي نه کوي، که دوی ته سزا ورکړې نو په عین عدل او حکمت بنا ده، او که فرضاً دوی وښې؛ نو دغه عفو هم عین لطف او مهرباني ده، او د عجز او سفاهت له کبله نه ده، ځکه چې ته «عزیز» زبردست او غالب یې!، او هیڅ کوم مجرم ستا له قبضې څخه نه وتلی او نه تښتېدلی شي، او ته په هر چا او هر ځای قوت، قدرت، او قابو لري، او څرنگه چې «حکیم» حکمت والا یې؛ نو دا هم هیچرې امکان نه لري چې کوم مجرم به بې موقع خوشې کړې، په هر حال هر هغه فیصله چې ته دمجرمانو په حق کې وفرمایې؛ هغه بیخي ستا په حکمت او قدرت مېني ده.

څرنگه چې د مسیح علیه السلام دا کلام به په محشر کې ویل کېږي، چې هلته به دکفارو په حق کې هیڅ کوم شفاعت او استرحام او نور شيان نه وي، نو ځکه مسیح علیه السلام د «عزیز حکیم» په ځای «غفور رحیم» او نورو صفاتو اختیار ونه کړ، د دې په خلاف ابراهیم علیه السلام په دنیا کې د خپل پروردگار په حضور کې عرض کړی وو: ﴿رَبِّ اِنَّهُمْ اَصْلَلْنَ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ كَتَبْتَ قَاتَهُ مِثِّيْ وَمَنْ عَصَانِيْ فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ (ای پروردگار! دې بتانو ډېر خلق گمراهان کړي دي، نو هر یو له دوی ځنې چې ځما متابعت وکړي؛ هغه ځما امت دی، او هر څوک چې له ما ځنې غاړه وغړوي؛ نو بیا ته غفور او رحیم یې)، یعنې اوس هم موقع ده، چې ته هغوی ته په خپل رحمت سره وروسته له دې نه د توبې او د رجوع الی الحق توفیق وروښې! او پخواني گناهونه ورمعاف کړې!.

قَالَ اللهُ هَذَا يَوْمَ يَبْعَثُ الصّٰدِقِيْنَ صِدْقًا لَهُمْ جَدَّتْ بَجْرِيْ مِنْ نَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا اَبَدًا رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوْا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١٥﴾

وبه فرمایي الله (په قیامت کې): دا ورځ د دې ده چې نفع به رسوي صادقینو ته صدق د دوی (چې په دنیا کې یې کړی وي)، (مقرر) دي دوی ته (هسې) جنتونه چې بهیري له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو ویالې (د اوبو، شودو، شرابو، او شاتو)، تل به وي دوی په هغه کې همیشه، راضي شوی دی الله له دوی نه (په طاعت سره)، او راضي دي دوی له الله څخه (په موندلو د ثواب)، دا (خلود او رضوان) بری دی ډېر لوی.

تفسیر: یعنی هغه کسان چې اعتقاداً او قولاً او عملاً رښتین او صادقان پاتې دي، لکه مسیح علیه السلام هغوی ته به د دوی د صداقت ثمره نن ورځ ورسیري (چې هغه د جنت خلود او د رب العزت لقاء او رضا ده، اللهم ارزقنا!)، یعنې لویه کامیابي د الله تعالی رضا ده، او جنت هم د دې له امله (وجې) مطلوب دی؛ چې د الله تعالی د رضا محل دی.

لِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا فِيْهِنَّ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿١٦﴾

خاص الله لره دی ملک (سلطنت) د آسمانونو او (سلطنت) د ځمکې او (سلطنت) د هغو شيانو چې په دوی کې دي، او الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې صادق ته ثواب او کاذب ته عذاب ورکول دي).

تفسیر: یعنې له هر وفادار او مجرم سره همغه معامله کېږي؛ چې د یوه مطلق شاهنشاه له عظمته او جلاله سره وړ (لاثق) او مناسب وي.

تمت سورة المائدة بفضل من به الإعادة وإليه الإعادة ونسأله في البيان حسن الإفادة والإجادة وفي البيان نعم الإفادة والإينارة.

سُورَةُ الْأَنْعَامِ

د «الأنعام» سورت مکي دی، په استثناء د نهو آیتونو چې د ځینو علماوو په نزد مدني دي، او هغه (۲۰، ۲۳، ۹۱، ۹۳، ۱۱۴، ۱۴۱، ۱۵۱، ۱۵۲، ۱۵۳) دي، یو سل او پنځه شپته آیتونه او شل رکوع لري.

وروسته د «الحجر» له سورت نه نازل شوی دی، په تلاوت کې (۶) سورت دی، او په نزول کې (۵۵) دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَحْمَدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ
يَعْدِلُونَ ①

ګردې (ټولې) ثناوې او ستاینې (د کمال صفتونه) خاص هغه الله لره دي، چې پیدا کړي یې دي آسمانونه (بې له نمونې) او ځمکه (بې له مادې) او پیدا کړي یې دي (رنگارنگ) تیارې او رڼا، بیا (هم) هغه کسان چې کافران شوي دي؛ د رب خپل سره برابروي (نور شيان په عبادت کې یا د الله له عبادت څخه د غیر الله عبادت ته عدول کوي).

تفسیر: مجوسیان دنیا ته دوه خالقان معبودان دروي، «یزدان» یې د خیر خالق او «اهریمن» چې د شر خالق یې ګڼي، او دواړه به یې د نور او ظلمت په لقب سره ملقبول، د (هندوستان) مشرکان په درې ډېرش کروړو معبودانو قائلان دي، (چې هر یو خپل بت معبود بولي)، د (اریه سماج) فرقه سره له دې چې د توحید ادعا کوي، «ماده» او «روح» هم لکه الله غوندې غیر مخلوق او ازلي بولي، او الله تعالی د تکوین او تخلیق او په څه نورو صفاتو کې دې دواړو ته (نستغفر الله) محتاج ګڼي.

عیسایان د پلار او ځوی د توازن او تناسب لپاره بالآخره د دريو نه یو، او یو له دريو نه مشهوره عقیده غوره کړه. یهودانو د الله تعالی لپاره داسې صفات تجویز کړل، چې یو عادي انسان هم نه یواځې (العیاذ بالله) له هغه سره انډول او برابر بلکه بهتر هم کېدی شي.

د عربو مشرکانو د معبودانو په تقسیم کې تر دې ځایه پورې خپل سخاوت وښود، چې ښایي د دوی په نزد د یوه غره هره یوه ډبره (ګټه) هم د انسانانو د معبود ګرځېدلو صلاحیت ولري، او هر یوه موجود ته یې له الوهیت څخې څه نا څه برخه ورکړه، او د عبادت او استعانت او په نورو وختونو کې به دوی د الله په ځای هغوی درول.

حال دا چې د الله تعالی پاک ذات د ګردو (ټولو) کمالی صفاتو د جامعیت شتوالی او د هر راز ښېګڼو (فائدو) د خالقیت له امله (وچې) د ګردو (ټولو) ستاینو (صفتونو) او هر راز حمد او ثنا یې د نورو له سره ګټه وړ (لا یق) او مستحق دی، هغه لوی (ذات عم نواله) چې آسمانونه او ځمکې، یعنې ګرد هغه علویات او سفلیات یې پیدا کړل (چې) د ګردو عالمیانو عقول د هغو له احاطې څخه عاجز دي؛ شپه او ورځ، تیاره او رڼا، هدایت او ضلالت، موت او حیات.

لنډه یې دا چې ګرد متقابل کیفیات او متضاد احوال یې ظاهر وفرمایل، او ده ته د ده په ګردو افعالو کې د هیڅ یوه یار، مددګار، حصه دار، ښځې، اولاد او د نورو ضرورت نشته، د ده په معبودیت او الوهیت کې هیڅوک ورسره

شریکېدی نشي، او په ربوبیت کې هیڅوک د ده پر اراده غالبېدی نه شي، او په ده د هیچا قوت او زور چلېدی نشي. بیا د تعجب ځای دی، چې د دغو حقائقو له لیدلو او پوهېدلو څخه وروسته بیا هم دوی په څه ډول نورو شیانو ته د الوهیت مرتبه ورکوي؟ او د دوی په عبادت کې مشغولېږي؟ (یا د دغه خالق الکل او مالک الکل له وجوده بیخي منکران کېږي).

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلَكُمْ وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ تُرْجَعُونَ ۝۷

دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې تاسې له خټو (چې آدم یې ترې ساز کړ) پس له هغه مقرر کړی یې دی یو وخت (لپاره د مرگ)، او یوه موده معلومه (د قیامت) ده په نزد د الله، بیا هم تاسې شک کوئ (په توحید او بعث کې).

تفسیر: پاس د «عالم کبیر» یعنی د جهان د پیدایښت ذکر وو، دلته د «عالم صغیر» یعنی د انسان د خلقت بیان فرمایي، چې وگورئ اول د بې ساه خاورې څخه یې د آدم علیه السلام کالبوت تیار کړ، او په څه ډول یې ژوندی کړ، او په څه انساني کمالاتو یې فائض کړ، او نن ورځ هم له دې خاورې څخې گرد خواره وځي، او له غذا څخې نطفه او له نطفې څخې انسان جوړېږي.

غرض دا چې په دې ډول یې له عدم څخې تاسې په وجود راوړي یې، بیا یې د هر سړي د مرگ لپاره یو وخت مقرر کړ، کله چې انسان بیا په خاورو کې خښ او بیا له هغې سره گډېږي چې ترې پیدا شوی وو، نو په همدې باندې تاسې قیاس کولی شئ چې د «عالم کبیر» فنا ته هم یو وخت مقرر دی، چې هغه ته «قیامت کبری» وایي، «قیامت صغری» یعنی ځانگړي او انفرادي مرگونه څنگه چې مونږ ته تل راځي؛ نو د هغه علم هم خلقو ته نه وي، لیکن د «قیامت کبری» د صحیح او برابر وخت علم یواځې پاک الله ته دی، نو تعجب دی چې د «عالم صغیر» یعنی د انسانانو د بقا او فنا د سلسلې له لیدلو سره بیا هم چې انسان د «عالم الکبیر» په فناء کې څرنگه تردد کوي؟

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرُّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ۝۸

او همدی دی الله (مستحق د عبادت) په آسمانونو کې او په ځمکه کې، عالم دی الله په پټ (حال) ستاسې، او (عالم دی الله) په ښکاره (حال) ستاسې، او عالم دی الله په هغو (اعمالو) چې کوئ (یې) تاسې.

تفسیر: یعنی په گردو (ټولو) آسمانونو کې یواځې همغه برحق معبود، مالک، پاچا، متصرف او مدبر دی، او دغه مبارک نوم (الله) هم یواځې د همغه متعالی الصفاتو د ذات لپاره مخصوص دی، بیا نو نورو ته د معبودیت استحقاق له کومه راغی؟

څنگه چې په ځمکه او آسمانونو کې د همغه حکومت دی، او همغه بلا واسطه په ټولو ظاهرو او باطنو شیانو په پټو او په ښکاره، وپو کو او لویو عملونو مطلع دی، نو عابد ته هیڅ ضرورت نشته، چې په خپلو عباداتو او استعاناتو او په نورو کې غیر الله شریک وگرځوئ، مشرکانو به چې داسې ویل: «مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ» «مونږ عبادت نه کوو بتانو ته، مگر کوو یې د دې لپاره چې نژدې کړي مونږ الله ته په نژدېوالي سره»، دغه د دوی او د نورو ملگرو ځواب شو.

او رومبې په «أجل مسمی» سره د قیامت په لوري اشاره وه، دلته یې د مجازاتو په سلسله تنبیه وفرمایله، چې په ځمکه او آسمان کې څمونږ حکومت دی، او ستاسې گرد (ټول) پټ او ښکاره، نېک او بد عملونه څمونږ په علم کې شته، بیا نو هیڅ وجه نشته چې تاسې همداسې چټي (ښکاره) او مهمل پرېښودئ شی.

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٥٠﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٥١﴾

او نه راځي دې (کفارو) ته هيڅ کوم (تکويني يا تنزيلي آيت) له آيتونو د رب د دوی مگر وي دوی له هغه څخه مخ گرځوونکي (تغافل کوونکي). نو په تحقيق نسبت د دروغو و کر دوی حق ته کله چې راغی دوی ته، نو ژر به راشي (ظاهر به شي) دوی ته اخبار (حقيقت) د هغه شي چې و دوی چې پرې خندل به يې.

تفسير: له حق څخه غالباً «قرآن کریم» مراد دی، چې د هغو کسانو بد انجامی او دنيوي او اخروي سزاوې بيانوي، چې له دلائلو څخې تغافل او تجاهل کوي، او هر کله چې هغه اوري؛ ترې اعراض او انکار کوي، او تکذيب او استهزاء پرې کوي، او داسې ښکاروي چې په هغو خبرو چې تاسې خاندئ او تمسخر پرې کوئ - هغه به ډېر ژر يو ثابت حقيقت وگرځي، او تاسې ته به په مخه درشي، وروسته له دې نه د هغو اقوامو احوال وريبانوي، چې د آيات الله د تکذيب او استهزاء او بدو عملو په سبب هلاک شوي دي.

الَّذِينَ كَفَرُوا هُمْ وَقَوْمُهُمْ فِي النَّارِ وَاللَّهُ مُنِيبٌ الْعِزَّةِ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ﴿٥٢﴾ وَأَنْتُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿٥٣﴾

آيا نه دي کتلي (نه دي خبر شوي) دوی چې څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ پخوا له دی نه له (نورو امتونو) قرونو څخې، چې ښه قوت وړ کړی و و مونږ دوی ته په ځمکه کې، دومره قوت چې نه مو دی در کړی تاسې ته، او رانښکته کړی و و مونږ باران پر دوی پرله پسې وړېدونکی، او گرځولې مو وې ويالې چې بهېدلې له لاندې د (ماڼيو او ونو د) دوی، نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د گناهونو د دوی، او پيدا کړل مونږ وروسته له دوی نه (اهل) د قرن نور.

تفسير: يعنې عاد او ثمود چې هغوی ته ستاسې په نسبت ډېر طاقت، زور، قوت او قدرت وړ کړی شوی وو، او د عيش او خوشالی په دوره کې يې ډېر ښه ژوندون درلود (لرلو)، کله چې دوی بغاوت او تکذيب ته ملاوې و ترلې؛ نو مونږ دوی د هغو جرمنو په سزا داسې سخت ونيول، چې نوم او نښان يې هم نه دی پاتې، وروسته له دوی نه مو نور امتونه پيدا کړل، او له متکبرانو او مکذبانو سره مو هم دغه سلسله جاري کړه.

«قرن» د يوې زمانې اهل ته ويلی شي، چې د هغه په تحديد او تعيين کې ډېر اقوال دي، ځنې (١٢) ځينې (٢٠) ځينې (٣٠) ځينې (٧٠) ځينې (٨٠) ځينې (١٢٠) کلونو ته قرن وايي، خو په أصح الأقوال کې قرن د عمرو نو له هغه متوسطه قدر او مشترک حد څخه عبارت دی، چې زياتره د يوې زمانې اهل پکې ژوندون کوي، يا هغومره موده چې د يوه کال د ځېگېدلو څخې پکې يو تن هم ژوندی پاتې نشي، او گرد (ټول) سره ومري، خو اوسني پوهان سلو کلونو ته بالقطع قرن وايي.

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قُرْطَائِسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالُوا الَّذينَ كَفَرُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٤﴾

او که نازل کړی وی مونږ پر تا کتاب (ليکلی) پر کاغذ، پس مس کړی وی دوی دا کتاب په لاسونو خپلو (او په سترگو يې هم ليدلی وی)؛ نو خامخا ويلي به و و هغو کسانو چې کافران شوي دي، چې نه دی دا مگر خو سحر (کوډې) دي ښکاره.

تفسیر: د مکې معظمې ځینو مشرکانو ویلي وو: «که محمد صلی الله علیه وسلم یو تیار لیکلی شوی کتاب له آسمانه راوړي، چې څلور پرښتې هم ورسره وي، او څمونږ په مخ کې شاهدي اداء کړي، چې بېشکه هم دا کتاب د الله تعالی له لوري لیرلی شوی دی؛ نو مونږ به ایمان راوړو»، د هغو ځواب داسې ورکوي، هغه خلق چې په موجوده حالت کې دي، لوی قرآن ته سحر، جادو او کوډې او راوړونکي ته یې ساحر او کوډگر وایي، که په واقع سره مونږ په کاغذ لیکلی شوی داسې کتاب هم له آسمانه ورولیږو، چې دوی یې د خپلو لاسونو په منبلو سره هم معلوم کړي، او ښه وپوهیږي چې څه تخییل او نظر بندي په کې نشته؛ نو بیا هم دوی عنادا هم داسې وایي چې: دا خو صریح جادو دی، هغو بدبختو ته چې هدایت نه دی ور په برخه شوی؛ د هغو شک او شبهه له سره نه ورکيږي.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكَ لَفُضِيَ الْأَمْرُ لَمَّا لَا يَنْظُرُونَ ﴿٥٠﴾

او ویلي (کفارو) ولې نه نازلېږي په دغه (محمد) پرښته (له آسمانه)؟ او که نازله کړي وی مونږ پرښته؛ نو خامخا فیصله شوې به وه خبره (د هلاک د دوی)، بیا به (دوی ته) مهلت نه وو ورکړی شوی.

تفسیر: یعنی کفارو ویل چې: ښایي پرښته مونږ ته مخامخ ودریږي، او د ده پر صداقت شاهدي ورکړي، نو الله تعالی فرمایي: «که پرښتې په خپل اصلي صورت سره راشي، نو دا خلق د یوې شېبې لپاره هم د هغوی تحمّل نشي کولی»، که د دې خلقو داسې عظیم الشان او خارق العاده غوښتنه هم پوره کړي شي، او بیا یې هم ونه مني، لکه چې د دوی د نورو معاندانه احوالو او اقوالو څخه ښکاره ده، نو له سنت الله سره برابر بیا قطعاً دوی ته هیڅ مهلت نه ورکول کیږي، او د داسې سخت عذاب غوښتونکو باندې خامخا همغسې سخت عذاب نازلېږي، چې په هغه سره به دوی بیخي فنا کیږي، نو په دې لحاظ د داسې غوښتنې نه پوره کول هم ښایي د الله تعالی عین رحمت و ګڼل شي.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ ﴿٥١﴾

او که ګرځولی وی مونږ دا رسول پرښته (نه بشر) نو خامخا ګرځولې به وه مونږ دغه پرښتنه (په صورت د یوه) سړي، او (که ګرځولی وی مونږ پرښته په صورت د سړي نو) خامخا په شبهه کې به اچولي وو مونږ دوی په همغسې اشتباه کې چې اوس په کې پراته دي.

تفسیر: څرنگه چې په لومړني آیت کې د پرښتو د لېږلو ځنې په اصلي صورت سره نفي وشوه، اوس نو د دویم احتمال ځواب ورکوي، او هغه دا دی چې باید پرښتې د انسانانو په شکل ولېږلې شي، ځکه چې په دې صورت کې د صوري مجانست په بناء خلق د دوی د نمونې او تعلیم ځنې منتفع کېدی شي، لیکن په دې تقدیر سره هم د منکرانو د شبهاتو ازاله نشي کېدی، هغه شکونه او شبهې چې د رسول په بشریت کې یې کوي؛ همغه به په ملک کې هم (که د بشر په شکل د دوی له غوښتنې سره سم راتلی) واردېدلې.

وَلَقَدْ اسْتَهْزَأَ يَرُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالذِّينِ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٥٢﴾

او خامخا په تحقیق مسخري کړي شوې دي په رسولانو چې پخوا وو له تانه؛ نو چاپېر او محیط شو په هغو کسانو پورې چې مسخري یې کولې په دوی پورې هغه (عذاب) چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخري کولې.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظروا كيف كان عاقبة المكدِّين ﴿١٥﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته که دوی نه وي قائله په هلاکک د پخوانيو قرنو): وگرځئ تاسې په ځمکه کې بيا وگورئ چې څرنگه وو عاقبت (خاتمه) د دروغجن گڼونکو (د رسولانو).

تفسير: يعنې د ملکونو د سير او سياحت او گرځېدلو او د تباہ شويو اقوامو د آثارو له کتلو څخه وروسته که د عبرت په نظر سره ماضي واقعاتو ته وگورئ؛ نو د هغو اقوامو انجام به تاسې ته صاف درښکاره او څرگند شي؛ چې د انبياوو تکذيب ته يې ملاوې تړلې وې، نو په همغويي قياس کړئ! کله چې د مکذبينو حال هغسې شو، نو د استهزاء کوونکو حال به څرنگه وي؟.

قُلْ لَنْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْتُ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَأَرْيَبَ فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٦﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې چا لره دي (خلقا، ملکاً او عبيداً) هغه شيونه چې په آسمانونو کې او په ځمکه کې دي (سره له آسمانونو او ځمکې)؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) چې خاص الله لره دي (بل ځواب نشته)، لازم کړی دی الله (تفضلاً) پر نفس خپل رحمت، خامخا ټول به کړي (الله) هرو مرو تاسې په ورځ د قیامت کې چې نشته هېڅ شک په (راتلو د) هغې کې، هغه کسان چې زیان يې رسولی دی ځانونو خپلو ته (د اصلي فطرت او سليم عقل په ضیاع)؛ نو دوی ایمان نه راوړی.

تفسير: کله چې په گردې (ټولې) ځمکې او آسمانونو کې د الله تعالی حکومت دی، لکه چې مشرکان هم داسې اقرار کوي؛ نو مکذبانو او مستهزانو ته کله له فوري سزا څخه نجات او پناه ورکوله کېږي؟ دا يواځې د الله جل جلاله عمومي رحمت دی، چې د جرائمو د ليدلو سره سره فوراً مجرم ته سزانه ورکوي، نو د قیامت په ورځ کې چې يقيناً او بلا شبهه راتلونکې ده، يواځې همغو بدبختانو ته به سزا ورکوي؛ چې په قصد سره يې خپل ځانونه د هلاکت په کنده کې اچولي دي.

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْبَيْتِ وَاللَّهُ بَارٌّ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٧﴾ قُلْ أَعْيُرَ اللَّهُ أَمْ يَحْدُ وَلِيًّا فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعَمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أَمَرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٨﴾

او خاص دغه (الله) لره دي هغه شيونه چې اوسېږي (آرام کوي) په شپه کې او په ورځ کې (يعنې دا ټول د الله مملوک دي)، او همدغه (الله) دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (پر ټولو احوالو). ووايه (ای محمده! دوی ته) چې آیا بې له الله ونيسم زه (بل ولي) دوست مددگار؟ (هسې الله) چې پيدا کوونکی د آسمانونو او د ځمکې دی، (بلکه نه يې نيسم) حال دا چې دغه (الله) روزي ورکوي (کردو مخلوقاتو ته) او ده ته روزي نشي ورکولی، ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه مأمور يم (حکم راته شوی دی) چې شم اول د هغو چې غاړه يې ايښې ده (الله ته له دغه محمدي امته)، او (ويلي شوي دي ماته) چې مه کېږه له سره له مشرکانو نه.

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه ویربرم که نافرمانی و کرم له رب خپله له عذابه د ورځې ډېرې لویې نه (چې قیامت دی).

تفسیر: په پیغمبر صلی الله علیه وسلم یې ایسی او نورو ته یې اورولی دی، یعنې که په فرض محال سره د الله تعالی له ډېرو معصومو او خورا (ډېرو) غوره بندگانو څخې هم کوم ډول عصیان صادر شي؛ نو د الله تعالی د عذاب اندېښنه ورته شته، نو بیا نورو ته کله لایق او وړ (مناسب) ده؛ چې سره له شرکه او د انبیاوو د تکذیبه او د نورو زرهاوو ډولونو جرائمو له ابتلاء سره د الله تعالی له عذابه بېفکره او مأمون شي.

مَنْ يُصِرْ عُنْتَهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿۸﴾

هر هغه څوک چې چپ (بچ) کړی شي له عذابه په دې ورځ کې؛ نو په تحقیق رحم (مهرباني) کړې ده (الله) په ده او دا (مهرباني) بری دی ښکاره.

تفسیر: د جنت او د الله جل جلاله رضا حاصلول خو د مدارجو اعلی او خورا (ډېر) لوړ مقام دی، که له چا څخې د آخرت عذاب لري شي، نو دغه هم لوی بری او ښه کامیابي ده، کما قال عمر رضي الله تعالى عنه: «وددت أني نجوت منها كفافاً لآلي ولا علي».

وَإِنْ يَسْسِكِ اللَّهُ بَصِيرَةً فَلَا كَاشِفَ لَهَا إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمَسِّسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۹﴾ وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿۱۰﴾

او که ورسوي تاته الله څه سختي (لکه مرض او فقر) نو نشته هيڅ لرې کوونکی د هغه مگر همدی دی، او که ورسوي تاته څه خیر (لکه صحت او غنی) نو دی پر هر شي ښه قادر دی (نو تل خیر او شر، نفع او ضرر هم د الله په اراده رسيږي) او هم دی غالب زورور دی له پاسه د بندگانو خپلو، او هم دی ښه حکمت والا ښه خبردار دی (له هر شي).

تفسیر: هر چا ته چې الله تعالی په دنیا یا په آخرت کې کوم تکلیف یا راحت ور رسوي، نه یې څوک په مقابله سره ستنولی (واپس کولی) شي، او نه د ده له غلبې او اقتداره چیرې تېښتېدلې شي، همدا الله تعالی له بنده څخه ښه خبردار دی، چې څه څه اعمال او حالات لري، او د دوی له اعمالو او حالاتو سره کوم اجراءات او بدل لازم او مناسب او له حکمت سره قرین دي؟.

(دغه لاندې آیت هله نازل شو، چې ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وویل شو، چې ته په خپل صداقت باندې کوم شاهد لري؟ ځکه چې کتابیان ستا له نبوته انکار کوي).

قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلْ اللَّهُ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ أَتَيْتُكُمْ لَتَشْهَدُونَ أَنَّ مَعَ اللَّهِ إِلَهَةً أُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَاحِدٌ وَأَنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿۱۱﴾

(ووايه ای محمده! دوی ته) چې کوم یو شی لوی دی له جهته د شاهدی؟ ووايه (په ځواب کې دوی ته) چې الله (لوی دی د شهادت له جهته، بل ځواب نشته!) (او الله) ښه شاهد دی

خُما او ستاسې په منځ کې، او وحيې کړې شوې ده ماته د دې قرآن لپاره د دې چې وويروم (خبردار کړم) تاسې په دې سره، او هغه څوک چې ورورسيږي (ده ته دا قرآن په هر زمان او مکان کې)، آیا بېشکه تاسې خامخا شاهدي لولئ په دې چې شته د الله سره معبودان نور؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) زه خو شاهدي (په دې سره) نه ورکوم، ووايه خبره همدا ده چې الله دی معبود یو، او بېشکه زه بېزار یم له هغو شینو چې شریکان کوي یې تاسې (له الله سره).

تفسیر: یعنې که پوهېږئ نو خُما په صداقت د الله جل جلاله یقیني او ښکاره شهادت همدا موجود عظیم الشان قرآن دی، چې پخپله په دې باندې دلیل دی؛ چې الهي کلام دی، «د لمر دلیل پخپله دغه لمر دی»، خُما کار دادی چې تاسې او هر هغه چاته چې دا د الله تعالی کلام ورورسيږي، هغه د الله تعالی له پیغامه خبردار کړم، بیا هم تاسې دا وایئ چې غیر له الله جل جلاله نور معبودان هم شته؟ تاسې اختیار لرئ هر څه چې موزرونه غواړي هغه ووايئ! زه خو له سره داسې حرف په خپله ژبه نشم راوړی، بلکه صاف اعلان کوم چې د عبادت لایق او وړ یواځې هغه یو پاک الله دی، باقي هر هغه څه چې تاسې یې ورسره شریکان گڼئ؛ زه له هغو څخه بیخي خپله بېزاري او نفرت څرگندوم.

تنبیه: په «وَمَنْ لِيَكُمْ» سره یې وښود چې د نبي کریم «عليه أفضل الصلاة والتسليم» رسالت د گردو (ټولو) انسانانو، پیرانو، مشرق، مغرب، شمال، جنوب، ټولو مللو او اقوامو لپاره دی؛ (د نزول له وخته تر قیامته پورې، او د پاک قرآن لیدل داسې دي لکه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لیدل).

الَّذِينَ اتَّبَعَتْهُمْ إِلَىٰ كَيْفَ يُعْرِفُونَ آبَاءَهُمْ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦٠﴾

هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب؛ پېژني دوی دا (رسول) لکه چې پېژني دوی ځامن خپل، هغه کسان چې زیان یې رسولی دی ځانونو خپلو ته، نو دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: یعنې علاوه په دې چې خُما په صداقت الله تعالی شاهد او قرآن کریم ناطق دی، او پرې غیر قابل تردید شهادت ورکوي، هغه اهل کتاب یعنې یهود او نصاری هم (چې خلق هغوی ته د آسماني کتابونو د عالمانو په حیث خُما د خبرو او معاملو په باره کې رجوع کوي) په خپلو زرونو کې داسې پوره یقین لري، چې بلا شُبّهه زه همغه (آخر الزمان نبي) یم، چې خُما زېری پخوانیو انبیاوو علیهم السلام پرله پسې کړی دی، دوی همغسې چې په ډېرو هلکانو کې خپل هلکان ژر پېژني، او په کې څه رېر (زحمت) او تکلیف نه کوي؛ همدا سې دوی د نبي کریم په رسالت، او د پاک قرآن په صداقت کې هم هیڅ شک او شبهه نه لري، او گرد حقائق دوی ته ښکاره دي.

هو! حسد، کبر، دپلرونو تقلید، د جاه او مال سره مینه او نور اغراض دوی ته اجازه نه ورکوي، چې په ایمان مشرف شي، او خپل ځانونه له دائمې نقصان او ابدې هلاکت څخې وژغوري (وساتي).

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَىٰ اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٦١﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې وتړي پر الله دروغ یا نسبت د دروغو کوي آیتونو د ده ته؟ (بلکه نشته!) بېشکه شان دا دی چې خلاصی نه مومي ظالمان.

تفسیر: یعنې چې نبي نه وي او پر الله جل جلاله افتراء، او د نبوت غلطه دعوی وکړي، یا د داسې صادق نبي تکذیب وکړي، چې پر صداقت یې واضحه دلائل موجود وي، او د الله تعالی پیغام خلقو ته اوروي، له دې دواړو څخه زیات بل هیڅوک ظالم کېدی نشي، او د الله جل جلاله سنت هم داسې جاري دي، چې په پای (آخر) کې بری او کامیابي ظالمانو ته نه په برخه کیږي.

نو فرض یې کړی که معاذ الله زه مفترې یم، نو له سره به بری ونه مومم، او که تاسې مکذبان یی لکه چې له دلائلو څخې ښکار یږي؛ نو تاسې به د خیر مخ ونه وینی! نو له دې کبله (و چې) ښایي چې پر ګردو (ټولو) حالاتو کې ښه غور او دقت وکړی! او د آخرت او د انجام په فکر کې شی، او د هغې ورځې له عاقبه وویرېږی چې وروسته یې ذکر راځي.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبَابًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا آيِنُ شُرَكَائِكُمُ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿۳۷﴾

او (یاده کړه) هغه ورځ چې راجمع به کړو دوی (یعنې عابدان او معبودان) ټول، بیا به ووايو (زجراً) هغو کسانو ته چې شرک یې کړی دی، چې چیرته دي؟ (او څه شول؟) شریکان ستاسې هغه (شریکان) چې وی تاسې چې ګڼل به مو (د الله شریکان).

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿۳۸﴾

بیا به نه وي دليل او ځواب د دوی (په هغه وخت کې چې عذاب یږي، او امتحان یږي دوی په سبب د کفر او شرک د دوی)؛ مګر دا چې وایي به دوی چې: قسم په الله چې رب ځمونږ دی چې نه وو مونږ مشرکان.

تفسیر: یعنې د واقعاتو له انکار څخې پرته (علاوه) بله چاره نه لري، د هغو باطلو معبودانو حقیقت چې ګرد عمر د هغو په عقیده او محبت کې بیخي محو او مفتون شوي وو، هم دغومره پاتې کیږي چې؛ د هغوی د ګرد عمر له تعلق او عقیدې څخه منکر یږي.

أَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَصَلَّٰ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۳۹﴾

و ګوره (ای محمده!) څرنگه دروغ یې وویل پر ځانونو خپلو (په نفي د شرک له ځانه) او ورک شوله دوی نه هغه چې وو دوی چې تړل به یې دروغ (پر الله په نیولو د شریکانو سره).

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمُ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ يَرَوْا كَلِمًا

آيَةً لَا يُؤْمِنُ بِهَا حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُبَايِعُوكَ لِقَوْلِكَ يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۴۰﴾

وَهُمْ يَبْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْتَوْنُ عَنْهُ وَإِنْ يُهْلِكُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿۴۱﴾

او ځینې له کفارو هغه شوک دي چې غوږ نیسي تاته (د قرآن د قرائت په وخت کې) او اچولی دی مونږ په زړونو د دوی پردې (له دې جهته) چې پوهه نشي دوی په دې (قرآن) او (ایښی مو دی) په غوږونو د دوی کې دروندوالی (کوڼوالی چې حق خبره وانه وري)، او که وويني دوی ګرد (ټول) دلائل (د قدرت نو بیا هم) ایمان نه راوړي دوی پر دغه (هر قسم معجزو عنادا)، تر هغه پورې کله چې راشي دوی تاته چې جګړې کوي له تاسره؛ وایي هغه کسان چې کافران شوي دي، نه دی دا قرآن مګر باطلې قصې دي د پخوانیو خلکو. او دا کسان منع کوي (خلق) له رسوله (یا له قرآنه یا له ایمان نه) او (پخپله هم) لري کیږي له ده (چې ایمان پرې نه راوړي)، او نه هلاکوي دوی مګر ځانونه خپل او نه پوهیږي دوی (په دې چې ضرر یې هم دوی ته عائد دی).

تفسیر: یعنی په دوی کې نه فهم پاتې دی، او نه انصاف، ایمان راوړل او له رباني هدایتونو څخې انتفاع لا چیرې؟! د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په حضور کې د دوی د راتللو څخه غرض یواځې مجادله، جگړه، تعریض، ټوکې او تفریح کول دي، کله چې قرآني حقائقو او بیاناتو ته به یې معاذ الله ﴿أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ﴾ ویل، بیا په دغه تکذیب، مجادله، او تمسخر یې اکتفا نه کوله، او کوبښنې یې کاوه چې د نورو په اذهانو کې هم دغه رنځوري سرایت وکړي، لکه چې خلق یې له حق څخې ستنول (واپس کول)، او دوی پخپله هم له حقائقو څخې لرې تښتېدل، خو د دوی له لیدلو څخې نور کسان هم د حق له منلو څخې متنفر او بېزاره شي، مگر له دغو ټولو ناپاکو کوبښونو څخې «الله الحمد» نه حق دین ته څه نقصان رسېدی شي، او هغه هرو مرو (خامخا) غالبېږي، او نه رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته څه نقصان رسېږي.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ ذُقُوا عَلَى النَّارِ قَالُوا لَوْلَا رَبَّنَا نُنزِّلُ وَلَا نَكُذِّبُ رَبَّنَا وَتَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٠﴾

او که ووينې ته (ای محمده!) کله چې ودرولی شي دوی پر اور (د دوزخ، د پل صراط په سر، نو وبه وينې یو لوی امر)، نو وبه وايي دوی (د عذاب د انواعو له لیدلو وروسته): ای کاشکې مونږ بیا بوتلی شو (دنيا ته) او نه به کړو تکذیب په آیتونو د رب خپل، او شوبه مونږ له مؤمنانو (باور کوونکو نه).

بَلْ بَدَأَ اللَّهُ مَا كَانُوا يُحْفُونَ مِنْ قَبْلُ

(داسې نه ده لکه چې دوی وايي) بلکه ظاهر شو دوی ته هغه چې وو دوی چې پټول به یې پخوا (له دې نه په دنیا کې چې کفر او معاصي دي).

تفسیر: یعنی دوی اوس هم په صحیح عزم او ایماني شوق او رغبت دنیا ته د بېرته ورنگ هيله (امید) نه کوي، بلکه کله چې یې د هغه عمل د مکافاتو او مجازاتو منظره ولیدله، چې د ښکاره دلائلو سره سره یې ترې انکاره کاوه، او د دوی اوسني دروغ چې: ﴿وَاللَّهُ رَبُّنَا مَا لَنَا مُشْرِكِينَ﴾ وايي ښکاره شول، او د دوی د شرارت پټ او له سترگو پناه آثار چې د دغو نالایقانو په زړونو کې یې وده کړې وه، مختل شول، او د یوه دردناک عذاب په صورت ورته ممثل او مخې ته یې ودرېدل، نو اوس دوی تش د ځان د نجات لپاره دنیا ته د بېرته ورنگ هيله (امید) کوي.

وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢١﴾

او که بېرته بوتله شي دوی (دنيا ته) نو خامخا به بیا هم راوگرځي دوی همغه شي ته چې منع کړی شوي وو دوی له هغه شي څخه (چې کفر او معاصي دي) او بېشکه دوی هرو مرو دروغچان دي (په دغه دعوی د ایمان کې).

تفسیر: یعنی اوس هم دروغ وايي؛ چې «مونږ دنیا ته بېرته لاړ شو، ایماندار به وگرځو، او له سره به د آیات الله تکذیب ونه کړو»، خو دا اشیاء که بېرته دنیا ته هم ستانه کړل شي؛ نو بیا به هم له شرارت او بدی څخه لاس نه اخلی، او هغه رذیله قوتونه چې د دوی په وجود کې شته، بیا به یې په کار اچوي، او له هغه مصیبت څخه چې ویرېدلې وو، او د بېرته تللو تمنا یې کړې وه، هغه به لکه یو خوب او خیال هېروي، لکه چې ډېر ځلې کله چې سړی په دنیوي مصائبو او مهالکو کې آخته کېږي، نو انابت او توبه غوره کوي، ولې همدا چې څو ورځې تېرې شي؛ بیا یې هیڅ شی په یاد نه پاتې کېږي، چې په هغه وخت کې مې څه عهد او پیمان کړی وو ﴿كَانَ لَمْ يَدْعُنَا إِلَىٰ ضَرْبٍ مِّنْهُ﴾.

وَقَالُوا لَإِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿۳۰﴾

او وايي دوی نه دی ژوندون مگر همدا ژوندون ځمونږ دنيوي (چې لږ او نژدې دی) او نه یو مونږ بیا راپاخولي شوي (راپاخيدونکي له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسیر: يعنی نبې مزې کوئ! او دنيوي عيش او عشرت مو د آخرت په فکر او اندېښنه کې مه خرابوئ، همدا حال نن ورځ د اروپايي ماده پرستانو هم دی.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذُوقُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ قَالَ أَيْسَٰرَ هَذَا يَا لِي لَإِنِّي قَدْ وَفَوُا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿۳۱﴾

او که ووينې ته (ای محمده!) هغه وخت چې ودرولی شي دوی رب خپل ته (په موقف د عرض کې د حساب لپاره نو وبه وينې يو لوی امر) فرمايي به (الله) آیا نه دی دا (دويم ژوندون) په حقه سره؟ وبه وايي دوی: هو بلکه دی، قسم دی وي په رب زموږ! پس وڅکئ تاسې دا عذاب په سبب د دې چې وئ تاسې چې کافران شوي وئ (په دنيا کې).

تفسیر: يعنی کله چې حقيقت د دوی تر سترگو لاندې راشي، او د «بعث بعد الموت» او نورو له اقراره څه چاره ورباتي نشي، نو دلته دوی ته ويل کيږي، چې اوس د حقيقت د انکار او د «کفر بالمعاد» خوند وڅکئ!.

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا لِمَ حَسَرْنَا عَلَىٰ مَا كُنَّا فِيهَا ﴿۳۲﴾ وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَىٰ ظُهُورِهِمْ أَلَسَاءَ مَا يَرْزُونَ ﴿۳۳﴾

په تحقيق زيانکاران (او تباه) شوي دي هغه کسان چې دروغ گڼي ملاقات له الله سره (په عقبا کې)، تر هغه پورې کله چې راشي دوی ته قيامت ناڅاپه؛ (نو) وايي به دوی: ای افسوسه (او پښېمانی) ځمونږ په هغه شي چې تقصير کړی وو مونږ په دنيا کې (چې هغه ايمان وو)، حال دا چې دوی به واخلي (پټي د) گناهونو خپلو پر شاوو خپلو، واورئ! خبردار شی! چې بد دی هغه شی چې په شايې گڼږ ځوي دوی.

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهُمْ وَلِلَّذِينَ ارْتَضَىٰ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۳۴﴾

او نه دی حیات دنيوي (ژوندون لږ خسيس) مگر لوبې (د هلکانو) او ساعت تيري (د لیونیانو) ده، او خامخا دار آخرنی خیر (بهتر) دی لپاره د هغو کسانو چې پر هېزگاري کوي، نو آیا عقل نه چلوئ تاسې (چې دنيا ښه ده که عقبی؟ چې ايمان راوړئ!).

تفسیر: کفارو خو داسې ويل چې د دنيوي ژوندون څخه ما سوا بل هيڅ ژوندون نشته، لیکن واقعه دا ده؛ چې دغه فاني او مکدر ژوندون د اخروي ابدي حیات په مقابل کې بيخي هيڅ او بې حقیقته دی، د دې دنيا په ژوندون کې يواځې همغې شېبې او برخې ته ژوندون ويلی شو؛ چې د آخرت لپاره په کې څه تياری او کار وکړ شي، باقي نور تمام وختونه چې د آخرت له فکره او تياری څخه تش وي؛ يوه عاقبت اندېش ته له لهو او لعب څخه زيات اهميت نه لري، پر هېزگاران او پوهان پوهيږي چې د دوی اصلي کور د آخرت کور دی، او د هغوی حقيقي ژوندون د آخرت ژوندون دی. (اللهم ارزقناه).

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ
يَجْحَدُونَ ﴿٦٠﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَىٰ مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّىٰ أَتَاهُمْ
نُصْرَانَا وَلَا مُبَدَّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَأِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦١﴾

په تحقیق مونږ پوهیږو بېشکه شان دا دی چې خامخا خپه کوي تا (ای محمده!) هغه شی چې وایي دوی (ستا په تکذیب کې)، نو بېشکه دوی نه کوي تکذیب ستا (په واقع کې)، ولیکن دا ظالمین په آیتونو د الله انکار (او مسخرې) کوي. (نو ته مه خپه کېږه! ځکه چې) او خامخا په تحقیق دروغجن بللي شوي دي ډېر رسولان پخوا له تانه، نو صبر به یې کاوه پر دروغجن گڼلو او ضرر رسېدلو (د کفارو له جانب) تر هغه پورې چې راغله دوی ته مرسته (مدد) ځمونږ، او نشته هیڅ بدلونکی د احکامو اړوونکی د کلماتو د الله، او خامخا په تحقیق راغلي ده تاته (څه خبره) له حالاتو د (تېرو) رسولانو (چې پرې متسلي شې).

تفسیر: په دغو آیتونو کې اول رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی ده او اشقیاوو ته ډار (وېره) او انذار ورکړی شوی دی، یعنی تاسې د دوی له دې اعراض او تکذیب څخه دومره مه خپه او مه پرېشانېږئ! دا خلق چې ستا تکذیب کوي؛ في الحقیقت ستاسې تکذیب نه دی، ځکه چې تاسې لا له پخوا څخه بالاتفاق صادق او امین پېژندلي شوي یئ، بلکه دوی د الله تعالی د هغو آیتونو او نښو تکذیب کوي، چې د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د تصدیق او تبلیغ لپاره لېرلي شوي دي، او په قصد سره او د ظلم او عناد له لارې ترې انکار کوي، نو تاسې هم د دې ظالمانو معامله الله تعالی ته وسپارئ! او مطمئن او ډاډه اوسئ، چې الله تعالی د دوی د ظلم نتیجه او ستاسې د صبر ثمره خامخا درکوي.

له پخوانیو انبیاءو سره هم (چې د هغوی څه حالات تاسې ته آوړول شوي دي) د دوی قومونو د تکذیب او ایذاء رسولو معامله کړې وه، چې پر هغو د الله تعالی هغو معصومو او نهایت اولوا العزمو رسولانو صبر کاوه، تر دې چې د الله تعالی له وعدې سره سم دوی ته مرسته (مدد) ورسېده، او د ډېرو لویو او زبردستو منکرینو او متکبرینو په مقابل کې دوی مظفر او منصور وگرځول شول، له تاسې سره هم د نصرت او ظفر هغه وعدې چې شوي دي، گړدې (ټولې) یو په یو پوره کیدونکي دي.

وَإِنْ كَانَ كِبْرُ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ
بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٢﴾

او که وي چې سخت وي پر تا باندې مخ گړځول د دوی (له حق دین څخه)؛ پس که توان لرې ته چې ولټوې کوم سوری (سرنګ) په ځمکې کې (چې پکې کوز شې ځمکې ته) یا (ولټوې) کومه زینه په (طرف د) آسمان (چې پرې وڅېرې آسمان ته) نو راوړې ته دوی ته کومه معجزه (چې دوی یې غواړي پس راپې وړه، خو فائده نه کوي، نو د دوی په ایمان حرص مه کوه، او تل خپل تبلیغ کوه)، او که اراده کړي وی الله (د هدایت د دوی) نو هرو مرو (خامخا) به یې راټول کړي وو دوی گړد (ټول) په سمه صافه لاره، پس له سره مه کېږه له ناپوهانو څخه (چې د ازلي کفارو په ایمان حرص کوي، او د دوی په جهالت پخسپړې - حسد کوي).

تفسیر: د ﴿وَإِنْ اسْتَطَعْتَ﴾ ځواب په آیت کې محذوف او په ترجمه کې په «پس راپې وړه» سره مذکور دی، د کفارو دا مطالبه وه، کله چې دی نبي دی؛ نو بنیایي چې له ده سره تل داسې یوه علامه او نښه وي، چې د هغې په لیدلو سره هر

سپری پرې یقین وکړي، او په ایمان راوړلو مجبور شي، څرنگه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ګردې (ټولې) دنیا پر هدایت حریص وو، بنایي د دوی په زړه کې داسې کومه خبره تېره شوې وي، چې د کفارو دا مطالبه پوره کړه شي، نو ځکه حق تعالی دا تربیت وفرمایه، چې په تکونیناتو کې د الله تعالی د مشیت تابع اوسه! تکونیني مصالح د دې خبرې مقتضي نه دي؛ چې ګرده (ټوله) دنیا په ایمان راوړلو مجبوره کړي شي، که نه «الله تعالی» په دې باندې هم ښه قادر وو، چې بې له رسولانو او علانمو له ابتداء څخه ګرد (ټول) په سمه صافه لاره بوځي، او پوره هدایت یې ور په برخه کړي.

کله چې د الله تعالی حکمت د داسې مجبورونکو معجزاتو او فرمایشي علانمو د ښوولو لپاره تیار او مقتضي نه دی؛ نو د الله تعالی د سنت او مشیت پر خلاف به بل څوک داسې طاقت او قوت له کومه ولري، چې په ځمکې سرنگ وکړي، یا آسمان ته زینه ودروي (یا پکې پری وڅړوي)، او داسې فرمایشي او مجبور کونکې معجزې ښکاره او وروښيي، د الله تعالی د تدبیر او حکمت له قوانینو څخې پرته د کوم بل شي د وقوع توقع لرل د ناپوهانو کار دی.

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٦٠﴾

بېشکه قبلوي بلنه ستا (ایمان ته) هغه کسان چې اوري (پند ستا، او کفار یې نه آوري لکه مړي) او مړي به ژوندي کړي الله، بیا خاص هم ده ته به وروستی شي دوی (د حساب او جزاء لپاره).

تفسیر: یعنی تاسې له ګردو (ټولو) څخې داسې توقع مه لرئ، چې هغوی به ستاسې خبرې ومني، د هر چا د زړه غوږونه چې کاڼه شوي وي هغه نه اوري، نو بیا به یې هغه څرنگه ومني؟! هو! دغه کافران چې د قلبی او روحاني حیثیته د مړو په شان دي، په قیامت کې به د حقائقو په لیدلو یقین کوي، او هغه ګرد (ټول) شیان به ومني چې له هغو څخې یې انکار کولو.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ

او وایي کفار ولې نه نازلولی شي په دغه (محمد) باندې کومه معجزه (دلیل د قدرت چې مونږ یې غواړو) له (جانبه د) رب ده.

تفسیر: یعنی له دغو دلائلو څخې یو دلیل ولې راونه لېږل شو چې دوی غوښتي وو کما فی قوله تعالی: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْكَ آيَةٌ مِنْ رَبِّكَ لَتَكُنَّ مِنَ الْآيِسِينَ﴾ ﴿١٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَجِيلٍ وَعَنْبٍ فَتَعْرِ الْأَنْهَارَ خَلَّتْهَا فَنجِيلًا ﴿١١﴾ أَوْ تُسْقَطُ السَّمَاءُ كَمَا زَعَمْتَّ عَلَيْنَا كَيْفَ أَوْتَانِي بِاللَّهِ وَالْمَلَكُ قَبِيلًا ﴿١٢﴾ أَوْ يُكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ رُحْرٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُفُوقِكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا لَبَأً نَقُرُّهُ قُلُوبَنَا وَتَكُنَّ الْآيَاتُ لِلرُّسُولِ ﴿١٥﴾ جزء د بني اسرائيل (الاسراء) د سورت (١٠) رکوع ٩٠، ٩١، ٩٢، ٩٣ آیت) او که نه هسې نورې علمي او عملي معجزې او علامې د باران په شان ډېرې پر تاسې ورېدلې دي، او اوري به.

قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه الله قادر دی په دې خبره چې نازل کړي (راولېږي) (مطلوبه) معجزه، لیکن اکثره کسان له دوی څخې نه پوهیږي (چې هغه معجزه سبب د عذاب ده).

تفسیر: یعنی الله تعالی د فرمایشي معجزاتو له ښوونو څخه عاجز نه دی، لیکن د حکمت او رحمت پر هغو قوانینو چې د تکونیناتو نظام قائم او مبنی دی، له تاسې څخې ډېر کسان د هغو له پوهېدلو څخه قاصر دي، د دغو قوانینو اقتضاء هم داده چې ګردې فرمایشي معجزې ورته ونه ښودلې شي.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَيْرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أَمَّ أَمْثَالَكُمْ مَا قَرَأْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ
تَمَّ إِلَى رَبِّهِمْ حَسْرَتُونَ ﴿٥٦﴾

او نشته هیڅ حیوان (خوځیدونکی تلونکی) په ځمکه کې او نه هیڅ مارغه چې الوځي په دواړو وزرونو خپلو (په هوا کې) مگر (ټول سره) امتونه (مخلوقات) دي په شان ستاسې، نه دی پرینبی مونږ په کتاب (لوح محفوظ) کې هیڅ شی (بلکه ګرد لیکلي دي) بیا به (دا ګرد) رب خپل ته ورټول کړی شي (د حساب او جزاء لپاره).

تفسیر: په دې آیت کې پر ځینو هغو حکمتونو تنبیه کړی شوی ده، چې د فرمایشي معجزاتو په نه وربښولو کې مرعي دي، یعنې ګرد هغه حیوانات چې پر ځمکه خوځیږي، یا په هوا کې الوځي، دوی هم د انسانانو په شان یو امت دی، له دوی څخې هره نوعه الله تعالی په یوه خاصه وضع او فطرت پیدا کړې ده، چې دوی د خپلو افعالو او خواصو په معینه دائره کې کار کوي، او هیڅ یو ساکنس (ذی روح) د خپلو هغو افعالو او حرکاتو د محدودې حلقې له دائرې څخه یو پل هم د باندې نه رږدي، چې د الله تعالی له لوري د ده فطرت او استعداد په اعتبار مشخص او ټاکلی (مقرر) شوی دی، لکه چې د پیدایښت له ابتداء څخه تر نن پورې هیڅ یو حیوان د خپلې نوعې د عمل په محدوده دائره کې هیڅ قسم ترقي نه ده کړې، همداسې د هر شي استعداد او فطرت ته خیال وکړئ، د الله تعالی په قدیم علم او لوح محفوظ کې د ګردو (ټولو) انواعو او اجناسو د تدبیر او تربیت اصول او فروع منضبط شوي دي.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِالَّذِينَ نَزَّلُوا فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَاءُ اللَّهُ يَضِلُّهُ وَمَنْ يَشَاءُ يَجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٧﴾

او هغه کسان چې دروغ ګڼي آیتونه ځمونږ ګاڼه دي او ګونګیان دي (د حق له اورېدلو او ویلو نه) په تیارو کې دي (د کفر او جهل)، او هر چا ته چې اراده وفرمایي الله (د ګمراهۍ یې) نو ګمراه کوي یې (او د هدایت توفیق ترې اخلي)، او هر چاته چې اراده وفرمایي (الله د هدایت د ده) نو ګرځوي هغه په سمه صافه لاره (د حق).

تفسیر: (ګاڼه او ړانده دي چې) نه د ویونکي څخې آوري، او نه پخپله له نورو څخې پوښتنه کوي، او نه په تیارو کې څه شی لیدلی شي، کله چې د دوی ګردې (ټولې) قواوې د بې اعتدالیو له امله (وجې) بېکاره کړې شوي دي، نو د حق د تصدیق او د هغه د قبولولو لپاره څه وسیله لري؟! الله تعالی د هغو کسانو د ګمراه کولو اراده فرمایي؛ چې دوی پخپله د هدایت وسایل په خپل ځان باندې مسدود کړي وي: ﴿وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهَا وَلَئِنْ شِئْنَا لَخَالِدًا إِلَى الْأَرْضِ وَآلِيمًا هَوَاهُ﴾ (۹ جزء ۲۲) رکوع د الأعراف (۱۷۶) آیت).

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَنْتُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَنْتُمْ السَّاعَةُ أَعْبَرُ اللَّهُ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥٨﴾ بَلْ آيَاتُ
تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ما ته که راشي تاسې ته عذاب د الله، یا راشي پر تاسې قیامت آیا بې له الله بل څوک به بولئ تاسې (بلکه نه یې بولئ) که یې تاسې صادقان (رښتیني) پخپله وینا کې. بلکه خاص همدغه الله بولئ تاسې، بیا لرې کوي الله له تاسې هغه (مصیبت) چې بولئ تاسې (الله) د هغه لپاره که اراده وفرمایي، او هېر وئ تاسې (په وخت د سختی کې) هغه (باطل معبودان) چې شریکوی یې تاسې (له الله سره).

تفسیر: کله چې راننده، کانه او گونگیان شی، او د الله تعالی آیتونه دروغ وگڼی، او د گمراهی په ژورې (بنکته) کندی کې ولوېږی، که په دغه سبب په دنیا یا په قیامت کې په سخت عذاب اخته شی؛ نور بنسټیا ووايي چې بې له الله جل جلاله څخې به تاسې بل کوم یوه ته نارې وکړی؟.

د دنیا د ډېرو وړوکیو مصائبو سره هم هر کله چې مخامخ شی نو مجبوراً همغه یو الله جل جلاله ته نارې کوئ، او نور گڼد (ټول) شریکان ستاسې له یاده وځي: ﴿فَأَذِکُوا فِي الْفَلَکِ دَعَاُ اللَّهِ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّینَ﴾ له هر هغه چې الله تعالی اراده و فرمایي نو هغه مصیبت ترې لرې کوي، نو له دې څخې اندازه وکړی، چې د عذاب له نزوله یا د قیامت له هوله به تاسې پرته د الله تعالی څخه بل څوک وژغوري (وساتي)؟! نو بیا دا څومره حماقت او پوندوالی دی؛ چې د هغه پاک الله عظمت او جلال هېر وی، او د ده د نازل کړی شویو آیتونو تکذیب او د فرمایشي آیتونو غوښتنه کوئ؟.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَنْضَرَعُونَ ﴿۷۰﴾ فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَٰكِن قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَّ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۷۱﴾ فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّىٰ إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿۷۲﴾

او خامخا په تحقیق استولي وو مونږ (رسولان) ډېرو امتونو ته پخوا له تانه (ای محمده! پس دوی تکذیب وکړ د هغوی) نو و نیول مونږ دوی په سختیو او تکلیفونو سره، لپاره د دې چې دوی زاری عاجزي وکړي (خپل رب ته او مؤمنان شي). کله چې راغی دوی ته عذاب ځمونږ نو ولې عاجزي ونه کړه دوی (چې ترې لرې شوی وی عذاب)، او لیکن سخت شوي وو زړونه د دوی (نو ځکه یې ترې عبرت وانخیست) او بنایسته کړي وه دوی ته شیطان هغه کارونه چې وو دوی چې کول به یې. پس کله چې هېر کړ دوی هغه شی چې پند ورکړی شوی وو دوی ته په هغه سره، نو وپرانست مونږ پر دوی باندي وروونه (لارې) د هر قسم نعمت، تر هغه پورې کله چې خوشال شو دوی پر هغو شیانو چې ورکړی شوی وو دوی ته (له انواعو د نعمتونو) نو و نیول مونږ دوی ناڅاپه، پس ناڅاپه په دې وخت (د لیدلو د عذاب) کې دوی ناامیده شي.

تفسیر: الله تعالی گنهکار ته لږ څه تنبیه ورکوي، که دی ورته په زاری او عاجزی شو، او توبه یې اویسته - نو خلاصیږي، او که په هغې سپکې نیونې وینن نه شو، نو بیا یې په هېره او مغالطه او تفریح کې غورځوي، او د عیش او عشرت او د وسعت دروازې ورپرانځي، کله چې د نعمتو د شکر گذاری او د انعام او احسان څخې د متأثر کېدلو په ځای بڼه په گناه کې ډوب شو؛ نو ناڅاپه بېخبره نیول کیږي، نو دلته دغه لارښودنه کیږي چې که چا ته پر گناه تنبیه ورسپړي، نو ژر دې توبه وکړي، او دې ته دې نه گوري چې که زیاته تنبیه وشوه نو زه به یقین وکړم.

فَقُطِعَ دَائِرَةُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۷۳﴾

نو پرې کړی شو بېخ د قوم هغه (قوم) چې ظلم یې کړی وو، او گڼدې (ټولې) ثناوې او صفتونه خاص الله لره دي، چې پالونکی د ټولو عالمیانو دی (د ظالمانو په هلاکولو سره).

تفسیر: د ظالمانو استیصال هم د ده د عامه ربوبیت اثر، او د عالم د مجموعې لپاره لوی رحمت دی، نو ځکه دلته یې د حمد او شکر اظهار و فرمایه.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِهِ أَنْظَرُ
كَيْفَ نَصَرَفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدُقُونَ ﴿۳۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ماته که واخلي الله (قوت د) اور بدللو ستاسې (چې کانه شی) او (قوت د) لیدلو ستاسې (چې رانده شی) او مهر ولگوي الله پر زړونو ستاسې (چې نه اور بدللی او نه لیدلی او نه په هیڅ شي پوهېدلی شی) (نوبل) کوم معبود دی بی له الله نه چې بېرته راوړي (در کړي) تاسې ته هغه (اخستل شوي غوږونه، سترگې، زړونه او عقلونه)، وگوره (ای محمده!) چې څرنګه مونږ راز راز (قسم قسم) بیانوو دلائل (د وحدانیت) بیا (هم) دوی (ترې) څنګ (ډډه) کوي.

تفسیر: «یعنې په توبه کې ځنډ (تأخیر) مه کوئ، بنایي چې دا غوږونه سترګې او زړونه په هغه وخت کې بیا ونه مومي»، او د هغه له امله د توبې او استغفار توفیق در پیدا نشي.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمُونَ ﴿۳۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خبر را کړئ ماته که راشي تاسې ته عذاب د الله ناڅاپه (د شپې) یا ښکاره (د ورځې) یعنې په هر شان چې راشي) آیا هلاک به کړي شي (په دغه عذاب سره بل څوک؟) مګر قوم ظالمان (یعنې همدغه مشرکان پرې هلاکيږي).

تفسیر: ناڅاپه یعنې داسې عذاب چې د هغه هیڅ علامې له پخوا څخه در ښکاره نه وي، نو له دې سببه د ﴿جَهْرَةً﴾ څخه به مراد هغه عذاب وي، چې د هغه له راتلو څخه د مخه څه علامې یې څرګندې شي، یا به له ﴿بَغْتَةً﴾ څخه شپه او له ﴿جَهْرَةً﴾ څخه ورځ مراد وي (یعنې په هر شان او هر تقدیر سره چې وي).

ځینو مفسرینو د ﴿هَلْ يُهْلِكُ...﴾ الآية - ترجمه داسې کړې ده: «آیا هلاک به کړي شي پرې څوک هم، یعنې هلاک به نه کړي هغه شی مګر قوم چې ظالمان دي»، یعنې په توبه ایستلو کې ځنډ (تأخیر) کول نه دي پکار، بنایي چې په دغه تعطیل کې د الله تعالی عذاب ورورسیږي، چې د هغه تکلیف یواځې همغو ظالمانو ته ور په غاړه کیږي، که له ظلم او عدوانه یې لا تر مخه توبه ایستلي وي، نو له دې عذاب څخه نجات مومي.

وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ فَمَنْ مِّنْهُمْ أَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿۳۲﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُ الْعَذَابَ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۳۳﴾

او نه لېږو مونږ رسولان مګر زیري کوونکي (مؤمنانو ته په نعیم سره) او وېروونکي (کفارو ته په جحیم سره)، پس هر چا چې ایمان راوړ او اصلاح یې کړ (عمل په طاعت سره)؛ نو نشته (هیڅ قسم) وېره په دوی باندې، او نه به دوی (هیڅکله) خپه کیږي (د ثواب په نقصان سره). او هغه کسان چې نسبت د دروغو کوي دوی آیتونو ځمونږ ته، و به رسیږي دوی ته عذاب په سبب د هغه چې وو چې فسق به یې کاوه (د الله جل جلاله له طاعت څخه په وتلو).

تفسیر: یعنې تاسې چې د الله تعالی د عذاب څخه بې وېرې او بې فکره شوي یئ، او په چټي (بېکاره) فرمایشونو او بېځایه پوښتنو سره رسول الله صلی الله علیه وسلم خپه کوئ! او د دوی د تصدیق لپاره له خپله ځانه جوړ کړي معیارونه مو تراشلي دي، ښه وپوهیږئ! چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله جل جلاله له طرفه د دې لپاره لېږل شوی دی؛

چې فرمان منونکو ته زېری ورکړي، او نا فرمانان د دوی له انجامه خبردار او هوښیار کړي، بیا نو د هر چا عمل د هغه د لارې مل دی، هر چا چې د انبیاوو علیهم السلام په خبرو یقین او باور وکړ، او اعتقاد او عملا یې خپل حالت سم او سنبال کړ، حقیقي او دائمي امن، هوسايي (آرام) او اطمینان یې ور په برخه شو، او هغه کسان چې د الله تعالی آیتونه یې دروغ وبلل، او د الله تعالی له هدایته یې مخ واړاوه، د نافرمانی او بغاوت له سببه په سخته تباهی او لوی عذاب اخته شول «العیاذ بالله».

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ أَتَيْتُمُونِي
إِنِّي هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٦٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې نه وایم زه تاسې ته؛ چې ما سره خزانی د الله دي (چې در کرم تاسې ته هر څه چې غواړئ) او نه وایم چې زه) پوهېرم په غیب باندې (چې خبروم به تاسې له هر شي نه بې له وحیې) او نه وایم تاسې ته چې په تحقیق زه پرېسته یم (چې و کرم په ملکي قوت سره هغه امور چې ملائکک یې کوي) نه کوم پیروي (د هېڅ شي) مگر د هغه شي چې وحیې کړی شوې ده ماته (د هغه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا برابر کېدی شي روند او لیدونکی؟ (نه! نه سره برابرېږي!) آیا نو فکر (غور) نه کوئ تاسې (چې حق له باطله بېل کړئ! او ایمان راوړئ؟!).

تفسیر: په دې آیت کې د رسالت د منصب پر حقیقت رڼا اچولې شوې ده، یعنې هر څوک چې د نبوت مدعي دی، د ده دعوی داسې نه وي چې د الله تعالی د مقدراتو ګردې (ټولې) خزانی د ده په قبضه کې دي، چې هر کله له ده څخه د کوم امر خواش وکړ شي، هغه به یې هر ورو همغسې وکړي، او نورو ته به یې وروښيي! یا پر ګردو غیبی او ښکاره معلوماتو که د رسالت په فرائضو پورې تعلق ولري یا نه دی مطلع کړی شوی دی چې هر شی ورڅخه وپوښتي؛ همغه سمدا لاسه هغوی ته وروښيي، یا دی د بشر له نوعې څخه برسېره کوم بل نوع مخلوق دی؛ چې د بشري لوازمو او خواصو ځنې د خپل برائت او نزاهت ثبوت دروړاندې کړي.

کله چې دی (پیغمبر) له دې ګردو خبرو ځنې د یوې خبرې مدعي هم نه دی، نو له ده ځنې د فرمایشي معجزاتو غوښتل، یا د تعنت او عناد له لارې داراز پوښتنې کول چې «قیامت به کله راځي؟»، یا د دوی داسې ویل چې: «دا څنگه رسول دی چې ډوډی خوري؟ او بازارو ته د پېرودلو او پلورلو (خرید و فروخت) لپاره ځي؟» دغه امور د تکذیب او تصدیق لپاره معیار ګرځول صحیح نه دي.

﴿قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ﴾ (ووايه ای محمده! دوی ته، آیا برابر کېدی شي روند او لیدونکی؟ نه، نه برابرېږي، ایا نو فکر، غور نه کوئ تاسې! چې حق له باطله بېل کړئ؟ او ایمان راوړئ؟، یعنې اګر که رسول الله صلی الله علیه وسلم بې د بشر له نوعې ځنې له بلې کومې نوعې څخه نه دی، لیکن د ده او نورو انسانانو په منځ کې د ځمکې او آسمان فرق دی، انساني قوتونه دوه قسمونه دي، علمي - عملي، د علمي قوتونو په اعتبار د نبی او غیر نبی په منځ کې د رانده او لیدونکي په شان فرق شته، رسول صلی الله علیه وسلم په خپل قول او فعل او هر یوه حرکت او سکون کې د الله تعالی د رضاء او د رباني حکم تابع او منقاد وي، د سماوي وحیې او د الهي احکامو په خلاف نه هغه کوم قدم پورته کوي، او نه هم د هغې په خلاف خپله ژبه خوځوي، د ده مقدس وجود، اخلاق او اعمال د ژوندانه په ګردو واقعاتو کې د رباني تعلیماتو او د الهي مرضیاتو روڼ تصویر او ډېر ښه ممثل دی، چې د هغه له لیدلو څخه غور کوونکو او فکر کوونکو ته د ده په صداقت او د الله جل جلاله له طرفه د ده په مأمور ګرځېدلو کې لږ څه شک او شبهه نشي پاتې کېدی.

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُخْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ
لَهُمْ يَتَّقُونَ ﴿۳۱﴾

او وویروه (ای محمده!) په دې وحیی سره هغه کسان چې ویریري دوی له دې چې ټول به کړل شي دوی رب خپل ته، په داسې حال کې چې نه وي دوی ته بې له دغه (الله) هیڅ ولي دوست (ناصر په دنیا کې) او نه شفاعت کوونکی (د عذابونو دافع په آخرت کې مگر د الله په اذن سره) لپاره د دې چې دوی وساتي ځانونه (خپل ستا په دغه اورولو سره له معاصیو).

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاوَةِ وَالْعَنَىٰ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ
حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۳۲﴾

او مه شړه هغه کسان چې بولي دوی (عبادت کوي) رب خپل په اول د ورځې او په آخر د ورځې (یعني سبا او بېگا) کې، چې غواړي دوی په دې عبادت سره لیدل د مخ د الله تعالی، نشته په تاله حساب (د اعمالو) د دوی هیڅ شی، او نه له حساب (د عمل) ستا په دوی هیڅ شی، نو چې وشړي ته دوی؛ پس شي به ته له ظالمانو څخه.

تفسیر: یعني هر کله چې د دوی ظاهري حال دا رابسي چې دوی شپه او ورځ د الله تعالی په عبادت او رضا غوښتلو کې مشغول دي، نو سم له دې له دوی سره مناسبه معامله وکړئ!؛ د دوی باطني حال څه دی یا به یې آخر انجام څه کیږي؟! د دوی پر دغه تفتیش او محاسبه باندې معاملات نشي موقوفېدی، نه ستاسې دغه حساب د دوی په غاړه دی، او نه د هغو حساب ستاسې په غاړه دی، لهذا بالفرض که تاسې د دولت مندانو د هدایت په طمع داسې غریبان مخلصان له خپله مجلسه وشړئ؛ نو دا به د بې انصافی خبره وي. «د کفارو ځینو سردارانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه دا وغوښتل، چې ځمونږ زړونه غواړي چې ستاسې خبرې واورو، لیکن له تاسې سره خوار او غریب کسان (لکه ابن مسعود، بلال، مقداد، عمار، صهیب، خیب، سلمان رضي الله تعالی عنهم) ناست وي، نو مونږ د هغوی تر څنګ نشو کښېناستلی (که دوی له ځانه بهر ته کړئ؛ نو مونږ به له تاسره کښینو او پاڅو، گوندې ستا دین هم قبول کړو، او له دوی سره یو ځای په کښاستو شرمیږو)، په دې خبره باندې دا آیت نازل شو، یعني د الله تعالی د طالب لحاظ او خاطر (اکبر که غریب هم وي) پر دغو غنیانو او دولت مندو کفارو باندې مقدم دی.»

وَكذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهٰؤٰلَاءِ مَنَّ اللهُ عَلَيْهِم مِّنْ بَيْنِنَا اَلَيْسَ اللهُ بِاعْلَمَ
بِالشَّاكِرِيْنَ ﴿۳۳﴾

او (لکه چې ازمويلي مو وو سابقه امم په اختلاف د احوالو د دوی) همدارنگه ازمويلي دي مونږ ځینې (غنیان) د دې امت په ځینو (نورو فقیرانو) لپاره د دې چې ووايي (دا غنیان): آیا همدا (خواران) فضل کړې دی الله پر دوی په منځ ځمونږ کې (په هدایت سره)، آیا نه دی الله ښه عالم په شکر کوونکو (په نعمت د اسلام بلکه دی، نو ځکه تفضلا احسان پرې کوي).

تفسیر: یعني د دولت مندو ازموینه یې په غریبانو مسلمانانو وکړه، چې دغو مسلمانانو ته خوار او ذلیل گوري، او تعجب کوي چې آیا دوی څرنگه د الله تعالی د فضل لایق دي، او الله تعالی د دوی زړونو ته گوري، چې د الله تعالی حق مني.

وَإِذْ آجَأءُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ يَا أَيُّدِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ
مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٧﴾ وَكَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ
وَلَسْتَ مِنَ الْمُسْمِئِينَ ﴿٥٨﴾

او کله چې راشي تاته (ای محمده!) هغه کسان چې تصدیق کوونکي دي په آیتونو (د قرآن) خمونږ؛ نو ووايه (ای محمده! دوی ته): سلام دی پر تاسې، ليکلی (لازم کړی) دی رب ستاسې پر ځان خپل (تفضلاً) رحمت (او داسې يې لازم کړی دی چې) بېشکه شان دا دی؛ هر څوک چې وکړي له تاسې څنې بدې په ناپوهی سره (حقیقتاً یا حکماً) بیا توبه وکړي پس له (کولو) د هغې (بدې) او اصلاح کړي (بڼه کړي عمل خپل) نو بېشکه الله بڼه بښونکی (د خطیاتو) ډېر مهربان دی. او همداسې چې موبیان کړل) په تفصیل سره بیانوو آیتونه او لپاره د دې چې ښکاره شي (حق او ظاهره شي) لاره د ګناهګارانو.

تنبیه: دا يې چې فرمایلي دي: «هر څوک چې په ناپوهی له تاسې څنې بدې وکړي»، ښایي چې له دې څنې دا غرض وي، چې هر مؤمن چې بدې او معصیت کوي، که په ناپوهی وي یا په عمد او قصده سره وي؛ هغه في الحقیقت د هغې بدې او ګناه له بد عاقبتو تر یوه حده پورې نا واقفه او بېخبره وي چې يې کوي، که دی د ګناه د تباہ کوونکو نتایجو څخه په پوره ډول خبر او مستحضر وي، نو ولې به يې د هغې په کولو جرأت کاوه؟.

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا اتَّبِعْ أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُمْ إِذَا
وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې بېشکه زه منع کړی شوی يم له دې نه چې عبادت وکړم د هغو شیانو چې عبادت کوي تاسې (د هغوی) چې غیر دي له الله، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې متابعت نه کوم زه د خواهشونو ستاسې (په عبادت د دوی کې) په تحقیق به ګمراه شم زه په دغه وخت، کې او نه به يم زه له لارې موندونکو څخه.

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عَزَدِي مَّا سْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ
يَقْضُ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَصِلِينَ ﴿٦٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه په ښکاره دلیل (حجت) يم له ربه خپله (چې قرآن او وحي) ده) او تاسې دورغ ګڼلی دی هغه دلیل، نشته ما سره هغه (عذاب) چې غواړئ تاسې په تلوار سره هغه، نه دی حکم (په تعجیل او تأخیر د عذاب او نورو کې) مګر (خاص) الله ته دی، بیانوي (الله) حقه (خبره) او دی (الله) خیر (بهرتر) د فیصله کوونکو (یا د بیانوونکو) دی.

تفسیر: یعنې ما ته د الله تعالی صاف او صریح شهادت او واضح دلائل را رسیدلي دي، چې د هغو له منلو څخه زه د یوه ویښته په اندازه هم نشم منحرف کېدی، تاسې چې هغه ته د دروغو نسبت کوئ، نو د هغه پای او انجام ته هم فکر وکړئ!.

﴿مَا عَزَدِي مَّا سْتَعْجِلُونَ بِهِ﴾ «نشته له ما سره هغه عذاب چې غواړئ په تلوار سره تاسې هغه» یعنې د الهي عذاب د نزول واک ځما په قدرت کې نه دی لکه چې کفارو ویل: ﴿اللَّهُمَّ إِنَّكَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا جَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا

بِعَذَابِ آلِيمٍ» «ای الله! که دا (پیغمبر او دین ئی) حق وي چې مونږ یې دروغ گڼو؛ نو له آسمانه پر مونږ تیرې (کټې) راووروه! یا پر مونږ سخت عذاب راولېږه!».

قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعِجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ يَوْمَئِذٍ وَبَيْنَكُمْ وَأَنَا اللَّهُ الْعَلِيمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿۷۰﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که په تحقیق وی ما سره هغه شی چې تاسې په تلوار سره غواړئ هغه (چې عذاب دی نو) خامخا فیصله شوې به وه جگړه په منځ ځما او په منځ ستاسې کې (په هلاک ستاسې، لیکن تعذیب د الله کار دی) او الله ښه عالم دی په ظالمانو (او په وخت د عذابولو د دوی).

تفسیر: یعنی الله تعالی پر هر چا او په هر وخت او هر ډول چې اراده وفرمایي عذاب لیري، یا یې نه لیري، یا ورته د توبې او استغفار توفیق مرحمت فرمایي، دا هر د د الله جل جلاله په اختیار او قبضه کې دي، او د ما سواله الله د بل هیچا حکم او زور نه چلیري.

وَإِنَّمَا مَقَادِرُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَعِلْمُهُ مَا فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمِ الْأَرْضِ وَلَا حَبَّةٌ وَلَا يَلِيسُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿۷۱﴾

او خاص هم دغه الله سره دي کيلي گانې (کنجیانې) د خزاني د غيب چې نه پوهیږي په هغو (بل هیڅو ک) مگر (عالم دی پرې) هم دی، او پوهیږي الله په هغه چې په بر (وچه) کې او په بحر (دریاب) کې دي، او نه لویږي هیڅ یوه پاڼه (له ونې) مگر چې عالم دی په هغه الله، او نه (لویږي کومه) دانه په تیارو د ځمکې کې او نه دی هیڅ لوند او هیڅ وچ مگر (ثابت شوي دي) په کتاب مبین (لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعنی د هر شي احوال په لوح محفوظ کې مندرج دي، او هر هغه شيان چې په لوح محفوظ کې دي؛ هغه ټول په علم د الله کې لا له پخوا څخه موجود وو، په دغه اعتبار د دې آیت مضمون حاصل داسې شو چې د ﴿عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ﴾ هیڅ یو وچ او لوند، وړوکی او لوی شی د الله تعالی د ازلي علم له محیط نه خارج کېدی نشي، بناء په دې د دې ظالمانو د ظاهري او باطني احوالو، او د دوی د سزا ورکولو د مناسب وخت او محل پوره او صحیح علم له ده سره شته.

تنبيه: هغه علماء چې «مفاتح» د «مَفْتَح» - بفتح الميم - جمع وایي؛ دوی د «مفاتح الغیب» ترجمه په «غیبی خزانو» سره کړې دي، او د هغوی په نزد چې د مِفْتَح - بکسر الميم - جمع ده، هغوی د «مفاتح الغیب» ترجمه په غیبی کيلي گانو (کنجیانو) سره کوي.

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَقَّعُكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِقَاضِي آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۷۲﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې وفاتوي (حصاروي او ویده کوي) تاسې په شپه کې، او پوهیږي په هر هغه څه چې کسب کړی وي تاسې په ورځې کې (له طاعت او معصیت څخه) بیا پاڅوي تاسې (له خوبه) په دغه (ورځ) کې چې پوره کړ شي اجل (نېټه) مقرر شوې، بیا خاص هم ده ته بېرته ورتلل ستاسې دي، بیا به خبر کړي (الله) تاسې په (جزاء) د هغه څه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې له خیر او شره).

تفسیر: یعنی د شپې د ویدېدلو په وخت کې ظاهري احساس او شعور نه پاتې کېږي، او انسان له خپلې شاوخوا بلکې د خپل جسم له احواله هم بېخبره پاتې وي، گواکې په دغه وخت کې دغه قوه له ده څخه اخیستی شوې ده، (او پوهیږي الله په هر هغه څه چې کسب کړي دي تاسې په ورځې کې له طاعت او معصیت څخه): یعنې په ورځ کې څومره ننگ، راتنگ، نقل، حرکت، کسب او اکتساب چې واقع کېږي؛ هغه ټول په پوره تفصیل سره د الله تعالی په علم کې موجود دي.

(بیا پاڅوي تاسې له خوبه په دې ورځ کې لپاره د دې چې پوره کړی شی اجل «نېټه» مقررې شوې،) یعنې که ده اراده کړي وي نو تاسې همغسې چې ویده وي؛ ویده به پاتې وي، لیکن د مرگ د نېټې تر پوره کېدلو پورې تاسې در گرده راوینوي.

(بیا خاص هم ده ته بېرته ورتلل ستاسې دي؛ بیا به خبر کړي دی تاسې په جزا د هغه څه چې وئ تاسې چې کول به مو په دنیا کې له خیر او شره،) یعنې د ورځې کار او د شپې ویدېدل او بیا سبا پاڅېدل دا هره ورځنۍ منظمه سلسله د دنیوي ژوندون او ورپسې مړ کېدلو او بیا ژوندي کېدلو؛ یوه لنډه نمونه ده، نو ځکه د خوب او بیدارۍ د یادونې په وسیله د «معاد» پر مسئله هم تنبیه کړی شوې ده.

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَكُمْ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفِرُّونَ ﴿۱۱﴾

او همدی (الله) دی غالب د پاسه په بندګانو خپلو، او لیرې پر تاسې ساتونکي (له ملائکو چې هغه لیکونکي د اعمالو ستاسې کرام الکاتبین دي) تر هغه پورې کله چې راشي یو ستاسې ته مرگ؛ قبضوي روح د ده لیرلې شوې (پرېنې ځمونږ چې ستاسې د ارواحو د قبضولو لپاره لیرلې کېږي)، او دوی هیڅ تقصیر نه کوي (د امر په امتثال کې د اجل له پوره کېدلو څخه وروسته).

تفسیر: «حفظه» یعنې هغه پرېنې چې تاسې او ستاسې اعمال ساتي.

فائده: د دغو ملائکو په لیرلو کې بنایي دغه حکمت او مصلحت وي، چې مؤمنان د قیامت له شرمندګۍ او رسواۍ څخه وویرېږي، او له سره ګناه ته زړه ښه نه کړي، او د خپلې اعمالنامې له لوستلو څخه په محشر کې د عامو په محضر کې غافل او بې پروا نشي! خو د قیامت د ورځې له شرمندګۍ او رسواۍ څخه مأمون او مصون پاتې شي.

ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ ۗ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿۱۲﴾

بیا به بېرته وروستل شي دوی طرف د الله ته (د خپل عمل د جزاء لپاره) چې مولی (مالک) د دوی دی حق (عادل)، واورئ! خبردار شی! خاص هم ده ته دی حکم او همدی دی ډېر تیز جلت دی له ټولو حسابګرو.

تفسیر: یعنې په یوه رپ (لحظه) کې د انسان د ټول عمر حسنات او سیئات ورنسکاره کوي.

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۗ لَئِنْ أُنجِيتُمْ مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۱۳﴾ قُلْ اللَّهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ مُشْكُرُونَ ﴿۱۴﴾

ووايه (ای محمده!) څو ک به خلاص کړي تاسې له تیارو د بر (وچې) او بحر (دریاب څخه په هغه وخت کې چې) دعاء غواړئ تاسې له الله نه په ښکاره او په پټه سره (او داسې

وايي چې قسم دی) که خلاص کړي (الله) مونږ له تيارو (او سختيو) څخه نو هرومرو شو به مونږ خامخا له شکر ايستونکو څخه (د نجات په دغه نعمت). ووايه (ای محمده! دوی ته) چې الله خلاصوي تاسې له دې (تيارو او سختيو) او له هرې سختې څخه بيا هم (پس له دغه نجاته) تاسې شريکوي (له الله سره نور په عبادت کې).

تفسير: يعنې حق تعالی سره له هغه محيط علم او کامل قدرت چې (لږ څه) بيان يې پاس وشو، فوراً ستاسې د بد عمليو او شرارتونو سزانه درکوي، بلکه څه مهال (وخت) چې د مصائبو او شتاندو په تيارو کې اخته کېږئ، او هغه په عاجزی او زاری سره يادوي! او پخه وعده کوي چې «د دې مصيبت څخه له وتلو وروسته به بيا هيچرې شرارت نه کوو، او تل به ستا احسان په ياد لرو»، نو ډېر ځلې الله جل جلاله ستاسې لاس نيسي، او له دغو مهالکو او هر قسم سختيو څخه مو ژغوري (محفوظي)، ليکن بيا هم تاسې پخپلو وعدو ټينگ نه درېږئ، او د مصيبت له آزادۍ څخه وروسته بيا سمدلاسه په بغاوت او ياغيتوب لاس پورې کړئ.

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَىٰ أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا بَاطِنًا مِنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْضِكُمْ أَوْ يَلْبَسَكُمْ لُتِيًّا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ أَنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿۵۰﴾

ووايه (ای محمده!) هم دغه (الله) قادر دی په دې چې وليږي په تاسې عذاب له پاسه ستاسې (لکه د لوط قوم او اصحاب فيل) يا له لاندې د پنبو ستاسې (لکه فرعونيان او قارون)، يا ګډه وچ کړي تاسې فرقي فرقي (چې هره فرقه به بېله بېله مدعا لري، او دغه مخالفت به د مقاتلې سبب شي) او وروڅکوي (الله) ځينو ستاسې ته جنګ (او سختی) د ځينو (نورو)، وګوره (ای محمده!) څرنګه راز راز (قسم قسم) بيانوو مونږ آيتونه (خپل) لپاره د دې چې دوی پوه شي (پرې او پند ترې واخلي).

تفسير: په دې کې يې د درې ډولو عذابونو بيان وفرمايه:

- (۱) هغه چې له پاسه راځي، لکه د تيرو ورېدل، يا طوفاني هوا يا باران.
- (۲) هغه چې له پنبو لاندې راځي، لکه خسف، زلزله، سيلاو يا نور (يا مراد له «فوق» څخه نه ورېدل د باران دي، او له «تحت» څخه نه زرغونيدل د غلې دي)، دا دواړه خارجي او باندني عذابونه دي؛ چې پر پخوانيو اقوامو مسلط شوي وو، د رسول الله صلی الله عليه وسلم په دعاء سره ځمونږ محمدي امت له داسې عمومي عذاب څخه محفوظ شوي دي، يعنې داسې عام عذاب چې د دې امت استیصال او بيخ کني وکړي، لکه چې په پخوانيو امتونو مسلطېده (بفضل الله وکرمه)؛ په دې امت نه نازلېږي، که جزئي او خصوصي واقعي پېښې شي؛ نو د هغو نفي نه ده شوې.
- (۳) عذاب چې بنيادي د اخلي عذاب ورته وويل شي، د دې امت په حق کې باقي پاتې دی، چې هغه ګوند او ګوندبازي او په خپلو منځو کې سره جنګ، جنجال، جګړې او وينې تويول دي، په «قرآن شريف کې زياترو کافرانو ته د عذاب وعده ورکړې شوې ده، دلته يې دارا څرګنده کړه، چې دا هم عذاب دی چې پر پخوانيو امتو باندې له آسمانه يا له ځمکې څخه نازل شوی دی، او دا هم عذاب دی، چې انسانان يو او بل په جنګ سره واچوي، او دوی قتل وکړي، يا يې قيد يا يې ذليل کړي، رسول الله مبارک وپوهېد، چې پر دغه امت وروستی عذاب نازلېږي.

﴿عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ او ﴿عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾ او ﴿عَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ او ﴿عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾ زیاتره همدغه وروستني عذاب ته ویل کیږي، او د آخرت عذاب هم یواځې پر همغو کسانو همېشه مسلط کیږي، چې په کفر کې مړه شوي دي (او مړه کیږي).

﴿انظُرْ كَيْفَ نَصَبْنَا لَكَ آيَاتِنَا لَعَلَّكُمْ تَفْقَهُونَ﴾ «وګوره ای محمده! څرنگه مونږ راز راز بیانوو آیتونه خپل لپاره د دې چې دوی پوه شي پرې» یعنې په قرآنکریم یا د عذاب په راتګ، ځکه دوی داسې ګڼل چې دا ګردې دروغ او چټي (بېکاره) ویروونکې خبرې دي، عذاب یا نور شيان له سره نه راځي.

وَكَذَّبَ بِهٖ قَوْمَكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٧﴾ لِكُلِّ نَبَاٍ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٨﴾

او دروغ وبله دا قرآن (یا دغه عذاب) قوم ستا (یعنې قريشو) حال دا چې دغه (قرآن یا عذاب) حق دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) نه يم زه په تاسې وکیل (ساتونکی). هرې خبرې ته یو وخت مقرر دی، او ژر به (پرې) وپوهېږئ تاسې.

تفسیر: یعنې ځما وظيفه دانه ده، چې ستاسې په تکذیبونو زه پخپله پر تاسې عذاب نازل کړم، یا د هغه وخت یا نوعیت یا یې نور تفصیلات دروښیم، زما کار یواځې پوهول او تنبیه کول دي، (دا د قتال د امر څخه پخوا وو)، له دې نه زیات د هر شي د وقوع خصوصیات د الله تعالی په علم کې مقدر، او وخت یې مقرر دی، هر وخت چې یې نېټه ورسېږي، نو تاسې به خپله پرې خبر شئ، چې هغه شيان چې ما تاسې ترې ویرولی؛ هغه تر کومه ځایه پورې رښتیا دي؟

وَاذْأرَأَيْتَ الَّذِينَ يُخَوِّضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرَضُ عَنْهُمْ حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۗ وَإِمَّا يُنسِيْبَتَكَ الشَّيْطٰنُ فَلَا تَعْتَدُ بَعْدَ الذِّكْرِ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِيْنَ ﴿١٩﴾

او کله چې ووينې ته هغه کسان چې جګړې کوي (طعن وریپورې تړي، مسخرې پرې کوي، ننوځي غوټې وهي) په آیتونو ځمونږ کې؛ نو مخه واپوه له دوی نه (او ورسره مه کښینه! او که ناست وې تری پاڅېږه!) تر هغې پورې چې مشغول شي دوی په خبرو (نورو کې) غیر له قرآن څخه، او که هیر کړ له تانه (دا اعراض او څنګ کول) شیطان؛ نو مه کښینه وروسته له یادېدلو (د دې منعې) سره له قوم ظالمانو.

تفسیر: یعنې هغه خلق چې د آیات الله په طعن، استهزاء او په ناحقه تنقیدونو کې مشغول دي، او خپل ځانونه د عذاب مستحق ګرځوي، تاسې له هغو سره ناسته ولاړه مه کوئ! او ګلپون او راشه درشه ورسره مه کوئ!؛ خو تاسې هم د هغو په ډله کې ګله نشئ! او د عذاب مورد ونه ګرځئ!؛ لکه چې په یو بل ځای کې فرمایي: ﴿إِنَّكُمْ إِذًا مِّنْهُمْ﴾ د یوه مؤمن د غیرت تقاضا دانه ده، چې په داسې مجلسونو کې ګلپون وکړي، لازم دي چې تل ترې کناره او په څنګ وي!؛ او که کله ناڅاپه یا سهوا پکې شریک شي؛ نو له یادېدلو څخه وروسته دې له هغه ځایه پاڅېږي، ځکه چې په همدې کې د عاقبت سمون (برابري)، د دین سلامتي، او طعن او استهزاء کوونکو ته عملي نصیحت او تنبیه ده.

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٢٠﴾

او نشته پر هغو کسانو چې پر هېزګاري کوي له حسابو د دغو (جګړه کوونکو په آیات الله تمسخره) څخه هېڅ شی (له ګناه)، ولیکن (دوی باندي) پندور کول دي لپاره د دې چې ځان وساتي دوی (د هغو کسانو د مجلس له ګلپون څخه چې په قرآن پورې تمسخر کوي).

تفسیر: د دې آیت دوه معناگانې کېدی شي، یعنې که پرهېزگاران د جگړې کونکو او طعن ویونکو له مجلس څخه پاڅیږي، او له دوی څخې جلا (جدا) کیږي، نو د طاعینو له گمراهی او د دوی د ضلالت له دوام څخه هیڅ یوه مؤاخذه او ضرر پر دغو متقیانو نشي راتلی، هو! د دوی په ذمه د استطاعت په اندازه او له موقع سره مناسب نصیحت کول دي، بنایي چې هغه بدبختان د نصیحت له اورېدلو څخه په خپل خیر او شر وپوهیږي، او له خپله انجامه وویږي.

یا دا مطلب دی؛ چې که پرهېزگارانو او محتاطانو ته د کومې معتد به دیني یا دنیوي واقعي د ضرورت له امله (وجې) د دوی په مجلس کې د دخول او دورتگ ضرورت پېښ شي؛ نو دوی ته د طاعینو د گناه او پوښتنو هیڅ یو اثر نه ور رسېږي، هو! د دوی په ذمه د قدرت په شرط نصیحت کول دي، ممکن دي چې کوم وخت په دوی باندي د نصیحت اثر ولویږي.

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لُغُوبًا وَهُوَ غَثٌّ مِنَ الْحَبِوةِ الدُّنْيَا وَذَكَرَ رَبَّهُ أَنْ تُبَسَّلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ
لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعَدَّلَ كُلُّ عَدْلٍ لَأَيُخَذَنَّ مِنَهَا وَوَالَّذِينَ اتَّخَذُوا
بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابًا مِنْ حَبْلٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ لِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧﴾

او پرېږده ته هغه کسان چې گړځولی دی دوی دین خپل (چې پرې مکلف وو) لوبې او عبث (چې پرې مسخرې کوي) او غره کړي (غولولي) دي دوی لره حیات دنیوي (ژوندون لږ خسیس نو ځکه منکران شوي دي له حشره)، او پند ورکوه ته په دغه (قرآن سره خلقو ته) څو (ونه) سپارل شي (هلاک ته) هیڅ نفس په سبب د هغه عمل چې کړی یې وي، حال دا چې نه وي دغه نفس ته بې له الله نه کوم ولي (دوست مانع د آفت په دنیا کې) او نه شفاعتگر (دافع د مصیبت په عقبی کې)، او که فدیة ورکړي (دا نفس) هر قسم فدیة نو وابه نه خیستی شي دا (فدیة، یعنې قبوله به نشي له دې نفس څخه)، دا (مذکورین چې دین یې په لهو او لعب نیولی دی) هغه کسان دي چې سپارلی شوي دي (هلاک ته) په سبب د هغو کارونو چې کړي دي دوی، شته دوی لره څښل له ډېرو گرمو اوبو او عذاب دی دردناک په سبب د دې چې وو دوی چې کافران کېدل.

تفسیر: ﴿اتَّخَذُوا دِينَهُمْ﴾ یعنې خپل هغه دین چې قبول یې د دوی په ذمه فرض وو، او هغه د اسلام دین دی.

﴿وَعَثُّهُمْ الْحَبِوةِ الدُّنْيَا﴾ «او غره کړي (غولولي) دي دوی لره دنیوي حیات او ژوندون لږ خسیس، نو ځکه منکران شوي دي له حشره»، یعنې د دنیا په لذتونو مست شول، او عاقبت یې هېر کړ، او مطمئن او بیغمه زړه کښیناتل.

﴿لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ﴾ الایه - یعنې داسې خلقو ته چې د تکذیب او استهزاء په گناهونو نیولی شوي دي؛ هیڅ دوست او ملگری نه پیدا کیږي، چې له دوی سره څه مدد او مرسته وکړي، او په زور یې له الهي عذابه وژغوري (محفوظ کړي)، او نه به کوم سپارښت کوونکي ولري، چې په سعې او سپارښت سره د دوی څه کار وکړي شي، او نه ترې کوم قسم فدیة او معاوضه قلیږي، بالفرض که کوم مجرم وغواړي چې ټوله دنیا د خپل عذاب په بدل او معاوضه کې ورکړي، او ځان خلاص کړي؛ بیا هم نشي خلاصیدی.

﴿وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا بِمَا كَسَبُوا﴾ الایه - «دا مذکورین چې دین یې لهو او لعب نیولی دی، هغه کسان دي چې سپارلي شوي دي هلاک ته په سبب د هغو کارونو چې کړي دي دوی»، شته دوی لره چښل (ځکل) له ډېرو گرمو اوبو او عذاب دی دردناک، په سبب د دې چې وو دوی چې کافران کېدل.

قُلْ اِنَّ دُعُوًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰتَنَا اللّٰهُ كَالَّذِي
اسْتَهْوَتْهُ الشَّيْطٰنُ فِي الْاَرْضِ حَيْرٰنًا لَّهٗ اَصْحٰبٌ يَّدْعُوْنَهُ اِلَى الْهُدٰى اِتِّبْنَا قُلْ اِنَّ هُدٰى اللّٰهِ
هُوَ الْهُدٰى وَاَمْرًا نَّاسِلًا لِّرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦﴾ وَاَنْ اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَآتُوْهُ هُوَ الَّذِيْ اِلَيْهِ
نُحْشَرُوْنَ ﴿٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا عبادت و کړو مونږ غیر له الله نه هغه شي ته چې نه نفع رسولي شي مونږ ته، او نه تاوان رسولي شي مونږ ته؟!، او بېرته ورگرځولي شو مونږ په پوندو خپلو (شرک) ته وروسته له هغه چې سمه صافه لاره وښووله مونږ ته الله؛ په شان د هغه سړي چې بيولي وي دی پيريانو په ځمکه (چول بيابان) کې په داسې حال کې چې (له ور کېدلو د لارې) حيران وي، ده لره ملگري وي؛ بولي دوی دا سړی (له ډېره شفقته) په لوري د سمې صافې لارې چې (ورته وايي) راځه مونږ ته!، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې بېشکه هدايت د الله (اسلام) همدا دی هدايت (نه نور)، او امر (حکم) کړی شوی دی مونږ ته چې اسلام راوړو (غاړه کېږدو) رب (پالونکي) د تمامو عالميانو ته. او بل په دې (حکم شوی دی مونږ ته) چې قائموي (سم اداء کوئ سره له ټولو حقوقو) تاسې لمونځ او وويرېږئ تاسې له دغه (الله) نه، او دغه الله همغه ذات دی چې ده ته به ورټول کړی شي تاسې (په قيامت کې).

تفسير: يعنې د مسلمانانو شان دا دی چې گمراهانو ته نصيحت وکړي، نو له داسې موحد، مبلغ، او مجاهد بنده ځنې دا توقع کول فضول ده چې: دی به د ما سوا الله په مخ کې خپل سر تپت کړي، چې د دغو غير الله په قبضه کې نه نفع شته نه نقصان، يا به د اهل باطل د صحبت له امله (وجې) د توحيد او ايمان سمه لاره پرېږدي، او د شرک او نورو غولونکو شيانو په لوري به ژر ژر په خپلو پوندو ولاړ شي، که معاذ الله داسې وشو، نو د ده مثال د هغه مسافر په شان دی، چې په لاره دخپلو بلډو ملگرو سره په يوه چول او بيابان کې سفر کوي، او ناڅاپه بياباني غول (خيټ جن) يې وغولوي، او لاره ترې ورکه کړي، دی په څلورو خواوو کې پرېشان او سرگردان گرځي، او د ده ملگري د ده د خیر غوښتلو لپاره ورنارې کړي، چې «ځمونږ په لوري راځه! چې سمه صافه لاره دا ده»، مگر دی د حيراني او مخبوط الحواسی په حالت کې په هيڅ شي نه پوهيږي، او د دوی په لوري هم نه ورځي.

همداسې پوهيږئ! چې د آخرت مسافر ته هم د اسلام او توحيد سمه صافه لاره ټاکلې (مقرر) شوې ده، او هغه څوک چې د هغه په رفاقت او معيت سره دغه سفر طي کيږي؛ هغه رسول الله صلی الله عليه وسلم او د ده تابعان دي، کله چې دا بدبخت د شيطانانو او مضلانو په منگلو کې ورشي، او د ضلالت په بيديا کې سرگردانه گرځي، د ده هاديان او رفيقان د همدردی له لارې دی د حق د لارې په طرف رابولي، مگر دی هيڅ نه اوري، او نه پرې پوهيږي، نو ای د اشرارو ډلې! ستاسې هم دا مقصد دی، چې مونږ له خپلو ځانونو څخه همداسې مثال جوړ کړو؟ دا آيت د هغو مشرکانو په ځواب کې نازل شوی دی، چې دوی له مسلمانانو څخه د اسلام د ترک غوښتنه کړې وه.

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُوْنُ ؕ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ
الْمَلِكُ يَوْمَ يَفْعَلُ فِي الصُّوْرِ عَلٰمَ الْغَيْبِ وَاللّٰهُ اَدْرَاةٌ وَهُوَ الْحَكِيْمُ الْحَيُّ ﴿٧﴾

او دغه (الله) همغه ذات دی چې پيدا کړي يې دي آسمانونه او ځمکه په حقه سره (نه بې له فائدي) او (ياد کړه) هغه ورځ چې وبه وايي (الله هر شي ته) چې موجود شه! (يعنې پيدا شه!) نو موجود (يعنې پيدا) به شي، خبره د دغه (الله) حقه (رښتيا) ده، او خاص دغه (الله) لره دی ملک

سلطنت) په هغه ورځ کې چې پوکی وکړ شي په صور (شپېلی) کې، عالم دی (الله) په ټولو پټو او ښکاروو، او هم دی دی ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي) خبردار (ښه پوه په هر شي).

تفسیر: په دغې ورځې د قیامت کې به په ظاهري او مجازي ډول هم د ما سوا الله څخه د بل چا سلطنت نه وي، ﴿لَیْسَ الْیَوْمَ لِلنَّاسِ الْفَوْزُ إِلَّا بِاللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ﴾ «یعنې هغه الله جل جلاله چې داسې صفات لري، چې ذکر یې په دغو دریو آیتونو کې وشو؛ هغه د دې لایق دی چې مونږ یې د فرمان تابع اوسو، او د ده په مخ کې خپل انتهایی عبودیت اظهار او اختیار کړو»، او په هره شېبه کې ترې ویرېږو، او د همدې خبرې حکم پر مونږ شوی دی؛ چې له دغه حکم څخه په هیڅ حالت کې مخ نشو ګرځولی.

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ إِزْرًا اتَّخَذْنَا صِنَامًا لَّهٖةٓ ۚ إِنِّي آرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۷۰﴾

او (یاد کړه ای محمد!) هغه وخت چې وویل ابراهیم پلار خپل آزر ته: آیا نیسې ته بتان په ألوهیت سره، بېشکه چې زه وینم تا او قوم ستا په ګمراهی ښکاره کې.

تفسیر: ﴿لَیْسَ الْیَوْمَ لِلنَّاسِ الْفَوْزُ إِلَّا بِاللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ﴾ «پلار خپل آزر ته»، د انسابو عالمانو د ابراهیم علیه السلام د پلار نوم «تارخ» لیکلی دی، ممکن چې «تارخ» یې نوم او «آزر» یې لقب وي، ابن کثیر «رحمه الله» له مجاهد «رحمه الله» او نورو ځنې نقل کړي دي چې «آزر» د بت نوم وو، ښایي د هغه بت په خدمت کې د ډېر پاتې کېدلو له امله (وچې) د ده لقب «آزر» کېښود شوی وي. والله أعلم.

﴿اتَّخَذْنَا صِنَامًا لَّهٖةٓ﴾ الآية - «آیا ته نیسې بتان په ألوهیت سره، بېشکه چې زه وینم تا او قوم ستا په ګمراهی ښکاره کې» له دې نه به صافه او صریحه ګمراهي بله څه وي؟ چې اُکرم المخلوقات «انسان» د خپلو لاسونو جوړې کړې تیږو او نورو ته د الله تعالی نوم او درجه ورکړي، او د هغه په مخ کې سر په سجده پریوځي، او له هغه څخه خپل مراد وغواړي.

وَكَذَٰلِكَ نُرِيّٖ إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضِ وَلِيَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۷۱﴾

او (لکه چې مو وروښوده ابراهیم ته د ده د قوم د ګمراهی قبحه) همدارنگه ښیو مونږ ابراهیم ته عجائبات د آسمانونو او د ځمکې (لپاره د دې چې دلیل ونیسي په وحدانیت ځما) او لپاره د دې چې شي له یقین کوونکو (عیانا هم لکه چې وویانا).

تفسیر: یعنې همغسې چې د بت پرستی، شاعت، قبح او بدې مونږ ابراهیم علیه السلام ته ظاهره کړه، او د هغه قوم مو پرې قائل کړ؛ همداسې د علویاتو او سفلیاتو د ترکیبي نظام له اعماقو او نهایت محکمو او عجیبو او غریبو اسرارو څخه مونږ ابراهیم علیه السلام مطلع کړ، چې د هغو په لیدلو د الله تعالی پر وجود او وحدانیت او د الوهیت په نورو صفاتو او درازي او سماوي مخلوقاتو پر محکومانه عجز او بېچارګی استدلال ونیسي، او د خپل قوم د کواکب پرستی او هیکل سازی عقیده هم علی وجه البصیرت رد کړي، او دی پخپله هم د حق یقین په اعلی مرتبه فائز شي.

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّیْلُ رَأٰ الْكُوْبٰهٖ قَالَ هٰذَا رِیِّ ۚ فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَأُوْحِبُّ الْاٰفِلٰیْنَ ﴿۷۲﴾

نو کله چې تیاره شوه په ده باندې شپه نو ولید (ابراهیم) یو ستوری، ویې ویل: دا رب ځما دی (ستاسې په زعم سره)، نو کله چې غروب یې وکړ (غائب شو) وویل (ابراهیم): چې زه دوست نه ګنم غروب کوونکي (غائبیونکي چې په الوهیت یې ونیسم بلکه بد یې ګنم).

تفسیر: آیا خوگ دا خبره خوشوي چي يو مجبور بندي او بيگاري سري د شهنشاهی پر تخت باندي کبوي؟ پاتي شو د «ابراهيم عليه السلام» ﴿هَذَا رَبِّي﴾ ويل؛ يا خو د استفهام انکاري په لهجه دی، يعني آیا همدا خدا رب دی؟ يا د تهکم (قهر) او تبکيت (سرزنش) په ډول يې ويلې دي، يعني همدا دی رب خدا ستاسې له عقيدې سره سم، لکه چې موسی عليه السلام فرمايلي دي: ﴿وَأَنْظُرْ إِلَىٰ آلِهَتِكَ الَّتِي ظَلَمْتَ عَلَيْهِمْ عَالِمًا﴾ أي في زعمک، پرته له دې نه د مفسرينو نور اقوال هم شته، مگر ځمونږ په خيال همدا راجح ده، والله أعلم.

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَأِن لَّمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٥٠﴾

پس کله چې وليده (ابراهيم) سپوږمۍ راختونکې ځلېدونکې وويل (ابراهيم) دا رب خدا دی (ستاسې په زعم)، نو کله چې غروب يې وکړ (غائبه شوه)؛ وويل (ابراهيم): قسم دی که هدايت ونه کړي ماته رب خدا نو هرومرو (خامخا) به مگر ځم ضرور له قومه گمراهانو.

تفسیر: څرنگه چې سپوږمۍ ډېر حسين او ځلېدونکې ستوري دی، که الله جل جلاله د سري لاس ونه نيسي نو بېشکه چې انسان د هغه په ځلېدلو او بنايست مفتون کيږي.

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا الْكَبِيرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يُقَوْمِرَانِي بَرِّي مِمَّا شَكَّرُونِ ﴿٥١﴾

بيا کله چې وليد (ابراهيم) لمر راختونکې (ځلېدونکې) وويل (ابراهيم): دا دی رب خدا (ستاسې په زعم سره) دا (له گړدو څخه) لوی دی، پس کله چې (لمر هم) غروب وکړ (غائب شو)؛ وويل (ابراهيم): ای قومه خدا! بېشکه زه يم بېزار له هغو شيانو چې تاسې (يې) شريکوي (له الله سره).

تفسیر: يعني په فلکي نظام کې له گړدو څخه لويه ستاره لمر دی، مگر دغه گړد لمر، سپوږمۍ، ستوري او نور گړد د الله تعالی مخلوق او د هغه تابعان دي، چې په معين وخت ځمونږ په نظر راځي، او هيڅ يو له دوی څخه داسې قدرت او توان نه لري؛ چې يوه شېبه هم له خپله ځايه څه تقديم او تاخير وکولى شي، يا په خپل سر کوم حرکت وکړي، نو بيا دې مخلوق ته د خالق تعالی حقوق ورکول او شريک گړځول څومره سپين سترگي او گستاخي؟ او په کومه اندازه د نفرت وړ (لايق) يو کار دی؟.

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٥٢﴾

بېشکه ما گړځولی (متوجه کړی) مې دی مخ خپل هغه ذات ته چې پيدا کړي يې دي اسمانونه او ځمکې، حال دا چې حنيف يم (گړځېدونکې يم له گړدو باطلو اديانو څخه حق دين ته) او نه يم زه له مشرکانو.

تفسیر: يعني له گړدو مخلوقاتو څخې يوه لوري ته شوی، صرف د خالق جل و علا لوی دربار يې ټينگ ونيو، چې د هغه په قدرت کې گړد علويات او سفليات دي.

وَمَا حَاجَةَ قَوْمِهِ قَالُوا أَتُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدِينَا وَلَا نَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يُشَاءَ رَبِّي سَيِّئًا ۗ وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٥٣﴾

او جگړه وکړه له ده سره قوم د ده (په توحيد کې) وويل (ابراهيم) آیا جگړه کوئ تاسې له ما سره په (وحدانيت د) الله کې، حال دا چې په تحقيق هدايت کړي (لاره د توحيد بنوولي ده الله)

ماته، او نه ویرېرم له (ضرره د) هغو (بتانو) چې تاسې یې شریکان کوئ له الله سره (په هیڅ وخت) مگر چې اراده وفرمایي رب خُما د خه (تکلیف رسولو ما لره نو رسولی یې شي)، احاطه کړېده رب خُما په ټولو شیانو له جهته د علم، آیا نو تاسې پند نه اخلئ (فکر نه کوئ او عاجز له قادره نشئ بیلولی؟).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام قوم به ویل چې: ته خُمونږ د معبودانو تو هین کوې، نو وویرېره چې چېرې ته د هغه له وبال له لېونی نشې (معاذ الله)، یا په بل کوم مصیبت کې اخته نشي، نو د هغه خُواب داسې ورکوي چې: «زه به له دوی نه ولې ویرېرم؟ ځکه چې د دوی په لاس کې نفع، نقصان، راحت او زحمت هیڅ یو شی نشته، هو! که خُما پروردگار ماته خه تکلیف راوړسوي؛ نو له هغه څخه په دنیا کې هیڅوک نه دي مستثنی، هم ده ته په خپل محیط علم سره معلومه ده، چې کوم یو سړی په کوم یو حالت کې ښایي ژوندون وکړي، او کوم شی به ورته وړ (لایق) او مناسب وي».

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُم بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا

او څرنګه به ویرېرم زه له هغو (بتانو) چې شریکان کړي دي تاسې (له الله سره په عبادت کې) او نه ویرېرئ تاسې له دې چې بېشکه تاسې شریک کړی دی له الله سره هغه شی چې نه دی رالېرلی (الله) په (شریک کولو) د هغه پر تاسې هیڅ برهان (دلیل سند).

تفسیر: یعنې ستاسې له معبودانو څخې به زه ولې ویرېرم حال دا چې د دوی په واک (اختیار) او قبضه کې نه نفع ده نه ضرر، او نه د توحید غوره کول کوم جرم دی، چې له هغه څخه به زه اندېښنه کوم، هو! تاسې د الله تعالی باغیان او مجرمان یئ، او الله تعالی د نفع او ضرر مالک هم دی، نو تاسې ته له خپلو جرائمو څخې وېره پکار ده.

فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿١٤﴾

نو کومه یوه له دې دواړو ډلو څخه مستحقه او لایقه ده په امن سره (له عذابه د الله ووايي!) که یئ تاسې چې پوهیږئ (په دې چې له چانه ویره پکار ده؟ کله چې دوی لاخُواب شول؛ نو پخپله الله خُواب فرمایي). هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او نه دی ګډ کړی دوی ایمان خپل له ظلم (له لوی نقصان سره چې شرک دی)؛ دغه کسان (چې خپل ایمان یې له شرکه ساتلی دی) هم دوی لره شته امن (له عذابه) او هم دوی دي لار موندونکي.

تفسیر: په صحیحو احادیثو کې منقول دي، چې کریم نبي «عليه أفضل الصلاة والتسليم» دلته د ظلم تفسیر په شرک سره فرمایلي دی، لکه چې په (٢١ جزء د لقمان د سورت په (١٣) آیت (٢) رکوع کې دي): ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ ګواکې د ظلم تنوین د تعظیم لپاره دی، نو د مضمون حاصل به داسې کیږي، چې «مأمون او مهتدي یواځې همغه کسان کېدی شي، چې داسې یقین او ایمان ولري چې په هغه کې د شرک هیڅ اثر او نښه نه وي»، او که سره له ایمان لرلو په الله تعالی شرک پرې نږدي؛ نو هغه شرعي ایمان نه دی، او نه یې د هغه په وسیله امن او هدایت په برخه کېدی شي، وهو کما قال الله تعالی: ﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِئَاتِ فَهُمْ يَقْتُلُونَ﴾ (١٣ جزء د یوسف علیه السلام د سورت (١٠٦) آیت (١٢) رکوع).

منقول دي کله چې دغه آیت نازل شو؛ اصحاب کرام «رضوان الله تعالی علیهم أجمعين» سخت وویرېدل، او دغه امر پر هغوی ډېر شاق او دروند واقع شو، بالآخر یې د رسول علیه السلام په حضور کې عرض وکړ، «أینا لم یظلم نفسه یا رسول الله؟» صلی الله علیه وسلم، «په مونږ کې کوم یو سړی به داسې وي چې پر خپل ځان باندي یې ظلم نه وي

کړی»، نو په دغه تقدیر سره مونږ ګرځېد د الله جل جلاله له عذابه غیر مأمون، او له هدايته محروم شو؟ رسول الله صلی الله علیه وسلم د اصحابو په ځواب کې داسې ارشاد وفرمایل: «لیس كذلك، إنما هو الشرك، ألم تسمعوا قول لقمان لابنه: ﴿يُنَىُّكَ الشِّرْكَ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾»

یعنې په ﴿وَلَمْ يَلْسُوا إِلَهًا لَهُمْ بَطْلٌ﴾ کې له ظلم څخه شرک مراد دی، او مطلقه ګناه ترې مراده نه ده، نو په دغه صورت تاسې ته هیڅ تردد او اندېښنه نه ده پکار، اګر که مفسرینو او محدثینو پر دغه آیت راز راز (قسم قسم) تقریرونه او بیانونه کړي دي، مګر په دغه ترجمه کې د هغو ګرځېد مطالب په کې ثابت پراته دي.

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ ۖ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّنْ نَّشَاءُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۵۰﴾

او دا (چې تېر شو) دلیل ځمونږ دی، چې ورکړی وو مونږ هغه ابراهیم ته په (مقابله د) قوم د ده (چې پرې غالب شي)، پورته کوو مونږ درجې هر چا ته چې اراده وفرمایو (د پورته کولو یې)، بېشکه رب ستا ډېر حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي)، ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې ابراهیم علیه السلام ته داسې قاهره دلائل ورکول، او هغه ته په خپل قوم باندې بری عطا کول، او په دنیا او آخرت کې هغه سرلوری ګرځول؛ د همغه علیم او حکیم له کارونو څخه کېدی شي، چې د هر سړي استعداد او قابلیت ورته معلوم دی، او پخپل حکمت سره هر شی د هغه په مناسبه موقع او مقام کې ږدي.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ ۖ كُلًّا هَدَيْنَا ۚ وَنُوحًا هَدَيْنَا مِن قَبْلُ ۚ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَىٰ وَهَارُونَ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۵۱﴾

او وبابنه مونږ ابراهیم ته اسحاق (چې د ده ځوی او د اسرائیلي انبیاوو پلار دی) او یعقوب (موهم وروبابنه چې لمسی یې وو، دغو) ټولو ته هدایت کړی وو مونږ، او نوح ته مو هدایت کړی وو له (ابراهیم څخه) پخوا، او (هدایت مو کړی وو) اولادې د ده ځنې داود او سلیمان ته، او ایوب او یوسف ته، او موسی او هارون ته، او همداسې لکه چې (دغو انبیاوو ته مو بدل ورکړ)؛ بدل ورکوو مونږ محسنانو (نیکو کارانو) ته.

تفسیر: یعنې نه یواځې دا چې مونږ ابراهیم علیه السلام په ذاتي علم او فضل سره سرلوری کړ، بلکه په زړښت کې د اسحاق علیه السلام په شان ځوی او یعقوب علیه السلام غوندې لمسی موهم وروبابنه، یعقوب علیه السلام همغه (اسرائیل) دی چې ده ته بني اسرائیل منسوب دی، چې په زرهاوو انبیا په کې مبعوث شوي دي، بلکه همغسې چې د قرآن کریم په یو بل ځای کې مذکور دي، وروسته له ابراهیم علیه السلام د الله تعالی له جانبه نبوت اکثر د ده په اولاده کې ایښود شوی دی.

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِبْرَاهِيمَ ۖ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿۵۲﴾ ۚ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُوسُفَ وَأُولَٰئِكَ فَضَلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿۵۳﴾ ۚ وَمِن آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَأَخْوَانِهِمْ وَأَجْنِبَتِهِمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۵۴﴾ ۚ ذَٰلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ مِّنْ عِبَادِهِ ۚ وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحِطَّ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۵۵﴾

او (هدایت مو کړی وو) زکریا او یحیی ته او عیسی او الیاس ته، دوی ګرځېد (ټول) دي له صالحانو (کاملانو) ځنې. او (هدایت مو کړی وو) اسماعیل او الیسع ته، او یونس او لوط ته، او دا ټولو ته فضیلت ورکړی وو مونږ پر تمامو عالمیانو. او (فضیلت مو ورکړی وو په نبوت او اسلام سره)

ځينو ته له پلرونو د دوی، او له اولادې د دوی او له وروڼو د دوی، او غوره کړي وو مونږ دا ټول انبيا او لارښوونه کړې وه مونږ دوی لره لارې سمې صافې ته. دا (دين د انبياوو) هدايت د الله دی چې لارښوونه فرمايي (الله) په دې سره هغه چاته چې اراده و فرمايي له بندگانو خپلو نه، او که (فرضاً) شريک کړی وای دوی له (الله سره نور) نو خامخا به ضايع شوي وای له دوی نه هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به يې.

تفسير: يعنې د خالص توحيد او د الله تعالی د معرفت او طاعت سمه صافه لاره همغه ده؛ چې پر هغې الله تعالی خپل مقبول بندگان په خپل فضل او توفيق سره بيايي، او په صله او جزا د هغه کې د دوی درجې د دوی استعداد او لياقت سره سم لوړوي.

﴿وَلَوْ أَشْرَكُوا﴾ الآية: دا مونږ ته خبر را کړی شوی دی، چې شرک (داسې لويه گناه ده چې) د انسان تمام ښه عملونه جبط او باطلوي، د نورو به څه حيثيت پاتې شي که معاذ الله په فرض محال سره داسې حرکت د پيغمبرانو او مقربانو څخه صادر شي؛ د دوی عمل به هم ضايع شي، (اما صدور يې له دوی څخه متوقع نه دی، لکه چې مو په فرض محال سره دې خبرې ته اشاره وکړه).

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اتَّبَعَهُمُ الْكُتُبَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۖ وَإِن يُكْفَرُ بِهَا هَوَاهُ فَأَقْدُ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا
لَّيْسُوا بِهَا بِكُفْرًا يٰۤرَبِّ ۝٤٨

دغه (تېر پيغمبران) هغه کسان دي چې ورکړي دي مونږ دوی ته کتابونه او حکمت (علم د شريعت) او پيغمبري، پس که کافر (منکر) شي په دې (آيتونو د قرآن) دغه (کافران د مکې) پس په تحقيق مقرر کړي مونږ په (ايمان او عمل) د دې داسې يو قوم (ټولگي) چې نه دي دوی په دې (قرآن) کافران.

تفسير: يعنې که د مکې کافران يا نور منکران له دې شيانو (کتاب، شريعت، او نبوت) څخه انکار وکړي، نو ځمونږ دين په هغو پورې موقوف او تړلی نه دی، ځکه چې مونږ يو بل قوم چې مهاجرين او انصار رضي الله تعالی عنهم او اتباع د دوی دي؛ لپاره د منلو، ساتنې، او ترويج د دې شيانو مقرر کړي دي، چې دوی ځمونږ د هيڅ خبرې څخه مخ اړونکي نه دي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ اِقْتَدَهُ ۗ قُلْ لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ اِجْرًا ۖ إِن هُوَ إِلَّا
ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ۝٤٩

دغه (انبياء) هغه کسان دي چې هدايت کړی دی الله (دوی ته) نو په طريقه د دوی اقتداء وکړه (ای محمده!) ووايه چې زه نه غواړم له تاسې په دغه (تبليغ د قرآن) څه اجر (مزدوري) نه دی دا (قرآن) مگر يواځې ذکر (پند، وعظ) دی لپاره د ټولو عالميانو.

تفسير: يعنې گړد انبياء عليهم السلام په عقائدو او د دين په اصولو او کلي مقاصدو کې سره متحد دي، نو د گړدو دستور يو دی، او هر يو نبي د هغو پر عمل مأمور دی، تاسې هم مأمور يئ چې پر هغې مستقيمي طريقې تگ وکړئ!.

گواکې په دې آيت سره يې تنبيه وکړه چې په اصولي ډول ستاسې لاره د سابقينو انبياوو له اصولو او لارې بېله نه ده، پاتې شول فرعي اختلافات نو هغه د هرې زمانې د مناسبت او استعداد په اعتبار پخوا له دې هم واقع کېدل، که اوس هم واقع شي؛ نو هيڅ مضائقه نه لري.

فائده: د اصولو علماوو د دې آیت د عموم څخه دغه مسئله ایستلې ده، چې که نبی کریم صلی الله علیه وسلم په کومه معامله کې د سابقه وو شرائعو ذکر وفرمایي؛ نو هغه د ده د امت په حق کې هم سند دی، په دې شرط سره چې شارع له هغه څخه په کلي یا جزئي ډول سره انکار نه وي فرمایلي.

﴿قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا﴾ الآية - «ووايه! چې زه نه غواړم له تاسې څخه په تبلیغ د قرآن څه اجر (مزدوري) او اجرت غوښتونکی نه یم، ځما اجر خود الله تعالی په دربار کې ثابت دی، هو! که تاسې له نصیحت څخه انحراف وکړئ، نو خپلو ځانونو ته به نقصان ور رسوي، په ګرد جهان کې یو نه یو خوبه دا نصیحت ومني، هر هغه څوک چې انکار وکړي؛ هغه به خپل ځان ته نقصان ورسوي، او ښایي چې په خپلې دغې محرومی، بدبختی او بدحالی وژاړي.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ لِيَجْزِيَ قَرَأْتِيسَ تَبَدُّونَهَا وَيُخَفُّونَ كَثِيرًا وَعَلِمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ

او نه دی کړی تعظیم دغو (یهودانو) د الله په حق تعظیم دده سره کله چې وویل دوی چې: نه دی نازل کړی الله پر هیڅ بشر (انسان) باندې هیڅ شی، ووايه (ای محمده دوی ته!) چا نازل کړی وو کتاب هغه چې راوړی وو هغه موسی، حال دا چې نور (رنا) او هدایت دی لپاره د خلقو، چې ګرځوي تاسې هغه (کتاب) پانه پانه، ښکاره کوي یې (خلقو ته هغه چې ستاسې خوښې وي) او پتوي تاسې ډېرې (ترې چې ستاسې نه وي خوښې لکه محمدي نعت)، او ښوولي شوي دي تاسې ته هغه (احکام د تورات) چې پوه نه وئ (پرې) تاسې، او نه پلرونه ستاسې.

تفسیر: ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ﴾ الآية - یعنی نه کتاب نه وحی او نه شرعي احکام، بلکه هیڅ شی الله تعالی نه دي رالیرلي.

﴿قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى﴾ یعنی که په رښتیا سره الله تعالی پر هیڅ یو انسان هیڅ یو شی نه دی نازل کړی، نو د «مقدس تورات» په شان یو عظیم الشان کتاب له کومه راغی؟ چې په الهي احکامو او مرضیاتو یې بندګان خبرول، او د رشد او هدایت عجیبه عجیبه رڼا یې په خپل منځ کې لرله، او د هغو شیانو علم یې تاسې ته درعطا کاوه، چې پرې نه تاسې او نه ستاسې پلار نیکه بلکه ټول انبیاء علیهم السلام حتی ټول بني آدمان هم بې د الله تعالی له اعلامه تش په خپل عقل او حواس نه پوهیدل، او چا هغه په موسی علیه السلام نازل کړی؟.

دا منل کیږي چې نن ورځ تاسې هغه کتاب پانې پانې او ټوک ټوک کړی دی، او خلقو ته مو سم له خپلې خوښې سره ښوولی دی، او د هغه ډېر احکام او اخبار مو پت کړي دي، او د هغه اصلي رڼا همغسې چې وه؛ اوس نه ده پاتې، بیا هم هغه برخه یې چې پاتې ده، همغه دارښيي، کله چې د هغې عظیم الشانې مانې کنډوالې هم داسې دي، نو الله خبر چې په خپله زمانه کې به یې عروج څومره عظیم الشان وو؟ (نو کله چې دوی د دې سوال ځواب تاسې ته ای ځما رسوله در نه کړی، نو پاک الله فرمایي چې:

قُلْ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ^④

ووايه (ای محمده!) چې الله (نازل کړی وو! بل ځواب نشته) بیا پرېږده دوی چې په خرافاتو خپلو کې لوبې کوي (او په باطلو خپلو کې غوږې وهي؛ مشغولیري).

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ بِبُرْهَانٍ مُصَدِّقٍ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿١٧﴾

او دا قرآن هغه کتاب دی چې نازل کړی دی مونږ هغه برکتناک (فائده ناک) تصدیق کوونکی د هغه (کتابونو) دی، چې وړاندې له ده دي، او لپاره د دې چې وویروې ته اصل د ټولو کلیو (کلو) (یعنې اهل د مکې) او هغه چې چاپېر دي له دې او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی (یقین یې کړی دی) په آخرت؛ ایمان لري دوی په دغه (قرآن یا په محمد) حال دا چې هم دوی په لمونځونو خپلو ساتنه کوي (د ټولو حقوقو د دوام او رعایت سره یې).

تفسیر: ﴿وَلِتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾: «او لپاره د دې چې وویروې ته اصل د ټولو کلیو (کلو، یعنې مکیان - مکې والا) او هغه چې چاپېر له دې دي»، «أم القرى» د کلیو (کلو) اصل او بیخ ته وایي.

مکه معظمه د ګردو عربو دیني او دنیوي مرجع وه، له جغرافیایي حیثه هم د پخوانی دنیا د وسطي مرکز په ډول واقع ده، نوې دنیا (امریکا) ترې لاندې پرته ده، د حدیثو د روایاتو په مطابق له اوبو ځنې ځمکه جوړه شوې ده، نو لومړی همدغه ځای څرګند شوی وو، نو بنا پر دغو وجوهاتو مکه معظمه په «أم القرى» سره یاده کړه شوه، او له شاوخوا څخه یې مراد یا عرب دي، ولې چې په دنیا کې لومړني مخاطبان همدوی وو، او د دوی په وسیله د دنیا نورو خلقو ته خطاب وشو، یا به ګرد جهان مراد وي.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوْحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنزِلُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ

او څوک دی ډېر ظالم؟ (یعنې هیڅوک نشته) له هغه چا نه چې ترې پر الله دروغ، یا وایي چې وحی کړی شوې ده ماته، حال دا چې وحی نه وي کړی شوي ده ته د هیڅ شي، او (بل څوک دی ډېر ظالم یعنې نشته له) هغه چا چې وایي: ژر به (زه هم) نازل کړم (وبه لیکم له ځانه) په مثل د هغه کتاب چې نازل کړی دی الله (تاته ای محمده! چې قرآن دی).

تفسیر: پر الله جل جلاله له بهتان ترلو څخه بنيایي دا مراد وي، چې د الله جل جلاله په لوري د داسې خبرې نسبت وکړ شي؛ چې د ده د لوړ شان سره هیڅ نسبت ونه لري، او وړ (قابل) او لایق یې نه وي، مثلاً یو مخلوق له هغه سره شریک وګرځوي، یا ورته د ځوی او ښځې تجویز وکړي، یا داسې ووايي: ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ﴾ یعنې الله تعالی د بندګانو د هدایت هیڅ سامان نه دی مهیا کړی، نو هر څوک چې داسې ووايي؛ سخت ظالم دی، همداسې هغه څوک چې د نبوت او د رسالت دعوی په دروغو سره وکړي، یا داسې یوه غټه خبره وکړي، چې د الله تعالی د کلام په شان زه هم خبرې راوړی شم، لکه چې ځینو مشرکانو به ویل: «ولو نشاء لقلنا مثل هذا»، دا ګردې خبرې انتهایي ظلم او بد سترګي ده، چې د هغې د سزا حال لږ څه وروسته راځي.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ

او که ووينې ته (ای محمده!) ظالمان یعنې کافران په هغه وخت کې چې ظالمان په (باطني او روحاني) سختیو د مرګ کې وي، حال دا چې پر بنسټې (د عذاب) غځوونکې وي د لاسونو خپلو (د روح د قبض لپاره نو وایي دوی ته چې) راوباسئ تاسې ارواح خپل (چې یې قبض کړو مونږ که یې ایستی شی یا یې له عذابه وباسئ!).

تفسیر: یعنی د روح قبضولو او سزا ورکولو لپاره لاسونه غځوي، او د زیات تشدید او د غیظ د اظهار لپاره وایي چې رابواسی خپل ارواح.

الْيَوْمَ يُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كَانْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٦٧﴾

نن ورځ به جزا درکړه شي تاسې ته عذاب سپکوونکی (یعنې چې له سخت تکلیف سره ذلت او رسوایي هم وي) په سبب د هغه چې وئ تاسې چې ویل به مو پر الله (وینا) ناحقه او وئ تاسې چې له آیتونو د ده څخه به مو تکبر کاوه (او نه به مو منل، نو به گورئ یوه قبیحه منظره).

تفسیر: یعنی د تکبر له لارې د الله تعالی آیتونه او نښې دروغجنې کوی (او به ویل شي کفارو ته کله چې بیا ژوندي شي په قیامت کې داسې چې)

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فِرَادَىٰ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ لَقَدْ نَقَطْنَا بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَآكِلُكُمْ ثُمَّ تَرَدُّونَ عَلٰٓى

او خامخا په تحقیق راغلي یئ تاسې مونږ ته یواځې (لپاره د حساب او جزا) لکه چې پیدا کړي مو وئ تاسې اول ځلې، او پرېښودل تاسې (په دنیا کې) هغه (شیان) چې در کړي وو مونږ تاسې ته وروسته د شاوو خپلو، او نه وینو مونږ له تاسې سره شفاعت کوونکي ستاسې، هغه چې گمان کولو تاسې چې بېشکه دوی په (تربیه او استحقاق د عبادت) ستاسې کې شریکان دي (له الله سره) خامخا په تحقیق پرې شو (هغه پیوند چې وو) په منځ ستاسې کې، او ورک شو له تاسې څخه هغه شی چې وئ تاسې چې گڼل به مو (چې دا شفیعان دي).

تفسیر: ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فِرَادَىٰ﴾ «او په تحقیق راغلي یئ تاسې مونږ ته یواځې یواځې لکه چې مو پیدا کړي وئ اول ځلې، یعنې نه به ستاسو په تن جامې وي، او نه به ستاسې په پښو پښې وي، ما ته به تش تور لاس راځي، او پر هغو سازونو او سامانونو مو چې فخر او ویاړ کولو، هغه مو له ځانه سره نه دی راوړی، او هلته مو پرېښی دی.

﴿وَمَا نَرَىٰ مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ﴾ الآیه - یعنې هغه شیان چې تاسې د مصیبت او اړتیا (احتیاج) په وخت کې د خپلې مرستې (مدد) لپاره ټاکلي (مقرر کړي) وو؛ هغوی چېرې لارل؟ چې نن مونږ دوی ستاسې د حمایت او سپارښت (سفارش) او مرستې (مدد) لپاره حاضر نه وینو، او د نصرت او حمایت هغه گمردې علاقې او اړیکې له منځه ورکې دي، چې تاسې پرې لافې او باتې وهلې.

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ يُجْرِجُ الْحَمِيَّ مِنَ الْحَمِيَّةِ وَيُخْرِجُ الْحَمِيَّةَ مِنَ الْحَمِيَّةِ إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَىٰ ﴿٦٨﴾

بېشکه الله چوونکی (خپروونکی) د دانې دی (په ایستلو د ډ کې (تېغ) سره) او د زړې (په ایستلو د نیالگي - تیغې سره) راباسي ژوندي له مړي (لکه شین ډ کې له وچې دانې، ولد له نطفې، مؤمن له کافر، عالم له جاهل نه) او ایستونکی د مړي دی له ژوندي (لکه وچه دانه له شین ډ کې، نطفه له حیوان، کافر له مؤمن، جاهل له عالم نه)، دغه (ژوندي کوونکی او مړ کوونکی) الله دی، نو کوم طرف ته هر څولی شی تاسې؟ (د الله له عبادت څخه).

تفسیر: یعنې زړې او دانه یې په ځمکه کې د خښولو څخه وروسته چولی، او خیرلی او تک شین ډ کې ترې زرغونوي، له ځانداره د بې ځانه، او له بېځانه د ځانداره ایستل داسې دي؛ لکه چې انسان له نطفې او نطفه له انسان څخه پیدا کوي،

دا د همدې الله تعالی کار دی، بیا تاسې چې هغه پرېږدئ نو چېرې ځئ؟ آیا بل داسې کوم لوی ذات موندلی شی چې د داسې قدرتونو او کمالاتو څښتن (مالک) او دا ډول لوی کارونه په سرور رسولی شي؟ .

فَالْقُرْآنُ الْإِصْبَارُ وَجَعَلَ الْبَيْلَ سَكْنًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ حُسْبَانًا ذَلِكَ نَفْعٌ لِلْعَالَمِينَ الْعَالِمِينَ ۱۹

چوونکی (د رڼا) د سبا دی (بیوونکی د تیارو د شپې، راوستونکی د رڼا د ورځې) او ګرځولې یې ده شپه آرامځی او (ګرځولې یې دی) لمر او سپوږمۍ (نښې د) حساب (لپاره د اوقاتو)، دغه (ذکر شوي شیان) اندازه کول دي د ښه غالب (قوي په انفاذ د احکامو) ښه عالم (خبردار په تدبیر د عالم).

تفسیر: یعنې د شپې له تیارو څخه د صبح صادق هغه تک سپین تار چې راڅرګندېږي، د هغه رايستونکی هم دا پاک الله دی، د شپې او د ورځې، د لمر او سپوږمۍ، د ستورو او نورو حکیمانه نظام، او د دوی د تګ او رفتار هغه شمېر او حساب چې ده ټاکلی او مقرر کړی دی، په هغه کې د یوه وینسته په اندازه هم لاندې باندي او زیاتوالی او نقصان له سره نه پېښېږي.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۲۰

او دغه (الله) همغه (ذات) دی چې پیدا کړی یې دي تاسې ته ستوري لپاره د دې چې لاره ومومئ د هغو (په وسیله) سره په تیارو د بر (و چې په بیابانونو کې) او (په تیارو د) بحر (دریاب) کې، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ آیتونه (د قدرت او توحید خپل) لپاره (د هغه) قوم چې پوهېږي (او پرې استدلال کولی شي).

تفسیر: یعنې په دوی سره بلا واسطه لاره معلومه کړئ، یا بالواسطه لکه قطب ښوونکی او نور جغرافیایي آلات.

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ۲۱

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي یې یئ تاسې (ګرد - ټول) له نفس یوه څخه (چې آدم دی) نو (شته تاسې ته یو) ځای د قراری (په شاګانو د پلرونو یا په سر د ځمکې کې) او یو ځای د امانت (د مور په نس یا په قبر کې)، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ آیتونه (قدرت او توحید خپل) لپاره د هغه قوم چې ښه پوهېږي (او پرې استدلال کولی شي).

تفسیر: «مستقر» د درېدلو هسې ځای چې په هغه کې هستوګنه وشي، او «مستودع» د سپارلو او د امانت کېښودلو ځای ته وایي، دا یې لغوي معنی شوله، د دې دواړو د مصداق په تعیین کې دمفسرینو اختلاف دی، خو ځمونږ هغه مضمون ډېر ښه خوښېږي؛ چې شاه صاحب په «موضح القرآن» کې لیکلی دی: «یعنې لومړی سپارلی کېږي د مور ګېلې ته چې هلته ورو ورو دنيوي اثرات په کې پیدا کړي، بیا یې دنیا ته راولي، او دلته ورته هستوګنه او تقرر ورکوي، بیا یې قبر او هديرې ته سپاري، او ورو ورو هلته د آخروي ژوندون اثرات په کې پیدا کوي، او بیا قرار ورته بخښي په جنت کې یا یې وراچوي په دوزخ کې».

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُهُ مِنْهٗ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَبَّتْ مِنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٩﴾

او دغه (الله) هغه (ذات) دی چې نازلې (راښکته) کړي یې دي له (طرفه د) آسمانه اوبه، نو رايستلي دي مونږ په دې (اوبو) سره زرغونه د هر شي (زرغونيدونکي)، نو رايستلي دي مونږ له هغه (زرغونه) څخه شين (کښت فصل) چې بيا راباسو مونږ له دې (شنه ډکي) څخه دانې يو په بل سورې (لکه وږې)، او (راباسو) له (جنسه د) خرما څخه (داسې خرما چې راووي) له غلافه (د وږي) د هغې څخه وږي نژدې (ځمکې ته يايو د بل سره) او (راباسو) باغونه د انگورو او (راباسو) زيتون (خونه) او انار، په دې حال چې يو له بل سره مشابه وي (په پانو کې)، او نه وي متشابه (بلکه بېل وي په خوند کې)، وگورئ تاسې طرف د مېوې د هرې ونې ته کله چې مېوه ونيسي، او پوخوالي د هغې ته، بېشکه په دغو (تېرو ټولو) کې خامخا دلائل (د قدرت او توحيد) دي لپاره د هغه قوم چې ايمان لري (تصديق کوي).

تفسير: ﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ﴾ الآية - «بېشکه په دې تېرو ټولو کې خامخا دلائل د قدرت او توحيد دي لپاره د هغه قوم چې ايمان لري او تصديق کوي»، د الله تعالی هغه صفات او افعال او د قدرت مظاهر چې په دې رکوع کې بيان شوي دي؛ د ده پر وجود، وحدانيت، او کامل الصفات والي واضح استدلال دی، مگر که غور وکړ شي؛ نو د وحیې او د نبوت مسئله هم تر ډېره ځايه پورې ترې حل کېږي، ځکه کله چې حق تعالی پخپل فضل او رحمت سره ځمونږ د دنيوي ژوندون، او د مادي حوائجو د انتظام او انصرام لپاره دومره ارضي او سماوي اسباب مهيا کړي دي؛ نو داسې ويل به څومره غلط او چټي (بېکاره) وي، چې ځمونږ د اخروي او روحاني ضرورياتو د پوره کولو هيڅ وسيله او سامان يې نه دی پيدا کړی، يقينا هغه کریم رب چې ځمونږ د جسماني غذا د ودې او نشونما لپاره له آسمانه اوبه راښکته کړي دي؛ نو ځمونږ د روحاني تغذيې لپاره يې هم د نبوت او وحیې باران نازل کړی دی، لکه چې پاک الله د بر او بحر په تيارو کې د ستورو په وسيله ظاهري هدايت او لارښوونه کوي، نو څرنگه امکان لري، چې د باطني هدايت او لارښوونې لپاره يو ستوری هم د روحانيت په آسمان کې نه وي روڼ کړی؟! .

پاک الله وروسته د شپې له تيارې بيا د صبح صادق رڼا راوړي، او مخلوقاتو ته يې موقع بښلې ده، چې په خپلو دنيوي کارونو او چارو کې د لمر او سپوږمۍ له رڼا څخه په يوه معين حساب سره منتفع او مستفيد شي، نو بيا څنگه ويلی کېدی شي چې د کفر، شرک، ظلم، عدوان، فسق فجور او نورو په تېه تياره شپه کې د هغه مطلق هادي له لوري هيڅ يوه د هدايت کومه سپوږمۍ نه ده پيدا کړې؟! او نه يې د صبح صادق نور خپور (خور) کړی، او نه د هغې شپې د خاتمه ورکولو لپاره يې کوم لمر راخېژولی دی.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحٰنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ ﴿٧٠﴾

او مقرر کړي دي (کفارو) الله ته شريکان جنیان (پيريان) حال دا چې پيدا کړي دي (الله) دغه (جن او شياطين هم) او ترې (جوړوي ځينې کفار) لپاره د الله ځامن او لونيې بې له علمه (له خپل جهالت نه)، پاکي ده الله لره (له گډو عيونو) او ډېر پورته دی (شان د ده) له هغو (بدو خبرو) چې بيانوي (يې ورته) دوی.

تفسیر: له «جن» خُخه دلته مراد «شیاطین» دي، خرنګه چې د کفر او شرک ارتکاب د شیطان په اغواء سره کيږي، نو خُخه د ده په اغواء او اضلال د غیر الله عبادت کول ګواکې د هغه عبادت وشو، ابراهیم علیه السلام د بت پرستی د تردید په ضمن کې فرمایلي وو: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ﴾ (د مریم سورت ۳ رکوع)، په سورت یس ۶۰ آیت ۴ رکوع ۲۳ جزء کې ارشاد شته چې: ﴿أَلَمْ نَعْبُدْ إِلَهُكُمْ يَا بَنِي إِدْرِمَانَ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ﴾، ملائکې به په قیامت کې فرمایي: ﴿قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلَكِنَّا مَنْ دُونَهُمْ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنُونَ﴾ (۲۲ جزء د سبأ سورت، (۵) رکوع، (۴۱) آیت).

یا به له جن خُخه د جنیاتو قوم مراد شي، چې د دوی له ځینو مشرانو ځنې به د جاهلیت په زمانه کې استعانت او پناه غوښتل کېده: ﴿وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنَّ﴾ (۲۹ جزء د الجن سورت (۶) آیت (۱) رکوع).

په هر حال هغوی پخپله ځمونږ په شان د الله تعالی عاجز مخلوق دی، نو سره له مخلوقیته به دوی څه رنگه د خالق تعالی شریکان شي.

﴿سُجَّتْ﴾ الآية - یعنی الله جل جلاله پاک دی له شرکت خُخه، او د الله تعالی شان ډېر پورته او لوړ دی، او له ترکیب او تحلیل خُخه بیخي پاک او منزّه دی، نو د پلار او ځوی تصور د ده په نسبت خرنګه کېدی شي؟.

بَدِيعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَتَى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةً وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ يَكُلُّ شَيْءٍ عَلَيْهِمْ ﴿١٠﴾

(الله) بې له نمونې پیدا کونکی د آسمانونو او د ځمکې دی، خرنګه به وي ده ته ځوی، لور، حال دا چې نشته ده ته هیڅ بنځه، او پیدا کړی دی (الله) هر شی او هم دی پر هر شي ښه عالم (ښه دانا) دی.

تفسیر: تعجب دی! لکه چې تاسې حقیقتاً د الله لپاره اولاد ټاکئ (خوښوئ)، نو د ده د اولاد لپاره به مور خرنګه تجویزوي؟ او د دې مور تعلق به له الله تعالی سره په څه ډول سره قلوئ؟.

نصرانیان مسیح علیه السلام ته د الله تعالی ځوی وایي، لیکن داسې جسارت هغوی هم نشي کولی، چې صدیقه بي بي مریمه (العیاذ بالله) د «الله تعالی» بنځه وبولي، او د مېړه (خاوند) او ښځې په تعلقاتو قائلان شي، کله چې داسې نه ده؛ نو د «بي بي مریمې» له گېلې ځنې پیدا شوی هلک خرنګه د الله تعالی ځوی کېدی شي؟.

په دنیا کې نور کوچیان (ماشومان) هم پاک الله د دوی د میندو له گېلو ځنې پیدا کوي، او دوی (معاذ الله) د الله تعالی نسلي اولاد نه گڼل کيږي، او دا فرق چې یو هلک یواځې له (جبریلې) نفخې خُخه بیا د عادي اسبابو له واسطې خُخه پیدا کړ شي، او نور د عامو اسبابو په سلسله پیدا کړل شي، د أبوت او بنوت (پلار توب او ځوی توب) پر مسئله هیڅ یو اثر نشي اچولی، دغه تخلیق که په اسبابو یا مسبباتو سره وي، یا د خارقه عاداتو په وسیله؛ د دغو گړدو خالق همغه پاک الله دی، او همغه پوهیږي چې د کوم شي پیدا کول په څه ډول او په څه وخت له مصلحت او حکمت سره سم دي.

ذِكْرُ اللَّهِ رَبِّكُمْ لِأَلَّا تُلَاحِظُوا إِلَهُكُمْ وَإِذَا تَدْعُوا اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكَيْلٌ ﴿١١﴾

همدغه (ذات موصوف په دغو صفاتو سره) الله دی رب ستاسې، نشته هیڅ معبود (لا یق د عبادت) مگر هم دی، دی پیدا کونکی دی د هر شي؛ نو عبادت کوئ د دغه (الله یواځې) او هم دی پر هر شي وکیل (ساتونکی کار جوړوونکی) دی.

تفسیر: بنایي د الله جل جلاله عبادت د دې له امله (له وجې) وکړې شي، چې دی د پورتنیو ذکر شوو صفاتو له سببه په ذاتي طور سره د معبودیت استحقاق لري، او له دې وجهې هم چې د ګردو مخلوقاتو کار جوړول هم د ده په قدرت او اختیار کې دی.

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿٦٧﴾

نشي موندلی (او احاطه نشي کولی) پر الله سترګې، او الله مومي سترګې (ویني یې او یا احاطه کوي په سترګو) او هم دی نهایت مهربان او نهایت باریک بین، ښه خبردار دی.

تفسیر: شاه صاحب د دې مطلب داسې اخیستی دی چې: «په سترګو کې دا قوت نشته چې الله تعالی وګوري، هو! که دی د لطف او کرم له لارې د خپل ځان د ښکارولو اراده وفرمایي؛ نو سترګو ته همغسې قوت هم ورعطا کوي»، مثلاً په آخرت کې به مؤمنانو ته حسب المراتب د الله جل جلاله رؤیت ور په برخه کېږي، لکه چې د کتاب له نصوصو او سنتو څخې ثابته ده.

د سلفو مفسرینو څخه ځینو د ادراک معنی په احاطې سره کړې ده، یعنې سترګې له سره هغه نشي احاطه کولی، او په آخرت کې به رؤیت وي، او احاطه به نه وي، هو! د ده شان هم دا دی، چې په ګردو ابصارو او مبصراتو یې احاطه کړې ده، په دې تقدیر سره د «لطیف» تعلق به له ﴿لَا تُدْرِكُهُ﴾ سره، او د «خبیر» ارتباط به له ﴿وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ﴾ سره وي.

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ ﴿٦٨﴾

(ووايه ای محمده! دوی ته) په تحقیق راغلي دي تاسې ته واضح دلائل له طرفه د رب ستاسې؛ نو هر څوک چې وويني (دغه واضح دلائل او ایمان پرې راوړي) نو نفع یې د خپل ځان ده، او هر څوک چې پوند شو (له دغو دلائلو او ایمان پرې رانه وړي، نو ضرر یې) په ده (بار) دی، او نه یم زه په تاسې ساتونکی (چې ستاسې اعمال به ساتم، او بیا به تاسې ته پرې جزا درکوم، بلکه زه رسول الله یم، او پر ما تش تبلیغ دی).

تفسیر: اګر که مونږ پاک الله نشو لیدلی، مګر د ده بصیرت زیاتونکې علامې او دلائل ځمونږ په مخ کې شته، هر څوک چې خپلې سترګې پرانیځي؛ نو ضرور الله تعالی مومي، او هر څوک چې له خپل ځانه پوند جوړ کړي، نو دی به خپل ځان ته تاوان ورسوي، آیا دا ځما په غاړه ده چې څوک خامخا لیدلو ته مجبور کړم؟.

وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِيُبَيِّنَ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَرَأَى الْوَالِدَ وَالَّذِينَ لَهُنَّ الْأُلْدَادُ كَوَيْدٍ مَعْدُودٍ ﴿٦٩﴾

او همداسې راز راز (قسم قسم) بیانوو مونږ آیتونه (لپاره دعبرت) او لپاره د دې چې ووايي دغه (کفار چې) لوستلي زده کړي دي تا (له بل چا څخه) او لپاره د دې چې واضح بیان کړو دا قرآن لپاره د هغه قوم چې پوهیږي.

تفسیر: یعنې خپل آیتونه له مختلفو خواوو، او په عجیبو او غریبو ډولونو سره ځکه بیانوو؛ چې تاسې یې ګردو خلقو ته ورسوئ، او په دوی کې به د استعدادونو او احوالو له اختلاف څخه دوه ډلې جوړې شي، ضد کونکي او ناپوهان خو به داسې وایي چې داسې علوم او معارف او مؤثر مضامین د یو أمي او نالوستي سړي له خولې څرنگه وځي؟! هر ورو (خامخا) به دی په مختلفو وختونو کې دا خبرې له بل چا څخه زده کوي، او بیا یې مونږ ته اوروي، مګر پوهانو او انصاف لرونکو او حق خوښوونکو خلقو ته حق ضرور واضح کېږي، او داسې شیطاني شکوک او شبهات زائلېږي.

(یا دا چې دا تیر آیتونه بیا بیا بیانوو په مقتضی د بالغه حکمت خپل سره، پس له دې هم کله له خوفه کله له رجا، کله له وعده کله له وعیده، چې اوريدونکي پرې عبرت واخلي، او چې دا قسم وینا د بشر له مقدوره خارج ده، او لپاره د دې چې بیان کړو دا قرآن لپاره د هغه قوم چې مؤمنان دي په دې چې دا کلام الله دی).

اتَّبِعْ مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿۳۱﴾

پيروی کوه (ای محمده!) د هغه حکم (قرآن) چې وحی کړی شوی دی تاته له رب ستا، نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دی، او مخ گرځوه له مشرکانو (او په خبرو یې پروا مه کوه).

تفسیر: یعنی تاسې پر واحد الله جل جلاله اعتماد ولری! او د ده پر حکم تگ وکړئ! او د مشرکانو له جهل او عناده سترگې واړوئ!، او داسې اندېښنه مه کوئ! چې ولې دوی د هسې روښانو واضحو دلائلو او بیاناتو د اورېدلو سره بیا هم په سمه لاره نه راځي؟.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا ۗ

او که اراده فرمایلي وی الله (د عدم شرک د دوی)؛ نو شرک به نه وی کړی دوی.

تفسیر: یعنی د حق تعالی تکوینی حکمت د دې مقتضی نه دی چې دې گرد عالم په جبر سره مؤمنان کړي، بېشکه که اراده وفرمایي نو پر گرد جهان کې به یو مشرک هم پاتې نشي، لیکن له شروع څخه د انساني فطرت نظام یې داسې ایښی دی، چې که انسان کونښن وکړي نو یقیناً هدایت قبلولی شي، خو بیا هم په منلو باندې یې بیخي مجبور او مضطر نه دی.

وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿۳۲﴾

او نه یې گرځولی مونږ ته پر دوی ساتونکی (څارونکی د اعمالو د دوی)، او نه یې ته پر دوی وکیل (کتونکی چې په ایمان یې مجبور کړي).

تفسیر: یعنی ستاسې فرض تبلیغ او د الهي احکامو اتباع ده، د دوی د اعمالو ذمه وار او ځواب ویونکی خو تاسې نه یئ.

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ

او کنځل مه کوئ (ای مؤمنانو!) هغو (معبودانو) ته چې عبادت کوي دغه (کفار د هغو) بې له الله؛ نو کنځل به وکړي دوی (هم) الله ته په ناحقه سره بې له پوهې (له خپل جهالته).

تفسیر: یعنی تاسې خپل تبلیغ او نصیحت فرمایئ! او خپل فرض په ښه ډول سره ادا کړئ!، وروسته له دې نه که بیا هم دوی په خپل کفر او شرک باندې دوام وکړي؛ نو د هغه مسئولیت د دوی په غاړه دی، او ذمه واري یې پر تاسې نشته، هو! دا خبره ضروري ده چې تاسې پخپله بې ضرورته د دوی د زیات کفر او تعنت سبب ونه گرځئ، مثلاً فرض یې کړئ، که د دوی د مذهب تردید، یا د بحث او مناظرې په سلسله کې تاسې په غصه شئ، او د دوی باطلو معبودانو او مقتدایانو ته سب او کنځل وکړئ؛ چې د دې نتیجه به داسې شي، چې هغوی به هم په ځواب کې ستاسې د برحق معبود په نسبت بې ادبي کوي، او له جهالته به ده ته زیارې او کنځلې کوي، په دې صورت کې به د خپل واجب التعظیم معبود د اهانت سبب تاسې پخپله وگرځئ، نو ځکه له دې نه تل احتراز وکړئ!.

د کوم مذهب د اصولو او فروعو اغلاط په معقولې طریقي سره ښکارول، یا د هغه پر کمزوری او رکاکت په تحقیقي او الزامي طریقو سره تنبیه کول بیل شی دی، لیکن د کوم قوم د لویانو او معبودانو په نسبت د تحقیر او توهین په ډول زړه دردوونکې خبرې ښې نه دي، او پاک قرآن هغه له سره جائز نه بولي.

كَذَلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

په شان د دغه (ښایست د عبادت د بتانو دوی ته) ښایسته کړې مونږ هر امت (فرقې) ته عمل د دوی (نېک وي که بد)، بیا به رب د دوی ته بیا ورتگ د دوی دی (په آخرت کې) پس خبر به کړي (الله) دوی په هغه شي چې وو دوی چې کاوه به (یې په دنیا کې نو په جزا به یې رسوي).

تفسیر: یعنې څرنگه چې دنیا دار الامتحان دی؛ او د هغې نظام مونږ داسې ایښی دی، او داسې اسباب مو سره راټول کړي دي، چې دلته هر قوم پخپلو اعمالو، دودونو، او دستورونو نازیږي، او فخر پرې کوي، او د انسان دماغ داسې نه دي جوړ شوي؛ چې فقط د صداقت پر قبلولو او منلو باندې مجبور شي، او د غلطی په لوري د تللو هیڅ ځای ورته پاتې نه وي.

هو! کله چې د پاک الله په دربار کې حاضر شي او له گردو (ټولو) حقائقو سره مخامخ شي، نو هلته به وپوهیږي، او د دې خبرې پته به ورته ولگیږي، چې هغه کارونه چې په دنیا کې یې کړي دي څرنگه وو؟

وَأَنسَبُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لِيُنْجَبَهُمْ لِيَوْمِ جَاءَتْهُمْ آيَةُ الْيَوْمِئَاتِ بِمَا قَالُوا إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦١﴾

او قسمونه خوري دغه (کفار) په الله باندې په ډېرو سختو قسمونو خپلو سره چې خامخا که راغله دوی ته هغه معجزه (چې یې غواړي دوی) نو هر ورو (خامخا) به ایمان راوړي پرې، ووايه (ای محمده! دوی ته): بېشکه خبره دا ده چې معجزې په نزد د الله دي (او زه نه یم پرې قادر)، او څه شي خبر کړي یې تاسې (ای مؤمنانو بلکه بې خبره یې چې) بېشکه دا (مطلوبې) معجزې کله چې راشي (دوی ته) (بیا هم) نه راوړي ایمان دوی.

تفسیر: ځینو مسلمانانو ته داسې خیال پیدا شو، چې ډېر ښه! که د دوی دا غوښتنې پوره شي، او دغه حجت هم تمام شي، نو څه کیږي؟ لهدا د دې په نسبت فرمایي، چې تاسې نه یې خبر چې دغه سرکښان او ضد کوونکي کسان د دې فرمایشي علامو له لیدلو نه وروسته بیا هم ایمان راوړونکي نه دي، او بیا به سم له سنت الله سره دوی د دې خبرې مستحق وگرځي، چې فوراً پوپنا شي، لکه چې د دې سورت په شروع کې مو په تفصیل سره هغه ولیکل: (فرمایشي معجزې لکه دا چې د صفا غرز وگرځوي یا نور).

وَنُقَلِّبُ أَقْدَانَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَنذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٦٢﴾

او آروو مونږ زړونه د دوی (له قبلولو د حق نه) او سترگې د دوی (له لیدلو د حق نه، نو ایمان نه راوړي) لکه چې ایمان یې نه دی راوړی (په نورو معجزاتو) اول واری، او پرېږدو مونږ دوی په گمراهی د دوی کې، حال دا چې دوی متحیران او مترددان وي.

تفسیر: یعنې کله چې په کفر او سرکښی باندې همېشه والی او دوام وشي؛ نو نتیجه به یې داسې کیږي، چې مونږ د دوی زړونه او سترگې کره وو، بیا د حق د پوهېدلو او لیدلو توفیق نه مومي، «په موضح القرآن» کې راغلي دي چې الله جل جلاله هغو کسانو ته چې هدايت ورکوي؛ په همغه اول ځلې چې حق اوري، هغه په انصاف سره قبلوي، او هغه چې له اوله ضد او هڼده کوي، که علامې یې هم وگوري؛ نو څه حیلې او پلمې (تدبیرونه) ورته جوړوي.

وَلَوْ اَنَّآ نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلِئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَىٰ وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللّٰهُ وَلَكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿۱۱﴾

او که بپشکه مونږ رالېرلي مو وی دغو (کفارو) ته (په غوښتنه د دوی) پرښتې، او خبرې کړي
وی له دوی سره مړیو (لکه چې دوی وایي)، او جمع کړي وی مونږ دوی ته هر شی (چې په دنیا
کې دي) مخامخ؛ نو نه به وو دغه (کفار) چې ایمان راوړي (په هیڅ وخت کې) مگر (په وقت د)
ارادې فرمایلو د الله (د ایمان د دوی) ولیکن زیات د دوی جاهلان دي (نه پوهیږي).

تفسیر: د ﴿وَلَكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ﴾ ترجمه ځینو مفسرینو داسې کړې ده: «لیکن زیات مسلمانان نه پوهیږي په دې چې دغه
کفار ایمان نه راوړي، اګر که داسې معجزې هم وویني»، او ځینې مفسرین داسې ترجمه کوي: «ولیکن اکثر د دې
کفارو نه پوهیږي په نه راوړلو د ایمان خپل باندې؛ اګر که راوړلی شي دوی ته داسې معجزې هم».

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شٰطِطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ اِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ
عُرُوْرًا وَاُولٰٓئِىْآ مَا فَعَلُوْهُ فَاَدْرٰهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۲﴾

او همداسې هر څوولي (پیدا کړي) وو مونږ هر نبي ته دښمن شيطانان د انس (انسانانو) او د جن
(پیریانو)، ورنښوولي به (او وسوسه به یې اچوله) ځینو د دوی ځینو (نورو) ته، ښایسته کړی شوی
خبرې لپاره د غولولو، او که اراده فرمایلي وای رب ستا، نو نه به وو کړي دوی دا (کارونه چې
د زخرف وحي او غرور دی)، پس پرېږده دوی او هغه چې دوی له ځانه دروغ جوړوي (چې
کفر دی).

تفسیر: همداسې چې دغه مشرکان او معاندان په داسې چټي فرمائشونو تاسې رېروي (تکلیف در کوي)، او په راز راز
(قسم قسم) حیلو او پلمو (بهانو) د حق له لارې د خلقو ښویول غواړي؛ همداسې د نورو رسولانو په مقابل کې هم
شیطاني قوتونو کار کولو، تر څو هغه رسولان هم پرې نږدي، چې پخپلو پا کو مقاصدو (د خلق الله هدایت) کې بریالی
(کامیاب) شي.

وَلِتَصْنَعِ الْاِيْمَةَ الْاٰذِنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ وَلَيَرْضُوْهُ وَاِلَيْقَاتِرُ فَوَا مَا هُمْ مُّقْتَرِفُوْنَ ﴿۱۳﴾

او لپاره د دې چې میل وکړي دې دروغو ته زړونه د هغو کسانو چې ایمان نه راوړي په آخرت
(قیامت باندې) او لپاره د دې چې خوښ (هم) کړي دا دروغ، او لپاره د دې چې وکړي دوی (له
کناهنو) هغه چې دوی یې کسب کوونکي دي (چې پرې کره شي).

اَفَغَيَّرَ اللّٰهُ اٰبْنَعِيْ حٰكِمًا وَّهُوَ الَّذِيْ اَنْزَلَ الْبِكْرَ الْكِتٰبِ مُفَصَّلًا وَالَّذِيْنَ اَتَيْنَهُمُ الْكِتٰبَ يَعْلَمُوْنَ
اَنَّهُ مُنْزَلٌ مِّنْ رَّبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ﴿۱۴﴾ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا
لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِهٖ وَّهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيْمُ ﴿۱۵﴾

آیا پس بې له الله و غواړم زه حکم کوونکی عادل (چې ځما او ستاسې په منځ کې فیصله وکړي)،
حال دا چې دغه (الله) هغه (ذات دی) چې نازل کړی (رالېرلی) یې دی تاسې ته کتاب
(قرآن) حال دا چې واضح کړی شوی دی (په کې حق او باطل)، او هغه کسان چې ورکړی

دی مونږ دوی ته کتاب پوهیږي دوی چې بېشکه دا (قرآن) نازل کړي (رالېږلي) شوي دی له (لوري د) رب ستا په حقه سره، نو مه کېږه (ای سامعه!) هیڅکله له شک کوونکو (په قرآن کې). او تمامه شوي ده خبره د رب ستا له جهته د صدق (رېښتینوالي) او له جهته د عدل (انصاف) یعنی کمال ته رسېدلی دی صدق د اخبارو او عدل د احکامو د ده، نشته هیڅ بدلونکی د خبرو د الله، او هم دی دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی د «شیاطین الانس والجن» تلبیس او تلمیح ته یواځې جاهلان او بد عقیدگان انسانان غوږ ږدي، یواځې رسول صلی الله علیه وسلم او د ده متابعت کوونکو چې په هره مسئله او معامله کې فقط یو الله جل جلاله خپل منصف او حکم منلی دی، آیا له دوی ځنې د دې خبرې هیله (امید) کېدی شي چې دوی به الله تعالی پرېږدي، او د بل چا تر اثر لاندې به راشي؟، حال دا چې د پاک الله له لوري داسې معجز او کامل کتاب دوی ته نازل شوی دی؛ چې د گردو (ټولو) اصولي شیانو ضروري توضیح او تفصیل په کې موجود دی، چې د هغه په نسبت د کتابیانو عالمان د پخوانیو کتابونو د بشارتو په اساس معلومات لري، او ښه پرې پوهیږي چې په یقین سره دا پاک قرآن اسماني کتاب دی، نو د داسې محفوظ او مکمل قانون او لوی کتاب له موجودیت سره څرنگه یو صادق مسلمان د وسوسو او اوهامو یا محض عقلي قیاساتو او مغویانه مغالطاتو ښکار کېدی شي؟

وَأَنْ تَطْعَمَ أَكْثَرَمَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا خَيْرٌ صُورٌ ﴿١٠﴾

او که متابعت وکړې (ته) د زیاترو د هغو کسانو چې په ځمکه کې دي (له کفارو جهلاوو) نو وابه اړوي دوی تا (ای محمده!) له لارې د الله، او نه کوي پیروي دوی مگر د گمان، او نه دي دوی مگر دروغ تری (پر الله).

تفسیر: مشاهده او تاریخ دا رابښي چې په دنیا کې فهم او محقق او با اصوله انسانان تل لږ وو، او اکثریت د همغو خلقو وو؛ چې تش د خیالي، بې اصولو، او چټي (فضول) خبرو پیروي به یې کوله، که ته د دغه اکثریت خبرو ته غوږ کېږدې، او پر بې اصولو خبرو باندې تگ شروع کړې، نو د الله تعالی د درښوولې سمې صافې لارې څخه په یقین سره بې لارې کېږي.

د دې خبرې مخاطبه اکر که له تاسې سره ده، خو فی الحقیقت نورو ته آوړول کیږي، د جاهلانو او عامو خلقو له دغو بې اصولو او چټي (فضولو) خبرو ځنې یوه دا وه، چې هغو د ذبیحې پر مسئلې باندې تنقیدونه کول، او سره ویل به یې: «هغه ساکنین (حیوان) چې په خپل مرگ ومري، یعنی مردار شي، دغه ته مسلمانان مردار وایي، حال دا چې هغه د پاک الله وژلی شوی ساکنین (ذي روح) دی، بالمقابل دوی هغه مذبوحه حلاله گڼي؛ چې پخپله یې ذبحه کړي وي، نو دا عجیبه کار دی»، د دې خبرې ځواب په وروستیو آیتونو کې ورکړی شوی دی، چې: ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ ۗ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١﴾ فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ
إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢﴾

بېشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په هغه چا چې ښویدلي دي له لارې د ده، او هم دی ښه عالم (دانا) دی په سمې لارې صافې موندونکو. نو وخورئ تاسې له هغه مذبوحې څخه چې یاد کړی شوی وي نوم د الله پر هغې باندې که یی تاسې په آیتونو د الله ایمان لرونکي.

تفسیر: کله چې د دې واضحو او صحیحو دلائلو په بنا تاسې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت او د قرآن کریم حقایق تسلیم کړې، او په کلي ډول سره مو د هغه پر احکامو ایمان راوړ، نو اوس د هغه د فروعو او جزئیاتو د صحت تسلیمول هم ضروري دي، که د هر اصل او فرع او کلي او جزئي شیانو قبول ځمونږ پر قیاس باندې موقوف وي؛ نو د وحیې او د نبوت ضرورت هیڅ نه پاتې کیږي.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ لَكُمْ عَلَيْهِ وَقَدْ فَضَّلَ لَكُمْ مَا حَزَمَ عَلَيْكُمْ إِنْ أَمَّا اضْطُرُّرْتُمْ إِلَىٰ

او څه مانع دي تاسې ته چې نه خورئ تاسې له هغې مذبو چې څخه چې یاد کړې شوی دی نوم د الله پر هغې (په وخت د ذبحې کې) حال دا چې په تحقیق واضح کړي دي (الله) تاسې ته هغه چې حرام کړي دي پر تاسې (او دغه مذبو چه باسم الله له هغو څخه نه ده) مگر هغه محرمات چې اړ (محتاج) کړې شوی تاسې (خوراک د) هغو ته (دهغې خوراک تاسو ته روا دی).

تفسیر: یعنی د اضطراري او مجبوري حالت په استثناء هغه شیان چې حرام دي، د هغو تفصیل (په ٦ جزء د المائده سورت په (٣) آیت اوله رکوع کې) تېر شوی دی، په هغو کې هغه ساکنان (ذي روح) نه دي داخل؛ چې د پاک الله په نامه ذبح کړی شوي وي، نو بیا له هغه څخه نه خوړل په څه دلیل دي؟ او څه سند لري؟

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْبِضُلُونَ بِأَهْوَابِهِمْ يُغَيِّرُ عِلْمًا إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿٥٠﴾

او بېشکه ډېر له خلقو خامخا گمراه کوي (خلق په تحلیل او تحریم) په نفسي خواهشاتو خپلو بې له پوهې (او تحقیقه او برهانه، له جهله)، بېشکه رب ستا هم دی ښه عالم (دانا) دی په تېرېدونکو (له شرعي حدودو څخه).

تفسیر: ځمونږ د مسلمانانو عقیده دا ده چې هر شی بالواسطه یا بلا واسطه هم دا پاک الله یې پیدا کوي، او هم دا پاک الله یې وژني، بیا همغسې دده د پیدا کړو شیانو ځنې د ځینو شیانو خوړل مونږ ته مرغوب او مفید دي، لکه مڼه، انکور، انار، خرما، انځر، مټه، سنتره، مالټه او نورو، او له ځینو شیانو ځنې نفرت او کرکه کوو یا یې مضر گڼو، لکه ناپاک او گنده شیان او زهر او سنکھیا او نور.

هم داسې د پاک الله وژلي شوي شیان هم پر دوه قسمونو دي: یو هغه چې سلیم فطرت ترې نفرت کوي، یا یې خوراک ځمونږ بدني یا روحي روغتیا ته د الله تعالیٰ په نزد مضر وي، مثلاً هغه مړ حیوان (وینه لرونکی ساکن «ذي روح») چې په خپل طبیعي مرگ (پخپل سر) مړ شي، او دده وینه په غوښه کې جذبې شوي پاتې شي، بل هغه حلال او طیب ساکن (ذي روح) چې له شرعي اصولو سره سم د پاک الله په نامه ذبح شوی وي، نو دغه مذبو چه هم د الله تعالیٰ وژل شوی حیوان او ساکن دی، چې یوه مسلمان د چرې په وسیله حلال کړی وي، مگر د ذبح د عمل او د پاک الله د نامه په برکت (او د هغې مذبو چې د تخصص په نوعیت سره) یې غوښه پاکه، صافه او سپېڅلې شوې ده، نو هر هغه سړی چې دغه دواړه قسمونه سره یو شی گڼي، هغه معتدي (له حده تېرېدونکی) دی.

وَدَرُّوا ظَاهِرًا ۗ وَالْأَثْمُ وَبَاطِنُهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْأَثْمَ سَيَجْزُونَ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٥١﴾

او پرېږدئ تاسې ظاهره (ښکاره) گناه او باطنه (پټه) گناه (یعني مطلق گناه پرېږدئ!)، بېشکه هغه کسان چې کسب کوي د گناه (ظاهراً یا باطناً) ژر به سزا ورکړه شي دوی ته په سبب د هغو گناهونو چې وو دوی چې کسب کاوه به (یې).

تفسیر: «یعنی بنیادی د کفارو په بنوولو او بنویولو باندې نه په ښکاره ډول سره عمل وکړئ، او نه پخپلو زړونو کې څه شک او شبهه پیدا کړئ.»

لکه پخوا چې ولیکل شو مشرکانو مرداره حلاله گڼله، او ویل به یې چې: «ای مؤمنانو! هغه حیوان چې پخپله مړ کيږي، د هغه وژونکی څوک دی؟» مؤمنانو به ویل چې: «الله تعالی»، نو مشرکانو به بیا ویل چې: «تعجب دی هغه شی چې انسانان ښکاري سږي، باز او بښه او نور یې وژني هغه تاسې حلال گڼئ! او هغه چې الله تعالی یې وژني، هغه حرام بولئ! دا ولې؟»، نو ددی جواب کې الله تعالی فرمائي:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرْ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ لِيُؤْخَذَ إِلَىٰ أُولِيهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ ﴿١٦١﴾

او مه خورئ تاسې له هغې (مردارې) چې نه وي یاد کړی شوی نوم د الله پر هغې باندې (عمداً) او بېشکه چې دا خوراک خامخا گناه ده، او بېشکه شیطانون خامخا وسوسې اچوي دوستانو خپلو ته (چې کفار دي) لپاره د دې چې جگړه وکړي دغه (کفار) له تاسې سره (ای مسلمانانو!) او که اطاعت وکړئ تاسې د دوی نو بېشکه تاسې به (هم) خامخا مشرکان شئ.

تفسیر: «یعنی مه خورئ له هغه مړ حیوان څخه چې پرې نه وي یاد کړی شوی نوم د الله تعالی نه حقیقتاً او نه حکماً»، یعنې شرک یواځې هم دا نه دی چې د ما سوا الله عبادت وکړ شي؛ بلکه شرک په حکم کې دا هم دي: چې کوم شی په تحلیل او تحریم کې شرعي استناد پرېښود شي، او تش د خپلو آراوو، هوسونو او افکارو تابع شي، لکه چې د ﴿إِن تَخَذُوا حَبَابَهُمْ وَرَهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ په تفسیر کې مرفوعاً منقول دي چې: «کتایانو د الله تعالی وحي پرېښي وه، او یواځې د احبارو او رهبانو وینا یې د تحلیل او تحریم مدار او اساس گڼخولې وه».

لکه چې دبخاري او مختصر الزیدي شروح ځینې د هرقل د حدیث په متعلق، او ځینې په کتاب التفسیر کې لیکي؛ چې عدی بن حاتم وویل: «چې مونږ خو احبارو او رهبانانو ته عبادت نه دی کړی»، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: «دا هم عبادت دی چې په تحلیل او تحریم کې یواځې د دوی متابعت وکړئ».

أَوْ مَنْ كَانَ مِثْلًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٢﴾

آیا هر هغه څوک چې وي مړ (په کفر یا جهل) نو ژوندی کړو مونږ دی (په اسلام یا علم سره) او وگړخوو (ورکړو) مونږ ده ته نور (رڼا) چې تگ کوي دی په دې سره په خلقو کې؛ په شان د هغه چا دی چې حال د هغه (داسې وي چې واقع وي) په تیارو کې حال دا چې نه وي وتونکی له هغه (تور تم؟ بلکه نه دی، دارنگه حال د مؤمن او کافر دی)، همداسې (لکه چې ښایسته کړی شوی دی مؤمنانو ته ایمان) ښایسته کړی شوی دی کافرانو ته هغه شی چې دي دوی چې کوي (بې له کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: ځینې مفسرین وايي چې دغه آیت د حمزه رضي الله تعالی عنه یا عمر رضي الله تعالی عنه یا د عمار رضي الله تعالی عنه او ابو جهل په حق کې نازل شوی دی.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكْبَرًا مَّجْرُمٍ بِمَا لَبِئْتُمْ فِيهَا وَمَا يَمْنُؤُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ
وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠﴾

او (لکه چې مو ګرځولي دي فاسقان د مکې مشران) هم داسې ګرځولي دي مونږ په هره قريه (بنار) کې مشران فاسقان د هغې قريې، لپاره د دې چې مکرونه (او حیلې) وکړي دوی په هغو کلیو (بنارونو) کې، او نه کوي مکرونه (او حیلې) دوی مګر خو له ځانونو خپلو سره حال دا چې نه پوهیږي دوی (چې ضرر یې دوی ته دی).

تفسیر: یعنې داسې حیلې او پلمې (بهانې) یواځې د مکې معظمې رئیسانو له خپل ځانه نه دي جوړې کړي، بلکه د نورو کفارو مشرانو به تل هم داسې پلمې (بهانې) او حیلې کولې، تر څو عوام الناس د رسولانو تابعدار نشي، لیکن د دوی دا پلمې (منصوبې) او حیلې بحمد الله پر پخو (خالصو) ایماندارانو له سره اثر نه کوي، او پلمې (منصوبې) او حیلې کوونکي خپل پای (انجام) او عاقبت پخپله خرابوي.

وَإِذْ آجَأءُ تَهُمُ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ أَلَا عَلِمُوا حَيْثُ يُجْعَلُ
رِسَالَتَهُ سُبُيْبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا أَصْغَارُ عِنْدَ اللَّهِ وَعَدَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٢١﴾

او کله چې به راغی دوی ته کوم آیت (وحي) نو ویل به دوی: له سره مونږ ایمان نه راوړو په (دغې وحي) تر هغه پورې چې راکړی شي مونږ ته په شان د هغو آیتونو چې ورکړی شوي وو (نورو) رسولانو د الله ته، الله ښه عالم (ښه پوه) دی په هغه ځای چېرې چې رډي رسالت خپل (هلته)، ژر به ورسپړي هغو کسانو ته چې مجرمان دي (په کفر سره) ذلت (سپکوالی) په نزد د الله (په آخرت کې) او عذاب سخت په سبب د هغه چې وو دوی چې مکرونه به یې کول (له مؤمنانو سره).

تفسیر: د دوی د مکاری، تکبر، حیلو، او پلمو (منصوبو) لټولو یو مثال دا دی چې د انبیاوو عليهم السلام د صدق کومه نمونه چې ګوري؛ نو وایي چې: مونږ په دغو دلائلو او علائمو باندې نه پوهیږو، مونږ هلته یقین کولی شو، چې په مونږ کومه پرېسته رابښکته شي، او د رسولانو په شان مونږ ته هم د الله تعالی پیغام راو اوروي، یا دې پخپله پاک الله مونږ سره مخامخ شي:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَأْتَيْنَاكَ أَوتْرَىٰ رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًّا كَبِيرًا﴾ (١٩ جزء د الفرقان سورت (٢١) آیت (٣) رکوع).

خیر دغه خبره خو الله تعالی ته ښه معلومه ده، چې څوک د دې وړ (لايق) او اهل دي، چې د رسالت په منصب مشرف شي، او د الله تعالی د دې عظیم الشان امانت حامل وګرځي؟ دا نه کوم کسبي شی دی، چې په دعا او ریاضت یا په دنیوي جاه او دولت سره حاصل شي، او نه هر یو پاک او پلین سړی پر داسې یو جلیل القدره او مهمه ذمه واری باندې فائز او بریالی (کامیاب) کېدی شي، هو! داسې سپین سترګي متکبران، پلمه ګران (بهانه بازان)، حیله بازان او مکاران بنایي وپوهیږي او خبردار شي چې ژر به د دې معزز منصب د طلب ځواب دوی ته د سخت ذلت او شدید عذاب په صورت ورکړی شي.

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ
ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ

پس هر هغه څوک چې اراده وفرمائي الله چې هدایت وکړي ده ته نو پراخوي سینه (زړه) د ده لپاره (د قبلولو) د اسلام، او هر هغه څوک چې اراده وفرمائي (الله) د ګمراه کولو د هغه (د

ایمان له لارې) مگر څوي (الله) سینه (زړه) د ده تنگ، نهایت تنگ ګواکې پورته درومي دی (په زحمت او زور سره) آسمان ته.

تفسیر: یعنی په زور سره آسمانونو ته ختل غواړي، ولې نشي ختلی، ځکه زړه یې تنګیږي، (یعنې د حق له قبوله داسې تنبتي او لرې کیږي چې وایي آسمان ته ترې وختی، یا لکه چې د یوه سړي په مخکې یو ډېر لوړ او مشکل کار وي، چې ورته ګوري او توان یې ورته نه رسیږي، او زړه یې ورته تنګیږي، هم داسې ده ته هم اسلام سخت ښکاري).

كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۰﴾ وَهَذَا صِرَاطٌ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿۲۱﴾

هم داسې (چې تنگ کړي یې دي زړونه د کفارو له قبوله د حق) نازلوي الله عذاب پر هغو کسانو چې نه راوړي ایمان. او همدا (اسلام) لاره د رب ستا ده سمه صافه، په تحقیق واضح بیان کړي دي مونږ آیتونه لپاره د (هغه) قوم چې پند ترې اخلي (پکې غور کوي).

تفسیر: هغه کسان چې د ایمان راوړلو اراده نه لري، ورباندې عذاب او تباهي راځي، چې ورو ورو د دوی سینه دومره تنګیږي، چې په هغو کې د حق د ننوتلو هیڅ ځای نه پاتې کیږي، بیا نو هم دغه سینه تنګي (ضيق الصدر) داسې عذاب دی، چې د قیامت په ورځ کې په محسوس ډول ور په مخه کیږي.

شیخ الهند د «رجس» ترجمه په عذاب سره کړې ده، چې دغه تقریر د هغه په اساس شوی دی.

او «عبد الرحمن بن زید بن أسلم» «رحمه الله» هم د «رجس» معنی په عذاب سره کړې ده.

مگر ابن عباس رضي الله تعالى عنهما دلته له (رجس) څنې شیطان مرادوي، ښایي دا به له دې امله (وجې) وي، چې «رجس» پلټی ته وایي، او له شیطان څخه ډېر پلټ او ناپاک بل څوک نشته.

په هر حال له دې تفسیره سره سم د آیت مطلب به داسې کیږي: هم دغسې چې پاک الله له ایمان څنې د ویریدونکو سینه تنګوي؛ هم داسې پر هغوی باندې د بې ایمانی له وجې شیطان هم مسلط کاوه شي، چې له سره د «رجوع الی الحق» توفیق دوی ته نه پاتې کیږي.

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَيْلَهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۱﴾

شته دی دغو (پند آخیستونکو) ته دار (کور) د سلامتیا (جنت) په نزد د رب د دوی، او هم دغه «الله» ولي (مددګار) د دوی دی په سبب د هغو (اعمالو) چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چې د اسلام او اطاعت په سمې صافې لارې درومي؛ هم دی به د سلامتیا کور ته ورسېږي، او پاک الله به د ده ولي، دوست او مددګار شي، دا خو د هغو کسانو حال شو چې د دوی ولي او دوست الله تعالی دی، یعنی «أولياء الرحمن» دي، وروسته له دې د «أولياء الشيطان» بیان کولی شي.

وَيَوْمَ يُحْشَرُهُمْ جَمِيعًا ۖ لِمَعْشَرِ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْبَرْتُمْ مِنَ الْإِنسِ ﴿۲۲﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې جمع به کړي (الله) دوی ټول، (او به ویل شي) ای جماعته د جنیاتو (د پیرانو)! په تحقیق چې ډېر مو تابع کړي دي تاسې له انسانانو.

تفسیر: یعنی ای شیاطین الجن! تاسو ډېر بدبخت انسانان خپل لوري ته متوجه کړي دي، او په خپله لاره مو هغوی روان کړي دي.

وَقَالَ أَوْلِيَهُمْ مِّنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْمِعْ بَعْضًا لِّبَعْضٍ وَبَلِّغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَلْتَ لَنَا

او وبه وایي دوستان د دوی له انسانانو ځنې: ای ربه ځمونږ! نفع اخیستی ده ځینو ځمونږ په ځینو (نورو)، او رسیدلي یو مونږ نېټې خپلې ته هغه نېټه چې مقرره کړې وه تا مونږ ته (چې قیامت دی او مونږ ترې منکران وو، نو اوس به ځمونږ څه حال وي؟).

تفسیر: په دنیا کې هغه انسانان چې د بتانو او نورو عبادت کوي، دوی في الحقیقت د خبیثو پیرانو (شیاطینو) عبادت کوي، او دغو به په دې گمان د شیاطینو عبادت کولو، چې دوی به ځمونږ په کار او ښه راشي، نو ځکه به یې د دوی په نامه نذرونه، نیازونه او خیراتونه ورکول، برسېره په دې د اهل جاهلیت ډېرو کسانو د تشویش او اضطرابونو په وخت کې له پیرانو ځنې هم استعانت غوښت، لکه چې د «الجن» په سورت کې ورته اشاره شوې ده.

او ابن کثیر «رحمه الله» او نورو داسې روایتونه هم نقل کړي دي، چې کله د آخرت په ورځ کې دغه شیاطین الجن او شیاطین الانس یو ځای سره ونيولی شي، او د گردو (ټولو) حقائقو انکشاف وشي، نو هلته به مشرکان داسې عذر کوي، چې ای ځمونږ ربه! مونږ د دوی عبادت نه دی کړی، خو پخپلو منځونو کې مو سمدلاسه موقتي کارونه کول، او د مرگ د وعدې له راتللو څخه لا پخوا مونږ په دنیوي کارونو او خپلو چارو کې د پر مخ بیولو لپاره یو د بل کارونه چلول، او ځینې ترتیبونه مو سنجول (سمول)، د دوی عبادت او منل مو له سره مقصود نه وو.

قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَلِيدِينَ فِيهَا أَلْمَأَسَاءُ لِلَّهِ

او وبه فرمایي (دوی ته الله) چې: اور ځای ستاسې دی حال دا چې همېشه به اوسئ تاسې په دغه اور کې مگر (کله) چې اراده وفرمایي الله (دايستلو د دوی زمهریر یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، یا اراده وفرمایي الله تعالی دايستلو د گناهگارو مؤمنانو له اور څخه جنت ته)،

تفسیر: دا یې «کله چې اراده وفرمایي الله» د دې لپاره وفرمایي چې د دوزخ عذاب چې دائم دی، خو د هم ده په اراده سره دی، هر کله چې اراده وفرمایي د هغه پر موقوفولو هم قادر دی، لیکن پر هغه شي یې چې اراده کړېده، او د هغې خبر یې د رسولانو په ژبه ورکړی دی، هغه له سره تبدیل کېدونکی نه دی. عموماً مفسرینو د دې آیت ترجمه داسې کړېده: «وبه فرمایي دوی ته الله چې اور ځای ستاسې دی چې همېشه به اوسئ تاسې په دغه اور کې مگر کله چې اراده وفرمایي الله دايستلو د دوی زمهریر، یا حمیم یا بل کوم عذاب ته، نو په دغه وخت کې به په اور کې نه وي»، چې همدغه ترجمه غوره ده.

إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۱۷﴾

بېشکه رب ستا ښه حکمت والا ښه عالم (ډېر خبردار) دی.

تفسیر: یعنې د مجرمانو له جرائمو ځنې په ښه ډول سره خبردار دی، او له خپل بالغه حکمت سره سم د هر جرم په ځای او تناسب سره سزا ورکوي.

وَكَذَلِكَ نُورِثُ بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۱۸﴾

او همداسې (چې په دنیا کې انسي او جني کفار مو یو په بل باندې مسلط کړي دي؛ په عقبا کې) مسلطوو مونږ ځینې ظالمان په ځینو (نورو) په سبب د هغو اعمالو چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: لکه چې تاسې د «شیاطین الجن» او د دوی د انسي اولیاوو حال واورېده، هم داسې مونږ ګرځد ظالمان او ګناهګاران د دوی دظلمونو او بدو کارونو په تناسب به په دوزخ کې یو له بله سره نژدې کوو، او د هرې درجې ظالم او ګناهګار چې وي؛ دی به د نافرمانانو په همغه طبقه کې اچوو، بیا به وویل شي دوی ته داسې چې:

يَمَعَشَرَ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رَسُولٌ مِّنْكُمْ يَقْضُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُوكُمْ لِقَاءَ
يَوْمِكُمْ هَذَا

ای جماعته د جنیاتو (پیریانو!) او انسانانو! آیا نه وو راغلي (بلکه راغلي وو) تاسې ته رسولان له همدا تاسې نه چې بیانول به دوی پر تاسې آیتونه (احکام) ځما او ویرولئ به یې تاسې له ملاقات د ورځې ستاسې څخه چې دا ده.

تفسیر: دا تحقیق چې په هره نوعه کې بېل بېل رسول راشي، یا هر یو رسول د جن او انس ګرځدو افرادو لپاره مبعوث شوی دی، نو دا آیت له دې بیانه ساکت دی، د نورو نصوصو له مخې ګرځدو عالمانو دا ثابتې کړې ده؛ چې نه د هر یوه رسول بعثت عمومي دی، او نه الله تعالی کوم یو جن د مستقل رسول په حیث لېږلی دی، د معاش او معاد په اکثر و معاملو کې دوی حق تعالی د انسانانو تابع ګرځولي دي، لکه چې د «جن» د سورت آیتونه او احادیث او نور پرې دلالت کوي.

دا کومه ضابطه نه ده چې د مخلوق د هرې نوعې لپاره د همغې نوعې کوم سپری رسول ولېږل شي، باقي د انسانانو په لوري د پربنتو لېږل د رسالت په ډول (طریقه) د دې په نسبت هغه انکار چې د پاک قرآن په متعددو مواضعو کې شوی دی؛ د هغو اصلي منشأ همدا ده، چې عام انسان د پربنتو د لیدلو تحمل په خپل اصلي هیئت سره نشي کولی، او د بې اندازې خوف او هیبت له وجې نشي ترې مستفید کېدی، او که د انسان په صورت راشي، نو بلا ضرورت التباس واقع کیږي، په همدې قیاس سره که د پیریانو په قوم کې د نبوت منصب اهلیت وای؛ نو دوی به دانسانانو لپاره له سره نه مبعوث کېدل، ځکه چې هلته به هم دغه اشکال وو.

قَالُوا إِنَّا نَهْدُنَا عَلَىٰ أَنفُسِنَا وَخَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿۱۶﴾

نو وایي به چې شاهدي وایو پر (ګناهونو د) ځانونو خپلو (او په راتګ او تبلیغ د رسولانو، نو وبه فرمایي الله چې) او غره کړي (او غولولي) دوی ژوندون لږ خسیس (دنیوي ژوندون)، او شاهدي ورکړه دوی پر ځانونو خپلو باندې چې بېشکه دوی وو کافران (په دنیا کې).

تفسیر: په دې سورت کې پورته ذکر شو چې اول به کافران له خپله کفره انکار کوي، بیا به الله تعالی پخپل تدبیر دوی قائلوي.

ذَلِكَ أَنْ لَّمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَفِلُونَ ﴿۱۷﴾ وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ مِّمَّا عَمِلُوا
وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿۱۸﴾

دغه (ارسال د رسول) لپاره د دې چې نه دی چې رب ستا هلاک کوونکی (د اهل د ښارونو او د) کلیو په ظلم سره، حال دا چې اهل د دې (کلیو او ښارونو) غافلان (بې خبران) وي، او هر چاته درجې دي (په ثواب او عقاب کې) له (جزاء د) هغو اعمالو چې کړي وي دوی، او نه دی رب ستا غافل (بې خبره) له هغو شیانو چې دوی (بې) کوي.

تفسیر: یعنی د الله تعالی دا عادت نه دی چې بی له خبرولو او پوهولو څوک د ظلم او عصیان په ګناه باندې په دنیا یا آخرت کې ونیسي، او هلاک یې کړي، نو ځکه پیغمبران او وروونکي یې ولېږل، چې په ښکاره ډول ټولو جنیانو او انسانانو ته د دوی ښه او بد، ابتداء او انتهاء ورڅرګند او ګرد پرې خبردار کړي، بیا چې د چا عمل په کومه درجه او اندازه وي؛ الله تعالی به له هغه سره همغسې معامله وکړي.

وَرَبِّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنَّ يَتَشَاءُ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَتَشَاءُ
مَنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ الْآخَرِينَ ۝ إِنَّ مَا تُوْعَدُونَ لَأَتِي وَإِنَّمَا أَنْتُمْ بِمِعْجَزِينَ ۝

او رب ستا غني (بې پروا) دی (له بندګانو او د دوی له عباداتو) څښتن (خاوند) د رحمت دی (د عذاب په ژر نه لېږلو)، که اراده وفرمائي نو بوځي به تاسې او خليفه (ځای نیوونکی ستاسې) به کړي وروسته له تاسې هر هغه څوک چې اراده وفرمائي، لکه چې پیدا کړي یې یئ تاسې له اولادې د قوم نورو نه. بېشکه هغه شی چې له تاسې سره یې وعده کولی شي (چې قیامت دی) ضرور راتلونکی دی، او نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله تعالی په قدرت د ده کې).

تفسیر: الله تعالی خپل حجت پر تاسې د رسول په لېږلو تمام کړ، اوس که تاسې د الله تعالی احکام نه منئ، او په سمه صافه لاره نه درومئ؛ نو الله جل جلاله غني دی، او د تاسې او د نورو هیڅ پروا نه لري، که پاک الله اراده وکړي؛ نو تاسې ګرد به یوه شېبه (دقیقه) کې له منځه یوسي، او ستاسې په ځای به په خپل فضل او مرحمت سره بل قوم ودروي، چې د الله تعالی مطیع او وفادار وي، او دغه ستاسې بیول او د بل صالح قوم راوستل پاک الله ته هیڅ څه اشکال نه لري، دا چې نن تاسې د خپلو پلرونو او نیکونو په ځای ناست یئ، د پاک الله کار دی چې دوی یې عقبی ته بیولي او تاسې یې په دغه دنیا کې د دوی په ځای کښنولي یئ، او ځای یې در کړی دی، په هر حال د الله تعالی کار بهر ته پاتې کېدونکی او ستنېدونکی (واپس کېدونکی) نه دی، که ګرد مخلوقات هم لاس سره یو کړي، او ورته متفق شي؛ بیا هم دوی د الله جل جلاله د ارادې او مشیت مخه نشي نیولی.

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۗ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۗ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ۝

ووايه چې ای قومه ځما! عمل کوئ تاسې پر حالت خپل سره (چې کفر او عداوت دی) بېشکه زه هم عمل کوونکی يم (پخپل حال سره چې ایمان او استقامت دی)، پس ژر به پوه شی تاسې چې د چا لپاره به وي (محمود) عاقبت د دار (د آخرت، بالیقین)، شان دا دی: نه مومي بری ظالمان (کافران له عذابه د نیران).

تفسیر: یعنی الله تعالی تاسې په خیر او شر، نفع او ضرر، نېک او بد ګردو مطلع او خبر کړي یئ، که سره له هغه هم تاسې پرې ونه پوهیږئ، او پر خپلو ځانونو ظلم وکړئ، او له دې تیري او تجاوز څخه لاس وانخلي؛ نو تاسې په دغه شرارت کې دوام وکړئ! زه به هم خپله فریضه اداء کړم، او عنقریب به دا خبره ښکاره شي، چې د دې دنیا انجام د چا په لاس کې دی؟ بې له شکه او شېبه د ظالمانو پای (آخر) او انجام ښه نه دی.

وروسته له دې د دوی د هغو څو اعتقادي او عملي ظلمونو بیان کاوه شي، چې په دوی کې رائج وو، او له ګردو څخه خورا لوی ظلم هغه دی، چې د هغه په نسبت یې فرمایلي دي: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾.

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِرِعْبِهِمْ وَهَذَا
 لِشُرَكَائِنَا فَمَا كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى
 شُرَكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿۵﴾

او مقرر کړي دي دغو (مشرکانو) الله ته له هغه شي چې پیدا کړي دي الله تعالی (هغه) له کښته (فصله) او چارپایانو څخه یوه برخه، نو وایي دوی دا برخه لپاره د الله تعالی ده په زعم (عقیده) د دوی سره، او دا (بله برخه) لپاره د شریکانو څمونږ ده، نو هغه برخه چې وي لپاره د شریکانو د دوی؛ پس (هغه) نه رسیږي الله ته، او هغه برخه چې وي لپاره د الله؛ نو هغه رسیږي شریکانو د دوی ته (چې بتان دي، ډېر) بد دی هغه حکم (انصاف) چې کوي یې دوی.

تفسیر: شاه صاحب فرمایي چې: «کافرانو به له خپلو کښتو (فصلونو) او د چارپایانو له بچیانو څخې د الله تعالی په نامه نذرونه او نیازونه ایستل، او د بتانو په نامه به یې هم نیازونه او نذرونه ټاکل (مقررول)، نو بیا کله چې هغه ساکنس (ذي روح) چې د الله پاک په نامه ټاکلی (مقرر) شوی وو، څه قدر به یې بهتر لیدو؛ نو هغه به یې د بتانو له ساکنسو (ذي روحو) سره بدلاوه، مگر د بتانو له لوري به یې د الله تعالی په لوري نه بدلاوه، او له هغو ډېر ویرېدل».

هم داسې په کښت (فصل) او کر، غلو او دانو، مېوو او نورو شیانو کې هم که د بتانو د نامه نذر اتفاقاً د پاک الله برخې سره گډ کېده؛ نو هغه به یې ترې بدلاوه، او د بتانو په لوري به یې ورستناوه، که د الله پاک برخه به د بتانو په برخو کې ورتله؛ نو هغه به یې نه ستوله او داسې پلمې (تدبیرونه) او بهانې به یې جوړولې چې الله تعالی خو غني دی، که د هغه له برخې څخه څه کمه شي، هیڅ پروانه لري، په خلاف د بتانو چې هغوی داسې نه دي.

د تماشې خبره دا وه چې دوی له داسې ویناوو څخه هم نه شرمېدل چې هغه بتان چې په دې اندازه محتاج وي؛ نو بیا دوی څرنګه معبود او مستعان دواړه شي؟ د داسې شیانو عبادت او احترام د کوم پوه او عقلمن کار دی؟.

په هر حال په دې آیت کې په «سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ» سره د مشرکینو د دې تقسیم تردید وکړ شو، یعنې د الله تعالی په پیدا کړی شوو کښتونو (فصلونو) او مواشيو او نورو کې اول د غیر الله د برخې ټاکل (مقررول) او بیا د خرابو ناقصو شیانو نسبت پاک الله ته کول څومره ظلم؟ او بې انصافي ده؟!

وَكَذَلِكَ زَيْنَ لِكَثِيرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَاءُهُمْ لِيُرَدُّوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا
 عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ

او (لکه چې مزین کړی شوی دی دوی ته دا د اموالو قسمت) هم داسې ښایسته کړی دی ډېرو مشرکانو ته وژل د اولاد خپل شریکانو د دوی (چې شیطانون دي) لپاره د دې چې هلاک کړي دوی او (بل) لپاره د دې چې گډوډ کړي (دا شیطانون) پر دوی باندې (ابراهیمي) دین د دوی.

تفسیر: «شُرَكَاءُ» مرفوع او د «زَيْنَ» فاعل دی): دلته د (شركاء) تفسیر مجاهد «رحمه الله» په «شیاطین» سره کړی دی، د مشرکانو د انتهایي جهالت، ظلم او تیري یوه نمونه دا وه چې ځینو د دوی به خپلې نجوني (جینکي) د څوم له شرمه، او د خسر گډوډولو له عیبه او ځینو خپل نور حقیقي اولادونه د دې اندېښنې له سببه چې له کومه او څه به وخورې؛ وژل، او کله به یې په خپلو ځانونو باندې داسې نذرونه منل، که دومره اولاد ځما کره وشي، یا مې فلانی مراد پوره شي، نو خپل یو ولد به د فلانی بت په نامه ذبح کړم، او دغه ظلم او تېری او بې رحمي به یې لوی عبادت او قربت گناه، لکه چې شیاطینو هم دغه بد رسم دوی ته د الهي خلیل د سنت پشان ښایسته ورڅرگند کړی وو.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرَهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿۸﴾

او که اراده فرمایلی وی الله (په نه کولو د دې کار)؛ نو نه به وو کړی دوی دا کار، نو پر پرده دوی او هغه چې دروغ وایي دوی (پر الله باندي).

تنبیه: همداسې یو آیت په (۸ جزء د «الأنعام» د سورت په ۱۱۲ آیت (۱۴ رکوع) او په نورو ځایونو کې هم په همدې مضمون نور آیتونه شته، هر هغه شی چې د دغو متحد المضامینو آیتونو په تفاسیرو کې هلته لیکل شوی دی، هغه دې دلته بیا وکتل شي!

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعَمُهَا إِلَّا مَنْ نَشَاءُ بَزَعِمْهُمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَنْعَامٌ لَا يَذُرُّونَ أَسْمَاءَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِ سَيَجْزِيهِمْ بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۹﴾

او وایي دوی چې (دغه برخه د بتانو که) چارپایان دي او (که) کښت (فصل) ممنوع (حرام) دی؛ چې نه به خوري له دې مگر هغه څوک چې ځمونږ خوښ وي په گمان د دوی سره سم، او (ځینې) چارپایان دي چې نه یادوي دغه (مشرکان په وخت د ذبح کې) نوم د الله پر دوی بلکه (نوم د بتانو پرې یادوي او نسبت کوي د دغو احکامو الله ته) په طریقه د دروغ تړلو په الله، ژر به سزا ورکړي دوی ته (الله)، په سبب د دې چې وو دوی دروغ به یې تړل (پر الله).

تفسیر: مثلاً چې نارینه یې و خوري او ښځې یې ونه خوري، یا دې نذرانې یواځې همغه کسان و خوري؛ چې د بتخانو مجاوران وي، دا قیود یې یواځې په خپلو خیالونو سره د ځینو چارپایانو او کښتونو (فصلونو) په متعلق وضع کړي وو، چې د بتانو په نامه به یې وقفول، همداسې یې سورلی او بار وړل هم د ځینو ساکبانو (چارپایانو) په شا حرام کړل، د ځینو مواشیو په نسبت یې داسې فیصله کړې وه، چې د ذبحې یا د سورلی یا لوشلو په وخت کې پر هغوی د الله تعالی نوم وانخیستل شي، او هیچېرې د بتانو په شیونو کې الله تعالی شریک نشي.

برسېره په دې؛ لوی غضب دا وو چې د هسې خرافاتو او جهالتونو نسبت یې د الله تعالی په لوري کاوه، ګواکې (معاذ الله) همده داسې احکام صادر فرمایلي دي، او په هم دغو طریقو سره د ده خوښي او خوشالي حاصلېدی شي، له داسې بدو عناوینو سره یې داسې بهتان او افتراء هم کوله، ژر به دوی د داسې ګستاځي او سپین سترګي له سزاوو سره مخامخ شي.

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُنُورِنَا وَمَحْرَمٌ عَلٰی أَرْوَاحِنَا وَإِنْ يَكُن مِّمَّتَهُ فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصَفَهُمُ اللَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۱۰﴾

او وایي دوی چې هغه شی چې په ګېډو د دې چارپایانو کې دی؛ خالص دی لپاره د نارینه وو ځمونږ، او حرام کړی شوی دی پر ښځو ځمونږ، او که وي هغه؛ مرداره نو دوی (نر او ښځه) په کې شریکان دي، ژر به سزا ورکړي (الله) دوی ته د (دې) تقریر د دوی، بېشکه دغه (الله) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي) ښه علم والا (په هر شي دانا).

تفسیر: یوه داسې مسئله یې هم له ځانه جوړه کړې وه، که بحیره او سائبه یې ذبح کړه، او د هغو له ګېډو ځنې کوم ژوندی بچی ووت، نو د هغه له غوښې څخه دې نارینه و خوري! او ښځې دې نه خوري، او که مړ ووت؛ ټول یې ترې خوري شي، د داسې بې سندې مسئلې د جوړوونکو له حاله پاک الله بې خبره نه دی، هو! دی به له خپل حکمت سره

سم په مناسب وخت کې هغو ته مناسبه سزا ورکوي، (او بېشکه الله خېښتن (خاوند) د حکمت دی، په حکم د حلالو او حرامو بلکه په هر شي کې، او ښه دانا دی په مصالحو د بندګانو خپلو په حل او په حرمت او نورو کې).

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ تَتَلَوْا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿۳۰﴾

بېشکه زیان کړی دی هغو کسانو چې وژلي یې دي اولاد خپل له جهته د بې عقلۍ بې له پوهې، او حرام کړي یې دي هغه شیونه چې رزق (روزي) ورکړی دي دوی ته الله، له جهته د دروغ ترلو پر الله پورې، بېشکه ګمراهان شوي دي دوی، او نه دي دوی لاره موندونکي (حق ته).

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّتٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَعَيْبَرٍ مَّعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ
وَالزَّيْتُونَ وَالرِّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُّوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ
يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿۳۱﴾

او الله هغه ذات دی چې پیدا کړي یې دي باغونه (د انگورو له ځمکې) هسک (اوچت) کړی شوي (پر لرګیو)، او غیر هسک (اوچت) کړی شوي (پراته پر ځمکه)، او د خرما ونه او کښت (فصل) چې مختلفې وي مېوې (حاصل) د هغو (په رنگ او خوند کې) او زيتون (ښونه) او انار (نرګوسی) چې متشابه وي (په ونو او پانو کې) او غیر متشابه وي (مېوې د هغو په مزو کې)، خورئ تاسې له مېوې د هغې ځنې کله چې مېوه ونيسي، او اداء کړئ حق د هغې په ورځ د ربېلو (شو کولو) د دې، او بې ځايه یې مه مصرفوئ تاسې، بېشکه چې الله نه خوښوي مسرفان (تېرېدونکي له حدودو).

تفسير: هسک (اوچت) کړی شوي لکه انگور چې پر چيلو او نورو هسکيري (اوچتيري)، او غیر هسک (اوچت) کړی شوي (چې پخپله هسک (اوچت) وي) لکه خرما، مېه، بادام او پسته او نورې ډډ (تنه) لرونکې ونې، يا (غورېدلې په ځمکه لکه) خټکي، هندوانې، او نور چې د هغو ځېلې (جوړنګ) بې د بل کوم شي له اتکاء د ځمکې پر مخ غځيري او خورېږي.

﴿اُكْلُ﴾ «اُكْلُ: مېوو، دانو او نورو هغو شيانو ته وايي چې خوړل کېږي»، ﴿مُتَشَابِهًا﴾ يعنې په صورت او شکل کې يو له بل سره مشابه او ورته وي، خو په خوند او مزه کې سره بېل او جلا (جدا) وي.

﴿كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ﴾ «خورئ له مېوې د هغې»، يعنې هغه غلې چې الله تعالی پيدا کړي دي، د هغوی له خوړلو څخه بې له کومه سنډه ځان مه ساتئ!، هو! د دې دوه خبرو فکر او خيال تل ولرئ، چې د ربېلو او ټولولو په وخت کې هغه حق چې د الله تعالی دی؛ هغه ورکړئ، او نور فضول او بې موقع صرفول او ښندل (نوستل) مه کوئ!.

د الله تعالی له حق څخه دلته مراد څه شی دي؟ د دې په نسبت عالمان مختلفې خبرې کوي، د ابن کثير «رحمه الله» له روايت ځنې دا څرګندېږي، چې ابتداء په مکې معظمې کې د کښتونو (فصلونو) او باغونو په حاصلاتو کې څه برخه ايستل واجب وو، چې په مساکينو او فقراوو صرفېدله، وروسته په مدينې منورې کې د هجرت په دويم کال د هغه مقدار او د نورو تعين او تفصيل وکړ شو، يعنې د للمې ځمکې په حاصلاتو (په دې شرط چې خراجي نه وي) لسمه برخه، او د ابو لرونکو ځمکو ځنې شلمه برخه واجب ده.

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةٌ وَفَرَشَاءُ كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ
عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٦﴾

او (پیدا کړي مو دي) له چارپایانو بار وړونکي او غځېدونکي (په ځمکه)، خورئ تاسې له هغو چې رزق کړی (درکړی دی) تاسې ته الله، او مه کوئ متابعت (مه ځئ) تاسې په قدمو د شیطان، بېشکه دا (شیطان) تاسې ته دښمن دی ښکاره.

تفسیر: بار وړونکي لکه اوبس او نور، او په ځمکه غځېدونکي لکه کوچنوتي (واړه) ساکنان (ذي روح) مېرې، وزې (یا د «فرش» معنی دا ده چې د وړیو او وژغنو او وینتانو څخه یې فرشونه جوړېږي، یا لپاره د حلالولو پر ځمکه ځملول کېږي، یا «حمولة» د انعامو کبار دي، او «فرش» د دوی صغار دي، ځکه چې ځمکې ته فرش په شان نژدې دي).

د الله تعالی له دې راکړو نعمتونو ځنې منتفع کېدل، بهره اخیستل پکار دي، د شیطان پر قدمونو تگک دا دی، چې دغه شیان هرو مرو بې له شرعي حجتته حرام وگرځول شي، یا د شرک او بت پرستی وسیله یې جوړه کړي، له دې نه به بله د شیطان ښکاره دښمني څه وي، چې له دې نعمتونو ځنې یې تاسې په دنیا کې بې برخې گرځولي یئ؟ او په آخرت کې د هغو له امله (وجې) په سخت عذاب اخته کېږئ.

ثُبُيَّةٌ أَرْوَاهُ مِنَ الضَّانِّ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْرَاثَيْنِ قُلَّ الدَّكْرَيْنِ حَرَّمَ أَمْرَ الْأُنثِيَيْنِ أَمَّا
أَسْتَمَلْتُ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثِيَيْنِ يُبْسُونُ بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦﴾

(الله پیدا کړي دي حلال) اته جوړې (نر او ښځه)، له مېړو (ګډو) ځنې دوه (نر او ښځه) (یعنې په هره نوعه کې یوه ښځه او بل نر، په دې ډول دوه دوه جوړه شول، چې ګرد سره اته کېږي)، او له وزو (بیزو) څخه دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته): چې آیا (الله) دواړه نران حرام کړي دي (د مېړو «ګډو» او وزو «بیزو» څخه) که دواړه ښځې (له دوی څخه)؟ یا (که حرام کړي یې دي) هغه بچي چې مشتمل وي په هغو باندې رحمونه د دغو دواړو ښځو؟ راوښیئ تاسې ماته سند (چې علم دی)، که یئ تاسې صادقان (رښتیني په نسبت د تحریم د دې شیونو کې الله ته)!.
تفسیر: یعنې د کوم یوه شي حلال او حرام ګڼل یواځې د الله تعالی په حکم سره کېدی شي، بیا په دوی کې نر یا ښځه یا د هغه بچي چې د مور په ګډه کې دی که تاسې د ګردو انسانانو یا د ځینو په حق کې حرام وگرځوئ لکه چې په پخوانیو آیتونو کې تېر شو، آیا له تاسې سره د دې خبرې کوم سند شته؟

کله چې له تاسې سره د الله تعالی کوم حکم او سند نشته، نو بیا تش په آراوو او نفسي تمایلاتو سره د الله تعالی په پیدا کړو شیانو کې له خپله ځانه حلال او حرام ټاکل (مقررول) له دې خبرې سره مرادف دي؛ چې د الوهیت مقام د خپل ځان لپاره تعیین کړئ، یا په الله تعالی باندې عمداً او په قصد سره بهتان یا افتراء ووايي، دا دواړه صورتونه ډېر مهلک او تباہ کوونکي دي.

وَمِنَ الْأَبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلَّ الدَّكْرَيْنِ حَرَّمَ أَمْرَ الْأُنثِيَيْنِ أَمَّا أَسْتَمَلْتُ عَلَيْهِ
أَرْحَامُ الْأُنثِيَيْنِ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ اللَّهُ فِي بَهْدٍ أَمِنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ اقْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا
يُضِلُّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٦﴾

او (الله پیدا کړي دي) له اوبسانو دوه (نر او ښځه) او له غوایانو دوه (نر او ښځه)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې آیا دواړه نران حرام کړي دي الله که دواړه ښځې یا هغه (بچي یې حرام

کړي دي) چې مشتمل دي پرې رحمونه د دغو دواړو بنځو، آیا وئ تاسې حاضران (لیدونکي) کله چې وصیت (حکم) کاوه تاسې ته الله په دې شیانو، نو څوک دی ډېر ظالم (یعنې نشته لوی ظالم) له هغه چا چې تری پر الله باندې دروغ لپاره د دې چې گمراه کړي خلق بې له علمه (بې تحقیقه)، بېشکه الله نه کوي هدایت قوم ظالمانو ته (چې د جاهلیت په دین ولاړ وي).

تفسیر: د اشیاوو تحلیل او تحریم یواځې د الله تعالی په حکم سره کېدی شي، او د الله تعالی حکم د انبیاوو علیهم السلام په وسیله رارسېږي، یا حق تعالی بلا واسطه څوک مخاطب وگرځوي، نو له دې نه معلومه شوه، چې دلته دواړه صورتونه منفي دي، د پخواني شق انتفاء ته یې په ﴿يَسْئُرُونَ بَعْلَهُمْ﴾ الآیه - سره او د دویم شق نفی ته یې په ﴿أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ﴾ الآیه - سره تنبیه و فرمایله، نو د مشرکانو په دغو دعاوو کې د افتراء او اضلال څخه ما سوا بل هیڅ شی پاتې نشو.

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا
أَوْ لَحْمَ خَنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رَجَسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ
رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې نه مومم زه په هغه شي کې چې وحي کړی شوی ده ماته (تر اوسه پورې) (یو شی) حرام کړی شوی پر کوم خوړونکي چې خوري هغه، مگر که وي دا شی مرداره یا وینه بهېدونکې یا غوښه د خنزیر؛ نو بېشکه دغه خنزیر پلېت دی، یا ناجائزه ذبیحه وي چې غږ کړی شوی وي بې د نامه د الله په (وخت د ذبح د) هغې کې، بیا که څوک (له لورې) بې اختیاره شي، په دغه حال چې نه وي ظالم (پر بل کوم مضطر باندې)، او نه تېرېدونکي (په خوراک کې د ضرورت له قدره)؛ نو بېشکه رب ستا لوی بخښونکي (د خطیاتو) نهایت مهربان دی.

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «یعنې له هغو ساکبنانو (ذي روحو) څخه چې د غوښو خوراک یې رواج درلود (لرلو)، هم دا حرام دي»، په دې آیت کې کفارو ته دا خبره ښووله کېږي، دغه شیان چې پاس ذکر شول گډر حلال وو، خو تاسې هغه په خپل سر حرام وگرځول، اوس هغه شیان درښوول کېږي؛ چې حقیقتاً حرام دي، او تاسې هغه حلال گڼئ.

باقي د آیت مضمون تفسیر او توضیح په (٢ جزء د البقره سورت په (١٧٣) آیت (٢١) رکوع، او په (٦ جزء د المائدې) د سورت په (٣) آیت (١) رکوع د ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَحُلْمُ الْخَنزِيرِ﴾ الآیه - په تفاسيرو کې لیکلی شوی دی، هلته دې وکتل شي.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا
إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَهُمْ بِبَغْيِهِمْ
وَإِنَّ الصِّدْقُونَ ﴿٥١﴾

او پر هغو کسانو باندې چې يهودان دي؛ حرام کړی وو مونږ هر نو کداره، او له غوايانو او له مېږو (کلهو) حرام کړی وو مونږ پر دوی باندې وازدې د دې دواړو، مگر هغه وازده چې بار کړې وه (لگېدلې وه په) شاگانو د دوی دواړو یا کلمو باندې به وه، یا هغه وازده چې لگېدلې به وه له هېډو کي سره، دا (تحریم د دې شیونو) جزا ورکړې وه مونږ دوی ته (په هغه سره) په سبب د ظلم (شرارت) د دوی، او بېشکه مونږ خامخا رښتیا ويونکي یو (په دې ویلو خپلو کې).

تفسیر: یعنی اصلي حُرمت خو په هم دغو شيانو کې شته چې پاس ذکر شول، هو! د موقتي مصالحو له امله (وجې) ځينې شيان په عارضي ډول سره پر ځينو اقوامو پخوا له دې نه حرام کړی شوي وو، مثلاً پر يهودانو باندې د دوی د شرارتونو د سزا له امله هر نوک لرونکی حيوان چې نوکان يې له منځه نه وي جلا (جدا) شوي، لکه اوبن، شتر مرغ، مرغاوې او نور حرام کړی شوي وو، او هم د غوايي او وزې (بيزې) هغه وازده چې پر شا يا کلمو يې لگېدلې نه وي، يا له هلو وکي سره متصله نه وي؛ پر دوی باندې حرامه کړی شوې وه، لکه د پښتورگي وازده.

د بني اسرائيلو دغه دعوی غلطه ده؛ چې دغه شيان د نوح او ابراهيم عليهما السلام له زمانې راهيسي په مستمر ډول سره پرله پسې حرام پاتې دي، رښتيا خبره داده چې له دغو شيانو ځنې هيڅ يو شی د ابراهيم عليه السلام په عهد کې نه وو حرام، او د يهودانو د نافرمانۍ او شرارتونو له امله دا گډرد شيان حرام شول، نو هر هغه څوک چې د دې په خلاف دعوی کوي؛ دروغ وايي، لکه چې د (٤ جزء په شروع د آل عمران سورت په (٩٣) آيت (١٠) رکوع په: ﴿قُلْ قَاتُوا بِاللَّهِ وَرِئَاسَةً لِّمَن لَّمْ يَخْلُقْكُمْ وَأَلَّا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَنزَلْنَا إِلَيْهِمُ الْبُرْجَانَ﴾ دغو دعوی کوونکو ته دعوت ورکړی شوی دی، چې د دې خبرې اثبات را څرگند کړي !.

فَإِنْ كَذَّبْتُمْ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ ۖ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾

نو که نسبت د دروغو وکړ دوی تاته (په دغې وحيې کې) نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چې رب ستاسې څښتن (مالک) د رحمت واسع (ډېر پراخ) دی (چې تلوار نه کوي په تعذيب ستاسې)، او نه گډرځول کيږي عذاب د الله له قومه گناهگارانو (کافرانو نو مه مغرور پري په دې امهال).

تفسیر: تاسې ته تر اوسه پورې د الهي رحمت د پراخۍ له کبله (وجې) نجات موندلی دی، نو داسې مه گڼئ چې عذاب له تاسې ځنې لرې شوی دی.

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا آسَاءَ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا خُرُوفُونَ ﴿٢٦﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۖ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٢٧﴾

ژر به ووايي هغه کسان چې شرک يې کړی دی: که اراده فرمايلي وی الله (په طريقه د رضا سره د دوی د شرک په عدم) نو شرک به نه وو غوره کړی مونږ او نه پلرونو ځمونږ او نه به حرام کړي وو مونږ هيڅ شی، لکه همدغه (مکذبان) نسبت د دروغو کړی وو هغو کسانو چې پخوا له دوی ځنې وو تر هغه پورې چې وڅا که دوی عذاب ځمونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته): آیا شته تاسې سره څه علمي سند چې راوباسی تاسې هغه مونږ ته، پيروي نه کوی تاسې (د هيڅ شي) ! مگر د تش گمان (ټکل خپل، نه له علمه)، او نه یی تاسې مگر خو دروغ وايئ (په الله). ووايه (ای محمده! دوی ته: که نه وي تاسې سره څه دليل) نو الله لره دی دليل کامل (لپاره د الزام ستاسې) نو که اراده فرمايلي وی (الله د هدايت ستاسې نو) خامخا هدايت به يې فرمايلي وو تاسې ټولو ته.

تفسیر: يعنې که الله اراده کړې وی، نو هغه پاک ذات قدرت درلود (لرلو) چې مونږ او ځمونږ اسلاف يې نه يواځې له دغه تحريم بلکه له نورو مشرکانه افعالو او اقوالو ځنې هم ژغورلي (ساتلي) وی، کله چې يې نه يو ژغورلي، او مونږ همغسې پرې پاتې او دوام لرو، نو ثابته شوه چې د هغه په دربار کې ځمونږ دا گډرډې چارې مقبولې او بنایسته دي،

او که ځمونږ دغه کارونه (چې له قدیمه راهیسې یې کوو) د ده په نزد خراب او نا مناسب وی؛ نو مونږ یې ولې داسې خوشې او آزاد او په خپل سر یې پرینسي یو؟

دغه خبره د پوهېدلو وړ (قابل) ده چې «أحکم الحاکمین» جل جلاله د دنیا د پیدایښت له اوله تر نن پورې د خپلو صادقو او پاکو رسولانو عليهم السلام په واسطه له هر قسم قوانینو او احکامو ځنې خپلو بندګانو ته اطلاع ورکوي، او په ښکاره او صاف ډول دوی ته دا وربښي، چې کوم اعمال د ده په دربار کې غوره او کوم یې ناغوره دي؟

کله پرله پسې او کله له لږو وقفو څخه وروسته د دغو احکامو او هداياتو یادونه او تذکر هم کيږي، په دې منځ کې تر هغې اندازې پورې چې له مخالفت کوونکو سره مسامحت وړ (لايق) وو؛ ورسره مسامحت وشو، کله چې د معمولي تنبیهاتو ضرورت پېښ شوی دی، نو ګرې په ګرې هغه هم ورکړی شوي دي.

او هغو کسانو ته یې لږ څه مهلت او ډیل هم ورکړی دی؛ چې د دوی د شقاوت او بدبختی جامونه تر څنډو (غاړو) ډک شوي وو، او په صاف او ښکاره ډول سره د خپل الله جل جلاله د انتهایي سزا مستحق ګرځیدلي او په خپله سزا او هیداد باندې د رسېدلو وړ (مستحق) او لایق ګڼلي شوي وو، لکه چې ډېرو قومونو د خپلو جرائمو د لږ څه هیداد او سزا خوند په هم دې دنیا کې څکلی دی.

نو بیا د دغسې حالاتو له موجودیت سره د څو ورځو له مخې د کوم قوم په کومو جرائمو کې د سزا له نه میتلا کېدلو او سمدلاسه د دوی په عذاب له نه اخته کېدلو څخه څرنگه دغسې استدلال کېدی شي؛ چې ګواکې (معاذ الله) هغه جرائم د الله تعالیٰ په نزد غوره دي، که نه الله تعالیٰ به د یوې ګرې له مخې هم ورته مهلت نه ورکاوه.

پېشکه که د الله تعالیٰ اراده وی؛ نو د انسان خلقت به یې داسې کاوه چې ګرځېد به سره د نوې لارې پر تللو مجبور وو، لیکن کله چې داسې نه ده واقع شوې، نو هم دغه بالغه حجت او پوره الزام پر هغو کسانو دی چې ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآیه - په ویلو سره په الهي مشیت او رضا کې د تلازم اثبات کوي.

د مشرکانو دغه استدلال ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾ الآیه - خوشې لغو او چټي (بېکاره) او فضول دی، او هیڅ یو داسې برهان او علمي اصول له هغوی سره نشته چې هغه د عاقلانو په مخ کې وړاندې کړی شي، او یواځې اټکلي غشي او تخمینی خبرې دي، چې د الله تعالیٰ بالغه حجت پرې تردیدوي، چې د هغه په لوري په ﴿لَوْ شَاءَ لَهْدَاكُمْ أَجْمَعِينَ﴾ کې اشاره فرمایلي ده، یعنی انساني فطرت داسې نه دی پیدا کړی شوی؛ چې ګرځېد سره سم د هدایت په لاره برابر شي، دوی ته پاک الله د کسب او اختیار هغه آزادي ور په برخه فرمایلي ده، چې د هغې اعطاء بل هیڅ یوه مخلوق ته ممکنه نه وه، نو ځکه لازم دي چې د دې آزادی د استعمال په وخت کې لارې مختلفې وي، څوک په ښکې پسې مهندي وهي، او څوک د بدی په لوري وځغلي.

قُلْ هَلْ مَشَٰهَدَةٌ لَّكُمْ مِنَ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا وَإِنْ شَٰهَدُوا فَلَا تَشْهَدُ
مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَفَرُوا يَلْتَبِتُوا وَلِلَّذِينَ كَفَرُوا مُؤْنٌ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ
يُرَبِّبُهُمْ يَعْدِلُونَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) راولی شاهدان خپل هغه چې شاهدي ورکوي دوی (په دې) چې پېشکه الله حرام کړي دي دا شیونه، نو که شاهدي ورکړه دوی؛ نو ته شاهدي مه وایه له دوی سره (مه یې قبلوه، اعتبار پرې مه کوه!)، او مه کوه متابعت د آرزوګانو (خواهشونو) د هغو کسانو چې نسبت د دروغو کوي آیتونو (احکامو) ځمونږ ته، او د هغو کسانو چې نه راوړي ایمان په آخرت باندې، حال دا چې دوی له ربه خپله سره برابر وي (نور شیان په عبادت کې).

قُلْ تَعَالَوْا اتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّي عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا
أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ أَمْلَاقٍ مِّنْ نَّرْزُقِكُمْ وَإِيَّاهُمْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې راشئ! چې زه لولم (در اوروم) هغه چې حرام کړي دي رب ستاسې پر تاسې باندې، چې شریکان مه نیسئ تاسې له دغه (الله) سره هیڅ شی، او (نیکی کوی تاسې) له مور او پلار سره په نېکي کولو سره، او مه وژنئ تاسې اولاد خپل له (وېرې د فقر او) خواری نه، مونږ رزق (روزي) در کوو تاسې ته او هم دوی ته.

تفسیر: عربیانو به د مفلسی لامله (وجې) ځینې وختونه خپل اولادونه وژل، او ویل به یې چې: مونږ پخپله خواړه نه مومو؛ نو خپلو اولادونو ته له کومه خوراک و برابر کړو، او ورباندې وېې خورو؟، نو ځکه فرمایي: رزق ور کوونکی خو پاک الله دی، چې تاسې او هم ستاسې اولادې او هم نورو مخلوقاتو ته یې ور کوي.

په بل ځای کې د ﴿اَمْلَاقٍ﴾ پر ځای ﴿حَشِيَّةَ اَمْلَاقٍ﴾ فرمایلي دي، یعنې د مفلسی له وېرې به یې هغوی وژل، دا به د هغو کسانو ذکر وي؛ چې اوس مفلسان نه دي، مگر ویرېرې کله چې مو آل او عیال زیات شي، نو دوی ته به مونږ خوراک له کومه پیدا کوو؟.

څرنګه چې پخوانی طبقې ته پخوا له عیاله د خپل ځان د ډوډۍ فکر او سخته اندېښنه پیدا شوې وه، او دویمه طبقه د عیال ډېروالي پرېشانه کړې وه، بنایي له همدې کبله (وجې) یې دلته له ﴿مِّنْ اَمْلَاقٍ﴾ سره ﴿نَّرْزُقِكُمْ وَاِيَّاهُمْ﴾ او په هغه آیت کې یې له ﴿حَشِيَّةَ اَمْلَاقٍ﴾ سره ﴿نَّرْزُقِكُمْ وَاِيَّاهُمْ﴾ ارشاد فرمایلي وي، والله أعلم.

تنبیه: په قرآن کریم کې درې ځایه په توحید پسې د والدینو احسان متصل راغلی دی، له دې جهت لکه چې پروردګار حقیقتاً د مولود خالق او موجد دی، هم داسې مجازاً مور او پلار هم د ولد حامی، مربي او روزونکي دي، نو ځکه د خالق جل و علا شأنه د توحید او عبادت څخه وروسته په مخلوقاتو کې له ګردو نه پخوا او زیات د مور او پلار حقوق او خدمت دی.

وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ

او مه نژدې کېږئ، فواحشو (بې حیایي، ناکارو کارونو) ته هغه چې ښکاره وي له دې (فواحشو) او هغه چې پټ وي.

تفسیر: له «مه نژدې کېږئ» څخه بنایي دا مراد وي، چې د داسې کارونو له مبادیو او وسائلو څخې هم ځان ژغورل (پېچ کول) په کار دي، مثلاً همغسې چې له زنا څخه مو ځانونه ژغورئ (پېچ ساتئ)؛ له بدو کتلو، بد لیدلو، بد ویلو، او بد کولو څخې هم اجتناب او پرهېز پکار دی.

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ إِلَّا بِالْحَقِّ

او مه وژنئ تاسې نفس هغه نفس چې حرام کړي دي الله (وژل یې) مګر (وژنئ یې) په حقه سره.

تفسیر: د ﴿إِلَّا بِالْحَقِّ﴾ استثناء ضروري وه، ځکه چې د «قاتل العمد» او «زاني محصن» او «مرتد عن الاسلام» وژل په کې داخل دي، لکه چې په صحیحو احادیثو کې د هغو تصریح وارده شوې ده، او مجتهدینو ائمه وو هم پرې اجماع فرمایلي ده.

ذَلِكُمْ وَصَّكُمُ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۵۰﴾

دا (خلور نهی او امر) حکم کړی دی الله تعالی تاسې ته په دې سره، لپاره د دې چې عقل وچلوی (په کې) تاسې.

تفسیر: له دې آیت څخه د دې ګردو (ټولو) شیانو حرمت ثابت شو: (۱) شرک بالله. (۲) له مور او پلار سره بد سلوکي. (۳) قتل الأولاد. (۴) د بې حیایی ګرد کارونه مثلاً زنا او نور. (۵) د بل چا په ناحقه وژل.

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ

او مه نژدې کېږئ تاسې مال د یتیم ته مګر (ورنژدې شی) په هغې طریقي سره چې هغه ډېره ښه وي، تر هغه پورې چې ورسیري دغه یتیم قوت (خلمیتوب) خپل ته.

تفسیر: د یتیم (پلار مړي) په مال کې بېخایه تصرف حرام دی، هو! په بهترې او مشروعې طریقي او احتیاط سره د یتیم په مال کې دده «ولي» او «وصي» تصرف کولی شي، هر کله چې یتیم خلمی او قوي شو، او د خپلو کارونو د ښالولو اهل وګرځېد؛ نو مال دې وروسپارل شي.

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۗ لَّا تَكْفُلُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

او پوره کوی تاسې پیمانې او تول په عدل (انصاف) سره، نه ورکوو مونږ تکلیف هیڅ نفس ته مګر په اندازه د توان (طاقت) د هغه.

تفسیر: یعنی د خپل طاقت سره سم د دغو احکامو په ځای راوړلو کې کوښښ وکړئ، او په هم دغو تاسې مکلف یئ، الله تعالی هیچا ته دده له مقدوره زیات تکلیف نه ورکوي.

وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْبُدُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ

او کله چې خبرې کوی تاسې (په کوم شي کې) نو حق (رښتیا) ووايئ اګر که وي (مقول له یا مقول علیه) خاوند د خپلوی (هم)،

تفسیر: یعنی ښایي د هیچا قرابت او محبت د انصاف او حق ویلو مانع ونه ګرځي.

وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكُمْ وَصَّكُمُ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿۵۱﴾

او په عهد د الله وفا کوی تاسې، دا (درې امرونه یوه نهی) حکم کړی دی (الله) تاسې ته په هغه سره لپاره د دې چې پند واخلي تاسې!.

تفسیر: ښایي د الله تعالی په اوامرو او نواهیو باندې په کلکې عقیدې سره عمل وکړئ! که د الله تعالی په نامه نذر پر ځان ومنئ، یا قسم وخورئ؛ ښایي چې هغه پر ځای کړئ! ولې په دې شرط سره چې په کومې نامشروعې خبرې نه وي.

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَصَّكُمُ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿۵۲﴾

او (حکم کړی دی الله چې) په تحقیق دغه (د دې سورت ذکر شوي احکام) لاره ځما ده برابره (جنت ته)، نو متابعت وکړئ تاسې د دغې (لارې)، او مه کوی متابعت د (نورو کړو) لارو؛ نو

تار په تار به کړي (دغه متابعت) تاسې له لارې (سمې) د الله نه (چې د وحیې اتباع او د برهان افتفاء ده)، دا (اتباع د سمې لارې) حکم کړی دی (الله) تاسې ته په دې سره لپاره د دې چې ځان وساتئ تاسې (له گمراهی نه).

تفسیر: یعنی د پورتنیو مذکورو احکامو تعميل او د الله تعالی د عهد عملاً او اعتقاداً پوره کول، همدغه سمه لاره (صراط مستقیم) ده، چې د هغې د طلب تلقین د (الفاتحه) په سورت کې په ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ سره شوې ده، دغه لاره تاسې ته درښوولې شوې ده، اوس پر هغې سم برابر تلل ستاسې کار دی، هر څوک چې پرته له دې لارې تگ وکړي؛ نو د الله تعالی له لارې ځنې بې لارې او گمراه کېږي.

تنبيه: له عبد الله بن عباس رضي الله تعالى عنهما څخه روايت دی، چې دغه درې مذکورې آيتونه چې په لسو احکامو مشتمل دي؛ له محکاماتو ځنې دي، چې په هيڅ شريعت کې يې نسخ نه ده راغلي.

ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَبَأْمًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَفَصِيلًا لِكُلِّ نَسَبٍ وَهَدًى وَرَحْمَةً لِّعَالَمِهِمْ
بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

پس (له دې نه دا واورئ چې) ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) لپاره د تمام (پوره کولو د نعمت) پر هغه چا باندې چې نیکي کوي او (لپاره د بیان او) تفصیل د هر (دیني) شي او (لپاره د) هدایت او رحمت لپاره د دې چې دوی په ملاقات درب خپل ایمان راوړي.

تفسیر: معلومېږي هغه احکام چې پاس له ﴿قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبِّيَ كُفْرًا بِآلِهَاتِهِمْ﴾ څخه تر دې ځایه پورې مونږ ته اورولي شوي دي؛ دغه همېشه جاري او گډ انبياء عليهم السلام او شرائع پرې متفق وو، وروسته الله تعالی پر موسی علیه السلام تورات نازل کړ، چې شرعي احکام په کې په زیات تفصیل سره مندرج وو، د «تورات» له اعطاء څخه وروسته د هغې زمانې پر نیکي کوونکو باندې الله تعالی خپل نعمتونه پوره او کامل کړل، د هر یوه ضروري شي احکام يې په شرح او بسط سره بیان وفرمایل، او د هدایت او رحمت وروڼه يې مفتوح کړل؛ تر څو خلق پرې په ښه شان سره وپوهیږي، او پرې عمل وکړي، او له خپل الله تعالی سره د ملاقات پوره یقین حاصل کړي.

وَهَذَا الْكِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ مَبْرُورًا فَاتَّبِعُوهُ وَأَتَّقُوا عَالَمَكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥١﴾

او دا (قرآن یو) کتاب دی چې نازل کړی دی مونږ هغه مبارک (برکتناک ډېر گټور) دی؛ نو متابعت وکړئ تاسې د دغه (قرآن) او وویرېږئ (له عذاب او ځان وساتئ له مخالفته يې) لپاره د دې چې په تاسې رحمت وکړ شي.

أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابَ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَفْلِينَ ﴿٥٢﴾

(او نازل کړی وو مونږ دا کتاب لپاره د دې) چې و (نه) وایئ (ای عربو په قیامت کې): بېشکه خبره دا ده چې نازل شوی وو کتاب پر دوو طائفو (یهودو او نصاراوو) پخوا له مونږه، او بېشکه شان دا دی چې وو مونږ له لوستلو او لولولو د دوی څخه غافلان (ناپوهان چې ځمونږ په ژبې نه وو).

تفسیر: یعنی د دې مبارک کتاب لوی قرآن له نزوله وروسته د عربو ایمانو ته د داسې وینا موقع نه ده پاتې شوې، چې هغه پخواني آسماني کتابونه چې د الله تعالی پر شرائعو مشتمل دي، او پخوا له دې نازل شوي دي، ځمونږ له علم او پوهې سره سم په هغو دواړو فرقو یهودانو او نصرانیانو باندې نازل شوی دی، چې هغه خلق يې پخپلو منځونو کې سره

لولي او لولوي يې، او ځينو د هغو ترجمه په عربي سره هم کوله، مثلاً «ورقة بن نوفل» او نور له ډېرې مودې راهيسې په دغه شوق، رغبت، فکر او اندېښنه کې مشغول او لگيا وو، چې عرب يهود کړي، يا يې نصراني وگرځوي، مگر مونږ د دوی له هغو تعليماتو، تدریساتو، ښوونو او ويناوو سره هيڅ علاقه او ارتباط نه درلود (لرلو).

بحث په دې کې نه دی؛ چې کوم شی چې يهودان او نصرانيان لولي او لولوي يې، تر کومې اندازې پورې پخپل اصل سماوي صورت محفوظ پاتې دی، بلکه يواځې مقصود هم دغومره دی، چې د دې شرايعو او کتابونو اصلي مخاطبان فقط بني اسرائيل وو، اګر که د هغو د تعليم ځينې اجزاء لکه د توحيد او ديني اصولو دعوت د خپلې پراختيا او تعميم په اثر له بني اسرائيلو څخه ما سوا د نورو اقوامو په حق کې هم عام شوی وي، او سره له دې کوم شريعت او سماوي کتاب چې په مجموعي هيئت سره پر کوم خاص قوم د هغوی د مخصوصو فوائدو لپاره نازل شوی وي، که د هغه له درس او تدریس سره نور اقوام خصوصاً عربو غوندې يو غيور او ځان باندي ځانمنې قوم څه علاقه او اړه ونه لري؛ څه مستبعد نه دی، نو ځکه دوی ويلی شو چې کوم آسماني کتاب او شريعت ځمونږ په لوري نه دی راغلی، او مونږ له هغو شرايعو سره چې د بل کوم مخصوص قوم لپاره لېرلي شوي دي؛ دومره علاقه نه لرو، نو بيا به مونږ د شرايعو په ترک ولې ماخوځ کيږو؟

مګر نن دوی ته د داسې حيلو او پلمو (بهانو) کولو موقع نه ده پاتې، د الله تعالی حجّت د ده د روښان کتاب د عمومي هدايت او رحمت باران مخصوصاً د دوی په کورونو نازل کړی شوی دی، تر څو دوی پخپله هم ترې لومړی مستفيد شي، او بيا دا د الله تعالی امانت او رحمت تمام سور، تور، زېر، سپين او نورو نسلونو او توکمو او د مشرق (لمر خاته) مغرب (لمر پر واته) شمال (ښې) او جنوب (سهيل) ګردو (ټولو) هستېدونکو ته په ډېر احتياط او حفاظت سره ورسوي، ځکه چې دغه کتاب د کوم خاص قوم او ملک لپاره نه دی لېرلی شوی، او دده مخاطب ګرد (ټول) جهان دی، لکه چې د الله تعالی په فضل او توفيق د عربو په وسيله د ملک العلام دغه آخري او عام پيغام د دنيا ټولو ځايونو ته تبليغ او اعلام شوی دی، والحمد لله علی ذلک.

أَتَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنزِلْنَا لَكُنَّا أَهْدَىٰ مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَهُدًى
وَرَحْمَةً

يا چې و (نه) وايي (ای عربو په قيامت کې) که وي مونږ چې نازل کړی شوی وي پر مونږ باندي کتاب (لکه چې په دوی نازل شوی دی)؛ نو هرو مرو (خامخا) وو به مونږ ښه لاره موندونکي له دوی نه، نو په تحقيق راغلی دی تاسې ته حجّت ښکاره (عربي قرآن) له رب ستاسې او هدايت او رحمت (له جانبه د الله ای مؤمنانو پس متابعت کوي د ده).

تفسير: يعنې د پخوانيو امتونو د احوالو له اورېدلو څخه ښايي ستاسې په زړونو کې داسې يو هوس، ارمان، شوق، ذوق او ولوله پيدا شوي وي، که پر مونږ باندي د الله تعالی کتاب نازل شوی وي؛ نو مونږ به له نورو ځينې زيات عمل پرې کاوه، او نورو ته به مو د خپلو ښو اعمالو آثار وربښول، نو ځکه تاسې ته له هغوی ځينې ډېر ښه کتاب درکړ شو، څو اوس په علم الشهود سره هم وګورو چې څوک ښه عمل پرې کوي؟ او خپل محاسن ښوولی شي؟

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا سَجَازِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنَّا إِيتِنَا سَوْءَ
الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿٥٥﴾

نو څوک دی زيات ظالم (يعنې نشته لوی ظالم) له هغه چا چې نسبت د دروغو کوي په آيتونو د الله، او څنگ کوي (ګرځي) له دې (آيتونو) ځنې، ژر به (مونږ) سزا ورکړو هغو کسانو ته چې

څنگ کوي (ګرځي) دوی له آیتونو څمونږ څخه سخت عذاب په سبب د دې چې وو دوی چې څنگ به یې کاوه (ګرځېدل به له حق څخه).

تفسیر: اوس که وروسته د داسې روښان او بې مثاله کتاب له درتللو څخه څوک چې د ده آیتونو ته د دروغو نسبت وکړي، یا یې له قبلولو څخه غاړه وغړوي، یا د نورو مخه ونیسي، چې پرې ایمان رانه وړي، نو له ده څخه لوی ظالم به بل نه وي. تنبیه: د ﴿وَصَدَقَ عَنْهَا﴾ دوه معناګانې له اسلافو څخه منقولې دي: «امتناع»، او «اعراض»، دلته مغفور شیخ الهند د «اعراض» معنی غوره کړې ده.

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ أَمِنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلْ انظُرُوا أَنَا مُنظَرُونَ ﴿١٥٨﴾

نه کوي انتظار دوی (د هېڅ شي) مګر د دې چې راشي دوی ته ملائکې (پرښتې د موت یا د عذاب) یا راشي رب ستا، یا راشي ځينې دلائل (د قدرت) د رب ستا (چې علامې د قیامت دي): په هغه ورځ کې چې راشي ځينې دلائل (د قدرت) د رب ستا؛ نه به رسوي فائده (نفع) هېڅ نفس ته ایمان راوړل د ده، چې نه وي دا نفس چې ایمان یې راوړی وي پخوا (له دې نه) یا (نه وي) چې کسب یې کړی وي په ایمان خپل کې څه خیر (نیکي)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې انتظار کوئ تاسې، بېشکه مونږ هم انتظار کوونکي یو.

تفسیر: یعنی د الله تعالی له لوري د هدایت معین حد پوره شو، انبیاء علیهم السلام مبعوث او شرائع نازل شول، او آسماني کتابونه راښکته شول، تر دې چې د پاک الله وروستی کتاب هم راغی، نو بیا هم یې دوی نه قبلوي، نو ښایي چې دوی دې خبرې ته سترګې په لار ناست وي، چې پخپله پاک الله یا پرښتې راشي، یا د قدرت کومه لویه علامه (لکه قیامت یا کوم بل لوی دلیل) ښکاره شي.

نو باید پوه شئ چې د قیامت له علائمو څخه یوه علامه دا هم ده؛ چې د هغه له ظهور نه وروسته نه د کافر ایمان راوړل او نه د عاصي توبه کول معتبر دي.

د صحیحینو احادیث دا رابښي چې دغه علامه د مغرب له لوري د لمر ختل دي، یعنې کله چې د پاک الله اراده د دنیا په ختمولو باندې وشي، او د موجوده عالم نظام سره ګډوډ او ویجاړ شي، نو د موجوده طبیعي قوانینو په خلاف به ډېر عظیم الشان خوارق او لویې بې مثاله او بې سارې پېښې واقع شي، چې د هغو له جملې نه یوه دا ده چې لمر به د مشرق په ځای له مغربه راڅرګند شي.

د «مغرب له خوا د لمر له ختلو» څخه وروسته به د ګرد عالم په حق کې همدغه حکم وي، چې د هېچا ایمان او توبه به معتبره نه وي، په ځینو روایاتو کې د «طلوع الشمس من مغربها» سره ځینې نورې علامې هم بیانې شوي دي، مثلاً «خروج الدجال، خروج الدابة» او نور.

د دې روایاتو څخه داسې مطلب څرګندېږي: کله چې د دغو علائمو ګرده (ټوله) مجموعه متحققه شي، او دغه هلته کېدی شي چې «طلوع الشمس من المغرب» هم متحقق شي، نو د توبې ورتل کېږي، او بېل بېل پر هره علامه باندې دا حکم نه دی متفرع.

څمونږ د زمانې ځینو ملحدانو چې هرې یوې فوق العاده واقعې ته د استعارې په رنگ وړ کولو سره عادي دي، دوی د «طلوع الشمس من المغرب» د استعارې جوړولو په فکر کې هم دي، غالباً د دوی په فکر کې به د قیامت راتګ هم تش یو ډول استعاره وي. (العیاذ بالله).

تنبيه: دا چې فرمايي: «راشي پرېستې يا راشي رب ستا»؛ د دې تفسير په دويم جزء د بقرې سورت په (۲۱۰) آيت (۲۵) رکوع کې د ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلُلٍ مِّنَ الْغَمَامِ﴾ الآية - کې تېر شوی دی، هلته دې ولوستل شي!، او د ﴿أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا﴾ د جملې عطف پر ﴿أَمَّتْ مِنْ قَبْلُ﴾ دی، او د عبارت تقدیر د ابن المنیر «رحمه الله» او نورو محققینو «رحمهم الله» په نزد داسې دی:

«لا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا أَوْ كَسْبُهَا خَيْرًا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ لَمْ تَكُنْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا» «يعني هغه چې لاله پخوا يې ايمان نه وي راوړی په هغه وخت کې به يې ايمان نه نافع کېږي، او هغه چې لاله پخوا يې د خير کسب نه وي کړی؛ د ده دخير کسب به نافع نه وي، يعني توبه يې نه قبلېږي».

إِنَّ الَّذِينَ فَزَعُوا مِنْهُمْ وَكَانُوا شَيْعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُدَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۵۱﴾

بېشکه هغه کسان چې تار په تار کړی يې دی دین خپل (چې ځينې يې مني او ځينې يې نه مني) او شول دوی فرقې فرقې؛ نه يې ته له دوی نه په هيڅ شي کې (يعني هيڅ تعرض ورته مه کوه!)، بېشکه همدا خبره ده چې امر (کار) د دوی (سپارلی شوی دی) الله ته، بيا به خبر کړي (الله) دوی په هغه چې وو دوی چې کول به يې.

تفسير: په ﴿إِنَّ الَّذِينَ فَزَعُوا مِنْهُمْ﴾ سره يې بيا اصل مطلب ته رجوع وکړه، يعني د الهي دين لاره (صراط مستقيم) يوه ده، هغه کسان چې د دين په اصل کې تفرقه پيدا کوي، او په خپل سر بېلې بېلې لارې راباسي، او دگوند (ډله) او گوندبازی (ډله بازی) په بلا آخته کېږي، که دوی يهوديان وي يا نصرانيان يا هغه د اسلام مدعيان چې په مستقبل کې د ديني عقائدو د څادر خپرونکي دي، له دغو خلقو سره ستاسې هيڅ غرض او کار نشته، دا گډ (ټول) په ﴿تَفَتَّرَقُوا مِنْ سَبِيلِهِ﴾ کې داخل دي، تاسې له دوی ځنې د برائت او بېزارۍ اعلان وکړئ!، او د پاک الله په همغسې سمې صافې لارې (صراط مستقيم) باندې ټينگ رهي (روان) اوسئ! او د هغوی عاقبت او انجام پاک الله ته وسپارئ! الله تعالی به په دنيا يا په آخرت کې دوی ته د هغوی د اختلاف او انشقاق نتايج ورڅرگند کړي. (چې انتقام ترې اخلي په دنيا کې، او که آخرت ته يې پرېږدي، او که توبه پرې باسي).

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مَثَلِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۵۲﴾

هر هغه چا چې راتله يې وکړه په يوه نېکۍ نو ده ته ده (جزاء د) لسو (نېکيو په) مثل د هغې (نېکۍ)، او هر هغه څوک چې راتله يې وکړه په بدۍ نو سزانشي ورکولی (ده ته) مگر په مثل د همغې (بدۍ)، او په دوی به ظلم ونه کړی شي (په تنقيص د ثواب يا په تزديد د عقاب).

قُلْ إِنِّي هَدَيْتُ رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۖ دِينًا قِيمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَكَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۵۳﴾

ووايه (ای محمد! دغو متفرقانو ته): بېشکه زه چې يم هدايت (نبیونه) کړېده ما ته رب ځما لارې سمې برابرې ته دین صحیح برابر، ملت (دین) د ابراهیم، حال دا چې حنیف وو (په حق دین ټینګ ولاړ وو، او له باطله څخه بېزاره وو) او نه وو له مشرکانو (لکه چې مشرکان وایي).

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَاكَ أُوتِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه لمونځ ځما او قرباني ځما او (طاعتونه د) ژوندون ځما او مرګ ځما (پر صالح عمل) خاص الله لره دی چې رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو (د جهان) دی. نشته هیڅ شریک ده لره (په دغو تېرو عبادتونو کې) او په هم دې (توحید) امر (حکم) کړی شوی دی ماته او زه اول د مسلمانانو (الله ته غاړه ایښودونکو) څخه یم.

تفسیر: په دې آیت کې د توحید او د تفویض د خورا (ډېر) لوړ مقام سراغ او پته ورکړی شوې ده، چې پر هغه ځمونږ سردار او محمد مصطفی صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم فائز او کامیاب شوی دی، د لمانځه او د قرباني له ذکره په خصوصیت سره د هغو مشرکانو ترديد بالتصریح وشو؛ چې بدني عبادت او قرباني به یې د غیر الله په نامه کوله.

قُلْ أَعْبُدُوا اللَّهَ أَبِغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا بې له الله غواړم زه بل رب (پالونکی؟ بلکه نه یې غواړم) حال دا چې هم دی رب د هر څیز دی.

تفسیر: پخوا د توحید في الالهیت ذکر وو، اوس د توحید في الربوبیت تصریح فرمایي، یعنی همداسې چې معبود ما سواله ده بل څوک نه دی؛ مستعان هم بل هیڅوک نشي کېدی.

وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۝

او کسب نه کوي (د بدی) هیڅ یو نفس مګر (ضرر یې دی) پر (ذمه د) ده، او نه باروي هیڅ نفس ګناهګار ګناه دبل نفس (بلکه هر څوک خپل بار وړي)، بیا خاص طرف د رب ستاسې ته بېرته ورتلل ستاسې دي (په قیامت کې) نو خبر به کړي تاسې په هغه شي چې وئ تاسې چې په هغه کې به مو اختلاف کولو (په دنیا کې په دیني امورو کې).

تفسیر: کفارو له مسلمانانو سره په توحید او نورو امورو کې جګړې کولې، او ویل به یې چې راشئ د توحید لار پرېږدئ، او ځمونږ د شرک په لارې رادرومئ، که په دې کې په تاسې باندې څه ګناه راشي؛ هغه دې ځمونږ په غاړه وي: ﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا سَبِّحُوا سُبْحَانَ اللَّهِ وَلِتَحْمِلَ أَمْثَلًا وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطِيئَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝﴾ (۲۰ جزء د العنکبوت سورت (۱۲) آیت (۱) رکوع) دلته د هغه ځواب ورکړی شوی دی، چې د هر چا ګناه دده پخپله غاړه ده، یو د بل د ګناه ذمه واري نشي کولی، او نه د بل بار وړی شي، باقي ستاسې دا جګړې او اختلافونه کله چې د الله تعالی په حضور کې وړاندې شي؛ ګرد سره فیصله کېږي (او هلته به غالب او مغلوب (وړ - پر) درېښکارېږي)، دا دنیا د فیصلې ځای نه دی، بلکه د امتحان او ازموینت کور دی، لکه چې په پخواني آیت کې یې خبر را کړ.

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيُبْلِغُكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۝ وَإِنَّ لَغَفُورًا رَحِيمًا ۝

او دغه (الله) هغه ذات دی، چې ګرځولي یې یی تاسې خلیفگان د ځمکې او پورته کړي یې دي ځینې ستاسې د پاسه د ځینو (نورو په) درجو مرتبو کې، د دې لپاره چې وازمويي تاسې په هغو (حکمونو) کې چې درکړي یې دي تاسې ته، بېشکه رب ستا ډېر ژر دی عذاب (د ده پر هغه چا چې اراده وفرمایي) او بېشکه الله خامخا ښه بڅبونکی دی (د شاګرینو) ډېر رحم کونکی دی (په شکر کوونکو).

تفسیر: یعنی الله تعالی تاسې په ځمکه کې یو له بله نایبان او وکیلان ګرځولي یی، چې یو قوم ځي، او بل قوم د هغه په ځای کيني.

﴿وَرَفَعَ﴾ «او پورته کړي یې دي ځینې ستاسې د پاسه د ځینو نورو په درجو مرتبو کې» یعنی ستاسې تر مینځ یې بې حده تفاوت او د مدارجو فرق کړی دی، لکه چې په شکلونو، صورتونو، رنگونو، لهجو، اخلاقو، ملکاتو، محاسنو، مزایاوو، رزقونو، دولتونو، عزتونو، مرتبو او نورو صفاتو او ممیزاتو او خصلتونو کې د انساني افرادو په منځ کې بېشماره درجې شته (چې څوک یې عالمان کړل، څوک یې جاهلان، څوک یې بادشاهان کړل، څوک یې غریبان، څوک یې ماړه کړل، څوک یې وړي).

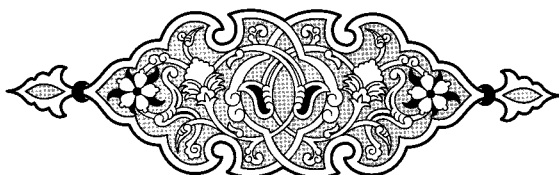
﴿لِيَبْلُوكُمْ﴾: «د دې لپاره چې وازمويي تاسې په هغه (حکم) کې چې درکړی یې دی تاسې ته»، یعنی چې درښکاره شي په داسې حالاتو کې کوم یو تر کومه ځایه پورې د الله تعالی حکم مني، او وازمويي تاسې په هر هغه شي کې چې درکړی یې دی تاسې ته، لکه مال او جاه، چې معلوم او بېل شي شاګر له صابره.

ابن کثیر «رحمه الله» له ﴿فِي نَائِكُمْ﴾ ځنې هغه مختلفې درجې او احوال مرادوي، چې الله تعالی حسب الاستعداد او لیاقت په انسانانو کې ایښي دي، په دې تقدیر به د ازموینې حاصل داسې کيږي: مثلاً غني د خپلې غنا په حالت کې تر کومه ځایه پورې شکر باسي؟ او فقیر د فقر په حالت کې تر کومې اندازې د صبر ثبوت راڅرګندوي؟ وقس علیه البواقي.

په هر حال هغه څوک چې په دغه ازموینت کې بېخي نالایق ثابت شي، حق تعالی د ده په حق کې ﴿سَرِيحُ الْعَقَابِ﴾ دی، او هر چا چې لږ قصور کړی وي؛ د هغه په حق کې «غفور» دی، او هر چا چې خپلې وظیفې پوره سرته رسولې وي؛ د هغه په حق کې «رحیم» دی.

(تمت سورة الأنعام بعون الله الملك العلام)

(ونطلب منه في الدنيا حسن الإقدام وفي العقبى حسن الإكرام)

سُورَةُ الْأَعْرَافِ

«د (الأعراف) سورت مکی دی، پرته له (۱۶۳) تر (۱۷۰) آیت پورې چې مدني دي» «(۲۰۶) آیتونه (۲۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۷) او په نزول کې (۳۹) سورت دی» «د (ص) سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْمَصِّصَ ۚ كَتَبْنَا إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ

(دا) کتاب چې نازل کړی (لېږلی) شوی دی تاته (ای محمده!) نو نه دې وي په سینه ستا کې تنګي (د رسولو) د ده (چې له اولو به یې څوک نه مني).

تفسیر: ابن عباس رضي الله تعالى عنه د «حرج» معنی په شک سره کړېده، ګواکې ﴿فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ﴾ به له ﴿فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ﴾ سره یوه معنی ولري، رسول الله صلى الله عليه وسلم چې الله تعالى خپل کتاب پرې نازل فرمایلی دی، د ده له شانه څخه لرې ده، چې د هغه د احکامو او اخبارو په نسبت لږ څه اندېښنه یا شک او شبهه د ده په زړه کې لاره ومومي.

نورو مفسرینو دغه الفاظ پر خپلې ظاهري معنی ګانو باندې پریښي دي، لکه چې شیخ الهندي «رحمه الله» هم دغه اختیار کړېده، یعنې هغه ته (چې له ګردو خلافتو څخې غوره شوی، او کتاب پرې نازل شوی دی) وړ او لایق نه دي؛ چې د احمقانو او معاندانو له طعنو، بدو او چټي (فضول) سوالاتو څخې متأثر شي، او د دې کتاب د تبلیغ له کومې برخې څخې منقبض او زړه تنګی شي: ﴿فَلَمَّا كَثُرَ نَزَلْنَا نَادِيًا مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَأَنبَأَتْ بَنَاتُهَا أَنَّهُنَّ كَرِهْنَ لِمَا بُعِثَ فِيكُمْ وَإِنَّهُنَّ لَا يَعْلَمْنَ خِطَابَ رَبِّكُمْ﴾ (جزء د هود سورت (۱۲) آیت، (۲) رکوع).

که په فرض محال سره پخپله د رسول صلى الله عليه وسلم په زړه کې د ده د کتاب او د هغه د مستقبل په نسبت په نهایت وثوق او انشراح سره قلبي اطمینان حاصل نه وي؛ نو دی به خپله د انذار او تذکیر فریضه په کوم قوت او جرأت سره اداء کړي؟.

لَتُنذِرَنَّهُ وَبَشِّرِ الْبَشِيرِينَ ۝

لپاره د دې چې وویروي (ته ای محمده!) په دغه (کتاب) سره (کفار له جهنم څخه) او (لپاره د دې چې پند ورکړي پرې) په پند ورکولو سره مؤمنانو ته (یا دا قرآن پند دی لپاره د مؤمنانو).

تفسیر: یعنې د کتاب له نزوله دا غرض دی، چې تاسې ګردې دنیا ته د دوی له مستقبل او د بدی له انجام څخې خبر ورکړئ، او دغه د مؤمنانو په حق کې په خاص طور سره د یوې مؤثرې وینا او پند په شان ثابت شي.

اتَّبِعُوا مَا نَزَّلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ ۝

متابعیت وکړئ (ای مکلفانو!) د هغه شي چې نازل کړی (لېږلی) شوی دی تاسې ته له (جانبه د)

رب ستاسې، او متابعت مه کوي تاسې بې له الله د (نورو) دوستانو (خپلو چې شياطين دي)، لږ شاني پند اخلي تاسې.

تفسير: ﴿قَلِيلًا﴾ مفعول مقدم دی ﴿تَذَكُّرُونَ﴾، او ﴿مَا﴾ زانده ده، انسان که د حق تعالی د لوی تربیت په برکت د خپل ابتداء او انتهاء، او د طاعت او معصیت پر نتايجو په پوره ډول فکر او دقت وکړي؛ نو هيچرې به داسې جرأت ونه کړي، چې د خپل کریم پروردگار نازل شوي هدايات پر بردي، او د شياطين الانس والجن په رفاقت خوښ او د دوی متابعت وکړي، له تېرو اقوامو څخې د هغو کسانو چې د الله تعالی د کتابونو او درسونو په مقابل کې يې داسې رویه غوره کړې وه، او هغوی ته کومې دنيوي سزاوې چې ورکړې شوي دي؛ وروسته راځي.

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٥٠﴾ فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥١﴾

او ډېر له (اوسېدونکو د) قريو (د کفارو او فجارو) څخې هلاک کړي دي مونږ دوی، نو رابه غی (اهل د) هغو ته عذاب ځمونږ حال دا چې دوی اوده (غافل) به وو د شپې (لکه قوم د لوط) يا اوده (غافل) به وو په غرمه کې (لکه قوم د شعيب). نو نه به وه وينا د دوی کله چې رابه غی دوی ته عذاب ځمونږ مگر دا چې ويل به دوی: بېشکه چې مونږ وو مونږ ظالمان (پخپلو ځانونو چې د رسولانو تکذيب مو کولو).

تفسير: يعنې کله چې د دوی ظلم او عدوان، کفر او عصيان له حده تېر شو، نو په دنيوي لذاتو او شهواتو کې آخته او غرق او د الله تعالی له عذابه بالکل بې فکره او د استراحت اخيستلو په مزو کې ډوب شول، چې ناڅاپه ځمونږ عذاب پرې نازل شو، بيا نو له دوی څخې په دې دهشتناکې منظرې او هلاک کوونکې نندارې او اله ښکوله کې څرکې لويې، ځانمنې (لويې) او تکبر هېر شول، او له هر لوري د ﴿إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ﴾ چيغه پورته او پرته (علاوه) له زاری، نواتې، ژړا او انگولا څخې بل هيڅ شی به نه اورېدل کيږي، گواکې په دغه وخت کې دوی ته واضح او څرگندېږي، او دوی پخپله اقرار کوي، چې پاک الله په هيچا باندې ظلم نه کوي، مونږ پخپله پر خپلو ځانونو ظلم کړی دی.

تبيه: د ﴿فَجَاءَهَا بَأْسُنَا﴾ د (ف) په نسبت د مفسرينو څو اقواله دي، غالباً شيخ الهند «رحمه الله» هغه د ﴿أَهْلَكْنَاهَا﴾ تفسير او تفصيل مقرر کړی دی، لکه چې ويلی شي: «توضاً فغسل وجهه وذراعيه» «هغه سړي اودس وکړ، نو يې ووينځل خپل مخ او دواړه لاسونه او نور اعضاء» په دې مثال کې د مخ او لاسونو وينځل، د اودس کولو تفصيل او تفسير دی، همداسې دلته د هلاک کولو د تفسير او تفصيل کیفیت په عذاب سره بيان کړ شو، والله أعلم.

عامو مفسرينو د دې آيت ترجمه داسې کړې ده: «او ډېر دي له اوسېدونکو د کليو د کفارو او فجارو، چې هلاک کړي دي مونږ يعنې اراده کړې وه مونږ د هلاکولو د دوی، پس راغلی دی اهل د هغه ښار ته عذاب ځمونږ د شپې چې وخت د غفلت او خوب دی، يا به دوی د غرمې په خوب اوده وو، چې وخت د آرام او راحت دی، او عذاب په کې ډېر سخت وي».

فَلَسَّكُنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَسَّكُنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٥٢﴾

نو خامخا وبه پوښتو (په قيامت کې) هر ورو (خامخا) هغه (امتونه) چې ليرلي شوي دي دوی ته (رسولان چې څه اجابت يې کړی دی)، او خامخا وبه پوښتو هر ورو (خامخا) رسولان (هم له اداء د رسالت او له ابلاغه د احکام او د دې چې ستاسې امتونو څرنگه اجابت وکړي؟).

تفسیر: له هغو امتونو څخه چې پیغمبران په کې مبعوث ورلېږلي شوي دي پوښتنه کېږي: ﴿مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ﴾ القصص: ٦٥ «تاسې ځمونږ د مرسلانو بلنه تر کوم ځای پورې منلې ده؟» او له مرسلانو څخه پوښتنه کې چې: ﴿مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمَأْتِدَةَ: ١٠٩﴾ «تاسې ته د امت له لوري څه ځواب درکړی شوی وو؟».

فَلَنَنْقُصَنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿١٠٩﴾

نو خامخا بیان به کړو مونږ هرو مرو (خامخا) (احوال د هغوی) دوی ته په علم سره، او نه یو مونږ غائبان (له اعمالو د دوی، بلکه عالمان او شاهدان یو).

تفسیر: یعنې ستاسې هیڅ یو لوی او وړوکی، ډېر او لږ عملونه، یا ظاهري او باطني احوال ځمونږ له علمه غائب نه دي، مونږ یې د نورو له وسیلې له یوې یوې ذرې خبردار یو، له خپل ازلي محیط علم سره سم ګرد (ټول) پخواني او وروستي احوال او افعال په ښکاره ډول تاسې ته مخامخ کېښودى شو، هغه اعمالنامې چې د ملائکو له خوا لیکلې شوي دي؛ د یوه ویښته په اندازه هم له علم الله څخه نشي مخالفې کېدې، او د هغو په وسیله اطلاع ورکول یواځې د ضابطې مراعات او د حکومتی نظام مظاهره ده، که نه الله تعالی پخپل علم کې معاذ الله دغو ذرائعو ته له سره نه محتاجیږي.

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ تَقَلَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١١٠﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلُمُونَ ﴿١١١﴾

او ټول (د عملونو) په دغې ورځې کې حق (رېښتینی، یقینى او برابر) دي (لپاره د قطع د عذر)، نو د هر چا چې درانه وختل ټولونه (یا تللي شوي نېک عملونه) د ده؛ نو دغه کسان همدوى دي په مراد رسیدلي (بریالي). او د هر چا چې سپک وختل ټولونه (یا تلل شوي بد عملونه) د ده (یعنې له نظره ولوېد) نو دغه کسان هغه دي، چې زیان یې رسولی دی دوى نفسونو (ځانونو) خپلو ته (په رسولو یې اور ته) په سبب د هغه چې وو دوى چې په آیتونو ځمونږ به یې ظلم (او ترې انکار به یې) کاوه.

تفسیر: د قیامت په ورځ کې د ګردو (ټولو) خلقو اعمال وزن کېږي، هغه کسان چې قلبی اعمال او د جوارحو افعال یې درانه وي؛ دوى به بریالي (بامراده) وي، او د هر چا وزن چې سپک شي، دی به په خساره کې پاتې وي.

شاه صاحب فرمایي: «د هر چا عمل له وزن سره موافق لیکل کېږي، که یو کار له اخلاص او محبت او شرعي احکامو سره موافق او سم وکړی شي، او پخپل وخت اداء کړ شي؛ نو د هغه وزن به زیاتېږي، او که همغه عمل په ریا او ریب ځان ښودنې یا له حکمه څنې چپ یا یې پخپل وخت کې کړی نه وي؛ نو وزن یې کمېږي».

په آخرت کې هغه کاغذونه تللې کېږي؛ چې پر هغو د انسانانو اعمال او احوال قید او ضبط وي او د عملونو، او عاملینو وزن هم په نصوصو کې راغلی دی، نو که حسنه اعمال درانه وختل؛ نو له سیئاتو څخه یې تېرېږي، او که حسنت یې سپک وختل نو بیا نیول کېږي.

د نصوصو له مخې مونږ ته دومره راڅرګند شوي دي، چې وزن له داسې یو میزان (تلې) سره کېږي، چې په کې کفتین (پلې) او شاهین (ډنډی) او لسان (موتی) او نور شته، لیکن د دغه میزان او تلې دا دواړه کفتین به څه نوعیت او کیفیت لري؟ او د هغو د ټول معلومولو طریقه او اصول به څرنگه وي؟ د داسې خبرې احاطه کول ځمونږ د عقلونو او افهامو له اندازې څخه لرې دي، او ځمونږ پوهه ورته نشي رسېدلی، نو ځکه د هغو په پوهېدلو سره مونږ نه یو مکلف کړی شوي، بلکه یو میزان لا څه، د هغه عالم څومره نور شیان چې دي، غیر له دې چې مونږ یې یواځې په نامه خبر یو،

او اورو يې، او د هغو په نسبت همغسې عقیده او دومره اجمالي معلومات لرو؛ چې مفهوم يې مونږ ته پاک قرآن او يا مبارک سنت رابنډولی دی، له هغه څخه پر زياتو تفصيلاتو ځمونږ مطلع کېدل ځمونږ د فکر او پوهې له قوت او قدرته وتلي او خارج دي، ځکه د هغو نواميسو او قوانينو لاندې به چې د هغه ابدي عالم وجود نظم او نسق وي، پر هغو باندې مونږ سره له دې چې اوس په دې فاني عالم کې هستوگنه لرو؛ نشو پوهېدې.

د همدې وړې دنيا موازينو (تلو) ته وگورئ! چې څو انواع او اقسام لري؟ يوه تله ميزان هغه ده چې طلا، نقره او جواهرات پکې تلل کيږي، بله هغه ترازو ده چې غلې، دانې، لږگي، ميوې او نور شيان په کې تلل کيږي، بله هغه عمومي تله ده؛ چې لوی تجارتي پيټي او بارونه پرې تلل کيږي، او اوزان په هغو ستنو (عقربونو) سره راڅرگندوي، چې د ساعت د ستنې په شان وي، او بله هغه تله ده؛ چې ښي او کيڼ لور ته په ساتنيگرامونو او ديسيگرامونو خطونو ويشلې شوې ده، او په يوه وړو کي لنگر سره هيسته راهيسته دپخوا هغې خوا کاوه شي.

برسېره پر دې «مقياس الهواء»، «مقياس المياه»، «مقياس الحرارة»، «مقياس الرطوبة»، «مقياس الارتفاع»، «ميزان التضييق» او نور هم يو ډول موازين دي، چې په هغو سره د هوا او د اوبو تودوخې، او د لندبلو او د لوړوالي او د تضييق او د حرارت او برودت او نورو شيانو درجې ځانته راڅرگندوو، «ترماميټر» ځمونږ د بدن د داخلي حرارت (چې له اعراضو څخې دی) داسې اندازه او تول رابنکاروي؛ چې اوس ځمونږ په وجود کې دومره درجه تودوخه شته، کله چې په دنيا کې مونږ په شلهاوو داسې جسماني موازين وینو، چې په هغو سره د اعيانو او اعراضو اوزان او درجې او د هغو د تفاوت او توپير (فرق) معلوموو؛ نو د هغه قادر مطلق، خالق برحق لپاره به دا خبره څه اشکال لري، چې دې داسې يوه حسي تله هم قائمه کړې، چې په هغې سره ځمونږ د اعمالو او احوالو د اوزانو او درجاتو تفاوت او توپير (فرق) صورتا او حسا ظاهر او راڅرگند شي.

﴿بِمَا كَانُوا يَلْبِطُونَ﴾: په سبب د هغه چې وو دوی چې په آيتونو ځمونږ به يې ظلم کاوه، او ترې به يې انکار کولو، او همدا له آيتونو څخې انکار کول د هغه حق تلفي ده، چې هغه يې په (يظلمون) سره اداء وفرمايله.

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ۝

او خامخا په تحقيق ځای (او قدرت او تصرف) در کړی دی مونږ تاسې ته (ای انسانانو!) په ځمکه کې او پيدا (مقرر) کړي دي مونږ تاسې ته په دغې ځمکې کې (هر قسم اسباب د) ژواندنه، لږ شاني شکر وباسئ تاسې.

تفسير: دغه ﴿قَلِيلًا﴾ هم منصوب او ﴿مَّا﴾ زانده ده، له دې ځايه د ځينو آفاقيه وو او انفسيه وو آيتونو ذکر او بيان شروع کيږي، چې په هغو سره له يوه لوري د حق تعالی پر وجود باندې د دې جهان د کارخانې په حکيمانه نظم او نسق سره استدلال، او د الله تعالی د احساناتو او انعاماتو تذکره فرمايي، او د هغو د شکر د اداء کولو په لوري توجه ورکړی شوې ده، او له بل لوري د نبوت ضرورت او د انبياوو عليهم السلام د راتگ او د دوی د سيرت، او د هغوی د متبعينو او د مخالفينو پای (آخر) او انجام (چې د دې سورت اصلي موضوع رابنکاري) بيانېږي، چې دغه آيتونه د هغو د توطيې او تمهيد په ډول مقدم کړی شوي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِلْآدَمِ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ۝ قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ خَلَقْتَنِي مِن نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِن طِينٍ ۝ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ۝

او خامخا په تحقيق پيدا کړ مونږ (پلار) ستاسې، بيا صورت جوړ کړ مونږ د (پلار) ستاسې، بيا

وويل مونږ پرستو ته چې سجده (د تحيت) وکړئ تاسې آدم ته، نو سجده وکړه دوی (ټولو) مگر ابليس (سجده ونه کړه او) نه وو دی له سجده کوونکو څخې. وويل (الله ابليس ته): څه شي منع کړي ته (ځما د حکم د تعميل څخه) چې سجده دې ونه کړه، کله چې امر (حکم) وکړ ما تاته؟!، وويل (ابليس): زه غوره يم له آدمه، چې پيدا کړي دې يم زه له اوره، او پيدا کړي دی تا دغه (آدم عليه السلام) له ختې څخې، وويل (الله ابليس ته): نو کوز شه! له دغه (آسمان يا جنت) څخه؛ نو نه دی لایق تاته (ای ابليس! دا کار) چې تکبر (لويې نافرمانې) وکړې په دې ځای کې؛ نو ووځه (ترې) بېشکه چې ته يې له ذليلانو.

تفسير: د اور خاصه خفت، حدت، سرعت، طيش، علو او افساد دی، خلاف له خاورې چې په مزاج کې يې استقلال، متانت، تواضع، حلم، او ثبات شته، ابليس چې ناري الأصل وو؛ د سجده د حکم له اور بدلو څخه د اور تکه سره لمبه شو، او په رأي قائمولو کې يې تلوار او جلتې وکړه، او په پای (آخر) کې د سرعت، تکبر او تعالي له لارې د رځې (کينې) او حسد په اور کې ولوېد، چې د هغه له سببه د دوزخ په اور کې هم نسکور شو، د ده په خلاف کله چې له آدم عليه السلام څخه غلطي صادره شوه، نو دغه خاورين عنصر ته الله تعالی په خپل فضل او کرم سره د عاجزې، انکسار، انقياد، استکانت، او استغفار لارښوونه وکړه، لکه چې د ده استقامت او انابت د ﴿تَوَجَّهْتُ رَبِّي فَتَآبَ عَلَيَّ وَهَدَىٰ﴾ نتيجه پيدا کړه، نو ځکه ويل کيږي، چې لعين ابليس د خپلې مادې او عنصر له لحاظه هم د خپل تفضيل او لويې په ادعا کې وغولېد، لکه چې «حافظ شمس الدين ابن القيم» رحمه الله په «بدائع الفوائد» کې په (١٥) وجوهو سره د خاورو افضليت پر اور باندي ثابت کړی دی، ومن شاء فليراجعه.

قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ﴿٢٩﴾

وويل (ابليس چې ای الله!) وگوره (مهلت را کړه) ماته (او مه مې وژنه) تر هغې ورځې (قيامت) پورې چې مخلوق بېرته ژوندي کولی شي (او له خپلو قبرونو پاڅولی شي)!. وويل (الله): بېشکه ته له کتلو (مهلت ورکړي) شويو څخې يې (تر اولې نفخې پورې).

تفسير: يعنې څرنگه چې تا داسې غوښتنه وکړه، نو وپوهېږه چې دغه خبره لا له پخوا څخه په الهي علم کې موجوده وه، چې تا ته به مهلت درکړی شي، کله چې د الله تعالی حکمت مقتضي شو چې خپل کمالی صفات او مالک الملکوتي (شهنشاهي) عظمت او جبروت ښکاره کړي؛ نو دغه عالم يې پيدا کړ: ﴿اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَنْزِيلُ فِيهَا وَإِنَّ إِلَهًا لَّهُ فَدَّيْرًا وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا﴾ (٢٨ جزء د الطلاق سورت (١٢) آيت (٢) رکوع).

يعنې د ځمکې او آسمان تخليق او د دغو گړدو (ټولو) له نظم او نسق څخه دغه مقصود دی، چې د الله تعالی کامل قدرت او د محيط علم او د نورو صفاتو معرفت خلقو ته حاصل شي، هم دغه الهي معرفت دی چې: ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ له آيت څخه د ځينو اسلافاو د تفسير سره سم په عبادت تعبير کړی شوی دی، او ښکاره ده چې د عالم د تخليق دغه غرض هلته په ډېر کامله وجه سره پوره کېدی شي، چې په عالم کې مطيع او وفادار، باغي او مجرم هر قسم مخلوقات موجود وي، او هم «اعداء الله» پوره زور او قدرت ولري، او د دوی د فطري اختيار او قوت د گړدو (ټولو) وسائلو په استعمال کې تر آخره حده پورې خپلواک (خپل اختيار) وي، او کافي مهلت او آزادي هم ولري، او د کار په اختتام کې د الله تعالی لښکر غالب او بريالی (با مراده) شي، او دښمن پخپلې سزا او هيداد ورسپري، او له امتحانه وروسته آخرنی بری او کاميابي د الله تعالی د دوستانو په برخه شي، نو خير او شر او د خير او شر د منبع پيدا کول پر همدغه حکمت بنا دي، چې د عالم د تخليق غرض يعنې د کمالی صفاتو اظهار او هغه يې له دغه له سره نشي

پوره کېدی: ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَرَاؤُونَ مَخْتَلِفِينَ ۗ إِلَّا مَن تَحَرَّرَ بِكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ﴾ (۱۲ جزء د هود سورت (۱۱۸) (۱۱۹) آیت، (۱۰) رکوع).

نو ځکه ضروري شوه چې لوی دښمن لعین ابلیس ته (چې د شرونو منبع دی) پوره مهلت ورکړ شي، چې د قیامت تر ورځې پورې خپلې گردې (ټولې) قواوې او وسیلې همغسې یې چې زړه غواړي؛ استعمال کړي، لیکن دا خبره ښکاره ده، چې په سمه لاره او مستقیم ډول د هغه قادر مطلق او محیط کل مقابله ممکنه نه وه.

قَالَ فَمَا آغْوَيْتَنِي لِأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۝

وویل (ابلیس) نو قسم دی په سبب د گمراه کولو ستا ما لره (په سبب د آدم) چې خامخا به کینم زه هر ورو (خامخا) دوی ته (یعنی انسانانو ته د ښویولو لامله) په لاره ستا کې (اسلام) چې سمه صافه ده.

تفسیر: یعنی د غلو په شان به د دوی په ایمان باندې دارې غورځوم، ځکه چې د دوی لامله (له وجې) زه دغې بدې ورځې سره مخامخ شوی يم.

ثُمَّ آتَيْنَاهُم مِّن بَيْن أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ۝

بیا خامخا راځم هر ورو دوی ته (په هر وخت) له وړاندې د دوی، او له وروسته د دوی او له ښیو (طرفو) د دوی، او له کینو (طرفو) د دوی، او نه به مومې ته اکثر د دوی شکر ایستونکي (مؤمنان).

تفسیر: یعنی له هر لوري به پر دوی باندې یرغلونه (حملې) کوم، د څلورو جهاتو ذکر د جهاتو د تعمیم په لوري اشاره ده. ﴿وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾ (او نه به مومې ته اکثر د دوی شکر ایستونکي مؤمنان دا د لعین ابلیس اټکل او تخمین وو چې سم و خوت، ﴿وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ أَنبِيُّنَا قَائِمًا فَتَبَوَّءُوا لَآئِقًا مِّنَ الْهُنُونِ﴾ (۲۲ جزء، د سبأ سورت (۲۰) آیت (۲) رکوع).

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا لِّمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمَلْنَا جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ۝

وویل (الله: ای ابلیسه) ووځه له دې ځایه په دغسې حال کې چې بد حال غمجن کړی شوی مردود رټلی شوی (لرې کړی شوی یې له رحمته)، (قسم دی) خامخا هر څوک چې متابعت وکړي ستا له دغو (انسانانو) خامخا ډک به کړم هر ورو (خامخا) جهنم (دوزخ) له تاسې (له) تابعانو ستا او له تاله ټولو.

وَيَادُّمُ اسْكُنُ أَنْتَ وَزَوْجِكَ الْجَنَّةَ فَلَآ مَن جِبْتُ شَتْمًا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ۝

او (وویل الله) ای آدمه! اوسه ته او (اوسې دي) ښځه ستا (حواء) په جنت کې، نو خورئ تاسې دواړه له هر ځایه (او هر شي ځنې) چې خوښه مو وشي، او مه نژدې کېږئ تاسې دواړه دې ونې ته (په قصد د خوراک، او که له دې جنسه و خورئ)؛ نو شی به تاسې دواړه له ظالمانو (پخپلو ځانونو).

تفسیر: یعنی آدم علیه السلام او حواء رضي الله تعالى عنها ته اجازه وه چې بې له هيڅ ممانعته هر څه چې د دوی زړونه غواړي ودې خوري، او ودې چښي، پرته له يوې معينې ونې څخه چې د هغې خواړه د جنتي ژوندون او استعداد سره مناسب نه وو، نو ځکه یې وویل چې: هغې ته مه نژدې کېږئ! که نه نقصان به در ورسېږي.

خما په فکر کې دلته د ﴿فَتَكُونَنَّ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ ترجمه داسې وکړه شي، ډېر به ښه او موزونه وي: «بيا به شئ تاسې له زيان موندونکو څخې»، ځکه چې «ظلم» د نقصان، زيان، کمي او لنډون په معنی هم راځي، لکه ﴿وَلَوْ تَطَّلَمْتُمْ لَإِنَّكُمْ لَعِندَ رَبِّكُمُ الْعَاقِلُونَ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت په (۳۳) آيت (۵) رکوع کې په همدې معنی راغلی دی.

فَوَسَّسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوَاتِحِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَينَ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿۱۰﴾ وَقَاسَمَهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿۱۱﴾ قَالَتُمَا بَعْرُورٌ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوَاتِمُهُمَا وَطَفِقَا يَخْضَعْنَ عَلَيْهِمَا مِنَ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا الرَّبُّ أَنهَمَا عَنِ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقْبَلَنَّ الشَّيْطَانُ لَكُمَا عَدُوًّا مُبِينًا ﴿۱۲﴾

نو وسوسه و اچوله دوی دواړو ته شيطان لپاره د دې چې ښکاره کړي دوی دواړو ته هغه چې پټ کړي شوي دي له دې دواړو څخې له غليظه وو عورتونو د دوی، او وويل (ابليس دوی ته): نه یې منع کړي تاسې رب ستاسې له (خوراک) د دې ونې څخې؛ مگر له دې جهته چې نه شئ تاسې دواړه پرېښتي (په مرتبه يا په ښايست يا په بې پروايي له خوراکه)، يا چې نشئ تاسې له تل پاتې کېدونکو (په جنت کې). او سخت قسم یې وکړ دوی ته (په نامه د الله) چې بېشکه زه تاسې دواړو ته خامخا له (دوستانو) نصيحت کوونکو څخه یم. پس راکوز کړل (ابليس) دوی دواړه په فرېب (او په وسوسه په دې دروغ قسم سره)، نو کله چې وڅکله دغو (دواړو مېوه د دغې ممنوعې) ونې؛ (نو) ښکاره شو دواړو ته غليظه عورتونه د دوی، او ولگېدل دواړه چې سره نښلولې دوی پر عورتونو خپلو باندې له پانې (د ونو) د جنت څخه (چې پټ کړي ځان خپل)، او نداء (غږ) وکړ دوی ته رب د دوی (داسې) چې آیا ما نه وئ منع کړي تاسې له (خوراکه) د دغې ونې څخه، او (نه وو) ويلي ما تاسې ته (چې پام وکړئ پوه شئ) چې بېشکه شيطان تاسې دواړو ته دښمن دی ښکاره؟! (بلکه منع کړي مو وئ، او ويلي مو وو تاسې ته).

تفسیر: ﴿فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ﴾ الآية - «نو کله چې وڅکله دغو دواړو مېوه د دغې ممنوعې ونې؛ نو ښکاره شول دواړو ته غليظه عورتونه د دوی»، يعنې د حکم له عدول څخه جنتي لباس له دوی څخه وويستل شو، ځکه چې جنتي لباس په حقيقت کې د ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى﴾ يو محسوس صورت وو، نو د کوم ممنوع له ارتکابه په هره اندازه چې ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى﴾ خبرې شوی وي؛ په همغه اندازه به جنتي له لباسه بې برخې کېږي.

الغرض شيطان کوشنښ وکړ چې آدم عليه السلام نافرمانی ته واړوي، او په عصيان کې يې اخته او مبتلا کړي، چې د جنت فاخره خلعت د مجازاتو په طريقه ترې وايستل شي.

د ﴿سَوَاءَةٌ﴾ په لغوي معنی ګانو کې ډېر وسعت شته، د قابيل او هابيل په قصه کې يې ﴿سَوَاءَةٌ أَخِيَّةٌ﴾ فرمايلي دي، په حديث کې «إحدى سواتك يا مقداد» راغلي دي.

﴿وَطَفِقَا يَخْضَعْنَ عَلَيْهِمَا مِنَ وَرَقِ الْجَنَّةِ﴾: «او ولگېدل دغه دواړه چې سره نښلول يې پر غليظو عورتونو خپلو باندې له پانې د ونو د جنت څخه چې پټ کړي ځان خپل»، يعنې برېښه شول او له ډېر شرم او حيا يې په پانې سره خپل بدن پټولو، له دې نه معلومېږي: اګر که د انسان د پيدا کېدلو په وخت کې لوڅ لغړ وي، مګر فطري حيا د دې خبرې مانع ده، چې همغسې لوڅ پوخ پاتې شي.

قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥٨﴾ قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ
عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٥٩﴾

نو وويل دواړو (يعني آدم او حواء): ای ربه ځمونږ! ظلم کړی دی مونږ پر نفسونو (ځانونو) خپلو، او که مغفرت ونه کړې ته او رحمت (مهرباني) ونه کړې ته پر مونږ؛ نو خامخا شو به مونږ هرومرو (خامخا) له زیانکارانو. وفرمایل (الله) چې کوز شی (له جنته) حال دا چې ځینې ستاسې ځینو نورو ته به دښمن یی، او (مقرر دی) تاسې ته په ځمکه کې ځای د هستوګنې او (اسباب) د نفع آخیستلو تر وخته (د مرګ) پورې.

تفسیر: د مفسرینو په نزد دا خطاب آدم او حواء علیهما السلام او لعین ابلیس ګردو (ټولو) ته دی، ځکه اصلي عداوت آدم او ابلیس سره لري، او د دوی د عداوت ډګر ځمونږ دغه ځمکه ګرځولې شوې ده، چې خلافت یې آدم علیه السلام ته سپارلی شوی وو.

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٦٠﴾

وفرمایل (الله) چې په دې ځمکه کې به ژوندون کوئ تاسې او په همدغې ځمکې کې به مړئ تاسې (او خښېږئ)، او له همدغې ځمکې څخه به را ایستل کېږئ تاسې (په قیامت کې جزا ته).

تفسیر: یعنی عموماً ستاسې اصلي او معتاد مسکن همدغه ځمکه ده، که د خرق عادت په ډول کوم یو کله تر یوې معینې مودې له دې ځایه پورته کړی شي، لکه مسیح علیه السلام نو هغه له دغه آیت سره منافي نه دی، آیا کوم سړی د څو ورځو یا ګڼو له مخې له ځمکې څخه جلا (جدا) او په کومه الوتکه کې مسافرت وکړي، یا هملته مړ شي، نو آیا هغه به د ﴿فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ﴾ څخه مخالف وي؟ ځکه چې دی په دغه وخت کې پر ځمکه نه دی، په بل ځای کې داسې ارشاد دی، چې ﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَىٰ﴾ ﴿٦٠﴾ نو هغه سړی چې په ځمکه کې مړ او په ځمکې کې خښ نشي، هغوی به څرنګه په ﴿وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ﴾ کې داخل شي؟ معلومه شوه چې داسې قسم قضایا د کلیې په ډول نه دي استعمال شوي.

يٰۤاِبْنِي آدَمَ قَدْ أَنزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا يُؤَارِي سَوَاتِكَ وَرِيثًا وَلِبَاسِ التَّقْوَىٰ ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ آيَةِ
اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٦١﴾

ای ځامنو د آدم! په تحقیق نازل کړی (لېرلی) دی مونږ پر تاسې لباس (کالي) چې پتوي عورتونه ستاسې، او (درلیرلی مو دی لباس د بنايست او) د زینت کالي، او لباس (کالي) د تقوی (چې خلاصې پرې راځي له عذابه) دغه (لباس د تقوی) خیر (بهر، ډېر غوره) دی (له نورو)، دغه «رالېرل د پوښاک» له آیتونو (علامو د رحمت فضل قدرت) د الله دی لپاره د دې چې دوی پند واخلي (غور وکړي، او قدر د دې نعمت وپېژني).

تفسیر: له ﴿أَنزَلْنَا﴾ ځنې مراد د مادې او نورو پیدا کېدل او د هغې د جوړولو د تدبیر ښوول دي، اګر که د ﴿أَنزَلْنَا﴾ لفظ ډېر ځلې په داسې ځایونو کې ویل کېږي؛ چې یو شی له پاسه ښکته خوا ته لېرل یا راوړل کېږي، مګر ډېر ځلې له هغه ځنې دغه مکاني فوق او تحت نه وي مراد، بلکه هغه مرادېږي چې د مرتبې په اعتبار پورته وي، او په هغه شي چې د هغه له خوا ښکته کسانو ته ورکول کېږي؛ د همدغه لفظ اطلاق کاوه شي، لکه چې فرمایلي یې دي: ﴿وَأَنزَلْنَا لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ لَحْمًا مَّشْوًى﴾ یا ﴿وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ﴾.

﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ﴾: «او کالی د تقوی چې دی؛ دغه لباس التقوی ډېر غوره دی له نورو»، یعنی برسېره په دې ظاهري لباس چې په هغه سره د بدن ستر او زینت حاصلیږي، او ځان پرې پټیږي، او ډول او سینگار پرې کیږي؛ یو معنوي لباس هم شته، چې عظیم الشأن قرآن یې ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ﴾ بولي، او د باطني زینت او بنايست وسیله ګرځي، او په هغه سره د انسان هغه باطني کمزوري د ظهور او فعلیت درجه نه مومي، چې په ده کې یې استعداد شته، او د خفاء په پرده کې ده، او د ظهور او فعلیت په ډګر کې نشي راتلی، او هم دغه معنوي لباس دی چې قرآن کریم په ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ﴾ سره یاد کړی دی، او د باطني زینت، بنايست او سینگار ذریعه ګرځي، بلکه که غور وکړی شي؛ نو ظاهري بدني لباس هم د همدې باطني لباس د تأمین، تطهیر او تنظیف لپاره شرعا مطلوب دی.

﴿ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾ «دغه رالېږل د پوښاک له آیتونو علامو د فضل، رحمت، او قدرت د الله دي لپاره د دې چې دوی پند واخلي، غور وکړي، او قدر د دې نعمت وپېژني، او پرهبز وکړي، له صوري او معنوي برېښه والي څخه»، یعنی پر دغو دلائلو غور وکړئ! او د الله تعالی د قوت او قدرت په انعام او اکرام باندې معترف او شکر ګذار اوسئ.

يَبْنِي أَدَمَ لَا يَفْتِنُكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُم مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمُ الْبَاسَ مَا لِي بِهِمْ سُلْطَانٌ إِنَّهُ يَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مَن حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطَانَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾

ای ځامنو د آدم! فرېب در نکړي تاسې ته شیطان لکه چې ایستلي یې دي مور او پلار ستاسې له جنته (په فرېب سره) په دې حال چې ایسته یې له دې دواړو لباس د دوی، لپاره د دې چې وښيي دوی ته غلیظه عورتونه د دوی، بېشکه دغه «شیطان» ویني تاسې (هم پخپله) دی او (هم قوم) لښکر د ده له هغې خوا چې نه یې وینئ تاسې، بېشکه مونږ ګرځولي مو دي شیطانان دوستان لپاره د هغو کسانو چې ایمان نه راوړي دوی.

تفسیر: دا خراج او نزع اضافت د سبب په لوري شوی دی، یعنی له جنت څخې د آدم او حواء علیهما السلام د بېلېدو او د دوی نه د لباس ایستلو سبب همدا شیطان شو، نو هوښیار اوسئ چې اوس تاسې تېر نه باسي! او د ده له مکرونو څخه تل خبردار اوسئ!.

یعنې هغه دښمن چې مونږ ته له داسې پټوني څخه ګوري، چې مونږ یې له سره نه وینو؛ نو د هغه حمله سخته خطرناکه او مدافعه یې ډېره ګرانه ده، نو ځکه تاسې ته ښایي چې تل مستعد او بیدار اوسئ!؛ د داسې دښمن علاج دادی، چې مونږ د داسې یوه ذات په پناه کې ځای ونیسو، چې دی هغه ویني، او هغه دی نشي لیدی: ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾.

تنبیه: د ﴿إِنَّهُ يَرِيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مَن حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ﴾: قضیه مطلقه ده، دائمه نه ده، یعنې ډېر ځلي داسې وي چې مونږ دوی نشو لیدلی، او دوی مونږ ته ګوري، له دې وینا څخې دا خبره نه لازمیږي؛ چې په هیڅ وخت کې به هیڅوک او په هیڅ صورت سره وی نشي لیدلی، نو په دغه آیت سره د جن له رویته په کلي نفي باندې استدلال کول؛ قصور او لنډ لیدل دي.

﴿إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطَانَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّقْتَدُونَ﴾؛ نو مونږ هم په دغه انتخاب کې هیڅ مزاحمت ونه کړي، او هر چا چې دوی د خپل ځان ملګري ګرځولي وو؛ همغه ور ملګري کړل شول.

وَإِذَا قَالُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اتَّقُوا اللَّهَ
عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٠﴾

او کله چې وکړي دوی کومه فاحشه (ناکاره کار لکه شرک) نو وایي دوی موندلي دي مونږ په دغه (ناکاره کار) پلرونه خپل او الله هم امر (حکم) کړي دی مونږ ته په (کولو د) دې سره، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې بېشکه الله نه کوي امر (حکم) په فحشاء (ناکاره کارونو)، آیا وایي (دروغ ترې) تاسې پر الله باندې هغه شی چې نه پوهېږئ (پرې) تاسې.

تفسیر: یعنی خراب او د بېحيایي کار، لکه د نارینه او ښځې برېښه طواف کول چې د دې آیتونو شان نزول دی، او له هغه څخه سلیم عقل او صحیح فطرت نفرت کوي (د الله قدوس) له شانه دا تصور ډېر لرې دی، چې د داسې شيانو تعلیم ورکړي، د ده پاک ذات د پاکي او حیا منبع او سرچینه ده، دی به د ګندګۍ، چټلي، او بېحيایي د کارونو حکم څرنگه ورکوي؟.

أصلاً د بېحيایي او بدکاری معلمان هغه شیطانان دي؛ چې دوی د خپلو ځانونو رفیقان ګرځولي دي، وګورئ له ګردو څخه پخوا ستاسې مور او پلار د همدغه شیطان له لوري تېرول، او لوڅ لغړ وګرځېدل، مګر هغوی د شرم او حیاء لامله د ونو پانې پر خپلو ځانونو باندې تېلې، نو څرګنده شوه چې برېښه تیا د شیطان له خوا، او د تستر (د ځان پټولو) کوښښ ستاسې د پلار له خوا شوی دی، بیا په برېښه طواف کولو کې د خپلو پلرونو سند وړاندې کول څرنگه صحیح کېدی شي.

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ
كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٥١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) امر (حکم) کړي دی رب ځما په قسط (عدل، انصاف) سره (چې توحيد او ښه کارونه دي، نه په افراط نه په تفريط) او (بل الله حکم کړي دی) چې سم وپروئ (برابر کړئ) تاسې مخونه خپل (عبادت د الله ته) په نزد (د وخت) د هر لمانځه، او بولي (عبادت کوي) تاسې د ده حال دا چې مطیع خالص کوونکي اوسئ ده ته دین (خپل له عجب او ریا او هر نقصان څخه)، لکه چې اول ځلې یې پیدا کړي یې تاسې (له نشت نه) بیا به هم داسې پیدا شی تاسې (پس له مرګه).

تفسیر: په «روح المعاني» کې «القسط علی ما قال غیر واحد: العدل، وهو الوسط من کل شیء - المتجافي عن طرفي الإفراط والتفريط»، د آیت حاصل داسې شو چې: الله تعالی په هر کار کې پر توسط او اعتدال د پاتې کېدلو، او له افراط او تفريط څخه د ځان ژغورلو (بچ کول) هدايت کوي، نو بیا به په څه شان سره د فواحشو او ردائلو حکم ورکوي؟.

غالباً محقق شیخ الهند «رحمه الله» «مسجد» میمي مصدر ګڼلی او د (سجود) معنی یې ترې اخیستي ده، تجوزاً یې په لمانځه سره ترجمه کړی دی، او «وجوه» یې په خپلې ظاهري معنی پرېښی دی، یعنی د لمانځه د اداء کولو په وخت کې خپل مخونه سم د کعبې شریفې په لوري وګرځوي.

مګر ځینې نور مفسرین له «وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ» څخه داسې مطلب اخلي، چې د الله تعالی د عبادت په لوري تل په استقامت او له زړه متوجه اوسئ، د ابن کثیر «رحمه الله» په نزد د دې مطلب دا دی چې: «پخپلو عبادتونو سم او مستقیم اوسئ! او له هغې سمې لارې ځنې چې د محمد «عليه الصلاة والسلام» ده؛ مه کړېږئ!.

د عبادت مقبولیت پر دوه شیانو موقوف دی: (١) چې خالص د الله تعالی لپاره وي، چې وروسته یې په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ سره یادونه کوي. (٢) چې له هغې مشروعې طریقې سره موافقه وي، چې انبیاء او مرسلین علیهم السلام تجویز کړې ده، او دلته هغه په ﴿وَاقْبِئُوا وَجُوهَكُمْ﴾ سره ادا کړې شوې ده، په هر حال په دغه آیت کې د شرعي احکامو د ګردو (ټولو) هغو انواعو په لوري اشاره کړې شوې ده، چې د بندګانو له معاملاتو سره متعلق دي، او هغه ټول تر «قسط» لاندې راغلل، او هغه شیان چې په الله تعالی پورې تعلق لري، که «بدني» وي نو په ﴿وَاقْبِئُوا وَجُوهَكُمْ﴾ کې، که «قلبي» وي نو په ﴿وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ کې مندرج دي.

﴿كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ﴾: یعنې لکه چې په اول کې الله جل جلاله ستاسې له پیدا کولو څخه عاجز نه وو، همداسې ستاسې له اعادې او بیا ژوندي کولو څخه هم عاجز نه دی، او انسان د استقامت او اخلاص او اعتدال پر لارې تللو ته د دې لامله (له وجې) اړتیا (احتیاج) او ضرورت لري، چې وروسته له مرګه بل ژوندون راتلونکی دی، چې په هغه کې د دې موجوده حیات نتائج ور وړاندې کېږي، نو ښایي د هغه «بعث بعد الموت» فکر لاله اوسه وکړی شي! ﴿وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ﴾.

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴿٥٠﴾

يوې ډلې ته هدايت وکړ (الله په توفيق د ايمان سره او) هدايت يې نه دی کړې بلې ډلې ته چې مقرر شوي ده پر دوی ګمراهي، بېشکه چې دوی نيولي دي شيطانان دوستان (خپل معبودان) بې له الله څنې او ګمان کوي دوی چې بېشکه هم دوی هدايت موندونکي دي (سمې صافې لارې ته او واقع کې داسې نه ده).

تفسير: يعنې پر هغو باندې چې ګمراهي مقرر شوي ده، هغوی هغه خلق دي چې پاک الله يې پرې ايښی، او شيطان يې خپل دوست او رفيق ګرځولی دی، چې د ده په خوله اعتماد او باور کوي، او خبرو ته يې غوږ ږدي، او د تعجب ځای دا دی، چې سره د دې صريحې ګمراهې دوی داسې ګومان کوي، چې مونږ پر سمې صافې لارې باندې روان يو، او له مذهبي حيثته کومه د عمل رویه چې مونږ اختيار کړې ده؛ هغه ډېره مناسبه او درسته ده، لکه چې په بل ځای کې يې فرمايلي دي: ﴿الَّذِينَ ضَلَّ سَبِيلَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا هُمْ يُحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿٥٠﴾﴾ (١٦ جزء د الکهف سورت (١٠٤) آيت (١٢) رکوع).

تنبیه: د دې آیت له عمومه ظاهره شوه چې د «معاند کافر» په شان «مخطي کافر» هم چې د خپلې واقعي غلطې لامله (له وجې) باطل حق ګڼي؛ په ﴿وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ﴾ کې داخل دي، که دغه غلط فهمي د پوره فکر او غور نه کولو له وجې وي، یا له دې سببه وي، چې اگر که ده په ښکاره سره خپل پوره قوت، غور، او فکر چلولی دی، خو په مقصد نه دي رسيدلي، ځکه چې پر داسې صريحو حقائقو او واضحو دلائلو د فکر د نه رسيدلو څنې دغه خبره څرګنده ده، چې ده في الحقيقت په استدلال او د خپل فکر په کار اچولو او استعمال کې تقصير کړی دی، ګواکې هغه شیان چې پرې ايمان راوړل د نجات مدار دی؛ دومره روښانه او واضحه دی، چې له هغو څخه انکار غير له عناده او د فکر او تأمل له قصوره بل هيڅ شی نه دی، په هر حال شرعي کفر داسې زهر دي؛ چې که په قصد یا په سهوه په هر ډول سره چې وخورل شي، د انسان د وژلو لپاره کافي دي، ځمونږ د «اهل السنه والجماعت» مذهب همدا دی.

يَبْتِئِ اَدْمَخْدُوْا زَيْنَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٥٨﴾

ای خامنو د آدمه! واخلی تاسې زینت (بنايست) خپل په نزد (د وخت) د هر لمانځه (په اغوستلو د پاکو کالیو (جامو) او د عورت ستر) او خورئ او خښئ او اسراف (بې ځایه خرڅ) مه کوئ تاسې، بېشکه چې الله نه خوښوي مسرفان (بې ځایه خرڅ کوونکي).

تفسیر: دغه آیتونه د هغو کسانو په رد کې نازل شوي دي، چې د کعبې شریفې طواف به یې په برېښه کولو، او هغه یې لوی قربت، ثواب، او پرهېزګاري ګڼله، او د اهل جاهلیت ځینو کسانو د حج په ورځو کې د سد رمق ځنې زیات شې نه خوړ، او د غوړیو او نورو دسوماتو استعمال به یې پرېښوده، ځینو به د وزې له غوښې او شودو له استعماله ځان ساته، نو دغه ګرد شیان یې راوښوده چې دا شیان له سره د نېکې او تقوی خبرې نه دي، د الله جل جلاله ورکړی شوی لباس (چې په هغه سره ستاسې د بدن تستر (پټول) او تزین (بنايست) په عمل راځي، د عبادت په وخت کې د نورو وختونو په نسبت لا زیات قابل الاستعمال دی، تر څو بنده د خپل الله جل جلاله په دربار کې دده د ګردو نعمتونو له اثر او نښو سره حاضر شي، او هر هغه شیان چې الله تعالی د خوراک او پوښاک لپاره درکړي دي، له هغو ځنې متمتع شې! په دې شرط سره چې اسراف په کې ونه کړئ!.

د اسراف معنی له حده تجاوز، او له مېچه تېرېدل دي، او هغه دوه ډوله دي: لکه چې حلال حرام وګڼي، یا له حلالو تېر له حرامو هم متمتع شي، یا په خوړلو او چښلو کې له حرص او بې تمیزی څخه کار واخلي، او له اندازې یې زیات وخورې، یا یې بې له اشتها وخورې، یا یې نا وخته وخورې، یا دومره لږ وخورې چې د جسماني صحت او قوت عمل لپاره کافي نه وي، یا د صحت مضر شیان استعمال کړي، او غیر ذلک.

د اسراف لفظ دغو ګردو امور لره شاملېدی شي، بیخایه خرڅونه هم په اسراف کې شامل دي، د همدې تعمیم په لحاظ ځینو اسلافو فرمایلي دي: (جمع الله الطب کله في نصف آية) الله تعالی ګرد (ټول) طب په نیم آیت کې سره ټول کړی دی).

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَذَلِكَ نَفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې چا حرام کړی دی زینت د الله؛ هغه چې ایستلی یې دی لپاره د بندګانو خپلو؟ او (چا حرام کړي دي) پاک لذيذ شیان له رزقه ځنې (چې د خوړلو او چښلو دي؟ یعنې دا یو هم نه دی حرام)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې دغه (زینت او طیبات او نور نعمتونه اصلاً) لپاره د هغو کسانو دي چې ایمان یې راوړی دی (او تبعاً دی کفارو ته) په دې ژوندون لږ خسیس کې، حال دا چې خاص (مؤمنانو لره) دی په ورځ د قیامت کې، همدارنگه (لکه دا پاس تفصیل) په تفصیل بیانوو مونږ آیتونه لپاره د (هغه) قوم چې پوهیږي (پري).

تفسیر: یعنې ای محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم! ته دوی ته ووايه چې چا حرام کړی دی هغه زینت د الله جل جلاله چې له جامو وي، که له نورو وي، چې ایستلی دی الله تعالی لپاره د بندګانو خپلو له نباتاتو لکه پنبه او کتان، او له حیواناتو لکه ورېښم یا وړی، او له کانونو لکه څغره، او بل پاکیزه شیان له اقسامو د روزي، که د خوارک وي: لکه غوښې، وازدې، غلې، دانې، یا د چښلو (څکلو) وي: لکه اوبه، شوده، یعنې دا یو هم نه دی حرام.

ووايه ای خُما رسوله! دغو ته چې دغه زینت او طيبات او نور نعمتونه خاص لپاره د مؤمنانو دي، يعنې هم دوی ته پيدا شوي دي، اما په دنيا کې کفار هم تبعاً ورسره شريک دي، ولې دائمي او ابدي نعمتونه خاص مؤمنانو ته دي بې شريکه په عقبا کې، همداسې چې مونږ دغه مفصل حکم بيان کړ، مفصل بيانو باقي ټول احکام د دين بالخاصه د حلال او حرام احکام، لپاره د هغه قوم چې پوهیږي او فهمولی شي.

د دنيا ګرد شيان ځکه پيدا شوي دي، چې انسانان له هغو څخه په شرعي او په مناسبه طريقه ګټه واخلي، او د خالق تعالیٰ جل وعلا شأنه په عبادت او وفاداری او شکر ګذارۍ کې مشغول اوسي، په دغه اعتبار د دنيا ټول نعمتونه اصلاً د مؤمنانو او مطيعانو د استفادې لپاره پيدا شوي دي.

هو! کافران هم د دغو شيانو له استعمال څخه نه دي ممنوع شوي، دوی هم د خپلو دنيوي اعمالو او تدابيرو په اثر له هغو ځنې مفاد حاصلولی شي، بلکه څه وخت چې د ايمان خاوندان په ايماني قوت او تقوی کې کمزوري شي، نو دغه غاصبان په خپلو عملي هلو ځلو کې ظاهراً ډېر بريالي او کامياب په نظر راځي، چې ځينې له هغو ځنې دې د کفارو د فاني اعمالو ثمر وګڼله شي.

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ ۖ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا نَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده، چې حرام کړي دي رب خُما فواحش (کبیره ګناهونه چې موجب د لوي عذاب دي) هغه چې ظاهر وي له هغو څخه، او هغه چې باطن وي، (او حرامه کړې يې ده) ګناه (صغیره چې حد نه لري)، او (حرام کړی يې دی) ظلم په ناحقه سره، (بل دا چې) شريک ونيسی تاسې په الله پورې هغه شی چې نه دی نازل کړی (لېږلی الله) په (شريکولو د) هغه باندې هيڅ برهان (علمي سند)، او (بل دا يې حرام کړی دی چې) ووايي تاسې پر الله هغه خبرې چې تاسې نه پوهیږئ (پرې).

تفسير: له «اثم» ځنې عامه ګناه مراده ده، او ځينې مخصوصې ګناوې د دې مقام په مناسبت يا د اهميت له سببه بيان فرمايلې شوي دي، او د ځينو په نزد (اثم) هغه ګناه ده؛ چې د هغې تعلق د ګناه کوونکو څخه ما سوا نورو سره نه وي، والله أعلم.

دروغ تړل په الله جل جلاله دا دي؛ چې په تحليل او تحریم او په الحاد د صفات الله او نورو کې داسې خبرې له خپله ځانه جوړې کړي؛ چې بيخي شرعي اساس ونه لري، او بيا د هغو نسبت الله تعالیٰ ته وکړي، لکه چې د فحشاوو په متعلق به کفارو ويل: ﴿وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا﴾.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْذِنُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٢٦﴾

او هر يوه امت ته يو اجل (نېټه) شته (د مرګ يا د عذاب که ايمان رانه وړي)، نو کله چې راشي اجل (نېټه) د دوی؛ نه به وروستي کيږي دوی (ترې) يو ساعت، او نه پومبي کيږي دوی (ترې).

تفسير: په ظاهره سره دا شبهه کيږي، کله چې د وعدې وخت ورسېږي، نو تاخير يې عقلاً ممکن وو، نو ځکه د هغه نفی ضروري شوه، مګر تقديم يې خو عقلاً هم ممکن نه دی، نو د هغه له نفی څخه څه فائده ده؟.

د دې شبهې له سببه مفسرينو ﴿وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ عطف په ﴿وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ﴾ منلی دی، او ځينې د ﴿وَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ﴾ څخه (قرب) او نژدېوالی مرادوي.

خما په نزد دغو تکلفاتو ته هيڅ حاجت نشته، په عمومي محاوراتو کې د يوه شي د تاکيد ثبوت او قوت لپاره چې په مقابل کې يې دوه خواوې وي؛ ډېر ځله د هغې خوانفي خو مقصوداً کيږي، چې محتمل الثبوت وي، او د بلې خوا نفي چې لاله پخوا غير محتمل وي، يواځې د مبالغې، تاکيد او تحسين الکلام په ډول استطراداً ذکر کيږي.

لکه چې يو خريدار له دکاندار ځنې د يوه شي قيمت د معلومولو لپاره پخپلو خبرو کې وايي: چې د هغه شي په قيمت کې هيڅ زياتد او کمې او لاندې او باندې نشته؟ او هم دغه يې قيمت دی، دکاندار ورته وايي: هو! خانه!، په دغه ويلې شوي قيمت کې هيڅ زياتد او کمې او لاندې او باندې نشته! او همدغه قيمت يې واجبي او ټاکلی (مقرر) شوی دی، په دغو دواړو محاورو کې مقصود بالذات (کمې) دی، مگر د (زيادت) لفظ يواځې د قيمت د تعيين او تاکيد او مبالغې لپاره استطراداً ذکر کړی شوی دی.

دلته هم د دې کلام څخه اصلي غرض همدا دی، چې د الله تعالی وعده هر کله چې ورسپري، بيا په کې تأخير نشته، او له سره وروسته کېدونکې نه ده، او يوه شېبه هم په هغه کې د تقديم او تأخير امکان واقع کېدونکې نه دی، دلته د «تأخير» نفي مقصود ده، ځکه چې «تقديم» لاله پخوا څخه ظاهر الانتفاء وو.

هغه انتفاء يواځې د وعدې په ټينگوالي د زور اچولو يو اسلوب دی، يعنې پر الله دروغ تړونکې او د هغه د لوري د حرامو حلال کوونکې او نور متمردين دې د الله تعالی پر دغه تأخير، مهلت او حلم نه مغرورېږي، او نه دې بې فکره اوسي، ځکه چې د هر امت او د هر فرد لپاره د الله تعالی له جانبه يوه ټاکلې (مقرره) موده مقرر شوې ده، هر کله چې د دوی د سزا نېټه او وعده ورسپري؛ نو بيا هغه خامخا اجرا کېدونکې ده، او له سره وړاندې وروسته کېدونکې نه ده.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اٰتَيْنٰكُمْ مِّنْكُمْ نِقٰصُوْنَ عَلَيْكُمْ اَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اٰتَيْنٰكُمْ مِّنْكُمْ نِقٰصُوْنَ عَلَيْكُمْ وَاٰتَيْنٰكُمْ مِّنْكُمْ نِقٰصُوْنَ عَلَيْكُمْ
يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اٰتَيْنٰكُمْ مِّنْكُمْ نِقٰصُوْنَ عَلَيْكُمْ وَاٰتَيْنٰكُمْ مِّنْكُمْ نِقٰصُوْنَ عَلَيْكُمْ

ای ځامنو (اولاده) د آدم! که راشي تاسې ته رسولان له تاسې ځنې، چې لولي دوی پر تاسې باندې آیتونه (د کتاب) څما (یعنې شرعي احکام)؛ نو هر څوک چې ځان وساتي (له تکذیب څخه) او اصلاح (نېک) کړي (عمل خپل)؛ نو نه به وي هيڅ قسم وېره پر دوی باندې، او نه به دوی غمجن کيږي (په نقصان د جزا سره). او هغه کسان چې نسبت يې د دروغو کړي آیتونو ځمونږ ته او کبر (سرکشي کوي) له (قبلولو د) هغو آیتونو؛ همدغه کسان صاحبان (ملگري) د اور د (دوزخ) دي، همدوی به په دغه اور کې تل وي.

تفسیر: ابن جریر د ابو یسار سلمی «رحمه الله» ځنې نقل کړي دي، چې دغه خطاب د ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا﴾ الایه - ګردو (ټولو) بني آدمانو ته په عالم ارواح کې شوی دی، لکه چې د (اول جزء د البقرې سورت (٣٨) آیت (٤) رکوع) له سياق څخه معلومېږي: ﴿قُلْنَا اٰهْبِطُوْا مِنْهَا جَعِيْعًا ۗ اِنَّا اَيَّاكُمْ مِّنْ هٰذِهِ﴾

الایه - او د ځينو محققينو په نزد «هر کله هر خطاب چې په هره زمانه کې هر قوم ته شوی دی، دا د هغو څخه حکایت دی»، یعنې که الله تعالی په کوم وخت کې له همدغه ستاسې ځنې کوم رسول مبعوث وفرمائي، چې د الله تعالی آیتونه تاسې ته آروړي، او په هغو سره تاسې ته ستاسې د پلار اصلي ميراث (جنت) د حاصلولو ترغيب او تذکیر درکوي، او د حقيقي مالک د خوشالی لارې په کې درښکاره شوي دي؛ نو د هغه مرسته (مدد) او پیروي وکړئ! او له الله تعالی ځنې وویرېږئ! او ناکاره کارونه پرېږدئ، او ترې بېزاره شی! او صالحه اعمال اختیار کړئ!؛ نو ستاسې مستقبل به بيخي بېخوفه او بې خطره کيږي، او تاسې به داسې يو مقام ته ورسپړئ چې هلته به د عيش او عشرت، امن، سکون، او اطمینان څخه ما سوال بل هيڅ شی نه وي.

هو! که ځمونو آیتونو ته تاسې د دروغو نسبت وکړې، او د تکبر او لوینې له مخو تاسې پرې عمل ونه کړې، او له هدايته گوښې (بېل) پاتې شوی؛ نو له اصلي مسکن او آبايي ميراث څخه به بې برخې کېږئ، او د دائمي محرومي او ابدي عذاب او هلاکت ځنې به ما سوا بل هيڅ شی ستاسې نه په برخه کېږي.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۗ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمُ نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ حَتَّىٰ
إِذَا جَاءَهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا آيِنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ ۗ مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا
وَشَهِدُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٢٠﴾

نو څوک دي ډېر ظالم له هغه چا چې له ځانه ترې پر الله باندې دروغ (چې بنځه، ځوی، لور او شريک لري) يا نسبت د دروغو کوي آیتونه د دغه (الله) ته (بلکه نشته بل ظالم)، دغه (مکذبان مفتریان پر الله) وبه رسېږي دوی ته برخه د دوی له هغه ليکل شوي (عمر، رزق، اجل او نور) څخه تر هغه پورې کله چې راشي دوی ته رسولان ځمونږ (ملک الموت او أعوان يې)، حال دا چې قبضوي دوی (ارواح د) هغوی وايي (دا ملائک دې کفارو ته د ملامتي په توگه): چېرته دي هغه (معبودان) چې وئ تاسې چې بلل به مو (عبادت به مو کاوه د هغوی) غير له الله (چې اوس دفع کړي عذاب له تاسې؟)، نو وبه وايي دغه (کافران): ورک شول له مونږ (او هيڅ نفعه مو ترې ونه مونده)، او شاهدي به ورکړي دوی پر نفسونو (ځانونو) خپلو باندې چې بېشکه دوی وو کافران (په دنيا کې).

تفسير: ﴿أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ﴾ الآية - «دغه مکذبان او مفتریان پر الله؛ وبه رسېږي دوی ته برخه د دوی»، يعنې په دنيا کې عمر او رزق او نور هر څومره چې مقرر او مقدر دي، يا د دې ځای ذلت او رسوايي چې د دوی لپاره ليکلې شوي ده، هغه گډ د دوی ته رسيدونکي دي، بيا وروسته له مرگه هغه معامله چې له دوی سره کېدونکې ده، د هغې ذکر وروسته له دې نه راځي، که د ﴿نَصِيبُهُم مِّنَ الْكِتَابِ﴾ ځنې دنيوي عذاب نه، بلکه اخروي مراد واخيستل شي؛ نو د ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ﴾ الآية - څخه پر دې تشبيه کېږي، چې د هغه عذاب له مباديو سلسله د دغه دنيوي ژوندانه په آخري شېبو کې شروع کېږي.

﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ﴾ الآية - «تر هغه پورې چې راشي دوی ته رسولان ځمونږ چې قبضوي ارواح د دوی»، يعنې کله چې پرېستې په ډېره سختی د دوی روح قبضوي، او په بد صورت يې بيايي، نو دوی ته ويلې کېږي: چې پرته له الله تعالی ځنې هغه شيان چې تاسې بلل هغوی چېرې دي؟ چې اوس ستاسې په داد او فرياد نه درسېږي؟ او ستاسې خبر نه اخلي؟ هغوی در وبولئ! چې تاسې له دې مصيبت څخه وژغوري (وساتي)! په دې وخت کې به کفار اقرار کوي، او په دغه اقرار کولو به اړ (محتاج) کېږي، چې مونږ ډېره سخته غلطي کړې بوه، چې مونږ داسې شيان خپل معبودان او مستعان ټاکلي (مقرر) کړي وو، چې هغوی د دې کار وړ او مستحق نه وو، او نن ځمونږ په دغه مصيبت کې د هغوی هيڅ سراغ او پته نشته، خو دغه بې وخته اقرار او ندامت دوی ته هيڅ گټه (فائده) او نفع نه رسوي، او پر دوی داسې حکم صادرېږي، ﴿ادْخُلُوا فِي آيَاتِهِ﴾ الآية.

باقي هغه چې په نورو مواضعو کې راغلي دي، چې دوی به د خپل کفر او شرک څخه انکار کوي، د دې آيت سره منافي نه ده، ځکه چې د قيامت مواقف او احوال سره بېل بېل او جلا جلا (جدا جدا) وي، او جماعتونه به هم بشماره ولاړ وي، په يوه ځای کې د يوه موقف او جماعت بيان راځي، او په بل ځای کې د بل جماعت او موقف ذکر کېږي.

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ فِي النَّارِ

وبه فرمايي (الله يا پرېسته په قيامت کې دوی ته) چې ننوځي په هغو امتونو (د کفارو) کې چې په تحقيق تېر شوي دي پخوا له تاسې له (کفارو د جن) پيريانو او له (کفارو د) انسانانو په اور (د دوزخ) کې.

تفسير: مطلب يې دادی چې: «تاسې هم د پخوانيو کفارو په ملگرتيا د دوزخ اور ته ننوځي!»، يعنې هغه وړاندې او وروسته گډ کفار به په همدغه دوزخ کې داخلېږي.

كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعْنَتُ اخْتِبَاءٍ

هر کله چې ننوځي (د دوزخ اور ته) يو امت نو لعنت به وايي دغه امت پر هغه بل وړاندې امت چې په مثل د ده وو (د کفر په خاص مشرب کې)،

تفسير: يعنې په دې مصيبت کې يو له بله سره همدردي به چېرې وي، بلکه دوزخيان يو پر بل باندې لعن او طعن وايي، او مسخرې کوي او ملنډې سره وهي، بنايي چې تابعان به خپلو سردارانو ته وايي چې: «د الله لعنت دې پر تاسې وي، چې تاسې مونږ هم د خپلو ځانونو سره په عذابونو او رېږونو (تکليفونو) کې ډوب کړو»، سرداران به خپلو اتباعو ته وايي: «ای ملعونانو! که مونږ په کنده کې ولوېدو، ستاسې خو سترگې وې، نو تاسې ولې د ږندو په شان په مونږ پسې رالوېدئ» وغير ذلک.

حَقِّي إِذَا ذُكِرَ فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُحْرِنَهُمْ لِأُولِهِمْ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَأَتِمِّمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ قَالَتْ لِكُلِّ ضِعْفٍ وَلَكِنْ لَّا تَعْلَمُونَ ﴿٥٥﴾

تر هغه پورې کله چې يو ځای شي دوی په دې (اور) کې ټول؛ نو وبه وايي وروستي د دوی (يعنې تابعان) په (باب دهغو) رومنيو (متبوعانو) خپلو کې (الله ته چې) ای ربه ځمونږ! دغو (مشرانو متبوعانو) گمراه کړي وو مونږه؛ نو ورکړه دوی ته عذاب دوچند (ځمونږ) له اوره (د دوزخ)، وبه فرمايي الله چې: دی لپاره د هر يوه دوچند (عذاب)، ليکن نه پوهېږئ تاسې (پرې او نه خبرېږئ د يو بل له عذاب نه).

تفسير: يعنې په يوه حساب د پخوانيو د گناهونو عذاب دوچند شو، چې هم پخپله دوی گمراهان شوي وو، او هم يې راتلونکو لره لارې جوړې کړې، او په بل صورت د وروستيو گناه دوه چنده شوه، چې دوی په دغسې حال کې گمراهان شول، چې د پخوانيو امتونو احوال د دوی په مخ کې ښکاره پراته وو، او دوی ترې هيڅ پند او عبرت نه اخيست.

يا څرنگه چې د هر دوزخي احوال له خپلو درجو سره سم وخت په وخت زياتېږي، نو ځکه يې وفرمايل چې د هر يوه عذاب به پرله پسې برابر دوه چنده کيږي، او لا به پسې زياتېږي، اوس د تعذيب په ابتداء کې تاسې د تعذيب له انتهاء څخه بې خبره يئ، يعنې د پخوانيو د عذاب د دوچند کېدلو څخه به وروستيو ته څه راحت، هوسايي (آرام) او شفاء نه په برخه کيږي.

دا تقرير به په هغه صورت کې موافق راځي چې د ﴿لِكُلِّ ضِعْفٍ﴾ څخه دواړه فرقې مرادې شي.

خو د «ابن كثير رحمه الله» په نزد په دې آيت کې وروستيو ته اطلاع ورکړې شوې ده، چې بېشکه مونږ له پخوانيو څخه هر يوه ته سم د هغه له درجې سره دوه چنده عذاب مقرر کړی دی، لکه چې په بل ځای کې يې خبر ورکړی

دى: ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ﴾ (١٤ جزء د النحل سورت (٨٨) آيت (١٢) ركوع) ﴿وَيَجْعَلْنَ أَنْفُسَهُمْ وَأَنْفَالَهُمْ وَأَنْفَالَهُمْ وَلَيْسَتْ لَكَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْكُرُونَ﴾ (٢٠ جزء د العنكبوت سورت (١٣) آيت (١) ركوع)، ﴿لِيُحْجِلُوا أَزْوَاجَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ أُوْزِرَ الَّذِينَ يُضِلُّوهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلِيسَاءَ مَا يَزِرُونَ﴾ (١٤ جزء د النحل سورت (٢٥) آيت (٣) ركوع).

وَقَالَتْ أُولَهُمْ لِخُرُوبِهِمْ مِمَّا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٢٥﴾

او وبه وايي هغه رومبني (متبوعان) د دوى په حق د وروستيو (تابعانو) د دوى كې: چې پس نه وو تاسو ته پر مونږ باندې هيڅ فضل (بهترې په تخفيف د عذاب كې، او مونږ او تاسې برابر يو په كفر كې) نو وڅكې تاسې عذاب په سبب د هغو كارونو چې وئ تاسې چې كول به مو (په دنيا كې له شرك او كفر څخه).

تفسير: يعنې څمونږ د سزا د زياتونې د خواهش څخه تاسې ته څه په لاس درغله؟ آيا ستاسې په عذاب كې څه تخفيف راغى؟ نه، تاسې هم د خپلو چارو نتيجې وگالئ (برداشت كړئ) او خوندي بي وڅكئ !.

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تَفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٥﴾

بېشكه هغه كسان چې نسبت د دروغو كوي آيتونو څمونږ ته او تكبر كوي (له قبول) د هغو؛ وبه نه پرانيستلى شي دوى ته وروونه د آسمان (چې پورته يوړى شي نېك عملونه او ارواح د دوى) او نه به داخل شي دوى جنت ته، تر هغه پورې چې ننوځي اوبن په سوري د ستنې كې، او همداسې (لكه جزا د متكبرانو) جزا ور كوو مونږ مجرمانو (كافرانو) ته.

تفسير: يعنې نه په ژوند كې د دوى اعمالو ته آسماني قبول او رفعت حاصل دى، او نه وروسته له مرگه د دوى ارواحو ته اجازه شته، چې د آسمان په لوري وځيږي، په حديث كې راغلي دي چې: «د كافرانو اعمال او ارواح د آسمان له جانبه د «سجين» په لوري شړل كيږي، چې تر څمكې لاندې دى، او د مؤمنانو اعمال او ارواح تر اومه آسمانه «عليين» پورته ځيږي، مفصل احوال دې د احاديثو په كتابونو كې ولوستل شي !.

﴿حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ «تر هغه پورې چې ننوځي اوبن په سوري د ستنې كې»، دا يې د «تعلق بالمحال» په ډول وفرمايل، د هرې ژبې په محاورو كې داسې امثال شته، چې په كې د يوه شي محالوب په بل محال شي باندې معلق وي، او دا ترې ظاهر يږي.

همغسې چې هغه شى لا ممکن دى؛ دغه شى هم ناممكن دى، يعنې لكه چې دغه خبره د كېدلو نه ده، چې اوبن سره له خپل لوى جسامت د ستنې په سوم كې سره د هغه د وړو كوالي او صغارت ننوځي؛ همداسې د دغو مكذبينو او متكبرينو په جنت كې دا خپلېدل محال دي، ځكه چې حق تعالى په جهنم كې د دوى د «خلود» خبر راكړى دى، او په علم الله كې هم دا سزا دوى ته ټاكلې (مقرر) شوې ده، نو بيا د الله تعالى د علم او اخبار څخه مخالف كار څرنگه واقع كېدى شي؟ !

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٌ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٢٦﴾

مقرر دي دوى ته له دوزخ څخې فرش، او وي به د پاسه د دوى آغوستنې (پردي د اور)، او همداسې (لكه جزاء د دې خلقو) جزا ور كوو مونږ ظالمانو ته.

تفسیر: یعنی له هرې خوا به ترې اور چاپېر وي، او له هيڅ لوري او په يوه ډډه به هم دوی ته راحت او هوسايي (آرام) نه ورسېږي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥٠﴾

او هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) تکليف نه فرمايو (بار نه آچوو) په هيڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده، دغه (مؤمنان) صاحبان (ملکري) د جنت دي، همدوی به په هغه (جنت) کې تل وي.

تفسیر: ﴿لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾ جمله معترضه ده، چې په دې سره يې په منځ کې تنبيه وفرمايله، چې ايمان او صالح عمل چې پرې دومره عظيم الشأن صله مرحمت کيږي، داسې کوم مشکل شی نه دی، چې د انسان له طاقت و تلی وي، يا يې دا مطلب چې له هر انسان څنې دومره صالح عمل مطلوب دی، چې د هغه طاقت او قدرت وي، له هغه څخه زياته مطالبه نه کيږي.

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ

او وبه باسو مونږ هغه چې په سينو د دغو (جنتيانو) کې دی له کینو څخه.

تفسیر: ﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِّنْ غِلٍّ﴾ څخه يا خو داسې مراد دی، چې د جنتيانو په منځ کې په جنتي نعمتونو کې يو له بله سره هيڅ قسم شک، شبهه، حسد، رځه (کینه) نه وي، او هر يو به خپل ځان او نور جنتيان داسې گوري؛ لکه چې يو ورور خپل بل خوږ ورور گوري، او په ليدلو به يې خوشاليږي، په خلاف د دوزخيانو چې دوی به د هغه مصيبت په وخت کې يو بل ته پيغور ورکوي، او لعنتونه او کنځلې به کوي، لکه چې پخوا وليکل شو، يا به مراد داسې وي؛ چې د داسې صالحانو په منځ کې په دنیوي ژوندون کې که پر کومه خبره کوم خپگان او اندېښنه پېښه شوي وي، او يو د بل په نسبت څه انقباض او تأثر لري؛ هغه گرده د جنت له ننوتلو څخه پخوا د دوی له زړونو څنې ایستل کيږي، هلته به گرده يو د بل په نسبت سليم الصدر او خوښ وي، لکه چې علي رضي الله عنه د ځان او خپلو مخالفينو په هکله فرمايلي وو.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
لَقَدْ جَاءتْ رُسُلٌ رَبِّنا بِالْحَقِّ

بهيږي به له لاندې د (مانيو او ونو د) دوی ويالې، او وايي به دغه (جنتيان): گرده (ټولې) ثناوې او احسانات خاص الله لره دي، هغه (الله) چې برابر يې کړو مونږ دې (مقام) ته، او نه وو مونږ پخپله چې موندلې مو وی دا لاره؛ که نه وو هدايت کړی (لار ښوولې) مونږ ته الله، په تحقيق راغلي وو رسولان د رب ځمونږ په حقه سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په مهرباني او توفيق او د رسولانو په سمه لار ښوونه او لاس نيونه مونږ دغه اعلى مقام ته رسيدلي يو، او دغه مرتبه مو په برخه شوې ده، که نه مونږ چېرې او دغه لوړې مرتبې چېرې.

وَنُودُوا أَن تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥١﴾

او آواز به وکړ شي دغو (جنتيانو) ته داسې چې دغه جنت په ميراث (وېر يا) درکړی شوی دی تاسې ته په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کول به مو (له حسناتو په دنيا کې).

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي چې: «هیچا لره خپل عمل په جنت کې نه داخلوي»، د دې مطلب داسې دی، چې د جنت د داخلېدو حقیقي عوض عمل نه دی، او فقط ظاهري سبب یې ګاڼه شي، ځکه چې د جنت د دخول حقیقي سبب د الله تعالیٰ کامل رحمت دی، لکه چې په همدغه حدیث کې راغلي دي، او د «إلا أن يتغمدني الله برحمته» له الفاظو څخې ظاهريږي.

هو! پر بنده د الله تعالیٰ د رحمت نزول هغومره کیږي، چې د عمل روح په کې موجود وي، شیخ الهند «رحمه الله» به تل فرمایل: «دغه ګاډی د الله تعالیٰ په قدرت سره درومي، او عمل د هغو علائمو او اشاراتو په شان دی، چې په هغو سره دغه ګاډی حرکت کوي او درېږي».

ځینې مفسرین د دې آیت ترجمه داسې هم کوي: «او غږ به وکړ شي جنتیانو ته چې دا جنت در کړی شوی دی تاسې ته وپریا لکه میراث چې وپریا وي، یا د کافرانو برخه جنت هم تاسې ته میراث پاتې شو، لکه چې ستاسې برخه دوزخ هم دوی ته پاتې شو، په سبب د هغو اعمالو چې وئ تاسې چې کول به تاسې په دنیا کې، چې هغه استقامت او مواظبت وو په اوامرو او اجتناب وو له نواهیو څخه».

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَأَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ أَنْ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾

او غږ به وکړي صاحبان د جنت (دخپه کولو لپاره) صاحبانو د اور ته داسې چې: په تحقیق مونده کړ مونږ هغه (ثواب) چې وعده کړې وه رب له مونږ سره څمونږ په حقه (رښتیا) سره، نو آیا وموند تاسې (هم) هغه (عذاب) چې وعده کړې وه رب ستاسې په حقه (رښتیا) سره؟، (نو) وبه وایي دوزخیان چې هو! (هغه مو همغسې بیا مونده!)، نو غږ به وکړي یو غږ کوونکی په منځ د دغو (جنتیانو او دوزخیانو) کې داسې چې: وي دې لعنت د الله په ظالمانو (کافرانو) باندې. هغه ظالمان چې آروي دوی (خلق) له لارې د الله، او لټوي دوی په دغې (لارې) کې کوروالی (عیب)، او همدوی په (راتلو د) آخرت (قیامت) باندې کافران (منکران) وو.

تفسیر: په دغو آیتونو کې د هغو مکالماتو او مخاطباتو ذکر دی، چې د جنتیانو او دوزخیانو یا د دوی دواړو او أصحاب الأعراف په منځ کې سره کیږي، د رومنیو او وروستیو خبرو او اترو څخه چې د «أصحاب الجنة» او د «أصحاب النار» په منځ کې د دې لوري یا د هغه لوري کیږي؛ له ورا څرګندېږي چې دغه مخاطبات د جنت یا د دوزخ له ننوتلو څخې وروسته کیږي، نو ځکه د کلام نظم داسې اقتضاء لري، چې د «أصحاب الأعراف» ضمني او منځنی خبرې او اترې هم وروسته له هغه ومنلی شي، په هر حال جنتیان د جنت له رسېدلو وروسته پر خپل حال د خوشالی اظهار کوي، او د دوزخیانو د تفریح او ترټولو او نکایت او شرمولو لپاره به وایي: «هغه څه وعده چې الله تعالیٰ دخپلو رسولانو په ژبو له مونږ سره فرمایلي وې، چې ایمان راوړونکو ته دائمی نعیم ورسیري، نو مونږ هغه په رښتیا او بڼې سمې وموندلې، ای اهل جهنم! تاسې ووايي چې ستاسې پر کفر او عصیان کومې وېرې او تهدیدونه چې در کاوه کېدل، آیا تاسې هم هغه رښتیا او صحیح وموندل؟».

ظاهر دی چې کفار په ځواب کې پرته له (هو!) څخه بل هیڅ شی نشي ویلی، په دغه وخت کې به د الله تعالیٰ له لوري یو «منادي» ودرېږي، او داسې غږ به کوي: «اگر که ګناهګاران ډېر دي» مګر د الله تعالیٰ لوی لعنت او ډېره ترټنه پر هغو ظالمانو ده، چې دوی پخپله هم ګمراهان او د آخرت له انجامه بیخي بې فکره وو، او هم نور به یې د حق لارې

خخه بې لارې کول، او پخپلو کړو بحثونو سره به شپه ورځ په همدغه فکر کې وو؛ چې سمه او صافه لاره هرومرو (خامخا) کړه او خرابه معرفي او ثابته کړي.

وَيَذَرْنَهُمْ حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كَلِمَاتِهِمْ وَنَادُوا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلِّمُوا عَلَيْهِمْ
لَمَّا دَخَلُوا وَهُمْ يَضَعُونَ

او په منځ کې د دغو دواړو (جنت او دوزخ یو دیوال) پرده ده، او پر اعراف باندې به سپري وي چې پېژني دوی هر یو (جنتي او دوزخي) په علامو د دوی سره، او غږ به وکړي دغه (أعرافیان) صاحبانو د جنت ته داسې چې: سلام دې وي پر تاسې باندې، حال دا چې داخل شوي به نه وي دغه (أعرافیان) جنت ته، او دوی به طمع (امید د جنت) لري.

تفسیر: د «حجاب» معنی پرده او پناهي ده، او دلته له پردې څنې دیوال مراد دی، چې د حدید په سورت کې په دې تصریح شوې ده: ﴿فَضْرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورَةٍ بَابٍ﴾ دغه دیوال به داسې یو مانع او حاجز وي، چې د جنت له خوندونو او لذتونو څنې دوزخیان بې برخې کوي، او د دوزخ له عذابونو، رېرونو (تکلیفونو) او کلفتونو څنې جنتیان بې خبره کوي، چې د هغه تفصیلي علم مونږ نه لرو.

﴿وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كَلِمَاتِهِمْ﴾ الآیه - «أی علی أعراف ذلك الحجاب رجال»، یعنی دا الف لام عوضي دی، «أعراف» جمع د «عرف» ده، چې د هر شي سر ته وایي، معنی یې دا چې وي به په کنگرو د دې قلعي باندې سپري چې دوی به جنتیان ویني او هم دوزخیان، او پېژني به جنتي په تک سپین نوراني مخ د ده سره، او دوزخي په تک تور ظلماني مخ د هغه سره، ګواکې د دغه منځني دیوال د لوړې څوکې نوم «أعراف» دی.

د «أعراف أصحاب» څوک دي؟ قرطبي «رحمه الله» پر دغه موضوع دولس اقواله نقل کړي دي، څمونږ په نزد راجح قول همغه دی، چې له حدیفه، ابن عباس، ابن مسعود رضي الله تعالى عنهم أجمعين غوندې جلیل القدر و أصحابو اونورو اکثر و أسلافو او أخلافو څنې منقول دی، یعنی «د أعمالو له وزن کېدلو څخه وروسته جنتي هغه دی، چې د ده «حسنت» ډېر وخیږي، او دوزخي هغه دی چې «سینات» یې زیات شي، او هغه کسان چې حسنت او سینات یې مساوي او یو برابر څرګند شي، هغوی به د «أعراف» أصحاب کیږي».

له روایاتو څنې معلومیږي، چې بالآخره «أصحاب الأعراف» هم جنت ته ځي، او برسېره په هغه دا خبره له دغې مسئلې څخه هم فهمیږي، کله چې هغه ګناهګاران مؤمنان چې د دوی سینات پر حسنتو غالب او د هغه په اثر په دوزخ کې غورځول کیږي، او دوی وروسته د خپلو سزاوو د ګاللو (تېرولو) څخه بېرته جنت ته بیول کیږي، نو «أصحاب الأعراف» چې د دوی حسنت او سینات سره برابر دي، بنایي له دوی څنې پومی جنت ته لار شي.

وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مِمَّنْ أَلْقَوْهُمُ الظَّالِمِينَ

او کله چې وګرځول شي سترګې د دغو «أعرافیانو او وګوري» په لوري د صاحبانو (ملګرو) د اور؛ نو و به وایي دغه (أعرافیان له ډېره هیبته): ای ربه څمونږ! مه ګرځوه (مه یو ځای کوه) مونږ سره له قومه ظالمانو (کافرانو).

تفسیر: څرنګه چې أعرافیان د جنت او دوزخ په منځ کې اوسېږي، نو د دوی احوال د خوف او رجاء په منځ کې وي، کله چې جنتیانو ته ګوري؛ نو خوشالېږي، او هیله او امید یې پیدا کیږي، او کله چې پر دوزخیانو د دوی سترګې ناڅاپه ولګیږي؛ نو له الله تعالی څخه ویرېږي، او ترې پناه غواړي، څو دوی د دوزخیانو په ډله کې ونه غورځولی شي.

به (صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ) کي اشاره دي ته ده چي اعرافيان عمدا دوزخيانو ته نه گوري، بلکه بي اختياره به بي پرې نظر واقع کيږي.

وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيئَتِهِمْ قَالُوا مَا آغَىٰ عَنْكُمْ جَعَلَكُمْ مَلَائِكَةً تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٥٠﴾

او غږ به وکړي صاحبان د اعراف هغو سړيو ته (له دوزخيانو) چي پېژني به دا (اعرافيان) هغوی په علائمو د (ظلماني مخونو د) هغو سره، وبه وايي دا (اعرافيان دوزخيانو ته): هيڅ دفع ونه کړه له تاسې ډېر والي (د مال يا د رجالو) ستاسې او نه هغه چي وي تاسې لويي به مو کوله (له حقه).

تفسير: يعني برسېره په دي چي په دوزخ کي معذب کيږي، د دوی په خبرو کي به د دوزخيتوب علامې هم ښکاري. يا بي دا مطلب دي، چي دوی به داسې خلق وي، چي د «أصحاب الأعراف» سره پېژندگلوې لري، او په دنيا بي ليدلي وي، نو ځکه کله بي چي په هغه ځای کي وويني؛ نو په خبره بي پېژني، او داسې به وايي دوی ته چي: «هيڅ دفع ونه کړه له تاسې څخه ډېروالي د مال يا د رجالو ستاسې، او نه هغه چي وي تاسې چي کبر، لويي به کوله تاسې له حقه»، يعني د دي مصيبت په وخت کي ستاسې هغه ملا تږي جماعتونه او ډلې چېرې لارې؟ او په دنيا کي هغه ځانمني او لويي چي تاسې کوله، هغه اوس څه شوه؟

أَهْوَأَ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا يَخُوفُونَ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَخْزُونَ ﴿٥١﴾

(وبه وايي اعرافيان چي) آیا دغه (په جنت کي) هغه (ضعيفان مسلمانان) دي چي قسمونه به خوړل تاسې (په دنيا کي) چي وبه نه رسوي دوی ته الله رحمت خپل (او اوس په جنت او رحمت کي دي، او الله هغو ته فرمايلي دي چي) ننوځي جنت ته چي نه به وي هيڅ وېره پر تاسې باندې او نه به تاسې غمجن کېږئ.

تفسير: په دغه سره د «أهل الجنة» په لوري اشاره کوي، او دوزخيانو ته به ويلې کيږي؛ چي هغه گورډ مات او له کاره وتلي مساکين او ضعيف الحال کسان چي تاسې هغوی حقير او خوار او اکرب گڼل، او داسې به مو ويل چي: «آیا د پاک الله مهرباني په گډ (ټول) عالم کي فقط په همدغسې کسانو کيږي! ﴿أَهْوَأَ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا يَخُوفُونَ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - نن هغو ته وگورئ چي د ﴿أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا يَخُوفُونَ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - مصداق گڼلې دي، يعني ننوځي په جنت کي بي له خوف او وېرې، حال دا چي تاسې په دغه عذاب کي اخته او مبتلا يئ.

ځيني مفسرين ﴿أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ د اعرافيانو مقوله بولي، او ځيني بي د الله تعالی مقوله گڼي، چي الله تعالی به اعرافيانو ته فرمايي، چي ننوځي ای اعرافيانو جنت ته الخ.

وَنَادَى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أفيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٢﴾ الَّذِينَ أَخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلِعْبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا قَالُوا يَوْمَ نَسُفُهُمْ كَمَا نَسُوا الْآلَاءَ يَوْمَ هُمْ هَذَا وَمَا كَانُوا يَلْبِغُونَ ﴿٥٣﴾

او غږ به وکړي صاحبان د اور صاحبانو د جنت ته داسې چي: راتوی کړئ تاسې پر مونږ باندې له اوبو نه، يا (راواچوئ) له هغو شيونو چي روزي کړي دي تاسې ته الله، وبه وايي جنتيان (د دوزخيانو په ځواب کي): چي بېشکه الله حرام کړي دي دا دواړه (اکل او شرب) پر کافرانو.

هغه کافران چې نیولی دی دوی دین خپل تماشا او لوبې، او غولولي وو دوی ژوندانه لږ خسیس، نو نن ورځ به هېروو (پرېږدو) مونږ دوی؛ لکه چې هېر کړی وو دوی ملاقات د ورځې خپلې چې دغه ده، او (لکه چې) وو دوی چې په آیتونو ځمونږ به یې انکار کاوه (چې الله نه دي رالېږلي).

وَلَقَدْ جِئْتَهُم بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

او خامخا په تحقیق راوړی دی مونږ دغو (کفارو) ته کتاب چې واضح بیان کړي دي مونږ (معاني د) ده، حال دا چې عالمان وو مونږ (په معاني د ده) حال دا چې دغه کتاب هدايت او رحمت دی لپاره د (هغه) قوم چې ایمان (پرې) لري.

تفسیر: ځینې مفسرین د دې آیت ترجمه داسې کوي: «او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړی دی مونږ کفارو ته یو کتاب یعنې قرآن، چې په تفصیل په کې بیان کړي دي مونږ عقائد او دیني احکام او مواظ او قصص په علم کامل خپل سره په وجوه دتفصیل، په دې حال کې چې رهنما او مهرباني ده لپاره د هغه قوم چې ایمان پرې راوړي».

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلَهُ يَقُولُ الَّذِينَ سُوءُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ
رَبَّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شَفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلْ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ
وَوَضَّلْ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٨﴾

آیا انتظار کوي دوی (بلکه نه کوي) مگر عاقبت د هغه (شي ته چې په دغه کتاب) کې دي (له ثواب او عذابه چې وربنکاره شي)، په هغې ورځې کې چې راشي عاقبت د ده (په قیامت کې) وایي به هغه کسان چې هېر کړی وو دوی دغه کتاب پخوا له دې نه (په دنیا کې): په تحقیق راغلي وو رسولان درب ځمونږ په حقه سره (خو و مو نه منل او بد مو و کړل)، نو آیا شته مونږ لره (اوس) له شفاعت کوونکو څخه یو څوک چې شفاعت و کړي دوی لپاره ځمونږ، یا بېرته بوتلل شو (دنیا ته)؛ نو (بښه) عمل به و کړو غیر له هغه (بد) عمل چې وو مونږه چې کاوه به مو (په دنیا کې)، (وبه فرمایي الله): په تحقیق زیان رسولی دی دوی ځانونو خپلو ته په کفر، او ورک (او بې فائده) شو له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به یې ویلي (د شرک).

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُعْشَى الْإِيلَ
التَّهَارِ يُطَلِّبُهُ حَيْثُ مَا وَالشَّمْسِ وَالْقَمَرِ وَالنُّجُومِ مَسْخَرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ
رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٩﴾

بېشکه چې رب ستاسې الله دی هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي آسمانونه او ځمکه (او هغه شيان چې د دوی په منځ کې دي) په (موده) شپږو ورځو کې، بیا اوچت شو الله پر عرش، پتوي (تیاره د) شپې په (رڼا د) ورځې؛ چې طلب کوي هره یوه بل لره په تلوار سره، (او پیدا کړي یې دي) لمر او سپوږمۍ او ستوري حال دا چې مسخر (منقاد) کړی شوي دي امر (حکم) د الله ته، خبردار شی چې (خاص) الله لره دي پیدا کول او امر (حکم فرمايل)، لوی برکت والا دی الله چې رب (پالونکی) د ګردو (ټولو) عالمیانو (د جهان دی).

تفسیر: ﴿تَوَسَّوْا عَلَى الْعَرْشِ﴾ «بیا او چت شو الله پر عرش» د الله تعالی د صفاتو او افعالو په نسبت دغه خبره بنیایي تل په یاد وساتل شي، چې د قرآن او حدیث په نصوصو کې کوم الفاظ چې د الله تعالی د صفاتو د بیانولو لپاره اختیار اوه شي، په هغو کې علی الأكثر همغه شیان دي، چې د مخلوقاتو په صفاتو کې استعمالیږي، مثلاً الله تعالی ته حي، سمیع، او بصیر ویلی شوی دی، چې پر انسانانو هم د دغو صفاتو اطلاق کاوه شي، مگر په دغو دواړو مواقعو کې د استعمال حیثیت بیخي بېل او جدا (جلا) دی، نو پرته له دې خبرې څخه چې د هغه صفات د مخلوقاتو په شان نه دي؛ نور څه ویلی نه شو: ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ نه یواځې «سمع» او «بصر» بلکه د ده د صفات بنیایي همداسې وگڼلی شي، چې صفت د خپل اصل المبدأ (وضاحت د معنی) او غایت په اعتبار ثابت دی، مگر د هغه هیڅ یو کیفیت نشي بیان کېدی، او د سماوي شرايعو له خوا داسې څه حکم صادر شوی نه دی، چې انسان په داسې ما وراء العقول حقائقو کې هم غور او خوض وکړي، او ځان په رېږونو (تکلیفو) کې اخته کړي، د دې خبرې څه خلاصه مو په (٦) جزء د المائدة سورت په (٦٤) آیت (٩) رکوع کې د ﴿وَقَالَتِ الْيَهُودُ يُدْعِي اللَّهُ مَعْلُولَةً﴾ لاندې بیان کړې ده، په ﴿اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ﴾ هم له دې سره سم وپوهېږئ، د عرش معنی تخت او د «استواء» ترجمه اکثر و محققانو په استقرار سره هم کړې ده، لکه چې حافظ ابن القيم رحمه الله فرمائي:

ولهه عبارات عليها أربع *** قد حصلت للفارس الطعان

وهي (استقر) وقد (علا) وكذلك (ارتفع) الذي ما فيه من نكران

وكذا ك قد (صعد) الذي هو رابع *** وأبو عبيدة صاحب الشيباني

يختار هذا القول في تفسيره *** أدرى من الجهمي بالقرآن

﴿يُعْشَى الْبَيْتَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَيْثُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ﴾: «پټوي تياره د شپې په رڼا د ورځې چې طلب کوي هره يوه بلې لره په تلوار سره، يا ټپوي هره يوه له دوی بله په تلوار بلا فاصل یعنی متصل ورپسې راځي لکه طالب، او پیدا کړي دي مونږ لمر او سپوږمۍ او ستوري»، یعنی د شپې تياره د ورځې په رڼا سره يا د ورځې رڼا د شپې په تيارې سره پټوي، او همداسې پرله پسې يو د بل تعاقب کوي، او په تلوار سره اوږي را اوږي، همدا چې شپه پای (آخر) ته ورسېږي، ورپسې جوخته ورځ راځي، يا چې ورځ ختمه شي، ورپسې سمه شپه رسېږي، د دې دواړو په منځ کې د يوې شپې فرق او وقفه نه راځي، بنیایي په دې سره يې داسې تشبیه فرمایلي وي: همداسې کله چې د کفر او ضلالت او د ظلم او عدوان توره تياره شپه پر عالم محیطه شي، نو هغه وخت الله تعالی د ايمان او عرفان په لمر سره هرې خوا ته رڼا خوروي.

﴿مَسْحَرَاتٍ يَا مُرَّة﴾ «چې مسخر، منقاد او قایل وي حکم د الله ته» یعنی هیڅ یو ستورې يې د الله تعالی له حکمه نشي خوځېدلی، او ټول د اله العالمين په حکم او فرمان پخپلو وظائفو کې مشغول دي.

﴿الْأَلَةُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَرَّكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾: «اوورئ! خبردار شی! چې خاص الله لره دي پیدا کول او امر (حکم) کول»، لوی برکت والا دی الله چې رب پالونکی د گرد جهان دی، پیدا کول «خلق» دی، او د پیدا کولو څخه وروسته تشريعي يا تکويني احکام ورکول «امر» دی، او دغه دواړه د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي، نو په دې شان د گردو محاسنو او برکاتو منبع شو، بېشکه چې الله تعالی ډېر لوی ذات دی، په وحدانيت او الوهیت او ربوبیت او نورو جلالی او جمالی صفاتو خپلو کې، جل جلاله، عم نواله، وأعظم برهانه.

أدعوا ربكم تضرعاً وخفية

وبولئ تاسې رب خپل (هر وخت) په زاری عذر او په پټه سره (ځکه چې په پټه بلل د اخلاص دلیل دی).

تفسير: كله چې د «عالم الخلق» او «عالم الأمر» مالک او د گردو برکاتو منبع هم دغه پاک ذات دی، نو پخپلو دنيوي او اخروي حوائجو کې ښايي چې په الحاح، اخلاص، خشوع او خضوع سره بهي له ځان ښوولو او ریا څخه ورو ورو وباله شي!
له دې نه معلومېږي چې په دعاء کې اصل اخفاء ده، او هم دغه په اسلافو کې معموله وه، په ځينو مواضعو کې جهرا او اعلان به د کوم عارض له مخې وي، چې د هغه تفصيل په «روح المعاني» او نورو کې شته.

إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

بېشکه چې الله نه خوښوي تيریکوونکي (له شرعي حدودو په دعاء بلکه په هر څه کې).
تفسير: يعنې په دعاء کې دې د ادب له حدودو تېری ونه کړی شي، مثلاً هغه شيان چې عادتاً يا شرعاً محال وي؛ هغه وغواړي، يا د معاصيو او لغو شيانو طلب وکړي، يا داسې کوم سوال وکړي چې د ده له شان او حيثيته سره څه مناسبت نه لري، (يا به مراد ترې پورته کول د غې وي، يا به ډېر اوږدول د دعا وي) دا گرد (ټول) په «اعتداء في الدعاء» کې داخل دي.

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

او مه کوئ فساد (ای انسانانو!) په ځمکه کې وروسته له اصلاح د دې (د انبياوو په بعثت سره)، او وبولئ تاسې الله (عبادت يې کوئ) په خوف (وېرې) سره (له عذابه د الله)، او په طمع (اميد د رحمت د الله)، بېشکه چې رحمت (مهرباني) د الله ډېره نژدې ده محسانانو (نيکي کوونکو) ته.
تفسير: يعنې كله چې په دنيا کې د معاملاتو سطحه اصلاح، برابره او درسته شي؛ نو بيا تاسې په هغې کې اختلال او اشکال مه آچوئ!، او سره له خوف او رجاء د پاک الله په عبادت کې لگيا او مشغول اوسئ! مه د الله تعالی له رحمته مأیوس او ناامیده شی، او مه د الله تعالی له عذابه مأمون او بې فکره وټکرځئ، او مه ککړوئ خپل ځانونه په گناهونو او مه پرې جرأت کوئ!، راجح همدا ده چې دلته په «وادعوه» کې له «دعاء» څخه عبادت مراد شي، لکه چې د «صلاة التهجيد» په باره کې يې فرمايلي دي: ﴿تَتَجَانَّى جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا﴾.

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّحَ بُشْرًا لِّبَنِّ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّىٰ إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا نَّفِثَ الْإِسْقِنَاءَ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

او همدغه (الله) هغه ذات دی چې رالېږي بادونه زېری کوونکي په مخ کې د رحمت د ده (چې باران دی)، تر هغه پورې چې راواخلي (دغه بادونه) ورېځې درنې (په اوبو سره) چې روانو مونږ دغه (ورېځې زرغونولو د) هغه ځمکې ته چې مړه (وچه بې گياه) وي، پس نازلوو مونږ له دې ورېځو څخه اوبه؛ نو راباسو مونږ په هغو اوبو له هر قسم مېوو څخه، همداسې (چې دغه مړه وچه ځمکه ژوندي کوو) راباسو مونږ مړي (له ځمکې) لپاره د دې چې پند واخلي (او لازم دي چې غور په کې وکړئ). او ځمکه پاکه (خوږه صالح الزراعة) راوځي زرغونه د دې (ښه کامله) په اذن (حکم) د رب د ده، او هغه ځمکه چې خرابه ښوره ناکه وي؛ نه راوځي (زرغونه يې) مگر لږ ناقصه، په شان د دې (پاس مثالونو) بيا، بيا، بيانوو آيتونه لپاره د قوم (مؤمنانو) چې شکر باسي.

تفسير: او س د «سفليانو» او د «كائنات الجو» په متعلق د خپلو ځينو تصرفاتو ذكر فرمايي، تر څو خلق پرې ښه وپوهېږي، چې د گردو (ټولو) علويانو او سفليانو او جويانو اسمان، ځمکه، او د دوی دواړو په منځ او شاوخوا کې د گردو (ټولو) موجوداتو عمومي حکومت د پاك الله رب العالمين په قبضه کې دی، د بادونو چلېدل، د بارانونو، واورې، ږلې وړول، د راز راز (قسم قسم) گلانو، شنيلیو، او نباتاتو پيدا کول د هرې ځمکې له استعداده سره سم په کې کښتونه (فصلونه) د څر ځايونه، باغونه، رياحين، اشجار، اثمار او نور شيان پيدا کول؛ دا گرد (ټول) د الله تعالی د کامله قدرت او بالغه حکمت علامې او نښې دي.

کله چې الله تعالی په خپل رحمت او شفقت سره توره تياره شپه په ستورو، سپوږمۍ او لمر سره رڼا کوي، او له وچې ځمکې څخه شنيلي او نباتات زرغونوي، او له هغو څخه د انسانانو او حيواناتو د ژوندون سامان تياروي، او د گردو (ټولو) سفليانو د حيات او نشاط د مهيا کولو لپاره له آسمانه وريا (باران) رانازلوي؛ نو څرنگه کېدای شي چې داسې مهربان الله د خپل مخلوق بني آدمانو لپاره داسې کوم ستوری، سپوږمۍ او لمر به يې نه وي پيدا کړی، چې دوی د جهل او ظلم له تيارو څخه هم وباسي، او د روحاني غذا د تيارولو د معنوي کښتونو (فصلونو) د سپرېدلو (اوبولو او لويولو) لپاره به يې د رحمت باران نه وي نازل کړی؟.

او لکه چې د باران او د ځمکې په مثال کې اشاره کړې شوې ده، چې مختلفې ځمکې د خپلو استعدادونو سره سم د باران اثر قبلي، همداسې وپوهېږي چې انبياء عليهم السلام د هغه خير او برکت لپاره چې ليرلي شوي وو، له دوی ځنې منفع کېدل هم په ښو استعدادونو پورې موقوف دي، هغه خلق چې ترې انتفاع نه اخلي، يا پوره نه منفع کېږي، دوی ته ښايي پر خپلو دغو بدو استعدادونو وژاړي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ مَأْلِكُمْ مِنَ الْغَيْبِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ٥٥ قَالَ الْهَلَّا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرُكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ٥٦

قسم دی په تحقیق ليرلي وو مونږ نوح قوم خپل ته نو وويل (نوح): ای قومه ځما! عبادت وکړئ تاسې د الله، نشته تاسې ته هيڅ معبود برحق يې له دغه (الله)، بېشکه زه ویرېږم په تاسې باندې له عذاب د ورځې لويې (طوفان يا د قيامت). نو وويل مشرانو له قومه د نوح: بېشکه مونږ وينو (يا گڼو) تا په گمراهۍ څرگنده کې (چې پلرنی دین دی پرېښی او ډېر معبودان نه مني).

تفسير: د آدم عليه السلام قصه د دې سورت په ابتداء کې تېره شوه، وروسته له آدم عليه السلام لومړنی اولوا العزم او مشهور رسول نوح عليه السلام وو، چې د أهل الأرض د مشرکانو د اصلاح او هدايت لپاره ولېږل شو، اګر که د نوح عليه السلام د خاص شريعت په اعتبار د ده بعثت خاص د ده د قوم په لوري وو، خو بيا هم د هغو اساساتو او اصولو په اعتبار چې د گردو (ټولو) انبياوو عليهم السلام په اصولو کې سره ګډه او مشترک دي؛ د هغه مخاطبان ګرد انسانان دي.

وايي چې د آدم عليه السلام څخه لس قرنه وروسته د هغه ګرد اولاد د توحيد پر کلمه ټينګ ولاړ وو، د بت پرستی ابتداء د ابن عباس رضي الله تعالی عنه له قول سره موافق داسې شروع شوه، چې د ځينو صالحانو د وفات څخه وروسته چې د دوی نومونه (ود، سواع، يعوث، يعوق، او نسر) وو، او د نوح په سورت کې مذکور دي، خلقو د هغو څېرې جوړې کړې، تر څو د دوی د احوالو، عباداتو اونورو خصوصياتو يادونه پرې وشي، لږ څه وروسته د هغو تصاوېرو په شان څو مجسمې تيارې شوې، او متدرجا خلق د دغو مجسمو په عبادت کې لگيا شول، چې د همغو مشرانو په نامه موسومي شوې وې.

کله چې د بت پرستی ویا خوره او منتشره شوه، نو الله تعالی نوح علیه السلام ولېره، نوح علیه السلام پخوا له طوفانه خپل قوم ته تر نهه نیم سوه کاله پورې د توحید او د تقوی په لوري دعوت ورکړ، او د دنیا او آخرت له عذابونو څخه یې دوی وویرول، مگر خلقو د ده دعوت او بلنه ونه منله، او د نوح علیه السلام په تضلیل او تجهیل یې لاس پورې کړ، تر څو د طوفان لوی عذاب دوی ګرځد سره ونيول، او همغسې چې د نوح علیه السلام دعا وه: ﴿رَبِّ لَأَتَدْرَعُ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكُفْرَانِ دِيَارًا﴾ د ځمکې د مخې هیڅ یو کافر له الهي عذابه خلاص نشو.

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠١﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ
وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٠٢﴾ أَوْ عَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ
وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٠٣﴾

وویل (نوح): ای قومه ځما! نشته په ما کې (له سره) هیڅ ګمراهي، ولیکن زه یم رسول (استازی) له جانبه د رب (پالونکي) د ګردو (ټولو) عالمیانو. رسوم تاسې ته پیغامونه د رب خپل او پند درکوم تاسې ته (محض لپاره د نفع ستاسې) او پوهېرم له (جانبه د) الله (په وحیې سره) په هغه څه چې پرې نه پوهېږئ تاسې. آیا تعجب کوئ تاسې له دې چې راغلی دی تاسې ته ذکر (پند د وحیې) له لوري د رب ستاسې پر (ژبې د) یو سړي له (جنسه د) ستاسې لپاره د دې چې وویروي دی تاسې، او لپاره د دې چې پر هېز ګاران شی تاسې، او لپاره د دې چې پر تاسې باندې رحم وکړی شي.

فَكَذَّبُوهُ فَأَجْجِبْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿١٠٤﴾

پس نسبت د دروغو وکړ (کفارو دغه نوح) ته، نو نجات مو ورکړ دغه (نوح) او هغو کسانو ته چې له ده سره (ملګري) وو په بهرې کې، او غرق مو کړل هغه کسان چې نسبت د دروغو یې کړي وو آیتونو ځمونږ ته، بېشکه دوی وو یو قوم پانده (له حقه).

تفسیر: یعنې له هغو سره د نفعي او نقصان، او د حق او باطل هیڅ فکر او اندېښنه نه وه، ګردو (ټولو) ځانونه پانده کړي وو، او پرله پسې په سرکښي، تکذیب او بغاوت کې یې ټینګار (همپشه والی) کاوه، او له بت پرستی او نورو متمردهانه حرکاتو څخې یې لاس نه آخیستل، نو په شمار څو مؤمنان د دوی له منځه وژغورل (وساتل) شول، چې له نوح علیه السلام سره په بهرې کې سواره شوي وو، نور ګرد (ټول) مکذبین سره ډوب شول.

اوس هومره انسانان چې په دې دنیا شته، دوی د همدې اهل السفینة بلکه د نوح علیه السلام له ذریاتو څخې دي، (اهل السفینة (٨٠) مؤمنان وو، (٤٠) تنه نارینه، (٤٠) تنه ښځې، ځینې وایي چې (٩) تنه وو، درې ځامن د نوح علیه السلام سام، حام، یافث، او شپږ تنه نور، او ټول راکین (١٦٠) ذوي الأرواح وو).

وَأَلِي عَادٍ آخَاهُمْ هُودٌ قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِن إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٥﴾

او (لېږلی وو مونږ قوم د) عاد ته (قومي) ورور د دوی «هود»، وویل (هود): ای قومه ځما! عبادت کوئ تاسې د الله، نشته تاسې ته هیڅ (حق) معبود بې له الله، نو آیا تاسې نه ویرېږئ؟ (له عذابه د الله او پر هېز نه کوئ له شرکه؟).

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّ لَكَ لَأَرْسُلَ بِنِي سَفَاهَةً وَإِنَّ لَكَ لَبُظُوكَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝

نو وويل مشرانو هغو چې کافران شوي وو له قومه د دغه (هود): بېشکه مونږ خامخا وینو تا (خېن) په بې عقلی کې، او بېشکه مونږ خامخا گمان کوو په تاله دروغچنانو.

تفسیر: یعنی (معاذ الله) ته پخپله بې عقل یې، چې د خپلو پلرونو او نیکونو دود او دستور دې پرینسی دی، او دگړدو له اخوت او ورورگلوۍ څخه بېل شوی یې، او دروغچن هم یې چې د خپلو اقوالو نسبت الله تعالی ته کوې، او مونږ له لوی عذاب څخه هم وپروې.

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝ أَبَلَّغْتُمْ رَسُولِي أَن يَأْتِيَكُمْ فَأَخْبِتُمْ ۝ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَضْطَةً ۝ قَادِرُوا عَلَىٰ الْآءِ اللَّهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَبُونَ ۝

وويل (هود): ای قومه ځما! نشته په ما کې (له سره) هيڅ بې عقلی، وليکن زه یم رسول (استازی) له جابه د رب پالونکي (د گړدو عالمیانو). در رسوم تاسې ته پیغامونه د رب خپل او زه تاسې ته نصیحت کوونکی ښه امانت گړیم. آیا تعجب کوئ تاسې له دې چې راغلی دی تاسې ته ذکر (پند) له (لوري د) رب ستاسې پر (ژبه) د یوه سړي له تاسې لپاره د دې چې وویروي دی تاسې، او یاد کړئ تاسې هغه وخت چې گړځولي وئ (الله) تاسې خلیفگان (په ځمکه کې) وروسته له (غرقېدلو د) قوم د نوح، او زیات کړی یې دی تاسې ته په پیدایښت کې قوت، قامت، اوږدوالی، نو یادوئ تاسې نعمتونه (احسانونه) د الله، ښایي چې تاسې خلاصی ومومئ! (له عذابه د الله).

تفسیر: یعنی الله تعالی پس له نوح علیه السلام په دنیا کې ستاسې حکومتونه قائم کړل، او د ده په ځای یې تاسې ودرولی، او هلته مو ودانې وکړه، ښایي چې هود علیه السلام دغه احسان دوی ته ور په یاد کړی وي، او د دغې خبرې تنبیه یې ورته ور کړي وي، چې د بت پرستی او تکذیب الرسول له امله هغه پېښې چې هغوی ته ور پېښې شوې وې؛ نه ښایي چې تاسې ته هم در پېښې شي.

او زیات کړی دی الله تاسې ته په پیدایښت کې قوت او قامت او اوږدوالی، چې د جسماني قوت، طول، عرض، شجاعت او حماسه په اعتبار تاسې ډېر یو نومیالی او مشهور قوم یئ؛ نو یاد کړئ تاسې نعمتونه د الله، ښایي خلاصی ومومئ له عذابه د الله، دغه احسانات چې مذکور شول، او برسېره پر هغو نور بې شماره احسانات یې ور په یاد کړل، او ور په زړه یې کړل، چې ښایي د هغه پاک الله شکر گڼداری وکړئ! او گړد (ټول) احکام یې ومنئ! او له سره تاسې ته نه ښایي چې د هغه حقیقي منعم په مقابل کې بغاوت وکړئ، او غاړه ترې وغړوئ!.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَمَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا بِتَعْدُنَا إِن كُنتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ۝

وويل عاديانو (هود ته): آیا راغلی یې ته مونږ ته د دې لپاره چې عبادت وکړو مونږ د الله یواځې او پرېږدو هغه (بتان) چې وو چې عبادت به کولو (د هغو) پلرونو ځمونږ، نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چې ته (پرې) وپروې مونږ که یې ته له صادقانو (رښتیا و یونکو په خبرو خپلو کې).

تفسیر: یعنی له هغه عذابہ چې مونږ وپروې، که ته رښتین یې؛ نو یې ژر راوړه، مونږ خو د بتانو عبادت نه پرېږدو، او د خپلو پلرونو له دستوره لاس نه اخلو.

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتَجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءِ سَيِّئَاتِهِمَا أَنْتُمْ
وَالآبَاءُ كُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ ۖ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ④

وویل (هود) په تحقیق واقع (واجب) شو پر تاسې له (لوري) د رب ستاسې عذاب او قهر، آیا جگړه کوئ تاسې له ما سره په هغو (تشو) نومونو کې چې ایښي دي هغه (نومونه) تاسې او پلرونو ستاسې، حال دا چې نه دی رالېږلی الله په عبادت کولو د دوی هیڅ برهان علمي سند؟! نو انتظار کوئ تاسې (د عذاب) بېشکه زه چې یم له تاسې سره له منتظرانو څخه یم.

تفسیر: یعنی کله چې ستاسې سپین سترګي، سرکشي، گستاخي او بې حیايي تر دې حده پورې رسېدلې ده؛ نو وپوهېږئ چې د الله تعالی قهر او غضب پر تاسې نازل شوی دی، او اوس د هغه په راتلو کې هیڅ ځنډ (تأخیر) او ډیل کېدونکی نه دی.

تاسې چې بتانو ته داسې وایئ: «هغه روزي ورکوي، او دغه باران اوروي، او دا اولاد ورکوي، وقس علی هذا؛ دغه تش یونوم او یواځې بې حقیقته یو مفهوم دی، او بیخي واقعیت او حقیقت نه لري، د الوهیت صفات په تیرې (کتې) او نورو مخلوقاتو کې له کومه راغلل؟! بیا نو د داسې معبودانو په نسبت چې په هغوی کې د معبودیت هیڅ یو عقلي او نقلي سند نشته، بلکه په ټولو عقلي او نقلي اسنادو سره یې تردید کېږي، له ما سره د توحید په مسئله کې ولې جگړې او بحثونه کوئ؟ کله چې ستاسې د جهل او شقاوت او عناد جام دومره ډک شوی وي؛ نو انتظار وکړئ چې الله تعالی د دغو ګردو (ټولو) جگړو فیصله (پرېکړه) وکړي، زه هم د همغه فیصلې ته منتظر یم.

فَأَجِيبْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَّعْنَا دِابِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ⑤

نو خلاصی وړکړ مونږ دغه هود ته او هغو کسانو ته چې له ده سره وو په رحمت سره له (جانبه) ځمونږ، او پرې کړ مونږ بېخ د هغو کسانو چې نسبت د دروغو یې کړي وو په آیتونو ځمونږ او نه وو دوی مؤمنان (یقین کوونکي په وحدت او نبوت).

تفسیر: یعنی پر دوی اووه شپې او اته ورځې مسلسل د سخت باد سیلی (طوفان) راغله، چې د هغې په اثر ګرد (ټول) کفار ټوټې ټوټې او هلاک او پوپناه شول.

وَالِى شَمُودَ أَخَاهُ صَالِحًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ ۖ قَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ
مِّنْ رَبِّكُمْ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَسْسُوْهَا
سُوءًا فَيَأْخُذْكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑥ وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ
تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهولِهَا نُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا ۖ فَاذْكُرُوا الْآيَةَ اللَّهُ وَلَا تَعْشَوْا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ⑦

او (لېږلی وو مونږ) شموديانو ته (قومي) ورور د دوی صالح، وویل (صالح) ای قومه ځما! عبادت کوئ تاسې د الله، نشته تاسې ته هیڅ (حق) معبود بې له دغه (الله)، په تحقیق راغلي ده تاسې ښکاره معجزه له (لوري د) رب ستاسې، دا اوبښه د الله ده تاسې ته ښه، نو پرېږدئ تاسې دغه

(اوبنه) چې خوري (اوبنه) په ځمکه د الله کې، او مه وروړئ تاسې لاسونه دې ته په (نیت) د بدې (یعني ضرر مه ورسوئ)؛ نو وبه نیسي تاسې عذاب دردناک. (وویل صالح): او یاد کړئ تاسې هغه وخت چې وگرځولی (الله) تاسې خلیفکان وروسته له عادیانو او ځای یې درکړو تاسې ته په ځمکه کې، چې نیسي (جوړوئ) تاسې له هوارو نرمو ځایونو د دې ځمکې هسکې (اوچتې) مانې، او کئی تاسې غرونه لپاره د کورونو، نو یاد کړئ تاسې نعمتونه د الله، او مه گرځئ (کوشنېس مه کوئ) تاسې په ځمکه کې حال دا چې قصد کوونکي د فساد یئ.

تفسیر: یعنی هغه دلیل چې تاسې غوښت؛ درورسېد، د صالح علیه السلام قوم له ده سره تعهد او اقرار کړی وو، چې که ته د یوې غټې لویې تیرې (گټې) څخه یوه بلاربه اوبنه راوباسې، نوموړ به پر تاسې ایمان راوړو، الله تعالی د صالح علیه السلام په دعاء همداسې وکړه، نو صالح علیه السلام دوی ته وویل چې: څی! او س خو پاک الله ستاسې له غوښتنې سره سم هغه اوبنه له دغې کلکې لویې تیرې څخه راوویسته، نو اوس په ایمان راوړلو کې ولې ډیل او تأمل کوئ؟ دغه اوبنه د الله تعالی د قدرت او ځما د صداقت نښه ده، چې ځما په دعاء په غیر معتاده طریقه سره الله تعالی پیدا کړه، نو د دې د حقوقو رعایت وکړئ! مثلاً د الله تعالی په ځمکه کې د مباحو وښو له خوراکه او د وار د اوبو د چښلو څخه یې مه منع کوئ! الغرض د الله تعالی دې نښې ته چې ستاسې په غوښتنې سره په وجود راغلی ده؛ په بده وضع سره مه وړاندې کېږئ! که نه تاسې ته به هم خیر نه درپېښېږي.

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتَضَعُّوهُمُ لِمَنْ مِنْهُمْ اتَّعْمُونَ أَنْ صَلِحًا
مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٤٨﴾ قَالِ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِينَ
إِغْتَابُوا مِنَ رَبِّهِمْ كَيْفَ وَنَ ﴿٤٩﴾

وویل مشرانو هغو چې کبر (او سرکشي) یې کړې وه (له ایمانه) له قومه د دغه (صالح) څخه هغو کسانو ته چې ضعیف (او کمزوري) گڼلې شوي وو؛ هغه چاته چې ایمان یې راوړی وو له دوی څخه: آیا یقین لرئ تاسې په دې چې بېشکه صالح مرسل (رالېرلی شوی دی تاسې ته) له (لوري د) رب د ده؟ وویل دغو (ضعفاوو چې هو!) بېشکه مونږ په هغه (توحید او عبادت) چې رالېرلی شوی دی (صالح) په هغه مؤمنان (یقین لرونکي) یو، وویل هغو کسانو چې لویې تکبر یې کړی وو: بېشکه مونږ په هغه شي چې ایمان راوړی دی تاسې په هغه باندې کافران (منکران) یو.

تفسیر: یعنی په قوم کې هغه چې لویان، او مشران معاندان وو؛ دغو غټانو په غریبو او کمزورو مسلمانانو ته د استهزاء په ډول ویل چې: آیا دغه یواځې تاسې ته معلومه شوې وه، چې صالح د الله تعالی رسول دی؟ مسلمانانو به په ځواب کې دوی ته ویل: چې معلومېدل څخه معنی لري، دغه خو تاسې ته هم معلومه ده، هو! مونږ خو صالح علیه السلام د زړه له کومي او اخلاصه قبول کړی دی، او ایمان مو پرې راوړی دی، متکبران به د داسې حکیمانانه ځوابونو له اوردلو ځنې شرمېدل، او ویل به یې: هغه شی چې تاسې قبول کړی دی؛ مونږ یې نه قبلوو.

فَعَقَرُوا الثَّاقَةَ وَعَتَا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُصْلِحُ أُمَّتَنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ
الْمُرْسَلِينَ ﴿٥٠﴾

نو زخمي او مړه کړه دوی اوبنه، او سرکشي وکړه دوی له امره (حکمه) د رب خپل، او وویل دغو (کفارو چې) ای صالحه! راوړه مونږ ته هغه عذاب چې ته ویروې مونږ ترې که یې ته له مرسلانو (په حقه سره).

تفسير: وايي دغه اوښه دومره عظيم الجثه لويه او بیره وه، چې په هر ځنگله کې به څر ته ورتله؛ نو نور مواشي به له دې ځنې ويرېدل، او لري به ترې نښتېدل، او په خپل وار به په هر يوه کوهي باندې چې درېدل؛ د هغه کوهي ټولې اوبه به يې چنلې، او هغه به يې تش او خالي پرېښود.

ګواکې همغسې چې د دې پيدايښت فوق العاده وو، ګرد لوازم او د ژوندانه آثار يې فوق العاده وو، بالاخره کافران پرې په قهر او غصه شول، او د دې پر وژلو يې اتفاق او تړون وکړ، او بدبخت (قدار بن سالف) يې لومړني پرکي پرې کړل، او بيا يې ووژله، وروسته د صالح عليه السلام وژلو ته هم تيار شول، او په دې ډول د صالح عليه السلام او د «ناقة الله» په نسبت څه احکام چې صادر شوي وو، د هغو مخالفت يې وکړ، او دغو کفارو ويل چې: اي صالحه! راوپره مونږ ته هغه عذاب چې ته وپروې مونږ ترې که ته يې له مرسلانو په حقه سره.

داسې کلمات د انسان له ژبې څخه په هغه وخت کې وځي چې د الله تعالی له قهر او غضبه بيخي بې خوفه او بې پروا شي، «عاد الأولى» په شان «ثمود» هم داسې يوې مرتبې ته ورسېدل، چې د الهي عذاب مورد وګرځېدل، چې د دې ذکر دادی:

فَاَخَذْنَهُمُ الرِّجْفَةَ وَقَاصْبَعُوا رِجْ دَارِهِمْ جُنُوبًا ۝

پس ونيول دوی زلزلي (پس له اور بدللو د سختې چغې) نو وګرځېدل دوی (کهيځ، سهار) په کورونو خپلو کې مړه پرمخي پراته.

تفسير: په بل آيت کې يې د دوی هلاک په «صيحې» يعنې چغې سره بيان فرمايلي دی، بنايي چې له لاندې به زلزله او له پاسه به ډېره سخته وپروونکې چغه شوي وي.

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَاقَوْمِ لَقَدْ أَبْغَضْتُكُمْ رَسُولًا رَبِّیْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُؤْتُونَ النَّصِيحَةَ ۝

نو وګرځېده (صالح) له دوی (او لا ترې متأسفا) او وويل: اي قومه ځما! قسم دی خامخا په تحقيق سره ورساوه ما تاسې ته پيغام د رب خپل او پند مې درکړ تاسې ته، وليکن نه خوښوئ تاسې پند ورکوونکي.

تفسير: وايي چې صالح عليه السلام د خپل قوم د هلاکت څخه وروسته د مکې معظمې يا د شام په لوري لاړ، او د خپل تګ په وخت کې يې د دوی د مړو انبارونه وليدل، او داسې خطاب يې وکړ، لکه چې ځمونږ رسول اکرم صلی الله عليه وسلم د بدر مقتولينو ته خطاب کړی وو.

يا يواځې د تحسّر او تأسف په ډول به يې يو فرضي خطاب کړی وي، لکه چې ادباء، او شعراء خرابو اطلالو (کنډوالو) او نورو سره داسې خبرې اترې او مخاطبې کوي.

ځينې وايي چې: دغه خطاب پخوا له هلاکته وو، يعنې کله چې ښوديانو هغه اوښه حلاله کړه، او د عذاب الله ور يې پر خپلو ځانونو وپرانيس، نو په دې صورت به په کلام کې د واقعاتو د ترتيب مراعات نه وي شوی، په هر حال په دغه خطاب سره د نورو تنبيه او اورول مقصود وو، چې بنايي تاسې د خپلو معتبرو خير غوښتونکو خبرې قبولې کړئ، او هر څوک چې د خپل حقيقي خير غوښتونکي خبرو ته غوږ نه ږدي، او نه يې مني، او قدر يې نه کوي؛ نو همداسې له بدې نتيجه سره مخامخ کيږي.

وَلَوْ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اَتَاْتُوْنَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِّنَ الْعَالَمِيْنَ ﴿٥٠﴾

او (ياده كړه ای محمده! دوی ته قصه د) لوط، كله چې یې وویل قوم خپل ته: آیا راتګ کوی تاسې ډېر بد کار (لواطت) ته، چې نه دي رومي شوي له تاسې څخه دې کار ته هيڅ يو له ټولو خلقو (نو تاسې یې هم مه کوی!).

تفسیر: لوط علیه السلام د ابراهيم عليه السلام وراره وو، چې له ده سره عراق څخه شام ته راغی، او د الله تعالی له خوا د سدوم او د هغه شاوخوا د کلیو په لوري مبعوث شوی وو، چې د هغو ځایونو د خلقو اصلاح وکړي، او دوی له هغه خراب ګنده خلاف الفطرت او د بې حیايی له کارونو څخه وژغوري (وساتي)؛ چې په هغو سره د هغو ځایونو خلق نه یواځې اخته او مبتلا وو، بلکه دوی د دغې بې حیايی مبتکران هم وو، او پخوا له دوی نه په دنیا کې په دغې اخلاقي ناروغی هیڅوک نه وو مبتلا او نه ترې خبر وو، اول شیطان دغه ملعون حرکت د «سدوم» او سېدونکو ته وروښود، او بیا له هغه ځایه نورو ځایونو ته تیت (خور) او منتشر شو، لوط علیه السلام د دوی د دغه ملعون او شنیع حرکت له بدو عواقبو څخه دوی ته خبرداری او تنبیه ورکړ، او غوښتل یې چې دغه پلټی او ګندګی له دنیا محوه او ورکې شي.

إِنَّكُمْ لَمَنَّا تُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِّنْ دُونِ النِّسَاءِ ۗ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ﴿٥١﴾

بېشکه تاسې خامخا راځئ سر یو ته لپاره (د قضاء) د شهوت په دې حال کې چې تجاوز کونکي یئ (له خپلو) ښځو (نو نه یئ په حقه لاره، دا لا څه) بلکه یئ تاسې یوم قوم اسراف کونکي (له شرعي حده تېرېدونکي په هر شي کې).

تفسیر: یعنی یواځې همدا نه ده چې د همدې یوې ګناه مرتکب شوي یئ، بلکه د دې خلاف الفطرت فعل ارتکاب د دې خبرې دلیل دی؛ چې تاسې د انسانیت له حدوده هم وتلي یئ.

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ مِّنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ ﴿٥٢﴾ فَأَجْبَنَهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۗ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٥٣﴾

او نه وو ځواب د قوم د دغه (لوط د نصیحت په مقابل کې) مګر خو داسې چې ویل قوم د لوط (په خپلو منځو کې) چې وباسئ (وشړئ) تاسې دغه (لوط او تابعان یې) له قریبې ستاسې (سدوم) بېشکه دوی داسې خلق دي چې په تکلف سره ځان پاکوي (ځمونږ له افعالو). نو نجات ورکړ مونږ دغه (لوط) ته او اهل (اتباعو) د ده ته مګر ښځه د ده؛ چې وه له پاتې کېدونکو (په عذاب کې).

تفسیر: یعنی دوی بالآخر داسې وویل: هر کله چې لوط علیه السلام مونږ ګرد پلټ او نجس ګڼي، او خپل ځان پاک بولي، او له مونږ څنې ډډه کوي، نو له بدانو سره د ښکانونو څه غرض دی؟ نو ځکه دوی ګرد سره په دې فکر کې ولوېدل چې لوط علیه السلام له خپله منځه وباسي، او خپل ځانونه له دغې ورځنۍ جګړې څخه بیخي وژغوري (وساتي).

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا قَاتِلًا فَكَيفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٤﴾

او اووراهه مونږ په دوی باندې باران (د کاینو هلاک مو کړل)، پس ګوره ته چې څرنگه شو عاقبت (بده خاتمه) د ګناهګارانو (چې هلاک شول په عذاب سره).

تفسیر: په بل ځای کې مذکور دي، چې ډېر کلي واپول شول، او د تیرو (ګټو) باران اورېده، د ځینو ائمه وو په نزد اوس هم بنایي چې لوطي ته همداسې سزا ورکړه شي، چې له کوم غره یا یوه لوړ ځای څخه وغورځاوه شي، او له پاسه په کانو وويشتل شي، او یا په ډېر سخت بوی ناک او ګنده ځای کې بندي شي.

﴿فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ﴾ «وګوره ته چې څرنگه شو عاقبت او بده خاتمه د ګنهګارانو کافرانو چې هلاک شول په عذاب سره».

وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا

او (لېرلی مو وو) مدین ته (قومي) ورور د دوی شعيب،

تفسیر: د قرآن کریم په بل ځای کې ذکر شوي، چې شعيب عليه السلام «أصحاب الأيكة» ته مبعوث شوی دی، که «أهل المدین» او «أصحاب الأيكة» دواړه سره هم دغه یو قوم وي؛ فېها ونعمت، او که سره دوه بېل بېل قومونه وي، نو دغو دواړو ته به مبعوث شوی وي، په دغو دواړو قومونو کې به په ټول او پیمانې کې د کمولو مرض مشترک وي، په هر حال شعيب عليه السلام د توحید او نور عمومي دعوت او بللو څخه سربرېره خلق یې د معاشرتي معاملاتو د خصوصي اصلاح او د حقوق العباد د حفاظت او ساتلو په نسبت هم په ډېر تأکید او فعالیت سره متوجه ګرځولي دي.

قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ

ووېل (شعيب چې) ای قومه ځما! عبادت وکړئ د الله، نشته تاسې ته هيڅ (حق) معبود بې له ده، په تحقيق راغلی دی تاسې ته دليل ښکاره له (لوري د) رب ستاسې.

تفسیر: يعنې ځما د صداقت دليل ظاهر شوی دی، که زه د نصيحت خبره تاسې ته وکړم؛ هغه قبوله کړئ! او په هغو خطرناکو عواقبو چې تاسې خبروم؛ له هغو ځنې ځان وژغورئ (وساتئ)، او د خپل خیر او شر په باره کې هوښيار اوسئ.

فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ

نو پوره وركوئ تاسې پیمانې (خلغو ته) او تله (ټول هم) او كم مه وركوئ تاسې خلقو ته شيونه (حقونه) د دوی، او فساد (خرابي) مه كوئ تاسې په ځمكه كې (په كفر او خيانت سره) پس له اصلاح د دې، دغه (اصلاح او امانتداري) خیر (ډېر بهتر) دی تاسې ته كه يئ تاسې ايمان راوړونكي.

تفسیر: د بندګانو د حقونو رعایت او یو تر بله سره د معاملاتو د ساتنې مزیت چې نن ځمونږ د زمانې پر هېزګاران هم چندانې توجه ورته نه لري؛ د الله تعالی په نزد دومره اهم شی دی، چې هغه یې د یوه جلیل القدر رسول مخصوصه وظیفه مقررې کړه، او د هغه د مخالفت له سببه یو قوم پوښاه شو.

په دغو آیتونو کې د شعيب عليه السلام په ژبه خبر راكړې شوی دی، چې خلقو ته د ډېر لږ مالي ضرر، تاوان رسونه او په وطن کې وروسته د اصلاحي حالت له قیامه خرابي، فتنه او فساد آچول كه د شرک او كفر په صورت کې وي، یا د ناحقه وژلو، لوټ کولو، او نورو مناهيو په شکل کې وي؛ دا ګرد (ټول) ممنوع دي، او د هيڅ يو ايماندار انسان له اعمالو څخه دا نشي کېدی، چې خلقو ته د دوی حقوق وركړي، او په امانت کې خيانت وکړي، یا په وطن کې اله ګوله او شور ماشور جوړ کړي.

وَلَا تَعْبُدُوا إِلَهًا إِلَّا صِرَاطَ تَوْعَدُونَ وَتَصَدَّقُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبِعُوا نَهْجًا

او مه کښې تاسې پر هره لاره (لپاره د شو کولو) حال دا چې وپروئ تاسې (خلق) او منع کوئ تاسې (خلق) له لارې د الله هغه شوک چې ایمان راوړي په الله باندې، او لټوئ تاسې دې (لارې) ته کوروالی (عیب).

تفسیر: پر لارو ناستې دوه سببونه درلودل (لرل): یو له تلونکو، راتلونکو، او مسافرینو څخه په ظلم او جبر اموال او اسباب اخیستل، او بل د شعیب علیه السلام له ملاقاته او د الله تعالی له توحید او دین څخه د مؤمنانو او نورو خلکو منع کول، او د الهي دین په نسبت د عیب لټولو او اعتراض کولو په فکر کې اوسېدل.

وَأَذْكُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَفَّرْكُمْ وَأَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٢٠﴾

او یاد کوئ تاسې هغه وخت چې وئ تاسې لږ (په سړیو او مالونو کې) نو ډېر کوئ (الله) تاسې، او وگورئ تاسې چې څرنګه شو عاقبت (بده خاتمه) د فساد کوونکو (چې وو پخوا له تاسې).

تفسیر: یعنې په سړیو او په دولت دواړو کې تاسې لږ وئ، الله تعالی تاسې ته له دواړو خواوو نه تزیید در په برخه کې، ستاسې شمېر هم زیات شو، او د شتو او دولت خاوندان هم شوی، تاسې د الله تعالی د دې احساناتو شکر ادا کوئ! او د پاک الله شکر هلته ادا کیري؛ چې تاسې د خالق تعالی او د «مخلوق الله» حق په ښه شان سره وپېژنئ! او قولا او عملا په اصلاحاتو کې مشغول اوسئ، او په نعمتونو مغرور نه شی! او د فساد کوونکو او خرابي اچونکو هغه انجام چې پخوا له دې نه واقع شوی دی؛ هغه تل تر سترگو لاندې ونیسئ، او د الله تعالی له انتقام او نیولو څخه تل وویرېږئ.

وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا
حَتَّىٰ يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٢١﴾

او که وه یوه طائفه له تاسې چې ایمان یې راوړی وو په هغه شي چې رالېږلی شوی یم زه په هغه سره، او (وه بله) طائفه چې ایمان یې نه وو راوړی (عناداً)؛ نو صبر کوئ تاسې (ای مؤمنانو!) تر هغه پورې چې حکم (فیصله وکړي) الله په منځ ځمونږ کې، او هم دی خیر (بهر) دی له ټولو حکم (فیصله) کوونکو (چې ظلم نشته دده په حکم کې).

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَشْعَبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَنَعُودَنَّ فِي بَلَدِنَا قَالَ أَلَوْلَاكُمْ لَكُرْهِيْنَ ﴿٢٢﴾

وویل مشرانو هغو چې کبر (او سرکشي) یې کړې وه (له ایمان څخه) له قومه د دغه شعیب خامخا وباسو مونږ تا (ای شعیبه!) او هغه کسان (هم درسره وباسو) چې ایمان یې راوړی دی له تاسره له (دې) کلي (بنار) ځمونږ څخه، یا خامخا به راګرځئ تاسې دین ځمونږ ته، نو وویل (شعیب): «آیا (ګرځو به مونږ ستاسې دین ته) او اګر که اوسو مونږ ناخوښه (هم، بلکه نه ګرځو!».

تفسیر: «عود» د یوه شي څخه وتل او بیا د هغه په لوري بېرته ورتللو ته واي، د شعیب علیه السلام د ملګرو په نسبت دغه لفظ حقیقتاً صادقې شوي، ځکه چې هغوی له کفره وتلي او په اسلام کې داخل شوي وو، نو پخپله د شعیب علیه

السلام په نسبت دغه تصور له سره نشي کېدی؛ چې (معاذ الله) دی لومړی د کفارو په ملت کې داخل وو، او بیا مسلمان شوی دی، لا محاله، یا خو به د شعيب عليه السلام په اعتبار دغه خطاب تغليبي وي، يعنې د عامو مؤمنانو په حق کې هغه الفاظ چې استعمال شوي دي، غالبه اکثریت يې مرجع گڼلی دی، او د شعيب عليه السلام لپاره يې بېل الفاظ نه دي اختيار کړي، یا دغه لفظ د شعيب عليه السلام په حق کې د کفارو په زعم سره موافق ویلی شوی دی، ځکه چې پخوا له بعثته تر هغه وخته پورې چې شعيب عليه السلام خپل دعوت او تبليغ نه وو شروع کړی، نو د مدين د خلقو د کفریاتو په متعلق دده د سکوت له ليدلو ځنې ښايي دغو کفارو ته به داسې گومان پيدا شوی وي، چې دی هم ځمونږ له حاله سره شامل او ځمونږ په طور او طرفې راضي او خوښ دی، یا «عود» مجازا د مطلق صيرورت په معنی واخيست شي کما قاله بعض المفسرين.

قَدْ أَفْتَرْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَإِنَّا لَمَلِكُمْ مُبْعَدًا إِذْ جُنَدْنَا اللَّهُ مَعَهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿١٥﴾

په تحقيق به ترلي وي مونږ پر الله دروغ (بهتان) که وگرځو مونږ په دين د تاسې کې وروسته له هغه چې نجات را کړ مونږ ته الله له هغه (دين) نه، او نه ښاييږي مونږ ته دا چې بېرته وگرځو په هغه (دين) کې مگر کله چې اراده وفرمايي الله چې رب ځمونږ دی، احاطه کړې ده رب ځمونږ پر هر شي له جهته د علمه، (خاص) پر الله توکل کړی دی مونږ، ای ربه ځمونږه! فيصله وکړه په منځ ځمونږ او په منځ د قوم ځمونږ کې په حقه سره، او هم دا ته يې غوره بهتره د فيصله کوونکو.

تفسير: باطل او دروغ مذهب ته رښتيا ويل پر الله تعالى افتراء او بهتان تړل دي، نو بيا د يو جليل القدر نبي او د هغه مخلصو تابعانو څخه کله داسې ممکن دي؛ چې هغوی «معاذ الله» له رښتيا څخه وتلي د دروغو په لوري بېرته ولاړ شي، او خپلې ټولې رښتینې دعواگانې چې د خپل حقانيت او د الله له لوري د خپل مأمور کېدلو په باره کې يې کولې؛ دروغ او افتراء وگڼي! .

﴿بَعْدًا إِذْ جُنَدْنَا اللَّهُ مَعَهَا﴾: «وروسته له هغه چې نجات را کړو مونږ ته الله له هغه دين نه»، ځينو ته يې له ابتداء څخه نجات ورکړی وو، چې له سره په هغه دين کې نه دي داخل شوي لکه شعيب عليه السلام، او ځينې يې وروسته له دخوله د هغه څخه ايستلي او نجات يې ور په برخه کړی وو، لکه د هغې زمانې عام مؤمنان.

﴿وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا﴾ الآية - «او نه ښاييږي مونږ ته دا چې بېرته وگرځو هغه دين کې» يعنې په خپل اختيار يا ستاسې په اکراه او اجبار سره، ممکن نه دي چې مونږ «معاذ الله» د کفر په لوري لاړ شو، هو! که فرضا د الله تعالى مشيئت ځمونږ د يوه تن په نسبت داسې وشي؛ نو دده اراده هيڅوک نشي اړولی، که دهغه د حکمت اقتضاء همدا سې وشي؛ نو هلته هيڅوک هيڅ شی نشي ویلی، ځکه چې د الله تعالى علم پر ټولو مصالحو او حکمتونو محيط دی، په هر حال ستاسې له وپرولو څخه مونږ له سره نه ویرېږو، ولې چې ځمونږ پوره اعتماد او اعتقاد او ډاډينه (يقين) پر يوه الله جل جلاله دی، د بل چا په خوښه او غوښتنه سره هيڅ يو شي کېدونکی نه دی، هر شی چې کيږي فقط د پاک الله په مشيئت او دده د محيط علم تر اثر لاندې به کيږي، همدا ده چې مونږ د خپلو او ستاسې د فيصلې لپاره د هغه لوی دربار څخه غوښتنه او دعاء کوو، ځکه چې د داسې يوه قادر، علیم، حکيم الله له فيصلې څخه بله کومه فيصله نشي غوره کېدی.

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِيَنَّ اللَّهُ لَكُمْ إِذْ أَخْرَجْتُمْ

او وويل مشرانو هغو چې کافران شوي وو له قومه د دغه شعيب: قسم دی خامخا که متابعت وکړ تاسې د شعيب؛ بېشکه تاسې به په دغه وخت کې خامخا له زیان کارانو یی.

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثِيمًا

نو ونيول دوی زلزلي (په توره تياره کې او جبرئیل هم پرې چيغه وکړه) نو وگرځېدل دوی (کهيڅ - سهر وختي) په کورونو خپلو کې مړه پرمخي پراته.

تفسير: د متعددو آيتونو له مجموعې څخه ظاهر يږي، چې پر دوی باندي درې ډوله عذابونه لېرلي شوي وو: (١): ظُله. (٢) صيحة. (٣) رجفة، يعنې رومي وړبڅې پر دوی باندي د ځمکې مخ داسې تک تور وگرځاوه؛ چې په هغه کې د اور بخرکي او لمبې هم وې، بيا د آسمان له لوري سخت ويروونکي زړه خوځوونکي غبرونه واورېدل شول، او سم له هغه سره د ځمکې له خوا سخته زلزله هم څرگنده (بنکاره) شوه (ابن کثير).

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَمُيِّنِينَ فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا لَمُيِّنِينَ

هغه کسان چې تکذيب يې کړی وو د شعيب (داسې هلاک شول) لکه چې له سره نه وو اوسېدلي په دغو (کورونو خپلو) کې، هغه کسان چې تکذيب يې کړی وو د شعيب؛ ووهمدوی زیان کاران (چې په دنيا کې مردار او په عبقا کې په انکار شول).

تفسير: دوی شعيب عليه السلام او تابعان يې له کلي څخې په ويستلو سره ويرولي وو، خو دوی نه پخپله ژوندي پاتې شول، او نه د دوی هغه کلي او بناونه ودان، او هغو خلقو چې تل به يې ويل: «د شعيب عليه السلام اتباع خراب کېدونکي دي»؛ هغوی پخپله وران، خائبان او خاسران شول، کله چې شعيب عليه السلام د عذاب علائم وليدل، نو د خروج اراده يې وکړه لکه چې فرمايي:

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رَسُولًا مِنْ رَبِّكُمْ فَكَيْفَ آلَمْتُمْ عَلَى قَوْمٍ كَفَرُوا

نو مخ وگرځاوه شعيب له دوی څخه او وويل: ای قومه څما! خامخا په تحقيق رسولي دې ما تاسې ته پيغامونه د رب خپل، او پند مې درکړي تاسې ته (پس تاسې ايمان رانه وور)؛ نو څرنگه به زه خپه شم پر (هلاک کېدلو د) قوم کافرانو (بلکه نه خپه کېرم).

تفسير: يعنې اوس هغوی هلاک شوي دي، نو هغو پسي غمجن کېدل او ارمان کول فائده نه رسوي، ځکه چې دوی ته ډېر مؤثر پندونه ورکړي شوي دي، مگر دوی هيڅ يوې خبرې ته غوږ کېنېدو، او له هيجا څخه يې وانه وړېده.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضُرَّعُونَ ﴿١٠﴾ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾

او نه وو لېرلي مونږ په هيڅ قريه (بنار) کې هيڅ نبي (چې دوی يې تکذيب کړی وي) مگر وبه نيول مونږ اهل د هغې (قريې) په سختيو (لکه فقر) او تکليفونو (لکه مرض) لپاره د دې چې دوی زاري

(عاجزي) وکړي (ایمان راوړي). بیا بدله کړه مونږ په ځای د بدی (سختی) کې نیکې (آسانی) تر هغه پورې چې ډېر شول (هم یې مال هم یې سړي) او وویل دوی (په ناشکری) چې: په تحقیق رسېدلې وې پلرونو ځمونږ ته سختي او خوشالي (په شان ځمونږ، او دغه د زمانې عادت دی، کله چې دوی ذاهل او غافل شول)؛ نو ونيول مونږ دوی ناڅاپه او دوی به نه پوهېدل (چې پر مونږ به عذاب راشي).

تفسیر: «که بنده ته په دنیا کې د گناه سزا ورسیري؛ نو هیله (امید) دی چې دی به توبه وکړي، او کله چې له گناه څخه ضرر و نه ویني، یعنی په نتیجه کې یې نیکي ولیده؛ نو دغه د الله تعالی هېرول (او په تأخیر غورځول او استدراج) دی، نو دلته د هلاکت وېره ده، لکه چې څوک زهر و خوري، سمدلاسه کانگې (قی) وکړي؛ نو د روغتیا هیله (امید) پیدا کېږي، او که په معده کې یې پاتې شي، نو کار له کاره تیرېږي.

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا
فَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّمَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٥١﴾

او که خلقو د دې کلیو (بنارونو) ایمان راوړی وی، او تقوی یې (غوره) کړې وی؛ نو خامخا پرانیستلي به وی مونږ پر دوی باندي (دروازې د) برکتونو له لوري د آسمانه (د باران په اورولو) او له (لوري) د ځمکې (په زرغونولو د محصولاتو)، ولیکن نسبت د دروغو وکړ دوی (انبياوو ته)؛ نو ونيول مونږ هغوی په سبب د هغو چې وو دوی چې کول به یې (د کفر او معاصیو څخه).

تفسیر: یعنی مونږ له بندگانو سره څه ضد او دښمني نه لرو، هغه کسان چې په الهي عذاب کې اخته کېږي، دا د هغو د اعمالو نتیجه ده، که دغو خلقو ځمونږ رسولان قبول کړي وی، او د حق په مقابل کې یې غاړه ایښي وی، او له کفر او تکذیبه او له نورو مناهیو څخه یې ځانونه ژغورلي (بچ کړي) وی، او د تقوی لار یې غوره کړي وی؛ نو مونږ به دوی د آسمان او د ځمکې په برکاتو معمور کړي وی.

أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَنْ
يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا نَهْمًا وَهُمْ يُلْعَبُونَ ﴿٥٣﴾

آیا نو په امن کې دي (بلکه مأمون نه دي) اهل د قریو (بنارونو) له دې نه چې راشي دوی ته عذاب ځمونږ د شپې، حال دا چې دوی اوده (غافل) وي. آیا په امن کې دي اهل د قریو (بنارونو) له دې نه چې راشي دوی ته عذاب ځمونږ په څابښت کې، حال دا چې دوی په لوبو مشغول وي.

تفسیر: یعنی کله چې په عیش عشرت او آرامی کې غافل پراته وي، یا په دنیوي چارو کې او لهو او لعبو کې مشغول وي، نو په داسې وخت کې الهي عذاب دوی ناڅاپه چار چاپېر راگیر کړي، له دغې خبرې څخه دا خلق ولې بې خوفه او بې فکره شوي دي؟ حال دا چې د کومو اسبابو په بناء چې پر پخوانیو اقوامو د الله تعالی عذاب نازل شوی دی، هغه په دوی کې هم شته، یعنی کفر، تکذیب او له سید الانبیاء صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم سره مقابله او مجادله د دوی په طبایعو کې هم مرکوز او متمکن دي.

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ؟ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٥٤﴾

آیا نو په امن کې دي دوی (بلکه نه دي) له مکره (ناڅاپه نیولو) د الله، نو نه په امن کېږي له مکره د الله مکر قوم زیانکاران (په کفر او نفاق سره).

تفسير: د الله تعالی هغه ناخپه نیول چې له دنیوي خوشالی او عیش خخه وروسته واقع کیږي؛ همغه یې په «مکر الله - د الله تعالی چال» سره تعبیر وفرمایل، او همغه خلق د الله تعالی له ناخپه نیولو خخه غافل او بې فکره کیږي، چې په عیش او تنعم کې اخته شوي دي، او د دوی همدغه اعمال دوی په همغه لوري تېل وهلي دي، د مؤمنانو شان دا دی چې؛ دوی په هیڅ حال کې د الله تعالی له یاده نه غافلېږي.

أَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرْتُونَ الْأَرْضَ مِنْ أَعْدَائِهِمْ أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصْبَنَهُم بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ
عَلَى قُلُوبِهِمْ فَمَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠﴾ تِلْكَ الْقُرَى نَقُضَ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِهَا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ
يَا بَيِّنَاتٍ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١١﴾

آیا نه ده ظاهر (ښکاره) شوي (بلکه ښکاره ده) هغو کسانو ته چې وارثان شوي دي د ځمکې (او اوسې په کې) وروسته (له هلاک) د اهل د هغې دا خبره که اراده فرمایلي وی مونږ (د نیولو د دوی)؛ نو رسولی به وو مونږ دوی ته (عذاب) په سبب د گناهونو د دوی سره (لکه چې مو معذب کړي دي پخواني خلق)، او مهر به ولگوو پر زړونو د دوی؛ نو دوی به نه اوري (حق او نافع و عظم په اورېدلو سره). دغه قریې (او ښارونه د تېر شویو امتونو) بیانوو مونږ پر تاله ځینو حالاتو د دې (قربو)، او هر ورو (خامخا) په تحقیق راوړې وې دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزې؛ نو نه وو (له شانه) د دوی چې ایمان راوړي په هغه شي چې نسبت د دروغو یې (ورته) کړی وو پخوا (له همدغو معجزاتو)، همدارنگه (لکه مهر ایښودل پر زړونو د پخوانیو کفارو) مهر لگوي الله په زړونو د کافرانو باندې.

تنبیه: له ﴿وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ يَابَيِّنَاتٍ﴾ خخه معلومه شوه، هغه انبیاء عليهم السلام چې قوم د نوح - عاد - ثمود - قوم د لوط او اهل مدین او نورو ښارونو او کلیو ته مبعوث شوي وو؛ هغوی گړد د بیاناتو (ښکاره دلالتو) لرونکي وو، او له واضحو دلالتو معجزاتو سره راغلي وو، نو بیا د هود علیه السلام د قوم دغه وینا چې ﴿يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَاتٍ﴾ الآیه - یواځې د تعنت او عناد له لارې ده.

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا لَكُنْهُمْ فَسِقِينِ ﴿١٢﴾

او نه دی موندلی مونږ لپاره د زیاترو د دوی له (وفا په) عهد، او بېشکه موندلي دي مونږ زیاتره د دوی خامخا؛ فاسقان (ماتوونکي د عهد).

تفسیر: له عهد ځنې ممکن دی چې عام عهدونه مراد وي، یا به خاص د ﴿أَسْتُ﴾ عهد اراده کړی شوي وي، یا به هغه عهد وي چې د مصائبو او سختیو په وخت کې یې کوي، چې دغه سختي که له ما ځنې لرې شي؛ نو زه به ایمان راوړم، یا به په سمه لاره درومم، لکه چې فرعونیانو به ویل: ﴿لَئِنْ كُنْتُمْ عَلَاءَ الرَّجُلِ لُؤْمِيْنَ لَكَ وَلَأَنْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ ﴿قَلْبًا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَىٰ أَجَلٍ هُمْ بِلِعْوَةِ إِذْ أَهُمْ يَتَكُونُونَ﴾ (٩ جزء د الأعراف سورت (١٣٤) ایت (١٦) رکوع).

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ أَعْدَائِهِمْ مُوسَىٰ يَأْتِيَنَّكَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَوَلَايَهُ فَظَلَمُوا بِهَا فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُفْسِدِينَ ﴿١٣﴾

بیا ولېږه مونږ وروسته له دغو (رسولانو) موسی سره له (نهو) معجزو ځمونږ فرعون (د مصر) او اتباعو د ده ته؛ نو ظلم وکړ (کافر شول) دوی په هغو (معجزاتو)، نو وگوره څرنګه شو عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدینو.

وَقَالَ مُوسَىٰ يُفْرَعُونَ إِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾ حَقِيقٌ عَلَىٰ أَن لَّا أَقُولُ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ
قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٥١﴾

او وویل موسی: ای فرعونه! ببشکه زه رسول یم له (لوري) د رب د عالمیانو. قائم ثابت ټینگ ولاړ یم پر دغه خبره چې نه وایم پر الله مگر (وایم) حق (رښتیا)، په تحقیق راوړې ده ما تاسې ته څرگنده (ښکاره) معجزه له (لوري) د رب ستاسې، نو ولېره له ما سره بني اسرائيل (چې زه یې بوځمه شام ته).

تفسیر: اکثر و مفسرینو د «حقیق» معنی په جدیر «لایق» یعنې په وړ سره کړې ده، د (علی) معنی یې په (باء) سره اړولې ده، یعنې «خما له شانه سره همدغه خبره وړ ده؛ چې د الله تعالی په لوري کومه ناحقه او غلطه خبره ونه وایم».

ځینې د (حقیق) معنی په (حریص) کوي، لیکن محقق شیخ الهند «رحمه الله» د «حقیق» معنی «قایم او ثابت» فرمایلي ده، چې مطلب یې داسې کیږي، چې بې له ادنی تزلزل او تذبذب په ډېرې مضبوطۍ او استقلال سره پر دې قائم او ثابت یم، چې بې له رښتیا هیڅ یو شی له خپلې ژبې ونه باسم، او د الله تعالی پیغام یې له تزئید او تنقیص څخه تاسې ته دروسوم، او ستاسې د تخویف او تکذیب له سببه لږ څه متردد او متذبذب نه شم.

قَالَ إِنَّ كُنْتُمْ حِدَّتْ يَا أَيُّهَا فَاتَّ بِهَا إِنَّ كُنْتُمْ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥٢﴾ فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٥٣﴾

وویل (فرعون): که یې ته (ای موسی!) چې راوړې دې وي کومه معجزه؛ نو راحاضره (راوړاندې) کړه هغه (ماته) که یې ته له صادقانو (رښتینو په دې دعوی خپله کې). نو وغورځوله (موسی) همسا خپله؛ نو له واره هغه اژدها وه ښکاره (چې په کې نه وو شک د چا).

وَوَنَزَعْنَا لَهَا فَاذًا هِيَ بَيضٌ أَلْبَنٌ لِلنَّظِيرِينَ ﴿٥٤﴾

او وویست (موسی ښی) لاس خپل (چې یې په ګرېوان کې کینې تخرګ - ترخ ته وروړی وو)؛ نو ناڅاپه هغه تک سپین (خلیدونکی د تعجب موجب) وو لپاره د کتونکو.

تفسیر: یعنې خپل لاس یې په خپل ګرېوان کې ننویست، او په خپل تخرګ (ترخ) کې یې ټینگ ونيو، او بېرته یې وویست؛ نو ګردو (ټولو) مخلوقاتو په خپلو رڼو سترګو سره ولید، چې لاس یې فوق العاده تک سپین، ډېر ځلېدونکی نوراني وو، چې د لمر په رڼا غالب شو، دغه رڼا او ځلېدل د برص د ناروغۍ یا د بل کوم شي څخه نه وو.

قَالَ الْمَلَأَمِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا السَّحَرُ عَلَيْهِمْ ﴿٥٥﴾

وویل مشرانو له قومه د فرعونه (سره له فرعونه) چې ببشکه دا (موسی) خامخا جادوګر دی ډېر پوه (چې له همسا نه اژدها او له لاس نه لمر جوړوي).

تفسیر: معلومېږي چې فرعون د موسی علیه السلام له معجزاتو څخه ډېر زیات وویرېده، او ګرد (ټول) خلق یې راغونډ کړل، او لومړی ده پخپله بالذات (کما فی الشعراء) او بیا د ده له لوري د ده نورو مشرانو خپلې آراء داسې اظهار کړې؛ چې «معاذ الله» موسی علیه السلام کوم لوی جادوګر او ماهر ساحر دی، ځکه هغه خوارق چې له موسی علیه السلام څخه ظاهر او څرګند شوي وو، د دوی له حسیاتو سره سم د هغو لپاره له جادو او سحر څخه پرته (علاوه) بل کوم بهتر تعبیر او توجیه دوی نشوه موندلی.

يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١٧﴾

غواړي (موسی) دا چې وباسي تاسې (ای قبطیانو!) له ځمکې ستاسې (چې مصر دی)، نو (وویل) فرعون مشرانو ته: څه امر (مصلحت او مشوره) کوئ تاسې؟!

تفسیر: یعنی موسی د سحر او د کوډگرۍ په عجیبې او غریبې نندارې سره خلق خپل لوري ته متمائل کوي، او په پای (آخر) کې په وطن کې خپل اثر او اقتدار زیاتوي، او د سبطیانو د آزادۍ او حمایت په نامه ګرد (ټول) قبطیان چې د دې وطن اصلي اوسیدونکي دي؛ د دوی له ملک او وطن (مصر) څخه یې برخې کوي، تاسې دغه ګرد (ټول) حالات تر خپلو سترګو لاندې ونیسئ! او بیا مشوره راته راکړئ! چې څه وکړو.

قَالُوا أَرْجَاهُ وَأَخَاهُ وَأَرْسَلْنَا فِي الْمَدَائِنِ حُشِرِينَ ﴿١٨﴾ يَا تَوَكُّلْ بِحَلِّ سِحْرِ عَالِيهِ ﴿١٩﴾

وویل (قبطیانو فرعون ته): مهلت ورکړه دغه (موسی) ته او ورور د ده ته، او ولېره په ښارونو کې راتلولوونکي (د ساحرینو). چې راوړي تاته هر ساحر (جادوګر) ډېر پوه (ماهر جادوګر).

تفسیر: د جرګې او مشورې په پای (آخر) کې دغه خبره د ګردو (ټولو) له لوري ومنله شوه، چې له فرعون څخې دې استدعاء وکړه شي، چې د دغو دواړو (موسی او هارون) په معامله کې له سره تلوار ونه کړه شي، د دوی د ماتولو لپاره ډېره ښه او مؤثر ځواب داسې کېدی شي، چې محصلان دې ګردو (ټولو) ولایاتو او حکومتونو (پر ګنو) ته ولېږل شي، او له ګردو (ټولو) ملکو څخه دې ډېر ښه کوډګران او خورا (ډېر) لوی ساحران او جادوګران چې په سحر کې له ده څخې له حده تېر ماهر (سحار) وي؛ سره راتول کړل شي، نو بیا دې د دوی له هغو سره یوه ښه مقابله وشي، لکه چې همداسې وکړل شول.

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٢٠﴾

او راغلل ساحران (جادوګران) فرعون ته، وویل دغو جادوګرانو (فرعون ته) چې: آیا بېشکه وي به مونږ ته خامخا ښه مزدوري که شو مونږ همدا مونږه غلبه کوونکي (پر موسی).

تفسیر: د فرعون ساحرینو د ﴿إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا﴾ په ویلو سره په لومړني مجلس کې دغه خبره څرګنده (ښکاره) کړه چې د انبیاوو عليهم السلام لفظ ﴿قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنَّ أَجْرِي عَلَى اللَّهِ﴾ وي، او دوی د کومې کسبګرې او کارپګرې طائفې څخه نه دي.

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢١﴾

وویل (فرعون ساحرانو ته): هو! (وي به تاسې لره مزدوري) او بېشکه تاسې به خامخا اوسئ ځما له مقربينو څخه (په مرتبه کې).

تفسیر: یعنی مزدوري څه شی دی؟ هغه خو هر ورو تاسې ته درکوله کيږي، برسېره پر دې تاسې ځما د دربار په مقربينو کې هم داخلیدونکي یئ.

قَالُوا يَمُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْفَىٰ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ الْمُهْلِكِينَ ﴿٢٢﴾

وویل جادوګرانو چې ای موسی! یا خو ته وغورځوه (همسا خپله) او یا دا دی چې شو مونږ هم دا مونږ (پرومبي) غورځوونکي؟ (د پړيو او همساګانو خپلو).

قَالَ الْقَوَّاءُ فَلَمَّا الْقَوَّاسِحْرُ وَأَعْيُنَ النَّاسِ وَأَسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَظِيمٍ ﴿١١٠﴾

وويل موسی ساحرانو ته (تکرماً تسامحاً معتمداً علی الله) چې وغورخوئی تاسې خپل پري او همساګانې، نو کله چې وغورخول دوی؛ نو جادو یې وکړ پر سترګو د خلقو او وویرول دوی (دا خلق)، او راتله وکړه دوی په جادو لوی سره.

تفسیر: یعنی د کوډو او سحر په زور د ګردو ننداره کوونکو سترګې وتړلې شوې، او پر ټولو حیرت طاري شو، او عام خلق وویرېدل، په بل آیت کې راغلي دي، چې هغوی خپل پري او همساګانې پر ځمکه وغورخولې، چې د هغو په اثر په هغې ځمکې کې پرته له ځغلیدونکو او یو په بل باندې سوریدونکو مارانو ځنې بل هیڅ شی په نظر نه راته، ﴿يُحْيِي إِلَيْهِ مِنْ بَحْرِهِمُ أَنْهَاسُغِي﴾، له دغو آیتونو ځنې ښکاره شوه چې د فرعون ساحرین په دغه وخت کې کومه شعبده چې ښووله؛ په هغې کې له سره د ماهیت قلب نه دی واقع شوی، بلکه هغه تش یو تخیل او نظر بندي وه.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١١﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ فَغَلَبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صٰغِرِينَ ﴿١١٣﴾ وَالْقِيَ السَّحَرَةُ سٰجِدِينَ ﴿١١٤﴾ قَالُوا أَمْثَلُ رَبِّبِ الْعٰلَمِينَ ﴿١١٥﴾ رَبِّبِ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١١٦﴾

او وحی (حکم) مو ولېره موسی ته داسې چې وغورخوه ته همساخپله (بیا ده وغورخوله او ښامار شو)، نو ناخپه دغې همساښوی تېرول (نغړودل) هغه شیان چې جوړ کړي وو دغو (جادوګرانو په جادو سره) نو ثابت (او د پاسه) شو حق، او باطل (ورک) شو هغه څه چې وو دوی چې کول به یې. نو مغلوب شول دا (ساحران) په هغه ځای کې او وګرځېدل دوی خوار سپک. او وغورخول شول ساحران په دې حال کې چې سجده کوونکي وو. وویل جادوګرانو ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو. (په) رب د موسی او (رب د) هارون.

تفسیر: د ﴿وَالْقِيَ السَّحَرَةُ﴾ لفظ دارښيي، چې داسې یو قوي حال پر دوی باندې طاري شوی وو، چې د هغه په لیدلو سره دوی ته پرته له استسلام څخه بله چاره نشوه پاتې، دلته د الهي رحمت څه ستاینه او توصیف وکړ شي؟ وګورئ هغه خلق چې همدا اوس د الله تعالی له انبیاوو علیهم السلام سره د جنګ او جګړې او مقابلې لپاره درېدلې وو؛ وروسته له دې نه چې خپل سرونه یې له سجده څخه پورته کړل، اولیاء الله شوي وو، (چې هغه همدغه ساحران د فرعون وو).

﴿قَالُوا أَمْثَلُ رَبِّبِ الْعٰلَمِينَ﴾ الایه - «وویل جادوګرانو: ایمان مو راوړی دی په رب د عالمیانو، رب د موسی او رب د هارون»، څرنګه چې فرعون خپل ځان ته ﴿أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى﴾ ویل، نو دلته له ﴿رَبِّ الْعٰلَمِينَ﴾ سره د ﴿رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ﴾ ویلو ته هم ضرورت پیدا شو، په دې سره دغه لوري ته هم اشاره وشوه، چې بېشکه د ګرد جهان پروردګار او پالونکی همغه ذات دی چې د خپل خاص قدرت سره یې موسی او هارون علیهما السلام یې د ظاهري اسبابو له توسط څخه د دنیا پر لویو متکبرینو په داسې یو محیر العقول صورت علی رؤوس الأشهاد غالب او بریالي (فتحمند) وګرځول.

قَالَ فِرْعَوْنُ الْمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ أَدْنَ لَكُمْ إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكْرَتُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١١٧﴾

وویل فرعون: آیا ایمان راوړ تاسې په دغه (موسی) پخوا له هغه چې اذن (اجازه) وکړم زه تاسې ته، بېشکه دا کار خامخا یو مکر (فریب) دی چې مکر (بنا) کړی دی تاسې هغه په دې ښار

کې؛ لپاره د دې چې وباسی تاسو له دې ښاره اهل د دې، نو ژر به پوه شی تاسې (چې زه څه درسره کوم؟).

تفسیر: یعنې دغه تاسې خو د کوډو ګرانو (ساحرانو) یوه غوره جرګه (اتحادیه) یی، غالباً موسی ستاسې لوی استاذ دی، چې هغه مو د مخه استولی دی، او بیا تاسو ګردو هغه ته ځانونه پرې او مغلوب کړل، چې عام خلق ترې متأثر او وډار شي، د دغې ژورې پلمې (پلان) او پټ سازش نه ستاسې مقصود دا دی چې د دغه وطن اصلي اوسیدونکي قبطیان ترې وباسی، او تاسې سبطیان او اسرائیلیان په خپله پرې متصرفان شی، او د مصر سلطنت اشغال کړی، دغه وینا فرعون ځکه وکړه، چې پر خپلې دغې لویې ماتې پرده واچوي، او له خلقو څخه ناپوهان او بېرګان (بې عقله) جوړ کړي: ﴿فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ أَطَاغُوهٗ﴾ مګر له هغه شي نه چې فرعون او فرعونیان ویرېدل؛ بالاخره همغه د الله تعالی په تقدیر ورپېښ شو: ﴿وَلَمَّا كَانَتْ لَيْلٌ نَّجَّوْنَا آلَ فِرْعَوْنَ أَجْمَعِينَ﴾ (٢٠ جزء د القصص (٦) آیت (١) رکوع).

لَا قِطْعَنَ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَصَلْبِنَكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٢٠﴾ قَالُوا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٢١﴾

خامخا به پرې کړم زه هر ورو (خامخا) لاسونه ستاسې او پښې ستاسې سره مخالفې، بیا به خامخا په دار کړم زه ضرور تاسې ټول. وویل جادو ګرانو: بېشکه مونږ په لوري د رب خپل بېرته ورتلونکي یو (پس له مرګه نو پروانه لرو، ستا له دغه تعذیبه).

تفسیر: ساحرین د توحید او د لقاء الله د تمنا په جذبې کې وو، جنت او دوزخ ګواکې د دوی سترګو ته حاضر وو؛ نو ځکه دوی له دغو ویرولو او ډارولو څخه بیخي بې خوفه او بې پروا شوي وو، دوی په زپورتیا او لوړه وینا سره وویل: «مونږ هیڅ پروانه کوو، که ته هره سزا چې مونږ ته راکړې؛ هغه پر مونږ تېرېږي، او وروسته له هغه مونږ د پاک الله دربار ته حاضرېږو، ای فرعونه! ته دې خپل پټ او سیاست وساته! پر مونږ باندې د اخروي عذاب په مقابل کې دنیوي عذاب ډېر آسان دی، د پاک الله د رضاء او خوښې او رحمت په لاره کې ډېر لوی لوی تکالیف او مصائب هم د عاشقانو لپاره آسان دي.

وَمَا تَنْفَعُ مَتَالًا إِنْ أَمَّنَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْ تَنَارُ رَبِّنَا أَفَرَّغْنَا عَلَيْهَا صَبْرًا وَتَوَقَّأْنَا مُسْلِمِينَ ﴿٢١﴾

او عیب نه ګڼې (ته ای فرعونه!) له مونږ مګر دغه کار چې ایمان راوړی دی مونږ په آیتونو د رب خپل کله چې راغله مونږ ته، ای ربه ځمونږ! راتوی کړه پر مونږ صبر، او مړه کړه مونږ په داسې حال کې چې مسلمانان یو (یعنې خاتمه مو په اسلام کړه).

وَقَالَ الْهَلَامُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَتَدْرُمُوسَىٰ وَقَوْمَهُ لِيَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذَرُكَ وَالْهَتَاكَ ط
قَالَ سَنَقْتِلُ آبَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ وَإِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿٢٢﴾

او وویل مشرانو له قوم د فرعون (فرعون ته) آیا (ته) پر ږدې موسی او قوم د ده لپاره د دې چې فساد وکړي دوی په ځمکه (په ملک د مصر) کې، او پر ږدي (عبادت) ستا او د خدایانو (بتانو) ستا؟ وویل فرعون: ژر به ووژنو مونږ ځامن د دوی (چې نسل یې ورک شي) او ژوندي به پر ږدو مونږ بنسټې (لونې) د دوی (خپل خدمت ته)، او بېشکه مونږ (قبطیان) د پاسه د دغو (سبطیانو) زورور یو.

تفسير: ﴿وَيَذَرُكَ وَالْهَتَّكَ﴾: «او پربردي عبادت ستا او د معبودانو «بتانو» ستا؟»، فرعون خپل ځان لوی معرفي کړی وو، غالباً ده د دغه موهوم «علویت» د ثبوت لپاره څه ادنی ارباب هم تجویز کړي وو، لکه چې د ﴿وَالْهَتَّكَ﴾ کلمه د همدې مطلب مؤیده ده.

ځینې وایي چې: دغه بتان د غوایي او نورو اشیاوو مجسمې وې، ځینې وایي چې: په دغه کلمه یې لمر او ستوري اراده وو، د ځینو په نزد فرعون خپلې مجسمې روغې کړې وې، او د عبادت لپاره یې پر خلقو ویشلې وې، هر شی چې وو بلا ورپسې، خو د فرعون مقصدا دا وو، چې ګرد (ټول) خلق ده ته (رب اعلی) او نورو ته (ادنی رب) ووايي، او په ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي﴾ ویلو سره به یې د الله تعالی د وجود نفی کوله. - (العیاذ بالله).

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٦٧﴾

وویل موسی قوم خپل ته (لپاره د تسلی) مدد وغواړئ له الله څخه، او صبر کوئ (په طاعت او مصیبت او له معصیت)، بېشکه چې دغه ځمکه خاص الله لره ده، وارث ګرځوي (الله) د دې (ځمکې) هغه څوک چې اراده وفرمایي له بندګانو خپلو څخه او عاقبت (بڼه خاتمه) پرهبز ګارانو ته (له کفر او معاصي څخه) ده.

قَالُوا أَوْذِيْنَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَلَىٰ رَبِّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ
وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرْ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾

وویل بني اسرائيلو (موسی ته) چې: ایډاء رسولې شوې ده مونږ ته پخوا له هغه چې راغلی وې ته (ای موسی!) مونږ ته، او وروسته د هغه چې راغلی ته مونږ ته، وویل (موسی): نژدې ده چې رب ستاسې هلاک کړي دننمن ستاسې، او خلیفه کړي تاسې په دغې ځمکې (ملک د مصر یا شام کې پس له هلاکه د قبطیانو)؛ بیا به وګوري (الله) چې څرنگه عمل کوئ تاسې (شکر کوئ که کفران، طاعت کوئ که عصیان؟ چې هغسې جزا درکړي).

تفسیر: شاه صاحب وایي چې: «دغه کلام د مسلمانانو د آورولو لپاره نقل شوی دی، دغه سورت مکي دی، او په دغه وخت کې مسلمانان هم داسې مظلومان وو، د نورو د خبرو په منځ کې یې همداسې یو زېری او بشارت دوی ته واوراوه.

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْضِ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٦٩﴾ فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ
قَالُوا النَّاهِيَةُ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَتَّخِذُوا بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ إِلَّا أَيْمَانًا ظَاهِرَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

او خامخا په تحقیق نیولي وو مونږ قوم د فرعون په کلونو د قحطۍ سره او په نقصان سره د مېوو؛ لپاره د دې چې پند واخلي دوی. نو کله چې به راغله دوی ته حسنه (بڼېګڼه «فائده» پراخي او غنا) نو ویل به دوی چې مونږ لره ده هم دا (یعنې له مونږه سره لایقه ده دغه بڼېګڼه «فائده») او که وبه رسېدله دوی ته سیئه (کومه بدحالي لکه قحط او فقر) نو بدفالي به یې نیوله په موسی باندې او په هغه چا چې وو به له ده سره (له مسلمانانو)، واورئ! خبردار شی! بېشکه همدا خبره ده چې

سبب د بدفالی د دوی په نزد د الله دی، ولیکن زیات د دوی نه پوهیږي (په دې چې سبب یې د دوی اعمال دي).

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لَتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا حُنَّ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٧﴾

او ویل به دوی (موسی ته) هر شي چې راوړې ته مونږ ته هغه (شي) له دلیل (معجزې) څخه لپاره د دې چې جادو وکړې ته پر مونږ باندې په هغه سره؛ نو نه یو مونږ تالره تصدیق کوونکي (په نبوت).

تفسیر: د موسی علیه السلام د معجزو او د نبوت د دلائلو د لیدلو په وخت کې به دوی داسې ویل چې: هر څومره سخت جادو چې ته پر مونږ وکړې، او سم له خپله خیاله سره هومره معجزې چې مونږ ته راوښي؛ مونږ به هیش ډول ستا خبرې نه منو.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجُرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالِدَّمَ أَلَيْتَ مُفْصَلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿١٣٨﴾

نو ولېږل مونږ (آفتونه په وار وار) پر دوی طوفان (د اوبو یا د مرګ) او ملخان او سپرې (یا وررې یا کنې یا برورې) او چونګنې (چیندخې) او وینې، حال دا (چې دغه شيان) دلائل وو واضح سره بېل بېل کړي شوي نو تکبر وکړ دوی او وو دوی قوم ګناهګاران.

تفسیر: پس ولېږل مونږ پر دغو باندې پنځه آفتونه وار په وار:

(١): د باران او سیلاو طوفان وو، چې اوه شپې او ورځې به باران پرله پسې پرې ورېده، چې د قبطیانو په کورونو او فصلونو کې دومره اوبه ودرېدې؛ چې په ولاړې به یې تر مری رسېدې، نو دوی به شپه او ورځ ولاړ وو، او هلکان به یې په هسکو (وچتو) ځایونو کې کېنولي وو، او د سبطیانو کوټې به هم ورسره پیوستې وې، او په هغو کې به یو ټکی اوبه هم نه ننوتلې، یا د طاعون له وجې د موت طوفان علی اختلاف الأقوال.

(٢): ملخ وو، چې دا هم یوه هفته پرې مسلط وو، او د دوی فصلونه او باغونه او د کوټو تیران او لارې یې ټول وخوړه، او د سبطیانو په کورونو کې یو هم نه وو ننوتلی.

(٣): کنې یا وررې یا پیاده ملخ وو، چې د دوی په طعام او په شرابو او په کتخ او نکولي کې به لوېدل، او په جامو کې به یې ګرځېدل، او چیچل به یې، او دا هم یوه هفته وو، له «قمل» څخه مراد بروره «بتوکه، پټیکه» منګوړ (خمنه ک) او کنې وي لکه چې شیخ الهند «رحمه الله» هم لیکلي دي، یا سپرې یا هغه نور چنجان دي؛ چې په غلو، دانو، او مېو «په تېره بیا په ګنیو» کې پیدا کیږي، او په هغو سره غله او نور خرابیږي، یا په بدن کې سپرې یا په کالیو (کپرو) کې او بزې (کویه) لویږي، یعنې د دوی په بدنونو او کالیو (کپرو) کې خوځندې او سپرې ولوېدې، او په غلو کې یې بتو کې څرګندې شوې.

(٤): چونګنې (چیندخې) وي، او دا هم یوه هفته وي، چې په جامو او په طعام او د نکولیو په کټو کې او په بسترو کې او په خولو د دوی کې په وخت د خبرو به وتې او ننوتې.

(٥) وینې وې، چې اوبه د دوی بیخې وینې شوې، تر دې حده پورې چې که قبطي او سبطي (اسرائيلي) به په یوه لوبښي سره جمع شول، نو پر هماغه یو جام کې به د سبطي طرفته اوبه او د قبطي طرف ته به وینې وې، او که فرعونې به

د اسرائیلي له خولې اوبه راوویستې، نو د ده په خوله کې به وینې شوې، په دې حال کې چې «دا پنځه واړه نښې وې، ځمونږ د قدرت جدا کړې شوی یو له بله، چې د هرو دوو تر منځه به یوه میاشت فاصله وه، او هره یوه چې به پرې راغله؛ نو ډېرې سختې سختې وعدې به یې وکړې، چې دا آفت را څخه لرې کړه، نو ایمان به درباندي راورو، بیا چې ترې پورته به شو؛ نو ویل به یې چې: ته ډېر لوی جادو کړی، پس کبر وکړ دوی او سرکش شول له فرمانه ځمونږ، او وو دوی قوم مجرمان معاندان چې سره له ظهوره د آیتونو هم ایمان نه راوړي».

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عٰهَدْتَ عِنْدَكَ ۗ لَئِن كُنْتُمْ عِنْدَ الرَّجْزِ
لَتُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۗ

او کله چې واقع شو پر دغو (فرعونيانو) کوم عذاب (له دغو ذکر شويو عذابونو) ویل به دوی: ای موسی! دعا وکړه لپاره ځمونږ له رب خپل څخه په هغه سره؛ چې وعده یې کړې وه له تا سره، قسم دی خامخا که لرې کړې تال له مونږه دغه عذاب نو خامخا (مونږ) به ایمان راورو هرومرو (خامخا) په تا او خامخا به ولېرو له تا سره بني اسرائيل (چې بېرته یې خپل وطن ته بوځي).

تفسیر: یعنی د دعاء هغه مؤثرې طریقې چې پاک الله تاسې ته درښوولې دي؛ په همغه شان سره دعا وکړه! یا د ﴿بِمَا عٰهَدْتَ عِنْدَكَ﴾ مطلب دادی چې د خپل نبوت په وسیله دعا وکړه! ګواکې د عهد اطلاق پر نبوت وشو، او ممکن دي له ﴿بِمَا عٰهَدْتَ عِنْدَكَ﴾ څخه هغه عهد مراد وي؛ چې انبیاوو عليهم السلام په واسطه له اقوامو سره کولې شي، چې که تاسې له کفر او تکذیبه مخ واړوئ؛ نو الهي عذاب به هم له تاسې پورته کيږي. والله أعلم.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَىٰ اٰجَلٍ هُمْ بِلِغْوٰةٍ اِذَا هُمْ يَنْكُثُوْنَ ۗ

نو کله چې لرې کړې مونږ له دوی څخه دغه عذاب (او مؤخر مو کړې) تر هغې نېټې پورې چې دوی رسيدونکي وو هغې ته؛ ناڅاپه دوی هغه وعده ماته کړه.

تفسیر: یا خو له دې مودې څخه تر موت او تر غرقېدلو پورې موده مراد ده، یا ممکن له یوې بلا څخه وروسته د بلې بلا تر راتلو پورې وخت مراد وي.

فَاَنْتَمِنَّا مِنْهُمْ فَاَعْرَقْنَهُمْ فِي الْيَمِّ يَا نَهْمُ كَذَّبُوْا اٰيَاتِنَا وَكَانُوْا عٰثِرًا غٰفِلِيْنَ ۗ

پس اراده د بدل اخیستو وفرمایله مونږ له دوی څخه؛ نو غرق کړل مونږ دوی (ټول له څرمې) په بحر (دریاب کې) په سبب د دې چې دوی به تکذیب کاوه په آیتونو ځمونږ، او وو دوی له هغو (آیتونو څخې) غافلان (چې فکر به یې په کې نه کولو).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «رجز» معنی په طاعون سره کړیده، لکه چې په ځینو احادیثو کې هم ددې لفظ اطلاق پر طاعون سره شوی دی، لیکن اکثر و مفسرینو دغه آیتونه د پخوانیو آیتونو بیان ګرځولي دي.

وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا يُسْتَضَعُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَرَكْنَا فِيْهَا

او وروسته له پخوانیو قبطیانو څخه په میراث ورکړه مونږ هغه قوم (د بني اسرائيلو) ته چې وو دوی چې کمزوري ګڼل کېدل په مشرقي (اطراف د) ځمکې او مغربي (اطراف د) ځمکې هغې چې برکت اچولی وو مونږ په هغې کې (چې شامات دي).

تفسیر: د اکثر و مفسرینو په نزد له دغې ځمکې څخه مراد د (شام) ملک دی، چې په هغه کې الله تعالی ظاهري او باطني ډېر برکات په ودیعت ایښي دي، ظاهر خو یې دا دی، چې ډېر زرغون، ودان، حاصل خېز، ښکلې، او خورا (ډېر) لوړ او ګټور (مملکت) دی، او باطن یې دا دی چې د ډېرو انبیاوو عليهم السلام مسکن ګرځولی شوی دی.

کله چې بني اسرائيل له مصر څخې ووتل، نو تر یوې مودې پورې د «تیه» په صحرا (میره) کې سر ګردانه ګرځېدل، لکه چې ذکر یې پخوا تېر شو، بیا له یوشع علیه السلام سره ملګري شول، او له «عمالقه» وو سره یې جهاد وکړ، او د خپلو پلرونو د ملک «شام» وارثان وګرځېدل.

ځینو مفسرینو له دغې ځمکې څخه مصر مراد کړی دی، یعنې د فرعونیانو له غرقولو څخه وروسته مونږ بني اسرائيل د مصر د حکومت وارثان وګرځول، چې په آزادي او خپلواکي او استقلال سره ترې متمتع شي او ګټور شي، کما قال الله تعالی: ﴿كَوْتَرُوا مِنْ جَنَّتٍ وَعَيْوُنٍ ۝ وَزُرُورٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ۝ وَنَعْمَةً كَانُوا يَمْتَنِعُونَ ۝ كَذَلِكَ تَأْوَنُهَا قَوْمًا عَصِيْبًا ۝﴾ (٢٥) جزء د دخان سورت له (٢٥) تر (٢٨) آیت پورې، (١) رکوع، ﴿وَيُرِيدُ أَنْ تَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ آيَةً ۝ وَنَجْعَلَهُمُ الْاُورَثِينَ ۝ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ ۝ وَيُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُم مَّا كَانُوا يَحْذَرُونَ﴾ (٢٠) جزء د القصص سورت (٥-٦) آیت پورې، (١) رکوع.

وَتَبَّتْ كَيْدَتُ رَبِّكَ الْحُسَيْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۖ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ
وَقَوْمَهُ ۖ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٥﴾

او پوره شوه کلمه (او وفاء ته ورسېده وعده) د رب ستا چې نېکه ده (دا احسان) پر بني اسرائيلو په سبب د صبر کولو د دوی (پر ظلمونو د فرعونيانو)، او خرابي کړې مونږ هغه (کلکې ودانې) چې وې چې ودانولې به فرعون او قوم د ده، او هغه (پخې پخې ودانې) چې وو دوی چې لوړولې به دوی (هغه).

وَجَوْرًا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ قَاتُوا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكِفُونَ عَلَىٰ آصْنَامٍ لَهُمْ ۖ قَالُوا يَا مَوْسَىٰ اجْعَلْ لَنَا آلِهًا كَمَا لَهُم آلِهَةٌ ۖ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٥﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبِعُونَ مَا هُم فِيهِ ۖ وَبِطُلَّ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

او تېر کړل مونږ بني اسرائيل له بحره، نو راغلل دوی پر یوه قوم چې تل به ولاړ وو په (عبادت د) بتانو چې وو دوی لره، نو وویل (بني اسرائيلو): ای موسی! جوړ کړه مونږ لره (هم) یو معبود لکه چې دي دوی لره معبودان، وویل (موسی): بېشکه تاسې داسې یو قوم یئ چې نه پوهېږئ (چې بت پرستي د عاقلانو کار نه دی). بېشکه دغه (بت پرستان) هلاک (او مات) دی هغه دین چې دوی په هغه کې دي، او باطل (غلط) دی هغه عمل چې وي دوی چې کوي (یې).

ترجمه: ځینې وايي چې: دغه د (لخم) د قبيلې سړی وو، او ځینو (کنعاني عمالقه) د دې مصداق ګرځولي دي، وايي چې دغه بتان د غوا په شکل وو، والله أعلم.

کله چې بني اسرائيلو دغه بت پرستي وليده؛ نو موسی علیه السلام ته یې وویل چې: «مونږ ته همداسې بتان جوړ کړه چې مونږ یې عبادت وکړو، لکه چې شته دوی ته بتان چې عبادت یې کوي»، نو وویل موسی علیه السلام: «بېشکه تاسې داسې قوم یئ چې ناپوهي کوی چې بې له الله د بل چا عبادت هم روا ګڼئ»، یعنې د حق تعالی د عظمت له شان او د ده له تنزيه او تقدیس څخه تاسې بیخي ناپوه او جاهلان ښکارئ.

قَالَ اغْيِرَ اللَّهُ أَبْغِيَكُمْ إِلَهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾

وویل (موسی): آیا بې له الله ولتوم زه تاسې ته (بل) معبود؛ حال دا چې هم دغه الله فضیلت در کړې تاسې ته (غوره کړې یې یې) پر گردو (ټولو) خلقو (د زمانې خپلې).

وَإِذْ اجْتَبَيْنَاكُمْ مِنْ أَلْفِرْعَوْنَ يُسُومُونَ كَسُوا الْعَادَابَ يَقْتُلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ
وَإِنَّ ذَلِكُمْ بِرَأْسِ عَظِيمٍ ﴿١١﴾

او (یاد کړئ) هغه وخت چې نجات در کړې وو مونږ (نیکونو د) تاسې ته له تابعانو د فرعون، چې رساوه به یې تاسې ته سخت عذاب، چې وژل به یې ځامن ستاسې (چې نسل مو قطع شي)، او زوندی به یې پرېښودې ښځې (لونډې) ستاسې (لپاره د خدمت)، او په دغه (عذاب یا نجات یا گردو کې نعمت یا مصیبت یا) آزمېښت وو له (طرفه د) رب ستاسې څخه ډېر لوی.

تفسیر: د دې آیت تفسیر په (اول جزء د البقرة په (٤٩) آیت (٦) رکوع) کې پخوا لیکلی شوی دی، هلته دې وکتل شي، یعنې هغه پاک الله چې همدا اوس یې پر تاسې داسې عظیم الشان احسان فرمایلي دي، نو آیا تاسې ولې د هغه له درباره باغي کېږئ؟ او ترې مخ اړوئ؟ او لږ کېو او تېرو او نورو شیانو ته ولې تاسې خپل سرونه ښکته کوئ؟.

وَوَعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فَوَتَّمَ مِيثَاقَ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٢٧﴾

او (یاد کړه هغه وخت چې) وعده کړېوه مونږ (لپاره د ورکولو د تورات) له موسی سره دېرش شپې، او بیا پوره کړې مونږ هغه دېرش شپې په لسو (نورو)، نو پوره شوه وعده د رب د ده څلوېښت شپې (او ورځې)، او وویل موسی ورور خپل هارون ته: (طور ته د خپل تگک په وخت کې د تورات او مناجات لپاره) چې: خلیفه اوسه ځما په دې قوم ځما کې (په غیاب ځما) او اصلاح کوه (حال د دوی) او متابعت مه کوه د لارې د مفسدانو.

تفسیر: له شروع څخه تر دېرشو ورځو پورې ضروري او لازمي میعاد به ګرځولی شوی وي، او د څلوېښتو ورځو پوره کول به له اختیاري او استحبابي حیثیته د اصلي میعاد د تکمیل او تمیم په ډول (طریقه) ټاکلې (مقرر) شوی وي، لکه چې شعیب علیه السلام موسی علیه السلام ته د خپلې لور د ورکولو په وخت کې فرمایلي وو: ﴿قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ بِكَ إِحْدَى ابْنَتِي هَاتِي عَلَيَّ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي حِجْرًا فَإِنِ انَّمَتْ عَشْرًا مَبْنِي عِنْدَكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَلَيْكَ﴾ (٢٠ جزء د القصص سورت (٢٧) آیت (٣) رکوع).

او ځمونږ د زمانې ځینې مصنفین وايي چې: اصلي میعاد همدغه څلوېښت شپې وې، لکه چې د البقرة په سورت کې مذکور دي، او دلته په ﴿فَوَتَّمَ مِيثَاقَ رَبِّهِ﴾ کې ورته اشاره کړې شوې ده، دا د هغو څلوېښتو ورځو د بیان یو اسلوب دی، چې مونږ د دېرشو شپو وعده کړېوه، چې د هغه تممه لس ورځې نورې هم وې، خو اشاره وشي چې یوه پوره میاشت د «ذی القعدة الحرام» لس شپې نورې هم ورزیاتې کړې شوي دي، چې په دغه ډول د «ذی القعدة الحرام» په اوله کې اعتکاف شروع او په لسمه د «ذی الحجة الحرام» تمام شو، لکه چې له اکثره أسلافو څخې همدا منقول دي، والله أعلم.

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِبِيعَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرَ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرِيكَ وَلَكِنِ انظُرْ
إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرِنِي فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ
صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٠﴾

او کله چې راغی (راورسېد) موسی موعود وخت ځمونږ ته، او خبرې وکړې له دغه (موسی) سره رب د دغه (موسی)، نو وویل (موسی): ای ربه ځما! وښه ماته (ځان خپل) چې زه وگورم تاته، وفرمایل (الله): له سره به ونه وینې ته ما (په دنیا کې)، ولیکن وگوره ته (دې) غره ته که قرار پاتې شو هغه (غر) په ځای خپل کې؛ نو ژر به ته هم وویښې ما، نو کله چې ورسکاره شو رب د دغه (موسی) غره ته (د کچې گوتې په اندازه)؛ نو ویې گړځاوه هغه (غر) ذرې ذرې (برابر له ځمکې سره خاوره)، او پرېوت موسی بېخوده (له ډبره هیسته نو کله چې په خود شو (موسی نو ویې) ویل: چې پاکې ده تاته (یا الله له ټولو عیونو)، توبه مې وویسته تاته، او زه اول د مؤمنانو یم (په زمانه خپله په نه لیدلو ستا په دنیا کې).

تفسیر: د خلوبښتو ورځو له پوره کېدو څخه وروسته حق تعالی په کوم مخصوص او ممتاز رنگ سره موسی علیه السلام ته د مکالمې شرف وروباښه، په دې وخت کې موسی علیه السلام ته د کلام الله د بلا واسطې اورېدلو څخه ډېر زیات خوند او لذت حاصل شو، نو د اشتیاق له کماله د متکلم د لیدلو آرزو او تمنا یې وکړه، او ترې یې غوښتنه وکړه، چې ﴿رَبِّ اَرِنِي اَنْظُرُ اِلَيْكَ﴾ ای ربه! ځما او د خپل تر منځ حجاب او موانع لرې کړه! او خپله نوراني او دیدار وجه دې بې حجابه راوښه، چې زه یې یو ځلې لږ وویښم!

﴿قَالَ لَنْ نَرِيكَ﴾ وفرمایل الله: له سره به ته ونه وینې ما په دنیا کې، یعنې په دنیا کې به هیڅ مخلوق دغه فاني وجود او فاني قواوې د هغه ﴿ذُو الْجَبَلِ وَالْاَوَّامِرِ﴾ او «لم یزل او لا یزال» د لیدلو تحمل ونشي کولی، له دې نه ثابته شوه؛ چې په دنیا کې هر چا ته پخوا له مرگ څخه د الله تعالی د لقاء او دیدار شرف حاصلېدل شرعا ممتنع دي، مگر که عقلا ممکن هم وي، ځمونږ د «أهل السنه والجماعت» عقیده همدا ده، چې د باري تعالی رؤیت په دنیا کې عقلا ممکن او شرعا ممتنع الوقوع دی، او په آخرت کې د هغه وقوع په قطعي نصوصو سره ثابت دی.

قَالَ يٰمُوسَىٰ اِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُن مِّنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٥١﴾

وفرمایل (الله) چې مه خپه کېږه په نه لیدلو ځما او نعمتونه مې یاد کړه (ای موسی! بېشکه ما غوره کړی یې ته پر ټولو خلقو (د زمانې ستا) په پیغامونو خپلو او تا سره په خبرو کولو خپلو سره (بې له واسطې)؛ نو ونیسه! هغه څه چې درکړي مې دي تاته او اوسه له شکر ایستونکو.

تفسیر: یعنې که لیدل ونشول خیر دی! دغه شرف او امتیاز خو لږ شی نه دی؛ چې ته مې خپل رسول وگړځولې، او تورات مې درعطا کړې، او بلا واسطه مې درسره کلام وفرمایه، نو هغومره عطا او احسانات چې ځمونږ له لوري پر تا شوي دي؛ هغه نورو ته وسپاره! او په هغو بندگانو کې شامل شه! چې الله تعالی د شاکرینو په امتیاز سره هغوی ممتاز فرمایلي دي.

وَكُتِبْنَا لَهُ فِي الْأَوَّاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخَذَهَا بِقُوَّةٍ وَأَمَرَ
قَوْمَكَ يَا خُدَّاءُ يَا أَحْسِنَهَا سَأَوْرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٥﴾

او ليكلي وو مونږ دغه (موسی) ته په تختو (د تورات) کې له هر (دیني) شي ځنې موعظه (پند) او تفصیل لپاره د هر شي (له احکامو) (بیا مو وفرمایل موسی ته): پس واخله دا (تختي د تورات) په کامل قوت (زور، عزم، کوشنې) سره او امر (حکم) وکړه قوم خپل ته چې ونيسي (عمل وکړي) په ډېر غوره (احکامو) د دې، ژر به ونسیم زه تاسې ته ځای د هستوگنې د فاسقانو.

تفسیر: ځینې وايي چې تورات شریف پر دغو تختو باندې ليكلي شوي وو، د ځینو علماوو خیال داسې دی، چې دغه تختې پر تورات علاوه وې، چې د تورات له نزوله پخوا ورمحمت شوې وې، په هر حال د الله جل جلاله لیدل ور په برخه نشوه، هغه څپگان، او تأثر چې موسی علیه السلام ته د الله جل جلاله سره د نه لقا له کبله حاصل شوی وو؛ د هغه تلافی او جبران یې د الواحو په عطا سره وفرمایل، چې په کې هر ډول نصائح او د ګردو (ټولو) ضروري احکامو تفصیلات وو (ابن کثیر).

تنبیه: د ﴿يَا أَحْسِنَهَا﴾ له لفظ څخه یې یا خو پر دغې خبرې تنبیه فرمایلي ده، چې په هغو کې ماسوا له (أحسن) څخه بل هیڅ شی نه وو، یا خو هغه احکام چې په کې ورکړي شوي دي، ګرد (ټول) یې في حد ذاته ښه دي، مګر ځینې یې له ځینو څخه أحسن دي، مثلاً له ظالم ځنې انتقام او بدل اخیستل جائز او حسن دي، لیکن صبر کول او بخښل یې عزیمت او احسن دی، ګواکې بني اسرائیل یې د عزایمو او مندوباتو په اکتساب باندې مأمور کړل، چې په هغو کې ډېره سعی او کوشنې وکړي، او د پاک الله پوره امر منونکي شي، او که نافرمانی وکړي؛ نو دوی ته د نافرمانانو کورونه وربښول کيږي، یعنی په آخرت کې دوزخ، او په دنیا کې تباهي او رسوايي (أعاذنا الله منها).

ابن کثیر او بغوي او ځینو نورو د نافرمانانو له کورونو ځنې مصر یا شام مراد کړی دی، چې د نافرمانانو فرعونیانو او عمالقه وو ملکونه وو؛ نو په دغه تقدیر به دغه آیت د بني اسرائیلو لپاره بشارت وي، چې که په پوره ډول سره فرمانبرداری وکړي، نو د نافرمانانو ملک به تاسې ته درکول کيږي، والراجح الأول کما رجحه «ابن کثیر».

سَاَصْرَفُ عَنْ آلِي الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كَلِمًا إِلَهًا يُؤْمِنُونَ
بِهَا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْعِغْيِ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ
يَا نَهْمُ كَذَّبُوا بِالَّذِينَ وَكَلَّمُوا عَنْهَا غُفْلِينَ ﴿١٥﴾

ژر به واپروم (زه له قبلولو د افاقي او انفسي) آیتونو خپلو څخه هغه کسان چې تکبر کوي په ځمکه کې په ناحقه سره، او که وويني (دغه متکبران) هر قسم آیت (د قرآن یا د نبوت معجزې نو) نه راوړي ایمان پر هغو (عنادا)، او که وويني لاره د رشد (طریقه د هدایت خپل الله او جنت ته)؛ نو نه نيسي دوی هغه لاره (او نه ځي پر هغه طریقه) او که وويني دوی لاره د ګمراهی نو نيسي دوی هغه لاره (او طریقه د تګ خپل او ځي پرې)، دغه (ګرځېدل له سمې صافې لارې) په سبب د دې دي؛ چې دوی نسبت د دروغو کړي وو آیتونو ځمونږ ته، او وو دوی له هغو (آیتونو) څخه غافلان (بې خبره چې فکر به یې په کې نه کولو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چې د الله تعالی او د رسول صلی الله علیه وسلم په مقابل کې ناحقه تکبر کوي، او دوی ته نخوت او غرور اجازه نه ورکوي؛ چې د الله جل جلاله احکام ومني، مونږ به هم د دوی زړونه د خپلو آیتونو له لوري ورګرځوو، چې په آینه کې له هغوی ځنې د ګټې توفیق ونه مومي.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَفَاءَ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٤﴾

او هغه کسان چې نسبت د دروغو یې کړې دي آیتونو څمونږ ته او ملاقات د آخرت ته؛ خراب او باطل شول عملونه د دوی؛ نشي جزا ورکولی دوی ته مگر جزا د هغه عمل چې وو دوی چې عمل به (یې) کولو.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په احکامو باندې به د تللو توفیق نه مومي، او هغه کارونه چې له خپله عقله یې کوي، هغه به د الله تعالی په دربار کې نه قبليري، دوی څه چې کوي هم هغه به گالي (برداشت کوي)، او څه چې کوي هم هغه به ربيي، پاتې شوه د دوی بې اساسه نېکۍ؛ د هغو هر هغه بدل چې دوی ته رسېدونکی دی، هغه به په همدغې دنیا کې دوی ته ورورسيري.

وَإِذْ أَخَذَ قَوْمٌ مَوْلًى مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا آلَهُ خُورًا لَمْ يَرَوْا أَنَّهُ إِلَّا كَلْبُهُمْ
وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوا وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٤٥﴾

او نيوه (جوړ کړ) قوم د موسی وروسته (د تللو) دده (ميقات ته) له زبوراتو (گانهو) خپلو ځسې مجسم، چې ده لره غږ وو لکه د ځسې (جوړ یې کړ لپاره د عبادت)، آيا نه ليدل (نه پوهېدل) دوی چې بېشکه دغه (ځسې) خبرې نه کوي له دوی سره، او نه بښي دوی ته هيڅ لاره، نيو دوی هغه (ځسې په الوهيت سره)، او وو دوی ظالمان (پر خپلو ځانونو).

تفسیر: دغه گانهې (زبورات) چې ویلي «ذوب» شوي وو، او د ځسې مجسمه ترې جوړه شوې وه، په اصل کې د فرعون د قوم یعنی د قبطیانو وې، چې له هغوی ځنې پاتې او د بني اسرائيلو په لاسونو کې لوېدلې وې، لکه چې د «طه» په سورت کې راغلي دي: ﴿حِمْيَرًا مَؤْتًا مِّنْ زَيْنَبَ الْقَوْمِ﴾.

﴿جَسَدًا آلَهُ خُورًا﴾ الآية - د «طه» په سورت کې به د دې ځسې مفصله قصه راشي، دلته یې د دوی پر حماقت او سفاهت باندې تنبیه ورکړې ده، چې هغوی یو له خپله ځانه جوړې شوې مجسمې ځنې، د ځسې په غږ آورېدلو باندې مفتون شوي دي، او هغه ځسې خپل معبود گني، حال دا چې په دغه بې معنی غږ کې نه کوم کلام وو، او نه څه خطاب، نه دیني او دنیوي هدایت او نه منفعت ترې حاصلېده، داسې یو تش صورت خو یو شی د انسانیت درجې ته هم نشي رسولی.

دا لا څه چې د هغه په وسیله انسانان د الله تعالی جل و علا د معرفت تر درجې پورې خپل ځانونه ورسوي، نو دغه څومره لوی ظلم او بې موقع کار دی، چې د یوه معمولي ساکنس (ذي روح) مجسمې ته معبود وویل شي، خبره خو داده چې دغه قوم ته لا له پخوا د داسې بې موقعو خبرو کولو عادت پیدا شوی وو، لکه چې پخوا له دې نه د ﴿اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمُ آلِهَةٌ﴾ غوښتنه یې له موسی علیه السلام څخه کړې وه.

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِن لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٤٦﴾

او کله چې پښېمانه شول (په عبادت د ځسې باندې) او پوه شول چې بېشکه دوی په تحقیق گمراه شوي دي؛ نو ویې ویل: قسم خامخا که رحم ونه کړي پر مونږ رب څمونږ، او بخښنه ونه کړي مونږ ته (رب څمونږ نو) خامخا به شو مونږ هر ورو له زیانکارانو.

تفسیر: ڇینو د ﴿وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيِّدِهِمْ﴾ ترجمه داسې هم ڪر ٻڌه: «او ڪله ڇي وغور ڇولي شو ڇيگان او پڻيماني په لاسونو د دغو بني اسرائيلو ڪي، يعني په دي ڪار خپل ڊبر پڻيمان شول».

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعْمَلْتُمْ أَمْرًا رِيبًا
وَأَلْقَى الْأَلْوَاخَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضَعَفُونِي وَكَادُوا
يَقْتُلُونَنِي فَلَا تَشْمِتْ بِنِي الْأَعْدَاءُ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

او ڪله ڇي بهر ته راغي موسي (د طور له غره) قوم خپل ته په دي حال ڪي ڇي ڊڪ و و له ڊبر قهر او غصي افسوس ڪوونڪي، وويل (موسي قوم خپل ته): بد خلافت ڇي خلافت ڪري دي تاسي ڇما (دا خلافت دي) وروسته له ما، آيا تلوار و ڪر تاسي (په دي شرڪ سره او پر بنسود تاسي حڪم) امر د رب خپل، (نو تاسي داسي ولي و ڪر) او وغور ڇولي (موسي هغه) تختي (د تورات له جهته د غضبه لپاره د حمايت د دين) او ويي نيوه سر د ورور خپل ڇي رانڪود يي هغه ڇان خپل ته، نو وويل (هارون موسي ته اي) ڇويه د مور ڇما! بپشڪه ڇي (دغه) قوم ضعيف ڪري ووم زه، او نژدي و و دوي ڇي وڙلي يي ووم زه، نو مه خوشالوه په ما باندې دڻيمان، او مه ملگري ڪوه ما له قوم ظالمانو سره !.

تفسیر: ڪله ڇي موسي عليه السلام له «طور» ڇخه بهر ته راغي؛ له غصي ڊڪ و و، ڇڪه ڇي الله تعاليٰ په همغه «طور» ڪي موسي عليه السلام ته خبر ور ڪري و و، ڇي د «سامري» له لاسه ستا قوم گمراه شو، د دي خبري له اور بدلو ڇخه موسي عليه السلام سخت ڇيه او متأسف او په قهر شو.

﴿قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي﴾ «وويل موسي: بد خلافت ڇي خلافت ڪري دي تاسي ڇما وروسته له ما دا خلافت دي»، يا وويل موسي قوم خپل ته: «بد ڪار دي دغه عبادت د ڇسي ڇي ڪري دي تاسي پس له تگه (تلو) ڇما د طور غره ته».

دغه خطاب د ڇسي عبادت ڪوونڪو ته و و، يعني وروسته له ما ڇخه تاسي په بنه ڊول ڇما نيابت و ڪر؟! «بلڪه ووم نه ڪر»، دهغي خبري په نسبت ڇي ما پر تاسي زيات تآڪيد ڪري و و، (يعني د الله تعاليٰ توحيد او تفريد)؛ تاسي دهغه په ڇاي د ڇسي مجسمه ودروله، او دهغه په نسبت مو داسي وويل: ﴿هَذَا إِلَهُكُمْ وَإِلَهُ مُوسَى﴾، يعني «في الحقيقت همدهغه ستاسي او د موسي معبود دي»، او ممڪن دي ڇي دغه خطاب هارون عليه السلام ته هم وي، ڇي تا ڇما دهغه نيابت حق ڇي ﴿أَخْلَفْتَنِي فِي قَوْمِي﴾ مې درته ويلي و و، او هغه مې درسيارلي و و؛ په بنه شان سره ادا نه ڪر، او د دوي مخه دي ونه نيوله، او په ٽينگه سره دي د دغي فتنې مقابله ونه ڪر، لکه ڇي د «طه» په سورت ڪي په تفصيل سره راڃي.

﴿قَالَ ابْنُ أُمَّ﴾ الآية - نو «وويل هارون: اي ڇويه د مور ڇما! بپشڪه ڇي دغه قوم ضعيف ڪري ووم زه، او نژدي و و ڇي دوي وڙلي ووم زه، نو مه خوشالوه په ما باندې دڻيمان، او مه ملگري ڪوه ما له قوم ظالمانو سره».

اگر ڪه هارون عليه السلام د موسي عليه السلام سکه ورور دي، مگر د مور د نسبت له يادولو ڇخه مقصد د نرمي، شفقت او مهرباني په لوري د موسي عليه السلام اږول دي.

دي آيت ڪي د هارون عليه السلام دمعدرت بيان دي، حاصل يي داسي دي: «ما سم له خپله مقدوره بني اسرائيل ڊبر وپوهول، ليکن دوي ڇما حقاني خبرو ته هيڃ غور ڪڻيندو، او برسپره پر هغه ڇما د وڙلو لپاره هم تيار شول، اوس تاسي په دغي معاملي ڪي هغوي پر ما مه خوشالوي، او دوي ته داسي موقع مه ور ڪوي! ڇي پر ما وڃاندي، او د قهر او عتاب په وخت ڪي ما د ظالمانو په ڊله ڪي مه شاملوي!».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلَا لِإِخْوَتِي وَاَدْخُلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٥٧﴾

وویل «موسی»: ای ربه خُما بخسنه و کره ما ته (د دې عمل چې ومې کړ له خپل مشر ورور سره) او ورور خُما ته (هم بخسنه و کره که یې تفصیر کړی وي په منع کې)، او داخل کړه مونږ په رحمت خپل کې (چې دنیوي عصمت او اخروي جنت دی) او همدا ته ډېر مهربان یې له ټولو مهربانانو نه.

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيِّئًا لَهُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿٥٨﴾

بېشکه هغه کسان چې نیولی دی دوی خُسی (په معبودیت) ژر به ورسیري دوی ته غضب له ربه د دوی او ذلت (خواري) په دې ژوندون لږ خسیس کې، او همداسې (لکه سزا د عابدانو د خُسی) سزا ورکوو مونږ بهتان تړونکو ته.

تفسیر: دا همغه غضب دی چې ذکر یې په (اول جزء د «البقرة» په (٦١) آیت (٦) رکوع کې تېر شوی دی)، یعنی د خُسی عابدان دې د هغو خلقو له لوري وورلی شي؛ چې هغوی د خُسی په عبادت کې نه دي شامل شوي، او د خُسی د عبادت کوونکو په منع کې یې برخه نه ده آخیستی.

له دې نه معلومه شوه؛ چې د مرتدانو سزا وژل دي، او له ذلت څخه هغه خواري مراد ده، چې د نفي بلد او د جزې په ډول پر دوی تطبیقېږي، او تر قیامته په مسکنت او سپکوالي محکوم دي.

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِن بَعْدِهَا وَأَمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِن بَعْدِهَا غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٩﴾

او هغه کسان چې کوي دوی ناکاره کارونه (صغیره یا کبیره گناه) بیا توبه وباسي پس له کولو د هغو (سیئاتو) او ایمان راوړي (په ټولو مؤمن به شيانو؛ نو توبه یې قبلېږي ځکه) بېشکه چې رب ستا پس له دې (توبې) خامخاښه بخښونکی (د خطیاتو) رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی پاک الله د ناکارو کارونو کوونکي بخښي، تر دې که وروسته له کفر او شرکه په صدق سره کافر او مشرک توبه وباسي، او په رښتیا سره ایمان راوړي، نو د ﴿غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ په دربار کې یې توبه قبلېږي، ځکه چې د الله تعالی په لوی دربار کې هر شی زیات دي، دغه بخښنه او نور په آخرت پورې متعلق دي، گواکې اشاره یې وفرمایله چې د خُسی عبادت کوونکو ته چې هغه د وژلو سزا ورکړی شوې ده؛ هغه د دوی په حق کې د دوی د توبې د قبلېدو شرط گڼلی شوی وو: ﴿فَتَوْبُوا إِلَىٰ يَارَبِّكُمْ فَاَقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ﴾ (اول جزء د البقرة سورت (٥٤) آیت (٦) رکوع).

اوس پر هغوی څه اخروي مؤاخذه نه ده پاتې، له دنیوي سزا څخه وروسته د اخروي حالت بیان په دغه ځای کې هم داسې دی: لکه چې په (٦ جزء د المائدې سورت په (٣٨) آیت (٦) رکوع) کې ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْتُلُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ الآية - پسې وروسته یې ﴿فَمَن تَابَ مِن بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ فرمایلي دي.

وَلَمَّا سَكَتَ عَن مُّوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَابَ ﴿٦٠﴾ وَفِي سَخْتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُم لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿٦١﴾
وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِّمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتَهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الشُّفَهَاءُ مِنَّا إِنَّ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَن تُشَاءُ وَتَهْدِي مَن تَشَاءُ ﴿٦٢﴾
أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿٦٣﴾

او کله چې قرار (سور) شو له موسی قهر نو وایي خیستی هغه تختې (د تورات)، او په لیک د دغو (تختو) کې هدایت او رحمت وو لپاره د هغو کسانو چې دوی له رب خپل څخه ویریري. او غوره کړل موسی له قومه خپله او یا (تنه) سړي (چې د خسي له عابدانو څخه نه وو) لپاره د موعوده وخت ځمونږ، نو کله چې ونيول هغوی زلزلي (په دنیا کې د الله د رؤیت د سوال په سبب)؛ نو وویل (موسی د اتهام له وېرې): ای ربه ځما! که اراده فرمایلي وي تا (د هلاکولو د دوی) هلاک کړي به وو تا دوی پخوا له دې نه، او زه به دې هم (هلاک کړی وی)، آیا هلاکوي ته مونږ په هغه کار چې کړی دی بې عقلا نو له مونږه؟، نه دی دا کار مگر از مېنت دی ستا، گمراه کوي په دې سره (یا الله!) هر هغه څوک چې اراده یې وکړې ته (د ضلالت)، او هدایت کوي ته (یا الله!) هر هغه چا ته چې اراده وکړې ته (د هدایت یې)، همدا ته یې ولي (واکدار) ځمونږ، نو بخښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو ځمونږ) او رحمت وکړه پر مونږ، او همدا ته یې بهتر غوره د ټولو بخښونکو.

تفسیر: همدغه خبره راجحه معلومېږي چې دغه میقات علاوه پر هغه میقات دی؛ چې موسی علیه السلام ته د تورات د ورکولو لپاره مقرر شوی وو، او هم د حاضر و آیتونو له ترتیبه ظاهرا مفهومېږي، چې دغه واقعه د خسي د عبادت او سزا میندلو څخه وروسته پېښه شوې ده، لیکن د سورت النساء د ﴿قَالُوا إِنْ نَأْتِيهِمْ جَهَنَّمُ فَأَخَذْنَاهُمُ الضَّعْفَةَ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ أَخَذْنَاهُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ﴾ په ډېر ښکاره صورت سره داراښي چې د خسي عبادت وروسته له دې پېښې شوی دی، والله أعلم بالصواب.

د دې واقعي خلاصه په (اول جزء د البقرة د سورت په (٥٥) آیت (٦) رکوع) کې پخوا تېره شوې ده، بني اسرائيلو موسی علیه السلام ته ويلي وو، چې مونږ ستا په خبرو هلته باور او یقین کولی شو؛ چې د الله تعالی خبرې مونږ په خپلو غوږونو واورو، موسی علیه السلام د دوی له منځه او یا تنه سړي چې گرد (ټول) مشران وو؛ انتخاب کړل، او د طور د غره په لوري لاړل، بالاخر دوی د الله تعالی خبرې په خپلو غوږونو سره واورېدلې، بیا یې وویل: که مونږ پاک الله بې حجاب په خپلو سترگو ونه وینو؛ نو یقین مونږ نه راځي، د دې بې ادبې او گستاخي په مقابل کې د ځمکې له لوري سخته زلزله وشوه، او د آسمان له لوري د برېښنا او تالندی سخت غږ راپورته شو، چې د هغې په اثر دوی گرد وړېدل، او ټول ځای په ځای مړه شول، موسی علیه السلام په ډېر عجز او نیاز د ځان او د خپلو ملگرو عجز او نیاز د بې نیاز خالق په دربار کې په همغه خاص اسلوب او امتیاز او مؤثر اصول سره وړاندې او یوه ښه دعا یې وکړه، چې د هغې په اثر هغه گرد (ټول) سړي وبخښل شول، او پاک الله هغوی ته نوی ژوند ورمرحمت کړ، کما قال الله جل و علا: ﴿ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِ مَوْمِكُمْ لَعْلَكُمْ تَتَذَكَّرُونَ﴾.

وَكَتُبْنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُنَا نَالِيكَ ۖ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ
أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۖ فَأَسَاكِنُهُمُ الَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ
بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾

او وليکه (مقرر کړه) مونږ ته په ژوندون د دنیا کې نيکي (ښه معیشت او توفیق دطاعت) او په آخرت کې (هم نيکي جنت)، بېشکه مونږ راجع (او توبه کار) شوي یو تاته، نو وفرمایل (الله چې): عذاب ځما وبه رسوم دا (عذاب) هر هغه چا ته چې اراده وکړم زه (د رسونې یې)، او رحمت ځما شامل دی هر شي ته (په دنیا کې)، نو ژر به وليکم (ور به کړم په آخرت کې) دا (رحمت) هغو کسانو ته چې ځانونه ساتي له کفره او معاصی، او ورکوي دوی زکات، او هغه کسان چې دوی په آیتونو ځمونږ ایمان لري (او یقین پرې کوي).

تفسير: شاه صاحب ليکي: چې بنيابي موسی عليه السلام د خپل امت په حق کې د دنیا او آخرت ښېګڼې (فائدي) چې غوښتلې یې؛ مراد به یې داسي وي چې: «زما امت دی په ګردو (ټولو) امتونو په دنیا او آخرت کې مقدم او فايق وي». جواباً الله تعالی وفرمايل چې: «خما عذاب او رحمت د هيڅ يوې فرقې لپاره مخصوص نه دي، نو عذاب مې په هغه چا دی چې زه یې اراده وفرمايم، او عام رحمت مې ګردو مخلوقاتو لره شامل دی، لیکن هغه خاص رحمت چې ته یې غواړې: (چې قبول د توبې یا توفیق د طاعت یا رزق حلال یا مقال دی په دنیا کې، او رضوان او مغفرت او لقاء او جنت دی په عقبا کې)؛ د هغو کسانو په برخه ليکلی شوی دی، چې له الله تعالی څخه ویرېږي، او له خپلو اموالو ځنې زکات اداء کوي، یا د نفس په تزکیه کې مشغول او لگيا وي، او د الله تعالی پر ګردو احکامو او خبرو د زړه له کومې باور لري، يعنې دا آخري امت پر ګردو کتابونو ايمان راوړي، د موسی عليه السلام له امت ځنې هغه کسان چې په آخري کتاب باندې ايمان راوړي؛ نو دوی ته همغه نعمت ور په برخه کيږي، او د موسی عليه السلام د دعاء مورد ګرځي.

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الَّذِي يَدْعُوهُمْ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ
وَالْإِنْجِيلِ يَا مَرْهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ
الْخَبِيثَاتِ وَيَضْمَعُهُمْ أَصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ قَالِ الَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ
وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا التَّوْرَ الَّذِي أَنْزَلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥٠﴾

(دا متقيان مؤمنان چې مقرر دی دوی ته رحمت) هغه کسان دي چې متابعت کوي دوی د (دين د) هغه رسول چې نبي امي دی، هغه رسول چې مومي دوی (نوم او صفت د) ده ليکلی شوی په نزد د دوی په تورات او (په) انجيل کې، (هغه رسول چې حکم) امر کوي دوی ته په معروف (نېکۍ) سره، او منع کوي دوی له منکر (بدۍ) څخه او حلالوي دوی ته ګرد (ټول) طيبات (پاک شيونه چې حرام کړی شوي وو پر دوی باندې)، او حراموي پر دوی باندې خبيث (پلټ) شيان، او لري کوي له دوی څخه درانه بارونه د دوی، او قيدونه د سختيو هغه چې وو پر دوی، پس هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په دغه (محمد) او عزت (تعظيم رفاقت) کوي د دغه (محمد) او مرسته (مدد) کوي له دغه (محمد سره) او متابعت کوي د هغه نور (رڼا) چې نازله کړی شوې ده سره له (متابعت د) دغه (محمد)؛ نو دغه (ستايلي شوي کسان) هم دوی دي په مراد رسېدلي.

تفسير: «يعنې هغه څوک چې زه دغه رحمت ورته مقرروم، له هر قوم او ټبر او ملت او مذهب څخه چې وي، هغه خاص هغه کسان دي؛ چې پيروي کوي دوی د هغه چا چې موصوف وي په دغو لسو صفاتو سره چې محمد صلی الله عليه وسلم دی»:

(١): داچې هغه رسول او لېږلی ځما دی، رسول يې وباله په نسبت د ځان خپل.

(٢): داچې هغه نبي او پيغمبر دی، نبي يې وباله په نسبت د خلقو.

(٣): داچې هغه رسول امي يعنې نالوستونکی او ناليکونکی دی، او دا يې معجزه او عين الکمال دی، چې بې له لوستلو او ليکلو لوی عالم دی.

أمي يا خو د «ام - مور» په لوري منسوب دی، همغسې چې وړوکی د مور له ګېډې ځنې پيدا کيږي، او د هيچا شاګرد نه وي، نبي کریم صلی الله عليه وسلم هم په خپل ګرد (ټول) عمر کې له هيچا ځنې هيڅ شی نه دي زده کړي،

او نه له چا سره شاگرد شوی دی، د «نبي أمي» لقب له دې حیثیه ځمونږ د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم لپاره د سلهاوو افتخارونو او ویاړونو پنگه ده، یا د أمي نسبت د «أم القری» مکې معظمې په لوري دی، چې د ده مبارک شریف مولد وو.

(٤): دا هغه رسول دی؛ چې مومي دا مؤمنان د بني اسرائيلو- نوم او صفت د ده لیکلی شوی هم په تورات کې او هم په انجیل کې، یعنی د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د رسالت بشارتونه، نعتونه او صفتونه په سابقه سماوي کتابونو کې مذکور دي، تر دې چې له هغه وخته تر نن ورځې پورې چې (١٤٣٤) قمري کاله ځمونږ د پاک پیغمبر صلی الله علیه وسلم له هجرت تېر شوي دي، او خورا (ډېر) زیات تغییرات، تزیدات، او تنقیصات هم په هغو کتابونو کې شوي دي، خو بیا هم په اوسنیو انجیلو کې ډېر بشارتونه او اشارات موندل کېږي، چې هغه د هرې زمانې علماوو د کتابونو په حواله راښوولي دي، والله الحمد علی ذلک.

(٥): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې امر «حکم» کوي دوی ته په معروف او نېکې سره چې هغه توحید او نور فضایل دي.

(٦): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې منع کوي دوی له منکر او بدې څخه چې هغه شرک او نور ذائل دي.

(٧): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې حلالوي دوی ته ګرد (ټول) طيبات او پاکیزه شيان چې حرام کړي شوي وو پر دوی باندې لکه: وازده چې حرامه وه پر يهودانو، او لکه بحيره او سائبه او وصيله چې حرام کړي وو پر خپل ځانو نورو جاهلانو.

(٨): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې حراموي پر دوی خبيث پليت شيان، لکه خنخیر او مرداره او بهیدونکې وینه.

(٩): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې ږدي یعنی لرې کوي له دوی نه درانه بارونه د دوی، چې قتل وو د خپل ځان یا له وطن څخه جلاوالی (جدا والی) وو په قبول د توبې کې، او پر بکول د هر هغه اندام وو چې ګناه ترې صادرېده، او پر بکول د پليت ځای وو له جامې څخه، او داسې ډېر نور سخت کارونه.

(١٠): هغه رسول صلی الله علیه وسلم چې لرې کوي قیدونه چې وو پر دوی، او هغه سخت طوقونه چې پراته وو په غاړو د دوی کې له وخته د موسی علیه السلام څخه تر اوسه پورې لکه لزوم د قصاص بې له صحت د عفوي او بې دیته په قتل د عمد او د سهوي دواړو کې، او سوځول د غنائمو او داسې نور سخت احکام.

یعني پر يهودانو هغه سخت حکمونه چې نافذ وو، او د دوی د خوړو په شيانو کې د دوی د شرارتونو له وجې هغه مضيقه او تنگي چې وه، هغه ګرد (ټول) په دغه دين کې پورته یا آسانه شوي دي: ﴿مِظْلَمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيْبَاتٍ أُجِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا﴾ (٦ جزء د النساء سورت (١٦٠) آیت (٢٢) رکوع).

او هغه ناپاک شيان لکه لحم الخنزير، یا ګنده خبرې مثلاً رشوت، سود، او سوايي او نور دوی په خپلو ځانونو حلال کړي وو، چې د هغو حرمت دغه رسول الله محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم رابنکاره کړ، الغرض له دوی څخې ډېر درانه بارونه لرې او سپک کړي شوي دي، او ډېر قيود ترې پورته کړي شوي دي، لکه چې په حديث کې فرمايلي شوي دي: «بعثت بالحنيفية السمحة».

﴿فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ﴾ «هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی په دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او عزت تعظيم رفاقت کوي د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم، او مرسته (مدد) کوي له ده سره، او متابعت کوي د هغه نور (رڼا) چې نازله کړی شوې ده سره له متابعت د ده؛ نو دغه ستایلي شوي کسان همدوی دي په مراد رسيدلي بريالي».

له «نور» خنبي «وحي» مراد ده، اعم له دې چې متلو وي (چې په لمانځه کې لوستله كېږي)، يا غير متلو (چې په لمانځه کې نه لوستله كېږي).

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمُوتُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ الَّذِي الْأَرْضُ آذِنُ يَوْمُنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَتِهِ
وَأَتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿٥٠﴾

ووايه (ای محمده! چې) ای خلقو بېشکه زه رسول د الله یم تاسې ټولو ته (نه بعضو ته لکه نور انبياء) هغه الله چې (خاص) ده لره دی ملک (پاچاهي) د آسمانونو او د ځمکې، نشته هېڅ لایق د عبادت (په حقه سره) مگر همدی دی چې ژوندي کول کوي، او مړه کول کوي، نو ایمان راوړئ (یقین وکړئ) پر الله (چې واحد او لا شریک دی)، او په رسول د دغه (الله) چې نبي امي (نالوستونکی نالیكونکی دی)، هغه رسول چې ایمان لري په الله او په ګردو (ټولو) خبرو د الله، او متابعت وکړئ د ده لپاره د دې چې تاسې لاره ومومئ.

تفسیر: یعنی ستا بعثت د دنیا ګردو خلقو ته عام دی، د عربو په امتونو یا یهودو او نصاراوو پورې نه دی محدود، همغسې چې پاک الله مطلق شهنشاه دی؛ ته هم د هغه مطلق رسول یې، اوس د هدایت او کامیابی صورت پرته له دې نه په بل شي کې نشته؛ چې د هغه ډېر جامع او عالم نیوونکي شریعت متابعت او پیروي وکړي شي، چې تاسې ته هغه راوړي دی، همدغه رسول الله صلی الله علیه وسلم دی چې ایمان پرې راوړل په ګردو انبیاوو او مرسلینو علیهم السلام او تمامو سماوي کتابونو باندې د ایمان راوړلو سره مرادف دی.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿٥١﴾

او ځینې له قومه د موسی نه یو امت (ټولې) دی چې لاره نبيي (خلقو ته) په حقه، او په دې حق انصاف کوي (په منع د خلقو کې لکه چې دوی پخپله هم پرې عمل کوي).

تفسیر: اګر که اکثره یهودان د سرکیني او بې انصافي لارې غوره کوي؛ خو سره له هغه ځینې داسې نېکمرغي ارواحي هم په دوی کې شته، چې نورو ته د الله جل جلاله په لوري او د حقانیت په طرف دعوت ورکوي، او دوی هم بالذات د حق او انصاف په لاره تګ کوي، لکه عبد الله بن سلام او نور.

وَقَطَّعْنَاهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا

او بېل بېل کړ مونږ دغه (بني اسرائیل) دولس قبیلې ټولي ټولي؛

تفسیر: یعنی د اصلاح او انتظام لپاره په دولس قبیلو سره چې د دولسو پلرونو اولادې وې؛ وېشل شوي دي، بیا په هره قبيله کې یو یو مشر او نقيب مقرر کړی شوی دی، چې د دوی پر احوالو کتنه وکړي، او تل د دوی د اصلاح خیال وکړي: ﴿وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَبِیًّا﴾.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَمَهُ قَوْمَهُ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اِثْنَتَا عَشْرَةَ
عِینًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّانَ وَالسَّلْوٰی
كُلُوا مِنْ طِبَابَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٥٢﴾ وَذُقُوا

لَهُمْ اسْكُوتُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ
سُجَّدًا اتَّغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

او وحی (حکم) مو ولېره موسی ته کله چې اوبه وغوښتې ترې قوم د ده (په میدان د تیه کې) چې ووهه په همسا خپله تیره (گټه)؛ نو (چې موسی په همسا ووهله تیره - گټه) راو خو تېدلې له هغې تیرې (گټې) څخه دولس چینې (د قبیلو په شمار)، په تحقیق وپېژانده هرې قبیلې (له دوی څخه) ځای (چینه) د اوبو چنلو خپلو، او سیوری کړې وو مونږ پر دوی ورېځ (په میدان د تیه کې) او نازل (راښکته) کړې وو مونږ پر دوی من (ترنجبین) او سلوی (مرغان، نو وویل مونږ دوی ته چې) وخورئ تاسې له پاکیزه او حلالو لذیذو هغو شیانو چې در کړې دي مونږ تاسې ته، او نه وو کړې ظلم دوی پر مونږ (په دغه کفران او عصیان سره) ولیکن وو دوی چې په خپلو ځانونو به یې ظلم کاوه. او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل شو دوی ته: اوسئ تاسې په دغې قریبې (د اریحا یا ایلیا یا بیت المقدس) کې، او خورئ تاسې له (مېوو د) دې څخه له هر ځای (او له هر شي) څخه مو چې خوښه وي، او ووايئ راوبخښه (گناهونه ځمونږ) او ننوځئ تاسې دروازې (د دې قریبې - ښار) ته سجده کوونکي، نو وبه بخښو مونږ تاسې ته گناهونه ستاسې، ژر به زیات کړو محسانو (نېکانو) ته (اجر).

تفسیر: یعنې اوس خو یو ښار فتح شو، وروسته به کړد ملک په لاس درشي، «کذا فی الموضح»، یا یې دغه مطلب دی چې خطاگانې به مو وبخښي، د نېکانو اجر او ثواب به ورته زیاتوي، «کذا فی عامّة الکتب».

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ
السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿٣٨﴾

پس بدله کړه هغو کسانو چې ظلم یې کړی وو (په خپلو ځانونو) له دوی څخه خبره غیر له هغې چې ویلې شوې وه دوی ته؛ نو ولېره مونږ پر دوی عذاب له آسمانه په سبب د هغه چې وو دوی چې ظلمونه به یې کول.

وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ
حِيتَانُهُمْ يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كَذَلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا
يَفْسُقُونَ ﴿٣٩﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده! له یهودو) له (حاله د) قریبې (ښار) څخه هغه چې وو په غاړه د بحر کې، کله چې له حده تېر بدل دوی له (فرمانه په ښکار د ماهیانو) په ورځې د خالي کې، کله چې راتله دوی ته ماهیان د دوی په ورځ د خالي د دوی کې ښکاره (د اوبو په سر)، او په هغه ورځ کې چې داخل به نه وو په خالي کې نو نه به راتله (ماهیان) دوی ته، همدا سې (لکه چې په خالي کې راتلل یا په مثل د دغه امتحان) آزمویو مونږ دوی په سبب د دې چې وو دوی چې فسق به یې کولو (د الله له اطاعت څخه به وتل).

تفسیر: یعنې د خپلې زمانې له یهودانو څخې د تنبیه او توبیخ په ډول د هغه کلي د اوسېدونکو یهودانو د هغې قصې پوښتنه وکړې! چې د داود علیه السلام په زمانه کې پېښه شوې وه، د اکثر و مفسرینو په نزد له دغې قریبې څخې د (ایله)

ښار مراد دی، چې د قلزم د درياب پر غاړه کې د مدين او د طور په منځ کې واقع وه، د دغه ځای اوسیدونکو د سیند د نژدیوالي له امله (وچې) د کبانو (ماهیانو) د ښکار عادت درلود (لرلو).

حق تعالی پر یهودانو د خالي (شنبې) د ورځې ښکار کول حرام ګرځولي وو، د (ایله) د ښار اوسېدونکي د احکامو په عدول او نافرمانۍ عادي (روږدي) وو، نو د الله تعالی له لوري د دوی سخته ازموینه شروع شوه، چې د خالي په ورځ کې داسې ډېر زیات کبان (ماهیان) موجود وو؛ چې د سیند د پاسه سطح باندې به ګرځېدل، او په نورو ورځو کې به غائب وو، د دغو خلقو له لاسونو څخه د صبر زمام خوشې شو، او د الله جل جلاله د صریح حکم په خلاف یې په حيله او بهانه کولو شروع وکړه، د سیند په غاړه کې یې ډنډونه جوړ کړل، کله چې د خالي په ورځ کبان په دغو جوړ شوو ډنډونو کې ننوتل؛ نو هغوی به د دوی د وتلو لارې بندولې، او په بله ورځ یعنې یکشنبې کې به یې نیول، چې د خالي د ورځې ښکار پرې صادق نشي، ګواکې دوی په دغه حرکت سره (معاذ الله) الله تعالی تیرایسته، بالآخر یې په همدغې دنیا کې د دغې مخالفت سزاوې وموندې، چې مسخ شول، او خورا (ډېر) سپک بیزوګان وګرځېدل، له دې نه ښکاره شوه چې پلمې (بهانې) جوړول حيله او مکاری د الله تعالی په دربار کې له سره نه چلېږي.

وَإِذْ قَالَتُ امْرَأَةٌ مِّنْهُمْ لَمَنْ تَعْبُدُونَ قَوْمًا لَّا يُلَاقِيهِمُ اللَّهُمْ هَلْ يَمْلِكُونَ أَن يَمُنُّواْ أَن يَخْرُجُواْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ۝۱۰۰

او (پوښتنه وکړه ای محمده! له یهودانو) کله چې وویل یوې فرقې له دوی (چې نه به یې پخپله ښکار کاوه او نه به یې نور منع کول مانعینو ته) ولې نصیحت کوئ تاسې هغه قوم ته چې الله هلاک کوونکی د دوی دی (په دنیا کې) یا عذاب کوونکی د دوی دی په عذاب سخت (د اور سره په عقبا کې په سبب د نافرمانۍ د دوی)؟ وویل دوی (چې: وعظ کوو مونږ) لپاره د عذر پیدا کولو (خپل) رب ستاسې ته، او لپاره د دې چې ښایي دوی وویرېږي (له عذابه).

تفسیر: معلومېږي کله چې دوی د الله تعالی د حکم په مخالفت په پلمو (منصوبو) جوړولو او حیلو شروع وکړه؛ نو د ښار اوسېدونکي پر څو قسمونو منقسم شول، لکه چې عموماً په داسې حالاتو کې هم داسې کېږي.

(۱): هغه خلق چې د دغې پلمې (منصوبې) په سیوري کې یې د الهي حکم صریح مخالفت کولو.

(۲): هغه نصیحت کوونکو چې تر آخره پورې په پوهولو او امر بالمعروف مشغول وو.

(۳): هغه کسان چې لږ او ډېر نصائح یې کول، خو څو ورځې وروسته مایوس او د هغوی له سرکښۍ ځنې سترې شول، او په خپل سر یې پرېښودل.

(۴): هغه کسان وو چې نه په دغه عمل کې شریک شول، او نه یې د هغه په منع کولو کې خپله ژبه خوځوله، او بیخي ځان له جلا (جدا) او چپ پاتې شول، دغو مؤخرو الذکر ډلو به هغو سترو ستومانه شوو تل نصیحت کوونکو ته داسې ویل: «ولې تاسې خپل سر خوږوئ؟ او ماغزه مو په دردوئ؟ چې په دوی کې د حق د قبلولو امید او توقع نشته»، د دوی په نسبت له دوو خبرو څخې یوه خبره معلومېږي، چې هرو مرو (خامخا) راتلونکي ده، یا به الله تعالی دوی بیخي تباه او هلاک کړي، یا به یې په کوم ډېر سخت عذاب کې اخته کړي، ځکه چې دغه خلق اوس هیڅ یوه نصیحت ته غوږ نه ږدي.

﴿قَالُواْ مَعْرِزَةً﴾ الآية - «ویل دوی چې: وعظ کوو مونږ لپاره د خپل عذر پیدا کولو رب ستاسې ته، او لپاره د دې چې ښایي وویرېږي دوی له عذابه د الله تعالی، او ځان وساتي له ګناه څخه».

يعني بنيابي له پوهولو سره لږ څه وويرېږي، او له خپلو بد حركاتو څخې ستانه (واپس) شي، که نه مونږ به لږ تر لږه د الله تعالی په حضور کې دومره معذرت وکړي شو، چې يا الله! مونږ خو تر آخره پورې دوی ته په پند ورکولو او پوهولو کې څه قصور نه دی کړی (او د امر بالمعروف او نهی عن المنکر واجب مو اداء کړی دی)، څرنگه چې دوی ځمونږ خبره نه ده منلې؛ نو پر مونږ يې څه الزام دی؟ ځواکې لومړني ناصحان خو بيخي مایوس نه وو، کله چې مایوس شول، هم پر عزيمت يې عمل وکړ، چې سره له مایوسۍ يې هم د دوی تعاقب پرې نښود.

فَلَمَّا تَسَوَّأْنَا مَا دُرُوبُهُمْ أَتَيْنَاهُمُ الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَدَابِ بَيْبِيسٍ
بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٥﴾

نو کله چې پرېښود دوی (لکه چې يې هېر کړی وي) هغه (نصيحت) چې پند ورکړی شوی وو دوی ته په هغه سره (او منع نشول د ښکار څخه په خالي کې، نو) نجات ورکړ مونږ هغو کسانو ته چې منع کول دوی (دانور) له بدې (چې ښکار وو په خالي کې) او ومو نيول هغه کسان چې ظلم يې کړی وو (په کولو د ښکار او نه کولو د نهی او منع کولو) په عذاب سخت سره په سبب د هغه چې وو دوی چې ښکاره به يې کول.

تفسير: يعنې کله چې دغو نالائقانو د ګردو (ټولو) نصيحت کوونکو پندونه داسې هېر کړل، لکه چې له سره يې نه وو اورېدلي؛ نو مونږ ناصحان وژغورل (وساتل)، او ظالمان مو په سخت عذاب کې ګرفتار کړل.

د ﴿أَتَيْنَاهُمُ الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ﴾ د الفاظو عموم دلالت کوي چې هغو کسانو ته چې له نصيحت څخې سترې شوي وو او ﴿لَمْ يَعْطُوا قَوْمًا﴾ الآية - به يې ويل، او هغو کسانو ته چې تر آخره پورې يې د وعظ او نصيحت سلسله جاري ساتله؛ هغو دواړو ته نجات ور په برخه شو، او يواځې ظالمان ونيول شول، همدغه له عکرمه رضي الله تعالی عنه څخې منقول دی، او ابن عباس رضي الله تعالی عنهما د ده په فهم او پوهه باندې تحسين او آفرين ويلي دي، باقي هغه کسان چې له اوله تر آخره پورې ساکت پاتې وو، الله تعالی هم د دوی له ذکره سکوت وفرمايه.

«ابن كثير» څه ښه ليکلي دي: «فنص على نجات الناهين وهلاك الظالمين وسكت عن الساكتين، لأن الجزاء من جنس العمل، فهم لا يستحقون مدحا فيمدحوا، ولا ارتكبوا عظيما فيذموا (ابن كثير) ورجح بعد ذلك قول عكرمة، والله أعلم»، «نو تصريح وفرمايله الله تعالی په نجات د نصيحت کوونکو له عذابه، او په هلاک او عذابدلو د ظالمانو او سکوت يې وفرمايه له حاله د هغو کسانو چې دوی سکوت کړی وو له وعظ او منع کولو څخه، ځکه چې جزا د هرې ګناه موافق او مناسب د هغې ګناه سره وي، نو دوی نه مستحق د مدحې دي، او نه دوی پخپله په ګناه کې شامل شوي دي، چې د دوی مذمت بيان شي»، اوس الله تعالی د دوی د عذاب خبر راکوي.

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦﴾

نو کله چې سرکشي وکړه دوی له (پرېښودلو) د هغه شي څخه چې منع کړی شوي وو دوی له هغه شي څخه (چې ښکار د ماهي وو په خالي ورځ کې؛ نو) وويل مونږ دوی ته چې: شی بيزوګان شرلي رټلي سپک کړی شوي.

تفسير: بنيابي پخوا له دې نه به څه نور عذاب راغلی وي، کله چې بيخي له حده تېر شول، نو ګرد ذليل شادوګان (بيزوګان) وګرځول شول، يا د ﴿فَلَمَّا عَتَوْا﴾ الآية - د تېر آيت ﴿فَلَمَّا تَسَوَّأْنَا مَا دُرُوبُهُمْ﴾ الآية - تفسير وګرځول شي، يعنې هغه ﴿بِعَدَابِ بَيْبِيسٍ﴾ همدغه له دوی څخې د بيزوګانو جوړول وو، شاه صاحب ليکي چې: «منع کوونکو له ښکار کوونکو

سره ناسته ولاړه او ملاقات پرېښود، او په منځ کې یې دیوال وواهه، یوه ورځ کهیڅ (سحر وختي) چې خپل سر ونه یې له دیوال اوچت کړل؛ ویې لیدل چې په هر کور کې بیزوگانې دي، دغو بیزوگانو خپل او پردې ټول پېژندل، او د خپلوانو په پښو کې لوېدل، او خپل تأثر به یې ښکاره کولو، او ژړل به یې، آخر په ډېر بد صورت سره درې ورځې وروسته مړه شول».

وَأَذِّنْ لِلْبَيْعَاتِ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ كُفِرَ بِهِمْ سَاءَ الْعَذَابُ إِنَّ رَبَّكَ
سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٣٥﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې خبر ورکړی و ورب ستا (د دې خبرې): قسم دی خامخا مسلط به کړم هر ورو په دغو (یهودانو) تر ورځې د قیامت پورې هغه څوک چې رسوي دوی ته سخت عذاب (لکه وژل، جزیې پرې مقررول)، بېشکه رب ستا خامخا ژر دی عذاب (د ده هغه چا ته چې د عذاب اراده یې وفرمایي) او بېشکه دغه (الله) خامخا ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکو دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالی له طرفه صریح اعلان شوی وو، چې که یهود د تورات پر احکامو خپل عمل پرېږدي، نو حق تعالی تر قرب قیامت پورې وقتاً فوقتاً پر دوی باندې داسې خلق مسلط کړي؛ چې دوی به په بدو عذابونو مبتلا کوي، بد عذاب یې د یهودانو د دې دنیا محکومانه ژوندون وفرمایه.

لکه چې د یهودانو قوم کله د یوناني او کله د کلداني بادشاهانو تر حکومت لاندې وو، او کله د بخت نصر او د نورو د شدائدو د مشق تخته ګرځېدلي وو، په آخر کې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم تر مبارک عهد پورې دوی مجوسیانو ته باج ورکوونکي وو، بیا مسلمان حکمرانان پر دوی مسلط شول.

غرض له هغه وخته راهیسې تر نن ورځې پورې دوی ته من حیث القوم دعزت او آزادی ژوندون ور په برخه شوی نه دی، بلکه هر چېرې چې اوسېدل؛ د زیاترو پاچاهانو او حکامو له لوري به یې سخت ذلتونه او خطرناک تکلیفونه ګالل (تېرول)، د دوی مال او دولت او نور هیڅ شی دوی ته د سپکتیا او غلامی او محکومیت له ذلت او لعنت څخه نجات نه دی ورکړی، او نه به دوی تر قیامته پورې نجات وموندلی شي، په آخر کې کله چې دغه خلق د دجال مددګاران کېږي، او له هغه سره راوځي، نو د مسیح علیه السلام د مسلمانانو ملګرو له لاسه به وژل کېږي، کما ورد في الحديث.

وَقَطَعْنَهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَّمًا مِنْهُمْ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ وَبَلَّوْنَهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ
لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٣٦﴾

او متفرق کړل مونږ دوی په ځمکه کې فرقي فرقي (چې هیڅ ملک ترې خالي نه دی)، ځینې له دوی څخه ښکان دي، او ځینې له دوی څخه راښکته له دې (مرتبې د صلاح)، او وازمویل مونږ دوی په ښکيو (نعمتونو لکه صحت، غنا) او په بدیو (زحمتونو لکه مرض، فقر) ښایي چې دوی وګرځي (الله ته).

تفسیر: د یهودانو دولت برهم شو، نو پخپلو منځونو کې د بې اتفاقی او مخالفت له کبله (وچې) هر طرف ته سره تیت او پرک (منتشر) شول، هیڅ یو اجتماعي قوت او شوکت یې پاتې نشو، او مختلف مذاهب پیدا شول، «دغه احوال ځمونږ محمدی امت ته د عبرت لپاره اورول شوي دي»، خو سره له هغه هم ځینې افراد په دوی کې ښک هم وو، مګر اکثر

یې کافران او فاسقان وو، د دغو اکثر و لپاره هم مونږ د رجوع او انابت الی الله ډېر مواقع پیدا کړي دي، کله مو دوی ته د عیش او تنعم ژوندون ور کړی دی، او کله مو دوی په سختې او تکلیف مبتلا کړي دي، چې ممکن دوی احسان ومني، یا له سختیو ځنې وویرېږي او توبه وباسي، او د الله تعالی په لوري رجوع وکړي.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ
يَأْتِيَهُمْ عَرَضٌ مِثْلَهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا
مَا فِيهِ وَاللَّهُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

نو پاتې شول وروسته له دوی نه (داسې) بد خلیفگان چې وارثان شول د کتاب (تورات له پلرونو خپلو څخه حال دا چې) اخلي دوی مبلغ (او اسباب) د دې لږې خسیسي (دنیا په رشوت، د اخبارو او احکامو د تحریف په بدل) او وایي دوی: ژر به بخښنه وکړه شي مونږ ته، او حال دا که راشي دوی ته مبلغ (او اسباب نور) په مثل د دې نو اخلي دوی هغه (هم)، آیا نه وه اخیستې شوې له دوی څخه کلکه وعده په دې کتاب کې (بلکه اخیستې شوې وه داسې) چې نه به وایي دوی پر الله مکر حق (رښتیا خبره)، او لوستي (او لولولي) وو دوی هغه احکام چې په دغه (تورات) کې وو، او دار د آخرت (جنت) خیر (ډېر غوره بهتر دی) لپاره د هغه کسانو چې ویرېږي (له عذابو او ځان ساتي له حرامو)، آیا نو تاسې عقل نه کوئ، نه پوهېږئ (چې دنیا فاني او عقبا باقي ده).

تفسیر: یعنی د دوی په رومبنيو پلرونو او نیکونو کې څه صالحین هم وو، خو د دوی وروستنی اولاده او څوڅات داسې ناخلفه شو؛ چې د هغه کتاب تورات شریف وارثان او حاملان وگرځېدل، د دنیا د لږ څه سامان په اخیستلو سره یې د ده په آیتونو کې په تحریف او کتمان شروع وکړه، رشوتونه یې واخیستل، او د تورات د احکامو په خلاف به یې فیصلې صادروي.

وَالَّذِينَ يَمَسُّونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصَلِّينَ ﴿٥٩﴾

او هغه کسان (له دوی ځنې) چې ښه ټینګ نيسي کتاب او قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ؛ بېشکه مونږ نه ضایع کوو ثواب (عوض، بدل) د نیکو کارانو (له دوی څخه).
تفسیر: یعنی دتوبې او د حال د اصلاح وراوس هم پرانیستلی دی، هغه کسان چې د شریانو لاره پرېږدي، او د تورات د اصلي هدایاتو لاره ټینګه نيسي، او د هغه د هدایت او پخوا ویلو سره سم اوس د قرآن کریم لمن ټینګه نيسي، او د الله تعالی د بندګۍ (لمانځه او نورو) حقوق په ښه ډول سره اداء کړي، الغرض چې د ځان او نورو اصلاح ته متوجه کيږي؛ نو الله تعالی د هغوی اجر نه ضایع کوي، او دوی بلا شېبه د هغو خپلو محتونو د خوږو مېوو او ثمراتو څخه خامخا خوړونکي دي.

وَإِذْ نَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ ؕ خُلُّوْا مَا التَّيْنُكُمْ بِقُوَّةٍ وَأَذْكُرُوا مَا فِيهِ
لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٠﴾

او (یاد کړه ای محمده! یهودو ته) هغه وخت چې راپورته کړ مونږ غر (د طور) د پاسه د دوی گواکې دغه غر یو سایبان وو (لکه چتری د دوی په سر وه) او غالب گمان وکړ (وویرېدل) دوی چې بېشکه هغه غر راپرېوتونکی دی پر دوی (له هوا که تورات ونه مني، او ومو ویل دوی

ته چې) ونیسئ تاسې هغه (تورات) چې در کړی مو دی تاسې ته په قوت (زور ښه کونښن) سره، او یاد کړئ هغه احکام چې په ده کې دي، ښایي تاسې ته چې ځانونه وساتئ تاسې! (له ګناهونو).

تفسیر: یعنی هغه میثاق الكتاب - عهد او اقرار چې له دوی څخه اخیستی شوی وو، او اوس دوی ته ور په یادولی شي، هغه په داسې یوه اهتمام سره اخیستی شوی وو، چې غر د دوی په سرونو باندې ځورېد شوی وو، او دوی ته داسې ویلي شوي وو، هغه شی تورات او نور چې تاسې ته در کاوه شي؛ هغه ټینګ ونیسئ!، او په ښه عزم یې وساتئ! او هغه نصائح چې تاسې ته شوي دي؛ هغه تل پوره په یاد ولرئ! او عمل پرې وکړئ، که نه د انکار په صورت کې وپوهېږئ چې الله تعالی دغه غر پر تاسې غورځوي، او هلاک کوي مو، افسوس دی چې هغه عهد او اقرار مو بیخي هېر کړی دی، چې په دومره اهتمام، تخویف، او تاکید له تاسې څخه اخیستی شوی وو، د «رفع الجبل» قصه په (اول جزء د البقرة په (٨) رکوع) کې تېره شوې ده، هلته یې وګورئ!.

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ
قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنَّا نَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٠٠﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا
مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِّنْ بَعْدِهِمْ أَفَهَلْ كُنَّا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٠١﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې واخیست رب ستا له بني آدمو څخې له شاګانو د دوی څخه اولادې د دوی، او شاهدان یې کړل دوی پر ځانونو خپلو باندې، (او وفرمایل الله دوی ته): آیا نه یم زه رب ستاسې؟ وویل دوی (او اقرار یې وکړ): هو! (ته رب ځمونږ یې، په ربوبیت د الله، ګواه کړه مونږ خپل نفسونه (د دې جهته) چې و (نه) وایئ تاسې په ورځ د قیامت کې چې پېشکه مونږ وو له دغه (توحیده) غافلان (ناخبران). یا (د دې جهته چې) و (نه) وایئ تاسې چې: پېشکه همدا خبره ده چې شرک غوره کړی وو پلرونو ځمونږ پخواله (مونږه)، او وو مونږ اولاده پس له دوی نه (نو اقتدا کړې وه مونږ په هغو پسې)؛ نو آیا هلاکوي (په عذابوې ته یا الله!) مونږ په هغه کار باندې چې کړی وو باطله عمل کوونکو (مشرکانو).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي چې: «الله تعالی د آدم علیه السلام له شا څخې د ده اولاده او د اولادې له شاګانو څخې یې د دوی اولاده وویسته، له ګردو (ټولو) څخې یې د خپل الوهیت اقرار واخیست، بیا یې بېرته په همغو شاګانو کې ور داخل کړل، له دې نه دغه مدعا ده، چې د الله تعالی په مطلق رب منلو کې هر انسان د خپل ځان لپاره کفایت کوي، د پلرونو تقلید نه دی پکار، که پلار مشرک شي؛ نو په ځوی باندې یې لازم دي چې ایمان راوړي، که چا ته داسې یوه شېبه پیدا شي چې هغه عهد خو ځما په یاد نه دی پاتې، نو بیا څه حاصل؟ نو داسې دې وپوهېږي، چې د هغه ښه خو د هر انسان په زړه کې ده، او په ګردو ژبو باندې د هغه خبره جاري ده، چې د ګردو شیانو پیدا کوونکی الله جل جلاله دی، او پر دې باندې ټول جهان قائل دی، او هر چېرې مشهور دی، او هغه کسان چې منکران یا مشرکان شوي دي؛ نو دوی د خپل ناقص عقل په مداخله او ښوونې شرک غوره کړی دی، نو بیا دوی پخپله دروغچنان دي».

وَكَذَلِكَ نَقُصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْرِفُونَ ﴿١٠٢﴾

او همداسې (لکه قصه د میثاق) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه او لپاره د دې چې دوی ښایي راوګرځي (له چېرې - بېکاره تقلیده، او خپل فکر وچلوي).

تفسیر: په «موضح القرآن» کې راغلي دي، چې دغه قصه یې یهودانو ته واوروله، چې هغوی هم له خپل عهد هماغسې ګرځېدلي وو؛ لکه چې مشرکان ګرځېدلي دي.

وَإِن لَّ عَلَيْهِمْ نَبَأُ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَاسْلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٥٦﴾
 وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحَبَّلَ
 عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتْرَكَهُ يُلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصِصْ الْقِصَصَ
 لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (یهودانو یا قوم خپل) خبر (او حال) د هغه (سړي) چې ورکړی وو مونږ هغه ته (علم) د آیتونو خپلو؛ نور اووت (او بېزار شو په کفر او اعراض سره) له هغو آیتونو، نو ورپسې شو شیطان (او تېر یې ایست) نو شو له ګمراهانو. او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ نو خامخا پورته کړی به وو مونږ دی په دې آیتونو سره (مقام الأبرار ته)، ولیکن ده میلان وکړ ځمکې ته او متابعت یې وکړ د هوا خپلې، نو مثال د ده (په خساست کې) په شان د سپي دی، چې که حمله وکړې پرې (یا یې کورې، چغه کړې او ویې شړې) نو ژبه راباسي او غاږي، او که یې پرېږدې (او څه ورته ونه وایې هم) ژبه راباسي او غاږي، دغه (تېر مثل) مثال د قوم هغه دی؛ چې دوی (له ډېره کبره او عناده) نسبت د دروغو کوي آیتونو ځمونږ ته، نو بیان کړه (دوی ته) دغه قصې (او احوال) بنایي چې دوی فکر وکړي (په کې او ایمان راوړي).

تفسیر: د اکثر و مفسرینو په نزد دغه آیات د «بلعم بن باعوراء» په حق کې نازل شوی دی، چې یو یهودي عالم وو، وروسته ده د الله تعالی آیات او هدايات پرېښودل، او د یوې ښځې په اغواء او د دولت په طمع دموسی علیه السلام په مقابل کې د خپلو تصرفاتو په چلولو او ناپاکو تدابیرو په کار آچولو لگیا شو، آخر یې موسی علیه السلام ته هېڅ زیان او نقصان ونه شو رسولی، او دی پخپله ابدی مردود شو.

د هغه الهي آیتونو علم چې «بلعم» ته ورکړی شوي وو، که الله تعالی اراده کړي وی؛ نو دی به د هغه په وسیله ډېرو لوړو مرتبو ته رسېدلی وو، او دغه هلته کېدی شو چې ده په خپل علم عمل کړی وی، او د الله تعالی د آیتونو د اتباع توفیق ور په برخه کېده؛ خو داسې ونشو، ځکه چې ده پخپله له آسماني برکاتو او آیتونو ځنې مخ واړاوه، او د ځمکې د شهواتو او لذاتو په لوري متوجه شو، دی د نفس په غوښتنو پسې رهي (روان) وو، او شیطان ده پسې لوېدلې تعاقب یې کاوه، تر دې چې د پخو کړو تلونکو او ګمراهانو په سلسله کې ورننوت.

په دغه وخت کې د ده حال د هغه سپي په شان شو؛ چې ژبه یې د باندې وتلي وي، او در ګرده غاږي او هونګیري، که حمله پرې وکړې او کورې یې کړې؛ یا یې هماغسې خوشې پرېږدې؛ په هر صورت سره هغه پرله پسې غاږي، هونګیري او خپله ژبه یې ویستلې وي، ځکه چې په طبیعي ډول د زړه د کمزورۍ له وجې د تودې هوا په د باندې ایستلو او د سړې هوا په ننه ایستلو باندې په سهولت قادر نه دی.

همداسې په سفلي غوښتنو کې یې د سخت سا وهونکي سپي حال شو، چې د اخلاقي کمزورۍ له سببه په آیات الله پوهېدل او نه پوهېدل، تنبیه ورکول او نه کول دواړه حالتونه د ده په حق کې برابر شول: ﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾.

د دنیا له حرصه د هغه ژبه د باندې راوتلې او څرېدلې وه، او د آیات الله د ترک له نحوسته د بد حواسی او د زړه د پرېشانی نقشه او حال د پرله پسې غېږدلو په مثال کې ظاهر شو.

ځينې وايي چې: دغه سړی أمیه بن أبي الصلت وو، چې ده ته هم د ځينو پخوانيو کتابو علم ورکړی شوی وو، او په دې ښه خبر وو چې محمد صلی الله عليه وسلم آخر الزمان نبي دی، خو سره له هغه له ډېره کبره او حسده او عناده پرې کافر شو.

د آيتونو شان نزول هر څه چې وي په هر حال دلته د هواپرستانو انجام ښوولی شوی دی، چې د حق له قبلولو، يا له ښه پوهېدلو څخه وروسته، يواځې په دنیوي طمع او د سفلي غوښتنو په متابعت الهي احکام پرېږدي، او د شيطان پر اشاراتو درومي، او د الله تعالی د عهد او ميثاق هيڅ پروانه کوي.

گواکې يهودانو ته تنبيه وفرمايله شوه، چې يواځې علم الکتاب دومره نافع نه شي کېدی، تر څو پورې چې په صحيحه معنی سره د هغه اتباع ونه شي.

﴿مَثَلُ الَّذِينَ خَبِلُوا الثَّورَةَ ثُمَّ كَفَرُوا أَمْثَلُ الْجِبَالِ أَمْثَلُ أُولَئِكَ هُمُ الْكٰفِرُونَ ۗ﴾ (٢٨ جزء د الجمعة سورت (٥) آيت (١) رکوع) بدو عالمانو لره په دغو آيتونو کې لوی عبرتناک پند او عبرت او سبق شته؛ که پرې غور او فکر وکړي.

سَاءَ مَثَلًا لِّلْقَوْمِ الَّذِيْنَ كَذَّبُوا بِآيٰتِنَا وَانفَسَهُمْ كَانُوۡا يَظِلُّوۡنَ ﴿٢٨﴾

بد مثال دی (مثال د) قوم هغه چې نسبت د دروغو يې کړی وي آيتونو ځمونږ ته، او په ځانو خپلو وو دوی چې ظلم به يې کاوه (په کفر او معاصيو سره).

تفسير: د مشرکينو او نورو په ترديد کې په لوی قرآن کې ځای ځای د عنكبوت ذباب - غڼې - مچ او نورو مثالونه بيان شوي دي مگر د دغو خلقو مثال په داسې بد ډول سره بيان شوی دی؛ چې هيڅ غيرتمن انسان حتی المقدور د هغه ممثل خپل ځان نشي گرځولی، او هغه بې حيا او غدار چې خپل ځان د هغه مثال گرځوي، نو هغه فقط د خپل ځان لپاره زيان رسوي.

مَنْ يَهْدِ اللهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِىٌّ وَمَنْ يُضِلِّ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوۡنَ ﴿٢٩﴾

هر چا ته چې هدايت وکړي (سمه صافه لار وښيي) الله نو همغه د هدايت (او سمې صافې لارې) موندونکی دی، او هر هغه څوک چې گمراه کړي (ده لره الله)؛ نو دغه گمراهان هم دوی دي زيانکاران.

تفسير: علم او فضل هم هلته انسان ته په کار ورځي؛ چې د الله تعالی په هدايت او مرسته (مدد) له صحيح علم سره موافق د عمل توفيق ور په برخه شي، هغه علم چې انسان موقف نه کړي، چې د هغه په ښوونه په سمه لاره باندې لارې شي، نو هر څومره چې دغه عالم علمي فضيلت او قابليت ولري؛ ودې پوهيږي چې پرته له زيان او خسارې څخه بل هيڅ شی به دده په لاس ورنشي، نو ځکه انسان دې په خپل علم او فضل باندې مغرور نشي، بلکه تل دې له الله تعالی څخه هدايت او توفيق وغواړي.

وَلَقَدْ ذَرَرْنَا لَجَهَنَّمَ كَثِيْرًا مِّنَ الْجِيْنِ وَالْاِنْسِ لَّهُمْ قُلُوْبٌ لَا يَفْقَهُوْنَ بِهَاۗ وَلَهُمْ اَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُوْنَ بِهَاۗ وَلَهُمْ اُذَانٌ لَا يَسْمَعُوْنَ بِهَاۗ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغٰفِلُوْنَ ﴿٣٠﴾

او خامخا په تحقيق پيدا کړي دي مونږ لپاره د جهنم (دوزخ) ډېر کسان له جن (پېريانو) او له انسانانو چې دي دوی لره (داسې بې معنی) زړونه چې هيڅ نه پوهيږي دوی په هغو سره (حق له باطله)، او دي دوی لره (داسې بې فائدي) سترگې چې نه ويني دوی په هغو

سره (نښې د قدرت)، او دي دوی لره (داسې بېکاره) غوږونه چې نه اوري په هغو سره (آيتونه د الله)، دغه کسان په شان د چارپايانو دي (د نفساني امور په اتباع کې)، بلکه دوی (چې مکلفان دي) ډېر کمراهان دي (له چارپايانو څخه)، دغه کسان همدوی دي غافلان (کاملان په بې خبری کې).

تفسير: دغه آيت په ښکاره ډول د ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْإِنْسَانَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ له آيت سره معارض معلومېږي؛ نو ځکه ځينې مفسرين هلته د ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ لام د «غایت» لپاره او دلته په ﴿لِيَجْهَنَّمَ﴾ کې لام د «عاقبت» لپاره مرادوي، يعنې د گردو (ټولو) له پيدا کولو څخه اصلي مطلب خو عبادت دی، ليکن څرنگه چې ډېر انسانان او پيريان به دغه مطلب پوره نه کړی شي؛ نو عاقبت به دوزخ ته ليرلي کېږي، نو د دغه عاقبت په لحاظ ویلی شو، چې گواکې دوی دوزخ لپاره پيدا شوي دي، کما في قوله تعالى: ﴿فَالْتَفَتْنَا آلَ فِرْعَوْنَ لِيُكُونَ لَهُمْ عَذَابًا وَحَرِيبًا﴾.

خو د محققينو په نزد دغه تکلف ته هيڅ حاجت نشته، او دوی په دواړو ځايونو کې لام د «غایت» لپاره بللی دی، مگر په ﴿لِيَعْبُدُونِ﴾ کې «تشریعي غایت» او دلته په ﴿لِيَجْهَنَّمَ﴾ کې «تکويني غایت» دی.

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ﴾ الآية - «چې دي دوی لره داسې بې معنی زړونه چې هيڅ نه پوهېږي په هغو سره حق له باطله الخ»، يعنې زړه، غوږونه، سترگې او نور گرد شيان يې شته دي، خو نه په خپلو زړونو کې په آيات الله کې غور کوي، او نه د قدرت نښې د عمق او اعتبار په نظر مطالعه کوي، او نه الهي خبرې د قبول په غوږونو سره اوري.

څرنگه چې د چارپايانو (حيواناتو) گرد ادراکات يواځې د خوړلو او چښلو او بهيمي جذباتو په دائره کې محدود وي، هم دغسې د دوی حال هم دی، چې خپل زړونه، دماغونه، لاسونه، نښې، سترگې او غوږونو الغرض د الله تعالی نورې ورکړې شوې قواوې يواځې د دنوي لذائذو او مادي غوښتنو د تحصيل او تکميل لپاره پکار اچوي، او له انساني کمالاتو او د ملکوتي خصائلو له اکتساب سره هيڅ سر او کار نه لري، بلکه که غور وکړ شي؛ نو د دوی حال له يوه لوري د حيواناتو له حاله هم بدتر دی، ځکه چې حيوان د خپل خاوند په بللو راځي، او د ده په رټلو او شړلو اوږي، مگر دوی له سره د خپل حقيقي مالک په غږ باندې غوږ نه ردي.

وَاللَّهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذُرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَاءِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٠﴾

او خاص الله لره دي (ټول) نومونه ډېر ښه؛ نو وبولئ دغه (الله) په همغو (ښو نومونو) سره او پرېږدئ هغه کسان چې (له ډېره جهله) الحاد (کوږوالی) کوي په نومونو د الله کې، ژر به سزا ورکړه شي دوی ته د هغو کارونو چې وو دوی چې کول به يې.

تفسير: پاک الله تل په ښو نومونو سره يادوئ! او په ښو صفاتو يې وستايئ! او هغه کسان چې د الله جل جلاله د اسمو او صفاتو په نسبت کوږ تگ کوي؛ هغوی پرېږدئ! دوی څه چې کوي همغه به مومي.

د الله تعالی د نومونو او صفتونو په متعلق کوږ تگ دا دی، چې په الله تعالی باندې د داسې نامه او صفت اطلاق وکړی شي؛ چې د هغه اجازه شريعت نه وي ورکړي، او د حق جل و علا د تعظيم او اجلال سره لایق نه وي، يا د ده د مخصوص نامه او صفت اطلاق په غير الله باندې وشي، يا د هغو د معنی گانو په بيانولو کې تأویل، لاندې باندې او وړاندې وروسته کول تر سره شي، يا يې په معاصي مثلاً سحر او په نورو کې استعمال کړي، يا له خپله ځانه پاک الله ته نومونه سازوي، لکه چې يهودان يې «أبو المکارم» «پلار د کرمونو» او «أبيض الوجه» «سپين مخی» بولي، او نصاری يې «أبو المسيح» - پلار د مسيح بولي، او حکماء يې «العله الأولى» «پومنی علت» بولي، دغه گرد کاره تلل دي، کله چې د دوزخيانو بحث تېر شو، نو اوس د جنتيانو حال بيانېږي.

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿٥١﴾

او ځينې له هغو کسانو چې پيدا کړي دي مونږ يو امت (جماعت) دی؛ چې لاره نبيي خلقو ته په حقه، او په همدې (حق) سره برابري (انصاف) کوي (په گړدو (ټولو) معاملاتو کې).

تفسير: دغه جماعت محمدي مرحومه امت دی، علی صاحبها أفضل الصلوات والتسليم، چې دوی له هر راز (قسم) افراط او تفریط او کړو تللو څخه بېل شوي دي، د صداقت، عدالت، دیانت، انصاف، او نورو محاسنو طریقه یې اختیار کړېده، او د همغو فضائلو په لوري نورو ته هم دعوت ورکوي، وروسته له دې نه د دې امت د مخالفینو او د حق تکذیب کوونکو ذکر راځي.

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأُمْلٍ لَهُمْ أَنْ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٥٣﴾

او هغه کسان چې نسبت د دروغو کوي آیتونو څمونږ ته ژر به ونیسو مونږ دوی له داسې لوري چې نه به پوهیږي دوی، او مهلت ورکوم زه دوی ته، بېشکه چې کید (حيله، چال) څما ډېر سخت دی.

تفسير: دروغجنو مجرمانو ته ډېر ځلې علی الفور سزانه ورکوله کیږي، بلکه د دنيوي عیش او عشرت او پراخي ورونه ورپرانستلی شي، تر دې چې د الهي سزا ځنې بې فکره او د جرائمو په ارتکاب کې لا زړور شي، او ورو ورو خپل ځانونه په بنکاره ډول د هغې انتهایي سزا مستحق گڼي، چې په دوی باندې جاري کېدونکې ده، همدغه د پاک الله مهلت ورکول او استدراج دی، مگر دوی له حماقت او بې حیایي نه داسې گومان کوي؛ چې دا پر مونږ باندې د الله تعالی لورینه او مهرباني ده.

أَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٤﴾ أَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَإِنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدًا اقْتَرَبَ إِلَهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعَدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾

آیا فکر نه دی کړی دغو (مکذبینو چې پوه شوي به وی په دې باندې) چې نشته په صاحب (ملگري) د دوی پورې هیڅ یو حال دلېونتوب، نه دی دغه (صاحب) مگر (خود دی) یو ویروونکی بنکاره. آیا نظر نه کاوه دوی (د استدلال په طریقې سره) په سلطنت د آسمانونو او د ځمکې کې، او په هغه کې چې پيدا کړي دي الله له هر شي څخه، او (بل په دې کې فکر نه کوي) چې بنایي چې وي (دا خبره) چې په تحقیق سره نژدې شوې به وي وعده د دوی، نو په کومې یوې خبرې پس له دې (قرآنه) ایمان به راوړي دوی.

تفسير: یعنی آخر آیت الله ته د دروغو نسبت کول او د هغو له بد انجام څخه د غافلېدو سبب څه شی دی؟، د دغو آیتونو راوړونکی محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم عاقل، کامل، او امین فاضل دی، هغه گړد عمر له تاسې سره اوسېدلی دی، د هغه د ټولو وړو او لویو احوالو څخه تاسې واقف یی، د ده عقل، پوهه، امانت او دیانت لا له پخوا مسلم او معروف دی، او له هغه ذات څخه چې دغه کتاب راوړی شوی دی؛ هغه د گړد عالم مالک، مطلق شهنشا، او د هر څیز خالق دی، د هغه پر نهایت مضبوط او محکم نظام، سلطنت، بلکه پر ټولو وړو او لویو شیانو چې د الله تعالی مخلوقات دي؛ غور او فکر وکړی.

مثلا هم دغو ارتو او لویو آسمانونو ته د استدلال په طریقه دقت وکړئ، چې په کې (١٢) برجونه او رنگارنگ بېشماره ستوري دي، چې ځینې یې سیارات او ځینې یې ثوابت دي، لمر او سپوږمۍ لري.

او دقت وکړئ د ځمکې په ارت او لوی ملک کې، چې په کې ډول ډول (قسم قسم) ونې، سیندونه، بحرونه، غرونه، حیوانات، خوځندې، الوتونکې او راز راز (قسم قسم) بادونه، ورېځې او بارانونه شته، او هر هغه شیان چې پیدا کړي دي الله تعالیٰ؛ هغه هم دوی ویني، له هر شي چې د صانع الله جل جلاله کامل قدرت ورته معلوم شو؛ نو د دغو «تکویني» او «تنزیلي» آیتونو تصدیق به وکړي، بیا نو د آیات الله په تسلیم کې څه عذر باقی دی؟!، ښایي دوی وپوهول شي، چې د دوی د موت او هلاکت وخت به قریب شوی وي، لهدا په هغه تیاری کې چې بعث بعد الموت لپاره وکړي شي؛ ښایي چې جلتی او تیزی وشي! او ښایي چې له بدو کارونو توبه گار او ښو کارونو ته حرص او تلوار وکړي!.

مَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٢﴾

هر هغه چا لره چې گمراه کړي الله؛ نو نشته هېڅ لار ښوونکې د (حق) ده ته، او (الله) پر پردي دوی په شرارتونو خپلو کې په دې حال کې چې حیران او سرگردانه گرځي.

تفسیر: هدایت او ضلالت دواړه لکه نور شیان د الله تعالیٰ په قبضه کې دي، که الله جل جلاله اراده ونه فرمائي؛ نو گرد د هدایت سامان همغسې پاتې کېږي، او سړی له هېڅ لوري نه منتفع کېږي، هو! عادتاً هلته الله تعالیٰ د هدایت توفیق ورکوي؛ چې بنده په خپل کسب او اختیار سره پر هغې ليارې تگ وکړي، او تلل پرې وغواړي، او هغه چې په لوی لاس یواځې بدی او شرارت ته ملا تړي؛ نو پاک الله هم وروسته له لار ښوولو څخه هغه په همغه خپل حال باندې پر پردي.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِمُهَا قُلْ إِنَّمَا عَلَيْهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لَوْ تَشَاءُ إِلَّا هُوَ نَقَلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَمَا تَكُ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عَلَيْهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

پوښتنه کوي (منکران د قیامت) له تانه (ای محمده!) له (حاله د) قیامت چې کله به وي وخت د قیام (ښکاره کولو د هغه)؟ ووايه (ته دوی ته): بېشکه خبره همدا ده چې علم د ده په نزد د رب څما دی، نه ښکاروي دا قیامت (هیڅوک) په وخت د ده کې مگر (ښکاره وي یې) هم دغه (الله)، دروند دی (د قیامت ډار) په (مخلوقاتو) د آسمانونو او (په مخلوقاتو د) ځمکې، را به نشي دغه (قیامت) تاسې ته مگر (دربشي) ناڅاپه (بې خبره)، پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) څواکې ته مبالغه کوونکي یې (په سوال کې) له قیامته (یعنې ته عالم یې په قیامت)؟ ووايه چې بېشکه علم د دغه (قیامت خاص) په نزد د الله دی، او لیکن زیاتره خلق نه پوهیږي (په دې چې علم یې خاص الله لره دی).

تفسیر: لومړی په ﴿وَإِنْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ﴾ کې خاص د هغه قوم د اجل او موت ذکر وو؛ چې هغوی ته هېڅ معلوم نه وو، چې اجل کله راځي، نو بیا دلته د گردې دنیا د اجل قیامت په نسبت تنبیه فرمائي، کله چې چاته دخپل مرگ د وخت او نېټې اطلاع او خبر نه وي چې کله راځي؟ نو د دنیا د موت او اجل په نسبت څوک څه ویلی شي، چې په کوم تاریخ او په کومه نېټه به راځي؟! د دې تعیین علم پرته (علاوه) د علام الغیوب الله جل جلاله بل هېڅ یو موجود سره نشته، همغه پاک الله په خپل معین او مقدر وخت کې قیامت واقع کوي، او دغه راښکاروي چې د الله تعالیٰ په علم

کې د هغه وخت همدغه دی، پر آسمان او ځمکه باندې به دغه واقعه ډېره درنه وي، او د هغه علم هم ډېر دروند دی، چې ما سوا الله بل چا ته حاصل نه دی، اگر که د دغې واقعې ډېر قرائن او امارات شته، چې نبيانو عليهم السلام بالخاصه څمونږ آخر الزمان پيغمبر محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم بيان فرمايلي دي، خو بيا هم د دغو گړدو علائمو له ظهوره وروسته کله چې قيامت واقع کيږي؛ نو هغه به بيخي په بې خبرۍ يو ناخاپه او دفعتاً پېښيږي، لکه چې د بخاري شريف او د نورو په احاديثو کې تفصيلاً مذکور دي.

﴿يَسْأَلُونَكَ كَاتِبًا خَفِيَ عَنْهَا﴾ الآية - د دې خلقو د سوال له طرزه ظاهر ږيږي، چې گواکې دوی ستاسې په نسبت داسې خيال کوي؛ چې ته د دې خبرې په تحقيق، تفتيش، پته او سراغ لگولو کې مشغول يې، او له تلاشې وروسته دې د هغه علم ته ځان رسولی دی، حال دا چې دغه علم حق جل وعلی شانه سره مخصوص دی، او انبياء عليهم السلام په هغو شيانو پسې دومره نه گډډي، چې هغه د الله تعالی له جانبې د کوم مصلحت لامله (وجې) پټ ساتل شوي وي، او نه دغه کار د دوی په اختيار کې شته، چې که هر څه وغواړي؛ هغه به کوبښن سره ضرور معلوم کړي.

قُلْ لَا أَمْرَ لِكَافِرٍ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا لِمَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتَ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْتَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ
وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢١﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې زه نه لرم واک لپاره د نفس (ځان) خپل د (رسولو د) نفع او نه د (دفع کولو د) ضرر مگر هغه څه چې اراده وفرمايي الله، او که وی زه چې پوهېدلی په (خبرو د) غيب باندې؛ نو خامخا حاصل کړی به مې وی ډېر له خیر (نفعې) ځنې، او نه به وو رسېدلی ما ته کوم زیان، نه يم زه مگر (خویم) وپروونکی (د کفارو په جحیم سره) او زېری کوونکی لپاره د (هغه) قوم چې مؤمنان دي (په نعیم سره).

تفسیر: په دغه آیت کې دا راښوول شوي دي؛ چې هر بنده اگر که ډېر لوی هم وي، مستقل اختیار او محیط علم نه لري، سید الأنبياء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم ته د دې خبرې د اعلان کولو حکم شوی دی، چې زه نورو ته لا څه چې خپل ځان ته هم څه گټه (فائده) نشم رسولی، او نه ځان له زیان څخه ساتلی شم، مگر څومره چې الله تعالی وغواړي؛ هم هغومره زه اقتدار لرم، که زه پر گړدو غیبی خبرو پوهېدی؛ نو ډېرې ښېگڼې (فائدي) به مې د خپل ځان لپاره حاصلولې چې د غیبی علم د نه لرلو له سببه زیاتره فوتیږي، او هیڅکله هیڅ یوه نامناسبه واقعه به راته نه پېښېده، مثلاً د «افک» په واقعه کې د څو ورځو له مخې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحیې د نه راتللو له سببه سخت اضطراب او قلق او پرېشاني ورپېښه شوه، په «حجة الوداع» کې یې صاف وفرمایل:

«لو استقبلت من أمري ما استدبرت لما سقت الهدى» «که زه لا له پخوا پوهېدی په دغه شي باندې چې وروسته راپېښ شو؛ نو له سره به مې د (هدی) حیوان له ځان سره نه راووست»، داسې په سلهاوو نورې واقعې دي، چې د هغوی مخنیوی د «محیط علم» د لرلو په صورت په ډېره آسانی سره ممکن وو.

گواکې دا یې ښوولې ده چې «علم المحيط» پرته له الله تعالی ځنې بل هیچا ته نه دی حاصل، او علم الغیب خو لا پرېږدی! د محسوساتو او مبصراتو پوره علم هم د الله تعالی په عطا کولو سره حاصلیږي، که الله تعالی اراده ونه فرمايي نو مونږ د محسوساتو ادراک هم نشو کولی.

په هر حال په دغه آیت کې په ښکاره ډول سره راښوول شوي دي، چې مستقل اختیار یا محیط علم د نبوت له لوازمو ځنې نه دی، لکه چې ځینې جاهلان یې اټکلوي، هو! د شرعیاتو علم چې د انبیاوو عليهم السلام له منصب او وظیفې سره ربط لري؛ ښایي هغه کامل کړي.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّهَا حَمَلًا خَفِيًّا فَهَمَزَتْ بِهِ فَلَمَّا أَتَتْكَ دَعَا اللَّهُ رَبُّهَا لِيَبْرَأَ لَكُمُ الشُّكْرَ مِنْ الشُّكْرِينَ ﴿٥٠﴾ فَلَمَّا أَتَاهَا صَلِحًا جَعَلَهُ شُرَكَاءَ فِيهَا أَنْتَهُمَا فَعَلَّ اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥١﴾

همدغه (الله) هغه ذات دی، چې پیدا کړي یې یی تاسې له نفس یوه څخه او پیدا کړي یې ده له دې نفس څخه بنځه د ده، لپاره د دې چې آرام ونیسي له دې سره، نو کله چې نارینه پته کړه دغه بنځه (یعنې جماع یې ورسره وکړه) نو حامله شوه په حمل خفیف (سپک سره)؛ نو وگرځېده (تله راتله) به له دې حمل سره، نو کله چې دروند شو حمل نو سوال وکړ دواړو له الله رب خپل نه، چې قسم دی خامخا که را کړې ته مونږ ته صالح (کامل روغ ولد)؛ نو خامخا شو به مونږ هرو مرو له شکر ایستونکو (په دې نعمت). نو کله چې ورکړ (الله) دوی ته صالح (ولد)؛ نو وگرځول دوی دواړو الله ته شریکان په (نامه د) هغه کې چې ورکړ دوی ته (الله)، نو پورته دی الله له هغه چې دوی (او اولاده د دوی) یې شریکوي (له ده سره).

تفسیر: الله تعالی گړد انسانان له آدم علیه السلام څخه پیدا کړل، او د آدم علیه السلام دانس او سکون او د قرار د حصول لپاره یې د ده له وجوده د ده جوړه حواء رضي الله تعالی عنها پیدا کړه، بیا له دوی دواړو ځنې نوره اولاده او څوڅات پیدا شول.

کله چې یو نارینه له خپلې بنځې خپله فطري غوښتنه حاصله کړي؛ نو بنځه حامله شي، د حمل په ابتدايي حالت کې هیڅ دروندوالی نه وي، او حسب المعمول به بنځه تله راتله، او ناسته ولاړه کوي، ځکه چې تشه نطفه وي، کله چې گهډه یې د ولد د لوییدلو په سبب راپورته شي؛ نو په دې باندې هیڅوک خبر نه وو، چې د دې په منځ کې څه شی پټ دي، آیا انسان دی که حیوان؟ نو نارینه او بنځې دواړو د حق تعالی په دربار کې عرض وکړ، که ته له خپله فضله یو ښه روغ رمت او د کار وړ او صالح وړوکی مولود را عنایت کړې، نو مونږ دواړه بلکه ځمونږ نسل به هم ټول ستا شکر اداء کوو، کله چې الله تعالی د دوی دغه تمنا پوره کړه، نو دوی ځمونږ په ورکړې شوي شي کې د نورو د برخو په ټاکلو (مقررولو) یې شروع وکړه، مثلاً ځینې په دې عقیده شول، چې دغه اولاد فلاني ژوندي یا مړ مخلوق مونږ ته را کړی دی، ځینې په دې عقیده نه وو خو عملاً به یې د هغه په نذر او نیاز شروع وکړه، یا به یې د مولود وچولی (تندی) د هغه په مخکې په سجده کېښوده، یا به یې په مولود باندې داسې نوم کېښوده، چې له هغه څخه به د شرک بوی راته، لکه عبد العزی، عبد الشمس او داسې نور، لنډه دا چې په دغه صورت کې به د حقیقي منعم حق اعتقادا یا فعلا یا قولاً نورو ته ورکول کېده.

ښه وپوهېږئ چې حق تعالی د شرک د گړدو انواعو او مراتبو څخه لوړ او لوی او اعلی دی، په دغو آیتونو کې د حسن بصري «رحمه الله» او نورو له رایه سره موافق خاص آدم علیه السلام او حواء رضي الله تعالی عنها مقصود نه دي، بلکه د عامو انسانانو د حالت نقشه ایستلې شوې ده، بېشکه ابتداء په ﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾ کې د تمهید په ډول د آدم علیه السلام او حواء رضي الله تعالی عنها ذکر وو، مگر له هغه وروسته د مطلق نر او بنځې ذکر شوی دی، او داسې په ډېرو ځایونو کې کيږي، چې د شخص له ذکره د جنس په لوري انتقال مرادوي لکه په ﴿وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَا رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ﴾ کې هغه ستوري چې په ﴿بِمَصَابِيحٍ﴾ سره یاد شوي دي، هغه لوېدونکي ماتېدونکي ستوري نه دي، چې په هغو د شایینو ویشتل په عمل راځي، مگر له شخص د ﴿بِمَصَابِيحٍ﴾ څخه جنس مصابیح ته د کلام انتقال شوی دی.

تنبيه: حافظ عماد الدين ابن كثير «رحمه الله» ويلي دي چې: «كومو روايتونو کې چې راغلي دي، چې آدم او حواء عليهما السلام خپل ځوی ته «عبد الحارث» نوم کېښود، هغه له درې جهته معلول دي:

(١): عمر بن ابراهيم البصري د يوه حديث په سند کې راغلی دی، او ابو حاتم «رحمه الله» د هغه په اړه وايي: «لا يحتج به».

(٢) په ځينو نورو روايتونو کې دا قول په سمرة رضي الله تعالى عنه باندې موقوف دی، او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې نه دی مرفوع کړی.

(٣): حسن بصري «رحمه الله» چې د دغه روايت راوي هم دی؛ خو پخپله يې د دغه آيت شريف تفسير دغه شان نه دی کړی، که دغه روايت صحيح وي، نو حسن رحمه الله به ورباندې په دغه تفسير کې اعتماد کړی وو، ځکه هغه وايي چې د «جَعَلَالَهُ شُرَكَاءُ» نه مراد آدم او حواء عليهما السلام نه دي، بلکه د هغه اولادې څخه نور خلک مراد دي، لکه يهود او نصاری، او همدا ښه او بهتر تفسير دی اهـ.

(٤): دا حديث حسن بصري «رحمه الله» د سمرة رضي الله تعالى عنه څخه روايت کړی دی، او د محققينو محدثينو تحقيق دا دی، چې حسن بصري له سمرة رضي الله تعالى عنه څخه يواځې د عقيقي حديث اورېدلی دی، او نور يې ورڅخه نه دي اورېدلي، نو هغه ټول منقطع دي.

او هر چې کوم آثار د اهل علم څخه په دغه باب کې نقل شوي دي؛ نو کېدای شي له اهل کتابو څخه يې اورېدلي وي، او په اسلامي شريعت کې داسې څه نشته چې د دغه روايتونو تأييد وکړي، نو که تکذيب يې ونه کړو، نو تصديق يې هم نشو کولای، سره له دې چې په وروستي غوراوي کې د يو جليل القدر پيغمبر په شان کې طعن هم راځي، نو له دې کبله لکه چې ابن كثير «رحمه الله» وايي: «ځمونږ په وړاندې افضل، راجح، او بهتر د حسن بصري «رحمه الله» قول دی، چې مراد ورڅخه آدم او حواء نه، بلکه د هغوی اولاد يهود او نصاری دي».

اَيُّ شُرَكَوْنَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلِقُونَ ﴿٩١﴾

آيا شريك مگر ځوي دوی (له الله سره) هغه شی چې نشي پيدا کولی هيڅ څيز حال دا چې دغه (بتان) پيدا کړل کيږي (يعني دوی پخپله بل چا پيدا کړي دي، نو څرنگه به خالق د بل چا شي؟).

وَلَا يَسْتَضِيْعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿٩٢﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ اَدْعَوْتُهُمْ اَمْ اَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿٩٣﴾ اِنَّ الدِّينَ تَدْعَوْنَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادًا اَمْثَلَكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٩٤﴾ اَلَمْ اَرْجُلُ يَبْشُرُونَ بِهَا اَمْ اَمْ اَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا اَمْ اَمْ اَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا اَمْ اَمْ اْذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُوْنَ فَلَا تُنْظَرُوْنَ ﴿٩٥﴾

او طاقت نه لري (دا بتان) لپاره د دغو (عابدانو خپلو) د مرستې کولو او نه له ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شي. او که تاسې راوبولئ دوی سمې صافې لارې ته؛ نو نه کوي متابعت دوی ستاسې، برابره ده پر تاسې (دغه خبره) چې آيا بولئ تاسې (دوی) او که يې تاسې چپ (د دوی له بلنې څخه). بېشکه هغه کسان چې عبادت کوئ تاسې (ای مشرکانو! د دوی او بولئ يې) بې له الله؛ مملوکان دي په شان ستاسې، نو وبولئ تاسې دوی؛ نو ودې مني دوی (دغه بلنه)

ستاسې که یی تاسې صادقان (رښتیني په دغه دعوی کې چې دوی معبودان دي). آیا شته دوی ته (داسې) پښې چې تلل کوي دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته (داسې) لاسونه چې نیول کوي دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته (داسې) سترگې چې لیدل کوي دوی په هغو سره؟ آیا شته دوی ته (داسې) غوږونه چې اورېدل کوي دوی په هغو سره (بلکه دا شیان دوی لره نشته، پس له تاسې څخه هم بدتر شول، نو تاسې څنگه د دوی عبادت کوئ؟! ووايه (ای محمده! دوی ته): چې راوبولئ تاسې شریکان خپل (د امداد لپاره) بیا (په خپلو تدبیرونو) ضرر ورسوئ ماته پس مهلت مه راکوئ تاسې ماته (هیڅ قدر).

إِنَّ وَلِيََّ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿٣٠﴾

بېشکه ولي «ناصر او ساتونکی» مې الله دی، هغه چې ټوټه ټوټه یې نازل کړی دی کتاب، او همدغه (الله حمایت) ساتنه کوي د صالحانو (او کارونه یې جوړوي).

تفسیر: یعني هغه الله جل جلاله څما ولي، بادار او مرستیال دی؛ چې پر ما باندې یې وار په وار کتاب (قرآن) نازل کړی دی، او د رسالت پر منصب باندې یې فائز کړی يم، هم دغه پاک الله به زما حمایت، حفاظت او صیانت د ګردې دنیا په مقابل کې وکړي، ځکه چې همدغه الله تعالی د خپلو نېکو بندګانو حفاظت او اعانت کوي، بالخاصه د انبیاوو علیهم السلام.

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَاسِيَّطِعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنفُسَهُمْ يَصُورُونَ ﴿٣١﴾ وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ لَيَسْمَعُوا وَتَرَاهُمْ يُنظَرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٣٢﴾

او (بېشکه) هغه (معبودان) چې یې بولئ تاسې بې له الله؛ طاقت نه لري دوی د نصرت (مرستې کولو) ستاسې، او نه د ځانونو خپلو سره مرسته (مدد) کولی شي (نوزه یې څه پروا لرم). او که راوبولئ تاسې دوی په جانب د هدایت (د سمې صافې لارې)؛ نو هیڅ نه اوري دوی، او وینې به ته (ای محمده!) دوی چې ګوري به دوی تاته حال دا چې دوی به هیڅ نه ویني.

تفسیر: یعني په ښکاره سره دوی د سترګو خاوندان دي، خو په کې د لیدلو قوت او د کتلو قدرت او د بینایي نور او د بصارت ظهور چېرې دی؟

د ﴿تَدْعُوهُمْ﴾ فاعل که مشرکین شي، نو د (هُم) ضمیر بُتانو ته راجع کیږي، یعني که وبولئ تاسې ای مشرکانو دا بتان ښو کارو ته، نو دوی نه اوري، او که د ﴿تَدْعُوهُمْ﴾ فاعل مؤمنین شي؛ نو د (هُم) ضمیر مشرکانو ته راجع کیږي، یعني که وبولئ تاسې ای مؤمنانو دا مشرکان ښو کارونو ته؛ نو دوی ستاسې بلنه نه مني.

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٣﴾ وَإِنَّمَا تَرَفَّتْ غَنَّتُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْرٌ قَاسِتٌ ﴿٣٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّهُ رَبُّكَ يُعَلِّمُ

ونیسه (ای محمده! عادت د عفوي کولو، او امر (حکم) وکړه په معروف (نېکو کارونو) سره، او مخ وګرځوه! (په څنګ شه!) له جاهلانو (ناپوهانو لیونیانو) څخه. او که باعث او تېز کړي تا (په معصیت) له طرفه د شیطان کومه وسوسه؛ نو پناه وغواړه په الله پورې، بېشکه دغه (الله) ښه اورېدونکی ښه عالم دی (د ټولو اقوالو په ګردو احوالو).

تفسیر: د ﴿خُدَّ الْعَفْوُ﴾ خو معنا گانې شوي دي، د زیاترو حاصل دا دی، چې له سختگیری او تندخویی څخه پر هېز وکړه د مؤمنانو په مقابل کې، خو د قهر او غضب له امله (و چې) دوی در څخه تار په تار نشي، او محقق شیخ الهند «رحمه الله» همدغه معنا د «عفوي په عادت نیولو» سره تعبیر کړې ده.

ځینې د دې آیت ترجمه داسې هم کوي، «واخله ای محمده! د غیانو هغه زیاتي مالونه او هغه چې آسان وي دوی ته، (او دا حکم د زکات له وجوب څخه پخوا وو) او امر وکړه خلقو ته په نېکۍ سره، او مخ وگرځوه له ناپوهانو، او مه کوه ورسره جنگ، (او دا اعراض هم د جهاد له فرضیت څخه پخوا وو) او که ورسیري تاته ای محمده! له طرفه د شیطانه څه وسوسه چې په جگړه کې دې واچوي له جاهلانو سره؛ پس پناه ونیسه په الله سره چې در څخه دفع کړي هغه وسوسه الخ».

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَئِفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٦٠﴾ وَإِخْوَانُهُمْ يَبُدُّوهُمْ فِي الْغِيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٦١﴾

بېشکه هغه کسان چې ویربري (له الله او ځان ساتي له گناه) کله چې ورسیري دوی ته کومه وسوسه (او گدر) له طرفه د شیطانه؛ نو یاد کاندې دوی (حکم د الله او وینس شي) پس ناڅاپه دوی لیدونکي وي (د حق)، او وروڼه د دوی (چې شیطانان دي) راکارې (چلوي) دغه (کفار) په گمراهۍ کې، بیا نه کوي دوی تقصیر (له ښویولو د کفارو یا کفار تقصیر نه کوي په متابعت د شیطانو کې).

تفسیر: اگر که د استعاذې حکم گړدو (ټولو) لره شامل دی، خو خطاب لومړی یواځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته وو، اوس د عامو متقیانو او د گړدو (ټولو) پر هېز کارانو د حال بیان فرمائي، یعنی د عامو متقیانو په حق کې دغه محال نه دی، چې د شیطان گدر د هغوی په لوري وشي، او خپله کومه وسوسه د هغوی په زړونو کې واچوي، هو! د متقیانو شان داسې وي، چې د شیطان له اغواء او تېرايستلو څخه تل په غفلت کې نه پاتې کېږي، بلکه که لږ څه غفلت ورپېښ شي؛ دستي پاک الله یادوي، وېښ او په سد کېږي، که یې ولغزي؛ نو سمدلاسه ځان نیسي.

باقي د غیر متقیانو چې د دوی په زړو کې د الله تعالی وېره نه وي، او خپل ځان له گناهونو څخه نه ساتي، او ښایي دوی ته د شیطان وروڼه وویل شي، د دوی حال دا دی، چې شیطان تل دوی د گمراهۍ په لوري کشوي، او ورښایسته کوي یې، او د دوی په تېرايستلو کې هیڅ قصور او کمی نه کوي.

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بَآيَةٌ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَآئِرٌ مِّنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٦٢﴾

او تر هغه وخته پورې چې رانه وړې (ته ای محمده!) دوی ته کومه معجزه (چې دوی یې غواړي نو) وایي دوی: ولې دې (له خپله ځانه) غوره (جوړه) نه کړه داسې معجزه؟ نو ووايه: بېشکه همدا خبره ده، چې زه متابعت کوم د هغه څه چې وحي کولی شي ماته له طرفه د رب څخه (او زه نه یم راوړونکی د معجزې له خپله ځانه)، دغه (قرآن ټول دلائل د) پوهنې دي له (جانبه ده) رب ستاسې، او هدايت او رحمت دی لپاره د (هغه) قوم چې مؤمنان دي دوی.

تفسیر: د نبي وظيفه یواځې همدغه ده، چې هر هغه شی چې الله تعالی په وحي سره نازلوي؛ قبول یې کړي، او پرې تگک او عمل وکړي، او نورو ته هم پر هغه باندې د عمل کولو دعوت ورکړي، باقي هغه تنزیلي او تکویني آیتونه چې تاسو

یې له ما ځنې غواړئ؛ نو کوم آیت او معجزه به له پاک قرآن ځنې لویه او لوړه وي؟ ځکه چې دغه عظیم الشانه معجزه د گړد (ټول) جهان لپاره د بصیرت زیاتوونکو حقائقو او مواظبو خزانه ده، او ایمان راوړونکو ته د یوه خاص قسم هدایت او رحمت ذخیره منح کې لري، تاسې دغه عظیم الشان قرآن کله ومانه! چې بیا به هغه فرمایشي معجزه ومنئ؟! .!

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٠﴾

او کله چې ولوستلی شي قرآن؛ نو غوږ کېږدئ تاسې هغه ته او چپ او سئ تاسې، لپاره د دې چې رحم درباندي وشي.

وَإِذْ كُرِّرْتُكَ فِي نَفْسِكَ نَضْرَعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٥١﴾

او یادوه ته (ای بنده!) رب خپل په زړه خپل کې په زاری او وېرې سره او کم له هسکه (اوچته) غږه له وینا، په لومړنیو برخو د سبا کې، او په وروستیو برخو د بېگا کې، او مه کېږه (ای ځما بنده) له غافلانو (بې خبرانو!).

تفسیر: لوی ذکر خو عظیم الشان قرآن دی، چې د هغه د ادب بیان اوس تېر شو، په دغه آیت کې د «ذکر الله» څه آداب په عمومي توګه بیان فرمایي، یعنې د «ذکر الله» اصلي روح همدا دی، هغه شی چې په ژبه ویل کېږي؛ د زړه توجه دې هم د هغه په لوري وي، تر څو د «ذکر الله» پوره خوند او نفع ظاهره شي، او ژبه او زړه دواړه د الله تعالی په یاد کې مشغول شي، د ذکر الله په وخت کې بنایي چې په فکر کې دقت او په زړه کې رقت وي، او په صحیح رغبت، مینه او رهبت (وېره) سره د الله تعالی په یاد کې مشغول او لګیا شي!؛ او داسې وضعیت او هیئت دې خپل ځان ته غوره کړي، لکه چې کوم ویرېدونکی خوشامند کونکی انسان یو لوی بې مثله ذات ته عرض او فریاد کوي، بنایي چې د ذکر په لهجه، غږ او هیئت کې دې د تضرع، وېرې او خوف اثر او رنگ محسوس وي، د ذکر او مذکور له عظمت او جلاله د غږ ورو کېدل یو طبیعي او قدرتي امر دی: ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا﴾ (١٦ جزء د طه سورت (١٠٨) آیت (٦) رکوع)، نو ځکه له په زوره ذکر کولو څخه ممانعت راغلی دی، که په ورو غږ او توجه سره په خفیه یا په جهر سره د الله تعالی ذکر وکړي؛ نو الله تعالی به هم د هغه ذکر کوي.

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَعِينُونَ ﴿٥٢﴾

بېشکه هغه (ملائکې) چې په نزد د رب ستا کې (مقربې) دي؛ نه کوي تکبر (لويي) دوی له عبادت د دغه (الله) څخه، او پاكي وايي په هر وخت د دغه (الله) او خاص هم دغه الله ته سجدې کوي.

تفسیر: یعنې په شپه او ورځ مخصوصاً د سبا او بېگا په اوقاتو کې د الله تعالی له یاده مه غافل کېږئ، کله چې مقربې ملائکې د الله تعالی له بندګۍ ځنې عار نه کوي، بلکه همېشه د الله جل جلاله په یادولو او ذکر کولو کې لګیا او مشغولې دي، او هم دغه رب العالمین ته سجدې کوي؛ نو انسانانو ته لا ضروري ده، چې د اله العالمین جل جلاله له ذکر او عبادت څخه غافل نشي!، بنا پر دې د دې آیتونو له لوستلو څخه وروسته بنایي چې د تلاوت سجده هم وکړه شي! .!

(تَمَّتْ سُورَةُ الْأَعْرَافِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى)

سُورَةُ الْأَنْفَالِ

«د (الأَنْفَال) سورت مدني دی، پرته له (۳۰) آيت خخه د (۳۶) آيت تر آخره پورې چې مکي دي، (۷۵) آيتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۸) او په نزول کې (۸۸) سورت دی، د (البقرة) له سورت خخه وروسته نازل شوی دی.»

دغه سورت د «بدر» له غزا خخه وروسته په مدينې منورې کې نازل شوی دی، د هجرت په دويم کال کې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته معلومه شوه، چې يوه لويه تجارتي قافله د ابو سفیان په مشرۍ له شام خخه رهي (روانه) شوې ده، د ابو سفیان دغه تجارتي قافله «جوبه» چې په هغې کې تقريباً «۶۰» تنه قریش او يوزر اوسنان او پنځوس زره ديناره مال وو، کله چې له شام خنې د مکې معظمې په لوري د کاروان د بېرته راگرځېدلو خبر نبي کریم صلی الله عليه وسلم ته ورسېد.

نو د «صحيح مسلم» له يوه روايت سره سم رسول الله مبارک له اصحابو سره مشوره وکړه، چې آیا پر دغه جماعت باندې تعرض وکړو؟ د دغې جرگې د دې وضعيت له ليدلو خنې ابو بکر الصديق او عمر الفاروق او رئيس الانصار سعد بن عبادة رضي الله تعالى عنهم اجمعين حوصله زياتونکې خطبې وويلې او نښې ويناوې يې وکړې.

بالآخر رسول اکرم صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم له درې سوو او څو تنو مجاهدينو سره؛ هغه کسان چې په هماغه وخت کې سره ټول شوي وو، له خپلو معمولي سامانونو سره رهي (روان) شوي وو.

په دې باره کې د بخاري شريف په روايت کې «کعب بن مالک رضي الله تعالى عنه» فرمايي: «هغه کسان چې د بدر په غزا کې شريک شوي نه وو؛ په هغوی باندې کوم عتاب نازل نشو، ځکه چې رسول الله صلی الله عليه وسلم يواځې د تجارتي قافلې د مهم لپاره وتلی وو، اتفاقاً الله تعالى د يوه اساسي جنگ صورت ورپيدا کړ.»

ابو سفیان د رسول الله مبارک له دغې ارادې خنې خبر شو، او سمدلاسه يې مکې معظمې ته سړی واستاوه، له هغه ځايه تقريباً د زرو تنو لښکر چې د قریشو لوی لوی سرداران او مشران هم په کې شامل وو؛ له پوره وسلو، سامانونو، لوازمو او تجهيزاتو سره د مدينې منورې په لوري رهي (روان) شو.

رسول الله مبارک د «صفراء» په مقام کې وو، چې دا خبره ور معلومه شوه، چې د ابو جهل او د نورو لويو لويو «ائمة الکفر» تر مشرۍ لاندې لوی لښکر په ډېر زور او شور او غيظ او غضب د اسلام د مقابلې لپاره رارهي (روان) شوی دی، د دې غير متوقع صورت له پېښېدلو خخه وروسته رسول الله مبارک بيا خپلو اصحابو کرامو ته د دې خبرې اطلاع هم وکړه، چې په دغه وخت کې دوه جماعته ستاسې په مخکې دي:

(۱) تجارتي قافله.

(۲) فوځي لښکر، د الله تعالى اراده داسې ده، چې له دغو دوو ټوليو خخه پر يوه باندې به تاسې مسلط وگرځئ، تاسې دا راوښئ، چې له دغو دواړو ډلو خنې پر کومې باندې تعرض او يرغل (حمله) کول غواړئ؟ او د هغه د مقابلې لپاره تيار يئ؟ څرنگه چې دغه اسلامي لښکر خپل پوره تيارۍ جهاد ته نه وو کړې؛ ځينو افرادو چې خپل لږ سامان، وسلو، او اسبابو او د تعداد قلت (کمۍ) ته وکتل نو داسې رايه يې ورکړه چې: پر تجارتي قافلې باندې يرغل (حمله) زيات مفيد او آسان دی، مگر دغه رايه د رسول الله نه وه خوښه، ابو بکر صديق، عمر فاروق، او مقداد بن الأسود رضي الله تعالى عنهم اجمعين په ډېر ځوښ (جوش) سره غيرت راوړونکې ويناوې وکړې، په آخر کې سعد بن معاذ رضي الله تعالى عنه تقرير وکړ.

وروسته داسې فيصله وشوه، چې د عسکریت په ډگر کې ښايي چې مونږ د اسلامي شجاعت جوهر وښيو، ځنگه چې د بدر په مقام کې دغه دواړه د حق او باطل فوځونه سره مخامخ شول، الله تعالى مسلمانانو ته لوی بری عنایت او ور په برخه کړ، د کافرانو (۷۰) تنه لوی لوی سرداران ووژل شول، او (۷۰) تنه يې بنديان شول، په داسې ډول د کفارو زور مات شو.

په دغه سورت کې عموماً د همدغې غزا جزئیات او متعلقات بیان شوي دي، هغه کسان چې داسې خیال کوي، چې په دغه غزا کې رسول الله مبارک له ابتداء څخه د هغه لښکري قوت د مقابلې لپاره وتلی وو، چې د تعرض په مقصد د مدینې منورې په لوري رهي (روان) شوی وو، او د قریشو په تجارتي قافلې باندې د حملې په نیت له اوله تر آخره پورې هیڅ نه وو وتلی؛ نو د دې عقیدې خاوندان فی الحقیقت غواړي، چې د حدیثو، سیرو، او د قرآني اشاراتو ټولې ذخیرې له خپلو مجعولاتو څخې قربان کړي.

د دې مسئلې تفصیل په «الجهاد الكبير» او «الشهاب» کې لیکلی شوی دی، او ځای په ځای په دغو صفحاتو کې هم نور لازم معلومات د هغه په نسبت لیکلي کېږي، ان شاء الله تعالی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ فَأَتَقُوا اللَّهَ وَاصْلِحُوا لَاتَ بَيْنَكُمْ وَأَطِيعُوا اللَّهَ
وَرَسُولَهُ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَّتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ
عَلَيْهِمُ الْآيَاتُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ
يُنْفِقُونَ ۝ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ۝

پوښتنه کوي دوی له تانه (ای محمده!) له (حکمه د) غنائمو څخه، ووايه (دوی ته چې اموال د) غنیمتونو خاص الله لره دي او رسول (د الله) لره دي (چې تقسیم یې کړي سم له شرعي اصولو سره)، پس وویرېږئ تاسې له الله نه، او اصلاح وکړئ تاسې د هغه حال چې په منځ ستاسې کې دی (یعنې پخپلو منځونو کې سره دوستي وکړئ! او نزاع پرېږدئ)، او حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ تاسې) د رسول د الله که یې تاسې مؤمنان (په حقه سره). بېشکه خبره همدا ده چې حقاني مؤمنان هغه کسان دي کله چې یاد کړي شي (دوی ته نوم د) الله؛ نو ویرېږي زړونه د دوی، او کله چې ولوستی شي پر دوی باندې آیتونو (کلام) د الله؛ نو زیاتوي دغه (آیتونه) دوی لره ایمان (د دوی)، او پر رب (پالونکي) خپل باندې توکل (اعتماد) کوي دوی. (دوی) هغه (مؤمنان) دي چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) دوی لمونځ، او له ځینې د هغه مال چې ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نفقه کوي (لکوي په لاره د الله کې). دغه کسان همدوی دي مؤمنان په حقه سره، شته دي دوی ته درجې په نزد د رب د دوی او مغفرت (بخښنه) او رزق نېک (د عزت).

تفسیر: «أنفال» جمع د «نفل» دی، او غنائمو ته ځکه «نفل» وایه شي، چې رب العزت د فضل او مرحمت محض یوه عطا ده، په بدر کې هغه د غنیمت مال چې په لاس راغلی وو؛ په اصحابو کرامو کې د هغه په نسبت نزاع وه، هغه ځلمیان چې مخکې وړاندې تللي وو او جنگونه یې کړي وو؛ دوی د غنیمت کړد اموال خپل حق گناه، پاخه او سپین گيري سړي چې د ځلمیانو تر شا ولاړ وو؛ داسې به یې ویل چې: «مونږ په لارښوونه او اعتماد تاسې ته دغه توره، فتحه او بری په برخه شوی دی، نو ځکه ښایي چې غنیمت مونږ ته هم راکړي شي» هغه جماعت چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم حفاظت یې کاوه، او ددوی په مبارک حضور کې حاضر ولاړ وو، دوی هم خپل ځانونه د دغو اموالو مستحق بلل، په دغو آیتونو کې دغه خبره ښوولې شوې ده، چې فتح یواځې د الله تعالی په مرسته (مدد) ستاسې په برخه شوې ده، د بل هیڅ یوه په توره، زور، تدبیر، لارښوونه او اعتماد سره تاسې هغه نه ده حاصله کړې، نو د دغو اموالو مالک الله ذو الجلال دی، او رسول الله صلی الله علیه وسلم دی، څرنگه چې الله جل جلاله

د خپل رسول په وسیله حکم ورکړی دی؛ بنای چې له هماغه حکم سره موافق دې غنائم هم ووبشلی شي، د دې حکم تفصیل به وروسته راشي.

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنَ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكُرْهُونَ ﴿٥١﴾ يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا
تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٥٢﴾

(دا د قسمت کراهیت دوی ته داسې وو) لکه چې ایستلی وې ته رب ستا له کوره خپله په حقه سره، حال دا چې بېشکه یوه (ډله) له مؤمنانو خامخا ناخوښه وو (له دې ایستلو چې ورته تیار نه وو). حال دا چې جگړه کوله دوی له تا سره په حقه خبره کې (چې جهاد وو) وروسته له هغه چې ښکاره شوه (دوی ته فتح ستا په بشارت، داسې جگړه یې کوله په کولو د جهاد کې) ګواکې بیولي کېږي دوی طرف د مرګ ته په داسې حال کې چې دوی ویني (عیناً مرګ په سترګو).

تفسیر: یعنی فکر وکړئ! چې په همدغه د «بدر» په جنګ کې له شروع څخه تر آخره پورې په څه ډول سره د الله تعالی امداد، تایید، او توفیق د مسلمانانو په برخه وو، هم دغه پاک الله وو؛ چې د نصرت صادقې وعده یې د اسلامي دین په نسبت وفرمایله، او خپل نبی صلی الله علیه وسلم یې د یوه حق امر یعنی له کفارو سره د (جهاد) کولو لپاره له مدینې منورې څخه د باندې د بدر په ډګر کې په داسې وخت کې راوویست، چې د مسلمانانو یوه ډله د قریشو له لښکرو سره پر جنګېدلو راضي او خوښه نه وه.

یعنې د جهاد په وسیله د اسلام او د اسلام د تابعانو غالب کېدل او د ابو جهل له لښکرو سره مقابله پر دوی باندې دومره شاقه او ګرانه وه؛ لکه چې چا ته په رڼو سترګو د مرګي په خوله کې ورتلل سخت او مشکل ښکاري، بیا هم الله تعالی په خپل توفیق سره دوی د جنګ ډګر ته بوتلل، او په خپل امداد سره یې مظفر او منصور وګرځول، او له غنیمت سره یې سالم بېرته راوستل.

نو څرنگه چې د الله تعالی په مرستې (مدد) سره دغه لوی مهم له اوله تر آخره پورې پای (آخر) ته رسېدلی دی؛ نو د غنیمت اموال هم ښایي چې د هغه مال وګڼل شي، او د هغه هر هغه مصرف چې پاک الله د خپل رسول په وسیله در ښيي، ښایي چې هملته دې تقسیم او صرف کړ شي.!

تنبیه: د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ﴾ کاف مې په خپل تقریر کې یواځې د تشبیه لپاره نه دی اخیستی، بلکه د ابو حیان «رحمه الله» له تحقیق سره موافق د تعلیل په معنی باندې مې مشتمل کړی دی، لکه چې په ﴿وَأَذْكُرُوا كَمَا هَدَيْكُمْ﴾ کې علماوو تصریح کړې وه، او د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ الی آخر الآيات مضمون مې د ﴿قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ یو سبب ګرځولی دی، او د ابو حیان «رحمه الله» او د نورو په شان مې «أعزك الله» او نور مې مقدر نه دی منلی.

او هم مې د آیت په تقریر کې د «روح المعاني» د صاحب «رحمه الله» له تصریح سره سمه اشاره کړې ده، چې د ﴿كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ﴾ د دوی یواځې خروج عن البيت مراد نه دی، بلکه له «خروج من البيت» څنې ترې (دخول في الجهاد) پورې اوږده او پراخه زمانه مطلوبه ده، چې په کې ﴿وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكُرْهُونَ﴾ ﴿يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ﴾ او نور ګرد احوال او وقائع سره شامل او واقع شوي دي.

د یوې ډلې کراهیت خو عین د خروج عن المدینه په وخت کې لا ښکاره شوی وو، لکه چې د صحیح مسلم شریف او د طبري شریف په حواله د «الأنفال» د سورت په اوله مقدمه کې بیان شوي دي، د مجادلې صورت به غالباً وروسته له هغه د کفارو د لښکرو د خوځېدلو د اطلاع رسېدلو په وخت کې د «صفراء» په مقام کې واقع شوی وي، له دې پوهېدلو څخه به د ځینو مبطلینو د مغالطو استیصال په ښه ډول سره وشي.

وَأَذِيعِدْكُمْ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهُمَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشُّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ
وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَيِّقَ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ۚ لِيُحَقِّقَ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلِيُذَكِّرَ الَّذِينَ هُمْ جَرَمُونَ ۝

او (یاد کړئ) هغه وخت چې وعده کوله له تاسې سره الله یو د دوو طائفو (ډلو څخه چې قافله یا لښکر وو) چې بېشکه دغه تاسې لره ده، او ستاسې خوښه وه چې بېشکه هغه بې وسلې بې زحمته (بې اغزي ډله دې) وي تاسې ته، او اراده لري الله د دې چې ښکاره ثابت کړي رښتیا په خبرو خپلو سره، او پرې کړي بېخ د کافرانو لپاره د دې چې ظاهر غالب کړي حق (دین د اسلام)، او (لپاره د دې چې) ظاهر کړي بطلان د باطل (کفر)، او اکر که بده مني (دا خبره) مجرمان (کافران او پرې خپه کيږي).

تفسیر: مسلمانانو غوښتل چې پر تجارتي قافلې باندې دې حمله وشي، چې یو اغزی هم د دوی په پښو کې چوخ نشي، او ډېر مال او اسباب هم په لاسونو ورشي، لیکن د الله تعالی رضا داسې وه، چې په دغه وړو کې کم قوته او بې سامانه ټولې ته پر یوه کثیر التعداده او مرتب او منظم او له شوکتته ډک لښکر باندې فتح او بری ورعطا کړي، او خپلې ګردې کلمې او خبرې په دغې وسیلې سره په یوه حیرانوونکي ډول رښتیا او ثابتې کړي، او د مکې معظمې د کفارو بېخ له سته وکارې، چې په دې ډول سره د الله تعالی د وعدې صداقت په یوه حیرت زیاتوونکي اصول سره ظاهر شي، او د صدق صداقت او د کذب کذابیت د کفارو علی الرغم په صاف صاف ډول سره ښکاره شي، لکه چې همداسې هم وشو، او په بدر کې د قریشو او یاتنه لوی لوی سرداران ووژل شول، او او یا تنه نور مشران یې بنديان شول، او په دې ډول سره د کفارو ملاوې ماتې شوې، او د مکې معظمې د کفارو بنیادونه سره ولړزېدل، فله الحمد والمنة !.

إِذْ سَتَعْيَبُونَ رَسُولَ اللَّهِ فَأَسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي مِيدٌ لَكُمْ يَا لَيْفٌ مِّنَ الْمَلَكَةِ مُرْدِفِينَ ۝ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ
الْأَبْتَرَىٰ وَلِتُنظِرَ فِيهِ قُلُوبَكُمْ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝

(یاد کړئ) هغه وخت چې استغاثه به کوله تاسې رب خپل ته نو الله ستاسو استغاثه قبوله کړه لپاره د (فرياد) ستاسې، چې بېشکه زه مرسته (مدد) کوونکی یم له تاسې سره په زرو تنو له پرښتو څخې یوه په بلې پسې راتلونکې. او نه وه ګرځولې (نه وه ورکړې) دغه (مرسته) الله مګر (ورکړې یې وه فقط) لپاره د دې چې زېری شي (د نصرت) او لپاره د دې چې مطمئن (آرام) شي په دغې مرستې سره زړونه ستاسې، او نه ده مرسته مګر (خو ده) له جانبې د الله، بېشکه الله ښه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: دا قسم یو بل آیت په (۴ جزء د آل عمران سورت په (۱۲۶) آیت (۱۳) رکوع) کې هم تېر شوی دی، دلته دې هم همغه تفسیر بیا وکتلی شي!، هو! دومره ده چې هلته د پرښتو تعداد له (۳۰۰۰) څخه تر (۵۰۰۰) پورې بیان کړی شوی وو، که د دغو دواړو آیتونو واقعه یوه وي؛ نو ویلی کیږي چې: اول ځلې به یو زر کسيزه ډله راغلې وي، بیا به وروسته له هغې بله ډله راغلې وي چې د هغې تعداد به له درو زرو څخې تر پنځو زرو پورې رسېدلی وي، ښایي د ﴿مُرْدِفِينَ﴾ څخې همدې لوري ته اشاره وي.

إِذِ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنزِلُ عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيَطَهِّرَ كُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ
رِجْسَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ۝

یاد کړئ هغه وخت چې واچوله (الله) په تاسې پر کالي (د خوب پرمښکي) لپاره د امن (تسکین) ستاسې له خپله جانبې، او نازلې کړې (الله) پر تاسې له (طرفه د) آسمانه اوبه لپاره د دې چې پاک

کړي تاسې په دغو (اوبو) سره، او لرې کړي له تاسې نجاست د شيطان او لپاره د دې چې قوت واچوي په زړونو ستاسې کې، او محکم کړي په هغو (اوبو) سره قدمونه ستاسې.

تفسیر: د «بدر» غزا في الحقیقت د مسلمانانو لپاره ډېره سخته ازموینه او د عظیم الشان امتحان موقع وه، د مسلمانانو او د کافرانو په منځ کې دغه رومبني مهم او قابل الذکر تصادم وو، او بیا یې صورت هم داسې واقع شوی وو، چې کفارو لا له پخوا څخه پر ښو ښو ځایونو او د اوبو او نورو حاکمه وو نفاطو باندې قبضه کړې وه، او مسلمانانو په یوه ټیټ ځای کې موقع نیولې وه، چې په کې ډېرې داسې شګې وې چې تګ او راتګ په کې سخت مشکل او د تلونکي پښې به په کې ډېری خښېدې، د ګرد او غبار او دوړو لامله هم سخت تکلیف او رېر ورسېده، د اوبو د نشتوالي له سببه له یوه جانب د اوداسه او غسل تکلیف او له بله طرفه له تندې ځنې مسلمانان ډېر زیات وارخطا شوي وو.

په دغه وخت کې الله تعالیٰ په خپل کامل رحمت سره یو زورور باران اوراوه، چې په هغه سره هغه ګردې شګې کلکې شوې، او د غسل او اوداسه لپاره اوبه ډېر شوې، او له ګرد او غبار او دوړو څخه هم وژغورل شول.

بالعکس په هغه ځای کې چې د کفارو لښکر وو، داسې سختې چېکړې او خټې پیدا شوې، چې دوی به در ګرده په کې ښویدل او خښېدل، کله چې دغه ظاهري پرېشانی ګردې لرې شوې، نو الله تعالیٰ پر مسلمانانو باندې یو قسم پرمسکي او د خوب پر کالي او بې سدی په شان یوه وضعه راوستله، کله چې له هغې د دوی سترګې خلاصې شوې، نو د دوی له زړونو ځنې خوف، هراس او وېره بېخي ورکه شوه.

په ځینو روایاتو کې راغلي دي، چې رسول الله مبارک او أبو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه ټوله شپه په عريش کې په زاری او دعا مشغول وو، په پای (آخر) کې پر رسول الله صلى الله عليه وسلم لږه پر کالي راغله، کله چې له هغې څخه یې سترګې خلاصې شوې، نو ویې فرمایل: خوشاله اوسئ! چې جبرئیل ستاسې د مرستې (مدد) لپاره راځي!، کله چې له «عريش» څخه یې د باندې تشریف راوړ؛ نو د ﴿سَيَهْرُمُ الْجَمْعُ وَيُؤْتُونَ الدُّبُرَ﴾ بشارت د دوی پر مبارکه ژبه جاري وو.

په هر حال هغه د رحمت باران بدنونه یې له بې اودسیو او زړونه یې له شیطاني وسوسو ځنې پاک کړل، له بل لوري د شګو له کلکېدلو څخه په ظاهري ډول سره هم د دوی قدمونه ټینګ او ثابت شول، او د دوی له زړونو څخه خوف او وېره بېخي ووته، او بېخي ډاډه او مطمئن او زورور شول.

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَأِكَةِ إِنِّي مَعَكُمْ فَاذْبِتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَالِفِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرَّعْبَ
فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿٥٧﴾ ذَلِكَ يَأْتِيهِمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ
وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٨﴾ ذَلِكَ فَذُوقُوا وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ
الْعَارِ ﴿٥٩﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې وحی وکړه رب ستا پرښتو ته (چې ووايي مؤمنانو ته) بېشکه زه له تاسې سره یم (په نصرت او اعانت) نو ثابت کړئ تاسې هغه کسان چې مؤمنان دي (په نصرت او بشارت)، ژر به وغورځوم زه په زړونو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي وېره، نو ووهئ تاسې (سرونه د دې کفارو) له پاسه د ورمېرونو، او ووهئ تاسې له دغو (کفارو څخه هر هر بند) او ټولې ګوتې. دغه (وهل د کفارو) د دې لپاره دي، چې بېشکه دوی مخالفت کړی دی له الله او له رسول د دغه (الله) پر پرېښودلو (د شرعي)، او هر هغه څوک چې مخالفت کوي له الله او له رسول د الله؛ نو بېشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبی کې). دغه

(ستاسې دنيوي عقوبت دی) نو وڅکئ تاسې دا (دنيوي عذاب ای کفارو!) او (پوهېږئ چې) بېشکه مقرر دی کافرانو ته عذاب د اور (د دوزخ په آخرت کې).

تفسیر: د «بدر» غزا د اهمیت اندازه له دې نه ښه لگېدی شي، چې پخپله لعین ابلیس د «کنانه» د لوی سردار «سراقة بن مالک مدلجي» په صورت ممثل شوی ابو جهل ته راغی، او د مشرکانو زړونه یې ډېر مطمئن او ښه ډاډه کړل، او هغوی ته یې اطمینان ورکړ چې نن پر تاسې باندې هیڅوک بری او غلبه نشي موندلی، او زما ګرده قبيله له تاسې سره ده، د ابلیس تر بیرغ لاندې د شیطانانو ډېر لوی لښکر وو، چې د دې واقعي تفصیل وروسته راځي.

د دوی په مقابل کې الله تعالی د مسلمانانو د (مرستي) او امداد لپاره د خپل فوځ قطعات د جبرئیل او میکائیل علیه السلام تر مشرۍ لاندې ولېږل، او یې فرمایل چې: زه له تاسې سره یم، که شیاطین د انسانانو په صورت سره متشکل شوي دي، او په دغه وسیله سره د کفارو حوصلې زیاتوي، او د دوی له لوري جنګېدلو ته تیار دي، او د مسلمانانو په زړونو کې وسوسې وراچوي، او دوی وپروې؛ نو تاسې ای پرښتو! د مظلومو او ضعیفو مسلمانانو زړونه مضبوط او ټینګ کړئ! له دې لوري تاسې د دوی همت ورزیاتوي! د هغه لوري به زه د کفارو په زړونو کې دهشت، رعب، خوف او وېره اچوم، تاسې د مسلمانانو په مرسته د دغه ظالمانو ورمېړونه (مړی) ووهئ! (یعنې پرې یې کړئ)، او بند په بند او پیوند په پیوند یې جلا (جدا) او انډی انډی (ټوټې ټوټې) یې کړئ!.

په روایتونو کې مذکور دي، چې په «بدر» کې خلقو پرښتې په خپلو سترګو سره لیدلي، او هغه کفار چې د پرښتو له لاسه وژلي شوي وو؛ د هغو کفارو ځنې چې مسلمانانو وژلي وو؛ جلا (جدا) او له ورا پېژندل کېدل.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذْ التَّمِيزُ الَّذِينَ كَفَرُوا رَحْفًا فَلَا تُولُوهُمُ الْاَدْبَارَ ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چې یو ځای شی تاسې (یا مخامخ شی یا پېښ شی په جنګ کې) هغو کسانو سره چې کافران شوي دي (د جنګ په ډګر کې)، په دغه حال کې چې دوی غونډه (او ګڼ) وي؛ نو مه ګرځوئ تاسې دغو (کفارو) ته شاوې خپلې (د تېښتې په نیت).

تفسیر: «فرار من الزحف» یعنې له جهاده ځنې وتل او تېښتېدل، او په جنګ کې کفارو ته خپله شا اړول ډېره لویه ګناه او له اکبر الکبائر و ځنې ده، که د کفارو تعداد د مسلمانانو له شمېره یو په دوه وي؛ بیا هم فقهاوو مسلمانانو ته د شا اړولو اجازه نه ده ورکړې.

وَمَنْ يُؤَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّرًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللَّهِ
وَمَا لَهُ جَاهَةٌ وَبِئْسَ الْبَصِيرُ ۝

او هر هغه څوک چې و ګرځوي دغو (کفارو) ته په دغه ورځ (د مخامخ کېدلو د جنګ) شاخپله، مګر په دې حال کې چې بېرته ګرځېدونکی (په هنر سره) لپاره د جنګ یا حال دا چې یو ځای کېدونکی وي په طرف د بلې طائفې (د مجاهدینو)؛ نو په تحقیق رجوع یې وکړه او اخته شو په غضب (قهر) له (جانبه د) الله، او ځای د اوسېدلو د ده دوزخ دی، او بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې تېښته او په شا کېدل که د کوم جنګي مصلحت لپاره وي، مثلاً له بېرته تللو څخه وروسته بیا حمله وروړل ډېر مؤثر وي، یا جولان کوونکی وي لپاره د تودولو د جنګ یا لپاره د غیل (دوکه) وړ کولو د دښمن چې په تېښته یې تېر باسي، او بیا پرې یرغل (حمله) وروړي، یا که د غازیانو یو ډله له خپل مرکزي فوځ څخه بې له لښکري مصلحتونو

بېله شوي وي، او دوی د خپل ځان د ساتنې لامله تېښته کوي، او له خپلو نورو ملګرو سره ځان ګډوي، نو داسې تېښته جرم نه دی، او ګناه فقط په هغه وخت کې ده؛ چې تېښته یواځې له وېرې او د ځان د ژغورنې (محفوظ کولو) او د حقیقي تېښتې په نیت وي.

(و فرمایله الله: که تاسې فخر کوئ ای مسلمانانو په قتل او حبس د کفارو)،

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَاتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتُمْ اِذْ رَمَيْتُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ وَلَٰكِنَّ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ
بَلَاءٌ حَسَنًا اِنَّ اللَّهَ سَبِيْعٌ عَلِيْمٌ ﴿۹﴾

نو نه دي وژلي تاسې دغه (کفار په خپل قوت سره په بدر کې) وليکن الله وژلي دي دغه (کفار چې مرسته يې تاسې ته درکړې ده)، او نه دي ويشتل کړي تا (ای محمده! دغه ويشتل چې د بشر له شان څخه نه وي) په هغه وخت کې چې (ظاهري) ويشتل کړي وو تا؛ وليکن الله دغه ويشتل کړي وو، او (دا کار کړی وو الله) د دې لپاره چې وازمويي مؤمنان له زده خپله په ازموینه (یا د دې لپاره چې احسان و فرمایي پر مؤمنانو له دربار خپل ښه احسان او انعام په اکرام د مرستې او ولجې) نېکې سره (چې د نصرت او غنیمت نعمت دوی ته ورکړي)، بېشکه الله ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم دانا دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: کله چې جنګ سخت شو، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د کفارو د لښکرو په لوري یو موتي شګې وشیندلې (وغورځولې)، او درې ځلې يې «شاهت الوجوه - قبیح شول مخونه د دښمنانو!» وویل، د الله تعالی په قدرت د دغو شګو ذرې د هر یوه کافر په سترګو کې ولوېدلې، او ګرد د خپلو سترګو په منبلو باندې لګيا شول.

له بل لوري مسلمانانو سمدلاسه يرغل (حمله) وروړ، بالاخره ډېر کفار (لکه شین فصل) ورپیل او ووژل شول، په همدغه نسبت فرمایي چې: اګر که په ښکاره ډول سره شګې تا په خپل لاس سره وشیندلې، لیکن عادتاً هیڅ بشر داسې کار نشي کولی، چې د یوه موتي شګې ذرې د هر یوه کافر محارب سترګو ته ور ورسوي، او د یوه مسلح لښکر د تېښتې سبب وګرځي، دا یواځې د الله تعالی قدرت وو؛ چې یو موتي شګې يې د ګردو کافرو محاربینو په سترګو کې وغورځولي.

په تاسې بې وسلې او بې سامانه او لږو مسلمانانو کې دومره قوت او قدرت چېرې وو! چې یواځې ستاسې په مټ او زور سره کفارو داسې ماتې وخوړه؟!، دا خو د الله تعالی د قدرت اثر او اغېزه وه چې داسې متکبر او سرکښان يې د موت او فناء او ذلت او قید په کنده کې وغورځول.

هو! دا خبره ښکاره ده، چې ظاهراً دغه کار ستا د لاسونو په وسیله شوی، او ستا په لاسونو کې داسې یو فوق العاده قوت او قدرت پیدا کړ شو؛ چې تا هغه په خپل کسب او اختیار سره حاصلولی نشو، دغه واړه د دې لامله (له وجې) وکړل شول؛ چې د الله تعالی قدرت ظاهر شي، او پر مسلمانانو باندې پوره مهرباني او په ښه ډول سره احسان وشي، بېشکه الله تعالی د مؤمنانو دعاء او فریاد اوري، او د دوی افعال او احوال په ښه ډول ورمعلوم دي، او دی هم ښه پوهیږي چې پر مقبولو بندګانو په کوم وخت او څه ډول (طریقه) احسان مناسب دی؟.

ذٰلِكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ مُّهِِنٌ كَيِّدٌ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۸﴾

دغه (تېر احسان وشو) او (دغه خبره حقه ده چې بېشکه الله ضعیفونکی د پلمې او تدبیر د کفارو دی).

تفسیر: یعنی په دغه وخت کې هم الله تعالی د مکې معظمې د کفارو پلمې (فرېبونه) او تدبیرونه و بجاړ او له خاورو سره یې برابر او لټار کړل، او وروسته له دې نه هم د دوی ګرد تدبیرونه خراب او سستوي.

إِنْ سَلَفْتُمْ حَوًّا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْعَذَابُ وَإِنْ تَدَّهَوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَعُدُّوا وَعُدًّا وَلَنْ نَغْنِيَّ عَنْكُمْ
فِي تِلْكَ سَيِّئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾

که غواړئ تاسې فتح (فیصله د جانینو څخه د ښه لار موندونکي په خوا ای کفارو!)؛ نو په تحقیق راغله تاسې ته فتح (فیصله د ښه لار موندونکي په خوا) او که تاسې منع راوړه (له کفره او د مؤمنانو له جنگه)؛ نو دغه (منع بهتره او) خیر دی تاسې ته، او که بیا راوګرځېدئ تاسې (جنگه او کفر ته)؛ نو مونږ به هم راوګرځو (نصرت د مؤمنانو ته)، او له سره به دفع ونه کړي له تاسې ډله ستاسې هیڅ شی (له عذاب د الله نه)، او اګر که ډېره لویه هم وي دا (ډله ستاسې)، او (پوه شی) چې بېشکه الله سره له مؤمنانو دی (په نصرت او ثواب ورکولو کې).

تفسیر: دغه خطاب د مکې معظمې کفارو ته دی، دوی به له هجرت څخه پخوا رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ویل: ﴿مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ «څمونږ او ستاسې په منځ کې به دغه فیصله کله کیږي؟ که تاسې رښتیني یئ».

که څه هم د دغې خبرې پوره فیصله به د قیامت په ورځ کې کیږي، مګر یو ډول فیصله یې نن د «بدر» په میدان کې هم تاسې ولیده، چې په څه یو خارق العاده طریقې سره تاسې ته د کمزورو مسلمانانو له لاسونو سزا در ورسېده؟.

که اوس هم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مخالفت او کفر او شرک څخه لاس واخلي؛ نو بهتر دی او دنیوي او اخروي ګټې به ستاسې په برخه شي، او که بیا هم تاسې داسې و جګپړئ؛ نو مونږ به بیا هم په همدې قسم د مسلمانانو سره مرسته کوو، او په پای کې به تاسې ذلیل او خوار پړئ!.

کله چې د الله تعالی تأیید له مسلمانانو سره دی؛ نو ستاسې ډلې او لښکرې که هر څومره ډېر وي، ستاسې په کار به هیڅ درنشي.

په ځینو روایتونو کې راغلي دي، چې ابو جهل او نورو کفارو د مکې معظمې څخه د «بدر» په لوري د رهي کېدلو په وخت کې د کعبې شریفې پردې په خپلو لاسونو نیولې، داسې دعاوې یې کړې وې چې: «یا الله! له دواړو فرېقو څخه هر یوه چې اهدی، علیا، او اکرمه وي؛ فتحه او بری د همغې ډلې روزي کړې! او فساد اچونکي مغلوب کړې!» نو په ﴿فَقَدْ جَاءَكُمْ الْعَذَابُ﴾ کې د هغه ځواب ورکړ شو.

یعنې همغې ډلې ته چې واقعي علیا او افضله ده؛ فتحه او بری نصیب شو، او مفسدان رسوا او خوار او ذلیل شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنَّهُ وَ أَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿١٥﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) حکم ومنئ تاسې د الله او (حکم ومنئ) د رسول د الله، او مخ مه ګرځوئ تاسې له دغه (اطاعت د رسول الله څخه) حال دا چې تاسې اورئ (قرآن).

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٦﴾

او مه کېږئ تاسې (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چې وايي واورېده مونږ، حال دا چې دوی نه اورئ (په ګټورو اورېدلو سره).

تفسیر: یعنی په ژبه وايي چې واورېده (خبره ستا او ومو مانه حکم ستا!) حال دا چې هغه اورېدل او منل به څرنگه وي، چې انسان سمه خبره واورې او پرې ونه پوهيږي؟ يا خو پرې وپوهيږي خو قبوله يې نکړي، پخوا هم يهودانو موسی عليه السلام ته ويلي وو: ﴿سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا﴾ «وامو ورېده خبره ستا او ومو نه منله هغه خبره».

د مدينې منورې د منافقانو اصول داسې وو، چې د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم او د مسلمانانو په مخکې به يې تش په ژبه د اسلام اقرار کاوه، او په زړه به ترې منکران وو، په هر حال د صادق مؤمن شان دا دی، چې په زړه او په خوله او په عمل او په غياب او په حضور کې پر الهي او نبوي احکامو عمل وکړي، او تر اسلامي هداياتو ځان جار کړي.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الضَّمُّبُكُمُ الَّذِينَ لَا يُعْقِلُونَ ﴿۳۷﴾

بېشکه بدتر د ټولو حیواناتو په نزد د الله (هغه دي چې) کانه دي (د حق له اورېدلو څخه) او گونگیان دي (د حق له ویلو څخه) هغه کسان دي چې عقل نه لري دوی.

تفسیر: هغو کسانو ته چې الله تعالی د ویلو لپاره ژبه او د اورېدلو لپاره غوږونه او د پوهېدلو لپاره زړه او دماغ ورعطا کړي وو، بیا دوی دغه گړد قوتونه معطل کړل، نه په ژبې سره د حق ویل او د حق موندلو لپاره موفق شول، او نه يې په غوږونو سره د حق غږ واورېده، او نه يې په زړه او دماغ سره د حق د پوهېدلو کوشنې وکړ، الغرض د الله تعالی گړدې ورکړې شوې قواوې يې چې په حقیقت کې د هغو لوړو مقاصدو لپاره ورکړې شوې وې؛ په خپل اصلي کار کې صرف نه کړې، بلا شبهه داسې خلق له حیواناتو څخې هم بدتر دي.

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسَبَعَهُمْ وَالْوَأْسَعَهُمْ لَوَلَّوْا لَهُمْ مُعْرَضُونَ ﴿۳۸﴾

او که معلوم وی الله ته په دوی کې څه خیر؛ نو خامخا اورولي به يې وی دوی ته (په سماع قبول سره)، او که اورولي وی دوی ته (الله سره له دې چې ور معلوم دي دا چې په دوی کې هېڅ خیر نشته)؛ نو هر ورو به گړخېدلي وو دوی له حق نه حال دا چې دوی به څنگ کونکي وو (له قبوله د حق عنادا او انکارا).

تفسیر: یعنی اصلي خبره دا ده چې په دغو خلقو کې د نېکۍ رېښه (ریشه) او اساس (جرړه) له سره نشته، ځکه چې حقیقي نیکي هلته د انسان په برخه کېږي؛ چې د ده په زړه کې د حق د غوښتلو مینه او د هداياتو او د نورو حسانتو د قبلولو استعداد او لیاقت وي، هغه قوم چې د حق غوښتلو هېڅ روح په کې نه وي، او د الله تعالی ورعطا شوي قوتونه په خپلو لاسونو خرابوي؛ نو ورو ورو په دوی کې د حق د قبول لیاقت او استعداد نه پاتې کېږي.

نو ويې فرمايل چې الله تعالی د دوی په زړونو کې د خیر او هدايت د قبلولو لیاقت ونه لید، که په دوی کې يې څه لیاقت لیدی؛ نو له خپل عادت سره موافق به يې ضرور هغوی ته خپل آیتونه اورول، او دوی به يې پرې پوهول، باقي په دغه موجوده حالت کې که دوی ته آیتونه واوروي، او دوی پرې وپوهوي؛ نو دغه ضد او عناد کونکي خلق سره له پوهېدلو هم د هغو قبلونکي نه دي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ، وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ، وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۳۹﴾

ای هغو کسانو چې ایمان يې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو! غوږ بردئ) حکم منئ تاسې (خاص) د الله او (حکم منئ خاص) د رسول (د الله) کله چې وبولي تاسې لپاره د هغه کار چې ژوندي

کوي تاسې (په دنيوي او اخروي ژوندون سره)، او پوه شئ تاسې چې بېشکه الله پرده کيږي په منځ د انسان او زړه د ده کې، او بېشکه شان دا دی چې خاص همدغه ته تاسې جمع کېږئ.

تفسیر: يعنې الله تعالی او رسول صلی الله عليه وسلم د هغه عمل په لوري تاسې ته دعوت در کوي (مثلا جهاد او نور)؛ چې په هغه کې له اوله تر آخره ستاسې خیر او ګټه (فائده) ده، نو د مؤمنانو شان دا دی، چې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د دعوت په مقابل کې علی الفور (لیک) ووايي! او له زړه یې ومني! هر وخت او هر ځای ته چې پاک الله دوی وبولي؛ بنایي دوی خپل ګرد کارونه او مشغولتیاوې پرېږدي، او همغلته خپل ځانونه ورسوي.

﴿وَأَعْلَمُوا﴾ الآية - «او پوه شئ تاسې چې بېشکه الله پرده کيږي په منځ د انسان او زړه د ده کې، او بېشکه شان دا دی چې خاص همدغه الله ته تاسې جمع کېږئ»، يعنې د الهي حکم په ځای کولو کې تعطیل او ځنډ (ډیل) مه کوئ! بنایي چې لږ وروسته ستاسې زړونه همداسې پاتې نشي، ځکه چې انسان پر خپل زړه باندې واک او قبضه نه لري، بلکه زړه د الله تعالی په اختیار کې دی، په هر لوري یې چې اراده وفرمائي؛ اړوي یې، بېشکه الله تعالی ابتداء په خپل مرحمت هغه نه اړوي، او نه مهر پرې لگوي، هو! کله چې بنده د اسلامي احکامو په امتثال او تعميل کې سستي او لټي وکړي؛ نو په سزا کې یې هغه اړوي، یا که حق غوښتل پرېږدي، او ضد او عناد غوره کړي؛ نو مهر پرې لگوي.

وَأَنْتُمْ أَفْئِدَةٌ لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً، وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿۵۰﴾

او ځان ساتئ تاسې له هغې فتنې (فساد ګناه) څخه چې نه رسيږي (عقوبت یې یواځې) همغو کسانو ته چې ظلم یې کړی وي (په کولو د ګناه سره) له تاسې ځنې خاص (او یواځې، بلکه عمومي به وي)، او پوه شئ چې بېشکه الله سخت دی عذاب (د ده مخالفانو ته په دنیا او عقبا کې).

تفسیر: يعنې (له داسې ګناه ځنې تاسې ځان ډېر ساتئ؛ چې کونکي او نه کونکي دواړه په کې لاهو کيږي، لکه د جهاد او بدعتونو او نفاق او شقاق د ظهور په وخت کې سستي)، فرض یې کړئ! که د یوه قوم اکثر و افرادو د ظلم او د عصیان اصول اختیار کړه، او څه خلق له هغو څخه جلا (جدا) پاتې شول، او غوږه مالي یې غوره کړه، نه یې نصیحت وکړ، او نه یې ترې د نفرت اظهار.

نو دغه فتنه ده، چې د دې په ضمن کې هغه ظالمان او دغه پټې خولې خوشامند ګران به ګرد سره راځي، نو کله چې عذاب راشي؛ ګرد به علی حسب المراتب په هغه کې شامل وي، او هیڅوک به ترې نه وي خلاص.

له دې تفسیر سره موافق د دغه آیت مقصود به داسې وي چې: د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د حکم د منلو لپاره هم پخپله تاسې تیار اوسئ! او هم سرکښانو ته نصیحت کوئ او پوهوئ یې! که دوی ستاسې نصیحت ونه مني؛ نو د هغوی ځنې د خپلې بېزای اظهار وکړئ.

وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ نَخَاؤُونَ أَنْ يَتَخَفَتَكُمْ النَّاسُ فَاوَكَمُوا وَإِذْ كُنْتُمْ
بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۵۱﴾

او یاد کړئ تاسې هغه وخت چې تاسې لږ ضعیفان (مغلوبان) کړی شوي وئ په ځمکه کې، ویرېدئ تاسې له دې نه چې وبه تنستوي په جلتی سره تاسې خلق (يعنې مغلوب به کړي تاسې قریش یا پارس یا روم)؛ نو ځای در کړ (الله) تاسې ته، او قوت یې در کړ تاسې ته په کومک (مدد) خپل سره، او روزي یې در کړه تاسې ته له طیبانو لکه غنائم لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ! .

تفسیر: یعنی د قلت او ضعف له گمانه د الله تعالی په حکم (جهاد) کې سستی مه ښکاروئ، وگورئ له هجرته پخوا بلکه له هغه وروسته هم ستاسې شمېر لږ وو، وسله او سامان هم تاسې نه درلود (لرلو)، کله چې خلقو ستاسې کمزوري لېدله؛ نو طمع یې کوله چې تاسې وخورئ، او هضم مو کړي، او تاسې ته هر وخت هم دغه اندېښنه درپېښه وه، نه چې د اسلام له دښمنانو سره ځمونږ جنګ او جګړه ونښلئ او مونږ د هغوی په لاس کې ولویږو، او هغوی مو د مرغانو په شان په خپلو منګولو او مښو کو کې سره چېرې وتښتوي، مګر الله تعالی تاسې ته په مدینه منوره کې هستوګنه درکړه، او د انصارو او مهاجرینو په منځ کې مو د ورورګلوی یې سارې سلسله قائمه کړه، بیا یې د «بدر» په غزا کې تاسې ته څرنګه غیبي مرسته درورسوله، چې د کفارو بیخ مو وویست، تاسې ته یې ای مسلمانانو شانداره بری او فتح درکړه! د غنیمت مال او د بندیانو فدیة یې هم درکړه، الغرض حلال، طیب، پاک شیان او د نعمتونو انواع او اقسام یې درعطا کړل، چې تاسې د الله تعالی شکرګزار بندګان شئ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَحُونُوا أَمْنَتَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٢﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه کوئ خیانت له الله سره او (مه کوئ خیانت د الله) له رسول سره، او (مه) کوئ خیانت تاسې په امانتونو خپلو کې حال دا چې تاسې پوهېږئ (چې د امانت ساتل واجب دي).

تفسیر: د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره خیانت دا دی: چې د هغو د احکامو مخالفت وکړ شي، په ژبې سره خپل ځانونه مسلمان بولي او د کفارو عمل وکړي، یا هر هغه کار باندې چې د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له خوا مأمور شوی وي، په هغه کې ټکي برکي وکړي، یا د پاک رسول اسرار نورو ته ښکاره کړي، یا د غنیمت له مال څخه غلا وکړي، یا د دغو په شان نور ناروا کارونه وکړي، په هر حال په هغو ګردو امانتونو کې چې د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د بندګانو له خوا تاسې ته سپارلی شوي وي؛ له خیانت څخه ځان وژغورئ (بچ کړئ)، په دغو کې هر قسم حقوق الله او حقوق العباد راغلل.

وَأَعْلَمُوا أَنَّ مَوَالِيَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾

او پوه شئ تاسې چې بېشکه مالونه ستاسې او اولاد ستاسې ابتلاء (ازموینه) ده، او بېشکه الله په نزد د ده اجر (ثواب) ډېر لوی دی، (بهرتر له هر شي نه نو په طلب کې یې اوسئ).

تفسیر: یعنی ستاسې اموال او اولاد فتنه ده، چې مو منع کوي له کارونو د آخرت څخه، او سبب دی د واقع کېدو ستاسې په ګناه او په عذاب کې، یا سبب دی د محنت چې تاسې الله تعالی پرې ازموېي؛ نو د دوی له ډېره محبت له کبله خیانت مه کوئ، انسانان علی الأكثر د مال او اولاد لامله له نورو بندګانو څخه غلا کوي، نو ځکه یې تنبیه وفرمایله؛ چې د امانتدارۍ هغه قدر او قیمت او لوړوالی چې د الله تعالی په دربار کې شته؛ هغه په دنیوي مال او اولاد او نورو شیانو کې له سره نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ان تَقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٤﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) که وویرېږئ تاسې له الله (او پرهبزګاري اختیار کړئ له ګناهونو څخه) وبه کړي ستاسې لپاره فیصله (د مؤمنانو په عزت او د

کافرانو په ذلت، او لري به کړي له تاسې ګناهونه ستاسې، او مغفرت به وکړي تاسې ته، او الله څښتن (خاوند) د فضل (رحمت، احسان) ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې که له الله تعالی ځنې وویرېږئ او د تقوی لار غوره کړئ؛ نو الله تعالی به ستاسې او ستاسې د مخالفانو په منځ کې فیصله وکړي، او ستاسې کور کهول به همداسې د کفارو په لاسونو کې ګرفتار نه پاتې کېږي، او در به کړي تاسې ته «فرقان» یعنې هدایت چې په هغه سره به حق له باطله بېلوی، یا د دارینو نجات، یا نصرت پر دښمنانو، یا خلاصی له شېهاتو، یا ظهور او شهرت په تمام عالم کې.

وَأَذِيبْكُمْ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُجْرِمُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَكْرِينِ ﴿۵۰﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې مکر فرېب به کاوه ستا په خلاف هغو کسانو چې کافران شوي وو، لپاره د دې چې بندي کړي یا ووژني تا یا وباسي تا (له مکې نه)، او پټ چال او فرېب جوړوي (دوی تاته) او (د دوی د فرېب او چال په مقابل کې د دوی سره) چال کوي الله (تعالی)، او الله (تعالی) له ټولو چال کوونکو څخه ښه او بهتر چال کوونکی دی.

تفسیر: پخوا له هجرت په د مکې معظمې کفار په «دار الندوه» کې سره ټول شول، او مشوره یې سره وکړه، چې د محمد صلی الله علیه وسلم په نسبت څه وکړي شي، ځینو به ویل چې: «بندي کړي شي، او ښه دې ژوبل هم کړي شي!»، د ځینو رایه داسې وه چې: «له وطنه دې وشړل شي! چې د تل لپاره د ده له اندېښنې څخه نجات و مومو»، په پای (آخر) کې د ابو جهل له رایې سره موافقه داسې فیصله وشوه چې: «د عربو د ګردو (ټولو) قبائلو څخه دې یو یو زړور ځلمی انتخاب او غوره شي! او دغه قوي او پیاوړي (بهادر) ځلمیان دې سره ټول لاس یو کړي! او یو ځلې دې په خپلو تورو سره پر محمد صلی الله علیه وسلم باندې ګزار وکړي! څو ښي هاشم له ګرد عربو سره جنګ ونه کړي شي، او پر عربو باندې د محمد صلی الله علیه وسلم دیت واورې، او پر ګردو قبیلو باندې وویشل شي».

پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته پرښتو اطلاع ورکړه چې «پخپله بستره باندې علي کرم الله وجهه ویده کړئ، او د دغې ټولنې په سترګو کې چې ستاسې د قتل لپاره سره ټول شوي دي؛ خاورې واچوئ، او د باندې د هجرت په قصد ووځئ!».

وَإِذْ اتَّخَذْتُمْ عَلَيْهِمْ الِاتِّفَاقَ أَنْ تَسْمَعُوا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۵۱﴾

او کله چې ولوستلی شي پر دوی باندې آیتونه ځمونږ؛ نو وایي دوی په تحقیق واورېده مونږ (دغه کلام)، که وغواړو مونږ؛ نو خامخا وبه وایو مونږ هم په مثل د ده، نه دی دغه (کلام) مګر خودی د دروغو لیکل (او باطل احوال) د پخوانیو.

تفسیر: نضر بن الحارث به ویل: که مونږ وغواړو نو د قرآن په شان کلام جوړولی شو، په دغه قرآن کې خو پرته له چټي (بېکاره) قصو او له کاره وتلو افسانو څخه بل شی نشته، مګر پاک قرآن هم د ګردو (ټولو) جګړو فیصله پر همدغې خبرې کړېده، چې ده بیا ولې دغه خپله ادعا پای (آخر) ته ونه رسوله؟

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنَّ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بِعَذَابٍ آلِيمٍ ﴿۳۷﴾

او (یاد کره) هغه وخت چې وویل دغو (کفارو) یا الله! که چېرې وي دغه (قرآن یا دین) هم دغه حق (لکه چې محمد یې وایي نازل شوی) له زرده ستا؛ نور او ورو په مونږ باندې کاینې له آسمانه، یا راوړه (راولېږه) (بل کوم قسم) عذاب دردناک.

تفسیر: په دغه آیت کې د مکې معظمې د مشرکانو د انتهایي جهل او شقاوت او عناد او بغاوت اظهار دی، یعنی دوی به ویل چې: یا الله! که په واقع کې هم دغه محمدي دین چې مونږ په دغومره اوږده موده کې په ډېر شد او مد سره د هغه په تکذیب کې لگیا یو، حق وي؛ نو ولې د عذاب په نزول کې دومره ځنډ (تأخیر) کیږي؟ او ولې د تېرو اقوامو په شان پر مونږ باندې د کابو باران نه ورپرې؟ یا د هغوی په شان په بل کوم عذاب مونږ ولې نه اخته کیږو؟ یا ځمونږ بیخي استیصال او بیخ کني ولې نه کیږي؟ ولې مو بیخ او بکر له سته نه باسي؟

وايې چې: دغه دعاء ابو جهل دمکې معظمې څخه د وتلو په وخت کې کعبې شریفې ته مخامخ کړې وه، بالآخر هغه شی یې چې غوښتنی وو؛ د هغه یوه نمونه یې په بدر کې ولیده، او دی پخپله سره له (۶۹) نورو مشرانو د کمزورو او بې وسلې او بې سامانه مسلمانانو له لاسه ووژلی شو، او اويا تنه نور مشران هم د اسارت او بندي توب په ذلت کې گرفتار شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

او نه دی الله چې په عذاب کاندې دوی حال دا چې ته (ای رسوله) په دوی کې یې.

تفسیر: «سنت الله» همدا دی، چې هر کله پر کوم قوم د انبیاوو عليهم السلام د تکذیب لامله عذاب نازلوي، خپل رسول د دوی له منځه باسي، کله چې الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له مکې معظمې څخه بېل کړ، نو وروسته له هغه د مکې معظمې مشرکان د «بدر» په عذاب کې مبتلا شول.

وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿۳۸﴾

او (بل دا چې) نه دی الله عذابونکی حال دا چې دوی مغفرت غواړي.

تفسیر: یعنی په دوی کې مستغفران دي، هغه ضعفاء د مؤمنانو چې په دوی کې پاتې شوي دي، یا دوی پخپله استغفار وایي، نو ځکه عذاب پرې نه راځي، ولې چې دوه شیان د عذاب د نزول مانع دي:

(۱): د یو قوم په منځ کې د رسول موجودیت.

(۲): استغفار، یعنی په مکه معظمه کې د محمد صلی الله علیه وسلم له برکته عذاب نه نازلېده، اوس پر هغوی باندې عذاب راغی، همداسې تر هغه پورې چې گنهگار نادم وي، او توبه باسي؛ نو نه نیول کیږي، اګر که ډېر لوی گنهگار هم وي.

رسول الله مبارک فرمایلي دي، چې د گناهگارانو پناه دوه شیان دي:

(۱) ُحْمَا وجود. (۲): استغفار، کذا في الموضح.

وَمَا لَهُمْ آلَئِيذٍ بِهِمْ اللَّهُ وَهُمْ يُصَدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَ إِنْ أَوْلِيَاءُؤُهُ
إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَئِنْ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۷﴾

او څه دي دوی ته چې نه به په عذابوي دوی الله (پس له وتلو ستا او مؤمنانو له دوی نه) حال دا چې دوی منع کوي (خلق) له (دخول د) مسجد حرام څخه، او نه دي دوی واکداران د دغه (مسجد حرام)، نه دي واکداران د ده مگر (دي) متقيان، او لیکن اکثر د دوی نه پوهیږي (په دې چې دوی لره واکداري نشته).

تفسیر: یعنی د عذاب نه راتلل بنا پر هغو دوو سببونو دي، چې مخکې مذکور شول، که نه ستاسې شرارتونه او ظلم او شقاوت داسې شيان دي، چې د هغو په مقابل کې بنيادي فوراً عذاب راشي، له دې نه به زیات ظلم څه وي؟ چې موحدین حرم شریف ته له راتگ او د الله جل جلاله له عبادت څخه په راز راز (قسم قسم) پلمو (تدیرونو) او حیلو منع کوي، او دوی هلته نه پرېږدي چې لاړ شي؟.

د دوی ظلم او تېری دا دی چې د دې ظلم د جواز لپاره دغه سند وړاندې کوي؛ چې مونږ د حرم شریف متولیان او واکداران یو، هر چا ته چې زړه مو وغواړي د راتلو اجازه ورکوو، یا یې نه پرېږدو چې راشي، حال دا چې د حرم شریف متولیان یواځې متقيان او پرهېزگاران کېدی شي، مشرک او بد عمل سړی له سره د هغه حقدار نشي کېدی.

لیکن له دوی څخه ځینې کسان علی الاکثر له خپله جهالته داسې وایي چې مونږ د ابراهیم علیه السلام اولاده یو، او له فلانی قبیلې څخه یو، او د کعبې شریفې «تولیت» څمونږ موروثي حق دی، چې د هغه لپاره کوم خاص قید او شرط نه دی پکار، نو دا یې راوښوول چې په اولاده د ابراهیم علیه السلام کې دغه حق د هغه کېدی شي چې متقي وي، او د داسې بې انصافانو حق نشي کېدی، چې له هر چا څخه چې دوی خپه وي؛ نو هغه ته د کعبې شریفې د راتلو اجازه نه ورکوي.

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿۳۸﴾

او نه وو لمونځ (عبادت) د دغو (کفارو) په نزد د کعبې مگر شپیلې وهل او لاسونه ټکول، (الله فرمایي): نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کفر به مو غوره کاوه.

تفسیر: یعنی حقیقي لمونځ کوونکي له مسجده منع کوي، نو پخپله د دوی لمونځ به څه ارزښت (قیمت) ولري؟ د کعبې شریفې برېښه طواف کول، د ذکر الله په ځای شپیلې وهل، او لاسونه ټکول، لکه چې نن هم ډېر اقوام ناقوس وهل او زنگونه شرنګول لوی عبادت گڼي.

الغرض: نه دوی په خپله عبادت کوي، نه نور خلق پرېږدي چې عبادت وکړي، او دغه بې معنی او چټي (بېکاره) خبرې عبادت گڼي، ځینې وایي چې: دغه شپیلې وهل، او لاسونه ټکول د دې لپاره وو، چې د مسلمانانو په عبادت کې خلل واچوي، او د تمسخر او استهزاء (ټوکې ټکالې) له لارې به یې داسې کول، والله أعلم.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُؤْتُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي نفقه کوي (لگوي) دوی مالونه خپل لپاره د دې چې منع کړي دوی (خلق) له لارې د الله څخه.

تفسیر: د «بدر» په غزا کې د کفارو له مشرانو ځنې دولسو سردارانو دا په غاړه اخیستې وه، چې هر یو تن به په یوه ورځ کې گردولښکرو ته ډوډۍ پخوي، لکه چې لس اوبنان به هره ورځ د یوه له لوري حلالېدل، او پر لښکرو به خورل

کېدل، بیا چې دوی ماتې وموندله؛ نو د دغه مات شوي لښکر مجمع کله چې مکې معظمې ته ورسېده، ابو سفیان او د کفارو نورو مشرانو ته یې وویل: هغه مال چې تجارتي قافلې له شامه راوړی دی، هغه دې گډ د اسلام په خلاف او له محمد څخه د انتقام اخیستلو په لاره کې ولگول شي!، لکه چې پر دغه خبره سره راضي شول، نو د داسې مال لگولو ذکر په دغه آیت کې راغلی دی.

فَسَيُنْفِقُونَهَا شَرًّا تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً تَشَاقِقُونَ ذُو الْأَرْبَابِ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْسِرُونَ ﴿٥٤﴾

نو ژر به نور هم ولگوي دغه مالونه، بیا به شي (دغه انفاق) پر دوی حسرت (پنښماني چې مال یې ځي او مطلب یې پرې نه حاصلېږي)، بیا به په آخر کې مغلوب شي، او هغه کسان چې کافران شوي دي (او په کفر کې مړه شي)؛ دوزخ ته شړلي (بیولي) کېږي.

تفسیر: یعنې کله چې په دنیا کې مغلوب او مقهور، او په آخرت کې معذب شي، نو د افسوس او حسرت لامله به خپلې گوتې چپچپي، چې مال مو هم له لاسه ووت، او بری مو هم په برخه نشو، لکه چې رومی به «بدر» کې او بیا په احد او نورو غزاگانو کې د کفارو گډ (ټول) مالي او جسماني قوتونه صرف شول، او هیڅ یوه گټه (فائده) یې په لاس ورنغله.

لِيُبَيِّنَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿٥٥﴾

لپاره د دې چې بېل کړي الله خبیث (ناپاک کافر) له طیب (پاک مؤمن) څخه، او بیا کېږدي خبیث (ناپاک سره لاندې باندې) ځنېې د ده په ځینو نورو باندې، نو راجمع به کړي دا (خبیثان) ټول، نو و به یې غورځوي په دوزخ کې، دغه (خبیثان یا مال لگوونکي) همدوی زیانکاران دي.

تفسیر: یعنې د هغو په قسمت کې چې اسلام لیکلی شوی دی؛ هغوی به گډ د مسلمانېږي، او د هغوی مرگ چې په کفر کې لیکلی شوی دی؛ هغوی به گډ په کفر کې مري، او ټول به دوزخ ته لاړ شي.

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٥٦﴾

ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چې کافران شوي دي، که واورې (بس کړي له کفره)، نو و به بخښلی شي دوی ته هغه بدی چې په تحقیق پخوا تېرې شوې وې، او که بیا وگرځي (کلک شي په کفر او جنگ)؛ نو په تحقیق تېره شوې ده لاره (عادت د الله په حق) د پخوانیو (په نجات د مؤمنانو او هلاک د کافرانو).

تفسیر: یعنې که اوس هم له کفره او طغیانه او د اسلام له عداوت له لاس واخلي، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت اختیار کړي؛ لومړی د کفر په حالت کې څه گناه او معاصي چې دوی کړي وي؛ هغه گډې ورمعافېږي، «الإسلام یهدم ما قبله».

هو! حقوق العباد به نه ورمعافېږي، ځکه چې د هغو مسئله خو بېله ده.

او که بیا عود وکړي قتل، عداوت، کفر او معصیت ته؛ نو په تحقیق تېره شوې ده لاره عادت د الله په حق د پخوانیو کې، یعنې څرنکه چې د پخوانیو رسولانو علیهم السلام له تکذیبه او عداوت له خلق تباہ شوي دي، په دوی به هم تباہي راځي.

یا دا مطلب دی لکه چې په بدر کې د دوی نورو خپلوانو ته سزا ورکړې شوه، دوی ته به هم سزا ورکړې شي.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنَّ انْتَهَاءَ فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا
يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۱۰﴾ وَإِنْ تَوَلَّوْا فاعلموا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿۱۱﴾

او و جنگېږئ (ای مؤمنانو!) له دغو (کفارو) سره تر هغه پورې چې نشي پاتې فتنه (فساد په ځمکه کې) او شي دين (حکم) ټول خاص الله لره (او نور ټول باطله اديان محکوم شي)، نو که واورې دوی (له کفره او اسلام راوړي)؛ نو بېشکه الله پر هغو عملونو چې دوی يې کوي ښه ليدونکی (بيننا) دی. او که مخ وگرځوي دوی (له ايمانه)؛ نو پوه شئ (ای مؤمنانو!) چې بېشکه الله مولى (بادار ساتونکی) ستاسې دی، (الله) ښه مولى (او نېک بادار حامی او ساتونکی) دی او (الله نېک) او ښه مددگار دی.

تفسير: يعنې تر هغه پورې له کفارو سره و جنگېږئ چې په ځمکه کې فتنه او فساد پاتې نشي، او د کافرانو زور پاتې نشي؛ چې له ايمانه خلق منع کړي، يا د حق دين له محو کولو څخه مسلمانان وويرېږي، چې که اظهار يې وکړو؛ وبه وژلى شو، لکه چې د (فتنه) همدغه تفسير د احاديثو په کتابو کې له ابن عمر او نورو اصحابو رضوان الله تعالى عليهم اجمعين څخه هم منقول دی.

﴿فَإِنَّ انْتَهَاءَ﴾: يعنې د هغو لپاره چې په ښکاره ډول (طريقه) له کفر او شرارته بهر ته وگرځي؛ قتل نشته، د دوی د زړونو حال، او د مستقبل کيفيات دې الله تعالى ته وروسپارل شي! هر ډول عمل او کار چې دوی کړي وي؛ هغه د پاک الله له علمه نه پټېږي، او تل ورته معلوم دی، مسلمان يواځې له ظاهري حال سره موافق پر عمل کولو مکلف دی:

وفي الحديث: «أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا: لا إله إلا الله، فإذا قالوها عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها، وحسابهم على الله عز وجل» «زه مامور يم په دې چې جهاد وکړم د خلقو سره تر هغه چې ووايي دوی کلمه د لا إله إلا الله، نو کله چې وويله دوی دا کلمه نو ويې ساتلې ځمانه وينې خپلې (چې نه به وژل کيږي) او مالونه خپل مگر په حق سره (چې قصاص دی) او حساب د دوی سپارلی شوی دی الله عز وجل ته (که يې ښيي يا يې نه ښيي)، يعنې مسلمانانو ته ښايي چې د الله تعالى په مرسته (مدد) او حمايت باندې اطمینان او اعتماد ولري! او جهاد وکړي! د کفارو له کثرت او د دوی له وسلو او سامان او اسباب څخه دې له سره ونه ویريرې! لکه چې د «بدر» په غزا کې يې وليدل، چې الله تعالى د مسلمانانو څومره ښه مرسته (مدد) حمايت او امداد وفرمايه، (علمنا أن الله مولانا، نعم المولى ونعم النصير).

وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ
وَالْمَسْكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ
التَّقَىٰ الْجَمْعَيْنِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۱﴾

او پوه شئ (ای مسلمانانو!) بېشکه هر هغه شی چې په غنیمت واخیست تاسې (له کفارو په غلبې سره) له یوه شي نه؛ نو بېشکه الله لره دی (حکم کول په) خمس د هغه (کې) او (دغه خمس ثابت دی) لپاره د رسول (د الله) او لپاره د خپلوانو (د رسول الله) او (لپاره د) یتیمانو او (لپاره د) مسکینانو (محتاجانو) او (لپاره د) مسافرانو (او پاتې څلور برخې دې لپاره د غازیانو، او صبر وکړئ پر دغه تقسیم ای مقاتلانو!) که ایمان لرئ په الله او په هغو (آیتونو یا ملائکو یا نصرت) چې نازل کړي

دي مونږ پر بنده خپل په ورځ د فيصلې کې (د حق له باطل څخه چې د بدر ورځ وه)، هغه ورځ چې سره مخامخ شولې دواړه جمعې (ډلې)، او الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې غلبه د لږ په ډېرو ده).

تفسير: د دې سورت په ابتداء کې يې فرمايلي وو: ﴿قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ دلته د هغه لږ څه تفصيل کوي، چې هغه غنيمت چې د کفارو له جنگه وروسته د مسلمانانو په لاس راشي، د هغه خمس او پنځمه برخه د الله تعالیٰ نياز دی، چې هغه رسول الله صلی الله عليه وسلم وصولوي، او دی يې پر دغه پنځو مصرفونو لگوی شي:

(۱): په خپل ځان باندې.

(۲): پر خپلو خپلوانو باندې چې بني هاشم او بني المطلب دي، چې له پخوا راهيسي دوی د الله تعالیٰ په لاره کې کار او د رسول الله صلی الله عليه وسلم نصرت او امداد يې کړی دی، او د اسلام له خاطرې يا يواځې د قرابت او خپلوی له وجې له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره يې مرستې کړي دي، او د «زکات» او د نورو صدقاتو اخیستل پر دوی باندې حرام شوي دي.

(۳): پر يتيمانو (پلار مړيو) باندې.

(۴): پر محتاجانو مسلمانانو باندې.

(۵): پر مسافرانو باندې، بيا هغه نور څلور برخې غنيمت چې پاتې کېږي؛ پر غازيانو باندې تقسيم کېږي، سور ته دوه برخې او پلي (پياده) ته يوه برخه ورکوله کېږي.

﴿يَوْمَ الْقَرْنِ﴾ «د فيصلې له ورځې» څخه مراد «يوم البدر» دی، چې په هغه کې د حق او باطل ترمنځ ښکاره فيصله وشوه، په دغه ورځ کې حق تعالیٰ خپل ډېر کامل بنده محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ته بری، فتح او نصرت ورکړ، او د ملائکو امداد يې ورولېږه، او د سکون او اطمینان کیفیت يې نازل و فرمايه، نو هغه کسان چې پر الله تعالیٰ او د الله تعالیٰ پر غيبي تأييداتو ايمان لري، نو پر دوی باندې له غنائمو څخې د الله تعالیٰ پر نامه «خمس - پنځمه برخه» ایستل دومره دروند کار نه دی.

﴿وَاللَّهُ عَلَّ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾: يعنې لکه چې الله تعالیٰ په هغه ورځ کې تاسې مظفر او منصور ګرځولي یی، هم دا اوس او په راتلونکي زمانه او په هر وخت کې ښه قادر دی؛ چې تاسې ته غلبه او فتوحات عنايت و فرمايي.

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ تَوَاعَدْتُمْ
لَاخْتَفْتُمْ فِي الْبُعْدِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ
وَيَحْيِي مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٧﴾

(ياد کړئ ای مسلمانانو!) هغه وخت چې وی تاسې په ځنډې (غاړې) د (کنډې) نژدې (مدينې ته) او وو دغه (کفار) په ځنډې (د کنډې هسې ځنډه چې) لرې (وه له مدينې نه)، حال دا چې سواره (قافله) ښکته وو له تاسې، او که يو تر بله وعده کړې وه تاسې (د جنگ) نو خامخا به مخالفت کړی وی تاسې په دغه وعده کې، وليکن (بې له وعده جمع کړئ تاسې الله) لپاره د دې چې پوره کړي الله هغه کار چې وو مقرر شوی (په ازلي علم د ده کې چې نصرت د احباوو او ذلت د اعداوو دی) لپاره د دې چې هلاک شي هغه څوک چې له شان يې هلاک وي پس له قيامه د حجت روښان څخه، او ژوندي پاتې شي هغه څوک چې له شان

یې ژوندون وي پس له قیامه د روښانه حجت، او بېشکه الله خامخا ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: له نژدې څنډې (غاړې) څخه مراد د جنګ د میدان هغه جانب دی؛ چې مدینې طیبې ته قریب وو، همداسې له لرې څنډې (غاړې) څخه مقصد هغه طرف دی؛ چې له مدینې منورې څخه لرې و، یعنې د ابو سفیان قافله مخ په ځورې (ښکته) د سمندر په څنډه څنډه (غاړه غاړه) کې تلله، د قافلې او مسلمانانو په منځ کې د قریشو فوځ حائل شوی وو، که فریقین له پخوا څخه د جنګېدلو لپاره کوم وخت او نېټه مقررول غوښتل؛ نو ممکن وو چې په هغه کې څه اختلاف واقع کېده، یا د وعدې د رسېدلو په وخت کې به یې یوه ډله وړاندې وروسته کوله، ځکه چې له یوه جانب مسلمانان د کفارو له تعداد او ظاهري اسلحې او سامان څخه وېره کې وو، او له بل طرف کفارو د مسلمانانو د حقانیت او الله پرستی او زړورتوب څخې ویرېدل، نو دواړو ته د جنګ په ذمه واری اخیستلو او د هغه په شرکت کولو کې تردد او تقاعد پېښېدی شو، ولیکن یې له وعدې یې سره جمع کړئ تاسې.

قریش د خپلې قافلې د مدد لپاره او تاسې پر قافلې باندې د حملې کولو لپاره راغلي وئ، قافله تېره شوه، او دواړه فوځونه د یوه میدان پر دوو څنډو (غاړو) باندې سره ونښتل، حال دا چې یو د بل له حال څخه نه وو خبر، دغه د الله تعالی تدبیر وو، که تاسې قصداً ورتلئ نو داسې په مناسب وخت به پر دوی نه رسېدئ، او د دغې فتحې څخه وروسته کافرانو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم صداقت ورنښکاره شو، هغه چې مړه شول هم په یقین سره پوهیدلي مړه شول، او هغه چې ژوندي پاتې شول؛ هغوی هم حق په ښه ډول سره وپېژند، او پوهیدل چې د الله تعالی الزام پوره شو، کذا في الموضح.

او ممکن دی له مړ کېدلو او ژوندي پاتې کېدلو څخه کفر او ایمان مراد وي، یعنې اوس څوک چې ایمان راوړي، او هغه چې په کفر همغسې ټینګ پاتې شي؛ د دواړو ایمان او کفر د حق له ښکاره کېدو څخه وروسته دی.

إذ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَتَابِكِ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَتَيْتَهُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ
وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٥٧﴾

(یاد کړه) هغه وخت چې وښوول تاته دغه (کفار) الله په خوب ستا کې لږ، (چې اصحاب پرې خبر کړې، او دوی پرې ډاډه شي، او برابر پرې ورشي) او که ښوولي وی (الله) تاته (ای محمده!) دوی ډېر (او بیا وتلي وې اصحابو ته)؛ نو خامخا بې زړه شوي به وی تاسې (ای اصحابو)، او خامخا جګړې به مو کولې په کار کې (د جنګ چې ترې په څنګ شویا ورسره جنګ وکړو) ولیکن الله سلامت وساتلئ (تاسې له بې زړه توب او نزاع)، بېشکه دغه (الله) ښه عالم (دانا) دی پر هغو خبرو (هم) چې په زړونو کې دي.

تفسیر: ﴿لَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا﴾ «او که ښوولي وی الله تاته دغه (کفار) ډېر»، یعنې که تاسې دوی زیات ګڼلي وی، ځینو به د جنګېدلو همت کولو، او ځینو به نه کولو، او داسې اختلاف به واقع کېده، او په کار کې به خلل او بې انتظامي پیدا کېده، الله تعالی رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم ته په خوب کې لږ تعداد وروښود، او له وېرې او بې زړه توب څخه یې وژغورلئ (وساتلئ)، هغه ښه پوهیږي چې له کوم شي څنې په زړونو کې همت او شجاعت پیدا کیږي؟ او له کومې خبرې څنې بې زړه توب او وېره پیدا کیږي؟.

وَإِذْ يُرِيكُمُوهُمْ إِذِ التَّيْتَةِ فِي آعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي آعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَاللَّهُ شَرُّعُ الْأُمُورِ ﴿١٠﴾

او (یاد کړئ) کله چې وښوول تاسې ته (الله) هغه (دښمنان ستاسې) په هغه وخت کې چې سره مخامخ شوی په سترگو ستاسې کې لږ، او لږ ښکاره کړئ تاسې (الله) په سترگو د دښمنانو کې لپاره د دې چې وکړې ته هغه کار چې وو مقرر کړی شوی (په ازلي علم د الله کې) چې وکړی شي (چې هغه نصرت د مؤمنانو او ذلت د کفارو دی)، او خاص الله ته بېرته ګرځولي شي ټول کارونه.

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په خوب کې د کفارو شمېر تر نظر لږ راغلی وو، او مسلمانانو ته هم د مقابلې په وخت کې لږ ښکار بده، خو په جرأت، زړورتیا، او مېړانې (بهادري) وځنګیري، د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوب نشي غلط کېدی، ځکه چې په دوی کې کافر پاتې کیدونکي سړي ډېر لږ وو، زیاتره هغه کسان وو چې وروسته بیا مسلمانان شول، او د خوب تعبیر همداسې کېدی شي، چې د لږ تعداد څخه مراد د دوی د مغلوبیت اظهار وي، باقي د کفارو په نظر کې چې د مسلمانانو تعداد لږ ښکار بده؛ نو هغوی واقعا لږ وو، دا د هغه وخت واقع ده، کله چې دواړه فوځونه سره مخامخ شول، بیا کله چې مسلمانانو په مېړانه (بهادري) سره په حملو شروع وکړه، او د پښتو د لښکر مرسته ورورسېده، په دغه وخت کې د مسلمانانو فوځ د کفارو په سترگو کې د دوی په نسبت یو په دوه ښکار بده: ﴿وَأُخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَهُمْ رَأَى الْعَيْنِ﴾ (۳ جزء د آل عمران سورت (۱۳) آیت (۲) رکوع).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذِ الْقِيَامَةِ فَنَاهَا فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چې مخامخ شئ کوم فوځ (د دښمن) سره (چې جنګ در سره کوي) نو ثابت قدم اوسئ تاسې (او مه ترې تښتئ)، او یادوی الله ډېر (په خوله او زړه) ښایي چې تاسې په مراد ورسېږئ (په بري سره پر دښمن د ذکر په برکت).

تفسیر: په دې کې لمونځ، دعا، تکبیر او نور هر قسم ذکر الله شامل دي، د الله د ذکر تاثیر دا دی، چې د ذاکر زړه ورباندې قوي او ډاډه کېږي، چې دغه ډاډه کېږي ته په جهاد کې له هر شي څخه زیات ضرورت شته، د اصحابو کرامو رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین له ګردو (ټولو) څخه لویه وسله همدغه ډاډینه وه: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَظَلَمُوا نَفْسَهُمْ بِرِئَاسَةِ اللَّهِ الَّيْسَ كَرَاهٍ لِّلَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (۱۳ جزء د «الرعد» سورت (۴) رکوع (۲۸) آیت).

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَتَّزِعُوا فَتَنًا تَهَابَ رِجْلُكُمْ وَأَصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿١٢﴾

او حکم ومنئ تاسې د الله او د رسول د دغه (الله) او مه کوئ جګړه په خپلو منځونو (په کار د جهاد کې) پس بې زړه به شئ تاسې او لاږ به شي باد (د نصرت او قوت او د دولت) ستاسې، او صبر کوئ (په قتال او سختیو)، بېشکه الله له صابرانو سره دی (په جنګ کې په نصرت او حفاظت).

تفسیر: په دغه آیت کې مسلمانانو ته ښوولي شوي دي، چې د بري کلې ګانې (چاپيانې) کوم کوم شيان دي؟ یواځې په دولت، لښکر، جبه خانې، لوازمو او تجهیزاتو سره فتح، بری او نصرت نه حاصلېږي، بلکه په ثابت قدمی، صبر، استقلال، قوت د زړه، ډاډ د الله تعالیٰ په یاد او د رسول الله او د دوی د خليفه ګانو په اطاعت او فرمانبرداری، د یو له بل سره په اتفاق او اتحاد سره هم په لاس راځي، په دغه موقع کې مې زړه بې اختیاره وغوښتل چې د اصحاب

کرامو رضي الله تعالى عنهم په نسبت د «ابن كثير» خو الفاظ نقل کړم، چې د اخلاص او ايمان له انتهايي عمق څخه وتلي دي:

«وقد كان للصحابة رضي الله عنهم في باب الشجاعة والاثمار بما أمرهم الله ورسوله به وامثال ما أرشدهم إليه ما لم يكن لأحد من الأمم والقرون قبلهم، ولا يكون لأحد ممن بعدهم، فإنهم ببركة صحبة الرسول صلى الله عليه وسلم وطاعته فيما أمرهم فتحوا القلوب والأقاليم شرقا وغربا في المدة اليسيرة مع قلة عددهم بالنسبة إلى جيوش سائر الأقاليم من الروم والفرس والترك والصقالبة والبربر والحبوش وأصناف السودان والقطب وطوائف بني آدم، قهروا الجميع حتى علت كلمة الله وظهر دينه على سائر الأديان، وامتدت الممالك الإسلامية في مشارق الأرض ومغربها في أقل من ثلاثين سنة، فرضي الله عنهم وأرضاهم أجمعين، وحشرنا في زمرتهم، إنه كريم تواب».

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطْرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ قَبِيطٌ ﴿٦٠﴾

او مه کپړئ (ای مؤمنانو) په شان د هغو کسانو چې راووتل له کورونو خپلو لپاره د فخر او ښودني خلقو ته (شوکت، دبدبه خپله) او اړوي دوی (خلق) له لارې د الله څخه، او الله پر هغو کارونو چې کوي يې دوی محیط (چاپېر دی علم او قدرت د ده؛ نو جزا به پرې ورکړي).

تفسیر: ابو جهل سره له خپلو لښکرو او ډولونو او نغارو په ډېر شان او شوکت سره د بدر جنګ ته وتلی وو، چې مسلمانان وویرېږي، او د عربو په نورو قبائلو باندې هم د مشرکانو وېره او اثر ولوېږي، په لاره کې د ابو سفیان پیغام ورورسېد، چې «قافلې له سختې خطرې څخه نجات ومونده او درغله، اوس تاسې هم د مکې په لوري بېرته ستانه شی».

ابو جهل په بې انتهايي غرور سره وویل چې: «مونږ به هلته بېرته لاړ شو؛ چې د بدر پر چينو او رڼو اوبو باندې ورسپړو، او هلته د طرب او نشاط مجالس منعقد کړو، سازندګانې او نغمې ویونکې ښځې د خوښي او بري سندرې ووايي، او په زړه پورې آتونه پرې واچوو، شرابونه وڅښو، او ښه سيلونه او مزې وکړو، او تر درې شپو او ورځو پورې اوشان حلال کړو، او عربي قبائلو ته ښه ميلمستيا ورکړو، او داسې ښې چرچې وکړو؛ چې دغه ورځ د عربو په منځ کې د هميشه لپاره یادګار پاتې وي، او په آينده کې د دغو لږو او کمزورو مسلمانانو حوصله بيخي ماته شي، چې بيا له سره ځمونږ د مقابلې جرأت او زړورتوب ونشي کړی.

خو د هغه په ځای د نوحې او ماتم او وير او ژړا صفونه او قطارونه له (بدره) تر مکې معظمې پورې وتړل شول، همغه مال چې دوی د تفاخر، تظاهر، او ښودني لپاره لګولو؛ د مسلمانانو د غنيمت نورې او لقمه شوه، د ايمان او توحيد د دائمې غلبې د تاداو (بنیاد) تېره (ګټه) د بدر په ډګر او ميدان ودروله شوه، ګواکې په دې ډول سره په دغې وړوکې ځمکې کې الله تعالی د ټولې نړۍ د ګردو ملتونو او اقوامو د قسمتونو فيصله وفرمايله.

په هر حال په دغه آيت کې يې مسلمانانو ته خبر ورکړی، چې جهاد يواځې د وژلو او وینو تويولو د هنگامې نوم نه دی، بلکه عظيم الشان عبادت دی، په عبادت کې هر څوک چې ریا يا ښودني وکړي، نو هغه نه قبلېږي، لهذا تاسې په فخر، غرور، ښودني او تظاهر کې کفارو پسې مه درومئ!.

وَأَذْرَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطَانَ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَغَالِبَ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَ اتَّ الْفَيْسُثِينَ نَكَصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بِبَرِّيٍّ مِّنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ ۗ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

او (یاد کړئ) هغه وخت چې ښایسته کړي وو دغو (کفارو) ته شیطان عملونه د دوی، او ویې ویل: چې نشته هیڅ غالب پر تاسې نن ورځ له خلقو، او بېشکه زه ساتونکی یم ستاسې، نو کله چې سره ولیدل (مخامخ شول) دواړه فوځونه (د اسلام او کفر) بېرته یې منډې کړې په پوندو خپلو (یعنې وټنټېده) او ویې ویل: بېشکه زه بېزار یمه له (ساتنې) ستاسې، او بېشکه زه وینم هغه (فوځ د ملانکو چې راځي په معاونت د مؤمنانو) چې نه یې وینئ تاسې، بېشکه زه ویرېږم له الله، او الله سخت دی عقوبت (د ده).

تفسیر: قریش پر خپل جمعیت او قوت مغرور وو، لیکن د دوی په زړونو کې داسې یوه خطرناکه پېدا شوې وه، نه چې «بني کنانه» ځمونږ د دغه بري په لاره کې څه مشکلات پیدا کړي، دلته سمدلاسه شیطان د دوی د شاتپولو او همت زیاتولو لپاره د (کنانه) د لوی سردار «سراقة بن مالک» په صورت د خپلو ذریاتو له فوج سره یو ځای وربنکاره شو، او ابو جهل او نورو مشرکانو ته یې اطمینان ورکړ، چې مونږ ګرد ستاسې د مرستې او حمایت لپاره راغلي یو، او د (کنانه) له طرفه بیخي بې غمه اوسئ، مونږ له تاسې سره یو.

کله چې په بدر کې د زور او قوت مسابقې شروع شوې، او د شیطان په نظر کې جبرئیل علیه السلام او نورې پرنښتې راغلې، نو د ابو جهل له لاسه یې خپل لاس وکښه، او ژر په خپلو پوندو بېرته وګرځېد، او ابو جهل ور غږ کړې: «ای سراقة! د جنگ او جګړې په دغه شدت کې په چل او فریب سره چېرې ټنټې؟ راځه بېرته راوګرځه او لښکر مه بې زړه کوه!»، سراقة وویل: «زه ستاسې سره نشم پاتې کېدی، زه هغه شیان وینم چې تاسې یې نه شی لیدئ (یعنې پرنښتې) د الله تعالی، (یعنې د دې حزب الله) له وېرې څخه مې زړه رپرېږدي (رپرېږي) او اندامونه مې لږزېږي، اوس په ما کې د درېدلو قوت نشته، زه ډارېږم چې په کوم سخت عذاب او آفت کې اخته نشم».

«قتادة رحمه الله» وایي چې: دغه ملعون دروغ وویل، د ده په زړه کې د الله تعالی وېره نه وه، هو! هغه پوهېده چې اوس د قریشو لښکرې د هلاکت په کنده کې لوېدلې دي، او هیڅ یو قوي دوی نشي ژغورلی (ساتلی)، دا د هغه قدیمي عادت دی، چې خپلو پیروانو ته کړې لارې ښيي، او دوی وغولوي، کله چې هغوی د هلاکت په کنده کې وښویوي؛ نو دلته خپله پښه بېرته راکاږي، چې سم له هغه سره یې دلته هم داسې وکړل: ﴿يَعِدُّهُمْ وَيُؤَيِّدُهُمْ وَمَا يَعِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۱۲۰) آیت (۱۸) رکوع)، ﴿كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ ائْتِرْنَا فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ إِنِّي بَرِيٌّ مِّنْكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ﴾ (۲۸ جزء د الحشر سورت (۱۶) آیت، (۲) رکوع)، ﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعَدَّ الْحَقُّ وَعَدَدْتُمْ فَأخلفتم وما كان لي عليكم من سلطان إلا أن دعوتكم فاستجبوا لي فلا تكلموا ولو موافقوا ما آتوا بصركم وما أنتم بمصرون إن تكفرت بما أشركتمون من قبل إن الظالمين لهم عذاب أليم﴾ (۱۳ جزء د ابراهيم سورت (۲۲) آیت (۴) رکوع).

إِذْ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ غَرَّهُوا إِذْ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَاتَّ اللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝

(یاد کړئ!) هغه وخت چې ویل منافقانو (د مدینې) او هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض وو (د اعتقاد ضعف) چې: مغرور کړي دي دغو مؤمنانو لره دین د دوی (چې سره له

لېوالي او بې اسبابې پر ډېرو وسلو لرونکو ورځي، وفرمايل الله په ځواب د دوی کې: او هر څوک چې توکل وکړي په الله؛ نو (غالبيري ځکه چې) بېشکه الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

او که ووينې (ای محمده!) هغه وخت چې قبض د روح کوي د هغو کسانو چې کافران شوي دي؛ پرښتې، په دې حال کې چې وهي به مخونه د دوی او شاګانې د دوی، او (وايي به ورته): وځکې تاسې عذاب د (اور) سوځوونکې (نو وبه ګوري یو له شرمه ډک حال).

تفسیر: یعنې پرښتې د ځنګدن د عذاب په وخت کې دوی ته وایي چې: اوس خو دغه درواخلی او د جهنم د عذاب خوند به وروسته وځکې، ډېرو مفسرینو دا هم د بدر په واقعه کې داخل کړی دی، یعنې په هغه وخت کې هر هغه کافر چې وژل کېده، نو له هغه سره پرښتو همداسې معامله کوله، مګر د آیت الفاظ ګردو کفارو ته عام دي، نو ځکه دغه راجح معلومېږي چې دغه واقعه به په عالم برزخ کې وي، نو د دې تعلق به د بدر له واقعاتو سره داسې وي، چې په دنیا کې د دغو کفارو حال داسې شو، او په برزخ کې به داسې کېږي، نو د آخرت د عذاب په نسبت به څه وویل شي، چې هغه به څرنگه مدهش وي؟!

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ اٰیٰتِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلّٰمٍ لِّلْعٰبِدِیْنَ ﴿٥١﴾

دغه (تعذیب) په سبب د هغه (بد عمل) دی چې وړاندې لېږلی وو لاسونو ستاسې، او بېشکه الله نه دی هېڅ ظلم کوونکی په بندګانو خپلو (چې بې ګناه یې په عذاب کړي).

تفسیر: دغه ګرد ستاسې د اعمالو نتیجه او سزاده، که نه د الله تعالی له لوري د ظلم او تیري هېڅ یوه معامله کېدونکې نه ده، او «ظلام» یې ځکه وفرمایه، چې که «معاذ الله» د هغه د لوري د یوې ذرې سره په اندازه د ظلم امکان وي؛ نو هغه به د خپل عظمت د شان په لحاظ ظالم نه بلکه ظلام به وي، ځکه چې د کامل هر صفت هر ورو (خامخا) ښایي چې کامل وي، اوس الله تعالی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د تسلی لپاره فرمایي چې د قریشو حال ستا سره داسې دی:

كٰذٰبٌ اِلٰلٍ فِرْعَوْنَ وَاٰلِیْنِ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوْا بِآیٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ قَوِیٌّ شَدِیْدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

لکه حال د تابعانو د فرعون (له موسی سره) او (لکه حال د) هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه (له انبیاوو خپلو سره، هغه عادت دا وو) چې کافران شوي وو په آیتونو د الله؛ نو نیولي وو دوی لره الله په ګناهونو د دوی، بېشکه الله قوي (زورور) دی، ډېر سخت دی عذاب (دده).

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ یَكْ مُغَیْرًا لِّعِبَادٍ اَنْعَمَ عَلٰی قَوْمٍ حَتّٰی یُغَیِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِیْعٌ عَلِیْمٌ ﴿٥٣﴾

دغه (تعذیب) په سبب د دې دی؛ چې په تحقیق الله نه دی بدلونکی د (هغه) نعمت چې انعام کړی یې وي پر یوه قوم باندې تر هغه پورې چې بدل (نه) کړي دوی هغه حال چې په نفسونو د دوی کې دی، او بېشکه الله ښه اورېدونکی (د ګردو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «تر هغه پورې چې نیت او اعتقاد بدل نشي، نو د الله تعالی ور عطا شوي نعمتونه بهرته نه اخیستل کېږي»، ګواکې له (مَا يَأْتِيهِمْ) څخه خاص نیت او اعتقاد مراد شوی دی، لکه چې له ترجمې څخه ظاهرېږي، والله أعلم.

كَذَابٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا
الْفِرْعَوْنَ وَكُلَّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿۵۶﴾

(حال د دوی) لکه حال د تابعانو د فرعون دی (له الله سره) او (لکه حال) د هغو کسانو دی چې پخوا له دوی نه وو، (او هغه عادت دا وو) چې نسبت د دروغو یې کړې وو په آیتونو د رب خپل؛ نو هلاک کړل مونږ دوی په سبب د ګناهونو د دوی، او غرق (چوب) کړل مونږ تابعان د فرعون، او (دوی) ټول وو ظالمان.

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۵۷﴾ الَّذِينَ عَاهَدتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ
عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿۵۸﴾

بېشکه بدتر د خوځیدونکو (تلونکو) په نزد د الله هغه کسان دي، چې کافران شوي دي نو دوی ایمان نه راوړي. هغه کسان چې معاهده ترلې وه تاله دوی سره، بیا ماتوي دوی عهد خپل په هر کړت کې او دوی نه ویرېږي (له دې عهد ماتولو څخه).

تفسیر: هغو کسانو چې لکه ابو جهل - نضر - عتبه او کعب بن أشرف د تل لپاره کفر او بې ایماني غوره کړې، او له انجامه بالکل بې خوفه شوي دي، او هغه کسان چې (لکه بني قریظه) په غدارۍ او بد عهدۍ سره معتاد شوي دي؛ دوی د الله تعالی په نزد ډېر بد حیوانات دي، د فرعون حال په بد عهدۍ او غدارۍ کې هم داسې وو: ﴿وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يُمُوسَىٰ اذْكُرْ لَنَا رِيكَ بِمَا عٰهَدْتَ عِنْدَنَا لَمَّا كَشَفْنَا عَنْكَ الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۱۳۴﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَىٰ آجَلٍ هُمْ بِلِغْوِهِ إِذْ هُمْ يَنْكُرُونَ﴾ (۹ جزء د الأعراف سورت (۱۳۴) آیت (۱۶) رکوع).

او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې د «بني قریظه» د یهودانو او د نورو هم دغه خصلت وو، چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره به یې عهد کاوه، چې مونږ د مکې معظمې له مشرکانو سره مرستې نه کوو، بیا به یې له دوی سره مرسته کوله، او ویل به یې: چې عهد مو په یاد نه وو، هر کړت به یې داسې کول، وروسته دا رانښي چې له داسې غدارانو سره څرنگه ښايي چې معامله وکړي شي.

فَأَمَّا تَتَقَفْتَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْهُمْ مِّنْ خَلْفِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَدْكُرُونَ ﴿۵۹﴾ وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً
فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِبِينَ ﴿۶۰﴾

نو که ومومي ته (ای محمده!) دوی په جنګ کې؛ پس تیت کړه (سزا ورکړه) او وویروه په سبب د تیتولو (سزا ورکولو) د دوی هغه کسان چې وروسته له دوی نه دي (د کافرانو محاربانو نه) لپاره د دې چې دغه وروستني خلق عبرت واخلي، او که وېرېږي (ای محمده!) له کوم قوم (چې وعده یې کړېده له تاسره) د خیانت؛ نو وغورځوه دوی ته (دغه عهد) په (داسې ډول چې شی تاسې او هغوی سره) برابر، بېشکه الله نه خوښوي خیانت کوونکي.

تفسیر: یعني که دغه خائنان او غداران معاهدان ښکاره معاهدې تر شا وغورځوي، او ستاسې په مقابل کې د جنګ میدان ته راشي، نو دوی ته داسې سخته جزا ورکړئ، او په قتل، جرح او نورو سره یې داسې وټروئ؛ چې دهغې له

لیدلو څخه د دوی هغه بېرته وروسته پاتې شوي ملگري یا له دوی نه وروسته راتلونکي نسلونه هم عبرت واخلي، او د عهد ماتولو جرأت ونشي کړی.

که یوه قوم ښکاره خیانت ونه کړي، بلکه له آثارو او قرائنو څخه دا خبره څرگنده شوه، چې دوی عهد ماتولو ته تیار دي، نو تاسې ته هم اجازه شته، چې د مصلحت په تقدیر د دوی عهد بېرته ورکړئ، او د معاهدې د انتها په هغوی ته ورکړئ! او بالمقابل له هغوی سره مناسبه رویه وکړئ، چې د دواړو ډلو په زړونو کې د پخوانیو معاهداتو په نسبت هیڅ یو شک او اشتباه پاتې نشي، او دواړه په مساویانه ډول سره خبردار، بیدار او هوښیار اوسي، او د خپلو ځانونو په تیاری او حفاظت کې مشغول اوسي، او ستاسې له جانبه څه غلا او خیانت ونشي، او گردې معاملې سره ښکاره او صافې وي، الله تعالی خیانت اکر که له کفارو سره هم وي؛ نه خوښوي.

په سننو کې روایت دی چې امیر معاویه رضي الله تعالی عنه له «روم» سره میعادي معاهده درلوده (لرله)، د دغه میعاد په منځ کې امیر معاویه رضي الله تعالی عنه خپلو فوځونو ته د «روم» د سرحداتو په لوري د پرمختګ امر ورکړ، مقصد یې داسې وو چې اسلامي فوځ دې د رومیانو سرحداتو ته دومره نژدې او بالکل تیار اوسي، چې د معاهدې د نېټې د تېرېدلو سره متصل دوی پخپلو تعرضونو پیل (ابتداء) وکړي.

څه وخت چې دغه کار جاري وو، یو سپین کیري په داسې حال چې په آس سور وو راغی، چې داسې یې وویل: «الله اکبر، الله اکبر، وفاء لا غدرا»، یعنې عهد پوره کړئ، او عهد مه ماتوئ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «کله چې کوم قوم سره معاهده ولری، نو هیڅ یوه غوټه دې ونه پرانستله شي!، او نه دې وتړله شي، تر هغه پورې چې د معاهدې نېټه پوره شي، یا مقابلي ډلې ته په مساویانه حیثیت سره معاهده ورمسترده شي!».

کله چې معاویه رضي الله تعالی عنه ته دغه خبر ورسېد؛ نو ژر له خپله فکره بېرته وګرځېد، او چې ویې لید، هغه سپین کیري عمرو بن عبسه رضي الله تعالی عنه وو.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا آلَهُمْ لَأُجْرُونَ ﴿٥١﴾

او نه دې کوي ګمان هغه کسان چې کافران شوي دي؛ چې دوی به وتبتي (له عذابو او خلاص به شي)! بېشکه دوی له سره نشي مغلوبولی (الله له تعذیب خپل).

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ
وَأَخْرَيْنَ مِنْ دُونِهِمْ لَاتَعْلَمُوهُمْ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا يَتَّبِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ
وَأَنْتُمْ لَأَنْظَمُونَ ﴿٥٢﴾

او تیاری (ای مؤمنانو!) لپاره (د جنګ) د دغو (ماتوونکو د عهد یا د مطلق کفارو) څومره چې توانېږئ (جمع کولی شی) تاسې له قوت (اسباب د جنګ) او له روزل شوو ساتل شوو آسونو (لپاره د جهاد) چې وپروئ تاسې په دغه (قوت او تیاری) سره دښمنان د الله او دښمنان ستاسې او نور کسان بې له دوی نه چې نه پېژنئ تاسې هغوی، الله عالم دی په (عداوت د) هغوی، او هر هغه څه چې نفقه کوئ (لګوئ) تاسې له یوه شي په لاره د الله کې (لپاره د ترقی د دین)؛ پوره (بدل د هغه) به درکړ شي تاسې ته حال دا چې پر تاسې به ظلم ونه کړی شي (د -ثواب په لږوالي او د عذاب په ډېر والي).

تفسیر: په الله تعالی د اعتماد او توکل کولو معنی دانه ده؛ چې ضروري او مشروع اسباب دې ترک کړي شي، ځکه چې په مسلمانانو فرض دي، تر هغه پورې چې قدرت لري؛ د جهاد سامان او لوازم دې تیاروي، د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک عهد کې د آسونو سورلی، توره وهل، غشي ویشتل او نور جنګي مشقونه د جهاد له لوازمو څخه وو.

نن ټوپک، مشین گن، توپ، ټینګ، راکټ، زره پوښ او نورې اراښې، الوتکې، جنګي انګوټ، کروزر، تحت البحري، اوبتل او نور جنګي مهمات او لوازم، تجهیزات تیارول او لرل، او په استعمال اچول او چلول، او د حربي او عصري فنونو زده کول بلکه ورزش او د دوی په شان نور عملیات کول، د جهاد سامان او لوازم دي.

همداسې هغه نورې وسلې او د حرب او ضرب گډر آلات او اسباب چې وروسته له دې نه ایجاد او اختراع کېږي؛ غه ټول د دې آیت په منشا کې داخل دي.

باقي د آسونو په نسبت خور رسول الله مبارک پخپله فرمایلي دي: «الخیل معقودٌ فی نواصیها الخیر إلی یوم القیامة»، «د آسونو په تندي کې خیر ایښود شوی دی تر قیامته پورې»، په احادیثو کې راغلي دي، چې هر هغه چې آس د جهاد په نیت روزي او ساتي یې؛ دده په خوړلو، او ځنبلو بلکه په هر قدم پورته کولو باندې اجر ورسیږي، او دده تر خوړو او نورو پورې به هم د قیامت په ورځ په تله (میزان) کې تللی کېږي».

یعنې دغه گډر (ټول) سامان، لوازم، تجهیزات او تیاری پر دښمنانو باندې د وېرې، خوف او دهشت اچولو لپاره یو ظاهري سبب دی، باقي د فتحې او ظفر او بري اصلي سبب خو د الله تعالی مرسته ده، چې د هغې بیان پخوا له دی نه شوی دی، او هغه خلق چې تاسې یې بالتعین نه پېژنئ؛ منافقان دي چې د مسلمانې په جامه کې یې ځانونه پټ کړي وو، یا د (بني قریظه) یهودان یا د روم او فارس یا نور هغه اقوام دي، چې له هغو سره وروسته له دې نه ستاسې مقابله واقع کېدونکې ده.

﴿وَمَا تَنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ﴾ الآية - دغه د مالي جهاد په طرف اشاره ده، یعنې د جهاد په تیاري کې هغومره مال چې تاسې لگوي؛ د هغه پوره بدل او معاوضه به ومومي، د یوه درهم په مقابل کې اوه سوه درهم، ﴿وَاللَّهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ ډېر ځلې په دنیا کې هم د هغه معاوضه بلکه له هغه څخه لازیات اجر هم در کول کېږي.

وَأَنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْتَنَحُوا لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱۰﴾

او که میلان وکړي کفار صلحې (روغې) ته؛ نو ته هم میلان وکړه دې (صلحې) ته، او توکل (اعتماد) وکړه په الله (او مه ویرېږه له مکره د دوی)، بېشکه چې دغه (الله) هم دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم (دانا پر گډو احوالو).

تفسیر: له جهاد څخه وینې تویول نه، بلکه د کلمه الله اعلاء او د فتنې دفع مقصود دی، که دغه عالي مقصد یې د وینې له تویولو څخه حاصل شي، نو خامخا د وینو تویولو لپاره هېڅ حاجت نه پاتې کېږي، که داسې کوم احتمال وي، چې شاید کفار د صلحې په پرده کې غواړي چې مونږ تېر باسي؛ نو هېڅ پروا مه کوئ، او پر الله تعالی باندې توکل او اعتماد وکړئ، پاک الله د دوی له نیاتو څخه ښه خبردار دی، او د دوی پټې مشورې اورې، د الله تعالی د حمایت په مقابل کې د هېچا بدنیتي چلېدی نشي، تاسې خپل نیت صاف وساتئ !

وَأَنْ يُرِيدُوا أَنْ يُجِدُوا غَوَاكُ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي آتَاكَ بِنَصْرِهِ وَالْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۱﴾

او که اراده وکړي دوی دغه چې فرېب در کړي تاته (په دغه روغه کې)؛ نو بېشکه کافي دی تا ته الله، هم دی هغه ذات دی چې قوت یې در کړی دی تاته په مرستې (مدد) خپلې سره (په لېږلو د پرستو په بدر کې) او په مؤمنانو سره.

تفسیر: که وروسته له روغې څخه دغه خلق د خیانت او د عهد د ماتولو اراده وکړې، نو تاسې مه خواشیني (خفه) کېږئ، د الله تعالی مرسته (مدد) تاسې ته کافي ده، د دوی هغه ګرځېدو مکرورنه او فریبونه به الله جل جلاله شنلې کړي، هماغه الله جل جلاله تاته په «بدر» کې غیبی امداد درکړ، او په ظاهري ډول سره یې د ځان جاروونکو او سرښندنکو مسلمانانو په مټ ستاسې تایید وفرمایه.

وَأَلْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مِائِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا آَلَفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ أَلَفَ بَيْنَهُمْ
إِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۱۷﴾

او الفت محبت یې واچاوه په منځ د زړونو د دغو (مؤمنانو) کې! که لګولی وی تا هر هغه څه چې په ځمکه کې دي ټول؛ نو نه به دې شو اچولی الفت محبت په منځ د زړونو د دوی کې، ولیکن الله الفت محبت واچولو په منځ د (زړونو د) دوی کې، بېشکه چې دغه (الله) ښه غالب (قوي د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: له اسلام څخه پخوا په عربو کې د جدال، قتال، نفاق او شقاق بازار تود وو، په خوشې چټي (بېکاره) خبرو باندې د قبائلو په منځ کې تصادمات او جنګونه کېدل، کله چې به د دوه ډلو په منځ کې جنګ شروع کېدو، نو تر څو پېر یو پورې به د هغه اور نه مړ کېده.

د مدینې منورې د دوو زبردستو قبیلو (اوس) او (خزرج) د ګوندي جنګونو او د پخواني عداوت او بغض سلسله هیڅکله سر ته نه رسېده، یو به د بل وینو ته تېری وو، او هر یو به د خپل عزت او پت وېرې وو، په دغو حالاتو کې ځمونې پاک رسول محمد صلی الله علیه وسلم د توحید او معرفت او اتحاد او اخوت عالم شمول پیغام سره مبعوث شو، الله تعالی د حقیقي وروڼو څخه زیات د یو مینه او الفت د بل په زړه کې واچاوه، او بیا د دغو ګرځو (ټولو) الفتونو اجتماعي مرکز د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات یې وګرځاوه، د دوی زړونه داسې یو وار سره اړول د الله تعالی د قدرت او قوت یوه کرشمه وه، او د شدید ضرورت په داسې یوه وقت کې، دوی ګرځو (ټول) د محبت او الفت په یوې نقطې کې سره ټولول؛ د ده د کامله حکمت دلیل دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۸﴾

ای نبی! کافي (بس) دی تاته الله او هغه چاته چې متابعت کوي ستا له مؤمنانو څخه.

تفسیر: د دې آیت مطلب دا دی چې: «ای نبی صلی الله علیه وسلم! الله تعالی تاته او ستا ملګرو ته کافي دی»، یعنې د عدد او د سړیو او مال او تجهیزاتو له قلت څخه وېره نه ده پکار.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَبْرُونَ يَعْلَبُوا مِائَتِينَ
وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿۱۹﴾

ای نبی! تېز کړه (او ترغیب ورکړه) مؤمنانو ته پر جنګ (د کفارو)، که وو له تاسې ځنې شل تنه صابران (ثابت قدمان)؛ نو غلبه دې وکړي پر دوو سوو کافرانو (یعنې داسې جنګ دې وکړي چې نتیجه یې فتح او غلبه کېدی شي)، او که وو له تاسې ځنې سل تنه (صابران ثابت قدمان)؛ نو غالب دې شي پر زرو تنو له هغو کسانو چې کافران شوي دي په سبب د دې چې بېشکه دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهیږي (یعنې جاهلان دي په الله او قیامت).

تفسیر: الله تعالیٰ په دغه آیت سره مسلمانانو ته د جهاد په لوري ترغیب ورکوي، چې که لږ یی هم مه بې زړه کېږئ! د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره تاسې پر لس چندو دښمنانو باندې هم غالبېدئ شی، سبب یې دا دی چې مسلمانان د الله تعالیٰ لپاره جنگیږي، او دوی الله تعالیٰ پېژني او یقین پرې لري، او د ده د مرضی متابعت کوي، نو ځکه په ډېر زړورتوب او مېړانې (بهادری) سره جنگیږي، هر کله چې کافران پر دغه حقیقت نه دي معتقد، نو ځکه تش د حقیرو او فاني اغراضو لپاره د حیواناتو په شان جنگیږي، او د دغه قلبی قوت او غیبی امداد څخه محروم پاتې کېږي، بناء علیه د خبر او زیري په ډول حکم راکړی شوی دی؛ چې مؤمنانو ته ښایي، چې د لس چندو دښمنانو په مقابل کې په ډېر صبر او استقامت سره و جگړي، که مسلمانان شل تنه وي، ښایي چې د دوو سوو کفارو له مقابلې څخه مخ ونه ګرځوي، که سل تنه وي، نو زرو تنو ته دې خپلی شاپي ونه ګرځوي.

الَّذِينَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا أَمَائَتِينَ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٠﴾

اوس آسانتیا وکړه الله په تاسې (او تېر شو له سختی) او معلومه یې کړه چې بېشکه په تاسې کې سستی ده، نو که وو له تاسې ځنې سل تنه صابران (ثابت قدمان)؛ نو غالب دې شي پر دوو سوو (کافرانو یعنې داسې جنگ دې وکړي چې نتیجه یې فتح او غلبه کېدی شي)، او که وو له تاسې ځنې زر تنه غالب دې شي په دوو زرو (کفارو) په حکم د الله سره، او الله ملګری دی له صابرانو (ثابت قدمانو سره په نصرت، حفاظت او اثابت).

تفسیر: په بخاري شریف کې له ابن عباس رضي الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی، «په دغه تېر آیت کې چې مسلمانانو ته د لس چندو کفارو په مقابل کې د ثابت قدمی امر ورکړی شوی وو، هر کله چې پر خلقو دغه حکم دروند شو، وروسته له هغه دغه بل آیت نازل شو: ﴿الَّذِينَ خَفَّفَ اللَّهُ﴾ الآية - یعنې الله تعالیٰ ستاسې د کمزوری او سستی له معلومولو څخه وروسته هغه حکم لرې کړ، اوس یواځې د خپل دوچند تعداد په مقابل کې ثابت قدم اوسېدل ضروري، او ترې تېښتېدل حرام دي.

همدغه حکم تر اوسه باقی دی، لیکن که له دوو ځنې پر زیاتو حمله وکړي؛ لوی اجر لري، د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په وخت کې یو زر تنه مسلمانان له اتیا زرو سره جنگیدلي دي، د «مؤته» په غزا کې درې زره مسلمانان د دوو لکو کفارو په مقابل کې ټینګ ولاړ وو، له داسې واقعاتو څخه الله الحمد اسلامي تاریخ ډک دی.

مَا كَانَ لِإِبْنِي أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ
الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤١﴾

نه ښایي نبي لره دا چې وي ده لره بندیان (چې ترې فدیې واخلي) تر هغه وخته چې قوي شي په ځمکه کې (د کفارو د ډېر قتل او جرحې په سبب)، اراده کوي تاسې (ای مؤمنانو) اسباب د دنیا (په) اخیستلو د فدیې سره) او الله اراده لري (تاسې لره ثواب) د آخرت (د کفارو د قتل په سبب)، او الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی، چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي.

تفسیر: د بدر په غزا کې او یا تنه کافران د مسلمانانو په لاس بندیان شول، د الله تعالیٰ له لوري د دوی په نسبت دوه صورتونه د مسلمانانو په مخکې وړاندې شول، (۱): وژل، (۲): ترې فدیې اخیستل، او خوشې کول، په هر حال رسول الله مبارک په دغې معاملې کې له اصحابو ځنې رایه وغوښته.

ابو بکر صدیق رضي الله تعالى عنه وويل: «يا رسول الله! دغه گرد (ټول) بنديان مو خپلوان او ورونه دي، بهتره دا ده چې له هغو څخه فديه واخلو، او خوشې يې کړو، چې بېرته لاړ شي، د دغه نرم سلوک او احسان څخه وروسته ممکن دي، چې څه خلق له دوی ځنې مسلمانان او هغوی له خپلو اولادونو او اتباعو سره ځمونږ لاس او مټ وگرځي، او هغه مال چې د دوی له لوري بالفعل ځمونږ په لاس راشي، په هغه به مونږ جهاد او نور ديني کارونه او لازمي چارې په مخ بوځو.

د نبي کریم صلی الله عليه وسلم ميلان هم د فطري زړه سوی، شفقت، او «صلة الرحم» په بناء د همدې رايې په لوري وو، بلکه د اصحابو کرامو عمومي رايه هم په همدې جانب وه، زياتره اصحاب د ابو بکر الصديق رضي الله عنه له دې بيان سره متفق وو.

عمر او سعد بن معاذ رضي الله عنهما له دغو آراوو سره اختلاف وکړ، عمر رضي الله تعالى عنه وويل: «يا رسول الله! دغه بنديان د کافرانو امامان او د مشر کينو مشران او لويان دي، دوی ټول دې ووژل شي، نو د کفر او شرک سر به مات شي، او پر گردو (ټولو) مشرکانو به هيبت ولوېږي، او وروسته له دې نه به د مسلمانانو د رېږولو (تکليفولو) او د الله تعالى له لارې ځنې د خلقو گرځولو جرأت په دوی کې پاتې نشي، او د الله تعالى په دربار کې به له مشرکانو سره ځمونږ انتهايي نفرت، بغض، او کامله بېزارې ښکاره شي، چې مونږ د الله تعالى په لاره او د حق په معامله کې د خپلو دخپلوی او قرابت او د مالي فوایدو او د هيڅ څيز هيڅ پروا هم ونه کړه، نو ځکه مناسب ده، چې په دغو بنديانو کې هر هغه چې له مونږ ځنې د کوم يوه عزيز او قريب وي؛ هغه دې همغه خپل قريب محبوس په خپل لاس ووژني».

لنډا دا چې له بحث او غور نه وروسته د ابو بکر الصديق رضي الله عنه پر مشورې باندې عمل وشو، ځکه چې د آراوو کثرت د هغه د رايې په لوري وو، او پخپله رسول کریم صلی الله عليه وسلم هم د خپل طبيعي رأفت او رحمت په بناء د ابو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه د خبرې لوري ته مائل وو، خو دغه رايه د الله تعالى په دربار کې غوره نه شوه په ﴿مَا كَانَ لِبَنِي أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُتَخَذَ فِي الْأَرْضِ﴾ کې د دې نه غوروالي په لوري اشاره ده، نو ځکه په دغو آيتونو کې سخته عتاب آميزه لهجه اختيار کړی شوې ده.

لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٦﴾

که نه وی ازلي حکم له جابه د الله چې رومي ليکل شوی دی (په لوح محفوظ کې) نو خامخا رسېدلی به وو تاسې ته په عوض د) هغې (فديې) کې چې اخيستي ده تاسې؛ عذاب ډېر لوی.

تفسير: يعنې دغه غلطي په خپل ذات کې داسې وه؛ چې هغوی دنيوي مال او متاع په نظر کې نيولی وو داسې مشوره يې ورکړې وه، نو لازمه وه چې سخته سزا ورکړی شوي وی، خو لومړی د سزا مانع هغه دی چې پاک الله جل جلاله بيان کړی دی، او دغه لاندني شيان هم کېدی شي، چې د سزا مانع وگرځي:

(۱): په مجتهد باندې به په داقسم اجتهادي غلطي او خطا کې څه عذاب نه وي.

(۲): تر هغه پورې چې الله تعالى په کوم شي باندې ښکاره امر او يا له هغه شي څخه ښکاره منع ونه کړي؛ د هغه مرتکب به نه عذابوي.

(۳): د اهل البدر گردې خطاوې يې ورمعافې کړي دي.

(۴): کومه رويه چې په غلطي سره پخوا له وخته اختيار کړی شوې ده؛ يعنې په فديه سره د بنديانو خوشې کول د الله تعالى په علم کې فيصله شوې وه، چې وروسته له هغه به د دې اجازه ورکوي: ﴿وَأَتَانَا بَعْدَ وَاتَانَا﴾ (۲۶ جزء د محمد صلی الله عليه وسلم سورت اوله رکوع (۴) آيت).

(۵): دغه هم فيصله شوې وه، تر هغه پورې چې رسول عليه السلام په دې کې موجود وي، يا خلق د زړه له صدقه استغفار وايي؛ نو عذاب به پرې نه راځي.

(۶): له دغو بنديانو څخې د ډېرو په قسمت کې مسلمانېدل ليکل شوي وو، الغرض که داسې موانع نه وي؛ نو دغه غلطي دومره لويه او سخته وه، چې بنايي پرې ډېر سخت عذاب نازل شوی وي.

فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٤٩﴾

نو خورئ تاسې له هغه ماله چې غنيمت اخيستی دی تاسې حلال طيب (پاکيزه)، او ووير پرئ له الله، بېشکه الله بخښونکی د (خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: له رومبني عتاب او تهديد څخه مسلمانان دومره ووير بدل چې ويې ويل: «بنايي د غنيمت په اموالو کې چې د بنديانو فديه هم په کې شامله ده؛ لاس ونه وهل شي»، نو په دغه آيت کې يې تسلي وفرمايله، چې هغه د پاک الله عطا ده، په خوښۍ سره يې وخورئ، هو! په جهاد کې غنيمت او نورو شيانو ته دومره اهميت ورکول يا يې دومره په نظر کې نيول نه دي پکار؛ چې له عالي مقاصدو او کلي مصالحو څخه سترگې پټې شي، بېشکه دمؤقتي حالاتو او مصالحو په اعتبار له تاسې څخې يوه غلطي وشوه، مگر پخپله په مال کې څه خبيث او پليتي نشته، نو د الله تعالی څخه ووير پرئ، او له مخالفت نه يې ځانونه وژغورئ، هغه به په خپل مرحمت سره ستاسې غلطي درمعافوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَشْيَاءِ إِن يُعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا خَيْرًا مِمَّا آخِذَ بِكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥١﴾

ای نبي! ووايه ته هغه چا ته چې په لاسونو ستاسې کې دي له بنديانو (قيديانو): که معلوم کړي الله په زړونو ستاسې کې کوم خیر (ایمان) نو در به کړي تاسې ته خیر (بهر، غوره) له هغه (مال) څخه چې اخيستی شوی دی له تاسې نه، او مغفرت به وکړي تاسې ته، او الله ښه بخښونکی د (خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی. او که اراده وکړي دغه (بنديان) د خیانت ستاسې (په ظاهري اسلام سره)؛ نو په تحقیق خیانت کړی وو دوی له الله سره پخوا له دې نه (په کفر او د عهد په ماتولو سره)؛ نو قادر کړي (ته الله) پر دوی (په قتل، حبس او بندي کولو د دوی سره)، او الله ښه عالم دانا (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی.

تفسير: او که اراده لري هغه بنديان چې اسلام يې راوړی دی، د دې چې له تاسره خیانت وکړي، او بېرته مرتد شي، يا هغه فديه درنه کړي؛ چې دوی يې ضامنان شوي دي، پس په تحقیق خیانت کړی وو دوی له الله سره پخوا له دې په کفر سره.

پخوا چې مو له الله تعالی سره کومه ټگي کړې وه، يعنې د ﴿الْأَسْتِ بِرَبِّكُمْ﴾ فطري عهد په خلاف مو کفر او شرک اختيار کړی وو، يا ځينو «بني هاشمو» چې د ابو طالب په حیات کې عهد کړی وو، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حمایت کې به متفق وي، او اوس له کفارو سره ملا ترلې راغلي دي، او د هغه انجام يې په خپلو سترگو سره وليد، چې نن په څه ډول د مسلمانانو په قید او واک کې دي، وروسته له دې نه هم د ټگي همداسې سزا ورکوله کيږي، له الله تعالی څخه خپلې پټې خبرې او نیتونه نشي پټولئ، او نه د هغه د حکیمانه وو انتظاماتو مخه نیولی شی.

شاه صاحب ليکي: «د الله تعالی وعده پوره شوه، له دوی ځنې هغه کسان چې مسلمانان شول؛ الله تعالی هغوی ته بېشماره دولتونه ورعطا کړل، او هغه چې مسلمانان نشول؛ خراب او تباہ شول».

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوُوا وَنَصَرُوا
أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا أَمَّا لَكُمْ مِنَ الْوَالِدَاتِ هُنَّ مِمَّنْ شَاءَ حَتَّى
يُهَاجِرُوا وَإِنْ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١٠﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او هجرت یې کړی او جهاد یې کړی دی په مالونو خپلو سره، او په نفسونو خپلو سره په لاره د الله کې (د دین د ترقی لپاره)؛ او هغه کسان چې ځای یې ورکړی دی (مهاجرینو ته) او مددګاري یې کړې ده (له دوی سره)؛ دغه کسان ځینې د دوی دوستان دي د ځینو نورو (په نصرت او ارث)، او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او هجرت یې نه دی کړی؛ نشته تاسې ته له ولایت (نصرت او ارث) د دوی ځنې هیڅ شی، تر هغه پورې چې هجرت وکړي، او که طلب د نصرت (او مرستې - مدد) وکړي دغه (غیر مهاجر مؤمنان د کفارو په جنګ کې) له تاسې ځنې په دین کې؛ نو لازمه ده په تاسې مرسته (مدد) کول (له دوی سره په دین کې) مګر (نه دی لازم ستاسې نصرت او ورتګ) پر هغه قوم باندې چې په منځ ستاسې او په منځ د دوی کې معاهده وي، او الله په هغه کار چې کوی (یې) تاسې ښه لیدونکی دی.

تفسیر: په دغو بندیانو (قیدیانو) کې ځینې داسې کسان هم وو، چې په زړه کې مسلمانان وو، خو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې هجرت نه وکړی، او په زور او بې له خپلې خوښې له کفارو سره بدر ته راغلي وو، په دغه آیت کې دا رابنولې شوي دي، چې داسې مسلمانانو حکم څه دی؟.

شاه صاحب ليکي چې: «د رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم اصحاب دوه فرقې وې، مهاجرین (کور او کهول پرېښودونکي) او انصار (ځای ورکوونکي) (مرسته - مدد کوونکي)، په دغو دواړو فرقو کې رسول الله مبارک مؤاخات (ورورولې) قائمه کړې وه.

د آیت مضمون داسې شو: «خومره مسلمانان چې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حاضر دي، د دوی ګردو (ټولو) صلحه او جنګ سره یو دی، د یوه موافقت د ګردو (ټولو) موافقت، او د یوه مخالفت د ګردو (ټولو) مخالفت دی.

بلکه د هجرت په ابتداء کې د مؤاخاتو د سلسلې په لحاظ یوه له بل څخه میراث هم ووړ، او هغه مسلمان چې په خپل هغه ملک کې اوسېږي، چې هلته د کفارو زور او تسلط وي، یعنې له دار الحرب یې هجرت نه وي کړی، د هغو په صلحه او جنګ کې د دار الاسلام اوسېدونکي مسلمانان (مهاجرین او انصار) نه شریک کېږي، که د دار الحرب مسلمانان صلحه یا معاهده د کفارو له کوم جماعت سره وکړي، نو د دار الاسلام حر او آزاد مسلمانان د هغې معاهدې تعميل نشي کولی، بلکه له هغوی سره د مصلحت له مخې لا جنګ هم کولی شي.

هو! دغه ضروري ده، که د دار الحرب مسلمانان په دیني معاملاتو کې له آزادو مسلمانانو څخه مرسته (مدد) وغواړي؛ نو له دوی سره حسب المقدور مرسته (مدد) کول پکار دي، مګر له هغه جماعت سره چې د دغو آزادو مسلمانانو معاهده شوې ده؛ د هغو په مقابل کې د معاهدې تر ادامې پورې د دار الحرب له مسلمانانو سره امداد نشي

کولی، او هم پخپلو منځونو کې میراث په هغه سلسله کې چې مهاجرینو او انصارو سره قائمه کړې وه؛ د دار الحرب مسلمانان نه وو شامل.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِعَصْمِهِمْ أَوْلِيَاءَ بَعْضٌ إِلَّا تَقْوَاهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿۱۰﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ ځینې د دوی دوستان دي د ځینو نورو (په امداد کې له یو له بله سره)، که ونه وکړئ تاسې دا (دوستي په خپلو منځونو او دښمني له کفارو سره) نو پیدا به شي (لویه) فتنه په ځمکه کې او (خور به شي) فساد.

تفسیر: یعنې د کافر او مسلمان تر منځ حقيقي دوستي او رفاقت نشته، او نه هم یو د بل وارث کېدی شي، هو! کافر د بل کافر رفیق او وارث کېدی شي، د دوی په مقابل کې یو مسلمان د بل مسلمان دوست، او رفیق دی، او یو له بل څخه میراث وړلی شي، نو مسلمانان باید خپلې دوستي او رفاقتونه مؤمنانو پورې ځانگړې کړي، او له کفارو دې خپلې دوستي وشکوي، او ترې جدا دې شي، او که داسې ونشي نو د مسلمانانو تر منځ به فتنه واقع شي، او ډېر لوی فساد به خور شي، په ټولنه کې به گډوډي جوړه شي، او د مسلمان او کافر تر منځ به فرق نه کېږي، د مسلمانانو تر منځ یو پر بل حقوق به ضایع شي، او له کافر څخه نفرت به له زړونو ووځي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ لِلَّهِ وَالدِّينِ أَوْ وَاوَّصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿۱۱﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او هجرت یې کړې دی او جهاد یې کړی دی په لاره د الله کې، او هغه کسان چې ځای یې ورکړی دی (مهاجرینو ته) او مددگاري یې کړې ده (له رسول الله او مهاجرینو سره) دغه موصوف په دغو صفاتو سره هم دوی دي مؤمنان په حقه (رښتیا) سره، دوی لره دی مغفرت (بخښنه) او رزق (روزي) نېکه (د عزت چې جنت دی).

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدِ وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ لِلَّهِ وَالدِّينِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿۱۲﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړ وروسته (له دغه لومړني هجرت څخه) او هجرت یې وکړ او جهاد یې وکړ په ملگريتوب ستاسې؛ نو دغه (ستایل شوي په دغو صفاتو) له تاسې څخه دي، او خاوندان د خپلوی ځینې د دوی غوره دي (د میراث په وړلو سره) په ځینو نورو په حکم د الله کې، بېشکه الله پر هر شي باندي ښه عالم دی (او همدغه ته معلوم دي چې د هر یوه څومره حق دی؛ نو د الله هر حکم پر علم او حکمت بنا دی).

تفسیر: یعنې که څوک په مؤمنانو او مهاجرینو کې وروسته هم شاملېږي، او هغه واجبات چې پخواني مؤمنان یې اداء کوي، دوی یې هم اداء کوي؛ نو د دوی ایمان او هجرت او نور صالح اعمال قبول دي، د مؤمنانو وروڼه دي، او د هغوی د دوستي، رفاقت او مرستې مستحق دي، لکه چې حدیث شریف کې راغلي دي چې: «المرء مع من أحب» «د هر انسان حشر به د هغه چا سره کېږي، او د هغه چا سره به په آخرت کې هم وي، چې په دنیا کې ورسره مینه او محبت لري»، دا آیت د هغه حکم ناسخ هم دی؛ چې د اخوت او ورورولې له کبله به یې یو له بله سره میراث وړلو.

تمت سورة الأنفال بفضل الله.

سُورَةُ التَّوْبَةِ

«د (التوبة) سورت مدني دی، پرته (علاوه) له دوو وروستنیو آیتونو څخه چې «مکي» دي (۱۲۹) آیتونه او (۱۶) رکوع لري په تلاوت کې (۹) او په نزول کې (۱۱۳) سورت دی، د (المائدة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی».

د (الأنفال) سورت د هجرت په اوائل کې او دا (د التوبة یا د براءة) سورت د هجرت په واکړو کې نازل شوی دی، د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دا عادت وو؛ چې د هر قرآني آیت په نسبت چې نازلېده داسې به یې فرمایيل چې: «دغه آیت دې د هغه سورت په هغه موقع کې کېښود شي!»، د دغو آیتونو په نسبت چې اوس د «التوبة» سورت یا د «براءة» سورت ورته ویلي شي، رسول الله مبارک څه تصریح و نه فرمایله، چې په کوم سورت کې دې درج شي، له دې نه ظاهرېږي چې دغه مستقل سورت دی، او د بل کوم سورت جزء نه دی.

لېکن عمومي قاعده داسې وه، کله چې به کوم نوی سورت نازلېده، نو له پخواني سورت څخه د جلا (جدا) کېدلو لپاره ﴿يَسِّرْ لِلرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ به هم راتله، د «التوبة» د سورت په شروع کې ﴿يَسِّرْ لِلرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ راغله، خو مشعر وي چې دغه بېل سورت نه دی نظر په دغو وجوهو په عثمانی مصاحفو کې د دغه سورت په شروع کې ﴿يَسِّرْ لِلرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ﴾ نه ده لېکلې شوې.

لیکن په کتابت کې د ده او د «انفال» په منځ کې فصل کړی شوی دی، چې نه په پوره ډول سره د هغه استقلال ښکاره شي، او نه یې له بل سورت جزویت ثابت وي، باقی له «انفال» سره د ده د اتصال وجه دا ده: چې «انفال» په نزول کې مقدم دی، نو بې له کومې خاصې وجې څخه ولې مؤخر کړی شي، او د دغو دواړو مضامین یو له بل سره دومره ارتباط او ورته والی لري؛ چې گواکې «براءة» ته د «انفال» تتمه او تکمله ویلي شي.

د «انفال» سورت زیاتره د «بدر» په غزا او د هغه په متعلقاتو مشتمل دی، «یوم بدر» ته قرآن (یوم الفرقان) ویلي دي؛ ځکه چې هغه د حق او باطل، د اسلام او کفر، د موحدینو او مشرکینو وضعیت بیخي سره بېل او جدا (جلا) کړ، د بدر غزا فی الحقیقت د اسلام د عالم نیوونکې او ټینګې وروړی د تعمیر د تاداو (بنیاد) او د هغه د اساس تیره ده، او د اسلام د حکومت د تاسیس مقدمه ده.

د «انفال» د سورت په آخر کې د ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِعَهْدِهِمْ اُولَئِكَ نَجْزِيهِمْ﴾ په مقابل کې د خالص اخوت د تحکیم په منظور ﴿اَلَا تَعْلَمُوْنَ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ قَبْلَ فِي الْاَرْضِ وَمَسَاكِيْنًا﴾ راغلی دی، د هغه ښکاره اقتضاء دا ده، چې په حسي ډول سره هم د دغې اسلامي وروړی د ټینګولو لپاره یو قوي مرکز وټاکل (مقرر) شي.

او دا هم معلومه ده، چې دغه مرکز له «جزیره العرب» څخه پرته چې مکه معظمه یې زړه دی؛ بل ځای نشي کېدی.

د «انفال» په آخر کې دا هم څرګنده شوې وه، هغه مسلمانان چې له مکې معظمې او نورو ځایونو څخې یې هجرت نه دی کړی، او د کفارو تر سیوریو لاندې ژوندون تېروي؛ د دارالاسلام آزاد او خپلواک مسلمانانو باندې د هغوی د ولایت او رفاقت هیڅ یوه ذمه واري نشته: ﴿مَالِكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ يُهَاجَرُوا﴾ هو! د توان په اندازه له دوی سره مرسته په کار ده.

له دې نه دغه نتیجه ووته، چې د اسلام په مرکز کې د اسلامي مولاتو او اخوت د کړيو د کلک ارتباط لپاره له دوو خبرو څخې یوه خبره ضروري ده، یا د عربو ګرد مسلمانان دې خپل وطنونه پرېږدي، او مدینې منورې ته دې راشي، او په اسلامي اخوت کې دې بې له کوم ممانعته شامل شي، یا دې آزاد او خپلواک مسلمانان د خپلو مجاهدینو او سرچارولو په وسیله د کفر قوت مات کړي، او د «جزیره العرب» سطحه دې داسې پاکه او صافه او هواره کړي؛ چې هیڅ یوه مسلمان ته د هجرت کولو ضرورت پاتې نشي.

یعنې تقریباً ګرده «جزیره العرب» دې د خالص اسلامي اخوت داسې قوي مرکز او غیر مخلوط مستقر وګرځي؛ چې نور ادیان په کې نه وي، او د هغه تر حمایت لاندې د اسلامي اخوت د ډېر ټینګ او شانداره مستقبل هیله او امید وکړي شي، دغه دوهم صورت همداسې یوه وسیله ده، چې په هغې سره ورځ په ورځ د فتنې او فساد بیخونه ایستل کېدل.

د دغه اعلیٰ او پاک مقصد لپاره مسلمانانو د هجرت په دویم کال کې اول قدم د «بدر» د میدان په لوري واخیست، چې بالآخره د هجرت په اتم کال کې د مکې معظمې لویې فتحې ته منتهی شو، هغه فتنې چې د اسلام په خبراوي یا حفاظت کې مزاحمې کېدې؛ د مکې فتحې له مینځه یوړې.

د «براء» د سورت د مضامینو حاصل همدا دی، چې په خو ورځو کې د الله تعالیٰ د رحمت او عظمت او د مسلمانانو د صداقت په قوت دغه د اسلام مرکز له هر ډول دسیسو، کفر، شرک او نورو څخه پاک شو، او ګرد (ټول) عرب لکه یو تن سره متحد شول، او په ګرد عالم کې د هدایت رڼا او د عالم نیونکي اسلامي اخوت د انتشار کفیل او ضامن وګرځېد، فله الحمد علی ذلک.

الغرض د «أنفال» په سورت کې د هغه شي ابتداء چې شوې ده؛ د «التوبة» یا «براء» په سورت کې هغه انتهاء ده، نو د دې اول او آخر تناسب په لحاظ «براء» د «أنفال» د تکملي په شان ملحق کړی شوی دی، په دغه سورت کې د تسمیې د نه لیکلو یوه وجه دا هم لیکلې شوې ده؛ چې تسمیه لپاره د امان ده، او دغه سورت د هجرت په نهم کال په هغه وخت کې چې د عربو ځینو اقوامو له مسلمانانو سره خپلې معاهدې ماتې کړې وې، د امان له منځه وړلو لپاره راغلی دی، او له همدې امله ده ته «مُخْزِيَّة» مشرّده، منکله، او فاضحة» هم ویلی شي، د دې سورت په نسبت مفسرینو نور مناسبات هم لیکلي دي، (علی الأکثر قاریان د دغه سورت ابتداء داسې پیلوي):

بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۚ فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا
أَنَّكُمْ غَيْرُ مُجْزِي اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ۝

(دا) بیزاري (یا صاف ځواب) دی له (طرفه د) الله او (له طرفه) د رسول د الله هغو کسانو ته چې عهد ورسره کړی دی تاسې له مشرکانو. نو ګرځئ تاسې په (دغه) ځمکه کې څلور میاشتې، او یوه شی (ای مشرکانو په دې!) چې بېشکه تاسې نه یی عاجز کوونکي د الله (د عذاب خپل چې شوکت مهلت یې درکړ) او (پوه شی په دې چې) بېشکه الله رسوا کوونکی د کافرانو دی.

تفسیر: د هجرت په شپږم کال کې د حدیبیې په مقام کې کومه معاهده چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم او د قریشو په منځ کې وشوه؛ نو بني خزاعه د مسلمانانو او بني بکر د قریشو په حلیفانو کې شامل شول، بني بکر و د معاهدې څه پروا ونه کړه، او پر بني خزاعه وویي حمله وکړه، او قریشو په وسلو او نورو شيانو له دوی سره کومک وکړ، او د دې له امله قریش او د دوی حلیف دواړه د حدیبیې پر معاهده قائم پاتې نشول، چې د هغه په مقابل کې د هجرت په اتم کال نبی کریم صلی الله علیه وسلم پر مکې معظمې باندې حمله وکړه، او هغه یې په آسانی سره فتح کړه.

له دغو قبائلو څخه پرته له نورو قبائلو سره هم د مسلمانانو میعادي معاهدې او غیر میعادي معاهدې وې، چې له هغوی څخه ځینې په خپلو معاهدو ولاړ وو، ډېر قبائل داسې هم وو، چې له هغوی سره هیڅ قسم معاهده نه وه شوې، د دغه سورت مختلف آیتونه د مختلفو قبائلو په نسبت نازل شوي دي.

په لومړنیو آیتونو کې غالباً د هغو مشرکینو ذکر دی؛ چې له هغو سره خو معاهده شوې وه مګر غیر میعادي، دوی ته خبر ورکړ شو، چې مونږ وروسته له دې نه له تاسې سره معاهدې ته دوام نه ورکوو، او ماتوو یې، او تاسې ته څلور میاشتې مهلت درکوو، چې په دغه موده کې به یا په اسلامي اخوت کې داخلېږئ، یا به دغه وطن پرېږدئ، او د ایمان او توحید له مرکز څخه به وځئ، یا به د جنګ لپاره تیارېږئ؟ لیکن ښه وپوهېږئ چې تاسې د الله مشیت او اراده له سره نشئ منع کولئ، که تاسې اسلام رانه وړئ؛ نو الله تعالیٰ به مو په دنیا او آخرت کې رسوا کړي، او تاسې په خپلو تدابیرو او حیلو او پلمو سره هغه نشئ عاجزولی.

باقي هغه قبائل چې معاهده ورسره نه وه شوې، ممکن ده چې هغوی ته هم د څلورو میاشتو مهلت ورکړی شوی وي، دغه ابلاغ او همدارنگه د راتلونکو آیتونو عمومي اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع د ګردو (ټولو) قبائلو په منځ کې علي رضي الله عنه وکړ، چې په دې وخت کې ابو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه امير الحجاج وو.

وَأَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ إِنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ
 بُدْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْزِي اللَّهِ وَبَشِيرِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَابْعَادِ إِلَى اللَّهِ

او خبرول (اورول) دي له (طرفه د) الله او رسول د دغه (الله) ټولو خلقو ته په ورځ د حج لوی کې په دې چې چې الله بېزاره دی له مشرکانو (او د دوی له عهد)، او رسول د دغه (الله هم بېزاره دی)؛ نو که توبه وويسته تاسې له (شرکه او غدره)؛ نو دا خیر (بهتره غوره) دی تاسې ته (له شرکه او غدره)، او که مخ واپراوه تاسې (له توبې په شرک مو دوام وکړ)؛ نو پوه شئ (ای مشرکانو!) بېشکه تاسې نه یئ عاجز کوونکي د الله، او زېری ورکړه هغو کسانو ته چې کافران شوي دي په عذاب دردناک (د آخرت) سره.

تفسیر: (حج اکبر) یې ځکه وفرمایه چې (حج اصغر) عمره ده، او له (یوم الحج اکبر) څخه د «ذي الحجة الحرام» لسمه د لوی اختر یا نهم تاریخ د عرفې ورځ مراد ده.

دغه اعلان غالباً د هغو قبائلو په حق کې دی، چې هغوی میعادي معاهده کړې وه، بیا یې په خپله ماته کړه (لکه بني بکر و یا قریشو او نورو)، یعنې له داسې خلقو سره اوس هیڅ قسم معاهده نه ده پاتې، خو که بیا هم دغه خلق له شرک او کفر څخه توبه وباسي؛ نو د دوی دنیا او آخرت دواړه بڼه کیږي، که نه د الله تعالی هغه اراده چې کړې یې ده (د جزيرة العرب تطهیر) هغه ضرور پوره کېدونکې ده، هیڅ یو طاقت او تدبیر هغه نشي مغلوبولی، او کفارو ته د دوی د کفر او بد عهده سزا هر ورو رسېږي.

تنبيه: که څه هم د مکې معظمې له فتحې څخه پخوا یعنې د هجرت له اتم کال نه مخکې د دغو قبائلو له خوا عهد مات شوی وو، چې د هغه په سزا کې مکة معظمه فتح شوه، خو بیا هم د عهد ماتولو عمومي اعلان د هجرت په نهم کال د حج په موقع کې وکړ شو، خو دغه خبره لا څرگنده او واضحه شي، چې له دغسې خلقو سره هیڅ قسم معاهده باقی نه ده پاتې.

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوا شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتُوا إِلَيْهِمْ
 عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مَدَنِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٩﴾

مگر هغه کسان چې عهد کړی دی تاسې (ای مسلمانانو له دوی سره) له مشرکانو، بیا یې نقصان نه دی کړی له تاسې سره هیڅ شی (د وعدې په شرطونو کې)، او نه یې مرسته (مدد) کړی دی ستاسې په مقابل کې له هیچا سره (ستاسې له دښمنانو څخه)؛ نو پوره کړئ (ای مؤمنانو) له دغو مشرکانو سره عهد د دوی تر (تمامېدلو د مقرې) وعدې د دوی پورې، بېشکه الله خوښوي ځان ساتونکي (له بېوفایي).

تفسیر: دغه استثناء د هغو قبائلو لپاره ده چې معاهده یې میعادي وه، بیا دوی پرې ټینګ ولاړ وو، او د عهد په ایفاء کې یې هیڅ قصور نه وو کړی، نه دوی په خپله له عهده څخه مخالف کارروايي کوله، او نه یې له نورو بد عهدانو سره څه مرسته (مدد) کوله (لکه بني ضمیره او بني مدلج)، د دوی په نسبت اعلان وکړ شو، چې د معاهدې د میعاد له ختمېدلو څخه وروسته له دوی سره بله کومه معاهده نه ترله کیږي، او په هغه وخت کې له دوی سره هم هماغه لاره ده، چې د نورو لپاره ده.

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاتُّبُوا لِلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُدُّوهُمْ وَاحْصِرُوهُمْ وَأَقْبِدُوا
لَهُمْ كُلَّ مَرصِدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩﴾

نو کله چې تېرې شوې (خلور) میاشتي حرامې؛ نو وژنی (ای مؤمنانو عهد ماتوونکي) مشرکان په هر
ځای کې چې وموندل تاسې دوی، او نیسي (بنديان - قیدیان کړي) دوی، او حصار کړئ دوی (په
کلاگانو کې)، او کېنئ دوی ته (منتظر) په هر ځای د څارلو او تېرېدلو کې، نو که توبه وويسته دوی
(له کفره) او قائم کړ دوی (سم اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکړ دوی زکات؛ نو خوشې
کړئ تاسې لاره د دوی (او څه مه ورته وایئ)، بېشکه الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر مهربان دی.

تفسیر: یعنی که څه هم له دغو عهد ماتوونکو سره اوس هیڅ قسم معامله نه ده پاتې، او له هغوی سره سمدلاسه جنگ
کېدی شي، خو بیا د «أشهر الحرم» رعایت یا د دې له امله پر دوی باندي له فوري حملې څخه منع وو؛ چې تر هغه
وخت پورې په (أشهر الحرم) کې په جنگ باندي لومړی شروع ممنوع وه، یا مصلحت دا وو چې د یوې وړو کې
خبرې له امله د عامو خلقو په منځ کې ولې تشویش پیدا شي؟، ځکه چې په دغو میاشتنو کې د قتال حرمت په دوي
کې معروف او مسلم او له پخوا راهیسي یو منلې شوې خبره وه، په هر حال د محرم الحرام تر ختمېدلو پورې هغوی
ته مهلت ورکړ شو، چې هر ډول د دوی زړه غواړي؛ همغسې دې خپل تړون او بندوبست وکړي، وروسته له هغه د
«جزيرة العرب» د تطهير په مقصد له جنگ کولو څخه چاره نشته، نو هغه ګردې معاملې چې په جنگ کې کېدونکي
دي (لکه وژل، نیول، چل او پلمې، په مورچلونو (مورچو) او پټونو کې غلیم ته څار کول او نور) کيږي به.

هو! که دوی ظاهراً له کفر څخه توبه وباسي، او په اسلامي اخوت کې داخل شي، چې د هغه لویه نښه د لمانځه
اداء او د زکات ورکړه ده؛ نو بیا به مسلمانان په هغوی باندي هیڅ تعرض او غرض نه کوي، او دوی به له لارې څخه
نه ګرځوي، پاتې شوه باطني معامله هغه الله تعالی ته ورسپارلې شوې ده، د مسلمانانو معامله به له هغوی سره د هغوی
د ظاهري اعمالو په اساس وي.

له دې آیت څنې معلومه شوه، که کوم سړی کلمه ووايي، او لمونځ ونه کړي، یا زکات ور نه کړي؛ نو مسلمانان
د هغه لاره نیوی شي، د امام احمد، امام شافعي او امام مالک «رحمهم الله» په نزد پر اسلامي حکومت لازم دي: که
تارک الصلاة توبه ونه باسي؛ هغه دې ووژني، د امام احمد په نزد د مرتدوالي له امله او د امام مالک او امام شافعي
په نزد حداً او تعزیراً، او ځمونږ امام أبو حنیفه «رحمه الله» وایي چې: ښه دې یې ووهي، او بیا دې یې تر هغه پورې په
بنديخانه کې بندي وساتي، چې یا له ترک الصلاة څخه توبه وباسي، یا همغلته مړ شي، په هر حال همداسې پرېښودل
یې د هیچا په نزد نشته.

پاتې شول د زکات مانعین؛ د دوی له اموالو څنې دې حکومت جبراً زکات تحصیل کړي! که دغه خلق لاس
سره یو کړي او د حکومت پر خلاف و جنگيږي؛ نو سمې لارې ته د دوی د راوستلو لپاره دې جنگ هم وکړ شي!
ابوبکر صدیق رضي الله تعالی عنه هغه جهاد چې د زکات له مانعینو سره کړی دی؛ د هغه واقعات د احادیثو او تاریخ
په کتابونو کې مشهور او معروف دي.

وَأَنْ أَحَدًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجْرُكَ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ
قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠﴾

او که یو تن له مشرکانو څخه امن (پناه) وغواړي له تا (له قتله)؛ نو پناه ورکړه ته! هغه ته څو چې
واوري دی کلام د الله، بیا ورسره ته دی ځای د امن (وطن) د ده ته (که ایمان یې رانه ووړ)، دغه

(امان لپاره د اور بدلو د قرآن) په سبب د دې دې چې بېشکه دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهیږي (په قرآن او ایمان باندې).

تفسیر: پخوا یې فرمایلي وو چې: که دوی له خپلو کفریاتو څخې توبه وکړي، او په اسلام کې داخل شي؛ نو په امن کې به شي، ممکن وو چې کوم سړی د اسلام له اصولو او احکامو څخه بېخبره وي، او د تحقیق او د شکونو د لرې کولو لپاره مسلمانانو ته راتلل غواړي؛ نو د هغو په نسبت یې فرمایلي دي چې: ته دغسې کسانو ته پناه ورکړه، او ویې ساته! او د الله تعالی کلام او د اسلام حقائق او دلائل ور واوروه! که قبول یې نه کړي مه یې وژنه! بلکه هغه د خپلې هستوګنې او د امن ځای ته ورسوه، چې هلته مأمون او مطمئن شي، وروسته له هغه دغه هم لکه د نورو کفرانو په شان دی، دغه د امن ور کولو حکم ځکه ورکړی شوی دی؛ چې له اسلامي اصولو او حقائقو څخې دغه وکړي نه دي خبر، نو بنایي هغوی ته حق په ډېر واضح او ښه ډول سره ور ښکاره شي، که وروسته له هغه دغه مستمانان او پناه غوښتونکي د عناد له لارې وانه وښتل، او همغسې معاند پاتې شول؛ نو د ﴿قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ﴾ څخه وروسته په دین کې څه زور او زیاتې او جبر او اکراه نشته، او د امان له دفعې څخه وروسته به له هغوی سره د نورو کفارو په شان معامله وشي.

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عٰهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ
فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٠٠﴾ كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا
فِيكُمْ إِلَّا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ بِأَقْوَامِهِمْ وَتَأْتِي قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿١٠١﴾

څرنګه به وي مشرکانو ته عهد په نزد د الله او په نزد د رسول د دغه (الله)؟ (یعنې نه به وي) مګر هغه کسان چې عهد کړی دی تاسې (ای مؤمنانو له دوی سره) په نزد د مسجد الحرام (او بیا یې نه دی مات کړی)، نو څو چې برابر ولاړ اوسې دوی تاسې ته (په عهد خپل)؛ نو برابر ولاړ اوسې تاسې (هم په عهد خپل) له هغوی سره، بېشکه چې الله خوبوي ځان ساتونکي (له بېوفایۍ نه). څرنګه (به وي دوی ته عهد او څه اعتبار دی پرې) حال دا چې که لاس بر شي د دوی پر تاسې؛ نه ګوري (لحاظ نه کوي) دوی په باب ستاسې کې (نه) قرابت (یا قسم) ته او نه عهد ته (او هسې برید به در باندې وکړي)، راضي کوي دوی تاسې په (تسو خبرود) خولو خپلو سره، او منع کوي زړونه د دوی (د وعدې له وفاء)، او زیاتره د دوی فاسقان (له فرمان څخه وتونکي) دي.

تفسیر: یعنې د عربو له دغو مشرکینو سره څنګه عهد قائم پاتې کېدی شي؟ او وروسته له دې نه څرنګه صلح ورسره کېدی شي؟ چې د هغوی احوال ستاسې مسلمانانو سره داسې دي: که کوم وخت لږ څه فرصت پیدا کړي، او لاس یې پر تاسې باندې بر شي؛ نو په نقصان رسولو کې مطلقاً نه د قرابت لحاظ کوي او نه د قول او اقرار، خو څرنګه چې یې په تاسې غلبه او بری نه دی حاصل کړی؛ نو ځکه له تاسې سره تش د ژبې عهد او پیمان کوي، او تاسې خوبوي، که نه دوی په زړونو کې یوه شېبه هم پر دغه عهد باندې راضي نه دي.

په هر حال له داسې ټکانو او بد عهد قوم سره څرنګه د الله تعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم عهد کېدی شي؟ هو! له هغو قبائلو سره چې تاسې بالخصوص د مسجد الحرام په قرب کې معاهده کړې ده؛ نو تاسې ابتداء د هغې په ماتولو کې اقدام مه کوئ، تر هغه پورې چې دوی د وفادارۍ په لاره باندې سم روان دي، تاسې هم له هغوی سره بالمثل معامله وکړئ، لکه «بني کنانه او بني ضميره» او نور چې له مسلمانانو سره یې بد عهدي نه وه کړې، نو مسلمانانو هم په نهایت دینداری او احتیاط سره په خپل عهد وفا وکړه، د «براءة» د اعلان په وخت کې د دوی د معاهدې د نټې تېرېدو ته لا (۹) میاشتي پاتې وې، خو په دغو نهو میاشتو کې هم دغه معامله محترمه او معموله وه.

اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا قَصْدًا وَعَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٠﴾ لَا يَرْقُبُونَ
فِي مُؤْمِنٍ الْأَوْلَادِمَةَ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿٤١﴾

پیرودلي (او اخیستی) دي دوی په آیتونو (احکامو) د الله قیمت لږ، نو منع کوي دوی (خلق یا پخپله څنگ کوي) له لارې د الله (یعنې له دین یا حج یا عمرې څخه)، بېشکه دوی (چې دي) بد کار دی هغه شی چې وو دوی چې کاوه به یې (هغه دا دی چې). نه گوري (نه ساتي لحاظ نه کوي) دغه عهد ماتوونکي په (حق د هیڅ) مؤمن کې د قرابت (یا د قسم) او نه د عهد، او دغه کسان همدوی دي تېرېدونکي (له حده په شرارت کې).

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَنُوا بِمَا نُكِّرُ فِي الدِّينِ وَنُقِصَلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾
وَإِنْ تَكْفُرُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أَهْلَ الْبَيْتِ
الْكُفْرُ إِنَّهُمْ لَأَيْمَانُ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿٤١﴾

نو که توبه وويسته (دوی له کفره) او قائم کړ دوی (سم یې اداء کړ سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکړ دوی زکات؛ نو وروڼه ستاسې دي په دین (حکم د شریعت) کې، او په تفصیل بیانوو (مونږ) آیتونه (حکمونو د قرآن) لپاره د (هغه) قوم چې پوهیږي (او فکر په کې کوي). او که مات کړل دغو (مشرکانو) قسمونه خپل وروسته له عهد تړلو د دوی (له تاسې سره) او پیغورونه درکړل (عیبونه یې ولگول) په دین ستاسې کې؛ نو وجنگېږئ تاسې له (دغو) مشرانو د کفر سره (او وپې وژنئ)، بېشکه دوی نشته قسمونه دوی ته (او قسم یې له سره قسم نه دی) لپاره د دې چې دوی واورې (له پیغور یا د عهد له ماتولو یا له شرکه).

تفسیر: یعنې که اوس له کفره توبه وباسئ، او دیني احکام (لکه لمونځ زکات او نور) په ځای کړي؛ نو نه یواځې په آینه کې مأمون او محفوظ پاتې کیږي، بلکه په اسلامي دین کې به هم شامل وي، او د هغو حقوقو مستحق گرځي چې نور مسلمانان یې مستحق دي، او هغه گړدې (ټولې) بد عهدی او شرارتونه چې پخوا له دې نه یې کړي وي؛ ټول ورمعاف کیږي.

شاه صاحب «رحمه الله» لیکي چې: «دوی د شریعت په حکم وروڼه دي، له دې نه معلومیږي هر هغه څوک چې په ظاهر کې مسلمان بریښي، او په زړه کې یقین نه لري؛ نو هغه په ښکاره ډول (طریقه) سره مسلمان وگڼئ! مگر دوست او معتمد یې مه گرځوئ!».

الْآتِقَاتُونَ قَوْمًا تَكْفُرُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَاءُكُمْ أَوْلَ
مَرَّةٍ أَخَشَوْهُمْ قَالَهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٢﴾

آیا نه جنگېږئ تاسې (ای مؤمنانو بلکه ضرور وجنگېږئ) له داسې قوم سره چې مات کړي دي دوی قسمونه خپل، او قصد کړي دی دوی په ایستلو د رسول (ځما له مکې نه)؟ حال دا چې همدوی شروع کړي دی له تاسې سره (جنگ او ماتول د عهد) اول کړت، آیا وپېږئ تاسې له دوی نه؟، نو الله ښه لایق دی په دې سره چې وپېږئ تاسې ترې (او له کفارو سره قتال وکړئ) که یې تاسې مؤمنان (باور کوونکي).

تفسیر: قريشو خپل قسمونه او معاهدې ماتې کړې وې، ځکه چې د خپل عهد په خلاف يې د «خزاعه وو» په مقابل کې د «بني بکرو» سره مرسته کړې وه، حال دا چې دوی قسمونه کړي وو، چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم په خلاف کې له هېچا سره ملا نه تړو، او يو د بل حليف به نه زهروو، او نه به يې رنځوو، او بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم له حليفانو سره چې «بني خزاعه» وو؛ جنگ وکړ.

د ﴿الَّذِينَ اتَّخَذُوا قَوْمًا﴾ آیه - څخه دغه غرض معلومېږي: هر قوم چې دا قسم احوال لري، له هغوی سره په جنگېدلو کې مسلمانانو ته هيڅکله هيڅ تامل او تردد نه دی پکار، که له مسلمانانو سره د کفارو له قوت او جمعیت او وسلې او سامان او نورو ځنې وېره وي؛ نو مؤمنانو لره له ګردو څخه زيات د الله تعالی خوف او وېره پکار ده، کله چې د الله تعالی وېره په زړونو کې راشي؛ نو بيا ګردې (ټولې) نورې وېرې له زړونو څخه ووځي، او د الله جل جلاله له قهر او غضب ځنې ويره او لړزه پيدا کېږي، ځکه چې نفع او ضرر ګرد د الله تعالی په واک کې دی، او هيڅ يو مخلوق د الله تعالی له مشیت څخه پرته (علاوه) لږ ګټه (فائده) او زيان هم چا ته نشي رسولی، او نه پرې قدرت لري.

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيِّدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ۖ وَيَهَبْ غِيظَ قَوْمِهِمْ وَيُتُوبَ اللَّهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

وجنگېږئ تاسې له دغو (کفارو) سره (ای مؤمنانو) چې په عذاب کړي دوی الله په لاسونو ستاسې (په قتل سره) او رسوا کړي دوی (په مغلوبیت او مقهوریت سره) او مرسته (مدد) درکړي تاسې ته پر دغو (کفارو) باندې، او شفاء ورکړي (زخمي) سینو د قوم مؤمنانو ته (او یخ روغ کړي زخمي زړونه د دوی). او لري کړي (بوځي) قهر او (خفګان) د زړونو د دغو (مؤمنانو چې د کفارو له ایذاء څخه پیدا وو)، او رجوع کوي الله په رحمت سره پر هغه چا چې اراده وفرمایي (د هدایت یې)، او الله ښه عالم دی (په ټولو احوالو او اشیاءو) ښه حکمت والا دی.

تفسیر: په جهاد کې یوه فائده داده چې: مکذیبینو او فتنه اچوونکو ته الله تعالی د بلا واسطې عذاب ورکولو په ځای د خپلو مخلصو وفادارو بندګانو په لاس سزا ورکړي، د سزا ورکولو په دغه صورت کې د مجرمینو تذلیل او رسوایی او د مخلصینو تقدیر او سرلوړې ډېره زیاته کېږي، او د وفادارو بندګانو نصرت او غلبه علانیه ظاهريږي، د دوی زړونه د دغې منظري له لیدلو څخه یخېږي، چې هغه وګړي (عالم) او خلق چې تر پرون پورې یې مونږ ته د حقارت او سپکتیا په سترګو کتل، او پر مونږ باندې یې ظلم، استهزاء، او تمسخر کاوه، او پر مونږ باندې یې ملنډې وهلې؛ نن د الله تعالی په تأیید او رحمت سره همدا ځمونږ رحم، کرم، عدل، انصاف، او انسانیت ته سپارلي شوي دي.

د کفر او باطل د شوکت او نندارې له لیدلو څخه اهل الحق پخسېدل او ویلېدل یا هغه ضعیف او مظلوم مسلمانان چې د کفارو د مظالمو انتقام یې نشو اخیستلی، او له دې سببه د دوی په سرونو کې قهر او غوصې، غیظ او غضب جوش کاوه، او دوی خپلې شونډې هم نشوې خوځولی، اوس د جهاد فی سبیل الله په وسیله د دوی زړونه تسکین مومي.

آخري خبره داده چې پخپله د مجرمینو په حق کې هم دغه د سزا ورکولو طریقه نسبتاً ډېره نافع ده، ځکه چې د سزا موندلو څخه وروسته هم د رجوع او توبې دروازې پرانستلې دي، او ډېر ممکن دي چې له حالاتو څخه عبرت حاصل کړي، او ډېرو مجرمینو ته توبه ور په برخه شي، لکه چې د رسول الله مبارک په زمانه کې همداسې هم وشول، چې په لږه موده کې ګرد (ټول) عرب د زړه له صدقه مسلمانان شول.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَا رَسُولِهِ
وَأَلَاءِ الْمُؤْمِنِينَ وَرِجَالَهُمْ خَيْرٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

آيا گمان کوي تاسې (ای مؤمنانو) داسې چې (همداسې) به پرېښود شی؟ حال دا چې له سره نه دي معلوم کړي الله (په علم ظهور سره) هغه کسان چې جهاد یې کړي له تاسې څخه، او چې نه دي نیولي دوی پرته (له علاوه) له الله او پرته له رسول د دغه (الله) او پرته له مؤمنانو د پټو خبرو دوست، او الله ښه خبردار دی په هغو (کارونو) چې کوي (یې) تاسې (د نېکي او بدی).

تفسیر: «آيا گمان کوي ای مؤمنانو چې له قتاله وېرېږئ؟ یا ای منافقانو داسې چې پرې به ښود شی په دې حال سره، یعنې داسې له سره گمان مه کوي، چې تشه دعوی د اسلام به ستاسې الله تعالی منظور کړي، او جلا (جدا) به نه کړي په تاسې کې مخلص له غیر مخلص څخه، الله تعالی د جهاد د مشروعیت یو بل حکمت دلته بیان فرمایي.

یعنې هغه کسان ډیر دي چې په خولې سره د ایمان او بندگي دعوی کوي، خو که دوی د امتحان پر محک (کرکني) باندې ونه سولول شي؛ نو سره او ناسره (چل او ناچل) یې له سره نه څرگندېږي، د جهاد په ذریعه الله تعالی په علم ظهور سره هم دا معلوموي چې څومره مسلمانان داسې دي، چې د ده په لاره کې خپل سر او مال جارولو او ښندلو ته تیار دي؟ او پرته (علاوه) له الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم بل هیڅوک خپل رازدار بادار (سردار) او خصوصي یار نه ګرځوي، اګر که هغه ډېر نژدې خپل او قریب یې هم وي.

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْبُرُوا مَسْجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
 وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٠٧﴾ إِنَّمَا يَعْبُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ
 وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٠٨﴾

نشته مشرکانو ته (یعنې ناروا دي یا نه دي له شانه د مشرکانو) دا چې ودان کړي مسجدونه د الله (په عبادت په ناسته ولاړه او ورتلو سره) حال دا چې شاهدان وي دوی پر نفسونو خپلو په کفر سره، دغه (مشرکان ابته او) خراب دي عملونه د دوی (چې ایمان نه لري)، او په اور کې به دوی همېشه وي. بېشکه همدا خبره ده چې ودانوي (په عبادت ناسته ولاړه، په تعمیر سره) مسجدونه د الله هغه څوک چې ایمان یې راوړی وي په الله او په ورځې آخرې (د قیامت)، او قائموي (سم ادا کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوي زکات او نه ویرېږي (په دیني امورو کې له هیچا) مګر له الله څخه، نو امید دی چې دغه کسان به وي له سمې لارې موندونکو ځني.

تفسیر: د مساجدو حقيقي ودانې دا ده چې په هغو کې د یوه الله عبادت د هغه له شانه سره لایق وشي، د الله جل جلاله ذکر کوونکي په کثرت سره په کې موجود وي، څو بې له څه ممانعت او تکلیف څخه د الله تعالی په یاد مشغول اوسي، له بربادو او لغویاتو او خرافاتو څخه دغه پاک مقامات محفوظ وي، دغه مقصد له کفارو او مشرکینو ځني کله حاصلېدی شي؟.

وګورئ چې د مکې معظمې مشرکینو په ډېر فخر سره خپل ځانونه د مسجد الحرام متولیان او خادمان بلل، مګر د دوی لوی خدمت دا وو، چې د تیرو (ګټو) ډېر بتان یې په کعبې شریفې کې ایښي وو، او د همغو نذرونه او نیازونه به یې ورکول، او د دوی نذرونه به یې په غاړو اخیستل، ډېرو کسانو به لوڅ پوڅ (برېښد) طوافونه کول، د ذکر الله په ځای به یې شپیلې وهل او لاسونه به یې ټکول، او د الله تعالی رښتینو بندګانو ته به یې اجازه نه ورکوله؛ چې هلته ورشي، د هغوی لوی عبادت همدا وو چې حاجیانو ته به یې د څښلو اوبه وپریا ورکولې، یا به یې د حرم شریف ډیوې لګولې، یا به یې په کعبې شریفې پردې څړولې، یا به یې د ضرورت په وخت کې د هغې د نرېدلو او لوېدلو ځایونو ترمیم او ودانولو ته توجه کوله، مګر دغه اعمال ګرځېد بې روحه او بې معنی وو، ځکه کله چې مشرک ته په الله تعالی صحیح ایمان نه دی حاصل؛ نو په هیڅ یوه عمل کې د هغه د توجه قبله او د اخلاص مرکز د «وحده لا شریک له د منع

الکمالات ذات» نشي کېدی، نو ځکه د کافر هیڅ یو عمل د الله تعالی په نزد روح نه لري، او د اعتناء وړ (لايق) نه دی، همدغه یې په ﴿حِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ﴾ سره تعبیر وفرمایه.

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٥﴾

آيا كهلې (كړخولې) دي تاسې اوبه وركول حاجيانو ته او ودانول د مسجد حرام په مثل (د ايمان) د هغه چا چې ايمان لري په الله او (په) ورځې آخري (د قيامت) او جهاد يې كړی وي په لاره د الله كې، نه دي برابر دوی په نزد د الله، او الله نه بښي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: د مكې معظمې مشركانو په دې باندې ډېر افتخار درلود (لرلو) او ناز بدل چې مونږ د حاجيانو خدمتونه كوو، او دوی ته اوبه او ډوډی او كالي (كپړې) وركوو، د مسجد الحرام د ترميم يا د كعبې شريفې د كسوت (پوش) يا تېل او باتي او د نورو انتظام كوو، كه مسلمانان په خپل جهاد، هجرت او نورو باندې نازيږي؛ نو له مونږ سره د عبادتونو دغه ذخيره شته.

په يوه زمانه كې عباس رضي الله تعالى عنه له علي رضي الله عنه سره همدغه مباحثه په همدغه شان كړې وه، بلكه په صحيح مسلم كې راغلي دي، چې يو ځلې څو تنو مسلمانانو په خپلو منځو كې جگړې سره كولې، لومړني وويل چې: «څما په خيال له اسلام راوړلو څخه وروسته حاجيانو ته د اوبو وركولو څخه بل ښه كار نشته»، دويم وويل: «چې څما په نزد له اسلام راوړلو نه وروسته ډېر ښه عمل د مسجد الحرام خدمت دی، مثلاً د هغه جارو كول، ډيوې لگول، حاجيانو ته اوبه او ډوډی وركول او نور، درېيم وويل: چې د الله تعالى په لار كې جهاد له كړدو (ټولو) عبادتونو او اعمالو څخې افضل او اشرف دی».

عمر رضي الله تعالى عنه په دوی باندې په قهر شو، او ويې ويل چې: «تاسې چې د جمعې د لمانځه لپاره راغلي يئ، او د رسول الله صلى الله عليه وسلم منبر ته نژدې ناست يئ، ولې سره داسې مباحثې كوي، لږ څه صبر وكړئ! كله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فارغ شو؛ نو د دغې خبرې پوښتنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه وكړئ!»، د جمعې له لمانځه څخه وروسته كله چې له رسول الله مبارك څخه دغه پوښتنه وشوه، نو دغه آيت نازل شو: ﴿أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ الآية - يعنې حاجيانو ته اوبه وركول او په ظاهري ډول (طريقه) د مسجد الحرام ترميم او ودانول له ايمان بالله او جهاد في سبيل الله له هيڅ يو سره نشي برابر كېدی، نو د افضليت پوښتنه ولې كوي؟

د ايمان بالله ذكر د جهاد في سبيل الله د تمهيد لپاره دی، اصلي مقصود د جهاد او د نورو لويو لويو اعمالو د افضليت بيان فرمايل دي، د ايمان په ذكر سره يې تنبيه وفرمايله، چې بې له ايمان د الله جل جلاله په لار كې جهاد يا بل كوم عمل هيڅ ګټه (فائده) نه لري، او محض لاشی دی، د دغو لويو لويو اعمالو (جهاد او هجرت او نورو) ارزښت هم په ايمان بالله پورې اړه لري، او په دغه نكته همغه خلق پوهيږي، چې د سليم فهم خاوندان وي، د ظالمانو (بې ځايه كار كوونكو) فهم دغو حقائقو ته نشي رسېدی.

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١٦﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِّنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَدَّتْ لَهُمْ فِيهَا نِعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿١٧﴾ خُلْدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٨﴾

هغه كسان چې ايمان يې راوړی دی (په ټولو مؤمن به شيانو) او هجرت يې كړی دی او جهاد يې كړی په لاره د الله كې (د دين د ترقی لپاره) په مالونو خپلو (چې په جهاد كې يې لگوي) او

په ځانونو خپلو (چې په غزا کې یې قربانوي) ډېر لوی دي (له نورو نه) له جهته د درجې په نزد د الله، او همدغه (ستایل شوي) کسان همدوی دي په مراد رسیدونکي. زېری کوي په دوی رب د دوی په رحمت سره له جانبه خپله او په رضامندی سره او په جنتونو سره چې وي به دوی ته په دغو (جنتونو) کې نعمتونه همپشه (دائم بلا انقطاع). حال دا چې همپشه به وي دوی په دغو (جنتونو) کې تل تر تله، بېشکه الله همده سره دی اجر (ثواب) ډېر لوی.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په دربار کې د ثوابونو او درجو څه کمی دی؟ هر چا ته چې هر څومره اراده وفرمایي؛ ورکوي یې، په رومبني آیت کې د دربو شیانو ذکر وو:

(۱): ایمان. (۲): جهاد. (۳): هجرت، پر دغو باندې د دریو شیانو بشارت یې هم مرحمت وفرمایه:

(۱): د الله تعالیٰ رحمت. (۲): د الله تعالیٰ رضا. (۳): په جنت کې تل پاتې کېدل، ابو حیان «رحمه الله» لیکي «چې: «رحمت» په ایمان مرتب دی، هغه څوک چې ایمان نه لري؛ نو په آخرت کې د الله تعالیٰ له رحمت او مهربانۍ څخه بې برخې پاتې کیږي، او «رضوان» چې ډېر اعلیٰ مقام دی، د جهاد فی سبیل الله صله او انعام دی، لکه چې مجاهد فی سبیل الله د نفساني گړدو (ټولو) خوندونو او تعلقاتو په ترک سره د الله تعالیٰ په لاره کې خپل ځان او مال قربانوي، او د الله تعالیٰ د خوښې د حصول لپاره خپله انتهایي قرباني وړاندې کوي، نو ښایي چې د هغه صله او انعام هم انتهایي وي، او هغه د الله تعالیٰ «جل و علا شأنه» د رضا مقام دی.

پاتې شو «هجرت» چې هغه د الله جل جلاله لپاره د کور، کورنۍ او طن د پرېښودلو نوم دی، نو ځکه مهاجر ته زېری ورکړی شوی دی، چې ستا له وطنه ډېر ښه وطن او ستا له کوره ډېر ښه کور درکول کیږي، چې په کې همپشه اعلیٰ درجه هوساینه (آرام) او راحت وي، او تل به په کې اوسېږي، او له هغه څخه به بیا هجرت کولو ته له سره نه مجبورېږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِيمَانِ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٦٧﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه نیسې تاسې پلرونه خپل او وروڼه خپل دوستان که محبوب گڼلو دوی کفر په ایمان، او هر چا چې دوستي وکړه له دغو (کفارو) سره له تاسې نو دغه کسان همدوی دي ظالمان.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ رَّاَقْتَرَفْتُمْوهَا
وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ
فِي سَبِيلِهِ فَتَرْتَوُونَ حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٦٨﴾

ووايه (ای محمده! عذر ویونکو ته د هجرت له ترکه) که وي پلرونه ستاسې، او ځامن ستاسې، او وروڼه ستاسې، او ښځې ستاسې، او خپلوان ستاسې، او هغه مالونه چې گټلي دي تاسې هغه او (هغه) تجارت (سوداگري) چې ویرېږئ تاسې د ناچلېدلو د هغې، او هغه ځایونه د هستوگنې چې خوښوئ تاسې هغه؛ ډېر محبوب تاسې ته له الله نه، او له رسول د الله نه، او له جهاده په لاره د الله کې (لپاره د ترقۍ د دین)؛ نو انتظار کوئ تاسې تر هغه پورې چې راوړي (راولېږي) الله امر (حکم د عذاب) خپل، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي: «کله چې تاسې د غوايي په لکې پسې روان شئ، او غويي له لکې څخه ونيسي، او يواځې په کښت (فصل) او کر باندي راضي شئ، او له جهاده غافل شئ، نو پاک الله به پر تاسې يو ذلت مسلط کړي، چې له هغه څخه به له سره نشي بچ کېدی، تر هغه پورې چې بيا د دين (يعني في سبيل الله جهاد) په لوري بېرته وگرځي!»

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۖ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ
عَنكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ ﴿٥٦﴾ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ
سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُبُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَابَ الَّذِينَ كَفَرُوا ۗ
وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٥٧﴾

خامخا په تحقيق مدد کړی دی له تاسې سره الله په ځايونو ډېرو کې، او (خصوصا) په ورځ د حنين کې کله چې تعجب کې واچولئ (خوشحالی او فخر کې واچولې) ډېروالي ستاسې؛ نو دفع نه کړ (ډيروالي) له تاسې ځنې هيڅ شی (له حملې د دښمن نه)، او تنگه شوه (له وېرې) پر تاسو باندي ځمکه سره د ارتوالي د دې، بيا شا کړه تاسې (دښمن ته) حال دا چې شا ګرځوونکي (تښتېدونکي) وئ. بيا راولېږه الله تسکين خپل (چې د مؤمنانو د زړونو د آرامۍ سبب شي) پر رسول خپل (چې يواځې د غزا په ډګر کې ولاړ وو)، او پر مؤمنانو (چې بېرته وګرځېدل غزا ته)، او راولېږلې (الله) لښکرې (د ملائکو) چې نه وې ليدلې تاسې دا لښکرې، او په عذاب يې کړل هغه کسان چې کافران شوي وو، او همدا (تعذيب) سزا ده د کافرانو.

تفسیر: دلته خبرداری ورکوي چې مجاهدينو ته دا هم نه بڼايي؛ چې په خپل لښکري جمعيت او کثرت باندي غرور او تکبر وکړي، ځکه چې نصرت او بری يواځې د الله په مرسته او مدد پورې تړلی دی، چې دغسې تجربه تاسې پخوا له دې نه په څو څو نورو ميدانونو کې هم کړې ده، هغه نتايج چې په «بدر، قريظه، نضير، حديبيه» او نورو کې ستاسې په برخه شوي دي؛ هغه تش د الهي امداد او د غيبي تاييد محصول وو، او اوس په آخره کې د «حنين» د غزا واقعه خو داسې يوه صريحه، عجيبه، او غريبه د آسماني نصرت او امداد نښه ده، چې پر هغې سختو معاندو دښمنانو هم اقرار کړی دی.

د مکې معظمې له فتحې وروسته رسول الله صلی الله عليه وسلم ته خبر راوړسېد، چې د هوازن او ثقیف او نورو عربي قبائلو يو جرار او قوي لښکر سره ټول او تيار کړی دی، او غواړي چې په ډېره دېدبه او زور سره پر مسلمانانو حمله وکړي، نو سمدلاسه له مهاجرينو او انصارو څخه همغه لس زري لښکر چې د مکې معظمې د فتحې لپاره له مدينې منورې څخه راغلی وو؛ د «طائف» په لوري ور روان شو، هغه دوه زره طلقاء (آزاد شوي) چې د مکې معظمې د فتحې په وخت کې مسلمانان شوي وو، هم له دوی سره مله وو.

دغه اول ځل دی، چې دولس زره مجهز عظيم الشان اسلامي لښکر د جهاد د ميدان لوري ته رهي کيږي، د دې منظري د ليدلو څخه ځينو صحابه وو خپل ځان د دې خبرې د ويلو څخه ونشو ساتلی، او په ښکاره ډول يې وويل: «کله به چې مونږ ډېر لږ وو؛ نو په هغه وخت کې به تل بريالي وو، نن چې مونږ دومره ډېر يو؛ نو هيڅوک مونږ ته ماتې نشي را کولی»، د مېړنيو (بهادرانو) موحدينو له خولې څخه د دغو جملې وتل د پاک الله جل جلاله په دربار کې ناوړه واقع شول، دوی لا د مکې معظمې څخه دومره لرې نه وو تللي، چې دواړه لښکرې سره مخامخ شوې، چې د مخالفې ډلې لښکر څلور زره تنه وو، چې خپل کفنونه يې پر سر تړلي وو، او له خپلو ښځو او کوچنيانو سره د جنگ ميدان ته چمتو

شول، او د یوه فیصله کوونکي جنگ لپاره بیخي تیار او منتظر وو، او له اوسانو، آسونو، ماشیو، او د خپلو کورونو ګرد پنډ پنډ مالونو او اسبابونو سره د جګړې ډګر ته وتلي وو.

د «هوازن» قبیلې د غشو ویشتلو په فن کې په ګرد عربستان کې شهرت درلود، د دوی ډېرو ماهرو او غښتلو غشو ویشتونکو د «حُنین» د وادي په لښکرو او مورچلو کې ډېر ټینګ، ټینګ ځایونه نیولي او په کې پټ ناست وو.

په صحیحینو کې د «براء بن عازب رضی الله عنه» روایت دی، چې په رومنی معرکه او جنگ کې کفارو ماتې وکړه، او ډېر زیات مال، اسباب، او سامان ور څخه پاتې شول، او دوی ترې وټنډېدل، دلته مسلمانان مجاهدین غنیمت او ولجې ته متوجه شول، په دغه ترڅ کې د هوازن غشي ویشتونکو څارونکو له مورچلو څخه په سختو غشو ویشتلو باندې لاسونه پورې کړل، او په مسلمانانو پسې ووتل، او سخته غلبه او شور ماشور جوړ شو، او په یوه شپه کې له څلورو خواوو لکه ږلې غونډې د غشو اور بدل شروع شول.

خبره تر دې حده پورې ورسېده چې مسلمانانو ته هلته درېدل او پښه ټینګول مشکل شول، اسلامي لښکر بیخي خور وور او تیت پرک (منتشر) شوی دی، مګر یواځې له محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یو رفیق اعلی شته، د رباني تایید او آسماني ډاډ غیر مرثي باران پر دوی پر څو تنو غوره اصحابو اوري، چې د هغه اثر بالآخر تر ټنډونکو پورې رسېږي.

له هغه لوري چې د «هوازن» او «ثقیف» سیلاو مخ په وړاندې بهیږي، په هغه لوري د محمدي سورلی مخ دی، او په ژبه یې په نهایت استغناء او اطمینان سره د «أنا النبي لا کذب، أنا ابن عبد المطلب» وینا جاري ده، یعنې بېشکه زه په رښتیا سره رسول او د عبد المطلب له اولادې څخه یم.

په همدغه حالت کې دوی خپلو اصحابو ته نارې کړې: «إلي عباد الله! إلي أنا رسول الله» «ای د الله تعالی بندګانو ما ته راشئ! او ځما په لوري رادرومئ چې زه د الله تعالی رسول یم».

بیا ځمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له هدایت سره سم عباس رضی الله تعالی عنه چې د ډېر لوړ غږ خاوند وو، «أصحاب السمره» ته ورنارې کړې، چې هغوی تر ونې لاندې د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر لاس د جهاد بیعت کړی وو، مجاهدینو غوږونو ته د دې غږ په رسېدو سره سم دوی د خپلو سورلیو مخونه د جنگ د میدان په لوري وګرځول، د هر سړي اوبڼ چې بېرته ګرځېدلو کې لږ څه معطلې یا ډیل کاوه؛ نو دی به سمدلاسه خپلې وسلې سره د اوبڼ له شا څخه کوزیده، او خپله سورلی او کالي (سامان) به یې هملته خوشې پرېښودل، او ځان به یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رساوه.

په دغه وخت کې رسول الله مبارک لږ څه خاورې اوشګې په لاس کې واخیستې، او د کفارو د لښکرو په لوري یې وروشیندلې، چې هغه د الله تعالی په قدرت د هر کافر په مخ او سترګو کې ولوېدې، له بل لوري الله تعالی له آسمانه پرښتې وروولېږلې، کفارو د هغو شګو له اثره خپلې سترګې مښلې، او هغه مسلمانان چې دوی ته ورنژدې وو، مخ په بېرته پر هغوی یې حمله وروړه، او د پاک رسول صلی الله علیه وسلم په حضور کې ور حاضر شول، او ویې کتل چې جنگ پای ته رسېدلی او بری د مسلمانانو په برخه شوی دی، او په زرهاوو بندیان د پاک رسول په مخ کې تړلي ولاړ دي، او د غنیمت او ولجو ډېر مالونه د دوی په شاوخوا کې پراته دي، ﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي يُدَبِّرُ مَلَكُوتَ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ په دې ډول سره کفارو ته په دنیا کې سزا ورکړه شوه.

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

او بیا به رجوع وکړي الله (د توبې په قبول) پس له دې (د حُنین له جنگه) پر هغه چا چې اراده وفرمایي (د رجوع)، او الله ډېر بخښونکی (د خطیئاتو) ښه رحم کوونکی دی.

تفسیر: لکه چې هوازن او نورو ته وروسته له دې نه توبه ور په برخه شوه، او زیاتره مسلمانان شول.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا ۖ
وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٥﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) بېشکه همدا خبره ده چې مشرکان نجس (پلټ) دي، نو نه دې نژدې کېږي دوی مسجد حرام ته وروسته له کاله د دوی چې دغه (۹ کال د هجرت دی)، او که ویرېږي تاسې له فقره په (سبب د منع د دوی)؛ نو ژر به غنيان کېږي تاسې الله له فضله خپله که اراده وفرمائي (د غنا ستاسې)، بېشکه چې الله بڼه عالم دی (په ټولو احوالو) بڼه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: کله چې الله تعالی د شرک زور او قوت مات کړ، او د جزیره العرب مرکز «مکه معظمه» یې د مسلمانانو په لاس فتحه او د اسلام په قبضه کې یې راوستله، او عربي قبائلو فوځ، فوځ د اسلام په دائره کې په ننوتلو شروع وکړه، نو د هجرت په نهم کال کې اعلان وشو، چې وروسته له دې نه دې هیڅ یو مشرک یا کافر په مسجد حرام کې نه داخلېږي، بلکه هغه ته نژدې یعنې د حرم حدودو ته دې هم نه راځي!؛ ځکه چې د هغوی زېږونه د شرک او کفر له نجاسته دومره پلټ او گنده شوي دي؛ چې حق نه لري دغه مقدس مقام او د توحید او ایمان مرکز ته داخل شي.

برسېره په دې له صحیحو احادیثو څخې هم ثابت ده، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د جزیره العرب څخې د گړدو (ټولو) مشرکینو او یهودانو او نصرانیانو د ایستلو حکم ورکړی دی، لکه چې څمونږ د پاک نبي له وروستني وصیت سره سم د عمر فاروق رضي الله تعالی عنه په خلافت کې دغه حکم عملاً نافذ شو، اوس مسلمانانو ته روانه دي، چې په دې راضي شي چې کفار د عربو په خاوره کې د استیلاء یا د توطن په ډول پاتې شي، بلکه د جزیره العرب تطهیر د توان په اندازه د مسلمانانو فریضه ده.

﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً﴾ الآية - حرم شریف ته د مشرکینو د تگک او راتگک له بند بدللو څخه مسلمانانو ته داسې اندېښنه پیدا شوه، چې په تجارت او نورو دنیوي چارو کې به لوی تاوان راوړسېږي، او هغه شیان چې دغو مشرکینو د تجارت له پاره راوړل، وروسته له دې به یې نه راوړي، نو ځکه یې تسلي وفرمايله، چې تاسې له دغو خبرو څخه مه ویرېږي، ځکه چې ستاسې غنا یواځې د «رب، الأعلى» په مشیت پورې موقوفه ده، که الله تعالی اراده وفرمائي نو په هغه کې به هیڅ څنډه رانشي، لکه چې همداسې هم وشول، الله تعالی گړد مسلمانان کړل، او له مختلفو ملکونو څخه د تجارتي مالونو راتلل شروع شول، بڼه بارانونه واورېدل، چې د هغو لامله حاصلات زیات شول، د فتوحاتو او غنائمو دروازې پرانستل شوې، د کتابیانو او نورو څخې د جزیې پیسې ورجاري شوې، الغرض الله تعالی له مختلفو لارو د مسلمانانو لپاره د غناء اسباب پیدا کړل، بېشکه چې د الله تعالی هیڅ یو حکم له حکمته خالي نه دی.

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ
وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ
وَهُمْ صَافِرُونَ ﴿٢٦﴾

و جنګېږئ تاسې له هغو کسانو سره چې نه راوړي ایمان پر الله، او نه په ورځې آخري باندي (ځکه چې په پاک محمد يې ایمان نه دی راوړی) او نه حرام گڼي دوی هغه چې حرام کړي الله

(په قرآن کې) او رسول د دغه (الله په حدیثونو کې) او نه قبلوي دوی دین حق (د اسلام، دغه مذکورین) له هغو نه (دي) چې ورکړی شوی دی دوی ته کتاب، (جنگ ورسره کوی) تر هغه پورې چې ورکړي دوی جزیه له (خپله) لاسه حال دا چې دوی ذلیل وي.

تفسیر: کله چې د مشرکانو معامله پاکه او د ملک سطحه لږ څه هواره او مخه صافه شوه؛ نو حکم وشو چې د کتابیانو (یهودو او نصاراوو) شوکت او قوت مات کړئ، لومړنی مقصد خو دا وو چې د عربستان خاوره د مشرکانو له وجود څخه بیخي پاکه شي، لیکن په دغه وخت کې د یهودو او نصاراوو په حصه کې دومره خبره لازمه او تر نظر لاندې وه؛ چې دوی د اسلام په مقابل کې د زور او قوت خاوندان نشي، او د اسلام د خپرېدو (خورېدو) او ترقی په لاره کې خنډ نشي، نو ځکه اجازه ورکړی شوه؛ که دغه کتابیان تر لاس لاندې رعیت پاتې کېږي، او جزیه ورکول قبلوي؛ نو هیڅ مضایقه نشته، قبول یې کړئ، نو په دغه وخت کې دې اسلامي حکومت د دوی د ځان او مال ساتنه وکړي، که نه د دوی علاج هم همغه دی، چې د مشرکانو وو (یعنې جهاد او قتال).

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصْرِيُّ السَّيِّدُ ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ يَا فَوَاهِيَهُمْ
يُضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٢٠﴾

او وايي يهودان چې عُزَيْرُ ځوی د الله دی، او وايي نصرانيان چې مسیح ځوی د الله دی، دغه چتې (بېکاره) وينا د دوی ده په خولو خپلو سره (چې وايي یې بې دلیلې)، مشابه ده (خبره) د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چې کافران شو وو پخوا (له دوی یعنې پلرونه د دوی)، هلاک دې کړي دوی لره الله چې څرنگه گړځولی شي دوی (له سمې لارې څخه).

تفسیر: له روایاتو څخه معلومېږي چې په دغه وخت کې د ځینو یهودانو داسې عقیده وه، چې عُزَيْرُ علیه السلام د الله تعالی ځوی دی، لیکن دغه عقیده د عامو یهودانو نه وه، بلکه په وروستنیو زمانو کې خو ځینو علماوو لیکلي دي، چې اوس هیڅ یو یهودي پر دغې عقیدې نه دی پاتې، که د نبی صلی الله علیه وسلم په عهد کې د یهودانو کومه فرقه په دې خبرې قائله نه وي؛ نو ضرور به په دغه وخت کې یهودانو د قرآن د حکایت تکذیب کړی وی، لکه چې د ﴿إِن تَخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ له اورېدلو څخې «عدي بن حاتم» اعتراض کړی وو، چې «هیڅوک احبار او رهبان رب نه گڼي»، چې د هغه ځواب نبی کریم صلی الله علیه وسلم داسې ورکړ چې وروسته راځي، یهودو ته د دې عقیدې نسبت کول چې عُزَيْرُ علیه السلام د الله ځوی دی، او له دې خبرې څخه د هغوی د اعتراض او انکار هیچېرې نه منقولېدل د دې خبرې دلیل دی، چې ضرور په هغه وخت کې د دغسې عقیدې خاوندان موجود وو.

هو! همغسې چې د زمانې په تېرېدو ډېر مذاهب او فرقې محوه شوي او له منځه تللي دي، که دغه عقیده هم له منځه تللي وي؛ نو لږې خبره نه ده، یو ډېر ثقه بزرگ حاجي امير شاه خان وويل چې: د «فلسطین» او نورو ځایونو په سیاحت کې ځما ملاقات له داسې یهودانو سره شوی دی، چې هغوی ته به یې د دې رنگ عقائدو په نسبت «عزیري» ويل، والله أعلم.

﴿يُضَاهُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ﴾: «مشابه ده خبره د دوی له خبرو د هغو کسانو سره چې کافران شوي وو پخوا له دوی»، یعنې د مسیح ابیت «ځویتوب» او الوهیت «خدایي» او نورې عقیدې د پخوانیو مشرکینو (چې د دوی پلرونه وو) له عقیدې سره مشابه دي، بلکه د هغوی په تقلید یې دغه عقیده غوره کړې ده، لکه چې په (۶ جزء د المائدي سورت په (۱۶) او (۱۷) آیت (۳) رکوع) په تفسیر کې مو نقل کړی دی.

﴿قَاتِلْهُمْ اللَّهُ﴾ الآية - «هلاک دې کړي دوی لره الله» یا «لعنت د الله دې وي پر دوی چې څرنګه مګر څولی شي دوی له لارې سمې څخه، یا چې څرنګه چپ کړی شوي دي له لارې د حق نه»، یعنې الله تعالی دې دوی ووژني، او غارت دې کړي «او لعنت دې پرې نازل کړي»، چې سره د توحید د صافې او زورورې رڼا د رسېدلو څخه بیا هم دوی د تیارو په لوري ولې درومي؟.

اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ
وَمَا أُمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۰﴾

نیولي دي دغو (کتابیانو) عالمان خپل او عابدان خپل معبودان بې له الله (چې متابعت یې کوي په تحلیل او تحریم کې) او مسیح ځوی د مریمې (هم په الوهیت نیسي، چې د الله ځوی یې بولي)، حال دا چې امر (حکم) نه دی شوی دوی ته (په تورات او انجیل کې) مګر د دې چې عبادت وکړي دوی د معبود یوه، چې نشته هیڅ برحق معبود مګر خو همدی دی، پاکې ده الله لره له هغه شي نه چې شریکوي دوی (هغه د الله سره).

تفسیر: هره مسئله به چې د دوی علماوو او مشائخو له خپله ځانه جوړوله، که حلالو ته یې حرام یا حرامو ته یې حلال هم ویل؛ هغوی به همغه سند ګاڼه، او داسې خیال به یې کولو، چې بس هم دغه مونږ د الله تعالی له پوښتنې څخه ژغوري (ساتي)، او د آسماني کتابونو له قبلولو سره یې هیڅ علاقه او معامله نه لرله، او یواځې د احبارو او راهبانو پر حکمونو به یې عمل کاوه.

او د دغو عالمانو او عابدانو حال او قال، عمل او کار داسې وو؛ چې د لږ دنیوي مال د فائده او د جاه او رتبې په مقابل کې به یې شرعي حکمونه بدلول، لکه چې له دوو آیتونو څخه وروسته مذکور دي، نو د الله تعالی کار (یعنې د حلالو او حرامو تشریح) یې علماوو او مشائخو ته ورکړی وو، نو په دغه ملحوظ یې وفرمایل چې: دوی خپل عالمان او شیخان معبودان درولي وو.

نبي کریم صلی الله علیه وسلم د «عدي بن حاتم» د اعتراض د ځواب ورکولو په ضمن کې هم داسې تشریح فرمایلي وه، او له حذیفه رضي الله تعالی عنه څخې همداسې منقول دي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د عالم قول تر هغه پورې عوامو ته سند دی؛ چې د شرعي له مخې خبرې کوي، کله چې معلومه شي، چې هغه عالم له خپله ځانه یا د طمعي یا د نورو شیانو له کبله (وجې) خبرې کوي، نو بیا د ده قول سند نه دی.

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَهُنَّ أَلَّا يَكْفُرُوا وَلِئَلَّا يَكْفُرُوا ﴿۱۰﴾

اراده لري دغه (کتابیان) دا چې مړ کړي نور (رڼا د شریعت) د الله په خولو خپلو، او منع راوړي (نه خوبسوي) الله مګر دا چې پوره کړي نور (رڼا) خپله (چې شعلي یې په هر طرف خورې شي)، او اګر که بد ګڼي (دا کار) کافران.

تفسیر: یعنې لکه چې د خالص توحید او د اسلام د لمر پلوشې را څرګندې شوي دي، بیا نو دغه ګلې وږې خبرې او د شرک دعوی چېرې پر مخ تللی او خورېدلی شي، دا چې څوک کوشنې کوي، چې بې حقیقته او بې معنی خبرې جوړې کړي، او د بیخایه بحثونو او مجادلو په زور د حق نور (رڼا) بې رونقه (تته) کړي؛ داسې مثال لري چې کوم ناپوه سپری غواړي د خولې په پوکي د لمر یا د سپوږمۍ رڼا مړه یا تته کړي، هر څومره که دې وسوځي، او خپل ځان نیني نیني کړي؛ مګر بیا هم د الله د دین نور په پوره ډول سره خورېږي، او خپلو پلوشو او وړانګو سره نړۍ روښانوي.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿۱۰﴾

الله هغه ذات دی چې لېرلی یې دی رسول خپل (محمد) په هدایت سره (چې قرآن دی) او په دین حق سره (چې اسلام دی) لپاره د دې چې غالب کړي دغه (دین) پر نورو ټولو (اگر که آسماني هم وي) او اگر که بد گنبي (دا کار) مشرکان.

تفسیر: پر نورو ادیانو د اسلام غلبه د معقولیت، حجت، برهان او دلیل په اعتبار ده، دغه خو په هره زمانه کې الله الحمد په ښکاره ډول سره حاصله ده، باقي د حکومت او سلطنت په اعتبار دغه غلبه تر هغه وخته پورې حاصله وه، او وي به؛ چې مسلمانان پر اسلامي اصولو باندې په ښه شان عاملان، او د ایمان او تقوی پر لاره ټینګ او سم روان، او په جهاد في سبیل الله کې ثابت وو، او وي، او د حق دین غلبه چې باطل ادیان مغلوب، او بیخي یې د هستی له صفحې څخه محو کړي، نو دغه د مسیح علیه السلام د نزوله وروسته چې قیامت نژدې کیږي، کېدونکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لِيَآكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ
وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ

ای هغو کسان چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) بېشکه ډېر له عالمانو (یهودانو) او عابدانو (د نصرانیانو) خامخا خوري دوی مالونه د خلقو په باطل (رشوت) او منع کوي (خلق) له لارې د الله څخه،

تفسیر: یعنې روبي اخلي، شرعي احکام او الهي اخبار بدلوي، او له بل لوري عوام الناس (لکه چې پخوا مو وليکل) دوی ته د الوهیت مرتبه ورکوي، دغه حال مسلمانانو ته اورولی شي، چې مسلمانان هونبیار او خبردار شي، چې د امتونو او د اقوامو د خرابی او تباهی ډېر لوی سبب د درېو جماعتونو خرابي او گمراهي او د خپلو فرائضو پر ښودل دي: (۱): علماء. (۲): مشايخ. (۳): أغنياء - رؤساء، له دوی څخې د دوو ډلو ذکر پخوا له دې نه تېر شو، د درېم جماعت «رؤساوو» ذکر وروسته راځي، ابن المبارک څومره ښه ويلي دي: «وهل أفسد الدين إلا الملوک و أبحار سوء ورهبانها».

وَالَّذِينَ يَكْتُمُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُلْفُفُوهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بَعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿۱۱﴾

او هغه کسان چې خزانه کوي سره زر او سپين زر او نه لگوي هغه په لاره د الله کې (د دین د ترقی لپاره)؛ نو زېری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره.

تفسیر: هغه خلق چې دولت او ثروت ټولوي، اگر که په حلاله طريقه سره هم وي، خو د الله تعالی په لاره کې یې نه صرفوي، «مثلا زکات نه ورکوي، واجبه حقوق ترې نه باسي».

يَوْمَ يُحْمَىٰ عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَىٰ بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ
لِلْأَنفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنُزُونَ ﴿۱۱﴾

په هغې ورځې چې سختې سرې به کړې شي دغه خزاني په اور د جهنم (دوزخ) کې؛ نو داغلي به شي په هغه سره وچولي (تندي) د دوی، او اړخونه د دوی، او شاګانې د دوی (او ويلي به شي ورته): دا هغه شی دی چې خزانه کړې وه تاسې لپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو؛ نو وځکې تاسې (خوند سزا د) هغه (مال) چې وئ تاسې چې خزانه کاوه به مو (په دنیا کې اوس درته بلا شوه په عقبا کې).

تفسیر: کله چې بخیل دولتمن ته د الله جل جلاله په لاره کې د مال د لگولو په نسبت څه وویل شي؛ نو د ده وچولي (تندی) کې گونځې پیدا کېږي، او که ډېر ورته ووايي؛ نو اعراض کوي، او مخ ترې اړوي، او خپل اړخ ورگرځوي، او که په دغه سره هم خلاص نشو، نو خپله شا ورگرځوي، او خپله مخه نیسي او ځي، نو ځکه سپین او سره زر (طلا او نقره) سره کوي (تودوي)، او د ده همدغه درې ځایونه (وچولی (تندی)، اړخ، شا) پرې داغوي، چې په دې وسیلې سره د خپل د هغه ټول کړي مال خوند او مزه په بڼه شان سره وڅکي، او خپله سزا په بڼه شان سره ومومي.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِى كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٠﴾

بېشکه چې مقدار (شمار) د میاشتو (چې معتبر دی) په نزد د الله کې دوولس میاشتې دي په کتاب د الله (لوح محفوظ) کې هغه ورځ (وخت) چې پیدا کړي یې دي آسمانونه او ځمکه د هغو (له جملې) ځنې څلور میاشتې محرمې دي، دغه (حساب یا تحریم) دین دی سم، نو مه کوئ ظلم په دغو کې په ځانونو خپلو (په کولو د گناه)، او جنگونه کوئ تاسې (ای مؤمنانو) له مشرکانو سره ټول (له څرمې (سیلمې) او په هر حال کې) لکه چې جنگونه کوي دوی له تاسې سره ټول له څرمې (سېلمې)، او پوه شئ چې بېشکه الله سره له پرهیزگارانو دی (په ساتنه، مرسته (مدد)، او ثواب ورکولو سره).

تفسیر: په عربو کې له قدیمه دغه دود او دستور جاري دی، چې د کال د دوولسو میاشتو ځنې په څلورو میاشتو کې وینې تویول، جدال او قتال قطعاً بندېږي، چې دغو ته به یې «أشهر الحرم - محرم الحرام او رجب المرجب ویلې»، چې په هغو کې به یې حج او عمرې او تجارتي کارونو لپاره په امن او امان، آزادی او اطمینان سره سفر کاوه، هیڅ یو سړي به په دغو میاشتو کې د خپل پلار په قاتل باندې به هم تعرض نه کاوه.

بلکه ځینو عالمانو لیکلي دي چې: اصلاً په ابراهیمي ملت کې دغه څلور میاشتې (أشهر الحرم) مقررې شوې وې، له اسلامه یو څه موده مخکې کله چې د عربو وحشت او جهالت له حده تېر شوی وو، او یو تر بله په جدال او قتال کې مشغول وو، او د ځینو قبائلو د وحشت او سبعیت او د انتقام جذبات د هیڅ یو آسماني یا مخکني قانون تابع نه وو؛ نو د «نسی» رسم یې وایسته، یعنې څه وخت به چې کومې زورورې قبیلې په اشهر الحرم کې د قتال اراده لرله، نو د هغې مشر به داسې اعلان کاوه، چې سړ کال مونږ دغه «محرم» له «أشهر الحرم» څخه راباسو، او د هغه په ځای د «صفرې» میاشت حرامه گرځوو، او په بل کال کې به یې ویل چې: سړ کال لکه پخوا مونږ «محرم» حرام او «صفره» حلاله گڼو، او په دغه ډول به یې په هر کال کې د څلورو میاشتو شمېر پوره کاوه، لیکن د هغو په تعیین کې به یې له خپلې غوښتنې سره سم تغیر او تبدیل کاوه.

د ابن کثیر «رحمه الله» له تحقیقه سره سم د «نسی» - د میاشتو د وړاندې وروسته کولو» رسم یواځې په «محرم» او په «صفره» کې کېده، او د هغه صورت همغه وو، چې مخکې ذکر شو، او ﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ﴾ الآیه - د دغه درې تمهید دی، یعنې له نن ورځې څخه نه بلکې له هغه وخته راهیسې چې الله تعالی آسمان او ځمکه پیدا کړېده، د الله تعالی له جانبه د ډېرو شرعي احکامو د جاري کولو په غرض د هر کال لپاره دوولس میاشتې مقررې شوي دي، چې په هغو کې څلور میاشتې «أشهر الحرم» - د ادب میاشتې دي، او په هغو کې له گناه او ظلم څخه د ځان ساتلو زیات فکر او ډېر اهتمام پکار دی، او همدغه د ابراهیم علیه السلام سم دین دی.

﴿فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً﴾ الآية - «نو مه کوئی تاسې ظلم په دغو کې پر نفسونو ځانونو خپلو په کولو د گناه، او جنگونه کوئی تاسې ای مؤمنانو له مشرکانو سره ټول له څرمې (سېلمې) او په هر حال کې الخ».

شاه صاحب لیکي چې: «له دې آیت ځنې دغه مسئله څرگندېږي، چې له کافرانو سره هر وخت جنگېدل روا دي، لکه چې د «توک» غزا چې ذکر یې وروسته راځي؛ درجب المرجب په میاشت کې شوې ده»، او یو له بل سره ظلم او تېری کول د تل لپاره گناه ده، او په دغو میاشتو کې لا زیاته گناه لري، د زیاترو علماوو همدغه رایه ده، لیکن بهتره خو داده، که کافر د دغو میاشتو ادب وکړي؛ نو بنیایي چې مونږ هم له هغه سره لومړی په جنگ پیل (شروع) ونه کړو.

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطُّوا
عِدَّةَ مَا حَزَمَ اللَّهُ فَيَحِلُّوا مَا حَزَمَ اللَّهُ زَيْنَ لَهُمْ سَوْءَ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ٥٠

بېشکه چې دغه تاخیر (د حرمت د یوې میاشتې بلې میاشتې ته) ډېروالی دی په کفر کې، چې گمراه کولی شي په دې (عمل) سره هغه کسان چې کافران شوي دي، حلالوي دوی دغه (حرامه میاشت) یو کال (په کې جنگ کوي)، او حراموي دوی (پرېږدي په حرمت) دغه (حرامه میاشت) بل کال، (او دغه د نسيء عمل کوي) لپاره د دې چې پوره کړي دوی شمار د هغو میاشتو چې حرامې کړي دي الله، نو حلالوي (په زعم او عمل خپل) هغه میاشتې چې حرامې کړي دي الله، بنایسته کړي شوي دي دوی ته ناکاره عملونه د دوی، او الله نه بښي سمه صافه لاره قوم کافرانو ته.

تفسیر: یعنې کافران خراب کار ښه گڼي، کله چې د دوی پوهه منقلبه او چپه شي؛ نو د نېکۍ سمه صافه لاره به له کومه ومومي؟ په دغه آیت کې د «نسيء» د رسم ذکر چې راغلی دی، د هغه تفصیل په هغه تفسیر کې ولیکل شو چې: د ﴿ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيُّمُ﴾ تر آیت لاندې شوی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَالَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَثَأَقْلَقْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ
بِأَحْيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا تَتَّخِذُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلًا ٥١

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) څه باعث دي په تاسې کله چې وویل شي تاسې ته چې ووځئ تاسې په لاره د الله کې (غزا ته) درانه (او مائل) کېږئ ځمکې ته (او غزا ته نه ځئ)، آیا راضي شوي یئ تاسې په دې حیات دنيوي (ژوندون لږ خسیس تېرېدونکي) له (نعمتونو) د آخرت نه؟ او نه دي نفع اخیستل د دې حیات دنيوي (ژوندون لږ خسیس) په (مقابل د نعمتونو د) آخرت کې مگر لږ (حقیر) دي.

تفسیر: د مکې معظمې د فتحې او د «حنین» د غزا څخه وروسته د هجرت په نهم کال نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته معلومه شوه، چې د شام نصراني پاچا د «غسان ملک» د «روم» د قیصر په مرسته (مدد) پر مدینې منورې باندې د تعرض او یرغل (حملې) په فکر کې دی، نو رسول الله مبارک مناسب وگڼل، چې مسلمانان د مخه د هغوی مخه همغلته د «شام» په حدودو کې ونیسي، او پخوا له دې نه چې دوی اسلامي خاورې ته پښه وړاندې کړي، د هغوی مدافعه وکړي شي، نو ځکه رسول الله مبارک په عمومي ډول گډو مسلمانانو ته حکم وکړ، چې د «جهاد» لپاره تیار شی!، سخته تودوخه او قحطي وه، خرماوې (کجورې) پخېدو ته نژدې شوې وې، سیوري ډېر ښه لگېده، نو په دغسې وخت دومره اوږده مسافه پرې کول او نه یواځې د «غسان» له پاچا، بلکه د روم د قیصر د ډېرو منظمو او مجهزو (تیارو) لښکرو سره د اسلامي مرکز څخه لرې، د هغه لوی غلیم (دښمن) په خاوره کې جگړه کول کوم آسان امر او د لویو کار نه وو.

نبی کریم صلی الله علیه وسلم نژدې له (۳۰۰۰۰) تکره مجاهدینو سره د «شام» د سرحداتو په لوري رهي (روان) شول، او د «تبوک» په مقام کې یې سنگرونه ونيول، او د «روم» د قیصر په نامه یې یو مبارک لیک واستول، او د اسلام په لوري یې ورته دعوت ورکړ، د رسول الله مبارک مقدس پیغام د قیصر په زړه کې ځای ونيو، مگر د قیصر قوم ورسره موافقه ونه کړه، نو ځکه د اسلام له قبوله محروم پاتې شو.

کله چې د شام خلق د رسول الله صلی الله علیه وسلم له دې ارادې څخه خبر شول، نو دغه خبره یې د «روم» قیصر ته ورښکاره کړه، مگر قیصر له هغوی سره مرسته ونه کړه، نو دغو خلقو د مسلمانانو اطاعت وکړ، او اسلام ته ایل (مائل) شول، مگر اسلام یې رانه ووړ، لږ څه وروسته رسول الله مبارک وفات شو، او د فاروق اعظم رضي الله تعالی عنه په خلافت کې د «شام» گړد ملکونه د مسلمانانو په لاسونو مفتوح او ونيول شول.

کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «تبوک» څخه غالب او منصور بېرته تشریف راوړ، الله تعالی په ټولو لویو لویو سلطنتونو د اسلام د رُعب شهرت وغورځاوه، او د مدینې منورې منافقان ډېر زیات فضیحت او رسوا شول.

په دغه آیت کې مسلمانانو ته ډېر زیات تشویق، ترغیب، تحضیض ورکړی شوی دی، او دا یې ښکاره کړې ده، چې د لږ څه عیش او آرام لپاره جهاد پرېښودل گواکې له لوړې څخه د ژورې په لوري له لوېدلو سره مرادف وي، د صادق مؤمن په نظر کې د دنیا عیش او آرام د آخرت په مقابل کې هیڅ اهمیت او وقعت ښایي ونه لري، په حدیث کې راغلي دي، که د الله تعالی په نزد د دنیا وقعت (قدر) د ماشي د وزر په اندازه وی، نو هیڅ یو کافر ته به یې یو غړپ اوبه هم نه ورکولې.

الَاتَّصِرُوا يَوْمَئِذٍ إِلَىٰ آلِيَاءِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا تَصَرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٥٩﴾

که ونه وځئ تاسې (غزا ته او د رسول الله سره لار نشئ)؛ نو په عذاب به کړي الله تاسې په عذاب دردناک سره، او بدل به راولي (بل) قوم چې غیر له تاسې وي، او نه به رسوئ ضرر تاسې دغه الله (یا رسول الله) ته د هیڅ شي، او الله پر هر شي ښه قادر دی.

الَاتَّصِرُوا فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْعَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

که ونه کړئ تاسې مرسته (مدد) له دغه (رسول الله) سره (نو الله به ورسره مرسته وکړي ځکه چې) پس په تحقیق مرسته (مدد) فرمایلي وه له دغه (رسول الله) سره الله؛ کله چې راوويست دی (له مکې) هغو کسانو چې کافران شوي وو، حال دا چې دی دویم د دوو وو، کله چې دوی دواړه په غار کې وو، کله چې ویل (محمد) ملگري خپل (ابو بکر صدیق) ته: مه خپه کېږه، بېشکه چې الله له مونږ سره دی (په ساتنه، ثواب ورکولو او نصرت کې)؛ نو نازل کړ (راولېږه) الله تسکین (رحمت ډاډینه) خپل په دغه (محمد یا صدیق)، او تایید وفرمایه (الله) د رسول الله په (داسې) لښکرو سره چې نه لېدلې تاسو هغوی، او وگرځوله الله کلمه د هغو کسانو چې کافران شوي دي (چې شرک یا د کفر دعوت دی) ښکته، او کلمه د الله (توحید او د اسلام دعوت) همدغه ده لوړه غالبه (همېشه)، او الله ښه غالب قوي دی (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار به تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی که فرضاً تاسې نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره مرسته ونه کړې؛ باک نشته، د رسول الله مرسته او بری پر تاسې موقوف نه دی، پخوا له دې نه یو داسې وخت هم تېر شوی دی، چې پرته له یو یار غار څخه بل هیڅوک له ده سره نه وو، خو تنه نور مسلمانان چې وو، دوی هم د مکیانو له ظلمونو څخه په تنگ شوي وو، او هجرت یې کړې وو، بالاخر پخپله په رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هجرت حکم وشو.

د مشرکانو وروستی مشوره او جرگه پر دغې خبرې غوټه شوې وه چې: «له هرې قبیلې څخه دې یو یو ځلمی منتخب شي! او هغوی ټول دې لاسونه سره یو کړي، او په یوه وخت کې دې په خپلو تورو پر محمد باندې گزارونه وکړي، خو چې د محمد صلی الله علیه وسلم له وژلو نه پر ټولو باندې دیت واوړي، او ګرد قومونه هغه دیت په تقسیم سره ورکړي، او د بني هاشمو له لاسه به دا ونشي چې د محمد صلی الله د وژلو د انتقام له کبله د عربو د ګردو قبائلو سره جنگ وکړي، او د ګرد عربستان د بنمنی ځان ته وګټي، او قصاص پرې واخلي.

په هغه شپه کې چې د دغو ناپاکو پلمو (منصوبو) د عملي کېدلو لپاره تجویزونو جریان درلود (لرلو)، رسول الله صلی الله علیه وسلم علي رضي الله عنه ته امر وکړ، چې د دوی پر بستره باندې ویده شي، او مامور شو، چې د خلقو هغه امانتونه چې د رسول الله کره ایښودل شوي وو؛ په ډېر احتیاط د هغو خاوندانو ته ورسوي، علي رضي الله تعالی عنه ته یې تسلي ورکړه، چې ته په ډېره ډاډینه او اطمینان سره ځما په بستره ځمله، او یقین ولره چې ستا یوه وینسته ته به هم څه زیان او ضرر ونه رسیږي.

وروسته له دې نه رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپله د ظالمانو د هجوم له منځه په داسې حال کې ووت، چې: «شاهت الوجوه» یې ویل، او د دوی په سترګو کې یې خاورې شیندلې، او ابو بکر الصديق رضي الله تعالی عنه یې له خپل ځان سره ملګرې کړ، او له مکې معظمې څخې څو میله لرې لاړ، او د «ثور» په غار کې یې (چې سړی په نیم ساعت کې له مکې معظمې نه هلته ورسېږي، او پر یوه لوړ غره باندې واقع دی)، ځای ونيوه، دوی تر دريو ورځو پورې په دغه غار کې اقامت وفرمایه، او وروسته له هغه د مدینې منورې په لوري روان شول، او په سلامتې او عافیت سره هلته ورسېدل.

بېشکه د کارونو په انجام کې د الله تعالی کلمه علیا کېږي، او الله جل جلاله پر هر شي غالب او قوي دی، او د پاک الله هیڅ یو کار له حکمت څخه خالي نه دی.

انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۹۰﴾

ځی تاسې (غزا ته) حال دا چې سپک اوسئ او درانه او جهاد کوئ تاسې په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کې (د دین د ترقی لپاره)، دغه (تک غزا ته) خیر بهتر دی تاسې ته که یئ تاسې چې پوهېږئ (په خپله ګټه فائده) او تاوان.

تفسیر: «خِفَافًا وَثِقَالًا» یعنی سواره او پلي (پياده)، ماړه او عاجزان، زاړه او ځلمیان، (سپک او درانه، روغ او رنځوران، بې وسلې او وسله والا، خواران او چاڅ، مریونه او اصیلان، بې بنځې او د بنځو خاوندان) په هر حال کې چې وئ؛ ښایي چې غزا ته ووځئ! او د عمومي لښکر کشۍ په وخت کې هیڅ یو عذر او پلمه (بهانه) مه وړاندې کوئ! «او غزا کوئ په مالونو خپلو سره په توبنه او په وسله او په ځانونو خپلو چې ځان رېړوئ لپاره د اعلاء د «کلمة الله» ځکه چې دغه ستاسې تک غزا ته ډېر غوره دی تاسې ته»، یعنی هم له دنيوي او هم له اخروي حیثه.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ
وَسَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا الْخُرُوجَ مَعَكُمْ يَهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٣٧﴾

که وی مال نژدی (آسان) او سفر سهل (منخني)؛ نو خامخا متابعت به کړی وو دوی ستا، وليکن لري شوی دی په دوی باندې هغه مسافه (نو خکه يې مخالفت وکړي)، او ژر به قسمونه وکړي منافقان په الله: که طاقت وی خمونږ (د سفر)؛ نو خامخا به وتلي وو مونږ له تاسې سره، هلاکوي دوی نفسونه خپل (د دروغجنو په قسمونو)، او الله عالم دی چې بېشکه دوی هرومرو (خامخا) دروغجنان دي (په دې اظهار کې).

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنُتَ لَهُمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعِنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَعَلَّمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾

عفو وکړه الله له تانه، د خه لپاره اذن (اجازه) ورکړه تا دوی ته (د وروسته پاتې کېدلو او ولې دې پری نښودل) تر هغه پورې چې ښکاره شوي وی تا ته هغه کسان چې رښتيني دي (په دغه عذر کې) او معلوم کړي وي تا دروغجنان.

تفسير: منافقين په دروغو سره عذرونه وړاندې کوي، کله چې دوی د مدينې منورې د پاتې کېدلو اجازه له تا خخه غواړي؛ نو تاسې د دوی له مکر او کيد او نفاق خخه سترگې پټوي، او داسې گڼئ چې د هغوی په رفاقت او ملگرتوب کې پرته (علاوه) له فساد بل هيڅ کومه ښېگڼه (نفع) او گټه (فائده) نه ده متصوره، او د همدې له امله (وجې) تاسې هغوی ته اجازه ورکړه، نو پاک الله جل جلاله دغه و فرمايل چې: که تاسې دوی ته اجازه نه وی ورکړي؛ نو هغه به ډېره بهتره او ښه وه، خکه چې هلته به ظاهره کېده چې د دوی نه ور تگ ستاسې په اجازه پورې موقوف نه وو، بلکه دوی ته د ور تگ توفيق له سره نه وو، هو! ستاسې په مخ کې به د دوی رښتيا او دروغ ښکاره کېدل، نو په اجازه ور کولو کې هيڅ گناه نه وه، خو اجازه نه ور کول د حاضر و مصالحو په اعتبار زيات موزون وو، نو د دغه اعلى او اکمل صورت د ترک له سببه يې خطاب په ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ﴾ سره شروع کړ.

دا خبره ضروري نه ده، چې د عفوې لفظ خامخا د گناه په مقابل کې استعمالېږي، ځينو محققينو د ﴿عَفَا اللَّهُ عَنْكَ﴾ جمله لکه چې د عربو محاوره ده، د کلام په سر کې يواځې د دعا او تعظيم لپاره بللې ده، مگر له اسلافو خخه هغه خه منقول دي، چې مخکې مو بيان کړل، او د ﴿لِمَ أَذْنُتَ لَهُمْ﴾ لفظ د هغه تاييد کوي، والله أعلم.

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
وَاللَّهُ عَلَيْهِمُ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٣٩﴾ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَأَرْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٠﴾

نه غواړي اجازه له تانه هغه کسان چې مؤمنان دي په الله او په ورځې آخرې (د قيامت په پټه او ښکاره په وروسته پاتې کېدلو له دې نه) چې جهاد وکړي دوی په مالونو خپلو او ځانونو خپلو سره، او الله ښه عالم دی په پر هېز گارانو (ځان ساتونکو له بېرته پاتې کېدو خخه)، بېشکه همدا خبره ده چې اجازه غواړي له تانه (ای محمده! د تخلف) هغه کسان چې ايمان نه لري (په پټه) په الله او پر ورځې آخرې باندې (چې قيامت دی)، او چې

شکمن دي زړونه د دوی (د دین په حقانیت کې)، نو دوی په شک خپل کې سرگردانه (او متحیره دي).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې په زړونو کې یې د ایمان او تقوی نور او رڼا ده؛ د هغوی شان دانه دی چې له جهاده د ځان ژغورنې (محفوظونې) لپاره د مسابقې په ډول دغسې اجازه وغواړي، په بېجایۍ سره له جهاده د ځان ژغورنې (ساتنې) اجازه غوښتل د هغو کسانو دود او دستور دی؛ چې د الله تعالی جل جلاله په وعدو یقین نه لري، او په اخروي ژوندون یې څه باور نه وي، او د الله تعالی جل جلاله بشارتونو ته چې د اسلام او مسلمانانو د غلبې او بری په نسبت شوي دي؛ تل د شک په نظر گوري.

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ
أَفْعُدُوا مَعَ الْقَادِمِينَ ﴿۱۰﴾

او که اراده وی د دوی د وتلو (غزاته له تاسره)؛ نو هر ورو (خامخا) تیار کړی به وو دوی لپاره د وتلو غزاته څه اسباب د تیاری، ولیکن نه وو غوره کړي الله پورته کېدل د دوی (غزاته)، نو سست کړل (الله) دوی، او وویل شول دوی ته چې کېنئ تاسې له (کور) کېناستونکیو (نبخو، هلکانو، سپینبرو) سره.

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبًا الْأُولَىٰ أَوْضَعُوا خِلَافَكُمْ يَبْغُونَكُمْ
الْفِتْنَةَ

نو که وتلي وی دغه (منافقان) په (لنکر د) تاسې کې؛ نو نه به وو زیات کړي دوی تاسې ته (هیڅ شی) مگر شر، خرابي، فساد او چغلي، او خامخا چابکي به کړي وه دوی په منځ ستاسې کې (په چغلي او نورو بدیو کې) حال دا چې غوښتله به دوی تاسې ته فتنه (ستاسې په منځ کې د دښمنۍ په اچولو او کافرانو څخه ستاسې په وپرولو کې).

تفسیر: یعنی که منافقان له تاسې سره تللي وی؛ نو د خپل جبن، بې زړه توب، او وپرې له سببه به یې د نورو غړي هم سست کړي وی، او یو له بل سره به یې د اچولو له امله (وجې) د مسلمانانو په منځ کې جدایي او تفریق اچول، او د نفاق اچولو په لاره کې به یې کوښښونه کول، او د دروغو افواهاو په وسیله به یې مسلمانان له دښمنانو څخه وپرول.

وَفِيكُمْ سَمْعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿۱۱﴾

او شته په تاسې کې جاسوسان د دوی لپاره (یا اورېدونکي د خبرو د دوی په ضرر ستاسې)، او الله ښه عالم (پوهه) دی په (نیتونو د) ظالمانو.

تفسیر: یعنی اوس هم جاسوسان یا ځینې داسې ساده او احمقان په تاسې کې شته، چې د هغوی خبرې اوري، او لږ ډېر ترې متاثر کېږي «ابن کثیر رحمه الله» اگر که دوی هغسې فتنه او فساد نشو اچولی چې د دغو بدانو له وجوده هیله (امید) کېدی شوه، بلکه له تاسې سره د داسې جاسوسانو یو ځای تلل له یوه حیثه مفید دي، خو هغوی په خپلو سترگو د مسلمانانو ټینګ عزم، شجاعت، میرانه (بهادري)، زړورتوب او نور محامد وگوري، او خپلو مشرانو او امیرانو ته یې خبر ورکړی، خو د هغوی پر زړونو یې د مسلمانانو وپره او هیبت هم پیدا او ځای ونیسي.

لَقَدْ ابْتِغَوْا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّىٰ جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرِهُونَ ﴿۵۸﴾

خامخا په تحقيق لټولې وه دوی فتنه (خراپي) پخوا (له دې نه په احد او خندق کې)، او سنجولي يې وو تاته ټول فکرونه او چلونه (په تدبيرونو او حيلو ستا د دين د ابطال لپاره) تر هغه پورې چې راغی حق (رښتيا وعده - د الله نصرت)، او ظاهر (ښکاره غالب) شو امر (حکم - دين) د الله حال دا چې دوی بد گڼونکي وو (نا رضا په زړه او ظاهراً په اسلام کې داخل شول).

تفسير: د هغوی دغه مکاری او فتنه او شرارت کومه نوې خبره نه وه، له شروع څخه د هغوی وضعیت همدا سې وو، د «احد» په جنگ کې هم دغه منافقان له خپلو ډلو سره له لارې څخه بېرته راگرځيدلي وو، او د «خندق» په غزا کې به يې ويل: ﴿يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا﴾ مگر په پای (آخر) کې دوی وليدل چې حق په څه ډول (طريقه) غلبه او نصرت وموند؟ او باطل په څه ډول ذليل، سپک، خوار او رسوا شو.

وَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ أَدْنُنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي ۗ أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿۵۹﴾

او ځينې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دي چې وايي: اذن (حکم) راکړه ماته (د پاتې کېدلو) او مه اچوه ما په فتنه (گمراهی) کې؛ (نو الله وفرمايل چې): خبردار شی چې په گمراهی کې (لا له پخوا) لوېدلې دي دوی، او بېشکه چې جهنم (دوزخ) هرومرو (خامخا) محيط (چاپېر کېدونکي) دی په کافرانو.

تفسير: يو لوی منافق «جد بن قيس» وويل چې: ما هم دلته په مدينه منوره کې پرېږدئ، چې د روم ښځې ډېرې ښکلې او پيمخې دي، که څما سترگې په هغوی ولگېږي؛ نو ځان به ترې نشم ساتلی، نو هلته مې مه بيايي چې د گمراهی په کوهي کې ونه لوېږم، نو الله تعالی جل جلاله وفرمايل چې: هغه د دې لفظ په ويلو او په خپل بې زړه توب، وېرې، کفر او په دروغجنې پرهېزگاری باندې د پردې په اچولو سره لا د گمراهی په کنده کې لوېدلې دی، او له دې نه وروسته هم د کفر او نفاق په سبب د دوزخ په کنده کې لويدونکی دی.

ځينو دغه آيت د گردو منافقانو په حق کې گهلی دی، او د ﴿وَلَا تَفْتِنِّي﴾ څخه يې مطلب اخیستی دی، چې: «مونږ له خپلو ځانونو سره مه بيايي! او د مالونو او نورو شيانو په زيان کې مو مه اخته کوي!» نو د دې ځواب يې په ﴿أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا﴾ سره ورکړ.

إِنْ تُصِيبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِنْ تُصِيبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ قَرِحُونَ ﴿۶۰﴾

که ورسپري تاته (په کومه غزا کې لکه بدر) کومه ښېگڼه (لکه نصرت يا غنيمت) نو خفه کوي دوی (دغه نيکي له ډېره حسده)، او که ورسپري تاته (په کومه غزا کې لکه احد) کومه سختي (لکه زخم يا مرگ)؛ نو وايي دوی: په تحقيق نيولی وو مونږ کار (د احتياط) خپل لا له پخوا څخه (چې جنگ ته لار نشو)، او شا گړځوي دوی (څي ستا له مجلسه) حال دا چې دوی خوشحاله وي (ستا په مصيبت).

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾
 قُلْ هَلْ تَرْتَضُونَ بِنَاءَ الْأَرَاْحِدَى الْحُسَيْنِيِّنَّ وَنَحْنُ نَرْتَضُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ اللَّهُ
 بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِيِنَا فَتَرْتَضُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُّتَرْتَضُونَ ﴿٤٢﴾

ووایه (ای محمده! دوی ته) له سره به ونه رسیږي مونږ ته مگر هماغه چې لیکلي دي الله ځمونږ لپاره، همدغه (الله) دی مولا (کار جوړوونکی) ځمونږ، او (خاص) پر همدغه الله باندي دې نو توکل (اعتماد) کوي مؤمنان (د هیلو په ترسره کېدلو، د اړتیاو «احتیاج» په پوره کېدلو او د آفتونو څخه په ژغورلو «محفوظولو») کې. ووایه (ای محمده! دغو منافقانو ته) چې آیا انتظار کوي مونږ ته (یعنې نه کوي) مگر د یوې له دوو نېکیو څخه (چې شهادت یا نصرت دی)، او مونږ انتظار کوو تاسې ته (د یوې له دوو بدو څخه) چې ورسوي تاسې ته الله کوم قسم عذاب (خاص) له خپلې خوا (لکه زلزله، یا تندر یا نور)، یا په لاسونو ځمونږ (لکه قتل، شړل، جزیه یا نور)، او انتظار کوي تاسې بېشکه چې مونږ هم له تاسې سره انتظار کوونکي یو.

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَلَ مِنْكُمْ إِنْ كُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٤٣﴾

ووایه (ای محمده! منافقانو ته) چې: لگوي (خپل مالونه په هر شان یې چې لگوي) په رضا یا په زور (د اسلام) له سره به قبول نه کړي شي له تاسې، بېشکه چې تاسې یی یو قوم فاسقان (د اسلام له دائرې نه وتونکي).

تفسیر: «جد بن قیس» منافق چې درومي بنځو فتنه یې پلمه (بهانه) کوله؛ دا یې هم ویلي وو چې: «یا رسول الله! صلی الله علیه وسلم! زه خپله د (تبوک) جهاد ته نشم تللی، لیکن مالي مرسته (مدد) درسره کولی شم»، نو ځواب یې داسې ورکړ چې: د بې اعتقادانو مال نه قبلېږي، په خوښی سره یې لگوي یا په ناخوښه، ځکه په خوښی سره دالله تعالی جل جلاله په لاره کې د مال لگولو توفیق په دوی کې نشته! ﴿وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرِهُونَ﴾ خو سره له هغه هم که بالفرض په خوښی سره څه مال د الله تعالی جل جلاله په لاره کې ولگوي؛ نو الله تعالی جل جلاله هغه نه قبلوي، او سبب یې په وروستي آیت کې رابنول شوی دی.

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقَبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ
 إِلَّا وَهُمْ كُسَالَىٰ وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَرِهُونَ ﴿٤٤﴾

او نه دي منع کړي دوی له دې چې قبول کړي شي له دوی نفقې (ورکړې) د دوی (هیڅ شي) مگر همدې خبرې چې: بېشکه دوی کافران شوي دي په الله او په رسول د دغه (الله)، او نه راځي دوی لمانځه ته مگر په دې حال چې دوی سُست وي، او نه لگوي دوی (د الله په لاره کې هیڅ مال) مگر په دې حال کې چې دوی ناخوښه وي.

فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ
 وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

نو په تعجب کې دې نه آچوي تا (ډېر) مالونه د دوی او نه (ډېر) اولاد د دوی، (ځکه چې دغه

گرد (ټول) استدراج دی) بېشکه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې عذاب ورکړي دوی ته په سبب د هغو (شیانو) په دغه ژوندانه دنیوي کې، او (په سختی او غم) راووځي ارواح (ساوې) د دوی، حال دا چې دوی کافران وي (او په کفر کې مړه شي).

تفسیر: داسې شبهه پیدا کېدی شي؛ هر کله چې دوی دومره مردود دي، نو په مالونو او اولادونو او نورو نعمتونو ولې بریالي (کامیاب) شوي دي؟ نو د هغه ځواب یې ورکړ، چې دغه نعمتونه د هغوی په حق کې لوی عذاب دی، لکه چې یوه خوندوره لذیذه غذا د روغ رمټ سپري صحت، روغتیا او قوت زیاتوي، او فاسد الاخلاط رنخور هلاک ته ورنژدې کوي، همدغه حال د هغو دنیوي نعمتونو (مالونو، اولادونو او نورو) وگڼئ! د یوه کافر په حق کې دغه شیان د هغوی د بدو مزاجونو له امله د هلاهلو زهر و په شان دي.

څرنګه چې کافران د دنیا په حرص او مینه کې غرق او ډوب وي؛ نو ځکه لومړی د هغې په ټولولو کې یې حده رپرونه (تکلیفونه) ګالي (برداشت کړي)، بیا که لږ څه زیان ورورسیري؛ نو څومره مینه او محبت چې له دغو شیانو سره لري؛ هم هغومره غم او درد ور رسیري، او هیڅ وخت یې د هغه له فکر، اندېښنې او خفګان څخه زړه نه خالي کېږي، نو بیا کله چې مرګ دوی له دغو محبوبو شیانو څخې جلا کوي؛ نو د دغه وخت د صدمې، حسرت او افسوس کولو اټکل ډېر ګران او مشکل کار دی.

وَيَجْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْهُمْ لَيْسَ لَكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ ۝ كُوَيْدُونَ مَلْجَأٌ وَمَعْرَبٌ
أَوْ مَدَّ خَلًّا لَوْ كُنُوا آلِيَهُ وَهُمْ يَجْحَدُونَ ۝

او قسمونه کوي په الله چې بېشکه دوی خامخا له (ډلې) ستاسې (مسلمانانو) څخه دي، حال دا چې نه دي دوی له (ډلې) ستاسې څخه (د باطني کفر په سبب)، ولیکن دوی (داسې یو) قوم دی؛ چې ویرېږي (له تاسې نو ځکه تش په ژبو سره اسلام ښکاره کوي). که ومومي دوی ځای د پناه یا غارونه (چې په کې پټ شي) یا بل کوم ځای د ننوتلو (او د پناه نو) خامخا ګرځیدلي به وو دوی هغه ته حال دا چې دوی به منلې وهلې (له ویرې د مسلمانانو لکه پري شکولي آسونه چې هیڅ شي به دوی نشو راګرځولی).

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ
يَسْخَطُونَ ۝

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه دي، چې عیب وايي ستا په (تقسیم) د صدقاتو (او غنائمو) کې، نو که ورکړل شي دوی ته (د دوی له غوښتنې سره سم)؛ له هغې څخه راضي کېږي (په دې قسمت سره)، او که ورنه کړی شي دوی ته له هغه څخه (د دوی په غوښتنې)؛ نو هغه وخت دوی په قهرېږي.

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آلَمَهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ
إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ۝

او که په تحقیق دوی راضي شوي وی په هغه (مقدار د ولجې «غنیمت» او صدقې) چې ورکړی وو دوی ته الله او رسول د دغه (الله)، او ویلي وی دوی: کافي (بس) دی مونږ ته الله، ژر به راکړي مونږ ته الله له فضل (احسان، رحمت) خپل، او رسول د دغه (الله له بل غنیمته) بېشکه

مونږ الله ته رغبت (تمه) کوونکي یو (چې پخپل فضل سره مونږ له صدقاتو یې پروا وگرځوي؛ نو دا به ورته بهتر وو).

تفسیر: مطلب دا چې نه ښایي دنیوي فاني متاع ته سترگې ونیسې، او لازم دي چې هر انسان یواځې د مهربان الله جل جلاله غوښتونکی وي، او هر هغه ظاهري او باطني دولت چې د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له درباره ورته رسېږي؛ په هغه دې خوشاله او ډاډ اوسي.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالسَّكِينِ وَالْعَبْدَانِ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَفَةَ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرْمِينِ
وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۹۰﴾

پېشکه همدا خبره ده: چې صدقې (زکات صرفیري) لپاره د فقيرانو او مسکینانو او عاملانو (مقرر) پر هغه (تحصيل د صدقې)، او هغو ته چې الفت (آشنایي) اچولی شي په زړونو د دوی کې (له اسلام سره)، او (صرفیري) په (خلاصولو د) غاړو (د نادارو مکاتبانو) کې، او پور وړو (تاوان موندونکو)، او (صرفیري) په لاره د الله کې، او (صرفیري لپاره د) مسافرانو (چې مال ورسره نه وي)، (مقرر او لازم کړی شوې ده دغه) فريضة (زکات) له (جانبه) د الله (دغو مصارفو لره)، او الله په هر څه ښه پوه او د حکمت خاوند دی.

تفسیر: څرنگه چې د صدقو په وېش کې په رسول الله صلی الله علیه وسلم طعن شوی وو، نو ځکه خبرداري ورکوي، چې د صدقو طریقه د الله تعالی جل جلاله له جانبه مقرر شوې ده، او پاک الله جل جلاله د صدقو او د نورو د لگښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي) او د هغه فهرست یې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په لاس ورکړی دی، چې له هغه سره یې سم ویشي، او د هیچا د غوښتنې تابع نشي کېدی.

په حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «الله تعالی جل جلاله د صدقو (زکات) د وېش اختیار نبي ته نه دی پرېښی، بلکه بالذات یې پخپله د هغه د لگښت ځایونه ټاکلي (مقرر کړي)، چې دغه اته دي:

(۱): فقراء: «چې له هغوی سره څه شی نه وي».

(۲): مساکین «چې له هغوی سره په اندازه د حاجت د دوی څه شی میسر نه وي»، ځینو علماوو د فقيرانو او مساکینو تعریف د دې په عکس کړی دی.

(۳): عاملین: «چې د اسلامي حکومت له لوري د صدقو د راټولولو او په نورو خدمتونو او چارو باندې مامور شوی وي».

(۴): مؤلفۃ القلوب: «هغه کسان چې د دوی د اسلام راوړلو هیله (امید) کېږي، یا په اسلام کې کمزوري وي، یا داسې نور»، د اکثر علماوو په نزد رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته «مؤلفۃ القلوب» ته د زکات ورکولو حکم نه دی پاتې.

(۵): فی الرقاب: «یعنې د مریانو د مکاتب والی بدل اداء او آزاد یې کړي، یا یې وپېري (واخلي) او بیا یې آزاد کړي، یا د بندیانو او قیدیانو فدیو ورکړي، او خوشې یې کړي».

(۶): غارمین: «هغه کسان چې پر دوی کومه حادثه راغلې وي، او د هغې په اثر پور وړي شوي وي، یا د کوم ضمانت یا د نورو عواملو له امله (وجې) تر بار لاندې لوېدلي وي».

- (٧): في سبيل الله: «په جهاد او نورو بنو کارونو پسې د تلونکو سره دې مرسته (مدد) وکړې شي».
- (٨): ابن السبيل: «د هغه مسافر او پرديسي سره مرسته (مدد) کول چې د سفر په حالت کې د نصابو مالک نه وي، اگر که په خپل کور د مال او شتو خاوند هم وي».

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ ذُنُّهُ أَذُنٌ خَيْرٌ لَكُمْ يَوْمَئِذٍ يَوْمُنْ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ
لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠﴾

او ځينې له دوی هغه کسان دي چې آزار رسوي دوی نبي ته، او وايي چې دغه (رسول ټول) غوږونه دي (چې هره خبره آوري او تصديق پرې کوي)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې دی آورېدونکی د نېکې (خبرې) ستاسې دی، باور يقين لري دی په (کلام د) الله او باور کوي دی په (خبرو د خالصو) مؤمنانو، او (دی) رحمت دی لپاره د هغو کسانو چې (يواځې يې په ژبه سره ظاهرا) ايمان راوړی دی له تاسې، او هغه کسان چې آزار رسوي رسول الله (محمد) ته؛ مقرر دی دوی ته عذاب دردناک (په آخرت کې).

تفسير: منافقان به چې په خپلو منځونو کې سره کسبناستل؛ اسلام او د اسلام پيغمبر صلی الله عليه وسلم ته به يې بد ويل، که چا به هغوی ته وويل چې: داسې خبرې مه کوئ! هسې نه چې ستاسې دغه خبرې رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ورسولې شي، نو دوی به ويل چې: هيڅ پروا نشته، مونږ به د هغه په مخکې د خپلو دغو خبرو د دروغو تاويلونه وکړو، او د خپلو ځانونو پاکي او برائت به ورڅرگند کړو.

ځکه چې هغه خو ټول غوږونه دی، هر خبره چې اوري؛ سمدلاسه يې مني، په خبرو د ده تېرايستل دومره گران نه دي.

خبره داسې وه چې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د خپلې حيا، وقار او کريم النفسی له کبله (وچې) سره له دې چې دروغ به ورته څرگند معلومېدل؛ خو بيا يې هم د هغه د ويونکي پت او عزت ساته، او نه به يې رسوا کاوه، او احمقانو به داسې گڼل چې گواکې رسول الله صلی الله عليه وسلم له سره څمونږ په دغو دروغو نه دی پوهېدلی.

نو الله جل جلاله د دوی ځواب داسې ورکوي: «که دی بيخي غوږ دی، خو ستاسې د خير او نېکښې لپاره دی، د نبي صلی الله عليه وسلم سکوت او اغماض ستاسې پر دروغو خبرو د دې لپاره نه دی؛ چې دوی په رښتيا ستاسې خبرې يقيني او واقعي گڼي، بلکه د هغوی يقين او باور د الله تعالی جل جلاله او د مؤمنانو پر خبرو دی، هو! ستاسې په منځ کې د هغو کسانو په حق کې چې د ايمان مدعيان دي، د رسول الله صلی الله عليه وسلم سکوت او اغماض يو قسم رحمت دی، ځکه چې سمدلاسه د هغوی تکذيب نه کوي، او نه يې رسوا کوي، مگر د منافقانو بد کارونه د الله تعالی جل جلاله نه پټ نه دي، نو د سختو سزاوو منتظر اوسئ!».

يَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيَرْضَوْكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنَّ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿١١﴾

قسمونه خوري دوی په الله تاسې ته (چې مونږ منافقان نه يو) لپاره د دې چې راضي کړي دوی تاسې، او الله او رسول د دغه (الله) ډېر حق دار (لايق) دی د دې خبرې چې راضي کړي دغه (منافقان) هغه (رسول الله) که وي دوی ايمان راوړونکي (په حقه سره).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «که کوم وخت به رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی مکر او دغابازي ښکاره کوله، نو دوی به د مسلمانانو په مخکې قسمونه خوړل، چې ځمونږ په زړونو کې کومه بده خبره او خراب نیت نه وو، خو مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او د ځان طرفداري کړي، او نه پوهیږي چې دغه چل بازي له الله جل جلاله او له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره بیخي نه پکار یږي»، که دوی د ایمان په دعوی کې رښتیني وي؛ نو نور خلق دې پرېږدي او یواځې د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم خوښې او رضا پسې دې ولویږي.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿۳۰﴾

آیا نه دي پوهه شوي دوی په دې چې بېشکه شان دا دی هر څوک چې مخالفت کوي د الله او (مخالفت کوي) د رسول د الله؛ پس بېشکه مقرر دی ده ته اور د دوزخ حال دا چې همېشه به وي دی په دغه دوزخ کې او همدغه (خلود) رسوایي ده ډېره لویه.

تفسیر: یعني له هغې رسوایي څخه چې د ځان د ژغورلو (ساتلو) له امله (وجې) دوی نفاق اختیار کړی دی، د هغې نه دا رسوایي لویه ده.

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهِزْءُوا ۖ إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ مِمَّا تَحْذَرُونَ ﴿۳۱﴾

ویريږي دغه منافقان له دې نه چې نازل کړي شي پر دغو (مؤمنانو د قرآن داسې يو) سورت چې خبروي دغه (مؤمنان) په هغه (کفر او نفاق) چې په زړونو د دوی کې دی (خو سره له هغه هم استهزاء کوي)، ووايه (ای محمده! دوی ته توبيخا) چې کوی تاسې (دغه) مسخري (چې په سزا به ورسېږي)، بېشکه چې الله ښکاره کوونکی دی د هغو (خباثو ستاسې) چې ویريږي (له ښکاره کولو نه د هغو).

وَلَيْنِ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ ۗ

او قسم دی خامخا که پوښتنه وکړې ته له دوی نه (چې تاسې ولې استهزاء کوی په دې حال چې دوی تېوک ته تلل)؟ نو ضرور به وایي خامخا دوی چې: بېشکه همدا خبره ده چې وو مونږ چې مجلس او لوبې مو کولې.

تفسیر: د (تېوک) غزا ته د تللو په وخت کې ځينو منافقانو د تمسخر او استهزاء په طریقه داسې وویل: «دغه سړي محمد صلی الله علیه وسلم ته ګورئ! چې د شام د قصرانو او د روم د ښارونو د فتح کولو خوبونه ویني، ده د رومیانو سره جنګ هم د عربو په جنګونو قیاس کړی دی، مونږ یقین لرو چې سبا به ټول د رومیانو په مخ کې لاس تړلي ولاړ یو، دا ځمونږ قاریان صحابه رضي الله تعالی عنهم چې خپته ور، ډارن او دروغچان دي؛ څرنگه به د رومیانو له منظمو او مسلحو او باتورو لښکرو سره وجنګیږي»، وغیر ذلک من الهفوات.

دوی دا ډول ویناوې د دې لپاره کولې، چې مسلمانان له رومیانو څخه وویروي، او زړونه یې مات کړي، کله چې دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورسېدې، نو دوی منافقان جلب او احضار کړل، او له هغوی څخه یې د دې حقیقت پوښتنه وکړله، دوی وویل: «یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! که رښتیا مو پوښتی؛ نو مونږ دغسې عقیده

کله لرله، خو داسې ویناوې مونږ یواځې د ټوکو او ساعت تبری په ډول کولې، او غوښتل مو چې په دې توګه په آسانی سره مزل ووو، او لار لنده شي».

قُلْ اِنَّ اللّٰهَ وَاٰیٰتِهٖ وَّرَسُوْلَهٗ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُوْنَ ﴿۱۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چې) آیا په الله او په آیتونو (حکمونو) د الله او په رسول د الله پورې وئ تاسې چې استهزاء به مو کوله.

تفسیر: یعنی آیا د ټوکو او مسخرو او ساعت تېرولو موقع او محک هم دا دی؛ چې د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د هغو په احکامو استهزاء او تمسخر وشي؟ په الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم پورې استهزاء او د الهي احکامو سپکاوی داسې شیان دي، که یواځې په ژبه د ټوکو په ډول هم وي؛ کفر دی، بالخاصه چې د منافقانو له خوا د شرارتونو او د باطني پلټنې له امله داسې حرکت صادر شي.

لَا تَعْتَن رُوَاۡدًا كَفَرْتُمْ بَعْدَ اٰیْمَانِكُمْ اِنْ تَعَفُّوْا عَنْ طَآئِفَةٍ مِّنْكُمْ نَعَذَّبُ طَآئِفَةً اٰیٰتُهُمْ كَاۡنُوْا مُجْرِمٰٓیۡنَ ﴿۱۶﴾

عذرونه مه کوئ تاسې (مونږ ته په دروغو سره) په تحقیق (ظاهراً هم) کافران شوي یئ (د اسلام په طعن سره) وروسته له (اظهار د) ایمان ستاسې، که عفو و کړو مونږ له یوې ډلې له تاسې څخه؛ نو ضرور عذاب به (هم) ورکړو بلې ډلې ته په سبب د دې چې دوی بېشکه وو ګناهګاران.

تفسیر: یعنی د دروغو له عذره، حیلو، پلمو (تدبیرونو) او بهانو جوړولو څخه هیڅ فائده په لاس نه ورځي، څوک چې د نفاق او استهزاء د سزاوړ (لایق) وي؛ هغه به خامخا ورسیږي، هو! که اوس هم څوک د زړه په صدق توبه وکړي، او له خپلو جرمنو څخه لاس واخلي؛ الله تعالی جل جلاله هغه ښيي، یا که یې له ابتداء څخه د کفر او نفاق سره له داسې فتنه اچولو او استهزاء څخه ځان ساتلی وي؛ نو هغو ته به د استهزاء او تمسخر سزانه ورکوله کیږي.

اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَ اَلْمُنٰفِقٰتُ بَعْضُهُمْ مِّنْ اٰیْمُرُوْنَ بِالْمُنٰكِرِ وَيَهْوٰنَ عَنِ الْمَعْرُوْفِ وَيَقِيْضُوْنَ اٰیٰدِيْهِمْ سُوْا اللّٰهِ فَنَسِيْهِمْ اِنْ اَلْمُنٰفِقِيْنَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ﴿۱۷﴾

سړي منافقان او ښځې منافقاتې ځیني د دوی له ځینو نورو دي (او په کفر او نفاق کې ګرد سره یو شان دي)، امر (حکم) کوي پر منکراتو (بدیو چې ښيي یې نورو ته)، او منع کوي دوی (خلق) له نېکیو څخه، او کلک نیسي دوی لاسونه خپل (له خیرات او دعا او مناجات نه)، هېر کړی دی دوی الله (او طاعت یې)؛ نو (الله) یې برخې کړي دي دوی (له خپل رحمت نه)، بېشکه چې منافقان همدوی دي فاسقان (یا دوی همدغه وتونکي دي له دائرې د ایمان نه).

تفسیر: یعنی له ټولو څخه لوی یاغیان او غاړه غړوونکي نافرمانان هم دغه بد باطنان منافقان دي، چې د دوی نارینه او ښځې سره له دې چې په ژبو د اسلام اظهار کوي، شپه او ورځ په دې هڅه کې دي، چې په هر ډول حیلې او پلمې (تدبیرونه) جوړې کړي، او خلق په خپلو خبرو اترو سره له ښو کارونو څخه بېزاره او بدو کارونو ته یې تیار کړي، د پېسو لگولو په اصلي ځایونو کې خپل لاسونه موتي او کلک نیسي، مطلب دا چې دوی کلمه وايي، لیکن نه د دوی له ژبې چا ته څه خیر او ښېګڼه رسیږي او نه له ماله، نو الله تعالی هم بالمقابل هېر کړل، او د هېرولو معامله یې ورسره وکړه.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعْنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۱۰﴾

وعده کړې ده الله له منافقانو سرېو سره او له منافقاتو ښځو سره او له (ټولو) کفارو سره او د دوزخ تل به وي (دوی) په دغه (دوزخ) کې، همدغه دوزخ بس دی دوی ته (د عذاب او سزا له مخې)، او لعنت کړې دی په دوی الله، او مقرر دی دوی ته عذاب تل مدام (برقرار پاتې کېدونکی).

تفسیر: یعنې دغه یوه کافي سزاده چې وروسته له هغې بلې سزا ته هیڅ ضرورت نه پاتې کېږي.

﴿وَلَعْنَهُمُ اللَّهُ﴾: ښایي چې مطلب یې داسې وي، چې په دنیا کې به هم دالله تعالی جل جلاله د لعنت اثر دوی ته برابر رسېږي، یا به دغه جمله د پخوانۍ جملې تاکید وي، والله أعلم.

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ فُؤُورًا وَكَثْرَ أَمْوَالِهِمْ وَأَوْلَادِهِمْ فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلْقِهِمْ

(تاسې ای منافقانو!) په شان د هغو کسانو یې چې پخوا له تاسې ځنې وو، وو هغوی سخت له تاسې له جهته د زوره او زیات له جهته د مالونو او اولادونو، نو نفع واخیسته دوی په برخې خپلې (له دنیوي لذتونو).

تفسیر: یعنې د دنیوي خوندونو کومه برخه چې د دوی لپاره مقدّره وه، له هغې څخه یې ښه (فائده) او د عاقبت هیڅ یو خیال او فکر یې ونه کړ.

فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلْقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَتِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلْقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا

نو ښه (فائده) واخیسته تاسې په برخې خپلې لکه چې ښه (فائده) اخیستي وه هغو کسانو چې پخوا وو له تاسې څخه په برخې خپلې سره، او ډوب شوی تاسې په باطلو کې په شان دډوبیدلو د هغو کسانو چې ډوب شوي وو په باطلو کې پخوا له تاسې.

تفسیر: یعنې تاسې هم لکه هغوی د عاقبت له تصویره غافل شوي یې! او له فاني متاع څخه څومره برخه چې ستاسې لپاره مقدّره ده؛ همغه دررسېږي، او ستاسې ټول کارونه بیخي د هغوی په شان دی، نو ښه وپوهېږئ چې ستاسې حشر هم د هغوی په شان دی، له هغوی سره مال، اولاد او جسماني قوتونه له تاسې څخه زیات وو، خو سره له هغه هم دالله تعالی جل جلاله د انتقام او نیونې څخه یې ځان ونشو ژغورلی (ساتلی)، نو تاسې پر کوم شي باندې ډاډینه او اطمینان لرئ، چې په داسې اندازه دالله تعالی جل جلاله له سزا او پوښتنې څخه بې پروا ناست یې؟.

أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۱۱﴾

دغه کسان باطل (خراب محو) شو عملونه د دوی په دنیا او آخرت کې، او دغه کسان هم دوی دي زیانکاران (یا همدغه بې برخې دي له هره بابه).

تفسیر: یعنې هیڅ دنیوي او اخروي برکت او کرامت د هغوی په برخه نشو، باقي د دنیوي لذتونو هغه حصه چې ظاهراً د هغوی په برخه شوه؛ هغه في الحقیقت د دوی په حق کې استدراج او عذاب وو، لکه چې دوه رکوع رومبی (۵۵) آیت کې د ﴿كَلَّا تُجِيبُكُمُ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ﴾ په تفسیر کې تېر شو، او له هغه څخه پخوا په څو نورو ځایونو کې هم لیکلی شوی دی.

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ
وَالْمُؤْتَفِكَةَ

آیا نه دی راغلی دوی ته خبر (د عذاب د) هغو کسانو چې پخوا وو له دوی نه، قوم د نوح او عاد او ثمود او قوم د ابراهیم او خبستنان د (بنار د) مدین او چپه شوو اړول شوو کلیو (د لوط).

تفسیر: د نوح علیه السلام قوم په طوفان، د (عاد) قوم په صرصر (سیلی) او د (ثمود) قوم په صیحه (غیبي چغه) هلاک شول، الله تعالی جل جلاله د ابراهیم علیه السلام تایید په عجیب او غریب ډول وفرمایه، چې د هغه په لیدلو سره د هغه قوم ذلیل او ناکام شو، د دوی پاچا (نمرود) په ډېر بد حال او خراب مرګ ووژل شو، د مدین بنار اصحاب په صیحه او زلزله او نورو سره تباہ شول، د لوط علیه السلام د قوم کلې بیخي په بل مخ واړول شول، او د کانو باران پرې وشو، د دغو ګردو (ټولو) اقوامو قصې یې د ابراهیم علیه السلام له قومه د «الأعراف» په سورت کې تېرې شوي دي.

اتَّهَمُّرُسُلَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

چې راوړې وې دوی ته رسولانو د دوی ښکاره معجزې (نو تکذیب و کړ دوی د رسولانو، نو هلاک شول) نو نه وو الله چې ظلم به یې کولو په دوی، ولیکن وو دوی چې په ځانونو خپلو به یې ظلم کولو (په کفر او تکذیب سره).

تفسیر: یعنی الله تعالی جل جلاله هیچا ته بې سببه او بې ځایه جزا سزا نه ورکوي، دغه خلق په خپله په داسې ګناهونو بوخت (مشغول) او لګیا دي، چې د هغو په اثر پر دوی د الله تعالی جل جلاله د عذاب راتلل ضروري دي.

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ
اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤١﴾

او سړي مؤمنان او ښځې مؤمنانې ځینې د دوی دوستان دي د ځینو نورو حکم کوي دوی په ښکېو (چې د الله او د رسول الله اطاعت دی)، او منع کوي له بدیو چې (د الله او د رسول الله نه مخالفت دی)، او دروي (له ټولو حقوقو سره سم اداء کوي) لمونځ، او ورکوي دوی زکات، او حکم مني د الله او (حکم مني) د رسول الله، دغه کسان ژر به رحم وکړي په دوی الله، بېشکه چې الله ښه غالب قوي دی (د حکمونو په جاري کولو) ښه د حکمت خاوند (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی منافقان خلق له ښکې څخه منع کوي، او د بدی په لوري ترغیب ورکوي، او مؤمنان خلق له بدی نه ژغوري، او د ښکې په لوري یې تشویق کوي، د منافقانو موتي کلک دي، او د مسلمانانو لاسونه پرانیستي دي، منافقان د شومتیا له امله خپل مال نه لګوي، او مؤمنان د الله تعالی جل جلاله له حکمه سره سم د خپلو مالونو زکات، صدقې او خیرات ورکوي، له منافقانو څخه بیخي الله تعالی جل جلاله هېر دی، ولې مؤمنان هره ورځ پنځه وخته لمونځ کوي، او په ټولو معاملاتو کې د الله تعالی جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکمونو سره سم تګ کوي، نو ځکه منافقان د الله تعالی جل جلاله د عذاب او د لعنت مستحقان شول، او مؤمنان د پاک الله جل جلاله د ثواب او خصوصي رحمت مستحق وګرځېدل.

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكَنٍ طَيِّبَةٍ فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ وَرِضْوَانٍ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٤٦﴾

وعده کړې ده الله له نارینه وو مؤمنانو او له ښځو مؤمناتو سره د جنتونو چې بهیري له لاندې (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې او (وعده کړې ده الله) د ځایونو پاکو (چې ثابت دي) په جنتونو د تل اوسېدلو کې، او رضاء له (جانبه د) الله ډېره لویه ده (له جنتونو او نعمتونو او نورو څخه)، دغه (رضا د الله) هم دغه بری دی ډېر لوی.

تفسیر: یعنې د ټولو دنیوي او اخروي نعمتونو څخه ډېر لوی نعمت د الله تعالی جل جلاله رضا او خوښي ده، جنت هم له همدې امله غواړي چې هغه د الله تعالی جل جلاله د رضا مقام دی، او حق سبحانه و تعالی جل جلاله به په جنت کې مؤمنانو ته هر ډول جسماني او روحاني نعمتونه او خوشالی ورکوي، مگر د ټولو څخه لوی نعمت به د حقيقي محبوب دائمی رضا او د هغه لیدل وي.

په صحیح حدیث کې راغلي دي چې: حق تعالی جل جلاله به جنتیانو ته غږ کوي چې: «ای جنتیانو! جنتیان به په ځواب کې عرض وکړي «للیک»، بیا به پوښتنه وکړي چې «هل رضیتم - آیا اوس خوښ شوي یی؟» جنتیان به داسې عرض وکړي: «ای پروردگاره! ولې به نه یو خوشاله حال دا چې تا خپل انتهایي انعام او مهرباني پر مونږ کړې ده»، بیا به داسې پوښتنه وشي، «هل أعطیتم أفضل من ذلك؟ - هر هغه شیان چې تر اوسه پورې تاسې ته درکړی شي دي، آیا د هغو څخه د بل کوم ښه شي د موندلو اراده او غوښتنه لرئ؟»، جنتیان به سوال وکړي چې: «یا الله جل جلاله! له دغو نعمتونو او مهربانیو څخه به بل کوم غوره، اعلی او خورا (ډېر) ښه نعمت وي؟»، دلته به الله تعالی جل جلاله فرمائي: «أحل علیکم رضوانی فلا أسخط علیکم أبدا - خپله دائمی رضا او خوښي تاسې ته درلېرم، چې له هغه وروسته به هیڅ خفگان او ناخوښي نه وي».

رزقنا الله وسائر المؤمنین هذه الکرامة العظيمة الباهرة

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٤٧﴾

ای نبي (محمده!) جهاد کوه ته له کفارو سره (په توره) او له منافقانو سره (په حجت او اقامت د حدودو) او سختي کوه پر دوی، او (آخري) ځای د ورتلو د دوی دوزخ دی، او بد ځای د بېرته ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: د (جهاد) معنی د کوم ناکاره شي په دفع کې انتهایي کونښن کول دي، دغه کونښن کله په وسله، کله په ژبه، کله په قلم او کله په بله کومه طریقه وي، د منافقانو مقابل کې (چې په ژبه د اسلام اظهار کوي او له زړه مسلمانان نه دي) د محمدي امت د جمهورو په نزد (جهاد السیف) مشروع نه دی، او نه د نبوت په زمانه کې داسې واقع شوي دي.

نو ځکه د جهاد لفظ په دغه آیت کې عام دی، یعنې په توره، په قلم، په ژبه، په هر وخت، په هر ډول مقابلي سره چې مصلحت وي؛ جهاد دې وشي! د ځینو علماوو دارایه ده، که د منافقانو نفاق بیخي ښکاره او عیان شي، نو پر دوی باندي هم (بالسیف) جهاد کېدی شي.

په هر حال څرنگه چې د تبوک په غزا کې د منافقانو نفاق بیخي ښکاره شوی وو، نو ځکه په دغه آیت کې د دوی سره د لږې سختې رویې غوره کولو هدايت ورکړی شوی دی، ځمونږ نبي کریم صلی الله علیه وسلم فطرتا ډېر حلیم

او خورا (ډېر) نرم خوږه او مهربان وو، لکه چې په خپله پاک الله جل جلاله فرمايي: ﴿فِيمَا رَضِيَ مِنَ اللَّهِ لَبِثْتَ لَهُمْ وَأَلَوْ كُنْتَ قَطًّا عَظِيمًا الْقَلْبُ لَا تَنْفَعُ مِنْ حَوْلِكَ﴾ (۴ جزء د آل عمران سورت (۱۵۹) آیت (۱۷) رکوع) د الله تعالی له جانبه پرې حکم شوی وو: ﴿وَاحْفَظْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء (۲۱۵) آیت (۱۱) رکوع).

خرنگه چې منافقان هم په ښکاره د مؤمنانو په ډله کې شامل وو، نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم هم د هغوی له کارونو څخه اغماض او عفو کوله، او ورنه تېرېده، او نرمي به یې ور سره کوله، د (تبوک) په غزا کې کله چې منافقانو په پوره ښکاره ډول سره بیحیايي، عناد، عداوت او دښمني اختیار کړه؛ نو داسې حکم وشو چې اوس د منافقانو په مقابل کې سختي اختیار کړئ! ځکه چې دغه شریر خلق په ښو اخلاقو او نرمی سره په لاره نه راځي.

يَجْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهَتُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا
وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكْ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا
يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٠﴾

قسمونه خوري دوی په الله باندې چې نه دي ویلي دوی (دا خبرې چې تاته در رسېدلې دي) او خامخا په تحقیق ویلي وه دوی کلمه (الفاظ) د کفر، او کافران شوي دي دوی (ظاهراً هم) وروسته له (اظهار د) اسلام خپل، او قصد یې کړی وو د هغه شي چې ور و نه رسېدل دوی (هغه ته)، او عیب نه لگاوه دوی (په الله او رسول الله) مگر له دې جهته چې غنيان کړل دوی الله او رسول د الله له فضله خپله، نو که توبه وويسته دوی (له دغه نفاقه)؛ نو وي به (دغه توبه غوره) خیر دوی ته، او که بېرته وگرځي دوی (له توبې)؛ نو عذاب به ور کړي دوی ته الله په عذاب دردناک سره په دنیا کې (په وژلو) او په آخرت کې (په سوځولو سره)، حال دا چې نه به وي دوی ته په (تمامه) ځمکه کې هېڅ ولي (دوست ساتونکی له بلاکانو) او نه مددگار (خلاصوونکی له عذابونو څخه).

تفسیر: منافقانو به پسې شا په خپلو منځونو کې یو تر بله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم او د اسلامي دین سپکاوی کاوه لکه چې د (المنافقون) په سورت کې به راشي، کله چې کوم مسلمان د منافقانو دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته رسولې؛ نو منافقانو به هغه دروغجن گناه، او قسمونه یې خوړل چې مونږ داسې خبرې نه دي کړې، الله تعالی جل جلاله د مسلمانانو د روایتونو تصدیق وکړ، چې بېشکه منافقانو همداسې خبرې کړي دي، او د اسلام له دعوی څخه وروسته یې همداسې کلمې د اسلام او د اسلام د نبي صلی الله علیه وسلم په نسبت ویلي دي؛ چې داسې وينا یواځې د همدغو منکرانو له خولو څخه راوتلی شي.

﴿وَهُتُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا﴾: «او قصد یې کړی وو د هغه شي چې ور و نه رسېدل دوی هغه ته» یعنې د (تبوک) د غزا څخه د بېرته راتللو په وخت کې رسول الله صلی الله علیه وسلم له لښکره بېل شوی وو، او په هغه لاره تلو، چې په غره کې تېره شوې وه، تقریباً دولسو منافقانو خپل اربوزونه (مخونه) تړلي وو، د شپې په تیاره کې یې غوښتل چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته لاس واچوي، او «معاذ الله» محمد صلی الله علیه وسلم له کومې لورې څخه ژورې ته وغورځوي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره حذیفه او عمّار رضي الله تعالی عنهما وو، منافقان د عمّار نه چپ چاپېره شول، مگر حذیفه په وهلو وهلو د منافقانو د اوسیدو مخونه بل لوري ته واړول، څرنگه چې د هغو مخونه پټ وو، حذیفه رضي الله تعالی عنه او نورو هغوی ونه پېژندل، وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم حذیفه او عمّار رضي الله تعالی عنهما ته د هغوی ټولو نومونه او شهرتونه وروښودل، او پوره یې ور معرفي کړل.

مگر تاکید یې وکړ چې دا حال چا ته مه وایئ، د دغې واقعي په لوري په ﴿وَهُؤُاِیْمَالَهُمْ یَتَالُؤُا﴾ کې اشاره ده، چې هغه ناپاک قصد چې هغو کړی وو؛ د الله تعالی جل جلاله په فضل او مرحمت سره سر ته ونه رسېد.

ځینو علماوو لیکلي دي، چې په یو ځای کې د اسلامي لښکرو په منځ کې څه کورنۍ جگړه او جنګ نسبتی وو، منافقانو دلته په شیطاني او اغواء باندې لاسونه پورې کړل، او غوښتل یې چې د انصارو او مهاجرینو په منځ کې د نفاق او اختلاف په اچولو کې کوبښن وکړي، ولې ناکامه پاتې شول، او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو په منځ کې جوړه وکړه، چې د (المنافقون) په سورت کې یې تفصیل راځي.

﴿وَمَا نَقْبُوا﴾ الآية - «او عیب نه لگاوه دوی په الله او رسول الله صلی الله علیه وسلم مگر له دې جهته» یعنې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت الله تعالی دوی بېایان (مالدار) کړل، د پور له باره یې اورې سپکې شوې، مسلمانانو سره د ناستې ولاړې له امله (وجې) په ولجو (غنیمت) کې د حصو او برخو خاوندان شول، او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت د دوی حاصلات او پیداوار ښه شوی وو.

نو دوی د دغو نعمتونو په بدله کې له الله تعالی جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره چل، فرېب او ټکي کوله، او په هر ډول د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو رېرلولو (تکلیفولو) ته یې ملاوې ترلې وې، نو که دوی اوس هم توبه وباسي، او له خپل شرارتونو او احسان هېرولو څخه لاس واخلي؛ نو دغه کار به د دوی په حق کې ډېر ښه وي، که نه الله تعالی جل جلاله به په دنیا او عقبا کې دوی ته داسې سزا ورکړي، چې د ځمکې په مخ به هیڅوک نه موندل کېږي، چې له هغې څخه دوی خلاص کړي، په ځینو روایتونو کې راغلي دي، چې (جلاس) نومې یو سړي د دغو آیتونو د اورېدلو په اثر د زړه له خلاصه توبه وویستله، او خپل پاتې ژوند یې له اسلامه جار کړ.

وَمِنْهُمْ مَّنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَیْنِ اٰتٰنَا مِنْ فَضْلِهٖ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِیْنَ ﴿۱۰﴾ فَلَمَّآ اٰتٰهُمْ مِنْ فَضْلِهٖ جٰلُوْا اِیْهٖ وَكُوْا وَاَهِمْ مُّعْرِضُوْنَ ﴿۱۱﴾

او ځینې له دغو (منافقانو) څخه هغه څوک دي، چې عهد یې کړی وو له الله سره: قسم دی چې خامخا که را کړي (الله) مونږ ته (مال) له فضله خپله؛ نو خامخا خیراتونه به ورکوو هر ورو (خامخا) (زکات به ترې باسو) او خامخا به شو مونږ هر ورو (خامخا) له صالحانو څخه. نو کله چې ورکړ (الله) دوی ته (مال) له فضله خپله؛ نو بخل یې اختیار کړ په هغه (مال) او بېرته وګرځېدل دوی حال دا چې دوی څنګ کوونکي وو (له حقه).

تفسیر: دا آیت کریمه د ځینو منافقینو په هکله نازل شوی دی لکه: نبتل بن الحارث، جد بن قیس او معتب بن قشیر، (تفسیر القرطبي، زاد المسیر).

فَاعْتَبَهُمْ زَفٰرًا نِّفَاقًا فِیْ قُلُوْبِهِمْ اِلٰی یَوْمِ یَلْقَوْتَهُمْ بِمَا اٰخَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوْهُ وَبِمَا كَانُوْا یَكْتُمُوْنَ ﴿۱۲﴾

پس وګرځاوه (الله) عاقبت (د فعل) د دوی نفاق په زړونو د دوی کې (چې هېڅ لري به نشي) تر (هغې) ورځې پورې چې مخامخ کېږي به له الله سره (په قیامت کې)، په سبب د هغه چې مخالفت کړی وو دوی د الله له هغې خبرې چې وعده کړې وه دوی له الله سره، او په سبب د دې چې وو دوی چې دروغ به یې ویل.

تفسیر: یعنې له الله تعالی جل جلاله سره د څرګندې وعده خلافې او دروغ ویلو په سبب دوی د بخل او اعراض اثر داسې شو؛ چې د تل لپاره د نفاق ونه د دوی په زړونو کې قائمه شوه، او تر مرګه پورې لري کېدونکې نه ده، او د الله

جل جلاله عادت په دې جاري دی، چې که کوم سړی ښه یا بد خصلت ځان ته غوره کړي؛ نو د بیا کولو له امله هغه دائمی گڼي، د خراب خصلت له دغه دوام او استحکام څخه کله کله په ختم او طبع (مهر لگولو) سره تعبیر کيږي.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ۝

آیا نه دي پوهیدلي دغه (وعدۀ خلافان) چې بېشکه الله عالم دی په پټو (نیتونو) د دوی، او په پټو مجلسونو د دوی، او (نه دي پوهیدلي دوی په دې خبره چې) بېشکه الله ښه عالم دی په ټولو پټو (خبرو هم).

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ
فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

هغه منافقان چې عیب وایي په (ډېرو) خیرات کوونکو باندې له مؤمنانو په (اداء د) صدقاتو کې او (بل) د هغو (بې وزلو عیب وایي) چې هیڅ نه مومي دوی مگر په قدر د وس (او زیار او کوبښ) خپل، پس مسخري کوي دغه (منافقان) په دوی پورې، ټوټې مسخري به وکړي الله په دوی پورې (د دوی د مسخرو په مقابل کې) او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یو ځلې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مسلمانانو ته د صدقې ورکولو په نسبت ترغیب وکړ: «چې په دغو صدقاتو د تېوک د لویې غزا تیارۍ وکړي، ابو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه هر څه چې په کاله کې موندل؛ هغه یې ټول ورکړل، عمر فاروق رضي الله تعالى عنه خپل نیمایي مال ورکړ، جامع القرآن عثمان بن عفان رضي الله تعالى عنه درې سوه اوښان له بارونو سره ورکړل، علي مرتضى رضي الله تعالى عنه زر اشرفی ورکړې، عبد الرحمن بن عوف رضي الله تعالى عنه څلور زره درهم (یا دینار) ورکړل، عاصم بن عدی رضي الله عنه سل وسقه خورما (چې قیمت یې څلور زره درهمه کېده) ورکړې».

نو منافقانو د دغو صدقې ورکوونکو بد ویل شروع کړل، او ویل به یې چې: دغو نوموړو معظمو أصحابو دغه ډېرې روڼۍ او زیات مال په ریا او ځان ښودنې ورکړي دي، او یو غریب مفلس صحابي ابو عقيل حجاب چې په خواری او مزدورۍ او مشقت سره به یې لږ شی گټل، یوه پیمانه خورما صدقه کړه، نو منافقانو پر ده باندې خنډل، او ملنډې به یې پرې وهلې، چې دې خامخا په زور سره خپل ځان ښيي، او ځان په وینو لږلو شهیدانو کې داخلوي، که نه یو پیمانې خرماوو ته د الله تعالی جل جلاله او در رسول الله صلی الله علیه څه احتیاج؟ خو نوم یې کاوه، مطلب دا چې لږ او ډېر شي ورکوونکي دواړه د دوی له ژبو نه وو خلاص، ځینو ته به یې پیغورونه ورکول، او په ځینو به یې مسخري کولې؛

نو الله تعالی جل جلاله وفرمایل: ﴿سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ﴾ «الله تعالی جل جلاله به د دې پیغورونو او مسخرو په مقابل کې په دوی پورې ټوټې او مسخري وکړي»، که څه هم ظاهراً دوی څو ورځې د ټوکو، مسخرو او ملنډو (ټوکو) لپاره آزاد پرښودلي شوي وو؛ خو په حقیقت کې په پټه کې د دوی د امن او هوسایي (آرام) ټولې رینښې او رگونې پرې کيږي، او دوی ته ډېر دردناک عذاب تیار دی.

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ
وَمَا سَأَلَهُ وَاللَّهُ لَإِيْهَادِي الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ۝

بخښنه وغواړه لپاره د دغو (منافقانو) یا مه غواړه بخښنه (لپاره د دغو منافقانو)، که بخښنه وغواړې ته دوی ته او یا کرته؛ نو له سره به بخښنه ونه کړي الله دوی ته، دغه (نه بخښل) په سبب د دې

دي، چې بېشکه دوی کافران شوي دي په الله او په رسول د الله، او الله نه بنيي سمه صافه لاره قوم فاسقانو ته.

تفسیر: يعنې د منافقانو لپاره چې تاسې هر څومره استغفار او بخښنه غواړئ، هغه د دوی په حق کې بيخي بې اثره او بې فائدي ده، الله تعالی جل جلاله دا بدبخته کافران او نافرمانان هيڅکله نه بخښي.

دا پېښه داسې وشوه چې په مدينه منوره کې د منافقانو رئيس عبد الله بن ابي مرثدو، رسول الله صلی الله عليه وسلم د کفن لپاره خپل مبارک کميس ورکړ، او د خپلې خولې مبارکې لارې يې په خوله کې ورواچولې، او د ده د جنازې لمونځ يې اداء کړ، او د مغفرت دعا يې ورته وکړه.

عمر رضي الله تعالی عنه په دغه معامله کې مداخله او مخالفت وکړ، او ويې ويل چې: يا رسول الله! دا خو همغه خبيث دی چې په هغه او دغه وخت کې يې دغسې او هغسې ناولي کارونه کړي وو، او تل د کفر او نفاق مشر او بيرغ پورته کوونکی وو، آيا الله تعالی جل جلاله نه دي فرمايلي: ﴿إِسْتَفْزِرْ لَهُمْ أَوْلَادَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ﴾.

رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «ای عمره! زه له استغفاره نه يم منع شوی، بلکه آزاد پرېښودل شوی يم، چې بخښنه وغواړم يا ونه غواړم، او دغه د الله تعالی جل جلاله کار دی چې بخښنه ورته کوي، که يې نه کوي» يعنې که څما استغفار هغه ته ګټه (فائده) ونه کړي؛ نو ودې نه کړي، بنيي چې څما دا کار د نورو په حق کې ګټور ثابت شي، که د اسلام لوی دښمنان د رسول الله صلی الله عليه وسلم د ښو اخلاقو وسعت او عام رحمت وويني؛ نو مسلمانان به شي لکه چې همداسې هم وشول.

د صحيح بخاري شريف په يو روايت رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: «که زه پوهېدی چې په اويا ځلې استغفار سره هم هغه ته بخښنه کېدلې؛ نو ما به له اويا ځلې څخه زيات استغفار ورته غوښتلی وی»، ګواکې په دغې جملې سره رسول الله صلی الله عليه وسلم تنبيه وفرمايله، چې د عمر رضي الله تعالی عنه په شان ده هم هغه ته خپل استغفار ګټور نه ګاڼه، يواځې دومره قدرې فرق شته، چې د عمر رضي الله تعالی عنه نظر يواځې د (بغض في الله) له کبله (له وجې) په همدغې نه بخښنې پورې مقصور وو، مګر نبی کریم صلی الله عليه وسلم دمړي د ګټې (فائدي) څخه صرف نظر کړی، د نبوت د عمومي شفقت اظهار او د ژوند يو فائده يې په نظر کې نيولې وه.

بالاخر د الله تعالی وحی ﴿وَلَا تَصِلْ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَيْدِيكُمْ عَلَى قَبْرِهِ﴾ په تصريح سره د منافقانو د جنازې کولو يا د دوی په تکفين، تدفين او تجهيز کې له برخې اخيستو څخه يې منع کړ، ځکه چې له دغه وضعيت (حالت) څخه د منافقانو د لا زړور کېدلو او د مسلمانانو د زړونو د ماتېدلو احتمال وو، نو د دې آيت له نزوله وروسته بيا رسول الله صلی الله عليه وسلم د هيڅ يو منافق جنازه اداء نه کړه.

قَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِمْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرْبِ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿۸۱﴾

خوشاله شوي وو بېرته پاتې شوي (له غزا د خپل نفاق له امله - وجې) په کېناستو خپلو بېرته له رسول د الله څخه، او بده ګټله دوی دا چې جهاد وکړي دوی په مالونو خپلو او په ځانونو خپلو په لاره د الله کې، او ويل به دوی (په خپلو منځونو کې يا مؤمنانو ته) چې: مه ځئ تاسې (د تبوک دې غزا ته) په دغې ګرمۍ کې، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې اور د دوزخ ډېر سخت دی له جهته د ګرمۍ (دوی ته له دې حرارته) که وی دوی چې پوهېدی (نو نافرمانی به يې نه وه کړې).

تفسیر: دا د هغو منافقانو په متعلق دی، چې د (تبوک) په غزا کې یې ګلېون نه وو کړې، یعنې د منافقانو دغه حال چې د بدو او عیب جنو کارونو په کولو خوښیږي، او له ښو کارونو څخه کرکه کوي، او لرې ترې تښتې، لکه چې زیاتره ښو خلقو ته پیغورونه ورکوي، او مسخرې پرې کوي، دغسې قوم ته د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له استغفار څه ګټه (فائده) رسېدی شي؟ له دې ځایه د ګناهګارو او بد اعتقادو په منح کې فرق پیدا کېږي.

داسې هیڅ یوه ګناه نشته چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار ونه بخښله شي، ﴿وَلَوْ أَنَّم أَزْوَاجُكُمْ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنفُسَكُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ وَابَّاءَهُمْ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۶۴) آیت (۹) رکوع).

لیکن بد اعتقاد ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د اویا ځلې استغفار څخه هم څه فائده نه ور رسېږي.

﴿وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرِّ﴾ «او ویل به دوی په خپلو منځونو کې مؤمنانو ته چې: مه ځئ تاسې دغې غزا د تبوک ته په دغې ګرمۍ کې»، یعنې یا منافقانو دغسې ویناوې په خپلو منځونو کې سره کولې، یا خو یې ځینو مؤمنانو ته، خو د دوی زړونه مات او همتونه یې سست کړي.

﴿قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ﴾ «ووايه ای محمده! دوی ته چې: اور د دوزخ ډېر سخت دی ل جهته د ګرمۍ دوی ته له دې حرارته که وی دوی چې پوهېدی؛ نو نافرمانی به یې نه وه کړې»، یعنې که دغو منافقانو پوهه لرلې؛ نو داسې فکر به یې کاوه چې دوی د هغه حرارت او تودوخې څخه ځان ژغوري (ساتي) خو د هغه په ځای د داسې حرارت په لوري ورځي، چې د هغه ګرمۍ د دې ګرمۍ څخه ډېره زیاته او نهایته سخته ده، د دغه مثال خو داسې کېدی شي، چې کوم لېونی له لمره وتښتي، او په اور کې ننوځي، په مبارک حدیث کې راغلي دي، چې د دوزخ د اور حرارت د دنیا له اور څخه (۹۷) درجې زیات دی، نعوذ بالله منها.

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۹۷﴾

نو ودې خاندي دوی لږ (په دنیا کې) او ودې ژاړي ډېر (په آخرت کې) له جهته د جزاء په سبب د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به یې.

تفسیر: یعنې دوی دې څو ورځې په خپلو دغو حرکاتو خوښ او خوشال اوسي! او ودې خاندي! بیا به دوی د دغو چارو په سزا کې تل تر تله وژاړي!.

فَإِنْ رَجَعْتَ إِلَىٰ ظِلْفَةٍ مِنْهُمْ فَأستأذِنُواكَ لِدخْرُوجٍ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿۹۸﴾

نو که بېرته راوستې ته الله (مدینې ته) یوې طائفې ته له دغو وروسته پاتې شویو خلقو څخه (چې منافقان دي)، نو بیا اجازه وغواړي دوی له تا څخه د وتلو (بلې غزا ته)؛ نو ووايه (ای محمده! دوی ته): چې له سره به ونه وځئ تاسې له ما سره هیڅکله (هیڅ جنګ ته)، او له سره به ونه جنګېږئ په ملګرتیا ځما د هیڅ دښمن سره، بېشکه چې تاسې راځي شوي یئ په کېناستو (او بېرته پاتې کېدلو) اول وارې (په غزا د تبوک کې)؛ نو بیا ناست اوسئ تاسې سره د بېرته پاتې شویو (ښځو او هلکانو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم په (تبوک) کې او منافقان په مدینه منوره کې وو، ممکن وو چې ځینې منافقان د رسول الله صلی الله علیه وسلم له راتګه پخوا مړه شي، نو ځکه یې ﴿إِلَىٰ ظِلْفَةٍ مِنْهُمْ﴾ وفرمایل، یعنې که او س دغه منافقان بلې کومې غزا ته د تلو اجازه وغواړي؛ نو ته دوی ته داسې ووايه: بس دی ستاسې مېړانه (بهادري)، او توره ښه

راڅرگنده شوه، او ستاسې د زړونو حال لا پرمې له دې ښکاره شوی دی، نو وروسته تر دې له مونږه سره وتلی نشئ، او نه د اسلام د دښمنانو په مقابل کې څه مېړانه (بهادري) ښوولی شئ، نو د بې لاسو او بې پښو ضعيفانو او ناتوانو، سپين کيرو او هلکانو، جونو او ښځو سره پخپلو کورونو کې کېښئ، او هغه شی چې اول ځلې تاسې د خپلو ځانونو لپاره غوره کړی ډېر ښه دی، چې پر هماغه حالت باندې ومړئ، خو د الله تعالی جل جلاله د عذاب خوند ښه وڅکئ.

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنكُرُوا اللَّهَ وَمَنُفِقُونَ ﴿۸۰﴾

اومه کوه لمونځ (د جنازې) په هيڅ يو تن له دغو (منافقانو) چې مړ شي هيڅکله، او مه درېره په قبر ده (د دعا، استغفار يا د تدفين د اهتمام لپاره)، بېشکه چې دغه (منافقان) کافران شوي دي په الله (چې شرک يې کړی دی) او په رسول د الله (چې له زړه يې نه دی منلی) او مړه شول حال دا چې دوی فاسقان وو.

تفسير: دغه آيت د عبد الله بن أبي څخه وروسته نازل شوي دي، لکه چې د همدې سورت د (۸۰) آيت په تفسير کې مونږ هغه په تفصيل سره ليکلي دي، د دې آيت له نازلېدو نه وروسته د منافقينو جنازه کول بيخي منعه شو، عمر فاروق رضي الله تعالی عنه به احتياطاً د هغه سړي په جنازه کې ګډون نه کاوه، چې د هغه په جنازه کې به حذيفه رضي الله تعالی عنه ګډون نه وو کړی، ځکه چې حذيفه رضي الله تعالی عنه ته رسول الله صلی الله عليه وسلم د ډېرو منافقانو نومونه ښوولي وو، او ښه ورمعرفي کړي وو، نو ځکه د ده لقب (صاحب سر رسول الله صلی الله عليه وسلم) وو.

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَ بِهِنَّ فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۸۱﴾

او نه دې په تعجب کې اچوي تا مالونه د دغو (منافقانو که څه هم ډېر وي) او اولادونه د دوی (که څه هم قوي او زورور وي)، بېشکه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې په عذاب کړي دوی په دغو (مالونو او اولادونو) په دغه دنيا (لږ خسيس ژوندون) کې، او ووځي (له بدنه ساوې) ارواح د دوی (په ډېر سختی او غم سره)، حال دا چې دوی کافران وي (او په کفر ومري).

تفسير: په همدې جزء د (التوبة) په (۵۵) آيت (۷) رکوع کې په همدې مضمون يو بل آيت هم تېر شوی دی، دلته دی هماغه تفسير بيا وکتل شي.

وَإِذْ أَنْزَلْنَا سُورَةَ الْاٰنْ اِمْنًا بِاللّٰهِ وَجَاهِدْ وَاْمَعَ رَسُوْلُهُ اسْتَاذَتْكَ اَوْلُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوْا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقٰعِدِيْنَ ﴿۸۲﴾

او کله چې نازل کړ شي کوم سورت په دې خبره چې ايمان راوړئ تاسې په الله او جهاد وکړئ تاسې په ملګرتوب در رسول د الله؛ نو غواړي اجازه له تانه (د بېرته پاتې کېدو) خاوندان د قدرت (د مال) له دوی، او وایي دغه (منافقان): پر پرده مونږ چې اوسو سره د (کور) کېناستونکو (ښځو، هلکانو).

تفسير: کله چې د قرآنکریم په کوم سورت کې خبرداری ورکول کېږي، چې په پوره اخلاص او په ټينګه ايمان راوړئ! ښايي د هغه په اثر داسې ښکاره شي چې له نبي صلی الله عليه وسلم سره يو ځای شي! او د الله تعالی په لاره کې جهاد وکړي!؛ نو دغه منافقان ترې څنگ کوي، او په دوی کې د توان او قدرت خاوندان هم د دروغو پلمې (تديرونه) او بهانې جوړوي، او له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه اجازه غواړي، چې يا رسول الله صلی الله عليه وسلم! مونږ ته اجازه راکړئ چې همدلته په مدينه کې پاتې شو، ګواکې د ډېرې بې غیرتې او نامردۍ له امله (وجې)

پر دغه باندې راضي شوي دي چې د جنگ يا د خطري د نامه له اور بدلو څخه لکه په پرده کې کېناستونکو بنځو غونډې په کورونو کې نوځي، هر کله چې د جنگ خطر له مينځه لاړ شي، او د اطمینان او آرامۍ وخت راشي؛ نو بيا په خبرو جوړولو کې لکه بياتي (قيچي) غونډې په ژبه بنورولو له ټولو ځني وړاندې وړاندې ځي: ﴿وَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يُنظرونَ إِلَيْكَ تَدَاوُمًا أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُعْطَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُوا أَمْ لَا أَلَيْسَ لَكَ لَهُمْ لَوْمَةٌ فَأَجْبِطُوا اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾ (۲۱ جزء د الأحزاب سورت (۱۹) آيت (۲) رکوع).

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿۳۰﴾

راضي شول په دې چې وي دوی سره له بهرته پاتې شوو (بنځو، جونو) او مهر لگولی شوی دی په زړونو د دوی (د کفر او نفاق) نونه پوهیږي دوی (د جهاد په اجر).

تفسیر: یعنی د دروغو، نفاق، له غزا څخه د ځان ژغورلو (بچ کولو) او د پیغمبر څخه د بهرته پاتې کېدلو له شامته د دوی په زړونو مهر لگولی شوی دی، چې اوس ډېر لوی لوی عیبونه هم هغو ته د عیب په شان نه ښکاري، او د دې په ځای چې په دغه بې غیرتی وشرمیري؛ ناز او خوشالي پرې کوي.

لَٰكِنَ الرَّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۳۱﴾ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۳۲﴾

لیکن رسول (د الله) او هغه کسان چې ایمان لرونکي دي له ده سره جهاد یې وکړ په مالونو خپلو او ځانونو خپلو، او دغه کسان همدوی لره دي ښېګڼې (فائدي) او دغه کسان همدوی دي په مراد رسیدلي (بریالیان). تیار کړي دي الله دوی ته جنتونه چې بهیږي له لاندې (د مانیو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، دغه (ننوتل د جنت) بری دی لوی (په نفس او شیطان).

تفسیر: دلته الله تعالی جل جلاله د منافقینو په مقابل کې د مخلصینو بیان فرمایي، چې وګورئ دغه دي د الله تعالی جل جلاله وفادار بندګان چې د پاک الله جل جلاله په لاره کې یې نه په خپل ځان اړ (ایسار) دي، او نه خپل مالونه منع کوي، بلکه له سر او مال دواړو تېر دي، او که هر څومره سخت خطر ونه موجود وي، دوی د اسلام حمایت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم ملګرتیا کوي، او هر ډول قربانی او ځان جارولو ته حاضر او تیار دي، نو بیا که د داسې خلقو لپاره فلاح او بری نه وي؛ نو د چا لپاره به وي؟

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۳۳﴾

او راغلل د دروغو عذر کوونکي له (صحرايي) اعرابو څخه لپاره د دې چې اذن ورکړ شي (د پاتې کېدلو) دوی ته او کېناستل هغه کسان چې دروغ یې ویلي وو الله ته او رسول د الله ته (په دعوی د ایمان کې)، ژر به ورسیري هغو کسانو ته چې کافران شوي دي له دوی ځني عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی همغسې چې د مدینې منورې په اوسیدونکو کې منافقان هم شته او مخلصان هم، داسې په کلیوالو ناپوهو اعرابو کې هم هر راز خلق پیدا کېږي، له هغو ځني یې دلته دوه قسمه ذکر دي، د مخلصینو کلیوالو ذکر د دغې رکوع په پای (آخر) کې په ﴿وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ الآیه - (۹۹) آیت کې راځي.

دلته د کليوالو د هغو دوو ډلو ذکر دی چې معذرون او قاعدون دي، د معذرونو د ډلې په مصداق کې د سلفو مفسرينو په منځ کې اختلاف دی، چې آیا له هغو څخې د دروغو، بهانو او پلمو جوړوونکي منافقين مراد دي (لکه چې له ترجمې څخه ښکاري)، يا په رښتيا سره عذر کوونکي مسلمانان مقصود دي، چې واقعا د جهاد له گډون څخه معذور وو.

که روميني شق اختيار کړ شي؛ نو په آيت کې به د منافقانو د دواړو قسمونو بيان وي، او معذرون هغه کسان شول چې سره له نفاقه تش د ظاهري رسم او ښودنې لپاره يې په دروغو پلمې او حيلې جوړولې، او له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه يې اجازې غوښتلې.

او له (قاعدون) څخه به هغه منافقان مراد وي، چې هغو رومي د ايمان په دعوی کې دروغ ويل، او بيا يې د ظاهري رسم او د ريايي دستور پروا هم دومره ونه کړه، او د جهاد د نفير (اعلان) د اور بدللو سره هم په خپلو کورونو کې کېناستل، بيا که او بې حيا شول، او د عذر کولو لپاره هم رانغلل.

نو په دې تقدير سره به ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ د منافقانو دغو دواړو ډلو ته شامل وي، او معنی به يې داسې کيږي: هغه کسان چې له دغو دواړو ډلو څخه په خپل کفر باندې تر آخره قائم پاتې کيږي، دوی ته دردناک عذاب مقرر دی، او هغه کسان چې د توبې توفيق ور په برخه کيږي، تر دغه وعيد لاندې نه راځي.

که له (معذرون) څخه مخلصان مؤمنان مراد شي چې واقعا معذور وو؛ نو له (قاعدون) څخه به منافقان مراد وي، او د ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ وعيد به يواځې د همدوی په حق کې وي، نو گواکې د روميني ډلې ذکر به د عذر د قبول په ډول وي.

لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرْجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ
وَرَسُولِهِ مَاعَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠﴾

نشته په ضعيفانو او نه په رنځورانو او نه په هغو کسانو چې نه مومي دوی هغه (مال) چې يې لگوي دوی (په غزا کې) هيڅ گناه (له غزا څخه په وروسته پاتې کېدلو کې)؛ کله چې اخلاص کوي دوی له الله او له رسول الله سره (او زړونه يې صاف وي)، نشته په نيکو کارانو هيڅ لاره (د الزام او عتاب) او الله ښه بخښوونکی (د گناهونو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: له دروغو عذر کوونکو څخه وروسته د رښتينو معذورينو عذر بيانوي، حاصل يې دا دی چې عذر خو کله په شخصي ډول (طريقه) لازم بالذات وي، مثلا لکه د زړښت کمزوري چې عادتاً په هيڅ صورت له سرې څخه نشي بېلېدې، او کله عارضي يا بدني وي، لکه ناجوړتيا او نور، يا مالي وي لکه افلاس او د سفر د اسبابو نشتوالی، څرنگه چې د تېوک په غزا کې مجاهدين ډېر لرې او اوږده سفر ته تلل، او په جبري ډول سره يې هلته خپل ځانونه رسول، نو ځکه د سورلی د نشتوالي عذر هم معتبر او معقول گڼل کېده، لکه چې وروسته يې ذکر راځي.

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلُوا لَمْ يُحْمَلْهُمْ قُلْتُ لِأَجْدُمَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ
مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿١١﴾

او نشته (گناه په پاتې کېدلو له غزانه) په هغو کسانو کله چې راغلل دوی تاته لپاره د دې چې سورلی ورکړې ته دوی ته؛ نو وويل تا ورته چې: نه مومم زه (هم اوس) هغه شی چې سواره کړم تاسې په هغه نو بېرته وگرځېدل دوی، حال دا چې سترگې د دوی بېلېدې (يعنې تويولې) له اوبښکو؛ له جهته د غمه له دې وجې چې نه مومي دوی هغه څه چې يې ولگوي (په جهاد کې).

تفسير: په صحیح حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د (تبوک) مجاهدینو ته وویل: «تاسې په مدینه کې داسې یو قوم پریښی دی، چې له تاسې سره د هر قدم په اجر او ثواب کې شریک دي، هر هغه قدم چې تاسې د الله تعالی جل جلاله په لاره کې اخلئ، یا له کومې بیدیا څخه تېرېږئ، یا چې په کومه لوړه څېزې، یا کومې ژورې ته ښکته کېږئ؛ نو هغه قوم په دغو ګردو واقعو کې له تاسې سره ملګري او یو ځای دي، دا هغه خلق دي چې د حقیقي مجبوریتونو له امله (وچې) ستاسې له ملګرتوبه بېرته پاتې شوي دي»، د «حسن رحمه الله» په (مرسل) کې د دغه مضمون له بیان څخه وروسته رسول الله صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم د همدغه آیت تلاوت کړی دی: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا مَا اتُوا لَوَّاتٍ يَتَخِمُّهُمْ قُلُتُ لَأَجِدُ الْآيَةَ﴾.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ
وَوَطَّعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

خبره همدا ده چې لاره د ملامتې په هغو کسانو ده چې اذن (د بېرته پاتې کېدلو) غواړي له تانه حال دا چې دوی غنيان وي، راضي شول په دې چې وي دوی (ناست) سره له بېرته شوو (ښځو، جنون) او مهر لګولی دی الله په زړونو د دوی؛ نو دوی نه پوهیږي (په خپلې بدې خاتمې).

تفسير: يعنې له قدرت او وس سره له جهاد څخه څنګ کوي، او په ډېره بې غیرتې دغه شرم او عار په ځان اخلې، د ښځو په شان په کور کې ناست باهوګان په لاس کوي، په تل او همېشه ګناه کولو سره د انسان زړه داسې مسخ او تورېږي، چې په کې د ښو او بدو عیب او هنر، پوهه او تمیز نه پاتې کیږي، کله چې د ډېرې بېشرمې او بې عزتې له سببه کوم انسان په دغې اندازې لیونی او پاکل شي، چې د ندامت او تأسف په ځای بالعکس په ګناه فخر کوي او خوښیږي، نو دلته ښایي وپوهېږئ چې د ده په زړه باندې د الله تعالی جل جلاله مهر لګېدلی دی - العیاذ بالله.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذْ رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُونَ لَنَا لَوْ كُنَّا قَدْ بَيَّنَّا اللَّهُ مِنْ
أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنبِّئُكُمْ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

عذرونه به کوي دغه (منافقین) تاسې ته (د پاتې کیدلو خپلو د غزانه) کله چې بېرته راوګرځئ تاسې دوی ته، ووايه (ای محمده!) مه کوئ دا عذرونه (د دروغو مونږ ته) له سره به باور ونه کړو په تاسې مونږ، په تحقیق خبر کړي یو مونږ الله له احوالو ستاسې، او ژر به وویني الله عملونه ستاسې او رسول دده (به هم وویني چې له خپل نفاقه راګرځئ که نه ګرځئ)، بیا به بېرته بوتلی شی تاسې (په قیامت کې هغه) عالم د پتو او ښکاره وو (الله) ته، نو خبر به در کړي تاسې ته په هغو کارونو چې وئ تاسې چې کول به مو (له اخفاء د نفاق او اظهار د وفاق).

تفسير: يعنې لکه چې د «تبوک» د تلو په وقت کې منافقینو راز راز (قسم قسم) حیلې او پلمې (بېانې) جوړولې، کله چې تاسې مدینې ته راستانه شئ؛ نو هلته به هم دغه منافقین هم داسې باطل عذرونه دروړاندې کوي، او غواړي چې تاسې مطمئن او ډاډه کړي، او قسمونه به خوري چې: «یا رسول الله! ځمونږ نیت همدا وو چې له تاسې سره لاړ شو، مګر هغه او دغه موانع او عوائق راوړاندې شول، دلته مجبوراً پاتې شو».

تاسې هغوی ته ووايئ چې: د دروغو جوړولو هیڅ فائده نشته، ستاسې دغه عذرونه لغو، چټي او بېکاره دي، مونږ د الله تعالی له جانبه ستاسې پر دغه کذب او نفاق خبر او مطلع کړی شوي یو، نو ستاسې پر دغو لغویاتو او چټي (بېکاره)

خبرو څرنگه باور کولی شو؟، وروسته له دې نه به ستاسې طرز عمل ولید شي، چې تاسې دغه خپله دعوی تر کومې اندازې پورې تر پای رسولی شی؟ آیا دغه ټول دعاوی به په رښتیني صورت سره ظاهرېږي او که نه؟ په هر حال د هغه «غُلْمِ الْعَيْبِ وَالشَّهَادَةِ» څخه ستاسې هیڅ یوه پټه خبره او عمل یا نیت پټ پاتې کېدی نشي، د الله تعالی حضور ته د خلقو ورتګ دی، او د جزا ورکولو په وخت کې ستاسې د هر وړو کي او لوی او ظاهري عمل هغه په ښکاره ډول سره درظاهروي، او د هغه سره موافق به تاسې ته معامله او جزا سزا به درکړل شي.

سَيَجْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتَعْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَا وَهُمْ
جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۵۸﴾

ژر به قسمونه خوري دوی پر الله تاسې ته کله چې بېرته راشئ تاسې دوی ته لپاره د دې چې څنګ وکړئ تاسې له (عتاب د) دوی نه، نو څنګ وکړئ تاسې له دوی نه (په ترک د عتاب سره)، بېشکه چې دوی پلټ دي، او ځای د ورتلو د دوی جهنم دی، لپاره د جزا ورکولو په هغو کارونو چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: د «تبوک» د غزانه بېرته راتلو په وقت کې به منافقینو د دروغو قسمونه خوړل، او له هغو دروغو پلمو (تدبیرونو) او حیلو جوړولو څخه د دوی دغه غرض وو، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانان پخپلو قسمونو او ملمع ویلو سره راضي او مطمئن کړي، چې د رسالت له درباره پر دوی باندې څه عتاب او ملامتیا او پوښتنه عانده نشي، او د پخوا په شان همداسې معامله په ابهام کې پټه پاتې شي، او مسلمانان له هغو سره څه تعرض ونه کړي.

حق سبحانه وتعالی فرمایي چې دغه بهتر دی چې تاسې له هغو سره څه تعرض مه کوئ! لیکن دغه اغماض او تغافل پر دغه بنا نه دی، چې مسلمانان له هغوی ځنې راضي او مطمئن دي، بلکه د دوی د نهایت پلټی او شرارت لامله دی، دغه خلق دومره نجس او پلټ واقع شوي دي، چې د هغوی د پاکۍ او صفایې هیڅ توقع نشي کېدی.

يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿۵۹﴾

قسمونه خوري دغه منافقان تاسې ته لپاره د دې چې راضي شی تاسې له دوی نه، نو که راضي شی تاسې له دوی نه؛ نو بېشکه الله نه راضي کېږي له فاسق قومونو نه.

تفسیر: د منافقینو لوی کونښن په دې کې دی؛ چې په مکر، فریب او کذب سره مسلمانان له خپلو ځانونو څخه خوښ او خوشال کړي، فرض یې کړی که په چل او فریب او بهانو سره مخلوق راضي شي؛ نو له هغه ځنې څه فائده در رسېدی شي؟ کله چې پاک الله له ده څخه راضي نه وي.

که له دوی سره د تغافل او اعراض معامله شوې ده؛ نو دغه اغماض له سره د دې خبرې دلیل کېدی نشي، چې مسلمانان له منافقانو څخه خوشال او مطمئن هم دي.

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۶۰﴾

ځینې له صحرايي اعرابو ډېر سخت دي له جهته د کفره، او له جهته د نفاقه (له ښاريانو نه) او ډېر لایق دي له دې سره چې پوهه نشي دوی په حدودو د هغو (احکامو) چې نازل کړي دي الله پر رسول خپل، او الله ښه عالم دی ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسير: تر دې ځای پورې د مدينې منورې د منافقينو او د مخلصينو احوال بيان شو، اوس د کليوالو صحرائيانو د څه حال ذکر فرمايي چې: په دوی کې هم څو ډوله خلق دي: کفار، منافقين، مخلصين مسلمانان، څرنگه چې د کلي او سيدونکي په قدرتي ډول سره عموماً تندخوی او سخت مزاج وي، (لکه په حديث کې راغلي دي: «من سكن البادية جفا»)، او د علم او د حکمت د مجالسو څڼي د لريوالي لامله د تهذيب او تمدن اثر او د علم او عرفان رڼا ډېره لږه قبلوي، نو د هغوی کفر او نفاق د بناوونو د کفارو او منافقينو څخه ډېر سخت دی.

د اعرابو د بې رحمۍ او غټ زړه توب ذکر په متعددو احاديثو کې راغلی دی، په يو حديث کې دي، چې يوه اعرابي له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه پوښتنه وکړه: «تاسې له هلکانو (پچو) سره مينه او محبت هم کوئ؟»، په الله قسم چې مونږ هېڅ کله له خپلو هلکانو سره مينه او محبت نه کوو!»، رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «زه څه وکړم چې پاک الله ستا له زړه څخه خپل رحمت ايستلی دی؟».

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ﴾: «او الله ښه عالم دی په ټولو احوالو ښه حکمت والا چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي»، يعنې د الله تعالی علم د بني آدمانو پر ګردو طبقاتو محيط دی، او دی سم له خپله حکمته د هرې طبقې سره د دوی د استعدادو او قابليتونو سره موافقه معامله کوي.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَابِّ عَلَيْهِمْ ذَائِرَةُ السَّوْءِ
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٥﴾

او ځينې له (صحرايي) اعرابو هغه دي چې نيسي هغه شی چې لګوي (يې په لار د الله کې) محض يو تاوان، او انتظار کوي په تاسې د ګردشونو د زمانې، پر هم دوی دې وي ګردش د بدۍ (نه په تاسې)، او الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسير: يعنې په «منافقينو اعرابو» کې هغه خلق هم شته چې کوم وقت د الله تعالی په لاره کې څه شی ولګوي؛ نو په داسې کراهيت سره يې لګوي، لکه چې دوی کومه جرمانه ورکوي يا تاوان ګالي، دوی تر اوسه پورې هم منتظر دي؛ چې مسلمانان د دهر په حوادثو کې په کوم ګردش او آفت کې مبتلا او اخته شي، او له دغو تاوانونو څخه خلاص شو، او په دې نه دي خبر چې پخپله د دوی په قسمت کې ګردشونه راتلونکي دي، اسلام خو تل غالب او فائق اوسيري، او دغه منافقان ډېر سخت ذليل او رسوا کېدونکي دي، الله تعالی د هر يوه خبرې او دعاوې اورې، او ښه ورته معلوم دي چې کوم يو د عزت او د بري اهل دی؟ او کوم يو د ذلت او رسوايي وړ او مستحق دی؟.

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبًا عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَاتُ
الرَّسُولِ إِلَّا نَهَا قُرْبَةً لَهُمْ سِوَا ذَلِكَ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٦﴾

او ځينې له (صحرايي) اعرابو څخه هغه دي چې ايمان لرونکي دي په الله او په ورځې آخرې او نيسي (ګڼې - شمېرې) هغه شی چې لګوي (يې په لاره د الله کې) (اسباب) د نژدېوالي په نزد د الله (او سبب د) دعاګانو د رسول، خبردار شی چې دغه (خرج کول سبب د) نژدېوالي دی د دوی، ژر به داخل کړي دوی الله په رحمت خپل کې، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی ډېر مهربان دی.

تفسير: دلته يې د قرآن کریم معجزانه تأثير او د نبي کریم صلی الله عليه وسلم د حيرت غورځوونکو تعليماتو ننداره راښوولې ده، چې په همدغه څېرو مزاجو، غټ زړو، تندخويو او بې لارو کليوالو او صحرائيانو کې چې د کفر او نفاق، جهل او طغيان لامله د دې خبرې له سره لايق او وړ نه وو، چې د الله تعالی په ښوولو آدابو باندې وپوهېدی شي.

د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د تعلیمه او د قرآن عظیم له غږ او تفهیمه په دوی کې داسې عارفان او مخلصان مسلمانان پیدا شول؛ چې پر مبدأ او معاد او نورو گړدو مؤمن به شيانو ايمان لري، او د پاک الله په لاره کې هر شی چې لگوي؛ خالص د الله تعالی د قرب د حاصلولو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا د گټلو په غرض یې کوي، الله تعالی دوی ته زېری او بشارت ورکوي، چې بېشکه دوی په دغو خپلو امیدونو او هیلو (ارزوگانو) کې حق بجانب دي، یقیناً دوی ته همغه شی ور په برخه کېږي، چې د هغه نیت یې پخپلو زړونو کې کړی وي (یعنې د الله تعالی قرب)، او پاک الله جل جلاله خامخا دوی په خپل رحمت کې داخلوي.

پاتې شوه د رسول الله صلی الله علیه وسلم دعا، هغه خو دوی پخپلو غوږونو سره اوري، او پخپلو سترگو یې گوري، چې هر کله کوم سړی ښه کار کوي، او سم له اسلامي احکامو سره زیار او کونښن کوي، یا صدقات او نور خیرات ور حاضر وي؛ نور رسول الله صلی الله علیه وسلم دهغو په حق کې دعا کوي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغې دعاء ثمره هم همغه د الله تعالی رحمت او تقرب دی، چې د هغه وعده لا له پخوا څخه شوې ده.

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۱۱﴾

او هغه وړاندني اولني (ایمان لرونکي) له مهاجرینو نه او له انصارو نه او هغه کسان چې متابعت یې کړي دی د هغوی په احسان (ښکې) سره؛ راضي شوی دی الله له دوی نه، او راضي شوي دي دوی له الله نه، او تیار کړي دي الله دوی ته جنتونه چې بهیري لاندې د (ونو او مانیو د) دوی ویالې، چې تل به وي دوی په هغو کې همېشه، دغه (رضا او جنت) بری دی ډېر لوی.

په تفسیر: د «اعرابو مؤمنانو» د ذکر څخه وروسته دا مناسبه معلومه شوه، چې د مؤمنینو د زعاموو، أعيانو او مشرانو څه ذکر هم وکړ شي، یعنې هغه مهاجرین چې په هجرت کې یې د سبقت او اولیت شرف حاصل کړی دی، او هغه انصار چې په نصرت او اعانت کې د سبقت او اولیت افتخار لرونکي دي، الغرض هغو کسانو چې د حق په قبولیت، او د اسلام په خدمت کې هومره چې د تقدم او وړاندې والي حصه او برخه اخیستي ده، بیا هغه خلق چې له ښو کارونو او حسن نیت د اسلام د دغو مقتدیانو متابعت او پیروي کوي؛ همدغو ته درجه په درجه د الله تعالی رضا او خوښي او حقیقي بری حاصل شوی دی، همغسې چې هغوی په پوره خوښي او خوشالی او د قلب په انشراح سره د الله تعالی د تشریعي احکامو او تکویني قضاوو په مقابل کې خپلې غاړې ږدي؛ په همغه ډول الله تعالی هم دوی ته د خپلې خوښې او رضا سند ور عطا کوي، او په غیر محدود انعام او اکرام یې سر لوړوي.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنْفِقُونَ ۖ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُّوا عَلَى النَّفَاقِ ۖ لَا تَعْلَمُهُمْ ۗ
نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَعَدَ لَهُمْ مَزَاجَتُهُمْ ۗ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿۱۲﴾

او ځینې له هغو کسانو چې په شاوخوا د تاسې (اهل المدینې) کې دي له صحرايي اعرابو ځنې منافقان دي، او ځینې له مدینې والاو نه کلک دي په منافقت باندې؛ نه پېژنې ته دوی لره، مونږ پېژنو دوی لره، ژر به عذاب کړو مونږ دوی دوه کړته، بیا به بوتلل شي دوی عذاب ډېر لوی ته.

تفسیر: یعنې ځینې له اهل المدینې او دهغې د شاوخوا ساکنین په نفاق سره عادي او روږدي شوي دي، او پر هغه ټینګ ولاړ دي، لیکن دغه نفاق دومره غریق او عمیق دی؛ چې سره له دغه قرب مکاني او د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د کمال فطانت او فراست هم تاسې بالتعین او په قطعي طور سره په محض علاماتو او قرائنو سره د هغو پر نفاق نشي مطلع

کېدی، د هغو په پوره ډول سره تعین او معلومول یواځې د الله تعالی په علم کې شته، څرنگه چې د عامو منافقینو پټه او سراخ له خبرو، شونډو، لهجو، خبرو اترو او نورو څخه موندل کېږي؛ ﴿وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ وَبَعَثْنَا فِي لُحْنِ الْقَوْلِ﴾ د دوی نفاق دومره ژر او عمیق دی، چې له هسې ظاهري علائمو سره د دوی پرده نه لري کېږي.

﴿سَمِعَ بِهِمْ مَقَرَّتَيْنِ﴾ الآية - «ژر به په عذاب کې و مونږ دوی دوه کرته بیا به بوتلل شي عذاب ډېر لوی ته چې هغه لوی عذاب د دوزخ دی: ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾ (۶ جزء د النساء سورت (۱۴۵) آیت (۲۱) رکوع) پخوا له هغه لږ تر لږه خامخا دوه ځلې په عذاب کې مبتلا کېږي، یو د قبر عذاب او دویم هغه عذاب چې په دغه دنیوي ژوندون کې ور رسيدونکی دی، ځنې له دوی څخه په لوړې او نورو ارضي او سماوي آفتونو کې مبتلا شوي، د ذلت په مرگ سره مري، یا د اسلام د ترقي او عروج د لیدلو څخه د حسد او رځې (کینې) او غیظ په اور کې سوځي، او غاښونه او گوتې سره چيچي، چې هغه هم د دوی په حق کې د روح د سوان په شان وو.

ځما په نزد دغه ټول اقسام عذاب د ﴿مَقَرَّتَيْنِ﴾ په احاطه کې داخل دي، او دغه عدد یا خو د مطلق تعداد لپاره دی لکه په: ﴿تَوَارِجِ الْبَصَرِ كَرَّتَيْنِ﴾ کې، یا له دوو ځلې څخه نوعي اثینیت مراد دی، یعنې «عذاب القبر» او د «قبل الموت» عذاب، والله أعلم.

وَالْآخِرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَىٰ اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ
عَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۰۷﴾

او ځینې نور دي چې قائلان شوي دي په گناهونو خپلو، کله کله دي دوی نېک عمل، او بل بد عمل، قریب دی چې الله به رجوع وکړي په دوی باندې (په قبول د توبې)، بېشکه چې الله ښه بخښونکی د خطیاتو ډېر رحم کوونکی دی پر تائبانو.

تفسیر: په اهل المدینه کې که له یوه لوري دغه منافقین او متمردين دي چې خپل شرارتونه او جرمونه او نفاق په پرده کې پټوي، او په هغوی باندې په سختی سره ولاړ دي، نو د بل لوري ځینې هغه مسلمانان دي چې له هغو ځنې د بشریت په مقتضی که کومه خطا او قصور واقع کېږي؛ نو نادمان کېږي او بلا تأمل پخپلو گناهونو اقرار کوي، د دوی نیکی او بدې سره گډوډ دي، بدې خو مثلاً دغه ده، چې سره د (جهاد) د عام نفیر د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په دعوت د «تبوک» غزا ته حاضر نشول، بیا په دغه غیر حاضری باندې له زړه پښېمانېدل او متأسف کېدل او ظاهرًا او باطنًا توبه ایستل او د نورو صالحه وو اعمالو لکه لمونځ، روژه، زکات، حج یا په نورو غزواتو کې شرکت او نور په ځای راوړل، دغه ټول د دوی د نېکیو په فهرست کې داخل دي؛ نو داسې حضراتو ته الله تعالی د معافۍ امید ورکړی دی.

مفسرینو لیکلي دي چې دغه آیت د «أبو لبابة رضي الله تعالى عنه» او د ده د څو نورو ملگرو په حق کې نازل شوی دی، چې محض د کسل لامله «تبوک» ته حاضر نه شول، لیکن کله چې د «تبوک» نه د پاک رسول صلی الله علیه وسلم د بېرته راتگ څخه خبر شول، نو په ډېر ندامت او افسوس سره دوی ټولو خپل ځانونه د مسجد تر ستونو پورې کلک و تړل، او گردو قسم سره یاد کړ، تر څو چې مو رسول الله صلی الله علیه وسلم پخپل مبارک لاس خلاص نه کړي؛ مونږ به هم داسې کلک تړلي ولاړ اوسو، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دوی په داسې حال کې ولیدل؛ نو وېي فرمایل: «والله تر څو چې الله تعالی د دوی د پرانیستلو حکم رانکړي؛ زه یې نشم پرانیستلی»، بالاخر دغه آیت نازل شو؛ نو رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغو غوټې وپرانستلې او د توبې د قبول بشارت یې ورکړ، وایي چې دغه کسان له خلاصېدو څخه وروسته د توبې د تکمیل په ډول له څه اموالو سره حاضر شول، چې د الله تعالی په لاره کې یې تصدق کړي، نو په دې مناسبت دغه وروستی آیت نازل شو.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

واخله (ای محمده!) له مالونو د دوی صدقه (زکات یا خیرات).

تفسیر: محقق شیخ الہند د «صدقې» ترجمه په «زکات» سره کړې ده، لیکن که د «صدقې» لفظ عام واخیستل شی، چې «زکات» او نورو نافله وو صدقاتو لره هم شامل شي؛ نو ښه به وي، ځکه چې له اکثر و روایتونو سره سم دغه آیت د هم هغو سړیو په حق کې نازل شوی دی، چې وروسته له معافی د توبې د تکمیل په ډول له صدقاتو سره حاضر شوي وو، لکه چې اوس په رومبني فائده کې نقل شوي دي.

تَطَهَّرْهُمْ وَرُكِّبْهُمْ بِهَا وَصَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۰﴾

چې ښه پاک کړې ته دوی له گناهونو او بابرکته کړې ته دوی د هغه په وسیله، او دعا (د ښکې) وکړې دوی ته، بېشکه چې دعا ستا تسکین دی دوی ته، او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: په «توبه» سره گناه معافېږي، یعنې مؤاخذه د عذاب نه پرې پاتې کېږي، لیکن یو قسم باطني کدورت او ظلمت او نور (چې د گناه د طبیعي اثراتو څخه ده) ممکن دي پاتې وي، چې بالخصوص له صدقې او عموماً د حسناتو په کولو سره زائله کېږي، نو په دې لحاظ سره ویلی شو چې: صدقه د گناهونو له اثراتو څخه سړی بیخي پاک او صاف گرځوي، او د اموالو برکت زیاتوي.

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿۱۱﴾

آیا نه پوهېدل دغه (تائبان) په دې چې بېشکه الله هم دی قبلوي توبه له بندگانو خپلو او اخلي، قبلوي صدقات او (نه پوهېږي په دې چې) بېشکه الله هم دی ښه توبه قبلوونکی ښه رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې د توبې او د صدقاتو قبول یواځې د الله تعالی په اختیار کې دي، ځکه چې همغه ته ښه معلوم دي، چې کوم یوه د زړه په اخلاص او د قبول د شرائطو له رعایت سره سمه توبه ایستلې، یا صدقه یې ورکړې ده، لکه چې پخوا له دې نه پر ځینو باندې عتاب صادر شوی دی، او د همېشه لپاره د دوی د صدقاتو منل مردود درولي شوي دي، او د دوی په حق کې دعا او استغفار هم بې فائدي ښوولی شوی دی، بلکه د دوی جنازه کول هم ممنوع گرځولی شوي دي، د دغو کسانو ذکر چې دلته کړی شوی؛ د هغو توبه یې منظوره او د صدقاتو د قبولیت حکم یې ورکړ، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی په حق کې (حیاً او میتاً) دعا وکړې.

وَقُلْ أَعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ ﴿۱۲﴾
وَيَبَيِّنُ لَكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمده!) دوی ته عمل کوئ تاسې! نو ژر به وويني الله عمل ستاسې او رسول د ده (به يې هم وويني) او مؤمنان (به يې هم وويني)، او ژر به بيا بوتلی شی تاسې (په بعث سره) عالم د پتو او ښکاره وو (الله) ته؛ نو خبر به کړي (الله پاک) تاسې په هغه سره چې وئ تاسې چې کول به مو.

تفسير: يعنې په توبه او نورو شيانو سره ستاسې تېر تقصيرات معاف شول، وروسته به وليدل شي چې تاسې تر کومه ځای پورې د صدق او استقامت عملي ثبوت راوړاندې کوئ؟ که په دغه جهاد کې له تاسو څخه قصور صادر شوی دی، وروسته له دې نه نور جهادونه هم کېدونکي دي، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشدينو خلفاوو په مخ کې به له تاسې څخه امتحان واخيستل شي، او به کتل شي، چې تاسې څه ډول عمل کوئ؟ بيا به په قيامت کې له پاک الله سره مخامخ کېږئ، او د خپل د هر عمل پوره بدل به ومومئ، ځکه چې همغه پر ګردو پټو او ښکاره وو شيانو او ظاهري اعمالو او باطني نياتو باندې خبردار او مطلع دی، او له هر يوه سره د ده د واقعي حالت سره موافق معامله کوي.

وَإِخْرُؤُنَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ أَتَايَعِدُّهُمْ وَأَمَّا يُتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٠﴾

او نور کسان دي (له دغو پاتې شويو له غزانه) چې وروسته کړی شوي دي لپاره د حکم کولو د الله په دوی کې؛ يا به په عذاب کړي وی يا به مهرباني وکړي پر دوی د توفيق د توبې، او الله ښه عالم دی، ښه حکمت والا دی.

تفسير: د اهل المدينة څخه دلته د يوه وړوکي جماعت ذکر فرمايي، اصلي خبره دا ده چې د «توبک» د غزوې متخلفين يعنې هغه کسان چې په «توبک» کې نه وو شريک شوي؛ درې قسمه وو:

(۱): منافقين چې د شک او نفاق لامله بېل پاتې شوي وو، (۲): هغه کسان چې د سستی او ځان هوسايی (آرامی او آسانتيا) لامله په غزا کې نه وو شريک شوي، بيا دوی کې هم دوه قسمه سړي وو، علی الأكثر هغه کسان وو چې د پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم د بېرته راتللو په وقت کې دوی خپل ځانونه د مسجد په ستونو پورې تړلي وو، چې د هغو ذکر په پخوانيو آيتونو کې تېر شو، يواځې يو جماعت د درې سړيو داسې وو، چې نه دوی خپل ځانونه په ستونو تړل، او نه کوم عذر او بهانه يې وروړاندې کړه، او يواځې همغه حقيقي واقعه يې بې له تزبيده او تنقيصه په صافو صافو الفاظو د رسول الله په مخ کې عرض وکړ، نو د دوی په باره کې دغه د «وَإِخْرُؤُنَ مُرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ» آيت نازل شو، يعنې د دوی په معاملې کې اوس تعطيل او انتظار دی، تر څو ورځو پورې د پاک الله حکم ته منتظر اوسئ، يا به الله تعالی هغو ته سزا ورکوي يا به يې بخښي او معافوي به يې، د دغو واقعاتو او د درې وارو نومونو تفصيل د وروستني رکوع په خاتمه کې شروع کېږي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضَرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيْقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَرِضَادًا لِّلَّهِ حَارِبًا لِّلَّهِ وَرَسُولِهِ مِّن قَبْلُ وَكَانَ أَلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١١﴾

او ځينې هغه (منافقان) دي چې نيولې (جوړ کړي) دی دوی مسجد لپاره د ضرر رسولو (مؤمنانو ته) او لپاره د کفر او لپاره د بيلتون آچولو په منځ د مؤمنينو کې او لپاره د انتظار (او مورچه) لپاره د هغه چا چې جنګ يې کړی دی له الله سره او د هغه له رسول سره پخوا (له دې نه)، او خامخا قسمونه خوري هر ورو دوی چې اراده نه ده کړې مونږ (په جوړولو د مسجد سره) مګر د نېکۍ، او الله شاهدي اداء کوي چې بېشکه دوی هر ورو دروغچان دي (په دغو خپلو قسمونو کې).

تفسير: دلته د داسې يوه جماعت ذکر دی، چې په ښکاره سره هغوی ښه کار (تعمير د مسجد) کړی دی، ليکن د بد اعتقادی لامله هغه د دوی د ځان وبال وګرځېده.

دغه واقعه داسې وه، کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم له مکې څخه هجرت وکړ، نو د مدينې څخه د باندې د «بني عمرو بن عوف» په محلي کې يې واړول، او هلته يې د مسجد قباء بنياد کېښود، او څو ورځې وروسته يې د

مدينې منورې ښار ته تشریف راوړو، او نبوي مسجد يې تعمير کړ، او رسول الله صلی الله عليه وسلم به هر خالي (شنبه) د مسجد قباء زیارت ته تللو، او دوه رکعته لمونځ به يې کاوه، او د هغه ډېر فضائل يې بيان کړه.

کله چې اسلام ورو ورو په مدينه منوره کې قوي کېده؛ نو د هغه ځای منافقینو به د اسلام په ضد تخریب کولو لپاره رنگارنگ توطیې او پروگرامونه جوړول، یو د دغو څخه دا وو، چې ځنې منافقینو د أبو عامر الراهب په اشاره د مسجد قباء نژدې یوه بله ودانۍ د مسجد په نامه جوړه کړه، او غوښتل يې چې خپل جماعت سره بېل کړي، او په دې چال کې يې ځنې ناپوه او ساده مسلمانان د مسجد قباء څخه خپلو ځانونو سره مل کړي وه.

نو منافقینو د خپلو خیشو مقاصدو لپاره د قباء مسجد په مقابل کې د ضرار مسجد ودان کړ، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مخ کې داسې بهانه وکړه، چې ځمونږ نیتونه بد نه دي، خو د باران او یخۍ او رنځورانو له امله چې د قباء تر مسجد پورې ورته تگ ډېر سخت او مشکل دی؛ نو ځکه مو دغه مسجد ودان کړ، او د رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه يې هلته د یو ځل لمونځ کولو لپاره د ورتلو خواهش وکړ، رسول الله صلی الله عليه وسلم چې په دغه وخت کې د (تبوک) غزا ته د تللو لپاره تیاری کړی وو؛ نو هغوی ته يې وویل: که الله تعالی اراده وکړي، نو د (تبوک) نه د بېرته راتگ په وخت کې به درشم.

نو کله چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د (تبوک) د غزا څخه فارغ شو، او مدينې ته نژدې شو؛ نو جبرئیل علیه السلام دا آیت راوړه، چې په دې يې رسول الله صلی الله عليه وسلم د منافقینو په ناپاکو اغراضو باندې مطلع او خبر کړ، نو رسول الله صلی الله عليه وسلم صحابه کرامو ته حکم ورکړ، چې ډېر ژر دغه ظالم مسجد ته ورشي، او اور ورته واچوي، او د خاورو سره يې خاورې کړي، نو هغوی علی الفور اور ورته کړ، او د خاورو سره يې خاورې کړ، په دې ډول د منافقینو او د فاسق أبو عامر ټول ارمانونه د دوی په زړونو کې غوټه پاتې شول.

په دې آیت کې د ﴿لَئِنْ حَارَبَ اللَّهُ وَّرَسُولُهُ﴾ څخه دغه فاسق ابو عامر مراد دی.

لَا تَقْرَفِيهِ أَبَدًا لِمَسْجِدٍ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِئَةِ رِجَالٍ يُجِبُّونَ
أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ﴿٥٠﴾

مه درېره ته په دغه (مسجد کې لپاره د لمانځه) له سره هيڅکله، خامخا هغه مسجد چې ايښی شوی دی (تاداو - بنياد يې) پر تقوی (پرهېزگاری)؛ له اولې ورځې ډېر لایق د دې دی، چې ودرېږي ته په هغه کې (لپاره د لمانځه)، په دغه (مسجد) کې داسې سړي دي چې خوبوي دوی دا چې ښه پاک وساتي دوی (ځانونه خپل د گناهونو او نجاستونو نه)، او الله محبت کوي د ښه ځان پاکوونکو سره.

تفسیر: يعنې «په دغه مسجد کې چې د هغه تاداو (بنياد) محض په ضد، کفر، نفاق او د اسلام په عداوت او د الله تعالی او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په مخالفت باندې ايښی شوی دی، تاسې له سره د لمانځه لپاره مه درېږئ»، ستاسې د لمانځه وړ هغه مسجد دی، چې د هغه تاداو (بنياد) له اولې ورځې راهیسې پر تقوی او پرهېزگاری قائم شوی دی (اعم له دې چې نبوي مسجد وي که د قباء مسجد وي)، چې د هغو لمونځ کوونکي له هر راز ظاهري او باطني نجاستونو او گناهونو او شرارتونو څخه د خپلو ځانونو د پاکولو او صاف ساتلو اهتمام کوي، نو ځکه پاک الله هم دوی سره محبت کوي.

په حدیث کې راغلي دي، چې رسول الله صلی الله عليه وسلم د اهل قباء څخه پوښتنه وکړه چې: «تاسې د طهارت او پاکیزه گۍ څه خاص اهتمام کوئ چې پاک الله ستاسې د تطهير مدح فرمایلي ده؟» دوی وویل چې: «مونږ وروسته

د لوتې د استعمالولو څخه په اوبو سره هم استنجاء کوو، يعنې له عمومي ظاهري او باطني طهارت څخه برسېره دغو خلقو د دې شي اهماام د عادت څخه زيات کاوه، له دې نه ظاهري پرې چې په دغه آيت کې د قباء د مسجد ذکر دی، ليکن په ځينو نورو روايتونو کې بالتصريح راغلي دي چې د ﴿لَسْجِدًا أَسَسَ عَلَى التَّقْوَى﴾ څخه نبوي مسجد مراد دی، په دې اساس په دواړو مسجدونو باندې دغه صفت صادق دی.

أَفَمَنْ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرًا مَّنْ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا حَرْفٍ هَارٍ
فَأَنهَارِهِ فِي نَارٍ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١١﴾

آيا نو هغه څوک چې ايښی يې وي تاداو د ودانۍ خپلې پر تقوی (وېرې) باندې له الله څخه، او په رضامندی (د الله سره) غوره دی، يا هغه څوک چې ايښی يې وي تاداو د ودانۍ خپلې په غاړې د کندی نړېدونکې باندې؛ نو ونړېږي سره له جوړوونکي په اور د دوزخ کې؟ او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسير: يعنې د هر هغه کار تاداو او بنياد چې په تقوی، يقين، اخلاص او د الله تعالی پر رضا غوښتلو باندې وي، هغه ډېر مستحکم او ټينګ وي، په خلاف د هر هغه کار چې بنا يې په شک، نفاق، مکر، خداع او فریب باندې وي، هغه د خپلې ناپايدارۍ، سستی او بد انجامۍ په لحاظ داسې دی لکه چې کوم عمارت د يوه داسې خاورين پان په سر باندې ولاړ وي، چې د رود اوبو د هغه بيخ بيخي وړی وي، چې که لږ شانې دغه په يوه ويښته ولاړ پان و خوځيږي، يا د سيلاب کومه چپه ورورسيږي؛ نو دغه عمارت سره له پانه يو ځای لاندې په اوبو کې لويږي، او بالاخر د دوزخ کندی ته ورسيږي.

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٢﴾

همېشه به وي ماڼۍ - ابادی د دوی هغه چې جوړه کړې وه دوی موجب د شېبې، د شک او د نفاق په زړونو د دوی کې، مگر چې ټوټې ټوټې شي زړونه د دوی (يعنې مړه شي)، او الله ښه عالم دی، ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: د «ريبت» ترجمه يې په «شبهه» سره کړې ده، چې له هغې څخه مراد نفاق دی، يعنې د دغه بد عمل اثر داسې شو؛ چې تل د هغو په زړونو کې (تر هغه پورې چې مرګې دوی ټوټې ټوټې نه کړي) نفاق ټينګ او قائم پاتې کيږي، لکه چې د دې سورت په ابتداء کې تېر شوي دي: ﴿فَاعْتَبِهِمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمُ إِلَى يَوْمِ يَكْفُرْتَهُ مَا آخَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾.

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنْ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُفَاتُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَتَدْعَا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْقَوْلُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

بېشکه چې الله پيړودلي (اخيستلي) دي له مؤمنينو څخه نفسونه د دوی، او مالونه د دوی؛ په عوض د دې چې بېشکه شته دوی لپاره جنت، (دغه پيړودل - اخيستل په دې شان دي چې) جنګونه کوي دوی په لاره د الله کې، نو وژني مؤمنان (دا کفار)، او وژلی شي دغه مؤمنان (د کفارو له لوري)، وعده ده په دغه (الله) باندې وعده حقه په تورات کې او په انجيل کې او په قرآن کې، او څوک دی ښه وفا کوونکی په وعدي خپلې سره له الله څخه (بلکه هيڅوک نشته)؛ نو خوشاله

شيء تاسي (ای مؤمنانو) په بيع ستاسې باندې هغه چې معامله کړې ده تاسې له الله سره په هغې، او دغه (بيعه چې ده) همدغه بری دی ډېر لوی.

تفسير: له دې نه زيات گټور او فائدمن تجارت او عظيم الشان بری به څه وي؟ چې ځمونږ د حقير و ځانونو او فاني اموالو خريدار الله قُدوس گڼځېدلی دی، ځمونږ ځان او مال چې في الحقيقت د هماغه پاک الله مملوک او مخلوق دی، محض په أدنی ملباست سره ځمونږ په لوري نسبتوي (او مبيعه) يې دروي، چې په «عقد د بيع» کې مقصود بالذات وي، او د جنت په شان يو ډېر اعلی مقام يې د هغه «ثمن» راوښود، چې «مبيعي» ته د رسېدلو وسيله ده.

نو کله چې موقع او وقت راشي؛ نو ځان او مال د پاک الله په لاره کې په اخلاص سره وړاندې کړئ، او د دغه عالي مقصد لپاره مو ځانونه او مالونه تل تيار او مهيا لرئ! او د هغو په ورکولو کې بخل او شومتيا مه کوئ! اعم له دې نه چې هغه يې واخلي که يې وانه خلي، بنايې چې هغه د ده په دربار کې تل حاضر او تيار اوسي، نو ځکه يې وفرمايل: ﴿يَقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَمُوتُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾ يعني مقصود د الله تعالی په لاره کې د ځان او مال حاضرول دي، وروسته له هغه که ووژنئ کفار يا ووژل شی د کفارو له لاسه؛ په دغو دواړو صورتونو کې د «بيع عقد» پوره کيږي، او په يقيني ډول سره د «ثمن» يعني د جنت مستحق گڼل کېږي.

ممکن دی چې ځينو ته دغسې کومه وسوسه ور په زړه شي چې معامله خو بيشکه گټوره او فائده منه ده، ليکن نقد «ثمن» يې چيرې دی؟ د هغه ځواب يې داسې ورکړ: ﴿وَعَدَّا عَلَيْكُمْ حَقَّ فِي التَّوْبَةِ وَالْإِحْسَانِ وَالْقُرْآنِ﴾ يعني د ثمن او د زرو د سوځېدلو هيڅ يوه وېره او خطر نشته، الله تعالی په ډېر تاکيد او اهتمام سره پوخ سند او دستاوېز ليکلی دی، چې د هغه خلاف غير ممکن دي.

التَّائِبُونَ الْعِبَادُونَ الْحَمِيدُونَ السَّائِحُونَ الزَّكِيُّونَ الشَّجِدُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ
عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَفِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١﴾

(دوی) توبه کوونکي دي، عبادت کوونکي دي، شکر کوونکي دي (الله ته په اخلاص)، بې تعلق پاتې کېدونکي دي (د دنيوي لذاندو نه) رکوع کوونکي دي سجدې کوونکي دي، حکم کوونکي دي په معروف (نېکو کارونو)، او منع کوونکي دي له منکرو (بدو کارونو)، او ساتونکي دي د حدودو د الله، او زېږی ورکړه (ای محمده!) مؤمنينو ته (چې موصوف دي په دغو صفاتو په جنت سره).

تفسير: ځينې له «السائحون» څخه «روژه نيونکي» مرادوي، ځکه چې روژه دار د خوړلو او څښلو او نورو شهوانيو لذاندو، او نفسي مرغوباتو څخې بې تعلقه وي، د ځينو نورو په نزد د دغه لفظ مصداق «مهاجرين» دي، چې د خپلو کورونو او کهولونو څخه بې تعلقه شوي دي، او په «اسلام» کې يې هستوگنه کړې ده، ځينې له دې څخه «مجاهدين» اراده کوي، ځکه مجاهد له خپله ځانه بې تعلقه کيږي، او د الله تعالی په لاره کې د سر جارولو (قربانولو) لپاره راوځي، د اکثرو اسلافو په نزد هغه اوله ترجمه مختاره ده، والله أعلم.

شاه صاحب فرمايلي دي: «بنايي د بې تعلقه پاتې کېدو څخه دا مراد وي چې په دنيا پورې زړه ونه تړي».

﴿الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ﴾: يعني د خپلو ځانونو د اصلاح او سنبالولو سره د نورو ځانونه هم اصلاح کوي او سنبالوي.

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أَوْلَىٰ قُرْبَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿۱۱﴾

نه دي لایق او روانی ته او هغو کسانو ته چې ایمان لرونکي دي چې مغفرت وغواړي دوی لپاره د مشرکانو او اګر که وي دا خاوندان د خپلوی وروسته له دې خبرې چې ښکاره شي دوی ته چې بېشکه دوی صاحبان دي د دوزخ !

تفسیر: هر کله چې مؤمنینو خپل ځانونه او مالونه پر الله تعالی پلورلي (خرش کړي) دي، نو دغه خبره ضروري ده چې له نورو ټولو ځنې ځانونه راټول کړي، او یواځې پاک الله ته خپل ځان وسپاري، له اعداء الله وو څخه دې چې د هغوی دښمني له الله سره او جهنمي او دوزخیتوب یې معلوم شوی دی؛ د خپلو مهربانیو او محبت سلسله وشلوي، اګر که دغه د الله تعالی دښمنان د ده مور او خور، پلار او بادار (مالک)، ترور او نگور، تره او تربور، نیکه او نیا او نور مخصوص خپلوان هم وي، ځکه هغه چې له الله تعالی څخه باغي او د ده دښمن وي؛ نو هغه د مؤمنانو څرنگه دوستان او خپلوان کېدی شي؟ نو د هر هغه چا چې په نسبت داسې معلومات حاصل شي، چې بالیقین دوزخي دی، اعم له دې نه چې د الله تعالی په وحی سره وي، یا چې په ښکاره ډول سره پر کفر او شرک کې مړ شي، نو د دوی په حق کې استغفار او د بڅښنې غوښتنه منع ده.

په ځینو روایتونو کې راغلي دي، چې دغه آیت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مور «بی بی آمنې» په باره کې نازل شوی دی، په ځینو احادیثو کې راغلي دي، چې د رسول الله مبارک تره «ابو طالب» باره کې نازل شوی دی، او ځینو داسې نقل کړی دی، چې مسلمانانو وغوښتل چې د خپلو هغو مشرکینو پلرونو لپاره چې مړه شوي دي؛ استغفار وغواړي، نو په دغه آیت سره دوی د هغوی له استغفاره منع شول.

په هر حال د دې آیت شان نزول هر څه چې وي، حکم خو همدغه دی چې د هغو کفارو او مشرکینو په حق کې چې دهغوی خاتمه پر کفر او شرک باندې معلومه شي؛ استغفار ناجائز دی.

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوْعِدَةٍ وَعَدَّهَا أَيَاكُ فَكَلَّمَاتٍ بَيْنَ لَهٗ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأْمَنَّهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿۱۲﴾

او نه وه بڅښنه غوښتل د ابراهیم لپاره د پلار خپل مګر په سبب د وعدې چې کړې وه ابراهیم د هغه سره (چې بڅښنه به درته غواړم)، نو کله چې معلومه شوه ابراهیم ته چې بېشکه دغه پلار د ده دښمن دی د الله؛ نو بېزاره شو له هغه، بېشکه ابراهیم خامخا ډېر آه کوونکی (نرم زړی) ډېر تحمل والا وو.

تفسیر: د ﴿وَعَدَّهَا أَيَاكُ﴾ ترجمه ځینو داسې کړې ده: کړې وه دغه وعده ابراهیم د خپل پلار سره لکه چې د «مریم» علیها السلام په سورت کې راغلي دي، کله چې د ابراهیم علیه السلام پلار د حق له قبوله اعراض وکړ، او د ضد او عناد له سببه یې ابراهیم علیه السلام په وژلو سره وپراوه، نو د خپلو والدینو د ادب په ملاحظه یې وفرمایل: ﴿قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِن حَفِيًّا﴾، یعنی: «زه د الله تعالی له درباره ستا لپاره استغفار غواړم» نو دوی سم له دغې وعدې سره تل استغفار کاوه، لکه چې په بل ځای کې د ﴿وَأَعْفُوا لِي﴾ د فرمایلو تصریح هم شته، د دې مطلب داسې نه دی چې ابراهیم علیه السلام د یوه هسې مشرک لپاره بڅښنه غواړي، چې هغه د شرک په حالت کې قائم وو، نه، غرض یې داسې وو چې: هغه ته داسې یو توفیق ور په برخه شي چې د شرک له حالتو ووځي، او د اسلام په غېږ کې ننوځي، او د اسلام قبول د هغه د خطاوو د معافی سبب شي: «إن الإسلام يهدم ما قبله».

کله چې لویو اصحابو د ابراهیم علیه السلام دغه استغفار په قرآن کې ولوست، نو د دوی په زړنو کې هم دغه خیال پیدا شو، چې مونږ ته هم ښایي چې د خپلو مشر کینو پلرونو په حق کې استغفار وکړو، د دې خبرې ځواب الله تعالی داسې ورکړ، چې ابراهیم علیه السلام د خپلې یوې وعدې په بناء یواځې تر هغه وخته پورې د خپل پلار لپاره بخښنه غوښتله؛ چې په یقیني ډول سره ورته دا خبره نه وه واضحه شوې چې د ده پلار (آزر) په کفر او شرک او د الله تعالی پر دښمنۍ باندې مري، ځکه چې پخوا له مرگه احتمال وو، چې توبه وباسي، او په اسلام مشرف شي او وبخښلی شي.

نو کله چې ابراهیم علیه السلام ته دغه خبره څرگنده شوه، چې د هغه خاتمه په کفر او شرک سره وشوه، او تر مرگه پورې یې د الله تعالی د دښمنۍ څخه لاس وانخیست؛ نو ابراهیم علیه السلام هم ترې بیخي بېزاره شو، او دعاء او استغفار او نور یې ترک کړل، پخوا یې د زړه د نرمۍ او شفقت لامله دعا کوله، کله چې د توبې او درجوع کولو گړد احتمالات منقطع شول؛ نو ده هم د هغه د خیر غوښتلو څخه لاس واخیست، او دغه حادثه یې د نبوت په صبر او تحمل سره وځغمله.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بَاطِلٌ
شَىٰ عَلَيْهِ ﴿١١﴾

او نه دی الله چې بې لارې کړي هیڅ یو قوم وروسته له هغه وخت چې لاره یې وښووله دوی ته (د اسلام) تر هغه پورې چې بیان کړي دوی ته هغه څیز چې ځان ترې وساتي، بېشکه الله پر هر څیز باندې ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی د حجت له اتمامه وړاندې او د حق له اظهاره پخوا پاک الله هیڅوک نه گمراه کوي، گمراهي دغه ده کله چې الله تعالی خپل احکام په صاف او ښکاره ډول بیان کړي، او بیا د هغه امثال ونشي، گواکې اشاره یې وفرمایله: هغو کسانو چې پخوا له ممانعته یې د مشر کینو لپاره بخښنه غوښتلې ده، پر هغو باندې هیڅ یوه مؤاخذه نشته، لیکن وروسته له خبر بدللو څخه داسې کار کول گمراهي ده.

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ
وَلَا نَصِيرٍ ﴿١٢﴾

بېشکه چې خاص الله لره دی سلطنت (بادشاهي) د آسمانونو او د ځمکې، ژوندي کول او مړه کول کوي، او نشته تاسې ته بې له الله څخه هیڅ ولي دوست او نه مددگار.

تفسیر: کله چې سلطنت د ده دی؛ نو ښایي حکم هم پرې د هغه وچلیري، دی په خپل محیط علم او کامل قدرت سره هر هغه احکام چې نافذ کړي؛ د بندگانو تکلیف او کار دا دی چې بې خوفه او بېخپه د هغه په تعیل او اجراء کې بوخت، مشغول او لگیا شي، او په هغه وخت کې د هیچا خاطر او لحاظ ته موقع او ځای ورنه کړي، ځکه چې بې له الله تعالی څخه بل هیڅوک پکار راتلونکی نه دی.

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ
مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فِرْقَتِكَ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٣﴾

خامخا په تحقیق رجوع کړې ده الله په رحمت پر نبي باندې او پر مهاجرینو او انصارو هغو کسانو چې متابعت کړې وو دوی د نبي د تنگسې او سختۍ په وخت کې وروسته له هغه چې نژدې

شوي وو چې کاره شي زړونه د يوې ډلې له دوی، بيا رجوع په رحمت سره وکړه الله پر دوی، بېشکه چې هغه پر دوی ډېر مهربان زيات رحم کوونکی دی.

تفسير: د دې مشکل ساعت څخه مراد د «تبوک» د غزوې زمانه ده، چې په هغې کې څو قسمه مشکلات راتپول شوي وو: سخته گرمي، اوږده مسافه، د خرماوو موسم، د هغې زمانې د عظيم الشان يو سلطنت سره مقابله او پرې د اسلامي لښکر تعرض، بيا د ظاهري بې سروسامانۍ داسې حالت وو، چې يوه يوه دانه خرما به هره ورځ پر دوو تنو غازيانو باندې وپشله کېده، په آخره کې دې خبرې ته هم وار ورسېده، چې ډېرو مجاهدينو به فقط يوه دانه خرما په خوله څښېله، او بيا به يې پرې او به څښلې، بيا د ابو د فقدان او نشتوالي لامله د اوسنانو د فضلاتو په لنډبلو به يې ساعت تېراوه، سورلي په دغه اندازه لږه وه، چې په لسو لسو تنو به يو اوسن ور رسېده، چې په نوبت سره يو سورېده او بل به ترې ښکته کېده، د همغه ايتار جذبه او د ځان جارولو او قربانولو جوش وو، چې د اسلامي ډېر يو وړوکی جماعت ته داسې قوت او قدرت ور په برخه کړی شوی وو، چې په هغه سره د دنيا پر ټولو اقوامو باندې غالب او ټول جهان دعلم او عرفان، عدل او احسان په رڼا سره روڼ شو، الله الحمد والمته !.

﴿وَمِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ قَوْمٍ مِنْهُمْ﴾ الآية - «وروسته له هغه چې نژدې شوي وو چې کاره شي زړونه د يوې ډلې له دوی»، د ځينو مؤمنينو زړونه هم د مشکلاتو او صعوباتو سختيو له هجومه پر کېدل او لږ زېدل، او نژدې وو چې د نبی صلی الله عليه وسلم له رفاقته وروسته پاتې شي، الله تعالی بيا پر دوی مهرباني وکړه، او لاسونه يې ونيوه چې دوی له سره پر داسې خطراتو او وساوسو باندې عمل ونه کړي، او محفوظ ترې پاتې وي، او د مؤمنينو همتونه يې مضبوط او د دوی ارادې يې لوړې کړې.

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّىٰ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ
وَكَلَّفُوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١﴾

او خصوصاً پر هغو درې تنو چې بېرته پاتې شوي وو تر هغه پورې چې تنگه شوه پر دوی ځمکه سره له ارتوالي د دې (ځمکې)، او تنگ شو پر دوی زړونه د دوی (له ډېره غمه)، او يقين يې وکړ چې نشته ځای د پناه له (قهرة د) الله مگر هم ده ته دی، بيا رجوع وکړه (الله پاک) پر دوی لپاره د دې چې توبه وباسي دوی، بېشکه چې الله همدی دی ښه توبه قبلوونکی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: دغه درې سړي (کعب بن مالک، هلال بن أبي أمية او مرارة بن الربيع) دي، چې سره له دې چې مؤمنان او مخلصان وو، خو د ځان اسانۍ او هوسايۍ (آرامۍ) خوښولو په اثر يې له شرعي عذره د «تبوک» د غزوې له شرکته محروم پاتې شول، کله چې رسول الله صلی الله عليه وسلم بېرته تشریف راوړ، نو دوی نه د منافقينو په شان د دروغو عذرونه وړاندې کړل، او نه يې د ځينو صحابه وو غوندې خپل ځانونه په ستنو وتړل، لکه هغه حقيقي واقعه يې په صافو الفاظو سره عرض کړه، او پخپل قصور او کوتاهۍ باندې يې په ښکاره او علانيه ډول اعتراف او اقرار وکړ، نتيجه داسې شوه چې د منافقينو له لوري په ښکاره ډول سره اغماض وکړ شو، او د هغوی بواطن الله تعالی ته وسپارلی شو، او د «أصحاب السوراي» يعنې د هغو کسانو چې خپل ځانونه يې پر ستنو پورې تړلي وو، توبه قبوله کړه شوه، او د دغو درې وارو فيصله د څه مودې لپاره تأديبا ملتوي پاتې شوه، وروسته د پنځوسو ورځو د تېرېدو څخه د دوی توبه هم قبوله شوه، د بېرته پاتې کېدلو څخه په ﴿الَّذِينَ خَلَفُوا﴾ کې هم دغه مطلب دی، لکه چې بخاري شريف کې د

همدغه «كعب بن مالك رضي الله عنه» خخه نقل شوی دی، د تفصیل لپاره یې صحیح بخاري شریف ته رجوع وکړئ.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! وویرېږئ تاسې له الله نه، او شی (ملګري) سره له صادقانو (چې محمد او اصحاب یې دي).

تفسیر: یعنی له رښتینو سره صحبت وکړئ! او دهغو په شان کارونه کوئ! او وګورئ چې دغه درې سړي د رښتیا ویلو په سبب وبخښل شول اومقبول وګرځېدل، منافقانو دروغ وویل، او د الله تعالی وپره یې له خپلو زړونو څخه وویستله؛ نو د جهنم مستحقان شول.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَفُوا عَن رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا
بِأَنفُسِهِمْ عَن نَّفْسِهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْؤُونَ
مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوِّ نِيْلًا إِلَّا كَيْتَبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ
أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢﴾

نه دي روا مدينې والا وو ته او هغه چا ته چې چاپېر د دوی دي له (صحرايي) عربو څخه دا کار چې بېرته پاتې شي دوی د الله د رسول نه (په تلو د غذا کې) او بهتر او غوره به نه ګڼي خپل ځان درسول الله صلی الله عليه څخه او نه مينه کوي دوی په ځانونو خپلو له نفسه د رسول نه، دغه (وجوبي متابعت او نهېي د مخالفت) په سبب د دې دی؛ چې بېشکه دوی چې دي: نه رسيږي دوی ته تنده او نه ستوماني او نه لوربه په لاره د الله کې، او نه رډي دوی قدمونه پر کوم ځای چې په قهر سره راوړي (دغه قدمونه) کفارو لره، او نه رسيږي دوی هيڅ دښمن ته په رسېدلو سره؛ مګر ليکلی شوی دی دوی ته په سبب د هر يوه له دغو مذکورو وو شيانو عمل نېک، بېشکه چې الله نه خرابوي اجر (ثواب) د نيکي کوونکو.

تفسیر: یعنی داسې نه دي پکار چې رسول الله صلی الله عليه وسلم تکليفونه او رېږونه (زحمتونه) وګالي (برداشت کړي)، او مونږ په آرامۍ او هوسايۍ (آساني) سره ګڼو، سره له دې چې په دغو پېښو کې اکثره شيان لکه لوږې او تندې رسېدل، تکاليف او رېږونه (زحمتونه) ګالل اختياري امر نه دی، سره له دې د جهاد د نيت په برکت د دغو غير اختياري شيانو په مقابل کې هم صالحه اعمال د دوی د حسناتو په دفتر کې ليکلی کيږي، او په هغو باندې پاک الله دوی ته لوی ثواب او ښه اجر مرحمت فرمايي.

وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًّا إِلَّا كَيْتَبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ
أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

او نه لګوي دوی (په جهاد کې) هيڅ يوه نفقه وړه او نه لويه او نه قطع کوي هيڅ يو ميدان يا کنده (يعنې ځمکه په کفارو پسې)؛ مګر خو ليکلی شي هغه دوی ته لپاره د دې چې جزا ورکړي دوی ته الله د هغو ډېرو ښو نېکو کارونو چې وو دوی چې کول به يې (په لاره د الله کې).

تفسير: يعني د ډېر ښه عمل به ډېره ښه جزا ورکوي:

ښکاره دی د غازيانو لوی عزت «(۱۱)» په ژوندون د دې دنیا او آخرت

کله چې پر متخلفينو د جهاد دغسې عتابونه راغلل؛ نو مؤمنانو پخپلو منځونو کې سره وويل چې: که پس له دې نه بيا غزا پېښه شوه؛ نو ټول به څو له څرمې (سېلمې) غزا ته؛ نو په دغه مناسبت دغه آيت نازل شو:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَائِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ
وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١١﴾

او نه دي مؤمنان داسې چې ووځي ټول له څرمې (سېلمې) (غزا يا د علم طلب ته)، نو ولې نه ځي له هرې ډلې له دې مؤمنانو نه يو ټولې لپاره د دې چې پوهه پيدا کړي دغه (تلونکي) په دين کې، او لپاره د دې چې خبر ورسوي قوم خپل ته کله چې بېرته راشي دوی په لوري د هغوی؛ لپاره د دې چې هغوی ووپرېږي.

تفسير: په تېرو وروکعاتو کې «جهاد» ته د تللو فضيلت او «جهاد» ته د نه تللو د ملامتی ذکر وو، ممکن وو چې چا داسې گڼلې وي چې: تل په هر جهاد کې د ټولو مسلمانانو وتل فرض عين دي، په دغه آيت کې يې وفرمايل چې: تل دغسې عمومي وتلو ته څه ضرورت نشته، او نه مصلحت دی چې ټول مسلمانان سره يو دم د جهاد لپاره ودرېږي او ور وځي، بلکه دا مناسب دي چې له هرې قبيلې او هر قوم ځنې يوه ډله «جهاد» ته ووځي، او نور ټول دې پخپلو کارونو او ضرورياتو کې مشغول او لگيا اوسي.

اوس که نبي کریم صلی الله عليه وسلم په خپل نفیس نفس «جهاد» ته تشریف یوسي، نو له هر قومه څخه هغه جماعت چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم سره ځي؛ دوی به د نبي الله په صحبت کې په سلهاوو حوادثو او واقعاتو عبور کوي، او د ديني احکامو پوهه او علم به حاصل کړي، او د بېرته راتګ په وخت کې به خپلو پاتې شويو اقوامو ته د خپل زيات علم او تجربې په بناء له نېکۍ او بدۍ ځنې خبر ورکوي.

شاه صاحب ليکي: «ښايي چې له هر قومه ځنې څه خلق او سړي د پاک رسول الله صلی الله عليه وسلم په صحبت کې واوسي چې ديني علم زده کړي، او نورو پاتې شويو ته يې هم وروښيي، اوس رسول الله مبارک په دغې دنيا کې نه دی موجود، لیکن ديني علوم او علماء موجود دي، او د علم طلب فرض کفایي دی، او جهاد هم فرض کفایي دی، هو! که په کوم وقت کې دامام له لوري نفي عام وشي، نو فرض عين گرځي، په «تبوک» کې هم دغه صورت وو، نو ځکه د هغو کسانو ځنې چې بېرته پاتې شوي وو؛ پوښتنه وشوه، والله أعلم».

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَأَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! جنګ کوئ تاسې له هغو خلقو سره چې نژدي دي تاسو ته له کفارو، او ودې مومي دوی په تاسې کې کلکوالی، او پوه شی (ای مؤمنانو!) چې بېشکه الله پر هېزگارانو سره دی (په حفاظت او اعانت سره).

تفسير: جهاد فرض کفایي دی، چې له طبعي ترتیبه سره موافق پوښنی له هغو کفارو سره وکړ شي چې مسلمانانو ته ډېر نژدي وي، بيا له هغو سره چې دوی ته نژدي وي، همداسې درجه په درجه ښايي چې د جهاد حلقه او دائره

وسيعه او ارته شي، د نبي کریم صلی الله عليه وسلم او د راشدو خلفاوو رضي الله تعالى عنهم جهاد هم په دغه ترتيب سره شوی دی، په دفاعي جهاد کې هم د فقهې عالمانو همدغه ترتيب غوره کړی دی، چې پر هغه اسلامي ملک باندې چې کفارو چپاو (حمله) وروړي، د هغه ملک په مسلمانانو واجب دي، چې د هغو دفاع وکړي، که هغوی کافي نه وي، یا لښي (ناراستي) یا سستي کوي، نو په هغو مسلمانانو جهاد واجبېږي، چې دوی ته متصل پراته وي، همداسې که ضرورت واقع شي؛ نو درجه په درجه له مشرقه نیولې تر مغرب پورې جهاد پرله پسې فرضېږي.

﴿وَأَلْبِسُوا ذُرِّيَّتَكُمْ لِبَاسَ الْكُفْرِ أَتَىٰ﴾: د مؤمن شان دا دی چې د خپل اسلامي ورور په مقابل کې نرم بردبار وي، او د الله تعالى او د رسول الله د دښمنانو په معاملې کې ډېر کلک، تند، خیر او شدید وي، تر څو د هغه د نرمۍ او سستۍ له لیدلو څخه دښمنان پرې زړور او جريء نشي: ﴿إِذْ لَعَنَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ آعِزَّةً عَلَى الْكُفْرِيِّنَ﴾ (۶ جزء د المائدې سورت (۵۴) آیت (۸) رکوع)، ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ إِشْرًا عَلَى الْكُفَّارِ رَحِمًا بَيْنَهُمْ﴾ (۲۶ جزء د الفتح سورت (۲۹) آیت (۴) رکوع)، ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ وَاللَّيِّنِينَ وَمَا عَمِلُوا عَلَيْهِمْ﴾ (۲۸ جزء د التحريم سورت (۹) آیت (۱) رکوع)، (۱۰ جزء، سورة التوبة (۷۳) آیت، (۱۰) رکوع.

﴿وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾: الآيه - يعنى د الله تعالى ځنې ویریدونکو کسانو ته نه ښايي چې له هیڅ کوم یوه کافر قوم څخه وویرېږي، یا د هغو په مقابل کې ځان ښکته وگڼي، او هر څومره چې مسلمانان د الله تعالى څخه وویرېږي؛ تر هغه وخته پورې او په همغې اندازې دوی په کفارو باندې بری او غلبه مومي، ای پاک الله! ته څمونږ زړونه له خپلې وېرې او مینې څخه ډک کړي!.

وَإِذَا مَا أَنْزَلْنَا سُورَةً فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَرَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۳۷﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَرَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿۳۸﴾

او کله چې نازل کړی شي کوم سورت؛ نو ځينې له دغو منافقانو هغه دي چې وايي: کوم يو دی له تاسو چې زيات کړ هغه ته دې سورت ايمان؟؛ نو هر چې هغه کسان دي، چې ايمان لرونکي دي؛ نو زيات کړ (دغه سورت) دوی ته ايمان حال دا چې دوی خوشالېږي. او هر چې هغه کسان دي، چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق، شک او کفر) دی؛ نو زياتوي (دا سورت) دوی ته گندگي پر گندگي د دوی (چې کفر او شک دی)، او مري دوی په دې حال کې چې دوی کافران دي.

تفسير: هر کله چې کوم قرآني سورت نازلېده؛ نو منافقينو به په خپلو منځونو کې يو له بله سره، يا له ځينو ساده او ضعيف الاعتقادو مسلمانانو سره د استهزاء او تمسخر له لوري ويل: «څرنگه صاحبه! په تاسې کې د کوم کوم سړي ايمان دغه سورت در زيات کړ؟» مطلب به يې داسې وو چې - معاذ الله - په دغه سورت کې څه شى ايښى دى؟ او کوم حقائق او معارف په کې شته چې د ايمان او ترقي موجب وگڼل شي؟.

پاک الله د دوی د دغې وينا داسې جواب وفرمايه: بېشکه چې د مؤمنانو ايمان ته د الله تعالى د کلام له آورېدلو څخه ترقي، تازه گي، او تزويد ور په برخه کېږي، او د هغو زړونه مسرور او منشرح کېږي، هو! د هغو کسانو په زړونو کې چې د کفر او نفاق رنځوري او گندگي وي؛ نو د دوی په رنځورۍ او گندگي کې تزويد کېږي، تر دې حده پورې چې دغه رنځوري به د دوی ساه وباسي، بيا به يې پرېږدي.

وَأَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَّرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿۱۱﴾

آیا فکر نه کوي او نه گوري دوی؟ چې بېشکه مبتلا کولی شي (په ډول ډول مصائبو) په هر یوه کال کې یو کورت یا دوه کورته، بیا له سره هغوی نه توبه کوي، او نه پند اخلي.

تفسیر: یعنی لږ تر لږه په هر کال کې یو ځلې یا دوه ځلې دغه منافقین په فتنه او آزموینه کې غورځول کېږي، مثلاً قحط، رنځوري او په نورو ارضي یا سماوي آفتونو کې مبتلا کېږي، یا د پاک رسول الله په مبارکه ژبه د دوی نفاق علانیه او ښکاره څرگندېږي، یا د جنگ او جهاد په وخت کې د دوی وېره، بې زړه توب، نفاق او د زړه څېره ښکاره کېږي، مگر دوی داسې بې حیا او بد باطن واقع شوي دي؛ چې له سره یې سترگې نه شرمېږي، او سره له تنبیهاتو بیا هم په سمه لاره نه راځي، او نه له خپلو خطاوو څخه توبه وباسي، او نه وروسته له دې نه پند او نصیحت قبلوي.

وَإِذْ آمَأْنُزِلَتْ سُورَةُ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انصَرَفُوا صَرَفَ
اللَّهُ قُلُوبَهُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَفْقَهُونَ ﴿۱۲﴾

او کله چې نازل کړی شي کوم سورت؛ نو وگوري ځينې د دوی ځينو نورو ته: (حال دا چې وائي:)، آیا ويني تاسې کوم یو (د مسلمانانو، که چا دوی ونه لیدل نو پاڅېدل به) بیا به لاړل (له مجلسه)، مگر ځولي دي الله زړونه د دوی په سبب د دې چې دوی هسې قوم دی چې نه پوهېږي (په گټه او تاوان خپل).

تفسیر: یعنی د نبی صلی الله علیه وسلم له مجلس څخه گرځي، الله تعالی د دوی زړونه گرځولي دي، چې دوی له خپله جهله او حماقته د ایمان د خبرو پوهېدل او قبول نه غواړي.

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ
رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿۱۳﴾

خامخا په تحقیق راغلی دی تاسې ته یو رسول له جنسه ستاسې، چې ډېر سخت دروند دی پر ده باندې هغه کار چې تاسې تکلیف مومي (له هغه)، ډېر حرصناک دی په (هدایت) ستاسې، خاص پر مؤمنینو باندې نهایت شفیق ډېر مهربان دی.

تفسیر: یعنی له هر هغه شي څخه چې تاسې ته تکلیف یا سختي رسېږي؛ هغه پر ده باندې ډېر سخت او دروند دی، په هرې ممکنې طریقې سره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم دا غواړي، چې د ده پر امت باندې آسانی وي، او دنیوی او اخروي عذاب څخه محفوظ پاتې وي، نو ځکه هغه دین چې دوی له خپله ځانه سره راوړی دی؛ هغه سهل، آسان، بې تکلیفه او پوست دی، او خپلو کاردارانو ته هم دغه نصیحت کوي چې: «یسروا ولا تعسروا» «آسانی کوی! سختي مه کوی پر خلقو!».

﴿حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - یعنی ستاسې د خیر غوښتلو او نفع رسولو خاص اشتیاق او بهراري د ده په زړه کې شته، هغه خلق چې د دوزخ په لورې منډې وهي؛ هغوی له ملاوو څخه پرله پسې نیسي، او د هغه څخه یې ستوني (منع کوي)، د ده لوی کوبښن او آرزو دا ده چې د الله تعالی بندگان اصلي ښېگڼو (ښکيو) ته ورسېږي، او حقیقي بری ومومي، د جهاد او د نورو مقصد همدا یواځې وینې تویول نه دي، بلکه دمجبوریت په وخت کې د جهاد لاره نیول کېږي، کله چې کفار پخپله هم اسلامی دعوت نه مني او د دعوت په مخکې هم خنډ کېږي، نو د جهاد نوبت رسېږي.

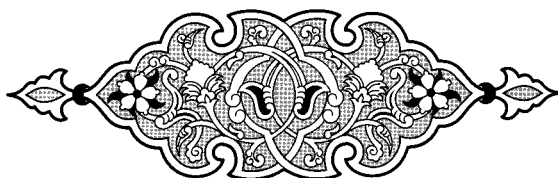
فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعَلَّ اللَّهُ لِرِئَاسَةِ الْإِلَهِ الْأَهْوَىٰ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١١﴾

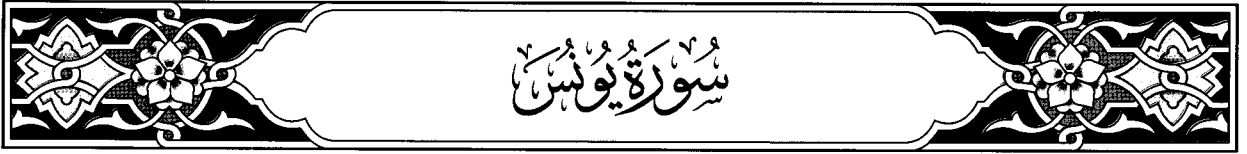
نو که وگر خبېدل دا (خلق له ايمان راوړلو په تاباندي) نو ووايه: کافي دی ماته الله، نشته هيخ لايق د عبادت مگر همدی دی، پر همدۀ توکل کړی دی ما، حال دا چې رب د عرش لوی دی.

تفسير: يعنې که ستاسې د دې عظيم الشان شفقت او خير غوښتلو او زړه سوی قدر خلق ونه کړي، نو هيخ پروا نشته، فرض يې کړئ، که ټول جهان له تاسې خخه مخ وگرځوي، نو يواځې پاک الله تاته بس او کافي دی، چې ما سواله هغه بل هيڅوک نه د عبادت او بندگي وړ او لايق، او نه د توکل او اعتماد مستحق کېدی شي، ځکه چې د ځمکې او آسمان سلطنت او د عرش عظيم (شهنشاهي تخت) مالک هم دی دی، او ګردې نفعې او اضرار، هدايت او ضلالت د همدۀ په لاس کې دي.

فائده: په ابو داود شريف کې له ابو الدرداء رضي الله تعالى عنه خخه روايت دی: «هر هغه سړی چې صبا او بېګاه اوه اوه ځلې ﴿حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ﴾ ولولي؛ الله تعالى به د ده د ټولو همومو او غمومو لپاره کافي شي»، باقي د عرش د عظمت په متعلق که مو د تفصيلاتو د لوستلو شوق وي؟ نو د همدې آيت په ذيل او لمن کې دې د «روح المعاني» مضامين ولوستل شي.

تمت سورة التوبة بفضل الله تعالى وحسن توفيقه _ اللهم تُب علينا واجعل لنا براءة من النار، إنك أنت التواب الرحيم.

«د (يونس) سورت مکي دی، يو سل او نهه آيتونه او يوولس رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰) او په نزول کې (۵۱) سورت دی، د (بني اسرائيل) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الرَّسْمِ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ

دغه آيتونه دي د کتاب (قرآن) ډک له حکمته.

تفسير: دغه آيتونه د داسې مضمون او محکم کتاب دي؛ چې د هغه هره خبره پخه او مضبوطه ده، الفاظ يې د دې لامله محکم او مضبوط دي، چې تل له تبدیلی او تحريفه محفوظ دي، علوم يې له دې جهته مضبوط او پاخه دي، چې ډېر زیات سم له عقله او حکمته سره دي، احکام يې له دې سببه ښه او جيد دي، چې وروسته له دې بل کوم ناسخ کتاب راتلونکی نه دی، اخبار او قصص يې هم بيخي ښه او درست او د واقع سره موافق دي، کله چې علیم او حکيم الله دغه پاک کتاب د خپل کامل علم سره را نازل کړی دی؛ نو ولي به هم داسې نه وي !.

اَكَانَ لِلنَّاسِ عِجَابًا اَوْ حِينًا اِلَى رَجُلٍ مِّنْهُمْ اَنْ اَنْذِرَ النَّاسَ وَبَيِّنَ الْاٰيَاتِ اَمْثُوْلًا لَّهُمْ قَدَمَ صٰدِقٍ
عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ

آيا دی خلقو ته تعجب (له دې خبرې) چې وحي وکړه مونږ يو سړي ته له دوی نه؛ چې وويروه خلق (نه منونکي) او زېری ورکړه هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی، چې بېشکه شته دوی ته مرتبه لويه رښتینې په نزد د رب د دوی، نو وايي دا کافران چې: بېشکه دغه (محمد) خامخا کوډگر دی ښکاره.

تفسير: يعنې په دغه کې د حيرانتيا او تعجب څه خبره ده؟ چې پاک الله د انسانانو د اصلاح او هدايت لپاره همغسې يو انسان مأمور کړی دی، او هغه ته يې خپل داسې پيغام ورلېږلی وي، چې پر هغه نور کسان بلا واسطې خبر نشي، او دغه رسول الله صلی الله عليه وسلم ټول مخلوق د خالق د نافرمانی له مهلکو نتايجو او عواقبو څخه خبروي، او د الله تعالی د احکامو منونکو ته زېری او بشارت ورکړي؛ چې د رب العزت په دربار کې د صالحو ښکو اعمالو په برکت، او په ايمان او طاعت، د پيغمبر شفاعت او نورو ډېرو لویو مرتبو او ډېرو هسکو درجو ته رسېږي، او ډېر اعلی سعادت او اقصى کرامت او ازلي فلاح او ابدي صلاح د دوی په برخه کې ليکلې شوې ده.

«قَالَ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُّبِيْنٌ» - الآيه - يعنې قرآني وحيې ته دده د فوق العاده مؤثریت او بې نهايته بلاغت له سببه کوډې (جادو) او د هغه راوړونکي ته ساحر (کوډگر) وايي.

اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مَا مِنْ شَفِيْعٍ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اِذْنِهٖ ذٰلِكُمْ اَللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ اَقْلٰتٌ تَدَّكُرُوْنَ

بېشکه چې رب ستاسې الله دی هغه چې پیدا کړي يې دي آسمانونه او ځمکه په شپږو ورځو کې، بيا اوچت شو په عرش باندې، تدبير کوي د ټولو کارونو، نشته هيڅ شفيع (چې شفاعت وکړي شي په ورځ د قيامت کې) مگر وروسته د اذنه د الله، دغه الله (چې موصوف دی په دې صفاتو) رب ستاسې دی؛ نو عبادت کوي تاسې د ده، آيا (فکر نه چلوئ) نو پند نه اخلئ؟

تفسير: ﴿فِي سِتْرَةِ آيَاتِهِ﴾: د دې آيت معنى او تفسير د «الأعراف» په سورت (۵۴) آيت کې په تفصيل سره تېر شوي دي، د هغې څخه دې استفاده وشي!.

﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ﴾: د «الأعراف» د سورت په (۷) (۵۴) آيت، رکوع کې هم داسې يو آيت تېر شوی دی، دلته دې هم د هغو فوائدو څخه فائده واخيستله شي.

﴿يُدَبِّرُ الْأُمْرَ﴾: يعنې د ټولو مخلوقاتو تدبير او انتظام د الله تعالى په بالغه حکمت او قاهره قوت کې دی.

﴿مَأْمِنٌ شَفِيعٌ لِأَمْرِنَ بَعْدَ إِذْنِهِ﴾ يعنې شريک او حصه دار د ده په الوهيت کې څوک چېرې کېدی شي، همدغه تش سپارش هم د ده په لوی دربار کې يې د ده د حکم او اجازې څخه امکان نه لري، او هيڅوک پرته د الله تعالى د ارادې څخه د سپارښت لپاره هم شونې نشي خوځولی.

﴿ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ﴾: يعنې ښه فکر وکړئ، چې د داسې رب څخه ما سوا چې صفات يې مخکې بيان شول؛ بل څوک شته چې د هغه د بندگي او عبادت وړ (لايق) وي؟ بيا نو تاسې څرنگه جرأت او ځغردی (ضد) کولی شئ، چې د هغه خالق، مالک، مطلق شهنشاہ او برحق حکيم له احکامو او د ده د رسول له احکامو څخه محض د وهمونو او گمانونو په اثر انکار، او هغه ټول سره دروغجن کوي؟!.

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا أَنَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ لِّمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٥٠﴾

خاص هم ده ته ورتله ستاسې دي د ټولو، وعده کړې ده الله وعده حقه، بېشکه دی اول پیدا کوي دا مخلوق، بيا يې ژوندی کوي (پس له مرگه) لپاره د دې چې جزاء ورکړي هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه عملونه په عدل، انصاف سره، او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ شته دوی ته خښل له ايشيدلو او بو او عذاب دی دردناک، په سبب د دې چې وو دوی چې کفر به يې کولو.

تفسير: يعنې له همدغه څخه ستاسې ابتداء او د همدغه په لوري ستاسې انتهاء ده، او په آخر کې ټول د ده په لوري ورتلونکي يئ، بيا د ده او د ده د رسولانو د احکامو څخه څرنگه غاړه غړوئ.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥١﴾

الله هغه ذات دی چې هر څولی يې دی لمر روڼ (خلېدونکی) او سپوږمی روښانه، او مقدر (مقرر) کړي يې دي هر يوه ته منزلونه، لپاره د دې چې پوه شئ تاسې په شمېر د کلونو او په حساب (د مياشتو او ورځو)، نه دي پیدا کړي الله دا څيزونه مگر په حقه سره، په تفصيل سره بيانوي دلائل لپاره د هغه قوم چې پوهيږي.

تفسیر: «نور» له «ضیاء» څخه عام دی، «ضیاء» خاص هغه «نور» ته وايي، چې زیات روڼ او ځلېدونکی وي، ځینې وايي: هغه چې رڼا یې ذاتي وي «ضیاء» ده، او هغه چې له بل شي مستفاد او مستنار او رڼا کېږي؛ هغه «نور» دی، د لمر رڼا په دغه عالم الاسباب کې د بلې کرې ځنې نه حاصلېږي، د سپوږمۍ رڼا البته د لمر له رڼا څخه مستفاده ده، او ځینو محققانو په دواړو کې دغه فرق راښوولی دی، چې «نور» مطلق رڼا ته وايي، «ضیاء» او «ضوء» د هغې د انتشار (خورېدلو) نوم دی، د لمر د رڼا انتشار څرنګه چې زیات دی، نو ځکه هغه یې په «ضیاء» سره تعبیر وفرمایه، و الله أعلم بمراده.

﴿وَقَدْ رَاكُمْ نَزَلًا﴾: یعنې هره ورځ یې په تدریج سره تنقیص او تزئید کوي، ﴿وَالْقَمَرَ قَدْرَهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ﴾ (۲۳) جزء د یس شریف سورت (۳۹) آیت (۳) رکوع).

د هیئت علماوو د سپوږمۍ دورې شمېرلې دي، او اته ویشت منازل یې ورته مقرر کړي دي؛ چې پر دوولسو برجو منقسم دی، په قرانکریم کې خاص د هغو مصطلحاتو مراد نه دي، بلکه مطلق سیر، او د مسافت مدارج ترې مراد وي. ﴿لَتَعْلَمُوْا عَدَدَ اللَّيْلِ وَالنَّجْمِ﴾ یعنې د کلونو حساب او د میاشتو وړوکی او لوی شمېر ټول د لمر او سپوږمۍ په حرکاتو پورې تړلي دي، که لمر او سپوږمۍ نه وي، نو شپه او ورځ، قمری او شمسی میاشتي، کال او نور به څرنګه متعین کېدل؟ حال دا چې برسېره پر دنیوي ژوندون او د معاشي چارو، د ډېرو شرعیه وو احکامو د اوقاتو ټاکل (مقررول) او تعیین هم په همدغه لمر او سپوږمۍ سره کېږي.

﴿مَّا خَلَقَ اللهُ ذَلِكَ إِلَّا لِحُكْمٍ﴾ یعنې د فلکیاتو سلسله هم داسې خوشې چټي (بېکاره) شی او کیفما اتفاق نه ده، بلکه له ډېر عظیم الشان نظام او تدبیر لاندې چلېږي، او په زرهاوو فوایدو او حکمتونو باندې مشتمله ده.

﴿يُقْضَىٰ الْأَيْتُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾: یعنې پوه خلق او عقلاء د دغه نظام له کتلو څخه د پاک قادر حکیم الله سراغ او پته لګوي، او د مادیاتو له انتظامه د روحانیاتو د عالم په متعلق هم اندازه لګوي، چې په هغې روحاني دنیا کې څرنګه لمر او سپوږمۍ پاک الله پیدا کړي دي، او همدغو ته انبیاء او مرسلین وايي.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّجْمِ وَمَا خَلَقَ اللهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٢٤﴾

بېشکه په اختلاف د شپې او ورځې کې (چې تل اوږدېږي او لنډېږي، او یوه په بلې پسې راځي یخ او ګرمېږي)، او په هغو څیزونو کې چې پیدا کړي دي الله په آسمانونو کې او ځمکه کې؛ خامخا دلائل دي (د قدرت) لپاره د قوم چې ویرېږي (له رحمان او ځان ساتي له عصیانه).

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَ تَارٍ وَرَضُوا بِأَحْيَاةِ الدُّنْيَا وَأَطْمَأْنُونُوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ﴿٢٥﴾ أُولَٰئِكَ مَا لَهُمْ النَّارُ بِهَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٢٥﴾

بېشکه هغه کسان چې نه لري امید د ملاقات ځمونږ او خوبن دي په دې ژوند لږ خسیس او آرام یې نیولی په دی (ژوند پورې) او هغه کسان چې دوی له آیتونو ځمونږ نه غافلان دي. دغه مذکور کسان ځای د ورتلو د دوی اور (د دوزخ) دی په سبب د هغه چې وو دوي چې کول به یې.

تفسیر: یعنې له دنیا سره یې داسې زړه ونښلاوه او هسې په کې مشغول او لګیا شول چې له آخرته او د الله تعالی د مخامخ کېدلو او لیدلو څخه بیخي بې پروا شول، او هم دغه د خو ورځو ژوندون یې د ځان مقصود او معبود وګرځاوه، او د قدرت په هغو نښو او دلائلو یې چې پاس یاد شول؛ له سره هیڅ غور او تأمل ونه کړ، چې داسې مضبوط او حکیمانه نظام خو همداسې بېکاره او چټي (فضول) نه دی جوړ کړی شوی، او ضرور د دې لویې کارخانې څخه کوم خاص

مقصد او مدعا شته، بيا نو هغه ذات چې اول خلې يې داسې عجيبه او غريبه کارخانه او مخلوقات پيدا کړي دي، هغه ته د هغه بيا پيدا کول هيڅ گران او مشکل نه دي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِإِيمَانِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ⑩

پېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی او کړي يې دي ښه (عملونه) و به ښيي دوی ته رب د دوی لاره د جنت په سبب د ايمان د دوی، چې بهيري له لاندې (د کورونو او باغونو) د دوی (خلور قسمه) ويالي په باغونو د آرامی (ډک له نعمتونو).

دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ۗ وَالْآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑪

دعاوې (ويناوې) د دوی به په دې جنتونو کې (دا وي) چې پاکي ده تا لره ای الله، او پېشکشي د دوی به په دغه (جنت) کې سلام وي، او خاتمه د دعا (وينا) د دوی به دا وي چې ټولې ثناوې ستاينې (د کمال صفتونه) خاص الله لره دي، چې رب (پالونکی) د ټولو عالميانو دی.

تفسير: يعنې کله چې جنتيان د جنت نعمتونو او د الله تعالی فضل او احسان ته گوري «سبحان الله» به وايي، او کله چې د پاک الله څخه د کوم شي د غوښتلو مينه او آرزو کوي، مثلاً که کوم مرغه (طير) يا مېوه يا بل شی يې وليد، او ورته يې رغبت پيدا شو؛ نو «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ» به وايي، د دې الفاظو د اورېدلو سره متصل پرېښتې به هم همغه شی علی الفور ورحاضر کړي، گواکې همدغه لفظ به د دعاوو قائم مقام شي.

﴿دَعُوهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ﴾ يعنې جنتيان به د ملاقات په وقت کې يو بل ته سلامونه اچوي، لکه چې په دنيا کې هم د مسلمانانو دغه عادت او دستور دی، او هم د پرېښتو سلام اچول جنتيانو ته بلکه بالذات د الله تعالی له لوري د سلام تحفي راتلل په پاک قرآن کې منصوص دي: ﴿سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ﴾ (۲۳ جزء د ﴿يَس﴾ سورت (۵۸) آيت (۴) رکوع، ﴿وَاللَّذِينَ يُدْخِلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْهِمْ بِمَا صَبَرُوا فَيَزِعُهُمْ فِي الدَّارِ﴾ (۱۳ جزء د الرعد سورت (۲۲-۲۳) آيت (۳) رکوع).

﴿وَالْآخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾: وروسته د جنت له رسېدلو څخه دنيوي تفکرات او کدورات خاتمه مومي، او تش په يوه «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ» ويلو سره هر شی سم د جنتيانو له غوښتنې سره ورسېري، نو د دوی د هرې دعا او وينا خاتمه به په «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» سره وي، او ښايي چې طبعاً دې همداسې وي.

وَلَوْ يَعْلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتَعْجَلْ أَلَمٌ بِالْخَيْرِ لَقَضَىٰ إِلَيْهِمْ أَجَلَهُمْ فَنَذَرَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ⑫

او که جلتی سره ورسوي الله خلقو ته بدې په شان د جلتی د غوښتنې د دوی نيکي او خیر لره؛ نو خامخا رالېرلي شوي به وو دوی ته اجل (موت) د دوی، نو پرېږدو مونږ هغه کسان چې نه لري امید دوی د ملاقات ځمونږ (په قیامت کې) په سرکشی ددوی کې چې سرگردانه به وي.

تفسير: کله انسان د دنيوي حوادثو څخه په تنگيږي، او د خپل ځان يا اولاد او نورو په حق کې ښېرې کوي، لکه چې له تجربې څخه ظاهر دي، نو اوس که الله سم د دوی له غوښتنې سره فوراً لاس په لاس عذاب يا بدې ژر هغو ته ورورسوي، څومره چې دوی ژر د نيکي د رسېدلو غوښتنه کوي، نو د بدی له وبال څخه يوه لحظه هم فرصت نه مومي، او د ژوندون مزی به يې هغه کړی وشکيري، مگر د الله تعالی له درباره په نيکي او بدی کې مصلحت سره موافق

تأخیر او تحمل کیري، خو نېکان تربیت ومومي، او بد کاران په غفلت کې ولوېږي، او د هغو د شرارت جام تر څنډو (غارو) پورې ډک شي.

وَإِذْ أَمْسَ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنَّةٍ أُوقَاعِدًا أَوْ قَائِمًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ صُورَهُ مَرَّ كَأَن لَّمْ
يَدْعُنَا إِلَىٰ صُورَتِهِ كَذَلِكَ نُزَيِّنُ لِلْمُؤْمِنِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

او کله چې ورسپړي انسان ته ضرر (تکلیف)؛ نو بولي مونږ (پروت) په اړخ یا ناست یا ولاړ (یعنې په هر حال)، نو کله چې لرې کړو له ده څخه ضرر تکلیف د ده؛ نو درومي په کفر خپل باندې لکه چې نه یې وو بللي مونږ (دفع کولو د) هغه ضرر ته چې رسېدلی وو ده ته، همداسې ښایسته کړی شوی دی دغو اسراف کوونکو ته هغه (عصیان) چې وو دوی چې کاوه به یې.

تفسیر: یعنې انسان اول د خپلې بیا کي څخه د عذابونو غوښتنه کوي، او پخپلې ژبې بدي غواړي، مگر دومره کمزور او ناتوانه هم دی، چې که لږ څه تکلیف ور ورسپړي؛ نو ژر تر ژره ویرېږي، او ځمونږ په بللو سره پیل (شروع) کوي، او تر هغه وخته پورې چې پرې مصیبت وي، په ولاړه، ناسته، ملاسته او په هر حالت کې پاک الله یادوي او ترې استمداد غواړي، مگر کله چې تکلیف ترې لرې کړ شي؛ نو ترې هغه ټولې ویناوې عذر او زاری هېرېږي، او داسې یو وضعیت ښکاره کوي چې ګواکې ده له سره الله تعالی ته خپل احتیاج او اړتیا نه وه وروړاندې کړې، او پخپل همغه تکبر، غرور، لوی، غفلت او د ځانمنۍ (خودنمایۍ) په نشو کې مست ګرځي، او په همغه ضد او عناد لګيا اوسپړي چې پخوا له دې نه په کې اخته او مبتلا وو.

په حدیث کې راغلي دي چې «ته په عیش او عشرت، هوسایۍ او آرامۍ کې خپل الله یادوه! نو الله تعالی به هم تا په سختیو، مصیبتونو او تکلیفونو کې یادوي»، د مؤمن له شانه دا دی؛ چې په هیڅ وقت کې پاک الله نه هېروي، تل په سختۍ او مصیبت کې صابر او په وقت د عیش او پراخۍ او وسعت کې شاکر اوسپړي، او د الله جل و علا حمد او ثناء ادا کوي، دا همغه شی دی چې د هغه توفیق پرته (علاوه) له مؤمنه د بل چا په برخه نه کیري.

وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا الْقُرُونََ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا
لِيُؤْمِنُوا كَذَلِكَ نُجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۸﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړي وو مونږ اهل د زمانو چې وو پخوا له تاسو کله چې ظلم یې کړی وو، او حال دا چې راوړي وو هغو ته رسولانو د هغو ښکاره دلائل، او له سره نه وو چې ایمان یې راوړی وی، همداسې سزا ور کوو مونږ قوم مجرمانو ته.

تفسیر: یعنې که سم د هغو د غوښتنې سره ژر عذاب ورنشي یا خو ترې تکلیف او مصیبت لرې شي؛ نو ښایي چې بې فکره نشي، ځکه د ظلم او شرارت او بې ایمانۍ سزا هر ورو ژر یا په ځنډ ورسېدونکې ده، سنت الله له قدیمه راهیسې په همدې باندې جاري دی، کله چې خلقو سره له دې چې د انبیاوو او مرسلینو ښکاره دلائل او معجزې یې وکتلې، خو وروسته له هغه یې هم ظلم او تکذیب ته ملاوې وټولې، او په هیڅ ډول د ایمان او تسلیم په لوري متمائل نشول، نو هغوی آسماني عذاب هلاک کړي دي، او تل مجرمینو ته په یوه قسم نه به بل قسم سزا رسېدلی شي.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ خَلِيفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿۱۹﴾

بیا مونږ ور ګرځولئ تاسې (ای محمدي امته!) خلیفگان په ځمکه کې وروسته له هغو څخه لپاره د دې چې وګورو مونږ چې څرنگه عمل کوئ تاسې.

تفسير: يعنی د پخوانيو په ځای تاسو ته يې د ځمکې په سر هستوگنه درکړه، تر څو وکتل شي چې تاسې تر کومه حده پورې د خالق او د مخلوق حقوق پېژنئ، او ادا کوئ يې؟ او د الله تعالی له رسولانو سره څرنگه معامله کوئ؟ نېک که بد؟ هر ډول عمل چې وکړئ سم له هغه سره تاسې سره مناسبه معامله کولی کېږي، وروسته له دې نه د هغې معاملې ذکر دی، چې کفارو او منکرانو له پاک قرآن عظیم يا له رسول کریم يا الله قدوس سره کړې وه.

وَإِذْ اسْتُلِيَ عَلَيْهِمُ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَكَرِهُوا أَنْ يُقْرَأَ الْقُرْآنَ يُقْرَأَ عَلَيْهِمْ أَنِ اتَّبِعُوا آيَاتِنَا وَاتَّقُوا رَبَّ إِنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ
فَلْيَايِسُوا مِنَ الْآيَاتِ الْكُوفِرِينَ سِمْؤِيلُ إِذْ نَادَى تِلْكَ آيَاتُ رَبِّهِ إِذْ نَادَى تِلْكَ آيَاتُ رَبِّهِ إِذْ نَادَى تِلْكَ آيَاتُ رَبِّهِ
رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ⑤

او کله چې ولوستل شي پر دغو (کفارو) آيتونه ځمونږ حال دا چې واضح دي؛ نو وايي هغه کسان چې نه لري اميد د ملاقات ځمونږ، چې راوړه يو قرآن چې غير وي له دې قرآن نه، يا يې بدل کړه (چې د بتانو عيونه او دغه احکام په کې نه وي) ووايه (ای محمده دوی ته) ! چې نه بنايېري ماته دا چې بدل کړم دغه (قرآن) له ځانه خپله، متابعت نه کوم زه مگر د هغه وحی چې راېرېلې شوی دی ماته (بې له زیادت او نقصان)، بشکه زه ویرېرم که نافرمانی وکړم د رب خپل (په تبدیل د قرآن سره) له عذاب د ورځې لویي.

تفسير: کله چې د بت پرستی يا د کفارو د مخصوصو عقائدو او نورو تردید کولی شي؛ نو کفار متوحش او ترهور کېږي، او په ډېر نفرت او کراهیت سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وايي چې: پاک الله ته ووايه چې: «بل کوم هسې قرآن درکړي چې په کې دغسې مضامين نه وي، او که همدغه قرآن پاتې کېږي؛ نو دومره برخه يې بنايېي چې هرومرو اصلاح او ترمیم کړئ، چې بت پرستی او نورو په متعلق په کې خبرې شته».

د هغو خلقو له ذهنیت څخه دغه غوښتنې دومره زیاتې مستبعدې نه ښکاري، چې د تېرو (کتبو) او لوټو په بتانو باندې يې د ألوهیت تصرفات او اختیارات تقسیم کړي وو؛ چې يو رسول هم د داسې تصرفاتو او اختیاراتو مالک فرض کړي، يا به دغه وینا تشه د الزام او استهزاء په ډول وي.

په هر حال د دې تحقيقي جواب دا دی چې پخپله يې پاک الله داسې فرمایي: د کومې پرېښتې يا رسول کار دا نه دی، چې له خپل لوري د الله تعالی په کلام کې ترمیم وکړي، يا يې يو ټکی يا حرکت تبدیل يا لاندې باندې کړي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم وظیفه دا ده: هغه وحی چې الله تعالی له لوري راشي؛ هغه يې له تزئید او تنقیصه د ده د حکم سره موافق ورسوي، او تمیل يې وکړي، رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی د وحی تابع دی، الله تعالی د رسول تابع نه دی چې څرنگه کلام تاسې غواړئ همغسې د الله تعالی له درباره يې راوړي، د الله تعالی په وحیې کې له ادنی ځنې ادنی تصرف قطع او پرېکول ډېر لوی معصیت او سخته گناه ده، بیا هغه معصوم بنده گان انبياء عليهم السلام چې له گړدو څخه زیات له الله تعالی څخه ویرېږي؛ هغوی داسې معصیت او نافرمانی ته کله نژدې ورتلی شي.

قُلْ أَوْسَاءَ اللَّهِ مَا تَلَوْتُمْ عَلَيْهِمْ وَلَا أَدْرِكُهُمْ بِهِ فَقَدْ لَيْسَتْ فِيكُمْ عُمْرًا مِنْ قَبْلِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ⑤

ووايه (ای محمده ! دوی ته) که د الله خوښه وی نو ما به نه وو لوستی دا (قرآن) پر تاسې او نه به خبر کړي وی (الله) تاسې په دې (قرآن)، نو په تحقیق اوسېدلې وم زه په تاسې کې ډېر عمر پخوا له (نزوله د) قرآن، آیا نو عقل نه لرئ تاسې؟! .

تفسير: يعنې هر هغه څه چې د الله غوښتنه ده؛ همغه زه ستاسې په مخ کې لولم، او هومره چې د ده خوښه وي؛ ځما په وسيله تاسې پرې خبروي، که د ده اراده پرته (علاوه) له دې نه وي؛ نو ځما څه طاقت او توان وو، چې له خپله ځانه کوم کلام او خبره جوړه کړم، او بيا هغه د ده په لوري منسوب کړم، آخر ځما څلوېښت کاله عمر ستاسې تر سترگو لاندې تېر شوی دی، او په دغومره اوږد مېت کې تاسې ته ځما د ټولو حالاتو په متعلق هر قسم تجربې او معلومات حاصل شوي دي، ځما صداقت، عفت، امانت او نور حسنه اخلاق په تاسې کې ضرب المثل دي، ځما اميتوب او د کوم معلم په مخ کې د شاگردۍ لپاره نه کېناستل؛ يوه معروفه او مسلمه واقعه ده.

نو بيا چا چې تر څلوېښت کلنۍ پورې نه کومه قصيده ليکلي وي، او نه په مشاعراتو کې شريک شوی وي، او نه يې چېرې کوم کتاب پرانيستلی وي، او نه يې قلم په لاس کې اخيستی وي، او نه په کومې مدرسې، مکتب او نورو کې د لوستلو لپاره ناست وي، او يو ناڅاپه داسې يو کلام پېش، وړاندې کړي، چې پخپل فصاحت، بلاغت، جزالت، سلاست، روانۍ او د اسلوب په جدت کې ټول پيريان او انسانان عاجز کړي، او د ده د علومو او معارفو او حقائقو په مقابل کې د ټول جهان علم او عرفان بېرته پاتې شي؛ نو آيا پس تاسې عقل نه لرئ؟ او نه پوهېږئ چې دغه قرآن ما له ځانه نه دی ساز کړی، او ولې به زه په الله تعالی دروغ ترم ځکه چې:

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٥﴾

نو څوک دی ډېر ظالم له هغه چا نه چې تېري پر الله باندې دروغ يا نسبت د دروغو کوي آيتونو د ده ته؟ (بلکه نشته)، بېشکه شان دا دی چې خلاصی نه مومي مجرمان.

تفسير: يعنې گناهکارانو او مجرمانو ته حقيقي بری، فتحه او ښېگڼې نشي حاصلېدی، اوس تاسې خپله فيصله وکړئ! چې ظالم او مجرم څوک دی؟ که په فرض محال زه دروغ جوړ کړم، او هغه پاک الله ته يې منسوب کړم، نو ما غوندې بل هيڅوک ظالم نشي کېدی، ليکن له هغه دليل څخه چې په تېر آيت کې تېر شوی دی؛ ثابته شوه چې دغه احتمال بالکل باطل دی، نو کله چې ځما صداقت ثابت او ستاسې د جهل او د عناد لامله د الله تعالی کلام دروغجن کوي؛ نو اوس د ځمکې په مخ کې له تاسې ځنې هيڅوک لوی ظالم نشي کېدی.

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شَفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ أَتَدْعُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ سُبْحٰنَهُ وَتَعَلٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٥﴾

او عبادت کوي دغه (کفار) غير له الله د هغو بتانو چې نشي رسولي هيڅ ضرر دوی ته (که يې عبادت ونه کړي)، او نه نفع رسولي شي دوی (که يې عبادت وکړي)، او وايي دغه (کفار) چې: دغه (بتان) شفاعتگران ځمونږ دي په نزد د الله کې، ووايه (ای محمده! دوی ته): آيا خبر ورکوي تاسې الله ته په هغه څيز چې نه دی معلوم ده ته په آسمانونو او نه په ځمکه کې (يعنې داسې شی هيچېرې نشته)، دغه الله پاک، او ډېر پورته دی له هغو اشياوو چې شريکوي دوی (هغه له الله سره په عبادت کې).

تفسير: هغه معامله خو له الله تعالی او د هغه له رسوله سره وه، اوس تاسې د هغو د بت پرستی حال واورئ! چې پاک الله يې پرېښی او د داسې شيانو عبادت کوي، چې د هغو په قبضه او اختيار کې هيڅ يوه نفعه او ضرر نشته، کله چې پوښتنې کېږي؛ نو وايي: بېشکه چې لوی الله خو همغه يو او لا شريک ذات دی، چې آسمان او ځمکه يې پيدا کړي دي، مگر د دغو اصنامو (بتانو) او نورو معبوداتو انبياؤ اولياؤ پير او فقير خوشاله ساتل د دې لامله ضرور دي؛ چې دوی ځمونږ شفاعت او سپارښت د پاک الله په لوی دربار کې کوي.

پاتې شوه نور وړو کي کارونه چې هغه د دوی په واک او اختیار کې دي؛ د هغو تعلق یواځې له همدوی سره دی، بناء علیه مونږ لره بنایي چې د دوی عبادت وکړو.

نو په دې آیت کې دغې عقیدې باندې رد دی، او دا ورته په ډاگه کوي چې: د بتانو شفاعت او د شفیع د عبادت کولو استحقاق؛ دغه دعاوی یې اصله او غلطې دي، او ښکاره ده چې د الله تعالی په علم کې همغه شی وي؛ چې صحیح او واقعي وي.

لهذا د الله تعالی د تعلیمه په خلاف دغو غیر واقعي او له ځانه جوړ کړي اصول حق ثابتول؛ ځواکې الله تعالی ته د داسې شیانو د واقعیت څخه (معاذ الله) خبر ورکول دي، چې د هغو په وقوع په آسمان او ځمکه او په هیڅ ځای کې ده ته معلوم نه دي، یعنی هیچرې د هغه وجود نشته، که وی نو هر ورو به د هغه علم کې وي، بیا نو د هغه څخه مو الله تعالی ولې منع کوي؟.

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَلَفُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۰﴾

او نه وو دغه خلق مکرمت یو (متفق په یو دین د اسلام) نو اختلاف وکړ دوی، او که نه وی هغه کلمه چې پخوا ثابته شوی ده له رب ستا؛ نو خامخا به حکم (فیصله) کړی شوی وو په منځ د دوی کې په همغه څیز کې چې په هغه کې اختلاف (جگړې) کوي دوی.

تفسیر: ممکن وو چې مشر کینو به ویل چې: که الله تعالی دغه امر ستاسې په دین کې منع کړی وي؛ ځمونږ په دین کې یې خو نه دی منع کړی، د هغه جواب یې ورکړ چې: د الله تعالی دین له ازله تر ابدې پورې تل یو دی، په حقه و اعتقاداتو کې هیڅ فرق نشته، هغه خلق چې په منځ کې گمراهان، بې لارې او سره جدا شوي دي؛ الله تعالی د دوی د پوهولو او پر حقه لاره راوستلو لپاره انبیاء لیرلي دي، په هیڅ یوه زمانه او په هیڅ یو ملت کې الله شرک نه دی جائز کړی.

پاتې شوه دغه خبره چې دخلقو یو له بل سره اختلافات او جگړې ولې یو ځلې نه ورکوي؟ نو ځکه: دا یې بالجبر نه دي لري کړي؛ چې د پاک الله په علم کې دغه خبره فیصله شوې ده، چې دغه دنیا «دار العمل» دی، د قطعي او آخري فیصلې ځای نه دی، دلته یې انسانانو ته کسب او اختیار ورکړی دی، او نور یې لږ څه آزاد او خپلواک پرې ایښي دي، چې دوی د عمل هره لاره چې غواړي؛ اختیار کړي، که دغه خبره لا له پخوا څخه طي او پرې کړی شوې نه وی؛ نو د ټولو اختلافاتو فیصله به یو ځلې کېده.

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَبِهُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿۱۱﴾

او وایي دوی: ولې نه ده نازلې کړی شوې پر دغه (محمد باندې هغه) معجزه (چې مونږ یې غواړو) له ربه د ده، نو ووايه: بېشکه همدا خبره ده چې (علم د) غیب خاص الله ته دی؛ نو منتظر اوسئ تاسې (نزول د هغې معجزې ته)، بېشکه زه (هم) له تاسې سره له منتظرینو څخې یم (ستاسو عذاب ته).

تفسیر: یعنې د هغو معجزاتو غوښتنه چې دوی یې کوي چې له هغو څخې یو معجزه ولې نه راناظره شوې؟ د جواب حاصل دا دی چې: دوی د صداقت ډېر دلائل لا له پخوا څخه لیدلي دي، د فرمایشي معجزو ورنکارولو ته هیڅ ضرورت نه دی پاتې، او نه دومره مفید دي، وروسته د هر معجزې ښوونه چې د پاک الله مصلحت وي؛ ورنکاره

کوي يې، الله تعالی سره دغه علم شته چې په مستقبل کې به دکوم شان او نوعیت معجزې ظاهر وي، نو تاسې هم منتظر اوسئ، مونږ به هم انتظار کوو.

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّن بَعْدِ ضَرَاءٍ مَّسْتُمِرٍّ إِذَا هُمْ تَكَرُّرُونَ فِي آيَاتِنَا قُلِ اللَّهُ أَسْرَعُ مَكْرًا إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَكْفُرُونَ ﴿۱۱﴾

او کله چې ور وڅکوو مونږ خلقو ته کوم قسم رحمت (لکه صحت او غناء) وروسته له سختی (لکه مرض او عناء) چې رسیدلې دي دوی ته؛ نو ناڅاپه وي به دوی لره مکر (بد ویل حيله جوړول) په آیتونو ځمونږ کې، ووايه (ای محمده! دوی ته چې) الله ډېر تیز دی له جهته د مکر، بېشکه رسولان (ملائکې - کرام الکاتبین) ځمونږ ليکي مکر ستاسې،

تفسیر: حق تعالی په مکه والو او ه کاله قحط مسلط کړ، کله چې هلاک ته ورنژدې شول؛ نو له ډېرې وېرې يې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم نه د دعا استدعاء وکړه، او وعده يې ورسره وکړه، که دغه عذاب له مونږ څخه لرې شو، نو مونږ به هم ایمان راوړو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعا په برکت هغه عذاب محو او ورک او د قحط بلا بيخي لرې شوه؛ نو بیا دوی په همغو شرارتونو باندې پیل (شروع) وکړ، او د الله تعالی د آیتونو په تکذیب يې لاس پورې کړ، او د الله تعالی قدرت او رحمت ته يې نظر ونه کړ، بلکه د الله تعالی انعامات يې له ظاهري اسبابو او حیلو او محض بې اصولو خیالاتو او اوهامو په لوري نسبت کړل، نو د هغه جواب يې ورکړ چې: ښه ده، ښه مکر او فریب او حيله بازي وکړئ، مگر په یاد ولرئ چې ستاسې دغه حيله بازي یو په یو لیکله کيږي، او هغه ټول دفتر به د قیامت په ورځ ستاسې په مخ کې کېښود کيږي، بیا کله چې ستاسې هيڅ یوه حيله بازي له پرښتو څخه پټه نه ده، نو د الله تعالی د محیط علم څخه به څرنگه خارج پاتې کېدی شي؟ تاسې په خپل مکر او حيله بازي مغرور یئ، حال دا چې د الله تعالی مکر ستاسې له مکره او تدبیره ډېر ژر او سریع الاثر دی.

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ حَتَّى إِذَا كُنْتُمْ فِي الْفُلِكِ وَجَرِينِ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُم أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ هَٰ لَيْسَ ابْتِغَاءًا مِنْ هٰذِهِ لِنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿۱۲﴾ فَلَمَّا أَجَبْتَهُمْ إِذَا هُمْ يَبْعُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا بَعَيْتُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ أَلَيْنَا مَرْجِعَكُمْ فَذِئْبَتْكُمْ بِهَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۳﴾

الله هغه ذات دی چې مگر څوي تاسې (په خپلو پښو یا په سورلی) په وچه او په بحر (سمندر په لامبو یا مرکوب)، تر هغه پورې چې سواره شی په کشتیو کې، او روانه شي (دا بېرې) سره له دغو (خلقو چې ناست وي په کې) په هغه باد ښه (موافق له ضرورت د کشتی سره) او خوشاله شي په هغه سره؛ نو راشي هغه کشتی ته باد سخت (مخالف د مراد جا کړ)، او راشي دوی ته موج (چې د سمندر) له هر ځایه (او له هر لوري) او وگڼي دوی دا چې بېشکه دوی احاطه وکړه شوه پر دوی (په موجباتو د هلاک)؛ دعا وکړي وبولي دوی الله (لپاره د نجات خپل) چې خالص کوونکي وي ده ته دین خپل (او وایي): قسم دی که نجات دی را کړ مونږ ته له دې (سختی)؛ نو خامخا به شو مونږ هر ورو (لازما) له شکر کوونکو. نو هر کله چې نجات ورکړي دوی ته (الله له غرقه او وچې ته راشي)؛ ناڅاپه دوی فساد شرارت کوي په ځمکه

کې په ناحقه سره، اې خلقو! بېشکه همدا خبره ده چې جزاء د شرارت ستاسې په نفسونو (ځانونو) ستاسې ده، (اوس کوئ تاسې) عيش د ژوندون لږ خسيس، بيا خاص مونږ ته راتله ستاسې دي (په قيامت کې) نو خبر به در کړو تاسې ته په هغه عمل چې وئ تاسې چې کاوه به مو.

تفسير: ابتداء کې هوا ښه نرمه، او د بېړيو کشتيو او جهازونو او نورو په مقتضاء سره برابره وي، مسافران په کې خاندي، لوبې کوي، او په ډېره آرامۍ او هوسايۍ سره په کې ناست وي، يو ناڅاپه يوزورور طوفان پيدا شي، او د څلورو خواوو د اوبو غرونه راپورته کړي، او له کشتۍ يا له جهازه سره يې ووهي.

نو کله چې دغه د لوی سيند (بحر) مسافران وپوهيږي، چې له هره لوري د مرګ موجباتو راجا پېر کړي يو، او د تېنېدلو او وتلو هيڅ کومه لار نه ده پاتې؛ نو دوی فرضي او مصنوعي معبودان پرېږدي، او يواځې واحد لوی الله د خپل نجات لپاره رابولي، لکه چې دانسان د اصلي فطرت تقاضا ده، هر کله چې له هر څيز څخه مايوس شي، نو خاص د الله تعالی بندګي ځان ته غوره کوي، او ډېر پوخ عهد او کلکه وعده وکړي، چې که له مصيبتۀ پاک الله ماته نجات راکړي؛ نوزه به يې شکر کوونکی تابع او طائع اوسم، او له سره به کفران لوري ته نه ورځم، او عصيان او طغيان ته به نه نژدې کېږم، ليکن هر کله چې لږ څه امن او ډاډينه (قلاري) يې ور په برخه شي، او وچې ته يې پښه ورسپړي؛ نو په شرارتونو باندې لاس پورې کړي، او په ملک کې شور، شر، فتنه او فساد اچوي، د لږ څه مدت لپاره هم په خپل عهد او ايمان ټينګ نه پاتې کيږي.

تنبيه: په دغه آيت کې د اسلام هغو مدعيانو ته لوی عبرت دی، چې د جهاز د طوفاني کېدلو په وخت کې هم د «واحد، احد الله» څخه مخ اړوي، او له غير الله څخه مدد غواړي، او هغوی خپلې مرستې (مدد) ته رابولي.

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا نِعْمَتُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾ الآية - يعنې ستاسې د شرارتونو وبال پر تاسې لويږي، که څو ورځې مو شرارتونه وکړل، او فرضاً څه دنيوي ګټه (فائده) مو هم حاصله کړه؛ نو د کار په پای (انجام) کې د پاک الله دربار ته ورتګ دی، هلته به ستاسې ټول اعمال ور د مخه کيږي، رب العزت جل جلاله به د هغه سزا در کړي، او تاسې ته به دا درښکاره کوي چې ستاسې اعمال څرنگه وو.

إِنَّمَا مَثَلُ الْجِبُوتِ الذُّنُوبِ كَمَا أُنزِلَتْهُ مِنَ السَّمَاءِ فَخُتِلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ
وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُونَ عَلَيْهَا أَنهَآ أَمْرٌ نَّالِيًا
أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبْ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ الْآيَةُ لِقَوْمٍ يُفَكَّرُونَ ﴿١٠﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مثال د دې ژوندون لږ خسيس (په ژر تېرېدلو کې) په شان د اوبو دی چې نازلي کړي دي مونږ هغه له (طرفه د) آسمانه؛ نو خلط شي په دې اوبو سره (هر قسم) زرغونه د ځمکې له هغه (قسم) چې خوري يې بنيادمان (لکه غلې، مېوې، سابه) او چارپايان (لکه انواع د وښو)، تر هغه پورې چې واخيست ځمکې زينت خپل او ښه بنايسته شي (په اقسام د نباتاتو، اشکالو او رنگونو) او ګمان وکړي خاوندان د دې (ځمکې) چې بېشکه دوی قادر دي (په هر شانتې ګټه (فائده) اخيستلو) په دې ځمکه باندې؛ ناڅاپه راشي دې (ځمکې) ته امر (حکم) ځمونږ د شپې يا د ورځې (په خرابۍ د دې غلو او مېوو) نو وګرځوو مونږ دغه (فصل د ځمکې) (لکه) رېبلي شوي ګواکې نه وو (دغه کښت په دغې ځمکې کې) پرون، همداسې په تفصيل سره بيانوو مونږ دلائل لپاره د هغه قوم چې فکر کوي.

تفسير: حینې د ﴿فَاخْتَلَطْ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ﴾: معنی د پیداوارو کثرت اخیستی دی، ځکه هر کله چې د ځمکې پیداوار زیات قوي کیږي؛ نو یو جزء یې له بل سره ګډ کیږي، او یو له بله سره نښلي.

ځینو علماوو د ﴿بِهِ﴾ «باء» د مصاحبت لپاره اخیستی ده، دغسې معنی یې کړې ده، چې د ځمکې زرغونه له اوبو سره ګډ او مرکب کیږي، ځکه چې د نباتاتو غذا ګرځي، د شیخ الهند «رحمه الله تعالی» له صنیع څخه مترشح کیږي، چې له اختلاطه داسې مراد اخیستی دی چې: د ځمکې او اوبو د یو ځای کېدلو څخه هغه نباتات چې راوځي، په هغه کې د انسانو او حیواناتو غذا مخلوطه او ګډه وي، مثلاً د غنمو په بوتي کې دانه د بنیادمانو غذا ګرځي، او وابنه یې هم د حیواناتو آذوقه کیږي، همداسې په ونو کې هم مېوې او پانې وي، چې د دوی خوړونکي هم سره بېل انواع لري، او سره جلا جلا (جدا جدا) دي.

﴿حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُهَا﴾ الآیه - یعنی مختلفو الوانو او اشکالو نباتاتو د ځمکې مخ مزین او ښایسته کړی وي، او کښتونه (فصلونه) مزارع او مراتع داسې تیار شوي وي، چې په هغه د هغوی د خاوندانو پوره ډاډینه (تسلي) او اعتماد پیدا شوی وي، چې اوس له هغه څخه د فائدي اخیستلو پوره قوت او نېټه رارسېدلې ده.

﴿أَتَمَّهَا أَمْوَانًا﴾: الآیه - یعنی ناڅاپه د الله تعالی په حکم د شپې یا د ورځې له مخې کوم آفت (مثلاً سخته سیلی یا بلی یا ملخ یا نور) ورورسیږي، او علی هذا القیاس دغه آفت هغه زراعت بیخي داسې پنا کړي، ګواکې له سره هلته یوه خاشه نه وه زرغونه شوې، کټ مټ (هوبهو) د همدې په شان د دنیا ژوندون هم مثال لري، اګر که دغه ژوندون ډېر حسین او تروتازه په نظر راشي، تر دې چې بې وقوف خلق د دې په روتق او ښایست باندې مین او مفتون شي، او اصلي حقیقت بیخي هېر کړي، لیکن د هغه زرغونتیا، ښایست، زینت د څو ورځو له مخې دی، چې ډېر ژر د فناء او زوال په لاس نسیا منسیا کیږي.

فانده: ﴿لَيْلًا أَوْ نَهَارًا﴾ «په شپه او ورځ کې» یې ښایي د دې لامله فرمایلي وي چې شپه د غفلت وخت وي، او په ورځې کې خلق عموماً وینښ وي، مطلب یې دا دی کله چې د الله تعالی حکم راورسیږي؛ بیا که څوک وینښ وي که اوده، غافل وي که هوبنیار؛ هیڅ یو سړی په هیڅ یوه حالت کې د هغه مخه نشي نیولی.

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٠﴾

او الله بولي (بندګان خپل) کور د سلامتیا ته (چې جنت دی)، او لاره ښيي هغه چا ته چې اراده و فرمایي (د هدایت د ده) لارې سمې ته (چې اسلام دی).

تفسير: یعنی د دنیا پر زائل او فاني ژوندون مه نازېږئ، او مه پرې تېر وځئ! او د دار السلام یعنی د جنت په لوري راشئ! پاک الله تاسې د سلامتۍ کور ته بولي، او تر هغه ځایه پورې یې د رسېدلو لاره هم درښوولې ده، همغه کور دی چې اوسیدونکي یې له هر راز (قسم) رنځ، غم، پرېشانی، تکلیف، نقصان، آفت، فنا، زوال او نورو عوارضو څخه صحیح او سالم پاتې کیږي، او پرښتې پرې سلام آچوي، او پخپله د رب العزت جل جلاله له حضوره به هم د سلام تحفي ورسېږي.

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۗ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٠﴾

لپاره د هغو کسانو چې نیکي یې کړې؛ نېکه (جزا جنت) او زیات (له اجره هم شته)، او نه به پټوي مخونه د دوی هیڅ تور ګرځد او غبار او نه هیڅ ذلت (رسوایی)، دغه (محسانان) صاحبان د جنت دي، همدوی په دغه جنت کې تل اوسیدونکي دي.

تفسير: يعنې ښه کار کوونکو ته هلته ښه ځای (جنت) ورسېږي، او له هغه څخه زیات هم ور په برخه کېږي، یعنې د الله تعالی رؤیت (لیدل، دیدار، رزقنا الله تعالی).

د «زیادت» تفسیر په لقاء الله او د الله تعالی په لیدلو سره په څو صحیحه وو احادیثو کې وارد شوی دی، او له ډېرو صحابه وو او تابعینو رضي الله تعالی عنهم أجمعین څخه منقول دي، صهیب رضي الله تعالی عنه وایي چې: «رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست، او وېې فرمایل: «کله چې ګرد جنتیان په جنت او ټول دوزخیان په دوزخ کې داخل شي؛ نو یو غږ کوونکی به غږ وکړي: «ای جنتیانو! ستاسې لپاره د الله تعالی یوه وعده باقی ده، چې هغه اوس پوره کېدونکي ده»، جنتیان به وایي چې: «هغه څه شی دی؟ آیا پاک الله په خپل فضل سره ځمونږ د حسناتو پانګه نه ده درنه کړې؟ آیا ځمونږ مخونه یې سپین او نوراني کړي نه دي؟ آیا ده مونږ له دوزخه نه یو ژغورلي (بچ کړي)؟ او جنت غونډې یو لوی مقام ته یې نه یو داخل کړي؟» دلته د دوی له منځه به پرده لري کړل شي، او جنتیان به د الله تعالی په لوري نظر وکړي؛ نو قسم په الله چې د الله تعالی له هر قسم وړ کړیو شویو نعمتونو څخه جنتیانو ته د الله تعالی لیدل به زیات محبوب او مطلوب وي»، او د دې په اندازه به بل هیڅ شی د دوی په سترګو کې ښه نه ورځي، او د دوی سترګې به نه یخوي، او نه یې رڼوي، پاک الله مو دې خپله لقاء پخپل فضل او کرم سره روزي کړي، او سترګې مو دې رڼې او زړونه مو دې پرې خوښ کړي، آمین ثم آمین.

﴿وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهُهُمْ﴾ الآية - یعنې د عرصات په محشر کې همغسې چې د فجارو کفارو پر مخونو سخت ذلت، ظلمت، خواری او رسوایی نښې او آثار به ښکاري، بالمقابل د هغه به د جنتیانو څېرې ډېرې نوراني، ښایسته او روڼداری وي، او بیخي د ملاحظ او صباحت څخه به ډکې وي.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَاتِهِمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ
وَجُوهَهُمْ قَطَعْنَا مِنْ آيِلٍ مُّطْلَأٍ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥٠﴾

او هغه کسان چې کسب یې کړی دی د بدو (لکه کفر او نفاق) جزا د بدی (د دوی) په قدر د بدی ده، او پټوي به دوی لره ذلت (رسوایی)، نه به وي دوی ته له (عذابه د) الله هیڅ ساتونکی، ګواکې پټ کړی شوي دي مخونه د دوی په قطعو (پټو) د شپې سره حال دا چې تک تور به وي، دغه (مسیئان) صاحبان د اور دي، همدوی په دغه دوزخ کې تل اوسېدونکي دي.

تفسیر: یعنې له بدی څخه به یې سزا زیاته نه وي.

﴿وَتَرْهَقُهُمْ ذُلٌّ﴾ یعنې: د دوی څېرې به دومره توره تیاره وي؛ ګواکې د تورې تیارې شپې توروالی د دوی په مخونو باندې لګېدلی دی، پاک الله مو دې له دغه مخ توروالي او نورو عذابونو څخه پخپل فضل او کرم سره وساتي.!

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبَابًا نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاءُكُمْ فَزَلْتُنَا بِئِهِمْ وَقَالَ
شُرَكَاءُهُمْ مَا كُنْتُمْ يَا نَجَبُؤُونَ ﴿٥١﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې راجمع به کړو دا خلق ټول، بیا به ووايو هغو کسانو ته چې شرک یې کړی دی: (ټینګ ودرېږئ) په ځایونو خپلو کې تاسې او (هم) شریکان ستاسې، نو بیلتون به وکړو مونږ په منځ د دوی کې، او وبه وایي شریکان د دوی (دوی ته) چې: نه وی تاسې چې خاص مونږ لره به مو عبادت کولو.

تفسير: يعنی هغو کسانو چې پخپل خیال کې د الله تعالی لپاره شریکان درولي وو، یا ځینو ته یې د الله ځامن او لونی ویل، مثلاً مسیح علیه السلام چې د نصاراوو په نزد «ابن الله» بلکه «عین الله» وو، یا «ملائکة الله» یا «أحبار» یا «رهبان» چې دوی ته هم له یوه حیثیته د الوهیت منصب ورکړی شوی وو، یا اصنام او اوټان چې د مکې مشرکانو پر دوی هم د الوهیت اختیارات تر یوې اندازې پورې تقسیم کړي وو، او هغه څوک چې د قبرونو عبادت کوي؛ په دې گمان چې اولیاء کرام ځمونږ د الله تعالی په نزد شفاعتگران دي؛ نو دغو گمردو ته به پخپلو ځایونو کې حسب المراتب د درېدلو حکم وشي.

فَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ابْنِنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغْفِيلِينَ ﴿۱۱﴾

نو کافي (بس) دی الله شاهد په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې؛ بېشکه شان دا دی چې: وو مونږ له عبادت ستاسې خامخا بې خبران.

تفسير: يعنی په دې دقت کې به عجيبه پرېشاني او نفسي نفسي (ځان ځاني) وي، د عابدینو او معبودینو په منځ کې به بيلتون لویږي، او د اوهامو او خیالاتو هغه مزي چې پخپل خیال سره یې سم په دنیا کې ترلي وو؛ هغه ټول به شلیري، په دغه هولناک وخت کې کله چې مشرکینو د خپلو دغو فرضي معبودانو ځنې ډېر زیات توقعات (هیلي) درلودلې، هغوی به په ښکاره ډول سره جواب ورکړي، چې تاسې له مونږ سره څه تعلق لرئ؟، تاسې دروغ وایئ چې مونږ د دوی عبادت کولو، تاسې سم له خپلې عقیدې سره د هغو شیانو عبادت چې کولو او د هغو لپاره مو د الوهیت هغه صفات تجویزول چې په دوی کې له سره موجود نه وو؛ نو په حقیقت کې هغه بندگي د «مسیح» یا د «ملائکو» عبادت نه گانه شي، او نه دغه عبادت په واقع سره د بې روح بتانو دی، بلکه تاسو د خپل خیال او وهم یا د لعین شیطان عبادت کولو، او هغه به مو پرېنتې یا کوم نبي یا کوم ولي یا کومې څېرې یا نورو ته منسوبوو، پاک الله شاهد دی چې ځمونږ په خوبه یا رضا او اذن تاسې دغه حرکت نه دی کړی، مونږ نه وو خبر چې تاسې د خپل انتهایی حماقت او سفاهت او ناپوهی لامله مونږ د الله تعالی په مقابل کې معبودان دروئ.

هُنَالِكَ تَبْلُغُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمْ الْحَقُّ وَضَلَّ عَنْهُمْ تَاكَاؤُا يَفْتَرُونَ ﴿۱۲﴾

په دغه ځای کې به ښکاره ومومي هر یو نفس جزا د هغه عمل چې پخوا یې لیرلی دی، او بېرته به بوتلل شي دوی الله ته چې مولی د دوی دی حق (او واقعي واکدار د دوی دی)، او ورک به شي له دوی نه هغه دروغ چې وو دوی چې جوړول به یې (له شفاعت د بتانو او نورو معبودانو).

تفسير: يعنی ټول دروغ او بې اصله توهمات به بيخي له منځه ورک شي، او هر څوک به په رأي العين گوري چې پرته (علاوه) له هغه حقيقي مالک څخه د بل په لوري د رجوع کولو ځای نشته، او د هر يوه سړي به د خپلو ښو او بدو په اندازه کولو باندې علم ورسپړي، چې هغه څومره وزن او اندازه لري.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدْبِرُ الْأَمْرَ فَسَبِّحُوْا لِلَّهِ قُلُّوا فَلَا تَتَّقُونِ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک رزق درکوي تاسې ته له جانبه د آسمانه (لکه په باران) او له ځمکې (لکه په نباتاتو)؟ بلکه آیا څوک دی چې مالک دی د (پیدا کولو د) غوړونو او د سترگو؟ او څوک دی چې راوباسي ژوندی (لکه بچی، مؤمن، عالم، کښت) له مړي (له هگی،

کافر، جاهل، دانه؟) او راو باسي مړی (لکه نطفه) له ژوندي (لکه حيوان)؟ او څوک دی هغه چې تدبير کوي (د هر کار په منځ د خلقو کې)؟ نو ژر به ووايي دوی (چې هغه) الله دی، نو ووايه (ای محمده! دوی ته!) نو آیا نه ويريرئ تاسې (له عذابه د الله).

فَذَلِّكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ الْحَقُّ فَمَا ذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالَةُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ ﴿٦٧﴾

نو دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله رب ستاسې دی حق، نو څه شی دي وروسته له حقه مگر گمراهي، نو کوم خوا ته گړخولی شی تاسې (له حقه، سره د قيام د برهان په حقانيت د اسلام).

تفسير: مشرکينو به هم اعتراف کولو چې دغه کليه امور او عظيم الشان کار ما سوا د الله تعالی څخه بل هيڅوک يې نشي کولی، نو ځکه يې وفرمايل: کله چې اصلی خالق او مالک او د تمام عالم مدبر تاسې هم دغه پاک الله گڼئ؛ بيا نو ولې نه ويريرئ چې ما سوا د دغه الله څخه نور خپل معبود وگړخوئ؟، وروسته د هغه د اقرار کولو څخه چېرې ژر تر ژره پر خپلو پوندو بېرته گړخئ، کله چې په رښتيا سره همغه ذات واحد احد الله دی؛ وروسته له رښتيا څخه پرته (علاوه) له دروغو بل شی نه دی پاتې.

كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَاتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦٨﴾

همداسې (لکه چې ربوبيت لایق دی الله ته) لایق شو حکم (لازم شو عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چې نافرمانه دي د الله تعالی له حکم نه (په سبب د دې) چې دوی ایمان نه راوړي.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَبْدُو الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ يَبْدُو الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنَّى تُؤْفَكُونَ ﴿٦٩﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا شته له دې شریکانو ستاسې هغه څوک چې پیدا کړي دی خلق په اول کې، بيا ژوندي کړي دوی (پس له مرگه)؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) چې الله اول پیدا کوي خلق بيا ژوندي کوي يې (وروسته له مرگه)؛ نو کوم لوري ته اړول کېرئ تاسې (له سمې لارې، چېې ته)؟.

تفسير: تر دې ځايه پورې د «مبدأ» ثبوت وو، اوس د «معاد» ذکر دی، يعنې کله مو چې اعتراف وکړ، چې د ځمکې او د آسمان او د سمع او بصر او د موت او د حیات او د ټولو پيدا کوونکي او اداره کوونکي هم دغه پاک الله دی؛ نو ظاهر دي چې د مخلوقاتو بيا پيدا کول او وروسته له مرگه بيا ژوندي کول او د دوی اعاده هم د همغه فعل کېدی شي، بيا د انبياوو عليهم السلام په ژبو کله چې دوی پخپله د هغه د اعاده کولو خبر ورکوي، د هغه په تسليم څه عذر شته؟

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ مَنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٧٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې آیا شته له دې شریکانو ستاسې هغه څوک چې لاره وښيي حق ته؟ (بيا هم) ووايه (ای محمده! دوی ته) چې الله لاره ښيي حق ته، آیا نو هغه څوک چې لاره ښيي حق ته ډېر لایق دی د دې چې متابعت يې وکړی شي؟ او که هغه چې (پخپله هم) لاره نشي موندلی؟ مگر چې ده ته لاره وښوولی شي، نو څه باعث دی تاسې لره، څرنگه حکم کوئ؟.

تفسیر: د «مبدأ» او «معاد» په منځ کې د هدایت د واسطو او وسائلو ذکر دی، یعنی همغسې چې پرمونې پیدا کونکي او وروستني ژوندی کونکي همغه یو الله تعالی دی او بل څوک نه دی؛ نو همدغه پاک الله د خپلو بندگانو د «معاد» صحیح او رښتیا لار ښوونکی دی، نه بل څوک، او په مخلوقات کې: لوی دی که وړوکی؛ ټول د ده لارښوونې ته محتاج دي، د ده پر هدایت او لار ښوونه باندې ښایي چې ټول لار شي.

باطل معبود په څه حساب کی دی چې چاته لار ښوونه وکړي؟ آیا دی پخپله بې د بل چا له هدایت او مرستې (مدد) او لاس نیولو یو پل هم واخیستی شي؟ نو ځکه د ده لارښوونه د بندگانو په حق کې د قبول قابله او وړ نه ده، چې گوندې الله تعالی بې واسطې د هغو لارښوونه کړي وي، بیا دا څومره بې انصافي ده، چې انسان هغه مطلق هادي پرېږدي، او د دغو باطلو او کمزورو معاونینو او لار ښوونکو پسې لویږي، او د همدوی اسره او هیله (امید) ونیسي.

وَمَا يَتَّبِعُهُ أَكْثَرُهُمْ أَظَنَّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يَغْنَىٰ مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿١٠﴾

او نه کوي متابعت اکثر د دوی مگر د گمان (اټکل)، بېشکه گمان (اټکل) نه بې پروا کوي (هیڅوک) له حقه د هیڅ څیز، بېشکه الله ښه عالم دی په هغه څه چې کوي (بې) دوی (نو جزا به ورکړي).

تفسیر: کله چې معلوم شو چې «مبدي» او «معید» او «هادي» همغه الله تعالی دی؛ نو د هغه په خلاف د شرک د لارې غوره کونکو ته فکر کول پکار دي، چې د دوی په لاس کې کوم دلیل او برهان شته؟ چې د هغه په بناء د «توحید» قویم او قدیم مسلک پرېږدي او دگمراهی او ضلالت په کوهي کې ځانونه اچوي، رښتیا خبره خو دا ده: چې د دوی سره پرته له ظنونو او اوهامو او چټي او مهملو خبرو څخه بل هیڅ دلیل او برهان نشته، نو د اټکل غشی د حق او صداقت په بحث کې څه کار ورکولی شي؟.

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يُفْتَرَىٰ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ
لَأَرْبَابٍ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١١﴾

او نه دی دا قرآن (سره له داسې فصاحت، بلاغته او اعجازه) چې په دروغو جوړ کړ شي غیر له الله نه، وليکن دی تصدیق (رښتینی) کونکی د هغه (کتاب) چې تېر شوی دی په مخکې د ده، او دی تفصیل کونکی د هغه څه چې لیکلي شوي دي (پر تاسو)، نشته هیڅ شک په ده کې (چې راغلی دی) له لوري د رب د عالمیانو.

تفسیر: د پاک قرآن علوم او معارف او احکام او قوانین او معجز او محیر العقول فصاحت او بلاغت او جزالت باندې له نظر اچولو څخه دغه راڅرگندېږي چې: دغه پاک قرآن بېشکه همداسې یو کتاب دی، چې د پاک قدوس الله له لوري نازل شوی دی، او د ما سوا الله څخه بل هیڅوک داسې یو معظم کتاب نشي راوپاندې کولی.

پوره قرآن دې خو پخپل ځای پاتې وي، د هغه د یوه سورت له مثل راوړلو څخه هم ټول انسانان او پیریان عاجزان او ناتوان دي، لکه چې وروسته راځي: (او نه دی دا قرآن چې لولي یې محمد صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم په تاسې داسې چې جوړ کړی شي د ځانه، بلکه هیڅوک یې نشي ویلی د ځانه غیر له الله تعالی نه، یعنی داسې نه ښایي چې دا کلام د بشر وي، وليکن رالېږلی دی الله پاک دا قرآن لپاره د تصدیق د هر هغه کتاب چې تېر شوی دی په مخکې د ده، او په صدق یې هر څوک قایل دي، چې تورات او انجیل او زبور دی، او له دغو سره سم او مطابق دی، د دین په اصولو کې ډېر تعجب دی چې هغه حق شو او دغه نشو، بلکه د لوی قرآن کلام الاهیتوب له دې نه

ظاهر دی، چې د گردو پخوانیو آسماني کتابونو مصدق او د هغو د اصلي مضامينو حفاظت او د هغو د پخوانيو ویلو صداقت په علانيه ډول سره کوي.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ اسْتَدْعَيْتُمْ مِّن دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۰﴾

بلکه آیا وایي دوی چې (محمد) له ځانه جوړ کړی دی دغه (قرآن)، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې؛ نو راوړئ یو (لنډه) سورت په شان د ده (په اعجاز کې) او راوبولئ تاسې هغه څوک چې ستاسې له لاسه کیږي (دې معارضې ته لپاره د معاونت خپل) غیر له الله څخه که یې تاسې صادقان (رښتیني په دغه دعوی د افتراء کې).

تفسیر: یعنی که ما دغه قرآن جوړ کړی وي؛ نو تاسې هم چې ما غوندې بشر یې، گرد سره راټول شئ، او د ده د یوه سورت پشان یو سورت راجوړ کړئ! که د تمام جهان لیکونکي او لوستونکي او امیان سره راغونډ شي، او یو وپوړوکی سورت لکه قرآن غوندې راوړاندې کړي؛ نو وپوهېږئ چې قرآن عظیم الشان هم د کوم یوه بشر کلام دی، چې د هغه مثال نور خلق جوړولی شي، مگر دغه خبره محاله ده چې تر ابد الابد پورې کوم مخلوق داسې حوصله وکړی شي، او د قرآن کریم پر له پسې همغه دعوی ده، چې زه د الله قدوس کلام یم، او همغسې چې د الله تعالی د ځمکې په شان بله ځمکه او د الله تعالی د لمر او د الله تعالی د آسمان په شان بل آسمان له پیدا کولو څخه ټول جهان عاجز او حیران دی، همغسې د الله تعالی د قرآن په شان د بل بیان یا قرآن د اتیان څخه هم ټول جهان عاجز او حیران دی.

﴿قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا﴾ (۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت (۸۸) آیت (۱۰) رکوع) پر دغې مسئلې مو په هغې رسالې کې چې په (اعجاز القرآن) سره موسومه ده؛ په زړه پورې خبرې کړي دي، شایقین دې هغه ووايي.

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَا تَهُم تَأْوِيلَهُ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَاَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿۱۱﴾

بلکه نسبت د دروغو یې وکړي په هغه قرآن چې پوره نه وو رسېدلی دوی په علم د هغه، او نه وو راغلی دوی ته معنی او حقیقت د دې قرآن، همداسې تکذیب کړی وو (د خپلو انبیاوو) هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه، نو وگوره ته چې څرنگه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو (تکذیب کوونکو د انبیاوو).

تفسیر: یعنی پاک قرآن ته «مفتري» ویل د پوه او عقل کار نه، بلکه محض د ناپوهی، جهل، سفاهت او قلت تدبر له جهته دی، او تعصب او عناد هغو ته اجازه نه ورکوي، چې په سره سینه او قرار زړه د قرآن په حقائقو او د ده د اعجاز پر وجوهو غور وکړي!.

ځینو مفسرینو د «تأویل» معنی په «تفسیر» سره کړې ده، یعنی د پاک قرآن مطالب د دوی په دماغو کې په پوره ډول سره نه دي لويديلي، او ځینې له هغه قرآني وړاندوینې مرادوي، یعنی د تکذیب یوه وجه د ځینو ناپوهانو او ساده کسانو په حق کې دا هم ده، چې د مستقبل په نسبت هغه اخبار چې پاک قرآن ورکړي دي، د هغو وقوع تر نن پورې نه ده شوې، نو ځکه دوی منتظر دي، چې د هغو ظهور به کله کیږي، مگر لږ فکر کول په کار دي، چې دغه د تکذیب سبب څرنگه کېدی شي؟.

وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿١٠﴾

او ځينې له دې (مکذبانو) هغه دي چې ايمان راوړي پر دغه (قرآن) او ځينې له دوی نه هغه دي چې ايمان نه راوړي په دغه (قرآن)، او رب ستا ښه عالم دی پر (حال د) مفسدانو.

تفسير: يعنې وروسته له دې نه له دوی ځينې ځينې کسان مسلمان کېدونکي دي، له هغو څخه تاسې سترگې واړوئ! باقي هغه کسان چې پر خپلو شرارتونو قايم پاتې کيږي؛ پاک الله پر هغو ټولو عالم دی، او په مناسبو موقعو کې به هغوی ته مناسبه سزا ورکوي.

وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِيُعَلِّيْ وَلَكُمْ عَمَلِكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

او که تکذيب وکړي دوی ستا؛ نو ووايه (ای محمده! دوی ته) ماته (جزا د) عمل څما ده، او تاسې ته (جزا د) عمل ستاسې ده، تاسې بېزاره یې له هغه کار چې کوم یې زه، او زه هم بېزاره یم له هغه کارونو چې کوی یې تاسې.

تفسير: يعنې که د داسې دلائلو او براهینو د اورېدلو څخه وروسته هم دغه خلق ستاسې تکذيب وکړي؛ نو تاسې ووايئ چې: ما خو خپل فرض اداء کړی دی، مگر که تاسې سره له پوهولو هم نه پوهېږئ؛ نو اوس ځمونږ او ستاسې لاره بېله ده، تاسې د خپل عمل ذمه وار یې، او زه د خپل عمل، هر چا ته به د ده د عمل ثمره ور په برخه کيږي.

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ سَمِعُ الْقَوْمَ إِذْ وَكَاوُا لِيَظْلَمُونَ ﴿١٢﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يَبْصُرُونَ ﴿١٣﴾

او ځينې له دې كفارو هغه کسان دي چې غوږونه نيسي تا ته (تمسخرأ يا ظاهراً)، آيا نو ته اورول کولی شي کانه ته؟ (بلکه نشې کولی) او اګر که وي دوی چې هيڅ عقل هم نه لري، (سمع او عقل يې دواړه ورک وي). او ځينې له دوی هغه دي چې ګوري تاته (د سر په سترګو)، آيا نو ته به لاره وښيي ږندو ته؟ او اګر که وي دوی چې هيڅ بصيرت (او پوه) نه لري (يعنې نه يې شي پوهولی).

تفسير: ځينې خلق اګر که په ظاهره سره لوی قرآن او د رسول الله مبارک کلام آوري، او د دوی معجزات او کمالات ګوري، مګر هغه اورېدل او ليدل نافع دي چې د زړه په غوږونو او د زړه په سترګو سره وي، دا ستاسې په اختيار کې نه ده؛ چې کڼو زړونو او کڼو غوږونو ته خبره واوروې، په دې حال کې چې دوی د زيات کانه توب لامله قطعاً په حق کلام باندې نشي پوهېدی، يا ږندو زړونو ته د حق لار وښوولی شي؛ کله چې په دوی کې د بصيرت ماده نشته.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ أَنفُسُهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٤﴾

بېشکه چې الله نه کوي ظلم پر خلقو هيڅ قدر، وليکن خلق پر نفسونو (ځانونو) خپلو ظلم کوي (چې خپل عقل او حس په ملاحيو کې په کار اچوي).

وَيَوْمَ يُخْرَجُهُمْ كَانٌ لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ
اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٥﴾

او هغه ورځ چې (پس له مرگه الله) راجمع کړي کفار حال دا لکه چې نه وو تېر کړی دوی (په دنیا یا په قبر کې) مگر په قدر د یوه ساعت له ورځې؛ پېژني به دوی یو تر بله پخپلو منځونو کې (په دغې ورځې کې)، په تحقیق زیانمن شوي دي هغه کسان چې تکذیب یې کړی دی د ملاقات د الله، او نه وو دوی سمه صافه لاره موندونکي.

تفسیر: یعنی د محشر د هولناکو احوالو او حوادثو د لیدلو څخه د ټول عمر، عیش، عشرت، آرامتیا او هوسایي دومره حقیره او قلیله په نظر ورځي، چې گواکې په دنیا کې یې د یوه گړی څخه زیاته هستوگنه نه وي کړي، او افسوس به کوي چې ټول عمر مې څومره په فضول او بېکاره تېر شوی دی، لکه چې سپری یوه گړی یا دوه گړی همداسې په چټي او چپو خبرو کې تېروي، او هم د هغه ځای د زړه چاودونکو مصائبو د لیدلو څخه داسې خیال کوي، چې گواکې په دنیا کې دومره زیات نه دی پاتې شوی، او دغه وپروونکی وخت یو ناڅاپه رارسېدلی دی، هلته تش یو ساعت یا دوه ساعته پاتې شوی يم، او دغه دی چې سمدلاسه دلته رسېدلی او په دغو تکلیفونو کې اخته شوی يم، کاشکې د هغه ځای د قیام مدت مې لږ څه ډېر وی، او دغې بدې ورځې ته دغسې ژر نه وی رسېدلی، ځینې مفسرین وايي چې: د بزخ (قبر) هستېدلو مدت به ورته لکه یوه گړی بېکارې، والله أعلم.

وَأَمَّا رَبُّنَا فَبَعْضُ الْكِنُزِيِّ لَعْدُهُمْ أَوْ تَوَفِّيْنَاكَ فَأَلَيْنَا مَرْجِعَهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ﴿۱۰﴾

او یا خو به وښیو خامخا تاته ځینې له هغه عذاب چې وعده یې کوو له دوی سره، او یا به وفات کړو تا (پخوا له تعذیب د دوی)؛ نو خاص مونږ ته بیا راتله د دوی دي، بیا نو الله شاهد دی په هغو کارونو چې کوي یې دوی (نو د دوی تعذیب به تاته دروښیو په آخرت کې).

تفسیر: یعنی هغه وعده چې مونږ د کفارو د عذاب ورکولو او د اسلام د غالب او منصور گړځولو کړي دي، لکه د «بدر» او نور مظفریت یا وروسته د وفات ستاسې به په عمل راځي؛ نو بنا پر دغه که ستاسې په حضور کې د هغو ظهور رانښي، په هر صورت دغه (وعده) یقیني دي؛ چې هغه به ټولې پوره کېدونکې وي، که بنا پر کوم مصلحت کفارو ته په دنیا کې سزا ورته کړه شي؛ نو په آخرت کې به وررسیږي، ځمونږ له لاسه دوی نجات نشي موندلی، او نه تښتېدلی شي.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۱﴾

او لپاره د هر امت یو رسول دی، نو کله چې را به غی (دوی ته) رسول د دوی (او دوی به ونه مانه)؛ نو حکم به وکړ شو په منځ د دوی کې په انصاف سره (چې رسول او مؤمنانو نجات ومونده او مکذبین هلاکېدل) حال دا چې دوی به مظلومان نه وو (په دغه تعذیب کې).

تفسیر: پخوا له دې نه د دې امت او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ذکر وو، اوس د نورو اقوامو او اممو ضابطه رانښي، چې هر جماعت او هرې فرقې ته د الله تعالی پیغام رسونکی رسول (استازی) ورلېږلي شوي دي، تر څو د الله تعالی حجت تمام شي، د حجت د اتمامه څخه پخوا هیچا ته عذاب نه ورکولی کېږي، خلق عمل لا له پخوا څخه کوي، مگر په دنیا کې هغو ته سزا وروسته د رسول د رسېدلو او د حجت له اتمامه ورکوله شي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۲﴾

او وايي دوی (په مسخرو یا په استبعاد) کله به وي دغه وعده که یې تاسې صادقان (په دغه وعده کې؛ نو رايې ولی).

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً
وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۱۰﴾

ووايه (ای محمده!) نه یم مالک لپاره د ځان خپل (د دفع کولو) د ضرر او نه (د رسولو) د نفعې مگر د هغې (نفعې او ضرر) چې اراده وفرمایي الله، لپاره د هر امت یوه نېټه ده (د هلاک)، کله چې راشي هغه اجل (نېټه د مرگ) د دوی؛ نو نه به وروستی کیري دوی (د دغې نېټې خپلې نه) یو ساعت او نه رومی کیري دوی.

تفسیر: یعنی د عذابونو او نورو درلېرل د الله تعالی کار دی، او هغه ځما په قبضه او اختیار کې نه دی، زه خو د خپلې نفعې یواځې دومره مالک یم، چې هومره د الله تعالی اراده وي، نو بیا پر نورو د نېکۍ یا د بدۍ د وارد کولو مستقل اختیار ماته له کومه شو؟ د هر قوم لپاره یو مدّت او میعاد د الله تعالی په علم کې مقرر دی، کله چې هغه میعاد پوره شي؛ نو هغه وقت به ورسیري، د ښو د یوه رب په اندازه تخلف په کې نه کیري.

الغرض د عذاب د ژر غوښتلو څخه تاسې ته هیڅ یوه فائده په لاس نه درځي، هغه وقت چې د الله تعالی په علم کې غوټه او ټاکلی (مقرر) او معین شوی دی، هغه یوه دقیقه نه وړاندې او نه وروسته کیري، او پوره په همغه وقت کې رسېدونکی او ورځکېدونکی دی.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَنتُمْ عَذَابِيَّ بَيِّنَاتٍ أَوْ تَأْوِنَا فَمَاذَا يُسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ﴿۱۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته چې) آیا وینی تاسې (یعنې خبر را کړئ ماته) که راشي تاسو ته عذاب د الله د شپې یا د ورځې؛ نو څه به وي هغه (عذاب) چې په جلتی سره غوښت له هغه نه مجرمانو (کافرانو)؟. (یا) نو څه به و کړي پنخوا له هغه څخه مجرمان (گناهکاران). (یا) نو څه دی هغه (عذاب) چې تلوار کوي په راتلو د هغه مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی که د شپې اوده وي، یا د ورځې کله چې په دنیوي کارونو کې لگیا وئ، که یو ناڅاپه د الله تعالی عذاب یې ونیسي؛ نو که مجرم په دغه صورت کې جلتی هم و کړي؛ نو څرنگه به خپله ژغورنه (بچاو) او نجات و کړی شي؟ کله چې خپل ځان نشي ژغورلی (بچ کولی)؛ نو بیا د وخت د پوښتنې کولو څخه څه فائده ورسیري؟.

أَتُمَرِّدُوا مَا وَقَعَتْ أَيْمَانُكُمْ بِهِ أَلَيْسَ أَلْتُنَّ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ تَسْتَعْجِلُونَ ﴿۱۲﴾

آیا کله چې واقع شي (دغه عذاب) نو ایمان به راوړئ تاسې په هغه، (الله فرمایي): آیا اوس (ایمان راوړئ چې عذاب نازل شو) حال دا چې په تحقیق وئ تاسې چې په (غوښتلو د) دغه (عذاب) به مو جلتی کوله.

تفسیر: یعنی د عذاب دغه ژر غوښتنه د دې لپاره کوي چې هغوی د عذاب په نزول نه دي متیقن، که دوی په دغه وخت کې متیقن کېدل؛ نو فائده یې ورته رسوله، او د خپل نجات لپاره به یې کوشن کولو، که د عذاب د راتگ څخه وروسته یې یقین راشي؛ نو څه فائده به ورسیري؟ په دغه وخت کې به د الله تعالی لوري ویل کیري، چې ښه اوس خو تاسې فائلان شوی، حال دا چې پنخوا مو دغه دروغ بلل، ځکه چې تقاضا کول هم د دروغ گېلو او مسخرو کولو په نیت وو، که نه دغه وخت د اقرار کولو څخه هیڅ یوه فائده به درونه رسیري.

﴿ فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحْدَهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿۱۳﴾ فَلَمْ يَكْ يَنْفَعْهُمْ إِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهُ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرَ هُنَا لِكَافِرُونَ ﴿۱۴﴾ ۲۴ جزء د المؤمن سورت (۸۴-۸۵) آیت (۹) رکوع.﴾

تَمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ تُجْرُونَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿۱۰﴾

بيا به وويل شي هغو كسانو ته چې ظلم يې كړی وي: وڅكئ عذاب (دائم) د همپشگي، آيا سزا به دركولى شي تاسې ته (دركولى به نشي) مگر په سبب د هغه شرك او تكذيب چې وئ تاسې چې كول به مو، (يا) نه دركولى شي جزاء مگر په سبب د هغې چې وئ تاسې چې كول به مو (چې هغه شرك او تكذيب ستاسو دى).

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقُّ هُوَ قَوْلِي وَرَبِّي إِنَّهُ حَقٌّ وَأَنْتُمْ بِمَعْزِينٍ ﴿۱۱﴾

او پوښتنه كوي له تانه چې آيا حق دى دا (قرآن يا دعوى د نبوت يا عذاب؟ كه مسخرې كوي؟) ووايه (اى محمده! دوى ته) هو! قسم دې وي ځما په رب خپل چې بېشكه دغه خامخا حق دى، او نه يئ تاسې عاجزوونكي (د الله چې له عذابه يې ځان خلاص كړئ).

تفسير: يعنې د غفلت په نشه كې بې سده شوي په تعجب سره پوښتنه كوي چې: آيا دغه خبره رښتيا ده چې مونږ وروسته له مرگه بيا ژوندي كېږو؟ او د دائمي عذاب خوند به وڅكو؟ آيا په رښتيا سره وروسته له بخر كې بخر كې كېدلو او له خاورو سره گډېدلو به بيا له نوي ژوند سره ژوندي كېږو؟ (اى محمده!) تاسو وفرمايئ دوى ته چې دا څه د تعجب خبره ده؟! دغه پېښه خو هر ورومر و باليقين كېدونكې ده، ستاسې گډ كېدل په خاوره كې او بخر كې بخر كې كېدل الله تعالى له دغه څخه نه شي عاجزولى چې د پخوا په شان بيا تاسې همغسې پيدا كړي او د شرارتونو خوند دروڅكوي.

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسْرُوا النَّارَ لِمَا رَأَوْا الْعَذَابَ وَفِيهِ يَكْفُرُونَ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۲﴾

او كه بېشكه (مملوك شي) لپاره د هر نفس چې ظلم يې كړی وي (پخپل ځان باندې په كفر او شرك سره) ټول هغه چې دي په ځمكه كې؛ نو خامخا به فديه وركړي دغه نفس په دغه (هر څه سره؛ له عذابه) او وبه مومي دوى (په زړونو خپلو كې - په ترك د ايمان) پښماني كله چې وويني عذاب او فيصله به و كړه شي په منځ د دوى كې په انصاف او حال دا چې دوى به مظلومان نه وي.

تفسير: يعنې كه فرضاً د ځمكې د مخ ټولې خزاني د ده په قبضه كې وي؛ نو كوښښ به و كړي چې هغه ټول وركړي، او د الله تعالى له عذابه ځان وژغوري (بچ كړي)، (كله چې دوى لره مالكيت د ﴿فِي الْأَرْضِ﴾ نشته؛ نو فديه وركول هم نشته، او له عذابه هم نجات نه مومي، او ښكاره به كړي دوى پښماني يا پته به يې كړي، او وبه مومي دوى په زړونو خپلو كې پښماني په ترك د ايمان سره، او دا ځكه چې د لفظ د «أسروا» له اضدادو څخه دى، نو ځكه اطلاق يې پر دواړو صحيح دى، يعنې او بيا به مومي دوى په زړونو خپلو كې درد او پښماني (او) پخپلو حركاتو به پښمانيږي، او غواړي به چې نور خلق د دوى پر دغې پښماني خبر نشي، مگر بالاخر بې اختياره به هغه ښكاره كوي، او په هغه وخت كې به ووايي: ﴿يُسَبِّحُنَّ عَلَى مَا فَزَّطُنَّ فِي جَنَّتِ اللَّهِ﴾ ﴿يُؤْيَلْنَ أَقْدَامُنَّ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا﴾.

الْإِنِّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْآرَاتِ وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۳﴾

واورئ خبردار شئ! چې بېشكه خاص الله لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو او په ځمكه كې دي (سره له آسمانونو او ځمكې ملكا وخلقاً وعبداً)، واورئ خبردار شئ! چې بېشكه وعده د الله حقه ده، وليكن زيات له خلقو (چې كفار دي) نه پوهيږي.

تفسير: يعنې په ګرد جهان کې يواځې د پاک الله حکومت دی، او د عدل او انصاف اجراءات کېږي، او هيڅ مجرم به ترې ونشي تېنېدې، او نه هيڅ يو مجرم به په رشوت او بلې وړ کولو خپل ځان ژغورلی (بچ کولی) شي.

هُوَ يَحْيِي وَيُمِيتُ وَاللَّيْلَةُ تُرْجَعُونَ ﴿٥١﴾

همدغه (الله) ژوندي کول او مړه کول کوي، او همدغه ته بيا بيولي کېږئ (په قيامت کې لپاره د جزا).

تفسير: کله چې ژوندي کول او مړه کول د الله تعالی فعل او کار دی، نو د دوهم ځلي ژوندي کول به ورته څه اشکال ولري؟

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَنَسِيتُمْ لِمَ بَرَأْتُمُوهَا وَأَنْتُمْ لَهَا كَاهِنُونَ ﴿٥٢﴾

ای خلقو! په تحقیق راغلي ده تاسې ته موعظه (پند) له جانبېه د رب ستاسې او شفاء (دارو) لپاره د هغو (ټولو روحاني امراضو) چې دي په سینو (د خلقو کې د جهالت) او هدايت او رحمت دی لپاره د مؤمنينو.

تفسير: دغه ټول د قرآن کریم صفات دي، «قرآن عظیم» له اوله تر آخره پورې داسې پند دی؛ چې خلق له مضرو او مهلکو خبرو ځنې ژغوري (بچ کوي)، د زړونو د روحاني رنځورۍ لپاره د شفاء نسخه ده، د وصول الی الله او د الله تعالی د رضا لپاره ښوونکی دی، او خپل قبلوونکی په دنیا او آخرت کې د الله تعالی د رحمت وړ او مستحق ګرځوي، د ځینو محققینو په نزد په دغه آیت کې د انساني نفس د کمال مرتبو ته اشاره ده، يعنې هر هغه سړی چې قرآن کریم باندې متمسک شي، په دغو ټولو مراتبو باندې کامیابېدی شي:

(۱): خپل ځان د نالایقو افعالو څخه د پاکولو په لوري، د ﴿مَوْعِظَةٌ﴾ په لفظ کې اشاره ده.

(۲): خپل باطن د فاسده وو عقائدو او ردیته وو ملکاتو څخه تش کول، له ﴿وَنَسِيتُمْ لِمَ بَرَأْتُمُوهَا﴾ څخه مفهومېږي.

(۳): خپل نفس په حقه وو عقائدو او فاضله وو اخلاقو سره ښایسته کول، چې د هغه لپاره د ﴿وَهْدَى﴾ لفظ زیات مناسب دی.

(۴): د ظاهرو او باطنو د سازولو څخه وروسته الله تعالی جل جلاله د رحمت انوار پر نفس فیض کېدل، چې د ﴿وَرَحْمَةً﴾ د لفظ مدلول دی.

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٥٣﴾

ووايه (ای محمده! مؤمنانو ته) په فضل د الله سره او په رحمت د الله سره؛ نو په همدغه (فضل او رحمت) دې خوشاله شي مؤمنان، (ځکه چې) دغه (فضل او رحمت) ډېر غوره دی له هغو مالونو چې جمع کوي (بې) دوی.

تفسير: يعنې ووايه ای محمده! مؤمنانو ته چې خوشاله اوسئ په هغه فضل د الله تعالی سره چې په تاسې دی، چې هغه قرآن کریم يا خلود دی، يا لقاء او رضاء د الله تعالی ده، او په رحمت (او مهرباني) د الله تعالی سره چې پر تاسې دی، او هغه رحمت محمد رسول الله يا توفيق يا عصمت يا نجات دی، پس ښایي په دې رالېږلي شويو دې خوشاله شي دوی، ځکه چې دنيوي مال او متاع لره هيڅ بقاء او وفاء نشته.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْنَاهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أَدْنَىٰ أَمْرًا عَلَىٰ اللَّهِ تَقْتَرُونَ ﴿۵۹﴾

ووايه آيا وينئ تاسې (يعني خبر راکړئ ماته د) هغه خيز چې نازل کړی دی الله تاسو ته له رزق خخه، نو ګرځولی دی تاسې له دغه رزق خخه (خینې) حرام او (خینې) حلال، ووايه (ای محمده! دوی ته): آيا الله اذن کړی دی تاسې ته (په دغه تحليل او تحریم کې، نه) بلکه په الله پورې دروغ ترئ تاسې (له خانه).

تفسیر: یعنی پاک قرآن چې د نصیحت، شفاء هدایت او رحمت په صورت رانازل شوی دی، همغه د استاد او تمسک کولو وړ او لایق دی، د الله تعالی د احکامو معرفت او د حلالو او حرامو تمیز په همدغه سره کېدی شي، دغه بایزه (خوشې) خبرې او واهیات دي، چې الله تعالی ستاسې د انتفاع لپاره هر قسم روزي پیدا کړې ده، بیا تاسې تش پخپلو آراوو او أهواوو په هغو کې یو شی حلال او بل شی حرام دروئ، آيا تاسې د دې خبرې څه حق لرئ چې پخپل سر او له خپله خانه د تحلیلولو او تحریمولو په نسبت فیصلې کوئ؟ آيا تاسې د داسې خبرو کولو جرأت کولی شئ؛ چې الله تعالی داسې حکم مونږ ته راکړی دی؟ یا همداسې له خپله خانه پر الله تعالی دروغ ترئ؟ په وروستني آیت کې یې په صاف ډول سره اشاره فرمایلي ده، چې دغه پرته له افتراء علی الله بل هیڅ شی نه ده.

تنبيه: د هغو شيانو مفصله تذکره چې دوی هغه په خپل سر حلال او حرام درولي وو؛ د «المائدې» او د «الأنعام» په سورتونو کې تېره شوې ده.

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۶۰﴾

او څه شی دی ګمان د هغو کسانو چې له خانه ترې پر الله باندې دروغ په ورځ د قیامت کې (چې څه به ورسره وکړي الله؟)، بېشکه الله خامخا خېستن (خاوند) د فضل دی پر خلقو، وليکن اکثره خلق نه وباسي شکر (په دغو نعماوو).

تفسیر: یعنی دا خلق د قیامت په نسبت څه خیال کوي؟ چې له دوی سره به څه قسم معامله کېږي، په سختی به ونیول شي؟ که ورو به خوشې کړل شي؟ عذاب او رېږ (تکلیف) به وګالي (برداشت کړي)؟ که نه؟ په څه څه خیالاتو کې ډوب تللي دي؟، بنایي چې دوی دغه خبره بڼه په یاد ولري، هر هغه سزا چې دوی ته ورکوله کېږي؛ هغه خامخا دوی ته رسېدونکې ده، او له سره هغه بېرته کېدونکې نه ده.

الله تعالی په خپل فضل سره خلقو ته په دنیا کې ډېر مهلت ورکوي، او له ډېرو تقصیراتو څخه یې تېرېږي، لیکن ډېر خلق د الله تعالی د دغه تلطیف په مقابل کې د شکر ایستلو او متنبه کېدلو په ځای لازیات زړور او بې خوفه کېږي، بالآخر دوی بیخي د سزا ورکولو وړ او مستحق ګرځي.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ
وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿۶۱﴾

او نه یې ته (مشغول) په کوم کار کې (له خپلو کارونو) او نه لولې ته (هیڅ آیت، سورت) له دې نه (یعني) له قرآنه، او نه کوئ (ای انسانانو کوم کار) له کارونو څخه مګر اوسو مونږ پر تاسې

شاهدان کله چې مصروف (بوخت) اوسپړئ تاسې په هغه کې، او نه غائب کېږي له ربه ستا په اندازه د یوې ذرې (واړه میري یا پوتې د ګرد نه) په ځمکه کې، او نه په آسمانونو کې، او نشته ډېره وړو کې له دغې ذرې څخه، او نه ډېر غټ (له دې نه) مګر (دا ټول لیکلي پراته دي) په کتاب واضح (بنکاره په لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعنې د پاک قرآن په وسیله هغه جهاد چې دوی یې کوي؛ هغه ټول د الله تعالی په حضور کې دی، او خلق هغه ښې یا بدې معاملې چې کوي؛ هغه هم ټولې د الله تعالی په حضور کې ظاهرې پرتې دي، هر کله چې کوم مخلوق په کوم کار کې لاس پورې کوي، او په هغه کې مشغول او لګیا کېږي، اګر که د دوی په فکر او خیال کې د پاک الله فکر او تصور هم تېر نشي؛ مګر الله تعالی یې له ابتداء څخه تر انتهاء ګوري، (فان لم تکن تراه فانه یراک)، په ځمکه او آسمان هر چېرې چې د یو ذرې په اندازه یا له هغه څخه وړوکی یا لوی کوم شی هم وي؛ هغه ټول د الله تعالی په علم محیط کې شته، او له سره ترې نه غائبېږي، بلکه د الله تعالی د علمه رابنکته هم د ټول (ما کان و ما یکون) حال په کتاب مبین یعنې لوح محفوظ کې ثبت دی، چې هغه ته د تدبیر په عالم کې ښایي د الله تعالی د علم صفحه وویلی شي.

الْإِنِّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ الْأَخْوَفُ عَلَيْهِمْ وَالْأَهْمُ يَحْزَنُونَ ﴿١٠﴾

اوړی خبردار شی! چې بېشکه دوستان د الله نشته هیڅ قسم وېره په دوی (له کوم مکروه) او نه به دوی خفه کېږي (هیچېرې له فوت د کوم مأمول نه).

تفسیر: ابن کثیر «رحمه الله» د حدیثه وروایاتو په بنا دغه مطلب بیان کړی دی چې: «أولياء الله (د الله دوستانو) ته به په آخرت کې د محشر د اهلوالو او وېرو څخه هیڅ خوف او وېره نه وي، او نه د دنیا د پرېښودلو څخه دوی خفه کېږي»، ځینې مفسرینو دغه آیت عام ایښي دی: یعنې په هغو به د اندېښنې او د پرېښانې او د حوادثو د وقوع خوف نه په دنیا کې او نه په آخرت کې وي، او نه د کوم مطلوب فوټدلو څخه به مغموم او متأثر کېږي.

ګواکې د خوږه د الله خوف یا له غمه د آخرت د غم نفي مراده نه ده، بلکه په دنیا کې د دنیوي خوف او غم نفي مراده ده، چې د هغې احتمال د اعداوو او د نورو په مخالفت باندې کېدی شي، چې هغه به کاملینو مؤمنینو ته له سره نه پېښېږي، او دوی به هر وخت په پاک الله اعتماد او اطمینان لري، او د ټولو تکوینیه وواقعاتو په نسبت داسې اعتقاد لري، چې هغه خامخا په یو حکمت او مصلحت مېني وي، نو دغه اعتماد او اعتقاد له استحضاره دوی ته خوف او غم او هیڅ تکلیف نه رسوي.

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾

(دغه دوستان) هغه کسان دي چې ایمان لري او وي دوی چې ځان ساتي (له معاصیو او وېرېږي له الله نه).

تفسیر: دا د «أولياء الله» تعریف فرمایي، یعنې متقي مؤمن د الله تعالی ولي دی، پخوا له دې نه په څو ځایونو کې معلوم شوي دي، چې د ایمان او تقوی ډېر مدارج دي، نو د ایمان او تقوی هره درجه چې په هر چا کې موجوده وي؛ په هغې درجې به د ولایت یوه برخه ورثابتېږي، مثلاً لس شل او سل روپی هم مال، او پنځه سوه او زر، پنځوس زره، یو لک، یو ملیون هم مال دی، لیکن په عام عرف کې د لس او شل او سل روپی لرونکي مالک ته شتمن او مالدار نه ویل کېږي، تر څو چې «معتد به» د مال او دولت مقدار د چا سره نه وي، همداسې وپوهېږئ چې ایمان او تقوی هم په هره مرتبه کې چې وي؛ هغه د ولایت یو شعبه ده، او په دې حیثیت ټولو مؤمنانو ته في الجملة ولي ویل کېدی شي، لیکن په عرف کې ولي هغه ته ویلی شي، چې په کې د ایمان او تقوی یوه خاصه درجه وموندلی شي.

لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٣٠﴾

دوی ته زېری دی په دغه ژوندون لږ خسیس کې او په آخرت کې، نشته هیڅ بدلول د کلماتو د الله (تعالی) ته، دغه (زېری د دواړو جهانو) هم دغه دی بری ډېر لوی.

تفسیر: اولیاوو ته په دنیا کې څو ډوله بشارت دي، مثلاً حق تعالی هغو ته د انبیاوو علیهم السلام په ژبه د ﴿وَأَكْرَفْتُمْ عَلَيْهِمْ﴾ او نورو زېری وړ کړي دي، یا به پرېنښې د موت په قریبېدلو هغو ته وایي: ﴿وَأَبْنُرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده سورت (۳۰) آیت (۴) رکوع).

یا به ډېر رښتین او مبارک خوبونه ویني، یا د هغو په نسبت د الله تعالی نور بندګان ښه خوبونه ورته ویني، چې د صحیح حدیث سره موافق د نبوت د شپږ څلویښتو اجزاوو څخه یو جزء دی، یا د دوی په معاملو کې د الله تعالی له لوري به یو خاص قسم تایید او امداد کېږي، یا په خواصو کې او کله له خواصو څخې تجاوز کوي په عوامو کې هم ده ته مقبولیت حاصلېږي، او خلق د ده مدح او ثناء او د خیر ذکر او ستاینه کوي، دغه ټول شیان تر دنیوي بشاراتو لاندې درجه په درجه راتلی شي، مګر په اکثر روایاتو کې د ﴿لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ تفسیر په صالحه وړو روایاتو سره کړې شوی دی، والله أعلم.

پاتې شول اخروي بشارت هغه پخپله په پاک قرآن کې منصوص دي ﴿يُنْفِرُكُمْ يَوْمَ يَمُوتُ جَبْرًا مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾ او په حدیث کې هم دغه تفسیر منقول دی.

وَلَا يَحْزَنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣١﴾

او نه دې خفه کوي تا (ای محمده!) خبرې د دوی (چې الله نه مني او ستا تکذیب کوي او ډاروي دې) بېشکه چې زور خاص الله لره دی ټول، هم دی ښه اور ډېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو).

تفسیر: په دې آیت کې رسول الله ته تسلي وړ کوي؛ چې تاسې د احمقانو او شریرانو له خبرو څخه مه خفه کېږئ! ټول زور او غلبه د الله تعالی په لاس کې ده.

الآن لله من في السموات ومن في الأرض وما يتبعهم الذين يدعون من دون الله شركاء إن يتبعون إلا الظن وإن هم إلا يخرصون ﴿٣٢﴾

او ورئ خبردار شی! چې بېشکه خاص الله لره دي هر هغه څوک چې په آسمانونو کې دي (لکه پرېښتې) او هغه څوک چې په ځمکه کې دي (لکه انسانان، پیریان سره له آسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً او عبیداً)، او نه کوي متابعت هغه کسان چې بولي (عبادت کوي) دوی غیر د الله د شریکانو (چې په واقع کې شریکان نه دي له الله سره)، متابعت نه کوي دوی د (هیڅ شي) مګر د ګمان (خپل چې دا بتان او معبودان شریکان دي د الله سره)، او نه دي دوی مګر دروغ وایي (ټکلو نه چلوي په دې نسبت د شرک کې).

تفسیر: یعنې په ګردو آسمانونو او ځمکو کې د واحد احد الله سلطنت دی، ګرد انس او جن او ملک د الله تعالی مملوک او مخلوق دي، د مشرکانو دغه غیر الله بلل او دوی الله تعالی سره حصه دار ګرځول؛ یواځې په توره تیاره کې غشي وهل، او واهي، تباهي خیالات دي، د دوی په لاسونو کې نه کوم حقیقت شته، او نه څه حجت او برهان، تش د اوهامو او ظنونو په تیارو کې خپل سرونه او پښې ژوبلوي.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ
يَسْمَعُونَ ﴿۱۰﴾

الله همغه ذات دی چې گرخولې یې ده تاسې ته شپه (تیاره) لپاره د دې چې آرام شی تاسې په دې کې، او (گرخولې یې ده) ورځ ښوونکې (روښانه)، بېشکه په دغه (ظلمت او نور) کې خامخا ډېر دلایل (د قدرت او وحدانیت) دي لپاره د هغه قوم چې اوري دغه قرآن (په غوږونو د زړه).

تفسیر: د شپې او د ورځې او د نور او ظلمت پیدا کونکې همغه یو الله دی، خیر او شر او د ټولو متقابلو اشیاءو خالق هم دی، په دغه سره د مجوسو دغه عقیده تردید شوه، او په دې لوري هم یوه لطیفه اشاره وشوه، همغسې چې د شپې له تیارو څخه وروسته پاک الله روښانه ورځ راولي، او د لمر په رڼا کې ټول هغه شیان صاف په نظر راځي چې د شپې تیاره کې نه ښکار بده؛ همداسې د مشرکینو د اوهامو او د ظنونو د پردې لرې کېدلو څخه وروسته د قرآن کریم د لمر رڼا وځلیري، چې خلقو ته د وصول الی الله پوره سمه لاره ښوونکې دی.

قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ اِنْ عِنْدَكُمْ
مِّنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا اَتَقُوْلُوْنَ عَلٰی اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۱۱﴾

وايي کفار نیولی دی الله ولد (ځوی لور، نو فرمایي الله په رد د دوی کې) پاک دی الله، هم دی غني (بې پروا دی)، خاص ده لره دي هر هغه څه چې په آسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکې کې دي، نشته تاسې څخه هیڅ برهان حجت سند په دې (چې الله تعالی ولد نیولی دی)، آیا وایئ تاسې پر الله هغه خبرې چې نه پوهېږئ تاسې (پرې).

تفسیر: په دغه کې د عیسایانو د شرک تردید دی، چې مسیح علیه السلام یې د الله تعالی ځوی ټاکلی (مقرر کړی) وو، دغه خبره د پوهېدلو وړ (لايق) ده، که دوی په واقعي ډول «مسیح» (معاذ الله) صليبي ځوی وگني، نو له دې نه لویه گستاخي او سپین سترگي او کفر به څه وي؟ الله قدّوس بالبداهه له ښځې او اولاد څخه پاک او منزّه دی، که له ځوی څخه مراد متبني وي، نو پاک الله دغه ته څه ضرورت لري چې یو مخلوق خپل متبني وگرځوي؟ آیا (معاذ الله) له ده سره د اولاد حسرت او د ځوی د نشتوالي څه غم وو؟ یا دغه فکر ورسره وو چې وروسته له دې نه (معاذ الله) دده مال او دولت وارث او دده د نامه روښانه ساتونکی به څوک اوسي؟ یا دا چې د زړور توب او حرج په وقت ورته تکیه او د مرستې وسیله وي، العیاذ بالله، دی خو له دغو ټولو شیانو څخه بې نیازه او بې پروا دی، او نور ټول خلق په هر وخت او هر ځای کې ده ته محتاج دي، دی به ځوی، لمسی، تبني (ځوی نیونې) او نورو ته څرنگه احتیاج او اړتیا (مجبوري) ولري، گرد شیان د الله تعالی مخلوق او مملوک دي، نو بیا د مالک او مملوک او خالق او مخلوق په منځ کې د داسې نسبي علائقو گنجایش او ځایېدل له کومه کېږي؟ دا لویه سخته خبره ده؛ چې د الله تعالی په نسبت محض له جهالته داسې دروغ او بې سنده خبرې وویلې شي.

قُلْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلٰی اللّٰهِ الْكُذٰبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ﴿۱۲﴾ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا
مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُنزِلُ فِيْهِمُ الْعَذَابَ الشَّدِيْدَ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه هغه کسان چې له خپله ځانه تړي پر الله دروغ (په نسبت د ولد او شریک سره) خلاص به نشي (له عذاب او په مراد به ونه رسیري). نفع اخیستل دي په دنیا کې

بيا مونږ ته راتله د دوی دي (پس له مرگه)؛ بيا به وروځکو و مونږ دوی ته عذاب سخت په سبب د دې چې وو دوی چې کافران کېدل (په الله او په رسول الله).

تفسير: يعنې پر الله دروغ تړونکي اگر که د ډېر دنيوي قوت او قدرت خاوندان او په خپلو اسبابو، سامانونو او وسايلو مغرور هم وي؛ ليکن ده ته حقيقي نيکي او بری له سره په برخه کېدی نشي، البته دلږو ورځو له مخې به په دنيا کې مزې کوي، او بالآخر يې د پاک الله په لوري رجوع ده، چې هلته به د خپلو جرائمو په بدل کې د نهايت سخت عذاب خوند وځکي.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يٰقَوْمِ إِن كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذْكِيرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ①

او ولوله (ای محمده!) پر دوی حال د نوح کله چې وویل (نوح) قوم خپل ته چې ای قومه څما! که چېرې وي سخت پر تاسې او سپدل څما (ډېر وخت په تاسې کې)، او پند در کول څما (تاسې ته) په آیتونو د الله؛ نو خاص په الله باندې توکل کړی دی ما، نو راغونډه (او کلک) کړئ تاسې کار خپل او (راتول کړئ) شریکان خپل، بیا دې نه وي کار ستاسې په تاسې باندې پټ (يعنې ټول ښکاره راپسې ملا وتړئ)، بیا راورسوی ماته هر قسم ضرر، او مهلت مه راکوئ ماته (هيڅ قدر څو خلاص شي څما دغه اقامت او ستاسې دغه محنت).

تفسير: يعنې ای محمده! اهل د مکې معظمې ته د نوح عليه السلام او دده د قوم حال واوروه! څو ترې عبرت حاصل کړي، که دوی د خاتم الأنبياء صلی الله عليه وسلم پر تکذيب او عداوت هم داسې ملا تړلي وي، او له خپلو شرکياتو څخې لاس نه اخلي؛ نو د دوي انجام به هم همغسې کېدی شي، چې د نوح عليه السلام د تکذيب کونکو وشو، او هم د دې واقعي له بيانولو څخه يوه موخه نبي عليه السلام ته تسلي ورکول دي، چې تاسې د خلقو د دښمنی او شرارت څخه دومره زيات خفه او مه متأثر کېږئ! ځکه چې هر نبي ته داسې حوادث ور د مخه شوي او ټولو د همدې قسمو حالاتو مقابله فرمايلي ده، مگر په آخر کې فقط حق غالب شوی دی، او د حق او صداقت دښمنان تباه او برباد شوي دي.

﴿إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ﴾ الآية - يعنې ستاسې د خوښې او خفگان او د موافقت او مخالفت د يوې ذرې په اندازه هم زه پروانه لرم، د نورو انبياوو عليهم السلام په شان څما هيله (اميد) او اسره هم صرف په الله واحد احد صمد ده، که تاسې څما په پوهنه او پند نه پوهېږئ، يا يې نه منئ؛ نو واک (اختيار) لرئ، زه خو د خپل منصبی فرض په ادا کولو کې هيڅ قصور نشم کولی، که تاسې څما دغه وضعيت بد منئ، او دښمني راسره کوئ، او نقصان رارسوئ؛ نو دغه شيان قطعاً څما پر دغو ارادو څه اثر نشي غورځولی، هر هغه شی چې ستاسې په امکان کې شته؛ په ډېر شوق او مينه سره يې پر ما اجراء کړئ، څما پر خلاف جرگې او مشورې وکړئ! او که کوم پوخ تجویز جوړ کړئ، يا کومه خبره غوټه کړئ، او د خپل کار ملگري بلکه فرضي معبودان مو هم راتول کړئ!، او ټول سره لاس او فکر يو کړئ!، او پر يوه غير مشکوک او غير مشتبه رايې قائم شئ!، بيا په خپلو متفقه وو طاقتونو سره هغه راجاري کړئ! او د يوې شپې مهلت راته مه راکوئ!؛ نو بيا به گورئ چې څما د نبوت د استقامت او د توکل د غره په مقابل کې د ټولې دنيا قوتونه او تدبيرونه څرنگه بېکاره او لتاړه او څنگه يې بخرکي په هوا الوځي؟.

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَسَآءُ لَكُمْ مِنَ أَجْرِنَآ إِنَّا جَرِيءٌ عَلَى اللَّهِ وَأَمْرُنَآ أَن نُّكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ②

نو که گڼر کېدئ تاسې (له پنده او ويې نه منئ) پس نه ده غوښتی ما له تاسو څخه هيڅ اجر (مزدوري)، نه دی اجر څما (په دې چې بولم تاسو ايمان ته) مگر پر الله دی، او امر (حکم) شوی دی ماته په دې چې اوسم زه له مسلمانانو (راسخو غاړه ايشودونکو څخه الله ته).

تفسير: يعنى ستاسې په مقابل کې نه د جاني او بدني تکالیفو څخه ویرېږم، او نه د مالي نقصان څه فکر او اندېښنه راسره شته، زه د تبلیغ او د دعوت په خدمت څه معاوضه هم له تاسې څخه نه غواړم چې دغه اندېښنه راته پیدا شي؛ چې ستاسې په خفگان به ځما تنخوا بنده شي، یا کم له کمه تاسې ته د داسې وینا موقع په لاس درشي؛ چې ځما ټول جد او جهد د مال له حرصه او د پیسو په طمع دی، ځما اجرت او مزدوري د هغه لوی ذات په ذمه ده، چې زه یې کار کوم.

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمِن مَّعَهُ فِي الْفُلِّ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلِيفَةً وَأَعْرَفْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿۱۰﴾

نو نسبت د دروغو وکړې دوی نوح ته، پس نجات ورکړې مونږ دغه (نوح) ته او هغه چا ته چې وو له ده سره په بهرې کې (له غرقه)، او وگرځول مونږ دوی خلیفگان، او غرق کړل مونږ (په طوفان کې) هغه کسان چې تکذیب یې کړی وو د آیتونو ځمونږ، نو وگوره چې څرنگه شوه آخره خاتمه د وېروليو شویو (يعني هلاک شول).

تفسير: يعنى له هر چا سره چې د عبرت سترگي وي؛ هغه دې وگوري چې د مکذبینو انجام څرنگه شوی وو؟ دغه خلقو ته په سلهاوو کلونو نوح علیه السلام پند ورکړ، او نصیحت یې وکړ، او له نفعي او ضرر څخه یې خبردار کړل، کله چې هیڅ یوه خبره یې مؤثره ونه لوبده او قبوله نشوه، بلکه بالعکس د دوی ذاتي عناد او فرار لا ورپسې زیات شو؛ نو دلته د پاک الله له لوري د اوبو سخت طوفان (څپان) ورنازل شو، او په هغه کې ټول مکذبین سره ډوب شول، یواځې نوح علیه السلام سره له نورو څو تنو (چې پر بهرې سواره وو)؛ محفوظ پاتې شول، او د انسانانو وروستنی نسل له همدوی ځنې پاتې شو، او د ډوب شویو خلقو په ځای کې هم دغه د بهرې سواره مسلمانان ودان شول، د نوح علیه السلام لږ څه قصه د «الأعراف» په سورت کې هم تېره شوې ده.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِهَا كَذَّبُوا بِهَا مِنْ قَبْلُ ۗ كَذَلِكَ نَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿۱۱﴾

بيا ليرلي وو مونږ پس له نوح نور رسولان قوم د هغو ته (لکه هود، صالح، ابراهيم، لوط، شعيب)، نو راوړي وو دغو (رسولانو) هغوی ته دلائل ښکاره، پس (مستعد) نه وو دوی (دې ته) چې ايمان يې راوړی وی په هغو (دينه وو اصولو) چې تکذیب یې کړی وو د هغو (اصولو) پخوا (له بعثت د رسولانو)، همداسې (لکه چې مهر مو لگولی وو په زړونو د دوی) مهر لگوو مونږ په زړونو د تېرېدونکو (له شرعي حدودو).

تفسير: يعنى د نوح عليه السلام څخه وروسته هود، صالح، لوط، ابراهيم، شعيب او نور انبياء عليهم السلام يې د خپلو اقوامو په لوري له ښکاره وو نښو او دلائلو سره ليرلي وو، ليکن د هغه جهالت او كفر په حالت کې چې دغه خلق د خپلو انبياوو د بعثت څخه پخوا وو، او د هغو شيانو په سبب چې پخوا له دې نه يې پرله پسې د انبياوو تکذیب کړی وو؛ بيا يې دا توفيق ونه موند چې د نورو انبياوو چې د تشریف راوړلو او د دوی د پوهولو څخه وروسته پر حقائقو وپوهیږي او اسلام ومني، بلکه د هغو صحیحه وو اصولو تکذیب چې پخوا له دې نه قوم د نوح کړی وو؛ دوی ټولو هم د هغو د منلو څخه انکار وکړ، او همغه یوه «نه» چې یو ځلې د پرمېنيو د خولې څخه وتلې وه؛ ممکن نه وو چې بیا د نورو وروستنیو له خولو په «هو!» سره بدله شي، دوی هم په همغې بې ایماني او تکذیب الحق تر آخره پورې کلک ولاړ وو.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمُ مُوسَىٰ وَهَارُونَ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿٤١﴾

بيا ولېرل مونږ وروسته له دغو (رسولانو) څخه موسى او هارون (دواړه وروڼه) طرف د فرعون (د مصر) او سردارانو د قوم د ده ته په ښکاره معجزو ځمونږ؛ نو تکبر وکړ دوى، او وو دوى قوم مجرمان (کافران زړور په گناهونو).

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا السِّحْرُ مُؤْتَمِّنٌ ﴿٤٢﴾

نو کله چې راغى دوى ته حق (رښتيا خبره) له نژده ځمونږ؛ نو وويل دوى: بېشکه دا خامخا سحر (کوډې) دى ښکاره.

تفسير: يعنې د «عصا» او د «يد بيضا» (د امسا او د روښانه لاس) او د نورو معجزو د ليدلو او د موسى عليه السلام زښته زيات تاثيردارو خبرو د اورېدلو څخه يې وويل چې: «دغه ټول امور ښکاره جادو دى» ځکه چې د ده په خيال کې د گردو فوق العاده شيانو آخري درجه هم دغه جادو کېدى شي.

قَالَ مُوسَىٰ أَنْفُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسِحْرٌ هَذَا وَلَا يُفْعَلُ السِّحْرُونَ ﴿٤٣﴾

وويل موسى (دغو قاتلانو ته) آيا وايې تاسې دغه حق (رښتيني معجزې) ته کله چې راغله تاسې ته (چې معجزه نه ده، سحر دى): آيا سحر دى دا (بلکه نه دى)، حال دا چې نه مومي برى ساحران (له عذاب د نيران).

تفسير: يعنې حق ته جادو وايې، آيا جادو داسې کېدى شي؟ او آيا جادوگر، کوډگر څرنگه د نبوت دعوى کولى شي؟ او د حق او باطل په کشمکش کې بريالى (کامياب) کېدى شي؟ د سحر او معجزې په منځ کې فرق او توپير نه کول، د دوى د لنډو پوهېدلو کار دى، چې د طلا او سرو زرو او ژېړو په منځ کې فرق نشي کولى، د نبي روښانه مخ، سوچه اخلاق، د تقوى رڼا، له شوکت او عظمته ډکو احوالو کې داسې ښکاره گواهي موجوده ده، چې کوډگري او شعوزه بازي له سره له دوى سره هيڅ يو نسبت نه لري، نو بيا نبي الله ته «ساحر» ويل په کومې اندازې بهيائي او ليونتوب دى؟

قَالُوا اجْتَنِبْنَا لِنَلْفِتَنَّهُمْ أَعْمَاءُ وَجَدْنَا عَلَيْهِمُ آبَاءَنَا وَتَكُونُ لَكُمُ الْكِبْرِيَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا خُنُّوا لَكُمْ بِهِ مُمِينِينَ ﴿٤٤﴾

وويل فرعونيانو (موسى ته) آيا راغلى يې ته مونږ ته لپاره د دې چې واپوې مونږ له هغه کاره چې موندلي دي مونږ پرې پلرونه خپل، او چې شي تاسې دواړو ته غلبه (سلطنت) په ځمکه (د مصر) کې، او نه يو مونږ ستاسې دواړو (په نبوت) باور کوونکي.

تفسير: يعنې معاذ الله ته د دنيا حريص او بدنيت يې، يو سياسي تحريك په مذهبي رنگ سره وړاندې کوي، ستا مقصد او غرض همداسې معلومېږي، چې له مذهبي حيثيته يو لوى انقلاب جوړ کړې، او په دغه ملک کې خپله سرداري او حکومت ټينگ کړې، او د دې ځاى پخواني سرداران (قبطيان) برطرف کړې، نو په ياد يې ولره! چې ستا دغه غوښتنه پوره کېدونکې نه ده، مونږ له سره ستا خبره نه منو، او نه دې له سره مشرتيا تسليموو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ أَتُونِي بِجُلِّ سِحْرٍ عَلَيْهِ ﴿٤٥﴾

او وويل فرعون (مقربانو خپلو ته چې): راوئ تاسې ماته هر هغه ساحر چې ښه (پوهه او) ماهر وي.

تفسير: دغه د موسى عليه السلام د تقرير جواب وو، يعنې پاتې شوه د سحر او د معجزې جگړه د هغې تصفيه هم عملاً کوو، چې د دې ملک ډېر لوی ماهر کوډگران راټول کړل شي، بيا دغه کوډگران ستا د دغو معجزاتو په مقابل کې خپلې نندارې دربنکاره کړي؛ نو ټول به سره وويني چې تاسې بيان يې؟ که (معاذ الله) کوډگران؟، نو ځکه د فرعون په ټوله پاچاهۍ کې سړي خواره شول، او هر لوري ته نو محصلان لارل، چې ښه پوهان، مشاقان او ماهران کوډگران چې هر چېرې وموندل شي؛ ژر دې را حاضر کړل شي!، د دې مفصله واقعه د «الأعراف» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتلی شي.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِمُوسَى الْقَوْمَ مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿١٠﴾

نو کله چې راغلل ساحران (د معارضې ميدان ته)؛ وويل دوی ته موسى چې: وغورځوئ هغه څه چې تاسو (يې) غورځوونکي يې.

تفسير: په بل ځای کې مذکور دي، چې کوډگرانو له موسى عليه السلام څخه پوښتنه کړې وه، چې ته دې خپله ننداره پخوا رانښې؟ که يې مونږ اول دروښيو؟ د دوی په ځواب کې موسى عليه السلام وفرمايل: «د هر هغه شي ښوونه مو چې په زړه کې وي؛ رومبې تاسې هغه راوښي»، ځکه چې د باطلو د پوره زور ښوولو څخه وروسته د حقو راتلل او د باطلو لاندې غورځول، او مغلوب او مقهور او ويجاړ څرگندول يې لا زيات مؤثر او د حق غلبه لارښه واضحه کوي.

فَلَمَّا الْقَوْ قَالُوا لِمُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ إِنَّ اللَّهَ سَيُبْطِلُهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١١﴾

نو کله چې وغورځول ساحرانو (پري او همساگانې خپلې)؛ نو وويل موسى: هغه څيز چې راوړی دی تاسو هغه يواځې سحر دی (نه بل شی)، بېشکه چې الله ژر تباه کوي دغه (سحر)، بېشکه چې الله نه جوړوي کار د فساد کوونکو.

تفسير: کوډگرانو خپل پري او همساگانې پر ځمکه وغورځولې، او په تخيل او نظربندی سره يې ليدونکو ته داسې ورڅرگنده (ښکاره) کړل، چې گواکې گډر ميدان له ژونديو مارانو، منگورانو څخې ډک دی، نو موسى عليه السلام وويل: «جادو او کوډې همدا سې دي؛ چې تاسو راوړي دي، او بل شی نه دی، بېشکه چې الله تعالی ژر تباه کوي دغه سحر، او بېشکه الله نه جوړوي کار د فساد کوونکو».

يعنې بس دی! تاسو خپل ټول زور او قوت صرف کړ، اوس خپل ځانونه سنبال کړئ! چې پاک الله به ستاسې دغه له خپله ځانه جوړې کړې لوبې داسې وړانې او خرابې کړي، چې بيا له سره په مقابل کې د هغه بل کوم نظير او مثال او جوړه نشي جوړېدی، ځکه چې د پاک الله د عادت او حکمت څخه دغه خلاف دی، چې د مصلح او مفسد د مقابلي په وخت کې کله چې له هغه څخه مقصود خالص د حجت اتمام وي؛ چې د مفسدانو او شريرانو خبرو ته څه اثر او قوت ورکړي، يا د حق کلمه مغلوبه او ښکته کړي.

وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ فَمَا أَمَنَ لِمُوسَى إِذْ ذُرِّيَّتُهُ مَنَّ قَوْمَهُ عَلَى خَوْفٍ مِّنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَن يَفْتِنَهُمْ وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٣﴾

او (بيا ژر) رښتيا کوي الله حقه خبره (چې ځما راوړی دين دی) په کلماتو (او حکمونو) خپلو سره، او اگېر که يې بد گڼي مجرمان (کافران). نو ايمان نه وو راوړی (پرومبې) په موسى باندې مگر څو اولادو (ځلميانو) له قومه د ده سره له وېرې له فرعونو او له مشرانو د

دوی، له دې نه چې دوی و (نه) بنویوي، او بېشکه چې دغه فرعون خامخا جابر متکبر وو په ځمکه (د مصر) کې، او بېشکه چې دی خامخا له حده تېرېدونکو څخه وو (تر دې حده پورې چې د الوهیت دعوی یې هم وکړه).

تفسیر: بني اسرائيلو د فرعونيانو له لاسه سخت مصیبتونه او تکلیفونه، ذلت او سپکتیا گاللي (برداشت کولې)، او د همغو پومبنيو پخوا ویلو سره سم منتظر وو، چې د فرعون د مظالمو خاتمه، او د هغه د سلطنت د اساس اړولو لپاره همغه اسرائیلي نبي مبعوث شي.

موسی علیه السلام سم په همغه شانې تشریف راوړ چې عام خلق د هغه په انتظار کې وو، نو ځکه گډ «بني اسرائيل» په قدرتي ډول سره د موسی علیه السلام بعثت یو نعمت عظمی گناه، او د زړه له صدقه یې موسی رښتینی شماره، او د هغه عزت او حرمت یې په انتهایي درجه سره کاوه، مگر ډېر سړي له فرعونه او له فرعونيانو سردارانو څخې وېرېدل، نو له همدې لامله په ابتداء کې په شرعیه وو اصولو سره یې ایمان رانه وړ، او وقت او زمان ته یې منتظر وو، چې کله او هر مهال (وخت) چې د حق غلبه وشي؛ نو گډ به سره مسلمانېږي، د بني اسرائيلو لږ څه ځلميانو همت وکړ، او د فرعون له د خوف او وېرې سره یې د خپل اسلام اظهار او اعلان وکړ، خو شمېرلي او غوره شوي قبایان هم چې د فرعون له قومه وو؛ په اسلام مشرف شول، په آخره کې کله چې موسی علیه السلام اثر او د حق غلغله لا پورته شوه؛ نو دلته د بني اسرائيلو گډ هغه قومونه سره مسلمانان شول، چې نژدې په شپږو لکو بالغو نارینه وو پورې رسېدل، دلته د هغو د ابتدایي قصې بیان دی.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَا قَوْمِ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠١﴾

او وویل موسی (مؤمنانو د خپل قوم ته کله چې آثار د خوف ښکاره شو): ای قومه ځما! که یی تاسې چې ایمان مو راوړی دی پر الله (چې خیر او شر او نور هر شی د ده په قدرت کې دی)؛ نو خاص پر هم ده توکل وکړئ که یی تاسې مسلمانان (حکم منونکي د الله).

تفسیر: یعنی د خوف او وېرې هیڅ ضرورت نشته، د یوه فرمان منونکي مؤمن کار دا دی، چې د خپل مالک پر قوت معتمد وي، هر هغه څوک چې د پاک الله پر لا محدود قدرت او رحمت متیقن وي، دی په هرې معاملې کې یقینا په الله تعالی اعتماد او توکل کوي.

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٢﴾

نو وویل دوی: خاص پر الله توکل کړی دی مونږ، ای ربه ځمونږه! مه گډ ځوه مونږ (سبب د) فتنې (ضاللت) لپاره د قوم ظالمانو!.

تفسیر: موسی علیه السلام پر نصیحت دوی د خپل اخلاص اظهار وکړ، او ویې ویل چې: بېشکه ځمونږ توکل او اعتماد خالص پر الله تعالی باندې دی، او د همغه له درباره غواړو چې مونږ د دغو ظالمانو له ظلمونو څخه خلاص کړي؛ چې زیات له دې نه مو په عذاب نه کړي، په دغه شانې چې دوی تل پر مونږ خپل زور، طاقت، قوت او ظلم وچلوي، او ځمونږ له لاسه د دوی په مقابل کې هیڅ شی نه وي پوره؛ په دغه صورت کې ځمونږ دین هم په وېره او خطر کې دی.

وَيَجْنِبْكُمْ مِّنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٣﴾

او نجات را کړه مونږ ته په (سبب د) رحمت خپل له قوم کافرانو نه.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوِّءَ الْقَوْمَ مَكْأَبًا مِّمَّ بَصُرَ بِئُوتَا وَأَجْعَلُوا بِيوتِكُمْ قِبْلَةً وَأَقِمْوَا الصَّلَاةَ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٠﴾

او وحیې وکړه مونږ موسی او ورور د ده ته داسې چې: جوړ (مقرر) کړئ تاسې لپاره د قوم خپل په مصر کې کوتې (لپاره د عبادت) او وگرځوئ کوتې خپلې (مخامخ) قبلې (ته)، او سم ودروئ (ادا کوئ) تاسې لمونځ، او زېری ورکړه (ای موسی) مؤمنانو ته (دلته په نصرت هلته په جنت).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «کله چې د فرعون د هلاکت وقت نژدې شو؛ نو حکم وشو چې د بني اسرائيلو قوم دې له هغوی سره ګډ او شامل نشي، او په خپلو محلو کې دې بېل اوسېږي، چې وروسته له دې نه پر دوی آفتونه راتلونکي دي.

مفسرینو له ﴿أَنْ تَبَوِّءَ الْقَوْمَ مَكْأَبًا مِّمَّ بَصُرَ بِئُوتَا﴾ څخه دغه مراد اخیستی دی، چې په خپلو کورونو کې اوسېږئ! او له دغو څخه ځینې کوتې د عبادت لپاره مخصوصې کړئ! (او دا یې هله وفرمایل چې) فرعون ټول مسجدونه او معابد خراب کړي وو، هیڅوک به د باندې وتلی او عبادت به یې کولی نشو، نو حکم وشو؛ چې په خپلو کورونو کې دې داسې ځایونه د لمانځه لپاره تیار کړي؛ چې قبلې ته مخامخ وي، او لمونځ مه پرېږدئ! چې د همغه په برکت سره مو نصرت په برخه کيږي.

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَآئِهِ زِينَةً وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا رَبَّنَا لِيُضِلُّوَا عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرُوا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٥١﴾

او وویل موسی (تضرعاً): ای ربه ځمونږ! بېشکه تا ورکړی دی فرعون او سردارانو د ده ته زینت (رونق) او مالونه په دغه ژوندون لږ خسیس کې، ای ربه ځمونږ! عاقبت او نتیجه یې دا شوه د دې چې ګمراه کړي دوی (خلق) له لارې ستانه، ای ربه ځمونږ! محوه (کړه، هلاک او مسخ) راوله پر اموالو د دوی، او سختي راوله په زړونو د دوی؛ نو ایمان نه راوړي دوی تر هغه چې وويني دوی عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی د هر قسم سامان، رونق، آسایش، او سینګار دې ورکړی دی، مثلاً د صورت بڼایست، سورلی، عمدۀ یوښاک، اثاث البیت او نور، او د مال او د دولت خزاني د سرو او د سپینو زرو درنګونه (کانونه) او نور دې وربخښلي دي.

ځینو مفسرینو په ﴿لِيُضِلُّوَا﴾ کې «لام» د «عاقبت» لپاره اخیستی دی، لکه چې په ﴿فَالنَّفْطَةُ الِ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا﴾ کې «لام» د «عاقبت» لپاره دی، نو مطلب یې داسې دی چې: «دغه ساز او سامان یې ځکه ورکړی وو؛ چې په خیریه وواورو کې یې ولګوي، او د دغو نعمتونو په لرلو خپل حقیقي منعم په ښه شان سره وپېژني، او د الله تعالی له شکر کوونکو بندګانو څخې شي، مګر په خلاف د هغه دوی له خپلې بدبختی د الله تعالی د دغو نعمتونو سره نور خلق یې لارې او ګمراهان کړل، او په دغه لار کې په خلاص زړه او لاس داسې یې پروا لګوي؛ لکه چې یې خاص همدغه کار لپاره ورکړي وي، پر دغه تفسیر هیڅ یو اشکال نه واردېږي.

کله چې موسی علیه السلام تر یوې اوږدې مودې پورې هغوی ته هر راز هدايات ورکړه، او عظیم الشانې معجزې یې وربښکاره کړې، مګر د معاندینو جحود او عناد لا پسې زیاتېده، تر دې حده پورې چې د تجربې، یا د صحبت د

طول یا د الله تعالی د وحیی په وسیلې په پوره ډول ثابته شوه، چې دغه خلق له سره ایمان راوړونکي نه دي؛ نو دلته د دوی د هلاکت لپاره یې دعا وکړه، خو د دوی له پلټنې ځنې دنیا ژر پاکه شي، او نور د دوی له بدې خاتمې ځنې د عبرت درس واخلي.

قَالَ قَدْ أُجِيبْتُ دَعْوَتَكُمْ فَأَسْتَقِيمًا وَلَا تَتَّبِعِينَ سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۰﴾

و فرمایل (الله): په تحقیق قبوله کړی شوه دعا ستاسې، نو سم ولاړ اوسئ (په تبلیغ خپل)، او متابعت مه کوئ تاسې د لارې د هغو کسانو چې نه پوهیږي (په حق یا ناپوهان دي په حکمت د تاخیر).

تفسیر: له روایاتو ځنې معلومیږي، چې موسی علیه السلام به نسرې کولې، او هارون علیه السلام به آمین ویل، نو په دغه لحاظ سره یې ﴿دَعْوَتَكُمْ﴾ فرمایلي دي.

یعنې خپل کار په استقلال او ثابت قدمی سره پای (انجام) ته ورسوئ! که د دعا د قبولولو په آثارو کې څه ځنډه (ایسارتیا) درنکاره شي؛ نو د ناپوهانو په شان تلوار او بېره مه کوئ! په مقدر وخت او مقررې نېټې کې همداسې چې ته یې غواړې کېدونکي دي، مگر له وېرېدلو او وارخطا کېدلو ځنې هیڅ شی په لاس نه درځي.

وَجُورًا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبُحْرَانِ فَاثْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ أَمْنْتُ
 اللَّهُ لَأَلَّهِ إِلَّا الَّذِي أَمَّنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۱﴾ أَلَّنْ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ
 وَكُنْتَ مِنَ الْفٰسِدِينَ ﴿۱۲﴾

او تېر کړل مونږ بني اسرائيل له بحره (د قلمز روغ رمت) نو پسې ورسېده په دوی پسې فرعون او لښکر د ده لپاره د ظلم او جفا، تر هغه کله چې ورسېده دغه (فرعون) ته غرق (ډوب شو او وویرېد په هلاک خپل)؛ نو ویې ویل چې: ایمان راوړ ما په دې چې بېشکه نشته هیڅ معبود بر حق مگر یواځې هغه ذات چې ایمان راوړی دی پر هغه بني اسرائيلو، او زه یم له مسلمانانو (غاړه ایښودونکو حکم د الله ته، و فرمایل الله په رد د ایمان د فرعون): آیا اوس (دې ایمان راوړ؟) حال دا چې په تحقیق نافرمانی دې کوله پخوا (له دې نه د رسول ځما) او وې ته له مفسدینو (فساد کوونکو) نه.

تفسیر: موسی علیه السلام سره له څو لکو بني اسرائيلو له مصره ووتلو، کله چې فرعون خبر شو؛ نو یو زورور لښکر یې د هغو د تعاقب لپاره واستول، خو دوی د ده د ظلم له منگولو څخه خلاص نشي، کله چې بني اسرائيل د (قلمز د بحیرې) څنډې (خوا) ته ورسېدل؛ نو ډېر زیات وارخطا او پریشان شول، ځکه چې وړاندې لوی بحر او تر شا یې د فرعون زورور لښکر راته، موسی علیه السلام دوی ته تسلي ورکړه، او د الله تعالی په حکم یې پخپل همسا بحر وواهه، د بحر اوبه دې خوا او هغه خوا شوې، او غونډې غونډې ودرېدلې، او د ده په منځ کې دوولس و چې لارې د پاک الله په حکم جوړې شوې، بني اسرائيل ټول سره له بحره پورې وتل.

د بل لوري فرعون سره له خپلو لښکرو د «قلمز» څنډو «غاړو» ته ورسېدل، او پر دغو وچو لارو یې خپل آسونه رهي (روان) کړل، کله چې ټول فوجونه په دغو دوولسو لارو کې تلل، او بیخي د بحر منځ ته داخل شول؛ نو د بحر په اوبو حکم وشو، چې بیا سره یو ځای شي، سمدلاسه د اوبو هغه بېل شوي طبقات سره یو ځای شول، او دغه ټول افواج سره له خپلو تجهیزاتو د بحر په قعر (تل) کې ډوب شول، کله چې فرعون ولیده چې زه هم اوس ډوبېږم، نو ډېر زیات

وويرېده، او د ايمان او د اسلام لفظ يې په ژبه راوړ، چې گوندي د بني اسرائيلو الله له ما څخې د «ايمان» د لفظ د اور بدللو په سبب د بحر موجوده لرې او روغ رمتې مې له اوبو وباسي، دلته د پاک الله داسې ارشاد صادر شو: ﴿الَّذِينَ وَقَدَّ عَصِيَّتَ قَبْلُ﴾ الآية - يعنې تا په ټول عمر کې مخالفت کاوه، او له شرارت څخه دې لاس نه اخیسته، اوس چې دې عذاب په عين اليقين سره وليده؛ نو ايمان راوړې؟ د دې وقت ايمان بېکاره او يقين يې بې اعتباره دی: ﴿فَلَمْ يَكْ يَنْفَعُهُمْ اِيْمَانُهُمْ لَمَّا رَاوْا بَاسًا سُنَّتَ اللّٰهُ اَتَىٰ قَدْ خَلَّتْ فِي عِبَادِهِ وَخَسِرْتَالِكَ الْكٰفِرُوْنَ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۸۵) آيت (۹) رکوع).

فَاَيُّ مَرْتَبَةٍ بَدَلْتَنِي لِمَنْ خَلَقَكَ اَيُّهٖ وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ عَنِ الْاِيْتِنَا لَغٰفُوْنَ ﴿٥٦﴾

نن ورځې به خلاصی در کړو تا ته په بدن ستا سره (بې روحه، او وبه دې باسو له بحر له لورې لغړ) لپاره د دې چې شي ته لپاره د هغه چا چې وروسته له تا راځي (لوی) آيت (دليل د عبرت)، او بېشکه چې ډېر له خلقو د آيتونو (دلالتو د قدرت) څمونږ څخه خامخا غافلان دي (چې توجه پرې نه کوي).

تفسير: په «موضح القرآن» کې دي: «همداسې چې د فرعون بې وقته ايمان راوړل بې فائدي وو، همغسې پاک الله د ده له مړ کېدلو څخه وروسته د هغه بدن يې له بحر څخه د باندې د شگو په سر وغورځاوه، چې بني اسرائيل يې وگوري، او شکر وباسي، او نور وروسته راتلونکي د ده له حال عبرت واخلي، که نه د هغه د مړي د نجات څه فائده متصوره وه؟ لکه چې ايمان يې بې فائدي وو؛ همغسې بې فائدي نجات يې هم په برخه شو.

د جديده وو تحقيقاتو له مخې ثابته شوې ده، چې د فرعون کالبوت تر نن ورځې پورې همغسې محفوظ پاتې دی، ليکن د قرآني الفاظو صحت د دې خبرې پر ثبوت نه دی موقوف.

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي اِسْرَآءِيْلَ مَبْوَاِصِدِقٍ وَّرَزَقْنَهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اَخْتَلَفُوْا حَتّٰى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ
اِنَّ رَبَّكَ يَفْضِيْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِیْمَا كَانُوْا فِیْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿٥٧﴾

او خامخا په تحقيق ځای ورکړ مونږ بني اسرائيلو ته (پس له اهلاکه د فرعونيانو) ځای د صدق (رېښتيني لايق په مصر او شام کې)، او غوره رزق روزي مو ورکړه دوی ته له طبياتو (پاکيزه خيزونو لذتناکو)، نو اختلاف ونه کړ دوی (په دين کې) تر هغه پورې چې راغی دوی ته علم (پر احکامو د تورات)، بېشکه رب ستا حکم (فيصله) به وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قيامت کې په هغه خيز کې چې وو دوی چې په هغه کې به يې اختلاف کولو (له احکامو د دين څخه).

تفسير: يعنې فرعون يې هلاک او بني اسرائيلو ته يې رومي د مصر مملکت ورکړ، بيا لږ څه مدت وروسته (عمالقه) يې وويستل، او د شام مملکت يې هم ورکړ، دغه دواړه ملکونه ودان، زرغون او سېراب (ماروب) دي، چې په کې ښايسته او لذیذ شيان په افراط سره پيدا کېده.

﴿فَمَا اَخْتَلَفُوْا حَتّٰى جَاءَهُمُ الْعِلْمُ﴾ الآية - يعنې د مادي انعاماتو او اکراماتو سره په ديني او روحاني نعمتونو سره يې هم سرلوړي ورکړه، د تورات شريف علم يې ورکړ، چې په کې د دين اصول او فروع بيان شوي وو، او د پخوانيو او وروستيو په نسبت يې اخبار درلودل (لرل)، له دغو واضحه وو حقائقو د خبر بدللو څخه وروسته دغه وړ او لايق نه وو چې دوی په داسې صافو شيانو کې اختلاف وکړي، او پخپلو منځونو کې سره مناقشې او جگړې وکړي، او د گوند او گوندبازی په نحوست (شومتيا) کې سره آخته شي.

مگر دوی سره د صحیح علم د لرلو او صادق خبر د رسېدلو سره په راز راز اختلافاتو کې مبتلا او هر ډول مناقشې یې پیدا کړې، او پرله پسې په نفاق او تفرقه اچولو کې لگیا دي، په ځینو احکامو کې یې له خپل نبی موسی علیه السلام سره هم په ژبه او سوال او جواب وکړل، لکه چې د غواد حلالولو په واقعي کې چې مخکې تېر شو، وروسته د نورو انبیاوو بالخاصه ځمونږ د خاتم النبیین سید المرسلین صلی الله علیه وسلم د رسالت ځینې له دوی ځنو تصدیق وکړ، او اکثر یې تکذیب وکړ، حال دا چې د دوی په متعلق پر ډېرو وړاندوینو مطلع شوي وو، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه پخوا د نبی آخر الزمان د راتګ منتظران وو، او له مشرکانو سره به یې ویل، چې مونږ به د آخر الزمان نبی سره ملګري کیږو، او تاسې به هم سمې لارې ته راوړلو.

فَإِنْ كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْئَلِ الَّذِينَ يُقْرَأُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿۱۰﴾ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۱۱﴾ إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَاتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۲﴾ وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّىٰ يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿۱۳﴾

نو که فرضاً یې ته په شک کې له هغه (قرآن) چې نازل کړی دی مونږ تاته؛ نو پوښتنه وکړه له هغو کسانو چې لولي کتاب (تورات او انجیل) پخوا له تانه (له اهل کتابو نه)، خامخا په تحقیق راغلی دی تاته حق له (طرفه د) رب ستا نو مه کېږه ته له سره له شک راوړونکیو څخه. او مه کېږه ته له سره له هغو کسانو چې تکذیب کوي دوی د آیتونو د الله؛ نو به شې ته له زیانکارانو. بېشکه هغه کسان چې حقه (ثابته) شوې ده (په علم الله یا لوح محفوظ کې) پر دوی کلمه (حکم د عذاب) د رب ستا؛ نو نه راوړي ایمان دوی. او اګر که راشي دوی ته دلیل د وحدانیت (او د قدرت د رب العزت) تر هغه پورې چې وویني دوی عذاب دردناک (په نزع یا قیامت کې).

تفسیر: اګر که ظاهراً دغه خطاب رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته دی، لیکن په حقیقت کې د دوی په مخاطبه سره د هغو نورو ته اورول مقصود دي، چې د یوه امي له ژبې داسې عظیم الشان حقائق او واقعات اوروي، او حق حیران ورته پاتې کیږي، او د جهل او تعصب له سببه د هغه د واقعیت په نسبت د شک او تردد اظهار کوي، که نه ښکاره ده چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به پخپله پخپل راوړي کلام کې څرنگه شک او شبهه کولی شي، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې آیت له نازلېدو وروسته وفرمایل: «چې زه نه ټپوس کوم، او نه شک»، او د هغه مقدس شي په نسبت چې ټولې دنیا ته دعوت ورکوي، او له غرونو ځنې زیات ټینگ یقین د اورېدونکو په زړونو کې پیدا کوي، دی به څرنگه هغه په خپله ژبه دروغ ګڼي؟.

خو آیه وروسته ښکاره فرمایي: ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ دِينِي﴾ الآية - دغه آیت صاف رانښيي چې شک او شبهه کوونکي نور خلق وو، چې د هغو په مقابل کې رسول الله صلی الله علیه وسلم په خپلې غیر مترزلې او کلکې او قاطعې عقیدې سره داسې اعلان کوي.

فانده: له ﴿كَلِمَاتُ رَبِّكَ﴾ - د رب له کلام څخه» مراد غالباً هغه دی، چې په بل ځای کې یې فرمایلي دي: ﴿لَكُمْ لَنْ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ یعنې دوزخ به له پیریانو او انسانانو ځنې ډکوم، پر هغو خلقو چې له بد بختی، بد استعداد، د اعمالو له شامته دغه خبره د الله تعالی په علم کې ثابته شوې ده، دلته د هغو ذکر دی.

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرِيْبَةً اَمَدَّتْ فَنَفَعَهَا اِيْمَانُهَا اِلَّا قَوْمٌ يُّوْسُ كَلِمًا اَمَّا اَكْتَفَيْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيَانِ فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَمَتَّعْنَاهُمْ اِلَىٰ حِيْنٍ ﴿۹۹﴾

نو ولي نه وو اهل د يوې (نافرمانې) قريې (كلي) چې ايمان يې راوړی وی (پخوا له نزوله د عذابه)، پس نفع رسولي وی ورته ايمان د (اهل د) دې (قريې) مگر قوم د يونس کله چې ايمان راوړ هغو (په ليدلو د علائمو د عذاب)؛ نو دفع (پورته) کړ مونږ دوی نه عذاب او ذلت په دې ژوندون لږ خسيس کې، او فائده ورسوله مونږ دوی ته تر وقت د مرگ پورې.

تفسير: يعنې هغومره كلي چې د انبياوو د تكذيب او د خپلو شرارتونو لامله د پاك الله د عذاب مستوجب شوي دي، د هغو له منځه هيجا ته د داسې ايمان راوړلو نوبت نه دی راغلی چې دوی د الله تعالى له عذابه وژغوري (بچ کړي)، يواځې د يونس عليه السلام د قوم يو مثال شته، چې هغو په ايمان راوړلو خپلو سره خپل ځانونو ته د الله تعالى د هغه رسېدونکي عذابه ژر نجات ورکړ، چې بيخي د دوی په سر وگرځېده، نو پاك الله د ايمان راوړلو په برکت په دنيوي ژوندانه کې له دوی ځنې هغه راتلونکي عذاب ستون (واپس) کړ، او تر هغه وخته پورې چې دوی په دنيا کې اوسېدل، دوی يې د دنيوي فوئادو او برکاتو ځنې منتفع کړل.

مفسرين نقل کوي چې يونس عليه السلام په (موصل) کې د (نينوی) خلقو ته مبعوث شو، د دې ځای خلق بت پرستان وو، يونس عليه السلام متصلاً تر اوو کالو پورې هغوی ته پند او نصيحتونه کول، مگر دوی له سره د ده خبرو ته غوږ نه کېښود، يوماً فيوماً د دوی انکار او تكذيب لا پسې زياتېده، آخر يونس عليه السلام په تنگ شو، نو دوی ته يې ښېرې وکړې (که له دغو چارو څخه مو لاس وانخيست؛ نو د درې ورځو په منځ کې پر تاسو باندې عذاب راتلونکي دي).

کله چې درېمه شپه راغله يونس عليه السلام په نيمه شپه کې له دغه كلي څخه ووت، د سپېده داغ په مهال (وخت) کې د عذاب آثار او علائم وښکاره شو، په آسمان کې تکه توره وپروونکې وربخ راوختله، تر دې چې د کورونو چتونه يې بيخي تياره شول، د دغو آثارو د ليدلو څخه کله چې د دوی يقين پر خپل هلاکت راغی؛ نو د يونس عليه السلام په لټولو پسې ولوېدل.

هر کله چې هغه يې ونه مونده؛ نو گډ خلق سره له ښځو، وړو کيو بلکه له خپلو څاروو او مواشيو سره د باندې بديا ته ووتل، او په خلاص زړه او صافې عقېدې يې د پاك الله په لوري رجوع وکړه، او له ډېرې وېرې يظي وژړل، او چغې يې ووهلې، او په ډېره تضرع او اخلاص سره يې د الله تعالى په دربار کې دعاوې کولې، له څلورو خواوو د آهاتو او ژړاوو غږونه پورته کېدل، او گډو به سره ويل چې «آما بما جاء به يونس»، «ايمان مو راوړی دی پر هغه څه چې يونس عليه السلام له خپله ځانه سره راوړی دی»، حق تعالى په سبب د دغې تضرع، ژړا، او وبلا پر دوی باندې رحم وفرمايه، او د عذاب هغه آثار يې چې ورڅرگند (ښکاره) کړي يې وو؛ بېرته لرې کړل.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ النَّاسَ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿۹۹﴾

او که اراده فرمايلې وی رب ستا (ايمان د ټولو خلقو) خامخا ايمان به راوړی وی هغو کسانو چې په ځمکه کې دي ټولو په اجتماع سره، آيا نو ته مجبوره کوې (بې له ارادې ځما) خلق تر هغه چې شي دوی (ټول) مؤمنان (يقين لرونکي) بلکه نه يې شي.

تفسير: يعنې تاسې داسې قدرت نه لرئ چې په زور او زياتي د چا په زړه کې ايمان واچوي، که الله تعالى اراده فرمايلې وي؛ نو د ټولو انسانانو په زړونو کې يې ايمان اچولی شو، مگر څرنگه چې په متعددو مواضعو کې تقرير کړی شوی دی؛ کله چې داسې کول د الله تعالى د تکويني حکمت او مصلحت څخه خلاف وو؛ نو ځکه يې ونه فرمايل.

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُوْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّحْمَنُ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

او نه دی (ممکن) لپاره د هيڅ نفس دا چې ايمان راوړي مگر (ممکن دی) په اذن (اراده) د الله، (او اراده کوي الله ايمان د ځينو) او آچوي پلټي په هغو کسانو چې نه چلوي عقل (او فکر په دلائلو او آيتونو د الله کې).

تفسير: بې د الله تعالى له مشيئت او توفيقه او تکويني حکم هيڅوک ايمان نشي راوړی، او دغه حکم او توفيق د همغو په حق کې کيږي، چې د الله تعالى د قدرت په نښو او آيتونو غور او فکر کوي، او له عقله او فهمه کار اخلي، هغه کسان چې د پوهېدلو او سنجولو (غور کولو) تکليف پر ځان نه تېروي؛ نو الله تعالى دوی همغسې د کفر او شرک په نجاست کې ډوب او ککړ پرېږدي.

قُلْ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُعْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

ووايه (ای محمده! دې مشرکانو ته چې) وگورئ چې څه (قسم عجيبه عجيبه دلائل د وحدانيت) دي په آسمانونو او ځمکه کې، او نه دفع کوي (عذاب) دلائل (د وحدانيت) او (اورېدل د کلام) د وپروونکو له هغه قوم څخه چې ايمان راوړونکي نه دي دوی.

تفسير: يعنې د غور کولو او پوهېدلو لپاره په آسمان او ځمکه کې د الله تعالى د قدرت، حکمت، توحيد، او نورو ډېرې نښې موجودې دي، بلکه هره ذره، هر بخر کې، هره پاڼه د ده پر توحيد دلالت کوي.

ليکن هغه څوک چې د کومې خبرې منونکی او تسليم کوونکی نه وي؛ نو د ده لپاره دغه گړدې نښې او دلائل بېکاره دي، او د وپروونکو انبياوو نښه او تخويف هم پر دوی غير مؤثر ثابتېږي.

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ قُلْ فَانظُرُوا إِلَىٰ مَا كُنتُمْ مِنَ الْمُنْتَضِرِينَ ﴿١٢﴾

نو آیا انتظار کوي دا (مشرکان په سبب د تکذيب ستا، بلکه انتظار نه کوي هيڅ څيز ته) مگر (انتظار کوي) په شان د هغو بدو ورځو (وقائعو) د هغو کسانو چې تېر شوي دي پخوا له دوی نه، ووايه (ای محمده! دوی ته) نو انتظار وکړئ تاسې، بېشکه زه هم له تاسې سره له انتظار کوونکو څخې يم.

ثُمَّ نُنَجِّي رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ حَقَّقْنَا لَكُمْ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

بيا نجات ورکړي مونږ رسولانو ځمونږ ته او هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی وو، همداسې (چې) نجات ورکړي مونږ هغوی ته؛) ثابته ده پر مونږ (تلطفاً دا چې) خلاصوو (نور) مؤمنان (هم).

تفسير: يعنې همغسې چې له پخوانيو قومونو سره ځمونږ عادت جاري وو، چې مکذبين به مو هلاکول، او انبيا او مؤمنينو ته به مو نجات ورکولو؛ همداسې د موجوده وو او د مستقبلي مؤمنينو په نسبت ځمونږ وعده همدا ده، چې هغو

ته به نجات ورکوو، په آخرت کې د عذاب الیم څخه، او په دنیا کې به د کفارو له مظالمو او سختیو څخه مأمون او مصون وي، ولې شرط دا دی چې مؤمنین، صادق مؤمنین وي، یعنی د هغو صفاتو او خصالو او خصائصو خاوندان وي، چې په پاک قرآن او په حدیث کې د مؤمنینو په نسبت بیان شوي دي.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنتُمْ فِي شَكٍّ مِّن دِينِي فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ وَلَكِن
 أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَكَّلُكُمْ وَأُورِثُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ① وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا
 وَلَا تَتَّبِعَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ② وَلَا تَدْعُ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ فَإِن فَعَلْتَ فَإِنَّكَ
 إِذَا مِّنَ الظَّالِمِينَ ③

ووايه (ای محمده!) ای خلقو که یی تاسې په شک کې له دینه ځما (چې صحیح دی که غلط) نو عبادت نه کوم زه د هغو معبودانو چې عبادت (یې) کوئ تاسې غیر له الله څخه، ولیکن عبادت کوم زه د الله هغه چې وفات کوي تاسې (وباسي روح ستاسې په شدت سره)، او امر حکم شوی ما ته داسې چې شم له مؤمنانو (یقین لرونکو) نه. او (داسې حکم راباندې شوی) چې سم کړه مخ (ذات) خپل دین ته، حال دا چې کلک او ثابت یې په حق دین باندې، او مه کېږه له سره له مشرکانو. او مه بوله (په عبادت سره) پرته (سوا) له الله هغه چې نفع نه رسوي تاته (بلنه د هغه) او نه ضرر رسولي شي تاته (نه بلنه د هغه)، نو که بالفرض دې وکړ (عبادت د غیر الله)؛ نو بېشکه ته هم په دغه وخت کې یې له ظالمانو.

تفسیر: یعنی که ځما طریقه او دیني مسالک ستاسې په فکر کې ځای نه دی نیولی، او تاسې پرې نه پوهېږئ، نو ځکه د هغه په نسبت په شکو کو او شبهاتو کې لویدلي یی؛ نو زه د خپل دین اصل الأصول (چې خالص توحید دی) درنښم او درپوهوم یې.

خلاصه دا چې زه ستاسې د دغو فرضي معبودانو له عبادته سخت نفور او بېزار یم، چې د هغو اختیارول ځما له لوري له سره امکان نه لري، او نه بنایي چې تاسې دغه تصورات په خپلو زړونو کې وگرځوئ! ځما عبادت خالص هغه الله قدوس ته دی، چې د هغه په قبضه او واک (اختیار) کې ستاسې ارواح او ساوې دني، تر هغه وخته چې د ده حکم او اراده وي، هغه ستاسې په جسمونو کې پرېږدي، او هر کله چې اراده وفرمایي؛ سمدلاسه یې درځنې راکارې، گواکې د موت او حیات تار چې هغه ذات په قدرت او اختیار کې دی؛ د هماغه عبادت کېدی شي نه یواځې دا چې په جوارحو سره د هغه عبادت کول ضروري دی، بلکه بنایي چې په زړه کې هم د ده په توحید او تفرید پوره یقین او ایمان وي، او په ظاهر او باطن پر دغه حنیف دین چې د ابراهیم خلیل الله دین دی؛ په پوره همت او توجه سره استقامت په کار دی، او د جلي او خفي شرک نښې او آثار بنایي بیخي له منځه ورک شي.

وَإِنْ يَسْأَلْكُمُ اللَّهُ بَعْضُ أَلْسِنَتِكُمْ فَلَا تَكْسِفُ لَهُ أَجْوَابًا وَإِنْ يَدْرَأْكُمْ بَعْضُ أَلْسِنَتِكُمْ فِي سَبْيٍ فَلَا تَكْفُرْ بِاللَّهِ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ ④
 كَيْتَاءٌ مِّنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ⑤

او که ورسوي تاته الله کوم قسم ضرر (لکه مرض او فقر)؛ نو نشته لرې کوونکی د هغه (هیڅوک) مگر هم دی دی، او که اراده وکړي تاته د خیر (لکه صحت او غنا)؛ نو نشته هیڅ منع کوونکی د فضل د ده، رسوي (الله) دا (خیر) هر هغه چاته چې اراده وفرمایي له بندګانو خپلو نه، او هم دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ۝

ووايه (ای محمده!) ای خلقو! په تحقیق راغلی دی تاسې ته حق (قرآن او رسول) له جانبه د رب ستاسې، نو هر چا چې سمه لاره وموندله (ایمان او طاعت ته)؛ نو بېشکه هم دا خبره ده، چې لاره مومي لپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر څوک چې گمراه شو؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې گمراه کيږي پر ځان خپل (چې ضرر یې ورسیري)، او نه یم زه پر تاسې باندې وکیل (ساتونکی د اعمالو ستاسې).

تفسیر: یعنی حق په واضح ډول سره له دلائلو او براهینو در رسېدلی دی، چې دهغه په نه قبلولو کې هېڅ یو معقول عذر د هیچا سره نشته، د پاک الله آخري حجت هم پر بندګانو تمام شوی دی، نو اوس دې هر څوک خپله نفع او نقصان و سنجوي (سوچ وکړي)، او دهغه فکر دې له خپله ځانه سره وچلوي.

هر هغه څوک چې د پاک الله په ښوولې سمې لارې لار شي، په دنیا او آخرت کې کامیاب او بریالی کيږي، او هر هغه څوک چې دغه سمه لاره پر پرېدي، او دغه لوري هغه لوري ته لالهانده او سرگردانه ګرځي؛ نو دی خپل ځان پخپله ذلیل، خوار او بې مقداره کوي.

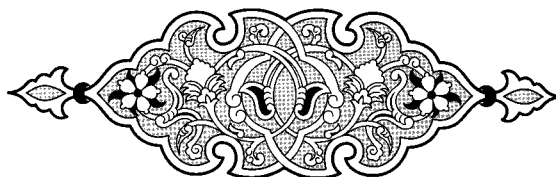
رسول الله صلی الله علیه وسلم داسې آزاد او خپلواک او خپلسری سړی نه دی درلېرلی شوی، چې ستاسې د دغو افعالو تعهد او ذمه واري پخپله غاړه واخلي، یا ستاسې په ځای دې جواب ورکړي، د ده کار تش خبرول او سمه لاره ښوول دي، پر هغه لاره تلل پخپله د تلونکي کار دی.

وَإِذْ يَأْتِيَنَّكَ أَلْفُ إِكْرَامٍ ۚ فَاذْكُرْ لِلَّهِ الَّذِي أَنْعَمَ عَلَيْكَ وَلَا تُنْسِ اللَّهَ فَكَفَرَ ۝

او متابعت وکړه (ای محمده!) د هغه خیز چې وحي کولی شي تاته، او صبر کوه (په طاعت او مصیبت او له معصیت) تر هغه پورې چې حکم وفرمائي الله (په نصرت او غلبه ستاسې)، او همدغه الله خیر غوره د ټولو حکم کونکو دی.

تفسیر: په دې سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکړی شوې ده، چې که دا خلق حق نه قبلوي؛ نو تاسې د دوی په غم کې خپل ځان له لاسه مه وباسئ! تاسې دالله تعالی د احکامو متابعت کوئ! او د تبلیغ او دعوت په کارونو کې تل لگیا اوسئ! او پر هغو شدائدو چې په دغه لاره کې تاسې ته ورسیري؛ صبر کوئ! او د مخالفینو پر ایذاء او تکذیب تحمل وکړئ، تر هغه پورې چې پاک الله د دوی او ستاسې په منځ کې ښه فیصله وکړي، یعنی سم له خپلې وعدې سره تاسې مظفر او منصور کړي، یا د جهاد حکم درولېږي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ يُونُسَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِمَنْتَه تَعَالَىٰ وَفَضْلِهِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ عَلَىٰ ذَلِكِ.

سُورَةُ هُودٍ

«د هود سورت مکي دی، پرته له (۱۲، ۱۷، ۱۱۴) آیتونو چې مدني دي»
 «(۱۲۳) آیتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱)، او په نزول کې (۵۲) سورت دی، وروسته د یونس له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الرَّكِبِ أَحْكَمَتْ أَيْتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿۱﴾

(دا) کتاب دی چې محکم کړی شوي دي آیتونه د ده (چې ورته لاره نه مومي هيڅ نقصان او خلل)، بيا په تفصيل سره بيان شوی دی له نزده د لوی حکمت والا ښه خبردار څخه.

تفسیر: يعنې دغه قرآن کریم هغه عظیم الشان او جلیل القدر کتاب دی، چې ټول آیتونه يې د لفظي او معنوي او نورو حیثیتونو بېخي ثابت، قائم، آزمويلی شوی دی، تللی (وزن کړی شوی) او ښه سنجولی شوی دی.

نه په هغه کې څه تناقض شته، او نه کوم مضمون يې د حکمت او واقعیت په خلاف دی، او نه د اعجاز، فصاحت، بلاغت او نورو له پلوه په يوه توري او حرف يې څه تنقید او اعتراض کېدی شي، هر هغه مضمون يې چې په هر عبارت سره اداء فرمایلی دی؛ محال دی چې له هغه څخه بهتر او ښه تعبير وکړی شي، د گردو ضرورياتو کافي تفصيل يې بيان فرمایلی دی، په نزولي حیثیت کې همدغه حکمت مرعي دی، چې ټول قرآن يو ځلې نه دی نازل شوی، بلکه وقتاً فوقتاً د موقع او مصلحت په لحاظ د جلا جلا آیتونو نزول شوی دی.

د پاک قرآن دغو ګردو دقائقو او حقائقو ته په مجموعي ډول سره چې انسان ورته ګوري؛ حق حیران پاتې کېږي، مګر د حیرت ځای نه دی، که د مطلق حکیم، او د برحق خبير په کلام دغه ګرد حکمتونه او محاسن سره مجموع نه وي؛ نو د هغه توقع په بل کوم کلام کې کېدی شي؟! بلکه له سره نشي کېدی.

أَلَّا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ

چې عبادت مه کوئ (د هیچا) مګر (یواځې) د الله عبادت کوئ.

تفسیر: يعنې د دې محکم او مفصل کتاب د نازلولو لوی مقصد دا دی، چې ټول عالم یواځې د الله واحد د عبادت په لورې متوجه شي، او د هغه بلنه نورو ته ورکړي، او طريقه يې وروښيي، نو د دغه عظیم او جلیل مقصد لپاره پومبی انبياوو تشریف راوړی وو، ﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾ (۱۷ جزء د الأنبياء سورت (۲۵) آیت (۲) رکوع)، ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۳۶) آیت (۵) رکوع).

إِنِّي لَكُمْ مِّنْ نَّذِيرٍ وَنَذِيرٍ ﴿۱﴾

(او ووايه ای محمده!) چې بېشکه زه تاسې ته له (طرفه د) الله وېروونکی يم (له جحيمه) او زېږی وروکوونکی يم (په نعیم سره).

تفسیر: یعنی هغه څوک چې کتاب الله ومني، او شرک او کفر پرېږدي، او د الله واحد، احد، صمد عبادت وکړي؛ نو ده ته د دارينو د فلاح زېري او بشارت اوروي، او هغه چې نه يې مني، او کفر او شرک ځان ته غوره کوي، نو هغه د الله تعالی له عذابه ويري.

وَإِنْ اسْتَغْفَرُوا رَبَّهُمْ نَبْؤُا إِلَيْهِ يَتَّبِعُهُمْ مَتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلَةٍ
وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿١٠﴾

او (پس له توحيد امر کوم) چې مغفرت وغواړي له ربه خپله (د تېرو گناهونو) بيا رجوع وکړي الله ته (په طاعت سره له گناه نه) چې فائده در رسوي تاسې ته په نفع غوره سره تر هغې نېټې ټاکلې (مقرر کړي) شوی پورې، او ور به کړي (الله) هر خاوند د فضل ته فضل د هغه، او که وگرځېدئ تاسې (ای کفارو له اسلامه)؛ نو بېشکه زه وپرېرم پر تاسې له عذابه د ورځې لويې نه (د قيامت).

تفسیر: هغه څوک چې د خپلو پخوانيو تقصيراتو معافي وغواړي، او د مستقبل لپاره دالله تعالی په لوري د زړه په صدق سره رجوع وکړي؛ نو دنيوي ژوندون يې په ښه ډول تېرېږي، ځکه چې قانت مؤمن په هر حال کې د پاک الله فضل او کرم ته لوی لوی اميدونه، هيلې (ارزوگانې) او اسرې کوي، دی د الله د رضا غوښتلو او د مستقبل د عظيم الشانې خوشالی او مسرت په تصور کې دومره محظوظ او مستغرق اوسېږي؛ چې د دې دنيا له ډېرو رېرونو (تکليفونو) او سختيو څخه هم دومره نه متأثر کېږي، دی چې کله خيال کوي چې زه په خپل ژوندون کې خپله فريضه په صحيح ډول سره پای (انجام) ته ورسوم؛ چې د هغه صله به خامخايوه ورځ د عرش عظيم د لوی څېستن (خاوند) له حضوره ماته راکوله کېږي.

﴿وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ﴾ يعني هومره يې چې عمل ورزياتېږي؛ په همغه اندازه د الله تعالی له فضله زياته برخه مومي، په آخرت کې اجر او ثواب او په دنيا کې زيات طمانيت او ډاډينه ور په برخه کېږي.

﴿وَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ الآيه - يعني که ځما خبره نه منئ؛ نو د قيامت عذاب يقيني دی، باقي داسې فرمايل: چې زه وپرېرم په تاسې؛ له دې نه مقصود د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم عمومي شفقت او د خلائقو سره د همدردی او خواخوږی اظهار دی.

إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١١﴾ أَلَا أَنهَمْ يَتَّبِعُونَ صُدُورَهُمْ لَيْسَتْ خُفُوفًا مِّنَ الْأَرْجَاءِ يَسْتَعْتَبُونَ
ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُونَ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٢﴾

خاص الله ته بېرته ورتله ستاسې دي، او الله په هر څيز باندې ښه قادر دی. خبردار شی! بېشکه دوی (دا کفار) تاووي سينې خپلې (او پټوي عداوت د رسول په زړونو خپلو کې) لپاره د دې چې پټ کړي خپل ځانونه له الله نه، واورئ! خبردار شی! په هغه وخت کې چې واغوندي دوی جامې خپلې؛ عالم دی (الله) په هغه څيز چې پټوي يې دوی (په سينو خپلو کې) او هغه څيز چې ښکاروي يې (په ژبو خپلو)، بېشکه الله ښه خبردار دی په پټو خبرو د سينو (هم).

تفسیر: د سزا ورکولو لپاره دغه خبره ضروري ده؛ چې مجرم حاضر وي، حاکم ته د سزا ورکولو پوره قدرت او قوت او کامل اختيار حاصل وي، مجرمينو ته پر ټولو کارونو او اجراءاتو يې علم حاصل وي، په ﴿إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ﴾ کې دا رانېولې شوي دي، چې مجرم او غير مجرم ټول د پاک الله په دربار کې حاضرېږي، په ﴿وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ کې يې د

عمومي قدرت او اختيار بيان فرمايلي دي، او د ﴿الَّذِينَ هُمْ يُرْسِلُونَ﴾ څخه تر ﴿بِنَادَاتِ الْمُدُورِ﴾ پورې د ده د محيط علم وسعت ظاهر شوی دی، چې پر پاک الله ظاهري او باطني ټولې خبرې يو شان ته ظاهري او هيڅ يوشی ترې پټ نه دی، او پر هر شي باندې بڼه پوهه او خبردار دی، تر دې پورې چې د زړونو د کومې له پټو خبرو، نياتو او اراداتو څخه هم باخبر دی، نو بيا مجرم خپل جرم په څه ډول له ده ځنې پټولی شي.

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿۷﴾

او نشته هيڅ تلونکی (خوځېدونکی ذي روح) په ځمکه کې مگر چې دی پر الله رزق (روزي) د هغه (تفضلاً تر حمانه و جوباً)، او عالم دی (الله) په ځای د اوسېدلو د هغه او ځای د سپارېدلو د هغه، ټول (دا مذکورې اشياء) په کتاب واضح کې دي.

تفسير: پومبي د الله تعالی د علم وسعت بيان وو، دا د هغه مضمون تکمله ده، يعنې پر ځمکه د هر ساکن (ذي روح) تلونکی او خوځېدونکی چې طعام او خوړو ته احتياج لري، د هغو د ټولو رزق او روزي ور کول الله پاک محض پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه لازمه فرمايلي ده، هومره روزي چې د هر يوه لپاره مقدره ده، هغه يقيناً ور رسېدونکې ده، هغه وسائل او اسباب چې بنده يې اختياروي؛ ټول د روزي رسولو ابواب او وړونه دي.

﴿وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا﴾ الآية - «او عالم دی الله په ځای د اوسېدلو د هغه او ځای د سپارېدلو د هغه»، شاه صاحب ليکي: «(مستقر) هغه ځای دی چې هستوگنه په کې کيږي، لکه جنت او دوزخ او (مستودع) هغه ځای دی چې انسان په کې سپارل کيږي لکه قبر»، پاس په ﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ﴾ الآية - کې د دنیوي ژوندون بيان وو، دلته د «برزخ» او د آخرت بيان دی، مطلب داسې دی: «او دی بڼه خبردار دی».

د «مستقر» او د «مستودع» په تعین کې د مفسرينو ډېر اقوال دي، چې د هغه په نسبت مونږ د الأنعام په سورت کې څه ليکلي دي.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسْحارٌ مُبِينٌ ﴿۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي يې دي آسمانونه او ځمکه په شپږو ورځو کې حال دا چې وو عرش (تخت) د ده پر اوبو (پیدا کړي دي الله دا ټول آسمانونه او ځمکه او ما فيهما لپاره د منافعو ستاسې او) لپاره د دې چې وازمويي تاسې چې کوم يو له تاسې ډېر بڼه دی له جهته د عمل، او قسم دی چې خامخا که ووايي ته (خپل قوم ته) چې بېشکه تاسې بيا ژوندي کيدونکي يئ پس له مرگه؛ نو هر ورو و به وایي خامخا هغه کسان چې کافران شوي دي، چې نه دی دغه (قرآن چې بيا ژوندون وایي) مگر سحر (جادو) ښکاره.

تفسير: په پيداينست د آسمانونو او ځمکه کې د الله تعالی له علم څخه وروسته د ده د قدرت بيان دی، د دې تفسير (په ۸ جزء د الأعراف سورت په (۵۴) آيت (۷) رکوع کې) تېر شوی دی.

﴿وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ﴾ يعنې د ځمکې او آسمان له پيدا کولو څخه پخوا اوبه مخلوق شوي، چې په مستقبل کې د ټولو اشياوو د ژوندانه ماده گرځېدونکې شوې: ﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾ (۱۷ جزء د الأنبياء (۳۰) آيت (۳) رکوع)، په دغه وخت کې د الله تعالی عرش د دې د پاسه وو، کله چې اوس د آسمانونو د پاسه دی، گواکې دغه يو صورت وو چې دغه

حقیقت یې ښکاره کولو چې د کائناتو ماده او د حیات ذریعه بالکلیه د رب العرش تر تسلط او تصرف او مطلقه قیومیت لاندې ده، او د الله تعالی ذات حقیقه د عرش له پاسه دی، او عرش یې په نورو ټولو مخلوقاتو له پاسه دی، والله أعلم.

وَلَيْنُ أَخْرَجْنَاهُمُ الْعَذَابَ إِلَىٰ أَتَىٰ مَعْدُودَةٍ لَّيْقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ الْأَيُّمُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَئِن كُنَّا لَأَنفُسِنَا كَافِرِينَ ﴿١١٠﴾

او قسم دی چې خامخا که وروستی کړو مونږ له دوی څخه (هغه) عذاب (چې موعود دی) تر راتلو د اوقاتو شمېر لږ شویو پورې؛ نو هر ورو (خامخا) به وایي دوی (استهزاء): څه څیز بند کړی دی دا (عذاب له نزوله؟ نو فرمایي الله) خبردار شی واورئ! په هغه ورځ چې راشي دا (عذاب) دوی ته؛ نو نه به وي (دا عذاب) دفع کړی شوی له دوی څخه، او چا پېر به شي له دوی نه هغه عذاب؛ چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې (او په جلتی به یې غوښت).

تفسیر: یعنې کله چې دغو کفارو ته د دوی د شرارتونو له سببه د الله تعالی له عذابه وېره ورکوله کیري؛ نو د تکذیب او استهزاء په ډول وایي چې: راوړه هغه عذاب دې چېرې دی؟ ولې نه رانازلېږي؟ او د څه لامله ځنډ (ایسار تیا) په کې کیري؟ او د چا له لوري هغه ستون شوی دی؟ نو پاک الله فرمایي چې: آیا تاسې په داسې ویناوو سره ټوکې او مسخرې کوئ؟ او نه پوهېږئ چې هغه عذاب د الله تعالی د حکمت او مصلحت په اقتضاء تر یوه ټاکلي (مقرر کړي) مدت پورې معطل شوی دی؟ او پخپل معین وخت کې به خامخا داسې در ورسیري، چې هیڅوک به یې مخه نشي نیولی، او له هر لوري څخه به په عذاب چار چاپېر کړی شی، او ټول به فنا کېږي.

وَلَيْنُ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِثْرَحَمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَكَفُورٌ ﴿١١١﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ (کافر، یا ناشکر انسان) ته له زده خپله رحمت (لکه صحت او نعمت چې اثر یې ښکاره وي)، بیا بېرته راټول کړو مونږ دا نعمت له ده نه؛ بېشکه دی خامخا نا امیده (له کر مه د الله) ناشکره (له نعمته د الله) وي.

تفسیر: یعنې که د څو ورځو له مخې یې الله تعالی د خپلې مهربانۍ په عیش او عشرت او آرامۍ کې وساتي، او بیا یې په کوم رېږ او تکلیف کې اخته او مبتلا کړي، نو دی هغه پخوانۍ هوسایي (آرام) او مهربانۍ هم بیخي له زړه وباسي او هیروي یې، او بې هیلې او نا امیده کیري، او د مستقبل په نسبت بیخي بې اسره او مایوس کیري، په تېره باندې ناشکري، او له راتلونکي څخه مایوسي همدا د ده د ژوندون حاصل دی.

وَلَيْنُ أَذَقْنَاهُ نِعْمَاءَ بَعْدَ ضَرَاءٍ مَّسْتَهْلِكَةٍ لَّيْقُولُنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١١٢﴾

او قسم دی خامخا که وروڅکوو مونږ دغه (کافر یا ناشکره انسان) ته نعمت (لکه صحت او هوسایي - آرام) وروسته له (هغه) ضرره چې رسېدلې وو ده ته؛ نو هر ورو (خامخا) وایي به دی خامخا: لاړې سختې (چې رارسېدلې وې) له ما ځني، بېشکه دغه (انسان) خامخا خوشالیدونکی دی (پر نعمتونو) متکبر فخر کوونکی دی (پر خلقو).

تفسیر: یعنې که له مصیبه وروسته بیا پاک الله ده ته آرامي او هوسایي ور په برخه کړي؛ نو بیا داسې گڼي چې گواکې اوس بیخي مصائبو او تکالیفو خاتمه وموندله، او بیا هغه پخوانۍ کیفیت له سره راتلونکی نه دی، نو په دغه وخت کې د غفلت او غرور په نشو کې مستیري، او فخر او تکبر او ځانمني (خودنمایي) کوي، او حال دا چې ده لره داسې په کار

وو؛ چې هغه خپل پخوانی حالت به یې تل په یاد درلود، او د الله تعالی شکر به یې ادا او د ده لطف او احسان په مقابل کې به یې د تواضع سر ښکته کوه.

إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿۱۱﴾

مگر هغه کسان چې صبر کوي (په سختی له قوته د ایمانه) او کوي ښه (عملونه لپاره د شکر د نعمت)؛ دغه (صابرين او شاكرين) شته دوی ته مغفرت (د گناهونو) او اجر (ثواب) ډېر لوی.

تفسیر: هغه حال چې مخکې د عامو انسانانو بیان شو، له هغه څنې د الله تعالی هغه بندګان مستثنی دي، چې د تکلیف او مصیبت مقابله په صبر او استقامت سره کوي، او د امن او راحت په وخت کې سره له شکر ایستلو په صالحه وو اعمالو کې هم خپل تیاری ښکاره کوي، د همداسې اولوالعزمو او وفادارانو ټولې د عظیم الشان بخشش او انعام مستحق دی، او په ډېر لوی اجر چې ادنی یې جنت او اعلی یې دیدار دی؛ فایز کیږي.

فَلَعَلَّكَ تَارِكًا بَعْضَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَضَائِقٌ بِهِ صَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا أَلَمْ نُنزِلْ عَلَيْهِ كِتَابًا
أَوْجَاءً مَعَهُ مَلَكًا إِنَّمَا أَنْتَ نَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿۱۲﴾

نو ښایي ته به پرېښودونکی یې (یعنې مه پرېږده) ځینې د هغه قرآنه چې وحي کولی شي تاته، او تنګېدونکې ده په (تبلیغ د) هغه سره سینه (زړه) ستا (له دې وېرې) چې وایي به دوی: ولې نه ده نازل شوې په ده باندې خزانه (چې پرې وکړي عشرت)؟ یا (ولې نه ده) راغلې له ده سره پرېښته (چې ورکړي شهادت د نبوت)؟ بېشکه همدا خبره ده چې ته وپروونکی یې (له جحیمه، نه څارونکی د اعمالو د دوی)، او الله پر هر شي باندې وکیل (ښه ساتونکی) دی، (د هغه چا چې ورو سپاري ځان خپل، نو له سره مه وېرېږه له عناد د دوی نه).

تفسیر: د مکې معظمې مشرکان د شرک او بت پرستی له تردیده او بدو ویلو څخه ډېر په قهر بدل، او په غیظ او غضب راتلل د مشرکیت پر خرافاتو په هره اندازه چې د هغو تحمیق او تجهیل کېده؛ په همغه اندازه به دوی د غصې په اور کې سوځېدل، کله به یې کوښښ کوه چې پاک رسول په دغې معاملې کې لږ څه سست او پوست شي، او د دغې اساسي او لویې مسئلې په تبلیغ کې له لږ څه نرمی او تساهل څخه کار واخلي، کله چې له دې لوري مایوس او بې هیلې (نا امیده) شول؛ نو تش د تکلیفولو او محض خفه کولو لپاره په عجیبو چټي (بېکاره) غوښتنو پسې لگیا شول، مثلاً ویل به یې چې: ته خو رښتین او د رسالت پر منصب مامور یې، نو له تا سره د پاک الله له درباره ښایي چې د مال او دولت لویه خزانه راغلي وی، یا له آسمانه له تا سره یو پرېښته راتلی، چې هر چېرې به در سره د تصدیق لپاره تللې وی: ﴿لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ كِتَابٌ أَوْجَاءً مَعَهُ مَلَكًا﴾ په همدغې سلسلې کې دغه آیتونه نازل شول، چې حاصل یې دا دی: «ته د دې خلقو د دغو چټي او بېکاره غوښتنو لامله مه غمجن او مه فکر مند او مه خفه کېږه، او مه پخپل زړه کې د دغو خلقو د خاطر او مراعاتو خیال ګرځوه!».

کله داسې کېدی شي! هغه شیان چې الهي وحي تاته درښوولي دي، او د هغه د تبلیغ حکم یې بې خوفه او بې خطره درکړی دی؛ چې ته د هغه ځینې برخې د دې خلقو له خرافاتو څخه د زړه تنګی په وجه پرېږدې، حال دا چې دغه کار امکان نه لري، ځکه چې د نبوت عصمت او د اولوالعزمی صفت یې مانع دی، نو بیا له زړه تنګی څخه څه فائده؟ ستاسې کار تش له خیر او شر څخه خبرول دي، د دوی د هدایت ذمه واري پر تاسې نه ده، د دوی دغه معامله هم هغه الله تعالی ته ورو سپاره؛ چې ګرد شیان هغه ته سپارلی شوي، او د ده په واک کې دي.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرِيْنَ وَادْعُوا مَنِ اسْتَعْطَمْتُمْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۱۰﴾ فَاَلَمْ يَتَّجِبُوْا لَكُمْ فَاَعْلَمُوْا اَنَّمَا اُنزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴿۱۱﴾

بلکه آیا وای دوی چې له خپله ځانه جوړ کړی دی (محمد) دا (قرآن چې تصدیق یې وکړي)؟ ووايه (ای محمده! دوی ته): نو راوړئ تاسې لس سورتونه په شان د یوه سورت د ده (فصیح بلخ) له خپل ځان جوړ کړی شوی، او راوبولی هغه کسان چې توانېږئ تاسې (لپاره د کومک) غیر له الله څخه که یی تاسې صادقان (رښتیني په دغې ادعا د افتراء کې). نو که جواب درنه کړ دوی تاسې ته (ای رسوله او مسلمانانو)؛ نو پوهه شی (ای مسلمانانو) چې بېشکه همدا خبره ده چې رالېږلی شوی دی (قرآن) په علم د الله سره (د بنده کلام نه دی)، او (بل پوه شی په یقین سره او پرې ثابت شی) چې نشته هیڅ لایق د عبادت مگر هم دغه الله دی، نو آیا یی تاسې مسلمانان.

تفسیر: ځینو مفسرینو د دې آیت ترجمه داسې هم کړې ده: «نو که جواب درنه کړ دغو بللو شویو تاسو ته ای مشر کینو!؛ نو پوه شی ای کفارو چې بېشکه همدا خبره ده، چې رالېږلی شوی دی دا قرآن په علم د الله سره، د بنده کلام نه دی، او پوه شی تاسې په یقین سره چې نشته لایق د عبادت هیڅوک مگر هم دغه الله دی، آیا نو یی تاسې مسلمانان غاړه ایښودونکي اسلام ته بلکه اسلام راوړئ!».

یعنې فرمايشي معجزې غواړي، چې د هغو وړ کول مصلحت نه دی، او له هغو ټولو ځنې لویه معجزه قرآن چې د دوی په مخ کې دی؛ نه مني، او وایي (معاذ الله): دغه خو له خپله ځانه جوړې کړې خبرې دي، نو د هغه ځواب ورکوي، چې آخر تاسې هم عرب او د فصاحت او بلاغت دعوی کوونکي یی؛ ټول سره راټول شی، او د دې پاک قرآن د لسو سورتونو په شان نور لس سورتونه له خپله ځانه جوړ کړئ، او په دغه کار کې د خپلې مرستې لپاره ټول مخلوقات بلکه خپل هغه معبودان هم راوبولی؛ چې تاسې یې په الوهیت کې شریکان گڼئ، او که دا کار ونه کړی شی، او له سره به یې ونه کړی شی؛ نو وپوهېږئ چې داسې کلام یواځې د پاک الله کلام کېدی شي، چې د هغه له مثل راوړلو څخه ټول مخلوقات عاجز پاتې کېږي.

مَنْ كَانَ يَرْيأُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّهَا نُوْفَ الْبِهْمِ اَعْمَالُهُمْ فِيْهَا وَهُمْ فِيْهَا لَا يَخْشَوْنَ ﴿۱۰﴾

هر څوک چې وي (له خپلې کم همتی) چې غواړي یواځې ژوندون لږ خسیس او ښایست د ده (او د آخرت فکر نه کوي)؛ نو پوره به ورکړو دوی ته (بدل د) اعمالو د دوی په دې دنیا کې حال دا چې دوی په دې دنیا کې نه شي کم کېدلی (له بدل د اعمالو د دوی هیڅ شی).

تفسیر: یعنې له داسې واضح ثبوت څخه وروسته څوک چې په قرآن ایمان نه راوړي، یا د هغه پر ښوولې لارې نه ځي، بلکه د دنیا څو ورځې ژوندون او فاني ډول او سینگار یې د خپل مقصود قبله درولې وي، او عملي جد او جهد ورته کوي، که په ښکاره کوم نېک کار لکه خیرات او نور کوي؛ نو له هغه څخه هم د آخرت بهتري او د الله تعالی خوښي مقصود نه وي، او یواځې د دنیوي فوایدو حاصلول یې تر سترگو لاندې وي، د داسې خلقو په نسبت اعم له دې چې یهود وي که نصاری، مشرکین وي که منافقین یا دنیا خوښوونکي ریاکار مسلمانان؛ دا یې راښوولي دي چې په دنیا کې د دغو ټولو معامله پای (آخر) ته رسولی شي، هغه اعمال او کوښنونه چې دوی یې د دنیا د حصول لپاره اراده وفرمایي؛ ورعطا کوي یې.

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِطُلُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۱﴾

دا هغه کسان دي چې نشته دوی ته په آخرت کې مگر اور، او خراب شوي دي هغه (نېک عملونه) چې کړي وو دوی په دې دنیا کې، او باطل دي (په آخرت کې) هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی پر دغو اعمالو پرته (علاوه) له دوزخه د بل کوم شي مستحق نه دي، کفار په ابدی صورت او ریاکاران مسلمانان به تر محدوده مدت پورې په دوزخ کې پاتې کېږي، هو! که الله تعالیٰ ځنې مؤمنان محض پخپل فضل او کرم سره وبخښي؛ نو هغه بېله خبره ده.

په دنیا کې کوم کارونه چې تاسې د دنیوي اغراضو لپاره کړي وو، وروسته د آخرت له رسېدلو څخه درښکارېږي؛ چې هغه خراب او برباد تللي دي، او د ریاکاری او د دنیا خوښولو په سلسله کې ظاهراً هغه نیکي او محاسن چې کړي یې وي؛ هغه گډر سره خراب او توی ځي، او هلته به یو شی په کار نه ورځي.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيْنَتَيْنِ مِنَ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كَتَبَ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ قَالَتِ الْأَمْمَةُ فَلَا تَكُن فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۱۲﴾

آیا پس هغه څوک چې دی پر صاف برهان (واضح دلیل) له جانبه در ب خپل، او تابع وي دې (برهان) پسې شاهد له (جانبه) د الله، او پخوا له دې (شاهده چې قرآن دی) کتاب د موسی (تورات شاهد وو) په دې حال کې چې پېشوا او رحمت وو (مؤمنانو ته دغه تورات، آیا هغوی او د دنیا غوښتونکو سره برابر دي؟ بلکه نه دي برابر، دغه خاوندان د برهان) دغه کسان ایمان لري په دې (قرآن)، او هر څوک چې کافر شو په دې (قرآن) له گډو فرقو (د کافرو) څخه؛ نو اور (د دوزخ) ځای د وعدې د هغه دی (چې خامخا ورته ورځي)، نو مه کېږه په شک کې له دې (قرآن) یا موعده نه، بېشکه چې هغه حق دی له جانبه در ب ستا، ولیکن اکثره د خلقو نه راوړي ایمان (په دې خبره باندې چې منزل من الله دی).

تفسیر: یعنی دغه سړی او هغه ریاکار دنیا پرست چې پخوا یې ذکر وشو؛ څرنگه برابرېدی شي؟ له سره نه دي برابر، له «بینه - صافه لاره» څخه مراد هغه لاره ده؛ چې هر انسان پخپل اصلي او صحیح فطرت سره موافق تلنه وغواړي، په دې شرط چې د اطرافو او حوالیو له حالاتو او خیالاتو ځنې متاثر نشي، او هغه د اسلام او د توحید او د قرآن سمه لاره ده: ﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۲۱ جزء د الروم سورت (۳۰) آیت (۴) رکوع)، او په حدیث کې راغلي دي: «کل مولود یولد علی فطرة الإسلام، فأبواه یهودانه أو یُنصرانه، أو یمجسانه - الحدیث».

او ﴿شَاهِدٌ مِنْهُ﴾ گواه د پاک الله له لوري لوی قرآن دی، چې گواهي ورکوي؛ چې د فطرت پر دین توحید او اسلام باندې تلونکي پر سمه لاره تلونکي دي، او همغه قرآن چې پر خپل حقانیت باندې هم پخپله گواه دی، د لمر دلیل پخپله لمر دی.

څرنگه چې د پاک قرآن راوړونکي جبرئیل امین علیه السلام او آخیستونکی یې محمد امین علیه السلام دی، نو په دغه اعتبار دغو دواړو ته هم شاهد ویلی شي، بلکه پخپله د رسول الله مبارک شان دغه دی، چې د ده اخلاق، عادات،

معجزات، مبارکه ژبه، نوراني خبره او له نورو ټولو شيانو څخه يې معلومېږي، او هر يو بېل بېل شهادت ورکوي، د هغه دين حامل چې محمد صلی الله عليه وسلم دی؛ هغه حقیقتاً بيخي حق او رښتیا دی، وروسته د ﴿وَمِنْ قَبْلِهِ كُتِبَ فِي تَوْرَةٍ لِمُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً﴾ دغه مطلب دی، چې پخوا له قرآنه هره وحي چې پر هر نبي راغلې ده؛ هغه هم د فطرت د دين پر صداقت گواه ده، خصوصاً هغه عظيم الشأن کتاب «تورات» چې پخوا له قرآنه پر موسى عليه السلام نازل شوی دی؛ هغه يو لوی شاهد د هغو خلقو پر حقانيت ښايي وويلی شي؛ چې د فطرت د دين پر صافه لاره تلونکي دي.

﴿أُولَٰئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ﴾ الآية - يعنې يهود او نصاری، بت پرست، عرب عجم، آسيا، افريقا، امریکا، اروپا، استراليا او نور له هرې فرقې او هر جماعت چې د هر ملک او ملت څخه وي، تر څو پاک قرآن ونه مني؛ نو له سره يې نجات په برخه کېدی نشي، لکه چې د صحيح مسلم او د نورو په احاديثو کې رسول الله صلی الله عليه وسلم په ډېره تصريح او تعميم سره دغه بيان فرمايلي دی.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ آلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥﴾ الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَعُودُنَهَا جَوْجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَفَرُونَ ﴿١٥﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې ترې له ځانه پر الله پورې دروغ (چې نسبت د ولد يا د شريک ورته کوي؛ بلکه نشته)، دغه (دروغ تړونکي) وړاندې به کړل شي په (قيامت کې) رب خپل ته، او وبه وايي شاهدان (کرام الکاتبين او نور) چې هم دوی دي هغه کسان چې دروغ يې ترلي وو په رب خپل (په نيولو د ولد او شريک سره، نو فرمايي الله): واورئ! خبردار شی! لعنت د الله دې وي پر ظالمانو. هغه ظالمان (کافران) چې اړوي خلق له لارې (د دين) او لټوي دوی په دغې (لارې) کې کوږوالی (عيب)، او هم دوی په آخرت هم دوی کافران منکران کېدونکي دي.

تفسير: يعنې پاک قرآن دروغ او افتراء نه دی، بلکه د پاک الله حق او رښتيا پيغام دی، چې قبول او منل يې ضروري دي، او ښه وپوهېږئ چې له هغه سرې څخه زيات ظالم بل هيڅوک نشي کېدی؛ چې پر الله تعالی باندې دروغ وټري، مثلاً که د الله کلام نه وي، او دې ووايي چې دغه د الله کلام دی، يا واقعي د پاک الله کلام وي، او پخپله الله تعالی څو څو کرته وفرمايي چې دغه څما کلام دی، مگر دوی سره له روښانو دلائلو هغه دروغجن کوي.

﴿أُولَٰئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ﴾ الآية - «دغه دروغ تړونکي به وړاندې کړي شي په قيامت کې رب خپل ته» په محشر کې کله چې دوی د پاک الله په مخ کې علی رؤوس الأشهاد وړاندې کيږي، او د دوی د شرارتونو دفاتر پرانستلی شي؛ نو په دغه وخت کې شاهدي ورکوونکي (ملائکې، انبياء، صالحين، بلکه د دوی خپل لاسونه، او پښې او رئيسه اعضاء) به ووايي، چې دوی همغه بدبختان ظالمان دي، چې د خپل پاک الله په نسبت يې دروغ ترلي وو، او چټي (بېکاره) خبرې به يې کولې.

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءٍ يُضَعِفُ لَهُمْ الْعَذَابَ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿١٦﴾

دا کفار نه دي دوی عاجز کوونکي (د الله) په ځمکه کې، او نه به وي دوی ته غير له الله هيڅ دوستان (چې عذاب ترې دفع کړي که اراده وفرمايي بلکه) دوه چنده به کړ شي دوی ته عذاب،

نه وو دوی چې طاقت یې لرلی وی د اورېدلو (د حق) او نه وو دوی چې لیدلی یې وی (دلائل د قدرت).

تفسیر: یعنی په دومره وسیعې او ارتې ځمکې کې نه چېرې تېښتېدې شي، او نه په کوم ځای کې پټېدې شي، او نه یې څوک مددگار او حمایت او مرسته کوونکی کېدی شي، چې دوی د الله تعالی له عذابه بچ کړي، ځکه چې دوی هم پخپله یې لارې او گمراهان شوي دي، او هم نور خلق یې گمراهان کړي دي.

﴿مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ﴾ نه وو دوی چې طاقت یې وی د اورېدلو د حق د زړه له کونوالې، او نه وو دوی چې لیدلی یې وی دلائل د قدرت د زړه له پوندوالي، یعنی په دنیا کې داسې رانده او کانه شوي دي؛ چې نه د حق د خبرو د اورېدلو توان لري، او نه د الله تعالی د قدرت دلائل او نښې لیدلی شي، چې د هغو په لیدلو سره ممکن دي چې د هدایت سمه صافه لاره ومومي.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۱۱﴾

هم دوی دي هغه کسان چې زیان یې رسولی دی نفسونو (ځانونو) خپلو ته، او ورک شول له دوی هغه چې وو دوی چې دروغ یې تړل.

لَا جْرَمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۱۲﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّٰلِحٰتِ وَآخَبْتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ
أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خٰلِدُونَ ﴿۱۳﴾

حقه خبره دا ده چې بېشکه دوی په آخرت کې هم دوی ډېر زیانکاران دي (له نورو نه). بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) او عاجزي کوي دوی رب خپل ته دغه کسان صاحبان (اوسیدونکي) د جنت دي، دوی به په دې جنت کې همېشه وي.

تفسیر: د مجرمینو د بد انجامې او د خرابې خاتمې په مقابل کې یې د مؤمنینو انجام او حسن د خاتمې بیان و فرمایه، د دوی عجز او نیاز (خلوصیت) د پاک الله خوښ شو، نو ځکه د دائمې خوښې مقام یې ورعطا کړه.

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرِ وَالسَّبْعِ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۱۴﴾

مثال د دې دواړو فرقو (داسې دی) لکه د رانده او د کانه او (لکه) د لیدونکي او د اوریدونکي، آیا برابر دي دغه دواړه له جهته د مثاله (او صفته؟، بلکه نه دي برابر)، آیا نو نه اخلی پند تاسې؟ (په دغو مثالونو سره او فکر په کې نه کوئ).

تفسیر: یعنی منکرین رانده او کانه دي، لکه چې درې آیته پخوا له دې نه یې وفرمایل: ﴿مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ﴾ بیا هغه چې نه پخپله څه لیدلی شي، او نه له بل چا څخه څه شی اورېدلی شي، د دوی ابتداء او انتهاء د هغوی روڼ ضمیر له ایماندارانو سره څرنګه برابرېدې شي، هغه کسان چې د بصیرت په سترګو د حق او باطل او خیر او شر په منځ کې تمیز کوي، او د خپلو هادیانو خبرو ته غوږونه نیولي غور کوي، چې د دواړو پای (آخر) او انجام څرنګه یو شان کېدی شي؟ بلکه نشي کېدی، وروسته د نوح علیه السلام د قوم قصه د دې مضمون په تایید وړاندې کوي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۶۶۳﴾ أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ ﴿۶۶۴﴾

او هرو مرو په تحقيق لېرلی وو مونږ نوح قوم د ده ته (حال دا چې ويونکی وو): بېشکه زه تاسې ته يم وروونکی (له جحيمه) ښکاره. چې مه کوی تاسې عبادت (د بل چا) بې له الله، بېشکه زه وپرېرم پر تاسې له عذابه د ورځې دردناکې (د قيامته) څخه.

تفسير: يعنې په نهايت وضاحت سره زه هغه شيان درنښم چې د هغو په ارتکاب سره د مهلك عذاب د نازلېدو اندېښنه ده، يا د هغه د محفوظيت ذرائع دي.

﴿أَنْ لَا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ﴾ «مه کوی عبادت د بل چا بې له الله!»، يعنې د (وډ) او (سواع) او (يعغوټ) او (يعوق) او (نسر) چې ذکر يې د نوح عليه السلام په سورت کې راځي؛ عبادت پرېږدئ! او د واحد احد الله تعالى په عبادت کې مشغول شئ! که نه د غير الله له عبادت څخه د بېرته نه ګرځېدلو په صورت کې د سخت عذاب د راتلو خوف دی.

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا تَرَاكَ إِلَّا بَشَرًا مِثْلَنَا وَمَا تَرَاكَ إِلَّا الذِّينَ هُمُ آرَادُوا بَادِيَ الرَّأْيِ وَمَا تَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نُنظِّمُ كَذِبِينَ ﴿۶۶۴﴾

نو وويل هغو مشرانو چې کافران شوي وو له قومه د دغه (نوح) چې: نه وينو مونږ تا مګر يو بشر پشان ځمونږ (بل څه مزيت نه لرې)، او نه وينو مونږ تا چې متابعت کړی ستا (هيچا) مګر هغه کسانو چې دوی د لاندې (ښکته) ځمونږ دي په بې فکری سره (يعنې سرسري نظر والا دي)، او نه وينو مونږ تاسې لره پر مونږ باندې هيڅ بهتري، بلکه ګمان کوو مونږ پر تاسې د دروغجانو.

تفسير: يعنې ښايي چې رسول د ټول قوم په مقابل کې د کومې ښکاره نښې او امتياز لرونکی وي، ليکن مونږ ګورو چې ته هم ځمونږ په شان د بشر له جنسه يې، او د آسمان پرېښته نه يې چې د هغې په مقابل کې خامخا انسان خپل سر ښکته کړي، بيا په بشريت کې هم ته داسې يو سړی نه يې چې په تا کې کوم خاص تفوق او لويي پر مونږ باندې وي، مثلاً لوی دولتمن، يا د شان او شوکت خاوند، يا د حکومت او قوت مالک اوسي، هغه کسان چې ستا پيروان او تابعان شوي دي؛ هغو هم ګرد ټول سره داسې خواران، غريبان، مفلسان او رذيلان دي چې له هغو سره مونږ شرفاء او غټان خپل ملاقات او خبرې کول شرم او ننگ بولو، نو آيا په ټولو انسانانو کې همدا ته پيدا شوی يې چې د الله تعالى د رسالت د منصب وړ او لايق وي؟ حال دا چې مونږ ستا په نسبت په حسب او نسب، مال او دولت، خلق (پيدايښت) خلق (رښه، خوی، عادت) او په نورو شيانو کې له هيڅ پلوه له تا څخه کم نه يو، نو ولې ځمونږ له منځه بل څوک پر دغه لوی منصب د رسالت باندې منتخب او غوره نشو؟ يا لږ تر لږه ستاسې تابعين او پيروان ښايي چې کوم معزز او لوی سړي خو وی.

دا د هغو ملعونانو د تقرير ما حصل وو، نوح عليه السلام کوم جواب چې دوی ته ورکړی دی؛ دادی:

قَالَ يَقَوْمِ آرَأَيْتُمْ إِنْ كُنْتُمْ عَلَىٰ بَيْتِي مِنْ رَبِّي وَأَتْنِي رَحْمَةًٍ مِنْ عِنْدِي فَعَمِيتَ عَلَيْكُمْ أَنْزَلْنَاهُمْ مَاءً وَأَنْزَلْنَا لَهُمُ الْهَوْنَ ﴿۶۶۵﴾

وويل (نوح) ای قومه ځما! آيا وينی خبر را کړی تاسې (ماته) که يم زه پر سمه لاره (واضح برهان ښکاره حجت) له ربه خپله، او را کړی يې وي ماته رحمت له زده خپله، نو پټ کړی شوی

دی (حقیقت د دې دلیل) پر سترگو ستاسې، آیا مجبور کولی شو مونږ تاسې په قبول د هغو سره (بلکه نه شو) حال دا چې تاسې دغه (برهان) لره بد گڼونکي انکار کوونکي یئ.

تفسیر: دا خبره صحیحه ده چې نبي له عامو انسانانو څخې ښايي بيخي ممتاز وي، لیکن هغه امتیاز په مال، دولت، حکومت، او نورو دنيوي شان او شوکت کې نه وي، بلکه په اعلى اخلاقو، ډېرو ښو ملکاتو، تقوی، د الله تعالى وېره، حق خوښول، له خلافتو سره همدردی او خواخوږی، او د صریحو او ښکاره وو آیتونو او ښو له وړاندې کولو څخه ورته امتیاز حاصل وي، چې حق تعالى هغه د برهان او د حجت د اتمام او د نعمت د اکمال په ډول په هغو کې قائموي، یا د هغو په وسیله یې ښکاره کوي، نبي علیه السلام د الله تعالى د وحیې او د رباني دلائلو او براهینو په رڼا کې پر صافه سمه لاره درومي، او شپه او ورځ د الله تعالى خصوصي رحمتونه پرې لکه باران (وریا) ووري، نوح علیه السلام وویل: «که دغه ټول شیان په ما کې په ښکاره ډول سره موجود وی، او یقینا موجود هم دي، لیکن همغسې چې پوند د لمر رڼا نشي لیدلی؛ نو که ستاسې سترگې هم د الله تعالى د دې نور له لیدلو څخه قاصرې وي؛ نو آیا زه به په زور سره تاسې ته هغه نور او رحمت درښوولی شم؟ یا یې بالجبر پر تاسې اقرار کولی شم؟»

وَيَقَوْمٍ لَّا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَا لَأَنَّ أَجْرِي أَلاَّ عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُلْقُوا إِلَهُمَّ وَلَكِنِّي أَرْكُمُ قَوْمًا يَّجْهَلُونَ ④

او ای قومه ځما! نه غواړم زه له تاسې په دغه (تبليغ) څه مال (مزدوري)، نه دی اجر (مزدوري) ځما مگر په الله باندې، او نه یم زه شپونکي د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (په وینا ستاسو، ځکه چې) بېشکه دوی ملاقات کوونکي دي له ربه خپله سره، ولیکن زه گورم تاسې داسې قوم چې جاهلان یئ (له عاقبت خپله او له شرف د دغو مؤمنانو).

تفسیر: یعنې زه د تبلیغ په مقابل کې له تاسې څخه څه تنخوا او طلب نه غواړم، چې د مالي خود غرضی اندېښنه تاسې ته پیدا شي، زه د خپل الله خاص بنده او نوکر یم، او د ده له درباره ماته اجر را کول کيږي، الحمد لله زه نه ستاسې د مال طالب یم، او نه ورته ضرورت لرم، نو بیا به زه څرنگه فقراء او مساکین پرېږدم، او تاسې ته به خپل تمایل (میلان) درښکاره کوم؟ که تاسې زما اتباع تش د هغوی د افلاس یا عادي کارونو له سببه حقیر او ذلیل گڼئ؛ نو ښه وپوهېږئ چې زه له هغو کسانو څخه نه یم چې د ایمان د دولت پانگې (سرمایه) لرونکو ته د دوی د ظاهري پرېشانی او بې وزلی (کمزوری) لامله په سپکه وگورم، یا هغوی لکه د حیواناتو په شان ټپل وهم، او له خپله ځانه یې لرې وشرم، دوی به یوه ورځ د خپل پاک الله په حضور کې مشرفیږي، او ځما شکایت به د ده په دربار کې کوي، چې ستا رسول د متکبرانو دنیا دارانو په خاطر مونږ وفاداران غریبان یې له خپله حضوره لرې کړي وو، زه د ظاهري وضعیت په خلاف به څرنگه پوهېدی شم، چې د هغوی ایمان یواځې ظاهري او سطحی دی، د زړونو څیړول او د هغه لیدل ځما کار نه دی، او د دغو امورو اطلاع او پته یواځې پاک الله سره ده، او هغه ښه پوهیږي چې د دوی د زړونو احوال څه دی؟

وَيَقَوْمٍ مِّنْ يَّنصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتَهُمْ أَفَلَا تَدَّكُرُونَ ⑤

او ای قومه ځما! څوکه به مرسته وکړي له ما سره (چې ما وساتي) له عذابه د الله که وشرم زه دوی؟ (بلکه هیڅ یې نشي کولی)، آیا نو پند نه اخلئ تاسې.

تفسیر: یعنې زه ستاسې له کبره او غروره او جهالته متأثر شوی څرنگه خپل نقصان وکړم؟ که ستاسې په رعایت زه د الله تعالى مخلصو بندگانو ته څه ووايم، یا یې وشرم، نو د هغه د سزا او له پوښتنې څخه به مې څوکه ژغورلی (خلاصولی) شي؟

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِي
أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنَِّّي إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۱﴾

او نه وایم زه تاسو ته چې ما سره خزانی د الله دي، او نه (وایم دا چې) بېشکه زه پرېسته یم، او نه وایم زه په حق د هغو (فقیرانو مؤمنانو کې) چې سپک ورته گوري سترگې ستاسې؛ چې له سره به ورنه کړي دوی ته الله هیڅ خیر، الله ښه عالم دی په هغه (اخلاص) چې په نفسونو د دوی کې دی، (که زه دغه ووايم)؛ نو زه په دغه وخت کې خامخا له ظالمانو څخه به یم.

تفسیر: کفارو نوح علیه السلام ته ویلي وو چې: «ته خو ځمونږ په شان یو بشر یې، د قوت، قدرت، او دولت او اموال او رجال په اعتبار هم پر مونږ څه امتیاز نه لرې»؛ نو نوح علیه السلام د دې خبرې جواب په ډېر متانت او انصاف سره ورکړ چې: «بېشکه هغه امتیاز چې تاسو یې لیدل غواړئ زه یې مدعي نه یم، بلا شبهه زه خو یو بشر یم، پرېسته نه یم، نه الله تعالی خپلې ټولې خزانی ځما په تصرف او اختیار کې ایښي دي، او نه یې د غیب پر خبرو مطلع کړی یم، لیکن سره د دغو ټولو خبرو د اعتراف سره زه ستاسې په شان له سره داسې نشم ویلی؛ چې هغه خلق چې ستاسې په نظر کې معیوب او حقیر دي (یعنې زه او ځما ملګري) هغوی ته به له سره پاک الله هیڅکله څه خیر او ښېګڼه (فائده) نشي ورکولی، مثلاً له هغو څخه یې ځینو ته نبوت او حکمت عطا فرمایلی دی، او نور یې د ایمان او عرفان په دولت سره ګټور (نفع مند) کړي دي.

تنبیه: د دې آیت ابتدایي درې جملې په (۷) جزء د الأنعام د سورت په (۵۰) آیت (۴) رکوع کې تېرې شوي دي، د هغه ځای په تفاسیرو کې دې بیا ولوستلی شي.

قَالُوا يُونُسُ قَدْ جَادَلْنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿۱۲﴾

ووویل (کفارو) ای نوحه! په تحقیق جګړه دې وکړه له مونږ سره پس ډېره دې کړه جګړه ځمونږ؛ نو راوړه مونږ ته هغه عذاب چې وعده یې کوي ته له مونږ سره (یا ویروى مونږ په هغې سره) که یې ته له صادقانو (رښتیا ویونکو په دې وعید خپل کې).

تفسیر: نوح علیه السلام پخوا له طوفانه نهه سوه او پنځوس کاله په دوی کې شپه او ورځ په پټه او په ښکاره هغو ته پند او نصیحت کاوه، او د هرې شېبې ځواب یې ورکاوه، د تبلیغ، تفهیم، بحث، مناظرې، خبرو اترو سلسله جاري وه، په دغو جګړو کې په سلهاوو کلونه تېر شول، کفار د نوح علیه السلام د دغو حقاني مباحثو او د شپې او د ورځې ممانعت او مزاحمت څخه عاجز او تنګ شول، او ټولو سره وویل چې: اوس دغه سلسله رابنده کړه! که په رښتیا سره ته رښتیا وایي؛ نو هغه عذاب ژر راناازل کړه! چې مونږ د عذاب له نزول څخه تل وپروې! څو دغه د هرې ورځې جګړه بیخي پای (آخر) ته ورسیري، او دا مناقشه بالکل ختمه شي.

قَالَ إِنَّمَا أَنبِئُكُمْ بِهٖ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنَا بِمُعْجِزٍ ﴿۱۳﴾

نو ووویل نوح: بېشکه همدا خبره ده چې رابه ولي تاسې ته دا عذاب خاص الله که اراده وفرمائي، حال دا چې نه یی تاسې عاجز کوونکي (د الله په دفع د عذاب په زور یا په تېښتې سره).

تفسیر: یعنې د دغه عذاب نزول ځما په قبضه کې نه دی، څه مهال (وخت) چې پاک الله سم له خپله حکمت سره اراده وفرمائي؛ نو عذاب نازلوي، ځما فرض یواځې خبرول دي، پاتې شو عذاب؛ هغه خو داسې هولناک او عظیم الشان شی

دی، چې د هغه راوړل، یا یې مخه بېرته آړول، دواړه د بشر له قوې خارج دي، کله چې الله تعالی مشیئت و فرمایي؛ نو څوک ترې نشي تېنېدللی، او نه ترې چېرې پېښې شي، داسې څوک دي؟ چې (معاذ الله) پاک الله ستړی او ستومان کړي، او ځان ترې وژغوري (بچ کړي).

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾

او نه نفع در رسوي تاسې ته نصیحت څما که اراده و کړم زه چې نصیحت و کړم تاسې ته که وي الله چې اراده لري د دې چې گمراه و فرمایي تاسې، همدی دی رب ستاسې (هر څه چې غواړي هغه ستاسې سره کولی شي)، او خاص هم ده ته بېرته بیولی کېږئ (پس له مرگه په قیامت کې).

تفسیر: یعنی: که زه هومره نصیحت او خیر غوښتنه مو و کړم، او تاسې ته گټه (فائده) دررسونه وغواړم؛ له سره به هغه نافع او مؤثره نه لویږي، ستاسې رب همغه ذات دی چې د هغه په ملکیت او تصرف کې هر شی دی، له هر چا سره چې هر معامله و فرمایي؛ هیڅوک یې مخه نشي نیولی، د ټولو رجوع او ورتگ د همدغه په لوري دی، همغه د ټولو اعمالو جزا او سزا ورکونکی دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَىٰ إِجْرَامِي وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَجْرِمُونَ ﴿١٦﴾

(و فرمایل الله) بلکه آیا وایي دوی چې له خپله ځانه یې جوړه کړې ده دغه (وحي)؛ ووايه (ای رسوله دوی ته) که مې له ځانه کړي وي دغه وحي؛ نو خاص پر ما دی عقوبت د گناه څما، او زه بېزاره يم له هغې گناه چې تاسې یې کوئ.

تفسیر: دغه خبرې اترې د مکې معظمې د کفارو وې له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره؛ چې دغه قرآن تاسې له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د پاک الله کلام نه دی، نوح علیه السلام کتاب نه وو راوړی چې د نوح علیه السلام قوم داسې خبرې وکړي (کذا في الموضح).

لیکن ځینو مفسرینو دغه آیت هم د نوح علیه السلام د قصې جز بنوولی دی، یعنی د نوح علیه السلام قوم وویل: هغه خبرې چې نوح د الله تعالی په لوري منسوبوي، هغه یې له خپله ځانه ترلي دي.

ځینې وایي چې: دغه وینا خو د مکیانو ده له پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم سره، مگر د هغه تعلق خاص د نوح علیه السلام له قصې سره وو، گواکې هغوی ویل چې: دغه داستان تاسې په دروغو سره جوړ کړی دی، او په واقع کې په دغو قصو کې له سره حقیقت نشته، او اصل نه لري.

وَأُوْحِيَ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ إِلَّا مَنْ قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٧﴾

او وحي کړی شوې وه نوح ته چې بېشکه شان دا دی؛ چې له سره به ایمان رانه وړي له قومه ستا مگر هغه چې په تحقیق ایمان یې راوړی دی (پخوا له دې نه)؛ نو مه غمجن کېږه په هغه (ایذاء او تکذیب) چې وو دوی چې کول به یې (او رسول یې درته).

تفسیر: کله چې د قوم ایذاوې او تکلیفونه له حده تېر شول، نوح علیه السلام د سلهاوو کلونو د تکلیف تېرولو او جوړ او جفاء لیدلو څخه وروسته د پاک الله په دربار کې شکوی و فرمایله چې: ﴿أَنْ مَغْلُوبٌ فَاتَّصِرُ﴾ (زه مغلوب او ضعیف يم، ته له دوی نه زما بدل واخله!)، ارشاد وشو چې: د هغو څو شمېرلیو غورو خلقو په قسمت کې چې ایمان لیکلی شوی وو، هغوی خو ټولو ایمان راوړ، وروسته له دې نه د دوی له منځه بل هیڅوک نه مسلمانېږي، نو ځکه اوس تاسې د

دوی له عداوت او تکذیب او ایذاء رسولو څخه زیات مه غمجن کېږئ، عنقریب د الله تعالی د انتقام توره راوځي، او د دوی دغو ټولو شرارتونو ته سره سره له دغو شریرانو خاتمه ورکوي.

وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الْذِّينِ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿۲۰﴾

او جوړه کړه ته بېړۍ ځمونږ د سترگو لاندې (چې وینو دې او حفاظت دې کوو)، او په حکم ځمونږ، او مه کوه خبرې ما سره (په دفع د عذاب) په حق د هغو کسانو کې چې ظالمان (کافران) شوي دي، چې بېشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقېدلو (نجات یې نشته).

تفسیر: حق تعالی نوح علیه السلام ته وفرمایل چې: څما د سترگو لاندې یعنی ځمونږ په نگرانی کې او ځمونږ د حکم، تعلیم، الهام، او پیغام سره سم یوه بېړۍ تیاره کړه! ځکه چې عنقریب د اوبو یو ډېر سخت طوفان راتلونکی دی، چې په هغه کې دغه ټول ظالمین او مکذبین بالیقین ډوبیږي، او د دوی په حق کې دغه حکم او فیصله حتماً او جزماً منطبقه کیدونکې ده، ته د هیڅ یو ظالم سپارش مه کوه! او د دوی د شفاعت لپاره ماته مخ مه ګرځوه! ځکه چې راتلونکی عذاب له سره منع کېدونکی نه دی، بلکه بیخي قطعي او حتمي دی.

وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكَلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَأَنَّ قَلْبَهُ سَخِرُوا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُونَ مِنِّي فَإِنِّي أَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿۲۱﴾

او جوړوله (نوح) بېړۍ حال دا هر کله چې تېرېدله به پر دغه (نوح) ډله (د مشرکانو یا مشرانو) له قومه د نوح؛ نو مسخرې به یې کولې په دغه (نوح) پورې، نو وویل (نوح): که مسخرې کوئ تاسې پر مونږ پورې؛ نو بېشکه مونږ به هم مسخرې وکړو په تاسې پورې لکه چې اوس مسخرې کوئ تاسې (پر مونږ پورې).

تفسیر: نوح علیه السلام به بېړۍ جوړوله نو کله چې به د ده قوم دغه عجیب شی (بېړۍ) لیدله؛ نو نوح علیه السلام څخه به یې پوښتنه کوله چې: «ته دغه څه جوړوې؟» ده به ویل چې: «یو داسې کور جوړوم چې د اوبو په سر به درومي، او له ډوبېدلو څخه به مونږ بچ کوي»، کفار به د دې خبرې له اورېدلو څخه له خندا شنه او په مسخرو کې به سره لګیا کېدل، او پخپلو منځونو کې به یې ویلې، چې دغه سپین ګیري ته وګورئ چې له اوبو څخه لرې په وچه لوړه (او چته) ځمکه کې له اوبو څخه د نجات په فکر کې ډوب تللی دی.

شاه صاحب لیکي: «کفارو به خندل چې نوح علیه السلام په وچه ځمکه کې له ډوبیدلو څخه د نجات په فکر کې لوېدی دی، نوح علیه السلام پر دوی باندې خندل، چې مرګ د دوی پر سر باندې ځوړند او ولاړ دی، او دوی ورته خاندي».

فَسَوْفَ نَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۲۲﴾

نو ژر به وپېژنئ تاسې هغه څوک چې رابه شي ورته (داسې) عذاب چې وبه شرموي ده لره په (غرق سره) او راګوزیږي به په ده عذاب دائم (په حرق سره).

تفسیر: یعنی اوس څه زیات تاخیر نشته، او ژر تر ژره به درېشکاره شي، چې د دنیا رسوا کوونکی او د آخرت دائمی عذاب پر چا نازلېږي؟.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورَ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَن سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ آمَنَ وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿۳۶﴾

تر هغه پورې چې راغی امر (حکم د عذاب) حُمونږ او راو خو تپده تنور (یعنې اوبه له تناره، بیا چې عذاب سر راوړ نو) وویل مونږ (نوح ته) سواره کړه په دې بېړۍ کې له هرې (نوعې د حیواناتو څخه) جوړه دوه دوه (نر او بنځه)، او اهل خپل، مگر مه سوره هغه چې رومی شوي ده په ده وینا (او حکم د ډوبېدلو) او هغه (هم سواره کړه) چې ایمان یې راوړی دی، او نه وو ایمان راوړی سره له دغه (نوح) مگر خو لږو خلقو.

تفسیر: یعنې نوح علیه السلام تر هغه وخته پورې د بېړۍ په جوړولو کې مشغول وو، چې د الله تعالی له وعدې سره موافق ټولو ورېځو ته حکم ورسېد، چې «ټولې سره ورو بېړۍ، او ځمکې ته وویل شو: چې خپلې ټولې اوبه و خوتوه، او پرېستو ته وویل شو چې: تاسې د خپل تعذیب او نورو منسبي فرائضو په ځای راوړلو کې متوجه شئ!»، بالآخر له پاسه سخت بې درېغه باران وورېده، له ښکته د ځمکې له سطحې د زورورو او سختو خوتېدونکو چینو او تندوبي (فوارې) په شانې په جوش وهلو او خوتېدلو باندې شروع وکړه، تر دې چې د ډوبې پخولو له تنورونو څخه هم چې له اور ځنې ډک پک وو، هم اوبه راووتې.

له ابن عباس رضي الله تعالى عنه څخه منقول دي، چې د «تنور» معنی وجه الأرض او د ځمکې مخ دی، مونږ پاس کوم تفسیر چې کړی دی، همدغه معنی مو مقدمه ایښي ده، او د نورو معانیو په لوري مو هم اشاره کړې ده، حافظ ابن کثیر (رحمه الله) د همدغه تفسیر له لیکلو څخه وروسته فرمایي: «وهذا قول جمهور السلف وعلماء الخلف، والله أعلم».

﴿قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ﴾ یعنې له هغو ساکنانو (زنده سرو) چې ضرورت ورته پېښېږي، او د هغوی نسل پاتې کېدل مقدر دي، یوه یوه جوړه نر او بنځه دواړه واخله، او په بېړۍ کې یې سواره کړه !.

له ﴿وَلَا تَخَاطَبِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ﴾ څخه مراد د نوح علیه السلام هغه ځوی مقصود دی، چې نوم یې (یام) او لقب یې کنعان وو، او بل د کنعان مور مقصوده ده، چې (واعله) نومیده، او د نوح علیه السلام له کورنۍ ځنې همدغه مور او ځوی دواړه بېل او په طوفان کې ډوب شوي دي.

﴿وَمَا آمَنَ مَعَهُ إِلَّا قَلِيلٌ﴾ یعنې اتیا نارینه یا څه لږ یا څه ډېر، د نوح علیه السلام د بېړۍ د اراکینو په نسبت ډېر اقول دي، اما آخري دا دی، چې یو پخپله نوح علیه السلام وو، او یوه یې مسلمانانه بنځه او درې یې ځامن: سام، حام، یافث او درې د دوی بنځې دا اته شو، او له قوم ځنې یې ۳۶ نارینه ۳۶ بنځې چې دا ټول سره اتیا تنه شول.

وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ جَرِّهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۳۷﴾

او وویل نوح چې: سپاره (سواره) شئ پر دغې (بېړۍ کې، او وایئ) په نامه د الله دي روانېدل د دې (بېړۍ) او درېدل د دې (بېړۍ)، بېشکه چې رب ځما خامخا ښه بخښونکی مغفرت کوونکی (د خطیاتو)، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: نوح علیه السلام خپلو ملگرو ته وویل چې: د پاک الله په نامه پر بېړۍ سواره شئ! او هیڅ فکر او اندېښنه مه کوئ، د دغې بېړۍ روانېدل او درېدل دواړه د الله په نامه او اذن او حکم، او دده د پاک نامه په برکت سره دي، او د دې د ډوبېدلو هیڅ اندېښنه نشته، حُمونږ رب د مؤمنینو قصور معافوي، او پر دوی بې حده مهربان دی، دی به پخپل فضل

او کرم او مهربانی سره مونږ روغ رمټ او صحیح او سلامت را کوزوي، له دې آيت څخه دغه خبره استخراجيږي چې په کشتی او نورو نقلیه وو وسائلو باندې د سورېدلو په وخت کې ښايي چې «بسم الله» وويلی شي.

وَهِيَ تَجْرِي بِهِمْ فِي مَوْجٍ كَالْجِبَالِ تَنْوَادِي نُوْحًا ابْنَهُ وَكَانَ فِي مَعْرَلٍ يُبَيِّنُ اَرْكَبَ مَعَنَا
وَلَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٥﴾

او دې (بېړۍ) به وړل دوی په موجونو (چپو د اوبو) کې په شان د غرونو، او نارې کړې نوح (له ډېره شفقت) ځوی خپل ته، حال دا چې وو هغه په کناره (له پلاره يا له بېړۍ نه): ای بچوپر په ځما! رآخه سور شه (په بېړۍ کې!) له مونږ سره، او مه کېره له کافرانو سره (چې غرق به شي).

تفسیر: یعنې بېړۍ به د غرونو موجونه او چپې خیرولې، او پخپل ټکر سره به یې وهلې، او بې له خوفه او خطرې به پرې روانه وه، وروسته له سورېدلو نوح علیه السلام خپل ځوی (یام - کنعان) ته ورغږ کړ، کوم چې له خپله پلاره او وروڼو او نورې کورنۍ څخه بېل او له کفارو سره ایل او غیل (ملگری) وو چې: «د دغو بد بختانو کفارو ملگرتوب پرېږده، له مونږ سره راشه! خو له دغه لوی مصیبت څخه نجات وموندلی شي».

قَالَ سَارُوِيَ إِلَى جِبَلٍ يَّعِصْمُنِي مِنَ الْمَاءِ قَالَ لَأَعَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِلا مَن رَّجِمَ وَحَالَ
بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ﴿٣٦﴾

وويل (کنعان ځوی د نوح چې) ژر به لاړ شم ځای به ونیسم پر سر د کوم غره باندې؛ چې وساتي مې له اوبو نه، وويل (نوح چې) نشته ساتونکی نن ورځ له امره (حکمه او له عذابه) د الله (هیڅوک) مگر (ساتلی به شي) هغه څوک چې رحم پرې وکړي (الله)، او پرده شو د دوی دواړو په منځ کې موج (چپه د اوبو) نو وگرځېد (کنعان) له جمله د غرق کړي شویو.

تفسیر: «کنعان» له خپل جهل او غباوته اوس هم داسې خیال کاوه، لکه چې سړی د عادي او معمولي سیلاب (خپان) په وخت کې پر کومه لوړه (اوچته) خيژي، او خپل ځان ژغوري (بچ کوي)، نو زه به هم پر کومې لوړې وخبږم، او خپل ژوندون به وساتم.

﴿قَالَ لَأَعَاصِمَ الْيَوْمَ﴾ الآية - یعنې ته په کوم خط او خطا کې لوېدلې یې، دغه عظیم طوفان خو کوم معمولي سیلاب نه، بلکه د الله تعالی د عذاب طوفان دی، د لوړو غرونو حقیقت او ماهیت څه دی، نن هیڅ یو شی د پاک الله له عذابه نجات نشي موندلی، هو! د هماغه چا په برخه کې نجات کېدی شي، چې د پاک الله فضل او کرم پرې وي، مگر په دغه لویه او مهیبه هنګامه او انتقام په مقام کې به پر غټو مجرمانو څه رحم او شفقت کېدی شي؟ د پلار او ځوی په منځ کې لا د خبرو او اترو دغه سلسله پای (آخر) ته نه وه رسېدلې، چې د اوبو یوه لویه چپه ددوی تر منځ حائله شوه، او دوی دواړه یې د تل لپاره سره بېل کړل.

(بیا هر کله چې واقعه د طوفان نهایت ته ورسېده، او کفار غرق شول؛ نو د پاک الله داسې امر صادر شو).

وَقِيلَ يَا اَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَسْمَأِ اَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءِ وَقُضِيَ الْاَمْرُ وَاَسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ
وَقِيلَ بَعْدَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٣٧﴾

او وويل شو چې ای ځمکې جذب کړه (بېرته ښکته ونغړه) اوبه خپلې، او ای اسمانه بندې کړه (اوبه خپلې)، او کمې کړې شوې اوبه (له مخ د ځمکې) او پوره کړ شو هغه حکم (د اهلاک د

اشرارو او انجاء د ابرارو، او ودرېده بېړۍ پر غره د جودي، او وويل شو (هلاک) لربوالی دې وي (له رحمته) قوم ظالمانو (کافرانو) ته.

تفسیر: تر یوه مدت پورې دومره زیاتې اوبه له آسمانه راتویې شوې، چې ګواکې د آسمان ګرد (ټول) ورخونه او بندونه سره خلاص شوي دي، او د ځمکې ټولې پولې او پردې سره شلیدلي او بېرته شوي وي، تر نو او لوړو (اوچتو) او غرونو پورې هم اوبه وختلې، او هغه ټول په کې ډوب او پټ شول، بې د کشتۍ له سوړو څخه نورو ټولو کفارو ته چې د دوی په حق کې نوح علیه السلام د ﴿لَا تَدْرَعَلِ الْأَرْضَ مِنَ الْكُفْرَيْنَ دِيَارًا﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت ۲۶ آیت دویمه رکوع) ښېرا کړې وه، غرق شول، په دغه وخت کې الله قدوس جلت عظمته ځمکې ته امر ورکړ، چې اوس دې خپلې اوبه بېرته درجې کړه، او درکش یې کړه!، او ای آسمانه نور بس کړه او مه ورپړه! او ای ورېځو لرې شی!، نو بیا څه مجال وو چې دغو ټولو د هغه حکم امتثال نه وی کړی، او په تعميل کې یې د یوې لمحې ډیل او معطلې کړي وی، لکه چې د اوبو وچېده شروع شول، او بېړۍ د (جودي) پر غره باندې ودرېده، چې د ځینو په نزد په (موصل) کې دی.

تنبيه: په دغې خبرې کې اختلاف دی، چې د نوح علیه السلام طوفان پر ګردې (ټولې) دنیا باندې ختلی وو؟ یا په خاصو ملکونو کې واقع شوی وو؟ د دې خبرې د فیصلې کولو ځای دلته نه دی، مګر په یاد ولری چې په «دائرة المعارف» کې د (اورویا) د ځینو محققانو داسې اقوال او دلائل نقل شوي دي، چې له هغو څخه د عمومي طوفان د وقوع تأیید کېږي، هغه کسان چې د عمومي طوفان قائلان دي؛ له دوی څخه د اکثر په نزد د موجوده عالم ګرد انسانان د نوح علیه السلام د دریو ځامنو (۱) سام (۲) حام (۳) یافث، له اولادې څخه دي، ﴿وَجَعَلْنَا دُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ﴾.

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَكِيمِينَ ﴿٥٠﴾
 قَالَ يُنوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ
 أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٥١﴾

او غږ (سوال) وکړ نوح رب خپل ته، نو وپې ويل: ای ربه ځما بېشکه چې ځوی ځما له اهله ځما څخه دی، او بېشکه چې وعده ستا حقه ده، او ته یې ښه عالم عادل لوی حاکم له ټولو حکم کوونکو څخه. وفرمایل (الله) ای نوحه! بېشکه چې هغه ځوی نه دی له اهله ستا (چې مؤمنین دي)، بېشکه دی (خاوند د) عمل ناکاره دی، نو سوال مه کوه د هغه څیز چې نه وي تاته په هغه څیز کې څه علم، بېشکه زه پند درکوم تاته چې (نه) شې ته له جاهلانو (په دې ناجائز سوال سره).

تفسیر: یعنی یا اله العالمینه! تا خو ځما د کورنۍ د نجات وعده راسره کړې وه، او کنعان د مؤمن توب له امله د ﴿الْأَمَنُ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ﴾ په استثناء کې ظاهراً نه وو داخل، نو بیا د هغه د مغروقيت راز به څه وي؟ بلا شبهه ستا وعده حقه ده، هیچا ته له سره داسې کوم خیال نشي پیدا کېدی چې (معاذ الله) تا وعده خلافي کړې ده، ته ﴿أَحْكَمُ الْحَكِيمِينَ﴾ او مطلق شهنشاہ یې، که څوک ستا د احکامو په راز وپوهیږي، او که ونه پوهیږي؛ په دواړو صورتونو کې هغه حق دي، او هیڅوک حق نه لري، چې ستا د فیصلې په مقابل کې دم ووهلی شي، یا تا په وعده خلافي مجبور کړي، نه د چا دا منصب دی چې ستا د ناطق حکم په متعلق څه تنقید وکړی شي، فقط د قلبي اطمینان لپاره د استعمال او استفسار په ډول د دغې واقعي راز معلومول غواړم.

ځواب یې داسې واورېد، چې دی ستا له هغې کورنۍ څخه نه وو، چې د دوی د نجات وعده درسره شوې وه، بلکه په ﴿الْأَمَنُ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ﴾ کې شامل دی، ځکه چې د هغه عمل خراب دی، ته د ده له کفر او شرک څخه خبر نه

یې، د هغه سپري واقعي احوال چې تاته نه وي معلوم؛ نو د هغه په باره کې له مونږه داسې نامناسبه رعایت، یا دا ډول کیفیت مه غواړه! مقربینو ته وړ او لایق نه دي، چې یې له فکره او اندېښنې، او وړاندې او وروسته کتلو، د جاهلانو په شان خبرې وکړي.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنَّ مِنَ الْخَسِرِينَ ﴿۱۰﴾

وویل (نوح) ای ربه خما! بېشکه زه پناه نیسم په تا پورې له دې چې سوال وکړم له تانه د هغه خیز چې نشته ماته په هغه خیز علم پوهه، او که مغفرت ونه کړې ته ماته او رحم ونه کړې پر ما؛ نو شم به زه له زیانکارانو.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «انسان د همغې خبرې پوښتنه کوي، چې ورته نه ده معلومه، لیکن ښایي چې د مسئول منه مرضي خان ته معلومه کړي، دا ښه کار نه دی، چې د لوی مرضي ته نه گوري، او ترې پوښتنه کوي»، مرضي یې ولې نه وه، هغه مو اوس ولیکل، نوح علیه السلام د کبرياء په لوی دربار کې عرض وکړ، چې ای ربه خما! بېشکه زه پناه نیسم په تا پورې، چې سوال وکړم له تانه د هغه خیز چې نشته ماته په هغه کې پوهه او علم، او که مغفرت ونه کړې ته ماته او رحم ونه کړې پر ما؛ نو شم به زه له زیانکارانو، یعنې نوح علیه السلام سخت ووېرېده او ډېر ووېرېده (ورپېده)، او ژر یې توبه وويسته.

قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ أُمَمٍ مِّمَّنْ مَعَكَ وَأْمُرْ سَبِيحَتَهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ
مِنَّا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۱﴾

وویل شو: ای نوحه! کوز شه (له دې بېرې) سره له سلامتی له جانبه ځمونږ، او سره له برکتونو (ځمونږ له جانبه) پر تا او پر څو فرقو له هغه چا نه چې له تا سره دي، او څه نورې فرقې (کافرې له اولادې د هغه چا چې له تا سره دي) ژر به نفع ورکړو هغوی ته (په دې دنیا کې) بیا به ورسپري دوی ته ځمونږ له جانبه عذاب دردناک. (په آخرت کې په سبب د کفر).

تفسیر: یعنې له بېرې څخه په «جودي» باندې بیا له «جودي» څخه پر ځمکه ښکته شول، برکات او سلامتی وروسته له دې نه پر تاسې او پر هغو اقوامو به وي؛ چې ستاسې له ملگرو څخه پیدا کيږي، اوس چې ځمکه د طوفان له سببه بیخي خرابه او ویجاړه شوې ده، الله تعالی به یې بیا ودانوي، او د هغه رونق سینگار ته به بیا عودت ورکوي، د ﴿يَسْلَمُونَ﴾ په لفظ کې گواکې حق تعالی تسلي فرمایلي ده چې بیا پر گړدو انساني نوعو پخوا له قیامت داسې عمومي هلاکت نه دی راتلونکی، مگر ځینې فرقې به هلاکيږي.

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ ﴿۱۲﴾
إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۱۳﴾

دغه (قصه د نوح) له ځینو اخبارونو د غیب ده، چې رالیږو هغه (اخبار) تاته (ای محمده! په وحی سره)، نه وې ته چې پوهېدی په دې قصې ته او نه قوم ستا پخوا له دې (اخباره ځمونږ)، نو صبر کوه (په ایذاء او تبلیغ ته دې دوام ورکړه)، بېشکه چې عاقبت (ښه خاتمه) لپاره د پرهیزگارانو ده.

تفسیر: یعنې دغه د نبوت له دلائلو څخه دي، چې د یوه امي له ژبې څخه د سابقه ووا مو داسې مستند او مفصل واقعات درآوروي، همغسې چې د نوح علیه السلام او دده د ملگرو خاتمه ښه شوه، ستاسې د ملگرو مستقبل هم ډېر روڼ او له

بري او کامیابی خخه ډک دی، تاسې د کفارو پر ایذاوو صبر وکړئ، مه ویرېږئ او مه خفه کېږئ لکه چې نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله صبر وکړ.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَأْتِي وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۖ
 وَقَالَ يَا قَوْمِ انظروا ماذا آفرق لكم بين يدي وبين خلفكم بما أنزلت عليكم من ربكم فأولئك هم المفلحون ﴿٥٦﴾

او لیرلی وو مونږ قوم د عاد ته (قومي) ورور د دوی هود، وویل (هود): ای قومه خما! عبادت کوئ (یواځې) د الله (ځکه چې) نشته تاسې ته هیڅ برحق معبود غیر له الله نه، نه یی تاسې مگر دروغ تړونکي (پر الله پورې په دعوی د شرک کې). ای قومه خما! نه غواړم له تاسې پر دې تبلیغ درسالت څه اجر (مزدوري)، نه دی اجر خما مگر پر هغه الله چې پیدا کړی یې یم زه، آیا نو عقل نه کوئ تاسې (چې حق له باطل او رښتین له دروغجن خخه بېل کړئ؟!).

وَيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ
 وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ﴿٥٧﴾

او ای قومه خما! مغفرت وغواړئ (له شرکه) له رب خپل، بیا رجوع وکړئ په طرف د دغه (الله په طاعت سره) چې وبه لیري (الله له جانبه د) آسمان پر تاسې (باران) اوریدونکی (په شپو شپو)، او درزیات به کړي الله تاسې ته قوت پر قوت ستاسې، او مخ مه ګرځوئ تاسې حال دا چې ګناهګاران اوسېږئ.

تفسیر: د دغې جملې تفسیر د دغه سورت په ۳ آیت اوله رکوع یعنی په شروع کې تېر شوی دی، یعنی موقع په موقع ښه بارانونه اورو، څرنگه چې دغه قوم له کښتونو (فصلونو) او باغونو او نورو شینو سره ډېره مینه او علاقه درلوده؛ نو ځکه د ایمان راوړلو همغسې فوائد او برکات یې بیان فرمایلي دي، چې د دوی په حق کې په خصوصي ډول سره د تشویق او ترغیب موجب شي.

مفسرین لیکي چې: «دغه خلق له دریو کالو د وچکالی (سو کړې) او د باران د امساک په مصیبت اخته وو، هود علیه السلام وعده وکړه، که تاسې ایمان راوړئ، او د پاک الله دربار ته رجوع وکړئ؛ نو دغه مصیبت به له تاسې خخه لرې کېږي، او په راز راز نعمت، بخشونو او راحت به مخامخ کېږئ.

قَالُوا يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِنَارِكِ الْهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٥٨﴾

وویل دوی: ای هوده! نه دی راوړی تا مونږ ته دلیل ظاهر، او نه یو مونږ پر ښودونکي د (عبادت د) معبودانو خپلو په سبب د وینا ستا، او نه یو مونږ پر تاباندې ایمان راوړونکي.

تفسیر: یعنی دغه خو ښکاره ضد، عناد او سرکشي ده، چې دوی ویل، چې تاسې کوم واضح سند او دلیل د خپل صداقت په نسبت نه دی راوړی، هر هغه نبي چې د پاک الله له جانبه د نبوت پر عهده فائز کېږي؛ نو ضرور دي چې د دغه تقریر لپاره کوم سند او اعتمادنامه ورته عطا کړي، لکه چې په حدیث کې دي: «د هر نبي الله سره چې مبعوث شوی دی؛ داسې واضحه نښه هم لېږلې شوې ده، چې که انسان پرې ایمان راوړي؛ راوړی یې شي»، نو ځکه یقیناً ویلی شي چې هود علیه السلام به هم هغه خپله نښانه وړاندې کړي وي، مگر دغو خلقو به د ضد، عناد، سرزوری او بې حیایی لامله هغه نه وي منلې.

إِنْ تَقُولُ إِلَّا اعْتَرِكَ بَعْضُ الْهَيْئَاتِ سَوْءٌ قَالَ إِنْ شَهِدَ اللَّهُ وَأَشْهَدُوا أَنِّي بَرِيٌّ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿۱۱﴾ مِنْ دُونِهِ
فَكَيْدُوْنِي جَمِيْعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُوْنَ ﴿۱۲﴾ إِنْ تَوَكَّلْتُمْ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا أَهْوَأْنَا حَذْبًا صَيِّبَةً
إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۱۳﴾

نه وایو مونږ (ستا په حق کې) مگر چې رسولی دی تاته ځینو معبودانو ځمونږ څه ضرر (لېونتوب)، نو وویل هود: بېشکه زه شاهد کوم الله، او شاهدان شی تاسې (هم) چې بېشکه زه بېزار یم له هغو چې شریکوی یې (له الله سره). غیر له الله نه، نو حیلې جوړې کړې تاسې (هلاک) ځما ته ټول، بیا نو مهلت مه راکوئ ماته. بېشکه ما توکل کړی دی پر (هغه) الله چې رب ځما او رب ستاسې دی، نشته هیڅ تلونکی (ذی روح خوځېدونکی په ځمکه کې) مگر همدغه (الله) دی، نیوونکی له وچولي (تندی) د ده، بېشکه رب ځما په لاره سمه برابره (حق او عدل) دی (یا په حقی لارې سپری برابروي).

تفسیر: یعنی هغوی وویل: دغه چټي (بېکاره) خبرې چې ته یې کوې، او ګرد جهان بې وقوفه او ناپوهه بولې، او له خپله ځانه سره یې دښمنان کوې، ځمونږ خیال دا دی چې ځمونږ له معبودانو به کوم یوه څه رنځ یا رېر (تکلیف) درپېښ کړی وي، او له تا څخه یې لېونی، پاکل او مجنون جوړ کړی دی (العیاذ بالله) ته چې د لېونیانو په شان خبرې کوې، او د هغوی له عبادت څخه مو منع کوئ او هغوی ته بدې او ردې خبرې کوې؛ نو هغوی تاته د دغو بې ادبو او سپین سترګیو او ګستاخیو په بدل کې سزا درکړې ده، چې اوس بیخي د لېونیانو په شان خبرې او اتري کوې.

نو هود علیه السلام د دغو مشرکانو په ځواب کې یوه خورا مؤثره تردیدیه وینا وکړه، چې لڼه یې دا ده: هغه بېچارګان د تیرو (ګټو) او نورو شیانو بتان ماته څه رېر او تکلیف رارسولی شي، تاسې چې له ګردو څخه زورور، قوي، او طاقتور په نظر راځئ، که د خپلو معبودانو له فوجونو سره یو ځای پر ما یواځې یو سپری په پوره قوت، او قدرت ټول سره په یوه وخت کې ناڅاپه حمله او یرغل راوړئ؛ نو یقین وکړئ چې ځما یوه وینسته ته به هم څه نقصان او زیان ونشئ رسولی.

ځما اعتماد پر هماغه (وحده لا شریک له الله) دی، چې ځما رب دی، او هغه هم ستاسې رب او حاکم دی، اګر که تاسې له بدفهمی څخه نشئ پوهېدی؛ چې نه یواځې زه او تاسې بلکه هر وړوکی او لوی شی چې په ځمکه کې ګرځي، او خوځېږي او شته، سره له آسمانونو او هغو شیانو چې په دوی کې دي او شته، ګرد د پاک الله په قبضه او تصرف کې دي.

نه ظالم او کاذب د ده له نیولو څخه خلاصېدی شي، او نه عادل صادق چې د ده په پناه کې اوسېږي رسوا کېږي، بلا شبهه ځما پروردګار د عدل او انصاف په سمه لاره دی، او د ده له لوري نه ظلم کېږي، او نه چا ته بې موقع انعام او اکرام ورکوي، خپلو بندګانو ته یې د نېکۍ او خیر کومه لاره چې ښوولې ده؛ بېشکه پر هغې باندې له تلو څخه د الله تعالی په حضور رسیږي، او د دغې لارې د تلونکي د حفاظت لپاره دی هر وخت حاضر دی.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعَدَّ الْعَذَابُ مَا أُنزِلَتْ بِهِ إِلَيْكُمْ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَنْصُرُوْنَهُ شَيْئًا إِنَّ رَبِّي
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿۱۴﴾

نو که مخ واړوئ تاسې (له ایمانه او کلک اوسئ په عصیان)؛ نو په تحقیق رسولی دی ما تاسې ته هغه پیغام چې رالېږلی شوی وم هغه سره تاسې ته (چې توحید دی، نو هلاک به مو کړي الله) او

خليفه به وگړخوي رب خما (رابه ولي ستاسې په خای) يو قوم غير له تاسې، او ضرر به ونه رسوي تاسې الله ته د هيڅ خيز، بېشکه رب خما پر هر خيز (د اعمالو ستاسې او نورو) ښه ساتونکی دی.

تفسير: يعنې سره له داسې صافې او ښکاره خبرې د آور بدللو که بيا هم د الله تعالی وحدانيت او خما رسالت نه مني؛ نو ماته هيڅ يو ضرر او نقصان نشي رسولی، ځکه چې ما خپل د تبليغ فرض پوره کړی دی، اوس نو تاسې د خپل خان فکر وکړئ، ضرور دی چې د داسې عناد، ضد، او سرتمبگي (سرکشي) او تعصب په مقابل کې له آسمانه پر تاسې عذاب نازل شي، او تاسې هم د سره هلاک کړي.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا لَيَّسْنَا هُودًا أَوَّالِدِينَ امْنُوامَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَبِحَيْثُومِن عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٥﴾

او کله چې راغی امر (حکم د عذاب) ځمونږ؛ نجات مو ور کړ هود ته او هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی وو له ده سره (له هغه عذابه) په رحمت سره له زده خپله (نه په عمل د دوی)، او نجات مو ور کړ او وساتل مونږ دوی له عذاب سخته.

تفسير: يعنې اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سيلی چلېده، لکه چې د «اعراف» په سورت کې مو ليکلي دي، کورونه يې گرد سره ونړېدل، سقفونه (چتونه) پشټونه يې ټول والوتل، ونې له بېخه ووتلې، او ډېرې لرې لرې سره ولوېدلې، باد همداسې زهرناک او مسموم وو، چې د ساکنانو (جاندارو) په پوزه کې به داخلېده، او د لاندني مخرجه د باندې ووت، او جسمونه به يې ټوټې ټوټې کول، له دغه هولناک عذابه مونږ هود عليه السلام او د ده ملگري چې په آخره کې تر څلورو زرو پورې رسېدلي وو؛ بيخي محفوظ وساتل، او د صالح عمل او د ايمان په برکت د آخرت له درانه عذابه مو هم هغوی وساتل، او نجات مو ور په برخه کړ.

وَتِلْكَ آيَاتُ جَدِّ إِدْرِيسَ وَتِلْكَ آيَاتُ رَجُلٍ مِّنْ آلِ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَكُنْتُمْ كَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

او دغه عاديان دي، چې منکران شوي وو په آيتونو د رب خپل، او نافرمانې کړې وه دوی له رسولانو د دغه (الله) او تابع شوي وو دوی د امر (حکم) د هر سرکښه عناد والا.

تفسير: يعنې د دوی وړانو مېنو او کنډوالو ته د عبرت په سترگو وگوره! چې د هغو عاديانو د هستوگنې خای دی، چې د دوی مشرانو په ډېر زور او شور له پاک الله سره مقابله کړې وه، او د ده د نبي عليه السلام له احکامو څخه يې سر و نه غړولي وو، او د هغو کشرانو د دغو لویو شيطانانو متابعت وکړ، چې بالاخر دواړه تبه او برباد شول.

تنبیه: «رسله» ځکه وفرمايل، چې د يوه رسول تکذيب د گړدو رسولانو تکذيب دی، ځکه چې دوی هم د يوه توحيد او نورو ديني اصولو کې سره متفق او يو د بل مصدق دي.

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ الْآلَانَ عَادًا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بَعْدَ الْعَادِ قَوْمٌ هُودٌ ﴿٢٧﴾

او ولېرېلی شو (په دوی پسې) په دغې دنيا کې لعنت (چې هلاک کړ شول په سخت باد)، او په ورځ د قيامت کې (هم په اور کې سوخي)، خبردار شی چې بېشکه عاديان کافران شوي وو په رب خپل، بيا واورئ خبردار شی چې لرې والی دی (له رحمته د الله نه) عاد قوم د هود ته.

تفسير: يعنې د الله تعالی لعنت په دنيا کې په دوی پسې گرځي، هر چېرې چې لاړ شي؛ هغه هم ورسره ځي، او تر قيامته پورې هر چېرې چې د هغوی ذکر وي، لعنت به هم ورسره وي، بلکه له قيامته وروسته هم هغه لعنت له دوی ځني نه جلا کېږي، او د لعنت غاړې به تل د دوی په غاړو کې لوېدلې وي.

خينو مفسرينو ويلي دي: چي د قيامت په ورځ كې به داسې غږ كېږي: ﴿الَّذِينَ عَادُوا كُفْرًا﴾ الآية -

تنبيه: له «عاد» سره د «قوم هود» لفظ يا خو د دې لامله وراضافه شوی دی، چې د دواړو تصور په يو ځای د اورېدونکو په دماغ کې راشي، يعنې د هود څه حال وو، او دا هم دهمغه قوم وو، چې حشر يې داسې شو.

او ممکن دی چې پر دې يې تنبيه ورکړي وي چې عاد دوه دي، يو اولی او بل آخری، نو ځکه يې په بل ځای کې فرمايلي دي: ﴿وَأَنَّ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى﴾ (۲۷ جزء د النجم سورت ۵۰ آيت ۳ رکوع)، دلته عاد اولی مراد دي، چې د هغوی لپاره هود عليه السلام مبعوث شوی وو، او د هغو قصه د «الأعراف» سورت په ۹ رکوع ۸ جزء کې تېره شوې ده، والله أعلم.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْبُرْجِ هُمْ أَكْثَرُ فَسَيَكُونُونَ سَائِلِينَ ﴿١٠١﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْبُرْجِ هُمْ أَكْثَرُ فَسَيَكُونُونَ سَائِلِينَ ﴿١٠١﴾

او (لېږلی وو مونږ) ثموديانو ته (قومي) ورور د دوی صالح، ويې ويل: ای قومه ځما! عبادت کوئ (يو اڅي) د الله، نشته تاسې ته هېڅ برحق معبود غير له ده، همدغه (الله) پيدا کړي يئ تاسې له ځمکې (چې آدم يا ماده د نطفې ده) او اوږده عمر ونه يې درکړي دي تاسې ته په دغې (ځمکې) کې؛ نو مغفرت وغواړئ له ده څخه (او په وحدانيت يې ومنئ)، بيا رجوع وکړئ ده ته (له عبادتونو د نورو)، بېشکه رب ځما ډېر نژدې دی (په رحمت او په فضل خپل سره) ښه قبلوونکی د دعا دی.

تفسير: د دوی قصه هم په ۸ جزء د «الأعراف» په لسمه رکوع کې تېره شوې ده، يعنې رومي يې آدم له خاورې څخه پيدا کړ، بيا يې له ځمکې څخه اغذيه پيدا کړه، چې له هغو څخه نطفه او نور پيدا کيږي، او د انسان د پيدا کېدلو ماده ده.

قَالُوا يَا بَدِئَ الْوَالِدِ الَّذِي فَطَرَنَا رَبِّ انْتِنَا نَبِيٌّ وَسَاءَ مَا يُنَادِي الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٢﴾
قَالُوا يَا بَدِئَ الْوَالِدِ الَّذِي فَطَرَنَا رَبِّ انْتِنَا نَبِيٌّ وَسَاءَ مَا يُنَادِي الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٢﴾

وويل ثموديانو: ای صالحه! په تحقيق وې ته په مونږ کې اميد کړی شوی پخوا له دې، آیا ته مو منع کوې له دې چې عبادت وکړو د هغو بتانو چې عبادت به يې کاوه پلرونو ځمونږ، او بېشکه مونږ خامخا په شک کې لوېدلي يو له هغه توحيدې چې ته بولي مونږ هغه ته، داسې شک چې واقع کوونکی دی د زړونو په اضطراب کې.

تفسير: يعنې له تا څخه ځمونږ هيله او اميد داسې کېده، چې ته به په راتلونکې زمانې کې داسې لوی فاضل او ښه سړی کېږې، چې د معززو او مشرانو په ځای به ورسېږې، او د ملک او د قوم به د سترگو تور وگرځې، د تاله وچولي (تندي) څخه رشد او صلاح آثار ښکارېدل، او د گړدو توقع داسې کېده چې په قريب مستقبل کې به لويه فائده له تا څخې نورو ته راوړسېږي، په تدبير، صلاح او مشورې د خپلو ورونيو په لار ښوونه به بوخت (مشغول) کېږې، او د زړه په قوت سره د خپل پلارني مذهب په حمايت او تايد کې به کوشش کوې! په رښتيا سره چې ابتداء تاته بت پرستي مېغوضه وه، او عمومي مذهب څخه بېل او جلا گرځېدې، خو بيا هم مونږ ستاسې په فطري قابليت او طبعي پوهې اعتماد درلود، او هيله (اميد) مو کوله چې وروسته د عقل د پوخوالي او د تجربې د زياتوالي به ته دا خپله رويه پرېږدې، ليکن د افسوس ځای دی، چې تا يو په يو په داسې خبرو باندې شروع وکړه، چې د هغو په اورېدلو سره ځمونږ پر هغه گړدو هيلو او

امیدونو د مایوسی اوبه توی شوې، ځمونږ په نزد د پخوانیو مشرانو په خلاف د داسې مسلک اختیارول سخت شبهه ناک څیز دی، چې ځمونږ زړونه یې له سره نه مني.

قَالَ يَقَوْمِ اَرَأَيْتُمْ اَنْ كُنْتُمْ عَلٰى بَيْتَةٍ مِّنْ رَبِّيْ وَاتَّبَعْتُمْ رَحْمَةً مِّنْ رَبِّيْ فَمَنْ يَتَصَّرِنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُمْ اَنْتُمْ
فَمَا تَزِيْدُوْنِيْ غَيْرَ تَحْسِيْرٍ ﴿۱۷﴾

وویل (صالح) ای قومه ځما! آیا وینئ تاسې، یعنې خبر را کړئ ماته که یم زه په (برهان) بنکاره له جانبه در ب خپل، او را کړی یې وي ماته له زده خپله رحمت (نبوت)؛ نو څوک به مدد و کړي له ما سره (او خلاص به مې کړي) له عذاب د الله که نافرمانی و کړم زه له ده نه، نو نه به زیاتوی ماته غیر له نقصانه.

تفسیر: یعنې ستاسې د شک او د شبهې لامله زه یوه داسې صافه او سمه لاره څرنگه پرېښودی شم؟!، پاک الله ماته عقل او پوهه را کړې ده، او پخپل عظیم رحمت سره یې د نبوت منصب را عطا کړی دی، اوس نو فرض کړئ؛ که زه د پاک الله له احکامو څخه سر وغړوم، او د هغو شیانو په تبلیغ او اعلام کې چې زه یې په رسولو سره مامور شوی یم؛ سستی و کړم، او ویې نه رسوم؛ نو ما به د هغه له سزا او پوښتنې څخه څوک و ژغوري (بچ کړي)؟ که زه نافرمانی و کړم له الله نه په نه رسولو د احکامو د ده کې.

او عجب دا چې زه بولم تاسې الله تعالی ته، او تاسې مې بولئ بتانو ته؛ نو نه زیاتوی تاسې ماته غیر له نقصانه، یعنې د دې په ځای چې تاسې د خپل صادق خیر غوښتونکي او محسن قدر و پېژنئ، ماته داسې مشورې را کوئ، چې د خپل تبلیغ له فرائضو او د اسلامي دعوت له چارو ځنې لاس واخلم، او له دې پلوه ما ته داسې لوی زیان رارسوی چې تلافي یې له سره نه کېږي.

وَيَقَوْمِ هٰذِهِ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةٌ فَذُرُّوْهَا تَاْكُلْ فِيْ اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَسَّوْهَا يَسُوْءٌ فَيَاْخُذْكُمْ عَذَابٌ
قَرِيْبٌ ﴿۱۸﴾ فَعَقَرُوْهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوْا فِيْ دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ اَيَّامٍ ذٰلِكَ وَعَدَّ غَيْرُ مَلِكٍ وَّوَبٍ ﴿۱۹﴾

او ای قومه ځما! دا اوبنه د الله ده (چې پیدا کړې یې ده) تاسې ته معجزه، نو پرېږدئ دا چې خوري (خري) په ځمکه د الله کې، او لاس مه وروړئ دې ته په بدی (او که مو بدی ورته اختیار کړه)؛ نو وبه نیسي تاسې عذاب نژدې (یعنې متصل په آزارولو د دې پسې). پس زخمي او مړه یې کړه هغه (اوبنه)؛ نو وویل صالح: فائده واخلي تاسې په کورونو خپلو کې درې ورځې، دا (راتگ د عذاب په څلورمې ورځې کې) داسې وعده ده، چې هیڅ دروغ په کې نشته.

تفسیر: له صالح علیه السلام څخه د ده قوم معجزه غوښتې وه، چې ده هغه وروښوده، د دې واقعي پوره تفصیل او د الفاظو تشریح د «الأعراف» په سورت د اتمې سپارې په خاتمه کې لیکلی شوی دی، هلته دې بیا وکتلی شي (۷۷ آیت (۱۰) رکوع).

فَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ ﴿۲۰﴾

بیا کله چې راغی امر (حکم عذاب) ځمونږ؛ نو نجات ورکړ مونږ صالح ته او هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو له ده سره په رحمت (او فضل) سره له زده خپله (نه په عمل د دوی)،

اوله رسوایی د دغې ورځې (یا د قیامت)، بېشکه رب ستا همدی دی قوی، ښه غالب (په انفاذ د احکامو او اهلاک د کافرانو).

تفسیر: کله چې د عذاب حکم ورسېد؛ نو مونږ صالح علیه السلام ته نجات ورکړ، او له څه شي څخه مو نجات ورکړ؟ د هغې ورځې له رسوایی څخه، ﴿وَمِنْ نَّحْيِ يَوْمِئِذٍ﴾ د ﴿نَحْيِنَا﴾ شرح او تفصیل دی، یعنی د هر چا په نسبت چې اراده وفرمایي هلاکوي یې، او د هر چا په نسبت چې اراده وفرمایي ساتي یې.

وَآخِذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جِثَمِينَ ﴿۱۰﴾ كَانُوا يَفْعَلُونَ فِيهَا آلَآءَ تَمُودَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿۱۱﴾
أَلَا بُعِدَ الْإِشْمُودُ ﴿۱۲﴾

او ونيول هغو کسانو لره چې ظلم یې کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر سره) چغې (هېبتنا کې د جبرئیل) بیا گهځ (سحر) وگرځېدل دوی په کورونو خپلو کې مړه وچ کلک پر ځنگونو پر مخي پراته. لکه چې نه وو اوسیدلي دوی په دې کورونو کې (له سره)، اوورئ! خبردار شی! چې بېشکه تمودیان کافران شوي وو په رب خپل، اوورئ خبردار شی، لرې والی دی له رحمته تمودیانو ته.

تفسیر: یعنی بې نامه او بې نښانه شول، شاه صاحب لیکي: «پر دوی داسې عذاب راغی چې دوی د شپې ویده وو، چې پرېستې سخته چغه وکړه، چې د دوی ایني ځیگرونه وچاودل، په ځینو آیتونو کې د «رجفة» لفظ راغلی دی، یعنی په زلزلي او رېږدېدنې (رېږدنې) سره ووژلی شول، په اتم جزء د الأعراف د سورت په ۷۸ آیت کې (۱۰) رکوع کې مونږ د دې په متعلق د تطبیق صورت لیکلی دی.

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلًا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ قَبْلَآئِكَ إِن جَاءَكَ بِعَجَلٍ حَيْنٍ ﴿۱۳﴾

او هر ورو (خامخا) په تحقیق راغلي وو رسولان ځمونږ (ملائک) ابراهیم ته په زیري (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط)، نو وویل (ملائکو): سلام (آچوو پر تاسې په سلام آچولو سره)، وویل (ابراهیم): سلام (دې وي پر تاسې)، نو ځنډه یې ونه کړ چې رایې وړ (دوی ته) خسی وړیت کړی شوی.

تفسیر: «لوط» علیه السلام د ابراهیم علیه السلام د ترور ځوی وو، چې د ده په ملگرتوب یې له عراقه هجرت کړی وو، د پرېستو یوه ډله هم دغو دواړو ته ورلېږلې شوې وه، هغه بحث چې ابراهیم علیه السلام د لوط علیه السلام د قوم د هلاکت په مسئلې کې کړی دي، له دې نه وروسته راځي، دغو پرېستو د پیمخو او بنایستو حسینو او جمیلو هلکانو په شکل د لوط علیه السلام په لوري د تللو په وخت کې ابراهیم علیه السلام ته زېری او بشارت ورکړ، چې پاک جلیل دی خپل دوست او خلیل مگر ځولی دی، او په دغه زور توب کې د بي بي سارې له گېډې څخه هلک ورعطا کونکی دی، او همدغه چې د لوط علیه السلام د قوم د شریانو او ظالمانو له وجوده عنقریب به دغه دنیا پاکه کړه شي، چې د دوی په منځ کې د ابراهیم او لوط علیهما السلام متبعینو ته هیڅ قسم زیان او ضرر نه وررسيږي، پرېستو ابراهیم علیه السلام ته سلام وچاوه، او ده د هغو د سلام ځواب په سلام سره ورکړ، مگر په اوله شېبه (لحظه) کې ابراهیم علیه السلام دوی ونشو پېژندلی، لکه چې په ابتدایي حالت کې لوط علیه السلام هم دوی نه وو پېژندلي، ابراهیم علیه السلام پر دوی د انسانانو خیال وکړ، او د دوی د مېلمستیا سررشته (انتظام) یې هم وفرمایله، او یو ښه څرېه او چاق خسی یې ورته حلال کړ، او وریته کړې غوښه یې ور حاضره کړه.

فَلَمَّا رَأَىٰ أَنبَاءَهُمْ لَاتَّصِلُ إِلَيْهِمْ يَنكَرُهُمُ وَالْوَجَسُ مِنْهُمْ خِيفَةٌ قَالُوا لَأَنفَعُنَا آلُ إِبْرَاهِيمَ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ لُّوطِيٍّ ۝

نو کله چې وليده (ابراهيم) لاسونه د دوی چې نه رسيري دغې (وريتې غوښې) ته، نو ناشنا يې وگڼل دوی، او په زړه کې يې راوسته له دوی نه وېره، وويل (ملائکو) چې: مه وېرېره بېشکه چې مونږ لېرلی شوي يو قوم د لوط ته (چې هلاک يې کړو).

تفسير: د هغې زمانې له دود، (رواج) دستور سره موافق هغه مېلمه چې د خوراک د خوړلو څخه يې انکار کاوه، داسې ښکارېده چې گواکې هغه د کوم ښه قصد لپاره نه دی راغلی، ابراهيم عليه السلام ووپرېده چې که دوی انسانان دي، نو له خوراک څخه د دوی انکار هر ورو کومه معنی او مقصد لري، او که ملائکې دي؛ نو نه دي رامعلوم چې د څه مطلب لپاره رالېرلي شوي دي؟ آیا له ما څخې کومه غلطې صادره شوې ده؟ يا ځما د قوم لپاره يې کوم نامناسب شی راوړی دی؟ په دغو چرتونو او اندېښنو کې ده پخپلې ژبې داسې اظهار هم وفرمايه: ﴿إِنَّمَا بُعِثْتُكُمْ وَمِثْلُون﴾ (۱۴ جزء د الحجر سورت (۵۲) آيت (۴) رکوع)، يعنې مونږ له تاسې څخې په اندېښنه کې لويديلي يو، عموماً مفسرينو د ابراهيم عليه السلام د خوف هم دغه توجيهات کړي دي.

وَأَمْرَأَتُهُ قَائِمَةٌ فَضَحَكَتْ قَبَسْرُهَا يَأْسُخُ وَمِنْ وَرَاءِ إِسْحَاقَ يَعْقُوبُ ۝

او ښځه د دغه (ابراهيم ساره) ولاړه وه، نو ويې خندل (په زوال د خوف يا هلاک د کفارو) نو زېری ورکړ مونږ هغې ته (په ژبې د ملائکو) په (تولد د) اسحاق، او بيا پس له اسحاق په (تولد د لمسي د ده) يعقوب.

تفسير: بي بي ساره رضي الله تعالى عنها چې د مېلمنو د خدمت کولو، يا د بل کوم کار لپاره هلته گوښې (بېله) ولاړه وه، د دې وېرې د لرې کېدلو لامله خوشاله شوه او ويې خندل، الله تعالى پر دغې خوښې نورې خوشالۍ هم د پرښتو په ژبه ور واورولې، چې ته به هم دغه عمر کې د اسحاق عليه السلام په شان يو ځوی مومي، او د ده له نسله يعقوب عليه السلام غوندې يو لمسی به هم درعطا شي، چې له هغه څخه يو زورور او لوی قوم (بني اسرائيل) پيدا کيدونکي دي، دغه زيری بي بي ساره ته ځکه واوراوه شو؛ چې د ابراهيم عليه السلام يو بل ځوی اسماعيل عليه السلام د بي بي هاجرې له گېلې لا له پخوا موجود وو، د بي بي ساره همدغه تمنا وه که چېرې زه هم د ځوی مور شم، مگر د زور توب له سببه بيخي بې هيلې (ناامیده) او مايوسه شوې وه، نو دغه ده چې په دې مهال (وخت) کې يې داسې زېری واورېد، ځينې علماوو د بي بي ساره د خندلو نور توجيهات هم کړي دي، مگر ظاهر خو همغه ده چې مونږ د هغه بيان پاس وکړ.

قَالَتْ يَوَيْلَ لِيَ آلِدُ وَإِنَا عَجُوزٌ ۝ وَهَذَا بَعْلٌ شَيْخَانٌ هَذَا الشَّيْءُ عَجِيبٌ ۝

نو وويل (ساره) ای تعجب ځما! آیا څېرومه زه (ولد) حال دا چې زه زړه يم، او دغه (ابراهيم) مېره (خاوند) ځما دی زور، بېشکه چې دغه (تولد له دوو زړو) يو شی دی ډېر عجيب (عادتا نه قدرتا).

تفسير: دلته «يويلى» داسې يو لفظ دی، لکه چې ځمونږ په محاورو کې ښځې د حيرت او استعجاب په مواردو کې «ويش» وايي، يعنې دا ډېر د حيرانۍ او تعجب ځای دی؛ چې زه په دغه زړوتيا کې وړوکی وڅېروم، وايي چې د بي بي سارې رضي الله تعالى عنها عمر په دغه وخت کې د (۹۹) کلونو، او د ابراهيم عليه السلام عمر سل کاله يا له سلو کلونو څخې هم متجاوز وو.

قَالُوا أَلْعَجِبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَحِمَتُ اللَّهِ وَبَرَّتْهُ عَلَيْهِمْ أَهْلُ الْبَيْتِ إِنَّهُ حَمِيدٌ مُجِيدٌ ﴿۳۹﴾

وویل دغو (ملائکو) آیا تعجب کوی له امره (حکمه) د الله؟ رحمت د الله دې وي، او برکتونه د ده دې وي پر تاسې ای خاوندانو د کورونو، بېشکه چې الله بنه ستایلی شوی بنه لویی والادی.

تفسیر: یعنې پر هغې کورنۍ باندې چې پاک الله دومره رحمتونه او برکات ورنازل کړي وي، او تل یې دوی د معجزاتو او خوارقو د لیدلو مورد ګرځولي وي، آیا دغه خبره هغوی لره د تعجب وړ (مستحق) او لایق کېدی شي؟.

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ الْبُشْرَى يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ﴿۴۰﴾ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿۴۱﴾ يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿۴۲﴾

نو کله چې لاره له ابراهيم څخه وېره او راغی ده ته زېری (د ځوی او اهلاک د قوم د لوط)؛ نو بیا یې جګړه کوله ځمونږ سره په (حق) د قوم د لوط کې. بېشکه ابراهيم خامخا تحمل والا آه کوونکی لوی نرم زړه لرونکی رجوع کوونکی وو (الله ته). ای ابراهيم! اوږه له دې جګړې څخه، بېشکه شان دا دی په تحقیق راغلی دی امر حکم د رب ستا (په اهلاک د قوم د لوط)، او بېشکه دوی راتلونکی دی دوی ته عذاب چې نشي بېرته ګرځولی (له دوی نه په هيڅ شان).

تفسیر: یعنې څه مهال (وخت) چې له دې لوري مطمئن شو؛ نو فوراً د لوط علیه السلام د قوم په مسئله کې له پرنېتو سره یې بحث شروع کړ، چې د هغه خلاصه د عنکبوت په سورت کې بیان فرمایلي ده؛ چې پرنېتو ابراهيم علیه السلام مطلع کړ، چې مونږ د دغو کلیو د اهلاک لپاره راغلي یو، ابراهيم علیه السلام وویل: چې په هغه کې خو پخپله لوط علیه السلام موجود دی، بیا د یوه نبي په موجودیت کې هغوی څرنګه وژلی کېدی شي؟ پرنېتو وویل چې: مونږ پر ګردو هغو کسانو خبر کړی شوي یو چې هلته اوسېږي، لوط علیه السلام سره له متعلقینو خپلو له هغه ځایه لرې کولی شي، او وروسته له هغه عذاب نازلېږي.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلًا لُوطًا سِئَىٰ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذُرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿۴۳﴾

او کله چې راغلل رسولان ځمونږ لوط ته (او د دوی بڼایست یې ولید)؛ نو غمجن شو (لوط) په هغو او تنګه شوه په سبب د دوی سینه د ده (چې څه یې عزتي دوی ته ونه رسي)، او وویل لوط: دغه یوه ورځ ده ډېره سخته.

تفسیر: دغه پرنېتې د ډېرو حسینو او جمیلو او د ډېرو ښکلیو پیمخو هلکانو په شکل سره متشکلي شوي وې، په اول کې لوط علیه السلام دوی ونه پېژندلې چې پرنېتې دي، بلکه د عادي مېلمنو په شان یې وګڼلې، له بل لوري د هغه قوم یې حیايي او بده رشه (عادت) او خراب اخلاقي یې هم ورښکاره وه، نو سخت غمجن او تنګ زړه شو، او په فکر کې ولوېد، چې دغه بدکاران او شریران څما په دغو مېلمنو پسې هم رالویږي، او دوی به راڅخه یې عزته او بې پته کوي، د مېلمنو پرېښودل هم ورته مشکل وو، او د دوی ژغورل (بچ کول) د دغو حیثانو له لاسه هم ورته ګران ښکارېده، ګواکې د ګرد قوم د جنګ او جګړې د پېرودلو (اخیستلو) وخت ور د مخه شوی وو.

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَقَوْمِ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزُونِ فِي صَيْفِي أَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿۴۴﴾

او راغی ده ته قوم د ده حال دا چې راغفاست یې ده ته (لپاره د بد کاری)، او پخواله (دې نه هم) وو هغوی چې عملونه یې کول د نا کارو کارونو! (نو چې دوی راورسېدل او طلب د مېلمنو یې وکړ) نو وویل لوط: ای قومه خما! دا ښخې لوبې خما دي (په نکاح یې واخلي) چې دوی ښې پاکې دي تاسې ته، نو وویلې له الله او مه رسوا کوئ ما په حق د مېلمنو خما کې، آیا نشته له تاسې کوم سړی پوهنده (نېک کرداره چې تاسې ته پند درکړي).

تفسیر: یعنی دغه قوم ته د هغو نامعقولو حرکاتو او خلاف الفطرتو فواحشو کوم عادت چې لوېدی و، هغه به دوی ته د آرام کېناستلو فرصت کله ورکولو، نو کله چې دوی د داسې پیمخو هلکانو له راتگه خبردار شول، په نهایتې یې حیایی سره د لوط علیه السلام کره په منډو منډو سره غلېدل، او په پوره قوت او شدت سره یې ترې مطالبه وکړه، چې دغه مېلمانه هلکان ورپرېږدي، ولې چې مونږ پخواله دې نه تاته ویلي وو، چې ته به هیڅ یو نارینه خپل خان کره مېلمه نشې ساتلی، هومره مېلمانه چې دلته راځي؛ هغه گډر مونږ ته راپرېږده! خو هر شی مو چې زړه غواړي همغه پرې وکړو!.

لوط علیه السلام د مېلمنو د پت ساتلو لپاره هر راز کوشښ وکړ، او بالاخر دغه خبره یې هغو شهوت خوښوونکو ظالمانو ته وکړه: «ای ظالمانو! دغه خما جوني تاسې ته حاضرې دي، په نکاح سره یې اخیستی شی، او په حلالې طریقې سره ترې متمتع کېدی شی، چې دغه نهایت پاکیزه او ښکلې طریقه ده، او دا یې ورته ځکه وویل؛ چې د هر قوم ښې د هغوی د پلار په ځای وي، نو د هغوی جوني د هغه لورگانې حسابېږي، له الله تعالی څخه وېره پکار ده، او تاسو لره له سره دغه کار وړ (لایق) او مناسب نه دی، چې پاکه او مشروع طریقه پرېږدئ، او په داسې خلاف الفطرت او چټلو (خرابو) کارونو کې ځانونه اخته کړئ! لږ تر لږه خما رعایت خو وکړئ! چې زه د دغو مقدسو مېلمنو په مخ کې شرمنده او رسوا شم، ځکه چې د مېلمه بې عزتي کت مت (هوبهو) د «کوربه» بې عزتي ده، آیا په تاسو کې یو سړی هم داسې نشته چې په داسې سمو سمو خبرو وپوهېږي، او د نېکې او تقوی لاره غوره کړي».

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَالَنَا فِي بَنَاتِكُمْ مِنْ حَقٍّ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُنَّ مَا تَبْرَأُونَ ﴿۴۰﴾

ووویل قوم د لوط هرومرو (خامخا) په تحقیق پوهه یې ته چې نشته مونږ لره په لوبو ستا کې هیڅ حاجت، او بېشکه ته خامخا پوهېږي په هغه کار چې مونږ یې غواړو (چې لواطت دی).

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿۴۱﴾

نو وویل لوط: کاشکې وی ماته پر تاسې زور یا مې پناه وړی شوی پناه ځای مستحکم ته.

تفسیر: د لوط علیه السلام له ژبې څخه د انتهایي خوف او پرېشانی په حالت کې یې له جوړولو او سنجولو (فکر کولو) څخه دغه الفاظ ووتل: «کاشکې په ما کې بالذات دومره قوت وی، چې له تاسې گډر سره جنګېدم، یا کوم طاقتور او مضبوط پناه ورکوونکی مې لرلی»، یعنی خما قوم او تېر او خپل دلته وی.

په حدیث کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «یرحم الله لوطا لقد کان یأوی الی رکن شدید» «الله تعالی دې پر لوط علیه السلام رحم وفرمایي، بېشکه چې هغه مضبوطه او مستحکمه پناه ځای ځانته حاصلوله»، یعنی «الله تعالی» مگر د لوط علیه السلام څخه وروسته هومره انبیاء چې مبعوث شوي دي؛ هغوی گډر د قوم قبیلې او د تېر خاوندان وو.

قَالُوا يَا لَوْظًا إِنَّا رَسُولُ رَبِّكَ لَنْ نَبْعَثَكَ عَلَيْهِمْ إِلَّا أَن يَأْتِيَنَّكَ أَمْرٌ مِّنَ اللَّهِ فَاصْبِرْ لِحُكْمِ اللَّهِ إِنَّكَ أَنتَ الْبَصِيرُ ﴿۱۱﴾

وویل ملائکو: ای لوطه! بیشکه مونږ رسولان د رب ستا یو، له سره به ونه رسیږي دوی تاته (په ضرر)، نو بوڅه اهل خپل (له دې ښاره) په یوې ټوټې د شپې کې، او نه دي گوري بهر ته له تاسې هیڅ یو، مگر (مه بیایه هغه) ښځه ستا (چې کافره ده)، بیشکه شان دا دی چې رسیدونکي دی دې ته هغه عذاب چې رسیږي دوی ته، بیشکه وعده د (نزول د عذاب پر) دوی صباح ده، آیا نه دی صباح نژدې (بلکه نژدې دی نو تلوار مه کوه!).

تفسیر: کله چې د لوط علیه السلام غم، اندېښنه، اضطراب له حده تېر شو، نو دلته دغو مېلمنو پرې غږ وکړ، چې یا «نبي الله!» تاسې په څه فکر کې تللي یی؟ مطلق مه پرېښایئ! مونږ د الله تعالی رالیږي شوي پرېښایئ یو، چې د دوی د اهلاک لپاره راغلي یو، دغه خبیثان ځمونږ خو هیڅ شی نشي خرابولی، بلکه تاسې ته هم له سره هیڅ زیان او ضرر نشي در رسولی».

په تفاسیرو کې راغلي دي، کله چې دغو شریانو ورونه او دروازې ماتې کړې، یا له دېواله واوښتل، او دننه د لوط علیه السلام انگرې ته ورغلل، نو دلته جبرئیل علیه السلام د پاک الله په حکم لوط علیه السلام له دوی ځنې جدا کړ، او خپل مټ ته یې لږ څه د دوی په لوري حرکت وکړ، چې د هغه په اثر گډ سره رانده شول، او په چغو سره یې وویل: «هله ژر وتښتی! چې د لوط علیه السلام دغه مېلمانه لوی جادوگران ښکارېږي».

کله چې لوط علیه السلام له ډېرې تنگدلی د عذاب د وخت د راتلو پوښتنه وکړه؛ نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چې: په تحقیق وخت د عذاب د دوی صباح دی، یعنې پر دوی سحر وختي عذاب راتلونکی دی، کله چې لږه شپه پاتې شي؛ نو ته سره له متعلقینو دې له دې ځایه تشریف یوسه، او خپلو ملگرو ته هدایت ورکړه! چې په ډېر تلوار سره دې درومي، او هیڅ یو له دوی ځنې دې بهر ته مخ نه گډځوي، او نه دې گوري.

هو! یواځې ستا ښځه دې له تا سره لاره نشي، یا به بهر ته مخ گډځوي او گوري به، او په دې ډول به په دغه عذاب کې اخته کېږي، چې په کې هغه گډ قوم اخته کیدونکی دی.

وایي چې دغې ښځې خپل قوم د دغو مېلمنو په راتگ مطلع کړی وو، بیا لوط علیه السلام وویل چې: تر صباح پورې خو ډېر وخت دی، نو جبرئیل علیه السلام ورته وویل چې: «ای لوطه! آیا نه دی صباح نژدې؟ بلکه نژدې دی! یعنې خوشاله شی!، اوس د دغو ظالمانو په هلاک کېدلو هیڅ دومره ځنډ نه دی پاتې، همدا چې صباح شو په گهیځ (سحر وختي) کې دوی گډ سره وژلی کېږي».

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَابًا مِّن سِجِّيلٍ مِّن مَّنْضُودٍ ﴿۱۲﴾ مَسْؤَمَةٌ
عِنْدَ رَبِّكَ وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بَعِيدٌ ﴿۱۳﴾

نو څه وخت چې راغی (حکم، عذاب) ځمونږ؛ نو وگډځولو مونږ پورته طرفه د دې (ښار) ښکته طرف ته (یعنې نسکور کړ مونږ پر دوی دا ښارونه) او واورول مونږ پر دغو ښارونو باندې کاني له خټو جوړ شوی په اور پاخه شوی لاندې باندې (پرله پسې). (داسې گټې چې) نښې کړی شوي وې په نزد د رب ستا، او نه دی دا (کلی، او هم موده دهلاک ددوی) له ظالمانو (کافرانو) څخه لرې.

تفسیر: یعنی جبرئیل علیه السلام دوی کلی پورته، او تر آسمانه پورې یې نژدې ورسول، او بیا یې له هغه ځایه چپه کړل، او په دغه ډول هغه ګرد کلي سره لاندې باندې شول، بیا د دوی د نکایت او ذلت او رسوایی د تکمیل لپاره له پاسه پر دوی کړتکاني او تودې دوزخي تیري (ګټې) هم وورولی شوې، او هغه کسان هم پر هم دغو تیرو (ګټو) ووژل، چې له هغه بنارونو څخه د باندې په نورو ځایونو کې اوسېدل (والعیاذ بالله).

تنبيه: د «مَنْصُودٍ» معنی محقق شیخ الهند (رحمه الله) «لاندې باندې» سره کړې ده، ځینو یې معنی پی در پی او مسلسلې او پرله پسې د تیرو وړېدل اخیستي دي.

﴿مُسُومَةٌ﴾ یعنی کومه خاصه علامه او نښه پر هغو باندې وه، چې هغه یې له نورو تیرو څخه ممتازه او ښکاروله، چې دغه د الله تعالی د عذاب تیره ده، ځینې وایي چې پر هرې تیرې د هغه سړي نوم لیکلی وو، چې هغه پرې وژل کېده، او د هغه د اهلاک سبب ګرځېده، والله أعلم.

﴿وَمَا هِيَ مِنَ الظَّالِمِينَ بَبِئْسَ﴾ یعنی دغه د لوط د قوم واقعه د زمانې په اعتبار هم قریب دی، ځکه چې وروسته له «عاد» او د «نوح علیه السلام» له قوم څخه دغه واقعه پېښه شوې ده، او د مکان په اعتبار هم ځکه چې د دوی کلي د مدینې منورې او شام تر منځ وو، تېرېدونکو قافلو او جوپو به د هغوی وړانې او نړېدلې کورونه او کنډرې لیدلې.

وَالِی مَدَیْنٍ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ یُقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَکُمْ مِنْ إِلَهِ غَیْرُهُ وَلَا تَتَّقُوا
الْمِکْیَالَ وَالْهِزَانَ إِنَّی أَرَاکُمْ یَخَیْرُونَ إِنَّی أَخَافُ عَلَیْکُمْ عَذَابَ یَوْمٍ مُّحِیْطٍ ﴿۱۱﴾

او (لېرلی وو مونږ بنار) د مدین ته (قومي) ورور د دوی شعيب، وویل (شعيب): ای قومه څما عبادت وکړی (یواځې) د الله، نشته تاسې لره هېڅ (بر حق) معبود بې له دغه (الله)، او مه کموی پیمانې او تله، بېشکه چې زه وینمه تاسې په خیر، او بېشکه زه ویرېزم پر تاسې (په سبب د دې خیانت) له عذابه د ورځې چاپېرېدونکې.

تفسیر: دغه قصه په ۸ او ۹ جزء د الأعراف د سورت ۱۱ رکوع کې پخوا هم تېره شوې ده، یعنی کله چې پاک الله تاسو ته فراغت او هوسايي (آرام) در عنایت کړی دی؛ نو ډېر وویرېږئ چې د عصیان او نافرمانی لامله هغه له تاسې څخه وانه خيسته شي، او دغه خوښي او خوشالي مو سلبه او دنيوي او اخروي عذاب درباندي مسلط نشي، ځکه چې تاسو ګرد په خیر او عافیت یئ، او په پوره نعمت او دولت سره په راحت یئ، او له سره اهل د حاجت نه یئ، نو ولې داسې خیانت کوئ.

وَيُقَوْمٍ أَوْفُوا الْمِکْیَالَ وَالْهِزَانَ بِالْقُسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْیَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِی الْأَرْضِ
مُفْسِدِیْنَ ﴿۱۲﴾

او ای قومې څما! پوره وړ کوئ تاسې پیمانې او تله په انصاف (عدل سره) او مه کموی تاسې خلقو ته خیزونه (مالونه) د دوی، او مه لټوی تاسې (خرابي) په ځمکه کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي یئ.

تفسیر: په ځمکه کې فساد مه کوی یعنی له شرکه او کفره یا له لږ پیمانې کولو او تللو څخه، یا په نورو ډولو (طریقو) د حقوقو له اتلافه او ظلمه او تېري او تجاوز په ځمکه کې فتنه او فساد مه اچوئ، او خرابي مه کوئ!.

بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۗ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿۱۰﴾

هغه باقي رزق پاتې کړی د الله خیر ډېر غوره دی تاسې ته (له هغه چې تاسو یې ټولوی په خیانت سره) که یی تاسې مؤمنان (باور کوونکي په خبره ځما)، او نه یم زه پر تاسو ډېر ساتونکی (له منهیاتو).

تفسیر: یوه ایماندار انسان ته د پاک الله هغه ورکړی شوی مال چې وروسته د پوره او کامل اداء کولو د حقوقو (په حلال صورت) سره پاتې وي، اگر که لږ هم وي؛ له هغه کثیر څخه بهتر دی، چې د حرامو په طریقه حاصلیږي، یا په کې د نورو خلقو حقوق تلف کیږي، د حلالو په اموالو کې چې په ښه ډول سره پیمانې او وتلل شي، سمدلاسه برکت پیدا کیږي، او د پاک الله له درباره اجر وررسيږي.

قَالُوا اِشْعَبُ آبَاؤُكُمْ تَأْمُرُكُمْ أَنْ تُرَكَّ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا وَأَنْ نَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَكِيمُ الرَّشِيدُ ﴿۱۱﴾

نو وویل قوم د ده ای شعيبه! آیا دغه ډېر لمونځ کول ستا (درښيي) امر کوي تاته په دې چې پر ډېرو مونږ هغه بتان چې عبادت به کاوه (دهغو) پلرونو ځمونږ، یا (په دې امر کوي چې پر ډېرو مونږ) دا چې وکړو مونږ په اموالو خپلو هغه تصرف چې غواړو یې (د ډېر اخیستلو او لږ ورکولو)، بېشکه ته خامخا هم ته یې لوی باوقاره سم په لاره (نېک کرداره).

تفسیر: دغه خبرې یې د استهزاء او تمسخر په ډول کولې، چې (بس کړه صاحبه! زیات له دې نه مه مشر کېږه! آیا په گړد قوم کې همدا یواځې ته لوی عقلمن باوقاره نېک کردار یې؟ او باقي مونږ او ځمونږ مشران گړد جاهلان او احمقان دي؟)، شعيب عليه السلام ډېر زیات لمونځ کاوه، نو دوی ورته وویل چې: «ښايي ستا دغه ډېر لمونځ کول تاته داسې حکم درکوي چې له مونږ ځنې ځمونږ د پلرونو او نیکونو دین پردي کړې، او ځمونږ د ملکیت اختیار ځمونږ په مملوکه وو مالونو کې لرې کړې، بس ته دې خپل لمونځ کوه، او ځمونږ په دیني او دنيوي معاملاتو وزن او کیل او تلوو کې ستا د مداخلې هیڅ ضرورت له سره نشته».

قَالَ يَقُولُونَ بَلْ نَحْنُ رِزْقُكَ وَأَنْتَ الْفَالِقُ ﴿۱۲﴾ إِلَى مَا أَنهَكُمُ عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿۱۳﴾

وویل شعيب: ای قومه ځما! آیا وینی تاسې (خبر را کړئ ماته) که یم زه په برهان (واضح بیان) له جانبې د رب خپل، او را کړی یې وي ماته له دربارې خپله رزق روزي ښایسته نېکه، او نه لرم اراده د دې چې مخالفت وکړم له تاسې (او راشم) هغه کار ته چې منع کوم تاسې له هغه کاره، اراده نه لرم زه مگر د اصلاح (ستاسې) څو چې توان کیږي ځما، او نه دی توفیق ځما (په اصلاح ستاسې کې) مگر په (هدایت نصرت د) الله، خاص پر همدغه الله توکل کړی دی ما، او د همدې په طرف رجوع کوم.

تفسیر: یا خو ظاهري روزي مراده ده، یعنې بې د پیمانې او د تلې، وزن د تزئید او تنقیصه په حلالې طریقې سره یې روزي عطا کړېده، یا باطني روزي مقصوده ده، یعنې علم او حکمت او نبوت یې عطا کړی دی، خلاصه یې دا ده که

ماته حق تعالی فهم او بصیرت را کړی وي، او داسې سمه صافه لاره یې راښوولې وي، چې تاسې یې نشئ لیدلی، او په دولت او شته والي یې مور کړی يم، چې له هغه څخې تاسې یې برخې یئ، نو آیا د هغه حق دادی چې معاذ الله زه ستاسې پشان پوند شم، او د الله تعالی له احکامو څخه مخ واړوم، یا ستاسې له دغې استهزاء او تمسخر (ټوکې ټکالې) څخه وویرېرم، او پند ورکول او پوهول پرېږدم، زه به له سره داسې نه کوم.

﴿وَمَا أَرْيِدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَكُمُ عَنْهُ﴾ یعنی د دې لپاره ترې تاسو نه منع کوم، چې گوندې زه پخپله یې وکړمه، یا له هغو خرابو کارونو څخه چې زه تاسې منع کوم، زه له سره نه غواړم چې ځان له تاسې څخې بېل کړم، او پخپله د هغه مرتکب شم، مثلاً تاسې تارک الدنيا وگرځوم، او زه پخپله مال او دولت راټول کړم، نه هغه پند او نصیحت چې زه یې تاسې ته کوم، زه له تاسو څخه لا رومي د هغو په تعميل کې مشغول او لگیا يم، تاسې دغه الزام پر ما باندې نشئ اړولی، چې ځما پند پر ځان غوښتنه یا هوا او هوس محمول کړئ.

﴿إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُ﴾ الآية - یعنی ځما زیاتر کوښښ دادی چې ستاسې دیني او دنيوي حالت ښه شي، او اصلاح ومومي، او دغه موجوده خراب حالت مو لرې شي، او د ایمان او عرفان په لور (اوچته) د ختلو کوښښ وکړئ، پرته (علاوه) له دغه اصلاح له مقصده بل کوم مطلب نه لرم، چې زه مې خپل دغه مرام تر خپل مقدور او استطاعت پورې په هیڅ یو حالت کې له سره نشم پرېښودی، پاتې شوه دغه خبره چې ځما دغه مقصد تر پایه (آخړه) هم ورسیري، او زه په دغه کوښښ کې بریالی هم شم، دغه گړد د قدوس الله په قبضه او واک کې دي، او د پاک الله په امداد او توفیق سره گړد کارونه سر ته رسېدی شي، ځما اعتماد او توکل پر هماغه پاک الله دی، او په هرې معاملې کې هغه ته رجوع کوم.

وَيَقَوْمٌ لَا يَجْرُمُ مَنَّا شِقَاقَ أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ أَوْ قَوْمَ هُودٍ أَوْ قَوْمَ صَالِحٍ
وَمَا قَوْمٌ لَوْ طَمَّنتُمْ بَعِيدٍ ﴿١٥﴾

او ای قومه ځما! باعث دې نه کړي تاسې لره دښمني (ستاسې) مالره دا خبره چې ورسیري تاسې ته په شان د هغه (عذاب) چې رسېدلی وو قوم د نوح ته (چې غرقېدل وو) یا قوم د هود ته (چې سخت باد وو) یا قوم د صالح ته (چې زلزله وه)، او نه دی قوم د لوط له تاسې څخه (ای کفارو دومره) لرې (په زمان مکان نو پرې عبرت واخلي).

تفسیر: یعنی ځما د ضد، عناد او عداوت په جوش کې داسې حرکات مه کوئ، چې تاسې د هغه په سبب د تېرو اقوامو پشان د ډېرو سختو عذابونو وړ (لائق) او مستحق شئ! د نوح، هود، او صالح علیهم السلام پر امتونو د تکذیب او عداوت لامله هغه عذاب چې نازل شوی دی، هر چاته ښکاره دی، د لوط علیه السلام د قوم قصه خو له دغو گړدو څخه وروسته په هم دغې نژدې زمانې کې واقع شوې ده، او د هغې یاد به ستاسې په حافظه کې موجود وي، نو دغه نظائر له سره مه هېروئ.

یعنی که تاسې د نوح او د هود او د صالح علیهم السلام د قوم له تعذیب څخه په سبب دلري والي د زمانې عبرت نشئ اخیستی؛ نو نه دی قوم د لوط له تاسې لرې، نه په زمان سره، نه په مکان سره، نو په هغه خو خامخا عبرت واخلي!.

وَاسْتَغْفِرْ وَأَرْبُكُمْ ثُمَّ تَوَلَّوْا إِلَيْهِ ۗ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿١٦﴾

او مغفرت وغواړئ تاسې له رب خپل (په راوړلو د ایمان سره) بیا رجوع وکړئ تاسې په طرف د ده (په خصوص او خلوص د عبادت سره) بېشکه رب ځما ډېر مهربان دی، محبت کوونکی دی.

تفسیر: هومره چې قدیمی او په هره اندازه چې سخت مجرم او لوی گناهگار هم وي، کله چې دی د زړه په صدق او اخلاص سره د الله دربار ته رجوع وکړي، او معافي بخشنه وغواړي؛ نو یې پخپل فضل او کرم سره بخښي، بلکه له ده سره مینه او محبت هم کوي.

قَالُوا شُعَيْبٌ مَّا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِّمَّا تَقُولُ وَإِنَّا لَنَرُّكَ فِينَا ضَعِيفًا وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَّكَ
وَإِنَّا لَعَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿۱۱﴾

وویل قوم (د ده په خواب کې): ای شعيبه! نه پوهیږو مونږ په ډېرو هغو خبرو چې ته یې وایې (مونږ ته د توحید په تعریف او منع د تطفیف)، او بېشکه مونږ خامخا وینو تا په مونږ کې کمزوره، او که نه وي دغه خپلوان ستا (چې په کفر کې له مونږ سره شریکان دي)؛ نو خامخا سنگسار کړی به وی مونږ ته، او نه یې ته پر مونږ هیڅ قدر عزتناک.

تفسیر: دوی خو پر گړدو شیانو ډېره ښه پوهېدل، لیکن د ضد، عناد او حق پټولو لامله به یې داسې خبرې کولې، چې مونږ پر دغو خبرو له سره نه پوهیږو، چې ته څه وایې، او د مجذوبانو په شان تل گډېږې، (العیاذ بالله)، او که په رښتیا سره دوی په همغې سمې صافې خبرې باندې له خپلې بې توجهۍ یا د غباوت له وجې نه پوهېدل، نو دغه کلام به په خپل ظاهر باندې محمولېده.

﴿وَإِنَّا لَنَرُّكَ فِينَا ضَعِيفًا﴾ یعنې یو کمزور او بې حقیقته سړي ته نه ښایي چې گړد عالم له خپل ځان سره دښمن کړي، بلکه ورته لازم دي، چې پر خپل حال باندې رحم وکړي، او خپل هوسا (آرام) ځان په پرېو (تکلیفونو) اخته نه کړي، او په لوی لاس خپل ځان د مرگ په خوله کې ونه غورځوي، چې هیڅ یوه فائده او گټه (منافع) ورته نه رسوي.

﴿وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَّكَ﴾ یعنې که ستا د کورنۍ او د تېر خلقو لحاظ او خاطر نه وی چې له مونږ سره اوسېږي؛ نو لا له پخوا څخه به مو ته سنگسار کړی وې.

قَالَ يَقَوْمِ ارْهَطُوا عَلَيَّ كَمَا مَنَّ اللَّهُ وَأَتَّخِذْ ثَمُودَ وِرَاءَ كُمُ ظَهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۱۲﴾

وویل (شعیب) ای قومه ځما! آیا دغه خپلوان ځما ډېر عزیز (مخور) دي پر تاسې له الله، او گډڅولی مو دی دغه (الله) وروسته ستاسې شاته غورځولی شوی (چې هیڅ پروا یې نه کوي)، بېشکه رب ځما پر هغو کارونو چې کوي یې تاسې ښه احاطه کوونکی دی (نو جزاء د ټولو به درکړي).

تفسیر: یعنې د افسوس او تعجب ځای دی، چې ځما د کورنۍ له سببه مې درعايت وړ او مستحق بولی، مگر د دې لامله مې هیڅ لحاظ او خاطر نه کوي، چې زه د پاک الله نبي او تاسې ته درلېږلی شوی يم، او صاف او صریح دلائل او نښې د خپل تصدیق لپاره درښیم، گواکې ستاسې په سترگو کې ځما د کورنۍ عزت، قوت، قدرت او نور له الله قدوس څخه زیات دی، او د پاک الله عظمت او جلال مو داسې هېر کړی دی، چې په تصور کې مو هم له سره نه راځي.

وَيَقَوْمِ ارْهَطُوا عَلَيَّ مَكَانَتِكُمْ لَإِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأَمَّا آيَاتِيْهِ عَذَابٌ يُخْزِيْهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ
وَأَتَّبِعُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿۱۳﴾

او ای قومه ځما! عمل کوي په ځای خپل (یعنې په حالت خپل چې شرک او معصیت دی) چې بېشکه زه هم عمل کوونکی يم په حال خپل (چې توحید او طاعت دی)، ژر به وپېژنئ تاسې هغه

څوڪ چې راځي ده ته عذاب چې رسوا كوي هغه، او (وبه پېژني) هغه څوڪ چې دروغ ويونكي دي، او انتظار كوي (د عاقبت خپل) بېشكه زه هم له تاسې سره انتظار كووونكي يم د عاقبت خپل.

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَأَخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جِثْمِينَ ۝۳۰ كَانُوا لَمْ يَعْنُوا فِيهَا إِلَّا بَعْدَ الْمَدِينِ كَمَا بَعْدَتْ نُهُودٌ ۝

او كله چې راغی امر (حکم، عذاب) ځمونږ؛ نو خلاص کړ مونږ شعيب او هغه کسان چې ايمان يې راوړی وو له ده سره (له دغه عذابه) په رحمت سره له نژده خپله، او ونيول هغه کسان چې ظلم يې کړی وو (په کفر سره) غږ سخت؛ نو گهيځ (سحر وختي) وگرځېدل دوی په کورونو خپلو کې مړه وچ کلک پراته پر زنگونو خپلو، (داسې تباه شول) لکه چې نه وو اوسېدلي په دغو کورونو کې (پخوا له دې نه)، خبردار شی! اوورئ! لرې والی دی (له رحمته او هلاک دی قوم د) مدين ته، لکه چې لرې او هلاک شول ښوديان.

تفسير: دلته د شعيب عليه السلام د قوم په «صيحة» (سخته چغه) سره هلاکېدل مذکور دي، او په «الأعراف» کې د «رجفة» لفظ راغلی دی، يعنې په زلزلي سره وژلی شوي دي، او د «الشعراء» په سورت کې «عذاب يوم الظلة» راغلی دی، چې مطلب يې دا دی د عذاب وړېځ لکه سايوان پر دوی محيطه شوې وه.

ابن كثير (رحمه الله) ليكي چې: «دغه درې واړه عذابونه د دې قوم په حق کې سره جمع شوي وو، بيا په هر سورت کې دهغه ځای د سياق سره مناسب عذاب ذکر شوی دی.

په «الأعراف» کې وو چې هغو خلقو چې شعيب عليه السلام ته وويل چې: مونږ تاسې او ستاسې ملگري له دغې خپلې ځمکې څخه وباسو نو هلته يې دروښوده، چې له هغې ځمکې څخه چې تاسې مسلمانان ترې وباسې؛ د هغې ځمکې د زلزلي له اثره به ووژلی شی، كله چې دلته د هغو د سختو بې ادبيو مقالاتو ذکر دی، نو ځکه يې د هغه په مقابل کې د آسمان «صيحې» يعنې سختې چغې ذکر وفرمايه، ګواکې د الله تعالی د عذاب د يوې چغې کې د هغو ټول شورماشور او ويناوې ورکې شوې، د «الشعراء» په سورت کې يې د دوی دغه قول نقل کړی دی: ﴿فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِن كُنتَ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ يعنې که ته رښتینی يې؛ نو پر مونږ د آسمان يوه ټوټه راغورځوه! نو د هغه په مقابل کې د «عذاب يوم الظلة» تذکره وفرمايله شوه.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ۝۳۱ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاتَّبَعُوْا أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۝ وَمَا أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ۝۳۲

او خامخا په تحقيق لېرلی وو مونږ موسی (په ښکاره) معجزو خپلو سره او په برهان (قاطع حجت) واضح سره. فرعون او مشرانو د (قوم د) ده ته، او متابعت وکړ دغو (مشرانو) دامر (حکم) د فرعون، حال دا چې نه وو حکم د فرعون برابر وونکی په سمې لارې.

تفسير: له ښو څخه غالباً معجزات او هغه (۹) نښې مرادې دي چې د هغو ذکر په ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ کې شوی دی، د هغو له منځه د «عصا» معجزه يې چې نهايته ظاهره او قاهره معجزه وه شايد «سلطان مبین» يعنې واضح سند فرمايلي وي، يا له «سلطن مبین» څخه هغه روښانه دلائل مراد دي، چې موسی عليه السلام هغه د فرعون په مخ کې د الله تعالی د وجود او توحيد او نورو په متعلق وړاندې کړي وو، چې د هغو ذکر په نورو مقاماتو کې راځي، او ممکن دی چې له «سلطان مبین» څخه د هغه لغوي معنی مراد وي، يعنې ښکاره بری يا ظاهره غلبه، ځکه چې د فرعونيانو په مقابل

کې موسی علیه السلام ته ظاهره غلبه او فتح مبین خو شو خو کرته حاصله شوې ده، یعنی سره د بنکاره او واضحو نښو له لیدلو څخه بیا هم فرعونیان د الله تعالی د نبي علیه السلام خبره وانه وربده، او همغه الله د دښمن فرعون پر حکم به یې تگک او عمل کاوه، حال دا چې د فرعون هیڅ یوه خبره داسې جوته او صحیحه نه ده، چې د هغې په قبلولو سره انسان نېکي او نښکښه (فائده) حاصله کړی شي.

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَيُسَّ الْبُورِدُ الْمُرْوَدُ ﴿٤٨﴾

مخکې به شي (دغه فرعون) د قوم خپل نه په ورځ د قیامت کې، نو ننه به باسي هغوی په اور کې، او بد ځای د ورتلو (د دوی هغه) دی چې وروستل شي دوی.

تفسیر: یعنی همغسې چې فرعون دلته په کفر او تکذیب کې د دوی امام او قائد وو، په قیامت کې به هم د هغو امام او قائد وي، هغو خلقو چې په دنیا کې د ړندو پشان د فرعون تقلید کاوه، دوی به د ده تر شا تر آخري منزل (جهنم) پورې ورسېږي، دا همغه کنده ده چې هلته به د یخو اوبو په ځای ډېر سوځوونکی ایرې کوونکی اور ورسېږي.

وَأَنْبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُسَّ الرَّقْدُ الْمَرْقُودُ ﴿٤٩﴾

او ورپسې لگولی شوی دی په دغه دنیا کې لعنت او په ورځ د قیامت (هم)، بد انعام دی (هغه چې دوی ته) ورکړی شوی (دی).

تفسیر: یعنې تر څو چې دنيوي خلق به پر فرعون او فرعونیانو لعنت ليري؛ بیا په قیامت کې د ملائک الله او اهل الموقف له لوري به هم پر دوی لعنت ورېږي، الغرض د لعنت سلسله به پر دوی پر له پسې جریان لري، او هیڅ به ترې نه بېلېږي، ځواکې استهزاء دغه یو انعام دی چې د هغه پر چارو ورته ورکړی شوی دی.

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ ﴿٥٠﴾

دا (تېرې شوې خبرې) له احوالو د قریو دي چې بیانوو مونږ هغه پر تا باندې، چې ځینې له هغو قریو ولاړې دي (کنه والې د دوی او اهل یې هلاک دي) او ځینې یې رېښی شوي دي (سره د اهل خپل لکه کښت «فصل» چې په لرونو سره رېښی شوی وي).

تفسیر: یعنې د هغو قومونو قصې چې مونږ تاسې ته درواورولې چې په څه شانې هغوی د انبیاوو عليهم السلام تکذیب او له هغو سره یې بې ادبي او سپین سترگي وکړه؟ او بیا څرنگه تباہ شول؟ د هغوی ځینې کلي اوس هم ودان دي، لکه مصر چې د فرعون دار السلطنت وو، او ځینې وران شوي دي، مگر د هغوی څه کنه والې لا پاتې دي، لکه د لوط علیه السلام د قوم کلی او د ځینو نښې هم د دنیا له مخې بیخي لرې او ورکې شوي دي.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَمَا زَادُوهُمْ غَيْرَ تَتَابُعٍ ﴿٥١﴾

او ظلم نه وو کړی مونږ پر دوی (په هلاکولو سره) وليکن ظلم کړی وو هغوی پر ځانونو خپلو (په سبب د کفر او عناد) نو هیڅ دفع ونه کړه له دوی څخه هغو باطلو معبودانو د دوی هغه چې بلل به دوی غیر له الله (او د هغوی عبادت به یې کولو) هیڅ شی (د عذاب) کله چې راغی امر (حکم، عذاب) د رب ستا، او زیات نه کړ دغو معبودانو دوی ته (هیڅ شی) غیر له هلاکته.

تفسیر: یعنی پاک الله دوی بی قصوره ونه نیول چې د ظلم وهم پرې وشي، کله چې دوی د جرائمو په ارتکاب کې له حده تېر شول، او په دغه ډول یې خپل ځانونه علی رؤوس الأشهاد د سزا وړ او مستحق وگرځول، نو دلته پر دوی د پاک الله عذاب نازل شو، بیا وگورئ پر هغو باطلو معبودانو چې دوی ډېر ډاډه او مطمئن وو، او له هغو څخه یې لوی توقعات او امیدونه درلودل، هغوی هم داسې سختو مصیبتونو په وخت کې د دوی هیڅ پکار وړه نغلل، باطل معبود یې څه پکار ورغی؟ بلکه د دوی د هلاک سبب وگرځېد.

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرْآنَ وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ۝۱۱۰ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ۚ ذَلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوعٌ لَهُ النَّاسُ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ۝

او په شان د همدغو (نیولو) نیول د رب ستا دي کله چې ونیسي الله اهل د قریو حال دا چې دا (اهل د قریو کافر) ظالم وي، بېشکه نیول د الله ډېر دردناک سخت زورور دي، بېشکه په دې (مذکوره ووقصو) کې خامخا ډېر عبرت دی لپاره د هغه چا چې ویرېږي له عذابه د آخرت څخه، دغه ورځ د قیامت داسې یوه ورځ ده چې جمع به کړی شي په دې کې ټول خلق او دا ورځ ده چې حاضر به شي ورته ټول مخلوقات.

وَمَا تُؤَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مَّعْدُودٍ ۝

او نه به وروستی کوو مونږ دا (ورځ) مگر لپاره د پوره کېدلو د نېټې معلومې (په نزد د الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالی په علم کې کوم میعاد چې مقرر دی؛ هغه ضرور پوره کېدونکی دی، او بیا هغه لویه ورځ راتلونکې ده، له دغه تأخیر څخه داسې مه اټکل کوئ، چې دغه خبرې محض فرضي او وهمي خبرې دي (العیاذ بالله).

يَوْمَ يَأْتُ لَأَن تَكْفُمُ نَفْسٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ۝

په هغه وخت کې چې راشي قیامت، نه کوي خبرې هیڅ نفس مگر په اذن حکم د الله سره، نو ځینې له دغو خلقو به بدبخته او (ځینې به) نېکبخته وي.

تفسیر: یعنی هیڅوک به هغه خبره چې مقبوله او نافع ه هم وي، بې د الله تعالی له اذنه او حکمه نشي ویلی، او د محشر په ځینو موافقو کې خو مطلقاً یو حرف هم بې له اذنه او اجازې له خولې نشي ایستلی.

فَأَمَّا الَّذِينَ شَفَعُوا فِي النَّارِ لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَشَهيقٌ ۝ خُلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ ۚ إِنَّ الْأَمْرَ شَاءَ رَبُّكَ ۚ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ۝ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خُلِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ ۚ إِنَّ الْأَمْرَ شَاءَ رَبُّكَ ۚ عَطَاءٌ غَيْرُ مَجْدُودٍ ۝

نو هر څه هغه کسان چې بدبختان شوي دي؛ نو په اور کې به وي، وي به هغوی ته په هغه اور کې جگک (اوچت) سخت غږ (چې د حلقه وځي)، او تیت نرم غږ (چې د سینو وځي لکه د خرو). همپشه به وي دوی په دغه اور کې څو چې وي آسمانونه او ځمکه مگر چې اراده وفرمایي رب ستا، (چې بوځي له سعيره زمهریر ته)، بېشکه رب ستا کوونکی دی د هر هغه کار چې اراده وفرمایي. او هر چې هغه کسان دي چې نېک بختان شوي دي؛ نو په جنت کې به وي همپشه به

وي په همدغه جنت کې تر څو چې وي آسمانونه او ځمکه مگر چې اراده وفرمايي رب ستا (چې يې بوځي رضوان او لقاء الرحمن ته)، (دغه ورکړه) عطاء بخشش دی بې انتهاء (بلا انقطاع).

تفسير: د دغو آيتونو دوه معنی کېدی شي، يوه دا چې هومره مدت چې آسمان او ځمکه په دنيا کې پاتې وي، تر همدغه مدت پورې اشقياء په دوزخ کې او سعداء په جنت کې اوسېږي، مگر هغه چې د زيادت اراده وکړي رب ستا او هغه هم ده ته معلوم دی، ځکه کله چې مونږ له طويلو څخه د طويلو زمانو تصور کوو، نو خپلو شاوخوا او ماحولونو په اعتبار اوږد مدت همدغه په خيال کې راځي، نو ځکه ﴿مَادَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ او نور الفاظ د عربو په محاوراتو کې د دوام د مفهوم د اداء کولو لپاره ويلی کېږي، باقي د دوام او ابدیت اصلي مدلول چې ورته لا محدود زمانه ښايي وويلی شي؛ نو هغه د پاک الله د هغه لا متناهي علم سره مختص دی، چې هغه يې په ﴿مَا شَاءَ رَبُّكَ﴾ سره اداء فرمايلي ده.

د آيت دويمه معنی دا کېدی شي چې د ﴿مَادَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ﴾ لفظ له دوامه کنایه واخيست شي.

يا له آسمانه او ځمکې څخه د آخرت آسمان او ځمکه مراد شي، لکه چې فرمايلي يې دي: ﴿يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضَ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ﴾ (۱۳ جزء د ابرهيم سورت ۴۸ آيت ۷ رکوع).

مطلب يې داسې شو چې اشقياء په دوزخ کې او سعداء په جنت کې تر هغه وخت پورې اوسېږي، چې داخرت ځمکه او اسمان باقي وي، يعنې همپشه مگر که اراده يې وکړي رب ستا؛ نو موقوفوي يې، ليکن دا اراده يې نه کېږي، او محال وقوعي ده، ځکه چې د جنتيانو او د دوزخيانو خلود هم د پاک الله په مشيئت او اختيار کې دی، مگر خپله دغه اراده يې لاله پخوا څخه فرمايلي ده، چې د کفارو او مشرکينو عذاب او د اهل الجنت ثواب له سره موقوف کېدونکی نه دی، لکه چې فرمايلي يې دي: ﴿وَأَمْ يَخْرُجِينَ مِنَ الْآبَارِ﴾ (د البقرې سورت (۱۶۷) آيت (۲۰) رکوع) او ﴿يُرِيدُونَ أَن يُخْرِجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا﴾ (د المائده سورت (۳۷) آيت (۲) رکوع) او ﴿لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يَنْظُرُونَ﴾ (د البقره سورت (۱۶۲) آيت (۱۹) رکوع) او ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغْفِرُ لِمَن يَشْرِكُ بِهِ وَيُغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۱۱۶) آيت (۱۸) رکوع).

او پر همدغه د گمراه اهل الاسلام اجماع ده، ځمونږ د زمانې ځينې تش په نامه مفسرين هغه څه چې دده په خلاف يې ليکلي دي؛ هغه خو يا ضعيف او موضوع روايات دي، يا غريب او مؤول روايات دي، يا ځينې هغه آيتونه او احاديث دي چې د هغو پر مطلب د لنډ کتلو او خراب پوهېدلو لامله غلط پوهېدلی شوي دي، که الله تعالی توفيق راسره مل کړي، او د مستقل تفسير د ليکلو وارا راغی؛ نو پر دې به مفصل کلام وکړو، د اختصار له سببه دلته د څه ليکلو موقع نشته، پاتې شوه د «عصاة الموحدين» مسئله يعنې هغه مسلمانان چې د خپلو گناهونو لامله په دوزخ کې غورځولی کېږي (العياذ بالله)؛ نو د هغوی په متعلق صحيحو احاديثو مونږ د پاک الله پر مشيئت مطلع کړي يو، چې يوه ورځ هرومرو دې له دوزخ څخه ايستلی کېږي، او جنت ته رسول کېږي، ولې له جنته هيڅ يو جنتي د باندې نه ايستل کېږي، ښايي په همدې لحاظ د جنتيانو په ذکر کې ﴿عَطَاءٌ غَيْرٌ مَّجْدُودٌ﴾ او د اشقياءو په ذکر کې ﴿إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾ ارشاد فرمايلي وي، څو معلوم شي چې ځينې اشقياء به له دوزخه ايستل کېږي، مگر هيڅ يو سعيد به له جنته نه ايستل کېږي.

قَلَاتُكَ فِي رَبِّيَّةٍ مَّا يَعْبُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَعْبُدُونَ إِلَّا كَمَا يَعْبُدُ آبَاؤَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَنَنظُرُهُمْ
نَصِيبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ﴿٥٠﴾

پس مه کېږه ته په شک کې له هغو معبودانو چې عبادت يې کوي دغه کسان، نه کوي عبادت دوی مگر لکه چې عبادت به کاوه پلرونو د دوی پخوا (له دې نه)، او بېشکه چې مونږ پوره ورکوونکي يو دوی ته د برخې د دوی (له عذابه) بې له نقصانه.

تفسیر: یعنی د دومره مخلوقاتو د شرک او بُت پرستی، پر لاره لوېدل، او تر اوسه پورې د دوی په سزانه رسېدل، داسې یو شی نه دی چې پرې انسان وغولېږي، او په شېبه کې ولوېږي، دغه خلق د خپلو پلرونو او نیکونو په بې اساسه تقلید کې مشغول او لگیا دي، هغه د دروغو معبودان د دوی په څه کار ورځي؟ یقیناً دغو ټولو ته په آخرت کې پوره سزا ورسیږي، چې په کې هیڅ زیادت او نقصان به نه وي، ځواکې د ﴿غَيْرَ مَنْقُوصٍ﴾ لفظ د ﴿عَطَاءٌ غَيْرَ مَجْدُوذٍ﴾ په مقابل کې ایښی شوی دی. بعض مفسرین وایي چې په دنیا کې د رزق او نورو کومه برخه چې مقدره ده؛ هغه پوره ورسیږي، بیا د شرک پوره سزا هم مومي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ ۖ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقَضَىٰ بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ ﴿۱۰﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)؛ نو اختلاف وکړ شو په دغه کې، او که نه وی هغه کلمه (حکم) چې رومی شوی وو له ربه ستا (د تأخیر د جزا تر قیامته پورې) نو خامخا فیصله به شوې وه په منځ د دوی کې (په دنیا کې)، او بېشکه دوی خامخا په شک کې دي له دې (قرآنه) پراته دي په داسې شک کې چې غورځوونکی د زړونو دی په اضطراب کې.

تفسیر: موسی علیه السلام ته یې کتاب ورکړ، او راوېی لېږه، نو بني اسرائیلو پخپلو منځونو کې اختلاف سره وکړ، ځینو هغه ومانه او ځینو ترې سر وغږوه، لکه چې نن ورځ د لوی قرآن په نسبت همداسې اختلاف د انسانانو په منځ کې شته، بېشکه چې پاک الله د دې خبرې قدرت درلود، چې دغو اختلافاتو او تفریقونو ته موقع ورنه کړي، یا د هغه له پیدا کولو څخه وروسته د ګردو مکذیبینو فوري استیصال او ټولې جګړې له یوې مخې لرې کړي، مګر د ده تکویني حکمت د دې خبرې اقتضاء ونه کړه.

یوه خبره د ده له حضوره لا له پخوا څخه مقررې او ټاکلې شوې ده، چې انسان ته یې تر یوه خاص حد پورې د کسب او اختیار آزادي او خپلواکي ورکړې ده، او د امتحان په میدان کې یې خوشې کړې دی، او ورته ګوري چې دی په کومه لاره درومي؟ آیا د خالق او مخلوق حقوق په ښه ډول سره پېژني، او د پاک الله د رحمت او کرامت وړ او مستحق ګرځي؟ که کړه لاره غلطه چاره ځان ته غوره کوي، او د صحیح فطرت لارښوونې ته څه اهمیت نه ورکوي، او خپل ځان د الله تعالی د غضب او سخط مظهر ګرځوي؟.

﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا اٰتُوْا اَمْۡوَالَكُمْ اٰحْسَنَ عَمَلًا﴾ د همدغه مقصد په اقتضاء د انسان خلقت داسې ایښی شوی دی چې دی د نېکي او بدی په اختیارولو کې بالکل مجبور او مضطر نه وي، نو د دغه لازمي نتیجه دا ده چې په دنیا کې د خیر او شر او د نېکیو او بدیو مقابله یو له بل سره جاري او تل ارتباط ولري، چې وروسته د دوی له منځه مغضوب او مرحوم سره بېل کړل شي، څو د ﴿اَلَا مَنۡ جَعَلَ رَبُّكَ﴾ سره د ﴿اَلَمْۡنَنۡ جَهَنَّمَ مِنَ النَّارِ وَالنَّارُ مِنَ الْجَهَنَّمَ وَالنَّارُ﴾ والا خبره هم پوره شي.

غالباً دا هغه لفظ دی که یې نه وی فرمایلی؛ نو د ګردو اختلافاتو خاتمه به بیخي یو ځلي سره کېده، عام خلق د دغو خبرو د حکمتونو په نه پوهېدلو لامله په شک کې لوېدلي دي، چې وروسته له دې نه به هم د دغو اختلافاتو فیصله سره کیږي که نه؟.

وَإِنَّ كُلَّ لَمَّا لِيَوقِبَهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ إِنَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۱۱﴾

او بېشکه هره فرقه (د مؤمنینو او د کافرینو) ځنې قسم دی چې خامخا پوره به ورکړي دوی ته رب ستا (جزاء) د عملونو د دوی، بېشکه چې الله پر هغو کارونو چې کوي (یې) دوی خبردار دی.

فَأَسْتَقِيمُ كَمَا أَمُرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿۱۱﴾

نو مستقیم او ثابت اوسه لکه چې حکم کړی شوی دی تاته او (هم مستقیم او ثابت دې اوسی) هغه څوک چې توبه یې ایستلې ده له تاسره، او مه تېرېږئ له حده، بېشکه چې الله پر هغو کاورنو چې کوی یې تاسې ښه لیدونکی دی.

تفسیر: یعنې ته د دغو مشرکینو په جگړو او دعووو او دنگلو کې خپل ځان مه غورځوه، ښایي چې تاسې او هغه مسلمانان چې له کفره او شرکه او نورو څخه یې توبه ایستلې ده، او ستاسې رفاقت او ملگرتوب یې غوره کړی دی، او د پاک الله په لوري یې په صدق سره رجوع کړې ده، د الله تعالی پر احکامو په نهایت مېړانې (بهادری) او استقلال او استقامت سره تل ټینگ او کلک ولاړ اوسی! په عقائدو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، دعوت، تبلیغ او نورو گړدو شیانو کې له افراطه او تفریطه بېل اوسی! او د توسط او استقامت پر لاره سم رهي (روان) شی! په هیڅ یوې معاملې کې د افراط او تفریط خوا مه نیسې، او له شرعي حدودو د باندې مه وځئ! او یقین ولرئ! چې الله جل و علا هره شپه (لحظه) ستاسې اعمالو ته گوري.

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَمَا تَسْكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿۱۲﴾

او مه ماڼلېږئ تاسې (په دوستی سره) په طرف د هغو کسانو چې ظلم یې کړی دی؛ نو وبه رسیږي تاسې ته اور (د دوزخ) حال دا چې نه به وي تاسې ته پرته (علاوه) له الله هیڅ دوستان (چې ومو ساتي له عذابه) بیا به ونه کړي شي درسره مرسته.

تفسیر: پخوا په ﴿وَلَا تَطْغَوْا﴾ کې یې له حده د باندې او بهر وتلو څخه منع کړې وه، اوس داراښي چې هغو ظالمانو خلقو ته نه ښایي چې ستاسې لږ میلان رجحان دوی ته وي، د دوی له موالاتو، مصاحبتونو، تکریمو، مدحو، او ثناوو، ظاهري تشبوه، د عمل اشتراک او له هرې خبرې څخه حسب المقدور محترز او حتی الامکان مجتنب اوسی!.

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي الْبَهَارِ وَمِنْ لَفَاظِ الْبَيْتِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرٌ لِلَّذِينَ كَرِهُوا

او قائم کړه لمونځ په دواړو طرفونو د ورځې او په ساعاتو له شپې (چې نژدې وي ورځې ته)، بېشکه چې نیکی (پنځه وخته لمونځ) لرې کوي بدې (کوچني گناهونه)، دغه (فرمان او وعده) پند دی لپاره د پند قبلوونکو.

تفسیر: ظالمانو ته سر مه ټیټوئ! بلکه «وحده لا شریک له الله» ته خپل سرونه ټیټ کړئ! یعنې صباح، ماښام، او د شپې په تیاره کې په خشوع او خضوع سره لمونځونه ادا کوی! چې همغه د پاک الله د مدد د حاصلولو ډېره لویه ذریعه ده. تنبیه: د ورځې د دوه طرفونو یعنې طلوع او غروب څخه پخوا، د فجر او عصر لمونځونه مراد دي، یا یو طرف فجر او بل طرف مغرب کېښود شي، چې هغه هم بالکل له غروب سره متصل وي، او د ځینو اسلافو په نزد په دغه کې فجر، ظهر، او عصر درېواړه لمونځونه داخل.

له ﴿وَمِنْ لَفَاظِ الْبَيْتِ﴾ څخه فقط عشاء یا مغرب او عشاء دواړه مراد دي، ابن کثیر «رحمه الله» دغه احتمال لیکلی دی، چې له ﴿طَرَفِي الْبَهَارِ﴾ څخه فجر او عصر او ﴿وَمِنْ لَفَاظِ الْبَيْتِ﴾ څخه به تهجد مراد وي، ځکه د اسلام په ابتدا کې همدغه درې واړه لمونځونه فرض شوي وو، وروسته د تهجد فرضیت منسوخ شو، او د پاتې دوو سره د دې نورو وقتونو تزئید وکړ شو، والله أعلم.

﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهِنُ السَّيِّئَاتِ﴾ يعني د لمونخونو قائمول د الله تعالى يادونه ده، لکه چې په بل ځای کې يې فرمايلي دي: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ يا دا مطلب چې د ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُدْهِنُ السَّيِّئَاتِ﴾ ضابطه د ياد کونکو لپاره د يادونې څيز دی، چې بنيادي له سره ونه هېراوه شي، ځکه له دې ځنې مؤمن ته د نېکيو په لوري خاص ترغيب کيږي.

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضَيِّعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٩﴾

او صبر وکړه (ای محمده په طاعت او مصيبت او له معصيت)، نو بېشکه چې الله نه ضايع کوي ثواب د نېکي کونکو.

تفسير: په قرآنکريم کې له غور کولو څخه ظاهر يږي چې د الله تعالى په امداد او اعانت حاصلولو کې دوو شيانو ته خاص دخل دی، «صلاة او صبر» ﴿وَأَسْتَبِيئُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ (د «البقرة» سورت (۱۵۳) آيت (۱۹) رکوع).

دلته يې هم وروسته له «صلاة» نه د صبر حکم فرمايلي دی، مطلب يې دا دی چې مؤمن دې د الله تعالى په عبادت او اطاعت کې مستقيم اوسي، او د هيڅ درد او رنځ پروا دې ونه کړي، نو هلته د الله تعالى مرسته او نصرت ور حاصل يږي، د ده په لوی دربار کې د هيڅ يوې نېکې اجر نه ضايع کيږي، بلکه زيات له اندازې څخه هم ور رسيږي.

فَأُولَٰئِكَ مِنَ الْقُرُونِ مِن قَبْلِكُمْ أُولُو بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْ أَجْبِنَاتٍ مِّنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٢٠﴾

نو ولې نه وو (يعنې نه وو) له اهله د هغو زمانو چې وو پخوا له تاسې نه خاوندان د فکر او عقل چې منع کول يې (خلق) فساد نه په ځمکه کې (چې عذاب پرې نه وو راغلی)، مگر چې منع وکړه لږ له هغو خلقو نه چې خلاص کړل مونږ (دوی) له عذابه د هغو پخوانيو څخه (ځکه چې نه يې عن المنکر به يې کول)، او متابعت وکړ هغو کسانو چې ظلم يې کړی وو (په فساد يا ترک د نه يې سره) د هغې لارې چې آسوده کړی شوي وو دوی په هغې کې، او وو دوی گنهگاران کافران.

تفسير: د پخوانيو امتونو حال يې را واوروه، او مونږ محمدي امت ته يې ترغيب او تشويق را کړ، چې په مونږ محمدیانو کې «امر بالمعروف» او «نهي عن المنکر» کونکي بنيادي چې ډېر وي، پخواني اقوام ځکه تباه او فنا شول، چې په عمومي ډول سره خلق د عيش او عشرت په نشو کې مست او بې خبر شول، او د جرائمو په ارتکاب کې معتاد (روردي) شول، او هغو لویو باثرو سړيو چې په دوی کې لږ څه د خير اثر باقي وو، له دغو منکرانو له ممانعته سترگې پټې کړې، او هيڅ به يې ورته نه ويل، او په دې ډول له کفر او طغيانه او ظلمه او عصيانه د دنيا اخلاقي حالت داسې خراب شوی وو، چې د هغه اصلاح کونکي هيڅوک نه وو، خو تنو شمېرليو شويو سړيو اکر که د «امر بالمعروف» لپاره خپل غږ پورته کړ، مگر په نغاره خانه کې څوک د طوطي غږ اورېدی شي، نتيجه يې داسې شوه؛ چې منع کونکي له عذابه محفوظ پاتې شول، او نور هر د قوم سره تباه او فنا شول.

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا مُصَلِحُونَ ﴿٢١﴾

او له سره نه دی رب ستا (اراده کونکی د دې) چې هلاک کړي (اهل د) قريو په ظلم او کفر سره حال دا چې وي اهل د دغو قريو (نېکان اصلاح را وستونکي) مصلحان.

تفسیر: یعنی د هغو ښارونو او کلیو خلق چې خپل حالت ښه کړي، او د اصلاح په لوري متوجه شي، او ښکې ته رواج ورکړي، او د ظلمه او فساد ه ځانونه وژغوري (وساتي)، نو د قدوس الله شان دا نه دی چې خامخا دوی بالجبر ونیسي، او هلاک یې کړي، عذاب هلته نازلېږي چې خلق په کفر او عصیان یا ظلم او طغیان کې له حده تېر شي.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً ۗ وَلَا يَزَالُ الْوَنُ الْمُخْتَلِفِينَ ﴿۱۱﴾ إِلَّا مَن تَجَمَّرَ لِرَبِّكَ ۖ وَإِلَٰذِكَ خَلْقَهُمْ ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْيَتِيمَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۱۲﴾

او که اراده فرمایلي وی رب ستا نو هر ورو (خامخا) به یې ګرځولي وو دا خلق ټول سره امت یو (متفق په ایمان او طاعت) او همپشه به وي دوی اختلاف کوونکي (په دین کې). مګر هغه څوک چې رحم پرې وفرمایي رب ستا (او له اختلافه یې وساتي)، او لپاره د دې (اختلاف او رحمت) پیدا کړي دي الله دوی، او تمامه پوره شوه کلمه د رب ستا چې خامخا ډک به کړم هر ورو (خامخا) دوزخ له پېریانو او انسانانو سره ګډه.

تفسیر: یعنی لکه چې څو ځلې پخوا له دې نه لیکلي شوي دي، د الله تعالی تکویني حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی؛ چې ګرده دنیا یو شانې پر یوې لارې برابره کړي، نو ځکه د حق په قبولو او نه قبولو کې همپشه اختلاف دی، او اختلاف به وي، مګر فی الحقیقت اختلاف او افتراق غورځوونکي هغه کسان دي چې هغوی د صاف او صریح فطرت په خلاف حق ته د دروغو نسبت کوي، که د فطرت سلیمه سره ګرد سم تلل؛ نو هیڅ اختلاف به په منځ کې نه پیدا کېده، نو ځکه یې په ﴿إِلَٰمَن تَجَمَّرَ لِرَبِّكَ﴾ سره تنبیه وفرمایله چې پر هغه کسانو چې الله تعالی د دوی د حق منلو په برکت رحم کړی دی، هغوی له اختلاف کوونکو څخه مستثنی دي.

﴿وَإِلَٰذِكَ خَلْقَهُمْ﴾ آیه - او لپاره د دې اختلاف او رحمت پیدا کړي دي الله دوی، یعنی د دنیا له پیدا کېدلو څخه همدغه غرض دی، چې د الله تعالی د هر قسم د «جلالیه وو» او «جمالیه وو» صفاتو ظهور وشي، نو ځکه د مظاهر و اختلاف ضروري شو، څو یو جماعت خپل لوی څښتن (مالک) ته خپله وفاداري او اطاعت ورڅرګند کړي، او د ده د رحمت او کرم او رضوان او غفران مظهر وګرځي، چې د ﴿إِلَٰمَن تَجَمَّرَ لِرَبِّكَ﴾ مصداق دی، او بل جماعت د خپل بغاوت او غداری په سبب د الله تعالی د عدل او انتقام د صفت مورد جوړ شي، او د حبس دوام سزا وکالي (برداشت کړي)، او پر هغو باندي د الله جل جلاله هغه خبره پوره شي چې ﴿وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْيَتِيمَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ ده.

وَكَلَّا تَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَبْنَاءِ الرَّسُلِ مَا نَبَّئْتُ بِهِ فَأُودَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۳﴾

او دا ټول اخبار لولو مونږ پر تا (ای رسول الله) له احوالو د تېرو رسولانو هغه چې کلکوو قوي مطمئن کوو مونږ په هغو سره زړه ستا (په تزئید د یقین سره) او راغلي دي تاته په دغو اخبارونو کې حق (رښتیا) او موعظه (پند) او یادونه لپاره د مؤمنانو.

تفسیر: مخکې د ډېرو انبیاوو او رسولانو قصې مذکورې شوې، اوس د سورت په خاتمه کې د دغو قصو د ذکر په ځینو حکمتونو تنبیه فرمایي، یعنی د پخوانیو اقوامو او رسولانو د واقعاتو له اورېدلو څخه د رسول علیه السلام زړه لا زیات ساکن او مطمئن کیږي، او محمدي امت ته داسې تحقیقي خبرې معلومېږي، چې په کې د نصیحت او تذکیر لوی وسائل شته.

انسان کله چې اوري چې زما نور نوي ابناء په پخوانيو زمانو کې په دغه او هغه جرم سره هلاک شوي دي؛ نو د هغوی څخه د ځان ساتلو په فکر کې لويږي، او کله چې گوري چې د هغې لارې له غوره کولو څخه هغو پومبنيو اقوامو نجات موندلی دی؛ نو طبعا هم هغه لوري ته ځغلي.

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ أَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنَّا عَمِلُونَ ﴿١٠﴾ وَإِنظُرُوا إِنَّا مُنظِرُونَ ﴿١١﴾

او ووايه (ای محمده!) هغو کسانو ته چې ايمان نه راوړي چې عمل وکړي پر ځای خپل (په حال د شرک خپل)، بېشکه مونږ هم عمل کوونکي يو (په حال خپل چې اسلام دی). او انتظار کوئ (عاقبت د کار ته)، بېشکه مونږ هم انتظار کوونکي يو (عاقبت د کار ته).

وَاللَّهُ غِيبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ يَرْجِعُ الْأُمُورَ كُلَّهَا عِندَهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾

او خاص الله لره دی (علم په) پتو د اسمانونو او (په پتو د) ځمکې، او خاص همده ته بېرته گړځولی شي امر (کار د بندگانو) ټول، نو عبادت کوه د الله (چې مرجع د ټولو دی) او توکل وکړه پر الله، او نه دی رب ستا بې خبره د هغو کارونو څخه چې کوئ بې تاسې.

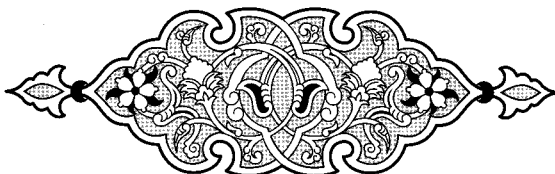
تفسیر: یعنې تاسې د دوی له کفر او شرارت څخه مه غمجن کېږئ! او په خپل تبلیغ او دعوت کې لگیا اوسئ! او د دوی فیصله هغه پاک الله ته ور وسپارئ! چې ترې د ځمکې او اسمان هیڅ یوه پټه او بڼکاره او وړو کې او لویه خبره نه ده پټه، او د گړدو معاملاتو بېرته ورتگ او رجوع همده ته کېږي، نو هلته به دوی گړد سره وپوهېږي چې څرنگه په خبط او خطا کې لويډلي او سخت تېرولي دي، تاسې خو د زړه له کومې په اخلاص او عقیدت سره د پاک الله په اطاعت او عبادت کې مشغول اوسئ! او یواځې د همده په اعانت، اعتماد او توکل وکړئ!، ځکه چې الله جل جلاله ستا له دغو مخلصانه وو اعمالو څخه بې خبر نه دی، او سم له هغه سره به مناسبه معامله در سره کوي.

په حدیث کې راغلي دي چې لویو اصحابو رضوان الله تعالیٰ علیهم أجمعین سوال وکړ: «یا رسول الله! پر تاسې د زور توب آثار ډېر ژر رابڼکاره شول؟» نو رسول الله مبارک وفرمایل: «شیبتي هود وأخواتها»، «د هود سورت او د ده نورو خویندو په زور توب کې اچولی یم».

هغه آیت چې ځمونږ پاک رسول یې ډېر زهیر او سپینږیرتیا ته نژدی کړی دی؛ دا دی: ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

رزقنا الله سبحانه وتعالى الاستقامة على دينه وسنة نبيه صلى الله تعالى وسلم عليه وعلى آله الكرام وأصحابه العظام.

تمت سورة (هود).

سُورَةُ يُوسُفَ

«د (يوسف) سورت مكي دى، پرته له (۱، ۲، ۳، ۷) آيتونو چې مدني دي، (۱۱۱) آيتونه او (۱۲) ركوع لري، په تلاوت كې (۱۲) او په نزول كې (۵۳) سورت دى، وروسته د هود له سورت څخه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر مهربان پوره رحم كوونكى دى.

الرَّحْمٰنُ الرَّحِيمُ ۝ اِنَّا اَنْزَلْنٰهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ۝

دا (مخكينى آيتونه چې لوستى كيرى) آيتونه دي د كتاب واضح (چې د هغه من عند الله توب بالكل واضح دى، او پر هغو احكامو او شرايعو يا مواظلو چې هغه مشتمل دى؛ نهايت روښان او صاف دى). بېشكه چې مونږ نازل كړى دى دا كتاب په دې حال كې چې قرآن عربي دى، لپاره د دې چې تاسې پوهه شئ (پرې).

تفسير: يعنې عربي ژبه له گړدو ژبو څخه زياته فصيحې او وسيعې منضبطه او د شو كته ډكه او باشانه ژبه ده، د قرآن د نزول لپاره منتخبه شوې ده، كله چې رسول الله مبارك ذاتاً عرب دى؛ نو ښكاره ده چې په دنيا كې به رومي مخاطب عرب وي، بيا د عربو په ذريعه د دنيا په څلورو خواوو كې دغه رڼا خپره (خوره) شوه، د همدې په لوري په ﴿لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ﴾ كې يې اشاره فرمايلې ده، چې ستاسې په ژبه د قرآن د نزول يوه وجه دا ده، تاسې چې د رسول الله مبارك قوم يئ، اول دده د علومو او معارفو خوند وځكئ! او بيا يې نورو ته وروځكئ! لكه چې همداسې هم وشو.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا اَوْحَيْنَا لِيَكَ هَذَا الْقُرْءَانَ ۝ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِيْنَ
الْغٰفِلِيْنَ ۝

مونږ بيانوو (لولوو) پر تا باندې ډېره ښه قصه له ټولو قصو (ځكه چې خاوند يې ښه دى) په سبب د وحى ځمونږ تاته دغه قرآن، او بېشكه شان دا دى چې وې ته پخوا (له نزوله) د دې قرآن خامخا له ناخبرانو (په دې قصې).

تفسير: يعنې د همغې وحى په ذريعه چې د قرآنكريم په صورت پر تا نازليرى؛ مونږ يو نهايت ښه بيان پر حسين طرز سره تاته اوروو، چې له هغه ځنې تر اوسه پورې ته هم لكه د خپل قوم بې خبره وې.

مفسرينو د دې سورت په شان نزول كې څو روايتونه نقل كړي دي، چې د گړدو له يو ځاى كولو څخه دا معلوميرى، چې يهودانو د مكې معظمې د مشركانو په ذريعه ځمونږ له رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه امتحاناً داسې پوښتنه وكړه، چې ابراهيم عليه السلام او دده ځامن خو په شام كې اوسېدل، نو بيا بني اسرائيل مصر ته څرنگه ورسېدل؟ چې په هغه كې د موسى عليه السلام او د فرعون مقابلې ته وار ورسېدل، امكان لري چې مسلمانان هم د داسې يوې ښې مفصلې تاريخي واقعي اورېدلو ته مشتاق وي، چې له بصائرو او عبرتونو ځنې ډكه وي.

له بل لوري د دې قصې په ضمن كې د هغو احوالو او حوادثو چې تذكره كېدونكې وه؛ هغه له څو جهاتو د نبى كريم صلى الله عليه وسلم او دده د قوم له حالاتو سره مشابهت درلود، چې د هغه ذكر د رسول الله مبارك په حق كې

د تسکين او اطمینان موجب او د دوی د قوم په حق کې د پند او عبرت سبب وو، د دغو و جو هو لامله دغه پوره واقعه په بسط او تفصیل سره قرآن کریم بیان و فرمایله، خو سائیلینو ته معلوم شي، چې اسرائیل یعنی یعقوب علیه السلام او د ده د اولادې د راتگ سبب له شامه مصر ته د یوسف علیه السلام واقعه ده، چې بیا هملته یې نسل منتشر او خورشو، تر هغه چې موسی علیه السلام راغی، او دوی ته یې د فرعون او قبطیانو له غلامی څخه نجات ورکړ.

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَجْدِينَ ﴿٥٠﴾

(یاد کړه) هغه وخت چې وویل یوسف پلار خپل (یعقوب) ته: ای پلاره ځما! بېشکه چې ما ولیدل (په خوب کې) یوولس ستوري او لمر او سپوږمی، ولیدل ما دوی چې ماته سجده کوونکي وو.

قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٥١﴾

ووویل (یعقوب): ای بچور په ځما! مه بیانوه خوب خپل وروڼو خپلو ته؛ نو حيله به وکړي دوی (هلاک ستا) ته په حيله کولو سره، بېشکه چې شیطان انسان ته د بنمن دی ښکاره (نه چې د دوی په زړونو کې کینه واچوي تاته).

تفسیر: یعنی شیطان هر وخت انسان ته په پټونې کې ناست دی، او په زړونو کې وسوسې وراچوي، وروڼه به ستا په خلاف درته پورته کوي، ځکه چې دده د خوب تعبیر ډېر ظاهر وو، او د یوسف علیه السلام وروڼو ته چې په هر حال د نبوت له کورنې ځنې وو؛ د داسې یوه واضح خوب په تعبیر پوهېدل دومره مشکل نه وو، چې یوولس ستوري یې یوولس وروڼه دي، او سپوږمی او لمر مور او پلار یې دي، ګواکې دوی ګرډه په کوم وخت کې د یوسف علیه السلام د شان د عظمت په مقابل کې سروڼه ښکته کوي، لکه چې د دې سورت په آخر کې ﴿وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلْنَا رُبِّي حَقًّا﴾ په ویلو سره یې دغه لوري ته اشاره وکړه.

معلومېږي چې یعقوب علیه السلام له دې خوبه پخوا همدغه خبره محسوسه کړې وه، چې له یوسف علیه السلام سره یې خصوصي محبت کاوه، چې د هغه له لیدلو څخه د ده علایتي وروڼه پټ په زړونو کې سره سوځېدل، او له ده سره به یې رخې (کینې) کولې، نو ځکه یعقوب علیه السلام ته داسې یو خیال پیدا شو، که هغوی دغه خوب واورې؛ نو لا د حسد او رخې اور کې به د دوی زړونه وسوځي، او شیطان به د دوی په زړونو کې لا د حسد او رخې لمبې بلې او اوچتې کړي، امکان لري چې دوی داسې حرکت وکړي؛ چې په هغه کې د یوسف علیه السلام اذیت او پخپله د دوی د رسوايي او بدانجامی موجب وي، نو ځکه یعقوب علیه السلام یوسف علیه السلام منع کړ، چې خپل خوب دې نورو وروڼو ته مه ښکاره کوه، تر دې چې یوسف علیه السلام ته یې اجازه ور نه کړه چې خپل سکه ورور «بنیامین» ته هم د هغه خوب ذکر وکړي، اګر که له هغه ځنې د کومې خرابې اندېښنه نه وه، لیکن ممکن وو، چې هغه یې په بې احتیاطی سره نورو ته ووايي، او په دې ډول دغه خبره په خلقو کې خوره او شائع شي.

وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُمَتِّعُهُ عَلَيْكَ وَعَلَىٰ آلِ يَعْقُوبَ كَمَا اتَّهَمَ عَلَىٰ آبَائِكَ مِنْ قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَأِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾

او همدارنگه (چې ته په دغه خوب سره غوره شوی یې) غوره به کړي تار ب ستا، او وبه ښيي تاته له ګرځولو دخبرو (خپلو ځایونو ته لکه تعبیر د خوبونو، بیان د کتابونو یا حقیقت دخبرو)، او

پوره به کړي نعمت خپل پر تا او پر (نورې) کورنۍ د يعقوب (په نبوت) لکه چې پوره کړی یې دی دا نعمت پر دوو پلرونو ستا پخوا له تانه چې ابراهيم دی او اسحاق دی، بېشکه چې رب ستا ښه عالم دی (پر ټولو احوالو)، ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسير: يعنې همداسې چې دغه خوب يې دروښود؛ همغسې محض د خپل رحمت په جاذبه سره د خپل قرب په دربار کې تاته خصوصاً مقام عطا فرمايي، لکه چې نبوت يې درعطا کړ، او په راز راز ظاهري او باطني مهربانيو سره يې وپاللي.

﴿وَعَلَيْكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْآكَادِيْثِ﴾ مثلاً د رؤياوو تعبير يعنې چې د خوب پېښه واورې، او د هغه اجزاء پخپل ذهانت او فراست پخپل ځای کې ولگوي، يا د هرې خبرې په محل او موقع پوهېدل، او د معاملاتو پر عواقبو او نتايجو پوهېدل، سم له لاسه يې سنجول (حل کول)، يا د پاک الله او انبياء الله ارشادات او د اقوامو او د امو د قصو او د منزله وو کتابونو د مضامينو تر ژورو معانيو پورې رسېدل؛ دغه ګرد شيان د ﴿تَأْوِيلِ الْآكَادِيْثِ﴾ لاندې مندرج کېدی شي.

﴿كَمَا أَنْتَهَآءُ عَلَىٰ آبَوَيْكَ﴾ يعقوب عليه السلام تواضعاً خپل نوم وانه خيست، او د خپل پلار اسحاق او د هغه د پلار ابراهيم عليهما السلام ذکر يې وفرمايه، الله تعالی ابراهيم عليه السلام خپل نبي ګرځولی وو، او د ده دښمن نمرود يې هلاک کړ، او د اور شعلي يې پرې ګلزارې کړې، اسحاق عليه السلام ته يې نبوت ورعطا کړ، بيا د ده له صلبه يې د يعقوب عليه السلام په شان يو نبي پيدا کړ، چې له هغه څخه د بني اسرائيلو د ګردو انبياوو سلسله پيدا شوې ده، په صحيح حديث کې راغلي دي: «الکريم ابن الکريم ابن الکريم يوسف بن يعقوب بن اسحاق بن ابراهيم».

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِلِّسَّالِمِينَ ﴿٥٦﴾

خامخا په تحقيق چې وو په (قصې د) يوسف او ورونو د ده کې دلائل (د قدرت د الله او نبوت ستا) لپاره د پوښتنو کوونکو.

تفسير: يعنې هغه خلق چې د داسې واقعاتو پوهېدلو پسې ګرځي، او کومې نتيجې پورې رسېدل غواړي؛ هغوی ته د يوسف عليه السلام او د يوسف عليه السلام د ورونو په قصه کې د هدايت او عبرت لوی دلائل شته، د دې قصې له اورېدلو څخه په زړونو کې د الله تعالی د عظيم قدرت او حکمت نقش کلک ټينګېږي، او د نبي کریم صلی الله عليه وسلم د صداقت ښکاره ثبوت په لاس راځي، چې دوی سره له اميتوبه، او بې له کومه معلمه يا کتابه يا نورو څخه د استفاده کولو داسې منقح او منضبطه تاريخي حقائق انکشاف فرمايي، چې د هغو د بيان توجه غير له رباني اعلامو په بل شي نشي کېدی، خصوصاً د مکې قريشو ته چې د يهودانو په لمسون د دغې قصې په متعلق له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه يې پوښتنې کولې، په دغې واقعې کې ډېر لوی عبرت ښوونکی درس دی.

إِذْ قَالَ الْيُوسُفُ لِأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيَّ إِنِّي أَخَاكَ صِدِّيقٌ ﴿٥٧﴾

يُوسُفُ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٥٨﴾

(ياد کړه) هغه وخت چې وويل ورونو د يوسف يو بل ته: خامخا يوسف او ورور يې (بنيامين) ډېر ګران دي پلار څمونږ ته له مونږ څخې، حال دا چې مونږ ډله يو قوتناکه، بېشکه پلار څمونږ خامخا په خطا ښکاره کې دی. (نو پر دغه خبره يې سره تړون وکړ): وورنۍ يوسف يا يې وغورځوي تاسې هغه په کومې ځمکې (لرې) کې، چې وزګار (او خالص) شي تاسې ته مخ د پلار ستاسې، او شئ به تاسې وروسته له دې (کار) يو قوم صالحان.

تفسیر: یعقوب علیه السلام له یوسف علیه السلام او د ده د عیني ورور «بنیامین» سره زیات محبت کولو، ځکه چې دوی دواړه له خپلو علائتي وروڼو ځنې وړو کي وو، او د دوی مور هم وفات شوې وه، او خاص د یوسف علیه السلام په نسبت د فراست له نوره، یا له رباني الهامه پوهېدلی وو، چې د ده مستقبل ډېر روڼ او ځلېدونکی دی، او د نبوت د کورنی سلسله د ده له ذاته سره تړلې ده.

او پخپله د یوسف علیه السلام بڼایسته صورت او سېرت، ظاهري او باطني کمالاتو د ده د لوی پلار خصوصي محبت خپل لوري ته ورجذباوه، حال دا چې هغه وضعیت پر نورو وروڼو ډېر سخت تېرېده، دوی به سره ویل چې: د ضرورت په وخت کې د کار سړي خو مونږ یو، او ځمونږ ډله د قوت او قدرت خاونده چې د پلار د ضعیفی په وخت کې هم په کار ورتلی شو، له دغو وړو کو هملکانو څخه هیڅ هیله او امید نشي کېدی، نو د همدغو خیالاتو په اثر د خپل لوی پلار په نسبت به یې ویل چې: دی په دغه معامله کې په سخته غلطی او صریحه خطا کې دی، او د خپلې نفعې او نقصان صحیحه موازنه نه کوي.

﴿إِقْتُلُوا يُوسُفَ﴾ الآیه - یعنی د حسد او رځې (کینې) اورونه د دوی په زړونو کې دننه لگېدل، بالاخر دوی پخپلو منځونو کې سره مشورې وکړې، چې د یوسف علیه السلام په موجودیت کې امکان نه لري؛ چې د خپل لوی پلار خصوصي محبت او توجه مونږ خپل لوري ته کش کړی شو، نو ځکه بڼایي چې د یوسف علیه السلام خبره همدلته پای ته ورسوو، یا خو دې ووژلی شي، یا دې په کوم لري ملک کې وغورځاوه شي، چې له هغه ځایه بهر ته رانشي، کله چې دی نه وي؛ نو د پلار ګرده توجه به ځمونږ په لوري متوجه کیږي، او د ده د ګردو مهربانیو یواځې مونږ حقداران پاتې کیږو، د «بنیامین» معاملې ته دوی غالباً څه اهمیت نه ورکولو، لکه چې د هغه محبت یې د یوسف علیه السلام د محبت ضمیمه ګاڼه.

﴿وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ﴾ یعنی یو ځلې د قتل او نورو ګناهونو ارتکاب واقع کیږي، او وروسته د هغه له فراخته بیا به توبه کوو، او ښه نېک سړي به کیږو، یعنی هم په رندانو کې رند حسابیږو، او هم جنت به له لاسه نه ورکوو، ځینو مفسرینو د ﴿وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهِ قَوْمًا صَالِحِينَ﴾ معنی داسې اخیستې ده: چې وروسته له یوسف علیه السلام ځمونږ ګرد کارونه پخپله ښه کیږي، ځکه چې د لوی پلار د شفقت لاس له یوسف علیه السلام څخه لڼد او مایوس کیږي، او یواځې ځمونږ پر سرونو به راکش کیږي.

قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ لَأَقْتُلَنَّكَ يَٰ يُوسُفَ وَالْقُوَّةُ فِي غَيْبَتِكَ الْجِبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿۱۰﴾

وویل یوه ویونکي له دوی څخه چې: مه وژنی یوسف (چې لویه ګناه ده) او (بلکه) وغورځوی تاسې هغه په تیاره بېخ د ګمنامي کوهي کې چې وايي خپلې ځینې تېریدونکي (د لارې چې کوم لري ملک ته یې یوسي) که یې تاسې کوونکي (د دې بېلتون).

تفسیر: داسې ویونکي «یهودا» وو، یعنی وژل یې لویه ګناه او غټه خبره ده، او ځمونږ مقصد یې له قتل هم حاصلېدی شي، که تاسې د یوسف علیه السلام بېلتون له دې ځایه غواړئ؛ نو آسان صورت یې دغه دی، چې له کلي څخه یې لري په کوم تیاره ګمنامه کوهي کې وغورځوی، پس دوی ټول سره په دې متفق شول، او پلار ته راغلل.

قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمُرُنَا بِتَابِعِ يَٰ يُوسُفَ وَإِنَّهُ لَكَنَصِيحٌ ﴿۱۱﴾

نو وویل دوی: ای پلاره ځمونږ! څه باعث دی تا لره چې امین نه ګرځوي ته مونږ پر یوسف باندې حال دا چې بېشکه مونږ ده ته خامخا نصیحت ګران (خیر غوښتونکي) یو.

تفسیر: له دې نه معلومیري چې پخوا له دې نه هم دوی داسې غوښتنه له خپله پلاره کړې وه، مگر د دوی زړه مطمئن نه وو، چې یوسف علیه السلام له هغوی سره پرېږدي.

أَرْسِلَهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَع وَيَلْعَبُ وَإِنَّا لَهُ لَحَفْظُونَ ﴿۱۵﴾

ولېره دی له مونږ سره صباح (ورځ صحرا ته) چې و خوري ډېرې مېوې او لوبې و کړي، او بېشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکي یو (له هر تکلیفه).

تفسیر: یعنی د داسې پیمخي، بنایسته او قوي هلک گردې قواوې له کوره کښېناستو څخه له کاره وځي، مناسب دي چې له مونږ سره د پسو د څر لپاره صحرا ته لاړ شي، او هلته د صحرايي گلانو ښه سیلونه و کړي، او مېوې یې و خوري، او ښې لوبې و کړي، او تېپونه او منلې ووهي، او وځلي، او نور ښه جسماني ورزشونه و کړي.

وايي چې د هغوی لوبې منلې وهل او غشي ویشتل وو، او برسېره پر هغو د وور کيو لپاره تر مناسبې اندازې پورې لکه چې ابو حیان «رحمه الله» لیکي: «لوبې او مستي کول د نشاط او خوښۍ او خوشالی سبب دی».

قَالَ إِنِّي لَيَحْزُنُنِي أَنَّ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُونَ ﴿۱۶﴾

وویل (يعقوب): بېشکه زه چې یم خامخا غمجنوي مې بیول ستاسې دي یوسف لره، او وېرېم له دې نه چې و به خوري یوسف لره لېوه حال دا چې تاسې به له ده نه غافلان یی.

تفسیر: یعنی د یوسف علیه السلام بېلتون او له تاسو سره د هغه د تلو تصور ما له حده زیات غمجن کوي، او پر هغه برسېره له دې نه هم وېرېم چې دی هلک دی، نه چې ستاسې له بې خبرۍ او غفلت څخه کوم لېوه یا بل کوم داپونکی یې در څخه ونه داړي، او ویې نه خوري، لیکي چې په هغې صحرا (بیدیا) کې لېوان ډېر زیات وو.

شاه صاحب لیکي: «څرنګه چې دوی وروسته له دې نه د لېوه بهانه جوړوونکي وو؛ نو د همدې لامله د یعقوب علیه السلام په زړه کې هم د لېوه وېره ولوېده».

قَالُوا لَئِنْ آكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا لَخٰسِرُونَ ﴿۱۷﴾

(نو بیا وروڼو د یوسف) وویل: قسم دی که و خوري یوسف لره لېوه حال دا چې مونږ ډله قوتنا که یو؛ نو بېشکه مونږ به په دغه وخت کې خامخا له زیانکارانو څخه یو.

تفسیر: یعنی که ځمونږ په شان د یوې قوتنا کې ډلې په موجودیت کې ځمونږ وړوکی ورو لېوه و خوري؛ نو وپوهېږئ چې مونږ له کاره وتلي او بېکاره ځلمیان یو، او له دغې خبرې ځنې بله کومه خرابه او نقصانمنه خبره به وي چې د لسو قوتناکو وروڼو په منځ کې یو وړوکی هلک د لېوه خولې ته ورسېږي، او که داسې کومه پېښه واقع شي؛ نو البته چې مونږ خپل ګرد شیان له لاسه ورکړي دي.

فَلَمَّا تَذٰهَبُوا هَبُّوا بِهٖ وَاجْمَعُوْا اَنْ يَّجْعَلُوْهُ فِيْ غَيْبَتِ الْجُبِّ وَاَوْحَيْنَا اِلَيْهٖ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۱۸﴾

نو کله چې بوتلو دوی یوسف لره او اتفاق یې سره وکړ په دې چې وغورځوي دی په تیاره بېخ د کوهي کې (نو ویې غورځاوه) او و حیې وکړه مونږ یوسف ته چې ته به خامخا خبر ورکړي دوی ته په کار د دوی چې دغه دی، حال دا چې دوی به نه پوهېږي (چې ته یوسف یې).

تفسير: مفسرينو ډېرې داسې ضمني قصې په داسې درد زياتوونکي او رقت غورځوونکي ډول سره نقل کړي دي، چې د هغو له اور بدلو څخه د تيري (گټې) زړه هم خوږيږي، او د هغو لوستل سړی ډېر ژپروي، الله خبر چې هغه به تر کومه حده صحيح وي، لوی قرآن د خپل خاص نصب العين په اعتبار دا قسم تفصيلاتو ته زياته اعتناء نه ده کړې، او نه يې د يادولو وړ (لايق) گڼلي دي، نو دلته هم هغه ټولې ضمني خبرې يې حذف کړې، اخري خبره يې دا راوښوده چې د يوسف عليه السلام وروڼه په لطائف الحيل سره له پلاره ځنې يوسف عليه السلام يووړ، او سم له ترلې شوي قرارداده د هغه کوهي په منځ کې د غورځولو ترتيبات يې نيول، په دغه وخت کې مونږ يوسف عليه السلام ته داسې اشاره وکړه، چې پر هغه باندې له سره نور خلق ونه پوهېدل، چې بيخي مه ویر پرې، ځکه چې داسې يو وخت هم راتلونکی دی، چې دغه گمردې چارې به دوی ته ورپه يادوې، او په هغه وخت کې به ته په داسې يو لوړ (اوچت) مقام او لويه مرتبه کې يې چې دوی به دې له سره نشي پېژندلی، يا د عهد د طوالت لامله به دې نشي پېژندلی.

دغه غيبې اشاره په خوب کې شوې يا په وينه کې؟ د الهام په ذريعه شوې که د پرنښتې په وسيله؟ د دغه تفصيل په لوی قرآن کې نشته، البته د ظاهر و الفاظو له ليدلو څخه دا ويلى شو، چې د وحيې راتلل په څلوېښت کلنې پورې نه ده موقوفه، ځکه چې د يوسف عليه السلام عمر په دغه وخت کې ډېر لږ وو، والله اعلم.

وَجَاءَ وَآبَاهُمُ عِشَاءً يَبْكُونَ ﴿٥٠﴾

او راغلل دوی پلار خپل ته بېگا (په تياره کې) چې ژړل يې (په دروغو سره).

تفسير: خو چې دوی خپلو کورونو ته بېرته راغلل تياره شوه، يا قصداً په تياره کې راغلل، چې د ورځې په رڼا کې د پلار مخ ته کتل دوی ته ډېر مشکل ښکارېده، او د شپې تور ټکری (خادر) تر يوې اندازې پورې د بې حيايي، بې رحمۍ او د دروغو ژبا او انگولا څه پرده داري کولی شي.

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ﴿٥١﴾

وويل دوی چې: ای پلاره ځمونږ! بېشکه چې مونږ لاړو مسابقه مو سره کوله (په غشو ویشتلو او ځغښتلو) کې، او پرېښود مونږ يوسف (يواخې) په نزد د اسباب خپل؛ نو وخورې ده لره لېوه، او نه يې ته باور کوونکی مونږ لره (په دې خبرې) او اگړ که يو مونږ رښتيني.

تفسير: يعنې مونږ په حفاظت کې هيڅ قصور نه دی کړی، چېرې چې ځمونږ کالي (جامې) او اسباب او نور د کار او د ساتنې وړ شيان ايښي شوي وو، مونږ همغلته يوسف عليه السلام يواځې کېناوه، او مونږ صحرا ته لاړو، چې يو تر بله وړاندې شو، په منډو منډو او غشو ویشتلو کې؛ نو چې لره شېبه ځمونږ سترگې ترې واوښتې، لېوه راغی او يوسف يې له مونږ ځنې وتښتاوه، حال دا چې په داسې يوه لره موقع له سره داسې احتمال امکان نه وو، چې سم له لاسه لېوه ور ورسپړي، او علی الفور يوسف عليه السلام ښکار کړي.

﴿وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ﴾ يعنې د يوسف په معامله کې لا له ابتداء څخه تاسې پر مونږ بدگمانه يئ، که مونږ تاسې ته بيخي صحيح او رښتيا خبره هم وکړو؛ خو بيا هم تاسې په دغه مخصوصه معامله کې ځمونږ پر خبرو باور په هيڅ شان کوونکي نه يئ.

وَجَاءَ وَعَلَى قَمِيصِهِ بَدْمٌ كَذِبٌ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ
عَلَى مَا تَصِفُونَ ⑤

او راوپه دوی د پاسه په کمیس د یوسف باندې وینه د دروغو، نو وویل (یعقوب خپلو ځامنو ته چې دا ټول دروغ دي): بلکه بنایسته کړي دي تاسې ته نفسونو ستاسې یو (لوی بد) کار، نو کار ځما صبر جمیل دی (چې په کې هیڅ شکایت ونه کړم خلقو ته)، او الله څخه مدد غوښتلی شي په (تحمل د) هغې (خبرې) کې چې تاسې یې بیانوي (له هلاکه د یوسف).

تفسیر: یو وځگورې (چېلی) یا هوسی یا بل حیوان یې ذبح کړ، او د یوسف یو کمیس یې د هغه په وینو سره ولاړه، او هغه یې پلار ته راوپه، او په دغه دروغو وینو سره یې کوښښ کاوه چې د پلار یقین پر خپله دغه خبره راوړي چې دغه دی لیوه، یوسف علیه السلام یې داړلی او خوړلی چې کمیس یې په وینو سره لړلی دی.

په رښتیا سره چې «دروغجن د یاد خاوند نه وي» کمیس یې خو په وینو ولاړه، مگر دومره یې خیال ونه کړ، چې هغه کمیس به یې په بې ترتیبۍ سره هم څیرلی او شلولی وی، او بیا یې سره له دغو ویناوو خپل پلار ته وړاندې کړی وی.

نو یعقوب علیه السلام په صاف ډول سره وفرمایل چې: دغه گړدې ستاسې حیلې او پلمې (تدبیرونه) او له خپله ځانه جوړې کړې خبرې دي، په هر حال زه جمیل صبر ځان ته اختیاروم، چې په هغه کې نه د بل چا په مخ کې به شکوه او شکایت وکړم، او نه له تاسې څخه د انتقام په کوښښ کې یم، یواځې د خپل پاک الله له درباره غواړم چې په دغه صبر کې ځما مدد وفرمائي، او په خپل غیبی اعانت سره د هغې خبرې حقیقت چې تاسې یې ظاهر وی په داسې شان رابنکاره کړي چې په سلامتی سره بیا یوسف علیه السلام سره وگورم.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ قَارَسَلُوا وَإِرْدَهُمْ قَادِلِي دَلْوَةٌ قَالَ يَا بُشْرَىٰ هَذَا عَلْمٌ وَأَسْرُوكَ بِضَاعَةٌ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ⑥

او راغله قافله (له مدین چې مصر ته تله) نو ولېږه دوی اوبه راوړونکی خپل، نو (څوړنده) خوشې یې کړه بوکه خپله (په کوهي کې نو ونښت یوسف په دغې بوکې پورې، کله چې ویې لیده)؛ نو ویې ویل: ای خوشالیه ځما! چې دا یو هلک دی ډېر بنایسته، او پټ کړ دوی هغه د تجارت د مال په توگه، او الله ښه عالم دی په هغو کارونو چې کول (ورونو د یوسف له بې رحمۍ).

تفسیر: وايي چې تر درې ورځو پورې یوسف علیه السلام په هغه کوهي کې د پاک الله په قدرت خوښ او محفوظ دېره وو، د ده د یوه ورور (یهودا) په زړه کې دغه خبره ولوېده، چې هره ورځ ورته په همغه کوهي کې ډوډۍ ورسوي، او برسېره په هغه نورو ورونو یې هم خبر اخیست، چې هلته مړ نشي، او د کوم بل ملک مسافر یې ترې وباسي، او له ځان سره یې بوخي، او ځمونږ له منځه دغه اغزی ورک شي، رښتیا ده چې «دغلیمانو (دښمنانو) په سترگو اغزی ښکاري گڼل».

بالآخر له مدین څخه یوه قافله د مصر په لوري تله، کله چې د دغه کوهي له خوا تېرېده، او د هغوی نظر پر هغه کوهي ولوېد؛ نو یو سړی یې د اوبو اخیستلو لپاره ورولېږه، ده چې خپله بوکه وغورځوله؛ نو یوسف علیه السلام چې وړوکی هلک وو، ژر په هغې بوکې کې کښېناست او پرې یې په خپل لاس ټینګ ونيو، او له کوهي څخه ووت، کله چې د بوکې کشوونکي سترگې پرې ولگېدې؛ نو د یوسف علیه السلام د حسن او جمال له لیدلو ځنې

له حده تېر خوشاله شو، او ناخاپه يې له خولې څخه دغه غږ پورته شو چې عجيبه هلك دى، او په ډېر ښه قيمت پلورل (خرخول) كېږي.

﴿وَأَسْرُوهُ بَضَاعَةً﴾ يعنې يو كه كشوونكي د دغې خبرې له خپلو نورو ملگرو څخې د پټولو په فكر كې وو، چې كه نور پرې خبر شول؛ نو هگرد (ټول) به راسره شريكېږي.

وَأَسْرُوهُ بِشَيْنٍ مِّنْ أَيْدِيهِمْ مَّعْدُودَةً وَأَكَانُوا فِيهِ مِنَ الرَّاهِدِينَ ﴿١٦﴾

او وپلوره (خرخ كړ) دوى هغه (ورور خپل) په پيسو ناكارو سره چې يو څو روپۍ وې شمېرلې شوې (لږې)، او وو دوى په حق د يوسف كې له بې رغبتانو.

تفسير: يعنې د يوسف عليه السلام وروڼه خبر شول، چې قافلې يوسف عليه السلام له كوهي څخه وويست، او له ځان سره يې بوته، نوژر ورپسې ورغلل، او دا يې ورنېكاره كړه چې دغه ځمونږ مريي دى، چې په تېښته سره راغلى دى، څرنگه چې دده عادت دى چې تل تښتي؛ نو ځكه مونږ نه غواړو چې وروسته له دې نه يې وساتو، كه يې پېرئ (اخلى) نو پېرودلى (اخيستلى) يې شى، مگر ډېر كلك يې وساتئ چې چېرې درڅخه ونه تښتي، وايي چې په اتلسو درهمو يا په لږ څه ډېرو يا كمويې خرڅ كړ، نو د هر يو وروڼه په سر دوه دوه درهمه ورورسېدې، يو وروڼه يې چې (يهودا) نومېده؛ هيڅ برخه يې وانه خيسته.

﴿وَأَكَانُوا فِيهِ مِنَ الرَّاهِدِينَ﴾ (او وو دغه وروڼه په باب د يوسف كې له بې رغبتانو، يا وو دغه كاروانيان په باب د يوسف كې له بې رغبتانو له جهته د بې فرمانۍ او د تښتې دده)، يعنې له دومره ارزانو پلورلو څخه مه متعجب كېږه! دوى له يوسف عليه السلام څخه دومره بېزاره وو، چې كه وپړيا يې ورپېښي وي خو لاهم مستبعد او لري ترې نه وو، هومره پيسې چې دوى په لاس ورغلې؛ هغه يې غنيمت وگڼلې.

ځينې مفسرين وايي چې په دغه آيت كې د هغه پلورلو ذكر دى؛ چې د قافلې خاوندانو وروسته د مصر له رسېدلو څخه وکړل، كه داسې وي؛ نو ويلی شو چې د لويديلي څيز قدر يې ونه كړ، او له دغې اندېښنې څخه چې بيا څوك پرې دعوى ونه كړي، او هم د تښتېدلو عيب يې اورېدلى وو؛ نو ځكه يې په ارزان قيمت وپلوره، والظاهر هو الأول، والله أعلم.

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لِمَرْأَتِهِ الْكُرْمِيُّ مَثْوَاهُ عَلَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا ۗ وَكَذَلِكَ مَكَانَ يُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلْيُعَلِّمَهُمُ التَّوِيلَ ۗ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ ۗ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

او وويل هغه سړي (عزيز) چې يې اخيستی وو يوسف او ووله اوسيدونكو د مصر ښځې خپلې ته چې په عزت لره ځای د دغه (يوسف، او ښه قدر او عزت يې كوه!) ښايي چې نفع ورسوي مونږ ته يا به ونيسو مونږ دى ځوى (چې دواړه اولاد نه لرو)، او همداسې (لكه چې نجات مو وركړ يوسف ته له كوهي څخه او عزيز مو مهربان كړى وو پر ده) ځای او قدرت وركړ مونږ يوسف ته په ځمكه (د مصر) كې، او وښيو مونږ يوسف ته تعبير د خوبونو، او الله غالب دى په كارونو خپلو (چې هيڅوك يې نشي رد كولى) وليكن زيات خلق نه پوهېږي (په دې).

تفسير: وايي كله چې دغه قافله مصر ته ورسېده، ليلام شروع شو، او د مصر د عزيز پر بولى دغه معامله پاى ته ورسېده، ده خپلې ښځې زلېخا يا راعيل ته وويل: «چې دغه هلك ډېر غوره محبوب، هوبنيار او پوه رابريښي، نو ښايي چې ته يې

بڼه په عزت او احترام او پت وساتي! او د مريانو په شان سلوک ورسره ونه کړې، کيږي چې وروسته له لوييدو څخه څمونږ په کار راشي، او خپل کاروبار وروسپارو، يا څرنگه چې اولاد نه لرو، دی د خپل ځوی په ځای ودروو.

﴿وَكَذَلِكَ نَكْتُبُ لِيُوسُفَ﴾ الآية - يعنې مونږ پخپل کامل قدرت او لطيف تدبير يوسف د ده د وروڼو د حسد او رځي (کينې) له رېږو (تکليفونو) او د کوهي له بندي خانې څخه وساته، او د مصر د عزيز کره مو ورسولو، بيا مو د عزيز په زړه کې د هغه محبت او شفقت وغورځولو، او په دغه ډول مو هغه ته په مصر کې يو معزز ځای ورکړ، او د مصريانو په سترگو کې مو هغه وجيه او محبوب وگرځولو، خو دغه د راتلونکو ترقياتو او اعتلاوو د اساس په منزله وگرځي، او د بني اسرائيلو لپاره د مصر د هستوگنې وسيله شي، له هغه سره دا هم منظور وو، چې د مصر له عزيز سره واوسيري، او له لويانو او مشرانو سره مجلسونه او ملاقاتونه وکړي، خو د سلطنت په رموزو او اشاراتو وپوهيږي، او د ګردو خبرو پر ځايونو باندي د لگولو او کولو کامله سليقه او تجربه ور حاصله شي.

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۷﴾

او کله چې ورسېد يوسف قوت خپل ته نو ورکړ مونږ ده ته حکم او علم، او همداسې جزا (بدل) ورکوو نيکو کارانو ته.

تفسير: يعنې څه مهال (وخت) چې د يوسف ګردې قواوې د کمال حد ته ورسېدې، نو د پاک الله له درباره د عظيم علم او حکمت خاوند وګرځېد، نهايت مشکله عقدي (غوتي) يې په خپل رسيدونکي فهم سره حل کولې، په ډېره بڼه توګه او پوهه سره يې د خلقو جرګې او جګړې سره جوړولې، پر ديني دقائقو په بڼه ډول سره پوهېده، کومه خبره يې چې په ژبه سره ويله، هغه به يې عملاً هم کوله، او نورو ته به يې ورسووله، د بې عقلانو له اخلاقو قطعاً پاک او صاف وو، په علم الشرائعو پوره ماهر وو، علم الرؤيا او د خوب تعبير د ده مخصوصه برخه وه.

وَرَأَوْتَهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَن نَّفْسِهِ وَغَلَقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿۱۸﴾

او طلب د فرېب وکړ ده لره هغه (بڼځې) چې دغه يوسف په کور د هغې کې وو لپاره د نفس د ده، او کلکې يې پورې کړې ټولې دروازې، او بيا وويل دغې بڼځې: هله ژر راشه ته! زه تالره يم، وويل يوسف: پناه نيسم په الله پورې، چې بېشکه عزيز مالک خاوند ځما دی چې بڼه يې کړې ده ساتنه ځما، (نوزه به ولې خيانت کوم په اهل د ده کې)، بېشکه شان دا دی چې نيکي نه مومي ظالمان (چې د نېکۍ په ځای بد کوي يا زانيان).

تفسير: يعنې د يوسف عليه السلام پر حسن او جمال زلېخا مفتونه او مينه شوه، او د زړه وړلو، او مينه کښولو او سد لري کولو ګرد سامان او اسباب يې ټول کړل، او غوښتل يې چې د يوسف عليه السلام زړه هم بې واکه کړي، د يوه لوري د عيش او نشاط سامان او د نفساني جذباتو د پوره کولو لپاره هر راز سهولتونه او د بل لوري د يوسف عليه السلام شامام او سپدل د زلېخا په کور کې او د زلېخا انتهايي مينه او محبت او شفقت له ده سره، او په ګوښه (بېله) کوټه کې په خپله د بڼځې له لوري په بېتايې او بې صبرۍ سره داسې غوښتنه کوله او د خپلو او پرديو د تللو او راتللو ګرد ورونه يې وټرل، له بل لوري د ځلميتوب عمر، د قوت زمانه، د مزاج اعتدال، د تجرد ژوندون، دغه ګرد دواعي او اسباب داسې وو؛ چې د هغو له تصادمه او تماسه د ډېرو لويو زاهدانو تقوی هم ګرد ګرد الوځي، مګر هغه څوک چې د پاک الله له طرفه محسن ټاکلی شوی وي، او د علم او حکمت په رنگ سره يې رنگين کړی وي، او د نبوت د عصمت په لوړو (اوچتو) مقامو ختلی وي، نو پر هغه به څوک قدرت او مجال ولري، او څرنگه به د شياطينو په چمبو (فرېبونو) کې

راشي، ده يو د «معاذ الله» لفظ ووايه، چې: «په الله پورې پناه نيسم»، سم له لاسه گړد شيطاني جالونه او د كړې گړد ولونه وپرانستلی شول، ځكه هر چا چې د الله تعالى پناه ونيوله؛ په هغه د بل هيچا وار نه چليري.

تنبیه: ځينو مفسرينو د ﴿اِنَّ رَبِّيَ اَحْسَنُ مِمَّا اَنَا﴾ ضمير د الله په لوري راجع كړی دی.

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا اَنْ رَّا بُرْهَانَ رَبِّهٖ كَذٰلِكَ لِنَصِّرَنَّ عَنْهُ الشُّوْءَ وَالْفَحْشَاءَ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ ﴿۱۰﴾

او خامخا په تحقيق قصد كړی وو دغه بنځی (يوسف) ته (د جماع) او (يوسف) به قصد كړی وی دې بنځې ته؛ كه نه وی ليدلی يوسف برهان (قاطع دليل) د رب خپل، همداسې (ساتلی دی مونږ يوسف په عصمت سره) لپاره د دې چې وگرځوو مونږ له ده ځنې بد او ناکاره فعل (چې خيانت او زنا ده)، بېشكه دغه (يوسف) له بندگانو مخلصو څمونږ څخه وو.

تفسير: ځينو مفسرينو د ﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ﴾ الآية - داسې ترجمه كړې ده؛ او خامخا په تحقيق بنځې فكر كړی وو د يوسف، او يوسف فكر كړی وو د بنځې، يعنې زلېخا د يوسف عليه السلام د راگېرولو فكر وكړ، او يوسف عليه السلام داسې فكر وكړ چې زه د بنځې د مكر په لومه (دام) کې ونه نېسلم، كه يوسف عليه السلام د خپل رب حجت او قدرت نه وی معاینه كړی، نو استقامت او ثابت قدمي به يې مشكله وه.

ځينو مفسرينو ﴿وَهَمَّ بِهَا﴾ يې له ﴿وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ﴾ څخه بېل كړی دی، او له ﴿لَوْلَا اَنْ رَّا بُرْهَانَ رَبِّهٖ﴾ سره يې متعلق كړی دی، لكه چې په ﴿اِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهٖ لَوْلَا اَنْ رَّبَطْنَا عَلٰى قَلْبِهَا﴾ تركيب كې دی، په دغه وخت مقصود د يوسف عليه السلام په حق كې د «هم» ثابتول نه، بلكه نفي كول دي، او ترجمه به يې داسې كيږي چې: بنځې د يوسف عليه السلام اراده وكړله، او يوسف عليه السلام به هم د بنځې اراده كړي وی؛ كه د خپل رب قدرت او حجت يې نه وی ليدلی.

«برهان» دليل او حجت ته وايي، يعنې كه يوسف عليه السلام په دغه وخت كې د خپل رب دليل نه وی ليدلی؛ نو پر قلبي ميلان به يې ټك كولو، بڼه! نو دليل څه وو؟ د زنا هغه عين اليقين حرمت او شاعت وو چې الله تعالى وربښولی وو.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَيْصَةَ مِنْ دُبُرٍ وَاَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُوءًا اِلَّا اَنْ يُسَجَّنَ اَوْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۱۱﴾

او سره منډې وهلې دواړو دروازي ته او څيري كړ (بنځې) كمييس د دغه (يوسف) د شا له طرفه او مخامخ شول دوی دواړه مېړه (خاوند) د زلېخا سره دروازي څخه، وويل (زلېخا عزيز ته): چې نه ده جزاء د هغه چا چې اراده يې كړې ده په اهل ستا د بدی مگر دا چې بندي كړ شي، يا عذاب دردناك دی.

تفسير: وړاندې يوسف عليه السلام وو، چې ژر ور وپرانځي، او د باندې لار شي، او وروسته زلېخا د ده په تعاقب كې وه، اتفاقاً د يوسف عليه السلام د كمييس وروستنی برخه د زلېخا په لاس كې ولوېده، نو ټينگ يې ونيو، او خپل لوري ته يې راکش كړ، په دغه كش او كوك (راښكلو) كې كمييس وشلېد، مگر يوسف عليه السلام په هر ډول چې ووله كوتې څخه د باندې ووت، نو له يوې خوا دوی دواړه سره وړاندې او وروسته په دروازه كې ورسېدل، او له بلې خوا د زلېخا مېړه د مصر عزيز هم راوړسېد، نو ژر تر ژره زلېخا په خبرو جوړولو خپله خوله وپرانستله، زلېخا الزام پر يوسف واړاوه، چې ده له ما سره د بدی اراده كړې وه، نو د داسې سړي سزا ښايي دا وي چې په بندي خانه كې وغورځاوه شي، يا بل كوم سخت هېداد (سزا) ورته وټاكلی شي.

قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِن كَانَ قَبِيصُهُ قُدًّا مِّنْ مُبَلٍ فَصَدَقَتْ
 وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ۖ وَإِن كَانَ قَبِيصُهُ قُدًّا مِّنْ دُبُرٍ فَكَذَّبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۗ فَلَمَّا رَأَى
 قَبِيصَهُ قُدًّا مِّنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِّنْ كِبِدِكُنَّ إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ۗ يُوسُفُ أَعْرَضَ عَنْ هَذَا
 وَاسْتَغْفَرَ لِيذَنبِكُ ۗ إِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخٰطِئِينَ ۗ

وویل (یوسف) چې همدې طلب کړی دی له ما څخه لپاره د نفس ځما (مراد خپل)، او شاهدي ورکړه (یوه تی رودونکي) له کورنی د زلېخا څخه (داسې چې ای عزیزه وگوره) که وو کمیس د یوسف څیري کړی شوی د مخې له خوا نو رښتیا وایي زلېخا او دغه (یوسف) له دروغجانو څخه دی. او که وو کمیس د دغه (یوسف) څیري کړی شوی د شاله لوري؛ نو دروغ وایي زلېخا او یوسف له رښتیا ویونکو څخه دی. نو کله چې ولید (عزیز) کمیس د یوسف چې څیري شوی دی د شاله لوري؛ نو وویل (عزیز) چې بېشکه دغه (یو فرېب دی) له فریبونو ستاسو ښځو څخه، بېشکه فرېب ستاسو ښځو ډېر لوی دی. ای یوسف! اوږه له دې کاره (او پت د زلېخا وساته، او بیا یې زلېخا ته وویل) او مغفرت وغواړه گناه خپلې ته، بېشکه چې ته یې له خطا کارانو.

تفسیر: اوس نو یوسف علیه السلام ناچاره شو چې اصلي خبره ورښکاره کړي، چې زلېخا اراده کړې وه چې ځما نفس ځما له واکه (اختیاره) وباسي، زه و تنبهدم او ځان مې ترې وژغوره (بچ کړو)، دغه جگړه لا پای ته نه وه رسېدلې؛ چې د زلېخا له کورنی څخه یو شاهد په عجیبې طریقي سره د یوسف علیه السلام په حق کې شاهدي ورکړه.

له ځینو روایتونو ځنې معلومېږي، چې دغه شاهد یو تی رودونکی هلک وو، چې د الله تعالی په قدرت یې د یوسف علیه السلام د براءت او وجاهت عند الله ښکاره کولو لپاره په غږېدلو پیل وکړ.

او ځینې علماء وایي چې هلک نه وو، بلکه کوم پوه سړی وو، چې داسې یوه پته او نښه یې ور وښوده، والله أعلم. که شاهد تی رودونکی هلک وو لکه چې په ځینو معتبرو روایتونو کې دي؛ نو په دې صورت هم دغه د یوه تی رودونکي وینا او داسې شاهدي ورکول چې په خاتمه کې د یوسف علیه السلام په حق کې مفید شي؛ بالاستقلال د یوسف علیه السلام د صداقت دلیل وو، د کمیس له وړاندې یا له وروسته څیریدلو له شهادت په زائد ډول د یوې علامې او قرینې په شان ښایي وگڼلې شي.

او که کوم پوه سړی وو؛ نو په ښکاره سره داسې معلومېږي چې دی به په خارجي طریقي سره د حال په حقیقت مطلع شوی وي، مگر ده په نهایت پوهې په داسې یو اصول سره شاهدي ادا کړه، چې هغه د بې طرفانو په نزد هم ډېره معقوله وه، ځکه چې که سم د ښځې له دعوی سره (معاذ الله) یوسف علیه السلام د دې په لوري اقدام کړی وی؛ نو د ده مخ به د ښځې په لوري وه، نو ښکاره ده چې په دغه کش کوک کې د یوسف علیه السلام کمیس به د مخې له لوري څیري شوی وو.

او که د یوسف علیه السلام وینا صحیحه ده چې ښځې زه خپل لوري ته بللم، او زه د دروازي په لوري و تنبهدم، او دې ځما د نیولو په مقصد ځما تعاقب وکړ؛ نو ښکاره خبره ده چې د ده کمیس به د شاله لوري څیري شوی وي، ځکه چې په دغه صورت کې یوسف علیه السلام د دې په لوري له سره متوجه نه وو، بلکه هغې ته یې خپله شا گڼځولې په تېښته وو، په هر حال کله چې ولید شو، چې کمیس د مخې له لوري نه، بلکه د شاله لوري څیري کړی شوی وو؛ نو عزیز وپوهېد چې دغه گڼځولې مکر او فرېب دی، یوسف علیه السلام هیڅ قصور نه لري، لکه چې ښکاره یې وویل؛ چې زلېخا دغه ډک له فرېبه چاره له هغه قسمه ده چې عموماً ښځې یې کوي.

نو عزیز له یوسف علیه السلام څخه استدعاء وکړه، چې څه تېر شوي دي؛ هغه هېر کړه! او وروسته له دې نه د دې خبرې ذکر مه کوه! چې د سختې رسوایی او بدنامی موجب دی، او زلېخا ته یې وویل: چې له یوسف علیه السلام څخه یا له الله تعالی د خپل قصور معافي وغواړه! چې بالیقین همدا ستا قصور دی.

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَن نَّفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۱۰﴾

او وویل یو څو بنځو (له خواصو د پاچا) په ښار (د مصر) کې چې: بنځه د عزیز طلب کوي مریي خپل له نفس د ده (مراد خپل)، په تحقیق څیري کړې ده پرده د زړه د دې بنځې له جهت د محبت (د یوسف یعنی ننوتلی دی محبت د یوسف په غلاف د زړه د زلېخا کې)، بېشکه مونږ خامخا وینو زلېخا په گمراهی ښکاره کې (چې خپل مېړه (خاوند) لري او مریي پسې گرځي).

تفسیر: یعنی ورو ورو د ټول ښار په بنځو کې داسې ویناوې شروع شوې، چې د عزیز بنځه پر خپل ځلې کنعاني غلام مفتونه او مینه شوې ده، او غواړي چې وېې لمسوي، او پر خپل ځان یې وغولوي، او د هغه نفس د ده له واکه وباسي، د دې مریي مینې د هغې د زړه په منځ کې ځای نیولی دی، حال دا چې د داسې یوه معزز منصبدار بنځې دغسې یو حرکت ډېره د شرم خبره ده، چې دا پر خپل مریي مینه شي، او ترې خپل نفساني مقصد وغواړي، ځمونږ په فکر په دغې معاملې کې زلېخا په علانیه غلطی او ښکاره ناپوهی کې ده.

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكًا وَأَتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سَبِيحًا وَقَالَتْ اٰخْرِجْ عَلَيَّهِنَّ قُلُوبَهُنَّ الذَّكٰرَةَ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ هٰذَا بَشْرًا اِنْ هٰذَا اِلَّا مَلَكٌ كَرِيْمٌ ﴿۱۱﴾

نو کله چې واورېد (زلېخا غیبت) مکر (فرېب) د دوی؛ نو ولېږه (زلېخا یو څوک) دغو (طعنګرو بنځو) ته او تیار یې کړ دغو بنځو ته مجلس (یا مېلمستیا یا بالنبتونه چې ډډې پرې واچوي) او ور یې کړې هرې یوې بنځې ته له دغو نه چور کې، او وویل (زلېخا یوسف ته): راو وځه په دوی (نور اووت)، نو کله چې ولید دوی دغه (یوسف)؛ نو ډېر لوي ښایسته یې وموند (هک پک پاتې او ځانونه ترې هېر شول)، او غوڅ یې کړل لاسونه خپل او وویل دوی: پا کي ده الله ته (له عجز او نقصانه چې داسې صورت یې هم جوړ کړی دی) نه دی دغه انسان، مگر پر بنځه ده عزتمنده.

تفسیر: د بنځو دغو ویناوو ته ځکه مکر فرېب وایي، چې د مکارانو په شان به یې پټې پټې خبرې کولې، او پر زلېخا به یې بد ویل، گواکې دوی د خپلې پاکۍ او عفت اظهار کولو، حال دا چې یوسف علیه السلام د بې مثال حسن او جمال شهرت چې د هرې بنځې غوږونو ته رسېده؛ نو هغوی به د ده په لیدلو پسې کړېدې او تر پېدې او پرې ویلېدې.

هیڅ بعید او لرې نه دی چې زلېخا د طعنو او تنقید کوونکو اصلي د زړه مقصد همدا وي، چې زلېخا په قهر کړي، او داسې یوه حرکت ته یې تیاره کړي، چې د یوسف علیه السلام د ملاقات او لیدلو سبب وگرځي، یا د زلېخا په زړه کې د هغه نفرت واچوي، او هغوی د خپل ځانونو په لوري د هغه د مائل کېدلو موقع را پیدا کړي.

او دا هم ممکن دي چې زلېخا په دغې معاملې کې له ځینو بنځو سره د زړه خبرې کړي وي، او هغوی د دې دغو پټو او د زړه خبرو د ساتلو په ځای هغه برسېره کړي وي، او په تنقید او پیغور ویلو به یې لاس پورې کړی وي، په هر حال د دوی د دغو خبرو او اترو څخه په لفظ د «مکر» سره په تعبیر کولو کې دغه ټول احتمالات موجود دي.

﴿أَسَلَتْ الْإِهْنَ﴾ الآية - «نو ولېره زلېخا يو څو ك دغو طعنګرو بنځو ته»، يعنې بنځو ته يې بلنه و كړه، او مېلمستيا ته يې راغونښتې، او يو مجلس يې ترتيب كړ، چې د هغه د ما كولاتو او خوړو په منځ كې ځينې خواړه داسې هم وو، چې په چړو كيو سره ګرېدل، يا پوټكي به يې ترې لرې كېدل، لكه چې د خوړو ګرډې (ټولې) مېوې او نورې د دوى په مخ كې واوښتلى شوې، او په ښه ترتيب سره كېښودى شوې، او د هرې يوې بنځې په لاس كې يوه يوه چړو كى وركړه شوه، څو د تراشولو وړ (لايق) شيانو په خوراك كې د بلې بنځې د انتظار له كلفته بې غمه وي، كله چې دغه ګرډ (ټول) شيان يې جوړ او پوره ترتيبات يې ونيول، يوسف عليه السلام ته چې هم هغلته چېرې نژدې موجود وو؛ غږ يې و كړ چې دلته راشه، په مجرد دراتلو د هغه پر ګرډو (ټولو) مېلمنو بنځو باندي د برېښنا په شان يو تاثير او حركت پيدا شو، او بنځې د يوسف د حُسن او جمال له دغې يو ناڅاپي نندارې څخه بيخي بې هوشې او بې حواسې شولې، او د بېهوشۍ په حال كې د مېوو په ځاى يې خپل لاسونه پرې كړل.

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَصَمَّ وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُ لَيَسْجَنَنَ
وَلَيَكُونَ مِنَ الصَّغِيرِينَ ﴿٦٧﴾

نو وويل (زلېخا دغو بنځو ته) دا همغه ځلمى دى چې ملامته كړې ومه تاسو زه په (محبت د) ده كې، او خامخا په تحقيق طلب كړى وو ما له ده له نفسه د ده؛ نو ځان يې وساته (او ځما مطلب يې ونه كړ)، او قسم دى خامخا كه ونه كړي هغه څه چې امر كوم زه ده ته؛ نو خامخا به بندي (قيد) كړى شي هر ورو (لازما) او خامخاشي به دى له ذليلانو (په دې بنديخانه كې).

تفسير: اوس زلېخا موقع وموندله چې د بنځو د هغو طعنو او تشيعو غشي بېرته پر هم دوى وړغوڅار كړي، ګواکې په دغه وخت كې ﴿فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ﴾ په ويلو سره د يوسف صفت و كړو، د دې ټولني د رنگ او وضعيت له ليدلو سره ځنې زلېخا بيخي ځان له لاسه وركړ، او د هغې پېښې ګرډ واقعات يې په ښكاره ډول سره ټكي په ټكي وويل چې: «بېشكه ما غوښت چې د دې كنعاني ځلمي زړه په لاس راوړم، مګر دغه د پاك الله بنده په داسې ډول سره خپل ځان له ما ځنې وژغوره (وساته) او لاس يې له ما ځنې ووينځه، چې زه ورته حقه حيرانه يم، او د هغه د عفت او طهارت او قوت بيان تاسي ته له سره نشم كولى» ګواکې الله تعالى د ګرډ ښار د خواصو بنځو په ټولنه كې د يوسف عليه السلام د عصمت او عفت كمال او د نزاهت او طهارت ثبوت يې وروړاندي كړ.

﴿وَلَئِنْ لَمْ يَفْعَلْ﴾ الآية - د زلېخا مقصود په دغو خبرو او اترو كې لږ څه نورو بنځو ته د خپلې معذورۍ او نامردۍ اظهار وو، څو د هغوى زړه خوږي او همدردي حاصله كړي شي، او لږ څه په تحكمي ډول په وپړولو سره د يوسف عليه السلام مرعوبيت وو، چې هغه وويريږي او وروسته له دې نه د زلېخا په مراد او مطلب كار وكړي.

كله چې دغو بنځو يوسف عليه السلام ته وويل چې امر ومنه د مولاګى خپلې، كه نه بندي (قيدي) كيږي، او رېړونه (تكليفونه) به تېروي.

قَالَ رَبِّ السِّجْنِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنَّ
مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٦٨﴾

نو وويل (يوسف): اى ربه ځما! بندي خانه ډېره خوښه ده ځما له هغه كاره چې بولي دا بنځې ما هغه كار ته، (اى الله وګرځوي مګر، فرېب د دوى له مانه)، او كه ونه ګرځوي ته له ما ځنې مګر فرېب د دې بنځو؛ نو ميلان به و كړم زه دوى ته، او بيا به وګرځم (په سبب د دغه ميلان) له جاهلانو.

تفسیر: معلومېږي چې زلېخا دغه د مایوسې غوصې، او د مظلومیت ډکې وینا د دې پر نورو هم جنسانو او سیالانو خپل پوره اثر وغورځوه، یا لاله پخوا د دوی په منځ کې سره څه خبرې او اترې به هم شوې وې، په هر حال لیکلي دي، چې په دغه وخت کې ګردو بنځو د یوسف علیه السلام په پوهولو باندې داسې ژبې وپرانستلې: «چې تاته لازم دي، چې د خپلې دغې محسنې او سیدې مېرمنې خبره ومنې! آخر ته ولې پر دغې غریبې باندې ظلم او تېری کوي؟ او بنایي چې دغې خبرې ته هم ښه فکر وکړي، چې د دغو غاړه غړولو او خبرو نه منلو نتیجه به تاته خامخا رېږونه او مصیبتونه دروړاندې کړي، او بل هیڅ یوه ګټه درته نه رسوي».

نو یوسف علیه السلام په پوره عزم او استقامت د الله تعالی له درباره غوښتنه او دعاء کوله چې: «یا اله العالمینه! ما د دوی له مکرونو او فریبونو څنې وژغوره (وساته)! که په دغې سلسلې کې ماته بندي کېدل راپېښېږي؛ نوزه په ډېرې خوشالی سره هغې بنديګرۍ ته د معصیت پر ارتکاب ترجیح ورکوم، که ته ځما لاس ونه نیسې؛ نو وېرېږم چې زه به بې عقله شمه، او د دوی دغو لمسولو ته به څه تمایل وکړم».

فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُمْ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

نو قبوله کړه ده ته رب دده (دا دعا) نو وېې ګرځولو له ده څخه فرېب د دوی، بېشکه الله هم دی ښه اورېدونکی ښه عالم دی (په ګردو افعالو).

تفسیر: یعنې دی یې په عصمت او عفت په پوره ډول سره ثابت قدم او مستقیم کړ، او د هیچا مکر او فرېب پرې ونه چلېد، او هیڅ اثر یې پرې ونه کړ.

﴿إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ﴾ یعنې د ګردو دعاوې ښې اوري، او ترې ښه خبردار او پوه دی، شاه صاحب لیکي: «ظاهرا معلومېږي چې دی پخپلې غوښتنې او دعاء سره بندي شوی دی، لیکن الله تعالی دده دومره دعا قبوله فرمایلي ده، چې د هغوی فرېب یې ترې دفع کړی، نور بندي کېدل دده په قسمت کې وو، انسان لره بنایي چې د وېرې په وخت کې د خپل ځان لپاره بدې ونه غواړي، او پوره د نېکۍ سوال دې کوي، اګر که هر څه چې کېږي خو همغه چې په قسمت کې لیکلی شوي دي»، په ترمذی شریف کې راغلي دي چې له یوه سړي څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه دعاء واورېده: «اللهم اني أسألك الصبر» «ای الله! زه له تانه صبر غواړم»، رسول الله مبارک وفرمایلي: «سألت الله البلاء فأسأله العافية» «تا له الله تعالی څنې د بلاء طلب وکړ؛ ځکه چې صبر خو پر بلاء کېږي؛ نو ترې عافیت وغواړه».

ثُمَّ بَدَأَ الْهَرَمَ مِنْ بَعْدِ مَا رَأَى الْآيَاتِ لَيْسَ جِدُّنَهُ حَتَّىٰ يَجِيَنَّ

نو بیا ښکاره شو دوی ته (یعنې عزیز او تابعانو د عزیز ته) وروسته له هغه چې ولیدل دوی دلائل (د پاکۍ د یوسف) چې خامخا په بندي خانه کې به واچوي هر ورو (خامخا) دی تر یو وخت پورې (چې قطع شي خبرې د خلقو، پس بندي کړ شو یوسف).

تفسیر: یعنې سره له دې چې د یوسف علیه السلام د برائت او نزاهت ډېر دلائل یې لیدلي وو؛ بیا هم دوی په دغه کې مصلحت ولید، چې تر یوې مودې پورې یوسف علیه السلام بندي کړي، څو عام وګرې او خلق داسې وګڼي چې همدغه یوسف پر وو، او همغه کمبخته بنځه یې سببه بدنامه شوه، ګواکې هغه تخویف او وېرول چې د زلېخا له لوري په بنديتوب سره ورکړی شوي وو؛ په سر ورسول شو.

وَدَخَلَ مَعَهُ السَّجْنَ قَتِيلَيْنِ قَالَ أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْآخَرُ إِنِّي أَرَانِي أُحْمَلُ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا
تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبْتًا بَتَأْوِيلِهِ إِنَّا نترك مِنَ الْمُحْسِنِينَ ۝

او ننوتل له ده سره په زندان کې دوه ځلميان، وويل يو له دې دواړو: بېشکه زه وينم ځان خپل (په خوب کې) حال دا چې نچوروم انگور لپاره د شرابو، او وويل هغه بل چې: بېشکه زه وينم ځان خپل (په خوب کې) حال دا چې بار کړې مې ده د پاسه په سر خپل ډوډۍ چې خوري مرغان له هغې، خبر کړه ته مونږ په تعبير د دې (هر يوه خوب)، بېشکه مونږ وينو تا له نیکو کارانو (له بنديانو سره، يا د بنديخاني، يا له بنو علماوو د تعبير څخه).

تفسير: يعنې په هم دغو ورځو کې دوه ځلمي بنديان هم په بندي خانه کې واچول شول، چې له دوی څخې يو د مصر د پاچا ډوډۍ پخوونکی او بل يې ساقي وو، او دواړه په دغه الزام چې پاچا ته د زهر ورکولو اراده يې درلوده بنديان شوي وو، په بندي خانه کې د يوسف عليه السلام د مروءت، امانت، رښتيا ويل، ښه اخلاق، زيات عبادت کول، ښه معرفت، ښه تعبير، له خلق الله سره زړه سوي او نورو محاسنو شهرت او آوازه وه، دغه دواړه بنديان هم له يوسف عليه السلام سره ډېر مانوس (روږدي) شول، او د ډېر محبت او اخلاق اظهار به يې ورته کولو، يوه ورځ دغو دواړو خپل خوبونه ور اظهار کړل.

قَالَ لَا يَا بُنَيَّ كُفِّرْ بَطْنِي وَأَطْعَمْ تُرْزَقْنَاهُ إِلَّا نَبَاتُ كُفَيْتٍ وَأُوَيْلِيهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذَلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي
تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ۝

وويل (يوسف) چې: لا نه به وي راغلی تاسې ته طعام چې روزي در کوله شي تاسې ته هغه (طعام) مگر چې خبر به کړم تاسې په تعبير د دې خوب پخوا له راتلو (د دې طعام) تاسې ته، دا تعبير له هغه علم نه دی چې ښوولی دی ماته رب ځما، بېشکه ما پرېښي مې دی دین د هغو خلقو چې ايمان نه راوړي پر الله، او حال دا چې دوی په آخرت هم دوی کافران کېدونکي دي.

تفسير: يوسف عليه السلام پرمې هغوی ته تسلي ورکړه، چې هر ورو د دغو خوبونو تعبير تاسې ته ډېر ژر معلومېدونکی دی، او له دغو هرو ورځو خوږو څخه د مخه چې تاسې ته در کول کيږي، هغه به زه در وښيم، ليکن د خوب د تعبير کولو څخه د مخه يوه ډېره ضروري او مفیده خبره در اوروم، او هغه دا ده چې دغه د تعبير علم او نور ماته له کومه ځايه حاصل شوی؟ نو په ياد يې ولری چې زه کوم کسب گڼ کاهن يا منجم نه يم، بلکه ځما د علم سرچينه رباني وحیه او الهام دی، چې ماته پاک الله دغه علم او کمال ځکه راښوولی دی، چې ما د همېشه لپاره د کافرانو او باطل پرستانو دین او ملت پرې ايښی دی، او د خپلو پلرونو او نیکونو د ابراهيم، اسحاق او يعقوب غونډې انبياوو او مرسلانو د توحيد پر دین ځم، او د هغوی لاره مې ځانته غوره کړې ده.

ځمونږ له گڼو خبرو څخه لويه او مقدسه د نظر مطمح همدغه خبره ده، چې د دنيا هېڅ يو څيز په هېڅ يوه درجه له پاک الله سره شريک ونه گڼو، نه په ذات کې، نه په صفاتو کې، نه په افعالو کې، نه په ربوبيت او معبودیت کې، يواځې د هغه په حضور کې سر ښکته کوو، او له هغه سره محبت لرو، او پر هغه باندې توکل او اعتماد کوو، او خپل مرگ او ژوندون او نور ټول همغه پاک الله ته ورسپارو.

په هر حال يوسف عليه السلام مناسبه موقع ليدلې په نهايت مؤثر ډول سره دغو بنديانو ته د ايمان او توحيد په جانب ترغيب او تشويق ورکړ، د انبياوو همدغه کار او عادت دی، چې د د عوت او د حق د تبليغ هېڅ يوه مناسبه موقع له

لاسه نه ور کوي، يوسف عليه السلام وليد چې د دغو قيديانو زړونه ځما په لوري متوجه دي، او هم له ما سره مانوس شوي دي، او د بنديگري په مصيبت کې گرفتار دي، بنايي چې لږ پاسته او نرم شوي به هم وي، راشه! په دغه وخت کې ته دې د تبليغ الحق او دعوت د فرائضو په ادا کولو سره فائده ترې واخله! رومبي دوی ته ديني خبرې وروښيه، بيا يې د خوب تعبير ووايه! دغه تسلي يې خو ورته لا له پخوا څخه ورکړې وه، چې د ډوډي تر وخت پورې تعبير به در معلومېږي، خو دوی د پند او نصيحت له اورېدلو څخه ځانونه ونه باسي، او ښه غوږونه ورته کيږدي.

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي اِبْرَاهِيمَ وَاسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ مَا كَانَ لَنَا اَنْ نُّشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿٥٠﴾

او متابعت کړې دی ما د دين د پلرونو خپلو چې ابراهيم او اسحاق او يعقوب دي، نه بناييږي مونږ ته چې شريک ونيسو په الله پورې، هيڅ شی په هيڅ څيز کې، دا (توحيد) له فضل د الله دی پر مونږ باندې او پر نورو خلقو، وليکن زيات له خلقو شکر نه وباسي (په دې راتلو د انبياوو).

تفسير: يعنې ځمونږ خالص توحيد او په ابراهيمي ملت باندې ځمونږ قايم پاتې کېدل نه يواځې ځمونږ په حق کې بلکه د گډ جهان په حق کې فضل او رحمت دی، ليکن افسوس دی چې ډېر کسان د الله تعالی د دغه لوی نعمت قدر نه کوي، لازم خو داسې وو چې د پاک الله احسان يې منلی وی، او د توحيد په سمه او صافه لاره تللي وی، او بالعکس د کفران او شرک او عصيان لاره يې نه وی غوره کړې، حال دا چې دوی بالعکس د ناشکري، شرک او عصيان لارې خپل ځانونو ته غوره کوي.

يٰۤاَصْحٰبِ السِّجْنِ ءَاَرٰبَابٌ مُّتَفَرِّقُوْنَ خَيْرًا مِّنْ اللّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٥١﴾

ای دواړو ملگرو ځما د زندان! آیا معبودان او پالونکي متفرق (تار په تار) غوره دي که (هغه) الله (غوره دی چې) یو دی (بې له شريک په الوهیت کې)؟ ډېر قوي غالب دی.

مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ اِلَّا اَسْمَاءٌ سَمَّيْتُمُوْهَا اَنْتُمْ وَاٰبَاؤُكُمْ مَّا اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ اِنْ اِلٰهٌ اِلَّا اللّٰهُ اَمْرًا اَلَّا تَعْبُدُوْا وَاِلَّا اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٢﴾

عبادت نه کوي تاسې غير له الله مگر د څو نومونو چې نومونه مو ايښي دي د هغو تاسې او پلرونو ستاسې، نه دی نازل کړی (رالېږلی) الله په (عبادت د) هغوی کوم برهان حجت سند، نه دی حکومت (د هيچا) مگر خاص د الله دی، امر يې کړی دی په دې چې عبادت مه کوي تاسې مگر د همدې، دا (عبادت د ده) دين دی سم (او حق دی ښکاره) وليکن زيات د خلقو نه پوهيږي (په لاره حقه).

تفسير: يعنې خوشې چټي (ښکاره) بې سنده او بې ځايه له خپل ځانه څه نومونه مو ايښي دي، چې تر هغو لاندې د يوې ذرې په اندازه هم څه حقيقت نشته، او تاسې د همدغو تشو نومونو عبادت کوي، او تش يې په نامه سره معبود بولي، په داسې جهل او نادانۍ بنايي چې سپرې وشميرې، يعنې له قديمه راهيسې د انبياوو عليهم السلام په ژبو دغه حکم مولېږلی دی چې د پاک الله په عبادت کې بل هيڅوک مه شريکوي! ﴿وَسَلِّ مِنْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُّسُلِنَا اَجَعَلْنَا مِنْ دُوْنِ الرَّحْمٰنِ اِلٰهَةً يُعْبَدُوْنَ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف (۴۵) آيت (۴) ر کوع) يعنې د خالص توحيد په لاره کې هيڅ يوه لوړه ژوره نشته، سم صاف سرک دی، چې پر هغه باندې د تللو په وسيله انسان يې له وېرې په اطمینان تر الله تعالی پورې رسيږي، ليکن ډېر کسان له حماقته يا تعصبه پر داسې سمې خبرې هم نه پوهيږي.

يَصَاحِبِي السَّجِينِ أَمَا أَحَدُكُمْ أَفَيْسَقَى رَبَّهُ خَمْرًا وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصَلِّبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ قُضِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِينَ ۝

ای دواړو ملګرو ځما د بنديخانې! هر چې یو له تاسې دواړو (دی، چې د پاچا ساقی دی)؛ نو وبه څښوي مالک بادار خپل ته شراب (لکه د پخوا په شان)، او هر چه دا بل (د پاچا خټاز)؛ نو په دار به شي نو خوري به مرغان (غوښې) له سره د ده، فیصله شوی دی کار هغه چې په هغه کې فتوی او تعبیر غوښت تاسې له ما څخه.

تفسیر: د تبلیغ د فرض له اداء کولو څخه وروسته یوسف علیه السلام د دوی د خوبونو تعبیر وفرمایه، هغه چې په خوب کې پاچا ته شراب ورڅښولي دي، د هغه تعبیر همدا دی چې دی به په وینستیا کې هم بیا خپل پاچا ته شراب ورڅښوي، او هغه بل چې په خوب کې یې لیدلي چې له پاسه د ده له سره مرغان ډوډی خوري، د هغه مطلب دا دی چې پر دار باندي څېړولی کيږي، او ځناوران د ده د سر پوستکي هم شکوي او خوري به یې، د قضا او قدر فیصله همدغه ده، چې هغه له سره بېرته ګرځېدونکي نه ده، د هغې خبرې پوښتنه چې تاسې کوله، هغه مې وروښوله، دغه بالکل یوه قطعي او یقيني او پرې کړی شوې خبره ده، چې په کې له سره تخلف نشي کېدی، لکه چې همداسې وشو، ساقی د زهرو ورڅښولو له تهمته بیخي پاک او بريء ووت، او ناوایي د خپل جرم په سزا غرغره او په دار خوړند شو.

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِّنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ فَأَنَسَهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ فَلَبِثَ فِي السَّجِينِ بِضْعَ سِنِينَ ۝

او وویل یوسف هغه یوه ته چې یقین یې درلود چې بېشکه دی خلاصېدونکی دی له دې دواړو نه (چې ساقی دی) چې: یاد کړه (مظلومیت ځما) په نزد د مالک خپل (چې خوشې مې کړي له بنده)؛ نو هېر کړ شیطان یادول د یوسف هغه بادار خپل ته، نو پاتې شو یوسف په بندي خانه کې څو کاله (یعنې اوه کاله).

تفسیر: دلته ظن د یقین په معنی دی لکه چې په ﴿الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلَاقُوا رَبَّهُمْ﴾ کې دی، یعنې یوسف علیه السلام د دغو دواړو په منځ کې د هغه په نسبت چې متیقن وو چې بریء کېدونکی دی، کله چې له بندي خانې څخه ووت وویل: چې د پاچا په مخکې ځما یادونه هم وکړه، چې داسې یو بې قصوره سړی د کلونو کلونو راهیسې په بندي خانې کې پروت دی، د مبالغې هیڅ ضرورت نه دی، ځما کوم حال او احوال چې تا پخپلو سترګو لیدلي دي؛ کمپټ (هوبهو) همغه ووايه!.

﴿فَأَنَسَهُ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - یعنې شیطان د دغه خلاص شوي بندي په زړه کې مختلفې وسوسې او خیالات وغورځول، او داسې یې غافل کړ چې د خپل دغه لوی محسن «یوسف علیه السلام» تذکره یې تر کلونو کلونو پورې ونه کړه، او له سره یې په یاد هم پاتې نشو، او بالنتیجه یوسف علیه السلام څو کاله نور هم په بندي خانه کې پاتې شو.

له ډېرو مدتونو څخه وروسته کله چې پاچا یو خوب ولید، چې د هغه په تعبیر باندي هیڅوک ونه پوهېدل؛ نو دلته د دغه سړي (ساقی) یوسف په یاد شو، لکه چې وروسته راځي: ﴿وَقَالَ الَّذِي نَجَّاهُ مِنْهُمَا وَادَّكَرَّ بَعْدَ أُمَّةٍ﴾ الآية - د هېرولو نسبت د شیطان په لوري ځکه وکړ شو، چې د وساوسو او د نورو د القاء ذریعه ده، چې دنسیان سبب ګرځي، د موسی علیه السلام د سفر ملګري هم ویلي وو: ﴿وَمَا أَكْسَبْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۶۳) آیت (۹) رکوع).

ليکن په هر شر کې الله تعالی کومه د خير خوا هرو مرو (خامخا) ږدي، دلته هم اگر که د نسيان نتيجه د بنديگري د تطويل په صورت راڅرگنده شوه؛ خو بيا هم د شاه صاحب د نکتې له پيدا کولو سره سم داسې يو تنبيه ورته وشوه، چې يو نبي لره نه ښايي چې تش په ظاهري اسبابو او وسائلو زړه وتړي، بلکه ابن جرير او بغوي او نورو له ځينو اسلافو څخه نقل کړي دی چې هغوی د ﴿فَأَنسَاهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهِ﴾ ضمير د يوسف عليه السلام په لوري راجع کړی دی، ګواکې ﴿أَذْكُرُنِي عِنْدَ رَبِّكَ﴾ هغه بندي ته ويل چې خپل بادار ته ځما ذکر وکړه! حال دا چې پر ده لازم وو چې د ګردو ظاهري اسبابو او وسائلو سره يې پخپله هم د پاک الله په دربار کې خپل عرض او غوښتنه کوله.

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلْنَ سَبْعَ عِجَافٍ وَسَبْعَ سُنبُلَاتٍ خُضْرٍ
وَأُخْرَيْسَتْ يَأْتِيهَا الْمَلَأُ أَفْتُونٌ فِي رَأْيَايَ إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿١٥﴾

او وويل پاچا (وروسته له اوو کلونو): بېشکه ما ولېدلې په خوب کې اووه غواوې څرې چې خوري دې (څرېو غواوو لره) اووه نورې خوارې غواوې، او (بيا مې ولېدل) اووه وږي شنه او نور اووه مې ولېدل وچ (چې پر دغو شنو لمدو ورتاو شول)، ای ډلې د درباريانو! فتوی (تعبير) راکړئ تاسې ټول ماته په دې خوب ځما کې که يې تاسې چې د خوب تعبیر کولی شئ.

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ بِعِلْمِنَا ﴿١٦﴾

نو وويل (دغو درباريانو): دا ګډوډ (تخيلي) خوبونه دي، او نه يو مونږ په تعبیرونو د خوشې خيالي خوبونو باندې پوهيدونکي.

تفسير: معلومېږي چې هغه خلق له دې فن څخه جاهلان وو، نو ځکه د خپلې ناپوهۍ په اقرار کې وشرمېدل، او داسې يوه خبره يې جوړه کړه چې داله سره خوب نه بلکه خوشې چټي (بېکاره) او پرېشان خيالات دي، چې ډېر کله انسان ته د خوب په حالت کې داسې ګډوډ خيالات او چرتونه ورپېښېږي، چې له سره د دقت او اعتناء وړ او لايق نه دي، او نه مونږ د داسې خوبونو په تعبیر کې څه علم لرو، ځکه چې دغه د علم التعبير تر اصولو لاندې نه راځي.

وَقَالَ الَّذِي نَجَّامْنَاهَا وَادَّكَرَّ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَا أُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ﴿١٧﴾

او وويل هغه سړي چې خلاص شوی وو له هغو دواړو (يعني ساقی) او په یاد يې شو (يوسف) پس له ډېرې مودې چې زه به خبر کړم تاسې په تعبیر د دې خوب؛ نو ولېږئ تاسې ما (يوسف زنداني ته).

تفسير: اوس د خوب په سلسله کې د هغه ساقی چې له بنديگري څخه خوشې شوی وو يوسف عليه السلام په یاد کې راغی، ده پاچا او نورو واکوالانو (وزراوو) او اهل دربار ته يې وويل: که ماته لږ څه تر بنديخانې پورې د تللو اجازه راکړه شي؛ نو زه به ډېر ژر د دې خوب ډېر صحيح تعبیر تاسې ته راوړم، په بنديخانه کې يو مقدس پرېښته صورت بزرګ شته، چې په علم التعبير کې ډېر ماهر دی، ممکن دی چې ده به د خپل خوب قصه هم هغوی ته کړي وي، زه د دغه تعبیر لپاره د ده خدمت ته حاضرېږم، وروسته له دې نه چې ورته اجازه ورکړه شوه؛ نو د پاچا ساقی د يوسف عليه السلام په خدمت کې مشرف شو، او داسې عرض او غوښتنه يې ورڅخه وکړه:

يُوسُفُ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَتَيْنَاكَ سَبْعَ بَقَرَاتٍ سَهَابٍ يَا كَاهِنَ سَبْعِ عَجَافٍ وَسَبْعِ سُبُلَاتٍ خُضْرٍ
وَأَخْرَيْتَ لَعَلِّي أَرْجِعُ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۱۲﴾

ای یوسفه! ای ډېره رښتینه! تعبیر دخوب را کره مونږ ته په اوو غواوو خبرو کې چې و خوري دې خبرو لره اووه (نورې) خوارې غواوې، او په اوو وړيو شنو کې، او اوو نورو وچو وړيو کې (چې له هغو شنو چاپېر دي) بنايي چې زه بېرته لار شم (سره له تعبیره) خلقو ته (چې پاچا او درباريان يې دي) لپاره د دې چې دوی پوه شي (په تعبیر د خوب د پاچا او قدر ستا).

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَابًّا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُّوهُ فِي سُبُلٍ مُّتَسَاوِيَةٍ أَلَا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ ﴿۱۳﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنَ
بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٍ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا أَخْضَعُونَ ﴿۱۴﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنَ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ
يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصُرُونَ ﴿۱۵﴾

وويل (يوسف) چې کړئ به تاسې (هر قسم فصل) اووه کاله پرله پسې په ډېر زيار (کوشنې) سره ډېر، نو هر هغه چې ورپېل تاسې نو پرېږدئ هغه غله په وړي خپل کې مگر لږ شانې له هغه چې تاسې يې خورئ (نو هغومره قدر ترې پاک کړئ). بيا به راشي وروسته له دغو (اووه کلونو ودانو) اووه نور (کلونه) سخت چې و به خوري (اهل د دې اوو سختو کلونو) هغه غلې چې پخوا ذخيره کړي وي تاسې لپاره د دې مگر لږ شانې له هغه چې تاسې ساتئ (بې تخم ته). بيا به راشي وروسته له دې (کلونو د قحط) يو کال (چې پنځلسم به وي) چې په هغه کې به فرياد رسي و کره شي د خلقو (په غلو او بارانونو) او په دې کې به ونښخي (نچور کړي) خلق (مېوې او غوړې دانې).

تفسير: يوسف عليه السلام د خوب د تعبیر په وړښولو کې نه څه ځنډ (ايسارتيا) وکوله، او نه يې کوم شرط ورته کېنود، او نه يې هغه سرې شرمندې کړې، چې ته مې وروسته له دغومره کلونو اوس ولې خبر اخلي؟ له دې نه د انبياوو عليهم السلام د اخلاقو اندازه له ورا معلومېږي، بيا هغه يواځې د خوب تعبیر غوښتی وو، مگر ده درې شيان ورعطا کړل: تعبیر، تدبير، تبشير.

د يوسف عليه السلام د کلام حاصل دا دی، چې اووه غټې خبرې غواوې او اووه شنه وړي هغه اووه کلونه دي چې په کې پرله پسې متواتر خوښی او هوسايي (ارام) به وي، د ځمکو حاصلات به ډېر کيږي، حيوانات او نباتات به ډېره ترقي او وده کوي، وروسته له دې نه به اووه کلونه قحط راځي، چې په هغه کې هغه ګردې پخوانې ذخيرې خورلې کيږي، او بيخي به يې په پای رسوي، يواځې د راتلونکي کال د تخم شيندلو لپاره به لږ څه پاتې کيږي، دغه اووه کاله همغه خوارې غواوې او وچ وړي دي چې خبرې غواوې او شنه وړي به خوري، او ختم کوي يې.

د تعبیر ښوولو په ضمن کې يوسف عليه السلام د شفقت او زړه سوی او رحم علی خلق الله لامله د يوه تدبير تلقين هم وفرمايه، چې په رومنيو اوو کلونو کې هغه ښه او ډېر حاصلات په لاس ورځي، بنايي چې په ډېر حفاظت سره يې وساتي، او په کفايت شعاري سره يې ذخيره وکړي، هومره غله مو چې د خورلو او کرلو لپاره پکارېږي؛ هغه بېله کړي، او لږ لږ يې په ډېر احتياط سره خوري، او نورې غلې همغسې په خپلو وړيو کې ږدي، چې له چنچيانو او نورو مضره وو حشراتو څخه په ښه شان سره وساتلې شي، او د اوو کلونو حاصلات د څوارلسو کلونو په کار ورشي، که داسې ونه کړي؛ نو له قحط او غم سره به مو مقابله ډېره ګرانه وي.

د دغه تعبیر او تدبیر بنوولو څخه وروسته یې هغوی ته یو بشارت هم واوراوه، چې غالباً به ورته د وحیې په وسیله معلومه شوي وي، یعنې وروسته له اوو کلونو قحطۍ څخه کوم کمال چې راځي؛ په هغه کې به د الله تعالی له خوا ستاسې فریاد رسی کیږي، او ښه پرېمانه بارانونه به اوري، (فصلونه، غلې، دانې او نور محصولات به په ډېر افراط سره پیدا کیږي، له انگورو (کورو) څرما او نورو نښېڅونکو (نچورونکي) شیانو څخه به خلق شراب جوړوي، دغه وروستۍ خبره یې د سائل له حاله سره موافقه وکړه، ځکه دده کار همدغه وو.

وَقَالَ الْمَلِكُ لَمُؤَنِّي بِهِ قَلَمًا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَسَأَلَهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿۲۵﴾

او وویل پاچا: راولئ تاسې ماته دغه (يوسف)، نو کله چې راغی دغه (يوسف ته) استازی (د پاچا) وویل يوسف چې: بهرته لاړ شه! مالک بادار خپل ته نو پوښتنه وکړه چې څه حال وو د ښځو هغو چې غوڅ کړي یې وو لاسونه خپل، بېشکه چې رب ځما په کیدونو (مکرونو) د دوی ښه خبردار دی.

تفسیر: پاچا پخوا له دې نه د خپل ساقی د تذکرې په اثر د يوسف عليه السلام معتقد شوی وو، اوس چې داسې موزون او په زړه پورې تعبیر او د رعایاوو خواخوږي او زړه سوی او ښه تدبیر یې واورېد، نو د يوسف علم، فضل، عقل، پوهې، ښه اخلاق سخت د پاچا په زړه ولوېد، او علی الفور یې امر صادر کړ چې: «داسې پوه سپری دې ژر تر ژره ځما حضور ته راحاضر کړ شي، چې زه یې زیارت وکړم، او ترې مستفید شم، او سم دده د مرتبې او قابلیتته سره یې عزت وکړم».

قاصد سم له لاسه دغه شاهي پیغام د يوسف عليه السلام په خدمت کې ورساوه، مگر د يوسف عليه السلام په نظر د ده د دیني او اخلاقي وضعیت برتري او صفایي له ډېر اعلا الأعلى دنیوي عزت او وجاهت څخه هم ډېر لوړ او مهم وو، دی ښه پوهېده چې د نبي الله په نسبت د خلقو ډېره لږه بدگماني هم د هدایت او ارشاد په کارونو کې ډېر زیات اشکال او سخت ضرر پېښولی شي، که زه د پاچاهۍ فرمان په اثر په پټه خوله له بندي خانې څخه ووځم، او د هغه تهمت په سلسله چې زه له کلونو کلونو راهیسې د قید او بندیگری ذلت تېروم دهغه په قطعي ډول استیصال ونشي؛ نو ډېر امکان لري چې ډېر ناواقفه خلق به ځما د عصمت په نسبت څه تردد او شبهه ولري، او حاسدان به څه مهال (وخت) وروسته له همدغو بي اصلو اثراو څخه بیا استفاده وکړي، بیا به کومه حيله او پلمه راته جوړه کړي.

نو د دغو مصالحو لامله يوسف عليه السلام د پاچاهۍ حکم په امتثال کې چالاکی ونه کړه، بلکه د نهایت صبر او استقلال مظاهره یې وکړه، او قاصد ته یې وویل: چې ته دې خپل بادار ته لاړ شه، او ترې پوښتنه وکړه چې: «آیا تاسې ته د هغو ښځو څه حقیقت معلوم شوی دی چې د مېلمستیا په موقع کې یې خپل لاسونه پرې کړي وو»، يوسف عليه السلام ته د هغو ښځو نومونه او پېژندگلو به له کومه معلوم وي، او داسې خیال به یې کړی وي چې دغسې مهمې (خاص) واقعي به هر ورو خپل عمومي شهرت حاصل کړی وي، نو ځکه د هغې واقعي یو ممتاز جزء د لاسونو پرې کول یې ظاهر کړه، او پاچا ته یې توجه ورکړه، چې د دغې مشهورې او معروفې قصې تفتیش او تحقیق وکړي، غالباً اوس به هغه ښځې تاسې ته دغه خبره درڅرگنده کړي، چې تقصیر د چا دی؟

د صحیحینو شریفینو په حدیث کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د صدیق يوسف ستاینه په دغو الفاظو سره فرمایلي ده: «لو لبثت في السجن ما لبث يوسف لأجبت الداعي»، «که زه دومره مدت بندي پاتې کېدم چې يوسف عليه السلام بندي پاتې وو، نو د بلونکي اجابت به مې کړی وه، یعنې فوراً به ورسره تلم»، محققین وايي چې په دې

کې د يوسف عليه السلام د صبر تحمل او تعريف او په لطيف رنگ سره د ده د کامل عبوديت اظهار د رب العزت په دربار کې دی.

لنډه يې دا چې ساقی راغی او پاچا يې له گړدې ماجرا څخه پوره خبردار کړ، نو پاچا هغه ښځې سره له زلېخا راحاضرې کړې او:

قَالَ مَا خَطْبُكَ إِذْ رَأَوْتَنِي يَوْسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ إِنَّنِي لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۱۲﴾

وويل (پاچا هغو ښځو ته) چې څه حال وو ستاسې کله چې تاسې طلب کړ (او فرېب مو ورکاوه) يوسف ته لپاره د تېر ايستلو د نفس د ده (نو ميلان يې وکړ تاسې ته؟ که نه)، وويل ټولو ښځو: پاكي ده الله ته، نه يو پوهيدلي مونږ په دغه (يوسف) باندې له هيڅ بدې، وويل ښځې د عزيز چې: اوس ظاهر شو حق (رښتيا خبره) ما طلب کړی وو په فرېب لپاره د تېر ايستلو د نفس د ده (چې خپل مراد ترې واخلم) او بېشکه يوسف خامخا له صادقينو (رښتينو) څخه دی.

تفسير: پاچا د پوښتنې عنوان داسې غوره کړ، چې گواکې دی له دې پېښې نه لاله پخوا څخه خبر دی، خو دوی د پاچا په مخکې دروغ ويلو ته څغرد (کوښښ) ونه کړي، او هم د يوسف عليه السلام د صبر، تحمل او استقامت اثر به پرې لوبدلی وي، چې هغه يې د برائت له اظهاره له بندي خانې څخه وتل نه خوښوي.

او په ﴿إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِمْ غَلِيظٌ﴾ فرمايلو سره د دوی کېد رانکاروي، او له بل لوري ساقی او نورو به اصلي واقعات ده ته اورولي وي، چې له هغو څخه به هم د يوسف عليه السلام نزاهت او د ښځو د مکائدو تايد په لاس ورغلی وي. د گړدو ښځو له متفق ه شهادت څخه وروسته پخپله زلېخا هم په صاف ډول سره اقرار وکړ، چې قصور ځما دی، يوسف بيخي رښتين دی.

ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿۱۳﴾

دغه (پوښتنه مې ځکه وکړه) چې پوه شي (عزيز) چې بېشکه ما خيانت نه دی کړی د ده سره په پسي شاهم، او بېشکه چې الله نه برابر وي کيد مکر د خيانتگرانو (او په مقصد يې نه رسوي).

تفسير: يعنې دغومره تحقيق او تفتيش د دې لامله وکړ شو، چې د نبوت عصمت او ديانت بالکل ښکاره شي، او گړد خلق سره وپوهېږي چې د خائنانو او دغابازانو فرېب ته الله پاک بری نه ورکوي، لکه چې د دغو گړدو ښځو فرېب ونه چلېدو، او بالاخر حق، حق او پخپل ځای ودرېد.

کله چې له دغو خبرو څخه يو قسم تکبر او غرور معلومېده په عمل خپل باندې؛ نو وويل يوسف عليه السلام لپاره د دفعې د دغې چې:

وَمَا أBRئِي نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِنَّنِي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۴﴾

او زه نه پاکوم نفس خپل (په دې شان چې نه کوي ميل بدې ته ځکه چې) بېشکه نفس خامخا ډېر امر کوونکی دی (هر وخت) په بدې سره مگر هغه (نفس) چې رحم مهرباني پرې کړي وي رب ځما چې بېشکه رب ځما ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: څرنگه چې يوسف عليه السلام په خپل برائت باندې ډېر زور غورځولی وو، لکه چې پخوا مو وليکل امکان يې درلود چې کوم سطحې سړی هغه ته په فخر او ناز او غرور او اعجاب سره تشبیه ورکړي؛ نو ځکه يوسف عليه السلام په خپله خپل نزهت حقيقت څرگند (ښکاره کړ)، چې زه پر خپل دغه عصمت څه فخر او غرور نه کوم، او نه پر خپل طهارت اعتماد کولی شم، دا محض د پاک الله رحمت او اعانت دی، چې يو نفس له بدې څخه منع کوي، همدغه خصوصي رحمت د انبياوو عليهم السلام کفيل او ضامن دی، که نه د انساني نفس کار عموماً د بدې په لوري ترغیب ورکول وو، که د الله تعالی خصوصي توفيق او لاس نيونه نه وئ؛ نو ځما نفس به هم د نورو بشريه وو نفوسو په شان وئ.

په ﴿إِنَّ رَبِّيَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ سره يې اشاره وکړه کله چې «نفس اماره» توبه وکړي، «نفس لوّامه» گړځي، نو الله د ده گډ پخواني تقصيرات بسني، بلکه ورو ورو پخپلې مهربانۍ سره يې د «نفس مطمئنه» تر درجې پورې رسوي.

تنبیه: حافظ ابن تیمیه او ابن کثیر (رحمهما الله تعالی) او نور له ﴿ذَلِكَ لِيَعْلَمَ أَنِّي لَمْ أَخُنْهُ﴾ څخه تر ﴿غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾ پورې د زلېخا مقوله دروي، يعنې زلېخا د ﴿أَنَّا أَوْدَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ﴾ اقرار وکړ، او ويې ويل چې: په دغه اقرار او اعتراف سره زه عزيز ته د دغې خبرې ورڅرگندول (ښکاره کول) غواړم، چې ما د عزيز په غياب او نشتوالي کې کوم لوی خيانت نه دی کړی، بېشکه د يوسف عليه السلام لمسولو ته مې اراده کړې وه، مگر ځما دغه مراودت پر يوسف عليه السلام باندې هيڅ کوم اثر ونه غورځاوه.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ أَسْتَخْلِصُهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا كَلَّمَهَا قَالَ إِنَّكَ أَيُّومَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أُمِينٌ ﴿٤٥﴾

او وويل پاچا چې راولئ (تاسې ای مقربينو ځما) ماته دغه (يوسف) چې خالص کړم دغه لپاره (د کارونو) د ځان خپل (يعنې ځما به مشير خاص وي)، نو کله چې خبرې وکړې (باچا) له دغه (يوسف) سره، وويل (باچا) چې: بېشکه ته نن ورځ په نزد ځمونږ خاوند د مرتبې امانتگر يې.

تفسیر: باچا يې څه لاله پخوا څخه معتقد شوی وو، کله يې چې بالمشافهه خبرې ورسره وکړې، نو بيخي يې مخلص او معتقد شو، او حکم يې ورکړ، چې له نن ورځې څخه وروسته تاسې له مونږ سره په ډېر عزت او احترام ډېر معتبر او پتيايي (عزتمند) اوسېږئ، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي چې: «اوس يې د عزيز سره علاقه پرې کړه، او دی يې خپل مصاحب وگرځاوه».

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلَيْكُمْ ﴿٤٦﴾

وويل (يوسف عليه السلام باچا ته) چې: مقرر کړه ما پر خزانو د ځمکې (د مصر) بېشکه زه ښه ساتونکی (د اموالو) ښه پوه يم (په وجوه د تصرفاتو او جذب د فواندو، نو پاچا يوسف ته د خزانو کنجې گانې وروسپارلې، او د سلطنت ټول اختيارات يې ورته وکړل).

تفسیر: يعنې د دولت حفاظت هم په پوره ډول سره کولی شم، او د هغه د عواندو او مخارجو له ذرائعو او له حسابه او کتابه هم ښه باخبره او واقف يم، يوسف عليه السلام پخپله خوښه او غوښتنه د نقدي او د جنسي او د حاصلاتو د ځمکې اداري امور په خپل لاس کې واخيستل، خو په دغه وسيله سره عامو خلکو ته پوره گټه ورسولې شي، خصوصاً په راتلونکي قحط کې په ډېر ښه انتظام او سلوک سره د مخلوقاتو خبر نيونه وکړی شي، او د حکومت مالي وضعيت په ښه ډول سره ټينگ او مضبوط وساتلی شي، له دې نه ظاهر يږي چې انبياء عليهم السلام دنوي عقل هم پوره لري، او دغه هم څرگنده شوه، چې د خلافتو د خدمت لپاره مالياتي په چارو کې لاس وهل د نبوت له مقامه يا د عظمت له شان سره مخالفت نه لري.

که یو سپری سره له نېک نیتی داسې وگڼي، چې د هغه منصب لپاره زه اهل یم، او له نورو ځنې به دغه کار په ښه شان سره نه جوړېږي، نو دغه د مسلمانانو د خیر غوښتلو او نفع رسولو له امله که د هغه غوښتنه یا مطالبه وکړي؛ کولی یې شي.

د عبد الرحمن بن سمره (رضي الله تعالى عنه) له یوه حدیثه معلومېږي «هر څوک چې پخپله د امارت طالب شي؛ نو د هغه بار د ده پر اوږو باندې اچولی کېږي» (او غیبی اعانت ورسره مدد او مرسته نه کوي)، او دغه په هغه وخت کې ده چې دغه طلب محض نفس پاللو او د جاه او د لوړوالي د خوښولو او نورو دنیوي اغراضو په بناء وي، والله أعلم.

وَكَذَلِكَ مَكَتَ الْيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهُ مَا حَيْثُ يَشَاءُ نَصِيبٌ بِرَحْمَتِنَا مِنْ نَشْأَةٍ وَلَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٧﴾

او په مثل د دغه (مذکوره نعمت او احسان) ځای (قدرت) ورکړ مونږ یوسف ته په ځمکه (د مصر) کې، چې ځای به یې نیوه (یعنې اوسېده) له دغې ځمکې څخه هر چیرته چې به یې خوښه وه، رسوو مونږ رحمت نعمت خپل هر چاته چې اراده وفرمایو مونږ، او نه ضایع کوو مونږ اجر (بدل) د محسانو (نیکو کارانو).

تفسیر: یوسف علیه السلام هر چیرې چې غوښته ښکته کېده، او هر هغه شی یې چې زړه غوښته به یې تصرف کاوه، گواکې «ریان بن ولید» په نامه سره باچا وو، او په حقیقت کې یوسف علیه السلام پاچاهي کوله.

وَأَجْرُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٨﴾

او خامخا اجر (بدل) د آخرت خیر (ډېر غوره) دی (له دنیوي اجره) هغه کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او وو دوی چې پر هېزگاري یې کوله (له شرک او فواحشو).

تفسیر: هر هغه چې د نېکۍ او ښېگڼې (فائدې) لاره غوره کړې ده؛ الله تعالی هغه ته په دنیا کې که اراده وفرمایي د هغه خوږه ثمره ورکوي، اعم له دې چې ثروت (مالداري) وي یا حکومت - عیش وي یا عشرت، خوږ ژوندون یا لذت، قلبی غنا وي یا قناعت، نو یوسف علیه السلام ته دغه گمرد شیان ورعنايت فرمایلي شوي وو، پاتې شول د آخرت اجر ونه؛ هغه یو ایماندار او پر هېز کار ته هلته له دنیوي اجر ونو څخه خورا (ډېر) بهتر اجر ونه ور په برخه کېږي.

شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «دغه جواب شو د هغه سؤال چې د ابراهیم علیه السلام اولاده په څه ډول له شام څخه مصر ته راغله، او بیان وشو چې وروڼو په څه ډول سره یوسف علیه السلام له کوره لرې وغورځوه؟ چې خوار او ذلیل شي، او الله تعالی څرنګه ورته عزت وبانښه، او پر ملک یې واک او اختیار ورکړ؟ او همداسې ځمونږ محبوب رسول محمد صلی الله علیه وسلم سره هم وشو».

وَجَاءَ إِخْوَةَ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿٥٩﴾

او راغلل وروڼه د یوسف (له کنعانه مصر ته) نو راننوتل په دغه (یوسف) باندې پس وپېژندل (یوسف) دوی، او دوی دغه (یوسف) لره ناپېژندونکي وو (په سبب د حجاب یا اوږدوالي د زمانې).

تفسیر: په «موضح القرآن» کې دي، کله چې یوسف د مصر پر مملکت خپلواک او مختار شو، نو سم له همغه خوب سره په اوو وروڼو کلونو کې یې ښه ودانې وکړه، او د گمردو ځمکو غلې او دانې یې راغونډې کړې،

او ذخيره يې کړې، بيا د قحط په اوو وروستنيو کلونو کې يو متوسط نرخ يې وټاکه، او هغه به يې پر مصریانو او نورو پرديسيانو برابر پلورلې (خرخولې)، مگر پرديسيانو ته يې سړي په سر له يوه اوبن بار (ختې) څخه زيات نه ورکاوه.

نو په دغه وسيله سره خلق الله له قحط څخه نجات وموند، او د باچاهي خزانه ډکه شوه، او په هر لوري کې دغه انگازه خوره شوه، چې غله په مصر کې ارزانه ده، نو ځکه د ده وروڼه هم د غلې د پرودلو لپاره مصر ته راغلل، د دوی هيئت او قیافه او وضع او قطع کې دومره تغيير او تبديل نه وو شوی، دلته يوسف به هم پرله پسې د خپلو وروڼو پوښتنه او پلټنه کوله، او وروسته له هغه ځای د رسېدلو څخه د دوی د نامه او د نښې پوښتنه به يې هم کړي وي، لکه چې د سلاطينو او اعيانو ملاقات کې عموماً دغه اصول جريان لري، لکه چې په ځينو تفاسيرو کې راغلي دي، چې هغوی يوسف عليه السلام ته خپل نوم او صفات بيان کړل، څرنگه چې يوسف عليه السلام د بېلتون په وخت کې ډېر وړوکی وو، او هم د ده د وروڼو فکر او خيال دې لوري ته نه تلو، چې گوندې دا به يوسف عليه السلام وي، او نه له غټانو او باچاهانو څخه عام خلق داسې جرأت کولی شي، چې له دوی څخې د هغوی د نامه نسب او نورو شيانو پوښتنې وکړي، نو ځکه دوی يوسف ونشو پېژندلی.

وَلَمَّا جَاهَهُمْ بِجَاهِهِمْ قَالَ أَلَمْ تَأْتُونِي بِالْحَمِيمِ ۗ أَلَمْ تَأْتُونِي بِالْكَبِيرِ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿۱۰﴾

او کله چې تيار کړ (يوسف) دوی ته اسباب د سفر د دوی نو وويل (يوسف وروڼو خپلو ته) چې راولئ تاسې ماته هغه ورور ستاسې چې له پلار ستاسې دی! آیا نه وينئ تاسې چې بېشکه زه پوره درکومه پيمانه او زه غوره د مېلمستيا ورکوونکو يم.

تفسير: يوسف عليه السلام د خپلو وروڼو ښه مېلمستيا عزت او مدارات وکړه، او د سړي په سر يو اوبن غله يې دوی ته ورکړه، د دغه عالي اخلاق او خاصې مهرباني د ليدلو په اثر وايي، چې دوی داسې غوښتنې وکړې چې څمونږ يو علاتي ورور (بنيامين) څمونږ د سپين ږيري غمجن پلار له لوري د ده د خدمت او تسکين لپاره په (کنعان) کې پاتې دی، ځکه چې د ده بل عيني ورور يوسف عليه السلام چې پر پلار بې اندازې گران وو، ډېره موده پخوا له دې نه په کومې بديا کې هلاک دی، که د (بنيامين) د برخې غله هم مونږ ته مرحمت وکړي شي؛ نو ډېره مهرباني به وي، يوسف عليه السلام وفرمايل چې: په دې ډول سره د غائب حصه ورکول له اصوله مخالف دي، ځکه چې زه ورکوم بار په شمار د انسانانو، نه په شمار د حيواناتو، کله چې تاسې بيا راځئ نو (بنيامين) هم له خپله ځانه سره راولئ، نو هلته به د هغه برخه هم تاسې ته درکوله کيږي، تاسې ځما د اخلاقه او د مېلمانه پاللو څخه بالمشاهده خبر شوي يئ، چې زه پوره ورکومه پيمانه، او بېرته نه نيسم حق د هيچا، نو آیا وروسته له دې نه تاسې ته د خپل وړوکی ورور په راوستلو کې څه تردد او اندېښنه پېښېدلی شي؟ بلکه هيڅ تردد او اندېښنه له سره مه کوئ، او له ځانه سره يې راولئ!.

فَإِنْ لَّمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿۱۱﴾

نو که رانه وست تاسې ما ته دغه (علاتي ورور خپل) نو له سره نشته پيمانه (د غلې) تاسې ته ما سره، او مه رانژدې کېږئ تاسې بيا ماته (په مصر کې).

تفسير: يعنې که هغه ورور مو له خپله ځانه سره رانه وست؛ نو داسې گڼلی شئ چې تاسې دروغ وايئ، او خلاف الأصول د يوه اوبن څټه وړل مو مقصد دي، نو د هغه په سزا کې وروسته له دې نه به يواځې ستاسې برخې سوځي، بلکه ما ته يا ځما په مملکت کې ستاسې دراتگ اجازه هم سلب کيږي.

قَالُوا سُبْحَانَ رَبِّنَا أَلَا هُوَ الْغَفُورُ ۝

وویل دوی: ژر به په کوشن سره غواړو دی له پلاره د ده، او بېشکه مونږ خامخا کوونکي یو (د دې کار).

تفسیر: یعنې اگر که له پلاره د هغه بېلتون (جدایي) ډېر مشکل دی، خو بیا هم مونږ کوشن کوو، چې خپل پلار په یو تدبیر سره خوښ او راضي کړو، هیله (امید) شته چې په یو ډول په دغه مقصد کې بری ومومو.

وَقَالَ لِفَتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يُعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ۝

او وویل (يوسف) مریو (پیمانان گرو) خپلو ته چې: کېږدئ هغه پنگه (ثمن) د دوی په بارونو د دوی کې په پټه سره، ښایېږي چې دوی وپېژني دا (پنگه خپله او احسان ځما) کله چې بېرته لاړ شي دوی اهل خپل ته، ښایېږي چې دوی به بیا بېرته راشي (او را به ولي وروړ ځما).

تفسیر: یعنې کومه پنگه (سرمایه) چې دوی ورکړې وه، او د هغې په بدله کې یې غله پېرودلې وه، حکم یې ورکړ چې هغه دې هم په پټه سره د دوی په اسبابونو کې بېرته کېږدي، خو کله چې بېرته خپل کور ته ورسېږي، او اسبابونه پرانیځي؛ نو وگوري چې له غلې سره د هغوی پنگې (سرمایې) هم بېرته ورکړې شوي دي، چې بیا دوهم ځل راتگ ته زیات ترغیب او تشویق ور پیدا شي، او پخپلو زړونو کې ووايي، چې داسې کریم النفس باچا چېرې پیدا کېږي، او ممکن دي چې د قیمت د نه پیدا کېدلو له سببه بیا دوی د مصر له راتگه واورې، او که پنگه یې په لاس وي؛ نو هر وروړو به بیا راځي، نو ځکه یې هغه پنگه ورمستړه کړه.

ځیني وایي چې: یوسف علیه السلام له خپلو وروڼو څخه د غلې قیمت اخیستل له مروتو او کرمه لرې لیده، نو ځکه یې بېرته ورمستړه کړي.

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَيْمَانِهِمْ قَالُوا يَا بَانَ مَنِ الْكَيْلُ فَإرْسِلْ مَعَنَا خَانَ نَكْتَلُ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ۝

نو کله چې بېرته وگرځېدل دوی پلار خپل ته؛ نو وویل دوی: ای پلاره ځمونږ! منع کړی شوي ده له مونږ نه پیمانان (که راسره لاړ نشي «بنیامین») نو ولېږه له مونږ سره وروړ ځمونږ چې پیمانان واخلو (هم د ده او هم خپله) او بېشکه مونږ ده لره خامخا ساتونکي یو (له مضراتو).

تفسیر: یعنې د یوسف علیه السلام په شان د ده په نسبت اندېښنه او تردد مه کوئ، اوس مونږ پخپله وېرېدلې او هوښیار شوي یو، او په پوره ډول سره به د ده حفاظت کوو.

قَالَ هَلْ أَمْنَكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَا أَمْنْتُكُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ فَانلَهُ خَيْرَ حِفْظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ ۝

وویل (يعقوب): آیا امینان کړم تاسې په بنیامین (هم بلکه نه مو شم امینان گړخولی په ده باندې په هیڅ شان سره) مگر (په دې شان سره) لکه چې امینان کړي مې وئ تاسې پر وروړ د ده (يوسف) پخوا له دې نه، نو الله خیر (ډېر غوره) دی له جهته د ساتنې او همدې دی ډېر مهربان د ټولو مهربانانو.

تفسیر: یعنې همدغه د ﴿وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ الفاظ تاسې د یوسف د بیولو په وخت کې هم ويلي وو، نو بیا به زه ستاسې پر دغې وعدې څرنګه اعتبار کولی شم، هو اوس شدید ضرورت دی، چې له هغه څخه اغماض (چشم پوشي) نشي کېدلی، نو

ځکه له تاسو سره د هغه تلل حتمي دي، نوزه يې پر پاک الله سپارم چې همغه الله يې پخپل حفاظت او مهرباني کې روغ رمټ وساتي، او ما يوسف عليه السلام له بېلتون څخه وروسته له بل مصيبت څخه پخپل فضل او کرم سره وساتي.

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا بَانَ مَا نَبْعِي هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ إِلَيْنَا وَنَمِيرُ أَهْلَنَا وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزِدُ بِكَ كَيْلٌ بَعِيرٌ ذَلِكِ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿١٠٠﴾

او کله چې پرانستل دوی بارونه خپل؛ وموندله دوی پنگه (سرمایه) خپله چې بېرته راېرلې شوې وه دوی ته، نو وویل دوی: ای پلاره ځمونږ! څه به (لا زیات احسان) غواړو مونږ؟ دا ده هغه پنگه (سرمایه) ځمونږ چې بېرته رد کړې شوې ده مونږ ته، او (بیا څو چې) غله راوړو اهل خپل ته، او ساتو به ورور خپل او زیات به راوړو بار د اوبس (یعنې د بنیامین برخه) دا (یو بار د اوبس) پیمانې ده اسانه.

تفسیر: یعنې د داسې اسانې پیمانې پر بنسودل نه دي په کار، په هر ډول چې کيږي (بنیامین) له مونږ سره پرېږدئ چې لاړ شي.

ځینو د ﴿ذَلِكِ كَيْلٌ يَسِيرٌ﴾ اشاره د هغې غلې په لوري کړې ده، چې پخوا يې راوړې وه، او «يسير» يې د «قليل» په معنی اخیستی دی، یعنې هغه غله چې پخوا له دې نه راوړې شوې ده؛ هغه د حاجت په اعتبار لږه ده، او د دې قحط په زمانه کې تر کاله پورې به بس کيږي؟ لهدا ضرور دي چې په هر ډول سره چې کيږي، بسایي چې مونږ بیا لاړ شو، او د گړدو برخې له ځانه سره راوړو.

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتَّى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لِنَأْتِيَنِي بِهِ إِلَّا أَنْ يُحَاطَ بِكُمْ فَلَبَّأْنَا تَوْهً مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿١٠١﴾

ووېل (يعقوب خپلو ځامنو ته): له سره به ونه لېرم هغه (بنیامین) له تاسې سره تر هغه پورې چې راکړئ تاسې ماته عهد محکم د الله (په دې خبره) چې خامخا بېرته به راولئ ماته هر ورومرو دی مگر که چاپېروالی وکړ شي پر تاسې باندې (چې مړه یا مغلوب شی)؛ نو کله چې ورکړه دوی دغه پلار ته وعده محکمه خپله؛ نو وویل (يعقوب ځامنو خپلو ته) چې: الله په هغه څه چې وايو يې مونږ وکیل (شاهد) دی.

تفسیر: یعنې که د الله تعالی له تقدیر سره کومه داسې حادثه ور د مخه شوه، چې په هغې کې تاسې گړد سره پرې او مغلوبان شوی، او د نجات هیڅ یوه لاره درپاتې نشي، نو هلته زه هیڅ نشم ویلی، هو! سم له خپله توانه او مقدوره تر خپل ژوند پورې د بنیامین په حفاظت کې څه قصور مه کوئ، سره د دې پوخ عهد او پیمان اخیستلو او قسمونو یادولو د زیات تاکید او اهتمام په ډول يې وفرمایل: ﴿قَالَ اللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ﴾ یعنې هغه عهد او پیمان چې مونږ په دغه وخت کې کوو، هغه گړد پاک الله ته سپارو، که چا په هغه کې څه خیانت یا بد عهدی وکړه؛ نو همغه الله به يې په سزا رسوي.

وَقَالَ يَبْنَئِي لَأَتَدْخُلُوْا مِنْ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَمَا اَعْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِنَّ الْحُكْمَ اِلَّا لِلّٰهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ﴿١٠٢﴾

او وویل (يعقوب) له شفقت: ای ځامنو ځما! مه ننوځئ تاسې (مصر ته) له دروازې یوې (چې نظر وانخلي) او ننوځئ (دوه دوه یا درې درې) له دروازو بېلو بېلو څخه، اونشم دفع کولی زه له تاسې

نه له (قضا) د الله نه هيڅ شى، نه دى حکم (په قضا سره) مگر خاص الله ته دى، خاص پر هم ده توکل کړى دى ما، او هم په همدې باندې نو توکل دې وکړي توکل کوونکي.

تفسير: يعقوب عليه السلام ته داسې خيال پيدا شو چې د يوه پلار يوولسو وجيهه وو او بنايسته وو ځامنو په يوه خاص شان او اجتماعي هيئت سره په ښار کې ننوتل، خصوصاً وروسته له هغه ښه سلوکه چې د مصر د عزيز يوسف عليه السلام له لوري له هغوى سره شوى وو، او خلقو هغه مشاهده کړى وو؛ داسې يو شى دى، چې د هغه په لوري د عمومو سترگې هر ورو اوړولې کيږي، «العين حق» نظر لگېدل هم يو حقيقت لري.

يعقوب عليه السلام خپلو ځامنو ته له بده نظره او د حسد او نورو مکروهاتو د ژغورنې لپاره دغه ظاهري تلقين وفرمايه، چې سره تيت او پرک (متشر) شى، او په معمولي حيثيت سره د ښار له مختلفو دروازو څخه ننوځي، نه چې خامخا د عوام الناسو له جانبه تاسې نظر شى، او له دې سره يې متصل دغه وفرمايل چې: د کومې چارې او تدبير په کولو سره هم هيڅوک د قضا او قدر فيصلې نشي گړځولى، په گردو کائناتو کې يواځې د پاک الله حکم چلېږي، ځمونږ دغه گړد انتظامات د الله تعالى د حکم په مقابل کې بېکاره دي.

هو! تدبير او چاره لټول هم د هغه په حکم سره کولى شي، ځکه چې هغه يې راجائز درولي دي، انسان ته لازم دي چې خپل د ژغورنې او ساتنې تدبير وکړي، مگر اعتماد او توکل دې يواځې پر پاک الله ولري، گواکې دغه خبره يې خپلو ځامنو ته واوروله، چې تاسې هم ځما په شان د زړه له کومې (منخ) د الله تعالى پر حفاظت متوکلان اوسئ، او تش په تدابرو مه غره کېږئ.!

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُغَيِّى عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةً فِي نَفْسٍ
يَعْقُوبَ قَضَاهَا وَإِنَّهُ لَدُوُّهُمْ لَمَّا عَلِمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او کله چې ننوتل دوى (مصر ته) له هغه ځايه چې امر کړى وو دوى ته پلار د دوى (چې له مختلفو دروازو ننوځي!)؛ نه وو دغه ننوتل له بېلو بېلو دروازو چې دفع کړي له دوى نه قضا د الله څخه هيڅ خيز، ليکن يو حاجت چې په نفس د يعقوب کې وو اداء يې کړ هغه، او بېشکه دغه (يعقوب) خامخا خاوند د پوهې وو په سبب د دې چې خبردار کړى وو مونږ دى، ليکن زيات د خلقو نه پوهېږي (په دې چې اوږي تقدير په تدبير).

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا خُوكُ فَلَا تَبْتَسِ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

او کله چې ورننوتل دغه (ورونه) پر يوسف نو رانژدې يې کړ خپل ځان ته ورور خپل (بنيامين) وويل (يوسف په پټه بنيامين ته): زه يقيناً هم دا زه يم ورور ستا (يوسف) نو مه خفه کېږه په هغو کارونو چې وو دوى چې کول يې (پخوا له مونږ سره).

تفسير: يوسف عليه السلام (بنيامين) سره ممتازه معامله وکړه، او په پټه يې دى پوه کړ، چې زه ستا حقيقي ورور (يوسف) يم، هغه مظالم چې پر مونږ دغو علایتي وروڼو کړي دي، چې زه يې له پلاره جلا (جدا) کړم، او په کوهي کې يې وغورځولم، او زه يې مريي څرگند کړم، او ځمونږ پلار او نور يې ځما د فراق په صدمو کې مبتلا کړل، يا اوس د دې لوري دراتلو په وخت کې چې له تاسره کومه سختي کېږده، له دغه خبرو څخه له سره مه خفه کېږه، اوس وخت رارسېدلى دى، چې ځمونږ دغه گړد غمونه غلط او پورته او ورک شي، او وروسته له سختيو پاک الله تعالى مو راحت عزت او پت را په برخه کړى.

فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَّازِهِمْ جَعَلَ السَّقَايَةَ فِي رَحْلِ أَحِبِّهِ ثُمَّ آذَنَ مُؤَدِّنَ أَيَّتْهَا الْعِيرُ انْتَبِهُوا
لَسْرِتُونِ ①

نو کله چې تيار يې کړل دوی ته اسباب د سفر د دوی؛ نو کېښوده جام د اوبو څښلو (د باچا پټ) په بار د ورور خپل کې، نو غږ وکړ غږ کوونکي: او (خلغو د) قافلې! (ودرېږئ چې) بېشکه تاسې خامخا غله یئ.

تفسیر: یعنې کله چې د یوسف علیه السلام په حکم د دوی غلې یې وربار کړې، او د سفر ګرد سامان یې ور تیار شو، نو یو جام د اوبو څښلو یې د خپل ورور (بنیامین) په اسباب کې کېښود (چې د زرو یا زبرجدو په جواهرو چراو وو، بیا چې غله ډېره ګرانه شوه نو هغه یې پیمانې کړه) څه مهال (وخت) چې کاروان (جوپه) له ښاره د باندې ووت؛ نو پیره داران د هغه جام په لټولو پسې ولوېدل، بالاخر هغوی ته پر دغې قافلې شېبه پیدا شوه، څرنګه چې قافله ښایسته لرې تللې وه، نو پیره دارانو ورپسې نارې سورې کړې، چې ای کاروانیانو! ودرېږئ! چې تاسې یقینا غله په نظر راځئ.

قَالُوا وَقَبُلُوا عَلَيْهِمْ مَا ذَاتَفَقَدُوا ②

وویل (ورویو د یوسف) او مخونه یې راواړول پر دغو (نو کرانو د یوسف) چې څه شی دی هغه چې تاسې ورک کړی دی (او لټوی یې؟).

تفسیر: یعنې مونږ ولې خامخا غله بولی؟ که ستاسې کوم شی ورک شوی وي؛ نو هغه راوښیئ؛ مونږ خو چېرې لرې نه یو تللي، راشئ ځمونږ مالونه او اسبابونه راولټوی!.

قَالُوا نَفَقْدُ صَوَاعِ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ③

وویل دوی: ورکه کړې ده مونږ پیمانې د باچا، او دي هغه چا ته چې رایې وړه پیمانې بار د یوه اوبن، او زه په دې (بار) ضامن یم (چې ور یې کړم پیدا کوونکي ته).

تفسیر: پیره دارانو وویل چې: مونږ د باچا د اوبو څښلو جام یا د غلې پیمانې لټوو، چې ورک شوی دی، که کوم سپری یې بې له حیلې او حجتې راحاضر او راوړي؛ نو د اوبن د څټې غله به ورنعام او وروښو، او زه یې ذمه وار یمه چې ور رسوم به یې.

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ④

وویل دوی: قسم دی په الله، خامخا په تحقیق پوهه یئ تاسې چې نه یو راغلي مونږ لپاره د دې چې فساد وکړو په ځمکه (مصر) کې، او هر ګز نه یو مونږ غلا کوونکي (د دې جام).

قَالُوا فَمَا جَزَاءُ إِنْ كُنْتُمْ كَذِبِينَ ⑤

نو وویل (بیا دغو نوکرانو) چې څه به وي جزاء د هغه (جام یا د سارق) که (ښکاره) شوی تاسې دروغجنان؟.

تفسیر: محافظینو وویل چې: تاسې خوشې چټي (بېکاره) خبرې ولې کوئ؟ اوس مونږ ستاسې کالي (جامې) او اسباب لټوو، که دغه مسروقه مال له تاسې ووت؛ نو بیا به څه ووايي؟ او څه به وکړئ؟ او سزا به مو څه وي؟.

قَالُوا جَزَاءُ مَنْ وُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاءُ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿۱۳﴾

نو وویل (بیا وروڼو د یوسف) چې: سزا د دې (غلا نیول د) هغه چا دي چې وموندلی شوه (دغه پیمانې) په بار د ده کې؛ نو همدې دی سزا د هغه، همداسې سزا ورکوو مونږ ظالمانو (غلو) ته.

تفسیر: یعنې دغه چې غل مریې کیري د مال د خاوند؛ په ابراهیمي شریعت کې د غلو سزا وه، یعنې له هر چا څخه چې د غلام مال ووځي؛ هغه به تر یوه کال پورې د غلام په حیثیت د مال د خاوند سره پاتې کیري، د یوسف علیه السلام وروڼو سم له خپله شرعي قانونه سره بې له تأمله د سزا ذکر وکړ، ځکه چې دوی پوره متیقن وو، چې مونږ غله نه یو، او نه د غلام مال امکان لري، چې له مونږ څخه ووځي، نو ځکه دوی په خپل اقرار سره ملزم او ونيول شول، او بېرته د مصر ښار ته بوتلل شول، د باچا د دربار سره مخامخ بارونه یې ترې واپول.

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ وَعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كَدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ ۖ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿۱۴﴾

نو شروع وکړه (یوسف یا جارچي په لټولو د) بارونو د دوی پومبې له باره د ورور د ده (لپاره) د دفعې د تهمت، نو بیا یې ونه موند په هغو کې) بیا یې را وویستله دغه (پیمانې) له باره د (سکه) ورور خپل، همدارنگه چل ښوولی وو مونږ یوسف ته، نه وو دغه (یوسف) چې ونیسي ورور خپل په دین (قانون) د باچا (مصر) کې مگر چې اراده وفرمایله الله (دغه چل یې وروښود)، پورته کوو مونږ (په علم او حکمت سره) مرتبې د هر چا چې اراده وفرمایو مونږ، او له پاسه د هر خاوند د علم لوی عالم دی.

تفسیر: یعنې د دغو ویناوو څخه وروسته محافظینو دوی د مصر عزیز یوسف ته بوتلل، او دغه ګرده پېښه یې ور واوروله، یوسف علیه السلام د تفتیش او تحقیق امر صادر کړ، پومبې یې د نورو وروڼو د بارونو په سپړدلو شروع وکړه، او د دوی څټې بستري خورې او نور یې ولیدل، خو له دوی ځنې هغه جام راونه ووت، بالاخر د بنیامین د اسبابو د لټولو وار راغی، او هغه جام ترې راووت.

﴿كَذَلِكَ كَدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ﴾ الآية - یعنې د ده د وروڼو له ژبې څخه پخپله دغه خبره راووته، چې له هر چا څخه چې دغه مال ووځي، هغه غلام وګرځوه! نو پر هم دغې ونيول شو، که نه دغه خو د مصر د حکومت قانون نه وو، که داسې تدبیر نه کېده چې پخپلو اقرارونو کې راګېر شي؛ نو د مصري قانون له مخې هیڅ یو داسې کوم صورت چې د هغه له مخې د بنیامین د بېرته ستنولو (راواپس کولو) سند کېدی شو؛ نه وو موجود.

﴿نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَن نَّشَاءُ﴾ یعنې د هر چا په نسبت چې اراده وفرمایي؛ حکمت او تدبیر ورنیسي، یا په خپل لطیف تدبیر سره لوړتیا ورکوي، وګوره هغه ځلمیان چې په غلا سره یې له خپله پلاره یوسف غلا کړ، او په څو روپو یې وپلوره (خرڅ کړ)؛ نن د غلو په حیثیت د یوسف په مخ کې ولاړ دي، ښایي په دې ډول سره د دوی د پخوانیو غلطیو کفار وي.

قَالُوا اِنَّ يَسْرِقَ فَقَدْ سَرَقَ اَخْرَجَهُ مِنْ قَبْلِ فَاَسْرَهَا يُوْسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبَيِّدْهَا لَهُمْ قَالَ
اَنْتُمْ شُرَكَائِي وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُوْنَ ۝

نو وويل (ورونو د يوسف): كه غلا و كړه دغه (بنيامين؛ نو هيڅ عجيبه نه ده، ځكه چې) پس په تحقيق سره غلا كړې وه (سكني) ورور د ده هم پخواله دې نه، نو پټه وساتله دغه (خبره) يوسف په نفس خپل كې او بنكاره يې نه كړه (هغه خبره) دوى ته، وويل (يوسف پټه په خپل زړه كې) چې: تاسې ډېر بد يئ له جهته د مرتبې، او الله ښه عالم دى په هغه خبره چې تاسې يې بيانوي (په حق د يوسف كې).

تفسير: دغه اشاره د يوسف عليه السلام په لوري ده، دوى د خپل پاكي ښوولو لپاره محض د ناحقه ويلو او عناد څرگندولو (بنكاره كولو) لپاره د «بنيامين» جرم پوخ كړ، او د دومره مودې له تېرېدلو څخه وروسته هم پر معصوم يوسف عليه السلام باندې د دروغو الزام اړولو څخه ونه شرمېدل.

مفسرينو په دغه موقع كې ډېرې قصې بيان كړي دي، چې د هغو په لوري د يوسف عليه السلام ورونو د غلا لفظ كې اشاره كړې وه، او د هغوى دنقل حاجت دلته نشته.

﴿فَاَسْرَهَا يُوْسُفُ فِي نَفْسِهِ﴾ الآية - يعنې سره د داسې سخت لفظ اورېدلو بيا هم يوسف عليه السلام خپل ځان ساته، ځكه چې د الله تعالى حكمت د دوى د پټې خبرې په څرگندېدلو او افشاء مقتضي نه وه، يوسف عليه السلام دغه خبره هم پخپل زړه كې پټه وساتله، او پخپل ځواب كې يې د دوى د اتهام حقيقت وڅرگند نه كړ، بلكه پخپل زړه كې يې وويل: ﴿اَنْتُمْ شُرَكَائِي وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُوْنَ﴾ يعنې بالعكس غله پر كوټوال خوله آچوي، او تاسې ما هم غل بولئ، حال دا چې تاسې داسې يوه غلا كړې ده، چې خپل ورور مو له پلاره غلا او ناحقه مو هغه په څو روپيو وپړيا سودا كړې دى، باقي څما د غلا حال خو پاك الله ته معلوم دى.

ځينو مفسرينو له ﴿شُرَكَائِي﴾ الآية - څخه داسې مطلب اخيستی دى؛ چې يوسف عليه السلام هغوى ته خطاب كوي، چې تاسې خورا ډېر بد خلق يئ، اوس خو مو وويل چې: ﴿وَمَا كُنَّا سِرْقِيْنَ﴾ «مونږ له غلو څخه نه يو» اوس چې مو د يوه ورور له كاليو څخه هغه مال راڅرگند شو، هغه سره هغه بل بېگناه ورور يې هم ملوث كوي، الله تعالى ښه پوهېږي چې تاسې پخپلې دغې وينا كې تر كوم ځاى پورې رښتين يئ، همغه به تاسې ته د دغه غلط بيان سزا دركوي.

(كله چې يوسف عليه السلام «بنيامين» خپلو سړيو ته وركړ؛ نو وروڼه يې په زارى شول او)

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ إِنَّ لَهُ أَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ أَحَدَنَا مَكَانَهُ إِنَّا نَرَاكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ۝

وويل دوى: اى عزيزه! بېشكه ده لره يو پلار دى زور ډېر معمر (چې پس له يوسفه له ده سره مينه كوي)، نو ونيسه يو له مونږه په ځاى د ده (يرغمل او دى راپرېږده)، بېشكه مونږ وينو تا له احسان كوونكو څخه.

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنْ تَاَخَذَ الْاِمْنَ وَّجِدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهُ اِنَّا اَدَّا الظّٰمُونَ ۝

وويل (يوسف عليه السلام ورونو خپلو ته): پناه غواړو په الله پورې چې ونيسو مونږ (بېگناه) مگر هغه څوك چې موندلي دي مونږ اسباب خپل په نزد د هغه، (كه ونيسو په ځاى د هغه بل څوك)؛ نو مونږ به په هغه وخت كې خامخا له ظالمانو اوسو.

تفسير: يعني مونږ پر الله تعالى له دې نه پناه نيسو، چې بې له سببه د يوه په ځای بل ونيسو، مونږ خو يواځې همغه سړي راستنوو (واپس کوو) چې له هغه سره مو خپل څيز موندلی دی، او هغه «بنيامين» دی، چې د عيني ورورولی لامله به له مونږ سره پاتې کيږي.

دلته هم د ﴿الْأَمْنُ وَجَدْنَا مَتَاعًا عِنْدَهُ﴾ په ځای «الا من سرق» نه دی ویلی، چې لنډه او مختصره وه، ځکه چې هغه له واقع څخه مخالفه وه، او که د هغه په ځای بل څوک ونيسو؛ نو بېشکه چې مونږ ستاسې په فتوی کې خامخا له ظالمانو به اوسو په ابراهيمي دين کې، ځکه چې دی خو مونږ ستاسې په فتوی نیولی دی، يعني که د مجرم په بدله کې بل کوم بې قصوره ونيسو؛ نو ستاسې له خياله او قانونه مخالف او غلط له انصافه يو کار دی.

فَلَمَّا اسْتَيْسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ أَلَمْ تَعْلَمُوا أَنَّ آبَاءَكُمْ قَدْ أَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا
مِّنَ اللَّهِ وَمِن قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ أَبْرَحَ الْأَرْضَ حَتَّىٰ يَأْذَنَ لِي أَبِي أَوْ يَحْكُمَ اللَّهُ
لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٢٠﴾

نو کله چې ناامیده شول دوی له دغه (يوسف په نه قبلولو د سوال د خلاصی د بنيامين)؛ نو گوبنه (بېل) شول دوی په دې حال کې چې مشوره کوونکي وو (پخپلو منځونو کې)، وویل مشر د دوی (په عمر کې یا په فکر کې): آیا نه پوهېږئ چې بېشکه پلار ستاسې په تحقیق اخیستې وه له تاسې (په بېرته بیولو د بنيامين) سخته وعده له وعدو د الله (په حفظ د بنيامين کې او اوس دا حادثه راپېښه شوه)، او پخوا له دې نه تقصیر کړی وو تاسې په حق د يوسف کې، نو له سره به زه نه خوځېږم له دې ځمکې (مصر) څخه تر هغه پورې چې اذن راکړي ماته پلار ځما (په رجوع سره کنعان ته) یا حکم وکړي الله ځما لپاره (په وتلو سره له مصره، یا په خلاصېدو د ورور ځما)، او همدغه (الله) ډېر غوره د حکم کوونکو دی.

تفسير: ﴿مَا فَرَّطْتُمْ﴾ کې «ما» زانده ده، ځينې وايي: مصدریه ده، او کيږي چې موصوله شي، کله چې دوی له يوسف عليه السلام څخه دغه ځواب واورېد، او مایوس شول؛ نو له ډلې څخه گوبنې (بېل) شول، پخپلو منځونو کې یې سره مشوره وکړه، د اکثر و رایه پر دغه قرار ونیوه، چې بنيایي وطن ته بېرته لاړ شو، د دوی په منځ کې هغه ورور چې د عمر یا د عقل یا د نورو وجوهو په اعتبار مشر وو، ویې ویل چې: مونږ به خپل پلار ته په کومو سترگو او مخ سره مخامخ شو؟ چې هغه له مونږ څخه عهد اخیستی وو، او د هغه ځواب به څه ووايو؟ یو تقصیر خو له مونږ څخه پخوا له دې نه د يوسف عليه السلام په معامله کې شوی دی، چې د هغه اثر تر نن ورځې پورې موجود دی، اوس که مونږ (بنيامين) هم دلته پرېږدو، او ټول لاړ شو؛ نو ډېره سخته بې غیرتې او بې حمیتې به وي، نو واضح دې وي چې زه خو له سره له دې ځایه هیچېرې خوځېدونکې نه یم، تر څو چې خپل لوی آبا ماته د بېرته راتللو حکم راکړي، یا په دغه منځ د پاک الله تعالى له لوري بله کومه فیصله وشي، مثلاً له تقدیره ځما د مرگ نېټه پوره شي او مړ شم، یا په بل تدبیر سره (بنيامين) ته نجات ورکړم.

تنبیه: دغه ویونکې به غالباً همغه ورور وي، چې د يوسف عليه السلام په معامله کې یې رومی هم پسته مشوره ورکړې وه چې ﴿اَسْتَأْذِنُ يَٰ يُوسُفَ﴾.

ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمَنَا وَمَا كُنَّا
لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿١٢١﴾

بېرته لار شئ تاسې پلار خپل ته نو ووايئ (ورته) ای پلاره ځمونږ! په تحقیق ځوی ستا (بنیامین) غلا وکړه، او مونږ نه وو ویلی بل شی مگر هغه مو وویل چې پرې خبر وو (چې د باچا جام ووت له باره د ده)، او نه وو مونږ پټ کار لپاره ساتونکي.

تفسیر: یعنې ما هم دلته پرېږدئ، او تاسې ګرد لار شئ او د خپل پلار په حضور کې عرض وکړئ، چې دغسې یوه واقعہ راپېښه شوه، چې له سره یې توقع نه وه، او نه وو مونږ د پټ کار ساتونکي چې دغه جام پخپله بنیامین پټ کړی وو، او که بل چا د ده په بار کې ایښی وو؟.

شاه صاحب لیکي: «یعنې مونږ خو له تاسې سره پر خپلې پوهې قول او عهد کړی وو، او له دې نه نه وو خبر چې (بنیامین) به غلا کې نیول کیږي، یا مونږ له خپل دین سره سم د غله د نیولو او ساتلو لار وروښووله، او له دې نه نه وو خبر چې ځمونږ ورور پخپله غل دی».

وَسَّئِلِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعَيْرِ الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿۱۳﴾

او پوښتنه وکړه پخپله د هغې قريې (د مصر یا بل کوم ورته نژدې کلي څخه) چې وو مونږ په هغه کې او (پوښتنه وکړه) له هغه کاروانه چې مونږ مخ کړی وو (راغلي وو کنعان ته) په دغه (قافله) کې، او بېشکه خامخا مونږ صادقان یو.

تفسیر: یعنې تاسې یو معتبر سړی ولېږئ، او له هغو کلیو څخه د دغې خبرې ښه تحقیق وکړئ، چې هلته دغه واقعہ پېښه شوې ده، او اوس بېرته راغلي دي، نو تاسې ته به دغه خبره بیخي ثابته شي، چې مونږ پخپله په دغې وینا کې بالکل رښتیني یو.

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَبِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۱۴﴾

ووېل (داسې نه ده چې تاسې یې وایئ) بلکه ښایسته کړی دی تاسې ته نفسونو ستاسې یو کار (چې اراده مو ورته کړې وه)، نو (اوس کار ځما) صبر دی بهتر، نژدې دی دا چې الله راولي ماته دوی ټول، بېشکه دغه الله جل جلاله هم دی دی ښه عالم (په پټو او ښکاره وو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: د ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ﴾ ترجمه مفسرینو په څو ډوله سره کړې ده، چې د هغې نه دلته ځنې ذکر کېږي:

(۱): «پس ماته هغه صبر پکار دی، چې هیچاته به څه نه وایم».

(۲): «نو صبر ځما ښه صبر دی».

(۳): «پس کار ځما صبر ډېر ښه دی»، د اول ځلې بې اعتباری لامله دا ځلې هم یعقوب علیه السلام د خپلو ځامنو پر خبرو اعتبار ونه کړ، لیکن د نبی الله کلام کله دروغ کېدی شي، ځکه چې په واقع سره دغه خبرې د ده ځامنو له ځانه جوړې کړې، او پخپله یوسف هم د ده ځوی وو، کذا في الموضح، ګواکې د «لکم» خطاب د ځامنو د جنس په لوري وشو.

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ وَأَبْيَضَتْ عَيْنُهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿۹۹﴾

او مخ و ګرځاوه (يعقوب) له دغو (ځامنو خپلو) نه، او ويې ويل: اى افسوسه او غم ځما پر (بېلتون د) يوسف (راشه دغه دې وخت دى)، او تګې سپينې شوې دواړه سترګې د دغه (يعقوب) له غمه؛ نو دى ډک وو له قهره (او پټ ځغموونکى وو).

تفسير: د دې نوي زخم له رسېدلو څخه د ده هغه پخوانۍ زخم بيا تازه شو، او بې اختياره يې له خولې څخه دا چغه ووتله: «يَا أَسْفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ» (هاى افسوس پر يوسف)، يعنې اى افسوسه ځما پر يوسف راحاضر شه دغه دې وخت دى، او تګې سپينې شوې دواړه سترګې د يعقوب عليه السلام له غمه، يعنې بې رونفه يا بې نوره شوې «على اختلاف القولين»، پس دغه يعقوب ډک وو په زړه کې د قهره د ځامنو نه، خو وى ځغملو او پټ يې وساتلو.

په حديث کې راغلى دي: «نحن معاشر الأنبياء أشد بلاء ثم الأمثل فالأمثل» يعنې د انبياوو جماعت د پاک الله له جانبه په ډېرو سختو امتحانونو کې مبتلا کولى شي، بيا د امتحانونو ډېر اقسام دي، حق تعالى هر نبي سم له خپله حکمت او دده له استعداد سره سم په هر امتحان سره يې چې اراده وفرمايي؛ اخته او مبتلا کوي يې.

قَالُوا تَاللَّهِ تَفْتَأُ أَتَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّىٰ تَكُونَ حَرَضًا أَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿۱۰۰﴾ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي
وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۰۱﴾

وويل (ځامنو د يعقوب پلار خپل ته) قسم دى پر الله چې همېشه يې ته چې يادوي يوسف (په زارى او فرياد سره) تر هغه پورې چې شې ته قريب الموت (ناجوړ له ډېره غمه) يا شې ته له هلاک شوو نه. وويل (يعقوب): بېشکه همدا خبره ده چې شکايت کوم (او ژاړم د لوى او واړه) غم او خفګان خپل طرف د الله ته (يوآخې)، او پوهېږم زه له جانبه د الله په هغه څه چې تاسې پرې نه پوهېږئ (لکه حيات د يوسف).

تفسير: په «موضح القرآن» کې راغلي دي: «آيا تاسې ماته صبر رانيسئ؟» بې صبره خو هغه څوک دى چې د مخلوق په مخ کې د خالق د الرېلي شوي درد شکايت وکړي، زه خو له هغه سره مناجات کوم، چې درد او رېر (تکليف) يې راګرې دى، او پر دى هم بڼه پوهېږم چې يوسف عليه السلام ژوندى دى، او ضرور به ورسره وينم، او د ده هغه ليدلى خوب هرومرو پوره کېدونکى دى، دغه ځما ابتلاء او ازموينه ده، وبه ګورم چې تر کومه حده پورې دغه ابتلاء ځنلې پري؟»

يَبْتِئِ أَذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَأْسُوا مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَأْتِئُ مِنَ رَوْحِ
اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿۱۰۲﴾

اى ځامنو ځما! لاړ شى نو لټونه وکړئ له (حاله د) يوسف او له حاله د ورور د ده، او مه ناامیده کېږئ له رحمته د الله، بېشکه شان دا دى چې نه ناامیده کېږي د الله له رحمت څخه مګر قوم کافران (منکران له الله او صفاتو د الله).

تفسير: يعنې د الله تعالى له مهربانۍ او فيضه ناامیده کېدل د کافرانو دود دى، چې هغوى د ده له لوى رحمت او کامل قدرت څخه صحيح معرفت نه لري، د يوه مسلمان کار دا وي چې که د غرونو د پښتو په اندازه او د سمندر د چپو او موجودو په قدر ما يوس کوونکي حالات هم ورپېښ شي؛ خو بيا هم د پاک الله د رحمت اميدوار اوسي، او په امکانې

کوشنې کې بې همتي او بې زړه توب نه کوي، نو ځی د يوسف عليه السلام سراغ او پته ولگوي، او د ده ورور (بنیامین) د خلاصولو ذرائع ولټوي، د الله تعالی له رحمته هیڅ لړې نه دی، چې مونږ بیا سره راټول کړي، د درېم ورور ذکر یې بنایي د دې لامله ونه فرمایه، چې هغه پخپل اختیار یواځې د بنیامین له سببه ستون (واپس) شوی وو، که بنیامین خلاص شي، نو هغه به بلا سببه ولې هلته پاتې کېږي.

(بیا وروڼه د يوسف عليه السلام، درېم کړت د یعقوب عليه السلام له حضوره سره له څه بضاعته او مکتوب مصر ته ورغلل).

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿١٢٠﴾

نو کله چې ورننوتل وروڼه پر يوسف؛ نو وویل دوی چې: ای عزیزه! رسېدلې ده مونږ ته او اهل (عیال) ځمونږ ته سختي (او لوږه)، او راوړې ده مونږ پنگه (سرمایه) ناقصه، نو پوره راکړه مونږ ته پیمان، او خیرات وکړه پر مونږ (په قبول د نقصان یا تزئید د احسان)، بېشکه چې الله جزاء (بدل) د دارینو ورکوي خیرات ورکونکو ته.

تفسیر: دوی سم د خپل پلار له ښوونې سره د مصر په لوري بیا روان شول، څرنگه چې د يوسف عليه السلام درک او پته نه وه معلومه، نو رومی د هغه چا (بنیامین) د نجات په فکر کې ولوېدل، چې ځای یې معلوم وو، او څرنگه چې د قحط له سببه غلې ته هم د دوی ډېر ضرورت وو، نو داسې یې سره وټاکل، بنایي چې عزیز ته په دې لوري هم توجه ورکړو، که د راکړې او ورکړې په معاملو کې مو عزیز پوست او نرم وموند؛ نو د (بنیامین) په نسبت به هم ورسره خبره کوو.

کله چې رومی خبرې دوی له عزیز سره داسې وکړې، ای عزیزه! په دې ورځو کې د قحط له سببه پر مونږ او ځمونږ پر کورنۍ ډېر زیات تکلیف او زحمت تیرېږي، ځمونږ د کورونو مال او اسباب مگر د وپلورل (خرڅ) شول، اوس ډېره لږه بېکاره او حقیره پنگه (سرمایه) پاتې ده، چې هیڅوک یې نه اخلي، هغه مو د غلې پیرودلو (اخشتلو) لپاره له ځان سره راوړې ده، ستا د ښو اخلاقو، له لویو مکارمو، او له پخوانیو مهربانیو څخه هیله لرو، چې ځمونږ دغو ناقصو شیانو ته مه گورئ، او د دغو لږو شیانو په بدل کې د پخوا په شان د غلې پوره مقدار مونږ ته امر وکړئ چې رایې کړي، دغه رعایت په حقیقت کې یو راز (قسم) خیرات دی، چې تاسې یې پر مونږ کوئ، برسېره په دې د خیرات په توگه هم څه شی راکړئ چې الله تعالی در سره ښه وکړي.

يوسف عليه السلام د دغه احوال له اورېدلو څخه بې اختیاره په ژړا شو، او د ده د شفقت، رحم، عنایت او زړه سوی چینه د ده له زړه څخه وخوټېده، او د سترگو له لارې په بهېدلو شوه، او په دغه وخت کې د پاک الله په حکم سره ده خپل ځان دوی ته ورښکاره کړ، چې زه څوک یم؟ او تاسې چې کومه معامله له ما سره کړې وه، وروسته له هغې زه اوس کومې مرتبې ته رسېدلی یم؟ وروستی آیت د دغه اظهار لپاره تمهید دی.

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿١٢١﴾

وویل (يوسف عليه السلام وروڼو خپلو ته) آیا پوهېږئ تاسې چې څه فعل کړی وو تاسې له يوسف او له ورور د ده سره (چې خوار، زار او رټلی به مو ساته) کله چې تاسې ناپوهان وئ (له عاقبت د فعل خپل).

تفسیر: یعنی د دې دواړو په منځ کې مو بېلتون (جدایی) وغورځوله، او له دغو دواړو سره مو ضد او عناد وکړ، په هغه وخت کې چې تاسې ناپوهان وئ، یعنی د ځلمیتوب په نشو کې بې سده (بې هوشه) وئ، او بې التفاته له قباحته د دې فعل یا له عقوفه د پلار خپل او له حقوقه د ورورولۍ، او دا بې په طریقه د نصیحت ورته ویل، نه لپاره د رابښکلو او شرمولو.

الله اکبر، دغه د صبر او مروت او اخلاقو ډېره لوړه مرتبه ده، چې د دغه ټول عمر د ربړو (او تکلیفونو) او شکایتونو لپاره یو توری یې هم پخپله ژبه رانه وور، او دومره سوال یې هم د دې لامله وکړ، خو دوی پخپلو زړونو کې شلهاوو کلونه پخواني احوال یو ځلې مستحضر کړي، چې د ماضي او حال موازني څخه د الله تعالی د هغو احساناتو حقیقت ښه روښانه شي، چې پر یوسف علیه السلام له هغو مصائبو او حوادثو څخه وروسته شوی دی.

قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۰﴾

ووایل (ورونو د یوسف): آیا بېشکه ته چې یې خامخا دا ته یې یوسف؟، و بې ویل: (هو!) همدا زه یم یوسف او دغه (بنیامین) مې سکه وروردی، په تحقیق احسان فرمایلی دی الله پر مونږ باندې (په سلامت او کرامت)، بېشکه شان دا دی هر څوک چې وویرېږي له الله او صبر وکړي (په طاعت او عبادت او له معصیت)؛ نو بېشکه الله نه ضایع کوي اجر د نیکو کارانو.

تفسیر: ممکن دي چې له دغه سوال څخه دوی ډېر سخت ویریدلي وي، چې وروسته له دومره زیاتې مودې څخه دغه د کور پټه چا ورڅرگنده (ښکاره) کړې ده، بیا د مصر عزیز د یوسف علیه السلام له قصې سره څه کار لري؟ څرنگه چې دوی د یوسف علیه السلام فوق العاده مراحم او له (بنیامین) سره یې خصوصي سلوک لا له پخوا څخه لیدلي وو؛ نو دغه سوال به دفعتاً د دوی اذهان دغه لوري ته منتقل کړي وي، چې نه یوسف علیه السلام به چې مونږ پر مصري کاروان پلورلی (خرڅ کړی) وو همدغه وي، کله چې دغه لوري ته متوجه شوي وي، نو په غور سره به یې کتلي وي.

او ممکن دي چې دا ځلې یوسف علیه السلام هم خپل ځان په واضح ډول سره دوی ته وړاندې کړی وي، یا یې تصریحا ویلي وي چې زه یوسف علیه السلام یم.

الغرض چې دوی سخت متعجب او حیران شول، او په حیرت سره یې پوښتنه وکړه: «إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ» «رښتیا اوسه بیا همدا ته یوسف یې؟»، نو ووایل یوسف علیه السلام چې: هو! په رښتیا سره همدا زه یوسف یم، او دغه مې سکه وروردی (بنیامین) یعنی له هغه څخه چې تاسې زه بېل کړی وم دا دی اوس له ما سره ناست دی.

قَالُوا تَأْتِيهِ لَقَدْ أَشْرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا لَخَطِيئِينَ ﴿۱۱﴾

ووایل (ورونو د یوسف هغه ته) قسم دی پر الله چې خامخا په تحقیق غوره کړی یې ته الله پر مونږ (په صورت او سیرت) اوبېشکه چې وو مونږ خامخا له خطا کوونکو (په هغه عمل چې کړی وو مونږ له تاسره).

تفسیر: یعنی الله جل جلاله تاته له هر حیثه پر مونږ درجه او فضیلت درکړی دی، ته د همدې مقام وړ او لایق وې، مونږ له خپلې غلطې او تیرې ستا قدر ونه پېژنده، بالآخر ستا خوب رښتیا او ځمونږ حسد او رخه (کینه) بېکاره ښکاره شوه.

قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿۱۳﴾

وويل (يوسف وروڼو خپلو ته) نشته هيڅ ملامتي (زور او نه الزام له جانبه ځما) پر تاسو نن ورځ، مغفرت دې وکړي الله تاسې ته (چې مقرر شوی په گناه خپلې) او همدی دی ښه غوره مهربان د ټولو مهرباني کوونکو.

تفسیر: يوسف عليه السلام له سره داسې اراده نه درلوده، چې دومره یوه خبره هم له خپلو وروڼو څخه واوري، نو ویې فرمایل چې: دغه تذکرې مه کوئ! زه نن پر تاسو هيڅ ملامتي نه اړوم، او ستاسې کرد اغلاط مې دربخښلي دي، هغه لفظ چې ما ووايه؛ یواځې د الله تعالی د احسان او د صبر او تقوی د نتیجې د ظاهرولو په نیت سره مې ووايه، وروسته له نن ورځې ستاسې د تقصیر ذکر به هم نه کېږي، زه دعا کوم چې پاک الله ستاسې دغه خطاوې چې کړي مودي؛ در وېښي، ځکه چې هغه ډېر مهربان دی له ټولو مهرباني کوونکو، او دغه ځما مهرباني هم یوه پلوشه ده د ده د مهربانيو څخه.

کله چې يوسف عليه السلام د خپلو وروڼو د تسلی او ډاډ کېرني څخه وزگار شو؛ نو د خپل مهجور او سپینوږي پلار له حال څخه یې هم تپوس او پوښتنه وکړه، چې څرنگه دی؟ دوی وويل چې: له ډېرې ژړا یې سترگې ړندې شوي دي، نو يوسف عليه السلام دوی ته وويل:

إِذْ هَبُوا بَقِيصِي هَذَا أَفَلْقُوهُ عَلَىٰ وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا وَأَنْتُمْ بِآهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۱۴﴾

يوسې قميص ځما دغه نو واچوئ هغه پر مخ د پلار ځما؛ نو وبه گرځي بيا ليدونکی او راشی تاسې ماته سره له اهله خپل ټول.

تفسیر: يعنی زه په موجوده حالت کې د شام په لوري نشم درتلی، تاسې لاړ شئ، او والدین سره له ټولو گړدو نورو متعلقينو مې دلته راولئ، ځکه چې ډېر مډت پر مونږ او تاسې باندې غمونه او مشقتونه تېر شوي دي، نو اوس له خیره سره دلته راشئ، چې له ما سره لږ څه معاش وگورئ، او مونږ گړد سره یو ځای شو، او یو د بل له وصاله او گلهون څخه متمتع او گټور شو، څرنگه چې د خپل لوی پلار په نسبت د وحيې په وسيله، یاد وروڼو له بيانه دا ور معلومه شوې وه چې بصارت یې نه دی ورپاتې، یا یې په لیدلو کې څه فرق پیدا شوی دی، نو ځکه یې خپل قميص ورکړ، او ویې فرمایل چې دا قميص ځما له ځان سره یوسئ، او ځما د پلار په سترگو یې واچوئ، نو بیا به یې بصارت پخپل حال راشي.

شاه صاحب لیکي: «د هر مرض لپاره الله تعالی یو دوامقرره کړې ده، څرنگه چې د ده بصارت د یوه سړي له بيلتون څخه تللی وو؛ نو د هغه د بدن د یوه څيز له موندلو څخه هغه بېرته روغ شو، دغه د يوسف عليه السلام معجزه وه»، کله چې يوسف عليه السلام خپل قميص ورکړ او اسباب او خوراک د لارې یې لپاره د پلار او د نورو متعلقانو تیار کړ، او وروڼو ته یې وسپارل؛ نو دوی د کنعان په جانب متوجه شول.

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنْ تُفْتَدُونِ ﴿۱۵﴾

او کله چې بيا جلا (جدا) شو کاروان (له مصره) وويل پلار د دوی (يعقوب خپلو مصاحبينو ته په کنعان کې): بېشکه زه چې يم خامخا مومم بوی د يوسف که چېرې نسبت د کم عقلی (د زوروالي) نه کوئ ماته.

تفسیر: د الله تعالی قدرت ته څیر شئ (غور وکړئ) چې يوسف عليه السلام په مصر کې موجود دی، او يعقوب عليه السلام په کنعان کې، خو په دومره کلونو کې هيچېرې يعقوب عليه السلام ونه ويل چې: د يوسف عليه السلام ښه وږمه

رارسيږي، ځکه چې د پاک الله امتحان لا پای ته نه وو رسېدلی، اوس چې د پاک الله اراده د ده بللو ته غوږ ته شوې ده، او له هغه لوري کاروان له مصره د کنعان په لوري روان دی، او د يوسف عليه السلام قميص ورته سوغات او ارمغان دی، دلته د يوسف قميص ښه ورمه يعقوب عليه السلام روح معطره کوي.

دا يوه واقعه لا څه - بلکه دغه ګرده قصه د قدرت د عجائبو يوه لويه مرقع ده، د يعقوب عليه السلام په شان يو مشهور معروف نبي عليه السلام په شام کې هستوګنه ولري، او د يوسف عليه السلام په شان يو جليل القدر ذات په مصر کې حکومت وچلوي، او يوسف عليه السلام وروڼه څو ځلي مصر ته راشي، او پخپله د يوسف عليه السلام ګره مېلمانه شي، او سره له هغه د الله قدوس جل جلاله غامضه حکمت او قاهره مشيئت دغه پلار او ځوی سره تر شلهاوو کلونو پورې بېل وساتي، او د وينې په اوبښکو يې وژړوي، او خپل امتحان پرې تکميل کړي، جلت قدرته! و عز سلطانه.

په هر تقدير نو وويل پلار د دوی يعقوب عليه السلام هغو حاضرينو ته چې په کنعان کې ورسره ناست وو چې: بېشکه خامخازه مومم بوی د يوسف عليه السلام که نسبت د کم عقلی نه کوی تاسې ماته، او داسې راته نه وايي چې ته اوس زور شوی يې؛ نو فضول او چټي (بېکاره) خبرې کوي، يعنې د دغې خبرې په ويلو سره شرمېرم، ځکه چې د هغه پر کيفيت ستاسې فکر نه رسيږي، او تاسې ګرد به سره ووايي چې دغه سپين ږيري ته وګورئ چې بيخي بې سده (بېهوشه) او پاگل شوی دی، او پلټې وايي، او چټي (بېکاره) خبرې کوي، او د بوداتوب خوبونه وينی.

قَالُوا تَأْتِيهِ الْفِتْنَةُ كَفِيَّ ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿١٤﴾

وويل (حاضرينو يعقوب ته) قسم دی پر الله بېشکه ته چې يې خامخا په همغه خطا او سرګرداني پخوانی خپلې کې (همغسې لا پروت) يې.

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْفَهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا ۖ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٥﴾

نو کله چې راغی زېری کونکی نو واچوه ده هغه (قميص) پر مخ د دغه (يعقوب) باندي؛ نو وګرځېده ليدونکی، وويل (يعقوب): آيا نه وو ويلي ما تاسې ته چې بېشکه زه پوهېرم له (ښوونې د) الله په هغه څه چې نه پوهېږئ تاسې (چې حيات او ملاقات د يوسف او نورو دی).

تفسير: يعنې بينايي او ليدل يې بېرته وګرځېدل، او بيا لکه د پخوا هر شی به يې ليدلو، او بينا شو، نو وويل يعقوب عليه السلام هغو خلقو ته چې ملامتي يې پرې ويلي وه: آيا نه وو ويلي ما تاسې ته چې بېشکه زه پوهېرم له ښوونې د الله په هغه څه چې نه پوهېږئ تاسې چې حيات او ملاقات دی له يوسف عليه السلام او نورو سره، يعنې ما نه وو ويلي چې ښه بوی راځي؟ بالاخر ځما هغه خبره رښتيا شوه، يا يې خپلو ځامنو ته ويلي وو، چې د يوسف عليه السلام له لټولو څخه لاس مه اخلئ! د پاک الله له رحمته دغه خبره لرې نه ده چې بيا مونږ ګرد سره راټول کړي، ګورئ! چې همغه صورت را دمخه شو.

قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿١٦﴾

وويل (ورونو د يوسف): ای پلاره ځمونږ! مغفرت وغواړه له الله ځمونږ لپاره د ګناهونو ځمونږ، بېشکه چې مونږ وو خطا کونکي (ګناهګاران ستا او د يوسف په حق کې).

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿۹۹﴾

وويل (يعقوب ځامنو خپلو ته): ژر به مغفرت وغواړم تاسې ته له ربه خپله، بېشکه دغه (الله) همدی دی ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی صبر وکړئ! چې د قبول ساعت او گړی راشي، نو هلته به زه د خپل مهربان الله په دربار کې لاسونه پورته کوم، وايي د جمعې د شپې یا د تهجد د وقت په انتظار کې وو، یا يې غوښت چې وروسته د يوسف عليه السلام د بخښلو یا وروسته له ورتللو د مصره چې هلته به ټول په گډه سره له الله تعالی څخه غوښتنه کوو.

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَوَى الْيَهُ أَبُويِهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ لَنْ نَسَاءَ اللَّهُ الْمِنِينَ ﴿۱۰۰﴾

نو کله چې رانوتل دوی پر يوسف عليه السلام (په ماني او مجلس د يوسف عليه السلام)؛ نو راژدې يې کړل ځان ته مور او پلار خپل، او وويل يوسف عليه السلام چې ننوځئ (ښار د) مصر ته که اراده وفرمايي الله حال دا چې په امن کې به شئ (له هرې سختۍ).

تفسیر: له ښاره د باندې د خپل مور او پلار د استقبال او هر کلي او ښه راغلي لپاره ووت، خپل مور او پلار ته يې له خپل ځان سره نژدې ځای و رکړ، ځينې وايي چې د يوسف عليه السلام مور لا له پخوا څخه مړه شوې، او دلته يې د تورې (خاله) ذکر دی.

خو په دې خبره هيڅ صحيح دليل نشته، او ظاهر د قرآنکريم د هغې په ژوندون دلالت کوي، لکه څنگه چې امام ابن جرير (رحمه الله تعالی) وايي، او ابن کثير (رحمه الله تعالی) وايي: «وهذا الذي نصره ابن جرير هو المنصور الذي يدل عليه السياق»، يعني دا خبره چې ابن جرير (رحمه الله) ورته ترجيح ورکړې ده؛ همدغه قوي خبره ده، لکه څنگه چې د قرآن کريم د سياق څخه څرگنديږي.

يوسف عليه السلام گردو ته وويل چې: ښار ته لاړ شئ، او له قحط او سختۍ او مشقت او نورو شيانو څخه اندېښنه مه کوئ، ان شاء الله تعالی بالکل په زړه جمعۍ او راحت او اطمینان اوسېږئ! .

وَرَفَعَ أَبُويِهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوَالَهُ سُجَّدًا ۙ وَقَالَ يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلْنَا رُبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي ۚ إِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿۱۰۱﴾

او پورته يې کړل مور پلار خپل (کښنول له ځانه سره) پر تخت خپل او پر بوتل (دغه «۱۱») وروڼه او والدين) دغه (يوسف طرف ته) سجده کوونکي، او وويل (يوسف): ای پلاره ځما! دا (سجدې) بيان (تعبير) دی د هغه خوب ځما (چې ليدلی مې وو) پخوا له دې نه په هلکتوب کې، په تحقيق وگړځاوه دا خوب رب ځما حق (او رښتینی)، او په تحقيق احسان انعام يې کړی دی له ما سره کله چې راويې ایستم زه له بنديخانې او رايې وستۍ تاسې له ميرې (صحرا نه مصر ته) وروسته له هغه چې فساد جگړه غورځولې وه شيطان په منځ ځما او په منځ د وروڼو ځما کې، بېشکه رب ځما چې دی باريک تدبير والا دی لپاره د هغه چا چې اراده وفرمايي، بېشکه الله همدی دی ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یوسف علیه السلام له خپل طرفه د خپلو والدينو تعظيم وکړې، او دوی يې پر خپل تخت کښنول، لیکن څرنگه چې د پاک الله اراده پر دغه تللې وه، چې د یوسف علیه السلام تعظیم به پر دوی کوي؛ نو له هغه ځنې ممانعت د یوسف علیه السلام له لاسه کله پوره کېدی شو، نو سم د هغه وخت له دود او دستور سره مور او پلار او ټول وروڼه د یوسف علیه السلام په مخ کې په سجده ولوېدل.

دغه تعظیمي سجده وه، چې د حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمه الله تعالى) له وینا سره د آدم علیه السلام له زمانې راهیسې د مسیح علیه السلام تر زمانې پورې جائزه وه، او یواځې محمدي شریعت هغه ناجائزه او حرامه وبلله، لکه چې ډېر احادیث پرې شهادت ورکوي.

ځینو مفسرینو په دغه ځای کې له سجده ځنې د هغه متبادره معنی نه ده مراد کړې، او تش سر بنکته کول او یواځې لږ څه ټیټېدل ترې اخلي.

ځینې وایي چې دغه سجده د یوسف علیه السلام لپاره نه وه، بلکه د یوسف علیه السلام له عظمت او عزت لیدلو لامله د پاک الله په دربار کې د شکر اداء کولو سجده وه، نو په دغه تقدیر دغه لام به سببي وي، چې په ﴿وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا﴾ کې دی، یعنی د یوسف علیه السلام د عروج او اقتدار په سبب د پاک الله په دربار کې دوی د شکرانې سجده وکړې.

رَبِّ قَدَاتِيَّتِي مِنَ الْمَلِكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَرَبِّي
فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَأَلْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٥١﴾

ای ربه ځما! په تحقیق را کړې دې ده ماته څه برخه له باچاهي (تصرف د مصر) او ښوولي دي دې ماته څه علم له تفسیر او تاویل د خبرو (لکه تعبیر د خوبونو بیان د کتابونو)، ای پیدا کوونکي د اسمانونو او د ځمکې! هم ته یې ولي (دوست واکدار کار جوړوونکی) ځما په دنیا او په آخرت کې، وفات کړه ما په دې حال کې چې مسلمان یم او یو ځای مې کړه (په مرتبه او کرامت کې) له صالحانو سره.

تفسیر: د دې سورت په اوله رکوع د تاویل الاحادیث تفسیر لیکلی شوی دی، یا خو یې د لقاء الله په شوق کې في الحال د موت تمنا وکړله، یا خو دا مطلب دی کله چې زه مرم ښايي چې موت په داسې حال کې راباندې راشي، چې زه په اسلام یعنی کامل تسلیم او رضاء قائم اوسم.

تنبيه: په حدیث کې راغلي دي چې: «هیڅ یو انسان دې د مصیبت او تکلیف له وېرې د موت تمنا نه کوي!»، له دې نه داسې مفهومیږي، چې د حب لقاء الله یا بل کوم صالح غرض لپاره د موت تمنا کېدی شي، لکه چې د فرعون ساحرینو داسې دعا کړې وه: ﴿رَبَّنَا افْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ﴾ یا مریمې ويلي وو: ﴿يَكْفُرْتُنَّ كُفْرًا قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُمْ نِسَاءً مَنَسِيًا﴾ (۱۶ جزء د مریم سورت (۲) رکوع (۲۳) آیت)، او د معاذ (رضي الله تعالى عنه) په حدیث کې دي: «إذا أردت بقوم فتنه فاقبضني إليك غير مفتون».

د احمد په مسند کې حدیث دی: «يكره الموت والموت خير للمؤمن من الفتن»، علي رضي الله عنه د فتن د هجومو په وخت کې دعا کړې وه: «اللهم خذني إليك فقد سئمتهم وسئمونني»، کله چې امام بخاري جگړه د خراسان له امير سره ونښتله، نو دی داسې دعا کولو ته مجبور شو: «اللهم توفني إليك»، په حدیث شریف کې دي، چې د دجال د خروج په وقت کې یو سړی به پر کوم قبر تیرېږي، او د دغو فتنو او زلازلو له لیدلو څخه به ووايي: «يا ليتني مكانك»، کاشکې ای مړیه! زه ستا په ځای وای».

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿۱۳﴾

دغه (قصه د يوسف) له خبرو د غيبو ده چې وحيه كوو مونږ هغه تاته (اي محمده!) او نه وي ته (اي محمده!) له دغو (خامنو د يعقوب) سره كله چې دوى راټول كړ فكر خپل (په غورځولو د يوسف په كوهي كې) حال دا چې دوى مكر فرېب كولو (له يوسف سره نو چې تا غوندي امي په دې سره اخبار كوي؛ نو دغه اعجاز دى).

وَمَا أَكْثَرَ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿۱۴﴾

او نه دي زياتره خلق او اكر كه حرص وكړې ته (اي محمده!) په ايمان راوړلو د دوى) ايمان راوړونكي (عناداً).

تفسير: يعنې سره له دې چې ستاسې پر صداقت داسې ښكاره او واضح دلائل هم موجود دي، بيا هم زيات خلق هغه كسان دي چې په هيڅ ډول سره ايمان نه راوړي.

وَمَا تَسْأَلُهُمْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۵﴾

او نه غواړې (اي محمده!) له دوى څخه په دغه (ابلاغ د قرآن) هيڅ اجر (بدل، عوض)، نه دى دا قرآن مگر پند دى (له جانيه د الله) لپاره د ټولو خلقو (جن دى كه انس).

وَكَايِنٍ مِّنْ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿۱۶﴾

او ډېر دي له دلائلو (چې دلالت كوي په كامله قدرت او وجود د رب العزت او په استحقاق دهغه دعبادت) په اسمانونو او په ځمكه كې (چې دغه معاندين) تيرېږي پرې (او په سترگو يې ويني) حال دا چې دوى له هغو نښو ځنې تل څنگ كووونكي دي (چې نه په كې فكر كوي او نه ترې عبرت اخلي).

تفسير: يعنې همغسې چې د تنزليه وو آيتونو په اورېدلو سره دوى ايمان نه راوړي؛ همداسې د توكوينه وو آيتونو په ليدلو سره هم د الله تعالى د توحيد سبق نه زده كوي، اصلي خبره خو همدا ده، چې د دوى اورېدل او ليدل خوشې چټي (بېكاره) او محض سطحي دي، كه په آيات الله كې دوى لږ څه غور او فكر چلولى وي؛ نو څه نه څه گټه او فائده به ترې ورسېده، كله چې دوى فكر او تميز نه لري؛ نو ايمان به له كومه راوړي.

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿۱۷﴾

او ايمان نه راوړي اكثر له دغو مشرکانو پر (وجود او خالقیت او استحقاق دعبادت يواځې د) الله مگر په دې حال كې چې دوى شريك نيوونكي (وي له الله سره د بل څيز په عبادت او بندگي كې).

تفسير: په ژبې سره گړد وايي چې: خالق او مالک همغه الله تعالى دى، مگر سره له هغه دوى ځينې طواغيت د الله حصه داران گړځوي، لکه چې د عربو مشرکانو به په تلبیه کې دا الفاظ ويل: «ليک اللهم ليک لا شريك لك، الا شريکا هو لك، تملکه وما ملک»، ځينې د هغه لپاره هلک او جونې تجویز کوي، ځينې هغه روح او مادې ته اې (مجبور) او

محتاج بولي، ځينو اچارو او رهبانانو ته يې د الله تعالیٰ اختيارات ورکړي دي، ډېرو کسانو د تعزیه داری، مجاوری، قبر پرستی، پیر پرستی، د خسو او خاشاکو سره د توحید صافه او پاکه چینه مکدره او لوغړه او خرابه کړې ده، څومره داسې موحدین به پیدا کېږي، چې له ریا او هوا او هوس څخه پاک وي؟ الغرض دایمان داری دعویٰ ډېره گرانه ده، او داسې پاک، سوچه او چاندي مسلمانان ډېر لږ پیدا کېږي، چې د عقیدې او عمل په درجه کې د جلي او یا د خفي شرک ارتکاب نه کوي. (أعاذنا الله من سائر أنواع الشرك).

أَفَأَمْنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِّنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَتَّبِعُونَ ﴿۱۷﴾

آیا نو په امن کې دي دا (مشرکان) له دې نه چې راشي دوی ته (عقوبت) چاپېرېدونکې پټوونکې له عذابې د الله نه یا راشي دوی ته قیامت ناڅاپه حال دا چې دوی پرې خبر نه وي (او څه تیاری نه وي کړی ورته).

تفسیر: یعنی دغه مشرکان داسې بې فکره، او بې خوفه ولې کېږي، آیا دوی د الله تعالیٰ له عذابې، یا د قیامت له هولناکو او ویروونکو حوادثو څخه د محفوظ پاتې کېدلو څه انتظام کړی دی؟

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې دغه (ایمان او توحید) لاره څما ده چې (تینگ پرې ولاړ يم او) بولم زه ټول خلق طرف د (توحید) د الله ته په بیان (او ښکاره دلیل) سره (هم) زه او (هم هر) څوک چې متابعت پیروي کوي څما، او پاک دی الله (له شرکه او ولده او نورو عیبونو) او نه يم زه له شریک نیوونکیو (په الله پورې).

تفسیر: یعنی څما لاره هم دغه د خالص توحید سمه صافه لاره ده، زه گردې دنیا ته دعوت ورکوم چې گرد چټي (بېکاره) خیالات او اوهام پرېږدي، او د یوه واحد احد الله تعالیٰ لوري ته راشي! دده توحید دده د صفاتو او کمالاتو او د احکامو او د نورو صحیح معرفت حاصل، او صحیح لاره پیدا کړي، زه او څما ملگري پر همدغې سمې صافې لارې باندې رهي (روان) یو، او د حجت او برهان، او بصیرت او وجدان په رڼا درومو، پاک الله ماته داسې یو نور او رڼا راعطا کړې ده، چې په هغې سره څما او څما د گردو ملگرو دماغ منور او روشن شوي دي، دلته له سره د ږوندو تقلید او پیروي نشته، د خاص توحید تلونکي پخپل هر قدم کې پخپل باطن کې د معرفت او بصیرت خاصه رڼا او د عبودیت محضه خاص لذت محسوسوي، او په ډېر اخلاص او صمیمیت (عزم) سره داسې مخلصانه نارې وهي: ﴿وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ کله چې کفارو وویل چې الله تعالیٰ څخه خو ډېر ملائکې دي؛ نو هغه یې ولې نه رالېږلي، چې ته او نور سړي یې رالېږلي یی؟ نو دغه آیت نازل شو:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكُدَّ الْأَفْرَافُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۹﴾

او نه وو لیرلي مونږ پخوا له تا (په رسالت سره) مگر سړي (بنیادم، نه ملائک، نه جن، نه ښځې) چې وحيې به کوله مونږ دوی ته له اهل د قریو (او ښارونو، نه له صحرايانو او بیابانیو)، آیا نو نه گرځي (دا کافران) په ځمکه کې چې پس ووينې ويني دوی (په نظر د عبرت سره) چې څرنگه وو عاقبت (آخره خاتمه) د هغو (دروغجانو) چې پخوا تېر شوي دي له دوی نه، او خامخا کور

د آخرت (جنت) ډېر غوره دی لپاره د هغو کسانو چې ځان ساتي (له شرکه او له نافرمانی او ویریري له الله)، آيا نو تاسې عقل نه چلوئ (په بهتری یې).

تفسیر: یعنی پخوا له دې نه هم مونږ له اسماني پرښتو څخه کوم نبي نه دی منتخب کړی، او نه لېرلی دی، پخواني انبياء عليهم السلام هم د همدغه انساني کلیو او د ښارونو له هستېدونکو سړيو څخه وو، نو بیا وویئ! چې د هغوی د دروغجن کوونکیو کسانو حشر په دنیا کې څرنگه شو؟.

تنبیه: له دې آیت څخه دغه خبره راوځي چې هیڅ یوه ښځه د نبوت په درجه نه ده رسېدلې، بي بي مريمې رضي الله عنها ته پاک قرآن د «صديقي» مرتبه وربښلې ده، او هم له دې آیت څخه ظاهرېږي چې له اهل البوادي (صحرائيانو او بدوانو) څخه هیڅ یو نبي نه دی مبعوث شوی، پس ښايي چې مغروره نشي معاندان د زمانې ستا ای محمده! ځکه چې هغو تېرو اقوامو ته به مونږ په هغه طغيان او تکذیب خپل کې مهلت ورکاوه، او رسولانو به تبلیغ کاوه، او نصرت به یې مؤخر کېده.

حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرًا مِّنْ تَشَاءٍ وَلَا يَرِدُ بَأْسُنَا
عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۱﴾

تر هغه پورې چې ناامیده به شول رسولان (له اسلام د کفارو یا د ژر راتللو د عذاب)، او گمان به وکړ دوی چې بېشکه دوی په تحقیق دروغ ویلی شوي دي دوی ته (له جانبه د نفسونو د دوی، یا له جانبه د قوم د دوی په وعده د ایمان، په همدې وخت کې) ناخپه به راغی دوی ته نصرت مدد ځمونږ، نو خلاصی به ورکړه شوه له (عذابه) هغه چا ته چې اراده به و فرمایله مونږ (یعني رسولان او مؤمنان)، او نشي دفع کېدلی عذاب ځمونږ له قوم گناهکارانو (کافرانو) څخه.

تفسیر: یعنی د عذاب له تاخیره مه خطاء وځئ! پخوانیو اقوامو ته هم اوږده مهلتونه ورکړي شوي وو، او د عذاب په راتللو کې به دومره زیات ځنډ پېښېده، چې منکرین بیخي یاغي او بېفکره کېدل، او ډېر زیات شرارت او له حده تېر شرارتونه او بغاوتونه به یې کول، او د دغو حالاتو له لیدلو څخه به انبیاوو عليهم السلام د دوی د ایمان راوړلو څخه بیخي مایوس کېدل، او له بل لوري به الله تعالی هغوی ته دومره زیات فرصت او مهلت ورکاوه، چې تر ډېر زیات اوږده مدت پورې به هم د عذاب یوه نښه او آثار دوی ته نه څرگندېدل (ښکاره کېدل).

الغرض د دواړو خواوو حالات او آثار به د انبیاوو عليهم السلام لپاره ناامیدي ښونکي او بې هیلې کېدونکي وو، د دغې منظرې له لیدلو څخه کافرانو به په يقيني ډول سره داسې خیال کاوه، چې له انبیاوو سره هغه وعده چې د دوی د نصرت او مرستې او ځمونږ او د اهلاک لپاره شوي دي؛ هغه گړدې چټي او دروغ دي، د عذابونو او نورو گړدو چل ول او مکر او فریب تش ځمونږ د وپړولو لپاره وو.

هیڅ لري به نه وي چې په داسې مایوس کوونکو او اضطراب غورځوونکو حالاتو کې د انبیاوو عليهم السلام په زړونو کې به بې اختیاره داسې وهم ورپیدا شوی وي، چې هغه وعده چې ځمونږ د نصرت او د منکرینو د هلاکت په نسبت کړې شوې وي، آيا هغه به نه پوره کېږي؟ لکه چې د البقره سورت په (۲۶) رکوع یې فرمایلي دي: ﴿وَأَنزَلْنَا حَتَّىٰ يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَىٰ نَصُرَ اللَّهُ﴾.

کله چې د مجرمینو بې خوفی او د انبیاوو عليهم السلام تشویش تر دې اندازې ورسېد؛ نو په دغه وخت کې یو ناخپه اسماني مدد راغی، بیا د هر چا په نسبت چې د الله تعالی اراده وشوه، یعنی فرمان ورونکي مؤمنین یې محفوظ او مأمون وساتل، او د مجرمینو بیخ یې وویست.

تنبيه: د الله تعالى له غير محدود رحمت او مهرباني څخه مايوسي كفر دی، لیکن د ظاهري حالاتو او اسبابو په اعتبار مايوسي كفر نه ده، يعنې داسې ویلی شي، چې مثلاً د هغه څیز په نسبت تر هغه ځای پورې چې د ظاهري اسبابو تعلق دی مايوسي شته، لیکن د حق تعالی له کامل رحمت څخه مايوسي نه ده پکار، په ﴿حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَرَ الرَّسُولُ﴾ آیت کې همدغه مايوسي مراد ده، چې د ظاهري حالاتو او آثارو په اعتبار ده، چې د کفارو له ایمان او اصلاح څخه مايوس شوي دي، که نه انبياء عليهم السلام د الله تعالی له رحمت څخه کله مايوس کېدی شي.

تنبيه: د کفر وسوسه چې هاجس او خاطر ورته وایه شي؛ په حق د عامو مسلمانانو کې کفر نه دی، او نه په کومه درجه د ایمان یا د عصمت منافي ده، په حدیث کې راغلي دي چې اصحابو کرامو رضي الله تعالی عنهم أجمعين عرض وکړ: «یا رسول الله! مونږ پخپلو زړونو کې بې اختیاره داسې شيان مومو چې د هغو په ژبه راوړلو په مقابل کې مونږ دغه بهتره گڼو چې وسوځیږو او تک تور سکاره وگرځو» نو رسول الله مبارک وفرمایل: «آیا تاسې داسې شيان پخپلو زړونو کې مومئ؟» دوی عرض وکړ چې: «هو!»، نو یې وفرمایل: «ذلک صریح الإیمان» «دغه ښکاره ایمان دی».

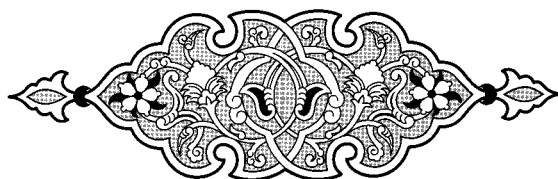
لَقَدْ كَانَ فِي قَصصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ٥

خامخا په تحقيق په قصه د دوی (يوسف يا د نورو انبياوو يا اممو) کې عبرت (پند) دی لپاره د خاوندانو د عقلونو (خالصو)، نه دی (دغه قرآن) يوه داسې خبره چې له ځانه په دروغو ویلی شوی وي، لیکن دی دغه قرآن تصدیق کوونکی او (موافق) د هغو کتابونو چې وو پخوا له دې نه، او دی تفصیل د هر شي (چې محتاج الیه وي په دین کې)، او هدایت دی او رحمت دی لپاره د هغه قوم چې ایمان یې راوړی (په الله او په رسول الله).

تفسیر: یعنی دغه خو کومه افسانه نه ده، بلکه تاریخي حقائق دي، ښایي چې له هغه څخه عقلاء او پوهان سبق واخلي، او نه دی دغه قرآن يوه داسې خبره چې په دروغو ویلی شوی وي، ولیکن دغه قرآن تصدیق کوونکی او موافق دی له هغو کتابونو سره چې وو پخوا له دې نه، او دی تفصیل د هر شي چې محتاج الیه دی په دین کې، او هدایت او رحمت دی لپاره د هغه قوم چې ایمان یې راوړی دی پر الله تعالی او رسول الله.

یعنې پاک قرآن چې په هغه کې قصص بیان شوي دي، کوم له خپل ځانه جوړې کړې خبرې نه دي، د گډو پخوانیو رښتینو کتابونو تصدیق کوونکی دی، او د هر ضروري شي په ښکاره ډول سره بیان کوونکی دی، څرنگه چې ایمانداران له هغه څخه نفع اخلي؛ نو په دغه لحاظ د دوی په حق کې په خاص ډول سره د هدایت او رحمت ذریعه ده.

تَمَّتْ سُوْرَةُ يُوْسُفَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِعَوْنِ اللَّهِ تَعَالَى.

سُورَةُ الرَّعْدِ

«د (الرعد) سورت مدني دی، پرته له دوو آيتونو څخه چې (۳۱، او ۳۲) دي، له ﴿وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا﴾ څخه نيولي تر ﴿فَكَيْفَ كَانَ عِقَابِ﴾ پورې ټول آیات يې (۴۳) او ركوع يې (۶) دي، په تلاوت كې (۱۳) په نزول كې (۹۶) سورت دی، او وروسته د محمد (صلی الله عليه وسلم) له سورت نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کونکی دی.

الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْكِتَابِ وَالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ①

دا آيتونه د كتاب (قرآن) دي، او هغه كتاب چې نازل كړی شوی دی تاته له (طرفه د) رب ستا حق دی، وليكن زيات خلق نه کوي يقين پرې (چې له جانبه د الله دی).

تفسير: يعنې هر هغه شی چې په دغه سورت کې لوستل کېږي، هغه ګرد د عظيم الشان كتاب آيتونه دي، دغه كتاب چې پر تا د الله تعالی له لوري نازل كړی شوی دی، يقيناً حق او صواب دی، ليكن ډېر د تعجب او حيراني ځای دی؛ چې د داسې صافو او واضحه وو حقايقو له منلو څخه هم اكثر خلق انكار کوي.

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ أَسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى يُدَبِّرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ②

الله هغه ذات دی چې پورته کړي يې دي اسمانونه (او درولي يې دي) بې له ستونو چې ويې وينئ تاسې، بيا اوچت شوی دی په عرش باندې (په هم هغه شان چې د ده د الوهيت له شان سره وړ «لايق» ده)، او مسخر کړي يې دي لمر او سپوږمۍ، هر يو (له دوی نه) روان دي تر نېټې معلومې پورې، تدبير کوي د هر امر (کار د ملکوت او سلطنت خپل)، بيانوي (ظاهروي) په تفصيل سره دلائل (د توحيد او قدرت خپل) لپاره د دې چې تاسې په ملاقات د رب خپل يقين وکړئ.

تفسير: يعنې د دې دنيا عظيم الشان هسک (اوچت) او مضبوط سقف چت پاک الله جوړ کړی دی چې تاسې يې ګورئ، او لطف په دې کې دی چې هيڅ يوه ستنه يا طناب يا پايه او ګاډر يعنې يو د تکيې او استناد شې څمونږ په نظر نه راځي، چې پر هغه باندې دومره لوی تعمير او بې سره او بې سامانه چت درولی شوی دی، پرته (علاوه) له دې نه بل څه ويلی شي چې محض د قدرت د غير مرثي ستونو په قوت درېدلی دی، لکه چې په جزء (۱۷) د حج سورت په (۶۵) آيت (۹) ركوع کې فرمايي: ﴿وَيُنسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بَدْرًا﴾ که د اجسامو د رابنکولو (جاذبي) نظريه صحيح وي؛ نو هغه له دې آيت سره څه منافات نه لري، ځکه چې رابنکولو ته عرفاً عمد نه وايي، او که عمد وويلی شي؛ نو هغه مرثي نه دی، وروي عن ابن عباس ومجاهد رضي الله تعالى عنهما والحسن وقتادة وغير واحد رضي الله عنهم: «إنهم قالوا لهما عمد ولكن لا ترى» (ابن كثير)، يعنې دغو مشرانو فرمايلي دي چې: «اسمانونه داسې ستني لري چې مونږ يې نشو ليدلی، والله أعلم».

د «استواء على العرش» په متعلق په اتم جزء د «الأعراف» په (۵۴) آیت (۷) رکوع کلام شوی دی، هلته دې بیا ولوست شي!

﴿وَسَخَّرَ الشَّيْطَانَ﴾ الآية - او مسخر کړي يې دي لمر او سپوږمۍ هر یو له دوی نه روان دي تر نېټې معلومې شوې پورې، یعنې لمر خپله دوره په یوه کال کې او سپوږمۍ یې په یوه میاشت کې پوره کوي.

یا د ﴿الْحَجَلِ مُسَيِّئًا﴾ معنی تر مقرر وخت پورې واخیسته شي، نو مطلب به یې دا شي چې لمر او سپوږمۍ داسې روان دي تر قیامت پورې.

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رَوَاجِيْنًا أَنْتَبِينَ يَغِيْثِي
الْبَلَّ الْمَاطِرَانِ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُوْنَ ﴿٥٤﴾ وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُّتَبَعْرَثٌ وَجَدتُّ مِنْ أَعْدَابِ
وَزُرُوعٍ وَنَخِيْلٍ صِنَوَانٍ وَعَبْرُصِنَوَانٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُقْضَلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنْ فِي
ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُوْنَ ﴿٥٥﴾

او دغه (الله) همغه ذات دی چې غوړولې یې ده ځمکه او پیدا یې کړه په دغې ځمکې کې غرونه ثابت (درانه چې د مضبوطو میخونو په شان ولاړ دي) او ویالې (د اوبو)، او هرو قسمو مېوو نه یې پیدا کړي دي په دغې ځمکې کې جوړه دوه (لکه سور سپین - ژېړ تور - خواږه تروه - واره غټ)، پټوي په تیاره د شپې سره ورځ، بېشکه په دې مذکوره وو خبرو کې خامخا دلائل دي (د قدرت) لپاره د (هغه) قوم چې فکر کوي (په مصنوعاتو د الله کې). او په ځمکه کې ټوټې دي (مختلفې) څنګ په څنګ پیوستې یو له بل سره او (نور) باغونه دي (په دې ځمکې کې) له انگورو، او کبوتونه (فصلونه) دي، او ونې د خرما دي، چې ځینې له یوه بېخه پورته شوي دي او ځینې ځان ځان ته بېخ لري، چې اوبه کولی شي په اوبو یو قسم سره، او غوره کوو ځینې له هغو څخه په ځینو نورو باندې په خوراک (خوند - رنگ - او وږم کې)، بېشکه په دغو (مذکوره وو اشیاءو) کې خامخا دلائل (د قدرت) دي لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي په کې.

تفسیر: یعنې: او دغه الله همغه ذات دی چې غوړولې یې ده ځمکه او پیدا یې کړه په دغې ځمکې کې غرونه چې تل په همغه یو ځای کې کلک ولاړ دي، او سیندونه چې هر وخت بهیږي او له هرو قسمو مېوو نه یې پیدا کړي دي په دغې ځمکې کې جوړه دوه یعنې: لوی وړوکی، خواږه تروه، تور سپین، گرم یخ، او سم له جدیدو وو تحقیقاتو سره په هر یوه کې تر او بنځه هم موندلی کیږي.

د هسکو (اوچتو) اسمانونو په مقابل کې د تیتي ځمکې بیان هم ذکر کړ، له اسمان سره د لمر او سپوږمۍ بیان هم وشو، چې د هر یوه تګ سره پېل دی، او د هر یوه کار سره جلا (جدا) دی، د یوې تودې او تېزې اشعې او پلوشې هسې کارونه اجراء کوي؛ چې د هغې بلې د یخې او سپکې روښانې ضیا او وړانګې (پلوشې) څخه هغه په لاس نه راځي، همداسې دلته د ځمکې د مختلفو احوالو او له هغې سره د تعلق لرونکو مختلفو شیانو ذکر و فرمایه، چېرې غر ولاړ دی، چېرې سیند بهیږي، هغه مېوې او ثمرات چې پیدا کیږي، په هغو کې هم د شکل - صورت - رنگ - خوند - وړو کوالي - او لویوالي بلکه په تر او بنځه کې هم اختلاف دی.

کله ځمکه د ورځې له رڼا څخه رڼه کیږي، کله شپې تک تور نقاب پټونی پر خپل مخ اچولی دی، بیا عجیبه ننداره او غریبه منظره خو دا ده چې د ځمکې هغه څو قطعې چې یوه له بل سره نښتي دي، یا څنګ په څنګ سره پرتې دي، او ځینې یې مټې او ځینې یې شگلورې - او ځینې یې خورا (ډېرې) ناپاکې او ځینې یې پاکې - او ځینې یې د کرلو وړ

(لايق) او ځينې يې د نيا لگيو (بوزغلی) د کښلولو لايقي - او ځينې يې خوږې او ځينې يې تروې دي، دغه ټول په يو اوبو سره سېراب (پن) کيږي، او د يوه لمر پلوشې اشعه ګر دو ته ور رسېږي، او يوه هوا د ځمکې پر مخ چلېږي، او سره له دې دومره قدر مختلفې مېوې او گلان ترې پيدا کيږي، او يو يو له بل سره د حاصلاتو په تزويد او تنقيص کې دومره فرق او توپير (تفاوت) لري، چې ليدونکي ورته هک پک حيران پاتې کيږي.

غور او فکر کوونکي د قدرت د دغو دلائلو او نښو له ليدلو څخه پوهيږي چې له هماغې يوې د رحمت له ورېځې څخه اوبه څښونکي دي، يا له هماغه يوه د هدايت د لمر د اشعه او پلوشې څخه رڼيږي، نو له همدغې رحمانې وريا (باران) او فيضانې رڼا له هدايت او لارښوونې څخه د انسانانو د مادي او روحاني احوالاتو اختلاف او توپير (فرق) هم دومره مستبعد او مستنکر نه دی.

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذْ أَتَا ثَرَابًا فَأَلْفَوْا لَبَنًا أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا
بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ الْعِزَّةُ لَأُنزِلُنَّ فِي آعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥١﴾

او که تعجب لري (ای محمده! له دې نه چې دوی تان نه مني؛) نو لا عجيبه ده (دا) خبره د دوی چې (وايي:) آیا کله چې شو مونږ خاورې آیا شو به مونږ خامخا په پيدايښت نوي کې؟! دوی همغه کسان دي چې کافران شوي دي په رب خپل، او همدغه ګمراهان دي چې د اور طوقونه به وي (په قيامت کې) په غاړو د دوی کې، او دغه (خاوندان د طوقونو) صاحبان (ملګري) د اور دي، دوی به په دې اور کې همېشه وي.

تفسير: ګواکې دغه خلق له «بعث بعد الموت» څخه انکار کوي، او د پاک الله له مالک الملکوتی او شهنشاهی څخه منکرېږي، نو د داسې ياغيانو انجام لازم دی چې همداسې وشي؛ چې د دوی په غاړو کې د اور طوق او غاړې او په لاسونو او پښو کې يې الجکې او پيرې واچولې شي، او په هغې ابدي بنديخانې کې وغورځول شي، چې په حقيقت کې د همداسې مجرمانو لپاره جوړه کړې شوې ده.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ
لِّلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

او ژر غواړي دوی له تان نه بدي (عذاب) پخوا له نېکې (رحمت) څخه حال دا چې په تحقيق تېر شوي دي پخوا له دوی نه عذابونه (مثالونه د امثالو د دوی چې موجب د عبرت دي)، او بېشکه رب ستا خامخا څښتن (مالک) د مغفرت دی خلقو ته سره له ظلمه (کفره) د دوی (که ايمان راوړي) او بېشکه رب ستا خامخا سخت دی عذاب د ده (کفارو ته).

تفسير: يعنې دوی حق نه قبلوي چې په هغه کې د دنيا او آخرت ښېګڼې (فائدي) ور په برخه شي، او کفر اختياري او ژر غواړي له تان نه زحمت پخوا له راحت نه، او وايي چې: هغه موعود عذاب دې راوړه، او حال دا دی چې په تحقيق سره تېر شوي دي پخوا له دوی نه عذابونه په پخوانيو دروغجن کوونکو باندې، يعنې پخوا له دې نه پر اقوامو عذاب نازل شوی دی، لکه: غرق - نسف - زلزله - صيحه - مسخ او نور نو پر تاسې د عذاب نزول آیا مشکل وو؟، خبره دومره ده چې ستا پاک الله د خپل حلم او د عفوي له شانه په هر لوی او وړو کې جرم سمدستي نيول نه کوي، دی د خلقو ظلم او تېری ګوري او پرله پسې ترې تيرېږي، تر هغه پورې چې د مظالمو او شرارتونو سلسله له خپله حده تيرېږي؛ نو په دغه وخت د ده له تباه او سپېره کوونکي عذاب څخه د نجات هيڅ يو صورت نه پاتې کيږي.

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ۝

او وايي هغه كسان چې كافران شوي دي: ولې نه نازلولى شي په دغه محمد باندې كومه معجزه (په صداقت د ده) له (طرفه د) رب د ده (هغه چې مونږ يې غواړو)، (نو وفرمايل الله په رد د دوى كې): بېشكه همدا خبره ده چې ته وپروونكى يې او لپاره د هر قوم لارښوونكى (خاوند د خاصې معجزې مقرر) دى.

تفسير: يعنې هغه دلائل د قدرت او نښې چې مونږ يې غواړو؛ ولې نه نازليري؟ چې د هغې له ليدلو څخه مونږ په ايمان راوړلو مجبور كيږو؟ نو وفرمايل رب العزت جل جلاله په ترديد د دوى كې چې بېشكه همدا خبره ده چې ته اى محمده وپروونكى يې يعنې د آيتونو نزول ستاسې په واك او قبضه كې نه دى، هغه خود د پاك الله كار دى، هر هغه آيت معجزه او دليل چې د رسول د تصديق لپاره د هرې زمانې په اقتضاء سره مناسب وي؛ همغه ورنښكاره كوي، نه دا چې هر څه چې منكرين غواړي؛ همغسې به يې وركوي، ستاسې په غاړه هم دغومره كار دى چې د خير غوښتلو خبرې هغوى ته واوړوي! او د بدې له مهلك انجام څخه خلق باخبره كړئ!.

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَنَاغِيضُ الْأَرْحَامَ وَمَا تَرْجَاوُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِقَدَارٍ ۝

الله عالم دى (لا پخوا له تولده) په هغه څه چې بار اخلي هره ښځه او (الله عالم دى) په هغه څه چې كموي يې ارحام (او ناقص يې څېروي) او (الله عالم دى) په هغه څه چې زياتوي يې (من حيث الأعضاء والجثة والعدد والمدة) او هر شى په نزد د دغه (الله) په اندازه دى.

تفسير: چې نارينه دى كه ښځه؟ پوره دى كه نيمكړى؟ ښه دى كه خراب؟ وغير ذلك من الأحوال، دغه كړد پاك الله ته لا پخوا له تولده ښكاره دي، او ښه وړ معلوم دي چې هر هغه چې بار اخلي هره ښځه او هر چې كموي يې ارحام د الله تعالى په اراده يا يې زياتوي (من حيث الأعضاء والجثة والعدد والمدة)، يعنې د حاملې په كېده كې يو مولود دى؟ كه ډېر؟ كامل مخلوق شوى دى؟ كه ناتمامه دى؟ په لږ مډت كې به پيدا كيږي يا په ډېر؟ الغرض د ارحامو د تزويد او تنقيص د كړدو اسرارو - اسبابو - اوقاتو او احوالو څخه پوره باخبر دى، او سم له خپل محيط علم سره هر څيز په هر حالت او هره زمانه د هغه له اندازې او استعداد سره موافق ساتي.

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرِ الْمُتَعَالِ ۝

(الله) عالم دى په پټو او ښكاره وو چې (كړدو څخه) لوى دى، او لوړ برتر دى په هر شي باندې.

تفسير: دغه د الله تعالى د علم د لامحدوده وسعت او احاطې بيان دى يعنې د ټولې دنيا هيڅ يو پټ او ښكاره شى له هغه څخه پټ نه دى، او كړد عالم د ده تر حكم او تصرف لاندې دى، او په ټول عالم باندې اوچت دى.

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَأَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ۝

يو شان دي له تاسو نه (علم د الله ته) هر هغه څوك چې پټوي خبره (په زړه كې) او هر هغه څوك چې ښكاره كوي دا خبره، او هر هغه څوك چې هغه پټېدونكى دى په شپه كې، او هر هغه څوك چې ظاهر وونكى (د عمل خپل) په ورځ كې.

تفسير: د الله تعالى د علم عموم يې بيان كړ، او د مقام په مناسبت د مكلفينو د خاصو احوالو په نسبت دا رانښي چې ستاسې پر هر قول او فعل څمونږ علم محيط دى، هر هغه خبره چې تاسې يې پخپلو زړونو كې پټه كړئ، يا يې په ورو

سره ووايي، يا په علانيه او په چغه سره نارې کړي، يا کوم کار د شپې په تياره کې په پټه سره وکړي، يا دا چې په ورځ په ډانگک پيلې (بنکاره) سره د کوڅو او بازارونو په سر يې ووايي؛ په ګردو احوالو او ټولو حيثونو الله تعالی خبردار او د ده د علم په اعتبار سره يو برابر او يو شان دي.

لَهُ مُعَقِّدَاتٌ مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِّنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ
حَتَّىٰ يُعْزِبُوهُ أَوْ أَمَّا بِأَنفُسِهِمْ وَإِذْ أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءَ فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُم مِّنْ دُونِهِ مِنْ وَّالٍ ۝۱۱

انسان لره (له جانبه د الله ملائکې دي) نوبت په نوبت راتلونکې دي يوله له بلې پسې د مخې له طرفه د دغه (انسان) او د شاله طرفه د دغه (انسان)؛ چې ساتنه کوي د ده په امر حکم د الله سره، بېشکه الله نه بدلوي حالت د هيڅ قوم (چې عافيت او نعمت دی) تر هغه پورې چې بدل کړي دوی هغه ښه حالت چې په نفسونو ځانونو د دوی کې وي (په بد حالت سره چې معصيت دی)، او کله چې اراده وکړي الله پر کوم قوم باندې د بدی (آفت)؛ نو نشته بېرته ګرځېدل د هغه، او نشته دوی ته بې له الله څخه هيڅوک متولي (مددګار).

تفسير: يعنې له هر بنده سره د الله تعالی پرېستې مامورې وي، چې له هغوی څخه ځينې د ده ګرد پخواني او وروستي اعمال ليکي، او ځينې د الله تعالی له حکم سره سم ذريعه ګرځي، چې له هغوی څخه هغه بلاوې دفع کړي چې د هغو د دفع اراده الله تعالی له بندګانو څخه ولري، همغسې چې په دغه عالم کې د الله تعالی عام عادت دی.

بېشکه چې الله تغيير نه ورکوي هغه نعمت او عافيت ته چې کومې طائفې سره وي، تر هغه پورې چې تغيير ورکړي دوی هغه حالت د طاعت ته چې په نفسونو د دوی پورې وي په بد حالت سره چې معصيت دی، يعنې الله تعالی پخپلې هغې ساتنې او مهربانۍ سره چې تل د ده له لوري کيږي هيڅ يوم قوم محروم او بې برخې نه ګرځوي، تر هغه وخته پورې چې دوی خپل ښه ټک - طاعت او عبادت - جمليه عادت او حسنه رويه نه وي بدله کړي، او کله چې دوی خپل هغه حالت په بد وضعيت - قبيحه اخلاقو او معصيت سره بدل کړي؛ نو داسې آفت پر دوی نازلېږي؛ چې له سره بېرته ګرځېدونکي نه وي، او نه د هيچا مدد هلته په کار ورتلی شي.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنزِلُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ۝۱۲

دغه (الله) همغه ذات دی چې درښيي تاسې ته برق برېښنا (چې ښه د باران ده لپاره د خوف او ويړولو د هغه چا چې ضرر ورسوي) يا لپاره د طمع (او اميد د هغه چا چې فائده ورسوي، او پيدا کوي) راپورته کوي ورېځې درنې (په اوبو په هوا کې).

تفسير: پخوا د بندګانو د حفاظت ذکر وو، بيا د بدو اعمالو له طرفه کوم آفت او مصيبت چې نازل کېدونکي دی؛ د هغه ذکر وشو، او دغه په ښه شان سره رامعلومه شوه چې د الله تعالی شان د انعام او د انتقام د دواړو جامع دی، په همدې مناسبت دلته د قدرت د ځينو داسې ښو په لوري توجه ورکړی شوې ده، چې په هغو کې په يو آن کې توأماً هيله او وېره، خوف او رجاء د دواړو متضادو کيفيتونو د پيدا کولو صلاحيت شته، يعنې کله چې برېښنا برېښي؛ نو خلق هيلمن کيږي، چې اوس به باران اورېږي، او پرله پسې وېره هم ورته پيدا شي، چې د هغه په اثر چېرې تندر او ټکه (چرڅ) ونه لويږي، او د هلاکت سبب ونه ګرځي، کله چې درنه ورېځ له اوبو څخه ډکه راشي؛ نو خلق پرې خوشالېږي چې هغه د باران د رحمت د نزول سبب وګرځي، او متصلاً ورته دغه فکر او چرت (خيال) هم ور لويږي؛ چې چېرې د اوبو طوفان ځپان رانشي، او درېر (رحمت) او تکليف موجب نشي، عينا همدا سې انسانانو لره ښايي چې د پاک الله رحمت ته هم اميدوار شي، خو ورسره د الله تعالی له مکره هم مأمون او بې فکره نه شي.

وَيَسِّرُ الرِّعْدَ بِحَمْدِهِ وَالْمَلِئِكَةَ مِنْ خَبْرَتِهِ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ
وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْحَالِ ﴿۱۵﴾

او تسبیح وایي رعد (پرښته) سره له ثناء د دغه (الله) او تسبیح وایي نورې گردې پرښتې له وېرې (او له هیبته د الله) نه، او لیري (الله) تندرونه؛ نورسوي (غورځوي دغه تندرونه) پر هغه چا چې اراده وفرمایي حال دا چې دغه خلق جگړې کوي په شان د الله کې، حال دا چې الله سخت دی عقوبت دده (په جگړه کوونکو باندې یا سخت دي نیول دده).

تفسیر: یعنی غوریدونکې وربخ یا پرښته د حال یا د قال په ژبه سره د الله تعالی تسبیح او تحمید وایي، لکه چې په (۱۵) جزء د بني اسرائیل سورت په (۴۴) آیت په (۵) رکوع کې مونږ داسې یو آیت لولو: ﴿وَلَنْ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا لِنَسُخِّ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَقْفُونَ تَسْبِيحَهُمْ﴾ او گردې پرښتې له هیبته او خوفه دده په حمد او ثناء او تسبیح او تحمید کې مشغولې او لگیا دي.

له احادیثو څخه دغه خبره څرگندېږي چې د نورو طبیعيه وونو امیسو په شان د ورېځو او وریا (باران) د انتظاماتو لپاره هم د پرښتو ډلې مقررې دي، چې دوی وربخې په مناسبو مواقعو رسوي، او له دوی نه حسب الضرورت والمصلحت د کار اخیستلو په تدابیرو لگیا دي.

﴿وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ﴾ الآية - «پر دغو جگړه کوونکو د عذاب تندرونه غورځوي»، په حدیث کې دي چې پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم یوه عرب متکبر رئیس ته یو سپری ولېږه؛ چې هغه ماته راوړله، قاصد د رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه پیغام هغه ته ورسولو، او ورته یې وویل چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم تا بولي، هغه وویل چې: رسول الله صلی الله علیه وسلم څوک دی؟ او الله څه څیز دی؟ د سرو زرو دی؟ که د سپینو؟ که د مسو؟ (العیاذ بالله)، درې ځلې همغه خبره یې وکړله، درېیم ځلې کله چې هغه دغه چتې (بېکاره) خبرې وکړې؛ نو یو ناڅاپه یوه وربخ پورته شوه، او علی الفور تندر (ټکه) پرې ولوېده، او د هغه کوپړی یې له بدن څخه جلا (جدا) کړه.

په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې عامر بن طفیل او اربد بن ربیع د رسول الله مبارک په خدمت کې حاضر شول، او ویې ویل چې: مونږ په دغه شرط سره اسلام راوړو؛ چې وروسته له تاسې اسلامي خلافت مونږ ته ورسیري، رسول الله صلی الله علیه وسلم د دوی له دغې غوښتنې ځنې انکار وفرمایه، دوی دا خبره وکړه او له مجلسه پاڅېدل، او ویې ویل چې: مونږ به د مدینې وادي ستاسې د مقابلې لپاره له سپرو او پليو (سورو او پیاده وو) څخه ډکه کړو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: پاک الله به د هغوی مخه ونیسي، او د مدینې انصار به د هغوی د مقابلې لپاره ووځي، دوی دواړه لاړل، په لار کې پر «اربد» باندې تندر او ټکه ولوېده، او «عامر» پمن شو، او په طاعوني خاربنت (گرگه) سره په هلاکت ورسېد.

فائده: د رعد د غږ اورېدلو په وخت کې ښایي چې داسې وویل شي: «سبحان الذي يسبح الرعد بحمده والملائكة من خيفته اللهم لا تقتلنا بغضبك ولا تهلكنا بعذابك وعافنا قبل ذلك».

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ شَيْءٌ إِلَّا كِبَاسٌ مِّنْ أَلْفِ مَاءٍ
لِّبَيْلُغَةٍ فَاهٌ وَمَا هُوَ بِبَالِغٍ وَمَا دَعَاءُ الْكٰفِرِينَ إِلَّا فِي ضَلٰلٍ ﴿۱۶﴾

خاص همدغه (الله) ته دی دعوت (او بلنه) د حق، او هغه کسان چې بلي یا (عبادت کوي کفار د هغوی) بې له دغه (الله)؛ نه قبلوي دوی (ځواب نه ورکوي دغه اشياء) دغو بلونکو ته په هېڅ شي

سره مگر داسې قبلول لکه قبلول د غځوونکي د داوړو ارغويو خپلو طرف د اوبو ته (د کوهي بې رسی او بې بوکې) لپاره د دې چې ورسیري دغه اوبه خولې د ده ته حال دا چې نه دي دغه اوبه رسیدونکي خولې د ده ته، او نه ده دعا (بلنه) د کافرانو (خپلو معبودانو لره) مگر په زیان او بطلان کې ده.

تفسیر: یعنی د هغه ذات بلل پکار دي چې د هر قسم نفع او ضرر مالک دی، د عاجزانو د بلنې څخه څه فائده په لاس درځي؟ ما سواله الله جل جلاله څخه بل څوک دی چې د هغه په قبضه کې څما یا د بل چا څه نفع او ضرر وي؟ د غیر الله بلل خپل مدد لپاره داسې دي لکه چې کوم تری د کوهي او څاه پر سر کې ودریږي، او خپل لاسونه اوږده کړي، او د اوبو په لوري خپل دواړه ارغوي وغوړوي، او خوشامد وکړي چې هله ژر راشه! بلکه که اوبه د ده په لپه کې هم وي؛ نو هغه پخپله د ده خولې ته نه شي ورتلی.

شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «هغه کسان چې کفار یې بولي او عبادت یې کوي، ځینې خو محض خیالات او اوهام دي، او ځینې پیریان شیطانان دي، او ځینې داسې شیان دي چې په هغو کې ځینې خواص دي، لیکن د خپلو خواصو مالکان نه دي، نو بیا د هغوی د بلنې څخه څه حاصل؟» لکه اور یا اوبه او بنايي چې ستوري به هم په همدغه قسم کې داخل وي.

وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ طَوْعًا وَّكَرْهًا وَّظَلَمَهُمُ بِالْعَدْوِ وَاِلٰصَالِ ۝۱۴

او خاص الله ته سجده کوي هر هغه څوک چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (تعبداً) وانقياداً سره له اسمانونو او ځمکو، ځینې) په خوښه او (ځینې) په زور، او (سجده کوي) سوري د دغو (مخلوقاتو) په سبا او بېگا کې (یعنې همپشه).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «هغه څوک چې پر الله تعالی باندې یقین کوي؛ نو په خوښی سره ورته سرږدي او حکم یې مني، او هغه څوک چې پرې یقین نه لري؛ نو پر هغه باندې بې اختیاره د هغه حکم جاري دی، او سوری چې سبا او بېگا پر ځمکه باندې غوړیږي همدا دي د هغوی سجده، مطلب یې داسې شو چې که جواهر وي یا اعراض، هیڅ یو شی د الله تعالی د تکویني حکم څخه نشي خارج کېدی، د ده د نفوذ او اقتدار په مخ کې گرد سره مطیع او منقاد او سر په سجده دي.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُوْنِهٖ اَوْلِيَاءَ لَا يَمْلِكُوْنَ اِلٰنَفْسِهِمْ نَفْعًا وَّلَا ضَرًّا ۝۱۵

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک دی رب (پالونکی پیدا کونکی) د اسمانونو او د ځمکې، ووايه (ای محمده! په ځواب کې) چې الله دی! ووايه (ای محمده! دوی ته کله چې تاسې پرې او ملزم شوی)؛ نو آیا پس نیولي دي تاسې بې له دغه (الله) څخه دوستان چې نه دي مالک (نه لري اختیار دوی) لپاره د نفسونو (ځانونو) خپلو د څه نفع (رسولو) او نه د څه ضرر (د دفع کولو)،

تفسیر: یعنی کله چې د ربوبیت اقرار یواځې د پاک الله لپاره کوي؛ نو بیا د مدد لپاره د نورو دوستانو او مریانو تجویز د څه لپاره کوي؟ حال دا چې هغوی د یوې ذرې په اندازه هم د نفعې او د ضرر اختیار او واک نه لري.

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمَةُ وَالنُّورُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا برابر دی ړوند (چې کافر دی) او لیدونکی (چې مؤمن دی)؟ بلکه آیا برابرې دي تیارې (چې شرک او انکار دي) او نور (رڼا چې توحید او معرفت دی)؟ بلکه نه دي سره برابر).

تفسیر: یعنی د موحد او د مشرک په منځ کې داسې یو فرق او توپیر (تفاوت) شته لکه د لیدونکي او ړانده، او د توحید دوستان داسې وگڼئ لکه نور (رڼا) او ظلمت (تیاره)، نو آیا یو ړوند مشرک چې د شرک په ظلماتو کې پروت وي، او هر لوري ته لاس او پښې اچوي هغه مقام ته رسېدی شي، چې هلته هغه موحد رسیږي چې د فهم او بصیرت او د ایمان او عرفان په رڼا کې د انساني فطرت په سمه صافه لاره روان وي، له سره دغه دواړه پر یوه نتیجه نه شي رسېدی.

أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿۱۷﴾

آیا گڼو خولي دي دوی الله لره شریکان چې پیدا کول یې کړي دي په شان د پیدا کولو د دغه (الله) نو بیا مشبه شوه (پیدا کول د دې شریکانو سره د) پیداښت (د الله سره) پر دوی باندي؟، ووايه (ای محمده! دوی ته) خاص الله پیدا کوونکی د هر خیز دی، او همدی دی یو قوي غالب (پر هر خیز او هر چا).

تفسیر: یعنی لکه چې الله تعالی گڼد مخلوقات پیدا کړي دي؛ نو ستاسې دغه بتانو او باطلو معبودانو داسې کوم شی پیدا کړی دی؟ چې د هغه په لیدلو سره د دوی پر الوهیت ستاسې څه شبهه پیدا شوي وي؟ دوی خو د مچ یو وزر او د میاشي یوه پښه هم نه شي پیدا کولی او جوړولی، بلکه دوی پخپله هم د گڼدو نورو مخلوقاتو په شان د هغه الله واحد - أحد - صمد مخلوق دي، نو بیا داسې عاجز او مجبور شیان د الوهیت په تخت کښنول څومره گستاخي او سپین سترگي او بې عقلي او حماقت دی؟!.

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أوديةً بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا أَرَابِيًّا وَمِمَّا يُوقَدُونَ عَلَيْهُ فِي النَّارِ أَمْثَلُ أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلَهُ كَذَلِكَ يُضْرِبُ اللَّهُ الْحَقُّ وَالْبَاطِلُ هُفَامًا الزَّبْدُ فَيَذَرُ هَبًّا خفيفًا وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَكْتُمُ فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يُضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ﴿۱۸﴾

نازلې کړي دي (الله) له اسمانه اوبه، نو وبهېدل خوړونه په اندازه (د ډ کېدو) د دوی سره، نو په سر واخیست دې سیلاب ځگک (او خیری) او پت شوی (په سر د اوبو)، او له هغو خیزونو چې بلوي پرې (دا خلق لمبې او ویلي کوي) په اور کې لپاره د طلب د گانې یا نور اسباب ځگک (خیري دی) په شان د هغه (ځگک)، په مثل د دې (مذکورو مثالونو) بیانوي الله (مثالونه د) حق او باطل، نو هر څه چې ځگک او خیری (دی)؛ نو لاړ به شي په دغه حال کې چې پر بوتی وي له نظره (او بې نفعې به وي)، او هر څه هغه خیز چې نفع رسوي خلقو ته (لکه اوبه او ویلي شوي فلزات)؛ نو پاتې کیږي په ځمکه کې (للا نفع)، همداسې بیانوي الله مثالونه (د حق او د باطل لپاره د متفکرینو).

تفسیر: د اسمان له لوري باران نازلېږي، چې له هغه څخه نهرونه، ویالې، خوړونه، سیندونه، دریاونه بهیږي، په هر نهر او خوړ کې سم د هغه له ظرفیته او گنجایشه هومره چې د پاک الله اراده وي، اوبه بهوي په وړو کې کې لږ - او په لوی کې

ډېر، کله چې اوبه بهیري؛ نو د خاورې - خس خاشاک او د نورو له کاره وتلیو له امتزاجه او گلپون څخه خړ او مکدر او خیرن کیري، بیا دغه خړه او خیری او ځگک یې پر سیري، او د اوبو په سر راپورته کیري، لکه چې پر سخت تود اور کې سور او سپین - زر - مس - قلعي - اوسپنه - فلزات او نور معدنیات ويلي کوي، چې گانې (کالی) - لونی - وسلې - تورې - چرې چور کې - چاکوگان - بیاتیکانې (قینچی) - تې - نغری - هر کارې - توپ - توپک - ټینکونه - طیارې - جهازونه - موټر - رېل - یوم - تیر - او نور د معاش لوازم - اسباب او شیان ترې جوړ کړي؛ نو په هغه کې هم داسې لوخړه او ځگک پورته کیري، مگر لږ څه وروسته هغه وچیري یا خوریري، او هغه ځگک او خیری یې ترې لرې او ورک شي، او هغه چې اصلي او کارامد شې دی یعنې اوبه یا ويلي شوي معدني فلزات خالص اوبه به په ځمکه یا د ځمکې د خاوندانو په لاس کې باقی پاتې کیري، چې له هغه څخه په مختلف ډول سره خلق منتفع کیري.

همدغه مثال دی د حقو او د باطلو؛ کله چې اسماني وحیې سره حق دین نازلیري؛ نو د بنیادمانو زړونه هر یو د خپل ظرفیت او استعداد سره سم له هغه څخه فیض حاصلوي، بیا نو حق او باطل یو له بل سره نښلي، نو دورې او خیري پورته کیري، او په ظاهر کې باطل د هم هغه خیري او ځگک په شان حق باندې راخیري، لیکن د هغه دا جزوي جوش او پرسېدل سطحی او عارضی او بې بنیاده شې دی، او لږ څه مدت وروسته د دې دغه جوش او خروش هیڅ یوه نښه او اثر نه پاتې کیري، او الله خبر دی چې چیرې څي؟ او هغه اصلي او د کار شې چې د هغو ځگونو لاندې پټ وو، یعنې حق او صداقت پس هماغه پاتې وي.

وگورئ چې د پاک الله بیان کړي مثالونه څرنگه عجیب وي؟ او په څومره یوې مؤثرې طریقې سره مو پوهوي چې کله په دنیا کې حق او باطل، کذب او صدق سره و نښلي، یعنې د دغو دواړو په منځ کې جنګي مقابله کیري؛ نو اکر که د څو مودې له مخې باطل پاس او پرسېدلی په نظر راځي، لیکن بالاخر باطل سره تیت او پرک (منتشر) او هماغه حق ظاهر، غالب او بریالی (کامیاب) په نظر راځي.

نو هیڅ یو مؤمن ته نه ښایي چې د باطلو پر عارضی بري او نندارې وغولیري، همداسې څه وخت چې د کوم انسان په زړه کې حق ځای ونیسي؛ نو نه ښایي چې سړی ترې ویریري، ځکه چې لږ څه مدت وروسته له دغه ځگک او پرسېدل پخپله ورک کیري، او خالص حق او صداقت ثابت قائم او مستقر پاتې کیري.

په پخوانیو آیتونو کې کله چې د توحید او شرک سره مقابله کړې شوې وه، په دغه مثال کې د حق او باطل د مقابلي کیفیت راوښوولو، او د دواړو انجام بیخي په واضح ډول سره اوس بیان فرمایي:

لِّلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ الْحُسْنَىٰ وَالَّذِينَ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ تَأْوِيلَ الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ
أُولَٰئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ ۚ وَمَأْوَأَمٌ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٠﴾

شته لپاره د هغو کسانو چې حکم قبول کړی دی دوی درې خپل (جزا) نېکه (چې جنت دی)، او هغه کسان چې نه وي قبول کړی دوی حکم د دغه (الله) که چیرې وي دوی ته هر هغه څه چې دي په ځمکه کې ټول، او نور هم وي په مثل د دې له دې سره (او په تصرف د دوی کې وي په قیامت کې)؛ نو خامخا به فدیو ورکړي دوی په هغو (ټولو سره)؛ نو نه به خلاصیري له عذابه)، دغه کسان مقرر دی دوی لره بد (سخت) حساب (چې نه به یې نیکی قبوله او نه به یې بدې محو کیري) او ځای د هستوگنې د دوی دوزخ دی، او بد ځای د آرام دی (دغه دوزخ).

تفسیر: یعنې دلته خو خیر دی په هر قسم چې وي تېریري، لیکن په آخرت کې د دوی حالت به داسې پرېشانوونکی او ویروونکی وي، که د گردې دنیا خزائن له نقده، له جنسه، له شرقه تر غربه، له شماله تر جنوبه، او په مثل د دې مذکورو

نور هم وي، له ده سره او دا ټول بيا په تصرف د كفارو كې شي په ورځ د قيامت، او غوښتنه او تمنا و كړي چې مونږ دغه كړد د خپل ځان په فديه كې وركوو چې د هغه په بدل كې له عذابه خلاص شو، او له دغې پرېشاني څخه نجات ومومو؛ نو له سره به يې دغه هيله (اميد) او ارمان په سر ونه رسيږي: «أني لهم ذلك».

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ ظَنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٤١﴾

آيا نو هغه څوك چې پوهيږي په دې خبره چې بېشكه هغه (قرآن) چې نازل كړی شوی دی تاته له طرفه درب ستا حق دی (رشتيا) په مثل د هغه چا دی چې دی پوند وي (د زړه په سترگو! يعنې نه دی د هغه په شان!) بېشكه خبره همدا ده چې پند اخلي (په دې قرآن) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسير: د مؤمن او د كافر د دواړو انجام بېل بېل د ذكر فرمايلو څخه وروسته تنبيه وركوي چې داسې انجام د عين عقل او حكمت سره موافق دی، هيڅ يو عقلمن داسې نشي ويلي چې يو پوخ پوند چې هيڅ څيز يې په نظر نه راځي، هم داسې خوشې چټي (بېكاره) په تياره كې لوږي او جيگيري (وچتيري)، او بودرې (ټكړې) خوري؛ له هغه سړي سره برابري كولى شي چې د هغه د زړه سترگې هم روڼې وي، او په پوره بصارت او كامل بصيرت سره د حق له رڼا څخه مستفيد كيږي.

الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٤٢﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ﴿٤٣﴾

هغه كسان چې وفا كوي په عهد د الله باندې (چې په ورځې د ميثاق يې ورسره كړی دی) او نه ماتوي دوی (هغه) ټينگ عهد. او هغه كسان چې وصل كوي هغه (شى) چې امر (حكم) كړی دی الله په هغه سره داسې چې وصل دې كړی شي (چې د خپلوې پالنه له خپلوانو سره ده) او ويريږي دوی له عذابه درب خپل او خوف كوي له بده حساب (د قيامت).

تفسير: يعنې له الله تعالى سره هغه عهد چې په ازل كې شوی دی (يعنې د الست بربكم عهد) او پر هغه باندې پخپله د انسان فطرت شاهد دی، او هغه عهد چې د انبياوو عليهم السلام له ژبې اخيستی شوی دی، هغه كړد دوی پوره كوي، او د هغه څخه هيڅ يو نه ماتوي، او هم بالذات پخپله په هيڅ يوه معامله كې چې له الله تعالى سره يا د ده له بندگانو سره يې تړي، مشروط په دې چې معصيت نه وي؛ له عهده مخالفت نه كوي، او هغه كسان چې وصل كوي هغه شى چې امر او حكم كړی دی الله په هغه سره داسې چې وصل دې كړی شي يعنې صلة الرحم كوي، يا خپل ايمان له عمل سره يا حقوق العباد له حقوق الله سره يو ځای كوي، يا اسلامي اخوت ټينگ او قائم ساتي، يا د انبياوو عليهم السلام په منځ كې له سره تفريق نه كوي: چې يو مني په نبوت سره او بل ونه مني، او ويريږي له عذابه درب خپل او خوف كوي له بده حساب د قيامت، يعنې د الله تعالى د عظمت او جلال له تصور د اريږي.

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِعَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٤﴾ جَدَّتْ عَدْنٌ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آلِئِمٍّ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿٤٥﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٦﴾

او هغه كسان چې صبر كوي لپاره د طلب د مخ درب خپل (په مالي او جاني مصائبو يا د شرعې يا د جهاد په تكاليفو) او قائموي (سم اداء كوي) لمونځ، او نفقه كوي (لگوي په لاره د الله كې) ځينې له هغه (حلالو اموالو) نه چې وركړي دي مونږ دوی ته: هم په پټه او هم په ښكاره، او دفع

کوي دوی په نېکۍ سره بدي؛ دغه موصوف په دغو صفاتو شته دوی ته (بڼه) عاقبت د دار (د آخرت. چې) جنتونه دي د تل اوسېدلو، چې ننوځي به دوی په هغو کې، او هغه څوک چې صالح (مؤمن) وي له پلرونو د دوی او له ښځو د دوی او له اولادې د دوی (اگر که عمل يې د هغو په درجه نه وي) او پرښتې به ورننوځي له هرې دروازې (مانيو د دوی. او وايې به ورته چې) سلامتيا دې وي پر تاسې په سبب د صبر کولو ستاسو (په طاعت او مصيبت او له معصيت)، نو بڼه عاقبت د دار (د آخرت عاقبت ستاسې دی).

تفسير: يعنې پر مصائبو او شدائدو او د دنيا پر مکروهاتو يې صبر وکړ، له کومې سختې له وېرې د طاعت له ليارې څخه يې خپل پل غلط کښېښود، او د معصيت په لوري يې ميلان ونه کړ، او دغه صبر او استقلال يې محض د الله تعالی سره د ملاقات او د ليدلو په خاطر او د رضاء او خوښۍ د حاصلولو لپاره وکړ، او د دې لامله يې ونه کړ چې په دنيا کې خلق ورته ډېر صابر او مستقل مزاج ووايي، او نه د دې لپاره يې وکړ چې غير له صبر څخه بله څه چاره نه وه ورپاتې؛ نو مجبوراً يې صبر وکړ، او د صابرانو په شان کښېناست.

او نفقه کوي لگوي په لاره د الله کې، د بدۍ ځواب په نېکۍ سره ورکوي، د سختې مقابله په نرمۍ سره ښکاره کوي، که د چا له لوري پرې ظلم او تېری وشي؛ نو دی ترې تيرېږي، وربخښي يې په دې شرط چې د هغه معافي څخه د بدۍ د ترقۍ اندېښنه نه وي، له بدۍ ځنې ځان ژغوري (بچ کوي) او نيکي غوره کوي، که کله ترې کوم بد کار صادر شي؛ نو د هغه په مقابل کې ښه کار کوي، يعنې ترې توبه وباسي، او د هغې گناه په عبادت او سخاوت سره تلافي هم کوي؛ نو د دې حسنه وو اعمالو کوونکي لپاره ښه عاقبت د هغه جهان ور په برخه کيږي.

﴿يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ﴾ الآية - يعنې چې په هماغه جنت کې به همېشه اوسېږي، او پرښتې به ننوځي پر دوی سره له تحائفو او زيرې د رضوان له هرې دروازې د مانيو د دوی، او وايې به ورته چې: سلامتيا دې وي پر تاسې په سبب د صبر کولو ستاسې په طاعت او مصيبت او له معصيته، نو بڼه عاقبت د دار د آخرت عاقبت ستاسې دی.

د «آباء - پلرونو» لفظ يې تغليباً ويلی دی، چې په هغه کې امهات - ميندې هم شاملې دي، د جنت د زيرې دغه زيات بشارت يې هم واوروه؛ چې داسې کاملينو ته د هغو پاس بيان شوی، ښو خوښو او خصالو په بدل يو دغه نعمت او خوشالي به هم حاصل وي؛ چې دوی سره له خپلو هغو ميندو او پلرونو او اولادونو او ښځو چې د خپل ايمان او نېکۍ لامله د جنت د دخول لايق شوي وي؛ گرد سره يو ځای کيږي، تر دې که د دغو متعلقينو د کوم يو رتبه کمه هم وي؛ نو حق تعالی پخپلې مهربانۍ سره د هغه رتبه هم لوړوي (اوچتوي)، او دغه کامل سړي سره يې نژدې کوي، لکه چې په (۲۷) جزء د «الطور» سورت په (۲۱) آيت اوله رکوع کې راغلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ﴾.

له دې نه معلومه شوه چې بې له ايمان او بې له صالح عمله محض د کاملينو قرابت کافي نه دی، هو! که ايمان او صالح عمل موجود وي؛ نو د قرابت له تعلقه د درجاتو ترقي ممکنه ده، والله اعلم.

وَالَّذِينَ يَفُضُّونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ بَيْتَاتِهِمْ وَيَقْتَعُونَ مَا مَرَّ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ
أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَأُمُّهُمُ سَوْءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾

او هر هغه کسان چې ماتوي دوی عهد د الله وروسته د محکموالي د هغه (په قبول او اقرار سره) او پرې کوي دوی هغه شی چې امر (حکم) کړی دی الله په هغه سره چې وصل دې کړی شي، او فساد کوي دوی په ځمکه کې (په کفر او ظلم سره)؛ دغه کسان شته دوی ته لعنت لرې والی له رحمت د الله (دنويي عذاب)، او شته دوی ته بد عاقبت د دار (د آخرت چې اور دی).

تفسیر: د سداوو او نېکبختانو په مقابل کې دلته د اشقیاوو عادات او خصال او د دوی آخري پای (خاتمه) او انجام بنوولی شوی دی، د اشقیاوو کار دا دی چې له الله تعالی سره بد عهدي کوي، د هغو شيانو د وصل او پیوند کولو حکم چې صادر شوی وي؛ هغه ماتوي، په ملک کې د فتنې او فساد اور اچوي، پر خپل ځان او نورو باندې له ظلم کولو څخه لاس نه اخلي، همدغه خلق دي چې د الله تعالی له رحمته لرې غورځولي شوي دي، او له ډېرو بدو ځایونو څخه یو ځای ته رسېدونکي دي.

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ ﴿١٣﴾

الله پراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي د (فراخي يې) او تنگوي (يې) پر هغه چا چې اراده وفرمايي د تنگولو يې، او خوشاله دي (کفار) په دې ژوندون لږ خسيس، او نه دی دا ژوندون لږ خسيس په (مقابل د) آخرت کې مگر لږ متاع (حقير مال).

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أُنَابَ ﴿١٤﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه ده راېرلې شوې پر دغه (محمد) باندې (هغه معجزه په نبوت د ده چې مونږ يې وغواړو) له (طرفه) د رب د ده؟ ووايه (ای محمده دوی ته) بېشکه الله گمراه کوي هغه څوک چې اراده وفرمايي، او هدايت کوي په طرف خپل (سمه صافه لاره نښي يې د ليدلو د آيت) هغه چاته چې رجوع وکړي (الله ته).

تفسیر: مشر کينو په سلهاوو معجزې او نښې کتلې، مگر د خپلو هغو خبرو څخه له سره نه اوبنتل چې هغه معجزه او نښه چې مونږ يې غواړو؛ راوښيه! مثلاً د مکې معظمې غرونه څمونږ له شاوخوا څخه لرې کره! چې د کرلو او زراعت لپاره څه وسعت پيدا شي، يا ځمکې څيرې کره چينې او ويالې راوبهوه! يا څمونږ پخواني مشران بيا راژوندي کره! او له مونږ سره يې په خبرو او اترو راو له.

الغرض کومه داسې يوه معجزه راوښيه چې مونږ په ايمان راوړلو باندې مجبور کړي، نو د هغه ځواب داسې ور کوي چې بېشکه الله تعالی د داسې معجزې او نښې پر بنوولو قدرت لري، ليکن د ده حکمت او عادت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ستاسې د داسې غوښتنې تکميل وکړي، د انبياوو عليهم السلام د تصديق لپاره هومره چې ضرورت دی؛ له هغه څخه زائدي نښې او معجزې درښوولې شوي دي، او درښوولي کيږي، د نورو سلهاوو معجزاتو څخه سترگې واپړوي، يواځې همدغه پاک قرآن د نبي الله د صداقت يو عظيم الشان نښان دی، کله چې تاسې سره د دغو د ليدلو سره پر سمه لار رانغلي، او د حق په لوري مورجوع ونه کړه؛ نو معلومه شوه چې سم له قديمي قانون سره د پاک الله مشيئت پر هم دې خبرې تللی دی، چې تاسې په همغه چې تاسې غوره کړې لاره چې گمراهي ده؛ خوشي کړي، بلا شېبه تاسې سره له دومره لويې معجزې او نښې د ليدلو سره بيا هم ايمان نه راوړئ، او د هغه په لوري رجوع نه کوئ.

الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ

(دغه رجوع کوونکي) هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی او ارام نيسي زېږونه د دغو په ذکر د الله سره،

تفسیر: دا د الله تعالی په طرف د رجوع کوونکو بيان دی، يعنې د چا چې د ايمان دولت په برخه کيږي؛ نو له ذکر الله يعني د الله تعالی له ياده اطمینان او ډاډينه (سکون) حاصلوي، ځکه چې له گردو څخه لوی ذکر خو لوی قرآن دی: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾ چې د هغه په لوستلو په زړونو کې د يقين کيفيت پيدا کيږي، او شيطاني شبهات او وسوسې لرې

کیري، او سکون او اطمینان ور میسر کیري، له یوه جانبه که د الله تعالی عظمت او مهابت په زړونو کې خوف او خشیت پیدا کوي؛ نو له بله طرفه د رب العالمین لا محدود رحمت او مغفرت د قلبي سکون او راحت سامان وررسوي.

الغرض د دوی زړونه له هر لوري څخه مات وي، او یواځې د پاک الله په لوري ګرځي، او د هماغه په لویي او قدرت باندې ځان سپاري، او د ذکر الله نور د دوی له قلوبو څخه نور هر ډول دنیوي وحشت او وېره ورکه کوي.

الَّذِينَ كَرَّ اللَّهُ تَطْمِئِنُّ الْقُلُوبُ ﴿۱۳﴾

واورئ خبردار شی! چې په ذکر د الله سره مطمئن کیري ارام نیسي زړونه (د مؤمنانو).

تفسیر: یعنی دولت - حکومت - منصب - جایداد او د فرمايشي معجزو لیدل او نور شيان له سره انسان ته حقيقي سکون، اطمینان او ارام نشي یو ځای کولی، یواځې له ذکر الله څخه هغه مع الله تعلق راحصلیري، چې له هغه څخه د زړونو اضطراب او وحشت لرې کیري.

الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَىٰ لَهُمْ وَحَسَنُ مَا بِهِ

هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) طوبی (ښه حال) دی دوی ته، او ښه ځای د هستوګني (جنت) دی.

كَذَلِكَ أَرْسَلْنَاكَ فِي آتَاةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا أُمَمٌ لِّتَتْلُوَ عَلَيْهِمُ الَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابٌ ﴿۱۴﴾

همدارنگه (لکه چې مو لیرلي وو انبياء پخوا له تا) لیرلی یې مونږ ته (ای محمده!) په داسې یو امت کې چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دې نه ډېر امتونه، چې ولولې ته پر دوی هغه (قرآن) چې وحی کړې ده مونږ تاته، حال دا چې دوی کافران دي په رحمان، ووايه (ای محمده!) دوی ته) چې دغه (رحمن) رب ځما دی، نشته بل هیڅ لایق د عبادت مګر یواځې همدی دی، پر همدغه توکل کړی دی ما او خاص همدغه ته بیا ورتله او رجوع زما دي.

تفسیر: یعنی ای محمده صلی الله علیه وسلم! ستا ټاکل (مقررول) او لېږل پر نبوت باندې کومه عجیبه او نوې خبره نه ده، پخوانیو امتونو ته هم انبياء لیرلی شوي دي، نو هغه بد عاقبت او خرابه نتیجه چې د هغو مکذبینو شوې ده؛ ښایي چې هغه احوال دې د دغو خلقو تر نظر لاندې هم وي.

﴿وَهُمْ يَكْفُرُونَ بِالرَّحْمَنِ﴾ «حال دا چې دوی کافران دي په رحمان باندې»، یعنی «رحمن» په خپل کامل رحمت دغه عظیم الشأن قرآن نازل کړی دی، ﴿الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾ او ته مو ای محمده رسول الله صلی الله علیه وسلم! رحمة للعالمین مګر ځولئ او لېږلی یې، مګر دوی سختې ناشکری او د نعمت کفران ته ملاوې تړلې دي، د «رحمن» د حق منلو څخه منکران شوي دي، بلکه د «رحمن» او «رحیم» له نامه څخه هم سخت وحشت خوري او ترې ترهیري، نو ځکه د «حديبيه» په صلحنامې (روغلیکه) کې دوی پر ﴿يَسُوُّ اللَّهُ الرَّحْمَنَ الرَّحِيمَ﴾ لیکلو باندې جګړې کولې.

وَأَنَّ قُرْآنَ سِيرَتِ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قَطَعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كَلَّمَ بِهِ الْمَوْتَىٰ بَلْ يَلَهُ الْأَمْرُ كُلُّهُ

او که په تحقیق یو قرآن (داسې وی په عالم کې چې) روان کېدلی په (لوستلو د) ده سره غرونه، یا څیرېدلی ټوټې ټوټې کولی شو پرې ځمکه، یا په خبرو راوستلی شو په هغه سره مړي؛ (نو بیا

به هم ایمان نه وو راوړی دوی، بلکه خاص الله ته دی (اختیار د دې) امر ټول (او الله یې کولی شي هر کله چې اراده وفرمایي).

تفسیر: دلته له قرآن څخه عام کتاب مراد دی، لکه چې په یو حدیث کې پر «زبور» شریف د قرآن د لفظ اطلاق شوی دی، یعنې که کوم داسې یو کتاب لېرلی کېدی چې په هغه سره ستاسې د غه غوښتلې شوې معجزې او نښې پوره کېدی؛ نو هغه به پرته (علاوه) له همدغه قرآن کریم څخه بل کوم کتاب کېدی شو، همدغه قرآن عظیم دی چې په روحاني ډول سره د غرونو په شان وچ کلک خلق یې له خپلو ځایونو څخه وخوځول، د بنیادمانو د زړونو ځمکې یې څیرې کړه، او د الله تعالی د معرفت چينې یې ورڅخه راوبهولې، او د وصول الی الله لارې یې د کلونو په ځای په څو شېبو (لحظو) کې پر دوی پرې کړې، په مړو قومونو کې او په مړو زړونو کې یې د ابدی ژوندون روح ورننه ایسته، کله چې له داسې لوی قرآن څخه تاسې ته شفاء او هدایت روزي نه شو، نو فرض یې کړئ که ستاسې د غوښتنې سره سم دغه عظیم الشان قرآن په مادي او حسي ډول (طریقه) سره هم هغه ګرد (ټول) شیان تاسې ته دروښيي، چې تاسې یې غواړئ؛ نو بیا هم له تاسې داسې هیله (ارزو) او امید نشي کېدی، چې تاسې به ایمان راوړئ.

أَقَامُوا يَتِيمَاتٍ فِي الْبِلَادِ وَأَنْشَأُوا لِيَتِيمَاتٍ فِي الْبِلَادِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَصْنَعُونَ قَارِعَةً أَوْ تُخَلِّفُ قَرْيَةً مِّنْ دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ وَعْدَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِعَادَ ﴿٧١﴾

آيا لا نامیده شوي نه دي هغه کسان چې ایمان لرونکي دي (له ایمان د دغو کسانو په داسې حال کې چې دغه مؤمنان پوهیږي) که اراده فرمایلي وی الله (د هدایت د ټولو خلقو)؛ نو خامخا به یې هدایت فرمایلي وو ټولو خلقو ته (نو ایمان نه راوړي مګر هغه چې الله اراده د ایمان راوړلو یې وفرمایي)، او همپشه هغه کسان چې کافران شوي دي؛ رسیږي دوی ته په سبب د هغو عملونو چې کړي دي (د عناد او تکذیب نه) زړه ټکونکی یا خوځوونکی عذاب، یا چې ښکته شي (دغه قارعه یا ته ای محمده) نژدې کورونو د دوی ته تر هغه پورې چې راشي وعده د الله (په نصرت د تا او ترقی د دین)، بېشکه چې الله هیچرې نه کوي خلاف له وعده (خپلې).

تفسیر: یعنې دغه د مکې معظمې کفار سره د خپلو غوښتلو شویو معجزو او دلائلو د لیدلو هم ایمان راوړونکي نه دي، دوی خو به داسې هغه ومني چې برابر کوم آفت او مصیبت پخپله پر دوی یا د دوی په شاوخوا خلقو ولوېږي، او دوی د هغه د لیدلو څخه عبرت حاصل کړي، مثلاً په جهاد کې د مسلمانانو په لاسونو د دوی څه سړي مړه شي، یا یې څه سړي بندیان شي، او څه یې د څه نورو مصائبو په منګولو کې ولوېږي، دغه سلسله به تر هغه وخته پورې دوام ولري چې د پاک الله وعده پوره شي، یعنې مکه معظمه فتحه شي، او «جزیره العرب» د شرک له ګندګۍ څخه پاکه او صافه شي، بېشکه د الله تعالی وعده قاطعه او یقیني ده، او هر ورو (خامخا) پوره کېدونکې ده.

ځینو مفسرانو په ﴿أَوْ تُخَلِّفُ قَرْيَةً مِّنْ دَارِهِمْ﴾ کې د رسول الله په لوري خطاب منلی دی، یعنې چې تاسې د دوی کلي ته نژدې ورښکته شئ، لکه چې په «حدیبیه» کې وشو، نو په دغه تقدیر سره له «قارعه» څخه به هغه سرايا مراد وي؛ چې په هغوی کې رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم بالذات شرکت فرمایلي دی، له ځینو اسلافو څخه منقول دي چې دغه آیت د ګردو کفارو په حق کې عام دی، او په مکيانو (مکې والاوو) پورې څه تخصیص نه لري، والله أعلم.

وَلَقَدْ آسَفْنَاهُ بِرَسُولٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَآمَلَتْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْنَا آلَهُمْ فَمَا كَانَ عِقَابِ ﴿٧٢﴾

او خامخا په تحقیق مسخري کړی شوې وې له (نورو ډېرو) رسولانو پخوا له تانه (لکه چې ستا قوم په تا پورې کوي)؛ نو مهلت مې ورکړی وو هغو کسانو ته چې کافرانو شوي وو (پس له

تمسخره څه مدت په عشرت کې، بیا مې ونيول دوی (په عذاب سره)، نو څرنگه به وو عقوبت (عذاب ځما يعني ډېر سخت وو).

تفسیر: يعني که په سزا رسېدلو کې څه ځنډه وشي؛ نو داسې مه گڼئ چې نجات مو وموند، پخوانيو مجرمينو ته هم رومي مهلت ورکړی شوی وو، بیا کله چې ونيول شول؛ نو وگورئ چې په داسې بده ورځ اخته شول، چې تر ننني ورځې پورې د دوی د تباهي او بربادۍ قصې د خلقو پر ژبو باندې جاري دي.

اَفَن هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ قُلُوبَهُمْ

آيا نو هغه ذات چې وي دى ولاړ (ساتونكى) پر هر نفس (صالح او طالح باندې) سره له هغه عمل چې كړى وي (او په جزا يې هم رسوي؛ دا داسې دى لكه هغه څوك چې داسې نه وي؟ بلکه داسې نه دی!)، او گړځولي دي (كفارو) الله ته شريكان، ووايه (اى محمده! دوى ته) چې واخلي نومونه د دوى (او اداء كړئ صفتونه د دوى چې آيا مستحق د عبادت او شركت دي كه نه دي؟).

تفسیر: يعني هغه الله چې د هر انسان هر عمل په هر وخت کې ليدى شي، او هر شى د ده تر کتنې لاندې دى، او يوه شېبه (لحظه) له هيڅ شي نه نه غافلېږي، که څوک لږ څه شرارت هم وکړي، په همغه وخت کې يې جزا ورکوي، او هم ورته تنبيه ورکولى او په سزا يې رسولى شي، نو آيا مجرم له دې نه ځان خلاصولى شي؟ او چېرې تنبېدلى شي؟ آيا «العياذ بالله» د ده مثال د هغو تېرو (گټو) او نورو بتانو او باطلو معبودانو په شان کېدى شي، چې دوى نه ليدلى شي، او نه او اورېدلى شي، او نه د خپلو ځانونو او نه د نورو څخه ضرر دفع کولى شي، او نه څه گټه (فائده) ورسولى شي، او نه يې څه اختيار شته، ډېر تعجب دى، چې د داسې واحد او احد له موجوديت سره دوى د داسې عاجز او حقير مخلوق په مخ کې ولې سر ښکته کوي؟.

﴿قُلُوبَهُمْ﴾ يعني لږ څه خو وړاندې لار شى، او د دغو شريكانو نومونه خو واخلي! او سراغ او پته يې راوښيي! آيا د پاک الله د دغو صفاتو له اورېدلو څخه چې پاس مو واورېدل؛ کوم حياء داره سپرى به د هغو تېرو (گټو) نوم هم اخيستی شي! او که کوم مشرک له بې حيايۍ څخه د «لات» او «عزى» نوم واخلي؛ نو آيا کوم عاقل به په هغه لوري التفات هم کولى شي؟.

أَمْ تُبْتِغُونَ بِالْأَعْيُنِ فِي الْأَرْضِ مَرْبُوهٍ مِنَ الْقَوْلِ

بلکه آيا خبر ورکوى تاسې الله ته په هغه باطل معبودانو چې نه دي معلوم الله ته په ځمکه کې (يعني نشته، که وي؛ نو معلوم به وو الله ته)، بلکه (مستى کوي دوى شرکاء) په ظاهره وينا سره (بې له اعتباره د معنى)؛

تفسیر: يعني پاک الله ته د ټولې ځمکې په مخ کې د خپل الوهيت هيڅ يو شريك او حصه دار نه دى معلوم، ځکه چې هغه خو له سره نشته، چې معلوم وي نو آيا تاسې هغه ته داسې شى ښوولى شى؛ چې ده ته نه دى معلوم؟ العياذ بالله.

﴿أَمْ يُبْتَغَىٰ مِنَ الْقَوْلِ﴾ پخوا يې وفرمايل چې: د دغو شرکاوو خو لږ څه نومونه راوښيي! بيا يې تنبيه وفرمايله چې د هغه شى چې په واقع کې له سره ثبوت نشته؛ نو تاسې به يې نوم څرنگه اخيستی شى؟ اوس داراښيي چې د کوم څيز پاک الله ته شريك پيدا کول تش الفاظ محض او يو غږ دى، چې د هغه لاندې هيڅ حقيقت نشته، له مجردو ظنونو او تخمينونو او باطلو او هامو څو بې معنا الفاظ له سره بامعنى نه شي کېدى.

بَلْ نُزِنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرَهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝

داسې نه دي) بلکه بنایسته کړی شوی دی هغو کسانو ته چې کافران شوي دي مکر دروغ د دوی، او بند (او اړولي) شوي دي دوی له سمې لارې (د دین څخه)، او هر څوک چې گمراه کړي الله (هغه لره)؛ نو نشته ده لره هېڅ لارښوونکی (د سمې صافې لارې).

تفسیر: یعنې هر هغه چا ته چې الله تعالی د هدایت توفیق ور نه کړي؛ دی به څوک په سمه لاره راوستی شي؟ ! او الله تعالی همغه ته توفیق ور په برخه کوي چې پخپل اختیار د هدایت وروپه پر خپل ځان نه تړي.

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَعَذَابٌ الْآخِرَةِ أَشَقُّ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ۝

شته دوی ته عذاب په ژوندانه لږ خسیس کې (په قتل، حبس، قحط او نورو رېږو «تکلیفونو» سره)، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دی (له عذابه د دنیا)، او نه به وي دوی ته له عذابه د الله څخه هېڅ ساتونکی.

تفسیر: یعنې مقرر دي کافرانو ته دنیوي عذابونه د مجاهدینو په لاسونو یا بلا واسطه د الله تعالی له طرفه، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دی، او نه به وي دوی ته له عذابه د الله تعالی څخه هېڅ ساتونکی، یعنې بې له سزاور کولو څخه به یې نه پرېږدي، نو بیا د هغه ځای د سزاور کولو څخه یې څه پوښتنه کوی؟.

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعِدَ الْمُتَّقُونَ لَمَنْ حَمَلَتْهَا الْأُنْهَارُ طُهْرًا وَإِمْ وَاظِلُّهَا ۝

مثال (صفت) د جنت هغه چې وعده کړې شوې ده (په هغه سره) پر هیز کارانو ته (دا دی چې) بهیري (همېشه) له لاندې (د باغونو او مایو) د هغه ویالې، مېوې د هغې به همېشه (بې انتهاه بلا انقطاع) وي، او سوری د هغه (به هم همېشه وي بې زواله).

تفسیر: چې د هغه هېڅ نوعه هېڅکله نه ختمیږي، او تل به همغه شی وررسيږي چې دی یې وغواړي: ﴿لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ﴾ (د الواقعة سورت اوله رکوع، ۳۳ آیت، ۲۷ جزء).

تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ۝

دا (جنت) عاقبت (او مرجع) دی د هغو کسانو چې پر هیز کاري کوي، او عاقبت د کافرانو اور (د دوزخ) دی.

تفسیر: یعنې په دغه آیت کې د اهل الحق او د اهل الباطل خاتمه او انجام یو د بل په مقابل کې سره بیان وفرمایه، وبضدها تتبیین الأشياء.

وَالَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمِنَ الْأَخْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ قُلْ إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ مَابٍ ۝

او هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب (او بیا یې اسلام هم راوړی دی)؛ خوشالېږي په هغه (قرآن) چې نازل شوی دی تاته او ځینې له فرقو (د اهل کتاب) څخه هغه دي چې نه مني ځینې احکام د دې قرآن، ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه امر (حکم) شوی دی ماته په دې

چې عبادت کوم زه د الله، او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره (هیڅوک په عبادت کې)، خاص د هماغه طرف ته بولم (تمام عالم) او خاص همدغه ته دي ورتله (خما او د ټولو په آخرت کې).

تفسیر: هغوی ته چې اوس قرآن کریم ورکړی شوی دی یعنې مسلمانان، او هغوی ته چې پخوا له دې نه تورات - انجیل او نور ورکړی شوي دي یعنې یهودان او نصرانیان؛ د هغه شي د اوربدلو څخه خوشالیري چې پر تاسې نازل کړی شوی دی، د مسلمانانو خوبنېدل خو ظاهر دي چې دوی همدغه کتاب د دارینو د فلاح مفتاح (کونجی) گڼي، باقي په یهودو او نصارو او کې هغه خلق چې اهل العلم او د انصاف خاوندان او في الجملة حق منونکي وو؛ نو هغوی ته هم د یوه راز (قسم) مسرت موقع وه، ځکه چې هغوی په لیدل چې لوی قرآن په څه ارته سینه د دوی د اصلي کتابونو په تصدیق او د انبیاوو په تعریف او تعظیم کې رطب اللسان دی، بلکه د ربنتینو احبارو او رهبانانو وجود هم په مدح کې معروض شوی دی.

﴿ذَلِكَ يَأْتِيَهُمْ قَسِيْبٌ وَرُهْبَانًا﴾ (د المائدې سورت ۱۱ رکوع)، لکه چې همداسې قسم منصف او حق خوبونکي یهود او نصاری بالآخره په اسلام سره هم مشرف شول.

﴿وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُبْكَرُ بَعْضُهُ﴾ یعنې یهود او نصاری، یا د عربو جاهلانو هغه جماعات هم دي چې له پاک قرآن څخه ځکه ناخوښ دي؛ چې دوی د دې قرآن د ځینو شیانو څخه انکار کړی دی، او دا هماغه شیان دي چې د دوی د تحریف او تبدیل یا د آراوو او اهو او په خلاف دغه لوی قرآن بیان فرمایلی دی.

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حَكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ لَمَلِكٌ مِنَ اللَّهِ مِنْ
وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿١٥﴾

او لکه (چې نورو انبیاوو ته پخوا مو کتابونه لیرلي وو په ژبو د قومونو د دوی) نازل کړی لیرلي مو دی دغه (قرآن) حکم کوونکی په عربي ژبه، او قسم دی که متابعت وکړې ته (ای محمده!) د خواهشونو د دغو (مشرکانو او کتابیانو) وروسته له هغه چې راغلی دی تاته علم (په توحید او په نسخ د دین د دوی)؛ نو نه به وي تاته له جانبه د الله څخه هیڅ ولي (یار مددگار) او نه ساتونکی (له عذابه د الله).

تفسیر: یعنې لکه چې رومی پخواني کتابونه رالیرلي شوي دي؛ په دغه وخت کې دا قرآن رانازل کړ شو، چې پر لورې (اوچت) او عظیم الشان معارفو او حکمونو مشتمل او د حق او باطل آخري فیصله کوونکی دی، بیا همغسې چې هر نبي ته په هماغه ژبه کې کتاب ورکړی شوی دی چې د هغه قومي ژبه ده، همداسې محمد عربي صلی الله علیه وسلم ته هم عربي قرآن ورکړی شوی دی، بلا شبهه د دې عظیم الشان قرآن په شان معجز او جامع کتاب بنایي په همداسې یوې ژبې نازلېده چې نهایته بلیغه - وسیعه - جامعه - منضبطه - واضحه او پر مغزه وي، او د پر شوکت توب لامله د «أم اللغات وملكتهها» د صفت وړه او مستحقه وي.

﴿وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ﴾ الآية - یعنې د هیچا د انکار او د ناخوښی د یوې ذرې په قدر پروا مه کوئ، هغه کامل او عظیم عالم چې الله تعالی تاته درکړی دی؛ د هماغه متابعت کوئ! که بالفرض د دې خلقو د دغو غوښتنو په لوري متمائل شوی؛ نو د هغه له وبال څخه به دې څوک وژغورلی (بچ کړی) شي؟ دغه خطاب د حق گردو (ټولو) طالبانو ته دی، اګر که دلته پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم مخاطب دی، خو مقصود له دوی سره خطاب او نورو ته اورول او لارښوونه ده، په صواب لکه چې پخوا له دې نه په څو نورو ځایونو کې د ده اشباه او نظائر تیر شوي دي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ
إِلَّا يَأْذِنَ اللَّهُ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٍ ﴿۱۳﴾

او خامخا په تحقيق لېرلي وو مونږ ډېر رسولان (انسانان) پخواله تانه (لكه چې رالېرلي موي يې ته) او وركړي وو مونږ دوى ته ښځې او اولادونه، او نه ښايېرې لپاره د هېڅ رسول (او نه توانېرې) دا كار چې راوړي داسې يوه معجزه (چې خلق يې غواړي) مگر په اذن د الله سره، لپاره د هر وخت او حادثې يو حكم دى (چې پخپله نېټه همغسې كېږي).

تفسير: يعنې عربي رسول ته نوې كتاب او نوي احكام وركول او مبعوثول كومه نوې او عجيبه خبره ده؟ چې دومره حجتونه پيدا كوي؟ آخر مونږ پخواله دې نه هغه انبياء عليهم السلام چې لېرلي دي، هغوى د اسمان پرېنټې نه وې، او د همدې دنيا له هستېدونكو څخه انسانان وو، چې ډوډى به يې خوږه او خپل كړد ضروريات به يې پخپلو لاسونو سره پوره كول، او د ښځو او وور كيو خاوندان به وو، په دوي كې هېڅ يوه د دې خبرې قدرت نه درلود؛ چې هر ورو همغه خلقو ته وروښيي چې هغوى يې غواړي، بلكه د موجوده رسول الله په شان هر شي كې د پاك الله تعالى اذن ته منتظر وو، او همغه معجزې به يې وروښولې، او همغه احكام به يې اورول چې دهغه اذن د الله تعالى له درباره كېده.

بيا كله چې هر نبي د خپلې زمانې سره مناسب احكام راوړي، صداقت وروښوولو لپاره د عمومو د غوښتنو تكميل ته اړ (محتاج) او مجبور نه وي، او نه يې خپل ځان د بشريه وو حوائجو او معاشرتي تعلقاتو څخه بې پروا او پورته ظاهر كړي وي، نو د همدغو شيانو موجوديت په محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم كې د دوى له نبوت څخه د انكار دليل څرنگه كېدى شي؟

يَبْحُوالله مَا يَشَاءُ وَيُؤْتِي مِمَّا يَشَاءُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ﴿۱۴﴾

محوه كوي الله هغه چې اراده وفرمايي (د محوه كولو يې) او ثابتوي (هر هغه چې اراده وفرمايي د اثبات يې)، او په نزد د الله اصل د هر كتاب (چې لوح محفوظ) دى (چې هر شى په كې ليكلي شوي دي).

تفسير: يعنې سم له خپل حكمت سره د هر حكم د منسوخيت - يا د هر حكم د دوام اراده چې وفرمايي - او هر قوم د محوه كولو، او د هغو په ځاى د بل قوم د درولو - او د هغو اسبابو د تاثير د بدلولو، او د هغو وسائلو د تاثير د پرېښوولو - او سره د موجوديت د شرائطو د يوې وعدې اظهار او بې د شرائطو له موجوديت د بلې وعدې د نه ظاهرولو، الغرض هر قسم تبديل او تغيير، محوه او اثبات، نسخ او احكام د ده په لاس كې دى، د قضاء او قدر تمام دفاتر د ده په قبضه كې دي، او د كړدو تفصيلاتو او دفاترو اساس ته ښايي چې «ام الكتاب» ووايه شي.

وَإِنْ مَّا أُرِيَّتَكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَقَّعُتِكَ فَأْتِمَاعِيكَ الْبَلْغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿۱۵﴾

او كه وښيو مونږ خامخا تاته (په حيات ستا كې) ځينې له هغه (عذابه) چې وعده يې كوو مونږ له دغو (كفارو) سره (د دې عذاب) يا كه وفات كړو مونږ تا (په خواله دې تعذيبه د كفارو؛ نو پر تاڅه ملامتيا نشته)؛ نو بېشكه همدا خبره ده چې په تارسونه د پيغامونو (او بيانول د احكامو) دي، او پر مونږ دى حساب (او جزا وركول د دوى).

تفسير: يعنې هغه وعده چې مونږ له دوى سره كړې ده؛ مونږ اختيار لرو چې له هغو ځينې اوس ستاسې په ژوندون پوره كړو، يا ستاسې له وفاته يې وروسته ظاهره كړو، نه ښايي چې تاسې د هغو د ظهور په فكر كې ولوېرئ، او نه هغو خلقو

له لازم دي چې د دغه تأخير او امهال له ليدلو څخه بېفكره شي، د الله تعالى په علم كې د هر شي لپاره مناسب وخت مقرر دی، چې د هغو په رسېدلو سره هغه خامخا ښكارېږي، تاسې د خپل تبليغ فريضه اداء كړئ، د مكذينو حساب مونږ پخپله گورو او خلاصوو يې.

أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿١٥﴾

آيا نه گوري (كفار) چې په تحقيق راځو مونږ ځمكې (د دوی) ته چې كموو يې (فتحه كوو يې مسلمانانو ته) له څنډو (غارو) د دې، او الله حكم كوي (په هر څه چې اراده وفرمايي)، نشته هيڅوك رد كوونكی لپاره د حكم د الله، او الله ډېر ژر حساب كوونكی دی.

تفسير: يعنې د مكې معظمې د ځمكې په شاوخوا كې د اسلام اثر خورېږي، او د كفر رسم او رواج ورځ په ورځ كمېږي، د لويو لويو قبائلو او اشخاصو په زړونو كې د اسلام نور او تأثير ځای نيسي، د (اوس) او (خزرج) زړونه د حق او صداقت په مقابل كې مفتوح شوي دي، همداسې مونږ ورو ورو د كفر حكومت كمزوروو، او قوت او قدرت يې كموو، نو آيا دغه روښانه آثار دغو مكذينو ته دا نه ورسېږي چې د پاك الله فيصله د دوی د مستقبل په متعلق شوې ده، يو عقلمن سپړي پر دې ښه پوهېږي په هغه تگ كې چې نن اسلام پرې پر مخ ځي، د هغه مخه هيڅ يو طاقت نشي نيولی، لهدا د خاتمې خیر او ښېگڼه په همدې كې ده چې هغه راتلونكې شي، راغلې او واقعي وگڼي شي.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَالُوا هَذَا الْمَكْرُ جَمِيعًا يَعْلَمُ مَا تَكْتَسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسِعَعِلْمُ الْغَفُورِ
لِمَنْ عُقُوبَى الدَّارِ ﴿١٦﴾

او په تحقيق مکر فرېب كړی وو (له خپلو انبياوو سره) هغو (كفارو) چې پخوا له دغو څخه وو (لكه چې دغه كفار مکر كوي له تا سره ای محمده!)؛ نو خاص الله لره دي چلونه ټول، معلوم دی الله ته هر هغه (ښه او بد) چې كوي يې هر نفس، او ژر به پوه شي كفار چې چاته به وي (ښه) خاتمه د دار (د آخرت).

تفسير: يعنې كه د پاك الله اراده نه وي؛ نو كړد مکر او فرېب يې اثره پاتې كېږي، يا دا چې الله تعالى د دوی هغه كړد فرېب او مکر ماتوي، «مکر» په اصل كې ځفيه تدبير ته وايي، كه د بدی لپاره و كړي شي بد دی، او كه د ښو چارو او د بدی د لرې كولو لپاره و كړي شي؛ ښه دی، يعنې دوی په پټه پټه سره ناپا كه چلونه وكړل، ليكن د الله تعالى چل پر كړدو باندي غالب شو، او سرچپه (الته) هغه كړد چلونه پر دوی باندي غورځوي، «وَلَا يَجِئُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ» (۲۲ جزء د فاطر سورت (۴۳) آيت (۵) ركوع).

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَ اللَّهِ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿١٧﴾

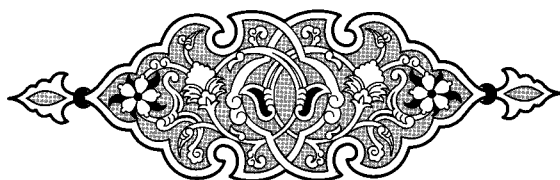
او وايي هغه كسان چې كافران دي (تاته ای محمده!) چې نه يې ته لېرلی شوی (د الله له لوري په نبوت سره)، ووايه (ای محمده! دوی ته) بس كافي دی الله شاهد په منح ځما او ستاسې او بل (كافي دی په شاهدي كې) هغه څوك چې په نزد د ده علم د كتاب دی.

تفسير: يعنې ستاسې له تكذيب څخه هيڅ نه كېږي، ځكه چې الله قدوس ځما د صداقت لويې لويې نښې درښيي، قرآن كريم چې د الله تعالى كلام دی لكه چې پخپل كلام الله توب باندي شهادت وركوي؛ همداسې ځما د نبوت پر حقايت هم شاهد دی، كه سترگې وغړوي؛ نو په سختو ناموافقو حالاتو كې د صداقت په داسې ښه شان سره خورېدل، او د

دبمنانو تر زړونو پورې دغه خپل اثر غورځول، او د دروغو مغلوب او مقهور کېدل، او په يوه لوري سره غونډېدل او د اسلام نور موفقيت د الله تعالی له جانبه ځما پر حقانيت باندي ښکاره دليل او شهادت دی.

﴿وَمَنْ عِنْدَكَ عَلْمُ الْكِتَابِ﴾ - «او بل کافي دی په شاهدي کې هغه څوک چې په نزد د ده دی علم د کتاب»، يعنې هغه څوک چې د قرآن له علمه خبردار او د ده پر حقانيت مطلع دي؛ دی هم د دې شاهد دی چې ما له خپله ځانه څه دروغ نه دي جوړ کړي، لکه اهل د بلاغت او فصاحت له مؤمنانو، او هم هغه کسان لکه عبد الله بن سلام او ملگري د دوی، چې له پخوانيو سماويه وو کتابونو - او د هغو له وړاندوينو څخه اطلاع لري؛ د هغو زړونه گواهي ورکوي چې محمد صلی الله عليه وسلم له همغو وړاندوينو سره سم تشریف راوړی دی، چې په سلهاوو کلونو پخوا له دې نه موسی او عیسی علیهما السلام فرمايلي وې.

تمت سورة الرعد بعون الله وحسن توفيقه.

سُورَةُ اِبْرٰهِيْمَ

«د ابراهيم سورت مكي دى، پرته له (۲۸) او (۲۹) آيتونو څخه چې مدني دي، (۵۲) آيتو او (۷) ركوع لري، په تلاوت كې (۱۴) او په نزول كې (۷۲) سورت دى، وروسته د نوح له سورت څخه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

الرَّسُكِبُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ
اللّٰهُ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِّلْكَافِرِيْنَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيْدٍ ۗ الَّذِيْنَ يَسْتَحِبُّوْنَ الْحَيٰوةَ
الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَيَصُدُّوْنَ عَن سَبِيْلِ اللّٰهِ وَيَبْغُوْنَهَا عَوَجًا ۗ أُولٰٓئِكَ فِي ضَلٰلٍ بَعِيْدٍ ۝

(دا قرآن) يو كتاب دى چې نازل كړى (لېرلى) دى مونږ تا ته لپاره د دې چې راوباسي خلق (په دې كتاب سره) له تيارو د كفر څخه رڼا د ايمان ته، په اذن د رب د دوى (طرف د) لارې د هغه الله ته چې ښه غالب دى (په انفاذ د احكامو) ښه تل ثنا ويلي شوى دى (په محامدو). هغه الله چې خاص ده ته دي هر څه چې په اسمانونو كې دي (له علوياتو) او هر هغه چې په ځمكه كې دي (له سفلياتو سره د اسمانونو او د ځمكو)، او خرابي (عذاب، مصيبت، اور) ده لپاره د كفارو له عذابه سخته. هغه كفار چې خوبوي (او غوره كوي له ډېره حماقته) ژوندون لږ خسيس پر آخرت او اړوي (خلق) له لارې د الله (چې دين او متابعت د رسول الله دى)، او لټوي دوى دغې لارې ته كوروالى؛ دغه كسان په گمراهۍ لري كې دي (له حقه).

تفسير: يعنې د دې كتاب د شان عظمت له دغې خبرې څخه ښايي وگرشي؛ چې مونږ د هغه نازل كوونكي يو، او ستاسې په شان يو رفيع الشان شخصيت د هغه حامل او راوړونكى دى، او مقصد يې هم دومره اعلى او ارفع دى؛ چې له هغه څخه بل لوړ او لوى مقصد نشي جوړېدى، او هغه دا دى چې د الله تعالى په حكم او توفيق د تمامې دنيا خلق اعم له دې نه چې عرب وي يا عجم - تور وي كه سپين - مزدور وي كه په شتو معمور - پاچا وي كه رعايا؛ گرد سره د جهالت له لوكيو، دوړو، او خاورو څخه راويستل، او د ايمان او ايقان په رڼا كې د درولو كوښښ كولى شي.

(إلى صراط العزيز الحميد) يعنې د صحيح معرفت په رڼا كې پر هغې لارې لار شى چې د زبردست او غالب او په ستايلو شويو صفاتو سره مطلق شهشاه او مالك الملوك الله له جانبه ښوولې شوې ده، او د ده د رضاء تر مقام پورې رسوونكې ده.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلَّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ
وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

او نه دى لېرلى مونږ هيڅ رسول مگر خو په ژبه د قوم د ده لپاره د دې چې بيان كړي دوى ته (امر او نهې د الله)، نو گمراه كوي الله هر هغه څوك چې اراده وفرمايي (دگمراهۍ يې)، او هدايت كوي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (دهدايت يې)، او همدى ښه قوي غالب دى (په انفاذ د احكامو)، ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسیر: یعنی همغسی چې مونږ تاسې ته د خلقو د هدایت لپاره دغه عظیم الشان کتاب عطا فرمایلی دی؛ پخوا له دې نه هم په هره زمانه کې مونږ د هدایت وسائل خلقو ته ورلېږلي او رسولي دي، کله چې له طبعي ترتیب سره موافق د هر نبي پومبني مخاطب د هغه قوم خلق وي چې په دوی کې هغه نبي مبعوثیږي؛ نو ځکه د هغه قوم په ژبه وحی لېږله کیږي، خو د الله تعالی د احکامو په پوهولو کې پوره سهولت او اساني وي.

د نبي کریم علیه السلام په امت دعوت کې اګر که د جهان ګرد انسانان او پېریان شامل دي؛ خو بیا هم په هغه قوم کې چې دوی مبعوث شوي دي؛ د هغوی قوم ژبه عربي وه، او د طبعي ترتیب په موافق د هدایت د شیوع همدغه یو صورت مقدر وو، چې د دوی پومبني مخاطبین او مقدم زده کوونکي په داسې سهولت او ښه والي سره په قرآني تعلیماتو او حقائقو باندې وپوهیږي؛ چې ښه یې په یاد او محفوظ کړي، خو د دوی په ذریعه د عالم تمام اقوام او راتلونکي نسلونه درجه په درجه په قرآني رنگ سره رنگ کړي شي، لکه چې همداسې هم وشو، عربو د خپل نبي په صحبت پخپل قومي ژبې کې چې له هغه سره دوی بېحده مینه، محبت او صمیمیت درلوده؛ پر قرآني علومو پوره علم او پوهه حاصله کړه، بیا دوی په مشرق او مغرب کې خواره شول، او په روم او فارس کې د «کلمة الله» د اعلاء لپاره خواره شول.

په دغه وخت کې الله تعالی په خپل قدرت په عجمي اقوامو کې داسې زبردست جوش او د الله تعالی د کلام د معرفت داعیه او په عربي ژبه کې د پوهې او مهارت حاصلولو داسې شوق پیدا فرمایلی وو؛ چې له لږ مدت څخه وروسته دوی د قرآني علومو په شرح او تبیین کې له خپلو معاصرو عربو څخه ډېر پرمخ لاړل.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِنَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥٠﴾

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ موسی په ښکاره معجزو ځمونږ چې راوباسه قوم خپل له تیارو (د جهالت او ضلالت) رڼا (د علم او یقین) ته، او وریاد کړه (پند ورکړه دوی ته) په (هغو سختو) ورځو (حوادثو او غورو نعمتونو) د الله، بېشکه په دغو (یادولو د سختیو او نعمتونو) کې خامخا دلائل د قدرت دي لپاره د هر ډېر صبر کوونکي (په زحمتونو) ډېر شکر کوونکي (په نعمتونو).

تفسیر: یعنی د هغو معجزاتو له ورکولو سره مونږ موسی علیه السلام لېږلی وو چې د (تسعه وو آیتونو) په نامه سره مشهورې دي، یا به د (تورات) آیات مراد وي.

«او وریاد کړه او پند ورکړه دوی ته په هغو سختو ورځو د الله»، یعنی د هغو ورځو واقعات یې ورپه یاد کړه کله چې پر دوی باندې د شدائدو او مصائبو غرونه ولوېدل، بیا نو الله تعالی دوی ته له هغه څخه نجات ورکړ، او خپله مهرباني یې پرې وفرمایله، ځکه چې د دواړو قسمو حالاتو له اورېدلو څخه صابرو او شاکرو بندګانو ته عبرت حاصلیږي.

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ أَنجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ وَيَدْعُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٥١﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل موسی قوم خپل ته: یاد کړئ نعمت د الله (چې احسان یې کړی دی) پر تاسې کله چې یې خلاص کړئ تاسې له تابعانو د فرعون څخه، چې رسولو به یې تاسې ته بد سخت عذاب او ذبح کول به یې واړه ځامن ستاسې، او ژوندی به یې پرېښودې لپاره د خدمت لونیې ښځې ستاسې، او په دې (حلالولو یا خلاصولو یا ټولو کې نصرت مصیبت یا نعمت یا) ابتلا وه له جانبه د رب ستاسې ډېره لویه.

تفسير: مثلاً له تاسې څخه يې مريان جوړ کړي وو، او پر تاسې يې سخت سخت بيگارونه اجرا کول، او ذبح کول وژل به يې واړه ځامن ستاسې، او ژوندی به يې پر بنسودې لپاره د خدمت لونيې بنځې ستاسې، او په دې حلالولو يا خلاصولو يا ټولو کې مدد مصيبت نعمت يا ابتلاء وه له جانبه د رب ستاسې ډېره لويه؛ چې تاسې يې د مريتوب له ذلته وويستلې، او د خپلواکۍ ازادۍ له دولت څخه يې مستفيد کړئ.

د «بلا» اصلي معنی ازموینه ده، په زحمت او راحت په دواړو حالتونو کې د بندگانو ازموینه په صبر او شکر کې ده، ﴿وَنَبَلُّوْكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فَنُنَّبِئُكُمْ﴾ (۱۷ جزء د الانبيا (۳۵) آيت (۳) رکوع.

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِن شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِن كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ﴿۱۰﴾

او ياد کړه هغه وخت چې خبر در کړ تاسې ته رب ستاسې په دې چې قسم دی که چېرې شکر وويستلو تاسې (په تېرو نعمتونو احسانونو څخا)؛ نو خامخا زيات به کړم تاسې ته نعمت، او قسم دی که بې بېقدري ناشکري وکړه تاسې (د نعمتونو احسانونو څخا)؛ نو بېشکه عذاب څما خامخا ډېر سخت دی.

تفسير: دا د موسى عليه السلام مقوله ده، يعنې ای بني اسرائيلو! هغه وخت هم په ياد ولرئ چې ستاسې رب اعلان وفرمايه: «که څما احسان مو ومنلو، او په ژبه او په زړه مو څما د نعمتونو شکر ادا کړ؛ نو خامخا روحاني او جسماني - اخروي او دنوي هر قسم نعمتونه به هم ستاسې په برخه کړم، او قسم دی که بېقدري او ناشکري وکړئ تاسې د نعمت څما؛ نو بېشکه عذاب څما خامخا ډېر سخت دی»، يعنې ای بني اسرائيلو! د کفران په صورت دغه موجوده نعمت هم در څخه سلب کولی شي، او د ناشکري مزیده سزا به بېله در کړل شي.

وَقَالَ مُوسَى إِنَّ تَكْفُرًا وَأَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿۱۰﴾

او وويل موسى (ای قومه څما!) که کفران (منکران) شی (بېقدري وکړئ) تاسې او هر هغه څوک چې په څمکه کې دي (له انسانانو او پيريانو) ټول؛ نو بېشکه الله خامخا غني دی (بې پروا له هر څيز او له هر چا) تل ښه ستایلی شوی (ثنا ویلی شوی).

تفسير: يعنې ای بني اسرائيلو! د کفران ضرر به هم تاسې ته رسيري، او د پاک الله هيڅ شی نه کميري، او هغه ستاسې شکر کولو ته له سره حاجت نه لري، که څوک يې شکر اداء کړي که يې اداء نه کړي؛ په هر حال د ده حمیدی او محمودی ته هيڅ تنقيص نه واقع کيږي، «صحيح مسلم شريف» کې يو حديث قدسي نقل کړی دی چې حاصل يې داسې دی: «ای څما بندگانو! که تاسې گرد پخواني او وروستي جن او انس ټول د يوه پرهېزگار سړي په نمونه شی؛ نو له هغه څنې هيڅ څما په مملکت کې څه نه زياتيږي، او که تاسې پخواني او وروستي جن او انس سره ټول يو ځای شی، او په فرض محال د يوه بدترين انسان په شان شی (العياذ بالله)؛ نو له هغه څنې د يوې ذرې په اندازې څما په مملکت کې هيڅ نقصان نه واقع کيږي.

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَعْيُنَهُمْ وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿۱۰﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ إِنِ اللَّهُ شَأٌ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ

قَالُوا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا لَنْ نَزِيدَنَّكُمْ وَاَنْ تَصَدُّقًا عَلٰى مَا كَانُوا يَعْبُدُ الْاَبَاؤَنَا فَانْتُونَا بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿۱۰﴾

آیا نه دی راغلی تاسې ته خبر د هغو کسانو چې (تبر شوي دي) پخوا له تاسې نه؛ چې قوم د نوح او عاد (چې قوم د هود دی) او ثمود (چې قوم د صالح دی) او هغه کسان چې وو پس له دوی څخه، چې نه دي خبر پر دوی (هیڅوک) مگر یو الله، چې راوړي وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل؛ نور د کرل (وگرځول دغو کفارو) لاسونه خپل په خولو خپلو (یا په خولو د انبیاوو کې چې ونه غږیږي) او وویل دوی چې: بېشکه مونږ کافران شوي یو په هغه چې لېږلي شوي یی تاسې په هغه سره، او بېشکه مونږ خامخا په شبهه شک کې یو له هغه (توحید) نه چې بولئ تاسې مونږ هغه ته (په داسې شک) چې واقع کونکي دی (مونږ لره په اضطراب او خلجان کې). وویل رسولانو د دوی: آیا په (وجود د) الله کې شبهه شک دی (هسې الله چې) پیدا کونکي د اسمانونو او د ځمکې دی، بولي تاسې (لره الله په ژبه ځمونږ ایمان ته) لپاره د دې چې وبخښي تاسې ته بعضې له گناهونو ستاسې (چې حقوق الله دي)، او چې مهلت درکړي تاسې ته (له عذابه) تر وخته معینه پورې (چې وخت د نزعې دی)، وویل (کفارو) چې: نه یی تاسې مگر آدمیان پشان ځمونږ (نو ولې به تاسې انبیاء گڼو) اراده لرئ تاسې د دې چې منع کړئ واپروئ مونږ (په دعوی د نبوت سره) له هغو شیانو څخه چې وو چې عبادت به کولو پلرونو ځمونږ، نو راوړئ مونږ ته کوم برهان ښکاره (حجت واضح په صحت د دې دعوی او استحقاق د فضل خپل).

تفسیر: دا د موسی علیه السلام د کلام تتمه ده - یا هغه یې پرېښی - حق تعالی دغه محمدي امت ته خطاب فرمایي، په هر حال په دې کې یې ښوولي دي چې هغه بې شماره اقوام چې پخوا له دې نه تبر شوي دي، د هغوی تفصیلي اطلاع او احوال بې له الله تعالی څخه هیچا ته معلوم نه دي، البته هغه څو قومونه چې د عربو په نزد ډېر مشهور وو؛ د هغو نومونه یې واخیستل، او بقیه یې په ﴿وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ﴾ کې درج کړي، تنبیه فرمایي چې: د دغو اقوامو څه حال او حشر شوی دی؟ آیا د هغو احوال تاسې ته نه دي رسيدلي؟ د تعجب ځای دی چې پخوا له دې نه دومره اقوام سپېره او تباه شوي دي، او د دوی له حال څخه تر اوسه پورې تاسې ته عبرت نه دی حاصل شوی.

تنبیه: ابن عباس رضي الله عنه ﴿لَا يَعْلَمُهُمُ اِلَّا اللهُ﴾ ولوست او وېې ویل: «كذب النسابون» یعنی د انسابو د پوره معرفت دعوی کونکي دروغچان دي، عروه بن الزبير فرمایي چې: مونږ هیڅوک داسې نه دي موندلي چې له معد بن عدنان څخه پورته په حقیقي طور د نسب حال او احوال راوښيي، والله أعلم.

﴿جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِالْبَيِّنَاتِ﴾ الآية - «چې راوړي وو دوی ته رسولانو د دوی ښکاره دلائل د قدرت؛ نور د کرل وگرځول دغو کفارو لاسونه خپل په خولو خپلو، یا په خولو د انبیاوو کې چې چپ شئ نور څه مه وایئ»، یعنی کفار له ډېره غیظه او غضبه خپلې گوتې چيچي، په بل ځای کې یې فرمایلي دي: ﴿عَصُوا عَلَيْكُمْ اِلَّا مَا لَمْ﴾ یا د انبیاوو د خبرو له اورېدلو څخه له نهایت تعجب خپل لاسونه پر خوله ږدي، خپل لاسونه د خپلو خولو په لوري وړي او اشارې کوي چې بس دی چپ اوسئ! یا ځمونږ له دې ژبې څخه ماسوا له دې ځوابه د بل کوم شي د اورېدلو توقع مه کوئ، چې وروسته له دې نه بیان راغی، یا د نبی الله د خبرو د اورېدلو په وخت کې خندل، او کله د خندا د مخې نیولو لامله (له وجې) پر خپلو خولو به یې خپل لاسونه کېښودل.

په هر حال هره معنی چې واخیسته شي، د گردو (ټول) حاصل همدغه دی؛ چې دوی د الله تعالی د نعمت ناقدرې وکړه، او د انبیاوو عليهم السلام دعوت یې قبول نه کړ، بلکه له هغو سره یې په ډېرې بېقدرۍ او سپین سترگۍ او گستاخي سره معامله وکړه.

﴿أَفِ لِلَّهِ شُكٌّ﴾ يعني د الله تعالی وجود او وحدانيت خو داسې يو شی نه دی چې په هغه کې د شک او شبهې لږ څه ځای او گنجایش وي، پخپله انساني فطرت د رب العزت پر وجود شاهد دی، د علویاتو او سفلیاتو عجیب او غریب نظام شهادت ورکوي، چې د دغه مشین پرزي د وجود په قالب او سانچه کې اچوونکی او بیا یې جوړوونکی او په نهایت محکمې او منظمې طریقې سره چلوونکی قوت او قدرت ښايي چې ډېر قوي او نهایت زبردست وي، چې په کامل حکمت او اختیار سره د عالم مشین پخپل واک او قابو کې ساتي، نو ځکه خورا ډېرو لویو لویو مشرکانو ته په یو نه په بل رنگ د دغې خبرې له اعترافه چاره نشته، هغه لوی الله چې اسمانونه او ځمکې او نورې کرې یې پیدا کړي دي، هغه الله تعالی له گردو وړو کو بتانو او معبودانو څخه په ډېره لوړه (اوچته) مرتبه کې دی.

د انبیاو علیهم السلام تعلیم هم دغه دی کله چې د انساني فطرت د یوه علیم او حکیم او قادر او توانا منبع الکمالاتو الله تعالی د مجمع الصفاتو ذات پته او سراغ او نښه لگولې او پیدا کړې ده؛ نو بیا ولې د او هامو او ظنونو په ختو او دلدلو کې خپل ځان غورځوي او خښوي؟ او دغه ساده فطرت او ښکاره دلیل څخه لویې قيصې او معنی جوړوي؟

انساني ضمیر، او د بشریت وجدان شهادت اداء کوي؛ چې د یوه قادر مطلق او عالم الکل الله تعالی له موجودیت سره د کومې تېرې (گټې) یا ونې یا انساني تصویر یا فلکي ستوري یا د بل کوم مخلوق په الوهیت کې شریکول د فطرت د غږ بندولو یا خرابولو سره مرادف دي، نو آیا د الله پاک په ذات او صفاتو کې معاذ الله د څه نقصان احساس شوی دی؛ چې د هغه تلافی د ده مخلوق د معبودانو په جمعیت سره کوي.

﴿قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا﴾ يعني ښه ! د الله تعالی بحث پر پردی ! او د خپل ځان په نسبت ووايي ! آیا تاسې د اسمان پر بنسټ یی؟ یا علاوه پر نوع البشر له نورو کومو نوعو څخه یی؟ ! کله چې بل هیڅ شی نه یی، او فقط ځمونږ په شان بنیادم یی؛ نو بیا په څه ډول مونږ ستاسې پر دغو خبرو یقین وکړو، ستاسې غوښتنه به داسې وي چې مونږ خپل قدیمي مذهب څخه مخ واړوو او ستاسې تابعان شو؛ نو زړونه مو جمع کړی چې دغه به له سره نه کیږي، که تاسې د خپل امتیاز ثابتول غواړئ، او په دغه مقصد کې خپله کامیابي او بری غواړئ؛ نو داسې کوم یو ښکاره سند او الهي فرمان راوښیئ چې د هغه په مقابل کې مونږ هر ورو خپلې غاړې کېږدو، او دغه کار هلته امکان لري چې تاسې ځمونږ له غوښتنې سره سم معجزې او ښکاره نښې راوښیئ.

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ بَرَأَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ وَإِن كَان لَنَا
 أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطٰنٍ إِلَّا يٰٰذِنُ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ قَلْبُتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱۱﴾

وویل دوی ته رسولانو د دوی چې (هو!) نه یو مونږ مگر آدمیان یو په شان ستاسې، ولیکن الله احسان کوي (په ایمان او نبوت سره) پر هر چا چې اراده وفرمائي (د احسان د هغوی) له بندگانو خپلو (لکه چې پر مونږ یې فرمایلی دی)، او نه ښايي مونږ ته (او نه توانیږو) دا چې راوړو مونږ تاسې ته کوم برهان (سند او معجزه) مگر په اذن (حکم) د الله سره، او خاص پر الله نو توکل دي وکړي مؤمنان.

تفسیر: یعنی ستاسې دغه خبرې گردې داسې دي چې نه مونږ پر بنسټی یو او نه بل کوم مخلوق، بلکه په نفس د بشریت کې مونږ ستاسې په شان یو، لیکن د بشر د نوعې په افرادو کې د احوالو او مدارجو په اعتبار آیا د ځمکې او د اسمان توپیر (فرق) او اعتبار نشته؟ آخر دا خو تاسې هم گورئ چې الله تعالی د جسماني - دماغی - اخلاقي او معاشي حالاتو په اعتبار ځینو انسانانو ته پر ځینو نورو څومره فضیلت او عظمت وربخښلی دی، بیا که داسې وویلی شي چې پاک الله خپل ځینې بندگان د دوی د فطري قابلیت او اعلی ملکاتو په سبب د روحاني کمال او باطني قرب هغه لوړ مقام ته رسولی دي چې هغه ته د «نبوت» یا «رسالت» منصب وایي؛ نو په دغه کې څه اشکال او استبعاد دی.

په هر حال د نبوت له دعوی څخه دغه نه لازمیږي چې د خپل ځان په نسبت د ماسوا البشر د بل کوم نوعیت دعوی کونکي یو، هو! دومره قدر ثابتیږي چې الله تعالی له خپلو بندگانو څخه ځینو ته پر ځینو داسې خصوصي احسان فرمایي چې هغه په نورو کې نه وي (لکه نبوت - رسالت - ولایت - علمیت - درایت - کفایت - اهلیت).

پاتې شو ستاسې د غوښتنې پوره کول؛ نو دغه شی د الله تعالی په اختیار کې دی، ځمونږ په قبضه او واک (اختیار) کې نشته، او نه ځمونږ تصدیق په دغه پورې عقلاً مربوط دی، پاک الله سم له خپل حکمت سره د هر هغه سند او معجزې اراده چې وفرمایي تاسو ته به یې درښيي.

وَمَا لَنَا إِلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدانا سُبُلَنَا وَلَنَصْبِرَنَّ عَلَى مَا آذَيْتُمونا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٧﴾

او څه عذر دی مونږ ته په دې کې چې توکل به نه کوو پر الله، حال دا چې بنسولي یې دي مونږ ته لارې (د دین) ځمونږ، او قسم دی چې صبر به وکړو خامخا په ضرر رسولو ستاسې مونږ لره، او خاص پر الله نو تل دې توکل وکړي متوکلان.

تفسیر: یعنی حق تعالی مونږ ته د توحید جام راڅښولی دی، او د حقیقي بري او کامیابي لاره یې راښوولې ده، نو بیا څرنگه ممکن دي چې مونږ به پرې توکل او اعتماد نه کوو، تاسې هومره ضرر او ایداء چې راوړسوئ؛ د پاک الله په فضل سره ځمونږ په توکل کې هیڅ فرق نه لویږي، د متوکلینو دغه کار نه دی چې د سختیو په لیدلو سره د توکل او استقامت له لارې څخه واوړي یا بې هیلي شي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالرُّسُلُ لَهُمْ لِنُحْرَجَنَّكُمْ مِنَ اَرْضِنَا اَوْ لِنَعُوذَنَّ فِي مَلِكِنَا فَاَوْحَى الْيَهُودُ رَبَّهُمْ لَنُهَلِكَنَّ الظَّالِمِينَ ﴿١٨﴾ وَلَنُكَلِّمَنَّكَ الْاَرْضُ مِنْ بَعْدِهِمْ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٩﴾

او وویل هغو کسانو چې کافران شوي وو رسولانو خپلو ته چې خامخا وبه باسو مونږ تاسې هر ورو له ځمکې خپلې یا به خامخا وگرځئ تاسې هر ورو په دین ځمونږ کې، پس وحی وکړه دوی ته رب د دوی چې هر ورو هلاک به کړو مونږ ظالمان. او خامخا به واوسو مونږ تاسې په ځمکه د دوی کې وروسته (د هلاک) د دوی، دغه (اهلاک او اسکان حق دی) لپاره د هغه چا چې ویرېږي له درېدلو په مخ ځما کې او ویرېږي له وعدې (د عذاب ځما).

تفسیر: یعنی اوس خپل د توکل او استقامت خبرې پرېږدئ! او خپله زیاته لویي او مشرتیا مه ښکاره کوئ! بس او بس له دوو خبرو څخه یوه خبره ضرور ځانونو ته غوره کړئ! یا تاسې له بعثته څخه پخوا په شان پته خوله او قرار له مونږ سره کله او مخلوط اوسئ، او هغه کسان مو چې پخوا له دې نه له مونږ ځنې بې لارې کړي دي؛ هغوی دې بېرته ځمونږ په همدغه پخواني دین کې راشي!، که نه تاسې ټول ځمونږ له ملکه د باندې لار شئ! او مونږ مو له دې وطنه نورو ملکونو ته شړو.

پس وحیه وکړه دوی ته رب د دوی داسې چې هر ورو هلاک به کړو مونږ ظالمان، یعنی تاسې به څنگه دوی له دې ملکه وباسئ، مونږ به همدغه ظالمان د تل لپاره داسې فنا کړو؛ چې بیا له سره بېرته نشي راتلی، او د دوی په ځای کې به تاسې او ستاسې نور مخلص وفاداران ودانوو.

وگورئ چې د مکې معظمې کفارو نبي کریم صلی الله علیه وسلم او نور مسلمانان له هغه ځایه وویستل، چې همدغه اخراج بالآخر د دوی د اخراج سبب او وسیله وگرځېده، او هلته د اسلام او د مسلمانانو دائمی تسلط قائم او د

کفر او کفارو هيڅ يو اثر او نښه نشوه پاتې، او همدغه يې داسې وفرمايله چې: او خامخا به او سوو مونږ تاسې په ځمکه د دوی کې وروسته له اهلاکه د دوی.

وَاسْتَفْتَوْا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِدِي ۝ مِّنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ ۝ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسَبِّغُهُ
وَيَأْتِيهِ النَّوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَدِيدٍ ۝ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ۝

او فيصله (فتح او نصرت) و غوښت (انبياوو؛ نو منصور او مأمون شول سره له مؤمنانو) او نامراده زيانکاره ناامیده شو هر يو متکبر سرکښ (ضدي عناد کوونکی له حق سره). چې وړاندې د ده دوزخ دی (پس له مرگه او په کې سوځي) او ورڅښولی به شي له اوبو (چې زوې وينې سره گډې وي، او د دوزخيانو له گډېو بهیري). چې غرپ غرپ به يې (په تکليف سره) څښي او نه به وي نژدې چې تېر کړي هغه (زوې په اسانۍ سره له ډېر تريخوالي او بدبویۍ) او رابه شي ده ته (سختي د) مرگ له هر طرف (او له هر ځايه) حال دا چې نه به وي دی مړ کېدونکی (چې په ارام شي) او له شا او په مخ د ده کې به عذاب ډېر سخت وي.

تفسير: يعنی انبياوو له الله تعالی څخه مدد و غوښت، او د فيصلې طالبان شول، لکه چې نوح عليه السلام ويلي وو: ﴿فَاسْتَفْتَيْتُهُمْ وَلِيُنبِّئَهُمْ قَوْلَ بَعْضِهِمْ خَبْرَ بَعْضٍ﴾ او لوط عليه السلام وويل ﴿رَبِّ اجْنُبْنِي وَبَنَاتِي مِنَ الْفَاحِشَةِ﴾ او شعيب عليه السلام عرض کړی وو ﴿رَبِّ إِنَّا نَمُوتُ وَأَبْنَاءُنَا صِغَارٌ فَارِثُونَ﴾ او موسی عليه السلام دعاء فرمایلي وه: ﴿رَبِّ إِنَّا نَعْبُدُكَ وَأَنَّا صَاحِبُ الْآيَةِ﴾ او کفارو کله چې وليدل چې له دومره طويل مدت راهيسې مونږ له عذابه وېرول کېږو؛ ليکن د هغه هيڅ يوه نښه او آثار نه څرگندېږي (ښکاره کېږي) نو په تمسخر او استهزاء سره يې په داسې ويناوو سره خوله وېرانيستله ﴿وَقَالُوا رَبَّنَا عَجَلْنَا رَبَّنَا هَلْ أَتَىٰ قَوْمَنَا الْيَوْمَ الْحِسَابُ﴾ (۲۳ جزء د ص سورت (۱۶) آيت ۲ رکوع) او ﴿وَأَذُوا قَالُوا اللَّهُمَّ إِنَّا كَانُوا هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنَ السَّمَاءِ وَأُنزِلْ عَلَيْنَا آيَاتٍ كَمَا أَنْزَلْتَ عَلَى الْبَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (۹ جزء ۳۲ آيت د الأنفال سورت ۲ رکوع)، دغه خو د قریشو مقولې وې.

﴿مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَىٰ مِنْ مَّاءٍ صَدِيدٍ﴾ يعنی دغه خو د دې دنيا عذاب وو، وروسته له دې د دوزخ مدهشه او موحشه منظره ور په مخه ده، چې دوی په کې غورځول کېږي او سوځي چې د تېرې کېدلو په شدت کې زوې يا د زوو په شان اوبه پر دغو کفارو وڅښول شي.

﴿يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسَبِّغُهُ﴾ يعنی پخپلې خوښۍ سره يې کله څښلی شي، په حديث کې دي چې پرښتې يې د اوسپنې په گرزونو سره په سر وهي او په زوره يې پرې څښي، او په خوله کې يې ورتويوي، څه مهال (وخت) چې دوی يې خپلې خولې ته ورنژدې کوي؛ نو د هغه د حرارت له شدته د دوی د دماغو او د ماغزو تر پوټکي پورې هم بېل شي او لاندې ځوړند شي، کله چې هغه د دوی خولې ته ورسېږي؛ نو د دوی له ستوني (حلق) څخه تيرېږي او هلته بند پاتې کېږي، په ډېر مصيبت او رېږ (تکليف) سره يې يو يو گوت - يو يو غرپ، له ستوني (حلق) څخه تيروي، کله چې هغه د دوی نس کې لويږي؛ نو سم له لاسه د دوی کلمې ټوټې ټوټې غوڅې شي، او د باندې ترې لويږي: ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد سورت (۱۵) آيت (۲) رکوع)، ﴿وَأَن يَسْتَعِذُّوا يُعَاثِرُوا بِأَسْمَاءِ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۲۹) آيت (۴) رکوع) أعادنا الله منها وسائر المؤمنين.

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بَرًّا لِّمَ أَعْمَالُهُمْ كَمَا دَانَسْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَىٰ شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الصَّلَاةُ الْبَعِيدَةُ ۝

مثال (حال - صفت) د هغو کسانو چې کافران شوي دي په رب خپل باندې؛ عملونه د دوی په شان (د ډیري د) ايری دي، چې سخت را الوخي پرې باد په هغه ورځ چې سخت او ښور وونکی

وي باد يې، نه به قادر يري دوی د هغو عملونو چې کړي دي دوی په هيڅ شي، دا (گمان د نېکي د دوی) همدغه گمراهي ده لرې (له حقه).

تفسير: ځينو کفارو ته به داسې خيال پيدا کېده چې مونږ خو په دنيا کې ډېر ښه ښه کارونه د صدقاتو او خيراتونو په سلسله کړي دي، ځمونږ ښه اخلاق په خلقو کې مشهور دي، له ډېرو خلقو سره مو په مصيبت او تکليف کې مرستې (مدد) او کومکونه کړي دي، او په يو نه يو صورت سره مو د الله تعالی عبادت هم کړی دی، نو آیا دغه گمرد کړي او په نورو کولي او راکړه او ورکړه مو هلته په کار نه راځي؟.

د هغه ځواب يې په دغه تمثيل سره ورکړ، يعنې هر هغه څوک چې په پاک الله صحيح ايمان نه لري، او يواځې د فرضي او وهمي معبودانو عبادت کوي؛ د هغه گمرد اعمال محض يو بې روحه او بې وزنه شي ته ورته دی، او هغه به په محشر کې داسې الوزي او له منځه ورک کيږي؛ لکه چې د لوی باد او سيلی په وخت کې د اير و بخر کي الوځي، نو هلته به کفار د نېک عمل څخه بيخي تش لاس وي، حال دا چې داسې يوه موقع به وي چې هلته د نېکو عملونه ضرورت له هر شي څخه زيات وي، الله اکبر! دغه به څرنگه د حسرت او افسوس وخت وي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ يَتَشَاءُنَ اللَّهُ لِيَجْعَلَ لَكُمْ دِينًا غَيْرَ الَّذِي تَدِينُونَ ﴿۱۳۰﴾
عَلَى اللَّهِ بَعْرُ بَيْرٍ ﴿۱۳۰﴾

آيا نه ويني (نه پوهيږي ای ليدونکيه!) چې بېشکه الله پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکه په حقه سره (لکه چې اراده يې وه)، که اراده وفرمايي (الله د هلاکولو ستاسې)؛ نو بو به ځي تاسې (په مړينه سره) او رابه ولي نور خلق نوي (يعنې پيدا به يې کړي). او نه دی دغه (اهلاک ستاسې او پيدا کول د نورو) په الله باندي سخت او مشکل (بلکه آسان دي).

تفسير: يعنې ښايي؛ کفارو ته داسې خيال پيدا شي، کله چې مونږ په خاورو کې سره گډه او خاوره شو، نو بيا به بل ژوندون څرنگه وي؟ د قيامت او عذاب او ثواب خبرې گمردې (ټولې) افسانې دي، نو د دغه خيال په ترديد کې دا وربښي؛ هغه الله ته چې اسمان او ځمکه يې پخپل کامل قدرت او حکمت سره پيدا کړي دي، ستاسې بيا ژوندي کول - يا د بل کوم مخلوق درول ودانول ستاسې په ځای کې هيڅ سخت او مشکل نه دي، که د اسمان او ځمکې د محکم نظام له ليدلو څخه دغه يقين در حاصلېږي چې د هغو پيدا کوونکی او قائم ساتونکی کوم داسې ذات شته چې صانع او حکيم دی لکه چې د «بالحق» په لفظ سره يې تنبيه فرمايلي ده.

نو څرنگه ويلي شئ چې هغه به أشرف المخلوقات (انسان) محض يو بې نتيجې شئ پيدا کړی وي؟ او دده د تخليق او ايجاد سره به بل کوم عظيم الشان مقصد متعلق نه وي؟ له دغه ژوندون څخه وروسته به بل ژوندون وي، چې په هغه سره د آدم د پيداېښت عظيم مقصد په اکمله او اتمه طريقه سره ښکاره شي.

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعْفُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَمَا كُنْتُمْ مُعْتَدِينَ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرُنَا أَمْ صَبْرُنَا مَا لَنَا مِنَ اللَّهِ حِصٌّ ﴿۱۳۱﴾
وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُمْ فَأَخْلَفْتُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلَوْلَا الْفَسَادُ مَا آتَانَا بِصُحُفِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْحِفِي إِيَّيْكُمْ فَمَا أَشْرَكْتُمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۳۲﴾

او ظاهر به شي (خلاق له قبرونو د) دوی الله ته ټول، نو و به وایي کمزوران (د کفارو) هغو کسانو ته چې کبر لويي به يې کوله (په کفر کې) چې بېشکه مونږ وو تاسې ته (په دنيا کې) تابعان؛ نو آیا اوس یې تاسې دفع کوونکي له مونږ څخه له (دغه اخروي) عذاب د الله څخه څه څيز؟، نو و به وایي (دغه مشرکان): که هدايت کړی وی (لاره ښوولې) وی مونږ ته الله؛ نو خامخا هدايت (لارښوونه) به کړې وه مونږ تاسې ته، برابر دی (اوس) پر مونږ چې آیا شور، فریاد و کړو؟ یا که صبر و کړو، نشته مونږ ته هيڅ ځای د خلاصی. او و به وایي شيطان کله چې فيصله شي امر (د حساب په قيامت کې): بېشکه چې الله وعده کړې وه له تاسې سره (په دنيا کې) وعده د حق (چې بعث او جحيم او نعيم دی)، او وعده کړې وه ما له تاسې سره، بيا نو خلاف مې و کړ له تاسې سره (په وعده کې لکه چې اوس درښکاره شو)، او نه وو ماته پر تاسې هيڅ حکومت (او غلبه) مگر دا قدر چې وبللی ما تاسې (گمراهی ته)؛ نو قبول کړ تاسې (په تشو غلولو سره) دعوت ځما، نو مه ملامتوئ تاسو ما، او ملامت کړئ نفسونه (ځانونه) خپل، نه يم زه اوس فریاد رس (له عذاب خلاصوونکي) ستاسې، او نه یې تاسې فریاد رس (له عذاب خلاصوونکي) ځما، بېشکه زه کافر (منکر بېزاره يم) له هغه اشراکه ستاسې ما لره (له الله سره په طاعت کې) پخوا (له دې نه په دنيا کې)، (نو فرمایي الله) بېشکه چې ظالمان شته دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسیر: يعنی له گړدو ځنې په يوه لويه عدليه محکمه کې به گړد خلاق کله چې له خپلو قبرو څخه ژوندي پاڅولی کيږي او راوراندې کيږي، او په خورا ښکاره صورت په عرصات کې د الله تعالی په حضور کې گړد سره ټوليري، نو و به وایي د کفارو کمزوران هغو کسانو ته چې کبر يې کولو چې: بېشکه مونږ وو تاسې لره تابعان؛ نو آیا پس یې تاسې دفع کوونکي له مونږ څخه له عذاب د الله د څه څيز؟.

يعنی اتباع به خپلو متبعينو ته داسې وایي چې: «په دنيا کې تاسې له خپلو ځانونو څخه لويان او مشران جوړ کړي وو، نو ځکه مونږ ستاسې ډېر اطاعت او متابعت وکړ، نو نن د دغه مصيبت په وخت کې مونږ ته څه گټه او فائده راورسوي! آیا داسې کېدی شي چې د دغه الله تعالی د عذاب کومه برخه له مونږ څخه لرې يا سپکه کړي؟».

دغه وينا به وروسته د دوزخ له ورتگه وکړي، يا به د حشر په ميدان کې ووايي.

ابن کثير (رحمه الله تعالی) اول احتمال ته ترجیح ورکړې ده، لقوله تعالی: ﴿وَرَأَىٰ يَتَخَبَّحُونَ فِي النَّارِ قِيْلُ الصُّعْفُو الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوا وَآتَانَا كُمْ تَبَعًا﴾ الآية - وغير ذلك من الآيات، والله تعالی أعلم.

﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ﴾ الآية - يعنی له حساب او کتاب څخه وروسته کله چې داسې فيصله صادره شي چې جنتيان په جنت کې او دوزخيان دوزخ ته لار شي؛ نو هلته پخوا له دې نه چې دوزخيان په دوزخ کې ولويږي، دوزخيان به پر لعین ابليس باندې الزام اړوي، چې ای مردوده! تا په دنيا کې مونږ تېر ایستو، او له لارې څخه دې بې لارې کړو، او په دغه مصيبت کې دې ککړ کړو، نو اوس ځمونږ څه تدبير او چاره هم وکړه!، مثلاً د سپارش او نورو څه انتظام وکړه! چې د الله تعالی له دغه عذاب څغورنه (نجات) مو په برخه شي.

دلته لعین ابليس دوی ته به داسې يوه وينا وکړي چې د هغې حاصل دا دی: «بېشکه الله تعالی د صادق القولو انبياوو په ژبه او واسطه د ثواب او عقاب او د دوزخ او جنت په متعلق داسې رښتيا وعدې فرمایلي وې چې د هغوی صداقت په دنيا کې د دلائلو او براهينو له مخې ثابت وو، او نن هم په مشاهده سره ظاهر دی، ما د هغه په مقابل کې تاسې ته د دروغو خبرې او غلطې وعدې کړې وې، چې د هغو کذب او دروغ هم په دنيا کې په ادنی فکر او تأمل سره واضح او ښکاره کېدی شو، او دلته خو ستاسې تر سترگو لاندې د هغې بدې نتيجه راڅرگندې (ښکاره) دي، له ما سره نه

د حجت او د برهان قوت وو، او نه داسې بل کوم طاقت او قوت وو چې په زور او زیاتي سره مې تاسې داسې یوې وړو کې خبرې ته اړ (محتاج) او مجبور کولی شوی، بلا شبه ما تاسې ته د بدې تحریک کړی دی، او تاسې ته مې د خپلې ډلې په لوري د راتلو بلنه کړې ده، تاسې پخپله منډه او ډېرې خونې ځما په لوري راوغلبدئ.

د انصاف خبره خو دا ده: چې له ما څخه پر خپلو نفسونو باندې زیات الزام او ملامتي واپړوی! ځما د اغواوو، غولولو، لمسولو او تیرایستلو جرم پر خپل ځای پاتې دی، لیکن ځما پر مجرمولو تاسې کله پاک او بري کېدی شئ! نن تاسې ته مدد رسونه چېرې - پخپله له تاسې څخه مدد اخیستل هم امکان نه لري، مونږ او تاسې دواړو د خپلو خپلو جرائمو سره برابر په سزا کې نیولی کېږي، هیڅ یو به د بل په داد او فریاد نه شي رسېدی، تاسې له خپله حماقته په دنیا کې زه د الله تعالی شریک ودرولم، یعنې ځینې مستقیماً د شیطان په عبادت لگیا شول، او ډېر کسان د شیطان په خبرو داسې وغولېدل، او دده د احکامو انقیاد یې په داسې ډول (طریقه) سره وکړو؛ چې هغسې د الله تعالی د احکامو اطاعت او انقیاد به یې کولو، په هر حال زه له هغه شرک او کفر چې تاسې پخپل جهالت او غباوت سره کړی دی؛ بیخي منکر او بېزاره یم».

د دغو مکالماتو له نقل کولو څخه مقصود دا دی چې خلق د دغه اضطراب او پرېشانی له تصویره او اندېښنې د شیاطین الجن والانس له اتباع او پیروي څخه مخ وگرځوي.

وَأَدْخِلِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ
يَحْتَبِعُونَ فِيهَا أَسْلَمٌ ﴿۲۳﴾

او داخل به کړی شي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه په هسې) جنتونو کې چې بهیري لاندې له (مانیو او ونو د) هغو ویالې په دې حال چې همېشه به وي دوی په دغو (جنتونو کې، داخل به کړی شي دوی په حکم او) په اذن د رب د دوی، پېشکشي د دوی (به په وخت د ملاقات کې) په دغه جنت کې لفظ د سلام وي.

تفسیر: دغه یې د مقابلې په ډول سره د کفارو له سزا څخه وروسته د مؤمنینو ښه انجام او خاتمه وفرمایله، شاه صاحب لیکي چې: «په دنیا کې «سلام» دعاء ده د سلامتیا د غوښتلو لپاره، او په آخرت کې سلام ویل مبارکي ده پر سلامتی موندلو».

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ ﴿۲۴﴾ تَوَاتُرًا
أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ يُأْتِيهَا رِيحٌ مِنْ رَبِّهَا وَيُغْضِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۲۵﴾ وَمِثْلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ
كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿۲۶﴾

آیا ویني ته (ای بنده) څرنگه بیانوي الله یو مثال کلمه پاکیزه (چې لا إله إلا الله ده) په شان د هغې ونې پاکیزې (د څرما ده) چې بیخ د دې څښ وي (په ځمکه کې) او څانگې یې (پورته) په (جانب د) اسمان (تللي) وي. چې ورکوي (دا ونه) خوراک (مېوه) خپله هر مقرر وخت په اذن (حکم) د رب خپل، او بیانوي الله مثالونه لپاره د خلقو لپاره د دې چې دوی پند پرې واخلي. او مثال د کلمې خبیثې (چې کلمه د کفر ده) په شان د هغې ونې خبیثې (بدبویې بدخوندې لکه د مرغوني د بوټي) دی، چې ایستلی شوی وي له سر د ځمکې، چې نه وي ده ته هیڅ قدر قرار (ثبات استحکام).

تفسیر: یعنی وگورئ او غور و کړئ څرنګه باموقعه او معنی پیدا کوونکی مثال دی، عقلمن هومره چې په ده کې غور وکړي؛ هغومره په سلهاوو دقائق مسلسلًا ترې پیدا کیږي، په پاکیزه خبرې کې د توحید کلمه - د الله تعالی د معرفت خبرې - ایمان او ایمانیات - قرآن - حمد او ثنا - تهلیل - تسییح او رښتیا ویل - کرد سره داخل دي.

په اکثر روایاتو او آثارو کې دلته د پاکیزه ونې مصداق د څرما (کجورې) ونه درولې شوې ده، ګواکې نورې پاکیزه ونې هم تر دې لاندې داخلې کېدی شي.

﴿أَصْلَهَا نَائِبٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ﴾ یعنی د هغې بیخ د ځمکې په ژوره (ښکته) کې غوړېدلې وي، چې په ډېر زورور او سخت باد او سیلی سره هم هغه له بیخه نه ایستلی کیږي، او د هغې څانګې اسمان ته رسېدلي دي، یعنی څانګې یې ډېر لوړې او د ځمکې له کثافتونو څخه لرې وي.

﴿تُؤْتِي أَكْثَمَ كُلِّ جَبْنٍ بِأَذْنٍ رَيْبًا﴾ چې ورکوي دغه ونه مېوې خپلې هر وخت کې چې ورته مقرر کړی وي الله په اذن او حکم د رب خپل سره، چې اول «بسر» او په وسط کې «رطب» او آخر کې «تمر» ورکوي، او «تمر» یې خو هر کله موجود وي، یعنی هیڅ یو فصل له مېوو او ثمراتو څخه تش نه وي پاتې، یا یې فرض کړئ چې په دولسو میاشتو کې ګهځ (سحر) او ماښام به پرې تازه مېوې څوړندې وي.

په ﴿كَلِمَةٍ خَيْرَةٍ﴾ کې د کفر کلمه - دروغ خبرې - او هر هغه خبره چې د الله تعالی له مرضي څخه مخالفه وي؛ داخله ده، او علی الأكثره له دې نه حنظل (مرغونی) مرادوي، ګواکې د لفظ په عموم کې هره خرابه ونه شامله کېدی شي، یعنی لکه چې هیڅ بیخ ونه لري، او په لږ اشاره سره له ځمکې څخه وځي، ګواکې د هغه کم قوتی او ناپایداری یې ښکاره کړې ده.

د دواړو مثالونو حاصل داسې شو، چې ګواکې د توحید او ایمان دعوی بیخه او رښتیا ده، چې د هغه دلائل نهایت صاف او صحیح او مضبوط دي، او د دې لامله چې د فطرت سره موافقه ده؛ د هغې رښې د زړونو ژورو ته رښکته کیږي، او د صالحه وو اعمالو څانګه عین تر اسمانه پورې لګیږي.

الغرض د حق او صداقت او توحید او معرفت همپشه بهارونه او پسرلي ورځ په ورځ وده کوي، او لویېږي، او په ډېرې پایداری سره لویېږي، او بالعکس د دروغو خبرو او شرک او کفر او د باطني دعوی بیخه ونه وي، د باد په لږ خوځولو سره له بیخه وځي، د ناحقې خبرې په اثبات کې هومره زور چې ولګولی شي؛ لیکن د انساني ضمیر او فطرت د مخالفت لامله (له وجې) د هغه بیخ د زړونو تر بیخه نشي رسېدی، د لږ څه فکر کولو په اثر غلط راښکاري، نو ځکه مشهوره ده چې دروغ پښې نه لري، یعنی د رښتیا په شان پر خپلو پښو نشي تلی، او نه له هغو څخه په زړونو کې څه نور پیدا کیږي.

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ
اللَّهُ مَا يَشَاءُ

مضبوطوي الله هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په خبرې ثابتې سره په ژوندون د دنیا (په وخت د فتنې او مرګ) کې او په آخرت کې (یعنې په قبر کې) او ښویوي الله ظالمان (له دغې ثابتې خبرې او هېروي یې ترې په دنیا او عقبا کې)، او کوي الله هر هغه څه چې اراده وفرمایي (د کولو یې له اهداء د مؤمنانو او اضلال د مشرکانو).

تفسیر: یعنی حق تعالی د توحید او ایمان په خبرو (چې د هغو مضبوطي او پایداری په پخواني مثال کې ظاهره کړې شوی دی)، مؤمنان په دنیا او آخرت کې مضبوط او ثابت قدم وي، پاتې شو د قبر منزل چې د دنیا او آخرت په

منځ کې «برخ» دی؛ هغه په دنیا یا په آخرت کې ګډ شمېرلی شوی، لکه چې له اسلافو څخه دغه دواړه اقوال منقول دي، غرض دادی چې مؤمنین د دنیا له ژوند څخه نیولې تر محشر پورې د همدغې طیبې کلمې په برکت مضبوط او ثابت قدم پاتې کېږي، په دنیا کې له هومره حوادثو او آفاتو سره چې مخامخ شي، او هر رنگه سخت امتحان او ازموینه چې ترې واخیسته شي؛ په قبر کې د نکیرینو سوال او ځواب وشي، د محشر هولناکه منظره سره له دې چې فکر او هوش وړونکې وي؛ په هره موقع کې همدغه د توحید کلمه د ده د مېراني، ثبات، او استقامت ذریعه وګرځي.

﴿وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ﴾ او بنویوي اړوي الله ظالمان مشرکان له دغې ثابتې خبرې او هېروي یې ترې په دنیا او عقبی کې، له ظالمانو څخه مراد دلته کفار او مشرکین دي، دوی په دنیا کې هم وښویدل، او په آخرت کې هم ښویږي، او له سره د حقیقي بري او کامیابي مخه به ونه ويني.

أَلَمْ تَر إِلَى الَّذِينَ بَدَلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ لُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ﴿١٥﴾ جَهَنَّمَ يَصَلُّونَهَا وَبَسَّ الْقَارِ ﴿١٦﴾
وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا الْبِضُّوعًا عَن سَبِيلِهِ قُلْ تَتَّبِعُوا فَإِن مَّصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ ﴿١٧﴾

آیا نه یې خبر نه ګورې ته هغو کسانو (د کفارو) ته چې بدل کړی یې دی نعمت د الله په ناشکری سره (په اختیار د کفر) او رابنکته کړی دی دوی قوم خپل په دار د هلاکت کې، چې دوزخ دی، داخل به شي دوی په هغه کې، او بد ځای د قرار او هستوګنې دی. او ګرځولي وو دوی الله ته شریکان لپاره د دې چې ګمراه کړي (واړوي خلق) له لارې (د توحید) د الله، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې نفعه واخلي تاسې (په شهواتو سره په دنیا کې) نو بېشکه بېرته ورتله ستاسې اور د دوزخ ته دي.

تفسیر: له دې نه د کفارو او مشرکینو مشران او سرداران مراد دي، خصوصاً د قریشو رئیسان چې ددوی په لاس کې په هغه وخت کې د عربو واک او اختیار وو، یعنې الله تعالی پر دوی څومره انعام او احسان فرمایلی دی، ددوی د هدایت لپاره یې محمد صلی الله علیه وسلم لېږلی دی، قرآن یې نازل کړی دی، د بیت الحرام مجاوران یې ګرځولي دي، د عربو مشرتیا یې ورته روزي کړې ده، دوی د پاک الله د دغو نعمتونو او احسانونو مقابل په دې سره وکړه؛ چې د الله تعالی پر ناشکری یې ملاوې وټولې، او دده خبرې یې دروغ وبللې، دده له رسول سره وجنګېدل، په آخر کې یې خپل قوم له خپلو ځانونو سره یو ځای بیولی د هلاکت په کنده کې ولوېدل.

﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا الْبِضُّوعًا عَن سَبِيلِهِ﴾ یعنې که دوی د الله تعالی له نعمتونو او احساناتو څخه متأثر شوي وی، او د حقیقي منعم په شکر ګذاری او اطاعت شعاری کې لګیا وی؛ نو ډېر به ښه وو، مګر دوی داسې ونه کړل، بلکه بالعکس بغاوت یې غوره کړ، او د پاک الله په مقابل کې یې نور داسې شیان ودرول؛ چې پر هغو یې د الوهیت صفات ویشلي وو، او هغه عبادت یې چې واحد الله ته مخصوص وو؛ په مختلفو عنوانونو سره د دوی لپاره ثابت کړ، خو په دغې سلسلې کې له خپلو ځانونو سره نور خلق هم بې لارې کړي، او ګمراهي ته یې واړوي، او د خپل سیادت په لومه (دام) کې یې راګیر کړي.

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ
أَنْ يَأْتِيَهُمْ يَوْمَ لَا يَسْعُرُ فِيهِمْ وَلَا يَخْلُ ﴿١٨﴾

ووايه (ای محمده) هغو بندګانو څما ته چې ایمان یې راوړی دی چې سم دې دروي (ادا کړي) لمونځ، او ورکړه دې کوي ځینې له هغه ماله چې ورکړی دی مونږ دوی ته په پټه (که مستحب

وو)، او په ښکاره (که فرض وو یا واجب)، پخواله راتلو د هغې ورځې چې نشته سودا پلورل (خرڅول) او پېرودل (اخستل) په هغې کې او نه دوستي.

تفسیر: د کفارو د احوالو له ذکر کولو څخه وروسته د مخلصینو مؤمنینو د تنبیه لپاره یې داسې وفرمایل څو دوی په پوره ډول سره وینس شي، او د عبودیت په وظائفو کې یوه ذره هم فرق او توپیر (تفاوت) رانه ولي، په زړه او ځان سره د خالق عبادت او د مخلوق خدمت وکړي، چې هغه ډېر ښه عبادت دی، لمونځونه دې د هغو له حقوقو او حدودو درعايت سره په کامل خشوع او خضوع سره تل ادا کړي، د پاک الله له ورکړې څخه یوه برخه خفيه یا علانيه پر مستحقینو ولگوي، الغرض د هغو کفارو په مقابل کې چې په کفر او شرک او د نعمتونو په ناشکری کې ډوب تللي دي، مؤمنانو ته لازم دي چې په خپلو ځانونو او مالونو الله تعالی په عبادت او شکر ایستلو سره خپله مستعدي څرگنده (ښکاره) کړي.

﴿مَنْ قَبِلَ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَبِيعٍ فِيهِ وَلَا حِلَّ﴾ یعنی لمونځ او في سبيل الله انفاق او نور حسنات په هغه ورځ به د دوی په کار ورځي، بيع او شراء او تش د دوستي او خپلوی تعلقات له سره د دوی په کار نه ورځي، نه به هغه څو ک نېک عمل پېرودی (اخستلی) شي، او نه به داسې کوم دوست او خپلوان پیدا کيږي، چې بې له ایمانه او صالح عمله تش د دوستي د تعلقاتو لامله د ده نجات ذمه پر خپل ځان واخلي.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ
 وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرٍ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْأَنْهَارَ ۖ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبِينَ
 وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۗ وَاتَّكُمُ مِنْ كُلِّ مَآسَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تحصوها إِنَّ
 الْإِنْسَانَ لظَلُومٌ كَفَّارٌ

الله هغه ذات دی چې پیدا کړی یې دي اسمانونه او ځمکه او نازلې کړي یې دي (له طرفه) د اسمانه اوبه، نور ایستلې یې دي په دې اوبو سره له هر قسمه مېوو څخه رزق (روزي) تاسې ته، او مسخر (تابع) کړي یې دي تاسې ته بهرې لپاره د دې چې ګرځي په سیند کې په امر (حکم) د دغه (الله) سره، او مسخر کړي (لگولې) یې دي تاسې ته ویالې، او مسخر کړي (په کار لگولې) یې دي لپاره د منافعو ستاسې لمر او سپوږمۍ په دې حال چې ګرځېدونکې) دي سم له دستور سره برابر، او په کار کې یې لگولي دي تاسې ته شپه او ورځ. او درکړي یې دي تاسې ته ځینې له هر هغه څیز چې سوال کړی تاسې د هغه (شي سم له مصلحته)، او که وشمېرئ تاسې (ټول انواع او ګرد افراد) د نعمت د الله؛ نو وبه نه شمېرلی شی تاسې دا نعمتونه د الله (تر آخره پورې)، بېشکه انسان خامخا لوی ظالم ډېر ناشکره دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی د خپل قدرت او حکمت په کمال سره په اوبو کې داسې یو قوت پیدا کړی دی، چې د ونو او کښتونو (فصلونو) او د نورو د ودې او نشوونما او حاصل ورکولو سبب ګرځي، او د همغو په ذریعه ځمونږ د هغو له مېوو او حاصلاتو څخه مستفید کيږو.

﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرٍ﴾ یعنی د سمندر په خوفناکو څپو او موجونو کې په یوې وړوکې بهرې بانډې سپرېږئ، او له کومه ځایه تر کومه ځایه پورې رسېږئ، او په څه اندازه سره تجارتي او غیر تجارتي فوائد ترې حاصلوئ، دغه خو د الله تعالی په قدرت او حکم سره دی؛ چې د سمندر په لویو لویو څپو او هسکو هسکو موږو او غټو غټو شپېرو کې یوه وړوکې (د پیاز د پوټکي په شان) بهرې یا جهاز نه یواځې ساتي، بلکه له یوې لویې وچې څخه یې بلې لویې وچې ته هم بیایي.

﴿وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ﴾ يعنې په ويالو، خوړونو، سيندونو، ويالو، لستيو او نورو کې د اوبو راتلل او لرې ځايونو ته رسېدل - اګر که د بېرې په شان ستاسې د فکر او ارادې تابع نه ده؛ خو بيا هم ستاسې په کارونو کې بوخت او لګيا دي. همداسې لمر، سپوږمې او ستوري هم د يوه معين نظام او ضابطې سره سمه د خپل ټاکلي دود (رواج) او دستور سره موافق تماما تر قيامه د قيامت پورې پخپلو حرکاتو او ورسپارليو شويو خدماتو کې مصروف دي، او له سره نه ستومانه او نه ستري کيږي.

يا شپه او ورځ يوه په بله پسې په همغه ټاکلي عادت سره سم او تل راځي او ځي، دغه ګرد شيان اګر که په دې معنی ستاسې په تصرف او اختيار کې نشته؛ چې کله مو او چيرې مو چې زړه وغواړي د هغوی د قدرتي حرکاتو او تاثيراتو مخه ونيسي، خو بيا هم تاسې داسې ډېر تصرفات او تدابير په کار اچولي شئ چې د هغو تاثيراتو څخه بېشماره فوائد حاصل کړئ او لکه چې کوي - د انساني تصرفاتو او تدابيرو څخه ماسوا دوی بالذات هم تل تر تله ځمونږ د دې دنيا په يو نه يو خدمت کې مشغول او لګيا دي، مونږ او تاسې په هوسايي (آساني) سره ژوندون کوو، او دوی سرګردانه ځمونږ په منفعت او خدمت کې مداومت کوي.

﴿وَاِنْ تَعَدَّ اَوْ اِغْتَابَ﴾ يعنې د الله تعالی نعمتونه دومره ډير دي، چې که تاسې ګرد سره يو ځای شئ، او په اجمالي ډول سره د هغو شمېرلو سره پيل (شروع) وکړئ؛ نو ګرد به سره ستري او ستومانه کېږئ.

﴿اِنَّ الْاِنْسَانَ لَقَلْبُوْمٌ كَفَّارٌ﴾ يعنې د انسان په جنس کې ډېره زياته بې انصافي او بې شکرې او بې قدرې شته، چې سره د دومره بېشماره احساناتو له ليدلو بيا هم د حقيقي منعم حق نه پېژني، او شکر يې نه اداء کوي.

وَ اِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَّ اجْنُبْنِي وَّ بَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ۗ ط

او (ياد کړه) هغه وخت چې وويل ابراهيم: اى ربه ځما! وګرځوه دا ښار (د مکې) امن والا، او لرې وساته ما او ځامن ځما له دې نه چې عبادت به کوو د بتانو.

تفسير: يعنې د قریشو هغو مشرانو چې د دوی د کفران او شرک او کفر بيان پاس په ﴿الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ﴾ الایه - کې شوی وو؛ هغوی ته د ابراهيم عليه السلام قصه ور په يادوي، او تنبيه ور کوي چې تاسې د هغه د اولاديت لامله د «کعبه الله» او لوی حرم مجاوران شوي یئ، هغه د دې کعبې اساس خاص پر توحيد اېښی وو، د همدغه د دعاوو په اثر الله جل جلاله دغه د مکې معظمې ښار ودان کړ، او په دغو کلکو پرښو (ګټو) او شگلنو ځمکو کې د ظاهري او باطني نعمتونه امبارونه يې جوړ کړل، ابراهيم عليه السلام له دنيا ځنې په داسې حال کې لاړ چې داسې دعاوې او وصيتونه يې کول، چې دده اولاده د شرک طريقه اختيار نه کړي، اوس تاسې ته فکر کول او شرمېدل په کار دي، چې تر کومه ځای پورې مو دده د وصيتونو رعايت کړی دی؟ يا دده له دعاء څخه مو برخه اخيستې ده، او تر کومه حده پورې مو د الله تعالی پر احساناتو شکر ايستلی دی.

﴿رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا﴾ الایه - يعنې مکه معظمه «حرم آمن» وګرځوي لکه چې الله تعالی مأمونه هم وګرځوله، او هم زه او هم ځما اولاده د تل لپاره د بت پرستی څخه وژغورې (محفوظ کړې)، او ترې مو لرې وساتې، غالباً دلته به له اولاده ځنې خاص صُلبی اولاد مراد وي، نو ځکه د دوی په صُلبی اولاد کې دغه مرض رانغی، او که عام ذريات ترې مراد وي، نو ویلی کيږي چې دغه دعاء د ځينو په حق کې نه ده قبوله شوې.

سره له دې چې ابراهيم عليه السلام معصوم رسول وو، مګر د دعاء له آدابو څخه ده؛ چې له نورو ځنې پخوا سپری خپل ځان ته دعا وکړي، داراز (قسم) دعاوې چې له انبياوو څخه منقولې دي؛ په هغو کې دغې خبرې ته هم اشاره ده چې د انبياوو عصمت هم د دوی له لوري نه دی پيدا شوی، بلکه د الله تعالی له حفاظته او صيانته موجود شوی دی، نو ځکه دوی تل د همغه په دربار کې التجاء کوي چې هغه د دوی د عصمت او (تلطفاً) ضامن او کفيل شوی دی.

تنبیه: حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمه الله تعالى) په نزد ابراهيم عليه السلام دغه دعاوي د معظمې مکې د ودانۍ او د کعبې شريفې د تعمير څخه وروسته کړي دي، په (اول جزء البقره په (۱۲۶) تر (۱۲۹) آياتونو او (۱۵) رکوع) کې د کومو دعاوو چې ذکر شوی دی؛ هغه يې د کعبې شريفې د بناء په وخت د اسماعيل عليه السلام په معیت فرمايلي دي، او دغه دعاوي يې ډېره موده وروسته په سپين ريرتيا کې کړي دي.

رَبِّ اِنَّهُمْ اَضَلُّنَا كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ ۗ فَمَنْ تَبِعَنِيْ فَاِنَّهٗ مِنِّيْ وَمَنْ عَصَانِيْ
فَاِنَّكَ عَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۲۶﴾ رَبَّنَا اِنَّا اَسْكَنْتُمْ مِنْ دُرِّيْتِنِيْ بَوَادِي غَيْرِ ذِي رَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ
الْمُحَرَّمِ لِرَبَّنَا لِيَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ فَاَجْعَلْ اَفِيْدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِيْ اِلَيْهِمْ وَاِرْزُقْهُمْ
مِّنَ الشَّمْرِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُوْنَ ﴿۱۲۷﴾

ای ربه خُما! بېشکه دغو (تېرو (کتېو) بُتانو) لغزولي دي ډېر له خلقو (چې سبب د گمراهۍ د دوی شوی دی) نو هر چا چې متابعت وکړ خُما؛ نو بېشکه هغه له (أهل ملت) خُما دی، او هر چا چې نافرمانی وکړه خُما نو بېشکه چې ته يې بڼه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکې يې. ای ربه خُمونږ! بېشکه چې ما اوسولي دي خُینې له اولاد خپل (چې اسماعیل او اولاد يې دی) په داسې یوه وادي (ناو) کې چې نه دی خاوند د کښت (فصل) په نزد د کوتېې ستا چې حرمت (عظمت) والا ده، ای ربه خُمونږه (ومې اوسول دوی دلته) د دې لپاره چې سم ودروي (اداء کړي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، نو وگرځوه (مائل کړه) زړونه د خُینو خلقو په مینه (چې راځغلي دوی ته، او رزق روزي ورکړه دوی ته له هر قسمه مېوو څخه لپاره د دې چې دوی شکر وباسي.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چې د خالص توحید لاره غوره کړې ده، او خُما خبرې يې منلي دي؛ هغه خُما په ډله کې شامل دي، او هغه کسان چې خُما خبرې يې نه دي منلي، او خُمونږ له لارې څخه بېل شوي دي؛ نو ته دوی ته پخپلې مهربانۍ او بخښنې سره د توبې توفیق ورکولی شې، که ستا لطف او مهربانۍ وي؛ نو هغه به هم ایمان راوړي، او خپل ځان به د خصوصي رحمت او ابدې نجات مستحق گرځولی شي، یا دا مطلب چې ته قدرت لرې چې هغه هم په همدغه موجوده حالت کې وبخښې، اګر که ستا له حکمته د هغه وقوع ونشي.

تنبیه: د «المائدة» د سورت په آخر کې د ابراهيم خليل الله عليه السلام د دې قول او د مسیح عليه السلام په مقوله کې مو فرق بیان کړی دی؛ هغه دې بیا وکتلی شي! .

﴿رَبَّنَا اِنَّا اَسْكَنْتُمْ﴾ الآیه - ای ربه خُمونږه! بېشکه چې ما اوسولي دي او ډېره کړي دي خُینې له اولادې خپلې یعنی اسماعیل عليه السلام، ځکه چې بل اولاد يې اسحاق عليه السلام او نور په شام کې وو، د الله تعالی په حکم يې اسماعیل عليه السلام د تي رودلو په وخت کې د ده د والدې (بي بي هاجرې) سره په دغه تور سپېره ډاګه او ډېر ډګر (میدان) کې پرېښود، او دی ترې لاړ، وروسته له هغه د «جرهم» د قبیلې څه خلق هلته ورسېدل، ځکه چې الله تعالی د اسماعیل عليه السلام د تندې او د بي بي هاجرې رضي الله عنها د تلوسې او منډې له امله د پرښتې په ذریعه هلته د «زمزم» چینه بهولې ده، نو د «جرهم» کوچیانو چې دغه اوبه وليدې، هلته ښکته شول، او د بي بي هاجرې رضي الله عنها په اجازه همغلته مسکون شول.

کله چې اسماعیل عليه السلام لوی شو؛ نو په همدغې قبیلې کې يې واده وشو، په دې ډول چې نن ورځ مکه معظمه ده؛ یو کلی ودان شو، ابراهيم عليه السلام به هم کله کله له «شام» څخه دلته تشریف راوړ، او د دې او د دې ښار هستېدونکو ته به يې داسې دعاوي فرمايلې چې: «ای الها! ما خپل یو خوی په دغه لامزروعه (بي کرونده) او ډاګه ډېر

ميدان کې ستا په حکم ستا معظم او محترم کور سره نژدې دېره کړې دی، چې دی او د ده نسل ستا او ستا د دې کور حق ادا کړي؛ نو ته پخپل فضل او کرم سره د خلقو زړونه دې لوري ته متوجه کړه، خو دوی دلته راشي، او ستا عبادت وکړي، او د دې ښار رونق زيات شي، او هم د دوی دروژي او زړه جمعی لپاره له غيبه داسې سامان ور برابر کړه؛ چې برسېره پر غلو او اوبو چې د ژوندانه له ضرورياتو څخه دي؛ عمده ثمرات او ښې مېوې همدلته په افراط سره پيدا شي، چې خلق د زړه په اطمینان سره ستا په عبادت او شکر گذرای کې مصروف شي».

پاک الله دغه ګردي دعاوې قبولې کړې، لکه چې تر نن ورځې پورې هر کال په زرګونو او لکونو انسانان له ګرده جهان هلته سره ټولېږي، او د اعلى قسم ميوو او عمده ثمراتو په مکې معظمې کې دومره کثرت او افراط وي؛ چې ښايي د دنيا په کومې بلې برخې کې د هغه ساری او نمونه لږ وي، حال دا چې پخپله په مکه معظمه کې يوه باثمره ونه به نه وي موجوده، له ځينو اسلافو څخه منقول دي چې: ابراهيم عليه السلام پخپله دعا کې ﴿أَقْبَدَةً مِنَ النَّاسِ﴾ د «څه خلقو زړونه» فرمايلي وو، که نه ګرد عالم به هغه لوري ته تلل.

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْلِنُ وَمَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ﴿۵۰﴾

ای ربه ځمونږ! بېشکه چې تاته معلوم دي هغه چې پټوو یې مونږه، او په هغه چې ښکاره کوو یې، او نه دي پټ پر الله باندې هیڅ څیز (نه) په ځمکه کې (له سفلیاتو نه) او نه په آسمان کې (له علویاتو نه).

تفسیر: یعنې په ځمکه او آسمان کې هیڅ له تا څخه پټ نه دي، نو بیا ځمونږ ظاهر او باطن له تا ځنې څرنګه پټ او مخفي پاتې کېدی شي؟ داسې چې فرمایلي یې دي: «هغه چې پټوو یې مونږ او هغه چې ښکاره کوو یې» په دغه کې د مفسرانو څو اقوال دي: لیکن د تخصیص هیڅ وجه نه ده، الفاظ عام دی، چې ګردو ښکاره وو او پټو شیانو ته شامل دي.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ﴿۵۱﴾

(ټول د کمال صفت او) ثنا ده (هغه) الله لره چې رابخښلی یې دی ماته سره له زوروالي اسماعیل او اسحاق، بېشکه چې رب ځما خامخا ښه اور بدونکی (قبلونکی) د دعاء دی.

تفسیر: یعنې په زور توب کې اسحاق علیه السلام د «سارې» او اسماعیل علیه السلام د «هاجرې» له کېلې څخه په غیر متوقعه ډول سره دې راعنایت فرمایلي دي، لکه چې د اولاد په متعلق ځما د ﴿رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ﴾ دعا دې واورېده، دغه دعاء هم راقبوله کړه.

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ۖ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿۵۲﴾

ای ربه ځما! وګرځوي ما همېشه قائموونکی (اداء کوونکی) د لمانځه (سره له ټولو حقوقو یې) او ځنې له اولادې ځما (هم کلک کړې پر لمانځه)، ای ربه ځمونږ! او قبوله کړې دعاء ځما.

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿۵۳﴾

ای ربه ځمونږ! بخښنه وکړې ماته او مور او پلار ځما ته او مؤمنانو ته په هغه ورځ (د قیامت کې) چې قائمېږي حساب.

تفسير: دغه دعاء يې غالباً د خپل پلار د مړ كېدلو څخه پنخوا چې د كفر په حالت مړ شو، او وروسته دى پرې خبر شو؛ فرمايلې ده، نو مطلب به يې داسې وي چې: هغه ته د اسلام هدايت ور كړې!، او د قيامت په ورځ يې د مغفرت وړ (لايق) او مستحق وگرځوي!، او كه د مړ كېدلو څخه يې وروسته دعا فرمايلې وي؛ نو بنايي تر هغه وخته پورې به دى نه وو مطلع كړى شوى، چې كفار د مغفرت وړ (لايق) نه دي.

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخَّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ
الْأَبْصَارُ ۗ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُءُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفِئْتُهُمْ هَوَاءً ۝

او مه كوه گمان (اى انسانه) په الله چې غافل (بې خبره) دى له هغو كارونو چې كوي يې ظالمان! بېشكه همدا خبره ده چې وروستي كوي دوى هغې ورځې ته چې خلاصې به پاتې وي (له ډېر وېرې) په هغه كې سترگې. چې منډې وهونكې به وي دا (مخلوقات) چې جگ (اوچت) نيونكي به وي د سرونو خپلو (په طرف د بلونكي محشر كې)، بېرته به نه گرځي دوى ته رپول د سترگو د دوى، او زړونه د دوى به تش وي (له عقله او فهمه له ډېرې وېرې).

تفسير: يوه ركوع پنخوا د ډېرو عظيمه وو نعماوو د ذكر كولو په منځ كې يې فرمايلي وو: ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَقَلْبًا كَفَّارًا﴾ «بېشكه انسان خامخا لوى ظالم او ډېر ناشكړه دى»، وروسته له هغه د ابراهيم عليه السلام قصه يې واوروله، او د مكې معظمې كفارو ته ځينې خصوصي نعمتونه ور په ياد كړه. او د دوى د ظلم او شرك په لوري يې اشاره و فرمايله؛ په دغه ركوع كې تنبيه فرمايي: كه د ظالمانو په تنبيه فرمايلو كې څه ځنډ وشي، نو داسې يې مه گڼئ چې الله تعالى د دوى له حركاتو څخه بې خبر دي، په ياد يې ولرئ چې د دوى هيڅ يو وړو كى او لوى كار له الله تعالى څخه پټ نه دى، البته د ده عادت داسې نه دى چې فورا مجرم ونيسي، او تباه يې كړي، دې ډېرو لويو ظالمانو ته هم مهلت وركوي، چې يا له خپلو جرائمو څخه لاس واخلي، يا د جرائمو په ارتكاب كې تر دې حده پورې ورسپري چې له قانوني حيثته د ده د سزا په مستحق كېدلو كې هيڅ قسم خفاء پاتې نشي.

تنبيه: ﴿وَلَا تَحْسَبَنَّ﴾ خطاب هر هغه انسان ته دى چې داسې يو خيال يې په زړه كې پيدا كېدى شي، او كه پاك رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خطاب؛ نو د دوى له دې مخاطبې څخه به نورو ته اورول مقصود وي، چې كله يې خپل رسول الله صلى الله عليه وسلم ته داسې و فرمايل چې داسې خيال مه كوه! حال دا چې داسې يو خيال له سره دوى ته قريب هم نشو راتلى، نو د نورو په حق كې داسې خيال به په څه اندازه واجب الاحتراز وي.

﴿إِنَّمَا يُؤَخَّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ﴾ يعنې د قيامت په ورځ كې له ډېر هول، هيت او دهشت څخه سترگې به همداسې رډې بلې او تېغې پېغې رانكاري، او هم داسې بوتې وتلې او پرانستلې به پاتې وي، يعنې رپولى به يې نشي، او همداسې وازې به ختلې وي، او هيڅ به يې نشي پټولى.

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا آخِرْنَا إِلَىٰ آجَلٍ قَرِيبٍ نَحْنُ
دَعَوْتِكَ وَتَتَّبِعِ الرَّسُولَ ۖ أُولَٰئِكَ تَتَوَكَّلُونَ أَوْسَمًا مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ۗ وَسَكَنتُمْ فِي مَسْكِنِ الَّذِينَ
ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ وَبَيَّنَّ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْآمَثَالَ ۝

او وېروه (اى رسوله ځما) خلق له هغې ورځې څخه چې را به شي دوى ته عذاب (په قيامت يا د مرگ په وخت كې)؛ نو وبه وايي هغه كسان چې ظلم يې كړى دى (په شرك او تكذيب سره): اى ربه ځمونږ! وروستي كړه (مهلت را كړه) مونږ ته تر نېټې نزدې پورې

چې قبوله کړو بلنه ستا او متابعت وکړو د رسولانو، (وبه فرمایي الله توییخاً) آیا نه وی تاسو چې قسم به کولو تاسې پخوا له دې نه (په دنیا کې) چې نشته تاسې ته هیڅ زول (له دنیا نه آخرت ته په بیا ژوندون سره). او اوسېدلي وی تاسې په کورونو د هغو کسانو کې چې ظلم یې کړی وو پر ځانونو خپلو (په کفر او معاصیو سره)، او ښکاره شوي ده تاسې ته (دغه خبره) چې څرنگه کار کړی وو مونږ په دوی باندې (د عذاب او اهلاکه) او بیان کړی وو مونږ تاسې ته مثالونه.

تفسیر: د (العذاب) څخه یا خو د قیامت ورځ او اخروي عذاب مراد دی، یا د موت وخت او د ده د سکرانو او د روح د قبض شدت مقصود دی، یا له دنیوي عذاب څخه د هلاک کېدلو ورځ اراده کولی شي.

﴿قِيُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا﴾ الآية - که دغه وینا په دنیا کې د عذاب یا د موت د شدت د لیدلو په وخت کې وي؛ نو یې مطلب ظاهر دی، چې اوس څو ورځې نورې هم مونږ ته مهلت را کړه! مونږ در سره وعده کوو چې وروسته له دې نه خپله رویه او عمل ښه کوو، یعنی د حق دعوت قبلوو، او د انبیاوو متابعت اختیاروو، کما قال الله تعالی: ﴿حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ * لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» (۹۹-۱۰۰) آیت (۶) رکوع).

او که د دوی دغه مقوله د قیامت په ورځ کې وي؛ نو په دغه صورت کې به د مهلت غوښتلو معنی داسې وي؛ چې مونږ بیا دویم ځلي د لږ څه مدت لپاره دنیا ته بهرته ولېږه، نو بیا وگوره چې مونږ په څه اندازه خپله وفاداري درښکاره کوو، کما قال الله تعالی: ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسَ رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا لَعْمَلٍ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ﴾ (۲۱ جزء د «السجدة» سورت (۱۲) آیت (۲) رکوع).

وَقَدْ نَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرَهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرَهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴿٢٠﴾

او په تحقیق سره کوښښ د مکر او فریب وکړ دوی د مکر او فریب خپل حال دا چې الله سره دی مکر د دوی، او نه وو مکر (فریب) د دوی (داسې لوی) چې له ځایه به بهرته شي له دغه مکره غرونه (له خپله ځایه).

تفسیر: یعنې گړدو پخوانیو او وروستنیو ظالمانو خپل مکرونه او فریبونه چلولي دي، او د انبیاوو په مقابل کې د حق د مغلوبولو او لرې کولو هیڅ یو تدبیر او سازش دوی نه دی پرینښی، دوی گړد تدابیر، مکر، فریب او چال د الله تعالی په نزد یو په یو ښکاره او محفوظ دي، او خامخا دوی ته د هغو سزا ورکوي.

﴿وَإِنْ كَانَ مَكْرَهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ﴾ یعنې دوی ډېر زیات مکرونه او فریبونه کړي دي، او د هغو نتائج یې لیدلي دي، مگر د الله تعالی د چل په مقابل کې هغه گړد ناکامه او بې نتیجې پاتې دي، آیا دغه مکر د دوی به غرونه له خپلو ځایونو څخه وخوځولی شي؟ یعنې انبیاو علیهم السلام او حقه وو شرائع چې له غرونو څخه زیات مضبوط او مستقیم دي؛ د دوی د دغو مکاریو او فریبونو څخه به لږ څه متأثر او متضرر شي؟ حاشا و کلا.

د دې تفسیر سره موافق په ﴿وَإِنْ كَانَ مَكْرَهُمْ﴾ کې «إِنْ» به «نافیه» وي، او د آیت مضمون د ﴿وَلَا تَمِشْ فِي الْأَرْضِ مَحَامِلًا لَّنْ تَحْقُقَ الْأَرْضَ وَلَنْ يَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا﴾ (۱۵ جزء د بني اسرائیل (۳۷) آیت (۴) رکوع) سره به مشابه وي.

ځینو مفسرینو «إِنْ» شرطیه او «واو» وصلیه اخیستی، او د دې آیت مطلب یې داسې بیان کړی دی چې دوی ډېر لوی لوی داسې مکرونه او فریبونه وکړل، چې د الله تعالی د حفاظت په مقابل کې هیڅ ثابت شو، اګر که د دوی دغه مکرونه او فریبونه في حد ذاته داسې غټ او زبردست وو؛ چې یو ځلي غرونه به یې هم له خپل ځایه بهرته کولی شوی، او له خپله ځایه یې لوړولی شوی.

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخَلَّفًا وَعْدًا بِرُسُلِهِ

نو مه كوه گمان په الله باندې د خلاف كوونكي د وعدي خپلي رسولانو خپلو سره. تفسير: يعنې هغه وعده چې په ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾ او په ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي﴾ او نورو آيتونو كې كړې شوې ده.

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ

بېشكه الله ډېر غالب ښه قوي دی (په انفاذ د احكامو) خېښتن (خاوند) د انتقام (سخت عذاب له اعداء الله).

تفسير: مجرم له ده څخه نه خلاصېدی شي او نه چېرې تنبېدلی شي، او نه دی پخپله داسې مجرمان همداسې بې له سزا وړ كولو څخه خوشې پرېږدي.

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ

(ياد كړه) هغه ورځ چې بدل به كړه شي (په كې) دغه ځمكه په بلې ځمكې سره او اسمانونه به هم بدل كړي شي (په نورو اسمانونو سره)، او راوبه وځي (ټول خلق له قبورو او په ښكاره ميدان به ودرېږي خاص) الله ته چې يو ښه غالب ډېر قوي دی.

تفسير: په قيامت كې دغه اسمان او ځمكه په دغه موجوده هېئت سره به باقي نه پاتې كېږي، يا خو د دغو ذوات به بدل كړي شي، يا به يواځې په صفاتو كې تغيير كېږي، او له ځينو رواياتو څخه معلومېږي چې ښايي څو كرتې دغه تبديل او تغيير ته به وار ورسېږي، والله أعلم.

د ﴿وَبَرَزُوا لِلَّهِ﴾ مطلب په ﴿فَقَالَ الضُّعْفُ﴾ الآية - په ذيل كې پخوا ليكلي شوي دي، هلته دې ولوست شي !

وَتَرَى الْكٰفِرِيْنَ يَوْمَئِذٍ مُّقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ

او وينې به ته دغه گناهكاران (كافران) په دغه ورځ كې چې ترلي شوي به وي يو له بل سره په ځولنو (غاړ كيو او ځنځيرونو) كې.

تفسير: يعنې د يوه يوه نوعيت څو څو تنه مجرمان به په يوه ځنځير كې ترلي كېږي كما قال الله تعالى: ﴿أُخْرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ﴾ (۲۳ جزء د الصافات سورت (۲۲) آيت (۲) ركوع) ﴿وَأَذَانُ الْغُفُوسِ رُجَّتْ﴾ (۳۰ جزء د التكوير (۷) آيت).

سَرَابِدُهُمْ مِّنْ قَطْرِ اِنٍ وَتَعَثَىٰ وُجُوهُهُمُ النَّارِ

قميصونه د دوی له نانزرو به وي، او پټ به كړي مخونه د دوی اور (د دوزخ).

تفسير: په نانزرو كې اور په ډېره جلتی او سرعت اثر كوي، او سخت بدبويي (ډډوزې) ترې خيژي، بيا څرنګه چې د جهنم اور دی همغسې د هغه ځای نانزرو يا څرنه (ګوګو) هم وګڼئ، بل دا چې مخ د حواسو او مشاعرو ځای، او د انسان په ظاهري اعضاوو كې له ګردو څخه اشرف عضو دی؛ نو ځكه يې په خصوصيت سره ذكر كړي.

لِيَجْزِيَ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾

(راوځي له قبورو لپاره د دې) چې جزاء ورکړي الله هر يوه نفس ته (جزاء) د هغه عمل چې کړي يې وي، بېشکه الله ډېر ژر دی حساب (د ده).

تفسير: يعنې د هغې خبرې په مخ راتلل بالکل يقيني دي، او هغه له سره لرې مه گڼئ! كما قال الله تعالى: ﴿اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ﴾ (۱۷ جزء د الانبياء سورت (۱) آيت (۱) رکوع).

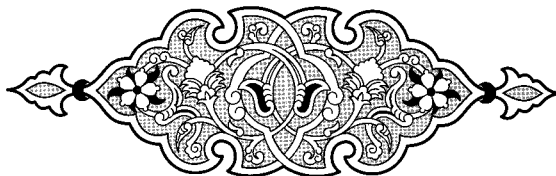
يا يې دا مطلب: کله چې حساب اخيستل کيږي؛ نو بيا په هغه کې هېڅ څه نه کيږي، د گړدو اولينو او آخرينو، پېريانو او انسانانو د ذرې ذرې عمل حساب کتاب به ډېر ژر کيږي، ځکه چې نه پر الله باندې کوم شی مخفي دی، او نه دی يو شان (شی) له بل شان (شي) څخه مشغولولی شي ﴿مَا خَلَقْتُمْ وَلَا بَعَثْنَا إِلَّا نَفْسٍ وَاحِدَةً﴾ (۲۱ جزء د لقمان سورت (۲۸) آيت (۳) رکوع).

هَذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنذِرُوا بِهِ وَيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرُوا أُولِي الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

دغه قرآن خبر رسونه ده (کافي ده له جانبه د الله) لپاره د خلقو (چې پند پرې واخلي) او لپاره د دې دی چې وويرولی شي (خلق) په (وعظ) د ده سره، او چې وپوهيږي دوی په دې باندې چې بېشکه خبره همدا ده چې الله معبود واحد دی، او چې پند واخلي (ترې) خاوندان د عقلونو خالصو.

تفسير: يعنې د غفلت له خويه وينس شی، او له الله څخه وويروې، او د ده په آيتونو کې غور وکړئ، چې له هغه څخه د الله تعالی په وحدانيت باندې يقين حاصل شي، او له عقل او فکر څخه کار واخلي، او پر نصائحو يې عمل وکړئ.

(تمت سورة إبراهيم عليه السلام، والله الحمد والمنة)

سُورَةُ الْحَجَرِ

«د (حجر) سورت مکي دی، پرته له (۸۷) آيت څخه چې مدني دی، (۹۹) آيتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۵) او په نزول کې (۵۴) سورت دی، وروسته د يوسف عليه السلام له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۱

دغه چې وروسته راځي آيتونه د کتاب دي او د قرآن چې واضح (بیانوونکی د حق او د باطل) دی.

تفسیر: یعنې دا د هغه جامع او عظیم الشان کتاب آیتونه دي چې د هغه په مقابل کې به کوم بل کتاب د کتاب ویلو وړ (لايق) او مستحق نه وي، او آیتونه دي د هغه قرآنکریم چې واضح بیانوونکي د حق او د باطل دي، او اصول یې نهایت صاف - دلائل یې روښان - احکام یې معقول - د اعجاز و جوه یې واضح - او بیانات یې عجیب او فیصله کوونکي دي، نو وروسته له دې نه هر څه چې بیان کېدونکي دي؛ ښایي چې مخاطبین هغه په پوره توجه سره واورې!

رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ ۲

ډېر ځلې به ارزو (تمنا) کوي هغه کسان چې کافران شوي دي (کله چې وويني خپل احوال او د مؤمنانو احوال، او جنت او دوزخ) چې کاشکې وی دوی مسلمانان.

تفسیر: که نن منکرینو د قرآن عظیم او د اسلام په شان د الله تعالی د عظیم الشان نعمتونو قدر ونه کړي؛ لیکن داسې یو وخت راتلونکی دی، چې دغه خلق به پر خپلې محرومۍ ژاړي، او د حسرت لاسونه به سره مښي.

د دغه آیت په تفسیر کې مفسرینو اختلاف کړی دی، مونږ د (ابن الأباري) له قوله سره موافق هغه عام ایښی دی، یعنې په دنیا او آخرت کې په هغو موقعو کې چې د کافرانو د نامرادی او د مسلمانانو د کامیابۍ مناظر او مظاهر ورودمخه شي؛ په هره موقع کې کفار د خپل پاتې کېدلو او ناکامۍ لامله د خپل مسلمان کېدلو تمنا کوي، او د اسلام له نعمته د محروم پاتې کېدلو حسرت او واپلا به کوي.

او د انتهایي حسرت او افسوس ځای به هلته وي؛ کله چې پرښتې دوی د روح قبض کولو لپاره ورمخامخ ودرېږي، او د عالم غیب حقائق د دوی تر سترگو لاندې راشي، نو دلته به له ډېره غمه خپلې گوتې چیچي، او تمنا کوي؛ کاشکې مونږ هم اسلام قبول کړی وی، څو نن د دغه بعد الموت له عذابه محفوظ پاتې کېدی شوی.

له دې نه لویه یأس غورځوونکې منظره به هغه وي؛ چې د طبراني (رحمه الله) په حدیث کې راغلي دي، چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: «خما د امت ډېر سړي د خپلو گناهونو له سببه په جهنم کې لوېږي، او تر هغه پورې چې د الله تعالی اراده وي، هلته به اوسېږي، نو بیا به مشرکین دوی ته طعنې ورکوي چې ستاسې ایمان او توحید تاسې ته څه فائده دروړسوله؟ چې تاسې هم نن څوموږ په شان په دوزخ کې پراته یئ؟! نو د دې پیغور له سببه پاک الله به هیڅ یو موحد په دوزخ کې نه پرېږدي.»

د دې فرمايلو څخه وروسته نبي کریم صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست: ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾^۱ گواکې دغه به آخري موقع وي، چې کفار به د خپل د مسلمانېدلو تمنا کوي.

ذَرَّهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۵﴾

پرېږده دوی (ای محمده) چې خوري او گټې فاندې اخلي، او مشغول کړي دوی اوږد امید (د ژوندون له ایمان راوړلو)؛ نو زړه ده چې پوه به شي (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعنی کله چې هیڅ یو نصیحت پر دوی مؤثر او کارگر نشو؛ نو تاسې زیات له دې نه د دوی په فکر کې مه لوېږئ! بلکه څو ورځې یې هم داسې خوشې کړئ! چې د بهائم (چارپایانو) په شان وخورئ، وڅښئ، او په زړه پورې مزې وکړئ، او خوندور شي، او د مستقبل په نسبت ښه لوی لوی امیدونه وټري، عنقریب به داسې وخت راشي چې دغه ګرد حقائق به هلته څرګند شي، او د پخوانیو او وروستیو ګرد خوږلي او ځښلي به له دوی څخه راوځي، لکه چې څه قدر حقیقت یې په دنیا کې د مجاهدینو په لاس وړښکاره شو، او پوره تکمیل به یې په آخرت کې کيږي.

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَّعْلُومٌ ﴿۶﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ له (اهله د) هیڅ کلي مګر خو لپاره (د هلاک) د هغه به یو وخت معلوم وو (لیکلی په لوح محفوظ کې).

تفسیر: یعنی هومره کلي ښارونه او اقوام چې پخوا له دې نه هلاک کړي شوي دي؛ د الله تعالی په علم کې د هر یوه د هلاکت یو معین وخت وو، چې په هغه کې نه هېره او نه تېرواته او نه غفلت او نه د الله تعالی د وعدې تأخیر او تعطیل امکان وو، هر کله چې د کوم قوم میعاد پوره او د دوی د تعذیب وخت ور ورسېد؛ یو ځلي ګرد سره سپېره او تباه شوي دي.

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿۷﴾

نه رومي کيږي هیڅ امت له وخته (د هلاک) خپل، او نه (ترې) وروستی کيږي.

تفسیر: یعنی د مهلکه وو اممو په منځ کې څه تخصیص نشته، بلکه د هر قوم د عروج او زوال یا د موت او حیات لپاره کوم میعاد او نېټه چې مقرر ده؛ هغه د یوې رېبې (ساعت) لپاره هم وړاندې او وروسته کېدی نشي.

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿۸﴾

او ویلي (دغو کفارو محمد ته) ای هغه سړی چې نازل کړی شوی دی پر هغه باندې ذکر (قرآن) بند په زعم د منکرینو! بېشکه ته خامخا لېونی یې.

تفسیر: د مکې معظمې مشر کینو به دغه الفاظ محض د استهزاء او استخفاف په طریقه سره ویل، یعنی «ته له ګردو څخه وړ د مخه شوی یې، او د پاک الله له درباره دې قرآن راوړی دی، او نورو ګردو ته احمق او جاهل وایي، بلکه ګردې دنیا ته د وېرې پیغام ورکوي، او له هغه سره داسې دعوی هم کوي، چې بالآخر به زه غالب یم، او یو وخت به داسې راشي چې منکرین به له حسرت او ندامته داسې وایي: کاشکې چې مونږ هم مسلمانان وای، دا د کوم عقل او هوش خبرې دي، دا خو ښکاره لېونتوب دی، او دغه شی چې ته یې لولې او اوروي یې؛ د لېونیانو له چټي (بېکاره) او چپوله (کله وو) له وینا څخه پرته بل شی نه دی (العیاذ بالله).

لَوْ مَا تَأْتِيْنَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتُمْ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝

ولې نه راوې مونږ ته ملائکې (لپاره د تعذيب او تکذيب ځمونږ په تصديق ستا) که يې ته له صادقانو (رښتینو په دغه دعوی کې).

مَا نُنزِلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كَانُوْا اِلَّا مُنْظَرِيْنَ ۝

(نو په ځواب کې الله فرمايي چې) نه نازلوو مونږ ملائکې مگر په حق (حکمت يا عذاب) سره او نه به په دغه وخت کې مهلت ورکړی شي (يعنې د ملائکو د نزول په وخت کې به پر دوی هم في الحال عذاب نازلېږي).

تفسير: يعنې د قبول کونکو لپاره اوس ښايسته ډېری نښې شته، پاتې شو هغه کسان چې د دوی اراده داسې نه وه چې دغه خبره ومني؛ نو هغوی به يې د پرښتو د راتگ په وخت کې هم نه مني، نو بيا د هغو په نزول څه فائده مرتبېږي؟ الله تعالی پرښتې سم له خپله حکمته سره د کوم صحيح غرض لپاره لېږي، همداسې خوشې چتې (بېکاره) د هغوی تماشا وربښوول خلقو ته مقصود نه وي، عادت الله عموماً داسې جريان لري؛ کله چې د کوم قوم بغاوت او سرکښي له خپله حده تېری کوي، او د تفهيم او هدايت گډم کړد مراحل خاتمه مومي؛ نو د پرښتو فوج د دوی د هلاک لپاره ورلېږي، نو بيا قطعاً هغه قوم ته مهلت نه ورکول کېږي.

اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحٰفِظُوْنَ ۝

بېشکه مونږ پخپله نازل کړی دی ذکر (قرآن)، او بېشکه چې مونږ د ده خامخا ساتونکي يو (له زيادت، نقصان او نورو نه).

تفسير: يعنې ستاسې استهزاء او تعنت، او د قرآن راوړونکي په لوري د جنون نسبت کول پر قرآن عظيم او د قرآن کریم پر حامل قطعاً هيڅ اثر نشي غورځولی، په ياد يې ولری چې د دغه قرآن شريف نازلونکي مونږ يو، او مونږ د دغه قرآن مبارک د هر قسم حفاظت او ساتنې ذمه پر خپله غاړه اخيستي ده، په هغه شان او هيئت سره چې هغه نازل شوی دی، او يې له يوه ادنی تغيير - تبديل - تحريف او د فتحې، کسرې، ضمې او نورو د اړولو او راپولو څخه گډم کړد عالم ته په کمال صحت رسېدلی دی؛ وروسته له دې نه هم رسېږي، د ژبې د فصاحت او بلاغت او د علم او حکمت دقائق هر څومره چې پرمختگ او ترقي وکړي؛ خو د پاک قرآن په صوري او معنوي اعجازو کې به له سره ضعف او انحطاط نه محسوس کېږي.

ډېر قومونه او سلطنتونه به د قرآن په غږ کېښلولو يا ورکولو کې ډېر زيار (کوښښ) وکړي، ليکن د هغه يو ټکی به هم ترې نشي لرې کولی، د عظيم الشان قرآن په نسبت د الله تعالی دغه عظيم الشانه وعده په داسې درستي او صفایي او حيرت غورځوونکې طريقې سره تکميله او پوره شوې ده او پوره کېږي؛ چې د هغه د ليدلو څخه د متعصبو او مغرورو مخالفانو سرونه ښکته شوي دي.

«ميور» وايي: «تر هغه ځايه پورې چې مونږ معلومات لرو، په گډه دنيا کې هم داسې يو کتاب نشته چې د قرآن پشان په دولسو سوو کلونو کې له هر قسمه تحريفه پاک او سپېڅلی پاتې وي».

يوبل اروپايي محقق ليکي: «مونږ په هغه يقين سره قرآن بعينه د محمد صلی الله عليه وسلم د خولې وتلي الفاظ گڼو، لکه چې مسلمانان يې د الله کلام گڼي»، واقعات دا رښتيني چې پر هره زمانه کې د علماوو داسې يو غفير جم موجود

وو (چې د هغوی تعداد الله ته معلوم دی) او هغوی د دغه قرآن د علومو او مطالبو او غیر منقضي (نه ختم کېدونکي) عجایبو حفاظت کړی دی، او کتابانو د رسم الخط - او قاریانو د اداء طرز - او حافظانو د ده د الفاظو او عباراتو داسې حفاظت کړی دی؛ چې د نزول له وخته تر اوسه پورې د هغه یوه فتحه یا کسره یا ضمّه یا نور هم نه دي تبدیل شوي، ځینو د قرآن رکوع شمېرلي دي، ځینو د هغه آیاتونه حساب کړي دي، ځینو د هغه د حروفو تعداد راښولی دی، حتی چې ځینو د هغه یو یو اعراب او یو یو ټکی هم شمېرلی دی.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شِعْرِ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۰﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۱۱﴾

او خامخا په تحقیق لېرلي وو مونږ (رسولان) پخوا له تا په ټوليو د پخوانيو (خلقو) کې. او نه به راته هغوی ته هېڅ رسول؛ مگر حال دا چې وو به دوی (د کبره او عناده) چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې (لکه چې کوي یې کفار تا پورې).

تفسیر: په دغه مبارک آیت کې ځمونږ پاک رسول الله صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم ته تسلي ورکړی شوې ده، چې تاسې د دوی له دغه تکذیب او استهزاء څخه مه خپه کېږئ! دغه کومه نوې پېښه او خبره نه ده، د منکرانو عادت تل همداسې وه، کله چې کوم نبي علیه السلام دوی ته راته؛ نو په هغه به یې مسخرې او ټوکې کولې، کله به یې ورته لېونی ویل، کله به یې خپه کولو او چټي (بېکاره) اوږدې او ساده غوښتنې او مطالبې به یې ترې کولې، فرعون د موسی علیه السلام په نسبت ویلي وو: ﴿إِنَّ رَسُولَكَ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكَ لَمَجْنُونٌ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء سورت (۲۷) آیت (۲) رکوع) ﴿فَقُلْ أَلْقَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُ رَبِّهِ مِنْ دُونِ هَذَا أَوْ جَاءَ مَعَهُ الْمَلِئِكَةُ مُقَرَّرِينَ﴾ (۲۵ جزء د الزخرف سورت (۵۳) آیت (۵) رکوع).

كَذَلِكَ نَسُكُّكَ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿۱۲﴾

هم داسې (لکه چې ننه ایستلی وو مونږ تمسخر د انبیاوو په زړونو د پخوانيو کفارو کې)؛ ننه باسو دغه (تمسخر) په زړونو د مجرمينو (کفارو د زمانې ستاسې کې هم).

تفسیر: هغه خلق چې د جرائمو له ارتکابه مخ نه اړوي، مونږ د دوی په زړونو کې هم داسې د تکذیب او استهزاء عادت ټینګ کړی دی، لکه چې د دوی زړونو ته د غوږونو له لارې د الله تعالی وحي ورځي، نو له هغه سره یو ځای تکذیب هم ورلویري.

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۳﴾

چې ایمان نه راوړي په دغه (نبي او قرآن) او په تحقیق تېره شوې ده طریقه (عادت د الله په اهلاک) د پخوانيو (کفارو چې تکذیب به یې کولو د رسولانو خپلو).

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿۱۴﴾ لَقَالُوا إِنَّمَا سُبُوتٌ ابْصَارُنَا بِلِئْلِ سَحَابٍ مِمَّنْ قَوْمٌ

مَسْجُورُونَ ﴿۱۵﴾

او که پرانستلي وی مونږ پر دغو (غوښتونکو د معجزو په مقتضی خپله) کومه دروازه له اسمانه؛ پس تل مگر څېدلي وی دوی په هغه (دروازه) کې چې تل ختل (اسمان ته)؛ نو خامخا به یې ویلي وو (له ډېره عناده) بېشکه همدا خبره ده چې ترلي شوي دي سترګې ځمونږ بلکه مونږ یو قوم یو چې جادو راباندې کړی دی دوی.

تفسیر: یعنی د پرښتو نزول خو دومره عجیب نه دی، که مونږ د اسمان ورونه خلاص کړو، او پرښتې پرې وڅېړوو، او کرده ورځ دوی په همدې ختلو کې لگیا اوسې؛ خو بیا هم دغه ضد کوونکي او معاند خلق یې نه تسلیموي، او په دغه وخت کې به داسې وایي چې: پر مونږ باندې نظر بندي یا جادو شوی دی، ښایي په ابتداء کې یې نظر بندي وگڼي، او بیا یې لوی جادو وبولي.

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّظِيرِينَ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړي دي مونږ په اسمان کې (دولس) برجونه، او ښایسته کړی دی مونږ دغه (اسمان په ستوریو سره) لپاره د کتونکیو (چې عبرت ترې واخلي).

تفسیر: ځینې له بروجو څخه دلته لوی لوی ستوري مرادوي، ځینې ترې د شمس او قمر منازل مرادوي، ځینې وایي چې بروج هغه اسماني کلاوې (قلعې) دي، چې په هغو کې د پرښتو ډلې پیرې ورکوي.

﴿وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّظِيرِينَ﴾ یعنی مونږ پخپل بالغه حکمت او قاهره قدرت اسمان ته په ستوریو سره زینت ورکړی دی، د شپې چې ورپېڅې او دورې او غبار او دمه نه وي؛ نو د ستوریو د دغو بېشمارو وښکیو له کتلو څخه انسان په څه اندازه خوښ او محظوظیږي، او د آسمان د نندارې کوونکي په نظر څومره ښایسته او له عظمته ډک معلومېږي، او غور او فکر کوونکي ته په هغه کې د الله تعالی د کامل صنعت، لوی حکمت، مطلقه وحدانیت څومره ښې، دلائل موندلی کېږي.

وَخَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِئٍ ﴿۱۶﴾ إِلَّا مَنْ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاتَّبَعَهُ شَهَابٌ مُّبِينٌ ﴿۱۷﴾

او ساتلی دی مونږ دغه (اسمان) له هر شیطانه ویشتلې شوي (په شغلو سره). لیکن هغه (شیطان ختونکي اسمان ته) چې غلا کړي (خبره) اور بدلې شوې (له ملائکو)؛ پس ورپسې شي ستوري ښکاره (روښانه نو ویې سوځوي پخپلې لمبې سره).

تفسیر: یعنی په اسمانونو کې د شیطانو هیڅ عمل او مداخله نه چلېږي، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم د بعثت راهیسې د دوی گزر او تېرېده هم اسمان ته ممنوع دي، اوس د دوی انتهایي کوبښن په دې کې دی چې یوه شیطاني سلسله قائمه کړي، او اسمان ته ځان نژدې ورسوي، او د ملکوتو له عالمه سره نژدې پر غیبیه وو اخباراتو اطلاعات حاصل کړي، دلته هم د پرښتو پیرې درولې شوي دي، چې کله شیطاین داسې کوبښن وکړي؛ نو له پاسه د اور په لمبو وویشتلی شي.

له قرآني نصوصو او د نبوي احادیثو څخه معلومېږي چې د تکویني امورو په نسبت کله چې په اسمانونو کې د کومې فیصلې اعلان کېږي، او پاک الله په دغه سلسله کې پرښتو ته وحی لېږي؛ نو هغه اعلان په یو خاص کیفیت له پاسه تر ښکته پورې درجه په درجه راځي، تر څو چې د دنیا اسمان ته ورسېږي.

د «بخاري شریف» د یوه روایت سره مطابق په «عنان» ورپېڅو کې پرښتې د هغه مذاکره کوي، او شیطاین زیار (کوبښن) کوي، چې د دغو معاملاتو په متعلق غیبی معلومات حاصل کړي.

همغسې چې نن ورځ کوم پیغام د بېسیمو (واثرلس) تلیر گرافو په ذریعه لېږلی کېږي، او له هغه څخه خلق په لاره کې د جذب کولو او اخیستلو تدبیر کوي؛ نو ناڅاپه له پاسه بم (شهاب ثاقب) پرې لویږي، او د دغو غیبی پیغاماتو غلا کوونکی مجروح یا هلاکوي، په دغه کش او کوک (منلو و رامنډو) کې چې په کومه یوه یا نیمه خبره باندې شیطانان پوهه حاصلوي؛ نو دوی د هلاکېدو څخه د مخه په ډېر عجلت او تلوار سره یې نورو شیطاینو ته ورسوي، او هغه یې

خپلو نورو انساني دوستانو ته د ور رسولو کونښن کوي، کاهنان د همدغه نیمکړې او ناتمامې خبرې څخه په سلهاوو دروغ له خپله ځانه جوړوي، او په عوامو کې یې د غیبي اخبارو په نامه خوروي، کله چې یوه نیمه خبره یې رښتیا شي؛ نو د دوی معتقدان هغه د دوی د رښتینۍ په ثبوت کې وروړاندې کوي، او له هغه سلهاوو خبرو څخه چې دروغ ثابتېږي؛ اغماص او تغافل کوي.

وَالْأَرْضُ مَدَدٌ نَّهَا وَالْقَيْنَا وَيَهَارَ وَإِسَى وَأَثَبْتَنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مُّوزُونٍ ۝۱۹ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرِزْقِينَ ۝۲۰

او ځمکه غځولې (غوړولې) ده مونږ دغه، او ایښولې مونږ په دغه (ځمکه) کې غرونه (درانه محکم لکه میخونه)، او زرغون کړي دي مونږ په کې له هر شي اندازه کړي شوي څخه. او پیدا کړي مو دي تاسې ته په دغه (ځمکه) کې (اسباب د) معیشت او هغه شیان چې نه یې تاسې هغوی ته رزق روزي ورکوونکي (لکه عیال، اولاد، حیوانات او نور، او مونږ یې رازق یو).

وَأَنْ مِّنْ شَيْءٍ أَلَعَدَدْنَا خِزْيَانَهُ وَمَا نُزِّلَ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ ۝۲۱

او نشته هیڅ خیز مگر په نزد ځمونږ دي خزانې د هغه، او نه نازلوو (نه رالېږو) هغه شی مگر په اندازې معلومې سره (نه لږ نه ډېر، سم ځمونږ له حکمت او مصلحت سره).

تفسیر: یعنې هر هغه خیز په هر مقدار سره چې الله تعالی اراده وفرمایي؛ پیدا کوي یې، نه څه رږ (زحمت) او تکلیف ورپېښېږي، او نه په کې سترې کيږي، له یوه لوري کله چې اراده وفرمایي؛ سم د لاسه هغه شیان موجودیږي، گواکې د گډو شیانو خزانه د الله تعالی لا محدوده قدرت دی، چې په هغه سره هر خیز سم له حکمته د یوه معین نظام لاندې په ټاکلې اندازې یې له تزییده (زیاتي) او تنقیصه (کمي) پرله پسې راوځي او راځي.

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ فَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ۝۲۲

او رالېږلي دي مونږ بادونه بلارېوونکي (نو او ورېځو لره یا پخپله بلاربه) پس نازله کړې (لېږلې) ده مونږ له اسمان (له ورېځو) څخه اوبه؛ نو وڅښولې مونږ تاسې ته دغه اوبه، او نه یې تاسې دغو اوبو لره خزانه کوونکي (ساتونکي بلکه مونږ یې درساتو).

تفسیر: یعنې اورونکې هواوې درنې درنې ورېځې له اوبو څخه ډکې راولي، چې له هغه ځنې اوبه ورېږي، او په ویاو، چينو، کوهیو او نورو کې سره ټولېږي، او ستاسې په کار درځي، که د الله تعالی اراده وی؛ نو هغه به یې د څښلو وړ نه وي پرېښې، لیکن ده د خپلې مهربانۍ څومره خوږې او لطیفې اوبه ستاسې د دولسو میاشتو د ضروریاتو لپاره د ځمکې په مساماتو کې جمع کړي دي !

﴿وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ﴾ «او نه یې تاسې دغو اوبو لره خزانه کوونکي» ساتونکي، بلکه مونږ یې درساتو، یعنې نه د پاسني اوریا (باران) خزاین ستاسې په قبضه کې دي، او نه د لاندني چينې او کوهي مخازن ستاسې په اختیار کې دي.

وَأَنَّا لَنَحْنُ نُحْيِي وَنُمِيتُ وَحُنَّ الْوَرِثُونَ ۝۲۳

او بېشکه مونږ خامخا همدا مونږ ژوندي کول او هم وژل کوو، او همدا مونږ وارث باقي پاتي کیدونکي یو (پس له فنا د عالمیانو هم).

تفسیر: یعنی دنیا به فناء کیږي، او یو الله تعالیٰ به پخپلو کاملو صفاتو سره باقي پاتې کیږي، شاه صاحب لیکي: «هر شوک مري، او د هغه گتلي او اموال د پاک الله په لاس کې پاتې کیږي».

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿۲۷﴾

او خامخا په تحقیق معلوم دي مونږ ته رومبني له تاسې، او خامخا په تحقیق معلوم دي مونږ ته وروستني خلق.

تفسیر: یعنی د پخوانیو او د وروستیو د هیڅ یوه شخص یا د هغه اعمال څمونږ له علمي احاطې څخه خارج نه دي، الله تعالیٰ ته له ازله د هر شي د تفصیل علم شته، او سم له هغه سره د دنیا گړدې پېښې او واقعات څرگندیږي (بنکاریږي)، او سم له هغه سره به په آخرت کې له گړدو مخلوقاتو سره عدل او انصاف کوي.

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَحْشُرُهُمْ إِنْ هُوَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿۲۸﴾

او بېشکه رب ستا همدی به راتولوي دوی (په محشر کې لپاره د جزا)، بېشکه چې دغه (الله) ښه حکمت والا دی، ښه علم والا دی.

تفسیر: یعنی هره ذره هم د الله تعالیٰ په علم کې شته، هر کله چې د ده علم او حکمت مقتضي شي؛ نو گړد به په یوه وخت کې سره ټولوي، او په دغه کې هیڅ اشکال نشته، د قبر په خاورو او د ځناورانو په گېډو کې، د سمندرو په ژورو کې، او په فضاء کې او هوا کې، الغرض په هر ځای کې هر څیز او د هغه هر جزء چې وي؛ هغه پخپل محیط علم او کامله قدرت سره ټولوي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿۲۹﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له وچې خټې چې کړنگېدلې (لکه کودړی چې وي) له تورې خټې خوسا کړی شوي.

تفسیر: د آفاقه وو آیتونو او دلائلو څخه وروسته د انفسیه وو آیتونو او دلائلو بیان فرمایي، چې د هغه په ضمن کې ښایي دغه تنبیه هم مقصود وي؛ چې د منع الکمالاتو هغه ذات چې تاسې یې په داسې یوه عجیبه طریقه سره رومبی ځلي پیدا کړئ؛ نو بیا ستاسې پیدا کول او په یوه میدان کې مو سره راتولول هغه ته څه اشکال لري؟.

تنبیه: د آدم د پیدا کولو په نسبت دلته یې دوه الفاظ فرمایلي: (۱): «صَلْصَالٍ»: یعنی هغه کړنگېدونکې خټه چې د اور د پخېدلو څخه دغه کیفیت په کې پیدا کیږي، چې هم دغه یې په بل ځای کې «كَالْفَخَّارِ» فرمایلي دی، (۲): «حَمَإٍ مَسْنُونٍ»: یعنی هغه خوسا شوې خټه چې ترې بدبویی خيږي، داسې خیال کیږي چې رومبی به یې له خوسا شوې خټې څخه د (آدم) کالبوت تیار کړی وي، او بیا به یې وچ کړی وي، او بیا به یې داسې پوخ کړی وي، چې ترې کړنگ ختلو، بیا وروسته له مختلفو تطوراتو دغې درجې ته رسېدلی وي چې انساني روح په کې وپوکل شي.

وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿۳۰﴾

او جان (پلار د پیریانو) پیدا کړی دی مونږ هغه پخوا له (انسانه) له اوره بې لوکي څخه.

تفسیر: یعنی لطیف اور او هوا سره گډه کما قال الله تعالیٰ: «وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ نَارٍ مِنْ نَارٍ» (۲۷ جزء د الرحمن سورت (۱۵) آیت اوله رکوع)، د انسانانو پلار له داسې یو مادې څخه پیدا کړی شوی دی، چې د خاورو عنصر په کې غالب دی،

او د پیرانو پلار له هسې یوې مادې څخه روغ شوی دی چې په هغه کې د اور عنصر غلبه درلوده، چې (ابلیس) هم په همدغه قسم کې وو.

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ اِنِّیْ خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلٰوٰتٍ مِّنْ حَمٰسٍ نُّوْنٍ ﴿۳۵﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ
فِيْهِ مِنْ رُّوْحِیْ فَقَعُوْا لَهٗ سٰجِدِيْنَ ﴿۳۶﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل رب ستا ملائکو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی یم د یوه بشر له کودرو کرنگېدونکو وچو څخه (چې جوړ شوي دي) له تورې خټې خوسا شوې څخه. نو کله چې برابر مې کړ دغه او پو مې کړ په ده کې له روح خپل (او دی پرې ژوندی شو)؛ نو پر بوځی تاسې ده ته په دې حال کې چې سجده کوونکي یئ.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام کالبوت به جوړ کړم، او د دې قابل به یې وگرځوم چې انساني روح پکې وپوکل شي، چې په هغه له یو جماد څخه انسان جوړېږي، نو په دغه وخت کې به تاسې ته حکم درکول کېږي چې گړد ورته سجده کړئ.

تنبيه: پاک الله چې د «روح» (سا) اضافت پخپل طرف وکړ، دغه محض تشریف او تکریم او د انساني روح د امتیاز د ښکاره کولو لپاره دی.

فَسَجَدَ الْمَلٰئِكَةُ كُلُّهُمْ اٰجْمَعِيْنَ ﴿۳۶﴾ اِلَّا اِبْلٰیْسَ اَبٰی اَنْ يُّكُوْنَ مَعَ السَّٰجِدِيْنَ ﴿۳۷﴾ قَالَ يَا اِبْلٰیْسُ مَا لَكَ الْاَلْتَوٰنَ
مَعَ السَّٰجِدِيْنَ ﴿۳۸﴾ قَالَ لَمَّا كُنْتُ لَاسْمٰجِدٍ لِّبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِّنْ صَلٰوٰتٍ مِّنْ حَمٰسٍ نُّوْنٍ ﴿۳۹﴾

نو سجده وکړه ملائکو ټولو د دوی تمامو (یو کړت). مگر خو ابلیس، (چې له ډېره کبره) منع یې راوړه له دې نه چې شي دی سره له سجده کوونکو (آدم ته، نو) وفرمایل (الله) ای ابلیسه! څه (عذر) وو تالره (په دې کې) چې نه شوې ته سره له سجده کوونکيو؟. وویل (ابلیس) چې نه یم زه (لايق د دې کار) چې سجده وکړم (داسې) بشر ته چې پیدا کړی تالره کودرو کرنگېدونکيو وچ (چې جوړ شوی دی) له تورې خټې خوسا شوې.

تفسیر: یعنی شیطان وویل: آدم علیه السلام پیدا شوی دی د «خسیس» شي نه چې خاورې دي، او زه پیدا یم له «شريف» شي نه چې اور دی، نوروحاني لطيف خيز جسماني کثيف خيز ته څرنگه سجده وکړي؟.

قَالَ فَاخْرِجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَٰجِيْمٌ ﴿۴۰﴾

نو وفرمایل (الله ابلیس ته) پس ووځه ته له دې ځايه، نو بېشکه ته رټلی شوی یې.

تفسیر: یعنی له جتنه، یا له آسمانه، یا د ملائکو له ټولي، یا له دغه عالي مقامه چې تر اوسه پورې ته هغه ځای ته رسېدلی وې (څه ووځه، نو بېشکه ته رټلی شوی یې)، یعنی مردود او مطرود یې، یا به «رجيم» اشاره وي هغه طرف ته چې پخوا تېر شو، چې په «شهاب» د ستوري په لمبو شياطين ويشتلی شي، گواکې په دغه لفظ سره د هغې شهبې جواب ورکړی شوی دی، چې ستا انکار له سجده څخه د عنصري شرف په اعتبار نه دی، فضل او شرف خو خاص هغه چا لره دی چې پاک الله ورته سرلوري او افتخار ورکړي، هو! ستا د دغې ابا او استکبار منشأ خو هغه شقاوت او بدبختي ده، چې ستا د بد استعداد لامله په تا کې مضمهر او مقدر دی.

وَأَنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿۳۰﴾

او بېشکه پر تا باندي دی (ای شیطانه!) لعنت تر ورځې د جزاء پورې.

تفسیر: یعنی ای شیطانه! د قیامت تر ورځې پورې د الله تعالی له رحمته لرېوالی، او د بندګانو له لوري به هم لعنت درباندي ورپرې، او په دغه ترتیب سره آناً فاناً ته له خیره لرې کېږې، کله چې تر قیامته پورې به د خیر توفیق ونه لرې، او وروسته له هغه بله موقع له سره نشته، ځکه چې په آخرت کې به هر سړی همغه ریبې چې دلته یې کرلي وي، یا داسې ووايه چې: د قیامت تر ورځې پورې به لعنتونه پرې ورپرې، او وروسته له هغه به په بېشمارو اقسامو عذابونو کې اخته کېږي، یا به د ﴿إِلَى يَوْمِ الدِّينِ﴾ لفظ له دوامه کنایه وي.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۳۱﴾ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿۳۲﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿۳۳﴾

وویل (ابلیس) ای ربه ځما! پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې بیا پورته کولی شي (خلق) له قبورو. وفرمایل (الله) نو بېشکه چې ته له مهلت ورکړیو شویو څخه یې. تر (هغې ورځې) د وخت معلومه (فناء د مخلوقاتو) پورې.

تفسیر: د دغې واقعي تفصیل په «البقره» او «الأعراف» په سورتونو کې تېر شوی دی، او مونږ د «الأعراف» په دویمه رکوع کې د دې په اجزاوو څه کلام هم کړی دی، هغه دې هلته بیا ولوستل شي.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَا أُوَدِّيَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۳۴﴾ إِلَّا عِبَادَكَ ﴿۳۵﴾ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ ﴿۳۶﴾

وویل (ابلیس) ای ربه ځما! قسم دی ما لره په سبب ګمراه کولو ستا ما لره چې خامخا بنايسته به کړم هر ورو (خامخا) (ګناهونه) دوی ته په ځمکه کې، او خامخا زه به ګمراهان کړم هر ورو دوی ټول. مګر خو هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خالص کړی شوي دي (له ګناهونو).

تفسیر: یعنی انسانانو ته به د دنیا پسرلی ورنښکاره کوم، او د نفساني غوښتنې په حال کې به یې راګېروم، او ستا د مخصوصو او منتخبو بندګانو څخه ماسوا نور ګرد به له لارې څخه یې لارې کوم، لعین ابلیس دغه کلمات د انتقام په جوش کې ویلي دي، چې مطلب یې داسې وو، چې زه خو ستا هیڅ شی نشم درخراولی، لیکن په هغه سبب چې زه لرې غورځولی شوی يم، د خپل قدرت سره موافق د ده تر نسلونو پورې به هم خپل انتقام اخلم، د «الأعراف» په سورت کې په دغه موضوع مونږ څه لیکلي دي، هغه دې بیا ولوستل شي!.

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿۳۷﴾

نو بیا وفرمایل (الله) دغه (اخلاص په عمل کې) لاره ده تر ما پورې برابره.

تفسیر: یعنی بېشکه د بندګی او اخلاص لاره سمه برابره تر ما پورې رسیږي، او همدغه ځما صافه او سمه لاره ده چې په کې هیڅ لوړه (پورته) ژوره (ښکته) او کاږه واړه نشته، او هر چا چې د عبودیت او اخلاص طریقه اختیار کړه؛ همغه به د شیطان لعین له تسلط نه مأمون پاتې کیږي، او هر څوک چې د هغه ملعون متابعت کوي، له هغه سره به دوزخ ته ځي.

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿۳۷﴾

بېشکه خاص بندگان خدا چې دي؛ نشته تاته پر دوی هیڅ تسلط (او غلبه په گمراه کولو دهغوی کې) مگر هغه څوک چې متابعت کوي ستا له گمراهانو (چې ستا زور پرې رسېږي).

تفسیر: یعنی بېشکه پر هغه ښو غورو او منتخبو بندگانو چې د هغو ذکر پاس وشو؛ ستا هیڅ زور نه چلیږي، یا به یې دا مطلب وي چې: پر هیڅ بنده به ته په زور او زبردستی څه کار نشي کولی، هو! هر هغه څوک چې پخپله گمراه او بې لارې شي، او د خپل جهله او حماقته تا پسې رهي (روان) شي؛ هغه پخپل اختیار خپل ځان خراب او بر بادوي، لکه چې په (۱۳) جزء د ابراهیم سورت په (۲۲) آیت (۴) رکوع کې پخپله د شیطان مقوله تېره شوه: ﴿وَإِن كَانَ لِي عَلَيْكَ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكَ فَاسْتَجِبْ لِي﴾.

وَأَنَّ جَهَنَّمَ لَبُوعْدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۳۸﴾ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿۳۹﴾

او بېشکه چې جهنم (دوزخ) خامخا ځای د وعدې د دغو (تابعانو ستا) دی د ټولو. چې دي دې (دوزخ) لره اوه دروازې، لپاره د هرې دروازې له دې (گمراهانو) څخه یوه برخه به وي قسمت (او تعیین) کړی شوي.

تفسیر: ځینو اسلافو له «سَبْعَةُ أَبْوَابٍ» څخه د دوزخ اوه طبقې لاندې او باندې مراد کړي دي، لکه چې ابن عباس رضي الله تعالى عنه د هغوی نومونه داسې راښوولي دي: (۱): جهنم، (۲): سعير، (۳): لظى، (۴): حطمة، (۵): سقر، (۶): جحيم، (۷) هاويه، او د جهنم د لفظ اطلاق پر یوې خاصې طبقې او پر ګردو طبقاتو پر دواړو کېږي، د ځینو په نزد ترې هغه اووه دروازې مراد دي، چې په هغو کې به بېل بېل مجرمان سره ننوځي، والله أعلم.

شاه صاحب لیکي: «لکه چې جنت اته دروازې لري، او په نېک عملو کسانو ویشلې شوي دي؛ همداسې د دوزخ دغه اووه وروڼه هم پر بد عملانو ویشلې شوي دي، ښايي د جنت یو ور څکه زیات وي؛ چې ځینې موحدین د الله په خاص فضل او مرحمت سره به یې له عمله په جنت کې داخلېږي، باقي په عمل کې دروازې سره برابرې دي.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿۴۰﴾ ادْخُلُوْهَا بِسَلَامٍ وَأَمِينٍ ﴿۴۱﴾

بېشکه ځان ساتونکي (له متابعت د ابليس) په جنتونو کې به وي او په چينو کې به وي. (او وبه ویلی شي دوی ته) ننوځی دغو جنتونو ته په سلامتی له هره آفته په دغه حال کې چې په امن به یې (له زواله د نعمت).

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿۴۲﴾

او وبه باسو (لرې به کړو) هر هغه څه چې په زړونو د دغو (جنتیانو) کې دی له کینې څخه، حال دا چې (لکه) وروڼه به وي، سره ناست به وي پر تختونو (د زرو چراو په جواهرو) مخامخ یو بل ته.

تفسیر: یعنی وروسته د جنت د رسېدلو څخه په اهل الجنت کې به یو تر بله هغه پخواني کدورتونه به له سره نه پاتې کېږي، او له ګردو مکدرو (خیرنو) شیانو څخه به دوی پاکېږي، او وروسته له هغه چې په جنت کې داخلېږي، نه به هلته یو پر بل حسد او کینه کوي، بلکه ګرد لکه وروڼه او خواږه ملګري په انتهایي محبت او الفت سره اوسېږي، او هر یو به د یو بل د لیدلو څخه د ډېر زیات مسروریت او محظوظیت احساس کوي.

لَا يَسْأَلُهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٥٨﴾

نه به رسپري دغو (جنتيانو) ته په دغه (جنت) کې هيڅ قدر تکليف او نه به وي دوی له دغه (جنته) ايستلي شوي هيچېرې.

تفسير: په حديث کې دي چې جنتيانو ته به وويل شي: اي اهل الجنت! اوس تاسې ته دغه انعام دی چې تل روغ رمټ او خوشاله اوسېرئ، نه به له رنځورۍ څخه څه رېر (تکليف) او زحمت درپېښېرې، او نه به له موت او د هغه د لوازمو څخه څه کلفت در وړاندې کېرې، بلکه تل ژوندي آرام او خوشاله اوسېرئ! او له سره د سفر په تکليف به نه مقابل کېرئ.

نَبِيِّ عِبَادِي أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٩﴾ وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٦٠﴾

خبر کړه (ای محمده!) بندگان څما چې بېشکه همدا زه ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی یم. او (بل په دې چې) بېشکه عذاب څما همدغه عذاب ډېر دردناک دی.

تفسير: د مجرمينو او متقينو خاتمه او انجام يې بېل بېل سره بيان وفرمايل، او دلته يې تنبيه کړې ده، چې په هر صورت کې د الله تعالی د يوه نه يوه صفت او شان ظهور دی، هيڅ شبهه نشته چې الله تعالی اصلاً پر خپلو ګردو مخلوقو اراده لري چې بخشش او مهرباني وکړي، او په حقيقت کې اصلي مهرباني د همدغه ده، د دنيا ګردې مهرباني د ده د مهربانيو يوه پلوشه او تجلي ده، ليکن هغه سړی چې له خپل شرارت او بد کاری څخه پر خپل ځان د ده د بخشش او مهرباني وروڼه بندوي؛ نو بيا د هغه سزا هم دومره سخته ده، چې د هغې مخه هيڅوک نشي نيولی.

وَنَذَرُهُمْ عَنْ ضَيْفٍ اِبْرَاهِيمَ ﴿٦١﴾

او خبردار کړه دوی له (احواله د) مېلمنو د ابراهيم څخه (چې څو پرېښتې وې).

تفسير: مېلمه يې ځکه وفرمايه، چې ابراهيم عليه السلام په ابتداء کې د هغو په نسبت د مېلمنو خيال فرمايلي وو، خو وروسته وربښکاره شوه چې دوی پرېښتې دي.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهَا فَقَالُوا سَلَامًا قَالُوا إِنَّا مِنْكُمْ وَجِلُونَ ﴿٦٢﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرېښتې) پر ده (ابراهيم)؛ نو وويل دوی (سلام اچوو مونږ په تا) په سلام اچولو سره، نو وويل (ابراهيم) کله چې دوی ډوډۍ ونه خوړه: بېشکه مونږ له تاسې څخه وېرېدونکي يو.

تفسير: په بل ځای کې يې فرمايلي دي: ﴿وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً﴾ يعنې وېرې يې په زړه کې پټه کړه، نو ويل کېرې چې په ابتداء کې يې د هغې وېرې په پټولو کې کوښښ وکړ، او بالاخر يې ونشوه ساتلی، او په ژبه يې هم ورظاھرہ کړه.

يا به يې مطلب داسې وي؛ چې سره د هغې د پټولو، د خوف آثار د ده په څېره او نورو کې داسې څرګند (ښکاره) وو؛ چې ګواکې د حال په ژبه سره به يې ويل، چې زه خو له تاسې څخه وېرېم، دغه وېرې د څه لامله وه؟ د هغه تفصيل او د دغې واقعي په نورو اجزاو کوم کلام چې شوی دی؛ هغه ګردې ښايي چې بيا په (۱۲ جزء د هود عليه السلام د سورت په (۷ رکوع) کې ولوستل شي!.

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿۴۶﴾

نو وویل (ملائکو) مه ویرېره! بېشکه چې مونږ زېری کوو تاته په هلك ډېر پوه هوبنډساره (کله چې بالغ شي).

تفسیر: یعنی د ویرېدلو هیڅ ضرورت نشته، بلکه د خوښۍ ځای دی چې په دغه زوروالي کې مونږ تاسې ته د الله تعالی له جانبې د اولاد زېری درکوو، اولاد هم څرنگه؟ هلك! چې ډېر هوبنډساره لوی عالم دی، چې د نبوت پر علومو او د نبوت پر منصب فائزېږي: ﴿وَبَشِّرُنَهُ بِاسْمٰحٍ يُنٰدٰى بِهَا مِنَ الصّٰلِحِيْنَ﴾ (۲۳ جزء د الصفات سورت (۱۱۲) آیت (۳) رکوع).

قَالَ ابْتَشِرْتُمُونِيْ عَلٰٓى اَنْ مَّسَّنِيَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُوْنَ ﴿۴۷﴾

وویل (ابراهیم) آیا زېری راکوئ ماته (ای پرېستو په ولد سره) سره د دې چې رسېدلی دی ماته زوروالی؛ نو په کومه وجه تاسې زېری راکوئ؟

تفسیر: کله چې په غیر متوقع او فوق العاده ډول سره دغه زېری یې واورېد؛ نو خپل زورېتوب ته یې کتلې دغه خبره څه عجیبه او غریبه ورڅرگنده (ښکاره) شوه، دغه د انساني طبیعت خاصه ده، کله چې انسان ته کومه ښه فوق التصور او خلاف التوقع خبره یو ناڅاپه ورسېږي؛ نو سره له باور او یقین کولو د هغه تحقیق او تفتیش او تعقیب په ډېر ښه ډول سره کوي، او د هغه په څېر نه کې د تعجب لهجه اختیاري، خو خبر ورکوونکي په پوره تاکید او تصریح سره خپله خبره او زېری بیا په ښه ډول سره تکرار کړي، او دی یې په ښه څیر سره بیا هم واورې، چې په هغه کې نه د هیڅ قسم ابهام او غلط فهمی احتمال، او نه د تاویل او التباس جنجال پاتې شي، گواکې د تعجب له ښکارولو څخه د بشارت ښه واضح کول او پخول او د اورېدلو له تکراره نوی لذت حاصلول مقصود وي.

قَالُوا بَشِّرْنَا بِاِحْسٰنٍ فَاَلَا تَكُنَّ مِنَ الْقٰرِطِيْنَ ﴿۴۸﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَّحْمَةِ رَبِّهِ اِلَّا الضّٰلُوْنَ ﴿۴۹﴾

وویل (ملائکو ابراهیم ته) چې زېری کړی دی مونږ تاته په حقه (په رښتیا) سره، نو مه کېږه ته له جملې د ناامیدانو څخه. وویل (ابراهیم چې زه نه یم ناامیده) او څوک دي؟ چې ناامیده کېږي به له رحمتې د رب خپل (نه ناامیده کېږي هیڅوک) مگر خو گمراهان (کافران).

تفسیر: یعنی د الله تعالی له رحمتې خو عام مسلمانان هم نشي ناامیده کېدی، نو انبیاوو علیهم السلام ته به (معاذ الله) څرنگه له هغه تردد پېښېږي؟ د عادیې وواسبابو او د خپل موجوده حالت په اعتبار دغه یو عجیب شی رامعلوم شو، او د هغه په نسبت مې د تعجب اظهار وکړ، چې د پاک الله په قدرت اوس په دغه زوروالي کې به زه د اولاد پلار کېږم؟ شاه صاحب لیکي: «له عذابه د الله نه ویرېدل او د الله تعالی له فضلې ناامیده کېدل دواړه د کفر خبرې دي».

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۵۰﴾

وویل (ابراهیم) نو نور څه مقصود دی ستاسې (برسېره پر دې زېری) ای رالېږلي شویو (پرېستو له الله نه، او چېرته څی؟).

تفسیر: یعنی آیا محض تاسې د همدغه بشارت اورولو لپاره لېږلي شوي یی؟ یا په بل کوم مهم کار هم مامور شوي یی؟ اغلباً له قرائنو څخه به ابراهیم علیه السلام پوهېدلی وي؛ چې دوی د کوم بل غټ کار لپاره هم راغلي دي.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿۱۵﴾ إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَمَنجُوهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۱۶﴾ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَرْنَا لَهَا
لَيْسَ الْغَيْرُونَ ﴿۱۷﴾

نو وویل (ملائکو) چې بېشکه مونږ را لېرلي شوي یو هغه قوم (د لوط علیه السلام) ته چې مجرمان (کافران) دي. مگر آل د لوط چې بېشکه هر ورو مرو مونږ نجات ور کوونکي ساتونکي یو د دوی د ټولو (له عذابه). مگر بنخه د دغه (لوط) چې مقدره مقرره کړې وه مونږ (په حکم د الله سره) چې بېشکه دا له بېرته پاتې کیدونکیو ده (په معذینو کې).

تفسیر: یعنی دغه بنخه به له نورو کفارو سره په عذاب کې مبتلا کېږي.

تنبیه: ظاهر خو همدغه دی چې: ﴿قَدَرْنَا لَهَا لَيْسَ الْغَيْرُونَ﴾ د هغو ملائکو مقوله ده چې سره له عذابه راغلي وې، کله چې دوی د قضاء او قدر د فیصلې نافذ کولو لپاره په رسمي ډول سره راغلي وې؛ نو ځکه د تقدیر نسبت یې نیابتاً پخپل طرف وکړ، او ممکن دي چې دغه ﴿قَدَرْنَا﴾ الایة - د الله تعالی کلام وي، نو په دغه تقدیر سره هیڅ اشکال نشته.

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ﴿۱۶﴾ قَالَ إِنَّكُمْ قومٌ مُّنكَرُونَ ﴿۱۷﴾

نو کله چې راغلل آل د لوط ته (هغه) لېرلي شوي (ملائک). نو وویل (لوط) دوی ته: بېشکه تاسې یو قوم یی بل رنگ (نا آشنا وپروونکی).

قَالُوا بَلْ أَنْتَ أَنْتَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَسْتَبِرُونَ ﴿۱۷﴾

وویل (پربنستو: نه یو مونږ نا آشنا ډارونکي) بلکه (ملائک یو چې) راغلي یو تاته په هغه (عذاب) سره چې وو (قوم ستا) چې په هغه کې به یې شک کولو (له ډېر جهل او عناده).

تفسیر: یعنی مه ویرېږه! مونږ بنیادمان نه یو، مونږ خو له اسمانه هغه شی له خپله خانه سره راوړی دی، چې په هغه کې دا خلق له تا سره جگړې کوي، یعنی هغه مهلک عذاب چې ته په هغه سره درگرده دوی وپروې، او دوی پرله پسې ترې انکار کوي.

وَآتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿۱۸﴾

او راوړی دی مونږ تاته حق (چې عذاب دی) او بېشکه مونږ خامخا یو صادقان (رښتین په دغه خبره کې).

تفسیر: یعنی اوس تاسې بالکل مطمئن شی! دغه بالکل داسې پخه او غوټه شوې خبره ده چې په کې له سره د درواغو احتمال نشته.

قَاسِرٍ يَأْهِلُكَ يَقْطَعُ مِنَ الْيَلِّ وَاتَّبِعْ أَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿۱۸﴾

نو بوځه (وباسه) عيال خپل (له دې ښاره) په یوه ټوټه د شپې او ته (هم څه) وروسته په دوی پسې، او نه دې گوري بېرته له تاسو څخه هیڅ یو (چې ونه ویرېږي)، او ځی تاسې هغه ځای ته چې امر حکم شوی دی (تاسې ته).

تفسیر: یعنی کله چې د شپې لږ څه برخه پاتې شي؛ نو ته سره د خپلې کورنۍ له دې ښاره ووځه! او تاسې له ګردو څخه وروسته لاړ شئ، خو پوره مطمئن شئ چې بل ستاسې هیڅوک نه دی پاتې شوی، یا له لارې بهر ته نه دی ګرځېدلی، نو په دغه صورت کې به ستاسې زړونه بالکل ډاډه او مطمئن کېږي، او په پوره خاطر جمعۍ سره به د الله تعالی په ذکر او شکر کې مشغولېږئ، او د خپلو ملګرو له احواله به په ښه شان سره خبرېږئ، د بل لوري ستاسې د دغه بهر ته تللو لامله به وړاندې تلونکي ستاسې له وېرې شانه ګرځوي، او وروسته به نه ګوري.

په دې ډول به د ﴿وَلَا يَتَّقُوا مِنْكُمْ أَحَدًا﴾ پوره امتثال کېدی شي، او دغه کسان به د خطر له ځایه لرې پاتې کېږي، او دوی به تاسې خپل ظاهري ملاتړ او ظهور ګڼي، (او ځئ تاسې هغه ځای ته چې پرې حکم کړی شوی دی تاسې ته) یعنی د شام په ملک کې، یا بل کوم ځای ته چې پاک الله دوی ته هغه د امن ځای مقرر کړی وي.

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَانَ دَارَهُوَلَاءَ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿۱۶﴾

او وحی کړې وه مونږ دغه (لوط) ته د دې کار (چې تفسیر یې دا دی) چې بېشکه بیخ د دې کسانو به پرې کړی شي په دې حال کې چې دوی په سبا کې داخلېږي.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام ته مونږ د ملائکو په واسطه دغه قطعي فیصله واوروله، چې عذاب هیڅ لري نه دی، اوس د ګهڅ (سحر وختي) په وخت کې به بالکلیه دغه قوم استیصال (هلاک) کړی شي، او بیخي به فنا کېږي، ښایي چې مطلب یې داسې وي چې د صباح پر شروع کېدلو سره به عذاب هم شروع کېږي، او تر لمر ختو (اشراق) پورې به ګرده معامله پای ته ورسېږي، ځکه چې په بل ځای کې د «مصبحین» په ځای د «مشرقین» لفظ راغلی دی.

وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۱۷﴾

او راغلل اهل (د هغه) ښار (کور د لوط ته) چې خوښي زيری یې کولو (یو په بل سره په چرت د لواطت کې).

تفسیر: یعنی کله چې یې واورېده چې د لوط علیه السلام کره ډېر حسین او جمیل هلکان مېلمانه شوي دي؛ نو د خپل عادت لامله په ډېر شوق او رغبت د هغه په لوري ور په منډه شول، او د ده د کور په شاوخوا کې سره غونډه شول، او د لوط څخه یې مطالبه وکړه چې دغه هلکان مونږ ته راوسپاره.

تنبیه: په ﴿وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ﴾ الآیة - کې «او» د مطلق جمع لپاره دی، دلته د واقعاتو د ترتیبو بیان ملحوظ نه دی، د «هود» او د «الأعراف» په سورتونو کې دغه قصه تېره شوې ده، هغه دې سره د هغو تفاسیرو دلته بیا ولوستل شي!.

قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءَ صَبِيغٌ فَلَا تَنْفَضِحُونَ ﴿۱۸﴾ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزَوْنَ ﴿۱۹﴾ قَالُوا أَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿۲۰﴾

وویل (لوط) چې بېشکه دا کسان مېلمانه ځما دي، نو مه شرموی ما (په رسوایی د دوی؛ ځکه چې د مېلمه فضیحت د کوربه رسوایی ده). او وویرېږئ تاسې له الله (او لواطت مه کوئ) او مه سپکوئ تاسې ما (د مېلمنو په مخ کې). بیا وویل (قوم د لوط لوط ته) آیا نه وې منع کړی مونږ ته له (پناه ور کولو د) خلقو نه؟.

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَعِلِينَ ﴿۲۱﴾

وویل (لوط) چې دغه دي لونې ځما که یې تاسې کوونکي (د نکاح له دغو سره).

تفسیر: تاسې خپله غور وکړئ، چې آیا د شهوت د قضاء حلالې مواقع ستاسې په مخکې موجود نه دي، چې د دغسې چټي (بېکاره) حرام کارۍ مرتکب کېږئ؟ دغه دي ستاسې بښځې (چې ځما د لویو په شانې دي) ستاسې په کورونو کې موجودې دي، که تاسې ځما پر وینا عمل وکړئ او د شهوت د قضاء پر مشروعه او معقوله طریقه لار شئ، نو د حاجت د قضاء لپاره هغوی کافي دي، دا څومره بده او خرابه خبره ده چې له حلال او طیب شي څخه تاسې مخ اړوئ او د حرامو په پلټۍ کې ځان ککړوئ.

لَعَبْرًا كَأَنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿۱۴﴾

(نو وفرمایل الله) قسم دی په عمر ژوند ستا (ای محمده!) چې بېشکه دغه (قوم د لوط) خامخا په مستی (د گمراهۍ) خپله کې مدهوشان دي.

تفسیر: ظاهر خو دغه دی چې دا خطاب د الله تعالی له طرفه نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته دی، یعنې ستا په عمر او ژوند قسم دی چې د لوط علیه السلام قوم د غفلتونو او مستیو په نشو کې بیخي ویده (اوده) او رانده شوي وو، دوی په ډېره بې پروایۍ سره د لوط علیه السلام نصیحت ونه مانه، بلکه تر پښو لاندې به یې غورځاوه، دوی د خپلو قوتونو په نشو کې مست وو، شهوت خوښول د دوی زړه او دماغ بیخي مسخ او خراب کړي وو، دوی په ډېر امن او اطمینان د الله تعالی د نبي سره جگړې کولې، او نه پوهېدل چې تر سحره پورې دوی ته څه حال پېښېدونکی دی؟ د تباهی او د موت وریځې د دوی پر سر ورختلې وې، دوی د لوط علیه السلام پر خبرو خنډل، خو مرگ د دوی پر دغه وضعیت خنډېده.

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ﴿۱۵﴾

نو ونيول هغوی لره غږ هیبتناک (د جبریل) حال دا چې داخلېدل دوی په وخت د ختلو د لمر کې.

تفسیر: د دې په متعلق مونږ په همدغه قریب ځای د ﴿دَابَّرَهُوَالْأَمْقُطُ مَصْحِينًا﴾ په تفسیر کې کلام کړی دی، «ابن جریج رحمه الله تعالی» وايي: هر هغه عذاب ته چې په هغه سره کوم قوم هلاک کولی شي؛ «صیحه» یا «صاعقه» ویلی شي.

فَجَعَلْنَا عَلَيْهِمْ سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿۱۶﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّمَنْ تَوَسَّيْنَا ﴿۱۷﴾

نو وگرځولو مونږ پورته طرف د دې ښارونو ښکته طرف د دوی، او او ورو ل مونږ پر هغوی کاني له کر تکانو څخه (چې په هر یوه به د خپل مرجوم «سنگسار» نوم لیکلی وو). بېشکه چې په دغه (مذکور کې چې تېرې قصې دي) خامخا دلائل (د عبرت او قدرت) دي لپاره د پوهانو عبرت اخیستونکو.

تفسیر: د سدو میانو د تعذیب تفصیل د «هود» په سورت او نورو کې تېر شوی دی، «متوسم» په اصل کې هغه شخص ته وايي: چې د ځینو ظاهري علاماتو او قرائنو له لیدلو څخه یواځې په فراست سره د کوم شي سراغ لگوي.

په حدیث کې راغلي دي: «اتقوا فراسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله»، په ځینو روایتونو کې د «بتوفيق الله» زیادت شته، یعنې د مؤمنینو له فراسته تل وویرېږئ چې مؤمن د الله تعالی له عطا کړی شوې رڼا په توفیق سره ویني.

وَأَنهَابِ سَبِيلٍ مُّقِيمٍ ﴿۱۸﴾

او بېشکه دغه (قريې) خامخا پر تې دي په لاره سمه (چلنده) کې.

تفسیر: له مکې معظمې ځنې د شام په لوري تلونکیو ته د دغو چپه (وران) شویو ښارو کنډوالي په نظر راتللي ﴿وَإِذْ كُنْتُمْ لَهَا كُنُوزًا﴾ (۲۳ جزء د الصافات سورت (۱۳۷-۱۳۸) (۴ رکوع).

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾

او بېشکه په دغه (اهلاک د هغوی) کې خامخا دلیل (د عبرت) دی مؤمنینو ته.

تفسیر: یعنی د هغو کنډوالو له لیدلو څخه بالخصوص مؤمنینو ته عبرت حاصلیږي، ځکه چې هغوی پوهیږي چې د لوط علیه السلام د قوم د بغاوت او بدکاری په سزا کې دغه ښارونه سره د اوسېدونکو د هغو له یوه مخ اړولي شوي دي، د مؤمنینو څخه ما سوا نور خلق ممکن دي چې د هغو د لیدلو څخه داسې ووايي چې: دغه ورانې محض اتفاقي یا طبعي - یا د بخت او طالع (بدبختی) یا د نورو عواملو لامله واقع شو دی.

وَإِنْ كَانَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ ظَالِمِينَ ﴿٢٥﴾

او په تحقیق شان دا دی چې وو خاوندان د ځنگل (له قوم د شعيب) خامخا له ظالمانو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: د «ځنگل» اوسېدونکي، یعنی د شعيب علیه السلام قوم چې د «مدین» په ښار کې اوسېدل، او هغوی ته نژدې د ونو ځنگل (بن) وو، او ممکن دي چې ځینې خلق به هلته هم اوسېدل، ځینې وایي چې «أصحاب الأيكة» او «أصحاب المدین» دوه سره جلا (جدا) قومونه دي، چې شعيب علیه السلام د دواړو په لوري مبعوث شوی وو، دغو کسانو گناه شرک او بت پرستی او داړه ماری او په تول او پیمانې کې فریب ورکول او غولول وو، د دوی مفصله قصه د «هود» او د «الأعراف» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې ولوستله شي.

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَإِنَّهُمَا لَبِآئِمٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾

نو انتقام واخیست مونږ د دوی څخه (په سخته سزا سره) او بېشکه دا (ښارونه د لوط او شعيب) خامخا پراته دي په لاره لویه ښکاره کې.

تفسیر: یعنی د شام او حجاز پر هغې لارې چې د لوط علیه السلام د قوم کلی وو، له هغو څخه لږ څه ښکته د شعيب علیه السلام د قوم مسکن وو، د دغو دواړو آثار به تلونکو راتلونکو ته په نظر راتلل.

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسِلِينَ ﴿٢٧﴾

او خامخا په تحقیق دروغجن شمیرلي وو خاوندانو د حجر (یعني ثمودیانو) د الله رسولانو لره.

تفسیر: له أصحاب الحجر څخه مقصود «ثمودیان» دي، چې د دوی د ملک نوم «حجر» وو، او د مدینې منورې په شمال کې واقع دی، او د دوی په لوري صالح علیه السلام مبعوث شوی وو، هغوی دی دروغجن وگانه، چې همدغه یوه نبي ته د دروغو نسبت کول - گواکې گرو (ټولو) انبیاوو ته د دروغو نسبت کول دي.

وَأْتَيْنَهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَكَانُوا عَمَةً مَّعْرُضِينَ ﴿٢٨﴾

او ورکړي وو مونږ دغو (ثمودیانو) ته دلائل خپل؛ نو وو دوی له هغو (معجزو) څخه مخ گروونکي.

تفسیر: یعنی هغه اوبنه چې له تیري (کټي) څخه ایستلې شوې وه، او برسېره پر هغه نور معجزات.

وَكَانُوا يَنْجُونَ مِنَ الْجِبَالِ الَّتِي أُبْيُوتًا آمِنِينَ ﴿۱۷﴾

او وو دوی چې تورلې کېنودلې به یې له غرو څخه کوټې په دې حال کې چې په امن کې به وو (په هغو کې له هره آفته).

تفسیر: یعنی پر دنیوي ژوندون مغرور وو، او د خپل تکبر او لویۍ د ښکاره کولو لپاره یې غرونه تورل، او لوی عالیشان منازل به یې جوړول، او داسې به یې گڼل چې مونږ له سره له دې ځایه بل چېرې تلونکي نه یو، او پخپلو منځو کې به یې سره ویل چې: «مونږ ته به په داسې مضبوطو او مستحکمو عمارتو کې هیڅ یو آفت او مصیبت له سره نه وي رارسېدونکي».

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْحِحِينَ ﴿۱۸﴾ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۱۹﴾

نو ونيول هغوی لره غر هیتناک (د جبریل) په دغه حال کې چې داخلېدل دوی په سبا کې؛ نو دفع نه کړ له دوی نه (هیڅ عذاب) هغو شيانو چې وو دوی چې حاصلول به یې (چې ټینګې بناوې، اموال، رجال او نور وو).

تفسیر: یعنی مال - دولت - مستحکم عمارات - جسماني قوت او نور اسباب او وسائل هیڅ یو شی هم د الله تعالی عذاب نشي دفع کولی، د دوی قصه هم پخوا تېره شوې ده.

په حدیث کې دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د تېوک د تگ په وخت کې کله چې د «حجر» پر وادي تېرېده؛ نو خپل مبارک سر یې پخپل څادر پټ کړ، او د خپلې سورلۍ تگ یې تېز کړ، او اصحابو ته یې امر وکړ، چې «د معذب قوم په کلیو کې مه ننوځئ! مگر په داسې شان چې د الله تعالی له وېرې وژاړئ، او که ژړانه درځي؛ نو د ژړېدونکو په شان وضعیت ځان ته غوره کړئ! الله تعالی دې داسې ونه کړي چې تاسې ته هم داسې در ورسېږي، چې دغو ته رسېدلی وو».

دغه یې مسلمانانو ته ادب وروښود؛ چې سړی ښایي د دغسې ځایونو له کتلو څخه عبرت واخلي، او د پاک الله له وېرې څخه لږ زېدونکی او وېرېدونکی وي، او د هسې ځایونو لیدل دې تش سیل او تماشا ونه گڼي!

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَإِنَّ السَّاعَةَ لَآتِيَةٌ فَاصْفِرِ الصَّفْحَةَ الْجَمِيلَ ﴿۲۰﴾

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او هر هغه څه چې په منځ د دوی کې دي مگر په حق (او حکمت او تدبیر) سره، او بېشکه قیامت خامخا راتلونکې دی (نو الله تعالی ستا انتقام اخلي له مکذبانو څخه)؛ نو څنگ وکړه ته له دوی نه په څنگ کولو نېکو سره (یعنې عفو ورتنه وکړه).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «د پخوانیو امتونو حال یې واوراوه چې دا جهان همداسې تش نه دی، او پر سر یې یو لوی مدبر شته، چې د ده لوی ذات د هر څیز تدارک کوونکی دی، او د مکمل او آخري تدارک نوم قیامت دی، او له کفارو څخه د څنگ کېدلو امر یې هلته وفرمایه، چې د الله حکم ورسولی شي، او د تبلیغ فرض اداء کړی شي، او کافران لا پخپل ضد او عناد باندې ټینګ ولاړ وي، نو دلته حکم وشو چې د زیاتې جگړې کولو څخه هیڅ یوه فائده نشته، اوس نو د وعدې لارې گوره! او د دوی په ایذاء او تکلیف صبر کوه! او د شکایت حرف پر خپله ژبه مه راوړه! تر څو چې د پاک الله فیصله راشي»، (ځینو ویلي دي چې دغه حکم منسوخ شوی دی په آیت د سیف سره).

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلْقُ الْعَظِيمُ ﴿۸۳﴾

بېشکه رب ستا همدی دی ښه پیدا کوونکی ډېر علم والا.

وَلَقَدْ آتَيْنَكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿۸۴﴾

او خامخا په تحقیق در کړی دی مونږ تاته اوه آیته له فاتحې او (در کړي دي مونږ تاته) قرآن عظیم (الشان خورا ډېر لوی).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعنې دغومره لوی نعمت ته وگوره چې تاته عطا شوی دی، او د کفارو له ضده مه خپه کېره!».»

تنبیه: د «سبع المثاني» په مصداق کې اختلاف دی، صحیحه او راجحه همدغه ده، چې له هغه څخه د سورت «الفاتحه» اووه آیتونه مراد دي، چې د هر لمانځه په هر رکعت کې تکرار یږي، په صحیحه وو احادیثو کې تصریح ده چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د سورت «الفاتحه» په نسبت فرمایلي دي چې: «همدغه «سبع المثاني» او عظیم الشان قرآن دی؛ چې ماته را کړی شوی دی»، او دغه ورو کي سورت ته «قرآن عظیم» یعنې لوی قرآن فرمایلي د اعتبار په درجه دي، دغه سورت ته «أم القرآن» هم په همدغه لحاظ سره وایي، چې گواکې دغه یوه خلاصه او عماد دی، چې ښایي د هغه پوره تفصیل او شرح پاک قرآن گڼلی شي، د عظیم الشان قرآن د تمامو علومو او مطالبو اجمالی نقشه یواځې په همدغه سورت کې شته.

برسېره په دې د «مثاني» د لفظ اطلاق له ځینو حیثیاتو لامله پر پوره قرآن هم کړی شوی دی: ﴿اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُّتَشَابِهًا مَّثَانًا﴾ (۲۳ جزء د الزمر سورت (۲۳) آیت (۳) رکوع)، او ممکن دي چې نورو سورتونو ته هم له مختلفو وجوهو «مثاني» وویلی شي، مگر په دغه ځای کې د «سبع مثاني» او «قرآن العظیم» مصداق همدغه د «الفاتحه» سورت دی، یا به له «المثاني» نه د «الفاتحه» سورت او له «القرآن العظیم» نه پخپله عظیم الشان قرآن مراد وي، او دغه عطف له قبیل د عطف د عام وي پر خاص باندي.

یعنې او خامخا په تحقیق سره در کړی دی مونږ تاته ای رسوله څما اووه آیتونه له «الفاتحه» څخه، او در کړی دی مونږ تاته قرآن لوی چې یې لوی دی قدر او ثواب د لوستلو په نزد ځمونږ.

لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفَضْنَا جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۸۵﴾

مه راکاږه او مه پورته کوه سترگې خپلي (په رغبت سره) هغو شيانو ته چې نفع ور کړې ده مونږ په هغه سره حال دا چې هغه قسم قسم شيان دي دغو کفارو ته، او خفگان مه کوه په دغو (کفارو چې ایمان نه راوړي، یا په دې چې مؤمنان په ظاهري نعمتونو کې نه دي)، او ښکته کړه وزر خپل لپاره د مؤمنانو (او شفقت او مرحمت کوه پر دوی).

تفسیر: مشرکین - يهود - نصاری او د الله جلّ جلاله او رسول صلی الله علیه وسلم نورو دښمنانو ته د دنیا د څو ورځني ژوندانه سامان چې ور کړی شوی دی؛ هغه ته مه گورئ! دوی پرېږدئ چې څو ورځې مزې وکړي، تاسې ته پاک الله د قرآن عظیم هغه دولت در کړی دی؛ چې د هغه په مقابل کې د دنیا نور دولتونه هیڅ دي، په روایاتو کې راغلي دي: «هر چاته چې الله تعالی قرآن ور کړي، او دی د نورو نعمتونو هوس کوي؛ گواکې ده د قرآن قدر ونه کړ».

﴿وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ﴾ الآية - يعني غم مه خوره چې دوی ولې نه مسلمانیري، تاسې د خپل تبلیغ اداء کوی! او معاندینو پسې خپل ځان په زیات فکر او غم کې مه مبتلا کوی! ستاسې د شفقت او همدردی مستحق مؤمنین دي، له دوی سره د ملاطفت، پوستوالي، مهربانی، شفقت او تواضع وضعیت وکړئ!.

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿۸۵﴾

او ووايه (ای محمده!) چې بېشکه زه چې يم همدا زه وپروونکی بنکاره يم (له عذابه د الله).
تفسیر: يعني که يې منی يا يې نه منی؛ زه د الله تعالی پیغام صاف صاف تاسې ته رسوم، او د تکذیبونو او شرارتونو له بدو عواقبو (انجام) څخه مو په بنکاره ډول (طریقه) سره اگاه کوم.

كَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ﴿۸۶﴾ الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ﴿۸۷﴾

(در کړي مو دي تاته سبع المثاني يا لېرلی مو وو عذاب) لکه چې نازل کړی وو مونږ (عذاب) پر قسمت کوونکو. هغو چې گړخولی يې وو (دغه) قرآن ټوټې ټوټې (چې ځينې ته به يې شعر او ځينې ته به يې سحر ويل).

تفسیر: د دې آیت معنی په څو ډوله شوې ده، ځينو ويلي دي چې له «مقتسمين - ويشونکو» څخه مراد د رسول الله صلی الله عليه وسلم د زمانې هغه يهودان او نصرانيان دي؛ چې د قرآن تقسیم او تحلیل يې کړی وو، يعني هغه قرآني مضامين چې د دوی د تحريفاتو او آراوو او اهووو سره موافق لویږي؛ نو يې مني، او هغه چې ترې مخالف واقع شي؛ نه يې مني.

مطلب به يې داسې شي چې: مونږ تاسې ته «سبع المثاني» او «عظيم الشان قرآن» در کړی، او لېرلی مو يې، او همغسې چې پخوانيو انبياوو ته مو کتابونه لېرل يا وحی مو نازلوله (يا پر پخوانيو کفارو مو عذاب نازلوه؛ نو دغه) ارسال يا د وحی انزال کومه نوې عجيبه خبره نه ده، چې ترې انکار وکړی شي.

ځينو له «مقتسمين» څخه يهود او نصاری او د قرآن له لفظه سابقه کتابونه مراد کړي دي، يعني هغوی تحريفات وکړل، او خپل کتابونه يې څيرې کړل.

ځينو ويلي دي چې هغه مشرکان ترې مراد دي، چې د استهزاء او تمسخر په ډول په قرآن کې يې تقسیمات کول، کله چې د قرآني سورتونو نومونو به يې اورېدل؛ نو پخپلو منځو کې دوی سره خندل، او ويل به يې چې «البقرة» يا «المائدة» به زه اخلم، «العنكبوت» او «النمل» به تاته در کړم.

دغو کسانو په يو بل قسم سره هم د قرآن عظيم په متعلق خپل خيالات تقسیم کړي وو، چا به ورته شعر ويل، چا به جادو گانه، چا به د لېونیانو د اېلتو نسبت ورته کاوه، چا به «أساطير الأولين» باله.

نو دغو گړدو ته يې خبر ورکړ؛ چې زه تاسې گړد له داسې عذابه وپروونکی يم، لکه چې يقينا پر دغو مسخرو کوونکیو باندې نازل کېدونکی دی.

په دې تقدير د «أنزلنا» تعبير به په دې لحاظ وي چې متيقن الوقوع او قرب الوقوع مستقبل گواکې ماضي فرض شوی دی.

ابن کثير (رحمه الله) د «مقتسمين» معنی په قسم يادوونکو سره اخيستې ده، يعني هغو پخوانيو اقوامو چې د انبياوو په تکذيب او مخالفت باندې قسمونه ياد کړي وو، او پر دغو خبرو يې قسمونه يادول، دوی سماوي کتابونه ټوټې

ټوټې کړي وو، همغسې چې مونږ پر هغوی باندې عذاب نازل کړ، نو د همغه عذاب پشان سره دغه ﴿نَذِيرٌ مُّبِينٌ﴾ هم تاسې وپروي.

د «مقتسمين» د دې معنی په تاييد کې «ابن کثير» دغه آیات وړاندې کړي دي: ﴿قَالُوا تَأْتِيهِمْ آيَاتُ اللَّهِ فَتَكْفُرُ أَصْحَابُهُ﴾ (۱۹ جزء د النمل سورت (۴۹) آيت (۴) رکوع)، ﴿وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَيَبْعَثَنَّ اللَّهُ مِنْ ثَمُودَ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۳۸) آيت (۵) رکوع)، ﴿أَوَلَمْ تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلِ ذَلِكَ أَنْ كَلِمَةً مِنْ رَبِّي لَأَنْزِلَنَّ آيَاتُنَا قِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ﴾ (۸ جزء د الأعراف سورت (۴۹) آيت (۶) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَسَأَلَنَّهُمْ أَجْبَعِينَ ﴿۴۰﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۹﴾

نو قسم دی په رب ستا چې خامخا وبه پوښتو مونږ خامخا دوی ټول (په ورځ د قیامت). د هغو اعمالو (د قسمت یا نسبت) څخه چې وو دوی چې کول به یې.

فَأَصْدَقُ بِمَأْذُنِهِمْ وَأَعْرَضُ عَنِ الشَّاكِرِينَ ﴿۴۱﴾

نو ښکاره (او په جهر کړه ای محمده!) هغه دعوت چې ته مامور یې پرې، او مخ واړوه له مشرکانو څخه (او مه کوه هیڅ التفات او پروا د دوی ویلو ته).

تفسیر: یعنې په ویلو کې هیڅ کوتاهي مه کوئ، او ښه پاک په ښکاره ډول سره د پاک الله پیغام ورسوئ! دغه مشرکین ستاسې هیڅ شی نشي خرابولی.

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ﴿۴۲﴾ الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ سَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۴۱﴾

بېشکه مونږ کافي شوي یو لپاره ستا (له شره) د مسخرو کوونکو (او بس شوي یو له طرفه ستا په مقابل د اضرارو د هغو کې). هغه کسان چې گډگډوي (شریکوي) دوی سره له الله (چې برحق معبود دی) معبود بل، نو ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل په دنیا او عقبی کې).

تفسیر: یعنې په دنیا او آخرت کې مونږ گډو مسخرو کوونکو ته سزا ورکوو، تاسې بې خوفه او خطرته خپل تبلیغ ته دوام ورکړئ، ستاسې یوه وینسته ته به هم څه ضرر او زیان نه رسیږي.

﴿الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ سَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾ یعنې له رسول الله سره د استهزاء - او له الله تعالی سره د شریک درولو د دغو دواړو انجام او سزا به دغه خلق گوري.

وَلَقَدْ نَعَلْنَاكَ آتَاكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿۴۳﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿۴۲﴾ وَعَبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿۴۱﴾

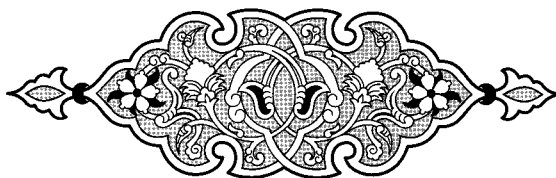
او خامخا په تحقیق معلوم دی مونږ ته؛ چې بېشکه ته چې یې تنگي راوړي سینه ستا په سبب د هغه خبرو چې وایي دغه (کفار). نو تل تسبیح وایه سره له حمده د رب خپل او شه تل له سجده کوونکیو څخه. او عبادت کوه د رب خپل تر هغه پورې چې راشي تاته یقین (یعنې مرگ).

تفسیر: یعنې که د کفارو له ضده او عناده او له دې نه چې شریک دروي الله تعالی ته، او طعن وایي په قرآن، او تمسخر کوي په نبی صلی الله علیه وسلم، زړه تنگه شی؛ نو تاسې هغوی څنې خپله توجه واړوئ، او بیخي د الله تعالی په تسبیح

او تحمید کي مشغول شی! د الله تعالی ذکر - لمونځ - سجده - د الله تعالی عبادت هغه شیان دي؛ چې د هغه له تاثیر ه قلب مطمئن او منشرح او ډاډینه مومي، او فکر او غم ترې لري کيږي، نو ځکه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم عادت وو، کله چې کومه مهمه خبره به ورپېښیده؛ نو دوی به په لمانځه مشغولېدل.

﴿وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾ «او عبادت کوه در ب خپل تر هغه پورې چې راشي تاته یقین» یعنی موت، د جمهورو اسلافو په نزد په دغه آیت کې د «یقین» معنی په موت سره کيږي، یعنی د مړینې تر وخته پورې د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لگیا اوسه! .

تمت سورة الحجر، والله الحمد والمنة، وهو المسئول أن يتوفانا على أكمل الأحوال وأحسنها، فإنه جواد كريم، ملكك برؤوف رحيم.

«د (النحل) سورت «مکي» دی، پرته له دوو وروستنیو آیتونو چې «مدني» دي، (۱۲۸) آیتونه او (۱۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۶) او په نزول کې اویایم سورت دی، وروسته د (الکھف) له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

أَنِّي أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

راغی امر (حکم) د الله (په نصرت د مؤمنین او قیام د یوم الدین) نو تلوار مه کوئ تاسې هغه ته (ای کفارو)، پاکي ده الله ته او لوی (اوچت او پورته) دی له هغه چې دوی شریک ورسره پیدا کوي (له بتانو او نورو طواغیتو).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د دغه حکم د وقوع وخت قریب رارسېدلی دی، چې «د رسول الله صلی الله علیه وسلم جماعت غالب او منصور- او د حق مخالفان به مغلوب او ذلیل وي، او هغوی ته به په دنیا کې د مجاهدینو مسلمانانو له لاسونو، او په آخرت کې د ﴿أَحْكَمُ الْحَكَمِينَ﴾ د دربار له لوري د شرک او کفر سزا ورسیري، او د قیامت ساعت هم لرې نه دی»، د هغه شي راتلل چې یقیني وي؛ هغه ښایي راغلی وگهلی شي، بیا د هغه د ژر غوښتلو ضرورت څه دی؟.

کفارو به د تکذیب او استهزاء له لارې ویل چې: د هغه عذاب یا د قیامت وعده چې تاسې راسره کوئ؛ ولې ژر نه راځي؟ نو دوی ته یې تنبیه فرمایلي ده چې ستاسې له داسې ویلو څخه هغه لرې کېدونکې نه ده، بلکه په حتمي او یقیني ډول سره هغه ژر راتلونکې ده، هر څومره چې په کې ځنډه (تأخیر) هم ولگېږي؛ هغه هم یو شان ستاسې په حق کې مفید دی، ممکن دی چې دې ضمن کې ځینو ته د اصلاح او د توبې توفیق ور په برخه شي.

يُنزِلُ الْمَلَكَةَ بِالرُّؤْيِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ①

نازلوي (الله) ملائکې سره له روح (د وحی) په امر (حکم) خپل پر هر چا چې اراده وفرمایي (د نبوت یې) له بندگانو خپلو، (او داسې فرمایي انبیاوو ته) چې وویرېږئ (خبردار کړئ تاسې خلق) په دې چې بېشکه نشته برحق معبود مگر همدازه یم، نو وویرېږئ تاسې له ما نه.

تفسیر: یعنی د پرښتو په جنس کې ځینو ته لکه جبرئیل علیه السلام یا «حفظة الوحی» د هغوی په لوري په ﴿قَاتِلُوا يُسْلِكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ کې یې اشاره کړې ده (۲۹ جزء د الجن سورت (۲۷) آیت (۲) رکوع).

﴿بِالرُّؤْيِ﴾ سره له روح او اسرارو د وحی، یا سره له نبوت، یا قرآن چې هر یو له دغو څخه زېږونه ته په غیر مرثي طریقي د یوې سرې او پټې خبرې په ډول راتله، لکه چې په (۲۴ جزء د المؤمن سورت په (۱۵) آیت دویمه رکوع کې یې فرمایلي دي: ﴿يُلْقِي الرُّؤْيُ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ﴾ او په (۲۵ جزء د الشوری سورت (۵۲) آیت (۵) رکوع کې یې فرمایلي دي: ﴿وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُؤْيَا نَا﴾ د قرآن یا د الهي وحی په «روح» سره تعبیر کولو کې دغه اشاره ده، چې همغسې چې مادي اجسامو ته له نفخي څخه ظاهري حیات حاصلېږي؛ همداسې هغه قلوب هم چې د جهل او ضلال له ناروغیو څخه مړه شوي دي، د الله تعالی د وحی له رسېدلو څخه ژوندي کېږي.

﴿مِنْ أُمَّرَةٍ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِ﴾ هغه بندگان انبياء عليهم السلام دي چې پاک الله هغوی په ګرد مخلوقاتو سم له خپل حکمت او کامل اختیار سره غوره کړي دي، ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۲۴) آیت (۱۵) رکوع)، ﴿اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ﴾ (۱۷ جزء د الحج سورت (۷۵) آیت (۱۰) رکوع).

﴿أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ﴾ «داسې چې وپروئ او خبردار کړئ خلق په دې چې نشته هېڅ برحق معبود مګر همدازه يم؛ نو وپروېرئ تاسې له ما نه»، يعنې د توحيد تعليم - د شرک ترديد - د تقوی په لوري دعوت - دغه علی الدوام د ګردو انبياوو عليهم السلام مشترکه او متفقہ نصب العین دی، ګواکې دغه د توحيد د اثبات نقلي دليل دی، وروسته له دې نه عقلي دلائل هم بيانېږي.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَلَّى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۵﴾

پيدا کړي دي (الله) اسمانونه او ځمکې په حق (حکمت او رښتيا) سره، پورته دی (الله) له هغه څه نه چې شريکان يې ورته نيسي دغه (مشرکان).

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿۶﴾

پيدا کړی دی (الله) انسان لره له نطفې (اوبو د منيو) نه، نو ناخپه دغه (انسان) سخت جګړه کوونکی و وښکاره (په ناحقه سره).

تفسير: يعنې د علویاتو او سفلیاتو د انتظام څخه مو وروسته تاسې پيدا کړئ، تاسې پخپله د خپل خلقت په لوري غور وکړئ! نو د الله تعالی د عجیبو او غریبو صنعتونو او قدرتونو کارونه به درښکاره شي، ستاسې اصل څه وو؟ یو داسې بې ساخاڅکی چې نه په کې حس او حرکت وو، او نه شعور او اراده، او نه د خبرو او کار کولو لایق وو، هغه څه چې د یوه حرف په ویلو قادر نه وو؛ وګوره چې اوس څنګه ښې ویناوې، نطقونه او کانفرنسونه کوي؟ په هغه کې چې لږ ادنی حس او حرکت نه وو؛ اوس څرنګه په هره هره خبره د جګړې کولو - او حجت او دلائل ایستلو قدرت په کې پیدا شوی دی، حتی په ځینو اوقاتو له مخلوقه تېر شوی - تر خپل خالق پورې هم خبرې کوي، او د ده په مقابل کې ټینګ درېږي، او احکام يې نه مني، او دا يې هم په یاد ونه ساتله، چې د ده اصل څه وو؟ او دغه طاقت يې څرنګه حاصل کړ؟ او چا ورکړ؟ ﴿أَوَلَمْ يَرِ الْإِنْسَانَ إِذَا خَلَقْتَهُ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ * وَصَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَكَيْ خَلَقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رِيْءٌ * قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ نَفْسٍ وَهُوَ جَلَّ خَلْقٍ عَالِمٌ﴾ (۲۳ جزء د یسین سورت (۷۷، ۷۸، او ۷۹) آیتونه (۵) رکوع).

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿۵﴾

او چارپایان پيدا کړي دي (الله)، تاسې لپاره (ای انسانانو!) چې شته په دوی کې اسباب د ځان ساتلو (له یخنی) او (نورې ډېرې) نفعې، او له ځینو دغو (چارپایانو) څخه خورئ تاسې.

تفسير: يعنې الله تعالی اوبښ - غويي - مېږه (ګله) - اوزه (بیزه) - او نور يې در پيدا کړل، چې د هغو له وړيو او وښتانو او نورو څخه کمبل - چکمن - جرابې - شړی - ټکر (خادر) - ټغر - لمخې - کيردی - او د یخنی نه د ژغورلو (محفوظولو) لپاره ترې نور شيان جوړوئ، برسېره په دې د هغوی شوي څښی، او د بزګرۍ چارې ترې اخلئ، د غوړيو - کوچو - کړتو - ماستو او شوملو افراط د همدغو حیواناتو له وجوده دی چې تاسې ته لنگېږي، او تاسې پرې سورېږئ، او سوداګري او کراکښي پرې کوئ، د دوی له څرمنې څخه څرنګه ښه او لوړ قيمته اسباب او سامان تياروئ، د هغوی حیواناتو غوښې چې خورئ په هغو کې هېڅ کوم معتد به بدني يا اخلاقي مضرت نشته، د دوی له غوښې او وازدو څخه

خومره استفاده کيږي؟ او د خومره غريبانو نسونه پرې مږپرې؟ او هغه نور خواږه چې مونږ يې خورو؛ د هغو په تياري کې تر کومه اندازه پورې د دغو حيواناتو دخل شته؟

وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٧٠﴾

او شته تاسې ته په دغو (چارپايانو) کې زيب او زينت کله چې بهر ته يې کور ته راولئ لپاره د راحت، او کله چې بهر ته يې د څر لپاره بيايي.

تفسير: کله چې مواشي او حيوانات په کورونو کې ولاړ وي، يا په صحراوو کې سره تيت او پرک (خواره واره) او په څر کې لگيا او له سترگو څخه لري وي، نو په دغه وخت کې د الله تعالی د انعام داسې ښکاره او صافه مظاهره نه کيږي، څه مهالې چې دوی کهيڅ (سحر وختې) په اوله د ورځې کې د څر لپاره له کورونو وځي، يا ماښام وروسته د څرېدلو او کېلېدو له صحراء څخه د کورونو په لوري راځي؛ نو يو عجيبه رونق او خوښي، او ډېره ښه ننداره او خوشالي ترې محسوسيږي، نه يواځې خاوند د خپلو دغه مالونو د ليدلو څخه خوښيږي؛ بلکه نور کسان هم د هغو له ليدلو څخه خوشاليږي، او يو له بله سره وايي چې پاک الله هغه سړي ته خومره دولت او اقبال ورکړی دی.

وَتَحْمِلُ أَثْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَدَنِكُمْ تَكُونُوا لِلْغَنِيِّ إِلاَّ بِشِقِّ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَرؤُفٌ رَّحِيمٌ ﴿٧١﴾

او باروي دغه (چارپايان) درانه بارونه ستاسې (او رسوي يې) هغه ښار ته چې نه وي تاسې رسيدونکي هغه ته مگر په سختې مشقت د نفسونو (ځانو) خپلو سره، بېشکه چې رب (پالونکی) ستاسې خامخالوی شفقت والا ډېر رحم کوونکی دی (چې دغه حيوانات يې هم پيدا کړي دي ستاسو د منافعو لپاره).

تفسير: يعنې چېرې چې تاسې جره بې له اسبابه او سامانه په ډېر مشکل رسېدی شوی؛ دغه بودگان (ځناور) تاسې او ستاسې درانه درانه اسبابونه هم وړي، دا د الله تعالی خومره لويه مهرباني ده؛ چې دغه حيوانات يې ستاسې د خدمت لپاره خلق او درولي دي، او له دغو څخه د خدمت اخيستلو اجازه يې درکړې ده، خو خپل ډېر او سخت او مشکل مهمات هم د دغو حيواناتو په وسيله اسان کړي، ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مَا مَلَكَتْ أَيْدِينَا أَنْهَآ أَنهَآ لَهُم لِهَآ مَلَكُونَ * وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمَن يَرْكُوبُهُمْ وَمِنهَآ يَأْكُلُونَ﴾ (۲۳) جزء د یس سورت (۷۱، ۷۲) آیتونه (۵) رکوع.

وَالْخَيْلِ وَالْبُغَالِ وَالْجُمُوحِ لِتَرْكَبُوهُنَّ وَأُزِينَنَّهُنَّ

او (پيدا کړي دي الله) آسونه او قچرې او خره لپاره د دې چې سورې تاسې په دوی باندې او (زينت کوي پر دغو) په زينت کولو سره.

تفسير: يعنې پرې سورې او شان مو ترې ظاهرېږي.

تنبیه: په عربستان کې د خره سورلی معيوبه نه ده، او د هغه ځای خره (ځمونږ د پښتنو د بلخي خرو په شان) ډېر غښتلي، قيمتداره، گړندي، چالاک او ښکلي دي، حتی ځينې خره د اس په شان مزل کوي، ډېر او ښه ځغلي.

وَيَخْلُقُ مَا لَمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧٢﴾

او پيدا کوي (الله ډېر نور) څيزونه چې اوس يې نه پېژنئ تاسې.

تفسیر: یعنی د هغو حیواناتو (او مرکوباتو) ذکر چې پاس وشو؛ برسېره پر هغه الله تعالی ستاسې د انتفاع لپاره داسې نور شیان هم پیدا کړي او پیدا کوي یې چې له هغو څخه اوس تاسې بې خبره یی، په دغه کې هغه گړد د سورلی شیان داخل شول چې تر قیامته به جوړېږي.

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَائِزٌ

او خاص پر الله دی بیان د لارې (برابري) او ځینې د لارو څخه کړې مائلې هم دي (له حقه).

تفسیر: یعنی هغه شانې چې د ځمکې د لارې پرې کولو او د مقصود تر منزل پورې د رسېدلو وسائل یې در برابر کړي دي؛ همداسې تر الله پورې د رسېدلو سمه لاره یې هم در پرانستلې ده، د هر چا چې پوهه او عقل سم وي؛ نو هغه د پاس مذکورو شویو دلالتو او بصائرو کې له غور کولو څخه د الله تعالی پر قدرت او عظمت او جبروت به ایمان راوړي، او د توحید او تقوی په سمه لاره بې له خرخشې (خطري) تر الله پورې رسیږي، لیکن د هر چا چې عقل سم نه وي؛ نو پر دغه سم سړک باندې به د تللو توفیق له کومه وموندلی شي؟ دی به تل د اهو او او او هامو په پیچدارو لوږو او ژورو کې لالهنده او سرگردانه گڼځي: ﴿وَإِنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَأَتَّبِعُوهُ وَأَلْبَسُوا السَّبِيلَ تَفْتَرِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۵۳) آیت (۱۹) رکوع).

وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ①

او که اراده فرمایلي وی (الله د هدایت ستاسې)؛ نو خامخا سمه برابره لاره به یې بنوولې وه تاسې ټولو ته.

تفسیر: یعنی الله تعالی له دې خبرې څخه نه دی عاجز؛ چې گړده (ټوله) دنیا په همغه یوه لاره کې ولگوي، لکن د ده حکمت مقتضی نه دی چې گړد (ټول) د یوه اصول په اختیارولو باندې مجبور کړي، لکه چې مونږ پخوا له دې نه په متعددو واقعو کې د هغه تشریح کړې ده.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ②

الله هغه (ذات) دی چې نازلې کړې، رالېږلې (یې) دي له (طرفه د) اسمانه اوبه، چې دي تاسو ته له دې اوبو څخه څښل او (زرغونوي) له دغو اوبو څخه ونه (او وانبه) هم چې په دغو وښو کې خړوئ تاسې (حیوانات خپل).

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الشَّجَرِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ③

زرغونوي (الله) تاسې ته په دغو اوبو سره کښت (فصل) او زيتون او خرما گانې او (تاکونه د کورو) انگورو او له هر قسمه مېوو څخه، بېشکه په دغه (زرغونیا د دغو مذکوره وو اشیاوو) کې خامخا لويه نښه (د قدرت) ده لپاره د (هغه) قوم چې فکر کوي (په کې).

تفسیر: یعنی له یو رنگ او بو څخه راز راز (قسم قسم) میوې زرغونوي، چې د هغو شکل او صورت او رنگ او رائحه او خوند او تاثیر بیخي بېل دي، په دغه کې غور کوونکي ته د الله تعالی د کامل قدرت او غریبه صنعت لویې نښې دي، چې له یوې ځمکې، یو لمر، یو هوا او یوه رنگ او بو څخه څرنگه ډول ډول گلان او مېوې تل پیدا کېږي؟

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالتَّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِ إِيَّاكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۱۶﴾

او مسخړه کړې یې ده (په کار یې لگولې ده) تاسې ته شپه او ورځ او لمر او سپوږمۍ او ستوري مسخړې (په کارونو کې لگولې شوي) دي په امر (حکم) د دغه (الله) سره، بېشکه په دغو (علویه و و تصرفاتو) کې خامخا ډېر دلائل د یووالي د الله تعالی لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسیر: شپه او ورځ برابر یو له بله سره نښتې دي؛ څو دنیوي کاروبار پرې وچلیري، او خلق سکون او آرام ترې حاصل کړي شي، همداسې لمر او سپوږمۍ هم تر یوه معین نظام لاندې رابښکاري او پتیري، د شپې او د ورځې د دغه تګ او راتګ او د شمس او قمر د دغه ختلو او پرېوتلو سره د انسانانو بشماره فائدي ترلې دي، بلکه که په غور سره ولیده شي؛ نو بې له دغو څخه د انسان ژوند محال دی، الله تعالی پخپل کامل اقتدار سره لمر، سپوږمۍ او نور ګرد ستوري یې د ادنی مزدورانو په شان ځمونږ په کارونو کې لگولې دي، مجال نشته چې دوی لږ څه سستي وکړي، یا غاړه ترې وغږولی شي، لیکن څرنګه چې له لمر او سپوږمۍ سره ځمونږ اړه بالکل په صریح ډول متعلقه ده، او له نورو ستوریو سره ځمونږ د فائدو او مصالحو تعلق دومره واضح نه دی؛ بنایي د همدې لامله هغه یې بېل کړل، او تر بل عنوان لاندې یې بیان وفرمایل، والله أعلم.

وَمَا ذَرَأْتُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً لِّقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿۱۷﴾

او (مسخر کړي یې دي نور) هغه څیزونه چې پیدا کړي غوړولي دي (الله) تاسې ته په ځمکه کې حال دا چې مختلف دي سره رنگونه (شکلونه او قسمونه) د دوی، بېشکه په دغه (اختلاف د اشکالو، اقسامو، انواعو د مخلوقاتو) کې خامخا دلیل دی لپاره د هغه قوم چې پند اخلي.

تفسیر: یعنی هغه لوی او لوړ ذات چې اسماني شیان یې ستاسې پکار لگولي دي؛ همغه ستاسې د فائدي لپاره په ځمکه کې هم مختلف قسم نباتات پیدا کړي دي، چې په ماهیت - شکل - صورت - رنگ - بوی منافع او خواصو او نورو ګرده کې یو له بل سره بالکل جلا (جدا) او علیحده دي، په دغه کې ګرد حیوانات، نباتات، جمادات، بسائط او مرکبات شامل شول.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿۱۸﴾

او الله هغه (ذات) دی چې مسخر کړی (په کار یې اچولی) دی بحر لپاره د دې چې خورئ تاسې له دې (بحره) غوښه تازه، او راوباسئ تاسې (په غوږه وهلو سره) له دغه (بحره) ګاڼه، چې اغوندئ یې تاسې، او ویني به ته (ای کتونکيه!) بېرې رهي (روانه) په دغه (بحر) کې (چې) څیروي په ټټر خپل اوبه، او چې طلب کړئ تاسې (رزق) له فضله د دغه (الله)، او لپاره د دې چې شکر وباسئ تاسې (پر دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی داسې موج او څپې وهونکي خوفناک سمندر یې هم (چې د هغه په مقابل کې د ضعیف البینان انسان بساط هیڅ نه دی) ستاسې په کار کې لگولی دی، چې په هغه کې بې تکلفه د ماهیانو (کبانو) ښکار کوی، او ډېره لذیذه او ترو تازه غوښه ترې حاصلوی، د هغه د ځینو برخو څخه مرغړي، درمرجان، حجر البحر، او نور راز راز (قسم قسم) پیداوار پیدا کوی، چې له هغو څخه ډېرې قیمتدارې ګاڼې او زېورات تیارېږي.

ښه! د سمندر دغو لویو موجودو او څپو ته وگورئ! چې د هغه په مقابل کې د ډېرو لویو لویو جهازونو حقیقت د یوه
خس او وابښه په شان هم نه دی، لیکن یوه وړو کې کشتی او بېړی څرنگه دغه موجوده څیروي؟ او پرې درومي؟ دا د
الله تعالی د قدرت یوه نمونه ده، چې انسان ته یې عقل ورکړی دی، او د داسې شیانو د جوړولو ترکیب یې ورسوولی
او پوهولی یې دی؛ چې د هغه په ذریعه سره تاسې پر سمندرونو باندې متصرف او له یوه سره تر بل سره پورې ځئ.

وَالْقِي فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾

او غورځولي (پیدا کړي) یې دي په ځمکه کې غرونه (مېخونه محکم) لپاره د دې چې ونه
ښورېږي پر تاسې باندې، او (پیدا کړي دي) الله په دې ځمکه کې (وایالي او لارې لپاره د دې چې
لاره ومومي) (خپلو منزلو او مقاصدو ته).

تفسیر: یعنې الله تعالی پر ځمکه ډېر درانه لوی لوی غرونه ایښي دي، خو ځمکه د خپل اضطرابي حرکت څخه کراره
(قلاره) شي، له روایاتو او آثارو څخه معلومېږي چې ځمکه د خپل خلقت په ابتداء کې مضطربه او بې واکه خوځېده،
او درگړده لږځېده، الله تعالی پر هغې باندې غرونه پیدا کړل، چې د هغو د درونوالي په اثر د ځمکې هغه خوځېدل
ورک شول، د نن پرون «ساینس» هم اقرار کړی دی؛ چې د غرونو وجود تر ډېره حده پورې د زلازلو له کثرتو مانع
دی، په هر حال د ځمکې د هغه حرکت او سکون مسئله چې په حکماوو کې مختلفه ده، له هغه سره دا آیت نفیاً
یا اثباتاً هیڅ تعلق نه لري؛ ځکه چې د غرونو په وسیله کوم حرکت چې بند شوی دی؛ هغه دا وضعي حرکت نه دی،
چې په هغه کې اختلاف جاري دی.

وَعَلَّمَتْهُمُ الْبَحْرَ حُمُومًا يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾

او (پیدا کړي دي) الله په ځمکه کې (علامې، (د لارې) او په ستوریو سره دغه لاره مومي.

تفسیر: یعنې غرونه، چینې، ونې، د شگو غونډۍ، الغرض د مختلفو اقسامو علایم یې قائم کړي دي، چې د هغو په
وسيله د مسافرانو قافلې د سمې لارې سراغ او ښه موندلی شي، ما پخپلو سترگو لیدلي چې ځینو اعرابو (بدوانو) د
خاورې په بویولو سره د لارو نښې پیدا کړي.

﴿وَيَأْتِيَهُمْ هُمُومًا يَهْتَدُونَ﴾ یعنې د شپې په وخت کې لویو سیندونو او لویو بیابانونو په سفر کې د ځینو ستوریو په ذریعه د
لارې درک او طرف معلومولی شي، هغه لارښوونه چې د قطب نما او نورو آلاتو په وسیله کېږي؛ هغه هم بالواسطه له
ستوري سره تعلق لري.

أَفَلَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾

آیا هغه (ذات چې هر شی) پیدا کولی شي (چې الله دی)؛ په شان د هغه دی چې نشي پیدا
کولی (هیڅ څیز)؟ آیا نو پند نه اخلئ تاسې (چې خالق او مخلوق سره وپېژنئ، او په خالق ایمان
راورئ؟).

تفسیر: یعنې فکر کول په کار دي چې دغه څومره حماقت دی، هغه شیان چې د مچ یو وزیر یا د ماشي یوه پښه بلکه د
اوربشې یوه دانه یا د شگې د یوه بخرکي په پیدا کولو هم قادر نه وي؛ د هغوی معبود او مستعان درول دغه الله قدوس
سره یې برابرول چې د پاس مذکورو عجیبو او غریبو مخلوقاتو هم پیدا کوونکی او د هغوی د محکم نظام هم قائم
ساتونکی دی، ډېره لویه بې ادبي ده.

وَأَنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصَوْهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۹﴾ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تَعْلَمُونَ ﴿۱۹﴾

او که و شمېرئ تاسې نعمتونه د الله (چې پر تاسو يې پېرزو کړي دي)؛ نو نه به يې شئ شمېرلئ (نو څرنگه به يې شکر اداء کړی شئ)؟ بېشکه چې الله خامخا بڼه بخښونکي ډېر رحم کوونکي دی. او الله ته معلوم دي هغه (عقائد) چې پتوي يې تاسې او هغه (اعمال) چې ښکاره کوي يې تاسې.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿۲۰﴾

او هغه معبودان چې يې بولي (عبادت يې کوي دغه کفار) غير له الله نه؛ نشي پيدا کولی دوی هيڅ څيز حال دا چې دوی پخپله (هم) پيدا کړی شوي دي.

تفسير: يعنې الله خو هغه ذات دی؛ چې د هغه د عظيم الشان او غير محصور انعاماتو څه تذکره پاس وشوه، اوس د مشرکانو حماقت ملاحظه کړئ! چې د داسې الله عالم الكل او خالق الكل سره داسې شريک نيسي؛ چې نه خو داسې شيان پيدا کولی شي، بلکه آن د وښو د يوه ډکي په پيدا کولو باندې هم قادر نه دي، بلکه پخپله د دوی وجود هم د پاک الله په مشيت او ارادې سره پيدا شوي دي.

أَمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّذِينَ لَا يُدْعُونَ ﴿۲۱﴾ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿۲۱﴾

(دغه معبودان پخپله) مړه دي، نه دي ژوندي، او (په دې هم) نه پوهېږي دغه (معبودان) چې کله به راو لاړاوه شي دغه (بتان يا عابدان يې).

تفسير: يعنې ماسوا د الله تعالی څخه د هغو بتانو عبادت چې تاسې کوي؛ هغه مړه دي، اعم له دې نه چې دواماً وي لکه بتان، يا في الحال وي لکه هغه بزرگان چې مړه شوي دي او د هغوی طاعت او عبادت کولی شي، يا د انجام او مال په اعتبار مړه وي؛ لکه مسيح روح القدس او د الله تعالی ملائکې عليهم السلام؛ چې د هغو عبادت به هم ځينو فرقو کاوه، بلکه پيريان او شيطانان (چې ځينې مسموخ الفطرت د هغوی عبادت هم کوي)، پر دغو مړو باندې په يوه وخت کې موت طاري کېدونکی دی، نو د هغه شي وجود چې د بل شي څخه عطاء شوی وي، او هغه هر وخت چې وغواړي اخيستی يې شي؛ نو هغه ته څرنگه الله ويلي شي؟ او څرنگه د عبادت لايق کېدی شي؟

﴿وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾ يعنې دغه خو عجيب معبودان دي، چې له سره نه دي خبر چې قيامت به کله راځي؟ پخپله دغه معبودان يا د دوی عابدان به کله د حساب او کتاب لپاره بيا ژوندي کېږي؟ دغسې بېخايه او بې خبره شيانو ته معبود ويل، انتهايي درجه جهل او حماقت دی.

الْهٰكُمُ إِلٰهٌ وَاحِدٌ ۖ فَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُمْ مُنْكَرَةٌ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ﴿۲۲﴾

معبود ستاسې معبود يو دی، نو هغه (کسان) چې نه راوړي ايمان په (ژوندانه د) آخرت زړونه د دغو (بې ايمانو) منکر دي (له وحدانيت د رب العزت او له راتللو د آخرت)، او دوی تکبر کوونکي دي (له ايمان راوړلو نه).

تفسير: يعنې هغه دلائل او شواهد چې پاس بيان شول، داسې صاف او واضح دي چې په هغو کې له ادنی غور کولو سره هر انسان پر توحيد يقين کولی شي، لیکن ښايي چې غور او طلب هغه څوک وکړي چې ورسره د خپلې خاتمې فکر او د عاقبت وېره وي، او هغه چې د بعد الموت په امورو باندې له سره يقين نه لري؛ نو د آخرې خاتمې په لوري به يې

څه فکر وي؟ هغه پر دلائلو کله غور ږدي؟ او د کفر او د ايمان د نېک او بد انجام په لوري به کله التفات کوي؟ بيا په زړونو کې د توحيد اقرار او د انبياوو عليهم السلام د تابعدارۍ خيال کله د دوی په مغزو کې څرکي؟

لَا حَرَمَ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا يُسْرُوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ اِنَّهٗ لَاجِبُ الْمُسْتَكْبِرِيْنَ ﴿۱۷﴾

رښتيا واقعي خبره داده: بېشکه الله ته معلوم دی هغه (مکر او فریب) چې پټوي يې دوی، او هغه (جنگ او جگړه) چې ښکاره کوي يې، بېشکه چې دغه (الله) نه خوښوي تکبر کونکي (سر غروونکي له وحدانيت او رسالت او آخرت).

وَاِذْ اَقِيْلَ لَهُمْ مَا ذَا اَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوْا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿۱۸﴾

او کله چې وويلی شي دغو (متکبران) ته څه شی دی هغه چې نازل کړی لېرلی دی رب ستاسې (په محمد باندې)؟ نو وايي دوی (دغه) خوشې افسانې د پخوانيو (خلقو) دي.

تفسير: يعنې که ناواقفه سړی د تحقيق په غرض - يا واقف سړی امتحاناً له دغو مکذبینو څخه پوښتنې کوي، يا دغه مکذبین پخپلو منځونو کې يو له بل سره د تمسخر او استهزاء په ډول سوال کوي: «وايئ ستاسې رب څه شی نازل کړی دی؟» مطلب يې دادی چې دغه قرآن چې رسول الله صلی الله عليه وسلم يې د پاک الله له لوري منزل بولي؛ ستاسې په نزد څه شی دی؟ او محمد صلی الله عليه وسلم په دغه دعوی کې تر کوم ځای پورې صادق دی؟ نو دوی وايي: (معاذ الله) په قرآن کې نور څه شته؟ ماسواله دې نه چې د پخوانيو کتابونو او پخوانيو ملتونو څه قديمي بې سنده (د توحيد - نبوت - جنت - دوزخ - او نورې) خبرې (استغفر الله) او څو قصې په کې نقل شوي دي، او نعوذ بالله له سره د پاک الله کلام نه دی.

لِيَجْهَلُوْا اَوْزَارَهُمْ كَامَلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِيْنَ يُضِلُّوْنَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ الْاَسَآءِ مَا يَزْمُرُوْنَ ﴿۱۹﴾

(نو الله فرمايي) لپاره د دې چې په شا واخلي پټې (د گناهونو) خپلو پوره په ورځ د قيامت کې او (همداسې واخلي) له پټې (د گناهونو) د هغو (کسانو) چې گمراه کړي دي دوی هغوی لره په ناپوهۍ، واورئ خبردار شی چې بد دی هغه څيز چې باروي يې دوی (پر شاگانو خپلو).

تفسير: يعنې له دغې وينا څخه دغه غرض دی؛ چې معاذ الله لوی قرآن بې وقعته او بې اهميته ښکاره کړي، او خپل نور ملگري هم بې لارې کړي، او په دې ډول سره د خپل کفر او ضلال له پوره درانه پټې سره د هغو خلقو د اضلال او اغواء څه نور بار هم پرې بار کړي چې دوی يې گمراهان کوي، خيال وکړئ چې دوی د بدۍ څومره يو دروند بار پخپلو سرونو باندې بار کړی دی؟

قَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى اللّٰهُ بُدْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَعَ عَلَيْهِمُ السَّفْهُنُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتَتْهُمْ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُوْنَ ﴿۲۰﴾

په تحقيق مکر کړی وو (له رسولانو سره) هغو (کسانو) چې (تېر شوي) دي پخوا له دوی نه؛ نو راغی (حکم د) الله (په خرابولو او چپه کولو) د بناگانو د دوی له تاداوونو، نو پرېوت پر دوی چت (د کوټو د دوی) له پاسه د دوی، او راغی دوی ته عذاب له هغه طرفه چې نه پوهېدل دوی (پرې چې له دې طرفه به راځي عذاب).

تفسیر: یعنی د خلقو گمراه کولو او د حق د پیغام د ښکته کولو او نه رسولو کوم تدابیر چې نن ورځ کيږي، له دوی نه پخوا رومنیو اقوامو هم د انبیاوو علیهم السلام په مقابل کې همداسې تدابیر کړي وو، هغوی د مکر او تلیس ډېر لوی عمارات درولي وو، بیا څه مهال چې د الله تعالی حکم ورسېد؛ نو د هغه نیول د دوی بنیادونه هم سره وځوځول، بالاخر د الله تعالی په یوه خوځولو سره د دوی دغه تیارې شوې ماڼۍ او محال پر همدغو باندې داسې ولوېدې چې دوی د هغه تر چت لاندې بند پاتې شول، مطلب دا چې د دوی دغه تدابیر پر همدوی واوښتل، او هغه سامان او وسائل چې دوی د خپلې غلبې او حفاظت لپاره تیار کړي وو؛ د دوی د فناء او هلاک سبب وګرځېدل، بلکه د ځینو اقوامو ښارونه او کلي په حسې ډول سره هم لاندې باندې کړل شول.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقِقُونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ إِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

بیا په ورځ د قیامت کې به (الله و شرموي) رسوا کړي دوی او وبه فرمایي (الله) چې: چېرته دي شریکان څما (په زعم ستاسې سره) هغه چې وئ تاسې چې مخالفت به مو کولو (له انبیاوو او مؤمنانو سره) په باب د دوی کې؟ وبه وایي هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم (یعنې ملائک - انبیاء - علماء) چې: بېشکه خواري د نن ورځې او بدې یې پر کافرانو ده.

تفسیر: یعنی د هغو شرکاوو په مرسته او حمایت چې تاسې تل ځمونږ له انبیاوو سره جنګ او جګړې کولې؛ هغوی نن چېرې دي؟ او ستاسې د مدد لپاره ولې نه راځي؟.

﴿هَلْ يَنْظُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَظِرُونَ﴾ (۱۹ جزء د الشعراء سورت (۹۳) آیت (۵) رکوع).

﴿فَمَا لَهُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ﴾ (۳۰ جزء د الطارق سورت (۱۰) آیت (۱) رکوع)، دغسې وینا سره په واقع کې د هغوی شرمول او رسوا کول مراد دي، او د دوی د پټو مکاریو پرده لرې کول دي.

﴿إِنَّكَ مَنْ تَدْخِلُ النَّارَ فَقَدْ أَخْرَجْتَهُ﴾ (۴ جزء د آل عمران سورت (۱۹۲) آیت (۲۰) رکوع).

﴿قَالَ الَّذِينَ﴾ الآية - یعنی هغوی به څه ځواب ورکړی شي؟ هو! انبیاء علیهم السلام او نور باخبره خلق به په دغه وخت دغو مکارانو او دغا بازانو ته دغه خبره اوروې چې وګورئ! هغه شیان چې مونږ به ویل همغسې وشو، او د نن ورځې ګردې خرابۍ او رسواۍ یواځې د حق د منکرینو لپاره دي.

الَّذِينَ تَتَوَفَّوهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ فَأَلْقَوْا السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥١﴾ فَأَدْخَلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَلَيْسَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٥٢﴾

هغه (کافران) چې قبضوي (ارواح د) دوی ملائکې په دې حال کې چې ظلم کوونکي دي دوی په نفسونو ځانونو خپلو (په کفر سره)، نو وړاندې به کړي روغه (اطاعت او وبه وایي) نه وو مونږه چې عمل به مو کولو د هیڅ قسم بدی، (نو وبه فرمایي الله): بلکه کولو تاسې معصیت بېشکه چې الله ښه عالم دی په هغه څه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې). (نو وبه ویلی شي دغو ظالمانو ته) چې ننوځئ اوس تاسې په دروازو د دوزخ کې چې همېشه اوسئ په هغه کې؛ نو خامخا بد ځای د هستوګنې د متکبرانو (دا دوزخ دی).

تفسیر: یعنی کفر او شرک یې اختیار او پخپل حق کې یې خرابي وکړه، آخر په دغه حالت کې د موت پر بنسټې د دوی د روح کښلو لپاره راغلي، خلاصه دا چې خاتمه یې د کفر او شرک په حالت کې وشوه، العیاذ بالله، نو په دغه وخت کې به دغه ظلام (وړاندې به کړي روغه او اطاعت او وبه وایي: نه وو مونږه چې عمل به مو کولو د هیڅ قسم بدی)، یعنی په دغه وخت کې به د دوی گړد تکبر، لویي او ځانمني (خودنمائي) لرې شي، او له هغو گړدو شرارتونو او بغاوتونو څخه چې دوی په دنیا کې کول؛ ځان ناگاره او بېخبره اچوي، او تپ ترې منکرېږي، او د اطاعت او وفاداری اظهار به کوي، او وایي به چې: مونږ له سره کوم خراب حرکت نه دی کړی، او تل ځمونږ افعال او حرکات ښه وو.

﴿يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنْفِثُونَ لَهُ كَيْفًا يَخْلِفُونَ لَكُمْ وَيَسْبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا أَنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ﴾ (۲۸ جزء د المجادله سورت (۱۸) آیت درېمه رکوع).

هر کله چې دغه ظالمان د خپلو ښو کارونو مدعیان شي؛ نو وبه فرمایي الله په تردید دې ویناوو د دوی چې دروغ مه وایي، یعنی آیا تاسې په درواغ وبلو سره پاک الله غولوی؟ چې دده په محیط علم کې ستاسې گړد حرکات دي، نن ستاسې هیڅ یو مکر او فریب د الله تعالی له سزا څخه نه پاتې کېږي، اوس هغه وخت راغلی دی؛ چې تاسې په کې د خپلو اعمالو خوند وڅکئ.

وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَيْرًا الَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً
وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٦﴾

او وبه ویل شي هغو کسانو ته چې ځان یې ساتلی له شرکه (او ویرېږي له الله) چې څه خیز دی هغه چې نازل کړی دی رب ستاسې؟ نو وایي دغه (مؤمنان) چې خیر، شته هغو کسانو ته چې نیکي یې کړېده (په ایمان راوړلو سره) په دغه دنیا کې نېکه جزا (چې عزت او نصرت دی)، او خامخا کور د آخرت (جنت) خیر غوره دی (له دنیا او ما فيها څخه)، او خامخا ډېر ښه سرای د پرهېزگارانو دی.

تفسیر: دغه د مستکبرینو په مقابل کې یې د متقینو (پرهېزگارانو) حال بیان فرمایلی دی، چې کله د هغوی څخه د لوی قرآن په متعلق پوښتنې کېږي چې ستاسې رب څه شی نازل کړی دی؟ نو له نهایتې ښې عقیدې او آدایو به ووايي چې: «ځمونږ پاک الله داسې نېکه خبره رانازله کړې ده؛ چې له سره تر پایه پورې په کې خیر او برکت دی»، داسې خلقو لره دې معلوم وي، چې دوی خورا (ډېر) ښه کار کوي، په دنیا کې به د هغې نېکې خوندوره ثمره ورسېږي، او د الله تعالی په دربار کې د هیچا محنت او د یوې ذرې قدر نیکي هم نه ضایع کېږي، او خامخا سرای د آخرت (جنت) ډېر غوره خیر دی له دنیا او ما فيها نه.

جَدَّتْ عَدْنٌ يَدُ خُلُونَهَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ الْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

جنتونه دي د همېشه اوسېدلو چې ننوځي به دوی (په) هغو کې، چې بهیري به له لاندې (د ونو او مایو) د دوی (څلور قسمه) ویالې، چې وي به (تل) دوی ته په دغو باغونو کې هر هغه (نعمتونه) چې غواړي یې دوی، په شان د دغې (جزاء) جزاء ورکوي الله پرهېزگارانو ته.

تفسیر: یعنی د آخرت د ښېگڼو او نعمتونو پوښتنه څه کوي، چې هلته دومره حسنات او نعمات شته چې د هغو د ډېر یو وړوکی نعمت په مقابل کې د دنیا خورا (ډېر) لوی نعمت هیڅ دی، جنتیان چې هر قسم جسماني او روحاني مسرت و غواړي؛ هلته به ورسي: ﴿وَفِيهَا مَا تَشْتَهُهُ النَّفْسُ وَلَدَارُ الْآعِينَ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾.

الَّذِينَ تَتَوَقَّعُهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۲۷﴾

هغه (كسان) چې قبضوي ارواح د دوی ملائکې په دې حال کې چې پاک دي دغه (متقين له شرکه او معصيته)؛ وايي به دغه (ملائک دوی ته چې) سلام دې وي پر تاسې باندې، ننوځي! جنت ته په سبب د هغو نېکيو چې وئ تاسو چې عمل به مو کولو (په دنيا کې).

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ أَمْرًا رِيبًا

آيا انتظار کوي دغه (کفار، بلکه نه کوي د هيڅ څيز) مگر د دې چې راشي دوی ته ملائکې (د عذاب لپاره د قبض الروح) يا راشي ورته امر (حکم) د رب ستا (لپاره د اهلاک د دوی)؟.

تفسير: يعني دغه خلق د دې خبرې انتظار کې دي؛ څه مهال چې پرېښي د دوی د روح قبضولو لپاره راشي، يا د الله تعالی له حکمه سره موافق قيامت قائم شي، يا د مجرمينو د جزا ورکولو حکم ور ورسېږي، او په موچنو او پڼو د دوی سر وواهل شي؛ نو هلته به ايمان راوړي، او خپل حال به اصلاح کړي، حال دا چې د هغه وخت ايمان يا توبه او رجوع به له سره نافع نه وي، بهتر خو دا دی چې پخوا له موته د بعد الموت لپاره تياری وشي! او پخوا د عذاب له راتگه (راتلو) د نجات تدبير وشي!.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۲۸﴾ وَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۲۹﴾

په شان د دغې (کفر او تکذيب) کړې وو (شرک او تکذيب) هغو کسانو چې پخوا له دوی تېر شوي وو، (پس رسېدلی وو دوی ته هغه شی چې رسېدلی وو هغوی ته)، او نه وو ظلم کړی پر دوی الله (په اهلاک سره)، وليکن وو دوی چې په نفسونو (ځانونو) خپلو باندې يې ظلم کولو (په کفر او معاصيو). نو ورسېده دوی ته جزاء د هغو بديو چې کړې وو دوی، او احاطه وکړه (چاپېر شو) پر دوی هغه (موعود عذاب) چې وو دوی چې په هغه (عذاب پورې) به يې مسخرې کولې.

تفسير: پخواني معاندین هم د همداسې غرور او غفلت په نشو کې لويديلي وو، او په باطل خوښولو کې بوخت (مشغول) او لگيا وو، او تمادي يې په کې کوله، او د توبې په وخت کې يې توبه ونه ايستله، او تر آخره پورې د انبياوو عليهم السلام پر تکذيب او مخالفت ټينگ ولاړ وو، او د هغوی پر خبرو به يې خندل، او مسخرې به يې کولې، بالاخر څه يې چې کړي وو، همغه يې په مخه کې ورغلل، او جزاء يې وموندله، هغه عذاب او نور شيان چې دوی پرې مسخرې کولې؛ پخپلو سترگو يې وليدل، د دوی هغه مسخرې او خدا معکوساً (الله) پر همدوی واقع شوې، او هيڅ يوه د تېښتې لاره يې ونه مونده چې پرې چېرې وټنښتي، او د خپلو شرارتونو او سرکښيو سزا يې ومونده، او هغه يې ورپېل چې کرلي يې وو.

وَقَالَ الَّذِينَ أَنْشَرَكُمُ اللَّهُ مَاعْبَدُ نَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ

او وويل هغو کسانو چې شرک يې اختيار کړی وو: که اراده فرمايلې وی الله؛ نو عبادت به نه وو کړی مونږ غیر له دغه (الله) د هيڅ څيز، (نه) مونږه او نه پلرونو ځمونږ، او نه به حرام کړی وو مونږ يې له حکمه د دغه (الله) هيڅ څيز.

تفسیر: له دې ځایه وروسته د هغو باطلو اعدارو او چټي (بېکاره) او مهملو خبرو او دلائلو ترديد شروع کيږي؛ چې مشر کینو هغه د خپل شرک او مشرکانه اعمالو د جواز او استحسان د ثابتولو لپاره وړاندې کول.

خلاصه یې داده: که د غیر الله عبادت یا د ځینو حیواناتو (لکه بحیره - سائبه او نور) حرامول داسې بد او بې سنده خبرې او چارې وی چې بیخي پاک الله نه خوښولې؛ نو الله به مونږ نه پرېښودو چې یې وکړو، او هر کله چې مونږ د الله تعالی له مرضی څخه مخالف کار کولو؛ نو خامخا به پاک الله مونږ له هغه څخه منع کولو، یا به یې مونږ ژر تر ژره په سزا رسولو، کله چې داسې نه کيږي؛ نو دغه د دې خبرې دلیل دی چې دغه چارې د الله تعالی خوښې دي.

د الأنعام سورت په (۱۴۸) آیت (۱۸) رکوع د ﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ﴾ الآية - تر آیت لاندې ځمونږ د دغه مبارک تفسیر کوم تقریر چې مونږ کړی دی، په هغه کې د مشرکینو دغه شبهه او د هغو مفصل ځواب بیان شوی دی، بنایي چې هغه دې بیا هلته ولوستل شي.

كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ﴿۵﴾

په مثل د دغه (عمل) کړی وو هغو کسانو چې پخوا له دوی (تېر شوی) وو، نو آیا شته پر رسولانو (بلکه نشته پرې هیڅ) مگر رسونه ښکاره (چې سمه صافه لاره خلقو ته وروښيي).

تفسیر: یعنی د مشرکینو دغه وینا غلطه ده، چې ځمونږ دغه اعمال د الله تعالی له لوري نه دي ممنوع شوي، ځکه چې د خلقت له ابتداء څخه تر نن ورځې پورې له ضرورت او مصلحت سره موافق پاک الله انبیاء عليهم السلام لیرلي دي، چې د هغوی کار او وظیفه همدغه وه چې خلق له شرکيه وو اعمالو او له شرک او کفر څخه منع کړي، او په ښکاره او صاف ډول سره اعلان وکړي چې کوم کوم اعمال د پاک الله خوښ او پرې رضا دی؟ کوم کوم افعال یې نه دي خوښ؟ او له دوی څنې به د هر یوه انجام څرنگه وي؟

باقي دغه خبره چې خلق یې ولې په تکویني ډول مجبور ونه مگر ځول چې له سره یې د بدی اختیار نشوی اختیارولی؟ نو دغه خبره د الله تعالی له حکمته سره منافي وه، لکه چې مونږ دغه خبره په متعددو مواضعو کې لیکلې ده، پاتې شوه دغه خبره هر هغه څوک چې د انبیاوو خبرې ونه مني؛ بنایي چې هغه ته سم د لاسه سزا ورکړه شي، نو ډېرو اقوامو ته په دنیا کې سختې عبرتناکې سزاوې هم ورکړې شوي دي، لکه چې په پخواني آیت کې مذکور دي، هو! عقلا او نقلاً دغه خبره ضروري نه ده چې د جرم له ارتکاب سره فوراً سزا ورکړه شي، او مجرم ته د یوې شپې (ساعت) لپاره هم مهلت ورته کړ شي، او نه ورته د توبې او اصلاح لپاره کومه موقع او فرصت ورکړ شي.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَمِنْهُمْ مَنْ نَسُوا الْآيَاتِ الَّتِي بُدِّئَتْ بِهَا نَذْرًا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۱۰۰﴾

او خامخا په تحقیق لیرلي وو مونږ په هر (پخواني) امت کې یو رسول (چې ووايي دوی ته) چې عبادت وکړي (یواځې) د الله، او ځان وساتئ تاسې له شریانو (باطلو معبودانو) څخه، نو ځینې له دوی هغه وو چې ورته هدایت وکړ (لاره وروښوده) الله، او ځینې د دوی هغه وو چې ثابتې شوه پرې گمراهي (نو قبول یې نه کړل احکام د رسولانو)، نو وگرځئ تاسې په ځمکه کې (ای مشرکانو!) نو وگورئ چې څرنگه وو عاقبت (آخره خاتمه) د دروغجن گمبونکو (د انبیاوو؟).

تفسیر: یعنی پخپل وخت کې مو په هر امت کې او قوم پخوانیو کې یو رسول مبعوث کړی دی، بیا په آخر کې یې رسول الثقلین، سید الکونین «صلی الله علیه وعلی آله وصحبه أجمعین» را مبعوث کړ.

تنبيه: له دغه آيت څخه دا نه لازمېږي چې په هر قوم او هر کلي کې دې بلا واسطه يو رسول لېږلی شوی وي، کېدی شي چې يو نبي په يو قوم کې مبعوث کړی شي، او د دده نائب چې ورته «هادي» او «نذير» ويلى شي؛ په نورو اقوامو کې ولېږلی شي، د هغه ورلېږل گواکې بالواسطه د هغه رسول لېږل دي، والله أعلم.

«طاغوت» شرير فتنه اچوونکى، فساد خوښوونکى، د شاه صاحب په وينا «هغه دى چې په ناحقه سره د سردارى او مشرتوب دعوى وکړي، او هغه هيڅ يو سند يې په لاس کې نه وي، نو داسې سړي ته «طاغوت» وايي، بت، شيطان، لوى ظالم گڼل کېږد په دغه کې داخل دي».

إِنْ تَحَرَّصَ عَلَىٰ هُدًىٰ مِّنْ قِبَلِ اللَّهِ لَا يُهْدِيْهِ مَن يُّضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِّنْ مُّصِرِينَ ﴿٢٠﴾

که ته ډېر حرص وکړې (ای محمده!) پر هدايت (لاره ښوونه) د دوى؛ نو بېشکه چې الله نه ښيي لاره (د هدايت) هغه چا ته چې گمراه کوي (يې)، او نه به وي دغو گمراهانو ته هيڅ له مددگارانو (مانع له عذابه).

تفسير: يعنې پاک الله هر هغه څوک چې د قصور د استعداد يا د بد اختيارى په بناء گمراه (بې لارې) کړی وي؛ هغه ته هيڅوک د هدايت لاره نشي ښودلی، او نه يې هيڅوک د الله تعالى له سزا څخه ژغورلی (بچ کولی) شي، ستاسې دغه ډېره طمعه او زيات حرص هم د دوى د هدايت په نسبت، هيڅ فائده نشي رسولی، نو بيا تاسې د دوى په فکر او غم کې ولې دومره زيات خپل ځان کړوئ؟ او ولې خپل سر دومره زيات ورپسې گڼوئ؟.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ آيْمَانِهِمْ لَيَبْعَثَنَّ اللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلَىٰ وَعَدَّآ عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾

او قسمونه کوي دوى پر الله په سختو غليظو قسمونو خپلو چې بيا به نه کړي ژوندی الله هغه څوک چې (يو ځلې) مړ شي، (الله فرمايي په ترديد د دوى کې) بلکه ژوندی به يې کړي (ځکه چې وعده يې کړې ده) په داسې وعده کولو چې لازمه ده پرې (وفا يې تفضلا) وعده حقه، وليکن ډېر د خلقو نه پوهېږي (په دغه بعث بعد الموت).

لَيُبَيِّنَنَّ لَهُمَ الَّذِي يُخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلَيَعْلَمَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ ﴿٢٢﴾

لپاره د دې چې بيان (او ښکاره) کړي الله دوى ته هغه (حشر او نشر) چې جگړې کوي دوى په هغه کې، او (بل) د دې لپاره چې پوه شي هغه کسان چې کافران شوي دي (په دې خبره چې) بېشکه دوى وو دروغجنان (په دې انکار کې له قيامته).

تفسير: يعنې د معاد (قيامت) راتگ عين حکمت دى، که وروسته له مرگه بل ژوندون نه وي؛ نو په دنيا کې هغه مختلف اعمال او احوال چې موندلی شي؛ د هغو صاف او مکمل نتائج به څرنگه ظاهرېږي؟ د دغه ځای د جگړو قاطعه فيصله خو هم هغله کېږي، او هلته به منکرينو ته معلوم شي چې د هغو خبرو انکار چې په قسمونو سره دوى کاوه؛ هغه بيخي صحيح او رښتيا وي، او قسم خوړونکي دروغجنان وو.

إِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٢٣﴾

بېشکه همدا خبره ده، چې خبره ځمونږ کوم څيز ته کله چې اراده وکړو (د پيدا کولو) د هغه دا ده چې ووايو هغه ته چې (پيدا) شه؛ نو (پيدا) شي (نو د مړو بيا ژوندي کول هغه ته څه مشکل دي).

تفسیر: یعنی له دې نه مقصد یواځې هم دغومره خبره ده، چې د الله تعالی له ارادې څخه د یوې ثانيې لپاره هم د مراد تخلف نشي کېدی.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنُبَوِّئَهُمْ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَآ أَجْرَ الْآخِرَةِ الْكَبِيرِ
لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۳۱﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿۳۲﴾

او هغه کسان چې هجرت یې کړې دی په (لاره د) الله کې وروسته له هغه چې ظلم پرې وکړي شو؛ نو خامخا ځای به ورکړو مونږ دوی ته په دنیا کې ښه (ځای)، او خامخا اجر ثواب د آخرت ډېر لوی دی، که وی دغه (کفار) چې پوهېدی (په ثواب د هجرت؛ نو دوی به هم ورسره موافقت کړي وی په ایمان یا) که وی دغه (مهاجرین) چې پوهېدی (پخپل هغه لوی اجر؛ نو لا ډېر کوښښ او صبر به یې کولو). (او مهاجرین) هغه کسان دي چې صبر یې کړي دی (په طاعت او په مصیبت) او خاص پر رب خپل توکل کوي.

تفسیر: یعنی د مجازاتو د سلسلې لپاره «بعث بعد الموت» ضروري دی، د الله تعالی ښه وفادار بندګان چې په دغې دنیا کې ډېر مصائب او شدائد تیروي او بیا مري؛ نو آیا د دوی دغه قرباني ضایع کېدی شي؟ له سره به نه ضایع کېږي! هغه چې د حق حمایت وکړ، او د الله تعالی رضاء یې وغوښته، او د ظالمانو د ظلم او ستم په انواعو یې صبر او حوصله وکړه، تر دې حده پورې چې مجبوراً خپل کور، خپلوان، کهول، دوستان، عزت آشنایان، راحت او ګرد شیان یې د الله تعالی په لاره کې پرېښودل؛ نو دوی ته به د هغوی د محنت او وفادارۍ صله یقیناً ورسپړي، اول هغه کسان چې له دوی څنې ژوندي پاتې کېږي؛ نو په همدغې دنیا کې د خپلو قربانیو لږ څه ثمره مومي، او خوند یې ځکي، یعنی خپل کور کهول پرېښوونکو ته د هستوګنې نور ډېر ښه ځای ورکاوه کېږي، له هغه کوره ښه کور، له وطني وروڼو څخه ډېر مهربانه خواخوږي نور وروڼه، له روزي څخه یې بهتره روزي، له عزته یې ښه عزت ورسپړي، بلکه پر هغو خلقو غالب کېږي، چې دوی یې له وطنه ایستلي دي.

تنبیه: د آیت پر عموم الفاظو مونږ نظر اچولی دغه تقریر مو وکړ (وهو منقول في روح المعاني عن بعضهم) عامو مفسرینو دغه آیت د هغو آیتوو (۸۰) اصحابو رضي الله عنهم اجمعین په حق کې ایښی دی، چې د مکې معظمې د کفارو له ظلم او تیري څخه په تنګ شوي وو، او رومې یې (حبشستان) په لوري هجرت کړی وو، ځکه چې د اکثر و په نزد دغه آیت مکي دی، چې د مدینې منورې له هجرت څخه پخوا نازل شوی دی، دغو مهاجرینو ته بالاخر پاک الله د هستوګنې ډېر ښه ځای په (مدینې منورې) کې ورکړ، رضي الله عنهم، ورضوا عنه.

﴿الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾ یعنی له هېڅ راز (قسم) ظلم او تیري څخه ونه ویرېدل، او د محبوب وطن او د ګرانو خپلوانو او اقاربو د بېلتانه پروا یې ونه کړه، او د الله تعالی د خوښې او رضاء له لارې څخه ونه ښویدل، او له ګردو څخه یې وشکاوه، او خپله علاقه یې یواځې له پاک الله سره وښلوله، او خالص د الله پر امداد او قاطعه وو مواعیدو یې اعتماد وکړ، تر هغه پورې چې ویې لید، هر څوک چې خپل ځان پاک الله ته سپاري، نو پاک الله به څرنگه پرې خپل لطف او کرم نه مېږدولوي؟.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُوا أَهْلَ الدِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لِتَعْلَمُونَ ﴿۳۳﴾ يَا بَنِي إِدْرِيصَ
وَالزُّبَيْرُ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۳۴﴾

او نه وو لېږلي مونږ پخوا له تانه (ای محمده) مګر سړي (ستا په شان له انسانانو) چې وحي به کوله مونږ دوی ته، نو پوښتنه وکړئ تاسې له اهل الذکر (خاوندانو د یاد یعنی له علماوو او پوهانو یا له

اهل الكتاب نه) که یی تاسې چې نه پوهېږئ. (لېرلي وو مونږ دغه رسولان) په ښکاره وو معجزو او په کتابونو سره، او نازل کړی دی مونږ تاته ذکر قرآن (یو) لپاره د دې چې بیان کړې ته خلقو ته هغه چې نازل شوی دی (په دې قرآن کې) دوی ته، او (بل لپاره د دې) چې ښایې دوی فکر او غور وکړي (په کې چې دغه کلام الله دی).

تفسیر: یعنی د انبیاوو الله عليهم السلام مظلومانو ملګریو ته چې د صبر او توکل په لاره ثابت قدم وي؛ په دواړو دارینو کې بری او کومک وړکول ځمونږ کوم نوی عادت نه دی، پخوا له دې نه هم مونږ په پخوانیو انسانانو کې رسولان لېرلي دي، چې د هغو کار دا وو؛ چې د الله تعالی له احکامو او د ښکې او بدی له انجامو خلق خبردار کړي، اوس که تاسې ته دغه خبره نه ده معلومه، نو له هغو پوهانو څخه چې د پخوانیو امتونو پر حالاتو او د هغوی د انبیاوو پر تاریخي معاملاتو علم لرونکي؛ تحقیقات وکړئ! چې آیا په رښتیا سره په تېرو پېړیو کې څه مقدس انسانان د نبوت پر لوی منصب فایض شوي دي؟ او سره له بیناتو (معجزاتو) او کتابونو مبعوث شوي دي؟ که نه؟ او دغه چې آیا د هغو د مصدقینو او مکذبینو خاتمه او انجام څرنگه شوی دی؟ او اهل الحق د صبر او توکل په برکت څرنگه منصور او کامیاب شوي دي؟ او ظالمان معاندان وروسته د حجت له اتمامه څنګه پنا شوي دي؟ . (وَتَذَكَّرُ لِكَلِمَاتِ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ ۗ يَا صَابِرُونَ ۗ وَذَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا لِيُعْرِشُونَ) (۹ جزء د الأعراف سورت (۱۳۷) آیت (۱۶) رکوع).

مونږ له (أَهْلَ الذِّكْرِ) څخه خاص اهل الكتاب نه دي مراد کړي، بلکه د لفظ د عموم رعایت مو کړی دی، چې په هغه کې اهل الكتاب هم شامل دي، محمود الحسن شیخ الهند (رحمه الله تعالی) هم د «أهل الذکر» ترجمه د یاد په خاوندانو کړې ده، او ښایې چې په هغه سره یې دې لوري ته اشاره کړي وي.

(وَآتَزَلْنَا لِيَكِ الذِّكْرُ) الآية - یعنی د رسول الله کار د قرآن احکام په ښکاره او واضح ډول بیانول دي، او د خلقو کار دا دی چې په هغه کې غور او فکر وکړي.

له ذکر څخه قرآن عظیم مراد دی، چې پخوانیو امتونو د ضروریه وو احوالو او شرائعو محافظ او د پخوانیو انبیاوو د علومو جامع او د تل لپاره د الله تعالی د احکامو او د دارینو د فلاح د طریقو باور کوونکی او د غفلت له خوبه وښوونکی دی، مطلب یې داسې شو: «همغسې چې پخوا له دې نه رسولان لېرلي شوي دي، او کتابونه نازل شوي دي؛ نن تاته هم مونږ همداسې کتاب درلېرلی دی، چې د ګردو پخوانیو کتابونو خلاصه او د سابقینو انبیاوو عليهم السلام د علومو مکمل یاداشت دی، ستاسې کار دا دی چې «د دنیا ګردو (ټولو) خلقو ته د دې کتاب ټول مضامین په صاف او ښکاره ډول بیان کړئ، او د هغه د مشکلاتو شرح او د مجملاتو تفصیل وفرمایئ»، له دې نه معلوم شو چې د پاک قرآن همغه تفسیر معتبر دی؛ چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احادیثو سره موافق وي.

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٦﴾

آیا نو په امن کې شوي دي هغه کسان چې مکرونه یې کړي دي ناکاره؛ له دې نه چې ډوب به کړي الله دوی په ځمکه یا چې رابو شي دوی ته عذاب له داسې طرفه چې نه پوهېږي دوی (پري) چې له دې طرفه راځي)؟.

تفسیر: یعنی د پخوانیو انبیاوو او د دوی د امتونو د احوالو د اورېدلو او د قرآن عظیم الشان په شان د داسې مکمل ذکر او یادداشت د رسېدلو څخه وروسته هم آیا د مکې معظمې کافران د حق په مقابل کې د خپلو مکاریو او فریبونو نه مخ نه ګرځوي؟ آیا د دې خبرې امکان نشته چې الله تعالی دوی د (قارون) په شان په ځمکه کې ډوب کړي، یا له داسې

يو جانب څخه کوم آفت پرې وليرې چې د دوی په وهم او گمان کې هم نه وي، لکه چې د «بدر» په غزوه کې کفارو ته د مسلمانانو له لاسه داسې سزا ورسېده؛ چې دوی د خپل قوت او جمعیت او د مسلمانانو د ضعف او قلت په ملحوظ د هغه تصور هم نه وو کړی.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقَابُهِمْ فَمَا هُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٤﴾

يا له دې چې ونيسي (الله) دوی لره په وخت د گډوډولو د دوی (په ځمکه) کې، نو نه دي دوی عاجز کوونکي (د الله).

تفسیر: یعنې د دې خبرې هیڅ ضرورت نشته چې له پخوا څخه څه اهتمام وکړی شي، یا د مقابلې لپاره څه افواج ولېږلی شي، پاک الله پر دغه هم قادر دی چې تاسې په تگ او راتگ او په کاروبار کې یا پخپلو بسترو په وخت د اوبستلو له یوه اړخ څخه بل اړخ ته یو ځلي ونيسي، او بالکل مو عاجز او ناتوانه کړي، الله هر قسم قوت او قدرت لري، او تاسې په هر ډول عاجزولی شي، او په تاسې کې د دې خبرې توان نشته چې پاک الله عاجز او ناتوان کړي.

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٥﴾

يا (له دې) چې ونيسي (الله) دوی لره پر وېره، نو بېشکه رب ستاسې خامخا بڼه مهربان دی (پر بندگانو) بڼه رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې یو ناڅاپه به یې وانخلي، بلکه له خبرولو څخه وروسته او د عذابونو د مبادیو د لېږلو څخه پس ته په داسې یو حالت کې یې نيسي چې خلق پرې خبر او ترې اطلاع ومومي، او د عذابونو آثار وگوري او طبعاً وویرېږي، یا د شاوخوا نور خلق په سماویه وو عذابونو کې اخته وگوري او په وېره کې وي، لیکن دغه خوف محض طبعي وي، او د توبې او ندامت سره نه وي چې د عذاب دافع کېدی شي.

ځينو د «تخوف» معنی «تنقص» اخیستې ده، چې ورو ورو کمول وي، یعنې دغه هم ممکن دي چې دفعتاً یې هلاک نه کړي، او ورو ورو تاسې کموي او ټیټوي مو.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلَّةً عَنِ اللَّيْلِ وَالشَّمَايِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ ذُرُورٌ ﴿١٦﴾

آیا نه گوري دوی هغه ته چې پیدا کړي دي الله له کومه څيزه، چې گډوډي سيوري د هغه له ښي طرفونو او کيڼ طرفونو (یعنې له هر طرفه) څخه په دې حال کې چې سجده کوونکي دي (دغه سيوري) الله ته، او حال دا چې دغه سيوري عاجزي کوونکي دي الله ته.

تفسیر: یعنې کله چې په تکویني ډول هر شی د پاک الله په مخ کې عاجز، مطیع او منقاد دی، تر دې چې د سایه دارو شیانو سيوري هم د الله د حکم او د قدرت له قانون سره سم اوږدېږي او لنډېږي، او په دې لوري او په هغه لوري ځي راځي، او الله تعالی ته سجده کوي؛ نو بیا د داسې قدرت والا د عذاب مخه کوم یو قوت او طاقت نیولی شي؟ هر انسان لره ښايي چې په خپل واک او اختیار د الله تعالی د تشريعي احکامو په مقابل کې غاړه کېږدي.

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٧﴾

او خاص الله ته سجده کوي هغه شیان چې په اسمانونو کې دي، او هغه شیان چې په ځمکه کې دي له گډوډونکو (تلونکو په ځمکه کې) او ملانکې، حال دا چې دوی نه کوي کبر (لويي سر کښي د الله تعالی له عبادته).

يَخَافُونَ رَبَّهُمْ مِنْ قُوَّتِهِ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿۵۱﴾

ویربړي دا (ملائک) له رب خپل له پاسه د دوی وی، او کوي دوی هغه (کار) چې امر (حکم) ورته کولی شي.

تفسیر: یعنی پرېستې سره له دومره قربه او جاهته د خپل الله تعالی (چې د دوی د پاسه دی) له لویي او له جلاله ویربړي، او هر هغه حکم چې دوی ته ورکولی کیږي؛ هغه علی الفور اجرا کوي.

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَّخِذُوا آلَ إِبْرَاهِيمَ أئِمَّةً وَآلَ إِبْرَاهِيمَ إِنَّمَا هُمْ آلُ اللَّهِ وَاحِدٌ فَإِنِّي فَارَهُبُونَ ﴿۵۲﴾

او فرمایلي دي الله مه نیسې تاسې معبودان دوه، بېشکه همدا خبره ده چې دغه (بر حق معبود) معبود دی یو، نو خاص له ما څخه پس ویربړئ !

تفسیر: یعنی کله چې ګرد د اسمانونو او د ځمکو مخلوق د یوه الله جل و علا په حضور کې په تکویني ډول بې اختیاره سر په سجود او ټول ورته عاجز او مقهور دي؛ نو بیا په عبادت کې یې بل شریک له کومه پیدا شو؟ هغه پاک الله چې د ګرد جهان مالک او مطاع دی ښایي چې یواځې د هماغه عبادت وکړی شي، او خاص د هماغه څخه خوف او وېره پکار ده !

وَلَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصْبَاً فَغَيْرِ اللَّهِ تَتَّقُونَ ﴿۵۳﴾

او خاص همدغه (الله) لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او (هر هغه څه چې په) ځمکه کې دي، او خاص همدغه ته دې طاعت (عبادت عدل) واجب لازم همېشه؛ نو آیا غیر له الله څخه ویربړئ تاسې؟

تفسیر: یعنی په تکویني ډول هر څیز خاص د الله تعالی په اطاعت او عبادت مجبور دی: ﴿أَفَغَيْرِ اللَّهِ يَتَّقُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَالْبُيُوتُ يُرْجَعُونَ﴾ (۳ جزء د آل عمران سورت (۸۳) آیت (۹) رکوع)، یا دغه مطلب دی چې تل د الله تعالی عبادت لازم دی ﴿إِلَّا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾ (۲۳ جزء د الزمر سورت (۳) آیت (۱) رکوع)، او ځینو د «دین» معنی په «جزاء» سره اخیستې ده، یعنی د ښک او بد دائمی بدل د هماغه یوه الله تعالی له جانبه رارسیري، (نو د بل چا څخه به ولې ویربړو) والله أعلم.

وَمَا لَكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَإِلَيْهِ تَجْرُونَ ﴿۵۴﴾

او هر هغه څه چې تاسې سره دی له (کوم قسم) نعمت؛ نو له (طرفه د) الله دی، بیا کله چې ورسیري تاسې ته ضرر نو خاص همدغه (الله) ته فریاد او زاری کوئ.

تفسیر: یعنی ګردې ښېګڼې (فایدې) او نعمتونه د هماغه له لوري دي، او د هر یوې بدې او سختې دفع هم د هماغه په واک (اختیار) او قبضه کې ده، لکه چې کوم مصیبت کوم یوه انسان ته ورسیري؛ نو له غلیظ څخه غلیظ مشرک هم په دغه وخت کې له نورو ګردو وسیلو څخه لاس وباسي، او یواځې د پاک الله په دربار کې دعاء کوي او ترې مدد غواړي، ګواکې انساني فطرت شاهدي ورکوي؛ چې د مصائبو او سختیو څخه نجات ورکول ماسوا له دې نه چې د پاک واحد الله کار وي، د بل هیچا کار نه شي کېدی.

ثُمَّ إِذَا كُفِّرْتُمْ بَعَثْنَا لَهُمْ آيَاتِنَا فَكَفَرُوا بِهَا أَلَيْسَ لَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۵۵﴾

بیا هر کله چې دفع (لرې) کړي (الله هغه) ضرر له تاسې څخه؛ ناڅاپه یوه فرقه له تاسې له رب خپله سره شریکوي. (بل) لپاره د دې چې کفران (ناقدری) وکړي په هغه خیز پورې چې ورکړی دی مونږ دوی ته؛ نو نفع واخلئ (ای منکرینو دنیوي نفع مؤقتا)، نو ژر به پوه شئ تاسې (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی څه مهال چې ترې سختي پورته شي؛ نو خپل حقيقي منعم هېروي، او په نهایت بېحیایي او بې شرمي د الوهیت د چارو په وپشلو پسې ولوېږي، او له دې نه نه شرمېږي چې اوس لږ څه د مخه د عجز او نیاز په حالت کې د همغه په دربار کې مو عرض او دعاء کوله، نه یې د حقيقي محسن احسان ومانه، او نه یې د دغې اندېښنه وکړله چې زه به د ناشکري په سزا کې ونیول شم، یا لږ تر لږه د نعمت کفران به د نعمت د سلب موجب وگرځي، ګواکې هغه انعام چې «وحده لا شریک له الله تعالی» فرمایلي وو؛ بیخي د هغه په انکار باندې ټینګ ودرېد، بهتر دی چې څو ورځې هغوی ته مهلت ورکړ شي، چې په دغه دنیا کې ښې مزې وکړي، او خوندونه یې وڅکي، بالاخر به دوی ته معلومېږي چې د دغه مشرکیت او د نعمت د کفران سخته سزا ورته څرنگه ورکوله شي.

وَيَجْعَلُونَ لِمَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِّمَّا رَزَقْنَاهُمْ تَاللَّهِ لَشَأْنٌ عَلَيْنَا لَوْلَا يَفْقَهُونَ ﴿۵۶﴾

او مقرروي دا (کفار) لپاره د هغو معبودانو چې په هیڅ نه پوهېږي (علم نه لري) یوه برخه له ځینو د هغو څخه چې ورکړی دی مونږ دوی ته، قسم دی په الله چې خامخا پوښتېدلی به شئ تاسې هر ورو (خامخا) (په قیامت کې) له هغه څه چې یې تاسې دروغ ترې.

تفسیر: دغه یې هغو ته وفرمایلي؛ چې په خپل کښت او کار کې، په تجارت او صنعت کې، په مالدارۍ او جهاندارۍ کې ماسوا له الله څخه د نورو لپاره نذر او نیاز مني (موضح القرآن)، لکه چې د عربو د مشرکانو رواج او دستور وو، چې د هغه ذکر (په ۹ جزء د الأنعام سورت په (۱۶) رکوع) کې تېر شو.

له ﴿لِمَا لَا يَعْلَمُونَ﴾ څخه مراد همغه اصنام او نور دي، چې مشرکینو دغه بتان له خپله جهالته او بېخبرۍ خپل معبودان یا د نفعي او ضرر مالکان ګڼل، حال دا چې د هغه هیڅ یو دلیل او سند د دوی سره نه وو، بیا دغه شرکاء یې هم د ډېرو (ګټو) له بتانو څخې تجویز کړل، چې له هر قسم علم او شعور څخه بې برخې دي.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ الْبَنَاتِ سُبْحٰنَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ﴿۵۷﴾

او مقرروي (دا کفار) الله ته لوني، پاک دی دغه (الله له ولده او له شریکه) او (مقرروي) ځان ته هغه خیز چې د دوی خوښ وي.

تفسیر: یعنی الله تعالی له دغه پاک او منزّه دی چې اولاد ورته ثابت کړی شي، بیا په تېره لوني، تعجب دی چې دغه خلق د حق تعالی په نسبت څرنگه جرأت کوي، په دغه آیت کې د «بنو خزاعه» او د «کنانه» د قبیلو رد و شو؛ چې پرښتو ته یې د الله تعالی لوني ویل (العیاذ بالله).

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهَهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ﴿۵۸﴾

او کله چې خبر ورکړی شي یو تن د دغو (کفارو) ته په (پیدا کېدو) لور سره؛ نو وگرځي مخ د ده تک تور له غمه، حال دا چې دی ډک وي له قهر (خپلې ښځې ته چې لور دې ولې راوړه؟).

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوءِ مَا بُشِّرَبِهِ أَيُّسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿۵۸﴾

پټ گړځي له قومه (خپله) له سببه د ناخوښي د هغه شي څخه چې خبر ورکړي شوی دی (ده ته) په هغه سره، آیا وساتي (دی) هغه لور سره د سپکوالي، او که یې ومنډي (ژوندی) په خاوره کې؟ واورئ خبردار شی! چې بد دی هغه چې حکم کوي دغه (کفار چې نسبت د عیوبو دی الله ته).

تفسیر: له دوی څنې که کوم یوه ته خبر ورکړي شي چې تا کره لور شوې ده؛ نو له ډېر نفرت او غم او اندېښنې څخه یې وچولی (تندی) تریو شي، او گرده ورځ له ډېره خفگانه په نظر په بله بڼه (شکل) راځي، او زړه یې پسخيري چې دغه د نه ویلو غبار او مصیبت له کومه راباندې راغی؟.

﴿أَيُّسِكُهُ عَلَىٰ هُونٍ﴾ الآية - یعنی له دغه رسمي او عرفي ننگ او عار له تصویره چې کله دغه لور مې ژوندی راپاتې شي؛ نو بل څوک به مې څوم کیري، نوزه په هغه وخت کې چاته خپل مخ ښوولی شم؟ او چېرې به پټ گړځم؟.

﴿أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ﴾ الآية - یعنی شپه او ورځ په فکر او تردد کې مصروف او تجاویز جوړوي، چې آیا زه دغه دنیوي عار قبول او دغه جینی پرېږدم چې ژوندون وکړي؟ یا یې په ځمکه کې خښه کړم؟ یعنی ویې وژنم، لکه چې د جاهلیت په زمانه کې ډېر سخت زړي او ظالم سړي به خپلې جینکې وژلې، یا به یې ژوندی په ځمکه کې خښولې، کله چې اسلامي دین منتشر شو؛ نو دغه قبیح رسم یې له منځه ورکړ، او په داسې ډول یې سره قلع او قمع وکړه چې وروسته له اسلامه په گړد ملک کې د دغې بې رحمۍ یوه پېښه او مثال هم وړاندې نه شو.

د جینکو په متعلق هغه د ظلم او تیري فیصله چې د دغو کفارو ده، له هغه څنې زیاته بده فیصله دغه ده؛ چې الله تعالی ته یې د اولاد تجویز کولو، بیا اولاد هم «انا» چې له هغو څخه دوی پخپله کرکه او تنفر کولو، گواکې دوی د خپلو ځانونو لپاره بڼه شیان او الله تعالی ته یې ناقص شیان مخصوصول (العیاذ بالله).

لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوِّءِ وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۵۹﴾

دی هغه کسانو ته چې نه راوړي ایمان په (ورځ د) آخرت مثال (صفت) بد (ناکاره)، او خاص الله لره دی مثال (صفت لوی) لوړ، او همدی دی قوي غالب (په انفاذ د احکامو) حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی هغه مشرکین چې د خپلو ظلمونو او گستاخیو او سپین سترگیو په بد انجام باور نه لري؛ خراب مثال یا خراب صفت د همدوی دی، هم دوی اولاد ته اړ (مجبور) او محتاج دي، چې د درد، رنځ او د ضعیفی په وخت کې په بڼه او په کار یې ورشي، دوی لره په کار دي چې له خپلو ځامنو څخه مدد او مرسته وغواړي، د عار یا د افلاس یا د نورو وېرو په وجې د جونو وژل د دوی دود او دستور دی.

الغرض هر ډول بد مثالونه او نقص او عیب نسبت ښایي چې د همدوی په طرف وکړي شي، د الله تعالی په طرف د دغو صفاتو انتساب چې د مخلوقاتو خاصه ده، او (معاذ الله) د ځامنو او د لویو د تجویز ډېر حقیر او سپک مثالونه ورکول د پاک الله له عظیم او رفیع شان سره منافي دي، د الله تعالی لپاره خو هغه مثالونه او صفتونه ثابتېدي شي؛ چې له اعلى څخه اعلى او له هر لورې او لوی شي څخه لورې او لوی وي.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهِمْ مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً ۖ وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿۱۱﴾

او که نیولی وی الله (دا) خلق په ظلم (کفر او معاصیو) د دوی سره؛ نو نه به یې وو پرې اینسی پر مخ د دې ځمکې باندې هیڅ خوځېدونکی (تلونکی)، ولیکن وروستی کوي دوی تر هغه نېټې په نامه مقررې کړې شوي پورې، نو کله چې راغله نېټه (د موت یا عذاب) د دوی؛ نه به وروسته کیري (دوی له هغه نېټې څخه) (په قدر د) یو ساعت، او نه (ترې) رومبي کیري.

تفسیر: یعنی که پاک الله پر هره خبره په همدغې دنیا کې هر یو ونیسي، او سمدلاسه سزا ورکړي؛ نو د دغې دنیا ګرده سلسله به سره وشلیري، او په څو دقیقو (شپو) کې به دغه دنیا پنا شي، مګر مجرمینو ته د توبې او اصلاح وار او موقع ورکوي، او تر موعوده وخته پورې یې خوشې پرېږدي، او مهلت او وار ورته ورکوي، کله چې هغه ټاکلې (مقرر کړې) نېټې ته ورسیري؛ نو بیا هغه یوه ثانیه (رپه) نه وړاندې کیري او نه وروسته کېدی شي.

تبییه: ځینې مفسرین له ﴿مَا تَرَكَ عَلَيْهِمْ مِنْ دَابَّةٍ﴾ څخه خاص ظالمه دابّه مرادوي، که دغه صحیح وي؛ نو مطلب بیخي واضح دی او هیڅ اشکال نه دی پاتې، والله أعلم.

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ السَّبَّابَةُ أَنَّ لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لِأَجْرِمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّكْرَهُونَ ﴿۱۲﴾

او ثابتوي دا (کفار) الله ته هغه څه چې بد یې ګڼي (دوی خپلو ځانونو لره لکه لونی یا شریکان) او بیانوي ژبې د دوی دروغ (چې) بېشکه شته دوی ته بڼه حالت (په نزد د الله کې)، حقه رښتیا (ثابته خبره داده) چې بېشکه شته دوی ته اور، او بېشکه دغه (کفار) په منډه بیولی شي (بیا به هلته په اور کې پرېښودلی شي).

تفسیر: یعنی هغه شیان چې دوی یې بد ګڼي، او د خپلو ځانونو لپاره یې نه غوره کوي، لکه جینکی، یا په خپل ملکیت کې د کوم پردي شرکت، یا استهزاء یا استخفاف او نورې سپکې معاملې؛ نو هغه د الله قَدوس (جلت عظمته) لپاره ثابتوي.

﴿لأَجْرِمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّكْرَهُونَ﴾ یعنی سره له داسې ګستاخیو هسې باطلې آرزوګانې لرل د دې خبرې دلیل دی چې د هغوی لپاره هیڅ یوه بېګنه (فائده) او نیکی نشته، هو! د دوی لپاره د دوزخ اور تیار دی، چې دوی ورته په منډو بیولی او ځغلولی شي، او کله چې هلته ورسیري او په کې ولویري؛ نو ګواکې بیخي هیر شوي دي، یعنی تر ابد الآباد پورې هیڅکله د مهربانۍ نظر به پر دوی نه کیري.

تَاللَّهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَرِئِن لَّهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ وَآلِيَهُمُ الْيَوْمَ وَأُمَّمُ عَذَابِ الْيَوْمِ ﴿۱۳﴾

قسم دی په الله په تحقیق لیرلي وو مونږ په طرف د امتونو پخوا له تا څخه (ای محمده نور رسولان)؛ نو بیا یسته کړي وو دغو (امتونو) ته شیطان هغه (بد) عملونه د دوی (چې کلک پرې ولاړ وو) نو همغه (شیطان) دوست د دوی دی نن ورځ، او شته (په آخرت کې) دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: د مکې معظمې د کفارو د گستاخيو او چټي (بېکاره) دعاويو د ذکر څخه وروسته محمد صلی الله عليه وسلم ته تسلي ورکوي، چې تاسې د دوی له دغو حرکاتو څخه مه خپه او مه زړه تنگي شی! مونږ له تاسې څخه د مخه هم د مختلفو امتونو په طرف انبياء لېرلي وو، لیکن تل همداسې پېښه واقع شوې ده، چې لعین شیطان دغو مکذبینو ته د دوی بد عمل ښه ورڅرگند (ورښکاره) کړی دی، او دوی به پرله پسې پخپلو شرارتونو کې پرمختګ او ترقي کوله، او نن هغوی د الله تعالی په عذاب کې اخته او ککړ دي، او شیطان چې د دوی رفیق او ملګری وو؛ هیڅ د دوی په ښه او کار ورنغی، او نه یې په داد او فریاد ورسېدی شي، هم دغسې به ستاسې د مکذبینو انجام هم کیري.

وَمَا أُنزِلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۱۳﴾

او نه دی نازل کړی (الرېرلي) مونږ پر تا دغه کتاب (قرآن) مګر لپاره د دې چې بیان کړې ته (ای محمده!) دوی ته هغه (خیز) چې اختلاف کړی دی دغو (خلقو) په هغه کې، او (لپاره د) هدایت او رحمت لپاره (د هغه) قوم چې ایمان لري (په ټولو مؤمن به شيانو).

تفسیر: یعنې لوی قرآن یواځې د دې لپاره نازل کړی شوی دی؛ چې د هغو اساسي او رښتیا اصولو بیان په ډېر وضاحت او تحقیق سره وکړي؛ چې خلق په کې اختلاف او جګړې کوي، (مثلا: توحید، معاد، د حلالو او حرامو احکام) او نور چې هیڅ اشکال او خفاء په کې پاتې نشي.

ګواکې نبي کریم صلی الله عليه وسلم د دغه لوی قرآن په وسیله د ګردو (ټولو) منازعو او جګړو سمه او صافه فیصله اورولې ده، او د الله تعالی پر بندګانو یې د الله تعالی حجت تمام کړی دی.

﴿وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ یعنې فیصله او بیان خو د ګردو (ټولو) لپاره دی، لیکن د دې هدایت څخه منتفع کېدل، او د الله تعالی د رحمت سره غاړه په غاړه کېدل د همغه چا په برخه کیري؛ چې دغه فیصله د زړه په صدق سره تسلیموي، او په طوع او رغبت سره په ټولو مؤمن به شيانو ایمان راوړي.

وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَّبِعُونَ ﴿۱۴﴾

او الله نازلې کړي (لېرلي) دي له (طرفه) د اسمانه اوبه (باران)؛ نو ژوندي (شنه) یې کړه په دې (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرګه (وچوالي) د هغې (ځمکې)، بېشکه په دغه (زرغونیا) کې پس له وچوالي خامخا دلیل (ښکاره د قدرت) دی لپاره (د هغه) قوم چې اوري (د الله احکام د زړه په غوږونو او په انصاف سره، بیا عبرت هم ترې اخلي)، (یا چې اوری د الله کتاب په اوریدلو د قبول سره).

تفسیر: یعنې وچه ځمکه په اسماني باران سره زرغونوي، ګواکې وچوالي د ځمکې موت، او شینتوب او خړوتوب یې ژوندون او حیات دی.

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَّبِعُونَ﴾ یعنې همداسې د قرآن په وسیله جاهلان - عالمان، او مړه زړونه ژوندي کوي، که یې د زړه په توجه او انصاف سره واورې.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتَتَّقُوا مِمَّا فِي بُطُونِهِمْ مِنْ بَيْنِ قَرْنٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالٍ سَائِبًا لِلشَّرِيبِ ﴿۱۵﴾

او بېشکه چې دی تاسې ته په چارپایانو کې ډېر لوی عبرت، چې درځښوونې مونږ تاسې ته له هغه ځینو څیزونو څخه چې دي په ګېډو د هغو (لنګو څاروو کې) له منځه د خوشایيو او د وینو

شودې صافې پاكي (له رنگه او بويه د خوشاييو او وینو) آسان تېرېدونکې (له حلقه او خوش مزه) لپاره د څښونکو.

تفسير: يعنې اوبنه، غوا، مېښه او نور حيوانات چې بوس، پروړ او وابنه خوري، نو دغه خواړه کله چې د دوی په گېډو کې لوېږي، د درو شيانو په طرف مستحيل کېږي، الله جل جلاله د دغو حيواناتو د اجسامو په منځ کې داسې يو مشين لگولی دی؛ چې د غداء د ځينو اجزاوو د تحليل کولو وروسته د فضلي (پچې او خوشايي) په شکل د باندې يې غورځوي، او له ځينو اجزاوو څخه وينه پيدا کوي او په رگونو کې يې خپروي (خوروي) چې د دوی د حيات او بقاء سبب گرځي، له همدغې مادې څخه چې ځينې يې وينه گرځېدلې ده، د دغو دوو گنده وو شيانو په منځ کې يو درېم شې (چې شوده دي) هم تياروي، چې نهايت پاک، طيب، سپېڅلی او خوندر شې دی.

وَمِنْ شَرِبِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَخْذُونَ مِنْهُ سُكْرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٠﴾

او له مېوو د خرماگانو او (له مېوو د) د تاکو (کورو - انگورو) څخه (هم داسې درڅښوو مونږ پر تاسې)، چې جوړوي تاسې له دغو مېوو څخه نشه کوونکي (بد) او رزق (روزي) ښه، بېشکه په دغو (انواعو د مېوو او مشتقاتو) کې (بې) خامخا دليل د الله تعالی د يووالي دی لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي، او فکر او غور په کې کوي.

تفسير: يعنې له دغو مېوو څخه نشه يې باسي، او د خوړلو او څښلو نور ښه او عمدۀ شيان ترې جوړوي لکه شربت، نبيذ، سرکه او وچه خرما او مویز او نور ترې حاصلوي.

تنبیه: دغه آیت مکي دی، د شرابو څښل په مکه معظمه کې لانه وو حرام شوي، او شراب څښونکي به هغه بلا تکلفه څښل، د شرابو څښل وروسته له هجرت هجرت حرام شو، بيا هيڅ يو مسلمان له سره لاس نه دی وروړی، خو بيا هم په همدغه مکي آیت کې يې هم د «سکراً» څخه وروسته د «وَرِزْقًا حَسَنًا» فرمايلو سره تنبيه فرمايلې ده، چې وروسته له دې نه شراب حرام کېدونکي دي، ځکه چې پر شرابو د «رزق حسن» اطلاق نه دی موزون، او بل دلته د «تَعْلُونَ» لفظ چې د عقل څخه مشتق دی د «سکر» له تذکرې سره خاص مناسبت لري، کله چې نشه عقل زائل کوي؛ نو ځکه يې اشاره وفرمايله چې د آياتونو پوهېدل د عقلاوو کار دی، او د نشه څښونکو او مستانو کار نه دی.

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّعْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٢١﴾

او په زړه کې واچوله رب ستا مچيو د شاتو ته (دا خبره) چې ونيسی (او جوړوي) تاسې په غرونو کې کورونه او له ونو څخه او له هغه څخه چې خلق يې لوړ جوړوي.

تفسير: يعنې د انگورو د پورته کولو لپاره هغه چېلې او اچي (خپرونه) چې تاسې يې جوړوي يا هغه عمارتونه چې خلق يې تياروي، د شاتو مچي په زړه کې اچولو او حکم ورکولو څخه دغه مطلب دی؛ چې د هغه فطرت داسې جوړ شوی دی، چې سره د ادنی حیواناتوبه په نهايت کارېگری، ډېرې چالاکی، ښه شعور، اعلی ادراک او نري صنعت خپلې شکرگنې (کينونې) د غرو او ونو په سوريو او چاودونو او په عمارتونو او نورو کې تياروي، او نورې ټولې مچي د يوې لويې مچي تر حکم لاندې په ډېر ښه اطاعت او انقياد سره کار کوي.

د دوی مشر ته «يعسوب» وايي، چې د ده په متابعت د مچيو فوج هر لوري ته حرکت کوي، کله چې دوی کومه ځاله (شکرگنه) جوړوي؛ نو د دغې ځالې ټولې خونې د «متساوي الأضلاع مسدس» په شکل وي، بې له مسطرو او بې له پرکارو او نورو هندسي اسبابو په دومره صحت او انضباط سره داسې سم او برابر - منظم مرتب او په همغه يوه شکل د دغو گړدو کورونو جوړول داسې شې دی؛ چې انسان ورته هک پک او حيران پاتې کېږي.

حکماء وایي: که بې له مسدسه کوم بل شکل یې غوره کړی وي؛ نو خامخا به په منځ کې څه ځای فضول او بېکاره پاتې وي، فطرت دې ته د داسې یوه شکل په لوري لارښوونه کړې ده؛ چې په هغه کې هیڅ یوه فرجه او تشوالی هم خوشې او بېکاره نه وي پاتې.

تَمَكُّلٌ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْئَلُكَ سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا يُخْرِجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلَفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ
لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۱۹﴾

بیا نو خورئ تاسې (ای مچيو!) له هر قسمه مېوو څخه نو څی (الوڅی) په لاره د رب خپل په دغه حال کې چې آسانه ده (صافه او خلاصه درښکاري)، راوڅي له گېډو د دوی د څښلو (شی، شات) چې مختلف دي رنگونه د دې، په دغو (شاتو) کې شفاء ده لپاره د خلقو، بېشکه په دغو (مچيو او شاتو کې) خامخا ډېر لوی دلیل دی (پر قدرت او حکمت د الله) لپاره د هغه قوم چې فکر کوي.

تفسیر: ﴿کُلِّ﴾ او ﴿فَاسْئَلُكَ﴾ هر د تکویني او امر دي، یعنې فطرتاً یې هغه ته هدایت ورکړی دی چې خپل خواهش او استعداد او مزاج سره مناسب له هر قسمه مېوو او گلانو او نورو شیانو څخه خپل خواړه او غذا حاصله او غونډه کړي، لکه چې دغه مچي له خپلو څالو څخه راوڅي، او له هر راز گلانو او مېوو خپله غذا په څښلو سره حاصلوي، چې له هغه څخه شات او موم او نور حاصلیږي.

﴿فَاسْئَلُكَ سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا﴾ یعنې د غذا حاصلولو، او د خوړلو او څښلو څخه وروسته د بېرته راتللو لارې صافې او خلاصې در پرته دي، او هیڅ یو مزاحمت او ممانعت ستاسې په لاره کې نشته، لکه چې لیدلي شوي دي چې مچي خپلې د غذا لټولو پسې بعضې اوقات ډېرو لرو ځایونو ته ځي، او بیا بلا تکلفه خپلې شکر گڼې (خالې) ته برابر بېرته راځي، او لږ شاني هم ترې لار نه ورکيږي، او نه ترې هیريږي.

ځینې د ﴿فَاسْئَلُكَ سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا﴾ مطلب داسې اخیستی دی، چې الله تعالی هغه فطري لارې چې ستا د عمل او تصرف لپاره مقررې کړي دي؛ پر هغو مطیع او منقاد شه! او سم برابر پرې تل درومه! مثلاً د گلانو او مېوو څخه خپله غذا وڅکه او وڅښنه! او پخپلې فطري قواوو او تصرفاتو سره شات او نور ترې جوړوه!.

﴿يُخْرِجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلَفٌ أَلْوَانُهُ﴾ یعنې د مختلفو رنگونو شات ترې وڅي: سپین، سره او ژېړ، وایي چې د رنگونو اختلاف پر موسم - غذا - او د مچيو په عمر او نورو پورې اړه لري، او د دغو مخالفونو لامله دغه اختلاف په کې څرگندیږي، والله أعلم.

﴿فِيهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ﴾ یعنې په ډېرو ناچوړیو کې له یواځې خالصو شاتو څخه یا له بلې کومې دواء سره د گډې بدلې په اثر کله چې مریضانو ته ورکړ شي؛ باذن الله د رنځورانو د شفاء وسیله گرځي، په حدیث کې راغلي دي چې یو سړی د نس کېناستلو (دستونو) لامله ډېر سخت په تکلیف وو، د ده ورور ته ځمونږ پاک رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: پرې شات وڅښولی شي، کله چې شات پرې وڅښول شو؛ نو د هغه په اسهال کې لا تزید واقع شو، نو هغه سړی بیا د رسول الله مبارک په حضور کې حاضر شو، او هغه واقعه یې عرض کړه چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! ځما د ورور نس ناسته لا پسې زیاته شوه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «صدق الله وکذب بطن أخیك» «الله رښتیا فرمایلي دي، او ستا د ورور گېډه دروغجنه ده، بیا یې پرې وڅښوه»، بیا ورڅښولو څخه بیا هغه کیفیت مداومت وکړ، نو بیا هم پاک رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه خپله اوله وینا تکرار کړه، بالاخر د درېم ځلي شات ورڅښولو څخه هغه اسهال بند شو، او د هغه رنځور طبیعت درست شو.

اطباوو له خپلو اصولو سره سم ویلي دي، چې ځینې اوقات په کېبه کې «کیموس» فاسدېږي، چې د کېبهې هر راز (قسم) رسېدلې غداء او خواړه او دوا فاسدوي، نو ځکه اسهال (د نس ناسته) پیل (شروع) کوي، نو د هغه علاج همدغه دی؛ چې مسهلات ورکړ شي، خو هغه فاسد «کیموس» ووځي، د شات په مسهلتوب کې هیڅ شک نشته، ګواکې د رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم مشوره د همدغه طبي اصول په اساس وه.

د مأمون الرشید په زمانه کې کله چې «شمامه عیسی» ته هم داسې یو مرض لاحق شو، نو د دغې زمانې شاهي طبیب «یزید بن حناء» په مسهل د هغه علاج وکړ، او همدغه وجه یې ورڅرګنده (وربڼکاره) کړه، د نن پرون طبیبان هم د «استطلاق البطن» د علاج لپاره د شات استعمال بېحده مفید ښيي.

وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يُّؤْتِكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيذُ اِلَىٰ اَذْرٰلِ الْعٰمِرِ لِكٰى لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ

او الله پیدا کړي یی تاسې (له عدمه) بیا به وژني تاسې (بیا به وفات کړي تاسې په اجل خپل سره) او ځینې له تاسې هغه څوک دي چې رد کولی شي هغه ډېر خوار ژوندون ته لپاره د دې چې ونه پوهیږي (دغه زور) پس له علمه چې یې درلود (لرلو) په ځلمیتوب کې په هیڅ شي (لکه وړوکی)، بېشکه چې الله ښه عالم دی (پر هر شي) ښه قادر دی.

وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا الَّذِيْنَ فَضَّلُوْا اِبْرٰرًا يُّرْتَقُوْنَ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اِيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ سَوٰءٌ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ۝۴

او الله فضل ورکړی دی ځینې ستاسې ته پر ځینو (نورو) په رزق (روزی په غنا، فقر، مالکیت او مملو کیت) کې، نو نه دي هغه کسان چې فضل زیات ورکړی شوی دی دوی ته رد کوونکي (ورکوونکي) د رزق (روزی، مال) خپل هغه چا ته چې یې مالکان شوي دي ښې لاسونه د دوی (یعنې له خپلو ځانونو سره یې شریکوي)، آیا نو دا مالکان او مملوکان په دې (اموالو) کې سره برابر دي؟ (بلکه نه دي سره برابر)، آیا نو په نعمت د الله باندې انکار کوي دغه (چې الله ته شریکان ثابتوي).

تفسیر: یعنی د الله تعالی راکړې روزي او بخشنه د ټولو لپاره یو شان او یو برابر نه ده، د استعدادو او احوالو د تفاوت په لحاظ پاک الله تعالی پخپل بالغه حکمت ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی، ځینې یې داسې مالداره او بااقتداره ګرځولي دي؛ چې د هغوی تر لاسو لاندې ډېر مریان او نوکران او چاکران وي، چې هغوی ته د همدغه په ذریعه روزي ورسېږي، فرض یې کړئ! که بدار خپل مریي آزاد کړي، او پخپل دولت او نورو کې ورته پوره او برابره برخه ورکړي؛ نو بېشکه دلته د دوی دواړو په منځ کې مساوات قائمېږي، مګر په دغه وخت کې هغه مریي مریي نه دی پاتې، په هر حال د مرییتوب کیفیت او مساوات له سره پخپلو منځو کې سره نشي جمع کېدی، لکه چې د دوو همجنسو او متحدالنوعو انسانانو په منځو کې په مالکیت او مملو کیت کې سره شرکت او مساوات نشي جمع کېدی؛ نو بیا د حسرت او حیرت ځای دی، چې د خالق او مخلوق په منځ کې په معبودیت او نورو کې څرنگه برابري او مساوات کولی شي؟ داسې شیان د حقیقي مالک شریک او سهیم ټاکلي کېږي، چې پخپله مشرکین هم هغه د الله تعالی مخلوق او مملوک ګڼي، او پرې داسې اقرار کوي: «إلا شریکا هو لک، تملکه وما ملک» آیا د حقیقي منعم د نعمتونو شکر په همدغه ده چې د هغو خبرو څخه چې د هغو په منلو کې ستاسې وچولی (تندی) تریو کېږي، او غړي مو وهلی کېږي، او ډېر پرې خپه کېږئ، له هغه څخه زیات قبیح او شنیع صورت هغه لپاره تجویز وکړی شي، همغسې چې په روزی او نورو شیانو کې الله تعالی ځینو ته پر ځینو نورو فضیلت ورکړی دی، او ګرد یې سره په یوه درجه کې نه دي ایښي، که

په علم او عرفان او د نبوت په کمالاتو کې هم کوم لوی ذات ته پر نورو فوقیت ورکړي؛ نو د الله تعالی د دغه نعمت څخه انکار پرته (علاوه) له ضده او عناده بله وجه نه لري.

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بَيْنًا وَبَيْنًا وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفْئَالَ طَلٍ يُؤْمِنُونَ وَيَنْعَمَتِ اللَّهُ هُمْ يَكْفُرُونَ^{۲۱} وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ^{۲۲}

او الله پیدا کړي تاسې ته له جنسه ستاسې ښځې (چې زړه مو ورسره آرام شي) او پیدا کړي یې دي تاسې ته له ښځو ستاسې ځامن او لمسي (چې ستاسې د نوعې د بقاء ذرائع دي) او روزي رزق یې درکړی دی تاسې ته له طیباتو پاکیزه وو (خوندورو شیانو نه چې ستاسې د شخصي بقاء وسائل دي)، آیا نو (دغه کفار) پر باطلو (معبودانو) ایمان راوړي، او په نعمت د الله (چې اسلام دی) دوی کافران کيږي. او عبادت کوي دغه (کفار) بې له الله د هغه (خیز) چې نه لري هیڅ واک لپاره د دوی د رزق (روزي ورکولو) له اسمانونو (په وړولو سره) او له ځمکې (په زرغونولو سره) د هیڅ څیز او نه طاقت لري (دغه باطل معبودان د هیڅ شي).

تفسیر: یعنې له همدغې انساني نوعې څخه ستاسې ښځې یې پیدا کړي، څو ستاسې په منځ کې الفت او مؤانست قائم وي، او د تخلیق غایه او غرض تکمیل شي، ﴿وَمِنَ الْبَيْنَةِ أُنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ (۲۱) جزء د الرّوم سورت (۲۱) آیت (۳) رکوع.

﴿أَفْئَالَ طَلٍ يُؤْمِنُونَ﴾ یعنې د بُتانو احسان منی چې له ناروغی څخه مو په زعم ستاسې روغ کړي، یا ځامن درکړي، یا روزي در ورسوي، چې دغه ګرد سره دروغ او هغه ذات چې په رښتیا سره د دغو شیانو در کووونکی دی؛ د هغه شکر نه اداء کوئ، کذا فی الموضح.

﴿وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ یعنې نه له اسمانه د باران وړولو اختیار لري، او نه له ځمکې څخه د غلې او دانې د زرغونولو قدرت د دوی په واک کې شته، نو بیا په معبودیت کې د مطلق قادر او برحق قاهر شریکان څرنگه کېدی شي؟

فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ^{۲۳}

نو مه بیانوي تاسې الله سره مثالونه (شریکان په عبادت کې)؛ بېشکه الله ته معلوم دی (بطلان د قول ستاسې) او تاسې نه پوهېږئ (که نه داسې به مو نه کوله).

تفسیر: مشرکانو به ویل چې حقیقي مالک خو الله تعالی دی، دغه کسان د الله تعالی په دربار کې مختار دي، او ځمونږ کارونه هم دغو پورې اړه لري، او هغه الله پورې مونږ نشو رسېدی، نو دغه مثال بیخي غلط دی؛ چې انسانان دې د احدیت له درباره سره بالکل څه تعلق او مناسبت ونه لري، الله تعالی هر شی پخپله کوي، اعم له دې چې بالواسطه وي یا بلاواسطه، او هیڅ یو کار یې هیچا ته داسې نه دی سپارلی، لکه چې دنیوي سلاطین خپلو ماتحتو حکامو ته اختیارات ور تفویض کوي، چې تفویض یې په اراده او اختیار سره وي، لیکن د تفویض څخه وروسته هغوی د هغو اختیاراتو په استعمال کې آزاد او مختار دي، د کوم شوری، اعیان، وزیر، معین، نائب الحکومه، مجلس مشوره، قاضي او حاکم د فیصلې په وخت کې نه باچا او نه وزراء او نه بل څوک د هغې واقعي له جزیاتو او فیصلې څخه پوره خبردار وي، نه په هغه وخت کې په جزئي ډول سره د باچا مشیت او ارادې ته د هغې فیصلې په صدور کې څه دخل شته، دغه صورت د الله تعالی په دربار کې له سره نشته، بلکه هر یو لوی او وړوکی کار او له ادنی ځنې ادنی جزئي

شی که د اسبابو په واسطه سره وي، که بلاواسطه د ده د محیط علم او مشیت او ارادې سره سم واقع کیږي؛ نو بناء پر دې پر مونږ او نورو هر مسلمان او انسان لازم دي، چې د هر کلي او جزئي خالق، فاعل او حقيقي مؤثر همغه پاک الله تعالی وبولي، او یواځې بې له مله او شریکه همغه الله واحد جل وعلا خپل معبود او مستعان وپيژني، او پر همدغه اعتقاد ټینګ او کلک ولاړ وي.

تنبیه: له ابن عباس رضي الله تعالی عنهما او نورو اسلافو څخه د ﴿فَلَا تَضْرِبُوا لِلَّهِ الْأَمْثَالَ﴾ دغه مطلب منقول دی: «تاسې هیڅ شی د پاک الله سره مماثل مه بولی!».

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِمَّا رَزَقْنَاهُ قَاسِمًا فَهُوَ يَنْفِقُ
مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵﴾

بیانوي الله یو مثال چې مریي وي مملوک (نه مکاتب او مأذون) چې نه قادر یږي په هیڅ شي (له نفعې او ضرره)، او بل هغه څوک وي چې رزق روزي ورکړې وي مونږ ده ته له درباره خپله رزق روزي ښه (ډېر مال بې له شرکته)، نو دغه سړی نفقه کوي له هغه ماله په پټه او ښکاره، آیا برابر یږي سره دوی (نه برابر یږي)، ټوله ثناء صفت الله لره دی (چې لوی څښتن «مالک» د ټولو نعماوو دی)، بلکه زیاتره یعنی ګرد د دوی سره نه پوهیږي (چې نسبت د نعمتونو کوي نورو ته).

تفسیر: یو سړی چې هغه خپلواک (خود مختار) او آزاد نه وي، او د بل مریي او مملوک وي، او هیڅ ډول قدرت او اختیار نه لري، او په هر تصرف او کار کې د مالک اجازې او اشارې ته اړ او محتاج وي، او بلا اجازه د هغه ګرد تصرفات غیر معتبر وي، بل خپلواک آزاد با اختیاره سړی دی، چې ورته الله پخپل فضل او رحمت ډېره روزي رزق او قدرت وربخښلی دی، چې له هغه څخه شپه او ورځ په پټه او ښکاره (په هر ډول یې چې زړه غواړي) په خلاص لاس او په ډېر اخلاص یې صرفوي، او هیڅوک د هغه لاس نشي نیولی، آیا دغه دواړه سړي سره برابر کېدی شي؟ همداسې وپوهیږئ چې الله تعالی د هر څیز حقيقي مالک دی، او ټول تعریفونه او ښېګڼې (فائدي) د ده په خزانه کې دي، هر چا ته هر څه چې اراده وفرمایي؛ ورکوي یې، او هیڅوک یې مزاحمت کوونکی نه دی، په ذره ذره باندې هم کلي اختیار او کامله قبضه لري، دغه به څومره د ظلم خبره وي چې تاسې له هغه الله جل جلاله سره د ډېرې (ګټې) یا د خټو یا د نورو یو داسې بُت برابر وئ؛ چې هغه د هیڅ یو څیز مالک نه دی، بلکه پخپله د بل چا مال دی، کله چې مجازي مالک او مجازي مملوک سره نشي برابرېدی؛ نو بیا حقيقي مملوک به څرنگه د حقيقي مالک شریک کېدی شي؟.

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ الْآيَاتُ
بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۶﴾

او بیانوي الله یو مثال چې دوه سړي وي چې یو له دوی نه ګونګ (چاړا) وي (چې نه څه اوري او نه څه وايي) نه قادر یږي په هیڅ څیز حال دا چې دغه ګونګ بار (پټی) وي پر مولا (بادار) خپل، هر چېرته چې ولېږي (بادار) دغه (مریي)؛ نه راوړي نه راځي په خیر سره (بلکه شر ورته راوړي)، آیا برابر یږي دغه (ګونګ بې خبره)، او هغه څوک چې امر کوي (خلقو ته) په عدل (انصاف)؛ بلکه له سره نه دي برابر (حال دا چې دی (پخپله هم) پر لاره سمه (روان وي چې ژر رسېدونکي ده مقصود ته)).

تفسیر: څوڪ چې ځونگي وي؛ نو په لازمي ډول سره ګونډ به هم وي، ګواکې دى به نه پخپله خبرې کولى شي، او نه له نورو څخه څه شى اورېدى شي (او هيڅ قوت او قدرت نه لري په هيڅ شي)، ځکه چې نه حواس لري، نه عقل او شل او شوپ هم وي، چې هيچرې تلى راتلى هم نشي، د خپل مالک هيڅ يو کار نشي کولى، هر چېرې چې يې وليږي، يا يې متوجه کړي؛ هيڅ قسم بڼېګڼه (نفع) او فلاح نشي وررسولى (او کار يې تر سر نه رسوي، او خپل بادار «سردار» د هغه په مقصد او کار نه بريالى کوي)، نو آيا سره برابرېږي دغه ځونګ او بېخبره او هغه څوڪ چې امر کوي خلقو ته په عدل او انصاف سره؟ يعنې پخپله هم پر سمه لاره روان دى، او هم نورو ته هم د اعتدال او انصاف سمه برابره لاره وربښي او روانوي يې، کله چې دغه دواړه کسان سره نه دي برابر؛ نو يو له خپله ځانه جوړ کړي بُت ته العياذ بالله د معبود درجه ولې ورکوله کيږي؟ يا يو ږوند او ګونډ مشرک چې د الله تعالى پيدا کړې روزى څخه خوري، او ديوې کوډۍ په اندازه کار هم نه کوي، له هغه قانت مؤمن سره څرنگه برابر کېدى شي چې دى پخپله هم په سمه صافه لاره روان دى، او نور خلق هم له خپله ځانه سره يو ځاى بيايي؟.

وَاللّٰهُ غَدِيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلِمَةٍ الْبَصْرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ﴿۱۶﴾

او خاص الله لره دى (علم په) پټو د اسمانونو او د ځمکې، او نه دى امر (قيام) د قيامت (په سرعت او سهولت کې) مګر په مثل د پټولو يا خلاصولو د سترګو بلکه داله هغه څخه هم ډېر نژدى دى، بېشکه الله پر هر شي ښه قادر دى.

تفسیر: يعنې ګرد مخلوق سره يو شان نه دي، د يوه سړي حال د بل سړي له حاله بې انتهاء اختلاف لري، ګرد شيان پر يوه مستوي سطح نه دي درولي شوي، د دغو ټولو شيانو اسرار او د هر يوه پټ استعدادات او مخفي حالات الله تعالى سره دي، لکه چې الله سم له خپل محيط علم سره په قيامت کې له هر يوه سره بېله معامله کوي، او پر مختلفو احوالو به مختلفې نتيجې مرتب فرمايي.

يعنې تاسې قيامت مستبعد مه ګڼئ، پاک الله تعالى ته هيڅ يو خيز مشکل نه دى، کله چې د ګردو خلقو د بيا ژوندي کولو اراده وفرمايي؛ نو د سترګو د يوه رپ په اندازه به هم څه ځنډ (درنگ) نه لګيږي، همدا چې اراده يې وفرمايي، په يوه طرفه العين کې به ګرد جهان بيا موجود ږي.

تنبیه: د ﴿كَلِمَةٍ الْبَصْرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ﴾ مطلب دا دى چې د عامو خلقو له محسوساتو سره موافق د هغه د سرعت تعبير د سترګو په رپولو سره وکړى شو، ليکن په واقع کې له دې نه به هم ډېر لږ مډت کې قيامت قائميږي، ځکه چې «لمح البصر» په هر حال يو زماني شى دى، او د الله تعالى پر اراده د مراد ترتيب هر ورو (خامخا) فوري او آني دى.

وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُوْنِ اُمَّهَاتِكُمْ لَتَعْلَمُوْنَ شَيْئًا ۗ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْئِدَةَ ۗ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿۱۷﴾

او الله راووېستئ تاسې له نسونو (ګېډو) د ميندو خپلو حال دا چې نه پوهېدئ تاسې په هيڅ شي (خيز له خيره او شره) او پيدا کړي (درکړي) يې دي تاسې ته غوږونه او سترګې او زړونه (او نور حواس او نور اسباب) لپاره د دې چې شکر وباسئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: يعنې د پيداېښت په وخت کې تاسې په هيڅ شي نه وئ خبر او نه په څه پوهېدئ، پاک الله تاسې ته د علم ذرائع او پوه لرونکى زړه درکړ، چې هر يو د دغو بالذات پخپله هم لوى نعمت دى، او د لکونو نورو نعمتونو د

متمتع کېدلو وسائل هم دي، که سترگې، غوږونه، عقل او نور حواس اعضاء او جوارح نه وي؛ نو د هر دو ترقياتو وروڼه به بندېدل، هومره چې انسان وړوکی لويږي؛ هغومره د هغه علمي او عملي قوتونه هم بالتدريج لويږي او پسې زياتېږي.

أَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩﴾

آيا نه گوري دغه (انسانان) په طرف د الوتونکو (مرغانو) چې مسخر کړي شوي دي په جو (هوا) د اسمان کې، نه ساتي دوی لره (په دې هوا کې له پر بوتلو څخه) مگر الله، بېشکه په دغه (تسخير د مرغانو) کې خامخا دلائل د توحيد دي لپاره د (هغه) قوم چې ايمان راوړي (ځکه چې سترگې د عبرت همدوی لري).

تفسير: يعنې لکه چې بني آدم ته يې د هغه مناسب قوتونه ورعنايت فرمايلي دي؛ مرغانو او طيورو ته يې هم د دوی له حالاتو سره مناسب فطري قوتونه په ودیعت سره ورکړي دي، هر يو الوتونکی پخپله الوتنه کې د الله تعالی تکويني احکامو ته مطيع او منقاد دی، هغوی ته په هيڅ يوې مدرسې کې د الوتلو لوست او ښوونه نه ده ورکړې شوې، الله تعالی د دغو مرغانو او طيورو وزرونه، لکي، منکلي، مښو کې او نور اعضاء او جوارح او حواس داسې جوړ کړي دي، چې په نهايت آسانی سره په فضاء او د هوا په منځ کې الوتلی شي، او داسې نه کيږي چې د هغه ثقیل جسم د لطيفې هوا فضاء خيري کړي يا يې وشکوي، او بې اختياره لاندې ولويږي، يا د ځمکې عظيم الشان جذب او رابښکودل هغوی خپل ځان ته راکش کړي، او د هغو د الوتلو مخه ونيسي، د الله تعالی څخه ماسوا بل څوک دي چې دغه طيور بې تکلفه په معمولي ډول سره په فضاء کې ساتي، او د هوا په جو کې يې چپ چاپېر الوحي؟.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَانِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ ﴿١٠﴾

او الله پيدا کړي دي تاسې ته له کوټو (کورونو) ستاسې ځای د هستوگنې (يعنې د خښتې تيرې «گټې» لرگي او نورو شيانو عمدۀ عمارتونه)، او (الله) پيدا کړي تاسې ته له پوستکو د چارپايانو (څاروو) کورونه چې سپک مومئ تاسې هغه په ورځ د کوچ او سفر ستاسې او په ورځ د اړوولو ستاسې، او (الله) پيدا کړي دي تاسو ته) له وړيو د دغو (چارپايانو گلو) او له وړيو د دغو چارپايانو اوبنانو) او د وينستو (وژغونو) د دغو (چارپايانو بيزو) اسبابونه (د اغوستلو او غوړولو او استعمالولو) او د نفعي اخيستلو تر حین (تر وخته د مړ کېدو ستاسې يا د حيواناتو، يا تر قيامته) پورې.

تفسير: يعنې کله چې د خښتو او د تيرو (گټو) عمارتونه بل چيرې نشو منتقل کېدی؛ نو د څرمنې او د وړيو او د نورو کېږدی او تمبوگان او خيمي جوړول مو وروښودل، چې په سهولت او آسانی سره منتقل کېدی شي، په سفر او حضر کې هر چيرې چې موزره وغواړي؛ هلته يې ودروي، او هر وخت چې موزره وغواړي؛ راټول يې کړي، او يوې خواته يې کېږدی، ځينو د ﴿يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ﴾ مطلب داسې اخيستی دی چې د تگ په وخت کې او د پورته کولو او ښکته کولو او درولو په وخت کې سپک وي، او هيڅ تکليف او رېر (زحمت) نه درېښوي.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمْ الْحَرَّ
وَسَرَابِيلَ تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿۱۶﴾

او الله پيدا کړي دي تاسې ته له هغو خيزونو څخه چې پيدا کړي يې دي سيوري (مثلاً د وړبڅو، ونو، عمارتونو، غرونو او نورو سيوري له قانونه سره سم پر ځمکه لويږي، چې په هغه کې د حرارت په اوقاتو کې خلق آرام او هوسايي کوي) او (الله) پيدا کړي دي تاسې ته له غرونو څخه ځايونه د پټېدلو (کارې او سمڅې چې هلته مو سرونه نښاسې، او له بارانه، له لمره، يا له دښمنانو او نورو څخه مو ځانونه ساتلی شی)، او (الله) پيدا کړي دي تاسې ته (قميصونه (د پښې وړيو کتانو او نورو) چې ساتي تاسې له ګرمۍ نه، او (الله) پيدا کړي دي تاسې ته) قميصونه (د اوسپنې او څغړې) چې ساتي مو (له ضرره) د جنګه ستاسې، همداسې (چې تېر نعمتونه يې تمام کړي دي؛ پوره کوي نعمت (احسان خپل) پر تاسې لپاره د دې چې تاسې اسلام راوړئ (د الله حکم ومنئ).

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَمَا عَلَيْكَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۱۷﴾

نو که شا وګرځوله دوی (له اسلامه نو تاته هيڅ ضرر نشته) پس بېشکه چې خبره همدا ده چې پر تا (ای محمده!) رسوونه ده ښکاره.

تفسير: يعنې که دوی سره د دومره احساناتو د اورېدلو بيا هم د الله تعالی په مقابل کې خپل سرونه ښکته نه کړي، نو تاسې هيڅ غم او اندېښنه مه کوئ! تاسې خپله فريضة او سپارلې شوې وظيفه اداء فرمايلې ده، او په ډېر صراحت او ښه وضاحت سره مو ګرډې ضروري خبرې هغوی ته اورولي دي، وروسته له دې نه د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!.

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْفَرُوهُمُ الْكُفْرُونَ ﴿۱۸﴾

پېژني دغه (کفار علماً) نعمتونه د الله چې اقرار پرې کوي بيا انکار کوي له هغه څخه (عملاً چې د غير الله عبادت کوي) او زيات د دغو (منکرانو) څخه کافران دي.

تفسير: يعنې بېشکه ځينې بندگان شکر ګذار هم دي ﴿وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرُونَ﴾ (۲۲ جزء د سبأ سورت (۱۳) آيت (۲) رکوع)، ليکن د اکثر دغه حال دی چې سره د الله تعالی د انعاماتو او احساناتو د ليدلو او پوهېدلو خو بيا هم د الله تعالی شکر ګذاري او د اطاعت له اظهاره غافلان کاهلان او ذاهلان دي، او شکر يې نه اداء کوي، او احسانات يې هېروي، ګواکې له زړه پرې پوهيږي او عملاً ترې انکار کوي.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿۱۹﴾

او (ووېروه ای محمده! دغه کفار له هغې) ورځې چې راپورته به کړو مونږ هر امت څخه يو شاهد (يعنې په ايمان او کفر د دوی) بيا به نه ورکولی کيږي اذن (حکم د معذرت يا دنيا ته د رُجوع) هغو کسانو ته چې کافران شوي دي، او نه به له دوی نه طلب د استرضاء کولی شي (له الله نه په منلو د توبې سره).

تفسير: دلته د کفر او ناشکرۍ انجام رانښيي، يعنې په ياد يې ولري چې هغه ورځ هم راتلونکې ده چې ګرد (ټول) پخواني او وروستي امتونه به د حکم الحاکمين په وروستي عدالت کې سره ودرېږي، او د هر امت نبي به د ګواه په

ډول درولي کيږي، خو د خپل امت د نېک او بد او مطيع او عاصي په نسبت شهادت ورکړې چې کوم يوه څه معامله کړې ده؟ او د الله تعالی د پيغام حق څرنگه اداء او له انبياوو سره يې څرنگه سلوک کړي دي؟ په دغه وخت کې به دغو منکرانو ته له سره د خبرې اجازه نه وي، او نه به خپلې شونې پرانستلی شي، يا اوس وروسته له وخته به توبه ايستلو سره څرنگه خلاصېدې شي؟ حال دا چې دوی به پر خپل مجرمتوب او د خپلو د هيڅ قسم ننواتو او معذرتونو نه قبلېدلو باندې پوره خبر او د هغه انکشاف به دوی ته شوی وي، او دوی به په دغه وخت په دې باندې هم پوهيږي چې دا ځای «دار العزاء» دی، او «دار العمل» نه دی، چې اوس په پېښماني او توبه ايستلو سره خطاوې وبخښلی شي.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفِّفْ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿۵۵﴾

او کله چې وويني هغه کسان چې ظلم (شرک) يې کړي دی (پر نفسونو خپلو) عذاب؛ نو سپک به نه کړي شي له دوی نه (عذاب د دوزخ) او نه به دوی ته مهلت ورکړي شي (لپاره د اعتذار).

تفسير: يعنې نه به د عذاب په سختی کې څه تخفيل واقع کيږي، او نه به په منح کې څه وار او مهلت ورکړ شي، سمدلاسه به په بل عذاب کې اخته کيږي، ځينو د ﴿وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ﴾ څخه دغه مراد کړی دی، چې د جهنم د ليدلو څخه وروسته د يوې دقيقې (منې) لپاره هم دوی ته مهلت او فرصت نه ورکول کيږي، او جهنم علی الفور ګرد مجرمان خپل طرف ته کش کوي.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شَرَكَاءَ هُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَؤُلَاءِ شُرَكَائُنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ قَالُوا إِلَيْهِمْ الْقَوْلُ إِنَّكُمْ لَكِن بُونَ ﴿۵۶﴾

او کله چې وويني هغه کسان چې شرک يې کړی دی شريکان (بتان وغيره) خپل؛ نو وبه وايي دغه (مشرکان) ای ربه ځمونږ! دا دي شريکان معبودان ځمونږ هغه چې وو مونږ چې بلل او عبادت مو کولو (په دنيا کې د دوی) بې له تانه، نو وبه غورځوي دغه (معبودان) دوی ته خبره چې بېشکه تاسې خامخا دروغچنان یئ.

تفسير: يعنې مونږ د دوی له شامته ووژلی شو، بنايي مطلب يې داسې وي چې مونږ بالذات بې قصوره يو، يا دا چې دوی ته دوچنده سزا ورکړه! (پس بېرته به وغورځوي خبره د دوی، او دا بتان به هم الله تعالی گويان کړي، او دغو مشرکانو ته به ووايي چې بېشکه تاسې دروغچنان یئ چې مونږ مو د پاک الله شريکان درولي وو، مونږ کله تاسې ته ويلي وو چې ځمونږ عبادت وکړئ، في الحقيقت تاسې يواځې د خپلو او هامو او د چتي (بېکاره) خيالاتو په عبادت کې لگيا وئ، چې هغه هيڅ اصل او حقيقت نه درلود، يا د پيريانو او شيطانانو عبادت به مو کولو، مگر هلته شيطان هم په داسې وينا سره له دوی نه ځان بېلوي: ﴿وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ إِلَّا أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُمُونِي وَلَا مَوْلَايَ﴾ (۱۳ جزء د ابراهيم سورت (۲۲) آيت (۴) رکوع).

الغرض هغه شيان يې چې خپل معبودان ګرځولي وو؛ هغوی ګرد به د خپل د بېلتون او بېزارۍ اظهار او اعلان له هغو سره کوي، څوک به په رښتيا سره او څوک به په دروغو سره، تيري (ګټې) او د نورو شيانو بتان خو د دغه خبرې څخه په قطعي ډول خپله بېخبري ښکاره کوي، ملائکې او انبياء او صالحين به له شرکه او کفره د خپل د دائمي سخت نفرت اظهار او د خپل د خالصې بندګۍ اقرار کوي، پاتې شول شياطين اگر که د دوی دغه د نفرت اظهار به په دروغو سره وي؛ خو بيا هم له هغه څخه مشرکين به په کلي ډول مأيوس کيږي، او پخپلو منځونو کې به سره و ابي چې: نن ځمونږ هغه لوی رفيق هم ځمونږ په کار رانغی، او زړه مو پرې ښه نشو.

وَأَلْقُوا إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ لِّسَلْمٍ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۳۷﴾

او و به غورځوي دغه (مشرکان) الله ته په دغې ورځې کې صلحه (او اقرار به و کړي په ګناه خپلې په عاجزی سره) او ورک به شي له دوی نه هغه چې وو دوی چې دروغ به یې تړل (پر الله).

تفسیر: یعنی ټول شورماشور او طمطراق او افتراء تړل به په هغه وخت کې غائبېږي، ګرد به عاجز او مقهور کېږي، او د الله تعالیٰ په حضور کې به د اطاعت او انقیاد اظهار کوي: ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأُتُورُ يَوْمَ يَأْتُوتُنَا﴾ (۱۶ جزء د مریم سورت (۳۸) آیت، (۲) رکوع).

الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زَادْنَاهُمْ عَذَابًا أَلْوَقَّ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿۳۸﴾

هغه کسان چې پنځپله کافران شوي دي او اړولي دي دوی (نور خلق هم په دنیا کې) له لارې د الله، زیات به کړو مونږ دوی ته (په آخرت کې) یو عذاب له پاسه د بل عذاب په سبب د هغه چې وو دوی چې فساد به یې کولو، (چې کفر او منع ده د اسلامه).

تفسیر: یعنی یو عذاب د حق په انکار او بل په دې چې نور خلق یې د الله تعالیٰ له لارې څخه منع کړي دي، یا یو عذاب د جرم پر صدور او بل د هغه د عادت اچولو په تعمیم باندې، په هر حال له آیت څخه معلوم شو، چې څرنگه په جنت کې د اهل الجنت منازل او مدارج متفاوت وي، په جهنم کې به هم د دوزخیانو مدارج له کمیت او کیفیت او نوعیت له پلوه سره متفاوت وي.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَىٰ هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِلْمُسْلِمِينَ ﴿۳۹﴾

او (یاد کړه ای محمده دوی ته) هغه ورځ چې راپورته به کړو مونږ په هر امت کې یو شاهد (نبي) په (ویلو او کولو د) دوی باندې له نفسونو (قومونو، قبیلو) د دوی، او رابه ولو مونږ تا (هم ای محمده) شاهد پر دغو کسانو؛ او نازل کړی لېږلی دی مونږ پر تا (ای محمده!) کتاب (قرآن چې دی) بیان واضح لپاره د هر (دیني) څیز او هدایت (حق ته) او رحمت دی او زېږی (په جنت سره) خاص مسلمانانو ته.

تفسیر: یعنی هغه هولناکه ورځ د یاد ساتلو وړ ده، کله چې هر یو نبي به د خپل د امت د معاملاتو په نسبت د الله جل جلاله په دربار کې بیان ورکوي، او څمونږ نبي کریم صلی الله علیه وسلم به هم د دې امت حالات بیانوي، بلکه د ځینو مفسرینو له قوله سره موافق محمد صلی الله علیه وسلم به د ګردو شهداوو لپاره داسې شاهدي اداء کوي، چې بېشکه دوی خپل منصبی فرائض په ښه شان سره اداء کړي دي.

﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ﴾ الآية - یعنی په قرآن کې تمام د هدایت علوم، او د دین اصول، او د دارینو د فلاح په متعلق ضروري امور او نهایت مکمل او واضح بیان شته، په دغه کې د قیامت هغه واقعات هم راغلل، چې د هغو ذکر پاس تېر شو، په دغه صورت پر هغه نبي چې داسې جامع کتاب لېږلی شوی دی؛ د هغه مسئولیت او ذمه واري به هم ډېره درنه او ثقیله وي، ګواکې د ﴿شَهِيدًا عَلَىٰ هَؤُلَاءِ﴾ څخه وروسته ﴿وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾ یې فرمایلی، د محمد صلی الله علیه وسلم عظیمه مرتبه او د هغې مرتبې سره مناسب د مسئولیت په لوري یې لطیفه اشاره وفرمایله، ﴿فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ﴾ (۸ جزء د الأعراف سورت (۶) آیت لومړی رکوع)، ابن کثیر (رحمه الله تعالیٰ) دغه لږ څه په تفصیل سره بیان کړي ده.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَائِي ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ
يَعْظُمُ لِعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٤٠﴾

بپسکه الله امر (حکم) کوي په عدل (انصاف کولو) سره، او په احسان (نيکي کولو) سره، او په ورکړې سره خاوندانو د خپلوی ته، او منع کوي له قبيحه وو کارونو څخه، او له بدو کارونو او له سرکښی څخه، پند درکوي تاسې ته (په دغو اوامرو نواهیو سره) لپاره د دې چې تاسې پند واخلي.

تفسیر: لوی قرآن یې ﴿تَبَيَّنَ الْكُلُّ شَيْءٍ﴾ فرمایلی وو، دا آیت د هغه یوه نمونه ده، ابن مسعود رضي الله تعالى عنه فرمایي چې: «الله تعالى د هر یوه خیر او شر بیان په دغه آیت کې سره راغونډه کړی دی، ګواکې چې هیڅ یوه داسې عقیده، نېک خلق، عمل، معامله، ښه او بد به نه وي؛ چې امر یا نهیاً د دې آیت لاندی کې رانشي».

ځینې علماء لیکي: که د پاک قرآن بل آیت نه وي؛ نو یواځې همدغه آیت د ﴿تَبَيَّنَ الْكُلُّ شَيْءٍ﴾ د تثبیت لپاره هم کافي وو.

ښایي د همدې لپاره راشد خلیفه عمر بن عبد العزیز (رحمه الله) دغه آیت د جمعي او د عیدینو په آخري خطبې کې درج کړ، او محمدي امت ته یې یوه حسنه أسوه قائمه کړه (رحمه الله تعالى).

د دې آیت د جامعیت پوهولو لپاره د یو مستقل تصنیف ضرورت دی، خو بیا هم لږ څه اندازه دې داسې وکړی شي، چې په دغه آیت کې د درې شیانو امر فرمایلی شوی دی:

(۱): عدل، (۲) احسان، (۳) ایتاء ذي القربى:

(۱): د عدل مطلب دا دی چې د انسان تمام عقائد - أعمال - أخلاق - معاملات - جذبات - د اعتدال او انصاف په تله کې تللی شوي، او له افراطه او تفریطه هیڅ یوه پله یې لاندې باندې نه وي، که له خپل کوم ډېر سخت او غلیظ دښمن سره هم معامله کوي؛ ښایي چې د انصاف له اساسه او اصوله وانه وړي! د ده ظاهر او باطن ښایي چې یو شان وي! هره هغه خبره چې د خپل ځان لپاره نه غوره کوي؛ هغه دې د خپل بل ورور لپاره هم غوره نه کړي.

(۲): د «احسان» معنی دا ده چې ښایي انسان بالذات د نېکۍ او ښېګڼې (فائدي) مجسمه شي، او د نورو لپاره ښه وغواړي، د عدل او انصاف له مقامه لږ څه پورته شي، او د فضل او عفو او تطف و ترخم عادت ځان ته غوره کړي، د فرائضو د اداء کولو څخه وروسته د تطوع او تبرع په طرف قدم واخلي!، له انصافه سره دې مروت جمع کړي! او یقین دې ولري! هره هغه نیکي چې دی یې کوي؛ الله تعالى هغه ګوري، او د هغه د لوی دربار د ښېګڼې (نېکۍ) جزاء هر ورو د ښېګڼې په صورت کې وررسېري!، لکه چې د «صحيح البخاري شريف» په یوه مبارک حدیث کې راغلي دي: «الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه، فإن لم تكن تراه فإنه يراك» او په ۲۷ جزء د «الرحمن» سورت په (۶۰) آیت (۳) رکوع کې همداسې یو آیت لولو: ﴿هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ﴾

(۳): ایتاء ذي القربى، یعنی ورکړه او احسان او ښېګڼه کول له خپلوانو سره هم د الله تعالى خوښ دي، واقعاً چې عدل او احسان یا په بل لفظ (انصاف او مروت) خو د خپل ځان او هر خپل او پردي او دوست او دښمن سره متعلق دی، لیکن د اقرارو حق دی له اجانبو څخه څه زیات وپالل شي! او هغه تعلقات چې الله تعالى په منځ کې قائم کړي دي؛ د هغه رعایت دې خامخا وکړی شي! بلکه له اقرارو سره همدردی او له هغه سره مروت او احسان دې له پردیو څخه زیات وکړی شي، «صلة الرحم» یوه مستقلة نیکي ده، چې ښایي د اقرارو او ذوی

الأرحامو لپاره درجه په درجه استعمال کړی شي، اوس د دغو دريو الفاظو جامعیت تر نظر لاندې نیولی هر یو پوه سړی فیصله کولی شي؛ چې هغه کومې نورې فطري بڼېکې او نېکې داسې په دنیا کې به پاتې وي، چې د دغو درې فطري له احاطې څخه د باندې وي؟ فله الحمد والمنه.

﴿وَيَهْدِي مِنَ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ﴾ الآية - یعنی منع هم له درېو شيانو څخه فرمایي:

(۱): فحشاء، (۲): منکر، (۳): بغی، یعنی ځکه چې د انسان په وجود کې هم درې قوتونه شته، چې د هغو د بې موقعه او غلط استعمال څخه گړدې خرابی او بدی پیدا کيږي:

(۱): شهواني بهيمي قوت.

(۲): شيطاني وهمي قوت.

(۳): سبعية غضبي قوت.

غالباً له «فحشاء» څخه هغه بېخيا خبرې مراد دي چې د هغو منشأ د شهوت او بهيميت افراط وي، «منکر» د «معروف» ضد دی، یعنی هغه نامعقوله کارونه چې ترې سلیمه فطرت او صحيح عقل انکار وکړي، گواکې چې د شيطاني وهمي قوې د غلبې څخه د ملکیه عقلي قوه پرې شي.

درېم شى بې «بغی» یعنی سرکښي او ياغيتوب دی، چې سړی په بغاوت سره له حده تېر شي او په ظلم او تعدي ملا وتړي، او د خيروونکو ځانورانو په شان خيرولو، دارلو، شکولو، او ځغليدلو پسې ولويږي، او د نورو د ځان يا د مال - يا پت (عزت او آبرو) او نورو شيانو د نيولو لپاره په ناحقه سره لاس وځوي، داسې حرکات د خپلو گړدو اقسامو سره د سبعية غضبي قوت د بېخيا استعمال څخه پیدا کيږي.

خلاصه دا چې په دغه آيت کې بې تشبیه فرمایلي ده، تر هغه پورې چې انسان دغه درې واړه قواوې اداره نه کړي، او په خپل قابو کې بې ونه ساتي، او ملکیه عقلي قوه پر دغو نورو قواوو حاکمه ونه گړځوي؛ له سره پاک او مهذب کېدی نشي.

أکتّم بن صيفي رضي الله تعالى عنه د دې آيت کریمه د اورېدلو څخه وروسته خپل قوم ته وويل: «زه گورم چې دغه رسول الله صلی الله عليه وسلم د گړدو عمده وو او اعلی وو اخلاقو حکمونه صادر وي، او له ټیټو او سپکو اخلاقو او اعمالو څخه ممانعت کوي، نو د ده، په منلو او اطاعت کې جلتی وکړی!» «فکونوا في هذا الأمر رؤوساً ولا تكونوا فيه أذناناً» «تاسې په دغه سلسله کې سر شئ! او لکي مه کېږئ!»، عثمان بن مظعون رضي الله تعالى عنه فرمایي چې: د دې آيت د اورېدلو څخه ځما په زړه کې ايمان راسخ شو، او د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم محبت مې په زړه کې ټينگ شو.

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْفُضُوا الْأَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللَّهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾

او وفا کوئ تاسې په عهد د الله کله چې په خپلو منځونو کې سره وعده وتړئ، او مه ماتوئ تاسې قسمونه وروسته د محکم کولو د هغو حال دا چې په تحقیق گړځولی دی تاسې الله پر خپلو ځانونو شاهد (ضامن ساتونکی په وفا سره)، بېشکه الله ته معلوم دي هر هغه څه (هم) چې کوئ بې تاسې.

تفسیر: په پاس آيت کې د درې شيانو د کولو يا د پرېښودلو حکم وشو، اوس د هغه ځینې افراد بالتخصیص بیان فرمایي، یعنی د عهد د ایفاء تأکید، د غدارۍ او بد عهدی څخه ممانعت چې دغه شی علاوه پر دې چې په «في نفسه»

مهمم بالشان دی؛ د هغه وخت مخاطبینو له حاله سره زیات مناسب وو، او د هغه اثر د مسلمانانو اقوامو پر عروج او ترقی او د هغو د مستقبل بري او کامیابی باندې لوېدونکی وو، نو ځکه یې حکم وکړ، لکه چې د الله تعالی نوم یادوئ، او قسمونه پرې خورئ، او معاهده پرې ترئ، نو د الله تعالی د نامه حُرمت او عزت په ښه شان سره وساتئ! که له کوم قوم یا له کوم سړي سره مو معاهده وي (په دې شرط چې خلاف الشرع نه وي)؛ نو ستاسې او د هر مسلمان وظیفه داده چې هغه پوره کړئ، اګر که د هغې په ایفاء کې ډېر مشکلات او مصاعب هم درېښ شي.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَقَضَتْ غَزَاهُمْ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ أَنْكَاثًا تَتَّخِذُونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ أَنْ تَكُونَ
أُمَّةً هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبُوءُ اللَّهُ بِهِ وَلِيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿۱۷﴾

او مه کېږئ تاسې (په نقض د عهد کې) په شان د هغې (ښځې) چې بېرته به یې اومه کول تارونه وریشلي خپل وروسته د محکم والي (د هغه په تاوولو د هغو سره) حال دا چې ټوټې ټوټې وي، حال دا چې نیسئ تاسې عهدونه خپل دخل (پلمه، ټکي، مکر، خیانت) (یو له بل سره) پخپلو منځونو کې، په سبب د دې چې شوه به یوه ډله دغه ډېره زیاته له هغه بلې ډلې څخه (نو تاسې به خپل عهد ماتوه، له یوې ډلې سره به یو ځای کېدی)، بېشکه همدا خبره ده چې آزمویي تاسې الله (په وفاد) دغې (وعدې) سره؛ او خامخا بیان به کړي هر ورو (الله) تاسې ته په ورځ د قیامت کې هغه شی چې وئ تاسې چې په هغه کې مو سره اختلاف کولو (په جزاء درکولو سره).

تفسیر: یعنې له عهد تړلو څخه وروسته د هغه ماتول داسې د حماقت کار دی، لکه چې کومه ښځه ټوله ورځ تار وریشي، وغړي، بیا دغه خپل جوړ، تیار وریشلی شوی تار یا اوبدلي یا ګنډلي کالي (کپړې) د ماښام په وخت کې بېرته اومه کړي، یا یې بیخي وشلوي، یا یې وشکوي او ټوټې ټوټې یې کړي، لکه چې په مکې معظمې کې یوې لېونې ښځې (ریطه بنت سعده) نامې به همداسې کول، مطلب یې دا دی چې لکه د اوم تار په شان د معاهداتو ګڼل چې هر کله مو زړه وغواړي همغسې یې وریشئ، او هر کله چې مو زړه وغواړي، د خپلو ګوتو په یوه ادنی حرکت یې وشکوي؛ نو دغه سخت ناعاقبت اندیشي او لېونتوب دی، که هر لفظ او قول او عهد او پیمان ته اعتبار نشي پاتي؛ نو د دنیا نظام بیخي خراب او مختل کیږي، هغه اقوام چې د عدل او انصاف له قانونه مخ اړوي، او محض د خپلو اغراضو او خواشوسو پسې تل ګرځي؛ نو د دوی په نزد د معاهدې ماتولو لپاره تړلې کیږي، او هر کله چې خپل معاهد قوم کمزوره او ناتوانه وويني؛ نو ګرد معاهدات څیروي، او د ردیو په ټوکړئ کې یې غورځوي (پاک الله د دې بد عادت) په نسبت داسې فرمایي: معاهدې او قسمونه د فرېب - دغابازی، مکاری، پلمې، او حیلې آله مه جوړوئ! لکه چې د اهل جاهلیت عادت وو: څه مهال چې کوم جماعت به یې له خپلو ځانونو څخه قوي او طاقتور لیدل؛ نو سمدلاسه به یې د هغوی سره خپله معاهده غوټه کوله، خو هر کله چې د دغو خلفاوو د کمزور کولو او د خپلو ځانونو د لویولو لپاره کوم فرصت او موقع یې په لاس ورتله، نو سمدلاسه به یې هغه معاهدات ماتول، او هغه ګرد قسمونه او حلفونه به یې د هېرې په تاخچه کې کېښودل، کېمټ (هوبهو) لکه هغه وضعیت چې نن پرون د اروپایي اقوامو معتاد او معمول دی.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَتَسْتَعْلِنَ
عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۸﴾

او که اراده فرمایلي وی الله؛ نو خامخا ګرځولي به یې وئ تاسې یو امت (یو ټولی متفق په اسلام)، ولیکن (پاک الله) ګمراه کوي هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (د ګمراهی یې)، او په لاره

(د حق) برابروي هر هغه څوک چې اراده وفرمايي (د هدايت يي)، او خامخا وبه پوښتبدلی شی تاسې هر ورو له هر هغه عمله چې وئ تاسې (په دنيا کې) چې کولو به مو.

تفسیر: يعنې الله تعالى په دې باندې قادر وو، چې اختلاف ته به يې له سره لاره نه ورکوله، مگر حکمت يې د دې خبرې مقتضي نشو، لکه چې مو په څو څو واقعو کې دغه تقرير کړی دی، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «له دې نه معلومه شوه چې له کافر سره دې هم غدر او بد عهدي ونه کړی شي، کفر په دغو خبرو نه لري کيږي، مگر د دغې چارې د کولو ګناه او وبال د ده پر عامل باندې لويږي.

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخْلًا بَيْنَكُمْ فَزَلَ قَدَمُ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا الشُّوْبَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۶﴾

او مه نيسئ تاسې قسمونه خپل (وعدې خپلې) دخل (مکر او فریب) پخپلو منځونو کې، نو وبه ښويږي قدم (ستاسې د لارې د اسلامه) وروسته له ټينګېدو د هغه، نو وبه څکئ غم او رنځ په سبب د منع کولو ستاسې نورو خلقو لره له لارې د الله نه (يعنې د نه وفا په وعدي باندې)، او شته تاسې ته عذاب لوی (ای متخلفينو د وعدي په آخرت کې).

تفسیر: يعنې په عهد ماتولو او قسم يادولو سره د بد عهدي لاره مه پيدا کوئ، او په دې سره اسلامي قوم مه بدناموئ، چې ستاسې له دغسې خراب او ټيټ (لاندي) سپک وضعیت د ليدلو څخه يقين راوړونکي به په شک کې لويږي، او غير مسلم اقوام به د اسلام له دخوله ستانه (واپس) کيږي، او پر تاسې د الله له لارې د امتناع ګناه په غاړه کيږي، چې د هغه سزا به ډېره سخته وي.

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۷﴾

او مه پېړئ (مه اخلي) په عهد د الله (په لفظ د الله تعالى) قيمت لږ (بيسي لږې)، بېشکه هغه (ثواب) چې په نزد د الله کې دی همغه خیر (غوره) دی تاسې ته، که چېرې يئ تاسې چې پوهېږئ (پخیر خپل).

تفسیر: پخوا له دې نه پخپلو منځونو کې د قول ماتولو ذکر وو، اوس د الله تعالى سره د قول ماتولو ذکر دی، يعنې د مال په طمع خلاف الشرع حکم مه کوئ، ځکه چې بالآخر دغسې مال د ځان وبال ګرځي، هر هغه شی چې د شرعې سره موافق ستاسې په لاسونو کې راشي؛ همغه بهتر دی، کذا في «موضح القرآن»، يا د ايفاء العهد کوم اجر چې د الله تعالى له درباره ورکاوه کيږي، هغه د دغه قليل ثمن څخه ډېر بهتر دی، ثمن يې ځکه قليل وفرمايه؛ چې که ګرد جهان هم ورکړ شي، خو بيا هم هغه د آخرت په مقابل کې قليل او حقير دی.

مَاعِدَّتْكُمْ يَنْفَعُكُمْ وَمَاعِدَّتْ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنْ جَزَيْنَ الَّذِينَ صَبَرُوا وَآجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۸﴾

هغه (مال د دنيا) چې تاسې سره دی؛ فناء کيږي، او هغه (خزانې د رحمت) چې الله سره دي؛ باقي دي (فناء نه لري)، او خامخا به جزا ورکړو مونږ هر ورو هغو کسانو ته چې صبر يې کړی دی (په طاعت او مصيبت او له معصيت نه) اجر د دوی په ډېر ښه د هغو د ښکيو سره چې وو دوی (په دنيا کې) چې کولې به يې.

تفسیر: بیا نو د دائم او باقي پرېښودل، او د فاني او زائل خوښول د کوم ځای عقلمندي ده، يعنې هغه کسان چې د الله تعالی پر عهد ثابت قدم پاتې کېږي، او ګرد مشکلات او مصاعب په صبر او استقامت سره پر ځان اخلي، د هغه اجر له سره ضائع کېدونکی نه دی، او د داسې ښو اعمالو بدل هر ورومرو ځمونږ له درباره ور کولی کېږي.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثِيَ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّاهُ حَيَاةً طَيِّبَةً، وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۶﴾

هر چا چې وکړ نېک (عمل) له نارینه څخه یا له ښځې څخه حال دا چې دی مؤمن وي؛ نو خامخا ژوندون به ورکړو هر ورومرو هغه ته ژوندون طيبه (پاکيزه)، او خامخا جزاء به ورکړو هر ورومرو دوی ته اجر د دوی په ډېر ښه، په سبب د هغو (نېکيو) سره چې وو دوی (په دنيا کې) چې کولې به يې.

تفسیر: په پاس آيت کې د صابرينو او پر عهد باندې د وفاء کوونکیو د اجر ذکر وو، دلته د ګردو صالحه وو اعمالو په متعلق يوه عمومي ضابطه بيان فرمايي، حاصل يې دا دی: هر هغه نارینه یا ښځه چې په نېکو کارونو کې معتاد شي، په دې شرط سره چې هغه کار يواځې صورتاً نه، بلکه حقیقتاً نېک وي، يعنې د ايمان او د صحیحه معرفت روح پخپل منځ کې ولري؛ نو مونږ به هغه ته هر ورومرو پاک، صاف، مطهر، او خوندور ژوندون ورعنايت کوو، مثلاً په دنيا کې حلاله روزي، قناعت، د زړه غناء، سکون، طمانيت، د ذکر الله لذت، د الله تعالی د محبت خوندي، د عبوديت د فرض په اداء کې خوبسي، د کامياب مستقبل د تصور هغه مزه او د تعلق مع الله هغه حلاوت ورکوو.

تنبيه: په دغه آيت کې يې دغه راوښود چې د لوی قرآن په نظر کې د ښځو او د نارینه وو د نیکي او کاميابي لپاره يوه ضابطه ده، يعنې نارینه او ښځه بې له امتياز د خپل حسب الحال سره سم په نیکي کولو سره پاک او مطهر ژوندون حاصلولی شي.

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿۱۷﴾

نو کله چې لولې (ته) (پاک) قرآن؛ نو پناه وغواړه په الله له شيطان رڼلي شوي (په شعلو سره).

تفسیر: په حديث کې راغلي دي: «خير کم من تعلم القرآن وعلمه»، «ډېره غوره له ستاسې هغه څوک دی چې قرآن زده کوي، او نورو ته يې هم ورښيي»، معلوم شو چې د مؤمن لپاره د لوی قرآن قرائت ډېر ښه کار دی، او په پخوانيو آياتو کې پر ښو کارونو د دوو ځلو اجر ورکولو ذکر شوی وو، نو ځکه دلته د قرآن د قرائت د ځينې آدابو تعليم فرمايي، څو کوم سړی د بې احتياطي د دغه ډېر ښه کار له اجره بې برخي پاتې نشي، او خپل ثواب ضايع نه کړي، د شيطان زيار (محنت) او کوشن تل په دغه کې دی، چې د انسانانو ښو کارونو ته نقصان ورسوي، تر څو يې ترې ستون کړي، خصوصاً د لوی قرآن د قرائت په شان د يوه داسې متبرک او مقدس کار څخه چې د ګردو نېکيو سرچينه ده؛ هر ورومرو ممانعت کوي، او په سره سينه ورته نشي کتلې، نو کله چې مؤمن د قرآن دغه د قراءت اراده کوي؛ نو پومبې دې د زړه په صدق سره پر الله تعالی اعتماد او توکل وکړي، او د مردود شيطان د پلمو (تدبيرونو) او وسوسو څخه دې پاک الله پورې پناه ونيسي: «أعوذ بالله من الشيطان الرجيم».

تنبيه: څرنگه چې د پاک قرآن ابتداء په «تعوذ» سره مسنونه ده؛ نو ځکه هر لوستونکي ته ښايي چې پخوا د عظيم الشأن قرآن له لوستلو څخه «تعوذ» ووايي، د «تعوذ» مأثوره عبارت هم داسې دی لکه چې پاس وليکل شو، معنی يې دا ده چې: «پناه غواړم په الله تعالی له شره د شيطان رڼلي شوي».

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿۱۹﴾

بېشکه دا (شیطان) نشته ده ته (هیڅ قدرت) تسلط او غلبه پر هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، او پر رب خپل توکل (اعتماد) کوي.

تفسیر: یعنې هر څوک چې پر پاک الله اعتماد او توکل وکړي، او له هغه څخه پناه وغواړي، پر هغه، شیطان په زور او قوت سره نه حاوي کېدی شي، که داسې کوم سړی تش د څه لږ وخت له مخې د بشریت په مقتضی د شیطان په پلمه (تدبیر) کې ولوړي، خو بیا هم شیطان پرې خپله کامله قبضه او تسلط نشي قائمولی، او ډېر ژر به د ده سترگې د همدغې استعاذې پر برکت خلاصیږي، او غفلت به یې نه متمادی کيږي، لکه چې په (۹ جزء د الأعراف سورت په (۲۴) رکوع (۲۰۱-۲۰۲) آیت کې راغلي دي: ﴿إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذْ مَسَّهُمْ طَافٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَكَرَّرُوا إِذْ هُمْ مُبْصِرُونَ * وَإِخْوَانُهُمْ يَبْتَغُونَ فِي النَّارِ أَن يَبْقَرُوا﴾

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ ﴿۲۰﴾

بېشکه خبره همدا ده چې تسلط د شیطان پر هغو کسانو دی چې دوستي کوي دوی له ده سره، او پر هغو کسانو دی چې دوی له دغه (الله) سره شریک ګرځوونکي دي (د بل شي).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په لوی لاس شیطان خپل ملګری او رفیق وګرځوي، او د دې په ځای چې پر پاک الله اعتماد او توکل وکړي، پر شیطان زړه تړي، او پرې مطمئن او ډاډه کيږي، ګواکې شیطان له الله تعالی سره شریک دروي، یا د ده په اغواء سره نور شيان له الله سره شریک کوي، نو پر داسې افرادو د شیطان پوره قبضه او تسلط دی، او په هر ډول یې چې زړه وغواړي، د خپلو ګوتو په اشارو سره یې دې خوا او هغې خوا ته نخوي او ګلوي، او هر لوري ته چې زړه یې وشي بیایي یې.

وَإِذَا بَدَّلْنَا آيَةً مَّكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُنزِلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتَرٍ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۱﴾

او کله چې بدلوو مونږ (رالېږو کوم ناسخ) آیت په ځای د (بل منسوخ) آیت (لمصالح الوقت) حال دا چې الله ته ښه معلوم دی هغه څه چې رالېږي؛ نو وایي دا (کفار نبي ته) بېشکه همدا خبره ده چې ته دروغ تړونکی یې (په الله)، بلکه زیات د دوی نه پوهیږي (په حکمت د نسخي).

تفسیر: پخوا یې حکم ورکړ چې د قرآن عظیم الشان د لوستلو په وخت کې د شیطان رجیم له ټکي توری څخه پناه وغواړئ چې هغه په دغه ښه او مبارک کار کې څه موانع او مشکلات دروړاندي نه کړي، دلته د هغه د ځینو موانع ذکر کوي، چې د پاک قرآن په متعلق یې هغه پیدا کوي، واقعه خو دا ده چې پوره قرآن خو یو ځلي نه دی نازل شوی، بلکه موقع په موقع د هغه آیات نازلېده، مثلاً په اول کې یې د کفارو له قتاله ممانعت فرمایلی وو، څه ممدت وروسته مسلمانانو ته امر ورکړ شو، چې له کفارو او مشرکانو سره جهاد وکړي، یا په ابتداء کې یې حکم فرمایلي وو: ﴿قُلِ الْبَلِّ الْأَقْبَلُ﴾ ټصفة ﴿الآية﴾ لږ ممدت وروسته په همغه «معظمه مکه» کې دغه آیت نازل شو: ﴿عَلِمَ أَنْ لَنْ نُحْضِرَهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ﴾ الآية.

کفارو د داسې احکامو د اور بدللو څخه اعتراض کولو، چې دغه څرنگه د پاک الله کلام کېدی شي؟ آیا الله تعالی (معاذ الله) له بېخبري څخه د هغې یوې خبرې حکم درکړی وو؟ بیا چې خبر شو نو بل حکم یې صادر کړ؟ معلومېږي

چې دغسې خبرې ته له خپله ځانه جوړوې، که نه د الله تعالی کلام له سره پر دغسې احکامو نشي مشتملېدی، چې یوه ورځې یو شی ووايي، او بله ورځ بله شی ووايي، ممکن وو چې هم داسې وساوس او شبهات شیطان د ځینو مسلمانانو په زړونو کې القاء کړي، نو د هغه ځواب ورکوي چې دغه ستاسې اعتراض محض جهالت او ناداني ده، که تاسې ته د نسخې حقیقت معلوم وی؛ نو له سره به مو داسې الفاظ له خپلې ژبې څخه نه وې ایستلي.

د نسخې مطلب تش هم دغومره دی چې د یوه میعادي حکم د میعاد د پوره کېدلو څخه وروسته بل حکم ولېرلی شي، آیا که یو طیب د لسو یا شلو ورځو لپاره د منضج نسخه تجویز کړي، او وروسته له هغه د مسهل تجویز وکړي، نو دغه تجاویز د هغه طیب پر لا علمی محمول کولی شي؟ یا که هغه سړی چې داسې خبرې کوي پخپله جاهل او ناپوه دی؟ الله تعالی ته پخپله ښه معلوم دي چې په هر وخت کې هر حکم یې نازل فرمایلی دی؛ همغه درست او صحیح دی، یعنې هغه روحاني غذا یا دواء چې تجویز کړی شوې ده، تر کوم حده پورې د روحاني مریضانو له مزاجه او حالاتو سره مناسبه ده؟.

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿۱۷﴾

ووايه (ای محمده دغو کفارو ته چې) نازل کړی دی دغه (قرآن) روح پاک (جبریل) له طرفه) د رب ستا په حقه سره، لپاره د دې چې ثابت کړي (په حقایق د قرآن) هغه کسان چې مؤمنان دي او هدايت دی او زېری (د جنت) دی لپاره د مسلمانانو.

تفسیر: یعنې دغه ځما یا ځما پشان د کوم بل انسان جوړ کړی کلام نه دی، دا خو هغه کلام دی چې بلا شبهه ځما رب د روح القدس جبریل الأمين په ذریعه د حکمت او مصلحت سره موافق پر ما باندې نازل فرمایلی دی، ګواکې ﴿مِنْ رَبِّكَ﴾ یې وویل، او تنبیه یې وفرمایله چې د دغه لوی قرآن نازلونکی هغه اعلی او ارفع او اقدس ذات دی، چې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم یې په داسې یوې حیرت انگیزې طریقې سره او په داسې اعلی او اکمل اخلاق سره تربیه وفرمایه، چې ستاسې په مقابل کې دی، او د روح القدس د بیان فرمایلو څخه ښایي چې په دې لوري اشاره وي، هغه کلام چې حامل یې ﴿رُوحُ الْقُدُسِ﴾ ګرځولی شوی دی، ښایي چې د روحانیت، طهارت، او د ملکيه وو صفاتو مجسمه وي، لکه چې وی ګورئ چې په دغه شان او اوصاف تر اسمان لاندې بل داسې افصح ابلغ او معجز کلام په نظر نه راځي، او دغه قرآن یې ځکه نازل فرمایلی چې ټینګ کړي په حقیقت د دې کلام باندې زړونه د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، یعنې موقع په موقع او په تدریج سره د احکامو او آیاتونو د نزول د لیدلو څخه د ایمان لرونکي زړه قوي او اعتقاد یې پخیري.

وَلَقَدْ نَعَلْنَا لَهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجِبُوا وَهَذَا لِّلْسَانُ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۸﴾

او خامخا په تحقیق ښه معلوم دي مونږ ته؛ چې بېشکه دوی وایي چې: بېشکه همدا خبره ده چې ښوونه کوي ورته انسان (او په واقع کې داسې نه دي ځکه چې) ژبه د هغه سړي چې دوی نسبت د ښوونې کوي هغه ته عجمي ده، او دغه قرآن په ژبه د عربي ده ښکاره (فصیحه، بلیغه چې د عجمي کړ کېچونو څخه بیخي مبرا ده).

تفسیر: یعنې منکرانو به ویل چې (العیاذ بالله) لوی قرآن د الله تعالی کلام نه دی، که نه نسخ به په دغه کې ولې واقع کېدی، او نه دغه ای محمده! ستا کلام کېدی شي، ځکه چې ستا امیتوب خو ګردو ته معلوم او مسلم وو، یو داسې

امي چې نه يې لاس پر کوم کتاب لگېدلی وي، او نه يې قلم پخپل لاس اخیستی وي، بلکه سره له اعلى درجې قریشي توبه تر خلوېستو کلو پورې يو شعر يې هم پر ژبه نوي جاري شوی، چې په شعر ويلو کې د عربو تر وړ کيو پورې هم فطري مهارت او ذاتي لياقت درلود، نو دغه به څوک وي؟ چې د هغه د دغه بې نهايته قابليت څخه د دغه عظيم الشان قرآن پشان يو مستطاب کتاب تيار شوی دی.

د ده په نامه د منکرينو په زعم اختلافات وو، د جبر، يسار، عائش، يعيش، څو تنو عجمي مريو په نسبت ويلي شوي دي چې هغوی نصرانيت پريښی او د اسلام مذهب يې قبول کړی وو، وايي چې دوی کله نا کله د رسول الله صلی الله عليه وسلم په حضور مشرف کېدل، يا به پخپله رسول الله صلی الله عليه وسلم دوی ليدل، په هر حال د مشر کينو د دغه سفاهت د اعتراض څخه دغه خبره خو ضرور ثابته شوه، چې د بعثت څخه پخوا محمد صلی الله عليه وسلم أمي او نالوسته وو، او د دوی په زعم دغه يوه منلې شوې خبره وه چې قرآني علوم او معارف د دوی د مسلمه أميت سره بيخي نشي تطبيق کېدی، نو ځکه د دغې خبرې ويل لازميږي، چې بل کوم سړی دغه عالي خبرې وربښي، بلا شبهه چې ځمونږ پاک رسول الله ته هم بل څوک دغه مقدسې خبرې وربښولې وي، ليکن دغه ښوونکی کوم يو بشر او انسان نه وو، بلکه هغه ځمونږ دغه قدیر رب دی چې پخپله داسې ارشاد فرمايي: ﴿الرَّحْمٰنُ * عَلَّمَ الْقُرْآنَ﴾، ﴿لِسَانَ الَّذِي يُتْلَىٰ حَتَّىٰ الْآيَةِ اَعْجَبِي﴾ الآيه.

يعني که تاسې د لوی قرآن په خارقه علومو او د هغه د اعجاز په نورو وجوهو باندې د خپل جهالت او غباوت لامله نه پوهېږئ، نو د هغه د ژبې له اعجازه، د ده د فصاحت او بلاغت ادراک خولړ څه کولی شئ، چې د هغه په متعلق څو څو ځلې تاسې ته دعوت درکړ شوی دی، او د دغې خبرې اظهار او اعلان په تکرار سره شوی دی، چې که ټول پېريان او انسانان متفقا سره راټول شي؛ نو د دغه کلام يوه لږه نمونه او مثال هم نشي راوړاندې کولی، نو بيا د دې کلام چې د هغه نظير او مماثل راوړلو څخه د عربو ټول شعراء، فصحاء، بلغاء او پوهان بلا استثناء گړد سره عاجز او پاتې وي؛ نو يو مجهول او معلول بازاری اعجمي مريي څخه څرنگه داسې يوه هيله (اميد) کېدی شي، چې داسې يو معجز کلام به له خپله ځانه جوړولی شي؟ که په تمامو عربو کې کوم سړي بالفرض داسې کلام جوړولی شوی؛ نو هغه هم دا ځمونږ محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم وو، مگر ما سوا له عظيم الشان قرآن د محمد صلی الله عليه وسلم کلام بله لويه ذخيره موجوده ده، چې د لوی قرآن د موضوعاتو بيان يې کړی دی، چې سره له خپله انتهايي فصاحت د پاک قرآن له يوه وړو کي سورت سره هم برابرې نشي کولی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيَهُمُ اللَّهُ وَلَا مَعَادَ الْآيَمِ ﴿١٧٠﴾

بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ايمان په آيتونو د الله (او نه وايي چې دا له طرفه د الله دی) نه ښيي دوی ته الله (لاره د نجات او جنت) او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعني سره د ښکاره وو دلائلو له وجوده که يو سړی دغه خبره په خپل زړه کې ټينگه کړي، چې زه به خامخا پرې باور او يقين نه کوم، نو الله تعالی هم هغه ته تر مقصده پورې د رسېدلو لاره نه وربښي، او هغه گړدې قواوې ترې سلوي، څومره چې وپوهولی شي؛ له سره به پرې ونه پوهيږي، بد اعتقاد سړی تل له هدايته بې برخې پاتې کيږي، او بالاخر د سختو سزاوو مستحق گرځي.

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكٰذِبُونَ ﴿١٧١﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ترې دروغ هغه کسان چې نه راوړي ايمان په آيتونو د الله (چې قرآن دی)، او همدغه کسان همدوی دي دروغچان.

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيْمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيْمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا
فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۱۵﴾

هر څوک چې کافر شو پر الله وروسته له ايمان راوړلو د ده، مگر هغه څوک چې زور پرې وکړي شو (او مجبوراً د کفر کلمه يې وويله) حال دا چې زړه د ده آرام نيوونکی وي په ايمان سره، وليکن هغه څوک چې ارته کړي په کفر سره سينه (خپله چې راضي شي پرې اعتقاداً نو پر دوی باندي غضب دی له (طرفه د) الله، او شته دوی ته عذاب لوی (اخروي په سبب د ارتداد).

تفسير: يو خو هغه مجرمان دي چې د سلهاوو دلائلو او آيتونو په ليدلو هم نه متيقن کيږي، مگر له دوی څخه ډېر لوی مجرم هغه دی؛ چې د يقين راوړلو او تسليم کولو څخه وروسته د شيطاني شبهاتو او وساوسو څخه متأثر شي، او له صداقته انکار وکړي، د داسې کسانو سزا وروسته بيا بيان فرمايي.

په منځ کې په ﴿الْأَمَنُ الْكُفْرَ﴾ الآية - کې يوه ضروري استثناء يې وفرمايله، يعنې که کوم مسلمان د زړه په صدق سره برابر په ايمان قائم وي، او د يوې لمحې له مخې هم ايماني رڼا او قلبي طمأنيت د ده له زړه څخه بېل شوی نه وي، مگر تش په کوم خاص حالت کې د کوم خورا ډېر زور او جبر او زبردستی لامله مجبور شي، او د ډېر شديد خوف له سببه د خپل ژوندانه ساتلو له خاطرې تش په ژبه منکر شي، يعنې کومه کلمه د اسلام په خلاف ووايي، خو په دې شرط چې په دغه وخت کې يې هم زړه مطمئن او هيڅ قسم شک، شبهه او تردد په کې نه وي، بلکه د دغه ژبې د الفاظو په نسبت هم سخت کراهيت او نفرت ولري، نو داسې شخص مرتد نه دی، بلکه خامخا مسلمان گڼلې کيږي، هو! له دې نه لوی مقام او لوړه مرتبه دا ده چې انسان مرگ قبول کړي، خو د خپلې ژبې څخه داسې يو لفظ نه باسي، لکه چې د بلال، ياسر، سميه، حبيب بن زيد الأنصاري، او عبد الله بن حذافه رضي الله عنهم او د نورو واقعات په تواريخو او سيرتونو کې شته، او مونږ د اختصار په اعتبار دلته هغه نشو ليکلی، ښه خو به دا وي چې د دغو مطالبو د پوهېدلو لپاره تفسير ابن کثير ولوستل شي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿۱۶﴾

دا (لوی اخروي عذاب) په سبب د دې دی چې دوی غوره کړي دی ژوندون لږ خسيس پر (اعلی ژواندانه د) آخرت، او بېشکه الله نه ښيي لاره (د استقامت) قوم کافرانو ته.

تفسير: يعنې داسې منکرانو ته چې دنوي ژوندون د خپل مقصد کعبه وگرځوي؛ د بري او کاميابۍ لار کله په برخه کيږي.

أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمِعَهُمْ وَأَبْصَرَهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿۱۷﴾

دا (کفار) همغه کسان دي چې مهر وهلی دی الله پر زړونو د دوی (چې نه قبلي حق) او په غوږونو د دوی (چې نه اوري حق) او په سترگو د دوی (چې نه ويني آثار د قدرت)، او دغه کسان همدوی دي غافلان (له عقیبې).

لَا جُرْمَ أَنَّهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَيْرُونَ ﴿۱۸﴾

دا خبره واقعي ده بلا شبهه چې بېشکه دوی په آخرت کې همدوی دي زیانکاران (چې عمر يې حبطه لار).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د خپلو بې اعتدالیو او غلط کارونو څخه د پاک الله ورعطاء کړي قوتونه تباه او بېکاره کړي وي، او تش دنیا یې د خپل مقصود کعبه ګرځولي وي؛ نو له هغوی څخه بد او خراب انجام به د بل چا وي؟.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فَعَلْتُمْ ثَمَّ جَهَدُوا وَصَبَرُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا
لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۰﴾

پس له دې بیا بېشکه رب ستا لپاره د هغو کسانو چې هجرت یې کړې دی (له خپله وطنه) وروسته له هغه چې مفتون شوي دي (په عذابونو) بیا جهاد یې کړې دی او صبر یې کړې دی، بېشکه رب ستا وروسته له دغه (هجرت، جهاد او صبر) نه خامخا ښه مغفرت کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: په مکې معظمې کې ځینې کسان د کافرانو له ظلم او تیري څخه ښویدلي وو، یا تش په ژبه یې د کفر لفظ ویلی وو، وروسته له هغه یې هجرت او جهاد وکړ، او په ډېر استقلال او استقامت پر اسلام قائم پاتې شول، کله چې دوی دومره په اسلامي کارونو کې برخه واخیسته؛ نو هغه تقصیر یې ورمعاف شو، او د الله تعالی مهرباني پرې مېذوله شوه.

یو صحابي وو چې «عمار بن یاسر» رضي الله عنه نومیده، د ده پلار «یاسر رضي الله تعالی عنه» او مور «سمیه رضي الله تعالی عنها» وه، چې دغه مېړه (خاوند) او ښځه د کفارو د ډېر رېږولو (تکلیفولو) او رنځ او درد رسولو لامله اګر که شهیدان شول، خو بیا هم د کفر یو لفظ یې هم ونه وایه، دغه د مسلمانانو رومی وینی دي چې د اسلام په لاره کې تویې شوي، لیکن د دوی ځوی «عمار رضي الله تعالی عنه» د خپل ځان له وېرې هغه لفظ ووايه، خو وروسته له نجاته په ژړا او انګولا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور مشرف شو، نو دلته دغه پاس آیت نازل شو، رضي الله تعالی عنهم أجمعين.

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۰﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې رابه شي هر یو (نېک او بد) نفس چې جګړه (سوال او ځواب) به کوي لپاره د (نجات د) ځان خپل، او پوره به ورکړ شي هر نفس ته (جزاء د) هغه عمل چې کړې یې دی حال دا چې په دوی باندې به ظلم ونه کړ شي (په تقلیل د حسناتو یا تکثیر د سیئاتو).

تفسیر: یعنی د یوه په ځای به بل څه نشي ویلی، مور، پلار، خور، ورور، ښځه، اولاد، احباب او اقارب هیڅوک به نه پکار یږي، هر سړی به پخپل غم او فکر کې اخته وي، چې څه ډول د خپل ځان لپاره یو مخلص پیدا کړي، راز راز دروغ او رښتیا خبرې به د خپل ځان د براءت او عذر لپاره جوړوي، او جواب او سوال او جګړې به کوي، چې د ځان لپاره نجات حاصل کړي.

وَصَرََبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرِيَةً كَانَتْ أَمِنَةً مُطْبِئَةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ
بِأَنْعُمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿۱۰﴾

او بیانوي الله مثل د یو کلي چې وو دا په امن کې، په آرام (او هوسا اهل د دې)، چې راته دغه کلي ته رزق روزي (د اهل) د دې ډېره پرېمانه له هر ځایه (له هر طرفه)، نو کافر (ناشکره) شو (اهل د) هغه په نعمتونو د الله؛ نو وځکاوه په (اهل د) دې باندې الله کالي (کپرې) د لوږې او وېرې

(چې لوږه او وېره يې پرې لازمه او محيطه وګرځوله لکه جامه) په سبب د هغو (عملو) چې وو دوی چې کول به يې.

تفسیر: ﴿اِنَّهُ مُطَهَّرٌ﴾ يعنې نه د باندې د دشمن څه فکر او اندېښنه وه، او نه د دننه څخه کوم څه فکر او تشویش، په ډېر امن او هوسايي (آرام) سره به يې ژوندون کولو، او خوراک لپاره غلې، دانې، مېوې او نور ور راوړلې کېدې، او هر څيز به يې په افراط وو، په کور ناست دوی ته هر قسم نعمت ورسېده، نو د هغه کلي او سېدونکو د الله تعالی د هغو نعمتونو قدر ونه کړ، او په دنويي خوندونو کې داسې مشغول او مصروف شول، چې په دغه غفلت او مستي کې حقيقي منعم هم د دوی له ياده ووت، بلکه د هغه په مقابل کې يې بغاوت وکړ، بالآخر الله تعالی د دغې ناشکرې او د نعمت د کفران خوند پر دوی وڅکاوه، چې د امن او هوسايي (آرام) په ځای خوف، وېره، او د روزی د ډېروالي او پرېمانی په ځای د لوږې او قحط په مصيبت کې يې داسې اخته کړل، لکه چې کالې (کپړې) د خپل اغوستونکي چپ چاپېر احاطه کوي، او يوه شېبه لوږه او وېره، قحط او خوف له دوی نه نه بېلېده.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۲۱﴾

او خامخا په تحقيق راغلی وو دوی ته رسول له (جنسه د) دوی نو نسبت د دروغو يې وکړ هغه ته؛ نو ونيول دوی لره عذاب (د لوږې او وېرې) حال دا چې دوی ظالمان وو (په شرک او تکذيب سره).

تفسیر: علاوه پر هغو ظاهري نعمتونو چې پاس مذکور شول؛ يو ډېر لوی او مهم باطني نعمت هم هغوی ته ورکړی شوی وو، يعنې د دوی له قومه او له نښه يې يو داسې رسول وړلېږلی وو، چې د هغه اتباع په وسيله يې د الله د خوښې ډېر لوړ مقامات هم حاصلولی شو، مګر دوی د اتباع او تصديق په ځای د ده پر تکذيب او مخالفت ملا وتړله، او همداسې پرله پسې په کندو او ژورو کې لوېدل، بالآخر د قديمي سنت الله سره سم ګرد ظالمان او ګناهګاران د الله تعالی په عذاب کې اخته او دوی يې سره ټول راګېر کړل، بيا نو د دوی د نجات لپاره د هيچا هيڅ يو تدبير پر مختګ ونه کړی شو.

ځينې مفسرين وايي چې په دغه آيت کې د کوم معين کلي تذکره نه ده، محض د تمثيل په ډول د کوم تباہ او ويجاړ شوي کلي لا علی التعيين حواله يې ورکړې ده، يا خو داسې يو فرضي کلي وجود يې فرض کړی، او د مکې معظمې کفارو ته تنبيه ورکړی شوې وه، چې که تاسې هم داسې وکړئ؛ نو تاسې سره به هم داسې معامله کېدی شي، نو د کفران نعمت او د رسول الله صلی الله عليه وسلم د تکذيب او عداوت له سزا څخه مه بې فکره کېږئ.

د ځينو علماوو په نزد په دغه مثال کې له کلي څخه مراد مکه معظمه ده چې هلته هر قسم امنيت او طمأنيت وو، او سره له دې چې يوه غير زرع وادي وه؛ خو راز راز (قسم قسم) مېوې دانې غلې او نور د دې په لوري راښکودلی شوې: ﴿اَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ حَرَمًا الْمُنَاجِبِيُّ الَّذِي تَمَرَّتْ كُلُّ شَيْءٍ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۵۷) آيت (۶) رکوع)، مګر مکيانو (مکې والا) د دغو نعماوو هيڅ قدر ونه پېژندو، په شرک او عصيان او بېحيایي او اوهام پرستی کې لګيا او منهمک شول، بيا الله تعالی له ګردو نعمتونو څخه لوی نعمت د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم په بعثت سره دوی ته ورولېږه، نو دوی د هغه په انکار او تکذيب کې هيڅ کمی ونه کړه: ﴿الَّذِينَ يَدُلُّوْا لِعِمَّتِ اللّٰهِ كُفْرًا اَوْ اِحْلَآءًا قَوْمَهُمْ ذٰرَ الْبَوَارِ﴾ (۱۳ جزء د ابراهيم د سورت (۲۸) آيت (۵) رکوع).

بالآخر الله تعالی د امن او اطمینان په ځای د مسلمانانو مجاهدينو وېره ددوی په زړونو کې واچوله، او د پراخې او پرېمانې روزی په ځای اوه کاله قحط يې پر دوی مسلط کړ، چې په هغه کې د سپيو او نورو مردارو تر غوښو پورې هم دوی وخوړل، بيا د «بدر» په غزا کې د اسلامي غازيانو له لاسه پر دوی د الله تعالی عذاب ورګډ شو.

فَكُلُوا مِمَّا ذَرَأَتْكُمْ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ إِنَّ كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿۱۴﴾

نو خورئ تاسې له هغو (طعامونو) چې در کړي دي تاسې ته الله حلال طيب پاکيزه او شکر وباسئ (قدر وپېژنئ) د نعمت (احسان) د الله که يئ تاسې چې خاص همده ته عبادت کوئ (او فرمان يې منئ).

تفسير: يعنې هر څوک چې د الله تعالى د عبادت مدعي وي؛ ده لره دغه خبره وړ او لائقه ده، چې د الله تعالى د ور کړي نعمت او حلالې او طيبې روزی څخه متمتع شي! او د هغه احسان قدر وکړي! او د الله شکر گذاره بنده شي! حلال دې حرام نه گڼي، حرام دې حلال نه شمېري!، او د نعمتونو د منتفع کېدلو په وخت کې حقيقي منعم دې نه هېروي! بلکه په هغه او د هغه پر لېرلي شوي رسولانو باندې دې ايمان راوړي! او د دوی د احکامو او هداياتو په تعميل کې دې ډېر زيار وکارې!.

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَأْكُلَ الْبِهائمِ ۚ فَمِمَّنْ اضْطَرَّ

غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۵﴾

بېشکه همدا خبره ده چې حرام کړی دی (الله) پر تاسې باندې (خوراک د) مردارې، او (بهدونکې) وینې، او د غوښې د خنزیر، او هغه (حلال کړی شوي حیوان چې اواز پورته شوی په هغې)، (د بل شي) بې له الله (د نامه) په (وخت د ذبح د) هغه يې، پس هغه څوک چې اړ (محتاج) شي (خورلو د دې حرامو ته) حال دا چې ظالم نه وي (په بل چا) او نه تجاوز کوي (له) قدره د کفاهه؛ نو بېشکه الله لوی مغفرت کوونکی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: د دې آيت تفسير د «البقرة» او د «الأنعام» په سورتونو او نورو ځايونو کې پخوا ليکلی شوی دی، ځمونږ دې تفسير کې دې بيا ولوست شي، دلته دا غرض دی؛ لکه چې په پخواني آيت کې اشاره وه، چې حلال دې پر خپل ځان نه حراموي! په دغه آيت کې تشبيه ور کړی شوې ده چې حرام شيان دې هم نه حلالوي! خلاصه يې دا ده چې يو شی حلال يا حرام مقررول د همغه لوی الله حق دی، چې د دغو گړدو شيانو خالق او مالک دی، لکه چې په راتلونکو آياتونو کې په وضاحت سره د دغه مضمون بيان شوی دی.

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكُذِبَ هَذَا حَلَلٌ ۚ وَهَذَا حَرَامٌ لِّمَن تَرَوُا عَلَى

اللَّهِ الْكُذِبَ ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿۱۶﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ ۚ وَلَهُمْ

عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۷﴾

او مه وايئ تاسې له وجې د بيانولو د ژبو ستاسې دروغو لره (داسې) چې دا حلال دی او دا حرام دی لپاره د دې چې جوړ کړئ له ځانه پر الله دروغ، بېشکه هغه کسان چې تړي پر الله بهتان؛ نه به مومي خلاصی (له عذاب د آخرت)، (دوی لره) نفعه ده لره، او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعنې بې له کوم شرعي مستنده د کوم شي په متعلق خوله سپردل او داسې ويل چې حلال دی يا حرام ډېر سخت جسارت او کذب او افتراء ده، حلال يا حرام خو همغه شيان کېدی شي چې هغه ته پاک الله حلال يا حرام فرمايلي وي، که کوم سړی محض پخپلې رایې سره کوم شی حلال يا حرام وټاکي (مقرر کړي)، او د هغه نسبت الله تعالى ته

و کړي، لکه چې د مکې معظمې مشرکانو کولو، او د هغه ذکر د «الأنعام» په سورت کې ځمونږ په دې مبارک تفسیر کې پخوا له دې نه تېر شو، نو هغوی في الحقیقت پر الله تعالی بهتان ترلی دی.

مونږ مسلمانانو ته هدایت را کړی شوی دی چې بنایي هیڅکله داسې رویه ځان ته اختیار نه کړو، او هر هغه شی چې الله تعالی حلال کړی وي؛ حلال یې وبولو، او هر هغه شی یې چې حرام کړی؛ حرام یې وگڼو، او بې له شرعي مأخذه پخپل سر د حل یا حرمت احکام ونه لگوو.

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٨﴾

او پر هغو کسانو چې یهودان شوي دي، حرام کړي دي مونږ هغه څیزونه چې بیان کړي وو مونږ پر تا باندې پخوا له دې نه، او نه وو ظلم کړی مونږ پر دوی (په دې تحریم سره) ولیکن وو دوی چې په ځانونو خپلو به یې ظلم کولو (په علمي عصیان سره).

تفسیر: د دغه بیان د «الأنعام» د سورت د (۸ جزء په (۱۴۶) آیت (۱۸) رکوع کې د ﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُلْمٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْعِزْرِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شَوْمَهُمَا﴾ الآية - آیت په تفسیر کې تېر شوی دی، هلته دې بیا وکتل شي! دلته دا مقصد دی: هر هغه شی چې الله تعالی گډو ته یا کوم خاص قوم لپاره دائماً تل تر تله، یا تر یوه معینه وخته پورې حرام کړی وي؛ هغه عین حکمت او صواب دی، هیڅ یو انسان د دغه حق نه لري، چې په هغه کې تصرف وکړي، او حرام حلال یا حلال حرام وگڼوي.

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا الشُّرُوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٩﴾

بیا بېشکه رب ستا (چې دی ای محمده!) هغو کسانو ته چې یې کړي دي بدې (گناه) په جهالت (ناپوهی) سره بیا توبه وباسي وروسته له کولو د هغه (بد عمل)، او نېک کړي عمل خپل؛ بېشکه رب ستا وروسته له دغې توبې څخه خامخا بخښنه کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: مثلاً حرام یې حلال یا حلال یې حرام وگڼل، په «نادانی سره» یې څکه وفرمایل؛ هر څوک چې د الله تعالی له احکامو څخه غاړه غړوي، اگر که یې عملاً او په قصد سره هم وکړي؛ هغه په حقیقت کې د هغه نادانی او بې عقلي ده، چې له خپله ځانه په لوی لاس جاهل جوړوي، او کوي یې، که عاصي لږ څه له عقله کار واخلي، او دگناه بدو نتایجو ته وگوري، او تصور یې وکړي؛ نو له سره به د معصیت په لوري اقدام ونه کړي، د جزء (۴) «النساء» د سورت په (۳) رکوع کې (۱۷) آیت کې هغه تعلیقات چې پر ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشُّرُوءَ بِجَهَالَةٍ﴾ باندې لیکلی شوي دي؛ بنایي چې هغه دې بیا یو ځلې دلته هم ولوستل شي!.

﴿ثُمَّ تَابُوا﴾ الآية - یعنی له کفر یا توب څخه له توبې ایستلو او په اخلاص سره په مسلمانېدو او په مستقبل کې د خپل اعمال او افعال په درست کولو سره الله تعالی د توبې کوونکو گډو تېر گناهونه بخښي، اگر که ډېرې سختې او غټې گناوې هم وي.

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٢٠﴾

بېشکه چې ابراهیم وو (اصلي او اساسي) پېشوا فرمان منونکی خاص الله لره حنیف (کلک په حق دین باندې)، او نه وو دی له مشرکانو (لکه چې قریش وایي).

تفسیر: دلته الله تعالیٰ جلّ و علا د عربو د مشرکینو د شرکیتو په تردید کې د امام الموحّدين أبو الأنبياء ابراهیم خلیل الله «عليه و علی ذرّيته و نبينا الصلاة والسلام» طور او طریقه را په یادوي، ځکه چې د عربو خلق د ده له ذریې او څوڅات (نسل) څخه وو، او خپل ځانونه یې پر ابراهیمي دین باندې سم او برابر ګڼل، حال دا چې دوی د ابراهیمي دین سره له لرې هم څه علاقه او نسبت نه درلوده، نو دوی ته دا ورنښي چې ابراهیم علیه السلام د موحّدينو امام، د ګردو نېکیو معلم، د ټولې دنیا په مقابل کې یواځې پخپل سر د یوه عظیمه امت په برابر ولاړ وو، او د دوی په مبارک ذات کې پاک الله هغه ګرد محاسن او کمالات ورجمع کړي وو، چې په یو لوی مجمع کې په متفرق ډول سره موندلی کيږي.

ليس على الله بمستنكر - أن يجمع العالم في واحد.

عجب نه دی له الله نه چې قادر دی په هر څیز

چې دی ټول پخپل قدرت کړي ګرد عالم په یوه سړي کې.

ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ داسې کامل او مطیع او فرمان منونکی بنده وو، چې له ګردو سره یې اړیکې شکولې، او یواځې له الله تعالیٰ سره یې نسلولې، او ډېر خاص مخلص مسلمان وو، ممکن نه وو چې ده کوم څیز یې د الله تعالیٰ له حکمه محض له خپل لوري حلال یا حرام درولي وی، نو دی پخپله (معاذ الله) څرنګه د شرک ارتکاب کولی شي، ده د مشرکینو په کلي او جماعت کې وسېدل هم نه خوښول.

نو اوس هغه کسانو ته چې دوی خپل ځانونه «حنیف» بولي، او داسې ادعا کوي چې: مونږ پر ابراهیمي دین یو؛ شرم او ننگ پکار دی، چې څرنګه پر الله تعالیٰ بهتان تړي؟ آیا د حلالو حرام ګڼل، یا د حرامو حلال درول او د شرک په حمایت کې له انبیاوو سره جنګېدل د یو «حنیف» او ابراهیمي سړي له شان سره مناسبت لري؟.

په یاد یې ولرئ چې د حلالو او حرامو په بیان کې او د دین په اصولو کې - اصل خو هغه ابراهیمي ملت دی چې د همغه ملت د اقامت او اشاعت اوسط او تفصیل لپاره محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف راوړی دی، که غواړئ چې پر اصلي دین د ابراهیم علیه السلام تګ و کړئ؛ نو محمدي طریقه ځان ته غوره کړئ (علی صاحبها أفضل الصلاة و أتم التسليم).

شَاكِرًا لِلَّعِظَمِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٧﴾

(وو ابراهیم قدر دان) شکر کوونکی د نعمتونو (احسانونو) د الله، غوره کړی وو (الله) دغه (ابراهیم لره په نبوت سره)، او برابر کړی وو (الله) دغه (ابراهیم) سمې لارې ته.

تفسیر: یعنې ابراهیم علیه السلام د الله تعالیٰ شکر ګزاره بنده وو، تاسې سخت ناشکره او د نعمت کفران کوونکي یئ، لکه چې د (وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرِيَةً كَانَتْ أُمَّةً مُّطِيبَةً) الآيات - په تفسیر کې کښلي شوي دي، نو تاسې څرنګه د ابراهیم علیه السلام په دین او ملت او لاره کې یئ؟ چې حق پر بردئ او باطل خوښوئ له توحیده مخ اړوئ، او شرک او کفر پسې ځغلی، حال دا چې ابراهیم علیه السلام د کامل توحید او تسلیم او رضاء پر سمه لاره روان وو، او الله تعالیٰ ده ته ډېره سمه صافه لاره ورنښولې وه، او دی یې پرې روان کړی وو.

وَالْيَتِيمَ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَآلَتَهُ فِي الْآخِرَةِ لِمَنِ الصَّالِحِينَ ﴿١٧﴾

او ورکړی وه مونږ دغه ته (یعنې ابراهیم ته) په دغه دنیا کې ښه حالت، او پېشکه دغه (ابراهیم) په آخرت کې هم خامخاله صالحانو (د لویو درجاتو د خاوندانو) څخه دی.

تفسیر: حسنه یعنی نبوت، پراخه روزي، اولاد، وجاهت، (یا جمیل ذکر یا نیک اولاد یا نبوت د محمد صلی الله علیه وسلم یا) عمومی مقبولیت چې گورد ادیان بالاتفاق د ده تعظیم کوي، او هره فرقه همدا غواړي چې خپله سلسله ابراهیم علیه السلام سره ولگوي.

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۱۲۳﴾

بیا وحی (حکم) وکړ مونږ ته (ای محمده!) چې متابعت وکړه (په توحید کې) د دین د ابراهیم چې حنیف (کلک په حق دین) وو، او نه وو دی له مشرکانو.

تفسیر: د دې بیان د «الأنعام» په سورت کې د ﴿دِينًا قِيَمًا مِّلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ آیت لاندې څمونږ دې تفسیر کې تېر شو، هلته دې بیا ولوست شي!، مقصد دا دی چې په حل او حرمت کې او دیني خبرو کې ابراهیمي ملت او دین اصل دی، په منځ کې یهودو او نصارو او ته د هغوی د حالاتو په مناسبت مخصوص احکام ورکړي شوي دي، بالآخر محمد صلی الله علیه وسلم یې مبعوث کړ، خو هغه اصلي ابراهیمي دین بیا له سره ژوندی او روښانه کړي، چې له غفلته او تحریفه او بېخایه تصرفاتو څخه بیخي ضایع شوی وو، او د شرک گورد رگونه پرې کړي.

په حدیث کې راغلي دي: «بعثت بالحنيفية السمحة» د دې داسې پوره شرح او تفصیل شاه ولي الله (رحمه الله تعالی) په «حجة الله البالغة» کې فرمایلی دی، چې دلوستلو وړ دی.

إِنَّمَا جَعَلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۱۲۴﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مقرر کړی شوی دی (تعظیم د ورځې د) خالي پر هغو کسانو چې اختلاف یې کړی وو په کې، او بېشکه چې رب ستا خامخا حکم به وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې په هغه خیز کې چې وو دوی چې په هغه کې به یې اختلاف کولو (چې هغه ورځ ده د عبادت).

تفسیر: یعنی په اصلي ابراهیمي ملت کې دخالي (شنبې) د ورځې حکم نه وو، چې پر مونږ محمدي امت باندې هم نه دی، هو! په منځ کې یهودانو د خپل نبي موسی علیه السلام له ارشاده سره اختلاف وکړ، نو کله چې دوی دغه دخالي ورځ ځانته غوره کړه؛ نو حکم وشو چې په ښه شان سره یې تعظیم وکړئ! او په دغه ورځ کې دې د ماهیانو ښکار ونه کړ شي! ځینو یهودانو دغه حکم قبول کړ، او ځینو هغه ونه منلو، چې هغه نامنونکي په دنیا کې بیزوگان او خنزیران شول، او د دوی په نسبت کومه فیصله چې په آخرت کې کيږي؛ هغه بېله ده، په همدغه څه انحصار نشته، هلته به نور گورد اختلافات او جگړې هم سره فیصله کيږي.

أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْبُورَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿۱۲۵﴾

بلنه کوه (ای محمده! خلغو ته) لارې د رب خپل ته (چې توحید او اسلام دی) په حکمت سره او په موعظه (پند) نېک سره په ښه ډول، او مباحثه کوه له دوی سره په هغې (طریقې سره) چې هغه ډېره ښه وي!، بېشکه چې رب ستا ښه عالم دی په هغه چا چې گمراه شوی دی له لارې د الله څخه، او دی ښه عالم دی په لاره موندونکو (دین ته او پر تا تش تبلیغ دی).

تفسیر: په پاس آیتونو کې یې مخاطبینو ته دا ورنښکاره کړه، چې دغه رسول الله د اصلي ابراهیمي ملت او دین سره راغلی دی، که تاسې د بري او کامیابی غوښتونکي یئ، او د «حنیفیت» په دعوی کې رښتین یئ؛ نو پر دغه سمې، صافې لارې لار شئ! په ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ﴾ الآية - کې تر آخره پورې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم ته تعلیم ورکول کيږي، چې ښایي خلق په څه ډول په سمې لارې باندې راولي؟ او د هغه درې طریقې یې راښودلي دي: (۱): حکمت، (۲) حسنه موعظه، (۳): جدال بالتي هي أحسن.

(۱): له «حکمت» څخه مراد دا دی، چې د نهایتې پخې خبرې، محکمې اترې، جازمه مضامین، قاطعه براهین، مضبوط دلائل، او معقول عوامل په قوت او رڼا کې هغوی ته لار ښوونه وشي، چې د هغو په اورېدلو او لیدلو او پوهېدلو سره فهم او ادراک او علمي ذوق لرونکې طبقه غاړه کېښودی شي، او د دنیا خیالي فلسفې د ده په مقابل کې پرې او مړې ولویږي، او هیڅ قسم علمي او دماغي ترقیات د الله تعالی د وحی له بیان کړیو حقائقو یو بخر کې هم تبدیل ونه کړی شي.

(۲): «حسنة موعظه» له هسې موقرو معتبرو او مؤثرو او رقت پیدا کوونکو پندونو څخه عبارت دی؛ چې د نرم خوۍ او زړه سوی له روحه ډک وي، له اخلاص، همدردی، شفقت او ښو اخلاقو سره په ښه صورت او معتدل اسلوب سره وي.

(۳): «جدال بالتي هي أحسن»، یعنې که کومه موقع د مباحثې دروړاندې شي؛ نو په ډېره ښه طریقه، تهذیب غوره والي، حق پېژندلو، عدل او انصاف سره مباحثه وکړئ! او پر خپل مقابل حریف الزام واړوئ، او په ښه اسلوب او پیرایه سره یې سمې لارې ته درواړوئ، او ښایي چې خامخا زړه خوړوونکې او رېوونکې خبرې ونه کړئ! چې په هغه سره قضیه اوږدېږي، او معامله طول ته رسیږي، ښایي چې بالذات دې مقصود تفهیم او د حق احقاق وي، ځکه چې له ځیروالي، خشونت، بد اخلاقي، خبرو غټولو، ضد، او عناد څخه هیڅ یوه ښه نتیجه په لاس نه ورځي.

﴿إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ﴾ الآية - یعنې د دعوت او تبلیغ په لاره کې تا ته ښایي چې د الله تعالی په وړښولې لارې باندې لار شئ، او تا ته نه ښایي چې په دغه فکر او چرت (خیال) کې ولوېږي، چې څوک یې مني؟ او څوک یې نه مني؟ نتیجه پاک الله ته وسپاره! همغه د ده په لاره تلونکو او نه تلونکو وگړو له حالاتو څخه خبردار دی، او له هر چا سره به له هغه سره مناسبه معامله کوي.

وَأَنَّ عَاقِبَتُكُمْ فَعَاقِبَةُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧٠﴾ وَإِنَّ عَاقِبَتُكُمْ فَعَاقِبَةُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧١﴾

او که عذابوئ تاسې (څوک)؛ نو عذاب ورکوی په شان د هغه عذاب سره چې عذاب کړی شوي یئ تاسې په هغه سره، او خامخا قسم دی که صبر وکړ تاسې؛ نو خامخا دغه (صبر) خیر (غوره) دی (له انتقامه) صابرانو ته.

تفسیر: یعنې د تبلیغ او دعوت په لاره کې که تاته ډېره سختي او تکالیف در ورسولي شو؛ نو د قدرت او قوت حاصلولو په وخت کې ته اجازه لرې، چې سم برابر له هغوی سره معامله وکړي، او په مساوي ډول ترې بدل واخلي، لیکن د صبر مقام له دې نه لوړ او اعلی دی، که صبر وکړي نو د هغه نتیجه ستا په حق او د لیدونکې او هم د همغو متجاوزینو او تیري کوونکو په حق کې ښه او بهتره ده.

وَأَصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿۱۴﴾

او صبر کوه! او نه دی صبر ستا مگر په (توفیق) د الله سره، او مه خپه کېره پر دغو کفارو (چې ولې نه مسلمانېږي)، او مه کېره په زړه تنگی کې له هغو مکرونو څخه چې دوی مکرونه کوي (له تا سره).

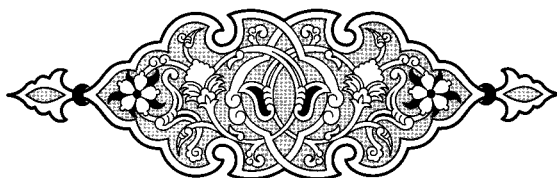
تفسیر: یعنی پر مظلمو او شتاندو صبر کول آسان کار نه دی، که الله تعالی چاته توفیق ور په برخه کړي؛ نو صبر او تحمل یې هم په برخه کېږي، او کولی شي چې رېږ (تکلیف) او ظلم وګالي (برداشت کړي)، او آه ونه کاري!.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿۱۵﴾

بېشکه الله ملګری دی (په عون او نصرت سره) له هغو کسانو سره چې پرهېزګاري کوي (له کفر او معاصیو او ویرېږي له الله)، او له هغو کسانو سره چې دوی نیکی کوونکي دي.

تفسیر: یعنی انسان هومره چې له الله تعالی څخه وویرېږي، او تقوی او پرهېزګاري او نیکی اختیار کړي؛ هغومره د الله تعالی امداد او اعانت ورسره وي، نو داسې متقیانو ته د کفارو له مکرونو او فریبونو څخه زړه تنګي کېدل یا غمجنوالی نه دی پکار، ځکه چې الله تعالی دغه عاجزان او ضعیفان هم له متقیانو او محسانو سره پخپل فضل او کرم او مرحمت محشور فرمایي.

تَمَّتْ سُورَةُ النَّحْلِ بِعُونِهِ وَتَوْفِيقِهِ، وَاللَّهُ الْحَمْدُ.

سُورَةُ بَنِي إِسْرَائِيلَ

«د بني اسرائيل» سورت مكي دي، پرته له (۲۶، ۳۲، ۳۳، ۵۷، او له ۷۳ آيتونو څخه تر ۸۰ آيته پورې چې مدني دي، (۱۱۱) آيتونه، (۱۲) ركوع لري، وروسته د (القصص) له سورت څخه نازل شوی دی، په تلاوت كې (۱۷) او په نزول كې (۵۰) سورت دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَرَكْنَا
حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ①

پاكي ده هغه ذات لره چې بيولى يې وو بنده خپل (محمد) په (يوه برخه د) شپې كې له (منځه يا له څنگه د) مسجد حرام څخه تر مسجد اقصى پورې هغه چې برکت اچولى دى مونږ چار چاپېر د هغه، (بيول د محمد د دې لپاره وو) چې (هلته) ونيو مونږ ده ته څينې له دلائلو د توحيد خپل، بېشكه چې دغه (الله) هم دى دى ښه اورېدونكى (د ګردو اقوالو) ښه ليدونكى.

تفسير: يعنې الله تعالى له هر نوعه نقص او له هر قسمه قصور او له هر راز ضعف او عجز څخه پاک دى، هره هغه خبره چې ځمونږ په خيال كې بې انتهاء عجيبه معلومېږي، او ځمونږ ناقص عقول هغه پيچيدگي مستبعده گڼي، د الله تعالى د قدرت او مشيت مقابله كې هغه هيڅ مشكل نه دى.

«اسراى بعبده ليلًا» الآية - يعنې يواځې د شپې په يوې محدودې برخې كې خپل ډېر مخصوص او خورا (ډېر) مقرب بنده محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم يې د مكې معظمې له حرمه تر بيت المقدس پورې بوتلو.

د دغه سفر غرض څه وو؟ د هغه په لوري وروسته له دې نه په ﴿لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا﴾ كې اشاره فرمايلي ده: حاصل يې دا دى چې پخپله همدغه سفر كې له بيت المقدس څخه وړاندې بل چېرې يې بوتلو، او د خپل د قدرت عظيم الشان نشان او ډك له حكمته د انتظاماتو عجيبې او غريبې نمونې ورسوول يې منظور وو، د «النجم» په سورت كې د دغو آيتونو څخه ذكر شوى دى، چې له هغو څخه ظاهرېږي، چې ځمونږ د رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم تر «سدره المنتهى» پورې تشرېف وړى وو، او نهايت عظيم الشان آيات يې مشاهده فرمايلي وو: ﴿وَلَقَدْ رَأَوْا نَزْلَةَ أُخْرَىٰ * عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ * عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَىٰ * إِذْ يَخْتَصِمُونَ الْمَاءِ * مَا ذَرَأَخُ الْبَصَرُ وَمَا طَغَىٰ * لَقَدْ رَأَوْا مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَىٰ﴾ (۲۷ جزء د النجم سورت (۱۳-۱۸) آيت پورې، (۱) ركوع).

د علماوو په اصطلاح: له مكې څخه تر بيت المقدس پورې سفر ته (إسراء) او له هغه ځايه تر «سدره المنتهى» پورې سياحت ته «معراج» وايي، او ډېر ځلې د دغو دواړو سفرونو مجموعه په همدغه يوه لفظ د (إسراء) يا (معراج) سره تعبير كېږي.

د أسلافو او أخلافو د جمهورو عقیده دا ده چې: ځمونږ پاک رسول الله محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم په وينه (بجسده الشريف) (معراج) ته بيولى شوى دى.

باقي د «رؤيا» لفظ چې په قرآن کریم کې په ﴿وَجَعَلْنَا الزُّبْيَا آيَةً لِّكَ﴾ آيت کې راغلی دی؛ د هغه په متعلق ابن عباس رضي الله تعالى عنهما فرمایلي دي: «رؤيا عين أريها الرسول صلى الله عليه وسلم»، مفسرينو د عربو له کلامونو څخه د دې شواهد وړاندې کړي دي، چې د «رؤيا» د لفظ اطلاق کله ناکله د مطلق «رؤيت: ليدل» په معنی استعمالیږي، لهذا که له هغه څخه مراد همدغه د «اسراء» واقعه وي؛ نو د مطلق نظاره په معنی اخیسته کېږي، چې په ظاهري سترگو سره شوی دی، خو د نصوصو له ظواهر او د جمهور الامت له عقیدې څخه مخالفت ونشي، هو! د (شريك) نامي راوي په روايت کې ځينې داسې الفاظ راغلي دي، چې د هغو له مخې د «اسراء» وقوع د نوم «خوب» په حالت کې معلومیږي، مگر محدثين پر دغه خبره ګرد سره متفق دي، چې د (شريك) حافظه خرابه ده، نو ځکه د ډېرو لويو لويو حفاظو د احاديثو په مقابل کې د هغه روايت د استناد قابل نشي کېدی.

حافظ ابن حجر «رحمه الله» د (فتح الباري) په اواخرو کې د (شريك) د حديث اغلاط شمیرلي دي، او دا يې ښوولې ده چې دده د روايت مطلب دی داسې واخیستل شي، چې خو د عمومي احاديثو څخه مخالف نشي، مونږ دا قسم تفصيل دلته نشو درجولی.

د (صحيح مسلم) په شرح کې دغه مباحث په پوره شرح او بسط سره درج کړي شوي دي، دلته تش دومره ښوولی کېږي، چې راجح مذهب همدا دی، چې د (معراج) او د (اسراء) واقعه دوينستوب په حالت کې (بجسده الشريف) واقع شوې ده، هو! که پخواله دې نه يا وروسته همداسې واقعات په خوب کې همدوی ته ورښوولي شوي وي؛ نو له هغه څخه انکار نه دی پکار.

﴿الَّذِي بَرَّكَنا حَوْلَهُ لِئَلْيُرِيَ مِنْ آيَاتِنَا﴾ يعنې په هغه ملک کې چې «مسجد اقصی» او بيت المقدس واقع دی؛ الله تعالى ډېر ظاهري او باطني برکات ایښي دي، له مادي حیثيته د چينو، نهرونو، غلو، دانو، مېوو، او نورو افراطه، او که د روحاني په اعتبار و کوتل شي؛ نو هغه د ډېرو انبياوو او رسولانو د بعثت ځای وو، بنايي د نبي کریم صلی الله عليه وسلم د بيولو څخه هغه ځای ته دغه اشاره هم وي، چې هغه ګرد کمالات چې بني اسرائيلو په انبياوو او نورو تقسیم شوي وو؛ د ده په مقدس ذات کې سره ټول شوي دي، پر هغه ټولو نعمتونو چې پر بني اسرائيلو مېډول شوي وو؛ بني اسماعيل قبضه کوونکي دي، د کعبې شريفې او د بيت المقدس د دواړو د انوارو او د برکاتو حامل همدغه يو محمدي امت کېدونکی دی، په احاديثو کې راغلي دي، چې رسول الله مبارک په بيت المقدس کې د ګردو انبياوو امامت وفرمايه، ګواکې د انبياوو هغه د سيادت او امامت منصب چې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ورکړی شوی وو؛ د هغه يوه حسې نمونه دوی ته او نورو مقرينو ته دلته وروښودل شوه.

وَإِنِّي نَامُوسَى الْكُتُبِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا تَنجِيحًا وَمِنْ دُونِ وَكِيلٍ ﴿٥٠﴾

او ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات)، او ګرځولی وو مونږ هغه (کتاب) هدايت لپاره د بني اسرائيلو چې مه نيسی تاسې غير له ما څخه هيڅ و کيل (دوست متولي جوړوونکی د کارونو خپلو).

تفسير: د نبي کریم صلی الله عليه وسلم د فضل او شرف د بيان فرمایلو څخه وروسته د موسی عليه السلام د ذکر په طرف يې کلام منتقل کړ، کله چې د «اسراء» په ذیل کې تر «مسجد اقصی» او «بيت المقدس» پورې د تلوو ذکر وو، وروسته له هغه پر «مسجد اقصی» او د هغه پر قديمي متوليانو بني اسرائيلو کومې مختلفې دورې چې تېرې شوې وې؛ هغه د مسلمانانو د عبرت او پخپله د بني اسرائيلو د نصيحت لپاره بيانولی شي، او دا آيت د هغه تمهيد دی.

د اسراء، په واقعه کې اشاره ده چې د حجازي نبي اَمّت يواځې د همدې امانت مالک ګرځېدونکی دی، چې د (شام) په ځمکو کې په ودیعت ایښی شوی وو، په دغو آیاتونو کې بني اسرائيلو ته تنبيه ورکاوه شي، چې که دوی د خپل خیریت غوښتونکي وي؛ نو اوس دې د همدې عربي رسول الله صلی الله علیه وسلم متابعت وکړي، نو الله تعالی به هم د دوی پر حال لطف او مهرباني وفرمائي، که نه د پخوا په شان به بیا دوی ته د دوی د شرارتونو سزا ورکړل کیږي، او د «مسجد اقصی» له تولیته به هم محرومونه شي.

﴿الَّذِينَ آمَنُوا مِنْ دُونِكُمْ﴾ یعنی په تورات کې داسې هدایت ورکړی شوی وو، چې پر خالص توحید قائم اوسېږئ! او د الله تعالی څخه ماسوا بل هیڅوک خپل وکیل او کار جوړوونکی مه ګڼئ! او تل پر همغه الله باندې توکل او اعتماد وکړئ!.

ذُرِّيَّةٌ مِّنْ حَمَلِنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٥٠﴾

ای اولاده د هغه چا چې سور (او بار) کړی وو مونږ سره له نوحه (په بهرې کې)، بېشکه چې نوح وو بنده ډېر شکر ایستونکی (په هر حال کې، نو ښایي چې تاسې هم شاکر اوسئ!).

تفسیر: یعنی تاسې د هغو کسانو اولاده یئ، چې له نوح علیه السلام سره پر بهرې سپاره (سواره) شوي وو، او د الله تعالی له عذابه یې نجات موندلی وو، هغه احسان چې مونږ ستاسې پر لویانو کړی دی مه یې هېرئ، وګورئ نوح علیه السلام چې تاسې د هغه له اولادې څخه یئ؛ څرنگه احسان پېژندونکی او شکر ایستونکی بنده وو، نو تاسې لره هم ښایي چې د هغه متابعت وکړئ!.

وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٥١﴾

او قطعي حکم لېږلی وو مونږ بني اسرائيلو ته په کتاب (تورات کې داسې چې) خامخا به فساد وکړئ تاسې هر ورو په ځمکه (د شام) کې دوه ځلې او خامخا سرکښي به وکړئ تاسې هر ورو په سرکښي ډېره لویه سره.

تفسیر: په تورات یا په بل اسماني کتاب کې دغه پخوا ویل شوي وو؛ چې دغه قوم بني اسرائيل دوه ځلې به په مملکت کې سخته خرابي وکړي، او د ظلم او تکبر طریقه به غوره کوي، او د سختیو سرکښیو او تمردو مظاهره به کوي، لکه چې هم داسې هم وشو، او هر ځلې د الله تعالی له جانبه د دردناکو سزاوو خوند ورڅکاوه کېده، چې د هغه ذکر داسې فرمائي:

وَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ﴿٥٢﴾

نو کله چې راغله وعده د اول انتقام (د هغو دواړو فسادونو څخه)؛ نو مسلط کړل مونږ پر تاسې بندګان ځمونږ (هغه چې ستاسې د سزا لپاره مو مسلط کړي وو) چې خاوندان د جنګ سخت وو، نو ګرد ګرځېدل دوی (د وژلو او تالا کولو لپاره) په منځ د ښارونو (ستاسې)، او وو (دا کار یوه) وعده پوره کېدونکې.

تفسیر: یعنی په کلیو او ښارونو کې د کورونو په منځ کې ننوتل، او ډېر خلق یې ووژل، او وینې یې وبهولې، او ګرد یې سره لوټ او تالا کړل، په دغه شانې هغه وعده چې الله تعالی د دوی د سزا ورکولو په نسبت ورکړې وه؛ پوره شوه.

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ۗ إِنَّ أَحْسَنَهُمْ
أَحْسَنُهُمْ لَأَنْفُسِكُمْ ۗ وَإِنَّ أَسْأَفُوهَا فَلَهَا إِذَا جَاءَ وَعَدُ الْآخِرَةَ لَيْسُوا إِلَّا أَوْجُوهَكُمْ وَلَيْدٌ خُلُوا
الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ۗ

بیا بېرته در کړه مونږ تاسې ته غلبه (دولت چې غالب شی) پر دوی، او مرسته (مدد) مو وکړه
له تاسې سره په مالونو سره، او په ځامنو سره، او وګرځولی مونږ تاسې زیات له جهته د ملاتړه.
که نیکی وکړئ تاسې نو نیکی به کوی تاسې لپاره د ځانونو خپلو، او که بدې کوی تاسې نو
(زیان یې) پر نفسونو ستاسې دی، نو کله چې راغله وعده د وروستي (انتقام، فساد، نو بیا مې خپل
بندگان مسلط کړي پر تاسې) لپاره د دې چې دوی بد کړي مخونه ستاسې (یعنې د غم آثار په کې
بنکاره کړي)، او لپاره د دې چې ننوځي مسجد د بیت المقدس ته لکه چې ننوتلي وو په هغه کې
اول ځلي، او لپاره د دې چې هلاک (خراب) کړي هر هغه (ځای او شی) چې دوی غالب شوي
وو په ډېر سخت خرابولو او هلاکولو سره.

تفسیر: یعنې کله چې تاسې ځما په طرف رجوع وکړه، او د توبې او انابت طریقه مو غوره کړه؛ مونږ بیا تاسې
ته پر دښمنانو بری او کامیابي درکړه، له نېکۍ او بدۍ څخه هر څه نفع او نقصان چې رسیږي؛ همدا تاسو ته
دررسیږي.

د وروستي فساد لامله یو ځل بیا په تاسې ځمونږ بندگان مسلط شول، چې په ډېرو وژلو او وهلو سره یې ستاسې
رنګونه خړ او مخونه خراب کړل، او په مسجد اقصی بیت المقدس کې ننوتل، او د پخوا په شان لوی شورماشور او
بلوه یې ونښلوله، صورتونه، هیاکل او نور شیان یې خراب او تباہ کړل، او په دې شان د بني اسرائیلو قوت د تل لپاره
خاتمه و موندله.

عَلَىٰ رَبِّكُمْ إِن يَرَوْكُمْ إِن عَدُوًّا وَإِن عَدُوًّا عَدُوًّا وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ۗ

نژدې دی رب ستاسې چې رحم وکړي پر تاسې (که توبه مو وکړه)، او که بېرته وګرځېدی
تاسې (فساد ته)؛ نو مونږ به هم راوګرځو (عقوبت ستاسې ته)، او ګرځولی دی مونږ دوزخ لپاره
د کافرانو بندي خانه.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «په تورات کې ویلي شوي وو، چې بني اسرائیل به دوه ځلې شرارت وکړي، د هغه په
جزاء به دښمنان د دوی پر ملک غالبېږي، همداسې وشوه، یو ځلې «جالوت» غالب شو، بیا الله تعالی هغه د داود علیه
السلام په لاس هلاک کړ، بیا بني اسرائیلو ته د سلیمان علیه السلام په سلطنت لاریات قوت ورکړی شو، دویم ځلې د
پارسیانو څخه بخت نصر غالب شو، وروسته له دې نه د یهودانو سلطنت بیا قوت ونه موند، اوس فرمایي چې: الله تعالی
په مهربانۍ راغلی دی، که تاسې د محمد صلی الله علیه وسلم تابع شی؛ نو هم هغه سلطنت او غلبه به بیا در په برخه
شي، او که تاسې بیا شرارت وکړئ؛ نو مونږ به بیا درسره همغسې وکړو، یعنې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم او
مسلمانان به پر تاسې غالبان کړو، او په آخرت کې د دوزخ اور تیار دی.

ځینې علماء له رومبني وعدې څخه د بخت نصر حمله اخیستې ده، چې (۱۲۰۸) کاله پخوا له هجرت ه، او له
دویمې وعدې څخه «طیطوس رومي» مرادوي، چې (۵۵۱) کاله پخوا تر هجرت واقع شوې ده، ځکه چې په دغو دواړو
حملو کې یهودان په پوره ډول سره تباہ او برباد شول، او «مقدس هیکل» یې له لاسه وویست، والله أعلم.

اختلاف د دې شپو او ورځو کې) شمار د کلونو او حساب (د اوقاتو)، او هر څیز (چې تاسې ورته اړ «مجبور» یی) بیان کړی دی مونږ هغه په بیانولو واضحو سره.

تفسیر: د شپې تیاره، د ورځې رڼا، د دغو دواړو څخه کله د یوه لویېدل او کله د بل، بیا د شپې له مخې د میاشتي ورو ورو لویېدل، او د سپوږمۍ ورو ورو وپېدل، د سپوږمۍ تپې یخې وړانګې او د لمر تېزې او تودې پلوشې، دغه ګرد د الله قدوس د کامله قدرت نمونې دي، چې د دوی ځنې د هر یوه نظام علیحده او مستقل دی، او له هره یوه سره په زرهاوو فوائد او مصالح تړلي دي، او د دغو ګردو مجموعې نظام سره بېل دی، چې له شروع څخه تر اوسه او تر «ما شاء الله» پورې د نهایتو مضبوطو اصولو، او ټینګو قوانینو لاندې دور او حرکت کوي.

﴿مَحْوَنًا آيَةَ الْآيِل﴾ یعنې د شپې نمونه تیاره او ورکه ده، او د سپوږمۍ روښنایي د لمر په اعتبار سپکه روښنایي او لږ څه تیاره ښکاري، لکه پخپله د سپوږمۍ جرم (چکې او ټیکلې) د کتونکي په نظر داغداره ښکاري.

﴿وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً﴾ الآیة - یعنې د ورځې په وخت کې چې د لمر په پلوشو هر شی صاف او ښکاره په نظر راځي، خلق تازه دمه بیا پر خپلو چارو کې لګیا کیږي، او د رزق او روزی په تلاش او لټولو پسې لویږي، او په رنگارنگ کارونو کې مشغولېږي، الغرض پر هغه شیانو چې د شپې له مخې د تیارو پرده لویدلې وي، د لمر پلوشې هغه ټول سره بې پردې کوي، او د هغو کسانو سترګې خلاصوي، چې تر اوسه په درانه خوب کې ویده او مدهوشه پراته وو، چې دغه لوري او هغه لوري ته په تګ او راتګ او کاروبار کې سره بوخت او لګیا په نظر راځي.

﴿وَكُلُّ شَيْءٍ قَدْرُهُ مُقَدَّرٌ﴾ تاسې ښه وپوهېږئ چې له ویرېدلو، او شورماشور لګولو او ژر غوښتلو څخه هیڅ یوه فائده په لاس نه درځي، الله تعالی د خیر او د شر او د نور هر څیز اندازه هم داسې مقدره او مقررې کړې ده، لکه چې د شپې او د ورځې اندازې مقررې دي، چې د هیچا په ژر غوښتلو او چالاکی کولو سره نه شپه لنډېږي، او نه ورځ اوږدېږي، او ګرد پخپله همغه مقرر وخت کې صبا او بېګا کیږي، د شر څخه وروسته د خیر ځنې پس د شر راتګ هم داسې وګڼئ! لکه چې ورځې پسې شپه او شپې پسې ورځ راځي، او د هغه سلسله پرله پسې ده، د دنیا د ګرد خیر او شر سلسله د یوې معینې ضابطې او نظام لاندې ده، چې د هغه ماتول، یا لرې کول د هیچا له واکه نه دي پوره، او نه امکان لري.

وَكُلُّ إِنْسَانٍ أَلْمَنَةٌ طَرَفًا فِي عُنُقِهِ وَخُجِرَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَشْهُورًا ﴿١٧﴾ اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٨﴾

او هر انسان لازم کړی دی مونږ له ده سره عمل د ده (یا عمل نامه دده، یا بخت تالی، او قسمت دده) په غاړه د ده کې، او راوبه باسو ده ته په ورځې د قیامت کې یو کتاب (لیکلی شوی) چې یو ځای به شي، وبه ویني هغه غوړېدلې. (او وبه ویلی شي ده ته): ولوله (دا) کتاب ستا (عملنامه خپله)، کافي دی همدا خان ستان ورځ پر تا حساب کوونکی (د ښکیو او د بدیو).

تفسیر: یعنې د قسمت شومي او د اعمالو بدې د ده د غاړې غړوندی ګرځېدلی دی، چې له سره ترې نه بیلېږي، او د قیامت په ورځ به یې هم هغه په نظر ورځي، او هر یوه انسان ته د ده اعمالنامه پخپل لاس کې ورکول کیږي، چې پخپله یې ولولي او فیصله وکړي، چې هغه کارونه چې ده پخپل ګرد عمر کې کړي دي، ټول په کې شته؟ یا ترې څه شي پاتې دي؟ یا په کې څه زیات شي لیکلی شوی دی؟ نو هر سړی به په دغه وخت کې یقین کوي، چې د هغه یوه یوه ذره عمل یې له تزئیده او تنقیصه په کې شته.

پخوا له دې نه دغه ذکر وو، چې په دنیا کې الله تعالی کتاب لوی قرآن لېږلی دی، او هغه حساب چې له لمر او سپوږمۍ او له نورو سره متعلق دی، اوس په دغو لوستلیو شویو آیتونو کې یې د قیامت د حساب او کتاب ذکر وفرمایه، چې پر هغه پخواني حساب او کتاب باندې د نتیجې په ډول مرتب کیږي.

مَنْ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

هر چا چې سمه صافه لاره و نیوله؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې سمیري دی په لارې لپاره د (نفعي) د ځان خپل، او هر څوک چې گمراه شو؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې گمراه کیري پر ضرر د ځان خپل، او نه اخلي هیڅ اخیستونکی بار د گناه د بل چا.

تفسیر: یعنی الله تعالی گمرو ته سمه صافه لاره ورنیولې ده، اوس که څوک پر هغې ځي که نه ځي اختیار لري، او پخپله دې خپله نفعه او نقصان وگوري! ځکه چې د ده د عمل د طریقې نفع یا نقصان پخپله همده ته رسېدونکې ده، او د یوه سړي د گناه پټی او بار به د بل په سر نه بارېږي.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا

او نه یو مونږ عذاب ورکوونکي (هیڅ طائفې ته) تر هغه پورې چې ولیږو مونږ کوم رسول (چې) لاره د توحید او شریعت ورته بیان کړي.

تفسیر: یعنی بلا شېبه بد عمل آفت راوړي، خو الله تعالی پخواله پوهولو څخه هیڅوک نه نیسي، نو ځکه رسولان لېږي، چې خلق غافل او بېخبره پرې نږدي، او له نېکو او بدو څخه یې په پوره ډول خبردار کړي، د هغو خبرو زیاته تشریح او ډېر توثیق د انبیاوو په ژبه وکړي شي، چې پرې انسان محض د عقل او فطرت په لار ښوونه پوهېدی شي (مثلاً د باري تعالی وجود یا یې توحید) او هغه شیان چې ادراک یې په محض عقل سره نه وي کافي؛ د وحي او الهام په رڼا کې وړاندې کړي شي، نو ځکه د خلقت له ابتداء څخه الله تعالی د وحي او د رسالت سلسله جاري ساتلې ده، خو د انبیا علیهم السلام انوار او فیوض په دنیا کې داسې یوه فضا پیدا کړي، چې هیڅ یو معذب قوم په دنیا یا په آخرت کې د جهل او ناپوهۍ عذربه وړاندې نه کړي شي، او په دغه پلمه د الله تعالی له عذابه ځان نشي ژغورلی (بچ کولی).

تنبيه: دلته مفسرانو د «أصحاب الفترة» او ورکيو پر تعذيب باندي بحثونه کړي دي، چې مونږ یې په دغه ځای کې د تطویل له خوفه نه شو لیکلی.

وَإِذْ أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمْرًا مُّرْتَبِئًا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا

او کله چې اراده وفرمایو مونږ د دې چې هلاک کړو کوم کلی (بنار)؛ نو امر وکړو مونږ غټانو (مالدارانو) د هغه (بنار) ته (په طاعت د الله سره)؛ نو فسق وکړي دوی په هغه کې، نو حق (او) ثابت شي پر (دمه د اوسېدونکو) د هغه کلی خبره (د عذاب)، نو هلاک کړو مونږ دوی په هلاکولو سختو سره.

تفسیر: یعنی کله چې د بد عملیو په سبب کوم کلی (یا بنار) تباه کیري؛ نو خلق یې همداسې یو ناڅاپي دفعتاً نه نیول کیري او نه هلاکیري، بلکه د حجت له اتمامه وروسته سزا ورکوله کیري، او د نبي یا د نبي د نائینو په ژبه د الله تعالی احکام هغوی ته رسولی کیري، خصوصاً د هغه ځای مشرانو او بارسوخو خلکو ته چې د هغوی له منلو او نه منلو اثر پر ټولو لویږي، خو هر ورو (خامخا) اطلاع ورکوله کیري، کله چې دغه مغروران او متکبران سره له پوهې د الله تعالی پیغام نه مني، او په ټوکو او مسخرو بلا تکلفه ترې غاږه غړوي، او په دغه وضعیت هغه کلی خراب او مسموموي، دلته نو دغه کلی خپل ځان ښکاره مجرم ثابتوي، او د الله تعالی د عذاب مستحق گرځي، نعوذ بالله من شرور أنفسنا.

تنبيه: ځینې سلف وایي چې: په دې «أَمْرًا مُّرْتَبِئًا» آیت کې له امر نه مراد «أمر تکوینی قدری» دی، او په «إِنَّ اللَّهَ لَأَمْرٌ بِالْفِتْنَاءِ» کې د امر تشریعی نفي مراده ده، نو د دواړو آیتونو په منځ کې هیڅ تضاد نشته.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿۱۵﴾

او ډېر هلاک کړي دي مونږ له (اهل د) قرنونو پس له نوح (لکه عاديان او ثموديان او نور)، او کافي دی رب ستا په گناهونو د بندگانو خپلو بڼه خبردار بڼه ليدونکی.

تفسير: د آدم عليه السلام له زمانې څخه د نوح عليه السلام تر زمانې پورې گډ خلق مسلمانان وو، وروسته شرک او بت پرستي پيدا شوه، نو نوح عليه السلام د هغوی د اصلاح لپاره ولېږلی شو، نوح عليه السلام تر سلهاوو کلونو پورې خلقو ته دعوت او تبليغ وکړ، مگر هيڅ اثر يې پر دوی ښکاره نشو، بالاخر هغوی ټول په طوفان (خپاند) کې هلاک کړل شول.

وروسته له دوی نور ډېر اقوام (لکه عاد، ثمود، او نور هم) هلاک کړل شو، حاصل يې دا چې د اقوامو د اهلاک سلسله د نوح عليه السلام د بعثت څخه وروسته شروع شوه.

﴿وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ﴾ الآية - يعنې هيڅوک بې قصوره نه نيول کيږي، او هيچا ته نامناسبه سزا نه ورکوله کيږي، بلکه د هر چا گناهونو ته گوري، او د هغه گډ اوضاع او اطوار په پوره ډول ورڅرگند (ښکاره) او معلوم دي، او د هغو سره مناسبه او موزونه سزا ورته ورکوي، او همغسې معامله ورسره کوي.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ جَنَّاتُهَا فِيهَا مَا تُغْنِي عَنْهُمْ فِيهَا مَا يُرِيدُونَ لَمْ يَجْعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَهُمَا مَدَّ مَوْماً مَدْحُورًا ﴿۱۶﴾

هر څوک چې وي چې غواړي (په عمل خپل سره فقط) دغه دنيا، نو په تلوار به ورکړو مونږ ده ته په دې دنيا کې هومره چې زمونږ خوښه وي، لپاره د هغه چا چې اراده وفرمايو مونږ، بيا به وگرځوو مونږ ده ته دوزخ (په آخرت کې) چې ننوځي به په هغه دوزخ کې، ملامت کړی شوی شړلی شوی (له رحمته).

تفسير: يعنې دا ضروري نه ده چې د دنيا هر يو عاشق (مين) فوراً هلاک کړی شي، بلکه مونږ له دغو خلقو څخې هغو کسانو ته چې تش د دنيوي متاع لپاره سرگردانه گرځي، هر چا ته چې اراده وفرمايو او هغومره چې اراده وفرمايو، سم له خپله حکمته او مصلحتته د دنيا سامان ورکوو، خو د دوی جدوجهد او د فاني نېکيو فاني ثمره وروسيږي، او که هغوی ته آخري سعادت مقدر نه وي؛ نو د شقاوت جام يې خو په پوره ډول تر څنډو (غارو) پورې ورته ډک کړی شوی وي، او په نهايت ذلت او رسوايي د دوزخ د ابدي بنديخانې خوا ته په ټپل وهلو بيول کيږي.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ﴿۱۷﴾

او هر څوک چې غواړي آخرت (جنت) او کوښښ کوي هغه ته کوښښ لايق د ده (په طاعت د الله سره) حال دا چې دی (خالص) مؤمن هم وي؛ نو دغه کسان دی کوښښ د دوی مقبول (په نزد د الله کې).

تفسير: يعنې د هر چا په زړه کې چې يقين او ايمان موجود وي، او په نېک نيت د الله تعالی رضا او خوښي او د اخروي ثواب لپاره د رسول الله صلی الله عليه وسلم د وړښولې لارې باندې په عملي ډول منډې وهي، او ورځلي، نو مونږ د دوی کوښښ له سره ضائع او خراب کوونکي نه يو، او يقيناً د احديت په دربار کې په حسن قبول سره به مفخر او سرلوړی کيږي.

كَلَّا نُنَادِيهِمْ هُوَ الْوَالِدُ وَهُوَ الْوَالِدُ مِنْ عَطَا رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَا رَبِّكَ مَحْظُورًا ﴿۱۵﴾

هر یوه (له دغو طلب گرو د دنیا او عقبی) سره مدد کومک کوو مونږ دغه (اول ټولې) سره (چې طالبان د دنیا دي)، او د دغه دویم ټولې سره (چې طالبان د عقبی دي) له ور کولو در ب ستا، او نه دي ور کول در ب ستا (په دنیا کې) منع کړی شوي (له هیچا نه).

تفسیر: یعنی الله تعالی سم له خپله حکمه او مصلحته ځینو د دنیا طالبینو ته دنیا، او د آخرت گړدو طالبانو ته آخرت عطا فرمایي، د الله تعالی په عطا کې هیڅوک مانع او مزاحم نشي کېدی، یا یې دا مطلب چې د دنیا طالب وي، یا د آخرت دغو دواړو ته له دنیوي امداد څخه حسب المصلحت حصه ورسپړي، محض د کفر او عصیان لامله د دنیوي بخشش دروازې او وروڼه نه پرې تړلی کېږي.

انظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَالْآخِرَةُ الْكُبْرَىٰ دَرَجَاتٍ وَالْأَكْبَرُ تَفْضِيلًا ﴿۱۶﴾

وگوره چې څرنګه فضیلت ورکړې (غوره کړې) دی مونږ ځینې د دوی ته پر ځینو نورو (په رزق او په نورو کې)، او خامخا آخرت ډېر لوی دی له جهته د مرتبو او ډېر لوی دی له جهته د بهتر والي (له دنیا نه).

تفسیر: یعنی لکه چې دنیوي ژوندون کې د مال، دولت، عزت، حکومت او د نورو په اعتبار یو په بل باندې یوه اندازه فضیلت لري، په همدې باندې قیامت هم قیاس کړئ! چې په آخرت کې به د اعمالو او احوالو په لحاظ په څه اندازه د مراتبو فرق وي، لکه چې له نصوصو څخه ثابت دي چې د جنت درجات، او د جهنم درکات سره یې حده متفاوت دي، په حدیث کې راغلي دي چې په جنت کې سل درجې دي، او په هرو دوه درجو کې به د ځمکې او اسمان په اندازه تفاوت وي، لاندني اوسېدونکو ته به باندني اوسېدونکي داسې ښکاري لکه چې مونږ ته له ځمکې څخه په افق کې ستوری برېښي، پخوا یې رابښوولي وو؛ چې د جنت دغه درجې د هغو کسانو په برخه کېږي، چې د آخرت لپاره د هغه سره لائقې منډې یې وهلي وي، او لازم کوبښن او زیار (محنت) یې وربښکلی وي، په وروستیو آیاتونو کې تر لرې ځایه پورې د آخرت د سعې طریقه رابښوولې شوې ده، چې د هغې په تعمیم سره انسان ته دغه لوړ مقامات حاصلېږي، د ابن عباس رضي الله تعالی عنهما قول دی چې: «حق تعالی د (تورات) گړد اخلاقي تعلیم د بني اسرائیلو د سورت په (۱۵) آیتونو کې داخل کړی دی، هغه پنځلس آیتونه د دې سورت له درېمې رکوع له سره څخه شروع کېږي.

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا الْخَرَفَةَ مَذْمُومًا مَخْدُومًا ﴿۱۶﴾

مه نېسه (ای بنده) سره له الله معبود بل، (او که دې ونیو)؛ نو به کېنې (تل په دوزخ کې) ملامت کړی شوی بې ملګری (بې برخې کړی شوی له خیره).

تفسیر: یعنی شرک داسې ظاهر البطلان څیز دی، چې د هغه له اختیارولو څخه د الله تعالی او د هغه پرښتې، بلکه د دنیا د گړدو پوهانو په نزد تاسې مذموم او ملزم گڼئ! لکه چې نن مونږ پخپلو سترگو سره گورو په هغو مذاهبو کې چې د شرک صریح تعلیم وو؛ هغه هم د پوهانو په جرگو کې د ځای حاصلولو لپاره ورو ورو د خپل مذهب اصلاح او ترمیم کړی دی، او د توحید په لوري رانژدې کېږي، هر یو عاقل دغه محسوس کړی دی، چې اشرف المخلوقات انسان لپاره به دغه ډېر د ذلت او رسوایی موجب وي، چې له خپله ښکته، یا د کوم عاجز مخلوق په مقابله کې سر په سجده ولوېږي، خصوصاً بیا هغو څیزونو ته د غوښتنې لاس وغځوي چې هغه یې پخپله توږلی او جوړ کړی وي، هغه

کسان چې پاک الله پرېږدي، او د غیر الله په مقابله کې سر ښکته کوي؛ نو بې نیازه الله جل جلاله د حقيقي نصرت او برکت دروازه پر دوی تړي، او د کمزوری او بېکسی په حالت کې یې پرېږدي، لکه چې د سخت مشکل او صعوبت په وخت کې دی امداد او اعانت ته ډېر اړ او محتاج وي، هیڅوک به له ده سره مرسته او معاونت ونه کړي، «ضَعْفُ الطَّالِبِ وَالْمَطْلُوبِ».

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا آيَاهُ وَيَالِ الْوَالِدِينَ إِحْسَانًا ۖ إِنَّمَا يُبِغِزَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا
أُفٌ وَلَا تَنْهَرَهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۝ وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا
رَبَّيْتُنِي صَغِيرًا ۝

او حکم فرمایلی دی رب ستا چې عبادت مه کوی تاسې (د بل هیچا) مگر یواځې د همدغه (الله)، او (احسان کوی) له والدینو (مور او پلار) سره په احسان کولو سره، او که چېرې هر ورو ورسېد تا څخه زوروالي ته یو له دې دواړو د دوی (یعنې مور او پلار)؛ نو مه وایه ته دې دواړو ته (کلمه د) اف، او مه رته دوی دواړه، او وایه دې دواړو ته خبره پسته (ادبناکه). او ښکته کړه لپاره د دې دواړو وزر (اوپړه) د تواضع (نه د تکبر) له مهربانۍ، او ووايه: ای ربه ځما! مهرباني (او بخښنه) وکړه دې دواړو ته لکه چې تربیه (پالنه) یې کړېده ځما په هغه حال کې چې زه صغیر وړوکی ووم.

تفسیر: په حقیقت سره خو پاک الله د مولود وجود عطاء فرمایي؛ مگر والدین (مور او پلار) دده د ایجاد ظاهري ذریعه ده؛ نو ځکه پاک الله په څو آیاتونو کې د خپلو حقوقو پسې د والدینو د حقوقو ذکر فرمایلی دی، په حدیث کې راغلي دي: «هغه سړی له خاورو سره برابر او ذلیل شو، چې خپل مور او پلار ومومي، او دوی د خدمت کولو په وسیله جنت ځان ته حاصل نه کړي».

له والدینو سره نیکي کول دا دي: چې په ژوندون کې پخپل ځان او مال سره د هغوی خدمت وکړي، او د زړه په اخلاص سره د دوی تعظیم او محبت په ځای راوړي، او د مړ کېدلو څخه وروسته د هغوی جنازه اداء کړي، او د دوی لپاره دعاء وغواړي، او حتی المقدور د هغو عهد پوره کړي، او د دوی له دوستانو سره په تعظیم او ښه سلوک معامله وکړي، او د دوی له اقاربو سره د صله رحمې او ښېګڼې (ښکې) چارې وکړي، وغیر ذلک.

﴿إِنَّمَا يُبِغِزَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا﴾ الآية - په زورتوب کې د خدمت احتیاج زیات وي، چې د دې لامله آل او عیال هم زړه تنگی او پرېشانه کېږي، او په زوروالي کې هوبښ او حواس هم پخپل ځای کې نه وي پاتې، د ښه او سعادت من اولاد کار دا وي، چې په داسې وخت کې د والدینو له خدمت څخې زړه تنگه نشي، پاک قرآن تنبیه راکوي چې د مور او پلار رټل او ناکاره خبرې کول چېرې، بلکه تش د «أف» کلمه دې هم د دوی په مقابل کې له خولې څخه نه وباسي! چې د زړه تنگی علامه ده، بلکه د خبرو او اترو په وخت کې د دوی ادب او تعظیم دې په پوره ډول سره وکړي! سعید بن المسیب (رحمه الله) فرمایي چې: «صالح ولد ته لازم دي، چې له مور او پلار سره داسې خبرې اترې وکړي لکه چې یو خطا کاره مریي د خپل سخت مزاج بادار (سردار) سره په نهایت خوف او وېره خبرې کوي».

﴿وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلِيلِ مِنَ الرَّحْمَةِ﴾ الآية - یعنې څه وخت چې زه بیخي کمزوری او ناتوانه وم؛ دوی ځما په تربیت او روزنه خپلې خولې بهولي دي، او سم له خپله خیاله او توانه یې ما ته د هر راز راحت، خوشالی، او د ښېګڼې (فائده) د رسولو په فکر کې وو، له زرگونو آفاتو او حوادثو څخې ځما د ژغورنې او ساتنې په فکر او کوښښ کې وو، په څو څو ځلې ځما له خاطرې خپل ځان په مصائبو او مصاعبو او متاعبو غورځولی دی، نن چې د دوی د ضعیفې وخت

راغلی دی؛ نو څه چې ځما له قدرته او توانه کیري، زه هم د هغوی خدمت او تعظیم کوم، خو د دوی پوره حق نشم اداء کولی، ځکه ای الله! ستا له درباره استدعاء کوم چې په دغه زورالي او وروسته له موته پر دوی باندي د رحمت نظر وفرمايي!.

په حدیث کې راغلي دي چې «د پاک الله رضاء د مور او پلار په رضاء کېدلو کې ده، او په غضب کېدل د الله تعالی د مور او پلار په غضب کې دي»، او په بل حدیث کې داسې راغلي دي چې «ځان وساتئ له عاقوالي د مور او پلار نه! ځکه بوی د جنت چې د یو زر کاله لار له مسافې نه نېکانو ته رسیږي؛ هغه عاق الوالدین ته له سره نه رسیږي».

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ إِنَّ تَكُونُوا صٰلِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّلِينَ غَفُورًا ﴿١٥﴾

رب ستاسې ښه عالم (خبردار) دی په هغه څه چې په نفوسو (زړونو) ستاسې کې دي، که یې تاسې نېکان (له خپلو میندو او پلرونو سره)؛ نو بېشکه چې الله دی لپاره د توبه کوونکي ډېر مغفرت کوونکی (د خطیئاتو).

تفسیر: یعنی د والدینو تعظیم او د دوی په مقابله کې تواضع او عاجزي کول ښایي چې د زړه په اخلاص او صمیمیت وي، الله تعالی ته ښه معلوم دی چې کوم یو او څرنګه د مور او پلار خدمت کوي، که فی الواقع تاسې نېک او سعادتمن یې، او د الله تعالی په لوري رجوع کوئ، او په اخلاص او حق پېژندلو د دوی خدمت کوئ؛ نو الله تعالی به ستاسې خطاوي او تقصیرات معافوي.

فرض یې کړئ که کوم وقت د نېک نیتی، له زړه تنګی یا د فکر او چرت د خرابوالي لامله ستاسې ځنې د مور او پلار د خدمت څخه څه خیز پاتې شوی وي؛ نو بیا توبه او رجوع ترې وکړئ! نو پاک الله ډېر مغفرت کوونکی دی. تنبیه: د دې خبرې تفصیل دې په فقهیه وو او نورو کتابونو کې وکتلی شي، چې د والدینو فرمان منل په کومو ځایونو کې روا؟ او په کومو کومو ځایونو کې ناروا دی؟ په «روح المعاني» کې هم پر دغه موضوع مفید او مبسوط کلام شوی دی، فلیراجع.

وَأْتِ ذَا الْقُرْبٰنِ حَقَّهُ وَالسَّكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبَذِيرًا ﴿١٦﴾

او ورکوه (ای بنده!) خاوند د خپلوی ته حق د هغه او مسکین نادار ته او مسافر ته او اسراف مه کوه! په اسراف کولو سره.

تفسیر: یعنی د اقاربو او خپلوانو هر قسم مالي او اخلاقي حقوق اداء کړئ! د محتاجانو او مسافرانو له احواله ځان خبروئ! فضول خرڅ دا دی چې پر معاصیو او لغویاتو مال ولګول شي، یا په مباحاتو کې بې فکره او بې له مصلحته او بې د خیر او شر معلومولو څخه دومره زیات ولګولی شي، چې وروسته له هغه د حقوقو د فوتېدو او د حرامو دار تکاب سبب وګرځي.

إِنَّ الْمُبَدِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطٰنِ وَكَانَ الشَّيْطٰنُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿١٧﴾

بېشکه چې اسراف کوونکي دي دوی وروڼه د شیطانونو (یعنې په مثل د شیطانونو دي په شرارت او اتلاف کې)، او دی شیطان رب خپل ته ډېر ناشکره.

تفسیر: یعنی مال د الله تعالی لوی نعمت دی، چې په هغه سره په پوره زړه او خاطر جمعی سره عبادت کیري، او د نورو اسلامي خدماتو او د نېکیو انجام هم په هغه سره په عمل راځي، نو د مال بېخایه لګول او صرفول داسې ناشکري ده

چې د شیطان له اغواء او تحریکه او په وقوع راځي، او انسان په ناشکری د شیطان سره مشابه او ورته کیږي، همغسې چې شیطان د الله تعالی وړ کړي قوتونه په عصیان او اضلال کې صرفوي، دی هم د الله تعالی وړ کړي نعمتونه د هغه په عصیان او نافرمانی او طغیان کې لگوي.

وَأَنَا عَرْضٌ عَنْهُمْ أَبْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَبْسُورًا ﴿١٥﴾

او که اعراض کاوه تا له دغو (ذوي القربی، مساکین، ابن السبیل او نورو نه) لپاره د طلب د رحمت (مهربانی) له رب ستا چې ته امید لرې د هغه (رحمت)؛ نو ووايه هغوی ته خبره پسته خوږه.

تفسیر: یعنی هغه څوک چې تل سخاوت کوي، او یو وخت له هغه سره څه شی نه وي، نو د الله تعالی په نزد چې د امید کوونکي ناامیده تلل ښه نه ښکاري، او د هغه محتاج قسمت الله تعالی سخیانو ته رسوي؛ نو ځکه که یو وخت دی څه شی ورنشي کړي؛ نو په پستی او خوږې ژبې سره دې ترې معذرت او معافي وغواړي! مثلاً ورته وویلی شي: کله چې الله ماته څه شی راکړي؛ نو ان شاء الله تعالی زه به د تا خدمت وکړم! په سختی او بد اخلاقی سره له ځواب وړ کولو څخه دغه اند پښنه شته چې چېرې ستاسې پخواني خیراتونه ابته او باطل او برباد شي.

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَعُومًا مَحْسُورًا ﴿١٦﴾

او مه ګرځوه لاس خپل ترلی شوی تر غاړې خپلې پورې (یعنې بخل او شومتیا مه کوه)، او مه یې غځوه په بیخي غځولو سره (یعنې اسراف هم مه کوه) نو کښېنې به ته ملامت کړی شوی (په امساک کې)، بې ماله پښېمانه شوی (په اسراف کې).

تفسیر: یعنی چې ګرد ورته مخ واړوي، چې کنسک، بخیل او مچ خوړونکی دی، یا دا چې دومره سخا او ورکړه دې ولې وکړه، چې ته پخپله محتاج او ناداره پاتې شوې؟ الغرض په هره معامله کې د توسط او اعتدال رعایت پکار دی، نه خپل لاس دې له شومتیا او بخله دومره کلک ونیسه! او راټوله یې چې ستا له غاړې سره ولګیږي، او نه له خپله طاقته او توانه زیات داسې خلاص لاس او پرانستلی موتی ولرې، چې وروسته ته پخپله محتاج او په غوښتلو او سوال خوله پرانیځي، او ستا لاس همغسې خلاص پاتې شي، (ابن کثیر رحمه الله) لیکي: «فتعطي فوق طاقتك، وتخرج أكثر من دخلك»، یعنی له خپله طاقته زیات یا له خپله دخله زائد صرفول هم د ﴿وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ لاندې داخل دی، په حدیث کې راغلي دي: «ما عال من اقتصد» «نه محتاجیږي هغه څوک چې ځان ته اقتصاد غوره کړي».

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾

بېشکه رب ستا پراخوي روزي لپاره د هغه چا چې اراده وفرمایي (د پراخولو یې)، او تنګوي (یې) په هغه چا چې اراده وفرمایي، (د تنګولو یې) بېشه چې دغه (الله) په (مصالحو د بندګانو خپلو) ښه خبردار ښه لیدونکی دی.

تفسیر: یعنی ستاسې له امساک او لاس نیولو څخه به نه تاسې غنیان کېږئ، او نه به نور فقیران ګرځي، او نه ستاسې له سخاوت هغه غني کیږي، او نه تاسې فقیران کېدی شي، د فقر او د غناء د مختلفو احوالو رالېږل د هغه مالک علی الاطلاق په لاس دي، ستاسې کار په توسط او اعتدال او اقتصاد کې د الله جل جلاله د حکم امتثال دی.

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطَاً كَبِيراً ﴿۱۹﴾

او مه وژنی تاسې اولاد خپل د وېرې د فقره، همدا مونږ روزي ورکوي دوی ته او تاسې ته هم، بېشکه چې قتل د دوی ده خطا (ګناه) لویه، (چې د نسل او د نوعې قطع ده).

تفسیر: ځینو کافرانو خپل اولادونه وژل، چې د دوی خواږه او لګښت مونږ له کومه کړو، په (۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۹) رکوع) کې په همدغه مضمون یو آیت تېر شوی دی؛ تفصیل دې وکتل شي، او دغه د بې رحمې حرکت د انسانیت او د تهذیب له اصوله مخالف دی، او له دې څخه څرګندېږي (بنکارېږي) چې داسې کونکي د الله تعالی پر رزاقیت اعتماد نه لري.

وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوْجَ فَإِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿۲۰﴾

او مه نژدې کېږئ تاسې زنا ته، بېشکه چې دا زنا ده قبیحه (عقلاً او شرعاً)، او بده ده دغه زنا له جهته د روش هم (چې زیان او فتنه ترې پیدا کېږي).

تفسیر: یعنې زنا کول خو ډېر سخت کار دی، تاسې زنا ته مه نژدې کېږئ!، په ﴿وَلَا تَقْرُبُوا﴾ کې د زنا له دواعیو او مبادیو څخه د نه نژدېوالي او نه تقرّب هدایت کړی شوی دی، یعنې پردې ښځې ته بې له شرعي عذره کتلو او نظر کولو، مچي کولو، لاس وروړلو او نورو څخه ځانونه وژغورئ (وساتئ)، او بیخي د پردیو ښځو له مقاربتو لرې ګرځئ! ځکه چې له زنا څخه په انسابو کې بې نظمي او بې ترتیبی او اشکال پېښېږي، او ډېر قسم جنګونه او جګړې ترې پیدا کېږي، او د ګردو لپاره یوه بده لاره په وجود راځي.

شاه صاحب لیکي: «که دغه لاره جوړه شي؛ نو یو سړی به د بل سړي پر ښځه نظر اچوي، او هغه به د ده ښځې ته ګوري، د امام أحمد (رحمه الله) په مسند کې راغلي دي چې: «یو سړي رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته عرض وکړه چې: «ماته اجازه راکړه چې زنا وکړم!» د دې خبرې د اورېدلو څخه ګرد حاضرین ورته په قهر شول، چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخکې داسې ګستاخي؟ خبردار چپ شه!، رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته وفرمایل چې: «آیا ته دغه حرکت د خپلې مور، خور، ترور، تورې او نورو په نسبت خوښوي؟» هغه عرض وکړ چې: «یا رسول الله! الله دې ما له تا جار (قربان) کړي! له سره یې نه خوښوم»، نو رسول الله مبارک وفرمایل چې: «نور خلق هم تا غوندې دي، او له سره خپلو میندو، خویندو، تروریانو، توپرګانو او نورو په نسبت دغسې فعل نه خوښوي» بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته دعاء وکړه، چې ای الله! د ده ګناه ورمعافه کړه! او زړه یې وړپاک کړه! او فرج یې وساته!، «أبو أمامه رضي الله عنه فرمائي چې: له دغه دعاء څخه وروسته دغه سړي داسې متقي شو؛ چې ښځو او نورو مناهيو ته به یې له سره نه کتل».

«اللهم صل على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد وعلى أصحاب سيدنا محمد وبارك وسلم».

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوْلِيَّهِ سُلْطَانًا فَلْيَبْرِفْ فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿۲۱﴾

او مه وژنی تاسې نفس هغه چې حرام کړي دي الله (وژل د هغه) مګر په حقه سره (چې ارتداد او زنا مع الإحصان او قصاص دی)، او هر څوک چې ووژلی شو په دې حال چې مظلوم وي؛ نو په تحقیق ګرځولی دی مونږ لپاره د وارث د هغه زور (او قوت چې له قاتل څخه انتقام اخستی

شي)، نو اسراف دې نه کوي په قتل کې (چې غیر حق بل شوک وژني بې له قاتله)، په تحقیق دغه (وارث) دی مدد ورسره کړی شوی.

تفسیر: په صحیحینو شریفینو کې راغلي دي، چې د هیڅ مسلمان وینه تویول نه دي حلال، مگر په درې صورتونو کې: (۱): د ځان په بدل ځان، (۲): د محصن زاني، (۳): د هغه سړي چې دین پرېږدي، یا مرتد شي، او له جماعته بیلېږي.

﴿وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا﴾ الآية - یعنی د مقتول اولیاء اختیار لري چې د حکومت په وسیله د هغې وینې بدل واخلي، او هغه قاتل په قصاص ورسوي، لیکن د بدل اخیستلو په وخت کې له حده تېری ونه کړي! مثلاً د قاتل په ځای دې غیر قاتل نه وژني!، یا نور بې گناهان دې له قاتل سره نه شاملوي! یا د قاتل پوزه، غوږونه، انور دې نه پرې کوي! او مثله دې ونه کړي!

﴿إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا﴾ یعنی الله له هغه وارث سره مدد وفرمایه، چې د بدل اخیستلو حق یې ورکړ، او حاکمانو ته یې امر وفرمایه چې د دغه وارث په حق رسونه کې دې هیڅ قصور ونه کړي!، بلکه پر هر چا باندې لازم دي چې د وینې په بدل اخیستلو کې له وارث سره معاونت او مرسته وکړي! نه چې بالعکس د قاتل حمایت وکړي، او پر وارث باندې هم لازم دي چې د یوه په ځای دې دوه تنه نه وژني!، یا که پخپله قاتل یې په لاس ورنشي، نو داسې نه چې د هغه قاتل ځوی یا ورور یا نور وژني، لکه چې د جاهلیت په زمانه کې همداسې بد رواج وو.

وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا ﴿٨٥﴾

او مه نژدې کېږئ تاسې مال د یتیم ته (او تصرف په کې مه کوئ) مگر په هغې طریقه سره چې وي هغه ډېره ښه (په حفاظت او زیادت کې)، تر هغه پورې چې ورسېږي حد د بلوغ خپل ته، او وفا کوئ په عهد، بېشکه چې عهد دی پوښتېدلی شوی (له عاهده).

تفسیر: یعنی د یتیم مال ته لاس مه وروړئ! هو، که د هغه د مال حفاظت او صیانت او خبر غوښتنه ستاسې مقصود وي؛ نو په هغه کې هیڅ مضائقه نشته، څه وخت چې دغه یتیم ځلمی شي، او پخپل نفع او نقصان وپوهېږي، نو مال یې وروسپارئ!

په دغه ﴿وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ﴾ کې ګرد عهدونه داخل دي، که له الله تعالی سره وکړی شي، یا له بندګانو سره مشروط په دې چې غیر مشروع نه وي.

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كُلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٨٦﴾

او پوره وړکوئ تاسې پیمانې هر کله چې پیمانې کوئ تاسې، او تول کوئ تاسې په تلې برابرې سره، دغه (پوره کول د کیل او وزن) خیر ډېر غوره او خورا (ډېر) ښه دی له خیانته له جهته د مال (او عاقبت).

تفسیر: یعنی د وزن په وخت کې ډنډې مه وهئ! په تلو او پیمانې کولو کې له تزئید او تنقیصه د معاملاتو نظام مختل (خراب) کېږي، او په کې ګډوډي راځي، د شعيب عليه السلام د قوم د اهلاک قصه پخوا له دې نه تېره شوه، د هغوی ډېره لویه عملي گناه همدغه بیان شوې ده، په روایاتو کې راغلي دي: «د هر هغه سړي چې پر حرامو قدرت ومومي، او محض د الله تعالی له وېرې هغه ونه کړي؛ نو الله تعالی پخوا له آخرته په دنیا کې د هغه نعم البدل ورعطاء کړي».

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ﴿۲۰﴾

او مه کوه پیروي د هغه کار چې نه وي تا ته په هغه پوهه (قول وي که فعل)، بېشکه غوږ او سترګه او زړه هر یو له دغو (درې واړو) دي له هغه څخه پوښتنه کړی شوي (په قیامت کې چې تا په دنیا کې ولې ګناه کوله؟).

تفسیر: یعنې بې له تحقیقه خبره له خپلې ژبې څخه مه وباسه! او نه په ناپوهۍ او په پټو سترګو د هغه متابعت وکړه! انسان ته ښایي چې له خپلو غوږونو او زړه او ماغزو څخه کار واخلي! او د کفایت په اندازه تحقیق او تعمق وکړي! بیا دې یوه خبره له خولې څخه وباسي! یا پر کومه خبره عمل وکړي! له اورېدلو شویو سره کوم قطعي حکم صادر نه کړي! او نه پرې عمل وکړي!.

په دغه کې د دروغو شهادت، غلط تهمتونه لګول، بې له تحقیقه خبرې اورېدل، بې له تحقیقه د کوم سړي درېولو (تکلیف رسولو) پسې لوېدل، یا چټي (بېکاره) بغض او عداوت ورسره قانمول، د پلرونو او د نیکونو چټي تقلید پسې لوېدل، د رسم او رواج لامله د خلاف الشرع او ناحقې خبرې حمایت کول، د نالیدلو او نااورېدلو شیانو، لکه لیدلي یا اوریدلي څرګندول، د غیر معلومو شیانو په نسبت داسې دعوی کول چې زه پرې پوهېږم، دغه ټول صورتونه د دغه آیت لاندې شامل دي، په یاد یې ولرئ! چې د قیامت په ورځ کې د دغو ټولو قوتونو په نسبت به سوالونه کېږي، چې تاسې دغه قوتونه په کومو کومو ځایونو کې لګولي دي؟ او ولې تاسې هغه قوتونه مو بې ځایه او بې موقعه صرف کړي دي؟.

وَلَا تَمْسُقْ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ﴿۲۱﴾

او مه ګرځه ته په ځمکه کې په دې حال کې چې خاوند د خیال (او تکبر اوسې)، بېشکه چې ته له سره به څیري نه کړې ځمکه (په درېولو د پښو سره له کبره) او له سره به ونه رسیږي (سرونو د) غرونو ته له جهته د اوږدوالي.

تفسیر: یعنې د متکبرانو تقلید او متابعت انسان ته ښه نه ښکاري، نه په زوره د پښو په درېولو سره ځمکه څیریدی شي، او نه د غاړې له هسکولو (او چټولو) او د ټیټ د باندې ایستلو څخه سړی د غرونو په قدر جګیدی شي، نو بیا په داسې ضعف او عجز او په دغه بساط کې خپل ځان دومره پر رسولو او اوږده غځولو څخه څه فائده په لاس راځي؟.

كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿۲۲﴾

ګرد دغه (۱۱ امرونه ۱۲ نهی «ولا تجعل» نه تر دې ځایه)، ده بدې د هغه په نزد د رب ستا بد ګڼل شوي.

ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتُنْفِقُ فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿۲۳﴾

دا (ټول احکام) له داسې قسمه دي چې وحي کړې ده تاته رب ستا له حکمت (او عقلي کارونو څخه)، او مه نیسه ته له الله سره معبود بل، (که دې ونیو)؛ نو وبه غورځولی شي په دوزخ کې ملامت کړی شوی رټلی شوی (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنې پاس هغه پر مغز او بېش بها نصیحتونه چې شوي دي، دا ګرد هغه علم او حکمت او تهذیب او موعظت او اخلاقي خبرې دي، چې سلیمه عقول یې قبليوي، چې هغه ګرد د وحي په وسیله نبي أمي صلی الله علیه وآله وصحبه وسلم ته بلاواسطه او دغه محمدی امت ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه نازل او رالېږلي شوي دي.

د پاس ذکر شویو نصابو شروع له توحید نه شوې وه: ﴿لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ الْخَرَفَةَ مَذْمُومًا مَعْنً وَلَا﴾، د هغه په خاتمه کې چې د ﴿وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ الْخَرَفَةَ لُغَةً فِي جَهَنَّمَ مَلُومًا مَذْمُورًا﴾ آیت دی؛ بیا هم د توحید تذکر او یادونه شوې ده، خو قاري وپوهېده شي، چې د تاممو حسناتو ابتداء او انتهاء د الله تعالی د خالص توحید سره وي.

أَفَأَصْفُكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ﴿٢٠﴾

آیا نو غوره کړي یې تاسې رب ستاسې په ځامنو سره او (پخپله الله ځان ته - په زعم ستاسې -) نیولي دي له پرستو څخه ښځې، لویې، بېشکه تاسې چې یې خامخا وایئ خبره ډېره لویه. تفسیر: یعنی یو د الله تعالی لپاره د اولاد تجویز، او اولاد هم د جونو په صورت چې تاسې هغو ته په ډېره سپکه گورئ؛ ډېر جسارت او لویه سپین سترگي او گستاخي ده.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ﴿٢١﴾

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړي مونږ په دغه قرآن کې لپاره د دې چې پند پرې واخلي دوی، اونه زیاتوي دوی ته مکر تېښته او لرې والی (له حقه).

تفسیر: یعنی قرآن عظیم په مختلفو عنوانونو او په رنگارنگ دلائلو او شواهدو دغه مشرکین پوهوي، لکه دغه بدبختان د پند او نصیحت د حاصلولو په ځای لازیات تور خوري، او په وحشت تېښتي، او د بې لاری په لوري منډې وهي، او ورځلي.

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَأَبْعَثُوا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې که وی له الله سره نور معبودان لکه چې وایي دغه مشرکان؛ نو هلته به خامخا لټولي به وو دغو (معبودانو) طرف د څښتن (خاوند) د عرش ته لاره (د ورتلو لپاره د جنگ).

تفسیر: یعنی دغه اصنام او نور چې تاسې یې ای مشرکانو د الوهیت شریکان او حصه داران راښیئ، که په واقع او رښتیا سره معبودان وی؛ نو دوی به د پردي محکومیت څرنگه خوښاوه؟ ښایي چې گډ به ټولېدل، او د الله تعالی د سلطنت تخت به یې په بل مخ اړوه، که داسې ویلی کیږي چې د عرش د لوی څښتن (خاوند) په مقابل کې د دوی څه زور او قوت نه رسیږي؛ نو د داسې یو عاجز مخلوق عبادت کول په انتهایي درجه حماقت دی، او که هغه معبودان پخپله د رب العرش د خوښی او رضا خوښوونکي دي، او د هغه د قرب حاصلولو پسې گډځي، او د هغه خوشالي ځان ته ضرورت بولي؛ نو د هغو عابدانو ته زیات د دې خبرې ضرورت شته چې د الله اکبر د رضاء او د خوښی حاصلولو په فکر کې ولویږي، لیکن الله تعالی دگډو انبیاوو علیهم السلام په ژبه او د انساني فطرت په معرفت له شرک څخه د خپلې بېزاري اظهار فرمایلی دی، نو بیا د تعجب ځای دی، چې دغه احمقان پر کومه لاره د ظالمانو او بې انصافانو په شان روان دي.

سُبْحٰنَهُ وَتَعَالٰی عَمَّا يَقُولُونَ عَلُوًّا كَبِيرًا ﴿٢٣﴾ سُبْحٰنَهُ السَّمٰوٰتُ السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ وَاِنَّ مِنْ سَِٔٔ الْاَلْبٰسِ بِحَمْدِهِ وَاَلٰیْنَ لَا تَفْقَهُونَ سُبْحٰنَهُ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴿٢٤﴾

پاکي ده الله لره او ډېر پورته دی له هغه څه چې وایي دوی، په ډېر لوی پورته والي سره. تسبیح وایي ده ته اسمانونه اوه واړه او ځمکه، او هغه څوک چې په دوی کې دي، او نشته هیڅوک

(له مخلوقاتو) مگر چې تسبیح وایي سره له ثناء د دغه (الله)، مگر نه پوهیږئ تاسې په تسبیح د هغوی، بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (په تأخیر د عقوبت لپاره د انابت)، ښه بخښونکی د گناهونو دی.

تفسیر: یعنې هر مخلوق د «قال» په ژبې، یا د «حال» په ژبې د الله تعالی پاکي او ښکېه (صفت) بیانوي، لیکن تاسې پرې نه پوهیږئ (ځکه ستاسې په لغت سره نه دي)، یعنې د تأمل نه کولو له سببه یا د هغه قوت د فقدان لامله چې د هغه په ذریعه د ځینو مخلوقاتو «قالي» تسبیح واورئ، او پرې وپوهېدی شی، او که کوم سړی سره له نه پوهېدلو هغه قبول نه کړي، یا د هغه پر مقتضی عمل ونه کړي؛ نو دغه پوهېدل د نه پوهېدلو په حکم کې دي.

وَأَذْأَرَاتُ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُورًا ﴿١٧﴾

او کله چې لولې ته (ای محمده) قرآن؛ نو گړځوو (پیدا کوو) مونږ په منځ ستا او په منځ د هغو کسانو کې چې نه راوړي ایمان په (راتللو) د آخرت پرده پټوونکې تالره (له سترگو د دوی).

تفسیر: یعنې هغه سړی چې آخرت نه مني، او د خپل ښو او بدو انجام ته څه فکر نه چلوي؛ نو هغه به د نصیحت په طرف ولې خپل فکر لگوي؟ کله چې دی له سره د نجات په فکر کې نه دی؛ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په احوالو او اقوالو کې د غور کولو یا د رسالت تر درباره پورې د رسېدلو څه ضرورت به ورپاتې وي، پس همدغه په آخرت باندې ایمان نه راوړل او د انجام له طرف بې فکري هغه معنوي پرده ده چې د دې سړي او د نبی علیه السلام په منځ کې څړولې (لگولې) کیږي.

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِذَا ذُكِرْتِ رَبِّكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَوَاعَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ نُفُورًا ﴿١٨﴾

او گړځوو (اچوو) مونږ پر زړونو د دوی پردې له دې خبرې نه چې پوه شي دوی په دغه (قرآن) او (گړځوو اچوو) مونږ په غوږونو د دوی کونوالی (چې قرآن وانه وري)، او کله چې یاد کړې ته رب خپل په قرآن کې یواځې (په توحید سره بې له یادولو د باطلو معبودانو د دوی)؛ نو بېرته گړځي دوی په شاگانو خپلو په دې حال کې چې ترهیدونکي وي (له اورېدلو د توحید نه).

تفسیر: رومی دغه ذکر وو، چې دوی د رسول الله د صداقت پورې نشي رسېدی، دلته د دې خبرې بیان دی چې د دوی فهم او فکر د قرآن عظیم الشان تر زده کولو پورې هم نشي رسېدی، یعنې په دغه قرآن کریم کې داسې یو قوي تأثیر شته، خو پر کفارو باندې د هغه اثر ځکه نه لویږي؛ چې دوی ترې په پرده کې دي، لکه چې لمر گرد جهان روښانوي، لیکن که کوم سړی په داسې یوه کوټه کې ناست وي، چې تر ځمکې لاندې جوړه شوي وي، او د رڼا د ننوتلو گرد منافذ او سوري یې بند وي، او د دغې کوټې اوسېدونکی هیڅ له لمره نه وي خبر؛ نو په دغه اعتبار گواکې د لمر د رڼا اثر هیچېرې نشته.

﴿وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا﴾ یعنې کله چې دوی نه غواړي چې د انتفاع او استفادې په نیت یې واورې، نو گواکې اوریدونکي نه دي.

تنبيه: دغه چې الله تعالی حجاب او پردې او نور اچولي دي، دغه خو همدغه شيان دي چې دوی د هغه وجود په ډېرې خوښۍ او فخر د خپلو ځانونو لپاره ثابت کړي وو: ﴿وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي الْكِنَّةِ وَمَسَارِعُنَا إِلَيْهِ وَفِي آذَانِنَا وَقْرٌ مِّنْ بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ جَبَابٌ فَاعْلُ إِنَّا عَلَمُونَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده سورت (۵) آیت، (۱) رکوع).

پر آخرت ایمان نه لرل، او له انعام څخه یې فکړه کېدل، د الله تعالی له ذکره تبتبدل، پر انبیاء الله تمسخر او ملنډې وهل هغه شیان دي؛ چې د «حجاب»، «کنان» او «وقر» صورت اختیاروي، او هر کله چې د هر شي خالق الله تعالی دی، نو ځکه د هغو د خلقت نسبت هم رب العزت ته کولی شي.

مَنْ أَعْلَمَ بِمَا يَسْتَمِعُونَ بِهِ إِذْ يَسْمَعُونَ إِلَيْكَ وَإِذْ هُمْ نَجْوَىٰ إِذْ يَقُولُ الظَّالِمُونَ إِنَّا تَتَّبِعُونَ الْأَرْجُلَ
مَسْحُورًا ﴿٥٠﴾

مونږ ښه عالم یو په هغه غرض چې اوري دوی په سبب د هغه سره کله چې غوږ ږدي دوی تاته، او کله چې دوی مشورې (پټې خبرې) کوي، کله چې وایي ظالمان چې: متابعت نه کوئ تاسې (ای مسلمانانو!) مگر د یوه سپرې چې جادو پرې شوی وي.

تفسیر: یعنی د دې پاک قرآن له اورېدلو څخه د دغو کفارو مقصود استفاده نه وي، بلکه محض استخفاف او استهزاء یې مطلوب وي، دوی پاک قرآن او ستاسې خبرې یې واورېدې او بېرته لارل، او پخپلو منځونو کې یې مشورې وکړې، چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت څه شی ښایي ووايو؟ بالاخر دا یې سره غوټه کړه چې پر دغه سپرې جادو شوی دی، یعنی د جادو په اثر لېونی شوی دی، او دماغ یې له سره په ځای نه دي (العیاذ بالله العظیم)، ځینې دلته له «مسحور» ځنې د «ساحر» معنی اخیستې ده، یعنی گواکې د ده په خبرو کې د جادو (کوډې) اثر شته.

تنبیه: د «مسحور» له لفظ څخه کوم مطلب چې دوی اخیستی؛ د هغه له نفي څخه دغه نه لازمیږي، چې پر نبی علیه السلام باندې به هیڅ قسم سحر په هیڅ یوه درجه په عارضی ډول هم اثر نشي اچولی، دغه آیت مکي دی، او په مدینې منورې کې څمونږ پر رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې د یهودانو د کوډې کولو د واقعي ذکر په «صحاح» کې شته، چې د هغو اثر تر څو ورځو پورې یواځې دومره قدر لیده کېده، چې په ځینو دنیوي کارونو کې کله ناکله پرې د هېرې (ذهول) آثار ښکارېده.

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٥١﴾

وگوره (ای محمده!) څرنگه بیانوي دغه کفار تا لره مثالونه (مثلونه د ساحر، شاعر، کاهن او مجنون) نو گمراه شول دوی، نو طاقت نه لري دوی د سمې لارې موندلو.

وَقَالُوا إِذْ أَذْكَتْ أَعْظَامًا وَرَأَيْنَا الْبَعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٥٢﴾

او وایي دغه (منکران) آیا کله چې شو مونږ (پس له مرگه) هلوو کي او خاړوې میده شوې، آیا په تحقیق به مونږ خامخا بیا راوولار (او ژوندي) کړی شو په پیدا کولو نوي سره؟.

تفسیر: یعنی پر تاسې د مسحور، مجنون، شاعر او کاهن د مثالونو لگول خوهر و مرو (خامخا) تعجب راوړونکي دي، خو له هغه څخه لازيات د تعجب وړ (لايق) هغه دليل دی چې (معاذ الله) د مسحور او مجنون ثابتولو لپاره دوی وړاندې کول، چې د هغه خلاصه دا ده چې له مرگه وروسته مونږ گورو چې د انسان بدن ورسستیري، او تک سپین هلوو کي ترې پاتې کیري، چې لږ موده وروسته هغه هلوو کي هم رږیري، او ذرې ذرې شي، او له خاورو سره گډوډیري، آیا کوم هوبنیار او پوه سپرې داسې کوم تجویز کولی شي، چې دغه هلوو کي د وړو او د خاورو بخر کي به بیا سره راټولیري، او انساني حیات به په دغه منتشره ذراتو کې بیا راځي؟، که دغه نبي د داسې ناممکنې خبرې اخبار ورکوي؛ نو ثابتیري چې (العیاذ بالله) د ده دماغی صحت په حال نه دی.

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ۝ أَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ فَسَيَقُولُونَ مَنْ يُعِيدُنَا قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَسَيُنْغِضُونَ إِلَيْكَ رُءُوسَهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى هُوَ قَوْلُ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) شیء تاسې تیرې (گتې) یا اوسپنه، یا بل کوم قسم مخلوق له هغه قسمه چې ډېر لوی (او سخت) ښکاري په سینو (زړونو) ستاسې کې (قبلول د هغې حیات لره نو سره له هغه به هم بیا تاسې ژوندي کوو)، نو ژر به ووايي دوی: خو ک به بېرته راولي مونږ (او ژوندي به مو کړي پس له مرگه؟)، ووايه (ای محمده!) هغه (ذات به تاسې بیا ژوندي کوي) چې پیدا کړي یې یی تاسې اول کړت، نو ژر به وخواخوي دوی تاته سرونه خپل (له ډار د استهزاء او تعجبه) او وبه وایي دوی (تمسخرًا): کله به وي دغه (بیا ژوندون؟)، نو ووايه (ای محمده! دوی ته) ښایي چې وي دغه (بیا ژوندون) نژدې.

تفسیر: یعنې دغه دوې او د خاورو بخرکي خو په هر حال د هغه انساني لاش آثار دي، چې پخوا له دې نه ژوندي وو، او پخپله د خاورو په ذراتو کې د حیات آثار پیدا کېدل دومره لرې او مستبعد نه دي، زه تاسې ته اجازه درکوم چې د هېو کو دوې نه، بلکه که ستاسې له لاسه پوره وي؛ تیرې (گتې) یا اوسپنې وگرځئ، چې د حیات د آثارو له قبلولو څخه بالکل محروم ښکاره شی، یا کوم بل سخت شی جوړ شی! او تجربه وکړئ! چې د هغوی ژوندي کېدل له اوسپنې او تیرې څخه هم زیات مشکل او سخت په نظر درځي، تر دې چې بیخي مجسم موت وگرځئ، خو سره له هغه هم دغه قادر مطلق جل جلاله ته ستاسې بیا ژوندي کول ډېر سهل او آسان کار دی، یعنې هغه ذات چې پرمی یې تاسې له خاورو یا له نطفې پیدا کړئ، او لا یعقل جماد یې په انساني روح سره فائض کړی دی، آیا اوس په هغه کې قدرت نه دی پاتې چې د خاورې ذرات او د مړي د لاش اجزاء راجمع کړي، او بیا ژوندون ورعنايت کړي؟.

﴿فَسَيُنْغِضُونَ﴾ الآية - یعنې له استهزاء او تمسخر څخه خپل سرونه خواخوي، او وایي: هو صاحبه! په وراسته وو هېو کو او د خاورو په ذرو کې به کله روح وپوکلې شي؟ او کله به مړي له خپلو هدیرو (قبرونو) څخه راپورته کیږي د حساب او کتاب لپاره؟.

﴿قُلْ عَسَىٰ﴾ یعنې د قیامت پوره او برابر وقت الله تعالی هیچا ته نه دی ښوولی، هو! د هغه د راتللو امید په قریب مستقبل کې تاسې ته ظاهرولی شو، څو اکې د دنیا پاتې عمر له هغه څخه لږ دی چې تر اوسه تېر شوی دی.

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِ اللَّهِ وَتَقُولُونَ إِنَّا لَنُؤْمِنُ بِالْآلِ قَالِيلًا ۝

په هغه ورځ کې چې وبولي (الله) تاسې حساب ته؛ نو قبول به کړئ (بلنه د ده په فعلي قبول سره) په دې حال کې چې ثنا ویونکي به یی الله ته، او ګمان به کوئ (له ډېر هیسته) چې ځنډ (تأخیر) نه دی کړی تاسې مګر لږ شاني (په دنیا یا قبر کې).

تفسیر: یعنې څه مهال (وخت) چې د الله تعالی له طرفه غږ راپورته شي، نو په یوه زوروره بلنه او چغه سره به ټول مړي له ځمکې څخه راوځي، او د حشر په میدان کې به سره راټولېږي، هیڅوک به د غاړې غړولو توان ونه لري، هر انسان به په دغه وخت کې مطیع او منقاد کیږي، او د الله حمد او ثناء به وایي، او په تلوار سره به حاضرېږي، اګر که کفارو ته له دغه اضطراري حمد او ثناء څخه کومه فایده نه ورسیږي، په ځینو روایاتو کې راغلي دي، چې د مؤمنینو پر ژبو به دغه الفاظ وي ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ﴾

﴿وَتَقُولُونَ إِنَّا لَنُؤْمِنُ بِالْآلِ قَالِيلًا﴾ - یعنې اوس تلوار کوئ، خو په دغه وخت کې به اندازه وکړئ، چې په دنیا کې مو څه زیات ځنډ نه دی کړی، دغه پنځوس یا سل کاله عمر به د هغو زرګونو کلونو په مقابل کې څه معلومېږي (موضح

القرآن)، ځینې وایي چې: د هولو او خوفونو له شدته به د دنیا ژوندون دوی ته لږ ښکاري، یا له اولې نفخې څخه تر دویمې نفخې پورې کله چې عذاب نه وي؛ نو دغه منځنی مدت به لږ گڼي، او داسې به وایي: ﴿مَنْ بَعَثْنَا مِنْ مَّرْقَدَاتَا﴾ (د یسین سورت (۴) رکوعه ۵۲ آیت).

وَقُلْ لِعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿۳۶﴾

او ووايه (ای محمده!) بندگانو څما ته چې وایي دې هغه خبرې چې هغه ډېرې غوره دي، بېشکه چې شیطان دښمني اچوي په منځ د دوی کې، بېشکه چې شیطان دی لپاره د انسان دښمن ښکاره (چې له سره په نېکۍ یې روادار نه دی).

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنَّ يُشَاقِقُكُمْ أُولَئِكَ يَشَاءُ يَعِذُّ بِكُمْ وَإِنَّا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿۳۷﴾

رب ستاسې ښه عالم خبردار دی پر تاسې، که اراده وفرمائي (د رحمت ستاسې) نو رحمت به وکړي پر تاسې (په عطاء د ايمان او قبول د توبې) یا که اراده وفرمائي (د عذابولو ستاسې) نو عذاب به درکړي تاسې ته (په کفر او عصیان سره)، او نه یې لېرلی مونږ ته پر دوی وکیل (ذمه وار).

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَاتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا ﴿۳۸﴾

او رب ستا ښه عالم دی په هغه چې په اسمانونو کې دي او چې په ځمکه کې دي، او خامخا په تحقیق فضیلت ورکړی دی مونږ ځینو انبیاوو ته پر ځینو (نورو)، او ورکړی وو مونږ داوود ته زبور.

تفسیر: یعنی مونږ سم له خپل محیط علم سره له هر چا سره معامله کوو، هر یو سړی مو چې مناسب وگڼلو؛ د بني آدمانو له منځه هغه ته مو نبوت ورکړ، شاه صاحب لیکي: «یعنې ځینې نبیان داسې وو چې د خپل امت له زیات شرارت څخه بالآخر په قهر شول، ستا حوصله مو له هغو څخه زیاته کړې ده، او پر گړدو مو فضیلت درکړی دی، لهندا ښایي ستاسې دغه ښه اخلاق له خپلې عالي مرتبې سره موافق وي»، او په خصوصیت سره د داود علیه السلام ذکر یې وکړ؛ ځکه چې هغه دغه دواړه شیان د پوهولو لپاره درلودل، جهاد هم او زبور هم، همغه دواړه خبرې دلته هم شته، قرآن او جهاد.

ځینې وایي چې: دلته یې د (زبور) ذکر کړی دی، د محمد صلی الله علیه وسلم کلیه فضیلت او د محمدیه امت د فضل او شرف په لوري یې اشاره فرمایلي ده، ځکه چې د زبور مضامین د محمد صلی الله علیه وسلم پر خاتم الأنبياء توب او د ده د امت پر اشرف الاممتوب مشتمل وو، ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرْثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (۱۷) جزء د الأنبياء سورت (۱۰۵) آیت (۷) رکوع، یعنی د محمد صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم مرحومه امت.

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ نَعَّمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضَّرَعِ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ﴿۳۹﴾

ووايه (ای محمده!) دوی ته چې وبولئ تاسې هغه معبودان چې گمان پرې کوئ د معبودانو بې له الله څخه، نو نه لري دوی اختیار د لرې کولو د ضرر له تاسې څخه، او نه د گڼولو (د ضرر بل چا ته).

تفسیر: یعنی الله تعالی خو هغه ذات دی، چې هر چا ته چې اراده وفرمائي؛ عذاب ورکوي، او په هر چا چې اراده وفرمائي؛ مهرباني پرې کوي، په هر چا چې هغومره اراده وفرمائي؛ هغومره پر نورو ورته فضیلت عطاء کوي، د هغه

قدرت کامل او علم یې محیط دی، اوس دې مشرکان هغو خپلو معبودانو ته نارې کړي، چې دوی یې خپل آله گڼي، یا یې جوړ کړي وي، آیا په هغوی کې یو هم داسې مستقل اختیار لري، چې لږ څه تکلیف له تاسې څخه لرې کړي شي؟ یا یې لږ څه سپک کړي؟ یا یې له تاسې څخه لرې او په بل چا وغورځوي؟ نو بیا داسې ضعیف او عاجز مخلوق معبود درول به څرنگه روا وي؟! .

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٠﴾

دغه (معبودان) هغه څوک دي چې عبادت یې کوي کفار، لټوي دغه (معبودان د دوی پخپله) طرف د رب خپل ته وسیله (د نژدوالي) چې کوم یو له دوی څخه ډېر نژدې دی الله ته، او امید لري د رحمت د دغه (الله)، او ویرېږي دوی له عذابه د دغه (الله، نو څنگه یې بولئ خدايان)، بېشکه عذاب د رب ستا (وړ او لایق د دې) دی چې وېره ترې وکړی شي (تل تر تله).

تفسیر: په «بخاري شریف» کې روایت دی چې څه خلقو د جاهلیت په زمانه کې د پیرانو عبادت کولو، هغه پیران خو مسلمانان شول، لیکن د هغوی عابدین همغسې پخپل جهالت کې قائم پاتې وو، نو د هغوی په حق کې دغه آیت نازل شو.

ځیني وايي: د پیرانو او د پرنستو او د مسیح او عزیز او د نورو گړدو عابدین په دغه کې شامل دي، مطلب یې دا دی: هغه موجودات چې تاسې خپل معبودان او مستعانان گڼئ او بولئ؛ هغوی پخپله خپل د رب د تقرب په فکر کې ډېر زیات لویډلي دي، او لټوي یې، د هغوی زیار او کوبښن په همدې کې دی چې د الله تعالی د قربت په حاصلولو کې کوم یو وړاندې او د مخه کيږي؟، د هغوی له منځه هر یو چې زیات مقرب وي، همغه زیات د الله تعالی د قرب د حاصلولو طالب دی، نو کله چې ستاسې د دغو مجوزه وو معبودانو حال د الله تعالی په مقابل کې داسې وي؛ نو تاسې له خپلو ځانونو سره د دغې خبرې فیصله وکړئ، چې د الله تعالی خوښي او د ده د رضاء د حصول تر کوم ځای پورې ضروري دی، او د غیر الله له عبادته نه الله تعالی خوښيږي، او نه هغه خوشالېږي چې تاسې یې عبادت کوئ، او خوښي یې غواړئ.

﴿وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ﴾ الآية - یعنې سره له انتهایي قرب د هغوی گړد امیدونه محض د الله تعالی پر لطف او مهربانی دي، او دوی تل تر تله د الله تعالی له عذابه ویرېږي او لږ زیږي، او په دې ښه پوهیږي چې د هر قسم نفعي رسونه او د ضرر دفعه د همغه پاک الله په قبضه او اختیار کې ده.

وَأَنَّ مِنْ قَرِيبٍ إِلَاخِنَّ مَهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مَعَذُّوهُنَّ عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥١﴾

او نشته هیڅ کلی (یا ښار د ځمکې په مخ کې) مگر چې مونږ هلاک کوونکي (مړه کوونکي) د اهل) د هغه یو پخوا له ورځې د قیامت یا په عذابوونکي یو (د اهل) د هغه په عذاب سخت سره، دی دغه حکم په کتاب (لوح محفوظ) کې لیکلی شوی.

تفسیر: د دغه آیت مطلب په څو ډوله اخیستی شي:

(الف): د دنیا هر یو کلی او ښار به د هغوی د اوسیدونکو د عظیم الشانو گناهونو په بدل کې پخوا له قیامته په مستأصلو عذابونو بیخي تباه او خراب شي، که د دوی گناه انتهایي درجې پورې نه وي رسېدلې، نو د دویمې درجې

د جرائمو په سزا کې د عمومي هلاکت څخه ښکته بل کوم سخت آفت پر هغه نازل شي، باقي داسې کلی او ښار به چېرې وي چې له ازله تر ابده پورې به یې ګناه نه وي کړې؟ او نه په کوم آفت کې به اخته شوی نه وي؟.

(ب): پخوا له قیامته ضروري ده چې هر یو کلي او ښار ته د هغه طبعي موت ورو لېږلی شي، او وران کړی شي، یا په کوم آفت او بلاء کې مبتلا شي، پر هغه طبعي موت چې د تعذیب له رنگه تش وي د (هلاک) د لفظ اطلاق له قرآنه او حدیث ثابت دی: ﴿حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قَوْمٌ لَّنُ يَجْعَلَ اللَّهُ مِن بَعْدِهِمْ سُوْدًا﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۳۴) آیت (۴) رکوع)، وفي الحدیث: «كلما هلك نبي جاء نبي آخر».

(ج): د کفارو کلي او ښارونه به یا پخوا له قیامته پخپلو درنو ګناهونو په بدل نابود او لري کړل شي، یا به په کوم نه کوم بل وخت کې د سختو عذابونو خوند وڅکي.

په هر حال هره معنی چې ترې واخیسته شي؛ له دغه آیت څخه مقصود تحذیر دی، ګواکې هغه یې چې پخوا فرمایلی وو: ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا﴾ دلته د هغه د وقوع خبر ورکړی شوی دی.

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ الْآلَانَ أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ الْآخُونِ ﴿۳۹﴾

او نه دی منع کړی مونږ لره هیڅ څیز له دې نه چې ولېږو هغه معجزې (چې دوی یې غواړي) مګر (دې خبرې) چې تکذیب کړی وو په هغو معجزو پخوانیو (کفارو نو هلاک مو کړل)، او ورکړې مو وه (قوم) د ثمود ته اوبښه ښکاره معجزه؛ نو ظلم وکړ (ثمودیانو په ځانونو خپلو) په سبب د (تندې او زخمي کولو او اهلاک د) هغې، او نه لېږو مونږ (دغه فرمایشي) معجزې مګر لپاره د ویرولو.

تفسیر: په حدیث کې دي چې د مکې معظمې خلقو ځمونږ له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه معجزې وغوښتي، مثلاً دغه چې د (صفا) غر راته سره زر کړه! یا دغه غرونه ځمونږ له شاوخوا څخه لرې کړه! او د زراعت قابله سمه هواره ځمکه ترې سازه کړه! و غیر ذلک، که داسې دې وکړه؛ نو مونږ ستا دغه خبرې منو، د دوی په ځواب کې دغه آیت نازل شو، یعنې د دغې فرمایشي معجزو ښوول الله تعالی ته له سره مشکل نه دي، لیکن پخوانیو خلقو ته سره له دې چې سم د هغو له غوښتنو سره د قدرت هسې معجزې ورښوولې وې، خو هغوی نه یواځې ایمان رانه وړ، بلکه په سرکښي کې یې لا پسې ترقي وکړه، آخر له سنت الله سره موافق د هغه نتیجه داسې شوه، چې هغوی بیخي سره مستأصل او فنا او په هلاک ورسېدل، اوس که ستاسې له احوالو هم ظاهر یږي، چې تاسې بیا هم منونکي نه یئ، نو له سنت الله سره سم د دې نتیجه هم ښايي هم هغه استیصال او کلي هلاک وي، نو کوم حال چې د پخوانیو شوی دی؛ همغه به ستاسې هم وشي، لیکن د الله تعالی حکمت د دې مقتضي نه دی چې تاسې هم د هغوی په شان هلاک کړي، نو ځکه د فرمایشي معجزو لېږل موقوف کړی شوي دي.

﴿وَآتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ﴾ الآية - د (ثمود) قوم له صالح علیه السلام څخه غوښتنه کړې وه چې د دغه غره له هغې غټې تېرې څخه یوه اوبښه راوباسه!، پاک الله هغه اوبښه له هغې پرښې (ګټې) څخه وروسته، مګر د دې په ځای چې هغوی د داسې فرمایشي معجزې له لیدلو څخه خپلې سترګې غړولي وې، او قلبي بصیرت یې حاصل کړی وې، بالعکس د ظلم او عداوت لپاره یې ملاوې و تړلې، لکه چې هغه اوبښه یې ووژله، او د صالح علیه السلام د شهادت په فکر او توطیه (غور) کې هم سره سم بوخت (مشغول) شو، بالآخر د هغوی عاقبت او انجام څرنگه چې واقع شو؛ هغه ګردو ته ښکاره او معلوم دی، او د هغه د بیانولو ضرورت نه دی پاتې، دغه یې د ﴿أَنْ كَذَّبَ بِهَا الْأَوَّلُونَ﴾ یوه نمونه وروړاندې کړه.

﴿وَمَا تُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَوْبَهُ﴾ الآية - یعنی هدایت د معجزاتو پر لیدلو موقوف نه دی، د فوق العاده وو معجزاتو د لېرلو څخه دغه مقصود وي؛ چې د قاهره قدرت له لیدلو څخه خلق د الله تعالی څخه وویریري، او له وېرې د پاک الله په طرف تمائل شي، که دغه مقصد حاصل نشي، او في الحال د هغه قوم تباه کول هم مصلحت نه وي، نو د تشو فرمايشونو د پوره کولو څخه څه فائده لاس ته راځي؟ باقي د عمومي تخویف او انذار لپاره د هغو آیتونو او معجزاتو لېرل چې مصلحت دی؛ هغه برابر لېرلي شوي دي.

وَأَذَلْنَا لِكُلِّ لِقْنٍ رَّبِّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ الْآفِتَّةَ لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ
وَتَحِيَّتُهُمْ فَإِنَّهُمْ أَطْعِيَانَا كَبِيرًا

او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل مونږ تاته چې بېشکه رب ستا احاطه کړېده پر مخلوقاتو (په علم او قدرت خپل سره)، او نه ده ګرځولې مونږ (نظاره ښوونه) هغه چې ښوولې مو وه تا ته (د کائناتو په نسبت په سترګو سره په شپه د معراج کې) مګر ازموینه لپاره د خلقو د (مکې)، او (همدارنګه فتنه ګرځولې ده مونږ) هغه ونه چې پرې لعنت کړې شوی دی په قرآن کې، او وپروو مونږ دوی؛ نو نه زیاتوي دوی ته (دغه وپروو) مګر طغیان سرکښي لویه.

تفسیر: ښایي چې د رسول الله مبارک په خیال کې دغې خبرې خطور کړې وي، چې د دغو فرمايشي معجزاتو د نه ښودلو څخه به کفارو ته د خندا او طعن موقع په لاس ورشي، او داسې به وایي: که دی په رښتیا سره ښي وي؛ نو څومونږ له غوښتنې سره به یې سم معجزې راښوولې وي، نو ځکه یې مطمئن کړ، چې ستا د رب علم او قدرت ګرځد خلق احاطه او راګېر کړي دي، او هیڅوک د ده له علم څخه د باندې وتلی نشي، او نه د ده د قدرت له ماتحت بل چېرې خوځېدی شي، او ګرځد د ده په واک او قبضه کې دي، تاسې د دوی دغو طعنو او تشنیعو ته له سره غورمه ردی او مه التفات ورته کوئ! دوی ستاسې یو شی نشي خرابولی، تاسې په خپل کار کې مشغول او لګیا اوسئ! او د دوی فیصلې بیخي مونږ ته راپرېردی، مونږ ته ډېر ښه معلوم دي، چې دوی سره د فرمايشي معجزو د لیدلو هم ستاسې د خبرو منونکي نه دي، او وروسته له هغه څومونږ له سزا او پوښتنې څخه خلاصیدونکي یا ترې چېرې تنبهدونکي نه دي، او په دې هم علم لرو، چې له دغو خلقو څخه کوم یو اوس سمدلاسه د تباه کېدلو وړ (لايق) دی؟ او د کومو خلقو باقي پرېښودل مصلحت دی؟ لهدا تاسې خپل ځان په دغو جګړو او جنجالونو کې له سره مه اخته کوئ! دغه ګرځد څومونږ تر محاصرې لاندې دي، بالآخره دوی به مسلمانیري.

﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ﴾ رؤیا یعنی نظاره یا ښوونه، او له هغې څخه مراد د معراج د شپې هغه نندارې دي؛ چې د هغو په بیان سره د خلقو ازموینه وشوه، صادقانو د هغو له اورېدلو څخه پرې باور وکړ، او ویې منل، او بالعکس مکذیبینو او ناقصانو د هغو تکذیب وکړ.

﴿وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ﴾ یعنی د (زقوم ونه) چې په قرآن کې ویلې شوې ده، چې هغه به د دوزخیانو خوراک وي، د ایمان لرونکو د یقین موجب شوه او د منکرانو د شک او ریب سبب وګرځېده، او ویې ویل چې: د دوزخ په اور کې به ونه څرنګه زرغونیري؟ دغه هم یوه ازموینه وه، له دغو دواړو مثالونو څخه اندازه وکړئ چې د خوارقو په تصدیق کې د طبائعو احوال څرنګه دي.

﴿وَتَحِيَّتُهُمْ فَإِنَّهُمْ أَطْعِيَانَا كَبِيرًا﴾ یعنی هغه زړونه چې د الله تعالی له وېرې څخه تش وي، له وپروولو څخه هم نه ویریري، بلکه لازيات شرارتونو کې پرمختګ او ترقي کوي، له هغوی څخه د فرمايشي معجزاتو په لیدلو سره د حق د قبلولو هیله او امید لرل چټي (بېکاره) او بې موقعه دی.

وَاذُقْنَا الْمَلَائِكَةَ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّا اِبْلِيْسَ ۗ قَالَ اَسْجُدْ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيْنًا ۙ

او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل مونږ پرېستو ته چې سجده وکړئ تاسې آدم ته (تعظیماً)؛ نو سجده وکړه (ټولو) مگر یواځې ابلیس (سجده ونه کړه)، وویل (ابلیس په خواب د الله کې): آیا سجده وکړم هغه چا ته چې پیدا کړی دی تاله خټې.

تفسیر: دغه قصه په څو ځایونو کې تېره شوې ده، دلته په هغې باندې تنبیه ورکول مقصود دي، چې د الله تعالی د حکم بې له وړاندې وروسته کولو څخه منل (د پرېستو له طرفه)، او په هغه کې شېبې پیدا کول د شیطان کار دی، دغه کفار هم د همغه شیطان د اعمالو متابعت کوي، چې په خبرو کې یې کاره بحثونه کول، مگر په یاد یې ولری چې د دوی عاقبت او انجام هم همغسې کېدونکی دی چې د دوی د امام او مشر لعین ابلیس انجام هم همغسې کېدونکی دی.

قَالَ اَرَاۤءَيْتَ كَذٰلِكَ الَّذِي كَفَرْتُمْ عَلٰٓىٰ لَيْۤنٍ اٰخَرٰتِنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاۤ اَخْتٰنُكُمْ دُرِّيَّتًا اِلَّا قَلِيْلًا ۙ

وویل (ابلیس) خبر را کړه ماته دا (سړی) چې بهتر کړی دی دی په ما باندې؛ قسم دی که وروستی دې کړم تر ورځې د قیامت پورې نو خامخا به زه بهخ وباسم هر ورو د اولادې د ده مگر لږ (د دوی چې ستا په عصمت او حمایت کې دي).

تفسیر: یعنې لږ څه به یې پرېږدم، او باقی ګرد به یې مسخر او د خپل ځان تابع وګرځوم، لکه چې پر آس د ملونې (څلونې) او قیزی په وسیله سړی لاس مومي، نو بیا دغه انسانان چې ځما په مقابل کې دومره ضعیف او کمزوري دي؛ نو تا دوی ته پر ما ولې لویی او فضیلت بخښلی دی؟ آیا داسې کول هم جائز دي؟ حال دا چې زه غوره یم له ده، ځکه چې آدم له خاورې پیدا دی او زه له اوره.

قَالَ اٰذْهَبْ فَمِنْ تَبَعِكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ جَزَاۤءُ مَوْجُوْرًا ۙ

(نو) وفرمایل (الله) چې څه نو هر چا چې متابعت وکړ ستا له دوی نه؛ نو بېشکه دوزخ جزاء ستاسې ده جزاء پوره.

وَاسْتَفْزِزْنَ مِنْۢ مِّنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمۡ بِخَبِيْطِكَ وَرَجِلِكۡ وَشَارِكْهُمۡ فِى الْاَمْوَالِ
وَالْاَوْلَادِ وَعَدُّهُمْ وَمَاۤ يَعِدُّهُمْ الشَّيْطٰنُ الْاٰغْرُوْرًا ۙ

او وځوځوه (راکټر کړه) هغه څوک چې طاقت دې رسیږي پر هغه باندې له دوی نه په غږ (بلنه) خپله سره (فساد ته)، او راکاره پر دوی سواره خپل او پیاده خپل، او شریک شه له دوی سره په مالونو کې او په اولادونو کې، او وعده کوه له دوی سره (د دروغو)، او نه کوي وعده له دوی سره شیطان مګر (په) مکر باطل (او فریب سره چې خطا ورته ثواب ښکاروي).

تفسیر: یعنې هغه غږ چې د الله تعالی د عصیان په لوري خلقو ته دعوت او بلنه کوي، له دې نه په زړونو کې وسوسې غورځول مراد دي، مزامیر (ساز او آواز) هم په دې کې داخلېدی شي.

د پیاده او سورو له راکارولو څخه دا مطلب دی چې خپل ګرد زور او قوت ولګوه، او په پوره قدرت او طاقت سره خپلو لښکرو ته د پرمختګ (وړاندې تلو) امر ورکړه، چې د الله تعالی په معصیت کې ګرد جنگیدونکي شیطانان دي، که سواره دي یا پلي (پیاده)، جني وي، که انسي، پخپلو شیطاني چارو بوخت او لګیا شی؟!.

﴿وَشَارِكُهُمْ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ﴾ یعنی په زړه کې دې ارمان مه ساته، او دوی ته پر هر شانه چې زړه دې غواړي ترغیب ورکړه، چې په خپلو مالونو او اولادونو کې هم تا ته برخې درکړي، یعنی دغه شیان په ناجائزو طریقو سره حاصل کړئ، او په ناجائزو کې یې ولگوئ.

﴿وَمَا يُعِدُّهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا عُرُوقًا﴾ یعنی چې شیطان انسان ته زرغونه باغونه وربښي، د ده په مکر او فریب او پلمو (تدبیرونو) کې راتلل د احمقانو کار دی، شیطان گړد مواعید پر دغابازی او فریب مبتني دي، لکه چې په قیامت کې دی پخپله به هم اقرار کوي: ﴿وَوَعَدْتُهُمْ فَاخْلَقْتُهُمْ﴾ (د ابراهیم سورت (۴) رکوع، (۲۲) آیت، (۱۳) جزء).

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَنٌ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلًا ﴿۱۵﴾

بېشکه (خاص) بندګان څما چې دي نشته تاته (ای شیطان) پر دوی هیڅ قسم غلبه حکومت قدرت، او کافي دی رب ستا (ای شیطان) وکیل ساتونکی (د خالصو بندګانو خپلو له شره ستا).

تفسیر: یعنی هر څوک چې پر الله تعالی اعتماد او توکل وکړي، هغه د ده کار جوړوي، او د شیطان له لومو او چمبو (دامونو) څخه یې راوباسي.

رَبُّكُمْ الَّذِي يُرِيكُمْ الْفُلْكَ فِي الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿۱۶﴾

رب ستاسې هغه (قادر مطلق ذات) دی چې چلوي تاسې ته بېړۍ (جهازونه) په بحر کې لپاره د دې چې ولټوئ (رزق او روزي) له فضله د ده څخه، بېشکه دغه (الله) دی پر تاسې ډېر مهربان.

تفسیر: دغه یې د الله تعالی د کار جوړولو یوه نمونه راوړاندې کړه، چې په هغه کې یو مشرک هم پر داسې اقرار کولو مجبور کېږي؛ چې له ماسوا الله څخه بل هیڅوک د گړدو مهماتو جوړوونکی او وکیل نشي کېدی.

علی الأكثر په لوی قرآن کې روزي یې په فضل سره تعبیر فرمایلي ده، د فضل معنی زیادت دی، ځکه چې د مسلمانانو دغه بندګي او عبادت خو د آخرت لپاره دی، او دنیوي فوائد دوی ته محض د امتحان او ازمېنت لپاره ورکول کېږي.

وَإِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ إِلَّا يَأْتِيَهُمْ الْغَلْغَلَةُ إِلَىٰ الْبُرُوجِ وَإِنَّ كَلِمَةَ الْكُفْرِ الْإِنْسَانُ كُفُورًا ﴿۱۷﴾

او کله چې ورسېږي تاسې ته سختي په بحر کې (او ویرېږي له غرقه)؛ ورک شي (له فکره) هغه کسان چې یې بلئ (او عبادت یې کوئ) مگر یواځې دغه (الله) ته (زاري او عبادت کوئ)، نو کله چې وموژغوري (بچ مو کړي) تاسې (له غرقه او ومو رسوي) وچې ته؛ نو بیا څنګ کوئ (له توحیده)، او دی انسان لوی ناشکره (په نعمتونو د رب خپل).

تفسیر: یعنی همدا چې انسان له مصیبت څخه نجات وموند؛ نو خپل حقيقي محسن بیخي له یاده وباسي، او هیروي یې، خو دقيقي (منته) وړاندې د سیند په چپو او د بحر په امواجو کې پرله پسې د الله تعالی په یادونه کې وو، همدغه چې د ګودر پر وچه باندې یې پښه ولګېده؛ نو بیا بیخي بې فکره کېږي، او هغه گړدې پېښې یې هېرې شي، نو له دې نه لویه ناشکري او احسان هېرول به نور څه وي؟.

أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يُخْصِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ أَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ﴿۱۵﴾

نو آیا په امن (مطمئن او بې ویرې) یی تاسې له دې نه چې ډوب کړي تاسې په یو طرف د ځمکې وچې کې؟ یا ولیبري پر تاسې سخت باد وروونکی د وړو کانیو؟ بیا ونه مومئ تاسې د خپل ځان لپاره کوم ساتونکی.

تفسیر: یعنې د بحر په خنډو (غاړو) په وچه کې مو ډوب کړي، مثلاً چې زلزله راشي او په ځمکه کې چاودې پيدا شي، او د قارون په شان په ځمکه کې خښ کړی شی! خلاصه یې دا چې ستاسې اهلاک د سیند په موجونو او چپو پورې موقوف نه دی، هر چېرې چې الله تعالی اراده وفرمائي؛ هلته مو وژني.

أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَ كُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَىٰ فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِّنَ الرِّيحِ فَيُغْرِقَكُم بِمَا كَفَرْتُمْ
ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِيعًا ﴿۱۶﴾

آیا په امان کې یی تاسې (بلکه مأمون مه اوسئ) له دې نه چې بیا راننه باسي تاسې (الله) په دې (بحر) کې بیا دویم ځلي، نو ناڅاپه راوولیبري پر تاسې ماتوونکی (د هر څیز) سخت باد، نو غرق به کړي تاسې په سبب د کفر (شرک) ستاسې، پس د هغه بیا به نه مومئ د خپلو ځانونو لپاره پر مونږ په سبب د هغه غرق پوښتېدونکی (راپسې مگر څېدونکی).

تفسیر: یعنې له الله تعالی څخه څوک پوښتنه کولی شي؟ یا د چاله واکه او توانه دغه کار پوره دی، چې د پاک الله تعقیب وکړي؟

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِّنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ
خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿۱۷﴾

او خامخا په تحقیق ډېر عزت ورکړی دی مونږ اولادې د آدم ته، او سواره کړي مو دي دوی پر مرکوباتو باندې په بر (وچه) کې، او په بحر (دریاب) کې، او رزق روزي مو ورکړې ده دوی ته له طیباتو پاکیزه وو شیانو، او غوره کړي مو دي دوی پر ډېرو له هغه چا چې پیدا کړي مو دي په غوره کولو (ډېرو) سره.

تفسیر: یعنې انسان ته یې د صورت حسن، نطق، تدبیر، عقل، حواس او نور ور عنایت فرمایلی دي، چې د هغه په وسیله په خپل دنیوي او اخروي مضارو او منافعو باندې پوهیږي، او د ښو او بدو په منځ کې سره تفریق کولی شي، په هر طرف کې یې د پرمختګ او ترقی لارې ورته پرانستلي دي، نور مخلوقات تر خپل واک لاندې راوستلي شي، او خپلې چارې ترې اخیستی شي، په وچه کې د حیواناتو پر شا او پر نورو راز راز نواقلو او وسائلو سفر کوي، په سیندونو او بحرونو کې پر بهرنيو او جهازونو او نورو نقلیه وو وسائلو سره بې تکلفه تګ راتګ مسافرت کولی شي، له قسما قسم ښو ما کولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، کورونو او تعمیراتو او د دنیوي نورو وسائلو او وسائطو او د هوسایي (آرام) او هستوګنې د هر راز لوازمو او لواحقو څخه منتفع او ګټور کيږي، د همدغو انسانانو لوی پلار آدم علیه السلام یې د پرښتو «مسجود له» وګرځاوه، او د دوی آخري رسول الله محمد صلی الله علیه وسلم یې د ګردو مخلوقاتو سردار غوره کړ.

يَوْمَ نَدْعُوهُ أَكْثَرُ الْأَنْبِيَاءِ مَا مِثْلَهُمْ قَمِينٌ أَوْ تَرَىٰ كَتَبَهُ بِمِثْنَيْهِ فَأُولَٰئِكَ يَفْرَهُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿١٥﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې و به بولو (په نامه سره) هر امت سره د انبیاوو او مشرانو د دوی، نو هر هغه چا ته چې ورکړه شوه اعمالنامه د ده په بني لاس د ده کې نو دغه (أصحاب اليمين) لولي به اعمالنامې خپلې (په ډېرې خوشالۍ سره) او ظلم به ونه کړي شي (پر دوی) په اندازه د یو نري تار (چې په منځ د زړې د خرماوو کې وي).

تفسیر: د قیامت په ورځ به هره فرقه سره له هغه څیزه حاضرېږي چې ده به د هغه پیروي او متابعت کولو، مثلاً مؤمنین له نبی یا له کتاب یا له دیني مشره سره، او کفار له مذهبي مشر، او لوی شیطان او باطلو معبودانو سره چې فرمایلي یې دي: ﴿وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يُدْعَوْنَ إِلَى الثَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُضْرُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۴۱) آیت (۴) رکوع).

او په حدیث کې راغلي دي: «تتبع كل أمة ما كانت تعبد»، په دغه وخت کې د ګردو انسانانو اعمالنامې به هغوی ته رسیږي، د ځینو اعمالنامې به د مخې له طرفه په بني لاس کې او د ځینو به د شا له طرفه په کین لاس کې ورسېږي، ګواکې دغه یو حسی علامت دی د مقبولیت او مردودیت لپاره.

﴿أَصْحَابُ الْيَمِينِ﴾ یعنی په بني لاس کې د عملنامې اخیستونکي، دوی به هغه کسان وي چې په دنیا کې یې حق قبول کړی دی، او خپل فطري شرافت او انساني کرامت یې باقي ساتلی وي، همغسې چې هغوی په دنیا کې سره له پوهېدلو او سنجولو (غور کولو) کار کړی وي، او خپل وړاندې وروسته یې لیدلي وي، په آخرت کې هم همغه احتیاط د دوی په کار ورځي، په دغه ورځ کې به دوی له حده زیات خوښ او خوشاله وي، او په ډېر سرور او انبساط سره به خپلې اعمالنامې لولي، او نورو ته به هم وایي: ﴿هَذَا مَا أَقْرَأُ وَكَتَبْتُ﴾ (۲۹ جزء د الحاقه سورت (۱۹) آیت (۱) رکوع) «راشئ څما دغه کتاب ولولئ».

باقي نور خلق یعنی ﴿أَصْحَابُ الشِّمَالِ﴾ د هغوی احوال په وروستي آیت کې بیان فرمایلي شوي دي، ځیني د (امام) له لفظه خپله اعمالنامه مرادوي، ځکه چې هلته به خلق د همدغې اعمالنامې پسې ورځي (لنډه یې دا چې په آخرت کې به له هر چا سره همغه معامله وکړه شي، چې وړ او مستحق یې وي، او ظلم به ونه کړي شي پر دوی باندې په اندازه د هغه نري تار چې په منځ د زړېو د خرماوو کې وي.

وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَىٰ فَهُوَ فِي الْخُزُرَةِ أَعْمَىٰ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿١٦﴾

او هر څوک چې وي په دغه (دنیا) کې ږوند (له پېژندلو د حقه) نو هغه به په آخرت کې هم ږوند وي (له لارې د خلاصې) او ډېر لرې به وي (د نجات او بري) له لارې (د ږندو په شان).

تفسیر: یعنی دلته د هدایت د لارې له لیدلو څخه ږانده پاتې وي، او هلته په آخرت کې د جنت د لارې له لیدلو څخه هم ږانده او ډېر لرې ترې پاتې کیږي (موضح القرآن)، دغه د «أصحاب اليمين» په مقابل د «أصحاب الشمال» ذکر دی، ځینو د ﴿وَأَضَلُّ سَبِيلًا﴾ مطلب داسې اخیستی دی، چې په دنیا کې د مافات تلافی ممکنه ده، ولې په آخرت کې له هغه څخه هم ډېر لرې ولوېدل، ځکه چې په قیامت کې د تدارک او تلافی هیڅ امکان نشته.

وَإِنَّ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِي أُوتِيتَ إِلَيْكَ لَتَفْتِنَنَّ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَإِذْ أَخَذْنَا مِنْكَ خَلِيلًا ﴿١٧﴾

او په تحقیق شان دا دی چې نژدې وو (کفار) چې واروي تاله هغه (قرآن) څخه چې وحی کړې ده مونږ تاته لپاره د دې چې وترې ته پر مونږ بې له دې قرآنه بل څه، او (که متابعت دې کړی وی تا د دوی؛ نو) په دغه وخت کې به خامخا نیولی به یې وې دوی ته دوست.

تفسیر: له دغو باطني رندو څخه ځینې شریران خو هغه کسان دي، چې پخپله پر سمه لاره نه راځي، بلکه نور غټې غټې سترگې لرونکي پوهان او هوشیاران هم غواړي چې وغولوي او تېر باسي، لکه چې د مکې معظمې د کفارو دغې بې حیایي او جسارت ته وگورئ چې غواړي تاسې هم دغه طرف ته متمائل کړي، چې د الله تعالی هغه وحي او احکام چې پر تاسې بې لیرلي دي، د هغو یوه برخه تاسې د دوی له خاطره (معاذ الله) پرېږدئ یا یې بدل کړئ، کله د حکومت، کله د دولت، کله د بنکلیو پیمخو جونو (جینکو) تطمیع او تشویق به یې دوی ته وروړاندې کولو، کله به یې ویل چې: مونږ به له څرمې (سېلمې) ستا تابع کیږو؛ که چېرې له قرآن څخه تش هماغه برخه لرې کړئ چې د شرک او بت پرستی په نسبت تردید کوي، که په فرض محال (العیاذ بالله) تاسې داسې وکړئ؛ نو خامخا هغوی به تاسې خپل ټینگ دوست په شان منلي وي، لیکن ستاسې جواب د هغوی په مقابل کې داسې وو: «که تاسې لمر او سپوږمې له اسمانه راښکته کړئ، او یوه بې ځما په یوه موتي کې بل بې ځما په بل موتي کې را کړئ، خو بیا هم محمد صلی الله علیه وسلم د هغه څیز پر بڼو دونکې نه دی چې پاک الله د هغه لپاره مبعوث کړی دی، خو یې تر پایه ونه رسوي، یا خپل سر پرې جار (قربان) نه کړي».

وَلَوْلَا اَنْ تَبْتَنَّاكَ لَقَدْ كُنْتَ تَرْكُنُ الْاِيْمُ شَيْئًا قَلِيلًا ﴿٣٠﴾ اِذَا اَلَذُّنُكَ ضَعْفَ الْحَيٰوةِ وَضَعْفَ الْمَبَاتِ تُمْ
لَا يَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيْرًا ﴿٣١﴾

او که نه وی مونږ ټینگ کړی ته (په حق باندې د عصمت)؛ نو خامخا په تحقیق نژدې شوی وي ته چې میلان دې کړی وي دوی ته څه لږ. (او که لږ څه میل دې کړی وي)؛ نو په دغه وخت کې به خامخا په تحقیق ځکلی به مو وی تا ته د وچند عذاب د ژوندون (په دنیا کې) او د وچند عذاب د مرگ (په آخرت کې)، بیا به نه وه موندلې تا د ځان لپاره پر مونږ باندې مدد کوونکي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: ﴿تَرْكُنُ﴾ له «رکون» څخه دی، چې ادنی راښکته کېدلو او د قلب ډېر خفیف میلان ته وایي، له دې سره د ﴿شَيْئًا قَلِيلًا﴾ قید یې زیات کړ، نو له ادنی ځنې ډېر ادنی مرتبه ترې مراده شوه، بیا ﴿لَقَدْ كُنْتَ﴾ یې وفرمایه، او د هغه وقوع یې لا لږ کړ، یعنې که دغه خبره نه وی چې ته معصوم نبي یې، چې ستا د عصمت ساتنه الله تعالی پخپل خصوصي فضل سره کوي؛ نو د دغو چالاکو شریرانو د فریب بازی څخه ډېر لږ څه هغه طرف ته به ستا قلبي میلان ورنژدې کېده، لیکن د انبیاوو علیهم السلام د عصمت تکفل الله تعالی فرمایلی دی، نو ځکه دغومره یو خفیف تمایل هم په تا کې ونه موندل شو.

له دې نه ظاهرېږي چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په وجود کې د فطري تقوی قوت ډېر مضبوط او کلک او بیخي له تزلزل څخه عاري وو، (که قاري دغه پاس آیات په دقت سره بیا ولولي؛ او په کې ښه دقیق او څیر شي)؛ نو په دغو کې هم د رسول کریم صلی الله علیه وسلم د فضل او شرف اظهار په نهایت لطیف بیان سره مقصود دی.

مقرینو ته همغسې چې انعامات ډېر دي، ډېر مصائب او بلیات هم د دوی په برخه کې راځي، او د دوی پر خورا ډېر لږ وړو کې غلطی یا قصور باندې هم سخت عتاب واردېږي، لکه چې څمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطهراتو ازواجو ته فرمایلي دي: ﴿يٰۤاَيُّهَا النَّبِيُّ مِنْ يَّاتٍ مِنْكَ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَعَّفُ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ﴾ (۲۱ جزء د الأحزاب سورت (۳۰) آیت (۴) رکوع).

نو دغه بې راوښود چې د دوی مرتبه کومه معمولي مرتبه نه ده، که په فرض محال سره له ادنی څخه ادنی کومه غلطی وي؛ نو په دنیا کې او په برزخ کې او په آخرت کې د وچنده عذاب ورځکولی کیږي، هر مؤمن لره ښایي چې د دغو آیتونو د تلاوت په وخت کې په گوندو او ځنگنو شي، او په انتهایي خوف او خشیت سره د الله تعالی د جلال او

جبروت په شان کې غور وکړي! او همغه دعا دې وکړي چې پخپله به رسول الله مبارک کوله: «اللهم لا تکلني إلى نفسي طرفة عين» «ای إلهای! د سترگې د یوه رپولو په اندازه مې هم خپل نفس ته مه خوشې کوه!»، یعنې تل مې همدغه ته حفاظت او ساتنه وکړه! او پخپل کفالت کې مې وساته!.

وَأَنَّ كَادُوا لَيَسْتَفْرِزُونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَبْقَاؤُنَّ خِلْفَكَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

او بېشکه شان دا دی چې نژدې وو (دغه مکې والا او غوښتل یې) چې خامخا و خوځوي تا له ځمکې (د مکې یا د مدینې) لپاره د دې چې وباسي تا له دغې (ځمکې په مکر او فرېب سره) او په دغه وخت کې (که ته یې ایستلی وي)، نو درنگ به نه وی کړی وروسته له (ایستلو) د تا نه مگر لږ (مدت).

تفسیر: یعنې غواړي چې تاسې په تنگ کړي او ومو ویروي، او له معظمې مکې څخه مو د باندې وباسي، لیکن دوی دې دغه خبره هم په یاد ولري، که هغوی داسې وکړه؛ نو دوی به پخپله هم تر ډېرو ورځو پورې دلته نشي اوسېدلی، لکه چې همداسې هم وشو، چې د دوی همدغه ظلم، ستم او تیري د دې خبرې سبب شوه چې محمد صلی الله علیه وسلم له معظمې مکې نه منورې مدینې ته هجرت وفرمایه، خو تر دې یو نیم کال وروسته د مکیانو لوی سرداران او مشران له خپلو کورونو څخه ووتل، او د بدر په میدان کې په نهایت ذلت او خواری سره ووژل شول، او له هغه پنځه شپږ کاله وروسته پر معظمه مکه باندې هم د اسلام قبضه وشوه، د کفارو هغه حکومت او شوکت تباه او فنا شو، او بالاخر په ډېر لږ مدت کې نه یواځې په معظمه مکه کې بلکه کې په ټوله «جزیره العرب» کې د محمد صلی الله علیه وسلم یو تن مخالف هم پاتې نشو.

وَسَنَّةٌ مِّنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُّسُلِنَا وَلَا تَجِدُ لِسِتِنَا حُجُوبًا ﴿٤٧﴾

(دغه وړاندې) طریقه ځمونږ (په مثل د هغې طریقې ځمونږ ده) په هغه چا کې چې پر تحقیق لیرلي وو مونږ پخوا له تا نه له رسولانو ځمونږ، او نه به مومې ته طریقه (عادت) ځمونږ ته هیڅ تغیر تبدیل.

تفسیر: یعنې ځمونږ هم دغه دستور له قدیمه تر اوسه جاري دی، کله چې په کوم کلي یا ښار کې د الله تعالی نبي ته یې هستوگنه نه ده ورکړې؛ نو پخپله د همغه ځای اوسیدونکي نه دي پاتې شوي.

اقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِ الشَّيْءِ إِلَى عَسَقِ الْيَلِيلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٤٨﴾

قائمونه (سم ودر وه له ټولو حقوقو سره) لمونځ وروسته له زواله د لمر، تر تیارې د شپې پورې (یعنې ماسپښین، مازدیگر، ماښام، او ماخوستن لمونځونه اداء کړه!)، او له قرائت د فجر (یعنې د سهار لمونځ اداء کړه)، بېشکه چې قرآن لوستل (لمونځ کول) د فجر دی حاضر شوی (یعنې ورحاضر یږي ورته ملائک د شپې او د ورځې).

تفسیر: یعنې د دوی د دغو حیلو او پلمو (تدبیرونو) هیڅ پروا مه کوئ، او له سره خپل فکر او چرت پرې مه خرابوئ، تاسې تل خپل رب او مالک ته متوجه اوسئ! خپل لمونځونه سم صفا اداء کوئ! ځکه چې تعلق مع الله داسې یو څیز دی چې انسان ته پر گردو (ټولو) مشکلاتو او نوابو (تکالیف) بری او غلبه ورکوي: ﴿وَأَسْمِعُوا الصَّبْرَ وَالصَّلَاةَ﴾ (اول جزء د البقرې سورت (۵) رکوع (۴۵) آیت)، ځمونږ د دې تفسیر په ﴿لِذِكْرِ الشَّيْءِ إِلَى عَسَقِ الْيَلِيلِ﴾ کې د ماسپښین، مازدیگر، ماښام، ماسختن څلور واړه لمونځونه راغله.

﴿وَقُرْآنَ الْفَجْرِ﴾ الآية - بنایي (د قرآن الفجر) له تعبیره دې طرف ته اشاره وي، چې په فجر کې د قرائت تطویل مطلوب دی، په حدیث کې راغلي دي چې: «د فجر او عصر په وخت کې د شپې او د ورځې د پرښتو په منځ کې سره مبادله واقع کیږي»، لهدا په دغو دوو وختونو کې د ورځې او د شپې د پرښتو اجتماع وي، نو ځمونږ قرائت او لمونځ د دوی په حضور کې د زیار (کوښښ) برکت او ښېگڼې موجب دی، په دغه وخت کې پاس تلونکې پرښتې الله تعالی ته شهادت ورکوي، چې مونږ د خپل ټگ راتگ په وخت کې ستا بندگان په لمانځه کې مصروف او مشغول ولیدل، علاوه پر دې د سحر په وخت کې طبعاً د سړي زړه هم حاضر او مجتمع وي.

وَمِنَ الْبَيْتِ فَتَجِدُ رِبَّكَ غَسًى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿۱۵﴾

او په (یوه ټوټه د) شپې کې خوب پرېږده او وینښ اوسه (په لوستلو د قرآن په لمانځه کې) دازياتي (نفلي) عبادت دی خاص تاته، بنایي چې وبه دروي تار ب ستا په هغه مقام محمود (ستايلي شوي ځای د شفاعت) کې.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعني له خوبه راوینښ شه! (په تهجد) کې قرآن ولوله، دغه حکم مو له ګردو څخه زیات پر تا کړی دی، چې تاته (له ګردو څخه) لویه مرتبه درکوه، یعني تهجد مو خاص پر تا واجب کړی دی، او پرامت مستحب دی.

(مقام محمود) د عظمی شفاعت مقام دی، کله چې بل هېڅ یو نبي به هېڅ یو شی نشي ویلی، نو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم به الله تعالی ته سجده وکړي او په لوړو صفاتو به یې وستایي او بیا به د خلکو لپاره شفاعت وکړي، چې د قیامت د میدان حشر له عذابه یې خلاص کړي، او د خلکو تر منځ فیصله وکړي، نو الله تعالی به دده شفاعت قبول کړي او په لمړنو او وروستو خلکو او انبیاءو به د هغه سیادت او افضلیت عملاً ثابت شي.

تنبیه: د «مقام محمود» دغه تفسیر په صحیحه وو احادیثو کې راغلی دی، او په (بخاري شریف) او په (مسلم شریف) او د احادیثو په نورو مقدسو کتابونو کې د (کبری شفاعت) نهایت مفصل بیان شته.

وَقُلْ رَبِّ ادْخُلْنِيْ مَدْخَلَ صِدْقٍ وَّاَخْرِجْنِيْ مَخْرَجَ صِدْقٍ وَاَجْعَلْ لِيْ مِنْ لَدُنْكَ سُلْطٰنًا نَّصِيْرًا ﴿۱۶﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه ځما! ننه باسه ما په ننویستلو رښتیا (ښو سره مدینې ته)، او ویاسه ما په ویستلو رښتیا (ښو سره له مکې نه)، او وګرځوه ما لره له جانبه خپله یو قوت مدد کوونکی (له اسلامه سره پر کفر باندي).

تفسیر: یعني چېرې چې زه رسولی کبریم (مثلاً مدینې منورې ته)؛ په نهایت پت، عزت، حرمت او شوکت سره مې ورسوه، چې د حق کلمه علیا وي! او له هر ځای څخه چې ایستل یعني بیلتون دی (مثلاً له مکې څخه)؛ نو هغه دې هم په پت، غیرت، عزت، حرمت، او شوکت سره وي، چې دښمنان ذلیل او خوار، او دوستان خوښ او فرحان شي!؛ او په هر صورت د صداقت فتح او بری وي، او کذب سر خورند او ښکته وي!؛ او داسې غلبه او تسلط راعنایت کړه چې له هغه سره ستا مدد او نصرت هم وي، څو د حق کلمه علیا، او معاندین ذلیل او ښکته وي! په دنیا کې هر یو قانون چې وي: سماوي یا أرضي؛ نو د هغه د انفاذ لپاره تر یوې درجې پورې د حکومت مدد ضروري دی، څو د هغو کسانو ضرر او فساد او عناد له مخه ورک کړی شي، چې سره له د دلائلو او براهینو له اورېدلو او د لمر په شان د حق واضح کېدلو هم ضد او عداوت چلوي، نو ځکه په (۲۷ جزء د الحدید سورت په (۲۵) آیت (۳) رکوع) کې یې فرمایلي دي: ﴿لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا بِالْبَيِّنَاتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ بَاسٌ شَدِيْدٌ وَّمَتَّاعٌ لِّلنَّاسِ﴾ الآية .

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿۱۰﴾

او ووايه (ای محمده! دوی ته کله چې بېرته ننوتې مکه ته فاتحاً): راغی حق (اسلام) او په تېښته ورک شو باطل (کفر او شرک)، بېشکه باطل دی ورکیدونکی (بې ثباته).

تفسیر: دغه عظیم الشانه وړاندوینه په معظمې مکه کې شوې وه، چې هلته په ښکاره ډول سره د حق د غلبې کوم سامان نه وو، یعنې ووايه ای محمده! لوی قرآن چې مسلمانانو ته زېری ورکوونکی او باطل له منځه لري کوونکی او ورکوونکی دی؛ راغی، پس وپوهېږئ چې اوس حق دین غالب شو، او د کفر د تېښتېدلو پېښه یواځې له مکه معظمې څخه نه بلکه له ګردې «جزیره العرب» څخه په عمل راځي.

په حدیث کې راغلي دي: کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کې په بري ننوت؛ نو په دغه وخت کې د کعبې شریفې په چار چاپېر کې درې سوه او شپېته بتان وو، رسول الله مبارک په یوې لښتې سره پر ګردو یو یو وار کولو، او داسې به یې فرمایل: «وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا» ﴿قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾
نور هېر بت به پر مخې لوېده، په دغه شان د پاک قرآن یوه وړاندوینه پوره شوه، او بل داسې یو اعلان وکړ شو چې: «هغه کفر چې له کعبې څخه تېښتېدلی دی؛ بیا به له سره بېرته نه راځي»، والحمد لله علی ذلك.

وَنَزَّلْنَا مِنَ الْقُرْآنِ نَاهُوشِفَاءً وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴿۱۱﴾

او نازلوو (پر تا) له قرآن هغه څیز چې شفاء دی (له ظاهري او باطني امراضو)، او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې نفع پرې اخلي)، او نه زیاتوي (دغه قرآن) ظالمانو (کافرانو) ته مګر زیان (هلاکت چې ایمان پرې نه راوړي).

تفسیر: یعنې څرنگه چې د حق له راتګه باطل تېښتي؛ قرآني آیات هم بالتدریج نازلېږي، نو روحاني امراض هم لري کېږي، او له زړونو څخه د باطله وو عقائدو او ذمیمه وو اخلاقو د شکو کو او شبهاتو رنځورۍ بیخي محوه او ورکوي، بلکه ډېر اوقات د هغه له مبارک تاثیر بدني صحت هم حاصلېږي، لکه چې په (روح المعاني او زاد المعاد) او نورو کې د دې فلسفه او تجربه بیان کړی شوی ده.

په هر حال هغه کسان چې ایمان راوړي، یعنې د شفاء دغه نسخه استعمال کړي؛ نو له ګردو قلبي او روحاني امراضو څخه نجات مومي، او د الله تعالی په خصوصي رحمت او ظاهري او باطني نعماوو افتخار حاصلوي، هو! هغه مریض چې له خپل ځان سره دښمني کوي، او له طیب او معالجې سره دمخالفت تصمیم وکړي؛ نو ظاهر دی چې په همغه اندازه چې دی له علاجه او دواء څخه نفرت وکړي، او لري ترې وتېښتي؛ په همغه اندازه به زیان ومومي، ځکه چې مرض د زمانې له امتداده داسې مهلک شی دی، چې له روحه سره یو ځای له بدنه لري کېږي، نو دغه آفت د پاک الله له طرفه نه بلکه پخپله د همغه ظالم مریض له لوري راغلی دی، لکه چې په جزء (۱۱)، د التوبه سورت په (۱۶) رکوع، (۱۲۵) آیت) کې پاک الله فرمایي: «وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ»

وَإِذَا النُّعْمَانُ عَلَى الْإِنْسَانِ اعْرَضَ وَنَأَمَّنِيهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشُّرْكَانَ يُوَسَّسًا ﴿۱۲﴾

او کله چې نازل کړو نعمت (او احسان) پر انسان (لکه صحت، وسعت او راحت)؛ نو مخ ګرځوي (له یاد د الله)، او لري شي ترې په اړخ ګرځولو (له کبره)، او کله چې ورسپري ده ته شر بدې؛ نو شي دی ناامیده.

تفسیر: یعنی د انسان عجب حال دی، کله چې الله تعالی ده ته پخپل فضل سره نعمتونه وربخښي؛ نو احسان یې نه مني، هومره عیش او آرام یې چې ور په برخه شي؛ هغومره یې د هغه حقيقي منعم له طرفه غفلت او اعراض زیاتیري، او د عبودیت له فرائضو څخه ځان وباسي، او غاړه غړول ترې غواړي، بیا کله چې سخت او خراب وخت پرې راشي؛ نو یو ځلي به گډر امیدونه او اسرې وشکوي، مایوس او ناامیده کيني، گواکې په دواړو حالاتو کې له پاک الله څخه خپله علاقه شکوي، کله د غفلت په بناء، کله د مایوسی په اقتضاء (نعوذ بالله من کلا الحالین).

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكَلَتِهِ فَرَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې هر څوک عمل کوي په هغې طریقي چې مناسب وي له حاله دده (له بنو او بدو)؛ نو رب ستاسې ښه خبردار دی په هغه چا چې هغه ښه موندونکی وي د سمې لارې.

تفسیر: یعنی هر یو کافر او مؤمن، معرض او مقبل پر خپلو طریقو، نیاتو، طبیعتو او مذاهبو تگ کوي، او په همنه کې بُخت او لگیا وي، لیکن په یاد یې ولری چې د الله تعالی له محیط علمه د هیڅ انسان هیڅ یو عمل نشي خارجېدی، الله تعالی د هر چا د عمل طریقه او حرکت او سکانات برابر گوري، او ښه عالم دی چې کوم یو څومره سم تگ کوي، او په کوم کوم شي کې په څه اندازه چپ (کور) تگ کوي؟ یا په کره لاره ځي؟ او له هر یوه سره سم د هغه له عمل سره معامله کوي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ۝

او پوښتنه کوي له تانه (ای محمده!) له روح څخه، ووايه (ای محمده! دوی ته) چې روح له امره د رب څما دی، او نه ده درکړې شوې تاسې ته له علم (پوهې) څخه مگر لږ غونډې.

تفسیر: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ﴾ یعنی انساني روح څه شی دی؟ او د هغه ماهیت، حقیقت څه دی؟ د صحیحینو شریفینو له روایت سره موافق دغه سوال د مدینې منورې یهودانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د ازموینې په ډول کړی وو، او د سیرو روایاتو څخه معلومېږي چې په معظمه مکه کې قریشو د یهودانو په مشورې دغه پوښتنه کړې ده، نو ځکه د دې آیت په مکیت او مدینت کې اختلاف دی، ممکن دی چې نزول یې مکرروي، والله أعلم.

دلته د دې سوال له اندراج به غالباً دغه مقصود وي؛ چې دغه خلق د هغو شیانو له پوهېدلو څخه چې ورته اړتیا او ضرورت لري خو اعراض کوي، او په غیر ضروري مسائلو کې د عناد او تعنت (ضد) له لارې جگړې کوي، دوی دغې خبرې ته زیات ضرورت درلود، چې د قرآني وحی له روح څخه باطني ژوندون یې حاصل کړی وی، او د دغې د شفاء له نسخي څخه مستفید شوي وی: ﴿وَكَذَلِكَ أَوحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا﴾ (۲۵ جزء د الشوری سورت (۵۲) آیت (۵) رکوع)، ﴿يُرْسَلُ الْمَلَكُ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادٍ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۲) آیت اوله رکوع)، مگر دوی ته له لرې له کاره او د عنادي مباحثو څخه چېرې فرصت پیدا کېده؟ مثلاً دغو معاندینو به داسې پوښتنې کولې: روح څه شی دی؟ جوهر دی؟ که عرض؟ مادي دی؟ که مجرد؟ بسیط دی؟ که مرکب؟.

د داسې قسم غامضو او بې ضرورتو مسائلو په پوهېدلو نه نجات موقوف دی، او نه دغه بحثونه د انبیاوو د تبلیغ له فرائضو سره تعلق لري، لوی لوی حکماء او فلاسفه تر نن پورې پخپله د (مادې) په حقیقت نه دي مطلع شوي، روح چې په هر حال له (مادې) څخه ډېر لطیف او خفي دی، د هغه اصلي ماهیت او کنهې پورې د رسېدلو څه امید به وکړی شي؟ د مکې معظمې د مشر کینو د جاهلاتو او د مدینې منورې د یهودانو د اسرائیلیاتو مطالعه کوونکو ته معلوم

دی؛ چې هغه قوم چې په ډېرو غټو خبرو او په نهایت واضحو حقایقو هم نشي پوهېدی؛ نو دوی به د روح پر حقایقو د پوهېدلو څه قدرت او استعداد ولري؟.

﴿قُلِ الرَّؤْمُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي﴾ الآية - یهودانو د امتحان په مقصد له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دا پوښتنه وکړه؛ نو پاک الله په واضح صورت دوی ته دغه ورونه ننوډ، ځکه چې دوی د هغه د پوهېدلو حوصله نه درلوده، پخوانیو انبیانو وویل چې د هغه په بدن کې لویېږي، کله چې هغه روح له بدن څخه وځي؛ نو سا هم څیږي او انسان مري.

وَلَكِنْ شِئْنَا لَنْدَهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَآتِيكَ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكَيْلًا ۝۱۱۱ الْأَرْضَةُ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ۝۱۱۲

او که اراده وفرمایو مونږ نو خامخا بېرته به یوسو هغه څیز چې وحی کړی دی مونږ تاته (یعنې قرآن له سینو او له صفحو)، بیا به نه مومي ته خپل ځان ته په دې کار کې پر مونږ کوم وکیل (کفیل چې بېرته یې دروېږي). لیکن (پرې مونږ د قرآن له جهته د) رحمت له جانبه در بستا، بېشکه فضل د دغه (الله) دی پر تا ډېر لوی.

تفسیر: یعنې د لوی قرآن علم چې پاک الله تاته در کړی دی، که الله تعالی اراده وفرمایي او دلږ څه مودې له مخې هغه در څخه واخلي؛ نو بیا به یې بل څوک نشي در کولی، لیکن د الله تعالی مهرباني پر تاسې ډېره زیاته ده، نو ځکه یې دغه لوی نعمت در عنایت فرمایلی دی، او هیڅ وجه او دلیل په لاس کې نشته، چې هغه در څخه بېرته واخلي، او یواځې د عظیمه قدرت اظهار مقصود دی، او هومره چې کامل روح وي، خو بیا د هغه ګرد کمالات موهوب او مستعار دي، او ذاتي نه دي.

قُلْ لَئِنْ اجْتَمَعَتِ الْأُنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ۝۱۱۳

ووايه (ای محمده! دوی ته) خامخا که یو ځای شي (ګرد) انسانان او (ګرد) پیریان په دې چې راوړي په شان د دې قرآن (په فصاحت بلاغت او درایت کې)؛ نو رابه نه وړي په شان د دې (قرآن) اګر که شي ځینې د دوی له ځینو نورو سره ملاتړي.

تفسیر: د لوی قرآن د اعجازو په متعلق په متعددو مواضعو کې کلام شوی دی، او پر دغه موضوع کې ځمونږ مستقله رساله «اعجاز القرآن» هم چاپ شوې ده، هغه دې ولوستله شي.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ۝۱۱۴

او خامخا په تحقیق مکرر بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دې قرآن کې (مثل) له هره قسمه مثاله (لکه ترغیب ترهیب قصص او اخبار چې عبرت پرې واخلي)؛ نو غاړه کېښوده اکثر و خلقو (او) راضي نشول په هیڅ (مګر په ناشکری (او انکار له حقه).

تفسیر: یعنې د دوی د خیر غوښتلو لپاره عجیب او غریب مضامین څو څو ځلې په مختلفو اسالیبو او په قسم قسم عناوینو بیان کړل شول، لیکن اکثر و احمقانو د هغه قدر ونه کړ، او د احسان منلو په ځای د هغه پر ناشکری ګردو سره لاس یو کړ.

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَدُوعًا ۖ أَوْ تُكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ تَحْتِهَا أَنْهَارٌ مِّنْ جَهَنَّمَ ۖ فَمَنْ يُؤْتِي السَّمَاءَ مَخْرُوجًا ۚ وَالْمَلَائِكَةَ قِيَادًا ۚ أَوْ يَكُونُ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرٍ أَوْ تَرْقُبُ فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا لَكِنَابًا نَقْرُوهُ ۚ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا مِّثْلَ سُوَءِ ۙ

او وايي (قريش) له سره به ايمان رانه وړو په تا (ای محمده!) تر هغه پورې چې جاري کړې ته مونږ ته له ځمکې (د مکې تل بهيدونکې خو تېدونکې) چينه. يا چې وي تا ته يو باغ له خرماوو او انگورو، نور وانې کړې ته ويالي په منځ د دې باغ کې په روانولو سره، يا چې راوغورځوي ته اسمان لکه چې گمان کوي ته پر مونږ باندې ټوټې ټوټې، يا چې راولې ته الله او پرېستې مخامخ (سکاره چې يې ووينو). يا چې وي تا ته يو کور له سرو زرو (يا ملمع په سرو زرو چې په کې کينې)، يا چې پورته وخېژې په اسمان کې، او له سره به ايمان رانه وړو په (تش) ختلو ستا (اسمان ته که چېرې وخېژې) تر هغه پورې چې را کوز کړې پر مونږ باندې داسې يو کتاب چې لولو يې (او تصديق ستا وي په کې)، ووايه (ای محمده! دوی ته) پاكي ده رب ځما ته، آيا يم زه (يعنې نه يم زه) مگر يو انسان رالېرلی شوی (په شان دنورو رسولانو).

تفسير: کله چې کفارو د لوی قرآن له اعجازه عاجز شول؛ نو په داسې لړې له مقصده فرمايشونو يې لاس پورې کړې، ځکه چې د دوی دغه عرض لپاره د استفادې او انتفاع نه وو، او محض تعنت او عناد د هغوی مقصود وو.

په ﴿أَوْسُقِطَ السَّمَاءُ﴾ کې هغه طرف ته اشاره ده چې د (۹ آيت سبأ سورت په (۱) رکوع کې) داسې ارشاد شوی دی: ﴿إِنْ تَشَاءُ نُنْفِثْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسُقِطْ عَلَيْهِمْ كَيْفَ نَشَاءُ مِنَ السَّمَاءِ﴾

وَمَا نَمَعُ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ۗ

او نه دي منع کړې دې خلقو لره له دې نه چې ايمان راوړي کله چې راغی دوی ته بيان د حق (په ژبه د رسول) مگر (منع کړې دي خلق) دې خبرې چې ويلې به دوی: آيا رالېرلی دی الله يو سړی (يو انسان) رسول؟! (او پرېسته يې ولي نه رالېرله).

تفسير: يعنې سره د هدايت درنا د رسېدلو د دوی سترگې خلاصې نشوي، او درگړه به يې هم دا ويل چې بنی آدم څرنگه د الله تعالی رسول کېدی شي؟ که پاک الله نبي لېره؛ نو له اسمانه به يې کومه پرېسته رابنکته کوله.

د يادونې وړ ده هغه څوک چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم بشریت نه مني، ددغه کفارو له شېبې څخه متأثر دی او د قرآن کریم له صریحې نصوصو څخه سرغړونه کوي، لکه چې فرمائي:

قُلْ لَوْ كَانَ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةٌ يُسْمِعُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ۗ

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چېرې وی په ځمکه کې ملائکې (په بدل د انسان) چې گڼېدلې په آرام سره (په شان د انسانانو)؛ نو خامخا رالېرلی به وه مونږ پر دوی باندې له اسمانه يو پرېسته رسول.

تفسير: يعنې که دغه ځمکه د بني آدمانو په ځای د پرېستو کلی او د هستوگنې ځای وی؛ نو بېشکه موزون به وی چې مونږ کوم پرېسته نبي گڼو چېرې او لېرې وی، که د بني آدمانو په طرف پرېسته خپل اصلي صورت سره ولېرله شي؛ نو

زړونه او سترگې له سره د هغې د لیدلو توان نه لري، نو له هغه څخه به څرنگه مستفید کېدی شوی؟، او که د بنی آدمانو په صورت راشي؛ نو خلق به په اشتباه کې لویږي، دغه تقریر د «الأنعام» د سورت په اوله رکوع کې تېر شوی دی، هغه دې ولوستل شي!

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٥٠﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) کافي دی الله شاهد په منځ ځما او ستاسې کې، بېشکه چې الله دی په بندگانو خپلو ښه خبردار ښه لیدونکي.

تفسیر: هغو کسانو چې داسې به یې ویل: ﴿أَوَتَأْتِي بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةَ قَبِيلًا﴾ یعنې که الله له مونږ سره مخامخ شي، او ستا تصدیق وکړي؛ نو هله به یې ومنو، نو یې وفرمایل چې: الله اوس هم پخپل فعل سره ځما تصدیق کوي، ځکه چې هغه علیم او خبیر دی، او گوري چې زه د نبوت وظيف انجاموم او ځما له هغو گړدو مصائبو څخه چې یې تېروم، او له هغو مساعیو څخه چې په پټه او ښکاره یې کوم؛ پوره خبردار دی، او سره له هغه دی له ما سره مرسته (مدد) کوي، او ځما په لاس او ژبه متمادیاً داسې علمي او عملي نښې ښکاره کوي؛ چې خارق العاده او دده د عمومي قدرتي قانون څخه ډېر لوړ او عالي دي، هغه ځما مقصد یوماً فیوماً کامیاب، بریالی، کامران، او وسیع الأثر گړځوي، او تکذیب کوونکي ته قدم په قدم تنبیه ورکوي، چې په دې عمل سره بیخي تاسې فلاح نشئ موندلی، آیا دغه د الله تعالی له جانبه فعلی ښکاره شهادت نه دی؟ چې زه په دغه خپله دعوی کې صادق یم؟ آیا له یوه مفتری سره پاک الله هم داسې معاونت او مرستې کوي؟

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَمُهْتَدٍ وَمَنْ يُضِلْ فَلَنْ يَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ وَيَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمياً وَكِباً وَأَصْماً وَأَنَّهُمْ جَهَنَّمُ كَمَا خَبِئَتْ زُدُنُهُمْ سَعِيرًا ﴿١٥١﴾

او هر هغه چاته چې سمه لاره وښودله الله؛ نو همغه د سمې لارې موندونکي دی، او هر څوک چې یې گمراه کړي (الله)؛ نو له سره به نه مومي ته دوی ته نور دوستان یې له دغه (الله څخه چې سمه لاره وروښيي)، او راجمع به کړو (مونږ) دوی لره په ورځ د قیامت کې (نسکور تلونکي په سبب د بدو عملونو د دوی) پر مخونو خپلو چې رانده او گونگیان او کاڼه به وي، ځای د دوی به دوزخ وي، هر کله چې غلې شي (لمبې د دوزخ) زیات به کړو دوی ته تېز اور.

تفسیر: یعنې د قیامت په ځینو مواطنو کې به کفار پر خپلو مخونو نسکور رانده او گونگیان او کاڼه کړي شوي بیولي کيږي، په حدیث کې راغلي دي چې لویو اصحابو عرض وکړه، چې یا رسول الله! دوی به څرنگه په خپلو مخونو نسکور بیولي کيږي، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: هغه قادر مطلق یې چې پر پښو بیولي شي؛ همغه قادر دی چې په سر یې هم روان کړي.

پاتې شو د دوزخیانو پرمخې کښول (رانبکل)؛ نو هغه به وروسته د دوزخ د داخلېدو څخه وي: ﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ﴾ (۲۷ جزء د القمر (۴۸) آیت (۳) رکوع).

ذٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا بِآيٰتِنَا وَقَالُوْا اِذَا كُنَّا عِظَمًا مَّا وَّرَقَاتًا اِنَّا الْمُبْعُوْثُوْنَ خَلْقًا جَدِيْدًا ﴿١٥٢﴾

دا (عذاب) جزاء د دوی ده په سبب د دې چې بېشکه دوی کافران شوي وو په آیتونو ځمونږ او ویل به دوی: آیا کله چې شو مونږ هلو کي او خاورې رېژېدلې، آیا مونږ خامخا بیا پورته کاوه شو په پیدایښت نوي سره؟!.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِنْهُمْ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَّارْتِيَابٍ
فِيهِ قَالِيَ الظُّمُونُ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٦﴾

آیا نه گوری دوی (او نه دي خبر په دغه) چې بېشکه هغه الله چې (په خپل کامله قدرت سره) یې پیدا کړي دي اسمانونه او ځمکه، قادر دی پر دې چې پیدا کړي په مثل د دوی (نور ډېر)؟، او مقرر کړی یې دی دوی ته یو اجل (نېټه) چې نشته هیڅ شک په هغه کې، نو منعه راوړه (او ونه منله) ظالمانو (هیڅ شی) مگر ناشکري (او انکار له بعثه او حشره).

تفسیر: یعنې هغه لوی ذات چې دومره لوی اجسام یې پیدا کړي دي، نو آیا هغه ته ستاسې په شان د یوه وړو کي شي پیدا کول څه اشکال لري؟ ﴿لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن (غافر) سورت (۵۷) آیت (۶) رکوع).

﴿قَالِيَ الظُّمُونُ إِلَّا كُفُورًا﴾ یعنې سره د دومره واضحه وو مضامینو او دلائلو د اور بدللو سره هم د دې بې انصافانو په کفر او ضلال او ناشکری کې همغه ترقی او پرمختګ لیدل کیږي، او لږ څه هم په لاره نه راځي.

قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٥٧﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چېرې تاسې مالکان شی د خزانو د رحمت درې ځما؛ نو په دغه وخت کې هر ورو (خامخا) منع به راوړئ (بخل وکړئ) د وېرې د (خلاصېدو د مال په) انفاق (کې)، او دی انسان زړه تنګ او بخل کوونکی.

تفسیر: په تېره رکوع کې یې فرمایلي وو: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ * قُلْ لِيْنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِيَوْمٍ هَذَا الْفُرْقَانِ ﴿٥٨﴾ الآية - «الله تعالیٰ په خپل رحمت پر تاسې لوی فضل کړی دی، چې د قرآن په شان یو بېمثاله دولت یې عطاء فرمایلي دی»، په منځ کې یې د مخالفینو د تعنت او عناد او له کاره وتلي مطالبات، اعراض او تکذیب او د هغو د نتایجو ذکر وکړ، دلته بیا د همغه پخواني مضمون په طرف عود (واپسي) کړی شوی دی، یعنې یوه بنده ته داسې عظیم الشان رحمت او عظیم النظیر دولت وربخښل د همغه حقیقي جواد او مطلق وهاب له شانه څخه کېدی شي، چې د هغه سره د غیر متناهي رحمت خزانې دي، او کوم مستحق ته زیات څخه په زیات ورکولو کې نه ده ته د فقر او مسکنت وېره پیدا کیږي، او نه د دې خبرې اندېښنه ورته پېښېدی شي چې هغه بل به ځما په ورکړه او امداد ځما مقابل او مخامخ شي، یا وروسته د دې امداد د هغه لاس به پر ما پورته او زه به ترې ښکته شم، الله قدوس د تنګ زړه او ډارېدونکي انسان په شان العیاذ بالله تنګ زړی نه دی، چې که هغه (انسان) د رحمت د خزانې مختار مالک وگرځولی شي؛ خو بیا هم د ده له طبیعت څخه بخل او تنګ زړه توب نه شي، او د کوم یو مستحق د ورکړې څخه دومره ویرېږي، چې ځما ګرد شته او ثروت به په کې صرف شي، او زه به تش لاس په میدان کې پاتې شم، یا خپل مال چې زه نن پر هغه لګوم؛ نه چې هغه سبا ورځ ځما سیال او شریک یا له ما څخه زیات ښاغلی شي، په هر حال که د الهیه رحمت خزانې ستاسې په قبضه کې وي؛ نو تاسې به هیچا ته هیڅ شی نه ورکول.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَمَسَّ عَلَىٰ رَأْسِهِ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَمُوسَىٰ مَسْحُورًا ﴿٥٩﴾

او البته په تحقیق ورکړي دي مونږ موسی ته نهه معجزې ښکاره، نو پوښتنه وکړه (ای محمده! د علماوو) د بني اسرائيلو څخه کله چې راغی (موسی) دوی ته؛ نو وویل دغه (موسی) ته فرعون: بېشکه زه ګمان کوم پر تاسې موسی د سحر کړی شوي.

تفسیر: یعنی همغسې چې پاک الله تاسې ته ای محمده صلی الله علیه وسلم پخپل فضل او رحمت سره عظیم قرآن عنایت کړی دی، او نو ډېر مرحام یې هم پر تا مبدول فرمایلي دي؛ همداسې مونږ پخوا له دې نه موسی علیه السلام ته ښکاره نښې او معجزې د ده د حاله سره مناسب عنایت فرمایلي دي څه وخت چې ده بنی اسرائیلو ته د فرعون له ظلمونو څخه د نجات بڅښلو لپاره تشریف راوړی وو، که یې غواړې نو د بنی اسرائیلو د باخبره او منصف مزاجه علماوو څخه پوښتنه وکړه، او ویې گوره چې تر کومه ځایه پورې صحیح دي.

تنبیه: هغه نهه معجزې دا دي: ۱- ید بیضاء، ۲- عصا، ۳- سنین، ۴- نقص الثمرات، ۵- طوفان، ۶- جراد، ۷- قمل، ۸- ضفادع، ۹- دم (په ځینو تفاسیرو کې طوفان، قحط، او د نقص الثمرات په ځای حجر، بحر او رفع الطور راغلي دي)، د الأعراف «د سورت په (۱۶) رکوع کې څمونږ د دغه فوائد موضح القرآن» د ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ﴾ الآية - په تفاسیرو کې مو د هغه تفصیل لیکلی دی، هلته دې وکتلی شي.

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنزَلَ هَذِهِ السُّورَةَ وَالْأَرْضَ بَصَائِرًا وَإِنَّ لَأُفْرُونَ مَذْمُورًا ﴿۱۰﴾

وویل (موسی بیا) خامخا په تحقیق پوهېږې (ته پخپل زړه کې) چې نه دي نازلې کړې دغه (نهه معجزې هیچا) مگر رب د اسمانونو او د ځمکې، معجزې ښکاره (چې هر یوه دلالت کوي په نبوت ځما)، او په تحقیق زه خامخا گمان کوم پر تا ای فرعون د هلاک شوي (مغلوب کم عقله).

تفسیر: یعنی اگر که ستا ژبه انکار کوي، مگر ستا زړه ډېر ښه پوهیږي چې دغه عظیم الشان نښان ستا د سترگو د خلاصولو لپاره همغه قادر او قاهر الله درښوولی دی، چې د آسمان او د ځمکې حقیقي مالک دی، اوس که کوم سړی عمداً محض د ظلم او تکبر د لارې له حقه انکار وکړي، د هغه په نسبت به پرته له دې نه څه خیال کولې شي، چې د ده د تباهی وخت پر سر رسېدلی دی، له دې نه معلوم شو چې ایمان د پوهېدلو نوم نه بلکه د منلو نوم دی (یعنی عقیده او عمل): ﴿وَجَدُوا بِهَا مَا اسْتَفْتَتْهَا فَنفْسُهُمْ ظَلَمًا وَعُلُوًّا﴾ (۱۹ جزء د النمل سورت (۱۴) آیت اوله رکوع).

فَأَرَادَ أَنْ يَنْتَفِرَ مِنْهُمْ مِنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ جَمِيعًا ﴿۱۰﴾

نو اراده وکړه (فرعون) د دې چې وخوځوي او لرې کړي دوی له ځمکې (د مصر)؛ نو ډوب مو کړ فرعون او هر هغه څوک چې له ده سره وو ټول.

تفسیر: کله چې فرعون ولید چې ورځ په ورځ د موسی علیه السلام اثر زیاتېږي؛ نو داسې اندېښنه ور پیدا شوه، چې بنی اسرائیل چېرې زور او قوت ونه نیسي، نو ځکه یې د هغوی په زیات رېږولو (تکلیف کولو) شروع وکړه، او داسې یې مقرره کړه، چې دوی په مصر کې په امن او راحت سره ژوندون ونه کړي شي، خو بالاخر مونږ همدغه فرعون او فرعونیان پرېښودل، او د قلمز په بحیره کې مو گرد هغه ظالمان ډوب کړل.

وَقُلْنَا مَنْ بَعْدَ بَنِي إِسْرَائِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جُنَّاكُمْ لَبِيفًا ﴿۱۰﴾

او ومو ویل وروسته (د غرق) د فرعون بنی اسرائیلو ته چې اوسې تاسې (اوس په دې) ځمکه (د مصر) کې؛ نو کله چې راشي وعده د آخرت (یعنی قیامت)؛ نو به راولو تاسې (سبطیان او قبطیان په محشر کې حساب ته یو ځای) گډوډ.

تفسیر: یعنی پاک الله د ظالمانو بېخ او بکرو ويست، او تاسې ته یې د هغوی د مرییتوبه نجات درکړې، اوس (مصر) ته (یا شام) هر چېرته مو چې زړه غواړي؛ په آزادی او هوسایې (آرام) سره تلی شی، کله چې قیامت راشي بیا به یو ځلې تاسې او ستاسې تباه شوي دبنمنان سره یو ځای کوو، او هلته به د شقي او سعید، هالک او ناجي دائمی فیصله صادرېږي.

وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَّلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مَبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٥﴾

او په حقه نازل کړې مو دی دغه (قرآن) او په حقه سره نازل شوی دی (او له اوله او تر آخره محفوظ دی)، او نه یې لېرلی مونږ ته (ای محمده!) مگر زېری ور کوونکي (مؤمنانو ته په نعیم سره) او وپروونکي (کافرانو ته په جحیم سره).

تفسیر: د موسی علیه السلام د معجزاتو او نورو خبرو د ذکر کولو څخه وروسته بیا د کلام مخ یې د لوی قرآن په لوري وگرځاوه، یعنی موسوي معجزات پر خپل ځای پرېږدئ، لیکن هغه ښکاره معجزې چې محمد صلی الله علیه وسلم ته ورکړې شوي دي؛ په هغو کې له ګردو څخه لویه علمي معجزه همدغه عظیم الشان قرآن دی، چې هغه مو سم له حکمته سره پخپل عظیم علم او په اعلی درجه صداقت مشتمل کړې او لېرلی دی، او پوره په همغه صداقت سره تاسې ته رسېدلی دی، او په منځ کې یې لږ څه تغیر او تبدیل هم نه دی واقع شوی: ﴿فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ وَأَنَّ لَآ إِلَهَ إِلَّا هُوَ﴾ (۱۲) جزء د هود سورت (۲) رکوع، (۱۴) آیت.

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿٥٦﴾

او قرآن نازل کړې دی مونږ هغه ټوټه ټوټه (لږ لږ) لپاره د دې چې ولولې ته (ای محمده!) دغه (قرآن) په خلقو باندې په آرام سره، او نازل کړې دی مونږ دغه قرآن په نازلولو سره.

تفسیر: د لوی قرآن له رالېرلو څخه اصلي مقصد د هغه پوهېدل او پرې عمل کول دي، چې همدغه ته تدبیر او تذکر وایي، لیکن د هغه تش الفاظ او حروف هم له نورانیت او برکته تش نه دي: ﴿كَيْتَبُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾ (۲۳) جزء د ص سورت (۲۹) آیت (۲) رکوع، نو ځکه د هغه سورتونه او آیتونه سره بېل بېل کړې شوي دي، خو د تلاوت کولو په وخت کې پوره تسهیلات وي، او د ویونکي او اورېدونکي د علم، فهم، حفظ او نورو ته هم اساني وي، او ورو ورو یې ځکه رانازل کړې چې څرنگه حالات به راوړاندې کېده، د هغه سره به مناسب احکام او هدايات صادرېده، خو هغه جماعت چې وروسته له دې نه د ګردې دنیا معلمان او لاره ښوونکي ګرځېدل؛ د هر آیت او حکم موقع او محل او نور خصوصیات هم په ښه شان سره په یاد وساتلی شي، او د راتلونکو نسلونو لپاره د کوم آیت د بې موقعه استعمالولو ګنجایش نه وي پاتې.

قُلْ اِمْنُوا بِهِ أَوْ لَا تُؤْمِنُوا إِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهِ إِذَا يُتْلَى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْأَذْقَانِ سُجَّدًا ﴿٥٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَا إِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿٥٨﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې ایمان راوړئ په دې قرآن یا ایمان نه راوړئ، بېشکه هغه کسان چې ورکړې شوی دی دوی ته علم پخوا له دغه (قرآنه) کله چې ولوستی شي پر دوی (دغه قرآن؛ نو) نسکور پرې پوځي دوی (په ځمکه) په زڼو (وچولو «تندو» خپلو) په دې حال چې سجده کوونکي وي (تعظیمًا وتشکرًا). او وایي دوی: پاکي ده رب ځمونږ ته، په تحقیق سره ده وعده د رب ځمونږ خامخا کېدونکي.

تفسیر: یعنی تاسې يې منی که يې نه منی؛ د لوی قرآن د حقانیت او د رسول الله مبارک د رسالت تصدیق هغه منصف مزاجه اهل العلم کوي چې د پخوانیو سماویو و و کتابونو د بشاراتو څخه خبرداره دي؛ دوی د دغه پاک کلام د اورېدلو څخه پرمخې پر خپلو زنو سرونه په سجده ږدي، او وایي سبحان الله دا څومره عجیب او غریب کلام دی، بېشکه د الله تعالی هغه وعده پوره کېدونکې ده، چې د موسی علیه السلام په ژبه د تورات په کتاب (سفر استثناء) کې کړی شوې وه چې (ای بني اسرائیلو! زه به ستاسې په وروڼو (بني اسماعیل) کې یو نبي مبعوث کوم، چې د هغه په خوله کې به خپل کلام اچوم) بلا شبهه هغه همدا کلام دی چې د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارکه خوله کې اچولی شوی دی، کله چې اهل العلم د قرآن د حقانیت تصدیق کوي؛ نو اوس د جاهلانو له انکاره هغه ته هیڅ یو اعتراض نه دی متوجه.

وَيَجْرُونَ بِالَّذِي قَالُوا يَقْبَلُونَ وَيَزِيدُهُمْ حَسْرَةً

او نسکور پر پوځي دوی (پر ځمکه) پر وچولو (تندو) خپلو چې ژاړي دوی (د الله له وېرې) او زیاتوي دوی ته (اورېدل د قرآن) عاجزي.

تفسیر: یعنی کله چې پاک قرآن اوري؛ پر دوی رقت طاري کېږي، او په سجده لویږي، او په تواضع، عجز او نیاز کې تزیید کوي، کله چې سر په سجده ږدي؛ نو لا د دوی د عجز او نیاز په مراتبو کې تزیید پیدا کېږي، د اذقان (زنو) په لفظ کې ښایي دې طرف ته هم اشاره وي، چې په سجود کې زیاته مبالغه کوي، ځکه چې خپلې زڼې هم پر ځمکه لگوي، یا به دغه محض د سجود علی الوجه څخه کنایه وي، والله أعلم.

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَدْعَاؤَ الرَّحْمَنِ أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا قُلْ ادْعُوا اللَّهَ حُسْنًا

ووايه (ای محمده! دوی ته) وبولئ تاسې الله، یا وبولئ تاسې رحمان، هر یو نوم يې چې وبولئ (او واخلي تاسې؛ پس هغه ښه دی)؛ نو ده لره دي نومونه ډېر ښائسته.

تفسیر: د سجود او خشوع او نورو په مناسبت دلته د دعاء (د الله د بلنې) او د دعاء په مناسبت په وروستي آیت کې د «صلوة» ذکر کړی شوی دی، واقعه داده چې د الله تعالی له نومونو څخه د عربو مشرکینو په نزد د «الله» لفظ استعمال ډېر زیات وو، او د ﴿الرَّحْمَنُ﴾ لفظ او نوم په دوی کې دومره مانوس نه وو، البته په یهودانو کې د ﴿الرَّحْمَنُ﴾ اسم کثیر الاستعمال وو، په عبراني کې هم دغه مبارک اسم همدا سې مقدسه معنی درلوده، لکه چې په عربي کې يې لري، د بل لوري (مسيلمه الکذاب) هم خپل لقب «رحمن الیمامة» ایښی وو.

الغرض مشرکانو پر الله د ﴿الرَّحْمَنُ﴾ د اسم له اطلاقه بد وړل، او تور به يې ځنې خوږ، او په وحشت کې به ترې لوېدل، لکه څه مهال (وخت) چې د رسول الله مبارک له ژبې څخه يې ﴿الرَّحْمَنُ﴾ اورېده؛ نو په خپلو منځونو کې به يې ویل چې: محمد مونږ د دوو معبودانو له بللو څخه منع کوي، او دی پخپله ماسو د الله څخه ﴿الرَّحْمَنُ﴾ ته هم غږ کوي.

یهودانو به داسې شکایت کولو چې په محمدي اذکارو کې او اورادو کې ولې د ﴿الرَّحْمَنُ﴾ د نامه ذکر په دغه اندازه زیات نه دی لکه چې په مونږ کې شته؟ نو د دغو دواړو ځواب په دغه آیت کې ورکړی شوی دی، چې لفظ «الله» او لفظ د «رحمن» دواړه د یوه منبع الکمالات ذات دوه نومونه دي، د صفاتو او د اسمو د تعدد څخه دده د ذات تعدد نه لازمیږي، او نه د هغه څیز د توحید سره څه منافات لري، پاتې شوه دغه خبره چې یو نوم ولې په کثرت استعمالیږي؟ نو وپوهیږئ چې د پاک الله هومره چې أسماء الحسنی دی؛ له هغو څخه هر یو نوم چې واخلي او په

هغه سره پاک الله ته غږ وکړئ؛ صحیح دی، او مقصود ترې همغه یو ذات دی، او د عنواناتو او تعبیراتو په تنوع سره معنون نه بدلېږي.

وَالْجَهْرُ بِصَلَاتِكَ وَالْإِخْفَاءُ بِهَا وَابْتَعِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝

او ډېر ظاهر والی مه کوه په (قرائت د) لمانځه خپل کې، او مه کوه ډېر پتوالی په هغه کې، او ولټوه په منځ د دغه (جهر او اخفاء) کې یوه لاره (متوسطه).

تفسیر: یعنې په جهري لمانځه کې (او همداسې په ادعیه وو او اورادو او نورو کې هم نه ډېر په زور سره غږېدل په کار دي، او نه ډېر په ورو سره ویل لازم دي، بلکه منځنی او متوسط قرائت موزون دی (موضح القرآن).

په احادیثو کې دي: کله چې په مکه معظمه کې قرائت په زوره سره لوستل کېده؛ نو مشرکینو به د هغه په اورېدلو سره هم قرآن او هم د هغه لېرونکي او د هغه راوړونکي او هم ویونکي په نسبت او شان کې چټي (بېکاره) خبرې او اېلټې ویلې، نو ځکه رسول الله صلی الله علیه وسلم په ډېر ورو ورو لوستلو شروع وکړه، نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو، یعنې نه دومره په زور یې ولوله، چې مشرکین یې په خپلو کورونو او مجالسو کې واوري، او نه دومره ورو ورو یې ولوله؛ چې پخپله ستا ملګري هم هغه وانه وري، او ترې مستفید نشي، افراط او تفریط دواړه پرېږدئ! او متوسطه رویه ځان ته غوره کړئ! چې په هغې سره قلب متأثر کېږي، او تشویش بیخي ورک کېږي، نو هر کله چې دوی مدینې منورې ته هجرت وکړو، نو دغه حکم ختم شوو.

تنبیه: ددې آیت شریف او د الأعراف سورت د (۱۸۰) د آیت شریف څخه دا راڅرګندېږي چې الله تعالی په دعاء او په ذکر کې په هغه نومونو یاد شي او وبلل شي په قرآني یا صحیح نبوي نصوصو کې ثابت وي، او له هغه نومونو څخه ځان وساتل شي چې په شرعي نصوصو کې د هغې ثبوت نه وي، بلکه د هری ژبی خاوندانو به خپله ژبه کې په الله تعالی نوم ایښی وي، تر څو له هغه الحاد څخه ځان وژغورل شي چې د الأعراف په سورت کې ورڅخه منع راغلی ده.

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَخْذُ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمَلَكُوتِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَاوِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبْرُهُ تَكْبِيرًا ۝

ووايه (ای محمده!) چې ټوله ثنا صفت هغه الله لره دي چې نه یې دی نیولی څوک ولد (لکه چې یهودان او نصاری یې وايي)، او نشته ده ته شریک په ملک (سلطنت) کې (لکه چې مشرکان وايي) او نشته ده ته څوک دوست له جهته د عاجزی (لکه چې کتابیان یې وايي)، او نسبت د لویي وکړه الله ته (هر وخت) په لویي کاملې سره.

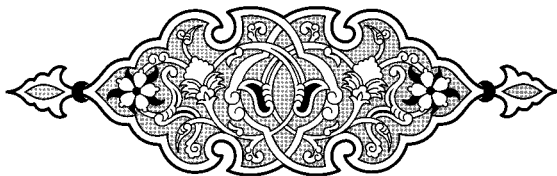
تفسیر: له لمانځه څخه وروسته د خالص توحید ذکر یې وفرمایه او سورت یې ختم کړ، یعنې ګرد محامد او ثناوې خاص د هغه الله تعالی لپاره دي، چې په خپلو ګردو صفاتو او کمالاتو کې واحد دی، او له هر راز (قسم) عیوبو او قصورو او نقصو او فتورو څخه بیخي پاک او منزّه دی.

د ده په ذات کې هیڅ قسم داسې ضعف او کمزوري نشته، چې د هغه د تلافی لپاره بل چا ته اړ یا محتاج شي، له بل چا ځنې په مدد اخیستلو کې درې احتمالې کېدی شي، یا له وړو کې څخه مدد وغوښتی شي، لکه چې پلار له اولاد څخه مدد اخلي، یا له مساوي څخه لکه چې یو شریک له بل شریک څخه مرسته غواړي، یا له لوی څخه لکه چې کمزور او ضعیف انسان د ذلت او مصیبت په وخت کې له غټانو او مشرانو څخه امداد غواړي، په دغه آیت کې

د دغو دریو وارو نفي وکره شوه، کواکې په ﴿لَمْ يَخُنْ وَلَا دَانَ﴾ سره د اول احتمال او په ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَكَ شَرِيكًا فِي الْمُلْكِ﴾ سره دوهم او په ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وِليٌّ مِنَ الذَّلِيلِ﴾ سره د درېیم احتمال د نفي کولو څخه وروسته په ﴿وَلَا يَذُورُ﴾ کې یې د خپل عظمت او کبریائی په لوري مونږ ته توجه راکړه.

یعنې انسان ته لازم دي چې د الله تعالی پر عظمت او کبریائی له زړه او په ژبه سره اقرار وکړي، او هغه جل و علا له هر راز کمزوریو څخه ارفع او اعلی وگڼي، او لطف دا دی چې په ﴿لَمْ يَخُنْ وَلَا دَانَ﴾ کې د نصاری او په ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَكَ شَرِيكًا فِي الْمُلْكِ﴾ کې د مشرکانو او په ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وِليٌّ مِنَ الذَّلِيلِ﴾ کې د هغو یهودانو تردید وشو، چې د هغو په نزد د الله بهرې د یعقوب علیه السلام په مقابل کې مقاومت ونشو کولی (العیاذ بالله).

تَمَّتْ سُوْرَةُ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِعَوْنِ اللَّهِ وَحُسْنِ تَوْفِيقِهِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

«د (الکھف) سورت مکی دی، پر ته له (۲۸) آیت خخه او له (۸۳-۱۰۱) آیته پورې چې مدنی دی، (۱۱۷) آیته، او (۱۲) رکوع لري، په تلاوت (۱۸) او په نزول کې (۶۹) سورت دی، وروسته د «الغاشیة» له سورت خخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ۝

هر ثنا صفت خاص الله لره دی، هغه (الله) چې نازل کړی (یې) دی پر بنده خپل (محمد صلی الله علیه وسلم) کتاب (قرآن)، حال دا چې نه یې دی گړخولی په دې قرآن کې هیڅ کوږوالی (نه په الفاظو او نه په معانیو کې).

تفسیر: یعنې له اعلىٰ خنې د اعلىٰ تعريفونو او شکرونو مستحق هغه پاک الله کېدی شي؛ چې خپل مخصوص او ډېر مقرب بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې یې له گړدو (ټولو) خخه اعلىٰ او اکمل کتاب نازل کړی دی، او په دې شان اهل د خمکې یې په ډېر لوی نعمت او برکت مشرف او ممتاز فرمایلي دي، بېشکه په دغه مقدس کتاب کې له سره هیڅ یوه کږه وږه او خرابه خبره نشته، عبارات یې په انتهایي درجه سلیس او فصیح، د بیان اسلوب یې ډېر مؤثر او صحیح، تعلیم یې نهایت واضح، متوسط او معتدل دی، چې له هر وخت او له هر طبیعت سره مناسبت او مقاربت لري، او له سلیم عقل او فطرت سره بالکل مطابق دی، د هیڅ قسم افراط او تفریط هیڅ قسم اثر او شائبه په کې نشته.

قَيِّمًا لِيُنذِرَ رَابِئًا سَاءَئِدًا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَدُنْهُ

حال دا چې سم برابر دی (افراط او تفریط له سره په کې نشته، او نازل کړی یې دی) لپاره د دې چې وویروي (محمد په دې کتاب سره کفار) د عذابه سخته له جانبه د الله.

تفسیر: یعنې دغه مقدس کتاب له هغه عذاب او سخت آفته چې پر مکذبانو د قهار الله تعالیٰ له طرفه راتلونکی دی؛ خبر ورکوي.

تنبیه: ځینو د «قَيِّمًا» معنی په «مستقیم» سره کړې ده، او دا یې د پخواني مضمون تأکید مقرر کړی دی، یعنې هومره غور چې وکړئ د یوه وینسته په اندازه هم کوږوالی به په هغه کې ونه مومی، مگر (فراء) د دې لفظ معنی داسې ورکړې ده: «قَيِّمًا عَلَى الْكُتُبِ السَّمَاوِيَّةِ»، «د گړدو سماویه وو کتابونو په تصدیق او صحت مهر لگوونکی دی، او د هغو د اصولي تعلیماتو په دنیا کې قایم ساتونکی دی»، او مسلم وایي: «قَيِّمًا بِمَصَالِحِ الْعِبَادَةِ»، «د گړدو بندگانو د ټولو مصالحو متکفل دی، او د دوی د معاش او د معاد رغوونکی دی»، په هر حال هره معنی چې ترې واخیسته شي؛ د هغه په صداقت کې هیڅ د شېبې ځای نشته.

وَيُنذِرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ۖ مَا كُنْتُمْ فِيهِ أَبَدًا ۝

او زېږی ورکړي (محمد) مؤمنانو ته، هغو ته چې کړي دي دوی بڼه (عملونه) چې بېشکه شته دوی ته اجر بڼه (چې جنت دی). حال دا چې اوسېدونکي به وي په هغه (جنت کې) تل تر تله.

تفسیر: په ظاهر سره له دې نه د آخرت بدل یعنی جنت مراد دی، چې هلته به قانتینو مؤمنینو ته دائمی خوښی او ابدی راحت ور په برخه کیري.

وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۝

او چې وویروي هغه کسان چې وایي (له ډېره جهله) نیولی دی الله ولد.

تفسیر: د الله تعالی لپاره د اولاد په تجویز کې له گړدو څخه وړاندې او سابق القدم «نصاری» دي، او لکه چې له احادیثو څخه ظاهر یري، له همدغو سره به د قرآن د عاملینو او حاملینو علاقه او سابقه تر قیامت پورې وي، بیا هم د الفاظو په عموم کې به ځینې هغه یهودي فرقې چې عزیز علیه السلام ته د الله ځوی یا ځینې هغه مشرکین چې «ملائکة الله» ته د الله لونه ويلي؛ هم داخل دي، گواکې دلته د اولاد تجویز کوونکو کافرانو ته بالخصوص او نصاراوو ته په اخص الخصوص سره تنبیه ور کړی شوی ده.

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا كَذِبًا ۝

نشته دوی ته په دې خبره کې هیڅ علم، او نه پلرونو د دوی ته (څه علم شته)، لویه ده هغه خبره (د دوی) چې راووهي له خولې د دوی څخه، نه وایي دوی مگر دروغ (ډېر غټ).

تفسیر: یعنی کوم تحقیق او علمي اصول د دوی په لاس کې نشته، او نه د دوی د پلرونو او نیکونو په لاسونو کې وو، چې د هغوی په عمیاء تقلید سره داسې غټې خبرې له خپلو خولو څخه راوباسي.

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ مُنْفَكٌ عَلَىٰ آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمَرُوا بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ۝

نو ښایي چې ته قتل کوې (وژنی) نفس (ځان) خپل پر وروستو (د گړخېدو) د دوی (له تا نه) (یا په دوی پسي) که رانه وړي (دوی) ایمان په دې خبره (قرآن؛ نو ته ځان وژني) له ډېره غمه.

تفسیر: یعنی که دغه کافران قرآني خبرې نه مني؛ نو تاسې د دوی په چرت او غم کې خپل ځان مه کړوئ! او مه ويلي کیرئ! تاسې د تبلیغ او دعوت فریضه اداء کړې او کوئ یې، که یې څوک نه قبلي؛ نو تاسې لره نه ښایي چې خپل ځان دومره وکړوئ او دومره غمجن شی!.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۝

بېشکه مونږ گړخولي مو دي هر هغه څیز چې دی پر ځمکه زینت (ښایست رونق) لپاره د دې (ځمکې او اهل د ځمکې)، لپاره د دې چې ازموینه وکړو پر دوی چې کوم یو له دوی څخه ډېر غوره دی له جهته د عمل.

تفسیر: یعنی د هغه د رونق په طرف منلې وهي، یا هغه پر بردي او آخرت اخلي.

وَأَنَّا جَعَلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا ۝

او بېشکه چې مونږ خامخا گړخوونکي یو د هر هغه څیز چې پر دغه (ځمکه دی) ډاگ (صاف میدان) وچ کلک.

تفسیر: یعنی یوه ورځ به دغه ګردې ونې، وابنه، شینکي او نور د ځمکې موجودات ټولولې شي، او د ځمکې څخه تش تور ډاګګ ډېر میدان جوړېږي، هغه کسان چې د دې په بنایست او ډول سینګار خوښ او غولېږي، هغوی دې ښه وپوهېږي چې دغه زرق او برق، ډول او ډیل، پرق او پروق پاتې کېدونکي شی نه دی.

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا مِنْ آيَاتِنَا عَجَبًا ۝

آیا ګمان کوې ته (ای محمده!) د دې خبرې چې صاحبان د غار او د تختې وو دوی له دلائلو څمونږ ډېر عجیبه.

تفسیر: یعنی د الله د عظیمه قدرت په لحاظ د ﴿أَصْحَابَ الْكَهْفِ﴾ قصه چې وروسته یې ذکر راځي، داسې کومه عجیبه او غریبه خبره نه ده چې یې له حده زیاته عجیبه وګڼئ، د ځمکې، اسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوري، اور، اوبه، او نورو شیانو پیدا کول، او د دوی ټینګ نظام قائمول، د ضعیف البیان انسان فضیلت پر ګردو موجوداتو، بیا په انسانانو کې د انبیاوو علیهم السلام رالېږل د دوی قلیل او بې سرو سامانو ډلو پر لویو لویو متکبرانو بریالی او فاتح کول، د خاتم الأنبياء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم او د ده د رفیق ابو بکر صدیق رضي الله تعالی عنه نجات د کفارو د مکر او فریب څخه او د (ثور) په غار کې تر دريو ورځو پورې د دوی دواړو صحیح او سالم ساتل، او د کفارو تعاقب او د غار (سمڅې) تر خوله پورې راتلل او بیا نامراده او بې د مرام له نیله بېرته ګرځېدل، بالآخر د مسلمانانو هغه ډېرې وړوکی بې سرو سامان ډلې ته نه یواځې په «جزیره العرب» بلکه په مشرق او مغرب کې په ډېر لږ مډت کې غلبه، نصرت او بری په برخه کول، آیا دغو او د دوی په شان نور بېشماره شیان د ﴿أَصْحَابَ الْكَهْفِ﴾ له قصې څخه لږ حیرت او تعجب راوړونکي دي؟!.

اصل دا دی چې یهودانو قريشو ته مشوره ورکړه چې د محمد صلی الله علیه وسلم څخه د امتحان او ازموینې په ډول درې سواله وکړي: (۱) روح څه شی دی؟ (۲) د ﴿أَصْحَابَ الْكَهْفِ﴾ قصه څرنگه ده؟ (۳) د ذو القرنین قصه څه وه؟، د ﴿أَصْحَابَ الْكَهْفِ﴾ قصې ته دوی د عجیبتوب له حیثیه خاص اهمیت ورکړی وو، نو ځکه په دغه آیت کې داسې شوي ده چې د هغه دومره عجیبه نه ده لکه چې تاسې یې ګڼئ، د هغه ځنې ډېرې نورې عجیبې او غریبې د قدرت دلائل او نښې هم شته، وروسته د ﴿أَصْحَابَ الْكَهْفِ﴾ مجملایا مفصلاً بیان فرمایي.

وايي چې دغه څو ځلمیان د (روم) د کوم ظالم او جبار باچا په زمانې کې وو، چې د هغه اسم ځينو «دقیانوس» ښوولی دی، باچا ډېر سخت غالي بُت پرست وو، او په جبر او اکراه سره د بت پرستی په تعمیم او اشاعت کې مصروف وو، عامو خلقو د تکلیف او سختی او خوف او د څو ورځو دنیوي منافعو په طمع خپل مذاهب پرېښودل او بُت پرستی یې اختیار کړه، په دغه وخت کې د څو تنو هغو ځلمیانو په زړونو کې چې د هغوی تعلق د سلطنتي عمائدو سره وو، داسې خیال پیدا شو چې د یوه مخلوق له خاطرې د خالق ناراضی نه ده پکار، او د دوی زړونه د الله تعالی له خشیته او د تقوی له نوره ډک وو، الله تعالی دوی د صبر او استقلال او د توکل او مېړانې له دولت څخه ماړه کړي وو، دوی د باچا په مخ کې ودرېدل، او په ډېر جسارت او مېړانې (بهادری) یې دغسې نارې کړې: ﴿لَنْ نَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا نُنَادِ الْأَعْمَانُ﴾ او د دغه خپل ایماني جرأت او استقلال د مظاهري څخه یې ګرځېدوونکي او اورېدونکي سره مبهوت او متحیر کړل.

باچا څه د دوی پر ځلمیتوب رحم وکړ، او څه د نورو مشاغلو او ملکي مصالحو لامله د دوی د فوري وژلو څخه سترګې پټې کړې، او څو ورځې یې دوی ته مهلت ورکړ، څو دوی پخپلې دغې معاملې کې غور او نظر ثاني وکړي. خو دغو ځلمیانو داسې مشوره سره غوټه کړه، چې په داسې د فتنې په وخت کې چې مونږ د جنګ او د تشدد له لاسه عاجزان شوي یو، او په هر حال کې څمونږ د قدمونو د ښویدلو وېره او خطر هشته؛ نو مونږ ته به دغه مناسبه وي، چې ښار ته نژدې د غره په کوم غار کې پټ او منتظر اوسو، چې په مناسبه موقع کې بیا له هغه ځایه ووځو، نو یې دعاء

و کړه چې: «ای الله! ته پخپل خصوصي رحمت سره ځمونږ کار راجوړ کړه! او درشد او هدايت په لارې د تللو ګرد انتظام مونږ ته وکړه!».

بالآخر دوی له ښاره ووتل، او په کوم نژدې غره کې یې پناه ونيوله، او له خپلو ملګرو څخه یو تن یې مأمور کړ، چې د لباس په تغیر سره کله ناکله ښار ته ورځه! او ځمونږ د ټولو ضروریات او حوائج د ښار د حال او احوال سره راوړه! او مونږ د هغه ځای له اخبارونو څخه مطلع کړه! کوم سړی چې پر دغه کار مامور وو، هغه یوه ورځ اطلاع ورکړه چې نن په ښار کې رسماً ځمونږ تعقیب او پلټنه کېده، او ځمونږ اقرار اعزّه او خپلوان مجبور شوي وو، چې ځمونږ پټه او سراغ وروښيي، دوی په همدغو مظاهرو کې وو، چې یو ناڅاپه الله تعالی پر دوی خوب طاري کړ، ویلي کیږي چې د حکومت سړو ډېر تلاش او پلټنه (لټون) وکړه؛ خو د دوی درک او سراغ یې ونه موند، او سترې ستومانه کېناستل.

بالآخر د باچا له رایې سره سم د ښینې پر یوه تخته د دې ځلمیانو نومونه او ممیزه صفات او نور مناسب احوال ولیکل او په یو محفوظ ځای کې کېښود شو، څو تل د دولت اراکین، مامورین او راتلونکی نسل په دې خبردار وي، چې داسې د ځلمیانو یوه ډله په حیرت راوړونکې طریقې تبتدلې ده، چې سره له ډېر لټولو د هغې ډلې هیڅ نښه او اثر نه دی پیدا شوی، ممکن دی چې وروسته له دې نه د هغو سراغ او پټه پیدا او ځینې نور عجیب او غریب واقعات هم څرګند شي.

دغه ځلمیان پر کوم مذهب (دین) وو؟ په دغه کې اختلاف دی، ځیني وايي چې نصرانیان یعنې د مسیح علیه السلام د اصلي دین تابعان وو، لیکن ابن کثیر (رحمه الله تعالی) د قرائتو له مخې دې ته ترجیح ورکړې ده، چې د «أَصْحَابِ الْكَهْفِ» قصه د مسیح علیه السلام د زماني څخه پخوانی قصه ده، و الله أعلم.

تنبيه: «رقیم» د غره کندي او سوري ته وايي، او «رقیم» د «مرقوم» په معنی هم راځي، یعنې لیکلی شوی شی.

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةَ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَتَيْنَاكَ رَحْمَةً وَهَيَّبْنَا لَنَا مِنْ أَمْرِنَا شِدَادًا ۝
فَضْرَبْنَا عَلَى آذَانِهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ۝

یاد کړه هغه وخت چې رجوع وکړه هغو ځلمیانو (د وېرې د کفارو) غار ته نو وویل دی: ای ربه ځمونږ! راکړه مونږ ته له خپله نژده رحمت (چې پرې پټ شو له غلیمه «دښمنه») او تیار کړه مونږ ته له دې کاره ځمونږ (چې مفارقت د کفارو دی) هدايت، او کېښوده مونږ (پرده) پر غوږونو د دوی (چې هیڅ غږ یې نه اورېد او ویده پراته وو) په غار کې څو کاله په شمېر.

تفسیر: یعنې داسې یې پر غوږونو وټپول چې تر کلونو کلونو پورې په همغه سوري کې ویده پراته وو، او د دې خوا او هغې خوا له احواله سره نه وو خبر، او نه کومه خبره د دوی غوږونو ته رسېده.

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْحِزْبَيْنِ أَحْصَى لِمَا لَبِئْتُوا أَمَدًا ۝

بیا راپورته کړل مونږ دوی لپاره د دې چې ښکاره کړو چې کومه یوه له دغو دواړو ډولو (مختلفو په ځنډ کې) ښه حساب کوونکې ده د هغه چې دوی څه مدت تېر کړی وو (په دغه غار کې).

تفسیر: له ډېرو کلونو څخه وروسته الله تعالی دوی وښ کړل، څو ظاهر شي چې د اختلاف کوونکو په منځ کې کوم یو د دوی د نوم د مدت صحیح اندازه ښوولی شي؟ ظاهر دی چې د داسې اوږده خوب څخه وروسته کله چې دوی وښ شوي دي؛ نو په قدرتي طور سره پخپله د خوب کوونکي او ګردو لیدونکو په منځ کې راز راز خبرې سره مبادله کیږي، او ځینې یې مدت لږ ښيي، او ځینې یې ډېر څرګندوي (ښکاره کوي)، یو به اقرار کوي، او بل به یې مستبعد

کڻي ترې انکار کوي، نو دوی یې راوینس او دا یې وروښوده چې کوم یو جماعت سم له حقیقت سره سمې خبرې کوي؟ او واقعیت ته نژدې دي؟ او وروسته د دې حقیقت له پوهېدلو سره د «بعث بعد الموت» عقده حل کولی شي؟ چې په هغه کې د هغې زمانې خلقو سره جگړې کولې.

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِأَحْسَنِ مَا هُوَ قَائِلٌ أَنْهُمْ قَتِيلَةٌ أَمْ تَدَّبَّرْتُمُوتًا ۚ وَذَرْنَهُمْ هُدًى ۙ

مونږ قصه کوو تا ته خبر حال د دوی په حقه (رښتیا) سره، بېشکه دوی داسې ځلمیان دي چې ایمان لري په رب خپل، او زیات کړي وو مونږ دوی له جهته د هدايته.

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَن نَّدْعُو مِنْ دُونِهِ ۚ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۙ

او ټینګ ترلی دی مونږ پر زړونو د دوی (قوت او صبر) کله چې پاڅېدل، نو وویل دوی: رب ځمونږ رب د اسمانونو او د ځمکې دی، له سره به عبادت ونه کړو یې له هماغه الله د بل معبود (او که بل څوک مو په الوهیت سره وباله؛ نو) خامخا په تحقیق ویلی به وي مونږ هلته خبره خطا لویه دروغه.

تفسیر: یعنی زړونه مو قوي کړي وو په قبول او اظهار د حق سره، او دوی مضبوط او ثابت قدم کېښود او خپله خبره یې صافه وویل: کله چې «رب» هغه دی؛ نو د بل چا معبود درول حماقت دی، «ألوهیت» او «ربوبیت» دواړه همدغه ته وړ (لايق) او مخصوص دي.

هَؤُلَاءِ قَوْمٌ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لَوْلَا يُاتُونَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ بَيِّنٌ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۙ

دا کسان قوم ځمونږ نیولي دي دوی یې له الله (نور باطل) معبودان، ولې نه راوړي دوی په (عبادت د باطلو معبودانو) کوم برهان سند ښکاره؟، نو څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې ترې پر الله دروغ (چې شریکان ورته دروي، بلکه لوی ظالم له ده څخه بل نه دی).

تفسیر: لکه چې موحدین د توحید صاف صاف دلائل وړاندې کوي، که مشرکین هم پخپله دعوی کې رښتین وي؛ نو کوم واضح دلیل ولې نه وړاندې کوي؟ که یې وړاندې کړي؛ نو له کومه به یې راوړي؟ دروغ پښه نه لري، له دې نه به لوی دروغ څه وي چې دوی د الله تعالی لپاره شریک دروي.

کله چې دقینوس أصحاب الکھف ته درې ورځې مهلت ورکړ، او دوی پخوا د تمامېدلو د درې ورځو وتښتېدل؛ نو (یملیخا) چې مشر د دوی وو په منځ د لارې کې یې وویل خپلو ځینو نورو ځلمیانو ته داسې:

وَإِذَا عَزَلْتَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوَّا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرُكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَهَيِّئُ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَرْفَقًا ۙ

او کله چې په څنګ شوی تاسې له دغو مشرکانو او له هغو (بتانو) چې عبادت یې کوي دوی یې له الله؛ نو ځای ونیسئ تاسې هغه غار ته (او ډېره شی په کې)، خپور به کړي تاسې ته رب د تاسې له رحمته خپل او تیار به کړي تاسې ته له کار ستاسې اسباب د گزران (او خوشالی).

تفسیر: یعنی «کله چې د مشرکانو له دینه مونږ بېل یو؛ نو په ظاهري ډول سره هم مونږ ته لازم دي، چې له هغوی څخه بېل اوسو، او کله چې د دوی له باطلو معبودانو څخه گوښه شو؛ نو ښایي چې له هر طرفه وشکوو، او خاص خپل لوی الله جلت عظمت په طرف رهي (لاړ) شو، او د هغه رحمت او تلطف ته امیدواري ولرو»، پخپلو منځونو کې یې سره داسې مشورې وکړې، په پای کې لاړل او د غره په سمخې کې کښناستل.

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزُورُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ
وَهُمْ فِي قُبُورِهِمْ ذُلِكُمْ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ لَعَلَّ هُمْ يَهْتَدُونَ وَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا
مُرْسِدًا ﴿١٤﴾

او وینې به ته لمر کله چې راخیږي نو میلان کوي له غاره د دوی ښې طرف ته، او کله چې لویږي؛ نو پرېږدي دوی (اوترې تېرېږي) کین طرف ته، او دوی په اړت میدان کې دي له دې غاره، دغه (مذکورہ احوال د دوی) له دلائلو او نښو د الله دی، هر چا ته چې سمه صافه لاره وروښوده الله؛ نو همغه دی د سمې صافې لارې موندونکی، او هر څوک چې گمراه یې کړي (الله)؛ نو له سره به نه مومي ته ده ته کوم ولي دوست لاره ښوونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالی پخپل کامل قدرت سره دوی ته د داسې دېره ځای په لوري لار ښوونه وکړه چې هلته مأمون او مطمئن شول، او په آرامۍ او خوشالی سره پرېوتل، نه د ځای د تنگوالي څخه د دوی زړونه خفه وو، او نه لمر دوی ته څه رېږ او تکلیف رسوه، د دې لامله چې د دغه سوري مخ د شمال په لوري او په هسې یوه وضع او هیئت سره واقع وه، چې د ضرورت په اندازه به لمر ورته رسېده، او یې د څه ضرر د رسولو څخه به ترې وته.

﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ﴾ الآية - یعنی ظاهري او باطني لاره ښوونه کړد د ده په قبضه کې ده، وگوره څه مهال (وخت) چې گمراهه دنیا سره ښویدلې وه، «أصحاب الکهف» یې څرنگه د هدایت په لاره ټینګ او ثابت قدم کړل، او په ظاهري ډول یې هم څرنگه د یوه عجیبه سوري په طرف د دوی لار ښوونه وکړه.

وَتَحْسِبُهُمْ آيَاتًا وَهُمْ رُفُودٌ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ
بِالْوَيْبِئِ إِذَا ظَلَعَتْ عَلَيْهِمْ لَوَائِمُهُمْ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمْلَمْتَ مِنْهُمْ رُعبًا ﴿١٥﴾

او ته به گمان کوي په دوی (که چېرې یې وینې) چې وینس دي حال دا چې دوی ویده دي، او اړوو دوی په ښې اړخ او کین اړخ او سپی د دوی غځوونکی دی د دواړو څنگلو خپلو په خولې د غار کې، که چېرې ورپورته شي ته دوی ته او نظر واچوې پر دوی؛ نو خامخا مخ به وگرځوي ته له دوی څخه په تېښته او خامخا ډک به کړی شي ته له دوی نه له وېرې.

تفسیر: وايي چې د دوی سترگې به د خوب په وخت کې هم خلاصې وې، او د دومره یو طویل خوب هیڅ یو اثر د دوی پر بدنونو نه ښکارېده، نو ځکه هر چا به چې دوی ته کاته؛ نو داسې یې گمانه چې دوی وینس دي، او الله تعالی دغو ویدو ځلمیانو ته شان، هیبت او جلال وروباښه، او دوی دغه د هستوگنې ځای ته یې دومره دهشت او عظمت ورکړ چې هیچا به ورته نشو کتلی، او نه به ورنژدې کېدلی شو، خو خلق د هغه د ځای څخه نندارې جوړې نه کړي، او هلته ښاري ونه تړي، او دوی ناآرامه او بې هوسا (بې آرامه) نه کړي، د دوی پسې یو سپی هم رهي (روان) شوی وو، چې د دغو ښکانونو اثر پر دغه سپی هم ورسېده، او تر سلهاوو کلونو پورې ژوندی پاتې شو.

وَكذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوا أَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِّنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ۗ إِنَّهُمْ إِن يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مَكَتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ﴿۲۱﴾

او همداسې (لکه چې ویده کړي وو مونږ أصحاب الکھف) وینس کړه مونږ دوی چې پوښتنه وکړي پخپلو منځونو کې، نو وویل یو ویونکي له دوی نه چې: څومره مدت مو تېر کړی دی؟ نو وویل (ورته دغو نورو چې) تېره کړې ده مونږ یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، وویل (نورو) چې رب ستاسې ښه خبر دی په هغه مدت چې تېر کړی دی تاسې، نو ولېږئ تاسې یو (ملگری) خپل په دې سپینو زرو ستاسې چې دا دي دې ښار ته، نو ودې گوري چې کوم یو له دغه (اهل د ښار) نه ښه پاکیزه دی له جهته د طعامه، نو رادې وړي تاسې ته رزق له هغه، او نرمي او زیرکي دې کوي (په معامله کې)، او نه دې خبروي خامخا په تاسې هیڅ یو هم. بېشکه دوی که خبردار (یا قادر) شي پر تاسې؛ نو سنگسار به کړي تاسې، یا به بېرته وگرځوي دوی تاسې په دین خپل کې، او له سره به خلاص نشئ تاسې (او ښه به ونه مومي) په دغه وخت کې هیڅکله.

تفسیر: یعنې څرنگه یې چې پخپل قدرت سره دوی په داسې یوه اوږده خوب کې ویده کړي وو؛ همغسې یې دوی په مقرر وخت کې راوینس کړل، کله چې پاڅېدل نو پخپلو منځونو کې یې سره په مذاکرو شروع وکړه، چې مونږ به څومره مدت ویده شوي یو؟ ځینو وویل: «یوه یا نیمه ورځ»، یعنې ډېر لږ ویده شوي یو، بل وویل چې په دغه خو د الله تعالی علم ډېر ښه رسیږي چې مونږ څومره مدت ویده شوي یو، اوس کار کوئ، یو سړي ته پیسې ورکړئ، او ښار ته یې ولېږئ چې له کوم دکان څخه حلال او طیب طعام واخلي، او رایې وړي مگر دغه ضروري ده چې دغه سړي دې په ډېرې هوسیارۍ سره لاړ شي، او بېرته دې راشي او په نرمۍ او تدبیر سره دې ښایي معامله وکړي چې هیڅ یوه ښاري ته ځمونږ پته او نښه څرگنده (ښکاره) نشي، که نه لویه خرابي به راپیښیږي، که هغه ظالم باچا پر مونږ خبردار شي؛ نو مونږ به سنگسار کړي، یا به مونږ په جبر او اکراه سره له دغه حقاني دین څخه واړوي، (العیاذ بالله) که داسې کومه واقعه راپېښه شوه؛ نو هغه اعلی کامیابي او فلاح چې مونږ یې غواړو له سره نه حاصلیږي، ځکه چې د حق دین څخه اوبنتل اکر که په جبر او اکراه سره هم وي؛ د اولوا العزم مؤمنانو کار نه دی.

وَكذَلِكَ اعْتَرَفْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذِ اتَّزَعُونَ بَيْنَهُمْ أَمْرُهُمْ فَقَالُوا أَلْبَسُوا عَلَيْهِمُ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمُ مَسْجِدًا ﴿۲۲﴾

او همداسې (لکه چې مو وینس کړي وو دوی) خبر کړ مونږ (خلق) پر دوی باندي چې پوه شي (دغه د حشر منکران چې) بېشکه وعده د الله حقه ده، او بېشکه قیامت (چې دی) نشته هیڅ شک په (راتلو د) هغه کې، (او خبر کړل مونږ دغه خلق په أصحاب الکھف) کله چې جگړې کولې دوی په منځ خپل کې په کار خپل، نو وویل: (دغو خلقو یو بل ته) چې جوړه کړئ پر دوی یو بناء، رب د دوی ښه عالم دی په (احوال د دوی)، وویل هغو کسانو چې غالب وو په کار د دوی چې: خامخا جوړ به کړو مونږ هر ورو پر دوی باندي مسجد (چې لمونځ په کې وکړی شي).

تفسير: يوه له دوی ځنې پیسې واخیستې او ښار ته ننوت، خو د ښار گړد شيان د ده په نظر کې پردي او غیر متعارف ښکاره شول، په دغه مدت کې څو قرنه تېر شوي وو، د ښار خلق د دغو پیسو د سکو د لیدلو څخه حیران شول، چې پر دې د کوم باچا نوم دی؟ او د کومې زمانې دي؟ او گړد سره داسې وپوهېدل چې دغه سړي له کوم ځایه کومه قدیمې خښه کړې خزانه موندلې ده، څو دغه خبره د باچا په غوږ کې ورسېده، او هغه همغه پخوانی لیکلي تخته وغوښته، چې پر هغه څو نومونه او ممیزه صفتونه لیکلي شوي وو، او دغه هم په کې مسطور وو، چې دغه ځلمیان یو ناڅاپه په دغه کال کې لادرکه او تري تم شول، له تحقیقه ثابته شوه چې دغه سړی د همغه مفقود الخبر ډلې څخه دی، په دغه وخت کې په دغه ښار کې د «بعث بعد الموت» په نسبت سخته جگړه نښتې وه، چا به ویل چې: د مړ کېدلو څخه وروسته بیا ژوندون نشته، چا به ویل چې: محض روحاني بعث دی او جسماني نه دی، څوک د روحاني او د جسماني د دواړو معادو قائل وو، د دې وخت باچا یو حق خوښوونکی منصف سړی وو، او غوښته یې چې له یو طرف کوم داسې نظیر او مثال په لاس ورشي چې په هغه سره پوهول آسان شي، او عقلي استبعاد له منځه ورک شي، پاک الله دغه نظیر ورپیدا کړ، بالاخر د آخرت منکران هم د دې حیرت راوړونکي ماجری له لیدلو او اورېدلو سره په آخرت متیقن شول، او دغې نظارې په خاص ډول سره د دوی پر طبائعو اثر وغورځاوه، او وپوهېدل چې په دې سره الله تعالی مونږ ته تنبیه راکړه، ځکه چې دغه قصه د دوهم ځلي بیا ژوندي کېدلو څخه له سره کمه نه ده.

تنبیه: ځینو د ﴿اِذْ يَتَنَزَّلُ عَلَيْنَا نُنزِيلُهُمْ﴾ مطلب داسې اخیستی دی، چې الله تعالی د «أصحاب الكهف» له حاله په هغه وخت کې خلق خبر کړي وو، نو ځکه د «أصحاب الكهف» په نسبت جگړو او مناقشو جریان درلود، چې هغه څو تنه ځلمیان چې یو ناڅاپه سره ورک او تري تم شوي وو چېرې لارل؟ چې د هغوی په نسبت له ډېرې اوږدې زمانې راهیسې داسې اورو چې راځي، ولې رانغلل؟ دوی چېرته لارل؟ د دوی نسل به چېرې منتشر شوی وي؟ تر اوسه پورې دوی نه دي ژوندي پاتې، او ضرور گړد سره مړه او خاورې شوي دي، په دغه مسئله کې به ځینو یو شی او ځینو بل شی ویل، چې یو ناڅاپه الله تعالی د حقیقت له مخې پرده پورته کړه، او هغه گړد اختلافات یې سره ورک کړل.

﴿قَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُيُوتًا﴾ الآية - دغه نه دي معلوم چې وروسته له هغه «أصحاب الكهف» همغسې ژوندي پاتې شول؟ یا یې انتقال وکړ؟ که انتقال یې کړی دی څه مهال (وخت) وو؟ او که ژوندي پاتې دي تر کله؟ یا به تر کله ژوندي پاتې کېږي؟ په هر حال د هغه ښار خلقو چې دغه سوري ته نژدې په کوم مناسب ځای کې د یادونې په شان کوم عمارت جوړ کړی، چې له هغه ځنې زائرینو ته څه سهولت پېښ شي؛ نو په دغه کې به د آراوو اختلاف واقع شوی وي، چې څه قسم عمارت جوړ کړ شي، د دغو اختلافاتو تفصیلات خو پاک الله ته ښه معلوم دي، او دغه هم د ده په علم کې شته چې دغه تجویز د دوی له موت څخه وروسته وشو؟ یا پخوا له موته؟ یا د دوهم ځلي د خوب طاري کېدلو څخه وروسته؟ آیا خلق تر هغه سوري پورې رسېدلي دي؟ او د دوی په ملاقات یا زیارت مشرف شوي دي؟ که نه؟ خو بیا هم هغو بارسوخو او باقتدارو سړیو چې د «أصحاب الكهف» پر اسلامي دین وو داسې سره غوږه کړه چې دغه غار ته نژدې یو معبد تعمیر شي، د أصحاب الكهف په نسبت برسېره پر دې چې پاخه موحدان او متقیان وو، لیکن هغه کسان چې پر دوی معتقدان شوي او عمارت یې جوړ کړی وو نصرانیان وو، ابو حیّان په «بحر محیط» کې د «أصحاب الكهف» د ځای د متعین کولو په نسبت متعدد اقوال نقل کړي دي، من شاء فلیراجعه.

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ

ژر به وايي (يعقوبيه چې دوی) درې دي څلورم د دوی سپی د دوی دی، او وبه وايي (نسطوريه چې دوی) پنځه دي شپږم د دوی سپی د دوی دی، ويشتل په غیب سره، (دا ټولې وينا گانې دي بی دليله).

تفسیر: یعنی سامعین به د «أصحاب الکھف» د قصی له اور بدللو څخه وروسته لکه چې د خلقو عادت دی اټکلي غشي ولي، یو به وایي چې دوی درې وو، څلورم د دوی سپی وو، بل به وایي چې دوی پنځه وو او شپږم به سپی ښی، لیکن دغه گډ اقول داسې دي لکه چې څوک یې د ښی له ټاکلو څخه تیري (کټي) وولي، ممکن دی د دغو مختلفو خبرو په ویلو کې برسېره په جهل، د رسول الله صلی الله علیه وسلم امتحان هم مقصود وي، چې وگورو محمد صلی الله علیه وسلم په دغه معامله کې څه فرمایي؟ ځکه احتمال لري چې یهودانو د هغو صحیح تعداد اوه ښوولي وي، چې د هغه په طرف لوی قرآن هم اشاره فرمایي:

وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَاتَّامَنَهُمْ كَلْبُهُمْ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تَحْسَبُوهُم
إِلَّا مَرءًا ظَاهِرًا وَلَا تَسْخَفْتُمْ فِيهِمْ وَتُنهَم أَحَدًا ۝

او و به وایي (مؤمنان په اخبار د محمد چې دوی) اوه دي او تم د دوی سپی د دوی دی، ووايه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ښه علم لري په شمېر د دوی، نه پوهیږي په (شمېر د) دوی مگر لږ (د خلقو)، نو جگړه مه کوه (ای محمده!) په باب د دوی کې مگر جگړه ښکاره، او فتوی مه غواړه په باب د دغو کې له دغو (کتابیانو) څخه له هیڅ یو (ځکه چې ته پخپله پرې خبر یې په وحیه سره).

تفسیر: د عدد په معلومولو پورې کوم اهم مقصود نه دی متعلق، هومره خبره چې الله تعالی رابښودلي ده، له هغې څخه د زیات تحقیقاتو پسې لوبدل او هغومره تردید چې الله تعالی فرمایلي دی، له هغه څخه زیات تردید او جگړې نښلول؛ فضول دي.

ابن عباس رضي الله تعالی عنه فرمایي: زه د هغو قلیلو کسانو څخه یم (چې هغوی د قرآني سیاقه معلوم کړی دی چې) أصحاب الکھف هم دغه اوه تنه دي، ځکه چې الله تعالی هغو پخوانیو دواړو اقولو ته ﴿رَجِمًا بِالْغَيْبِ﴾ و فرمایي، او درېم قول سره یې ونه فرمایلي، علاوه پر دې د بیان اسلوب هم بدل شوی دی، په پخوانیو دواړو جملو کې «عطفیه او» نه وه، او په درېیم کې شته، او د ﴿وَاتَّامَنَهُمْ كَلْبُهُمْ﴾ په عطف سره له راوړلو څخه گواکې دغه خبرې ته زور ور کول مقصود دي، چې د دغه قول قائل په پوره بصیرت او وثوق سره د واقعي له تفصیله واقف دی، ځینو د دې په تأیید کې دا هم ویلي دي چې: پخوا له دې نه له ﴿قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ﴾ څخه د یوه تن قول راخرگند (ښکاره) شو، او له ﴿قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا﴾ الآية - څخه پرته له هغه قائل څخه د دريو تنو نورو قائلینو پته ولگېده، له ﴿قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ﴾ الآية - څخه برسېره په دوی د دريو تنو قائلینو ثبوت هم په لاس راځي، او په دې ډول اقلالږ تر لږه ښایي دوی اوه تنه وي، چې سپی ترې مستثنی پاتې دی.

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَائِيٍّ إِنَّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا ۝ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۚ وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ
عَلَيَّ أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا ارْتِدًا ۝

او مه وایه له سره په هیڅ باب کې چې بېشکه زه کوونکی یم د دغه کار سبا مگر (متصل ورسره ووايه ای محمده!) که اراده فرمایلي وي الله، او یادوه رب خپل کله چې دې هېر شي، او ووايه (ای محمده! دوی ته) ښایي چې سمه صافه لار وښی ماته رب ځما ډېرې نژدې ته له دې نه له جهته د لارښوونې (او نېکه لاره).

تفسیر: د «أصحاب الکھف» قصه په تاریخي کتابونو کې له نادراتو څخه لیکلې شوې وه، او هر سړی ترې نشو خبرېدی، مشر کینو د یهودانو په لمسونه رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه دغه سوال وکړ، چې له دغه پوښتنې څخه د دوی مقصود امتحان وو، ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وعده و فرمایله چې سبا به یې دروښیم، ځکه متیقن وو چې جبرئیل علیه السلام به راځي او زه به ترې معلومات اخلم، او دوی ته به یې ووايم، خو جبرئیل علیه السلام تر پنځلسو

ورځو پورې رانغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم ډېر خفه او غمجن شو، مشرکین په خدا او مسخرو لگیا شول، بالاخر د الله تعالی له جانبه دغه قصه ورته ولېږله شوه، او په پای (آخر) کې یې نصیحت هم ورعلاوه شو، چې وروسته له دې نه د هیڅ یوې خبرې په نسبت یې د ﴿إِنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ څخه نه بنایي چې وعده وفرمایي، که کوم وخت له تانه هېره شي؛ نو هر کله چې دې په یاد راشي ﴿إِنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ ووايه؛ او امیدوار شه چې الله تعالی به ستا درجه له دې نه لا زیاته کړي، یعنې هیڅ شی هیڅکله به له تاسې هېر نشي.

وَلَيْتُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تَسْعًا ﴿۱۵﴾

او مدّت تېر کړی وو دغو (ځلمیو) په غار کې درې سوه کاله (شمسي) او زیات کړي وو پري دوی نهه (قمری کلونه نور هم).

تفسیر: یعنې د شمسي په حساب پوره درې سوه کاله په هغه غار کې ویده وو، او په قمری سره (۹) کاله نور زیات شو.

قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَيْتُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ

ووايه (ای محمده! دوی ته) الله ښه عالم دی په مقدار د هغه مدّت (چې دوی ځنا (تأخیر) کړی وو په هغه کې)، خاص همده لره دي پټ (اسرار) د اسمانونو او د ځمکې، څه ښه لیدونکی دی الله، او څه ښه اورېدونکی دی الله.

تفسیر: یعنې مؤرخین د دوی د ویدېدلو او د بیا وینېدلو مدّت راز راز بیانوي، خو له ګردو څخه صحیح او صواب همغه ده چې الله تعالی یې ښيي، ځکه چې د اسمان او د ځمکې د ګردو پټو اسرارو علم هم له ده سره شته، او هیڅ یو شی د ده له سترګې څخه نشي تېروتي.

مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ قَوْلٍ وَلَا يَشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدًا ﴿۱۶﴾

او نشته چېرې دوی ته بې له ده نه هیڅ دوست، او نه شریکوي په حکم (قضاء) خپل کې بل هیڅوک.

تفسیر: یعنې همغسې چې د ده علم محیط دی؛ د ده قدرت او اختیار هم پر ګردو حاوي دی، همغسې چې د ﴿لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ په علم کې هیڅوک له ده سره مل او شریک نه دي، د قدرت په اختیاراتو کې هم هیڅوک له ده سره مل او شریک نشي کېدی.

وَأَنْتَ مَا أَوْحَى إِلَيْكَ مِنْ كِتَابٍ رَبِّكَ لِأُمِّدَّ لِكَلِمَتِهِ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ﴿۱۷﴾

او ولوله (ای محمده! دوی ته) هغه څه چې وحي کړی شوې ده تا ته له کتابه د رب ستا، نشته بدلونکی د کلماتو د دغه (الله)، او له سره به نه مومي ته غیر له دغه (الله) څخه هیڅ ځای د پناه (که قصد یې وکړي).

وَاصْبِرْ نَفْسَکَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ

او صبر کړه نفس خپل له هغو کسانو سره چې بولي (عبادت کوي) د رب خپل په سبا (اول) د ورځې) او بېګا (آخر د ورځې یعنې هر کله)، غواړي دوی مخ د الله تعالی.

تفسیر: یعنی د ده د لقاء، لیدلو او د هغه د رضاء د حصول په شوق کې په نهایت اخلاص سره تل په عباداتو کې مشغول اوسیري، مثلاً ذکر کوي، قرآن لولي، پر خپلو لمونځونو مداومت کوي، د حلالو او حرامو تمیز کوي، د خالق او د مخلوق د دواړو حقوق پېژني، اگر که د دنیوي حیثیته دوی معزز او مالدار نه دي، لکه په لویو اصحابو کې په دغه وخت کې عمار، صُهب، بلال، ابن مسعود، حَبَاب، سلمان او نور رضوان الله تعالیٰ علیهم اجمعین، نو داسې مخلصین مؤمنین له خپل صحبت او مجالست څخه تل مستفید وگرځوه، او د هیچا په ویلو او اورولو سره دوی د خپل مجلسه څخه مه بېلوه!.

وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او نه دې تیریري (وراندې دواړه) سترگې ستا له دوی نه، چې غواړي ته زینت (بنايست) د دې ژوندون لږ خسیس.

تفسیر: یعنی د دغو غریبانو او مات زرو او بې وځلو (کمزورو) مخلصینو مؤمنینو څخه له سره خپلې سترگې مه اړوه! او لویو لویو غټو متکبرانو دنیادارانو ته په دغه مقصد مه گوره! چې د دوی د مسلمان کېدلو څخه به اسلامي دین ډېر ښه رونق او بنايست مومي، ځکه چې اسلامي اصلي عزت او رونق په مادي خوشحالی او د سپینو او سرو زرو په مسکوکاتو نه دی مضبوط، بلکه په ایمان او تقوی او اعلیٰ درجه ښو اخلاقو سره قائم دی.

وَلَا تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوْلَهُ وَكَانَ أَمْرًا فُتْرًا

او اطاعت مه کوه (مه اوره خبره) د هغه چا چې غافل کړی دی مونږ زړه د ده له ذکره ځمونږ او متابعت یې کړی دی د هوا خپلې، او دی کار د هغه تجاوز (له حقه او غورځول د حق شاته، او تجاوز له حدود الله).

تفسیر: یعنی د هغو کسانو په خبرو تاسې له سره غوږ مه ردئ او مه یې اورئ چې د هغوی زړونه له حقه ذاهل او په دنیوي نشو کې مست او لا یعقل او د الله تعالیٰ له یاده بیخي غافل دي، او تل د خپل نفس د خوښی او غوښتنې پسې مائل او رهي (روان) او لگیا دی، د الله تعالیٰ په عبادت کې تکبر، لویي، ځانمني (خودنمایی)، هوا پرستي، تقدم او تعالیٰ د دوی (رواج) او دستور دی، اگر که دوی ظاهراً ډېر بلایان (دولتمن)، د جاه او ثروت خاوندان هم وي.

په روایاتو کې راغلي دي چې د قریشو ځینو صنایدو او غټانو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته وویل: «تاسې د خپلو شاوو خوا څخه دغه فقراء، مسکینان، خواران، غریبان چې گړد سره او پر هگان (خوار) دي، لرې کړئ! څو مونږ غټان، مشران، لویان او سرداران تاسې سره کینو»، گواکې مسلمانانو ته او پرې او کفارو ته یې بلای او سردار وویل، ممکن دی چې د محمد صلی الله علیه وسلم په مبارک زړه کې دغه خبره تېره شوي وي، چې د دغو غریبانو په بېلولو کې دلږ څه مدت لپاره څه حرج او مضائقه ده؟ دوی خو پاخه مسلمانان دي، مصلحت ته به گوري، نه به خفه کیري، او دغه غټان به په دغه وسیله سره اسلام قبولوي، نو په دغه مناسبت دا آیت نازل شو، چې تاسې له سره د دغه متکبرانو دغه خبرې مه اورئ!، ځکه چې د دوی دغه غوښتنې بیخي چټي او بېکاره دي، په دوی کې د حقیقي ایمان د قبلولو رنگ او استعداد نشته، نو بیا محض د موهومي فائدې لپاره د مخلصینو مسلمانانو د خاطر احترام ولې پرېښودی شي؟

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفُرْ

ووايه (ای محمده! دوی ته، اسلام او قرآن) حق دی له رب ستاسې، پس هر څوک چې اراده (ایمان) وکړي؛ نو ایمان دې راوړي! او هر څوک چې اراده (د کفر) وکړي؛ نو کافر دې شي.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ له جانبہ ربتیا ربتیا خبرې اورولې شوي دي، الله تعالیٰ د چا د منلو او نه منلو هیڅ پروا نه لري، هر څه نفع یا نقصان چې پېښېږي؛ هغه به یواځې ستاسې وي، منونکي او نامونکي له هر یوه سره د هغه خپل عمل د لارې مل دی.

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهُمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ
يَشْوِي الْوُجُوهُ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿۱۹﴾

بېشکه چې مونږ تیار کړی مو دی لپاره د ظالمانو اور، چې چاپېر شوي دي له دوی پردې د هغه، او که فریاد وکړي (دوی له تندي) نو فریاد به یې واخیستی شي (په ورکولو د داسې) اوبو (سره) لکه زوې (یا د تېلو خټه) چې وریټوي به مخونه، بد خیز د څښلو دي (دغه زوې)، او بد دی (دغه اور ځای د آرام یا) له وجې د انتفاع.

تفسیر: یعنی د گرمی له شدته به ترې کیږي، نو «العطش! العطش!» نارې به وهي، نو د تېلو تلچټ (خیري، پاتې) یا د زوو په شان اوبه دوی ته ورکولی کیږي، چې د سخت تودوالي او د تندي له سببه د دوی خوله او کولمې به سره ټول وریټي او تناکې وهي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ﴿۲۰﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) بېشکه مونږ نه ضایع کوو اجر (ثواب) د هغه چا چې ډېر ښک وي له جهته د عمل.

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ
وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِنِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نِعْمَ الثَّوَابُ
وَحَسَنَتُ الْمُرْتَفَقَاتِ ﴿۲۱﴾

دغه (مؤمنان چې دي) شته دوی ته جنتونه د تل هستوگنې چې بهیري له لاندې (د ونو او ماڼیو) د دوی (څلور قسمه) ویالې، په لاس کولی به شي دوی ته په دغه جنت کې وښي له سرو زرو، او اغوندي به دغه (جنتیان) جامې زرغونې له نریو ورېښمو او له پیر، پنډ (غټو) ورېښمو، تکیه کوونکي به وي په دغه جنتونو کې پر تختونو باندې، څومره ښه بدل دی (دا جنتونه او نعمتونه)، او څومره ښه دي (دا جنتونه) ځای د آرام.

تفسیر: ښایي چې د جنتي جامو (کالیو) مخ د نریو ورېښمو او استری یې د پرېرو (غټو) ورېښمو څخه وي، کما یفهم من قوله تعالیٰ: ﴿بَطَائِنُهَا مِنْ إِسْتَبْرَقٍ﴾ (۲۷ جزء د الرحمن سورت (۵۴) آیت (۳) رکوع)، یا دواړه به سره بېل بېل استعمالیږي، والله أعلم، په «موضح القرآن» کې دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: سره زر او رېښمین کالی نارینه وو ته په جنت کې ور سیري، هر څوک یې چې دلته اغوندي؛ هلته به یې نه اغوندي.

جنتیانو به پر دغو نعمتونو سربېره پر ښو چپرکتو او پالنګونو تکیه لګولي په نهایت عزت او احترام سره به ناست

وي.

وَأَصْرِبُ لَهُمْ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا
بَيْنَهُمَا زُرْعًا ﴿۳۷﴾

او وښيه بيان كړه ته دوى ته يو مثال (د كفارو او مؤمنانو هغه) دوه سړي، چې گړخولي (ور كړي
وو) مونږ يو له دې دواړو ته دوه باغونه له انگورو، او پټ كړي وو مونږ دا باغونه په خرماوو سره،
او پيدا كړي وو مونږ په منځ د دې (دواړو باغونو) كې كښت (فصل).

تفسير: دغه يې د غني كافر او فقير مؤمن مثال بيان وفرمايه، چې د هغه په ضمن كې د دنيا بې ثباتي، د كفر او تكبر بد
انجامي، او د ايمان او تقوى پر مقبوليت باندې تنبيه ده، دغه دواړه سړي چې د هغوى مثال بيان شوى دى، په واقعي
ډول سره موجود وو؟ يا محض د تفهيم لپاره دغه مثال فرض كړى شوى دى، د علماوو په دغه مورد كې دوه قوله دي،
او د تمثيلو فائده په هر حال كې حاصله ده.

د دغو ياد شوو باغونو په چارچاپېر د كجورو (خرماوو) ونې كښنولې شوې دي، او د دواړو باغونو په منځ كې
خمكه د زراعت لپاره تخصيص وركړې شوې ده، خو غله او مېوه گړد تيار له همغه باغ څخه حاصل اخلي.

كَلَّمَا الْجَنَّتَيْنِ اتَتْهُمَا وَلَمْ يُنظِمَنَّ لَهُنَّ شَيْئًا وَفَجَرْنَا خِلْفَهُمَا نَهْرًا ﴿۳۸﴾

دې دواړو باغونو وركول به يې مېوې خپلې (پوره) او نه به يې كولو ظلم (كموالى) له محصوله
خپله هيڅ قدر، او بهولې وه مونږ په منځ د دې دواړو باغونو كې وياله.

تفسير: يعنې داسې نه وو چې يو باغ به ښه وده او ښه حاصل وركولو، او بل نه وركولو او بې حاصل او بې ودې پاتې
وو، يا په يوه كې ډېرې ونې وې، او په بل كې كمې.

وَكَانَ لَهُ شَمْرَةٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ﴿۳۹﴾

او وو ده ته (نورې) مېوې، پس وويل دغه (كافر) هغه (مؤمن) ملگري خپل ته حال دا چې هغه
ورسره خبرې كولې (په افتخار سره) چې زه زيات يم له تانه له جهته د مال، او ډېر عزتناك يم
له جهته د سړيو.

تفسير: يعنې مال، دولت، ملاتړ، سړي ما سره له تانه زيات دي، كه زه د شرڪ او كفر په اختيارولو كې په باطل وي؛
نو دومره مال، دولت، او هوسايي (آرام) به ولې ځما په برخه كېده؟ د ده د شرڪ ثبوت له دې نه په لاس راځي، چې د
آفت د رسېدلو څخه يې وروسته په تأسف او ارمان سره وويل: ﴿يَلَيْتَنِى لَمْ أَشْرِكْ بِرَبِّىْ أَحَدًا﴾، معلومېږي چې د هغه غريب
ملگري چې پوخ موحد وو، د شرڪ د بطلان اظهار، او له شرڪ څخه د توبې كولو نصيحت به يې ورته كولو، چې د
هغه په خواب كې يې داسې ورته وويل چې: زه له تانه په مال، اولاد، سړي، ملاتړ او هر څيز كې زيات يم، نو څرنگه
به يقين كوم چې زه پر باطل او تاغوندي مفلس او ناداره به په حق وي؟

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ قَالَ مَا أَظُنُّ أَن تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ﴿۴۰﴾ وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ
قَائِمَةً وَلَئِن رُّدِّدْتُ إِلَى رَبِّىْ لَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿۴۱﴾

او ننوت دى باغ خپل ته حال دا چې دى ظالم وو پر ځان خپل (په سبب د فخر، تكبر او كفر)،
ويې ويل چې: زه نه كوم گمان چې هلاك (خراب) به شي دغه باغ (خما) هيڅكله، او نه كوم زه

گمان په قیامت چې قائم (واقع) به شي، او قسم دی خامخا که بوتلی شم رب خپل ته (پس له بیا ژوندون)؛ نو قسم دی چې هر ورو به مومم خامخا غوره له دې باغ څخه مرجع.

تفسیر: یعنی دی په شرک کې مبتلا وو، د کبر او غرور په نشو د ده دماغ ډک وو، نورو ته به یې په سپکه سره کتل، او حقیر به یې گڼل، او د الله تعالی پر قدرت او جبروت به یې نظر نه وو، او نه به دې پوهېده چې وروسته به یې انجام څه کیږي؟ همدغه باغ د ده جنت وو چې هغه به یې خپل ابدي خیر گڼلو، ده فکر کولو چې اوس خومې ژوندون په آرام سره تیرېږي، او گرد انتظامات مې داسې مکمل کړي دي چې ځما تر ژوندانه پورې د دغو باغونو د تباہ کېدو او خرابېدلو کومه ظاهري اندېښنه نشته، پاتې شوه د بعث بعد الموت قصه؛ نو اول زه یقین نه لرم چې د مړ کېدلو څخه وروسته د هلوو کې بخر کې ته بیا دوهم ځلي نوی ژوند په برخه کیږي؟ او مونږ به د پاک الله په مخ کې وړاندې کیږو، لیکن که همداسې وشو؛ نو یقیناً ماته به له دې نه ښه او بهتر سامان هلته راوړسېږي، که ځمونږ دغه حرکات د الله تعالی خوښ نه وي؛ نو په دغه دنیا کې به یې ولې دومره وسعت او راحت را په برخه کولی؟ گواکې د دې دنیا راحت او هوسایي (آرام) د هغه جهان په خوښی او هوسایي باندې دلیل دی، چې زه به هلته هم مزې او چر چې کوم.

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاهُ رَجُلًا ۗ لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ۝

وویل (دغه کافر) ته (مؤمن) ملگري د ده حال دا چې دغه مؤمن خبرې اترې کولې له دغه کافر سره: آیا کافر شوې پر هغه (ذات) چې پیدا کړی یې ته (په اول کې) له خاورې، بیا یې له نطفې، بیا یې برابر کړې ته سپری (روغ په اندامونو). لیکن زه وایم شان دا دی چې الله رب ځما دی، او نه شریکوم زه له ربه خپله سره هیڅوک.

تفسیر: یعنی هغه الله تعالی چې ستا اصل آدم علیه السلام یې له بې جانه خاورې څخه، بیا ته یې د ځمکې د حاصلاتو له خلاصې او له یوه څاڅکي ناخیزه اوبو څخه پیدا کړی یې، او ژوندون یې درېځنېلی دی، او روحاني او جسماني قوتونه یې درکړي دي، او لوی غټ انسان یې درڅخه پیدا کړی دی، نو آیا ته له دې نه انکار لرې، چې هغه به دې وروسته له مرگه بیا ژوندی کوي؟ یا دغه درکړی نعمت به له تانه بېرته نشي اخیستی؟ ځما عقیده خو داسې نه ده، بلکه زه پوره یقین لرم چې هم هغه لوی ذات یواځې ځمونږ رب دی، د ده په الوهیت کې بل هیڅوک شرکت نه لري، او د ده د حکم او ارادې په مقابل کې هیڅوک هیڅ نشي ویلی او کولی، او نه خپله سا اخستی شي.

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ

او ولې نه په هغه وخت کې چې ننوتې باغ خپل ته، ولې دې داسې نه ویل: هغه چې اراده وفرمایي الله (هغه کیږي)، نشته قوت (هیچا لره په هیڅ کار مگر په توفیق) د الله.

تفسیر: یعنی مال د الله تعالی نعمت دی، خو د غرور، تکبر، او ځانمنی (خودنمایی) او د کفر ویلو څخه آفت نازلېږي، لازم او ښه خو داسې وو چې د باغ د داخلېدو په وخت دې د ﴿مَا أَظُنُّ أَنْ تَبِيدَ هَذَا أَبَدًا﴾ په ځای ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾ ویلي وي، یعنی د هر هغه څیز چې الله تعالی اراده وفرمایي؛ عطا کوي یې، څه زور او قوت چې په مونږ کې شته؛ هغه د ده له امداد او اعانته را حاصل دی، که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو په یوه شپه کې هغه گړد سلب او بېرته یې اخلي، په روایاتو کې راغلي دي، هر مهالې (وخت) چې انسان پخپل کور کهول او نور ځای کې په خوښی، آرام سره ځان مومي؛ نو همدغه لفظ دې ووايي: ﴿مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ﴾

تفسیر: یعنی د هر عمل هر بدل چي دی ور کړي؛ هغه درست دی، دلته او هلته په هر ځای کې د همدغه واک او اختیار چلېږي، او هیڅوک هیڅ طاقت او توان نه لري، چي دده په حکم او فیصله کې څه مداخله وکړي، یا څه گوتې په کې ووهي.

وَأَضْرَبَ لَهُمْ مَثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهَ الرِّيحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿۱۵﴾

او بیان کړه دغو (خلقو) ته مثال د دې ژوندون لږ خسیس (په تازگۍ او سرعت د زوال کې) په مثل د هغو اوبو چې نازلې کړي دي مونږ هغه اوبه له (طرف د) اسمانه، نو یو بل سره گډوډ شي په سبب د دې (اوبو) سره زرغونه د ځمکې، نو سبا ته وگرځي (دغه زرغونه) وچه کلکه ماته ماته چې الوځوي یې بادونه، او دی الله پر هر څیز باندې توانا قادر (چې ځینې د هغو انشاء او افناء دي).

تفسیر: یعنی د دنیا د دغه عارضې پسرلي او د فاني او سریع الزوال بنايست او سینگار مثال داسې وگڼئ چې پر وچه او مړه ځمکه د باران اوبه ولوېږي، او هغه یو په یو تکه شنه او ژوندی شي، او پر گڼو شینکیو او ونو بنايسته شي، او مختلفې ترکودې (نباتات) ځنې خارج او مخلوط او گډه وډه زرغونتیا په کې پیدا شي، مگر څو ورځې وروسته هغه تک زیر واورې، او په وچېدلو او رږېدلو باندې شروع وکړي، بالآخر په یوه وخت گمرد سره لو او قطع او پرې او ورپېل شي، او بیا ټوټه ټوټه او بوس بوس کړی شي، او په هوا کې والوځولی شي، د دنیا د سترگو غولونکي او ناپوهان تېرايستونکي بنايست او سینگار همداسې وگڼئ، چې د څو ورځو له مخې ډېر ښکلی او زړه وړونکی په نظر راځي، بالآخر ذرې ذرې او په هوا کې والوځي، او گمرد سره لرې او پرې شي، او ډاگ ډېر صاف میدان ترې پاتې شي، لکه چې وروسته په ﴿وَيَوْمَ نُسِِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً﴾ کې اشاره کړې شوې ده.

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَلِيَّتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرًا أَمْ لَمْ يَكُنْ لَهُ

مال (د دنیا) او ځامن (چې په کې اخروي مفاد نه وي) زینت (رونق) بنايست د دې ژوندون لږ خسیس دی، او باقی پاتې کېدونکي نېک (عملونه) خیر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثوابه او (خیر) غوره دي له جهته د امید.

تفسیر: یعنی وروسته له مرگه مال او اولاد او نور هیڅ په کار نه راځي، او یواځې هغه نېک کارونه په کار راځي چې د هغو اثر یا ثواب مستقبل ته پاتې کېدونکي وي، په حدیث کې دغه کلمات طبیات: (سبحان الله والحمد لله ولا إله إلا الله والله أكبر، ولا حول ولا قوة إلا بالله) له الباقیات الصالحات څخه فرمایلي شوي دي، دغه محض د مثال په ډول دی، که نه گمرد (ټول) حسنه اعمال په دې کې داخل دي، په «موضح القرآن» کې دي: ﴿وَالْبَلِيَّتُ الصَّالِحَاتُ﴾ دا دي چې د داسې یوه علم ښوونه وکړي چې جاري وي، یا کومه نېکه طریقه وچلوي، یا مسجد، یا کوهی، یا سرای، یا باغ، یا کومه مزرعه وقف کړي، یا خپل اولاد ته ښه تعلیم او تربیه ورکړي، او وروسته له خپله دغه صالح ولد پر بردي، نو دغه گمرد داسې ښه اعمال دي، چې پر هغو باندې د الله تعالی له جانب ښه بدل موندل کېدی شي، او انسان پرې عمده توقعات قائمولی شي، د دنیا پر فاني او زائلې خوشالی طویل او عریض امیدونه تړل د عقل او هوش کار نه دی.

وَيَوْمَ نُسِِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿۱۶﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې روان به کړو غرونه او گورې به ته (ای انسانه!) ځمکه ښکاره (صاف میدان)، او راجمع به کړو دوی (یعنې خلق) نو پرې به نه ږدو له دوی نه یو تن هم (نه له اولینو او نه له آخرینو).

تفسیر: یعنی کله چې قیامت راشي؛ نو د غرونو په شان سخت مخلوق هم له خپله ځایه الوځي، بلکه دغه لوی او درانه غرونه هم لکه ټکولی شویو وړیو غوندي په هوا کې سره ګرځي او الوځي، الغرض دغه ګردې لوړې او ژورې به سمې برابرې او ځمکه به له یوه سره تر بله سره پورې صاف هوار میدان شي.

وَعُرْضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُم مَّوْعِدًا ﴿۲۵﴾

او وړاندې به کړی شي دوی په رب ستا صف صف (او وبه ویلی شي دغو صفوفو ته): خامخا په تحقیق راغلی تاسې مونږ ته لکه چې پیدا کړي وی مونږ تاسې رومبې ځلې (له خپلې مورې)، بلکه ګمان کولو تاسې (ای منکرینو د بعث) چې وبه نه ګرځوو مونږ تاسې ته ځای او وخت د وعدې.

تفسیر: د بعث منکرینو ته به د تفریح او تویخ په ډول وویلی شي، چې تاسې خو قیامت او نورې ایماني خبرې چټې (بېکاره) او دروغ ګڼلې، نو نن تاسې هغه ګرد دنیوي ساز سامان او اثاثه چېرې پرینې؟ او دغسې لوڅ لغړ چېرې درومی؟

وَوَضِعَ الْكُتُبَ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مَشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يُوَيْلَتَنَا مَا لِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ﴿۲۶﴾ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿۲۷﴾

او کېښودلی به شي کتاب (اعمالنامې په لاسونو د خلقو کې) پس ګورې به ته ګناهګاران ویریدونکي له هغه نه چې په کې (لیکلي) دي (له ګناهونو)، او وایي به ای هلاکه ځمونږ (راشه دغه دې وخت دی) څه حال دی د دې اعمالنامې (ځمونږ) چې نه پرېږدي (ګناه) وړه او نه لویه، مګر چې حساب کړې یې دي هغه (ټولې)، او وبه مومې دوی هغه څیز چې کړی وي (په دنیا کې په خپل مخ کې) حاضر، او نه کوي ظلم رب ستا پر هېچا (چې کومه ګناه یې نه وي کړې او ویې لیکي).

تفسیر: یعنی د هر یوه اعمالنامې ورکولی کېږي، دوی به په هغه کې د خپلو اعمالو فهرست (نوم لیک) ولولي، او مجرمین به له خپلو ګناهونو سخت ویرېږي، او وایي به الله پوهېږي چې نن څرنگه سختې سزاوې رارسېږي؟ په دغه اعمالنامه کې به یې د ذرې ذرې عمل تر سترګو لاندې وي، او هره یوه وړه او لویه نیکی او بدې به په دغه اعمالنامه کې مندرجه او لیکلې مومي.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِلْآدَمِ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ﴿۲۸﴾ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ﴿۲۹﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل مونږ پرستو ته چې سجده وکړئ تاسې (تعظیمًا) آدم ته پس سجده وکړه (ټولو) مګر (ونه کړه سجده) ابلیس، وو دی (اصلاً) له پیریانو پس ووت له امره د رب خپل (په ترک د سجده)، آیا پس نیسې تاسې ابلیس او اولاده د دغه دوستان (چې خبره یې منی) غیر له ما، حال دا چې دي دغه (شیاطین) تاسې ته دښمنان، بد دی (ابلیس) ظالمانو ته بدل (له الله چې شیطان مني او رحمان نه مني).

تفسير: راجح همدا ده چې ابليس د پيريانو له نوعې وو، ده په عبادت كې ترقي و كړه، او د پرستو په ډله كې شامل شو، نو ځكه كوم حكم چې پرستو ته د سجود وشو؛ هغه ته هم وشو، په دغه وخت كې د ده اصلي طبيعت او سرکشي او غرور د طينت ښكاره شو، او له ډېره تكبره د الله تعالى د حكم منلو څخه يې غاړه وغړوله، او د آدم په مخ كې سجده كول يې خپل د شان كسر وگاڼه، تعجب دی چې نن د آدم اولاد د خپل رب په ځای هغه ازلي دښمن او د ده اولاد او اتباع څرنگه خپل رفيق ملگري خیر غوښتونكي او دوست دروي؟ آیا له دې نه به بل كوم ظلم او بې انصافي څه وي؟ دغه قصه پخوا له دې نه هم په څو ځايونو كې بالتفصيل تېره شوې ده، دلته د هغې له تذكري څخه دغه تنبيه مقصود دی، چې د فاني دنيا په ډول او سينگار مغرور بدل او د آخرت څخه غافل كېدل فقط د شيطان په تحريك او تسويل سره كيږي، ځكه چې شيطان غواړي چې مونږ بيا خپل هغه اصلي او آبايي وطن (جنت) ته بېرته لاړ نه شو.

تنبيه: ابن كثير (رحمه الله) ځينې روايات نقل كړي دي، چې په هغو كې د ابليس اصل د ملائكو له نوعې څخه ښوولی شوی دی، او ليكلي يې دي چې د دغو رواياتو غالبه حصه له اسرئيلياتو څخه ده، چې بنايي وروسته له ډېره فکره او نظره په احتياط سره ومنلی شي، او له هغو څخه اکثر شيان خو يقيناً دروغ دي، ځكه چې لوی قرآن بالتصريح د هغه تكذيب كوي، وروسته له هغه ابن كثير (رحمه الله) په ډېرو متينو الفاظو سره د اسرئيلياتو په نسبت څه كلام كړی دی، چې د لوستلو او په ياد لرلو قابل دی، چې دلته يې مونږ د تطويل له خوفه نشو داخلولی.

مَا أَشْهَدُ لَهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْأَخْلَاقِ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُخَيَّرَ الْمُضِلِّينَ عَصْدًا ۝۱۰

نه دي حاضر كړي ما دغه (شياطين) پيدا كولو د اسمانونو او د ځمكې ته، او نه پيداينست د ځانونو د دوی ته، او نه يم زه نيونکی د گمراه كوونكو مې بازو (مددگار، يعني له شياطينو مرسته نه غواړم په هيڅ شي كې، نو ولې تاسې يې امر حكم منئ؟).

تفسير: يعني د ځمكې او اسمان د پيدا كولو په وخت كې مونږ دغه شياطين نه وو رابللي چې راځئ ځما كار وگورئ چې ښه دی، كه څه نقص په كې شته؟، الغرض له دوی ځني د تكوين او ايجاد په عالم كې هيڅ مشوره نه ده اخيستی شوې، او نه مدد ترې طلب كړی شوی دی، بلكه د ځمكې او اسمان د پيداينست په وخت كې خو له سره پخپله دوی هم موجود نه وو، او پخپله د دوی د پيداينست په وخت كې هم ترې پوښتنه نه ده شوې چې ته څرنگه پيدا كړی شي؟.

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا سُرَّاءِي الَّذِينَ رَعِبْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُم مَّوْبِقًا ۝۱۱

او (ياد كړه) هغه ورځ چې وبه وايي (الله مشر كانو ته) چې نارې كړئ شريكانو ځما ته هغه چې گمان كولو تاسې (د معبودانو پر هغو) پس وبه بولي دوی هغوی، نو ځواب به ورنه كړي دوی ته، او وبه گمراهو مونږ په منځ د دوی كې ځای د هلاک (دوزخ).

تفسير: يعني هغه چې تاسې له ما سره شريكان درولي وو؛ هغوی ته نارې كړئ، خو د دې مصيبت په وخت كې له تاسې سره مدد او كومك و كړي، خو په دغه وخت كې د رفاقت او دوستي كړی شكېړی ويلي كيږي (او د دوستي ټول اسباب غوڅيږي)، او د خپلوی دغه چلو صاف به له اوبو څخه وځي، څرنگه چې دوی به يو بل ته له سره نژدې كېدی هم نشي، نو يو له بل سره به مدد او مرسته په څه ډول سره رسولی شي، د دغو عابدينو او معبودينو په منځ كې به د اور يو عظيم او وسيع خندق حائل وي.

وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاعِنُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرَفًا ۝۳۶

او وبه گوري مجرمان (مشرکان) اور پس يقين به يې راشي په دې چې په تحقيق دوی لويدونکي دي په دغه (اور د دوزخ) کې، او نه به مومي دوی له دغه (اوره) ځای د په څنګ کېدلو.

تفسير: يعنې په اوله ابتداء کې به لږ څه د مغفرت او بخښنې اميد لري، ليکن همدغه چې په جهنم باندې د دوی سترګې ولگيږي، او جهنم دوی خپل ځان ته ورکش کړي؛ نو پوره يقين به يې راشي، چې اوس هرومرو زه په دغه اور کې لوېږم، او د تېښتې هيڅ يوه لاره ماته نه ده پاتې، او نه خپله لار له دغه اور څخه بل لوري ته پيدا کولی شم.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرِ شَيْءٍ جَدَلًا ۝۳۷

او خامخا په تحقيق مکرر بيان کړي دي مونږ په دې قرآن کې خپلو ته د هر قسم مثل (له جهته د عبرت)، او دی انسان زيات له هر شي څخه له جهته د جدل (جګړې او خصومت په باطله کې).

تفسير: يعنې لوی قرآن په څه څه مختلفو عنواناتو او قسم قسم دلائلو او امثله وو سره رښتيا رښتيا خبرې پوهوي، مګر انسان داسې جګړه کوونکی دی، چې په صافه او سمه خبره کې هم کېږي وږې خبرې پيدا کوي، او د بې موردو حجتنو او دلائلو د راوړو څخه لاس نه اخلي، او تل جنګ او جګړه کوي، کله چې په خبرو او جګړو سره څه ونشي؛ نو پر مهمل او بېکاره چټي فرمايشونو باندې لاس پورې کوي، چې هغه شی او دغه شی راوښي؛ نو زه به يې ومنم.

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةٌ الْأُولَىٰ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ۝

او نه دي منع کړي دا خلق له دې نه چې ايمان راوړي کله چې راغی دوی ته هدايت (رسول او قرآن) او (له دې نه چې) بخښنه وغواړي له رب خپل؛ مګر (دې خبرې) چې راشي دوی ته هغه طريقه د رومښو (خلقو چې هلاک د دوی وو) يا راشي دوی ته عذاب مخامخ.

تفسير: يعنې د دغه ضد او عناد له ليدلو څخه ويلي شو چې د داسې عظيم الشان قرآن د هدايت د رارسېدلو څخه بعد دوی خپل د ايمان نه راوړلو او توبه نه ايستلو لپاره هيڅ کوم معقول دليل او عذر نه لري، نو اوس د حق په منلو کې ولې خنډ کوي؟ اوس د څه شي په انتظار کې دي؟ پرته له دې نه چې د پخوانيو اقوامو په شان الله تعالی دوی په کلي ډول سره سپېره او تباه کړي، او که يې تباه نه کړي نو اقلا د الله تعالی د عذاب مختلف صورتونه د دوی د سترګو په مخ کې ودرول شي، هکذا يُفهم من تفسير ابن کثير (رحمه الله) وغيره.

وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَيَجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِنَا وَمَآئِدًا رَوَاهُزُوا ۝

او نه لېږو مونږ رسولان مګر زيري ورکوونکي (مؤمنانو ته په نعيم سره) او ويروونکي (کفارو ته په جحيم سره)، او جګړې کوي هغه کسان چې کافران شوي دي په باطله سره لپاره د دې چې ورک او لرې کړي په دې سره حق رښتيا خبره، او نيولي دي آيتونه (د قرآن) ځما او هغه شيان چې (پرې) ويرولي شوي وو دوی مسخره.

تفسیر: یعنی په دروغو جگړه یې نښلولې، او کاره بحثونه یې غوښتل چې د حق غږ ښکته کړي، او د دروغو په زور د رښتیا قدم وښویوي، خو داسې به له سره نه کیږي، او د الله تعالی له کلام سره مسخرې کوي، او ملنډې پرې وهي، کله چې دوی د الله تعالی له کلامه وپروې شي؛ نو پرې خاندې او مسخرې کوي.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَبَىٰ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاۥهُ

او څوک دی ډېر لوی ظالم له هغه چا چې پند ورکړی شوي دي ده ته په آیتونو د رب د ده، پس وگرځوي مخ له هغه (فکر په کې ونه کړي او پند ترې وانخلي) او هېر کړي هغه عملونه چې وړاندې لېږلي لاسونو د ده (چې کفر او معاصي دي).

تفسیر: یعنی کله له هېرې هم داسې یو خیال ورپیدا نشو چې د تکذیب الحق او استهزاء او تمسخر هغه ذخیره چې دوی وړاندې لېږي؛ د هغه سزا به څه وي؟.

إِنَّا جَعَلْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمُ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَىٰ فَلَنْ يَهْتَدُوا إِذًا أَبَدًا ﴿۵۰﴾

بېشکه مونږ ګرځولي مو دي پر زړونو د دوی پردې لپاره د دې چې پوه نشي پر دغه -قرآن- او (ګرځولی مو دی) پر غوږونو د دوی کونوالی، او که ته راوبولي دوی په طرف د سمې لارې؛ پس له سره هدایت نه مومي دوی په دغه وخت کې هیچېرې.

تفسیر: یعنی د دوی د جدال بالباطل او استهزاء بالحق له سببه مونږ د دوی پر زړونو پرده غورځولې ده، او غوږونه مو ورته داسې تپلي او بند کړي دي؛ چې اوس له سره حق پرې نشي اورېدلی، او که د انجام او عاقبت په طرف فکر وکړي؛ نو څرنگه به کولي شي، د داسې بدبختانو څخه له سره دغه هیله او توقع نشي کېدی چې پر لاره راشي.

وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَل لَهُمُ الْعَذَابَ لَوْلَا أَنَّهُمْ مَوَدَّةَ بَيْنِهِمْ يَتَّخِذُونَ مَوَدَّةَ بَيْنِهِمْ يَتَّخِذُونَ مَوَدَّةَ بَيْنِهِمْ

او رب ستا ډېر بخښونکی څښتن (خاوند) د رحمت دی، که نیولي وی (الله دغه کفار په دنیا کې) په سبب د هغو ګناهونو چې کوي یې دوی؛ نو خامخا ژر به یې رالېږلی وو دوی ته عذاب (په دنیا کې هم)، بلکه شته دوی ته ځای (یا وخت) د وعدې چې له سره به ونه مومي دوی غیر له الله پناهي (ځای د تېښتې).

تفسیر: یعنی د دوی اعمال خو داسې دي چې د عذاب په لېږلو کې ښایي یو ساعت هم تأخیر او ډیل واقع نشي، مګر د الله تعالی حلم او کرم د دوی فوراً تباہ کولو څخه مانع دی، او پخپل عمومي رحمت سره تر یو خاص حد پورې ترې تیرېږي، او ډېر سخت مجرم ته هم فرصت او موقع ورکوي، څو هر وخت چې وغواړي له خپلو بدو اعمالو څخه توبه وکاري، نو د هغه تېر ګناهونه بخښلي کیږي، او د ایمان راوړلو په سبب د عظیمه وو نعمتونو مستحق ګرځي.

وَتِلْكَ الْقُرَىٰ أَهْلَكْتُمُ لَمَّا ظَلَمْتُمْ وَأَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِم مَّوْعِدًا ﴿۵۱﴾

او دغه (اهل د) کلیو (چې دي) هلاک کړل مونږ دوی هر کله چې ظلم یې اختیار کړ، او مقرره کړې وه مونږ لپاره د دوی یوه نېټه (معلومه).

تفسیر: یعنی د عاد او ثمود خرابو او ویجاړو کلیو ته وگورئ چې د هغوی واقعات مشهور او معروف دي، کله چې دوی ظلم او تبری وکړ؛ نو څرنګه پخپل معین وخت کې سره تباہ او برباد کړل شو؟ همداسې تاسې ته هم وپره پکار ده، چې په موعوده وخت کې تاسې ته د الله تعالی له عذابه هیچېرې د پناه ځای او نجات په لاس نه درځي.

وَأَذَقَ آلَ مُوسَى لِقَاءَ رَبِّهِمْ لَأَيُّكُمْ أَتَقْوَىٰ ۖ يَوْمَ يَأْتِي السَّمَاءَ دُخَانٌ مُّسَمَّىٰ ۖ يَوْمَ تَوَقَّعَ الَّذِينَ الظَّالِمُونَ يَوْمَ تَوَتَّقَ وَوَجَسَّ ۖ يَوْمَ تَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ۖ يَوْمَ نَبِّدُ الْوَاقِعَ مِثْلَ النُّجُومِ ۖ يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الدِّيَارِ الْمُبَارَكَةِ الَّتِي كُنَّا فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۖ سَنَجْعَلُ الْيَقِينُ فَتْرَةً ۚ يَوْمَ يُغْفَرُ لِلظَّالِمِينَ ظُهُورَهُمْ وَيُقَامُونَ لِلظَّالِمِينَ عَذَابُهُمْ ۖ وَتَكُونُ سِحَابًا مَّحْمُومًا ۖ

او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل موسی ځلې (خادم) خپل ته چې تل به ځمه تر هغه پورې چې ورسېرم ځای د یو ځای کېدلو د دواړو سیندونو ته، یا به ګرځم ډېرې زمانې.

تفسیر: پاس ذکر شوي وو چې مغورو کافرانو، مفلسان مخلصان مسلمانان حقیر ګڼل، او رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته به یې ویل چې: دوی مه پرېږدئ چې له تاسې سره کښیني، څو مونږ له تاسې سره کښینو، د هغه په نسبت یې د دوو کسانو قصه اوروله، بیا یې د دنیا مثال او د ابلیس خرابېدل د کبر او غرور لامله بیان کړل، اوس د موسی علیه السلام او د خضر علیه السلام د قصې ذکر کوي، چې د الله تعالی خاص بنده ګان اګر که له نورو ځنې افضل او بهتر هم وي؛ خو بیا هم دوی خپل ځان افضل او بهتر نه ګڼي، او کله چې په سهو او تېروتلو سره ځان غوره وګڼي؛ نو د الله تعالی له جانبه دوی ته تنبیه او تأدیب ورکول کیږي.

په حدیث شریف کې راغلي دي چې موسی علیه السلام خپل قوم ته یوه ورځ ډېر مؤثر او خورا (ډېر) ښه پند او نصیحتونه فرمایل، یوه سړي له دوی څخه پوښتنه وکړه چې: «یا موسی علیه السلام! آیا د ځمکې په مخ کې به له تاسې څخه بل کوم لوی عالم موندل شي؟»، موسی علیه السلام وفرمایل: «نه»، دغه ځواب اګر که په واقع کې صحیح وو، ځکه چې موسی علیه السلام د اولوالعزمو انبیاءو څخه وو، او ښکاره ده چې په دغه زمانه کې د شرعیه وو علومو په اسرارو کې دده د علم څخه د بل هیچا علم زیات نه وو، لیکن دغه ادعا د پاک الله په دربار کې غیر مرغویه (ناپسنده) واقع شوه، اګر که مراد یې صحیح وو، بیا هم د ځواب د عنوان له عمومه داسې ظاهرېده چې د ځمکې په مخ کې من کل الوجوه دی خپل ځان «أعلم الناس» ګڼي.

د الله تعالی مرضي دا وه چې دغه ځواب به یې د ده پر محیط علم محول کولو، مثلاً داسې به یې ویل چې: د الله تعالی مقرب او مقبول بنده ګان ډېر دي، له ګردو څخه فقط همغه علیم او خبیر خبر دی او بس، نو دلته وحی پرې نازل شوه، چې په هغه ځای کې چې دوه سیندونه سره یو ځای ګلېږي؛ د هغه سره نژدې ځمونږ داسې یو بنده شته چې هغه سره داسې علم شته چې له تا سره نشته.

په هر حال موسی علیه السلام غوښتنه وکړه چې ماته د هغه پوره ښه او سراغ وښوولی شي؛ خو زه هلته لاړ شم، او څه علمي استفاده وکړم.

حکم صادر شو چې ته د ده په لټولو پسې ووځه! او یو وړیت کړی ماهي (کب) له ځانه سره واخله! هر چېرې چې هغه وړیت کړی کب در څخه ورک شو؛ نو وپوهېږه چې ځمونږ هغه بنده همغله موجود دی، ګواکې له مجمع البحرین به چې یوه وسیع قطعه ترې مرادېده شي؛ همدغه ځای مراد دی، چې د هغه د تعیین لپاره همدغه علامه مقرر فرمایلي شوي ده.

موسی علیه السلام سم له همدغه هدایته په سفر شروع وکړه، او خپل ملګري خادم ته یې وویل چې: «پر دغه (کب) پاملرنه وکړه! زه به تل مزل وهم څو د مقصود منزل ته ورسېرم، فرض یې کړه که کلونه او قرن هم تېر شي؛ زه به د دغه مقصد له حصوله له مسافرت لاس نه اخلم».

تنبیه: له حلمي خخه مراد يوشع عليه السلام دی، چې په ابتداء کې د موسى عليه السلام خاص خادم وو، او بيا د ده په حضور کې (نبي) او وروسته د موسى عليه السلام خليفه شو.

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ﴿۱۶﴾

بيا کله چې ورسېدل ځای د يوځای کېدو په ماين د دواړو سيندونو کې هېر کې دواړو ماهي خپل، نو ونيوله (دې ماهي) لاره خپله په بحر کې (په شان د) سرنگ (کوڅه).

تفسير: هلته ورسېدل او د لويې تيرې (کټې) په څنگ کې ترې لاندې چينه بهېده؛ موسى عليه السلام ویده شو، يوشع عليه السلام وليده چې هغه وريت کړی ماهي باذن الله ژوندی شو، او په يو عجيبه طريقه سره په سيند کې چې د سرنگ په شان به يې لاره ځان ته جوړوله روان شو، او هلته په ابو کې د الله تعالی په قدرت د يوه تونل (سوپ يا طاق) په شان دالان ښکاره شو، يوشع د دې وضعيت د ليدلو څخه متحير او متعجب شو، او غوښتل يې څه مهال (وخت) چې موسى عليه السلام وينې شي؛ دغه قصه ورته ووايي، او دغه پېښه ورته وښيي.

موسی عليه السلام وينې شو، نو سمدلاسه ودرېد، او په تگ کې يې پيل وکړ، الله تعالی خبر چې د موسى عليه السلام د وينيدلو او رهي (روان) کېدلو په وخت کې يوشع عليه السلام په کوم خيالو کې ډوب تللی وو، چې د هغه ماهي د ژوندي کېدلو د پېښې قصه يې هېره شوه، په رواياتو کې راغلي دي کله چې موسى عليه السلام يوشع عليه السلام ته د هغه ماهي د ساتلو په نسبت تاکيدات کول؛ يوشع عليه السلام له خولې دا خبره ووته چې د يوه ماهي ساتنه دومره لويه خبره نه ده چې ته پرې دومره تاکيدونه کوي، لهدا ده ته هم تنبيه ورکړه شوه چې انسان ته پکار دي چې په ډېر وړو کې کار کې هم پر خپل ځان بې د الله تعالی له فضله تکیه او اعتماد ونه کړي !.

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقْدُلَيْنِي مِمَّنْ سَفَرْنَا هَذَا نَصَبًا ﴿۱۷﴾

نو کله چې تېر شول (له مجمع البحرين څخه) وويل (موسی) خپل حلمي ته راوړه مونږ ته سباناری (خوراک) ځمونږ، په تحقيق پېښه شوه مونږ ته له دغه سفره ځمونږه ډېره سختي.

تفسير: موسى عليه السلام پخوا له دې په دغه سفر کې نه وو سترې شوی، څه مهال (وخت) چې د مطلب ماهی د ده له لاسه خوشې شو؛ نو هلته ورته پخپل تگ کې ستوماني ورمحسوسه شوه.

قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنسَيْنَاهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ
وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿۱۸﴾ قَالَ ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبِغُ ﴿۱۹﴾ فَارْتَدَّا عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿۲۰﴾

وويل (حلمي) آیا وليد (خبر شوې) کله چې ځای ونيوه مونږ هغې لويې تيرې ته (چې د چينې په څنگ کې وه)؛ نو بېشکه ما هېر کړ (بيان د حال د) ماهي، او هېره نه کړه له مانه دغه (پېښه) مگر شيطان چې ياد کړم هغه (تاته)، او ونيوله (دغه ماهي) لاره خپله په بحر کې ډېره عجيبه. وويل (موسی) همدغه (ورکول او هېرول د ماهي) هغه څه دي چې وو مونږ چې طلب کول مو، پس بېرته راوگرځېدل دواړه پر همغو قدمونو خپلو قدم په قدم.

تفسير: غالباً هلته به له پخوا څخه کومه زياته لاره نه وه وهلي شوې، نو ځکه دوی د خپلو قدمونو پر نښو بېرته ستانه (واپس) شول.

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا عِلْمًا ﴿۱۵﴾

پس وموندل دوی دواړو یو بنده (خضر) له بندگانو څمونږ چې ورکړی وو مونږ ده ته رحمت له زده خپله، او ښوولی مو وه ده ته له جانبه خپله یو ډول علم، (چې موسی علیه السلام ته هغه علم نه وو).

تفسیر: بنده خضر علیه السلام وو، چې الله تعالی دی په خپل خصوصي رحمت سره پاللی وو، او له علمه یې وافر حصه ورعطاء فرمایلي وه، په دې کې اختلاف دی چې خضر علیه السلام رسول ومنلی شي؟ یا نبي؟ یا د ولي درجه ورته ومنله شي؟ د داسې مباحثو فیصلې په دې ځای کې نشي کېدی، خو بیا د دې احقر رجحان په دغه جانب دی چې دی نبي تسلیم کړی شي، او لکه چې د ځینو محققینو خیال دا دی: هغه انبیاء چې سره له نوي شریعت نه دي راغلي؛ هغوی ته هم دومره تصرف او اختیار عطاء کېږي، چې د ځینو خصوصیه وو معاملو پر بناء د مستقل شریعت د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقیید یا له عامه ضابطې د ځینو جزئیاتو استثناء وکړی شي.

همداسې خضر علیه السلام ته هم جزئي امتیازات حاصل وو، و الله أعلم، په هر حال موسی علیه السلام له خضر علیه السلام سره ملاقي شو، او وروسته له سلام او متعارف کلام څخه خضر علیه السلام د موسی علیه السلام د دغه سفر د سبب پوښتنه وکړه، موسی علیه السلام د خپل د دغه راتګ سبب وروښود، خضر علیه السلام وویل: «ای موسی علیه السلام! بېشکه چې الله تعالی ستا تربیت فرمایلي دی، خو خبره دا ده چې د الله تعالی له طرفه یو کوم علم چې ماته رابخښلی شوی دی؛ په دغه مقدار تاته نه دی درکړی شوی، او کوم علم چې تاته درکړی شوی دی؛ په هغه مقدار ماته نه دی راکړی شوی، وروسته له دې نه یوه چرچنه یې ولیده چې له دغه سیند څخه یې اوبه څښلې؛ نو خضر علیه السلام موسی علیه السلام ته وویل چې: «خما او ستا بلکه د ګردو مخلوقاتو د علم نسبت د الله تعالی د علم په مقابل کې همداسې دی لکه چې د دغه لوی لوی سیندونو د اوبو په مقابل کې یې هغه څاڅکي اوبه چې دغه چرچنه یې پخپلې دغې وړو کې مښو کې سره څښي، دغه هم محض د تفهیم لپاره وو، که نه د متناهي او د غیر متناهي نسبت د لوی سیند او د څاڅکي سره بیخي نسبت نه لري، او په دغسې شیانو سره هغه څه مشابهت لري».

قَالَ لَهُ مُوسَى هَلْ آتَيْتُكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا ﴿۱۶﴾

ووویل دغه (خضر) ته موسی: آیا زه تابع شمه ستا په دې شرط سره چې وښيي ته ماته له هغه علمه چې ښوولې شوې ده تاته ښه لاره.

تفسیر: یعنی که اجازه دې وي؛ نو څو ورځې به له تاسې سره اوسېږم، او د دغه مخصوصه علم څخه به لږ څه شی در څخه زده کړم.

قَالَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿۱۶﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَىٰ مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿۱۷﴾

نو وویل (خضر موسی ته) چې بېشکه ته له سره به ونه کړی شي طاقت له ما سره د صبر. او څرنگه به صبر وکړې ته په هغه کار چې نه وي کړې احاطه تا په هغه کار له جهته د علم (او پوهې).

تفسیر: خضر علیه السلام د موسی علیه السلام د مزاج او د نورو خصوصیاتو د تخمین او اندازه کولو څخه وروسته پر دغه خبره پوهېدلی وو، چې دی له ما سره نشي اوسېدی، ځکه چې خضر علیه السلام مأمور وو چې د کونیه وو واقعاتو د جزئي علم له حاصلولو څخه وروسته موافق له هغه سره عمل وکړي، او موسی علیه السلام چې د کوم علم

حامل وو، د هغوی تعلق له تشریحیه وو قوانینو او کلیاتو سره وو، بناء علیه په هغو جزئیاتو کې چې د عوارضو او خاصه وو خصوصیاتو له سببه پر ظاهري عمومي ضابطه عمل نه کېده؛ نو موسی علیه السلام د خپلو معلوماتو پر بناء هرومرو اعتراض او تنقید کوي، او د صبر او سکوت او انتظار پر مسلک به تر ډېر مدّت پورې نشي قائم پاتې کېدی، او آخري نتیجه به داسې واقع کېږي چې مونږ به سره بېلېږو.

قَالَ سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا ﴿۳۵﴾

وویل (موسی خضر ته) چې ژر به ومومي ته ما که اراده وفرمایي الله صبر کونکي، او نافرمانی به نه کوم ستا په هیڅ یو امر (حکم) کې.

تفسیر: د دغه وعده کولو په وخت کې د دغې خبرې تصوّر هم موسی علیه السلام ته نشو کېدی چې د داسې یو مقرب او مقبول بنده څخه به داسې یو حرکت لیدل کېږي چې نه یواځې د موسوي شریعت بلکه د عمومي شرائعو او اخلاقو هم مخالف او مغائر وي، غنیمت دی چې ده «ان شاء الله» ورسره فرمایلي وه، که نه له قطعي وعدې څخه تخلف د یو اولوالعزم نبي له شان سره نه وي لایق.

قَالَ فَإِنِ اتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿۳۶﴾

نو وویل (خضر موسی ته): پس که ته متابعت کوي ځما؛ پس پوښتنه مه کوه له مانه د هیڅ څیز تر هغه پورې چې زه شروع وکړم تاته د هغه ذکر (او بیان).

تفسیر: یعنې که کومه خبره په ظاهري ډول سره ناحقه په نظر درشي؛ نو علی الفور پر ما باندې تنقید یې مه کوه! څو زه پخپله هغه خبره تاته شروع کړم.

فَانطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرَقَ أَهْلُهَا لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا أَمْرًا ﴿۳۷﴾

پس دواړه روان شول تر هغه پورې چې سواره شول په بېړۍ کې، نو سوری کړه (خضر) هغه بېړۍ، وویل (موسی) آیا سوری دې کړه دا (بېړۍ) لپاره د دې چې غرق کړې اهل د دې، خامخا په تحقیق ودې کړو کار ناشنا.

تفسیر: کله چې دوی پر هغې بېړۍ سوردل، بېړۍ وانانو خضر علیه السلام وپېژند، او ترې یې اجرت او باړه ونه غوښت، او وپړیا یې له سینده پورې ویست، نو د هغه احسان په بدل کې د دغه نقصان د لیدلو څخه موسی علیه السلام ته ډېر زیات تعجب پیدا شو، لیکن بېړۍ په پوره ډول سره ساحل ته نژدې شوې وه چې دا یې سوری کړه، نو ځکه خلقو له ډوبېدلو څخه نجات وموند، او تخریق یې هم په دغه صورت سره وو چې یوه ډره (تخته) یې ویسته، یعنې عیجنه یې کړه.

قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿۳۸﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُمْرًا ﴿۳۹﴾

وویل (خضر موسی ته) آیا ما نه وو ویلي: بېشکه ته له سره به ونه کړی شې طاقت له ما سره د صبر. وویل (موسی خضر ته) مه نیسه ما په هغه کار چې هېر کړی مې وو (چې هغه وصیت ستا دی)، او مه غورځوه ماته په دې کار ځما (چې متابعت یا نسیان دی) اشکال او سختي.

فَانطَلَقَتْ حَتَّىٰ اِذَا اَلْقِيَا عُلَمًا فَقَتَلَهُ ۗ قَالَ اَقْتَلْتَنِي سَاۤءَ كَيْفًا ۗ اَبْغَيْتَ نَفْسِي لَقَدْ جِئْتَنِي شَيْئًا شُكْرًا ﴿۶۰﴾

پس بیا روان شول تر هغه پورې چې پېښ شول پر یو هلک؛ پس مې کړې (خضر) هغه (هلک)، وویل (موسی خضر ته) آیا مې دې کړې یو نفس پاک بې گناه غیر له عوضه د بل نفس، خامخا په تحقیق را دې وړ (ودې کړې) یو کار ښکاره ناروا.

تفسیر: یو کلي ته نژدې څو هلکانو پخپلو منځونو کې سره لوبې کولې، د دوی له منځه یو هلک یې چې ډېر ښکلی او هوښیار او پوه ښکارېده؛ ونیوه او مړ یې کړ، او له هغه ځایه په تلوار سره روان شو.

﴿نَفْسًا زَكِيَّةً﴾ الآية - یعنی څو هلک بالغ نشي؛ پر ده باندې هیڅ گناه نه اوږي، دغه لفظ ظاهراً د هغه په عدم بلوغ اشاره او تأیید کوي، اګر که نورو ته د تاویل ځای په کې نشته.

﴿شَيْئًا شُكْرًا﴾ الآية - یعنی اول خو نابالغ په قصاص کې هم وژلی کېدی نشي، علاوه پر دې دلته د قصاص کومه خبره هم په منځ کې نه وه، نو بیا له دې نه زیاته نامعقوله به څه وي؟ (چې بې سببه یو بې گناه نفس ووژلی شي؟).

قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيْعَ مَعِيَ صَبْرًا ﴿۶۱﴾

نو وویل (خضر موسی ته) آیا ما نه وو ویلي تاته چې بېشکه ته له سره به ونه کړې شي طاقت له ما سره د صبر.

تفسیر: ځکه چې داسې حالات او واقعات دروړاندې کېږي چې ته د هغو په کتلو سره صبر کولی نشي، او نه پرې چپ پاتې کېدی شي، لکه چې همداسې هم وشو.

قَالَ اِنْ سَأَلْتِكُمْ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَ هَا فَلَا تَصْجِبْنِي ۗ قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عَذْرًا ﴿۶۲﴾

نو وویل (موسی) که چېرې وپوښتم زه تا (ای خضره) د څه شي (چې صادر شي له تا) وروسته له دې سواله؛ پس ملګرتیا مه کوه له ما سره په تحقیق ورسېدې ته له طرفه ځما عذر ته.

تفسیر: موسی علیه السلام داسې تخمین فرمایلی وو، چې د خضر علیه السلام د دغو حیرانوونکو واقعاتو ته په صبر او سکوت سره کتل ډېر دروند او لوی زړه غواړي، نو ځکه د خپل د زړه آخري خبره یې وویل، چې که په دغه مرتبه بیا ترې پوښتنه وکړم؛ نو دې مې بیا له خپله ځانه سره نه ملګری کوي، او دی به پخپل دغه عمل کې معذور وي، او ځما له لوري کوم الزام پر هغه باندې نشي عائد کېدی، ځکه چې ده د دريو مرتبو موقع راکړه، او ده پخپله د حجت اتمام فرمایلی دی.

فَانطَلَقَا حَتَّىٰ اِذَا اَتَيَا اَهْلًا قَرْيَةً اِسْتَطْعَمَا اَهْلَهَا فَاَبَوْا اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا اَرِضِيْدًا اَنْ يَنْقُضَ فَاَقَامَهُ

بیا روان شول دواړه، تر هغه پورې کله چې راغلل اهل د یوه کلي ته؛ نو طعام وغوښت دوی له خلقو د هغه (کلي) څخه، پس منع راوړه (هغو خلقو) له دې نه چې مېلمستیا ورکړي دغه خلق دوی ته، بیا وموند دوی (دواړو) په هغه کلي کې یو دېوال چې اراده یې وه چې ونړيږي (یعنې نژدې وو لوېدلو ته) پس سم کړې (خضر) هغه دېوال.

تفسیر: یعنی یوه کلي ته ورسېدل او د هغه له خلقو سره یې ملاقات او کتنه وکړه، او داسې به یې کښل چې د دغه کلي خلق به د دوی سره د مېلمنو سلوک وکړي، او ډوډۍ به ورکړي، مگر دوی د موسی او خضر علیهما السلام په شان عزیزو مقریانو د مېلمستیا څخه انکار وکړ، نو د داسې معاملې د لیدلو څخه داسې په کار وو، چې پر داسې تنگ زړه او بې مروته خلقو دوی په قهر پده، مگر خضر علیه السلام د قهر په ځای پر دوی احسان وفرمایه، د دوی یو لوی دېوال څوړند او کوږ شوی وو، او نژدې وو چې ونړیږي، او خلق د هغه د چارچاپیره لرې گرځېدل، خضر علیه السلام لاس او پښې ورلوڅي (متې ونغاړلې) کړې او هغه څوړند دېوال یې ورسم کړ، او د انهدام له حالته یې وساته.

قَالَ لَوْ شِئْتَ لَخِذْتَهُ مِنْ يَدَيْهِ أَخْرَجًا ۝

وویل (موسی خضر ته) که اراده کړي وی تا (د اخیستلو د اجر)؛ نو خامخا به دې اخیستې وه (په سازولو د دې دېوال) مزدوري.

تفسیر: یعنی د دغه کلي خلقو د مېلمنو حق ونه پېژند، چې ځمونږ مېلمستیا یې کړي وی، تا ولې خوشې وپریاد دوی څوړند دېوال ورټینګ کړ؟ که د هغه څه معاوضه دې اخیستې وی؛ نو ځمونږ خوراک او نور ضروریات به ترې په لاس راتله، او دغه تنګ زړو بخیلانو ته به هم ترې لږ څه تنبیه کېده، گوندې دوی به پر خپلې دغې بد اخلاقي او بې مروتي لږ شمېدل.

قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ۝

وویل (خضر موسی ته) دا دی وخت د بیلتون په منځ ځما او ستا کې، اوس به ژر خبر کړم تا (ای موسی!) په غرض د هغه کار چې ونه کړی شو تا طاقت په هغه باندې د صبر.

تفسیر: یعنی له هغې وعدې سره سم ښایي چې اوس له ما څخې تاسې بیلتون وفرمایئ! ځما او ستا موافقت او گذاره سره گرانه ده، لیکن پخوا له بېلتانه غواړم چې د دغو تېرو دريو وارو واقعاتو پټ اسرار تاسې ته درښکاره کړم، چې د هغو په فکر او چرت (خیال) کې له تاسې څخه د صبر او استقامت شان قائم نشو پاتې.

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِدَّبَهُمْ لَئِنْ رَأَوْهُمُ بَلَكَ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ۝

هر چې هغه بېړۍ (چې ما سوری کړې وه)؛ نو وه لپاره د هغو عاجزانو چې کار به یې کولو په بحر (دریاب) کې، نو وغوښته ما چې عیبجنه کړم هغه، حال دا چې وو لږ څه لرې له دوی نه یو باچا چې اخیسته به یې هره یوه بېړۍ په زور سره (نو ځکه مې سوری کړه).

تفسیر: یعنی په هم هغه لوري چې دغه بېړۍ روانه وه، په هم هغه طرف یو ظالم باچا وو، چې هره یوه جوړه بېړۍ به یې په زور سره نیوله، او پخپل کار کې د بېگار په ډول به یې په کار اچوله، نو ما وغوښته چې هغه بېړۍ عیبجنه کړم څو د هغه ظالم باچا له بېکاره خلاصه او د همدغو مسکینانو د کار لپاره هم هغسې وړانه او ویجاړه پاتې شي، ځکه چې په همدغو ایامو کې د هغه باچا سړي په بېړۍ پسې راځي، کله چې هغه سوری او عیبجنه ومومي؛ نو د هغې د اخیستلو څخه به سترگې واړوي.

وَأَنَا الْعُلَمَاءُ فَكَانَ أَبُوهُمُ الْمُؤْمِنِينَ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِمَهُمُ طَغْيَانًا وَكُفْرًا ۝

او هر چې هغه هلک وه (چې وژلی وو ما) پس وو مور او پلار د ده مؤمنان، پس وویرېدو مونږ له دې چې وبه رسوي (مجبوره به کړي) دوی په سرکشی او کفر (که ژوندی پاتې شي).

تفسیر: اگر کہ فطرتاً هر مولود مسلمان پیدا کیری، مگر وروسته له هغه د خارجی اثراتو تر تاثیر لاندې راغلی په همدغه هلکتوب کې د ځینو خرابو اعمالو اساس او بنیاد په کې لویږي، چې د هغه کامل علم یواځې پاک الله ته وي.

د دغه هلک په نسبت رب العزت خضر علیه السلام ته پوهه او خبر ور کړی وو، چې د هغه بنیاد پر خرابی او شرارت باندې مرکزیت نیولی دی، که کبارت ته ورسیري؛ د ده د مور او پلار د کفر او معصیت او مذلت سبب ګرځي، نو د داسې یو هلک وژل د هغه د والدینو لپاره رحمت او د هغوی د دیني حفاظت سبب وګرځېد، د الله تعالی دا اراده وه؛ چې د هغه مور او پلار پر خپل ایمان قائم اوسي، او د الله تعالی حکمت مقتضي وو چې راتلونکې خطر د دوی له مخې لرې شي، نو خضر علیه السلام ته یې حکم وکړ، چې دغه هلک ووژنه، ده د پاک الله د وحی په امتثال هغه هلک ووژلو.

دلته د خضر علیه السلام په ذریعه د هغه یوه نمونه ورسوول مقصود وو، چې د پاک الله د حکمتونو او د ده د تکوینیه وو مصالحو احاطه د هیچا له لاسه نه ده پوره، کله د یوې واقعي ظاهري صورت په ظاهر کې خراب ښکاري؛ لیکن هغه څوک چې د دغې واقعي په باطني اعماقو او زوایاوو باندې معلومات لري، هغه پوهیږي چې په دغه کې ډېر حکمتونه او مصالح پراته دي، خضر علیه السلام د هغو مسکینانو د بېرې دره ورماته کړه، حال دا چې هغوی له ده سره ښه او احسان کړی وو، او بلا اجرت یې دی پر بېرې سور کړی وو، یو لویې کوونکي پیمخي هوبنیار هلک یې او بیګناه وواژه، چې په ظاهر کې دغه حرکت نهایت خراب ښکاره کېده، دیوال یې سم او ساز کړ چې ظاهراً یې پر هغو کلیوالو احسان وکړ؛ چې هغوی په ډېرې بې مروتی له دوی سره معامله کړې وه، که پخپله خضر علیه السلام په آخر کې خپل د دغو اعمالو توجیحات نه وی بیان کړي؛ نو تر نن ورځې پورې به ټول جهان د چرت په سیند کې ډوب وو، یا (العیاذ بالله) خضر علیه السلام به یې د طعن او تشنیع هدف کولو، له همدغو مثالونو څخه د الله تعالی د افعالو او د ده د حکمتونو اندازه وکړئ!

فَارْدَانًا يُبْدِي لَهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رَحْمًا ۝

نو وغوښته مونږ دا چې بدل ور کړي دوی ته رب د دوی (بهر غوره) له دې هلک څخه په پاکي (اصلاح) کې، او ډېر نژدې به وي له جهته د رحم مهربانی.

تفسیر: یعنې د هغه هلک په وژلو سره د ده د والدینو ایمان محفوظ پاتې شو، او هغه صدمه چې دوی ته ورسېده؛ الله تعالی اراده لري چې د هغې تلافی په داسې یوه مولود سره وکړي، چې په اخلاقي صفاتو او مزایاوو د هغه مقتول هلک څخه ډېر ښه او د مور او پلار د شفقت او مهربانی مورد وګرځي، او هغه به د خپل مور او پلار سره زیات محبت ولري، او په ډېر تعظیم او ښه سلوک به وروړاندې کیري.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيُخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِّنَ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ۝

او هر چې (هغه) دیوال وو؛ پس وو د هغو دوو هلکانو یتیمانو په (هغه) ښار کې، او وه لاندې د هغه خزانه د دغو دواړو، او وو پلار د دوی صالح، نو اراده وکړه رب ستا چې ورسیري (دغه دواړه) قوت (د ځلمیتوب) خپلو ته او بیا راوباسي هغه خزانه خپلې، (محض) له جهته د رحم مهربانی له جانبه د رب ستا، او نه دي کړي ما دغه تیر اعمال (چې تا ولیده) له خپله ځانه (په حکم

او فکر خپل، بلکه دي کې د الله حکم همداسې وو، دغه دي (درې واړه) ځوابونه د هغو پېښو چې طاقت نشو کولی تا پر هغه د صبر.

تفسیر: یعنې که هغه دېوال لوبده؛ نو د هغو یتیمانو هغه خزانه چې ترې لاندې خښه کړې شوې وه، راڅرگندېده، او بدنیتو خلقو به هغه رایستله، د دغو یتیمانو پلار یو ښه صالح سړی وو، د هغه د نېکۍ په رعایت د الله جل جلاله اراده داسې وشوه چې د دغو یتیمانو د مال حفاظت وکړې شي، نو ما د الله جل جلاله په حکم هغه دېوال سم کړ، چې هغه هلکان وروسته له ځلمیتوبه د خپل پلار خزانه بیا وموندلی شي.

تنبیه: د دې قصې په شروع کې د خضر علیه السلام د نبوت او ولایت په متعلق څه شی چې مونږ لیکلي دي، هغه دې بیا دلته یو ځلې ولوستل شي.

وروسته د «ذوالقرنین» قصه راځي، چې دغه هم د هغو دریو شیانو څخه ده، چې د هغو په نسبت د یهودانو په مشوره قریشو پوښتنه کړې وه، د «روح» په متعلق لازم جواب د «بني اسرائیل» د سورت په ابتداء کې معلومات ورکړ شو، دغه دی چې د درېیم سوال په نسبت اوس لازم ارشاد کېږي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ ذِي الْقُرْنَيْنِ قُلْ سَأَتْلُو عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ۚ إِنَّمَا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا ۚ

او پوښتنه کوي مشرکان له تانه له قصې د ذوالقرنین؛ ووايه (ای محمده! دوی ته): اوس به زه ولولم پر تاسې له ده څخه احوال. بېشکه چې مونږ قدرت ورکړی وو ده ته په ځمکه کې، او ورکړی وو مونږ ده ته (له هر محتاج الیه) څیز څخه یوه لاره (روښانه رسوونکې مقصد ته).

تفسیر: هغه پاچا ته ځکه «ذوالقرنین» وایي چې د دنیا دواړو څنډو (مشرق او مغرب) ته تللی وو، ځینې وایي چې دغه د رومي «اسکندر» لقب دی.

ځینې وایي: کوم بل مقبول دیندار الله منونکی پاچا تېر شوی وو.

«حافظ ابن حجر رحمه الله» په «فتح الباري» کې په متعددو وجوه او دلائلو سره دغه دویم قول ته ترجیح ورکړې ده، او «حافظ ابن کثیر رحمه الله» هم دې قول ته ترجیح ورکړې ده.

د روایاتو له مجموعې څخه ظاهرېږي چې «ذوالقرنین» د ابراهیم علیه السلام معاصر وو، او د ده په دعاء سره پاک الله ده ته خارق العاده سامان او وسائل عطاء فرمایلی وو، چې د هغو په ذریعه ده ته د مشرق او مغرب په سفر کې بری په برخه شو، او پر محیر العقولو فتوحاتو یې قدرت وموند.

فَاتَّبِعْ سَبِيلَهُ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَرْغُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ

پس ونيوله ده لاره (او هغه اسباب چې وېې رساوه مغرب ته). تر هغه پورې چې ورسېد ځای د پرېوتلو د لمر ته، نو وېې مونده دغه (لمر) چې ډوبېده په (لویه) چینه کې له تورو خټو.

تفسیر: یعنې د سفر ترتیب او تجهیز او سر رشته یې وکړه، او پیروي وکړه ذوالقرنین د هغې لارې چې د مغرب په لوري تله، تر هغه پورې چې ورسېد ځای د پرېوتو د لمر ته؛ نو ذوالقرنین وموند دغه لمر چې ډوبېده په یوه لویه چینه کې له تورو خټو، یعنې داسې یې په نظر راغی لکه چې په سمندر کې سفر کونکو ته هم ښکاري چې لمر له اوبو څخه وځي، او په اوبو کې ډوبېږي.

وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا قُلْنَا يَا الْقَرْنَيْنِ إِمَّا أَنْ تُعَذِّبَ وَإِمَّا أَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿۱۶﴾

او ویې موندله نژدې هغه ته یو قوم (د کفارو)، وویل مونږ: ای ذوالقرنینه! یا خو په عذاب کړه دغه خلق (که ایمان نه راوړي په قتل سره) یا ونیسه په دوی کې یوه ښه لاره (که ایمان راوړي په ارشاد او نصیحت سره).

تفسیر: مونږ «ذوالقرنین» ته اختیار ورکړ، چې که غواړې هغوی ووژني، یا رومی د اسلام په لوري دعوت او بلنه ورته ورکړي، نو «ذوالقرنین» دغه دوهم شق اختیار کړ.

قَالَ إِمَّا مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نَعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نَّكَرًا ﴿۱۷﴾ وَإِمَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءُ الْحُسْنَىٰ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ أَمْرِنَا يُسْرًا ﴿۱۸﴾

نو وویل (ذوالقرنین) هر هغه څوک چې ظلم یې وکړ (په نفس خپل په دوام د کفر) پس ژر به عذاب کړو دی (په دنیوي عذاب)، بیا به بوتلی شي رب خپل ته؛ پس عذاب به کړي (الله) دی په عذاب لوی سره (په عقبی کې). او هر هغه چا چې ایمان یې راوړ او عمل یې وکړ صالح، پس ده ته ده جزاء ښه (په دارینو کې چې نعمت او جنت دی)، او ژر ده چې وبه وایو ده ته له کاره خپله آسانه (په ده باندې).

تفسیر: یعنې په آخرت کې به نیکی ومومي او په دنیا کې مونږ پر دوی څه سختي نه راوولو، بلکه د خپل کار لپاره هر کله چې دوی ته کومه خبره ووايو؛ نو په سهولت او نرمۍ سره ورته وایو، في الحقیقت هر هغه پاچا چې عادل وي؛ د هغه کار او د عمل طرز به همداسې وي، چې له بدانو سره بدې کوي، او هغوی په سزا رسوي، او له ښکانونو سره لطف او نرمي کوي، لکه چې «ذوالقرنین» همدغه طریقه ځان ته غوره کړې وه.

ثُمَّ اتَّبَعَهُ سَبَبًا ﴿۱۹﴾ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطَّلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَمْ يَجْعَلْ لَهُم مِّن دُونِهَا سَبَبًا ﴿۲۰﴾

بیا یې ونیوله بله لاره (او هغه اسباب چې رساوه یې مشرق ته). تر هغه پورې چې ورسېد ځای د راختلو د لمر ته؛ نو ویې موند هغه (لمر) چې راخوت پر یوه قوم باندې چې نه وه ګرځولې مونږ دوی ته له لاندې د دې (لمر) کومه پرده.

تفسیر: یعنې د مغربي سفر څخه فارغ شو، او د مشرق په طرف د خپل سفر په تجهیز او ترتیب مشغول شو، په لوی قرآن او حدیث کې دغه نه ده تصریح شوي چې د «ذوالقرنین» دغه ټول سفرونه د فتوحاتو او ملک نیولو لپاره وو، ممکن دی چې د محض سیر او سیاحت په ډول وي، ده د مشرق په انتها کې داسې قوم ولید، چې د لمر پلوشې مستقیمًا ورسېدې، دا خلق به وحشیان او ځنگلیان وي، د کور جوړولو او د چت پټولو چل به یې هم نه وو زده، یا به په کې دود (رواج) او دستور نه وو، لکه چې اوس هم په ډېرو وحشیو او ځنگلیو او ځینو کوچیانو کې همدغه دود او دستور او رواج لیدل کېږي.

كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿۲۱﴾

هم داسې وو (حال د ذوالقرنین چې مذکور شو) او په تحقیق احاطه کړې وه مونږ په هغه شي باندې چې د ده څخه وو (له لښکرو او لوازمو) له جهته د خبردارۍ.

تفسیر: یعنی د «ذوالقرنین» د مشرق او د مغرب د سفر کوم کیفیت چې بیان کړی شو؛ هغه په واقع کې هم داسې دی، هغه وسائل چې د ده سره وو، او هغه حالات چې ده ته وروړاندې شوي دي؛ پر هغو ټولو ځمونږ علم محیط دی، ښایي چې مؤرخینو به په دغه مورد کې بل څه ویل، او هغه به فی الحقیقت هم دغومره قدر وي چې وفرمایه شو.

ثُمَّ اتَّبَعَهُ سَبَبًا ۝ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ الْبَيْنَ السَّادَيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا لَابِكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ۝

بیا ونيوله ده بله لاره (او تیار یې کړ نور اسباب). تر هغه پورې چې ورسېد منځ د دواړو غرونو ته نو ویې موند وړاندې د دغو دواړو (غرونو) داسې قوم چې نه وو نژدې چې وپوهیږي په خبره (د ذوالقرنین) باندې.

تفسیر: دغه درېیم سفر یې پرته (علاوه) له مشرقه او مغربه د کوم درېیم جهت په طرف کړی وو، مفسرین دغه ته د شمالي سفر وایي، خو په قرآن او حدیث کې د هغه څه تصریح نشته.

تنبیه: د دغه قوم او «أَجُوج، مَاجُوج» په منځ کې به دغسې دوه غرونه حائل وو، چې پر هغو به ختل ناممکن وو، خامخا د دغو دواړو غرونو په منځ کې به کومه دره وه، چې له هغې خلاصې لارې به «أَجُوج، مَاجُوج» راتلل، او خلق به یې شکول، او راز راز ظلمونه او زیاتې به یې پرې کول، او بېرته به تلل.

قَالُوا يَا أَيْدَا الْقُرَيْنِ إِنَّ يَا جُوجَ وَمَاجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ۝

وویل دغو ای ذوالقرنینه! بېشکه چې یا جوج او ماجوج فساد کونکي دي په ځمکه کې، پس آیا مقرر کړو تاته څه خرج محصول لپاره د دې کار چې جوړ کړې ته په منځ ځمونږ او په منځ د دوی کې یو دېوال.

تفسیر: د «ذوالقرنین» د فوق العاده اسبابو او وسایلو او قوت او حشمت د لیدلو څخه دوی ته به داسې خیال پیدا شوی وي، چې ځمونږ د دغو تکالیفو او مصائبو انسداد به د ده له لاسه پوره وي، نو ځکه یې عرض وکړ چې: «أَجُوج، مَاجُوج» ځمونږ په ملک لویه غلبه او شور ماشور غورځوي، او تل راځي مونږ وژني، او ځمونږ مال او شته تالا کوي، او مونږ په راز راز رېږو (تکلیفونو) آخته کوي، که تاسې ځمونږ او د هغوی په منځ کې کوم ټینګ او کلک دېوال او سد راجوړ کړئ، چې مونږ پرې محفوظ شو، نو پر دغه کار هر څومره لګښت چې وشي؛ مونږ د هغه مال تادیې ته حاضر یو، ښایي چې تاسې دغه مصرف ځمونږ د ماليې او محصول او اجرت په شان تحصیل کړئ!.

تنبیه: «أَجُوج مَاجُوج څوک دي؟» په کوم ملک کې اوسېږي؟ د «ذوالقرنین» هغه جوړ کړی سد (د اوسپنې دېوال) چېرې دی؟ دا هغه سوالات دي چې د هغو متعلق د مفسرینو او مؤرخینو اقوال سره مختلف دي.

د اکثر و علماوو په نزد یا جوج و ماجوج د آدم علیه السلام اولاد دی د حواء رضي الله تعالى عنها نه، اوس دغه قوم چېرې دی؟ او د «ذوالقرنین» د اوسپنې دېوال چېرې واقع دی؟ نو هر هغه څوک چې دغه ګرد اوصاف تر خپل نظر لاندې ونیسي، چې د هغه ثبوت د دغه قوم او د اوسپنې د دېوال په متعلق په لوی قرآن او صحیحه وو احادیثو کې شته، نو هغه به وایي: د هغو اقوامو او ملکونو او دیوالونو نښه او پته چې خلکو په خپله رایه سره ورکړې ده؛ پر هغو د دغو اوصافو مجموعې ځنې یو وصف هم نه موندلی کیږي، لهذا هغه خیالات صحیح نه ښکاري، او له صحیحه وو احادیثو څخه انکار یا د نصوصو بعیده تأویلات له دې نه خلاف دي، پاتې شوه د مخالفینو دغه شبهه چې مونږ ګرد د ځمکې مخ لټولی دی، مګر هیچرې د دغو شیانو نښه او پته مو نه ده موندلې؟.

نو د دغې شُبهيې د جواب لپاره ځمونږ مؤلفينو د پتې او نښې ښوولو لپاره ډېر زيار (محنت) او کوشښ ايستلی دی، خو د دې صحيح جواب همدغه دی، چې «علامه آلوسي بغدادی» ورکړی دی.

«مونږ ته د هغه موقع نه ده معلومه، او ممکن دی چې ځمونږ او د هغه په منځ کې په دغه حاضره زمانه کې لوی لوی سیندونه حائل وي، او په هغه وخت کې له کومې لویې وچې سره لکه (سایبیریا) او (امریکا) به نښتې وي، او داسې دعوی چې مونږ پر ټول بر او بحر (وچه او لونده) حالا وماضیاً و آتياً محیط شوی یو واجب التسليم نه دی، عقلاً جائز دی هم هغسې چې له نن ورځې (۱۳۲۳ هـ ش) تر نژدې پنځه سوه کلونو د مخه پورې د امریکې براعظم نه وور اڅرگند شوی، اوس هم ویلی شو چې ممکن دی داسې بل کوم براعظم هم موجود وي چې تر اوسه پورې به مونږ له هغه ځنې معلومات نه لرو، او امکانات شته چې لږ وخت وروسته یا به مونږ هلته ورسېږو، یا هغه خلق به مونږ ته ځان ورسوي.

د سمندر د دېوال تحقیقات چې د «استرالیا» په شمال شرقي ساحل کې واقع دی، او څه وخت پخوا له دې نه د یو برطانوي ساینس دان «ډاکټر سي ایم بنگک» تر کتنې او هداياتو جاري وو؛ دغه دېوال له زر میله زیات اوږد او په ځینو ځینو مقاماتو کې تر دولسو میلو پورې عریض او زر فوټه ارتفاع لري، چې پرې ډېر مخلوق هستوگنه لري، هغه ډله چې د دغه کار لپاره روانه شوې وه؛ خپل یو کلني تحقیقات یې پای (آخر) ته رسولی دي، چې د هغه د راپور د لوستلو څخه د سمندر عجیب او غریب اسرار منکشف کېږي، او انسان ته د حیرت او استعجاب یوه نوې دنیا معلومېږي، بیا نو څرنگه داسې دعوی کېدی شي چې مونږ پر ګردو بریه وو او بحریه وو مخلوقاتو او موجوداتو خبردار، او د هغو مکمل اکتشافات حاصل کړي دي؟! په هر حال کله مخبر صادق چې د هغه صدق په قطعیه وو دلالتو ثابت دی؛ د دې دېوال څخه د هغه د اوصافو خبر را کړی دی؛ نو پر مونږ واجب دي چې د هغه تصدیق وکړو، او د هغو واقعاتو په انتظار کې سترګې په لار ولرو، چې د مشککینو او منکرینو علی الرغم هرومرو راتلونکې دي.

قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقَوْلِهِمْ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ﴿١٥﴾

وویل (ذوالقرنین) هغه چې اقتدار را کړی دی ماته په هغه کې رب ځما خیر (ډېر غوره) دی (له ورکړې ستاسې نه چې محصول دی)، پس مرسته وکړئ تاسې له ما سره په (انساني) قوت سره؛ چې جوړ کړم په منځ ستاسې او په منځ د دوی کې یو پرېر (او محکم) دېوال.

تفسیر: یعنی مال له ما سره ډېر دی، مګر په لاسونو او پښو له ما سره په زیار (محنت) او زحمت تېرولو کې مرسته (مدد) وکړئ!.

أَتُونِي زُرًّا الْحَدِيدَ حَتَّىٰ إِذَا سَاوَىٰ بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا حَتَّىٰ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ أَتُونِي أُفْرِغْ عَلَيْهِ قَطْرًا ﴿١٦﴾

راواخلئ تاسې ماته تختې د اوسپنې، تر هغه پورې (یې ایښودلې چې) برابر شو دا دېوال په منځ د دوو څوکو (د غرو)، نو وویل (ذوالقرنین) چې پو کړئ! (پر دغو سکرو چې اچولي شوي دي په منځ د تختو د اوسپنې کې، نو پو یې کړل) تر څو چې یې وګرځوله دغه (اوسپنه) اور، وویل (ذوالقرنین) راوړئ ماته چې توی کړم په دې دېوال زېر (ویلي شوی).

تفسیر: یعنی رومی یې د اوسپنې لویې لویې تختې سر په سر لاندې باندې سره کېښودې، او یو له بل سره ټینګې او کلکې یې کړې، څه مهال چې د هغو لوړوالی د دواړو غرونو څوکو ته ورسېد (نو پرې لرګي او سکاره انبار کړل شو)، او خلقو ته یې امر ورکړ چې د دغه اور په لګولو او پو کولو کې راسره مرسته وکړئ (چې په یوه آن او یوه شپه

کې له یوه سره تر بل سره پورې او له پاسه تر ښکته پورې یوځلي ولگيږي، او بیا ژر ترې لرې او ځوښه شي، کله چې اوسپنه د اور په شان سره او ګرد سره یو جسم شو، په دغه وخت ویلې شوی ژېړ یې پرې راتوی کړه، چې د هغو اوسپنو په درزونو او چادونو کې ننوتل، او بیخي یې نژدې او پیوست کړه، او ګرده سره یو شوه، او د یو سخت غرنی دېوال په شان وګرځېد، دغه ګرد کارونه په دغه زمانه کې ظاهراً د یوه خارق العاده طریقي سره به انجام موندلی وي، چې ښایي هغه د «ذوالقرنین» له کرامته وګنله شي، یا ممکن دی چې په هغه وخت کې به داسې اقسام آلات او اسباب موندلي کېده چې پر هغو اوس ځمونږ علم نه رسیږي.

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿۱۶﴾

پس طاقت به نه وي د دوی چې وخیږي پرې (او ښکاره شي پرې له جهته د لوړوالي) او نه به طاقت وي د دوی دغه (غره) ته د سوري کولو (له جهته د سختوالي او پرېوالي).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ فی الحال یاجوج ماجوج ته دغه قدرت نه دی ورکړی چې دغه دېوال سوری کړي، یا یې ونړوي او ترې تېر شي.

قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِّن رَّبِّيَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّيَ جَعَلَهُ دَكَّاءَ ۚ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّيَ حَقًّا ﴿۱۷﴾

وویل (ذوالقرنین) دغه (اتمام د دېوال) او اقتدار ځمونږ په جوړولو د هغه یو رحمت دی له جانبه د رب ځما، نو هر کله چې راغله وعده د رب ځما (په خروج د دغو قبیلو)؛ نو وبه ګرځوي دا (سد) هوار برابر له ځمکې سره، او ده وعده د رب ځما حقه (رښتیا ثابته).

تفسیر: یعنی محض د الله تعالیٰ په مهرباني دغه سد قائم شو، او تر معینه میعاده پورې به قائم پاتې شي، له صحیحه وو احادیثو څخه معلومېږي چې د عیسیٰ المسیح علیه السلام د نزول او د دجال د قتل وروسته قیامت ته نژدې د یاجوج ماجوج د وتلو وعده ده، نو دغه سد به له منځه لرې کړ شي، او دغه دېوال به دوی ونړوي، او په هومره یو کثیر تعداد به دوی ترې ووځي او راتویږي، چې د هغوی شمېر پرته له الله تعالیٰ بل هیچا ته به نه وي معلوم، ټوله دنیا به د دوی له مقابلې عاجزېږي، مسیح علیه السلام ته به حکم ورکړ شي، چې ځما له خاصو بندګانو سره په «طور» باندې لاړ شه، بالآخر مسیح علیه السلام به د الله په دربار کې دعاء او راز او نیاز وکړي، نو وروسته له هغه پر یاجوج ماجوج باندې یوه غیبی وباء مسلطه کیږي، او ګرد سره یوځلي مړه کیږي، زیات تفصیلات دې د احادیثو په کتابونو کې په «باب أمارات الساعة» کې وکتل شي !.

دلته د ذوالقرنین حکایت تمام شو، نو بیا فرمایي الله تعالیٰ:

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمِينُ فِي بَعْضٍ وَنَفَخْنَا فِي السُّمُورِ فَجَمَعْنَهُمْ جَمْعًا ﴿۱۸﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿۱۹﴾

او پرې به ږدو ځینې د دوی په دغه ورځ کې چې موج به وهي (له ږدو څخه او ننوځي) په ځینو نورو کې، او یو به کړی شي په صور (شپېلی) کې، پس راجمع به کړو مونږ دغه ټول (مخلوقات). او راوړاندې (نژدې او ښکاره) به کړو جهنم په دغې ورځې کې کافرانو ته په وړاندې کولو سره (لپاره د هیبت).

تفسیر: یعنی یاجوج ماجوج د سمندر د موجونو او لویو څپو په شان بېشماره تعداد غونډه غونډه د لویو سیندونو د لویو لویو څپو په ډول راوځي او راتویږي، یا یې دا مطلب چې د هول او خوف او وېرې او اضطراب لامله به ګرد مخلوقات

سره گډوډ او خلط ملط شي، جن او انس به يو له بله سره ننوځي، او يو لوی شور ماشور او سخته غلبه به جوړه شي، بيا به د قيامت علائم ښکاره شي، او د اسرافيل عليه السلام صور (شپېلۍ) به وپو کله شي، وروسته له هغه به گډوډ خلق د الله تعالی په حضور کې د محشر په ډگر کې سره راټولېږي، او وړاندې به راځي، او دوزخ به د کفارو په مخ کې وروړاندې کېږي، ښايي د کفارو تخصيص د دې لپاره کړی شوي وي؛ چې اصلاً دوزخ د همدغو لپاره تيار شوی دی، او د دوی پر سترگو باندې په دنيا کې پردې لويدلې وې چې پر هغه يې يقين او باور کړی وي، او اوس هغه پرده ترې لرې شوې ده.

﴿الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غَطَاةٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا﴾

هغه کافران چې وي سترگې د دوی په پرده کې (له ډېره غفلته) له ياده ځما، او وو دوی چې دا ورېدللو توان يې نه لرلو.

تفسير: يعنې پخپله د دوی د عقل سترگې نه وې پرانستلې؛ چې د الله جل جلاله دلائل او د قدرت نښې يې پرې لېدلې وي، او باور او يقين يې پرې راوړی وي، او د الله تعالی په ياد لگېدلې وي، او له ډېره ضده او عناده د هيچا خبره يې نه اورېده، او هغه چې بل چا ده ته ورسېده؛ پر هغه پوهېدلی وي.

﴿أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِ آبَائِهِمْ أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا﴾

آيا گمان کوي هغه کسان چې کافران شوي دي د دې چې ونيسي دوی بندگان ځما پرته له ما څخه دوستان (معبودان چې زه دوی نه په عذابوم، بلکه) تيار کړی مو دی جهنم لپاره د کافرانو پړاو (يا مېلمستيا).

تفسير: آيا منکرين داسې گمان کوي؛ چې ځما د خاصو بندگانو: مسيح عليه السلام، عزيز عليه السلام، روح القدس عليه السلام او ملائکو د عبادت کولو په سبب دوی د خپل حمايت او مرستې لپاره ودروي: ﴿كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِبِعَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا﴾ له سره داسې نه دی! دوی پخپله به ستاسې د دغو حر کاتو څخه د بېزارۍ اظهار وفرمايي، او ستاسې په مقابل کې به د مدعي په شان په ضد او عناد د تاسې ودرېږي.

﴿قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آيا خبر کړو تاسې په ډېرو سختو زیانکارانو باندې له جهته د عمله. دوی هغه کسان دي چې ورکې دي منلېې (او زیار) د دوی په دغه ژوندون لږ خسیس کې، حال دا چې دوی گمان کوي د دې چې بېشکه دوی ښه کوي کار (او عمل، او په واقع کې داسې نه ده).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې له ټولو څخه په زیاته خساره کې به هغه کسان وي؛ چې د دوی ټول فعاليت، مساعي او ځغېدل يواځې د دنيا لپاره وو، او له سره د آخرت فکر به ورسره نه وو، محض دنيوي ترقيات او مادي کاميابۍ به يې خپله لويه ترقي او معراج گناه، يا به يې دا مطلب وي چې هغه کارونه چې دوی په دنيوي ژوندون کې نېک او ښه گڼل اعم له دې نه چې هغه به په واقع کې ښه وو يا خراب؛ هغه گډوډ کفر له نحوسته هلته بېکاره ثابت شول، او ټول محتونه يې توی او برباد لارل، او گډوډ سره خراب شول.

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِيَّاكَ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ۝

دغه کسان (چې مخکې یاد شول) هغه کسان دي چې کافران شوي دي په آيتونو د رب خپل (په دنيا کې)، او په لقاء د دغه (الله په آخرت کې)، پس باطل - خراب شول عملونه د دوی، پس وبه نه دروو لپاره د دوی په ورځ د قيامت کې هيڅ وزن (ځکه چې حسنات نه لري، يا تله د نفعې به دوی ته نه دروو).

تفسير: يعنې نه يې د الله تعالی دلائل منل، او نه يې داسې خيال وکړ چې کله به د هغه په مخ کې حاضرېږم، نو د داسې کسانو ګرد زيار بېکاره ثابتېږي، ځکه چې د کافرانو حسنات مړه او بې اثره دي، او په ابدي ژوندون کې له سره په کار نه ورځي، نو اوس د دوی لپاره پرته له کفر ياتو او سيئاتو يوه پله (پټ) څرنگه تلله شي؟ وزن (تلل) خو د موازنې لپاره وي، او موازنه د متقابلو شيانو کېږي، دلته خو د سيئاتو بالمقابل يو حسنه هم نشته، نو بيا وزن به د څه لپاره وي؟ يا دا چې وزن شته، مګر دوی ته دغه وزن هيڅ ګټه او منفعت نه رسوي، بلکه دوی ته لا زيان رسوي، او ښه پرې ملزم کېږي.

ذَلِكَ جَزَاءُ هُم جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَالْخَنزِيرُ وَالَّذِي وَرَسُلُهُ هُرُوقًا ۝

دغه (دی چې اعمال د دوی باطل شول) جزا د دوی ده دوزخ په سبب د دې چې کافران شوي وو دوی، او نیولي وو دوی آیتونه ځما او رسولان ځما مسخره.

تفسير: يعنې هغه ټو کې مسخرې مو چې کولي، او ملنډې مو چې وهلي؛ اوس د هغو خوند وځکی !

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۝ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ۝

بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوی ته جنتونه د فردوس (اعلی - غوره)، بهتر ځای د هستوګنې (مېلمستيا پېشکشي). چې تل به وي په دغو (جنتونو) کې، نه به غواړي دوی له دغو (جنتونو) څخه ګرځېدل (او وتل بل ځای ته).

تفسير: يعنې نه به ترې مړېږي، او تل تر تله به په هم هغه ځای کې خپل اوسېدل او هستوګنه غواړي، او شېبه په شېبه تازه په تازه نعمتونه وررسيږي، او له سره داسې کوم فکر او خيال به دوی ته نه پيدا کېږي، چې مونږ به له دغه ځايه بل ځای ته منتقل کړی شو.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مَدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) که شي (اوبه د) بحر سياهي لپاره (د ليکلو) د کلماتو د رب ځما؟ نو خامخا تمام به شي بحر پخوا له هغه نه چې تمام شي کلمات د رب ځما (ځکه چې کلمات د الله غير منتهي دي)، او اګر که راوړو په مثل د دغه بحر (نور بحار هم) مددګار.

تفسير: د سورت په خاتمه کې داراښي چې د الله تعالی د علم او حکمت کلام او خبرې بې انتهاء دي، هغه خبرې چې ستاسې له ظرفه او استعداد او ضرورت سره لايقي دي؛ هغه مو دروښودې، دغه د الله تعالی د معلوماتو په مقابل کې دومره هم نه دي لکه يو څاڅکی د اوبو د سمندر په مقابل کې، فرض يې کړئ که د سمندر د ګردو اوبو څخه سياهي جوړه شي، او په هغې د الله تعالی د خبرو په ليکلو لاس پورې کړی شي، او هغه د سمندر اوبه بيخي وچې شي، او بيا

دويم ځلي او درېيم ځلي بيا دغه سمندر ډك او تش شي؛ نو دغه سمندرونه به وچيري، مگر د پاك الله جلّت عظمتّه وأعظم برهانّه خبرې او كلام نه ختميري، له همدې ځايه وپوهېږئ چې د عظيم الشأن قرآن او نورو سماويه كتابونو په ذريعه اكر كه ډېر وسيع علم په ډېر زيات مقدار چاته ور كړ شي؛ نو هغه هم د الله تعالى د علم په مقابل كې قليل دى، اكر كه في حد ذاته ورته كثير هم ويلى شو.

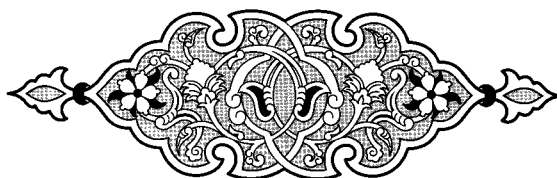
قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَىٰ أُمَّةٍ أَلْحَمُ إِلَهُهُ وَاحِدٌ مِّنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١٥﴾

ووايه (ای محمده!) بېشکه همدا خبره ده چې زه يو بشر سپرى يم په شان ستاسې، چې وحي راځي ماته، چې بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود دى يو، پس هر څوک چې وي چې اميد لري د (اخروي) ملاقات د رب خپل (په ښه وجه سره)؛ نو ښايي چې (تل) عمل وکړي عمل صالح، او نه دې شريکوي په عبادت د رب خپل کې هيڅوک.

تفسير: يعنې زه ستاسې په شان يو بشر او انسان يم، الله نه يم، چې اصلاً او ذاتاً ټول علوم او کمالات ماته حاصل دي، هو! الله تعالى جل جلاله حقاني علوم او قدسي معارف ماته وحي راليري، چې په هغه کې اصل الاصول علم التوحيد دى، د هغه په طرف زه ټولو ته دعوت ورکوم، هغه څوک چې د الله تعالى د لقاء شائق وي، يا د ده سره مقابل کېدلو څخه خائف وي؛ نو د هغه لپاره پکار دي چې ښه ښه کارونه او اعمال له شريعت سره موافق وکړي! او د الله تعالى په بندگي کې هيڅوک په هيڅ يوه درجه کې ظاهراً او باطناً مل او شريک نه کړي! يعنې د جلي شرک په شان درياء او نور خفي شرک څخه هم ځان وساتي، ځکه په هر عبادت کې چې د غير الله شرک وي؛ هغه به بېرته د هم هغه عابد په مخ ويشتل کيږي.

په دغه آيت کې يې اشاره فرمايلې ده، چې د نبي علم هم متناهي او عطايي دى، او د الله تعالى د علم په شان ذاتي او غير متناهي نه دى، او همدا شان په آيت شريف کې په ښکاره او مؤکد ډول بيان شوي چې محمد صلى الله عليه وسلم بشر او انسان دى، امتياز يې له نورو خلکو څخه دادى چې د الله تعالى لخوا ورته وحي کيږي او د رسالت په منصب مشرف او ګمارل شوى دى، نو هغه څوک چې د هغه له بشریت څخه انکار کوي او نور يې بولي په ښکاره د قرآنکريم د نصوصو مخالفت کوي.

تمّت سورة الكهف بفضل الله تعالى ومنّه، والله الحمد.

سورة مريم

«د (مریم) سورت مکی دی، پرته له (۵۸) او (۷۱) آیتونو څخه چې مدني دي، (۹۸) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۱۹) او په نزول کې (۴۴) سورت دی، وروسته د «فاطر» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

كَهْلَيْعَصَ ۝ ذِكْرَ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدًا زَكِيًّا ۝

(دغه چې وروسته لوستلي کېږي) ذکر د رحمت مهرباني د رب ستا دی پر بنده خپل زکریا.

تفسیر: زکریا علیه السلام د «بني اسرائيلو» د جلیل القدر و انبیاوو څخه دی، په بخاري شریف کې راغلي دي، چې ده د نجاری (ترکانی) کار او د خپل لاس د گټې ډوډی به یې خوړله، دده قصه پخواله دې نه د آل عمران سورت په (۴) رکوع څمونږ د دې پښتو تفسیر کې لیکلې شوې ده، هلته دې بیا ولوستل شي !

إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ۝

کله چې غږ (سوال) یې وکړ رب خپل ته غږ (سوال) ورو (په نیمه شپه کې).

تفسیر: وایي چې د شپې په تیاره او خلوت کې په ورو غږ سره لکه چې د دعاء اصله قاعده ده دعا وکړه، ځکه چې داسې دعاء له ریا څخه لرې او د اخلاص له کماله معموره وي، لکه چې د «الأعراف» سورت په (۷) رکوع کې تېر شو: «ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً»، بنایي دغه خیال یې هم په زړه کې گڼځېدلی وي چې زه په دغه زړوالي کې ځوی غواړم، که راپه برخه نشي؛ نو اورېدونکي خلق به راپورې خاندی، برسېره په هغه په زور توب کې طبعاً غږ هم ورو کېږي، او په طبیعي ډول سره هم زاړه ورو غږېږي.

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاسْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا لَّمْ أَكُنْ بِدُعَايِكَ رَبِّ شَقِيًّا ۝

وویل (زکریا پخپله دعاء کې) ای ربه ځما! بېشکه زه چې یم سست ضعیف شوي دي ټول هډوکي له ما څخه او شعلې وهي سر (ځما) له جهته د سپینوالي، حال دا چې هیچېرې نه یم پاتې شوی په سوال له تانه ای ربه ځما محروم نامیده.

تفسیر: یعنی په ښکاره ډول سره د موت وخت قریب دی، ځما د سر په وینستانو کې د زور توب سپینوالی ځلېږي، او زه تر هډوکو پورې هم وچ شوی یم، نو ای پاک الله تعالی! تا په خپل فضل او رحمت سره تل ځما دعاوې قبولې کړي دي، او په مخصوصو مهربانیو سره دې روږدی (بلد) او عادي گڼځولی یم، نو اوس په دغه آخري وخت او زوروالي کې به زه څرنگه گمان وکړم چې ځما دعاء به نه قبلوي؟ او له خپلې مهرباني او رحمت څخه به مې بې برخې او بې هیلې وگڼځوي؟

وَأَنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ﴿١٦﴾ يٰرَبِّنِي وَايِّرْ لِي مِيرَاثًا
إِلَّيَّ يَعْقُوبُ وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا ﴿١٧﴾

او بېشکه زه ویر بېرم له دې خپلوانو (خپلو) له وروسته (د مرگه) ځما (د خرابولو د دین ستا)، او ده ښځه ځما شنډه؛ نو وبخښه ماته له طرفه خپله یو متولي (د دیني امورو حق وارث). چې میراث یوسي له ما څخه (دیني امور) او میراث یوسي (علم او حکمت) له آل د یعقوب نه، او وگرځوي دی ای ربه ځما غوره کړی شوی.

تفسیر: یعني زه زور او سپین بری یم، او ښځه مې هم شنډه ده، د وړو کي پیدا کېدلو ظاهري سامان هیڅ نشته، لیکن ته پخپل لامحدوده قدرت او رحمت سره ماته هلک راعطاء کړی! چې دیني خدمات ایفاء او سنبال کړي، او ستاد دغه مقدس امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شي، ځما له لاسه په دغه ضعیفی او زړوالي کې څه کېدی شي، زړه مې غواړي چې یو داسې لایق ځوی ولرم، چې د خپل پلار او نیکونو مقدسه وظائف انجام او د دوی د علم او د حکمت او د نبوت د کمالاتو وارث شي.

تنبيه: له صحیحه أحادیثو څخه ثابت دي، چې د انبیاوو علیهم السلام په مال کې وراثت نه جاري کیري، د دوی وراثت د علم او حکمت په دولت کې نافذ کیري، پخپله د أهل التشیع د «کافي کليني» له مستنده کتابه هم په «روح المعاني» کې د همدغه مضمون څو روایات نقل کړي شوي دي، لهذا متعین دي چې په «يٰرَبِّنِي وَايِّرْ لِي مِيرَاثًا مِنْ آلِ يَعْقُوبُ» کې مالي وراثت نه دی مراد چې د هغه تایید پخپله د آل یعقوب څخه کیري، ځکه ظاهر دی چې د گرد آل یعقوب د اموالو او املاکو وارث یواځې د زکریا علیه السلام ځوی به څه ډول کېدی شو؟ بلکه همدغه د وراثت ذکر په دغه موقع کې دغه رابکاره کوي، چې مالي وراثت نه دی مراد، ځکه چې دغه په گرده دنیا کې مسلمه ده چې ځوی د خپل پلار د مال وارث کېدی شي، نو بیا په دعاء کې د هغه ذکر چتي (فضول) او بېکاره وو، داسې خیال کول چې زکریا علیه السلام د خپل مال او دولت په فکر او اندېښنه کې وو، چې چېرې دغه مال او شته ځما له کوره ونه وځي، او دیني اعمامو او تربورانو او نورو خپلوانو کره لار نشي؛ نهایت سپک او ټیټ خیال دی.

يٰرَبِّ زَكْرِيَّا اِنَّا نَبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اِسْمًا يَحْيٰى لَمْ نَجْعَلْ لَهٗ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا ﴿١٧﴾

ای زکریا! بېشکه مونږ زېری درکوو تاته په یو داسې هلک چې نوم یې یحیی دی، نه مو دی گرځولی ده ته پخوا له دې نه په دغه نامه (او صفت بل همنامه).

تفسیر: یعني دعا یې قبوله او د هلک زېری ورته وکړ شو، چې د هغه د نامه تجویز هم پخپله حق تعالی پخوا له تولد په (یحیی) سره وفرمایل، او اسم هم داسې عجیب او په زړه پورې چې له دې نه پخوا پر بل هیچا نه وو ایښی شوی.

ځینو اسلافو دلته د (سمي) معنی په (شبيه) سره اخیستی ده، یعني په دغه شان - صفت او ممیزه اخلاقو پخوا بل څوک نه دي تېر شوي، بنایي چې دغه مطلب وي چې له زور نارینه او له زړې ښځې څخه تر نن ورځې پورې داسې یو هلک نه دی پیدا کړی شوی.

قَالَ رَبِّ اَنْيُّ يَكُونُ لِيْ عُلْمٌ وَّكَانَتِ امْرَاَتِيْ عَاقِرًا وَّقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ﴿١٨﴾

ووېل (زکریا) ای ربه ځما! څرنگه به وي ما لره هلک، او ده ښځه ځما شنډه، او په تحقیق رسېدلی یم زه له ډېر زوروالي نه ډېر ضعیف ته.

تفسیر: د انسانانو دغه دستور او قاعده ده، کله چې کوم غیر متوقع خبره یا فوق العاده زهري واورې؛ نو د زیات طمانیت او استلذاذ لپاره د هغه پوښتنه شوو خو ځلې کوي، او له هرې خوا د هغه په پوښتنې او لازمي تپوسونو او ضروري فکرونو کې بوخت کېږي، او د دغه تحقیق او تفحص او تیقن څخه نوی نوی خوند اخلي، او ضمناً هغه خبره ښه پخه او مؤکده کوي، نو د زکریا علیه السلام د دغه سؤال منشأ هم همدا ده.

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّئْ وَقَدْ خَلَقْتِكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ①

و فرمایل (ملائک): همداسې دی، فرمایلي دي رب ستا چې دا کار پر ما اسان دی، او په تحقیق پیدا کړی مې یې ته پخوا له دې نه، او نه وې ته هیڅ شیز.

تفسیر: دا د تعجب کومه خبره نه ده، په همدغسې حالاتو کې ته د هلک پلار کېدونکی یې، او دغه د الله تعالی مشیت هرومرو پوره کېدونکی دی.

﴿قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّئْ﴾ الآية - یعنې که ستا په نزد د ظاهري اسبابو په اعتبار یو شی مشکل او سخت وي؛ نو الله تعالی جل جلاله ته هغه او نور ګرد مشکل کارونه له سره سخت نه دي، نو د الله تعالی د عظیمه و و قدرتونو په مقابل کې هر شی آسان دی، انسان دې پومبی خپل وجود ته وګوري، چې دی پخپله په یوه زمانه کې هیڅ یو شی نه وو، تر دې حده پورې چې له سره د نامه او نښې خاوند هم نه وو، نو الله تعالی دی له کتمه د عدمه په وجود راوړ، نو بیا همدغه مطلق قادر چې یو محض لاشي خیز څخه شی جوړوي، آیا هم هغه لوی ذات د یوه زاړه نارینه او زړې شنېې ښځې څخه یو هلک نشي پیدا کولی؟! پر دغه فعل خو په اولی طریقه سره ښایي چې قدرت ولري.

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً ۖ قَالَ الْآيَةُ أَنَّ النَّاسَ يَحْكُمُونَ لَكَ لَبَّالٍ سُبُوًّا ②

وویل (زکریا له ډېری خوشالی) ای ربه ځما! وګرځوه ماته یوه نښه، و فرمایل (الله) چې نښه ستا دا ده چې ته به خبرې نشي کولی له خلقو سره درې شپې (او ورځې پرله پسې) په دې حال چې روغ او جوړ به اوسې.

تفسیر: یعنې سره له صحت او روغوالي هر کله چې تا ونشوی کولی چې له خلقو سره خبرې اترې وکړې؛ نو هلته وپوهېږه چې حمل قرار نیولی دی.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ③

پس ووت (زکریا) پر قوم خپل له خپل محراب (حجرې یا معبد) څخه پس اشاره یې وکړه دوی ته داسې چې تسبیح وایئ تاسې په صبا او بېګا کې.

تفسیر: یعنې کله چې هغه وخت ورسېد؛ نو د ده ژبه له خبرو او اترو څخه بنده شوه، نو له خپلې حجرې څخه د باندې ووت، او خلقو ته یې په اشاره سره وویل چې سبا او بېګا تاسې پاک الله یادوی! لمونځونه کوئ! په تسبیح او تهلیل کې مشغول او لګیا اوسئ! دغه وینا یا حسب المعمول به د پخوانیو مواظو او نصائحو په شان وې، یا د الهیه د دغه نعمت د احساسه وروسته به یې غوښتي وي، چې نور خلق هم د ده د حال سره شریک شي، ځکه چې پر زکریا علیه السلام حکم شوی وو، لکه چې د آل عمران په سورت کې راغلي دي چې په دغو دريو ورځو کې په ښه شان سره الله تعالی یادوه! او خاص د تسبیح لفظ به یې ښایي د دې لامله اختیار کړی وي؛ چې علی الأكثر د عجیبه وو او غریبه وو مظاهرو او مناظرو د لیدلو په وخت کې سړی ﴿سُبْحَانَ اللَّهِ﴾ وایي، (و فرمایل الله پس له تولد د یحیی چې):

يٰٓيَحْيٰى خُذِ الْكِتٰبَ بِقُوَّةٍ وَّاٰتَيْنٰهُ الْحِكْمَ صَبِيًّا ﴿١٦﴾

ای یحیی! واخله دغه کتاب (تورات) په قوت (د زړه سره)، او ورکړی وو مونږ دغه یحیی ته حکم (حکمت او نبوت) په دغه حال کې چې دی هلک وو.

تفسیر: یعنی تورات او نورې آسماني صحیفې چې پر تا یا پر نورو انبیاوو نازلې کړې شوي دي؛ په ښه مضبوطه او کوشنښ سره یې ټینګ کلک ونیسه!، او د هغو پر تعلیماتو هم ته په ښه شان سره عمل وکړه!، او هم یې پر نورو خلقو د هغو په تعميل کې اقدامات وکړه!.

د ډېرو علماوو په نزد الله تعالی د خپل عمومي عادت په خلاف یحیی علیه السلام ته په همدغه هلکتوب کې نبوت هم عطاء فرمایلی وو، والله أعلم.

وَحَنَانًا مِّنْ لَّدُنَّا وَزَكٰوةً وَّكَانَ تَقِيًّا ﴿١٧﴾ وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ﴿١٨﴾

او (بل) ورکړی وو مونږ یحیی لره رحمت مهرباني) چې مهربان وو له نزد خپله او پاکي (له معاصیو) او وو (یحیی) پر هېزگار. او ښکونکار پر مور او پلار خپل، او نه وو سرکښه نافرمانه (له ربه او پخپل سر).

وَسَلَّمَ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا ﴿١٩﴾

او سلامتیا دې وي پر دغه (یحیی له جانبه د الله) په هغه ورځ چې پیدا کړی شوی دی (له مسه د شیطان) او په هغه ورځ چې مري به دی (له سكرات الموت او له عذاب القبر) او په هغه ورځ چې پورته کړ شي ژوندی (له عذاب د قیامت).

تفسیر: کوم سلام چې الله تعالی پر خپل بنده لیري؛ هغه محض د تشریف او عزت زیاتولو لپاره وي، چې د هغه مطلب او معنی داده، چې په ده باندې هیڅ انتقاد (نیونه) او مؤاخذه نشته، دلته د ﴿يَوْمَ وُلِدَ﴾ ﴿يَوْمَ يَمُوتُ﴾ ﴿يَوْمَ يُبْعَثُ حَيًّا﴾ څخه د اوقاتو او احوالو د تعمیم غرض دی، یعنې د ولادت له وخته نیولې د موت تر وخته پورې، او له موته نیولې تر قیامته پورې په هیڅ وخت کې پر یحیی علیه السلام هیڅ قسم د الله تعالی مؤاخذه نشته، او تل تر تله له هره آفته مأمون او مصئون دی.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتٰبِ مَرْيَمَ اِذْ اٰتَيْنٰهَا مِنْ اٰهْلِهَا مَكَانًا شَرِيًّا ﴿٢٠﴾

او یاد کړه په دغه کتاب کې (قصه د) مریمې کله چې په څنگ شوه (لاړه) له کورنۍ خپلې هغه ځای ته چې (د کور په) شرقي (ډډه کې) وو.

تفسیر: یعنې لمر ختلو طرف ته لاړه او هلته یې پرده وکړه چې په پوره خشوع او خضوع سره پکې د الله تعالی عبادت او بندگي وکړي، او دغه مشرقي طرف ته تلل اتفاقي وو، د کوم فضیلت له کبله نه وو، او د دې قصې یو هدف هم دا وو چې نصاراو ته د عیسی علیه السلام او د هغې د مور بندگي او عبدیت ثابت شي او د ألوهیت اعتقاد یې باطل ثابت کړي.

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا اِلَيْهَا رُوْحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ﴿٢١﴾

پس ونيوله له طرفه د دوی پرده (لپاره د عبادت او بندگي)، نو ولېره مونږ دې ته روح خپل، پس شکل خپل یې جوړ کړ دې ته د سړي کامل.

تفسیر: یعنی جبرئیل علیه السلام د یوه ډېر ښکلي پیمخي ځلمي په صورت سره متشکل شوی ورسېد، هم هغسې چې د پرنستو عادت دی، چې عموماً په ښو منظرو او صورتونو سره متمثل کیږي، او ممکن دی دلته د مریمې صدیقې رضي الله تعالی عنها د انتهایي عفت او طهارت او تقوی امتحان اخیستل هم مقصود وي، چې داسې زورور دواعي او محرکات هم د دې د عفاف او تقوی جذباتو ته لږ څه حرکت هم ونشو ورکړی.

قَالَتْ اِنِّيْ اَعُوْذُ بِالرَّحْمٰنِ مِنْكَ اِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ﴿۱۸﴾

نو وویل (مریمې دغه ځلمي ته) بېشکه زه پناه غواړم په رحمان له تانه که یې ته پرهېزگار سړی (نو له ما څخه په ډډه شه!).

تفسیر: صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په اوله شېبه کې داسې وگڼله چې دغه کوم سړی دی، په تنهایي کې یو ناڅاپي د یوه سړي سره د مخامخ کېدلو څخه بالطبع یې یې مریمه سخته وویرېده، او د خپلې ساتنې او پت په فکر کې ولوېده، مگر معلومېږي چې د دغې پرښتې پر څېره د تقوی او طهارت د انوارو د ځلېدلو څخه فقط هم دغومره ویل کافي وگڼه چې: «زه ستا له طرفه رحمان ته پناه نیسم، که چېرې ستا په زړه کې د الله تعالی وېره وي».

قَالَ اِنَّمَا اَنْرَسُوْلُ رَبِّكَ لِاَهْبَ لَكَ عَلْمًا زَكِيًّا ﴿۱۹﴾

ووویل (جبرئیل) بېشکه همدا خبره ده چې زه راېرلی شوی د رب ستا یم، لپاره د دې چې وبخښم تاته (په امر د رب ستا) یو هلک صالح (پاک له معاصیو).

تفسیر: یعنی مه ویرېره! که ځما په نسبت ستا په زړه کې کوم خراب خیال پیدا شوی وي؛ هغه لرې کړه! زه انسان نه یم، بلکه ستا د هغه رب له جانب له لرې شوې پرښته یم، او د دې لپاره راغلی یم چې د پاک الله له طرفه تاته یو پاک، صاف، مبارک، مسعود او ښه پاک هلک درعطاء کړم، په «عَلْمًا زَكِيًّا» کې دې ته اشاره ده چې هغه به د حسب او نسب او اخلاق او نورو ممیزو صفاتو په اعتبار بیخي پاک او صاف وي.

قَالَتْ اَنۡیْ یَّکُوْنُ لِیْ عِلْمٌ وَّلَمْ یَمْسَسْنِیْ بَشْرًا وَّلَمْ اَکْبَغِیَّا ﴿۲۰﴾

ووویل (مریمې له ډېره تعجب) څرنگه به پیدا شي ما ته ځوی حال دا چې نه دی رسېدلی ماته هیڅ بشر (نه په نکاح او نه بغیر د نکاح)، او نه ومه زه هیچېرې بد کاره.

تفسیر: د صدیقې مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې الله دغه یقین ورپیدا کړ چې بېشکه دغه پرښته ده، مگر دغه تعجب ورپیدا شو، هغه جینی چې له سره مېره (خاوند) نه لري، چې په حلاله طریقه د ده سره یې مساس کړی شوی وي، او بدکاري یې هم نه ده کړې چې په حرامه طریقه سره به یې هلک حاصل کړی وي؛ نو دې ته د دغه رهبانیت په حالت کې پاکیزه ولد به څرنگه ورپه برخه کېدی شي؟ لکه چې زکریا علیه السلام له دې نه په لږ عجیب بشارت باندې سوال کړی وو.

قَالَ کَذٰلِکَ قَالَ رَبُّکَ هُوَ عَلٰی هٰٓیۡنَ ﴿۲۱﴾

نو وویل (جبرئیل مریمې ته کار) همداسې دی (لکه چې ته وایي لیکن) فرمایلي دي رب ستا: دغه (کار) پر ما باندې آسان دی.

تفسیر: دا هم هغه جواب دی چې زکریا علیه السلام ته ورکړی شوی وو، د همدې سورت په (۱) رکوع او همدې تفسیر کې دې بیا ولوستل شي.

وَلَنَجْعَلَنَّ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَّقْضِيًّا ﴿۱۶﴾

او چې وگرځوو مونږ دغه (هلك) علامه دليل (د كامل قدرت خپل) لپاره د خلقو او رحمت له (طرفه) ځمونږ، او دي (پيدا كېدل د ده بې له پلاره) يو كار مقرر كړی شوی (له ازله).

تفسير: يعنې دغه تولد هرومرو كېدونكى دى، او لا له پخوا څخه دغه حكم د واقع كېدلو پرې شوى دى، چې له سره په كې تخلف نه واقع كېږي، او ځمونږ حكمت د دغې خبرې مقتضى دى چې بې د بشر د مسې محض د يوې جينې له وجوده هلك پيدا كړو، او هغه ليدونكو او اورېدونكو لپاره ځمونږ د عظيمه ووقدرتونو څخه يو لوى دليل دى، ځكه چې گرد انسانان د نارينه وو او د بنځو له يو ځاى كېدلو څخه پيدا كېږي، آدم عليه السلام موبې د دغو دواړو څخه پيدا كړى دى، او بې بي حواء رضي الله تعالى عنها مو يواځې د نارينه له وجوده پيدا كړې ده، څلورم صورت يې همدغه دى چې د مسيح عليه السلام په وجود كې ظاهر شو، چې بې د نارينه له وجوده يواځې د بنځې له وجوده موجود شي، او په دغه ترتيب سره د پيداينست څلور واړه صورتونه واقع شول، نو د عيسى المسيح عليه السلام وجود د الهي قدرت يو دليل دى، او د الله تعالى له طرفه دنيا ته د لوى رحمت سامان دى.

فَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا ﴿۱۷﴾

پس حامله شوه (مریمه) په دغه (عيسى) سره، نو په څنگك شوه سره له دغه (عيسى) يو ځای لرې ته.

تفسير: وايي چې پرېستې وپوكل؛ نو هغه حامله شوه، او ظاهره د سياق نه او مستنده خبره داده چې پوكل الله تبارك و تعالى كړيدي، لكه چې وايي: ﴿فَنَقَحْنَاهَا﴾ او لكه څنگه چې د آدم عليه السلام په شان كې يې ويلي دي: ﴿وَنَقَحْتُمْ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾ والله أعلم.

يعنې څه مهال (وخت) چې د حمل د وضعې وخت ورنژدې شو، نو له ډېره شرمه او حياء له گړدو څخه جدا شوه، او كوم لري ځاى ته لاړه، بنايي چې دغه ځاى به هم هغه وي، چې ورته «بيت لحم» وايي، دغه د «بيت المقدس» څخه اته ميله لرې دى، ذكره ابن كثير رحمه الله عن وهب رحمه الله.

فَاجَاءَهَا الْهَاضِمُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا ﴿۱۸﴾

پس راوسته مریمه درد د زېږولو وېخ (تنې) د ونې د خرما ته (لپاره د تکیا، کله چې عیسی پیدا شو) وویل (مریمې له ډېرې حياء): کاشکې که مړه وی زه پخوا له دې حاله او وی زه (اوس یو څیز) هېر شوی بیخي له زړونو وتلی.

تفسير: يعنې د زېږولو د درد له شدته د يوې زړې خرما ونې وېخ ته چې په يوه اوچت ځاى كې ولاړه وه؛ پناه يې يوړه (او هلته پټه كېناسته)، په دغه وخت كې د درد له تكليفه اود جينې له ديني حيثته د مستقبل د بدنامۍ او رسوايۍ اندېښنې په غلبه كې يو ناڅاپه داسې يوه جمله يې هم له خولې ووته: ﴿يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا﴾ كاشكې زه له دې شېبې څخه لا له پخوا مړه شوې وى، او په دنيا كې ځما نوم او نښان نه وى پاتې، خو په هېره سره هم د چا پر ژبه ځما نوم نه راتلى، د اضطراب، كرب او اندېښنې له شدته هغه زېږى چې د پرېستې له خوا دې ته وركړى شوى وو؛ ترې بيخي هېر شوى وو.

فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِينَ قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝ وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ
التَّخْلَةِ تَسْقُطُ عَلَيْكَ رَطْبًا جَدِيًّا ۝

پس غږ وکړ (پرېستې) دغې (مریمې) ته له لاندې طرفه د دې چې مه خپه کېږه، په تحقیق کړ خولې
ده رب ستا لاندې (له قدمونو) ستا چینه (یا سردار چې عیسی دی). او و خوځوه (وځنډه) خپل
ځان ته بېخ د خرما چې راتوی کاندې پر تا خرما پخې لوندې تازه.

تفسیر: ځینو اسلافو (دغه منادی عیسی علیه السلام بللی، او له تحت څخه د مریمې صدیقې نس یې مراد کړی دی)،
د «سري» معنی یې په چینه سره کړې ده، ظاهر دی چې دغه چینه د خرق العادات په صورت بهولې شوې ده، او خرما
هم بې موسمه په وچې ونې لگېدلې ده، د دغو خوارکو د لیدلو د بې بی مریمې رضي الله تعالی عنها په زړه کې تسکین
او اطمینان پیدا شو، او د تفریح او خوښۍ اسباب ورمهیا شول، او لکه چې مفسرین لیکي: په دغه حالت کې دغه شیان
بې بی مریمې رضي الله تعالی عنها ته نافع او مفید هم وو، او دې ورته ضرورت هم درلود، نو ځکه د الله په حکم په
همدغه اکل او شرب سره بېرته روغه جوړه شوه.

فَكُلِيْ وَاشْرَبِيْ وَقَرِّيْ عَيْنًا ۚ وَمَا تَرِيْنَ مِنَ الْبَشَرِ اَحَدًا ۙ اَلَمْ نَقُولِ اِنَّ نَدْرْتَ لِلرَّحْمٰنِ صَوْمًا
فَلَنْ اَكَلَمُ الْيَوْمِ اَنْسِيًّا ۝

پس خوره (دا خرما) او څښه (دا اوبه)، او یخې کړه سترگې خپلې (په عیسی او خوشحاله شه)،
پس که ولید تاله خلقو څخه یو څوک (چې د عیسی د تولد پوښتنه یې در څخه کوله)؛ نو ووايه:
بېشکه زه چې یم نذر کړې مې ده پر ځان رحمان ذات (الله تعالی) ته روژه (له کلامه)، پس له
سره به خبرې ونه کړم زه نن ورځ له هیڅ یو انسان سره !.

تفسیر: یعنې که له خلقو څخه کوم سړی له تا څخه (د عیسی علیه السلام د څېرېدلو په نسبت) څه پوښتنه وکړه؛ نو
ته په اشارو سره هغوی داسې وپوهوه چې نن ورځ ما محضاً الله له ویلو څخه خپله خوله بنده کړې ده، او له تاسې سره
نن هیڅ خبرې اترې نشم کولی، د دوی په دین کې دغسې نیت درست وو، او دوی به د نه ویلو روژې هم نیولې، خو
ځمونږ د محمدیانو په شریعت کې داسې د کلام روژه نیول درست نه دي، او دا ووايه: بېشکه زه چې یم نذر مې منلی
دی، مطلب دا دی چې «د نذري روژې نیت وکړه او بیا داسې ووايه»، او د ﴿اَنْسِيًّا﴾ قید یې ښایي ځکه لگولی وي چې
(تسیح او تهلیل او د الله شکر خو کوم) له پرېستو سره خو غږېږم.

فَاتَتْ بِهٖ قَوْمَهَا صَحْبَةً ۙ قَالُوْا اِمْرِيْمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا ۝

پس راغله (مریمه) سره له دغه (عیسی) قوم خپل ته چې اخیستی یې وه هغه (عیسی په غېږ کې،
کله چې قوم یې ولیده)؛ نو وویل (یهودانو): ای مریمې په تحقیق راوړی دی (او کړی دی) تا یو
څیز عجیبه مخالف له عاده.

تفسیر: یعنی عیسی علیه السلام یې پخپلې غېږ کې ونيو، او د خپل قوم په مخ کې راغله، نو ګرد خلق د دغه وضعیت د
لیدلو څخه هک پک، حیران او متحیر پاتې شول، او ګردو په داسې ویناوو خوله وپرانستله، ای مریمې ! تابلا وکړله، او
داسې غټه خبره دې پیدا کړه، نو ژر شه ووايه چې دغه ساختګي شی دې له کومه راوړ، له دې نه به لوی دروغ او خلاف
العادت خبره څه وي چې یوه پېغله بې مېړه جینی داسې دعوی وکړي چې د ما کره څوی شوی دی (بې له پلاره).

يَاخْتِ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكَ أَمْرًا سَوِيًّا وَمَا كَانَتْ أُمَّكَ بَغِيًّا ۝

ای خورې د هارون! نه وو پلار ستا سرې د بدې، او نه وه مور ستا بد عمله (نو دا ته ولې داسې شوې؟).

تفسیر: یعنی پرې بد گمانه شول، او داسې یې ورته وویل چې: ستا مور او پلار او کورنۍ له قدیم الایامه تر اوسه پورې په عفت او عصمت او طهارت معروف دي، نو په تا کې دغه بد خصلت له کومه شو؟ د نېکانو له اولاده وو څخه د بدې صدور د حیرت او تعجب وړ (لايق) وي.

تنبيه: بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها ته بي «أخت هارون» څکه وويل؛ چې د موسى د ورور هارون عليه السلام له نسله وه، گواکې له «أخت هارون» څخه «أخت قوم هارون» مقصود دی، لکه چې ﴿وَأَذْكُرُ أَخَاعِدٍ﴾ کې يې هود عليه السلام ته د «د عاد» ورور ويلي دي، حال دا چې «عاد» د دې قوم د اصلي مورث نوم وو، او ممکن دی د «أخت هارون» څخه د هغه ظاهري معنی مراد يې واخيسته شي، لکه چې له ځينو صحيحه وو أحداثو څخه ظاهر يږي، چې د بي بي مريمې رضي الله تعالى عنها دغه ورور يو صالح سرې وو.

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ ۝

نو اشاره وکړه (مريمې) هغه ته (چې له دغه عيسى سره وغږېږئ!).

تفسیر: یعنی صدیقې مريمې رضي الله تعالى عنها پخپل لاس سره د خپل وړو کې په لوري (چې تې يې په خوله کې وو، او د خلقو دغه گډې خبرې يې په ځير سره اورېدې) اشاره وکړه چې تاسې پخپله له ده نه پوښتنه وکړئ!

قَالُوا كَيْفَ نَكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْبَهْدِ صَبِيًّا ۝

نو وويل (خلقو) څرنگه به خبرې وکړو مونږ له هغه چا سره چې دی هغه په مهد (ځانگو يا غږ) کې وړو کې (تې رودونکې).

تفسیر: یعنی سره له دغسې شرمناکه حرکتې ته لا گوره چې پر مونږ ملنډې هم وهي، او مسخرې راپورې کوي، چې دغه خپل ځواب د دغه تې رودونکي ماشوم څخه واورئ! ښه نو د يوه داسې نوي څيږيدلي هلک سره به مونږ څرنگه سوال او ځواب وکړي شو؟

تنبيه: ﴿مَنْ كَانَ فِي الْبَهْدِ صَبِيًّا﴾ کې د ﴿كَانَ﴾ لفظ پر دې دلالت نه کوي چې عيسى عليه السلام د خپل دغه تکلم په وخت کې «صبي» نه وو پاتې، په قرآن عظيم کې داسې مضامين ډېر استعمال شوي دي، مثلاً په ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَزْمًا رَجِيمًا﴾ يا ﴿وَلَا تَقْرُبُوا الرِّبَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً﴾ يا ﴿إِن فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾ او نورو کې د ﴿كَانَ﴾ استعمال د داسې مضمون لپاره شوی دی چې د هغه سلسله د ماضي زمانې د سلسلې د پرې کېدلو سره نه وي منقطع شوې.

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا ۝

ووويل (عيسى) چې بېشکه زه بنده د الله يم، راکړی يې دی ماته کتاب، او گڅولی يم زه الله نبي.

تفسیر: یعنی د قوم په منځ کې همدغه خبرې او اترې کېدې چې الله تعالى مسيح عليه السلام په خبرو راوست، او د عيسى عليه السلام هغه وينا چې په دغه وخت کې يې وکړه، د دغو د هغه تردّد او د غلطو او فاسدو خيالاتو ترديد يې

و کړې، چې اوس یا وروسته له دې نه د ده په نسبت قائم کېدونکي وو، «زه بنده د الله یم»، یعنې نه پخپله الله تعالی او نه د الله تعالی ځوی یم، لکه چې د نصار اوو عقیده ده، لکه چې د همدې عقیدې د ترید لپاره یې رومی د مسیح علیه السلام د ولادت او نورو حالاتو مفصلا بیان وفرمایه.

وَجَعَلَنِي مُبْرَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصِنِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ۝

او ګرځولی یم زه (الله) برکتناک په هر ځای کې چې اوسېرم، او تائیدي حکم یې فرمایلی دی ماته په لمانځه سره، او په زکات سره تر څو چې زه یم ژوندی.

تفسیر: یعنې تر څو چې ژوندی یم، د هر وخت او هر ځای سره مناسب د هر قسم صلوات او زکات حکم چې شوی دی؛ د هغو د شرطونو او حقوقو درعایت سره یې برابر تل اداء کوم، لکه چې په بل ځای کې د مؤمنو په نسبت فرمایلی دي: ﴿الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴾ د دې مطلب داسې نه دی چې په هر آن او هر وخت کې تل لمونځ به کوي، بلکه مراد یې دا دی چې په هر وخت او په هر قسم چې د لمانځه حکم شوی دی؛ تل په مداومت سره د هغه حکم تعمیل کوي.

وَبَرَّأَبَوَالِدَيْنِي وَأُولَآئِيكَ وَكَلَّمَكَ اللَّهُ الْخَوَافِيِّ ۝

او (ګرځولی یم زه الله) نېکي کوونکی له مور خپلې سره، او نه یې ګرزولی یم زه سرکښه بدبخته.

تفسیر: هر کله چې هیڅوک یې پلار نه وو، نو یواځې د مور نوم یې واخیست، دغه ګردې جملې چې د ماضي په صیغو سره راوړی شوي دي؛ بېشکه د هغوی معاني په ماضي سره اخیستلی کېږي، لیکن داسې چې متیقن الوقوع مستقبل یې ماضي فرض کړی دی، لکه چې په ﴿أَنِّي أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ﴾ کې، هم داسې مسیح علیه السلام په خپل هلکتوب کې د ماضي د صیغو په استعمالولو کې تنبیه ورکړه، چې د دغو ګردو شیانو لیدل کېدل په مستقبل کې داسې یقیني او قطعي دي، لکه چې واقع شوي دي، مسیح علیه السلام د دغه خارق العادت خبرو اترو، او له هغو اوصافو او خصائلو چې بیان کړل شو؛ په ډېر بلاغت سره د هغه ناپاک تهمت تردید وشو؛ چې د ده پر ماجده مور لګولی شوی وو، اول خو د داسې وورکي وینا او داسې جامع او مؤثر کلام طبعاً د دښمنانو چپ کوونکی وو، بیا په داسې یو وورکي کې چې دومره سوچه خصال وموندل شي؛ نو ښکاره ده چې هغه (العیاذ بالله) څرنگه ولد الزناء کېدی شي، لکه پخپله د دوی له دې اقرار څخه هم ظاهر یري: ﴿وَمَا كُنْتَ أَتَىٰ بَغِيًّا﴾ چې دوی فروع هم د اصوله سره سم غوښتل.

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا ۝

او (وویل عیسی) سلام دی پر ما په هغه ورځ چې څېړولی شوی یم (له مسه د شیطان او نورو بدیو او خرافاتو) او په هغه ورځ چې مرم به (له عذاب د نزعې او د قبره)، او په هغه ورځ چې پورته به کړی شم ژوندی (له عذاب د قیامت).

ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي فِيهِ يَمْتَرُونَ ۝

دغه (موصوف) عیسی ځوی د مریمې دی، (فرمایلي دي الله په شان د عیسی کې) خبره حقه رښتیا هغه چې په دې کې سره جګړې کوي (خلق).

تفسیر: یعنې د مسیح علیه السلام شان او صفت همدغه دی چې پاس بیان شو، په یوه رښتیا او ښکاره خبره کې خلقو چټي (فضول) جګړې او مناقشې پیدا کړي دي، چې یو ترې الله جوړوي، بل یې د الله تعالی ځوی گڼي، بل یې کذاب

او مفترې بولي، بل د ده پر نسب او نورو طعني وهي، رښتيا خبره خو همدغه ده چې ښکاره کړې شوه چې مسيح عليه السلام الله نه دی، بلکه د الله تعالی یو مقرب بنده دی، کاذب او مفترې نه دی، بلکه یو رښتین نبی دی.

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَاكِلٍ سُبْحَانَهُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّهُ يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٥﴾

نه ښاييږي الله ته چې ونيسي ولد، پاكي ده ده ته (له نيولو د ولد)، هر كله چې حكم وکړي دې د يوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وايي هغه ته (موجود) شه پس هغه موجود شي.

تفسير: هغه ذات ته چې د ده د يوه (کن - شه!) څخه هر شی موجوديږي؛ د ځوی او لمسي څه ضرورت دی؟ آیا (العیاذ بالله) اولاد به د ضعف په وخت کې ورسره کومک او مرسته کوي؟ یا د مشکلاتو په وخت کې به یې لاس سپکوي؟ یا وروسته له هغه به د ده نوم ژوندی ساتي؟ او که داسې کومه شبهه درپیدا شوي وي، چې عموماً انسانان له مور او پلاره پیدا کيږي نو د مسیح عليه السلام پلار څوک دی؟ نو د هغه ځواب همدغه د ﴿کُنْ فَيَكُونُ﴾ په جمله کې راغی، یعنی داسې مطلق قادر ته دغه څه اشکال لري چې یو هلک یې له پلاره پیدا کړي؟ که نصرانیان الله تعالی د مسیح عليه السلام پلار او صدیقه مریمه د ده مور گڼي؛ نو العیاذ بالله د مېړه (خاوند) او د ښځې د نورو تعلقاتو اقرار به هم کوي؟ سره له دې چې پلار یې ودروي، نو د تخلیق طریقه خو به هم هغسې نه وي چې بالعموم په والدینو کې ده، نو بیا په بې پلاره پیدا کولو کې به څه اشکال وي؟.

وَإِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ فَأَعْبُدُوا لَهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦﴾ فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ قَوْلًا
لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ مُشْهَدِيَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٧﴾

او (وویل عیسی) بېشکه الله رب ځما دی او رب ستاسې دی، پس عبادت وکړئ تاسې د الله، هم دغه لاره ده سمه صافه برابره. نو بیا اختلاف وکړ ډلو (د نصاراوو په باب د عیسی کې) له منځ د دغو (خلقو)، نو خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران (منکران) شوي دي له حاضرېدو (راتلو) د هغې ورځې ډېرې لویې (د قیامت نه).

تفسير: دغه د چا خبره ده؟ د ځینو په نزد دا د مسیح عليه السلام مقوله ده، ځواکې پخوا له دې نه د مسیح هم هغه خبرې چې له ﴿قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ﴾ الآية - څخه نقل کړې شوي دي، دا د هغه تکمله شوه، په منځ کې د مخاطبینو د تنبیه لپاره له ﴿ذَلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ څخه د الله تعالی کلام وو.

ځما په نزد بهتر دا دی چې دغه د ﴿وَأَذْكُرُ الْكِتَابَ مَرْيَمَ﴾ الآية - سره ولگولی شي، یعنی (ای محمده صلی الله علیه وسلم!) په کتاب کې د مریمې او د مسیح عليه السلام د حال هغه مذکور چې شوی دی؛ وايي وره! او ووايه چې ځما او ستاسې رب الله دی، يواځې د همدغه عبادت وکړئ! ځوی او لمسی ورته مه دروئ! الله تعالی د توحید داسې سمه صافه لاره درښولې ده چې هيڅ لورې، ژوره او کوروالی نه لري، او گردو انبیاوو هم د هم هغه په طرف لار ښوونه کړې ده، لیکن خلقو ډېرې فرقي جوړې کړې دي، او بېلې بېلې لارې یې ایستلي دي، نو هغه کسان چې له توحید څخه انکار کوي؛ نو هغوی ته د ډېرې هولناکې ورځې (قیامت) له تباهی څخه خبردار کېدل په کار دي، چې خامخا راتلونکې ده.

اسْمُهُمْ بِهِمْ وَأَبْصُرُ يَوْمَ يَأْتُونََنَا لَكِنِ الظَّالِمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾

څه ډېر ښه اورېدونکي به وي دوی او څه ډېر ښه لیدونکي به وي دوی په هغې ورځې کې چې رابه شي دوی مونږ ته، لیکن ظالمان نن ورځ په گمراهی ښکاره کې دي.

تفسیر: یعنی نن چې اور بدل او لیدل مفید دي؛ دوی بیخي کانه او رانده شوي دي، او د قیامت په ورځ چې لیدل او اور بدل له سره فائده نه رسوي؛ د دوی سترگې او غوږونه خلاصیږي، او په دغې ورځې کې به داسې خبرې اوري چې زړونه یې ترې پرېق چوي، او داسې مناظر او نندارې به گوري چې د هغو د لیدلو څخه به د دوی خبرې تکې توري الوخي (نعوذ بالله منه!).

وَأَنزَلْنَاهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۰﴾

او وویروه ته دوی له ورځې د حسرت (او ارمانه) کله چې فیصله کړې شي کار (د حساب او کتاب)، حال دا چې دوی (په دنیوي) غفلت کې دي، او دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: کفارو ته به د افسوس او ارمان کولو ډېرې مواقع وردمخه کیږي، او آخري موقع به هم هغه وي کله چې مرگ د یو گلهي پشان راوستی شي، او د جنت او د دوزخ په منځ کې د گردو په منځ کې په داسې حال کې چې گرده به ورته گوري؛ ذبح کاوه شي، او داسې یو غږ به کیږي چې: «جنتي دې په جنت کې او دوزخي دې په دوزخ کې د تل لپاره پاتې وي، وروسته له دې نه به مرگ هیچا ته نه راځي»، نو په دغه وخت کې کافران بالکل ناامیده کیږي، او د حسرت لاسونه به سره مښي او گوتې به چیچي.

﴿وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ یعنی په دغه وخت کې دوی د داسې ورځې په راتگ باور نه کوي، خو څه مهال (وخت) چې د قیامت له لویو مصائبو سره مخامخ کیږي؛ نو دلته به وایي چې: کاشکې هلته مو سترگې خلاصې کړې وې، او پخپلو نفعو او زیانونو پوهېدلي وې، مگر د دغې ورځې حسرت او افسوس دوي ته هیڅ په درد نه خوري.

إِنَّا نَحْنُ بَرِّتُ الْأَرْضِ وَمَنْ عَلَيْهَا وَإِلَيْنَا يُرْجَعُونَ ﴿۲۱﴾

بېشکه مونږ چې یو همدا مونږ وارث کیږو د ځمکې او د هغه چا چې پر دغه ځمکې دي، او خاص مونږ ته به راوستی شي دوی (لپاره د جزا).

وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ ﴿۲۲﴾

او یاد کړه (ای محمده! امت خپل ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ابراهیم.

تفسیر: د مکې مکرمې مشرکانو داسې دعوی کوله، چې دوی د ابراهیم علیه السلام له اولادې او د هم هغه پر دین قائم دي، نو دا یې هغوی ته وروښوول چې ستاسې د پلار ابراهیم علیه السلام رویه د بتانو په نسبت څه ډول وه؟ که د آباؤو او اجدادو تقلید کوئ؛ نو د داسې یو پلار تقلید وکړئ! او له مشرکو پلرونو او نیکه گانو نه هم هغسې مرور او بېزاره شی؛ لکه چې ابراهیم علیه السلام ترې بېزاره شوی وو.

إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿۲۳﴾

بېشکه دغه (ابراهیم) وو صدیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: د «صدیق» معنی داده چې ډېر زیات رښتیا ویونکی چې پر خپلو خبرو د عمل کولو له پلوه بیخي رښتین ثابت او د خپل قول او عمل توافق په رښتیا سره گردو ته ښيي، یا خو «صدیق» هغه رښتین او پاک طینت سړي ته وایي چې د ده په زړه کې د رښتیا قبلولو لپاره نهایت اعلی اکمل استعداد موجود وي، هر هغه خبره چې د الله تعالی له جانبه ور ورسیري؛ هغه بلا توقفه د ده په زړه کې ځای ونیسي، او بیخي د شک او تردّد ځای او گنجایش په کې پاتې نه شي،

ابراهیم علیه السلام په هرې یوې معنی سره «صدیق» وو، او کله چې د «صدیقیت» لپاره «نبوت» نه دی لازم؛ نو ځکه یې وروسته د «صدیقاً» سره «نیئا» هم وفرمایل، او پر نبوت یې هم تصریح وکړه، له همدې ځایه معلوم شو چې د کذبات ثلاثه حدیث او په «نحن أحق بالشک من ابراهیم» او نورو روایاتو کې د کذب او شک هغه معنی نه ده مراده، چې د کلام له ظاهر څخه مفهومیږي.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا ﴿٢٧﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل: ته ای پلاره! ولی عبادت کوي ته د هغه څیز چې نه اوري او نه ویني او نه دفع کولی شي له تانه هیڅ څیز؟.

تفسیر: یعنی هغه چې گوري او اوري او په مشکلاتو کې هم پکار راځي، مگر واجب الوجود نه وي؛ د هغه عبادت هم نه دی جائز، څه جواز د دې چې د یوې بې ځانه تیرې (گټې) یا بې روحه بت چې نه لیدی شي او نه اورېدی شي او نه ځمونږ څه پکار راځي او پخپله ځمونږ په لاسونو جوړ شوی او توږلی شوی دی؛ هغه معبود ودروو؟ نو دغه عمل د هیڅ یو عاقل او پوه سړي کار له سره نشي کېدی.

يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ﴿٢٨﴾

ای پلاره ځما! بېشکه زه چې یم په تحقیق راغلی دی ماته له علمه هغه قدر چې نه دی راغلی تاته، نو متابعت وکړه ځما؛ چې وبه نسیم تاته لاره سمه برابره.

تفسیر: یعنی الله تعالی ماته د توحید او د معاد او د نورو صحیح علم را کړی دی، او د شریعت له حقائقو څخه یې واقف کړی یم، که ته ځما متابعت وکړې؛ نو زه به دې پر داسې سمې صافې لارې بیایم؛ چې د الله تعالی تر رضاء پورې رسیږي.

يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا ﴿٢٩﴾

ای پلاره ځما! مه کوه عبادت د شیطان (په ارتکاب د منهیاتو)! بېشکه شیطان دی له رحمان څخه ډېر نافرمانه (سرکښه).

تفسیر: د بتانو عبادت په شیطاني اغواء او لمسون کېږي، او شیطان د دغه حرکت له لیدلو څخه ډېر زیات خوشالېږي، نو په دې لحاظ گواکې د بتانو عبادت د شیطان عبادت دی، او د شیطان عبادت گواکې د «رحمان» څخه انتهایي نافرمانی ده، بنایي د «عصیا» په لفظ سره یې دې لوري ته هم توجه ورکړي وي، چې د شیطان د رومبني نافرمانی اظهار په هغه وخت کې شوی دی چې ستاسې د پلار آدم علیه السلام په مقابل کې د تعظیمي سجده حکم ورکړی شوی وو، لهذا د آدم علیه السلام اولادې ته د ډېر شرم او ننگ ځای دی چې د «رحمان» څخه مخ واړوي، او له شیطان سره خپله یاراننه ونبلوي، یا هغه قدیمي ازلي دښمن خپل معبود وگرځوي.

يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُسَّكَ عَذَابِ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا ﴿٣٠﴾

ای پلاره ځما! بېشکه زه چې یم ویرېږم له دې نه چې وبه رسیږي تاته عذاب له «رحمان» څخه (لامله د متابعت د شیطان)، پس شي به ته شیطان ته دوست (ملگری په دوزخ کې).

تفسیر: یعنی د «رحمان» د عظیمو رحمتونو اقتضاء دا ده چې پر گړدو بندگانو یې شفقت او مهرباني وي، لیکن ستا د بدو اعمالو له شامته ویره ده، چې همدغه حلیم رحیم او کریم الله تعالی هم په قهر نشي، او پر تاسې کوم سخت آفت

نازل نه کړي، چې په هغه کې د اخته کېدلو لامله به تل تر تله د شیطان رفیق او ملگری شي، یعنې د کفر او شرک له مزاولته به په مستقبل کې د ایمان او توبې توفیق در په برخه نشي، او د اولیاء الشیاطین په ډله کې به شامل شي، او په دائمې عذاب کې به وغورځاوه شي، عموماً مفسرینو دغه معنی اخیستې ده، لیکن شاه صاحب لیکي: «یعنې د کفر له وباله که کوم آفت راشي؛ نو له شیطان به مدد غواړې، یعنې له بتانو څخه، اکثر خلق په همدغسې وخت کې شرک کوي»، والله أعلم.

قَالَ الرَّغِيبُ أَنْتَ عَنْ الْهَيْتِ يَا إِبْرَاهِيمَ لِمَنْ لَمْ تَنْتَهَ إِلَّا جَمْدًا وَاجْرِي بِلَيْلِكَ

وویل (آزر پلار د ابراهیم) آیا مخ ګرځوونکی یې ته له (عبادت د) معبودانو ځما ای ابراهیمه؟ که منع نشوې ته (له دې کاره) نو خامخا وبه ولم هرومرو تا (سنگسار به دی کړم) په تېرو (ګټو) (یا په بدو خبرو) سره، او ترک مې کړه (او لرې شه له مانه) ډېر مدّت (چې ضرر مې در ونه رسیږي).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام پلار (آزر) د خپل ځوی د دغه تقریر له اورېدلو څخه وروسته ده ته وویل: «معلومېږي چې ته ځمونږ له معبودانو څخه بد عقیده یې، بس دی دا خپل وعظ او نصیحت او بد اعتقاد پرېږده، که نه ته به بله کومه سخته خبره له ما څخه واورې، بلکه ځما په لاس به سنگسار پرې، که خپل خیر غواړې؛ نو له ما څخه تر یوه مدّت لرې شه! چې زه نه غواړم چې ستارنګ وګورم، او پخوا له دې نه چې زه پر تا لاس پورته کړم؛ ته له دې ځایه لرې شه!».

قَالَ سَلَّمَ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا

وویل (ابراهیم) سلام (د متار کې د خبرو) دې وي په تا باندې، ژر به مغفرت غواړم تاته له رب خپل نه (څو مسلمان شي)، بېشکه چې الله دی پر ما ډېر مهربان.

تفسیر: دغه درخصت یاد متارکت سلام دی، لکه چې ځمونږ په محاوراتو هم په داسې مواقعو کې داسې ویلي کېږي، چې که هغه خبره یا کار داسې وشي؛ نو ځما درته سلام دی، لکه چې په (۲۰ جزء د القصص سورت په (۵۵) آیت (۶ رکوع) کې هم داسې یو آیت لولو: ﴿وَرَادِ اسْمُكَ الْغَوَاغِرُ وَاعْنَهُ وَقَالُوا لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَّمَ عَلَيْكُمْ لَأَنْبَغِي الْجَاهِلِينَ﴾.

شاه صاحب رحمه الله لیکي: «معلوم شو که په دیني خبره مور او پلار خپه شي، او خپل ځوی له کوره وباسي، او ځوی په خوږه ژبه او مؤدبه وینا ترې بیلتون اختیار کړي؛ نو دغسې هلک نه عاق کېږي».

﴿سَأَسْتَغْفِرُكَ رَبِّي﴾ الآیة - امید شته چې پاک الله پخپلې مهربانۍ به ځما د پلار ګناه معافوي، ابراهیم علیه السلام د استغفار وعده ابتداء فرمایلي وه، کله چې د استغفار په وخت کې څه مهال (وخت) چې د الله تعالی مرضي ورمعلومه شوه؛ نو استغفار یې موقوف کړ، دغه بحث د توبې (براءة) په سورت په (۱۱۳) آیت (۱۴) رکوع کې د دې آیت په فائده کې تېر شوی دی: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلَّذِينَ كَفَرُوا﴾ هلته دې د دې تفسیر کې ولوستل شي.

وَأَعْتَرَكُم مَّا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَأَدْعُوا رَبِّي عَسَىٰ أَلَّا أَكُونَ بِدُعَاءِ رَبِّي شَقِيًّا

او په څنګ به شم له تاسې (ټولو بت پرستانو) او له هغه څه چې تاسې یې عبادت کوئ غیر له الله، او عبادت به کوم (یواځې) د رب خپل، امید لرم د دې چې نشم زه په عبادت د رب خپل کې بدبخته (نامیده لکه چې تاسې شوي یی).

تفسیر: کله چې ځما د پند او نصیحت هیڅ اثر پر تاسې نه لویږي، بلکه بالعکس ځما ویرولو او ډارولو ته هڅه هم کېږي؛ نو اوس زه پخپله ستاسې په دغه کلي کې نه پاتې کېږم، او تاسې سره له ستاسې باطلو معبودانو پرېږدم، او له دې

وطنه هجرت کوم، خو له تاسو څخه گونښې (بېل) کېنم، او د زړه په اطمینان سره د الله واحد عبادت وکړی شم، د الله تعالی له فضل او کرمه کامل امید شته، چې زه د ده بندگي وکړی شم، او په کې محروم او ناکامه پاتې نشم، کله چې په غربت او بېکسی کې هم د ده عبادت وکړم، او د الله تعالی لوی دربار ته دعاء وکړم؛ ضرور یې مستجابوي، ځما الله سمیع بصیر او علیم دی، او ستاسې د تیرو (گتو) او لرگیو باطل معبودان داسې دي، چې هومره نارې ورته ووهی، او ورته وژای، خو بیا هم ستاسې دعاوې نه اوري، او په درد مونه خوري.

فَلَمَّا اعْتَزَلَهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا نَبِيًّا ۝۱۹

کله چې په څنګ شو (ابراهیم) له دوی په هجرت سره او له هغه څیزه (چې دوی یې) عبادت کولو غیر له الله نه؛ نو وبخښل مونږ ده ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او هر یو (له دوی دواړو) ګرځولی وو مونږ نبي.

تفسیر: یعني د الله تعالی په لاره کې یې هجرت وکړ، او له خپلو اقاربو او خپلوانو څخه لرې ولوېد، الله تعالی ده ته له وطنه زیات شیان ورعطاء کړل، چې د غریب الوطنی وحشت ترې لرې شي، او هلته انس او سکون حاصل کړي، بنایي دلته د اسماعیل علیه السلام ذکر ځکه نه وي فرمایلی چې هغه له ده سره نه وو، بلکه دی یې په وړوکتوب له خپله ځان نه بېل کړی وو، او هم د هغه تذکره مستقلاً راتلونکې ده.

وَوَهَبْنَا لَهُم مِّن رَّحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صِدْقٍ عَلِيمًا ۝۲۰

او بخښلی وو مونږ دوی (درې واړو) ته له رحمته خپل (نبوت او حکمت) او ګرځولی وه مونږ دوی ته (یعني ابراهیم او ځامنو ته یې) ژبه د صدق رښتیني ډېره پورته مشهوره.

تفسیر: یعني الله تعالی له خپل خاص رحمت څخه خلیل الله علیه السلام او د ده کورنۍ ته د نبوت او حکمت لویه برخه عنایت کړه، او په دنیا کې یې د ده خبره پورته کړه، او د تل لپاره یې د ده د خیر ذکر جاري کړ، لکه چې په ګردو مذاهبو او مللو کې د ده تعظیم او توصیف کېږي.

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَىٰ إِنَّهُ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۝۲۱

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) موسی، بېشکه چې دی وو خالص کړی شوی (د الله له طرفه) او وو دی رسول نبي.

تفسیر: یعني په قرآن کریم کې چې اوس سمدلاسه د موسی علیه السلام بیان کېږي، د هغه ذکر د خلقو په مخ کې وکړه! ځکه چې دی د اسحاق علیه السلام او د یعقوب علیه السلام له نسله د اسرائیلي سلسلې یو لوی اولوالعزم رسول الله تېر شوی دی، او هم هغسې چې د یحیی او عیسی علیهما السلام په تذکره کې په خصوصیت سره د نصرانیانو اصلاح او ابراهیم علیه السلام له تذکرې څخه د مکې معظمې د مشرکانو تنبیه مقصود ده؛ همداسې د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام له تذکرې څخه بنایي یهودانو ته د دې خبرې ښوونه مقصود ده، چې دوی هم سم د خپل جلیل القدر نبي د ښکاره وو او صریحو وړاندوینو سره د محمد صلی الله علیه وسلم د رسالت او نبوت اقرار او اعتراف په خلاص زړه او اخلاص او محبت سره وکړي!.

﴿وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا﴾ الآية - هر هغه انسان ته چې د الله تعالی له طرفه وحی راشي هغه «نبي» دی، په انبیاوو کې هغه چا ته چې خصوصي امتیاز حاصل وي یعني د مکذبانو په مقابل کې د بېل یو مستقل امت په طرف مبعوث شوی وي، یا نوی

کتاب او مستقل شریعت ولری نو هغه ته «رسول نبی» یا «نبی رسول» ویلی کیږي، په شرعیاتو کې جزئي تصرفات لکه د کوم عام تخصیص یا د مطلق تقيید او نور په رسولانو پورې څه تخصیص نه لري، عام انبیاء هم هغه کولی شي، باقي پر غیر الانبیاء باندې د رسول او مرسل اطلاق لکه چې د قرآن په بعضو مواقعو کې موندل کیږي؛ د دغه مصطلح معنی په اعتبار نه دی، او هلته نور حیثیات معتبر دي، والله أعلم.

وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبْنَاهُ نَجِيًّا ۝۲۵

او غږ کړی وو مونږ دغه (موسی) ته له جانبه د (غره د) طور چې (د موسی) ښي طرف ته وو، او رانژدې کړی وو مونږ دی حال دا چې مونږ له ده سره د راز خبرې کولې.

تفسیر: یعنی څه مهال (وخت) چې موسی علیه السلام د اور څلېدل محسوس کړل؛ نو د «طور» د غره په هغه مبارک او میمون جانب کې ورسېد، چې د موسی علیه السلام د ښي لاس پر طرف کې واقع وو، نو الله تعالی نداء او غږ پرې وکړ، او د همکلامی شرف یې وروباښه، تفصیل یې د «طه» په سورت کې راځي.

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا أَخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ۝۲۶

او بخښلی وو مونږ دغه (موسی) ته له رحمت خپله ورور د ده هارون حال دا چې نبی وو.

تفسیر: یعنی هارون علیه السلام د موسی علیه السلام په کار کې مددکار شو، ځکه چې دی یې پخپله غوښتی وو، لکه چې په (۲۰) جزء د القصص سورت په (۳۴) آیت (۴) رکوع) کې راغلي دي: ﴿وَإِخِي هَارُونَ هُوَ أَضْمَرٌ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسَلْنَا مِنِّي رِذَاءَ قَدْحٍ ﴿۲۰﴾ إِيَّيْهِ أَخَافُ أَنْ يُكَلِّمُنِي﴾، او په (۱۶) جزء د «طه» سورت (۲۹ - ۳۰) آیتونو (۲) رکوع) کې مذکور دی: ﴿وَاجْعَلْ لِي زَوْجًا مِّنْ آلِيهِ﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿۲۶﴾ - نو الله تعالی د موسی علیه السلام دغه دعاء او غوښتنه ومنله، او هارون علیه السلام یې نبی وگرځاوه، او د ده د اعانت او تقویت (وزارت) لپاره یې مقرر کړ.

وَأذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا ۝۲۷

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) اسماعیل، بېشکه چې دی وو صادق (رښتینی) په وعده کې، او وو رسول نبی.

تفسیر: له دې نه د اسماعیل علیه السلام فضیلت پر اسحاق علیه السلام ظاهریږي، ځکه چې هغه یې یواځې په نبی سره یاد کړ، او اسماعیل علیه السلام ته یې رسول او نبی وفرمایه، په صحیح مسلم کې حدیث دی: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ إِسْمَاعِيلَ»، «د ابراهیم علیه السلام له اولادې څخه الله تعالی اسماعیل علیه السلام غوره کړی دی».

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ

او وو دی چې حکم به یې کولو اهل (قوم یا امت) خپل ته په لمانځه سره، او په زکات سره.

تفسیر: ځکه چې د کورنۍ خلق د قریبوالي لامله له گردو څخه رومي د هدایت مستحق دي، او له همدوی څخه نورې سلسلې هم چلیږي، نو ځکه د «طه» په (۸) رکوع کې ویلي شوي دي: ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ او د تحریم سورت په (۱) رکوع کې راغلي دي ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾ او پخپله نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته هم د الشعراء سورت په (۱۱) رکوع کې هم داسې ارشاد شوی دی: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾، ځینې وايي چې: له (اهل) څخې د دوی گرد قوم مراد دی، لکه چې د عبد الله بن مسعود ط په مصحف کې د «أهله» په ځای «قومه» وو، والله أعلم.

وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مُرْضِيًّا ﴿۵۵﴾

او وو دی په نزد د رب خپل پسندیده (غوره کړی شوی).

تفسیر: یعنی د نورو هدایت یې کول، او په خپله د حمیده وو اقوالو او افعالو خاوند او مستقیم الحال او مرضی الخصال وو.

وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ ادْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ﴿۵۶﴾

او یاد کړه (ای محمده! خپل امت ته) په کتاب (قرآن) کې (قصه د) ادريس!، بېشکه چې دی وو صدیق (ډېر رښتینی) نبي.

تفسیر: راجح دا ده چې ادريس عليه السلام د آدم عليه السلام او نوح عليه السلام په منځنی زمانه کې تېر شوی دی، وایي چې په دنیا کې په قلم سره لیکل، کالي (کپرې) گنډل، تلل، او پیمانې کول او د هغو آلتو او تیرو (کټو) ترتیبول، او وسلې په کار اچول اول ځلې د ده له خوا په کار اچولې شوي دي، والله أعلم.

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ﴿۵۷﴾

او پورته کړی دی مونږ ده لره ځای ډېر اوچت ته.

تفسیر: یعنی ډېر اوچت مقام او لویې مرتبې ته یې رسولی دی، ځینې وایي چې ادريس عليه السلام هم د مسیح عليه السلام په شان ژوندی اسمان ته خپړولی شوی دی، او هلته تر نن پورې ژوندی دی، ځینې وایي: وروسته له دې نه چې پر اسمان خپړولی شوی دی؛ هلته یې قبض الروح کړی شوی دی، د ادريس عليه السلام په نسبت ځینو مفسرینو ډېر اسرائیلیات نقل کړي دي، چې پر هغو گډو «ابن کثیر رحمه الله» تنقیدات کړي دي، والله أعلم.

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِن ذُرِّيَةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِن ذُرِّيَةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَاهُ إِذْ نَتَلَّىٰ عَلَيْهِمُ آيَاتِ الرَّحْمٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا ﴿۵۸﴾

دغه (مخکې مذکور شوي انبياء له زکريا او عیسی نه تر ادريس پورې) هغه کسان دي چې انعام کړی دی الله پر دوی له انبیاوو څخه له اولادې د آدم (لکه شیث، ادريس)، او له اولادې د هغو کسانو چې بار کړي دي مونږ سره له نوح (په بېرې کې لکه ابراهیم، لوط، صالح)، او له اولادې د ابراهیم (لکه اسماعیل، اسحاق)، او له اولادې د اسرائیل یعقوب (لکه موسی عیسی)، او له هغه چا نه چې لاره مو ښوولې وه (دوی ته)، او غوره کړي مو وو (دوی نبوت او کرامت ته)، هر کله چې وبه لوستلی شو پر دوی باندي آیتونه د رحمان؛ نو لوږدل به (پر ځمکه) سجده کوونکي او ژړېدونکي (له خوفه د الله نه).

تفسیر: یعنی د حق په طرف یې هدایت وکړ، او د نبوت او رسالت د منصب لپاره یې غوره کړل، سره له دې چې د دوی مقام اوچت دی، او د معراج کمال ته هم رسیدلي دي؛ خو د عبودیت او بندگۍ پشان کې کامل دي، کله چې د الله تعالی کلام اوري؛ د هغه له مضامینو څخه زیات متأثر کیري، او په نهایتې عاجزی، خشوع، او خضوع سره سر په سجده لویږي، او د پاک الله په یاد ژاړي، نو ځکه د علماوو اجماع ده چې پر دغه آیت باندي دې هر ورو سجده وکړه شي!، خو د هغه مقربینو د طرز عمل په پیروی او یادونه یو شانته مشابهت له هغوی سره حاصل شي.

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا ۝

پس پیدا شول پس له دوی نه (داسې بد) خلیفگان چې ضایع کړ دوی لمونځ او متابعت وکړ دوی د شهواتو (نفساني خواهشاتو) پس ژر به یو ځای شي دوی له بد عاقبت خپل سره.

تفسیر: هغه تېر شوی بیان د پخوانیو حال وو، د وروستیو حال دا دی چې د دنیا په خوندونو او لذتونو او په نفساني خواهشونو کې ډوب تللي دي، او د الله تعالی له عبادته غافل شوي دي، لمونځ چې اهم العبادات دی؛ ضایع کوي یې، ځینې خو د هغه د فرضیت څخه منکر شوي دي، ځینې سره له دې چې په فرضیت یې قائل دي خو نه یې کوي، او که یې کوي خو د جماعت، وخت، او د نورو شروطو، حقوقو، او آدابو رعایت یې نه کوي، له دوی ځنې به هر یو بېل بېل درجه په درجه د خپلې کمراهی نتیجه وگوري، چې څنگه د دوی د خسارې او نقصان سبب گرځي؟ او څرنگه په ډېر سخت عذاب کې اخته کېږي؟ حتی ځینې د دوی د جهنم په هغې ډېرې بدې وادی کې غورځول کېږي چې د هغې اسم هم (غي) دی.

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ۝

مگر هغه چا چې توبه یې وويستله او ایمان یې راوړ او عمل یې وکړ نېک؛ پس دغه کسان به ننوځي په جنت کې او ظلم به پر دوی ونه کړی شي هيڅ قدر (په تقليل د ثواب يا تزييد د عقاب).

تفسیر: د توبې دروازه خو د داسې مجرمانو لپاره هم نه ده بنده چې سخت گناهکار وي، او د زړه په صدق سره توبه وباسي، او د ایمان او صالح عمل لاره غوره کوي، او خپل اعمال او افعال اصلاح کوي، او سم درست یې ساتي، نو د جنت دروازې دوی ته پرانستلې دي، وروسته له توبې څخه هر هغه ښه عمل چې وکړي؛ د پخوانیو بدو اعمالو له سببه په دغو کې هيڅ قسم کمی او تقليل نه واقع کېږي، او نه یې کوم قسم حق ضایع کېږي، په حدیث کې راغلي دي: «التائب من الذنب کمن لا ذنب له»، «له گناه څخه توبه کوونکی داسې دی لکه چې له سره یې گناه نه وي کړي»، «اللهم تب علینا، إنک أنت التواب الرحیم».

جَدَّتْ عَدْنُ الْإِسْرَى وَعَدَّ الرَّحْمَنُ عِبَادَةً بِالْغَيْبِ إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا ۝

جنتونه د تل اوسېدلو هغو ته چې وعده یې کړې ده رحمان له بندگانو خپلو سره په غیب باندې (چې نه دي لیدلي دوی دا جنتونه)، بېشکه شان دا دی چې ده وعده د ده، خامخا راځي به ورته (اهل یې).

تفسیر: کله چې بنده بې د شیانو د لیدلو څخه محض د انبیاوو علیهم السلام په وینا سره ایمان راوړي، او بې له لیدلو د الله تعالی عبادت کوي، نو پاک الله هم له دوی سره د جنت د هسې اعلی نعمتونو د ورکولو وعده فرمایلي ده؛ چې د هغو د خوندونو او مزو او ښه والي نظیر او مثال د ده په خوب او خاطر کې هم نه دی تېر شوی، او هغه هر ورو ورو رسېدونکی او پوره کېدونکی دی، ځکه چې د الله تعالی گړد مواعید حتمي الوقوع قاطع او نه تغیرېدونکي دي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا ۝

نه به اورې دغه (جنتیان) په دغه (جنت) کې چټي (فضول) خبره مگر (اورې به) سلام.

تفسیر: یعنې به جنت کې به لغو، بې باکې، بابیزه او بېکاره خبرې او شورماشور او نور بیهوده شیان له سره نه وي، هو! د پرښتو او د مؤمنینو له طرفه به د (السلام علیکم - وعلیکم السلام) غبرونه پورته کېږي.

وَلَهُمْ رِزْقُهُمْ فِيهَا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ۝۱۶

او دی دوی ته رزق (روزی) د دوی په دغه (جنت) کې سبا او بېگا.

تفسیر: له سبا او بېگا څخه د جنت سبا او بېگا مراد دی، هلته به د دنیا په شان طلوع او غروب (لمر ختل او لویدل) نه وي، چې په هغه سره شپې او ورځې سبا او بېگا مقرر کړ شي، بلکه د خاصو اقسامو انوارو په توارو او تنوع وي، چې د هغو په واسطه د سبا او بېگا تعیین او تحدید کېدی شي.

تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ۝۱۷

دغه (چې ذکر مو وکړ) جنت دی هغه چې په میراث به ورکوو مونږ له بندگانو خپلو هغه چا ته چې وي پرهنزگار.

تفسیر: یعنی د آدم علیه السلام میراث چې رومی جنت هغه ته رسېدلی وو، او نیایي د میراث لفظ یې ځکه اختیار فرمایلی وي؛ چې د تملیک په اقسامو کې دغه تملیک له گردو څخه اتم او احکم قسم دی، چې په دې کې نه د فسخي احتمال شته، او نه د بېرته اخیستلو، او نه د ابطال، او نه د اقالې امکان په کې پیدا کېدی شي.

وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا ۝۱۸

او (وویل جبرئیل) نه نازلېږو (مونږ ملائکې) مگر په حکم د رب ستا، خاص الله ته دی (علم) پر هر هغه څیز چې په مخ ځمونږ کې دی (له راتلونکو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې وروسته ځمونږ دی (له تېرو کارونو او زمانو)، او هر هغه څیز چې په منځ د دغه کې دی، او نه دی رب ستا هېروونکی.

تفسیر: یو ځلې جبریل علیه السلام تر څو ورځو پورې رانغی، رسول الله صلی الله علیه وسلم منقبض (زړه تنگې) وو، کفار په داسې ویناوو خولې وپرانتلې چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه د ده رب خفه دی، له دغو طعنو او پیغورو څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متأثر او زړه تنگی شو، بالاخر جبریل علیه السلام تشریف راوړ، رسول الله صلی الله علیه وسلم له ده نه د دغومره ورځو د نه راتللو د سبب پوښتنه وفرمایله، او په حدیث کې راغلي دي چې دوی وفرمایل: «ما یمنعک أن تزورنا أكثر مما تزورنا» «هومره چې ته راځې، له هغه څخه زیات ولې نه راځي؟»، الله تعالی لا پخوا جبریل علیه السلام ته داسې ښوولې وه چې ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم په جواب کې داسې ووايه: ﴿وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ﴾ الایة - دا د الله تعالی کلام شو د جبریل علیه السلام له طرفه، لکه چې په ﴿إِنَّا كُنَّا نَعْبُدُ وَإِنَّا كُنَّا سَاجِدُونَ﴾ کې یې مونږ مسلمانانو ته د دعا کولو طریقه ښوولې ده، جواب حاصل داسې شو، چې مونږ خالص بندگان یو، بې د الله تعالی له حکمه خپل بڼه هم نشو خوځولی، ځمونږ صعود او هبوط گډ د الله تعالی په اذن او حکم پورې تړلی دی، مطلب دا دی چې د جبریل علیه السلام ژر یا په ځنډ راتلل هم د ده د حکمت او مصلحت تابع دي.

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَمِيًّا ۝۱۹

(الله) رب د اسمانونو دی او (رب) د ځمکې دی، او (رب) د هغو شیانو دی چې په منځ د دوی کې دي، نو عبادت کوه د ده، او صبر کوه په عبادت د دغه (الله) کې (په طاعت، مصیبت، او له مصیبت)، آیا پېژنې ته ده ته کوم هم نام (او مثل بلکه نه یې لري).

تفسیر: د الله تعالی اسماء د ده صفات دي، یعنی خوګ د الله په صفت سره موصوف شته، چې په کې د ده په شان صفات موجود وي؟ کله چې بل هیڅوک نشته، نو د بندګۍ لایق هم بل هیڅوک له سره نشي کېدی.

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ إِذَا مَا مِتُّ لَسَوْفَ أُخْرَجُ حَيًّا ۝

او وایي (له بعثه منکر) انسان: آیا کله چې مړ شم زه؛ نو خامخا ژر به را وایستلی شم (له ځمکې) ژوندی (بلکه نه ژوندی کېرم، او نه بل ژوندون شته).

تفسیر: یعنی انسان د انکار او تعجب له لارې وایي چې مونږ وروسته له مرګه چې ځمونږ هلو کې هم وراسته او رژیږي، او له خاورو سره ګلېږي، آیا بیا ژوندي او له خپلو قبرونو څخه راپورته کېږو؟ او د عدم له کتمه د وجود په منځه راتلی شو؟.

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ شَيْئًا ۝

آیا نه یادوي انسان (دا خبره) چې بېشکه مونږ پیدا کړی وو دی پخوا له دې نه، او نه وو دی هیڅ شی (بلکه محض عدم وو).

تفسیر: یعنی الله تعالی دی له عدم څخه وجود ته راووست، نو آیا هغه لوی ذات چې له لا شیء څخه شی او له محض معدوم څخه موجود کوي؛ پر نه دی قادر چې یو شی وروسته له فناء بیا پیدا کړی شي؟ او متفرقه اجزاء یې بېرته راټول کړي؟ آدمي ته لا دده د رومبني ژوندون حال او احوال نه دی معلوم، نو څرنگه دی پر خپل وروستني ژوندون خاندی او منلې وي؟

﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ (۲۱ جزء د الروم سورت (۲۷) آیت (۳) رکوع).

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمُ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُحْضِرَنَّهُمْ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ۝

پس قسم دی په رب ستا باندې چې خامخا راجمع به کړو مونږ هر ورومرو دوی او شیطانان (ټول)، بیا به خامخا راحاضر کړو مونږ هر ورومرو دوی چاپېر له دوزخ پر ګونډو پراته (له ډېر هیبته).

تفسیر: یعنی منکرین سره له هغو شیطینو د قیامت په ورځ کې حاضرولی شي، چې دوی یې اغواء کړي وو، او د هر مجرم شیطان به له ده سره یو ځای نیول کېږي، او دوزخ ته به حاضرېږي، له ډېر دهشت او وېرې به له ولاړې څخه لویږي، او په قراره سره به کېناستی هم نشي، نو پر ګونډو به پرېوځي.

ثُمَّ لَنُرْغِزَنَّهُمْ مِنْ كُلِّ شَيْبَعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عَدِيًّا ۝ ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا ۝

بیا به خامخا وباسو له هرې فرقې نه هر هغه د دوی چې ډېر سخت دی پر رحمان باندې له جهته د سرکشی. بیا خامخا مونږ ښه عالم یو پر هغو کسانو چې دوی ښه لایق دي له دغه (دوزخ) سره له جهته د غورځولو، سوځولو، داځلولو.

تفسیر: یعنی د منکرانو هره فرقه چې زیات بد معاش، سرکېس او زړوره وه؛ دوی به له نورو فرقو څخه بېل کړه شي، بیا به دوی کې هر یو چې د خورا ډېرې سزا لایق او د دوزخ زیات حقدار وي؛ نو هغه د الله تعالی په علم کې دی، او له ګردو مجرمانو څخه به رومبې په اور کې غورځولی شي.

وَرَأَىٰ مِنْكُمْ الْإِلَٰهَ كَأَن كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَمًا مَّقْضِيًّا ۖ ثُمَّ نُنزِلُ الَّذِينَ أَتَفَوْا نَذْرَ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِدَارًا ۙ ﴿۱۶﴾

او نشته هیڅو ک له تاسې مگر چې دی واردېدونکی ننوتونکی دی دغه ته (یعنې دوزخ ته چې مؤمن په صراط تیرېږي، او کافر ترې لویږي)، دي (دغه عبور علی النار) په رب ستا یقیني حکم پرې کړی شوی. بیا به نجات ورکړو هغو کسانو ته چې پر هېزگاري یې کړې ده، او پرې به ردو ظالمان په دوزخ کې پر گونډو پر بوتلي.

تفسیر: یعنې د هر یوه نېک او بد، بري او مجرم، مؤمن او کافر لپاره الله تعالی قسم یاد فرمایلی دی، چې ضرور بالضرور دوی پر دوزخ باندې تېرېدونکي دي، ځکه چې د جنت د تلولو لار پر هم دغه دوزخ باندې پورې وځي، چې هغه ته د ځمونږ په عمومي محاوراتو کې «پل صراط» وایي، پر دغه باندې د هر سړي لامحاله تېرېدل دي، د الله تعالی څخه ویریدونکي مؤمنان هر یو سم له خپلې درجې سره له دې نه په تلوار صحیح او سلامت تیرېږي، او گناهکاران به ترې ښویږي، او لاندې به په دوزخ کې لویږي (العیاذ بالله)، بیا څه مډت وروسته هر یو سم له خپله عمله سره او هم د انبیاوو او ملائکه وو او صالحینو په شفاعت او بالآخر مستقیماً د أرحم الراحمین په لطف او مهربانۍ دغه گناهکاران چې په رښتیا او صحیح اعتقاد سره یې طیبه کلمه لوستې ده؛ له دوزخه ایستلی کیږي، او یواځې کافران به په کې باقي پاتې کیږي، او د دوزخ خوله به ترې له کیږي.

وَإِذْ أُنزِلَتْ عَلَيْهِمُ الْآيَاتُ بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَّقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ۙ ﴿۱۷﴾

او کله چې ولوستی شي پر دوی آیتونه (د قرآن) ځمونږ په دې حال کې چې واضح ښکاره دي؛ وایي هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی چې: کوم یو له دغو دواړو فرقو څخه خیر بهتر غوره دی له جهته د مقامه، او ډېر ښه دی له جهته د مجلسه.

تفسیر: یعنې کفارو د لوی قرآن د آیتونو له اورېدو څخه چې په هغه کې د دوی بد انجام ورنښوولی شوی دی؛ د استهزاء او تفاخر په ډول غریبو مسلمانانو ته به یې ویل چې: سم ستاسې له زعمه چې په آخرت باندې معتقد یی، هر شی چې په آخرت کې وړاندې کېدونکی دی، د دواړو فرقو پر موجوده حالت او مهال (وخت) باندې منطبق کېدونکی دی، آیا ځمونږ نننۍ عمارت، أثاث الیبت، د هستوګنې سامان، او د ژوندون وسائل او ډول او ډیل (سینگار) له تاسې څخه ښه او بهتر نه دی؟ او ځمونږ مرګې، جرګې او مجالس ستاسې له مرګو، جرګو او مجالسو څخه معتبر او معزز نه دي؟ یقیناً مونږ ستاسې په نزد پر باطل یو، خو ستاسې له «اهل الحق» څخه مونږ ډېر خوښ، هوسا (ارام) او د سړیو او ملاتړو خاوندان یو، آیا هغه کسان چې ځمونږ له خوفه او وېرې نن د صفا د غره په کندو کې پټیږي، او هلته د نظر بندو په شان ګوښې (بېل) ناست وي، سبا به په یوه ټوپ سره جنت ته رسیږي، او دوی داسې ګمان کوي چې مونږ په دوزخ کې لویږو؟ بلکه نه دی داسې.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّن قَرْنٍ هُمْ أَحْسَنُ أَثَانًا وَرُمْيًا ۙ ﴿۱۸﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې چې هغوی ښه وو له جهته د سامانونو، او له جهته د شکل او ډول (سینگار) او منظري.

تفسیر: دا یې د هغوی د خبرې ځواب ورکړ چې پخوا له دې نه ډېر اقوام تېر شوي دي، چې په دنیوي ساز او سامان او نور شوکت او شان کې پر تاسې ډېر اوچت او غور او وړ وو، مگر څه مهال (وخت) چې هغوی د انبیاوو په مقابل کې

سرکښې، تکبر، تفاخر او لويي خپل کار او شعار ښکاره کړي؛ نو الله تعالی د هغوی بېخ او بکر له سته وويست، او د دنیا په نقشه کې د هغوی نوم او نښان پاتې نشو، نو انسان ته لازم دي چې د دنیا په فاني عیش او نشاط او زائل جاه او جلال او بېکاره مظاهرو او مناظرو ونه غولېږي.

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَبْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدَاةً

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر څوک چې وي په گمراهۍ کې؛ پس زیاتوي (اوږدوي) ده ته رحمان په زیاتولو (د مال او د عمر) سره.

تفسیر: یعنې هر څوک چې په خپله گمراهۍ او ضلالت کې لوېدی وي؛ هغه هم هغسې پرېږده! ځکه چې دنیا د امتحان ځای دی، دلته هر چا ته في الجملة د هر عمل لپاره آزادي ورکړی شوې ده، د الله تعالی د عادت او حکمت اقتضاء همدا ده، هر څوک چې په خپل کسب او اراده هره یوه لاره ځان ته غوره کړي، وروسته له دې نه چې دی د نېکو او بدو په نتائجو او عواقبو باندې خبر کړ شي؛ دی پر هماغې خوښې کړې لار تر یوه حده پورې آزاد او خپلواک پرېښودی شي چې لارې شي، نو ځکه هر څوک چې د بدې لاره درومي؛ پس د هغه په حق کې د دنیا مرفقه الحالی او د عمر اوږدوالی او نور دې د هلاکت او تباهی علائم وگڼل شي!

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَائِدَةً أَوْ إِنَّمَا الْعَذَابُ وَإِنَّا السَّاعَةَ فَيَسْئَلُونَ مَنْ هُوَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ۝۵

تر هغه پورې کله چې وگوري دوی هر هغه شی چې وعده ورسره کړی شوې وي (د هغه)، یا عذاب (په دنیا په قتل او بند) یا قیامت، نو ژر به پوه شي دوی (په هغه وخت کې چې) څوک دي هغه ډېر بد له جهته د ځای او ډېر ضعیف له جهته د فوځه.

تفسیر: یعنې کفار مسلمانان خوار، ذلیل او کمزور گڼي، او خپل ځانونه مغرور، طاقتور او لوی بولي، او پر خپلو او چتو مانیو، محلاتو، او لویو لویو فوجونو او گوندونو (ډلو) باندې نازيږي او افتخار کوي، ځکه چې اوس پاک الله دوی سر خوشي او خپلواک او آزاد پرېښي دي، څه مهال چې دوی له ستوني څخه ونيول شي، او په دنيوي عذاب یا اخروي عقاب ککړ او اخته شي؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې د چا ځای خراب؟ او کوم یو جمعیت کمزوری او بېکاره دی؟ نو په دغه موقع کې به د دوی ساز او سامان، اولاد، لښکر او نور شيان هیڅ په کار او ښه ورنه شي.

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَقِيَّةُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَّرَدًّا ۝۶

او زیاتوي الله (په دنیا کې) هغو کسانو ته چې سمه صافه لاره یې موندلې وي هدایت ثبات او یقین، او باقي پاتې کېدونکي (د جزاء په اعتبار) نېک عملونه خیر بهتر غوره دي په نزد د رب ستا له جهته د ثواب، او خیر بهتر غوره دي له جهته د بېرته ورتللو.

تفسیر: یعنې دغه دنيوي رونق د الله تعالی په دربار کې له سره په کار ورتلونکی شی نه دی، او یواځې حسنات او نیکی دده په دربار کې ذي مقدار او قیمتدار دي، په آخرت کې د هرې نېکې بدل او جزاء په ډېر ښه صورت سره ورکوله کېږي.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَ مَا لَأُولَاءُ ۝۷

آیا پس لیدلي دي تا هغه څوک چې کفر یې اختیار کړ په آیتونو (د قدرت) ځمونږ، او وایي: خامخارا کول کېږي (په آخرت کې) ما ته مال او ولد (ځوی، لور).

تفسیر: یعنی اخروي مال او دولت د ایمان او توحید په بدل ور کول کیږي، کافران غواړي چې دنيوي دولت په عقبی کې هم د دوی په برخه شي، یا سره له کفره د اخروي عیش او تنعم څخه هم برخه ومومي، چې په کې مزې وکړي، نو دغه له سره کېدونکی نه دی.

أَظْلَمَ الْغَيْبِ أَمْ أَخَذْنَا عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ۝

آیا خبر شوی دی (دغه کافر) پر غیب؟، یا اخیستی ده په نزد د رحمان وعده؟ (چې ده ته مال او دولت ور کول کیږي په آخرت کې هم).

تفسیر: یعنی په داسې یقین او وثوق سره چې دغه دعوی کوي؛ آیا ده له غیبه خبر موندلی دی؟ یا یې د الله تعالی څخه وعده اخیستی ده؟ ظاهر دی چې له دغو دواړو څخه یو هم نه دی.

كَلَّا سَتَكُنُّبُ مَائِقُولٍ وَمَنْذَلَةٌ مِنَ الْعَذَابِ مَذًّا ۝

نه دي داسې (چې دوی وايي، یعنی نه ور کول کیږي دوی ته مال او ولد په آخرت کې)، مونږ لیکو هغه څه چې وايي، او وبه غځوو ده ته له عذابه په غځولو (چې د یوه له پاسه به بل ورته ور کوو).

وَوَرَّثَهُ مَا يَقُولُ وَيَآتِينَا فَرْدًا ۝

او په میراث به اخلو (له ده په مرګ سره) هغه (مال او اولاد) چې (دی یې خپل) وايي، او راځي مونږ ته یواځې (بې له ماله او اولاده).

تفسیر: چې «دی یې خپل وايي» یعنی مال، اولاد، لکه چې د هغه کافر دواړه ځامن مسلمانان شول (کذا في الموضح)، یا دا مطلب چې دغه شيان به ترې بېل کړل شي، او په قیامت کې به دی یواځې حاضرېږي، نه به مال ورسره وي نه اولاد.

وَإِخْتَدُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لِيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا ۝

او نیولي دي (کفارو) غیر له الله څخه باطل معبودان لپاره د دې چې شي دوی ته سبب د عزت (او مدد).

تفسیر: یعنی برسېره له ماله او اولاده د خپلو باطلو معبودانو امداد او مرستې ته هم هیله من (ارزومند) او امیدوار دي، چې هغوی به دوی ته د الله په حضور ډېرې لویې درجې ور کوي، حال دا چې له سره داسې کېدونکي نه دي، او دغه نشه یوه چټي (فضول) سودا ده؛ چې دوی پخپلو دماغو کې ورته ځای ور کړی دی.

كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا ۝

نه دي داسې (لکه چې دوی یې گڼي)، بلکه ژر به منکر شي (دغه معبودان) په عبادت د دوی، او شي به دغه (معبودان) پر دغو (عابدانو) خپلو دشمنان.

تفسیر: یعنی هغه معبودان به له دوی سره څه مدد وکړي؟ بلکه دوی به بالذات د دغو مشرکانو د دغه عبادت څخه هم د بې زاری اعلان وکړي، او د دوی په مقابل کې به ودرېږي، او د هغوی د عزت زیاتولو په ځای به د دوی د زیات

ذلت او رسوایی سبب و مگرځي، لکه چې په (۲۶ جزء د الأحقاف سورت په (۶) آیت (۱) رکوع) کې راغلي دي:
 ﴿وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَوَهُّمًا رَأً ۖ فَلَا تَجْعَلْ عَلَيْهِمْ إِيمَانَهُمْ عُقَابًا ۗ

آیا نه گورې، نه یې خبر (ای محمده!) چې بېشکه مونږ لیرلي مسلط کړي مو دي شیطانون پر کافرانو باندې چې او چتوي تېزوي دوی په اوچتولو تېزولو سره (په ګناه). پس تلوار مه کوه پر دوی (په ژر غوښتلو د عذاب) بېشکه همدا خبره ده چې شمېرو مونږ دوی ته (ورځې د عمر د دوی) په شمارلو سره.

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَفْدًا ۖ وَسَوْفَ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَرِدًا ۗ

یاد کړه هغه ورځ چې جمع به کړو پر هېز ګاران رحمان ته سواره مېلمانې بللي شوي. او شپو (په شدت سره) مجرمان (طرف د) دوزخ ته پلي (بیاده) تېري.

تفسیر: یعنی هم هغسې چې څاروي ډنگر او حیوانات د تندې په حالت کې د اوبو د ګودر په لوري په منډو او تلوار ورځغلي؛ دغه مجرمان به هم د دوزخ کنډې ته همداسې شپل کيږي.

لَا يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْإِيمَانِ أَتَأْخُذُ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ۗ

نه مالګان کيږي (هیڅ یو د دوی) د شفاعت (د هیچا) مګر هغه څوک چې اخیستې یې ده په نزد د رحمان وعده (او په شفاعت مجاز دی).

تفسیر: یعنی له هغوی سره چې الله تعالی د شفاعت وعده فرمایلي ده، لکه ملائکې، انبیاء، صالحین او نور، نو همدوی به درجه په درجه شفاعت کوي، بلا اجازه هیڅوک به د ژبې خوځولو توان هم ونه لري، او د هغو خلقو سپارښت به وکړی شي چې د هغوی په حق کې د سپارش کېدلو وعده لا له پخوا څخه ورکړې شوې ده، د کافرانو په حق کې به شفاعت له سره نه کيږي.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۗ

او وایي (کتابیان مشرګان) نیولی دی رحمان ولد (ځوی، لور).

تفسیر: ډېرو کسانو غیر الله خپل معبود مقرر کړی وو، لیکن یوه ډله داسې هم وه، چې د الله تعالی لپاره یې د اولاد تجویز هم کړی وو، مثلاً نصرانیانو مسیح علیه السلام او ځینو یهودانو عزیز علیه السلام او ځینو مشرګینو د عربو پرښتو ته به یې د الله تعالی لوبې ویل (العیاذ بالله)، (نو فرمایي الله دغو کفارو ته):

لَقَدْ جِئْتُمْ سِئْرًا ۗ إِنَّكَ تَكَادُ السَّمَوَاتُ بِتَقْطُرٍ مِنْهُ وَتَنْشُقُ الْأَرْضَ وَنَخْرُ الْجِبَالَ هَذَا ۗ أَنْ دَعَا الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۗ

خامخا په تحقیق راتله کړي دي تاسې په یو شي لوی سره له حیثیته د ګناه. نژدې دي اسمانونه چې وچوي له دې (نسبته) (او نژدې ده چې) ټوټې ټوټې شي ځمکه او ولویږي غرونه غر کې غر کې (ذری ذری). له جهته د دې چې بولي دوی رحمان ته ولد (ځوی، لور).

تفسیر: یعنی دغه داسې درنه خبره ویلې شوې ده، او داسې یوه سخته بې ادبه کلمه د دوی له خولې څخه ایستلې شوې ده، چې د هغې له اورېدلو څخه اسمان، ځمکه، غرونه، د هول او هیبت او وېرې لامله لویږي، چوي، ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کیږي.

وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ۗ

او نه ښايي رحمان ته چې ونيسي (دی څوک) ولد (لور، ځوی).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د تقدیس او تنزیه او د غناء له کماله دا خبره منافي ده، چې څوک خپل اولاد وگرځوي، بنا پر هغه غرض چې نصرانیان د اولاد قائل شوي دي، یعنی د «کفارو» مسئله کله چې الله تعالی د «رحمن» په صفت سره وپېژني او ویې مني، نو بیا دغه ضرورت له سره نه پاتې کیږي.

إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا إِيَّيَ الرَّحْمَنِ عَبْدًا ۗ

نه دي ټول هغه (ګرد شیان) چې دي په اسمانونو کې او ځمکه کې مګر راتلونکي دي رحمن ته په دغه حال کې چې بنده وي هر یو (نه ولد).

تفسیر: یعنی ګرد د الله تعالی مخلوق او دده بندګان دي، او دده د بندګۍ په صفت سره دده په حضور کې حاضرېږي، نو بیا بنده څرنگه ولد کېدی شي؟ کله چې ګرد ده ته محکوم او محتاج وي؛ نو دی به ځوی او لور ته څه ضرورت او احتیاج ولري.

لَقَدْ أَحْضَرْتُمُوهُمْ وَعَدَّتْهُمْ عَدًّا ۗ وَكَلَّمْتُمُوهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَرْدًا ۗ

خامخا په تحقیق احاطه کړېده (الله) دوی لره (له جهته د علم او قدرت) او شمیرلي دي (الله) دوی (ټول من حیث الأشخاص والأنفاس والأفعال او نورو) په شمېرلو سره. او دا ټول چې دي راتلونکي دي دغه (الله) ته په ورځ د قیامت کې یواځې.

تفسیر: یعنی د بشر یو فرد هم د الله تعالی له بندګۍ څخه نشي خارجېدی، او ګرد د الله تعالی په حضور کې جره او یواځې حاضرېږي، په دغه وخت کې به له ګردو تعلقاتو او سازو او سامانو څخه بېل کړی شي، او فرضي معبودان، ځامن، لمسي، پلار، مور او نور به یې هیڅ په کار نه ورځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا ۗ

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) ژر به وګرځوي دوی ته رحمان دوستي محبت (په زړونو د خلقو کې).

تفسیر: یعنی دوی ته به خپل محبت ورکوي، یا پخپله به له دوی سره محبت کوي، یا د خلقو په زړونو کې به د دوی محبت غورځولی کیږي، په حدیث کې راغلي دي چې که الله تعالی ته کوم بنده محبوب وي؛ نو رومی جبرئیل علیه السلام خبروي چې زه د فلاني بنده سره محبت کوم، نو ته هم له هغه سره محبت ولره، نو جبرئیل علیه السلام په اسمانونو کې د دغې خبرې اعلان خوروي، له اسمانونو څخې دغه خبره رابښکته کیږي او ځمکې ته رسېږي، او د ځمکې په خلقو کې د دغه بنده په برخه کې حسن القبول حاصلېږي، یعنی بې تعلق خلق چې د هغوی کومه خاص نفع او ضرر دده له ذات سره نه وي ترلی؛ له ده سره به مینه او محبت کوي، د دوی په زړونو کې اول دده محبت اچولی

کیري، وروسته د عامو او د خاصو قبول ورحاصلیږي، که نه په ابتداء کې محض د عامو په طبقه کې حُسن القبول حاصلېدل او بیا د ځینو الله منونکو او صالحانو هم د کومې غلط فهمی او نورو په اساس د ده په طرف تمایل کېدل د مقبولیت عند الله دلیل نه دی، ښه پرې وپوهېږئ.

فَاتِمَايَسِّرَنَّوَهُبِلِسَانِكَ لِتُبَشِّرَ بِهِ الْمُتَّقِينَ وَتُنذِرَ بِهِ قَوْمًا لُدًّا ﴿۱۶﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړي دی مونږ دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې زېږي ورکړي په دې سره پر هېز کارانو ته، او چې وویروي په دې سره قوم جگړه کوونکی.

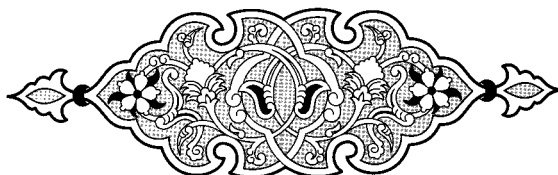
تفسیر: یعنې لوی قرآن په نهایت سهل، او صاف بیان او په واضح او ښکاره ډول سره پر هېز کارانو ته بشارت او روي، او جگړه کوونکو ته د ناکارو کارونو له خرابو نتائجو څخه خبر ورکوي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنْ قَرْنٍ هَلْ يُخَشُّهُمْ مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ﴿۱۷﴾

او څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له (اهل د) زمانې، آیا محسوسوي (مومي ویني) ته له دوی نه یو تن، یا اورې له دوی کوم نرم غږ هم؟

تفسیر: یعنې څومره بدبخت د خپلو جرائمو په سزا هلاک شوي دي، چې د هغوی نوم او نښان هم بیخي د دنیا له مخې څخه محو او ورک شوی دی، نن د دوی د پښو د غږ (کرهار) او د تکبر او لویې ډېر نری آواز (بېهار) هم نه اورېده کیري، نو هغه کسان چې نن ورځ له رسول کریم صلی الله علیه وسلم سره مقابله او مجادله کوي، او د آیات الله څخه انکار او پرې استهزاء کوي؛ دوی دې نه بېفکره کیري، ممکن دي چې دوی هم په همداسې تباه کوونکو عذابونو کې اخته شي، او په یوه ربه کې به بیخي سپیره او پناه شي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ مَرْيَمَ بِحَسَنِ تَوْفِيْقِهِ وَنَصْرِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ أَوْلَا وَآخِرًا.

«د (طه) سورت مکي دی، پرته له (۱۳۰) او (۱۳۱) آیتونو چې مدني دي، (۱۳۵) آیتونه (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۰) او په نزول کې (۴۵) سورت دی، وروسته د «مریم» له سورت نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کونکی دی.

طه ① مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى ② إِلَّا تَذَكَّرَ ③ لِمَنْ يَخْشَى ④

نه دی نازل کړی مونږ پر تا باندې قرآن لپاره د دې چې مشقت محنت پر خپل ځان بار کړې. مگر (نازل کړی دی مونږ) تذکره پند لپاره د هغه چا چې ویرېږي (له الله نه).

تفسیر: یعنې لوی قرآن ځکه نازل شوی دی، چې د هر چا زړه چې نرم وي، او له الله تعالی څخه ویرېږي؛ دی د قرآني بیاناتو څخه پند او نصیحت حاصل کړي، او د قرآن کریم له روحاني فیوضاتو او برکاتو څخه به برخې او محروم پاتې نشي، او داسې کوم غرض نشته چې د پاک قرآن په نزول سره تاسې خامخا په کوم شاقه محنت او شدید تکلیف کې اخته کړي، او نه دغه مقدس قرآن داسې یو شی دی چې (نعوذ بالله) د ده حامل یا عامل له سره به برخې یا محروم یا ناکام پاتې شي، بلکه د دارینو له فیوضاتو څخه فائز المرام گړځي، تاسې د دغو مکذبینو د خبرو د اور بدلو څخه له سره خفه ملول او تنگ زړه مه کېږئ!.

تَنْزِيلًا لِمَنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى ⑤

(نازل شوی دی) په نازلېدلو له طرفه د (هغه) الله چې پیدا کړې یې ده ځمکه او اسمانونه لوړ لوړ (اوچت اوچت).

تفسیر: نو ځکه ضروري ده چې مخلوق دغه قرآن کریم په ډېره خوښۍ او اخلاص سره د الله تعالی جل جلاله د الوهیت پاک کلام ومني! او پر خپلو سرونو او سترگو یې کېږدي! او قطعاً له هغه څخه تخلف او تمرد ونه کړي، او ترې غاړه ونه غړوي.

الرَّحْمَنِ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ⑥

(دغه خالق د ځمکو او اسمانونو ډېر مهربان) رحمان پر عرش باندې د پاسه دی.

تفسیر: د «استواء على العرش» مفصل بیان د «الأعراف» سورت په (۶) رکوع کې لیکلی شوی دی، د «عرش» په متعلق له نصوصو څخه هم دغومره ثابتېږي، چې پایې لري، او خاصو پر بنسټو هغه راپورته کړی دی، او د اسمانونو په سر کې د قبي په شان ولاړ دی.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا تَحْتَ الثَّرَى ⑦

خاص الله لره دي هغه شيان چې په اسمانونو کې دي، او هغه شيان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً عبیداً)، او هغه شيان چې په منځ د دوی کې دي، او هغه چې لاندې له لوندې ځمکې څخه دي.

تفسیر: یعنې هم هغه الله تعالی یواځې د غیر له شرکته له اسمانونو څخه نیولې تر ځمکې او له ځمکې څخه تر تحت الثری پورې د ګردو کائناتو خاص مالک او خالق دی، د ده په تدبیر او انتظام سره دغه ګردې سلسلې قائمې دي، له (ثری - لوندې ځمکې) څخه د ځمکې هغه لاندنی طبقه (پور) مراد ده چې تل د اوبو د قرب او اتصال له سببه لونده وي.

وَإِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ۝

او که ښکاره وینا کوي؛ پس بېشکه دغه (الله) عالم دی په پټې خبرې او په ډېرې پټې.

تفسیر: یعنې هره هغه خبره چې په زور سره وویل شي؛ هغه به څرنگه د هغه علام الغیوب څخه پټه پاتې کېدی شي؟ چې هغه ته هره ښکاره او پټه بلکه له پټو څخه ډېرې زیاتې پټې خبرې هم ورته ښې معلومې دي، او ترې ډېر خبردار دی، هره هغه خبره چې په ګوښې (پناه ځای) او یواځې ځای کې په ډېر ورو وویل شي، یا هغه اندېښنه خیال او تصور چې تش په زړه کې ګرځېدلې وي، او لا د قول او عمل مرتبې ته نه جهراً او نه سرّاً رسېدلې وي، یا تر اوسه هیڅ په زړه کې هم نه وي ګرځېدلې او وروسته له دې نه ګرځېدونکې وي؛ د الله تعالی علم پر دغو ګردو محیط دی، نو ځکه شریعت بلا ضرورت په چغه یا په ډېر زور سره د ذکر کولو څخه ممانعت فرمایلی دی، پرته له هغه واقعو څخه چې په کې ذکر په جهر سره منقول یا د ځینو معتبرو مصالحو په بناء د تجربه کارانو په نزد نافع ګڼلې شوی دی، نو هغه به له دغه نهې له عمومه مستثنی وي.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ۝

الله (چې دی) نشته بل بر حق معبود مګر یواځې همدی دی، خاص همدغه ته شته نومونه ښک (ښایسته).

تفسیر: په پاس آیت کې د الله تعالی هغه صفات چې بیان شول: لکه دا چې الله تعالی خالق الكل علی الاطلاق مالک، رحمان، مطلق قادر، او د محیط علم څښتن دی، د هغو اقتضاء داده چې الوهیت هم د همدغه خاصه وي، ماسوا الله څخه دې د بل هیچا په منځ کې د عبودیت او د بندګۍ سرښکته نه کړ شي.

وَهَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ مُوسَى ۝

او آیا راغلي ده (یا په تحقیق راغلي ده) تاته قصه د موسی؟.

تفسیر: له دې ځایه راهیسې د موسی علیه السلام قصه په ډېر بسط او تفصیل سره بیانوي، تر څو چې اورېدونکي وپوهېږي چې نبی کریم صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم ته د قرآني وحی راتګ کومه نوې او عجیبه خبره نه ده، څرنگه چې پر موسی علیه السلام وحی نازل شوې وه؛ پر دوی هم نازل شوې ده، هم هغسې چې د موسی علیه السلام وحی پر توحید او نورو اسلامي تعلیماتو مشتمله وه؛ د دوی وحی کې هم پر همدغو شیانو تأکیدات صادر شوي دي، هغه مصاعب، متاعب او شدائد چې موسی علیه السلام د حق په تبلیغ کې برداشت کړي دي؛ د همدغو برداشت کول پر دوی هم دي، هم هغسې چې بالاخر بری او غلبه د موسی علیه السلام په برخه شوه؛ د دوی په برخه هم کېدونکې ده،

او لکه چې د موسی علیه السلام د بنمنان مقهور او مغلوب شول؛ یقیناً د محمد صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم د بنمنان هم مخذول او مقهور، او دوی به هم غالب او منصور پری، په دغه مناسبت د موسی نبوت ابتدائي قصه بیان فرمایي، خو پری رسول الله صلی الله علیه وسلم لا متسلي او بنه ډاډه شي.

إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَّعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِقَبَسٍ أَوْ أَجْدَعًا لِّيُتَّهَىٰ ۖ
فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَمْوَسَىٰ ۖ

کله چې ولید (موسی) اور؛ نو ویې ویل اهل خپل ته: واوسئ (تاسې دلته) بېشکه ما ولید یو اور، بنایي ما لره چې زه راوړم تاسې ته له هغه اوره کومه لگولې لمبه، یا ومومم زه په اور باندې لار ښوونکې (چې لار راوښيي). پس کله چې راغی هغه (اور ته)؛ نو غږ ورته وکړی شو (داسې چې) ای موسی !.

تفسیر: د دې قصې مختلفې اجزاء د القصص، طه، او الأعراف د سورتونو څخه جمع کېدی شي، دلته له (مدین) څخه (د مصر) په طرف د بېرته ورتګ واقعہ مذکورہ ده: امام أحمد رحمه الله له وهب رحمه الله څخه نقل کړي دي: کله چې موسی علیه السلام د ﴿يُؤْتِي﴾ غږ واورېد؛ نو څو ځلې یې «لبیک» وویل، او عرض یې وکړ چې «زه ستا غږ اورم، او د راتګ احساس دې کوم، مګر نه دې وینم چې چېرې یې».

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ وَالْحَمْدُ تَعْلِيكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۖ

بېشکه زه چې یم همدا زه رب ستا یم، پس وباسه (له دواړو پښو) پښې خپلې، بېشکه ته چې یې په کنده پاکه د طوی کې یې.

تفسیر: «طوی» د هغه میدان نوم دی، بنایي چې دغه میدان لا له پخوا څخه متبرک وو، یا اوس متبرک شوی دی، د موسی علیه السلام پښې (یا به) ناپاکې وې؛ نو ځکه پرې وویستلې شوې (یا یې تواضعاً او أدباً) پرې وویستلې، باقي هغه موزې، ماسې، پښې (خپلې) چې پاکې وې؛ له هغو سره لمونځ کېدی شي، د دې موضوع پوره مسائل دې په فقهیه کتابونو کې وکتل شي !.

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَىٰ ۖ

او ما غوره کړی یې ته (په رسالت)، پس غوږ کېده هغه حکم ته چې وحي کیري (تالره !).

تفسیر: «ما غوره کړی یې ته» یعنې په ګرد جهان کې مې همدا ته د نبوت، رسالت او د مکالمې شرف لپاره انتخاب او غوره کړې، نو ځکه هغه احکام چې وروسته له دې نه درکول کیري؛ هغه په غور او دقت سره واوره، او پرې عمل وکړه !.

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ۖ

بېشکه زه چې یم همدا زه الله یم، نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر همدا زه یم، پس عبادت کوه ځما ! او سم دروه (اداء کوه) لمونځ لپاره د ذکر (یادونې) ځما.

تفسیر: په دغه کې یې د خالص توحید او د هر قسم بدني او مالي عبادت حکم وکړ، څرنگه چې لمونځ اهم العبادات دی، د هغه ذکر په خصوصیت سره وکړی شو، او په دې باندې یې تنبیه فرمایلي ده، چې د لمانځه څخه اعظم مقصود

د الله تعالی یادول دي، گواکي له لمانځه څخه غافلېدل د الله تعالی له یاده غافلېدل دي، او د ذکر الله په متعلق یې په بل ځای کې فرمایلي دي: ﴿وَأَذْكُرُّنَّكَ إِذْ أَنْسَيْتَ﴾ یعنی که په هېره او خطا سره د الله تعالی له یاده غافل شې؛ نو هر کله مو چې په یاد درشي هغه یاد کړئ! د لمانځه حکم هم همداسې دی، چې که په خپل وخت کې دغفلت او نسیان لامله پاتې شي؛ نو هر کله مو چې په یاد درشي قضا یې راوړئ «فلیصلها إذا ذکرها».

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أَحْقِيهَا

بېشکه قیامت راتلونکی دی، زه اراده لرم د دې چې پټ کړم دغه (وخت د راتللو د قیامت).

تفسیر: یعنی اراده لرم چې د هغه د راتګ وخت له ګردو څخه مخفي او پټ وساتم.

لِتَجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا تَسْعَىٰ ۝۱۵

لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغو عملونو چې کوي یې (له خیر او شره).

تفسیر: یعنی د قیامت راتګ د دې لپاره هم ضروري دی، چې هر سړي ته د هغه د نېکي او بدی جزا ور ورسېږي، او د مطیع او عاصي په منځ کې هیڅ قسم التباس او اشتباه پاتې نشي، دغه وروسته له عبادت او توحیده د معاد د عقیدې تعلیم وشو.

فَلَا يَصُدُّكُمْ عَنْهَا مَنْ لَابُؤْمِنْ بِهَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ قَاتِرْدَىٰ ۝۱۶

پس نه دې بندوي نه دې منع کوي تا خامخا له دغه (ایمان راوړلو په قیامت یا له لمانځه) هغه څوک چې نه لري ایمان په هغه او متابعت کوي د خواهشو خپلو، (که منع راوړي)؛ پس ته به هلاک شي.

تفسیر: یعنی نه دې اړوي تاله ایمان راوړلو څخه، یعنی پر قیامت باندې د ایمان راوړلو یا له لمانځه څخه، کله چې الله تعالی موسی علیه السلام ته نصیحت کړی دی، چې د بدانو له صحبت څخه ځان ساته! نو نورو ته لا د دغې خبرې ضرورت شته چې هر ورو دې خپل ځان د بدانو له مصاحبتو وساتي.

وَإِنَّكَ بِبَيْنِكَ مُوسَىٰ ۝۱۷ قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَهُشُّ بِهَا عَلَىٰ غَمِّي وَلِيَ فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَىٰ ۝۱۸

او څه خیز دی دغه په بني لاس د تا کې ای موسی؟. نو وویل (موسی): دا همسا ځماده چې تکیه کوم پر دې او وهم (ځنډم) په دې سره (پانې د ونې چې تویې شي) پر ګډو ځما، او دي ماته په دغه (همسا) کې مطالب حوائج نور هم.

تفسیر: یعنی په دې کې هیڅ شبهه نشته چې دغه هم هغه ځما د لاس لرګی دی، چې تل یې په خپل لاس کې ګرځوم، او پرې تکیه کوم، او خپلو پسو او ګډو ته پانې پرې ځنډم، دښمن او موذي ځناوران پرې شرم او دفع کوم یې، او نور ډېر ضروري کارونه هم پرې انجاموم.

قَالَ لَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ ۝۱۹ فَاَلْقَاهَا فَإِذَا هِيَ حَيَّةٌ تَسْعَىٰ ۝۲۰

و فرمایل (الله) چې وغورځوه دغه (همسا) ای موسی. پس ویې غورځوله دا (همسا) پس ناڅاپه دا مار ووژوندی چې منډې یې وهلي (ځغلبده).

تفسیر: یعنی په مجرد د دې چې همسا یې پر ځمکه وغورځوله؛ دغه همسا د اژدها په شکل واوښته، چې د ډېر نري مار په شان په ډېرې جلتې سره ځغلبده، موسی علیه السلام د دې یو ناڅاپه د دغه انقلابي وضعیت له لیدلو څخه د بشریت په مقتضی وویرېد.

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَحْفَظْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا الْأُولَى ﴿٢١﴾

و فرماییل (الله موسی ته) ونیسه دا (همسا) او مه ویرېره! ژر به وگرځوو مونږ دغه (همسا) هم هغه شکل رو مېنې خپل ته.

تفسیر: یعنی کله چې بېرته په لاس درشي؛ دغه ښامار بیا هغه همسا کېږي.

وَأَمْمُؤَيْدَاكَ إِلَى جَنَاحِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ آيَةٍ أُخْرَى ﴿٢٢﴾

او پيوست کړه (ښی) لاس خپل تخرک خپل ته حال دا چې راوبه وځي تک سپين (روښانه) بې له عيبه (د برکوالي)، حال دا چې دغه معجزه ده بله.

تفسیر: یعنی خپل لاس په تخرک کې ننه باسه، او بیا یې له ګرېوانه وباسه! نو دغه لاس به دې تک سپين او روښانه ښکاري، او دغه سپين والی د برص (برکوالي) او نورو عیبو له پلوه به نه وي چې عیب وګڼل شي.

لِيُؤْيِكَ مِنَ الْيَتْنِ الْكُبْرَى ﴿٢٣﴾

لپاره د دې چې وښيو تاته ځينې له هغو معجزاتو چې ډېرې لويې دي.

تفسیر: یعنی د همسا او بيضاء لاس معجزې له هغو لويو ښو او معجزاتو د قدرت څخه دوه معجزې دي، چې د هغو وړښودل تاسې ته منظور دي.

إِذْ هَبَّ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ﴿٢٤﴾ قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ﴿٢٥﴾

لاړ شه فرعون ته (سره له دغو معجزو) بېشکه چې هغه باغي شوی دی (تجاوز یې کړی دی له حدوده د بندګۍ). وویل (موسی): ای ربه ځما! پرانیځه ارته کړه مالره سینه ځما.

تفسیر: یعنی حلیم، بردبار او د حوصلې خاوند مې وگرځوې، چې د خلاف الطبع شيانو د لیدلو څخه ژر خفه نه شم، او درسالت په تبليغ کې له هغو مصاعبو سره چې مخامخ کېږم، او هغه متاعب چې ځما په مقابل کې راځي؛ له هغو څخه ونه ویرېږم، بلکه په ارت زړه او راهه وچولي (تندي) یې وګالم (برداشت کړم)، او متحمل یې شم.

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ﴿٢٦﴾

او آسان کړه ماته دغه مهم کار ځما (چې تبليغ دی).

وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي ﴿٢٧﴾ يَفْقَهُوا قَوْلِي ﴿٢٨﴾

او پرانیځه غوټه له ژبې ځما. چې وپوهېږي خلق په خبرو ځما (په وخت د تبليغ کې).

تفسیر: ژبه یې په وړو کیتوب کې سوځېدلې وه (چې د هغه قصه په نورو تفاسيرو کې لیکلې شوې ده)، او په صاف ډول سره یې خبرې نشوې کولې، نو ځکه یې دغسې دعاء وکړله.

وَاجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِّنْ أَهْلِي ﴿١٩﴾ هَارُونَ أَخِي ﴿٢٠﴾ اشْدُدْ يَدِيْهٖ اَزْرِي ﴿٢١﴾ وَاشْرِكْهُ فِىْ اَمْرِي ﴿٢٢﴾

او وگرحوه ما ته يو وزير (مرستيال) له اهله ځما. هارون (چې دی) ورور ځما. قوي کره په ده سره ملا ځما. او شریک کره دغه (هارون له ما سره) په دې کار ځما کې.

تفسیر: هارون علیه السلام په عمر کې له موسی علیه السلام څخه لوی وو.

كَيْ تُصِیْحَكَ كَثِيْرًا ﴿٢٣﴾ وَنَذْكُرْكَ كَثِيْرًا ﴿٢٤﴾ اِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِيْرًا ﴿٢٥﴾

لپاره د دې چې تسبیح ووايو ستا (تسبیح ډېر) او یادوو تا په ذکر ثناء ډېره. بېشکه ته چې یې یې ته په (احوالو) ځمونږ ښه خبردار لیدونکی یې.

تفسیر: یعنې که دواړه سره یو ځای شو؛ د دعوت او تبلیغ په موقعو کې به ډېر په زور او شور سره ستا پاکي او کمالات بیان کړو، او د دعوت له مواضعو څخه قطع نظر کله چې مونږ هر یوه ته د بل د ملگرتیا قلبی تقویه او د زړه ډاډینه حاصله وي؛ نو په خپلو کورونو او ځایونو کې به په نشاط او طمانیت سره ستا ذکر (او عبادت) په کثرت سره کوو.

قَالَ قَدْ اُوتِيْتِ سُوْاْلَكَ يٰمُوسٰى ﴿٢٦﴾

و فرمایل (الله) په تحقیق درکړی شوی تا ته سوال د تا ای موسی.

تفسیر: یعنې کوم شیان چې تاسې وغوښتل؛ د الله تعالی له لوري تاسې ته درکړل شول.

وَلَقَدْ مَنَّا عَلَيْكَ مَرَّةً اٰخْرٰى ﴿٢٧﴾

او خامخا په تحقیق احسان کړی وو مونږ پر تا یو کړت بل (پخوا له دې نه).

اِذْ اَوْحَيْنَا اِلٰى اُمِّكَ مَا يُوحٰى ﴿٢٨﴾

کله چې وحی کړې وه مونږ مور ستا ته (الهامًا یا په خوب کې) دغه چې اوس اوراوه شي.

تفسیر: یعنې په خوب یا ویښتیا او بیداری کې، د الهام په ډول یا په هم هغه وخت کې د کوم مجهول الاسم نبی په ژبه ستا مور ته هغه حکم مو درلېږلی وو، چې د هغه لېږل مناسب وو.

تنبيه: د «ایحاء» له لفظه د موسی علیه السلام د مور نبوت نه ثابتیږي، لکه چې د پاس تقریر څخه ظاهر دي، ځکه چې نبی هغه دی چې د الله تعالی له طرفه ورته د احکامو وحی راشي، او د هغه په تبلیغ مأمور وي، او دلته دغه تعریف نه صادقېږي.

اِنَّ اَقْدِنَ فِیْهِ فِى التَّابُوْتِ فَاَقْدِنِ فِیْهِ فِى الْبِیْرِ فَلَیْلَتُهُ الْبِیْرُ بِالسَّاحِلِ یَاْخُذُهٗ عَدُوٌّ لِّیْ وَعَدُوٌّ لَّهٗ ؕ

چې وغورځوه دغه (موسی) په تابوت (صندوق) کې، (پس بیا) وغورځوه دغه (تابوت) په سیند کې، بس ودې غورځوي هغه صندوق لره سیند په ساحل (غاړه خپل کې، چې) ونیسي دغه (موسی) دښمن ځما او دښمن د ده.

تفسیر: یعنې کله چې موسی علیه السلام پیدا شو، د ده والده وویرېده، چې که د فرعون سپري خبر شي؛ نو دغه ځما هلک به هم ووژني، او د ده مور او پلار ته به هم رېږ (زحمت) او تکلیف ورپېښوي، چې دغه مو ولې رابنکاره نه

کړ، نو په دغه وخت کې د الله تعالی له طرفه دغه تدبیر وراهام شو، او د موسی علیه السلام والدې دی په یو سر ترلې صندوق کې په سیند کې لاهو کړ، له دغه سیند څخه یوه ویاله د فرعون باغ ته تللې وه، نو دغه صندوق په دغه ویاله کې راغلی په وچه کې ونښت، یا د فرعون د باغ په حوض کې ودرېد، د فرعون ښځه (بی بی آسیه رضي الله تعالی عنها) چې یوه ډېره عقیفه عابده اسرائیلی مېرمن وه، له دغه صندوق څخه دغه هلک وویست، او د فرعون مخ ته یې وروړاندې کړ، او ورته ویې ویل: راځه چې دغه ماشوم مونږ د خپل ځوی په شان وروزو (وپالو)، فرعون هم د دې هلک د لیدلو څخه خوښ شو، او مینه یې پرې راغله، مگر د ده د ځوی ګرځولو ځنې یې انکار وکړ، مگر د بی بی آسیې رضي الله تعالی عنها له خاطرې به یې د خپل ځوی په شان د هغه روزنه (پالنه) کوله، او په دې شان د الله تعالی د عجیب او غریب قدرت ظهور په عمل راغی.

وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ حَبَابًا مِّمِّيًّا

او اچولی مې وو پر تا محبت مینه له طرفه ځما (چې ګرد خلق پر تا مین شول).

تفسیر: یعنی مونږ له خپل لوري په دغه وخت کې د مخلوق په زړه کې ستا محبت وغورځاوه، چې هر لیدونکی به له تا سره مینه او محبت وکړي، یا یو خاص محبت مو پر تا وغورځاوه، چې ته د الله تعالی محبوب وګرځېدې، نو له هر چا سره چې پاک الله محبت وکړي؛ بندګان هم له هغه سره مینه او محبت کوي.

وَلِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَيْنِي

او (ومې کړه دغه کارونه) چې تربیت ستا وشي ځما د سترګو لاندې.

تفسیر: یعنی د خلقو په زړونو کې ستا د محبت غورځولو څخه دغه غرض وو چې ځمونږ د سترګو لاندې ستا کتنه، حفاظت، او روزنه وکړه شي، او د داسې سخت دښمن په کور کې سره له دې چې شپې او ورځې دې تېرولې؛ خو بیا ستا یوه وینسته ته څه ضرر او زیان ونه رسېږي.

إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ مَن يَكْفُلُهُ ۗ فَرَجَعْنَاكَ إِلَىٰ أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۗ

کله چې تله خور د تا (لپاره د پلټنې ستا؛ نو یې ولیدې چې د هیچا تی نه نیسې) پس ویې ویل: آیا ونبایم زه تاسې ته هغه څوک چې تربیت وکړي د ده (نو قبول شو قول د دې، او مور یې راوسته او تی یې ونيوه)، پس بېرته راوستې مونږ ته مور خپلې ته لپاره د دې چې یخې (رنې) شي سترګې د دې (او خوشاله شي په لیدلو د تا) او خفه نشي.

تفسیر: پوره قصه به په بل ځای کې راځي، د موسی علیه السلام مور وروسته له هغه چې صندوق یې په سیند کې وغورځاوه، د بشریت په مقتضی سخته خپه او پرېشانه شوه، او په دغه اندېښنه کې ډوبه تللې وه چې د دې د ځوی به څه حال شوی وي؟ نه ورته معلومه وه چې ژوندی دی؟ یا د کوم ځناور خوراک شوی دی؟ نو د موسی علیه السلام خور ته یې وویل: «ای لورې! ته په پټه سره خپل ورور ولټوه! او د ده د حال او احوال په تحقیق کې اوسه! د بل لورې د الله تعالی په مشیت دغسې حال مهیا شو، چې موسی علیه السلام د هیڅ یوې ښځې تی به یې په خوله نه اخیست، نو ځکه ډېر ښځې راغلې او بېرته لاړې، د موسی علیه السلام خور (بی بی مریمې) چې د ده په تکل کې وه (بی بی آسیې رضي الله تعالی عنها) ته یې وویل: «که مو امر او اجازه وي؛ نو زه به یوه ډېره ښه ښځه تاسې ته راوړم، چې دغه هلک د هغې تی واخلي، یا هغه داسې دارو او درمان وکړي چې دغه هلک څه شی وخوري، او له لورې څخه ورته څه زیان او

ضرر ونه رسيږي، او په ښه شان سره يې وروزي، او پالنه يې وکړي، پرې حکم وشو چې هله ژر شه! او ژر يې راوله! دا لاره او د موسی عليه السلام مور يې ورته راوسته، او هغه يې په الله او بسم الله سره خپل تي ته واچاوه، او ده د هغې تي واخيست، او په غږ کهار سره يې په تي رودلو باندې شروع وکړه، د فرعون په کور کې ډېره خوښي او خوشالي پيدا شوه، او ټول د دغه هلک د موندلو څخه په خپلو کاليو (جامو) کې نه ځايېدل، د موسی عليه السلام مور وويل چې: زه دلته نشم پاتې کېدی، که ماته اجازه راکړه شي چې دغه هلک له خپله ځانه سره کور ته يوسم، او په پوره حفاظت او اهتمام سره يې روزنه او پالنه وکړم، بالاخر د فرعون له طرفه د دايمي په توگه د دغه هلک په تربيت مأموره شوه، او دی يې بېرته خپل کور ته راوست، او د پاچاهي په اعزاز او اکرام سره د ده په تربيت باندې يې لاس پورې کړ.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَبَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ

او مړ کړی وو تا يو سړی، پس نجات مو در کړ تاته له غمه (د قصاص او عقاب).

تفسير: دغه پورته قصه د القصص په سورت کې راځي، خلاصه يې دا چې د ځلميتوب په وخت کې د موسی عليه السلام له لاسه يو قبطي وژلی شوی وو، موسی عليه السلام وويرېد چې د ده په قصاص کې هم په دنيا او هم په عقبي کې زه ماخوډ کېږم، نو پاک الله ده ته له دغو دواړو اقسامو پرېشانيو څخه نجات ورکړ، د اخروي پرېشاني څخه په دې ډول چې د توبې توفيق يې وروباښه چې قبوله هم شوه، او له دنيوي څخه په دې ډول چې موسی عليه السلام يې له مصر وويست، او مدين ته يې ورساوه، چې پوره قصه يې په بل ځای کې راځي.

وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَبَجَّيْنَاكَ

او ومړي ازمويلې ته (په قسما قسم) ازموينو سره.

تفسير: يعنې ستا امتحان د الله تعالی له طرفه په څو څو ځايونو کې واخيست شو، او ته په کې بريالی (کامياب) ثابت شوې.

فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَهُوسَى ⑤

پس واوسېدی ته څو کاله په اهل د مدين کې بيا راغلې ته (اوس دلته) پر هغه وخت مقرر شوي (د عمر چې ما اندازه کړی وو، او د رسالت لایق دی)، ای موسی !

وَأَصْطَفَيْتَ الْنَفْسَ ⑥

او جوړ کړی (غوره کړی) يې ماته لپاره د ځان خپل (په رسالت).

تفسير: يعنې د خپلې وحې او رسالت لپاره يې تيار، او په خپلو خواصو او مقربينو کې يې داخل کړې، او څرنگه يې چې اراده وه؛ ستا روزنه (پالنه) يې وفرمايله.

إِذْ هَبَّ أَنْتَ وَأَخُوكَ بِالْبَنِيِّ وَالْأَنْبِيَاءِ ذِكْرَى ⑦

لاړ شه ته (ای موسی) او ورور د تا په معجزو ځما سره، او سستي مه کوئ په یاد ځما کې.

تفسير: يعنې د هغه کار لپاره چې ته جوړ کړی شوی يې؛ اوس يې وخت راغلی دی، چې ته له خپل ورور هارون عليه السلام سره د هغه لپاره ولاړ او تيار شئ! او هغه دلائل او معجزات چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ د ضرورت

په وخت کې يې ظاهر کړې، کله چې موسى عليه السلام پخوا له دې نه د دعاء کولو په وخت کې ويلې وو: ﴿كَيْ تُسَبِّحَكَ كَثِيرًا ۖ وَتَذَكَّرُكَ كَثِيرًا﴾ نو ځکه يې دلته په ﴿وَلَا تَنْبِيئُنِي ذِكْرِي﴾ په ويلو سره د هغه تذکره وفرمايله، يعنې د الله تعالی د نامه په تبليغ کې په پوره تياری او فعاليت سره کار وکړئ! او تمامو احوالو او اوقاتو کې عموماً او د دعوت او تبليغ په وخت کې خصوصاً پاک الله په کثرت سره يادوئ! چې دغه ذکر الله د اهل الله لپاره د بري او کاميابي لويه وسيله او د دښمن په مقابل کې مهمه وسله ده.

إِذْ هَبَّ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ﴿٣٥﴾

لاړ شئ (تاسې دواړه) فرعون ته، بېشکه چې دی باغي شوی دی په دعوی د الوهيت سره.

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ﴿٣٦﴾

پس ووايئ ده ته خبره پسته بنايېرې چې دی پند واخلي (که ستا رسالت ورته محقق شي) يا وويرېرې (له الله که متوهم شي).

تفسير: يعنې د دعوت او تبليغ او وعظ او نصيحت په وخت کې پستي، آسانه، رقت راوړنکې خبرې وکړه، اگر که دده د تمرّد او طغيان لامله د قبول هيله او اميد نشته، خو بيا هم تاسې داسې خيال وکړئ! ممکن دی چې هغه له فکره او غور څخه کار واخلي، او دغه پند او نصائح پرې اثر وغورځوي، يا د الله تعالی د جلال او جبروت د بيان اورېدلو څخه وويرېرې، او د طاعت او انابت په لوري متمائل شي، او په خبرو او اترو کې ډېره نرمي وکړي، له دې توصيې څخه د دعوتو او مبلغينو لپاره ډېر لوی دستور العمل په لاس راځي، لکه چې په قرآن کې داسې صاف ارشاد شوی دی: ﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾ (۱۴ جزء د النحل سورت (۱۲۵) آيت (۱۶) رکوع).

قَالَ رَبُّنَا أَخَافُ أَنَّ يُفْرطَ عَلَيْنَا أَوْ أَن تَبْطِغُنَا ﴿٣٧﴾

وويل (دواړو وروڼو) ای ربه ځمونږ! بېشکه مونږ ویرېرو چې تلوار به وکړي پر مونږ (په عقوبت سره)، يا به لا نافرمان شي (چې ستا په نسبت به بدې خبرې وکړي).

قَالَ لَا تَحْزَنْ إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَىٰ ﴿٣٨﴾

وفرمايل (الله) مه ویرېرئ (تاسې دواړه)، بېشکه زه له تاسې سره يم (په معاونت او نصرت)، اورم او وينم (په ښه شان سره ستاسې اقوال او افعال هم).

تفسير: يعنې هغه خبرې چې ستاسې او د ده په منځ کې کيږي، يا هغه معاملات چې در وړاندې کيږي؛ هغه ګرد زه اورم او وينم يې، زه هيڅ له ستاسې نه يم جلا، او تل ځما نصرت او حمايت له تاسې سره دی، خوف او وېره هيڅ مورد نه لري، او نه ښايي چې تاسې په دغه فکر کې واوسئ.

فَأْتِيَهُمْ قَوْلًا مِّنْ أَسْفَلِ السَّمَاءِ قَائِلًا إِنَّهُ سَوْءٌ مَُّرْسُودٌ ﴿٣٩﴾

پس ورشئ (تاسې دواړه) ده ته پس ووايئ چې بېشکه مونږ يو رسولان د رب ستا، نو ولېره له مونږ سره بني اسرائيل، او مه په عذابوه دوی (په سختو سختو تکاليفو سره).

تفسیر: په دغه کې د درې شیانو په طرف دعوت ورکړی شوی دی:

(۱): د فرعون او د نورو مخلوقاتو کوم رب شته چې رسول یې رالېږلی دی.

(۲): مونږ دواړه د هغه رسولان یو، لهدا ځمونږ اطاعت او د رب العزت عبادت بنایي چې وکړی شي، ګواکې په دغې جملې سره د ایمان د اصل په لوري دعوت ورکړی شوی دی، همدغه یې په «والنازعات» (دېرشم ۳۰ جزء کې) داسې اداء کړی دی: ﴿فَقُلْ هَلْ لَكُمْ إِلَىٰ أَنْ تَزُولَ﴾ «وَأَهْدِيكَ إِلَىٰ رَبِّكَ فَتَعْتَبِي﴾

(۳): هغه شی دی چې د هغه ضرورت په هغه خاص وخت کې واقع شو، یعنې د بني اسرائیلو نجات د فرعونیانو د ذلت او رقت راوړونکې غلامی څخه، مطلب یې دا دی چې: پر دغې شریفې او نجیب الاصلې کورنۍ ظلم او ستم مه کوئ! او د دغه ډېر ذلیل او حقیر مریتوبه یې ازاد او خپلواک کړئ، او له مونږ سره یې پرېږدئ چې هر چېرې مو چې زړه غواړي لار شو، او په ازادۍ سره شپې او ورځې تېرې کړو.

قَدْ جِئْنَاكَ يَا إِلَهَ مِنْ رَبِّكَ

په تحقیق راغلي یو مونږ تا ته سره له معجزې له جانبې د رب ستا.

تفسیر: یعنې ځمونږ دغه د رسالت دعوی یې دلیل نه ده، بلکه پر خپل صداقت د الله تعالی د قدرت معجزې او دلائل هم راسره شته.

وَالسَّلَامُ عَلَىٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ ۖ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَن كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۖ

او سلامتي ده (له عذابه) په هغه چا چې متابعت وکړي د سمې صافې لارې. بېشکه مونږ چې یو په تحقیق وحی کړی شوې ده مونږ ته چې بېشکه عذاب په هغه چا دې چې تکذیب کوي (د رسولانو) او مخ ګرځوي (له اسلامه).

تفسیر: یعنې هر څوک چې ځمونږ خبره ومني، او پر سمه صافه لاره لارې شي؛ نو د هغه لپاره د دواړو دارینو سعادت او سلامت ور په برخه کېږي، او هر څوک چې تکذیب او اعراض کوي؛ نو د هغه لپاره عذاب یقیني دی، اعم له دې نه چې یواځې اخروي عذاب وي، یا په دنیا کې هم ورته ورسېږي، بنایي چې اوس تاسې د خپل آخرت په فکر کې شئ، او هره لاره مو چې خوښه وي؛ هم هغه ځان ته غوره کړئ.

کله چې راغلل دوی فرعون ته، او د رب العالمین پیغام یې ورساوه؟

قَالَ فَمَنْ رَّبُّكُمْ يَا مُوسَىٰ ۖ

نو وویل (فرعون) پس څوک دی رب ستاسې ای موسی؟

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَىٰ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَىٰ ۖ

وویل موسی: رب ځمونږ هغه ذات دی چې ورکړی یې دی هر څیز ته (له مخلوقاتو) صورت شکل دده (موافق د کماله دده سره)، بیا یې لاره هم ورسوولې ده.

تفسیر: یعنې هر شي ته یې سم د هغه له استعداد سره شکل، صورت، قوې، خواص او نور عنایت فرمایلي دي، او د حکمت له کمال یې هم هغسې جوړ کړی دی چې هغه لره لازم وو، بیا په مخلوقاتو کې د هر یو د وجود او بقاء لپاره

هغه سامان چې ضرورت وو؛ هغه يې ورمهيا کړې دی، او هر خيز ته يې له خپل مادي ساخت او روحاني قوتونو او خارجي سامانونو څخه د کار اخيستلو لاره ورسوولې ده، بيا داسې يو ټينګ نظام يې راښوولی دی، مونږ ته يې هم هدايت را کړې دی، چې د دغو مصنوعاتو له وجوده د صانع پر وجود څرنگه استدلال وکړو، فلله الحمد والمنة.

قَالَ فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى ۝ قَالَ عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ۝

وويل (فرعون): پس څه وو (حال) د خلقو پخوانيو؟. وويل (موسی): چې علم د هغوی په نزد د رب څما دی په کتاب (لوح محفوظ) کې (ليکلي دي)، چې نه يې ورک کوي رب څما او نه يې هېروي (هيڅ خيز).

تفسير: يعنې «که د الله تعالی پر وجود باندې داسې روښان دلائل قائم شوي دي، او د هغه په طرف چې ته دعوت ورکوي حق دی؛ نو د تېرو اقوامو په متعلق څه بيان کړه، چې آخر له دوی څنې ډېر کسان سره د داسې واضحو او روښانو دلائلو له موجوديته ولې يې له حق څخه غاړه وغړوله، او قبول يې نه کړ؟ آيا پر هغو ګردو باندې يې عذاب نازل کړ او تباہ شول؟ که نه نبي يې نو د ګردو اقوامو تفصيلي حالات ښايي تاته خامخا معلوم وي»، دغه ګرد لا يعنې او لرې له مقصده خبرو باندې ځکه د فرعون خوله وسپړېده چې د موسی عليه السلام د هدايت مضامين په داسې فضولو او چټي خبرو سره مخلوط کړي، موسی عليه السلام وفرمايل چې: انبياوو ته د ګردو شيانو تفصيلي علم لرل ضروري نه دي، د هر قوم د تفصيلي حالاتو څخه اطلاع او علم يواځې د الله تعالی کار دی، چې د ځينو مخفي مصالحو په بناء هغه يې په کتاب (لوح محفوظ) کې هم ليکلی دی، د الله تعالی د محيط علم څخه يو شی نه ابتداء غائب کېدی شي او نه په علم کې راغلی خيز د يوې شپې لپاره هم هېرېدی شي، پر هغه د هر قوم د اعمالو په هر وخت کې چې کړي يې وي؛ د هغو ګردو د يوې يوې ذرې ليکلې شوې حساب شته، چې په هر يوه لازمو اوقاتو کې يې ښکارولی شي.

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَاسَّلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا
مِّن نَّبَاتٍ شَتَّى ۝

هغه الله چې ګرځولې يې ده تاسې ته ځمکه فرش (غوړېدلې) او روانې کړې يې دي تاسې ته په دې کې لارې، او نازلې کړې يې دي (له طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس راوباسو مونږ په دې (اوبو) سره هر هر قسم له ګياو (شنيليو) څخه رنگه په رنگه.

تفسير: يعنې د اوبو، سيندونو، او غرونو له منځه يې پر ځمکه لارې جوړې کړي، او له يوه ځايه بل ځای ته يې بيولې او ښلولې دي، چې پر هغو له ورتګه له يوه ملکه بل ملک ته رسېدی شي، او د اوبو په ذريعه الله تعالی راز راز شنيليو، تر کودی (نباتات) مېوې، دانې، غلې اونور يې پيدا کړي دي.

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْعَامَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النَّهْيِ ۝

وخورئ تاسې ترې او څروئ (په کې) چارپايان خپل، بېشکه په دې (مذکورو شيانو کې) خامخا (د قدرت ډېر) دلائل دي لپاره د خاوندانو د عقل.

تفسير: يعنې ښې او عمدې غذاوې تاسې خورئ، او هغه شيان چې ستاسې نه پکار يري؛ هغه پر خپلو چارپايانو خورئ، چې د هغوی په محنت او زيار (کوښښ) ايستلو سره علی الأكثر دغه پيداوار حاصل يري.

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى ﴿۵۵﴾

(خاص) له دې (ځمکې څخه) پیدا کړي یې مونږ تاسې، او په همدې ځمکې کې ننه باسو تاسې، او له دې (ځمکې) څخه راباسو تاسې بل کړت (دویم ځلي په بعث بعد الموت سره).

تفسیر: د ګردو پلار آدم علیه السلام له خاورو څخه پیدا کړی شوی دی، بیا په هغو اغذیه وو (خوراکو) سره چې د انسان د بدن روزنه (تربیت) کيږي؛ هغه هم له خاورو څخه وځي، وروسته له مرګه هم په عمومي ډول ګرد انسانان وړاندې یا وروسته له خاورو سره ګلپيږي، همداسې د قیامت په وخت کې همدغه اجزاء چې له خاورو سره ګلپوډ شوي وي؛ بیا سره ټولپيږي او بیا له سره پیدا کيږي، او هغه مړي چې په قبرونو کې خښ وي؛ بیا ژوندي ترې راپورته کيږي.

وَلَقَدْ آتَيْنَاهُمُ الْآيَاتِ الْكَلِمَاتِ وَآبَىٰ ﴿۵۶﴾

او خامخا په تحقیق ورنښولې (ورپېژندلې) وې مونږ دغه (فرعون ته) معجزې (د قدرت خپلې) ټولې، نو تکذیب یې وکړ (د معجزو) او منع یې راوړه (له ایمانه په هغو باندې).

قَالَ أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ وَأَنَا بَسِيعٌ أَعْمَىٰ ﴿۵۷﴾

ووویل (فرعون) آیا راغلی یې ته مونږ ته لپاره د دې چې وباسې مونږ له ځمکې ځمونږ په سحر خپل ای موسی؟

تفسیر: دغه خبره یې خپل قوم قبایانو ته ځکه وویل؛ څو هغوی ته د موسی علیه السلام په مقابل کې نفرت او اشتعال ورکړي، یعنې د موسی علیه السلام غرض او مقصد دا دی چې د جادو په زور مونږ د دې ملک څخه وشړي، او د کوچګرۍ په داسې نندارې د عوامو جمیعت له خپله ځانه سره ملګري کړي، او په دغه چل د قبایانو پر ګردو املاکو او اموالو قابض شي.

فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَكَ بِإِسْرَائِيلَ مِثْلَهُ فَأَجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا سَوِيًّا ﴿۵۸﴾

پس خامخا رابه وړو تاته سحر پشان د دې سحر، پس مقرر کړه په منځ ځمونږ او په منځ د تا کې یوه وعده چې نه به کوو مخالفت له هغه مونږ او نه ته، (او وګرځوه ځای د وعده) یو ځای هوار (متوسط په منځ د طرفینو کې).

تفسیر: یعنې ته پخپله په دغه اراده کې له سره نشې کامیابېدی، له مونږ سره ډېر لوی لوی کوچګران شته، ښه خو به دا وي چې ته له هغوی سره مقابله وکړې، پس په هره ورځ او هر ځای کې چې ته له هغوی سره مقابله کول غواړې؛ د هغه د تعیین اختیار تاته درکړی کيږي، او دا ضروري ده هر هغه وخت چې معین کيږي؛ ښایي چې له هغه څخه هیڅوک ځان ونه کارې، او داسې ځای دې وټاکل شي، چې هلته د دواړو طرفینو لپاره یو شان سهولت حاصل وي، او په منځ کې واقع وي، او په کېناستلو کې د راغي او رعایا او حاکم او محکوم او د وړو کي او د لوی هیڅ فرق او توپیر سره نه وي، او هره یوه ډله په ډېره آزادي او خپلواکۍ سره د خپل قوت او قدرت مظاهره په کې وکړي شي، او میدان هم خلاص، ارت، صاف او هوار وي، څو ګرد کتونکي هر شی بې تکلفه ولیدی شي، او ټول مشاهدات په ښه ډول سره وکړي شي.

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخَشِرَ النَّاسُ ضُحًى ۝۵۱

وویل (موسی) وخت د وعدې د تاسې ورځ د جشن (د قبطیانو) ده، او دا چې راتول به کړل شي خلق په وخت د خابنت کې.

تفسیر: یعنی د انبیاوو په کارونو کې له سره هیڅ یو تلبیس او تلمیح نه وي، د دوی ګرد معاملات ښکاره، واضح او صاف وي، موسی علیه السلام وفرمایل: «ښه په هم هغه ورځ کې چې تاسې لویه مېله او رسمي جشن کوئ؛ په هم هغه ورځ کې څه وخت چې لمر ښه پورته راشي، نو دغه د مقابلې نمایش (ښودنه) هم شروع شي، یعنی په دغه مېله کې په هر ځای او هر وخت چې ډېر خلق سره راتول شوي وي، په رڼا ورځ کې دې دغه مقابله وکړله شي، څو کتونکي ډېر زیات وي، او د ورځې په رڼا کې هر څوک هر شی په ښه شان سره وګوري، او هیڅ یوه اشتباه په منځ کې واقع نشي».

فَتَوَلَّى فِرْعَوْنُ فَجَمَعَ كَيْدًا ثُمَّ أَنَّى ۝۵۲

پس مخ وګرځاوه (خپلو مشرانو ته) فرعون پس راتول یې کړل (اسباب آلات) د مکر فرېب خپل بیا راغی (موعد ته سره له جادوګرانو او اتباعو خپلو).

تفسیر: د دغې خبرې د غوټه کولو څخه وروسته فرعون له مجلس څخه پاڅېد، او د کوچګرانو د ټولولو په ترتیباتو یې لاس پورې کړ، په هم هغه ټاکلي وخت د مقابلې په میدان کې په داسې حال حاضر شو، چې د کوچګرانو یو لوی فوج له ده سره وو، له دوی سره د انعاماتو او اکرامونو لویې وعدې هم کړې شوې وې، او دوی ګرد په دې باندي ګمارلي شوي وو، چې په هر ډول سره چې کیري، ښایي چې موسی علیه السلام ته ماتې ورکړي، ګواکې دوی د حق او حقانیت د مغلوبولو په فکر کې وو.

قَالَ لَهُمُ مُوسَىٰ وَاِلٰهَكُمْ اِلٰهٌ وَاحِدٌ ۚ فَسَبِّحُوْهُ بُحْرًا ۝۵۳

وویل دغو (ساحرانو) ته موسی: (نازل دې کړي الله پر تاسې) هلاکت د تاسې، مه ترې پر الله باندي دروغ؛ پس هلاک به کړي تاسې په عذاب سره، او په تحقیق خراب او ناامیده شو هر هغه څوک چې دروغ یې وتړل (پر الله).

تفسیر: معلومېږي چې په دغه مجمع کې موسی علیه السلام هر یوه ساحر ته د ده له حاله سره سم پند او نصیحت فرمایلی وو، کله چې کوچګران د حق په مقابله په جادو سره کوونکي وو، نو هغوی ته یې تنبیه ورکوله چې ګورئ! په لوی لاس خپل ځانونه هلاکت کې مه اچوئ! د الله تعالی د قدرت نښې او معجزې او د انبیاوو علیهم السلام معجزو ته سحر ویل، او بې حقیقته شیان د ثابت شویو شیانو او حقائقو په مقابله کې وړاندي کول ګواکې پر پاک الله دروغ تړل دي، اما د دروغ تړونکو خاتمه او انجام له سره ښه نه دی، بلکه اندېښنه شته چې پر داسې خلقو اسماني آفت نازل شي، او د دوی بېخ او بکر وباسي، او بنیاد او اساس یې وروړان کړي.

فَتَنَّا عَمَّا هُمْ بَدِيْهُمْ وَاَسْرَوْا النُّجُوٰی ۝۵۴

پس سره جګړه وکړه دغو (ساحرانو) په کار خپل پخپلو منځونو کې، او پټ یې وساته دغه راز (په منځ خپل کې).

تفسیر: د موسی علیه السلام له دغې موعظې او تبلیغ څخه د کوډو ګرانو په جرګه کې سخته وېره او اندېښنه وړپیدا شوه، او پخپلو منځونو کې یې په جګړو او مناقشو لاس پورې کړ، بالاخر وروسته له ډېرو مناظرو، مخالفتونو او مناظرو د فرعون له اثره متأثر شول، او هغه خبرې او اترې یې وکړې چې وروسته راځي:

قَالُوا اِنْ هٰذَانِ لَسِحْرَانِ يُبْرِدَانِ اَنْ يُخْرِجَاكَ مِنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَا بِطَرِيقَتِكُمُ الْمَثَلِ ۝

وویل (جادوګرانو) دا دواړه خامخا ساحران دي اراده لري دوی دواړه چې وباسي تاسې له ځمکې (ملک) د تاسې په سحر خپل سره، او بوځي (محو کړي دوی دغه) لاره (د دین) د تاسې چې ډېره غوره ده.

تفسیر: یعنې چې له پخوا راهیسې ستاسې کوم دین او رسوم جریان لري، هغه له منځه لري کړي، او خپل دین هم رائج کړي، چې د هغه په زور په دغه ملک کې ستاسې عزت، پت، ګټه او شته، همدغه دواړه وروڼه غواړي چې له تاسې څخه وشکوي، او یواځې همدا دواړه پرې قابضان شي.

فَاجْمِعُوا كَيْدَكُمْ بُنْتُوَا صَفًّا وَقَدْ اَقْلَمَ الْيَوْمَ مِنْ اَسْتَعْلَى ۝

پس راجمع کړئ تاسې (اسباب د سحر او) مکر خپل، بیا راشئ میدان د معارضې ته صف صف، او په تحقیق بریالی شو نن ورځ هغه څوک چې غالب شو.

تفسیر: یعنې د موقع اهمیت وپېژنئ! وقت له لاسه مه باسئ! په پوره همت او قوت سره ګرد یو ځای شی! او د دوی د پره کولو تدبیر وکړئ! او ددفعاً داسې حمله پرې وروړئ! چې په یو وار کې د دوی قدمونه وښویږي او وپرخپړي، چې د نن ورځې جګړه فیصله کوونکې جرګه ده، د نن ورځې بری دائمی کامیابي او د تل بری دی، هر هغه فریق چې نن غالب او بریالی شي؛ نو هغه د همېشه لپاره منصور او مفلح ګڼلی کیږي.

قَالَ اَيُّ مَوْسَى اِمَّا اَنْ تُلْقَى وَاِمَّا اَنْ تَكُونَ اَوَّلَ مَنْ اَلْقَى ۝ قَالَ بَلْ اَلْقَوْنَا اِذَا جَا هُمُ رَعِيصَهُمْ مِّنْ خَيْلٍ اِلَيْهِمْ مِنْ سِحْرِهِمْ اَنَّهُمْ اَسْتَعْلَى ۝

وویل (کوډو ګرانو) ای موسی! یا به ته غورځوي (اول همسا خپله) او یا به شو مونږ اول د هغه چا چې غورځوي (همسا خپله). وویل (موسی) بلکه وغورځوي تاسې رومبی! (نو واچول ساحرانو اسباب د سحر خپل)، پس ناڅاپه (دغه وخت) هغه پرې د دوی او همساګانې د دوی په خیال کې راوستې کېدې دغه (موسی ته) له وجه د سحر د دغه (ساحرانو) داسې چې بېشکه دغه (ماران دي چې) منډې وهي (او ځغلي).

تفسیر: موسی علیه السلام په ډېرې بې پروایۍ سره جواب ورکړ، چې نه رومبی تاسې خپلې نندارې راوښیئ، او خپلې چارې مورابنکاره کړئ! خود باطل د زور ازمویلو څخه وروسته د حق غلبه په پوره ډول سره درښکاره شي، دغه قصه د الأعراف سورت په (۱۲) رکوع کې پخوا له دې نه هم لیکلې شوې ده، هلته دې ولوسته شي.

فَاَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُّوسَى ۝

بیا وموندله (موسی) په نفس خپل کې وېره (چې خلق به د سحر او معجزې فرق ونشي کړی او ګمراه به پاتې شي).

تفسیر: یعنی د کوډ گرانو د دغې چارې د لیدلو څخه نا پوهان تېر نه وځي، او د سحر (کوډو) او د معجزې په منځ کې به سره فرق ونه کړی شي، نو په دغه صورت کې به د حق غلبه نه واضح کېږي، د خوف دغه مطلب د وروستني جواب څخه څرگندېږي.

قُلْنَا لَمَخْتُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى ⑩

ومو ويل (موسی ته) مه ویرېره! بېشکه ته چې یې همدا ته یې ډېر غالب.

تفسیر: یعنی وېره له خپل زړه څخه وباسه! او دغسې وسوسې ته په خپل زړه کې ځای مه ورکوه! الله تعالی خامخا حق ته بری او غلبه ورکوي، او تل یې په ارتقاء او اعتلاء کې ساتي.

وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا ⑪

او وغورځوه هغه شی چې ښي لاس د تا کې دی، چې له حلق څخه بښکته تېر کړي هغه شيان چې دوی جوړ کړي دي.

تفسیر: یعنی خپله همسا په ځمکه وغورځوه! چې د دوی دغه ګردې کوډې او پلمې یوه نمرې او ګوله کړي، او میدان د دوی له وجوده پاک شي.

إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدٌ سِحْرٌ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى ⑫

بېشکه هغه شی چې جوړ کړی دی دوی (او میدان د مقابلې ته یې حاضر کړی دی) مکر د ساحر دی، او بری نه مومي ساحر (کوډ ګر) هر چېرته چې راشي (او وي).

تفسیر: یعنی د کوډ ګرانو کوډې، سحر، جادو او نورې پلمې (تدبیرونه) چې څومره دي، او تر هرې اندازې پورې چې ورسېږي، د حق په مقابله کې له سره بری نشي موندلی، او نه پخپله کوډ ګر چېرې فلاح موندلی شي، نو ځکه په حدیث کې د کوډ ګر د قتل حکم ورکړی شوی دی.

فَأَلْقِ السَّحْرَةَ سُبْحًا أَقَالُوا أَمْ تَأْتِيهِمْ هَرُونَ وَمُوسَى ⑬

پس وغورځول شول کوډ ګران (نسکور) په دغه حال کې چې سجده کوونکي وو (الله ته) (نو کوډ ګرانو) وویل: ایمان مو راوړی دی په رب د هارون او موسی.

تفسیر: دغه کوډ ګران چې ډېر فني سړي او د تخصص خاوندان وو، سمدلاسه وپوهېدل چې دغه له سره سحر نشي کېدی، او علی الیقین دغه له سحره د پاسه بل کوم حقیقت او کیفیت لري، نو فی الحال د دوی زړونه د ایمان په رڼا سره روښان شول، او د پاک الله د عظمت او قدرت په مقابل کې سر په سجده ولوېدل، دغه قصه د «الأعراف» سورت په ۱۳ رکوع کې لیکلی شوی ده.

قَالَ امْنْتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنِ لَكُمْ أَنَّهُ لَكِبٌ لَكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمْ السَّحْرَ ⑭

ووويل (فرعون) چې: ایمان راوړو تاسې په ده باندې پخوا له هغه چې اجازه درکړم زه تاسې ته، بېشکه دا موسی چې دی خامخا مشر د تاسې دی هغه چې ښوولی یې ده تاسې ته جادو.

تفسیر: یعنی بی ځما له اجازې او حکم صادرولو څخه تاسې ایمان راوړ، او ځما فیصلې ته مو له سره غوږ کېښود او منتظر نشوئ، نو معلوم شو چې تاسې او موسی علیه السلام پخپلو منځونو کې سره روغه او جوړښت سره کړی دی، او دغه مقابله مو داسې راښکاره شوه، لکه د زرګرانو جنګ چې په دغه سره غواړئ چې عوام الناس وغولوی، لکه چې د «الأعراف» په سورت کې هم مذکور شو.

فَلَا قُطِعَ عَنَّا آيَاتُكَ وَارْحَمَكُم مِّنْ خَلْفِ الْأَوْصَالِكُمْ فِي جُذُوعِ النَّخْلِ وَكَلَّمَنَّا آيَاتِنَا أَشَدَّ عَذَابًا وَأَبْقَى ①

نو اوس به پرې کړم زه خامخا لاسونه د تاسې، او پښې د تاسې تېروېږ (یعنې ښی لاس او کېڼه پښه - یا کین لاس او ښی پښه)، او خامخا ځوړند به کړم هر ورو تاسې په تنو د خرماوو کې، خو ستاسې د حال د لیدلو څخه ګردو ته پند او عبرت حاصل شي، او خامخا معلوم به کړئ تاسې هر ورو چې کوم یو له مونږ نه ډېر سخت دی له جهته د عذاب، او ډېر پاتې کېدونکی دی (زه که موسی؟).

تفسیر: یعنی تاسې پخپل دغه ایمان راوړلو سره داسې راڅرګندوئ چې همدا مونږه منجی یو او نور ګرد خلق به په ابدي عذاب کې اخته او مبتلا کېږي، نو اوس به در معلوم شي چې د چا عذاب زیات سخت دی، او تر زیات وخت پورې پاتې کېدونکی دی.

قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِكَ عَلَيَّ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرَنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ② إِنَّا أُمَّتٌ لِّرَبِّنَا لِيُغْفِرَ لَنَا خَطِيئَاتِنَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا عَلَيْهِنَّ مِنَ السِّحْرِ وَاللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى ③

ووویل (کوډېګرانو) چې له سره به غوره نه کړو تا په هغه چې راغلی دی مونږ ته له ښکاره وو معجزو، او له هغه (الله) چې پیدا کړي یې یو مونږ، پس وکړه ته هغه کار چې ته یې کوونکی یې، بېشکه همدا خبره ده چې حکم به ورکړې ته په دې ژوندون لږ خسیس (په قتل او نورو تعزیراتو). بېشکه مونږ ایمان راوړی دی په رب خپل، چې وښيي مونږ ته ګناهونه ځمونږ، او هغه چې تا مجبوره کړي یو مونږ په هغه شي باندې له سحره (په مقابل د معجزې کې)، او الله خیر غوره دی (له جهته د جزاء ورکولو له تانه) او ډېر باقی پاتې کېدونکی دی (عذاب د ده).

تفسیر: یعنی مونږ داسې صاف حقاني دلائل ستا له خاطره نشو پرېښودی، او د خپل حقیقي خالق د خوښی په مقابل کې ستا هیڅ پروا نشو کولی، اوس هر څه چې ستا له لاسه کېدی شي؛ ویې کړه، ستا خو هم دغومره زور رسیږي چې ځمونږ دغه فاني دنیوي ژوندون ختم کړي، ځمونږ ارزو او تمنا همدا ده چې ځمونږ مالک او مولی له مونږه خوښ او رضاء شي، او ځمونږ ټول ګناهونه خصوصاً همدغه ګناه چې ستا د حکومت له خوفه بالجبر ځمونږ له لاسه صادره شوي ده، «یعنې چې د حق مقابله مو له جادو سره کړې ده»؛ معاف وفرمایي.

إِنَّهُ مِنْ نِّيَاتِ رَبِّهِ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ④

بېشکه شان دا دی هر څوک چې راشي رب خپل ته کافر (په عقبی کې)؛ پس بېشکه شته ده ته جهنم دوزخ چې نه به مري په دې دوزخ کې، او نه به ژوندون کوي (د ژوندون په څېر).

تفسیر: یعنی انسان لره پکار دي چې اول د آخرت په فکر کې اوسې، او داسې دې ونه کړي چې د مخلوق په اطاعت کې د خالق معصیت وکړي، ځکه چې داسې مجرمانو د هستوګنې ځای ډېر بد ځای دی، چې له هغه څخه نجات او ژغورنه (بچ کېدنه) په هیڅ یوه صورت سره ممکنه نه ده.

وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَٰئِكَ لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَى ۖ جَدُّتُمْ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ مَنْ تَزَكَّى ۖ

او هر څوک چې راشي دغه (الله) ته (په قيامت کې) په دې حال کې چې مؤمن وي، چې په تحقيق کړي يې وي ښه (عملونه په دنيا کې)؛ پس دغه مؤمنان چې دي شته دوی ته مرتبې ډېرې اوچتې. (چې هغه مرتبې) جنتونه دي د (تل) هستوگنې، چې بهيرې له لاندې (د ماڼيو او ونو) د دوی ويالې، همېشه به وي دوی په دغو (جنتونو) کې، او دغه (درجې او جنتونه) جزاء ده د هغه چا چې ځان يې پاک کړی وي (له خيرو د کفر او له گناهونو).

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَن أَسْرِ بِعِبَادِي فَاصْرَبْ لَهُمْ مَرِيضَاتٍ بِأَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ۚ فَاتَّبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَغَشِيَهُمْ مِنَ اللَّيْلِ مَا غَشِيَهُمْ ۖ

او خامخا په تحقيق وحي کړې وه مونږ موسی ته داسې چې د شپې وباسه (له مصره) بندگان ځما (بني اسرائيل)، پس جوړه کړه دوی ته (په وهلو د همسا خپلې سره) لاره په بحر کې وچه، نه به ويرېږي ته په تعقيب (د فرعون له موندلو او نيولو) او نه ويرېږي (له ډوبېدلو). پس راغی په هغو (بني اسرائيلو) پسې (له وروسته) فرعون سره د لښکرو د ده؛ پس لاندې کړل دوی له بحر څخه هغه څيز چې لاندې يې کړل.

تفسير: کله چې فرعونيانو په ميداني مقابله کې ماتې وموندلې، او کوډگران مشرف بالايمان شول، او د بني اسرائيلو ثقل څه دروند شو، او موسی عليه السلام له کلو کلو راهيسې د الله تعالی باهره آيات وروښوول، او هر شان حجت يې په اتمام ورساوه، خو سره له هغه فرعون دغې خبرې ته تيار او آماده نشو چې حق ومني، يا بني اسرائيلو ته آزادي او خپلواکي ورکړي؛ دلته د الله تعالی داسې حکم پر موسی عليه السلام صادر شو، چې بني اسرائيل له خپله ځانه سره روان کړه! او د شپې له مخې له مصره هجرت وکړئ!؛ څو په دغه وسيله سره بني اسرائيل له مظلوميت او غلامۍ څخه نجات ومومي، په لاره کې به سمندر (د قلزم بحيره) حائل کيږي، ليکن تا غوندې د يو اولوالعزم نبي په لاره کې نه ښايي چې سمندر هم حائل شي، کله چې موسی عليه السلام له همدغه هدايت سره سم پر سمندر باندې خپله همسا ووهله، چې په هغه سره اوبه له سره تر بېخه پورې څيرې او دولس کوڅې شوې، او الله تعالی باد ته امر وکړ، چې سمدلاسه دغه ځمکه وچه کړه! لکه چې آناً فاناً د سمندر بېخ وچه سمه صافه لاره شوه، او په دواړو اطرافو کې د سمندر اوبه لکه چې ډېر لوی لوی غرونه ولاړ وي: ﴿فَانفَلَقَ فَمَا كَانَ كَلٌّ لِّلرَّيِّطِ الْكَاثِرِ الْعَظِيمِ﴾ «پس څيرې شو بحر، پس وگرځېده هره ټوټه د اوبو لکه لوی غر»، نو بني اسرائيل پر دغه لاره بې له کومه تکليف او مشقته تېر شو، وروسته فرعون سره له خپل عظيم الشان فرعوني لښکر د دوی د تعاقب او نيولو لپاره راغلل، او دغه وچه سمه صافه لاره يې ليدلې په بني اسرائيلو پسې هلته ننوتل، څه مهال (وخت) چې بني اسرائيل له سينده بيخي پورې وتل، او فرعون سره له خپله فرعوني لښکره د سيند منځ ته ورسېدل؛ الله تعالی سمندر ته امر ورکړ چې له دواړو خواوو اوبه سره يو ځای کړه! او فرعون سره له فرعونيانو په خپله غېږ کې ټينگ ونيسه!.

وَأَصْلُ فِرْعَوْنَ قَوْمَهُ وَمَاهَدَى ۖ

او هممهاله کړ فرعون قوم خپل او (ورته يې) ونه ښودله لاره سمه.

تفسیر: یعنی په ژبه سره خو یې ډېرې دعوی کولې چې: ﴿وَمَا آهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ لیکن ده خپل قوم ته څرنګه ښه لار وروښوده؟ بېشکه چې فرعون دغه مثال پر فرعونیانو ممثل کړ.

يٰۤاَيُّهَا اسْرَائِيْلَ قَدْ اَجَبْنَاكَ مِنْ عَدُوِّكَ وَوَعَدْنَاكَ جَانِبَ الطُّورِ الْاَيْمَنِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْمَنَّٰ وَالسَّلٰوِيَّ ۝ كَلٰوَا مِنْ طِيَّبٰتٍ مَا رَزَقْنٰكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيْهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِيْ ۙ وَمَنْ يَّحِلَّلْ عَلَيْهِ غَضَبِيْ فَقَدْ هَوٰى ۝

(و فرمایله الله چې) ای بني اسرائیلو! په تحقیق نجات درکړ مونږ تاسې ته له دښمنه د تاسې، او وعده کړې ده مونږ له تاسې سره (په واسطه د موسی) جانب د طور (چې) ښی (جانب دی)، او نازل کړ مونږ پر تاسې من (ترنجبین) او سلوی (وریت کړي مړخان)، خورئ تاسې له طیبو (پاکیزه وو شیانو) هغه چې رزق روزي مونږ درکړې ده تاسې ته، او مه کوئ تجاوز په هغه (مرزوق کې په اسراف، اذخار، بخل او کفران سره)، پس واجب لازم راکوز به شي پر تاسې غضب قهر ځما، او هر څوک چې لازم واجب راکوز شي پر ده غضب ځما؛ پس په تحقیق سخت وغورځېد (په هاوویه کې).

تفسیر: په دغه سره الله تعالی بني اسرائیلو ته پند ورکوي چې وگورئ مونږ پر تاسې باندې څرنګه احسانات او انعامات فرمایلي دي، د دغو احساناتو او انعاماتو په مقابل کې تاسې ته دغه لایق او مناسب وو، چې هغه حلال، طیب، لذیذ، خوندور او پاک شیان چې الله تعالی تاسې ته عنایت فرمایلي دي؛ د هغه استعمال په ډېر شوق او ذوق وکړئ! او په دغه معامله کې له حده مه تېرېږئ، لکه داسې چې ناشکري او اسراف وکړئ! یا په دغه فاني تنعماتو کې بیخي محو او ډوب شئ، او د الله تعالی واجبه حقوق اداء نه کړئ، یا دغه د الله تعالی درکړی شوی مال او دولت په مناهيو او معاصیو کې ولگوئ، یا هر چېرې او هر ځای کې چې د تعدیل، تأویل، مکر او فریب څخه ممانعت کړی شوی دی؛ هلته په دغو تاویلاتو، مکر او فریب پسې مه ګرځئ! الغرض د الله تعالی درکړي نعمتونه د طغیان او عصیان آله له سره مه ګرځوئ!.

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى ۝

او خامخازه هر وروښه مغفرت کوونکی یم هغه چا ته چې توبه یې وویسته (له شرکه) او ایمان یې راوړ (په ټولو مؤمن به شیانو)، او نېک عمل یې وکړ، او بیا (په همدغه سمه صافه لار تر مرګه) مستقیم پاتې شو.

تفسیر: د مغضوبینو په مقابل کې دغه د مغفورینو بیان وشو، یعنی هومره چې لوی مجرم وي، که د زړه په صدق سره تائب شي، او د ایمان او صالح عمل لاره ځان ته غوره کړي، او پر همدغه د ایمان پر سمه صافه لاره تر مرګه پورې مستقیم پاتې شي؛ نو د الله تعالی په دربار کې د مغفرت او د رحمت هیڅ کمی او تقلیل نشته.

وَمَا آعَجَلَكَ عَنْ قَوْمِكَ يٰمُوسَى ۝ قَالَ هُمْ أُولَاءِ عَلَىٰ أَشْرِي وَعَجَلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَى ۝

او څه شي راکړندی کړې ته (چې پومبې راغلي) له قومه خپله ای موسی! وویل (موسی) دوی دغه دي (روان دي) راپسې وروسته ځما (اروان دي)، او جلتی مې وکړه تاته (په راتلو کې) ای ربه ځما لپاره د دې چې راضي شي ته (له ما نه).

تفسیر: موسی علیه السلام حسب الوعدہ په ډېره مینه او اشتیاق سره «طور» ته ورسېد، بنیایي چې داسې حکم هم پرې شوی وي؛ چې د خپل قوم ځینې مشران او غټان هم له خپله ځانه سره راوله، او هغوی به ترې لږ څه وروسته پاتې شوي وي، او موسی علیه السلام به په ډېر شوق او ذوق سره مخ کې وړاندې تللی وي، نو الله تعالی وفرمایل: ای موسی! دومره گړندی ولې راغلي؟ او خپل قوم او ملگري دې ولې وروسته پرېښودل؟ عرض یې وکړ چې ای رب العالمینه! ستا د خوښۍ او رضاء لپاره ډېر ژر حاضر شوم، او قوم هم دومره له ما ځنې لرې نه دی، دغه دی راپسې راځي، کذا فی التفاسیر، ویحتمل غیر ذلک، والله أعلم.

قَالَ قَائِلًا فَمَتَىٰ قَوْمِكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَصْلَهُمُ السَّامِرِيُّ ﴿۱۷﴾

و فرمایل (الله) پس بېشکه مونږ چې یو په تحقیق ومو ازمویه قوم د تا وروسته له (راتللو ستا)، او گمراه کړل دوی سامري (په عبادت د خسي سره).

تفسیر: یعنې ته دلته راغلي، او ما ستا قوم په یو ډېر سخت امتحان کې غورځولی دی، چې د هغه سبب په عالم اسباب کې سامري گړځېدلی دی، ځکه چې د هغه په اضلال او اغواء سره بني اسرائيلو د موسی علیه السلام په غیاب کې د خسي په عبادت لاس پورې کړ، چې د هغه قصه د «الأعراف» سورت په (۱۸) رکوع کې هم تېره شوې ده.

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَقَوْمِ أَلَيْسَ لَكُمْ رُبُّكُمْ وَعَدَّا حَسَنَةً أَقْتَالَ عَلَيْكُمُ الْعَهْدُ أَمْ أَرَدْتُمْ أَن يَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبٌ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي ﴿۱۸﴾

پس راو گړځېد موسی قوم خپل ته ډېر غضبناک خورا غمجن، وویل (موسی) ای قومه ځما! آیا وعده نه وه کړې له تاسې سره رب د تاسې وعده حسنه (نېکه بڼه د ورکولو د تورات)؟، آیا پس اوږده شوه پر تاسې زمانه (د بیلتون ځما)؟، او که اراده کړې وه تاسې چې لازم واجب را کوز شي پر تاسې غضب قهر له جانبه د رب د تاسې؛ پس وعده خلافي وکړه تاسې له ما سره؟.

تفسیر: یعنې ځما په متابعت کې تاسې ته د دیني او دنيوي هر قسم نېکۍ دررسیري، لکه چې ډېره عظیم الشانه نیکی همدا اوس تاسې پخپلو سترگو سره ولیدله، او هغه څه چې باقي دي؛ هغه عنقریب دررسیري، آیا له دغې وعدي څخه ډېر زیات مدت تېر شوی دی؟ چې تاسې دغه تېر گړد احسانات هېر کړل، او د وروستنیو انعاماتو له ډېر انتظار کولو څخه ستړي ستومان شوی؟ یا عمداً او په لوی لاس مو له ما سره وعده خلافي وکړه؟ او د توحید پر دین قائم پاتې نشوی؟ او د الله تعالی غضب مو ځان ته غوره کړ (کذا فسرہ الحافظ ابن کثیر رحمه الله).

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حَمِلْنَا آثْرًا مِن زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَدْنَا فَكُنَّا لَكَ الْغَىٰ السَّامِرِيُّ ﴿۱۹﴾

وویل (بني اسرائيلو) چې نه مو دی کړې خلاف د وعدي د تا په اختیار خپل سره، وليکن مونږ بار کړې شوي یو په پېټو له گانو (زېوراتو) او کالیو (کپرو) د قبایانو د قوم، پس ومو غورځولې هغه (گاني په اور کې)، او همداسې وغورځولې (گاني په اور کې) سامري.

تفسیر: یعنې مونږ پخپل اختیار او په خپل سر داسې حرکت نه دی کړی، په دغه حرکت باندې مونږ د «سامري» په تحریک او لار ښوونه سره اقدام کړی دی، صورت یې داسې وو چې د فرعونیانو د گانو او کالیو (جامو) هغه بار چې ځمونږ په اوږو بار وو؛ مونږ نه پوهېدلو چې له هغه سره څه معامله وکړو، نو پخپلو منځونو کې مو مشوره سره وکړه، او وروسته له هغه مو داسې غوټه کړه، چې هغه هیسته وغورځوو، نو «سامري هغه زېورات واخیستل، او په اور کې یې

ویلی کړل، او له هغه ځنې یې د ځسې تصویر جوړ کړ، او هغه یې راو دراوه، دغه قصه د «الأعراف» په سورت کې هم تېره شوې ده، هلته دې ولوستل شي.

تنبیه: د فرعونانو ګانې څرنگه د بني اسرائيلو په لاس ورغلې وې؟ یا به یې هغه له دوی نه مستعار اخیستې وې، یا د غنیمت د مال په ډول به دوی ته په لاس ورغلې وې، یا به بل کوم صورت لري، په دې کې د مفسرینو اختلاف دی.

فَأَخْرَجَ لَهُمْ عَجَلًا جَسَدًا آلَهُ خَوَّارًا فَقَالُوا هَذَا إِلَهُمُ وَاللَّهُ مُوسَىٰ ذُنُوبًا ۝۱۶

نو (یې) راوویست دوی ته (له هغه خندق څخه) یو ځسی یو جسد چې وو ده ته غږ، نو وویل (سامري او تابعانو یې) دغه د تاسې معبود دی او معبود د موسی دی، پس هېر کړی دی ده (خپل إله دلته او طور ته تللی دی).

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام څخه هېر شوي دي چې د الله تعالی سره د خبرې کولو لپاره طور ته تللی دی، الله خو دلته موجود دی، یعنې همدغه ځسی دی (العیاذ بالله)، بنایي دغه خبره به د دغو یهودانو وي چې په دوی کې سخت غالبان وو.

أَفَلَا يَرَوْنَ الْآيَاتِ جَعَلْنَا لَهُمُ ضُرًّا وَآلَاءَ نَفْعًا ۝۱۷

(نو فرمایي الله) آیا نه ګوري دوی بېشکه شان دا دی چې بېرته نه ګرځوي دا (ځسی) دوی ته خیره، او نه مالک دی دوی ته د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعې (د رسولو).

تفسیر: یعنې دغه ږانده په دغومره غټه خیره هم ونه پوهېدل، چې دغه بُت چې نه له چا سره خبرې کولی شي، نه چاته لږ څه نفع رسولی شي، او نه د څه نقصان رسولو اختیار لري، هغه څنګه معبود کېدی شي؟

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي ۝۱۸

او خامخا په تحقیق وویل دوی ته هارون پخوا (له راتللو د موسی نه له طوره) ای قومه ځما! بېشکه همدا خبره ده چې ازمويلي شوي یې تاسې په (عبادت) د ځسې، او بېشکه رب د تاسې همدا «رحمان» دی (نه بل څوک)، نو متابعت وکړئ ځما او اطاعت وکړئ د حکم ځما.

تفسیر: یعنې هارون علیه السلام په پسته ژبه سره دوی پوهولي وو، چې پر دغه ځسې تاسې غولیدلي یې، دا له سره ستاسې معبود نشي کېدی، ستاسې معبود یواځې رحمن دی، زه د موسی علیه السلام خلیفه یم، او بالذات پخپله هم د نبوت خاوند یم، که خپله بېښکته (فایده) غواړئ؟ نو پر تاسې لازم دي چې ځما په طریقه او لاره لار شئ، او ځما خبره ومنئ، او د سامري په ټګۍ مه خطا وځئ، چې هغه مو اغواء کوي، او له لارې مو وباسي.

قَالُوا لَنْ نَبْرَحَ عَلَيْكَ عِظْفِينَ حَتَّىٰ يَرْجِعَ إِلَيْنَا مُوسَىٰ ۝۱۹

وویل (بني اسرائيلو چې): همېشه به اوسو په (عبادت) دې ځسې محکم ولاړ تر هغه پورې چې بېرته راشي مونږ ته موسی (له طوره).

قَالَ يَهُودُ مَا مَنَّكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ۝۲۰ أَلَا تَتَّبِعَنِ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِي ۝۲۱

وویل موسی (پس له راتګه خپله له طوره): ای هارونه! څه شي منع کړی وې ته کله چې تا ولیدل دوی چې ګمراهان شول له دې چې متابعت دې ونه کړ (د حکم) ځما، آیا پس نافرمانی وکړه تا له حکمه ځما؟

تفسیر: یعنی ما ته خپل خلیفه درولی وې، او حکم مې در کړی وو چې ځما په غیاب کې د دوی اصلاح کوه، او د مفسدانو په لاره مه ځه، نو بیا تا څه اصلاح وکړه؟ الغرض تا د داسې صریحې گمراهی له لیدلو سره ولې ځما د اصولو او طریقې متابعت ونه کړې؟.

قَالَ يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تَاْخُذْۢ بِالْحَيۡۤبَةِ وَاَلۡاِۤرۡسٰیۙ

وویل (هارون): ای ځویه د مور ځما! مه نیسه زیره ځما او نه (وینستان د) سر ځما.

تفسیر: موسی علیه السلام له ډېره قهره او سختې غوسې هارون علیه السلام یې له زیرې او د سر له وینتانو څخه کلک نیولی وو، د دې مفصله قصه د «الأعراف» په (۱۸ رکوع) کې تېره شوې ده، د هغه په فوائدو کې دې ولوستله شي.

اِنَّیۡ خَشِیْتُۤ اَنْ تَقُوْلَ فَرَقْتُۤ اَیۡۤ اِسۡرَآءِیۡلَ وَاَلَمْ تَرُوْۤاۤ اَنَّ قَوۡۤمِیۡ

بېشکه زه وویرېدم له دې نه چې وبه وایې ته (راته) چې بېلتون دې واچاوه په منځ د بني اسرائيلو کې (که چېرې ما جنګ کړی وی)، او ودې نه کتل امر ځما ته.

تفسیر: یعنی ځما په فکر کې همدغه خبره راغله چې ستا د راتګ انتظار له دې نه بهتر دی چې زه ستاسې په غیاب کې کوم کار وکړم، چې د هغه لامله به په بني اسرائيلو کې شقاق او نفاق واقع شي، ځکه ظاهر دی که مقابله یا انقطاع کېده: نو څه خلق به له ما سره کېدل، او ډېر کسان به مخالف کېدل، نو زه له دې ویرېدم چې ته د خپل راتګ په وخت کې دغه الزام په ما وانه روې چې ځما د راتګ انتظار دې ولې ونه کړې؟ او په قوم کې دې ولې داسې تفرقه وغورځوله.

قَالَ فَمَا خَطْبُكَ یٰۤاِسۡمٰرۡیۙ

وویل (موسی) پس څه وه ستا کار ای سامري! (چې خلق دې گمراه کړل).

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام د هارون علیه السلام د جواب او سوال څخه وروسته (سامري) یې تر قهر او عتاب لاندې ونيو، او ترې لازمه پوښتنې یې شروع کړې، او ویې ویل چې: ته دې په رښتیا خپل حقیقت بیان کړه! دغه حرکت دې د څه لامله کاوه، او بنا پر کومو اسبابو او عواملو بني اسرائيل ستا په لوري بې لارې او گمراه شول؟.

قَالَ بَصُرْتُۤ بِمَا لَمْ يَبۡصُرُوْۤا بِهٖۤ فَبَصَّۤتُۤ اَقۡبَصَۤتۡۙ مِّنۡۢ اَشۡرَۤاۤلِ الرَّسُوْلِۙ فَنَبَذْتُهَا وَكَذٰلِكَ سَوَّلَتۡۤ لِيۡۤ اَنۡفُسِیۙ

وویل (سامري) چې نظر غورځولی وو ما په هغه شي باندې چې نظر نه وو غورځولی دوی په هغه شي باندې، پس واخیستله ما یو موټی (خاوره) له قدمه د (آس د) رسول (جبرئیل)، پس ومې غورځوله دا (خاوره په خوله ددې ځسې کې نو پر غږېدو سو)، او همداسې ښایسته کړی وو ماته (دا کار) نفس ځما.

تفسیر: سامري وویل چې: «ځما نظر پر داسې یو شي ولوېد، چې د نورو فهم هغه ته ونشو، یعنی ما د الله تعالی لیرلی ملک - پرنسته (جبرئیل) پر آس سور ولید، او د ده د پښو یا د ده د آس د سوو له خاورو څخه مې یو موټی خاوره واخیسته، او بیا هم هغه مې د ځسې د سرور په مجسمه کې ورتوی کړی»، د سامري په زړه کې دغه فکر راغلی وو، چې د روح القدس د پښو خاورو کې به هر ورو څه نه څه تاثیر وي.

تنبیه: د دې آیت کوم تفسیر چې پاس بیان شوی دی، له کرامو صحابه وو، تابعینو او مفسرینو علماوو څخه همدغه منقول دی، ځینو زانغینو چې پر دې باندې طعن کړی دی، او د آیت لري له صوابه تاویلات یې کړي دي، د هغه کافي جواب د «روح المعانی» خاوند ور کړی دی، دلته د دومره بسط موقع نه ده، من شاء فلیراجع.

قَالَ فَاذْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَاةِ أَنْ تَقُولَ لَا مِسَاسَ

وویل (موسی): پس څه (له مونږه لرې شه!) پس بېشکه شته تاته په دغه ژوندون کې دا (عاقبت) چې وبه وایي (هر چاته چې وپې ویني) چې مه لگېږه (په ما).

تفسیر: یعنی ماته دې لاس مه راوړاندې کوه! او مه راسره نژدې کېږه! او بیخي لرې او جلا راڅخه ګرځه!، کله چې «سامري» د ځسې لوبه او ننداره یې د دې لامله جوړه کړې وه، چې د لویې، ریاست، او جاه خاوند شي، او خلق له ده سره ملګري شي، او دی د خپل مشر او سردار په توګه ومني؛ نو ځکه هغه ته په دغه صورت سره مناسبه او کافي سزا ورکړه شوه، چې هیڅوک دې له ده سره نه نژدې کېږي، بلکه سامري په دې مأمور او مجبور شو، چې ودانۍ څخه لرې په صحراء او بیدیا کې لکه یو ذلیل ځنګلي او وحشي ځناور اوسېږي، او له سره دی د خلقو سره نه یو ځای کېږي.

وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَنْ تُخْلَفَهُ

او بېشکه تاته (ده په آخرت کې) وعده (د عذاب) چې له سره به خلاف ونه کړ شي له تاسره له هغې وعده څخه.

تفسیر: دا یې چې فرمایلي دي، چې دا یوه داسې وعده ده چې له سره ترې نه مخالف کېږي؛ بنایي ترې اخروي عذاب مراد وي.

وَانظُرْ إِلَى إِلْهائكِ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ۝١٧

او وګوره معبود خپل ته دې هغه چې وې ته په عبادت د هغه کې محکم ولاړ (چې ځسې دی)؛ خامخا سوځوو مونږ هر ورو هغه، بیا به یې بادوو، تار په تار کوو په سیند کې په بادولو، تار په تار کولو سره.

تفسیر: یعنی ستا سزا خو همدا شوه، اوس ستا هغه ځسې چې تا معبود درولی وو، او بیا دې پرې زړه بایللی وو، او ورته ناست وې، اوس یې ستا تر سترګو لاندې ټوټې ټوټې او ټکر ټکر کوم، او بیا یې په سخت اور کې سوځوم، او بیا یې ایره هم د سیند په هوا کې دوروم، خو دې عابدانو او مینانو ته دغه خبره ښه واضحه او ښکاره شي چې دغو نورو ته به څه سود او زیان ورسوي؟ حال دا چې دی خپل د ځان ساتنه او حفاظت هم نشي کولی.

إِنَّمَا إِلَهُ الْكُفْرَانِ الَّذِي لَأَلَهُ الْآلَهُ وَسِعَ كُلُّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝١٨

بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې (چې مستحق د عبادت دی)؛ الله دی هغه چې نشته بل معبود مستحق د عبادت مګر هم دی دی، چې محیط دی دی پر هر څیز له جهته د علم.

تفسیر: د باطلو له لرې کولو او امحاء سره به موسی علیه السلام خپل قوم ته د حق په طرف دعوت کاوه، او داسې به یې ورته ویل چې: ځسې څه شی دی؟ هیڅ یو شی دی، چې ډېر لوی هم وي له سره معبود کېدی نشي، رښتین او حقیقي معبود خو هغه یو ذات دی چې ماسوا له هغه څخه د بل هیچا عبادت عقلاً، نقلاً او فطرتاً نه دی جائز، او د هغه لا محدود علم هرې یوې ذرې لره هم محیط دی.

كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ

همداسې (لكه چې د موسی قصه مو و كړه تاته؛) قصې كوو پر تا (يعنې تاته) له اخبارو د هغو امورو چې په تحقيق پخوا تېر شوي دي (له پخوانيو امتو)،

تفسير: يعنې د موسی عليه السلام او د فرعون او د هغو د اقوامو د قصې په شان د ډېرو نورو پخوانيو اقوامو واقعات هم مونږ تاته او ستا په وسيله كړدې دنيا ته اوروو، چې په هغو كې ډېرې فائدي او د تشويق او ترغيب او ترهيب وسائل او وسائط شته، مثلاً د علم توفير، د معجزاتو تكثير، د انبياوو او د مسلمينو تسلي او ډاډينه، د عقلمندانو عبرت او تذكير، او د معاندانو په حق كې تهديد او ترهيب، وغير ذلك من الفوائد.

وَقَدْ آتَيْنَكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا

او په تحقيق دركړې دى مونږ تاته خاص له جانبه خپله ذكر (پند چې قرآن دى).

تفسير: يعنې قرآن عظيم الشأن مو دركړې دى، چې پر دغو عبرت ښوونكو واقعاتو باندې مشتمل دى.

مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وِزْرًا

هر څوك چې مخ و كړځوي له دغه (قرآن يا له الله نه په نه ايمان راوړلو سره)؛ پس بېشكه دى به بار كړي (په ځان خپل) په ورځ د قيامت كې لوى بار (د عذاب). چې تل به وي په دغه (عذاب) كې، او بد دى دوى ته په ورځ د قيامت كې له جهته د بارولو.

تفسير: يعنې له اعراض او تكذيب د كناهونو كوم بار چې پر دوى باندې بارېږي؛ له سره به نه سپكېږي، دوى به همېشه تر هغه لاندې وي، بيا د هغه پورته كول كوم د خدا او مسخرې خبره نه ده، څه وخت چې دوى دغه د عذاب بد او سخت درانه پټي پورته كوي؛ نو هلته پوهېږي چې دوى څومره تر يوه درانه پټي لاندې كېوتلي دي؟.

يَوْمَ يَنْفَخُ فِي الصُّورِ وَنَحْشُرُ الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ زُرْقًا

په هغه ورځ كې چې وپوكل شي (دويم ځلي) په صور (شپېلى) كې، او راجمع به كړو مجرمان (كافران) په دغه ورځ شين سترگي.

تفسير: يعنې د محشر د راوستلو په وخت كې به پانده وي، يا ښايي همداسې د هغوى سترگې به شني وي، چې د خلقو په نظر ښكاره شي، په هر حال كه رومي معنى واخيستله شي؛ نو دغه د يوه خاص وخت ذكر دى، بيا به سترگې وپرانستلې شي، څو دوزخ او نور وويني: ﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ﴾ الآية - (۱۵ جزء د الكهف سورت (۵۳) آيت (۷) ركوع)، ﴿أَسْمِعْ بِهِمْ وَأَبْصِرْ يَوْمَ يَأْتُونََنَا﴾ الآية - (۱۶ جزء، د مريم سورت (۳۸) آيت، (۲) ركوع).

يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا

چې ورو ورو پټې پټې خبرې به كوي په منح خپل كې (او داسې به وايي چې) درنگ نه دى كړې تاسې مگر لس (ورځې په دنيا كې).

تفسير: يعنې دوى چې له قبره ووځي، او د آخرت د ورځې هولناك واقعات وگوري، او دغه اوږده ورځ وويني؛ نو د قبر شپې ورته دومره لرې ښكاري چې ته به وايي يوه هفته يا لس ورځې يې هلته تېرې كړي دي، بلكه دنيا ډېر ژر

پرې تېره شوې ده، د دې دنیا مزې او خوندونه او اوږده امیدونه یې ګرد هیرېږي، د خپل عمر په خوشې ضایع کېدلو به ندامت کوي.

عَنْ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِنْ لَبِثُوا إِلَّا بَرِيًّا

مونږ ښه عالمان یو په هغو اقوالو چې دوی یې وایي، کله چې ووايي ډېر کامل د دوی له حیثه د روش (چې فکر او عمل دی) چې: ځنډه (تأخیر) نه دی کړی تاسې (په دنیا کې) مګر یوه ورځ. تفسیر: یعنی هغه چې د دوی په منځ کې زیات عقلمن، هوښیار او صائب الرأی وي، هغه به وایي: خانه! لس ورځې؟! نه، لس ورځې چېرې؟ یواځې یوه ورځ یې وګڼه! ده ته یې زیات عقلمن او د ښې طریقې خاوند ځکه وویل چې: دی به د دنیا په زوال او فناء، او د آخرت په دوام او بقاء، او د هول په شدت او نورو شیانو له نورو څخه ښه پوهېدلی وي.

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ۖ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ۖ لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ۗ

او پوښتنه کوي له تانه له (احواله د) غرونو (چې د دوی به څه احوال وي په ورځې د قیامت کې؟) پس ووايه دوی ته: تار په تار او تیت او پرک به کړي دغه (غرونه په شان د غبار) رب ځما په تار په تار کولو سره. پس پرې به ږدي دا ځمکه یو تش ډاګ هوار. چې نه به وینې ته په دغه (ځمکه) کې ښکته والی او نه اوچت والی.

تفسیر: یعنی د قیامت پر ذکر به د حشر منکرین د استهزاء په ډول وایي، چې د داسې سختو سختو عظیم الشانو غرونو حال احوال به څرنگه کېږي؟ آیا دغه به هم ټوټې ټوټې کېږي؟ د دوی په ځواب کې داسې ووايي! چې هو! دالله تعالی د لامحدوده قدرت په مقابل کې غرونه څه عظمت او حقیقت لري؟! دغه غرونه هم په لږ وخت کې خاورې ايرې کېږي، او د غرونو ذرات او پخړ کي د ټکول شویو وړیو په شان په هوا کې الوخولی کېږي، او ځمکه به بیخي صافه او هوارېږي، چې له سره به هیڅ لوړه او ژوره نه په کې لیدله کېږي، او د غرونو موانع او سدود بیخي له منځه ورک، صاف او پاکېږي.

يَوْمَ يَدْعُ الْبَاطِلُ بِظُهُورِهِ إِلَىٰ ظُهُورِهِ ۖ فَخَرُّوا وَارْتَدَّ عَلَىٰ آخِطَارِهِ ۖ

په دغه ورځ (د قیامت) کې به متابعت وکړي (دا مخلوق د بلنې) د بلونکي، نه به وي کوروالی له دغې (بلنې د بلونکې څخه).

تفسیر: یعنی هر چېرې چې پښته غږ وکړي، او هر چېرې یې چې ورغږ کړي؛ ګرد خلق به سم برابر د غشي او د مرد کي په شان هملته ورځلي، نه به د غږ کوونکي په غږ کې څه کوروالی وي، او نه د دغو منلو و هونکو په منلو، ورتګ او ځغاسته کې به څه کوروالی او وړاندې وروسته لیدل کېږي.

وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ۗ

او چپ به شي غږونه (له ډېره هیڅه) لپاره د رحمان، پس نه به اورې ته مګر کشاری د قدمونو.

تفسیر: یعنی د محشر د ورتګ په وخت کې پرته د پښو د کښهار او د ورو غږه بل هیڅ یو غږ او آواز نه اورېده کېږي، او د الله تعالی د خوف او هیبت لامله بل هیڅ یو غږ او غږ به نه وي، که څوک څه وایي هم، خو دغومره ورو ورو به یې وایي چې ایله به یې شونې خوځېږي، او بل هیڅ شی ترې نه څرګندېږي (ښکاره کېږي).

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ﴿٥٦﴾

په دغه ورځ (قيامت) کې نه رسوي فائده شفاعت (هیچا ته) مگر هغه چاته چې اذن کړی وي د هغه په حق کې رحمان (چې شفاعت یې وکړ شي)، او راضي وي (الله) له دغه (مشفوع څخه) له حیثیه د وینا.

تفسیر: یعنی د هغه چا سپارش چلیري چې ورته د الله له طرفه د سپارش اجازت ورکړی شوی وي، د هغه شافع وینا د پاک الله خوښه وي، او خورا ښې خبرې یې ویلي وي، او د داسې سړي سپارش وکړي چې د هغه مشفوع خبره ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ د پاک الله په نزد خوښه او پسند شوي وي، د کفارو په حق کې د هیچا سعې او سپارش له سره په درد نه خوري او نه چلیري.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ﴿٥٧﴾

عالم دی الله په هر هغه څه چې په مخکې کې د دوی وي (له اخروي امورو)، او هر هغه څیز چې پسي شا د دوی دی (د دنيوي امورو)، او نه به شي احاطه کولی دوی په (ذات او په معلوماتو) د دغه (الله) له جهته د علم.

تفسیر: یعنی د الله تعالی علم پر ګردو محیط دی، لیکن د بندګانو علم پر الله تعالی یا د الله تعالی پر معلوماتو محیط او چاپېر نه دی، نو ځکه همدغه ته پخپل محیط علم معلوم دي چې چاته د چا د شفاعت لپاره ښایي موقع ورکړه شي.

وَعَذَابُ الْجَهَنَّمَ لَئِيْلٌ لِّلْجِنِّ النَّاصِيَةِ ﴿٥٨﴾

او ذلیل به شي مخونه لپاره د تل ژوندي قائم تدبیر والا د عالمو ته.

تفسیر: یعنی په دغه ورځ کې به د هغو لویو لویو سرګښو متکبرانو سر و نه هم په ښکاره ډول سره د دغه حي او قیوم الله په دربار کې د ډېرو ذلیلو او سپکو بندیانو په شان ښکته او پټ کیږي، چې هغوی پخوا له دې نه له سره د الله تعالی په مقابل کې خپل سر و نه وو ټیټ کړي، په دغه وخت کې به په ډېرې عاجزی سره خپلې غاړې ږدي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ﴿٥٩﴾

او په تحقیق خراب ناامیده شو هر هغه څوک چې پورته یې کړ بار د ظلم.

تفسیر: یعنی د ظالمانو له حاله بیخي پوښتنې مه کوه چې څنگه خراب به وي!؛ د ظلم په لفظ کې شرک او نور معاصي هم داخل دي، لکه چې د لقمان د سورت د (۲) رکوع (۱۳) آیت (۲۱) جزء کې راغلي دي: ﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ او د (۴) جزء د آل عمران سورت په (۱۳۵) آیت (۱۴) رکوع کې لولو: ﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ﴾ - د هر یوه ظالم خرابي به د ده ظلم له درجې سره موافقه وي.

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَخْفُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ﴿٦٠﴾

او هر څوک چې وکړي له ښو (عملونو)، حال دا چې وي دی مؤمن؛ پس نه به ویريږي (دی په آخرت کې) له ظلم، بې انصافی او نه له نقصان.

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ﴿۱۶﴾

او همداسې (لکه چې قصه مو وکړه د انبیاوو او پخواني امتونو او د قیامت؛) نازل کړی دی مونږ دغه کتاب قرآن په عربي (ژبه)، او بیا بیا مو راوړي دي مونږ په دې قرآن کې له آیتونو د وعید لپاره د دې چې دوی پر هېز وکړي، یا پیدا کړي دغه (قرآن) دوی ته ذکر (پند او ترې عبرت واخلي).

تفسیر: یعنې لکه چې دلته د محشر احوال او د هغه د نېکو او بدو نتائج صاف او روڼ شوي دي؛ همداسې مونږ پوره قرآن په صافې عربي ژبې سره نازل کړی دی، خو هغه خلق چې دده رومني مخاطبان دي د هغه له لوستلو له الله تعالی څخه وویرېږي، او د تقوی لار غوره کړي، او سمدلاسه داسې ونشي؛ نو اقلاد دوی په زړونو کې د عاقبت او انجام څه فکر، غور او اندېښنه خو پیدا شي، ممکن دی چې همدغه غور او فکر ورو ورو ترقی او تزیید ومومي، او دوی د هدایت په لاره راوړي، او دوی په وسیلو نورو ته هدایت ور په برخه شي.

فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ﴿۱۷﴾

نو لوی او چت دی الله (په ذات او صفاتو خپلو کې له ټولو عیبونو او نقصانونو) چې پادشاه دی، حق دی، او تلوار مه کوه ته (ای محمده!) په (لوستلو د) قرآن پخوا له هغه چې پوره کړه شي تاته وحي دده، او ووايه (ای محمده!): ای ربه څما! زیات کړې ما له جهته د علمه!.

تفسیر: یعنې هر کله چې پاک قرآن داسې مفید او عجیب خیز دی؛ نو هم هغسې چې مونږ هغه په تدریج ورو ورو پر تانازلوو، ته هم د هغه په اخیستلو کې له جبرئیل علیه السلام څخه تلوار او جلتې مه کوه! څه مهال چې پرېښته وحي در اوړوي؛ ته یې په عجلت له هغې سره مه لوله! ځکه چې مونږ د دغې خبرې عهد او پیمان در سره کړی دی، چې نه به پرېږدو عظیم الشان قرآن چې د تاله سینی څخه ووځي، نو ته ولې په دغه فکر او اندېښنه کې ځان رېړوي (تکلیف ورکوې)؟؛ نه چې د پاک قرآن کوم توری له ما څخه هېر شي، بلکه د دغه فکر په ځای داسې دعاء وکړه چې ای الله تعالی! د قرآن لاریاته پوهه او له حده زیات علوم او معارف راته عطاء کړه!.

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلِ فَنَسَى وَلَمْ يجدْ لَهُ عَزْمًا ﴿۱۸﴾

او خامخا په تحقیق حکم کړی وو مونږ آدم ته پخوا له دې نه، پس هېر یې کړ (هغه حکم)، او ومو نه موند ده ته استقامت (صبر له منهي عنه) څخه.

تفسیر: هغه دا چې دانه یې خوړلې وه، او د مخه حکم یې هېر کړی وو، یعنې قائم پاتې نه شو، وروسته له دې د دغې قصې لږ تفصیل راځي.

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى ﴿۱۹﴾ فَلَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكُمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ﴿۲۰﴾

او یاد کړه هغه وخت چې وویل مونږ پرېښتو ته چې: سجده وکړئ (تعظیمًا) آدم ته، پس سجده وکړه (ټولو) مگر (سجده ونه کړه) ابلیس؛ چې منع یې راوړه، پس وویل مونږ: ای آدمه! بېشکه دا (ابلیس) دېښمن ستا دی او (دېښمن) دېښمن ستا دی، پس خبردار! ودې نه باسي خامخا تاسې له جنته (په سبب د وسوسې او فریب) پس په مشقت کې به پرېوځئ.

تفسیر: ظاهر دی چې د جنت آرامی او هوسایي (خوشالي) په بل کوم ځای کې میسر کېدی نشي، او پرته له جنته پر هر ځای کې د خوړلو او څښلو، اغوستلو او نورو ضروریاتو تدابیرو ته خامخا انسان رېږ کالي، او مشقت پر ځان اخلی.

إِنَّ لَكَ الْآتَجَرَ فِيهَا وَلَا تَعْرِى ۝ وَأَنَّكَ لَا تَظُنُّوْنَ بِهَا وَلَا تَضْحَى ۝

بېشکه مقرر دی تاته چې نه به وږی کېږي په دې (جنت) کې، او نه به برېښه کېږي. او بېشکه ته به نه تږی کېږي په دغه جنت کې، او نه به دې گرمي کېږي.

تفسیر: د انساني له مهمو ضروریاتو څخه خوړل، څښل، اغوستل او د هستوګنې داسې ځای دی چې سپری په کې له لمر، باران، باد او نورو اضرارو څخه مأمون او مصئون وي، په جنت کې داسې تکالیف له سره نشته، او په جنت کې له هر حیث او هر جهت څخه آرامي، راحت، طمأنیت، امنیت، سکون او نور گډ په زړه پورې وسائل او وسائ شته، دلته یې د راحت ذکر ونه فرمایه، یواځې یې د تکالیفو له نفي کولو څخه ښایي داسې تنبیه او ایقاظ مقصود وي، چې د جنت د وتلو څخه وروسته تاسې له دغو گډو شیانو سره مخامخ کېدونکي او د دغو گډو رېږو کالونکي (تکلیفونو برداشت کوونکي) یی!.

فَوَسَّوْا لِلَّيْلِ الشَّيْطَانَ قَالَ يَا دَمْرُهْلُ أَذُوكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمَلِكِ الْأَيْبِلِيِّ ۝

پس وسوسه واچوله دغه (آدم) ته شیطان، (داسې چې ورته) ویې ویل: ای آدمه! آیا ونسیم تاته ونه دتل ژوندي پاتې کېدلو، او پاچاهي چې نه زائلیږي (او تل پاتې کېږي).

تفسیر: یعنې داسې ونه درونسیم چې د هغې د مېوې له خوړلو څخه مو ابدی ژوندون په برخه شي، او له سره مړه نشئ، او بې زواله پاچاهي به مو په برخه شي.

فَأَكَلَمَهُمَا قَبَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ ذَرَقِ الْجَنَّةِ ۝

پس و خوړل دوی دواړو له دغې ونې، پس ښکاره شول دوی ته غلیظه عورات د دوی، او شروع وکړه دواړو چې ښلولې، پورې کولې دواړو پر ځان پورې له پانود (ونې)، د جنت (لپاره د ستر).

تفسیر: دغه گډه قصه په «الأعراف» او نورو سورتونو کې مفصله تېره شوې ده.

وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ ۝ ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَىٰ ۝

او نافرمانی وکړه آدم (له حکم) د رب خپل (په سبب د هېرولو د حکم د الله)؛ پس چپ شو (له مطلوبه د خلوده). بیا غوره کړ دغه (آدم) لره رب د ده، پس رجوع وکړه (الله) په آدم په قبول د توبې سره، او هدایت یې ورته وکړ.

تفسیر: یعنې کله چې د الله تعالی د حکم په امتثال کې قصور وشو، او سم له خپله شانه سره د عزم او استقامت پر لاره ثابت قدم نشو پاتې، نو همدغه یې په غوایت او عصیان سره تغلیظا تعبیر وفرمایه، یعنې د شیطان تسلط یې پرې ښود، بلکه فوراً یې ورته د توبې توفیق وبانښه، او سره له زیاتې مهربانۍ د ده په طرف متوجه شو، او د خپلې خوښۍ پر لاره یې قائم کړ.

قَالَ اهْبِطْ مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ

و فرمایم (الله) چې کوز شی دواړه له دغه جتته ټول، ځینې د تاسې د ځینو نورو دښمنان یی !.

تفسیر: که دغه خطاب یواځې د آدم او حواء علیهما السلام په لوري وي، مراد به یې داسې وي چې: د دوی اولاده به په خپلو منځونو کې سره دښمنان وي، لکه چې په رفاقت سره یې گناه کړې وه، د هم هغه رفاقت په بدل دا ور په برخه شو، چې اولاده یې پخپل منځ کې سره دښمنان شول، او که دغه خطاب د ابلیس او آدم علیه السلام په لوري وي، نو مقصد به یې داسې وي چې: د دواړو په ذریاتو کې به دغه دښمني برابره قائمه پاتې کیږي، شیطین به تل د بنیادمانو د ضرر رسولو په فکر کې وي.

فَأَمَّا آيَاتِنَا فَتَبَيَّنَّا لَكُم مِّنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْتَبِي ۝

پس که راغی تاسې ته له طرفه ځما هدايت (چې کتابونه او رسولان دي)، پس هر چا چې متابعت وکړ د هدايت ځما؛ پس نه به گمراه کیږي (په دنیا کې)، او نه به بدبخت شي (په عقبی کې).

تفسیر: یعنې نه د جنت له لارې څخه گمراه او بې لارې کیږي، او نه له هغه څخه محرومیږي، او تکلیف او رېږ (زحمت) به وگالي، له هغه اصلي وطنه چې راغلی دی؛ بیا به بېرته بې اندېښنې همالته ورسېږي.

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا

او هر چا چې مخ وگړ ځاوه له ذکره (پنده) ځما؛ پس بېشکه ده ته دی معاش (ژوند) تنگ (په دنیا یا سخت عذاب په قبر کې).

تفسیر: یعنې هغه انسان چې د الله تعالی له یاده غافل او محض د دغې فاني دنیا ژوندون د خپل مقصود قبله وگڼي او ویې گړځوي؛ د هغه گزران به مکدر او تنگ کړ شي، اگر که په سترگو له ده سره ډېر مال او دولت، او د عیش سامان لیده کیږي، مگر د ده زړه د قناعت او توکل د خلاء له وجې تل د دنیا د حرص او ترقی په فکر کې اوسېږي، او د تقلیل له اندېښنې څخه تل ناآرامه وي.

نصوص او تجربې په دې باندې شاهدې دي، چې په دغه دنیا کې قلبي سکون او حقیقي اطمینان هیچا ته بې د الله تعالی له یاده نه حاصلیږي: ﴿الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾.

ځینې مفسرین له ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ نه د قبر برزخي ژوندون مرادوي، یعنې پخواله قیامته پرده د سختې تنگی دوره راتلونکې ده، څه مهال چې د قبر ځمکه هم پرې تنگه کړه شي، د ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ تفسیر ځینو صحابه کرامو په عذاب القبر سره هم کړې دی، بلکه (بزار رحمہ الله) په جیدو اسنادو سره له «أبو هريرة رضي الله عنه نه مرفوعاً روایت کړې دی، په هر حال د ﴿مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ لاندې دغه گړد صورتونه داخلېدي شي، (والله أعلم).

وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى ۝

او راپورته به کړو مونږ دی (له قبره) په ورځې د قیامت کې ږوند.

تفسیر: یعنې په سترگو یې ږندوي، او بیا یې د محشر په لوري بیایي، او په زړه سره به هم ږوند وي، چې د هیڅ حجت په طرف به لاره نه مومي، دغه د حشر د ابتدايي مرحلې ذکر دی، وروسته به یې سترگې خلاصیږي، خو د دوزخ او نورو اخروي احوالو معاینه وکړي.

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِيْ اَعْمٰى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيْرًا ﴿۱۶﴾

وبه وايي (دغه ږوند کافر) ای ربه خما! ولې دې پاخولم (راوستلم) زه ږوند حال دا چې په تحقیق زه وم بینا (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې هغه کافران چې په دنیا کې د ظاهري سترگو خاوندان او په آخرت کې ږومبی ږانده محشور کیږي؛ په تعجب او حیرت سره به سوال وکړي (آخر له مونږه څه گناه او قصور صادر شوی دی، چې د هغه په بدل ځمونږ سترگې راڅخه اخیستی شوي دي؟).

نو وبه فرمایي پاک الله د عذاب د پرېستې په ژبه د دوی په ځواب کې:

قَالَ كَذٰلِكَ اَتٰتَكَ اٰیٰتِنَا فَنَسِيْبَهَا وَكَذٰلِكَ الْيَوْمَ تُنٰسٰى ﴿۱۷﴾

و فرمایي (الله) همداسې وو (لکه چې ته یې وايي) خو راغلي وو تاته آیتونه ځمونږ، پس هېر کړل تا هغه؛ او په مثل (د هغو هېرولو ستا) نن ورځ هېر به کړ شي ته هم (پرېښود به شي ته په عذاب کې).

تفسیر: یعنې په دنیا کې سره له دې چې ځمونږ د قدرت دلائل او نښې مولیدې او اورېدې؛ خو نه مو پرې یقین او نه مو پرې عمل وکړ، او داسې مو ځان ترې بېخبره او ناگاره کړ، چې کواکې د هیڅ خبره مو نه اورېدلې او نه لیدلې ده؟ نو نن د هغه په بدل تاسې همداسې هېرولی شئ، لکه چې هلته مو له ځانونو خپلو څخه ږانده جوړ کړي وو، نو اوس دلته د هغه د مناسبې سزا موندلو او له خپلو ږانده پاڅېدلو او ږاندې محشور کېدلو نه ولې حیرت او تعجب کوئ؟.

وَكَذٰلِكَ نَجْزِيْ مَنْ اَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِاٰیٰتِ رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَدُّ وَاَبْقٰى ﴿۱۸﴾

او په مثل د همدې جزاء ورکولو (ځمونږ دغو کفارو ته)؛ جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې له حده ووت او ایمان یې رانه وړ په آیتونو د رب خپل، او خامخا عذاب د آخرت ډېر سخت دی، او ډېر باقی پاتې کېدونکی دی.

اَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ اٰهَلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُوْنِ يَسُوْنُوْنَ فِىْ مَسٰكِنِهِمْ

آیا پس نه دي ښکاره شوي (دغو کفارو ته) چې ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې ځي تیرېږي دوی په (تسو) کلیو ځایونو د دوی کې.

تفسیر: یعنې که پر هغه سزا چې دوی ته په آخرت کې ورکوله کیږي متیقن نه وي؛ نو آیا د تاریخي واقعاتو ځنې هم څه پند او عبرت نه اخلي، د همدغو مکیانو په شاوخوا کې څومره اقوام د خپل کفر او طغیان لامله تباہ او برباد شوي دي، چې د هغوی قصې او افسانې د خلقو پر ژبو لا تر اوسه جاري دي، او د هغوی له منځه د ځینو پر کنډوالو او خرابو کلیو او ویجاړو ځایونو د شام او د نورو ملکونو د مسافرانو نظر هم لویږي، او دوی پرې تېرېږي، چې د هغو له لیدلو څخه بنیایي د هغو اقوامو حالات مو در په یاد شي، چې څرنگه هغوی په داسې حال کې چې پر دغو ځایونو کې گڼرځېدل او لاندې باندي کېدل؛ هلاک او تباہ کړل شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّعُوْلِ وَأَلُوْا كَلِمَةً سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَئِنْ كَانَ لِرِءَاْسَاءِ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۝۱۶

بېشکه په دغه (اهلاک د منکرینو) کې خامخا ډېر دلائل (د عبرت دي) خاوندانو د عقل ته. او که چېرې نه وی هغه وینا چې پخوا ویلې شوې ده (له طرفه) د رب ستا (په تأخیر د عذاب سره)؛ نو خامخا وو به دغه (هلاک د دوی) لازم (له دوی سره)، او که نه وی اجل (نېټه) معلومه (د عمر د دوی)؛.

تفسیر: یعنی د الله تعالی رحمت پر غضب سابق دی، نو ځکه مجرم ته تر ډېر وخت پورې د اصلاح موقع ورکوي، او د پوره حجت له اتمام څخه یې ماسوا نه هلاکوي، بلکه د دې اتمت په متعلق یې دا هم فرمایلي دي: ﴿وَمَا كَانَ اللهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ﴾ الآية - او له خپلې خاصې مهربانې عمومي مستأصل عذاب یې له دغه اتمت څخه لرې کړی دی، دغه خبره ده چې ستا د رب له طرفه صادره شوې ده، که داسې نه وی، او د هر مجرم قوم د عذاب لپاره یو خاص وخت مقرر نه وی؛ نو په لازمي ډول به دوی په عذاب اخته کېدل، ځکه چې د دوی د کفر او شرارت مقتضی همداسې ده چې بنایي علی الفور هلاک شي، او کله چې وخت راشي؛ نو په دنیا کې به هم د هغه زورور جنگ نمونه وگوري، لکه چې د «بدر» په غزوه کې دوی له مسلمانانو سره تصادم وکړ، او د هغه یوه وړو کې نمونه یې ولیده.

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

پس صبر کوه (ای محمده!) پر هغو خبرو چې دوی یې وایي.

تفسیر: یعنی عذاب په خپل مقرر وخت کې خامخا واقع کېدونکی دی، دوی د دغه تأخیر او امهال د لیدلو څخه هومره چټي خبرې چې کوي ودې کړي، تاسې سمدلاسه دغه گړدې خبرې په ډېر صبر او استقامت سره واورئ! او په ډېر صبر او سکون د وروستني نتيجې په انتظار کې اوسئ، د کفر پر دغو کلماتو له حده زیات مضطرب کېدلو ته هیڅ ضرورت نشته، (دغه آیت منسوخ دی په آیت سيف سره).

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا ۝

او تسبیح وایه سره له حمد د رب خپل پخوا له ختلو د لمر (د سحر لمونځ)، او پخوا له پرېوتلو د دغه لمر، (د ظهر او عصر لمونځ).

تفسیر: دلته د فجر او عصر لمونځونو ته اشاره وشوه، یعنی د احمقانو او شریرانو خبرو ته له سره غور مه ږدئ! او مه چرت پرې خرابوئ! په ډېر صبر او سکون سره د خپل الله تعالی په عبادت کې مشغول او لگیا اوسئ! ځکه چې د الله تعالی مدد له دوو شیانو حاصلیږي، چې هغه صبر او لمونځ دی، کما قال الله تعالی: ﴿وَأَسْبِغُوا بِالصُّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾ الآية.

وَمِنَ النَّارِ الْيَلْقَسِيمِ

او په ځینو اوقاتو کې له ساعتونو د شپې پس تسبیح وایه (لمونځ اداء کړه د مغرب او عشاء).

تفسیر: په دغه کې مغرب او عشاء بلکه د ځینو تفاسیرو له روایت سره سم د تهجد لمونځ هم داخل دي.

وَاطْرَافِ النَّهَارِ

او په دواړو څنگو (اطرافو) د ورځې کې (پر لمانځه ډېره توجه ولره، یا په دغو اوقاتو کې تسبیح سره له حمد وایه).

تفسیر: دغه د ظهر لمونځ شو، ځکه چې په دغه وخت کې د ورځې د اول نصف او د آخر نصف سره یو ځای کیږي، بلکه په صحاح او قاموس او نورو کې تصریح شوې ده، چې «طرف» «طائفة من الشيء»، «طرف د کوم شي حصې ته وايي»، او د خاص حد او د ځنډې په معنی نه دی، په دغه صورت نهار جنس منلی کیږي، او د هرې ورځې هغه یوه خاصه برخه ترې مراد کېدی شي، چې هلته ورځ نیمايي کیږي.

لَعَلَّكَ تَرْضَى ﴿۱۶﴾

نبایي چې ته به راضي شي (له الله په اجر).

تفسیر: یعنې که داسې د عمل طرز ولرې؛ نو تل به په دنیا او آخرت کې خوښ او راضي اوسېږې، د دغه ډېر لوی اجر به در رسیږي، او له امت سره به دې مرسته (مدد) وشي په دنیا کې، او مغفرت به وي په آخرت کې ستا په شفاعت چې د هغه له لیدلو څخه به ته خوښېږي.

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّمَّهُمْ زُحْرَةً الدُّنْيَا لِنُفِثَهُمْ فِيهِ وَرِزْقًا رَّابِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَى ﴿۱۷﴾

او مه اوږدوه (نظر د) سترگې خپلې (یعنې مه یې اړوه) هغه څیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه څیز سره چې قسماقسم دي دغو (کفارو) ته، نبایست د ژوندانه لږ خسیس لپاره د دې چې وازمایو دوی په دې کې، او رزق روزي درب د تا (چې تاته یې درکړې له نبوت ته علمه بهتر ډېر غوره) خیر او اوږده ده (له دنیوي نعماوو څخه).

تفسیر: شیخ الهند رحمه الله د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: «او مه اړوه دواړه دواړه سترگې خپلې هغه څیز ته چې نفع ورکړې ده مونږ په هغه سره قسماقسم ته له خلقو...»، یعنې په دنیا کې قسم قسم کافرانو مثلاً یهودانو، نصرانیانو، مشرکانو، مجوسیانو او نورو ته مونږ د عیش او تنعم کوم سامان چې ورکړی دی؛ د هغو په طرف خپلې سترگې مه غړوی، او له سره مه ورته گورئ!؛ دغه تش د څو ورځو عشرت او پسرلی دی، چې مونږ د هغه په وسیله د هغوی امتحان اخلو، چې کوم یو احسان منونکی دی؟ او کوم یو غاړه غړوونکی دی؟ هغه عظیم الشان دولت چې الله تعالی تاته (ای محمده صلی الله علیه وسلم) مقدر کړی دی؛ مثلاً عظیم الشان قرآن، د رسالت منصب، عظیمه فتوحات، رفع الذکر، د نامه لوړېدل، او د آخرت اعلی مراتب؛ د هغوی په مقابل کې دغه فاني او حقیر سامان څه حقیقت لري؟ ستاسې په برخه کوم دولت چې راغلی دی، هغه له دغو دولتونو څخه ډېر ښه او بهتر دی، او فی نفسه یا د خپل اثر په اعتبار تل باقي پاتې کېدونکی دی.

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ

او امر کوه په اهل بیت (یا اهل دین) خپل په کولو د لمانځه، او ته هم کلک پرې ولاړ اوسه.

تفسیر: یعنې خپلو متعلقینو او اتباعو ته د لمانځه تاکید وکړئ! په حدیث کې راغلي دي: «کله چې وړوکی مواوه کلن شي؛ پر دوی لمونځونه کوی! او څه مهال چې لس کلن شي؛ په وهلو سره پرې لمونځ کوی».

لَا تَسْأَلْكَ رِزْقًا مِّنْ نَّزْرِكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى ﴿۱۸﴾

نه غواړو مونږ له تا څخه روزي (نه ستا او نه د اهل ستا، بلکه) مونږ رزق روزي درکوو تاته، او عاقبت ښه خاتمه خاوندانو د پرهېزگاری ته ده.

تفسیر: په دنیا کې مالکان پر خپلو مریو باندې روزي گټي، دغه مالک الملک یواځې بندگي غواړي، او خپلو مریو ته په خپله روزي ورکوي، الغرض ځمونږ له لمانځه څخه هغه ارفع او اقدس ذات ته هیڅ یوه فائده نه رسیري، بلکه د لمانځه څخه فائده هم مونږ ته عانده ده، او د لمانځه له برکته په ښه شان سره روزي رارسیري: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾ (۲۸ جزء د الطلاق سورت (۲-۳) آیتونه، (۱) رکوع).

که د فرض لمانځه او د معاش په کسب کې څه تعارض واقع شي؛ الله تعالی داسې اجازه نه درکوي چې د معاش په مقابل کې لمونځ ترک کړې!، په هر حال ښایي چې هر ورو لمونځ اداء کړ شي، روزي رسوونکي هم هغه الله دی چې د هغه په حکم سره لمونځ کوو.

وَقَالُوا لَوْلَا آتَيْنَا آيَةً مِنْ رَبِّهِ

او وایي (کفار) ولې نه راوړي محمد صلی الله علیه وسلم مونږ ته یوه معجزه (له طرفه) د رب خپل چې (مونږ یې غواړو په تصدیق د نبوت خپل).

تفسیر: یعنی کومه داسې یوه ښکاره معجزه او نښه ولې نه راښيي چې د هغې په لیدلو سره مونږ ته بیخي د انکار او تردد موقع نشي پاتې، د دغومره ور ځینو ویرولو او تخویفاتو څخه څه گټه حاصلیري؟

أَوَلَمْ تَأْتِهِمُ بَيِّنَةٌ مِّنَ الصُّحُفِ الْأُولَىٰ

آیا نه دی راغلی دوی ته مصدق دلیل برهان د هغه شي چې په کتابونو پخوانیو کې وو.

تفسیر: یعنی دغه خلق له ضده او عناده وایي چې کومه معجزه او نښه دې ولې رانه وپه؟ آیا له سلهاوو نورو معجزو او نښو څخه برسیره او له گړدو څخه لویه معجزه او نښه دغه عظیم الشان قرآن هغوی ته نه دی رسېدلی، چې د پخوانیو کتابونو د ضروریه وو مضامینو محافظ او دده د صداقت لپاره د حجّت او شهادت په ډول دی، او د هغه اعجاز له لمر څخه هم زیات ظاهر او ښکاره دی، لکه چې د (۲۱ جزء د العنکبوت سورت په (۵۰ - ۵۱) آیتونو (۵) رکوع) کې داسې یو آیت لولو: ﴿وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا آيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۵۰﴾ أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۱﴾

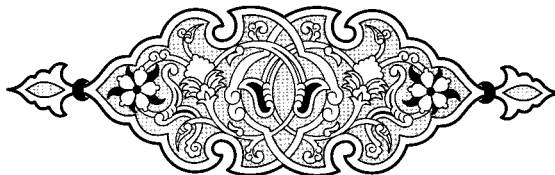
وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِّن قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نُنزِلَ وَتَخْذَى ﴿۵۰﴾ قُلْ كُلٌّ مُّتَرَبِّصٌ فَتَرَبَّصُوا فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى ﴿۵۱﴾

او که چېرې مونږ هلاک کړي وی دوی په عذاب سره پخوا له دغه (قرآنه یا له محمده)؛ نو خامخا به ویلي وی دوی: ای ربه ځمونږه! ولې ونه لېږه تا مونږ ته یو رسول، نو چې متابعت کړي وی مونږ د آیتونو ستا پخوا له هغه چې ذلیل یا شرمنده شوي وی مونږ (په دنیا یا په آخرت کې). ووايه (ای محمده! دوی ته) چې هر یو (له تاسې او له مونږ عاقبت د امر ته) انتظار کوونکي دی پس تاسې هم انتظار کوئ، پس ژر پوه به شی تاسې چې څوک دي یاران د لارې سمې صافې؟ او کوم یو دی چې په سمه صافه لاره روان دی؟ (مونږ که تاسې).

تفسیر: یعنی داسې عظیم الشان نښان له لیدلو څخه وروسته وایي چې: ولې دې کومه معجزه او نښه رانه وپه؟ او فرض یې کړئ! که مونږ نه وی ورسوولی - یعنی قرآن مو نه وی نازل کړی - او پخوا د کتاب له انزاله او د رسول له ارساله

دوی مو د کفر او شرک په سزا کې د دوزخ په کنده کې غورځولی؛ نو دوی به شورماشور ننبلاوه، او داسې به یې ویل: ای ربه! د سزا ورکولو څخه پخوا بنایي څمونږ لپاره کوم کتاب او پوهوونکی دې رالېږلی وی، چې مونږ یې په ذلت او رسوایی باندې له اخته کېدو څخه لا پخوا خبر کړي وی؛ نو تا به لیده چې مونږ ستاسې د احکامو په تعميل کې څومره زیار (محنت) ایسته؟.

تمت سورة طه بتوفيقه وعونه، والله الحمد.

«د الأنبياء سورت مکی دی، (۷) رکوع (۱۱۲) آیتونه لري، په تلاوت کې (۲۱)، او په نزول کې (۷۳) سورت دی، د ابراهیم علیه السلام له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُّعْرِضُونَ ﴿١﴾

نژدې شو خلقو ته (وخت د) حساب (او جزا) د دوی، حال دا چې دوی په غفلت کې دي (له دې حساب او جزا خپلې) مخ ګرځوونکي دي (له ایمان راوړلو څخه په دغه سره).

تفسیر: یعنې د حساب او کتاب او مجازاتو ساعت رارسېدونکی دی، لیکن دغه مشرکین او نور خلق په سخت غفلت او جهالت کې پراته دي، او د قیامت د ځواب ورکولو لپاره هیڅ یو تیاری نه نیسي، او کله چې دوی ته د الله تعالی آیتونه اورول کېږي، او نصیحت ورته وشي چې د غفلت له خوبه راوینس او راپورته شي؛ نو په ډېرې بې پروايۍ او بې اعتنایۍ سره یې اوري، او هیڅ اهمیت ورته نه ورکوي، او داسې یو وضعیت اختیاروي، چې ګواکې دوی له سره له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه دي، او نه څه حساب او کتاب ورسره کېږي.

مَا يَأْتِيهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِمْ مُّحَدَّثٍ إِلَّا اسْمَعُوهُ لَآ هُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٢﴾ لَاهِيَةً قُلُوبِهِمْ

او نه راځي دوی ته هیڅ نصیحت له (طرفه د) رب د دوی نوی؛ مګر خو اوري دوی هغه (له خپل رسول څخه) حال دا چې دوی لوبې پرې کوي، په دې حال کې چې بوخت (مشغول) وي زړونه د دوی (په دنیوي چارو، او غافل وي له ضروري کارونو څخه).

تفسیر: یعنې د قرآن عظیم ډېر ارزښتناک (قیمتي) نصیحتونه دوی ته د لوبو او نندارو حیثیت لري، او همغسې یې اوري، که دوی په اخلاص سره په کې فکر او غور او په تعميل کې یې هڅه (کوښښ) کولی؛ نو د دوی دین او دنیا به دواړه ښه او سم شوي وي، لیکن د دې لامله چې د دوی زړونه بیخي له دې پلوه غافل او له یوه مخه په لوبو او نندارو او تماشو کې لګيا او بوخت دي؛ نو ځکه داسې غور او فکر کولو ته له سره وخت نه لري.

وَأَسْرَأَ النَّجْمِيُّ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْلَ هَذَا الْأَشْتَرِ مِثْلَكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحْرَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٣﴾

او ښه پتوي راز (خپل) هغه کسان چې ظلم یې کړی (په ځانونو خپلو په شرک سره، او وایي کفار:؛ نه دی دا (محمد) مګر خو یو انسان په شان ستاسې، آیا پس راځئ تاسې هغه جادو ته حال دا چې تاسې ګورئ (چې دا جادو دی).

تفسیر: کله چې دوی له ډېر نصیحت اورېدلو څخه تنګ شول؛ نو څو یې انصافان سره راټول شول، او یوه پټه جرګه یې سره جوړه کړه، او د قرآن او رسول الله په متعلق یې په داسې خبرو خوله بېرته کړه چې دغه رسول خو ځمونږ په شان یو انسان دی، نه پرښته ده او ته له مونږ څنې د کوم زیات ظاهري امتیاز خاوند دی، البته دی په جادو باندې پوهیږي،

دغه کلام چې دی یې لولي او مونږ ته یې اوروي؛ هر ورو د سحر او کوډو کلام دی، نو بیا په تاسې باندې څه ټکه (تندر) لوږدلې ده چې په خپلو سترگو یې گورئ او بیا د هغه جادو په لومو (دام) کې ځان نښلوي، لازمه ده چې هغه ته له سره مه نژدې کېږئ.

قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۷﴾

وویل (رسول دوی ته) رب مې عالم دی په وینا (د هر هغه چا چې وي) په اسمان کې او په ځمکه کې، او هم دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: که تاسې هر څومره پټې او مخفي مشورې وکړئ؛ پاک الله له هغو ټولو څخه عالم او خبر دی، چې د اسمانونو او ځمکو په هرو پټو خبرو او احوالو هم ښه خبر او علیم دی، ستاسې په دغو مخفي او پټو خبرو او جرگو به څرنگه علم ونه لري؟ او ستاسې دغه پلمې (تدبیرونه) او حیلې له هغه څخه څرنگه پټې پاتې کېدې شي؟

بَلْ قَالُوا أَضْغَاتٌ أَحْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ فَلْيَأْتِنَا بآيَةٍ كَمَا أُرْسِلَ الْأُولُونَ ﴿۸﴾

بلکه (دغه کفار) وايي (چې دغه قرآن) گهلوډ خوبونه دي، بلکه له خپل ځانه یې جوړ کړي دي، بلکه دی شاعر دی، پس باید راوړي مونږ ته کومه لویه معجزه لکه هغه (معجزه) چې لېږلي شوي وو لومړني (انبياء په هغو سره).

تفسیر: د پاک قرآن په اورېدلو سره به د ډېر ضد او عناد له کبله داسې بدحواسه کېدل، چې له سره به په یوه فکر او رایه باندې قائم نه پاتې کېدل، کله به یې ورته جادو (کوډې) ویل، کله به یې گهلوډ پرېشانه خوب باله، کله به یې داسې ویل چې: دا خبرې دی له ځانه جوړوي او مونږ ته یې وړاندې کوي، او بیا پرې د قرآن نوم ږدي، نه یواځې همدا به یې ویل؛ بلکه داسې وینا به یې هم کوله چې: محمد صلی الله علیه وسلم ډېر ښه او عمدۀ شاعر هم دی، او د شعراوو په شان د لوړو (اوچتو) تخیلاتو له لارې ډېر ښه مؤثر مضامین او مسجع عبارات جوړوي، او خلقو ته یې وړاندې کوي، که په واقع کې داسې نه وي؛ نو دی دې هم د نورو پیغمبرانو په شان کومه ښکاره لویه معجزه راوښيي.

دغه ویناگانې هم محض د عناد او تش د ږېړولو (تکلیف ورکولو) لامله وې، ځکه چې اول خو د مکې معظمې دغه جاهل مشرکان د پخوانیو انبیاءو له معجزو څخه هیڅ خبر نه وو، دویم دا چې ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم ډېرې داسې ښکاره معجزې او نښې یې هم لیدلې وې؛ چې د پخوانیو انبیاءو له معجزو او نښو څخه په هیڅ یو صورت کمې نه وې، او له ټولو څخه ډېره لویه او غټه معجزه او نښه همدغه د عظیم الشأن قرآن معجزه ده، دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهېدل چې دا نه جادو او نه مهمل عبارات او نه چټي (بېکاره) خوب او نه شعر دی، نو هر کله چې به یې هیڅ یوې خبرې له دغې معجزې سره سمون نه خوړ؛ نو هغه به یې پرېښوده او بله خبره به یې ورته جوړوله: ﴿أَنْظُرْ كَيْفَ صَرَّفُوا إِلَيْكَ الْآيَاتِ فَاصْلُحُوا فَلَا يَسْتَعْجِلُونَ سَيِّئًا﴾ د الفرقان اوله رکوع.

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَوْمٍ أَهْلَكْنَا أَنفَهُمْ يَوْمَئِذٍ ﴿۹﴾

(وویل الله) نه وو راوړی ایمان (په معجزو) پخوا له دوی نه هیڅ (اهل د) کلي چې هلاک کړی دی مونږ اهل د هغه (په سبب د تکذیب د دوی)، آیا پس دغه کفار به ایمان راوړي؟ (بلکه نه یې راوړي).

تفسیر: یعنی پخوانیو قومونو ته فرمايشي معجزې او نښې وړښوولې شوې وې، مگر دوی د هغو په لیدلو هم تابع نشول، او حق یې ونه مانه، بالآخر له سنت الله سره سم هلاک کړی شو، که د مکې معظمې د دې مشرکانو دغه غوښتنې هم پوره کړی شي؛ ښکاره ده چې دوی یې هم منونکي نه دي، هر ورو به د الله تعالی د عام عادت سره موافق سپیره او فنا کړی شي، حال دا چې د هغوی بیخي تباهي او خرابي مقصود نه ده، بلکه د الله تعالی حکمتونه في الجملة د دوی دوام او بقاء غواړي.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُّوحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُّوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لِتَعْلَمُونَ ﴿۱۷﴾

او نه وو لېرلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) مگر خو سړي چې وحي به کوله مونږ دوی ته، پس پوښتنه وکړئ له خاوندانو د ذکره (د کتابیانو له علماوو څخه) که یې تاسې چې نه پوهېږئ.

تفسیر: دا د دوی د هغه قول ځواب دی ﴿هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ﴾، یعنی کوم انبياء چې پخوا راغلي وو، چې د هغو د معجزو په شان له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه هم د معجزې د ښوولو غوښتنه کوي؛ هغوی هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان انسانان وو، پرېښتې نه وې، که له داسې مشهورې او مستفیضې خبرې څخه هم تاسې د خپل جهالت له سببه بې خبره یې؛ نو له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړئ او ځان پرې خبردار کړئ؛ چې هغه ترې ښه خبر دي (لکه د اهل کتابو عالمان).

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا آلِيًا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَانُوا مُخْلِدِينَ ﴿۱۸﴾

او نه وو ګرځولي مونږ (دغه پخواني رسولان) داسې جسدونه چې نه یې خوړو طعام، او نه وو دوی تل پاتې کیدونکي (په دنیا کې، بلکه طعام به یې خوړو، او مړه کېدل به هم).

تفسیر: یعنی انساني خصائص په هغو کې موجود وو، او د هغوی بدن د پرښتو په شان نه وو، چې هېڅ کله خواړه ونشي خوړلي، او نه هغوی د الوهیت مرتبه لرله چې له سره مرګ او فناء پرې رانشي، او تل تر تله ژوندی پاتې شي.

لَوْ صَدَقْتَهُمْ الْوَعْدَ فَأَجْبَنَهُمْ وَمَنْ شَاءَ أَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ﴿۱۹﴾

بیا رښتیا کړه مونږ هغوی سره وعده (د نجات د دوی)؛ پس نجات ورکړ مونږ هغوی ته، او هغو ته چې ځمونږ اراده وه (د نجات د دوی چې مصدقین دي)، او هلاک کړل مونږ مسرفان (له حده تېرېدونکي د رسولانو مکذبین).

تفسیر: یعنی د هغوی امتیاز له نورو بندګانو څخه دا وو چې د الله تعالی له لوري د مخلوق د هدایت او اصلاح لپاره ټاکل شوي وو، الله تعالی په دوی وحي نازلوله، او سره له بې سرو سامانې به یې د مخالفینو په مقابل کې دوی سره د نصرت او حمایت وعده کولې، لکه چې پاک الله خپلې دغه وعده ټولې رښتیا او ښکاره هم کړې، او دغه انبياء یې د خپلو ملګرو سره محفوظ وساتل، او هغه لوی لوی متکبر دښمنان چې هغوی سره به یې مخالفت او ډغرې وهلې؛ تباہ او غارت کړل شول، بېشکه محمد صلی الله علیه وسلم هم بشر دی، لیکن د بشر له هغو انواعو څخه دی چې د هغو مرسته او حمایت د ټولې دنیا په مقابل کې کاوه شي، د دوی مخالفینو ته لازم دي چې د خپل انجام فکر او اندېښنه وکړي، او د پخوانیو قومونو له مثالونو څخه دې پند او عبرت واخلي، داسې ونه شي چې د آخرت له حساب نه پخوا په همدغې دنیا کې دوی سره حساب او کتاب شروع شي.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠﴾

خامخا په تحقیق نازل کړی دی مونږ تاسې ته یو کتاب چې په هغه کې ذکر (پند) ستاسې دی،
آیا پس تاسې عقل نه لرئ (چې ایمان پرې راوړئ).

تفسیر: یعنی د پاک قرآن په وسیله تاسې ته هر قسم پند او نصیحت در کړی شوی دی، او د ټولو ښو او بدو پای او انجام در ښوول شوی دی، که لږ عقل او سد (هوش) هم ولرئ؛ نو زیار او کوبښن به کوی چې د الله تعالی له عذاب ځان وساتئ، او د پاک قرآن قدر او عظمت په ښه شان سره وپېژنئ، چې په حقیقت کې ستاسې د لویۍ او شرف لپاره یو لوی سند او قاطع برهان دی، ځکه چې ستاسې د قوم په ژبه او ستاسې د قوم په یوه کامل فرد باندې نازل شوی دی، او په دنیا کې یې تاسې ته دائمی ویاړ او شهرت در ښلی دی، که تاسې د خپل دغسې محسن قدر نه پېژنئ، او خبرو ته یې غوږ نه کېږدئ؛ نو په دنیا کې به خوار او ذلیل شی، او د آخرت عذاب به بېل تاسې ته تیار شي.

وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قُرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿١١﴾

او ډېر ټوټې ټوټې کړي دي مونږ (په هلاکولو سره) له اهل د کلیو چې وو هغوی ظالمان، او پیدا
کړل مونږ وروسته له هغو څخه قومونه نور (د دوی په ځای).

تفسیر: یعنی داسې نه ده چې د هغو له ور کېدو څخه به د الله تعالی ځمکه خرابه او ویجاړه (ورانه) شي، دوی چې ورک شي؛ د دوی په ځای نور خلق پیدا او ودانوي.

فَلَمَّا أَحْسَبُوا أَنَّكُمْ آذَاءٌ هُمْ مِنْهَا يُرْكُضُونَ ﴿١٢﴾ لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَىٰ مَا أَنْتُمْ فِيهِ وَمَسْكِنَتُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْأَلُونَ ﴿١٣﴾

پس هر کله چې حس به کړ (وبه موند) دوی عذاب ځمونږ؛ ناڅاپه دوی به له دغه عذاب ټښتېدل
(په ډېره بېره - تلوار). (نو پرښتو به په تمسخر سره ورته ویل: مه ټښتئ او بېرته لاړ شی هغه ځای
ته چې ښه ژوند در کړی شوی وو تاسې ته په هغه کې، او کورونو خپلو ته، ښایي چې له تاسې
نه پوښتنه وکړی شي.

تفسیر: یعنی کله چې کافران او مشرکان د الله تعالی له عذاب سره مخامخ شول؛ نو ویې غوښتل چې له هغه ځایه
وټښتي، او په ټښتنه سره ځان ته نجات حاصل کړي، په دغه وخت کې دوی ته وویل شول چې: چېرې ټښتئ؟ ودرېږئ
او په همغه لوري بېرته لاړ شی چې هلته مو عیش او عشرت کاوه، او ډېر زیات د تنعم اسباب موراجمع کړي وو، ښایي
چې هلته څوک له تاسې څخه پوښتنه وکړي.

یا دا چې تاسې خو داسې لوی سړي وئ، چې په هر ځای کې به ستاسې عزت او احترام کېده، اوس هم هلته لاړ
شی، هیڅ د ټښتې ضرورت نشته، څو خلق په خپلو مهماتو کې له تاسې سره خبرې اترې او مشورې وکړي، دغه ټولې
خبرې د تهکم په توگه ویلي شوي دي.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٤﴾ فَمَا زِلْتُمْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّىٰ جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خُمُودِينَ ﴿١٥﴾

وبه وايي: ای هلاکته ځمونږ (را حاضر شه! دغه دې وخت دی) بېشکه مونږ وو ظالمان. پس تل به وي
دغه بلنه د دوی (هلاکت لره)، تر هغو پورې چې وبه گرځول مونږ دوی رېبل شوي، مړه یخ پراته.

تفسیر: یعنی کله چې عذاب یې په خپلو سترگو ولید؛ نو هلته یې په خپلو جرمنو اعتراف وکړ، او درگړده به یې داسې چغې وهلې؛ چې بېشکه مونږ ظالمان او مجرمان یو، لیکن اوس د دوی دغه افسوس او حسرت څه په کار راځي؟

دا د توبې د قبول وخت نه وو، د دې وخت اعتراف او ندامت بېکاره وو، او بالاخر په دې ډول سره ختم کړی شو، لکه چې شین کبست (فصل) یو دم ورپېلی شي، او درمند شي، یا په اور کې د سوځېدلو لږگیو د ايری د ډیري په شان پاتې کیري (العیاذ بالله).

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعِجِينَ ﴿۱۵﴾

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمان او ځمکه او نه هر هغه څه چې په منځ د دوی کې دي په داسې حال کې چې لوبې کوونکي وو مونږ (او هیڅ یوه گټه «فائده» د دوی په پیدایښت باندې مرتبه نه وي).

تفسیر: یعنی چې په کې کوم «معتدبه» حکمت او صحیح غرض نه وي، نو ځکه عقلمن ته ښایي چې د عالم د خلقت په غرض او غایه وپوهیږي، او دنیا تش د لوبې او تماشا ځای ونه گڼي، او له انجام څخه غافل نشي، بلکه ښه وپوهیږي چې دنیا د آخرت لپاره پیدا کړی شوې ده، او د هر نېک او بد عمل جزاء او سزا رسېدل، او د ذرې ذرې حساب کېدل یوه حقه او ضروري خبره ده.

لَوَارِدَنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُمْ آلَاتٍ خُذْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا إِنَّ كُتَابَ الْعِجِينَ ﴿۱۶﴾ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ وَلَكُمُ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿۱۷﴾

او که اراده کړې وي مونږ چې ونیسو مونږ لهو (اسباب د شغل لکه ښځه او ولد)؛ نو خامخا نیولی به وو مونږ هغه لهو له طرفه خپله که وي مونږ کوونکي د دې کار. بلکه ویشتل کوو مونږ په حق سره په باطل باندې بیا (دغه حق) سر ماتوي د هغه (باطل) او محو کوي یې، پس ناخپه دا باطل هلاک (او ورک) کیري، او تاسې ته اور، افسوس، عذاب، خرابي ده (ای کفارو!) له هغه څه څخه چې ثابتوي تاسې (په هغه سره الله ته ښځه، ولد).

تفسیر: یعنی که بالفرض داسې لهو او لعب کار ځمونږ له شانه سره لایق هم وي، او مونږ داسې اراده هم کړي وي، چې همداسې کومې مشغلې او لوبې او تماشي جوړې کړو؛ نو دغه کار به مونږ بالذات پخپله او په خپل قدرت کړی وي، او ستاسې مجازات او مکافات کولو او نیولو او خوشې کولو ته به له سره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، لیکن حقیقت دا دی چې دنیا محض لوبې او تماشا نه ده، بلکه د سعي او عمل او مبارزې میدان دی، دلته د حق او باطل مقابله کیري، حق یرغل کوي او د باطل سر ماتوي، له دې څخه تاسې د خپل شرک او ناپوهی په پای (آخر) او انجام وپوهیږئ، کله چې د حق او صداقت گولئ او مردکی په پوره قوت په تاسې ولویږي؛ هلته به څرنگه خرابي او بربادي ستاسې په برخه شي؟ او بل کوم یو طاقت به تاسې ته نجات در کړی شي؟

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿۱۸﴾ يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿۱۹﴾

او خاص ده لره دي هر هغه څوک چې په اسمانونو کې او په ځمکه کې دي (د پیدایښت، ملکیت، او بندگي له مخې)، او هغه (پرښتې) چې ده څخه دی؛ لږ څه تکبر، غرور او لوبې نه کوي دوی له عبادت د ده (الله)، او نه ستومانه کیري (له عبادت یې یوه شپه «لحظه» هم). تسبیح وایي په شپه او ورځ کې، نه سست (او ضعیف) کیري.

تفسير: يعنى پرښتې سره له دې چې د الله تعالى د دربار له مقربانو څخه دي، لږ څه تكبر، غرور او لويي نه كوي، او د خپل الله تعالى بندگي او غلامي د خپل ځان لپاره عزت او فخر گڼي، او د عبوديت د وظيفو په اداء كې لگيا اوسېږي، او له سره په كې نه سترې كېږي، او نه ترې په تنگ كېږي، بلكه همدغه ذكر او تسبيح د دوى روحاني غذا ده، څرنگه چې مونږ تل خپله ساه او نفس ښكته او پورته كوو، او ورسره په نورو كارونو كې هم مشغولېږو؛ د پرښتو د تسبيح او ذكر كېفيت همدغسې وگڼئ! پرښته پر هر كار چې مأموره شي، او په هر يوه خدمت كې چې بوخته او لگيا وي؛ يوه شېبه (لحظه) هم د الله تعالى له ذكره نه غافلېږي.

أَمَّا تَخَذُوا إِلَهًا مِّنَ الْأَرْضِ هُمْ يُشْرُونَ ﴿٢٠﴾

آيا نېولي دي دوى نور معبودان له ځمكې څخه (يا په ځمكه كې) چې دوى به هم ژوندي كوي مړي (بلکه نشي ژوندى كولى).

تفسير: يعنى اسماني پرښتې خو له سره د الله تعالى له بندگي څخه نه زړه تنگي او نه ستومانه كېږي، بلكه د ده په ياد او بندگي كې مشغولې وي، بيا آيا په ځمكه كې څه داسې موجودات شته چې هغوى د الله تعالى په مقابل كې معبود وگرځولى شي؟ او كله چې پاك الله د دوى عابدان په خپل عذاب كې هلاك كړي؛ آيا دوى يې بېرته ژوندي كولى شي؟ يا له هلاكت څخه ورته نجات ور كولى شي؟ له سره يې نشي كولى.

لَوْ كَانَ فِيهَا إِلَهٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا ﴿٢١﴾

که چېرې وى په دغه اسمان او ځمکه کې نور معبودان (حاکمان) بې له الله څخه؛ نو خامخا وړان شوي به وو دواړه (عادتاً د دوى د اختلاف په سبب).

تفسير: دغه د آله وو او د تعدد پر ابطال نهايت پوخ او واضح دليل دى، چې عظيم الشان قرآن هغه په خپل مخصوص اسلوب سره وړاندې كړى دى، ښه پام وكړئ! چې عبادت د كامل تذلل نوم دى، او كامل تذلل صرف د هم هغه كامل لوى ذات په مخكې اختياراواه شي چې په خپل ذات او صفاتو كې له هر حيثه او هر جهته كامل وي، چې همدغه ته مونږ (الله جل جلاله) وايو.

فَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٢٢﴾

نو پاك دى الله چې رب د عرش دى له هغو (ناكارو خبرو او شيانو) چې دوى يې منسوبوي ورته.

تفسير: چې د لوى عرش يواځې مالک او څښتن الله تعالى دى، د ده په ملک او باچايي كې له سره گډون ځاى نه لري، دى خپلواک باچا دى، كله چې دوه واکدار باچايان په يوه اقليم كې نشي ځاييدلى چې د هغو واکداري هم يواځې مجازي ده؛ نو دوه کل مختاره او مطلق قادر آله به څرنگه په يوه سلطنت كې شريك کېدى شي.

لَا يُسْئَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْئَلُونَ ﴿٢٣﴾

نه پوښتېدلى كېږي (الله) له هغو (شيانو) چې كوي يې (ځكه چې الوهيت يواځې د ده صفت دى)، او دوى پوښتېدلى كېږي (د دوى له افعالو، احوالو او اقوالو، ځكه چې دوى مخلوق او مملوك دي).

تفسیر: یعنی الله تعالی د هغه لوی ذات نوم دی، چې مطلق قادر او کل مختار دی (او ټول کارونه یې صواب او له حکمته ډک دي)، د ده د قدرت او مشیت مخه نیول لا څه چې تشه پوښتنه ترې هم څوک نشي کولی، چې مثلاً هغه فلانی کار دې ولې داسې وکړ؟ مگر پاک الله حق لري، او ده لره ښایي چې هر هغه څوک چې اراده یې وشي؛ مؤاخذه یې کړي، او ترې لازمي پوښتنې وکړي.

أَمَّا تَخَذُوا مِنْ دُونِ الْإِلَهَةِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ

آیا نیولي دي (دغو مشرکانو) بې له دغه الله څخه نور معبودان؟ ووايه (ای محمده! دوی ته) چې راوړئ سند خپل (د شرک په دغه دعوی کې).

تفسیر: له دې نه پخوا پر توحید عقلي دلیل قائم کړ شو، اوس له مشرکانو څخه د دوی د شرک د دعوی په خصوص د صحیح دلیل غوښتنه کېږي، یعنی بې له الله تعالی څخه د هغو معبودانو تجویز چې تاسې کړي دي؛ د دوی د اثبات لپاره که کوم عقلي یا نقلي دلیل لرئ؛ هغه راوړاندې کړئ! ښکاره ده چې له هغوی سره پرته له او هامو او گمانونو او د پلرونو او نیکونو له غلطو او ړندو تقلیدونو څخه بل هیڅ شی نه وو، د شرک په دعوی کې یې نه کوم عقلي او نه کوم نقلي دلیل وړاندې کړی شو.

هَذَا ذِكْرٌ مِّنْ مَّعِي وَذِكْرٌ مِّنْ قَبْلِي بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ الْحَقَّ فَهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴿٢١﴾

دغه (قرآن) دی بیان د هغه چا چې له ما سره دي (له محمدي امت څخه) او بیان د هغه چا دی چې پخوا له ما تېر شوي دي، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږي په حقه خبره (چې توحید او قرآن دی)، پس دوی مخ گرځوونکي دي (له توحید یا ستاله رسالت څخه).

تفسیر: یعنی ځما د امت او د پخوانیو موحدینو ټولو همدا یوه خبره ده، چې له الله تعالی څخه پرته چې (رب العرش) دی؛ بل الله نشته، چې د هغه عقلي دلیل پخوا له دې نه بیان شو، که تاسې د دغې عقیدې له منلو څخه مخ اړوئ، او له دغې اسماني او اجتماعي عقیدې څخه پرته کوم بل دلیل لرئ؛ نو هغه راوړاندې کړئ، ځما دعوی دا ده چې دغه محمدي امت او نور پخواني امتونه د دې کتاب قرآن کریم او د پخوانیو امتونو اسماني کتابونه (تورات، انجیل، او نور) سره ټول د توحید په دې دعوی کې سره متفق دي، لکه چې نن هم له هغو زیاتو تحریفاتو سره که پخواني اسماني کتابونه ولټوئ؛ نو په هغو کې د توحید اعلان او د شرک تردید په صاف او ښکاره ډول سره مومئ، مگر دغه جاهلان په دغو خبرو څه پوهیږي، که پوهېدلئ؛ نو د حقې خبرې د اورېدلو په مقابل کې به یې دغسې د انکار او اعراض وضعیت نه غوره کاوه.

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٢﴾

او نه وو لېږلی مونږ پخوا له تا څخه هیڅ رسول مگر چې وحي به کوله مونږ هغه ته (داسې) چې بېشکه شان دا دی چې نشته برحق معبود مگر زه یم (یواځې)؛ نو بندگي کوئ ځما.

تفسیر: یعنی ټولو انبیاوو او مرسلانو عليهم السلام د توحید په دې عقیده اجماع کړې ده، هیڅ یوه نبي علیه السلام په هیڅ یو وخت کې یو حرف هم د توحید په خلاف نه دی ویلی، او دوی تل همداسې تلقین کاوه، چې د یوه الله تعالی له عبادت نه پرته د بل هیچا عبادت مه کوئ! ځکه چې هیڅوک بې د الله تعالی څخه د عبادت مستحق نه دي، نو په هم هغه شان چې له عقلي او فطري دلائلو څخه د توحید ثبوت او تحصیل او د شرک تردید کېږي؛ همداسې په نقلی حیثیت هم د انبیاوو عليهم السلام اجماع د توحید د دعوی په حقانیت باندې قطعي دلیل دی.

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحٰنَهُ

او وايي دغه (منکران): نیولی دی رحمان ولد، پاک دی دغه (الله له ولد څخه).

تفسیر: د عربو ځینو قبیلو ملائکو ته د الله تعالی لونیې ویلې، نویې و بنودل چې د الله تعالی له لور شان سره لایق نه دي چې لونیې یا ځامن ولري، نو په دې آیت سره د نصرانیانو د دې عقیدې تردید هم وشو، چې مسیح علیه السلام ته ابن الله وایي، او د یهودانو د هغې فرقې تردید هم وشو؛ چې عزیز علیه السلام ته د الله ځوی وایي.

بَلْ عِبَادٌ مُّكْرَمُونَ ﴿٢٤﴾ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِ رَبِّهِمْ لَاعْمِلُونَ ﴿٢٥﴾

بلکه (دوی) بندګان (د الله) دي مکرّم مقرب معزز (د الله په دربار کې په عزت سره). چې نشي پرمبې کېدی دوی له دغه (الله) څخه په خبره سره، او دوی خاص په حکم د الله عمل کوي.

تفسیر: یعنی هغو مکرّمو محترمو ذواتو ته چې تاسې د الله تعالی اولاد وایي؛ هغه یې له سره اولاد نه دي، بلکه د هغه معزز بندګان دي، او د دوی له انتهایي اعزاز او تقرّب سره سره د دوی د ادب او اطاعت حال دا دی چې د الله تعالی له رضاء او خوښې نه پرته د هغه په حضور کې له سره خوله نشي بېرته کولی، او نه یې د الله تعالی له حکم او اجازې څخه کوم کار کولی شي، ګواکې د عبودیت او بندګۍ کمال د دوی د امتیاز طغرا او څرګنده نښه ده.

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

معلوم دي الله ته هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او هغه څه چې وروسته د دوی دي.

تفسیر: د الله تعالی علم د دوی په ټولو ظاهري او باطني احوالو محیط دی، د دوی هیڅ یو حرکت او هیڅ یو قول او هیڅ یو فعل له ده څخه پټ نه دی، لکه هغه مقرب بندګان چې په دې حقیقت پوهیدلي دي، تل خپلو احوالو ته ګوري، او څارنه (حفاظت) یې کوي، چې په هیڅ یو حالت کې د الله تعالی د رضا څخه مخالف څه ونه کړي.

وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ

او نه کوي شفاعت دوی (نشي کولی د هیچا) مګر لپاره د هغه چا چې راضي وي (ترې الله).

تفسیر: یعنی دوی یې د الله تعالی د رضا معلومولو څخه د هیچا شفاعت نه کوي، کله چې له موخو مؤمنانو څخه پاک الله تعالی خوښ او راضي وي؛ نو ځکه د دوی په حق کې په دنیا او عقبی کې استغفار د الله تعالی د پرستو وظیفه ده.

وَهُمْ مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٦﴾

او دوی له هیبت د الله څخه ویریدونکي دي.

تفسیر: بیا نو دوی ته څرنگه معبود ویلی شي؟ کله چې هغوی معبودان نه دي؛ نو د الله تعالی ځامن او لونیې هم له سره کېدی نشي، ځکه چې صحیح اولاد د والدینو له جنس څخه وي.

وَمَنْ يَّقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِّنْ دُونِهِ فَذٰلِكَ نَجْزِيهِ جَهَنَّمَ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٧﴾

او هر څوک چې ووايي له دغو (ملائکو څخه چې) بېشکه زه معبود یم بې له الله څخه؛ پس دغه (ویونکي چې دي) جزا به ورکوو مونږ ده ته دوزخ، همداسې (لکه چې دغو د الوهیت مدعیانو ته سزا ورکوو)؛ جزاء ورکوو ظالمانو ته (چې د غیر الله عبادت کوي).

تفسیر: یعنی هغه چې تاسې یې د الله تعالیٰ اولاد یا آلهه بولئ، که هغوی (معاذ الله) په خپله په فرض محال د داسې خبرې ادعاء وکړي؛ نو هغوی به هم په هغه دوزخ کې وغورځول شي، چې د نورو له حده تېرېدونکو ظالمانو د سزا لپاره مخصوص او معین دی، ځمونږ له لا محدود اقتدار او جبروت څخه هغوی هم بل چېرې نشي تلی، نو بیا څنگه الله کېدی شي؟! .

وَأَلْمِزَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا ۗ

آیا نه دي لیدلي (نه دي خبر) هغه کسان چې کافران شوي دي چې بېشکه اسمانونه او ځمکې وو دواړه سره نښتي (ضم پيوسته په اول کې)؛ پس بېل کړل مونږ دوی دواړه.

تفسیر: د (رتق) اصلي معنی پیوست، نښتل او یو په بل کې سره نښتل دي، په ابتداء کې ځمکه او اسمان دواړه ګډوډ، خلط ملط وو، بیا الله جل جلاله په خپل قدرت دوی دواړه سره جدا کړل، له دغه بېلوالي او جداوالي څخه وروسته د دوی دواړو طبقات سره بېل بېل او جدا شول، سره له دې بیا هم هر یو بند وو، نه له اسمان څخه باران ورپدې، او نه له ځمکې څخه شی زرغونیده، بالاخره الله تعالیٰ د انساني نوعې د ګټو او ښېګڼو (فائدو) لپاره د دغو دواړو خولې پرانستلې، له پاسه د ورېځو د اوبو ورځونه پرانستل شول، او له لاندې د ځمکې مسامونه (سوري) خلاص شول، چې د هغو په اثر په ځمکه کې سیندونه، ویالې، لښتي او چینې وپهېدلې، او راز راز شینکي، کښتونه، فصلونه، بوټي، ونې، مېوې، دانې، څرځایونه، معدنونه او نور راووتل، او اسمان یې په بې شمارو ستورو سره ښایسته کړ، چې د دوی د هر یوه لپاره یې جدا ځای او د تګ لاره او مدار مقرر کړ.

وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

او پیدا کړي دي مونږ له اوبو څخه هر شی ژوندي، نو آیا ایمان نه راوړي دوی.

تفسیر: یعنی عموماً ژوندي موجودات چې ستاسې په نظر درځي؛ بالواسطه یا بلاواسطه د اوبو څخه جوړ شوي دي، او خاصاً اوبه د دوی د ژوندانه سبب او ماده ده، مګر هغه مخلوق له دې نه مستثنی دی چې د هغو په نسبت دا ثابتې شي؛ چې د هغو په تخلیق کې اوبه له سره دخل نه لري، خو بیا هم دا کلیه په دی اعتبار چې زیاتو لپاره حکم دکل وي، صادق ده.

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣١﴾

او پیدا کړي دي مونږ په ځمکه باندې درانه محکم غرونه ولاړ (یا ټک واهلي دي مونږ په کې مېخونه) چې ونه خوځېږي دا ځمکه په دوی، او ګرځولې دي مونږ په دغه (ځمکه او غرونو) کې ارتې لارې لپاره د دې چې دوی لاره ومومي (او بې له تکلیف څخه خپل مقصود ته ورسېږي).

تفسیر: د دې آیت تفسیر د (النحل) په سورت کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي! .

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۗ

او ګرځولې دی مونږ اسمان چت ساتل شوی (له پرېوتلو).

تفسیر: چې نه لویږي، نه په کې کوم سوری یا چاود لیدل کېږي، نه بدلېږي، او د شیطینو له استراق السمع څخه محفوظ دی، او سقف یې ځکه وویل چې: په ښکاره ډول په سترګو د چت په شان معلومېږي.

وَهُمْ عَنِ آيَاتِنَا مُعْرِضُونَ ﴿۳۱﴾

او دغه کفار له علائمو داسمانونو څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: چې څرنګه مضبوط، محکم، وسیع او هسک (اوچت) دومره موده بې ستنو او پایو ولاړ دی، او په رنگ او روغن او ښکلا کې یې بیخي تغیر نه دی راغلی، او په کې لمر، سپوږمې، ستوري او داسې نور ډېر عجائب او غرائب لیدل کېږي، چې هر یو یې بېل بېل د رب العزت په وجود او وحدانیت باندې دلالت کوي.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

او دغه (الله) هغه (مطلق قادر دی چې پخپل بالغه حکمت) یې پیدا کړې ده شپه (د ارامتیا لپاره)، او ورځ (د کار لپاره)، او لمر (د رڼا لپاره)، او سپوږمې (د روښانتیا لپاره).

تفسیر: دا د هم هغو اسماني علائمو او نښو لږ څه توضیح ده.

كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿۳۲﴾

دغه هر یو له دغو (لمر، قمر، او ستورو څخه) په فلک کې حرکت کوي، او ګرځي (لکه لامبوزن په اوبو کې په لامبو وهلو سره).

تفسیر: یعنې لمر، سپوږمې بلکه ټول ستوري په خپل مدار باندې برابر ګرځي او چورلي، د ﴿يَسْبَحُونَ﴾ له لفظ څخه ظاهر دا معلومېږي چې دا سیارې د الله تعالیٰ په حکم بالذات په خپله ګرځي (والله تعالیٰ أعلم).

وَمَا جَعَلْنَا الْبَشَرِ مِنْ قَبْلِكَ الْخَالِدِينَ أَفَأَنْتُمْ أَفْأَنِّمْتُمْ فَهُمْ الْخَالِدُونَ ﴿۳۳﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

او نه دي ګرځولی مونږ هیڅ یوه انسان ته پخوا له تانه (ای محمده!) تل ژوندي پاتې کېدل (په دنیا کې)، آیا پس که ته مړ شې پس دوی به تل پاتې کېدونکي وي (په دنیا کې؟ بلکه داسې نه ده). هر یو نفس ځکونکی د مړګۍ دی (یعنې مري).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د پورتنیو ذکر شوو مخلوقاتو وجود د الله تعالیٰ پر امر ایجاد شوی دی، د ټولو انسانانو ژوندون هم د هغه له ورکړې څخه دی، هر وخت چې وغواړي؛ دغه خپله ورکړه له دوی نه بېرته اخلي، مړینه هر چا ته دا خبره ثابتوي چې د ده هستي او وجود د ده په لاس او واک کې نه دی، او د ده ژوند د څو ورځو د پسرلي رونق او ننداره ده، چې پای (آخر) ته رسیږي او ختمیږي.

وَنَبَلِّغُكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً

او ازمايو مونږ تاسې (په دنیا کې) په شر، بدی، او په خیر، نېکۍ سره په ازموینه.

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ په دنیا کې په سختی، نرمی، روغتیا، ناروغتیا، تنګسه، اړتیا (احتیاج)، مصیبت، عیش، عشرت او نورو مختلفو احوالو تاسې ازمايي، څو ستاسې کره او کوټه، سره او ناسره، ښه او خراب د یو بل سره جدا او نورو ته هم د سر په سترګو ورمعلوم کړي، او ښه څرګنده (ښکاره) شي چې کوم یو په سختی صبر کوي؟ او کوم یو په نعمتونو شکر کوي؟ او څومره خلق د مایوسی، شکوه، شکایت او د ناشکری په مرض اخته او مبتلا دي.

وَالَّذِينَ نُرْجِعُونَ ﴿۳۵﴾

او خاص مونږ ته به راوستلی شی (د جزا لپاره).

تفسیر: هلته به ستاسې د صبر او شکر او د هر نېک او بد عمل ثمره او نتیجه ولیدلی شي.

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ وَهُمْ بِذِكْرِ
الرَّحْمَنِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿۳۶﴾

او کله چې وويني تا هغه کسان چې کافران شوي دي؛ نو نه نيسي دوی تا مگر مسخره کړي شوی، (او وايي پخپلو منځونو کې): «آيا دا همغه څوک دی چې یادوي (په بدی او سپکه) معبودان ستاسې، حال دا چې دغه کفار په یادولو د رحمان (په وحدانيت يا د خلقو په ارشاد) هم دوی کافران دي.

تفسیر: يعنې د خاتمې او انجام څخه بيخي بې فکره شوي دي، او دغه خلق په محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ټوکې او مسخرې کوي، او د استهزاء او تحقير په لهجه داسې وايي: «أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ آلِهَتَكُمْ» «آيا دا هم هغه سپری دی چې ستاسې معبودان په بدی یادوي؟»، دوی پخپله په دې نه شرميږي چې پخپله د حقيقي معبود له پاک نوم او د «رحمان» له مقدس اسم څخه بد وړي؟ او د پاک الله تعالی له رښتينو کتابونو څخه منکر دي، او د باطلو معبودانو د بدی له اورېدلو څخه خفه کيږي، نو په دې صورت کې د دوی حالت د تعجب او خندا وړ (لايق) دی، که د مقابلي ډلې؟.

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُورِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونِ ﴿۳۷﴾

پیدا کړی شوی دی انسان له تلوار (بې صبري)، ژر به وښيم تاسې ته آیات خپل (موعود عذاب)، پس تلوار مه کوئ تاسې (په راتللو د عذاب).

تفسیر: بنيادي د کفارو دغه د بې عقلی او ناپوهی او ضاع او دغه د تمسخر او استهزاء له لیدلو څخه د ځينو په زړونو کې به دغه خبره تېره شوي وي: که په دغو بې حیاوو سم سمدلاسه عذاب مسلط شوی وي؛ نو ډېر به ښه وي، او پخپله کفارو هم د استهزاء په ډول (طريقه) ويل چې: «هله ژر شی، او هغه موعوده عذاب راباندې نازل کړئ! چې مونږ د هغه وړ (لايق) او مستحق يو»، دلته دغو دواړو ته دغه خبره ښوولې شوې ده، چې انسان ډېر عجلت خوښوونکی دی، څو اکې د ده په خاوره او طبيعت کې بېړه او تلوار خلط او ګله دی، بنيادي چې دوی لږ څه صبر ځنډ (ایسارتيا) وکړي، ژر به زه خپل د قهر او انتقام ښې تاسې ته دروښيم.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۸﴾

او وايي (دا کفار): کله به وي دغه وعده (د راتلو د عذاب يا د قيامت) که چېرې یې تاسې صادقان رښتيني (په خپله دغه وينا کې)؟.

تفسیر: يعنې تل ته وايي چې قيامت راتلونکی دی، او ټول کفار به د تل لپاره په دوزخ کې سوځي، آخر دغه وعده به کله پوره کيږي؟ که دغه خبرې ټولې رښتيا وي؛ نو ولې همدا اوس قيامت او دوزخ نه راحضروئ (الله تعالی وايي):

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكْفُونَ عَنْ وُجُوهِهِمُ النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۱۷﴾ بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿۱۸﴾

که پوهیدلي وی هغه کسان چې کافران شوي دي هغه وخت چې نه به شي منع کولی له مخونو خپلو اور (د دوزخ)، او نه له شاگانو خپلو (ځکه چې اور به ترې چاپېر وي)، او نه به له دوی سره مرسته وکړی شي (د عذاب په منع کولو کې، نو نه به کافران کېدل). بلکه رابه شي دوی ته (دغه قیامت) ناڅاپه (بې له مقدمې)، پس حیران به کړي (هغه) پس طاقت به نه لري دوی د لرې کولو د قیامت، او نه به دوی ته مهلت ور کولی شي (د توبې او عذر).

تفسیر: یعنی که دوی ته حقیقت څرگند (بنکاره) شي، او د هغه هیبتناک ساعت په کیفیت او نوعیت په ښه ډول سره ځان خبر او پوه کړي؛ نو بیا به له سره داسې غوښتنې ونه کړي.

دغه ټول بې ځایه اعتراضونه د بې فکری او ناپوهی لامله د دوی په ذهنونو کې پیدا شوي، کله چې له هغه وپروونکي وخت سره مخامخ شي، او د دوی له چار چاپېره د دوزخ اور داسې احاطه وکړي، چې له هیڅ لوري به د هغه دفع نشي کولی، او نه به څوک ورسره مرسته کولی شي، نه به مهلت ور کولی شي، او نه به اوس لاله پخوا څخه د هغې ورځې د کامل شان او کیفیت اندازه او اټکل کولی شي؛ نو د دغه هولناک حالت په ناڅاپي لیدلو سره به د دوی حواس خراب شي، بیا به دا ور معلومه شي، کوم شي پورې چې مونږ خندل، او باور مو پرې نه کاوه؛ هغه یو ثابت حقیقت وو.

وَأَلْقَا اسْتَهْزِيًّا رَسُولٍ مِّن قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿۱۹﴾

او خامخا په تحقیق مسخرې شوي دي په رسولانو پنخوا له تا، پس احاطه وکړله په هغو کسانو چې مسخرې یې کولې له پخوانیو امتونو نه (جزا) د هغه شي چې وو دوی چې په هغه سره به یې مسخرې کولې.

تفسیر: یعنی په هر هغه شي یې چې مسخرې کولې؛ د هم هغه په سزا کې سره اخته شول، او د هغې خندا او ملنډو مورد بېرته پخپله همدوی ورگرځېدل.

قُلْ مَن يَكْفُرْكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَنِ

ووايه (ای محمده دوی ته) څوک ساتي تاسې د شپې او د ورځې له عذاب د رحمان څخه (که یې درېښ کړي؟ هيڅوک نشته).

تفسیر: یعنی د «رحمان» له قهر او غوسې څخه ستاسې ساتونکی بل څوک دی، یواځې د هغه پراخه رحمت دی، چې په تاسې سمدلاسه عذاب نه مسلط کوي، لیکن د داسې رحمت والا، حلیم، متحمل او بردبار له قهر او غوسې څخه ډېره وېره په کار ده: «نعوذ بالله من غضب الحليم».

بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿۲۰﴾

بلکه دوی له یاده د رب خپل (یا له قرآن څخه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنی د «رحمان» د حفاظت احساس او اعتراف له هغو سره نشته، او عیش، عشرت، چر چې، امنیت، آرامتیا او د تنعم ژوندون دوی د الله تعالی له یاده بیخي غافل کړي دي، نو ځکه کله چې د هغه له طرفه دوی ته نصیحت کیږي؛ مخ ترې ګرځوي، او وایي چې دا ته څه وایي؟.

أَمَلَهُمُ اللَّهُ تَتَعَلَّهُمْ مِّنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَ أَنفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿۳۶﴾

آيا شته دوی لپاره نور معبودان چې ساتي دوی (له عذاب څخه) غير له مونږ نه (بلکه نشته، بيا پخپله الله وايي): طاقت نه لري (دغه معبودان) د مرستې (مدد) د خپلو نفسونو، او نه دوی ځمونږ له (عذاب څخه) ساتل کيږي (يا ملگرتيا ورسره کولی شي).

تفسير: يعنې آيا د خپلو فرضي معبودانو په نسبت خيال کوي چې هغوی د دوی حفاظت کوي، او پخپله موقع کې به دوی د الله تعالی له عذاب څخه وژغوري (بچ کړي)؟ نو د دغو خوارانو مرسته او حفاظت لا څه چې د خپل ځان حفاظت هم نشي کولی، که څوک هغوی ګوډ يا مات کړي، يا يوشی ترې واخلي؛ نو دومره قدرت او قوت نه لري، چې د خپل ځان مدافعه يا ساتنه وکړي، يا لږ څه لاس او پښې د هغو په مقابل کې وځوځوي، يا د خپلې ساتنې لپاره ځمونږ مرسته او ملگرتيا حاصله کړي:

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ طَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

(نه ده داسې لکه چې کفار عقیده کوي) بلکه نفع رسولې ده مونږ دغو کفارو او پلرونو د دوی ته (د ژوندانه په اسبابو سره) تر هغه پورې چې اوږده شوه په دوی باندې (موده د) عمر.

تفسير: يعنې د «رحمان» ساتنه او حفاظت او د بتانو عجز او بېچارګي داسې شی نه دی، چې خلق پرې ونشي پوهېدلی، خبره دا ده چې دوی له ډېرو پېړيو راپه دېخوا د بې فکري ژوند تېر کړی دی، او د الله تعالی د عذاب صدمه يې هيڅ نه ده ليدلې، نو ځکه دوی مغرور شوي دي، او د غفلت په نشو کې مست او بيخوده پراته دي، او د الله تعالی له احکامو او د انبياوو له پند څخه يې مخونه ګرځولي دي.

أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا أَفَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿۳۷﴾

آيا پس نه وينې (کفار) چې بېشکه مونږ راتګ او (قصد) کوو ځمکې (د کفارو) ته په داسې حال کې چې کموو هغه له ځنډو (غاړو) د دغې (ځمکې) نه له فتوحاتو وروسته، آيا پس کفار غالب دي (په مؤمنانو بلکه د اسلام په مقابل کې مغلوب دي).

تفسير: يعنې اسلام مخ په خورېدو دی، او کفر ورځ په ورځ کمزوری کيږي، او ورو ورو ځمکه په کفارو تنګيږي، د دوی حکومتونه او رياستونه به پرله پسې ماتېږي، او له منځه به ورکيږي، نو آيا د داسې ښکاره نښو، آثارو او قرائنو په ليدلو سره هم دوی خپل انجام ته نه ګوري، آيا له دغو مشاهداتو سره سره دوی دا اميد لري چې په رسول الله صلی الله عليه وسلم او مسلمانانو باندې به مونږ غالب شو، که دوی د عبرت سترګې لري؛ نو پکار دي چې له عقل نه کار واخلي، او له قرائنو او احوالو څخه د مستقبل اټکل او اندازه ولگوي، آيا دوی ته دغه خبره نه ده معلومه چې د دوی د شاوخوا کلي د انبياء الله عليهم السلام د تکذيب او عداوت په سزا کې تباه او وران شوي دي، او په پای (آخر) کې د الله تعالی حزب بريالی او کامياب شوی دی، بيا د سيد المرسلين او کاملو مؤمنانو په مقابل کې دوی څرنگه د خپل بري او غلبې توقع او هيله (اميد) کولی شي؟ ﴿وَلَقَدْ أَهَلَّكُنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ وَصَرَفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ يَرْجِعُونَ﴾ (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۴) رکوع (۲۷) آيت).

تنبیه: په همدې مضمون يو بل آيت هم د (رعد) د سورت په آخر کې تېر شوی دی، د هغه تفسير دې ځمونږ په دغه مبارک تفسير کې وکتلی شي.

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ﴿۱۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروم تاسې په وحي سره، او نه اوري کونې دعاء (بلنه) کله چې وویرولی شي (نو تاسې هم د کانه په شان حقه خبره نه اوری).

تفسیر: یعنی ځمونږ کار د الله تعالی له وحي سره سم نصیحت اورول او له خاتمې او انجام څخه خبرول دي، که په زړه کانه دغه غږ نه اوري؛ نو ځمونږ قصور نه دی، دوی به د خپل کونوالي نتیجه او بده اغېزه (اثر) په خپله وکالي (برداشت کړي).

وَلِئِنْ مَسَّتْهُمْ نَفْحَةٌ مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ يُوَيْدِنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿۱۸﴾

او که ورسېږي دوی ته لږ څه تپ له عذابه د رب ستا؛ نو خامخا وایي (کفار) هر ورو: ای هلاکه ځمونږ (راحضر شه دغه دې وخت دی)، بېشکه چې مونږ وو (پخوا له دغه عذاب څخه) ظالمان (په کفر سره).

وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكُنْ بِنَا حَسِيبِينَ ﴿۱۹﴾

او کېږدو تلې د انصاف لپاره د (اهل د) ورځې د قیامت، پس ظلم به ونه کړی شي په هیڅ نفس د هیڅ شي (هیڅ)، او که وي (دغه عمل) په قدر د یوې دانې شپږم، اوری؛ نورابه وپرو دغه (دانه)، او بس یو مونږ حساب کوونکي (یا ساتونکي د بندگانو د اعمالو).

تفسیر: یعنی د اوری د دانې په اندازه چې د چا عمل وي؛ هغه به هم په میزان کې تلل کيږي، او هغه به هیڅ ضایع نشي، نه به په چا ظلم او تېری کيږي، او د ذرې ذرې حساب به کيږي، او زمونږ حساب به داسې وروستی او فیصله کوونکي وي چې وروسته به نه بل حسابوي، او نه به مونږ ددغو مخلوقاتو د اعمالو د محاسبې لپاره کوم مرستیال ته ضرورت لرو.

تنبیه: موازین د میزان جمع ده، بنایي چې هلته به ډېرې تلې وي، یا ممکن دي چې یوه وي مگر د مختلفو اعمالو او اعمالو په اعتبار به تعددې درولې شوي وي، و الله تعالی أعلم، د اعمالو د وزن او د میزان په متعلق پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت کې خبرې شوي دي؛ هلته دې وکتل شي.

وَلَقَدْ اتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَاءً وَذَكَرْنَا لِلْمُتَّقِينَ ﴿۲۰﴾

او هر ورو په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی او هارون ته فرقان (د حق او باطل بېلوونکی کتاب) او رڼا (چې حق پرې له باطل څخه پېژندل کيږي) او نصیحت لپاره د پرهبز کارانو.

تفسیر: یعنی تورات شریف د موسی علیه السلام په زمانه کې د حق او باطل، هدایت او ضلالت، حرامو او حلالو او نورو مسائلو فیصله کوونکی او د جهل او غفلت د تیارو رڼا کوونکی او له الله تعالی څخه د ویریدونکو لپاره پند ورکوونکی کتاب وو.

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ ﴿٢٤﴾

(متقيان) هغه کسان (دي) چې ويريري له رب خپل په غيب سره، او دوی (تل) له قيامت څخه ويريدونکي دي.

تفسير: د قيامت خطره هم ځکه دوی په خپلو زړونو کې لري چې د دوی په زړونو کې د الله تعالی وېره ده، او تل په دغه اندېښنه او سودا کې وي چې هلته به څه راپېښيږي؟ نه چې (العاذ بالله) د الله تعالی د قهر او عذاب وړ (لايق) وگرځو، ښکاره ده چې همداسې خلق د نصيحت څخه گټه (فائده) اخيستلی شي.

وَهَذَا إِذْ كَرَّمْتَ بَرَكًا أَنْزَلْنَا لَهُ أَنْزَلْنَا لَهُ مَنَكْرُونَ ﴿٢٥﴾

او دا (قرآن) نصيحت دی مبارک چې نازل کړی (لېرلی دی) مونږ هغه (په محمد باندې)، آیا پس تاسې له دې نه انکار کوونکي یئ.

تفسير: يعنې دغه قرآن چې ستاسې په مخکې دی، د نصيحت داسې يو کتاب دی چې دده لوی ارزښت (قيمت) زیاته گټه او خیر د تورات په نسبت ښه څرگند او ښکاره دی، آیا له داسې يو واضح او روښان کتاب څخه تاسې منکرېږئ، چې له سره په کې د انکار او تردّد ځای نشته؟

وَلَقَدْ اتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدًا مِنْ قَبْلُ

او خامخا په تحقيق ورکړې وه مونږ ابراهيم ته نېکه حقه لاره دده (په عقائدو او اعمالو کې) پخوا له (نبوت يا پخوا له موسی يا پخوا له محمد څخه).

تفسير: يعنې د محمد صلی الله عليه وسلم، او موسی او هارون عليهما السلام څخه مو پخوا ابراهيم عليه السلام ته دده د اعلى قابليت او شان سره مناسب رشد او هدايت ورکړی وو، بلکه له ځلميتوب څخه پخوا لا په کوچنيتوب (ماشوم والي) کې مو هغه په داسې سمه لار برابر کړی وو چې د داسې اولوالعزمو انبياوو له شان سره وړ او مناسبه وه.

وَكُتَابٍ عَلِيمٍ ﴿٢٦﴾

او وو مونږ په ده باندې پوه (چې ابراهيم د رشد له خاوندانو څخه دی).

تفسير: يعنې دده په استعداد، اهليت، عملي او عملي کمالاتو مونږ پوره پوه او خبر وو، نو ځکه مو هغه رشد او هدايت ورکړ؛ چې دده له شان سره وړ او مناسب وو.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ ﴿٢٧﴾

کله چې وويل (ابراهيم) پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته چې څه دي دغه بتان چې تاسې دوی ته ولاړ یئ په عبادت سره (لکه مجاوران).

تفسير: يعنې لږ څه خو د دوی اصليت او حقيقت بيان کړئ! آخر په خپلو لاسونو د تيږو (گټو) توږلي بتانو ته څنگه معبودان وايئ؟ او هغوی څرنگه ستاسې معبودان کېدی شي؟

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عِبِدِينَ ﴿٥٦﴾

نو وویل دوی چې: موندلي دي مونږ پلرونه خپل دغو (بتانو) ته عبادت کونکي (نو مونږ هم د هغو متابعت کوو).

تفسیر: یعنی د عقل او فطرت او د نقل کوم باوري شهادت ځمونږ په تایید کې نشته، او نه دې وي، لیکن ډېر لوی دلیل د بت پرستی په صواب او حقانیت همدا دی چې: له پخوا راهیسې ځمونږ پلرونه او نیکونه د دوی په عبادت کې بوخت او مشغول وو، بیا مونږ د هغو خپلو لویانو دود (رواج) او دستور او طریقه ولې پرېدو؟

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٥٧﴾

وویل (ابراهیم) خامخا په تحقیق یې تاسې او پلرونه ستاسې (په سبب د بتانو) په گمراهۍ ښکاره کې (هر عاقل ته).

تفسیر: یعنی په دغه دلیل سره ستاسې حقانیت او پوهه نه ثابتېږي، هو! دغه خبره ثابتېږي چې تاسې هم د خپلو پلرونو په شان گمراهان او ناپوهان ناخبره یې! او د هغو په دغه روند تقلید او بې ځایه متابعت تباہ او بربادېږي.

قَالُوا أَجِئْتَنَا بِالْحَقِّ أَمْ أَنْتَ مِنَ اللَّاعِبِينَ ﴿٥٨﴾

نو وویل (قوم ابراهیم ته) آیا راغلی یې ته مونږ ته په حق سره (رښتیا خبرو سره)؟ او که یې ته له لوبو کوونکو څخه؟

تفسیر: د ټول قوم له عقیدې څخه مخالف د ابراهیم علیه السلام د داسې سختې خبرې په اورېدلو سره د دوی په زړونو کې سخت خفگان او اضطراب پیدا شو، او ورته یې وویل چې: آیا په رښتیا سره ستا عقیده همداسې ده؟ یا ټوکې او مسخرې کوي؟

قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ ۗ وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِّنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٥٩﴾

وویل (ابراهیم داسې نه ده چې زه ټوکې کوم، یا دا بتان رب ستاسې دی، بلکه رب ستاسې رب د اسمانونو او (رب) د ځمکې دی هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي دا (اسمانونه او ځمکې او ما فیهما)، او زه په دغو (چې ومې ویل له توحید نه) له شاهدانو څخه یم.

تفسیر: یعنی ځما عقیده همدا ده، او په پوره یقین او بصیرت سره پرې شاهدي ورکوم، چې ځما او ستاسې رب هم هغه یو الله تعالی دی، چې اسمانونه او ځمکې یې پیدا کړي دي، او د هغوی او د هغوی او د نورو ټولو خپلو مخلوقاتو حفاظت او ساتنه کوي، او بل هیڅ شی د ده په الوهیت کې له سره نشي شریکېدی.

وَتَاللَّهِ لَأَكِيدَنَّ أَصْنَامَكُمْ بَعْدَ أَنْ تُولُوا مُدْرِسِينَ ﴿٦٠﴾

او قسم دی په الله خامخا څه تدبیر او علاج به وکړم هر ورو (چې مات کړم) بتان ستاسې پس له هغه چې وگرځي تاسې شا کوونکي (بتانو ته مخ په مېله).

تفسير: دغه خبره يې لږه ورو وويله، چې ځينو يې واورېده او ډېرو له سره وانه وړېده، هغو چې دغه خبره واورېده؛ ورته يې دومره اهميت ور نه کړ، او داسې يې وکېله چې د يوه ځلمي له لاسه به څه وشي؟ او دی به د ټول قوم معبودانو ته څه ضرر ورسولی شي؟

فَجَعَلَهُمْ جُودًا إِلَّا كِبْرًا لَهُمْ لَعَلَّهُمْ إِلَيْهِ يَرْجِعُونَ ﴿٥٥﴾

پس ويې کړ ځول دا بُتان ټوټې ټوټې مگر لوی د دې بُتانو (چې مات يې نه کړ، او تبر يې په اوږه ورته کېښود) لپاره د دې چې دوی هغه ته بېرته راشي (او ترې پوښتنه وکړي).

تفسير: څه مهال (وخت) چې دا خلق ټول له ښاره د باندې مېلې ته لاړل، نو ابراهيم عليه السلام بت خانې ته ورننوت، ټول بُتان يې سره مات کړل، او يواځې هم هغه بُت يې روغ جوړ پرېښود؛ چې د نورو په نسبت د جُتې يا د تعظيم او تکریم په اعتبار د کفارو په گومان لوی وو، او په هغه تبر يې چې دغه بُتان مات کړي وو؛ هغه يې د هم هغه لوی بُت په اوږه باندې کېښود، څو چې خلق بېرته راشي، او دغه وضعیت وگوري نو په قدرتي ډول به د دوی په زړونو کې دغسې يو خيال پيدا شي چې دغه کار همدغه لوی بُت کړی دی، يا الزامًا ابراهيم عليه السلام ته رجوع وکړي.

(کفارو له مېلې نه د بېرته راگرځېدو او د خپلو بُتانو د کنډو کپر کېدلو څخه وروسته):

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هَذَا بِالْهَيْتِ إِنَّهُ لِمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٦﴾

وويل دوی: چا کړی دی دا کار په معبودانو ځمونږ، بېشکه چې دی خامخا له ظالمانو دی (په دې کار کې).

تفسير: يعنې دا د سپين سترگي او بې ادبې حرکت ځمونږ له معبودانو سره چا کړی دی؟ يقينًا هر چا چې دا کار کړی دی، هغه (أستغفر الله) لوی ظالم او غټ شرير دی، دا خبرې به هغو کسانو کړي وي چې د هغوی غوږونو ته د ﴿وَتَاللَّهِ لَآ كَيْدَنَّ أَصْنَامَكُمْ﴾ غږ نه وي رسېدلی.

قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذُكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ ﴿٥٧﴾

وويل (ځينو کفارو) چې اورېدلي وو مونږ له يوه ځلمي څخه چې يادول به يې دا بُتان (په بدې سره) چې ويلي شي ده ته ابراهيم.

تفسير: دا ويونکي به هغه کسان وي چې د ابراهيم عليه السلام ﴿وَتَاللَّهِ لَآ كَيْدَنَّ أَصْنَامَكُمْ﴾ جمله يې اورېدلې وه، يعنې هم هغه يو ځلمي دی چې ځمونږ د معبودانو ذکر په بدې سره کوي، يقينًا دا کار به هم هغه کړی وي.

قَالُوا فَاتُوا بِهِ عَلَىٰ عَيْنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ﴿٥٨﴾

وويل (نمرود او مشرانو يې) چې راوړلئ هغه (ابراهيم) په مخکې د سترگو د خلقو (چې ويې وينئ) ښايي چې دوی وويني (هغه، او په کولو د دې کار پرې شاهدي ورکړي).

تفسير: يعنې هغه راوړلئ! او د دغه عمومي مجمع په مخکې ترې اقرار واخلي، څو په دغه خبره ټول خلق خبر او دغه معامله ټولو ته څرگنده شي، او د ده وينا هر څوک واورې او پرې شاهدان شي، چې د هغې په مقابل کې د قوم له طرفه داسې يوه سزا ورته مقررې شي چې دی يې مستحق وي، دا خو د هغوی غرض وو، او د ابراهيم عليه السلام مقصد به

هم بني ابي همدان شي وو، چې همداسې په يوه لويه مجمع کې ماته موقع راكړې شي خو زه په هغه کې مشر كان پر او ملامت كړم، او د خلقو په وړاندې د حق او حقانيت د غلبې اظهار و كړې شم.

(نو كله چې ابراهيم عليه السلام يې راوست؛ دغه لاندینی پوښتنې يې ترې و كړې):

قَالُوا أَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا يَا ابْرَاهِيمَ ﴿٣٤﴾ قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا أَفَلَا تَهْتَفُونَ ﴿٣٥﴾

ووويل (بابليانو) آیا تا كړی دی دا كار په معبودانو ځمونږ ای ابراهيمه؟. ووويل (ابراهيم): بلکه كړی دی دا كار مشر د دوی چې دا دی، نو پوښتنه و كړئ تاسې له دوی كه وي دوی چې خبرې كوي (چې چا ټوټې ټوټې كړي يی؟).

تفسير: يعنی هيڅ ضرورت نشته، چې له ما څخه د دې خبرې پوښتنې و كړئ، بلکه داسې فرض كړئ چې دا لوی غټ بُت چې روغ رمټ جوړ ولاړ دی، او د ماتولو آله هم ورسره شته، دا كار به همده كړی وي، او دا دی د بحث او تحقيق په وخت کې د الزام او پر والي په ډول زه دغسې دعوی كوم، چې دغه لوی بُت دا ټول كوچني (واړه) بُتان سره ګوډ مات كړي دي.

تنبیه: ځمونږ له دې تقرير څخه څرګنده شوه چې د ﴿بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا﴾ وينا د اخبار په ډول له واقعي مخالفه نه وه چې ورته حقيقتاً دروغ وويل شي، بلکه د دوی د تحميق او تجهيل لپاره د يو فرضي احتمال په شان د دعوی په صورت د تعريض او الزام په ډول كلام شوی دی، لکه چې بالعموم په مباحثو او مناظرو کې همداسې واقع كېږي، نو دې ته مونږ دروغ نشو ويلی، هو! ظاهراً د دروغو په صورت راښكاري، نو ځكه په ځينو احاديثو کې پرې د (كذب) د لفظ اطلاق صورتاً شوی دی، مفسرينو د دې په توجيه نور څه مجمل بيان هم كړی دی، مگر ځمونږ دغه تقرير ښه او زيات صاف او بې تكلفه او روايتونو ته ډېر نژدې ښكاري (والله تعالى أعلم).

فَرَجَعُوا إِلَىٰ أَنفُسِهِمْ فَقَالُوا لَوْلَا أَنزَلْنَا الذِّكْرَ عَلَٰنَا لَكُنَّا مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾

پس رجوع و كړه (دغو كفارو په فكر كولو سره) نفسونو خپلو ته، نو ووويل (ځينو ځينو نورو ته): بېشكه تاسو يی ظالمان.

تفسير: يعنی وپوهېدل چې د بېكاره تېرو (ګټو) د عبادت كولو څخه څه فائده حاصلېږي، يا به دا مطلب وي چې تاسې په خپله پر خپلو ځانونو ظلم كړی دی، چې د ابراهيم عليه السلام د انذار اورېدلو سره سره بُت خانه مو هم هغسې خوشې پرانستلې پرېښوده، او ترې لاړئ، او د خپلو معبودانو د حفاظت او ساتنې هيڅ فكر او تدبير مو ونه كړو، كذا قال ابن كثير رحمه الله.

ثُمَّ نَكَّسُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ

بيا نسكور كړل شول دوی پر سرونو خپلو (يعنی شرمنده شول، خو سره له هغه هم ابراهيم عليه السلام د مجادلې لپاره يې ملاوې و تړلې).

تفسير: يعنی له ډېره شرمه يې خپلې سترګې نشوې پورته كولي، او يو بل ته به يې له سره نشو كتلی، خو سره له هغه يې ابراهيم عليه السلام ته داسې ووويل:

لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَاهُوَ الْآءِ يَنْطِقُونَ ﴿٥٥﴾

چې خامخا په تحقيق پوه يې ته چې نه دي دا بُتان (قابل د دې) چې وغږيږي (نو څرنگه مونږ ته له دوی څخه د سوال کولو امر کوي).

قَالَ اقْتَبِدُونِ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ﴿٥٦﴾ اَفْ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٥٧﴾

نو وويل (ابراهيم عليه السلام) نو آيا پس تاسې عبادت کوئ بې له الله څخه د هغه شي چې نه نفع رسوي تاسې ته د هېڅ شي، او نه ضرر رسولي شي تاسې ته (د هېڅ شي). نو افسوس (او هلاکت) دی تاسې ته او هغه ته چې عبادت يې کوئ بې له الله، نو آيا نه لرئ تاسې دومره عقل هم (چې د خپلو افعالو په قباحت او بدۍ وپوهيږي).

تفسير: يعنې تاسې ته بنيادي چې له ډېره شرمه ومړئ، هغه بُت چې يو لفظ هم نشي ويلی او نه د کوم احتياج په وخت کې مو په کار راځي، او نه مو مدد کولی شي، او د يوې ذرې په اندازه نه څه نفع او نه څه ضرر دررسولي شي، او نه يې څه په واک او اختيار کې شته، هغو ته مو د ألوهيت درجه ورکړې ده، آيا په دومره غټه خبره هم نشي پوهېدی؟

(کله چې نمروديان له مجادلې څخه عاجز شول، د ابراهيم عليه السلام په سوځولو پسې شول)

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ فاعِلِينَ ﴿٥٨﴾

وويل (نمروديانو) وسوځوئ تاسې دغه (ابراهيم) او مرسته وکړئ تاسې د معبودانو خپلو که چېرې يې تاسې کوونکي (د دې مرستې خپلو بُتانو سره).

تفسير: يعنې په بحث او مناظره يې نشو پر کولی، اوس يواځې همدغه يو صورت پاتې دی، او هغه دا دی چې: مونږ له خپلو معبودانو سره چې نه يواځې ځمونږ سره بلکه له خپلو ځانونو سره هم مرسته نشي کولی؛ مرسته وکړو، او د دوی دښمن ته ډېره سخته سزا ورکړو، که مونږ داسې ونشو کړي؛ نو ځواکې هېڅ کار مو نه دی کړی.

لکه چې د دغې مشورې سره سم غوټه شوه چې بنيادي ابراهيم عليه السلام په اور کې وسوځول شي، ځواکې څرنگه چې ابراهيم عليه السلام د بُتانو په ماتولو د دوی زړونه سوځولي وو، دوی هم د هغه په بدل کې د ده د سوځولو تجويز غوره کړ، بالاخره دغه ځمکد ظالمان سره ټول شول، او په ډېر اهتمام او بې رحمۍ سره يې ابراهيم عليه السلام په ډېر لوی لمبې وهونکي او سخت سوځوونکي اور کې وغورځاوه.

(کله چې دوی ابراهيم په اور کې وغورځاوه؛ د الله تعالی له لوري داسې حکم وشو:)

قُلْنَا اِنَّا رَكُوْنِي بَرَدًا وَاَسْلَمًا عَلٰى اِبْرٰهِيْمَ ﴿٥٩﴾

وويل مونږ: ای اوره! شه يخ او خاوند د سلامتيا پر ابراهيم باندې.

تفسير: يعنې اور ته تکويني حکم وشو، چې په ابراهيم عليه السلام يخ شه! مگر دومره يخ هم مه شه! چې له ډېرې يخۍ څه تکليف ورته ورسېږي، بلکه داسې برابر او معتدله شه، چې د هغه ځان ښه په راحت شي.

تنبیه: د اور یخېدل پر ابراهیم علیه السلام باندې د ده معجزه وه، د معجزې حقیقت هم دا دی چې الله تعالی د خپل عادت پر خلاف عادي سبب له مسیبه او مسبب له سبب څخه بېل کړي. دلته د احراق سبب (اور) موجود وو، مگر مسبب پرې مرتب نه شو.

وَأَمَّا دُوَابُّهُ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمْ أَحْسَرِينَ ﴿۱۷﴾

او غوښتل (نمرود) پر ابراهیم کید (مکر د سوځولو)؛ نو وګرځول مونږ دوی سخت زیانکاران (چې پخپل فعل کې کامیاب نشول).

تفسیر: یعنی دوی د ابراهیم علیه السلام بد غوښتل، لیکن دوی په خپله په ناکامی، ذلت او زیان کې پر بوتل، د حق صداقت په ښکاره صورت څرګند شو، او د الله تعالی کلمه لوړه (اوچته) او علیا وګرځېده.

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۸﴾

او نجات مو ور کړ دغه (ابراهیم) ته او لوط ته (او بومو تلل دواړه، چې ځی له عراقه) ځمکې هغې ته چې برکت اچولی وو مونږ په هغې کې لپاره د خلقو (چې شام دی).

تفسیر: یعنی ابراهیم مو سره د لوط علیهما السلام صحیح او سالم روغ رمټ د شام ملک ته بوتل، چې هلته ډېر ظاهري او باطني برکات د ودیعت په ډول ایښودل شوي دي.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۗ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ ﴿۱۹﴾

او وموښېدل دغه (ابراهیم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب زیات (سر بېره د ځوی پر غوښتنې د انعام په ډول)، او دغه ټول ګرځولي دي مونږ نېکان (چې خلقو ته یې لارښوونه کوله).

تفسیر: په زور والی کې یې هلک غوښتی وو مونږ لمسی هم ور کړ یعنی یعقوب علیه السلام، او دا ټول یعنی ابراهیم، لوط، اسحاق، یعقوب علیهم السلام په اعلی درجه سره له نېکو بندګانو ځنې دي، ځکه چې ګرد د الله تعالی انبیاء دي، او له انبیاوو څخه پورته بل څوک نېک او ښه کېدی نشي.

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يُهَدُونَ بِأَمْرِنَا

او ګرځولي وو مونږ دوی (داسې) امامان چې سمه صافه لاره یې ښووله په حکم ځمونږ سره (خلقو ته).

وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ

او وحی کړې وه مونږ دوی ته د کولو د خیراتونو (نېکو کارونو) او د قائمولو (سم اداء کولو) د لمانځه او د ورکولو د زکات.

تفسیر: یعنی هغوی ته مو وحی لېرلې وه، چې په هغې کې د دغو امور تأکید هم وو، خو نه یواځې دوی عاملان شي، بلکه نور خلق هم د هغو ښو اعمالو په کولو باندې وګماري، دغه د دوی علمي کمال شو.

وَكَاؤُ النَّاعِبِينَ ﴿۳۶﴾

او وو دوی (تول) خاص مونږ ته عبادت کوونکي.

تفسیر: یعنی شپه او ورځ به څمونږ په بندگي او عبادت کې بوخت (مشغول) وو، بل کوم طرف ته به یې سترگې نه اړولې، دغه د دوی عملي کمال شو، نو تاسې ای عربو چې د ابراهیم علیه السلام اولاد یی، او د هغه د متابعت دعوی کوئ، ولې د هغو د دې علمي او عملي کمالاتو متابعت نه کوئ، بلکه حقیقتاً یې تابعان شی!.

وَلَوْطَ التَّيْنَةَ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيثَ إِثْمَهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوَاءً فِيسَقِينِ ﴿۳۷﴾

او لوط ته ورکړی وو مونږ ده ته حکم (نبوت) او پوهه، او نجات ورکړی وو مونږ دغه (لوط) ته له (خلقو د) کلي هغه چې وو هغوی چې کول به یې عملونه خبیث ناپاکه، بېشکه چې هغوی وو قوم د بدی نافرمان.

تفسیر: له کلي څخه مراد «سدوم» او بلکه د هغه ملحقات دي، د دې ځای خلق په خلاف الفطرت کارونو مبتلا وو، د دوی قصه پخوا څو ځایه تېره شوې ده.

وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۳۸﴾

او داخل کړی وو مونږ دی په رحمت خپل کې، بېشکه دی له نېکانو څخه دی.

تفسیر: یعنی کله چې د لوط پر قوم باندې مو عذاب نازل کړ؛ نو لوط مو د خپلو ملگرو سره د خپلې مهربانې او رحمت په څادر کې پټ کړ، څو د نېکانو او بدانو عاقبت او انجام بېل بېل سره څرگند شي.

وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿۳۹﴾ وَنَصَرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا سَوَاءً فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۴۰﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) نوح کله چې غږ یې وکړ (په نېهرا د قوم خپل) پخوا (له دغو مذکورو انبیاوو - یعنی پخوا له ابراهیم او لوط علیهما السلام څخه)، پس قبول کړ مونږ ده ته (سوال د ده)، نو نجات ورکړ مونږ ده ته او کورنۍ د ده ته له غمه لویه (چې د طوفان وېره او د کافرانو ضرر وو). او مرسته مو وکړه له ده سره (په انتقام اخیستو د ده) له قومه هغه چې نسبت د دروغو یې کړی وو آیتونو څمونږ ته، بېشکه دوی وو قوم بد (ناکاره)؛ نو غرق کړل مونږ دوی ټول.

تفسیر: نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پورې خپل قوم وپوهاوه، او په دومره اوږده موده کې یې ډېرې سختې برداشت کړې، بالاخره په تنگ راغی، او داسې دعاء یې وکړه: ﴿أَيُّ مَعْلُوبٍ قَاتِلُهُ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱۰) آیت، (۱) رکوع)، او ﴿رَبِّ لَاتَدْرِعْ عَلَيَّ الْأَرْضِ مِنَ الْكُفْرَيْنِ ذِيًّا﴾ (۲۹ جزء د نوح د سورت (۲۶) آیت (۲) رکوع)، نو الله تعالی دغه دعاء قبوله کړه، او کفار یې په طوفان غرق کړل، او نوح علیه السلام یې د خپلو ملگرو سره د طوفان له هیته او د کفارو له ضرر رسولو څخه صحیح او سلامت وویست، دغه قصه په مفصل ډول پخوا تېره شوې ده.

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمُونَ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ عَاصِمُ الْقَوْمِ وَكَتَابُ الْحِكْمِ لَهُمْ شُهَدَاءٌ ۖ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ ۚ وَكُلًّا آتَيْنَاهُمْ مَالًا وَعِلْمًا ۗ

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) داود او سلیمان کله چې حکم کاوه هغو دواړو په (دعوی او نزاع د) کښت (فصل)، کله چې د شپې گله شوي وه (بې له شپانه) په هغه (کښت) کې رڼه د (هغه) قوم، او وو مونږ حکم د دوی ته حاضر. پس ومو پوهوه په هغه (فتوی، فیصله) سلیمان، او هر یو د دوی دواړو ته ورکړی وو مونږ حکم (نبوت) او پوهه.

تفسیر: داود علیه السلام د الله تعالی نبي وو، سلیمان علیه السلام د ده خوی او هم د پاک الله تعالی نبي وو، دغه پلار او خوی ته الله تعالی پرته له نبوته حکومت، علم، حکمت، د فهم قوت، او د فیصلو قدرت هم وربخښلی وو، سلیمان علیه السلام لا په هلکتوب کې داسې فوق العاده پخې خبرې او ښایسته ویناوې کولې، چې ټول اوریدونکي به ورته حیران پاتې کېدل.

د داود علیه السلام حضور ته داسې یوه دعوی وړاندې شوه، چې د یوه سړي په کښت (فصل) کې د نورو خلقو مېرې (گله) د شپې گله شوي وې، او د هغه کښت یې تر پښو لاندې او زیانمن کړی وو، کله چې داود علیه السلام په دغه دعوی کې غور وکړ؛ وربښکاره شوه چې د دغو مېرو قیمت د هغه نقصان سره برابر او معادل دی چې هغه کښت ته رسول شوی دی، نو داسې فیصله یې صادره کړه چې: «دغه مېرې دې د کښت خاوند ته ورکړی شي!»، سلیمان علیه السلام وویل چې څما: «نظریه او فیصله دا ده چې: دغه د کښت خاوند دې دغه مېرې له خپله ځانه سره وساتي، او شودې دې وخورې، او د مېرو خاوند دې د کښت خدمت وکړي، تر څو چې کښت خپل پومبي حالت ته ورسېږي، نو په دغه وخت کې دې مېرې بهر ته خپل خاوند او کښت خپل خاوند ته وسپارل شي، نو په دې ترتیب او صورت سره به دواړه له نقصانه وژغورل (وساتل) شي»، داود علیه السلام چې دا فیصله واورېده؛ نو آفرین یې ورته وویل، او د خپل اجتهاد نه وگرځېد.

وَسَخَّرْنَا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالَ يُسَبِّحْنَ وَالطَّيْرَ

او تابع کړي وو مونږ له داود سره غرونه چې تسبیح به یې ویلي، او (همداسې تابع کړي وو مونږ) مرغان هم (چې تسبیح به یې ورسره ویلي).

تفسیر: داود علیه السلام د ډېر ښه غږ او د خواږه آواز خاوند وو، د نبوت په هغه مؤثر او اغېزناک غږ چې ده په خپل طبیعي جوش سره زبور شریف لوست، یا د پاک الله په تسبیح او تحمید کې مشغولېده؛ نو غرونو، مرغانو او نورو حیواناتو به هم د هغه د غږ په متابعت په لوستلو پیل (شروع) کاوه.

وَكُنَّا فاعِلِينَ ۙ

او وو مونږ کونکي (د داسې کارونو).

تفسیر: یعنې تعجب مه کوه چې تیري (گټې) او مرغان به څرنگه تهلیل او تسبیح وایي، دغه ټول کارونه مونږ لا پخوا کړي وو، ښه! څمونږ د لامحدود قدرت له مخې آیا دغه خبرې څه مشکلي او مستبعدې گڼلې کېدی شي؟ بلکه نه، نشي کېدی.

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِيَتْحَصِنَ مِنْ بَأْسِكُمْ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ﴿۸۰﴾

او ښوولی وو مونږ دغه (داود) ته جوړول د زغرې تاسې ته، لپاره د دې چې وساتي تاسې (دا زغره ای انسانانو) له ضرره د جنگ (د دښمنانو) ستاسې، پس آیا یې تاسې شکر کوونکي (یعنې شکر وکړئ).

تفسیر: الله تعالی د داود علیه السلام په لاس کې او سپنه د موم په شان پسته او نرمه مگر څولې وه، ده به هغه سره تاووله او نهایتې سپکې مضبوطې او ښکلې زغرې به یې جوړولې، چې د جنگ په وخت کې به ترې کار اخیست کېده.

وَلَسُلَيْمَنَّ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرٍ إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا

او (تابع کړی وو مونږ) سلیمان ته باد توند (تېز) چې روانېده په حکم د ده (سلیمان او رساوه به یې) ځمکې (د شام ته) هغې ته چې برکت ایښی وو مونږ په هغې کې.

تفسیر: سلیمان علیه السلام داسې دعاء کړې وه: ﴿رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَيْسَ لِي مِنْ بَعْدِي﴾ (۲۳ جزء د ص د سورت (۳۵) آیت (۳) رکوع)؛ نو الله تعالی هوا او پیریان دده تابع کړي وو، سلیمان علیه السلام داسې یو تخت تیار کړی وو، چې د دولت له اعیانو او مشرانو سره به پرې کېناسته، او ضروري لوازم او سامان به یې هم له خپل ځان سره اخیستل، بیا به هوا راتله، او هغه تخت به یې په ډېره چابکې پورته کاوه، کله چې به هغه په مناسبه اندازه له ځمکې څخه پورته کېده، بیا به هوا نرمېده او له ضرورت سره سم به کمی او زیاتې په کې پیدا کېده، لکه چې د (ص سورت په (۳۶) آیت (۳) رکوع (۲۳) جزء) کې راغلي دي: ﴿رِيحًا حَيْثُ أَمَّابَ﴾ له «یمن» څخه «شام» ته او له «شام» څخه «یمن» ته چې د یوې میاشتي لاره ده، په (۵) گڼو کې رسېده، تعجب دی چې د نن ورځې د عجیبو او غریبو هوايي جهازونو په زمانه کې هم ډېر منحرفین له دې ډول واقعاتو څخه انکار کوي، آیا هغه کار چې نن ورځ یې اروپا د بخار او برق او نورو په ذریعه کولی شي، الله تعالی یې د خپل یو نبي لامله په خپل قدرت سره نشي کولی؟ بلکه کولی یې شي.

وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمِينَ ﴿۸۱﴾

او یو مونږ په هر شي عالمان.

تفسیر: یعنې چې چا ته څه قسم امتیاز ورکول مناسب دي، او له هوا او له نورو عناصرو څخه په څه ډول سره کار اخیستل کېدی.

وَمِنَ الشَّيْطَانِ مَنْ يَغْوُصُونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ عَمَلًا دُونَ ذَلِكَ

او (تابع کړي وو مونږ ده ته) ځینې له شیطانونو څخه هغه چې غوټې به یې وهلې (په سیند کې) د ده لپاره، او کول به یې (نور ډېر) کارونه بې له دې نه.

تفسیر: له شیطانو څخه مراد سرکښ پیریان دي، دوی د سلیمان علیه السلام له لوري مأمور وو، چې په لویو لویو سیندونو کې غوټې ووهي، او مرغلي، جواهر او نور بحري حاصلات د هغو له تل څخه راوکارې، او په دغو پیریانو په ودانیو او نورو عمراني کارونو کې سخت او درانه کارونه وکړي، د یوه لوی حوض په اندازه د مسو لگڼونه (خانکونه) او لوی لوی دېگونه به یې پرې جوړول، چې له سره به له خپله ځایه چا نشو خوځولی، او له یوه ځایه بل ځای ته به یې پرې وړل او بارول، او لاندې باندې به یې سره کول، او له ډېرو سختو څخه سخت کارونه به یې ترې اخیستل.

وَكُنَّا لَهُمْ حَفِظِينَ ﴿٣٧﴾

او وو مونږ دوی لره ساتونکي (له فساد څخه).

تفسیر: یعنې مونږ په خپل کامل قدرت دغه شیطین په داسې شان سلیمان علیه السلام په قبضه او قید کې ټینګ، مضبوط او بند ساتلي وو، چې هر څه یې غوښتل هغه به یې ورباندې د بیګار په ډول کول، او دوی له سره سلیمان علیه السلام ته هیڅ یو ضرر نشورسولی، که نه د بنیادم به څه زور او قوت وي؟ چې داسې یو شریر مخلوق په خپله قبضه کې په سختو ځنځیرونو کې بند وساتي: ﴿وَآخِرِينَ مَقْرِنِينَ فِي الْأَصْفَادِ﴾ (٢٣ جزء، د (ص) د سورت (٣٨) آیت، (٣) رکوع).

وَإِيُوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ ﴿٣٨﴾ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ
فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرِّهِ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) ایوب چې ندا غږ یې وکړ رب خپل ته چې بېشکه زه رسېدلی دی ماته ضرر (رنځ او سختي په بدن کې) او ته ډېر مهربان یې له ټولو مهربانانو څخه. پس قبوله کړه مونږ دعاء دده، پس لرې کړ مونږ هغه چې وو په ده باندې له (بدني او مالي) ضرره، او ورکړه مونږ دغه (ایوب) ته اهل دده، او په مثل د هغوی له هغوی سره په رحمت سره له زده ځمونږ.

تفسیر: ایوب علیه السلام ته الله تعالی په دنیا کې له هر حیثه ارامي او هوسایي (راحت) ورکړې وه: ځمکه، کښت (فصل)، مال مالداري، مریان، وینځي، صالح اولاد او په زړه پورې ښځه یې ورکړې وه، ایوب علیه السلام د الله تعالی لوی شکر کوونکی بنده وو، لیکن الله تعالی دی په ابتلاء او ازموینه کې وچاوه، کښتونه یې وسوځېدل، رمې او ګلې یې تباه شوې، اولاد یې مړه شول، ټول دوستان آشنایان او خپلوان ترې بېل شول، دده په وجود سختې دانې وختلې، له دغومره مالونو، شتو، نوکرانو، خپلو او خپلوانو څخه یواځې دده یوه ښځه ورسره ملګرې پاتې وه، بالاخره دغه خواره هم سترې ستومانه او زړه تنګې شوه، مګر ایوب علیه السلام همغسې چې په نعمت کې د پاک الله شکر کوونکی بنده وو، په زحمت او ابتلاء کې هم صابر پاتې شو، کله چې دده تکلیف او اذیت او د دښمنانو شماتت له حده تېر شو؛ نو دلته ایوب علیه السلام لاس په دعا شو چې: ﴿وَإِيُوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّحِيمِينَ﴾ همدا چې ده د خپل رب په دربار کې دا سوال وکړ؛ سمدلاسه د رحمت سیند په جوش او چپو شروع وکړه، الله تعالی ده ته د مړو اولادونو پر ځای یو په دوه اولادونه ورکړل، او د ځمکې څخه یې چینه راویستله، ایوب علیه السلام له هغې څخه اوبه وڅښلې، او هم یې ورباندې ولمبل، سمدلاسه روغ رمټ شو، او ټول تکلیفونه یې لرې شول، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: د سرو زرو ملخان یې ورباندې وورول، لنډه دا چې له هر حیثه ورته د ارامتیا اسباب برابر شول.

وَذِكْرَى لِّلْعَبِيدِ ﴿٣٩﴾

او نصیحت لپاره د عبادت کوونکو (هر څوک چې داسې صبر کوي؛ همداسې نتیجه به هم مومي).

تفسیر: یعنې په ایوب علیه السلام د دغې مهربانې کېدلو په اثر بندګي کوونکو ته لوی پند او نصیحت او یو مهم یادګار پاتې شو، چې هر کله چې په کوم یو نېک بنده په دنیا کې کومه تنګسه یا مصیبت راشي، ښایي چې د ایوب علیه السلام په شان صبر، استقامت، ثبات او استقلال وښيي، او یواځې خپل پروردګار ته دعاء او نداء وکړي؛ یقین دی چې الله تعالی به پرې د عنایت نظر وکړي، او یواځې د داسې یوې ابتلاء له لیدلو څخه نه ښایي چې څوک داسې ګومان وکړي، چې البته دغه بنده د الله تعالی په دربار کې مبعوض دی.

وَاسْمِعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿۹۵﴾

او (یاد کره ای محمده! قصه د) اسماعیل او ادريس او ذوالکفل، دغه ټول دي له صبر کونکو څخه (په طاعت او مصیبت او له معصیت څخه).

تفسیر: یعنی دغه نېک بنده گان مې یاد کړئ!، د اسماعیل او ادريس عليهما السلام ذکر پخوا له دې نه د (مریم) په سورت کې تېر شو، د «ذوالکفل» په نسبت د علماوو کرامو په نظر کې اختلاف دی، چې هغه نبي او که یو صالح سړی وو؟ ابن کثیر رحمه الله وایي چې: د قرآن کریم د سیاق نه دا څرگندېږي چې هغه نبي وو، ځکه چې د انبیاوو په ډله کې د هغه یادول وشو، او ځینې وایي چې: هغه یو صالح، عادل، او منصف پاچا وو، او «ابن جریر» په کې توقف کړی دی.

وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۹۶﴾ وَذَا النُّونِ إِذْ ذُهِبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿۹۷﴾

او داخل کړي وو مونږ دوی په رحمت خپل کې (چې نبوت او جنت دی)، بېشکه چې دوی دي له صالحانو نېکانو کاملانو. او (یاد کره ای محمده! قصه د) خاوند د ماهي کله چې لار، حال دا چې په قهر وو (په قوم خپل)، پس گمان یې وکړ چې له سره به نشو مونږ قادر په نیولو د ده (یا گومان یې وکړ چې له سره به تنگي نه راولو په ده)؛ پس غږ یې وکړ په تیارو کې (داسې) چې نشته بل برحق معبود مگر ته یې (یواځې)، پاکي ده تا ته له عیبونو، بېشکه چې زه وم له ظلم کونکو څخه (په خپلو تلوو کې یې له اذن څخه).

تفسیر: یونس علیه السلام ته یې «ذا النون - ماهي والا» وویل، چې لنډه قصه یې دا ده، الله تعالی یونس علیه السلام د «ینیوی» د ښار په طرف چې د موصل له مربوطاتو څخه دی؛ مبعوث کړی وو، چې د هغه ځای خلق له بت پرستی څخه منع کړي، او د حق په طرف بلنه ورکړي، مگر هغوی له سره د یونس علیه السلام خبرو ته غوږ کېښود، بلکه ورځ په ورځ د دوی عناد او تمرد لا پسې زیاتېده، آخر یونس علیه السلام د هغوی په حق کې ښېرا وکړه، او دی پخپله د دوی له ناپاکو حرکاتو څخه خفه او ډېر په قهر او غضب سره له ښاره ووت، او د الله تعالی حکم ته یې انتظار ونه کړ، او له خپل قوم سره یې وعده وکړه چې درې ورځې وروسته به پر تاسې د الله تعالی عذاب نازل شي، د یونس علیه السلام د وتلو څخه وروسته د ده قوم وپوهېد، چې د نبي ښېرا بې اثره نه پاتې کېږي، او خامخا پر مونږ آفت نازلېدونکی دی، ممکن چې د عذاب څه آثار به همدوی ته ورڅرگند شوی وي، نو ځکه دوی گمرد سره ووېرېدل، لوی واړه سره له حیواناتو له خپلو کورونو څخه ووتل، او په یوه ځنگل کې ننوتل، او میندې له کوچنیانو (بچو) څخه بېلې کړې شوې، او گمرد الله تعالی ته په ژړا او وایلا شول، او د دغه ښار گمردو خلقو په ډېر اخلاص او صداقت سره توبه وویستله، او ټول بتان یې مات کړل، او د الله تعالی اطاعت او عبادت کلک عهد یې وکړ، او د یونس علیه السلام په لټون کې شول، که چېرې مو وموند؛ نو د ده د حکم او ارشاد متابعت به کوو، نو الله تعالی هغه راتلونکی عذاب د دوی له سره ستون (واپس) کړ.

لکه چې په (۱۱ جزء د یونس د سورت په (۹۸) آیت (۱۰) رکوع) کې یې ویلي دي: ﴿قُلْ لَآ كَانَتْ قَرْيَةٌ إِذْ مَنَّتْ فَنفَعَهَا إِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ يُؤْتِسُ كَلِمَاتٍ لِّمَن يَشَاءُ عَذَابَ الْجَزَاءِ فِي الْعِيوةِ الدُّنْيَا وَمَعَهُمُ الرَّحْمَةُ إِلَىٰ حِينٍ﴾.

کله چې یونس علیه السلام له خپلې قریې څخه ووت، او له یوې ډلې سره په یوې بېړۍ کې سور شو، کله چې دغه بېړۍ د سیند منځ ته ورسېده، د ډوبیدلو نښې په کې څرگندې شوې، بېړۍ چلوونکي د بېړۍ د سپکولو په چرت

(خیال) کې شو، او داسې یې غوښتل چې کوم یو سړی دې په سیند کې وغورځول شي؟ پچه (قرعه) یې واچوله، نو دغه پچه د یونس علیه السلام په نامه ووتله، او دوه درې ځلې دغه وضعیت تکرار شو، خو هر ځل به د همدغه یونس علیه السلام په نامه پچه راوتله، د دغه وضعیت په لیدلو یونس علیه السلام خپل ځان سیند ته وغورځاوه، سمدلاسه یو ماهي راغی، او هغه یې ښوی (روغ) تېر کړ، الله تعالی ماهي ته حکم ورکړ، چې یونس پخپله کېږه کې محفوظ وساته، په دغه وخت کې یونس علیه السلام د الله تعالی په دربار کې داسې دعاء وکړه: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ او په خپله خطا یې اعتراف وکړ، چې بېشکه ما تلوار وکړه، او ستا د حکم راتگ ته مې انتظار ونه کړ، او په خپل سر مې خپل امت او د هغوی ښار پرې ښود.

بیا هغه ماهي د الله تعالی په اراده د سیند غاړې ته خپله خوله د باندې وویسته، او دی یې روغ رمت له خپلې کېږې څخه د باندې وغورځاوه، دی خپل قوم ته روغ او جوړ بېرته ورغی، او په خپله هم هغه مقدسه وظیفه مشغول شو. ﴿فَلَمَّا أَنْ كُنْتُمْ فِي الْكَافِرِينَ﴾ الآية - پس گومان یې وکړ.. الخ، یعنی داسې خیال یې وکړ چې مونږ به په دغه حرکت له ده څخه هیڅ یوه پوښتنه نه کوو.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُصَيِّحُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (یونس)، او نجات مو ورکړ دغه (یونس) ته له غمه (د سیند او ماهي)، او همداسې (چې یونس ته مو نجات ورکړ)؛ نجات ورکوو مونږ مؤمنانو ته.

تفسیر: یعنی نجات د یونس علیه السلام سره مخصوص نه دی، هر هغه ایمان داره چې په همدغه شان مونږ وبولي، مونږ هغه ته هم له بلیاتو څخه نجات ورکوو، په احادیثو کې د دې دعاء ډېر فضیلت راغلی دی، او امت د سختیو او مصیبتونو په وخت کې تل دغه دعا ډېره مجربه موندلې ده.

وَزَكَرِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ﴿٩١﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) زکریا کله چې یې غږ وکړ رب خپل ته (داسې چې) ای ربه ځما! مه پرېږده ما یواځې (بې اولاده)، او ته یې غوره له (ګردو) وارثانو نه.

تفسیر: یعنی داسې اولاد راکړې چې وروسته له ما د قوم دیني خدمت وکړی شي، او ځما د دغو تعلیماتو د خورولو د عهدې څخه ووتلی شي، لکه چې د مریم علیه السلام د سورت په تفسیر کې مولیکلي دي، کله چې زکریا علیه السلام داسې وارث غوښته چې په: ﴿يَرْثِي وَيَرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ﴾ (د مریم (ا) رکوع) کې مذکور دی، نو د هغه په تناسب سره یې الله تعالی هم په دغه نامه سره یاد کړ.

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَاهُ زَوْجَاهُ إِنَّهُمْ كَانُوا إِسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَ آرْعَابًا وَرَهَبًا ۗ وَكَانُوا الْأَخْطِيعِينَ ﴿٩٢﴾

پس قبوله کړه مونږ دعاء د دغه (زکریا) او ووهبانه دغه ته يحيى، او صالحه مو کړه ده ته ښځه د ده (د ولادت لپاره، له شنېوالي څخه وروسته)، بېشکه دغه (مذکور انبياء) وو دوی چې تلوار به یې کاوه په (کولو د ښکونکو عملونو او طلب) د خیراتونو، او بللو به یې مونږ له جهته د مینې (د ثواب)، او له جهته د وېرې (د عذاب)، او وو دوی خاص مونږ ته ویریدونکي متواضع.

تفسیر: یعنی الله تعالی د زکریا علیه السلام شنډه بنځه پخپل فضل او کرم سره د ولادت وړ (لایق) او قابله وگرځوله، ځینې متصوفین وايي: هر څوک چې پاک الله د خوف یا د توقع له امله یاد کړي؛ هغه اصلي محب نه دی، له دغه آیت نه د دغې مفکورې غلطې څرگندېږي، له انبیاوو څخه پورته د الله تعالی محب څوک کېدی شي؟.

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿۹۱﴾

او (یاد کړه ای محمده! قصه د) هغې (جینې مریمې) چې پاک یې ساتلی وو اندام خپل (له نکاح او له سفاح څخه)، پس پو کړ مونږ په (گرېوان د) هغې کې له روحه خپله، او ومو گرځوله دغه (مریمه) او ځوی د دې (عیسی) دلیل (د کامل قدرت خپل) لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی د بي بي مریمې رضي الله تعالی عنها په نس کې چې له نکاح او سفاح او له حلالو او حرامو دواړو طریقو څخه محفوظه وه، عیسی علیه السلام یې چې په «روح الله» سره ملقب دی؛ پیدا کړو.

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ ﴿۹۲﴾

په تحقیق دا ملت (د توحید ملت او د اسلام دین) ستاسې ملت یو دی (چې په دغه دین متفق دي ټول انبیاء)، او زه رب ستاسې یم پس عبادت کوئ څما (خاص نه د بل).

تفسیر: یعنی الله تعالی یو دی، او ستاسې د دین اصول هم یو دي، ټول انبیاء علیهم السلام هم د دین په اصولو کې داسې سره یو دي؛ چې هر هغه تعلیم چې یو یې ورکوي، هغه بل هم د هغه تصدیق او تایید کوي، کوم اختلافات چې په فروعو کې د زمانې او مکان د اختلاف له کبله منځ ته راځي، هغه عین مصلحت او حکمت دی، مذموم اختلاف هغه دی چې په اصولو کې وي، نو ځکه لازمه ده چې ټول سره په ګډه د الله جل جلاله بندګي وکړو، او په کومو اصولو کې چې ټول انبیاء سره متفق دي؛ هغه ټول په یو طاقت ټینګ ونیسو.

وَنَقُطُوا لَكُمْ أَيُّ مَرْحَمٍ يَدُونَ ﴿۹۳﴾

او ټوټې ټوټې کړ (دغو پخوانیو امتونو) کار (د دین) خپل په منځونو خپلو کې.

تفسیر: مونږ خو د اصولو په اعتبار ټولو ته یو دین ورکړی وو، خو خلقو په کې پخپله اختلاف پیدا کړ، او هغه دین یې سره ټوټې ټوټې کړ، او پخپلو کې یې سره نفاق او شقاق پیدا کړ.

كُلُّ الْيَتَامَىٰ رِجْوَانٍ ﴿۹۴﴾

ټولې فرقې مونږ ته راتلونکي دي (نو جزابه ورکړو دوی ته).

تفسیر: یعنی کله چې ځمونږ حضور ته راشي؛ نو ټول اختلافونه به هلته سره فیصله شي، هر یوه ته به د هغه د عملونو جزاء ورکړی شي، چې تفصیل به یې په راتلونکي آیت کې راشي.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا يَمُرُّ بَيْنَهُمُ الْمَسْجِدُ وَإِن لَّآلَهُ كَتِيبُونَ ﴿۹۵﴾

پس هر څوک چې عمل وکړي له نېکو (کارونو) څخه حال دا چې دی مؤمن وي؛ نو نشته بې قدرې ضیاع د کوبښن د ده (او زیار «محت» یې نه ضایع کېږي)، او بېشکه مونږ دغه (کوبښن د ده) لره لیکونکي یو.

تفسیر: یعنی د هیچا محنت او زیار نه ضایع کیږي، د نېکۍ خوږه مېوه به مؤمنانو ته ورسېږي، هیڅ یوه نیکی به هم نه ضایع کیږي، هر وړوکی او لوی عمل مونږ د دوی په عملنامه کې لیکو، چې د قیامت په ورځ کې به پرانستلی شي.

وَحَرَامٌ عَلَىٰ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَنَّهُمْ لَا يَرْجِعُونَ ﴿٩٥﴾ حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَا جُوجُ وَمَا جُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ﴿٩٦﴾

او حرام (منع) دی پر (اهل د) هر هغه کلي چې هلاک کړي دي مونږ دوی لره (دا کار) چې بېشکه دوی به نه راځي بېرته (مونږ ته د جزاء یا چې راشي بېرته دنیا ته د توبې او معذرت لپاره). تر هغه پورې کله چې پرانستلي شي یا جوج او ما جوج (او دېوال یې له مخه لرې شي)، او دوی به له هرې لورې (اوچتې) څخه ګرځي راکوزیږي.

تفسیر: یعنی هغه کفار چې د هغو لپاره تالا کېدل او هلاک او تباهي مقدّره شوې ده؛ نو هغوی له سره له خپل کفر او عصیان څخه لاس نه اخلې، او نه توبه وباسي، او نه د الله تعالیٰ په طرف رجوع کوي، او نه کله هغوی بېرته دنیا ته په دې مقصود راوستل کېدی شي چې دلته د خپلو تېرو تقصيراتو تلافی وکړي؛ نو هغوی څرنگه د خپل خلاصون او نجات توقع کولی شي، د هغوی لپاره خو یواځې یو وخت باقی دی، کله چې هغوی دویم ځلي ژوندي او د پاک الله په طرف رجوع کوي، او پر خپلو تجاوزاتو او تقصيراتو معترف کیږي، او د ندامت او پښماني اظهار کوي؛ مګر په هغه وخت کې به پښماني هیڅ په کار ورنشي، دغه د قیامت وخت دی، چې د هغه له نژدې مبادیو څخه یو د «یا جوج ما جوج» خروج دی، د عیسیٰ علیه السلام له نزول څخه وروسته به د «ذوالقرنین» سد ماتوي، او د یا جوج ما جوج لښکر به لوی هجوم او یرغل (حمله) راوړي، دغه خلق به د خپل کثرت او ازدحام له کبله په ټولو لورو (اوچتو) او ژورو (ښکته) داسې خواره شي، چې څوک هرې خوا ته سترګې اړوي؛ نو دوی به ویني، د دوی دغه بې مثاله سیلاب او هجوم به په داسې شدت ګرځي را روان وي، چې هیڅ یو انساني قدرت به د دوی مخه نشي نیولی، او داسې به ښکاري چې د هرې یوې غونډۍ او هر یوه غره نه د دوی لښکرې رانویږي او رارغوي، د «الکھف» د سورت په آخر کې مونږ د دې قوم په باب څه لیکلي دي؛ هلته دې وکتلی شي.

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقُّ إِذْ أَهْلَىٰ شَاخِصَةً أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَ يُؤْيُونَ قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٩٦﴾

او نژدې شوه وعده حقه (قیامت)، پس ناڅاپه قصه دا ده چې ټپغې (بوتې) به وتلې پاتې وي سترګې د هغو کسانو چې کافران شوي دي، (او وایي به) ای هلاکه ځمونږ (را حاضر شه دغه دې وخت دی!) په تحقیق وو مونږ په غفلت کې له دغې ورځې (له حقې وعده په دنیا کې)، بلکه وو مونږ ظالمان (په خپل ځان په کفر سره).

تفسیر: یعنی کله چې د جزاء او سزا وعده رانژدې شي، په دغه وخت کې به د منکرانو سترګې د هیبت او وېرې له شدته رډې بلې، ټپغې او بوتې ختلې وي، او په خپل جهل او غفلت به د افسوس او حسرت نه منګولې مروړي، او وایي به: افسوس چې مونږ له داسې لویې ورځې څخه ولې بې خبره او غافل پاتې شوي وو، چې په دغسې سختیو او مصیبتونو کې مبتلا او اخته شو، کاشکې مونږ په دنیا کې له دغه آفت څخه د نجات څه فکر کړی وی.

إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَرَدُونَ ﴿١٨﴾

بېشکه تاسې او هغه (بتان، معبودان، شيطانان) چې عبادت يې کوي تاسې يې له الله څخه حس (خاشاک) د دوزخ يی، تاسې (له معبودانو خپلو سره) دې دوزخ ته ننوتونکي یی.

تفسیر: یعنې تاسې ټول به له دغو خپلو باطلو معبودانو سره د دوزخ حس او خاشاک شی! لکه چې د البقرې سورت (٢٤) آیت، ٣ رکوع کې فرمایي: ﴿وَقُوذُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ﴾ او وروسته د دې آیت نه فرمایي: ﴿لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ إِلَهًا مَا وَرَدُواهَا﴾ که چېرې دغه بتان او معبودان چې تاسو یې د الله تعالیٰ څخه نیولي دي په رښتیا سره الهه وای؛ نو جهنم ته به نه ننوتی.

نو دا واضح او څرگنده شوه، چې د چا څخه چې دوی د خیر هیله او توقع کوله، کله چې دوی خپل ځان نشي خلاصولی؛ نو د دوی حفاظت به څنگه وکړي.

تنبیه: له ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ څخه مراد دلته اصنام او هغه معبودان مراد دي چې هغوی خلقو ته د شرک او بدعت دعوت ورکوي، او یا د عابدانو په عبادت باندې راضي او خوښ وي، یعنې که په دغو فرضي معبودانو کې د اور د دخول څخه کوم مانع نه وي؛ نو هغوی به هم له خپلو عابدانو سره یو ځای د دوزخ حس او خاشاک کيږي، باقي «عیسیٰ المسیح، عزیر، او ملائکه الله علیهم السلام» چې دوی هم د ډېرو خلقو له پلوه معبودان درول شوي دي، نو د دغو ذواتو مقبولیت او وجاهت مانع دی چې «معاذ الله» په دغه عموم کې شامل کړی شي، له دې کبله یې تصریحاً وویل: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾.

لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ إِلَهًا مَا وَرَدُواهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٩﴾

که چېرې وی دغه (بتان، معبودان په رښتیا سره) نو نه به وو داخل شوي په دې دوزخ کې او دا ټول (بتان او بت پرستان) به په دې دوزخ کې تل پراته وي.

تفسیر: یعنې دغه ټول عابدان او باطل معبودان به تل تر تله په دوزخ کې پراته وي.

لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾

وي به دغو (عابدانو) ته په دغه (دوزخ) کې چغې سوري، او دوی به په دې دوزخ کې نه اوري هيڅ (شی د دوزخ د شور ماشور له سببه).

تفسیر: یعنې د هول او هیبت له شدت او د عذاب له سخت تکلیف او د خپلو چغو او کړیکو له شور ماشور څخه به هيڅ شی نه اوري، له ابن مسعود رضي الله تعالیٰ عنه څخه روایت دی، چې یو داسې وخت به راشي چې یو دوزخي به د اوسپنې په یوه صندوق کې بند کړی شي، او له پاسه به پرې مېخونه ټک و هل شي، او د دوزخ په اعماقو (ژورو) کې به واچولی شي، بنایي چې په دې وخت کې دغه هيڅ نه اورېدل د دغه دوزخي حال وي، د دې آیت د نزول په اثر مشرکان سخت خفه شول، نو اعتراض یې وکړ چې: آیا عزیر او مسیح او ملائک چې ځینې یې معبودان دروي؛ هم په دوزخ لوېږي؟ نو دغه مبارک آیت نازل شو:

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ﴿٢١﴾

بېشکه هغه کسان چې پرمخ شوي ده دوی ته له (جانبه د) مونږه نېکه مرتبه (سعادت، نجات)؛ دغه کسان به له دې دوزخ څخه لرې کړي شوي وي.

تفسیر: یعنی یو ځل به د صراط له پل تیریري، بیا به تل له دوزخ څخه لرې اوسیري، او د تېرېدلو په وخت کې به هم د دوزخ له تکلیف، الم او درد څخه بیخي خلاص وي.

لَا يَسْمَعُونَ حَسِيسَةً وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنْفُسُهُمْ خُلْدٌ وَن ﴿۳۶﴾

نه به اورې دغه (جنتیان) غږ د (لمبو د) دوزخ، او دوی په هغو نعمتونو کې چې غواړي یې نفسونه د دوی؛ تل به وي.

تفسیر: یعنی جنتیان به له دوزخ څخه دومره لرې وي، چې د دوزخ د اور ډېر یو نری غږ هم د دوی غوږو ته نه رسیري، او په نهایت عیش او آرامۍ سره به په جنت کې مزې کوي، او له هر راز نعمتونو څخه به دوی خوند اخلي.

لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿۳۷﴾

نه به خفه (غمجن) کوي دوی (جنتیان) وپره ډېره لویه (هم لکه آخره نفخه، او یا د دوزخ خوا ته روانېدل)، او ملاقات به کوي له دوی سره پرېښتې (استقبالا، او وایي به) دا ورځ د (ثواب) ستاسې ده، هغه چې وئ تاسې چې وعده در سره کړې شوې وه (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی په هغه ورځ چې ټول مخلوق په سخته وپره او هیبت کې وي؛ الله تعالی به ټول جنتیان له غم او خفگان څخه محفوظ وساتي، یعنی له قبرونو څخه د نېکانو د راپاڅېدلو یا جنت ته د ننوتلو په وخت کې به پرېښتې د هغوی استقبال کوي، او ورته به وایي: د هغه دائمې مسرت او راحت وعده چې له تاسې سره کړې شوې وه؛ نن د هغې د پوره کېدلو وخت راغلی دی.

يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ تَعِيدُهُ وَعَدَّا عَلَيْهَا النَّارَ كَاتِبِينَ ﴿۳۸﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې راونغاړو اسمان لکه نغښتل د سند، طومار لپاره د لیکل شویو کاغذونو، لکه چې ابتداء کړې وو مونږ اول پیدا یښت؛ بیا اعاده کوو یې، وعده ده په مونږ، بېشکه مونږ یو کوونکي (د هغه موعود کار).

تفسیر: ځینو مفسرینو د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: او یاده کړه هغه ورځ چې راونغاړو مونږ له بېخه دا اسمان لکه نغښتل د صحیفې لپاره د حفظ د هغو مکتوباتو چې په دې کې دي، لکه چې شروع کړې وه مونږ د اول پیدا کولو د دې عالم له عدم محض څخه چې ډېر آسان وو؛ اعاده به یې کړو بیا، او دا مړي به ټول ژوندي کړو، دا وعده کړې ده مونږ وعده لازمه په خپل ځان، نو بېشکه مونږ کوونکي یو د هغه کار چې وعده مو کړې ده، یعنی کله چې قیامت راشي؛ نو اسمانونه به داسې ونغاړل شي لکه چې د اسنادو او وثائقو لیکلي شوي کاغذونه سره نغښتلي کېږي.

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزُّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ﴿۳۹﴾

او خامخا په تحقیق لیکلي دي مونږ په زبور کې وروسته له نصیحت څخه دا خبره چې بېشکه دغه ځمکه مالکان کېږي به یې (بالآخر هغه) بندگان ځما چې نېکان دي (او په میراث به یې وړي).

تفسیر: یعنی له کاملو وفادارو بندگانو سره الله تعالی وعده کړې ده، چې د هغوی په برخه کې د دنیا او آخرت بری او کامیابي ده، او دوی د دې دنیا او د جنت د محکمې وارثان مگر ځول کېږي، لکه چې د «الأعراف سورت» په (۱۵)

رکوع» کې يې ويلي دي: ﴿إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ﴾ او د «المؤمن سورت په (۶) رکوع» کې راغلي دي: ﴿إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ﴾ او د «النور سورت په (۷) رکوع» کې يې ويلي دي: ﴿وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ﴾ الآية.

دا داسې حتمي او قطعي وعده ده چې الله تعالی د هغې خبر په خپلو شرعيه او قدریه وو کتابونو کې ورکړې ده (په لوح محفوظ) او (أم الكتاب) کې يې هم دغه وعده درج کړې ده، او د انبياوو عليهم السلام په ژبو يې پرله پسې مکرراً د هغه اعلان کړی دی، د داود عليه السلام په کتاب (زبور په ۳۷ او ۲۹) کې راغلي دي چې: «صادقان به د ځمکې وارثان وي»، لکه چې د دې محمدي امت کامل وفادار او صادق بنديگان تر يوې اورېدې مودې پورې د ځمکې وارثان وو، دغو صالحانو، صادقانو په شرق او غرب کې اسماني سلطنت جاري او قائم کړ، هر چېرې يې د عدل او انصاف بيرغونه ودرول، د حق دين غږ يې په ټوله دنيا کې پورته کړ، او د نبي کریم صلی الله عليه وسلم دغه وړاندوينه (پېشگويي) د دوی په لاسونو پوره شوه: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَىٰ زَوَى الْأَرْضِ فَرَأَيْتَ مَشَارِقَهَا وَمَغَارِبَهَا، وَإِنْ أُمَّتِي سَيَلِّغُ مَلَكَهَا مَا زَوَىٰ لِي مِنْهَا».

إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ غَيْبِينَ ۝

بېشکه په دې (تبر بیان کې) خامخا (سبب د) وصول د مطلب دی لپاره د قوم عبادت کوونکو.

تفسیر: یعنې د دې قسم بشارتونو له اورېدلو څخه د یو الله جل جلاله عبادت کوونکي خپل مطلب ته رسېږي، یا دغه لوی قرآن چې پر داسې عظیمو بشارتونو او هدایتونو مشتمل دی، د عبادت کوونکو لپاره پوره ګټه او پوره کامیابي ده، یا په تحقیق سره په دې قرآن کې خامخا کفایت دی په دخول د جنت کې لپاره د هغه قوم چې عمل کوونکي دي په دې سره.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ۝

او نه یې لېږلی مونږ ته (ای محمده!) مګر رحمت لپاره د (ټولو) عالمیانو.

تفسیر: یعنې ته خو د ټول جهان لپاره د رحمت په حیث مبعوث شوی یې، که کوم بدبخت پخپله له دې عمومي رحمت څخه ګټه نه اخلي؛ نو دا خو د هغه خپل قصور دی، د لمر د رڼا او تودوخې فیض هر طرف ته رسېږي، خو که کوم سړی پخپل ځان د رڼا ټول وروڼه، کړی او سوري بند کړي؛ نو دا به د ده خپله ناپوهي او لېونتوب وي.

قُلْ إِنَّمَا يُوحَىٰ إِلَيْنَا الْهُكْمُ مِنَ اللَّهِ وَإِذًا قَهْلُكُمْ مَسْلُومِينَ ۝

ووايه (ای محمده! کفارو ته) بېشکه خبره همدا ده چې، وحی کولی شي ماته داسې: بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود (الله تعالی) یو دی، آیا پس یې تاسې اسلام راوړونکي؟ (الله ته غاړه ایښودونکي بلکه مسلمانان شی!).

تفسیر: دا د رسالت سره د توحید بیان شو، یعنې له هغه لوی رحمت سره چې ته راغلی یې؛ د هغه لب لباب کامل توحید دی، او دا داسې صاف او واضح مضمون دی چې د هغه په قبول کې انسان ته نه ښايي چې لږ شان هم وړاندې او وروسته شي، پس آیا تاسې دغه حکم منی، او د حق په مقابل کې د غاړې ایښوولو لپاره تیار یی؟ که تیار یی؛ فبها ونعمت، که نه ما خپل تبلیغ وکړ، خپله غاړه مې خلاصه کړه، تاسې پخپله خپل انجام او خاتمې ته فکر وکړئ!.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَاءَ عَذَابًا ۝۱۰

پس که وگر خېدل دوی (له ایمان څخه)؛ نو ووايه (ای محمده!) چې خبروم زه تاسې (په هغه شي چې زه پرې مامور یم) په برابري سره، او نه پوهېږم زه چې آیا نژدې دی که لرې دی هغه څه چې تاسې سره یې وعده شوې ده (چې دنیوي عذاب یا اخروي عقاب دی).

تفسیر: که د حجّت د دومره اتمام نه وروسته هم تاسې حق نه منئ، او د توحید په طرف نه راځئ؛ نو ما تاسې ته خبر درکړی دی، چې اوس زه له تاسې څخه بېزار یم، تاسې له مانه بېل او زه له تاسې څخه بېل یم، ستاسې عمل له تاسې سره مل، او ځما عمل له ما سره مل دی، او هر یو به د خپل خپل عمل نتیجه وگوري.

ځینو مفسرینو د دې آیت داسې ترجمه کړې ده: پس ووايه دوی ته چې: خبر مې کړئ په دې، په داسې حال کې چې برابر یو سره زه او تاسې په دې پوهه کې، چې مې نه دی پټ کړی هیڅ شی له تاسې نه، یا غږ مې درباندي وکړ د جنګ چې ورته تیار شی!

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ۝۱۱

بېشکه چې دغه (الله) ته معلوم دي ښکاره له خبرو، او معلوم دي (الله ته) هغه چې پټوي یې تاسې (له حسد کینې او نورو هم).

تفسیر: یعنې یواځې الله تعالی په هره یوه پټه او ښکاره خبره پوهیږي، او په دې هم پوهیږي چې په کومه ځانه څه سزا او په کوم وخت کې ورکړی شي.

وَإِنْ أَدْرَىٰ لَعَلَّهٗ قَدْنَهُ لَكُمْ وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ۝۱۲

او نه پوهېږم زه ښايي چې دغه تأخیر د عذاب ازموینه وي تاسې لره، او نفع وي تر یوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسیر: یعنې د عذاب په تأخیر کې امکان لري چې ستاسې امتحان او ازموینه وي، چې گوندې په دې موده کې څه فکر او تأمل وکړئ، او له خپلو بدو کارونو او شرارتونو څخه لاس واخلي، یا تش مهلت مقصد وي، چې تر یوې مودې پورې په دنیوي عیش او عشرت کې مشغول اوسئ، او د خپل شقاوت پیمانې موبنه ډکه کړئ.

قُلْ رَبِّ احْكُم بِالْحَقِّ ۝۱۳

وویل (رسول): ای ربه ځما! حکم وکړه په منځ ځمونږ کې په حقه سره.

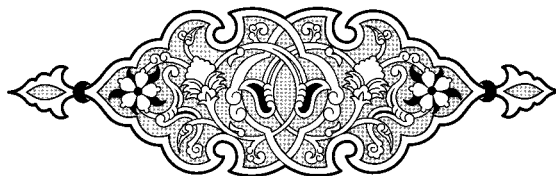
تفسیر: یعنې لکه څنګه چې د هرې معاملې فیصله له انصاف سره سم ستا شان دی؛ نو له هغې سره سم ځما او ځما د قوم په منځ کې ژر تر ژره فیصله وکړه.

وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا نَصِفُونَ ۝۱۴

او رب ځمونږ ډېر مهربان دی، مرسته ترې غوښتل شوې ده په هغو خبرو چې بیانوي یې تاسې (او وایئ چې ولې نه معذب کیږو او نور؟).

تفسير: يعني يواخي له هغه ځني مونږ خپله فيصله غواړو، او د كفارو د خرافاتو په مقابل کې له ده څخه مرسته غواړو، او په همدې شان دعاګانې نورو انبياوو عليهم السلام هم کولې، لکه چې د (٩ جزء د الأعراف سورت په (٨٩) آيت (١١) رکوع) کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا لِحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ﴾ ځکه چې دوی په خپل حقانيت او صداقت او د الله تعالی په عدل او انصاف باندې پوره باور او اعتماد درلود.

تَمَّتْ سُورَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْحَجِّ

«د (الحج) سورت مدني دی، پرته له (۵۲ نه تر ۵۴) آيتونو پورې چې د مکې او مدینې په منځ کې نازل شوي دي، (۷۸) آيتونه او (۱۰) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۲) او په نزول کې (۱۰۳) سورت دی، د النور له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ
يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُنْهَلُونَ كُلٌّ
مُرْصَعَةٌ عَمَّا رَضَعْتُمْ وَتَنصَمُّ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَرَىٰ وَمَاهُم
بِسُكَرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ①

ای خلقو! ځان وساتئ (وویرېئ) تاسې له (عذاب د) رب خپل، بېشکه چې زلزله د قیامت (یو) شی دی ډېر لوی. په هغه ورځ چې ووينئ تاسې هغه چې غافله به شي هره تې ور کوونکې (د دې ورځې له هیبت څخه) له هغه وړو کي چې تې ور کوي هغه ته، او و به غورځوي هر مېرمن حامله (امیدواره) حمل (بچي) خپل، او و به وینې خلق بې هوشه (له ډېر هیبت نه) حال دا چې نه به وي په واقع سره دوی بې هوشه، وليکن عذاب د الله دی ډېر سخت (نو د قیامت د ورځې له وېرې نه به بې هوشه وي).

تفسیر: د قیامت عظیم الشانې زلزلې دوه دي: یوه عین د قیامت د قیام په وخت کې یا له دویمې نفخي څخه وروسته، بله د قیامت د قیام څخه څه وړاندې چې د مغرب له خوا د لمر له ختلو څخه پخوا واقع کېږي، او د قیامت له علاماتو څخه ده، که دلته ترې دویمه زلزله مراده وي؛ نو آیت به په خپله ظاهري معنی پاتې شي، او که اوله مراده شي؛ نو دواړه احتمال په کې شته:

لومړی دا چې حقیقتاً زلزله وشي، او تې ور کوونکې (لنگې) یا بلارې بڼې په خپل هم هغه هیبت محشورې شي، یا به له زلزلې څخه د هغه ځای احوال او شدائد مراد وي، او «يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُنْهَلُونَ كُلٌّ مُرْصَعَةٌ» الآية - دې په تمثيل حمل کړی شي، يعنې دومره سختي، هیبت او وېره به وي، که شوي ور کوونکې (لنگې) بڼې موجودې وي؛ نو له ډېرې وېرې او هیبت نه به خپل تې رودونکي ماشومان هېر کړي، یا به د بلارېو بڼو بچیان ولوېږي، په دغه وخت کې به خلق دومره بې سده او مدهوشه وي؛ چې لیدونکي به ورباندې داسې گمان کوي، چې د شرابو په نشو سره بې سده او مخمور دي، حال دا چې په هغه ځای کې به نشه چېرې وي، د الله تعالی د عذاب تصور او د احوالو او شدائدو سختي به هوش، حواس او سد له مینځه یوسي.

تنبيه: که دغه وېره ټولو ته عامه وي؛ نو په «لَا يَخْزُهُمُ الْقَزَعُ الْأَكْبَرُ» (چې د نیکانو په هکله وايي: چې نه به غمجن کوي دوي لویه ویره د قیامت)، کې به نفی د اکثر احوالو په اعتبار او دلته به اثبات د لږو ساعتونو په اعتبار واخیستل شي، او که دا آیت د اکثر په حق کې وي، او ټولو ته شامل نه وي؛ نو بیا له سره هیڅ اشکال نشته.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مُّرِيدٍ ②

او ځینې له خلقو څخه هغه دي چې جگړه کوي په (حق او خبرو د) الله کې بې له پوهې (له خپلې ناپوهې) او متابعت کوي د هر شیطان سرکښ.

تفسیر: یعنی دا خلق په هغو خبرو کې چې الله تعالی یې خبر را کوي؛ ولې جگړې کوي؟ او کاره بحثونه په کې کوي؟ او خپله جهله او بې خبری عجیبې احمقانه شېبې خوروي، لکه چې په قیامت، بعث بعد الموت، جزاء، سزا او نورو د دوی لوی اعتراض دا دی: کله چې انسان ومري، او بیخي وروست شي، او هډوکي یې ذرې ذرې شي؛ نو عقل ته به څنگه پرېوځي چې دی به بیا ژوندی شي، او خپل هم هغه پومبني اصلي حالت ته به بېرته وگرځي؟.

﴿وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مُّرِيدٍ﴾ یعنی هر جنې او انسي شيطان چې دی خپل ځان ته راوبولي؛ سمدلاسه هغه پسې روانيږي، ګواکې دی د ګمراه کېدلو داسې کامل استعداد لري، چې هر یو شيطان یې راوبولي؛ دی ورته لیکک وايي.

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَإِنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ۝

لیکل شوي دي په (حق او قسمت د) دغه (شيطان په ازل کې) چې بېشکه شان دا دی چې: هر څوک چې دوستي او متابعت وکړي د شيطان؛ پس بېشکه (دا شيطان) ګمراه کوي دغه (تابع خپل)، او لاره نښي ده ته (بیایي یې) عذاب د دوزخ ته.

تفسیر: یعنی د «مرید» په متعلق دا خبره غوټه او فیصله شوې ده، څوک چې د ده ملګرتیا او متابعت کوي؛ نو شيطان خپل دغه ملګری او تابع هم له خپل ځان سره ډوبوي، او داسې یې ګمراه کوي، چې بې له دوزخ له غورځولو یې نه پرېږدي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تَرَابٍ ثُمَّ مِّن نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِّن عَاقِقَةٍ ثُمَّ مِّن مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِّنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنكُم مَّن يُتَوَقَّىٰ وَمِنكُم مَّن يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مَن بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَاذًا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتَتْ مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ۝

ای خلقو! که یې تاسې په شک کې له بعث څخه (چې خلق به بیا ژوندي پورته کیږي، اول خپل حال ته وګورئ!) پس بېشکه چې مونږ پیدا کړی دي مونږ (نېکه د) تاسې له خاورې، بیا (مو پیدا کړه اولاده د آدم) له یوه څاڅکي (مني) څخه، بیا له (یوې ټوټې) کلکې پرنډې ویني، بیا له یوه پوتې غوښې تام الخلقه (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی وي)، او ناقص الخلقه (چې پوره شکل یې پیدا کړی شوی نه وي)، لپاره د دې چې بیان کړو مونږ تاسې ته (خپل کامل حکمت او قدرت)، او ثابت پرېږدو مونږ په ارحامو کې هغه شی چې اراده وکړو (د هغه د اثبات) تر نېټې معلومې پورې (چې د زېږېدلو وخت دی)، بیا راوباسو مونږ تاسې (له ګېډو د میندو ستاسې، حال دا چې) طفل (وئ)، بیا (پالو تاسې) تر هغه پورې چې ورسېږئ تاسې کمال او قوت خپل ته (جسمًا او عقلاً)، او ځینې له تاسې څخه هغه دي چې وفات کولی شي (له رشد او قوت څخه وروسته یا پخوا)، او ځینې له تاسې څخه هغه دي چې رد کولی شي (یعنې ژوندي وي) تر ناکاره عمره پورې، لپاره د دې چې نه پوهیږي وروسته له پوهې په هیڅ شي (د خپلو ټولو اقوالو د بېکاره کېدلو له کبله)، او وینې به ته ځمکه وچه شاره، نو هر کله چې نازلې کړو مونږ په دغې (وچې) مړې شارې ځمکې داسمان له خوا) اوبه؛ نو وڅوڅیږي او ډډه شي او زرغونه کړي له هر قسم نباتاتو څخه نښایسته تاند، تنکی تبغ (د وښو په شنه کېدلو) سره.

تفسیر: یعنی که کفار او د بعث بعد الموت منکرین په دغه شک او شبهه کې لویدلي وي، چې له ذرې ذرې کېدلو څخه وروسته به بیا څرنګه ژوندي راپورته شي؟ نو خپل رومبني پیدایښت ته دې غور او فکر وکړي، چې په ابتداء کې څرنګه پیدا شوی دی؟ یعنی اول ستاسې پلار آدم علیه السلام مې له خاورې څخه پیدا کړ، بیا مو تاسې د مني له څاڅکي څخه پیدا کړئ! یا دا مطلب چې له خاورې څخه مې خواړه پیدا کړل چې هغه څو منازل او مدارج تېروي، بیا نطفه کيږي، بیا هم د نطفې د څو منزلو او مدارجو له تېرولو څخه وروسته ستاسې تشکیل او تخلیق مینځ ته راځي، له نطفې څخه پرنډه وینه او له وینې څخه د غوښې ټوټه جوړیږي، او بیا د غوښې په دغې ټوټې باندې داسې وخت راځي، چې د بني آدم پوره شکل، نقشه لاسونه، پښې، سترګې، پوزه او نور اندامونه جوړیږي، او یو وخت داسې وي، چې تر دغه وخته پورې هیڅ شی په کې نه وي جوړ شوي، یا یې دا مطلب چې د ځینو پیدایښت مکمل کيږي، او د ځینو هم هغسې ناقص پاتې کيږي، او په هم هغه ناقص صورت لویږي، یا داسې دې وویل شي چې ځینې یې عیبه او ځینې عیجن کيږي.

﴿لَسْبِئَانَ لَكُمْ﴾ دپاره ددی چې بیان کړو مونږ تاسې ته چې پخپله ستاسې اصل څه وو؟ او د څو ورځو د تېرېدلو څخه وروسته څرنګه په انساني صورت سره جوړ او مکمل جوړ شوی، که په دې وپوهېدئ؛ نو د نورو حقایقو انکشاف هم کېدی شي، او د بعث بعد الموت په امکان باندې هم پوهېدلی شي.

﴿وَلَوْ أَنَّ فِي الْأَرْحَامِ﴾ الآية - او ثابت بریږدو مونږ په ارحامو کې هغه شي چې اراده وکړو دهغه د ثابت پاتې کېدو، یعنی څومره موده چې د هر چا لپاره د مور په رحم کې اوسېدل او تقرر لازم وي؛ هغومره یې هلته ساتو، لږ تر لږه (۶) میاشتي او زیات له زیاته دوه کاله یا څلور کاله علی اختلاف الأقوال.

﴿ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا﴾ الآية - بیا راباسو تاسې له کېدو د میندو په داسې حال کې چې ماشوم وئ، یعنی لکه څرنګه چې مو په کېدو کې ډېر زیات مدارج طی کړي دي، همداسې د زېږېدلو څخه وروسته به هم په تدریج سره ډېر مدارج طی کوئ: یوه د طفولیت زمانه ده چې انسان په کې بالکل کمزوری او ناتوان وي، او د ده ټولې قواوې مخفي او پټې وي، بیا داسې یو وخت پرې راځي چې ټولې پټې قواوې یې ظاهریږي، د جسماني حیثیت هر شی د خپلې ځوانۍ کمال ته رسیږي، بیا خو ځینې په ځلمیتوب کې مړ او ځینې خو هغه عمر ته رسیږي، چې په هغه کې انساني قواوې، حواس او اعضاء له زور او قوت څخه لویږي، او له پوهې او عقل او د کار کولو له قدرت څخه وروسته له کاره لویږي، او بیخي بېکاره او خراب ګرځي، یاد شوي شیان یې له یاده وځي، او له زده کړو شیانو څخه هم په هیڅ شي نه پوهیږي او ترې هیرېږي (ګواکې بېرته وروکتوب ته ګرځي).

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنْتَ يُحْيِي الْمَوْتَى وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱﴾ وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ
لَّارْتَابَ فِيهَا وَأَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿۲﴾

دغه (راز راز پیدا کول او ژوندي کول) په سبب د دې چې بېشکه الله هم دی دی حق (ثابت موجود دائم په رښتیا مستحق د عبادت)، او بېشکه دی ژوندي کوي مري، او بېشکه الله په هر شي ښه قادر دی. او بېشکه چې قیامت راتلونکی دی، چې نشته هیڅ شک په (راتلو) د دغه (قیامت) کې، او بېشکه چې الله بیا ژوندي راپاڅوي هر هغه چې په قبرونو کې دي (د حساب او جزاء لپاره).

تفسیر: د انسان له پیدایښت او د کښت (فصل) د مثالونو څخه چې پورته ذکر شول، خو خبرې ثابتېږي:

(۱): دا چې یقیناً او په تحقیق الله تعالی موجود دی، که نه داسې منظم، محکم او حکیمانه صنائع به له کومه څرګند شوي وی، او د چا له لاسه به دغسې چارې انجام شوي وی؟.

(۲): دا چې الله تعالى مړو او بې ساه شيانو ته ژوند ورکوي، او ساه په کې اچوي، لکه چې له یو موتي خاورې یا له یو څاڅکي اوبو څخه انسان جوړول او په مړه وچه ویکاره ځمکه کې نباتي روح اچول په دې شاهد دي، چې پاک الله ته بیا پیدا کول هیڅ مشکل کار نه دی.

(۳): دا چې الله تعالى پر هر شي باندې قادر دی، او که هر شی د ده تر قدرت لاندې نه وی؛ نو له سره به یې داسې کارونه نشو کولی.

(۴): قیامت ضرور واقع کېدونکی دی، او له دې ژوند څخه وروسته خامخا بل ژوند راتلونکی دی، ځکه چې دومره لوی لوی انتظامونه هم داسې لغو، او بېکاره نشي پاتې کېدی.

د دې خبرې تقاضا دا ده چې کوم بل ژوندون دې خامخا موجود وي، چې هلته سعید او شقي، مجرم او وفادار او نور په صاف ډول سره بېل او جدا شي، او هر یو هم هغه مقام ته ورساو شي؛ چې د هغه ځای د رسېدلو لپاره پیدا شوی، او د هغه قوت او استعداد په خپل وجود کې لري.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُّنِيرٍ ۝ ثَانِي عَطْفُهُ لِيُضِلَّ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ۗ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَنَذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝ ذٰلِكَ بِمَا
قَدَّمْتُمْ يَدَكُمْ ۖ وَإِنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝

او ځينې له خلكو هغه څوك دي چې جگړه كوي په (حق يا قدر يا كلام د) الله كې بې له پوهې، او بې دليله، او بې د لارې سمې، او بې له كتابه روښانه. په داسې حال كې چې اړوي څنگ خپل (له ايمان په تكبر او اعراض سره او جگړې كوي) چې گمراه كړي خلق له لارې د الله، شته ده لره په دنيا كې رسوايي او وبه ځكوو مونږ ده لره په ورځ د قیامت كې عذاب سوځوونكی. (او وبه وايو ده ته) دا عذاب او رسوايي په سبب د هغو عملونو دي چې پخوا ليرلي دي دواړو لاسونو ستا (يعنې تا، او (بل په سبب د دې دي چې) بېشكه الله نه دی (هيڅ قدر) ظلم كوونكی پر بندهگانو (خپلو چې بې گناه څوك په عذاب كړي).

تفسیر: يعنې د داسې واضحو دلائلو او شواهدو له اورېدلو څخه وروسته بيا هم كار به تلونكي، ضد كوونكي او معاند خلق د الله تعالى په خبرو كې همداسې چټي (بېكاره) او بې سنده جگړې كوي، حال دا چې له دوی سره نه كوم ضروري علم، نه عقلي دليل او نه سمعي سند وي، بلكه تش په اوهامو او گومانونو پسې روان وي، نو هر هغه څوك چې بې له حجّت او دليله تش د عناد لامله د الله تعالى په خبرو كې جگړې كوي، او غرض يې دا وي چې نور خلق د ايمان او يقين له لارې څخه وگړځوي؛ نو الله تعالى به هغه په دنيا كې خوار او ذليل كړي، او د آخرت عذاب او رسوايي خو بېله ورته تياره ده.

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَّعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ ۖ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ ۖ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى
وَجْهِهِ ۖ وَتَبْخَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ ۗ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ۝

او ځينې له خلكو هغه څوك دي چې عبادت كوي د الله په څنگ باندې (يا شك او شبهه چې په دين كې يې پیدا كوي، او حق يې نه گڼي) پس كه ورسپري ده ته كوم خير (په سبب د دين سره لكه صحت او غنى؛) نو قائم پاتې شي په دغه (عبادت او دين)، او كه ورسپري ورته كوم مصيبت؛ نو بېرته وگړځي په مخ خپل (كفر ته نو) زيانكار شو په دنيا كې (چې خپل مراد ته ونه رسېد)، او

زیانکار شو په) آخرت کې، (چې عمل یې باطل او په اور کې داخل شو)، دغه (د دواړو جهانو زیان) همدغه زیان دی ښکاره.

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُ وَذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿۱۷﴾

رابلي دی (عبادت کوي مشرک) غیر له الله د هغه څه چې نه ضرر رسولی شي ورته (که یې عبادت ونه کړي)، او د هغه څه چې نه نفع رسولی شي ورته (که یې عبادت وکړي)، دغه (عبادت د ما سوی الله) همدغه گمراهي ده ډېره لویه لرې (له حقه له مقصده).

يَدْعُوا مِنَ ضُرَّةٍ أَقْرَبُ مِنْ تَفْعَةٍ لِبَيْسِ الْمَوْلَىٰ وَكَيْسِ الْعَشِيرِ ﴿۱۸﴾

بولي دوی (عبادت کوي مشرکان) د هغه (معبود) چې ضرر د هغه (عابد ته یې) ډېر نژدې دی له گټې د هغه (معبود دغه عابد ته، چې د شفاعت هیله ده)، خامخا بد دوست دی (دا باطل معبود) او خامخا بد ملگری دی.

تفسیر: یعنې که د بُت پرستانو له زعم سره موافق له بُتانو څخه د گټې هیله لری؛ دغه هیله بې فائدي او موهوم شی دی، لیکن د دوی له عبادت څخه نقصان او ضرر رسېدل قطعي او یقیني دي، نو ځکه د دوی د فائدي خبره به وروسته له دې نه لیدل کیږي، نقصان خو اوس سمدلاسه ورورسېد.

﴿لِبَيْسِ الْمَوْلَىٰ وَكَيْسِ الْعَشِيرِ﴾ یعنې کله چې په قیامت کې د بُت پرستی نتایج ور د مخه شي؛ نو بت پرستان به همداسې وایي: ﴿لِبَيْسِ الْمَوْلَىٰ وَكَيْسِ الْعَشِيرِ﴾.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿۱۹﴾

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي بڼه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهیږي له لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو ویالې، بېشکه چې الله کوي هر هغه چې اراده یې وکړي (چې ځینې یې د مطیعانو کرامت او د عاصیانو اهانت دی).

تفسیر: یعنې پاک الله د هر هغه چا په نسبت چې مشیت او اراده وکړي؛ سزا ورکوي، او هر هغه ته چې اراده او مشیت یې وي؛ انعام ورکوي، هیڅوک د دې خبرې توان نه لري چې د ده لاس ونیسي.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ أَنْ لَنْ تَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِرَسَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَنَّ كَيْدَهُ مَا يَغِثُ ﴿۲۰﴾

هر څوک چې (داسې) وي چې گومان کوي د دې چې له سره به مرسته (مدد) ونه کړي له دغه (محمد) سره الله په دنیا کې او په آخرت کې؛ نو ودې غځوي یو پری اسمان ته (یا چت ته او ځان دې پرې ځوړند کړي)، بیا دې پرې کړي (دغه پری چې ولویږي او مړ شي، یا دې ځان غرغره کړي) بیا دې وگوري چې آیا بیا زانلولی شي هیله، تدبیر د هغه (سړي) هغه شي لره چی دی یې په قهر کړی دی (چې د الله له خوا د محمد نصرت دی).

تفسیر: الله تعالی د خپل رسول سره د دنیوي او اخروي فتحې او نصرت کومې وعدې چې کړي دي؛ هغه خامخا پوره کېدونکې دي، که کافران او حاسدان ډېر په قهر او خفه شي، او د رباني نصرت د مخنيوي او انسداد لپاره ډېر تدابیر هم ونیسي؛ لیکن د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د نصرت او بری او کامیابی مخه په هیڅ ډول سره نشي نیولی، او هغه به خامخا ترسره کيږي، که دغه کفار او حاسدين د محمد صلی الله علیه وسلم په دغه نصرت ډېر زیات خفه او غمجن دي، او په دې باندې پوهیږي چې مونږ په خپلو کونښنونو او زیار (محنت) ویستلو سره د الله تعالی دارادې او مشیت لاره بندولی شو؛ نو دوی دې خپل کونښن په دې لاره کې ولگوي، تر دې پورې چې د پري یو سر دې د چت په لارو کې ښه جگ و تړي، او بل سر دې د تېزندی په شان په خپله غاړه کې واچوي، او په خپل لاس دې خپل ځان غرغره کړي، او په دې صورت دې له ډېر قهر او خفگان څخه خپل ځان مړ او خلاص کړي، یا که یې له لاسه پوره وي؛ نو یو پری دې له آسمان څخه ځورند کړي، او په هغې دې آسمان ته وخیږي، او له هغه ځایه دې آسماني نصرت قطع کړي، نو بیا دې درابښکته کېدو نه وروسته وگوري چې په دغو تدبیرونو سره دغه رباني معاونت او آسماني نصرت منقطع کيږي؟ چې په هغه دوی دومره په قهر دي.

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِيَ مَنِ يَشَاءُ ﴿١٧﴾

او په شان (د دغو منزلو آیتونو) نازل کړي لیرلي دي مونږ آیتونه ښکاره، او بېشکه چې الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه چا ته چې اراده وکړي (د هغه د هدايت).

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُم يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٨﴾

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او هغه کسان چې یهودیان دي، او (هغه کسان چې) صابیان دي، او (هغه کسان چې) نصرانیان دي، او (هغه کسان چې) مجوسیان دي، او هغه کسان چې شریک یې پیدا کړی دی له الله سره؛ بېشکه چې الله به فیصله وکړي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې، بېشکه چې الله په هر شي باندې ښه شاهد دی.

تفسیر: مجوس د اور عبادت کوي، او په دوه معبودانو عقیده لري، یو د خیر معبود چې دوی ورته (یزدان) وایي، دوهم د شر معبود چې هغه (اهرمن) بولي، او د کوم نبي نوم هم یادوي، دا معلومه نه ده چې دوی له هدايت څخه وروسته په ضلالت مبتلا شوي دي، یا له ابتداء څخه په غلطه لار روان دي.

د دغو ګردو مذاهبو او فرقو د منازعې عملي او قاطع فیصله به د الله تعالی له درباره د قیامت په ورځ کې کيږي، او هر یو به سره جدا کوي، او خپلو خپلو ټاکنو (مقرر شویو) ځایونو ته به یې رسوي، په دې باندې یواځې پاک الله عالم دی چې کوم یو د کوم مقام او د کومې سزا مستحق دی؟.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّجَرُ وَالتُّرَابُ وَالْحِجَابُ
وَالشَّجَرُ وَالذَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ
مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٩﴾

آیا نه وینې، نه پوهیږي ته؟ چې بېشکه الله چې دی سجده ږدي (عبادت کوي) ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي (له علویاتو)، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (له سفلیاتو)، او لمر او

سپوږمې او ستوري او غرونه او ونې او څلوربول او ډېر له خلقو (چې مؤمنان دي) په عبادت سره، او ډېر دي (له كفارو) چې ثابت شوی دی پرې عذاب (چې سجده نه ږدي الله ته)، او هر څوک چې سپک يې کړي الله؛ پس نشته ده ته هيڅوک عزت ورکونکی، بېشکه چې الله کوي هر هغه کار چې اراده يې وکړي (له اکرام او اهانت څخه).

هَذَا نِ حُصْنِ اِخْتِصَامِ رَبِّهِمْ

دا دواړه (ډلې مؤمنان او کافران) مدعيان دي چې جگړه يې وکړه په (ذات، صفات او دين د) رب خپل کې.

تفسير: يعنې پخوا له دې نه چې په ﴿اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَالَّذِيْنَ هَادُوا وَالصّٰبِغِيْنَ﴾ الآيه - کې چې د هغو ذکر وشو؛ هغو ته د حق او باطل له حيثه دوه ډلې ويلي شو: يوه د مؤمنانو ډله چې د خپل رب ټول او امر مني، او دده د احکامو په مقابل کې سر په سجده ږدي، دويمه د كفارو ډله چې په هغو کې يهودان، نصرانيان، مجوسيان، مشرکين، صابئين او نور ټول شامل دي، چې د الله رباني هدايت نه قلوبو، او د الله د اطاعت لپاره سر په سجده نه ږدي، دغه دواړه ډلې په دغو مباحثو او مناظرو کې، د جهاد او قتال په مواقعو کې هم يو د بل په مقابل کې ټينگ ولاړ وي.

فَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ تَارٍ

پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ ځکختې (جوړولې) شي دوی لپاره جامې له اوره.

تفسير: يعنې لکه څنگه چې کالي (جامي) د انسان بدن ټوي؛ د جهنم اور به هم دغه راز دوی احاطه کوي، او ترې به چاپېرې، يابه د کوم داسې شي کالي ورواغوستل شي، چې د اور گرمي به پرې ډېر ژر اثر کوي، او ډېر زيات به سور کېږي.

يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ④ يُصْهَرُ بِهِ مِائِقُ بَطُوْنِهِمْ وَالْجُودُ ⑤ وَلَهُمْ مَّقَامٌ مِّنْ حَدِيْدٍ ⑥

اچولی به شي (په شدت سره) له پاسه د سرونو ددوی اوبه سرې يشېدلې. چې خوړين به شي په دغو اوبو سره هغه (کولمې) چې په گېډو د دوی کې دي او پوستکي (د دوی هم). او وي به د دوی لپاره څټکونه (گرزونه) له اوسپنې (چې د دوی سرونه به پرې ټکولی او وهلی شي).

تفسير: يعنې د دوزخيانو ککړی به په څټکونو گرزونو سره ميده کېږي، او يشېدلې اوبه به له پاسه پرې اچولی کېږي، چې د ماغزو له لارې به د دوی گېډې ته ورځي، او له هغه څخه به د دوی ټولې کولمې ټوټې ټوټې د دوی له مقعدو څخه لاندې تويېږي، او د دوی د بدن خارجي سطح به هم د دې اوبو له رسېدلو څخه بيخي شپړېږي، او د ورستې وينې غوښې په شان به ترې لويږي، بيا به خپل اصلي حالت ته بېرته ورگځي، او پرله پسې به همدغه عمل تکرارېږي: ﴿كُلَّمَا نَضَيْتُمْ جُلُودَهُمْ يَدْعُوْنَ تَحْتِهَا اَلْوَدَّ الَّذِيْ جَاءَتْ مِنْ تَحْتِهَا اَلْعَذَابُ﴾ (۵ جزء النساء سورت (۵۶) آيت (۸) رکوع)، اللهم أعذنا من غضبك وعذابك !.

كُلَّمَا اَرَادُوْا اَنْ يَّخْرُجُوْا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ اَعِيْدُوْا فِيْهَا وَذُقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ ⑦

هر کله چې اراده وکړي (دوزخيان) د دې چې ووځي له دغه (دوزخ څخه) له غمه؛ نو بېرته گځولی شي دوی په دغه (اور) کې او (وبه ويلي شي دوی ته) وځکی تاسې عذاب (د اور ډېر) سوځوونکي.

تفسیر: یعنی کله چې کافران په دوزخ کې ډېر غم او تکلیف وويني؛ نو وبه غواړي چې له دې ځای نه ووځي او چېرې وتبتي، خو د اور لمبې به دوی له ځان سره پورته کړي، بیا به یې پرېښتي د اوسپنو په گرزونو سره وهي، او لاندې به یې غورځوي، او داسې به ورته ویل کېږي: «د اور د دغه دائمی عذاب خوند وڅکئ!»، چې له سره به ترې بېرته نشي وتلی «العیاذ بالله».

إِنَّ اللَّهَ يَدْعُ الْذَّيْنِ الْمُنْوَاعِمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
يُحَلُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرٍ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا

بېشکه چې الله ننه باسي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه په داسې) جنتونو کې چې بهیري له لاندې (د مایو او ونو) د هغو ویالې، گناه به وچول شي (جنتیانو ته) په دغه (جنت) کې له باهوگانو (وښو) له سرو زرو او له مرغلرو ځني.

تفسیر: یعنی په لویه هوسایي (آرام)، ښایست، او زيب سره به اوسېږي، او له هر یو عنوان څخه یې تجمل نعم خرگندېږي.

وَلِبَاسُ هُمْ فِيهَا خَيْرٌ ﴿۳۶﴾

او جامې د دغو (جنتیانو) به په دغه (جنت) کې رېښمې وي.

تنبیه: په احادیثو کې راغلي دي: «هر هغه نارینه چې دلته د ورېښمو کالي واغوندي؛ نو په آخرت کې به یې نه آغوندي»، که دغه آغوستونکی کافر وي؛ نو ښکاره ده چې هغه له سره په جنت کې نه داخلېږي چې د جنتیانو لباس واغوندي، هو! که مؤمن وي؛ امکان لري چې د څه مودې له مخې د دغه لباس څخه محروم شي، او بیا یې تر ابله پورې واغوندي، نو د دغه غیر متناهي مودې په مقابل کې دغه لږه زمانه غیر معتد به گڼله کېږي.

وَهُدُّوْا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ﴿۳۷﴾

او لاره ښوولې شوې ده (جنتیانو ته په دنیا کې له جانبه د الله) طیبې پاکې ته (چې لا إله إلا الله ده) له قول نه.

تفسیر: هر هغه مؤمن چې په دنیا کې (لا إله إلا الله) ویلې وي، قرآن یې لوستلی وي، د الله تعالی تسبیح او تحمید، امر بالمعروف، نهی عن المنکر یې کړی وي؛ نو په آخرت کې به هم پرېښتي له هرې خوا دوی ته سلامونه اچوي، او پخپله جنتیان به هم په خپلو منځونو کې یو بل ته ښې پاکې خبرې کوي، هلته به بېخا په خبرې، شورماشور، دعوی او دنگلي نه وي، او ټول به د الله تعالی د نعمتونو په شکر گزاري کې لگيا او مشغول وي، مثلاً وایي به: ﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَسَبُوا مِنْ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءُوا﴾ (۲۴ جزء، د الزمر سورت (۷۴) آیت)، د (۲۲ جزء د فاطر سورت په (۳۳ - ۳۴) آیتونو) کې راغلي دي: ﴿يُحَلُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرٍ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا خَيْرٌ﴾ * ﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ﴾ (الآية - په همدغه سره د دې حاضر آیت تفسیر کېږي، لکه چې په روح الهاني تفسیر کې راغلي دي، ښه عليه في روح المعاني).

وَهُدُّوْا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿۳۸﴾

او لار ښوولې شوې ده (جنتیانو ته په دنیا کې) طرف د لارې (د الله) ته چې ستایل شوې دی په ښو ښو صفتونو سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالی لاره یې وموندله چې نوم یې اسلام دی، دغه لاره په خپله هم حمیده ده، او د لارې خاوند هم حمید دی، یا یې هغه ځای ته لاره وموندله؛ چې هغه ته په رسېدلو سره انسان د الله تعالی د نعمتونو شکر اداء کوي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ
سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او اړوي (منع کوي خلق) له لارې د الله (اسلام نه) او له مسجد حرام نه؛ (نو معذبيري په عقبې کې)، هغه (مسجد) چې ګرځولی دی مونږ دغه مسجد ځای د عبادت لپاره د (ټولو) خلقو، برابر دي اوسیدونکي په دغه (مسجد) کې او له بهره راتلونکي.

تفسیر: یعنی یو خو هغه خلق دي چې له خپلې ګمراهۍ سره سره دنورو مخه هم نیسي، چې د هدایت په لاره لارې نشي، او غواړي چې هیڅوک د الله تعالی په لاره سم نشي، تر دې هغه مسلمانان چې د خپل پیغمبر سره د عمرې د اداء کولو لپاره مکې معظمې ته روان وو؛ د هغوی مخه یې هم ونیوله، حال دا چې مسجد الحرام یا د حرم شریف هغه برخه چې په هغې پورې د خلقو عبادت او مناسک تعلق لري؛ ټولو ته یو شان دی، او هلته مقيم او مسافر او محلي او پردیسي ته د اوسېدلو او عبادت کولو مساوي حقوق حاصل دي، هو! که څوک د هغو متبرکو ځایونو څخه د شړلو وړ او لایق وي؛ نو هم هغه کسان دي چې په خپل شرک او شرارت د دې مبارک ځای بې احترامی او بې عزتی کوي.

وَمَنْ يُؤَدِّ فِيهِ بِالْحَادِ يُظْلَمُ تَذِقُهُ مِنْ عَذَابِ الْيَوْمِ ۝

او هر چا چې اراده وکړه په دغه (مسجد الحرام) کې د بې لارۍ (د حق نه په مخ ګرځولو سره)؛ نو وبه ځکوو مونږ په هغه (کړېدونکي) له عذاب دردناک څخه.

تفسیر: یعنی هغه څوک چې په مسجد الحرام کې عمداً او بالاراده د بې دینۍ او شرارت کومه خبره کوي؛ نو هغه ته به د هغه چا په نسبت چې دغه کار په بل ځای کې کوي سخته سزا ورکړی شي، نو له دې نه د هغو خلقو حال معلوم کړئ چې په خپل ظلم او شرارت سره یې د مؤمنانو مخه د مکې معظمې د زیارت د ورتګ په وخت کې نیولې وه.

وَأَذْبُونَ آلِ إِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ

او (یاد کړه ای محمده!) هغه وخت چې ښکاره (معین) کړې مونږ ابراهیم ته ځای د بیت الله.

تفسیر: وایي چې د کعبې شریفې ځای لا له پنخوا څخه مقدس او متبرک وو، بیا د ډېرې مودې په تېرېدلو سره ورک او نامعلوم شو، ابراهیم علیه السلام ته حکم وشو چې بیت الله ودانه کړه! او د هغه معظم مقام نښې وروښودل شوې، ابراهیم علیه السلام د خپل ځوی اسماعیل علیه السلام په ملګرتیا د کعبې خونه (کور) ودانه کړه.

أَنْ لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا

(او ورته مو وویل) چې مه شریکوه له ما سره هیڅ.

تفسیر: یعنی د دې کور بنسټ او تاداو (بنیاد) په خالص توحید باندې کېږده! هیڅوک دې چې دغه ځای ته راشي؛ د الله تعالی د عبادت څخه پرته مشرکانه رسوم په ځای نه راوړي، د مکې معظمې کفارو سره له دې چې د ابراهیمي ملت

مدعیان وو، ددغه آیت خلاف عمل و کړې هلته یې درې سوه شپېته بتان ودرول (العیاذ بالله)، څمونږ سید المرسلین خاتم الأنبياء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم دغه مطهر او مقدس ځای له دغه نجاست او ګندګۍ څخه د تل لپاره پاک کړ، فلله الحمد والمنة.

وَطَهَّرَ بَيْتِي لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿۳۱﴾

او پاک ساته کور څما (له بتانو او نورو پلټو څخه) لپاره د طواف کوونکو، او لپاره د قیام کوونکو (په مکه کې)، او رکوع کوونکو، او سجده کوونکو (لمونځ کوونکو لپاره).

تفسیر: یعنی یواځې د همدغو خلقو لپاره دې مخصوص وي، او له نورو ټولو څخه دې پاک او صاف کړ شي.

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَا أَيُّهَا الرَّجُلُ الْوَعَلَىٰ كُلِّ صَامِرٍ ثَابِتِينَ مِنْ كُلِّ قَبْلَةٍ عِيتِقٌ ﴿۳۲﴾

او غږ وکړه (ای ابراهیمه) په خلقو کې د حج (د اداء کولو) لپاره، چې راشي (حاجیان) تاته پلي (پياده) او (سواره) په هر ډنګر او ښ چې راځي (دا اوسنان) له هرې لارې لري (ژورې لري) نه.

تفسیر: کله چې کعبه ودانه شوه، نو ابراهیم علیه السلام په یوه جګ (اوچت) غره باندې ودرېد، او داسې غږ یې وکړ: «ای خلقو! پاک الله په تاسې حج فرض کړی دی، حج ته راشئ!»، حق تعالی دغه غږ په هر ځای کې هر روح ته ورساوه، نو د هر چا لپاره چې حج مقدر وو؛ د هغه روح دغه غږ ته لټیک وویل، او هم هغه د شوق پټې سکروټې دي، چې په زرهاوو پلي (پياده) هم د حج د سفر رېږونه (تکلیفونه) په ځان اخلي، او د بیت الله په لیدلو سره خپلې سترګې رڼوي، او ډېر زیات خلق خو له دومره لرې ځایونو څخه سواره دمکې معظمې په لوري سفر کوي؛ چې له ډېرو مزلونو او سفر کولو څخه د دوی اوسنان سترې ستومانه او بیخي خوار او ډنګر کیږي، زیاترو حاجیانو ته غښتلي او څاربه اوسنان کله وررسیږي، نو ځکه په همدغو خوارو، ډنګرو، وچو، کلکو اوسنانو مزلونه کوي، دا ګواکې د هم هغې دعاء د مقبولیت اثر دی، چې ابراهیم علیه السلام کړې وه: ﴿فَجَعَلْ أَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ﴾ (۱۳ جزء د ابراهیم سورت (۳۷) آیت (۶) رکوع).

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ﴿۳۳﴾

لپاره د دې چې حاضر شي (دغه خلق ځای د دنيوي او اخروي) ګټو خپلو ته، او چې یاد کړي نوم د الله په هغو څو ورځو (د لوی اختر) کې چې معلومې دي په (ذبح د) هر هغه حیوان چې ورکړی دی الله دوی ته له بې ژبو چارپایانو څخه.

تفسیر: د بیت الله د حج اصلي مقصد خو اخروي ګټو حاصلول دي، مثلاً د حج او عمرې او د نورو عباداتو په ذریعه د الله تعالی خوښي حاصلول او د روحاني ترقیاتو لوړو (اوچتو) مقاتو ته رسېدل، لیکن د دغې لویې اجتماع په ضمن کې ډېر زیات سیاسي، تمدني او اقتصادي ګټې هم حاصلېدې شي، کما لا یخفی.

د ﴿أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ﴾ څخه د ذوالحجې د پومبني لس (۱۰) ورځې مراد دي، په دغو ورځو کې د الله تعالی د یادونې فضیلت ډېر زیات ښوولی شوی دی، د دغه ذکر لاندې په خصوصي ډول دا هم داخل دي، چې د قربانۍ د حیواناتو د ذبح کولو په وخت کې دې د الله تعالی نوم واخیست شي، او «بسم الله، الله أكبر» دې وویل شي، په دغو ورځو کې ډېر ښه عمل همدا دی چې د پاک الله په نامه دې ذبح وکړی شي.

فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِعُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٥﴾

پس خورئ تاسې له هغې (غوښې) څخه، او خوراک ور کورئ بد حال فقير (محتاج) ته.

تفسير: ځينو کفارو داسې خيال کاوه چې په خپله قرباني کوونکي ته نه ښايي چې د قرباني له غوښې څخه څه وخورئ، دادی په دې آیت کې د دې مفکورې اصلاح او حکم کوي، چې له دغې غوښې څخه هم تاسې په شوق سره وخورئ، هم يې په خپلو دوستانو، خپلوانو، خوارانو او غريبانو وخورئ!

ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نَذْرَهُمْ وَيُطَوُّوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٦﴾

بيا دې لرې کړي (حاجيان حاجتونه او) خيري خپل، او پوره دې اداء کړي نذرونه خپل (او د حج واجبات)، او طواف دې وکړي په هغه کور چې قديم کريم دی.

تفسير: له کوم ځايه چې لټيک ويل شروع کيږي (احرام تړل کيږي)؛ نو محرم نه وينه وباسي، نه خپل وينستان او نوکان اخلي، نه خپل وينستان غوپوي، نه د بدن د خيرو، دوږو او گردونو په لرې کولو دومره زيات اهتمام کوي، او نه په ډېره مبالغه او منلو لامبي، کله چې د ذوالحجة الحرام لسمه ورځ راشي؛ دغه گډر قيدونه لرې کيږي، سرونه خريل يا وينستان اخيستل کيږي، ښه غسل کوي، گنډلې او صفا کالي (جامې) اغوندي، او د کعبې د زيارت طواف ته ځي، په چا چې ذبح لازمه وي؛ پومبي ذبح کوي، او د «نذرونو» د ورکولو څخه مطلب دادی چې هغه نذرونه چې د خپلو مطالبو لپاره يې پر خپل ځان منلي وي؛ هغه دې اداء کړي، اصلا دغه نذر د الله تعالی نذر دی او د بل هيچا نه دی، د ځينو په نزد د «نذرونو» د لفظ څخه د حج مناسک يا د حج واجبات مراد دي، او همدغه ډېر نژدې رابښکاري، والله أعلم.

ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظْ حُرْمَتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يَمَسُّ عَلَيْكُمْ فَأَجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٢٧﴾

دا حکم مو واورېد (يا امر همدا دی چې تېر شو). او هر چا چې تعظيم وکړ د احکامو د الله؛ پس دا کار غوره دی ده ته په نزد د رب د ده، او حلال کړی شوی دی تاسې ته (خوراک د غوښې د) څارويو (پس له ذبحې) مگر (حرام دي) هغه څاروي چې لوستل کيږي په تاسې (حراموالی يې)، پس ځان ساتئ تاسې له پلټي څخه چې ټټان دي، او ځان ساتئ تاسې له وينا د دروغو څخه.

تفسير: لکه چې له ترجمې څخه ښکاري: «ذلک» دمحدوږې مبتدا خبر دی، يعنې حرام شيان درانه گڼل او د هغو پرېښودل، يا هغه شيان چې د الله تعالی له طرفه محترم ښودل شوي دي، د هغوی د احترام او ادب او تعظيم قائم ساتل لويه نيکي او د ښېگڼې (فاندي) خبره ده، او د هغو انجام به ډېر ښه وي.

په محترمو شيانو کې د قرباني حيوان - بيت الله - صفا - مروه - منی - عرفات - مسجدین - قرآن بلکه د الله تعالی ټول احکام راځي، په خصوصي ډول سره دلته د مسجد الحرام او د هديې د حيوان په تعظيم زور اچول شوی دی، چې د الله تعالی د بندگانو په راتگ کې هلته په حرم کې څه مشکلات پيدا نه کړي! او نه د ممانعت عوامل منځ ته راوړي! او نه هغه د هديې حيوانات بېرته تللو ته مجبور کړي، بلکه قيمتي، ښه څاربه څاروي قرباني کړي!

﴿الْمَائِئِلُ عَلَيْكُمْ﴾ يعنې هغه حيوانات چې د هغو حراموالی وخت په وخت تاسې ته ويل کيږي، لکه چې په «البقرة»، «المائدة»، «الأنعام» کې مفصلاً تېر شول، نو هغه حلال نه دي.

﴿فَأَجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ یعنی خاړوی د الله تعالی مخلوق او مملوک دی، یواځې د الله تعالی په حکم او د هغه په نامه حلال کېدی شي، او د الله تعالی د کعبې نذر کېدی شي، هغه ساکنې (ذي روح) چې د کوم بېټ په قربانګاه کې ذبح کېږي؛ هغه مردار یږي، د داسې شرک او پلټو کارونو څخه ځان ساتنه او اجتناب ضروري دی.

﴿وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ یعنی د دروغو ویل، او د دروغو شاهدي ورکول، د بل په نامه د الله تعالی د پیدا کړو حیواناتو حلالول، بې د شرعي حکم څخه یو شي ته حلال او یا حرام ویل ټول په «قول الزور» کې داخل دي، د «قول الزور» د بدې اندازه له دې نه اټکل کېدی شي، چې دلته الله تعالی د هغه ذکر له شرک سره کړې دی، او د الأعراف سورت په (۳۳ آیت، (۴) رکوع، ۸ جزء) کې یې داسې ارشاد کړې دی: ﴿وَأَنْ تَشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانٌ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾ په احادیثو کې رسول الله صلی الله علیه وسلم هم په ډېر تاکید او تشدید سره له دې نه ممانعت کړې دی.

حُنْفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ^ط

په داسې حال کې چې غاړه ایښودونکي یې په اخلاص سره خاص الله ته، نه یې مشرکان په ده باندې.

تفسیر: یعنی له هر طرف او هر چا څخه مخ ویکړځوی، او یواځې د هم هغه واحد لا شریک الله تعالی خالص بندګان اوسئ! ښایي ستاسې ټول افعال او نیتونه په کلي ډول بې د بل د شرک نه خاص الله تعالی ته وي، او د الله تعالی په الوهیت او عبادت کې بل هیڅوک مه شریکوی.

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخَفَطَهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوَىٰ بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَجِيئٍ^{٢١}

او هر چا چې شریک ونيو له الله سره؛ پس لکه چې راوغورځېد له اسمان څخه پس و تنبوي دی په چابکي سره مرغان (او پوتې پوتې کوي یې)، یا وغورځوي دی باد (له کوم هسک «اوچت» ځای نه) په لرې ژور (ښکته) ځای کې.

تفسیر: دا یې د شرک مثال بیان کړ، خلاصه یې دا ده چې د توحید مقام نهایت اعلی دی، کله چې انسان توحید پرېږدي، او د کوم بل مخلوق په مقابل کې خپل سر ښکته کړي، نو دی په خپله خپل ځان ذلیل او سپک کوي، او د توحید له لور (اوچت) اسمان څخه د شرک او کفر کندی ته لویږي.

ښکاره ده چې له دومره جګ ځای څخه دومره ژور ځای ته له لوېدلو څخه وروسته ژوندی نشي پاتې کېدی، اوس خوبه یا د اهو اوو او نا کارو افکارو مردار خواره ځناوران له څلورو خواوو د ده د غوښې پوتې په خپلو منبو کو او پنجو سره دانګې دانګې او پوتې پوتې کړي، او و به یې خوري، یا به لعین شیطان د یوې تېزې ګرېندی هوا په پرېبو کې کې دی له خپله ځان سره پورته کړي، او په کومه ډېره زیاته لرې ژوره کنده کې به یې وغورځوي، چې هیڅوک به د ده هیڅ یو هلو وکی او پښتې ونه ویني.

ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ^{٢٢}

دا حکم مو واورېد (یا امر همدا دی چې تېر شو) او هر چا چې تعظیم وکړ د علائمو د (دین د) الله (چې د حج افعال، د هداياوو څرېبول او نور عبادت دي)؛ پس بېشکه دا (تعظیم) د زړونو له تقوی څخه دي.

تفسیر: یعنی د شعائر الله تعظیم په شرک کې داخل نه دی، د هر چا په زړه کې چې د پرهیزگاری مضمون او د یو الله جل جلاله خوف وي؛ نو دی به خامخا د شعائر الله ادب او تعظیم کوي، دغه ادب او تعظیم شرک نه دی، بلکه د الله تعالی د عین توحید له آثارو څخه دی، ځکه چې د الله تعالی رښتینی بنده د هر هغه شي چې الله جل جلاله ته منسوب وي؛ قدر او ادب کوي.

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَىٰ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿۱۷﴾

شته تاسې ته په دغو څلورو بولو (د هدیو) کې فائده تر وخت معلوم پورې (چې د دوی د حلالولو وخت دی)، بیا (رسونه ده) ځای (د حلالولو) د دوی ته تربیت الله پورې، (یا) بیا وخت د دغو منتهی دی هغه بیت ته چې بلند شان دی.

تفسیر: قدیم کور بیت الله شریف دی، او دلته ښایي توسته ترې ټول حرم مراد وي، یعنی د اوسنانو، غویو، پسونو (گلهانو) او نورو نه تاسې پورې گټې حاصلولی شئ، مثلاً پرې سور پرې، شودې بې څښې، او نسل ترې اخلئ، او لا بې پسې زیاتوئ، له وړیو، پوستکو او نورو څخه بې گټه (فائده) اخلئ، اوس د هغو عظیم الشانه اخروي فائده همدغه ده، چې کعبې ته بې نژدې راوړئ، او د الله تعالی په نامه بې قرباني کړئ.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّدِكْرِهِمْ وَالسَّمَاءِ اللَّهُ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَالْهُكْمُ لِلَّهِ وَالْوَاحِدُ فَالَهُ اسْلِمُوا ۝

او هر امت لپاره مونږ مقررې کړې ده قرباني د دې لپاره چې یاد کړي دوی نوم د الله پر هر هغه شي چې رزق، روزي گړځولې ده (الله) دوی ته له بې ژبو څلور بولو حیواناتو څخه (په وخت د ذبحې د دوی کې)، پس حق معبود ستاسې (او د پخوانیو امتونو) الله حق معبود یو دی، پس خاص همدغه ته غاړه کېږدئ!

تفسیر: یعنی الله تعالی ته د نذر په ډول د حیواناتو حلالول په هر اسماني دین کې عبادت منل شوی دی، که دا عبادت تاسې غیر الله ته د عبادت (نذر) په ډول کوی؛ نو دغه شرک دی، او ښایي ترې سخت پرهیز وکړی شي، د موحد کار دا دی چې یواځې د پاک الله په نامه قرباني وکړي، چې د هغه په پاچه نامه ټولو شرائعو د قرباني کولو حکم ورکړی دی، او نه ښایي چې قرباني د ده له حکم څخه خارج وي.

وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿۱۸﴾

او زېږی وړ کړه عاجزي کوونکو ته.

تفسیر: یعنی هغو خلقو ته د الله تعالی د رضاء او خوښۍ زېږی واوروه، چې یواځې د هغه واحد لا شریک الله جل جلاله حکم مني، او د هغه په مقابل کې غاړه ږدي، او په هم هغه باندي بې زړونه ډاډه کېږي، او د ده له جلال او جبروت څخه تل ویرېږي.

الَّذِينَ إِذَا دُرُوا لِلَّهِ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَىٰ مَا آصَابَهُمُ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿۱۸﴾

هغه (عاجزي کوونکي) کله چې یاد کړ شي (د دوی په مخکې نوم د) الله؛ نو ویرېږي زړونه د دوی، او (زېږی وړ کړه) صبر کوونکو ته په هغو (سختیو او غمونو) چې رسيدلي دي دوي ته، او (زېږی

ور کړه) قائمونکو (سم دروونکي سره له ټولو حقوقو) د لمانځه ته، (اوزېری ور کړه هغو کسانو ته چې) ځینې له هغو شیانو نه چې ور کړي دي مونږ دوی ته لگوي یې (په ښو کارونو کې).

تفسیر: یعنی مصیبتونه او تکلیفونه په پوره صبر او ثبات سره په ځان برداشت کوي، او متحمل کیږي یې، او د کړاوونو او سختیو د تحمل په وخت کې د حقې لارې څخه یې قدم نه ښویږي.

﴿وَالْقِيَامِ الصَّلَاةِ﴾ الآية - د بیت الله تر رسېدو پورې حاجیان له ډېرو مصیبتونو او کړاوونو سره مخامخ کیږي، په سفر کې زیاتره د لمونځونو د فوتېدلو یا د قضا کېدلو اندېښنه وي، مال هم په کافي اندازه سره لگيږي، ښايي په همدغه مناسبت یې د دغو اوصافو او خصائلو بیان کړی وي.

وَالْبَدَانَ جَعَلْنَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ ۗ فَاذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْهَا صَوَافٍ ۚ وَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ ۚ كَذَلِكَ سَخَّرْنَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٥٦﴾

او اوسنان غوایان (د هدې) گړځولي دي مونږ دا تاسې ته له علائمو د (دین د) الله، شته تاسې ته په دې کې خیر (دیني او دنيوي گټه)، پس یادوئ نوم د الله په دې (اوسنانو غوایانو د ذبحې په وخت کې)، په داسې حال چې ولاړ وي (په دريو پښو چې یوه یې ترې تړلې وي)، نو کله چې پر ټول اړخونه د دوی (په ځمکه پس له حلالولو، او روح یې وخوت، او پس له پخېدلو) نو خورئ تاسې له دې نه (که مو خوښه وي)، او خورئ یې په صبر کونکي او په بې صبره (سوالگرانو، فقیرانو)، همداسې (لکه چې ومو ښوده ذبحه د دوی)؛ تابع کړې دي مونږ دغه (مذبوحي) تاسې ته لپاره د دې چې شکر وباسئ تاسې (په دې نعمت).

تفسیر: په دی آیت کریمه کې یې راوښود چې اوسن او نور د قرباني حیوانات هم د شعائر الله څخه دي چې د هغو په ښه او څرېه ساتنه کې ستاسې لپاره دنيوي او اخروي گټې شته نو تاسو لره ښايې چې دحلالولو په وخت کې پری د الله تعالی نوم واخلئ بالخصوص، د اوسن د ذبحې ښه طریقه «نحر» دی، چې هغه قبلې ته مخامخ ودروئ، او یو لاس یې (ښي یا کین) وټړئ، او په ټټر یې زخم «ټپ» ووهئ، کله چې ټوله وینه یې ووت، او په ځمکه ولوېده، بیا یې بوتې بوتې کړئ، او ترې منتفع شی، که ډېر اوسنان وي؛ نو قطار یې ودروئ! او په همدغه ترتیب سره یې نحر کړئ!

په ﴿وَأَطِعُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾ الآية - کې یې دوه قسمه محتاجان وښوول، یو هغه چې پر صبر او استقامت سره ناست وي، سوال نه کوي، که لږ څه ورورسیږي؛ پر هغه قناعت کوي، بل هغه چې بې قراري کوي، سوال کوي، دې خوا او هغه خوا گړځي، که څه شی ورته ور کړ شي؛ خو بیا هم قرار نه کيني.

﴿كَذَلِكَ سَخَّرْنَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ الآية - یعنی داسې لوی ساکبنان (جاندار) چې هم په جته او هم په قوت کې له تاسې څخه زیات دي، ستاسې په واک او قبضه کې در کړل شوي دي، چې تاسې له هغو څخه راز راز خدمتونه اخلئ، او په ډېره آسانی سره یې حلالولی هم شی، دا د الله تعالی لوی احسان دی، او ښايي چې د هغه شکر اداء کړ شي، نه داسې چې د شرک په غوره کولو سره بالعکس د هغه ناشکري وکړ شي.

لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومَهَا وَلَا دِمَآؤَهَا وَلَكِنَّ يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ

له سره نه رسیږي الله ته غوښې د دوی، او نه وینې د دوی، ولیکن رسیږي دغه (الله) ته پر هېزگاري (او اخلاص چې ملگري وي له دغو مذبوحو سره بې له ریا) له تاسې.

تفسیر: یعنی یواځې د حیوان په ذبح کولو، او په ځان او نورو د غوښې په خوړلو، یا د هغه د وینې په تویولو تاسې هیڅکله د الله تعالیٰ خوښي او رضاء حاصلولی نشئ، او نه دغه غوښې، وینې او نور شیان د الله تعالیٰ تر درباره رسېدی شي، بلکه د پاک الله دربار ته یواځې ستاسې د زړه تقویٰ او ادب رسیږي، چې په ډېره خوښی، او پوره رغبت یو قیمتي او نفیس شی د ده په حکم او اجازې سره د ده په نامه د ده کور ته بیایئ، او هلته یې قرباني کوی، ګواکې د دې قرباني په وسیله مو دغه خبره ښکاره کړه چې مونږ پخپله هم ستا په لاره کې قرباني کېدلو ته همداسې حاضر او تیار یو!

كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿۲۵﴾

همداسې (لکه چې ذکر شو) تابع کړي یې دي دغه (خلور بولي) تاسې ته لپاره د دې چې په لویي یاد کړئ الله (او الله اکبر ووايئ د دوی د جلالولو په وخت کې) په هغې (طریقې) سره چې لاره یې ښوولې ده تاسې ته، او زېږی ورکړه ښکوارانو ته (د جنت).

تفسیر: یعنی «بسم الله والله أكبر، اللهم لك ومنك» ووايئ او ذبح کړئ، او د الله تعالیٰ شکر اداء کړئ، چې ده د خپل محبت او د عبودیت د اظهار څرنگه ښه لار راوښووله، او د یوه حیوان ذبح یې ګواکې ستاسې د ځان د قرباني په ځای قائم مقام ودروله.

إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿۲۶﴾

بېشکه چې الله دفع کوي (د کفارو مکر) له هغو کسانو څخه چې ایمان یې راوړی دی، بېشکه چې الله محبت نه کوي هر خیانتگر (له خالق او مخلوقاتو سره او) ناشکره.

تفسیر: یعنی مسلمانان دې ډاډه او مطمئن اوسي، چې الله تعالیٰ به ډېر ژر له دښمنانو څخه د دوی لاره صافه کړي، او تر مسجد الحرام پورې د رسېدلو او د هغه د متعلقه احکامو په تعميل کې به هیڅ مخالفت او مشکلات پاتې نشي، بې له کوم خوف او خطره به دوی حج او عمره اداء کوي، ګواکې د هغه بشارت امر چې په ﴿وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ﴾ کې ورکړی شوی وو؛ د هغه یو زېږی او بشارت همدا دی.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ﴾ «بېشکه چې الله تعالیٰ محبت نه کوي هر خیانت ګر له خالق او مخلوقاتو سره او ناشکره»، یعنی که ناشکرو ټګانو ته تر یوه خاص میعاد پورې مهلت ورکړی شي؛ نو داسې خیال مه کوی چې دوی د الله تعالیٰ خوښیږي، دغه ډیل او مهلت په ځینو مصالحو او حکمتونو بناء دی، آخري انجام او پای به یې همداسې وي، چې د حق خاوندان به غالب او د باطل خاوندان به مغلوب او باطل پرستان به بیخي له دې لارې څخه لرې کړی شي. دا له هغو مبارکو آیتونو څخه رومنی آیت دی، چې د قتال په اذن کې راغلي دي:

أُذِّنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلُمُوا

حکم ورکړی شوی دی (د قتال) هغو کسانو ته چې قتال ورسره کاوه شي (د کفارو له خوا) په دې سبب چې بېشکه په دوی ظلم شوی دی.

تفسیر: تر هغه پورې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه معظمه کې وو، نو مسلمانانو ته دا حکم شوی وو، چې د کفارو په سختیو او تکلیفونو باندې صبر وکړي، او لاس ورنه غځوي، لکه چې مسلمانانو پوره تر دیارلسو کلونو پورې ډېر سخت تکلیفونه او ظلمونه وګالل (برداشت کړل)، او د کفارو د زهره چوونکو ظلمونو او تېریو په مقابل کې یې بې مثاله صبر، استقامت او ثبات ښکاره کړ، کله چې مدینه منوره دار الاسلام وګرځید او د مسلمانانو یوه وړه

ډله په دغه مستقل مرکز کې سره یو ځای شوه نو هغو مظلومو مسلمانانو نه چې کفارو به تل ورباندي ظلمونه کول او جنگونه به یې ورسره کول اجازه ورکړې شوه بلکه حکم ورته وشو چې دغه ظالمانو په مقابل کې توری وکارې، او د خپلې ډلې او دین حفاظت په پوره غیرت سره وکړي.

وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿۱۹﴾

او بېشکه چې الله په مرسته د دوی خامخا ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو! له خپل قلت او بې سروسامانۍ څخه مه ډارېږئ، الله تعالی یوه ډېره وړو کې بې وسیلې ډله هم د دنیا د لویو لویو فوځونو او سلطنتونو په مقابل کې بریالی (کامیابه) کولی شي، په حقیقت کې دا په یو مالک الملکوتی طرز له مسلمانانو سره د نصرت او مرستې وعده ده.

وَالَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ
بِبَعْضٍ لَهَّتْ صَوَامِعُ وَيَعُورٌ وَصَلَوَاتٌ ۗ وَسَجِدٌ يُذَكَّرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلِيَنْصُرَنَّ اللَّهُ
مَنْ يَبْغِي ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿۲۰﴾

(دغه مظلومان مهاجران) هغه (کسان) دي چې ایستل شوي دي له کورونو خپلو په ناحقه سره، (او بل هېڅ سبب د اخراج نه وو مگر دا) چې ویل به دغو (مؤمنانو): رب ځمونږ (خالص یواځې) الله دی، او که چېرې نه وي دفع کول د الله خلقو لره ځینې د دوی لره په ځینو نورو باندي؛ خامخا نړولې شوې به وې صومعې، او کلیساګانې او د یهودانو عبادتخانی او مسجدونه، چې یاداوه شي په هغو کې نوم د الله ډېر، او خامخا مرسته به وکړي هر ورو الله له هغه چا سره چې مرسته کوي (دین د) دغه (الله) سره، بېشکه چې الله خامخا قوي (د خپلو احکامو په تنفیذولو کې) ډېر زور والا دی (په هر چا).

تفسیر: یعنې هغه مهاجر مسلمانان چې له خپلو کورونو څخه وويستل شول، د هغوی بل هېڅ جرم نه وو، او نه پرې چا څه دعوی درلوده، پرته له دې نه چې دوی ولې یو الله تعالی ته خپل رب وايي؟، او ولې خښتو او ډېرو ته سجدي نه کوي؟.

﴿وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ﴾ الآية - یعنې که په کوم وخت او کوم حالت کې هم یو جماعت ته د بل جماعت سره د جنگ او جګړې اجازه نه وی؛ نو دا مقدس مقامات او مهم یادګارونه د تل لپاره د وجود له صفحې څخه محو او له منځه به یې لرې شوي وی، هېڅ یو معبد، تکیه، عبادتخانه، خانقاه، مسجد او مدرسه به محفوظه نه وی پاتې شوی، نو له دې کبله ضروري شوه، چې د بدې طاقتونه اګر که ډېر سره جمع هم شي؛ خو د قادر ذات له طرفه به داسې یو وخت راشي، چې د ښکې په مقدسو لاسونو سره به د بدې د حملې مدافعت وکړي شي، او الله تعالی به د خپل دین د مرستې کوونکو سره پخپله مرسته وکړي، او دوی به د حق او صداقت په وسیله په دښمنانو غالب کړي.

که د مدافعت او محافظت دغه قانون نه وی؛ نو په خپله خپله زمانه کې به نه د عیسایي راهبانو صومعې (حجرې) ودانې پاتې وی، او نه به د نصرانیانو بیع (کلیساګانې) او نه به د یهودیانو صلوات (عبادتخانی) او نه به د مسلمانانو هغه مساجد چې د الله تعالی ذکر په کې ډېر زیات کيږي؛ پاتې وی، او دغه ټول معابد به نړول شوي او له منځه تللي وی، نو د دې عام قانون لاندې هېڅ داسې دلیل نشته چې مسلمانانو ته په یو مناسب وخت کې د دوی د دښمنانو سره د جنگېدلو اجازه ور نه کړه شي.

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ
وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿۱۷﴾

(دغه مهاجر مظلومان) هغه کسان دي چې که چېرې قدرت ور کړو مونږ دوی ته په ځمکه کې (په دښمن باندې د غلبې په اعتبار)؛ نو قائموي دوی (سم اداء کوي به سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ور کوي به زکات، او امر حکم به کوي (خلقو ته) په معروف (په نېک شرعي کار) سره، او منع کوي به (خلق) له بد کار څخه، او خاص د الله په اختيار کې ده آخره خاتمه د ټولو کارونو.

تفسير: دا يواځې د هغو مسلمانانو بيان دی چې پرې ظلمونه شوي دي، او له کورونو څخه ایستل شوي دي، يعنې الله تعالی به ولې له دوی سره مرسته نه کوي؟ کله چې دوی داسې يو قوم دی، چې که الله تعالی دوی ته د ځمکې د مخ سلطنت هم ورکړي؛ خو بيا هم دوی د الله تعالی له ياده نه غافلېږي، او پخپله هم په بدني او مالي نېکيو کې مصروف دي، او کوشنې کوي چې نور هم په همدغه سمه لاره برابر کړي، لکه چې پاک الله دوی ته د دې ځمکې حکومت ورکړ، او کومې وړاندوينې (پېشگويې) چې پخوا شوې وې؛ هغه ټکي ټکي رښتيا شوې: «فلله الحمد على ذلك».

له دې آيت څخه د اصحابو کرامو رضي الله عنهم خصوصا د مهاجرينو او په هغو کې په اخص الخصوص د راشدينو خلفاوو رضي الله عنهم حقانيت، مقبوليت او منقبت ثابت شول.

﴿وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ﴾ يعنې که څه هم نن مسلمانان کمزوري او کفار غالب او قوي ښکاري؛ ليکن دغه کار د الله تعالی په واک او اختيار کې دی، چې بالاخر مسلمانان په دوی غالب، منصور او بريالي (کامياب) کړي.

وَإِنْ يَكِيدُوا بُرُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودٌ ﴿۱۸﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿۱۹﴾ وَأَصْحَابُ
مَدْيَنَ وَكَذَّبَ مُوسَى فَأَمَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتَهُمْ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿۲۰﴾

او که چېرې دروغجن وشمېري (دغه کفار تا ای محمده! نو مه خفه کېږه!) پس په تحقيق دروغجن شمېرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دغه (قوم ستا) قوم د نوح، او (قوم د) عاد، او (قوم د) ثمود. او قوم د ابراهيم او قوم د لوط (انبياوو خپلو لره). او اهل (د بنار) د مدين (شعيب لره)، او دروغجن گنجل شوی وو موسی (د مصري قبليانو له خوا)، نو مهلت مې ورکړی وو کافرانو ته بيا (ناڅاپه) مې ونيول دوی (په عذاب سره)، پس څرنگه وو انکار ځما (په دوی په تغيير د نعمت سره؟).

تفسير: يعنې دا کافران دي په دی نه مغروره کېږی چې دوی ته مهلت ورکړل شوي، پخوانی قومونو هم داسی د خپلو پيغمبرانو تکذيب کړي وو نو څه وخت چې ونيول شونو وگورئ د هغوی حال څه شو.

فَكَأَيُّنَ مِنْ قُرْبَىٰ أَهْلِكُمْ وَأَهْلَىٰ ظَالِمَةٌ لِّمَىٰ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا، وَيَبْرُؤُا مُعْطَلَةً، وَتَصْرُؤُا مَشْبِيًّا ﴿۲۱﴾

پس ډېر دي له کليو (او ښارونو) څخه چې هلاک کړي دي مونږ (اهل د) هغو، حال دا چې دغه (اهل د هغې قريې) ظالمان وو (په نفسونو خپلو)، پس هغه (کلي) پريوتلي دي (دېوالونه يې د پاسه) په چتونو بامونو خپلو باندې، او ډېر کوهيان دي چې (ډک له اوبو) بېکاره پراته دي، او ډېرې ماڼۍ پخې لوړې (او چټې) (تښې پاتې دي، او خاوندان يې هلاک شوي دي).

تفسیر: یعنی د خپلو بنسټونو (بنیادونو) د خوځېدلو په اثر اول یې چټونه ولوېدل، بیا یې د بوالونه ونړېدل، بیا ټولې ودانۍ پرې راولوېدې، او د جت ډېرې یې لا اوچتې کړې، دا یې د هغو د لاندې باندې کېدلو صورت وښود.

﴿وَيَوْمَ نُعَذِّبُهُمْ﴾ یعنی هغه کوهیان چې پرې د اوبو د راویستونکو هجوم او ګڼه ګڼه وه؛ نن هلته هیڅوک نشته، چې د هغو بوکې راوکاږي، او هغه ډېرې لویې لویې او پخې او هسکې ودانۍ چې په چونه، سېمټو او نورو پخو موادو سره ودانې شوې وې؛ خرابې او د وړانو کنهرو په شان پرتې دي، او هیڅوک په کې نه اوسېږي.

أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونُ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوَّاذَانَ يَسْمَعُونَ بِهَا فَأَنهَذَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿۱۷﴾

آیا پس نه دي ګرځیدلي دوی (دغه کفار) په ځمکه کې، پس وي دوی لره زړونه چې فکر یې کولی په هغو (زړونو سره په بده خاتمه د کارونو)، یا (وی دوی لره) غوږونه چې خبرې یې اورېدلې دوی په هغو (غوږونو سره د کفارو د اهلاک، چې عبرت پرې واخلي)، پس قصه دا ده چې نه دي پندې سترګې (ظاهري د دوی)، ولیکن ړانده دي زړونه (د دوی) هغه چې دننه په سینو د دوی کې دي (ځکه چې پرې عبرت نه اخلي).

تفسیر: یعنی د دغو وړانو او تباہ شوو ودانیو د کنهرو د لیدلو څخه هم هیڅکله دوی ته داسې یو فکر او چرت (خیال) پیدا نشو، او غور او اندېښنه یې ونه کړه، چې د حق په لاره راشي، او په رښتیا خبره وپوهیږي، او زړونه یې بیا او غوږونه یې خلاص شي.

نو قصه دا ده چې که په سترګو یې ولیدل، خو پخپلو زړونو کې یې پرې غور او فکر ونه کړ، نو دغه لیدل هم دنه لیدلو په شان دي، ګواکې د دوی ظاهري سترګې خلاصې دي، مګر باطني سترګې یې پندې دي، او په حقیقت کې ډېر خطرناکه مرض د زړه پوندوالی دی، (العیاذ بالله).

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿۱۸﴾

او بیره (تلوار) کوي (کفار) په تا په (راوستلو د) عذاب، او له سره به خلاف ونه کړي الله په خپله وعده کې، او بېشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا (له ورځو د آخرت، اوږده ده) لکه زر کاله له هغو کلونو څخه چې شمېرئ یې تاسې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی مقرر عذاب په خپل ټاکلي وخت خامخا راتلونکی دی، او دغه بې ځایه شورماشور، استهزاء، تکذیب او د عذاب ژر غوښتل هیڅ یوه ګڼه نه لري، «بېشکه یوه ورځ په نزد د رب ستا له ورځو د آخرت چې ورځې د عذاب د کفارو دي؛ اوږده ده لکه زر کاله له هغو کلونو چې شمېرئ یې تاسې په دنیا کې»، یعنی ستاسې یو زر کلونه د ده په نزد د یوې ورځې سره برابر دي، لکه چې نن مجرمین د ده په واک او اختیار کې دي؛ د زرو کلونو د تېرېدلو څخه وروسته هم داسې د ده په قبضه او اختیار کې دي، هیچېرې ترې پټېدلی او تښتېدلی نه شي.

وَكَابُرٌ مِّن قَرِيَةٍ أَمَلَتْ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذَتْهَا وَالَّتِي الْمَصِيرُ ﴿۱۹﴾

او ډېر دي له (اهل د پخوانیو ښارونو او) کلیو چې مهلت ورکړی وو ما دوی ته (په خپل رحمت سره) حال دا چې ظالمان وو، بیا ونيول ما هغه (ناڅاپه په سخت عذاب)، او خاص ماته راتله د هر چا دي (په آخرت کې د جزاء لپاره).

تفسیر: یعنی آیا په مهلت ور کولو به هغوی چپړې و تنبتي؟ یا به په کوم ځای کې پټ شي؟ بالاخر د ټولو رجوع او بېرته راتګ ځمونږ په لوري دی، مونږ دوی ټول ونيول او تباہ مو کړل.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا كُنُزٌ ذَرِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٥٨﴾

ووايه (ای محمده!) ای خلقو! بېشکه همدا خبره ده چې زه تاسې ته وپروونکی یم بڼکاره (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی ځما کار خبرول او وپروول دي، څو تاسې د فضائلو غوښتونکي او له ردائلو څخه په ډډه شي، د عذاب نازلول ځما په اختیار کې نه دي، او هغه د الله تعالی په اختیار کې دی، هغه به د مطیع او عاصي په منځ کې فیصله وکړي، او هر یو به د هغه له حال سره سم مناسب ځای ته رسوي.

قَالِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَرْزُقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٩﴾

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي بڼه (عملونه)؛ شته دوی ته بڼه (د ګناهونو)، او روزي عزتناکه (چې جنت دی).

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٦٠﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا إِذَا تَمَنَّى أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكُمُ اللَّهُ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦١﴾

او هغه کسان چې کونښن کوي په (بطلان د) آیتونو ځمونږ کې په داسې حال کې چې عاجز کوونکي ځمونږ وي (د دوی پنځل ګمان)؛ همدغه کسان ملګري د دوزخ دي (چې تل به په کې سوځي). او نه وو لېرلی مونږ پخوا له تا (ای محمده!) هېڅ رسول او نه هېڅ نبي مګر په هغه وخت کې چې لوستل به یې کول، نو به غورځاوه شیطان په لوستلو د ده کې له ځانه خپله وسوسي او شکونه، پس لرې کوي الله هغه کلمې چې غورځولې دي شیطان، بیا محکموي الله آیتونه خپل، او الله بڼه عالم (په ټولو احوالو) بڼه حکمت لرونکی دی (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: د آیت په تفصیل کې اختلاف دی: ډېر بهتر او آسان تفسیر هغه دی چې د هغه مختصر اصل له اسلافو څخه منقول دی، یعنی (تمني) د قرائت او تلاوت په معنی واخیستل شي، مطلب دا چې له قدیم راهیسې دغه عادت جریان لري، کله به کوم نبي یا رسول علیه السلام کومه خبره بیانوله، یا به یې د الله تعالی آیتونه اورول؛ شیطان به د ځینو خبرو په متعلق د ډېرو خلقو په زړونو کې ډول ډول وسوسي غورځولې، او رنگا رنگ شکونه او شېبې به یې پیدا کولې، مثلاً رسول الله صلی الله علیه وسلم د ﴿مُحَمَّدٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ﴾ آیت ولوست، شیطان د خلقو په زړونو کې دا شېبه واچوله، چې وګورئ د خپل لاس وژل شوی حیوان حلال بولي، او الله وژلی حرام ګڼي؟، یا چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه آیت ولوست: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾؛ شیطان به کې داسې شېبه وغورځوله چې په ﴿وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ ملائکه الله، عیسی المسیح او عزیز علیهم السلام هم شامل دي، یا کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د مسیح علیه السلام په نسبت د ﴿وَكَلِمَةُ الْفَصَالِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ وَرُؤُوسُهُمْ﴾ آیت ولوست؛ شیطان د خلقو په افکارو کې داسې مفکوره پیدا کړه چې له دې نه د مسیح علیه السلام ابڼیت (ځوی ولی) او الوهیت ثابتېږي.

د دغه شیطاني القاء په ابطال او تردید کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی هغه بیانات آیتونه واورول، چې بیخي صاف او محکم وو، او داسې پخې خبرې یې وروښودې؛ چې د هغو له اورېدلو څخه شک او شبهې ته له سره ځای او موقع پاتې نه شوه، ګواکې د «متشابهاتو» د ظاهري سطح په بناء کومه اغواء او اخلال چې شیطان یې غورځوي؛ آیات محکمت د هغه بېخ او بنیاد وباسي، چې د هغو د اورېدلو څخه ټول شکونه او شبهې له منځه ورکړي او فناء کيږي.

دا دوه قسمه آیتونه ولې نازلولی شي؟ شیطینو ته د دومره وسوسې اچولو او تصرف موقع ولې ورکوله کيږي؟ او د داسې آیتونو هغه احکام چې وروسته توضیح کيږي؛ ولې په ابتداء کې نه تشریح کيږي؟ دغه ګرد امور د الله تعالی له غیر محدود علم او حکمت څخه نشأت کوي، الله تعالی دا دنیا علماً او عملاً دار الامتحان ګرځولي ده، لکه چې په داسې چارو سره د بندګانو آزموینست کوي، چې څوک د خپل زړه د ناروغتیا یا د سختی له سببه د شکونو او د شبهو په خټو او جبو کې نښلي؟ او کوه پوه عقلمن انسان د خپل علم او تحقیق په قوت د ایمان لوړ مقام ته رسیږي؟.

رښتیا خبره خو دا ده که انسان په ښه نیت او ایمان داری او ښه عقیده سره پوهېدل وغواړي؛ نو پاک الله هم د ده مرسته کوي، او په سمه لاره یې بیایي، او ثبات او استقامت ورپه برخه کوي، پاتې شول منکرین او شک کونکي؛ هغوی ته تر قیامته پورې هم ډاډ او اطمینان نه شي حاصلېدی.

ځمونږ په دې تقریر کې تر ډېره حده پورې د ډېرو آیتونو مطلب بیان شو، پوه خلق کولی شي چې ځمونږ د دې تقریر اجزاء د هغو آیتونو له اجزاوو سره بې تکلفه تطبیق کړي، دا آیتونه لکه چې مونږ د (آل عمران) د سورت په ابتداء کې بیان کړي دي، له: ﴿هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ﴾ الآية - سره ډېر مشابه دی، لکه چې په ﴿إِذَا نَسَى الْقَوْلَ الشَّيْطَانُ﴾ کې د متشابهاتو او په ﴿ثُمَّ يُخَوِّمُ اللَّهُ إِلَيْنَهُ﴾ کې د محکمتو ذکر وشو، او په ﴿لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً﴾ الآية - کې د زانغینو دوه قسمونه بیان شول، چې په هغو کې د ﴿لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ﴾ کار د تأویل ابتغاء او د ﴿وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ﴾ غرض د فتنې ابتغاء ده، وروسته ﴿وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ﴾ الآية - د ﴿وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ﴾ آیت په ځای وکنی!، او هلته هغه دعا چې په ﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا﴾ سره کړی شوې وه؛ دلته د هغې اجابت ذکر په ﴿وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾ سره کړی شوی دی، او د ﴿رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ أَلَدَّيْبِ فِيهِ﴾ سره دغه آیت مناسب واقع شو: ﴿وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي صِرَاطٍ مُنْتَهٍ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ﴾ إلى قوله: ﴿يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ﴾.

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ
الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٧﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِ
فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٨﴾

لپاره د دې چې وګرځوي (الله) هغه شی چې غورځوي یې شیطان ازموینست لپاره د هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د شک او نفاق) دی، او (بل لپاره د هغو چې) سخت دي زړونه د دوی، او بېشکه ظالمان خامخا په مخالفت ډېر لري کې دي (له حقه). او (دغه القاء د دې لپاره ده چې) په یقین سره پوه شي هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم، چې بېشکه دا قرآن حق دی له طرفه د رب ستا، پس ایمان به راوړي دوی په ده سره، نو نرم (آرام به شي انقیاداً) دغه قرآن ته زړونه د دوی، او بېشکه الله خامخا لاره ښوونکی دی هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی طرف د سمې صافې لارې (د اسلام) ته.

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مَرِيئَةٍ مِّنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمٌ عَقِيبٌ ﴿۵۵﴾

او تل به وي هغه کسان چې کافران شوي دي په شک کې له دې (قرآنه يا له سمې لارې يا له رسوله)، تر هغه پورې چې راشي دوی ته قیامت ناڅاپه، يا راشي دوی ته عذاب د ورځې شنلې (سختې د قیامت چې د نجات هیڅ لاره په کې نه وي).

تفسیر: یعنې مقصد په خپله د قیامت د هولناکې حادثې ناڅاپي رارسېدل، يا د قیامت د عذاب راتلل دي، او يا شاید ﴿عَذَابٌ يَوْمٌ عَقِيبٌ﴾ څخه د دنیا عذاب مراد وي، یعنې په همدې دنیا کې به داسې سزادر کړه شي، چې په هیڅ صورت به ورڅخه خلاصېدل امکان ونه لري.

الْمَلِكُ يَوْمَ يَمِيزُ اللَّهُ بَيْنَهُمْ

ملک سلطنت په دغه ورځ د قیامت خاص الله ته دی، فیصله به کوي (په دغه ورځ کې) په منع د دوی (د مؤمنانو او کفارو کې).

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې به یواځې د الله تعالی سلطنت او حکومت وي، او د بل هیچا ظاهري او مجازي د حکومت نوم او نښان به نه وي، په هغه وخت کې به د گردې دنیا عملي فیصله کېږي، چې تفصیل یې دا دی:

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي حَيَاتِهِمْ ۖ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا
فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۵۶﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قَاتَلُوا أَوْ مَاتُوا
لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّزُقِينَ ﴿۵۷﴾ لِيُدْخِلَهُمْ مِّنْ دُونِ
الْبَابِ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿۵۸﴾

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) په جنتونو د نعمتونو کې به وي. او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو یې کړي دی آیتونو څمونږ ته؛ پس دغه کسان شته دوی ته عذاب سپکوونکی. او هر هغه کسان چې خپل کورونه یې پرېښي دي په لاره د الله کې (د جهاد، طاعت او د الله د رضاء لپاره) بیا ووژلی شي (په جهاد کې) یا مړه شي (پخپل مرګ)؛ نو خامخا روزي به ورکړي هر ورو دوی ته الله روزي نېکه (د جنت)، او بېشکه الله خامخا هم دی غوره د (ټولو) روزي ورکوونکو دی. خامخا داخل به کړي (الله) هر ورو دوی په داسې یو ځای (د جنت) کې چې خوښ به کړي دوی هغه (ځایونه د جنتونو)، او بېشکه الله خامخا ډېر عالم (په ټولو احوالو)، ښه حلم لرونکی دی (په تأخیر د عقوبت لپاره د رجوع).

ذَٰلِكَ ۗ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوِّقَ بِهِ ۖ ثُمَّ نَجَىٰ عَلَيْهِ لِيَنْصُرَهُ اللَّهُ

(خپره) همدا ده (لکه چې ومو ویله)، او هر هغه چې بدل واخیست په مثل د هغه (ضرر) چې معذب شوی دی دوی په هغه سره، بیا (دویم ځل) ظلم وکړ شي په ده باندې؛ نو خامخا مرسته به وکړي خامخا له ده سره الله.

تفسیر: یعنی که مظلوم له ظالم خخه واجبی بدلې واخلي، بیا ظالم پرې بل خلی ظلم و کړي؛ نو دی بیا هم مظلوم واقع شو، او الله تعالی به بیا ورسره مرسته و کړي، لکه چې عادت یې دی، بالاخر د مظلومانو حمایت کوي: «واتق دعوة المظلوم فإنه ليس بينها وبين الله حجاب».

إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

بېشکه الله خامخا ښه عفو کوونکی دی (د تجاوزاتو) ډېر ښونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی بندگانو ته هم ښایي چې پخپلو شخصي او معاشراتي چارو او معاملاتو کې د عفوې او ښنې عادت زده کړي، او هیڅکله دې د انتقام او بدل اخیستلو په فکر نه اوسي.

شاه صاحب رحمه الله لیکي: «یعنی واجبی بدلې اخیستونکي ته الله تعالی عذاب نه ورکوي، که څه هم بدل نه اخیستل ښه او غوره کار دی، د کفارو د اذیت بدل مسلمانانو له کفارو خخه د «بدر» په غزا کې واخیست، لیکن کفارو بیا په «أحد» او «أحزاب» کې په تیري او تجاوز لاسونه پورې کړل، چې بیا الله تعالی مسلمانانو سره پوره مرسته وکړه.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُؤَلِّمُ الْبِرَّ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّمُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيمٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾

دغه (نصرت په سبب د دې دی) چې بېشکه الله ننه باسي شپه په ورځ کې او ننه باسي ورځ په شپه کې (چې کله ورځ لنډه شپه اوږدوي، کله شپه لنډه ورځ اوږدوي)، او بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی د دومره لوی قدرت او قوت خېښتن (مالک) دی، چې د شپې او ورځې اړول او راپول او د هغوی لنډول او اوږدول د ده په لاس کې دي، او یواځې د ده په حکم، اراده، او تصرف کله ورځ اوږدېږي، او کله شپه اوږدېږي، نو آیا دغه مطلق قادر په دې باندې نه دی قادر چې یو مظلوم قوم یا شخص سره مرسته وکړي، او د ظالمانو له منگلو خخه یې خلاص کړي؟ بلکه دوی په هغوی باندې غالب، قاهر، قادر او مسلط کړي، په دې آیت کې یې دې ته اشاره وکړه چې حالات ډېر ژر د شپې او ورځې په شان بدلېدونکي دي، څرنگه چې پاک الله د شپې تیاره د ورځې په رڼا له منځه وړي، همداسې به د کفر او شرک ځمکې هم د اسلام په غېږ کې ورکړي، او بېشکه چې پاک الله ښه اورېدونکی دی د ټولو اقوالو، ښه لیدونکی دی د ټولو اشیاءو، یعنی د مظلوم غږ او آواز هم اورې، او د ظالم چارې او اعمال هم ویني.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيمُ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

دغه (مرسته په دې ده چې) بېشکه الله همدی دی حق ثابت، او بېشکه هغه چې بولي یې (کفار او عبادت یې کوي) بې له الله خخه؛ همدغه باطل دي، او بېشکه الله همدی (له ټولو خخه) ښه لوړ ښه لوی دی.

تفسیر: یعنی له الله خخه پرته داسې عظیم الشان کارونه او انقلابونه د بل چا له لاسه پوره کېدی شي؟ بلکه نه شي، په واقع کې صحیح او رښتینی برحق معبود همدغه یو الله تعالی دی، نور ټول معبودان بیخي غلط او له یوه سره زائل او ټول باطل دي، ښایي چې تاسې هم دغه واحد لا شریک ذات خپل الله وگڼئ، چې له ټولو خخه اعلی او اولی او ډېر ښه مولی دی، او دغه لوی شان په اتفاق سره د همدغه یو الله جل و علا شانه په ذات او صفاتو کې شته.

الْمُتَرَانِ اللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿۱۷﴾

آیا نه وینې ته (نه یې خبر ای مخاطبه) چې بېشکه الله نازلې کړي دي له (طرفه د) اسمان څخه اوبه؛ پس مگر څي ځمکه (په دې اوبو سره) تکه شنه (پس له هغه چې وچه سپره وه)؛ بېشکه الله ښه مهربان عالم دی په پتو تدابیرو، ښه خبردار دی (په ټولو شیانو).

تفسیر: یعنې همداسې به د کفر او شرک وچه او شاړه ځمکه د اسلام په باران باندې شنه او سمسوره کړي، او هم هغه الله جل جلاله ښه پوهیږي، چې په څه شان د باران د اوبو په وسیله شینکي او نباتات زرغونېږي، او د ځمکې په دننه کې داسې تدبیر او تصرف کوي، چې د هغه په اثر وچه شاړه ځمکه د اوبو او نورو اجزاء ځان ته جذب او راکاږي، چې په دې ترتیب ځمکه شنه او سمسوره کیږي.

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَمِيدُ ﴿۱۸﴾

خاص همدغه (الله) لره دي هر څه چې په اسمانونو کې او هر څه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقاً ملکا وعبیداً)، او بېشکه الله خامخا هم دی غني بې پروا دی (له مخلوقاتو خپلو) ښه ستایلی شوی (په صفاتو او افعالو خپلو کې).

الْمُتَرَانِ اللَّهُ سَخَّرَ لَكُمْ مِمَّا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُيَسِّرُ السَّمَاءَ أَنْ تُقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ ﴿۱۹﴾

آیا نه دی لیدلی تا (نه یې خبر ای مخاطبه) چې بېشکه الله مسخر (تابع) کړي دي تاسې ته هر هغه چې په ځمکه کې دي، او (مسخره کړې یې ده) بېرې چې مگر څي په سیند کې په حکم د هغه سره، او ساتي اسمان له دې نه چې راولوېږي په ځمکه باندې مگر خو په حکم د هغه سره، بېشکه الله پر خلقو خامخا ښه نرمي کوونکی ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنې الله تعالی نه ستاسې او نه د بل چا څه پروا لرله، محض پخپل شفقت او مهرباني سره یې د وچې او لمدې، بحر او بر ټول شیان یې تاسې ته تابع او مسخر کړل، او همدغه الله تعالی په خپل قدرت سره اسمان، سپوږمې، لمر او ستوري په هوايي فضاء کې له کومې ظاهري ستنې معلق ساتلي دي، چې له سره له خپله ځایه نه رانښکته کیږي، او نه راولوېږي، او که رالویدلي وی، یا یو د بل سره یې ټکر کړی وی، نو ستاسې ځمکې به یې ټوټې او ذرې کړي وی، خو چې د الله تعالی له خوا د نظام د بدلون حکم نه وي صادر شوی، تر هغه پورې به دغه مگر دې کړې هم داسې پخپلو ځایونو قائمې وي، او مجال نه لري چې د یوه انچ په اندازه له خپل ځایه بې ځایه شي، د ﴿الْإِذَاذُنُّهُ﴾ استثناء محض د قدرت د اثبات د تأکید لپاره ده، یا شاید د قیامت واقعي ته اشاره وي، (والله أعلم).

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿۲۰﴾

او دغه (الله) هغه (قادر مطلق دی) چې (یې) ژوندي کړي یې تاسې (په درکولو د روح سره پس له هغه چې نطفې وئ)، بیا به مړه کاندې تاسې (کله چې اجل مو پوره شي)، بیا به ژوندي کړي تاسې (په قیامت کې په بعث سره)، بېشکه انسان خامخا ناشکره دی.

تفسیر: همداسې هغه قوم چې د کفر او جهل په روحاني مرګ سره مړه شوي وو؛ د ایمان او معرفت په روح سره به هغوی بیا ژوندي کړي.

(خو بېشکه انسان خامخا ناشکره دی د نعمتونو د الله تعالی) یعنی د دغومره احساناتو او انعاماتو په لیدلو سره هم د هغه حق نه مني، او قدر یې نه پېژني، او د هغه حقیقي منعم څخه مخ اړوي، او نورو ته خپل سر ټیټوي.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُبَازِعُونَكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُسْتَقِيمٍ ۝ وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝ اللَّهُ يُحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ۝

لپاره د هر یوه امت مقررې کړې ده مونږ یوه لاره د بندګۍ چې دوی عمل کوونکي دي د هغه، پس نه ښایي چې جګړه وکړي (دا خاوندان د ادیانو) خامخا له تا سره په دې کار (دین) کې، (ځکه چې محمدي دین حق او ظاهر دی)، او بلنه کوه (د خلقو توحید او عبادت د) رب خپل ته، بېشکه ته یې خامخا په (هغه) سمه صافه لاره (چې برابره تللي ده حق ته). او که جګړه کوي (په امر د دین کې کفار) له تا سره؛ نو ووايه (ای محمده! دوی ته) چې الله ښه پوه دی په هغه (جګړه او عناد) چې کوی یې تاسې. الله به حکم وکړي په منځ ستاسې کې په ورځ د قیامت په هغه شي کې چې وئ تاسې چې په هغه کې مو اختلاف کاوه (چې د دین امر دی).

تفسیر: ټول انبیاء د دین په اصولو کې سره متفق دي، هو! د هر امت لپاره الله تعالی د عبادت مختلف صورتونه په مختلفو زمانو کې ټاکلي دي، چې د هغو سره سم به هغو امتونو د الله تعالی عبادت کاوه، لکه چې دې محمدي امت ته هم یو خاص شریعت لېږل شوی دی، لیکن د دین اصل تل تر تله یو شي وو او دی، او پرته له الله تعالی څخه د بل هیچا او هیڅ شي لپاره عبادت نه دی مقرر کړی شوی، نو ځکه په توحید او نورو متفق علیه دیني مسائلو کې هیچا ته نه دي لایق او نه د هغه له حال سره څه مناسبت لري چې څه اختلاف او څه جګړه وکړي.

کله چې کافران په داسې واضح او ښکاره شیانو کې هم دعوی او جګړې وکړي؛ نو تاسې د هغوی هیڅ پروا مه کوی! تاسې په هم هغې سمې صافې لارې باندې روان اوسئ، او نور خلق هم هغې ته راوبولئ! او د معاندینو د جګړې فیصله الله تعالی ته وسپارئ! چې هغه د دوی په ګردو حرکتونو ښه پوه او خبر دی، د قیامت په ورځ کې به د دوی د دغو ټولو اختلافونو او جګړو عملي فیصله وکړي، ته د دعوت او تبلیغ فرض اداء کړه! او د دوی په فکر کې ډېر سر مه خوږوه! د داسې معاندینو علاج یواځې پاک الله سره دی.

أَلَمْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ

آیا نه پوهېږې ته (ای مخاطبه بلکه پوهېږې) چې بېشکه الله پوهېږي په هر هغه څه چې دي په اسمان کې او (هر هغه څه چې دي په) ځمکه کې، بېشکه دا (مذکور شیان لیکل شوي دي) په کتاب (لوح محفوظ) کې، بېشکه دا (علم، لیکل د لوح محفوظ، فیصله د قیامت) په الله اسان دي.

تفسیر: یعنی د الله جل جلاله علم د دوی په اعمالو کې څه منحصر نه دی، د الله تعالی علم خو د اسمان او ځمکې په ټولو شیانو باندې محیط دی، او د ځینو مصالحو او حکمتونو په بناء ټول واقعات د ده د علم سره سم په لوح محفوظ کې ثبت او محفوظ دي، او هم د انسانانو ټول اعمال د دوی په عملونو کې لیکل شوي دي، چې له هغو سره سم به د قیامت په ورځ فیصله کېږي، او په دومره بې شمارو شیانو باندې په پوره ډول سره پوهېدل، او د هغو ټولو په ښه شان

سره ليکل، او د هغه سره مطابق د هر يوه فيصله صادرول؛ د دغو اجراء او انفاذ پاک الله ته هيڅ اشکال او سختي نه لري، او نه ده ته په دغو کارونو او نورو مشکلو چارو په کولو او تکميل کې (معاذ الله) څه تکليف او زحمت ورپيدا کيږي.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يَنْزَلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ
مِنْ نَصِيرٍ ﴿١٧﴾

او عبادت کوي (دغه کفار) غير له الله د هغه شي چې نه دی نازل کړی (الله) په عبادت د هغه هيڅ سند، او د هغه شي چې نشته دوی ته په هغه باندې هيڅ علم دليل پوهه، او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته کوونکی (چې له عذابه يې خلاص کړي).

تفسير: دوی يواځې د خپلو پلرونو او نيکونو تقليد کې داسې کارونه کوي، چې هيڅ يو عقلي يا نقلي کوم برهان يا سند يا دليل پرې نه لري، (او نشته ظالمانو ته هيڅ مرسته کوونکی چې له عذابه يې خلاص کړي او) له ټولو څخه لوی ظلم او بې انصافي داده چې پاک الله سره کوم شريک ودرولی شي، نو داسې ظالمان او بې انصافان خلق دې ښه په ياد ولري، چې د دوی دغه شرکاء به د مصيبت په وخت کې هيڅ د دوی په ښه او کار ورنشي، او نه به په هغه وخت کې له دوی سره کومه مرسته وکړي شي.

وَإِذِ اتَّاتَىٰ عَلَيْهِمُ الْإِتْنَابُ يُدْرِكُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالْمُنْكَرِ بِيَادُونَ يَسْتَوْفُونَ
بِالَّذِينَ يَسْتَوْفُونَ عَلَيْهِمُ الْإِتْنَابُ قُلْ أَفَأَنْتُمْ بَشَرٌ مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَعَدَّاهَا اللَّهُ الَّذِينَ
كَفَرُوا وَأَوْبَسَ الْهَاصِرُ ﴿١٨﴾

او کله چې ولوستل شي په دوی آيتونه (د قرآن) ځمونږ په داسې حال کې چې صاف واضح ښکاره دي؛ نو پېژني په مخونو د هغه کسانو کې چې کافران شوي دي (آثار د) انکار (له حق څخه چې بدشکلي او خفگان دي)، نژدې وي چې حمله وکړي (له ډېره قهره) په هغو کسانو چې لولي په دوی باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته چې) آيا پس خبر کړم تاسې په ډېر بد له دې (قهره حملې) ستاسې (چې دغه) اور (د دوزخ) دی، وعده کړې ده د دې (اور) الله له هغو کسانو سره چې کافران شوي دي، او خامخا بد ځای د بېرته ورتلو دی (دا اور د دوزخ).

تفسير: يعنې د عظيم الشان قرآن آيتونه چې په توحيد او نورو صافو بيانونو مشتمل دي؛ له اور بدلو څخه د کفارو او مشرکينو رنگونه تور او شنه واورې، او له ډېر خفگان نه يې خبرې بدلې شي، چې له ډېر قهر او غضب څخه ليوني شي، او غواړي چې د قرآن په لوستونکو حمله وکړي، لکه چې په ځينو وختونو کې داسې هم کوي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاستَمْعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ
يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسُدُّهُمُ الدُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ
الطَّالِبِ وَالْمَطْلُوبِ ﴿١٩﴾

ای خلقو! بيان شوی دی تاسې ته يو مثال (غريب، عجيب حال) پس غوږ کېږدئ تاسې هغه ته (چې دا دی): بېشکه هغه معبودان چې تاسې عبادت کوئ (دهغو) غير له الله نه؛ له سره نشي پيدا کولی يو مچ هم، او که راټول شي (دا ټول معبودان ستاسې پيدا کولو د) هغه مچ ته (نو پيدا به يې

نه کړی شي)، او که چېرې وټټتوي له دوی څخه مچ یو شی؛ نو نشي خلاصولی دوی هغه شی له هغه مچ څخه، نو کمزوری دی دا طالب (چې د باطلو معبودانو عابد دی)، او دا مطلوب (هم چې باطل معبود یا مچ دی).

تفسیر: دا یې د توحید په مقابل کې د شرک د بدی او قباحت د ظاهرولو لپاره مثال بیان کړ، چې بنایي هغه په ډېر ښه فکر او غور سره واورئ، او ښه غور ورته کېږدئ، او ښه پرې وپوهېږئ!، گوندې له داسې رکیک او ذلیل حرکت څخه مخ وگرځوئ او لاس ترې واخلي!.

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ آيَةً - یعنی مچ ډېر ادنی او حقیر ساکنین (جاندار) دی، په هغو شیانو کې چې دومره یو قدرت او قوت نه وي چې که ټول سره یوه ځای شي؛ یو مچ هم نشي پیدا کولی، یا که دغه مچ د دوی د نذرونو او نیازونو څخې یو وړوکی شی (لکه د گلانو او عطریاتو یا د شاتو یا د نورو کوم بخرکی ترې) وټټتوي؛ نو د دوی له لاسه نه کېږي، چې هغه ترې بېرته واخیستی شي، ښه نو د ځمکې او اسمانونو د خالق په ځای (نعوذ بالله) د الوهیت په تخت باندې د داسې عاجزو او ناتوانو معبودانو کېنول څومره حماقت او بې حیایي ده، رښتیا خبره خو همدا ده چې مچ هم کمزوری دی، او له مچ نه زیات کمزوري د دوی معبودان دي، او له معبودانو څخه زیات کمزوري د هغوی عبادت کوونکي دي، چې دوی داسې حقیر او کمزوری شی خپل معبود او حاجت تر سره کوونکي گرځولی دی.

مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

نه دی پېژندلی (دغو کفارو) او نه یې دی تعظیم کړی د الله په حق پېژندلو او تعظیم د ده سره، بېشکه الله خامخا ښه قوي زورور ډېر زبردست دی (په تنفیذ د احکامو خپلو کې).

تفسیر: که پوهیدی نو داسې سپین سترگي به یې ولې کوله؟ آیا د الله تعالی رفیع شأن او قدر او منزلت دومره دی چې داسې کمزوري شیان د هغه سیال او شریک وگرځولی شي (العیاذ بالله)، د الله تعالی د قوت او عزت په مقابل کې خو د هغه لویې لویې مقربې پرښتې او انبیاء علیهم السلام هم مجبور او ناتوان دي، چې اوس په لاندې متبرک آیت کې د هغوی ذکر راځي.

اللَّهُ يُصْطَفَى مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ

الله غوره کوي له پرښتو څخه استاځي (چې واسطه کېږي په منځ د الله او انبیاءو کې)، او له خلقو څخه (هم غوره کوي استاځي).

تفسیر: له ځینو پرښتو څخه د رسالت کار اخلي، مثلاً د جبرئیل علیه السلام او له ځینو انسانانو څخه چې پاک الله د دغه منصب لپاره انتخاب کړي؛ همدغه د رسالت کار اخلي، ښکاره ده چې د هغوی درجه د نورو خلقو څخه ډېره لوړه (او چته) ده.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

بېشکه الله ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی دی (د ټولو افعالو).

تفسیر: یعنی الله تعالی د دوی په ټولو خبرو خبر دی، د دوی د ماضي او مستقبل ټول احوال وښي، نو ځکه هغه حق لري چې د هر چا احوال او استعداد ته وگوري، او سم له هغه سره یې د رسالت په منصب فایز او بریالی کړي: ﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾ (۸ جزء د الأنعام سورت (۱۲۴) آیت (۱۵) رکوع).

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٢٠﴾

پوهیږي (الله) په هغه څه چې وړاندې د دوی دي، او په هغه چې وروسته د دوی دي، او خاص د الله طرف ته بېرته ګرځولی کیږي ټول کارونه.

تفسیر: یعني خاص الله تعالی ته بېرته ګرځولی شي ټول کارونه، او هیڅوک د الله تعالی په کارونو کې د اعتراض حق نه لري، د الله تعالی حکم، تدبیر، د انبیاوو انتخاب او نور ټول کارونه ښه دي، او د ده په حکم او اراده سره کیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٢١﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) رکوع کوئ تاسې! او سجده کوئ تاسې! (په لمانځه کې)، او عبادت کوئ تاسې! د رب خپل (نه د بل)، او کوئ ښه کارونه (لکه صله رحمي او ښه اخلاق) لپاره د دې چې بری ومومی (په نعمت او جنت سره).

تفسیر: د شرک د غندنې او د مشرکانو د سپکونې څخه وروسته مؤمنانو ته خطاب کوي، چې تاسې یواځې د خپل یوه الله تعالی په بندګۍ لګیا اوسئ! او د هغه په حضور کې د بندګۍ سره ښکته کړئ! او د عبودیت او عاجزی وچولی (تندی) مو هم هغه ته په ځمکه کېږدئ! او نور د ښېګڼې ټول کارونه هم خاص د الله تعالی لپاره کوئ، څو دنیوي او اخروي ښېګڼې او ښکې مو په برخه شي.

ځینې مفسرین د دې آیت د رکوع او سجده له دغه تخصیص څخه د تلاوت سجده مرادوي.

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ ۗ مَلَّةَ أَيْبِكُمْ يَرْهِيهِمُ هُوَ سَائِلِكُمُ الْمُسْلِمِينَ هَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٢٢﴾

او زیار (کوښښ) کوئ په (لاره د جهاد، طاعت، او رضاء د) الله په حق جهاد د هغه سره (چې ورته وړ، مستحق، او لایق دی)، دغه (الله) غوره کړي یې تاسې، او نه یې دی ګرځولی (نه یې دی ایښی) په تاسې په دین کې هیڅ حرج (مشقت او اشکال)، (متابعت وکړئ د) دین د پلار خپل چې ابراهیم دی، دغه (الله) ونومولی تاسې مسلمانان پخوا (له دغه قرآن څخه په نورو اسماني کتابونو کې)، او په دغه (قرآن) کې (هم)، لپاره د دې چې شي رسول (ستاسې) شاهد په تاسې (د تبلیغ خپل)، او چې شی تاسې (ای مسلمانانو!) شاهدان په نورو خلقو (د تبلیغ د نورو انبیاوو)، نو قائموی (سم اداء کوئ تاسې سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ور کوئ تاسې زکات، او ښه ټینگ و نیسئ تاسې (دین د) الله، دغه (الله) مالک دی ستاسې، پس ښه مالک دی (الله)، او ښه مرسته (مدد) کوونکی دی الله.

تفسیر: د خپل نفس د تهذیب او د دنیوي چارو د سمون لپاره داسې پوره زیار (کوښښ) کوئ، چې د دې لوی او اهم مقصود سره موافق وي، آخر د دنیوي مقاصدو د بري او کامیابي لپاره تاسې څومره تکلیفونه او زحمتونه په ځان اخلئ، دا خو د دین او د آخرت د دائمې بري او کامیابي لاره ده، چې په هغې کې هر څومره زحمت او محنت ومومی؛ بیا هم د انصاف له مخې کم دی.

تنبيه: د «مجاهده» په لفظ کې هر قسم کونښنونه، د ژبې وي، که د قلم، مالي وي که بدني؛ شامل دي، او هم د «جهاد» تمام اقسام، جهاد مع النفس، جهاد مع الشيطان، جهاد مع الكفار، جهاد مع البغاة، جهاد مع المبطلين؛ د هغه لاندې داخل دي.

﴿هُوَ اجْتِبَاكُمْ﴾ يعنې له ټولو څخه اعلى او افضل رسول او له ټولو شرايعو څخه يې اكممل شريعت در كړې، او په تمامه دنيا كې د الله تعالى د پيغام رسولو لپاره يې تاسې غوره او منتخب كړئ! او په كړدو امتونو باندې يې تاسې ته فضيلت درويابنه.

﴿وَمَا جَعَلْ عَلَيْكُمُ الدِّينَ مِنْ حَرَجٍ﴾ يعنې په دين كې يې هيڅ داسې يو اشكال نه دى پريښى، چې د هغه كول سخت او مشكل وي، په احكامو كې يې د هر ډول رخصتونو او آسانيو لحاظ ساتلى دى، دا خو بېله خبره ده چې تاسې يو آسان كار په خپل ځان مشكل وگرځوئ.

﴿مَلَّةَ اَبِيكُمْ اِبْرَاهِيمَ﴾ متابعت و كړئ! اى مؤمنانو د دين د پلار خپل چې ابراهيم عليه السلام دى، كله چې ابراهيم عليه السلام د محمد مصطفى صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم په اجدادو كې شامل دى؛ نو ځكه د كړدو امت پلار شو، يا به دا مراد وي چې د عربو پلار دى، ځكه چې د قرآن كريم روميني مخاطبان هم دوى وو.

﴿هُوَ سَلَّمَ السُّلَيْمِينَ﴾ دغه الله تعالى يا ابراهيم عليه السلام ونومولئ تاسې مسلمانان، يعنې الله تعالى په پخوانيو كتابونو او په دې عظيم الشأن قرآن كې ستاسې نوم «مسلم» ايښى دى، چې معنى يې حكم منونكي، وفا خوښوونكي دي، يا ابراهيم عليه السلام له پخوا څخه ستاسې نوم د مسلمان ايښى دى، كله چې پخپله دعاء كې يې ويلې وو: ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا اُمَّةٌ مُسْلِمَةٌ﴾ د (البقرة سورت (۱۵) ركوع)، او په قرآن كې هم بنيادي دهمده په غوښتنه دغه نوم په تاسې ايښود شوى دى، په هر حال ستاسې نوم «مسلم» دى، اكر كه نور امتونه هم مسلمانان وو، مگر دغه لقب ستاسې لپاره غوره او ټاكل شوى دى؛ نو بنيادي پرې فخر و كړئ.

﴿لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا﴾ يعنې تاسې يې د دې لپاره غوره كړئ چې تاسې نورو امتونو ته ښوونه و كړئ، او رسول الله صلى الله عليه وسلم تاسې ته ښوونه و كړي، او دغه امت چې له ټولو څخه وروسته راغلى دى، غرض يې دا دى چې دى د نورو امتونو غلطى اصلاح كړي، او كړدو ته سمه صافه لاره وښيي، گواكې هغه مجد او شرف چې د ده په برخه شوى دى؛ له همدې وجه دى چې دى د كړدې (ټولې) دنيا معلم (لار ښوونكي) وگرځي او په تبليغي جهاد كې مصروف واوسي.

تنبيه: نورو مفسرانو (شهيدا) او (شهداء) د شاهد او گواه په معنى اخيستي دى، كله چې د قيامت په ورځ كې نور امتونه انكار و كړي، چې انبياء الله عليهم السلام مونږ ته تبليغ نه دى كړى، او له انبياوو څخه شاهدان وغوښتل شي؛ نو دوى به محمدي امت د شاهد په ډول ور وړاندې كړي، او دغه امت به داسې شاهدي اداء كړي: «بېشكه چې دغو انبياوو عليهم السلام د دعوت او تبليغ وظائف انجام كړي دي، او د الله تعالى حجت يې قائم كړى دى»، كله چې له دوى ځنې پوښتنه وشي چې دا خبره تاسې ته څرنگه معلومه شوه؟ نو ځواب به ور كړي چې «دغه اطلاع مونږ ته څمونږ رسول الله صلى الله عليه وسلم را كړې ده، چې د ده په صداقت باندې د الله تعالى محفوظ كتاب قرآن كريم شاهد دى»، گواكې دغه فضل او شرف يې ځكه در كړى دى، چې تاسې په يوې عظيم الشانې دعوي كې د يوه معزز شاهد او گواه په شان درېدونكي يئ، ليكن ستاسې د دغې شاهدي اورېدل او اهميت هم ستاسې د معظم رسول په واسطې سره دي، چې هغه به ستاسې تر كيه كوي.

"تمت سورة الحج بفضلہ ومنہ، فله الحمد وعلي نيّہ الصلاة والتسليم."

«د (المؤمنون) سورت مکی دی، (۱۱۸) آیتونه (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۳) او په نزول کې (۷۴) سورت دی، وروسته د (الانبیاء) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خِشْعُونَ ﴿۲﴾

په تحقیق بريالي (بهرمن - کامیاب) شوي دي مؤمنان. هغه (مؤمنان) چې دوی په لمونځونو خپلو کې عاجزي کوونکي ویریدونکي دي (له الله نه).

تفسیر: د «خشوع» معنی داده چې د بل چا په مخ کې په خوف او هیبت سره ساکن او سربښکته کړي، لکه چې ابن عباس رضي الله عنهما د «خِشْعُونَ» تفسیر په «خائفون ساکنون» سره کړي دی، او د «تَرَى الْأَرْضَ خَائِشَةً وَأَذَانُهَا عَلَى الْمَاءِ أَهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ» آیت هم دلالت کوي چې په «خشوع» کې یو قسم سکون او تذلل معتبر دی.

په قرآنکریم کې «خشوع» د «وجوه - أبصار - أصوات - أونورو» صفت ښودلی شوی دی، او په دغه آیت کریمه د «الَّذِينَ بِاللَّيْلِ إِذَا أَنَسَتْ قُلُوبُهُمْ» کې د قلب صفت ښوولی شوی دی، معلومېږي چې اصلاً «خشوع» د زړه کار دی، او د نورو بدني اعضاوو خشوع د زړه د خشوع تابع ده، کله چې په لمانځه کې قلب خاشع، خائف، ساکن او ښکته شي؛ نو خیالات هم د دې خوا او د هغې خوا د مشغولتیا او ګرځېدو څخه فارغ او په هم هغه یو مقصود باندې ټینګ ودرېږي، نو بیا د خوف، هیبت، سکون، خضوع او خشوع آثار پر بدن هم ظاهرېږي، مثلاً د اورو، سر، او سترګو ښکته غورځول، په ادب سره درېدل، دې خوا او هغې خوا ته نه کتل، له خپلو کالیو (جامو) او وینستو او نورو شیانو سره لوبې نه کول، د ګوتو نه تر کول، او په دې قسم د «خشوع» د لوازمو څخه نور افعال او احوال هم شته.

په احادیثو کې د أبو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه او عبد الله بن الزبير رضي الله تعالى عنه څخه منقول دي، چې دوی به په لمانځه کې داسې ساکن او آرام وو، لکه یو بې ساه لږګی، او ویل کېده چې دغه د لمانځه خشوع ده.

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ النَّعْمِ مُعْرِضُونَ ﴿۳﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی له ناکارو (بدو اقبالو بدو افعالو) څخه مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنې په فضولو او بېکارو مشاغلو کې خپل وخت نه ضایع کوي، که کوم بل سرې لغو او چټي (بېکاره) او مهملې خبرې یا افعال کوي؛ نو د هغو له اورېدلو او کتلو څخه مخ اړوي، او ده ته د عبودیت د وظائفو له ایفاء کولو څخه دومره وخت او فرصت نه وي میسر چې په دغسې بې فائدې جګړو او فضولو خبرو کې ځان اخته کړي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿۴﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (تل) د زکات اداء کوونکي دي (چې د مالي فعلي او قولی عباداتو جامع دی).

تفسیر: یعنی دغه د دوی عادت دی چې تل زکات اداء کوي، او داسې نه دي چې کله یې ورکوي او کله یې نه ورکوي، غالباً له همدې جهت د ﴿وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ په ځای یې د ﴿لِلزَّكَاةِ يُؤْتُونَ﴾ ترکیب اختیار فرمایلی دی، ګواکې دا یې بنودلي دي چې د زکات اداء د دوی مستمر کار دی، ځینو مفسرینو دلته زکات د طهارت او پاکیزګۍ یا د نفس د تزکیې په معنی اخیستی دی، ګواکې دغه آیت یې د ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَىٰ﴾ او د ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ په شان ګرځولی دی، که دغسې مراد وي؛ نو د هغه مفهوم دې عام کېښود شي، چې په هغه کې د بدن، د زړه، او د مال پاک ساتل ګرځد داخل شي، زکات او صدقات هم یو قسم مالي تطهیر دی: ﴿حُدِّثُوا عَنْ آلِهَتِكُمْ إِحْسَانًا﴾ (۱۱ جزء د التوبة سورت (۱۳) رکوع (۱۰۳) آیت)، د داسې ویلو چې دغه آیت مکي دی، او په مکې معظمې کې لا زکات نه وو فرض شوی، ابن کثیر رحمه الله جواب داسې ورکړی دی چې: د زکات اصلي مشروعیت په مکه کې شوی وو، هو! د هغه د مقادیرو او نصابونو او نورو تشخیص وروسته د مدینې منورې له راتګه وشو، والله أعلم.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْتَابِهِمْ نَذِرٌ ﴿۱۰﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْتَابِهِمْ نَذِرٌ ﴿۱۰﴾
 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْتَابِهِمْ نَذِرٌ ﴿۱۰﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْتَابِهِمْ نَذِرٌ ﴿۱۰﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی فروجو (ځای د شهواتو) خپلو لره ساتونکي دي (له زنا څخه). مګر پر بنځو خپلو یا پر هغو وینځو چې مالکان شوي وي د هغو ښي لاسونه د دوی، پس بېشکه دوی نه دي ملامت کړي شوي (په ورتلو سره بنځو او وینځو خپلو ته). پس هر څوک چې وغواړي (دفع د شهوت) غیر له دغو (بنځو او وینځو خپلو) نه پس دغه کسان هم دوی دي تجاوز کونکي (له حده).

تفسیر: یعنې له خپلې منکو چې ښځې یا وینځې څخه ماسوا بله کومه لاره د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو دی د حلالو له حدودو وټونکی دی، په دې کې زنا، لواطت، او استمناء بالید (د لاس په وسیله د ځان نه منی ویستل) او نور ټول غیر مشروع صورته راغلل، بلکه ځینو مفسرینو د «متعه» پر حرمت هم پر همدغه آیت استدلال کړی دی.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رِعُونَ ﴿۱۱﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی امانتونو خپلو لره او عهدونو خپلو ته (که د خالق که د مخلوق) رعایت کونکي دي (چې بېوفایي او خیانت په کې نه کوي).

تفسیر: یعنې د امانت او قول او اقرار حفاظت کوي، خیانت او بد عهدي نه کوي، نه د الله تعالی په معاملاتو کې، او نه د بندګانو په چارو کې.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿۱۲﴾

او هغه (کسان هم بهرمن شول) چې دوی (همېشه) پر لمونځونو خپلو ساتنه کوي (چې تل یې سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو).

تفسیر: تر دې ځایه پورې یې د مفلحینو مؤمنینو شپږ صفات او خصال بیان وفرمایل:

(۱): سره له خضوعه او خشوعه د لمونځونو اداء کول.

(۲): د باطلو، لغوو، او بېباکو خبرو او ناکارو کارونو څخه ځان بېل ساتل.

(۳): د زکات یعنې مالي حقوق اداء کول، یا خپل نفس او مال پاک ساتل.

(۴): نفساني شهوات پخپل واک او اختیار کې ساتل.

(۵): د عهد او امانت حفاظت یعنی د ګردو (ټولو) معاملاتو درست او منظم ساتل.

(۶): او په آخر کې یې بیا د لمونځونو د قیام تأکید وفرمایه.

له دې نه ظاهر یږي چې د لمانځه حق د الله تعالی په نزد ډېر لوړ او اعلی خیز دی، چې دلته یې خپله خبره پر هم هغه باندې شروع او پر هم هغه باندې یې ختمه کړه.

أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿۱۰﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۱﴾

همدغه (مؤمنان موصوف په دغو شپږو واړو صفاتو) هم دوی دي وارثان، هغه (وارثان) چې مېراث به اخلي (ویړیا اعلی جنت د) فردوس (د دوزخیانو برخه به هم اخلي)، دوی په دغه (جنت الفردوس) کې تل پاتې کېدونکي دي.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ طِينٍ ﴿۱۲﴾

او قسم دی خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان (آدم) له خالصې (صافې) له خیري ویستلې (شوی) خټې نه.

تفسیر: ځکه چې ځمونږ د ټولو پلار آدم علیه السلام له منتخبي او غوره کړی شوې خاورې څخه پیدا کړی شوی دی، او برسېره پر هغه تمام بني آدمان له نطفې څخه پیدا کېږي، چې دغه نطفه هم له ځمکې څخه بالوسيله مشکله کېږي، چې د منتخبو او غوره کړیو شيانو خواړه او د اغذیه وو عصاره او خلاصه ده.

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿۱۳﴾

بیا وګرځاوه کېښود مونږ (اولاده د) دغه (آدم) نطفه (تړلی څاڅکی د مني) په یو قرارګاه محکم (رحم کې).

تفسیر: یعنی د مور په رحم کې چې له هغه ځایه بل هیچېرې نشي خوځېدلی.

ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظًا فَكَسَوْنَا الْعِظَ لَحْمًا ثُمَّ أُنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَرَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿۱۴﴾

بیا وګرځوله مونږ دا نطفه ټوټه د وینو (کلکه سر بښناکه)، بیا وګرځوله مونږ دغه ټوټه د وینو یوه وړه ټوټه د غوښو، بیا وګرځوله مونږ دا پوټی د غوښو هډوکي، بیا ور واغوستله مونږ دې هډوکو ته (پس له پیدا کولو د رګونو او د پلو او نورو) غوښه، بیا مو (ژوند) پیدا کړی په پیدایښت بل سره (په نوي صورت)، پس ډېر ښه برکت اچونکی دي الله تعالی لوړ چې ډېر ښه پیدا کوونکی (صورت تړونکی) دی، (له نورو ټولو پیدا کوونکیو، صورت تړونکیو څخه خلاقا).

تفسیر: یعنی د غوښې یوه برخه کلکوي، او ترې هډوکي جوړوي، او د هډوکو پر قفس (ډانچه) او سلسله رګونه، پلې، تارونه او د بدن نور څیزونه چې ورته حاجت وي د پیدا کولو څخه وروسته غوښې او پوستکي زرغونوي، پخوا له دې په (۱۷ جزء د الحج سورت په (۱) رکوع) کې د انسان د تخلیق هم دغه کیفیت بیان کړی شوی دی.

﴿ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ﴾ - «بیا مو ژوندی پیدا کړی په پیدایښت بل سره (په نوي صورت)»، یعنې د روح د پوکولو په سبب یې له دې نه یو ژوندی وینس انسان جوړ کړ، چې پر دغه ذي روح انسان وروسته له دې نه د طفولیت (ماشو موالی)، شباب (خوانی)، کهولت (پوخ عمر)، او شیخوخت (بوډاوالي) ډېر احوال او ادوار او مراحل تیریري، یا دا چې اول جماد وو، اوس یې حیوان کړ، پخواړوند، کون، گونگ وو، اوس یې لیدونکی، اورېدونکی، ویونکی کړ.

فائده: سره له دې چې الله تعالی د تاممو موجوداتو خالق دی، یعنې ځمکې، اسمانونه، عرش، کرسی، لوح، قلم، جن، ملائک، لمر، سپوږمی، ستوري، جبال، بحار، اشجار، انهار او داسې نور ډېر اشیاء یې پیدا کړي دي، مگر په هیڅ یوه باندې یې داسې ثناء په ذات پاک خپل ونه ویله لکه چې په پیدا کولو د انسان، له دې نه دا خبره معلومه شوه چې انسان ورته ډېر معزز او مکرم دی، ځکه یې فرمایلي دي: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾ الآية - خامخا په تحقیق کرامت عزت ورکړی دی مونږ خامنو د آدم ته.

ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿۱۵﴾

بیا بېشکه تاسې پس له دې ژوندي کولو د تاسې (په دغه پاس طریقه سره) خامخا مړه کیدونکي یئ.

تفسیر: یعنې ستاسې وجود ذاتي او خانه زاد نه دی، بلکه مستعار او د الله تعالی عطاء او بخشش دی، لکه چې د موت په لېرلو سره د هغه گړدې نقشې وړانوي، او تاسې په هغه وخت کې د مرگ له زورورو او قوي منگولو څخه خپل ژوندون نشئ ساتلی، نو معلوم شو چې بل کوم قاهر قوت او قدرت ستاسې پر سر و نو شته؛ چې ستاسې د وجود ژوندون او بقاء زمام یې ټینګ په خپل قدرت کې نیولی دی، او هر وخت چې اراده او مشیت وفرمایي؛ هغه پرېږدي او خوشې کوي یې، یا یې بېرته را کاري، فسبحان الله أحسن الخالقین.

ثُمَّ إِنَّكُمْ لَوْمِ الْقِيَامَةِ تَبْعُونَ ﴿۱۶﴾

بیا بېشکه تاسې په ورځې د قیامت کې بیا ژوندي راپاخولی شئ (له قبورو لپاره د جزا).

تفسیر: هغه لوی ذات چې اول ځلي یې پیدا کړی وو؛ هم هغه دویم ځلي هم بیا ژوندی راپاخوي، لومړی د وجود مستور قوتونه او د اعمالو نتایج پخپل ډېر کامل صورت سره ظاهر او دغه په اثبات رسوي، چې دومره یوه لویه کارخانه مې خوشې چټي (بېکاره)، بې نتیجې، عبث او د لوبو او ساعت تېری لپاره نه وه جوړه کړې.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ ﴿۱۷﴾

او خامخا په تحقیق پیدا کړي دي مونږ ستاسو د سر د پاسه اووه لارې (۷ اسمانونه).

تفسیر: د ﴿طَرَائِقَ﴾ معنی ځینو مفسرینو او لغویانو په نزد «طبقات» ده، یعنې د اسمان اوه طبقې مو لاندې باندې جوړې کړي دي، فهذا كما قال: ﴿كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَلَوَاتٍ طَبَاقًا﴾ (۲۹ جزء د نوح سورت (۱۵) آیت (۱) رکوع)، او ځینې د ﴿طَرَائِقَ﴾ معنی لارې اخلي، یعنې اوه لارې مو جوړې کړي دي، چې د پرښتو د تللو او راتللو معبرې دي.

وَمَا كُنَّا عَنِ الْغَالِقِ غَافِلِينَ ﴿۱۸﴾

او نه یو مونږ له (ټولو احوالاتو د) مخلوقاتو (خپلو څخه) غافله بې خبره.

تفسیر: یعنی هر خیز مو په پوره انتظام او محکموالی او خبرداری سره جوړ کړي دي، او دده د حفاظت او بقاء له طریقو څخه مونږ پوره باخبره یو، په سماویه وو اجرامو او سفلیه وو مخلوقاتو کې یو داسې خیز هم نشته دی؛ چې ځمونږ د علم او قدرت له احاطې څخه خارج وي، که نه دغه ټول نظم ترتیب او تنسیق سره گډوډ او خراب تراب کېږي: ﴿يَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْضِ مَا يَخْرِجُ مِنْهَا وَمَا يُنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرِضُ فِيهَا﴾ (۲۷ جزء د الحديد سورت (۴) آیت (۱) رکوع).

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِنَقْدِرَ فَاَسْكَنْتَهُ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿۶﴾

او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه په اندازه، نو و مو درولې دغه (اوبه) په ځمکه کې، او بېشکه مونږ په بيولو وړ کولو د دې (اوبو) خامخا قادر یو (لکه چې قادر یو په نازلولو یې هم).

تفسیر: یعنی رابنکته کړي دي مونږ له لوري د اسمانه اوبه په هغه مېچ چې د مخلوقاتو بېنګنه په کې وینو، نه دغومره زیاتې چې بې وخته او بې موقعه تباه او توی لاړې شي، او نه دومره لږې مو در کړي دي چې ستاسې ضروریاتو ته کفایت ونه کړي.

﴿فَاَسْكَنْتَهُ﴾ الآية - یعنی ځمکه د باران اوبه پخپل منځ کې ځبېسي، او جذب کوي یې، چې بیا مونږ دغه اوبه ترې د کارېزو کوهیو او برمو او نورو په وسیله راوباسو، او ترې استفاده کوو، یا پخپله دغه اوبه د چينو او زېمونو ځمکو په وسیله بهیږي (یا یې دروو د ځمکې په سر هم په تالابونو ډنډونو او نورو ظرفونو کې).

﴿وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ﴾ الآية - یعنی که باران درباندي ونه وروو؛ نو څو ک به یې درباندي اورو؟ او که یې در باندي اورو، خو د شرب ارواء (خړبولو) او د استفادې وسائل او وسائط در څخه واخلو، او تاسې ته داسې قوت او قدرت در نه کړو، چې ترې گټور (فائده مند) شی (مثلاً دومره یې ژورې بوځو، چې تاسو یې ونه شی ایستلی، یا یې ژر تر ژره وچې او بیا یې په هوا کې گډې کړو، یا یې تروې او ځوسا کړو، دغه کارونه او نورې ټولې چارې ځمونږ له قدرته پوره دي، نو ستاسې له لاسونو څخه څه پوره دي، او څه به کولی شی؟.

فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّتٍ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَّكُمْ فِيهَا فَاوَاكِهِ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿۷﴾

پس پیدا کړي دي مونږ تاسې ته په دې (اوبو) سره باغونه رنگارنگ له خرماگانو او (له) انگورو چې شته تاسې ته په دې (باغونو) کې مېوې ډېرې، او له دغو (باغونو) څخه خورئ تاسې (مېوې).

تفسیر: یعنی په هغو د پسرلي او بهار د لیدلو څخه خوشالېږئ، او د هغو د حاصلاتو څخه ځينو د تفکې په ډول او ځینې د غداء په صورت استعمالوئ.

وَشَجَرَةٍ تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالذُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْأَعْيُنِ ﴿۸﴾

او (بل پیدا مو کړه هغه) ونه چې وځي له (غره د) طور سینا څخه چې زرغونېږي له غوړو سره او له انگولي (کنغ) سره لپاره د خوړونکيو.

تفسیر: یعنی د خونې (زیتونې) ونه چې ترې تېل وځي، چې د منبلو او نورو په مصرف رسېږي، او ډېر زیات خلق یې د کنغ (انگولي) په شان استعمالوي، د بنونې ذکر یې په خصوصیت سره وفرمایه، ځکه چې د هغه فوائد زیات دي، او د یوه مخصوص فضل او شرف حیثیت لري، ځکه د «التین» په سورت کې پرې قسم هم یاد شوی دی، د طور غره په لوري نسبت کول هم د همدغې (خونې) زیتون د فضیلت او برکت ښکارولو لپاره دی، ځکه چې په هغه وخت کې به هلته د دغې خونې ونې ډېرې زیاتې وې.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً لِّتُنْقِضُوا مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾

او بېشکه چې تاسې ته په څارويو کې خامخا عبرت دی، چې څښوو مونږ تاسې ته له هغو پيو نه چې په کېږو د دوی کې دي، او شته تاسې ته په دغو (څاروو کې) منافع (کټې فائدي) ډېرې، او له دوی (د ځينو اجزاوو) څخه خورئ تاسې (شودې غوښې اونور).

تفسير: يعنې د حيواناتو شودې مونږ په خپل قدرت سره پر تاسې څښوو، او ډېرې زياتې فائدي مو د تاسې لپاره د دغو حيواناتو په وجود کې ايښي دي، تر دې چې د ځينو حيواناتو د غوښو خوراک مو هم پر تاسې حلال کړی دی.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ مَحْمُولٌ ﴿٢٢﴾

او پر دغو (څاروو) او پر بېړيو باندې بارولې شئ تاسې (په بر او بحر کې).

تفسير: يعنې په وجه کې د حيواناتو (او نورو نقلیه وو وسايلو) په وسيله او په اوبو کې د بېړيو کښتو (او جهازونو او نورو نقلیه وو وسايلو) په واسطه (او همداسې په هوا او نورو کې) نقل او حرکت کوي، او له يوه ځايه بل لري ځای ته درومی! او ډېر درانه درانه شيان او سامان مو پرې باوروي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمِ أَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً مِّن سَمَوَاتِنَا لِنَهْدِي فِي آيَاتِنَا

او خامخا په تحقيق لېرلی وو مونږ نوح خپل قوم ته، نو وويل (نوح): ای قومه ځما! عبادت کوي تاسې (يواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هېڅ معبود برحق غیر له دغه (الله)، آیا پس نه ویرېرئ تاسې (له عذابه د الله)? پس وويل هغو مشرانو چې کافران شوي وو له قومه د دغه (نوح خپلو اتباعو ته) چې: نه دی دانوح مگر يو انسان دی په شان ستاسې، اراده لري د دې خبرې چې مشر شي پر تاسې باندې، او که اراده فرمايلي وی الله (د لېرلو د رسول انسانانو ته نو) خامخا لېرلې به يې وې پرېستې (نه انسانان)، نه دی اورېدلی مونږ دا (چې رسول بني آدم وي، يا توحيد) په هغو پلرونو ځمونږ کې چې پخوا وو.

تفسير: يعنې په ده کې څه فرق شته، چې دی رسول شي او تاسې نه شئ؟، دی غواړي چې مشر توب ځان ته حاصل کړي، نو ځکه دغه پلمه (تدبير) او چل يې جوړ کړی دی، که نه که الله تعالی رسول لېره؟ نو بل سړی پرې درېدلی وو چې همدا يې رالېرلی دی، او پرېسته به يې نه وی رالېرلې، مونږ داسې عجيبه خبره له سره نه ده اورېدلې، چې يو ځمونږ په شان سړی او معمولي انسان د الله تعالی رسول شي، او نورو ټولو معبودانو ته بد ووايي، او له منځه يې ورک کړي، او داسې دعوت او بلنه وکړي چې تاسې يواځې د احد او واحد الله تعالی عبادت وکړئ! او بل هېڅوک مه منئ!.

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِالْجَنَّةِ فَتَرَىٰ سِوَاهُ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٤﴾

نه دی (دانوح) مگر يو داسې سړی دی چې په ده پورې نښتی دی لهونتوب سودا، پس انتظار کوئ تاسې ده ته تر يوه وخته پورې (چې جوړ شي يا مړ شي).

تفسير: دغه دنوح عليه السلام د زمانې دکفارو وينا ده: معلومېرې چې د دې غريب دماغ خراب او فکري له کاره وتلی دی، که نه د ټول قوم په خلاف او خپلو پلرونو او نیکونو له اصوله مخالف داسې خبرې به يې ولې له خولې ایستلې؟

چې هیڅوک پرې یقین او باور نشي کولی، آیا که دا کار ښکاره لېونتوب نه دی نو څه دی؟ ښه خو دا ده چې تاسې څو ورځې صبر وکړئ! او انتظار وکړئ! گوندې څه مدّت وروسته دی په سد او په هوش راشي، او د جنون او د سودا د دغې دورې څخه افاکه ومومي او جوړ شي، یا دی پخپلو همدغو ویلو ویلو کې مړ شي، او سا یې وخیږي، او دغه قصه پای ته ورسېږي (العیاذ بالله).

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبْتَنِي ﴿۳۷﴾

وویل (نوح) ای رب ځما! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې تکذیب یې وکړ ځما.

تفسیر: یعنې کله چې د نوح علیه السلام ټول زیار (محنت) او کوشنېښ بېکاره ثابت شو، او د نهه نیمو سوو کلونو ټول زیار او زحمت یې ورته بې ثمره او بې نتیجې څرگند شو، او موفق نه شو چې دغه کفار د ضلالت له لارې څخه چپ او د هدایت پر سمه لاره یې وروان کړي؛ نو د الله تعالیٰ په دربار کې یې عرض او فریاد وکړ چې: یا الله! اوس د دغو اشیاءو په مقابل کې ځما امداد وفرمایه، ځکه چې ظاهراً دغه خلق ځما د تکذیب څخه مخ گړځوونکي نه دي، او د نورو خپلو راتلونکو نسلونو او اولادونو افکار او عقائد هم خرابوونکي دي.

فَاَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعِ الْفُلْكَ يَا عَيْنُنَا وَوَحَيْنَا إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورَ فَاسْلُكْ فِيهَا مَنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تَخَاطَبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿۳۸﴾

پس وحی وکړه مونږ دغه (نوح) ته؛ داسې چې اوس جوړه کړه یوه بېړۍ په لیدلو (د سترگو او نظر لاندې) ځمونږ، او په وحی (امر او ښودنې) ځمونږ، پس کله چې راغی امر (حکم) ځمونږ (پرنزول د عذاب سره)، او راوخپېده (په اوبو) تنور؛ پس ورننېسه (سواره کړه) په دې بېړۍ کې له هره قسمه جوړه جوړه، دوه دوه (نر او ښځه)، او اهل (بیت) خپل (یا مؤمنان)، مگر مه ننه باسه هغه څوک چې پومبې شوې ده په ده خبره (د عذاب) له دوی نه، او مه کوه خبرې له ما سره په باب د هغو کسانو چې ظلم یې کړی دی (په نفسونو خپلو باندې) بېشکه په دوی باندې حکم کړی شوی د غرقېدلو.

تفسیر: یعنې کفار اگر که ستا له کورنۍ څخه هم وي؛ له خپله ځانه سره یې مه سوروه! ځکه چې د الله تعالیٰ له درباره د عذاب قطعي حکم صادر شوی دی، او د دغې فیصلې اجراء او انفاذ یو حتمي او ضروري کار دی، اوس له ظالمانو څخه د هیڅ یوه د نجات او خلاصی لپاره هیڅ یوه سعی او کوشنېښ مه کوه!.

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفُلْكَ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّنا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۳۹﴾

نو کله چې برابر شوې وختلې (ای نوحه) ته او هغه (مؤمنان) چې له تاسره دي پر بېړۍ باندې؛ نو ووايه چې: ټول حمد ثناء ده خاص هغه الله ته چې خلاص یې کړو مونږ له ظالم قوم (مشرکانو) څخه.

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ مونږ له دوی ځنې بېل کړو، او له عذاب څخه یې مأمون او مصئون وساتلو.

وَقُلْ رَبِّ انزِلْنِي مُرْغَابًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنزِلِينَ ﴿۴۰﴾

ووايه (ای نوحه) په وخت د کوزېدو د تاله بېړۍ نه: ای ربه ځما! کوز کړه ما په یو داسې ځای کې چې مبارک برکتناک وي حال دا چې ته خیر (ډېر غوره) له ټولو کوزونکیو څخه یې.

تفسیر: یعنی په بهرې کې ښه د هوسایې (آسانی) او آرام ځای راکړه! او په کوم ځای کې چې مو له بهرې څخه ښکته کوې؛ هلته هم څه رېږ او تکلیف راپېښ نشي! او په هر ډول او په هر ځای کې دې ستا برکت او رحمت ځما له حاله سره مل وي!.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ وَإِن كُنَّا لَلْمُبْتَلِينَ ﴿۳۰﴾

بېشکه دغه (قصه د نوح) کې خامخا دلایل (د عبرت او قدرت څمونږ) دي، او بېشکه یو مونږ خامخا ازموښت کوونکي (د بندګانو).

تفسیر: چې کوم یو د دغو د اور بدللو څخه عبرت او نصیحت حاصلوي؟ او کوم یو یې نه حاصلوي: ﴿وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدْرِكٍ﴾ (د القمر سورت (۱) رکوع، (۱۵) آیت، (۲۷) جزء).

ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿۳۱﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۳۲﴾ وَقَالَ الْمَلَائِكَةُ لِمَنِ الْقَوْمُ لِمَنِ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالْحَيَاةَ الدُّنْيَا مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿۳۳﴾

بيا پيدا كړ مونږ پس له (هلاکه د) قومه (د نوح) يو اهل د زمانې نور (عاديان يا ثموديان)، پس ولېږه مونږ په هغو کې يو رسول (هود يا صالح) له دوی څخه، (وويل مونږ په ژبه د هغه رسول دوی ته داسې) چې عبادت کوئ تاسې (یواځې) د الله، نشته تاسې ته بل هېڅ برحق معبود بې له الله، آیا پس نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله). او وويل مشرانو له قومه د دغه (نبي) څخه هغه کسان چې کافران شوي وو، او نسبت د دروغو یې کړي وو ملاقات د آخرت ته، او نعمتونه ورکړي وو مونږ دوی ته په دغه ژوندون لږ خسیس کې: نه دی دا (نبي) مگر یو بشر سړی دی په مثل د تاسې چې خوري له هغه (خیزه) چې خورئ یې تاسې له هغه نه، او څښي له هغه څیز چې څښئ یې تاسې له هغه نه.

تفسیر: یعنی عادیان یا ثمودیان پر دې خبرې باندې نه وو معتقد چې وروسته له مرګه به یوه ورځ د پاک الله سره مخامخ کېدونکي یو، او داسې به یې ګڼل چې فقط همدغه د دنیا ژوندون او د هغې عیش او آرام څمونږ په برخه کې دی، او پرته د معاش د معاد هېڅ فکر به له هغوی سره نه وو، نو ځکه د خپلو رسولانو د ارشاد په مقابل کې به یې داسې چټي خبرې کوې چې دا رسول هم څمونږ په شان سړی دی هغه څه خوري چې مونږ یې خورو او هغه څه څکي چې مونږ یې څکو ظاهر کې په ده کې هېڅ یو داسې امتیاز او خبره نشته چې تاسو یې نه لرئ.

وَلِئِنْ أَطَعْتُم بَشَرًا مِثْلَكُمْ لَأِنَّكُمْ إِذًا لَخَسِرُونَ ﴿۳۴﴾

او (قسم دی) خامخا که اطاعت وکړ تاسې د یوه انسان په شان خپل؛ بېشکه چې تاسې په هغه وخت کې خامخا له زیانکارانو څخه یئ.

تفسیر: یعنی له دې نه به لویه خرابي او ذلت څه وي چې د خپل ځان په شان د یوه بل معمولي انسان سړي تابع، خادم او مطیع شی، او خامخا هغه خپل متبوع، مخدوم، او مطاع وګرځوی؟.

أَيَعِدْكُمْ أَنكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنتُمْ تُخْرَجُونَ ﴿۳۵﴾ هِيَ مَاتَ هِيَ مَاتَ لِمَا تُوْعِدُونَ ﴿۳۶﴾

آيا وعده کوي له تاسې سره (او ويروي مو دغه هود يا صالح په دې) چې بېشکه تاسې کله چې مړه شئ او شئ خاورې او هلو کي؛ نو بېشکه چې تاسې به را ايستل کېږئ (له ځمکې په بعث سره). ډېر لري دى ډېر لري دى (چېرې کېدى شي) هغه څيز چې تاسې سره يې وعده کولى شي.

تفسير: دغه هم د کفارو وينا ده، يعنې څومره له عقل څخه بعيده خبره وايي، چې د وراسته هلو کي هغه بخر کي چې له خاورو سره بيخي گډوډ شوي دي؛ بيا له قبرونو څخه د انسانانو په شکل ژوندي راپاخولى کېږي، نو ښه تاسې (اى کفارو!) خپله فکر وکړئ چې په داسې چټي (بېکاره) او مهملو خبرو باندې څوک باور کولى شي؟ چې له عقله او صحت څخه لرې وي؟

إِنَّ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٣﴾

نه دى دا ژوندون مگر همدا ژوندون ځمونږ د دنيا، چې مرو او ژوندي کېږو، او نه يو مونږ بيا راپاخولى شوي وروسته له مرگه (له قبرونو څخه حساب او کتاب ته).

تفسير: يعنې (دغه کفار وايي) چېرې دى آخرت او چېرې دى حساب او کتاب؟ په څه چې مونږ پوهېږو خو هغه هم دغه د دنيا موجوده سلسله ده، چې مونږ يې گورو، او هغه همدا يو ژوندي کېدل او يو مړه کېدل دي چې د گردو تر سترگو لاندې جريان لري، يو ځيرېږي (پيدا کېږي) او بل مري، او زيات له دې نه بل هيڅ شى نشته.

إِنَّ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾

نه دى دغه (هود يا صالح) مگر يو سړى چې ترلي يې دي پر الله دروغ، او نه يو مونږ ده ته ايمان راوړونکي.

تفسير: يعنې کفار وايي: د دغه سړي دغه وينا چې زه د الله نبي يم، او الله تعالى مري بيا له سره ژوندي کوي، ثواب او عقاب، جزاء او سزا ورکوي؛ دغه دواړه دعاوى داسې دي چې هغه مونږ له سره نه شو منلى، نو خامخا داسې جگړې نښلولو او د سردرد پيدا کولو ته څه حاجت پاتې دى؟ او له هغه څخه څه فائده عائده کېږي؟ نو بالاخر پېغمبر د کفارو د داسې خبرو اترو څخه سخت متاثر شو، او له هغه منکرانو څخه بې هيلې او نااميده شو، او داسې دعا يې وکړه:

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٤﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لِيُصِيبَهُنَّ لَذِيذٌ

وويل (هود يا صالح): اى ربه ځما! مدد وکړه له ما سره په سبب د دې چې دروغجن يې وبللم زه (او ځما رسالت يې ونه مانه). نو وفرمايل (الله هود يا صالح ته چې) پس له لږ مډت خامخا وبه گرځي (دغه عاديان يا ثموديان) پښېمانه (په دغه کفر او تکذيب خپل).

تفسير: يعنې د الله تعالى عذاب ورتلونکى دى، چې وروسته له هغه به افسوس او ارمان کول هيڅ د دوى په درد نه خوري، او نه به څه نفع ورسوي.

فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ

پس ونيول دوى چغني د هلاکت په حق (او عدل) سره.

تفسير: له دې په ښکاره ډول دغه مترشح کېږي چې دغه قصه د «ثمود» وه چې د هغه امت په سخت غږ سره مړ شوى دى، او پر «عاد» سخت باد الوتى وو، او چا ويلي دي چې: دغه قصه د عاديانو ده، چې د «الأعراف» په سورت او په هود

او په شعراء کې په قصې د نوح پسې همدغه ذکر دی، نو بناء پر دغه هر بېخ کن عذاب ته «صیحة» وایه شي، نو ځکه دلته هم «صیحة» ذکر شوه.

فَجَعَلْنَاهُمْ غُلَامًا ۖ فَبَعَدَ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۷﴾

پس (هلاک شول نو) وگرځول مونږ دوی شاوړي (خس خاشاک د سیلاب)، پس لږوالی دی قوم ظالمانو ته (له رحمته د الله).

تفسیر: یعنې لکه چې سیلاب (څپان) خس او خاشاک له خپله ځانه سره وړي؛ همداسې د الله تعالی د عذاب په سیلاب کې دوی هم وبهېدل او لاهو شول.

ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ﴿۱۸﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿۱۹﴾

بیا پیدا کړ مونږ وروسته له هغو (ثمودیانو یا عادیانو) اهل د زمانو نور (لکه قوم د لوط او شعيب). نشي ږومې کېدی هیڅ قوم له وعدې مقررې خپلې، او نه وروستی کېدی شي ترې.

تفسیر: یعنې هر قوم چې د خپلو انبیاوو تکذیب وکړي؛ ګرځد په هغو خپلو مقرره وو وعدو سره هلاک کېږي، هر میعاد او هره نېټه چې د هر قوم لپاره مقرره شوې ده؛ هغه د یوې شېبې له مخې هم نه وړاندې او نه وروسته کېږي.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلًّا جَاءَ أُمَّةً رَسُولَهَا كَذَّبُوا فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ آحَادِيثًا ۖ فَبَعَدَ الْقَوْمَ الْأَيُّمُونَ ﴿۲۰﴾

بیا ولېږل مونږ رسولان خپل حال دا چې یو په بل پسې پیوست وو، هر کله چې رابه غی کوم امت ته رسول د دوی؛ نو دروغجن به یې باله دی، پس پرله پسې به کړل مونږ ځینې د دوی په ځینو نورو (په هلاکولو کې)، او وگرځول مونږ دوی تشې قصې (د تعجب په عالم کې)، پس لږي والی دی (د الله له رحمته) هغه قوم ته چې نه راوړي ایمان (په مؤمن به شیانو باندې).

تفسیر: یعنې الله تعالی د رسولانو سلسله روانه کړه، او یو په بل پسې یې نبي ولېږه، او د مکذبینو هم د یوه پسې د بل تبا، فناء او بربادېدل جاري وو، له یوه جانبه د انبیاوو بعثت او له بل جانب د منکرینو د اهلاک لمبرونه به سره لگېدل، لکه چې په همدغه سلسله کې ډېر اقوام سره تبا شول، چې له هغوی څخه د حیرت او عبرت نه د ډکو قصو او افسانو ماسوا بل هیڅ شی نه دی پاتې، او نن د هغوی داستانونه یواځې د پند، نصیحت، او عبرت لپاره ویلی او اورولی کېږي.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿۲۱﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا ۖ وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿۲۲﴾

بیا ولېږه مونږ موسی او ورور د ده هارون په دلائلو (د قدرت او هغو معجزو) خپلو سره، او په برهان دلیل سند ښکاره. طرف د فرعون او قوم د ده (فرعونیانو) ته، پس کبر سرکشي یې وکړه (له ایمانه) حال دا چې وو دوی قوم متکبر (سرکش پر خلاف د موسی).

تفسیر: نو ځکه د الله تعالی پیغام یې په خاطر کې رانه ووړ، چې د کبر او غرور نشي د دوی دماغونه بیخي خراب او مختل کړي وو.

فَقَالُوا أَتُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عِبَادُونَ ﴿۲۳﴾

پس وویل (قبطیانو): آیا پس ایمان را ورو مونږ پر دوو سړیو په مثل شان ځمونږ حال دا چې قوم د دوی (سبطیان) مونږ ته خادمان (مریان) دي.

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام او هارون علیه السلام قوم بني اسرائيلو خو ځمونږ مریتوب او مزدوري کوي، نو د دوی له منځه مونږ د دغو دوو سړیو سیادت او مشرتوب څرنگه منلی شو؟.

فَلَّذِي بُوِهَمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلِكِينَ ﴿۲۴﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿۲۵﴾

پس دروغجن وبلل دغو (موسی او هارون لره قبطیانو) پس شول (قبطیان) له هلاک کړیو شویو (په غرق سره). او خامخا په تحقیق ورکړی و و مونږ موسی ته کتاب (تورات) بنايي چې دغه (بني اسرائيل) سمه صافه لاره و مومي (په دې تورات سره).

تفسیر: یعنی د فرعون له اهلاک څخه وروسته مونږ بني اسرائيلو ته «تورات شریف» ورکړ، خو خلق پر هغه تګ او عمل وکړي، او تر جنت او د الله درضاء تر منزل پورې ورسېدی شي.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿۲۶﴾

او مگر څولې وه مونږ (قصه د) ځوی د مريمې او د مور دده (يولوی) دليل (د قدرت)، او مونږ ځای ورکړی - راوستي و و دوی هسکې (اوچتې) ځمکې ته چې خاونده د قرار ده (چې اوسېدونکي يې په ارام دي)، او خاونده د اوبو پا کو صافو بهېدونکو ده.

تفسیر: یعنی دغه د الهیه و و قدرتونو له دلائلو او نښو څخه دی، چې یواځې د مور له گېډې يې به له پلاره عیسی المسيح علیه السلام پیدا کړی دی، لکه چې په «آل عمران» او د «مریم» په سورتونو کې د دې تقریر لیکلی شوی دی.

«ربوة» هسکې (اوچتې) ځمکې ته ویلی شي، چې بیت المقدس یا دمشق یا مصر وو، او پخپلو نورو شاوخوا ځمکو باندې لوړه ده، بنايي دا هم هغه هسکه (اوچته) ځمکه یا غونډۍ وي چې د لنگون په وخت کې هلته بي بي مريمې تشریف درلود (لرلو)، لکه چې د «مریم» د سورت دغه آیات پرې دلالت کوي:

﴿فَتَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا * وَهُرِّى إِلَيْكَ بِجُنَدٍ النَّخْلَةَ لُفُوفًا يَلْفُوفُونَ وِطْءًا فَاجْتَنِبِيهَا﴾ چې دغه ځای هسک وو، او ترې لاندې چینه یا ویا له بهېده، او د څرما ونه هغه ته نژدې وه (کذا فسرّه ابن کثیر رحمه الله).

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا

ای رسولانو! خورئ تاسې له طيباتو (پاکيزه و و طعامو) څخه او و کړئ تاسې ښه (عملونه).

تفسیر: یعنی د گړدو انبیاوو په دين کې همدغه يو حکم شته چې حلال خوراک له حلالې لارې څخه گټئ او نېک کارونه کوئ!، او بنايي چې په نېکو کارونو گړد خلق سره مشغول او مصروف اوسي، لکه چې ټولو انبیاوو عليهم السلام په نهایت مضبوطی او استقامت سره د حلال اکل، د مقال صدق، او د نېکو اعمالو په مواظبت توصیه او خپل امت ته تأکيدات کول.

د عظیم الشان قرآن په بل ځای کې دغسې حکم چې دلته رسولانو ته ورکړی شوی دی؛ «عامه المؤمنین» ته ورکړی شوی دی، په دغه کې د نصرانیانو د رهبانیت تردید هم شوی دی، چې د عیسی علیه السلام له ذکره سره

خاص مناسبت لري، له احاديثو څخه معلومېږي چې د «هر چا خوږل، څښل، آغوستل چې له حرامو څخه وي؛ د هغه د دعاء د قبول توقع نه ښايي چې وکړه شي»، په ځينو احاديثو کې دي: «هغه غوښه چې د حرامو څخه زرغونه شوي وي؛ د دوزخ اور د هغه زيات حقدار دی»، (العياذ بالله).

إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾

بېشکه زه پر هغو کارونو چې کوي يې تاسې ښه عالم خبردار يم.

تفسير: يعنې حلال خوړونکيو او ښکوکو کارو ته ښايي چې داسې عقیده ولري چې الله تعالی د ده له ټولو ټپو او ښکاره وو احوالو او افعالو څخه ښه عالم دی، او له هغه سره موافق به له هر چا سره معامله کوي، دغه اګر که له رسولانو سره پخپلو زمانو کې خطاب دی، مګر په واقع کې د دوی امت ته د دغه مطلب اورول مقصود دي.

وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطُّوا أَرْهَامَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا

او بېشکه دا (سماوي دين چې توحيد او نور مؤمن به شيان دي، ای رسولانو!) ستاسو دين (او د ستاسو د ټولو امتيانو دين) دی په دې حال کې چې دين يو دی، او زه ستاسو رب يم، نو ووير پرې له ما. پس پرې کړ (امتيانو د دوی) دين خپل په منځ خپل کې ټوټې ټوټې.

تفسير: يعنې د اصولو په اعتبار د ګردو انبياوو دين او ملت يو او د ګردو الله هم يو دی، چې د هغه د عصيان څخه تل وېره په کار ده، ليکن خلقو په دغه واحد اصل کې اختلاف و غورځاوه، او د دين اصل يې سره ټوټې ټوټې کړې، او بېلې بېلې لارې يې په کې جوړې کړې، پخپل سر د آراوو او اهو او په متابعت په سلهاوو فرقې او مذاهب جوړ شول، انبياء دغه تفريق خلقو ته نه دی ښوولی، د دوی په نزد د ازمنه وو او امکنه وو او نور اختلاف صرف فروعی اختلاف وو، او په اصول الدين کې ګرد سره بالکليه متفق وو.

كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾

چې هر يو حزب ګوند (له دوی نه) په هغه (باطل دين) چې له دوی سره دی، خوشال دی.

تفسير: يعنې داسې به يې ګڼل چې يواځې همدغه مونږ پر حق دين يو، او ځمونږ همدغه لاره سمه او صافه لاره ده.

فَذَرُّهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾

پس پرېږده (ای محمده!) دوی په ګمراهی خپلې کې تر يوه وخته (د مرګه) پورې.

تفسير: يعنې هغو کسانو چې د انبياوو په متفقه وو هداياتو کې ګوندونه (ډلې) جوړ کړل، او سره بېلې بېلې فرقې او ملتونه يې قائم کړل، او هره فرقه يواځې پر هم هغو خپلو عقائدو او خيالونو د زړه له کومې ټينګه ولاړه ده، او په هيڅ ډول له هغه څخه مخ نه اړوي، اګر که ته ډېر پند او نصيحت هم وفرمايي، نو تاسې په دغه غم کې خپل ځان زيات مه کړوئ!، بلکه دوی ته لږ مهلت ورکړئ!، چې دوی د غفلت او جهالت په نشو کې ډوب او نشه پراته وي، څو هغه موعوده ساعت ورسېږي، او د دوی سترګې ټېغې ټېغې پاتې شي، يعنې موت يا د الله تعالی عذاب د دوی پر سرونو او شاوخوا وګرځي.

يَجْسِبُونَ أَنَّهُمْ بِمَنْ قَالِ وَيَنبِئُونَ ﴿٥٥﴾ نَسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

آيا ګمان کوي دوی د دې چې بېشکه هر هغه خيز چې ورکوو يې مونږ دوی ته (په دنيا کې

مدد ورسره کوو) په هغه خیز له ماله او (له) ځامنو. چې تلوار کوو مونږ دوی ته په خیراتونو (او) اکرامونو؟ نه ده داسې) بلکه نه پوهیږي دوی (چې دا استدراج او امهال دی).

تفسیر: همدغه د دوی خیال وو، لکه چې ویل به یې: ﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا كُنَّا لَأَمْوَالًا وَأَوْلَادًا وَمَا كُنَّا بِمُعَذِّبِينَ﴾ (د السبأ سورت (۴) رکوع (۳۵) آیت (۲۲) جزء)، یعنې که مونږ د الله تعالی په نزد مردود او مبعوض وی؛ نو دغه مال او دولت او اولاد او نور یې ولې مونږ ته په دغه کثرت سره راکړي دي؟ یعنې په دې نه پوهیږي چې د مال او اولاد دغه افراط د دوی د فضیلت او کرامت له سببه نه دی، بلکه د امهال او استدراج په بناء دی، هغومره مهلت او ډیل چې دوی ته ورکاوه کیږي؛ په همدغه اندازه د دوی د شقاوت جام تر څنډو (غاړو) پورې ډ کیږي: ﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ﴾ (۹) جزء د الأعراف سورت (۱۸۲ - ۱۸۳) آیتونه (۲۳) رکوع).

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشِيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿۵۱﴾

بېشکه هغه کسان چې دوی له (خوفه د) عذاب د رب خپل ویریدونکي دي تل.

تفسیر: یعنې صادق او خالص مؤمنان سره له ایمانه او احسانه د کفارو او مغرورینو پشان له «مکر الله» څخه مأمون نه دي، بلکه تل تر تله د الله تعالی له وېرې څخه لرزېږي او ویرېږي چې الله تعالی دې نه کړي چې دغه انعامات او احسانات چې پر مونږ په دغه دنیا کې شوي دي؛ امهال او استدراج وي، د حسن بصري رحمه الله مقوله ده: «مؤمن نېکی کوي او ویرېږي، او منافق بدی کوي او له سره یې فکر خراب نه وي».

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۲﴾

او هغه کسان چې دوی په آیتونو د رب خپل ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې پر کونیه وو او شرعیه وو آیتونو دواړو باندې یقین او داسې عقیده لري، چې هر شی دلته راد مخه کیږي؛ هغه عین الحکمت او صواب دی، او هر هغه شی چې هلته رادمخه کیږي؛ هغه هم بالکل حق او هر هغه حکم چې راکاوه کیږي؛ هغه من کل الوجوه صواب او معقول دی.

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿۵۳﴾

او هغه کسان چې دوی په رب خپل پورې نه شریکوي (بل هیڅ شی).

تفسیر: یعنې پر خالص ایمان او توحید په طریقه د اخلاص سره قائم دي، او هر یو عمل په صدق او اخلاص سره اداء کوي، د خفي یا جلي شرک یوې شائبې ته د راتللو موقع نه ورکوي.

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿۵۴﴾

او هغه کسان چې ورکوي هر هغه چې ورکوي یې دوی (له زکاتونو او خیراتونو) حال دا چې زړونه د دوی ویریدونکي دي (له نه قبلېدو نه، ځکه چې) بېشکه دوی رب خپل ته ورتلونکي دي.

تفسیر: یعنې څه پوهیږو چې هغه هلته مقبول شو که نه؟ وروسته مو په کار راځي که نه؟ د الله تعالی په لاره کې د صرفولو څخه تل د دوی په زړونو کې دغه وېره او اندېښنه وي او پر خپل عمل باندې نه مغرورېږي، او سره له نېکي کولو هم ویرېږي.

أُولَئِكَ يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿۱۱﴾

دغه کسان ډېر تلوار (او رغبت) کوي په نېکيو (طاعاتو) کې، او دوی هغو (نېکيو) ته رومي کېدونکي دي (له نورو خلقو نه).

تفسير: هم په دنيا کې او هم په آخرت کې، لکه څنگه چې الله جل جلاله فرمايلي دي: ﴿فَأَتَتْهُمْ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسُنَ ثَوَابُ الْآخِرَةِ﴾ (۴ جزء، د آل عمران سورت (۱۴۸) آيت، (۱۵) رکوع)، نو په حقيقت کې اصلي نيکي په صالحه وو اعمالو، حميده وو اخلاقو او فاضله وو ملکاتو کې وشوه، نه په اموالو او اولادو کې لکه چې د کفارو گمان وو.

وَلَا تُكَلِّفُ نَفْسًا وِجْرًا وَلَا وِجْرًا نَفْسًا وَلَا يَكْتُمُ الْبِرَّ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۱۲﴾

او نه تکليفوو (نه مکلفوو) هيڅ نفس مگر په قدر د طاقت د ده، او ځمونږ سره يو کتاب (لوح محفوظ يا عملنامې) دی، چې بيانوني حق رښتيا، او پر دوی به هيڅ قسم ظلم ونه کړ شي (په تزييد د عقاب، يا تنقيص د ثواب سره).

تفسير: يعنې هغه اعمال او خصال چې پاس بيان شول، کوم داسې مشکل کار نه دی، چې د هغه تحمل د انسان له طاقته خارج وي، ځمونږ عادت داسې نه دی چې خلق په مالا يطاق شيانو مکلف کړو، دغه گړدې خبرې داسې دي چې که تاسې توجه وکړئ؛ نو پخپله يې حاصلولی شئ، هغه کسان چې د کاملينو سابقينو درجي ته نشي رسېدلی، دوی دې هم خپل وسعت او همت سره موافق پوره هم هغسې سعي او کوشښن وکړي چې پرې مکلف دي، د هر يوه اعمال ځمونږ په نزد د اعمالو په صحائفو کې درجه په درجه ليکلي موجود دي، چې د قيامت په ورځ د گړدو په مخ کې پرانستلی او کېښودلی کېږي، او د هغه سره موافق به دوی ته جزاء ورکوله کېږي، چې په هغه کې د يوې ذرې په اندازه هم ظلم او تېری نه کېږي، او نه د چا کومه نيکي ضايع کېږي، او نه يې اجر کم ورکاوه کېږي، نه بې وجه او بې قصوره د بل چا بار پرې اچولی کېږي.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرٍ مِّنْ هَذَا وَهُمْ أَعْمَالٌ مِّنْ دُونِ ذَلِكَ هُمْ لَهَا غُلُونَ ﴿۱۳﴾

بلکه زړونه د دغو (کفارو) په غفلت کې دي له دغه (قرآنه)، او شته دوی ته عملونه (ناپاکه او کارونه بېاکه) غير له دې (شرکه د دوی) چې دوی د هغو عملونو کوونکي دي (نو به پرې بيا مومي جزاء او هم دوی به داسې په غفلت او معصيت کې مشغول او سپړي).

تفسير: د آخرت له حسابو او کتابه دغه خلق غافل او بې پروا، او په دنوي چارو کې مشغول او لگيا دي، او له سره له هغو څخه نه وزگارېږي، چې د آخرت په طرف توجه وکړي، يا يې دا مطلب چې د دوی په زړونو کې کفر او نفاق ځای نيولی دی، او دوی د شک، تردد، غفلت او د جهالت په تورو تيارو موجونو او چپو کې ډوب شوي دي، لويه گناه خو دغه شوه، باقي له دې نه ماسوا نور ډېر گناهونه شته چې دوی يې سره ټولوي، او د يوې شېبې له مخې هم له هغه څخه نه دي جدا، او نه ښايي هم ترې جدا شي، ځکه هغه بد اعمال چې د دوی په حق کې د دوی د بد استعداد لامله (له وجې) مقدر شوی دی، هغه به خامخا دوی کوي، او خامخا د هغه جزاء به مومي.

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِم بِالْعَذَابِ إِذْ هُمْ يُجْرُونَ ﴿۱۴﴾ لَاجْرَ لَكُمْ يَوْمَئِذٍ مِنَّا وَلَا نَتَصَوَّرُونَ ﴿۱۵﴾

تر هغه پورې کله چې ونيسو مونږ (هم هغه) غنيان (غنيان منعمان) د دوی په (دنوي) عذاب (د قتل يا قحط يا نور، نو) ناڅاپه دوی به فريادونه کوي (ټنډارې وهي). مه کوئ فریاد نن ورځ (ځکه چې) بېشکه تاسې سره له مونږ څخه هيڅ مدد به ونه کړی شي (په خلاصولو کې له عذابه).

تفسیر: تفسیر: یعنی خه وخت چې په دنیوي یا اخروي عذاب کې مبتلا شي؛ نو ژاري او سخت شورماشور اچوي، چې مونږ ته له دغه آفت څخه نجات راکړه! ښه، په دغه وخت کې به د دوی نجات ورکوونکی څوک وي؟ نو حکم صادرېږي چې چې شئ! له سره شورماشور مه کوئ! چې دغه ټولې ژړا او انگولا موبېکاره ده، نن هیڅوک ستاسې نصرت او مرسته نشي کولی، او نه مو ځمونږ له عذابه خلاصولی شي.

قَدَاكَاتِ اِيْتِي تَتْلِي عَلَيْنَا قُلْتُمْ عَلَىٰ اَعْقَابِكُمْ تُكْمِرُونَ ﴿١٥﴾ مُسْتَكْبِرِينَ ﴿١٦﴾ بِسِرَاتِهِمْ جُرُورًا ﴿١٧﴾

په تحقیق وو آیتونه (د قرآن) ځما چې لوستلي به شو پر تاسې (هر وخت) پس وئ به تاسې په پوندو خپلو چې بېرته به ګرځېدئ (او نه به مو مانه کلام ځما). په دې حال چې کبر کوونکي به وئ په دې (قرآن یا محمد یا کعبه) حال دا چې د شپې قصې کوونکي به وئ (په طعن د مقدساتو کې) مسخري به مو کولې، پرېښودل به مو (قرآن او نور مطهرات او ترې تېښتېدئ به).

تفسیر: یعنی ولې اوس شورماشور لګوئ او نارې سورې وهئ، هغه وخت مو په یاد راوړئ چې رسول الله صلی الله علیه وسلم به تاسې ته د الله تعالی آیتونه اورول او تاسې به په ډېر سرعت سره ترې تېښتېدئ، او د هغو آیتونو اورېدلو ته به مو هیڅ فکر او توجه نه کوله، بلکه ستاسې کبر، غرور او ځانمني (خودنمائي) به له سره تاسې ته اجازه نه درکوله چې هغه ومني، یا د انبياء الله عليهم السلام خبرو ته لږ غوږ کېږدئ، یعنی کفار به د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم له مجلسه داسې تېښتېدل لکه چې دوی (العیاذ بالله) د کومې چټې (بېکاره) او فضولې قصې له اورېدلو څخه په تنګ شوي ترې لار شوي وي، یا به د «سِرَاتِهِمْ جُرُورًا» مطلب دا وي چې د شپې له مخې به دوی په حرم شریف کې کېناستل، او د دې په ځای چې مؤمنان شي، او په حرم محترم کې عبادت وکړي، او ترې چارچاپېر طواف وکړي؛ د رسول الله صلی الله علیه وسلم یا د عظیم الشان قرآن په نسبت به یې خبرې کولې، او راز راز قصې او افسانې به یې له خپله ځانه جوړولې، چا به ورته کوډګر ساحر ویل، چا به د شاعري نسبت ورته کاوه، چا به کاهن باله، یو به یو شی ویل، بل به بل شی اورول.

اَقَامَ يَدَيَّ بَرًا وَقَوْلًا مُّجَادًّا هُوَ مَا لَمْ يَأْتِ اَبَاءَهُمُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٨﴾

آیا پس فکر نه کوي (کفار) په دې وینا کې (چې قرآن دی)؟ آیا که راغلي دي دوی ته هغه څه چې (رسول او قرآن دی) او نه وو راغلي پلرونو پخوانیو د دوی ته (نو ځکه انکار کوي)؟

تفسیر: یعنی دغه منکرین د قرآن عظیم الشان په محاسنو کې غور او فکر نه کوي، که نه حقیقت الحال به ورمنکشف کېده، چې بلا شبهه دغه د الله تعالی جل و علا شأنه کلام دی، چې په هغه کې د ټولو امراضو صحیح علاج ښوولی شوی دی، چې الفاظ یې موجز او معجز او معاني یې واضح او لائح دي، او د نورو د سماوي کتابونو او انبیاوو مصدق او مؤید دی، آیا که راغلي دي ته هغه څه چې نه وو راغلي پلرونو پخوانیو د دوی ته؟ یعنی نصیحت کوونکي به تل وو، یا به انبياء الله عليهم السلام یا به د انبیاوو اتباع، او اسماني کتابونه هم پرله پسې نازلېدل، کله یو او کله بل، کله په یو ځای او کله په بل ځای کې، او دغه کومه نوې خبره نه ده، چې د هغې مثال او نمونه په پخوانیو ازمنه وو کې نه ده لېدلې شوې، هو! دغه ډېر اکمل او خورا اشرف او اقدس کتاب چې اوس نازل شوی دی، په دغه لوی شأن اعلی مرتبې سره پخوا کوم کتاب نه دی راغلی، نو د دې مقتضی داسې وه چې لا زیات ښایي د دغه نعمت قدر مو کړی وی، او په ښه شان سره مو د هغه استقبال کولی، او د هغه د غږ په مقابل کې به مو «لِیک» ویلی وی، لکه چې أصحابو کرام رضي الله تعالی عنهم ویلی دی.

تنبیه: بنیایی دلته له ﴿إِنَّمَا هُمْ الْعُقَلَاءُ﴾ خخه «الآباء الأبعدین» (لری پلرونه او نیکونه) مراد وی، او هغه چې ﴿بِئْسَ﴾ شریف په سورت کې ﴿لِئِنَّذَرُوهَا مَا أَنْذَرَ آبَاؤُهُمْ﴾ راغلی دی؛ هلته به د «الآباء الأقربین» نژدی پلرونه او نیکونه اراده کړه شوي وي، والله أعلم.

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ﴿۱۸﴾

آیا که نه دی پیژندلی (کفارو) رسول خپل (په صداقت او امانت سره) پس دوی له ده خخه منکران دي.

تفسیر: یعنی آیا ځکه یې پر تکذیب او اعراض لاس پورې کړی دی، چې هغوی د خپل د دغه نبی الله له احواله باخبره نه دي؟ حال دا چې ګرد عرب پوهیږي چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له هلکتوبه صادق، امین، عقیف او متقی وو، خاوند د علم، حلم، کرم، جود، سخا، وفا، احسان، مروت، او کمال د عقل، صحت، حسب، نسب، اخلاق او آداب وو، لکه جعفر رضي الله تعالى عنه د حبشي د نجاشي (باچا) په مقابل کې او مغیره بن شعبه د نائب کسری په مخ کې او ابو سفیان د کفر په حالت کې د روم د قیصر په دربار کې د همدغو اوصافو اظهار کړی وو، نو بیا د داسې صادق متقی بنده په نسبت داسې ګمان کېدی شي چې (العیاذ بالله) هغه پر الله تعالی دروغ تړي، یا هغه یو اوږه سپری دی، یا بیخي ناشنا او پردی او بېګانه دی؟.

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُمُ بِالْحَقِّ وَكَانُوا لِلْحَقِّ كَافِرُونَ ﴿۱۹﴾

آیا وایي دوی چې په ده لېونتوب دی (نه ده داسې لکه چې دوی یې وایي، او ګمانونه کوي) بلکه راغلی دی (دا محمد) دوی ته په حق (دین) سره، او اکثر د دوی حق لره ناخوښوونکي دي.

تفسیر: ځکه چې مخالف دی له هوای نفساني او له مقتضای شیطاني د دوی، او اکثر یې ځکه وفرمایل؛ چې بعض محض له جهته د شرم او ننگ او ملامتی د قوم ایمان نه راوړي، لکه ابو طالب.

شیخ الهند د دې آیت ترجمه داسې کړې ده: «یا وایي چې هغه سودایي دی، هیڅ نشته، هغه خو دوی ته رښتیا خبره راوړې ده، او پر دغو ډېرو رښتیا خبره بده لګیږي».

وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ سُبُلَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ فِيهِنَّ ﴿۲۰﴾

او که متابعت کړی وی حق (الله، قرآن) د نفساني غوښتنې د دوی (په وجود د ډېرو معبودانو کې)؛ نو خامخا خراب شوي به وو اسمانونه او ځمکه او هر هغه (مخلوق) چې په دوی کې دی.

تفسیر: یعنی که رښتیا خبره پر دوی بده لګیږي؛ ودې لګیږي، صداقت، حقانیت او رښتیا د دوی د خوښې او خواهش نشي تابع کېدی، که د دوی د خوښې او خواهشونو سره موافق احکام صادرولی؛ نو د هغه الوهیت به نه وی پاتې، او په دغه تقدیر سره به د اسمان او د ځمکې دغه محکم انتظامات څرنگه قائم پاتې کېدی شوی؟

بَلْ آتَيْنَهُم بَيِّنَاتٍ

بلکه راوړی مو دی دوی ته ذکر پند د دوی (چې قرآن مجید دی).

تفسیر: او دوی به تل د هغه ارمان او تمنا داسې کوله: ﴿لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ * لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ﴾ (۲۳ جزء د الصافات سورت (۱۶۸ - ۱۶۹) آیت (۵) رکوع).

فَمَنْ عَنْ ذِكْرِهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤١﴾

پس دوی له ذکر پند خپل مخ ګرځوونکي دي (فکر او غور ورته نه کوي).

تفسیر: یعنی څه وخت چې دغه قرآنکریم دوی ته راغی، او داسې راغی چې له هغه څخه د دوی قومي حیثیت ته عظیم الشان فخر او شرف حاصل شو؛ نو اوس دوی ولې ترې مخ اړوي؟ او داسې اعلیٰ فضل او شرف په ویریا له خپله لاسه ضایع کوي.

أَمْ سَأَلْتَهُم خَرْجًا فَأَجْرَ رَبِّكَ هَيْرَةً وَهَوَّاءِ الزَّرِيقِ ﴿٤٢﴾

آیا غواړې ته (ای محمده!) له دوی نه څه اجرت (په دغه تبلیغ او رسالت خپل، نو ځکه درباندي تهمت وايي)؟ پس هغه اجرت در ب ستا چې (دنیوي رزق او اخروي ثواب دی) خیر ډېر غوره دی (تاته د دوی له اجره)، او هم دغه (الله) ډېر غوره د ټولو رزق روزي ورکوونکیو دی.

تفسیر: یعنی تاسې د دعوت او تبلیغ او نصیحت او خیر غوښتلو په مقابل کې له دوی نه د څه مزدوری او معاوضې او اجرت غوښتونکي هم نه یی، هغه د دواړو دولت چې پاک الله تاته مرحمت فرمایلی دی؛ هغه د دوی د هغې معاوضې څخه ډېر بهتر دی.

وَأَنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٤﴾

او بېشکه ته خامخا بولې دوی صافې سمې لارې طرف ته (چې دین د اسلام دی). او بېشکه هغه کسان چې نه راوړي ایمان په قیامت له سمې صافې لارې څخه خامخا کېدونکي دي (لارې د ضلالت ته).

وَلَوْ جِئْتَهُمْ وَكُفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَّجُوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤٥﴾

او که مهرباني کړي وی مونږ پر دوی، او لرې کړي وی مونږ هغه چې په دوی وو له ضرره (چې قحط دی)؛ نو خامخا به لا ټینګ شوي وو دوی په ګمراهی تجاوز سرکښی خپله کې حال دا چې حیران او متردد به وو.

تفسیر: یعنی که دغه منکران له تکلیف څخه وباسو، او آرامي ور په برخه کړو؛ بیا هم دوی احسان نه مني، او له شرارت او سرکښی څخه نه اوړي، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ښېرا یو ځلې پر مکینانو قحط (سوکره) نازل شو، بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعاء هغه ترې لرې شو، ښایي چې دلته یې همغه فرمایلی وي.

وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا رَبَّهُمْ وَلَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٦﴾

او خامخا په تحقیق ونيول مونږ دوی په عذاب سره (څو عاجز او نرم شي)؛ پس غاړه یې کېښوده (او عاجزي یې ونه کړه) رب خپل ته، او نه تضرع زاري یې وکړه (بلکه لا سرکښ او متکبر شول).

تفسیر: مثلاً قحط او نور آفات پرې مسلط شول، خو سره له هغه دوی د عجز له لارې وروړاندې نشول، او د الله تعالی احکامو ته یې غاړه کېښودله.

حَتَّىٰ إِذَا فُتِنَّا عَلَيْهِمْ بِآبَاءِ عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذْ هُمْ فِيهِ مُبَسِّوْنَ ﴿۳۵﴾

تر هغه پورې کله چې وپرانستله مونږ پر دغو (منکرانو) يو ور (دروازه) خاوند د عذاب سخت؛ ناخاپه دوی په دغه (عذاب) کې حيران ناامیده وو له هر خیره.

تفسیر: له دې نه يا د آخرت عذاب مراد دی، يا د جنگونو د هغو دروازو (وړونو) پرانستل مقصود دي، چې په هغوی کې دوی ګرد سره سترې او ستومان او بېرته کېناستل.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿۳۶﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي يې دي تاسې ته غوږونه (د سامعې قوه)، او سترګې (د باصرې قوه)، او زړونه (د بصیرت قوه)، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (او حق يې ډېر لږ په ځای کوئ).

تفسیر: په غوږونو سره د هغه تنزیله آیات واورئ!، او په سترګو يې تکوینیه آیات وګورئ!، او په زړونو سره د دغو دواړو په پوهېدلو کې کوشنې وکړئ!، د دغو نعمتونو شکر په خو په دې کې وه چې د ده دغه در کړي قوتونه تاسې د ده د احکامو په تعميل کې مصروف کړئ!، مګر داسې نه کېږي، او اکثر اوقات اکثر انسانان دغه قوتونه بې ځای لګوي.

وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۳۷﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي (خواره کړي) يې یئ تاسې په ځمکه کې، او خاص همدغه (الله) ته به ورجمع کړی شی په قیامت کې).

تفسیر: هلته به د هر یوه د شکر ایستلو او شکر نه ایستلو بدل وررسيږي، په هغه وخت کې به هیڅ یو انسان او هیڅ یو عمل نه غیر حاضرېږي، هغه ذات چې دغه ګرد شیان يې منتشر (خواره) کړي دي؛ دغه کار هم هیڅ اشکال نه لري چې هغه ټول سره بیا یو ځای مجتمع او راټول کړي.

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۳۸﴾

او دغه (الله) هغه ذات دی چې ژوندي کوي او مړه کوي، او خاص د همدغه کار دی اختلاف بدلول د شپې او د ورځې، نو آیا پس تاسې عقل نه چلوئ، (او عبرت نه اخلئ؟).

تفسیر: د هغه الله تعالی لوی ذات په قدرت او قبضه کې چې د ژونديو وژل او د مړيو بیا ژوندي کول، يا له تیارو څخه رڼا ایستل، يا په رڼا کې د تیارو ننه ایستل دي (او د شپې او د ورځې سره اختلاف چې کله يې اوږدوي او کله يې لنډوي، کله يې یخوي او کله يې تودوي)؛ نو د دی لوی قدرت په مقابل کې دغه څه سختي او اشکال لري چې تاسې بیا ژوندي کړي، او له سترګو څخه مو دا د جهل پردې لرې کړي؟ څو وروسته له هغه اشیاءو حقائق ډېر په ښه صورت سره درمنکشف شي، لکه چې په قیامت کې به کېږي: ﴿قَبْصَةُ الْيَوْمِ حَدِيدٌ﴾.

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿۳۹﴾ قَالُوا إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۴۰﴾

لَقَدْ وَعَدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۴۰﴾

بلکه وایي (دا کفار) په شان د هغې وینا چې ویلې ده پخوانیو کفارو. چې (ویلی وو هغه قول پخوانیو کفارو چې دغه دی:) ویل دوی: کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي (وراسته)؛ نو آیا مونږ به خامخا بیا ژوندي راپاخول کیږو (بلکه نه کیږو). خامخا په تحقیق وعده کړې شوې ده له مونږ سره، او له پلرونو ځمونږ سره همدغه وعده پخوا له دې، نه دي دا خبرې مگر دروغجنې قصې دي د پخوانیو خلقو.

تفسیر: یعنی کفار وایي: دغه له سره د عقل او فهم خبرې نه دي، محض د پخوانیو خلقو د ږندو په تقلید پسې رهي (روان) دي، او همدغه پخواني دقیانوسي شکوک او شبهات راوراندې کوي، چې له دوی نه مخکې به رومنیو خلقو هم کول، یعنی وروسته له دې نه چې مونږ په خاورو کې ګډوډ شو؛ نو بیا به څرنگه ژوندي کیږو؟ داسې له عقله او پوهې لرې خبرې چې مونږ ته اورولې شي؛ پخوا له دې نه ځمونږ پلرونو او نیکه ګانو ته هم شوي دي، لیکن مونږ تر نن ورځې پورې د خاورې له ذراتو او د ورستو هډوکو له بڅرکو د انسان خلقت او ژوندون نه دی لیدلی.

قُلْ لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۳۲﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۳۳﴾

ووايه (ای محمده! دغو منکرانو ته) چې چاته ده دغه ځمکه او هغه مخلوقات چې په هغې کې دي (خلقا و ملکا و عبيدا) که چېرې یې تاسې چې پوهېږئ؟ (نو راونیسي خالق او مالک یې!). نو ژر وبه وایي: خاص الله ته دي، ووايه (ای محمده دوی ته: نو) آیا پس تاسې پند نه اخلئ (او غور پرې نه کوئ؟).

تفسیر: چې د هغه الله تعالی قبضه پر ګرده ځمکه او د ځمکې پر ګردو شيانو ده؛ نو آیا دغه ستاسې یو موتی خاوره به د هغه له قدرته خارج وي؟.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿۳۴﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿۳۵﴾

ووايه: څوک دي رب د اسمانونو اوو، او رب د عرش ډېر لوی؟. نو ژر وبه وایي دوی چې (دغه ټول خلقا و ملکا و عبيدا منسوب) الله ته دي، نو ووايه (ای محمده دوی ته چې) آیا پس نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله، او ځان نه ساتئ له شرکه؟).

تفسیر: چې دومره لوی مالک الملک به تاسې د دغو ګستاخیو او سپین سترګیو په بدل تر کوم ځای پورې کش کاري؟ آیا دغه انتهایي ګستاخی او سپین سترګي نه ده چې هغه مطلق مالک الملک مو په خپل زعم له یوې بې مقدارې ذرې څخه هم عاجز او ناتوانه دروي؟.

قُلْ مَنْ مِّنْ بَيْدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۳۶﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّى تُسْحَرُونَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده دوی ته چې) څوک دی هغه ذات چې په لاس د ده کې باچاهي تصرف دی د هر څیز، او دی پناه ورکوي (مخلوقاتو ته) او پناه نه ورکوله کېږي په (ضرر د) ده باندې که یې تاسې چې پوهېږئ؟. نو ژر وبه وایي چې (دا صفات) خاص الله ته دي، ووايه (ای محمده دوی ته) پس څرنگه ټکي درباندي کوله شي (او ګرځئ له حقه، یا کوم طرف ته سحر درباندي کاوه شي).

تفسیر: یعنی په هر څیز د الله تعالی واک او اختیار چلیری، او الله چې چاته د پناه ورکولو اراده وکړي پناه ورکوي؛ مگر بل هیڅوک ده الله تعالی مجرم ته پناه نشی ورکولی نو ژر به دوی ووايي چې دغه خاص صفات الله تعالی ته دي، نو ورته ووايه ای محمده له کوم طرفه مکر او فریب در باندی کولی شی چې د هغه له امله تاسی مسحور شوي یاستی او حق نه قبلوی؟.

بَلْ آتَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿۹۱﴾

بلکه راتله مو کړي دي دوی ته په حق (چې قرآن، توحید او بعث بعد الموت مو ورته راوړی دی)، او بېشکه دوی خامخا دروغچنان دي (چې ترې انکار کوي).

تفسیر: یعنی په دلائلو او شواهدو سره ظاهر کړی شوي دي، چې هر هغه چې دوی ته ویل کيږي؛ بیخي صحیح او حق دي، او دغو خلقو محض د دروغو خیالاتو متابعت کړی دی.

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلَهٍ إِذْ أَذْهَبَ كُلَّ إِلَهٍ مِمَّا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿۹۲﴾

نه دی نیولی الله هیڅ ولد، او نشته ورسره هیڅ معبود (شریک په الوهیت کې)، او که وی ورسره بل معبود؛ نو په دغه وخت کې خامخا بیولی او (بېل کړی) به وو هر یو معبود هغه مخلوق چې پیدا کړی یې وو (دوی له نورو مخلوقاتو خپل ځان ته)، او خامخا غلبه کوله ځینو دوی پر ځینو نورو، پاکي ده الله لره له هغه چې بیانوي یې (له ولد او شرک).

تفسیر: یعنی د ځمکې او د اسمان او تر ذراتو پورې د ټولو موجوداتو او مخلوقاتو مالک او مختار همغه الله جل جلاله دی، نه الله تعالی ځوی، لور ته محتاج، او نه مددگار یې په کار دی، او نه د ده په حکومت او سلطنت کې هیڅ کوم داسې شریک شته چې د یوې ذرې په اندازه د مستقل اختیار خاوند وي، او که داسې وی؛ نو د هر باختیاره حاکم رعایا به سره بېلېده، او خپل لاولسکر به یې ټولواوه، او په هغه بل به یې یرغل (حمله) وروړي، او د عالم دغه مضبوط او محکم نظام به یې د څو ورځو له مخې هم قائم نه پاتې کېده.

عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَلَّىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۹۳﴾

عالم دی پر پټو او په ښکاره وو، پس ډېر لوی (پورته لوړ) دی له هغه څیز چې شریکوي یې ورسره.

تفسیر: یعنی چې د هغه د عام او تام قدرت حال پخوا له دې نه بیان شوی دی، او د هغه محیط علم داسې دی چې له هغه ځنې هیڅ یو ظاهري او باطني او د غیب او شهادت خبرې پټې او مخفي نه دي، آیا د ده په قدرت کې هغه شیان شریکېدی شي چې د هغوی قدرت او علم او نور ګرد صفات محدود او مستعار دي؟ استغفر الله!.

قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيدُ مَا يُوعَدُونَ ﴿۹۴﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۹۵﴾

ووايه (ای محمده!) ای ربه ځما! که چېرې وښيي ته ما ته هغه (عذاب) چې وعده یې کوله شي (له دوی سره). ای ربه ځما! پس مه ګرځوه ما په قوم ظالمانو کې.

تفسیر: یعنی څرنګه چې د الله تعالی په دربار کې د کفارو له خوا داسې ګستاخي او سپین سترګي تر سره کيږي؛ نو یقیناً کوم سخت عذاب به نازلېږي، نو ځکه هر مؤمن ته هدایت شوی دی چې د الله تعالی له عذابه وویرېږي، او داسې

دعاوي و کړې: «ای الله تعالی! کله چې پر ظالمانو عذاب نازلوي؛ ما په هغه کې مه شاملوه!»، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «وإذا أردت بقوم فتنة فتوفني غير مفتون»، مطلب دا چې: ای الله تعالی! مونږ د ایمان او احسان په لاره کې مستقیم ولره، او داسې کوم تقصیر له مونږه صادروه مه چې «العیاذ بالله» ستا په عذاب کې شامل شو، په بل ځای کې داسې ارشاد دی: «وَأَتَقُوا فِتْنَةَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً» (۹ جزء د الأنفال (۲۵) آیت (۳) رکوع)، دلته یې رسول الله مبارک مخاطب ګرځولی دی، خو اصلي مقصد یې نورو ته اورول او پرې خبرول دي، لکه چې د دغه عظیم الشان قرآن عمومي عادت دی.

وَإِنَّا عَلَىٰ أَنْ تَرْيَكُمَا نَعِدُهُمْ لَقَدِيرُونَ ﴿۹۵﴾ إِذْ قَعَبَ بِآلِئِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةِ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿۹۶﴾

او بېشکه مونږ په دې کار چې وښیو تاته هغه عذاب چې وعده یې کوو له دوی سره خامخا قادر یو (لیکن مؤخر کوو یې حکمتاً و مصلحتاً). دفعه کړه (ای محمده!) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه دی بدې (او ضرر د دوی تاته)، مونږ ته ښه معلوم دی هغه (خبرې) چې ستایي دوی (تا یا ما، نو ور به کړو پرې دوی ته جزاء).

تفسیر: یعنی دغه ځمونږ په قدرت کې دی چې ستاسې تر سترګو لاندې به همدغې دنیا کې هغوی ته سزا ورکړو، لیکن ستاسې د لوړ مقام او د لوړې مرتبې او اعلیٰ اخلاق مقتضی داسې ده، چې د هغوی بدې په ښکې سره دفع کړئ! تر هغه پورې چې د هغو د دفع امکان وي، او له دغسې چټې خبرو څخه خفه نشئ، مونږ ته د دوی ټول اعمال معلوم دي، او په ټاکلي وخت کې به هغوی ته کافي سزا ورکوله کېږي.

وَقُلْ رَبِّ اعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطَانِ ﴿۹۷﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه ځما پناه غواړم په تا پورې له چخولو (وسوسو) د شیطانونو نه (چې راکاږي خلق ضلالت ته).

تفسیر: پخوا د شياطين الانس سره د سلوک او ګزارې طريقه ښوولې شوې وه، لیکن شياطين الجن په دغه طريقه سره نشو متاثر کېدلی، او هيڅ يو تدبير او پوست و ضعيت په هغوی اثر نشو غورځولی، او نه پرې سمېدل، د دوی علاج يواځې په استعاذه سره کېږي، یعنی د الله تعالی په پناه کې ښايي چې سپری ورشي، خو هغه مطلق قادر د دوی د لاس اوږدولو او وسوسو څخه یې محفوظ کړي.

وَاعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿۹۸﴾

او پناه غواړم په تا پورې ای ربه ځما! چې حاضر شي (دوی) ماته (په لمانځه یا تلاوت د قرآن یا په ځنګدن کې).

تفسیر: یعنی په هيڅ يوه حال کې مې مه پرېږده چې شيطان ماته رانزدې شي، يا خپل وار او ګزار پر ما وکړي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجِعُونِ ﴿۹۹﴾ لَعَلِّي أَعْمَلُ صَالِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّا إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَائِلُهَا وَمِن وَرَائِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۱۰۰﴾

تر هغه پورې کله چې راشي يو د دوی ته (اسباب د) مرګ؛ نو وبه وایي: ای ربه ځما! بېرته وګرځوه ته ما (دنيا ته). ښايي چې زه عمل وکړم ښکې په هغه څيز کې چې بېرته پرېښی دی ما

(په دنیا کې، نو فرمایي الله چې) نه دي داسې (چې ته بهر ته دنیا ته وگرځېدی شي، ایمان او صالح عمل ته) بېشکه دغه د رجعت خبره داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ویونکی د هغې دی، او په مخ کې د دوی دی برزخ (پرده د قبر ده، چې یې نه پرېږدي رجوع ته) تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاخولی کیږي.

تفسیر: یعنې تاسې دغه د کفارو بدې په ښه طریقه سره دفع کوئ! او هغه خبرې چې دوی یې جوړوي؛ هغه مونږ ته راپرېږدئ! تر هغه پورې چې د دوی د ځینو د موت وخت راشي، او د نزع په وخت کې د عذابونو مبادي معاینه کړي، او په افسوس او ارمان کولو شروع وکړي، او په هغه وخت کې داسې تمنا وکړي چې ای الله! د قبر د ورتلو په ځای ما پرېږده چې بهر ته دنیا ته لاړ شم! او د خپلو تېرو تقصیراتو تلافی وکړم! او څه نېک اعمال او د آخرت پانگه (سرمایه) ځان ته برابره کړم! او وروسته له دې نه بیخي له گناهونو او خطاوو او بدو چارو څخه لاس واخلم! او بالکل ورنژدې نشم! نو په دغه وخت کې به ای پروردگاره! ستا لوی لطف او مهرباني وي، کما قال الله تعالی: ﴿وَأَنْفِقُوا مِنْ تِلْكَ الْأَمْوَالِ لِمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ قُلْ إِنْ يَأْتِي أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولْ رَبِّ لَوْلَا أَخْرَجْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ فَأَصَدَّقْتُ وَأَكْفَىٰ مِنَ الصَّاحِقِينَ﴾ (۲۸ جزء، د المنافقون سورت (۲) رکوع (۱۰) آیت).

نو پاک الله به «ملائكة العذاب» ته وفرمایي چې: دغو منکرانو ته ووايئ: نه ده داسې چې ته به بهر ته دنیا ته وگرځېدی شي لپاره د ایمان او د صالح عمل، بېشکه دغه کلمه د رجعت یوه داسې چټي (بېکاره) خبره ده چې دی ویونکی د هغې دی، یعنې د اجل د راتگ څخه وروسته د دغه مقصد لپاره له سره نه ستانه (واپس) کیږي، او که بالفرض ستانه هم کړل شي؛ نو دوی به بیا له سره صالحه اعمال ونه کړي، او بیا به په همغو ملاحیو او مناہیو کې مشغولېږي: ﴿بَلْ بَدَأَ اللَّهُ مَا كَانُوا يُعْمَلُونَ مِنْ قَبْلُ وَوَرَدُوا لِعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَأَهُمْ لَكَذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع (۲۸) آیت).

وَإِذَا فُجِّرَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱۱﴾

نو کله چې پوکی وکړ شي په صور شپېلی کې (لپاره د قیام د قیامت)؛ پس نه به وي (نافع) نسبونه په منځ د دوی کې په دغه ورځ کې، او نه به پوښتنه کوي دوی یو له بله.

تفسیر: یعنې د برزخ د عالم څخه وروسته قیامت ور په سر درېږي، د دویم صور (شپېلی) د پو کلو څخه وروسته گرد مخلوقات به په یوه میدان کې سره راټولوي او درول کیږي، په دغه وخت کې به هر سړی پخپل فکر او اندېښنه کې لگیا وي، اولاد له مورې پلاره سره، ورور له وروره سره، مېرپه له ښځې سره، او خپل له خپلوانو سره څه کار او غرض نه لري، او هر یو به له بل څخه ناشنا او بېزاره وي، هیڅوک به د بل پوښتنه نه کوي، لکه چې د «عبس» سورت په اوله رکوع کې مرقوم دي: ﴿يَوْمَ يَقِفُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ * وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ * وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ * لِكُلِّ امْرِيٍّ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَانٌ يُغْنِيهِ﴾، له دې نه وروسته امکان لري چې له ځینو قربانونو او خپلوی څخه څه نفع وررسيږي، لکه څنگه چې الله تعالی د «الطور» سورت په لومړي رکوع کې فرمایلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾.

تنبیه: په ځینو احادیثو کې نبي کریم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: د قیامت په ورځ کې گرد د «نسب» او «صهر» د مادې تعلقات منقطع کیږي، یعنې په کار نه ورځي «إلانسبی و صهري» «علاوه ځما له نسب او صهره»، یا دا معنی چې دلته اوس په نسب فخر کوي، چې زه د هغه «شاه» او د دغه «خان» او د دې «صاحب» پلار یا خوی یا ورور یا بل څه یم، او هلته به دې نسبت او دې سبب ته هیڅ یوه فائده نه وي، او به پوښتنه کوي دوی یو له بله د دې نسب او حسب، او دغه به په سبب د ډېرې مشغولتیا د دوی وي پخپل غم کې، او دغه به پخوا له حسابې وي، ځکه چې هلته به خلاصی په عمل وي لکه چې فرمایي:

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۱۲﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿۱۳﴾ تَلَفَحُوا وَجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالْحِجُونَ ﴿۱۴﴾

پس هر څوک چې درنې شي تلې (يا تللي شوي) عملونه د دوی (معتمد وگرځي په نزد د الله)؛ پس دغه کسان هم دوی دي برياليان (کامياب - له عذاب خلاص شوي په مراد رسيدلي). او هر هغه څوک چې سپک يې وختلې تلې (يا تللي اعمال) د ده (چې وزن نه کړي په نزد د الله)؛ پس دا هغه کسان دي چې زيان يې کړی دی د نفسونو خپلو (په کفر او عصيان سره، اوس دوی) په دوزخ کې به تل پراته وي. سوځوي مخونه د دوی اور (د دوزخ)، او دوی په دغه اور کې غونج وچولي (کونجې تندي) (بدرنگه او بد مخي) به وي.

تفسير: د دوی بدن به له ډېرو سوځېدو څخه وپرسېږي، لاندنی شونډه به يې ښکته خوړندېږي، تر نامه پورې رسېږي، او پاسنی شونډه به يې تر ککړی هم ورپورته کيږي، او ژبه به يې (لکه د فيل شونډه) د باندې راووخې، او تر ځمکې به راوړدېږي: (اللهم احفظنا منه، ومن سائر أنواع العذاب).

نو وبه ويلی شي په عذاب کې له جانبه د الله تعالی هغو کسانو ته چې زيان يې کړی دی د خپل ځان:

أَلَمْ تَكُنْ أَلَيْسَ لِي تُسَلِّيَ عَلَيْكُمْ فَأَكْنَمُ بِهَا تَكْذِبُونَ ﴿۱۵﴾

آيا نه وو آيتونه (د قرآن) څما چې لوستل کېده پر تاسې (په دنيا کې)؛ پس وی تاسې چې پر هغو به مو تکذيب کاوه (چې اوس لایق د دې عذاب شوی).

قَالُوا رَبَّنَا عَلَبْنَاكَ يَا أَسْفُوتًا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ ﴿۱۶﴾ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنَّا عِندَنَا قَاتِلُونَ ﴿۱۷﴾

نو وبه وايي (کفار) ای ربه ځمونږ! غالبه شوې وه پر مونږ بدبختي ځمونږ، او وو مونږ يو قوم گمراهان (چې لاره د حق شيطان راڅخه ورکه کړې وه). ای ربه ځمونږ! (يو کړت) وباسه مونږ له دې دوزخه! پس که بيا راوگرځېدو مونږ (دې کفر ته)؛ پس بېشکه مونږ ظالمان يو (پر ځانونو خپلو باندې).

تفسير: يعنې دوی به اعتراف کوي چې بېشکه مونږ د خپلې بدبختي او بدقسمتي لامله دلته لويديلي يو، او د هغې صافې سمې لارې څخه په لوی لاس کاره شوي يو، او په خپلو ښو د دغه ابدي هلاکت په کنده کې لويديلي يو، اوس مو له دغه ځايه وباسه!، او بېرته مو دنيا ته ولېږه چې ښه عملونه وکړو، او له گناه او خطا څخه بيخي لرې وگرځو، او که بيا هم مونږ ستا د احکامو څخه غاړه وغړوله؛ بيا هره سزا چې راکوې، مونږ ستا په واک او اختيار کې يو، حال دا چې د دوی دغه وينا هم خطا ده، او دوی په کې دروغجنان دي، او دا وروستنی کلام دی د دوزخيانو، چې پس له دې خبرې څخه امر د سکوت به ورته وشي، نو دغو کفارو ته د «ملائكة العذاب» په ژبه د الله تعالی له جانبه داسې امر کيږي:

قَالَ اخْسُؤْ فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿۱۸﴾ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿۱۹﴾

وبه فرمايي چې تاسې چې شئ (پراته اوسئ خوار ذليل) په دې دوزخ کې او مه غږېږئ له ما سره (په دفع د عذاب کې). بېشکه شان دا دی چې وه يوه ډله له بندگانو څما (يعنې مؤمنان) چې ويل

دوی (تضرّعاً): ای ربه ځمونږه! ایمان مو راوړی دی (په ټولو مؤمن به شيانو)؛ نو بښنه وکړه مونږ ته (د گناهونو ځمونږه)، او مهرباني راباندې وکړه، او ته (ای پرودگاره!) خیر ډېر غوره د ټولو مهرباني کوونکیو یې.

تفسیر: یعنې خوشې چټي (بېکاره) او چپوله (فضول) خبرې مه کوئ!، اوس هر هغه څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا وگالی (برداشت کړئ)؛ له آثارو څخه معلومېږي چې د دې الهي ځواب د صدور څخه وروسته بیا داسې نارې سورې منقطع کېږي، او دوزخیان غیر له «زفیر» او «شهيق» څخه به بل کلام نه شي کولی، العیاذ بالله.

فَاتَّخَذَ نُوهُمُ مَسْخَرًا حَتَّىٰ اسْتَوْكُمُ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿۱۱﴾

پس نیولي وو تاسې دوی مسخرې کړی شوي پر دوی، تر هغه پورې چې هېر کړ (مسلمانانو) له تاسې څخه ای کفارو ذکر یاد ځما (په سبب د مشغولتیا د تاسې ای کفارو په تمسخر و د مسلمانانو کې) او وئ تاسې چې په هغوی پورې مو خندل (هر وخت له ډېره کبږه).

تفسیر: یعنې په دنیا کې کله چې مسلمانانو د خپل الله په حضور کې دعاء او استغفار کاوه؛ نو تاسې ورپورې ټوکې کولې، او دومره د هغوی په تحقیر او تکدیر پسې لویدلي وئ؛ چې پاک الله او د جزاء ورځ مو بیخي له یاده وتلې وه، او داسې مو گڼل چې گواکې ستاسې پر سرونو باندې له سره هېڅ یو حاکم او کتونکی نشته، چې ستاسې د داسې حرکاتو یاداشت واخلي، او د هغو سختو اعمالو سزا تاسې ته درکړي.

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَلَيْسَ اللَّهُمَّ الْغَالِبُونَ ﴿۱۲﴾

بېشکه زه چې یم جزا مې ورکړه دوی ته ښه جزانن ورځ په سبب د هغه چې هغوی صبر کړی وو (په اضرار ستاسې)، بېشکه هغوی چې دي هم هغوی دي بریالیان (رسېدلي خپلو مقاصدو ته).

تفسیر: بېچاره گانو مسلمانانو ستاسې پر قولې او فعلې ایډاوو او اضرارو صبر کړی وو، وگورئ چې نن ورځ ستاسې بالمقابل هغوی ته څه ثمره ور په برخه کېږي؟ او دوی داسې یو مقام ته رسولی شوي دي، چې هلته به پخپلو هر ډول مقاصدو بریالی او کامیاب او له هر قسمه لډانډو او مسرتو سره غاږه په غاږه وي.

قُلْ كَمْ لَبِئْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿۱۳﴾ قَالُوا الْبَيْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضُ يَوْمٍ فَسَلِّ الْعَادِينَ ﴿۱۴﴾

وبه فرمایي: څومره ځنډه (تأخیر) مو تېر کړی دی تاسې په ځمکه کې په شمار د کلونو؟. نو وبه وایي (کفار): ځنډه (تأخیر) مو کړی دی یوه ورځ یا یوه برخه د ورځې، نو ته (پخپله) پوښتنه وکړه له حسابگرو څخه.

تفسیر: یعنې له پوښتنو څخه چې هغوی هر قسم نیکې او بدې شمیرلي دي؛ دغه به یې هم شمیرلي وي چې «څومره ځنډه (وخت) مو تېر کړی دی په ځمکه کې، او څو مدّت مو هلته ژوند کړی دی»؟ یعنې په قبر کې یا د دنیا په ژوندون کې، دغه به هم هلته ډېر لږ په نظر راځي، دغه پوښتنه هم د دې لامله کېږي؛ چې په دنیا کې دوی عذاب ته ډېر زیات تلوار او عجلت کاوه، اوس وپوهېدل چې هغه ډېر په سرعت او جلتی سره ورورسېد (کذا فی موضح القرآن).

قُلْ إِنْ لَبِئْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۵﴾

وبه فرمايي چې: نه دی خندا (تأخير) کړی تاسې (په دنیا کې) مگر لږ مدّت (په نسبت د عذاب د آخرت) که چېرې بېشکه تاسې یی چې پوهېږئ (چې ژوند د دنیا د عقبی په نسبت ډېر لږ دی).

تفسیر: یعنی واقعي د دنیا عمر خو ډېر لږ وو، لیکن که تاسې پر دغه خبره په دنیا کې د انبیاوو په خبرو باندې پوهېږئ؛ نو له سره په دغه فاني متاع به نه مغرورېږئ، او له انجام څخه به نه غافلېږئ، او هغه گستاخي او شرارتونه به له تاسې ځنې نه صادرېدل، چې د دنیوي زائلو او فاني لذتونو د مشغولیت او مصروفیت په ضمن کې له تاسې څخه په ظهور ورسېدل.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿۱۹﴾

آیا پس گمان کوئ تاسې داسې چې بېشکه خبره داده چې پیدا کړي موی، تاسې عبث (د لوبو لپاره)، او (داسې گمان کوئ چې) بېشکه تاسې مونږ ته نه به راوستلی کېږئ (حساب او کتاب ته).

تفسیر: داسې نه ده، تاسې عبادت ته پیدا شوي یی، او رجوع کوونکي یی ځمونږ دربار ته لپاره د مجازاتو، یعنی په دنیا کې د نېکۍ او د بدۍ پوره نتیجه نه دررسېږي، که په دې ژوندون پسې بل ژوندون نه وي؛ نو گویا دغه ګرده کارخانه به محض یوه لوبه او تماشا او بیخي یوه بې نتیجې شی وي، حال دا چې د الله تعالی ذات له دې نه ډېر اعلی او ارفع دی، چې د هغه په نسبت داسې رکیک خیال وکړ شي.

فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿۲۰﴾

پس ډېر پورته لوی لوړ دی الله (له عبثیاتو او نورو عیوبو څخه) مطلق باچا حق دی، نشته هیڅوک لایق د عبادت په رښتیا مگر خو همدی (یواځې) چې رب مالک د عرش کریم عزتاک دی.

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿۲۱﴾

او هر څوک چې بولي له الله سره معبود بل (چې د هغه عبادت هم کوي، هسې معبود چې) نه دی هیڅ برهان علمي سند ده ته په دغه (عبادت د غیر)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې حساب د دې (مشرک) په نزد د رب د ده دی (چې سم له استحقاقه یې وړ کوي)، بېشکه شان دا دی چې بری نه مومي کافران (او نه خلاصیږي له عذابه).

تفسیر: یعنی هلته به حساب او کتاب کېږي، او هر چا ته به د ده له جرمه سره سم سزا ورکوله کېږي.

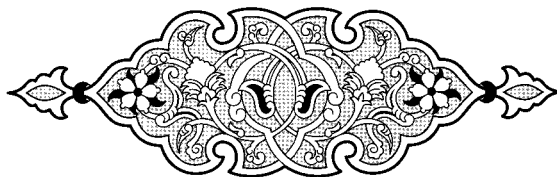
د دغه سورت ابتداء په فلاح او نجات د مؤمنانو سره کړی شوې ده، او ختم په عدم فلاح د کافرانو سره داسې شوې ده، چې په پای (آخر) کې یې ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم په استغفار او استرحام هم مأمور ګرځولی دی.

وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيمِينَ ﴿۲۲﴾

او ووايه (ای محمده!) ای ربه ځما! مغفرت او رحم وکړه (پر محمد او امت یې)، او ته خیر بهتره ډېر غوره د ټولو رحم کوونکیو یې.

تفسير: يعني ڄمونڙ له تقصيراتو څخه راتبر شه! او پخپل رحمت مو په دنيا او آخرت كې سرلوږي كړه! ستا د بې
نهایتہ رحمت په مقابل كې هيڅ شى مشكل نه دى.

تمت سورة المؤمنون بفضله ومنه و حسن توفيقه و نرجو منه إكمال بقية الفوائد.

«د (النور) سورت مدني دی، (۶۴) آیتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۴) او په نزول کې (۱۰۲) سورت دی، وروسته د (الحشر) سورت نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سُورَةُ النُّورِ أَنْزَلْنَاهَا وَقَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ①

دا یو سورت دی چې نازل کړی دی مونږ دا، او فرض کړی دی مونږ (احکام د) هغه، او نازل کړي دي مونږ په دې (سورت) کې آیتونه ښکاره لپاره د دې چې تاسې (پرې) پند واخلي، (او غور په کې وکړئ).

تفسیر: دغه سورت په ځینو نهایت ضروري احکامو، حدودو، امثالو، مواظبو، حقائقو، توحید او په نورو اهمو تنبیهاتو او اصلاحاتو مشتمل دی، زیاته ممتازه او پوهه زیاتوونکې برخه هغه ده، چې د (افک) له قصې سره تعلق لري، پر أم المؤمنین بی بی عائشی رضی الله عنها منافقینو د دروغو تهمت کړی، په هغه کې ځینې مخلص مسلمانان هم ښویدلي وو، چې د هغه خطرناکه اثر نه یواځې د بی بی عائشی صدیقې رضی الله عنها پر وضعیت لوېده؛ بلکه له یوه حیثیه پخپله د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د مجد او شرف تر درباره هم رسېده، نو ځکه ضرورت واقع شو، چې لوی قرآن په پوره اهتمام او قوت سره د داسې خوفناکې غلط کاري یا غلط فهمی اصلاح وکړي، او د تل لپاره د ایماندارانو غوږونه پرانیځي، خو وروسته له دې نه له سره د ښمنانو له تبلیغاتو او انتشاراتو متاثر نشي، نو ځکه یې د دې سورت شروع په دغو الفاظو سره وفرمایله: «سُورَةُ النُّورِ أَنْزَلْنَاهَا وَقَرَضْنَاهَا» الآیة - خو مخاطبین پوهیږي چې د ده مضامین ځان ته اهمیت او یو خاص وقعت لري، او د ډېر محفوظ او ټینګ نیولو مستحق دي، او هغه صاف صاف نصائح چې په دغه سورت کې بیان شوي دي؛ هغه گډ د دې وړ دي چې هر مسلمان ټینګ په خپل زړه کې ځای ورکړي، او تل یې په یاد ولري، او د یوې شېبې له مخې هم دده د احکامو څخه غفلت ونه کړي، که نه د دین او د دنیا په تباهی او خرابی کې اخته کیږي.

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ

هغه ښځه چې زنا یې کړي وي، او هغه سړی چې زنا یې کړي وي (او محصنان نه وي، او ثبوت شي زنا پر دوی په اقرار یا په شهادت)، پس وهی تاسو ای (قاضیانو او حاکمانو) هر یو له دغو دواړو سل ډرې.

تفسیر: دغه سزا د هغه زاني او زانيې ده چې آزاد عاقل او بالغ وي، او نکاح یې هم نه وي کړي، یا د نکاح څخه وروسته جماع یې نه وي کړي.

او هغه چې آزاد نه وي؛ پنځوس ډرې وهل کیږي، د هغه حکم پنځمې پارې د اولې رکوع په آخر کې مذکور دی، او هغه چې عاقل او یا بالغ نه وي؛ نو دی خو لا نه دی مکلف شوی، په هر هغه مسلمان کې چې دغه گډ صفات

(حریت، عقل، نکاح - جماع) موجود وي؛ نو داسې شخص ته «محسن» وايي، نو د دغه محسن سزا چې د زنا مرتکب شي، او پرې شرعاً اثبات شي؛ «رجم» وو، يعنې په گټيو ويشتل، او سنگساري ده، لکه چې د الماندي په سورت کې يې د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَكَيْفَ يُحْكَمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ﴾ الآية - او هغه حکم د الله رجم وو، لکه چې د هغه حای په تفاسيرو کې تېر شو، او رسول الله صلی الله علیه وسلم د هغه سره موافق فيصلې صادرې کړې وې، او فرمايلي يې وو: «اللهم اني اول من احيا امرک إذ ماتوه»، «ای الله! زه هغه رومي سړی يم چې ستا هغه امر حکم مې ژوندی کړی دی چې محو او متروک کړی شوی وو»، بيا نه يواځې يهودان بلکه هومره داسې قسم واقعات چې وړاندې کېده؛ په هغو ټولو کې رسول الله صلی الله علیه وسلم تل محسن زاني ته په رجم سره سزا ورکړې ده، وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم له رحلته أصحابه الکرام هم پر همدغه احکامو د «رجم» اجراءات کول، بلکه د اهل السنّت والجماعت څخه يو سړي هم د ده پر مخالفت جرأت نه دی کړی، ګواکې متواتره سنّت او د اهل الحق اجماع دغه خبره رابنوي ده، چې په دغه مسئله کې محمدي شريعت د تورات حکم باقي پريښی دی، لکه چې لوی قرآن د عمد قتل په سزا کې وژل کېدل د تورات په حواله فرمايلي دي: ﴿وَلَتَنبَأَنَّ عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ﴾ او د مرتدانو د قتل حکم بني اسرائيلو ته ورکول د البقره په سورت کې بيان کړی شوی دی: ﴿فَتَوَبُّوا إِلَىٰ بَارِكُمْ فَاسْتَأْذِنُوا فَاَنْتُمْ سَوَاءٌ﴾ بيا هم دغه احکام د محمد صلی الله علیه وسلم د امت په حق کې هم اېښود شوي دي، شايد د محسن رجم او د قصاص د مسئلې د نقل کولو څخه وروسته په هغه شدت او تاکيد چې د ﴿بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ د حکم د ترک مذمت او بدې يې بيان فرمايلي ده، او په آخر کې ارشاد شوی دی: ﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ﴾ الآية - له هغه به دا غرض وي چې د تورات دغه احکام اوس د قرآن تر حفاظت لاندې دي، چې د هغو په اجراء او انفاذ کې نه بنيابي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په همدغه مورد کې د هيچا څه پروا ونه کړه، او د دوی څخه وروسته راشدو خلفاوو (رضي الله تعالى عنهم أجمعين) هم د چا لحاظ او پروا ونه کړه، تر دې پورې چې عمر رضي الله عنه ته د محسن د «رجم» په نسبت دغه اندېښنه پيدا بلکه مکشوفه شوه، چې وروسته له دې نه به ځينې زانغين د دغه احکامو له تعميله انکار کوي، لکه چې خوارج او څمونږ د زمانې يوې ممسوخې فرقي ترې انکار هم کړی دی؛ نو دوی په منبر وختل، او د صحابه وو او تابعينو په لويه مجمع کې يې د الله تعالى د دغه حکم اعلان په ډېر تاکيد او تشديد سره وفرمايه، او په دغه مورد کې بي د يو قرآني يو منسوخ التلاوت آيت حواله ورکړه، چې په هغه کې د محسن د رجم صريح حکم موجود دی، او د هغه تلاوت وروسته منسوخ شوی دی، مگر حکم يې هم هغسې باقي پاتې دی.

تنبيه: د کوم آيت محض منسوخ التلاوت کېدل او حکم يې باقي پاتې کېدل يوه مستقلة مسئله ده، چې تحقيق يې په دغو مختصرو فوائدو کې نشي درجېدی، ان شاء الله العزيز که د مستقل تفسير د ليکلو وار راوړسېد؛ نو هلته به وليکلی شي.

وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْشَهِدُ عَدَاِبَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ①

او نه دې نيسي تاسو لره په دغو (دواړو زنا کارانو) زړه سوی (او مهرباني) په (انفاذ د) حکم د الله کې؛ که یی تاسې چې ټينګ يقين لری پر الله او په ورځې آخري (د قيامت)، او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته يوه طائفه ډله له مؤمنانو څخه (چې فصاحت يې زيات شي).

تفسير: يعنې که پر الله تعالى يقين لری؛ نو د هغه د احکامو او حدودو په اجراء او انفاذ کې هيڅ تقديم او تأخير مه کوئ!، داسې ونه کړئ چې د مجرم څخه ووېرېږئ، او د سزاله اجراء څخه لاس وباسئ، يا په کې څه تنقيص وکړئ،

یا داسې غیر مؤثرې خفینې او معمولې سزاوې ورکړې چې د سزا کیفیت په کې نه وي، ښه وپوهېږئ چې الله تعالیٰ مطلق حکیم او له تاسې څخه زیات پر بندګانو مهربان دی، او دده هر حکم کلک وي، که پوست؛ د عالم د مجموعې په حق کې له حکمت او رحمت څخه نشي عاری کېدی، که تاسې د ده د احکامو او حدودو په اجراء کې قصور کوئ؛ نو د آخرت په ورځ کې به ستاسې څخه پوښتنه کېږي.

﴿وَلَيْسَ هَذَا بَشَرًا فَاِذَا دَخَلَ الْمَدِينَةَ بِغَتَابٍ وَبَنَاتٍ مُّسَوَّمَاتٍ أُولَئِكَ يَكْفُرُونَ بِالَّذِينَ آمَنُوا وَلَوْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيْهُنَّ وَلَئِن لَّمْ يَأْتِنَا بِبُرْهَانٍ لَّأَنَّا لَمُشْرِكُونَ﴾ «او حاضر دې شي عذاب کولو د دې دواړو ته ټولې له مؤمنانو»، یعنې دغه سزا دې ګوښې (بېله) ورته ورنه کړه شي!، بلکه د مسلمانانو په لویه مجمع کې دې ورته ورکړې شي، ځکه چې په هغه رسوايي کې د سزا تکمیل او تشهیر او کتونکو ته لوی پانیاټ او عبرت دی، او ښایي چې په کې دغه غرض هم وي چې دغه لیدونکي مسلمانان د ده پر حال باندې زړه وسوځي، او د مغفرت دعاوې ورته وکړي، والله أعلم.

الرَّانِي لَا يَنْكِحُ الزَّانِيَةَ أَوْ الْمُشْرِكَةَ وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهُمَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ

زنا کار سړی نه نکاح کوي (په رغبت محبت سره) مګر خو زنا کاره ښځه یا مشرکه ښځه، او زنا کاره ښځه نه په نکاح کوي (دغې ښځې زانې لره په رغبت او محبت سره) مګر سړی زنا کار یا سړی مشرک.

تفسیر: د زنا د سزا د بیان کولو څخه وروسته د دې فعل انتهایي شناخت بیان فرمایي، یعنې هغه نارینه او ښځه چې په دغه شنیعه عادت مبتلا وي؛ په حقیقت کې د دې خبرې وړ او لایق نه دي چې له هغه سره د کوم عفیف مسلمان د ازدواج، د ناستې او ملاستې تعلق قائم کړ شي، د هغه د پلیت طبیعت او میلان سره خو دغه مناسب دي چې له همداسې بدکاره او تباه حاله نارینه او ښځې سره یا له دوی څخې هم بدتره له کوم مشرک او مشرکې سره د هغه تعلق وي، کما قال الله تعالیٰ فی هذه السورة: ﴿الْحَبِیْتُ لِلْحَبِیْتِ وَالْحَبِیْتُ لِلْحَبِیْتِ وَالطَّیْبُ لِلطَّیْبِ وَالطَّیْبُ لِلطَّیْبِ﴾.

وَحَرِّمَ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۷﴾

او حرامه کړې شوې ده دغه (زنا یا نکاح له بد کارو سره د حاصلولو د مبلغ لپاره) پر (صالحانو عفیفانو) مؤمنانو.

تفسیر: یعنې یو مؤمن په داسې حال کې چې مؤمن وي؛ څرنګه به داسې حرکت ته اقدام کوي؟ په حدیث کې راغلي دي: «لا یزنی الزانی حین یزنی وهو مؤمن»، یا دا مطلب چې له زانې سره د هغو پرهبزګارانو د نکاح عقد حرام درولی شوی دی، چې په صحیح او حقیقي معاني سره د مؤمنانو د خطاب مستحقان دي، یعنې په تکویني ډول دغسې پاک او صاف نفوس د داسې خراب او پلیت او ګنده ځایونو په طرف نه متمائل کېږي، او ترې ساتلي شوي دي، په دغه وخت کې به د ﴿وَحَرِّمَ﴾ معنی هم هغسې وي چې په: ﴿وَحَرِّمْنَا عَلَیْهِ﴾ کې، یا په ﴿وَحَرِّمْنَا عَلَى قَرِیْبَةٍ أَهْلَکُنَّ﴾ کې نیولې شوې ده، والله أعلم.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ

او هغه کسان چې وولي محصنې ښځې (یا محصن سړي چې نسبت د زنا ورته وکړي)، بیا رانه وولي (په مخ د قاضي حاکم کې) څلور تنه شاهدان؛

تفسیر: یعنې که په داسې پاک لمنې ښځې باندې د زنا تهمت ولګوي، چې د دې بدکاري په کوم دلیل یا په شرعيه وو قرائنو سره نه وي ثابته؛ (نو ووهی تاسې دغو قاذفانو لره ای قاضیانو او حاکمانو اتیا درې، او مه یې قبولئ شاهدي ځکه

چې سره له حُریته بلوغ، عقل، اسلام او پاکي فاسقان دي)، او همدغه حکم دی د پرهیزگار نارینه که پرې تهمت ولگاوه شي، لکه چې دغه آیات د یوې پاکې عفيفې صدیقې ښځې په قصه کې نازل شوي دي، نو ځکه دلته د هم هغو پر ذکر اکتفاء شوې ده، که څلور شاهدان تېر کړي، او د هغوی شهادت سم له شرعيه وواصولو سره مقبول واقع شي؛ نو پر هغه مقذوف او مقذوفه به د زنا حد جاري کېږي.

فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا

پس ووهئ تاسو (ای حاکمانو) دغه (قاذفان که اسیلان وي) اتیا دُرې، او مه قبلوی تاسې له دوی نه شاهدي هیڅکله (تر وخته د مرگه پورې).

تفسیر: دغه د «قاذف» تهمت لگونکي سزا شوه، چې د «مقذوف په مطالبه» اتیا دُرې وهل کېږي، او په مستقبل کې د تل لپاره په معاملاتو کې مردود الشهادت درولی کېږي.

وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

او دا (قاذفان) هم دوی دي فاسقان.

تفسیر: یعني که په واقع سره یې عمداً په دروغو سره تهمت لگولی وو؛ بیا نو د ده فسق او نافرمانی ظاهره ده، که په رښتیا سره واقعي خبره یې ویلې وي؛ لیکن په دې باندې پوهېده چې زه د څلورو تنو شاهدانو په شهادت خپله دغه دعوی نشم ثابتولی؛ نو د داسې خبرې له اظهاره غیر له دې نه چې د یوه مسلمان پت او عزت خراب کړي؛ بل څه گټه (فائده) نه کوي چې هغه في نفسه مستقله گناه ده، او علماؤ هغه په کبائرو کې شمېرلې ده.

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْحَابًا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

مگر هغه کسان چې توبه وباسي پس له دغه (قذفه له گناه نه)، او اصلاح کړي (نیت او عمل خپل)؛ پس په تحقیق الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعني وروسته له توبې او د حال له اصلاحه؛ ښوونکی پاک مهربان الله به دا د فاسق نوم ترې پورته کوي، او د الله تعالی په نافرمانو بندگانو کې به نه شمېرلی کېږي.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ

او هغه کسان چې وولي ښځې خپلې (محصنې پاکې له زنا څخه په زنا سره).

تفسیر: یعني د زنا تهمت ولگوي، یا خپل د وورکي په نسبت ووايي چې: دغه ځما له نطفې څخه نه دی.

وَلَمَّا كُنُ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ①
وَالْخَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ② وَيَدْرُؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ
شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ③ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ④

حال دا چې نه وي دوی ته شاهدان (په دې کار د زنا کې) مگر نفسونه د دوی (یعني پخپله حاضر وي)؛ پس (واجبه ده په دې کې) شاهدي د یوه د دوی څلور شاهدي په (نامه) د الله (په دې خبره

چې) بېشکه دی خامخا له صادقانو رښتیا ویونکیو دی (په دغه نسبت د زنا کې). او پنځمه (شاهدي) (داسې ده چې) بېشکه لعنت د الله دې وي پر دغه (مېړه) که وي (دی) له دروغجانو څخه. او دفع کوي له دغې بښې څخه عذاب (د حد ثابتیدل په وینا د مېړه یې) دا (کار) چې شاهدي ولولي (دا بښه) څلور (واری) شاهدي (په نامه) د الله (په دې خبره چې) بېشکه دا مېړه ځما خامخا له دروغ ویونکیو دی (په نسبت د زنا په ما باندې). او پنځمه (شاهدي داسې ده) چې ووايي: بېشکه غضب د الله دې وي په دې (بښې) که چېرې وي (دا مېړه مې) له صادقانو رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنې هر هغه مېړه (خاوند) چې پر خپلې بښې د زنا تهمت ولگوي؛ اولاً: له ده نه به څلور شاهدان طلب کړي شي، که یې را حاضر کړي؛ نو پر بښه دې د زنا حد جاري کړ شي، که یې شاهد نه شو حاضرولی؛ نو ده ته دې وویلي شي چې څلور ځلي دې په قسم یادولو سره بیان کړي چې زه په دغه تهمت کې چې مې پر خپله بښه لگولی دی؛ دروغ نه وایم، گواکې د څلورو شاهدانو په ځای پخپله ده څلور (کرته) حلفیه شهادت دي، او په آخر کې په پنځمه مرتبه کې دغسې به وایي چې: «که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن وي؛ نو پر ده دې د الله تعالی لعنت وي»، که د دغو پاس الفاظو د ویلو څخه انکار وکړي؛ نو د قذف په حد دې محکوم شي، چې پاس یې ذکر وشو.

که مېړه (خاوند) دغه الفاظ ووايي نو بیا بښې ته دې وویل شي چې: هغه دې هم څلور ځلي په قسم یادولو سره داسې بیان وکړي چې: «مېړه (خاوند) مې په دغه تهمت لگولو کې دروغجن دی»، او پنځم ځلي دې دغه الفاظ ووايي چې: «د الله غضب دې نازل شي پر دې بښه باندې؛ که یې دغه مېړه (خاوند) پخپله دغه دعوی کې رښتین وي»، تر څو که بښه دغه الفاظ ونه وایي؛ نو د زنا حد به پرې جاري شي، یا په پاس مذکوره الفاظو سره یې تکذیب وکړي، که بښه هم د خپل مېړه پشان دغه الفاظ ووايي، او له «لعان» څخه فراغت ومومي؛ نو بیا له دغې بښې سره جماع او د جماع دواعي ګرد حرام شول، د دواړو په منځ کې سره ابدی تفریق واقع شو، نو دغه تفرق د بائن طلاق حکم لري.

تنبیه: پر زوجینو باندې دا قسم الفاظو لولولو ته په شریعت کې «لعان» وایي، او «لعان» خاص په قذف الأزواج پورې مخصوص دی، د نورو محصناتو بښو د «قذف» حکم هم هغه دی چې پاس مذکور شو.

وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْآيَاتِ أَلَمْ يَكْفُرُوا بِاللَّهِ تَوَابٌ حَكِيمٌ

او که نه وی فضل (احسان) د الله پر تاسې او رحمت د ده، او (بل دا نه وی چې) بېشکه الله ډېر توبه قبلوونکی لوی حکمت والا دی؛ (نو رسوا او معذب شوي به وی په دنیا کې).

تفسیر: د «لولا» جواب محذوف دی، لکه چې ځمونږ له ترجمې څخه ښکار یږي، چې که نه وی فضل او احسان د الله تعالی پر تاسو باندې؛ نو خامخا به یې شرمولي وی تاسو، یا ژر به یې په عذاب کړي وی تاسو، یعنې که دغه د «لعان» حکم مشروع شوی نه وی؛ نو د «قذف» د عمومي قاعدې سره موافق به پر خاوند قذف اوښته، یا به یې ګرد عمر د خپل ځیګر وینې څښلې، او لږمون خوړنې به ناست وو، ځکه ممکن دی چې دی رښتین وي، په خلاف د غیر د خاوند، چې هغه د دغسې اظهار لپاره مضطر نه دی، ځکه د هغه په قانون کې د دغو امورو رعایت ضروري نه دی، له بل لوري که یواځې د مېړه په قسم خوړلو د زنا ثبوت کېدی؛ نو د بښې لپاره به ډېر سخت مصیبت او زحمت پېښېده، حال دا چې ممکن دی هغه رښتین هم وي، همداسې که بښه د دې په قسم خوړلو سره یقیناً بریځه وکېله شي؛ نو پر مېړه ه د قذف حد لازمېده، سره له دې چې د ده په صداقت کې مساوي احتمال موجود دی، نو په دغه حالت کې د «لعان» په مشروعیت کې د ټولو رعایت وشو، او همدغه د الله تعالی د فضل او رحمت اثر دی، ځکه چې په فریقینو کې هر یو چې رښتین وي؛ هغه د بې محله سزا څخه نجات ومونده، په دغه وړې دنیا کې پرده پوښې کړې شو، او مهلت یې ورته ورکړی دی، چې ښایي توبه وباسي، بیا د ده د توبې قبلول دغه د الله تعالی د تواییت د صفت اثر شو.

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ لَا تَحْسَبُوا شُرَاكُكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِيَلِجَ أَمْرِي مِّنْهُمْ
ثَا كَتَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝۱۱

بېشکه هغه کسان چې راوړي يې دي غټ دروغ (په شان د عائشې کې)؛ يو ټولی دی له تاسې (مسلمانانو) نه، گمان مه کوئ په دې (دروغو) چې شربد دي تاسې ته (ای مخلصانو مؤمنانو)، بلکه دغه (دروغ) خیر دی تاسې ته (له جهته د ثواب او منقبت د تاسې)، مقرر دی هر سړي ته له دغو (بهتان و یونکیو جزاء د) هغه خیز چې گټلی يې دی له گناه (په قدر د خوض او شغل د ده)، او هغه خو ک چې پورته يې کړ لوی بار پټی د دغو (دروغو او شائع يې کړل) له دغه (ټولي) نه؛ شته ورته عذاب لوی (په دارینو کې).

تفسیر: دلته د هغو غټو دروغو ذکر دی، چې پر صدیقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها ترلي شوي وو، دغه پېښه داسې وه، چې نبی کریم صلی الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم د هجري په (۵) یا په (۶) کال کې د (بنی المصطلق) له غزوې څخه د مدینې منورې په طرف بېرته تشریف راوړ، أم المؤمنین صدیقه بي بي عائشه رضي الله تعالى عنها هم له دوی سره وه، بي بي صاحبه پر بل اوبن سوره وه چې پرې هودج (پالکې) ترلې او پردې به يې خوړندې او ښکته به وې، په یو منزل کې چې د دوی قافله ښکته شوې وه؛ لږ شپه پخوا له کوچ صدیقې بي بي عائشې ته د وضوء د تجدید ضرورت محسوس شو، نو ځکه له قافلې څخه څه قدر لرې لاړه، په دې ضمن کې یو ناڅاپه د دې د غاړې غاړې کې (امبل) وشلېده، او دانې يې په شگو کې سره تیت و پرک شوې، نو د هغو په ټولولو او لټولو دا ډېره وځنډېده (ایساره شوه)، هلته قافلې کوچ وکړ، او له خپل ځایه ولټېدله، او گډ سره لاړل، جمال هم داسې گمان وکړ چې لکه بي بي صاحبه په هودج (پالکې) کې ناسته ده، ځکه چې د هغه گډې پردې ښکته خوړندې وې، او ذاتاً بي بي صاحبه په عمر کې هم وړوکې او په بدن کې هم ډېره ضعیفه او نحیفه وه، چې د دې د وجود او عدم وجود له هودج (پالکې) د باندې ښه نه څرگندېده.

الغرض جمالانو خپل اوبنان رهي او چالان کړل، او گډ سره لاړل، کله چې أم المؤمنین بېرته راغله، گوري چې قافله تللې ده، او هیڅ اثر او نښه يې هم نه ښکاري، نو أم المؤمنین په نهایت ثبات او استقامت سره دغسې رایه قائمه کړه، چې اوس له دغه ځایه خوځېدل خلاف المصلحت دي، ولې که زه د دغو شگو په کړمونو کې د قافلې تعقیب هم وکړم؛ په هغوی پسې نشم رسېدی، او امکان لري چې لاره هم راڅخه ورکه شي، که دلته واوسېم هر کله چې لمر وخیژي، او ځما متعلقین په دې وپوهیږي چې زه په هودج کې نه يم؛ نو هر ورو به همدلته په منډه او ځغاسته راپسې راشي، نو هملته پاتې شوه.

کله چې شپه وه، پر أم المؤمنین د خوب شومه راغله، هملته يې خپل مبارک سر کېښود، کله چې صفوان بن مَعَطَّل رضي الله تعالى عنه د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په امر مأمور وو، چې تل به دی وروسته له قافلې راځي، او د پاتې شویو شیانو خبر نیونه به کوي، نو ځکه دی تل د قافلې څخه په لږ فاصله لرې اوسېده، او همپشه د قافلې تر شا وروسته له پلټنې (تحقیق) به راته، صفوان بن مَعَطَّل رضي الله تعالى عنه دغه ځای ته گهیځ (سحر) راوړسېد، او له لرې څخه يې ولید چې کوم اوده پروت دی، کله چې ورنژدې شو؛ نو د ورپېچلي (نغښتلي) شوي ټکري (خادر) څخه يې وپېژنده چې دا خو ځما مور أم المؤمنین صدیقه بي بي عائشه ده، ځکه چې پخوا د حجاب د حکم له نزوله همدغه معنوي ځوی او مور سره پېژندل.

صفوان بن مَعَطَّل رضي الله تعالى عنه د دغه وضعیت د لیدلو څخه سخت ولږخېد، او ډېر وویرېد، او په زور يې ﴿إِنَّ اللَّهَ وَرَأَى الْيَهُودَ﴾ وویل، چې د هغه په اثر د أم المؤمنین رضي الله تعالى عنها سترگې خلاصې شوې، او هم هغسې مخ پېچلې (پټ مخ) او په خپل ټکري کې تاو شوې کېناسته.

صفوان بن مُعَظَّل رضي الله تعالى عنه خپل اوبن أم المؤمنین رضي الله تعالى عنها ته نژدې چو کړې، او أم المؤمنین رضي الله تعالى عنها هم هغسې پټه پرې سوره شوه، او صفوان رضي الله تعالى عنه د اوبن مهار پر خپله اوږه باندي کېنود، او د قافلي تر شا روان او ورسره گډه شول.

رأس المنافقين و امام المکذبین عبد الله بن أبيّ چې د منافقانو مشر وو او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د بنمن وو، دلته چې داسې یوه خبره او موضوع ورپیدا شوه؛ نو په چټي خبرو یې خوله و سپړدله، او ځینې ساده مسلمانان مثلاً په نارینه وو کې حسان، مسطح، او په ښځو کې حمنه بنت جحش رضي الله تعالى عنهم أجمعين د منافقانو په دغه انتشاراتو او گمراه کوونکیو خبرو تېروتل، او په دغسې افسوسناکو تذکرو کې سره لگیا شول، چې د هغو ویل دوی ته نه وو لازم، او د أم المؤمنین رضي الله تعالى عنها د عفت او عصمت سره بیخي منافي وو، مسلمانانو ته بالعموم او پخپله رسول اکرم الله صلی الله علیه وسلم ته له داسې قسم واهیاتو خبرو څخه سخته صدمه ورسېده، تر یوې میاشتې پورې دغسې چټي خبرې سره کېدې، او رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه أجمعين به هم دغه گړدې خبرې اورېدې، او هیڅ به یې نه ویل، او نه د هغو په تحقیق پسې گرځېده، مگر په زړه کې سخت خفه وو، وروسته له یوې میاشتې پخپله أم المؤمنین عائشه صدیقه رضي الله تعالى عنها هم له دغه شهرت څخه خبره شوه، نو د غم له شدته ناقراره شوه، او د رنجورۍ په بستره کې ولوېده، شپه او ورځ به یې ژړل، او د یوې شېبې له مخې به یې هم اوبښکې نه درېدې، په دغه ضمن کې نور واقعات هم پېښ شول، او ډېرې خبرې اترې سره کېدلې، چې په صحیح بخاري شریف او نورو کې د لوستلو قابل دي، او بالآخر أم المؤمنین صدیقې رضي الله تعالى عنها په براءت کې الله تعالى دغه آیت: ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ﴾ - آیت - تر لرې ځایه پورې نازل وفرمایه، چې أم المؤمنین عائشې صدیقې رضي الله تعالى عنها تل فخر پرې کاوه، او بالحق چې پر دغه هومره فخر او ویاړ چې وکړي؛ لږ دی.

﴿عَصَبَةٌ مِّنْكُمْ﴾ - آیت - «یو ټولې دی له تاسو مسلمانانو څخه»، یعنې دغه دروغ تړونکي له خیره سره همغه کسان دي چې په دروغو یا په رښتیا سره د اسلام مدعیان دي، خو بیا هم د الله تعالى لوی احسان دی، چې گړد مسلمانان په دغه لومه کې نه دي نښتي.

﴿لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾ - آیت - دغه خطاب د هغو مسلمانانو د تسلی لپاره دی، چې هغوی ته له دغې واقعي څخه صدمه رسېدلې وه، بالخصوص صدیقې بی بی عائشې رضي الله تعالى عنها او د دې کورنۍ ته، ځکه ظاهر دی چې هغه ډېره سخته خفه او ویرجنه وه، یعنې اگر که په ښکاره ډول دغه ویناوې ډېرې مکروهې خفه کوونکې او خرابې دي؛ لیکن في الحقیقت تاسې ته د ده په منځ کې ډېره بهتري او محاسن پټ وه، آیا دغه دومره مدت د تاسې پر داسې زړه خوږوونکو حملو او ایذاوو صبر کول هم داسې بې اجره پاتې کېږي؟ آیا دغه لږ فخر او شرف دی چې بالذات خالق الکائنات پخپل پاک کلام کې ستاسې نزهت او براءت نازل کړې، او ستاسې د بنمنان یې خواروزار او رسوا کړل، او تر قیامت پورې یې ستاسې د خیر ذکر د گړدو قرآن لوستونکیو پر ژبه جاري کړې، او مسلمانانو ته یې د رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم او د ده د ازواجو او اهل البيت د حق پېژندلو لپاره داسې یو درس ورکړې؛ چې له سره هېرېدونکې نه دی، فلله الحمد والشکر علی ذلک، ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَاكُمْ﴾ مقرر ده هر سړي ته له دغو بهتان ویونکو جزا د هغه چې گټلې یې ده له گناه او هغه څوک چې پورته یې کړ لوي بار ددغه دروغو ورته شته عذاب لوي، یعنې هر هغه سړي چې په دغه فتنه کې هومره حصه واخیسته هم هغه قدر گناه یې د خپل ځان لپاره وگټله او د هغې سزا مستحق شو، او ددی گناه ډیر لوی بار اخیستونکی رأس المنافقين عبد الله بن أبيّ وو چې دده له لپاره په آخرت کې ډیر لوي عذاب دي او په دنیا کې هم ډیر ذلیل او رسوا شو.

لَوْلَا إِذْ سَعْتُمْهُ ظَنُّ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَأَنْفُسِهِمْ خَيْرٌ وَأَلَوْ هَذَا فِكْرٌ مُّبِينٌ ﴿۱۸﴾

ولې نه په هغه وخت کې چې واورېده تاسې دا خبره؛ ګمان کاوه ایماندارو سړیو او ایمان دارو ښځو په نفسونو خپلو (پخپلو منځونو) کې د خیر (خبرې) او ویلې وی (دوی ټولو داسې) دا خبره دروغ ده ښکاره.

تفسیر: یعنې مسلمانانو ته ښایي چې له خپلو مسلمانانو وروڼو خویندو سره حسن ظن ولري، او هر کله چې واورې چې خلق پر یو ښک سړي همداسې بدې خبرې او خراب تهمتونه لګوي؛ نو ښایي چې دې داسې خیالاتو ته پخپل زړه کې لار ور نه کړي، بلکه د هغو تکذیب دې وکړي!، رسول کریم صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم فرمایلي دي: «هر څوک چې پشی شا د خپل یوه مسلمان وروړ مدد وکړي؛ نو الله تعالی هم دده پشی شامد کوي».

لَوْلَاجَاءُ وَعَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شَهَدَاءٍ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشَّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿۱۹﴾

ولې نه راوسته (او تېر نه کړ دوی) په دې خبرو څلور شاهدان (چې شاهدي ور کړي په دې قذف د دوی)، پس کله یې چې رانه وستل څلور شاهدان؛ پس دغه کسان په نزد د الله کې همدوی دروغجان دي.

تفسیر: یعنې سم د الله تعالی له حکمه او دده د شریعت سره موافقه دغسې خلق دروغجان درولي شوي دي، چې په بل چا باندې تهمتونه لګوي، او بیا د هغه د اثبات لپاره څلور شاهدان نشي وړاندې کولی، او بې له کافي ثبوته داسې غټې خبرې له خپلې ژبې څخه وباسي، او چټي (بېکاره) پرې وګرېږي.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَسْتُمْ فِي مَا أَقَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿۲۰﴾

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې او رحمت د دغه (الله پر تاسې) په دنیا کې (په توفیق د توبې سره)، او په آخرت کې (په عفو او مغفرت سره)؛ نو خامخا رسېدلی به وو تاسې ته په هغه دروغ کې چې غوږې وهلې تاسې په هغو (دروغو) کې عذاب لوی (په همدغې دنیا کې).

تفسیر: یعنې الله تعالی دوی ته د خپل فضل او کرم له امله له عذابونو څخه نجات ور کړ، که نه دغه خبره د عذاب لایقه وه.

إِذْ تَلَقُّونَهُ بِالْسِّنَةِ وَنَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُم بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّبًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿۲۱﴾

کله چې واخیست تاسو دا (افک) په ژبو خپلو (چې یو له بله مو پوښتنه کوله)، او ویله به مو په خولو خپلو سره هغه خبره چې نه وو تاسو ته په هغې باندې هیڅ علم، او ګڼله تاسې دغه خبره آسانه (چې هیڅ ګناه په کې نشته)، حال دا چې دغه (خبره) په نزد د الله کې ډېره لویه ده (له حیثیه د ګناه نه).

تفسیر: یعنې د عظیم عذاب مستحق ولې نه کېدل، کله چې تاسې بې تحقیقه یو ظاهر البطلان خبره یو د بل له خولي څخه اخیستله، او له خپلو ژبو څخه یې دغه چټي (بېکاره) او ټکلي خبرې ایستلې، چې د هغو له واقعیت څخه تاسې بیخي نه وئ خبر، بیا عجیبه خبره لا دا ده چې داسې سخته خبره (یعنې کومه محصنه خصوصاً د نبی علیه السلام مطهره زوجه او ځمونږ د مسلمانانو روحانې والده متهم کول) چې د الله تعالی په نزد ډېر لوی دروند جرم دی؛ یوه وړو کې او معمولې خبره ګڼل له دغه اصلي جرم څخه لوی جرم دی.

وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ نَأْيُكُم مِّنَ اللَّهِ أَن تَكْفُرُوا بِهِ إِنَّكُمْ لَعِندَ اللَّهِ فِي هَٰذَا بَٰرِعُونَ ﴿۱۷﴾

ولې نه کله چې واورېده تاسې دا خبره؛ چې ویلي وئ تاسې نه ښایي مونږ ته دا کار چې خوله و خوځوو په دې خبره باندې، پاکي ده تاته ای ربه، دا دروغ دي ډېر لوی (چې تړلی شوي دي د منافقانو له خوا).

تفسیر: اول خو د حسن الظن اقتضاء داسې وه چې ستاسو په زړونو کې هم ښایي دغه خبرې نه تېرېدی لکه چې پاس ارشاد وشو، لیکن که د شیطاني اغواء له سببه یې فرض کړئ د چا په زړه کې کومه بده وسوسه تېره شي، یا یې له چانه واورې؛ نو بیا جائز نه دي چې داسې ناپا که خبره پر خپله ژبه راوړي، لازم دي چې په هسې مواردو مؤمن خپل حیثیت او دیانت ملحوظ ولري، او په صافو الفاظو سره داسې ووايي، چې د داسې بې سرو پښو خبرې له خپلې ژبې څخه ایستل ماته نه ښایي، او نه زه پرې ښه ښکارم.

يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۱۸﴾

پند در کوي تاسې ته الله (او منع کوي مو) چې بیا ونه گرځئ تاسې مثل د دې خبرې ته هیڅکله، که چېرې یې تاسې مؤمنان (نو پرې عبرت واخلي!).

تفسیر: یعني مؤمنانو ته ښایي چې په پوره ډول سره پوهان او هونښاران شي، خو د بد باطنو منافقانو په چلونو او فرېبونو سره ونه غولېږي، او د دوی په پلمو (تدبیرونو) سره تېر نه وځي، او تل تر تله د نبی صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم او د ده د اهل بیتو د عظمت شان ملحوظ ولري.

وَيَبِّئُكُمُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۹﴾

او بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د پند)، او الله ښه علم والا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعني د دغې خبرې پته درښيي چې دغه غټ دروغ چا جوړ کړي؟ او خپور (مشهور) کړي دي؟، معلوم شو چې منافقانو تل په پټه دښمني او مخالفت کاوه، په پخواني آیت کې یې دغه خبره راښکاره کړې وه (کذا فی الموضح).

إِنَّ الَّذِينَ يُجِبُونَ أَنْ تَنْبِئَهُمُ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۲۰﴾

بېشکه هغه کسان چې خوښوي دغه (خبره) چې خوره شي فاحشه بدنامي په حق د هغو کسانو کې چې ایمان یې راوړي دی؛ شته دغو (کسانو) ته عذاب دردناک په دنیا کې (په حد د قذف او په بدنامي سره)، او په آخرت کې (په اور د دوزخ سره)، او الله ښه عالم دی، او تاسې نه پوهېږئ (پر ضرر د هغې خورې کړې فاحشې).

تفسیر: یعني بد کاري خوره او شائع شي، یا د بد کاري اطلاعات او خبرې منتشرې او خورې شي، دغسې غوښتونکي منافقان وو، لیکن د هغوی په تذکره کولو کې یې مؤمنانو ته هم تنبیه وفرمایله، چې فرض یې کړئ! که د چا په زړه کې د کومې بدې خبرې خطر تېره شوي وي، او په بې پروايي سره یې کومه خبره له ژبې هم وتلي وي؛ نو ښایي چې بیا د هغې مهملې خبرې تذکره له سره ونه کړي، او د هغې په تشیع او تشیر (اشاعت) پسې ونه گرځي، که خامخا د کوم مؤمن پت او عزت تویوي؛ نو ښه دي وپوهېږي چې د هغه پت او عزت هم محفوظ نه پاتې کېږي، او حق تعالی

هغه ذليل او خواروي، کما في حديث الامام أحمد رحمه الله، په دې شان سره چې په دنيا کې د قذف حد پرې اجراء کيږي، او نورې رسوايي او سزاوې هم وررسپري، او په آخرت کې د دوزخ سزا دوی ته تياوه او مهينه ده، او الله تعالی ته داسې فتنه اچونکي ښه معلوم دي، او ښه يې پېژني، اگر که تاسې يې نه پېژنئ، او دغه هم د پاک الله په علم کې شته چې د کوم يوه جرم او گناه خومره ده؟ او غرض او مقصد يې څه وو؟.

تنبیه: د فاحشي د شيوع حب د حسد او کيني او نورو په شان د قليه وو اعمالو څخه دی، او د وسوسو او خواطرو په شان نه دی، او د قصد له مراتبو څخه نه دی، نو ځکه د هغه په مآخوذیت کې نه ښايي چې اختلاف وکړي شي!، فتنه له.

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ٥٤

او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې باندې او رحمت مهرباني د ده، او (دا نه وی) چې بېشکه الله ښه نرمي کوونکی ښه رحم کوونکی دی؛ (نو رسوا او معذب شوي به وی په دنيا کې).

تفسیر: یعنی دغه غټ دروغ خو داسې ترلي او خواره شوي وو، چې نه وو معلوم چې خومره کسان له هغه ځني جارېدل، لیکن الله تعالی محض پخپل فضل، رحمت، شفقت او مهرباني له تاسې ځني دتائينو توبه قبوله کړه، او پر ځينو يې شرعي حد جاري کړ، او پاک يې وگرځول، او هغه ته يې چې زیات خبیث وو؛ یو ډول (طریقه) مهلت ورکړ، او په آخرت کې به جزاء وررسپري.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ
وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يُرِي مَنْ يُشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٥٥

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) متابعت مه کوی د گامونو د شیطان!، او هر چا چې متابعت وکړي د گامونو د شیطان؛ نو بېشکه دغه شیطان امر کوي (تابع خپل ته) په فحشاء ډېرو بدو قبیحو کارونو، او په منکر نامشروعو بدو خبرو، او که نه وی فضل احسان د الله پر تاسې، او رحمت د ده؛ نو نه به وی پاک کړي له (معصیت د افک څخه الله) تاسې هیڅوک هیڅکله، ولیکن الله پاکوي (په قبول د توبې سره له معاصیو) هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (د پاکۍ یې)، او الله ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه عالم دی (په نیاتو).

تفسیر: یعنی د شیطان له چالونو او پلمو (تدبیرونو) څخه هوښیار اوسئ!، نه ښايي چې د مسلمان کار داسې وي چې شياطين الجن والانس سره قدم په قدم یو ځای لاړ شي، د هغو ملعونانو د ټولني مقصود خو همدا دی، چې خلقو ته د بې حیايی او رسوايي په طرف دعوت او بلنه ورکړي، نو تاسې ولې په رڼو سترگو عمداً د هغوی پر خبرو غولېږئ؟، وگورئ چې شیطان لږ څه تحریک او ډکه ورکړي؛ دومره لوی شورماشور او هنگامه پورته کوي، او ډېر سم ساده مسلمانان په اشتباه سره د هغه پر قدمونو روانیږي، حال دا چې شیطان خو د گردو گمراه کول غواړي، او یو تن هم نه پرېږدي چې پر سمه لاره لاړ شي، دا خو د الله تعالی فضل او رحمت دی چې دی د خپلو مخلصو بندگانو لاس نیوی کوي، او زیات کسان یې له شیطان له شرونو څخه ژغوري.

وَلَا يَأْتِلْ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ٥٦
وَلِيَعْفُوا وَيَصْفَحُوا أَلَّا يُحِبُّونَ أَنْ يَغْفَرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٥٧

او قسم دې نه کوي خاوندان د فضل (په دین کې) له تاسې او (خاوندان) د پراخي (او مالداري) ستاسې په دنيا کې) په دې چې نفقه او صدقې به نه ورکوي خاوندانو د خپلوی او مسکینانو او

مهاجرينو ته په لاره د الله کې، او بنايي چې عفوه دې وکړي، او بنايي چې ترې تېر دې شي، آیا دوست نه لری تاسې دا چې مغفرت وکړي الله تاسې ته (په سبب د عفوي او صفح د تاسې)؟ او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطياتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: پر صدیقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها باندې په بهتان تړونکیو کې ځینې مسلمانان هم په ناپوهی سره شامل شوي وو، چې له هغوی ځنې یو مسطح رضي الله تعالى عنه وو، چې برسېره په دې چې یو غریب مهاجر وو، د أبو بکر الصديق رضي الله عنه خوريي یا ترورځی هم کېده، او د «افک» د پېښې څخه پخوا صدیق اکبر رضي الله تعالى عنه د هغه سره امداد او مالي مرسته کوله، کله چې دغه خبره سره فیصله شوه، او د صدیقې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها براءت د الله تعالى له طرفه نازل شو؛ نو أبو بکر الصديق رضي الله عنه قسم وکړ چې وروسته له دې نه به مسطح رضي الله عنه سره هیڅ امداد او کومک ونه کړم، ممکن دی چې ځینو نورو اصحابو ته به هم داسې پېښې ورپېښې شوي وي، نو په دغه تفریب دا آیت نازل شو، یعنې له تاسې ځینې هغو کسانو ته چې الله تعالى دیني کرامت او مشرتوب یا دنیايي وسعت او مالداري ورکړې ده، دوی ته نه بنايي چې داسې قسمونه وخورې!، او بنايي چې د دوی همت ډېر لوی او اخلاق یې لوړ او عالی وي، نو مېرانه (بهادري) او ځلمیتوب په دې کې دی چې د بدی بدل په ښکې سره ورکړ شي.

په احادیثو کې دي، کله چې أبو بکر الصديق رضي الله عنه دغه آیت واورېد: ﴿الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ لِيُذَكَّرُوا﴾ - آيا دغه مو نه خوښیږي چې الله تعالى مو وښيي؛ نو فوراً یې وویل: «بلی! یاربنا إنا نحب»، «بېشکه ای ځمونږ پروردگاره! مونږ هر ورو (خامخا) ستا ښنه خوښوو، او غواړو یې»، دا یې وفرمایل، او د مسطح رضي الله عنه هغه پخوانی کلنگ او امداد یې بېرته جاري کړ، بلکه په ځینو روایاتو کې راغلي دي، چې د پخوا په نسبت یې دوچند کړ، رضي الله تعالى عنه وأرضاه.

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعْنَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٧﴾

بېشکه هغه کسان چې وولي دوی (په نسبت د زنا سره) ښځې پاکې عفيفې ناخبرې (له دغو بدو)، ایمان راوړونکې (په الله او رسول)؛ لعنت کړی شوی دی په دوی باندې په دنیا کې او په آخرت کې، او شته دوی ته عذاب ډېر لوی.

تفسیر: په صحیحینو کې حدیث دی: «اجتنبوا السبع الموبقات! الشرك بالله، والسحر، وقتل النفس التي حرم الله إلا بالحق، وأكل الربا، وأكل مال اليتيم، والتولي يوم الزحف، وقذف المحصنات الغافلات المؤمنات» له دې نه ظاهریږي چې د محصناتو قذف مطلقاً له مهلكاتو څخه دی، بیا په هغه کې ازواج مطهرات بالخصوص د أم المؤمنین بي بي عائشې صدیقې رضي الله تعالى عنها قذف خو ډېره لویه گناه ده، علماوو تصریح فرمایلي ده، چې وروسته د دغو آیتونو له نزوله هر څوک چې بي بي عائشې رضي الله تعالى عنها یا له ازواج المطهرات څخه یو تن متهم کړي؛ هغه کافر او د قرآن مکذب، او د اسلام له دائرې څخه خارج دی، د «طبراني» په یوه حدیث کې راغلي دي: «قذف المحصنة يهدم عمل مائة سنة»، «پر محصنې باندې تهمت لگول د سلو کلونو عمل وړانوي»، (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾

په هغه ورځ کې چې شاهدي به ورکړي پر دوی باندې ژبې د دوی، او لاسونه د دوی، او پښې د دوی پر هغو (افعالو او اقوالو) چې وو دوی چې کول به یې په دنیا کې.

تفسیر: یعنی مجرم په خپله خوله او ژبه سره د هغو ویل او اظهار نه غواړي، مگر د ده ژبه، لاسونه، پښې به په «اذن الله» په وینا راځي، او له هغو څخه هر عضوه به هر هغه عمل څرگندوي چې د هغو په وسیله شوی وي.

لطیفه: قاذف پخپله په ژبه ته متهم لگولی وو، او د څلورو تنو شاهدانو مطالبه له هغه څخه شوې وه، چې هغه یې پوره نشوه کړی، بالمقابل د هغه دلته د پنځو شیانو ذکر وشو، ژبه چې د قذف اصلي آله ده، او څلور نور لاسونه او پښې چې د هغه پر شرارت باندې شاهدی لولي.

يَوْمِذٍ يُؤْتِيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٩﴾

په دغه ورځ کې به پوره ورکړي دوی ته الله جزاء د دوی هغه چې حقه لائقه وي، او پوه به شي چې بېشکه الله همدی دی حق ثابت (په ذات او صفات خپل)، ښکاره ظاهر (په الوهیت او ربوبیت خپل).

تفسیر: هغه ذات چې د یوې ذرې اعمال حساب کتاب په ښکاره او واضح ډول سره هر سړي ته په صاف صورت سره ښکاره کوي، او د هغه په دربار کې هیڅ ظلم او تعدی نه کیږي، دغه مضمون به د قیامت په ورځ څرک وکړي او مکشوف او مشهود پېږي.

الْحَيِّثُ لِلْحَيِّثِينَ وَالْحَيِّثُونَ لِلْحَيِّثَاتِ وَالطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبَاتِ لِلطَّيِّبَاتِ أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٣٠﴾

ناپاکي (ښځې او خبرې) لپاره د ناپاکو دي، او ناپاکه (خلق) لپاره د ناپاکو (ښځو او خبرو) دي، او پاکي (ښځې او خبرې) د پاکو (خلکو) دي، او پاک (خلق) لپاره د پاکو (ښځو او خبرو) دي، دغه (پاکان چې ځينې له هغو اهل البيت دي) پاک (بې تعلقه بېزاره) دي له هغو خبرو چې وايي يې (دروغچنان)، شته دوی ته مغفرت بښنه او رزق روزي بڼه (په جنت کې).

تفسیر: یعنی بد کارې او چټي (بېکاره) ښځې د بد کارو او چټلو (خرابو) سړيو وړ او لایقې دي، همداسې یو بد کار او ګنده سړی د همدې خبرې سره وړ او لایق دی، چې د هغه تعلق د هم هغه په شان چټلې (خرابې) او بد کارې ښځې سره وي، پاک او ستره او مطهر انسانان له ناپاکانو سره هیڅ تعلق او مطلب نه لري، ابن عباس رضي الله تعالی عنهما فرمایلي دي چې: «د نبي کریم صلی الله علیه وسلم ښځه له سره بد کاره (زانیه) نه وي»، یعنی الله تعالی د هغه د ناموس حفاظت هم فرمایي، نقله فی (موضح القرآن).

تنبيه: د آیت دغه مطلب خو د شیخ الھند د ترجمې سره سم وشو، مگر د اسلافو د ځینو مفسرینو څخه دغه منقول دي، چې د ﴿الْحَيِّثَاتُ﴾ او د ﴿الطَّيِّبَاتُ﴾ څخه دلته ښځې نه دي مرادې، بلکه اقوال او کلمات مراد دي، یعنی خرابې خبرې خرابو خلکو سره لایقې او مناسبې دي، او پاکې او صافې خبرې پاکو او صافو سړيو سره لازمي او مناسبې دي، متقی، پاک او صاف نارینه او ښځې له داسې ګنده او مردارو تهمتو څخه پاکې وي، لکه چې وړاندې له ﴿أُولَئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ﴾ څخه ظاهر یږي، یا دې داسې وویلی شي چې: خرابې خبرې د خرابو له خولو څخه ووځي، هغه کسان چې د یوه پاک، متقی او مطهر انسان په نسبت کومه مرداره او خرابه خبره وکړي؛ نو وپوهېږه چې هغه پخپله حیث او مردار دی، یعنی طیب، طاهر او پاک سړی له داسې حیثو او مردارو او چټلو (خرابو) خبرو څخه یېځي پاک او مُبرأ دی، او هسې خرابې ویناوې د خبثاوو، پلټو، چټلو او ګنده کسانو کار دی، ﴿لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ﴾ شته دوی ته مغفرت او رزق روزي بڼه په جنت کې یعنی هغوی ددوی په بدو ویلو سره نه بدیږي بلکه هر کله چې دوی په هغه صبر وکړي نو دغه څیز د هغوی د خطاؤو او خویدلو کفارو کیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَكُمْ حَتَّى تَسْأَلُوا أَهْلَهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿۱۸﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه ننوځئ تاسې (هغو) کورونو ته چې غیر وي له کورونو د تاسې، تر هغه پورې چې (اجازه وغواړئ او) سره وغږېږئ (له بهره او اذن واخلى) او سلام واچوئ پر اهل د دوی، دغه (اخبار او استیذان) د تاسې خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې ته (له ننوتلو د بې اجازې څخه)، ښایي چې پند واخلى تاسې (په دې سره).

تفسیر: یعنې ماسو د خپل خصوصي هستوګنې له کوره د بل چا د هستوګنې په کور کې همداسې په خپل سر بې خبره مه ننوځئ!، ولې تاسې نه یئ خبر چې هغه ستاسې د ننوتلو په وخت کې په څه حال کې دی؟ او څه احوال لري؟، آیا دی په دغه حال کې د بل چا په ورتګ خوشبیري که خفه کېږي؟ لهذا پخوا د ننوتلو څخه ښایي ورنارې کړئ، او ځان ته اجازت حاصل کړئ، او له ګردو نارو څخه بهتر «سلام» اچول دي.

په حدیث کې راغلي دي چې: درې ځلې دې سلام واچوي، او د ننوتلو اجازه دې وغواړي، که له درې ځلې سلام اچولو سره هم اجازه ورنه کړه شي؛ نو بېرته دې وګرځي.

في الحقیقت دغه داسې ډک له حکمته تعلیم دی، که د هغه په تعمیم کې مواظبت وکړ شي؛ نو دغه د مېلمه او کوربه دواړو په حق کې ښه او بهتر دی.

مګر افسوس! نن مسلمانان په دغو مفیدو هداياتو پسې چندان نه ګرځي، ولې نور ملل او اقوام هم دغه اصول او آداب له مونږ څخه اخیستي، هغه ته یې ډېره ترقی او توسعه ورکړې ده.

فَإِنْ لَّمْ يَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ رَجِعُوا فَارْجِعُوا أُولَٰئِكَ لَمْ يَأْمُرْ بِالْعُرْوَنِ عَلَيْهِمْ ﴿۱۹﴾

پس که چېرې ونه مومئ تاسې په دې کورونو کې څوک (چې اذن درکړي)؛ پس مه ننه وځئ په دې کورونو کې تر هغه پورې چې اذن وکړي شي تاسې ته، او که چېرې وویل شي تاسې ته د اجازت غوښتلو (په وخت کې) چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې! (او د ننوتلو سعي مه کوئ)، چې دغه بېرته ګرځېدل ډېر غوره (او پاک) دي تاسې ته، او الله په هغو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه عالم دی (او جزا یې درکوي).

تفسیر: یعنې کله چې دغه در معلوم شي، چې په هغه کور کې هیڅوک نشته، خو بیا هم د بل چا په کور کې بې د هغه د مالک او مختار له اجازې مه ننوځئ!، ځکه چې د بل په ملکیت کې بې له اجازې بل هیڅوک د تصرف حق نه لري، تاسې ته نه دي معلوم چې د بې اجازې ننوتلو څخه به څومره جګړې پېښېږي؟ هو! که صراحتاً یا دلالتاً اجازت درکړ شي؛ نو بیا هیڅ مضایقه نشته، او که چېرې وویل شي تاسې ته د اجازت غوښتلو په وخت کې چې بېرته وګرځئ؛ پس بېرته وګرځئ تاسې، او د ننوتلو سعي مه کوئ!، یعنې د داسې ویلو څخه مه خفه کېږئ!، ځکه چې ډېر اوقات انساني طبیعت دې ته نه وي مائل چې له چا سره وګوري، یا به د بل چا له ملاقاته په دغه وخت کې حرج ورپېښېږي، په داسې یوه خبره او کار مشغول وي چې په دغه نه خوشبیري، چې بل څوک پرې مطلع شي، نو تاسې ته څه ضرورت در پېښ دي، چې خامخا به پر هغه بار اچوئ؟ حال دا چې په دغه شان تکلیف او زحمت اړولو سره عموماً د دوستۍ او خپلۍ تعلقات ورنیږي.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿۱۸﴾

نشته پر تاسې باندې هيڅ ګناه په دې کې چې نوځي (بې له اجازت غوښتلو) هغو کورونو ته چې نه دي د چا د اوسېدنې، په هغه ځای کې متاع منفعت د تاسې وي، او الله ته ښه معلوم دي هغه چې ښکاره کوي يې تاسې، او هغه چې پټوي تاسې.

تفسير: يعنې په عمارتونو کې چې کوم خاص او معلوم داره سرې هستوګنه نه لري، او نه د هغه په ننوتلو او راوتلو کې څه ممانعت او قيود وي، مثلاً مسجد، سراي او مثل ذلک، که هلته مو کوم شی وي، يا په هغه ځای کې د څه موعده لپاره اوسېدل غواړي؛ نو البته هلته پخپل سر تللی او ننوتلی شی، او دلته هيڅ د استيدان ضرورت نشته.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْعُونَ ﴿۱۹﴾

ووايه (ای محمده!) مؤمنانو ته چې پټې کړي دوی سترګې خپلې (له نامحرمو څخه) او ښه ټینګ دې وساتي دوی فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کې)، دغه (اغماض او حفظ) ډېر پاکيزه (او ګټور) دی دوی ته، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوي يې (دوی، نو ښايي چې ترې په وېره اوسي، پر هر حرکت او په سکون خپل).

تفسير: بده کتنه د زنا اول قدم دی، له دې نه د لویو لویو فواحشو دروازې پرانستلی کيږي، قرآن عظیم عموماً د بد کاری او بې حیايی د انسداد لپاره رومي د همدغه سوري د بندولو توصیه کوي، يعنې مسلمان نارينه او ښځې ته يې حکم ورکړی دی، چې د بدو کتلو څخه ځان ساتي!، او خپل شهوات پخپل واک (اختيار) او اداره کې ولري، که يو ځلې بې اراده او ناڅاپه د کوم نارينه نظر پر کومې ښځې ولوېد؛ نو بيا دې بالاراده او قصداً د هغه پر لوري خپلې سترګې نه اړوي!، ځکه چې دغه دويم ځلي ليدل به دده په واک (اختيار) کې وي، او په هغه کې به معذور نه ګڼل کيږي.

که انسان ځان په دې سره عادت کړي، چې خپلو پښو ته وګوري، او په خپل اختيار او اراده سره د ناجائزو امورو په طرف ونه ګوري؛ نو ډېر ژر دده د نفس تزکيه کېدی شي، کله چې اول ځلې ناڅاپه کوم اتفاقي نظر لويږي؛ د شهوت او نفساني غوښتنې له سببه نه وي، نو ځکه حديث هغه معاف کړی دی، ښايي چې دلته به ﴿مِنْ أَبْصَارِهِمْ﴾ کې هم «من» تبعيضه اخیستی همدغه طرف ته يې اشاره فرمايلي وي.

﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْعُونَ﴾ الآية - يعنې د انسانانو د سترګو غلا، او د زړونو پټې خبرې، او مخفيه نيات، او احوال ټول الله تعالی ته معلوم دي، لهذا انسان ته ښايي چې تل دغه علام الغيوب حاضر او ناظر وګڼي، او له بدو افعالو، بدو خيالاتو، بدو کتلو او له هر قسمه بدو چارو څخه ځان وساتي، که نه هغه به يې سم له خپله علمه سره په سزا ورسوي.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَابَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ أَيُّ حِفْظٍ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتَوْبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا إِنَّهُمُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تَفْقَهُونَ ﴿۱۹﴾

او ووايه (ای محمده) ايماندارو ښځو ته چې پټې دې کړي له (نامحرمو څخه) سترګې خپلې، او ښه ټینګ دې وساتي فرجونه سترونه خپل (د محرماتو په مقابل کې)، او نه دې ښکاره کوي

زينت بنايست (او ځای د بنايست) خپل مگر هغه چې ښکار پرې له دغه (زينت څخه په وخت د کسب او کار کې)، او بنايي چې وادچوي ټکري پورني خپل پر گرهوانونو خپلو (چې ټهري ښکاره نشي)، او نه دې ښکاره کوي زينت بنايست (او ځای د بنايست) خپل (هيچا ته) مگر لپاره دمپرونو (خاوندانو) خپلو (چې د هغو دي)، يا پلرونو (او نيکونو) خپلو، يا پلرونو د مپرونو خپلو ته، يا ځامنو (او لمسيو) خپلو ته، يا ځامنو د مپرونو خپلو ته، يا وروڼو خپلو ته، يا ځامنو د وروڼو خپلو ته، يا ځامنو د خویندو خپلو ته، يا ښځو خپلو ته، يا هغه چا ته چې مالک شوي دي (د هغه) ښي لاسونه د دوی، يا هغو تابعانو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړيو نه، يا هلکانو هغو ته چې نه وي خبر (دوی) پر اسرارو د ښځو، او نه دې وهي (دا ښځې) پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څيز چې پټوي يې دوی له زينت بنايست (ګانې) خپلې، او راجع شی توبه وباسی تاسې الله ته ټول ای مؤمنانو! لپاره د دې چې تاسې ښځه او خلاصی ومومی (په دارينو کې).

تفسير: بنايست او سينگار عُرْفًا خارجي او کسبي آرايش ته وايي، چې هغه له لباس يا زبور او نورو شيانو څخه حاصليري، د دې احقر په نزد دلته د زينت ترجمه د سينگار په ځای که په زبائش سره وکړه شي؛ نو زيات جامع او مناسب واقع کيري، ځکه چې د زبائش (بنايست) لفظ هر قسم خلقي او کسبي زينت ته شامل دی، اعم له دې نه چې هغه د جسم خلقي پيدايښت سره متعلق وي، يا له پوښاک او نورو خارجي ډول و ډيل څخه حاصل شوی وي، د مطلب خلاصه داسې وه: ښځو ته د خپل هيڅ قسم خلقي يا کسبي بنايست اظهار پرته له خپلو هغو محارمو څخه چې يې ذکر وروسته راځي؛ د بل هيچا په مخ کې جائز نه دي، هو! د هومره اندازې بنايست ظهور چې ضروري وي، او د هغه ستر او اخفاء په سبب د عدم قدرت يا ضرورت نشي ممکن کېدی؛ نو مجبوراً يا ضرورتاً د هغه په اظهار کې دومره مضايقه نشته، (مشروط په دې چې د فتنې خوف نه وي).

ليکن واضح دې وي چې په ﴿الْمَظْهَرَاتُ﴾ سره صرف ښځو ته د عند الضرورت د هغو اعضاوو په اظهار کې اجازه ورکړې شوې ده، نامحرمو سړيو ته له سره اجازه نشته، چې دوی دې خامخا دغو ښځو ته وگوري، يا له هغوی سره سترگې په سترگو شي، يا د دوی د اعضاوو سيل وکړي، بنايي د دغه اجازې څخه پخوا د همدې لامله الله تعالی مؤمنانو ته د غض البصر او د سترگو د پټولو حکم اورولی وي، معلوم شو چې د يوه خوا د کوم عضوي د اظهار اجازه دغه نه لازمي، چې بل طرف ته د هغه کتل هم جايز وي، نارينه چې په ستر له سره مأمور نه دي، مگر د پاس آيتونو په اساس د ښځو له نظره مستور دي، يعنې ښځې له دې نه ممنوع دي چې نارينه وو ته وگوري، بنايي چې په ياد يې ولري چې په دغه آيت کې محض د ستر د مسئلې بيان شوی دی، يعنې له دې نه قطع نظر چې ښځه په کور کې وي که د باندې؟ د ښځې د بدن کومه برخه د چا په مخ کې او په کومو حالاتو کې ښکاره کول جائز دي؟، پاتې شوه د «حجاب» مسئله؛ د هغې څه تفصيل ان شاء الله د «أحزاب» په سورت کې راځي.

مونږ چې د فتنې د خوف د نفي کوم شرط لگولی دی؛ هغه د نورو دلائلو او شرعيه وو قواعدو څخه ماخوذ دی، چې په اول تأمل او مراجعت له نصوصو څخه موندلی کيري، د بدن په خلقي بنايست کې له گړدو څخه ډېر ښکاره شی د تي او چتوالی دی، د هغه د مزید تستر لپاره يې په خاص ډول سره تأکید وفرمايه، او د جاهليت د رسم د امحاء طريقه يې هم راوښوده، په جاهليت کې به ښځو ټکري (خادرونه) په خپل سر اچول، او د هغه دواړه څنډې (غاړې) به يې بېرته پخپلې شا غورځولي، او په دې ډوله د تي هيئت به څرگند پاتې کېده، دغه گواکې د بنايست يوه مظاهره وه، لوی قرآن ده راوښوده چې بنايي ټکری په سر واچول شي، او د هغه څنډې دې تر زني لاندې تېرې شي، خو د ښځو غاړه او تی او غوږونه پرې په ښه ډول پټ شي.

﴿وَلَا يُبْدِيَنَّ زِينَةً﴾ الآية - «اونه دې ښکاره کوي ښځې زینت خپل هیچا ته مگر لپاره د مېرونو (خاوندانو) خپلو چې دغه د هغوی دي، یا پلرونو او نیکونو خپلو، یا پلرونو د مېرونو (خاوندانو) خپلو ته، یا ځامنو او لمسیو خپلو ته، د تره او ماما حکم هم داسې دی، په دغو محارمو کې هم د مراتبو فرق شته، مثلاً هغه زینت او ښایست چې دا یې د خپل مېره په مخ کې ظاهرولی شي؛ هغه د نورو محرمو په مخ کې نشي څرگندولی، د زینت څرگندول شوو درجې لري، هومره د تښتو اهتمام چې له پردیو څخه کاوه شي؛ له محارمو څخه نه کیږي، او داسې مطلب نه دی چې هر یو عضو دې د دوی په مخ کې برېښه او ښکاره کولی شي.

﴿أَوْسَابَهُنَّ﴾ - «اونه دې ښکاره کوي ښځې زینت خپل هیچا ته مگر ښځو خپلو ته»، یعنې هغې ښځې ته چې د دې سره ناسته ولاړه لري، په دې شرط سره چې ښه اخلاق ولري، او د بد اخلاقو ښځو په مخ کې نه، او د ډېرو اسلافو په نزد له دې نه مسلمانې اصیلي ښځې مرادې دي، ځکه چې کافر ښځه د اجنبی سړي حکم لري.

﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ - یعنې ستاسې وینځې وي، او د ځینو اسلافو په نزد مملوک مریي هم په دې کې داخل دی، او د قرآن ظاهر هم د هغه تأیید کوي، لیکن د جمهورو ائمه وو او اسلافو مذهب داسې نه دی.

﴿أَوَالشَّيْءِ غَيْرِ أُولَى الْأَيْدِي مِنَ الرِّجَالِ﴾ - «اونه دې ښکاره کوي ښځې زینت خپل هیچا ته مگر هغو تابعینو ته چې نه وي خاوندان د حاجت ښځو ته له سړیو»، یعنې نوکر او هغه خدمتگار چې له خپله کار سره کار لري، او له سره دی وزگار نه وي، چې دې خوا او هغې خوا ته وگوري، او پخپل چارو جوړو او ډوډی پخولو او نورو کورنیو چارو کې بوخت او لگیا وي، شوخ، شغب، سپین سترگی او ارمونی نه وي، یا داسې فاتر العقل، بې سد، پاگل وي چې حواس یې په خپل ځای نه وي پاتې، او محض په خوړلو او څښلو کې له کورنۍ سره شریک او مل وي.

﴿وَلَا يَضْرِبْنَ﴾ - اونه دې وهي دا ښځې پښې خپلې لپاره د دې چې معلوم کړ شي هغه څیز چې پتوي یې دوی له زینت خپل، یعنې ښایي چې د دوی هیئت او وضعیت، ناسته ولاړه داسې نه وي چې د گناهو (کالو) او زېوراتو غږ د پردیو توجه او میلان ځان ته ورکش کړي، او ډېر ځلې داسې غږ او حرکات او سکانات د مخ او نورو د لیدلو څخه زیات د نفساني جذباتو داعي او محرک واقع کېدی شي.

وَأَكْفُوا الْأَيَّامَ مِنْكُمْ

نکاح و تړئ د هغه بې مېرونو (خاوندانو) ښځې او بې ښځو سړي له تاسې.

تفسیر: په دغه آیت کې دا حکم ورکوي چې د هغو کسانو نکاح چې تر اوسه نه ده تړلې شوی، یا وروسته د نکاح تړلو څخه بېرته کونډ شوی وي؛ نو په مناسبه موقع کې دې بیا د هغوی نکاح سره و تړله شي؛ په حدیث کې نبي علیه السلام فرمایلي دي: «ای علي! په درې کارونو کې ځنډ (ایسارتیا) مه کوه؛ د فرض لمانځه وخت چې راشي، جنازه چې حاضره شي، او کونډه ښځه چې کله یې سیال پیدا شي».

هغه اشخاص او اقوام چې عمداً د خپلو کونډو او ونډو په نکاح کې تکاسل، تساهل او تعطیل کوي، یا د داسې خبرو د اورېدلو څخه بد وړي؛ ښه دې وپوهیږي چې هغوی پخپل دغه وضعیت کې گناهگاران دي، او ښایي چې ژر تر ژره دې توبه وباسي، او د هغوی په نکاح کې دې تلوار او مسارعت وکړي.

وَالضَّالِّحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ

او صالحان ښکان له مریو خپلو او له وینځو خپلو.

تفسیر: یعنی که مریې او وینځې د دغې خبرې وړ او لایق وگڼئ، چې د زوجیت حقوق اداء کولی شي، او د نکاح کولو لامله نه مغرورېږي، او ستاسې له کار او خدمت څخه لاس نه وباسي؛ نو د دوی نکاح هم وترئ!.

إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿۱۸﴾

که چېرې وي (دغه مذکورین) فقیران ناداران؛ نو غنیان به کړي دوی الله له فضله خپله، او الله کشائش والا ښه عالم دی.

تفسیر: ځینې خلق د دې لامله متردد وي، او وړاندې وروسته کوي؛ چې وروسته له نکاح به د ښځې او د وړو بار څوک په خپلو اوږو اخلي؟ دلته الله تعالی دوی پوهولي دي، چې د هسې موهومو خطراتو لامله تاسې د نکاح څخه مه په څنگ کېږئ!، ستاسې او ستاسې د ښځو د وړو کیو روزي د الله تعالی په قدرت کې ده، تاسو ته دغه خبره نه ده معلومه، چې د هغوی له قسمته الله تعالی ستاسې په رزق او روزي کې څه ارتوالی او کشائش پیدا کړي، نه مجرد کونډه (لوند) پاتې کېدل د غناء موجب دی، او نه له نکاح تر لاسه فقر او افلاس مستلزم دی، دغه ګرد خبرې د الله تعالی په اراده او مشیت پورې تړلي دي، لکه چې د «التوبه» په (۴) رکوع کې یې داسې فرمایلي دي: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ شَاءَ﴾.

وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

او ښايي چې ځان دې وساتي هغه کسان چې نه مومي دوی (سامان اسباب د) نکاح تر هغه پورې چې غنیان کړي دوی الله له فضله خپله.

تفسیر: یعنی هغه چې اوس دومره مقدور هم نه لري، چې له کومې ښځې سره خپله نکاح وتړلی شي؛ نو تر هغه پورې چې الله تعالی ده ته مقدور ورکړي، ښايي چې د خپل نفس اداره ښه وکړي، او تر انضباط لاندې یې راولي، او زیار (کوښښ) وکړي چې عقیف پاتې شي، دغه خبره هیڅ بعیده نه ده، چې د هم هغه عفت او ضبط النفس په برکت دی الله تعالی غني وګرځوي، او د نکاح ډېر ښه مواقع ورمهیا کړي.

وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَمَا بَوَّأْتُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَالَّذِينَ هُمْ مِنَ مَالِ اللَّهِ الَّذِينَ أَنْتُمْ وَلَا تَكُونُوا قَتِيلَةً عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحَصُّنًا لِنَبْتِغُوا عَرْضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْنَنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِمْ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۹﴾

او هغه کسان چې غواړي مکاتب والی له هغو (وینځو مریو) چې مالکان شوي دي د هغو ښي لاسونه ستاسې؛ نو مکاتبان کړئ دوی که چېرې پېژانده تاسې په دوی کې خیر، او ورکوی دوی ته له ځینو مالونو د الله هغه چې درکړي یې دي تاسې ته، او مه مجبوروی تاسې وینځې خپلې په زنا (او بدو کارونو) که چېرې اراده لري دوی د ځان پاک ساتلو، لپاره د دې چې طلب کوی تاسې (په دغه اکراه سره) مال د ژوندون لږ خسیس (چې هغه باره د زنا او وړوکی دی)، او هر هغه چې زور یې وکړ په دوی؛ پس بېشکه الله وروسته له زور د مالکانو پر دوی ډېر ښونکی ښه رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی که د چا مریې او وینځې ووايي، یا د زیات توثیق لپاره خپله دغه وینا ولیکي، چې «زه به په دومره مدّت کې دومره مال درته وګڼم، او در به یې کړم، خو ته مې آزاد او خپلواک کړې»؛ نو مالک ته لازم دي چې دغه ومني،

او داسې يو تعهد ليك وروليكي، دغسې معاملې ته مكاتبه وايي، او دغه د مريو د آزادولو يو ځان ته صورت دی، ليكن مالكانو ته بنيابي چې دغه خبره هلته قبوله كړي چې دى په واقعي ډول سره وپوهيږي چې آزادي د دغه مريي يا وينځې لپاره بڼه ده، او وروسته د رقيت د قيد د وتلو څخه غلا، يا زنا يا د نورو بدو افعالو نه مرتكب كيږي، او خوشې چټي او چپوله (فضول) هر چپرې نه گرځي، كه دغسې ډاډينه او اطمينان ورته پيدا شي؛ نو بېشكه بنيابي چې ده ته د آزادۍ موقع ور كړه شي! څو دى آزاد شي، او د خپلې فلاح او بهبودۍ لپاره بڼه ترقي او پرمختگ و كړى شي، كه چپرې خپله نكاح ترې؛ نو پخپل واك (اختيار) دې و ترې، او د رقيت لامله دې ميدان پرې تنگ نه وي.

﴿وَأُوۡهُمْ مِّمَّا لَللّٰهِ الَّذِيۡ اَشْكُرُ﴾ - «او وركوئ دوى ته له ځينو مالونو د الله هغه چې در كړي يې دي تاسې ته»، دغه يې دولت منو اغنيانو او مسلمانانو ته فرمايلي دي، چې د داسې مكاتبانو مريو يا وينځو سره مالي امداد و كړئ، چې د زكات له وجوهو څخه وي كه د نورو عامو صدقاتو او خيراتونو او نورو څخه وي، څو دوى ژر تر ژره د خپلو آزاديو او خپلو اكيو مالكان شي، او كه مالك د كتاب د بدل كومه برخه ورمعافه كړي؛ نو دغه به ډېر لوى امداد وي.

تنبیه: د زكات په مصارفو كې يو مصرف چې د ﴿وَفِي الرِّقَابِ﴾ په نامه ايښى شوى دى، هغه د همدغو مريانو او د وينځو د آزادولو پنگه ده، د راشدو خلفاوو په زمانه كې له داسې مريانو سره له بيت المال څخه امداد او مرستې كېدلې.

﴿وَلَا تَكْفُرُوا بِاللّٰهِ﴾ الآية - په جاهليت كې به ځينو خلقو پر خپلو وينځو د زنا او بد كاري كسب كاوه، له عبد الله بن ابي رئيس المنافقين سره څو داسې وينځې وې، چې پر هغو به يې د همدغې زنا او بد كاري كسب كاوه، او په دغه وسيله به يې روپۍ گټلې، چې له دوى څخه ځينې ځينې وينځې مسلمانانې شولې، او د دغه شنيع فعل د كولو څخه يې انكار وكړ، نو ځكه هغه ملعون د دوى په وهلو او ټكولو لاس پورې كړ، دغه آيت په همدغه مورد كې نازل شو، او د دغه شان نزول د رعايت د مزيد تقبيح لپاره يې د ﴿لَنْ اَدْرَنْ مَخَضًا﴾ او د ﴿لَتَبْتَغُوا عَرْضَ الْحَيٰةِ الدُّنْيَا﴾ قيود زيات كړل، كه نه پر وينځو باندې د بد كاري اجراء په هر حال حرامه ده، او دغسې گټه (فائده) چې په دغه وسيله په لاس راځي، په هر اسم او رسم چې وي؛ بيخي حرامه او ناپا كه ده، اعم له دې چې دغه بد كاري دوى پخپله رضا او رغبت سره و كړي، يا محض د دغې دنوي حقيرې فائده لپاره په جبر او اكراه سره پر دوى اجراء كيږي، نو په دغه وروستني صورت كې د هغه گناه او وبال شديد او انتهايي وقاحت لري، او د لويې بې شرمۍ دليل دى.

يعنې زنا داسې بد عمل دى، چې د جبر او اكراه څخه وروسته هم بد او خراب وي، ليكن الله تعالى محض پخپل فضل او رحمت سره د مكرهه بېچارگۍ او ناتوانۍ ته كتلي، عفوي كوي يې، او په هر صورت پر مكره (په زور كوونكي) باندې به سخت عذاب وي، او پر مكرهه (چې پرې زور شوى وي)؛ رحم به و كړ شي.

وَلَقَدْ اَنْزَلْنَا لَكُمْ اٰيٰتٍ مُّبِيۡنٰتٍ وَمَثَلًاۙ لِّلَّذِيۡنَ خَلَوْاۙ مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةًۙ لِّلْمُتَّقِيۡنَ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقيق نازل كړى دى مونږ تاسو ته آيتونه ښكاره كوونكي (د حلالو او د حرامو د حدودو او احكامو)، او مثل عجيب د هغو كسانو چې تېر شوي دي پخوا له تاسې، او نازل كړى دى مونږ موعظه پند لپاره د متقيانو پر هېزگارانو.

تفسير: يعنې په قرآن كې گرد نصائح، احكام او د تېرو اقوامو عبرتناكه واقعات بيان شوي دي، څو د پاك الله څخه ويريونكي انسانان هغه واورې، او ترې پند، نصيحت او عبرت واخلي، او خپل انجام او عاقبت ته فكر وكړي، يا مثلاً له ﴿مِّنَ الَّذِيۡنَ خَلَوْا﴾ څخه دغه مراد دى، چې پر پخوانيو امتونو هم داسې حدود او احكام جاري كړي شوي وو، چې په دغه سورت كې مذكور دي، او ځينې پېښې هم د همدغه (افك) د پېښې په شان وروړاندې شوې دي، چې په دغه سورت كې بيان كړي شوي دي، پس هم هغه شان چې الله تعالى د مريمې صديقې رضي الله تعالى عنها او يوسف

صديق عليه السلام د دښمنانو بهتان باطل او د دوى برائت يې ظاهر كړې؛ د بي بي عائشې صديقيې بنت الصديق رضي الله تعالى عنهما برائت او لويي يې هم ښكاره كړه، چې تر قيامت پورې د صادقينو او صالحينو په زړونو كې يې نقش في الحجر كړ، او د دروغجانو دښمنانو مخونه يې تور كړل.

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ الْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيئُ وَلَوْ أَلَمْتَ لَتَمَسَّهُ نَارٌ نُّورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ الْأَمْتَالُ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

الله (په حسي او معنوي لحاظ) رڼا کوونکی د اسمانونو او ځمکې دی، مثل صفت د نور د ده (داسې دی) لکه (روڼه) طاقچه چې په هغې کې یوه بله ډیوه وي، دغه بله ډیوه په قنديل (شیشه) کې وي، دغه قنديل (بښینه په سبب د هغې رڼا چې په کې ده) گواکې یو ستوری دی روڼ ځلېدونکی، چې بلوه شي (دا یوه چراغ په اول کې) له تېلو د ونې برکتا کې د زیتون، چې نه مشرق طرفته وي او نه مغرب طرف ته، نژدې دي تېل د دې چې رڼا و کړي (له خپله خانه له ډېرې صفایې) او اګر که نه وي رسېدلی دې ته اور، (دغه) رڼا (د ډیوې) پر رڼا (د صافو تېلو ده)، لاره ښيي الله نور خپل ته هغه چا ته چې اراده وفرمایي، او بیانوي الله مثالونه خلقو ته (او په معقولاتو يې پوهوي د محسوساتو په وسیله)، او الله په هر څیز ښه عالم دی.

تفسیر: یعنې د ځمکې او د اسمان رونق او وداني د الله تعالی له جانبه ده، که الله تعالی مدد ونه کړي؛ نو ګرد به سره وړانږېږي، (موضح القرآن). ګردو مخلوقاتو ته د وجود نور او رڼا د الله له طرفه ورکړې شوې ده، په لمر، سپوږمۍ، ستوري، پرښتو، انبیاوو او په اولیاوو د هدایت هغه انوار او پلوشې چې هر چاته رسیږي، د هم هغه رفیع دربار څخه رسیږي، تمام علویات او سفلیات د الله تعالی له تکوینیه وو او تنزیلیه وو آیتونو څخه منور دي، د حسن او جمال یاد خوبی او کمال کومه وړانګه (پلوشه) چې هر چېرې بریښي؛ هغه د همدغه له برکته منوره ده، او د هغه د مبارک ذات د جمال او کمال یوه پلوشه ده.

په حدیث کې راغلي دي: «إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ خَلْقَهُ فِي ظِلْمَةٍ ثُمَّ أَلْقَى عَلَيْهِمْ مِنْ نُورِهِ، فَمِنْ أَصَابِهِ مِنْ نُورِهِ يَوْمَئِذٍ اهْتَدَى، وَمِنْ أخطأه ضل» (فتح الباری د ۶ ج ۴۳۰ مخ) «یعنې هر هغه چاته چې په هغه وخت کې د الله تعالی له نوره برخه ورورسېده؛ هغه هدایت وموند، او هر هغه چې له هغه څخه بې برخې شو؛ ګمراه پاتې شو».

واضح دې وي هم هغسې چې د الله تعالی نور صفات مثلاً سمع، بصر، او د نورو کوم کیفیت نشي بیاموندی؛ هم داسې د نور او رڼا صفت هم د ممکناتو په نور نشي قیاس کېدی، هسې خو د الله تعالی په نور سره ګردو موجوداتو ښایست موندلی دی، مهتدینو مؤمنینو ته د الله تعالی له نور څخه د هدایت او عرفان هم هغه خصوصي برخه وررسیږي.

د هغه مثال خلاصه داسې شوه، چې د مؤمن د زړه بښینه نهایته صافه او پاکه وي، او د الله تعالی په توفیق په هغې کې د حق د قبول داسې یو زبردست استعداد موندل کېږي، چې بې له اور په خپل سر روڼه ښکاري، او د لګېدلو او رڼا خورولو لپاره مستعد او تیار دی، اوس که لږ څه اور او حرارت ورنژدې شي، یعنې د وحی او قرآن تېزه رڼا هغه مس کړي؛ علی الفور د هغه فطري نور مشتعل شي، همدغه یې «نور علی نور» وفرمایل، باقي دغه ګرد (ټول) د الله تعالی په قبضه کې دي، د هر چا په نسبت چې اراده وفرمایي؛ دغه رڼا یې ور په برخه کوي، او همدغه ته ښه معلوم دي چې دغه رڼا چا ته عنایت وفرمایي؟ او کوم یو ترې محروم کړي؟، د دغو عجیبو او غریبو مثالونو د بیان کولو هم دغه غرض

دی، چې د استعداد خاوندانو ته د بصیرت یوه رڼا حاصله شي، یواځې په خپله الله تعالی ته د تمثیل مناسب موقع او محل په پوره ډول سره معلوم دی، بل چاته له سره دغسې قوت او قدرت نشته، چې دغسې موزون او جامع مثال وړاندې کړی شي، وړاندې یې فرمایلي دي چې: هغه رڼا له دې نه پیدا کیږي، چې په هغو مساجدو کې چې کامل خلق سبا او بېگا عبادت کوي، هلته دې په ښه شان سره خپل فکر او دقت صرف کړي.

فِي بُيُوتِ اٰذِنَ اللّٰهُ اَنْ تُرْفَعَ

په هغو کورونو (مسجدونو) کې چې حکم کړی دی الله چې پورته دې کړل شي (په بناء سره دغه مساجد یا په تعظیم سره).

تفسیر: الله تعالی د هغو کورونو د تعظیم او تطهیر حکم ورکړی دی، یعنې د هغوی دې خبر واخیست شي!، او له هر قسمه گندگۍ او لغو افعالو او اقوالو څخه دې پاک و ساتلی شي، د مساجدو په تعظیم کې دغه هم داخل دي، کله چې هلته داخل شي، د «تحية المسجد» دوه رکعت نافله دې ولوست شي!.

وَيَذَكِّرُ فِيهَا اسْمَهُ

او یادوه شي په هغه کې نوم د دغه (الله).

تفسیر: تسبیح، تهلیل، او د قرآن تلاوت او نور گډ اذکار په دې کې شامل دي.

يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ

تسبیح وایي دغه (لمونځ کوي الله) ته په دغو کورونو کې په سبا او په بېگا.

تفسیر: یعنې په گډو مناسبو اوقاتو کې الله تعالی یادوي، ځینې مفسرین وایي چې: له «غدو» څخه د سبا لمونځ مراد دی، او په «آصال» باقي څلوره واړه لمونځونه داخل دي، ځکه چې «أصیل» د لمر له زواله څخه نیولې تر کهیڅ (سحر) پورې مودې ته ویل کیږي.

رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ

(داسې) سړي چې نه غافلوي دوی سوداگري او نه بیع پېرودل له ذکره یاده د الله، او له سم قائمولو اداء کولو د لمانځه، او له ورکولو د زکات.

تفسیر: یعنې کاروبار او معاش او دنیوي ژوندون دوی د الله تعالی له یاده او د الله تعالی د احکامو په ځای راوړلو څخه نه غافلوي، مثلاً که ډېر لوی سوداگر او بیپار وي که معمولي دکاندار وي؛ دغه دواړه د الله په یاد کې تل لگیا وي، او هیڅ یو شی دوی د الله تعالی له ذکره نه غافلوي، د أصحابو کرامو رضوان الله تعالی علیهم أجمعین هم دغه شان وو.

يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

ویربړي (دوی سره له ذکره او طاعته له عذابه) د هغې ورځې چې اوږي راوړي، مضطرب به وي په هغې ورځې کې زړونه او سترگې (له ډېرې وېرې).

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې به زړه په هغې خبرې باندې وپوهیږي، چې تر اوسه پورې نه پوهېده، او سترگې به داسې وپروونکي واقعات وويني، چې له سره یې پخوا له دې نه نه وي لیدلي، په زړونو کې به کله د نجات توقع پیدا کیږي،

او کله به د هلاک خوف، او سترگې به کله نښې خوا ته گوري او کله کينې خوا ته، او د دې خبرې په انتظار کې به وي، چې له کوم لوري به نيول کېږو؟ يا د کوم لوري اعمالنامې څمونږ به لاس کې راکولی کېږي.

لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَن يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٠﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي دوی ته الله ډېره غوره جزا د هغو عملونو چې کړي دي دوی، او زیات به کړي (الله) دوی ته له فضله احسانه رحمته خپل، او الله رزق روزي ورکوي هر چاته چې اراده وفرمایي (د رزق ورکولو د هغو) بې له حساب (وافره پرېمانه).

تفسیر: یعنی د هغو ښو کارونو لپاره کوم اجر او صله چې مقرر ده؛ هغه به وررسېږي، د الله تعالی له فضله لا څه زیاته هم ورکوله کېږي، چې دهغه تفصیل او تعیین اوس نشي کېدی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَعَمَلُهُمْ كَسْرَابٍ يَّفِيعَةٍ يَّتَّخِذُ الظَّانُّ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْ لَهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوْقَهُ حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ عملونه د دوی په شان د سراب (شکو گل) دی په هوار ډاگ کې چې گمان کوي پر هغه باندې تږی د اوبو، تر هغه پورې چې راشي (او ورسېږي) هغه شي ته چې د اوبو گمان یې پرې کړی وو؛ نو ونه مومي دغه سپری هغه چې گمان د اوبو پرې کړی شوی وو هیڅ شی، او بیا به مومي الله په نزد (د عمل) خپل، پس پوره به ورکړي (الله) ده ته پوره حساب (جزا د عمل د ده)، او الله ډېر ژر (اخیستونکی) د حساب دی.

تفسیر: روایت دی چې عتبه بن ربیع په جاهلیت کې ډېر عبادت او طلب د دین کاوه، بیا چې د اسلام لمر راوخوت دی کافر شو، نو په دغه مناسبت دغه پاس آیت نازل شو، چې مطلب یې دغه دی: او هغه کسان چې کافران دي؛ هغه عملونه د دوی چې په ظاهر کې نېک ښکاري، لکه صله رحمي پالل، یا د مریي آزادول، یا د وږي مړول، یا دغسې نور خیر خیرات کول، نو دغه گډ عملونه په شان د هغې ښورې دي، چې په هوار میدان کې ښکارېږي، په سخته گرمۍ په وخت د نیمې ورځې کې، او داسې بریښي چې تږی سپری پرې د اوبو گمان کوي، او په بېره (تلوار) مخامخ وردروي، تر هغه چې ورسېږي هغه ځای ته چې د اوبو گمان پرې شوی وو؛ نو بیا نه مومي دی هغه گمان کړی شوی خپل هیڅ شی .. الخ، بلکه د هلاکت کنده لا ورته مخامخ پرته ده او د حساب او کتاب وخت په سر ورته ولاړ او پاک الله دده گډ عمر حساب او کتاب اخلي، او ددغه اضطراب او حسرت په وخت کې دده ټول حساب یو ځلی الله تعالی تصفیه او خلاصوي.

أَوْ كُظُمْتُ فِي بَحْرٍ لُّجِّي يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِ سَحَابٌ طُلُمْتُ بَعْضَهَا فَوْقَ بَعْضٍ
إِذَا أَخْرَجَ يَدَكَ لَمْ يَكُنْ يَرَاهَا وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ ﴿٢٢﴾

یا (عملونه د دوی) پشان د هغو تاریکیو دي په بحر ژور کې، چې پټ کړی وي (دغه بحر) لره یو موج، د پاسه یې بل موج وي، او د پاسه د دغه (موج) وړېځ وي (دغه څلور قسمه) تیارې دي، چې ځینې د دوی د پاسه د ځینو نورو دي، کله چې راوباسي (دغه پرېوتی په دغو تیارو کې) لاس خپل؛ نه وي نژدې (دی) چې وويني دغه (لاس خپل)، او هر هغه چې نه وي ورکړی الله ده ته نور رڼا؛ پس نشته ده ته هیڅ نور رڼا.

تفسیر: یعنی د سمندر په ژورو کې (۱): پخپله د لوی سیند تیاره، (۲): د هغه د پاسه د طوفاني هوا او امواجو تپه توره تیاره، (۳): بیا د هغه څخه برسېره د سختې ویروونکې تکې تورې ورپخې تیاره، (۴): ورسره د ترېمو توره تیاره شپه هم فرض کړه شي؛ نو پر دغو تیارو باندې لا پسې تزید کیږي، په دغو تورو تیارو کې که په دریاب کې غورځیدونکې چې أقرب الأعضاء دی پورته کړي، او خپلو سترگو ته یې نژدې راولي؛ نو بیا هم د ډېرو تیارو له سببه به یې هیڅ شی په نظر نه ورځي، چې هغه ته ځمونږ په محاورو کې داسې وایي: «سترگو ته سترگې په کار دي»، پاس د مؤمنانو په ذکر کې یې چې: ﴿يَهْدِي اللَّهُ لِنُورٍ مِّنْ نُّورٍ﴾ فرمایلي وو، دغه جمله د هغې په مقابل کې ده، یعنی هر هغه چا ته چې الله تعالی نور او توفیق نه وي ورکړی؛ نو هغه ته بل څوک څه رڼا رسولی شي؟ د هغه استعداد خراب وو، توفیق ور ونه رسېد، او د سیند په ژوره کې ولوېد، او د رڼا ورتلو دروازي یې پر خپل ځان پسې بندې کړې، نو بیا نور او رڼا له کومې لارې ورننوخې.

تنبیه: رب العزت د کفارو په اعمالو پورې دوه مثالونه وټول، په درې اعتبارونو سره: (۱): په اعتبار د تخیر، چې ای مخاطبه! که دغو اعمالو ته گوري چې هیڅ فائده او نفع نه لري؛ نو لکه سراب دي.

(۲): که دې ته گوري چې نور او رڼا د حق او ایمان ورسره مل نه وي؛ نو لکه ظلمات دي.

(۳): که په اعتبار د تقسیم د مکانینو ورته گوري؛ نو نظر عقبی ته دا لکه سراب داسې دي، او د نظر دنیا ته لکه ظلمات داسې دي.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْخَرُ لَهُ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالظَّالِمُ ضَلِيلٌ

آیا نه وینې ته ای مخاطبه! بېشکه الله چې دی؛ تسبیح وایي ده ته هر هغه چې په اسمانونو کې دي، (او هر هغه) چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې) او مرغان هم (تسبیح وایي) په دغه حال کې چې خواره کوونکي وي د وزرو خپلو (په هوا کې).

كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ

هر یو (له دغو مذکورینو چې دی)؛ په تحقیق معلوم دی (الله) ته لمونځ د هغه، او تسبیح د هغه.

تفسیر: یعنی الله تعالی هر شي ته د هغه د حال سره مناسب د انابت - عبودیت - اطاعت - تسبیح او تهلیل الهام فرمایلي دي؛ چې هغه پر دغه پوهېدلی دی، او تل همغه خپله وظیفه بلا ناغه ادا کوي، لیکن د افسوس او تعجب مقام دی، چې ډېر تش په نامه سره انسانان د غرور او غفلت او د ظلمت او جهالت په دلدل کې داسې خنس شوي دي، چې د حقیقي مالک له یادولو، او د عبودیت د وظیفې په ځای راوړلو څخه بیخي یې برخې پاتې دي.

تنبیه: د مخلوقاتو د تسبیح په نسبت د سورت بني اسرائیل په (۵) رکوع کې څه مضمون پخوا له دې نه لیکلی شوی دی، ښایي چې هغه هلته ولوست شي.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ

او الله ته ښه معلوم دي هغه (اعمال هم) چې کوي یې دوی.

تفسیر: یعنی اگر که د دوی په عبادت او بندگي باندې تاسې ونه پوهېږئ، لیکن پاک الله ته دغه گړد شيان معلوم دي، او الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي؛ چې هر څوک څه کوي؟.

وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ﴿۱۰۹﴾

او خاص الله ته دی ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او (هم خاص) الله ته دي بېرته ورتله د ټولو.

الْمُتَرَانِ اللَّهُ يُرِي سَابَأَهُمْ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَا مَاتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ

آیا نه وینې ته (ای مخاطبه) چې بېشکه الله روانوي شړې ورېځې (ټوټې ټوټې هر طرف ته چې اراده وفرمایي)، بیا یو ځای والي فرمایي په منځ د دغو (ټوټو د ورېځو) کې، بیا یې وگرځوي لاندې باندې قت په قت، پس وینې به ته ای (انسانه) باران چې وځي له منځه د دې ورېځې.

تفسیر: یعنی پومی د ورېځو وړوکې وړوکې ټوټې پورته کيږي، دغه ګردې سره یو ځای کيږي، او یوه لویه د ورېځې ټوټه ترې جوړېږي، بیا دغه ورېځې داسې ترتیب او ترکیب مومي، چې د یوې د پاسه به بله ځای نیسي، او یوه پر بړه (غټه) طبقه ترې متشکله کيږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ يَكادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿۱۱۰﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه د) اسمانه له (ورېځو یا د بلیو په شان د) غرونو، چې وي په هغو (غرونو) کې ځینې له بړۍ، پس رسوي (الله) داربلی هغه چاته چې اراده وفرمایي (د رسونې یې)، او ګرځوي یې هر هغه چا نه چې اراده یې وفرمایي (د ګرځولو یې)، نژدې وي رڼا برېښنا د هغو (بړۍ) چې بیول وکړي په ابصارو (د ناظرینو او ورک کړي بصارت یې).

تفسیر: یعنی لکه چې په ځمکه کې د تیرو (ګټو) غرونه دي، ځینو اسلافو ویلي دي چې هم داسې په اسمان کې هم د بړۍ غرونه دي، شیخ الهند محمود الحسن (رحمة الله علیه) د دې سره موافقه ترجمه کړې ده، لیکن زیاته او راجح او قوي دا ده، چې له سماء څخه ورېځې مراد شي، مطلب یې داسې شو چې له ورېځو څخه چې په کثافت او غلظت کې د غرونو په شان دي؛ بړۍ اوروې، چې له هغو څخه ډېرو خلقو ته جاني او مالي نقصانات رسیږي، او زیات کسان ترې محفوظ پاتې کيږي.

يُقَلِّبُ اللَّهُ الْكَيْلَ وَاللَّهُ هَارِطٌ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿۱۱۱﴾

ګرځوي الله شپه او ورځ (په تبدیل، تزئید، تنقیص، حرارت، برودت، ضیاء، ظلمت او نورو)، بېشکه په دغو (یاد شویو شیانو) کې خامخا عبرت دی خاوندانو د سترګو او بصیرت ته.

تفسیر: یعنی د ورځې څخه وروسته شپه او د شپې څخه وروسته ورځ د همدغه پاک الله په قدرت ځي راځي، همدغه الله تعالی کله ورځې او کله شپې اوږدوي او لنډوي، او د هغوی تودوالی په یخوالي او یخوالی په تودوالي سره تبدیلي، نو لازم دی چې د قدرت د داسې عظیم الشان دلائلو او شواهدو د لیدلو څخه انسان بصیرت او عبرت حاصل کړي، او د هغه حقیقي مالک الملکوت په طرف د زړه په صدق سره رجوع وکړي، چې دده په قدرت کې د دغو ګردو تقلباتو او تصرفاتو زمام او واګې دي.

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِّن مَّا فَعَلْتُمْ مِّن بَشَرٍ عَلَىٰ بَطْنٍ وَمِنْهُمْ مَّن لَّيْسَ عَلَىٰ رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَّن لَّيْسَ عَلَىٰ أَرْبَعٍ يُخَلِّقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۸﴾

او الله پيدا كړی دی هر حیوان چې ګرځي (په ځمکه کې) له اوبو، پس ځینې له هغوی هغه دي چې ټنګ کوي (خوځېږي) پر نس ګېله پر ټټر خپل (لکه مهي، مار)، او ځینې له دوی هغه دي چې ټنګ کوي پر دوو پښو (خپلو لکه انسان مرغان)، او ځینې د دوی هغه دي چې ټنګ کوي په څلورو (پښو لکه اس، اوبښ)، پيدا کوي الله (ما سوا له دغو مذکورو) هر هغه څه چې اراده یې وفرمایي (د خلقت د هغو)، بېشکه الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې خلقت د هر راز مخلوقاتو دی).

تفسیر: یعنې که کوم حیوان ته له څلورو پښو څخه زیاتې پښې هم ورکړي دی؛ نو بعید نه دی، او د ده لا محدوده قدرت او مشیت هیڅو ک نشي محصورولی، او که الله تعالیٰ خپل ځینو مخلوقاتو ته دغسې قدرت ورعطاء کړي، چې هغوی له جماداتو او عناصرو او نورو څخه نور شيان ایجاد او اختراع کړي؛ نو هغه هم د همدغه الله لطف او احسان دی، چې هغوی ته یې دغسې پوهه او ادراک ور په برخه کړی دی.

لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُّبِينَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۱۹﴾

خامخا په تحقیق نازل کړي دي مونږ آیتونه بیانوونکي واضح، او الله سمه صافه لاره ښيي هر هغه ته چې اراده وفرمایي (د لار ښوونې د هغې) لارې سمې صافې (د اسلام او جنت ته).

تفسیر: یعنې تکوینیه او تنزیلیه آیات یې دومره ښکاره او واضح دي، چې د هغو په لیدلو او اورېدلو هم هیڅ یو عقلمن انسان ښایي ګمراه او بې لارې نشي، لیکن پر سمه صافه لاره همغه تلی شي چې الله تعالیٰ ورته د هدایت توفیق ور په برخه کړی وي، سره له دې چې په ملیونو انسانانو دغه د قدرت ظاهر او باهر دلائل او شواهد ګوري، کله چې دوی د هغو په وسیله خالق تعالیٰ نه پېژني، او نه موحدان او مسلمانان کیږي؛ ګواکې د نتیجې په اعتبار د دوی دغه لیدل د نه لیدلو په شان دي.

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّىٰ فِرْقًا مِّنْهُمْ مِّن بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۰﴾

او وایي (دا منافقان) چې ایمان راوړی دی مونږ پر الله او پر رسول (د الله) او حکم منلی دی مونږ (د الله او د رسول الله)، بیا مخ ګرځوي (له اسلامه) یوه ډله له دوی وروسته له هغه (ایمان او اطاعت)، او نه دي دغه (ګرځېدونکي) مؤمنان (صدقا).

تفسیر: دغه د منافقینو ذکر دی، دوی به په ژبه سره د ایمان او اطاعت دعوی کوله، کله چې د عمل وخت راته، نو سم له خپلې دعوی سره به یې عمل نه کاوه، او له اسلامي احکامو به یې مخ ګرځاوه، حقیقت دا دی چې د دوی په زړونو کې له ابتداء څخه د ایمان او انقیاد آثار نه وو موجود، هغه چې د ژبې جمع او خرڅ وو؛ د امتحان او ابتلاء په وخت کې به دغه کلائين هم ویلې کېده، او دروغ به یې له رښتیا څرګند او جلا ښکارېده.

وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿۸۸﴾ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا بِاللَّيْلِ
مُذْعِبِينَ ﴿۸۹﴾

او هر کله چې وبللی شي دوی الله او رسول د دغه (الله) ته لپاره ددې چې حکم وکړي دغه (رسول) په منځ د دوی کې؛ ناخپه یو فریق ډله د دوی اعراض ډډه کوونکي دي (له حکم د رسوله). او که چېرې وي دوی ته حق (په زعم د دوی پر بل)؛ نو راځي دوی دغه (رسول الله) ته گڼندي فرمان منونکي.

تفسیر: یعنی که له دوی جگړه له چا سره واقع کېده، او په دې پوهېدل چې مونږ په ناحقه یو، په دغه وخت کې که مقابل فریق هغوی ته ویل چې: راځه چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حضور ته لاړ شو، او د دغې جگړې فیصله له هغوی څخه وغواړو؛ نو دغه منافقان به په دغه ورتگ نه راضي کېدل، ځکه چې دوی پوهېدل چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم یې له لحاظ او خاطر د حق او حقانیت رعایت کوي، او سم له عدله او انصافه خپله فیصله صادروي، چې په هغه تقدیر به د دوی له مفاد څخه مخالف واقع کېده، حال دا چې پخوا له دې نه به دوی داسې دعوی کوله؛ چې مونږ پر الله تعالی او رسول الله ایمان راوړی دی، او د دوی گڼد احکام منو؛ نو اوس د دوی هغه دعوی چېرې لاړه؟ هو! که په کومه معامله کې حق د دوی په طرف وي؛ نو په دغه وخت کې په ډېر سرعت او چالاکی او په ماته غاړه د محمد صلی الله علیه وسلم دربار ته حاضرېږي، او د خپلې فیصلې انحصار د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مبارک ذات څرگندوي، ځکه چې په دغه تقدیر دوی داسې گڼي چې هلته سم له عدالته او انصافه ځمونږ په جانب فیصله صادرېږي، نو دغه څنگه ایمان او اسلام دی؟ دا خو تش شخصي اغراض او هواپرستي ده.

أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمْ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحْيِيَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمُ رَسُولَهُ بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۹۰﴾

آیا په زړونو د دوی کې مرض رنځوري (د کفر او نفاق) ده؟، آیا شکمن دي دوی (په نبوت د محمد)؟، آیا ویرېږي دوی له دې نه چې ظلم به وکړي الله پر دوی (یا ظلم به وکړي) رسول د دغه (الله پر دوی)؟، داسې نه دی چې الله او رسول الله پر چا ظلم وکړي، بلکه دوی چې دي همدوی ظالمان دي (په اعراض سره).

تفسیر: یعنی د الله تعالی جل جلاله او محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په نسبت تاسې ته څه تردد او اندېښنه پیدا شوې ده، یا د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په صداقت یا د الله تعالی جل جلاله په وعد او وعید کې څه شک او شبهه لری؟ یا داسې گمان کوئ چې الله تعالی جل جلاله یا د هغه رسول محمد صلی الله علیه وسلم به د دوی معاملات په خلاف د انصاف فیصله کوي؟ نو ځکه د دوی په حضور کې د خپلې دعوی له وړلو څخه څه اندېښنه او تردد کوي؟ نو په یاد یې ولری چې هلته له سره د ظلم او بې انصافی احتمال نشته، هو! پخپله همدغو خلقو ظلم ته خپلې ملاوې تړلي دي، او غواړي چې خپل حق پوره حاصل کړي، او د نورو یوه پیسه هم بېرته ور نه کړي، نو ځکه له دې نه ویرېږي چې خپل معاملات محمدي شریعت او الهي عدالت ته وړاندې کړي، ځکه چې پوهېږي چې د محمد رسول الله منصفانه فیصله به ځمونږ له مطلب څخه خلاف وي.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۹۱﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ده وينا د مؤمنانو کله چې وبللی شي دوی الله ته او رسول د دغه (الله) ته لپاره د دې چې حکم وکړي په منځ د دوی کې (په وخت د جگړې کې)؛ دا چې ووايي:

او ورپده مونږ (خبره د تا)، او ومانه مونږ (حکم د تا) او دغه و یونکي همدوی دي بریالیان (کامیاب) خلاصی موندونکي (له عذابه په مراد رسیدلي).

تفسیر: یعنی د صادقو مسلمانانو کار داسې وي او بنیایي چې همداسې وي، کله چې په کومه معامله کې دوی ته د الله تعالی د احکامو بلنه او دعوت وشي، اګر که ظاهراً په هغه کې د دوی ګټه (فائده) یا تاوان وي؛ په منډه ورځلي، او د یوې شېبې لپاره څه ځنډ (تأخیر) او توقف په کې نه کوي، او فی الفور «سمعاً و طاعة» وایي، او د هغه د حکم منلو لپاره تیار او آماده شي، چې په دغه کې د دوی اصلي نیکي او حقیقي فلاح راز مضمردی.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشِ اللَّهَ وَيَتَّقِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿۵۶﴾

او هر څوک چې اطاعت وکړي حکم ومني د الله، او د رسول د دغه (الله) او وویرېږي له الله، او ځان وساتي (له غضبه د ده)؛ پس دغه (فرمان منونکي ویریدونکي) همدوی دي بري موندونکي (د جنت).

تفسیر: یعنی هغه چې فی الحال مطیع وي، او پر خپلو تېرو تقصیراتو نادام وي، او له الله تعالی څخه وویرېږي، او توبه وکړي او په مستقبل کې له بدو چارو او لارو څخه خپل ځان وساتي؛ نو د دوی لپاره په دنیا او آخرت کې بری او کامیابي ده.

وَأَسْمُوا بِاللَّهِ جَهَادًا يُبَاهِيهِمْ لِيَن أَمْرَتِهِمْ لِيَخْرُجُنَّ قُلُوبَهُمْ لَا تَقْسِمُوا طَاعَةَ مَعْرُوفَةً إِنَّ اللَّهَ يَخَيِّرُ لَكُمْ أَعْمَالًا ﴿۵۷﴾

او قسمونه خوري (منافقان) په الله سخت سخت قسمونه د دوی، قسم دی خامخا چې که (حکم) امر وکړي دوی ته (په وتلو سره جهاد ته)؛ نو خامخا به وځي (دغه جهاد ته) دوی هر وومرو، ووايه (ای محمده ! منافقانو ته) قسم مه خورئ تاسې د دروغو، طاعت نېک (ځمونږ مطلب دی)، بېشکه الله ښه خبردار دی په هغو کارونو چې کوئ یې تاسې.

تفسیر: یعنی منافقان ډېر سخت تآکیدی قسمونه خوري، او غواړي چې تاسې بیخي ډاډه او متیقن کړي چې: «که تاسې مونږ ته حکم را کړئ؛ نو مونږ ګرځد کور کهول پرېږدو، او دې ته تیار ولاړ یو چې د الله تعالی لارې ته ووځو، او د هغه د ګرځو د احکامو تعميل وکړ، که محمد رسول الله مبارک لږ څه اشاره وفرمائي؛ نو مونږ خپل ګرځد مال دولت د الله تعالی په لاره کې لګوو، او مونږ ترې بیخي جدا کېږو»، نو د دې په نسبت داسې فرمائي چې: دومره غټو خبرو ویلو او داسې قسمونو یادولو ته حاجت نشته، ستاسې د اطاعت حقیقت ګرځدو ته معلوم شوی دی.

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ وَإِن تُطِيعُوا تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ﴿۵۸﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) اطاعت وکړئ (حکم ومني) تاسې د الله او د رسول (د الله په خلوص سره په هر څه کې)، پس که مخ وګرځوئ تاسې (ای خلقو له اطاعته د رسول الله)؛ نو بېشکه همدا خبره ده چې دی پر دغه رسول ځما هغه بار (د تبلیغ) چې پرې ایښی شوی دی، او دی پر تاسې هغه (بار) چې پر تاسې ایښی شوی دی (او پرې مکلف یی، چې اطاعت د رسول الله دی)، او که اطاعت وکړئ، حکم ومني تاسې د دغه (رسول الله)؛ نو سمه صافه لاره به و مومی،

او حق ته به پرې ورسېږئ، او نه دی پر (ذمه د) رسول مگر رسونه ښکاره (د شراعو چې هغه یې ادا کړې ده).

تفسیر: یعنې پر رسول د الله تعالی له طرفه د تبلیغ بار ایښی شوی دی، چې ده هغه په ښه شان سره اداء کړی دی، او کوم بار چې پر تاسې ایښی شوی دی؛ هغه تصدیق او د حق قبول دی، او دغه ده چې د ده د ارشاده سره موافق تګ وکړئ!، که تاسې دغه خپله ذمه واري محسوسه کړئ، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د احکامو تعميل په ښه شان سره وکړئ؛ نو د دواړو دارینو بری او د کامیابۍ لاره به ومومئ، او په دنیا او عقبی کې به خوشال اوسېږئ، که نه د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم هیڅ نقصان نشته، او تاسې به د خپلو شرارتونو او سرکښیو سزا او بده نتیجه پخپله وګورئ، محمد رسول الله خو خپله فریضه اداء کړې ده، او عند الله له خپلې ذمه واری څخه مسئول نه دی.

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا

وعده کړې ده الله له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی له تاسې، او کړي یې دي ښه (عملونه)، چې قسم دی خامخا به خلیفگان کړي (الله) دوی په ځمکه کې لکه چې خلیفگان کړي یې وو هغه کسان چې پخوا وو له دوی نه، او خامخا ثابت قوي به وګرځوي هر ورو مرو دوی ته دین د دوی هغه (دین د اسلام) چې غوره کړی دی (الله) دوی ته، او هر ورو مرو بدل به ورکړي هر ورو مرو دوی ته وروسته له وېرې د دوی له دښمنانو امن (او اطمینان)، عبادت به کوي دوی ځما، شریک به نه پیدا کوي له ما سره هیڅ شیز.

تفسیر: یعنې هغه ذوات چې د دوی په منځ کې په اعلی درجه ښکېان او د سید الانس والجنان کامل پیروان او تابعان دي، وروسته له رسول الله به دوی ته د ځمکې حکومت ورکاوه کيږي، او د اسلام دغه دین به چې د الله تعالی خوښ او پسند دی، د دوی په لاسونو خوروي او قائمي، لکه چې د استخلاف په لفظ کې دې طرف ته اشاره ده، چې دغه کسان به تش د دنیوي باچاهانو په شان نه وي، بلکه د رسول الله خلیفه ګان به وي، د سماوي حکومت اعلان به کوي، او د حق دین اساسونه به قائمي، او په بر او بحر او هر چېرې به د دوی احکام او تصرقات جاري کيږي، په دغه وخت کې به مسلمانان د کافرانو څخه نه ویريږي، او په پوره امن او سکون سره به د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لګیا اوسېږي، او په دنیا کې به د امن او امان زمانه او دوره وي، د دغو مقبولو او معززو بندګانو ممتاز شان به دغه وي، چې دوی به د خالص واحد الله تعالی عبادت او بندګي داسې کوي چې په هغې کې به د یوې ذرې په اندازه هم د شرک او اختلاط اثر نه وي، د جلي شرک ذکر او نسبت خو له دغو سره امکان نه لري، د خفي شرک لږ آثار او علائم به هم په دوی کې نه لیدل کيږي، دوی ګرد به د یوه «قدوس جل وعلا شأنه و عظم برهانه» خالص بندګان وي، او یواځې به له الله تعالی څخه ویريږي، او یواځې هغه ته به هیله (آرزو) او اسره کوي، او پرې متوکلان معتمدان به وي، د الله درضاء په لاره کې به ژوندون کوي، او په همدغه لاره کې به خپل ځانونه جاروي (قربانوي)، پرته له الله تعالی د بل کوم موجود خوف او وېره به له سره د دوی په زړونو کې لارې نه مومي، او نه د بل چا د خوښې او خفګان څه پروا کوي.

الحمد لله چې د الله تعالی دغه وعده د څلورو تنو راشدو خلفاوو رضي الله تعالی عنهم په لاسونو پوره شوه، او ګردې دنیا د دغه عظیم الشانو وړاندوینو (پېشګويي) د یوې یوې وینا، د یوه یوه حرف مصداق پخپلو سترګو سره

ولیدل، د څلورو واپرو راشدو و خلفاوو رضي الله تعالى عنهم څخه وروسته هم اسلامي باچاهان وقتاً فوقتاً په همدغو اوصافو سره متصف راغلي دي، هر کله چې الله تعالى بيا اراده و فرمايي؛ وروسته له دې نه هم راځي.

په احاديثو کې راغلي دي، چې وروستنی خليفه به امام مهدي رضي الله تعالى عنه وي، چې د هغه په نسبت عجيب او غريب بشارات اورول شوي دي، د الله تعالى ځمکه له عدله او انصافه ډکوي، او في سبيل الله جهاد کوي، او د هغه په قوت به «کلمة الله» ته اعلاء او اسلام ته بڼه ترقي او اعتلاء ورکوي، «اللهم احشرونا في زمرة، وارزقنا شهادة في سبيلك، إنك واسع المغفرة وذو الفضل العظيم».

وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفٰسِقُونَ ﴿۵۵﴾

او هر څوک چې کافر شو پس له دغو لویو انعاماتو؛ پس دغه کسان هم دوی (غټ) فاسقان دي.

تفسیر: یعنی د داسې عظیمو انعاماتو څخه وروسته ناشکري د ډېرو لویو مجرمانو او د زورورو عاصیانو کار دی، شاه صاحب فرمایي: «هر هغه څوک چې د څلورو خلفاوو د خلافت او د دوی د فضل او شرف څخه منکر شو؛ د دغو الفاظو څخه د ده حال څرگند او شې»، ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾.

وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۵۶﴾

او قائموی تاسې (سم اداء کوی سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او ورکوی زکات، او اطاعت وکړئ حکم ومنی تاسې د رسول (د الله)؛ بنایي تاسې ته چې رحم وکړي شي پر تاسې.

تفسیر: یعنی که د الله تعالى له رحمته برخه اخیستل غواړئ؛ نو تاسې هم د هم هغو مقبولو بندګانو په شان حسنه اعمال ځان اختیار کړئ؛ چې د لمونځونو په بڼه شان سره قائمول، د زکات ورکول دي، او د حیات په ټولو شعبو کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر احکامو تلل دي.

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا أُولَٰئِكَ إِلَّا النَّارُ وَلَيْسَ الْمُبْصِرُ ﴿۵۷﴾

مه کوه ګمان خامخا پر هغو کسانو چې کافران شوی دي عاجز کونکي (د الله) په ځمکه کې، او ځای د هستوګنې د وی اور (د دوزخ) دی، او خامخا بد ځای د ورتلو دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه د نېکو بندګانو په مقابل کې یې د مردود او مغضوبو خلقو انجام او خاتمه ښوولې ده، یعنی کله چې نېکانو ته د ملک حکومت او د ځمکې خلافت عطاء کېږي؛ نو د کافرانو او بدکارانو ګردې مکاری او تدابیر ماتېږي، او ماته یې ور په برخه کېږي، د الله تعالى د ارادې مخه هیڅ نشي نیولی، که دوی په ګرده دنیا کې دې خوا او هغې خوا ته منډې ووهي، او هر چېرې لار شي او وځغلي؛ نو بیا هم د الله تعالى له سزا او پوښتنې څخه ځان نشي پټولی او خلاصولی، او یقیناً دوی د جهنم په بنديخانه کې غورځول کېږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) ښایي چې اذن دې وغواړي له تاسې (په وخت د ننوتلو کې پر تاسې باندې) هغه (وینځې او مریان) چې مالکان شوي وي د هغو ښي لاسونه د تاسې، او هغه کسان چې نه دي رسیدلي حد (احتلام بلوغ) عقل ته له تاسې (احرارو) درې کرته: پخوا له لمانځه د سهار، او په هغه وخت کې چې ردئ تاسې کالي (جامې) خپل د غرمې په وخت کې، او پس له لمانځه د ماسوختن، (دغه اوقات) درې وقتونه د خلل (پېښېدو د ستر) دي تاسې ته.

تفسیر: په همدغو دريو اوقاتو کې عموماً زائد کالي (جامې) له ځانه لرې کيږي، يا د خوب او د وینې لباس سره تبدیلیږي، او مروښي زیاتره په هم دغو اوقاتو کې کاوه شي، کله پخوا له سهاره، کله د غرمې د لميلو شوق يا ضرورت چې هم انسان ته پېښيږي، او دا غواړي چې بل څوک پرې مطلع او خبر نشي، نو ځکه یې حکم ورکړ چې په دغو دريو اوقاتو کې نابالغو هلکانو، وینځو، او مریانو ته هم ښایي چې د ننوتلو اجازه واخلي، په نورو اوقاتو کې دوی ته نه ښایي چې د نورو پرديو په شان اجازه وغواړي، مگر که کوم شخص د خپلو مصالحو لامله په نورو اوقاتو کې هم د استیدان قید زیات کړي؛ نو دلته استجازه ضروري ده.

لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوْفُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضٌ كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾

نشته پر تاسې او نه پر دوی باندې هيڅ ګناه (وبال) تېر له دغو دريو وقتونو (په بې اذن ننوتلو د دوی کې پر تاسې)، دوی ګرځېدونکي دي پر تاسې (په تللو او ننوتلو لپاره د خدمت)، ځينې ستاسې پر ځينو نورو (ګرځېدونکي یې يو په بل)، همداسې (لکه چې دغه بيان یې درته وکړ)؛ ښکاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د احکامو)، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ښه حکمت والا دی.

تفسیر: يعنې د پورته ذکر شويو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې عادتاً بې له مزاحمته او ممانعته يو له بل سره کتلی شي، او په دغو تللو راتللو کې نابالغو هلکانو، وینځو او مریانو ته لازم نه دي، چې د هر وارې ننوتلو لپاره اذن او اجازه وغواړي، ځکه چې د دې شيانو له رعایت ډېر تکلیف او حرج پېښيږي، او په کارونو کې او معاملاتو کې ډېر بندوالی او حرج واقع کيږي، چې هغه د الله تعالی له حکمته خلاف دی.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرَجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ شَيْءَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

او کله چې ورسېدل واړه هلکان (اصیلان) ستاسې حد د (بلوغ) عقل ته؛ پس اذن دې وغواړي (په ننوتلو کې) پر تاسې باندې، لکه چې اذن غوښت هغو کسانو (چې بالغان شوي وو) پخوا له دغو (اطفالو)، همداسې (لکه چې بيان یې وفرمايه) ښکاره بيانوي الله تاسې ته آيتونه (د احکامو) خپلو، او الله ښه عالم (په ټولو احوالو) ډېر حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي). او زړې ناستې له ښځو هغو څخه چې امید نه لري دوی د نکاح (په سبب د ډېر زړوالي)؛

پس نشته پر دوی هیخ گناه (وبال) چې کیردی (وباسی) دوی ظاهری جامی خپلی (لکه چادری او برقی) په دې حال کې چې ښکاره کوونکي نه وي د ښایست خپل، او دا چې دوی ځان وساتي (له ایستلو د ظاهري جامې څخه هم) خیر دی دوی ته، او الله ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو)، ښه عالم دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعنې هلکان تر هغه پورې چې نابالغه وي؛ د دغو دريو اوقاتو څخه ما سوا په نورو اوقاتو کې بلا اجازت ننوتلی شي، کله چې د بلوغ حد ته ورسیري؛ بیا د هغه حکم د همغو نارینه وو په شان دی چې د هغو احکام په دغه آیت کې تېر شول: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتَسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا﴾.

شاه صاحب لیکي: «که سپین سرې بودی ښځې پخپلو کورونو کې په لږو ضروريو کالیو (جامو) کې لکه کمیس پرتوگک ټکری اوسیري؛ نو درست دی، او که په پوره پرده کې واوسي؛ نو لا بهتر دی»، او کله چې له کوره د باندې وځي؛ که زائد کالي مثلاً برقع او نور له خپله ځانه لرې کړي؛ نو هیخ مضایقه نه لري، په دې شرط سره چې په هغو کالیو د زینت اظهار نه وي، چې د هغې د پټ ساتلو حکم د ﴿وَالَّذِينَ يَبْتَهِنُ﴾ الآية - په آیت کې ورکړی شوی دی، له دې نه د دې خبرې اندازه په ښه شان سره کېدی شي، چې قرآنکریم د ځوانو ښځو د پردې او ستر په متعلق څه منشأ لري؟ یعنې دغه خو د فتنې مخې نیولو او انسداد ظاهري انتظامات دي، پاتې شوې هغه خبرې چې د پردې په منځ کې کیري، او د فتنې اسباب او عوامل څېرېرې (پیدا کیري)؛ نو ښه وپوهېږئ چې الله تعالی د گردو خبر اوري، او پر هر شي ښه خبردار دی، او سم له هغو به د هر چا سره معامله کوي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرْبُوعِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى
 أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ
 إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالَكُمْ
 أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتْهُم مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ
 تَأْكُلُوا جَمِيعًا وَأَوْ شَتَاتًا فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِنْ
 عِنْدِ اللَّهِ مُبْرَكَةٌ طَيِّبَةٌ كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١٨﴾

نشته پر پانده هیخ حرج (مشقت)، او نه پر گود هیخ حرج (محنت او وبال)، او نه په رنځور هیخ حرج (سختي او ملامتي)، او نشته پر نفسونو ځانونو ستاسې هیخ حرج (کلفت)؛ چې وخورئ تاسې له کورونو خپلو (یا له کورونو د اولادو او عیالو خپلو)، یا له کورونو د پلرونو خپلو، یا له کورونو د میندو خپلو، یا له کورونو د وروڼو خپلو، یا له کورونو د خویندو خپلو، یا له کورونو د ترونو خپلو، یا له کورونو د عمو (تورونو) خپلو، یا له کورونو د ماماگانو خپلو، یا له کورونو د خالو (تورونو) خپلو، یا (له کورونو د هغه چا) چې مالکان شوي یی تاسې د کلیگانو (کنجیانو) د هغه (او د هغو متصرفان یی)، (یا له کورونو) د دوستانو خپلو، نشته پر تاسې هیخ گناه (وبال) په دې چې وخورئ (طعام ټول) سره یو ځای یا بېل بېل، نو کله چې ننوځئ تاسې (دغو مذکورو) کورونو ته؛ پس سلام اچوئ تاسې پر ځانونو خپلو، پېشکشي ده ثابته له (جانبه د) الله مبارکه طیبه (برکتناکه پاکیزه)، همداسې (لکه چې دغه تېر بیان یې وفرمایه)؛ ښکاره بیانوي الله تاسې ته آیتونه (د حکمت او احکام خپل) ښایي چې تاسې عقل وچلوئ (په خیر او شر).

تفسیر: یعنی د هغو کارونو له کولو څخه دغه اهل الابتلاء معاف دي چې په کې تکلیف وي، مثلاً جهاد، حج، جمعه او جماعت او نور داسې شيان، (کذا في الموضح).

یا یې دا مطلب دی، چې د دغو معذورانو محتاجانو په خوراک کې له روغو خلقو سره هېڅ تکلیف او حرج نشته، ځکه چې د جاهلیت په زمانه کې به یې داسې محتاجان او معذوران نه پرېښوول، چې له اغنیاوو او روغو خلقو سره ډوډۍ وخورې، د دوی په زړه کې به داسې خبرې ګرځېدې چې البته دغه خلق له دې نه کرکه او نفرت کوي، چې له مونږ سره ډوډۍ وخورې، یا ځمونږ له ځینو اوضاعو او حرکاتو څخه لکه چې دوی ته ایذاء او ضرر ورسیږي، او په واقع سره چې ځینو ته له دې نه نفرت او وحشت هم پیدا کېده، ځینو مسلمانانو ته له ډېرې اتقاء داسې خیال پیدا کېده، چې د داسې معذورانو او مریضانو سره په یو ځای خوراک کولو کې شاید د مساوات او عدل اصول قائم پاتې نشي، روند د خوراک ګرد شيان نشي موندلی، ګوډ امکان لري چې په ځنډ (تأخیر) سره راشي، او په مناسب ځای کې نشي کېناستی، د رنځورانو خبره خو د خوځولو نه ده، نو بناء علیه له هغوی سره یې په یو ځای کېناستلو کې احتیاط کاوه، خو د دوی حق تلف نشي.

﴿أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَقَابِلَهُ﴾ یعنی ستاسې تر تصرف لاندې اېښې شوي دي، مثلاً یو سپری بل سپری د خپل شي وکیل یا محافظ ګرځوي، او دی که له هغه څخه څه شی د معروف په کومه اندازه خوري او څښي؛ نو مجاز دي.

د سلام اچولو تقيید یې وفرمایه د ملاقات په وخت کې؛ ځکه چې له دې نه بله کومه بڼه دعاء نشته، هغه خلق چې سلام نه اچوي، او د هغه په ځای نور الفاظ له خپله ځانه جوړوي، یا د نورو پر ديو اقوامو او مللو تقلیدونه کوي؛ نو د دوی دغه تجاوز او تقالید له سره د الله تعالی له دغه حکمه او تجویزه نشي بهتر کېدی.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أُمَّرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا
حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوا ۚ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ
لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأَذْنُ لِمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مؤمنان هغه کسان دي، چې ایمان یې راوړی دی پر الله او (په) رسول (د الله)، او کله چې وي دوی له دغه (رسول) سره پر کوم کار جمع کوونکي (د خلقو لکه جمعه - جهاد یا جرګه)؛ نو نه ځي (پخپل سر) تر هغه پورې چې اذن وغواړي له دغه (رسول الله) نه، بېشکه هغه کسان چې اذن وغواړي له تانه (ای ځما رسوله)؛ دوی هغه کسان دي چې کامل ایمان یقین لري پر الله او رسول د الله (او مني یې)، پس کله چې اذن وغواړي دوی له تانه (ای رسول الله ځما تللو ته) لپاره د ځینو کارونو خپلو؛ پس اذن ورکړه هغه چاته چې خوښه وشي ستا له دوی نه (د اذن ورکولو)، او مغفرت وغواړه د دوی لپاره له الله تعالی، بېشکه الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی پوره ایمان لرونکي هغه دي چې د محمد رسول الله په غوښتلو سره ژر حاضرېږي، او کله چې په کوم اجتماعي کار کې شریک او ملګري شي، لکه جمعه، عیدین، جهاد، د مشورې مجالس او نور؛ نو یې له اجازې ترې نه ځي، او په خپل سر ترې نه پاڅیږي، همدغه کسان هغه ذوات دي، چې په کاملې او صحیحې معنی سره د الله تعالی او د رسول الله احکام مني، او د دوی پوره مطیعان دي.

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَسْتَلْئُونَ مِنْكُمْ
لِوَاذٍ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۱۳۶﴾

مه گرجوئ (مه گنجی ای مؤمنانو! بلنه) دعاء د رسول پخپلو منخونو کې پشان د دعاء (بلنې) د
خینو د تاسې خینو نورو ته (بلکه د رسول د بلنې اجابت ضرور و کړئ)، په تحقیق معلوم دي الله
ته هغه کسان (هم) چې کنبیری یو یو دوه دوه پټ د باندې وځي له تاسې، په دې حال چې یو له
بله ځان سره پنا کوي او وځي، پس ودې ویریري هغه کسان چې مخالفت کوي له امره (حکمه)
د دغه (رسول ځما) له دې نه چې ورسیري دوی ته څه فتنه (آفت په دنیا کې)، یا ورسیري دوی
ته عذاب دردناک (په آخرت کې).

تفسیر: یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر غوښتلو حاضر کېدل فرضیږي، ځکه چې د رسول الله غوښتل د نورو د
غوښتلو په شان نه دي، او بنایي چې تل د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دعوت ځواب په «لټیک» سره ووايي، که د
رسول الله صلی الله علیه وسلم په دعوت نه حاضرېږي؛ نو بنایي چې د دوی له ښهرا څخه وویږي، ځکه چې د دوی
ښهرا د نورو انسانانو په شان نه ده، او په مخاطباتو کې دې هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ادب او د عظمت او
عزت پوره لحاظ او رعایت وکړ شي، او د نورو عوامو خلقو په شان «یا محمد» یا نورو عادي الفاظو سره دې خطاب
ورنه کړي شي، بلکه د «یا نبی الله!»، «یا رسول الله!» په شان تعظیمي القابو سره دې مخاطب وگرځولی شي.

دغه کسان چې د نبوي مجلسه د باندې وتل؛ هغه منافقان وو چې پر دوی پند او نصیحت اورېدل ډېر سخت او شاق
وو، هر کله چې دوی موقع موندله؛ سترگې به یې غولولې، او ښوی یې له اجازې له مجلس څخه د باندې تښتېدل،
مثلاً هر کله چې به کوم مسلمان د خپل ضرورت له کبله له پیغمبر صلی الله علیه وسلم په اجازه له مجلس څخه تللو نو
دوی به هم خپل ځان له هغه سره ښلاوه، یا د ده په سیوري کې به یې خپل ځان ښوی تېراوه، نو د دې په نسبت داسې
فرمایي چې: تاسې له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه څه خپل ځان پټوي، پاک الله ته خو ستاسې گړد حال احوال
معلوم دي.

﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ﴾ یعنی د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له احکامو څخه مخالفت کوونکي ته
خوف او وېره پکار ده، چې د دوی په زړونو کې د کفر او نفاق او د نورو فتنو نیالگي (جرړې) د تل لپاره بهځ او بنسټ
(بنیاد) ونه نیسي، او د هغه لامله د دنیا په کوم دردناک عذاب کې اخته او مبتلا شي.

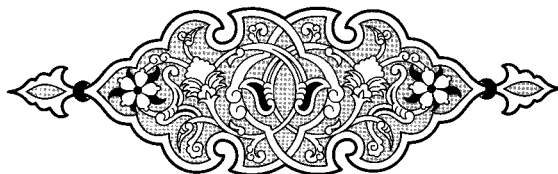
الآن لله ما فی السموات والأرض قد یعلم ما أنتم علیہ و یوم یرجعون الیه فینبئهم
بما عملوا والله جل شئ علیهم ﴿۱۳۷﴾

واورئ خبردار او پوه شئ چې بېشکه خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو او ځمکو کې
دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً وعبداً)، په تحقیق معلوم دي (الله ته) هر هغه څه چې
تاسې پرې یئ (له اخلاصه او نفاقه) او (معلومه ده الله ته) هغه ورځ چې وروستلی شي (دغه خلق)
الله، پس خبردار به کړي (الله) دوی پر هغو عملونو چې دوی کړي دي (له خیر او له شره) او الله
پر هر څیز باندې، ښه عالم دی.

تفسیر: یعنی ممکن دي چې د مخلوق له سترگو څخه په پټه کوم کار وکړئ، لیکن د الله تعالی څخه ستاسې هیڅ حال
او احوال نشي پټ پاتې کېدی، او نه د الله تعالی له اسمانونو او له ځمکو څخه چېرې وتلی او تښتېدلی او پټېدلی شي،

الله تعالی همغسې چې ستاسې له دغه موجوده حالت څخه عالم او با خبر دی؛ همداسې د هغې ورځې له مجازاتو څخه هم پوره عالم او خبردار دی، کله چې گړد مخلوقات به د حساب او کتاب لپاره د ده په لوري بیول کیږي، او د دوی د هر یوه په مخ کې به د ده د یوې یوې ذرې عمل حساب او کتاب په واضح او ښکاره ډول ایښود کیږي، نو د داسې علیم الکمل او مالک الکمل له سزا څخه به مجرم چېرې نجات وموندلی شي؟.

تمت سورة النور بفضل الله وتوفيقه.

«د (الفرقان) سورت مکی دی، پرته له (۶۸، ۶۹، ۷۰) آیتونو چې مدني دي، (۷۷) آیتونه، (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۵)، په نزول کې (۴۲) سورت دی، وروسته د «یس» له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا

ډېر برکتناک خېښتن (خاوند) د ډېر خیر او پورته دی هغه (ذات) چې نازل کړی یې دی قرآن په بنده خپل (محمد) لپاره د دې چې شي دی خلقو ته ویروونکی (له جحیمه).

تفسیر: «فرقان» (د فیصلې کتاب) یې وفرمایل، دغه قرآن ته چې د حق او باطل آخري فیصله او د حلالو او حرامو سره بېلتون په ښکاره ډول سره کوي، یعنې قرآن عظیم الشان ګرد جهان ته د کفر او عصیان له بدې خاتمې خبر ورکونکی دی، لکه چې په دغه سورت کې «د مکذیبینو» او معاندینو ذکر ډېر شوی دی، ښایي د هغه له خاطرته دلته د «نذیر» صفت یې بیان فرمایلی وي، او «بشیر» یې نه دی یاد کړی، او د «للعالمین» په لفظ سره یې دا راښکاره کړي دي چې دغه قرآن یواځې د عربو امیونو ته لکه چې ځینې خلق وایي؛ نه دی نازل شوی، بلکه د ګردو پېریانو او انسانانو د هدایت او اصلاح لپاره نازل شوی دی.

لِلَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَكَانَ يَكُونُ لَكَ شَرِيكًا فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ
فَقَدَرًا تَقْدِيرًا

هغه (الله) چې خاص همدغه ته دی ملک سلطنت د آسمانونو او د ځمکې، او نه یې دی نیولی هیڅ ولد، او نشته ده ته شریک په ملک سلطنت کې، او پیدا کړي دي الله هر شی، پس په اندازه کړي یې دي هغه (شی) په اندازه کولو سره.

تفسیر: یعنې جنس، نوع، قد، رنگ، خوی، عمر، اجل، عمل، رزق، حیات، ممات، مکان، زمان، او نور دا ټول یې په یوه مقدار په لوح محفوظ کې لیکلي دي، او هر څیز یې په یوه خاصه اندازه او هیئت سره ایښي او پیدا او تیار کړي دي، چې له هغو څخه همغه خواص او افعال ظاهر یږي، چې د هغوی لپاره همغه پیدا شوي دي، او هیڅ یو څیز له خپلې دائرې څخه د باندې قدم نشي کېښودی، او نه پخپلو حدودو کې د عمل او تصرف د فطري موزونیت په لحاظ دلر تزیید او تنقیص ځای په کې شته، او نه د هغه په کوم وصف او خصوصیت کې د اعتراض او ګوتې کېښودلو موقع شته، د ساینس لوی لوی پوهان دده د حکمت په سیندونو کې غوتې وهي، خو په پای (آخر) کې دوی په دغه وینا سره مقر او معترف کېږي: «صَمَّ اللَّهُ الَّذِي أَنْقَضَ كُلَّ شَيْءٍ» «فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ».

وَاتَّخَذَ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا
وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا

او نیولی دی دغو (کفارو) بی له الله نور معبودان چې نشي پیدا کولی (دغه معبودان) هیڅ شی، حال دا چې دوی پخپله پیدا کاوه شی، او نه دي مالکان لپاره د ځانونو خپلو د ضرر (د دفع کولو)، او نه د نفعې (د رسولو)، او نه دي مالکان په وژلو د چا، او نه په ژوندي کولو د چا، او نه په بیا ژوندي پورته کولو د مړیو (له قبورو بعث ته).

تفسیر: یعنې د څومره ظلم، تعجب او حیرت مقام دی، چې داسې مطلق قادر کافي نه گڼي، او خپلو ځانونو ته د نورو معبودانو او حاکمانو تجویزونه کوي، او داسې تصور کوي چې کواکبې دوی هم د الله تعالی په حکومت کې د برخې خاوندان دي، حال دا چې د هغو بېچارگانو خپل وجود هم له خپله کوره نه دی، او نه پر خپل ځان د تصرف او اختیار خاوندان دي، او نه د کومې ذرې شي د پیدا کولو واک او اختیار لري، او نه ژوندي کول او وژل د دوی په قبضه او واک کې دي، او نه په خپل مستقبل اختیار سره چاته لږ څه نفع یا نقصان رسولی شي، بلکه د خپلو ځانونو لپاره هم د یوې ذرې په برابر د گټې (فاندي) د حاصلولو یا له نقصان څخې د ځان ساتلو هم قوت او قدرت نه لري، نو د داسې ضعیفو، عاجزو او مجبورو شیانو د الله تعالی سره شریک بلل څومره لوی سفاهت او انتهایي بېجایي ده.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكُ لِأَقْتَرِهِ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ فَقَدْ جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ۝

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي: نه دی دا (قرآن) مگر دروغ دی، چې له ځانه یې جوړ کړی دی دغه (محمد)، او کومک ورسره کړی دی په دې (دروغ جوړولو کې) قومونو نورو، (نو فرمایي الله): پس په تحقیق راتلل کړي دي (دغو کفارو) په ظلم او په دروغو سره.

تفسیر: یعنې کافرانو به ویل چې دا تشی د خولی خبری دي چې قرآن د الله تعالی کتاب دی معاذ الله محمد صلی الله علیه وسلم دخو تنو یهودانو په مدد یو کلام تیار کړی دی او هغه له خپله ځان جوړ کړي دروغ د الله تعالی په طرف مسوب کوی دي نو الله تعالی ورته وفرمایل چې له دی نه به لوی ظلم او دروغ نور څه وي چې داسې معجز کلام او حکیم کتاب ته چې د هغه صداقت او عظمت له لمر څخه زیات روښان دي افتراء او دروغ وویل شي.

وَقَالُوا آسَاطِيرُ الْأُولِينَ اِكْتَسَبَهَا فِي تَمَلُّي عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝

او وایي (کفار) دا قصې دي د رومبنيو خلقو چې لیکلي دي هغه (محمد) پر لیکونکو، پس هغه لوستل کيږي په ده (لپاره د لیکلو) سبا او بېگا.

تفسیر: یعنې کفارو به داسې گڼل چې محمد صلی الله علیه وسلم له اهل الكتاب څخه څه قصې او خبرې اورېدلې دي، او د هغو یاداشت یې نیولی دی، یا په بل چا باندې یې د هغو یاداشت اخیستی دی، چې هم هغه یاداشته شپه او ورځ د ده په مخ کې پراته دي او یادوي یې، او بیا یې په نویو نویو اسالیبو اړوي راپوي، نور هیڅ شی نه دی.

قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

ووايه (ای محمده! دغو کفارو ته: نه ده داسې، بلکه) نازل کړی دی دا قرآن هغه (الله) چې عالم دی په هرو پټو چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، بېشکه چې الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې دغه پاک قرآن پخپله رانښي چې هغه د کوم انسان یا د کومې ټولنې له خوا جوړ شوی دی؟ که نه دی؟ داسې نه دی چې تاسې یې وایئ، بلکه دغه عظیم الشان قرآن پخپله دا خبره ثابتوي چې دغه د هم هغه الله تعالی له

جانبه نازل شوی دی، چې د ده د علمي احاطې څخه د اسمانونو او د ځمکو هیڅ یو شی نشي خارجېدلی، د ده معجز کلام، فصاحت او بلاغت، علوم او معارف، غیبیه اخبار، احکام او قوانین، او هغه مکتونه چې د هغو اعماقو او زاویوو ته هیڅوک بې د الله له توفیقه نشي رسېدلی، او ګرد عقول او افهام د هغو له پوهې عاجز او ناتوانه دي، پخپله الله تعالی دغه خبره صافه څرګندوي چې دغه د کوم محدود علم والا انسان بیان یا د کوم جعلی جمعیت کلام نه دی، بلکه دغه قرآن یې پخپل بخشش او مهربانی سره نازل کړی دی (موضح القرآن).

وَقَالُوا مَالٌ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ لَوْلَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَبَيِّنْ لَهُ مَعَهُ نَذِيرًا ۚ أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كِتَابٌ كَرِيمٌ لَّهُ جَبَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا ۝

او وایي (کفار) چې څه دي دغه رسول ته چې خوري طعام، او ګرځي په بازارونو کې (لکه نور خلق لپاره د طلب د معاش)، ولې نه نازل او ه شي ده ته یو ملک، پس شي دغه (ملک) له دغه (رسول) سره وپروونکی (د کفارو له جحیمه)؟ یا (ولې نه) غورځولی کیږي ده ته خزانه (له آسمانه)؟ یا (ولې نه) کیږي ده ته یو باغ چې خوري له (مېوو او حاصلاتو د) هغه، او وایي (دغه) ظالمان (مؤمنانو ته) چې متابعت نه کوئ تاسې مګر د یوه سپري چې سحر پرې کړی شوی دی (او مغلوب العقل دی).

تفسیر: یعنی کفارو به دغسې ویل کله چې دغه د نبوت مدعي ځمونږ په شان ډوډی خوري، او ځمونږ په شان د بیع او شراء (پیرودلو او پلورلو) لپاره بازارونو ته ځي؛ نو ځمونږ او د ده په منځ کې څه فرق پاتې شو؟ که دی په رښتیا سره رسول وي؛ نو بنایي د پرښتو په شان له خوراګونو او له څښلو او د نیوي معاشونو له جګړو او جنجالونو څخه لرې او خلاص وي.

یعني که د پرښتو فوځونه ورسره نه وي؛ نو اقلًا د پاک الله له طرفه یوه دوه پرښتې خو تش د ده د تصدیق او د رعب او داب قائمولو لپاره د ده سره تل ګرځېدی او اوسېدی، چې د هغې د لیدلو څخه به هر ورو مرو خلق ورته متمائل کېدل، ښه که پرښتې د ده سره نشته؛ نه دې وي، خو له دې دعوی سره دا خبره متناسبه وه، چې ده اقلًا له اسمانه د سرو زرو یا سپینو زرو کومه غیبی خزانه موندلې او وررسېدلې وی، چې له هغې څخې ده په خلاص لاس سره ښه مال او دولت صرفولی او د بازار له تګ راتګ او د معاش د تحصیل له جنجاله خلاص وی، د ګردو خلقو فکر او توجه یې د دغې ورکړې او سخا له پلوه خپل ځان ته ورکش کړي وی، خیر! که دغه هم ورسره نشته؛ نو د عادي مشرانو او معمولي رئیسانو او د ځمکې د خاوندانو په شان د انګورو (کورو) او خرماوو (کجورو) او د نورو مېوو له باغونو څخه د یوه باغ خاوند خو وی، چې له هغه څخه یې که نورو ته څه شی نه ورکولی؛ اقلًا دی پخپله خو د خوړلو او څښلو او خپلو نورو ضروریاتو څخه بې فکره او بې پروا کېدی، نو هر کله چې له دغو ګردو شیانو څخه د هیڅ یو څیز مالک نه دی نو څرنګه باور او یقین کولی شو مونږ پرې چې د الله تعالی رسول دي، نو معلومه شوه چې دده ماغزه خراب دي او یا بل چا پرې کوډی او جادو کړي دی.

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا الْاَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۙ

وګوره (ای محمده!) څرنګه بیانوي (تري دغه معاندان) تاته مثالونه (د شعر، سحر، کذب) پس ګمراهان شول دوی، پس طاقت نه لري دوی (حق ته د موندلو) د لاري.

تفسیر: یعنی کفار کله وایي: دده خبرې محض مفتریاتې دي، کله دعوی کوي چې نه! دی دغه خبرې له نورو څخه زده کوي، او بیا یې په خپل قالب کې اچوي، کله دوی ته مسحور وایي، کله یې ساحر بولي، کله کاهن، کله شاعر، کله یې مجنون گڼي، دغه اضطراب او وارخطايي پخپله دغه خبره څرگندوي چې له دغو خبرو څخه یوه خبره هم پر دوی نه منطبقه کيږي، نو ځکه د دوی فکر هم پر یوه خبره نه دی ټینګ شوی، او د الزام لگولو هیڅ یوه چاره او لاره یې نه ده موندلې، هغه کسان چې د انبیاوو علیهم السلام په شان کې داسې سپین سترگي او گستاخي او بې ادبي کوي او گمراه کيږي؛ د دوی د هدایت په نسبت نور هیڅ توقع او هیله نشته.

تَبْرَكَ الَّذِيْ اِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَدَّتْ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُوْرًا ﴿۱۰﴾

ډېر لوی برکتناک څېښتن (خاوند) د ډېر خیر او پورته دی هغه (ذات) که اراده وفرمایي؛
گرځوي به تاته (په دنیا کې) خیر بهتر غوره له دغې (خزانې او باغونو، داسې) باغونه چې بهیږي
له لاندې (دو نو) د هغو ویالې، او گرځوي به تاته (په دغو باغونو کې) بنګلې.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په خزانه کې هیڅ تقلیل او کمی نشته، که الله جل جلاله اراده وفرمایي، یو باغ څه شی دی، ډېر زیات باغونه به له دغو اوصافو او صفاتو څخه لا ښه درعنایت کړي، چې دغه خلق د هغه مطالبه کوي، بلکه الله تعالیٰ پر دې هم قادر دی، چې د آخرت هغه گمرد باغونه او نهرونه او حور او قصور او نور چې درکول کيږي؛ همدلته درعطاء کړي، لیکن د الله تعالیٰ حکمت بالفعل د دې خبرې مقتضي نه دی، ځکه که د دغو معاندینو هم دغه گمردې غوښتنې او فرمایشونه هم پوره او تکمیل کړل شي؛ خوبیا هم دوی د حق منونکي او د صداقت قبلونکي نه دي، باقي د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صداقت د تثبیت لپاره هغه دلائل او معجزات چې دروړاندې کړي شوي؛ هغه کافي دي.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَاَعْتَدُوا لَهَا كَذَابًا سَعِيْرًا ﴿۱۱﴾

بلکه نسبت د دروغو کوي (کفار) په قیامت باندې (چې نشته)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د هغه
چا چې نسبت د دروغو کوي په قیامت باندې سخت اور (د دوزخ).

تفسیر: یعنی دغه خلق چې د هغو شیانو مطالبه کوي؛ هغه في الحقیقت د حق د طلب په نیت نه دي، بلکه محض د شرارت لپاره داسې کوي، او د دوی د دې شرارت سبب دادی چې هغوی تر اوسه پورې په قیامت او د قیامت په سزا او جزا یقین او باور نه لري، نو دوی دې دغه خبره ښه په یاد ولري، چې د دوی له دغه تکذیب څخه هیڅ شی نه جوړیږي، او قیامت خامخا راتلونکی دی، او د مکذبینو لپاره هغه د اور بندیکخانه چې لا له پخوا څخه تیاره کړی شوې ده؛ دوی خامخا په همغې کې لویدونکي دي.

اِذَا رَأَوْهُمْ مِّنْ مَّكَانٍ اَبْعَدِ سَمِعُوا اَلَهَا تَعِيْطًا وَّرَفِيْرًا ﴿۱۲﴾

کله چې وويني (دغه اور) دوی له هغه ځای لرې؛ نو اوري به دوی (دغه اور) لره خو ټکېدل (له
ډېره قهره) او غورېدل (له ډېره غضبه).

تفسیر: یعنی د دوزخ اور په محشر کې کله چې جهنمیان له لرې څخه وويني؛ په ډېر جوش او خروش راځي، د هغه له غضبناکو غبرونو او خوفناکو نارو سورو او بدرنگه خوټکېدلو څخه د ډېرو زورورو مېرو او زړه ورو سړيو تريخي چوي، او لږمون خوړيني کيږي.

وَإِذْ الْقَوْمَانِ مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقْرَّبَيْنِ دَعَوْا هَذَا كِتُوبًا ۝

او کله چې وغورخولی شي (کفار) له دوزخ نه په ځای تنګ کې، په دغه حال کې چې (خو ته یو ځای سره نژدې په ځنځیرو) سره تړلي شوي وي؛ نو په دغه ځای بولي دوی هلاک (خپل)، د هلاکت غوښتلو چيغی به وهي.

تفسیر: یعنې په دوزخ کې به د هر مجرم لپاره ځان ته ځای وي، چې له هغه څخه به له سره نشي خوځېدی، او د یوه نوعیت څو څو مجرمان به په یوه ځنځیر کې سره تړل کېږي، په دغه وخت کې به مجرمین د مصیبت او عذاب له وېرې مرګ ته نارې وهي، چې کاشکې مرګی راشي، او مونږ ته له دغو مصائبو او بلیاتو څخه نجات راکړي.

(نو وبه ویل شي دغو کفارو ته له جانبې د الله تعالی جل و علا شأنه و عظم برهانه داسې چې:)

لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ۝

مه غواړئ مه بولئ تاسې نن ورځ هلاکت یو، او وبولئ تاسې هلاکتونه ډېر (ځکه چې عذاب مو ډېر اقسام لري).

تفسیر: یعنې که یو کړت مړه شو، او له دغه مصیبت څخه خلاصی ومومو؛ ځکه په هره ورځ کې له زرو کړتو څخه زیات له مرګه بد حال راپه برخه کېږي (موضح القرآن).

قُلْ أَذَلِكْ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ۝ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُورًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا دغه (خیر بهتر غوره دی) یا هغه جنت د همېشه والي چې وعده کړې شوې وه (د دغه جنت) له پرهبز ګارانو سره، چې دی (هغه جنت په علم د الله کې) دوی ته جزاء (بدل) د عمل او ځای د ورتلو. شته دوی ته په دغه (جنت) کې هر څه چې غواړي دوی حال دا چې تل په وي دوی په کې، دی (دخول د جنت سره له خلوده) پر رب ستا موعوده (وعده کړې شوې تفضلا له جانبې د الله) غوښتلی شوی (له جانبې د مؤمنانو).

تفسیر: یعنې د مکذبینو انجام مو واورېد، اوس تاسې پخپله د دغې خبرې فیصله وکړئ، چې آیا دغه موخوبن او پسند دی؟ که هغه وعده چې له متقینو مؤمنینو سره له جانبې د الله تعالی کړې شوې ده؟ (او غوښتلې شوې ده له جانبې د مؤمنانو، او مؤمنان به هم) همغه شی غواړي چې د دوی له مرتبې سره وړ، لایق او مناسب وي.

له ﴿وَعَدَّا مَسْئُورًا﴾ څخه حتمي وعده مراده ده، چې الله تعالی هغه پخپل فضل او کرم سره پخپله ذمه اخیستي ده، یا دا مطلب چې متقین به د هغې وعده د ایفاء سوال وکړي، چې یقیناً به پوره کېږي، لکه چې په دعاء کې راغلي دي: ﴿رَبَّنَا وَإِنَّا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا نَخْزِيكَ أَيُّهَا رَبُّنَا إِنَّا لَخَائِفُونَ الْبُعَادَ﴾.

وَيَوْمَ يُحْشَرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ يَقُولُ ءَأَنْتُمْ أَضَلُّتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ۝

او (یاده کړه ای محمده هغه) ورځ چې راجمع به کړي (الله) دغه (کفار) او هغه (باطل معبودان) چې عبادت کاوه دوی غیر له الله (هغوی ته)، پس وبه وایي (الله دغو معبودانو ته: آیا تاسې ګمراه

کړي وو بندګان څما دغه (چې مشرکان) دي؟ او که دوی پخپله ور که کړي وه لاره (د حق بې له سعبي د تاسې)؟.

تفسیر: یعنې دغه خو عابدینو ته اورول کيږي، او بالوسيله به له معبودانو څخه پوښتنه کيږي، چې آیا تاسې دوی ته د شرک یا د خپل عبادت دعوت او ترغیب ور کړی وو؟ یا دوی له خپله جهله او حماقته او غفلته او بې توجهی څخه ګمراه شوي دي.

قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ

وبه وايي (معبودان) چې: پا کي ده تاته له شريکه او له عیوبو، نه ښاييږي مونږ ته دا چې ونيسو مونږ غیر له تانه (یا الله) هيڅ دوستان.

تفسیر: یعنې یا الله! مونږ څه قوت، قدرت او مجال درلود چې ستا د مقدس ذات څخه په څنګ شوي نور کسان خپل ملګري یا دوستان نیولي وي؟ بیا کله چې مونږ د خپلو نفسونو لپاره ماسوا له تابه کومه هیله او اسره او امید نه درلود؛ نو نورو ته به مولې داسې حکم ور کاوه چې راشئ مونږ خپل معبود او مقصود او حاجت ور کوونکي وګنئ؟.

وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿۱۰﴾

ولیکن ښه معاش ور کړی وو تا (ای الله!) دوی ته او پلرونو د دوی ته، تر هغه پورې چې هېر کړ دوی پند (کتاب) ستا، او وو دوی (په حکم د تا) قوم هلاکېدونکی.

تفسیر: یعنې اصل دا دی چې دغه بدبختان د خپل بد استعداد لامله د خپلو ځانونو د تباہ کولو لپاره منډې وهي، او د دوی لپاره هلاکت مقدر شوی دی، د هغو ظاهري سبب دا دی چې دوی په عیش او آرام او د غفلت په نشو کې ډوب تللي دي، او دغه ستا یادونه او تذکره هیروي، او هیڅ پند او نصیحت ته غور نه ږدي، او د انبیاوو د هدایت او ارشاد څخه بیخي سترګې پټوي، او پر دنيوي تمتع او منافعو مغرور شوي دي، تاسې که د خپلې مهربانې لامله هومره فواید دوی ته او د دوی پلرونو او نیکونو ته ور رسوئ؛ هغومره دوی په خپل غفلت او نسیان کې ترقي کوي.

(الله تعالی جل و علا شانه و عظم برهانه به بیا دغو بت پرستانو ته دغسې وفرمایي):

فَقَدْ كَذَّبْتُمْ بِمَا تَقُولُونَ لَمَّا سَأَلْتُمُونَا صِرَافًا وَلَا تَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نَذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿۱۱﴾

نو په تحقیق دروغجنان کړئ (معبودانو مو) تاسې (ای مشرکانو) په هغه خبره کې چې ویله تاسې (چې دغه مو معبودان دي)، پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب (له خپله ځانه)، او د مدد کولو (یو له بله سره)، او هر هغه چا چې ظلم و کړ له تاسې؛ وبه ځکوو مونږ هغه ته عذاب لوی.

تفسیر: دغه به د الله تعالی له جانبه ارشاد وي، چې درواخلئ! د هغو په امداد او اعانت چې تاسې اعتماد کړی وو، هغوی بالذات ستاسې د دغې ادعاء تر دید او تاسې دروغجنوي، او ستاسې له دغو حرکاتو څخه په ښکاره ډول سره د بېزاري او نفرت اظهار کوي.

﴿فَمَا سَأَلْتُمُونَا صِرَافًا وَلَا تَصْرًا﴾ «پس طاقت نه لرئ تاسې د ګرځولو د عذاب له خپله ځانه، او نه د مدد کولو یو له بله سره»، یعنې نن نه د الله تعالی د عذاب مخه بېرته ګرځولی شی!، او نه د هغه احکام اړولی شی، اونه یو له بل سره څه

مدد او مرسته کولی شی، هر چاته چې هره سزا ورر سپدونکې ده؛ هغه اوس ورر سپړي، نو هغه دې هلته پروت وي، او د هغه خوند او مزه دې وڅکي!، ښايي له ظلم څخه دلته په ﴿وَمَنْ يَظْلِمْ مِثْرَكُمْ﴾ کې مراد شرک وي، او ممکن دی چې نور هر قسم ظلم او گناه هم ترې مراد وي.

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا أَنَّهُمْ لِيَأْكُلُوا الطَّعَامَ وَيَمْشُوا فِي الْأَسْوَاقِ
وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿۲۵﴾

او نه دي ليرلي مونږ پخوا له تانه (ای محمده! هيڅو ک) له مرسلانو څخه (په هيڅ کیفیت) مگر (په دغه کیفیت سره چې) بېشکه دوی خامخا خوړل به دوی طعام، او گډر څېدل به دوی په بازارونو کې (لپاره د مطالبو خپلو)، او گډر څولي دي مونږ ځيني د تاسې د ځينو نورو لپاره آزمويښت، آیا صبر کوئ (ای اهل الابتلاء که نه؟ بلکه صبر وکړئ!)، او دی رب ستا ښه ليدونکی.

تفسير: دغه جواب شو د ﴿وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ﴾ الآية - يعنې له تاسې څخه پخوا هومره انبياء چې د خلق الله په طرف مبعوث شوي دي؛ هغه ټول انسانان وو، او د انسانانو په شان به يې خوړل او څښل، او د خپلو ضرورياتو او د اعاشې د لوازمو لپاره به بازارونو ته هم تلل، او هغوی مې له سره د پرښتو په حيثيت نه دي ليرلي، چې د اکل او شرب او د ژوندانه له ضرورياتو څخه به مستغني وو، له دې نه معلومېږي چې د خپلو ضرورياتو لپاره بازارونو ته د نه ورتلو منشأ کبر، غرور او ځان لوی گڼل دي، نو دغه د لويي او مشرتوب پر خلاف دی.

﴿وَجَعَلْنَا﴾ الآية - يعنې انبياء د دې لپاره دي؛ چې د کفارو د کفر، ايمان، بغاوت، او طغيان امتحان او آزمويښه وکړي، او انبياء د دې لپاره دي چې د دوی د صبر، ثبات، استقامت، آزمويښه او امتحان وشي، نو اوس دې وکتل شي! چې د کفارو د دغه سفاهت او جهالت د ليدلو او د دغه طعن او تشنيع او لغو اعتراضاتو د اورېدلو په مقابل کې تاسې تر کومې اندازې پورې صبر، استقامت او استقلال څرگندولی شئ؟.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَ نَالِوَلَا أَنْزَلَ عَلَيْنَا الْمَلِيكَهٗ اَوْ تَرَى رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا فِي
أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْا عُتُوًا كَبِيرًا ﴿۲۶﴾

او وايي هغه کسان چې نه لري امید د ملاقات ځمونږ (او نه مني قيامت يا نه ويرېږي له عذابه ځمونږ): ولې نه نازلولی شي پر مونږ باندې پرښتې (مصدقې د رسول يا چې شي رسولانې مونږ ته؟) يا ولې نه وينو مونږ رب خپل (چې خبرې راسره وکړي او حکم ورکړي مونږ ته په متابعت د رسول، نو الله فرمايي) خامخا په تحقيق کبر کړی دی (کبر چې ثابت دی) په نفسونو د دوی کې، او تېر شوي دي (له حده خپله) په تېرېدلو لويو سره.

تفسير: يعنې هغه کسان چې داسې امید نه لري چې يوه ورځ به ځمونږ په مخ کې د حساب او کتاب لپاره حاضرېږي، نو هغوی د سزاله وېرې بيخي بې خوفه دي، او داسې د عناد او گستاخی خبرې کوي، او چټي (بېکاره) وييرې، مثلاً وايي چې: د محمد په شان پر مونږ ولې پرښتې وحي نه راوړي؟ يا پخپله الله تعالی ولې له مونږ سره خبرې نه کوي؟ يا اقلا د تصديق لپاره خو يوه پرښته راغلي وی؟ يا مونږ پخپلو سترگو سره ښايي الله ووينو، او په خپلو غوږونو سره ستاد دغې دعوی تصديق او تأييد ترې واورو، لکه چې د ۸ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۵) رکوع (۱۲۴) آيت کې راغلي دي: ﴿قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾ او په ۱۵ جزء د «الاسراء» سورت په (۱۰) رکوع (۹۲) ايت کې مرقوم دي: ﴿أُوْتِيَٰ بِاللَّهِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيْلًا﴾.

دوی په خپلو زړونو کې خپل ځان ډېر لوی گڼي؛ نو ځکه د وحی او پرستو د نزول تمنا لري، د دوی شرارت او سرکشي خپلې انتهايي درجې ته رسېدلې ده، چې سره له دومره سختو گناهونو او تورو عملنامو غواړي چې په دنیا کې پخپلو سترگو سره الله تعالی وويني، او له هغه سره د غږېدلو شرف ځان ته مطالبه کړي.

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حَجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٧﴾

(یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې وويني دوی پر بنسټې (د عذاب)؛ نه به وي زېری (خوشالي) په دغه ورځ کې لپاره د مجرمانو (کافرانو)، او وبه وایي دوی چې: چېرې دې منع کړل شي په کوم مانع سره.

تفسیر: ﴿حَجْرًا﴾ په معنی د منع ده، او ﴿مَّحْجُورًا﴾ یې تأکید دی، معنی یې داسې شوه: «او وبه وایي دغه کفار چې منع غواړو ټینګه منع له لیدلو د ملائکو د عذابه، او پناه نيسو په الله تعالی پورې له ملاقاته د ملائکو په منع د مانع سره»، یا به یې معنی داسې وي: «او وبه وایي دغه ملائک دغو کفارو ته چې حرام دی یا حرام کړی شوی دی پر تاسې جنت او منع دی په مانع سره»، او لنډه مطلب یې داسې شو چې: ای کفارو! یوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې ستاسې سترګې به په پر بنسټو ولگيږي، مګر پر بنسټې به ستاسې په شان د مجرمانو له لیدلو څخه نه خوښيږي، بلکه تاسې به له ډېرو سختو هولناکو مصائبو سره مخامخ کېږئ، دغه خلق چې اوس د پر بنسټو د نزول مطالبې کوي، په هغه وخت کې به د ﴿حَجْرًا مَّحْجُورًا﴾ په ویلو پناه غواړي.

تنبیه: ممکن دي چې دغه تذکره د احتضار او څنگدن (موت) په وخت کې وي، لکه په (۱۰) جزء د «الأنفال» سورت په (۷) رکوع (۵۰) آیت کې راغلي دي: ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ يَتَوَقَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةَ يَصْرُبُونَ وُجُوهُهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ﴾، او په ۷ جزء د «الأنعام» سورت په (۱۱) رکوع (۹۳) آیت کې راغلی دی: ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي ظَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ﴾ گواکې همدغه کیفیت به د ده په مقابل کې هم وي، چې د حم السجده سورت په (۴) رکوع (۳۰) آیت (۲۴) جزء کې بیان شوی دی: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْتَاؤُا أَتَزَلُّ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَالْبَشْرُ ابِلًا جَنَّةَ النَّارِ كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ او ممکن دي چې دلته د قیامت د ورځې ذکر وي، والله أعلم.

وَقَدْ مَنَّآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنَّ عَمَلٍ فَلَجَعَلْنَاهُ حَبَآءً مَّنثُورًا ﴿٨﴾

او اراده کړې ده، رسېدلي یو مونږ هغو شيانو ته چې کړي دي (دغو کفارو) له (نېک) عمل نه پس وبه گڼوو مونږ هغه (نېک عمل په شان د) ذراتو د گڼد خورې شوې (گڼد تار په تار کړي شوې).

تفسیر: یعنی دوی مونږ ته نارې وهلې، او مونږ یې په کار وو، دغه دی مونږ ور حاضر شو، مګر د دوی د عزت د زیادت لپاره نه بلکه د دې لپاره چې هغه کارونه چې دوی پخپل باطل زعم سره نېکې گڼلې؛ هغه ورته قطعاً گڼوډ او خراب تراب کړو، او داسې یې حقیقته او بې ثمره او د وړې په شان یې په هوا کې والوځوو، لکه چې د خاورې حقیر ذرات دی دا خوا او هغه خوا الوځي، ځکه چې هغه اعمال د اخلاص او ایمان له روحه بیخي تش او د حق له طریقه سره بالکل متضاد واقع شوي دي، لکه څنګه چې د ۱۳ جزء د ابراهیم سورت د (۳) رکوع په (۱۸) آیت کې راغلي دي: ﴿مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِذَا مَأْمُرُوا بِأَعْمَالِهِمْ لَنَادُوا لِيَسْتَدْتَّ بِهِ الرَّبِّ حُرْفٌ يَوْمَ عَاصِفٍ﴾.

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٩﴾

صاحبان (ملکری) د جنت په دغه ورځ (د قیامت کې به بهتر غوره) وي له جهته د (ځای د قیام او کلام او) هستوګنې، او ډېر ښه به وي له جهته (د ځای) د خوب د غرمې (او د راحت).

تفسیر: یعنی دغه منکران به د هغې ورځې په مصیبت کې ګرځنې او اخته کېږي، چې اوس دوی پر مؤمنانو ملنډې (خندا) وهي، او مسخرې پرې کوي، نو پر دغو مؤمنانو چې دوی خاندی؛ هغوی به په جنت کې عیش او عشرت او مزې کوي.

وَيَوْمَ تَشْقُقُ السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَتُرَى الْمَلَائِكَةَ تَنْزِيلًا ﴿۲۵﴾

او (یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چې ټوټې ټوټې به شي اسمان په ورېځو سره، او نازلې به کړې شي پرېستې په نازلولو سره (پرله پسې).

تفسیر: په دې آیت کې د قیامت د ورځې د ځینو سختو حالاتو یادونه شوې ده، الله تعالی به د اسمانونو له پاسه د ورېځو په سیورو کې رابښکته شي، چې اسمانونه به له هغې لامله وچوي، او ملائکې به هم د هر یو اسمان څخه وار په وار د محشر میدان په لور رابښکته شي، الله تعالی به د بندګانو په منځ کې د عدل فیصله وکړي، په هیچا به هیڅ راز ظلم نه کېږي، په احادیثو کې د دې واقعاتو مفصل بیان شوی دی، په (۲) جزء د البقره سورت د (۲۵) رکوع د (۲۱۰) آیت په تفسیر کې هم داسې یو مضمون لیکلی شوی دی: ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ﴾ الآية.

الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمَنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿۲۶﴾

ملک (او کامل سلطنت) په دغه ورځ (د قیامت کې) حق ثابت دی لپاره د رحمن، او وي به دغه ورځ (د قیامت) پر کفارو ډېره سخته.

تفسیر: یعنی ظاهرًا او باطنًا صورتاً او معنی من کلّ الوجوه یواځې د هم ده «رحمان» سلطنت او حکومت به وي، او صرف د هم ده حکم به چلېږي: ﴿لِيَوْمِ الْمَلِكِ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آیت)، بیا کله چې د «رحمان» حکومت شو، هغه کسان چې د رحمت مستحقان وي؛ نو هغوی ته به د رحمت څه کمی وي، دوی به په بې حسابو نعمتونو سره د مرحمت مورد ګرځي، مګر سره له دومره زیات او لامحدود رحمت کفارو ته به په دغه ورځ کې سخت مشکلات او مصائب ور د مخه کېږي.

وَيَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿۲۷﴾

او (یاد کړه ای محمده! هغه د قیامت) ورځ چې خوله به لکوي ظالم پر دواړو لاسونو خپلو (له ډېره غمه او افسوسه او حسرت،) وایي به (په قیامت کې): ای کاشکې نیولې مې وی له رسوله (د الله سره د نجات حقه) لاره.

تفسیر: یعنی له ډېر حسرت او ندامت نه به خپلې ګوتې چيچي، او د افسوس او ارمان لاسونه به سره مري، او په زیات تأسف سره به وایي، چې ولې مې په دنیا کې د الله تعالی او د رسول الله أحكام ونه منل؟ او ولې د شياطين الجن والانس په خبرو وغولېد، چې په دغه بده ورځ اخته او په راز راز مصائبو کې لتار شوم.

يُؤَيَّتِي لَيْتَنِي لِمَ اتَّخَذْتُ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿۲۸﴾

ای هلاکه ای عذابه ای خرابی څما (راشه دغه دې وخت دی) کاشکې نه مې وی نیولی فلانکې سړی دوست خپل.

تفسیر: یعنی د هغو کسانو د دوستۍ یا اغواء څخه چې گمراه شوي وو، یا په گمراهۍ کې یې ترقي کړې وه؛ نو په هغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، چې ولې مو داسې کسان خپل دوستان گڼل، کاشکې څما او د دوی په منځ کې له سره دوستي او رفاقت نه وی پیدا شوی.

تنبيه: مفسرینو چې دلته د عقبه بن ابي معیط او د ابي بن خلف کومه واقعه نقل کړې ده، د هغې هیڅ ضرورت نشته، او نه بنیایي چې د آیت مدلول پر هغه مقصور کړی شي، هو! دغه تقریر چې مونږ کړی دی، په هغه کې دوی هم داخل دي.

لَقَدْ أَضَلَّتْ عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي، وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَدُولًا ۝

خامخا په تحقیق گمراه کړی (يې) وم زه له ذکره پند (د قرآن) وروسته له هغه کله چې راغی ماته (دغه ذکر، نو فرمایي الله) او دی شیطان لپاره د انسان لغزوونکی غولوونکی.

تفسیر: یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم پند مونږ ته رسېدلی وو، چې څمونږ د هدایت لپاره کافي وو، او ممکن وو چې هغه څما په زړه کې ځای هم نیولی وی، مگر د دغه کمبخت د دوستۍ لامله زه تباه او برباد شوم، او له زه هغه لوري ته متوجه نشوم، بېشکه چې جني او انسي شیطان لوی چلباز او ټنگ دی، انسان ته په عین وخت کې فریب ورکوي، او په ډېر بد صورت یې رسوا او مسخره کوي.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ۝

او ویل رسول (د الله محمد) ای ربه څما! په تحقیق قوم څما نیولی دی دغه قرآن ترک کړی شوی (چې نه پرې ایمان راوړي، او نه پرې عمل کوي، او نه یې لولي).

تفسیر: یعنی کله چې ضد کوونکیو او معاندانو په هیڅ صورت سره د هیچا نصیحت او پند ته غوږ نه کېښود؛ دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د الله تعالی دربار ته شکایت وکړ، چې یا اله العالمینه! څما قوم څما خبرې ته غوږ نه بردي، دوی د قرآن عظیم الشأن په شان یو لوی کتاب ته خراب نسبتونه کوي، (العیاذ بالله) کله چې قرآن لوستل کېږي؛ نو دوی ډېر زیات شورماشور لگوي، او چټي خبرې اترې کوي، او لویه غلغله نښلوي، څو یې هیڅوک وانه وري، او په مطلب یې پوه نشي، په دې ترتیب دغو اشیاءو دغه پاک قرآن په شان یو د قدر قابل کتاب یې بالکل متروک او مهجور ګرځولی دی، او له اعتناء او التفاته یې غورځولی دی.

تنبيه: اګر که په دغه آیت کې صرف د کفارو ذکر دی، خو بیا د قرآن نه تصدیقول په هغه کې عدم تدبیر او غور نه کول د ده پر احکامو عمل نه کول، د تلاوت څخه غاړه غړول، د ده د قرائت د تصحیح په طرف نه متوجه کېدل، له هغه ځنې اعراض او څنگ کول او د نورو لغویاتو یا حقیرو شیانو په طرف متوجه کېدل؛ دغه ټول صورتونه درجه په درجه د پاک قرآن د هجران لاندې داخل کېدی شي.

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ، وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ۝

او همداسې (لکه چې کفار مې ستا اعداء ګرځولي دي؟) ګرځولی وو مونږ (پخوا له تانه) لپاره د هر نبي دښمنان له مجرمانو - کفارو، نو صبر وکړه په شان د نورو انبیاوو، بس) او کافي دی رب ستا سمه صافه لار ښوونکی او ښه مدد کوونکی (پر اعداوو).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د انبیاوو د خبرو په منلو کې مشکلات او موانع وړاندې کوي، او خلق د حق له قبوله منع کوي، همدوی د انبیاوو اعداء دي، نو دغه اعداء چې کفار دي، اگر که د خلقو پر ضلالت او گمراه کولو پسې خپلې ملاوې وټري، څه مهم موفقیت یې نه په برخه کېږي، ځکه د هر چا په نسبت چې الله تعالی داسې اراده وفرمایي چې هدایت ومومي؛ هدایت ور په برخه کوي، یا یې دا مطلب چې د هر چا د هدایت اراده چې پاک الله وکړي؛ هدایت ور په برخه کوي، او د هغو په برخه کې چې هدایت نه وي؛ د هغو ټولو په مقابل کې الله تعالی له تاسره معاونت او مرسته کوي، یا دا چې الله تعالی ستا مدد کوي، او د مطلوب تر مقام پورې به دې رسوي، او هیڅ سد او مانع ستا د پرمختګ مخه نشي نیولی.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَالْوَالِدُنَّ أَلَيْسَ لَنَا بِمَوْلَىٰ وَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مَوْلَىٰكَ يَكْفُرُ إِنَّ اللَّهَ سَمِيْعٌ خَبِيْرٌ ﴿٢١﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي: ولې نه نازلاوه شي پر دغه (محمد) قرآن ټول یو کړت؟ (نو فرمایي الله چې: نازل کړی دی مونږ) همداسې (لږ لږ د څو فوایدو لپاره چې یوه یې دا ده) چې: ثابت محکم قوي کړو په دغه (قرآن سره) زړه ستا (په حفظ او فهم د معنی د ده سره)، او لوستلی دی مونږ دغه (قرآن پر تا) لږ لږ په آرام لوستلو سره.

تفسیر: یعنی د نبی الله دښمنان د خلقو د گمراه کولو لپاره داسې تنقیدات او اعتراضات کوي، چې خانه! ولې د نورو اسماني کتابونو په شان قرآنکریم هم یو ځلې په کامل ډول سره نه نازلېږي؟ علت یې څه دی؟ آیا الله تعالی په کې څه غور او دقت کوي؟ له دې نه خو داسې شېبې او اندېښنې پیدا کېږي، چې گواکې پخپله محمد صلی الله علیه وسلم په ډېر فکر او اندېښنه سره دغه جوړوي، او بیا یې په مناسبه موقع کې لږ لږ اوروي، نو د دغو منکرینو ځواب داسې ور کړ شو: چې دغه خو کومه ضروري خبره نه ده، چې قرآن عظیم الشان د لږ لږ نازلېدو سبب همدغه وي چې تاسې یې وایئ، نو که لږ څه غور او فکر وکړئ؛ د قرآنکریم په دغه لږ لږ نازلولو کې ډېرې فائده دي، مثلاً په دغه صورت کې د قرآن مجید حفظ او یادول ډېر زیات آسانېږي، او په پوهېدلو کې زیات سهولت واقع کېږي، د هر ضرورت په وخت کې د هرې خبرې د ځواب رارسېدلو څخه د رسول الله صلی الله علیه وسلم او مسلمانانو قلوبو ته آرامتیا او تسکین ور په برخه کېږي، او د هر یوه آیت پر نزول گواکې د ده د اعجاز د دعوی تجدید کېږي، په دغه سلسله کې د جبریل علیه السلام څو څو کرته تلل او راتلل هم واقع کېږي، چې هغه فی ذاته یو مستقل خیر او برکت دی، وغیر ذلک من الفوائد؛ د همدغو فوایدو له منځه دلته د ځینو په نسبت اشاره فرمایلي شوې ده.

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٢٢﴾

او نه کوي دوی راتله تاته کوم مثل (یعنې نه راوړي تاته سوال عجیب په ابطال د دین ستا؛) مگر راوړو مونږ تاته (جواب د هغه په واقع او) په حق سره او ډېر ښه تفسیر بیان.

تفسیر: یعنی کله چې کفار کوم اعتراض پر قرآن یا پر کوم مثال پر تاسې کوي؛ نو عظیم الشان قرآن د هغه ځواب په ډېر صاف او ښکاره ډول ور کوي، چې په هغه کې هیڅ شان وړاندې وروسته او لاندې باندې نشته، بلکه صاف، واضح، معتدل، او بې غل او بې غش خبره وي، هو! د هغو کسانو عقل، سد (هوش)، او پوهه چې منعکس او منقلب وي؛ نو هغوی سمې صافې خبرې هم کړوي، او له هغه څخه نور غیر مطلوب تعبیرات راکاږي، نو داسې مغرضانه او معاندانه خبرې بېلې دي، او داسې خلقو آخره خاتمه دغه ده چې پخپله پاک الله یې په دې وروستي آیت کې بیان فرمایي:

الَّذِينَ يُحْشِرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۗ أُولَٰئِكَ سُوءَ مَكَانًا ۖ وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿۱۹﴾

(دوی) هغه کسان (دی) چې جمع به کړی شي، او شړلی به شي پر مخو خپلو (سرسنکته پښې پورته) طرف د دوزخ ته، دغه ټولی بد دی له جهته د ځایه، او ډېر بنویدلی دی له جهته د لارې، او ډېر گمراهان دي.

تفسیر: یعنی دوی همغه خلق دي چې د دوی عقل منقلب او چپه (الته) شوی دی، علویات یې پرینښي، په سفلیه وو غوښتنو پسې گرځي او متمائل دي، وروسته له دې نه پر داسې څو اقوامو باندې چې څه وقائع او مصائب پېښې او پر هغوی څه حالات چې واقع شوي وو؛ هغه د نورو د عبرت او نصیحت لپاره بیانوي:

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ وَوِيزِيرًا ﴿۲۰﴾ فَقُلْنَا أَذْهَبَ إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۖ فَذُكِّرْتُمُ تَدْبِيرًا ﴿۲۱﴾ وَقَوْمٌ نُّوحٌ لَّمَّا كَذَّبُوا الرَّسُولَ ۖ فَعَرَّضْنَاهُمْ وَجَعَلْنَا لَهُمُ اللَّيْلَةَ وَأَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۲۲﴾ وَعَادٌ أَذْوَادًا وَأَصْحَابُ الرَّيْسِ وَقُرُونًا ۖ إِنَّ ذَٰلِكَ كَثِيرٌ ﴿۲۳﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿۲۴﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) او گړخولی وو مونږ له دغه (موسی) سره ورور د ده هارون وزیر (مددگار). پس وویل مونږ (دوی ته چې) لاړ شی دواړه هغه قوم ته چې دروغجن یې شمیرلي دي آیتونه ځمونږ (نو دوی ورغلل، او ابلاغ یې وکړ، او فرعونیانو دوی دروغجنان وشمېرل)؛ پس هلاک کړل مونږ فرعونیان په هلاکولو سره. او (هلاک کړي وو مونږ) قوم د نوح، کله چې دروغ وشمېرل دوی رسولان خپل؛ غرق کړل مونږ دوی، او وگړخول مونږ دوی لپاره د خلقو دلیل (نښه د عبرت)، او تیار کړی دی مونږ لپاره د ظالمانو عذاب ډېر دردناک. او (هلاک کړل مونږ) عادیان او ثمودیان، او صاحبان د کوهي، او نور اهل د زمانو په منځ د دوی کې ډېر. او هر یو له دې نه بیان کړي وو مونږ ده ته مثالونه (د عبرت په اقامت د حجّت په دوی باندې)، او ټول مو هلاک کړل په هلاکولو سره.

تفسیر: یعنی هغو تکوینیه وو آیتونو ته چې د الله تعالی پر توحید او نورو باندې یې دلالت کوه، او د پخوانیو انبیاءو هغو متفقو بیاناتو ته چې د هغو لږې او ډېرې مذاکرې او خبرې له پخوا راهیسې دوام لري؛ دوی د دروغو نسبت وکړ، او د الوهیت په دعوی پسې یې خوله وپرانیستله.

﴿وَقَوْمٌ نُوحٌ لَّمَّا كَذَّبُوا الرَّسُولَ﴾: «او هلاک کړی وو مونږ قوم د نوح کله چې دروغجن وشمېرل دوی رسولان خپل»، د یوه نبي دروغجن گڼل د گړدو انبیاءو د دروغجن شمېرلو په منزله دی، ځکه چې د دین په اصولو کې گړد انبیاء سره متحد او متفق دي.

﴿أَصْحَابُ الرَّيْسِ﴾ (کوهي والا) څوک دي؟ په دغه کې ډېر اختلاف شته، په «روح المعاني» کې یې ډېر اقوال نقل کړي دي، په پای (آخر) کې لیکي: «خلاصه یې داده چې: دوی دغسې یو قوم وو چې د خپل نبي د تکذیب په سبب هلاک شوي دي»، والله أعلم.

وَلَقَدْ آتَوْنَا عَلَى الْقُرْيَةِ الَّتِي أَمْطَرْنَا مَطْرَ السَّوْءِ ۖ أَفَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا ۖ بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿۲۵﴾

او خامخا په تحقیق تېر شوي دي (تیریري ډېر ځلې کفار) پر قریو کلیو ښارونو هغو چې ورولی

شوي وو پرې باران د بدی (د عذاب)، آیا پس نه وو دغه (کفار) چې لیدلي یې وی هغه (قریه چې عبرت به یې اخیستی وی)، بلکه وو دوی چې نه به یې درلود (لرلو) امید د بیا ژوندي پورته کېدلو.

تفسیر: یعنی د لوط علیه السلام د قوم د کلیو پر هغو کنډوالو او مخروبه ځایونو مکي والا د شام د سفر په وخت کې تیرېږي؛ نو آیا دغو منکرینو هغه کنډوالې او خرابې مېنې د عبرت په سترگو نه دي کتلې؟ بلکه کتلې یې دي، او په دې ښه پوهیږي او خبردار دي چې د پخوانیو مکذبینو پای او انجام ډېر خراب وو، خو ترې نه منتبه کیږي، ځکه چې په دوی کې عبرت له کومه کیږي، کله چې د دوی په نزد له سره دغه احتمال هم نشته، چې وروسته له مرگه بیا ژوندي راپاڅېدل او د الله تعالی په مخ کې حاضر بدل شته؛ عبرت خو هم هغه حاصلوي چې د هغه په زړه کې لږ څه وپره وي، او د خاتمې او انجام څخه بیخي بې فکره نه وي.

وَإِذْ أَرَأَوْكَ إِذْ يَتَخَذُونَكَ الْأَهْزُؤَ الْأَهْزُؤَ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿۱۹﴾ إِنَّ كَادَ لِيُضِلَّنَا عَنْ الْهَيْدِنَا
لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلَّ سَبِيلًا ﴿۲۰﴾

او کله چې وویني دوی تا؛ نو نه نيسي دوی تا مگر ځای د مسخرې (او تمسخرًا سره وايي): آیا دغه هغه (سړی) دی چې رالېږلی دی الله رسول (مونږ ته؟)، بلکه دی خو له رسالت څخه ډېر لرې دی). بېشکه چې دی نژدې وو چې خامخا گمراه کړي او گمځولي یې وی مونږ له معبودانو څمونږ که صبر نه وی کړی مونږ په (عبادت) د دوی، (نو فرمایي الله): او ژر به پوه شي دوی کله چې وویني دوی عذاب (د قیامت ښکاره) چې څوک دی ډېر گمراه له جهته د لارې.

تفسیر: یعنی د عبرت حاصلولو په ځای د دوی مشغله همدا ده، چې پر نبي مسخره وکړي، لکه چې ستاسې د لیدلو په وخت کې استهزاء وایي چې: آیا دی هم هغه سړی دی چې د الله تعالی له طرفه رسول رالېږلی شوی دی؟ آیا په دغه حیثیت او وضعیت سره د رسالت منصب د چا په برخه کېدی شي؟ آیا د الله تعالی په گمردو مخلوقاتو کې همدغه یو سړی پاتې وو، چې د رسالت قابل شو؟.

نو الله تعالی جل و علا شأنه و عظم برهانته د دوی د دغه تمسخر او استهزاء او ملنډو په مقابله کې داسې فرمایي: ﴿وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلَّ سَبِيلًا﴾ یعنی کله چې دوی د الله تعالی عذاب په خپلو سترگو سره وگوري؛ نو هلته به ورته معلوم شي چې په واقع سره کوم یو گمراه وو؟.

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكَيْلًا ﴿۲۰﴾

آیا ویني، خبر یې ته (بلکه خبر یې) په هغه چا چې نیولی یې دی دغه معبود خپل خواهش (د نفس خپل)؟ آیا پس ته به یې په ده باندي وکیل (ساتونکی چې منع یې کړي له خواهش خپل، بلکه نه یې).

تفسیر: یعنی آیا تاسې د داسې خواهش پرستانو د هدایت پر لارې د راوستلو ذمه واري کولی شئ، چې د دوی معبودان هم د دوی په خوښه او انتخاب وي، هر چېرې چې د دوی غوښتنه او خواهش دوی بوځي؛ په هم هغه طرف دوی متماثل کیږي، هره هغه خبره چې د دوی د خواهش سره موافقه وي؛ هغه مني، او هر څیز چې د دوی د طبعي څخه مخالف وي، هغه پرېږدي، نن چې یوه تیره (کپه) د دوی په نظر کې ښه ښکاره شوه، د هغې په عبادت کې مشغولېږي، سبا چې بله کومه تیره د دوی په سترگو ښه وپېښېده؛ نو هغه پرېږدي او دې ته سجدي ږدي.

أَمْ نَحْسِبُ أَنَّ كَثْرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿۱۹﴾

آیا گمان کوی ته چې په تحقیق اکثر د دوی اوري یا عقل چلوي (پوهیږي)؟ نه دي دوی مگر په شان د چارپایانو دي (په پند نه اور بدلو کې)، بلکه لا دوی ډېر لرې دي له لارې (د صواب نه).

تفسیر: یعنې په هر ډول سره چې دوی ته پندونه او نصائح واوروی؛ دوی خو خلوربولي حیوانات دي، بلکه له هغوی څنې هم بدتر او خراب دي، دوی له پوهېدلو او اور بدللو سره هیڅ علاقه او ارتباط نه لري، څاروی او حیوان هم په هر حال د خپل پالونکي او بادار په مقابل کې خپله غاړه ښکته کوي، او خپل محسن پېژني، او في الجملة نافع له مضر څخه بېلوي، که یې سر خوشی پرېږدي؛ د څرځاي (چراه گاه) او د اوبو څښلو گودر ته پخپله ځي، لیکن د دغو بدبختانو حال داسې دی چې نه د خپل خالق او رازق حق پېژني، او نه د ده پر ښېگڼو (فائدو) او احساناتو پوهیږي، او نه یې قدر او عزت کوي، د ښو او بدو په منځ کې د فرق او تمیز کولو څخه عاجز دی، د دوست او د ښمن په منځ کې امتیاز نشي کولی، نه په روحاني غذاء پسې او نه د هدایت د چینی په لوري یو قدم وړاندې تلی شي.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاءَ لِمَا تُكْفِرُونَ ﴿۲۰﴾ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿۲۱﴾ لَقَدْ قَبَضْنَا إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿۲۲﴾

آیا نه دي کتلي تا (قدرت د) رب خپل ته چې څرنګه یې غځولی دی سیوری، او که یې اراده یې فرمایلي وی؛ نو خامخا گڼځولی به یې وو هغه (سیوری) ولاړ، بیا وګرځاوه مونږ لمر په دې (سیوري) دلیل (چې سیوری پرې معلومیږي). بیا راتول کړو مونږ هغه ځان خپل ته په راتولولو آسانو سره (ورو ورو لږ لږ).

تفسیر: له سپېده داغه (صبح کاذبه) تر لمر څرېکې پورې هر چېرې سیوری وي، که الله تعالی داسې اراده فرمایلي وی؛ چې لمر ونه څیږي؛ نو همدغه سیوری به قائم پاتې کېده، مګر الله تعالی پخپل کامل قدرت سره لمر طالع کړ، چې د هغه لامله د لمر د رڼا خوره کېدل شروع شو، او سیوري متدرجاً یوه طرف ته په ځان ټولېدلو او غوندې بدلېدلو پیل (شروع) وکړ، که لمر نه وی راغلی؛ نو مونږ به د سیوري په مفهوم څرنګه پوهېدی شوی؟ ځکه چې د یوه ضد له راتګه بل ضد پېژندل کیږي: ﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الظِّلَّ سَرْمَدًا إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ أَلْبَسَكُمْ بِسِيئَاتِهِ﴾ الآية - (د القصص سورت (۷۱) آیت، (۷) رکوع، (۲۰) جزء).

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ لِبَاسًا وَاللَّيْلَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿۲۲﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې گڼځولې یې ده تاسې ته (په کامل قدرت خپل سره) شپه لباس (پوښاک)، او (گڼځولې یې دی تاسې ته) خوب آرامي، او گڼځولې یې ده ورځ وخت د ښورېدو او گڼځېدلو (لپاره د طلب د معاش).

تفسیر: یعنې د شپې تکه توره تیاره د ځادر په شان پر گڼځو محیط کیږي، چې د هغه لامله ټول خلق کاروبار پرېږدي او آرام کوي، بیا د ورځې رڼا خپریږي (خورېږي)، او خلق له خوبه پاڅیږي، او دغه لوري او هغه لوري ته تګ او راتګ کوي، او همداسې د مرګې د خوب څخه وروسته د قیامت سبا راځي، چې په هغه کې به ټول جهان بیا ژوندی راپاڅیږي، او همدغه حالت په هغه وخت کې وړاندې شوی وو، کله چې انبیاء علیهم السلام د وحی او الهام په رڼا سره دنیا رڼا کړه؛ نو د جهل او غفلت په خوبونو کې د ویده وو مخلوقو سترګې هم یو ځلې وپرانستلې شوې، او ټول سره پاڅېدل.

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا لِّبَنِّ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ۝ لِنُحْيِيَ بِهِ
بَلَدًا مَيِّتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنَاسِي كَثِيرًا ۝

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې رالېرلي يې دي بادونه زېري کونکي د وړاندې د رحمت د دغه (الله چې باران دی)، او نازلې کړې دي مونږ له (طرفه) د آسمانه اوبه پاکې پاکوونکي. لپاره د دې چې ژوندي کړو مونږ په دې (اوبو) ځمکه مړه وچه بې زرغونوالي وچه، او ورو وڅښوو دغه (اوبه) له جملې د هغو شيانو څخې چې پيدا کړي دي مونږ له چارپايانو او انسانو ډېرو ته.

تفسير: يعنې رومي باراني هواي د باران زېري وړ کوي، بيا د اسمان له طرفه ووري، چې هغه هم پخپله پاک دی، او نور شيان هم پاکوي، د اوبو د وړېدلو څخه وروسته په مړې تکې تورې وېجاړې ځمکې کې يو نوی روح پيدا کيږي، شينکي او نباتات يې زرغونيږي، او يوه عجيبه او غريبه ننداره په کې ښکاري، له کوم ځای څخه چې پخوا له وريا (باران) دوړې پورته کېدې، اوس هلته تکه شنه مرغچه (کبل زاره) ولاړه ده، او څومره زيات حيوانات او انسانان د باران له اوبو څخې څښي، او ترې خړوبېږي، همداسې د قيامت په ورځ کې هم د يوه غيبي باران په ذريعه هغه مړي هم بيا ژوندي راپاخولي کيږي، چې له خاورو سره گډوډ شوي وي، او په دنيا کې هم هغه زړونه چې همداسې د جهل او عصيان په مرگ سره مړه شوي وو؛ د الله تعالی د وحی په اسماني وريا (باران) سره بيا ژوندي کړي شوي دي، هغه ارواح چې په نجاست او پليتي کې نښتي وي؛ هغه د روحاني باران په اوبو سره وينځلي شوي دي، او ټول سره پاک او صاف شوي دي، او هغه کسان چې د معرفت او د وصول الی الله په اوبو پسې تېري دي، د هغه روحاني باران د اوبو په څښلو سره سېراب او خړوب شوي دي.

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيهِم مِّنْ دُونِ الَّذِي كَفَرُوا ۚ قَالَىٰ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ۝

او خامخا په تحقيق راز راز ډولونو تقسيم کړي دي مونږ دغه (اوبه د باران منشا) په منح د دوی کې لپاره د دې چې فکر وچلوي دوی (په کمال د قدرت ځمونږ کې)، پس منع راوړه زياترو خلقو (د شکر گزاري نه) ليکن (د نعمت له) کفران (څخه يې منع رانه وړه).

تفسير: يعنې د باران اوبه ټولو ځمکو او انسانانو ته يو برابر نه ورسېږي، بلکه چېرې ډېرې او چېرې لږې، چېرې ژر او چېرې په ځنډ (ايسار تيا)، څرنگه چې د الله تعالی د حکمت اقتضا وي؛ هم هغسې ورسېږي، څو خلق وپوهيږي چې د هغه درول او ويشل د قادر مختار او د حکيم الله تعالی په قدرت دي، ليکن زيات خلق بيا هم نه پوهيږي، او د الله تعالی د نعمت شکر نه اداء کوي، بلکه بالعکس مخ په شرک، کفر او ناشکري منډې وهي، هم دغسې د روحاني باران حال هم قياس کړي، هر چاته سم د هغه د استعداد او ظرفه سره هومره برخه چې په کار ده؛ ورسېدلې ده، او ډېر کسان د دغه عظمی نعمت په مقابل کې کفران او ناشکري هم کوي.

وَلَوْ شِئْنَا لَبعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ تَذِیْرًا ۚ فَلَا تُطِعِ الْکُفْرَانَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا کَبِيرًا ۝

او که اراده مو فرمايلي وي؛ نو خامخا راپورته کړی به مو وی په هره قريه ښار کې (بېل بېل) وپروونکي (په دغه زمانه کې هم). نو مه کوه اطاعت (د غوښتنو) د کفرانو، او مجاهده مقابله کوه له دوی سره په دغه (قرآن او توفيق د رحمان) په جهاد لوی.

تفسير: يعنې د انباوو راتلل کومه عجيبه خبره نه ده، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو اوس هم ډېر انبياء مبعوثوي، چې په هر کلي کې بېل بېل وي، مگر الله ته همدغه خبره منظوره شوه؛ چې اوس دې په آخره کې د ټول جهان

لپاره یواځې همدغه محمد صلی الله علیه وسلم د سید الانس والجان او نبی آخر الزمان په عنوان مبعوث او مرسل شي، نو تاسې د کفارو حماقت او طعني او تشنوع او سفاهت او تنقید او تردید ته هیڅ توجه او التفات مه کوئ! او د خپل دغه دعوت او تبلیغ کار ته په پوره قوت او جوش او خروش سره ادامه ورکړئ! (جاري وساتئ)، او دغه عظیم الشان قرآن پخپل لاس کې واخلي!، او د دغو منکرانو مقابله په ډېر زور او مېړانه (بهادری) سره وکړئ!، الله تعالی هر ورو مرو بری او کامیابي ستا په برخه کوي، مونږ د «به» مرجع قرآن او توفیق «رحمان» لیکلې ده، خو نورو مفسرینو د هغه مرجع د کفارو د اطاعت ترک یا د اسلام په مداومت یا توره سیف یا حکمت او موعظت هم اخیستي ده.

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿۵۰﴾

او همدغه (الله) هغه ذات دی (چې په کامل قدرت خپل سره) خوشې کړی یې دي دوه بحرونه، سیندونه؛ چې دغه خوږ دی ډېر خوږ تنده ماتوونکی، او هغه بل تریو دی ښه تریو، او ګرځولې ده (الله) په منځ د دغو دواړو کې پرده او بند چې منع کړی شوی دی (په هغه سره اختلاط د دغو دواړو).

تفسیر: په بیان القرآن کې د دوو معتبرو بنگالیو عالمانو شهادت نقل شوی دی، چې له (ارکان) څخه تر (چاتګام) پورې د سیند وضعیت داسې دی چې د دغه سیند په دواړو جانبو کې د نوعیت او کیفیت له طرفه دوه مختلف بېل بېل سیندونه په نظر راځي، د یوه اوبه سپینې او د بل اوبه توري دي، په تورو کې د سمندر په شان طوفاني تلاطم او تموج واقع کېږي، او سپینې یې بیخي آرامې او ساکنې وي، بېرې په همدغو سپینو کې چلیږي، او د دواړو په منځ کې د یوه پټي او نوار په شان یوه ډېره اوږده لیکه غځېدلې ده، چې د دغو دواړو اوبو متلقی ګڼله کېږي، خلق وايي چې: سپینې اوبه خوږې او توري اوبه ترخې دي.

یعنې د الله تعالی قدرت ته وګورئ! چې د خوږو او ترخو اوبو د یو ځای کېدلو په سبب چې هر ورو مرو یو ځای نه په یو ځای کې سره ګډېږي، خو بیا هم دوی سره بېلې جدا او ممتازې دي، او د دواړو په منځ کې په ډېرو ځایونو کې یې ځمکه حائله او پرده ګرځولې ده، او همداسې یې سرخوشې (آزادې) نه دي پرېښي، چې د دواړو په زور او قوت سره ځمکه له منځه لرې کړه شي، او جبري ډول سره یو ځای شي، او د ځمکې وجود له منځه ورک کړي، بیا په دغو دواړو د هر یوه خوند او مزه چې له هغو سره لازمه ده؛ هم هغه سره پاتې ده، او ترې بل ته نه ده منتقله شوې، او داسې نه دي واقع شوي چې خوږې اوبه تروي یا تروي اوبه خوږې شي، ګواکې د اوصافو په اعتبار هره یوه له بلې بیخي بېله او جدا ده.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿۵۱﴾ وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَآ يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿۵۲﴾

او همدغه (الله) هغه (ذات) دی چې پیدا کړی یې دی له اوبو نه بشر انسان، پس ګرځولې یې دی (خاوند د) نسب او سخرګنی، او دی رب ستا ښه قادر. او عبادت کوي (دا مشرکان) بې له الله د هغه شي چې نشي رسولی هیڅ قدر نفع دوی ته (که یې عبادت وکړي)، او نه هیڅ ضرر رسولی شي دوی ته (که یې عبادت ونه کړي)، او دی (جنس د) کافر په (نافرمانی) د رب خپل مددګار (د شیطان، شا اړوونکی الله ته).

تفسیر: یعنی وگورئ! چې الله بر حق مطلق جل و علا شأنه و عظم برهانه په څه شان پخپل کامل قدرت سره یې له یوه څاڅکي او یو څخه عاقل کامل بني آدم جوړ کړی دی، بیا وروسته له دې نه نور نسلونه یې ترې ایستلي دي، د ځومانو او سخرانو تعلقات یې ترې جوړ کړي دي، او له یوه ناخیزه څاڅکي څخه یې څه څه شیان پیدا کړي دي، او له کومه ځایه یې ترې کوم ځایه پورې رسولي دي؟ لیکن دغه انسان په لږ مډت کې خپل اصل هېروي، او خپل هغه قدیر رب او خالق یې پرینسی دی، او عاجز مخلوق ته خپل خالق وایي، نه یواځې د خپل پرودگار حق نه پېژني، بلکه له هغه څخه مخ ګرځوي، او په شیطاني فوځ کې خپل ځان داخلوي، خو د اغوا کولو او اضلالولو په مقاصدو کې له هغوی سره کومک او مدد وکړي، «نعوذ بالله من شرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا».

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٠﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ
سَبِيلًا ﴿٥١﴾

او نه یې لېږلی مونږ ته مګر زېری ورکوونکی (مؤمنانو ته په نعیم سره) او ویروونکی (کافرانو ته په جحیم سره). ووايه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په (پیغام رسونه) هیڅ قدر اجر مزدوري مګر (غواړم ایمان راوړل د) هغه چا چې خوبه یې شي دا چې ونیسي طرف درب خپل ته لاره (د رضاء او قرب)، یا لیکن هغه څوک چې غواړي چې ونیسي خپل رب ته لاره (په انفاق د مال سره، لاره د رضاء ده؛ نو ودې نیسي رب خپل ته هم هغه لار د قرب او رضاء).

تفسیر: یعنی ستاسې کار د الله تعالی پر وفاداری او اطاعت د بشارتو اورول دي، او غدارانو ته مجرمانو ته د دوی د خرابو نتايجو او عواقبو خبرول دي، که سره له هغه یې ونه مني یا یې ونیسي؛ تاسې ته له هغه څنې هیڅ نقصان نه دی عائد، تاسې له دوی نه څه اجرت او حق الزحمه خو نه غواړئ چې د هغو د نه منلو په اثر به هغه فوت شي، تاسې خو له دوی نه یواځې هم دغومره شی غواړئ: هر څوک چې غواړي د پاک الله په توفیق د خپل رب لاره ونیسي؛ نو ودې نیسي رب خپل ته هم هغه لار، زړه مو چې همدغه ته مزدوري وایئ که حق الزحمه او فیس.

وَتَوَكَّلْ عَلَىٰ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ ﴿٥٢﴾ وَكَفَىٰ بِهِ يَدُ نُوحٍ عَبْدًا ذُو جَبْرٍ ﴿٥٣﴾

او توکل وکړه په تل ژوندي ذات قائم په تدبیر هغه (الله) چې (له سره) نه مري، او تسبیح ووايه سره له ثناء ده، او بس کافي دی هغه په ګناهونو د بندګانو خپلو بڼه خبردار.

تفسیر: یعنی تاسې یواځې پر الله تعالی اعتماد او توکل وکړئ، او خپله فریضه چې دعوت او تبلیغ او نور دي؛ په بڼه شان سره اداء کړئ!، د هیچا د مخالفت او موافقت پروا ونه کړئ!، پر فاني اشیاوو به څه اعتماد او اعتبار وشي؟ اعتماد او توکل بنیایي پر هغه ذات وکړ شي چې تل ژوندي قائم په تدبیر دی، او له سره نه مري، نو پر هم هغه توکل او اعتماد وکړئ!، او تل د هم هغه په حمد او ثناء مشغول او لګیا اوسئ!، دغو مجرمینو ته به پخپله الله تعالی سزا ورکړي.

إِلَّا الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا قِيَامُ سِتَّةِ آيَاتٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسَلِّ بِهِ
سَلَامًا ﴿٥٤﴾

هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه او هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په (مقدار) د شپږو ورځو، بیا پورته او اوچت شو پر عرش باندي، (الله چې دی) ډېر مهربان دی؛ پس وپوښته (د دغه خلق او استواء یا د رحمان) له کوم بڼه خبردار عالم نه.

تفسیر: د «استواء علی العرش» بیان د «الأعراف» په سورت کې تېر شو، هلته دې ولوستلی شي.

یعنې له هغو کسانو څخه پوښتنه وکړې چې د الله تعالی له شان او رحمت او له ذات او صفات څخه پوره خبردار دي، دغه جاهلان مشرکان په هغه باندې څه پوهیږي «وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ»، پخپلو صفاتو او کمالاتو باندې خو پوره عالم یواځې هم هغه الله تعالی دی: «أنت کما أثبتت علی نفسك»، لیکن په مخلوقاتو کې له ټولو څخه ډېر پوه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی، نو ښایي چې د الله تعالی د صفتونو پوښتنه له دوی نه وشي!

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿۱۹﴾

او کله چې وویلې شي دوی ته چې سجده (د عبادت) کوئ «رحمان» ته؛ نو وایي: څه څیز دی «رحمان»؟ آیا سجده به کوو مونږ هر هغه څیز ته چې امر کوې ته مونږ ته، او زیاتوي (دغه یادول د «رحمان» دوی ته نفرت (له ایمان نه)).

تفسیر: یعنې دغه جاهلان مشرکان د «رحمان» د شان له عظمته څه خبر دي؟ او څه پرې پوهیږي؟ دوی خو له دغه نوم سره دومره ښه هم نه دي، او هر کله چې دغه نوم اوري؛ نو د انتهایي جهل او بې حیایی او تعنت له مخې ځانونه ناجاڼه او ناواقفه غورځوي، او داسې پوښتنې کوي چې «رحمان» څه شی دی؟ چې پر مونږ باندې د هغه سجده کوې؟ آیا محض ستا په وینا سره مونږ دغه خبره ومنو؟ او همدا چې ته کوم نوم یاد کړې؛ نو مونږ خامخا ورته سر په سجده ولویږو؟، الغرض هومره چې دوی ته د «رحمان» د اطاعت انقیاد په لوري توجه ورکړه شي؛ هغومره دوی بد وږي، او تور ورڅخه خوري.

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿۲۰﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَنۢ أَرَادَ أَنۢ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿۲۱﴾

لوی برکتناک دی هغه ذات چې پیدا کړي یې دي په اسمان کې برجونه او پیدا کړي یې ده په کې ډیوه (لمر)، او سپوږمۍ روښانه. او همدا (الله) هغه (ذات) دی چې ګرځولې یې ده شپه او ورځ (سره مخالف یا خلیفه یو د بل) پرله پسې، لپاره د هغه چا چې اراده لري د دې چې یاد کړي (نعمتونه د رب ستا، او فکر وکړي په مصنوعاتو د الله کې) یا اراده لري د شکر ایستلو.

تفسیر: یعنې لوی لوی ستوري یا آسماني قلعي چې پرې پوښتي په کې پیرې کوي، یا امکان لري چې د لمر دولس منازل ترې مراد وي، چې اهل هیئت یې بیانوي.

«سِرَاجًا» یعنې لمر، ښایي د نور او حرارت د جمع کېدو یا د احراق د صفت لرلو له سببه یې هغه ته (ډیوه) ویلې وي: «وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا» (د نوح سورت (۱) رکوع (۱۶) آیت (۲۹) جزء).

اوږد بدلې او لنډ بدلې ته یا تلو او راتلو ته یې بدلېدل، پرله پسې راتلل و فرمایل، یا یې دا مطلب دی چې یو یې د بل بدل ګرځولی دی، مثلاً که د ورځې کار پاتې شي؛ د شپې یې پوره کوي، او که د شپې کار پاتې شي؛ د ورځې یې په سر رسوي، کما ورد في الحديث، «لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا»، یعنې د لمر او سپوږمۍ او د نورو وړاندې وروسته ختل او د شپې او د ورځې بدلېدل، زیاتېدل، او کمېدل ددې له امله واقع کیږي؛ څو د عقل او فکر خاوندان پکې غور او دقت وکړي، او ښه وپوهیږي چې دغه ټول لوی تصرفات او عظیم تقلبات دده د قدرت کارونه دي او د شپې او د ورځې د فوایدو او انعاماتو له لیدلو څخه دده عبادت او شکر ایستلو ته متوجه شي.

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿۱۹﴾

او بندگان د «رحمان» هغه کسان دي چې ګرځي دوی په ځمکه باندې په ورو (په تواضع)، او کله چې خطاب کوي له دوی سره جاهلان ناپوهان؛ نو وايي (ورته په ځواب کې سلام، خبره) سالمه (له ګناه او ضرره).

تفسیر: یعنې د کم عقلو او ناپوه خلقو ځواب په عفو او صفا سره ورکوي، کله چې څوک د جهالت خبرې او اترې وکړي؛ نو ملائمې مذاکرې او پستې خبرې ورسره کوي، او په «السلام» سره ترې ځان بېلوي، او د داسې خلقو سره حتی الامکان نه مخامخ کېږي، او نه له هغوی سره په کومه مرکه کې شاملېږي، او نه له دوی سره جنګ او جګړې کوي.

وَالَّذِينَ يَبْتُغُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿۲۰﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې شپه تېروي رب خپل ته سجده کوونکي او دریدونکي.

تفسیر: یعنې د شپې له مخې چې غافل بندګان خوبونه کوي، دوی د الله جل جلاله په حضور کې ولاړ وي، او ورته سجده ږدي، او په عبادت کې یې لګيا وي، کله چې رکوع د قیام او سجده په منځ کې واقع ده؛ بنایي د همدې لامله د هغې ذکر یې بېل ونه فرمايه، ګواکې رکوع د دغو دواړو په منځ کې بالطبع راغله.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿۲۱﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿۲۲﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي (چې سره له طاعته خضوعاً) وايي: ای ربه ځمونږ! وګرځوه له مونږ څخه عذاب د دوزخ. بېشکه عذاب د دغه (دوزخ) دی (عذاب) لازم همېشه. بېشکه چې دا (دوزخ) بد دی له جهته د ځای د قرار، او له جهته د ځای د هستوګنې.

تفسیر: یعنې سره له دومره عبادته ډېر ویرېږي، داسې نه دي چې مثلاً د تهجد لپاره چې پاڅېد، او اته رکعتو لمونځ یې وکړ؛ نو د الله تعالی له عذابه او قهره بیخي بې فکره شو.

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ﴿۲۳﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي کله چې نفقه ورکوي مال لګوي؛ نو نه اسراف کوي، او نه تنګي (او بخل) کوي، او وي (دغه ورکړه د دوی) په منځ د دغه (اسراف او تقتیر) کې میانه حاله.

تفسیر: یعنې زمان او مکان او موقع ته ګوري، او په معتدل او متوسط صورت سره خپل مال لګوي، نه د مال په محبت کې له حده تیرېږي، او نه یې ضایع کوي، کما قال الله تعالی: ﴿وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾ الآية - (۱۵ جزء، د بني اسرائيل سورت (۳) رکوع، (۲۹) آیت).

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ﴿۲۴﴾

او (بندګان د رحمان) هغه کسان دي چې نه بولي سره له الله معبود بل، او نه وژني دوی نفس هغه چې حرام کړي دي الله (وژل د هغه) مګر په حق سره، او نه کوي دوی زنا.

تفسیر: مثلاً د عمد قتل په بدل کې وژل، یا د زنا په سزا کې د محصن زانی په گټو سره ویشتل، یا د هغه مرتد وژل چې خپل اسلامي دین او ملت پرېږدي، دغه گډر د صورتونه په ﴿الْإِلْحِقْنَ﴾ کې شامل دي، کما ورد فی الحدیث.

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿۱۹﴾

او هر چا چې وکړه (یو له دغو دريو امهات الذنوب نه)؛ نو ملاقات به وکړي و به ويني جزاء د گناه خپلي.

تفسیر: يعنې ډېره سخته گناه يې کړې ده، چې د هغه سزا به هرومرو وررسېږي، په ځينو رواياتو کې راغلي دي چې: «أثام» د جهنم د يوې کندی نوم دی، چې د هغه عذاب ډېر سخت ويرونکی بيان شوی دی، أعاذنا الله منها.

يُضَعَّفُ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيُحْلَدُ فِيهِ مُهَانًا ﴿۲۰﴾

چې دوچند به کړی شي ده ته عذاب (د دوزخ) په ورځ د قیامت کې، او تل به پاتې وي په دغه (عذاب) کې په دې حال چې خوار ذلیل بې اعتبار به وي.

تفسیر: يعنې له نورو گناهونو ځنې دغه گناه لويه ده، نو د دغې عذاب به هم سخت او لوی وي، او شېبه په شېبه (ساعت په ساعت) لا پسې زیاتېږي.

الْإِمْنُ تَابَ وَأَمِنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿۲۱﴾

مگر هغه چې توبه يې وويسته، او ایمان يې راوړ، او عمل يې وکړ عمل نېک؛ پس دغه (تائبان د دغو دريو گناهونو چې دي) بدل به کړي الله گناهونه د دوی په نېکيو سره (په محو د سيئاتو او ثب د حسناتو)، او دی الله ښه مغفرت کوونکی، ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: يعنې د گناهونو په ځای به د نېکيو توفيق ور په برخه کيږي، او د کفر گناه به ورمغافېږي، یا دا چې دده بدې محو او لرې کيږي، او د صالح عمل په برکت به د هغه په شمېر مناسب محاسن ورثبت فرمايي، کما يظهر من بعض الأحاديث.

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿۲۲﴾

او هر څوک چې توبه وباسي (له گناهونو نه) او عمل وکړي نېک؛ پس بېشکه چې دی رجوع کوي په طرف د الله په ښه رجوع کولو سره.

تفسیر: پخوا د هغو کفارو د گناهونو ذکر وو، چې وروسته ایمان راوړي، دغه د هغو گناهونو ذکر دی چې سره له اسلامه يې کوي، دغه هم کله چې توبه وکړي؛ يعنې په پوره اخلاص او صمیمیت سره توبه وباسي، او بیا له سره د هغه شاوخوا ته ونه گڅځي؛ نو د الله تعالی په حضور کې ځای مومي، د النساء د سورت په (۱۳) رکوع کې (۹۳) آیت، دغه آیت د هغو قاتلینو په حق کې دی چې دغسې توبه يې نه وه ایستلې: ﴿وَمَنْ يَفْعَلْ مُؤْمِنًا شَجَاةً فَجزاءُ جهنم خالداً فيها و غضب الله علیه ولعنه و أعد له عذاباً عظيماً﴾ والله أعلم.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿۲۳﴾

او (بندگان د رحمان) هغه کسان دي چې نه حاضرېږي نه شاملېږي په باطلو کې (یا نه وايي

شاهدي په دروغو، او کله چې تېرېږي پر چټي (بېکاره) کار؛ نو تېرېږي ځان ساتونکي (مخ گړځوونکي له لغوي نه).

تفسیر: یعنې نه دروغ وايي، او نه د دروغو شهادت ورکوي، او نه د باطلو چارو او د گناهونو په مجلسونو کې حاضرېږي.

وَالَّذِينَ إِذَا دُكِرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿۳۰﴾

او (بندگان در حمان) هغه کسان دي کله چې پند ورکړي شي دوی ته په آیتونو د رب د دوی؛ نو نه نسکورېږي پرې (لکه) کانه او رانده (بلکه سر په سجده رډي اوري يې، او پرې عمل کوي).

تفسیر: او په نهایت فکر، تدبیر او غوره سره يې اوري او ترې متاثر کېږي، او د مشرکانو په شان دوی د تېري (کتې) بتان له خپلو ځانونو څخه نه جوړوي.

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ

او (بندگان در حمان) هغه کسان دي چې وايي: ای ربه ځمونږ! وښه مونږ ته (په فضل خپل سره) له ښځو ځمونږ څخه، او له اولادو ځمونږ څخه (هغه څوک چې) یخوالی د سترگو ځمونږ په کې راځي.

تفسیر: یعنې داسې ښځه او واره راغنايت و فرمايه؛ چې د هغو د لیدلو څخه ځمونږ سترگې یخې او رنې شي، او زړه مو خوشال شي، او ظاهر دی چې د کامل مؤمن زړه هلته خوښ او خوشالېږي؛ کله چې خپل آل او عيال د الله تعالی په طاعت او عبادت کې مشغول او لگيا وويني، او ويې گوري چې د نافع علم تحصیل کوي، نو گرد دنيوي مسرتونه او نعمتونه وروسته له دغه دي.

وَأَجْعَلَنَّ الْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿۳۱﴾

او وگرځوه مونږ لپاره د متقيانو امام پېشوا.

تفسیر: یعنې داسې مو وگرځوي کله چې نور خلق پر مونږ پسې اقتداء وکړي؛ متقيان او پرهېزکاران وگرځي، حاصل يې دا چې نه یواځې مونږ پخپل ذات مهتديان شو، بلکه د نورو لپاره هم هاديان وگرځو، او ځمونږ کورنی په تقوی او طهارت کې ځمونږ تابعان او پیروان شي.

أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْعُرَّةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلْقُونَ فِيهَا حِجَابًا وَسَلَامًا ﴿۳۲﴾

دغه کسان (موصوف په دغو صفاتو سره) جزا به ورکوله شي دوی ته په هسکو (اوچتو) ماڼيو (د جنت) په سبب د هغه چې صبر يې کړی وو، او وابه چولی شي پر دوی په دغه جنت کې تحیت دعاء او سلام.

تفسیر: یعنې په جنت کې به لوړې (اوچتې) درجې وروسیږي، او پر بنسټ به دعاوي ورته کوي، او سلامونه به وراچوي، او دوی ته به ښه راغلاست وايي، او استقبال به يې کوي، دوی به هم پخپلو منځونو کې د ملاقات او لیدلو په اوقاتو کې همدغه د سلام او د تحیت دعائیه کلمات د یوه اوبل د تکریم او اعزاز لپاره استعمالوي.

خَلْدِيْنَ فِيْهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿١٩﴾

همیشه به وي دوی په دغه (جنت) کې، ښه دی (دغه جنت) له جهته د ځای د قراری، او له جهته د ځای د هستوګنې.

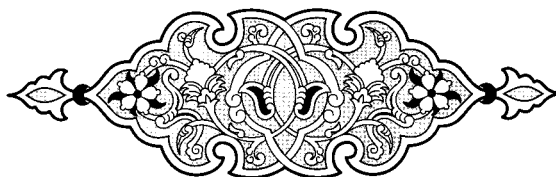
تفسیر: یعنی د داسې ځای هستوګنې که د لرې مودې لپاره هم چاته میسره او په لاس ورشي؛ خو لوی غنیمت او ښه نعمت دی، حال دا چې دغه ځای خو د جنتیانو د دائمې اوسېدلو ځای دی.

قُلْ مَا يَعْبُؤْاِكُمْ رَبِّيْ لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُوْنُ لِزَمَانٍ

ووايه (ای محمده! دوی ته چې) نه کوي هيڅ پروا د تاسې رب څما که چېرې نه وي دعاء بلل ستاسې (الله ته په سختيو کې)، او په تحقيق تکذيب کړی دی تاسې (د رسولانو او د قرآن)، پس ژر به شي (دا عذاب له تاسې سره جزاء د تکذيب) لازم.

تفسیر: یعنی تاسې ته ستاسې د نفعې او د نقصان خبرې در وښيي، بنده ته ښايي چې له سره مغرور او بې باکه نشي، ځکه چې پاک الله له سره د ده پروا نه لري، هو! که بنده الله جل جلاله ته التجاء او دعاء کوي؛ نو الله هم پرې رحم او کرم فرمايي، او که التجاء نه کوي، او ځان لوی او بې پروا ښکاره کوي، نو د الله تعالی هغې سزا او پوښتنې ته دې منتظر اوسي، چې عنقریب ورسره مخامخ کېدونکی دی.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْفُرْقَانِ، بِعَوْنِ اللَّهِ الْمَنَّانِ، وَاللَّهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الشُّعَرَاءِ

«د (الشعراء) سورت مكي دى، پرته له (۱۹۷) آيته او له (۲۲۴) تر آخر د سورت پورې چې مدني دي، (۲۲۷) آيته (۱۱) ركوع لري، په تلاوت كې (۲۶) او په نزول كې (۴۷) سورت دى، وروسته د «الواقعة» له سورت څخه نازل شوى دى».

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

طَسَّرَ ① تِلْكَ آيَاتِ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ② لَعَلَّكَ بَآخِرُ نَفْسِكَ ③ أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ④

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه دي د كتاب ښكاره كوونكي (د حق له باطله، او د حلال له حرامه) يعنې د دې كتاب اعجاز ظاهر او باهر دى، او احكام يې واضح دي، او د حق او باطل په منځ كې بېلوونكى دى. ښايي چې ته هلاكوونكى د ځان خپل يې (اى محمده) په دې چې ولې نه كيرې دوى مؤمنان.

تفسير: يعنې ددغو بد بختانو په غم كې تاسې خپل ځان دومره مه كړو، ايا پر دوي پسي خپل ځان هلاكوئ.

إِنْ شَأْنُنَا نَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ⑤

که اراده وفرمايو مونږ؛ نو نازل به كړو مونږ پر دوى له (طرفه) د اسمانه يو دليل، پس شي به ورمېرونه د دوى هغه (دليل د قدرت) ته غاړه اېښودونكي.

تفسير: يعنې دغه دنيا د ابتلاء ځاى دى، چې په كې د بندگانو د انقياد او تسليم او د سر كشي امتحان اخيستل كيرې، نو ځكه د الله تعالى حكمت د دې خبرې مقتضي نه دى، چې د هغوى اختيار سلب كړ شي، كه نه كه الله تعالى فرمايلى وي؛ نو كومه داسې اسماني نښه به يې ورسوولې وه، چې د هغې په مقابل كې به كړدو خلقو قهراً او جبراً خپلې غاړې كېښودې، او ډېرو لويو لويو مشرانو ته به هم د دې خبرې قدرت او فرصت او موقع نه وي پاتې چې ترې انكار او انحراف وكړي، نو الله تعالى داسې ونه كړه، هو! هغه معجزې او نښې يې ولېرلې چې د هغو په ليدلو انسان حق او حقيقت په اسانۍ سره وپېژندلى شي، او كله كله د هغه په مقابل كې مغلوب هم شي، او دغاړې كېښودلو څخه ځان ونشي ژغورلى (بچ كولى).

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثٍ إِلَّا كَانُوا عَنْتَهُ مُعْرِضِينَ ⑥

او نه راځي دوى ته هيڅ پند و عظم له (طرفه) د رحمان نوى؛ مگر وي دوى له هغه (پند) څخه مخ كړځوونكي (او لا كلكېدونكي په كفر خپل).

تفسير: يعنې د هغو خلقو په غم كې چې تاسې اخته يئ؛ د دوى حالت دا دى چې هر كله «رحمان» جلّ جلاله پخپل رحمت او شفقت سره د دوى د ښېگڼې او ښېگڼې لپاره كوم پند او نصيحت ليري؛ دوى هغه طرف ته نه متوجه كيرې، بلكه مخونه كړځوي او ترې تبتي، او داسې راښكاره كوي لكه چې له كوم بد شي سره مخامخ شوي دي.

فَقَدْ كَذَّبُوا نَسِيَاتِهِمْ أَنْبُوا مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٩﴾

پس په تحقیق تکذیب و کړ دوی (د هغه ذکر یا محمد)؛ پس ژر به راشي دوی ته عواقب حقائق د هغه (خیز) چې وو دوی چې په هغه باندې به یې مسخرې کولې.

تفسیر: یعنې یواځې همدغه معمولي اعراض نه دی، بلکه له هغه سره لا تکذیب او استهزاء هم دي، نو دوی به عنقریب په دنیا او آخرت کې د خپلو اعمالو سزا وگوري، نو بیا به د هغه خیز په حقیقت باندې په ښه شان سره وپوهیږي، چې په کوم شي باندې چې مونږ مسخرې کولې او ملنډې (خندا) مو پرې وهلې، او تکذیب به مو کاوه؛ هغه د الله تعالی حق احکام او صحیح وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمَا أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَنتُمْهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢١﴾

آیا نه گوري دوی ځمکې ته چې (په خپل بالغه حکمت سره) څومره زرغون کړي دي مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر قسم هر ډول (جنس) گیاه ښه (کثیر المنافع، مخصوص شيان). بېشکه په دغو (زرغونولو کې) خامخا دلیل ښه ده (لویه قدرت)، او نه دي زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر: یعنې که دغو مکذبینو د دغې ځمکې پر احوال غور او فکر چلولی وی، چې د دوی تر پښو لاندې لوېدلې ده؛ نو د مبدأ او معاد په معرفت حاصلولو کې به هغه د دوی لپاره کافي کېدلی شوی، آیا دوی نه گوري چې له دغه ذلېلې، خواری او حقیرې خاورې څخه څرنګه عجیب او غریب، او رنګ په رنګ گلان، مېوې، دانې، او قسم په قسم غلې او نور شيان تر یوه مضبوط اصول او د تکوین او نظام تر قوانینو لاندې پیدا کیږي، ! آیا دغه د دې خبرې دلیل نه دی چې کوم لا محدوده قدرت او حکمت لرونکی صانع دغه له ښایست ډک او سینګاري چمن دغه ښه او ښکلي گلان کړلي دي؛ چې د هغه په واک او قبضه کې د وجود او گردو موجوداتو زمام او اختیار هم دی؟، او دی هم هغه ذات دی هر کله چې اراده وفرمایي؛ هغه وړانولې هم شي، وروسته له ورانې د هغه دویم ځلې ودانې هم د ده په قدرت کې ده، بیا سره د دغو تکویني آیتونو د پوهېدلو څخه وروسته ولې تاسې د دغو تنزیلي آیتونو تصدیق نه کوئ؟ آیا په دغه کې څه اشکال باقي دی؟ هو! که یې له سره نه منئ؛ نو دغه بېله خبره ده.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢٠﴾

او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ښه رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې الله خو داسې یو عزیز مقتدر او زبردست ذات دی، چې د نه منلو په تقدیر علی الفور پر منکرینو عذاب هم لېږلی شي، مګر دی پخپله د خپل رحم او کرم له مخې په هغه کې تأخیر کوي، او دوی ته موقع ورکوي چې گوندې دوی یې ومني، وروسته د مکذبینو د عبرت لپاره د څو واقعاتو بیان فرمایي، چې له هغو څخه دغه خبره ظاهرېږي چې الله تعالی هغوی ته تر کومې اندازې پورې مهلت ورکړی وو، کله چې علی رؤوس الأشهاد معلوم او ښکاره شو چې هغوی په هیڅ ډول د حق او حقانیت منونکی نه دي؛ نو بیا یې زیاتره دوی تباہ او برباد کړل.

وَإِذْ نَادَى رَبُّكَ مُوسَىٰ إِنَّ اتِّ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾ قَوْمٌ فرعونَ الْاَلَيْتُونَ ﴿٢٢﴾

او (یاد کړه) هغه وخت چې غږ وکړ رب ستا موسی ته داسې چې ورشه هغه قوم ته چې ظالمان دي (یعنې) قوم د فرعون ته (چې ډېر ظلمونه کوي)، آیا نه ویرېږي دوی له (الله).

تفسیر: یعنې ای موسی! ته لاړه شه! دوی د الله تعالی له قهره وویروه!.

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ۝ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ ۝

وويل موسی: ای ربه خُما! بېشکه زه ویر پرېم له دې نه چې نسبت د دروغو به وکړي (دوی ماته). او بل تنگېري سینه خُما (له تکذیبه د دوی) او (بل) نه چلیږي ژبه خُما (صافه خلاصه په وخت د تبلیغ کې)؛ پس ولېره (جبریل په وحیې سره) طرف د هارون ته.

تفسیر: یعنې قبطیان به خُما د پوره خبرې د اورېدلو څخه لا له پخوا خُما په دروغجن گڼلو باندې خوله وپرانېشي، او په هغه مجلس کې به مې هیڅوک تایید کوونکی نه وي، ممکن دي چې په دغه وخت کې زه ملول او حزين شم، او فکر او طبیعت مې خراب شي، او په زړه کې مې خفگان او تنگي راشي، او ژبه به مې چې لکنت او بندش هم لري، د زړه د دغه تنگی څخه لا په کې زیات نیونه او بندېدل څرگند (بنکاره) شي، نو که خُما د تقویت لپاره خُما وزیر او ملگری هارون وگرځوي؛ نو ستا زیات لطف او مهرباني به وي، ځکه چې هغه له ما ځنې فصیح اللسان دی.

وَلَهُمْ عَلَىٰ ذُنُوبِهِمْ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ۝

او (بل) شته دوی لره پر ما (دعوی د یوې) گناه، پس ویر پرېم له دې نه چې مړ به مې کړي.

تفسیر: یعنې د یوه قبطي د وینې دعوی چې د هغه تفصیل به د القصص په سورت کې راځي، پر ما باندې دائره ده؛ نو زه ویر پرېم چې پخوا له دعوت او تبلیغه خُما کار تمام نه کړي، چې دغه خو هم هغه سړی دی چې ځمونږ یو قبطي یې وژلی وو، او راځنې تبتهدلی وو، نو په دغه تقدیر سره به زه د تبلیغ فرض څرنگه اداء کړی شم؟

قَالَ كَلَّا ۖ فَاذْهَبْ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ۝

و فرمایل (الله موسی ته) نه ده داسې (مه ډار پرېه! نه دې شي وژلی)، پس لاړ شی تاسې دواړه په بنکاره معجزو خُما، بېشکه چې مونږ له تاسې سره یو اوریدونکي (ستاسې د سوال او جواب هم).

تفسیر: یعنې قبطیان به څه مجال لري، چې تاته لاس در وړی شي، ورڅه! د خپلې استدعاء سره سم هارون علیه السلام هم له خپله ځانه سره بوځه!، او ځمونږ له در کړې معجزې او نښې سره ورشه!، کله چې د قدرت لویې نښې له تاسې سره شته؛ نو ولې به ویر پرې؟ نښې لا څه کوی چې زه پخپله هم پر هره موقع کې له تاسې سره یم چې کومک در سره کوم، او د دواړو خواوو خبرې او اترې هم اورم.

فَأْتِيَ فِرْعَوْنَ فَقَوْلَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ أَنْ أَرْسِلَ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ۝

پس ورشئ دواړه فرعون ته! نو ووايي بېشکه چې هر یو له مونږ څخه رسول استاځی د رب د عالمیانو یو. په دې خبره باندې چې ولېره ته (ای فرعونه) له مونږ سره بني اسرائيل (اولاده د یعقوب شام ته).

تفسیر: د بني اسرائيلو وطن د ابراهيم علیه السلام په زمانه کې د شام ملک وو، د يوسف علیه السلام په سبب دوی مصر ته راغلل، هلته یې یو مدت تېر کړ، اوس د الله تعالی اراده داسې وشوه، چې دوی ته بېرته هم هغه د شام ملک ورکړي، خو فرعون دوی نه پرېښودل چې شام ته لاړ شي، ځکه چې له دوی ځنې به یې د مریانو په شان کار اخیست، او موسی علیه السلام د بني اسرائيلو د ازادۍ او خپلواکۍ طالب وو.

قَالَ الْمُرْتَبِكُ فَبِنَاؤِ لَيْدًا أَوْلَيْتَ فَبِنَاؤِ مِنْ عُمْرِكَ سَبِينًا ﴿۱۸﴾

نو وویل (فرعون موسی ته) آیا تربیت نه وو کړی مونږ د تا په (کورونو) خپلو کې په دې حال کې چې وړوکی هلک وې، او تېر کړي وو تا په مونږ کې له عمره خپله څو کاله (چې دېرش وو).

تفسیر: یعنې ته هم هغه نه یې چې په ډېر ناز او نعم ځمونږ په کور کې ستا پالنه او روزنه شوې وه؟ او ځمونږ په لاس کې وړوکی لوی شوی وې، اوس ستا دماغ دومره لوی شوي دي چې له مونږ څخه داسې مطالبات کوي؟ او خپل مشرتوب پر مونږ ثابتوي!.

وَفَعَلْتَ فَعَلْتَكِ الْبِئْرُ فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۱۹﴾

او بل کړی وو تا کار خپل هغه کار چې کړی وو تا (یعنې ځما قبضي دې وژلی وو) حال دا چې ته (ای موسی) له ناشکرانو څخه یې.

تفسیر: په دومره کلونو کې دې داسې دعوی نه کوله، کله چې له دې ځایه څو شپې د باندې لارې، او اوس چې بېرته راغلي؛ نو د رسالت دعوی کوي؟ او ځمونږ هغه ټول احسانات دې هېر کړل، او اوس دې د نبوت په دعوی لاس پورې کړی دی، په هغه وخت کې ته هم (العیاذ بالله) له همدغو خلقو یو سړی وې، چې نن ورځ هغو ټولو ته کافران وایې.

قَالَ فَعَلْتُمْ إِذَا وَآتَا مِنَ الصَّالِيْنَ ﴿۲۰﴾

ووویل (موسی فرعون ته) چې: کړی وو ما دغه کار په هغه وخت کې چې وم زه له خطا کارانو ناپوهانو.

تفسیر: په دې چې مې به شي په یو سوک ځما، یعنې ما هغه قبضي په عمد سره نه دی وژلی، په خطا سره ځما په یوه سوک سره مې شو، زه که پوهېدی چې دی ځما په یوه سوک سره مري؛ نو ولې به مې تادیب ورکاوه: ﴿فَوَكَرَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ﴾ (القصص سورت (۲) رکوع، (۱۵) آیت (۲۰) جزء).

فَقَرَّرْتُ مِنْكُمْ لِمَا اخْفَتَكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُلْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿۲۱﴾

پس وتښتېدم زه له تاسې کله چې وویرېدم زه له تاسې، پس وبانښه ماته رب ځما حکم علم فهم او وگرځولم (دغه الله) زه له رسولانو څخه.

تفسیر: یعنې بېشکه چې زه وویرېدم او له دې ځایه وتښتېدم، لیکن د الله تعالی دا منظور وو، چې ماته پخپل فضل او مرحمت سره نبوت او حکمت مرحمت کړي، او د رسالت په کرامت سره مې سرلوری (اوچت) او ممتاز وگرځوي، او ستاسې په لور مې درولېږي، دا دی چې زه په امر د الله سره درغلی یم، چې تاته سمه صافه لاره دروښیم، او دغه څه اظهارات چې تاسې وکړل، دغه گرد ځما د صداقت دلیل دی، چې هغه سړی چې ستاسې له وېرې تښتېدلی وو؛ بیا څرنګه داسې بې خوفه او بې خطرې ستاسې په مخ کې ښخ ولاړ دی؟.

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدتَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۲۲﴾

او (آیا) دغه (تربیت) یو نعمت دی چې احسان یې کوي پر ما باندې (چې هغه ستا له شفقت نه وو، بلکه له دې جهته وو) چې مریونه کړي دي وو بني اسرائيل.

تفسير: يعني خدا د وړو کوالي د پالنې احسان راڅرگندول (ښکاره کول) تاته ښه نه ښکاري، آیا د يوه اسرائيلي وړکي پالنه او تربيت د دغې خبرې جواب کېدی شي چې تا مگر د د بني اسرائيلو قوم له آزادۍ څخه محروم مگر څولی دی، او له دوی سره د بندهگانو او مريانو په شان سلوک کوي، بالخصوص چې د دغه وړوکي پالنه هم ستا د هغو زړه چاودونکيو مظلمو او تېريو په سلسله کې واقع شوې وه، که تا هغسې ظلم او تېري نه کولی، او مگر د بني اسرائيلي هلکان دې نه وژلی، ولې به مې مور ژوندی په تابوت کې غورځولم؟ او بيا هغه تابوت يې ولې په سيند کې لاهو کاوه؟ او ولې به زه ستا حرام سرای ته رسېدم؟ د دغو حالاتو له تصوّر تاته داسې احسان له څرگندولو څخه شرم او ننګ پکار دی، او صافه خبره خو داده، هغه الله تعالی چې خدا تربيت او پالنه ستا په شان د يوه دښمن کره کړې ده؛ هم هغه الله مې نن ورځ ستا د خیر غوښتلو او لار ښوولو لپاره خپل رسول مگر څولی او لېرلی يم.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿١٧﴾

وويل فرعون (موسی ته) او څه څيز دی رب د عالميانو؟

تفسير: يعني موسى عليه السلام د ﴿فَقَوْلًا تَارِكًا لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ په امثال خپل ځان يې د رب العالمين رسول وباله، د ده په مقابل کې فرعون د وجود، تعنت، ضد او عناد له لارې (العياذ بالله) وويل چې: رب العالمين څه شی دی؟ سره خدا له وجوده د بل کوم رب نوم اخيستل څه معنی لري؟ ځکه چې د دې ازلي شقي دعوی د خپل قوم په مخ کې داسې وه: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنَ الْإِلَهِ غَيْرِي﴾ «ز ماسوا له خپل ځانه بل کوم معبود تاسې ته نه پېژنم»، او ﴿أَتَارَبُّكُمْ الْأَعْلَى﴾ «زه يم ستاسې لوی پروردگار»، لکه چې د ده قوم به ځينې له انتهايي جهل او بلادت، او ځينې له خوفه او طمعي د ده په عبادت لکي لگيا وو، اګر که په خپل زړه کې دغه ملعون هم د الله په وجود يقين لرلو لکه چې له ﴿قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُمْ أَنزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَهُ الْآرْتَابِ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالرَّبِّ هَؤُلَاءِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ څخه ظاهر يږي، (١٥ جزء، د بني اسرائيل سورت (١٢) رکوع، (١٠٢) آيت).

قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّ كُنْتُمْ مُّوقِنِينَ ﴿١٨﴾

وويل موسى (په جواب د فرعون کې) چې: رب العالمين رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو ګردو شيانو دی چې په منځ د دغو دواړو کې دي، که چېرې يې تاسې يقين کوونکي (نوايمان پرې راوړئ).

تفسير: يعني د اسمان او د ځمکې ګرد شيان چې د هغه لوی ذات تر ادارې او تربيت لاندې دي؛ هغه هم رب العالمين دی، که ستاسې په زړونو پر کوم شي باندې د يقين راوړلو استعداد موجود وي؛ نو انساني فطرت له ګردو ځينې پخوا پر دغه رب العالمين د يقين کولو لپاره کافي دی.

قَالَ لَيْسَ حَوْلَهُ آلِهَةٌ مَعُونٌ ﴿١٩﴾

وويل (فرعون) هغو (مشرانو) ته چې چاپېر وو له ده سره، چې آیا نه اورئ تاسې (دغه ځواب د ده چې نه دی موافق له سواله سره).

تفسير: فرعون عمداً او په قصد سره غوښتنه وکړه، چې خبره ګډه وډه او تالا کړي، نو د خپلو درباريانو او نوکرانو د تېرولو او هڅولو لپاره او د موسى عليه السلام د خبرې د خفيولو لپاره يې داسې وويل چې: «اورئ چې موسى څومره له کاره لرې خبرې کوي؟ آیا له تاسې ځنې به کوم يو تصديق کوي چې ماسوا له مانه په اسمان او ځمکه کې بل کوم رب شته؟».

قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَقْلَابِينَ ﴿٣٥﴾

وویل (بیا موسی فرعون ته چې رب العالمین) رب د تاسې دی او رب د پلرونو د تاسې دی چې پومبي وو.

تفسیر: یعنی ای احمقانو! زه چې د کوم رب العالمین ذکر کوم؛ هغه داسې یو لوی ذات دی، چې ستاسې او ستاسې د پلرونو او نیکه گانو پیدا کوونکی دی، څه وخت چې ستاسې بوی او تخم هم نه وو؛ ده په هغه وخت کې هم د ځمکې او اسمان تربیت او تدبیر کاوه.

قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمْ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٣٦﴾

وویل (فرعون) بېشکه رسول ستاسې دغه چې لېرلی شوی دی تاسې ته خامخا مجنون لېونی دی.

تفسیر: یعنی (العیاذ بالله) یو لیونی یې رسول گرځولی دی، او لېرلی یې دی، چې نه یواځې مونږ بلکه ځمونږ پلرونه او نیکه گانو ته هم بد وایي، او ځمونږ د دغه شوکت او حشمت څخه لږ څه هم نه متأثر کېږي، او نه یې ترې سترگې سوځي، نو معلومېږي چې د ده دماغ او ماغزه بالکل له عقل څخه عاری شوي دي.

قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَبَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣٧﴾

وویل (بیا موسی فرعون ته چې رب العالمین) رب د مشرق او (رب د) مغرب او (رب د) هغو ټولو شیانو دی چې په منځ د دغو کې دي، که چېرې یې تاسې چې څه قدر عقل کولی شئ (نو ایمان راوړئ په وحدانیت د الله).

تفسیر: موسی علیه السلام بیا یوه داسې خبره وکړه لکه چې ابراهیم علیه السلام د نمرود په مقابل کې کړې وه، یعنی رب العالمین هغه ذات دی چې د مشرق او مغرب مالک دی، او د ټولو ستوریو د طلوع او غروب تدابیر په یوه ټینگ او مضبوط نظام موافق کوي.

که په تاسې کې لږ څه عقل او پوهه وي؛ نو په دغه باندې پخپله هم پوهېدی شئ، چې د دغه عظیم الشان نظام قائم ساتونکی ماسوا له الله تعالی څخه بل هیڅوک نشي کېدی.

د دغې وروستنۍ خبرې د اور بدللو څخه فرعون بالکل متحیر او مبهور شو، او د مباحثې او مجادلې څخه یې مخ واپاوه، او په ویرولو او ډارولو سره یې خپله خوله وسپړله، لکه چې وروسته له دې نه راځي.

قَالَ لَيْنَ اتَّخَذَتِ الْهَاطِرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُورِينَ ﴿٣٨﴾

وویل (فرعون موسی ته) قسم دی که چېرې ونیو تا معبود غیر له مانه (بل څوک)؛ نو خامخا وبه گرځومه زه هر ورومرو تا له بندیانو څخه.

تفسیر: په دغه ځلي فرعون خپل مطلب په صافو الفاظو سره ښکاره کړ، چې دلته په مصر کې بل هیڅ یو معبود نشته، که پرته (علاوه) له ما ځنې د بل کوم معبود حکومت ومنلی شي؛ نو په یاد یې ولری چې دغسې نورو معبود منونکیو لپاره ځما بندي خانه تیاره ده.

قَالَ أَوْ كُفُّوا عَنْ سَمِيِّ مُبِينٍ ﴿٢٦﴾

وويل (موسی فرعون ته) آیا (نه کوی باور په الوهیت د الله؟) اکر که راوړم زه تاته دلیل یو شی
بنکاره (دلیل بنکاره کوونکی).

تفسیر: یعنی پخپله دغه فیصله کې اوس تلوار مه کوه!، دغه خو ستا د خبرې جواب وو، اوس خو لږ هغه
بنکاره معجزې هم وگوره، چې په هغو سره د الله تعالی قدرت او خما صداقت دواړه در څرگندېږي (بنکاره
کېږي).

قَالَ قَاتٍ يَا إِنْ كُنْتُمْ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَأَلْقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلَمَبٌ مِّمَّيْنِ ﴿٢٨﴾ وَنَزَعْنَا مِنْهَا آيَةً لِّلَّذِينَ كَفَرُوا لِيُظَاهِرُوا فِيهَا عَادِيَةَ قَوْمِهِمْ ﴿٢٩﴾ قَالُوا لَئِن لَّمْ يَكُن لَّآيَةٌ مِنَّا فَاعْتَدُوا بِعَذَابِنَا يَوْمَ يُنْفَخُ السَّمَاءُ كَمَا يُنْفَخُ السَّمَانُ فَيَكُونُ نَارًا مُّهِيبَةً ﴿٣٠﴾ تَأْمُرُونَ ﴿٣١﴾

وويل (فرعون موسی ته) پس راوړه هغه (بنکاره دلیل) که یې ته له صادقانو رښتیا ویونکیو (په
دعوی خپله کې). پس وغورځوله (موسی) همسا خپله، پس ناڅاپه په دغه وخت کې وه هغه یو
بنامار بنکاره ظاهر. او راویې ایست لاس خپل (له دننه د گربوان خپل) پس ناڅاپه دغه (لاس)
وو تک سپین (نظر د) کتونکیو ته. نو وويل (فرعون) اشرافو (د قوم) ته چې چاپېر دده (ناست
وو): بېشکه دغه (سړی) خامخا ساحر (کوچگر) دی ډېر پوه. اراده لري د دې چې وباسي تاسې
له ځمکې (وطن) ستاسې په سحر (کوچو) خپل سره، پس څه (امر حکم مشوره) راکوی تاسې
(ماته د موسی په باره کې).

تفسیر: فرعون چې تر اوسه پورې د الوهیت مدعی وو، اوس داسې وارخطا او بد حواسه شوی دی، چې له خپلو
مریانو، نوکرانو، او دده په زعم له خپلو بندگانو څخه مشورې غواړي، او دې ته حاضر دی چې د هغو پر ښوونه تگ
هم وکړي.

قَالُوا أَرْجَاهُ وَأَخَاهُ وَأَبْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ خَيْرِينَ ﴿٣٢﴾ يَا تُوكُّ بَلِّ سَحَابٍ عَلَيْنَا ﴿٣٣﴾ فَجَمَعَ السَّحَرَةُ لِبَيْعَاتِ
يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٤﴾

وويل (مشرانو) تأخیر ورکړه (کار د) دغه (موسی) ته او ورور دده (هارون) ته، او ولېږه په
ښارونو کې راټولونکي (محصلان). چې راوړي تاته هر ښه ساحر (کوچگر) ښه هوښیار. پس را
ټول کړل شول ساحران وعده د ورځې معلومې ته (چې څانښت د ورځې جشن وو).

تفسیر: یعنی د اختر ورځ د څانښت په مهال (وخت).

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٥﴾ لَعَلَّكُمْ تَتَّبِعُونَ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٣٦﴾

او وويل شو خلقو ته چې آیا یې تاسې یو ځای کېدونکي (دغې معلومې ورځې ته، بلکه گډ
سره راټول شئ!) ښایي چې مونږ متابعت (قبول) کړو (لارې د) ساحرانو که چېرې شول دوی
همدوی غالبان بریالیان (پر موسی).

تفسير: يعني پر ٽولو لازم دي چې هلته يو ځای شي، مونږ قوي هيله (ارزو) او اميد لرو چې څومونږ کوډ گران به برياليان (کامياب) شي، نو هله به د موسی د مغلوبیت او د ماتې د ښه ښکاره کولو لپاره د خپلو کوډ گرانو په لاره څو، گواکې د دغې خبرې اظهار مقصود وو، چې په دغه کې مونږ له خپله ځانه څه غرض او مقصد نه لرو، کله چې په مقابله کې څومونږ پله درنه وختله؛ نو بیا انصافاً څوک حق نه لري، او نشي کولای چې څومونږ له طريقې څخه منحرف شي.

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ اِنَّ اِيْنَنَا لَاجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِيْنَ ﴿١٩﴾ قَالَ نَعْمَ وَاَنْتُمْ اِذَا الْاِيْنُ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿٢٠﴾

پس کله چې راغلل ساحران (کوډ گران)؛ وويل دوی فرعون ته: آیا په تحقيق وي به مونږ ته خامخا څه اجر (مزدوري) که چېرې شو مونږ همدا مونږ غلبه کوونکي (برياليان). نو وويل (فرعون کوډ گرانو ته) هو! (تاسې لره اجر شته، او علاوه پر هغه) بېشکه چې تاسو په دغه وخت کې خامخا له مقربانو (مصاحبانو څما يئ).

تفسير: يعني نه يواځې مالي انعام او اکرام به درکړم، بلکه تاسې به څما د خاصو مصاحبانو په ډله کې هم داخلېږئ، د دغو آيتونو مفصل بيان د «الأعراف» او د «طه» په سورتونو او نورو ځايونو کې پخوا ليکلی شوی دی.

کله چې ساحران د جشن په ورځ د گردو خلقو په مخکې ميدان ته راغلل، او د نندارو کوونکیو صفونه و تړل شو؛

نو:

قَالَ لَهُمْ مُوسَى الْقَوْمَا اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٢٠﴾

وويل دغو (کوډ گرانو) ته موسی: وغورځوئ تاسې هر هغه څيز چې تاسې غورځوونکي يئ (د هغه).

تفسير: يعني څه وخت چې کوډ گرانو وويل چې: ای موسی عليه السلام! ته دې خپله همسا رومي غورځوې يا يې مونږ وغورځوو؟ موسی عليه السلام د دوی په ځواب کې وفرمايل چې: «تاسې يې رومي وغورځوئ!، او خپل پوره زور او قوت هم په کې صرف کړئ!».

فَالْقَوْمَا لَهُمْ رَعِيْبُهُمْ وَقَالُوا بَعِزَّةٌ فِرْعَوْنَ اِنَّ اِلْنَا نَحْنُ الْغَالِبُوْنَ ﴿٢١﴾

پس وغورځول (کوډ گرانو) پرې خپل او همساگانې خپلې، او وويل (کوډ گرانو): په عزت (اقبال) د فرعون بېشکه مونږ خامخا همدا مونږ يو غالبان (برياليان).

تفسير: ځينو «بِعِزَّةٌ فِرْعَوْنَ» د قسم په معنی اخيستی دی، يعني د فرعون پر اقبال قسم خورو چې همدا مونږ برياليان (غالبان) کيږو.

فَالْقَوْمَا لَهُمْ رَعِيْبُهُمْ وَقَالُوا بَعِزَّةٌ فِرْعَوْنَ اِنَّ اِلْنَا نَحْنُ الْغَالِبُوْنَ ﴿٢١﴾

بیا وغورځوله موسی همسا خپله، پس ناڅاپه هغې (همسا) ونغرل (ښوی تېر کړل) هغه (ماران) چې (ساحرانو) په دروغو جوړ کړي وو.

فَأَلْفَى السَّحْرَةَ سَاجِدِينَ ﴿٥٧﴾ قَالُوا أَمْثَلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٨﴾ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ﴿٥٩﴾ قَالَ آمَنُوكُمْ قَبْلَ أَنْ أَدْنَى
لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٠﴾ لَا أَقْطَعَنَّ أَيْدِيكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ
وَلَا وَصَلِّبُكُمْ أَجْعَعِينَ ﴿٦١﴾

پس وغور خول شول پر مخي ساحران سجده کوونکي (الله ته)، (وويل ساحرانو:) ايمان راوړي
دی مونږ په رب د عالميانو. رب د موسی او د هارون. وويل (فرعون ساحرانو ته:) آیا ايمان راوړلو
تاسې په دغه (موسی) پخوا له هغه چې زه اذن (اجازه) در کړم تاسې ته (د ايمان راوړلو په ده)،
بېشکه دغه (موسی) خامخا مشر دی ستاسې، هسې (مشر) چې بنوولی یې دی تاسې ته سحر
(کوډې)، پس خامخا ژر به عالمان شی (په جزا د عمل خپل)، خامخا زه به پرې کړم لاسونه د
تاسې او پنبې د تاسې سره مخالفې (بنی لاس او کینه پنبه یا عکس د دې)، او خامخا وبه خړوم
(خوړند به کړم) پر دار هر ورو تاسې ټول (چې مړه شی او درنه عبرت واخلي نور).

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام ستاسو لوي بنوونکی دی تاسي به خپلو منځونو کې سره دا غوټه کړي چې مونږ به
داسی کوو.

قَالُوا الْأَصْيَارُ إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿٦٢﴾

وويل (ساحرانو) نشته ضرر مونږ ته په دې کې ځکه چې بېشکه مونږ رب خپل ته بهر ته راتلونکي
يو.

تفسیر: یعنی په هر حال وروسته له مرگه هر ورو د الله تعالی حضور ته بيول کېږو، په داسې موت سره مونږ د شهادت
درجه مومو.

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا إِنَّ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٣﴾

(او بل ځکه چې) بېشکه مونږ طمعه هيله (اميد) لرو د دې چې وبخښي مونږ ته رب ځمونږ گناهونه
ځمونږ له جهته د دې چې يو مونږ (په دغو حاضرینو کې) رومبی د ايمان راوړونکیو.

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام له دعوت او تبلیغ څخه وروسته د دغې لويې مجمع په محضر او د ظالم فرعون په مخ
کې له گړدو څخه رومبی مونږ د حق د قبولیت اعلان وکړ، له دې نه داسې هيله (ارزو) او امید کېږي چې الله تعالی به
ځمونږ پخواني گړد تقصیرات معافوي.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِلَيْكُمْ فَاتَّبِعُونِ ﴿٦٤﴾

او وحی (حکم) ولېږه مونږ طرف د موسی ته داسې چې د شپې بوځه بند گان ځما (بنی اسرائیل
بحر ته) بېشکه چې تاسې پسې به درشي (فرعون سره له فرعونیانو).

تفسیر: یعنی څه وخت چې فرعون له یوې اوږدې مودې پورې سره د ویلو او پوهولو او د قدرت د نښو د لیدلو هم ايمان
رانه ووړ، او حق یې ونه مانه، او د بنی اسرائیلو د ایذاء او ضرر څخه یې لاس وانخیست؛ نو مونږ موسی علیه السلام
ته حکم ورکړ چې د شپې له مخې ته سره له قوم خپل له دې ځایه د هجرت په نیت ووځئ!، او خبردار اوسئ! چې
فرعونیان به هم په تاسې پسې درځي، او ستاسې تعقیب به په شدت سره کوي، بنایي چې تاسې ترې ونه ویرېږئ!

فَأَسْلَفَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٦﴾ إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشُرُومَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٧﴾

پس ولېرل (فرعون) په ښارونو کې (یعنې ښارونو ته محصلان) راټولولونکي (دلښکر، ترڅو چې ګرد قبطیان ټول کړي او د سبطیانو «بني اسرائیلو» تعاقب وکړي). (او وویل فرعون) چې بېشکه دغه (بني اسرائیل) خامخا یوه ډله ده ډېره لږه.

تفسیر: یعنې د دغه وړو کي جمعیت له لاسه مونږ پکو (تنګ) شوي یو، حال دا چې د دوی هستي هیڅ شی ده، او د دوی موجودیت مونږ ته هیڅ وقعت او اهمیت نه لري، او نه دوی ځمونږ د جنګ او د مقابلې قوت او توان لري، دغه خبرې یې د دې لپاره کولې چې د ده قوم په جوش او غیرت راشي.

وَأَنَّهُمْ لَنَا الْعَاغِطُونَ ﴿٥٨﴾

او بېشکه چې دغه (سبطیان) له مونږ زړه سوی (لږمون خوړین) دي.

تفسیر: یا مونږ په قهر او غوسه راولي، یعنې داسې کارونه کوي چې مونږ پر دوی په قهر شو، معلوم دی چې بدبختي او شقاوت دوی په دغه اړولی دی چې ځمونږ قهر او غضب ځان ته وګټي.

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَذِرُونَ ﴿٥٩﴾

او بېشکه مونږ خامخا ټول (قبطیان مجرب محتاط یو، او له دغو سبطیانو نه) په خطرته ویره کې یو.

تفسیر: نو د دغې هرې ورځنې خطرې بېخ او بنسټ (بنیاد) ایستل او دائمی قلع او قمع یې په کار ده، او راځی چې یو ځلې یې له منځه ورکړو، ځینو مفسرینو د دې ترجمه داسې کړې ده، چې: «ځمونږ لښکر او جمعیت خورا ډېر دی، چې ګرد سره مسلح، مجرب او محتاط دي»، نو دغه الفاظ به د تشویق او زړه ورتوب لپاره وي، والله أعلم.

نو وفرمایل الله تعالی جل و علا شأنه وعظم برهانه:

فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَبَّتِ وَعْيُونِ ﴿٦٠﴾ وَكُنُوزِهِمْ مَقَامِ كَرِيمٍ ﴿٦١﴾ كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهُمُ الْبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٦٢﴾

پس ویستل مونږ دغه (قبطیان) له باغونو او (له) چینو. او (له) خزانو او (له) مقام عمدته (ښو ځایونو) نه. همدا سې (و کړه مونږ له قبطیانو سره) او په میراث مو ورکړل دغه (خیزونه) بني اسرائیلو ته.

تفسیر: «كَذَلِكَ» یعنې په دې ډول قبطیانو کور کهول، مال دولت، باغونه او کښتونه (فصلونه) پرېښودل، او ګرد سره یو ځای د بني اسرائیلو په تعاقب ووتل، چې بیا بېرته ګرځېدل د هغوی په برخه نشو، ګواکې په دغه تدبیر سره الله تعالی دوی د باندې وشړل.

یا خو دغه باغونه او چینې او خزاني او ښه ځایونه او نور شیان وروسته له هغه د بني اسرائیلو په لاس ورغلي دي، او یا څه موده وروسته د سلیمان علیه السلام په دور کې د مصر مملکت هم دده په سلطنت کې شامل شو.

فَاتَّبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٦٣﴾ فَلَمَّا تَرَأَّى الْجَمْعُ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَى إِنَّا لَمَدْرُونُ ﴿٦٤﴾

پس وروسته د دغو (سبطیانو) لارل دغه (قبطیان او ورسېدل) هغوی ته په وخت د ختلو د لمر پسې. پس کله چې سره ولیدل دغو دواړو لښکرو (یو له بله سره)؛ نو وویل ملګریو د موسی چې بېشکه مونږ خامخا موندلی شوي یو (نیولی شوي یو) له جانبته د (قبطیانو).

تفسیر: یعنی د قلزم د بحیرې (احمر بحیرې) څنډې (غارې) ته ورسېدل، بني اسرائيل په دغه فکر کې وو چې په څه ډول له دغه سینده پورې وځي، چې د شا له طرفه د فرعونيانو لوی لښکر د فرعون په مشرتوب ورپسې ورسېد، اسرائيليان له دغه وضعیت څخه چې له يوه طرفه ډانګ او له بل طرفه پړانګ وو؛ ډېر سخت وويرېدل، او موسی علیه السلام ته يې وويل چې: اوس به مونږ د فرعونيانو له لاسه څرنگه نجات وموندلی شو؟ چې وړاندې سمندر او وروسته دغه لوی لښکر دی، چې په ډېر قوت او قدرت او زور و شور سره راځي؟.

قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿١٩﴾

وويل (موسی سبطيانو ته) چې نه ده داسې بېشکه له ما سره رب ځما دی په نصرت او اعانت، ژر به وښيي ماته (لاره د نجات).

تفسیر: یعنی له سره مه ویرېږئ! د الله تعالی پر مواعیدو ډاډه او مطمئن اوسئ!، ځکه چې د الله تعالی نصرت او حمایت له مونږ سره دی! الله جل جلاله به هر ورو د نصرت او حمایت کومه لاره مونږ ته راوباسي، امکان نه لري چې مونږ به دښمنان ونیولی شي.

فَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ ۖ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فُوْءٍ كَالطُّورِ الْعَظِيمِ ﴿٢٠﴾

پس وحي (حکم) وکړ مونږ موسی ته، داسې چې ووهه ته په همسا خپلې بحر (د قلزم يا د نیل، پس ده ووايه)، پس وچاود (بحر، دولس ټوټې شو) پس شوه هره برخه (یوه ټوټه جدا شوې هسکه - اوچته) لکه اوږد لوړ (اوچت) غر (په هسکوالي - اوچتوالي کې).

تفسیر: اوبو ډېر زیات ژوروالی درلود، له دولسو ځایونو څخه وچاودېدلې، څیرې شولې، او په کې وچې کلکې لارې جوړې شوې، او د بني اسرائيلو د دولسو قبیلو لپاره بېلې بېلې لارې په کې سازې شوې، او په منځ کې د اوبو لوی لوی دیوالونه د لویو لویو غرونو په شان ودرېدل (کذا في موضح القرآن).

وَأَلْفَمْنَا نهم الْأَخْرِيْنَ ﴿٢١﴾ وَأَجْبِنَا مُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ﴿٢٢﴾ ثُمَّ غَرَقْنَا الْأَخْرِيْنَ ﴿٢٣﴾

او بیا را نژدې کړل مونږ دغه ځای ته هغه نور (یعنې قبطیان) او نجات ورکړ مونږ موسی او هغو (سبطیانو) ته چې له ده سره وو (له غرقه) ټول، بیا غرق کړل مونږ هغه نور (یعنې قبطیان).

تفسیر: یعنی فرعوني لښکر هم نژدې ورسېد، او په بحر کې يې جوړې شوې لارې ولیدلې، نو دوی يې له کوم فکر او اندېښنې په بني اسرائيلو پسې د اوبو په هغو لویو لویو کوڅو کې سره ورننوتل، کله چې فرعون او ګرد فرعوني لښکر د بحر منځ ته ورسېدل؛ نو علی الفور د الله تعالی په حکم له دواړو خواوو د اوبو غرونه پرې ونهېدل، او ټولې اوبه سره یو ځای شوې، او دوی په کې مغروق شول، دغه قصه پخوا له دې نه هم لیکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤﴾

بېشکه په دغه (غرق د قبطیانو کې) خامخالوی دلیل دی (د عبرت او د قدرت ځمونږ)، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۱۸﴾

او بیشکه رب ستا خامخا هم هغه دي ښه غالب قوی په انفاذ د احکامو، او ښه رحم کونکی. تفسیر: دغه یې ځمونږ رسول الله ته اورولی دی چې د مکې معظمې فرعون ابو جهل او فرعونیانو کفار د قریشو به هم په مسلمانانو پسې جنگ ته راووخې، بیا به له وطن څخه د باندې تباہ کیري، د «بدر» په ورځ لکه چې فرعون په رود نیل یا بحیره قلمز کې تباہ شول، (موضح القرآن).

وَإِن لَّعَلَيْهِمْ نَبَأٌ بَرِّهِيمَ ﴿۱۹﴾ إِذْ قَالَ لِأَيِّهِمْ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿۲۰﴾ قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَنْظُرُ لَهَا غَلْفِينَ ﴿۲۱﴾

او ولوله (ای محمده!) پر دغو (کفارو د مکې) خبر (قصه) د ابراهیم! کله چې یې وویل پلار خپل (آزر) ته او قوم خپل ته: چې د څه خیز عبادت کوئ تاسې (یعنې دغه څه شی دی چې تاسې یې عبادت کوئ؟) نو وویل دوی: عبادت کوو د بتانو پس همپشه اوسو دوی ته ورنژدې کېناستونکي (عابدان).

تفسیر: یعنې دغه څه شی دی چې تاسې یې عبادت کوئ؟ دغه د ابراهیم علیه السلام سوال وو، نمرودیانو په ځواب کې ورته داسې وویل چې: ته ځمونږ معبودان نه پېژنې؟ چې په داسې تحقیر سره یې پوښتنه کوې، مونږ تل د دغو بتانو عبادت کوو، او ځمونږ په زړونو کې د دوی دومره عقیدت او وقعت شته، چې د شپې او د ورځې دوی ته د مجاورانو په شان معتکف ناست یو.

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ﴿۲۲﴾

ووویل (ابراهیم) آیا اوري (دغه بتان بلنه) د تاسې کله چې یې بولئ تاسې؟ تفسیر: یعنې سره له دومره نارو او سوړو وهلو آیا دوی ستاسې خبرې اورېدلی شي؟ که یې نه اوري، لکه چې د دوی له جمادیت څخه ښکاره ده؛ نو دغه بلل او نارې وهل چټي (فضول) او بېکاره دي.

أَوْ يَفْعَلُونَكُمْ أَوْ يَنْصُرُونَ ﴿۲۳﴾

یا څه نفعه رسوي تاسې ته (چې یې عبادت وکړئ) یا ضرر در رسوي (که یې عبادت ونه کړئ).

تفسیر: آیا د دوی د عبادت کولو څخه څه ګټه (فائده) او د نه عبادت کولو څخه څه نقصان دررسولی شي؟ ظاهره او ښکاره خبره ده چې له خپله ځانه یو مچ هم نشي شړلی، هغه به نورو ته څه نفع یا نقصان ورسولی شي، نو بیا داسې یو عاجز جماد شی معبود ګرځول د کوم عاقل او پوه کار کېدی شي؟

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَانُوا كَالَّذِينَ نَفَعُوا ﴿۲۴﴾

ووویل (کفارو چې نه اوري او نه نفع او نه ضرر رارسوي دغه بتان) بلکه موندلي دي مونږ پلرونه خپل چې همداسې به یې کول (عبادت د بتانو).

تفسیر: یعنې له داسې منطقي مباحثو او حججوتونو او دلائلو سره مونږ څه کار او غرض نه لرو، ځمونږ د عقیدت او عبادت مدار پر هم دغو خبرو دی چې درته ومو ویل، پس له سلهاوو دلائلو څخه یو لوی دلیل همدغه خبره ده چې

ڄمونڙ ڀلرونه او نيڪه گان به هم ڀر همدغي لاري روان وو، آيا مونڙ هغو ڪردو ته احمق او ناپوه ووايو؟ او د هغوى تقليد ڀر ڀردو؟.

قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٤٦﴾ أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ ﴿٤٧﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّيَ إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٨﴾
الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٤٩﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٥٠﴾ وَإِذَا أَرَضْتُ فَبُهِتَ النَّاسُ ﴿٥١﴾
وَالَّذِي يُبَيِّتُنِي ثُمَّ يُجْبِينِ ﴿٥٢﴾ وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٥٣﴾

وويل (ابراهيم) آيا پس وينئ (پوهڀري تاسي ڀه دي چي) هر هغه (بتان) چي يئ تاسي چي عبادت ڪوي. تاسي (د هغوى) او ڀلرونه ستاسي چي پخوا تڀر شوي دي. پس ٻيشڪه چي دغه (بتان) دننمان ڄما دي، مگر رب د عالميانو (چي دوست يي لرم، او عبادت يي ڪوم). هغه (رب) چي پيدا ڪري يي ڀم زه (له عدمه)، پس همدى سمه صافه لاره نبيي ماته. او هغه (رب) چي همدى طعام خوري ڀر ما، او اوبه (او نور) راباندي ڄنبوي. او ڪله چي مريض رنخور شم؛ پس همدى شفاء راڪوي. او هغه (رب) چي مڙ ڪوي مڙي (ڀه دنيا ڪي) بيا به مڙي ڙوندي ڪوي (ڀه عتبا ڪي). او هغه (رب) چي طمع هيله (اميد) لرم (ترڙي) د دي چي ويخني ماته خطا ڄما ڀه ورڄي د جزا ڪي.

تفسير: مفسرين وايي چي پدي ڪي ڀه يو نهايتي مؤثره طريقي سره ڀر مشرڪينو تعرض دي يعني هغه بوتان چي تاسي يي عبادت ڪوي زه خپل دشمنان گنيم، او يواڄي يو واحد او صمد اله العالمين سره مينه لرم، او هم د هغه عبادت ڪوم چي هغه زه پيدا ڪري ڀم او د دارينو ڪاميابي رانبايي او خوڀل، ڄنبل، ڙوند ڪول، وڙل، او رنخورول او له رنخورئ ڄخه روغول د هغه ڀه لاس ڪي دي، نو د داسي ذات عبادت ڀه ڪار دي نه د هغه چا چي د هيڄ شي اختيار نلري.

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْحَقِّقْ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٤﴾ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٥٥﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ
وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَأَغْفِرْ لِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٧﴾

اي ربه ڄما! ويخنه ما ته حڪم (علم، عمل، حڪمت، نبوت) او ڀيوس ت مڙي ڪڙه له (لويو) صالحانو سره. او وگرڄوه ماته ڙبه د صدق (او د ثناء، او د نڀڪنامي آواز) ڀه وروستنيو (خلقو ڪي هم). او ومڙي گگرڄوه له وارثانو د جنت د نعمتونو (يعني چي ڊڪ دي له خالصو لويو لويو نعمتونو نه). او ويخنه و ڪڙه ڀلار ڄما ته! ٻيشڪه چي دي وو له گمراهانو.

تفسير: يعني مزيد علم او حڪمت او د قرب درجات او قبول را مرحمت وفرمايه! او د اعلى درجي نڀڪانو ڀه ڊله ڪي مڙي چي انبياء عليهم السلام دي؛ شامل ڪڙه!، ڪما قال نبينا صلى الله عليه وسلم: «اللهم في الرفيق الأعلى»، له دغه دعاء ڄخه خپل ڪامل احتياج او د الله تعالى د انتهائي غناء اظهار مقصود دي، يعني ڪه نبي دي يا ولي؛ الله تعالى د هيڄا ڀه معامله ڪي مجبور او مضطر نه دي، او تل د هغه د فضل او رحمت او ڪرم ڄخه ڪار چليڀري.

﴿وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ﴾ «او وگرڄوه ماته ڙبه د صدق او د ثناء او د نڀڪنامي آواز ڀه وروستنيو خلقي ڪي هم»، يعني د داسي مرضيه وو اعمالو او حسنه وو آثارو توفيق راڀه برخه ڪڙي چي راتلونڪي نسلونه تل ما ڀه خير سره ياد ڪڙي!، او تل ڄما د سنت متابعت و ڪڙي!، او ماته راغب وي، او داسي هم ڪڙي شي چي ڀه آخري زمانه ڪي دي ڄما له ڪورني ڄخه داسي نبي وي چي ڄما دين تازه وگرڄوي، او ويڀ ساتي، لڪه چي همداسي هم وشوه، چي الله تعالى ڀه دنيا ڪي ابراهيم عليه السلام ته عمومي قبول وروباڻه، او د ده له اولادي ڄخه يي ڄمونڙ خاتم المرسلين سيد

الأولين والآخرين صلى الله عليه وسلم مبعوث كره، چې دوى د ابراهيم ملت تجديد وفرمايه، او ويې فرمايل چې: زه د ابراهيم دعاء يم، نن هم د ابراهيم عليه السلام د خبر ذكر د اهل الملل پر ژبو جاري دى، او مونږ محمدى امت هم په هر لمانځه كې: «اللهم صل وسلم وبارك على محمد وعلى آل محمد كما صليت وسلمت وباركت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم» لولو.

﴿وَأَعْقِرُوا رَبِّي﴾ «او بخبسنه و كړه پلار ځما ته، ببشكه چې دى وو له گمراهانو»، له ترجمې څخه څرگندېږي (ښكاره كېږي) چې كله د ده عدو الله توب ظاهر شو، نو خپل د براءت او بېزارى اظهار يې وفرمايه، كما قال الله تعالى: ﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَن مَّوَدَّةٍ وَعَدَّ هَا آيَاتَهُ قُلْنَا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَأْمُنْهُ﴾ (جزء ١١، د التوبه سورت (١٤) ركوع، (١١٤) آيت)، او كه په ﴿إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ﴾ كې د «كان» ترجمه د «وو» پر ځاى په «دى» سره و كړه شي؛ نو بيا هيڅ اشكال نه پاتې كېږي، ځكه چې په ژوندون كې د ده د ايمان راوړلو امكان باقى وو، نو د دعاء حاصل دادى چې: «الهي ځما پلار په ايمان سره مشرف وفرمايه! او د كفر د زمانې خطاوي يې ورمعافې كړه!»، د دې لږ مقصد تحقيق پخوا له دې نه كوم ځاى كې تېر شوى دى، هلته دې وكتل شي!

وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٤٥﴾ يَوْمَ لَا يُنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٤٦﴾ إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٤٧﴾

او مه مې شرموه په هغه ورځ كې چې ژوندي راپاخولى شي (ټول مخلوقات له قبورو). په هغه ورځ چې نه رسوي نفع مال او نه (نفع رسوي) ځامن هيچا ته. مگر هغه چا ته چې راغلى دى الله ته په زړه سلامت پاك (له كفره او نفاقه). يعنې روغ رمټ له رنځه او درده (زړه چې له كفر او نفاقه او فاسدو عقائدو څخه پاك وي؛ هغه هم هغسې كار كوي؛ چې د هغه په اثر په قيامت كې معزز او سپړي).

تفسير: هلته به مال او دولت او عيال او اولاد له سره په كار نه راځي، كه كافر وغواړي چې په قيامت كې خپل مال او اولاد فديه كړي، او له خپله ځانه يې جار (قربان) كړي، او په دغه وسيله سره خپل ځان خلاص كړي؛ نو دغه به له سره ممكن نه وي، د دغې دنيا د صدقاتو او خيراتونو او نېكو اولادونو څخه هم هلته د نفع توقع شته، چې د ده زړه د كفر له نجاسته او پلټنې څخه پاك او صاف وي.

وَأَزَلَّتْ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٨﴾ وَبُورَّتْ الْجَنَّةُ لِلْغَافِلِينَ ﴿٤٩﴾

او (په هغه ورځ كې به) ورنژدې كړ شي جنت پر هېز كارانو ته (لپاره د مسرت او خوشالي د دوى). او ښكاره به كړ شي جحيم گمراهانو ته (لپاره د حسرت او خفگان د دوى).

تفسير: په محشر كې به جنت پخپل انتهايي ډول او سينگار او آرايش او زيبايش سره متقيانو ته نژدې په نظر ورځي، چې جنتيان به د هغه له ليدلو څخه پخوا د هغه د ننوتلو څخه ډېر مسرور او محظوظ كېږي، همداسې دوزخ به هم مجرمانو ته ډېر نژدې راوړل كېږي، څو دوى پخوا د هغه له دخوله وويرېږي، او ولرزيږي.

وَقِيلَ لَهُمْ أَيُّكُمْ يَتَّبِعُونَ ﴿٥٠﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْصُرُونَ ﴿٥١﴾

او وبه ويل شي دوى ته (د پرستو په ژبه) چې چېرته دي هغه معبودان ستاسې بې له الله چې وي عبادت به كاوه تاسې د هغو بې له الله نه. آيا مدد كوي له تاسې سره (په دفع د عذاب د الله كې)؟ يا څه مدد كوي دوى له خپله ځانه سره؟ (بلكه نه يې شي كولى).

تفسیر: یعنی اوس مو هغه فرضی معبودان چہرې دي؟ چې نه ستاسې مدد کوي، او نه مو له دغه عذابہ خلاصولی شي؟ او نه ستاسې بدل او انتقام اخیستی شي؟ بلکه دوی خپلو ځانونو ته هم څه مدد او منفعت نشي رسولی.

فَلْيَكْبُؤْا فِيهَا هُمُ وَالْغَاوُونَ ﴿٦٧﴾ وَجُنُودُ ابْلِيسَ اجْمَعُونَ ﴿٦٨﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٦٩﴾ تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لِنَفِي صَلِيلٍ مُّبِينٍ ﴿٧٠﴾ اِذْ سَوْيَكُمْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾ وَمَا اَصْنَعْنَا اِلَّا الْمَجْرُمُونَ ﴿٧٢﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿٧٣﴾ وَلَا صِدِّيقٍ حَبِيبٍ ﴿٧٤﴾

پس وبه غورځول شي (دا بُتان) نسکور په دغه (دوزخ) کې، دوی (او هم) گمراهان. او لښکر د ابليس (شیطان) ټول (عابدان او معبودان). وبه وايي دوی حال دا چې دوی به په دوزخ کې سره جگړې کوي. چې قسم دی په الله چې بېشکه شان دا دی چې وو مونږ په گمراهی ښکاره کې. کله چې برابرولی مونږ تاسې (په عبادت کې) له رب (پالونکي) د عالمیانو سره. او نه وو گمراه کړي مونږ مگر همدغو مجرمانو (بدو مشرانو ځمونږ). پس نشته مونږ ته له سره له شفاعتگرو (هیڅوک). او نه کوم دوست مخلص (چې ځمونږ په دغه غم غمجن شي).

تفسیر: یعنی بُتان او بُت پرستان او ابليس سره د هغو د لښکرو گړدو پرمخې په دوزخ کې غورځول کيږي، وروسته د دې ځای د رسېدلو څخه دوی پخپلو منځونو کې سره جگړې کوي، او یو پر بل باندي به الزام او ملامتي اړوي، او بالاخر گړد به پر خپلو گمراهیو اقرار او اعتراف کوي، او وبه وايي چې: «بېشکه له مونږ څخه ډېره لویه گناه او غلطي شوې ده، چې تاسې بُتانو یا نورو شیانو ته مو د عبودیت حقوق او اختیارات درکړي وو، او له رب العالمین سره مو برابر کړي وئ، اوس مونږ دومره یو یار یا مددگار هم نه لرو چې د الله تعالی په دربار کې ځمونږ شفاعت وکړي، یا د دغه غم او مصیبت په وخت کې له مونږ سره لږ زړه سوی او خواخوږي او د همدردی اظهار وکړي».

رښتیا ده چې ﴿الْاَخْلَآءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدَاۗءٌ اِلَّا الْمُتَّقِيْنَ﴾ (د الزخرف سورت (٦) رکوع، (٦٧) آیت (٢٥) جزء).

فَلَوْ اَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُوْنُ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٧٥﴾

پس (کاشکې) که وي مونږ ته یو کرت (بېرته ورتگ دنیا ته) پس شوي به وو مونږ له مؤمنانو.

تفسیر: یعنی که یو ځلې مونږ ته داسې موقع راکړه شي، چې بېرته دنیا ته ورشو؛ نو دا ځلې به مونږ له ډېرو کلکو او مضبوطو ایماندارو څخه کيږو، لیکن د دوی دغه وینا به هم دروغ وي: ﴿وَلَوْ رُدُّوْا لِعَادُوْا لِمَا نُهُوْا عَنْهُ وَاَلَّهُمْ لَكَذِبُوْنَ﴾ (٧ جزء، د الأنعام سورت (٢٨) آیت (٣) رکوع).

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَّمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٧٦﴾

بېشکه چې په دغه (قصه د ابراهیم کې) خامخالوی حجت (ښه د قدرت او عبرت) دی (عقلاوو ته)، او نه وو اکثره زیاتره د دوی مؤمنان.

تفسیر: یعنی په دغه قصه د ابراهیم علیه السلام کې د توحید او دنورو حسنه وو خصائلو دلائل او د مشرکانو عبرتناکه انجام او خاتمه ښوولې شوې ده، مگر له الله نه منکر خلق یې کله مني.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝ كَذَبَتْ قَوْمٌ نُّوحًا إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝

او بېشکه رب ستا هم هغه غالب قوي دي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کونکی دی. نسبت د دروغو وکړ قوم د نوح رسولانو ته. کله چې وویل دوی ته (قومی) ورور د دوی نوح چې: آیا نه ویرې تاسې (له عذاب د الله نه په شرک خپل)؟. بېشکه چې زه تاسې ته رسول یم امانتگر. پس و ویرې تاسې له الله نه او اطاعت وکړئ ځما (په شرعیه و و امورو کې).

تفسیر: یعنی په نهایت صدق او امانت د الله تعالی پیغام بې له تزئید او تنقیصه در رسوم، لهذا پر تاسې واجب دي چې دغه د الله تعالی پیغام په ښه شان سره واورئ! او د الله تعالی له عذاب څخه و ویرې.

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ۝

او نه غواړم زه له تاسې نه په دغه تبلیغ باندې هېڅ اجر (عوض - بدل). نه دی اجر ځما مگر په رب (پالونکي) د عالمیانو دی. پس و ویرې تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) نه، او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې) - یعنی د بې غرضه او بې لوثه سړي خبرې لازمه ده چې ومنل شي! . نو وویل (کفارو): آیا ایمان راوړو په تا (ای نوحه) حال دا چې متابعت کړی دی ستا رذیلانو، خوارانو (په ایمان راوړو په تا).

تفسیر: یعنی لږ څه ښکته خواران او غریبان خلق د خپلو ځانونو د ښوونې لپاره له تا سره یو ځای شوي دي، کله چې ستا اتباع داسې خلق نه دي، چې په لوړو (او چتو) کارونو کې لاس ووهي؛ نو له سره له دوی څخه کوم لوی کار هم نه څرگندېږي (ښکاره کېږي). او ځمونږ فضل او شرف له سره مونږ ته اجازه نشي راکولی چې له دغو ښکتو خلقو سره کینو، یا له دوی سره څنگ په څنگ چېرې لاړ شو، رومی خو تاسې دوی له خپله مجلسه لرې کړئ!، بیا نو له مونږ سره خبرې وکړئ!

قَالَ وَمَا عَلِمُ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝ إِنْ حِسَابُنَا إِلَّا عَلَى رَبِّي لَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَاكَ آيَاتٍ ۝ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ۝

وویل (نوح) او نشته علم ځما په هغه څه چې دي دوی چې بې کوي. نه دی حساب د دوی مگر پر رب (پالونکي) ځما دی که تاسو پوهېږئ. او نه یم زه شړونکی د مؤمنانو (له خپل مجلسه).

تفسیر: یعنی د دوی صدق او ایمان ځما قبول دی، د دوی د چارو یا د دندو یا نیاتو او کورنیو او شخصي مشروعو کارونو سره ځما څه کار او غرض دی، د دغو کارونو فیصله حساب او کتاب به پخپله الله تعالی کوي، باقي زه ستاسې له خاطره غریب او ناداره ایمانداران له خپله ځانه نشم لرې کولی.

إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝

نه یم زه مگر ویروونکی ښکاره (یم کفارو ته له جحیم نه).

تفسیر: یعنی ځما فریضه دا ده چې تاسې خبردار کړم، او دغه وظیفه مې اداء کړې ده، ستاسې د دغو چتې (بېکاره) او لغو غوښتنو پوره کول ځما په ذمه او غاړه نه دي.

قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِمَ تَدْعُوا إِلَهُكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾

وويل (کفارو) چې خامخا که وانه وبنتي (له دغو ويناوو خخه) ای نوحه؛ خامخا شي به ته هر ورو له ويشتل شويو (په تيرو - گټو، يا په بنکنخلو).

تفسير: يعني بس کړه او وروسته له دې نه پخپلو دغو پندونو او نصائحو ځمونږ غوږونه مه کڼوه!، که ته خپل له دغه وضعيت څخه لاس نه اخلي؛ نو خبردار اوسه چې ځمونږ له لوري به په گټو سره ويشتل کېږي.

قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١٨﴾ فَأَقِمَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ قِسْمًا ظَاهِرًا وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ فَأَجْبَيْتَهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْمَلِكِ الشَّحُونِ ﴿٢٠﴾ ثُمَّ أَعْرَفْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿٢١﴾ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢٣﴾

وويل (نوح) ای رب ځما! بېشکه چې قوم ځما دروغجن وبللم زه. پس حکم فيصله وفرمايه په منځ ځما او د دوی کې په یو ډول حکم (او فيصله سره) او نجات راکړه ماته او هغه چاته چې له ما سره دي له مؤمنانو (د منکرانو له شامته). پس نجات ورکړو مونږ دغه (نوح) او هر هغه ته چې له دغه (نوح) سره وو په (هغې) بېړۍ کې چې ډکه وه (له ذوي الأرواحو څخه). بیا غرق کړو مونږ وروسته له (نجاته د بېړۍ د نوح) نور (قوم د نوح). بېشکه په دغه (صبر او غرق کې) خامخا لويه نښه ده (د قدرت او عبرت)، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: د دغې قصې تفصیل پخوا له دې نه په څو ځایونو کې تېر شوی دی، لنډه یې دا چې نوح علیه السلام وويل: ای ربه ځما! بېشکه چې قوم ځما دروغجن وبللم زه، پس حکم او فيصله وکړه په منځ ځما او د دوی کې په یو ډول حکم او فیصلې سره، یعنې ځما او د دوی په منځ کې عملي فيصله وفرمايه، اوس زه هیڅ هیله (امید) او توقع نه لرم چې گوندې دوی په سمه لاره راشي، او ځما خبره به ومني، نو نجات او ژغورنه (خلاصی) راکړه ماته او هغه چاته چې له ما سره دي له مؤمنانو!.

كَذَّبَتْ عَادُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٤﴾ إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٥﴾ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ فَاتَّبِعُوا أَمْرَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا سُلُوكَهُمْ هُمْ سُنَنُوا أَهْلَ الْأُمَمِ ﴿٢٦﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَأَطِيعُوا أَمْرَهُمْ ۖ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾ أَتَبْتُونَ بَعْضَ آيَاتِهِ لَتَعْبَثُونَ ﴿٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلَدُونَ ﴿٢٩﴾

نسبت د دروغو کړی وو عاديانو رسولانو ته. کله چې وويل دوی ته (قومي) ورورد دوی هود چې: آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذابه د الله په شرک خپل؟). بېشکه زه یم تاسې ته رسول امانتگر. نو وويرېږئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو). او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې نه پر دغه (تبليغ) هیڅ اجر (بدل، عوض)، نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکي) د عالميانو دی. آیا جوړوئ تاسې پر هر هسک (اوچت) ځای (لويه لاره) نښه هسکه (اوچته) (چې په کې کښېنئ او) عبثات کوئ (او ملنډې وهي پر عابرينو؟). او جوړوئ (پاخه او کلک) مصنوعات ښايي چې تاسې به تل او سپرئ (په دنيا کې؟).

تفسير: دغه خلق د دې خبرې ډېر شوقيان وو، چې ډېرې هسکې (اوچتې) منارې «خلي» جوړ کړي، که له هغه څنې بله څه گټه او فائده په لاس ورنشي خو تش نوم به يې کيږي، او د خپلې هستوگنې مانې به يې هم مکلفې کلکې او مضبوطې جوړولې، او خامخا به يې خپل اموال پرې ضايع کول، او د هغه په هره برخه او څانگه کې به يې لوی مهارت او کارپيگري څرگندوله (بنکاره کوله)، گواکې دوی به داسې گڼل چې دغه مانې او دغه يادگارونه او يادونې به تل تر تله همېشه باقي پاتې وي، او له سره به نه وړانږي، ليکن نن وگورئ چې د دنيا په مخ کې د هغو نوم او نښه هم نه ده پاتې.

وَأَذَابُكُمْ بَطْشُكُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٤﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

او کله چې لاس اچوئ تاسې چاته؛ منگلي لگوئ په جبر (او ظلم سره). نو وويرېئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصيو) نه او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې).

تفسير: يعنې تاسې پخپل ظلم، ستم او تيري سره تر لاس لاندې کمزوران مه تنگ او خفه کوئ، گواکې د انصاف، نرمۍ، پستوالي او ملاطفت لوست مو له سره نه دی لوستی چې دالله تعالی ضعيف مخلوق مو د ظلم او جبر او تعدي مورد گڼو، راشئ! له الله تعالی څخه وويرېئ!، او له ظلم تکبر او لويي څخه لاس واخلي!، او ځما دغه خبره ومنئ!

وَأَتَقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٥﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَيْنَ ﴿١٦﴾ وَجَدْتُمْ وَعِيُونَ ﴿١٧﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨﴾

او وويرېئ تاسې له هغه (الله) چې احسان مددگاري يې کړې ده له تاسې سره په هغه څيز چې پوهيږئ پرې. مددگاري احسان يې فرمايلي دی پر تاسې په (اعطاء د) مواشيو او ځامنو او باغونو او چينو. بېشکه چې ویرېرم زه پر تاسې له عذابه د ورځې ډېرې لويې (د قيامت چې ډېر لوی دی عذاب يې که مخالفت وکړئ تاسې له مانه په شرعي امورو کې).

تفسير: يعنې تاسې خو دغومره فکر وکړئ او خپل عقل وچلوئ! چې بالآخر دغه سازمان وسائل تاسې ته چا درکړي دي؟ آیا د هغه حقيقي منعم څه حق ستاسې په غاړه شته؟ که نه؟ که تاسې پخپلو دغو شرارتونو او سرکښيو کې دوام وکړئ؛ نو زه اندېښنه کوم او ویرېرم چې تاسې هم د پخوانيو اقوامو په شان په کوم سخت عذاب او آفت کې اخته او لتار (برباد) نه شئ! وگورئ ما خو تاسې ته پوره پند او نصيحت درکړی دی، اوس تاسې خپلې آخري خاتمې او انجام ته په ښه فکر او غور سره وگورئ!.

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعظت أم لم تكلن من الوعظين ﴿١٩﴾ إِنَّ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٠﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذِّبِينَ ﴿٢١﴾

وويل (عاديانو هود ته) برابره (خبره) ده پر مونږ باندې، آیا پند راکړې (ته مونږ ته) يا که نه يې ته له پند راکوونکيو. نه دی دغه (موت او حيات يا وعظ او نصيحت د تا) مگر عادت خوی د پخوانيو (خلقو)، او نه يو مونږه چې په عذاب به کړي شو (په دغو چارو خپلو).

تفسير: يعنې ستا پند او نصيحت بيکاره دي مونږ په دغو خبرو نه متأثره کيږو او په هم هغه دود او طريقه چې زمونږ پلرونه او نيکه گان تللي دي مونږ هم څو او د عذاب د ویرولو څخه مونږ نه ویريږو.

فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكَ نَهْرَانٌ فِي ذَلِكَ آيَةٌ لِّمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

پس تكذيب و كړ (عاديانو) د دغه (هود په دغه عذاب)، پس هلاك كړل مونږ دغو (عاديانو) لره، بېشكه په دغه (اهلاك د عاديانو كې) خامخا لويه نښه (د قدرت او د عبرت) ده، او نه وو زياتره د دوى مؤمنان. او بېشكه رب ستا خامخا همدى ښه غالب قوي دى (په انفاذ د احكامو) ډېر رحم كوونكى دى.

تفسير: پس هلاك كړل مونږ دغه عاديان، يعنې سخته سيلى او شديد باد يې ورولبړه، دغه قصه پخوا له دې نه د «الأعراف» په سورت او نورو ځايونو كې هم مفصله تېره شوې ده.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ طَلُطٌ الْأَتَقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴿١٤٤﴾ وَاسْأَلْكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجِرْتُمْ إِلَّا تَلْمِيزَ الْعَالِيَيْنِ ﴿١٤٥﴾ أَتُرْكُونَ فِي مَا هُمْ بِأَمِينٍ ﴿١٤٦﴾ فِي جَدَّتِ وَعْيُونِ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلَعُهَا هُضَيْمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَرِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ﴿١٥٠﴾

نسبت د دروغو كړى وو ثموديانو رسولانو ته. كله چې وويل دوى ته (قومي) ورور دوى صالح چې آيا نه ویر برئ تاسې (له عذاب د الله په شرک خپل؟). بېشكه زه تاسې ته رسول یم امانتگر. نو وویر برئ تاسې له الله نه (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل عوض). او نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دى. آيا پرې به ښودل شوی تاسې (بلکه پرې به ښودل شی) په هغو (نعمتونو) کې چې په دې دنیا کې تاسې ته حاصل دي (په امان (له آفاتو). په باغونو کې، او (په) چينو کې). او په کښتونو (فصلونو) کې. او (په) خرماگانو چې مېوه (ورې - شگوفه) د هغو لطيفه پسته وي. او کينئ (جوړوئ) تاسې له غرونو څخه (په غرونو کې) کورونه په دغه حال کې چې ماهران یی په دغه مکلف توپولو سره. نو وویر برئ تاسې له الله (په ځان ساتلو له معاصیو) او اطاعت وکړئ تاسې ځما (په شرعي امورو کې).

تفسير: يعنې آيا څه خيال لرئ چې تل به په همدغه عيش، عشرت، باغ، بهار، آرامی او هوسایي (راحت) کې خوندونه او مزې کوئ؟ او غرونه به توږئ، او د هغو په مکلفو او ټينگو او مأمونو او مصئونو کورونو به کينئ؟ او له سره به له هغو څخه نه وځئ؟ يا دغه کلکې مضبوطې او ساتلې خونې (کورونه) به تاسې د الله تعالی د عذابه نجات درکړي؟ دغه چټي (بېکاره) اندېښنه له خپلو ماغزو څخه وباسئ! او له الله تعالی څخه وویر برئ؟ او ځما خبره ومنئ! چې زه ستاسې د ښېکڼې (فائدې) او ښکې لپاره خبرې کوم.

وَلَا تُضِعُوا أَمْراً السُّرْفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

او مه منئ تاسې امر (حکم خبره) د اسراف کوونکیو (له حده تېرېدونکیو کفارو). هغه مسرفان چې فساد کوي دوى په ځمکه (د حجر کې په ظلم او کفر سره)، او نه کوي اصلاح (د کار خپل چې عبادت وکړي او له فساد ځان وساتي).

تفسیر: دغه یې عوامو ته فرمایلي دي چې تاسې په دغو لویو مفسدانو پسې مه ځئ! او خامخا خپل ځانونه مه تباه کوی! ځکه چې هغوی خو په ځمکه کې د خرابی خورونکي دي، اصلاح کوونکي او نېک صلاح ورکوونکي سړي نه دي.

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمَسْحُورِينَ ﴿۱۹﴾ مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِآيَاتٍ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿۲۰﴾

نو وویل (ثمودیانو) بېشکه همدا خبره ده چې ته له هغو (کسانو څخه یې چې) سحر پرې کړل شوی وي (او له ډېره سحره مغلوب العقل گړخېدلی وي) نه یې ته مگر یو بشر (انسان) یې په شان ځمونږ (که ته اصرار لرې په رسالت خپل) نور اوږه څه معجزه که یې ته له صادقانو رښتینو (په دغې دعوی کې).

تفسیر: یعنې له مونږ ځنې کومه یوه خبره په تا کې زیاته شته، چې ته په مونږ کې نبي گړخېدلی یې، معلومېږي چې پر تا باندې چا جادو او کوچې کړي دي، چې د هغو په اثر ستا عقل زایل او بې هوشه شوی یې، (العیاذ باللّه) ته نه یې مگر یو سړی یې ځمونږ په شان، نو څه سبب دی چې ته پیغمبر شوي او مونږ نه شو؟ او که په دغه دعوی کلک ولاړ یې او په رښتیا سره ته نبي یې، او له مونږ ځنې ته ممتازه درجه لرې؛ نو د الله تعالی له طرفه مونږ ته داسې یوه معجزه راوښیه، چې مونږ د هغې په لیدلو سره ستا نبوت ومانو، بیا نو دوی داسې غوښتنه وکړه چې له دغه غره د دغې غټې تیرې (کتبې) څخه مونږ ته یوه اوبڼه راوباسه، چې پر دغسې او هغسې صفاتو مشتمله وي، صالح علیه السلام دعاء وفرمایله او الله تعالی په خپل کامل قدرت سره هغه د قدرت نښه هغوی ته وروښودله.

قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿۲۰﴾ وَلَا تَسْهَوْا أَيْدِيَكُمْ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ يُومِعْظِيهِ ﴿۲۱﴾

وویل (صالح) دا اوبڼه ده (معجزه د نبوت ځما په غوښتنه د تاسې)، دې ته برخه (د اوبو) ده، او تاسې ته برخه (د اوبو) د ورځې معلومې ده. او مه رسوئ تاسې دې (اوبڼې) ته هېڅ ضرر (که نه) پس وبه نیسي تاسې لره عذاب د ورځې لویې (د قیامت چې لوی دی عذاب یې).

تفسیر: الله تعالی په خپل قدرت او د صالح علیه السلام په دعا سره له تیرې څخه اوبڼه پیدا کړه، او صالح علیه السلام د اوبڼې او د خپل قوم د څارویو په منځ کې داسې مقرر کړه، چې یوه ورځ دې دغه اوبڼه اوبو ته لاره شي، او بله ورځ دې نور څاروي اوبو څښلو ته لاره شي، او ورته یې وویل چې: لاس مه وروړئ تاسې دې اوبڼې ته په بدې سره؛ که نه عذاب به درياندې نازل شي.

فَعَقَرُوهَا فَاصْبَحُوا مِنْدِ مِينَ ﴿۲۱﴾ فَأَخَذَهُمُ الْعَذَابُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿۲۲﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿۲۳﴾

پس زخمي کړه (ثمودیانو) دغه اوبڼه، پس سبا ته وگړخېدل نادمان پښېمانه (په زخمي کولو د اوبڼې). پس ونيول دوی عذاب (نو هلاک شول)، بېشکه په دغه (ناقه او اهلاک د ثمودیانو کې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت دی)، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٣٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطُ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٣١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٣٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُوا أَوْطِيْعُونَ ﴿١٣٣﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٣٤﴾ أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ
الْعَالَمِينَ ﴿١٣٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٣٦﴾

نسبت د دروغو کړې وو قوم د لوط رسولانو ته. کله چې وویل دوی ته ورور د دوی لوط: آیا نه ویرېږئ تاسې (له عذاب د الله). بېشکه زه چې یم تاسې ته رسول یم امانتگر. نو وویرېږئ له الله (په خان ساتلو له معاصیو) نه. او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) باندې هیڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مگر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. آیا راتگ کوئ تاسې (په لواطت کولو) نارینه وو ته له خلقو. او پرېږدئ تاسې هغه چې پیدا کړي دي تاسې ته رب ستاسې له بنځو ستاسې، بلکه تاسې چې یی یو قوم یی له حده تیریدونکي (له حلاله حرامو ته).

تفسیر: یعنی په ټول جهان کې یواځې نارینه ستاسې د شهوت بهولو لپاره پاتې وو، یا په ټوله دنیا کې یواځې همدا تاسې پر دغه شنيع فعل مرتکب کېږئ، چې د دغه خلاف الفطرت فعل په کولو د انسانیت له حدودو هم د باندې وتلي یی.

قَالُوا لَنْ نَمُوتَ نَحْنُ وَلَا نَكُونُ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٣٧﴾

وویل (قوم د لوط) قسم دی خامخا که وانه وبنسې (چپ نشوې له دغو خبرو څخه) ای لوطه! نو خامخا شي به ته هر ورو له ایستل شویو (له دغه ښاره، یعنی وبه دې شړو له دې ځایه).

تفسیر: یعنی ای لوطه! چپ شه! او دومره وعظ پرېږده! که ته پخپلو دغو غږېدلو سره خامخا مونږ په تنگوي؛ نو تا به له دغه کلي څخه د باندې وشړو.

قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٣٨﴾

وویل (لوط) بېشکه زه له دې (بد) عمل ستاسې سره له بغض لرونکیو یم (او ترې بېزاره یم).

تفسیر: نو ځکه خامخا به زه پر دغه د نفرت اظهار کوم، او له نصیحت او پند ور کولو څخه به له سره نه چپ کېږم، کله چې لوط علیه السلام له خپل قوم څخه مایوس شو؛ نو داسې دعا یې وکړه:

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

ای ربه ځما! نجات را کړه ماته او اهل ځما ته له (عذاب) د هغو کارونو چې دغه (قوم) یې کوي.

تفسیر: یعنی د دوی له نحوسته او وبال څخه مو وساته! او دوی پرته (علاوه) له مونږه تباه او غارت کړه.

فَجَنَّبْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٠﴾ إِلَّا جُورًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٤١﴾

پس نجات ورکړو مونږ دغه (لوط) ته، او اهل د ده ټولو ته. مگر (نجات مو ورنه کړ) یوې بوډی بنځې ته چې په (جمله) د باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب) کې وه.

تفسير: دغه بوډی د ده بنځه وه، چې له دغو بدکارانو سره متحده او متفقه وه، نو کله چې د الله تعالی عذاب نازل شو؛ دا هم له هغو سره یو ځای هلاکه او تباه شوه.

ثُمَّ دَرْنَا الْأَخْرَيْنَ ۝ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ۝

بیا هلاک کړل مونږ هغه نور. او ومو وراوه پر دوی باران (د کاهو)، پس بد باران د ویرول شویو (باران د دوی) وو.

تفسير: یعنی د هغوی کلی له یوه پلوه (طرفه) پر بل مخ واوړول شو، او له اسمانه پرې کاني وورول شول، چې بالآخر د یوې غونډۍ په شان واوښتل، د دوی مفصله قصه هم په «الأعراف» او په نورو ځایونو کې لیکلې شوې ده.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ۝ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ۝

بېشکه په دغه (اهلاک د قوم د لوط کې) خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی، او نه وو زیاتره د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی ښه غالب دی (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی. نسبت د دروغو کړی وو صاحبانو د ځنگل (د ونو) رسولانو ته.

تفسير: ابن کثیر (رحمه الله) لیکلي دي چې: «أصحاب الأيكة» هم هغه د مدین قوم دی، «أیکة» یوه ونه وه، چې دغو خلقو به د هغې ونې عبادت کاوه؛ نو په همدغه مناسبت دوی ته «أصحاب الأيكة» وايي، او د همدغه په سبب یې شعيب عليه السلام ته د دوی د «أخوهم» سره تعبیر ونه فرمایه، ځکه چې د انبیاوو اخوت به محض پر قومي او نسبي تعلقاتو مبني وو، که «مدین» یې فرمایلی وی؛ نو بیا د «أخوهم» ویل موزون وو، «أصحاب الأيكة» یې فرمایلی، په یو مذهبي نسبت سره یې ذکر وکړو، نو په دغه حیثیت «أخوهم» فرمایل د شعيب عليه السلام له شانه سره مناسب نه وو، په هر حال «مدین» او «أصحاب الأيكة» یو قوم دی، او شعيب عليه السلام د همدغه قوم په طرف مبعوث شوی دی، پخواله دې نه هم د ده په متعلق څه بحث تېر شوی دی.

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ۝ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ أَوفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ۝ وَزِنُوا بِالْقِسْطِ أَسْبَاطَ الْمُسْتَقِيمِ ۝

کله چې وویل دوی ته شعيب چې آیا نه ویرېږئ (له عذابه د الله په شرک خپل). بېشکه زه چې یم تاسې ته رسول یم امانتګر. نو ویرېږئ تاسې له الله او اطاعت وکړئ ځما (په شرعي امورو کې). او نه غواړم زه له تاسې څخه پر دغه (تبلیغ) هیڅ اجر (بدل، عوض). نه دی اجر ځما مګر پر رب (پالونکي) د عالمیانو دی. پوره ورکوی تاسې پیمانې (کله چې چاته غله پیمانې کوي) او مه کېږئ له کمو ورکونکیو (د پیمانې) نه. او تول کوی تاسې په تله برابره سره (او هیڅ کمی په هیڅ شان شي کې مه کوی!).

تفسير: یعنی په معاملاتو کې خیانت او بې انصافي مه کوی! هم هغسې چې د اخیستلو په وخت کې یې پوره اخلی، او په هم هغه شان سره یې تلئ او پیمانې کوی، نو د ورکولو په وخت کې یې هم پوره تلئ او پیمانې کوی!.

وَلَا يَخْسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا اتَّقُونَ فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۝۳۶

او مه کموی تاسی خلقو ته خیزونه د دوی (او په هیخ خیز کې د دوی حقوق مه ستوی! - منع کوئ)، او مه گهرخی تاسی په حمکه کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي اوسئ.

تفسیر: یعنی په ملک کې داړه مه اچوی، او د خلقو حقوق مه تلف کوئ!.

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْحِيلَةَ الْأُولَىٰ ۝۳۷ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ السَّحَرِينَ ۝۳۸ وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِنْ نُنظِّقُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ۝۳۹

او وویرېږئ له هم هغه (الله) څخه چې پیدا کړي یې یی تاسې، او خلق پومبني. وویل (أصحاب الأيكة) بېشکه همدا خبره ده چې ته له سحر کړو شویو نه یې (چې له ډېره سحره دې عقل مغلوب شوی دی). او نه یې ته مگر یو بشر انسان په شان ځمونږ، او بېشکه شان دا دی چې مونږ گمان کوو پر تا چې خامخا (ته یې) له (جمله) د دروغجانو (په دغه دعوی خپله کې).

تفسیر: یعنی د نبوت په دعوی کې، او د عذابونو په انذار او نورو وعدو او وعیدو او خبرو کې.

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ۝۴۰

پس راوغورځوه پر مونږ یوه ټوټه له اسمانه که یې ته له صادقانو رښتینو (په دغه دعوی خپله کې).

تفسیر: یعنی که ته ای شعیه! صادق او رښتین یې؛ نو د اسمان یاد ورېځو کومه ټوټه ولې پر مونږ باندې نه غورځوې؟ او نه مو پرې وژني؟.

قَالَ رَبِّيَ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝۴۱

وویل (شعيب) رب ځما ښه عالم دی په هغو کارونو چې تاسې یې کوئ (نو جزاء به درکړي په هغو).

تفسیر: یعنی دغه خبره خو یواځې الله ته ښه معلومه ده، چې پر کوم جرم باندې به په کوم وخت او څومره سزا ورکړي شي؟ د عذاب نزول ځما کار نه دی، ځما کار یواځې دعوت تبلیغ او وینبول دي، چې دغه مې انجام ته رسولی دی.

فَلَذُوبَةٌ فَآخَذَهُمْ عَذَابٌ يَوْمَ الظُّلَّةِ إِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝۴۲

پس نسبت د دروغو وکړ دغو (صاحبانو د ځنگل) هغه (شعيب) ته، نو ونيول دوی عذاب د ورځې د سیوري، بېشکه چې دغه (عذاب) وه عذاب د ورځې ډېرې لویې (چې ډېر لوی دی عذاب یې).

تفسیر: د سایوان په شان داسې ورېځ راغله، چې له هغه څخه اور اورېده، د لاندې په حمکه کې سخته زلزله شوه، او یو سخت ویروونکی غږ او کریکه هم پورته شوه، او په دې ترتیب گډ قوم تباہ شو، دغه قصه پنخوا له دې نه هم مفصله تېره شوې ده، هلته دې بیا په هغو تفاسیرو یو نظر وغورځاوه شي!.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢١﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿٢٢﴾ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿٢٣﴾

بېشکه چې په دغه (عذاب د صاحبانو د ځنګل) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت، او عبرت) دی، او نه وو اکثر د دوی مؤمنان. او بېشکه رب ستا خامخا هم دی دی ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کونکی دی. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا نازل کړی شوی دی له (طرفه د) رب د عالمیانو (شعر سحر او باطلې قصي نه دي). نازل شوی دی په دغه قرآن سره روح امانتګر (يعني راوړی دی دا قرآن جبریل الأمين). پر زړه ستا لپاره د دې چې شې ته له ویروونکیو (خلقو) لره له عذابه د الله).

تفسیر: یعنی لوی قرآن کریم هغه مبارک او عظیم الشان کتاب دی، چې رب العالمین نازل کړی دی، او د جبریل امین علیه السلام په وسیله ستا پر پاک او صاف زړه لېږلی شوی دی، همدغه پاک زړه وو چې د الله تعالی په علم کې د دغه دروند امانت د پورته کولو او ساتلو وړ (قابل) او لایق وو، لکه چې قرآني وحی راغله، او سم ستا په زړه کې قرآني خبروځای ونيو.

تا هغه ټولې د خپل زړه په غوږونو سره واورېدې، او پرې وپوهېدې، او محفوظې دې په کې وساتلې، ښايي چې د ﴿عَلَى قَلْبِكَ﴾ په لفظ کې دغه ته هم اشاره شوي وي، چې د وحی نزول داسې دوه کیفیتونه درلودل (لرل) چې په صحیحه احادیثو کې وارد شوي دي، یعنی کله به د «صلصلة الجرس» په شان راتله، او کله به پرېښتې مخامخ راتلې، او د انسان په شان به یې بالمشافه خبرې کولې، په دغو کې به د قرآن وحی أغلباً په رومبني کیفیت سره راتله.

بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿٢٤﴾

په ژبه عربي ښکاره سره (راوړی دی دغه قرآن جبریل پر زړه ستا).

تفسیر: یعنی په نهایت فصیح، ملیح، لایح عربي ژبه کې یې نازل کړ، له دې ځایه معلومېږي چې له ﴿عَلَى قَلْبِكَ﴾ څخه دغه مراد نه دی چې یواځې قرآني مضامین د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر زړه نازل شوي دي، او بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پخپلو الفاظو سره اداء فرمایلي دي، بلکه الفاظ او معاني ټول سره یو ځای د رباني وحی په وسیله د دوی پر مبارک زړه القاء شوي دي.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَقْلَامِ ﴿٢٥﴾

او بېشکه (مضامین د) دغه (قرآن) خامخا په کتابونو د رومبنيو کې (هم لیکلي دي).

تفسیر: یعنی د لوی قرآن او دده د محترم راوړونکي خبر په پخوانیو اسماني کتابونو کې موجود دی، پخوانیو انبیاوو پرله پسې دغه وړاندوینه او زېږی کړی دی، لکه چې سره له زیاتو تحریفاتو او تبدیلاتو لا تر اوسه هم د داسې وړاندوینو یوه ذخیره موندله کېږي، او داسې هم مطلب کېدی شي چې د دغه پاک قرآن اکثریه مضامین اجمالا یا تفصیلاً په پخوانیو کتابونو کې موندل کېږي، خصوصاً توحید، رسالت، قصص او نور هغه مضامین چې په هغو کې ټول سماویه کتابونه او ګرد انبیاء او مرسلین علیهم السلام متفق او متحد دي.

وَأَلْمِذَنْ أُمَّ آيَةَ أَنْ يَعْلمَهُ عَلَمُوا ابْنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١١﴾

آیا نه ده دغو (کفارو) ته دلیل (په حقانیت د قرآن دا خبره) چې پوهیږي پر دغه (قرآن) عالمان د بني اسرائیلو (او یقین پرې کوي بلکه لوی حجت دی).

تفسیر: یعنې د بني اسرائیلو علماء ښه پوهیږي چې دا هم د هغه کتاب او رسول الله دی، چې د هغه اطلاع په پخوانیو اسماني صحیفو کې ورکړې شوې وه، لکه د هغوی څخه ځینو علانیه او ځینو پخپلو مخصوصو مجالسو کې د دغه حق امر اقرار کړی دی، او ځینې انصاف خوښوونکي د همدغه علم په بناء مسلمان شوي هم دي، لکه عبد الله بن سلام او نور، الغرض د یوه منصف فهیم لپاره چې د هغه زړه د حق طالب وي، او له الله تعالی څخه هم ویريږي، په دغه څیز کې لوی دلیل د قدرت او عبرت شته، چې د نورو مذاهبو علماء هم پخپلو زړونو کې د دغه عظیم الشأن قرآن په حقانیت پوهیږي، اگر که د ځینو عللو او عواملو لامله په ځینو اوقاتو کې د هغه په اعلام او اقرار سره جرأت نشي کولی.

وَلَوْ تَرَدُّنَا عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجِبِينَ ﴿١٢﴾ فَقَرَأْ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

او که نازل کړی وی مونږ قرآن پر ځینو عجمیانو باندې. پس لوستلی وی (ځینو عجمیانو) دغه (قرآن) پر دغو (کفارو)؛ نو نه به وو دوی پر ده باندې ایمان راوړونکي.

تفسیر: یعنې تاسې خو د عربو فصحاوو څخه یئ، ممکن دي د معظمي مکې مشرکان داسې ووايي، چې دغه قرآن به تاله خپله ځانه جوړ کړی وي، حال دا چې دغه قرآن د اعجاز هغه حد ته رسېدلی دی، چې د هغه مثل ټول انسانان او پېریان هم نشي جوړولی او راوړلی، خو بیا هم د ویلو لپاره دغسې یو احتمال پیدا کولی شي، لیکن د دوی د ضد، عناد، شقاوت او بدبختي حال دا دی چې فرض یې کړئ، که دغه قرآن پر کوم غیر فصیح عرب یا داسې عجمي انسان باندې نازلېدی چې پر یوه حرف عربي ویلو هم قادر نه وی، بلکه په فرض محال سره پر کوم لای عقل حیوان نازلېده؛ خو بیا هم دغه خلق د هغه منونکي نه وو، په دغه وخت کې به یې څه نور احتمالات پیدا کول.

كَذَلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿١٥﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَتَعَوَّنُونَ ﴿١٦﴾ فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ ﴿١٧﴾

همداسې نه ایستلی دی مونږ دا (تکذیب د قرآن) په زړونو د مشرکانو (په قراءت د نبي عربي سره). نه راوړي دوی ایمان په دې (قرآن) تر هغه پورې چې وويني دوی عذاب دردناک. پس رابه شي (دغه عذاب) دوی ته یو ناڅاپه حال دا چې دوی به نه پوهیږي. پس وايي به دوی آیا یو مونږ چې انتظار راته کاوه شي (چې ایمان راوړو؟، نو وبه ویلی شي ورته چې نه).

تفسیر: شیخ الهند او ځینو نورو مفسرینو د ﴿سَلَكْنَاهُ﴾ ترجمه داسې کړې ده: «همداسې نه ایستلی دی مونږ دا عناد او انکار په زړونو د مشرکانو کې، الخ»، یعنې هغه انسان چې پر جرائمو او گناهونو عادي شي، او خپلې گړدې قواوې په شرارت او سرکښی لگوي؛ نو الله تعالی هم سم له خپله عاده د ده زمام (واکې) ورستوي، او د ده په زړه کې د انکار او تکذیب اثر ته ځای ورکوي، دغه تقریر د شیخ الهند (رحمه الله) له ترجمې سره سم وشو، لیکن ډېر مفسرین د ﴿سَلَكْنَاهُ﴾ ضمیر د قرآن په طرف اړوي، یعنې قرآن مو په دې ډول سره د مجرمانو په زړونو کې وړ داخل کړی دی، چې دوی په خپلو زړونو کې ښه پوهیږي چې دغه له سره د بشر کلام نشي کېدی، خو بیا له ضده او عناده ایمان نه راوړي، او درگړده تکذیب کوي، تر هغه پورې چې په دنیا یا آخرت کې دردناک عذاب پخپلو سترگو سره وويني، نو هلته به

یې ومني، چې بېشکه نبي رښتین وو، او هغه کتاب چې له ځان سره یې راوړلی وو هم رښتیا وو، مگر دغه ویل به ورته هیڅ نفع نه ورسوي او چې کله د الله تعالی په عذاب ناخاپه اخته شي نو بیا به د مهلت غوښتلو په شیبه کې شي لیکن دغه مهلت به ورته نه ورکول کیږي ځکه چې وخت یې تیر شو.

أَفِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿۳۰﴾ أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿۳۲﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ
مَا كَانُوا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿۳۳﴾

آیا پس په راتلو د عذاب ځمونږ کې دوی جلتی کوي؟. آیا پس وینې ته خبر را کړه ماته که چېرې نفع ورکړو مونږ دوی ته څو کاله (په حیات سره). بیا راشي دوی ته هغه (عذاب) چې وو دوی چې وعده یې کړې شوې وه (له دوی سره). نو نه دفع کوي له دوی نه عذاب هغه شی چې وو دوی چې نفع ورکولی شوه دوی ته (په هغه باندې).

تفسیر: یعنی سره د دومره مهلت او ډیل چې پخوا له دې نه دوی ته ورکړی شوی وو، هغه به یې هم په هغه وخت کې په کار نه ورځي، په دغه وخت کې د دغو ډېرو کلونو مهلت کالعدم ورنښکاري، او داسې به گڼي چې په رښتیا سره دوی ډېر ژر نیولي شوي دي: ﴿كَانَ لَهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَرِبًّا لِّلْأَعْيُنِ أَوْضَحَهَا﴾ (د النازعات سورت، (۲) رکوع، (۴۶) آیت، (۳۰) جزء).

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرِيْبَةٍ إِلَّا لَهُمْ نُذُورٌ ﴿۳۴﴾ ذِكْرٌ لِّشَاوِكَا ظَلَمِيْنَ ﴿۳۵﴾

او نه دی هلاک کړی مونږ هیڅ کلی (ښار) مگر چې وو هغه کلی او ښار ته ویروونکي (له عذاب د الله نه). لپاره د ذکر پند ورکولو دوی لره، او نه وو مونږ ظالمان (په هلاک د دوی کې).

تفسیر: یعنی د کوم یو قوم د ژوندون څادر هم داسې نه دی ټول کړی شوی، بلکه پخوا د عذاب له نزوله کافي مهلت ورکړی شوی دی، او ویښوونکي، ویروونکي او هوښیاروونکی نبي ورلېږلی شوی دی، څو خلق په غفلت کې پاتې نه شي، کله چې هغوی په هیڅ ډول د انبیاوو خبرو ته غوږ نه دی نیولی؛ نو وروسته له هغه گډ سره تباه او برباد کړی شوي دي، (العیاذ بالله).

وَمَا تَزَكَّىٰ بِهِ الشَّيْطَانُ ﴿۳۶﴾ وَمَا يَنْبَغِيٰ لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿۳۷﴾

او نه دی راوړی دا (قرآن) شیطانانو. او نه ښایېږي دوی ته (دغه راوړل) او نه طاقت او قدرت لري (شیطانان د راوړلو د قرآن).

تفسیر: یعنی دغه کتاب د الله تعالی له جانبه جبریل امین راوړی دی، د شیطانو راوړی شوی نه دی، آیا دغه خبره شیطانو ته کله ممکنه ده، چې د داسې کتاب یو توری هم هغوی وویلی شي؟ د دوی د طبائعو خاصه خو ضلالت او گمراهي ده، او پرته (علاوه) له فساد او ظلمت خورولو څخه بل څه کار نه لري، او دغه کتاب له اوله تر آخره پورې له رشد او صلاح او هدایت له نوره ډک دی، چې د دې تعلیم په اثر داسې یو مقدس جمعیت تیار شوی دی، چې د هغوی په شان د ځمکې پر مخ تر اسمان لاندې ما سوا له انبیاء الله څخه بل کوم متقي، صادق، موحد، او خائف من الله جمعیت نشته، نو دغه کتاب د علومو او معارفو هیڅ یوه رابطه او مناسبت د شیطاني طبائعو سره نه لري، او نه شیطان د دې خبرې وړ (مستحق) او لایق دی، چې دغسې یو عظیم الشان متبرک د امانت بار پر خپلو اوږو واخیستی شي.

لَا تُهْرَعَنَّ السَّمْعَ لِمَعْرُوفُونَ ﴿١١٧﴾

بېشکه دغه شيطانان له اورېدلو (د کلام د پرېستو) خامخا بر طرف منع کړی شوي دي.

تفسير: يعنې د قرآن د نزول په وخت کې د هغه د حفاظت لپاره داسې زورورې غيبي پيرې درولې شوي دي، چې شياطين له سره هغه ته نشي ورنژدې کېدی، او نه يو توری يې له لارې تېستولی شي، کما قال الله تعالى: ﴿وَأَنكَرُكُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدًا لِلسَّمْعِ فَمَنْ يَسْتَمِعِ الْآنَ يَجِدْ لَهُ سَهَابًا مَّزِيدًا﴾ (٢٩ جزء، د الجن سورت (١) رکوع (٩) آيت)، ﴿فَاتَّخَذَتْ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا﴾ (٢٩ جزء، د الجن سورت (٢) رکوع (٢٧) آيت)، ﴿لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَبِيدٍ﴾ (د حم السجده سورت (٥) رکوع، (٤٢) آيت، (٢٤) جزء).

تنبیه: د شياطينو د غيبي خبرو د اورېدلو لپاره د کوښښ او د دوی ناکام پاتې کېدلو په متعلق د «حجر» د سورت په شروع کې مفصل کلام کړی شوی دی؛ هلته دې ولوستل شي !.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿١١٨﴾ وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿١١٩﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنَّي بِرَبِّي لَأَعْلَمُونَ ﴿١٢١﴾

پس مه بوله ته له الله سره معبود بل (حاکم، او که دې داسې وکړه) پس شې به ته له عذاب وړ کړ شوېو. او وپروه ته (له عذابه ای محمده ! هغه) خپلوان د تا چې ډېر نژدې دي (درته). او ښکته کړه وزر خپل (يعنې نرمي وکړه) هغه چاته چې متابعت يې کړی دی ستا له مؤمنانو نه. پس که نافرمانی وکړي (دغه خپلوان دې له تانه؛) پس ووايه ته (ای محمده ! دوی ته) بېشکه زه بېزاره يم له هغه (شرک او معاصي) چې کوئ يې تاسې.

تفسير: دغه يې فرمايلي دي محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم ته او اورولي يې دي نورو ته، يعنې کله چې دغه کتاب بلاشک او شبهه د الله تعالی له جانب نازل کړی شوی دی، شيطان د يوې ډرې په اندازه هم په کې مداخله نه ده کړې، نو د قرآن پر تعليم تگ وکړه، چې په کې اصل الأصول توحيد دی، د شرک او کفر او تکذيب لاره مه اختياروه، که نه د الله تعالی له عذابه د نجات هيڅ لاره نشته، ځينو مفسرينو دا خطاب عام کړی هر هغه چاته چې صلاحيت د مخاطبې د دې خطاب لري.

يعنې له نورو څخه پخوا خپلو اقارېو او خپلوانو ته تنبيه وکړی، چې په خیر غوښتلو کې د دوی حق مقدم دی، برسېره په دې د انسانانو د صداقت او حقانيت امتحان او ازموينه هم د خپلو او اقارېو په معاملو کې اخيستل کېږي، شاه صاحب ليکي: «کله چې دغه آيت نازل شو؛ رسول الله صلى الله عليه وسلم گړدو قريشو ته په زوره واوروه، آن تر عمې (ترور) او لور او اکا پورې يې هم ورساوه، چې د خپلو ځانونو لپاره فکر وکړی، چې د الله تعالی په حضور کې تاسې مخامخ کيدونکي یئ، او زه هلته ستاسې لپاره هيڅ نشم کولی.

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿١٢٢﴾

او توکل وکړه (په ټولو مهماتو کې) پر ښه قوي غالب (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکي.

تفسير: يعنې نافرمانی کوونکی هر څوک چې وي، او هومره چې وي؛ ستا هيڅ نشي خرابولی، له گړدو څخه بېزاره او يواځې پر پاک الله تعالی اعتماد او اطمینان ولره، چې لوی زبردست ذات دی، او د هيچا هيڅ شی د ده په مقابل کې نشي چلېدی، او رحم او مهرباني کوونکی هم دی، لکه چې دی له خپلې مهرباني هر وخت پر تاد مهرباني نظر لري، او خپل رحمت او عنايت درباندي مېډولوي.

الَّذِي يَرِيكَ حِينَ تَقُومُ ﴿١٩﴾ وَتَقْلُبُكَ فِي السُّجُودِ ﴿٢٠﴾

هغه (الله) چې ويني تا کله چې پاڅيري يواځې (لپاره د تهجد) او (هم ويني) ګرځېدل او بښل راوښتل ستا (په صف د) ساجدانو کې.

تفسير: کله چې ته د لمانځه لپاره درېږې، او د جماعت په لمانځه کې نقل او حرکت رکوع او سجود او نور کوي، او د مقتديانو حال احوال ته ګوري.

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢١﴾ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَن تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٣﴾

بېشکه دغه (الله) هم دی دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه علم والا (په ټولو احوالو). آیا خبر درکړم زه تاسې ته (ای مشرکانو) په هغو (خلقو) چې کوزيري شيطانان (پر هغوی). (بيا پخپله الله فرمايي) کوزيري (شيطانان) پر هر ډېر دروغجن کذاب ډېر ګناهګار.

تفسير: دلته بيا د قرآن په صدق او د شان پر عظمت تنبيه فرمايي، يعنې آیا داسې ويل کېدی شي چې (معاذ الله) شيطان پرې وحي راوړه؟ راضي چې زه تاسې ته وښيم چې شيطاني وحي پر څه قسم خلقو نازلېږي؟ هغه پر دروغجانو بدمعاشانو او بدکارانو باندې راضي، ځکه چې شيطانان له رښتینو او نېکو انسانانو څخه بيخي مرور او بېزاره او هغوی ته په بده سترګه ګوري، او له هغو دروغجانو دغابازانو مکارانو څخه خوښي او خوشالي کوي، چې د ده له مرضي سره برابر وي، ښه، له ګردو صادقانو څخه زيات صديق او له ګردو نېکانو څخه زيات نېک او متقي انسان د شيطاني وحي سره څه نسبت لري؟ د رسول الله صلی الله عليه وسلم صدق، امانت، اتقاء، طهارت، خوف عن الله خو هغه عالي اوصاف دي، چې د صباوت له وخته د نبوت تر مدت پورې د ده ګرد قوم هغه منلي دي، او تسليموي يې، تر دې چې «الصادق الأمين» لقب د همدغو له جانب همدوی ته ورکړی شوی وو.

يَتْلُونَ السَّمْعَ وَكُنُوزَهُمْ كَذِبُونَ ﴿٢٤﴾

چې ردي (دا شيطانان) غوږ (خبرو د پرښتو ته) او اکثر د دوي دروغجان دي. (يا غورځوي شيطان خپلې اورېدلې شوي خبرې له ملائکو کاهنانو ته چې افاک اټيم دي، او زياتره د دوی دروغجان دي، چې زياترې خبرې يې دروغ دي).

تفسير: يعنې شياطين د غيبي امورو څخه د يوه نه يوه جزئي امر د خبرو په متعلق کوم شيان له ورا د تښتېدلو په منځ کې اوري، په هغو کې سل نورې خبرې له خپله ځانه ګډوي، او بيا هغه خپلو کاهنو دوستانو ته رسوي، دغه د دوی د وحي حقيقت دی، پر خلاف د دې د انبياوو وحي داسې منظمه او مرتبه محفوظه ده، چې د هغې يو حرف يو حرکت هم نشي پاتې کېدی، ځينو د «يَتْلُونَ السَّمْعَ» معنی داسې اخيستي ده، چې شياطين د ملائکې په طرف غوږ ردي، که کومه غيبي خبره يا غږ يې غوږ ته ورسېږي، يا دروغجنو ګناهګارانو د شيطان خوا ته غوږونه نيولي وي، که کومه خبره له هغوی ځنې واوري، او بيا ژر تر ژره يې خوروی کوي.

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٥﴾

او (کافران) شاعران متابعت کوي د دوی ناپوهان (بې لارې).

تفسير: کافرانو به رسول الله صلی الله عليه وسلم ته (استغفر الله) کله کاهن، کله شاعر ويل؛ نو دلته فرمايي چې د شاعرۍ خبرې محض تخيلات دي، او له تحقيق سره بيخي تعلق نه لري، نو ځکه په هغه خبره کې ماسوا د مجالسو د تودوالي او

د خوښې او ساعت تېرې او چرچې او واه واه ويلو بل کوم مستقل هدايت نه دی، حال دا چې د دغه رسول الله صلی الله عليه وسلم د پاک صحبت په ميمنيت او د دغه قرآن په برکت په زرهاوو سپړيو د نېکې او هدايت لارې موندلي دي.

الْمَرْتَرَانَهُمْ فِي كُلِّ وَاوٍ يَتِيمُونَ ﴿٢٦﴾

آيا نه ويښي ته چې بېشکه دوی (شاعران) په هرې کندې او هرې پندې د (خبرې) کې سرگردانه گرځي (او بښکته په کې ډويپرې، او پروانه کوي چې دا حق دی که باطل).

تفسير: يعنې هر مضمون چې د دوی په لاس کې ولوبد؛ نو دوی هغه پسې اوږدوي، که د چا په تعريف او ستاينه (صفت) کې ولگېدل؛ نو هغه اسمان ته خېژوي، او که د چا په مذمت کې لگيا شول؛ نو د ټولې دنيا عيوب او مذمت په هغه کې راټولوي، موجود معلوم گرځوي، او له معدوم څخه يو خورا ډېر ثابت او معلوم او موجود منظوموي، الغرض دروغ، مبالغه، تخيل د دوی د کين لاس معمولي لوبې دي، په هره صحراء او بېديا کې چې يو ځلې دوی سم شي، بيا نو دوی بېرته مخ گرځونکي نه دي، نو ځکه د اشعارو په نسبت مشهور دي چې: «أَكْذِبُهُ أَحْسَنَهُ»، څومره چې شعر دروغجن وي هم هغومره بښاسته گڼل کيږي.

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٧﴾

او بېشکه دغه (شاعران) وايي هغه چې نه يې کوي دوی.

تفسير: يعنې کله چې اشعار لولي؛ نو داسې درښکاري چې د ده قائل به له ځمري څخه زيات زړور وي، او کله چې ويې گورې؛ نو په انتهايي درجه ډارن، بې زړه او جبان درښکاري، او کله بالعکس چې دوی وگورې؛ روغ رمټ پياوړي (تکره) او مضبوط درښکاري، ولې د دوی د اشعارو له لوستلو څخه داسې درځر گنديږي (درښکاريږي) چې د دوی روح قبض شوی، يا يې نبضين له حرکته لويديلي دي، او اوس به مري.

الغرض د الله تعالی دغه معظم رسول چې خاتم الأنبياء دی د دغه جماعت سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لري، او له همدغه جهت يې فرمايلي دي: ﴿وَأَعْلَنَهُ الشُّعْرَاءُ لَا يَفْعَلُونَ﴾، د محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم هره خبره سره کره، جوته، رښتيا، حقه او روښانه، او د تحقيق، عدل او انصاف په ميزان کې تللې شوې وه، هره خبره چې د دوی له مبارکې ژبې څخه وته؛ هم هغه به عملاً لېدلې کېده، آيا شاعر د داسې صفاتو خاوند دی؟ او شاعر هم دې ته ويلي شي؟ کلا وحاشا، ثم کلا وحاشا.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٨﴾

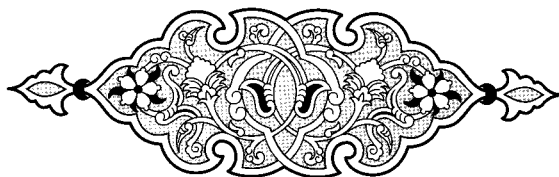
مگر (نه دي مذموم) هغه (شاعران) چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې ښه (عملونه)، او يادوي دوی الله ډېر، او بدل اخلي (له کفارو په هجو د کفارو) وروسته له هغه چې ظلم کړي شوی وي (پر هغو)، او ژر به پوه شي هغه کسان چې ظلم يې کړی دی؛ چې کوم ځای ته به بېرته لاړ شي دوی (يعنې بد ځای ته به لاړ شي پس له مرگه).

تفسير: مگر هغه څوک چې په هر شعر کې د الله تعالی حمد ووايي، يا د نېکې په لوري ترغيب ورکړي، يا د کفر مذمت يا د گناه خرابي څرگنده (ښکاره) کړي، يا د هغو کافرانو هجو او بدي ووايي، چې د اسلام هجو کوي، يا که څوک ده ته ايداء او ضرر ورسوي؛ د هغه ځواب د اعتدال په اندازه ورکړي؛ نو داسې شعر ويل نه دي مذموم، لکه

چې حسان بن ثابت رضي الله تعالى عنه او نورو په همداسې اشعار ويل، نو ځكه رسول الله صلى الله عليه وسلم پر ده امر صادر كړ، چې د كفارو جواب وركړه، روح القدس ستا سره دى.

د ﴿مَنْ يَعِدُ مَا ظَلَمُوا﴾ په مناسبت يې وفرمايل چې: ظالمانو ته به عنقریب خپله آخره خاتمه او انجام معلومېږي، چې د دوى اوبن پر كومه ډډه پرېوځي؟ له همدې څخه زيات ظلم دا دى چې د الله تعالى كتابونو او انبياوو ته د دروغو نسبت كوي، او په كاهن او شاعر ويلو سره يې تكذيب كوي.

تمت سورة الشعراء بفضل الله تعالى وحسن توفيقه.

سُورَةُ النَّامِلِ

«د (النمل) سورت مكي دى، (۹۳) آيتونه (۷) ركوع لري، په تلاوت كې (۲۷) او په نزول كې (۴۸) سورت دى، وروسته د (الشعراء) له سورت څخه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

طَسَّ تِلْكَ آيَاتُ الْقُرْآنِ وَكِتَابِ مُبِينٍ ۝ هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ رَبِّئَا لَهُمْ
أَعْمَالُهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ۝

دا (آيتونه د دې سورت) آيتونه د قرآن، او د كتاب مبین (سكاره بيانوونكي) دي. (دغه قرآن) سمه صافه لاره ښوونكي دى (ټول جهان ته) او زېرى وركوونكى دى مؤمنانو ته (په نعيم سره). هغه (مؤمنان) چې قائموي (سم اداء كوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركوي زكات (د اموالو خپلو)، او دوى په (ورځې) آخري (چې قيامت دى) هم دوى يقين كوي (چې خامخا به راشي په حقه سره). بېشكه هغه كسان چې نه راوړي ايمان په (ورځې) آخري (چې قيامت دى)؛ ښايسته كړي دي مونږ دوى ته (قبيحه) عملونه د دوى، پس دوى حيران سرگردانه دي (په دغو بدو اعمالو خپلو كې).

تفسير: يعنې هر هغه څوك چې له ده سره د آخري خاتمې او انجام فكر او اندېښنه نه وي؛ نو هغه دې د همدغې فاني دنيا په فكر او اندېښنه كې ډوب پروت وي، او د ده د كړدو كوښښونو مركز همدغه څو ورځنى دنيايي ژوندون دى، او د هغه كتاب او نبي په طرف له سره نه گوري، چې د دوى مخ له هغه فاني طرف نه د عاقبت او باقي ژوندون په طرف اړوي او متوجه كوي يې، او نه ورته فكر او توجه كوي، دوى په دنيايي عيش او مينه كې داسې غرق او ډوب تللي دي، چې د هاديانو خبرو ته له سره غور نه ږدي، بلكه پر دوى مسخري كوي او ملنډې وهي، پر اسماني صحائفو طعني وي، او پر انبياوو مزاح كوي، او همدغه وضعيت پخپل فكر او زعم ښه بولي، او پرله پسې په همدغې گمراهي كې ترقي او پرمختگ كوي.

تنبیه: د «ترين» نسبت د الله تعالى په طرف له دې حيثيته شوى دى، چې د هر شي خالق او مالک همدى دى، پر كوم سبب باندي د مسبب ترتب بې دده د مشيت او ارادې څخه نشي كېدى، لكه چې په نورو ځايونو كې د اضلال، د ختم، د طبع او د نورو نسبت هم ده ته شوى دى.

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْآخَسَرُونَ ۝

دا هم هغه كسان دي چې مقرر دى دوى ته ډېر بد عذاب (په دنيا كې) او دوى په آخرت كې هم دوى زيانكاران دي.

تفسير: يعنې هلته به له كړدو څخه زيات همدوى په نقصان او خساره كې پراته وي.

وَإِنَّكَ لَتَلَقَى الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ①

او بېشکه ته (ای محمده!) خامخا درسوولی کیري (دررسیري) تاته قرآن له نرده د بڼه حکمت والا بڼه علم والا (چې الله دی).

تفسیر: یعنی دغه بدبختان پر پرده چې د ضلالت په تیه (میره) کې سرگردانه وگرځي، کله چې دوی د عظیم الشان قرآن قدر او عزت ونه پېژنده، او دده د هداياتو او بشاراتو څخه یې فائده وانخیستله؛ نو بڼایي چې د دوی حال او احوال همداسې کېدی، تاسې الله تعالی ته شکر وکړئ، چې د دغه علیم او حکیم له جانب له ټولو ځنې زیات عظیم الشان کتاب (قرآن) تاسې ته مرحمت شوی دی، چې له هغه څخه تل تاسې ته جدید جدید فوائد دررسیري، او په هغه کې مؤمنانو ته بشارت او مکذبانو ته عبرت ناکه واقعات اورول شوي دي، خو د صادقانو زړونه مضبوط او قوي او د دروغو حمایت کوونکي پر خپلې بدې خاتمې او خراب انجام مطلع شي، لکه چې په همدې غرض وروسته له دې نه د موسی علیه السلام او د فرعونیانو قصه اوروله کیري.

إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا ②

(یاد کړه) هغه وخت چې وویل موسی بڼې خپلې ته بېشکه چې ما ولید یو اور (له لرې).

تفسیر: دغه له «مدین» نه د راتگ په وخت کې څه وخت چې دوی «وادي» ته ورنژدې شو، کله چې یې په یوه یخه توره تیاره شپه کې لاره ورکه کړې وه، د موسی علیه السلام وینا ده چې له خپلې بڼې سره یې کوي، د دغه مفصله قصه د «طه» د سورت په تفاسیرو کې پخوا تېره شوې ده، هلته دې بیا ولوستی شي.

سَأَلْتَهُمْ مَهَلًا يَخْبَرُونَ ③

ژر به راوړم تاسې ته له دې (ځای د اوره) خبر (حال د لرې) یا به راوړم تاسې ته لمبه لگولې (په سر د پلټې یا لرگي) لپاره د دې چې تاسې تاوده شی (په هغه اور).

تفسیر: یعنی د لرې خبر او پته تاته راوړم که دغه اور سره نژدې څوک وي، که نه اقل ستاسې د تود بدلو لپاره کومه لمبه یا څکروټه به راوړم.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ نُورٌ مِنْ أُنْجَاءِ رَبِّهِمْ أَعْرَضُوا وَنَبَّحُوا بِكَلِمَاتٍ خِيفَتِ مِنْهَا قُلُوبُهُمْ ④

پس کله چې راغی دغه (موسی) هغه (اور) ته؛ غږ وکړ شو داسې چې برکتناک کړی شوی دی هغه چې په دغه اور کې دی، او هغه چې چاپېر دی له دغه (اوره)، او (غږ وکړ شو چې) پاکي ده الله ته چې رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر: کله چې موسی علیه السلام هلته ورسېد؛ دغه خبره ورته معلومه شوه، چې دغه دنیوي اور نه دی، بلکه غیبی او نورانی اور دی، چې په هغه کې د الله تعالی د انوارو آثار څرگندیري (راښکاره کیري)، بڼایي چې دغه به هم دا وي چې په حدیث کې د هغه په نسبت فرمایلي شوي دي: «حجابه النار»، یا «حجابه النور»، بیا پرې غږ وشو: «أَنْ يُورِكَ مِنْ فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا» یعنی د ځمکې دغه ټوټه مبارکه ده، او په دغه اور کې چې کومه تجلی ده؛ هغه هم مبارکه ده، او دده په منځ او شاوخوا کې کوم ذوات چې دي؛ هغوی ګرد مقدس دي، مثلاً پر بڼې، یا پخپله موسی علیه السلام، هغه ګرد سره مبارک دي، دغه یې اغلباً د موسی علیه السلام د مانوس ګرځولو او د اعزاز او اکرام لپاره فرمایلي دي.

يُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٩﴾

ای موسی! شان دا دی چې زه یم الله بنه غالب قوی (په انفاذ د احکامو) بنه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوم).

تفسیر: یعنی په دغه وخت کې له تا سره زه پخپله غږېدونکی یم.

وَأَلْقَ عَصَاكَ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ

او غورځوه همسا خپله (نو یې وغورځوله)، پس کله چې ولیدله (موسی) هغه (همسا) چې خوځېدله؛ گواکې دغه (همسا) یو نری سپین ځغاستونکی مار دی.

تفسیر: بنایي په ابتداء کې به نری وي، یا به د حرکت د سرعت لامله دغه تشبیه ورکړی شوي وي، نه د جثې د صغارت لامله.

وَلِي مُدْرِرًا لَمْ يَعْقِبْ يُوسَىٰ لِأَخْفَىٰ أَنِّي لَا إِنِّي كَافٍ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ ﴿٢٠﴾

نو مخ یې ترې وگرځاوه په شاتلونکي، او راونه گډرځېده بېرته، (نو بیا غږ ورته وشو) ای موسی! مه ویرېره (له دې ماره)، بېشکه زه چې یم نه ویرېرې په نزد ځما مرسلان (پیغمبران - له هیڅ شي نه).

تفسیر: یعنی مرسلانو ته نه دي لایق چې وروسته ځمونږ د قرب دربار در سپېدلو څخه له همسا یا ماریا د بل کوم مخلوق څخه وویرېرې، په دغه مقام کې بنایي چې د دوی زړونو ته انتهایي سکون او طمأنینت حاصل شي.

تنبیه: دغه طبعي خوف دی، چې د نبوت سره څه منافات نه لري.

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلْ حِسَابَهُ سُوًّا فَاَرِنِيْ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ﴿٢١﴾

لیکن هغه څوک چې ظلم یې کړی وي (په ځان خپل) بیا بدل راوړي نیکي وروسته له بدې (چې په صدق سره ثابت شي)؛ پس بېشکه زه بنه بڅبونکی یم (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی یم.

تفسیر: دغه منقطع استثناء ده، یعنی وروسته له دې نه چې د الله تعالی قرب ته ورسېدې؛ تاته هیڅ وېره او اندېښنه نه ده په کار، خوف او اندېښنه یواځې هغه چاته په کار ده چې کومه گناه یا خطا یا تقصیر یې کړی وي، چې د هغه په نسبت هم ځمونږ په دربار کې داسې قاعده شته، چې وروسته له گناه که کوم سړی په صدق او اخلاص سره توبه وباسي، او خپل اعمال او احوال اصلاح او درست کړي، او د نېکیو او حسناتو په وسیله خپله بدې او سیئات محو او ورک کړي؛ نو الله تعالی یې پخپل رحمت سره معافوونکی دی.

وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجَ بَيْضًا مِّنْ عَيْرٍ سُوًّا فَاَرِنِيْ تَسْعَ اَيْتٍ اِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فَاسِقِيْنَ ﴿٢٢﴾

او نېبسه لاس خپل په گډرېوان خپل کې؛ نو وبه وځي (په خلاف د طبعي لون خپل) تک سپين بې له کومه عيبه (او مرض، پس سره له دې دواړو معجزو چې حساب دي) په نهو معجزو ستا کې (ورشه) طرف د فرعون ته او قوم د ده ته، بېشکه دوی دي یو قوم فاسقان (تونکي له فرمان).

تفسیر: د دغو معجزاتو بیان د «بني اسرائيل» په سورت کې د ﴿وَلَقَدْ اَتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ اَيْتٍ بَيِّنَاتٍ مِّنْ رَبِّ اِسْرَائِيْلَ اِنَّا هُمْ﴾ الآية - آیت لاندې لیکلی شوی دی، هلته دې ولوستل شي!

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿۱۹﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا
فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿۲۰﴾

پس کله چې راغلل (فرعون او فرعونيانو ته) آیتونه (معجزې د قدرت) ځمونې ښکاره روښانې؛ نو وویل دوی چې: دغه سحر (کوډې) دی ښکاره. او منکران شول دوی په دغو (آیتونو)، حال دا چې یقین کړی وو په دغو معجزاتو نفسونو د دوی (چې حق او له جانبه د الله دي، لیکن انکار ترې وکړ دوی) له جهته د ظلم او سرکښۍ، پس وگوره څرنگه وو عاقبت (آخره خاتمه) د مفسدانو (من الغرق والحرق).

تفسیر: یعنی کله چې وقتاً فوقتاً د دوی د سترگو د خلاصولو لپاره هغه معجزې ورسودلې کېدې؛ نو دوی به ویل چې: دغه گردې کوډې او جادو دی، حال دا چې د دوی په زړونو کې په یقیني ډول سره دغه خبرې ځای نیولې وو، چې موسی علیه السلام رښتین دی، او دغه معجزې چې رانښيي یقیناً د الله تعالی د قدرت دلائل دي، سحر، جادو، شعبده، نظر بندي او بل کوم باطل شی نه دی، او تش د بې انصافی، غرور او تکبر لامله عمداً او د خپل ضمیر په خلاف د حق تکذیب او له صدق څخه دوی انکار کاوه، بیا نو څه وشو؟، خو ورځې وروسته له دې نه دغه خبره ورمعلومه شوه چې د داسې ضد کوونکیو معاندانو مفسدانو انجام او عاقبت څه کیږي؟ دوی ټول د قلمز د بحیرې د امواجو یوه گوله شول، او هیڅ یوه ته یې گور او کفن هم نه شو ورپه برخه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا وَقَالَ الْإِحْمَدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلْنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۵﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ داود ته او سلیمان ته یو خاص علم، او وویل دواړو چې: ټولې ټناوې ستاینې (صفتونه) دي الله ته، هغه چې مشرتیا (فضیلت) یې را کړی دی مونږ ته پر ډېرو له (هغو) بندگانو خپلو چې مؤمنان دي.

تفسیر: سلیمان د داود علیهما السلام ځوی وو، دغه پلار او ځوی ته هر یوه ته الله تعالی علم ورعطاء کړی وو، شرايع، احکام، د سیاست اصول، حکومت چلول او نور گرد علوم د دې لفظ لاندې داخل شول، هغه علم چې الله تعالی داود او سلیمان علیهما السلام ته ورکړی وو؛ د هغه اثر دا وو چې دوی د الله تعالی د انعاماتو شکر اداء کاوه، د الله تعالی د کوم نعمت شکر اداء کول د هغه اصلي نعمت څخه لوی نعمت دی.

«پر ډېرو» یې ځکه وفرمایل؛ چې ډېرو بندگانو ته الله تعالی پر دوی فضیلت ورکړی دی، پاتې شو پر گړدو مخلوقاتو کلي فضیلت لرل؛ نو دغه انعام او اکرام په گړدو انسانانو کې ځمونږ سید الکونین خاتم المرسلین فخر الأولین والآخرین محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته په برخه شوی دی، اللهم صل وسلم وبارک علیه وعلی آله وأصحابه أجمعین.

وَوَرَّثَ سُلَيْمَانَ دَاوُدَ

او میراث واخیست سلیمان (نبوت، علم، سلطنت) له داود څخه (له نوره اولاده یې).

تفسیر: یعنی د داود علیه السلام په ځامنو کې د ده اصلي ولي عهد او خلیفه سلیمان علیه السلام شو، چې د ده په مبارک ذات کې الله تعالی نبوت او سلطنت دواړه جمع کړي وو، او داسې مملکت او حکومت یې ورعطاء کړی وو، چې له ده څخه وړاندې او وروسته د بل چا په برخه کې داسې یو صوري او معنوي، ظاهري او باطني عظمت او شوکت نه دی جمع شوی، انسانان، پیریان، طیور، هوا، او نور ټول ورته مسخر شوي وو، لکه چې د «سبأ» په سورت کې راځي.

وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عَلِمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ

او وویل (سُلیمان) ای خلقو! ښوولې شوي دي مونږ ته خبرې د الوتونکیو مرغانو.

تفسیر: له دغې خبرې څخه انکار کواکې د بداهت څخه د انکار په منزلت دی چې طیور او پرندگان کومې خبرې او چرپر چې کوي، په هغه کې تر یوه حده پورې د افهام او تفهیم شان موندلی کېږي، یو مرغه څه وخت چې خپله جوړه ځان ته رابولي، یا د دانې ور کولو لپاره خپلو نورو ملګرو ته هم خبر ور کوي؛ په دغو ګردو حالاتو کې د ده بولي، لهجه او غږ بدل له سره یو شان نه دي، لکه چې د طیورو مخاطبین او سامعین دغه فرق او توپیر په ښه شان سره محسوسولی شي، نو له دې نه مونږ پوهېدی شو، چې د نورو احوالو او ضروریاتو په وخت کې هم د دوی په دغو چوپندلو کې اګر که مونږ ته ډېر متشابه او متقارب هم راښکاره شي، کوم داسې لطیف او خفیف تفاوت او توپیر به ضرور وي، چې پر هغه باندې به دوی پخپلو منځونو کې سره پوهیږي.

د حیواناتو لپاره د جزئي ادراکاتو حصول خو لا له پخوا څخه مسلم دی، لیکن د اروپا جدید تحقیقات اوس د حیواناتو عاقلیت د آدمیت تر سرحد پورې قریب کړی دی، تر دې چې د حیواناتو د بولی (وینا) د «ابجدو» په تیارولو پسې هم لګیدلي دي.

لوی قرآن خبر را کړی دی چې: «هر شی د خپل رب تسبیح او تحمید کوي، لیکن تاسې پرې نه پوهېږئ، او هر الوتونکی خپل د صلوات او تسبیح څخه واقف دی»، په صحیحو احادیثو کې د حیواناتو تکلم بلکه د محضو جماداتو خبرې کول او تسبیح ویل ثابت دي.

وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ

او را کړی شوي دي مونږ ته له هر څیز څخه (چې انبیاوو او باچایانو ته ور کاوه شي).

تفسیر: یعنې د داسې عظیم الشان سلطنت او نبوت لپاره هغه اشیاء، لوازم او سامان چې په کار دي؛ هغه ګرد یې راعطاء کړه.

إِنَّ هَذَا هُوَ الْفَضْلُ الْمُبِينُ ۝ وَحُجْرَ السُّلَيْمَانَ جُودًا مِنْ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ فَمَنْ يُوْرِعُونَ ۝

بېشکه دغه (عطاء) خامخا همدغه فضل فضیلت دی ښکاره. او جمع کړی شوې لپاره د سُلیمان لښکرې د ده، له پیریانو او (له) انسانانو او (له) مرغانو، بیا به د دوی ډلې ټولې کېدلې (په ترتیب سره).

تفسیر: هر کله به چې سُلیمان علیه السلام کوم طرف ته تلو؛ نو د انسانانو، پیریانو او د طیورو د درې واړو اقسامو لښکر به یې له خپله ځانه سره حسب الضرورت او مصلحت بوتلو، او د دوی په دغو افواجو کې به یو ځانته نظم نسق او انضباط قائم وو، مثلاً وروستني افواج به سره له خپلو ګړندي تلو یا الوتلو خپلو له پوښنیو افواجو څخه نشو وړاندې کېدی، او نه به هیڅ یو لښکري فرد داسې کولی شو، چې خپله پیره یا وظیفه په خپل سر خوشې کړي، او چېرې لارې شي، لکه چې نن ورځ په بري، بحري او فضايي قواوو کې پوره نظم، نسق او د عمل اشتراک لیدل کېږي.

حَتَّىٰ إِذَا تَوَّأَعَلَىٰ وَادِ السَّمَلِ

تر هغه پورې چې راغلل دوی پر کنده د میږیو،

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام له خپل لاو لښکر سره له داسې یو میدان څخه تېرېده، چې هلته د میریانو ډېره لویه ودانې وه. تنبیه: په کوم ځای کې چې ډېر میریان سره راټول شي، او هلته په خپل ذوق او سلیقه کورونه جوړ کړي؛ هغه ته په عربي ژبه «قرية النمل» وايي، یعنی «د میریانو کلی»، مفسرانو په مختلفو بلادو کې د داسې میدانونو او بیدیاگانو نښه او پته لگولې ده، چې هلته د میریانو خورا زیات کورونه او کلي شته، چې د دغو له منځه پر یوه باندي حسب الاتفاق د سلیمان علیه السلام کتر شوی وو.

قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسْكِنَكُمْ لَا يَحْطَبْتُمْ سُلَيْمَانَ وَجُودَةٌ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۱۹﴾

نو وویل یوه میری (چې مشر وو پر نورو): ای میریو! ننوځئ ټول مساکنو - سوږو خپلو ته چې مات او چیت پیت مونه کړي هر ورو تاسې سلیمان او لښکر د ده، حال دا چې دوی به نه وي پوه (د تاسې له دې پایمالېدو نه).

تفسیر: یعنی سلیماني لښکر خو داسې نه دی چې عمداً او په قصد سره تاسې وژني، هو! امکان لري چې د لاعلمی او ناپوهی په سبب پایمال شي، شاه صاحب لیکي: «د میری غر هیڅ یو انسان نشي اورېدی، خو د سلیمان علیه السلام غوږ ته د دوی خبرې ورسېدې، او دوی له هغو څخه معلومات حاصل کړل»، نو دا د هغوی معجزه شوه.

تنبیه: د حیواناتو علماوو له کلونو کلونو راهیسې کومې تجربې چې کړي دي؛ له هغوی څخه دا راڅرگندېږي، چې دغه خوار او حقیر ساکنس (ذي روح) او خوځنده (حشره) هم پخپل اجتماعي حیات، سیاسي نظام کې ډېر زیات له انساني خویونو سره قریب واقع شوی دی، او د دغو امورو اداره په ډېر عجیب او غریب ډول سره کوي، د انسانانو په شان میریان هم د کورنیو او تېرو او قبائلو خاوندان دي، په دوی کې هم د تعاون او خواخوږی جذبات شته، د دوی د اعمالو تقسیم او د حکومت نظام د انساني اداراتو سره ډېر قریب او متشابه لیدل کېږي.

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿۲۰﴾

پس تبسم وکړ (سلیمان) په دغه حال کې چې خندا کوونکی وو (ورپسې تعجباً او سروراً) له وینا د هغه میری، او وویل سلیمان: ای ربه ځما! الهام وکړه ماته (را په برخه کړه) دا چې شکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور پلار ځما، او بل دا چې وکړم زه عمل نېک چې (په فضل خپل سره) خوښوي ته هغه، او نښاسه ما (او یو ځای کړه ما) په رحمت خپل سره په (هغو) بندگانو خپلو کې چې صالحان شوي دي.

تفسیر: کله چې سلیمان علیه السلام د هغه میری پر خبره وپوهېده؛ متعجب شو، او د سرور او نشاط له فرطه یې د شکر د اداء کولو جذبه په جوش راغله، او وویل سلیمان: ای ربه ځما! الهام وکړه، را په برخه کړه دا چې شکر وکړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما او پر مور او پلار ځما او بل دا چې وکړم زه عمل نېک، چې پخپل فضل سره خوښوي ته هغه، او نه باسه او یو ځای مې کړه په رحمت خپل سره په هغو بندگانو کې چې صالحان دي.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَأَأْرَىٰ أَلْهَدُ هَدَاهُمْ كَأَن كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ ﴿۲۱﴾

او لټونه یې وکړه د مرغانو (او هدهد یې ونه مونده)؛ نو ویې ویل: څه مانع دی ما لره چې نه وینم زه هدهد، بلکه دی هدهد له غائب شویو (د دې ټولي څخه چې یې نه وینم).

تفسیر: بناء پر کوم ضرورت سلیمان علیه السلام د الوتونکیو افواجو حاضرې واخیسته؛ هدهد د ده په نظر کې رانغی، نو ځکه یې وفرمایل: دا څه خبره ده چې زه هدهد نه وینم؟ آیا د دغو الوتونکیو افواجو په منځ کې پټ دی او زه یې نه وینم؟ یا په واقع سره غیر حاضر دی؟.

تنبيه: له طیور و څخه سلیمان علیه السلام مختلف اعمال اخیستل، مثلاً په هوایي سفرونو کې به دوی مأمور وو، چې د سلیمان علیه السلام په سر داسې والوڅي، چې د دوی پر تخت سیوری ولوېږي، عند الضرورت د اوبو او د نورو ضروریاتو سراغ او پته ولگوي، خطوط او فرامین له یوه ځایه بل ځای ته ورسوي، په دغه وخت کې امکان لري چې هدهد ته به کوم یو خاص ضرورت وروړاندې شوی وي، او دی به د هغه لامله غیر حاضر شوی وي.

لَا عَذَابَ لَهُمْ وَلَا أَشْدِيدًا أُولَٰئِكَ هُمُ الَّذِينَ يُسَلِّطُونَ مُبِينًا ﴿۲۷﴾

خامخا عذاب به ورکړم زه هر وروږده ته عذاب سخت، یا خامخا ذبح به کړم زه دی، یا به خامخا راوړي دی ماته برهان دلیل ښکاره (په غیاب خپل چې له دې وجې نه غایب وم).
تفسیر: یعنی خپل د غیر حاضرې کوم واضح او ښکاره دلیل راوړاندې کړي.

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطَّتْ بِمَا لَمْ يُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ بِنَبَأٍ يَقِينٍ ﴿۲۸﴾

پس ځنا (تاخیر) وکړ هدهد نه ډېر (بلکه لږ ځنا یې وکړ او ژر راغی) پس وویل (هدهد په جواب د سلیمان کې) احاطه وکړه ما په هغه څیز (او پوره پرې خبر شوی یم) چې نه ده احاطه کړې تا (او نه یې پرې خبر) په هغه باندې، او راغلی یم زه تاته له سبا څخه په خبرې تحقیقي یقیني سره.

تفسیر: سلیمان علیه السلام ته د هغه ملک احوال په مفصل ډول سره نه وو رسېدلی، اوس ورورسېد، «سبأ» د یوه قوم نوم دی، چې د هغوی ملک په عربستان کې د یمن په اطرافو کې وو (موضح القرآن)، ګواکې د هدهد په وسیله الله تعالی دغه تنبیه وفرمایله، چې د ډېرو لویو لویو انسانانو علم هم له سره نشي محیط کېدی، وګورئ چې د هغه نبي په شان چې پخپله الله تعالی داسې فرمایلي وو ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ آدُودًا سُلَيْمًا عَلِيمًا﴾ هغه ته د یوې جزئې اطلاع هدهد ورسوي.

إِنِّي وَجَدتُ امْرَأَةً تَبْلُكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ

بېشکه چې ما وموندله یوه ښځه چې باچاهي یې کوله پر دغه (اهل د سبأ) او ورکړی شوي دي دغې (ښځې) ته له هر څیز څخه (چې باچایانو ته ورکولی شي).

تفسیر: په هر شي کې مال، اسباب، فوج، اسلحه، حسن، جمال ګرد شيان راغلل.

وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿۲۹﴾

او دی دې ته تخت ډېر لوی.

تفسیر: یعنی د دې ملک د ملکې تخت داسې مکلف، مرصع او ډېر قیمتدار دی، چې د دنیا هیڅ یوه له باچاهانو سره هغسې تخت نشته، مفسرینو د دغې ملکې نوم «بلقیس» لیکلی دی، والله أعلم.

وَجَدْتُهُمْ قَوْمًا يَسْبُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَزَيْنَ الْأُمِّ الشَّيْطَانِ أَعْمَاءُ لَمْ يَصَدِّقُوا عَنْ السَّبِيلِ
فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ﴿۲۷﴾

ومې موندله دغه بنځه او قوم د دې چې سجده کوي دوی لمر ته بې له الله، او بڼایسته کړي دي دوی ته شیطان عملونه د دوی، پس منع کړي دي (شیطان) دوی له سمې صافې لارې، پس دوی نه مومي سمه صافه لاره.

تفسیر: یعنی هغه قوم مشرکان او د لمر عابدان دي، او شیطان دوی له لارې څخه ایستلي دي، او د شرک رسوم او اطوار د دوی په نظرونو کې بڼایسته و رڅرگند (ورښکاره) شوي دي، نو ځکه دوی د هدایت لاره نشي موندلی، همدې پخپلې دغې وینا سره گواکې سلیمان علیه السلام ته ترغیب ورکړ، چې د دغه قوم پر خلاف جهاد وکړي.

الَّذِينَ يُخْرِجُ الْغَبَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ بِالْخَفُونِ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿۲۸﴾

ولې دوی نه کوي سجده الله ته؟ هغه (الله) چې راوباسي (ښکاره کوي) پټ څیزونه چې په اسمانونو کې دي، او په ځمکه کې دي، او (هغه الله) چې ور معلوم دی هر هغه څیز هم چې پټوی یې تاسې (په زړونو خپلو کې)، او هر هغه څیز چې ښکاروی یې تاسې (په ژبو خپلو کې).

تفسیر: غالباً د دغه همدې د کلام تتمه ده، معلومېږي چې حیوانات فطرتاً د خپل خالق د صحیح معرفت لرونکي دي، یا د خرق عادت په ډول همدغه یوه همدغه ته دغسې تفصیلي معرفت ور عطاء کړی شوی وو، هو! که الله تعالی اراده وفرمایي؛ نو دغسې معرفت په یوه وچ لړکي کې هم پیدا کولی شي.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿۲۹﴾

الله هغه ذات دی (چې) نشته هیڅ لایق د عبادت مگر یواځی همدی دی، چې رب د عرش ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنی دده د عظیم عرش سره د بلقیس تخت څه مناسبت لري؟.

قَالَ سَنْظُرُ أَصْدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿۳۰﴾

نو وویل (سلیمان) ژر به وگورو آیا رښتیا ويلي دي تا (ای همدغه! دغه خبره کې) یا که ته یې له دروغ و یونکیو.

تفسیر: یعنی زه ستا د دروغو امتحان اخلم، (بیا سلیمان یو مکتوب ولیکه، او همدغه ته یې وویل):

إِذْ هَبَّ بِكَيْبِي هَذَا فَأَلَقَهُ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّى عَنْهُمْ فَأَنْظُرُوا إِذْ يَرْجِعُونَ ﴿۳۱﴾

یوسه ته (ای همدغه!) لیک څما دغه پس وغورځوه هغه (لیک) دوی ته، بیا مخ جار باسه له دوی (او پټ نژدې ورته ودرېره) پس وگوره (له ورايه) چې په څه ځواب رجوع کوي دوی؟.

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام یو خط ولیکه، او همدغه ته یې ورکړ، چې د «سبأ» ملکې ته یې ورسوي، او جواب یې بېرته راوړي، او ورته ويلي: څه وخت چې خط دې وررسوه؛ بڼایي چې بیا ترې یوې خوا ته پر څنګ شې، ځکه چې د قاصد مخامخ درېدل د سلطنت له آدابه سره څه تناسب نه لري.

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْاِئِنِّي الْفَرِيقَ إِلَى كِتَابٍ كَرِيمٍ ﴿۱۹﴾ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ

ووویل (بلقیس) چې ای اشرافو! بېشکه زه چې یم راغورځولی شوی دی ماته یو لیک عزتناک. بېشکه دغه (لیک) د سلیمان (له طرفه راغلی) دی.

تفسیر: بلقیس د دغه خط د لوستلو په اثر خپل مشران او درباریان راټول کړل، او دوی ته یې ووویل چې: «ای ځما مشرانو! ماته داسې یو عجیب خط په دغه عجیبه طریقه رارسېدلی دی، چې د یوه معزز او محترم باچا سلیمان علیه السلام له طرفه راغلی دی، غالباً دوی به د سلیمان علیه السلام اسم او د ده د بې مثاله حکومت او شوکت اشتهار پخوا له دې نه اورېدلی وي.»

وَأِنَّهُ يَسْمُو اللّٰهَ الرَّحْمٰنَ الرَّحِیْمَ ﴿۲۰﴾

او بېشکه (مضمون د دې لیک دا دی چې شروع) په نامه د الله چې خورا مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: هم هغسې چې دلته دغه «تسمیه» د دغه قرآني آیت جزء دی، د قرآنکریم په نورو ځایونو کې هم ځان ته یو مستقل قرآني آیت دی، د تسمیې لوستل په اول د هر سورت کې یو ضروري امر دی، د حنیانو په مذهب لکه چې پاس مو ولیکل «تسمیه شریفه» د عظیم الشأن قرآن یو ځان ته مستقل او جلا مبارک آیت دی، چې لپاره د تبرک او فضل د قرآني سورتونو د هر سورت په اول کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په امر لیکلې شوي دي، د امام شافعي او امام احمد بن حنبل رحمهما الله په مذهب برسېره په دې چې تسمیه شریفه د فاتحې شریفې د سورت اوله برخه او جزء دی؛ په نورو قرآني سورتونو کې هم پرته (علاوه) د توبې له سورتو داخله ده.

الْأَعْلُوْا عَلٰی وَاَتُوْنِ سُلَيْمٰنَ ﴿۲۱﴾

(مقصد ځما دا دی) چې لویي (او کبر) مه کوئ تاسې پر ما او راځئ تاسې ماته مسلمانان غاړه ایښودونکي (الله ته).

تفسیر: داسې جامع مختصر او له عظمته ډک خط به ممکن دی چې ډېر لږو باچاهانو په دنیا کې بل کوم باچا ته لیکلی وي، مطلب یې دا دی چې: «ځما په مقابل کې زور آزمویل هیڅ فائده نه دررسوي، ستاسې خیر په همدې کې دی چې اسلام ومنئ!، او ځما احکامو ته غاړه کېږدئ!، او د انسانانو په شان په سمو ګوتو ماته راشئ! ځکه چې ستاسې لویي، تکبر او ځان مشر ګڼل ځما په مقابل کې بې فائده دي.»

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوْاِ فِتْوٰی فِیْ أَمْرِیْ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتّٰی تَشْهَدُوْا ﴿۲۲﴾

ووویل (بلقیس) چې ای اشرافو! فتوی (مشوره) را کړئ تاسې ماته په دغه کار ځما کې، نه یم زه فیصله کوونکی د کوم کار تر هغه پورې چې حاضر شئ تاسې ماته (مشوره را کړئ!).

تفسیر: یعنې تاسې مشوره را کړئ! چې د هغه ځواب په څه مضمون سره ولیکل شي، او بالمقابل یې څه اقدامات او چارې وکړي شي؟ لکه چې تاسې ته معلوم دي د کومې لویې معاملې (قطعي) فیصله یې د تاسې له پوښتنې او مشورې څخه نه کوم.

قَالَ اِنَّ اَوْلَآئِقَوْمِيْٓ اُولُوْاۤ اَبَاسٍ شَدِيْدِيْنَ وَالْاَمْرُ اِلَيْكَ فَاَنْظُرِيْ مَاذَا تَأْمُرِيْنَ ﴿۳۷﴾

وویل دغو (اشرافو) چې مونږ خاوندان د قوت زور یو، او خاوندان د جنگ سخت یو، او امر (حکم، اختیار) تاته دی، پس وگوره (ای ملکې!) چې د څه شي امر (حکم) کوي ته (پر مونږ باندې چې ویې منو!).

تفسیر: یعنی له مونږه سره د زور او طاقت او د حربې لوازمو او سامانونو هیڅ تقلیل او کمی نشته، او نه د کوم باچا له ویرولو څخه مونږ ډار یرو، که ستا حکم صادر شي؛ نو مونږ له سلیمان علیه السلام سره جنگ ته تیار یو، برسېره په دې ته خپلواکه او خپله مختاره یې، سره له غوره پوهه او چرته (خیاله) مونږ ته هر هغه حکم چې مناسب یې گڼي؛ رایې کړه! ځکه چې ځمونږ غاړې ستاسې د هر حکم په مقابل کې ښکته دي، معلومیږي چې د درباریانو فکر او رایه د جنگ کولو په لوري وه، مگر ملکې په جنگ کولو کې تعجیل مناسب ونه گانه، او یو بین البین داسې معتدل صورت یې غوره کړ، چې د هغه ذکر اوس راځي:

قَالَتْ اِنَّ الْمُلُوْكَ اِذَا دَخَلُوْا قَرْيَةً اَفْسَدُوْهَا وَجَعَلُوْا اَعْرَآةَ اَهْلِهَا اِذْلَةً، وَكَذٰلِكَ يَفْعَلُوْنَ ﴿۳۸﴾
وَ اِنِّيْ مُرْسِلَةٌ اِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنظُرْهُ لِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُوْنَ ﴿۳۹﴾

نو وویل (بلقیس چې په جنگ کې خیر نشته)، بېشکه باچاهان هر کله چې ننوځي په کوم کلي (ښار) کې (په غلبه او قهر)؛ خرابوي دوی هغه (ښار)، او گړځوي دغه (باچاهان) عزیزان (مشران) د اهل د هغه ذلیلان (سپک بندیان)، او همداسې (چې ومې ویل) دوی کوي. او بېشکه زه لېرونکی یم دوی ته (قاصد) سره له هدیه (پېشکشی)، پس بیا زه کتونکی یم چې په څه حال بېرته راځي دغه لېرلي شوي (چې قبلوي دغه پېشکشي یا یې بېرته رالېږي).

تفسیر: معلومیږي چې د خط د مضمون له عظمته او شوکت او له نورو قرائنو، اماراتو او آثارو څخه بلقیس متیقنه شوه، چې زه پر دغه باچا بری نشم موندلی، او اقلاد د دغې خبرې قوي احتمال د دې په زړه کې پیدا شوی وو، چې د داسې لویو شان او شوکت لرونکیو باچاهانو سره جنگېدل د لوبو او ټوکو خبره نه ده، که دی غالب شو، لکه چې د ده د بري قوي امکانات شته؛ نو د نورو ملو کو او سلاطینو له عمومي عادتو سره موافق به دغه ځما گړد ښارونه سره لاندې باندې کړي، او داسې یو لوی انقلاب به ونښلي چې په هغه کې به مشران، کشران، عزت لرونکي خلق به بې عزته کيږي، او ډېر انسانان به خواران او ذلیلان کيږي، لهذا ځما په فکر خو ښه داسې رابنکاري چې مونږ په جنگېدلو کې جلتی او تلوار ونه کړو، بلکه لازم دي چې د مقابل جانب قوت، قدرت، طبعي رجحانات، او د حکومت نوعیت څخه معلومات حاصل کړو، او په دې باندې ښه ځان خبر کړو، چې هغوی په رښتیا سره څه شی له مونږ څخه غواړي؟ که مونږ څه تحائف او هدايات ورولیږو، او دغه راتلونکی مصیبت د هغو په وسیله له خپله ځانه لرې وساتو؛ نو ډېر به ښه شي، که نه په دغه ذریعه مونږ ته لږ څه د دوی وضعیت او رویه راڅرگندیږي (ښکاره کيږي)، خو بیا مونږ له هغه سره مناسب رویه او لاره ځان ته غوره کړو.

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنُ قَالَ اَتُّدْوَنَ بِسَالٍ فَمَا اَتٰنِيَ اللهُ خَيْرًا مِّمَّا اَنْتُمْ بِلِ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُوْنَ ﴿۴۰﴾ اِرْجِعِ
اِلَيْهِمْ فَلَنَا تِيْبَتَهُمْ بِجُنُوْدٍ اَلْقَبَلِ لَهُمْ بِهَا وَنَخْرَجَهُمْ مِنْهَا اِذْلَةً وَهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿۴۱﴾

پس کله چې راغی (قاصد د بلقیس) سلیمان ته؛ نو وویل (سلیمان آیا مددگاري کوي تاسې له ما سره په مال سره، پس هغه خیز چې را کړی دی ماته الله (له نبوت، علم، سلطنت) خیر ډېره غوره

دی له هغه خیزه څخه چې در کړی دی (الله) تاسې ته، بلکه تاسې په دغه هدیه (بېشکشی) خپلې خوشالېږئ. بېرته ورشه دوی ته (ای قاصده چې راشي ماته ! که نه) پس خامخا ور به شو مونږ دوی ته سره له (داسې زورور) لښکر، چې نه وي هیڅ طاقت د مقابلې دوی ته له هغو لښکرو سره، او خامخا و به باسو هر و مرو دوی له دغه (بنار د سبا څخه) په دې حال کې چې بې عزته بې حرمته وي، او دوی به خوار او سپک وي.

تفسیر: یعنی دغه تحفې او هدایا دې تاسو ته در مبارک وي، چې په ورکولو یې تفاخر کوئ، او په اخیستو یې په تکبر د اموالو سره خوشالېږئ، آیا ستاسې په فکر او اټکل کې زه تش یو دنیوي باچا در غلم؟ چې د مال او متاع مطامع ماته راوړاندې کوئ؟ تاسې ته دې معلوم وي؛ هغه روحاني دولت او مال، حکومت او دولت چې الله تعالی راعطاء کړی دی؛ هغه ستاسې له دغه ملک او دولت څخه ډېر اعلی او اولی دی، زه ستاسو دغو هدیو او تحائفو ته هیڅ اهمیت نه ورکوم، یعنی بېرته ورشه ای قاصده ! بلقیس او قوم ته یې ووايه چې: را دې شي ټول مسلمانان غاړې ایښودونکي، او که رانغلل دوی پس ربه ولو مونږ خامخا د دوی جنگ او مقابلې ته داسې لښکرې چې له جهته د ډېروالي او قوت نه دی هیڅ طاقت د مقاومت (ودرېدو) د دوی له هغو لښکرو سره، او هر و مرو (خامخا) و به باسو او و به شړو مونږ خامخا دوی له دغه بنار د سبا څخه په دې حال کې چې بې عزته او بې حرمته به وي.

قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿۱۹﴾

ووویل (سُلیمان) ای (خما د دربار) اشرافو ! کوم یو له تاسې به راوړي ماته تخت د دې (بلقیسې) پخوا له هغه چې راځي دوی ماته مسلمانان (غاړه ایښودونکي الله ته).

تفسیر: دغه سفیر بېرته لاړ، او د جنگ پیغام یې ورورسوه، بلقیس متیقنه شوه چې دغه کوم معمولي باچا نه دی، د ده زور او قوت د الله تعالی په زور او قوت سره دی، له جدال څخه به هیڅ یوه ښه او فائده په لاس رانه شي، او نه د داسې باچا په مقابل کې له چل، فریب څخه څه کار اخیستل کېږي، بالاخر د اطاعت او انقیاد په غرض د ډېرو ساز او سامان او لاو لښکر سره د سُلیمان علیه السلام په حضور د تشرف په مقصد رهي (روانه) شوه، کله چې بلقیس د شام سرحداتو ته ورنژدې شوه، سُلیمان علیه السلام خپلو درباریانو ته وفرمایل چې: آیا داسې یو څوک شته چې د بلقیس شاهي تخت د دې د راتللو د مخه حاضر کړي؟.

تنبیه: له «قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ» څخه معلوم شو، چې پخوا له اسلامه او انقیاده د حربې مال مباح دی.

قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿۲۰﴾

ووویل یو زورور سخت قوي له (قومه د) پیریانو چې: زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا د هغه چې پاڅېږي ته (ای نبی الله) له دغه ځایه خپله، او بېشکه زه پر دغه (راوړلو) د دې (تخت) خامخا قوي (زورور معتبر) امانتگر یم (چې نه کوم خیانت په جواهر و د ده کې).

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام دربار به هره ورځ تر یو ټاکلي (مقرر کړي) وخت پورې دوام درلود (لرلو)، مطلب یې دا دی چې «پخوا له دې نه چې تاسې له خپله درباره پاڅېږئ؛ زه به دغه شاهي تخت در حاضر کړی شم»، مگر په دغه کې هم لږ څه ځنډ (تأخیر) واقع کېده، او سُلیمان علیه السلام غوښته چې له دې نه مخکې د دې تخت را حاضر کړي شي.

قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ

وویل هغه (سړي) چې د ده سره یو علم وو له کتابه (منزله یعنی اسم الأعظم) زه به راوړم تاته دا (تخت) پخوا له هغه چې بیا راگرځي تاته سترگه ستا، (چې نیولې دې وي کوم شي ته).

تفسیر: راجح خو همدغه معلومېري چې دغه سړی د سلیمان علیه السلام صحابي او وزیر آصف بن برخیا رضي الله تعالى عنه دی، چې د سماوي کتابونو عالم او د الله تعالی د اسماوو او د کلامونو له تأثیراتو څخه واقف وو، عرض وکړ چې: زه د سترگو په یوه ربه کې د هغې تخت در حاضرولی شم، یعنی همدا چې تاسې چاته وگورئ پخوا له هغه چې تاسې خپلې سترگې له هغه څخه ځان ته واړوئ؛ زه به هغه تخت دلته پخوا له طرفه العين څخه در حاضر کړم.

فَلَمَّا رَأَاهُ مُسْتَقَرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ

نو کله چې ولید (سلیمان) دغه (تخت) قرار پروت په نزد د ده؛ نو ویې ویل: دغه (ژر راوړل د تخت) له فضله (احسانه) د رب ځما دی، لپاره د دې چې وازمويي ما چې آیا زه شکر کوم (پر نعمتونو د الله).

تفسیر: یعنی دغه په ظاهري اسبابو سره نه دی، د الله تعالی فضل دی چې ځما رفیق دغه درجې ته رسېدلی دی، چې ترې داسې کرامات ظاهريږي، او کله چې د ولي او بالخاصه د صحابي کرامت د هم هغه نبي معجزه او د ده د اتباع ثمره وي؛ نو ځکه پر سلیمان علیه السلام هم د هغه شکران عائد کېږي.

أَمْ الْكُفْرُ وَمَنْ شُكِرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَن لَّكُفْرَاتٍ مَّرِيئٌ غَنِيٌّ كَرِيمٌ ۝

یا ناشکري (کفران) کوم؟ او هر څوک چې شکر کوي؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شکر کوي خپل ځان ته (ځکه چې پرې د نعمتونو دوام او تزئید کېږي)، او هر چا چې ناشکري وکړه (کفران کوي)؛ نو بېشکه رب ځما غني بې پروا دی (له شکر او له هر څيزه) کرم والا (خېښتن - خاوند د سخاوت دی پر مستحقانو د انعام).

تفسیر: یعنی د شکر ایستلو نفع شاکر ته رسيږي، چې په دنیا او آخرت کې به مزید انعامات پرې مېذول کېږي، که ناشکري وکړي؛ نو الله ته به څه ضرر او نقصان ونه رسوي، ځکه چې الله تعالی د داسې شکر ایستلو څخه قطعاً بې پروا او بالذات کامل الصفات او منبع الکمالات دی، ځمونږ له کفرانه د ده په کمالیه صفاتو کې هېڅ نقص او کمی نه راځي، دغه هم د الله تعالی لطف او کرم دی، چې ناشکرانو ته سمدلاسه سزانه ورکوي، نو د داسې کریم ناشکري کوونکی سړی په انتهايي درجه بې حیا او احمق دی.

قَالَ نِكْرُوا لَهُ عَرْشَهَا نَنظُرْ أَتَهْتَبِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ۝

وویل (سلیمان) چې نا آشنا (او په بل شان او شکل کړئ) تاسې دغې (بلقيس) ته تخت د دې، چې وگورو چې آیا پیژني يې یا کېږي له هغو کسانو چې نه يې پېژني.

تفسیر: یعنی د تخت رنگ او وضعیت يې تبدیل کړ، او د هغه شکل او هیئت يې وگرځاوه، چې د هغه په لیدلو بلقيس په اسانۍ سره ونشي پوهېدی، په دې د بلقيس د عقل او فهم ازموینست او امتحان مقصود وو، چې د هدایت استعداد په دې کې تر کوم ځای پورې شته.

فَلَمَّا جَاءَتْ قَيْلَ أَهْلَكَدَا عَرُشُكَ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ

نو کله چې راغله (بلقیس تخت یې هلته ولید)، وویل شو (ورته) آیا همداسې دی تخت ستا؟ نو وویل (بلقیس) لکه چې دا هم هغه دی.

تفسیر: ویې نه ویل چې: هو! هم هغه دی، او نه یې بالکل نفي وکړه، څه یې چې حقیقت وو؛ هغه یې صاف صاف ظاهر کړ، چې تخت خو هم هغه دی، لیکن په اوصاف کې یې څه فرق او توپیر (تفاوت) راغلی دی، او کله چې دغه فرق دومره مهم او معتدبه نه دی؛ نو ځکه ویلی شي لکه چې هم هغه دی.

وَأُوْتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿۳۱﴾

او را کړې شوی وو مونږ ته علم (په وحدت د رحمان او نبوت د سلیمان) پخوا له دې (معجزې کله چې همدستایک راوړ)، او وو مونږ مسلمانان (غاړه ایښودونکي حکم ستا ته).

تفسیر: یعنی مونږ ته لا له پخوا څخه دغه خبره معلومه وه، چې سلیمان علیه السلام تش یو پاچا نه دی، بلکه ورسره د الله تعالی یو مقرب بنده هم دی، نو ځکه مونږ د اطاعت او تسلیم او انقیاد لپاره اختیار کړه.

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿۳۲﴾

او منع کړه (الله په توفیق خپل) دا له (عبادت د) هغه څیز چې وه دا چې عبادت یې کاوه غیر له الله، بېشکه چې دا وه (پخوا) له (هغه) قومه چې کافران وو.

تفسیر: یعنی الله تعالی، یا سلیمان علیه السلام د الله تعالی په حکم ملکه بلقیس د لمر او نورو شیانو له عبادت څخه ستنه (منع) کړه، چې په هغه کې دا سره د خپل قوم مبتلا وه، یا یې دا مطلب چې د سلیمان علیه السلام په خدمت کې د حاضر بدللو تر وخته پورې چې د اسلام اظهار یې په علانيه ډول سره نه وو کړی، د هغه سبب دا وو چې د باطلو معبودانو خیال او د کفارو صحبت او تقلید دا یې له داسې کولو څخه منع کړې وه، کله چې د نبی الله په ملاقات او زیارت مشرفه شوه؛ هغه ممانعت له منځه ورک شو، که نه د سلیمان علیه السلام د صداقت اجمالی علم دې ته لا له پخوا څخه حاصل وو.

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقِهَا قَالَتْ إِنَّهُ صَرْحٌ مُبَرَّدٌ
مِنْ قَوَارِيرَ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳۳﴾

وویلې شو دغې (بلقیس) ته چې: ننوځه دې بنکلې ته، پس کله چې ولیده (بلقیس) دا (بنیښه)؛ نو گمان یې پرې وکړ د ژورو اوبو، او پورته یې کړه (پاینځه) له دواړو پنډیو خپلو، نو وویل (سلیمان) بېشکه دغه (اوبه نه دي) یوه بنگله ده په ځمکه هواره ښویه (جوړه شوې) له بنیښو نه، وویل (بلقیس): ای ربه ځما! بېشکه ما ظلم کړی دی پر ځان خپل، او اسلام مې راوړی دی سره له سلیمان خاص (هغه) الله ته چې رب (پالونکی) د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی له اوبو څخه د پورې وتلو په نیت یې خپلې پاینځې پورته کړې، لکه چې عمومي قاعده ده، چې که د اوبو د ژوروالي اندازه په پوره ډول معلومه نه وي؛ نو له اوبو څخه پورې وتونکی رومی د خپلو پاینځو په پورته کولو شروع کوي.

سُلیمان علیه السلام پخپله سلام خانه کې ناست وو، چې هغه د تیرو (کتبو) په ځای په بنیښو فرش شوې وه، دغه صافې او پاکې بنیښې له لرې داسې ښکارېدې لکه چې د اوبو لوی حوض وي، او ممکن دي چې له دغو بنیښو لاندې به واقعي اوبه هم وي، یعنی حوض یې په بنیښو سره پټ کړی وي، دې په اوبو کې د گډېدلو لپاره خپل پښې لوڅې (برښوې) کړې، سُلیمان علیه السلام پرې غږ وکړ چې: دغه د بنیښې فرش دی اوبه نه دي، بلقیس ته خپل د عقل قصور او دده د عقل کمال ور معلوم شو، او په دغه باندې ښه وپوهېده، چې په دیانت هم پر هغو اسرارو چې دی پوهیږي؛ هغه هم صحیح دي، او دغه هم ورښکاره شوه چې پر هغو سازونو او سامونونو او وسائلو چې دغه قوم مغرور وو، او پرې نازېدل؛ دلته له هغه څخه ډېر سامونونه موجود وو، ځواکې سُلیمان علیه السلام دوی ته تنیبه ورکړه، چې د لمر او د ستوریو پر ځلېدلو غولېدل او هغوی ته د معبود نسبت ورکول همداسې دي، لکه چې انسان د بنیښې په ځلېدلو وغولېږي، او د اوبو ځمکان پرې وکړي.

کله چې ملکه بلقیس پر خپل قصور وپوهېده؛ نو وی یې ویل: ای ربه ځما! بېشکه ما ظلم کړی دی پر خپل ځان، او اسلام مې راوړی دی سره له سلیمان خاص هغه الله ته چې رب د عالمیانو دی، یعنی یا الله! زه ستا منونکی یم، او د سلیمان علیه السلام دین او طریقه اختیاروم، تر اوسه پورې مې پر خپل ځان باندې ډېر ظلم کړی دی، چې په شرک او کفر کې مبتلاوم، اوس له هغه څخه توبه کوم، او ستا د ربوبیت د دربار په طرف رجوع کوم!.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَيْنِ يَخْتَصِمُونَ ﴿۵۰﴾

او خامخا په تحقیق لېرلی وو مونږ ثمودیانو ته (قومي) ورور د دوی صالح (چې ووايه ثمودیانو ته) داسې چې عبادت کوئ تاسې خاص د الله، پس ناڅاپه دوی دوه فرقې وې (مؤمن او کافر) چې سره یې جگړې کولې.

تفسیر: یعنی یوه ایمان لرونکې او یوه منکره، لکه مکي والو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د راتګ په وخت کې پخپلو منځونو کې جگړې سره کولې، د ثمودیانو د جگړې لړ څه تفصیل د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع کې پر دغو آیتونو ﴿قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضِعُوا لِنَا أَن﴾ کې تېر شوی دی.

قَالَ لِقَوْمِهِمْ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ

تُرْحَمُونَ ﴿۵۱﴾

ووېل (صالح) ای قومه ځما! ولې جلتې کوئ تاسې په بدې (نزول د عذاب) پخوا له نېکې (توبې)، ولې مغفرت نه غواړئ تاسې له الله (په ایمان او توبه) لپاره د دې چې پر تاسې رحم وکړ شي؟.

تفسیر: صالح علیه السلام دوی ډېر په هر ډول سره وپوهول، نو کله چې دوی پرې ونه پوهېدل؛ بالآخر یې دوی له عذابه وویرول، چې د هغه په ځواب کې هغوی داسې وویل: ﴿وَقَالُوا لِيُضِلَّكَ اللَّهُ وَنَحْنُ نَعْبُدُ اللَّهَ إِن كُنتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ یعنی که ته پخپلې دغې خبرې کې رښتین یې؛ نو ولې د الله تعالی عذاب پر مونږ نه نازلېږي؟ او د څه لامله په کې ځنا (تأخیر) او ډیل واقع کېږي؟ صالح علیه السلام وویل: ای کمبختانو! ولې د ایمان او توبې او د نېکې لار نه اختیاروئ؟ چې په دنیا او آخرت کې ستاسې په کار درشي، او د څه له سببه بالعکس بدې او عذاب ژر غواړئ؟ دغه عذاب او بدې چې په خپل وخت کې پر تاسې واقع شي؛ نو ستاسې دغه ګرد شورماشور به پای (آخر) ته ورسېږي، اوس وخت دی چې تاسې له خپلو ګناهونو څخه توبه وباسئ، او خپل ځان د الله تعالی له عذابه محفوظ او مصئون کړئ!، تاسې ولې توبه او استغفار نه کوئ څو الله تعالی د عذاب او زحمت په ځای ثواب او رحمت در مرحمت کړي؟.

قَالُوا الظُّرُوبُ نَابِكُ وَبِمَنْ مَعَكَ

وویل (ثمودیانو) چې بدفالي نیولې ده مونږ په تا او په هغه چا چې له تا سره دي (له مؤمنانو).
تفسیر: یعنی ای صالحه! له کله راهیسې چې ستا قدم ځمونږ په خاوره کې ایښود شوی دی، او تا پخپلو دغو خبرو شروع کړې ده؛ پر مونږ راز راز مصائب او مصاعب را نازل شوي دي، او په هر کور کې جنګ او جګړې نښتې دي.

قَالَ ظُرُوبُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿۱۹﴾

وویل (صالح) چې: بدفالي د تاسې په نزد د الله ده (چې در کوي یې په بدل د کفر د تاسې)، بلکه تاسې یو قوم یی چې ازمویلې کېږئ (کله په راحت او کله په زحمت).
تفسیر: یعنی دغه مصاعب او سختی ځما لامله پر تاسې نه دي راغلي، بلکه د دغو سبب ستاسې هغه بد قسمتي ده چې الله تعالی ستاسې د شرارتونو او بدو اعمالو لامله پر تاسې مقررې او مقدرې کړي دي.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ سَعَةً رَهُطًا يَفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصِلُونَ ﴿۲۰﴾ قَالُوا اتَّقُوا اللَّهَ لِنَبِيِّتِهِ وَآهْلِهِ ثُمَّ كُنَّا بَلَاءً لِيَوْمِئذٍ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ مَا شَاءَ اللَّهُ

او وو په ښار (د ثمودیانو) کې نهه سړي (غټ شریر) چې فساد به یې کاوه په ځمکه (د حجر) کې، او نه به یې کوله اصلاح. وویل (ثمودیانو) حال دا چې قسمونه یې خوړلي وو په الله چې: خامخا د شپې به ولویږو پر دغه (صالح) او اهل (عیال او امت) د ده، (او وژنو به یې)، بیا به خامخا ووايو مونږ هرومرو ولي د ده ته (که د قتل دعوی راباندې وکړي)؛ چې: نه وو لیدلی مونږ ځای د هلاکت د اهل د ده (نو نه یو خبر چې چا وژلی دی)، او بېشکه چې مونږ خامخا له صادقانو یو (په دعوی خپله کې).

تفسیر: دغه نهه سړي ممکن دي چې د نهو تېرو سرداران او مشران وي، چې د دوی کار په ملک کې پرته (علاوه) له فتنې او فساد او خرابۍ اچولو څخه بل هیڅ شی نه وو، د اصلاح او درستي په طرف به هیڅکله دوی خپل مخ نه اړوه، په معظمه مکه کې هم د کفارو نهه مشران وو، چې تل به یې د اسلام په مخالفت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاندت کې سعي او مجاهدت کاوه، او نورو مفسرانو د هغوی نومونه هم لیکلي دي، دغو د صالح علیه السلام د قوم نهو غټو اشرارو پخپلو منځونو کې معاهده او قسمونه سره یادل کړل؛ چې گرد به سره یو ځای کېږي، او د صالح علیه السلام په کور به ورننوځي، او دی به سره له گردو کور وکېوله له یوه مخه وژني، بیا که څوک د ده د وینې دعوادار پیدا شي؛ نو مونږ به ورته ووايو چې: مونږ له دغه داړې او د ده له وژونکي څخه نه یو خبر، او مونږ رښتیا وایو چې مونږ د ده د کور دغه تباه او وران وضعیت په خپلو سترگو نه دی لیدلی.

وَمَكْرُؤًا مَكْرًا وَمَكْرًا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۲۱﴾ فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۲۲﴾ فَتِلْكَ بَيِّنَاتٌ لِّمَنْ ظَلَمَ وَآتَانَا فِي ذَلِكَ آيَةٌ لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿۲۳﴾ وَأَجْبِئْنَا الذِّبْنَ الْمُنْوَا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿۲۴﴾

او فرېب وکړ دوی په فرېب کولو سره او فرېب وکړ مونږ په فرېب وکولو سره، حال دا چې دوی پرې نه پوهېدل. پس وگوره چې څرنگه شو عاقبت د مکر (انجام د فرېب) د دوی، بېشکه

چې مونږ هلاک کړل دغه (نېهه واړه) او قوم د دوی ټول (په غږ د جبریل). پس دغه دي کورونه د دوی (ورته وگورئ) چې وران تش پراته دي، په سبب د دې چې ظلم (شرک) کاوه دوی، بېشکه په دغه (اهلاک د ثمودیانو) کې خامخا لوی دلیل (د قدرت او عبرت) دی لپاره (د هغه) قوم چې پوهیږي (په خیر او شر خپل، او ترې عبرت اخلي). او نجات ورکړ مونږ (له دغه عذاب) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو، او وو دوی چې ویرېدل (له الله او ځانونه یې ساتل له شرکه او معاصیو).

تفسیر: د دوی مکر خو همدغه د دروغو تړون وو، او د دوی دغه مکر په مقابل کې الله تعالی دوی ته ښه ډیل او مهلت ورکړ، چې په زړه پورې خپلو شرارتونو ته تکمیل ورکړي، خو د عذاب عظیم په مستحق کېدلو کې هیڅ حجت او عذر پاتې نشي، دوی داسې گڼل چې گواکې مونږ صالح علیه السلام له منځه لرې کوو، او له دې نه وو خبر چې په واقع سره دوی پخپلو دغو اعمالو سره خپل بېخ وباسي، او په خپل لاس خپل ځان له منځه لري کوي، موضح القرآن داسې لیکي: «د دوی د اهلاک اسباب خپل د تکمیل حد ته رسیدلي وو، ځکه خو شرارت خپل د تکمیل حد ته ونه رسېږي؛ اهلاک نه واقع کېږي».

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ وَأَنْتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿۲۷﴾ أَيْنَكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ
شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿۲۸﴾

او (یاده کړه قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته: آیا راځئ تاسې فاحشې (قبیح کار د لواط) ته حال دا چې وینئ تاسې (یو بل په دې بد عمل کې چې څومره مردار کار دی؟) آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته له جهته د شهوت غیر له ښځو (چې د شهوت د دفعې لپاره دي) بلکه تاسې یو قوم یئ ناپوهان (له قبیح د عواقبو خپلو).

تفسیر: یعنی که تاسې نه پوهېږئ چې د دغې بې حیایی آخره خاتمه څه کېږي؛ نو په انتهایي درجه جاهلان او ناپوهان یئ.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُو آلَ لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنْاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿۲۹﴾

پس نه وو جواب د قوم د دغه (لوط بل شی) مگر همدا وو چې وبه ویل دوی (یو بل ته): وباسئ (وشړئ) تاسې خپلخانه د لوط له دې ښاره خپله (چې سدوم دی)، بېشکه دوی داسې سړي دي چې ځانونه پاک ساتي (له کارونو ځمونږ او بد یې گڼي).

تفسیر: یعنی دغه لوط چې خپل ځان لوی، پاک، صاف او صفا ساتي؛ نو بیا ځمونږ له ناپاکانو سره څه کار او غرض لري؟

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَا مِنْ الْغَابِرِينَ ﴿۳۰﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ
الْمُنذَرِينَ ﴿۳۱﴾

پس نجات ورکړه مونږ دغه (لوط) ته او اهل د دغه (لوط) ته مگر ښځه د ده چې مقدره کړې وه مونږ هغه (کافره ښځه په ازل کې) له باقي پاتې کیدونکیو (په عذاب کې). او ووراوه مونږ پر دوی باران (د تیږو - گټو چې هلاک شول پرې) پس بد باران د ویرول شویو (په عذاب سره) باران د دوی دی.

تفسیر: یعنې هغوی یې تباہ او هلاک کړل، او لوط علیه السلام ته یې سره د ده د مسلمانانو ملگریو نجات ورکړ، لیکن د لوط علیه السلام بنځه چې د دغو اشرارو کفارو سره یې مرستې کولې؛ هغه هم له هم هغو هلاک کېدونکیو سره پاتې شوه، او په دغو گړدو مجرمینو باندې پاک الله له آسمانه تیري (گټې) اوورولې، او دغه ښار یې له یوه مخه پر بل مخ واړاوه.

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ اللَّهُ خَيْرٌ مَّا يَشْتَرُونَ ﴿۵۱﴾

ووايه (ای محمده!) چې ټولې ټناوې ستاينې (صفتونه) خاص الله لره دي (په نصرت د ابرارو، او ذلت د کفارو)، او سلام دی پر بندگانو د دغه (الله) هغه (بندگان) چې غوره کړي دي دوی (الله پر ټولو مخلوقاتو)، آیا الله خیر بهتر غوره دی که هغه بتان چې دوی یې شریکان کوي (له الله سره؟ بلکه الله بهتر دی!).

تفسیر: وروسته د قصصو له فراغه: ﴿اللَّهُ خَيْرٌ مَّا يَشْتَرُونَ﴾ یې د توحید بیان فرمایلی دی، دغه الفاظ د خطبې په ډول تعلیم فرمایي، چې ښایي پخوا له بیانه وي، «موضح القرآن» لیکي: د الله تعالی تعریف کول، او په انبیاوو سلام لېږل، او وروسته له هغه په بله خبره شروع کول یې خلقو ته وروښودل، ځینې مفسرین وايي: د الله تعالی هغه کمالات او احسانات چې پاس د قصصو په منځ کې مذکور شول؛ پر هغو ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته حکم وشو، چې د الله تعالی حمد او ثناء ووايي، او شکر پر ځای راوړي، او پر هغو مقبولو بندگانو چې د ځینو د هغو ذکر پاس وکړ شو؛ سلام ولېږي، له دې ځایه د توحید وعظ شروع کړی شوی دی، یعنې د پاس قصصو د اورېدلو او په تکویني آیتونو باندې د فکر او غور کولو څخه وروسته تاسې پخپله دغه راوښیئ، چې د دغه «وحده لا شریک له» الله تعالی مثل خیر، بهتر، غوره، نافع او معقول دي؟ یا د ده په الوهیت کې د هغو خوارو عاجزانو او ناتوانو مخلوقاتو معبود درول؟ او له الله تعالی سره یې شریک گڼل؟ اوس دغه مسئله دومره سخته او مشکله نه ده، چې د هغې په فیصله کولو کې څه تدقیق او ځنډ (تأخیر) کولو ته څه حاجت او ضرورت پاتې وي، خو بیا هم د زیات تذکیر او تنبیه په غرض وروسته له دې نه د الله تعالی ځینې داسې شتون او صفات بیانېږي چې د ده پر توحید او تقدس دلالت کوي، او ځینې هغه خیر او نفعي شمېرل کېږي، چې د الله تعالی درحمت او د فضل آثار په هغو کې له وراښکاري، نو فرمایي چې:

أَمِنْ خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَانْتَبْتُنَا فِيهِ حَدَائِقَ ذَاتِ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ۗ

بلکه هغه څوک (بهر دی) چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه، او نازلې کړې یې دي لپاره د تاسې له (طرفه د) اسمان اوبه، پس زرغون کړل مونږ په دغو (اوبو) سره باغونه خاوندان د رونق (او ښایست)، نه دی کېدونکی له تاسې دا (کار) چې زرغونې کړئ تاسې ونې د هغو.

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ بلکه له سره د ونو زرغونول ستاسې په اختیار کې نه دي، دا لا څه چې له هغه ځینې مېوې او ثمرات او نور شیان هم راوباسئ.

عَلَىٰ مَعْرِضِ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعِدُونَ ﴿۵۲﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه نشته)، بلکه دغه (مشرکان) یو داسې قوم دی چې څنګ کوي (له توحیده).

تفسیر: یعنی په دې باندې ګرده دنیا پوهیږي، او پخپله همدغه مشرکان یې هم مني، چې د ځمکې او اسمان پیدا کول، د باران (وریا) وړول، د ونو - نباتاتو زرغونول غیر له الله تعالی څخه د بل چا کار نه دی، لکه چې د لوی قرآنکریم په بل ځای کې د مشرکانو داسې اقرار او اعتراف هم مذکور دی، بیا وروسته له دې نه چې تر دې ځای پورې ورسېدئ، نو بیا ولې له سمې لارې څخه کاره کېږي؟ کله چې ماسوا الله څخه بل داسې یو ذات نشته، چې د دغو ګردو (ټولو) مخلوقاتو انتظام او تدبیر وکړي شي، یا د کوم شي مستقل اختیار ولري؛ نو بیا د الله تعالی په ألوهیت او معبودیت کې څرنگه بل څوک ورسره شریکېدی شي؟ «عبادت» د انتهایي تذلل نوم دی، نو دغسې عبادت هغه ذات ته لایق دی، چې په انتهایي درجه کامل او باختیاره وي، د کوم ناقص یا عاجز مخلوق له لوی خالق سره په معبودیت کې برابرول، انتهایي ظلم، ضد او عناد دی.

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خَلْقَهَا أَنْهْرًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِي

بلکه هغه څوک (بهرتر دی) چې ګرځولې یې ده ځمکه ځای د قرار (آرام)، او ګرځولې یې دي په منځ د دغې ځمکې کې نهرونه (سیندونه، رودونه، ویالې د اوبو)، او ګرځولې یې دي دغې (ځمکې) ته محکم لوړ (اوچت) غرونه.

تفسیر: چې په کې ایښي دي لکه میخونه او بارونه تر څو ودرېږي، ونه خوځي، یعنی د انسانانو او حیواناتو د پره ځای دی، چې په آرامۍ سره پرې ژوندون کوي، او له دې حاصلاتو او پیداوار څخه ګټه (فائده) او نفعه اخلي.

وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا

او ګرځولې یې ده په منځ د دوو بحرونو (خواره او تروه) کې پرده (چې سره ګډه نشي).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغه صفاتو بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ د دې تحقیق پر دغه آیت لیکلی شوی دی: ﴿وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَّحْجُورًا﴾ (۱۹ جزء د الفرقان سورت (۵) رکوع، (۵۳) آیت) کې دې ولوستل شي.

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵۱﴾

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه! نشته) بلکه اکثر د دغو (مشرکانو) نه پوهیږي.

تفسیر: په توحید چې ایمان نه راوړي، یعنی آیا بل کوم باختیاره ذات شته؟ چې دغسې کار وکړي شي؟ او پر دغه بناء د معبود ګرځېدلو لایق شي؟ کله چې نشته؛ نو معلوم شو چې دغه مشرکین محض د جهالت او ناپوهۍ لامله د شرک او مخلوق پرستی په ژوره کنده کې لویدلي دي، او لا پسې د جهل په سوړو کې ننوځي.

أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ

بلکه هغه څوک (بهرتر دی) چې قبلي سوال د عاجز (بېکس بې بس) کله چې وېولي دغه (مضطرب) هغه (الله اکبر)، او لري کوي بدي سختي.

تفسیر: یعنی کله چې الله تعالی اراده وفرمائي؛ نو د بېکسانو او ناقرارانو او بې وځلو دعاوې او نارې اوري، سختی ترې لري کوي، لکه چې (په ۷ جزء د الأنعام سورت په (۴) رکوع (۴۱) آیت کې) یې فرمایلي دي: ﴿فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنَّ سَاءَ لَكُمْ حَوَادِثًا﴾ ګواکې الله تعالی دعاء هم له عادي اسبابو څخه یو سبب ګرځولې ده، چې پرې د مسبب ترتب د الله تعالی په مشیت د شروطو پر اجتماع او د موانعو پر ارتفاع کېږي، علامه طیبی رحمه الله او نورو ویلي دي چې: په دغه آیت کې

مشرکینو ته تنبیه ده، چې د سختیو مصائبو او شائدو په وخت کې تاسې هم مضطرب کېږئ، او همدغه پاک الله ته دعا او نارې کوئ، او نور معبودان ستاسې له یاده وځي، نو بیا د فطرت او ضمیر دغه شهادت مو ولې د امن او اطمینان په وخت کې له تاسې هیرېږي.

وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ

او ګرځوي (الله) تاسې لره خلیفګان په ځمکه کې (په ځای د تېرو خلقو).

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی که معبودان د تاسې چې هیڅ نه شي کولی؟ یعنې یو قوم او نسل له ځمکې څخه پورته کوي، او د دوی په ځای بل قوم او نسل ودانوي، چې دوی پر ځمکه د مالکیت او سلطنت له حیثه تصرفات کوي.

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَنْزَرُونَ

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (نه، نشته) لږ شاته پند قبلوی (او غور چلوئ تاسې).

تفسیر: یعنې که تاسې په پوره ډول سره فکر کولی؛ نو د لرې تلو لپاره هیڅ یو ضرورت نه وو پاتې، همدغو خپلو حوائج او ضروریاتو او د اقوامو همدغه تبدیل او تغیر ته به مو کتل، نو پخپله به پوهېدئ چې د هغه قدیر ذات په لاس کې چې د دغو امورو قبضه او اختیار دی؛ یواځې هم هغه ذات د عبادت وړ او مستحق دی.

أَمْ نُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْبُرْجِ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيْحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ

بلکه هغه څوک (بهتر دی) چې لاره ښيي تاسې ته (په ستوریو سره) په تیارو د بر (بیدیا) او (په تیارو) د بحر (دریاب) کې، او هغه (څوک بهتر دی) چې رالېږي بادونه زېری وړ کوونکي په مخ کې د رحمت (باران) خپل.

تفسیر: آیا دغه الله موصوف په دغو صفاتو سره بهتر دی؟ که معبودان د تاسې چې هیڅ نشي کولی؟ الله تعالی د وچې او د سیند په تیارو کې د ستوریو په وسیله ستاسې لارښوونه کوي، اعم له دې نه چې بلا واسطه وي که د قطب ښوونکي او نورو آلاتو په واسطه وي، او پخوا د رحمت له بارانه هواوې او بادونه چلوي، او په هغو سره د باران د راتګ زېری وړ کوي.

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ تَعَلَّى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ

آیا شته بل معبود برحق له الله سره؟ (بلکه نشته) ډېر لوی دی، ډېر پورته دی الله له هغو (شیانو) چې شریکوي یې دغه (مشرکان له الله سره).

أَمْ نُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْبُرْجِ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيْحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ

آیا هغه څوک چې له رومي یې پیدا کړي دي خلق (له نطفې په ارحامو کې)، بیا به یې ژوندي کوي (بعد الموت په قیامت کې).

تفسیر: ګرد خلق دغه قبلوي چې ابتدائي تخلیق د الله تعالی کار دی، وروسته له مرګه بیا ژوندي پاڅېدل هم پر هم دغه قیاس کړئ، د «بعث بعد الموت» منکرین هم هم دغومره پوهیږي چې که بالفرض وروسته له مرګه بیا ژوندون وي؛ نو هغه کار هم د هم هغه ذات دی چې اول ځلي یې پیدا کړي دي.

وَمَنْ يَرْزُقْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ

او هغه څوڪ چې رزق روزي دركوي تاسې ته له (طرفه د) اسمانه (په باران) او له ځمكې (په محصولاتو يې، آيا دغه الله موصوف په دغو صفاتو بهتر دی؟ كه معبودان د تاسې چې هيڅ نشي كولى؟).

تفسير: يعنې هغه كوم ذات دی چې د سماوي او ارضي اسبابو په وسيله سم له خپله حكمته سره تاسې ته روزي دررسوي؟

عَالَهُ مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۰﴾

آيا شته بل معبود له الله سره؟ (بلکه نشته) ووايه (ای محمده! دوی ته) راوړئ تاسې برهان (سند) خپل (په دې چې غير له الله همداسې كولى شي) كه چېرې يې تاسې صادق (رښتين په دې دعوى خپله كې).

تفسير: يعنې سره د دغو صافو، ښكاره دلائلو له اورېدلو بيا تاسې د الله تعالى وحدانيت او د كفر او شرك نقصان او قباح نه تسليموي، نو هر هغه دليل چې تاسې يې د خپلې دغې باطلې دعوى په ثبوت كې لرئ؛ هغه راوړاندې كړئ!، خو د هغې له مخې ستاسې دروغ او رښتيا ښكاره شي، مگر له هغوى سره دليل او برهان چېرې دی؟ محض د ړندو په تقليد رهي (روان) دي: ﴿وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ﴾ (۱۸ جزء د «المؤمنون» سورت (۶) ركوع، (۱۱۷) آيت).

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) نه پوهيږي هغه څوڪ چې په اسمانونو كې دي، او په ځمكه كې دي (له پرښتو او انسانانو) په غيبو امورو باندې مگر (عالم دی پر غيبو) الله.

تفسير: دغه آيت د سابق مضمون تكميل او د لاحق مضمون تمهيد دی، د دې جزء له ابتداء څخه تر دې ځايه پورې د الله تعالى د تام قدرت، عام رحمت، او د كامل ربوبيت بيان وو، يعنې هر كله چې الله تعالى په دغو صفاتو او شتونو كې متفرد دی؛ نو ښايي چې په الوهيت او معبوديت كې هم متفرد وي، په دغه آيت كې په الوهيت له بله حيثه استدلال كاوه شي، يعنې معبود به هم هغه ذات كېدى شي، چې له تام قدرت سره محيط او كامل علم هم ولري، او دا هغه صفت دی چې په ځمكه او اسمان كې هيڅ يو مخلوق ته نه دی حاصل، او د هم هغه رب العزت سره مخصوص دی، پس په دغه اعتبار سره هم د معبوديت استحقاق له هم هغه واحد ذات لپاره ثابت شو.

وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿۳۱﴾

او نه پوهيږي دغه (كفار) چې كله به بيا ژوندي راپاخولى شي دوی.

تفسير: يعنې پر قيامت يقين نه لري، او وايي چې قيامت كله راځي؟ چې د هغه په اثر مړي بيا ژوندي كيږي، پر دغه هيڅوك نه دي خبر، رومي د مبدأ ذكر كېده، له دې ځايه وروسته د معاد ذكر شروع كيږي.

بَلِ الدَّرَكِ عَلَيْهِمْ فِي الآخِرَةِ تَبَلُّغُهُمْ فِي سَنَةِ رَبِّكَ مِنْهَا تَبَلُّغُهُمْ مِنْهَا عَمُونَ ﴿۳۲﴾

بلکه سترې ستومان، او له کار لويديلی دی علم د دوی په (کار د) آخرت کې، بلکه دغه (کفار) په شک کې دي له دغه (قیامت)، بلکه دغه (کفار) له دغه (قیامت) نه پانده دي (د زړه په سترگو چې پرې باور نه کوي).

تفسیر: یعنی ډېر عقل او فکر یې وچلوه، او له ډېر فکر وهلو څخه بیخي سترې او ستومان شول، خو سره له هغه هم د آخرت په حقیقت او کیفیت ونه پوهېدل، کله د هغه په نسبت په حیرت شول، کله په شک کې ترې ولوېدل، او کله ترې منکران شول. (موضح القرآن).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا كُنَّا تُرَابًا وَآبًا وَنَا أَنبَاءَ الْبُرْجُونَ ﴿۳۰﴾ لَقَدْ وَعِدْنَا هَذَا نَحْنُ
وَابَاءُؤُنَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿۳۱﴾

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي (او د زړه سترگې یې پندې دي): آیا کله چې شو مونږ خاورې او پلرونه ځمونږ (هم خاورې شي)؛ آیا خامخا به مونږ رايستلی شو (ژوندي له ځمکې جزاء ته). خامخا په تحقيق وعده کړې شوې ده له مونږ سره د دې (بعث بعد الموت، هم) له مونږ سره، او هم له پلرونو ځمونږ سره له دې (وعده د محمد نه) پخوا (د نورو انبياوو له خوا)، نه دي دغه خبرې (بل شی) مگر ليکلي قصې (باطلې دروغ افسانې) دي د پرمونيو (خلقو).

تفسیر: یعنی پخوا له دې نه ځمونږ له پلرونو سره هم داسې وعده شوې وې، دغه ده چې عیناً نن له مونږ سره هم هغسې خبرې او اترې دغه رسول کوي، لیکن سره د دومره قرونو او پېړیو د تېرېدلو مونږ ته تر نن ورځې پورې دغه خبره نشوه څرگنده او نه مو واورېده چې وروسته له دې نه چې مړي په خاورو کې سره گډوډ او مخلوط شي، هغه به بیا ژوندي کېږي، لکه چې د پخوا په شان روغ رمټ انسان ترې جوړ او عیان کېږي، او بیا د خپلو اعمالو سزا مومي؟.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿۳۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې وگورئ تاسې په ځمکه (د مکدینو) کې، پس وگورئ چې څرنگه شو عاقبت (آخره خاتمه) د گنهگارانو (کافرانو؟ او ترې عبرت واخلي!).

تفسیر: یعنی ډېرو مجرمانو ته په همدغې دنیا کې عبرتناکه سزا ورکړې شوې ده، او د انبياوو عليهم السلام مواعيد پر دوی منطبق گڼځېدلي دي، پر همدغه دې د «بعث بعد الموت» قیاس هم بنایي چې وکړی شي، چې بالیقین بعث، حساب کتاب، ثواب عقاب، او اخروي عذاب شته، چې ټول رښتیا دي، او الله تعالی له هغه څخه خبر را کړی دی، او هغه ضرور راتلونکی دی، او دغه لویه کارخانه هم داسې خوشې او بې نتیجې نه پاتې کېږي، او دغه هم امکان نه لري، چې پر دغو ټولو علوي او سفلي موجوداتو داسې کوم عمومي حاکم نه وي، چې حق په حقدار ورسوي، او خپل دغه گڼځېد رعايا همداسې مهمل پرېږدي، کله چې ټولو مجرمانو ته دلته پوره سزا نه ورکوله کېږي؛ نو یقیني ده چې هر ورو بل کوم ژوندون او جهان شته، چې هلته به هر څوک د خپلو اعمالو نتیجه او سزا او جزاء ومومي، که تاسې پر همدغه خپل تکذیب دوام (ټینګوالی) وکړئ؛ نو هم هغسې چې د نورو مکدینو آخره خاتمه او انجام شوی دی؛ ستاسې به هم کېږي.

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿۳۳﴾

او مه خفه کېږه (ای محمده!) پر دوی (چې ستا تکذیب کوي او له ایمانه مخ اړوي)، او مه اوسه په تنگي (د زړه) کې له هغه چې دوی مکر کوي (له تاسره ځکه چې زه ستا حافظ او ناصر یم).

تفسیر: یعنی ای محمده! دغه مکذبان د دوی په ښو او بدو په ښه شان سره وپوهوه! او د آخري خاتمي تنبيه ورته ورکړه!، وروسته له دغو پوهولو له دوی نه جدا شه!، که دغه خلق حق ونه مني؛ نو تاسې ډېر غمجن، متأسف او مه خفه کېږئ!، او نه د دوی د مکر او فریب او د حق په خلاف له تدبیر کولو څخه زړه تنگه او ملول کېږئ؟ تاسې خو خپل فرض په پوره ډول سره اداء فرمایلی دی، الله تعالی پخپله داسې ضدي او عنادي کسانو ته سزا ورکوي، او هم هغسې چې پخواني مجرمان یې په سزا رسولي دي؛ دوی هم رسوي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدِٰنَ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۲۰﴾

او وايي دا (کفار) کله به وي دغه وعده (د نزول د عذاب) که یې تاسې صادقان (رښتیني) په دغې دعوی خپلې کې.

قُلْ عَسَىٰ اَنْ يَّكُوْنَ رَدْفَ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿۲۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې نژدې ده چې شي پيوست په تاسې پسې ځينې هغه (عذاب) چې غواړئ یې تاسې په جلتی.

تفسیر: یعنی ډېر شورماشور او غوغا مه نښلوی!، هغه وعده هر ورو ايفاء کېدونکې ده، او هيڅ لري نه ده چې د هغې وعدې کومه برخه تاسې ته ډېره نژدې شوې او در پورې نښتې هم وي، لکه چې ډېرې ورځې نه وې تېرې چې پر دوی باندې سخت قحط نازل شو، او هم د «بدر» په غزوه کې د دغه عذاب يوه برخه ورو رسېده، پاتې شو قیامت کېږي؛ د هغه هم ځينې آثار او علائم در ښکاره شوي دي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۲۲﴾

او بېشکه رب ستا خامخا خېښتن (خاوند) د فضل (احسان، انعام) دی پر خلقو (چې دوی ژر په گناهونو نه نيسي)، وليکن اکثر د دوی شکر نه کوي (په دې نعمت چې د عذاب تأخیر دی).

تفسیر: یعنی که الله تعالی پخپل فضل او کرم سره د عذاب په لېږلو کې تأخیر کوي؛ نو لازم وو چې دوی دغه تأخیر غنیمت گانه، او د دغې مهربانۍ په مقابل کې یې شکر ایستی، او د صالح عمل لاره به یې خپلو ځانونو ته غوره کړي وي، لیکن پر خلاف د دې دوی ناشکري کوي، او په خپله خوله عذاب غواړي.

وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿۲۳﴾ وَمَا مِنْ غَٰیْبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالأَرْضِ
إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿۲۴﴾

او بېشکه رب ستا ته خامخا معلوم دي هغه څه چې پټوي یې سینې (زړونه) د دغو (کفارو) او هغه څه چې ښکاره کوي یې دوی. او نشته هيڅ شی پټ پناه (له حوادثو) په اسمان او په ځمکه کې؛ مگر (لیکلی) دی په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعنی ستاسې ظاهري او باطني اعمال، د زړونو پټې خبرې، نيات، ارادې، د ځمکې او د اسمانونو ډېر زیات پټ اسرار گړد د الله تعالی په علم کې او د لوح محفوظ په دفتر کې درج دي، هره خبره له هغه سره موافقه واقع کېږي، تلوار کولو یا ځنډ کولو څخه هيڅ یو حاصل او گټه په لاس نه درځي، هر هغه څيز چې د الله تعالی په علم کې طي شوی وي؛ ژر یا په ځنډ پر خپل وخت هر ورو کېدونکی دی، او هر يوه ته سم د ده له عمل، نیت، عزم او ارادې سره موافقه ثمره او نتیجه خامخا ورو رسېدونکې ده.

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَفُضُّ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۳۵﴾
وَإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۶﴾

بېشکه چې دغه قرآن قصه کوي (بیانوي) پر بني اسرائیلو باندې اکثر له هغو خیزونو چې دوی په هغو (خیزونو) کې سره اختلاف کوي. او بېشکه دغه (قرآن) خامخا هدایت دی او رحمت دی لپاره د مؤمنانو (چې هم دوی پری نفع اخلي).

تفسیر: یعنی اوس د عملي فیصلې وخت نه دی راغلی، بېشکه قرآن د قولې او عملي فیصلې لپاره راغلی دی، په دغه وخت کې په سماوي علومو او مذهبي شیانو کې له گړدو څخه لوی علماء بني اسرائیل گڼل کېدل، مگر د عقائدو، احکامو، قصصو، روایاتو او نورو په متعلق د هغوی د شدیدو اختلافو قاطعه فیصله او ښه تصفیة همدغه پاک قرآن اورولې ده.

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿۳۷﴾

او بېشکه رب ستا فیصله به وکړي په منځ د دوی کې (په قیامت کې) په حکم (عدل) خپل سره، او همدی ښه غالب قوی دی (په انفاذ د احکامو) ښه علم والا (پر ټولو احوالو او اشیاءو).

تفسیر: یعنی قرآن خو د پوهولو او ښوولو لپاره نازل شوی دی، باقي د ټولو معاملاتو حکیمانانه او عادلانه فیصله سم له حکمته سره پخپله قدرت لرونکی قادر او توانا الله تعالی کوي.

فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿۳۸﴾

پس توکل (اعتماد) وکړه خاص پر الله (او د معاندانو له عداوته مه ویرېره ای رسوله ځما!)، بېشکه ته پر حق ښکاره یې (چې اسلام دی).

تفسیر: یعنی تاسې د هیچا د اختلاف او تکذیب څخه مه متأثر کېږئ!، یواځې پر پاک الله اعتماد او توکل ولرئ!، او پخپله وظیفه کې چې دعوت او تبلیغ دی؛ مشغول او لگیا اوسئ!، پر هغه سمه صافه لاره چې تاسې درومئ؛ په هغې کې هیڅ قسم خرڅه او اندېښنه نشته، کله چې انسان پر سمه لاره رهي (روان وي)، او پر واحد الله تعالی اعتماد ولري؛ نو د بل هیڅ شي ویره او اندېښنه ورسره نه وي.

إِنَّكَ لَا تَسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تَسْمِعُ الْقَوْمَ إِذَا وَكُفُّوا مَدْبِرِينَ ﴿۳۹﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي
الْعُيَّىٰ عَنْ صَلَاتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۴۰﴾

بېشکه ته نه شي اورولی (خبره) مریو ته، او (همداسې) نشي اورولی کڼو ته غږ د نارو (د وعظ) کله چې وگرځي دوی په دې حال کې چې شا کوونکي وي. او نه یې ته لاره ښوونکي ږندو ته (چې یې راوگرځوي) له گمراهی د دوی څخه، نه اوروي ته (په سماع د فاندې رسولو سره)؛ مگر هغه چا ته چې ایمان راوړي په آیتونو (د قدرت) ځمونږ، پس همدوی مسلمانان دي (غاړه ایښودونکي الله ته).

تفسیر: یعنی هم هغسې چې یوه مړي ته خطاب یا کوم کانه ته نارې وهل په تېره بیا چې تاته یې شاه هم وي، او په منډو در څخه ځغلي، او د نارې وهونکي په طرف قطعاً متلفت نه وي؛ سودمن نه دی، همدغه د هغو مکذبینو حال دی، چې د دوی زړونه مړه شوي دي، او په زړه کانه هم دي، او د اورېدلو اراده هم بیخي نه لري، نو د دوی په حق کې هیڅ

نصیحت نافع او کار کوونکی نه دی، که یو خاص روند د غټو او رڼو سترگو خاوند نشي؛ نو تاسې به هغه ته څرنګه لار یابل شی وروښوولی شی؟

یعنې پند او نصیحت د هغو خلقو په حق کې نافع دی، چې یې ومني او پرې متاثر شی، او د اثر قبول همدغه دی چې د الله تعالی پر کلام یقین او باور وکړي او وېې مني.

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا
بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿۳۷﴾

او کله چې واقع ثابت شي خبر د عذاب پر دغو (بني آدمانو او نژدې شي قیامت پر دوی)؛ نو راوبه باسو مونږ دوی ته یو دابه (ژوندی خوځېدونکې تلونکې) له ځمکې، چې خبرې کوي دغه (دابه) له دوی سره، چې بېشکه دا خلق وو چې په دلائلو (د قدرت او الوهیت) ځمونږ به یې یقین نه کاوه.

تفسیر: موضح القرآن لیکي: «پخوا له قیامته به په مکه معظمه کې د صفا غر وچوي، او له هغه څخه به یو ژوندی خوځېدونکی ووځي، چې له خلقو سره به خبرې کوي، چې اوس قیامت نژدې دی، او صادق مؤمن به له کاذب منکر څخه په نښه کولو سره بېلوي»، له ځینو روایاتو ځنې معلومیږي چې دغه به بالکل په آخره زمانه کې واقع کیږي، چې لمر له مغربه وڅېږي، نو قیامت د همدغې ورځې نوم دی، چې د ټولې دنیا ګرد موجوده نظام به په کې ګډوډ او خرابیږي، نو داسې خوارقو په وقوع کې هیڅ تعجب نه دی پکار چې د قیامت د قریبوؤ علاماتو او د دې مقدمې په شان ظاهرولی شي، بنایي د «دابه الأرض» په ذریعه د دې خبرې ښودنه مقصود وي؛ هغه خبره چې تاسې د یو رسول په ژبه نه منله؛ نن مجبور یی چې د یوه حیوان په ژبه یې ومنئ!؛ مګر د دغه وخت منل تاسې ته مفید او نافع نه دي، او له دغه څخه یواځې د مکذیبینو تجهیل او تحمیق مطلوب دی، چې د منلو وخت تېر شو.

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِّنْ يُّكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿۳۸﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې ژوندی به راپورته کړو له (قبور و د) هر امت (فرقې) څخه یو فوج (چې اشراف او رؤساء دي) له هغو (منکرانو) چې تکذیب کوي په آیتونو ځمونږ، پس د دوی جماعتونه به سره یو ځای کیږي، بیا روانیږي.

تفسیر: د هر ګناه کوونکي ټولنه او لښکر به سره بېل وي.

تنبيه: عموماً مفسرینو د ﴿فَهُمْ يُوزَعُونَ﴾ معنی په ستونلو (واپس کولو) سره کړې ده، یعنې د هر امت مکذبان به د محشر په طرف بیول کیږي، او دوی به دغومره ډېر او زیات وي، چې وړاندې تلونکي خلق به د وروستنیو مخه بندوي، او له مخکې تللو څخه به یې ستوي (واپس کوي)، لکه چې په لوی بیروبار او ازدحام کې د انتظام د ټینګ ساتلو لپاره همداسې وضعیت غوره او اختیارولی شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ وَقَالَ أَلَا بَلَّغْتُ يَا بَلَّغْتُ يَا بَلَّغْتُ يَا بَلَّغْتُ يَا بَلَّغْتُ ﴿۳۹﴾

تر هغه پورې چې راشي دوی (ټول محشر ته) نو و به فرمایي (ورته الله) آیا تکذیب کړې وو تاسې د آیتونو ځما، حال دا چې احاطه نه وه کړې تاسې په هغو (آیتونو) له جهته د علمه، آیا څه شی دی هغه چې وی تاسې چې کاوه به مو (هغه له مأمور به څخه؟ ووايي!).

تفسیر: یعنی زیار (محنت) یې ونه کړو، او کوبښن یې ونه کړ چې په پوره ډول به پرې پوهېدل، او تمامو اطرافو او جوانبو ته به یې کتل، ابتداء یې د هغه په تکذیب خوله و سپړدله، «یا ووايي! که داسې نه ده نو نور مو څه کول؟» یعنی ماسواله دې نه ستاسې بل څه کار وو؟» امکان لري چې مطلب یې داسې وي، چې بې له غوره او فکر کولو څخه تاسې هم داسې د هغه تکذیب کړی وو؟.

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿۵۰﴾

او واقع ثابته به شي خبره (د عذاب) پر دغو (منکرانو) باندي په سبب د هغه چې ظلم یې کړی وو، پس دوی به هیڅ خبرې نشي کولی (په عذر خواهی له جهته د عذاب لا متناهی).

تفسیر: یعنی د دوی د شرارتونو یقیني ثبوت وشو، او د الله تعالی حجت پر دوی تمام شو، اوس وروسته له دې نه به دوی څه ویلی شي؟.

الْمَيْرُوا أَنَا جَعَلْنَا الْآيِلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارُ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۱﴾

آیا نه ویني دا (منکران د حشر) چې بېشکه مونږ ګرځولي مو ده شپه (توره تیاره) لپاره د دې چې آرام وکړي دوی په کې، او (ګرځولي مو ده) ورځ لیدونکې (تکه سپینه روښانه چې کسب و کار په کې وکړي)، بېشکه په دغه (تعاقب د لیل او نهار) کې خامخا دلایل (د قدرت او عبرت) دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنی څرنګه ښکاره دلایل او واضحې نښې الله تعالی په دنیا کې دوی ته وروښودې، خو دوی لږ څه هم پر هغو فکر او غور ونه کړي، که یواځې د شپې او د ورځې پر دغه دائمی تبدیل او تحویل او نورو اختلافاتو دوی خپل افکار چلولی او پرې غور او خوض یې کولی؛ نو د الله تعالی پر توحید، د انبیاوو پر ضرورت او اهمیت او پر «بعث بعد الموت» پر ګردو شیانو به دوی پوهېدل، چې بالآخر هغه کوم یو ذات دی چې داسې مضبوط او محکم انتظام سره برابر وروسته له ورځې څخه شپه، او د شپې څخه ورځ رابښکاره کوي، او ځمونږ د ظاهري بصارت لپاره وروسته د شپې له تیارو د ورځې رڼا خوروي، نو آیا دغسې یو مطلق قادر ځمونږ د باطني بصیرت لپاره د اوهامو او اهووو په تیارو کې د معرفت او هدایت رڼا نه ده رالېږلي؟.

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَنَزَعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ
وَكُلُّ أُنثَىٰ ذَخِيرَةٍ ﴿۵۲﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَمَدًا وَهِيَ تَمْرٌ مِّمَّا تَصْحَابُ صُنْعَ اللَّهِ
الَّذِي أَتَقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿۵۳﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ
مَنْ فَزِعَ يُؤْمِنُ آمِنُونٌ ﴿۵۴﴾ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّبِيَّةِ فَكَبَّتْ وَجْوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿۵۵﴾

او (یاد کړه) هغه ورځ چې پوکي وکړ شي په صور (شپېلی) کې، نو ویر یږي (له ډېره هیسته) هر هغه څوک چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څوک چې په ځمکه کې دي، مګر هغه څوک چې اراده وفرمایي الله (د نه ویر پدلو د هغه)، او ټول به راشي د دغه (الله په حضور په قیامت کې) عاجزان. او ویني به ته غرونه (په قیامت کې) ګمان به کوي ته پر هغو چې کلک ولاړ دي (له

جهته د لویوالي) حال دا چې دوی به ځي تیریري پشان د ورېځې، کاریگری د الله (یا وکړ دا کار الله په کولو سره) هغه (الله) چې محکم (درست) کړی یې دی هر څیز (چې پیدا کړی یې دی)، بېشکه چې دغه (الله) ښه خبردار دی په هغو کارو چې کوی یې تاسې. هر هغه څوک چې راشي په حسنه (نېکی) سره (چې کلمه د توحید ده)؛ پس شته ده ته (جزاء) بهتر غوره له هغه، او دوی به له سختې وېرې د دغې ورځې په امان وي. او هر هغه څوک چې راشي په سیئه (بدی شرک سره)؛ پس نسکور به وغورځول شي مخونه د دوی په اور (د دوزخ کې)، او و به ویل شي دوی ته له جانبه د الله) آیا جزاء در کوله کیږي (بلکه نه در کوله کیږي)؛ مگر (جزاء د شرک او نورو معاصیو) هغه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: د صور «شپلی» پو کوونکې پرېنسته اسرافیل علیه السلام دی، چې د الله تعالی د حکم په انتظار کې د صور د پو کولو لپاره تیار ولاړ دي.

په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې: ﴿الْأَمْنُ سَاءَ اللَّهُ﴾ جبرئیل، میکائیل، عزرائیل علیهم السلام دي، ځینې د دې مصداق شهداء بولي، والله أعلم.

(موضح القرآن) لیکي: یو ځلې صور پو کلی کیږي، چې د هغه په اثر به ګرد مخلوق سره مري، دوهم صور چې وپو کلی شي؛ د هغه په اثر ټول مري بیا له سره ژوندي کیږي، درېم صور چې وپو کلی شي؛ دوی ګرد ویریري، په څلورم کې ګرد بېهوشه کیږي، په پنځم کې بیا په هوش کیږي، د «صور» پو کل به څو څو ځلې صورت نیسي، اکثر علماء یواځې هم دغه دوی نفخې مني، یعنی ګرد سره فقط دوه ځلې صور پو کلی کیږي، او دغه ګرد احوال او احوال د هم دغو دوو شپلیو لاندې درجوي، والله أعلم.

﴿وَتَرَى الْجِبَالَ﴾ الآية - او وینې به ته غرونه په قیامت کې، ګمان به کوې ته پر هغوی چې کلک ولاړ دي، له جهته د لویوالي، حال دا چې دوی به تیریري په شان د ورېځې، یعنی دغه لوی لوی غرونه چې تاسې یې اوس وینئ، او د دې خیال کوی چې دغه به تل پر ځمکه کلک ولاړ وي، او له سره به له خپله ځایه نه ښوریري، دغه ګرد به د قیامت په ورځ کې د ټکولو شویو رنگینو وړو په شان په فضاء او هواء کې الوځي او ګرځي، او د ورېځو په شان به ژر ژر درومي، لکه چې د (۲۷) جزء د «الواقعة» سورت په اوله رکوع (۵-۶) آیتونو کې داسې یو آیت لولو: ﴿وَبُئِتِ الْجِبَالُ بَسًّا * فَكَانَتْ هَبَاءً مُّبْتَلًّا﴾ او په «القارعة» کې لولو ﴿وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾، او (۱۶) جزء د «طه» سورت په (۶) رکوع، (۱۰۵) آیت کې لولو: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي﴾.

تنبيه: د دغه آیت هیڅ تعلق د ځمکې د حرکت او سکون سره نشته، لکه چې ځینې متنورین له هغه ځنې پوهېدلي دي.

﴿صُنِعَ اللَّهُ لِدَايِ أَنْفَعَنْ كُلِّ شَيْءٍ﴾ یعنی هغه ذات چې هر شی یې په نهایت حکمت سره درست کړ، هغه الله تعالی چې نن یې دغه غرونه داسې درانه او مضبوط جوړ او درولي دي، هم هغه الله تعالی به یوه ورځ دوی بخرکي بخرکي او درې وړې کوي، او ترې دورې به جوړوي، او په هواء به یې الوځوي، دغه د غرونو الوځول به د خرابی او تباهی په غرض نه وي، بلکه د عالم په نظام کې به سره لاندې باندې او لازمه تعديلات کوي، او په همغه درجه یې رسوي چې د هغه لپاره یې پیدا کړي دي، نو دغه ګرد به د هغه حقیقي صانع صنعت او کاریگری وي، چې د هغه هیڅ یو تصرف له حکمت څخه تش نه دی، ﴿إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ﴾ الله تعالی ستاسو په اعمالو خبردار دي چا چې څه کړی وی د هغه پوره جزاء به ور کول کیږي نو چا چې نیکی کړي وي توحید کلمه یې ویلی وي، او عقیده یې پری ساتلی وي نو هغه ته به ښه بدله وي، او چا چې شرک او بد عمل کړي وي هغه ته به د هغه د شرک او بد عملونو سزا پوره ور کول کیږي.

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبِّي هَذِهِ الْبَلَدَةَ الَّتِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ

بېشکه همدا خبره ده چې امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې عبادت کوم درې د دې بلدي (بنار) هغه (الله) چې حُرمت (عزت يې) ورکړی دی دې (بنار د مکې ته په امن سره)، او خاص همدغه الله لره دي (ملکا، خَلَقًا، وعبيدا) هر شی.

تفسیر: له بلده او بنار څخه مراد مکه معظمه ده، چې الله تعالی هغې ته خاص تعظیم، تحریم او تکریم ور په برخه کړی دی، نو د دغه تخصیص او تشریف په سبب درې اضافت د هغې په طرف وکړ شو، که نه الله تعالی خو د گړدو شيانو رب او مالک دی.

وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۰﴾

او امر (حکم) کړی شوی دی ماته داسې چې شم زه له مسلمانانو (غاړه ایښودونکیو الله ته).

تفسیر: یعنې په هغو خلقو کې محسوب شم، چې د پاک الله کامل حکم منونکي او فرمان وړونکي دي، او بیخي يې خپل ځانونه ورسپارلي دي.

وَأَنْ أَتْلُو الْقُرْآنَ فَمِنْ أُمَّتِي أَلْفًا وَخَمْسِينَ وَمَنْ صَلَّى فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿۱۱﴾

او (بل مأمور يم) په دې چې ولولم قرآن (پر تاسو، وايې وروم خلقو ته)، پس هر چا چې سمه صافه لاره وموندله؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې سمه صافه لاره يې وموندله لپاره د ځان (او فائدي خپلې)، او هر څوک چې گمراه شو؛ پس ووايه (ای محمده! ده ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه له ويروونکیو څخه يم.

تفسیر: یعنې زه بالذات هم د الله تعالی بندگي او فرمان برداري کوم، او نورو ته هم د الله تعالی دغه عظیم الشان قرآن اوروم، او د هدایت سمه صافه لاره خلقو ته ورنسیم، پس هر څوک چې لاره يې وموندله له جهته د متابعت څما توحید د الله او نفي د شر کاوو ته؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې لاره يې وموندله لپاره د ځان خپل، ځکه چې نفع يې همده ته راجع ده، او هر څوک چې گمراه شو له جهته د مخالفت څما؛ پس ووايه ورته چې: بېشکه همدا خبره ده چې زه له ويروونکیو څخه يم، او پر ما غیر له پیغام رسولو بل هیڅ نشته، او وبال د ضلال د بل چا پر ما نه لویږي، یعنې ما خپل پند او نصیحت کړی دی، او له دغه تبلیغه مې ځان فارغ الذمه گړخولی دی، که تاسو نه پوهېږئ، یا ځان پرې نه پوهوئ؛ نو په دغه صورت کې ستاسو نقصان دی، او دغه احکام پخوا له امر د قتال وو.

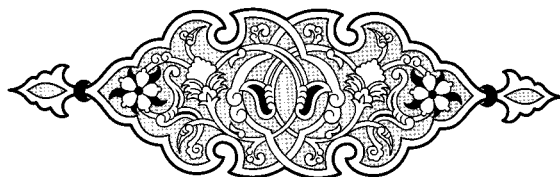
وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سِيرَتِكُمْ آيَاتٍ، فَتَعَرَّفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۱۲﴾

او ووايه (ای محمده!) چې ټولې ټناوې ستاينې (صفتونه) (خاص) الله ته دي (په دغه نعمت د علم او نبوت)، ژر به وښيي (الله) تاسې ته دلائل (د قدرت خپل)؛ پس وبه پېژنئ تاسې هغه (دلائل)، او نه دی رب (پالونکی) د تا غافل (بېخبره) له هغو عملونو نه چې کوئ يې تاسې (ای مشرکانو نو جزاء به ورکړي هر چا ته د ده له عمله سره سمه).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته په زرهاوو ځلې د حمد او شکر ځای دی، چې زه يې هادي او مهدي گړخولی يم، في الحقیقت د تعریف لایق هم هغه لوی او مقدس ذات دی، هر چا ته هر هغه ښېگڼې یا کمال چې ور په برخه شوی دی؛

د ده له لطف او مرحمت څخه دی، ژر به وښيي الله تاسې دلائل د قدرت خپل، پس وبه پېژنئ تاسې هغه دلائل، يعنې وروسته له دې نه الله تعالى ستاسې په منح کې يا د باندې د خپل قدرت هغه نمونې او حُما د صداقت داسې ښکاره دلائل به درښيي؛ چې د هغو په ليدلو سره به تاسې وپوهېږئ چې بېشکه دغه د الله تعالى هغه آیات دي، چې د هغو اطلاع مونږ ته رسول الله صلى الله عليه وسلم راکړې وه.

تمت سورة النمل، والله الحمدُ والمنة.

سُورَةُ الْقَصَصِ

«د (القصص) سورت «مکي» دی، پرته له (۵۲) تر (۵۵) آیتونو پورې، چې «مدني» دي، او له (۸۵) آیت څخه چې په جحفه کې د هجرت په جریان کې نازل شوی دی، (۸۸) آیتونه (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۸) او په نزول کې (۴۹) سورت دی، وروسته د «النمل» له سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

طَسْمًا ۱ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ۲ تَتْلُو عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسَىٰ وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ۳

دا (آیتونه د دې سورت) آیتونه د کتاب مبین (ښکاره) دي (چې خیر او برکت یې ښکاره او د حق او د باطل بېلوونکی دی). لولو مونږ پر تا (ای محمده!) له (ځینو) خبرو د موسی او د فرعون په حقه (رښتیا) سره، لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنی مسلمان خلق دې خپل حال قیاس کړي! (موضح) د ظالمانو په مقابل کې څرنگه چې د موسی علیه السلام په ذریعه الله تعالی بنی اسرائیل سره له ضعف او کمزوری د فرعونیانو په مقابل کې منصور او مظفر وگرځول؛ همداسې مسلمانانو ته هم اګر که نن په مکې معظمې کې قلیل - ضعیف او ناتوانه په نظر راځي، د دوی د بشمارو زورورو اعداوو په مقابل کې بری او کامیابي ور په برخه کوي.

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لِبَنِي إِسْرَائِيلَ آيَاتٍ لِّمَنْ هُمْ

بېشکه چې فرعون لویي (او تکبر) غوره کړی وو په ځمکه (د مصر) کې، او ګرځولي یې وو اهل د دغه (مصر) ټولی ټولی، چې ضعیفه (مقهوره) کړي یې وه یوه طائفه له دوی (چې بنی اسرائیل وو).

تفسیر: یعنی په مصر کې قبطیان ودان وو، چې د فرعون له قوم څخه وو، او سبطیان هم اوسېدل چې په بنی اسرائیلو سره مشهور وو، لیکن فرعون به د ظلم او تکبر له لارې بنی اسرائیلو ته فرصت او موقع نه ورکوله، چې دوی ترقي وکړي، او په هوسایي (راحت) او آرام سره ډډه ولګوي، ګواکې ګرد قبطیان سرداران او آغایان ګرځیدلي وو، او د انبیاوو اولاد بنی اسرائیل یې خپل غلامان او نوکران ګرځولي وو، او پر دوی به یې ډېر ذلیل کارونه او سخته بیګاري اجراء کوله، او په هیڅ ډول یې نه پرېښودل چې دوی په مملکت کې قوت او وقعت حاصل کړي.

يَذَرُهُمْ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ

چې وژل به یې ځامن د دوی (چې نسل یې منقطع شي) او ژوندی به یې پرېښودې ښځې (جنګیاني) د دوی (خپل خدمت ته).

تفسیر: مفسرین وايي چې: فرعون یو خوب ولید چې کاهنانو د هغه تعبیر داسې وکړ چې: «د کوم داسې بنی اسرائیلي هلک له لاسه به ستا دغه سلطنت تباه او بربادېږي، چې لا تر اوسه نه دی څېړېدلی»، نو ځکه فرعون د دغې پېښې د

مخې نیولو په قصد دغه د ظلم او حماقت تدبیر له خپله ځانه وویست، چې د تل لپاره بني اسرائیلیان مغلوب، مقهور او ذلیل وساتي، خو په دوی کې داسې کوم قوت او قدرت پیدا نشي، چې له هغه څخه د بغاوت او شرارت کومه اندېښنه متصوره وي، او داسې امر یې صادر کړ: «وروسته له دې نه هومره بني اسرائیلي هلکان چې پیدا کېږي؛ دوی دې د یوې مخې څخه ووژلی شي!، او په دغه ترتیب دې د راتلونکي مصیبت او خطرې مخه په ښه شان سره ونیوله شي، کله چې قبطیانو ته د سبطیانو د جونو له خوا داسې کومه خطرې نشته؛ نو دوی دې ژوندی پرېښودی شي، خو وروسته له پېغلتوبه له هغوی څخه قبطیان د وینځو په شان کار واخلي».

إِنَّهٗ كَانَ مِنَ الْمُسِدِّينَ ﴿۷۰﴾

بېشکه وو دغه (فرعون) له مفسدانو (چې راز راز فسادونه به یې کول).

تفسیر: یعنې فرعون خو بالطبع په ځمکه کې خرابي غورځوونکی وو، نو ځکه د داسې لوی ظلم او ستم څخه له سره نه لرېځېده، او نه یې زړه خوږېده.

وَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ آيَةًٓ وَيَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿۷۱﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ

او اراده وکړه مونږ د دې چې ممت احسان کېږدو پر هغو کسانو چې ضعیفان کړي شوي وو په ځمکه (د مصر) کې، او چې وگړځوو مونږ دوی امامان (مقتدایان)، او وگړځوو مونږ دوی وارثان (د ملک د فرعون). او چې قدرت ورکړو مونږ دوی ته په ځمکه (د مصر او شام) کې.

تفسیر: یعنې د دغه ملعون انتظامات خو هغه وو، او ځمونږ اراده داسې وه چې کمزوران زورور کړو، او تېټ مخلوق هسک (اوچت) کړو، او د هغه قوم پر سر د دیني امامت او دنيوي سیادت تاج کېږدو، چې د فرعون او فرعونیانو له لوري ذلیل حقیر او مریان شوي وو، او له هغو ظالمانو او متکبرانو څخه هغه ځمکه پاکه او صافه کړو.

وَتُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ

او چې وښیو فرعون او هامان (وزیر ته یې).

تفسیر: هامان د فرعون وزیر او د ده په ظلم، ستم او تیري کې له ده سره شریک، د ده د کار آله او د لاس د یوې همسا په شان وو.

وَجُنُودَهُمْ مَّا كَانُوا يُحَدِّثُونَ ﴿۷۲﴾

او لښکرو د دغو دواړو ته له دغو (بني اسرائیلو نه) هغه شی چې وو دوی چې ویرېدل (به ترې چې زوال د قوت او سلطنت د قبطیانو دی).

تفسیر: یعنې د هغې خطرې لامله چې دغو قبطیانو د سبطیانو پر زرهاوو معصومو هلکان ووژلي وو؛ مونږ اراده وفرمایله چې هم هغه خطرې وردمخه کړو، فرعون خپل گړد امکانې کوبښن او زیار (محنت) پکار واچولو، چې په هیڅ صورت هغه بني اسرائیلي هلک چې د هغه له لاسه د ده سلطنت تباہ کېږي؛ مصئون او مأمون پاتې نشي، او فرعون د ده له شره ساتلی وي، مگر کله چې د الله تعالی د ارادې په مقابل کې هیڅ مانع نه شي درېدی؛ نو هم هغه معهود هلک یې د ده په غېږ کې وپاله، او د دوی په وسیله یې وساته، او دغه یې علی رؤوس الأشهاد ثابت او محقق کړ؛ د هر هغه کار او انتظام اراده چې الله تعالی وفرمایي؛ هیڅ یو قوت او قدرت د هغه په انسداد کې نه موفق کېږي.

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ فَاذًا خَفَّتْ عَلَيْهِ فَأَلْقَيْهِ فِي الْيَمِّ

او وحی (الهام) وکړ مونږ مور د موسی ته داسې چې تې ورکوه ته دغه (موسی) ته، نو کله چې وویرېدې ته (په ده)؛ پس وغورځوه دغه (موسی سره له تابوته) په سیند کې.

تفسیر: د موسی علیه السلام مور ته یا الهام وشو، یا یې په خوب کې ولید، یا په بله کومه ذریعه ور معلومه شوه، خو چې تاته خپل د دې هلک د وژلو ویره او اندېښنه نه وي پیدا شوي؛ په منظم ډول سره یې وپاله!، او تې ورکوه!، کله چې د وژلو ویره درته پیدا شي؛ نو په یوه صندوق کې یې تابوت کړه، او د نیل په سیند کې یې لاهو کړه، دغه قصه د «طه» په سورت کې هم لیکلې شوې ده.

وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٥٠﴾

او مه ویرېره ته (له غرق یې) او مه خفه کېره ته (له بېلتون یې)! بېشکه چې مونږ بېرته راوستونکي یو د دغه (موسی) تاته، او (بیا) ګرځونکي یو د دغه (موسی) له مرسلانو (پیغمبرانو).

تفسیر: یعنې مور ته یې ډاډینه او تسلی ورکړه شوه، چې مه ویرېره، او بې له کوم تردّد او اندېښنې یې په سیند کې لاهو کړه!، ستا دغه هلک له سره نه ضایع کېږي، او د خپل ځوی د دغه بېلتون څخه هم مه خفه کېره! چې مونږ یې ډېر ژر بېرته ستا غېږې ته درولو، او د پاک الله اراده په دې خبره تللې ده، چې له دې نه یو ډېر لوی کار واخلي، او د رسالت په منصب یې افتخار وبخښي، او هیڅ یو قوت او طاقت د الله د ارادې په مخ کې حائل او مانع نشي کېدی، او دغه ګرد موانع به له منځه لرې کېږي، او دغه مقدس مقصد هر ورو پوره کېدونکی دی، چې د دغه محترم مولود له وجوده سره متعلق دی.

فَالْتَقَطَهُ آلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خٰطِئِينَ ﴿٥١﴾

پس وموند دغه (او ونيو تابوت د موسی) کورنی د فرعون لپاره د دې چې شي دغو (فرعونيانو) ته دښمن او (سبب د) غم، بېشکه چې فرعون او هامان (وزیر یې) او لښکرې د دغو دواړو وو (دا ټول) خطا کاران.

تفسیر: مور یې خپل هلک د لرګیو یوه صندوق کې وغورځوه، او د سیند په اوبو کې یې خوشې کړ، صندوق د اوبو د جریان په متابعت په داسې یوې ویالې کې لاړ چې د فرعون په باغ کې تېرېده، او هلته د مېرمنې آسیې رضي الله تعالی عنها د فرعون ښځې په لاس کې ولوېد، مېرمنې آسیې رضي الله تعالی عنها ته ددغه ښکلي هلک ښکلي صورت ډېر ښه په نظر ورغی، او دده په وچولي (تندی) کې د نجابت او شرافت آثار وښکاره شول، نو یې د پاللو په غرض راپورته کړ، مګر د دې پورته کولو آخري نتیجه داسې شوه، چې دغه وړوکی لوی شو، او د فرعون او د فرعونيانو سخت مخالف او دښمن ثابت شو، او د دوی په حق کې د روح د سوهان په شان عیان شو، نو ځکه الله تعالی هغوی ته موقع ورکړه چې دی راپورته کړي، لعین فرعون له دې څخه څه خبر وو، د هغه دښمن له وېرې چې زه په زرهاوو معصوم هلکان وژنم، هغه هم دغه هلک دی، چې نن په ډېر ناز او نعمت سره ځمونږ په لاسو د هغه پالنه او روزنه کېږي.

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرْتُ عَيْنِي لَوْلَا

او وویل ښځې د فرعون (آسیې چې دغه هلک) یخوالی د سترګو دی ماته او تاته.

تفسیر: یعنی خومره ښکلی، کلالی او په زړه پورې هلک دی، مونږ هلک نه لرو، راضي! چې له ده سره خپل فهم غلط کړو، او سترگې پرې رڼې او زړونه مو خوښ کړو.

لَا تَقْتُلُوا رُوحَ عَلِيٍّ اَنْ يَنْفَعَنَا اَوْ نَتَّخِذَهُ وُلْدًا

مه وژنئ دغه (هلک) ښايي چې نفع به راوړسوي مونږ ته، يا به ونيسو دی ځوی.

تفسیر: یعنی کله چې لوی شي؛ ځمونږ په کار به راشي، او که مو مناسب وگناه؛ نو خپل متبني به يې وگرځوو.

وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑤

حال دا چې دوی نه پوهېدل (پر دغه سبب د هلاک د فرعونيانو).

تفسیر: یعنی له دې نه خو نه وو خبر؛ کله چې دی لوی شي نو څه څه کارونه به وکړي؟ آیا دغه خبره خو ضروري نه ده، چې همدغه هلک به هم هغه ځمونږ معهود دښمن وي، چې مونږ ترې اندېښنه لرو، بيا چې يې کله مونږ وپالو، نو دی به څرنګه ځمونږ په خلاف څه اقدام وکړي؟، دوی له دې نه نه وو خبر چې دغه هلک به له هغه لوی ذات سره زياته دوستي کوي، چې د ګرد جهان رب او پالونکی دی، او کله چې تاسې د هغه رب العالمين دښمنان يئ؛ نو ځکه دی به مجبور وي چې د هغه حقيقي رب العالمين په حکم ستاسې سره مخالفت وکړي.

وَاصْبِرْ فَوَادُ امُّ مُوسَىٰ فِرْعَانَ اِنْ كَادَتْ لَتَشْدِي بِهٖ لَوْلَا اَنْ رَبَّنَا عَلٰى قَلْبِهَا لِتَكُوْنَ
مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ⑩

او سبا ته وګرځېد زړه د مور د موسی تش له صبره قراره (او له نورو افکارو پرته - علاوه د غمه د موسی)، بېشکه چې نژدې وه چې اظهار وکړي په دغه (موسی سره چې ځوی مې دی) که چېرې نه وی محکم کړی مونږ (صبر او ثبات) پر زړه د دې، چې شي دا له باور کونکيو (په وعده د الله سره).

تفسیر: اګر که د موسی عليه السلام مور د موسی عليه السلام تابوت په سیند کې لاهو کړ، مګر د موروالي لورینې او د موروالي مینې کله دې ته اجازه ورکوله او آرامه به يې پرېښوده، چې د موسی عليه السلام له حاله او له یاده غافله پاتې شي، نو شپه او ورځ به د موسی عليه السلام فکر او ذکر له دې سره مل وو، او له زړه څخه يې صبر او قرار فرار کړی وو، او نژدې وو چې د ضبط او صبر تار ترې وشلېږي، او په عمومي ډول سره د ژړا او انګولا په ضمن کې دغه خبره ترې څرګنده شي، چې زه هغه کمبخته مور یم چې خپل ځوی مې په خپل لاس په سیند کې غورځولی دی، که چا موندلی وي یا يې پته ور معلومه وي؛ نو راته ودې وايي، مګر د الله تعالی دغه الهام ﴿اِنَّا رَاٰوَهُ لِيٰلِكَ وَجَاعِلُوْهُ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ﴾ به ورته ډاډینه او تسلي ورکوله، نو دغه د الله تعالی کار وو چې د دې زړه ته صبر، ثبات، او تسکین ور په برخه کړي، څو د الله تعالی اسرار پخوا له وخته افشاء او اظهار نه شي، او لږ څه مدت وروسته پخپله د موسی عليه السلام مور ته عين اليقين حاصل شي، چې د الله تعالی دغه وعده هرومرو پوره کېدونکې ده.

وَقَالَتْ لِاُخْتِهٖ قُصِيْبِهٖ قَبَصْرَتْ بِهٖ عَن جُدْبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑪

او ویل (مور د موسی) خور د دغه (موسی) ته چې څه برابره ورور پسې دې (او خبر يې راوړه)، پس کتل به يې دغه (موسی) ته له لرې ځايه (لکه پردی) حال دا چې دغه (فرعونيان) نه پوهېدل (په دغه خورولې او جاسوسۍ د دې).

تفسیر: یعنی کله چې د فرعون په حرم سرای کې هغه صندوق خلاص او دغه هلک په کې وموندل شو، او په گرده دنیا کې یې آوازه (انگازه) گډه او شهرت یې وموند، د موسی علیه السلام مور خپلې لور د موسی علیه السلام خور ته لا له پخوا څخه حکم ورکړی وو، چې ته دې د خپل ورور په سراغ او پته لگولو پسې تل لگیا اوسه!، او له لرې په پته سره د هغه حال او احوال ځان ته معلوم کړه! چې چېرې پیدا کیږي؟ او څه ما جرا پرې تیرېږي؟ کله چې دغه جینی پوهه او هوښیاره وه، د هغه شهرت او انگاڅې په اثر یې ژر ځان برابر هم هغه ځای ته ورسوه، چې پر هغه له سینده موندلې هلک باندې لوی ازدحام او بیروبار جوړ شوی وو، او هلته لکه یوه بې تعلقه اجنبیه لرې ودرېده، او هیڅ څوک په دې ونه پوهېدل چې دا د دغه هلک خور ده.

وَحَرِّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَ لَكُمْ وَهُمْ لَكُمْ نَصِیْحُونَ ﴿۱۷﴾

او حرام (منع) کړي وه مونږ پر دغه (موسی تی رودل د) دایگانو له پخوا (د بېرته ورتلو مور خپلې ته)، نو ویل (خور د موسی) آیا خبر کړم زه تاسې پر اهل د (داسې) کاله باندې چې واخلي وساتي دا (هلک) تاسې ته، او دوی به ده ته له خیر غوښتونکیو وي.

تفسیر: یعنی د فرعون ښځې ملعون فرعون هم د دغه هلک په پالنه او ساتنه راضي کړ، دلته د تي ورکونکیو فکر ورپیدا شو، او ډېرې دایگانې یې طلب کړې، مگر الله تعالی لا له پخوا څخه د موسی علیه السلام شونې کلکې ترلې وې، چې پرته (علاوه) د خپلې مور له تي څخه د بل چا تي په خوله ونه نیسي، نو سخت تشویش ور پیدا شو، چې داسې یوه مرضعه له کومه ځایه راپیدا کړه شي، چې دغه هلک یې تی وروي؟ ولې چې موسی علیه السلام به مطلقاً د هیڅ یوې مرضعې تي ته خپل مخ نه آړاوه، فرعوني خدم او حشم په همدغه فکر او اندېښنه کې وو چې د موسی علیه السلام خور وویل چې: «زه د داسې یوې کورنۍ معرفي تاسې ته کولی شم، چې ډېره پاکه او صافه ده، او ممکن دي چې دغه هلک د هغې کورنۍ د کومې ښځې تي وروي، او تر هغه ځای پورې چې زه معلومات لرم؛ هغوی به په ډېرې لورینې (مهربانۍ) او خیر غوښتنې سره د دغه هلک روزنه او پالنه کوي، ځکه چې هغه کورنۍ ډېره شریفه او نجیبه ده، او علاوه پر هغه د باچاهۍ له کوره د انعام او اکرام لوی توقعات هغوی لا په دې اړوي چې پر دغه هلک ښه توجه او فهم ولري».

بالتیجه د همدې جینی په مشوره د موسی علیه السلام مور وغوښتله شوه، په مجرد د دې چې د خپلې مور بوی پر موسی علیه السلام ولگېده؛ په ډېره مینه او محبت سره یې خپل ځان د مور په تي پورې وښلوه، او په غږ کهار سره یې په تي رودلو شروع وکړه، فرعوني کورنۍ ته د دغې ښځې پیدا کېدل ډېر غنیمت معلوم شول، چې بالاخر هغه هلک د یوې مرضعې یعنی د خپلې مور تي سره پخلا شو، او شودې یې روي، په دغه ټول سره خوښ او خوشال شول.

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۗ وَلِتَعْلَمَنَّ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

پس بېرته راوست مونږ دغه (موسی) مور خپلې ته لپاره د دې چې یخې (او زهې) شي سترگې د دې (په بېرته رسېدو د موسی)، او چې نشي غمجنه (په بېلتون یې)، او لپاره د دې چې وپوهیږي (په عين اليقين هم) په دې چې بېشکه وعده د الله حقه ده.

تفسیر: یعنی په ﴿إِنَّا آدَدُّهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ کې دوه وعدې ورسره شوې وې، یوه خو هم هغه وعده وه چې مور یې پخپلو سترگو ولیده چې په څه یو حیرانوونکې طریقه پوره او تر سره شوه، او د دویمې وعدې د پوره کېدولو لپاره ورته قیاس موقع پیدا شوه، چې بېشکه هغه هم په خپل وخت او نېټه پوره کېدونکې ده.

وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۱۳﴾

ولیکن اکثر د دوی نه پوهیږي (پرې چې حقه ده).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ وعده هر ورورسېدونکې او واقع کېدونکې ده، هو! په منځ کې ډېر خنډونه او موانع پېښیږي، چې د هغو په نسبت ډېر ضعیف الاعتقاد کسان متردد او مشتبه کېږي، (موضح).

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۗ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۴﴾

او کله چې ورسېد (موسی) زور (قوت د ځوانۍ خپلې) ته، او برابر شو (په عقل)؛ نو ورکړ مونږ ده ته حکمت (نبوت) او علم (پوهه)، او همداسې (مهرباني چې وکړه مونږ په موسی او مور یې؛ جزاء ورکوو مونږ نیکی کوونکو ته.

تفسیر: یعنی کله چې موسی علیه السلام د خپل رشد او ځلمیتوب وخت ته ورسېد؛ نو مونږ ده ته ډېرې د حکمت خبرې وروښودې، او خصوصي علم او فهم او پوهه مو ورکړه، ځکه چې دی د هلکتوبه صالح او نېک عمل وو، نو داسې پوهو او قابلو خلقو سره ځمونږ لطف او مرحمت همداسې مبدول کېږي.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَذَا مِنْ شِيعَةِ أَبِي لَهَبٍ وَهَذَا مِنْ عَدُوِّهِ فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَرَهُ مُوسَىٰ وَقَضَىٰ عَلَيْهِ قَالِ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿۱۵﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿۱۶﴾

او ننوت (موسی) ښار (د مصر) ته په وخت د غفلت د اهل د هغه کې (د غرمې په وخت کې چې ویده وو)، پس ویې موندل په دغه ښار کې دوه سړي چې جگړه یې سره کوله، دغه یو (سبطي) له تابعانو د دغه (موسی وو)، او هغه (بل سبطي) له دښمنانو د دغه (موسی) وو، پس مرسته (مدد) وغوښته دغه (سبطي) چې له تابعانو د دغه (موسی) وو پر هغه (سبطي) چې له دښمنانو د ده وو، پس په سوک وواژه هغه (سبطي) لره موسی؛ پس قضاء وکړه (الله) په دغه سبطي (چې مړ یې کړ په سوک د موسی سره، کله چې د وژلو قصد یې نه وو کړی، او نه وو مأمور په قتل د هغه؛ نو ځکه) وویل (موسی) چې: دغه کار له عمله د شیطان دی، بېشکه چې دغه (شیطان) دښمن دی (د انسانانو) لغز وونکی دی ښکاره. وویل (موسی) ای ربه ځما! بېشکه زه چې یم ظلم مې کړی دی په نفس خپل (په قتل د دغه سبطي سره)، پس مغفرت وکړه ماته (د دغې گناه ځما)، پس مغفرت وکړ (الله) دغه (موسی) ته، بېشکه چې (الله) همدی دی خامخا ښه بخښونکی د (خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: موسی علیه السلام وروسته له ځلمیتوبه یوه ورځ په داسې وخت کې ښار ته ورسېده چې خلق غافل ویده وو، ښایي چې یا به د شپې یا به د غرمې وخت وو، موسی علیه السلام چې کله ځلمی شو؛ د فرعون له قوم او د دوی د ظلم او کفر له سببه بېزاره وو، او تل به یې له بني اسرائیلو سره ناسته او ولاړه درلوده، د ده د مور کور د ښاره د باندې وو، موسی علیه السلام به کله کله هلته ورته، او کله به د فرعون کره هم ورته، د فرعون قوم (سبط) د ده سره هم عداوت او دښمني درلوده، او داسې به یې د ده په نسبت ویل چې: دی ذاتاً د غیر قوم یو ځلمی دی، نه چې د زور او قوت خاوند

شي، موسی علیه السلام يوه ورځ وليد چې دوو سړيو پخپلو منځو کې جنګ سره کوو، چې يو يې سبطي (اسرائيلي) او هغه بل يې قبضي وو، کله چې اسرائيلي موسی علیه السلام وليد؛ ورنارې يې کړې چې: «راشه د دغه قبضي له لاسه مې خلاص کړه»، موسی علیه السلام تش تهديد او وپروولو لپاره د يوه سوک گزار پرې وکړ، څرنګه چې موسی علیه السلام ډېر يو قوي ځلمی وو؛ په هم هغه سوک سره يې دغه قبضي پر ځمکه ونيوله، حال دا چې پخپله موسی ته دا نه وه معلومه چې څما په يوه سوک به داسې يو قوي سړی يو په يو مري، نو ډېر زيات خفه شو، چې ولې بلا قصده وينه را په غاړه شوه.

له بل طرفه د دغه بلا اراده قتل په اثر دغه فکر او اندېښنه توليده کېده، چې له ګوند (ډلې) او ګوند بازی (ډله بازی) اور يو ځلي بل او د نورو مصائبو او فتنو ابواب ونه پرانستل شي، نو ځکه موسی علیه السلام له خپل عمل څخه سخت نادام او متأثر شو، او داسې وپوهېد چې د ده په دغه عمل کې تر يوې درجې پورې د شيطان مداخله هم شته، د انبياوو عليهم السلام ضمير او فطرت داسې پاک او صاف او د هغوی استعداد دومره اعلى وي، چې پخوا د نبوت له موندلو څخه دوی د خپلو اعمالو د يوې يوې ذرې محاسبه په ډېر تدقيق کوي، او په ډېر لږ نښويدلو يا اجتهادي خطا د پاک الله له درباره په عجز او نیاز او ژړا معافي غواړي، او ترې توبه کوي، لکه چې موسی علیه السلام هم د دغې خپلې خطا معافي وغوښته، او پر دغه خپل تقصير يې اعتراف وکړ، چې د الله تعالی له طرفه وروښلی هم شو.

قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَئِنْ أَكُونُ ظَهِيرًا لِلْجَاهِلِينَ ﴿۱۵﴾

ووويل (موسی) ای ربه څما! په حق د انعام فضل ستا پر ما (وساته ما) پس چې له سره هيچېرې نشم مددګار لپاره د ګناهګارانو.

تفسير: يعنې کله چې تاماته پخپل فضل او کرم د عفوي بشارت رامحمت کړ، او عزت، راحت، قدرت او قوت دې راعطا کړ، نوزه د دې د شکر يې لامله به له سره د مجرمانو او ګناهګارانو حامي او مرستندوی نه کېږم، ممکن دي چې موسی علیه السلام ته د دغه مستغيث اسرائيلي څه تقصير هم معلوم شوی وي، او همدغه ته به يې مجرم ويلي وي، يا به يې له مجرمانو څخه کفار او ظالم خلق مراد وي، يعنې زه ستا دغه راکړي قوتونه به وروسته له دې نه له سره د دغو خلقو په نصرت او حمايت کې نه لګوم، يا به له مجرمينو څخه شياطين مراد وي، چې زه به هيڅکله د دوی د جمعيت حمايت نه کوم، څو هغوی څما په زړه کې دغسې وسوسې واچوي، او دغسې کارونو ته مې ولمسوي، چې وروسته له هغه زه په ندامت او حسرت کې اخته شم، يا به يې هغه اسرائيلي ته د دې لامله مجرم ويلي وي چې هغه د دغه جرم د وقوع سبب ګرځېدلی وو، والله أعلم.

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ

بيا سبا پاڅېد (موسی) په دغه ښار کې په داسې حال کې چې ویرېدونکی وو (پر ځان خپل) چې انتظار به يې کوو (مدد د رب خپل ته، يا لاره يې کتله د نجات خپل).

تفسير: يعنې موسی علیه السلام انتظار کوي، او لارې ته ګوري چې د دغه مقتول وارثانو به خپله دعوی فرعون ته وړاندې کړي وي، وليد شي چې پر چا دغه جرم اوږي؟ او له ما سره څه سلوک کوي؟

فَإِذِ الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى إِنَّكَ لَعَوَى مُبِينٌ ﴿۱۶﴾

پس ناڅاپه هغه (اسرائيلي) چې نصرت مدد يې غوښتی وو له دغه (موسی) څخه پرون، اوس بيا نارې وهي دغه (موسی) ته او مرسته - مدد ترې غواړي پر بل قبضي باندې، پس وويل موسی هغه

(اسرائیلي) ته چې: بېشکه ته خامخا بې لارې يې ښکاره (چې پرون دې هغه قبطني راباندې مړ کړ، او اوس بيا راته نارې وهې).

تفسير: يعنې هم هغه اسراييلي نن له بل کوم سړي سره جنگېده، او لاس يې پرې اچولی وو، نو موسى عليه السلام داسې ورته وويل چې: ته هره ورځ له ظالمانو سره نښلې، او غواړې چې ما هم له هغوی سره په جنگ و اچوې، لنډه يې دا چې موسى عليه السلام ورته ورغی لپاره د امداد.

فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا قَالَ يَا مُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ بِكَ بِمَا كُنْتَ تَقُولُ كَمَا قُلْتَ
فَنَسَا بِالْأَمْسِ إِنَّ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٠﴾

پس کله چې اراده وکړه (موسی) چې ونیسي هغه (قبطي) چې وو دښمن د دغو دواړو (يعنې موسى او د دغه اسراييلي حال دا چې موسى هغه اسراييلي ته په قهر شوی هم وو، نو) ويې ويل: ای موسى! آیا اراده لرې د دې چې ووژنې ته (نن) مالکه چې وژلی دې وو یو نفس (د قبطني) پرون، اراده نه لرې ته (دهیڅ شي) مگر د دې چې شي (ای موسى) زورور په ځمکه (د مصر) کې او اراده نه لرې چې شي ته له اصلاح کوونکیو څخه.

تفسير: يعنې موسى عليه السلام غوښت چې پر هغه ظالم قبطني لاس و اچوي، او دغه مظلوم سبطي (اسراييلي) ترې خلاص کړي، خو سبطي په دې گمان له موسى عليه السلام څخه و ویرېد، کله چې ده راته «غوي مبین» ويلي دي؛ نو نه چې اوس مې ووژني، ځکه چې دغه سبطي داسې وپوهېد؛ هم هغسې چې په خوله او خبرو سره ماته په غوسه او قهر دی، نو هر ورو لاس يې هم پر ما پورته کيږي، هغه پرونی وینه چې تر نن پورې پته وه، او څوک پرې نه وو خبر چې د هغه قاتل څوک دی؟! سبطي ښکاره کړه، کله چې دغه قبطني د هغه سبطي دا خبرې واورېدې؛ نو پوه شو چې هغه قبطني هم دغه موسى وژلی دی، نو ورغی او فرعون يې خبر کړ، او فرعونيانو هم د موسى عليه السلام د وژلو اراده وکړه.

وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَا الْمَدْيَنَةِ يَسْعَى قَالَ يَا مُوسَى إِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَتَرَوْنَ بِكَ لَيَقْتُلُونَكَ فَأَخْرِجْ أَيْنَ
لَكَ مِنَ الْمُصْحِحِينَ ﴿١١﴾

او راغی یو سړی له آخره د ښاره په دې حال چې رامنډې يې وهلې ويې ويل: ای موسى! بېشکه چې مشران مشورې کوي په حق ستا کې لپاره د دې چې ووژني تا (په قصاص د هغه قبطني)، پس ووځه ته (له مصره) بېشکه زه یم تاته له نصیحت کوونکیو (خیر غوښتونکیو) نه.

تفسير: يعنې د دغه قتل خبر فرعون ته رسېدلی دی، او هلته سره جرگې او مشورې کوي، چې د غیر قوم د یوه ځلمي جرأت تر دغې اندازې پورې رسېدلی دی، چې د شاهي قوم او د سرکاري ملازمانو د یوه فرد قتل ته اقدام کوي، د حکومت ملازمان پر موسى عليه السلام پسې په سرعت وځغلول شول، چې ژر يې پیدا او بندي او په قتل يې ورسوي، له هغه مجمع څخه د یوه نېک سړي په زړه کې پاک الله دغه خبره و اچوله څو هغه په تلوار او دیوې لنډې لارې څخه په ځغاسته موسى عليه السلام ته خپل ځان ورسوي، او دی له دغه ماجرا څخه باخبره او داسې یوه مشوره ورته ورکړي، چې ښايي ته همدا اوس له ښاره ووځي!.

فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِبًا تَتَرَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۱۱﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تَلَقَّاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَلِيُّ
رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿۱۲﴾

پس ووت موسی له دغه مصر خخه په دې حال کې چې ویریدونکی وو، کتل به یې (هر طرف ته چې څوک راپسې رانشي)، وویل (موسی) ای ربه ځما! نجات راکړه ته ماته له قومه ظالمانو (چې فرعون او تابعان یې دي). او کله چې متوجه شو (موسی) په طرف د مدین؛ ویې ویل: امید دی له رب ځما خخه د دې چې وښيي ماته سمه لاره.

تفسیر: موسی علیه السلام له مصر خخه د هجرت په قصد لار شو، لیکن هیڅ یوه لاره او طرف ورته نه وو معلوم، نو له پاک الله خخه یې سوال وکړ چې: په سمه لاره مې برابر کړه!، نو ځکه دی د (مدین) په لویه لاره برابر شو، او په خیر او سلامتی سره یې هلته ورسوه، او په مدین کې یې داسې د امن او اطمینان ژوندون ور په برخه کړ، چې په کې ښه مأنوس او متأهل شو، یواځې هم دغومره نه بلکه تر ډېر لري پورې یې نورې لار ښوونې هم ورته وکړې، او په سمه صافه لاره یې رهي (روان) کړ.

وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ
تَذُوذِينَ، قَالَ مَا خَطْبُكُمَا؟ قَالَتَا لَأَسْفَقِي حَتَّىٰ يُصَدِّرَ الرَّعَاءَ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿۱۳﴾

او کله چې ورسېد (موسی) اوبو د مدین ته؛ نو ویې موندله پر هغه (کوهي) یوه ډله له خلقو چې اوبه یې ور کولی (مواشیو خپلو ته)، او ویې موندلې رابرت ته له دوی خخه دوه ښځې چې رامنع کولې به یې ګلهې خپلې (له اوبو نه)، نو وویل (موسی دغو ښځو ته) چې: څه دی حال ستاسې (چې منع کوی له اوبو ګلهې خپلې)؟ وویل هغو (دواړو) چې: اوبه نه ور کوو مونږ (ګلهو خپلو ته) خو بېرته لار شي (دغه) شپانه، او پلار ځمونږ زور (د ډېرو کلونو سړی) دی (چې کار یې له لاسه نه کېږي).

تفسیر: مدین له مصر خخه د اتو یا لسو ورځو لري مسافه کې پروت دی، کله چې دی هلته ورسېد؛ وږی تږی وو، ویې لیده چې خلق پر کوهي راټول دي، او خپل مواشی اوبه کوي، او دوه داسې ښځې یې هم هلته ولیدې چې دغو دواړو خپلې ګلهې لري ایسارې کړي دي، او په شرم او حیاء سره لري ولاړې وې، په دوی کې دومره یوزور او قوت نه وو، چې هغه مجمع له خپلې مخې خخه لري کړي، یا بالذات هغه لویه درنه بوکه له اوبو خخه ډکه او له کوهي خخه یې راوکارې، او ممکن وو چې دوی به خپلو ګلهو ته داسې اوبه ورڅښولې، چې له نورو خخه وروسته پاتې کېدې، نو موسی علیه السلام له دوی نه د انتظار علت استفسار کړ، هغوی وویل چې: مونږ له ګردو خخه وروسته خپلو مواشیو ته اوبه ور کوو، ځکه که ځمونږ پلار ځلمی او قوي وی؛ نو مونږ به ولې راتلو، او هغه به پخپله راته، او له دغو خلقو سره به یې خپله معامله خلاصوله.

فَسَقَى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿۱۴﴾

پس اوبه کړه (موسی ربه) د دغو دواړو بیا یې شا وګرځوله (ښځو ته او لار شو) سیوري ته، نو ویې ویل: ای ربه ځما! بېشکه زه هر هغه څیز ته چې ولېږې ته ماته له خیره فقیر (محتاج) یم.

تفسیر: یعنی ای الله! زه د خپل هیڅ عمل اجرت له مخلوقه نه غواړم، هو! که ستا له طرفه کومه ښېګڼه (فائده) راورسېږي؛ زه هغې ته تل محتاج یم، (موضح القرآن) لیکي: «ښځو دی وپېژاند چې دغه سړی د لارې مسافر او

په سیورو کې کیناستونکی پر دیسی دی، او له لرې څخه وږی تږی راغلی دی، لارې او خپل پلار ته یې دغه گډر احوال بیان کړل».

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِغْيَاءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا

پس راغله دغه (موسی) ته یوه له دواړو چې تگ یې کاوه په (طریقه د) حیاء سره، نو وویل (دې موسی ته) چې: بېشکه پلار ځما بولي تا لپاره د دې چې در کړي تاته اجر حق د اوبو کولو ستا (گلهو) ځمونږ ته.

تفسیر: دغه جینی داسې راتله لکه چې د شریفې او عیفې او پاکې بڼې عادت او قاعده وي، وایي چې: دې له ډېره شرمه او حیاء خپل مخ په ټکري (څادر) بیخي پېچلی (نغاړلی) وو، او خبرې به یې کولې، موسی علیه السلام د الله تعالی څخه د خیر طالب وو، چې یې له خپله فضله په غیر متوقعه ډول سره ورو لېږه، نو ولې به یې نه مانه، پاڅېد او له هغې بڼې سره د هغې د پلار په لوري روان شو، وایي چې د تللو په وخت کې یې دغې جینی ته وویل چې: «ته ځما په مخکې مه درومه! او راپسې راځه، نه چې پر پردی بڼې عمداً ځما نظر ولوړي»، لکه چې موسی علیه السلام د مخه شو، او هغه جینی ورپسې تله، او په خبرو سره یې ورته د لارې بڼونه کوله، تر څو یې خپل پلاره ته راوست.

فَلَمَّا جَاءَهُ وَقَضَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ لَأَقَالَ لَأَتَخَفَتِ نَجْوَتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿۱۷﴾

پس کله چې راغی (موسی) دغه (د جینکو پلار) ته، او بیان یې کړه پر دغه قصه خپله؛ وویل (د جینکو پلار موسی ته) مه ویر بږه! نجات دې وموند له قومه ظالمانو (فرعونیانو) نه.

تفسیر: موسی علیه السلام خپله ټوله قصه د جینکو پلار ته واوروله، او هغه ده ته ډاډینه او تسلی وکړه، او وېې فرمايل چې: ته اوس د ظالم قوم د منگولو څخه خلاص شوی، وروسته له دې نه دوی ان شاء الله تاته هیڅ ضرر نشي رسولي، ځکه چې مدین د فرعون د سلطنت له حدوده خارج وو.

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿۱۸﴾

وویل یوې له دغو دواړو: ای پلاره ځما! مزدور ونیسه دی (لپاره د مېړو - گلهو و خړولو)، بېشکه چې غوره د هر هغه چا چې مزدور یې نیسي؛ هغه څو ک دی چې قوتناک او امانتگر وي.

تفسیر: یعنې په موسی علیه السلام کې دواړه صفات موجود دي، زورور دی چې یواځې لویه تېره (کټه) یې د کوهي له سره لرې کړه، چې هغه به په څو تنو لرې کېده، په ډېر قوت او مېړانه (بهادری) سره یې اوبه وویستلې، او ځمونږ رمه یې په لږ وخت کې اوبه کړه، او گډر د اوبو ویستونکي مجمع یې سره لرې کړه، او امانت دار دی، چې هیڅ طمع او توقع نه لري، او ډېر عیف او یو شریف ځلمی دی، تر دې چې په لاره کې هم له ما ځنې پر مخ ته، چې پر ما یې له سره نظر ونه لگېږي.

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَلَاثِي حَاجَةٍ فَإِنْ أَنْتَمَّتْ عَشْرًا فَبِنِ عِنْدَكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عَلَيْكَ سَعْدًا فَبِنِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۱۹﴾

وویل (پلار د جینکو موسی ته) بېشکه زه اراده لرم د دې چې په نکاح در کړم تاته یوه له دغو لویو خپلو چې دادي؛ په دې چې مزدوري وکړې ته ځما لپاره اته کاله، پس که پوره کړه تالس

کاله؛ نو هغه به ستا له طرفه (له ما سره احسان) وي، او نه لرم زه اراده د دې چې مشقت و اچوم پر تا (په اشتراط د لسو کلونو)، ژر به ومومي ته ما که اراده وفرمايي الله له صالحانو نېکانو (وفا کونکيو په وعده).

تفسير: بنيابي همدغه خدمت د ده د جيني مهر وي.

﴿وَإِنْ أَسَأْتُمْ غَيْرَ الْإِيمَانِ مِنْ عِنْدِكُمْ﴾ - «پس که پوره کړه تا لس کاله؛ نو هغه به ستا له طرفه له ما سره احسان وي»، يعني اقلًا اته کاله به ځما په خدماتو کې هر ورو و مصر و فيري، که دوه کاله نور دې هم خدمت وکړ؛ نو هغه ستا تبرع ده، او زه خو کوم سخت خدمت له تا څخه نه اخلم، ته به له ما سره اوسېږي، ان شاء الله پخپله به په تجربه درڅرگنده شي، چې زه بد طينته سرې نه يم، بلکه د الله تعالی په فضل او کرم سره د نېک بختانو څخه يم، ته به ځما په صحبت کې نه خفه کېږي، بلکه د طبيعت د مناسبت لامله به مؤانست درحاصل شي.

قَالَ ذَلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْأَجَلِينَ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿۲۸﴾

وويل (موسی پلار د جينکو ته) چې همدا (عهد مقرر شو) په منح ځما او ستا کې، چې هره يوه له دې دواړو نېټو چې پوره کړه ما؛ پس نه به وي زيادت پر ما، او الله پر دغه چې وايو (يې مونږ يعني زه او ته و کيل) ساتونکی شاهد دی.

تفسير: يعني زه مختار او خپلواک يم، چې اته کاله درسره پاتې کېږم، که لس کاله، په هر حال دا معاهده چې اوس تړلې شوې ده؛ د الله په اعتماد ځما خوشه او منظوره ده، زه پاک الله پر دغه معاهده شاهدوم، او دغه معامله ختم کوم، په احاديثو کې راغلي دي چې موسی هم دغه اوږد مدت (لس کاله) پوره کړ.

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿۲۹﴾ فَلَمَّا أَنهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبْرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ

پس کله چې پوره کړه موسی نېټه (خپله په اتو يا لسو کلونو)، او رهي (روان) شو سره له عيال خپل (مصر ته) وليد (موسی) له جانب (د غره) د طور يو اور، ويې ويل عيال خپل ته چې: مدار وکړئ تاسې (په دې ځای کې)، بېشکه زه چې يم ومې ليد يو اور، بنيابي ما لره چې راتله وکړم تاسې ته له دې (اور) څخه په خبر (د لارې ورکې)، يا په بخري (سکروټې يا شغلي) له هغه اوره لپاره د دې چې تاسې (پرې) تاوده شئ. پس کله چې راغی (موسی) دغه (اور) ته؛ نو غږ (ورته) وکړی شو له غاړې د هغې کندي چې په بني طرف (د موسی) کې وه، (دغه غاړه وه) په هغه ټوټه مبارکه کې شوې کې (له جهته د اور بدو د موسی کلام د الله لره په دې کې) له (هغې) ونې.

تفسير: چې ولاړه وه په غاړه د کندي کې، او د اور لمبې ترې څرگنديږي.

أَنْ يُؤَسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿۳۰﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يٰمُوسَىٰ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْأٰمِنِينَ ﴿۳۱﴾ أَسْلُكَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخَرُّجَ بَيْضًا مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ

داسې چې ای موسی! بېشکه زه همدا زه الله یم، رب د عالمیانو. او بل داسې (غږ پرې وشو چې) وغورځوه همسا خپله (پس ویې غورځوله)؛ نو کله چې ویې لیدله (موسی) دا (عصا) چې خوځېدله گواکې دا (عصا) یو نری منگری مار تپ و هونکی دی؛ نو شا یې کړه، مخ یې واړاوه په دې حال کې چې تنبهدونکی وو (له ویرې)، او بېرته راونه گځېد، (بیا پرې غږ وشو د الله تعالی له جانبې داسې چې) ای موسی! مخ راواړوه او بېرته راوگرځه! اومه ویرېرېه! بېشکه ته چې یې له امان موندونکیو یې (له ویرې نه او بیخي مأمون یې). ننباسه (نبی) لاس خپل په گځېوان (د کمیس خپل کې)، بیا یې خارج کړه، حال دا چې راوځي به تک سپین یې له کوم عیب (مرض - بدی).

تفسیر: د دغې رکوع له ابتداء څخه تر ﴿مِنْ غَيْرِ سَوْءٍ﴾ پورې گډ (ټول) مفصل واقعات د «طه» په سورت او نورو ځایونو کې تېر شوي دي، هلته دې ولوستل شي!.

وَاضْمُرُ الْيَكَّ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ

او پیوست کړه (سینې) خپلې ته ځانگ (یعنې لاس) دې له (جهته) د ویرې.

تفسیر: او رانژدې کړه ځان ته یعنې سینې خپلې ته ځانگ دې، یعنې لاس دې له جهته د ویرې له مار یا له برص!، یعنې خپل مټ دې له خپلې سینې سره او تخرگ (ترخ) ته نژدې کړه، د مار او د برص او د نورو شيانو ویره به له تا څخه لرې کیري، بنایي چې د راتلونکي لپاره یې هم د ویرې د ازالې په نسبت یې همدغه ترکیب ورسوولی وي.

فَذُنِّبْ رَهَانَ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ

نو دغه دواړه (عصا او ید بیضاء) دوه برهانه (او سندونه په رسالت د تا دي لیرلي شوي) له (طرفه د) رب ستا طرف د فرعون ته او قوم د ده ته.

تفسیر: یعنې د «عصا» او «ید بیضاء» معجزې د نبوت د برهان او سند په ډول درعطاء کړی شوي دي، خو پر دغه وسیله پر فرعون او نورو سبطیانو د حجت اتمام وکړی شي.

إِنَّمَا كَانُوا قَوْمًا فٰسِقِينَ ﴿٢٠﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٢١﴾

بېشکه چې دوی دي قوم فاسقان (وتلي له فرمان د الله). وویل (موسی) ای ربه ځما! بېشکه زه چې یم وژلی مې دی له دغو (قبطیانو) ځنې یو نفس (سړی)، پس ویرېرم چې وبه مې وژني دوی (په قصاص د هغه سره).

تفسیر: یعنې که په مجرد د رسېدلو مې ووژني؛ نو ستا دغه دعوت به څرنکه ورسولی شم؟.

وَإِخْرَجْنَاهُ مِنْ قَوْمِهِ وَاجْعَلْ لَكَ جَنَّةً مِّنْ جَنَّةٍ مَّوَدَّةً لِّقَوْمٍ إِتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً مِّثْلَ اللَّهِ فَاصْنَعْ لِقَوْمِهِمْ آلِهَةً مِّثْلَ آلِهَتِهِمْ

او ورور ځما هارون هغه ډېر فصیح دی له ما له جهته د ژبې، پس ولېرېه هغه هم له ما سره یار مددگار چې تصدیق کوي ځما، بېشکه ویرېرم له دې چې دروغجن به وگني دوی ما.

تفسیر: یعنې که کوم یو بل تصدیق او تایید کوونکی سړی هم راسره وي؛ نو طبعاً به ځمونږ زړونه مضبوط او قوي کیري، نو د ده د دروغجن شمېرلو په موقع کې کله چې د بحث او مناظرې وار ورسیري؛ امکان لري چې ځما د ژبې

د لکنت او بند بدللو لامله په خبرو او اترو کې څه موانع او عوائق واقع شي، نو په دغه وخت کې به د هارون رفاقت ماته ډېر نافع او مفيد واقع شي، ځکه چې د ده ژبه له ما څخه ډېره ښه چليري، او ښه فصیح او بليغ دی.

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكَ مُلْكًا مَّا لَمْ يَكُن لَكَ بِيَدِنَا
أَنْتُمْ أَتَمُّوا وَمَنْ اتَّبَعَكُمُ الْغُلُوبُونَ ﴿۳۵﴾

و فرمايل (الله) ژر به قوي كړو مونږ مټ ستا په ورور ستا، او وبه كړو مونږ تاسې ته غلبه (او تسلط پر دښمنانو د تاسې)، پس وبه نه رسيږي دوی تاسې دواړو ته (په ضرر سره) په سبب د معجزو ځمونږ سره، تاسې دواړه او هر هغه څوك چې متابعت و كړي ستاسې غالبان به اوسئ (پر دوی باندي).

تفسير: يعنې ما ستا دغه دواړه غوښتنې منظوري كړې، هارون به ستا بازو او مټ وي، او د يوه وزير په شان به ستا سره ملگرتوب كوي، او د فرعون لاس به له سره په تاسې نه رسيږي، او ځمونږ د دغو دلائلو او نښو په برکت تاسې او ستاسې ملگري تل غالب او بريالي (كامياب) او دوی سره له خپلو ملگرو تل مغلوب او پړه دي.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا
الْأَوَّلِينَ ﴿۳۶﴾

پس کله چې راغی دوی ته موسی سره له معجزو ځمونږ چې ښکاره وې وویل (فرعونیانو): چې نه دی دا مگر خو سحر (کوډې) دي په دروغو سره تړلې شوې، او نه دی اورېدلی مونږ دا (سحر یا دعوی د نبوت) په (زمانو د) پلرونو ځمونږ کې چې پخوا تېر دي.

تفسير: يعنې د دغو معجزاتو د ليدلو په اثر يې وويل چې: دغه كړدې كوډې او سحر دي، او د هغو خبرو نسبت چې دوی الله ته كوي؛ هغه هم د كوډو خبرې دي، چې دوی له خپله ځانه جوړې كړي دي، او داسې دعوی كوي چې دغه پر ما باندي الله تعالی دوحی په صورت نازلې كړي دي، په واقع کې دغه وحی او الهام هيڅ شی نه دی، او يواځې د سحر او د كوډو اعمال او د سحر تخيل او افتراء ده، دغه خبرې چې موسی كوي: مثلاً يوه الله تعالی دغه كړده دنيا پيدا كړې ده، او هم هغه يو الله جل جلاله همدغه دنيا فناء كوي، او بيا يې له سره ژوندی كوي، بيا به حساب او كتاب اخلي، او زه يې رسول كړخولی او درلېرلی يم او داسی نور، مونږ له خپلو پخوانيو مشرانو او نورو څخه نه دي اورېدلي، او داسې څيز مو له سره غوږو ته نه دی رسېدلی.

وَقَالَ مُوسَى رَبِّيَ أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الظَّالِمُونَ ﴿۳۷﴾

او وویل موسی چې رب ځما ښه عالم دانا دی په هغه چا چې راغلی دی په هدایت (راوړی یې دی) له طرفه د هغه (رب)، او په هغه چا باندي چې شته هغه ته ښه خاتمه په دې دنيا کې، بېشکه شان دا دی چې نه مومي بری ظالمان (چې هدایت ومومي په دنيا او راحت په عقبی کې).

تفسير: يعنې الله تعالی په دې باندي ښه عالم دی، چې زه پخپله په دغې دعوی کې رښتین يم، او د هغه له زنده مې هدایت راوړی دی، نو ځکه آخره خاتمه او انجام به مې ښه وي، هغه خلق چې د الله تعالی دغه ښکاره د قدرت نښې

وینې، او د صداقت دلائل اوري، او د بې انصافی له مخې یې تکذیب کوي، دوی له سره بری نه مومي، او د کامیابی مخ نه ویني، او په آخره خاتمه کې دوی له ذلت او ناکامی سره مخامخ کېدونکي دي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ
فَأَجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلَّ أَظْلَعُ إِلَى إِلَهِ مُوسَى وَإِنِّي لَأَكْظُمُهُ مِنَ الْكُذِبِينَ ﴿۳۰﴾

او وویل فرعون: ای ټولیه د مشرانو (د اهل د مصر!) نه پېژنم زه تاسې ته کوم معبود (چې عبادت ورته کوئ) بې له ما څخه، پس بل کړه اور ځما لپاره ای هامان پر خټې باندې (خښتې راته پخې کړه) پس وگرځوه جوړه کړه ځما لپاره مانې لوړه (اوچته) ښایي ماته چې وخېژم الله د موسی ته (وئ گورم چې شته؟ که نشته؟)، او بېشکه خامخا زه گمان کوم پر موسی له دروغجانو (په دعوی د بل معبود کې بې له مانه).

تفسیر: یعنې خپل وزیر هامان ته یې وویل چې د ډیرو کلکو او ښو خښتو څخه یوه پخه او هسکه مانې را جوړه کړه چې اسمان ته نژدې شي څو زه پر هغه پاس وخېژم او د موسی رب وگورم چې چیرته دی، دایې دروغ وگنله چې الله تعالی بره دی، نو ځکه یې د تمسخر په ډول دا خبره وکړه.

وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُوا أَنَّهُمُ الْبِئْسَ الْأَوْبَاقُونَ ﴿۳۱﴾ فَأَخَذْنَاهُ
وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَأُنْظِرُ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿۳۲﴾

او کبر وکړ دغه (فرعون) او لښکرو د دغه (فرعون) په ځمکه (د مصر) کې په ناحقه سره (بې له استحقاقه)، او گمان وکړ دوی د دې چې بېشکه دوی به مونږ ته نه راگرځول کېږي (په قیامت کې). پس راوښووه مونږ هم دغه (فرعون) او (هم) لښکري د دغه (فرعون)، پس وغورځول مونږ دوی (ټول) په سیند کې (پس غرق شول)، نو وگوره (ته ای محمده!) چې څرنگه وو عاقبت (آخره خاتمه) د ظالمانو.

تفسیر: یعنې له خپلې خاتمې او انجامه بالکل غافل شو، او په خپل مملکت کې یې په تکبر او غرور لاس پورې کړ، او په دې ونه پوهېد چې بل د ده سر ماتوونکی او غاړه څېښوونکی هم موجود دی، بالآخر قهار الله دی سره د ده د لاوو لښکر د قلم په بحیره کې غرق کړ، څو دغه لویه واقعه د یادگار په شان نورو هغو بدبختو ظالمانو ته پاتې شي، چې له انجامه بې خبره او غافل دي، او ښه وپوهېږي چې د دوی خاتمه به همداسې کېږي، د دغه غرق او نورو ورپورې ترلې خبرو تفصیلات پخوا له دې نه هم تېر شوی دی.

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يُرَدُّونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُبْصَرُونَ ﴿۳۳﴾

او گمراولي وو مونږ دوی پېشوايان (د گمراهی په دنیا کې) چې بولي دوی (تابعان خپل په بدو عقیدو او عملونو سره) د اور طرف ته، او په ورځې د قیامت کې وبه نه کړی شي مدد (له دوی سره په دفع د عذاب کې له دوی نه).

تفسیر: یعنې دلته په ضلالت او طغیان کې له گردو څخه وړاندې او مقدم وو، او خلقو ته به یې د دوزخ په لوري بلنه کوله، هلته به هم دی د نورو دوزخیانو امام او مشر وي، لکه چې (د ۱۱ جزء د هود سورت په (۹) رکوع (۹۸) آیت کې) مسطور دي: ﴿يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ وَبِئْسَ الْوَرْدَ الْمَوْزُودُ﴾ یعنې د دې ځای لښکر به یې هلته هېڅ په کار نه

ورځي، نه به د چاله لوري کوم امداد او معاونت ورسپري، دی به سره له خپل لاوو لښکر ګرد په دوزخ کې غورځول کيږي، هيڅوک به د دوی خلاصونکي نه وي.

وَاتَّبَعْنَهُمْ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿۳۸﴾

او تابع (لازم) کې مونږ له دوی سره په دغه (لږ خسیس ژوندون د) دنیا کې لعنت لږبوالی (له رحمته)، او په ورځ د قیامت کې به وي دوی له قبیح (لږې له رحمت - او بد څېرو کې شویو څخه).

تفسیر: یعنی د عقبا بدي او بد انجام خو بېل دی، په همدغه دنیا کې تر هغه پورې چې خلق اوسپري، پر داسې کسانو لعنت وايي.

وَلَقَدْ اتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَىٰ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (تورات) وروسته د هغه چې هلاک کړي وو مونږ (اهل د) زمانو رومبنيو (لکه قوم د نوح، لوط او نور).

تفسیر: د تورات له نزوله وروسته پر دنیا داسې د اهلاک او د افناء عذاب ډېر لږ راغلی دی ځکه چې د سماوي اهلاک په ځای د جهاد طریقه مشروع کړی شوې ده، ځکه چې څه نه څه خلق هر ورو پر شرعي احکامو قائم اوسپري.

بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۳۹﴾

حال دا چې سبب د انوارو وو لپاره د خلقو، او سمه لار ښوونکي او رحمت وو لپاره د هغو (کسانو چې ایمان یې پرې راوړی دی) ښایي چې دوی پند واخلي پرې.

تفسیر: یعنی (تورات) چې موسی علیه السلام ته ورکړی شوی دی؛ لوی فهم او بصیرت عطاء کوونکي او خلقو ته د هدایت پر سمه صافه لاره بیوونکي او د رحمت مستحق ګرځوونکي یو کتاب وو، څو خلق هغه ولولي، او د الله تعالی په یادو اوسپري، او د الله تعالی احکام یاد کړي، پند او نصیحت ترې حاصل کړي، رښتیا خو دا ده چې وروسته له عظیم الشان قرآن څخه په هدایت کې د (تورات) شریف درجه ده، او نن ورځ چې هغه د خپلو تابعانو له لاسه ضایع شوی دی، همدغه پاک قرآن د (تورات) د ضروري علومو او هدایت حفاظت کوي.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأُمُورَ مَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿۴۰﴾

او نه وې ته (حاضر ای محمده! له موسی سره) په جانب (د هغه غره چې) غربي (وو له موسی څخه په وخت د مناجات کې) هغه وخت چې ولېږه مونږ طرف د موسی ته امر (حکم د رسالت)، او نه وې ته له حاضرینو (عند الوحي چې دغه قصه دې له خپلو لیدلو بیان کړي وی).

تفسیر: یعنی د طور د غره له غربي جانبه چېرې چې موسی ته نبوت او (تورات) ورعطاء شوی دی.

وَلَكِنَّا أَنشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ

ولیکن مونږ پیدا مو کړل اهل د زمانو (ډېر وروسته له موسی) پس اوږده شول پر دوی عمرونه.

تفسیر: یعنی ته د هغه وخت واقعات په داسې صحت او صفایۍ - بسط او تفصیل سره بیانوي، لکه چې هم هغلته له «طور» سره ولاړ وي، او دغه گډر واقعات دې پخپلو سترگو سره لیدلي وي، حال دا چې ستاسې عدم الوجود په هغې موقع کې یوه ښکاره او ظاهره خبره ده، او برسېره پر دې هم ټول عالم خبر دی، چې تاسې امي یی، د کوم عالم په صحبت کې هم نه یی اوسېدلي، او نه د صحیحو او ثقه وو واقعاتو کوم ښه جید عالم په مکې معظمې کې موجود د وو، نو سره له دې دغه خبره د غور او دقت لایقه او وړ (لایقه) ده، چې دغه علوم او حقایق له کوم ځای تاسې ته راغلل، حقیقت دا دی چې د دنیا پر اقوامو ډېر مدتونه او قرونونه تېر شوي دي، چې د زمانو په تیریدو مروړه هغه علوم بیخي منحرف او مندرس او هغه حقائق محو او اضاعه او له یاده ووتل، نو ځکه د هغه علیم او خیر اراده په دی باندي مقتضی شوه چې د یو امي له ژبی څخه هغه هېر شوی سبق بیا د خلقو په یاد ورکړ شي، او د هغو عبرتناکو او موعظت وړ کوونکیو واقعاتو داسې یوه صحیحه نقشه د دنیا خلقو ته ور وړاندې کړی شي، چې د هغې له لیدلو څخه د دغې خبرې منل او تسلیم ته غاړه کېږدي؛ چې دغه د هم هغه واحد احد الله کلام دی.

وَمَا كُنْتَ تَأْوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمُ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿۵۰﴾

او نه وي ته (ای محمده!) اوسېدونکی په اهل د مدين کې چې لوستل به دې پر دوی باندي آیتونه ځمونږ، وليکن مونږ چې يو - يو مونږ لېرونکي (تالره لپاره د دغې قصې په وحي سره).

تفسیر: یعنی موسی علیه السلام ته هغه واقعات چې وروسته د «مدین» له هجرت څخه ورپېش شوي دي؛ ته د هغو واقعاتو بیان په داسې ښه ډول او صحت سره کوې چې له هغه څخه داسې څرگندېږي چې گواکې تاسې په هغه وخت کې سره د نبوت له شانته هلته مسکون وي.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحِمَهُ مِّنْ رَبِّكَ

او نه وي ته (ای محمده!) په جانب د طور کله چې غږ وکړ مونږ (موسی ته)، وليکن (لېرلی یې مونږ ته ای محمده!) رحمت له طرفه د رب ستا.

تفسیر: کله چې پر موسی علیه السلام داسې غږ وشو چې: ﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ ته خو هلته ولاړ نه وي؟ او دغه غږ خو دې نه دی اورېدلی؟ دغه د الله تعالی انعام او اکرام دی چې ته یې پر دغو واقعاتو او حقائقو مطلع کړې، او ستا سره یې هم همداسې یو وضعیت او رعایت وفرمایه، لکه چې له موسی سره شوی وو، گواکې په «جبل التور» کې چېرې چې د «حراء» غار دی، او په مکه معظمه او مدینه منوره کې د «جبل الطور» او د «مدین» واقعات بیا له سره اعاده او تکرار شول.

لِنُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَلَّهُم مِّن تَذِيرٍ مِّن قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۵۱﴾

(لپاره) د دې چې وویروي ته هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی (له عذابه) پخوا له تا (ای محمده!) لپاره د دې چې دوی پند واخلي پرې.

تفسیر: یعنی د عربو خلقو ته دغه شیان وروښیه! او دوی له دغو خطرناکو عواقبو څخه خبردار کړه!، ممکن دي چې دوی دغه خبرې واورې، او په یاد یې ولري، او پند او نصیحت ترې واخلي.

تنبيه: ﴿مَّا أَنْذَرْنَا أَوْهَمُ﴾ څخه به «آباؤهم الأقریون» مراد وي، والله أعلم.

وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقْتُلُوا رَبَّنَا وَلَوْلَا أَسَلَتْ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ
الْبِيتَانَ وَكَوْنٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۵﴾

او که چهرې نه وی دا چې وبه رسیږي دوی ته مصیبت (غم عذاب) په سبب د هغو (کناهنو) چې پخوا لېرلي دي لاسونو د دوی، پس وبه وایي (دغه کفار): ای ربه ځمونږ! ولې دې نه رالېږه تا مونږ ته کوم رسول (چې ستا احکام یې مونږ ته راوړي وی)، پس متابعت به کړی وو مونږ د آیتونو ستا او شوي به وو مونږ له مؤمنانو (په تا او په هغه رسول ستا باندې). (که دا خبره نه وی؛ نو نه به مو وی لېرلی ته دوی ته لیکن لېرلی مو یې چې عذر یې پاتې نشي).

تفسیر: یعنې د رسول الله صلی اله علیه وسلم بعثت په دوی کې د دوی خوش قسمتي ده، که بې د رسول الله صلی اله علیه وسلم له لېرلو څخه مو دوی ته پر دغو ظاهرو او باهرو طغیانونو او بې عقليو او بې ایمانیو سزا ورکولی؛ خو دغه هم عین الانصاف او عدل وو، لیکن الله تعالی پر دوی احسان و فرمایه، او د هیڅ قسم معقول عذر او پلمو (تدبیرونو) وړاندې کولو لپاره یې موقع ورپرې نه شوه، ځکه امکان یې درلود (لرلو) چې د سزا ورکولو په وخت کې به یې ویل چې: «الله! مونږ ته خو دې کوم رسول نه دی رالېرلی تر څو یې مونږ پر خپلو اغلاطو پوهولي وی، او اقله سمه لاره یې رابنویلی او څه تنبیه یې راکولی، او دغه دی چې مونږ دې بې خبره په دوزخ کې وغورځولو، هو! که کوم نبي دې راغلی وی؛ نو عالم به لیده چې مونږ په څه اخلاص او عقیدت سره له پخوا ایماندارانو څخه ثابت کیدو».

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ مُوسَىٰ

پس کله چې راغی دغو (کفارو) ته حق قرآن له جانبې ځمونږ؛ نو ویي ویل (دغو کفارو): ولې نه دي ورکړي شوي (محمد ته معجزې) په شان د هغو (معجزو) چې ورکړي شوې وې موسی ته (لکه عصا او ید بیضاء).

تفسیر: یعنې که مو رسول نه لېږه؛ نو داسې به یې ویل چې: ولې دې رسول راته ونه لېږه؟ اوس چې داسې رسول ورمبعوث شوی دی، چې له ګردو انبیاوو څخه په شان او رتبه کې لوی دی، نو وایي صاحبې! مونږ دې هله منو، کله چې وګورو چې د موسی علیه السلام په شان له تا څخه د «عصا او ید بیضاء» او نور معجزات رابنکاره شي، حال دا چې هغه ته (تورات) هم یو ځلي د یوه کتاب په شکل ورنازل شوی وو، او ته دې خپل کتاب د دوو دوو څلورو څلورو آیتونو په شکل راوړاندې کوي.

أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ مِنْ قَبْلُ

آیا نه وو کافران شوي (جنس د کفارو) په هغو (معجزو) چې ورکړي شوې وې موسی ته پخوا (له نزوله د دغه قرآن).

تفسیر: یعنې د موسی علیه السلام کتاب او معجزات مو چهرې ټول سره منلي وو، د هغه په نسبت مو هم شبهات ایستل، او ورته مو «سحر مفتری» ویل، لکه چې اوس په یوه دوه رکوع مخکې تېر شو، هو! هر څوک چې غواړي د پاک الله احکام ونه مني؛ نو په هره یوه خبره یو نه یو شی وایي، او راز راز احتمالات د هغه په نسبت پیدا کوي.

قَالُوا سِحْرٌ تَطَاهَرَ سَوَقَالُوا لَوْلَا آتَيْنَاهُم كُفْرًا ﴿۲۶﴾

وویل (منکرانو په حق د موسی او محمد کې چې خاوندان د) سحر دي، مدد کوي یو د بله، او ویی ویل چې: بېشکه مونږ په هر یوه (د دې دواړو انبیاوو) کافران یو.

تفسیر: کله چې موسی علیه السلام د معجزو ذکر ورته وشو نو دا یې ویل چې دی دواړو انبیاؤ سحر راوړی دي او مونږ یې نه منو.

قُلْ قَاتُوا بِيكُم مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ هُوَ الَّذِي هُوَ الْهَادِي مَنَّمَا آتَيْتُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۹﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) پس راوړئ تاسې یو داسې کتاب له جانب د الله، چې هغه ښه لاره ښوونکی وي له دغو دواړو کتابونو چې متابعت وکړم زه د هغه (کتاب) که چېرې یې تاسې صادقان رښتیني، په دغه دعوی ستاسی کې.

تفسیر: یعنې په اسماني کتابونو کې له گړدو ځنې لوی او مشهور کتابونه هم دغه دوه کتابونه دي، چې له هغوی سره سیالي او برابري بل هیڅ یو کتاب نشي کولی، که دغو دواړو ته جادو وایې؛ نو تاسې بل کوم د الله تعالی کتاب راوړاندي کړئ چې له دغو څخه ښه او ډېر هدایت لرونکی وي، په فرض محال کې تاسې داسې کوم کتاب راوړئ؛ نو زه به د هغه متابعت وکړم، لیکن تاسې داسې کتاب تر قیامته پورې نشئ راوړئ، له دې نه به زیاته بدبختي څه وي، چې تاسې پخپله له رباني هدایته قطعاً بې برخې یئ؛ او دغه مقدس کتاب ته چې سره له هدایت درغلی دی؛ کوډې وایې؛ او نه یې منئ، کله چې دغه کتاب د یوه انسان جوړ کړی جادو دی؛ نو تاسې د گړد جهان جادوگران راټول کړئ، او له هغوی څخه له دغه ځنې لوی جادو جوړ کړئ، ځکه چې جادو خو داسې یو شی نه دی، چې د هغه مقابله به امکان نه لري.

فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغْيًا
هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۴۰﴾

پس که چېرې ونه منله دوی خبره ستا؛ پس پوه شه چې بېشکه همدا خبره ده چې متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو (بې دلیل)، او څوک دی ډېر گمراه له هغه چا چې متابعت کوي د خواهش خپل بې هدایته له ښوولو د لارې له (طرفه د) الله، بېشکه چې الله نه ښيي سمه لاره قوم ظالمانو ته (چې تابع وي د نفسونو او هواوو خپلو بې دلیل).

تفسیر: یعنې کله چې دغه خلق نه هدایت قبلي، او نه د هغه په مقابل کې بل کوم شی وړاندي کولی شي؛ نو همدغه وضعیت د دغې خبرې دلیل دی، چې دوی داسې مقصود نه لري، چې د هدایت په لاره لار شي، محض پر خپلو نفساني خواهشاتو تگ کوي، او هر شی یې چې زړه غواړي؛ هغه مني، او هر هغه شی چې د خپلې مرضی او غوښتنې څخه مخالف او چپ ومومي؛ هغه نه مني، او تردیوي یې، نو دلته دغه راوښوول کېږي چې داسې هوا پرستانو ظالمانو ته څرنگه هدایت ورکاوه کېږي؟ د الله تعالی عادت د هغه قوم پر هدایت جاري دی، چې د هدایت موندلو اراده ولري، او محض هوا او هوس د حق او حقانیت معیار ونه گڼي.

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۴۱﴾

او خامخا په تحقیق پرله پسې لېږلې ده مونږ دوی ته خبره (د پند چې قرآن دی) لپاره د دې چې دوی پند واخلي.

تفسیر: یعنی ځمونږ د وحیی سلسله لا له پخوا څخه جاري ده، د یوې وحی په تصدیق او تایید مو بله وحی ورپسې لېرې ده، او قرآن مو هم په تدریج سره نازل کړی، او په یوه آیت پسې بل آیت تل راځي، مقصد دا دی چې د کافي غور کولو او د پوهېدلو موقع په لاس درشي، او د هغه په یادولو کې درته آسانی او سهولت وي.

الَّذِينَ اتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۰﴾ وَإِذْ أُنزِلَتْ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ يَا بَنِي آدَمَ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّ كِتَابَ الْغُفْرَانِ ﴿۵۱﴾

هغه کسان چې ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پخوا له دغه (قرآن) دوی په دغه (قرآن) ایمان راوړي. او کله چې ولوست شي (دا قرآن) پر دوی باندې؛ نو وایي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ په دغه (قرآن چې) حق دی (راغلی دی) له (طرفه د) رب ځمونږ، بېشکه مونږ چې وو پخوا له نزوله د دغه (قرآن) مسلمانان (په دغه قرآن باندې).

تفسیر: یعنی د دغو جاهلانو مشرکانو حال داسې دی چې نه پخواني کتابونه مني، او نه د وروستو کتابونو منونکي دي، د دوی په مقابل کې هغو حق پسندو او انصاف خوښوونکو کتابیانو ته وگورئ چې دوی هغه دواړه مني، پخوا له دې نه یې په تورات او انجیل یقین لرلو، کله چې پاک قرآن نازل شو؛ نو ژر یې تصدیق وکړو، چې بلاشبهه دغه هم حقاني اسماني کتاب دی، چې ځمونږ د الله له جانبته نازل شوی دی، مونږ په ده باندې هم د خپل یقین او اعتماد اعلان کوو، مونږ خو پخوا له دې نه هم د الله تعالی خبرې منلي دي، او اوس یې هم منو، في الحقیقت مونږ له نن ورځې څخه نه یو مسلمانان - بلکه لا له پخوا مسلمانان وو، ځکه چې مونږ په خپلو پخوانو کتابونو هم ایمان لرلو، چې په هغو کې د مخه د دغه آخر الزمان نبي او د دغه عظیم الشان فرقان په متعلق صاف بشارت موجود وو، لهدا په هغو وړاندوینو مونږ پخوا له دې نه بالاجمال مؤمنان وو، اوس چې دغه تفصیل مو په خپلو سترگو ولیدو؛ لا پرې مسلمانان شو.

أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا

دغه (یهودان او نصرانیان چې ایمان یې راوړی دی په قرآن)؛ ور به کړ شي دوی ته اجر د دوی دوه کرته، په سبب د دې چې صبر کړی وو دوی (او پر خپل ایمان قائم وو په دې دواړو کتابونو).

تفسیر: یعنی په غرور او استغناء یې د حق له قبوله مخ نه دی اړولی، بلکه هر کله چې حق او صداقت ورسپړي؛ بې تکلفه د تسلیم او اطاعت غاړه ورته ږدي.

وَيَذَرُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّبِيحَةَ

او دفع کوي دوی په حسنه نېکې سره سینه بدې.

تفسیر: یعنی که بل څوک له ده سره بدې کوي؛ دی له هغه سره نېکي او احسان، مروت او شرافت کوي، یا یې دا مطلب که چېرې له دوی نه کوم بد کار صادرېږي؛ نو د هغه تدارک په نېکې سره کوي، څو د حسانتو پله پر سیناتو درنه شي.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۵۲﴾

او له ځینو د هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته صرفوي یې (په لاره د الله کې).

تفسیر: او له هغه حلال مال چې پاک الله ورته عطاء کړي دي؛ زکات ورکوي، صدقات او خیرات اداء کوي، له اقرابو او خپلوانو سره مرسته او امداد کوي، لنډه دا چې په حقوق العباد کې هم له سره قصور او لنډون نه کوي.

وَأَذِّنْ لِلْعَوَامِّ أَنَّ الْعَمَلُ لَنَا وَالْأَعْمَالُ لَكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا تَبْتَغِي
الْجَاهِلِينَ ﴿۵۵﴾

او کله چې واورې دوی کومه چټي (بېکاره) خبره؛ نو څنگ کوي دوی له هغې نه، او وايي (هغو چټي - بېکاره ويونکيو ته): دي مونږ ته عملونه ځمونږ (له حلمه او صبره)، او دي تاسې ته عملونه ستاسې (له حماقته او بد ويلو)، سلام دی پر تاسې (له طرفه ځمونږ له کنځلو او طعنو) نه غواړو مونږ (مجلس او طريقه) د جاهلانو.

تفسير: يعنې که کوم جاهل لغو خبرې کوي؛ نو دی له هغه سره نه لگيږي، او ورته وايي چې: بس دی خانه! ستا د دغې خبرې جواب مونږ له لرې څخه په سلام اچولو سره درکوو، دغه د جهالت او ناپوهۍ وضعيت مونږ تاسې ته در پرېږدو، مونږ پرېږده چې پخپلو کارونو کې مشغول اوسو، ستاسې اعمال به ستاسې په مخ کې او ځمونږ اعمال به ځمونږ په مخ کې راځي، مونږ ته د دې خبرې هيڅ ضرورت نه دی پاتې چې خامخا به ستاسې غوندې له ناپوه خلقو سره لگيږو.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

بېشکه ته (ای محمده!) نشې ښوولی (لاره حقه) هغه چاته چې خوښ وي ستا، وليکن الله سمه صافه لاره ښيي هغه چاته چې اراده وفرمايي (د سمې لارې ښوولو يې).

تفسير: شاه صاحب ليکي چې: «محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم د خپل تره ابو طالب لپاره ډېر کونښن وکړو، چې د مرگ په وخت کې د اسلام کلمه ولولي، مگر هغه دغه خبره ونه منله، نو د هغه په نسبت دغه آيت نازل شو» (موضح) يعنې له هغه چا سره چې ته طبيعي محبت لري، يا ستا زړه غواړي چې هغه هدايت ومومي؛ نو دغه خبره ضروري نه ده چې هم هغسې واقع شي، ستا کار يواځې لارښوونه ده، پاتې شو دغه کار چې کوم يو سړی پر هغه لاره درومي او د مقصود تر منزل پورې رسېږي؟ او کوم يو نه رسېږي؟ دغه ستا د اختيار او له قبضې څخه خارج دی، الله تعالی اختيار لري چې د هر چا په نسبت اراده وفرمايي؛ هغه ته د قبول الحق او وصول الی المطلوب توفيق ورکړي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿۵۶﴾

او همدغه (الله) ښه عالم دی په سمه صافه لاره موندونکيو باندې.

تفسير: هيڅ يو سړی د دغې خبرې واک او صلاحيت نه لري، چې بل څوک پر سمه صافه لاره روان کړي، بلکه څوک پر دغه خبره علم هم نه لري، چې کوم يو پر سمه لاره راتلونکی دی؟ يا د راتللو استعداد او لياقت لري؟، په هر حال په دغه آيت کې رسول الله صلى الله عليه وسلم ته تسلي ورکړې شوې ده، چې تاسې د جاهلانو په دغو چټي (بېکاره) ويناوو او د ضد او عناد پر شورماشور يا د خپل خاص اعزه او اقارب پر نه مسلمانېدو مه متأثر او مه غمجن کېږئ!، هومره چې ستاسې پر ذمه فرض دی؛ هغه اداء کړئ!، د خلقو استعدادات مختلف دي، او دغه خبره د الله تعالی په اختيار او علم کې ده، چې د هغوی ځنې کوم يو پر سمه لاره راوستل کيږي.

وَقَالُوا إِنَّا نَتَّبِعُ الْهُدَىٰ مَعَكَ نَتَخَطَّفُ مِنْ أَرْضِنَا

او وايي (کفار د مکې): که چېرې متابعت وکړو مونږ د هدايت له تا سره (او ايمان په تا راوړو)؛ نو وبه تښتول شو (او ژر به وشړل شو) له ځمکې خپلې نه.

تفسیر: له هدايت ځنې د انسان منع کونکي خو شيان دي، مثلاً د ځان نقصان، د مال خوف، لکه چې د مکې معظمې مشرکانو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته ويلي وو: بېشکه چې مونږ په دې باندې ښه پوهیږو، چې تاسې پر حقاني دين یې، لیکن که مونږ د اسلام دين قبول کړو، او له تاسې سره یو ځای شو؛ نو ګرځد عرب به ځمونږ دښمنان شي، او د چارچاپېر ګرځد اعراب به پر مونږ هجوم او یرغل راوړي، او ټول به سره یو ځای کيږي، او مونږ به خپله یوه نمرې کړي، نه به مو ځان سلامت پاتې شي، او نه به مو مال او دولت مأمون او مصئون پاتې وي، د همدغه ځواب د آیت په راتلونکې ټوټه کې داسې فرمایي:

أَوَلَمْ نُنَمِّكُنْ لَهُم مَّحْرَمًا الْمِنَّا يُجِيبُ آلِيَهُ شَرَّتْ كُلُّ شَيْءٍ رَّزَقْنَا مِنْ لَدُنَّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵۰﴾

آیا نه دی ورکړې (ځای) مونږ دوی ته داسې حرم، چې په امان دی (له قتل او غارت)، راجلولي کېدې (یا راجلولي کيږي) دي (حرم) ته (له هر طرفه) مېوې (لپاره) د هر څیز، رزق د دوی له جانبه ځمونږ، ولیکن اکثر د دوی چې دي نه پوهیږي (په حق).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «د مکې معظمې خلقو به ويل: که مونږ مسلمانان شو؛ نو د ټول عربستان مسکونين به له مونږ سره دښمنان شي، الله تعالی فرمایي: که اوس تاسې د هغوی د دښمنی او لاس غځولو څخه د چا په پناه کې ناست یې؟ همدغه د حرم ادب مانع دی، چې سره له دغې سختې دښمنی او عداوت چې تاسې یې یو له بله سره لرئ؛ اطرافي اعراب پر تاسې یرغل او هجوم نه راوړي، چې تاسې له مکې معظمې څخه د باندې وباسي، هغه الله چې اوس دغه ځای یې تاسې ته حرم ګرځولی دی، په هغه وخت کې هم تاسې ته پناه در کونکی دی (موضح).

وَلَمَّا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطَرْتُمْ مَعِيشَتَهَا فَتِلْكَ مَسْجِدُهُمْ لَمَّا نُسُكُنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِنْ أَقْلَيْدًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿۵۱﴾

او څومره (ډېر) هلاک کړي دي مونږ له (اهل د) کلیو (او ښارونو) چې سرکشي یې کړې وه په معاش خپل کې، پس دا دي کورونه د دوی چې نه ده کړې شوي هسټوګنه په کې پس له (اهلاک د) هغوی مګر لږ وخت (چې کوم مسافر کومه شپه هلته دمه کړې ده)، او یو مونږ همدا مونږ وارثان.

تفسیر: یعنې د عربو له ښمنی څخه ولې ویرېږئ، د الله تعالی له عذابه وویرېږئ، آیا تاسو نه ګورئ او غور او دقت نه کوئ، چې له تاسې څخه پخوا څومره لوی اقوام تېر شوي دي، چې هغوی ګرځد پخپل عیش عشرت او خوښې مست او مغرور وو، نو هر کله چې هغو د تکبر، لویي او سرکښی لاره ځان ته غوره کړه؛ نو وګورئ چې پاک الله دوی څرنگه تباہ - برباد او فنا کړل، چې نن ورځ د دنیا په مخ کې د هغوی نوم او ښه هم نه ده پاتې، تش دغه ویجاړې مېنې او کنډوالې یې پاتې دي، چې په هغوی کې هیڅ یو هستېدونکی نشته، پرته له دې نه چې کوم مسافر کومه شپه هلته کيني، او خپله دمه ونیسي، یا کوم پوه او هوښیار سړی د الله د قدرت د دغه عبرتنا کې منظري د کتلو لپاره هلته ودرېږي.

وَإِن كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمَمٍ رَسُولًا لِّيُنذِرَ أَعْيُنَهُمُ الْإِنْتِزَاعَ

او نه دی رب ستا (عادتاً) هلاک کونکی (د اهل د دې) قريو تر هغه پورې چې وليږي په مور (لویه قريه ښار) د هغو (قريو ښار کې) یو رسول چې لولي پر دوی آیتونه ځمونږ (لپاره د قطع د عذر).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ تر هغه پورې دغه کلي او بناوونه تباہ - خراب او فنا کړي نه دي؛ خو د هغو مراکزو او لویو مراکزو او لویو ځایونو کې کوم هوښیاروونکی نبي نه وي ورلېرلی، د مرکز تخصیص بنایي د دې لامله وي، چې د هغه اثر تر ډېر لږې ځای پورې رسېږي، او د بناوونو هستېدونکي نسبتاً سلیم او عاقل هم وي، د ځمکې د مخ د گردو ودانیو مرکز او د صدارت مقام بیت الحرام وو، لکه چې د «شوری» سورت په اوله رکوع (۲۵) جزء کې لولو: ﴿لَتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا﴾ نو ځکه هلته د گردو ځنې لوی او د آخر الزمان رسول مبعوث شو، صلی الله علیه وعلی آله و صحبه أجمعین.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿۵۱﴾

او نه یو مونږ هلاک کوونکی خرابوونکی د کلیو د بناوونو مگر په هغه وخت کې چې اهل د هغو ظالمان وي (په تکذیب د رسولانو).

تفسیر: یعنی هر کله چې سره له پوهولو او هوښیارولو هم خلقو له کفره او شرکه لاس وانخیست، او هم هغسې په خپل کفر - ظلم - طغیان او عصیان کې چالان او مترقي وو، دلته د الله تعالیٰ په دغه عذاب اخته او هلاک او سپېره شول.

وَمَا أُوْتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ قَبْتًا عُرِّبْتُمْ بِهِ إِلَّا خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿۵۲﴾

او هر هغه چې در کړی شوي دي تاسې ته له کوم خیزه؛ پس هغه معاش نفع کار د دغه ژوندون لږ خسیس دی، او بنایست د هغه دی، او هر هغه چې په نزد د الله دی (اجر) خیر غوره (دی) او باقی دی (له دغه فاني نه)، آیا پس تاسې عقل نه چلوئ (چې باقی بهتر دی په فاني باندې).

تفسیر: یعنی انسان ته بنایي چې له عقل او پوهې کار واخلي!، او دومره وپوهېږي چې دا ژوندون په دنیا کې تر کله پورې به وي؟ او د دنیوي د دغه باغ او بهار، عیش او عشرت، مزې او چر چې به تر څه وخت پورې کوي؟ فرض یې کړئ چې په دنیا کې له سره پر ده عذاب هم رانشي، خو بیا هم د مرگي لاس تاسې گرد له دغه ساز او سامان څخه جلا کوي، او بیا به د الله تعالیٰ په مخ کې حاضرېږئ، او تر یوې یوې ذرې پورې به هم د خپل اعمالو حساب ورکوي، که مو آخروي عیش او عشرت په برخه شو؛ نو دغه دنیوي عیش عشرت د هغه په مقابل کې هیڅ او لاشی دی، داسې به کوم پوه او عقلمن سړی وي، چې یو مکدر او منغص ژوندون ته پر یو بې غشه او غله ژوندون او یو ناقص او فاني لذت ته پر کامل او باقی لذتو ترجیح ورکوي؟، بلکه نه یې ورکوي.

أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيَهُمْ لَكُمْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿۵۳﴾

آیا پس هغه څوک چې وعده کړېده مونږ له هغه سره وعده ښه (چې جنت دی) پس دی موندونکی دی د هغې وعده (خامخا داسې دی) لکه هغه څوک چې معاش ورکړی وي مونږه ده ته معاش د (ژوندون لږ خسیس د) دنیا، بیا دی په ورځ د قیامت کې له حاضر کړیو شویو وي (اور ته؟ بلکه نه دي سره برابر دواړه!).

تفسیر: یعنی مؤمن او کافر دواړه د انجام په اعتبار کله سره یو برابر کېدی شي؟ د یوه لپاره د دائمی عیش کومه وعده چې شوې ده؛ هغه هر ورو پوره کېدونکې ده، او د بل لپاره د څو ورځو عیش او عشرت کولو څخه وروسته د بندې کړئ جلب ضروري رسېدونکی او دی په دائمی بنديخانه کې خامخا لوېدونکی دی (العیاذ بالله).

وَيَوْمَ يَنبَأُهُمُ الْفُتُورُ الْآيِنِ شُرَكَاءِ الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿۲۸﴾

او یاد کړه هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته الله، پس وبه وایي (الله) چېرته دي شریکان ځما هغه (شریکان) چې وئ تاسې چې ګمان به مو کاوه (پرې چې دا شریکان ځما دي)؟.

تفسیر: یعنې هغه د الوهیت برخې لرونکي چېرې دي، هغوی دې وغوښت شي، چې اوس لږ څه د دوی تأیید او حمایت وکړي.

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَغْوَيْنَا كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا آيَاتِنَا يَعْبُدُونَ ﴿۲۹﴾

وبه وایي هغه کسان چې حقه ثابتې شوې ده پر دوی خبره (د عذاب په دخول د اور سره): ای ربه ځمونږ! دا (ضعیفان تابعان) هغه کسان دي چې ګمراه کړي وو مونږ (دوی)، (ګمراه کړي مو وو دوی) لکه چې ګمراه شوي وو مونږ، بېزاره یو مونږ تاته (له دوی او له کفره د دوی)، نه وو دوی داسې چې خاص ځمونږ عبادت به یې کوو (بلکه عبادت د هوا د نفس خپل یې کوو).

تفسیر: یعنې سؤال خو له مشرکینو څخه وو، مګر ګمراه کوونکي شرکاء به داسې وپوهیږي چې في الحقیقت مونږ ته هم تنبیه را کړی شوې ده، نو ځکه په ځواب ور کولو کې سبقت کوي، چې ای الله! بېشکه چې مونږ دوی ګمراه کړي دي، مګر دا ګمراهي خو داسې ده لکه چې مونږ پخپله ګمراهان شوي یو، پس د دغو اغواوو په جرم مونږ اعتراف لرو، لیکن پر دغو مشرکانو خو ځمونږ له لوري هیڅ کوم جبر او اکراه نه وه، او نه مو هغوی په زوره دغې ګمراهي ته اړولي دي، في الحقیقت دغه د دوی نفسي اغراض او شخصي هوا پرستي وه، چې ځمونږ په غولولو وغولېدل، او پر مونږ پسې رهي (روان) شول، نو په دغه اعتبار دوی ځمونږ د عبادت په ځای د خپلو اهووو او ظنونو په عبادت پسې لگيا وو، مونږ د دوی له عبادت څخه نن ورځ ستاسې په حضور کې د خپلې بېزاري او تنفر اظهار کوو.

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُمُ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ

او وبه ویلی شي (کفارو ته) چې وغواړئ تاسې شریکان د تاسې، پس راوبه غواړي دا (کفار هغه ښان)، پس هیڅ ځواب به ورنه کړي (دا ښان) هغوی ته.

تفسیر: یعنې دوی ته به ویل کیږي چې اوس خپل مددګاران خپلې مرستې ته رابولي، مګر هغوی به د دوی سره څه مرسته او مدد وکړی شي؟ ځکه چې په خپل غم او مصیبت کې به اخته او مبتلا وي، کذا قال المفسرون.

وَرَأَوْا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿۳۰﴾

او وبه ویني دغه (تابعان او متبوعان) عذاب، که چېرې بېشکه دوی وی چې سمه صافه لاره یې نیولې وی (نو اوس به نه معذب کېدل، یا کاشکې په کوم ډول مو لاره موندلې وی).

تفسیر: یعنې د دغه وخت د عذاب د لیدلو څخه به داسې آرزو او تمنا کوي، کاشکې زه په دنیا کې پر سمه صافه لاره تلی، تر څو په دغو مصائبو نه اخته او نه مبتلا کېدی.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۰﴾ فَعَبَّدْتُمُ اللَّهَ الْأَنْبَاءَ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱۱﴾

او ياده کړه هغه ورځ چې غږ به وکړي دوی ته (الله)، پس وبه وايي چې څه ځواب ورکړی وو تاسې رسولانو ته (په هغه وخت کې چې حق ته غوښتی شوي وي؟). پس پټ به شي پر دوی خبرونه (چې دوی خلاص شي) په دغه ورځ کې، پس دوی به نه کوي پوښتنه یو تر بله.

تفسیر: پخواني سوالات د توحید په نسبت وو، دغه د رسالت په نسبت سوال دی، یعنې که تاسې پخپل عقل او پوهې سره په حقه نه وی پوهیدلي؛ نو د انبیاوو په پوهولو خوښایي پوهېدی، دا راوښی چې تاسې له هغو سره څه سلوک او رویه کړې ده؟ په دغه وخت کې به هیڅوک هیڅ جواب نشي ورکولی، او د خبرو گډې لارې به بندې شي، (او پټ به شي په دوی جواب).

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَالْمِنْ وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿۱۲﴾

پس هر هغه څوک چې توبه وباسي (له شرکه) او ایمان راوړي (په الله او رسول د الله) او عمل وکړي د نېکیو؛ پس ښایي چې وي به دی له خلاصېدونکیو.

تفسیر: یعنې د هغه ځای بری او کامیابي صرف له ایمان او صالح عمل سره ده، که اوس هم څوک له کفره او شرکه توبه وباسي، او ایمان راوړي، او د نېکیو لاره ځان ته غوره کړي؛ حق تعالی د ده ټول پخواني گناهونه معافوي، او فائز المرام یې گڼي.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ

او رب ستا پیدا کوي هغه څه چې اراده وفرمائي (د پیداښت یې)، او غوره کوي یې، نه دی دوی ته هیڅ اختیار (په هیڅ شي کې).

تفسیر: یعنې د هر څیز پیدا کول د الله تعالی په مشیت او اختیار کې دي، او د کوم شي غوره کول یا د نورو له منځه د هغه منتخب کولو حق همدغه ته حاصل دی، او هر قسم چې الله تعالی اراده وفرمائي، او مرضي یې وي؛ هم هغسې احکام صادروي، هر یو سړی په هر یو منصب سره چې دی مناسب او لازم و بولي؛ هم هغه کار او منصب ورته عطاء کوي، په هر چا کې استعداد او لیاقت وگوري؛ نو د هدایت پر سمه لاره یې برابروي، او د مقصود تر منزله پورې په رسېدلو سره بری او کامیابي ور په برخه کوي، حافظ ابن القيم د «زاد المعاد» په اوائلو کې دغه مضمون په ډېر بسط او تفصیل سره لیکلی دی، فلیراجع.

سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۳﴾

پاکي ده الله لره او لوی پورته دی له هغه څه چې دوی یې ورسره شریکوي.

تفسیر: یعنې په تخلیق او تشریح او مذکور اختیار کې بل هیڅوک له الله تعالی سره نه دي شریک، مشرکانو چې پخپل تجویز او انتخاب کوم شرکاء درولي او ټاکلي دي؛ هغه گډ باطل او بې سنده دي.

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَيَعْلَمُونَ ﴿۱۴﴾

او رب سنا ته معلوم دي هر هغه چې پټوي يې سينې (زړونه) د دوی، او هر هغه چې ښکاروي يې (ژبې د دوی).

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۲۰﴾

او همدی الله دی نشته دی بل لایق د عبادت مگر همدی دی، خاص همدغه ته ټوله ثناء ده په دنیا او (په) آخرت (عقبی) کې، او خاص همدغه (الله) ته دی حکم، او خاص همدغه (الله) ته به بیولی شی تاسې (په قیامت کې).

تفسیر: یعنی هم هغسې چې الله تعالی په تخلیق او اختیار او محیط علم کې متفرد دی؛ په الوهیت کې هم واحد او یو دی، ماسوا له ده بل هیچا ته بندګي او عبادت نه کېږي، ځکه چې د ده په منبع الکمالات ذات کې ګرد محاسن او محامد مجموع دي، د کلي اقتدار مالک دی، او په آخره خاتمه کې د هر چا رجوع د همدغه په لوري ده.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْبَيْتَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِنُورٍ

ووايه (ای محمده دوی ته): آیا وینئ (یعنی څرنګه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې دغه شپه اوږده همېشه تر ورځې د قیامت پورې، نو څوک دې هغه (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته رڼا (چې په کې طلب د معاش کوي).

تفسیر: یعنی تاسې خبر راکړئ! چې مثلاً الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر طلوع وکړي، یا یې رڼا او تودوخه ترې لرې کړي، نو تاسې به د خپلو کارونو او چارو لپاره داسې تودوخه او رڼا له کومه راوړئ؟

أَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿۲۱﴾

آیا پس نه اورئ تاسې (دغه خبره د زړه په غوږو سره؟).

تفسیر: یعنی دا خبره دومره روښانه او صافه ده، چې تش په یوه اورېدلو سره هم په فهم او پوهه راځي، نو آیا تاسو له سره نه اورئ؟

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ إِلَهٌ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بِنُورٍ
تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿۲۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته): آیا وینئ تاسې (یعنی څرنګه درښکاري) که چېرې وګرځوي الله پر تاسې ورځ اوږده همېشه تر ورځې د قیامت پورې (چې هیڅ غروب الشمس ونشي)، نو څوک دی (معبود) بې له الله چې راوړي تاسې ته شپه چې آرام وکړئ تاسې په هغې کې؟ آیا پس نه وینئ تاسې (دا آثار د قدرت).

تفسیر: یعنی تاسې خبر راکړئ! که الله تعالی پرې نه ږدي چې لمر غروب وکړي، او تل تر تله ستاسې پر سرونو همداسې ولاړ وي؛ نو هغه راحت او سکون او نور فوائد چې د شپې له راتلو څخه حاصلېږي؛ د هغو حصول به په کوم یو طاقه سره ممکن کېدی شي؟ آیا دغسې یو ظاهر او باهر حقیقت هم تاسې نشئ لیدلی؟

تنبیه: ﴿أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ له ﴿إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا﴾ سره مناسب دی، ځکه چې په سترګو سره لیدل عادتاً پر رڼا موقوف دي، چې په ورځې کې په پوره ډول سره په عمل راځي، د شپې په تیاره کې کله چې د لیدلو هیڅ یو

صورت نشته، بلکه اور بدل په کې امکان لري؛ نو ځکه ﴿إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ الْبَيْلَ سَرْمَدًا﴾ سره د ﴿أَفَلَا تَسْمَعُونَ﴾ فرمايل موزون وو، والله أعلم.

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الْبَيْلَ وَاللَّهُ لَسَّكُنُوفِيَهُ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَاعْلَمُوا تَشْكُرُونَ ﴿۱۷﴾

او (خاص) له رحمته مهرباني خپلې پيدا كړې ده (الله) تاسې ته شپه او ورځ، لپاره د دې چې آرام و كړئ تاسې په هغه (شپه) كې، او چې ولټوئ تاسې (په دغه ورځ كې) له فضله د دغه (الله)، او لپاره د دې چې شكر و كړئ تاسې (د نعماوو د الله).

تفسير: يعنې د شپې او د ورځې اړول رااړول، خو د شپې په تيارو كې مو سكون او راحت په برخه شي، او د ورځې په رڼا كې خپلو كارو او چارو ته هم دوام وركړى شى، او د شپې او د ورځې پر مختلف الأنواعو انعاماتو د الله تعالى د انعاماتو شكر اداء كړئ.

وَيَوْمَ يَنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَاءِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَرْعُونَ ﴿۱۸﴾ وَتَرَعْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا فَكُنَّا هَاتُوا بُرْهَانَ كُمْ فَعَلِمُوا أَنَّ الْحَقَّ لِلَّهِ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتُرُونَ ﴿۱۹﴾

او (ياد كړه) هغه ورځ چې غږ به و كړي دوى ته (الله) پس وبه فرمايي چېرته دي شريكان ځما هغه چې وئ تاسې چې گمان به مو كاوه (پرې د شريكانو ځما). او راوبه باسو له هر امت (ملت) څخه يو شاهد (پر اقوالو، افعالو، احوالو د دوى)، پس وبه وايو مونږ دوى ته: راوړئ تاسې برهان سند خپل (په اشراك)، پس هلته به پوه شي دوى چې حق په (الوهيت كې) خاص الله لره دى، او ورك به شي له دوى نه هغه چې وو دوى چې دروغ به يې جوړول (په دنيا كې چې الله شريك لري).

تفسير: له شهيد څخه احوال ښوونكي انبياء عليهم السلام ياد دوى نائبان يا نور ښه سړي مقصود دي (موضح القرآن)، دوى به دغه رانښيي چې خلقو له سماوي شرائعو او له الهي احكامو سره څه رويه كړې ده؟، نو الله تعالى به ورته وايي چې هر كله مو نبي ونه منو نو يو برهان او دليل خو راوړئ چې تاسو په كوم دليل ما سره شريكان گډوډلى پس هلته به پوه شي دوى، چې حق خاص الله تعالى لره دى، او ورك به شي له دوى نه هغه چې وو دوى چې دروغ به يې جوړول، يعنې په هغه وخت كې به دغه په نظر راځي، چې رښتيا خبره د پاك الله ده، او معبوديت هم يواځې د همدغه حق دى، او بل هيڅوك د ده شريك نشي كېدى، هغه خبرې چې په دنيا كې انبياوو عليهم السلام ښولې وې؛ هم هغه حقې او رښتيا وې، هغه عقائد او افكار چې مشركانو له خپل لوري جوړ كړي وو؛ هغه گډ په هغه ورځ كې بې اثره او ناقص او بېكاره ثابتېږي.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى فَبَغَى عَلَيْهِمْ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءَ بِالْعُصْبَةِ أُولَى الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿۲۰﴾

بېشكه چې قارون وو له قومه د موسى (يعنې د ده تر بور وو)، پس سر كشي و كړه (قارون) پر دغو (بني اسرائيلو)، او وركړى وو مونږ ده ته له خزانو دومره قدر چې بېشكه كليگانې د هغو به خامخا درنېدلې پر (داسې يوې) ډلې چې خاوندان د قوت زور به وو، (ياد كړه) هغه وخت چې وويل دغه (قارون) ته قوم د ده (چې مسلمانان وو) په كبر او غرور سره مه خوشالېږه! بېشكه چې الله محبت نه كوي له خوشالېدونكو سره، (چې په مال د دنيا خوشالېږي).

تفسیر: وایي چې قارون د موسی علیه السلام د تره خوی یا تربور او د فرعون د مخې سرې وو، خرنګه چې د ظالمو حکومتونو دستور وي چې د کوم قوم د وینې څښلو لپاره د هم هغه قوم ځینې افراد د خپل کار آله او د لاس همسا ګرځوي، فرعون هم په بني اسرائيلو کې هم دغه ملعون ځان ته غوره کړی وو، قارون په دغه موقع کې چې فرصت موندلی وو، پخپلو دواړو لاسو سره د دولت او دنیا په ټولولو کې لګیا شوی وو، او ډېر لوی دنیوي اقتدار یې ځان ته ګټلی وو.

موسی علیه السلام یو ځلې پر قارون حکم وکړ چې: «د خپل مال زکات اداء کړه!»، نو قارون له خلقو سره وویل: «تر اوسه پورې کوم احکام چې موسی پر مونږ جاري کول، د هغه په مقابل کې مو حوصله او تحمل کاوه، مګر آیا تاسې اوس د موسی علیه السلام د دغې خبرې تحمل هم کولی شئ، چې دی ځمونږ د اموالو څخه زکاتونه هم غواړي؟»، څه خلق د قارون مؤیدان شول، او ویل یې چې: نه، ځمونږ له لاسه دغه نه ده پوره، بالاخر ملعون قارون د موسی علیه السلام د بدنام کولو لپاره یوه ډېره ناپاکه او چټله پلمه (تدبیر) جوړه کړه، او یوې بدکارې ښځې ته یې څه بلهې او پیسې ورکړې، او یې لمسوله چې د خلقو په یوه لویه جرګه کې کله چې موسی علیه السلام د زناء د حد په اطراف بیانات ورکوي؛ ته هغه له خپله ځانه سره متهم کړه، لکه چې دغې پلټنې ښځې په هم هغه لویه مجمع کې هم داسې یوه چټي (بېکاره) خبره وکړله، کله چې حضرت موسی علیه السلام هغې ته شدید قسمونه ورکړل، او د الله تعالی له قهره او غضبه یې وویروله؛ نو هغه وویرېده، او په ښکاره ډول سره یې وویل چې: ما دغه د قارون په لمسولو سره ویلي دي، دلته د قارون د موسی علیه السلام په ښېرا سره له خپله کوره او خزانو په ځمکه خښ او ډوب کړل شو، د «مفاتح» تفسیر یې په کنجیو (کلیو) سره کړی دی، یعنې د اموالو دومره صندوقونه وروسره وو، چې د هغو د کلیګانو په پورته کولو څو زورور کسان سترې کېدل، او دغه دومره مستبعد هم نه وو، لکه چې په ځینو تفاسیرو کې د هغه صورت هم ښوولی شوی دی، ﴿إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ﴾ یعنې په دغه فاني او زائل دولت ولی نازیږی او پری فخر او غرور کوي چې هغه د الله تعالی په نزد څه قدر قیمت نه لري او نه الله تعالی د مغرور بندګانو سره محبت کوي.

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ

او وغواړه په هغه (دولت) چې درکړی دی تاته الله کور د آخرت.

تفسیر: یعنې د الله تعالی ورکړی مال د دې لپاره دی، چې انسان هغه د آخرت خپله پڼګه وګرځوي، نه داسې چې د هغه د غفلت په نشو مست، مغرور او متکبر شي، او د متکبران په شان حرکت او وضعیت اختیار کړي.

وَلَا تَسْ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ

او مه هېروه برخه خپله له (ماله د) دنیا او احسان کوه (له بندګانو د الله سره په ورکړه د مال) لکه چې احسان کړی دی الله له تا سره (چې داسې ډېر دولت یې درکړی دی).

تفسیر: یعنې د خپلې برخې سره ترې خوره! او څښه! او آغونده! او د آخرت لپاره دې پڼګه ترې واخله!، او په ناروا مواردو کې یې مه لګوه! او د خلق الله سره ښه سلوک کوه!.

وَلَا تَبْغِ الْفُسَادَ فِي الْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ۝

او مه غواړه (ای قارونه!) فساد (په تکبر، ظلم او بغي سره) په ځمکه کې، بېشکه چې الله محبت نه کوي فساد کوونکو سره.

تفسیر: یعنی له موسی علیه السلام سره ضد مه کوه! د الله تعالی پر ځمکه د مطیعانو په شان ګرځه! او خامخا په بلاد الله کې شورماشور او غلغله مه جوړوه! ځکه چې په ملک کې فتنه او فساد اچول ښه کار نه دی.

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي ۗ

وویل (قارون قوم خپل ته): بېشکه همدا خبره ده چې راکړې شوی دی ماته دغه مال په هغه علم سره چې ما څخه دی.

تفسیر: یعنی هنرمند وم، او د ګټلو استعداد او سلیقه مې درلوده، پخپل لیاقت او قابلیت یا د کوم خاص علمي مهارت لامله ماته دغه دولت حاصل شوی دی، الله تعالی هم ماته ځما د لیاقت او اهلیت په ملحوظ دغه مال، دولت او شته راکړي دي، او دغه ثروت په خوشې ناسته بې له محنته ماته په لاس نه دی راغلی چې اوس یې زه د موسی په حکم او مشوره خوشې وپریا د الله تعالی په نوم لګوم.

أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرَ جَعًا

آیا نه پوهېده (قارون) چې بېشکه الله په تحقیق هلاک کړي دي پخوا له دغه (قارون څخه) له (اهل د) زمانو هر هغه څوک چې دی ډېر سخت وو له دې (قارون) څخه له جهته د قوت، او ډېر وو له جهته د جمع کولو (د مال یا ملاتړه).

تفسیر: یعنی د دولت ګټلو لیاقت چا درکړ؟ افسوس دی چې تا د حقيقي منعم احسان هېر کړ، او د هغه په درکړي دولت او لیاقت مغرور شوي، آیا ده دغه دولت له خپل نجات وسیله او ضامن ګڼلی وو؟ او دی په دغه نه وو خبر چې د ده څخه پخوا څومره ملل او اقوام له خپلو همداسې شرارتونو او سرکښيو له سببه هلاک او تباه شوي دي، چې د هغوی په لاسو کې لوی لوی سلطنتونه او ډېرې زیاتې خزاني، لښکرې او نور زیات دنیوي وسائل او وسائط وو، آیا دغه ملعون د هغو د احوالو د اورېدلو څخه پند او عبرت نه دی اخیستی؟

وَلَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ۝

او نه به شي پوښتېدلی له ګناهونو خپلو څخه کافران (ځکه چې الله ته معلوم دي).

تفسیر: یعنی پوښتنې ته به ضرورت نه وي، پاتې الله تعالی ته د دوی ګناهونه یو په یو معلوم دي، او له پوښتو سره هم لیکلي پراته دي، هو! که د توبیح او تفریح په ډول کوم وخت کوم سوال له دوی نه وشي؟ نو هغه بېله خبره ده، یا خو دغه ګناه ده د ګناه له کثرته، یعنی د دوی ګناهونه به دومره ډېر او زیات وي، چې دغه ته به ضرورت نه وي پاتې چې د یوې یوې جزئې پوښتنه له دوی ځنې وکړه شي.

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ ۗ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ الدُّنْيَا لِيَلْبِثَتْنَا مِثْلَ مَا أَوتِيَ قَارُونُ ۗ إِنَّهُ لَكَنُ وَّحِطٌ عَظِيمٌ ۝

پس راووت (قارون) پر قوم خپل په زینت ښایست (او دج خپل)، وویل هغو کسانو چې غوښت یې دغه ژوندون (لږ خسیس د) دنیا: ای کاشکې چې وی مونږ ته هم (له ثروته) په شان د هغو (اموالو اتباعو) چې ورکړي شوي دي قارون ته، بېشکه چې دغه (قارون) خامخا خاوند دی د برخې لویې (له دنیا څخه).

تفسیر: یعنی قارون خپل فاخره لباس واغوست، او سره له ډېرو خدمو او حشمو، او په ډېر شان او شکوه، او جل او بل ووت، چې د هغه د لیدلو څخه د دنیا د طالبانو سترگې رډې بلې پاتې شوې، او ګرد ورته هک حیران ودرېدل، او له خپلو ځانونو سره به یې داسې ویل: «کاشکې چې مونږ هم د داسې دنیوي شان او شوکت خاوندان وی! او همداسې ترقي او عروج مو حاصل کړی وی؛ چې نن د قارون په برخه شوی دی، بېشکه چې دی ډېر د اقبال او اجلال خاوند او ډېر خوش قسمته سړی دی».

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيَلِكُمْ تَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَن آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا إِلَهَ إِلَّا الصَّادِقُونَ ﴿٢٠﴾

او وویل (دوی ته) هغو کسانو چې ورکړی شوی وو (هغوی ته) علم فهم چې: افسوس دی تاسې ته (ای طلابو د دنیا)، ثواب د الله خیر ډېر غوره دی هغه چا ته چې ایمان یې راوړی دی (په الله او رسول الله) او عمل یې کړی دی د نېکیو، او نه ورکول کيږي (یا نه ښوولی کيږي) دغه (خبره) مګر صبر کوونکیو ته (په طاعت او مصیبت او له معصيته).

تفسیر: یعنی پوهانو او ذي علم سړيو وويل چې: «ای کمبختانو! په دغه فاني جل وبل کې څه اېښي دي چې د هغه هوس او ارمان کوئ؟ صالحانو مؤمنانو لپاره د الله تعالی په دربار کې کوم دولت او عزت چې شته، او دوی ته ورسېدونکي دي؛ د هغه په مقابل کې دغه دنیوي شان او شوکت محض هیڅ او لاشي دي، او دومره یو نسبت هم سره نه لري، لکه چې د یوې ذرې نسبت له لمر سره کيږي»، داسې خبری هغو خلکو ته ښوولی کيږي چې په دنیا کې د الله تعالی په طاعت ټینګ ولاړ وي، د ګناهونو نه ځان ساتي، او په مصیبتونو او کړاوونو صبر کوي ځکه چې هغوی د حقیقي ژوند په قدر قیمت پوهیږي.

فَضَفْنَا لَهُ وَيَدَارِهِ الْأَرْضُ فَمَا كَانَ لَهُ مِنْ فِتْنَةٍ يَتَصَرَّوْنَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُنْتَصِرِينَ ﴿٢١﴾

پس نه ایست مونږ دغه (قارون) او کور د ده په ځمکه کې، پس نه وو ده ته (په دغه وخت کې) هیڅ ډله (د دوستانو) چې مددګاري یې کړي وی له ده سره غیر له الله څخه (په دفع د عذاب کې)، او نه وو (قارون پخپله) له بدل اخیستونکیو څخه (چې ځان یې له عذابه خلاص کړی وی).

تفسیر: یعنی نه بل څوک له خپله طرفه د ده مدد ته ورسېد، او نه یې څوک د خپل مدد لپاره وغوښتی شو، نه یې خپل قوت په کار ورغی، نه د بل چا.

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَمَتُّوا مَكَانَهُ بِالْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيَكَانَ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ ﴿٢٢﴾

او سبا کړ هغو کسانو چې آرزو به یې کوله د مرتبې د دغه (قارون) په پرون (ماښام) کې ویل به یې (یو بل ته): افسوس دی تاته پوه شه! چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمایي (د پراخولو یې) له بندګانو خپلو، او تنګوي (الله دغه روزي په هر هغه چا چې اراده وفرمایي د تنګولو یې).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د قارون ترقي او ترفع د لیدلو څخه پرون داسې ارزو او هیله (امید) کوله چې: «کاشکې مونږ ته هم داسې عروج او ترقي حاصله شوي وی؛ نن د قارون د دغه بد انجام د لیدلو څخه لاسونه پر غوږونو

بردي، او توبې وباسي، او اوس په هوش راغلل، چې دغسې دولت په حقيقت کې د يوه ښکلي مار په شان دی، چې د هغه په منځ کې مهلک زهر وي، دغه دنيوي ترقي او تنزيل د کوم بنده د مقبوليت او مردوديت معيار نشي کېدی، بلکه دغه د الله تعالی مصلحت او حکمت دی، پر هر چا چې لازم او مناسب وگنهي؛ د رزق او د روزی ورونه (ابواب) ورپرانخي، او هر چا ته چې مناسب وي؛ روزي ورتنگه او په اندازه کوي يې، د مال او دولت پراخوالی د ښې خاتمې او مقبوليت دليل نه دی، بلکه علی الأکثر د هغه نتيجه تباهي او بربادي ده، او د ابدي هلاکت او فلاکت په صورت څرگند يري.

لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيُكَاتِبُكَ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿٥٦﴾

که چېرې نه وی دا چې احسان کړی دی الله پر مونږ؛ نو خامخا ډوب کړي به یې وو مونږ په ځمکه کې (د قارون په شان)، افسوس دې ته؛ نه پوهیږي نه ويني دا چې نه خلاصیږي کافران (له عذابه).

تفسیر: یعنی دغه د الله تعالی مهرباني او احسان دی چې مونږ یې د قارون په شان ونه گڼولو، که نه ځمونږ حال او احوال به هم داسې کېده، له خپل لوري که مونږ د ډېر حرص او طمعي له سببه داسې هیله او آرزو کړې وه: ﴿يَلَيْتَ كُنَّا مِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ﴾ الله تعالی ځمونږ په مخ کې خیر راپېښ کړ، چې ځمونږ دغه آرزو او هیله یې تر سره ونه رسوله، او نه یې پر دغه حرص او طمعي مونږ ته څه تنبیه او سزا راکړه، بلکه د قارون نتيجه او حشر یې مونږ ته رابنکاره او مونږ یې په دغه وسیله سره وینس او منتبه کړو، اوس مونږ ته دغه خبره ښه څرگنده شوه، چې محض د مال او زر په ترقي سره حقيقي فلاح او بری هیچا ته نشي حاصلېدی، او دغه چې ناشکره منکران له سره د الله د عذابه نجات نشي موندلی.

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٥٧﴾

دغه کور د آخرت (چې جنت دی) ورکوو مونږ دا لپاره د هغو کسانو چې نه لري اراده د لويي (او تکبر) په ځمکه کې، او نه فساد ظلم کوي (پر خلقو)، او عاقبت ښه خاتمه لپاره د پرهیزگارانو ده.

تفسیر: یعنی د قارون د دولت په نسبت ناپوهانو داسې ويل چې: قارون خو ډېر خوش قسمته او بختور سپری دی، حال دا چې دغه خوش قسمتي او بختور توب نه دی، بلکه د آخرت گټه په لاس کول لويه خوش قسمتي ده، او دغه گټه د هغو کسانو لپاره ده چې د الله تعالی په ملک کې شرارت او فساد غورځول نه غواړي، او په دغه فکر کې له سره نه دي، چې خپل ځان له گمردو څخه لوی او لوړ (اوچت) وگنهي، بلکه د تواضع او انکسار او پرهیزگاری لار ځان ته اختياروي، د دوی کوبښن د دې په ځای چې خپل ذات لوړ او لوی ښکاره کړي؛ تل په دغه کار کې مصروف او معطوف دي چې خپل دين لوړ کړي، او کلمه الله په اعلاء کې وويني.

په هر حال د مؤمنانو اصلي مقصد آخرت دی، د دنيا هغه برخه چې د دغه مقصد ذریعه وگرځي؛ هم هغه ښه او مبارکه ده که نه هيڅ.

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِمَّا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٥٨﴾

او هر چا چې وکړه کومه نيکي؛ پس شته ده ته (ښه جزاء) خیر غوره له جهته د دغې (حسني) او هر چا چې وکړه کومه بدې؛ پس نشي ورکولی جزاء هغو کسانو ته چې کړي يې دی (عمل د) د بديو مگر (جزاء د هغه شي) چې وو دوی چې کاوه به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعنې کومه نيکي چې دلته وکړي؛ له هغه څخه ښه او بهتره نيکي به هلته ورسره وکړه شي، د يوې نېکې څرنگه چې د هغه اقتضاء وي؛ اقل لس چنده د هغه ثواب ورکاوه کيږي، شاه صاحب ليکي: «پر نېکې باندي د نېکې وعده يې ورکړه، چې هغه علی اليقين رسېدونکې ده، او پر بدې يې د بدې وعده ونه فرمايله، چې ضرور به ورسپري، ځکه چې ممکن دي چې هغه ورمعاف شي، هو! دومره يې وفرمايل چې: د هغه فعل له سزا څخه به ډېره سزا ورته ونه رسپري».

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

بېشکه هغه (الله) چې فرض (نازل) کړي يې دي پر تا (احکام د) قرآن؛ خامخا بېرته بيوونکي دی د تا هغه ځای د وعدې (مکې) ته.

تفسير: ځينو مفسرينو له «معاد» څخه موت مراد کړی دی، او ځينو آخرت، او ځينو جنت، او ځينو د شام ځمکه چې هلته دوی يوځلې د معراج په شپه تشریف وړی وو، حافظ عماد الدين ابن کثير (رحمة الله عليه) په دغو اقوالو کې ډېر عميق او لطيف تطبيق کړی دی، يعنې له معاده دلته مکه معظمه مراده ده (کما في البخاري) مگر د مکې معظمې فتح د قرب الأجل علامه ده، لکه چې ابن عباس او عمر رضي الله تعالى عنهما د ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ په تفسير کې وفرمايل: د وړاندني «أجل» څخه وروسته د «حشر»، د حشر څخه وروسته د «آخرت»، او د آخرت وروستنی منزل جنت دی.

مطلب يې داسې شو چې الله تعالى به تا رومي په يوه شانداره طريقه سره بېرته مکې معظمې ته راولي، وروسته له هغه څو ورځې اجل مو واقع کيږي، بيا به د شام په ځمکه کې حشر کېږي، لکه چې له احاديثو څخه ثابت شوي دي، بيا په آخرت کې به هم په ډېر شان او شوکت سره تشریف راوړي، او په آخر کې په جنت کې ډېر اعلى مقام ته استول کېږي.

قُلْ رَبِّيَ أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ قَوْلُ ضَالِّينَ ۝۵۰

ووايه (ای محمده! دوی ته) رب ځما ته ښه معلوم دي هغه څوک چې راتګ يې کړي په هدايت سره او هغه څوک چې هغه په گمراهۍ ښکاره کې دی.

تفسير: يعنې الله تعالى ته ځما هدايت او د مکذبينو او معاندينو گمراهي ښه معلومه ده، يقيناً دی به له هر يوه سره سم د دوی له احواله سره معامله کوي، او دغه له سره نشي کېدی چې ځما دغه کونښن ضايع شي، يا گمراهان رسوا، سپک او گمراه نه کړي.

وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ۝۵۱

او نه وې ته چې توقع اميد دې درلود (لرلو) د دې چې راوبه لېږلی شي تاته کتاب (قرآن)، ليکن (راولېږلی شو محض) په رحمت مهرباني له (جانبه) د رب ستا، پس مه کېږه ته خامخا مددگار لپاره د کافرانو (په دين د دوی کې).

تفسیر: ته له پخواخني د نبوت په انتظار کې نه وي، دا محض د الله تعالی رحمت او موهبت دی، چې ته يې په رسالت سره سرفراز کړې، نو هم هغه الله تعالی به په دنیا او آخرت کې تاته بری او کامیابي درکوي، لهدا ای محمده! د ده پر معاونت او امداد تل ترته اعتماد او اطمینان ولره!

وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٢٧﴾

او (خبردار چې) وا دې نه پوي (کفار) خامخا تا (په مکر او فریب) له آیتونو د الله پس له هغه چې نازل کړل شول تاته، او وپوله خلق (توحید او عبادت) د رب خپل ته، او مه کېره ته خامخاله مشرکانو څخه (په اعانت د دوی کې).

تفسیر: یعنی ته دې د دین په کار کې د خپل قوم خاطر او رعایت مه کوه! او مه دې خپل ځان په هغوې کې شمېره! اکر که دوی ستا له قرابت دارانو څخه هم وي، هو! دوی گرد د خپل رب په لوري وپوله! او د الله تعالی د احکامو په تعميل کې ټینګ اوسه!.

وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

او مه بوله ته له الله سره معبود بل (ځکه چې) نشته هیڅ لایق د بللو بل هیڅوک مگر همدی دی (یواځې، ځکه چې) هر څیز فاني کېدونکی دی مگر مخ د ده (چې تل باقی دی).

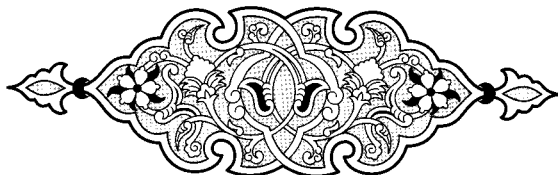
تفسیر: دغه خطاب اکر که پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی، مگر بالوسيله په دغه سره نورو ته پند او نصیحت ورکول کېږي، د پاس آیتونو په نسبت ځینې مفسرینو همداسې لیکلي دي، یعنی هر شی له خپله ذاته معدوم دی، او تقریباً ټول شیان فناء کېدونکي دي، اعم له دې چې په هر وخت کې وي، مگر خو د الله تعالی مخ چې نه له سره معدوم وو، او نه هرگز فناء کېدونکی دی، رښتیا ده: (أَلَا كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ)، و قال الله تعالی: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * وَيَسْبِقُ وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾. (چې مراد تري د الله تعالی ټول ذات دي).

لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٨﴾

همده ته دی حکم (نافذه قضاء)، او همده ته به بېرته بوتلی شی تاسې (لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی د گردو حضور د ده په مخ کې د حساب او کتاب لپاره یو حتمي او ضروري شی دی، چې هلته یواځې د همده حکم چلیږي، او صورتاً، ظاهراً، او مجازاً هم د بل هیچا حکم نه چلیږي، او نه به قوت او اقتدار وریاتې وي، ای الله! جار دې شم! په همدغه وخت کې پر دغه گناهگار بنده دې رحم وفرمایه! او له خپله غضبه یې وساته!

تَمَّتْ سُورَةُ الْقَصَصِ وَاللَّهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

«د (العنكبوت) سورت مکي دی، پرته له (۱-۱۱) آیتونو پورې چې مدني دي، (۶۹) آیه او (۷) رکوع لري، په تلاوت کې (۲۹) او په نزول کې (۸۵) سورت دی، وروسته د «الروم» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الَّذِينَ أَحْسَبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ①

آیا گمان کوي دا خلق د دې چې پرې به شوی شي دوی (په) همدې قدر چې ووايي دوی چې: ایمان راوړی دی مونږ؛ حال دا چې دوی به ونه ازمويل شي؟.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کول دومره سهل او آسانه نه دي، هر څوک چې د ایمان دعوی کوي، امتحان او ابتلاء ته دې یې هم تیار شي!، همدغه د امتحان محک دی چې پرې سره او ناسره سولولی کيږي او معلومیږي، په حدیث کې راغلي دي چې: له گړدو څخه سخت امتحان د انبیاوو دی، وروسته له هغه د صالحینو بیا درجه په درجه د هغو خلقو دی، چې له هغو سره مشابهت لري، او د انسان امتحان د ده د دین او ایمان له حیثه اخیست کيږي، په هر اندازه چې انسان پخپل دین او ایمان کې مضبوط او سخت وي؛ په هم هغه اندازه له هغه څخه سخت امتحان اخیست کيږي.

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او خامخا په تحقیق ازمويلي وو مونږ هغه کسان چې له دوی نه پرمخه وو.

تفسیر: یعنې د پرمخو انبیاوو د متبعینو ډېر لوی او سخت امتحان اخیست شوی دی، په صحیح بخاري شریف کې دي چې: صحابه وورضي الله عنهم د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! څمونږ لپاره د الله تعالی له درباره دعاء او مدد وغواړئ! دا هغه زمانه وه چې د مکې معظمې مشرکینو پر مسلمانانو باندي انتهایي ظلم او ستم کوو، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل، چې پخوا له تاسو به یې یو (ژوندی) انسان په ځمکه کې ولاړ خنبوو، او بیا د هغه پر سر به یې اړه کسوله، او د ده سره به له منځه دوه ټوټې ټوټې کېده، د ځینو نورو مؤمنینو پر وجود به یې د اوسپنې تک سره سیخونه وهل او لگول، چې د هغو په اثر به د دوی پوستکي او غوښتې وړیتې کېدې او سوځېدې، تڼاکې به یې وهلې، او لاندې به لوېدې، خو سره د دغو سختیو باوجود له خپل دین څخه به یې دوی نشو گډولې.

فَلْيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلْيَعْلَمَنَّ الْكٰذِبِينَ ②

پس خامخا معلوم به کړي الله (په علم ظاهري سره - په کوم علم چې ثواب او عقاب مرتب دی - هم) هغه کسان چې رښتيني دي (په دعوی د ایمان کې)، او خامخا معلوم به کړي الله (هغه) دروغچانان (په علم ظاهري سره هم).

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په علانیه ظاهر وې او هر یو به پوهیږي چې د ایمان په دعویٰ کې کوم یو رښتین راوځي؟ او کوم یو دروغجن څرگندیږي، او سم له هغه سره به هر یو ته سزا ورکوي.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْبِقُونَا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿۲۰﴾

آیا گمان کوي هغه کسان چې عمل کوي دوی د بدیو (لکه شرک او معاصي) د دې چې رومي به شي دوی پر مونږ (چې مونږ به له دوی نه انتقام ونشو اخیستی)، بد دی هغه حکم چې کوي یې دوی (چې نفي د انتقام دی).

تفسیر: یعنی د مؤمنینو امتحانات دي کافران داسی ونه گڼي چې مونږ په خوندونو او مزو سره ظلمونه کوو او دهغو له سختیو څخه ساتلی یو، دوی له مونږه خپل ځانونه چیری ساتلی شي هغه سختی سزاوی چې دوي ته ورکولی کیږي د هغه په مقابل کې د امتحان سختی هیڅ نه دي دوي ددی عارضی مهلت په نسبت چې کوم نظر لري چې مونږ به تل مأمون یو په حقیقت کې ډیره بده خرابه فیصله یې کړي ده.

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۲۱﴾

هر څوک چې وي امید لري دی د ملاقات د الله (په جنت کې)؛ پس بېشکه اجل نېټه د (ملاقات د) الله خامخا راتلونکې ده، (نو ښايي چې ورته تیار شي)، او همدی ښه اورېدونکی دی (د ټولو اقوالو) ښه عالم دی (پر ټولو احوالو).

تفسیر: یعنی هر هغه سړی چې په دغه توقع سختي گالي، چې یوه ورځ به زه هر ورو د الله تعالیٰ په مخ کې حاضرېدونکی یم، چې هلته تر یوې ذرې پورې هم حساب او کتاب کیږي، که زه دلته په دغه امتحان کې ناکام شوم؛ نو د دغه ځای له سختیو څخه په زیاتو سختیو کې اخته کېدونکی یم، او که ترې بریالی او کامیاب ووتلم؛ نو دغه گمرد تکالیف به ځما له مخې څخه لرې کیږي، او د الله تعالیٰ رضاء او لقاء به مې په برخه کیږي، نو داسې سړی دې په یاد ولري چې د الله تعالیٰ وعده هر ورو راتلونکې ده.

وَمَنْ جَاهِدْ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿۲۲﴾

او هر څوک چې جهاد کوي (له کفارو یا له نفس خپل سره)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې جهاد کوي لپاره (د نفعې) د نفس خپل، بېشکه چې الله خامخا غني بې پروا دی له ټولو عالمیانو څخه.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ ته د چا له طاعت او عبادت څخه هیڅ نفع او له معصيته هیڅ قسم نقصان نه رسیږي، هغه غني ذات له هغې شیانو څخه په کلي ډول سره بې پروا او بې نیازه دی، هو! بنده په هره اندازه چې د الله تعالیٰ په طاعت کې محنت او زیار پر ځان اخلي؛ د هغه ثمره او نتیجه ورته په دنیا او آخرت کې رسیږي، پس مجاهده کوونکی دې هیڅکله داسې خیال ونه کړي، کله چې مونږ د الله په لاره کې دومره زحمت کوو؛ نو (معاذ الله) پر الله تعالیٰ خپل څه منت او احسان باروو، بلکه بالعکس دا د هغه الله تعالیٰ مرحمت او احسان دی، چې تاسې ته یې ستاسې د گټې او فائدي لپاره د طاعت او ریاضت توفیق درکړی دی.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۲۳﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا و به رږوو مونږ هر و مرو له دوی نه گناهونه د دوی، او خامخا جزاء به ور کړو مونږ هر مرو دوی ته ښه جزاء د هغه (عمل) چې وو دوی چې کاوه به یې (په اسلام کې).

تفسیر: یعنی سره له دې نه چې الله تعالی د ګرد عالم څخه غني، بې پروا او بې نیاز دی، خو بیا هم په خپل رحمت او شفقت سره ستاسې محنت او زحمت نه ضایع کوي، او په ځای یې رسوي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ط

او (مؤکد) امر کړی دی مونږ پر انسان له مور پلار خپل سره یې د ښکې (هر کله په هر څه کې)، او که کوښښ کوي (دوی دواړه) له تاسره چې شریک ونیسي ته له ما سره هغه څیز چې نشته تاته په (الوهیت) د هغه کې هیڅ علم؛ پس اطاعت مه کوه ته د دوی (دواړو).

تفسیر: ﴿فَلَا تُطِعْهُمَا ط﴾ «اطاعت مه کوه ته د دې دواړو په اشراک بالله کې».

په دنیا کې له موره او پلاره د بل هیچا حق زیات نه دی، خو د الله تعالی حق له دوی نه هم ډېر دی، د والدینو لامله نه ښایي چې د الله تعالی دین پر ږدي (موضح)، په حدیث کې راغلي دي، چې د سعد بن أبي وقاص رضي الله عنه والده چې مشرکه وه، کله چې د خپل ځوی د اسلام خبر یې واورېد؛ نو له خپله ځانه سره یې عهد و کړ، څو سعد (معاذ الله) له اسلامه مرتد نشي؛ نو زه به له سره خوړل او څښل نه کوم، او تر چت لاندې به آرام ونه کړم، لکه چې هغې له طعام خوړلو او له اوبو څښلو خپله خوله و تړله، او بیخي خواره زهیره شوه، خلقو به په زور او زیادت د دې خوله پرانستله، او ډوډی او اوبه یې ور کولې، نو په دغه مناسبت دغه آیت نازل شو، ګواکې دغه یې راوښودل چې د والدینو په داسې شان پر خلاف الحق باندې مجبورول هم هغه یو شان ابتلاء او امتحان دی، ښایي چې د خالص مؤمن د ثبات پښه ترې ونه ښویږي.

إِلَىٰ مَرْجِعِكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ٥

خاص ماته دي بیا راتله د تاسې (ټولو)، پس خبر به کړم زه تاسې پر هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې ټول به په هغه عدالت کې حاضر ږړئ!، په دغه وخت کې به ګردو ته دا ورښوول کیږي، چې په اولاده او والدینو کې کوم یو متجاوز او له خپله حده تېری کوونکی وو؟ او کوم یو پر حق او صداقت قائم وو.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصَّالِحِينَ ٥

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) خامخا داخل به کړو مونږ هر و مرو دوی په (جماعت) د صالحانو کې (چې انبیاء او اولیاء دي).

تفسیر: یعنې هر څوک چې سره له داسې زبردستو موانعو او عوائقو هم پر ایمان او د ښکې پر لاره قائم وي؛ حق تعالی به د هغه حشر پخپلو خاصو بندګانو کې کوي، ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «که اولاد په ناحقه خبره کې د خپلو والدینو خبره ونه منله، او والدین هم هغسې په ناحقه ټینگ ولاړ وي؛ نو د اولاد حشر به له صالحینو سره کیږي، او د ده د والدینو په زمهره کې به نه کیږي، اگر که د طبیعي او نسبي تعلقاتو په بناء دی د ګردو ځني دوی ته ډېر نژدې وي، په

«المرء مع من أحب» (چې سړی به د هغه چا سره چې د هغه سره مینه لری) کې دیني محبت مراد دی، طبیعت محبت نه دی مراد».

وَمِنَ النَّاسِ مَنُ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللَّهِ

او ځینې له خلقو څخه هغه څوک دي چې وایي (تش په خوله) ایمان راوړي دی مونږ په الله باندې، پس کله چې سختي ورسوله شي ده ته په (لاره) د الله کې؛ نو وگرځوي فتنه سختي ځپگان د خلقو (او شمیرې یې) په شان د عذاب د الله.

تفسیر: دغه د هغو خلق ذکر دی چې پخپله ژبه ځان ته «مؤمن» وایي، مگر د دوی په زړونو کې له سره ایمان راسخ نه وو، دوی ته هر چېرې چې د الله تعالی په لاره کې کوم ربر یا تکلیف ورسېده، یا د دین له سببه یې څوک تکلیفوو؛ نو دغه امتحان او آزموینه دوی د الله تعالی د عذاب په منزله ګڼله، څرنګه چې انسان د الله تعالی له عذابه ویرېږي، او خپل ځان ترې ساتي، او وروسته د هغه له نزوله له خپلې هغې پخوانۍ دعوی څخه لاس واخلي، او ناچاره اعتراف او اقرار کوي چې زه په غلطۍ کې وم؛ همدغسې حال د هغو ضعفاوو القلوبو دی، هر چېرې چې د دین په معامله کې کومه سختي ورورسیږي؛ نو ژر تر ژره ویرېږي، او د ایمان له دعوی څخه لاس واخلي، او په ژبه یا په عمل سره ګواکې داسې اقرار کوي چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې په غلطۍ کې وو، یا دغسې دعوی مو له سره نه وه کړې.

وَلِئِنْ جَاءَ نَصْرٌ مِّنْ رَبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ

او قسم دی که چېرې راشي مددګاري (د مؤمنانو) له (طرفه) د رب ستا (چې فتح او غنیمت یوسي)؛ نو خامخا وبه وایي دغه (منافقان) هر ورو بېشکه مونږ (هم) یو له تاسې سره (په ایمان کې) (نو په غنیمت کې مو شریک کړئ).

تفسیر: یعنې که د مسلمانانو کوم عروج او موفقیت وګوري؛ نو له خپله ځانه د هغه په نسبت خبرې جوړوي، چې مونږ خو له تاسې سره وو، او اوس هم ستاسې اسلامي وروڼه یو، خصوصاً که مسلمانان فاتح شي، او فرض یې کړئ که دغه خلق چې د کفارو سره یې معاونت کاوه، د مسلمانانو په لاس کې بنديان شي؛ نو بیا د دوی د نفاق او تملق لپاره هیڅ حد او اندازه نشته.

أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ۝

(و فرمایل الله) آیا نه دی الله ښه عالم په هغه (اخلاص او نفاق) چې په سینو زړونو د عالمیانو کې (پټ) دی (بلکه په هر شي باندې ښه عالم دی).

تفسیر: یعنې لکه چې ځینې له دغو خلقو له مسلمانانو سره دي، الله ته دغه ګرد (ټول) معلوم دي، آیا تش د ژبې په دعوی سره دوی له الله تعالی څخه د خپلو زړونو احوال پټولی شي؟

وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنْفِقِينَ ۝

او خامخا معلوم به کړي الله (په هغه علم چې ثواب او عقاب ورباندې مرتب دی) هر ورو هغه څوک چې ایمان یې راوړی دی، او خامخا معلوم به کړي هر ورو (الله) منافقان (نو ور به کړي هرې یوې فرقې ته جزا موافقه).

تفسیر: یعنی الله تعالی ته لاله پخوا شخه هر شی پوره معلوم دی، لیکن اوس ستاسې اعمال او افعال نورو ته هم وربنېی او ظاهر وی یې چې آیا د عمل په میدان او په بنکاره ډول کوم یو له تاسې خپل ځان صادق مؤمن ثابتوي؟ او کوم یو دروغجن - دغاباز او منافق دی؟، نو هغو ته د هغوی د عملونو موافق جزا ورکول کیږی.

تنبيه: په دې قسم مواضعو کې د ﴿وَلِيَعْلَمَنَّ اللَّهُ﴾ معنی په (لیرین الله) سره له ابن عباس رضي الله تعالى عنه شخه منقول دي، کما فی تفسیر ابن کثیر (رحمه الله).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلنَحْمِلْ خَطِيئَتَكُمْ

او وایې هغه کسان چې کافران شوي دي هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی: متابعت وکړئ تاسې د لارې ځمونږ (په دنیا کې) او بنایې بار به کړو (پر ځانونو) گناهونه ستاسې.

تفسیر: یعنی کفارو به مسلمانانو ته ویل: «راځئ اسلام خوشې کړئ! او په خپلو هم هغو پخوانیو ورور گلو یو او خپلو یو کې ننوځئ! او ځمونږ پر لاره تگ وکړئ، خو له گډو تکالیفو او ایډاوو شخه نجات ومومئ!، او بې سببه په دغو مصائبو او تکالیفو کې پاتې نشئ، او که تاسې داسې اقدام گناه گنئی، او له مؤاخذه شخه یې ویرېږئ؛ نو د الله تعالی په دربار کې ځمونږ نوم واخلي، چې دوی مونږ ته داسې مشوره راکړې وه، او که داسې کومه پېښه دروړاندې شي؛ نو گډ مسئولیت او ذمه واري به مونږ په خپل سر اخلو».

وَمَا هُمْ بِحَمِلِينَ مِنْ خَطِيئَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿۱۰﴾ وَلِيَحْمِلْنَ اَثْقَالَهُمْ وَاثْقَالَ مَعَ اَثْقَالِهِمْ

حال دا چې نه دي دوی (پخپل ځان) اخیستونکي له گناهونو د دوی د هېڅ شي، بېشکه دوی خامخا دروغجنان دي (په دغه وعده کې). او خامخا بار به کړي هر ورو (دغه کفار) بارونه درانه د گناهونو خپلو او نور درانه بارونه هم سره له بارونو درنو د گناهونو خپلو.

تفسیر: یعنی دوی دروغجنان دي، او ستاسې بار د یوې ذرې په اندازه هم دوی نشي سپکولی، هو! خپل بار درنوي، یو خو د دوی ذاتي گناهونو بار وو، اوس د نورو د اغواء کولو او د گمراه کولو بار پر هغه لایات شو، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «که څوک وغواړي چې رفاقت وکړي، او د بل چا د گناه بار پر خپله اوږه واخلي؛ امکان نه لري، مگر که یو بل گمراه کړي؛ نو د دغه گمراه شوي سرې د گناه بار هم د دغه گمراه او هم د هغه گمراه کوونکي په غاړه لوبړي» (موضح) لکه چې په حدیث کې راغلي دي: «هر څوک چې په دنیا کې (ناحقه) وینه تویه کړي؛ د ده د گناه برخه د آدم علیه السلام پوښني ځوی «قابیل» ته هم رسیږي، چې هغه اول ځلي دغه خرابه لاره ایستلې ده».

وَلَيَسْئَلَنَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۱۱﴾

او خامخا وبه پوښتېدلی شي دوی هر ورو په ورځ د قیامت کې له هغو (دروغو) چې وو دوی چې له ځانه به یې جوړول (په الله، په رسول الله).

تفسیر: یعنی دوی د دروغو خبرې جوړوي، چې مونږ به ستاسې بار پر خپلو اوږو اخلو، دغه بالذات یوه مستقله گناه ده، پر دغه همدوی مأخوذ یږي.

وَلَقَدْ ارْسَلْنَا نوحًا اِلَى قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِينَ عَامًا

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ نوح قوم د ده ته، پس مدت یې تېر کړ په دوی کې زر کاله (لپاره د تبلیغ او دعوت حق ته) مگر پنځوس کاله (کم له زرو نه).

تفسیر: له ابن عباس رضي الله تعالى عنه خخه منقول دي چې نوح عليه السلام په خلوینست کلنی کې مبعوث شو، نهه نیم سوه کاله په دعوت - تبلیغ - سعی او اصلاح کې مصروف او لگیا وو، بیا طوفان (خپان) راغی، له طوفانه وروسته (۶۰) کاله نور هم ژوندی پاتې وو، چې په دغه حساب سره د دوی ټول عمر (۱۰۵۰) کاله شو.

فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿۱۳﴾

(نو تکذیب یې وکړ) پس ونيول دوی طوفان (ډېرو او بو نو غرق شول) حال دا چې دوی ظالمان وو (په سبب د کفر خپل).

تفسیر: یعنی کله چې دوی له گناهونو او شرارتونو خخه لاس وانخیست؛ نو طوفان پرې نازل شو، چې په هغه وخت کې پرته له خو تنو مخصوصو نفوسو نور گډ سره ډوب او هلاک شول.

فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَصْحَابَ السَّفِينَةِ

پس نجات ورکړ مونږ ده ته (له عذاب د طوفان) او خاوندانو د بېړۍ (ته چې له ده سره وو).

تفسیر: هغه انسانان یا حیوانان چې پر دغې بېړۍ کې سواره وو، هغوی مو د نوح عليه السلام په ملگرتوب محفوظ او مأمون وساتل، د هود عليه السلام په سورت کې دغه قصه په تفصیل سره تېره شوې ده.

وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿۱۴﴾

او وگرځوله مونږ دغه (بېړۍ یا قصه لویه) نښه (د قدرت او عبرت) عالمیانو ته.

تفسیر: وایي چې د نوح عليه السلام بېړۍ تر ډېرو مودو پورې د (جودي) پر غره ولاړه وه، خو د گډو لیدونکو لپاره عبرت وي، نن ورځنی بېړۍ او جهازونه هم د هم هغې بېړۍ یوه نښه ده، چې د هغو د لیدلو خخه هم د نوح عليه السلام د سفینې یاد تازه کېږي، او د الله تعالی د قدرت یوه نمونه په نظر راځي، یا ښایي چې ترې داسې مراد وي چې: مونږ دغه قصه د همپشه لپاره د عبرت نښه گرځولې ده.

وَأَبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَانْفِرُوا مِنْكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۱۵﴾ إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ إِفْكًا

او (یاده کړه قصه د) ابراهیم کله چې ویې ویل قوم خپل ته چې عبادت کوی تاسې الله ته، او وویرېږئ له (عذاب د) ده، دغه (عبادت او ویره) غوره ده تاسې ته (له کفره) که چېرې یې تاسې چې پوهېږئ (په خیر او شر خپل). بېشکه همدا خبره ده چې عبادت کوی تاسې غیر له الله د بتانو او جوړوئ دروغ (له خپله ځانه چې معبودان یې بولئ).

تفسیر: یعنی له خپله ځانه په دروغو سره عقیدې جوړوئ، او د دروغو خیالاتو او اوهامو متابعت کوی، لکه چې تاسې په خپلو لاسونو بتان له تیږو (گټو) ځنې توږئ او دروئ یې، او بیا هغه تاسې په دروغو سره خپل معبودان گرځوی.

إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۶﴾

بېشکه هغه کسان چې عبادت يې کوي تاسې بې له الله؛ نه دي مالکان دوی تاسې ته د رزق، پس طلب کړئ تاسې په نزد د الله رزق (چې قادر دی په رسولو د روزی)، او عبادت کوي د هم هغه (الله يواځې)، او شکر وباسئ هم هغه (الله) ته (په نعمتونو د ده)، همدغه الله ته به بېرته بيولي کېږئ تاسې.

تفسير: يعنې تاسو چې د چا عبادت کوي هيڅ قسم روزی تاسو ته نه شي درکولی، دا کار يواځې الله تعالی کوی نو د هغه عبادت وکړئ، او د هغه په نعمتونو شکر وباسئ هم هغه الله تعالی ته ستاسی ورتگ او رجوع ده.

وَأَنْ تَكْفُرُوا فَقَدْ كَذَّبَ أُمَمٌ مِّن قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿۱۰﴾

او که نسبت د دروغو وکړ تاسې (ای کفارو رسول ته)؛ نو په تحقيق نسبت د دروغو کړی وو (انبياوو خپلو ته) ډېرو قومونو پخوا له تاسې، او نشته پر رسول باندې مگر رسونه (د پيغام) ښکاره.

تفسير: يعنې (ای کفارو!) ستاسې له دغه دروغجن گڼلو ځنې ماته هيڅ ضرر او نقصان نه رسيږي، زه په صافو الفاظو سره تبليغ، پند او نصيحت کوم، او خپله وظيفه او فريضه مې په دغه مورد کې په ښه ډول سره اداء کړېده، او د ښو او د بدو لارې او کنډې مې گړدې تاسې ته درښوولې دي، که سره له هغه يې تاسې نه منئ؛ البته تاسې به هم داسې نقصانونه ومومئ، لکه چې پخوا له تاسې «عاديان» او «ثموديان» او نور په کې اخته او مبتلا شوي وو.

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿۱۱﴾

آيا نه ويني (دغه منکران له بعثه) چې څرنگه اول پيدا کوي الله دا خلق، بيا به يې دويم ځلي هم خلق کړي، بېشکه دغه (اعاده د مخلوق اول او دويم ځلي) پر الله آسانه ده.

تفسير: يعنې پخپلو ځانونو کې غور او دقت وکړئ! رومي تاسې بيخي نه وئ! الله تعالی تاسې له عدم څخه وجود ته راوستی، همداسې تاسې به وروسته له مرگه هم بيا ژوندي راپاڅوي.

شاه صاحب ليکي: «رومي خو مو ليدلی دی، وروستی هم پرې قیاس کړئ» يعنې د الله تعالی په نزد خو هيڅ شی سخت او مشکل نه دی، مگر خبره ستاسې په پوهيدلو او باور کولو کې ده، هغه ذات چې يو شی يې بې له نمونې څخه اول ځلي پيدا کړی دی؛ دويم ځلي يې هم پيدا کولی شي، د نمونې د قائمېدلو څخه وروسته د يوه شي جوړول ښايي چې لا سهل او آسان وي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظروا كيفَ بدأ الخلقَ ثمَّ الله يُنشئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۱۲﴾ يُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَن يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿۱۳﴾ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿۱۴﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې وگورئ چې څرنگه يې شروع کړې دی پيداښت (له نشتوالي څخه)، بيا به الله پيدا کړي پيدا کول وروستني هم (په آخرت کې په مثل د رومني پيداښت په دنيا کې ځکه چې) بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې مېدا او اعاده ده). عذاب وړ کوي هر هغه چاته چې اراده وفرمايي (د تعذيب يې) او رحم کوي پر هغه چا چې اراده وفرمايي (د رحمت يې) او خاص هم دغه (الله) ته تاسې

بهرته بیولی کېږي. او نه یی تاسې (ای خلقو!) عاجز وونکي (د الله) په ځمکه کې او نه په اسمان کې (له عذاب خپله)، او نشته تاسې ته غیر له الله هیڅ دوست (چې وساتي تاسې)، او نه هیڅ مددگار (چې ستاسې مرسته وکړي په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنی خپل ذات پرېږدئ! د نورو اشیاءو په پیدایښت کې هم غور او فکر وچلوئ! او د الله تعالی په ځمکه او ملکونو کې وگرځئ! او سترګې وغړوئ! چې الله تعالی څرنگه مخلوقات پیدا کړي دي؟ پر هم دغو مخلوقاتو او موجوداتو هم هغه خپل بل ژوندون هم اټکل او قیاس کړئ! او پرې ښه وپوهېږئ! چې د هغه قدرت خو اوس نه دی محدود شوی، نو همدغه الله تعالی تاسې دویم ځلي هم پیدا کوي، او بیا به سم له خپله حکمته او مصلحته سره سزا درکوي، او پر هر چا چې اراده وفرمائي؛ پخپل فضل - کرم او رحمت سره به خپل مهرباني مبدوله فرمائي، او د هر چا سزا ورکولو ته چې الله تعالی اراده وفرمائي؛ هغه نه په دې سره له هغې سزا خلاصېدی شي، چې دی د ځمکې په سوریو کې ننوځي، یا اسمان ته والوځي، هیڅ یوه هسکه او ټیټه د الله تعالی مجرم ته د پناه ځای نشي ورکولی، او نه هیڅ زور، قوت او طاقت هغه مجرم ته څه امداد او معاونت رسولی شي، او نه ورسره څه مرسته او نه یې حمایت کولی شي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَسْأَلُونَكَ تَحِيَّتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۳۰﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ

او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د الله او په ملاقات د دغه (الله)؛ دغه کسان ناامیده دي له رحمت ځما، او دغه کسان مقرر دی دوی ته عذاب ډېر دردناک. پس نه وو ځواب د قوم د دغه (ابراهیم) مگر دا وو؛ چې وویل دوی: ووژنئ تاسې دغه (ابراهیم) یا وسوځوئ ده لره.

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د الله تعالی له خیره څخه انکار کوي، او د الله تعالی سره د مخامخ کېدلو امید نه لري؛ نو هغوی به څرنگه د الله تعالی د رحمت څخه امید کولی شي، ځکه چې دوی په بعث بعد الموت قائل نه دي، لهدا دوی به په آخرت کې هم محروم او مأیوس پاتې کېږي، او دغه د ﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَيَاتٍ﴾ عکس شو.

یعني د ابراهیم علیه السلام د تمامو معقولو خبرو او دلائلو او براهینو د اورېدلو څخه کله چې د ده قوم له ځواب څخه عاجز شو؛ نو د قوت د استعمال لپاره یې لاس وغځول، پخپلو منځونو کې یې سره جرګه او مشوره وکړه، چې ښایي دی ووژلی شي، او یو ځلي دغه شورماشور آرام کړي، یا په اور کې وسوځولی شي، خو یې د رېږ او تکلیف له احساسولو څخه له خپله دغو خبرو واوړي، که ده له خپلو دغو خبرو څخه توبه وویسته؛ نو نه به یې سوځوو، که نه په اور کې به یې وغورځوو چې د اورو یوه ډېری ترې جوړه شي.

فَأَنْجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ ﴿۳۱﴾

پس نجات ورکړ دغه (ابراهیم ته) الله له (ضرره د) اوره.

تفسیر: یعنی د دوی د مشورو او جرګو په اثر ابراهیم علیه السلام په اور کې وغورځول شو، مگر الله تعالی اور پرې ګلزار کړ، لکه چې د «الأنبياء» په سورت کې یې قصه مفصلاً تېره شوه.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۳۲﴾

بېشکه په دغه (نجات د ابراهیم له اوره) کې خامخا ډېر دلائل (د قدرت) دي لپاره د هغه قوم چې ایمان یې راوړی دی.

تفسیر: یعنی دغې واقعي دا رابنکاره او جوته کره چې الله تعالیٰ خپلو صادقو بندگانو ته څرنگه نجات ورکوي؟ او د حق مخالفان څرنگه خائب، خاسر او ناامیده کوي؟ دا هم راڅرگنده شوه چې د هر شي تأثير د الله جل جلاله له حکمه دی، کله چې د الله جل جلاله حکم نه وي؛ نو د اور په شان یو شی هم یو څیز نشي سوځولی.

وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

او ویل (ابراهیم خپل قوم ته) بېشکه همدا خبره ده چې نیولي دي تاسې غیر له الله بتان (په الوهیت سره) لپاره د دوستی په منځ ستاسې کې په دغه ژوندون لږ خسیس کې.

تفسیر: یعنی کله چې ابراهیم علیه السلام له اوره څخه صحیح او سلامت ووت؛ نو بیا یې خپل قوم ته دغسې نصیحت وکړ چې: «کوم یو عقلمن سړی بت پرستی ته ښه او جایزه ویلی شي؟ بت پرستان هم په خپلو زړونو کې په دې باندي ډېر ښه پوهیږي چې دغه حرکت نهایت مهمل حرکت دی، مگر د قومي ښېرازی د جمع ساتلو لپاره دوی داسې یو مذهب ځان ته ټاکلی (مقرر کړی) دی چې د هغه پر نامه ټول قوم سره متحد او متفق وي، او یو له بل سره دوستان شي، لکه چې نن ورځ مونږ د اروپا د عیسایي اقوامو احوال گورو، یا دا مطلب چې د بت پرستی شیوع او رواج په دغه نه دی بناء شوی چې هغه کوم معقول څیز دی، بلکه د ږندو تقلید، د قومي مروت او لحاظ او د ذات البینې تعلقاتو تاثیرات د هغه لوی سبب دی، یا یې دا غرض دی چې د بت پرستی اصلي اساس د ذات البینې محبت دوستي ده، د یوه قوم هغه څه ښک سړي چې د خلقو په نزد به محبوب وو، څه وخت چې انتقال یې وکړ، خلقو به د ډېرې مینې د دوی تصاویر جوړول، او د یادگار په ډول به یې ساتل، بیا به یې متدرجا د دغو تصویرونو په تعظیم شروع کوله، همدغه تعظیم به ورو ورو پسې زیاتېده، او د عبادت شکل به یې ځان ته اخیست، دغه گډ احتمالات په دغه آیت کې د مفسرینو له طرفه بیان کړي شوي دي، او ممکن دي له ﴿مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ﴾ څخه د بت پرستانو هغه محبت مراد وي، چې دوی یې له خپلو بتانو سره لري، لکه چې په بل ځای کې یې ﴿أَنذَاكُمْ لَعْنَةُ اللَّهِ﴾ فرمایلي دي، والله أعلم.

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا

بیا په ورځ د قیامت کې بېزاره (منکر) به شي ځینې ستاسې (چې متبوعان دي) له ځینو نورو څخه (چې تابعان دي)، او لعنت به وایي ځینې د تاسې (چې تابعان دي) پر ځینو نورو (چې متبوعان دي).

تفسیر: یعنی دغه گډې اوسنی دوستی او محبت د څو ورځو له مخې دی، د قیامت په ورځ کې به یو د بل سره دښمنان شي! او ځینې به پر ځینو نورو لعنت وایي.

وَمَا أَوْلَاكُمْ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِّن نَّصِيرِينَ

او ځای د هستوگنې ستاسې اور دی، او نه به وي تاسې ته (په قیامت کې) هیڅوک له مددگارانو.

تفسیر: چې له عذاب نه مو خلاص کړي ای نمرودیانو! او د دوزخ له اوره تاسې ته نجات درکړي، لکه چې ځمارب ماته ستاسې له دغه اوره نجات راکړي.

فَأَمَّنْ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَىٰ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۲۷﴾

پس ایمان راوړ دغه (ابراهیم) ته لوط، او وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه هجرت کوونکی یم (له قوم خپله) رب ځما، ته بېشکه چې دی هم دی ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: لوط علیه السلام د ابراهیم علیه السلام وراره وو، د ابراهیم علیه السلام له قوم ځنې هیچا دی ونه مانه، یواځې لوط علیه السلام بلا توقف د دوی تصدیق وکړ، د دوی دواړو وطن په «عراق» کې د «بابل» ښار وو، دوی د الله تعالیٰ په توکل له خپله وطنه ووتل، الله تعالیٰ دوی د شام ملک ته ورسول، او هلته یې د هستوګنې وسائل ورمهیا کړل.

تنبیه: په ﴿وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ﴾ الآية - کې دواړه احتمال شته چې قائل یې ابراهیم وي یا لوط علیهما السلام.

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَرَأَيْنَاهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۲۸﴾

او وبانښه مونږ دغه (ابراهیم) ته (ځوی) اسحاق او (لمسی) یعقوب، او ګرځولی وو مونږ په اولاده د دغه (ابراهیم) کې نبوت او کتاب (لکه تورات، انجیل، زبور او قرآن)، او ورکړی وو مونږ دغه (ابراهیم) ته اجر د ده په دنیا کې، او بېشکه دی په آخرت کې خامخا له (معتبرو) صالحانو څخه دی.

تفسیر: اسحاق علیه السلام ځوی او یعقوب علیه السلام لمسی یې ورعنایت کړ، چې د دوی اولادې ته بني اسرائيل وايي، او د ابراهیم علیه السلام نه وروسته ماسوا د ده د اولادې څخه بل هیچا ته اسماني کتاب او نبوت نه ورکاوه کيږي، لکه هومره انبياء چې مبعوث شوي دي د همدغه ابراهیم علیه السلام له ذریاتو څخه دي، ځکه دوی ته «أبو الأنبياء» هم ویلی کيږي، او الله تعالیٰ په دنیا کې ده ته مال، اولاد، عزت او د تل لپاره ښه نوم ورکړ، او د شام ملک یې د همېشه لپاره ده ته او د ده اولادې ته وروبانښه «کذا في الموضح»، او په آخرت کې یې د صالحینو په اعلى درجه کې چې د اولو العزمو انبياوو جماعت دی؛ شامل کړه.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَأنتأتونَ الفاحشةَ مآسبكمُ بهامن أحدٍ منَ العالَمينَ ﴿۲۹﴾

او یاد کړه (ای محمده! قصه د) لوط کله چې ویې ویل قوم خپل ته چې: بېشکه تاسې خامخا راځئ ناکاره کار (دلواطت) ته چې نه دي رومی شوي پر تاسې (په دغه قبیح کار کې) هیڅوک له (تېرو) عالمیانو (چې انس او جن دی).

تفسیر: یعنې دغه شنيع فعل هیچا پخوا له تاسې نه دی کړی، همدا د دغې خبرې دلیل دی چې انساني فطرت له هغه څخه منفور دی، د داسې خلاف الفطرت او خلاف الشریعت کار اساس تاسې ایښی دی.

إِنَّكُمْ لَأنتأتونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ ۚ

آیا تاسې خامخا راځئ سړیو ته (دلواطت لپاره)، او قطع کوئ (شکوئ) لاره (او د خلقو مال اخلئ).

تفسیر: له لاری وهلو ځنې مراد ممکن دي چې داږه ماري وي، چې دغه کار به هم په دوی کې رواج درلود (لرلو)، یا په دغه بد کاری سره به یې د مسافرانو لاری وهلې، چې هغوی د خپل عفت او عصمت له وېرې د هغې لاری په لوري نه راتلل، یا به د ﴿وَقَطَّعُونَ السَّبِيلَ﴾ مطلب داسې وي، چې تاسې فطري او معتاده لاره پرې ایښي، او د توالد او تناسل لاره مو منقطع کړې ده.

وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ

او راځئ تاسې په مجلسونو خپلو کې منکرو ناکارو کارونو ته.

تفسیر: ښایي چې دغه بد کاری به یې په علانیه او ډانگ پیلې (ښکاره) د نورو خلقو په مخ کې کوله، او له سره به له خپلو دغو بدو اعمالو څخه نه شرمېدل، یا برسېره په هغه نور څه تمسخر او استهزاء او لاس اچول او د بې شرمۍ خبرې یې هم کولې.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ ﴿۸۲﴾

پس نه وو ځواب د قوم د دغه (لوط ده ته بل شی) مگر دا چې ویل به (دغو لواطت کارانو) چې راوړه مونږ ته عذاب د الله که چېرې یې ته (ای لوطه!) له صادقینو رښتیا وپونکیو (چې ځمونږ کارونه بد دي).

تفسیر: یعنې که ته په رښتیا سره نبي یې، او په واقع سره رښتیا خبره وایي چې دغه کار خراب او مستوجب د عذاب دی؛ نو دغه ځنډ (تاخیر) او ډیل د څه لپاره دی؟ ژر هغه عذاب مونږ ته راوغواړه، د «الأعراف» سورت په (۱۰) رکوع (۸۲) آیت کې یې داسې فرمایلي دي: ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِیْنَ﴾.

یعنې د لوط علیه السلام د قوم جواب همدغه وو، چې د لوط کورنۍ له خپل کلي څخه وشړئ! چې دوی غواړي خپل ځانونه پاک وساتي، ښایي د قوم ځینو افرادو به داسې ویلي وي، او ځینو به هغسې ویلي وي، یا به یې په یوه وخت کې داسې ویلي وي، او په بل وخت کې به یې هسې ویلي وي.

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمَفْسِدِينَ ﴿۸۳﴾

وویل (لوط) ای ربه ځما! مدد وکړه له ما سره (په لېرلو د عذاب) پر دغه قوم مفسدانو (په پیدا کولو د ناکاره خصلت په عالم کې).

تفسیر: دغه یې وروسته له هغه چې له هغوی څخه ناامیده او مایوس شو؛ وفرمایل، ښایي لوط علیه السلام به په دې پوهېدلې وي چې د دوی راتلونکې نسل به هم د عدل او اصلاح په لاره سمېدونکې نه وي، او هغوی به هم د همدغو خپلو پلرونو په لاره روان وي، لکه چې نوح علیه السلام فرمایلي وو: ﴿إِنَّكَ أَنْ تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا أَفْجَارًا كَفَّارًا﴾ (د «نوح» سورت (۲) رکوع (۲۷) آیت (۲۹) جزء)، کذا قال النيشاپوري في تفسيره.

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَىٰ قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿۸۴﴾

او کله چې راغلل رسولان (لیبرلي) ځمونږ ابراهیم ته په زیري (د ځوی او لمسي د ده)؛ نو وویل (دغو ملائکو): بېشکه مونږ هلاک کوونکي یو د اهل د دغه کلي (او ښار د لوط)، بېشکه چې اهل د دغو ځایونو وو دوی ظالمان (په سبب د کفر او منکراتو).

تفسیر: د لوط علیه السلام د دعاء په اثر پرېښتو ته حکم وشو چې دغه ګرد کلي سره وران او تباہ کړئ! دغه پرېښتې رومی د ابراهیم علیه السلام کره راغللې، او په زوروالي کې یې ورته د خوی او لمسي بشارت ورکړ، او هغه یې مطلع کړ چې مونږ د دغو کلیو (سدوم) ورانولو ته هم راغلي یو، او دغه دی هلته ورځو، ځکه چې د دغو کلیو هستېدونکي په هېڅ ډول سره له خپلو شیعو حرکتو څخه بېرته نه آوړي، د دغو واقعاتو تفصیل د اعراف - هود - او حجر په سورتونو کې پخوا تېر شوی دی.

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا لَنْحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنْنَجِيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۲۰﴾

وویل (ابراهیم ملائکو ته) چې: بېشکه په هغه ښار کې لوط (هم) دی، وویل دغو ملائکو: مونږ ښه پوه یو په هر هغه چا چې په دغه ښار کې دي، خامخا به مونږ نجات ورکړو هر ورو (خامخا) هم ده ته او هم کورنی د ده ته، مګر ښځه د ده، چې ده هغه له پاتې کېدونکيو (په عذاب کې).

تفسیر: یعنې آیا سره د لوط علیه السلام د موجودیت هغه کلی ورانوی؟ یا هغوی به له هغه ځایه راوباسی؟ او بیا د تعذیب په عملیاتو لاس پورې کوئ؟ غالباً ابراهیم علیه السلام ته به د شفقت له سببه دغه خیال پیدا شوی وي، که د لوط علیه السلام تر سترګو لاندې دغه آفت او عذاب نازل شي؛ نو د تعجب ځای نه دی چې د عذاب د دغه هولناکو مناظرو د لیدلو ځنې څه خوف او وحشت او وېره ور پیدا نشي، ځکه چې پرېښتې په خپل کلام کې څه استثنا نه وه کړې، چې د هغه لامله د دوی په ذهن کې به هم دغه شک راغلی وی، چې د لوط علیه السلام په موجودیت کې به دغه تخریبي عملیات شروع کېږي، والله أعلم.

پرېښتو دوی ته اطمینان ورکړ، چې مونږ ټول په دې باندې خبردار یو چې څوک څوک هغه اوسیري؟ او کوم کوم یې د الله تعالی مجرمان دي؟ یواځې لوط علیه السلام په هغوی کې پاک او صاف دی، نو ځکه نه لوط علیه السلام ته او نه د ده نورې کورنۍ ته څه رېږ او تکلیف ور متوجه کېږي، بلکه ټول سره روغ رمت، صحیح، سالم نجات مومي، او د عذاب له منطقي څخه لرې کېږي، یواځې د لوط علیه السلام ښځه هم هغله پاتې کېږي، ځکه چې هغه په معذینو کې شامله او عذاب پر هغې هم نازلېدونکی دی.

وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِئَىٰ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا

او کله چې راغلل رسولان ځمونږ لوط ته؛ نو خپه شو (لوط) په (سبب د) دوی، او تنګ شو په دوی له جهته د زړه (چې منکران به یې راڅخه بوځي).

تفسیر: دغه پرېښتې د ډېرو حسینو او جمیلو او ښکلو هلکانو په شکل او د امردانو په شکل هلته ورسېدې، لوط علیه السلام رومی دوی ونه پېژندلې؛ نو ځکه د دوی د لیدلو څخه ډېر خپه او غمجن او لږمون خوړین شو، چې اوس به زه د دغو مېلمنو عزت او احترام د خپل قوم له لاسه څرنګه وساتلی شم، که دوی پخپل کور کې ونه ساتم؛ نو دغه وضعیت د اخلاق، مروت او د مېلمه پالنې له اصولو څخه منافات لري، او که یې ساتم؛ نو د دوی پت، عزت او ناموس به د دغو بدکارانو څخه څرنګه وساتلی شم.

وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنْجُوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿۲۱﴾
إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿۲۲﴾

او وویل دغو (ملائکو لوط ته) مه ویر پرېه! او مه خپه کېږه! بېشکه مونږ نجات در کوونکي یو تاته او اهل ستا ته (ای لوطه! له عذابه) مگر بنځه ستا ده هغه له پاتې کېدونکيو (په دغه عذاب کې). بېشکه مونږ نازلوونکي یو پر اهل د دې قریبې (بنار د سدوم) باندې عذاب له اسمانه (چې د گټو وړول دي) په سبب د دې چې وو دوی چې فسق او بد کاري به یې کوله.

تفسیر: یعنی د خپل قوم له شرارته څخه له سره مه ویر پرې، ځکه دوی ځمونږ په نسبت هیڅ نشي کولی، او ځمونږ د ساتنې لامله تاسې هرگز مه غمجن کېږئ، ځکه چې مونږ انسانان نه بلکه پرېستې یو، چې ستا او ستا د ملگریو د نجات لپاره او د دغو مفسدانو اهلاک او افناء ته راغلي یو، دغه قصه پخوا له دې په څو ځایونو کې تېره شوې ده.

وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۳۵﴾

او خامخا په تحقیق پرېښوده مونږ له هغې (قریې بنار) یوه نښه ښکاره لپاره د هغه قوم چې عقل لري (او عبرت پرې اخلي).

تفسیر: یعنی د دوی د منقلبو او الته شویو کلیو آثار او نښې مکینان د شام او مکې پر لاره له لرې ویني.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْحَبُوا الْيَوْمَ الْأٰخِرَ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُعْسِدِينَ ﴿۳۶﴾

او (لېرلی مو وو اهل د) مدین ته ورور د دوی شعيب، پس وویل (دغه شعيب): ای قومه ځما! عبادت کوئ (یواځې) د الله، او امید لرئ د ورځې وروستنې (او ویر پرې له عذابه یې) یعنی د آخرت له طرفه مه غافلېږئ، او د واحد الله تعالی بې له شریکه عبادت کوئ، او مه ګرځئ تاسې په ځمکه (د مدین) کې په دغه حال کې چې فساد کوونکي یئ!.

تفسیر: د فساد او خرابۍ اچولو څخه مراد په معاملاتو او راکړه او ورکړه کې چل، فرېب او دغابازي ده، چې سود سوايي او غیر مشروعې ګټې خوړل د دوی عادت وو، او امکان لري چې غلا او د لارو شکونه به یې هم کوله، وقیل غیر ذلک.

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جِثْمِينَ ﴿۳۷﴾ وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَّسَلِكِهِمْ

پس دروغجن وباله دوی دغه (شعيب) پس ونيول دوی لره سختې زلزلي (يا چغې د جبريل) پس سبا کړ دوی په کورونو خپلو کې (مړه) پر مخي پراته نسکور پر ځنگلونو. او (اهلاک کړې مو وو قوم د) عاد او ثمود، او په تحقیق ښکاره شوي دي تاسې ته (اهلاک) له کورونو د دوی (چې وړانې کنډوالې یې پر تې دي).

تفسیر: یعنی د دوی د کلیو کنډوالې او ویجاړې او وړانې شوې ودانۍ تاسې لیدلي دي، ښايي چې له هغو څخه پند او عبرت واخلي!.

وَرَيْنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ اَعْمٰلَهُمْ فَصَدَّوْهُمْ عَنِ السَّبِيْلِ وَكَانُوْا مُسْتَبْصِرِيْنَ ﴿۳۸﴾

او ښايسته کړي وو دوی ته شيطان عملونه د دوی، پس اړولي وو (دغه شيطان) دوی له لارې د حق (چې د خپلو انبياوو متابعت یې ونه کړې)، او وو دوی بینایان (هوبنیاران).

تفسير: يعني د دنیا په کارونو کې پوه او هوښيار وو، او په خپل زعم او اټکل کې پوهان او عاقلان وو، مگر سره له هغه د شيطان د تېرايستلو او غولولو څخه يې نجات ونه موند.

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَاقِيْنَ ﴿٢٩﴾

او (هلاک کړي مو وو) قارون او فرعون او (وزیر یې) هامان، او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته موسی په معجزاتو ښکاره وو سره، پس تکبر وکړ دوی په ځمکه (د مصر) کې، او نه وو دوی پرمی کیدونکي (له حکم او عذابه څمونږ).

تفسير: يعني سره له دې نه چې د قدرت ښکاره معجزات يې وليده، بيا هم د الله تعالی په مخ کې يې خپله غاړه کښېښوده، او له کبره او غروره او لويي څخه لږ څه هم راښکته نشول.

بالآخره نتیجه يې څه شوه؟ آیا دوی د خپلې دغې لويي او مشرتوب له سببه له عذابه څخه نجات وموند، يا «العیاذ بالله» الله تعالی يې پخپلو عذابونو کې سترې او ستومان کړ؟

فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذُنُوبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا

پس هر یو له دغو مذکورینو ونيول مونږ په (سبب) د گناه خپلې يې، پس ځينې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت (کاني وروونکي) باد، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې ونيول دوی چغې (چې زړونه يې وچاودل)، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې ښکته ننه ایست مونږ دوی په ځمکه کې، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی (په اوبو کې).

تفسير: يعني له دوی ځنې هر یو ته سم د دوی له جرمه سزا ورکړه شوه، پس ځينې د دوی هغه څوک دي چې ولېږل مونږ پرې سخت کاني وروونکي باد، دغه د لوط عليه السلام قوم دی، ځينو عاديان هم په دوی کې داخل کړي دي، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې ونيوه دوی چغې او زړه يې وچاود، دغه ثموديان وو او اهل المدین ورسره، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې راپورته کړه مونږ ځمکه پر دوی باندې، او په کې ډوب مو کړ، يعني قارون لکه چې د «القصص» په سورت کې تېر شو، او ځينې له دوی هغه څوک دي چې غرق کړل مونږ دوی په اوبو کې، دغه فرعون او هامان او قبطيان دي، او ځينو د نوح عليه السلام قوم هم په دوی کې داخل کړی دی.

وَمَا كَانِ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٠﴾

او نه وو الله چې ظلم يې کړی وی پر هغو، وليکن وو دوی پر ځانونو خپلو به يې ظلم کاوه (په کفر او معصيت سره).

تفسير: يعني د الله تعالی شان داسې نه دی، چې کوم کار مخالف له عدله او انصافه يا بې موقعه وکړي، د الله تعالی لوی دربار له گړدو عیوبو او نقائصو او معایبو څخه په کلي ډول سره مبرا او منزّه دی، ظلم خو هلته له سره متصور نه دی، هو! پخپله بندگان پر خپلو ځانونو ظلم او تېری کوي، يعني داسې اعمال ترې صادرېږي، چې د هغو نتیجه لامحاله د دوی په حق کې بده او خرابه ده.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ إِذْ أَخَذَتْ بُيُوتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ
الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنْكَبُوتِ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۳۱﴾

مثل حال د هغو کسانو چې نیولي دي دوی یې له الله دوستان (معبودان) لکه مثل حال د عنکبوت غښې جولاکي داسې دی چې ونیسي (جوړ کړي) یو کور (له تارونو خپلو)، او بېشکه ډېر ضعیف د ټولو کورونو خامخا کور د غښې دی، که چېرې وئ دوی چې پوهېدلی (نو د غیر الله عبادت به یې نه کاوه).

تفسیر: یعنی کور د دې لپاره وي چې د انسانانو ځان او مال په هغه کې محفوظ، مصنون او مأمون وي، نو د غښې (جولاکي) ځالي ته هیڅوک کور نشي ویلی، چې په ادنی یوه اهتزاز او خوځولو سره شکېږي، همدغه مثال د هغو کسانو دی چې ماسوا له الله څخې نور کسان د خپلو ځانونو لپاره معبودان نیسي، او هغوی د خپلو ځانونو لپاره نجات ورکوونکي محافظان ګڼي، حال دا چې یې د الله تعالی د ارادې او مشیته هیڅ یو فلاح او نجاج خارجي صورت نشي موندلی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۳۲﴾

بېشکه چې الله ته معلوم دي هر هغه چې بولي یې (عبادت یې کوي) دوی غیر له الله له هر څیزه چې وي، او همدی دی ډېر غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی ممکن وو چې اوریدونکي تعجب وکړي چې ګرد معبودان یې څرنگه په یوه ځنځیر کې سره وتړل، او هیڅ یو یې د دوی له منځه جلا او مستثنی ونه فرمايه، ځینې بټانو ته، ځینې اور ته، ځینې اوبو ته، ځینې باد ته، ځینې لمر او ستوریو ته، ځینې انبیاء یا پرستو ته عبادت کوي، نو الله تعالی فرمایي چې: پاک الله ته دغه ګرد شیان معلوم او عیان دي، که د دوی له منځه یو تن هم د مستقل قدرت، قوت او اختیار خاوند وي؛ نو الله تعالی د دغو ګردو (ټولو) نفي نه کوله، الله تعالی د هیچا رفاقت او ملګرتوب ته ضرورت نه لري، ځکه چې ډېر زبردست زورور ذات دی، له سره جرګو او مشورو ته حاجت نه لري، ولې چې مطلق حکیم دی.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَصْرِهَا لِنَأْسٍ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿۳۳﴾

او دغه مذکورې مثالونه (په قرآن کې) بیانوو مونږ لپاره د خلقو، او نه پوهیږي پر دغو (مثالونو) مګر هغه پوهندګان (چې بېخ د خبرې راسپړي).

تفسیر: یعنی د مکې معظمې مشر کینو به ویل چې: الله تعالی د غښې جولاکي او د مچانو او د نورو حقیرو او سپکو شیانو مثالونه بیان فرمایي، چې د ده له عظمته سره منافي دي؛ نو د دغه جواب ورکوي چې دغسې مثالونه د خپل موقع په لحاظ نهایت موزون او پر «ممثل له» په پوره ډول سره منطبق کیږي، مګر د داسې مثالونو پر مطلب یواځې پوهان په ښه ډول سره پوهیږي، جاهلان او ناپوهان او بې وقوفان کله پرې پوهېدی شي؟ د مثال انطباق د مثال ورکوونکي پر حیثیت نه ښایي چې وکړي شي، بلکه د هر هغه شي مثال چې ورکړی شوی دی؛ ښایي د هم هغه حیثیت ته وکتلی شي، که هغه حقیر او کمزور وي؛ نو ښایي چې تمثیل یې هم هغسې له حقیرو او کمزورو شیانو څخه وي، د مثال ورکوونکي عظمت له ده سره بیخي ارتباط او تعلق نه لري.

خَلَقَ اللهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ

پیدا کړي دي الله اسمانونه او ځمکه په حق سره (څرنګه چې مناسب وو).
تفسیر: یعنې په نهایت حکمت سره یې جوړ کړ، او بېکاره یې نه دي جوړ کړي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١﴾

بېشکه په دغه (تخلیق یا تمثیل) کې خامخالوی دلیل (د قدرت) دی لپاره د مؤمنانو (چې همدوی پرې نفع اخلي).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی اسمانونه او ځمکې یواځې جوړ کړي دي؛ نو په نورو وړو وړو وړو وړو کارونو کې به دی کله شریک، ملګري یا مددګار ته څه احتیاج لري؟ (معاذ الله) که ورته ضرورت وی؛ نو په هغو لویو لویو کارونو کې به وی.

أَتْلُ مَا أُوْحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٢٢﴾

ولوله (ای محمده!) هغه چې وحي کړی شوې ده تاته له کتاب نه، او قائمونه (سم اداء کوه سره له ټولو حقوقو) لمونځ، بېشکه لمونځ منع کوي (لمونځ کوونکي) له بې حیايی او له بد کار څخه، او خامخالوی د الله ډېر لوی دي، او الله ته معلوم دي هر هغه چې کوی یې تاسې.

تفسیر: یعنې د لوی قرآن تل تلاوت کوه! څو چې زړه دې مضبوط او قوي شي، او د تلاوت اجر او ثواب بېل در په برخه شي، د لمانځه په سبب د بدیو نه منع کېدل دوه معنی ګانې لري: یوه د تېسبب په طریقه، یعنې الله تعالی په لمانځه کې داسې خاصیت او تأثیر ایښی دی، چې لمونځ کوونکی له ګناهونو او بدیو څخه ساتي، لکه چې د کومې دوا استعمال تبه او نور امراض له سرې شکوي، او نه یې پرېږدي چې پرې راشي، په دغه صورت کې ښايي په یاد یې ولری چې د دوا لپاره دغه امر ضرور نه دی، چې هغه یواځې یو خوراک د ناروغتیا د لرې کولو لپاره کافي شي، ځینې دواګانې په خاص مقدار سره تر یوې مودې پورې په لازمي ډول خوړل کېږي، نو وروسته بیا دوا خپل تأثیر ښکاره کوي، مشروط په دې چې رنځور کوم داسې شی استعمال نه کړي چې د دې دوا له خاصیت سره منافي وي.

بله معنی یې داسې کېدی شي چې له بدیو څخې د لمانځه په برکت منع کېدل ښايي د اقتضاء په ډول وي، یعنې د لمانځه هر یو هیئت او د ده د هر یو ذکر مقتضي دی، هغه انسان چې همدا اوس د الله تعالی په دربار کې د خپل عبودیت، اطاعت، خُشوع، خُضوع او تذلل او د الله تعالی د الوهیت، ربوبیت، مالک الملکوتیت اظهار او اقرار کړی دی؛ نو اوس له لمانځه وروسته او له مسجد نه د باندې دې هم په هم هغه خپل عهد او پیمان باندې ټینګ ولاړ وي، او بد عهدې او شرارت دې نه کوي، او د هغه لوی ذات له احکامو څخه دې منحرف نشي، ګواکې د لمانځه هره یوه اداء، لمونځ کوونکي ته په پنځو وختونو کې داسې حکم ورکوي چې: ای د عبودیت او بندګی مدعي! تاته ښايي چې په رښتیا سره د عابدانو او د الله تعالی د خاصو بندګانو په شان اعمال او افعال ولری! ځکه چې لمونځ د حال په ژبه سره له تانه غواړي چې د شرارت او سرکشی او بې حیايی څخه په څنګ شه!.

هو! دغه دې واضح وي چې د هر لمانځه د نهي او منع کولو درجه به هم هغومره وي، چې د هغه په اداء کولو کې د الله تعالی له یاده لمونځ کوونکي غافل نه وي، ځکه چې لمونځ تش د څو ځلې پاڅېدلو او کېناستلو نوم نه دی، له

ټولو څخه لوی شی په لمانځه کې دا دی چې د الله تعالی قدرت، عظمت، کمال او جلال مستحضر وي، او خپله ژبه او زړه سره موافق وي، هغومره به د ده زړه د لمانځه د منع کولو غږ اوري، او په هم هغه اندازه دغسې لمونځ د منهياتو په مخنيوي کې مؤثر ثابتېږي.

﴿وَلِكِنَّ اللَّهَ أَكْبَرُ﴾ «او خامخا ذکر یادول د الله تعالی ډېر لوی دي»، یعنې لمونځ به له بدیو ځنې ولې انسان نه منع کوي؛ کله چې هغه د الله تعالی د یادولو ډېر ښه صورت دی، لکه چې الله تعالی وايي: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ د طه سورت اوله رکوع، او د الله تعالی یاد ډېر لوی شی دی، دغه د الله تعالی ذکر هغه مقدس شی دی، چې هغه ته د لمانځه جهاد او د گړدو عباداتو روح ویلی شو، که د الله تعالی ذکر نه وي؛ نو عبادت به څه وی؟ یو بې روحه جسد او بې معنی لفظ به وی، د ابوالدرداء رضي الله تعالی عنه او د نورو احادیثو په لحاظ عالمانو هم دغسې فیصله کړې ده چې له ذکر الله (د الله تعالی یاد) څخه بل کوم لوی عبادت نشته، اصلي فضیلت هم ده لره دی.

بنده لره ښایي چې هیڅ وخت د الله تعالی له ذکر او فکر نه غافل نشي، بالخاصه په کوم وخت کې چې کومې بدی ته یې میلان پیدا شي؛ نو فوراً ښایي د الله تعالی عظمت او جلال وریاد کړي، او له هغې منع شي، په قرآن او حدیث کې راغلي دي: څه وخت چې بنده خپل الله یادوي؛ نو الله تعالی هم دی یادوي.

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ

او جگړه مه کوئ تاسې (ای مؤمنانو) له کتابیانو سره مگر په هغه (خصلت) سره چې هغه ډېر ښه وي، مگر هغه کسان چې ظلم یې وکړ له دوی ځنې (نو ورسره په توری مجادله کوئ).

تفسیر: یعنې د مشرکانو دین له اساسه غلطه دی، د کتابیانو دین اصلاً حق او رښتیا وو، نو له کتابیانو سره د مشرکانو په شان جگړه مه کوئ! چې له بېخه د هغوی خبرې باطلې او پرې کړې، بلکه په نرمی، صبر او تحمل سره په ضروري خبرو باندې دوی وپوهوئ!، هو! هغه کسان چې د دوی له منځه ښکاره بې انصافي، ظلم، عناد او سرتېمبگي کوي؛ له هغوی سره په مناسب صورت د سختي او تشدد معامله کولی شی، او له دې نه وروسته دوی په سزا هم رسولی شی!.

وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَيْنَا

او ووايئ تاسې چې ایمان راوړی دی مونږ په هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی مونږ ته، او (په هغه کتابونو چې) نازل کړی شوي دي تاسې ته.

تفسیر: یعنې لکه څنګه چې مونږ په عظیم الشان قرآن ایمان راوړی دی، په دې مو هم ایمان راوړی دی، چې الله تعالی ستاسې د هدایت لپاره موسی او عیسی او نورو انبیاءو عليهم السلام ته چې کوم کتابونه او احکام لیرلي دي؛ هغه گړد حق او رښتیا دي، او د هغو یو حرف هم غلط نه وو، که څه هم اوس هغه اسماني کتابونه په خپل هم هغه اصلي صورت او حقیقت ستاسې په لاسونو کې نه دي پاتې.

وَالهٰنَا وَالِهٰكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿۳۰﴾

او الله ځمونږ او الله ستاسې یو دی، او مونږ خاص الله ته غاړه ایښودونکي (موحدان) یو.

تفسیر: یعنې ځمونږ او ستاسې اصلي معبود یو دی، یواځې دغومره فرق په منځ کې شته، چې مونږ یواځې د هم هغه الله تعالی په حکم عمل کوو، او تاسې له هغه څخه لري شوي یی، او نورو ته مو هم د الوهیت حقوق او اختیارات ورکړي، مثلاً عزیز یا احبارو او رهبانانو ته، سربېره په دې مونږ د الله تعالی گړد احکام ومنل، او د ده د گړدو انبیاءو او کتابونو

تصدیق مو و کر، او په حقه او رښتیا سره یې منو، او دده د وروستي حکم په مقابل کې مو غاړه کېښوده، او تاسې ځینې ومنل، او ځینې مو ونه منل، او له وروستي تصدیق څخه یې مخي منکر شوی.

وَكُنْ لَكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ ۗ

او همداسې (چې نازل کړي وو مونږ په نورو انبیاوو کتابونه) نازل کړي دی مونږ په تا کتاب (قرآن)، پس هغه کسان چې ورکړي دی مونږ دوی ته کتاب (تورات)؛ ایمان راوړي دوی په دې (قرآن)، او ځینې له دغو (عربو او نورو څخه) هغه څوک دي چې ایمان راوړي په دې.

تفسیر: هم هغسې چې د پخوانیو انبیاوو صحیفې او کتابونه په یوه پسې به بل نازلېده؛ همداسې په نبي آخر الزمان همدغه لخوا مقدس کتاب نازل شوی دی؛ نو تاسې د هغه له منلو څخه ولې دومره انکار کوئ؟.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿۴۰﴾

او نه منکرېږي په آیتونو ځمونږ مگر کافران.

تفسیر: یعنې هغه کتابیان چې د خپلو حقاني کتابونو په مفهوم او مدلول په ښه شان سره پوهېدلي دي؛ هغوی به دغه قرآن هم ومني، او انصافاً هم ښايي چې وېي مني، لکه چې له هغوی ځینې هغه کسان چې منصفان دي، هغوی د ده صداقت د زړه له کومې نه یواځې کتابیان بلکه د عربو ځینې خلق هم چې په پخوانیو کتابونو یې ځې نه پوهېږي؛ دغه قرآن هم مني، په حقیقت کې د عظیم الشان قرآن د صداقت دلایل دومره روښانه دي چې له حق پټوونکو او نه منونکو خلقو نه پرته بل هیڅوک د ده له صداقت او منلو نشي منکرېدی.

وَأَكْذَبْتُمْ تَقُولُوا مَنْ قَبْلِهِمْ مِنْ كِتَابٍ وَأَلْحَطْنَاهُ بِيَمِينِكَ إِذْ الْأَرْتَابُ الْمُبِطُونَ ﴿۴۱﴾

او نه وې ته (ای محمده!) چې لوست به تا پخوا له دې قرآن څخه کوم کتاب (له پخوانیو کتابونو نه)، او نه به دې لیکه دغه (کتاب) په ښي لاس خپل، (او که چېرې وی ته لیکونکی، لوستونکی)؛ نو هلته به خامخا شک کاوه باطلوونکو (خلکو).

تفسیر: د قرآن له نزول څخه پخوا د رسول الله صلی الله علیه وسلم څلویښت کاله په همدغو مکيانو کې تېر شول، ټول په دې پوهېږي او خبر دي چې په دغو څلویښتو کلونو کې محمد صلی الله علیه وسلم هیڅ یو معلم او استاذ ته نه دی ناست، نه یې کوم کتاب لوستی دی، او نه یې په خپل مبارک لاس کې قلم اخیستی دی، که داسې وی؛ نو امکان یې درلود چې دغو باطل ویونکو به داسې شېهې او تصور کاوه چې ممکن محمد صلی الله علیه وسلم به ټول پخواني کتابونه لوستي وي، او د هغو له منځه به یې ځینې یاداشتونه او اقتباسات کړي وي، او بیا به یې هغه ورو ورو په خپل عبارت او سبک سره جوړ کړي وي، چې اوس یې خلقو ته اوروي، که څه هم په هغه تقدیر سره به هم داسې ادعاء غلطه وه، ځکه چې هیڅ یو لیکونکی او لوستونکی انسان لا څه بلکه که د ټولې دنیا علماء او فضلاء سره راټول شي، او د ګردو مخلوقاتو قوت په دغه لاره کې صرف شي؛ خو بیا هم دوی داسې یو بې مثال کتاب نشي جوړولی، خو سره د هغه هم دروغجانو ته د خبرو جوړولو یوه زمینه په لاس ورتله، لیکن کله چې د محمد صلی الله علیه وسلم امینتوب له مسلماتو او منل شوو خبرو څخه دی؛ نو د دغې سطحې شېهې بیخ هم وویستل شو، خو سره له دې هم ضد کوونکو او معاندینو له خپلو دروغو پلمو او چټي خبرو خوله ونه ترله، لکه چې داسې به یې ویل: ﴿وَقَالُوا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اَلْكِتَابَ الَّذِي نُمَلِّ عَلَيْهِمْ بَيِّنَاتٍ وَأَمْثَلًا﴾ (۱۸ جزء د «الفرقان» سورت اوله رکوع، (۵) آیت).

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

بلکه دغه (قرآن) آیتونه دي ښکاره په سینو د هغو کسانو کې چې ورکړی شوی دی هغوی ته علم (فهم یعنی مؤمنان چې یادوي یې).

تفسیر: یعنی رسول الله صلی الله علیه وسلم له چا څخه لیکل او لوستل نه دي زده کړي، بلکه دغه وحی چې په ده نازلېږي؛ تل به یې د لیکلو سینه په سینه جاري پاتې وي، او د الله تعالی په فضل به د علماوو، فضلاوو، حفاظو، او قراؤو په سینو کې دده د الفاظو او معانیو حفاظت کېږي، نور اسماني کتابونه نه یادېدل او دغه کتاب یادېږي، او په حفظ سره ساتلی او باقی پاتې دی، لیکل پرې سرېږه او علاوه دي (له موضح القرآن په لړ توضیح سره).

وَمَا يَجِدُ إِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿۱۰﴾

او نه منکرېږي په آیتونو ځمونږ (هیڅوک) مگر بې انصافان ظالمان.

تفسیر: یعنی د بې انصافی علاج به څرنګه وکړی شي، که یو سړي له خپله ځانه سره داسې غوټه کړي وي، چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم، او د ډېرو روښانو او څرګندو شیانو څخه به هم انکار کوم.

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿۱۱﴾

او وایي (دغه د مکې کفار) چې ولې نه نازلولی شي په دغه (محمد) معجزې له (طرفه د) رب د ده، ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې معجزې (خاص) په نزد د الله دي، او بېشکه همدا خبره ده چې زه وپروونکی ښکاره یم (له جحیم څخه).

تفسیر: یعنی دغه خبره ځمونږ په واک او قبضه کې نه ده، چې کومه معجزه چې تاسې یې غواړئ؛ زه هم هغه معجزه تاسې ته دروښیم، او نه د کوم نبي تصدیق په دې خبرو څه ارتباط لري، زما کار او وظیفه دا ده: چې د بدو نتایجو څخه تاسې خبر کړم، او په ښکاره او صافو الفاظو کې تاسې ته د خیر او شر ګردې لارې دروښیم، که حق تعالی ځما د تصدیق لپاره څه معجزې هم تاسې ته ښيي؛ اختیار لري.

أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۱۲﴾

آیا نه دی کافي دوی ته (له جهته د معجزې دا چې) بېشکه مونږ نازل کړی دی مونږ په تا کتاب (قرآن) چې تل لوستل کېږي په دوی باندې، بېشکه چې په دې (کتاب باقي الی الأبد) کې خامخا رحمت مهرباني او ذکر پند دی لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنی آیا دغه معجزه نه ده کافي؟ له دغه کتاب نه چې تاسې ته یې د شپې او ورځې لولې او اوروي؛ بله معجزه به څه وي؟ آیا نه ګورئ چې د دې کتاب منونکو او تابعانو څرنګه عقل او پوهه پیدا کړې ده؟ او څنګه د الله تعالی له رحمته مستفید شوي دي؟

قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ يَبِّنِي وَيُنذِرُكُمْ شَهِيدًا يَعْلَمُ بِمَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) کافي دی الله ځما او ستاسې په منځ کې شاهد (په صدق ځما او تکذیب ستاسې)، چې ورمعلوم دي هر هغه شی چې په اسمانونو کې دی، او (هر هغه شی چې) په ځمکه کې دی.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په ځمکه او دده تر اسمان لاندې زه ښکاره او په څرگند ډول د رسالت دعوی کوم، چې هغه یې اوري او گوري، بیا ورځ په ورځ ماته او ځما نورو ملگرو ته ترقی او پرمختګ راپه برخه کوي، او تعداد او شمېر مو رازیاتوي، او پرله پسې ډول ځما د دغې دعوی عملي تصدیق کوي، ځما په ژبه ځما په لاسونو د قدرت داسې خارق العاده معجزې څرگندېږي چې د هغو د مثل او نظیر له وړاندې کولو څخه ټول پیریان او انسانان عاجز دي، آیا ځما د صداقت لپاره د الله تعالی دغه شهادت کافي نه دی؟.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۲۹﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په باطل او کافران شوي دي په الله؛ دغه کسان هم دوی زیانکاران دي.

تفسیر: د انسان لویه بدبختي او زیان دا دی چې دروغ خبره که څه هم وړه او په ښکاره ډول باطله هم وي؛ ژر مني، او رښتیا خبره که څه هم صافه او ښکاره او واضحه هم وي؛ نه یې مني، او ترې انکار کوي.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّهُمْ الْعَذَابُ وَلَئِنِّي لَأَشْعُرُونَ ﴿۳۰﴾

او تلوار کوي (دغه کفار) په تا په راتلو د عذاب، او که نه وی (هغه) نېټه ټاکلې (مقرر) شوې (لپاره د عذاب)؛ نو خامخا راغلی به وو دغو (ژر غوښتونکو) ته عذاب (سمدلاسه)، او خامخا به راشي دا عذاب دوی ته یو ناخپه حال دا چې دوی به نه وي خبر (د راتګ په وخت یې).

تفسیر: یعنی منکران وایي: که مونږ په ناحقه او باطله یو؛ نو په مونږ باندې ولې په همدې دنیا کې آفت او بلا نه نازلېږي؟ نو د دوی د دغې غوښتنې ځواب داسې ورکړ شو چې: که نه وی هغه نېټه ټاکلې شوې؛ نو خامخا به راغلی وو دغو ژر غوښتونکو ته عذاب سمدلاسه، او خامخا رابه شي دا عذاب دوی ته یو ناخپه حال دا چې دوی به نه وي خبر د راتګ په وخت یې، یعنی هر شی په خپل ټاکلي وخت کې راتلونکی دی، مه وارخطا کېږئ! تاسې هر ورو (خامخا) په هم هغه مطلوبه بلا او آفت اخته کېدونکي یئ، شاه صاحب لیکي: «د دغه امت عذاب همدغه وو چې د مسلمانانو په لاس قتل او قید شول، لکه د مکې معظمې په فتح کې ګرد مکيان بېخبره وو، چې محمدي لښکر په دوی ورغی».

يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَفَرِينَ ﴿۳۰﴾ يَوْمَ نَغْشَاهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۳۱﴾

تلوار کوي کفار په تا په (راتلو) د عذاب (په دنیا کې) حال دا چې بېشکه دوزخ خامخا احاطه کوونکی دی په کافرانو. (یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چې لاندې به کړي دوی عذاب په لاسه د دوی، او له لاندې د پښو د دوی نه، او وبه وایي دوی ته الله: وځکئ تاسې (خوند د سزا) د هغه (عمل) چې وی تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: دلته به له عذاب څخه ښایي د آخرت عذاب مراد وي، لکه چې له ځواب څخه یې معلومېږي، دوی عذاب په دنیا کې غواړي، خو له مرګه وروسته د دغو ګردو خبرو حقایق دوی ته د سر په سترګو ورنښکاره کېږي، او دوی به ګوري چې په څه شان به دوی د دوزخ په اور کې سوځي؟.

حدیث کې راغلي دي چې: د هغه مال به مار ګرځاوه شي، او د ده په غاړه کې به لکه غاړې کی لویږي، او دی به له ستوني څخه نیسي او خپروي به یې، او داسې به ورته وایي چې: زه ستا مال یم، او زه ستا خزانه یم.

يُعْبَادِي الَّذِينَ أَرْضِي بِوَاسِعَةٍ وَأَيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿۳۸﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا
تَرْجِعُونَ ﴿۳۹﴾

ای بندگانو ځما هغو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) بېشکه ځمکه ځما ارته ده (نو د وېرې له ځای نه د امن ځای ته هجرت وکړئ!) پس خاص مالره عبادت کوی تاسې (په هر هغه ځای کې چې مأمون اوسئ! دغه د مکې معظمې کفار که تاسې تکلیفوي؛ نو د الله تعالی ځمکه خو تنگه نه ده، بل چېرې لار شئ او هلته د الله تعالی په عبادت مشغول شئ!). هر یو نفس (ژوندی) ځکونکی د مرگ دی (یعنې خامخا مری) بیا (خاص) مونږ ته (په بعث بعد الموت سره) راوستل کیږئ (د جزاء لپاره).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «کله چې کفارو په مکه معظمه کې ډېر زور او قوت د مسلمانانو په خلاف پیدا کړ؛ نو مسلمانانو ته حکم وشو چې هجرت وکړئ! لکه چې د مسلمانانو اتیا یا درې اتیا کورنی حبشې ته لاړې، د هماغه په نسبت دلته وايي چې: دغه د څو ورځو ژوندون هر چپرت ته چې ممکن وي؛ هم هغلته یې تېر کړئ! بیا وروسته له هغه گړد سره یو ځای کېدونکي یئ، او ماته راتلونکي یئ، په دغه سره مهاجرینو ته تسلي ورکړی شوه، څو په دوی د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مفارقت او د وطن لرېوالی آسان شي، او د ډېرو زیاتو تکلیفونو او زحمتونو احساس ونه کړي».

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿۳۹﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿۴۰﴾

او (هغه) کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې ښه (عملونه)؛ خامخا ځای به ورکړو مونږ هر و مړو دوی ته له جنته په جگړو مانپو کې، چې بهیري لاندې له (ونو او مانپو د) هغو ویالې (څلور)، حال دا چې تل به اوسیري په دغو (مانپو کې)، ښه دی اجر د دغو عمل کوونکو. هغه (عاملان) چې صبر یې کړی (په طاعت او مصیبت او له معصیت نه) او (خاص) په رب خپل توکل کوي.

تفسیر: یعنې هر څوک چې له صبر او استقلال سره سره د ایمان او اسلام په لاره ټینګ ثابت او قائم وي، او په پاک الله اعتماد او توکل وکړي، او خپل کور او کهول پرېږدي، او له خپل وطن څخه ووځي؛ نو دوی ته به د دغه وطن په بدل هغه بل وطن ور په برخه کیږي، او د دې ځای له کورونو څخه به ښه کورونه ورته ورکړل شي.

وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۗ اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۗ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۴۰﴾

او ډېر دي له خوځېدونکو (ذیروحو په ځمکه) چې نه پورته کوي دوی رزق خپل (له وجې د ضعف) الله رزق رسوي هغوی ته او تاسې ته هم، او همدی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه پوه دی (په ټولو احوالو).

تفسیر: په دغه سره یې د روزی له پلوه اطمینان او ډاډ را کړ، چې د زیاترو ساکنانو په ځایونو کې د بلې ورځې خوراک او روزي نه وي، په نوې ورځې کې نورې روزي ورسیري (موضح)، بیا نو هغه الله تعالی چې ساکنانو ته رزق، روزي رسوي، آیا خپلو وفادارو او خاصو بندگانو ته به یې نه رسوي؟! ښه وپوهېږئ چې حقیقي رزاق خو هم هغه دی چې د گړدو خبرې اوري، د دوی د زړونو په اخلاص پوهېږي، د هر یوه ظاهر او باطن ده ته څرگند او ښکاره دی، د هیچا

زيار او خواري د ده په دربار کې يې ځايه نه پاتې کيږي، هغه خلق چې د الله تعالی په لاره کې خپل وطن پرېږدي؛ او محض لله وتلي وي؛ د دوی دغه هجرت له سره نه ضايع کيږي، دوی دې د معيشت د وسائلو او د سامان د وړلو چې له خپله ځانه سره يې يوسي؛ هيڅ فکر ونه کړي، څومره ساکنان دي چې د دوی رزق روزي د دوی په شاگانو نه ده بار، او له خپلې روزی سره هر چېرې نه گڼي، خو حقيقي رازق دوی ته هره ورځ رزق او روزي رسوي.

وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَنَحَرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لِيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَلْفَافٌ يُولُوكُنَّ ﴿۱۱﴾

او قسم دی که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده! داسې) چې چا پيدا کړي دي اسمانونه او ځمکه؟ او مسخر کړی دی لمر او سپوږمۍ؛ نو خامخا وایي (د مکې کفار چې) الله (پيدا کړي دي، له دغه اقراره سره سره) پس څرنگه دوی گڼولي شي (له توحيد څخه).

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۱۲﴾

الله پراخوي رزق لپاره د هر هغه چا چې اراده وکړي (د پراخي يې) له بندگانو خپلو څخه، او تنگوي يې په ده (که اراده وکړي د تنگی يې) بېشکه چې الله په هر شي ښه عالم دی.

تفسير: يعنې په مېچ او اندازه کوي يې، داسې نه چې بيخي يې نه ورکوي، بېشکه چې الله تعالی په هر شي باندې ښه عالم دی، يعنې په دې باندې يواځې همدی عالم او خبر دی، چې چاته يې ورکړي؟ او څومره يې ورکړي؟

وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لِيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿۱۳﴾

او بيا قسم دی چې که سوال وکړې ته له دوی نه (ای محمده! داسې) چې چا نازلې کړي دي (له طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندی کړې يې ده په دې اوبو سره ځمکه پس له مرگه (او وچوالي) د دې؟ نو خامخا وایي دوی چې: الله (نازلې کړې دي، نو له دغه اقرار سره سره ولې شريک ورته پيدا کوي؟) ووايه (ای محمده!) ټوله ثناء الله ته ده، بلکه زياتره د دوی نه لري عقل (ځکه د دوی اقوال تناقض لري).

تفسير: يعنې باران هم په هر چا او هر ځای يو برابر نه اوري، همداسې د حال او احوال په بدلولو کې هم دومره ځنډ او ډيل نه پېښيږي، يا کله الله په لږ وخت کې خوار او غريب غني او شتمن گڼوي.

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهُمْ وَلَعِبٌ وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿۱۴﴾

او نه دی دغه ژوندون د دنيا مگر عبث او لوبې دي، او بېشکه چې دار، آخرت خامخاهم هغه دی واقعي حیات (او ژوندون) که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (نو نه به يې غوره کوله دنيا په آخرت).

تفسير: يعنې انسان ته ښايي چې د دې دنيا په څو ورځني ژوندون کې زياتره د آخرت په فکر کې اوسي، ځکه چې اصلي او دائمي ژوندون هم هغه دی، نه ښايي چې څوک د دنيا په لوبو او تماشو کې ډوب او د آخرت له فکر او ياد څخه بيخي غافل شي، بلکه د دې دنيا په ژوندون کې ښايي د هغې دنيا لپاره تياری وکړي، او د عقبې د سفر لپاره ځان ته توبه برابره کړي.

فَاذْكُرُونِي اَلْفَلَكَ دَعَا اللّٰهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۗ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُونَ ﴿۳۵﴾
لِيَكْفُرُوا بِمَا اتَيْتَهُمْ وَلِيَمْتَعُوا ۗ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۳۶﴾

پس هر کله چې سپاره شي دوی په بېړۍ کې؛ نو بولي دوی (هلته یواځې) الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی دغه (الله) ته دین خپل، پس هر کله چې نجات ورکړي (الله) دوی ته وچې ته؛ ناڅاپه دوی بیا شریکان نیسي له الله سره (لکه پخوا). لپاره د دې چې کافران منکران شي دوی په هغه نعمت چې ورکړی وو مونږ دوی ته او چې ګټه (فائده) واخلي دوی، پس ژر به پوه شي دوی (په عاقبت د کار خپل).

تفسیر: یعنی لازم خو داسې وو چې انسان په دنیوي عیش او عشرت کې په دې اندازه اخته او مشغول نشي؛ چې د الله تعالی او د عقبی له یاده بیخي غافل شي، لیکن د خلقو دا عادت دی هر کله چې د دوی جهاز یا بېړۍ طوفاني شي؛ نو به ډېر اخلاص او پوره عقیدې سره پاک الله یادوي، بیا څه وخت چې هغه آفت او مصیبت د دوی څخه لرې شي، او صحیح او سلامت په وچه کې قدم کیږدي؛ نو د الله تعالی هغه ګرځاند انعامونه او احسانونه هیروي، بیا د هم هغو باطلو معبودانو په عبادت او صفت لګیا کیږي، ګواکې مطلب دا شو چې د الله تعالی د نعمتونو ناشکري او کفران کوي، او په دنیوي خوندونو او چرچو کې مشغولېږي، خیر دی، دوی دې څو ورځې نور هم د خپل زړه دغه هوسونه او ارمانونه وباسي، هغه وخت ډېر نژدې دی چې دوی ته دغه خبره روښانه او څرګنده شي، چې د دغه بغاوت، شرارت احسان هېرول د نعمت کفران او د نورو ګناهونو نتایج به څرنگه وي؟

اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا مِّنَّا وَيَخْتَفُ النَّاسُ مِنْ حَوْلِهِمْ اَفِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ
لِيَكْفُرُونَ ﴿۳۶﴾

آیا نه وینې (نه پوهیږې) چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی (دا مکه) حرم امن ورکوونکی حال دا چې چور کیږي (تبتولی کیږي) نور خلق له چاپېره د دوی، آیا پس په باطلو معبودانو ایمان راوړي دوی او په نعمت د الله (چې حرم کې اوسېدل او امن دی) کافران کیږي.

تفسیر: د مکې معظمې خلق د بیت الله په برکت د دښمنانو د تیري او ضرر څخه محفوظ وو، حال دا چې نور د عربستان په ګردو ځایونو کې د فتنې، فساد، جدال، قتال، جنګ او جنجال بازارونه تاوده وو، نو دوی د باطلو معبودانو په دروغو احسان مني، مګر د پاک الله دغه واضح او ښکاره احسان نه مني.

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ ۗ اَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِّلْكَافِرِينَ ﴿۳۷﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې له ځانه وتړي په الله دروغ (چې بې حجته ورته شریک نیسي) یا تکذیب وکړي د حق (رسول او قرآن) کله چې راشي هغه ده ته (بلکه له ده نه ډېر ظالم نشته)، آیا نشته (بلکه شته) په دوزخ کې ځای د هستوګنې لپاره د کافرانو.

تفسیر: یعنی له ګردو ځنې لوی ظلم او ناانصافي دا ده چې بل کوم مخلوق د دې لوی خالق شریک وګرځول شي، یا پاک الله ته د داسې خبرو نسبت وکړي چې د الوهیت له شان او عظمت سره وړ او لایق نه وي، یا د هغو انبیاوو په تکذیب او دروغجن شمېرلو لاس پورې کړي چې د رب العزت له جانبې یې دیانت او صداقت راوړي وي، آیا دغو

ظالمانو ته نه ده معلومه چې د منکرانو د هستوگنې ځای دوزخ دی، چې په داسې بیباکی او بهیایی سره د عقل او انصاف په مرئ چاره کاږي.

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا

او هر چې هغه کسان چې کوبښن کوي تل په (دین د) مونږ کې؛ خامخا و به ښو خامخا دوی ته لارې خپلې.

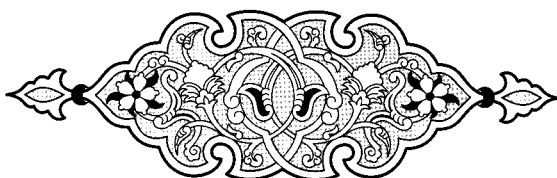
تفسیر: یعنی هغه کسان چې یواځې د الله تعالی لپاره محنتونه کوي، او تکلیفونه کالي، او په راز راز مجاهداتو کې مشغول او لگیا وي؛ الله تعالی دوی ته د بصیرت یوه خاصه رڼا او نور ور په برخه کوي، او د طاعت توفیق ورته په برخه کوي.

وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۲۹﴾

او بېشکه الله خامخا له نیکو کارانو سره دی (په مرسته کې).

تفسیر: یعنی د الله تعالی حمایت او مرسته د نیکي کوونکو سره وي.

تمت سورة العنكبوت بفضل الله تعالى، فله الحمد والمنة.

سُورَةُ الرَّوْمِ

«د (الروم) سورت مکي دی، پرته د (۱۷) آیت چې مدني دی، (۶۰) آیتونه او (۶) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۰) او په نزول کې (۸۴) سورت دی، وروسته د «الانشقاق» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الَّذِينَ غَلِبَتِ الرَّوْمُ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ

مغلوب کړی شو (اهل د) روم په متصله (نژدې) ځمکه کې.

تفسیر: له «أَدْنَى الْأَرْضِ» لگېدلې ځمکې یا رانژدې ځمکې څخه مراد د «أذرعَات» او «بصری» په منځ کې سیمه ده، چې د شام په سرحد د حجاز سره نښتې او معظمې مکې ته نژدې پرته ده، یا به ترې فلسطین مراد وي، چې د رومیانو ملک نژدې وو، یا به د «ابن عمر جزیره» مراد وي، چې «فارس» ته ډېره نژدې پرته ده، ابن حجر د رومبني قول تصحیح کړې ده، والله أعلم.

وَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ ۝

او دغه (رومیان به) وروسته له دغه مغلوبیت د دوی ژر به بیا غالب شي (په پارسیانو). په څو کلونو کې.

تفسیر: یعنې د نهو کلونو په منځ کې به رومیان غالب شي، ځکه چې په لغت او حدیث کې د «بضع» اطلاق له دریو څنې تر نهو پورې شوی دی، واقعه داسې ده: د دغې زمانې دوه لوی سلطنتونه «فارس» او «روم» له ډېرو کلونو را په دېخوا په خپلو منځونو کې سره په جنګ اخته وو، مکیانو ته د روم او د فارس د جنګونو په متعلق خبرونه او اطلاعات ورسېدل، په دغه وخت کې د نبی کریم د نبوي دعوي او اسلامي تحریک، د دغو خلقو په زړونو کې د جنګي خبرونو سره یوه خاصه علاقه پیدا کړې وه، د فارس مجوسي آتش پرستانو د مکې معظمې له بت پرستانو سره یو ځانته علاقه او ارتباط درلود، او هغوی به یې د مذهب له مخې خپل بلل، او د روم نصرانیانو به د اهل الکتاب توب لامله د مسلمانانو لږ تر لږه د هغو نژدې دوستانو په منزله گڼل کېدل، کله چې به د فارسیانو د غلبې خبر راوړسېد؛ نو د مکې معظمې مشرکانو به خوشالي کوله، او په هغه سره به یې د مسلمانانو په مقابل کې په خپله غلبه او بري باندې فال نیوه، او پخپلو زړونو کې به یې د ډېرو ښو توقعاتو امیدونه تړل، مسلمانانو ته به هم بالطبع صدمه رسېدله، چې ولې عیسایي اهل کتاب د آتش پرستو مجوسانو په مقابل کې مغلوب شول؟ چې مونږ دلته د دغو مشرکانو د طعنو او پیغورونو مورد گڼېدلي یو، بالاخر د خسرو پرویز (ثاني کيخسرو) په عهد کې فارسیانو رومیانو ته ډېره سخته ماتې ورکړه، شام، مصر او وېرو کې ایشیا او نور ډېر ممالک د روم د قیصر (هرقل) له لاسه ووتل، او په خپله دی د فارس د لښکرو له لاسه په (قسطنطنیه) کې کلابند او محصور شو، ظاهراً هیڅ یو داسې وسایل او وسایط په نظر نه راتلل چې د هغه په اثر به بیا رومیان په خپلو پښو درېدل، او د فارسیانو د دغه بري او تسلط څخه به یې خپل ځانونه بچ کول، چې د دغو حالاتو او اوضاعو د لیدلو څنې به د مکې معظمې مشرکان ډېر خوښ او خوشالېدل، او مسلمانان به یې ځورول، تر دې پورې چې ځینو له

مشرکینو څخه ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه ته وويل چې: «نن څمونږ ايراني وروڼو ستاسې رومي وروڼو ته ماتې ورکړه، او محوه يې کړل، سبا به مونږ تاسې ته هم داسې ماتې درکړو، او له منځه به مو لرې کړو»، په دغه وخت کې عظيم الشأن قرآن د ظاهري اسبابو د سلسلې څخه بيخي مخالف داسې يو عام اعلان وکړ چې: «بېشکه نن ورځ روميان د فارسيانو له لاسه مغلوب شوي دي، ليکن د نهو کلونو په موده کې به بيا روميان په فارسيانو غالب، منصور او بريالي کيږي»، د دغو وړاندوينو په اساس ابو بکر الصديق رضي الله تعالى عنه له ځينو مشرکينو سره شرط و تړه، تر دغه وخته پورې داسې شرط تړل نه وو حرام شوي: «که تر دومره کلونو پورې روميان بريالي نشول؛ نو زه به سل اوښان تاسې ته درکړم، که نه تاسې به همدومره اوښان ماته راکوئ!»، په ابتداء کې ابوبکر الصديق رضي الله تعالى عنه له خپلې رايې سره سم د (بضع سنين) ميعاد لږ څه ټاکلی وو، بيا يې د نبي کریم صلی الله عليه وسلم په ارشاد (بضع) په لغوي مدلول يعنې په نهو کلونو معاهده و تړله، دلته د روم هرقل د خپل له لاسه تللي اقتدار او وقار د اعاديې په نسبت تر تيبات ونيول، او په اقداماتو يې لاس پورې کړ.

د الله تعالى شان او قدرت ته وگورئ چې د قرآن له دغو وړاندوينو سره سم برابر د نهو کلونو په موده کې يعنې له هجرت څخه يو کال وروسته عيناً د بدر په ورځ کې څه وخت چې مسلمانانو ته د پاک الله په فضل پر مشرکانو ښکاره فتح او بری حاصل شو، او په خوشالی او خوښۍ کې وو؛ د دغه خبر له اورېدلو څخه لا خوښ او خوشاله شول، چې د روم کتابيانو ته هم الله تعالى پر پارسي مجوسيانو بری او فتح ورکړه، په دغه ضمن کې د مکې شريفې مشرکين لا سپک او ذليل شول، د عظيم الشأن قرآن د دغې محير العقولې وړاندوينې د صداقت له مخې ډېر کسان په اسلام مشرف شول، او ابوبکر صديق خپل هغه سل اوښان د مکې د مشرکانو څخه واخيستل، چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم له ارشاد سره سم خيرات کړل شول، فله الحمد على نعمائه وآلاته الباهرة.

بَلِّغِ الْأَمْرَ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ

خاص الله ته دی حکم امر پخوا (له دې نه چې پارس په روم باندې بری ومومي) او ورسته (له دې نه چې روم پر پارس غلبه ومومي، او امر يې تل نافذ دی).

تفسير: يعنې رومي د پارسيانو غالبول او د روميانو مغلوبول، او بيا دغه اوضاع په بل مخ اړول دغه ټول امور د الله تعالى په قبضه او اختيار کې دي، او يواځې په هم دغومره خبرې سره د کوم قوم د مقبوليت او مردوديت فيصله نشي کېدی: ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نَدَا لَهُمُ الْبَاتِنِ النَّاسِ﴾.

وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥٠﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥١﴾

او په دغه ورځ (د غلبې د روم په پارس) خوشاله به شي مؤمنان. په نصرت د الله (له کتابيانو سره په مجوسيانو)، مرسته کوي (الله) له هر هغه چا سره چې اراده وکړي د نصرت يې، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی.

تفسير: يو څو په دغه ورځ د فتح په خوښۍ برسېره هغوی ته دغه خوښي هم حاصله شوه چې رومي کتابيان چې نسبتاً مسلمانانو ته نژدې وو؛ په پارسي مجوسيانو غالب شول، او د قرآن د دغو وړاندوينو په صداقت باندې گډ سره وپوهېدل، او د سر په سترگو يې وليدل، او د مکې شريفې کفارو ته هر راز ذلت ور په برخه شو، نو د هر چا په نسبت چې الله تعالى اراده وکړي چې مغلوب يې وگرځوي؛ نو هيڅوک يې مخه نشي نيولی، او په هر چا چې د مهربانۍ اراده وکړي؛ نو يې بې له هيڅ مزاحمت او ممانعت ضرر غالب گرځوي.

وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵﴾

وعده کړې ده الله (وعده کول) خلاف نه کوي الله له وعدي خپلې، وليکن زیاتره خلق نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې زیاتره خلق نه پوهیږي چې په غالبولو او مغلوبولو کې د الله تعالیٰ څه څه حکمتونه شته، او کله چې دی د قدرت کوم کار کول غواړي؛ نو د هغه له مخه ګرد ظاهري موانع او عوایق لرې کیږي، نو ځکه زیاتره ظاهري لیدونکي خلق یې له ظاهري اسبابو په الله تعالیٰ اعتماد نه لري، او د یو چا د عارضې بري او غلبې له لیدلو څخه داسې ګټې چې د الله تعالیٰ په دربار کې به هم هغه مقبول وي.

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفْلُونَ ﴿۶﴾

(بلکه) پوهیږي په ښکاره سطحې شیانو له دغه ژوندون لږ «خسیس» د دنیا څخه حال دا چې دوی له آخرت نه (چې مقصود له ودانۍ د دې دنیا دی؛) هم دوی غافلان دي.

تفسیر: یعنې دغه خلق د دنیوي ژوندون په ظاهري سطح باندې پوهیږي، د دې دنیا آرام، ښایست، سینګار، خوړل، څښل، اغوستل، یوې کول، کرل، رېبل، ګټې کول، په خوندونو او مزو سره ژوندون او ښې شپې ورځې تېرول د دوی د پوهې او تحقیق انتهایی ځای او پړاو دی، او له دې نه له سره نه دي خبر چې پر دغه فاني ژوندون پورې د بل یو باقی ژوندون سلسله هم تړلې ده، چې کله انسانان هلته ورورسیږي؛ نو د دغه ژوندون ښه او بد نتایج او ثمرې ور د مخه کیږي.

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ

آیا فکر نه کوي دوی په نفسونو خپلو کې (چې عالم صغیر دی) چې نه دي پیدا کړي الله دغه اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي مګر په حقه سره او په نېټې ټاکلې شوي.

تفسیر: یعنې د دنیا دغه زبردست انتظام خوشې چټي او بېکاره نه دی، دغه پیدایښت ضرور څه مقصود او غرض لري، چې هغه به په آخرت کې څرګندیږي، هو! که دغه سلسله تل تر تله همداسې چلېدی؛ نو بیا به یوه خبره وی، لیکن د دې دنیا په تغیراتو او احوالو کې له فکر او غور کولو څخه دغه را څرګندیږي چې دغه دنیا هم ضرور یو حد او انتها لري، لهذا په یوې ټاکلې وعدي به دغه دنیا فناء کیږي، او بل عالم به منځ ته راشي.

وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ بِِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكُفْرُونَ ﴿۷﴾

او بېشکه چې ډېر له خلقو (کفارو) په ملاقات د رب خپل (په قیامت کې) خامخا منکران دي.

تفسیر: دوی داسې ګټې چې له سره الله تعالیٰ ته ورتګ نشته، او نه به الله تعالیٰ له مونږ څخه څه حساب او کتاب اخلي، او نه به څه سوال او ځواب راڅخه کوي.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۖ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً
وَأَنَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ
وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿۸﴾

آيا نه گړخي دغه كفار په ځمكه كې، پس ودې گوري دا چې څرنگه وه آخره خاتمه د هغو (كسانو) چې تېر شوي دي پخوا له دوى نه، چې وو هغه پخواني ملتونه ډېر سخت له دغو كفارو له جهته د قوت، او خيرو له به دوى ځمكه، او ودانه كړې وه (كفارو پخوانيو) دغه ځمكه ډېره له هغې ځمكې نه چې ودانه كړې ده (د مكې كفارو) دغه (ځمكه)، او راغلي وو دوى ته رسولان د دوى په ښكاره دلائلو، او نه وو الله چې ظلم و كړي په دوى باندې، وليكن وو دوى چې پر نفسونو خپلو به يې ظلم كاوه (د انبياوو په تكذيب سره).

تفسير: يعنې ډېر زورور زورور قومونه مثلاً عاد او ثمود چې پخپل كښت (فصل) يې د ځمكې مخ ډېر ښه ودان كړي وو، او په كې يې كاريزونه، ويالې، كوهي ايستلي وو، او د دغو منكرينو په نسبت د ډېر قوت خاوندان وو، او تمدن ته يې زياته ترقي ور كړې وه، او د ځمكې مخ يې له دوى نه زيات ودان كړى وو، بالاخر هغوى نن ورځ چېرې دي؟ كله چې د الله تعالى رسولان له ښكاره معجزاتو او روښانو احكامو سره راغلل، او دوى د هغوى تكذيب و كړ، نو آيا تاسو ونه ليدل، او وا مو نه ور بدل چې د هغوى عاقبت او آخره خاتمه څرنگه شوه؟ او په څه شان سره تباه او هلاک وگرځېدل؟

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءَ وَالسُّوْأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ﴿١٤﴾

بيا وه آخره خاتمه د هغو كسانو چې بد يې كړي وو؛ ډېر بد (ځاى چې جهنم دى) په دې سبب چې تكذيب كړى دى دوى د آيتونو د الله، او وو دوى (په دنيا كې چې) په دغو آيتونو به يې مسخرې كولي.

تفسير: موجوده اقوامو ته لازم دي چې د تېرو اقوامو له احوالو څخه پند او عبرت واخلي، ځكه هر يوه قوم چې پر كوم بد كار سزا موندلې وه؛ بل ته په هم هغه بد كار باندې هم هغسې سزا ور كول كېږي.

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٥﴾ وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٦﴾
وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِّنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٧﴾

الله اول ځلي پيدا كوي خلق، بيا اعاده كوي هغه، بيا به خاص همدغه (الله) ته بيول كېږي تاسې (د مجازاتو لپاره). او په هغه ورځ چې قائم شي قيامت؛ نااميده به شي گناهكاران (مشرکان). او نه به وي دوى ته له شريكانو د دوى څخه كوم شفاعت كوونكى، او شي به دوى له شريكانو خپلو (پس له نااميدى) بېزاره منكران.

تفسير: يعنې هغه شيان چې د الله تعالى شريكان گړځوي، كله چې په مطلوب وخت كې په كار ورنشي؛ نو ورڅخه منكرېږي، او داسې به وايي: ﴿وَاللَّهُ رَبُّنَا مَا لَنَا مُشْرِكِينَ﴾ «قسم دى په الله چې مونږ مشرکانو نه وو».

وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُؤْمِنُ يَوْمَئِذٍ الْمُتَّقُونَ ﴿١٨﴾

او په هغه ورځ چې ودرېږي قيامت؛ په دغه ورځ كې تار په تار به شي گړد مخلوقات.

تفسير: يعنې ښك او بد او هر قسم خلق به سره بېل كړل شي، او هره يوه ډله به جلا جلا خپلو ځايونو ته ورسوله شي، چې تفصيل يې په دغه راتلونكي آيت كې راځي:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿۵﴾

پس هر چې هغه (كسان) دي چې ايمان يې راوړی دی او كړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس دوی به په روضه (د جنت) کې خوشاله كړل شي (چې له ډېرې خوشالۍ به يې مخونه تجلي كوي).

تفسير: يعنې له هر راز لذت او خوښۍ ځنې به مستفيد او متمتع شي، دغه د ښكانونو د هستوگنې ځای دی، له دې نه وروسته د بدانو ځای هم راښيي، مطلب يې دا چې د دواړو په منځ کې به داسې تفريق او بيلتون وکړ شي چې له هغه ځنې به بل زيات کوم بيلتون امکان ونه لري.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَفَاءَى الْأَخْرَةِ فَأُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُخَضَّرُونَ ﴿۶﴾
فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿۷﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا
وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿۸﴾

او هر چې هغه كسان دي چې كافران شوي دي او دروغجن يې شميرلي دي آيتونه (د قرآن) ځمونږ او (كافران دي) په ملاقات د آخرت؛ پس دغه كسان په عذاب کې حاضر كړي شوي دي. پس (تسبيح ووايئ) تسبيح د الله كله چې دا خل شئ په بېگا کې او كله چې نوځئ په سبا کې. او خاص همده ته ده ثناء صفت په اسمانونو او په ځمكه کې او كله چې نوځئ په آخر د ورځې کې او كله چې نوځئ په (وخت د) ماسپښين کې.

تفسير: يعنې كه جنت غواړئ نو الله تعالى ياد كړئ چې د هغه ياد په زړونو، ژبه، اعضاوو او ټولو جوارحو سره كيږي، په لمانځه کې د دريو واړو ډولو ياد سره جمع كړي شوی دی، او د فرض لمانځه وختونه هم دغه دي چې په دغه آيت کې بيان شوي دي، يعنې سبا او ماښام چې مغرب او عشاء پکې شامل دي، د ورځې وروستنی وخت مازديگر او ماسپښين كله چې لمر له نصف النهاره واوړي، چې همدغه پنځه وختونه د لمانځه دي، په دغو وختونو کې د الله تعالى درحمت يا قدرت يا عظمت آثار لا زيات ښکاره او ظاهر يږي.

ښايي په دغه آيت کې ﴿وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ويلو سره يې د دې مطلب يادونه كړي وي چې د تسبيح او تنزيه او يادولو لايق هم هغه جامع الصفات ذات كېدی شي، چې د ده حمد «ثناء» او ښېگڼې د اسمانونو او ځمكې ټول كائنات د حال او قال په ژبه بيانوي، بل کوم مجبور او عاجز مخلوق د دې خبرې استحقاق نه لري، كه څه هم په نظر کې ډېر لوی هم ښکاره شي، وروسته له دې نه د لوی الله تعالى د ځينو عظيمو شتونو او كاملو صفاتو بيان دی، خو د معبودیت استحقاق په پوره ډول څرگند شي، په دغه ضمن کې د بعث بعد الموت په مسئله هم كافي رڼا اچولی شوې ده.

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَبِيتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿۹﴾

راوباسي (الله) ژوندي له مړي (لكه مرغه له هگۍ نه، عالم له جاهل څخه)، او راوباسي (الله) مړی له ژوندي (لكه جاهل له عالم څخه، هگۍ له مرغه څخه)، او ژوندي كوي ځمكه پس له مرگه (وچوالي) د هغې، او په مثل (د راويستلو د دغو شيانو) راويستل كېږئ تاسې (له قبرونو څخه).

وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ كَيْفَ تَنْشُرُونَ ﴿۲۰﴾

او یوه له نښو د دغه (الله) دا ده چې: پیدا یې کړې (اصل د) تاسې له خاورو، بیا اوس تاسې یې خورې (په ځمکه کې).

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام یې له خاورو څخه پیدا کړې، بیا د الله تعالی دغه کامله قدرت او بالغه حکمت ته وگورئ چې د هغه اولاد یې په څه اندازه ډېر او تر کومې پیمانې یې په ځمکه کې خور کړې.

وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً ۗ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۲۱﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله) دا دي چې پیدا کړې یې دي تاسې ته له نفسونو ستاسې ښځې (جوړه) لپاره د دې چې په آرام شئ تاسو د دوی سره (او مطمئن اوسئ)، او گډ ځولې یې ده په منځ ستاسې (او د ښځو) کې دوستي او مهرباني، بېشکه په دغه (پیدا کولو د مودت او رحمت په منځ د ازواجو) کې خامخا ډېرې نښې د قدرت دي لپاره د (هغه) قوم چې فکر کوي (د الله په صنع کې).

تفسیر: یعنې رومی یې له خاورو څخه آدم علیه السلام پیدا کړې، بیا یې له آدم علیه السلام څخه د ده جوړه پیدا کړه، خو له هغې څخه انس او اطمینان واخلي، او په خلقي ډول یې د دواړو صنفونو نارینه او ښځې په منځ کې خاص قسم مینه او محبت او الفت واچوو، خو د ازدواج اصلي مقصود ترې حاصل شي، لکه چې د دغو دواړو د اختلاط او گډ اوسېدلو څخه انساني نسل په دنیا کې خپور شو، لکه چې الله تعالی د النساء د سورت په اوله رکوع - اول آیت کې فرمایي: ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۗ﴾.

وَمِنَ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافَ السِّنِّتُمْ وَالْوَالِدَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ ﴿۲۲﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله)، پیدا کول د اسمانونو او ځمکې او اختلاف دی د ژبو ستاسې او د رنگونو ستاسې، بېشکه په دغه (اختلاف کې) خامخا ډېرې نښې دي لپاره د عالمانو پوهانو.

تفسیر: گډ انسانان یې له یوه مور او یو پلار څخه پیدا او سره یې مخلوط او مېشته او د ځمکې په ټولو نقاطو کې یې خپاره (خواره) کړل، د هر یوه ژبه او وینا یې سره بېله کړه، که د یوه مملکت سرې بل ملک ته ورشي، د ژبې په اعتبار محض پردی او اجنبي ښکاري، بیا وگوري چې د دنیا له شروع څخه تر نن ورځې پورې څومره بېشماره انسانان پیدا شوي دي، مگر هیڅ یوه داسې جوړه انسانان نه پیدا کېږي چې د هغوی شونې، ژبې، لهجه، تلفظ د تکلم طرز او نور خصائص سره یو شان وي، هم هغسې چې د هر انسان شکل او صورت او رنگ او نور سره جلا او ممتاز دي؛ غږ او شونې او لهجه یې هم بېخي سره بیل دي، هیڅ یو داسې دوه انسانان نه پیدا کېږي چې د دوی په غږ او رنگ، هیئت، وضعیت کې کومه بېلوونکې علامه او نښه نه وي.

وَمِنَ آيَاتِهِ مَنَامُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۗ

او (ځینې) له نښو د دغه (الله) خوب ستاسې دی په شپه کې او په ورځ کې او طلب ستاسې دی (په دغه ورځ کې) له فضله د الله.

تفسیر: شاه صاحب لیکي چې: «د انسان دوه حالتونه سره بدلیري، که ویده شي؛ نو د تیرې په شان بې هوشه او بېخبره پروت وي، او که د رزق او روزی په تلاش لگيا شي؛ نو په داسې پوهه او هوسياری لگيا کیري چې د ده په شان بل هیڅوک هوسيار نه لیدل کیري، په اصل کې شپه د خوب لپاره ده، او ورځ د رزق د تلاش لپاره مخصوصه ده، نو ځکه په همدغو دواړو وختونو کې همدغه دواړه کارونه اجرا کیري».

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿۲۷﴾

بېشکه په دې (خوب او معیشت) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې اورې.

تفسیر: یعنی څه چې اورې؛ په یاد یې ساتي، لکه چې د ابن کثیر (رحمه الله) په تفسیر کې راغلي دي، شاه صاحب لیکي چې: «د خپل خوب حالات نه ویني، لیکن د نورو خلقو د ژبو څخه یې اورې»، (موضح)، دغه د «یسمعون» د لفظ د اختیارولو نکته شوه.

وَمِنَ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْقًا وَطَمَعًا

او (ځینې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې نښې تاسې ته برېښنا لپاره د وېرې (له تندر) او لپاره د امید د باران.

تفسیر: د برق او د برېښنا د سخت برېښېدلو څخه خلق ویرېږي، او دغسې تصور کوي نه چې تندر راولویري، یا باران له خپلې اندازې څخه زیات ونه ویرېږي، چې د هغه له امله جاني او مالي تلفات واقع نه شي، او هیله او امید هم ورته لري چې که دغه وړېدل گټور واقع شي، نو کرد دنیوي کارونه به ښه وچلیري، هغه مسافران چې په دغو تورو تیارو کې سفر کوي، کله دغه د برېښنا برېښېدل ځان ته غنیمت گڼي، چې تر ډېر لري پورې د هغې رڼا په اثر لار او نور شيان ورڅرگندېږي، او کله کله دوی هم ترې ویرېږي.

وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُحْيِي بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿۲۸﴾

او نازلوي (الله) له (طرفه) د اسمان څخه اوبه پس ژوندي کوي په دغو (اوبو) سره ځمکه وروسته له مرگ (وچوالي) د دې، بېشکه چې په دغه (برېښنا او باران) کې خامخا ډېرې نښې دي لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (او تدبیر کوي په امورو کې).

تفسیر: یعنی له دې نه وپوهېږئ! چې له مرگ څخه وروسته ستاسې بیا ژوندي کول کوم مشکل کار نه دی.

وَمِنَ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرِهِ ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمُ دَعْوَةَ نَجْوٍ مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿۲۹﴾

او (ځینې) له نښو د دغه (الله دا دي) چې ولاړ دی اسمان (پاس یې له سترو او نه لویږي) او ځمکه په امر حکم د الله سره، بیا کله چې راولوړي تاسې په بللو سره له ځمکې څخه ناڅاپه تاسې راولوړئ (ژوندي له قبرونو خپلو څخه).

تفسیر: رومی د ځمکې او اسمان د پیدا کولو ذکر وشو، دلته یې د هغو بقاء او قیام وښود چې هغه هم د الله تعالی په حکم سره دي، او له سره امکان نه لري چې هیڅ یو له دوی نه د خپل ثقل د مرکز څخه بې ځایه شي، یا یو په بل باندې

ولوپړي، او د کائناتو نظام تار په تار او وړان او ويجاړ کړي، يعنې ځمکه او اسمان به تر هغه پورې چې د الله تعالی حکم وي؛ قائم وي، بيا څه وخت چې د ځمکې او د اسمان او د نورو موجوداتو معياد پوره شي، او سرته ورسېږي؛ د الله تعالی د يوه غږ په اثر به تاسې گډ له خپلو قبرونو څخه ژوندي راوځئ، او د حشر ميدان ته به منډې وهئ، او هلته به سره ټولېږئ.

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قُبُورٌ ۝

او خاص الله لره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې خلقاً، ملکا وعبیداً)، دا ټول دغه (الله) ته اطاعت کوونکي دي.

تفسیر: يعنې د اسمانونو او ځمکې ټول اوسیدونکي د ده مخلوق، مملوک، او بندگان دي، او هيڅوک له سره د دغې خبرې قوت او طاقت نه لري چې د الله تعالی د دغو تکويني احکامو له قبول څخه غاړه وغړولی شي.

وَهُوَ الَّذِي بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ ۗ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۗ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

او (الله) هغه هغه (مطلق قادر) دی چې اول ځلي پيدا کوي خلق بيا به راژوندي کوي (دا خلق) او دغه (بيا ژوندي راپاخول هم) ډېر آسان دي په دغه (الله)، او خاص الله لره دی شان، صفت ډېر لوی، لوړ (اوچت) په اسمانونو کې او په ځمکه کې، او همدی دی بڼه غالب قوي (د احکامو په انفاذ) بڼه حکمت والا (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي).

تفسیر: يعنې د الله تعالی د قدرت په مقابل کې ټول سره برابر دي، لیکن ستاسې د محسوساتو په اعتبار د اول ځل پيدا کولو په نسبت د دویم ځل اعاده خو بنیایي چې ډېر سهل او آسان وي؛ نو بيا به دغه ډېره عجيبه خبره وي چې په اول ځل پيداينست کې تاسې الله تعالی قادر منئ، مگر په دویم ځل کې د الله تعالی پيداينست مستبعد گڼئ؟

﴿وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى﴾ الآية - «او خاص الله تعالی لره دی شان، صفت ډېر لوی لوړ په اسمانونو او ځمکه کې الخ». تنبيه: يعنې له اعلى ځنې اعلى صفات او له لوړ څخه لوړ شان د الله تعالی شان او صفتونه دي، په اسمان او ځمکه کې هيڅ يوشی په خپل حسن او بڼه والي کې د الله تعالی له شان سره برابر او مساوي لا څه بلکه ادنی صفت او مشابهت ته يې هم ځان نشي رسولی، الله تعالی له گډو شيانو څخه په جلال، جمال، کمال، مثال او نورو ممیزاتو (خصوصیاتو) کې اولی، اعلى، ارفع او اقدس دی، چې د مخلوقاتو په وهم او تصور کې راتلی نشي.

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَلْ لَكُمْ مِّنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْتَكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝

بیانوي (الله) تاسې ته (ای مشرکانو) یو مثال له ځانونو ستاسې څخه (هغه مثال دا دی): آیا شته له هغو مریانو چې مالکان شوي دي د هغو بڼي لاسونه ستاسې څه شریکان (له تاسې سره) په هغه څه کې چې در کړی دی مونږ تاسې ته، پس تاسې (او دا مریان مو) په هغه (رزق) کې سره برابر یئ، چې ویرېږئ له هغو لکه ویرېدل ستاسې له نفسونو (د نورو اسیلانو شریکانو) خپلو؟، په مثل د دغه (تفصیل) په تفصیل سره بیانوو مونږ آیتونه لپاره (د هغه) قوم چې عقل لري (تدبر کوي).

تفسیر: یعنی د شرک په قباحه او بطلان د پوهولو لپاره الله تعالی ستاسې له احوالو څخې یو مثال راوړي او بیانوي، او هغه دا دی چې: ستاسې د لاس مال (یعنې وینځه او مریې) چې تاسې د هغو ظاهري او مجازي مالکان او خاوندان یی، په خپله هغه روزي او مال او متاع کې چې الله تعالی تاسې ته در کړی دی، آیا هغوی له خپلو ځانونو سره مساوي او برابر منلی شی؟ لکه چې ستاسې په مشترکو مالونو جایدادونو او شتو کې ستاسې وروڼه او نور اقارب او خپلوان سره شریکان دي، او تل داسې اندېښنه در سره وي، نه چې په هغه مشترک مال کې څه ناجائزه تصرف او مداخله ونه شي، او که داسې کوم لاسوهنه په هغه کې وشي؛ نو تاسې ترې متأثر او خپه کېږئ، او د هغه په ویش او ترکه کولو پسې لږېږئ، یا لږ تر لږه دغسې پوښتنه کوئ چې ولې ځما د اجازې او خوښې څخه پرته هغه کار یا تصرف په دغه شي کې شوی دی؟ آیا کوم دغسې فکر کوم بادار ته د خپل مریې او خدمتگار په نسبت پیدا کېدی شي؟، او که نه شي پیدا کېدی نو څرنگه به یو مخلوق د الله تعالی سره په الوهیت کې شریک شي؟ داسې خبره یو عقلمن سړي له سره نه شي منلی.

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿۳۰﴾

بلکه متابعت کوي هغه کسان چې ظلم یې کړی دی (په شریک نیولو له الله سره) د آرزوگانو خپلو بې له علم (او حجت) څخه، پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چاته چې گمراه کړی وي (دی) الله؟ (بلکه هادي نه لري)، او نشته دوی لپاره هیڅوک له مرسته کوونکو (چې خلاص یې کړي له عذاب نه).

تفسیر: یعنی دغه بې انصافه خلق به په داسې ښکاره او څرگندو خبرو څرنگه وپوهیږي حال دا چې هغوی له سره نه غواړي چې ځان پرې وپوهوي؟ بلکه د جهالت او هواپرستی له سببه محض د اوهامو او نفسي غوښتنو په متابعت او پیروي کې مشغول او لگیا دي.

﴿فَمَنْ يَهْدِي﴾ الآية - «پس څوک به سمه صافه لاره وښيي هغه چا ته چې گمراه کړی وی دی الله، بلکه هادي نه لري».

تنبيه: یعنی هر هغه چا ته چې الله تعالی د ده د بې انصافی، جهل، او هواپرستی په سبب د حقې لارې تلو او پوهېدلو توفیق ور نه کړي؛ نو څوک به د دغې خبرې طاقت او توان ولري چې هغه پوه کړي او سمه لار ور وښيي؟ یا ورسره مرسته او معاونت وکړي؟ یا یې له گمراهی او تباهی څخې وژغوري، نو د داسې خلقو له طرفه زیات مه متحسر او مه خپه کېږه! او له دوی څخې قطع نظر وکړه، او بیخي الله تعالی ته متوجه اوسه! او په خپل فطري دین ټینګ اوسه!.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۱﴾ مُبَيِّنِينَ إِلَيْهِ وَالتَّقْوَةَ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿۳۲﴾ مِنَ الَّذِينَ قَفَرُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِعَابًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿۳۳﴾

پس برابر کړه (ای محمده!) مخ خپل دین ته په داسې حال چې پر حق دین کلک ولاړ یې، لازم ونیسئ دین د الله هغه چې پیدا کړي دي (الله) خلق په هغه (دین)، مه بدلوی تاسو هغه دین چې الله خلق پر هغه پیدا کړي دي (چې شریک له الله سره پیدا کړی)، دا هم هغه دین سم دی (چې هیڅ کوروالی په هغه کې نشته)، ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږي (په توحید د الله). حال دا

چې رجوع کوونکي یی دغه (الله) ته او ویریرئ له الله او قائموی (سم دروی سره له ټولو حقوقو) لمونځ او مه کېږئ تاسې له مشرکانو. (یعنې) له هغو (مشرکانو) چې تار په تار کړی یی دی دین خپل او شوی وو دوی ډلې ډلې، هر یوه ډله (له دوی نه) په هغه (دین) چې له دوی سره دی خوشاله دي.

تفسیر: یعنی هر هغه څوک چې له گمراهی ځنې په هیڅ یو شان سره نه غواړي چې ووځي؛ نو هغه پرېږده چې د همدغه کفر او شرک په خټو کې نښتې پروت وي، او ته له دوی نه مخ وگرځوه! او یواځې له الله تعالی سره خپل تعلقات ټینګ وساته! او یواځې د هغه حق دین په پوره توجه ټینګ ونیسه!.

﴿فَطَرَتَ اللّٰهُ﴾ «لازم ونیسئ تاسې دین د الله تعالی هغه چې پیدا کړي دي الله تعالی خلق په هغه دین» الله تعالی د انسان فطرت او جوړښت په ابتداء کې داسې گړخولی دی، که دی وغواړي چې په حق ځان پوه کړي او وپې مني؛ نو ځان ورباندې پوهولی او منلی شي، ځکه چې د فطرت له ابتداء څخه یې د خپل اجمالی معرفت یوه سپرغی د ده په زړه کې د هدایت د تخم په شان شیندلې ده، که د اطرافو او شاوخوا د خرابو اثراتو څخه متاثر نشي، او په خپل اصلي طبیعت پرېښودل شي؛ نو یقیناً به حق دین اختیار کړي، او بل طرف ته به متوجه نشي، د «ألسْتُ» د عهد قصه همدغه طرف ته اشاره کوي، او په صحیحو احادیثو کې تصریح ده چې «هر مولود په فطرت د «اسلام» پیدا کېږي، وروسته مور او پلار یې دی یهودي یا نصراني یا مجوسي گړخوي»، په یوه قدسي حدیث کې راغلي دي: «ما خپل بندګان (حنفاء) پیدا کړي دي، بیا شیطانانو دوی اغواء او له سمې لارې ایستلي دي»، په هر حال حق دي، حنیف دین، قییم دین هغه دین دی؛ چې که انسان په خپل اصلي فطرت پرېښودلی شي؛ نو بالطبع هغه ته متمایل کېږي، د ټولو انسانانو فطرت الله تعالی همداسې پیدا کړی دی، چې په هغه کې له سره تفاوت او تبدیل نشته.

﴿لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ﴾ «نشته له سره بدلول دین د الله ته، او مه یې بدلوی چې شریک ورسره پیدا کړئ!»، یعنی د اصلي پیدایښت په اعتبار هیڅ فرق او تغیر او تبدیل په کې نشته، د هر انساني فرد فطرت د حق د قبول لپاره صالح او مستعد گړخولی شوی دی، یا یې دا مطلب: په هر هغه فطرت چې الله تعالی خپل مخلوق پیدا کړی دی؛ تاسې په خپل واک او اختیار هغه مه بدلوی! او مه یې خرابوی! هغه تخم او استعداد چې په تاسې کې کرلی شوی دی؛ هغه په خپلې بې توجی یا بې تمیزی مه خرابوی!.

﴿ذٰلِكَ الدِّیْنُ الْقَیْمُ﴾ «دا هم هغه دین سم دی چې هیڅ کوروالی پر هغه کې نشته، ولیکن زیاتره خلق نه پوهیږي په توحید د الله تعالی»، یعنی سمه لاره او حق دین همدغه د فطرت غږ دی، خو زیاتره خلق په دغه نکته نه پوهیږي.

﴿مُتَّبِعِیْنَ اِلَیَّ﴾ «حال دا چې تاسې رجوع کوونکي یی دغه الله ته»، یعنی اصلي دین ټینګ ونیسئ! او د هم هغه په طرف توبه او رجوع وکړئ! که محض د دنیوي مصلحت لپاره مو دغه کار وکړ؛ نو دین به مو درست نه وي.

﴿مِنَ الذِّیْنِ قَرَّبُوْا وِجْهَهُمْ﴾ یعنی د دین الفطرت له اصولو څخه بېل پاتې شوي دي، او په خپلو ادیانو او مذاهبو کې یې نفاق او تفرقه غورځولې ده، ډېرې فرقې یې جوړې کړي دي، د هرې یوې عقیده، مذهب، مشرب او مسلک سره بېل او جلا دی، هر هغه چې په غلطه یا په هوا او هوس یې کومه عقیده قائمه کړه، یا کومه طریقه یې ایجاد کړه؛ نو یوه ټولنه په هغې پسې شوه، لږ څه موده وروسته له هغې څخه ډېرې فرقې جوړې شوې، بیا هره یوه فرقه په خپلو هم هغو ټاکلو اصولو او عقایدو که څه هم هغه ډېر چټي او مهمل هم وي؛ داسې مین گړخیدلي دي؛ چې د خپلې غلطی د امکان تصور یې هم په ماغزو کې نه گړخي.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا آذَاهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ
يَشْكُرُونَ ﴿٣٠﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَهُمْ فَتَتَعَدَّى قَسُوفٌ تَعْلَمُونَ ﴿٣١﴾

او کله چې ورسیري خلقو ته څه ضرر؛ نو بولي دوی رب خپل په داسې حال کې چې رجوع کونکي وي خاص الله ته، بیا کله چې وڅکوي (الله) دوی ته له خپله طرفه کوم رحمت؛ ناڅاپه یوه ډله له دوی نه له رب خپل سره شریکان نیسي. لپاره د دې چې ناشکري وکړي (او کافر شي) په هغو (نعمتونو) چې ورکړي دي مونږ دوی ته، پس ځکه اخلئ (ای کفارو څو ورځې)، پس ژر به معلوم کړئ تاسې (عاقبت د عمل خپل).

تفسیر: یعنی څرنگه چې د هر انسان فطرت په ښو کارونو باندې پوهیږي؛ همدا راز د هر انسان فطرت الله تعالی ته په رجوع کولو هم پوهیږي، لکه چې دا حقیقت د سختۍ په وخت کې څرگندېږي، ډېر لوی کبرجن او سرکښ انسان هم د مصیبت او غم په وخت کې بې اختیاره الله تعالی ته رجوع کوي، او د ده په دربار کې په دعا او زاری شروع کوي، او په دغه وخت کې یې نور وړوکی وسایل له فکر وځي، او هم هغه واقعي او حقيقي مالک الملک یې په یاد پاتې کیږي، چې د هغه په طرف انساني فطرت لارښوونه کوي، مگر افسوس چې انسان په دغه حالت تر ډېر مودې پورې قایم نه پاتې کیږي، څه وخت چې د الله تعالی په لطف او مهرباني مصیبت ورڅخه لري شي، بیا له الله تعالی څخه غافلېږي، او د هم هغو باطلو معبودانو په ستاینو لگیا کیږي، څو اکې دوی د خپل دغه وضعیت څخه داسې څرگندوي چې دغه شی د همدغو عطا او ورکړه ده، او الله تعالی هیڅ شی مونږ ته نه دي راکړي (العیاذ بالله)، ښه دې څو ورځې مزې کوي، وروسته به معلومیږي چې د دغه کفر او ناشکری نتیجه څه کیږي؟.

أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهَؤُلَاءِ يَكْفُرُونَ ﴿٣١﴾

آیا نازل کړی مونږ په دوی کوم برهان علمي سند، پس هغه خبرې کوي په هغه چې وو دوی په هغه سره شریک پیدا کوي (له الله سره دوی، بلکه نه مو دی نازل کړی).

تفسیر: یعنی د سلیم عقل او انساني فطرت شهادت په صاف ډول سره د شرک او کفر تردید کوي، نو آیا دوی د هغه په خلاف کوم برهان، حجت او علمي سند لري؟ چې دغه راوښيي چې د الله تعالی په الوهیت کې بل څوک هم د هغه شریک دی (معاذ الله)، کله چې هیڅوک نشته؛ نو د هغه د معبود ګرځولو استحقاق له کومه شو؟.

وَإِذَا آذَيْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَبْغِثُوا إِيدِيَهُمْ إِذَا هُمْ يَقْتَضُونَ ﴿٣٢﴾

او کله چې وڅکوو مونږ په خلقو څه رحمت؛ نو خوشاله شي دوی په هغه، او که ورسیري هغوی ته څه سختي په سبب د هغو (اعمالو) چې پخوا لیرلي دي لاسونو د دوی؛ ناڅاپه به بیا دوی ناامیده شي (د الله له رحمت څخه).

تفسیر: یعنی د دغو خلقو عجیب حالت دی، کله چې د الله تعالی له رحمت مهرباني او احسان په عیش او عشرت کې له خوشالی په خپلو کالیو کې نه ځایېږي، نو خپل حقيقي محسن بیخي هیروي، او که کوم وخت د خپلو اعمالو له شامته په کوم غم یا مصیبت کې اخته شي؛ نو بیخي ناامیده او مایوس شي.

د مؤمن حال دده په عکس دی، مؤمن په راحت او نعمت کې هم تل خپل حقيقي منعم یادوي، د الله تعالی له فضل څخه خوښی کوي او په زړه او ژبه او عمل سره د الله تعالی حمد او شکر اداء کوي، که په کوم غم او مصیبت کې

مبتلا شي؛ نو هغه په خورا صبر، تحمل سره کالي، او له پاک الله تعالیٰ څخې په هغه کې خپل ځان ته مرسته غواړي، او تل دغسې هیله او امید په خپل زړه کې پالي، چې څومره لوی او سخت مصیبت هم چې وي؛ په يقيني ډول د الله تعالیٰ فضل او کرم دغه ګرد سره په بل مخ اړولی شي.

تنبیه: یو آیت یې پخوا له دې نه ویلی وو چې: «خلق د تنګسۍ او سختۍ په وخت کې خالص د الله تعالیٰ په دربار کې د عرض او نیاز غږ او آواز کوي»، دلته یې دغه وویل چې: «د سختۍ او بدۍ د رسېدلو په وخت کې دوی بې هیلې او ناامیده کیږي»، په دغو دواړو کې هیڅ اختلاف سره نشته، پومبني حالت یعنې د الله تعالیٰ بلل ابتدایي منزل دی، بیا کله چې سختي او مصیبت اوږدېږي او امتداد مومي؛ نو بالآخره وارخطا او بې هیلې او ناامیده کیږي، یا به د ځینو خلقو احوال هغسې وي، او د ځینو احوال به داسې وي، والله أعلم.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ ﴿۳۰﴾

آیا نه ویني (نه دي خبر) دوی چې بېشکه الله پراخوي رزق هر هغه چا ته چې اراده وکړي، او تنګوي یې (هغه چا ته چې ویې غواړي)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې ایمان راوړي.

تفسیر: یعنې کامل ایمان او يقين لرونکی پوهیږي چې د دنیا سختي او نرمي او د روزی زیاتوالی او کموالی د پاک الله په لاس کې دي، نو هر هغه وضعیت او احوال چې ورباندې راشي؛ لازم دي چې بنده هغه په صبر او شکر سره ومني! او په قضا سره خپله خوښي او رضاء ښکاره کړي!؛ د زحمت او مصیبت په وخت کې دې صبر او تحمل وکړي! او هیله من دې اوسي چې الله تعالیٰ په خپل فضل او مرحمت سره دغه ټول زحمت او مصیبت له منځه لرې کوي.

فَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۳۱﴾

پس ورکړه (ای مؤمنه!) خاوند د قرابت ته حق د ده (چې نیکي او صله رحمي ده) او محتاج ته او مسافر ته، دغه (ورکول د حقوقو) خیر، غوره دي (له امساک څخه) لپاره د هغو کسانو چې د الله تعالیٰ مخ لیدل غواړي، او همدغه ورکونکي (د حقوقو) هم دوی دي خلاصېدونکي بریالیان (کامیاب).

تفسیر: یعنې هر کله چې د فطرت په شهادت سره دغه ثابته شوه چې حقيقي معبود او رب العالمین هم هغه الله تعالیٰ دی، او د دنیا ګرد نعمتونه د هم هغه پاک الله تعالیٰ ورکړه او عطا ده؛ نو په هغو کسانو چې د ده د لقاء او لیدلو آرزو او امید لري؛ لازم دي چې د ده د هغه عطاء او ورکړې څخې څه شی د ده په لاره کې صرف کړي!؛ او د مسافرانو، محتاجانو او بې وسو خپلوانو له احوال ځان خبر او هغوی له خپل ځان څخه خوشاله کړي! او د خپلوانو حقوق درجه په درجه اداء کړي! نو دغسې بندګانو ته الله تعالیٰ په دنیا او آخرت کې خیر ور په برخه کوي.

وَمَا تَنْتَهُمْ مِنْ رَبِّا لِّرَبُّوْا فِیْ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرُوْنَ عِنْدَ اللّٰهِ وَمَا تَنْتَهُمْ مِنْ زَكٰوٰتٍ سُرِيْدُوْنَ
وَجَهَ اللّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿۳۲﴾

او هغه څه چې ورکوي یې تاسې له سود نه لپاره د دې چې زیات شي په مالونو د خلقو کې؛ پس نه زیاتېږي هغه په نزد د الله، او هر هغه څه چې ورکوي یې تاسې له زکات څخه چې اراده لرئ

تاسې په هغه سره د لقاء او د ليدلو د مخ د الله؛ پس دغه (محض لله ورکونکي) هم دوى دى زياتوونکي (د حسنا تو خپلو).

تفسير: يعنې که څه هم په سود سره ظاهرآ د مال زياتوالى ښکاري، ليکن په حقيقت کې هغه کميري، لکه چې د کوم انسان بدن د پړسوب لامله غټ او خورب ښکاري، نو دغه د صحت او روغتيا علامه نه ده، بلکه د رنځورۍ نښه او د مرگ پيغام دى، او د زکات له ورکولو څخه اکر که په ښکاره ډول سره داسې ښکاري چې د هغه مال کميري؛ مگر هغه په حقيقت کې زياتيري، لکه چې د کوم مريض بدن له مسهل او تنقيي څخه وروسته ضعيف او ناتوانه ښکاري، مگر بالاخره د ده صحت ښه کيري، د سود او زکات حال د انجام په اعتبار همداسې وگڼئ: ﴿يَسْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُؤْتِي الصَّدَقَاتِ﴾ (د البقرې سورت (۳۸) رکوع، (۲۷۶) آيت)، په حديث کې راغلي دي: «که د خرما يوه دانه مؤمن په صدقه ورکړي؛ نو هغه د قيامت په ورځ دومره لوييري چې د يوه غره په اندازه به لويه ښکاري».

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ
ذَلِكَ مِنْ شَيْءٍ سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۳۱﴾

الله هغه ذات دى چې پيدا کړي يې يې تاسې، بيا يې روزي درکړې ده تاسې ته، بيا مړه کوي، بيا ژوندي کوي تاسې (په بعث)، آيا شته له دغو شريکانو ستاسې داسې څوک چې کولى شي هغه له دغو (خلورو واپو کارونو) څخه کوم شى؟ (بلکه نشي کولى)، پاکي ده الله ته او پر لوى پورته دى شان د الله له دې نه چې شريک پيدا کوي دوى (له الله سره).

تفسير: يعنې وژل، ژوندي کول، روزي ورکول، نور گرد شيان د الله تعالى په واک دي، نو بل شريک يې له کومه شو، او څرنگه د الوهيت مستحق وگرځېد؟

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ اَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُوْنَ ﴿۳۲﴾

ظاهر شو (آثار د) فساد په بر او بحر (په وچه او لونده) کې په سبب د هغې (گناه او شرک) چې کړي دي لاسونو د خلقو، لپاره د دې چې وڅکوي (الله) دوى ته څه (سزا) د هغو (عملونو) چې کړي دي دوى، لپاره د دې چې واورې دوى (له دغو بديو نه).

تفسير: يعنې خلق د فطرت په دين قائم پاتې نشول، کفر او ظلم په دنيا کې خپور شو، او د هغو له شامته په ملکونو او جزايرو کې خرابي او فساد خور شو، نه په وچه کې امن او سکون پاتې شو، او نه په لونده کې، د ځمکې مخ فتنې او فساد ونيو، بحري جنگونه او د جهازونو جنگونو او داړه ماريو په سمندرونو کې هم لوى شورماشور او طوفان ونيول، دغه گرد د دې لامله چې الله تعالى اراده وکړه چې بندگان يې د خپلو بدو اعمالو لږ څه خوندي په دنيا کې هم وڅکي، پوره سزا خو دوى ته په آخرت کې ورکوله کيري، مگر د هغې لږه نمونه په همدغه دنيا کې دوى ته ورښووله کيري، ممکن دي چې ځينې خلق وويرېږي، او په سمه لاره روان شي.

قُلْ سِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِيْنَ ﴿۳۳﴾

ووايه (اى محمده! مشرکانو ته) چې وگرځئ په ځمکه کې پس وگورئ څرنگه شوه خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوى څخه وو، وو زياتره د دوى مشرکان (نو د خپل شرک په سبب هلاک شول).

تفسیر: یعنی د زیاترو شامت د شرک په وجه راغلی دی، او د ځینو نورو به د نورو گناهونو له سببه راغلی وي.

فَأَقْمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَبِيلِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَمْ يَمْرُدْ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمٌ يَمِيزُ الْيَقِينِ ﴿٢٣﴾

پس برابر کړه مخ (وجود) خپل سم دین ته پخوا له هغه چې راشي هغه ورځ چې نشته هیڅ بېرته
گرځېدل هغې (ورځې) ته له (جانبه د) الله، په دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق (چې
ځینې به جنت ته ځي او ځینې به دوزخ ته).

تفسیر: یعنی په دنیا کې خو فتنه او فساد خپور شوی دی، نو تاسې پر سم او معتدل دین چې د فطرت دین دی، په ښه
شان سره قایم او ټینګ اوسئ! چې د ګرځو خرابیو او مفسادو علاج په همدغه دین سره دی، پخوا له هغه چې راشي
هغه ورځ چې نشته هیڅ بېرته ګرځېدل هغې ته له جانبه د الله تعالی، یعنی د الله تعالی له طرفه د هغې راتلل قطعي او
یقیني دي، او هیڅ یو قوت او طاقت د هغې مخه نشي نیولی، او نه به یې په خپله الله تعالی وځنډوي (تأخیر کړي)، په
دغه ورځ کې به تار په تار شي دغه مخلوق، یعنی نېکان جنت او بدان دوزخ ته لیري: ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ (د
الشوری سورت (۱) رکوع، (۷) آیت (۲۵) جزء).

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ، وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا نَفْسَ لَهُ يَمْهَدُونَ ﴿٢٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٢٥﴾

هر څوک چې کافر شو؛ پس په هغه ده (سزا) د کفر د هغه، او هر څوک چې وکړي (نېک
عمل)؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې سامانې جوړوي. لپاره
د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه
(عملونه) له فضله خپله څخه، بېشکه چې الله مینه محبت نه کوي له کافرانو سره.

تفسیر: یعنی هر څوک چې کافر شو؛ پس په هغه ده سزا د کفر د هغه چې د هغو گناه او وبال به پرې لویږي، او هر
څوک چې وکړي نېک عمل؛ پس خاص لپاره د ځانونو خپلو فرشونه غوړوي او په زړه پورې سامانې جوړوي، یعنی
په جنت کې د دوی د ارامۍ او هوسایۍ (راحت) لپاره تیاری کیږي، او لپاره د دې چې جزاء ورکړي الله تعالی هغو
کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه عملونه له فضل خپل څخه، یعنی هومره چې ښه او نېک وي؛
هغه ته به هم یواځې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره جنت ور په برخه کیږي.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيَذِّقَكُمْ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْرِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

او ځینې له ښو د الله دا دي چې رالیري بادونه زیری ور کوونکي او لپاره د دې چې وڅکوي په
تاسې (په سبب د دغو بادونو) ځینې (مزې) د رحمت خپل، او بل لپاره د دې چې روانه شي پرې
بېرې په امر حکم د الله، او لپاره د دې چې طلب کړئ (په چلولو د بېرې) له فضل د الله څخه، او
لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ (په دغو نعمتونو).

تفسیر: یعنی بادونه د رحمت د باران زېری او بشارت راوړي، بیا الله تعالی په خپل لطف او مهرباني سره باران وروي، او
رالیري بادونه لپاره د دې چې روانه شي پرې بېرې په حکم امر د الله تعالی سره، یعنی بادوان لرونکي جهازونه او بېرې
په باد سره چلېږي او درومي، او دخاني جهازونو او استمرونو ته هم د موافق باد له وتلو څخه په تګ کې کومک او

معاونت رسیږي، او لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې په چلولو د بېړۍ له ځینې له فضل د الله تعالیٰ څخه، او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ په دغو نعمتونو، یعنې د جهازونو په ذریعه تجارتي اموال منتقل او وړل کيږي، او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره ډېره ښه ګټه (فائده) ترې اخیستل کېدی شي، بیا د الله تعالیٰ په دغو نعمتونو په ښه شان سره دده شکر اداء کړئ!

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَأَنْتَقِمْنَا مِنَ الَّذِينَ
أَجْرُمُوا وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۰﴾

او خامخا په تحقیق لیرلي وو مونږ پخوا له تا (ای محمده! نور) رسولان په طرف د قومونو د دوی ته، پس راغلل (دغه رسولان) دوی ته په معجزو ښکاره وو، پس بدل واخیست مونږ له هغو کسانو چې کافران شول (نو دوی مو هلاک کړل، او مؤمنانو ته مو نصرت ورکړ)، او دی حق (تفضلاً) په مونږ نصرت د مؤمنانو.

تفسیر: یعنې پخوا یې ویلي وو، چې مقبول او مردود سره بېل کړی شي، په منکرانو د دوی د ګناه وبال او سزا لویږي، او پاک الله د دوی سره مینه نه کوي، اوس دا ښکاره کوي چې د دغې خبرې اظهار به په دنیا کې هم کيږي، دا د الله تعالیٰ عادت او وعده ده چې له مکذبینو او مجرمینو څخه ضرور انتقام اخلي، او کامل مؤمنان په خپلې مرستې او اعانت سره په دښمنانو غالبوي، په منځ کې د باران ذکر ځکه راغی؛ څرنگه چې د رحمت باران د نزول څخه پخوا بادونه چلیري، همداسې د دین د غلبې علایم هم روښانه کيږي.

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا يَبْسُطُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ سَفًّا
فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خَلْقِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۳۱﴾

الله هغه ذات دی چې رالیږي بادونه پس پورته کوي (په هوا کې) ورپېڅي، پس خوروي دغه (ورپېڅي) په اسمان کې څرنگه چې اراده وکړي (الله)، او ګرځوي دغه (ورپېڅي) ټوټې ټوټې لاندې باندې؛ پس وینې به ته (ای مخاطبه! څاڅکي د) باران چې راوځي له منځه د دغې (ورپېڅي)، پس کله چې ورسوي دغه باران هغه چا ته چې اراده وکړي (الله) له بندګانو خپلو؛ ناڅاپه دوی خوشالیري پرې (او زېری پرې کوي).

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ ورپېڅي اول یو لوري ته او وروسته بل لوري ته خپروي (خوروي) همداسې دین به هم منتشر او هر چېرې خپور (خور) کړي، لکه چې ویې هم کړل.

وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنَ قَبْلِهِ لَكِبْلِينَ ﴿۳۲﴾

او بیشکه چې وو دوی پخوا له دې چې نازل کړی شوی وو په دوی (باران) پخوا له (ظهوره له) دې (ورپېڅي او باران) خامخا ناامیده وو (له وربست څخه یې).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه خلق ناامیده وو، تر دې چې د باران له راتګه لږ څه پخوا هم بیخي مایوس شوي وو، چې په دغه باران به دغه مړه ځمکه ژوندی، څنګه د انسان حال ډېر عجیب او غریب دی، په لږ وخت کې ناامیده او خپه کيږي، بیا له لږ څخه وخت نه وروسته له ډېرې خوښۍ نه خاندی او خوشالیري.

فَانظُرْ إِلَىٰ آثَرِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُعْجِزٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿۳۰﴾

نو وگوره (ای مخاطبه) نسی د رحمت (باران) د الله ته چې څرنګه ژوندي کوي دی دغه ځمکه په باران (د وښو په زرغونولو سره) وروسته له مړوالي او وچوالي د هغې، بېشکه دغه (ژوندي کونکی د ځمکې) خامخا ژوندي کونکی د مړو هم دی، او هغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنی څو ساعته پخوا له هر لوري خاورې او دوړې پورته کېدې، او ځمکه وچه، بې رونقه او مړه پرته وه، ناڅاپه د الله تعالی له مهربانۍ څخه ژوندي، شنه او زرغونه شوه، او دغه باران د ځمکې دغه پټ قوتونه څرنګه وینښ او راژوندي کړل، همدغه حال دې په روحاني باران هم قیاس کړ شي، چې له هغه څخه به په مړو زړونو کې نوی روح پیدا شي، او د الله تعالی دغه ځمکه د ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ له مرګ څخه وروسته به بیا ژوندي کېږي، له هر طرفه به د الله تعالی د رحمت نسی او د دین آثار څرګندېږي، هغه استعداد او قابلیت چې د مودو راپه دېخوا په خاورو کې موجود وو؛ د رحمت د باران په څاڅکو سره یې تر او تازه څرګنده او ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی د محمدي بعثت په وسیله دغه جلوه دنیا ته راښکاره کړه.

﴿إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُعْجِزٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ﴾ «بېشکه همدغه موحی الارض خامخا ژوندي کونکی د مړو هم دی، او همدغه الله تعالی په هر شي باندې چې اراده وکړي ښه قادر دی»، یعنی دلته به مړو زړونو ته روحاني ژوندون ورکړي، او د قیامت په ورځ به په مړو جسدونو کې بیا نوی روح اچوي، د الله تعالی د کامل قدرت په مقابل کې هیڅ شی ګران او مشکل نه دی.

وَلَمَّا أَرْسَلْنَا رِجَالَنَا فَأُورَءَهُمُ الْمُنْكَرَ الْأَعْمَىٰ لَقَدْ نَبَّأُوا أَنَّهُمْ يُكْفَرُونَ ﴿۳۱﴾

او قسم دی که ولیږو مونږ باد (په شنه کښت - فصل)؛ پس وبه ویني دوی دا کښت تک زیر؛ نو خامخا وبه ګرځي دوی وروسته له دغه زیروالي کافران (په تېرو نعمتونو ای محمده!).

تفسیر: یعنی پومبې ناامیده وو کله چې باران وشو، او وچه کلکه ځمکه ترې تکه شنه، ژوندي او زرغونه شوه، او خلق ترې خوش او خوشاله شول، اوس که مونږ له هغه وروسته یو سخت باد والوځوو چې د هغه په اثر د دوی ګرد کښتونه په شینوالي کې وچ کلک او تک زیر وګرځي؛ نو سمدلاسه د دغو خلقو وضعیت بدلېږي، او د الله تعالی ګرد احسانونه هیروي، او په کفران او ناشکری شروع کوي، لنډه دا چې د دوی شکر ګزاري او ناشکري ټول د دنیوي اغراضو تابع دي، او دلته د دې په نسبت وایي: کله چې انسان د الله تعالی په فضل او احسان سره په خپل مقصد او مراد ورسېد؛ نو نه ښایي چې بې خوفه وګرځي، ځکه چې د ده قدرت راز راز (قسم قسم) څرګندېږي (ښکاره کېږي)، دا نه دي معلوم چې دغه درکړي نعمت کله در څخه بهر ته واخلي؟

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿۳۲﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعُمْيٰ عَن ضَلَالَتِهِمْ
إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿۳۳﴾

پس بېشکه ته نشې اورولې مړو ته (او دغه کفار هم حکم د مړو لري)، او نشې اورولې ته کڼو ته غږ (د بللو) کله چې وګرځي دوی په داسې حال کې چې شا ګرځوونکي وي (تاته). او نه یې ته سمه لاره ښوونکي پوندو ته له ګمراهۍ د دوی، نشې اورولې ته (د پوهې او منلو په اورولو

سره) مگر هغه چاته چې ايمان يې راوړی وي په نښو او آيتونو ځمونږ پس دوی مسلمانان غاړه اېښودونکي دي.

تفسير: يعنې الله تعالى هر راز قدرت لري، مړي ژوندي کولی شي، تاته د دغې خبرې قدرت نشته چې په مړو خپله خبره ومنلی شي، يا په کڼو خپله خبره واورولی شي، يا وړونډو ته سمه صافه لاره وښيي، خصوصاً کله چې دوی د اورېدلو او ليدلو اراده هم ونه لري، پس ته د دوی د دغه کفر او ناشکری څخه مه غمجن کېږه! ستا کار يواځې تبليغ او دعوت دی، که کوم بدبخت يې نه اوري، يا يې نه مني؛ نو له دغه څخه تاته څه نقصان نه پېښېږي، ستا خبره همغه څوک اورېدی شي چې ځمونږ په خبرو او ښکاره نښو يقين او باور لري، او د تسليم او انقياد په صفت موصوف وي.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٣١﴾

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي يې يې تاسې له کمزوري (شي څخه چې نطفه ده)، بيا يې در کړی دی وروسته له بل ضعف (د طفوليت) قوت (د ځوانۍ)، بيا يې در کړی دی وروسته له قوت (د ځلميتوبه) ضعف او د ويستو سپينوالی، پیدا کوي الله هر هغه شی چې اراده وکړي (د پيداينست د هغه)، او همدغه (الله) ښه عالم دی ښه قادر دی (په هر شي).

تفسير: يعنې کوچنی د پيداينست په وخت کې بې حده کمزور او ناتوانه وي، بيا ورو ورو قوت مومي، تر دې چې د ځلميتوب په وخت کې د ده زور او قوت خپل انتهايي حد ته ورسېږي، او د ټول زور او قوت ترقي د ځلميتوب په وخت کې وي، بيا ورو ورو عمر مخ په زوروالي درومي، او له زور او قوت نه وروسته د کمزوري آثار څرگندېږي، چې د هغې انتهايي حد سپين گيرتوب او زوروالی دی، په دغه وخت کې گړد اعضاء سست او کمزوري کېږي، او په قوتونو کې فتور او تعطيل واقع کېږي، د قوت او ضعف دغه گړدې ترقي او تنزل د پاک الله تعالى په لاس کې دي، هر قسم چې د الله تعالى اراده وي؛ هم هغسې يو شی جوړوي، او هغه د ضعف او قوت له مختلفو ادوارو څخه تېروي، همدغه الله تعالى ته هر نوع قوت او قدرت حاصل دی، او همدغه الله تعالى ښه پوه او ښه عالم دی، چې کوم يو شی په کوم وخت کې او په کومو حالاتو کې په څه ډول سره ښايي چې موجود وي؟.

نو په مونږ واجب او لازم دي چې د همدغه الله تعالى جل و اعلى شأنه و اعظم برهانه او د ده در سلانو خبرې په ښه شان سره واورو.

وَيَوْمَ نَقُومُ السَّاعَةَ يُقْسِمُ الْجَاهِلُونَ لَا نَأْتِيكُمْ بِسَاعَةٍ

او په هغې ورځې کې چې قايم شي قيامت؛ نو قسمونه به خوري مجرمان (کافران په دې) چې نه دي پاتې شوي (په دنيا کې) غير له يو ساعته.

تفسير: يعنې په قبر يا په دنيا کې به هستوگنه ورته ډېره لږه ښکاري، څه وخت چې غم او مصيبت د ده په سر باندې ولوېږي، او دی ورته گوري؛ نو په ډېر افسوس او ارمان سره به ووايي چې: د برزخ او د دنيا ژوندون ډېر ژر راباندې تېر شو، او لږ څه ډيل او مهلت را په برخه نشو، چې په هغه کې مو د دغه دردونکي عذاب څخه د نجات لپاره څه سعي او کوښښ کړی وی، يا په دنيا کې لږ ډېره موده پاتې کيدو، څو د دغې ورځې لپاره مو څه تهيه او تيارې کړي وی، دغه مصيبت خو يو ناڅاپه راته پېښ شو.

كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿۵۵﴾

همدارنگه (چې دوی دروغ وایي په آخرت کې) وو دوی چې ګرځول کېدل به (له رښتیا نه په دنیا کې).

تفسیر: یعنې لکه چې هم هغلته د دوی داسې ویناوې به غلطې او دروغ وي، همداسې وپوهېږئ چې په دنیا کې به هم دغه خلق چټي او غلط خیالات او معکوسې او منقلبې خبرې او اترې به سره کوي.

وَقَالَ الَّذِينَ أَوْتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَكِنَّكُمْ كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿۵۶﴾

او وایي به دوی ته هغه کسان چې ورکړی شوی وو دوی ته علم او ایمان (یعنې انبیاء، پرښتې، مؤمنان چې: ولې دروغ وایئ بلکه) خامخا په تحقیق ډېر پاتې شوي یئ (په دنیا کې چې هغه لیکلي دي) په کتاب د الله (لوح محفوظ) کې تر ورځې د بعث پورې، پس دغه ده ورځ د بعث (چې تاسې ترې منکران وئ) ولیکن تاسې وئ تاسې په دنیا کې چې د جهل او غفلت لامله نه پوهېدئ (د دغې ورځې په وقوع).

تفسیر: یعنې مؤمنان او پرښتې به په دغه وخت کې د دوی ترديد کوي، او دوی ته به داسې وایي چې: تاسې دروغ او خوشې چټي خبرې کوئ، یا په مغالطه کې لويديلي یئ چې مونږ په برزخ یا په دنیا کې له یو (۱) ساعت څخه زیات نه یو پاتې شوي، تاسې د الله تعالی د علم او دده د خبر او د لوح محفوظ د لیکنې سره سم د قیامت تر ورځې پورې په دنیا او په برزخ کې اوسیدلي یئ، چې د یوې شېبې په اندازه هم په هغه کې څه کمی نه دی واقع شوی، نن له هم هغې وعدې سره سم هغه ورځ رارسېدلې ده، اوس هغه وګورئ چې تاسې پرې نه پوهېدئ او نه مو منله، که له پخوا څخه مو په دغې ورځې یقین کړی وی، او له تیاری سره ورته راغلي وی؛ نو د دغه ځای له لذتونو او مسرتونو څخه به محظوظ او متمتع شوي وی، او د دغو انعامونو او اکرامونو د لیدلو په مقابل کې به مو داسې ویل چې: دغه ورځ په ډېر ځنډ او ډیل راغلي ده، او مونږ د دې د راتللو ډېر انتظار او اشتیاق ویستلی دی، لکه چې مؤمنان یې همداسې ګڼي.

يَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿۵۷﴾

پس دغې ورځې کې به نه رسوي ګټه هغو کسانو ته چې ظلم کړی دی دوی (په ځانونو خپلو په کفر سره) عذر د دوی، او نه به دوی وبللی شي راضي کولو د الله ته (یا به نه له دوی نه معذرت غوښتلی کېږي).

تفسیر: یعنې نه به کوم معقول عذر وړاندې کولی شي، چې د دوی په کار ورشي، او نه به دوی ته داسې ویل کېږي: ښه ده، اوس د توبې او اطاعت په ذریعه د الله تعالی خوښي او رضا حاصله کړئ!، ځکه چې د هغو وخت تېر شوی دی، او اوس پرته له دې نه چې دايمي سزا وکالی؛ بل هیڅ یوه چاره او مخلص نه دی پاتې.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتُم بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنزَلْنَاهُ إِلَّا مِطْرًا ﴿۵۸﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړي دي مونږ لپاره د خلقو په دغه قرآن کې له هر قسم مثال (چې مفید واقع کېږي دوی ته)، او (قسم دی ای محمده!) که راوړې ته دوی ته کوم آیت د قدرت؛ نو

خامخا و به وایي هر و مرو هغه کسان چې کافران شوي دي (عناداً) چې: نه یی تاسو (ای محمده ! او مؤمنانو !) مگر (دروغجنان) باطل و یونکي.

تفسیر: یعنی په دغه وخت کې به ډېر افسوس او ارمان کوي، مگر نن چې د الله تعالی د خوښې، رضاء او لقاء حاصلولو وخت او موقع ده، او عظیم الشان قرآن دوی ته داسې عجیب مثالونه او دلیلونه بیانوي، او راز راز خبرې ورته کوي، او په هره ممکنه طریقه سره یې په خپل خیر او شر پوهوي؛ خو سره له هغه هم دوی په هغو باندې خپل ځان نه پوهوي، او نه د هغو هیڅ یو پند او خبره اوري، څومره مهم او عالی آیتونه چې دوی ته واوروي یا ډېر لوی اوصاف او څرگند معجزات ورنښکاره کړي؛ نو دوی د هغو په اورېدلو او لیدلو داسې وایي چې: تاسې رسول الله او مسلمین مگر د لاسونه سره یو کړي دي، او دغه دروغ مو (العیاذ بالله) له خپله ځانه جوړ کړي دي، یو تن مو څو آیتونه جوړوي او درلولي یې، او نور د هغه تصدیق کوي، یو جادو او کوډې کوي، او نور دغه ته تیار ولاړ دي چې په هغه ایمان راوړي، په دغه ډول مو مگر دوی سره یو تړون کړی دی، او یوه اتحادیه مو سره جوړه کړې ده، او غواړي چې په دغه چل سره خپل مذهب او مسلک خپور کړي.

كَذَلِكَ يُطَعِّرُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵﴾

همدارنگه مهر لگوي الله په زړونو د هغو کسانو چې نه پوهیږي (او نه د پوهې غوښتنه کوي).

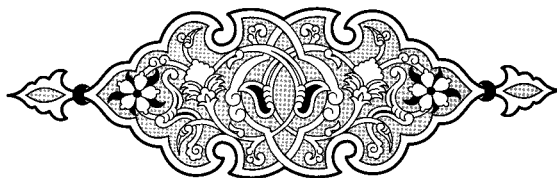
تفسیر: یعنی هغه انسان چې نه پوهیږي، او نه د پوهېدلو لپاره زیار او کوښښ کوي، او د ضد او عناد له سببه خامخا د هرې خبرې تردید او انکار ته هم تیار ولاړ وي؛ نو د دغه وضعیت دوام ورو ورو په تدریجي توګه د ده زړه کلکوي، او د شرک، شک، تردید او انکار مهر پرې لگوي، او بالاخر د ډېر ضد او عناد له سببه د ده زړه دومره سخت شي، چې د حق د منلو قوت او استعداد په کې بیخي پاتې نشي (العیاذ بالله).

فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿۶﴾

پس صبر کوه (ای محمده ! په ضرر د دوی) بېشکه چې وعده (د نصرت) د الله حقه ده، او بې همته نه کړي تالره هغه کسان چې یقین نه راوړي (په آخرت) !.

تفسیر: یعنی کله چې د دغو بدبختانو د ضد، عناد، او تکرار احوال او مقدار تر دغو درجو پورې ورسېدل؛ نو ته د دوی له دغه شرارت، بغاوت، او طغیان څخه مه خپه کېږه ! بلکه د پېغمبري په صبر، تحمل او حلم سره ورنه تېرېږه ! او په خپل دعوت، تبلیغ، پند او نصیحت کې مشغول او لگیا اوسه، هغه د فتحې او نصرت وعده چې له تا سره رب العزت کړې ده، هغه په یقیني ډول کامله او پوره کېدونکې ده، او په هغه کې د یوې ذرې په اندازه هم څه تفاوت او تخلف واقع کېدی نشي، ته په خپل کار تل ټینګ اوسه ! دغه بد عقیده او بې یقینه خلق د یوې ذرې په اندازه هم تالره خپله ځایه نشي خوځولی.

تمت سورة الروم بعون الله الحي القيوم، فله الحمد والمنة أولا وآخرا وظاهرا وباطنا.

سُورَةُ لُقْمَانَ

«د لقمان سورت مکي دی پرته له (۲۷، ۲۸، ۲۹) آیتونو نه چې مدني دي، (۳۴) آیتونه او (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۱) او په نزول کې (۵۷) سورت دی، وروسته د الصافات له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الَّذِينَ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ۝ هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ۝ أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

دا آیتونه د کتاب حکمت لرونکي (محکم قرآن) دي. په داسې حال کې چې هدایت او رحمت دی لپاره د نېکو کارانو. هغه کسان چې قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ او ورکوي دوی (واجب) زکات، او دوی په آخرت باندې همدوی یقین کوي (چې خامخا راځي په حقه سره). دغه (ستایلي شوي کسان) په سمه لاره دي له (طرفه) درب د دوی، او دغه (کسان) هم دوی په مراد رسیدلي دي.

تفسیر: دغه کتاب خاص د نېکانو لپاره د رحمت او هدایت پانگه ده، ځکه چې همدغه خلق ورنه ګټه اخلي، که نه نو په نفس نصیحت او پوهولو کې ذکر د جن او انس په حق کې ښکاره هدایت او رحمت دی، د «سورة البقرة» په اوله رکوع کې همداسې نور آیتونه هم تیر شوي دي، او د «هُمُ الْمُفْلِحُونَ» دوه ترجمې شوي دي، دلته دې هم هغه بیا وکتل شي!

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ

او (ځینې) له خلقو څخه هغه څوک دي چې اخلي عېشې خبرې لپاره د دې چې وښويوي (خلق) له لارې د الله نه بې له علمه (په عاقبت د فعل خپل)، او چې ونیسي دا (لاره یا آیتونه) په ټوکو مسخرو، دغه (کسان) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د مفلحینو نېکبختانو په مقابل کې دلته د هغو بدبختانو ذکر دی، چې د خپل جهالت او نادانۍ او آخرې خاتمې ته د نه کتلو له امله یې قرآن کریم پری ایښی، په لوبو، لهوو، لعبو یا په نورو واهیاتو او خرافاتو کې مستغرق دی، غواړي چې نور هم په همداسې مشغولیتونو او ساعت تېریو کې مشغول او لگیا او د الله تعالی له دین او یاد څخه غافل او بې پروا کړي، او د الله تعالی یاد ترې هېر کړي، او په دیني خبرو پورې خاندې او پرې مسخري او ملنډې وهي، حسن بصري رضي الله تعالی عنه د «لهو الحدیث» په متعلق وایي: «هر هغه شی چې د الله تعالی له عبادت او له یاد څخه لرې کوونکی وي؛ مثلاً فضولي قصي ویل، چټي د خدا او ټوکو خبرې، چټي کارونه، ساز او سرود او نور».

په روایتونو کې راغلي دي چې «نضر بن حارث» چې د کفارو له مشرانو څخه وو، کله چې به د تجارت لپاره پارس ته تلو؛ نو له هغه ځای به یې د عجمو باچایانو قصي او د تواریخو کتابونه له خپله ځانه سره راوړل، او قریشو ته

به يې ويل چې: محمد صلى الله عليه وسلم تاسې ته د عاد او ثمود قصې اوروي، راځئ چې زه به تاسې ته درستم او د اسفنديار او د آريانا د باچايانو قصې واوروم، ځينو خلقو هغه قصې نښې او په زړه پورې گڼلې، او ورته به متوجه كېدل، هغه يوه سندرغاړې وينځه هم پېرودلې وه، كله چې ده ليدل چې د كوم سړي زړه نرم او اسلام ته لږ څه متمايل شوى دى؛ نو هغه به يې د هغې سندرغاړې كره لېره، او ورته ويل به يې چې: دغه ته ښه ډوډى او د څښلو شيان وركوه، او ښې بدلې ورته اوروه! بيا به يې دغه سړي ته ويل چې: گوره دغه مېلې او چر چې له هغه څخه ډېرې ښې او بهترې دي چې محمد صلى الله عليه وسلم دې هغه لوري ته بولي، چې لمونځ كوه! روژې نيسه! ځان دې په شهادت ورسوه! نو په دغه باندې دا آيتونه نازل شول.

تنبیه: ددغه آيت شان نزول اګر كه خاص دى، مګر د الفاظو د عموميت له وجې يې حكم عام دى، هغه لهو چې د اسلامي دين ځنې د خلقو اړوونكى وي، يا د اړولو له موجباتو څخه وي؛ ممنوع او حرام بلكه كفر دى، او هغه شيان چې د ضروري شرعي احكامو څخه انسان ستوي (منع كوي) يا د معصيت سبب ګرځي؛ ګناه او معصيت دى، هو! هغه لهو چې د كوم واجب امر مانع نه وي، او كوم شرعي غرض او مصلحت په هغه كې نه وي؛ هغه مباح دى، ليكن د لايعني والي له سببه خلاف الأولى دى، آس ځغلول، غشي اونورې نښې ويشتل يا د زوجينو ملاعبت چې په شرعي حدودو كې وي؛ څرنګه چې په معتد به شرعي اغراضو او مصالحو مشتمل دي؛ نو ځكه د باطل لهو څخه مستثنى ګرځول شوي شوي.

وَأَذَاتُ عَلَىٰ إِلَيْهِ الْإِنْتِئَاوَلَىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَن لَّمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَسَّرَهُ بَعْدَ آيِ الْإِلْمِ ۖ

او كله چې ولوستل شي په ده باندې آيتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وګرځوي تری مخ حال دا چې متكبر غاړه غړوونكى وي داسې چې ګواکې له سره يې نه دي اورېدلي، ګواکې په دواړو غوږونو د ده كې دروندوالى، كوڼوالى دى، پس زېرى، خبر وركړه ته هغه ته په عذاب دردناك سره.

تفسير: يعنې د غرور او تكبر له سببه نه غواړي چې ځمونږ آيتونه واورې، بلكه د هغه په مقابل كې بيخي ځان كون اچوي.

إِنَّ الدِّينَ أَمْنًا وَعِلْمًا وَالصَّلَاحَاتُ لَهُمْ جَدَّتُ النَّعِيمِ ۖ خَلْدَيْنِ فِيهَا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۖ

بېشكه هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى، او كړي يې دي ښه (عملونه)؛ شته دوى لره جتنونه د نعمتونو. حال دا چې تل به وي دوى په دغو (جنتونو) كې، (دغه وعده كړې ده) وعده د الله حقه رښتيا، او همدى دى ښه غالب قوي (د احكامو په انفاذ) ښه حكمت لرونكى (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي).

تفسير: يعنې هېڅ يو قوت دى د وعده له سر ته رسولو څخه نشي ستولى، او نه له چا سره بې موقعه وعده كوي.

خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِعَبْدٍ تَرَوْنَهَا

پيدا كړي دي (الله) اسمانونه بې له ستونو چې وينئ تاسې هغه.

تفسير: د دغه (عمد) د لفظ تفسير د «الرعد» د سورت په اوله كې تېر شو، هلته دې وكتل شي.

وَالْفِي فِي الْأَرْضِ رَوَاسِي أَنْ تُبِيدَكُمْ

او ايښي (پيدا کړي يې دي) په ځمکه کې غرونه لپاره د دې چې ونه خوځيږي دا ځمکه پر تاسې.

تفسير: يعنې د ځمکې د انتظام او استقرار لپاره خورا لوی او درانه غرونه پرې درولی شوي دي، چې د سمندر له موجودو يا د سختې هوا له جټکو يا د نورو طبيعيه اسبابو له اثره ونه لږزيږي، او يوې خوا ته مائله نشي، د «نحل» په اوله کې دغه مضمون پخوا له دې نه تېر شوی دی، باقي د غرونو د پيدا کېدلو مصلحت يواځې پر هم دغومره حکمت محدود او منحصر نه دی، نور داسې ډېر فوائد او حکمتونه هم په کې مضمرا او موجود دي، چې هغه گډ پاک الله ته معلوم او ښکاره دي.

وَبَشِّرْهُمَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿۱۰﴾

او ويې شيندل (خواره واره يې کړل) په دغه ځمکه کې له هر قسم خوځېدونکو ساکنو (جاندارو) څخه، او نازلې کړي دي مونږ له (طرفه) د اسمانه اوبه؛ پس زرغونې کړي دي مونږ په دغه (ځمکه) کې له هر هر قسمه گياه ښې (خاصې جوړې).

تفسير: يعنې هر قسم ښايسته، ښکلي، گټور، او نفيسې ونې يې په ځمکه کې زرغونې کړي دي، د «الشعراء» د سورت په شروع کې په همدغه مضمون يو بل آيت هم تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي!

هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۱۱﴾

دغه (ټول مذکور شیان) مخلوق د الله تعالی دي، پس وښيي (ای مشرکانو!) ماته هغه شی چې پيدا کړی دی هغو معبودانو بې له الله نه، بلکه دغه ظالمان مشرکان په گمراهۍ ښکاره کې دي.

تفسير: کله چې د هغو مخلوق نشی رانښولی؛ نو په کوم مخ او خوله هغوی د الله تعالی شريکان گډوډي؟ او د معبودیت وړ او مستحق يې بولی؟ معبود خو داسې يو جامع الصفات ذات کېدی شي، چې د هغه په واک او قدرت کې پيدا کول، وژل، روزي رسول او نور گډ شیان وي، مگر دلته دوی د پيدا کولو او د نورو افعالو يوه ذره اختيار هم نه لري، مگر دغه ظالمان د فکر، ذکر، غور او دقت سره هيڅ علاقه او ارتباط نه لري، په توره تياره کې پراته دي، او حيران او سرگردانه گډوډي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنْ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ ﴿۱۲﴾

او خامخا په تحقيق ورکړی وو مونږ لقمان ته حکمت (عقل، علم او ويلي وو مونږ ده ته) چې شکر کوه الله ته، او هر چا چې شکر وکړ؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې شکر کوي لپاره (د ښېگڼې) د ځان خپل، او هر څوک چې کافر شو؛ پس بېشکه الله غني ډېر بې پروا د گډوډو محامدو څښتن دی.

تفسير: د زياترو علماوو رايه داسې ده چې: لقمان عليه السلام نبی نه وو، هو! يو پاک او متقي انسان وو، چې الله تعالی ورته اعلى درجه عقل، فهم، متانت او پوهه ورکړې وه، د ده د عقل او پوهې نصايح او د حکمت خبرې په خلقو کې له قديم الأيامه معروفې او مشهورې وې، رب العزت د هغو يوه برخه په خپل عظيم الشأن قرآن کې هم نقلوي، او د ده مرتبه لازياتوي، ښايي له دې نه مطلب دا وي چې د شرک، کفر او عصيان قباحت هم هغسې چې د انساني فطرت په شهادت او د انبياء الله له وحي ثابت دی؛ د دنيا د غورو او منتخبو عاقلانو او فاضلانو مفکوره او مقوله هم د هغه تأييد

او تصديق کوي، پس کفار ولې د توحيد څخه بهاره او کفر او شرک يې ځان ته غوره کړی دی؟ او د دوی دغه وضعیت که ښکاره همراهي نه ده نو بل څه شی دی؟.

﴿وَمَنْ يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ﴾ يعنې پر دغه لوی احسان او نورو احساناتو ښايي چې د حقيقي منعم شکر اداء او دده حق پېژندل ضروري وگڼل شي، ليکن دغه خبره دې واضحه وي چې د دغه حق پېژندلو او شکر ايستلو څخه الله تعالی ته هيڅ يوه فائده نه رسېږي، هو! هغومره گټه او نفعه چې رسېږي؛ پخپله همدغه شاگرد ته رسېږي، چې په دنيا کې ډېر انعام او اکرام، او په آخرت کې اجر، ثواب او ښه مقام يې ور په برخه کيږي.

که دوی ناشکري او گفران کوي؛ نو خپل ځان ته تاوان رسوي، الله تعالی داسې شکر گزاريو ته هيڅ ضرورت او احتياج نه لري، د الله تعالی په حمد او ثناء کې د دنيا ټول مخلوقات د حال په ژبه مشغول او لگيا دي، او په فرض محال که کوم حامد او ثنا ويونکی له سره هم نه وي؛ خو بيا هم پاک الله د خپل جامع الصفات او منبع الکمالات والي په بناء پخپله محمود دی، او د چا د حمد او شکر کولو يا نه کولو څخه دده په کمالاتو کې د يوې ذرې په اندازه هم څه زياتی او کمی نه پېښيږي.

وَأَذَقَ الْفَقِيرَ لَبَنَهُ وَهُوَ يَعْطُهُ يُبْنَى الْأَشْرُكَ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿۱۰﴾

او ياد کړه (ای محمده! هغه وخت) چې وويل لقمان ځوی خپل ته حال دا چې ده پند ورکاوه ده ته: ای بچورپه ځما! شريک مه گرځوه له الله سره، بېشکه چې شرک خامخا ظلم دی ډېر لوی.

تفسير: له دې نه به بله بې انصافي څه وي چې عاجز مخلوق ته د مختار خالق درجه ورکړی شي؟ او له دې نه به زيات حماقت او ظلم په خپل ځان بل څه وي چې له اشرف المخلوقات والي سره سره د ډېرو خسيسو او سپکو شيانو په مقابل کې د خپل عبوديت سر ښکته کړي؟ لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْتًا عَلًى وَهِنَّ وَفَضَلَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَى الْبَصِيرِ ﴿۱۰﴾

او وصيت، امر کړی دی مونږ انسان ته له مور او پلار خپل سره (په نېکۍ کولو، ځکه چې په نس کې) گرځاوه ده لره مور دده په سستی سره له پاسه د بلې سستی، او بېلول دده دي (له تي نه) په (پوره کېدلو د) دوو کلونو کې، (او ورته ويلي دي مونږ داسې) چې شکر کوه ماته او مور پلار خپل ته! خاص بيا ماته دي راتله (ستاسو ای انسانانو!).

تفسير: يعنې د مور حق له پلار نه هم زيات دی، ځکه چې مور تر څو مياشتو پورې دې په خپله گېډه کې گرځوي، بيا د حمل له وضعې نه وروسته تر دوو کلونو پورې تې ورته ورکوي، او دده د تربیې او پاللو په ضمن کې راز راز تکاليف او رېږونه کالي، او زحمتونه او تکاليف په ځان اخلي، او خپله آرامي او هوسايي ترې جاروي، نو ضروري ده چې هر انسان رومي د الله تعالی او بيا د خپل مور او پلار حقوق په مخصوص ډول سره وپېژني، او په ځای يې کړي، يعنې د الله تعالی عبادت وکړئ! او د مور او پلار په خدمت او اطاعت کې له توان سره سم بوخت اوسئ! او له سره ترې غاږه مه غړوئ! خو تر هغې پورې چې د الله تعالی معصيت ته مفضي نشي، ځکه چې د الله تعالی حق په دوی مقدم دی، او دده په حضور کې تاسې او دوی گرد سره حاضرېږئ، نو ښايي چې انسان دې په خپل زړه کې ښه فکر او غور وکړي، چې په کوم مخ او خوله به دی له پاک الله سره مخامخ کيږي.

وَأَنْ جِهْدَكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبِ مَائِنِ الدُّنْيَا مَعْرُوفًا
وَأَتَيْتُهُ سَبِيلًا مِّنْ أُنَابِ إِلَيَّ

او که کوشش و کړې دا مور او پلار په تا په دې چې شریک کړې ته له ما سره هغه شی چې نه وي تاته په هغه سره څه علم پوهه؛ نو اطاعت مه کوه د دې دواړو، او ملگرتیا کوه له دوی سره په دنیا کې ښه غوره (ملگرتیا له شرعي سره سمه)، او متابعت کوه په دین کې د لارې د هغه چا چې بېرته راگرځیدلي دي ماته (په توحید سره).

تفسیر: د دین په خلاف د مور او پلار وینا مه مننه! هو! په دنیوي معاملاتو کې له هغوی سره ښکې او ښه سلوک کوه! په همدغه مضمون یو بل آیت هم د «العنکبوت» په سورت کې تېر شوی دی، د هغه تفسیر دې هلته ولوستل شي! د انبیاوو او مخلصو بندگانو په لاره درومه! او د دین په خلاف د خپل مور او پلار تقلید او اطاعت مه کوه!.

ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

بیا (خاص) ماته راتله ستاسې دي (د ټولو په قیامت کې د حساب لپاره)، پس خبر به کړم زه تاسې په هغو عملونو چې وئ تاسې چې کول به تاسې (په دنیا کې له خیر او شر نه).

تفسیر: یعنی وروسته له دې نه چې د الله تعالی دربار ته ورسېږئ؛ نو اولاد او والدینو او نورو گړدو ته به دغه خبره معلومه او څرگنده شي چې کوم یو متجاوز او مقصر وو؟.

تنبیه: له ﴿وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ﴾ څخه تر دې ځای پورې د الله تعالی کلام دی، رومبی خپل ځوی ته د لقمان وصیت وو، او وروسته هم له ﴿يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ تَأْكَ﴾ څخه د همدغه وصیت سلسله ده، په منځ کې الله تعالی له خپلې خوا یو ضروري تنبیه وکړه، یعنی شرک دومره سخت او قبیح شی دی، تر دې چې که مور او پلار خپل اولاد پرې مجبور کړي؛ خو بیا یې هم څوک نشي غوره کولی.

يُنَبِّئُ الْإِنْسَانَ تَأْكَ مِنْ خُرْدٍ لِّقَتْلِكَ فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَا تُ
بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿۱۶﴾

ای ځوی گوتیه څما! بېشکه دا (د بدی او ښکې خصلت) که کوم شی وي په قدر د دانې له اوري څخه، پس وی دا دانه په کومې تیرې (گتې) کې یا وی په اسمانونو کې یا په ځمکې کې (چې هیڅوک پرې خبر نه وی)؛ نو رابه یې وړي الله (حساب کتاب ته)، بېشکه الله ښه باریک لیدونکی ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی کوم شی یا کوم خصلت ښه وي یا بد، که د اوري په اندازه وپوکی هم وي، او فرض یې کړئ چې په کومې لوی غټې تیرې کې یا د اسمانونو له پاسه یا د ځمکې په تیارو کې ایښودل شوی وي؛ هغه هم له الله تعالی څخه پټ نشي پاتې کېدی، هر کله چې وخت راشي؛ هغه به له هم هغه ځایه هر چېرې چې اراده وکړي راحاضر کړي، نو ځکه هر انسان ته لازمه او ضروري ده چې دغه خبرې دې تر نظر لاندې ونیسي، هر هغه کار چې په زرهاوو پردو کې دننه هم وشي، هغه الله تعالی ته حاضر او دی ورته ناظر دی، لکه چې نیکي یا بدی چې په هر څومره پټ ځای کې وکړی شي؛ د هغې اثر ضرور څرگندېدونکی دی، او اهل النظر هغه بې تکلفه محسوسولی شي.

يُبْنَىٰ أَقِيمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ

ای خوی گوئی هُما! قائموه (سم و دروه سره له ټولو حقوقو) لمونځ او امر کوه (خلقو ته) په نېکي او منع کوه خلق له بدی نه.

تفسیر: یعنی ته پخپله هم د الله تعالی پر توحید او بندگی قائم اوسه! او هم نورو ته نصیحت کوه، چې بڼې خبرې زده کړي، او له بدو او خرابو خبرو څخه ځان وساتي!.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ۗ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ۗ

او صبر کوه په هغې سختی چې رسیږي تاته (بالخاصه په امر او نهی کې)، بېشکه دغه (مذکوره نصائح) له مهمو مقصودي کارونو څخه دي.

تفسیر: یعنی په دنیا کې هر هغه سختي، کړاوونه، او تکلیفونه چې درپېښیږي، چې هغه اغلباً د امر بالمعروف او نهی عن المنکر په سلسله کې وي؛ نو هغه په تحمل او اولوالعزمی سره په ځان وکاله، او له سختیو څخه له سره مه ویرېږه! ځکه چې له دغو شیانو څخه د کلمه الله د اعلاء په مقابل کې ویر بدل د زړورو او د عزم د خاوندانو کار نه دی.

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ

او مه گرځوه مخ خپل خلقو ته (له ډېره کبره، بلکه گوره دوی ته په تواضع سره).

تفسیر: یعنی په تکبر او غرور سره مه گوره! خلق خوار، سپک او حقیر مه گڼه! د متکبرانو په شان خبرې اترې مه کوه! بلکه په روڼ تندي، او په خندا، خوښی او خوشالی له خلقو سره غږېږه!.

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۚ إِنَّ اللَّهَ أَلْحِقَ بِالْكُفَّارِ غَوْرًا ۗ

او مه کوه تگک په ځمکه کې په ناز او نخرو! بېشکه الله محبت نه کوي هر کبر کوونکي فخر کوونکي سره (په خلقو).

تفسیر: یعنی په غرور، تکبر، لویي او لاپو د سړي څه قدر او عزت نه زیاتېږي، بلکه د دې په عکس ذلیل، حقیر او سپک ښکاري، که څوک مخامخ ورته څه ونه وایي؛ پسې شا خو خلق ورپسې ډېر بد وایي، او سپک یې گڼي.

وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاعْظُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنْكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ۗ

او میانه رو اوسه! په تگک خپل کې (یعنی مه ډېر گړندی اومه ډېر ورو څه)، او ورو کړه غږ خپل، بېشکه چې ډېر بد د ټولو غږونو خامخا غږ د خرو دی.

تفسیر: یعنی تواضع، متانت، اعتدال او متوسط وضعیت ځان ته غوره او اختیار کړه، بې له ضرورت نه خبرې مه کوه! د خبرو په وخت کې بې له ضرورت نه چغې مه وهه! که په لوړ غږ سره غږ بدل څه کمال وی؛ نو د خره غږ ته به خلقو ډېر اهمیت ورکاوه، حال دا چې څه وخت چې خر هنگیږي؛ هغه په غوږونو ډېر کریهه او بد لگيږي، ډېر ځله د انسان په زوره غږ بدلو کې هم داسې بې نظمي او بې ترتیبي پېښیږي.

الْمُتَرَوَاتِ وَاللَّهُ سَخَّرَ لَكُمْ تَأْفِي السَّمَوَاتِ وَتَأْفِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً

آیا نه وینی تاسې (ای انسانانو!) چې بېشکه الله مسخر کړي په کار اچولي دي تاسې ته هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکه کې دي، او پوره کړي دي (الله) په تاسې نعمتونه خپل (هم) په ښکاره او (هم) په پټه.

تفسیر: یعنې د اسمان او ځمکې ګرد مخلوقات ستاسې په کارونو کې لګیا دي، نو بیا تاسې ولې د هغه په کار نه لګیا کېږئ؟ او پوره کړي دي الله په تاسې نعمتونه خپل هم ښکاره هم په پټه، ښکاره نعمتونه هغه دي چې په حواسو سره یې ادارک کېږي، یا بلا تکلفه په فهم او پوهه کې راتلای شي، پټ نعمتونه هغه دي چې په عقل، فکر، غور او دقت سره موندل کېږي، یا به له ظاهري ځنې مادي او معاشي او له باطني ځنې روحاني او معادي نعمتونه مراد وي، ګواکې د رسول ارسال، د کتاب نازلول، د نېکۍ توفیق ورکول؛ ګرد په باطني نعمتونو کې شامل دي.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿۳۰﴾

او (ځینې) له خلقو هغه څوک دي چې جګړه کوي په (حق د) الله کې بې له پوهې (د توحید څخه) او بې له (لارې د) هدایت، او بې له کتاب روښان څخه.

تفسیر: یعنې له داسې ظاهرو او باهرو نعمتونو او احسانونو سره سره ځینې خلق خپلې سترګې پټوي، د الله تعالی په وحدانیت کې یا د ده په شینو او صفاتو کې یا په احکامو او شرايعو کې مباحثې او جګړې کوي، او تش په بې سندو جګړو کې سره نښلي، نه کوم علمي او عقلي اصول له هغوی سره شته، او نه د کوم برحق هادي څه هدایت، او نه د کوم مستند او روښان کتاب حواله له خپله ځانه سره لري، تش د خپلو پلرونو او نیکونو روند تقلید له هغوی سره شته، چې ذکر یې په راتلونکي آیت کې راځي.

وَإِذْ قَبِلَ لَهُمُ اتِّعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَنْبَغُ مَا وَجَدْنَا آبَاءَنَا أَوْ لَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿۳۱﴾

او کله چې وویل شي دوی ته چې متابعت وکړئ په صدق سره د هغه (قرآن) چې نازل کړی دی الله؛ نو وایي دوی: نه! بلکه متابعت کوو د هغه شي چې موندلي وو مونږ په هغه شي پلرونه خپل، (نو وایي الله) آیا (متابعت کوي دوی د پلرونو) اګر که وي شیطان داسې چې بولي دوی (یا پلرونه د دوی) په طرف د عذاب د دوزخ (بلکه متابعت دې نه کوي!).

تفسیر: یعنې که شیطان ستاسې پلرونه او نیکونه د دوزخ په طرف بیولي وي، بیا هم تاسې په هم هغو پسې درومی؟ او په کوم ځای کې چې هغوی لویدلي دي؛ تاسې هم خپل ځانونه هم هغلته غورځوئ؟

وَمَنْ يُسَلِّمْ وَجْهَهُ إِلَى اللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ

او هر څوک چې وسپاري (تابع کړي) مخ (ځان) خپل الله ته (او پرې تفویض او توکل وکړي) حال دا چې دی نیکوکار وي؛ نو په تحقیق ده منګولې خښې کړي دي په کړې مضبوطې باندې.

تفسیر: یعنې هر هغه چا چې په اخلاص سره د نېکۍ لاره غوره او اختیار کړه، او خپل ځان یې الله تعالی ته وسپاره؛ نو وپوهېږه چې خپل لاس یې په ډېرې مضبوطې او کلکې کړې لګولی دی، او ځان یې پرې ټینګ کړی دی، تر هغه وخته پورې چې ده دغه کړې ټینګه نیولي وي؛ نو له سره نه ښايي چې د لوېدو کومه اندېښنه ورته پیدا شي.

وَالِی اللّٰهَ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿۲۱﴾

او خاص الله ته دی عاقبت خاتمه د (ټولو) کارونو.

تفسیر: یعنی هر هغه چې دغه کړی مضبوطه ونيوله؛ بالاخره د همدغې کړی او سند په وسیله د الله تعالی دربار او دیدار ته رسیږي، او پاک الله د ده آخره خاتمه او انجام ښه کوي.

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزَنُكَ كُفْرُهُ الْإِنَّمَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۲۲﴾

او هر څوک چې کافر شو؛ پس نه دې خپه کوي تا (ای محمده!) کفر د ده (ځکه چې) خاص مونږ ته دي بیا راتله د دوی په قیامت کې، پس خبر به کړو مونږ دوی په هغو اعمالو چې کړي یې دي، بېشکه چې الله ښه عالم دی په هغو خبرو چې په سینو (د دوی) کې دي.

تفسیر: یعنی تاسې خپله علاقه له پاک الله سره ټینګه او مضبوطه ولرئ! د هیچا د تکذیب او انکار پروا له سره مه کوئ! د منکرینو بېرته راتګ او رجوع خامخا ځمونږ په لوري ده، په دغه وخت کې به د دوی ټولو عملونه بې له کموالي او زیاتوالي د دوی په مخ کې ایښودل کیږي، او هیڅوک به خپل هیڅ یو جرم له پاک الله څخه نشي پټولی، ځکه چې الله تعالی د زړونو په پټو خبرو او مخفي اعمالو هم خبر دی، او هغه ګرد به دوی ته ور وړاندې کړي.

نُنَبِّئُهُمْ قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿۲۳﴾

نفع به ورکړو مونږ دوی ته (په دنیا کې) لږ شاني، بیا راولو دوی په ډېره ناچارۍ عاجزۍ سره په طرف د عذاب سخت (د دوزخ).

تفسیر: یعنی د لږو ورځو عیش عشرت، بې فکري او بېغمي ده، کله چې د دوی دغه نېټه او مهلت ختم شي؛ نو خورا ډېرې سختې سزا ته به رانښکودل شي، او هیڅ به د دوی له واکه نه وي پوره چې چیرې وټیښتي، یا پټ شي.

وَلِئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۴﴾

او قسم دی که وپوښتي ته دغه (کفار) چې چا پیدا کړي دي دغه اسمانونه او ځمکه؛ نو خامخا وبه وایي دوی چې: الله، (کله چې مقر شول دوی؛ نو ای محمده!) ووايه: ټوله ثناء خاص الله لره ده، بلکه زیاتره د دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعنی الحمد لله دغومره خو په خپلو ژبو اعتراف کوي، چې د اسمانونو او د ځمکې پیدا کول بې له الله تعالی نه د هیچا کار نشي کېدی، نو بیا اوس کوم قسم خوبې پاتې شوه چې د ده په پاک ذات کې نه وي موجوده؟ آیا د دغو عظیم الشانو شیانو پیدا کول او بیا یې په یو مضبوط او ټینګ نظام په کار اچول، بې له اعلی درجې علم او حکمت، زور او قوت امکان لري؟ نو هر ورومرو د «خالق السماوات والأرض» په ذات کې د ټولو کمالاتو د موجودیت مثل لازمیږي، او دغه هم د ده د قدرت یوه نمونه ده، چې تاسې غوندې مجرمینو او منکرینو باندې هم د خپل عظمت او قدرت اقرار او اعتراف کوي، چې له دغه اقرار څخه وروسته تاسې ملزم ګڼل کېږئ، یعنی کله چې ستاسې په نزد هم خالق یواځې هم هغه الله دی؛ نو بیا ولې نور شیان مو خپل معبودان ګرځوي؟ خبره خو صافه او سمه ده، خو سره له هغه ډېر کسان پرې نه پوهیږي، او دلته چې رسیږي؛ بند پاتې کیږي.

بَلِّغْ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَمِيدُ ﴿۳۱﴾

خاص الله لپاره دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً عبیداً)، بېشکه چې الله همدی دی غني بې پروا، ډېره ثناء ورته ويلې شوې ده.

تفسیر: يعنې هم هغسې چې د اسمانونو او د ځمکې پيدا کونکی الله تعالی دی؛ همداسې ټول هغه شيان چې په اسمانونو او ځمکه کې دي، ټول بلا استثناء بې د بل چا له اشتراکه د الله تعالی مخلوق او مملوک دي، او تماماً د الله تعالی محتاج دي، او بالعکس پاک الله هیچا ته اړ او محتاج نه دی، ځکه چې د ده هیڅ یو کمال د بل چا څخه مستفاد نه دی، دی بالذات د ټولو عزتونو او محاسنو او نېکښو مالک دی، نو بیا به دی بل چا ته ولې محتاج او اړ وي؟ او د چا به څه پروا لري؟.

وَلَوْ أَنَّمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِ سَبْعَةِ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿۳۲﴾

او که چېرې هغه څه چې په ځمکه کې دي له ونو څخه (هغه ټول) قلمونه شي، او (سیاهي شي محیط) بحر، مرسته وکړي له ده سره پس له (تمامېدلو د اوبو) د ده اوه (نور) بحرونه؛ نو خلاص به نشي کلمات د الله، بېشکه چې الله دی ښه غالب (د احکامو په انفاذ) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: يعنې که د دنیا له ګردو (ټولو) ونو څخې قلمونه جوړ کړي شي، او دغه اووه موجوده ترڅه بحرونه (سمندرونه) سیاهي تیار کړل شي، او بیا د همدغو سمندرونو په شان اوه نور سمندرونه هم د ده د کار د کومک او معاونت لپاره پيدا کړل شي، او فرض یې کړئ چې د ټول عالم انسانان له خپل قدرت او قوت سره سم هم په لیکلو لاسونه پورې کړي؛ خو سره له دغه هم د الله تعالی د کلمو د لیکلو د عهدې څخه ټول نشي وتلی، او د الله تعالی د کمالاتو او جلال، عظمت، او قدرت له اظهار څخه به ګرد سره عاجز او ناتوان پاتې شي، د لیکونکو عمرونه به تمام شي، قلمونه به په ډېرو لیکلو وسولېږي او مات به شي، سیاهي به له ډېرو لیکلو څخه خلاصه شي، خو سره له دې به هم د الله تعالی تعریف، توصیف، محامد، محاسن او ثناء به ختم نشي، رښتیا خبره همدا ده چې: محدود او متناهي قوتونه به څرنګه د الله تعالی لا محدود او غیر متناهي صفات قید او ضبط کړي شي؟ اللهم لا أحصي ثناء عليك، أنت کما أنیت علی نفسك.

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كُنُفٌ وَاحِدَةً

نه دي پيدا کول ستاسې او نه بیا ژوندي راپاخول ستاسې مګر داسې دي لکه پيدا کول او ژوندي کول د يوه نفس.

تفسیر: يعنې د ټول جهان پيدا کول او د يوه انسان پيدا کول دواړه پاک الله ته يو شان سهل او آسان دي، نه په دغه کې څه اشکال او دقت او نه په هغه کې څه سختي ورته پېښېږي، په يوه «کن» سره هر شي ته چې اراده وکړي؛ هم هغه کېږي.

إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿۳۳﴾

بېشکه چې الله دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه ليدونکی (د ټولو احوالو).

تفسير: يعني څرنگه چې د يوه غږ اورېدل، يا د يو شي ليدل يا په يو وخت کې د ټول جهان د شيونو ليدل الله تعالی ته يو شان او برابر دي؛ همداسې د يوه سړي وژل او ژوندي کول، او د ګرد جهان د ټولو موجوداتو وژل او ژوندي کول الله تعالی ته برابر او مساوي دي، او د الله جل جلاله د قدرت په مقابل کې يو شان دي.

الْمَرَاتَانِ اللَّهُ يُؤَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى

آيا نه وينې (ته ای مخاطبه؟ بلکه وينې يې) چې بېشکه الله ننباسي شپه (په کامل قدرت خپل سره) په ورځ کې، او ننباسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر کړي په کار اچولي يې دي تاسې ته لمر او سپوږمۍ، هر يو (له دغو دواړو نه لکه نور ستارې) روان دي تر ټاکلې (مقرر کړې) مودې پورې.

تفسير: د «مقرر وخت» څخه مراد قيامت دی، يا له لمر او سپوږمۍ څخه د هر يوه دوره ده، ځکه چې د يوې دورې د پوره کېدلو څخه وروسته ګواکې دوی بيا له سره خپله دوره او تګ شروع کوي.

وَأَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او بېشکه الله په هر هغه څه چې تاسې يې کوئ ښه خبر دی.

تفسير: يعني د الله تعالی هغه قوت او قدرت ته چې له شپې څخه ورځ او له ورځې څخه شپه جوړوي، او د لمر او سپوږمۍ په شان له خورا ډېرو لویو لویو کراتو څخه د ادنا مزدورانو په شان کار اخلي، له مرګ نه وروسته ستاسې بيا ژوندي راپاڅول څه اشکال لري؟ او کله چې دی له هر لوی او وړوګي عمل څخه پوره واقف او عالم دی؛ نو بيا په حساب او کتاب کې به الله تعالی ته څه اشکال او سختي ورپېښه شي.

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنْ مَا يُدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ

دغه (شامل معرفت، کامل قدرت) له دې سببه دی، چې بېشکه الله همدی حق دی، او بېشکه هغه (معبودان) چې بولي (عبادت يې کوي) دوی بې له دغه (الله) نه؛ حق نه دي، او بېشکه الله هم دی ښه پورته ډېر لوی دی.

تفسير: يعني د الله تعالی دغه عظيمه شتون او قاهره صفات ځکه ذکر شول؛ څو اورېدونکي وپوهېږي چې د يوه الله تعالی منل او د هم هغه واحد لا شريک عبادت کول؛ هم هغه سمه لاره ده، له دې نه خلاف هر څه چې وويل شي يا وکړل شي؛ باطل او دروغ دي.

الْمَرَاتَانِ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ نِعْمَتِ اللَّهِ لِيُرِيَكُمْ مِنْ آيَاتِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

آيا نه وينې ته چې بېشکه (دا) بېړۍ تګ کوي په بحر کې په فضل د الله، لپاره د دې چې وښيي تاسې ته له دلائلو د ده، بېشکه په دغې (بېړۍ او بحر) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره د هر ډېر صابر ډېر شاکر (په آفتونو او نعمتونو).

تفسیر: یعنی جهازونه او بېړۍ ډېر ثقیل او درانه بارونه وړي، او د الله تعالی په قدرت، فضل او مرحمت څرنگه د سمندر څپې سره څیروي او په کې څي؟ یعنی د دغه بحري سفر په احوالو او حوادثو کې له غور کولو څخه انسان ته د صبر او شکر ډېر مواقع په لاس ورځي.

کله چې طوفان پورته شي، او جهاز د طوفان په څپو کې گېږ شي، او له هرې خوا له لویو پېښو او حوادثو سره مخامخ شي؛ نو دغه وخت د لوی صبر او تحمل وخت دی، او کله چې الله تعالی دوی د مرگ او ژوند له دغه کشمکش څخه صحیح او سالم وباسي؛ نو حتمي او ضروري ده چې د الله تعالی د دغه احسان او مرحمت شکر اداء کړي.!

وَإِذْ أَعْيَضَكُمْ مَوَاجِدَ الظَّلِيلِ دَعَا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجَّاهُمْ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ

او کله چې لاندې کړي دغه (کفار) یو موج لکه ورپېڅې؛ نو بولي دوی الله په داسې حال کې چې خالص کوونکي وي دوی خاص الله ته (د) دین خپل، پس کله چې نجات ورکړي دوی ته الله طرف د وچې ته؛ نو ځینې د دوی ولاړ وي په (هم هغې) لارې سمې.

تفسیر: یعنی د طوفاني موجونو او څپو (چپو) له وېرې ډېر سخت او غلیظ مشرک هم په ډېر اخلاص او عقیدې سره د الله تعالی په دربار کې دعا او استغفار کوي، او ترې خپل نجات او حیات غواړي؛ نو معلوم شو چې د انسان ضمیر او د فطرت اصلي غږ همدغه دی، او باقی ټول جعلی، ساختګي، موهوم او چټي (بېکاره) شیان دي.

پس هر کله چې پاک الله دوی له طوفان نه روغ رمټ وچې ته راوباسي؛ نو ډېر لږ کسان داسې دي چې د اعتدال او توسط په لاره قایم پاتې کیږي، که نه زیاتره څنګه چې له بحر څخه د باندې پل کیږدي؛ بېرته په خپلو هم هغو شرارتونو لاس پورې کوي.

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كَلٌّ خْتَارٍ كَفُورٍ ﴿۳۱﴾

او انکار نه کوي له دلائلو څمونږ مګر هر هغه چې ډېر عهد ماتوونکی غدار زیات ناشکره وي.

تفسیر: یعنی اوس لږه شپه پخوا یې د طوفان له وېرې څخه کوم قول چې له الله تعالی سره تړلی وو؛ هغه بیخي غلط او دروغ ثابت شو، څو ورځې یې هم دده د هغه انعام او احسان حق ونه مانه.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَأَحْسُوا يَوْمًا لَا يُجْزَى وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَارِعٌ عَنِ وَالِدِهِ شَيْئًا

ای خلقو! وویرېږئ تاسې (ټول له عذابه) د رب خپل، او وویرېږئ تاسې له هغې ورځې چې نه به شي دفع کولی عذاب هیڅ پلار له ځوی خپل، او نه به هیڅ ځوی (داسې وي) چې هغه دفع کوونکی شي له پلار خپل څخه کوم شی (خه عذاب).

تفسیر: د طوفان په وخت کې د جهاز مسافران سخت پرېشان، وارخطا وي، او له هر انسان سره یواځې د خپل ځان د خلاصون فکر او اندېښنه وي، خو سره له هغه هم مور او پلار له خپلو اولادو، او اولاد له خپل مور او پلار څخه بیخي غافل او بې پروا نه وي، او هر یو د بل د نجات او خلاصی او مرستې په فکر کې وي، بلکه ډېر کله د والدینو شفقت غواړي چې هر راز زحمت او مصیبت په خپل ځان واخلي، چې خپل اولاد له هغه مصیبت څخه وژغوري، لیکن د

دې په عکس یوه داسې ویروونکې او هولناکه ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې به له هر طرفه هم دغه د «نفسی» نفسی! غږ راپورته کیږي، نه اولاد او نه والدین بلکه هیڅوک به داسې یو ایثار او شفقت ونشي کړی، چې د بل لږ څه مصیبت په ځان واخلي.

نو په هر انسان لازم دي چې لا له اوسه د هغې ورځې په فکر او اندېښنه کې واوسي! او د هغې لپاره توبنه برابره کړي! او زیار وکړي، خو د الله تعالی له قهر او غضب څخه مأمون او مصون پاتې شي، که نن دوی د سمندر له طوفانه روغ رمت ووتل، نو سبا خو دوی د حشر له ډگر ځنې په هیڅ صورت نشي وتلی.

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرُّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرُّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ﴿٢١﴾

بېشکه وعده د الله رښتیا ده (د بعث، د حساب، د جزا وعده) پس نه دې غره کوي تاسې خامخا دغه ژوندون لږ خسیس! او نه دې غره کوي خامخا تاسې په (عفو او کرم د) الله هیڅ غره کوونکي.

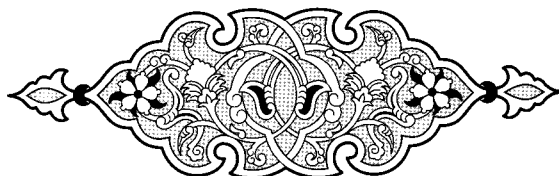
تفسیر: یعنی هغه ورځ یقیناً او قطعاً راتلونکې ده، او داسې یې مه گنئی چې هر څوک چې دلته په آرام وي؛ نو بې له ایمان او صالح عمل څخه هلته به هم په آرامی او هوسایي کې وي، د ټگک شیطان له مکر او فریب او اغواء څخه تل هوښیار او وینس اوسئ! چې شیطان مو د الله تعالی په نامه هم غولوي، او داسې درته وايي: څه خانه! بېغمه خپلې چر چې او مزې کوه! پاک الله غفور رحیم دی، که ستا په تقدیر کې جنت لیکلی وي؛ نو هر څومره گناهونه چې وهم کړي؛ بالاخر به جنت ته ځي، که په تقدیر کې دې دوزخ لیکلی شوی وي؛ نو په هیڅ ډول ته خپل ځان له دوزخه نشي خلاصولی؛ نو بیا د څه لپاره په دنیا کې مزې نه کوي؟.

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ عَدَاً وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٢٢﴾

بېشکه الله خاص همده څخه دی علم (د قیام) د قیامت، او نازلوي الله باران (او د نزول په وخت یې هم علم لري)، او معلوم دی الله ته هغه شی چې په ارحامو (د میندو په نسونو) کې وي (لکه نرتوب او بسخه توب یې او داسې نور)، او نه پوهیږي هیڅ نفس چې څه کار به کوي سبا، او نه پوهیږي هیڅ نفس چې په کومه ځمکه کې به مري، بېشکه الله دی ښه عالم (په دغو شیانو او نورو ټولو اقوالو) ښه خبردار (په ټولو احوالو) دی.

تفسیر: یعنی قیامت خامخا راتلونکې دی، د دې علم یواځې له الله تعالی سره دی، دغه نه ده معلومه چې دغه دنیوي لویه کارخانه به کله ویجاړه او درې وړې کیږي؟، په دغه آیت کې چې دا پنځه شیان مذکور دي؛ په احادیثو کې یې دغو ته «مفاتیح الغیب» ویل شوي دي، چې د هغه کلي علم پرته (علاوه) له الله څخه بل هیچا ته نشته.

«تمت سورة لقمان بمته وکرمه»

سُورَةُ السَّجْدَةِ

«د السجدة سورت مکي دی، پرته له (۱۶) آیت خخه تر آخر د (۲۰) آیت چې مدني دي، (۳۰) آیتونه او (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۲) او په نزول کې (۷۵) سورت دی، وروسته د (المؤمنون) له سورت خخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ لِرَبِّكَ الْكِتَابَ لِأَرْبَبٍ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

نازلېدل د (دغه) کتاب (قرآن) چې نشته هیڅ شک په دغه کې له (جانبه) د رب د عالمیانو دی. تفسیر: بې شکه دغه مقدس کتاب رب العالمین نازل کړی، په دغه کې نه څه شک شته او نه شبهه، او نه د فریب او تېروستلو ځای دی، لیکن کفار دا خبره نه مني چې راغلی دی دا قرآن له طرفه د الله تعالی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لَتُنذِرَنَّهُمْ قَوْلًا مَّا أَلَمَتْ لَهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ
لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ۝

آیا وایي (دغه کفار) له خپله ځانه بې جوړ کړی دی دا (قرآن محمد، داسې نه دی) بلکه همدغه (قرآن) حق دی (نازل شوی دی) له جانبه د رب ستا، چې وویروي ته (په قرآن سره) هغه قوم چې نه دی راغلی دوی ته هیڅ ویروونکی پخوا له تانه (تر اسماعیل علیه السلام پورې)، لپاره د دې چې سمه لاره ومومي دوی (په سبب د وېرولو ستا).

تفسیر: یعنی د هغه کتاب په باب کې چې اعجاز او حقانیت یې دومره ښکاره او واضح دی، چې د هیڅ شک او شبهې ځای په کې نشته؛ آیا د هغه په نسبت کفار داسې اظهار کوي چې رسول الله دغه قرآن له خپله ځانه جوړ کړی دی، او (معاذ الله) د لویو دروغو نسبت پاک الله ته کوي؟ نو دغه د دوی انتهایي لجاجت، گستاخي او سپین سترگي ده، چې په داسې واضح او روښانه بیان کې هم له خپله ځان شبهې پیدا کوي، که دوی لږ څه غور او انصاف کولی؛ نو دوی ته به معلومه شوي وی چې په رښتیا سره دغه کتاب د پاک الله له طرفه راغلی دی، او ته کوښښ کوي چې د هغه په وسیله یو داسې قوم وینس او هوښیار او په سمه لار یې راولې؛ چې له څو پېر یو راپه دېخوا په دوی کې وینوونکی نبي نه دی مبعوث شوی.

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۝

الله هغه ذات دی چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه او هر هغه چې په منځ د دغو دواړو کې دي په شپږو ورځو کې، بیا اوچت شو په عرش باندي (هم هغسې چې لایقه وه له شانه د الله سره، نو ایمان راوړئ پرې!).

تفسیر: د «استواء» بیان د «الأعراف» په (۷) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې بیا ولوستل شي!.

مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ إِلَهٍ إِلَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿۱۰﴾

نشته تاسې لره (ای کفارو) غیر له الله هیخ دوست او نه شفاعت کوونکی (چې عذاب در څخه دفع کړي)، آیا پس نه اخلی پند (په دغه وعظ).

تفسیر: یعنی غور او فکر نه کوی؟ د الله تعالی د پیغام او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دروغجن گنېلو څخه وروسته به تاسې چپرې ځی؟ په گړدو اسمانونو او ځمکه کې له فرشه تر عرشه پورې د الله تعالی حکومت دی، که نیولی شوی؟ نو بې د هغه د اجازې او رضا به مو هیڅوک څه حمایت او سپارښت ونشي کړی، او نه به داسې کوم حامی او سپارښت کوونکی ومومی!.

او الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې:

يُدَبِّرُ الْأُمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿۱۱﴾

تدبیر کوي (او نازلوي) امر کار له اسمانه ځمکې ته (تر ورځې د قیامت پورې) بیا بېرته څیږي هغه کار ده ته په هغې ورځې کې چې ده اندازه د هغې (ورځې) زر کاله له هغو «دنیوي وختونو» چې یې شمېرئ تاسې.

تفسیر: مفسرین د دغه آیت مطلب داسې بیانوي چې: «د الله تعالی حکم د اسمانونو له پاسه تر ځمکې پورې رسیري، بیا هر هغه کاروایی چې د هغه په متعلق دلته کیږي؛ هغه د اعمالو په دفتر کې د درج کېدلو لپاره پاس څیږي، او له ځمکې څخه د هغه ځای فاصله د انسان په متوسط تک سره د یو زر کاله لاره ده، چې د الله تعالی په نزد هغه د یوې ورځې لاره ټاکلې شوې ده، مسافه خو هم دغومره ده، دغه خو بېله خبره ده چې پرېسته هغه په یوه گړی کې وهي، یا له دې نه هم په لږه موده کې وررسیري».

ذَلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿۱۲﴾

هم دی (خالق او د امورو مدبر) عالم دی په هر پټ او ښکاره، ښه غالب قوي دی، ښه مهربان دی.

تفسیر: یعنی د داسې اعلی او عظیم الشان انتظام او تدبیر قایمول د هغه پاک ذات کار دی، چې په هر یو پټ او ښکاره شي علیم او څیږی دی، او ډېر زبردست او نهایت مهربان دی.

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ ﴿۱۳﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿۱۴﴾ ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِنْ رُّوحِهِ ﴿۱۵﴾

هغه الله چې ښایسته کړی یې دی هر شی چې پیدا کړی یې دی هغه (هر موجود بالخاصه انسان)، او شروع کړی یې پیداښت د انسان (یعنې آدم) له خټې څخه. بیا یې پیدا کړ نسل اولاد د ده له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه. بیا یې برابر کړ (قالب د) هغه او پو (داخل) یې کړ په دغه (قالب) کې له روح خپل څخه (چې مخلوق د ده دی).

تفسیر: یعنی الله تعالی د انسان نسل او اولاد له خلاصې له اوبو ضعیفو حقیرو څخه چې د خورا ډېرو غذاگانو عصاره او خلاصه ده، بیا یې برابر کړ قالب د هغه یعنې شکل، صورت او اعضاء یې موزون او متناسب خلق او موجود کړي دي،

او پو، داخل یې کړ په دغه قالب کې روح خپل، شاه صاحب لیکي چې: «کرد مخلوقات د ده مال دی، مگر هر چا ته یې چې ډېر پت او عزت ور کړی دی؛ هغه یې خپل بللی دی، لکه چې وایي: ﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ﴾ حال دا چې ټول د الله تعالی بندګان دي، لکه چې الله تعالی ویلي دي: ﴿إِنَّ كُلَّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا الَّذِينَ تَرْتَمُونَ عَنَّا﴾.

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿۱۰﴾

او ویې ګرځول (در یې کړل) تاسې ته (ای د آدم اولاده) غوږونه او سترګې (چې پرې اورئ او وینئ) او زړونه (چې عقل او فکر پرې کوي)، خو سره د دغو نعمتونو بیخي لږ شکر کوي تاسې!.

تفسیر: د دغو نعمتونو شکر دا وو چې پخپلو سترګو مو د ده تکویني آیتونه په غور سره کتلي وی، او پخپلو غوږونو مو د ده تنزيلي آیتونه په پوره توجه او شوق سره اورېدلي وی، او په خپلو زړونو سره مو د دغو دواړو په پوهېدلو او غور او فکر کولو کې پوره کوشش او زیار ایستلی وی، او وروسته له پوهېدلو مو پرې عمل کړی وی، مگر تاسې خلق ډېر لږ شکر اداء کوي.

وَقَالُوا إِذَا أَضَلُّنَا فِي الْأَرْضِ ءَأِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۗ بَلْ هُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ كَفِرُونَ ﴿۱۱﴾

او وایي (منکران د بعث) آیا کله چې ورک شو مونږ په ځمکه کې (چې خاورې شو)؛ آیا مونږ خامخا په نوي پیدایښت کې یو؟ (بلکه نه یو، نو الله وایي: نه ده داسې چې دوی وایي) بلکه دوی له ملاقات د رب خپل څخه منکران دي (چې په قیامت باندې ایمان نه راوړي).

تفسیر: یعنې په دغه خبره یې غور او فکر ونه کړ؛ چې پاک الله دوی اول له خاورو څخه پیدا کړي دي، او په خلاف د هغه یې د شهبو په پیدا کولو شروع وکړه، چې آیا له دې نه وروسته چې ځمونږ جسم له خاورو سره ګډوډ شي، بیا به څرنګه مونږ ژوندي راپاڅول کېږو؟ دغه خو تشه یوه شبهه او استبعاد نه دی، بلکه په صاف ډول سره دغه خلق له بعث بعد الموت څخه منکر شوي دي.

قُلْ يَتُوبُ إِلَيْكُمْ مَلِكُ الْمَوْتِ الَّذِي ذُكِّرَ بِكُمْ تَعَرُّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تَرْجِعُونَ ﴿۱۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) قبض کوي ارواح ستاسې پرېښته د مرګ هغه چې مقرر شوې ده په تاسې (لپاره د قبض د ارواحو) بیا به رب خپل ته بېرته بوتلل شی (پس له مرګ نه د حساب لپاره).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسَ أَعْيُنِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿۱۳﴾

او که ووينې ته (ای محمده!) کله چې دغه کافران ښکته اچونکي به وي د سرونو خپلو په نزد د رب خپل (په ورځ د قیامت کې له ذلت ندامت او خجالت نه، او وایي به) ای ربه ځمونږ! ولیده مونږ او واورېده مونږ (وعده ستا او تصدیق د رسولانو)؛ پس بېرته بوځه مونږ (دنیا ته لپاره د دې) چې وکړو ښه عمل، بېشکه چې مونږ یقین کوونکي یو (نو وبه ګوري ته یو سخت بد کار، او دغه وینا به دوی ته له سره څه ګټه نه رسوي).

تفسیر: یعنی ځمونږ غوږونه او سترگې خلاصې شوي دي، د رسول الله په هغو خبرو چې ويلې يې دي؛ ځمونږ يقين راغی، او دغه گړد شيان مو په خپلو سترگو سره وليدل، او ښه وپوهېدو چې يواځې ايمان او صالح عمل د الله جل جلاله په نزد منظور او مقبول دی، او په کار راځي، اوس مو يو ځلې بيا دنيا ته ولېږه، او مو گوره چې مونږ څرنگه ښه عملونه کوو.

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًى وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلِكَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿۱۷﴾

او که اراده کړي وی مونږ؛ نو خامخا ورکړی به وو مونږ هر نفس ته (په دنیا کې) هدايت د هغه، وليکن مقرر شوي ده دغه وينا (حکم) له ما چې خامخا ډک به کړم خامخا دوزخ (له کفارو نه) له پيريانو او انسانانو ټولو څخه.

تفسیر: مونږ په دغه خبره قادر يو چې دنيا گړد انسانان په جبر او زور سره د هدايت په لاره راولو، او پرې قائم يې کړو، چې د هغه په لوري د انسانانو زړونه فطرتاً مايل دي، ليکن په دغه تقدير سره چې گړد انسانان په همدغه يوه طريقه اختيارولو مجبور کول؛ دغه ځمونږ د حکمت څخه مخالف وو، چې د هغه بيان په څو نورو ځايونو کې پخواله دې نه تېر شوی دی، نو هم هغه خبره پوره کېدونکې وه چې د ابليس د دغې دعوی: ﴿لَأَغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ * إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُتَخَلِّصِينَ﴾ (د ص سورت) (۸۲-۸۳ آيت) په ځواب کې ويلې وه: ﴿قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقْوَلُ * لَأَمْلِكَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمَنْ يَبْعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (د ص (۵) رکوع، (۸۴-۸۵) آيت (۲۳) جزء)، معلومه شوه چې دلته له جن او انس څخه مراد هم هغه شياطين او د هغو پيروان دي.

فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا إِنَّا نَسِينَكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۸﴾

پس وڅکئ تاسې (دا عذاب) په سبب د دې چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې چې دا دی، بېشکه چې مونږ به هم هېر کړو تاسې، او وڅکئ تاسې عذاب دائمې په سبب د هغه (کفر او تکذيب) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی مونږ هم تاسې هېر کړي یی، یعنی هيڅکله به په رحمت سره نه يادول کېږئ، وروسته له دې نه د مجرمينو په مقابل کې د مؤمنانو حال او مال بيانوي.

إِنشَاءً مِّنْ بَآئِنَاتِ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿۱۹﴾^{الغنة}
تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدُّ عُنُونَهُمْ حَوْقًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۲۰﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ايمان راوړي په آيتونو ځمونږ هغه کسان کله چې پند ورکړی شي دوی ته په دغو (آيتونو)؛ نو پر بوځي په داسې حال کې چې سجده (عبادت) کوونکي وي الله ته او تسبيح وايي سره له ثناء د رب خپل، او دوی تکبر لويي نه کوي (له عبادت نه). لري کيږي ډډې د دوی له ځايونو د خوب (لپاره د تهجد)، بولي دوی رب خپل (پټ له خلقو نه) له وېرې (د قهره د الله نه) او له طمعي (د رحمت د ده نه)، او ځينې له هغو مالونو چې ورکړي دي مونږ دوی ته لگوي (يې په لاره د الله کې).

تفسیر: یعنی په خوف او خشيت او خشوع او خضوع په سجده لويږي، په ژبه سره د الله تعالی تسبيح او تحميد اداء کوي، او په زړه کې د کبر، غرور، داسې خبرې نه گړځوي چې د الله د آيتونو په مقابل کې د تېتهدلو څخه مانع وي،

له خوړو خوبونو او پستو بسترو څخه پورته کيږي، او د پاک الله په حضور کې دريږي، له دې نه مراد د تهجد لمونځ دی، لکه چې په صحيح حديث کې راغلي دي.

او ځينو ترې د سبا او د عشا د لمانځه يا د مغرب او د عشا د لمانځه په منځ کې کوم نفلونه چې کيږي؛ هغه مراد کړي دي، گواکې په الفاظو کې د دې خبرې د ځاييدلو ځای هم شته، ليکن قوي هم هغه لومړنی تفسير دی، والله أعلم.

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ تَأْخِي لَهَا مِنْ قَرِينٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

پس نه دي معلوم هيڅ نفس ته (نه پرېستې او نه نبي ته) هغه شی چې پټ کړی شوی دی دوی ته له يخوايې د سترگو نه، لپاره د جزاء د هغه عمل چې وو دوی چې کاوه به يې (پټ).

تفسير: يعنې څرنگه چې د شپو په تيارو کې له خلقو څخه په پټه دوی بې رياء عبادت کړی دی؛ د هغه په بدل کې الله تعالی هغه نعمتونه پټ ساتلي دي، او د هغو پوره کيفيت هېچا ته نه دی معلوم؛ دوی ته ورکوي چې د هغو د ليدلو څخه د دوی سترگې روښانه کيږي، په حديث کې راغلي دي چې: ما خپلو نېکو بندگانو له په جنت کې داسې شيان پټ ساتلي دي، چې د هغو مثال نه سترگو ليدلی دی، او نه د هغه تعريف غوږونو اورېدلی دی، او نه د کوم انسان په زړه کې گڼر ځېدلی دی.

أَقْبَنَ كَانُ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانُ فَاسِقًا لَا يَسْتَوُونَ ﴿۱۶﴾

آيا پس هغه څوک چې وي مؤمن لکه هغه څوک دی چې وي هغه فاسق، نه دي برابري (دا دواړه ډلې).

أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَكُلُّهُمْ جَدَّتْ أَلْبَاؤِي نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۷﴾

هر چې هغه کسان دی چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس شته دوی لره جنتونه د هستوگنې په طريقه د مېلمستيا په سبب د هغو عملونو چې وو دوی چې کول به يې (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د الله تعالی په فضل به د دوی صالح عمل د جنت د مېلمستيا سبب گڼي.

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَا أُولَئِكَ كَلِمًا أَرَادُوا أَنْ يُخْرِجُوا مِنْهَا أَعْبِدُوا إِنْ بِهَا وَ قِيلَ لَهُمْ دُفُّوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿۱۸﴾

او هر چې هغه کسان چې فاسقان شوي دي؛ پس ځای د هستوگنې د دوی اور (د دوزخ) دی، هر کله چې اراده وکړي دوی د دې چې راووي له دغه اوره؛ نو بېرته به غورځول کيږي دوی په دغه اور کې، او ويل کيږي به دوی ته: (د اهانت په ډول) وځکئ تاسې عذاب د اور هغه عذاب چې وئ تاسې چې د هغه به مو تکذيب کاوه (په دنيا کې او باور مو پرې نه کاوه).

تفسير: يعنې کله چې د اور شغلي دوزخيان د دروازي په لوري وغورځوي؛ په دغه وخت کې ښايي دوی د تبېدلو په فکر کې ولوړي؛ نو پرېستې به له هغه ځای څخه دوی په تېل وهلو سره بېرته بيايي، او دوی ته به وايي: چېرې ځئ؟ هغه شی مو چې دروغ باله، او باور مو پرې نه کاوه؛ اوس د هغه خوندي او مزه وځکئ! (اللهم أعذني من النار، و أجرني من غضبك).

وَلَنذِيقَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَلِيمِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۳۱﴾

او خامخا و به خکو و مونر خامخا په دوی باندې له هغه عذاب نژدې (په دنیا کې) لږ له عذاب لوی نه (چې د آخرت دی) لپاره د دې چې دوی وگرځي (له کفر نه اسلام ته).

تفسیر: یعنې د آخرت د لوی عذاب څخه پخوا په دنیا کې لږ څه کمه درجه عذاب پرې نازلوو، خو هغه کسان چې د رجوع توفیق ور په برخه وي؛ له الله تعالی څخه وویرېږي او الله تعالی ته رجوع وکړي، کمه درجه عذاب همدغه دنیوي مصائب دي، لکه ناروغي، قحط، قتل، قید، د مال او د اولاد او د نورو تباهي او نور.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنتَقِمُونَ ﴿۳۲﴾

او څوک دی ډېر ظالم له هغه چا چې پند وړ کړ شي په آیتونو د رب خپل (قرآن) بیا مخ وگرځوي ترې (فکر او غور ونه کړي په کې، او وروسته له پوهېدلو ترې بهر ته وگرځي، بلکه له دې نه ډېر ظالم نشته)، بېشکه چې مونږ له دغو مجرمانو څخه انتقام اخیستونکي یو (په عذاب سره).

تفسیر: کله چې مونږ له ټولو گناهکارانو او ظالمانو او مجرمانو څخه انتقام او بدل اخیستونکي یو؛ نو دغه ډېر ظالم به څرنگه نجات وموندلی شي؟ له دې نه وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلي ورکوي چې ته د دوی له ظلم او اعراض څخه مه خپه کېږه! پخوا موسی علیه السلام ته هم کتاب ورکړی وو، چې په هغه سره بني اسرائیلو هدایت وموند، او د ده په تابعانو کې لوی لوی دیني پېشویان او امامان تېر شول، تاته هم بېشکه د الله تعالی له طرفه دغه عظیم الشان کتاب درکړی شوی دی، چې ډېر خلق به پرې لار ومومي، او له بني اسرائیلو څخه به زیات ستا په امت کې لوی لوی امامان او پېشویان پیدا شي، پاتې شوه د منکرانو فیصله؛ هغه به پخپله الله پاک کوي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَابِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿۳۳﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته کتاب (د تورات لکه چې تاته مو ای محمده قرآن درکړی دی)، پس مه کېږه ته! په شک کې له ملاقاته د دغه (موسی)، او گرځولی وو مونږ تورات یا موسی هدایت لپاره د بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب).

تفسیر: ﴿فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَابِهِ﴾ په منځ کې معترضه جمله ده، یعنې بېشکه او بې شهبې موسی علیه السلام ته کتاب ورکړی شوی وو، او تاته هم داسې کتاب درکړی شوی دی، چې په دغه کې هیڅ قسم چل او فرېب نشته، یا یې د موسی علیه السلام د ذکر په نسبت وویل چې: تاسې له موسی علیه السلام سره د معراج په شپه کې ولیدل، هغه واقعي او حقيقي ملاقات وو، او په هغه کې هیڅ قسم چل، تېرايستل، سترگې پټول او نور شک او شهبه نه وه.

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ آيَةً يُهَدُّونَ يَا مَرْيَمُ النَّاصِرُونَ ﴿۳۴﴾

او گرځولی وو مونږ ځینې له دوی نه امامان چې لاره به یې ښووله (خلقو ته) په حکم ځمونږ کله چې صبر وکړ دوی (په دین خپل).

تفسیر: یعنې د دنیا په سختیو او د منکرانو په ظلم او تېریو بې صبر وکړ، او خپل دین یې ټینګ وساته.

وَكَانُوا بِالآيَاتِ يُؤْتُونَ ﴿۳۵﴾

او وو دوی چې په آیتونو ځمونږ (چې له انبیاء الله سره وو) یقین به یې کاوه.

تفسیر: یعنې مسلمانان دې د الله تعالی په وعدو یقین او باور ولري، او په سختیو دې صبر وکړي، او پخپلو کارونو کې دى ثابت او قائم اوسي، نو له دوی سره به پاک الله هم داسې معامله وکړي لکه چې وشوه او ښه وشوه.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۳۶﴾

او بېشکه رب ستا هم دى به فیصله کوي په منځ د دوی کې په ورځ د قیامت کې په هغه شي کې چې وو دوی په دغه شي کې (په دغه دنیا کې چې سره) اختلاف به یې کاوه.

تفسیر: یعنې د اهل الحق او منکرانو په منځ کې قاطعه او عملي پرېکړه به د قیامت په ورځ وشي، هو! په دنیا کې هم ډېر مثالونه داسې ښوول شوي دي چې انسان د هغو له لیدلو څخه پوهه او عبرت حاصلولی شي.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَيسُرُونَ فِي مَسْأَلِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ﴿۳۷﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا

آیا (لاره د عبرت) نه ده ښوولې دغو (مکیانو) ته (دې خبرې) چې څومره هلاک کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانو چې تل تیریري (دغه کفار) په (ورانو) کورونو د دوی، بېشکه په دغه (هلاکولو د پخوانیو) کې خامخالوی دلائل د قدرت دي، آیا پس نه اوري دوی (د عبرت په غوږونو). آیا نه ویني دوی چې بېشکه مونږ بهوو (ویالې د) اوبو طرف د ځمکې وچې ته (چې گیاه په کې نه وي) پس راوباسو مونږ په هغو سره کښت.

تفسیر: یعنې بهوو مونږ د نهرونو، ویالو او د سیندونو اوبه یا د باران اوبه، نو آیا نه ویني دوی دا چې بېشکه مونږ راوکاږو اوبه ځمکې وچې ته چې گیاه په کې نه وي، له «الْأَرْضِ الْجُرُزِ» څخه هغه وچه توره ځمکه مراد ده، چې له نباتاتو څخه تشه او خالي وي، ځینې ترې خاص د مصر ځمکې مصداق او مراد ګرځوي، او له «نَسُوقُ الْمَاءِ» څخه د نیل د سیند اوبه مرادوي، ولې دې تخصیص ته هیڅ ضرورت نشته، کما تبه علیه ابن کثیر رحمه الله.

تَأْكُلُ مِنْهُ أَعْمَاهُمْ وَأَنْفُسَهُمْ أَفَلَا يَصِيرُونَ ﴿۳۸﴾

چې خوري له دغه کښته چارپایان د دوی (واښه، پانې) او نفسونه د دوی (دانه او مېوه)، آیا پس نه ویني (نښې د قدرت د ده).

تفسیر: یعنې ښایي چې دغه نښې یې کتلې او د الله تعالی په کامل قدرت، حکمت او رحمت قایل شوي وي، او ښه پوه شوي وي چې دى همداسې د مړي په لاش کې هم بیا روح نښاسي، او دغه «بعث بعد الموت» ده ته څه اشکال او سختي نه لري، او هم ښایي چې د الله تعالی په نعمتونو یې د زړه له کومې شکر ویستلی وي.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۹﴾

او وایي (کفار): کله به وي دغه فتح (فیصله) که چېرې یې تاسې رښتیني (په دغه فتحه کې).

تفسير: پخوا يې ويلي وو چې: د دوی فيصله به د قيامت په ورځ کيږي، د ده په نسبت به منکرينو داسې ويل چې: ته پرله پسې قيامت وایې، که ته رښتینی يې نو راوبښه چې هغه ورځ به کله راځي؟ مطلب دا دی چې دغه خو تش ډارول او چټي انداز دی، قيامت او نور هيڅ نشته.

قُلْ يَوْمَ الْقِيَامِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنظَرُونَ ﴿۳۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې په ورځ د فتح (قيامت) کې هيڅ نفع به ونه رسوي هغو کسانو ته چې کافران شوي دي؛ ايمان راوړل د دوی (په دغه ورځ کې)، او نه به دوی ته مهلت ورکړ شي، او نه به دوی ته انتظار وکړ شي.

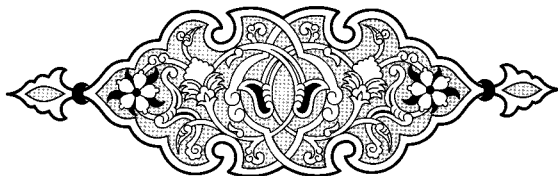
تفسير: يعنې اوس وخت دی چې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خبرو يقين او باور وکړئ، او د هغې ورځې له عذابہ خان وژغورئ (وساتئ)؛ او ورته بيخي آماده او تيار شئ! وروسته له هغه چې قيامت شي، بيا ايمان او باور له سره نه پکارېږي، او نه به په سزا کې څه تأخير، تخفيف او مهلت وي، او نه مجرم ته داسې کومه موقع او فرصت ورکاوه کيږي، چې په هغه کې دی د خپلو اعمالو تعديل او اصلاح وکړي، او بيا خپل حساب او کتاب ته حاضر شي، نو د دغه وخت فرصت او مهلت غنيمت وگڼئ! او په تکذيب او استهزاء خپل وخت مه ضايع کوئ! هغه ساعت چې راتلونکی دی؛ يقيناً او قطعاً راځي، او له سره به کې هيڅ ډيل، تعطيل او تأخير نشته، نو داسې پوښتنې او وينا بيخي فضولي او بېکاره دي، چې هغه ورځ به کله راځي؟ او څه وخت به دغه فيصله صادرېږي؟

فَاعْرِضْ عَنْهُمْ وَأَنْتَظِرُ أَلَيْسَ لَهُمْ مَتَرُونَ ﴿۳۲﴾

پس مخ وگرځوه! له دوی نه، او منتظر اوسه (د الله نصرت ته)، بېشکه دوی هم منتظر دي (د غلبي په تا).

تفسير: يعنې هغه کسان چې داسې بې فکړه او بې حسه دي، چې د انتهايي مجرموالي او د سزا د ورکړې ځېدلو سره سره د فيصلې د ورځې او د سزا صدور پورې خاندې؛ نو له دوی څخه څرنگه داسې هيله او توقع کېدی شي چې گوندې دوی په سمه لاره راشي؟، نو تاسې د خپل تبليغ او دعوت د فريضې په اداء کولو کې مصروف او لگيا اوسئ! او د دوی له زيات فکر او خيال څخه بيخي بې پروا شئ! او هغوی پخپل سر پرېږدئ! او د دوی د هلاکېدو او تباہی په انتظار کې اوسئ! لکه چې هغوی هم پخپل زعم او اټکل (معاذ الله) ستاسې د تباہی او خرابی په انتظار کې دي، (و هذا قبل الأمر بقتالهم).

تمت سورة السجدة والله الحمد والمنة.

سُورَةُ الْأَحْزَابِ

«د (الأحزاب) سورت مدني دی، (۷۳) آیت (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۳) او په نزول کې (۹۰) سورت دی، وروسته د آل عمران د سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝

ای نبي (محمد!) ووير بېره له الله څخه، او مه منه خبره د کافرانو او د منافقانو، بېشکه چې الله دی بڼه عالم پر هر شي، بڼه حکمت والا. او متابعت کوه! (ای محمد!) د هغه (حکم) چې درلېږل شوی دی تاته له جانبه د رب ستا، بېشکه چې الله دی پر هغو کارونو چې کوی یې تاسې بڼه خبردار. او توکل وکړه په الله، او کافي بس دی الله کار جوړوونکی (ستا).

تفسیر: یعنی هم همغسې چې تر نن پورې معمول وو، وروسته له دې نه هم تل له یوه الله څخه ویر بېره! او د کافرانو او منافقانو خبره له سره مه منه! که دغه ګرد سره یو ځای شي او خپل لاسونه سره یو کړي، او راز راز خپلې هم جوړې کړي، او تاسې ته د دروغو مطالبات او د ټګۍ مشورې در وړاندې کړي، او وغواړي چې خپل طرف ته دې متمایل کړي؛ نو تاسې قطعاً او اصلاً د هغوی پروا مه کوئ! او بې د الله تعالی څخه د بل هیچا څخه خوف او اندېښنه مه کوه! او د هم د هغه یوه الله خبره منه، او د هغه په دربار کې خپله غاړه ږده! اګر که ګرد مخلوق سره یو ځای شي، او تاته راشي، د الله تعالی د احکامو په خلاف د هیچا خبرو ته غوږ مه ږده! الله تعالی پر ګردو احوالو بڼه پوهېدونکی دی، الله تعالی په هر وخت کې هر حکم چې در کوي؛ په نهایت حکمت او مصلحت او خبرداری سره یې در کوي، او په هغه کې ستا اصلي خیر او ښېګڼه ده، کله چې ته د الله تعالی پر احکامو ټګ وکړې، او د ده پر لوی ذات توکل او اعتماد ولرې؛ نو دی به ستا ګرد امور پخپل فضل او مرحمت او قدرت سره جوړ کړي، یواځې د الله تعالی ذات د توکل او اعتماد وړ دی، هر څوک چې قلباً، خالصاً، او مخلصاً په ده پورې خپل ځان وتړي، نو دی به په بل چا یا بلې خوا ته له سره خپل زړه نشي تړلی، هو! که دی د دوو زړونو خاوند وی؛ نو طبیعي ده چې هغه بل زړه به یې بلې خوا ته درومي، لیکن د هر یو انسان په ټیټ (سینه) کې فقط همدغه یو زړه وي.

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جُوفِهِ ۖ وَمَا جَعَلَ أَزْوَاجَكُمُ الَّتِي تَظْهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ۚ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ۝

نه دي پیدا کړي الله لپاره د هيڅ سړي دوه زړونه په دننه د ده کې، او نه دي ګرځولي (الله) ښځې ستاسې هغه چې ظاهر کوي تاسې له هغو څخه؛ ميندې ستاسې، او نه دي ګرځولي (الله) هغه څوک چې پر ځويټوب نيولي دي تاسې (ځامن بلل شوي ستاسې)؛ (واقعي) ځامن ستاسې، دغه (درې) مذکورې خبرې چټې - بېکاره) خبرې ستاسې دي په خولو ستاسې (چې هيڅ حقيقت نه لري)، او الله وايي حقه (رښتيا خبره) او همدغه الله ښيي لاره (سمه).

تفسير: يعنې څنگه چې انسان په ټټر (سینه) کې دوه زړونه نه لري؛ همداسې په حقيقت کې يو انسان يوه ميندې يا دوه پلرونه هم نه لري، د جاهليت په زمانه کې به که کوم سړي خپله بنځه مور وبلله؛ نو پخپل گمرد عمر کې به له هغې سره نه يوځای کېده، گواکې دوی به داسې گڼل چې په همدغه لفظ سره هغه بنځه د ده د حقيقي مور په شان وگرځېده، که چا ته به يې د خپل ځوی يا د لور نسبت کاوه؛ نو هغه به يې واقعاً خپل اولاد گانېه، او د پلار توب او ځوی توب گمرد احکام به پر هغو مترتب کېدل، عظيم الشان قرآن د دغې مصنوعي او لفظي تعلق له حقيقي او فطري تعلق څخې د جلا کولو لپاره د دغو رسومو او مفروضاتو په ډېر تشديد او تهديد سره ترديد وکړ، او دغه يې ښکاره کړه چې که څوک خپلې بنځې ته مور ووايي؛ په دغه تش ويلو سره هغه د ده واقعي مور نه گرځي، که نه د دغې خبرې له منلو څخه دا لازمېږي چې دغه سړی د دوو بنځو له گډېدو څخه پيدا شوی دی، يوه هغه چې دی يې څېرولی دی، او دويمه دغه چې دی ورته مور ووايي، په دغه صورت سره که څوک زید خپل ځوی وبولي؛ نو د زید يو پلار خو لا له پخوا څخه موجود وو، چې دی د هغه له نطفې څخه پيدا شوی دی، نو آيا د واقعيت له مخې دغه خبره ومنله شي چې زید د دوو پلرونو څخه بېل بېل پيدا شوی دی، لکه چې داسې نه ده، نو د حقيقي مور او پلار او اولاد احکام پر دوی باندې نشي جاري کېدی، لکه چې خپلې بنځې ته د مور ويلو حکم د (تحريم) په سورت کې راځي، او د متبني (ځوی بللو) حکم وروسته له دې نه راځي، له دغو دواړو خبرو سره يې دغه درېمه خبره د تمهيد او تشریح په ډول هم واوروله، چې داسې ډېرې خبرې له ژبې او خولې څخه راووځي، چې په واقع کې حقيقت او واقعيت نه لري، لکه چې کوم غير مستقل مزاج يا دوه رگه انسان يا کوم قوي الحفظ او قوي القلب سړی يا داسې چا ته چې په يوه وخت کې د دوو مختلفو شيانو په طرف متوجه کېدی شي؛ داسې وایي چې دی د دوو زړونو خاوند دی، حال دا چې که څوک يې ټټر ورڅيري کړي او ويې گوري؛ نو هغه به ضرور هم هغه يو زړه لري، همداسې پر خپلې مور سربېره بله بنځه مور بلل، يا برسېره پر پلار بل کوم سړی پلار نيول، يا له خپل ځوی څخه پرته بل کوم هلک ته خپل ځوی ويل په واقع کې په دغو گمردو کې قطعاً نسبت نه ثابتېږي، نو ځکه نه ښايي چې د حقيقي او مصنوعي تعلقاتو په منځ کې گډون او خلط وکړي شي.

ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ

وبولئ تاسې دغه (ادعاء او منسوب) پلرونو د دوی ته، دغه (نسبت د دوی پلرونو د دوی ته) ډېر برابر (او غوره) دی په نزد د الله.

تفسير: يعنې ښه او د انصاف خبره خو دا ده چې د هر سړي نسبت د ده حقيقي پلار ته وکړ شي، که کوم سړی کوم هلک خپل ځوی وبولي (متبني يې وگرځي)؛ نو هغه د ده حقيقي پلار نشي کېدی، د اسلام په ابتداء کې رسول الله صلی الله عليه وسلم زید بن حارثه آزاد کړ، او خپل متبني يې وگرځاوه، لکه چې سم له دستور به خلقو هغه ته «زید بن محمد صلی الله عليه وسلم» ويل، کله چې دغه آیات نازل شول؛ گمردو خلقو «زید بن حارثه» ورته ويل.

فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاُولَئِكَ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُم بِهِ وَلَكِنْ
تَاءَمَدْتُمْ فَأُولَئِكَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

پس که نه پېژنئ تاسې (ای مؤمنانو!) پلرونه د دوی؛ پس دوی وروڼه ستاسې دي په دين کې او دوستان ستاسې دي (په دين کې)، او نشته پر تاسې (هيڅ) گناه په هغه شي کې چې خطا شوي يئ تاسې په کې (لکه چې وایئ زید بن محمد) وليکن شته گناه په هغه شي کې چې قصدي يې وکړي زړونه ستاسې، او دی الله ښه بخښونکی د (خطياتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنی که یې پلار نه وي معلوم؛ نو په هر حال ستاسې ورور او دیني ملگری خودی، نو په همدغو القابو سره یې یادوئ! لکه چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم «زید بن حارثه» ته ویل: «أنت أخونا ومولانا»، که په هېره یا ناپوهی یا غلطی سره یې وویل چې: فلانی د فلاني خوی؛ نو دغه معاف دی، د خطا او نسیان ګناه په هیڅ شي کې نشته، په دغه کې هم که الله تعالی اراده وکړي؛ نو بخښي یې.

الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ نَفْسِهِمْ وَأَزْوَاجَهُمْ وَأَوْلِيَاءَ أَرْحَامِهِمْ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿۵۱﴾

(محمد د الله) نبي ډېر حقدار دی پر مؤمنانو له نفسونو د دوی، او ښځې د دغه (نبي الله) ميندې د دوی دي (تعظيمًا او تحريمًا)، او خاوندان د خپلوی ځينې د دوی ډېر وړ دي پر ځينو نورو (په ميراث کې) په کتاب (حکم) د الله کې له مؤمنينو (انصارو) او له مهاجرينو، مگر خو دا چې وکړئ (پخپل ژوند کې) له دوستانو خپلو سره څه احسان (یا د دوی لپاره وصيت وکړئ په درېمه يا لږ له هغې)، دی دغه (ميراث په ايمان او په هجرت) په کتاب (قرآن يا لوح محفوظ) کې ليکلی شوی.

تفسیر: که په غور سره وليدل شي؛ د مؤمنانو په حق کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د پلار په شان دی، بلکه له پلار څخه هم په مراتبو ډېر زيات دی، نو دغه به بيخي په ځای او صحيح وي، لکه چې د ابو داود په سنن کې د «إنما أنا بمنزلة الوالد» الحديث، او د «أبي بن كعب» او نورو په قرائتونو کې د ﴿الَّتِي أُولَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ﴾ آيت او د «وهو أب لهم» جمله دا حقيقت څرګندوي، که د پلار په تعلق کې فکر وکړئ؛ نو د هغه حاصل همدار اوځي چې د ځوی جسماني وجود د پلار له جسمه راوتلی دی، او د پلار طبيعي شفقت او تربيت له نورو څخه زيات دی، ليکن آیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم تعلق د ده له امت سره له دې نه لږ دی؟ يقيناً د محمدي امت ايماني او روحاني تربيت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د لوی روحانيت يوه پلوشه او د هغه سيوری دی، او هغه شفقت او تربيت چې د نبي صلی الله علیه وسلم څخه څرګند (ښکاره) شوی دی، د مور او پلار له طرفه لا څه بلکه په ټولو مخلوقاتو کې د هغه نمونه نشي موندلی.

د همدغو حقايقو په ملحوظ په احاديثو کې راغلي دي: «هيڅ يو له تاسې نشي مؤمن کېدی خو د ده په نزده له پلار او ځوی او نورو ګردو انسانانو بلکه د ده له خپله ځانه څخه هم ډېر زيات ګران او محبوب نه شم».

﴿وَأَزْوَاجَهُمْ وَأَوْلِيَائِهِمْ﴾ «او ښځې د نبي ميندې د دوی دي»، يعنې ستاسې ديني ميندې دي، په تعظيم او احترام او په ځينو نورو احکامو کې چې د هغوی لپاره د شريعت له مخې ثابت شوي وي، نه په ټولو احکامو کې.

﴿وَأَوْلِيَائِهِمْ﴾ «او خاوندانو د خپلوی ځينې د دوی ډېر لايق دي په ځينو نورو الخ»، يعنې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره دوی خپل وطن پريښی دی، او له خپلو دوستانو او خپلوانو ځني بېل شوي دي، رسول الله صلی الله علیه وسلم د مهاجرينو او د منورې مدينې د انصارو په منځ کې د دوو تنو په منځ کې ديني اخوت او اسلامي وروري ترلې وه، وروسته له دې چې د مهاجرينو نور خپلوان مسلمانان شول؛ نو دلته يې داسې وويل چې: د نسبي خپلوی رعایت په دغه مؤاخات رومي او مقدم دی، ښايي چې ميراث او نور شيان د نسبي قرابت په اساس تقسيم کړل شي، هو! ښايي چې ښه سلوک او احسان دې له هغو ملګرو څخه هم منع نه شي.

﴿كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا﴾ «دی دغه ميراث او وصيت په کتاب: قرآن، لوح محفوظ کې ليکلی شوی»، يعنې په قرآن کې دغه حکم د تل لپاره جاري او نافذ دی، يا به په تورات کې هم وي، يا به له کتاب څخه لوح محفوظ مراد وي.

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿۱۰﴾

او یاد کړه (ای محمده!) کله چې واخیست مونږ له (ټولو) انبیاوو څخه عهد د دوی (په «أَلَسْتُ» کې، چې هم پخپله دده عبادت کوي، او هم دې نور څما عبادت ته رابولي) او (بالخاصه) له تانه او له نوح او (له) ابراهیم او (له) موسی او (له) عیسی ځوی د مریمې نه (چې عبادت د الله کوي)، او واخیست مونږ له دغو (ټولو انبیاوو) څخه (په قسم سره) عهد محکم.

تفسیر: یعنې دغه قول او اقرار چې یو به د بل تایید او تصدیق کوي، او د دین په قائلولو او د الله تعالی د پیغام په رسولو کې به له سره هیڅ قسم نقص او قصور نه کوي، په «آل عمران» کې د دغه میثاق ذکر تېر شوی دی.

لَيْسَ لِلصَّادِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۱۱﴾

لپاره د دې چې وپوښتي (الله) له صادقانو څخه له صدق (رښتیا) د دوی، او (الله) تیار کړی دی لپاره د کافرانو عذاب دردناک.

تفسیر: یعنې له قول او اقرار سره مطابق د انبیاوو پر ژبه یې خپل احکام خلقو ته ورسول، او د حجت اتمام یې وفرمایه، بیا به له هر یوه څخه بېلې بېلې پوښتنې کوي، څو د صادقینو پر صداقت قائم پاتې کېدل ښکاره شي، او منکرینو ته د صدق پر انکار سزا ورکړه شي، وروسته له دې نه د «الأحزاب» د جنگ واقعہ یادوي، چې د رښتین رسول الله صلی الله علیه وعلی آله و صحبه وسلم او د رښتینو مؤمنینو په مقابل کې د دروغجنانو منافقانو او د منکرانو څه حال او احوال شو؟ او د دوی د ظاهري ثمراتو او نتایجو ذکر کوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا أَلَم تَرَوْهَا
وَكَانَ اللَّهُ بِالتَّوَلُونَ بَصِيرًا ﴿۱۲﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) یاد کړئ تاسې نعمت د الله پر تاسې کله چې په (غزوه د احزاب کې) راغللې تاسې ته لښکرې (د کفارو)؛ نو راولېږو مو پر دوی باد او داسې فوځونه (د ملائکو) چې (هیڅ) نه لیدلې تاسې دوی، او دی الله پر هغو (کارونو) چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی.

تفسیر: د هجرت په څلورم او پنځم کال کې د «بني نضیرو» یهودان له منورې مدینې څخه وویستل شول، چې ذکر یې د «الحشر» په سورت کې راځي، دغه فراري یهودان کور په کور او قوم په قوم وگرځېدل، او هغوی یې د اسلام او مسلمینو په خلاف ولمسول، او ګرد یې د مسلمانانو په خلاف جنگ ته مستعد او تیار کړل، او د «بني فزاره» او «غطفان» او د عربو د نورو قبائلو تقریبا (۱۲۰۰۰) دولس زره لښکر سره له پوره وسلو، سامان، تجهیزاتو او لوازمو د فتح او ظفر په نشو کې مست ورتوی شول، د «بني قریظه وو» د یهودانو یوه ټینګه او کلکه کلا د مدینې منورې په شرقي جانب کې وه، دوی پخوا له دې نه له مسلمانانو سره معاهده تړلې وه، بالاخر دوی د نضیري یهودانو په ترغیب او ترهیب هغه معاهده ماته کړه، او د متعارضینو د امداد او معاونت لپاره د مسلمانانو په خلاف ودرېدل، د مسلمانانو عمومي جمعیت ټول (۳۰۰۰) درې زره تنه وو، چې په هغه کې یو لوی تعداد منافقان وو، چې د تکلیف او سختی په وخت کې به یې د دروغو بهانې جوړولې، او د جنگ له میدان په یې ورو ورو خپل ځانونه ایستل، رسول الله صلی الله علیه وسلم په دغه

مورد کې له مسلمانانو سره مشوره وکړه، بالاخر د پارسي سلمان رضي الله تعالى عنه په مشوره د ښار په اطرافو کې په هغو ځايونو کې چې د کفارو د تعرض او د حملې اندېښنه وه؛ خندقونه وکنستل شو، د سختې يخنې وخت وو، غله هم ډېره قيمته او ډېره لږه پيدا کېده، د لورې له سببه أصحابو رضي الله تعالى عنهم أجمعين او پخپله رسول الله مبارک صلی الله عليه وسلم هم پر خپلو گېلو تيرې تړلې وې، مجاهدين پر دغې سختې ځمکې کې په کودال وهلو مشغول او لگيا وو، او په خپلو منځونو کې به يې په ډېر جوش او خروش سره داسې ويل:

نحن الذين بايعوا محمدا على الجهاد ما بقينا أبدا

بالمقابل ځمونږ د لوی سردار محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم سيد الأبرار او أفضل الأخيار له طرفه به چې هغوی هم بالذات دخندق په کنستلو کې مشغول وو؛ د دوی ځواب داسې ویلی کېده:

اللهم لا عيش إلا عيش الآخرة فاغفر للأتصار والمهاجرة

کله چې خندق تيار شو؛ نو اسلامي مجاهدين د متعاضينو په مقابل کې په خپلو سنگرونو او مورچو کې ټينگ ودرېدل، تقريباً تر پنځه ويشتو ورځو پورې دواړه فوځونه سره مخامخ پراته وو، او د دغو دواړو قومونو په منځ کې خندق حائل وو، سره له دې چې د کفارو تعداد ډېر زيات وو، خو د دوی له لاسه ونشو چې له خندقه تېر او پر ښار عمومي هجوم راورې، مگر له لرې ځنې به يې غشي ويشتل، او کله کله به د فريقينو مخصوص ځلميان د مبارزې په ډگر کې هم سره وتل، د مشرکينو او د بني قريظه وو د يهودانو په منځ کې مسلمين د محصورينو حيثيت درلود، خو سره له هغه دوی ټولې ښځې او وورکي د ښار په مضبوطو او محفوظو انگرېونو کې خوندي کړل، او دوی پخپله په ډېر شجاعت او استقامت سره د ښار محافظت او مدافعت کاوه، بالاخره د «نعيمة بن مسعود الأشجعي» رضي الله تعالى عنه د يوه عاقلانه او لطيف تدبير په اثر د مشرکينو او د بني قريظه وو د يهودانو په منځ کې اختلاف او مشاجره واقع شوه، له بل طرفه د کفارو په زړونو کې د الله تعالى د غير مرثي فوځونو له لوري وېره او رعب وغورځاوه شو، په همدغه ضمن په يوه شپه کې يوه سخته وپروونکې سيلی راوالتو، چې د هغې په اثر د دوی ټولې خيمې او کيردې وشلېدلې، او له ځمکې څخه وشکولې شوې، او ډېرې لرې ولوېدلې، د دوی گورد څاروي او حيوانات توري شول، اورونه يې مړه او ديگونه او لوبښي يې په بل مخ نسکور او گورد سره مات او گډوډ شول، شگې به په داسې شدت سره الوتلې چې د دوی سترگې، خولې، پوزې او غوږونه ترې ډک ډک پک شول، بالجملة د کفارو دغه عظيم الشأن لښکر چې تر (۲۴۰۰۰) تنو ځلميانو پورې رسېدل؛ په تېښته او فرار مجبور شول، او گورد ناميده بېرته ستانه شول: ﴿وَكَفَىٰ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ﴾ «وګان الله قواييزا» دغه جنګ ته د «أحزاب» يا د «خندق» جنګ وايي، د سخت برودت او سختو لوږو په وخت کې داسې خندق کنستل او د دغومره دښمنانو په مقابل کې په مېړانه سره ټينگ ودرېدل داسې اوضاع او حالات وو، چې د منافقانو د زړونو پټې خبرې يې څرگندې کړې، او د مؤمنينو ثبات او استقامت په ښه شان سره تثبيت شو، په همدغه جنګ کې رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې: وروسته له دې نه به بيا کفار پر مونږ تعرض نه کوي، بلکه بالعکس مونږ به پر هغو هجوم وروړو، لکه چې همداسې هم وشول.

إِذْ جَاءَ وَكُم مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ

(ياد کړئ) کله چې راغللې (لښکرې د کفارو) تاسې ته له پاسه (جانبه) د تاسې، او له ښکته (جانبه) د تاسې.

تفسير: يعنې د منورې مدينې په شرقي جانب چې جګ (وچت) دی، او له غربي جانب چې ښکته دی.

وَإِذْ رَأَعَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا ۝

او کله چې کږې خړې شوې سترگې (له ډېرې وېرې)، او ورسېدل زړونه چنغر کو ته (له ډېره خوفه)، او گمانونه کول تاسو پر الله راز راز گمانونه.

تفسیر: یعنې له ډېره دهشته او حیرته سترگې رډې بډې پاتې شوې، او د خلقو اشکال او بڼې والوتې، د دوستۍ او خپلوۍ مدعیانو به ځانونه پټول، او له سترگو ځنې به یې ځان گوښې کاوه، او ورسېدل زړونه چنغر کو بیخونو د مریو ته، یعنې له ډېر خوف او هراسه زړونه لرژېدل، او داسې زور او شدت سره له خپله ځایه غورځېدل، لکه چې د ستوني له لارې د باندې راوتل، او گمانونه وکړل تاسو پر الله تعالی راز راز گمانونه، یعنې یو به په یو شي پوهېده، او بل به بل شي اټکلاوه، مسلمانانو به داسې گڼل چې دا ځلې یو بل قسم سخت امتحان راباندې راغلی دی، گورو چې مونږ ته په دغه آزموینه کې څه راپېښېږي؟ ناقص الايمان کسانو به داسې گڼل چې اوس له دغې پېښې څخه ځمونږ ژوندي وتل سخت او مشکل دي، د منافقینو له احوالو خو له سره پوښتنه مه کوئ، چې هغوی په څه حال کې وو؟ د منافقینو مقولې وروسته راځي:

هَذَا كِ اِبْتِلَى الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلَ الزَّالِمُونَ ۝

په دغه وخت کې وازمويلي شول مؤمنان، او وځوځولي شول په ځوځولو سختو سره (له ډېرې وېرې).

تفسیر: رسول الله صلی الله علیه وسلم «حُدَيْفَةُ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ» ولېږه، څو د دښمن صحیح احوال راوړي، د دغې واقعي مفصله قصه دې په حدیث کې ولوستله شي، څو د دغه تردد او تذبذب او اندېښنې د کیفیت اندازه ترې وشي، دلته د هغې د ترجمې گنجایش نشته.

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ۝

او (یاد کړه هغه وخت) کله چې وویل منافقانو او هغو کسانو چې په زړونو د دوی کې مرض (د نفاق) وو چې: نه ده وعده کړې له مونږ سره الله او د هغه رسول مگر په غرور تیرایستلو سره.

تفسیر: ځینو منافقینو به داسې ویل چې: محمد صلی الله علیه وسلم به داسې دعوی کولې چې ځما دین تر مشرقه او مغربه خور او منشورېږي، او د روم، پارس او صنعا بنگلې او مانې ماته راکړی شوي دي، حال دا چې اوس مسلمانان د اودس د تجدید لپاره هم له خپلو سنگرونو څخه نشي وتلی، هغه وعده چې لارې؟ شاه صاحب فرمایي: «مسلمانانو ته بنایي چې اوس هم د ناامیدی په وخت کې د بې ایمانی خبرې ونه کړي!».

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا هَلْ يَأْتِرِبُ

او کله چې وویل یوې طائفې له دغو (منافقانو) چې ای اهل د یثربه (مدینې).

تفسیر: «يَأْتِرِبُ» د طیبې مدینې قدیمې نوم وو، کله چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه ځای ته تشریف راوړ؛ د یثرب نوم په «مدینة النبی» سره تبدیل شو.

لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنَّ
شُرَيْدُونَ الْإِنْفِرَارَ ﴿۱۷﴾

نشته خای (د هستوگنې) تاسې ته؛ پس بېرته وگرځئ، او اذن (د بېرته تلو) غواړي یو فریق ډله له
دوی له نبی، وایي چې: بېشکه کورونه ځمونږ تش پراته دي (له سړیو)، حال دا چې نه دي تش
پراته کورونه د دوی، نه لري اراده (په دغه تگ سره) مگر د تېستې (له جنگه).

تفسیر: یعنی گډد عرب ځمونږ دښمنان شول، او ځمونږ لپاره هیچېرې د توقف او د هستوگنې خای پاتې نشو، ټول
له اسلامي لښکر جلا او خپلو کورونو ته لاړ شئ! رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د اسلامي مجاهدینو د باندې
ولاړ وو، او د ښار د مضبوطو او محفوظو انګړونو په مزید تأمین او تحکیم او په هغو کې د ښځو او وورکو په
خوندي کولو او خای په خایولو کې مشغول وو، په دغه وخت کې به دغو منافقینو داسې پلمې او بهانې سره کولې؛
چې ځمونږ کورونه د باندې په ډاګه میدان کې پراته دي، مونږ له دې نه ویرېرو نه چې غله ځمونږ په کورونو
ولویږي، او ځمونږ گډد مال او شته به تالا او لوټ یوسي، دغه محض د دروغو بهانې او پلمې وې، او له داسې خبرو
څخه د دوی مقصود دا وو چې په کوم چل او فریب سره خپل ځان د جنگ له میدانه وباسي، لکه چې هومره سړیو
چې له محمد صلی الله علیه وسلم څخه اجازه وغوښتله؛ دوی هغو گډو ته اجازه ورکړه، او د مرخصینو د تکثیر
او تزید هیڅ پروا یې ونه کړه، له ځینو روایتونو څخه داسې معلومېږي چې فقط درې سوه نفوس له دوی سره باقی
پاتې شول.

وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِّنْ أَقْطَارِهِمْ سَبِيلُ الْفِتْنَةِ لَأَنذَرْتَهُمْ وَأَمَّا تَلَبُّوا بِهَا الْاَلَيْسِيرَ ﴿۱۸﴾

او که راننه ایستی شي پر دوی (دغه کفار په مدینه کې او ترې چاپېر شي) له اطرافو د دغې
(مدینې)، بیا طلب کړل شي ترې فتنه (شرک یا له مسلمانانو سره جنگ)؛ نو خامخا رابه شي دوی
هغې (فتنې) ته، او ځنډ به ونه وکړي په دغې (قبول د فتنې) کې مگر لږ.

تفسیر: یعنی منافقان د دروغو خپلې او بهانې جوړوي، فرض یې کړئ که دغه کسان په ښار کې هم وی، او کوم یو
دښمن د دې خوا یا د هغې خوا راشي، یا پر دوی ورتوی شي، او له دوی څخه داسې یوه مطالبه وکړي، چې د اسلام
دغه دین پرېږدئ، چې تاسې ظاهراً هغه منلی دی، یا ورته وویل شي چې: راځئ چې له مسلمانانو سره وجنګېږو، نو
دوی سمدلاسه د جنگ او فتنې او فساد اچولو لپاره ولاړ او تیارېږي، او په دغه وخت کې د دوی دغه مکر او فریب
او دروغ په ښکاره ډول سره ظاهرېږي، ځکه چې علی الفور دوی د کفارو د هغو مطالباتو د تعمیم لپاره خپلې ملاوې
تړي، او د دوی مرستې او تایید ته چټ پټ ودرېږي، نه به د خپلو کورونو د خالي کېدو او بې سرپرستۍ او د ساتلو
عذر وړاندې کوي، او نه د هغو د غلا او لوټېدلو او په تاراج تلو څخه څه اندېښنه کوي، ماسوا له هغه توقفه چې په
دغو مذاکراتو او د وسلې په اخیستلو کې واقع شوی دی.

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا لَإِيُّوُنَ الْأَدْبَارِ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ﴿۱۹﴾

او خامخا په تحقیق وو دوی چې وعده یې کړې وه له الله سره پخوا له دې نه چې وبه نه گډځوي
(په جنگ کې) شاوې خپلې (او نه به تېستې)، او دی عهد د الله پوښتېدلی شوی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي چې: «وروسته د احد له جنگه منافقانو اقرار کړی وو، چې بیا به مونږ داسې یو
حرکت ونه کړو»، د دغه مخالفت پوښتنه به الله تعالی له دوی ځنې وکړي، چې ستاسې هغه قول او اقرار چېرې لاړ؟»

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفَرَارُ اِنْ قَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ اَوْ الْقَتْلِ وَاِذَا لَمْ تَمْتَعُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۳۳﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې له سره به نفعه نه رسوي تاسې ته تېښته که چېرې وتښتې تاسې له مرگه یا له قتل، او کله چې وتښتېدئ؛ نو ژوندي به پاتې نه کړی شی مگر لږ (مدت).

تفسیر: یعنې د هر چا په قسمت کې چې مرگ دی؛ هغه هیچېرې په تښتېدلو سره له مرگه ځان نشي ژغورلی، د الله تعالی قضا هر چېرې انسان ته رسیږي، او که اوس مرگ ستاسې لپاره نه وي مقدر؛ نو له میدانې څخه تښتېدل بېکاره دي، آیا دوی د جنگ په میدان کې ټول وژل کېږي؟ او فرض یې کړئ که د جنگ له میدان وتښتې؛ نو بیا به له مرگه مأمون یې؟ آیا دغه مأمونیت به تر څو پورې وي؟ بالاخر مرگ خو راتلونکی دی، که اوس رانشي؛ نو څه موده وروسته خو خامخا راتلونکی دی، خو معلوم نه دی چې په څومره ذلت او خواری سره به راځي؟.

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِّنَ اللَّهِ اِنْ اَرَادَكُمْ سُوءًا وَاَرَادَكُمْ رَحْمَةً وَاَلَا يَعْلَمُ مَنْ دُوْنَ اللَّهِ وِلْيَاءَ وَاَلَنْصِيْرًا ﴿۳۴﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) څوک دی هغه (ذات) چې وساتي تاسې له (عذابه) د الله که چېرې وفرمایي الله په تاسې باندې د بدې (هزیمت)، یا اراده وفرمایي په تاسې باندې درحمت، نصرت، او نه به مومي دوی خپلو ځانونو ته بې له الله کوم دوست (نافع) او نه کوم مددگار (دافع) د ضرر).

تفسیر: یعنې د الله تعالی اراده هیڅ یو زور او طاقت نشي مگر څولی، نه کومه حيله او تدبیر د هغه په مقابل کې کار کولی شي، انسان ته لازم دي چې پر پاک الله توکل وکړي، او په هر حال د الله تعالی د مرضی غوښتونکی وي، که نه د دنیا نیکی یا بدې، سختي یا نرمي خو یقیناً رسېدونکي دي، نو بیا د الله تعالی د احکامو په تعمیم او د ده په لار کې به ولې انسان خوف، وېره او ډار له خپله ځانه ښکاره کړي؟، او په لازمه وخت کې ولې ځان ترې بېل او لرې کړي؟، او په لوی لاس خپل عاقبت خراب کړي، او له تکلیفه څخه هم خپل ځان خلاص نشي کړی.

فَدَّ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمَعْرُوفِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿۳۵﴾

په تحقیق ښه معلوم دي الله ته منع کوونکي (له جهاده) له تاسې او ویونکي وروڼو خپلو ته (چې) راشئ ځمونږ په لوري (چې آرام وکړئ)، او نه راځي دوی جنگ ته مگر لږ (کله نه کله).

تفسیر: یعنې د ریا له سببه یا له شرم او ننگ او د نورو په ترهیب او ترغیب کله کله د جنگ میدان ته راځي، او د نورو حقیقي مجاهدینو په څنگ کې ودریږي، که نه عموماً دوی پخپلو کورونو کې او په خپل عیش او عشرت، مزو او چرچو کې مشغولېږي، او خپلو نورو عزیزانو او خپلوانو ته چې صادق مسلمانان دي؛ هم وایي چې جهاد ته مه ځئ! او دوی جهاد ته له وتلو څخه منع کوي.

اِنَّهَا عَلَيْهِمْ

بخیلان دي (په اعانت له تاسې سره او انفاق) پر تاسې.

تفسیر: یعنې د مسلمانانو د امداد او معاونت څخه ځان ساتي، او د دوی له هر قسم همدردی او خیر غوښتلو او خیر رسولو څخې بخل کوي، هو! که غنیمت مواقع راشي؛ نو د ډېر حرص او طمع لامله غواړي چې بل هیچا ته دې هیڅ

شى ورنه كړه شي، او دغه كړد مال او غنيمت دې يواځې څمونږ برخه شي، او په همدغه اميد او هيله ځينې په جنگونو كې هم حسب الظاهر شركت كوي.

فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَقْرُءُونَ إِلَيْكَ تَدْوِيرًا أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُعْطَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ
الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِالسِّنَةِ جَدَادٍ أَشْحَهَ عَلَى الْخَيْرِ

پس كله چې راشي وېره (د دښمن)؛ نو و به ويني ته دوى گوري به دوى تاته (و پریدونکي) چې چاپېر به چورلي (کاتېي د) سترگو د دوى په شان د هغه انسان چې بيهوشي راوستلې شوي وي پر هغه له (وجه د سكراتو د) مرگه، پس بيا كله چې لاره شي دغه ويره (او ټول شي غنائم)؛ نو ضرر دررسوي دوى تاسې ته په ژبو تېرو سره په دغه حال چې بخيلان (حارسان) وي په خير (او لاس اچوي په غنيمت).

تفسير: يعنې د سختې او تنگسې په وخت كې د رفاقت څخه ځانونه بېرته واپس كوي، او له ډېرې وېرې يې ساه راخيژي، وروسته له بري او فتح راځي، او له خپل ځانه خبرې جوړوي او خپل شجاعت او مېړانه ښكاره كوي، او له ډېر حرص او طمعې د غنيمت پر امالو پرمخې نسكور لويږي، يا يې دا مطلب چې د اسلام او مسلمانانو پر خلاف په طعنو او تشيعو كې خوله سپړي او ژبه كوي.

أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٤٠﴾

دغه (كسان د جنگ گیدوران او د ولجې زمريان) ايمان يې نه دی راوړی (په اخلاص سره) پس خراب (باطل) كړل الله عملونه د دوى، او دى دغه (ابطال د اعمالو) پر الله آسان.

تفسير: يعنې تر څو پر الله تعالى او رسول الله ايمان رانه وړي؛ د دوى هيڅ يو عمل نشي مقبول واقع کېدى.

يَحْسِبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يُدْهِبُوا وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوْا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ
عَنْ آبَائِكُمْ

گمان كوي (دغه منافقان) پر لښكرو (د كفارو) چې نه دي تللي (بېرته په ماتې)، او كه چېرته بيا راشي لښكر د (كفارو جنگ ته)؛ نو دوست گڼي (منافقان) دا چې كاشكې دوى اوسيدونكي وي په (لريو كليو د) اعرابو كې، چې پوښتنې به يې كولي (له لري) له (احوالو) خبرونو ستاسې.

تفسير: يعنې د كفارو لښكرې ناكامه بېرته لارې، ليكن دغه و پریدونکي منافقان لا تر اوسه هم نه دي متيقن چې هغوى ماتې موندلې ده، او فرض يې كړئ! كه د كفارو افواج بيا بېرته وگرځي، او پر مسلمانانو حمله او يرغل وكړي؛ نو د دوى همدغه هيله او تمنا وه كه وروسته له دې نه د جنگ تر ختمه پورې بيخي په ښار كې هم ونه اوسېږي، او چېرته كوم كلي ته ولاړ شي، او هم هلته لري ناست نندارې وكړي، او له تلونكيو او راتلونكيو څخه پوښتنې وكړي، چې مسلمانان څه حال لري؟ او د جنگ نخچه او وضعيت څرنگه دى؟.

وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ يَخْتَلُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤١﴾

او كه چېرې وئ (دغه منافقان) په تاسې كې نو جنگ به يې نه وو كړى دوى مگر لږ (لپاره د ریا).

تفسير: يعنى د خولې پر خبرو کې ستاسې خیر غوښتنه په ظاهري ډول سره ښکاره کوي، او په جنگ کې زیات کار نه کوي، او تش د مجبوریت او ضرورت لامله چې نوم یې وشي په جنگ کې شرکت کوي.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ﴿٢١﴾

خامخا په تحقیق ده تاسې ته په رسول الله کې اقتداء غوره نېکه لپاره د هغه چا چې وي دی چې ډار یې د الله (او امید لري د رضاء او د لقاء یې) او د ورځې وروستنی (د قیامت)، او یادوي الله ډېر (هم په خوله، هم په زړه، هم په راحت، هم په زحمت).

تفسير: يعنى رسول الله ته وگورئ! چې په دغو سختیو کې څرنگه ثبات لري، حال دا چې له گړدو ځنې د زیاتې اندېښنې او فکر زور پر دوی لویږي، مگر امکان نه لري چې لږ څه د دوی په استقامت کې تزلزل واقع شي، هغه خلق چې د الله تعالی د رضاء او لقاء هیله من او د آخرت د ثواب د حصول امیدوار دي، او په کثرت سره د الله تعالی په ذکر او یاد کې مشغول دي؛ د هغوی لپاره د رسول الله ذات ډېر ښه نمونه ده، ښایي چې دوی په عباداتو، معاملاتو، ماکولاتو، مشروباتو، ملبوساتو، بلکه په هر حرکت او سکون او ناسته او ولاړه کې د دغه جامع الصفات ذات د قدم پر نقش حرکت وکړي! او په همت او شجاعت د دوی د عمل د طرز متابعت وکړي! او په ښه شان سره یې زده کړي!.

وَلَقَارَ الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ﴿٢٢﴾

او کله چې ولیدل مؤمنانو لښکرې (د کفارو) نو وویل (مؤمنانو) دا هغه دي چې وعده کړې ده له مونږ سره الله او رسول د دغه (الله د نصرت)، او رښتیا ویلي وو الله او رسول د (الله په وعده کې)، او زیات نه کړ دغو (لښکرو د کفارو) مؤمنانو ته مگر ایمان او تسلیم (احکامو د الله ته).

تفسير: يعنى کله چې پنځو مسلمانانو ولیدل چې د کفارو افواج سره یو ځای شوي دي، او له څلورو خواوو څخه پر مونږ راټویږي؛ نو د دې په ځای چې وارخطا شي، د دوی یقین او باور د الله تعالی او د رسول الله پر وعدو لایات شو، او دوی به داسې ویل چې: دغه خو هم هغه منظره ده چې د هغه خبر الله تعالی او رسول الله پخوا له دې نه ورکړی وو، او دده په متعلق د الله تعالی وعده لا له پخوا څخه شوې وه، لکه چې (د البقرې سورت په (۲۶) رکوع (۲۱۴) آیت کې) یې فرمایلي دي: ﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتَّخَلَّوْا بِالْحِجَّةِ وَلَكِنَّا يَا بُنَيَّاهُ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْمُ الْبِاسَاءِ وَالضَّالَّةِ وَالزُّلُوْحَى يَقُولُ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ الْآلَاءُ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ او (د ص د سورت په (۱) رکوع (۱۱) آیت (۲۳) جزء کې یې چې مکي دی) فرمایلي دي: ﴿جُنُودًا هَذَاكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْأَحْزَابِ﴾.

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا وَاللَّهُ عَلَيْهِمْ فِيمَنْ مَن قَضَىٰ حُبَّهُ وَمِنْهُمْ مَن يَنْتَظِرُ ۖ وَمَا بَدَّلُوا بَدِيلًا ﴿٢٣﴾

ځینې له مؤمنانو څخه (داسې) سړي دي چې رښتیا کړې یې ده هغه خبره چې عهد کړی وو دوی له الله سره په هغې باندې (چې ثبات، استقامت في القتال دی)، پس ځینې له دوی هغه دي چې تر سره یې کړ نذر خپل (چې مړ شو یا شهید)، او ځینې له دوی هغه دي چې انتظار کوي (دغه مړنګ یا شهادت ته)، او بدل یې نه کړ (عهد خپل یو ذره هم) په بدلولو سره.

تفسیر: یعنی هغه وعده چې منافقینو کړې وه، او د هغې ذکر په پخواني رکوع کې په دغو الفاظو سره شوی وو: ﴿وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا لَنَا مِن قَبْلَ لَا يُؤْتُونَكَ الْاَدْبَارَ﴾ هغه یې ماته کړه، او په ډېرې بهیايي او بې شرمۍ سره د جنگ له میدان په څنګ شول، پر عکس د دوی ډېر زیات داسې پاخه مسلمانان هم شته چې هغو خپل عهد او پیمان په صداقت او امانت پای ته ورسوه، او د ډېرو زیاتو سختیو په اوقاتو کې هم د دین له حمایته او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له نصرت، او د مسلمانانو له رفاقته یو قدم هم بېرته پاتې نه شول، کوم عهد او پیمان او ژبه چې دوی د الله جل جلاله او رسول الله صلی الله علیه وسلم سره کړې وه؛ د غره په شان پرې ټینګ ولاړ وو، له دوی نه خو ځینې کسان هغه دي چې خپله ذمه واري یې پوره کړې وه، یعنی په جهاد کې د شهادت په درجه نائل شوي دي، لکه د «بدر» او «احد» شهداء چې په دوی کې د انس بن النضر رضي الله تعالی عنه قصه ډېره مشهوره ده، او زیات مسلمانان هغه دي چې په ډېره مینه او اشتیاق سره د فی سبیل الله موت په انتظار کې دي، په هر حال دغه دواړه قسمه مسلمانان چې د الله په لاره کې یې ځان قربان کړی دی، یا د شهادت مشتاق دي؛ د خپلو عهدو او پیمانونو پوره حفاظت یې کړی دی، او له خپلو خبرو څخه یې د یوې ذرې په اندازه هم تجاوز نه دی کړی.

لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ اللَّهُ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٣٧﴾

پاره د دې چې جزاء ورکړي الله رښتینو ته په (سبب د) رښتیني د دوی، او په عذاب به کړي منافقان که اراده وفرمائي (د تعذيب يې)، یا رجوع په رحمت سره وکړي پر دوی (چې ایمان راوړي)، بېشکه چې الله دی ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغو ته چې په خپل عهد باندې ټینګ ولاړ وو، او په خپل قول او اقرار کې رښتین پاتې شوي دي، پر دغه رښتیا ټینګ پاتې کېدلو بدل به وررسېږي، بد عهد او منافقانو ته که اراده وفرمائي؛ سزا ورکوي، او که اراده وفرمائي؛ د توبې توفیق ور په برخه کوي او معافوي یې، او دغه د الله تعالی له مهرباني څخه بعید نه دی.

وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا

او بېرته وشړل الله (له مدینې نه) هغه کسان چې کافران شوي وو (په ماتې بې له جنگه) سره له قهره خپله (ډک زړونه) چې ویې نه موند هیڅ خیر (بری پر مؤمنانو).

تفسیر: یعنی د کفارو افواجو سره له ذلت او ناکامۍ په دغه حال کې چې له ډېره قهره او غوصې به یې غاښونه چیچل؛ د جنگ میدان پرېښود، او بېرته خائب او خاسر خپلو کورونو ته لاړل، هو! د عمرو بن عبدود په شان د کفارو ډېر نوميالي چې خلقو به ده ته د یو زرو سورو په شان اهمیت ورکاوه؛ په دغه جنگ کې د سیدنا علي رضي الله عنه په توره ووژل شو.

وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيمًا ﴿٣٨﴾

او کفایت وکړ الله مؤمنانو ته د جنگ کولو (په امداد د پرښتو)، او دی الله قوي ښه زورور (په انفاذ د احکامو) ډېر زبردست (په هر چا او په هر شي).

تفسیر: یعنی له مسلمانانو سره د عمومي جنگ او جګړې وارونه رسېد، الله تعالی په خپل قدرت سره ډېره سخته سیلی پر دوی مسلطه کړه، او د پرښتو لښکر یې ورولېږه، او داسې آثار یې پیدا کړل چې کفار په خپل سر وارخطا او پرېشان شول، او فرار یې پر قرار اختیار کړ، د پاک الله د زورور او زبردست قوت په مقابل کې څوک ودرېدی شي؟!.

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَّاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ۝

اورا کوز کړل (الله) هغه کسان چې کومک یې کړی وو له دغو (ډلو د احزابو) سره له اهل د کتابه (چې بني قريظه وو) له کلاگانو د دوی، او وغورځوله (الله) په زړونو د دوی کې وپره (در رسول الله او د مؤمنانو)، یوه ډله وژله تاسې، او بندي کوله به تاسې بله ډله.

تفسیر: دغه د بني قريظه وو يهودان دي چې د منورې مدینې په شرقي جانب کې د دوی یوه ټینګه او مضبوطه کلا وه، او دوی لا له پخوا له مسلمانانو سره د روغې معاهده درلوده، لیکن دغه د احزابو په جنګ کې (د حبي بن أخطب) په اغواء او لمسونه دوی هغه ګرد معاهدات نقض کړل، او د مشر کینو په امداد ودرېدل، کله چې د قريشو کفار عاجز او ناچاره شول، او بېرته لارل؛ نو بني قريظه په خپلو ټینګو او مضبوطو کلاوو کې ننوتل، او دروازې یې کلکې وټرلې، کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم د احزابو له جنګه فارغ شو، او په غسل مشغول وو؛ جبرئیل علیه السلام تشریف راوړ، حال دا چې د جبرئیل علیه السلام پر شېره هم د دوړو او غبار آثار وو، او ویې ویل: یا رسول الله! تاسې له خپل ځان وسلې ایسته کړي دي، حال دا چې پرېستې لاهم هغسې مسلحې پخپلو وظایفو کې مشغولي دي، الله تعالی حکم درکوي چې پر بني قريظه وو دې حمله وکړه شي! فوراً منادی وشوه، چې «د بني قريظه وو عهد ماتونکیو يهوديانو باندې د يرغل (حملې) وروړلو حکم دی!»، نو اسلامي افواجو په منتهی سرعت سره د دوی کلاوې تر محاصرې لاندې ونيولې، دغه محاصره تر څلورو یشتو یا پنځه ویشو ورځو وه، بالاخر محصورین ناطاقته شوه، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور د پیغامونو په لېرلو یې شروع وکړه، بالاخر د دوی له طرفه دغه خبره ومنله شوه، چې «مونږ له خپلو کلاوو څخه د باندې راووځو او د «اوس» د قبیلې مشر سعد بن معاذ رضي الله تعالی عنه خپل منځګړی حکم او منصف دروو، ځکه چې هغه د دوی حلیف وو، هر هغه فیصله چې سعد ځمونږ په نسبت صادره کړه؛ مونږ یې منو»، د دوی دغه خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم هم ومنله، لنډه یې دا چې سعد رضي الله تعالی عنه تشریف راوړ، د یوه مسلم حکم په حیثیت یې فیصله وکړه چې: «د بني قريظه وو ګرد جنګي ځلمیان دې ووژلی شي! او ښځې او وورګي دې ټول د مریتوب په قید کې ونيولی شي!»، سم له دغې فیصلې سره څو سوه ځلمي يهودان ووژل شول، او څو سوه ښځې او وورګي قیدیان شول، او د دوی پر املاکو او اموالو مسلمانانو قبضه وکړه.

وَأَوْزَنَكُمْ أَرْضَهُمْ وَيَدْيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَمْ تَطُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۝

او په میراث یې درکړه تاسې ته ځمکه د دوی او کورونه د دوی او مالونه د دوی او هغه ځمکه چې نه وه پایمال کړې تاسې هغه (په ځغلولو د اسونو سره)، او دی الله پر هر څیز باندې ښه قادر.

تفسیر: دغه ځمکه چې منورې مدینې ته نژدې ده؛ په لاس ورغله، رسول الله صلی الله علیه وسلم هغه پر مهاجرینو باندې تقسیم کړه، او په دغه سره د دوی د معاش وسیله پیدا شوه، او د دوی د ژوندون بار د انصارو له اوږو څخه لرې شو، له نورو ځمکو څخه مراد د خیر ځمکې دي چې له دغې واقعي څخه دوه کاله وروسته د مسلمانانو په لاس ورکړې شوې، او په هغو سره نبي اصحاب خوشاله شول، ځینې وایي چې: بله ځمکه معظمه مکه ده، ځینې ترې د پارس او روم ځمکې مرادوي، چې وروسته له رسول الله صلی الله علیه وسلم د راشدو خلفاوو رضي الله تعالی عنهم أجمعین په لاس فتحه شوې، ځینې وایي: تر قیامت پورې هومره ځمکې چې د مسلمانانو په لاس فتحه کېږي؛ هغه ګردې په دې کې شاملې دي، والله أعلم.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا فَأْتِيْنَ أُمَّتِكُنَّ
وَأَسْرَحِكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ۝ وَإِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ
لِلْمُحْسِنَاتِ مِنكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

ای نبی! ووايه ته بنځو خپلو ته! که چېرې یې تاسې چې غواړئ همدغه ژوندون لږ خسیس او بڼایست رونق د هغه؛ پس راشئ چې څه فایده درورسوم تاسې ته، او خوشې کړم تاسې په خوشې کولو نېکو سره. او که یې تاسې چې اراده لرئ د الله او د رسول د (الله) او د کور د آخرت (او د نعمتونو د جنت)؛ پس ببشکه الله تیار کړی دی لپاره د نیکي کوونکیو (بنځو) له تاسې نه اجر ډېر لوی.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم مطهراتو ازواجو کله چې ولیدل ټول خلق ماږه شول؛ نو ویې غوښتل چې بڼایي ځمونږ د ژوندون و مسائل هم په ښه صورت سره شي!، نو له دوی څخه ځینو بییانو له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره په دغه مورد کې خبرې اترې وکړې، او ترې ویې غوښتل چې ځمونږ د مزیدو نفقو او سامانونو تهیه وفرمایې!، څو مونږ هم لکه د نورو مسلمانانو په شان په عیش سره ژوندون وکړی شو، پر رسول الله صلی الله علیه وسلم دغه خبره شاقه تېره شوه، او قسم یې یاد کړ چې تر یوې میاشتې پورې به د هېڅ یوې بي بي کره نه ورځي، مسجد ته قریب په یوې پاسنی کوټه (مشربه) کې دېره شو، صحابه له دغه وضعیت څخه مضطرب شول، ابو بکر رضي الله تعالی عنه او عمر رضي الله تعالی عنه سره زیاته اندېښنه د دوی د لونیو بي بي عائشه رضي الله تعالی عنها او بي بي حفصه رضي الله تعالی عنها وه، چې هغوی رسول الله صلی الله علیه وسلم له خپلو ځانونو خپه او غمجن نه کړي، او بالوسيله خپل دین او دنیا دواړه له لاسه ورنه کړي، دوی دواړه پر هغوی دواړو په قهر شول، او په خپلو خطاوو یې وپوهولې، بیا د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره یې د انس او د بي تکلفی څه خبرې او اترې وکړې، څو د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک طبیعت لږ څه خوښ او منشرح شو، بالاخره یوه میاشت وروسته دغه د تخیر آیت نازل شو، یعنې خپلو بنځو ته په صافو الفاظو سره ووايه چې: له دوو خبرو ځنې بڼایي دوی یوه خبره ځان ته غوره او اختیار کړي، که دوی دنیوي عیش او عشرت غواړي؛ نو دوی ته ووايه چې: ځما او ستاسې ژوندون سره سخت او مشکل دی، نو راځئ چې په شرعي طریقه سره تاسې ته طلاق درکړم، او که د الله تعالی او د رسول الله خوښي او د آخرت د اعلى مراتبو طالبات یې؛ نو د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره د پاتې کېدلو له سببه به هغه دررسیري.

له دغه ځنې به نور څه ښه شی وي چې په جنت کې له گډو ځنې به اعلى او ارفع مقام کې له سید الأنام صلی الله علیه وسلم سره اوسیري!، د دغه آیت له نزوله وروسته رسول الله صلی الله علیه وسلم کور ته تشریف یووړ، او پومبی یې د الله تعالی دغه حکم بي بي عایشې صدیقې رضي الله تعالی عنها ته واوراوه، دې د الله او د رسول الله مرضي ځان ته غوره کړه، وروسته له هغه نورو گډو ازواجو هم داسې وکړه، او د دنیا د عیش او عشرت تصور یې له خپلو زړونو څخه وویست.

يُنِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَعَفْنَ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۖ وَكَانَ
ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝

ای بنځو د نبی! هر څوک چې راشي له تاسې په یوه کار ناکاره ښکاره (چې دغه عصیان دی له رسول الله نه)؛ نو دوچنده به کړ شي هغې ته عذاب په دوچند (د عذاب د نورو بنځو)، او دی (دوچندي عذاب) پر الله اسان.

تفسیر: د لویانو غلطي هم لویه وي، که بالفرض له تاسې ځنې له کومې یوې د بد اخلاقي کوم فعل صادر شي؛ نو هغه سزا چې نورو ته پر هغه عمل ورکوله کیږي، د هغه دوچنده تاسو ته درکوله کیږي، او دا کار الله تعالی ته اسان دی، یعنی ستاسې وجاهت او د زوجیت نسبت د الله تعالی د عقوبت څخه له سره څه ممانعت نشي کولی.

وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُمْ بِلَهِّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿۲۲﴾

او هر څوک چې (تل) اطاعت وکړي له تاسې الله او رسول د (الله) ته، او عمل کوي د نېکیو؛ نو ور به کړو مونږ هغې ته اجر د هغې دوه کړته (دوه مثله د ثواب د نورو بنځو)، او تیار کړي دې مونږ هغې ته رزق روزي نېکه (زیاته په جنت کې).

تفسیر: یعنی پر نېکۍ او اطاعت هغومره اجر چې نورو ته وررسېږي؛ د هغه دوچنده تاسې ته دررسېږي، او مزید پر هغه یوه خاصه روزي او عزت به هم درعطاء کیږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له دغې لویې درجې سره لازمه ده چې د نېکۍ ثواب دوچنده او د بدۍ عذاب هم دوچنده وي»، پخپله رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې فرمایلي دي: ﴿إِذَا لَدَمْتُكَ ضَعْفَ الْحَيَاةِ وَضَعْفَ الْمَمَاتِ﴾ (۱۵ جزء د اسراء سورت (۸) رکوع (۷۵) آیت).

يُنْسَاءُ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ

ای بنځو د نبی! نه یی تاسې لکه یو ټولګی (په شان د ټولګی د محمدي امت) له بنځو.

تفسیر: یعنی ستاسې حیثیت او مرتبه د عامو بنځو په شان نه ده، ځکه چې تاسې د الله تعالی له جانبه د سید المرسلین صلی الله علیه وسلم د زوجیت لپاره انتخاب او غوره شوي یی، او تاسې یې امهات المؤمنین ګرځولي یی، نو که د تقوی او طهارت ډېره ښه نمونه شی لکه چې له تاسې څخه همدغه صفات او ستاینه متوقعه ده؛ نو د هغه وزن به د الله جل جلاله په دربار کې ډېر زیات وي، او که بالفرض کوم بد حرکت له تاسې څخه څرګند شي؛ نو په هم هغه تناسب سره د هغه سزا به هم زیاته درنه وي، او ډېر زیات قبیح ګڼلی کیږي، الغرض که د فضائلو خوا وي یا د ردائلو خوا، په دواړو کې ستاسې وضعیت له نورو عامو مؤمنانو څخه جلا او ممتاز دی.

إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيْطُمَهُ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿۲۳﴾

نو که چېرې پرهبزګاري کوله تاسې؛ پس مه کوئ نرمي په ویلو کې پس (که پسته خبره تاسې وکړه)؛ نو په طمع کې به پرېوځي هغه څوک چې په زړه کې یې رنځ وي (د نفاق یا د فجور)، او ووايي تاسې خبره ښه.

تفسیر: یعنی که تقوی او د الله جل جلاله وېره پخپلو زړونو کې لرئ؛ نو له پردیو سرپو سره چې خبرې اترې کوئ چې د هغه ضرورت خصوصاً امهات المؤمنین ته علی الأكثر پېښېږي؛ په پستې او زړه وړونکې لهجې سره یې مه کوئ!، بلا شبهه د بنځو په خبرو کې الله په طبیعي ډول سره یو طبیعي پوستوالی، نزاکت او لطافت ایښی دی، لیکن د پاکو مطهراتو، متقیاتو بنځو شان او صفت ښایي داسې وي چې حتی المقدور د اجانبو سرپو سره د ضروري خبرو کولو په وخت کې لږ شاني په تکلیف سره داسې خبرې او اترې او لهجه اختیار کړي، چې په کې لږ څه خشونت او ضبط النفس څرګند شي، او د کوم یوه بد باطن قلبي میلان خپل طرف ته جذب او کش نه کړي، امهات المؤمنین ته د دوی د لوړ مقام په لحاظ په هسې مواردو کې لا احتیاط لازم دی، خو کوم روحاني مریض او د زړه رنځور خپل عاقبت تباہ او برباد ونه ګرځوي.

وَقَرْنِ فِي بُيُوتِكُمْ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ

او قرار ونیسئ (ای بنحو!) په کورونو خپلو کې، او مه بنکاره کوئ (بنايست خپل بېگانه سړيو ته) په شان د اظهار (او بنايست) د جاهليت (د بنحو) رومبنيو.

تفسير: يعنې پخوا له اسلامه د جاهليت په زمانه کې به بنحې بې پردې ګرځېدې، او د خپل بدن او د لباس ډول بنايست او د سينګار مظاهره او ښودنه به يې په علانيه صورت سره کوله، د دغې بد اخلاقي او بېحيایي وضعیت د مقدس اسلام په نزد منفور او مهجور وګرځاوه شي، او بنحو ته يې صاف او پاک حکم صادر کړ چې دوی دې پخپلو کورونو کې هستوګنه وکړي!، او د جاهليت د زمانې په شانې دې د باندې نه وځي، او نه دې د خپل حسن جمال، ډول او سينګار نمايش او ښودنه کوي!، د أمهات المؤمنین فرض به په دغه معامله کې د نورو په نسبت لا زيات مؤکد وي، لکه چې د ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ په تفسير کې وليکله شوه.

تبيه: کوم احکام چې په دغو آيتونو کې مذکور دي؛ د ګردو بنحو لپاره دي، د مطهراتو ازواجو په حق کې کله چې د دې تأکید او اهتمام زيات ضروري وو؛ نو ځکه په الفاظو سره دوی په خصوصيت سره مخاطبې ګرځولې شوي دي، ځما په نزد له ﴿يَسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ﴾ څخه تر ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾ پورې د دغو احکامو تمهيد وو، په تمهيد کې د دوو شقوقو ذکر وو، د بېحيایي د خبرې ارتکاب او د هغه انسداد هغه په ﴿فَلَا تَضَعْنَ بِالنِّسَاءِ﴾ څخه تر ﴿وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ﴾ څخه تر ﴿وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ پورې دوام لري، خلاصه يې داسې شوه چې: د بدې له واقعو څخه د ځان ساتنه او د نېکې په طرف سبقت ګردو ته ضروري دی، مګر مطهراتو ازواجو ته له ګردو بنحو څخه زيات هغه ضروري او حتمي ده، د دوی د نېکې او د بدې وزن دوه چنده درولی شوی دی، له دغه تقرير سره موافق د ﴿بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ﴾ تفسير هم بې تکلفه پوهېدلی کېږي.

وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتَيْنَ الزَّكَاةَ وَأَطَعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

او سم دروئ لمونځ (چې د بدني عباداتو اصل دی)، او ورکوئ زکات (چې د مالي عباداتو اصل دی) او (تل) اطاعت کوئ د الله او د رسول د (الله).

تفسير: يعنې له نورو څخه زيات تاسې د دغو شيانو اهتمام وکړئ! ځکه چې تاسې له نبي سره اقرب او د امت لپاره نمونه یئ.

إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ٥٦

بېشکه همدا خبره ده چې اراده لري الله د دې چې لري لري له تاسې ګناه ای اهل البيت (کورني د محمد رسول الله) او چې پاک کړي تاسې (له ګناه) په پاکوالي.

تفسير: د الله تعالی اراده همدا ده چې د نبي صلی الله علیه وسلم پر کورني باندې د دغو احکامو تعميل په ښه شان سره وکړي، او دوی ښه صاف او پاک وګرځوي، او سم د دوی له رتبې سره دوی ته داسې قلبي صفایي او اخلاقي پاکې عطا وفرمایي؛ چې په هغې سره دوی له نورو څخه فائقي او ممتازې وي (چې د هغې په لوري يې په ﴿وَيُطَهِّرَكُمْ﴾ کې د ﴿تَطْهِيرًا﴾ په تزئید سره اشاره فرمایلي ده)، دغه تطهير او درجس اذهاب هم هغسې نه دی لکه چې د وُضوء په آیت کې ﴿وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ﴾ (د المائده (۲) رکوع، (۶) آیت) یا د «بدر» په قصه کې په ﴿لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْسَ الشَّيْطَانِ﴾ (د الأنفال (۲) رکوع (۱۱) آیت) دا ترې مراد شوی دی، بلکه دلته له تطهير څخه د تهذيب النفس،

تصفیه القلب، او ترکیه الباطن هغه اعلى مرتبه مراد ده، چې اكملو اولياء الله ته حاصله وي، او د هغې له حصول څخه وروسته اكر كه دوى د انبياء الله په شان معصوم نه گرځي، هو! محفوظ ويلى كيږي لكه چې د ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ﴾ الآية - فرمايل او د (أراد الله) نه فرمايل پخپله د دغې خبرې دليل دى چې د اهل البيت لپاره عصمت نه دى ثابت.

تنبیه: په «نظم القرآن» کې تدبیر کونکیو ته د یوې لمحې لپاره هم په دغه خبره کې هېڅ شک او شبهه نشي واقع کېدی؛ چې دلته د اهل البيت په مدلول کې یقیناً مطهرات ازواج داخل دي، ځکه چې د دغه آیت څخه رومی او وروستی په ټوله رکوع کې ډېر خطابات له هم هغو سره شوي دي، او د «بیوت» نسبت هم پخوا په ﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ او وروسته په ﴿وَأَذْكُرَنَّ مَا يَمْثِلُ فِي بُيُوتِكُنَّ﴾ کې د همدوی په طرف کړی شوی دی، علاوه پر دې په قرآن کې عموماً دغه لفظ په همدغه سیاق مستعمل شوی دی، د ابراهیم علیه السلام بنځې بي بي سارې رضي الله تعالى عنها ته د خطاب کولو په وخت پر بنځې ويلى وو: ﴿أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ رَضِيَ اللَّهُ بِرَبِّكُمْ عَلَيْهِمْ أَهْلُ الْبَيْتِ﴾ (دهود سورت (۷) رکوع، (۷۳) آیت)، په هر حال په «اهل البيت» کې دلته د ازواجو دخول يقيني دی، بلکه د آیت خطاب رومی له هغو سره دی.

وَأَذْكُرَنَّ مَا يَمْثِلُ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا

او یادوئ تاسې هغه چې لوستی کیږي په کورونو ستاسې کې له آیتونو د الله (چې قرآن دی) او له حکمته (حدیث رسول)، بېشکه چې الله دی ښه مهربان او ښه خبردار.

تفسیر: یعنې په قرآن او سنت کې کومې خبرې چې د الله تعالی پر احکامو او د پوهې پر مطالبو شاملې دي؛ هغه زده او یادې کړئ! او نورو ته یې هم ورښیئ! او د الله تعالی د عظیم احسان شکر اداء کړئ! چې تاسو ته یې په داسې متبرکو کورونو کې ځای درکړی دی، چې د حکمتونو خزانه او د هدایاتو سرچینه ده، د الله تعالی په آیتونو کې ډېر دقیق اسرار او د قدرت د علاماتو زیات رموزات دي، هغه الله جل جلاله پر دې ښه پوهیږي چې کوم یو سړی د دې امانت د پورته کولو اهل دی؟ هم هغه په خپل لطف او مهربانۍ سره محمد صلی الله علیه وسلم په وحی او تاسې یې د ده په زوجیت سره غوره کړي یی، ځکه چې الله تعالی د هر چا د احوالو او استعدادو څخه علیم او خبیر دی، او هېڅ یو کار یې له حکمته او تدبیره نه کوي.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَنَاتِينَ وَالْقَنَاتِ وَالصَّادِقِينَ

وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ

بېشکه چې مسلمان سړي او مسلمانانې بنځې، او مؤمنان سړي او مؤمنانې بنځې، او اطاعت کوونکي سړي او اطاعت کوونکې بنځې، او رښتین سړي او رښتینې بنځې، او صبر کوونکي سړي او صبر کوونکې بنځې.

تفسیر: یعنې تکالیف پر ځان اخیستونکي، سختي پر ځان ګالونکي (برداشت کوونکي)، د شریعت پر احکامو قائم او ټینګ پاتې کیدونکي.

وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ

او ویریدونکي عاجزي کوونکي سړي او ویرېدونکي عاجزي کوونکې بنځې.

تفسیر: یعنې د تواضع او د عاجزی او د انکسار غوره کوونکي یا په خشوع سره د لمانځه اداء کوونکي.

وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّالِحِينَ وَالصَّالِحَاتِ وَالْحَفِظِينَ فُرُوجَهُمْ
وَالْحَفِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَعْفَرَةً وَأَجْرًا
عَظِيمًا ﴿۲۲﴾

او خیرات کوونکي سړي او خیرات کوونکي بنځې، او روژه نیوونکي سړي او روژه نیوونکي بنځې، او حفاظت کوونکي سړي ځای د شهوت خپل (له بنځو) او ساتونکي بنځې (ځای د شهوت خپل له سړيو)، او ذکر کوونکي سړي الله لره (ذکر) ډېر او ذکر کوونکي بنځې (الله لره په ذکر ډېر)؛ تيار کړي دي الله دغو (لسو وارو جامع الطاعاتو سړيو او بنځو ته) مغفرت او اجر ډېر لوی.

تفسیر: ځینو مطهراتو ازواجو ویلي وه چې په قرآن شریف کې ډېر ځایونه د نارینه وو ذکر شته، مگر د بنځو ذکر هیچرې نشته، او ځینو نورو صالحانو بنځو ته داسې خیال پیدا شو چې په سابقه وو آیتونو کې د أزواج النبی صلی الله علیه وسلم تذکار وشو، خو د نورو بنځو په نسبت هیڅ کومه تذکره ونشوه؛ نو په دغه تناسب دغه آیت نازل شو، څو ټولې سره متسلي شي، چې که نارینه وي یا بنځه؛ د هیچا محنت او زحمت د الله تعالی په نزد نه ضایع کیږي، هم هغسې چې نارینه وو ته د روحاني او اخلاقي ترقی د حاصلولو ذرایع او وسایل شته؛ بنځو ته هم دغه میدان خلاص دی، دغه یې د اناثیه وو طبقې د اطمینان او تسلی لپاره وفرمایل، که نه هر هغه احکام چې په قرآن کې د نارینه وو لپاره فرمایلي شوي دي؛ هم هغه عموماً پر بنځو عائدیږي، او د بېل نوم اخیستلو لپاره هیڅ ضرورت نه دی پاتې، هو! په دوی پورې نور خصوصي احکام بېل بیان کړی شوي دي.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلًّا مُبِينًا ﴿۲۳﴾

او نه دي (روا) هیڅ مؤمن سړي او نه هیڅ مؤمنې بنځې ته کله چې حکم وکړي الله او رسول د (الله) په یو امر کار کې؛ چې وي دوی ته اختیار له امره کاره خپله (په خلاف د امر د الله او د رسول) هیڅ، او هر څوک چې اطاعت نه کوي د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقیق گمراه شو په گمراهی ښکاره سره.

تفسیر: بی بی زینب رضي الله تعالی عنها بنت أمیمة بنت عبد المطلب د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ترور لور چې د قریشو له ډېرې لویې کورنۍ څخه وه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وغوښت چې د هغې نکاح «زید بن حارثه رضي الله تعالی عنه» سره وتړي، دغه زید هم اصلاً د عربانو له شرفاوو څخه وو، خو کوم ظالم په وړو کوالي دی تښتولی او د مریي په عنوان یې د معظمې مکې په بازار کې خرڅ کړی وو، بیا دغه زید رضي الله تعالی عنه د بی بی خدیجه الکبری رضي الله تعالی عنها له طرفه په بیع واخیست شو، چې څو موده وروسته بی بی صاحبې دغه خپل مریي رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وبانښه، کله چې زید رضي الله تعالی عنه لوی او هوښیار شو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په ملگرتوب د شام په یوه تجارتي سفر کې تلو، څه وخت چې زید رضي الله تعالی عنه د خپل کور او کلي له څنګه تېرېده، دلته یې د خپلو آقارو او خپلوانو پوښتنه وکړه، څو د زید رضي الله تعالی عنه پلار، تره او ورور د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شول، او داسې غوښتنه یې ترې وکړه چې: «د زید معاوضه له مونږ ځنې واخلي! او پر مونږ یې وسپاری!»، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: «که زید پخپلې رضا او خوښې له تاسې سره ځي؛ ځما له خوا هیڅ ممانعت نشته»، کله چې هغوی له زید څخه دغه پوښتنه وکړه؛ زید وویل چې: «زه له

محمد صلی الله علیه وسلم خخه بل هیچبرې نه ځم، ځکه چې دوی له ما سره ډېر ښه سلوک کوي، او له مور او پلار خخه مې ښه ساتي»، په دغه تقریب رسول الله صلی الله علیه وسلم دی آزاد کړ، او خپل ځوی یې وباله، لکه چې خلقو د هغې زمانې د رواج سره سم ده ته «زید بن محمد» ویل، تر هغه پورې چې دغه آیت نازل شو ﴿ادْعُهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ﴾؛ دلته به د زید بن محمد صلی الله علیه وسلم په ځای خلقو زید بن حارثه باله، کله چې سم د قرآن له حکمه سره د ده له نامه خخه د دغه عظیم نسبت شرف بېل کړی شوی وو، ښایي د دغه د تلافی لپاره د ټولو اصحابو له مجمع خخه یواځې همدغه ته دغه شرف وروبخښلی شو چې نوم یې تصریحاً په قرآنکریم کې وارد شو، لکه چې وروسته راځي: ﴿فَلَمَّا أَقْضَى زَيْدٌ مِّمَّهَا وَطَرًا﴾.

په هر حال کله چې د بي بي زينب رضي الله تعالى عنها د کورنۍ حيثيت ډېر لوړ (اوچت) وو، او زید رضي الله تعالى عنه بن حارثه ظاهرًا د مریتوب په داغ داغلی شوی وو؛ نو ځکه نه پخپله بي بي زينب رضي الله تعالى عنها او نه د دې ورور په دغه خوښ او رضا وو، چې د دې نکاح له زید سره وتړله شي، لیکن د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم منظور داسې وو چې داسې موهم تفریقات او امتیازات د دې د نکاح په لاره کې نه ښایي چې حائل شي، نو ځکه رسول الله مبارک پر بي بي زينب رضي الله تعالى عنها او د دې پر ورور زور وغورځاوه څو هغوی پر دغه نکاح راضي شول، په دغه وخت کې دا آیت نازل شو، او دغه خلقو خوښه او مرضي د الله جل جلاله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر خوښې او مرضی جار او قربان کړله، او د بي بي زينب رضي الله تعالى عنها نکاح له زید بن حارثه رضي الله تعالى عنه سره وتړله شوه.

وَأَذِّنْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ
مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِّمَّهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَ لِلْكِتَابِ
يَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَرْعَابِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٥﴾

او (یاد کړه ای محمده!) کله چې وویل تا هغه (زید) ته چې انعام کړی وو الله پر هغه (په اسلام سره)، او انعام کړی وو تا پر هغه (په آزادولو سره) چې وساته ته له ځان سره ښځه خپله (زينب بنت جحش) او ووير پرې له الله (په طلاق) حال دا چې پټوله (ای محمده!) تا په زړه کې هغه خبره چې الله ښکاره کوونکی وو د هغې (چې زوجه النبي کېدل د زينب دي)، او ویرېدې ته له خلقو، او الله ډېر لایق دی د دې چې ووير پرې ته له ده نه، کله چې تمام کړ زید له دغې (زينب) خخه خپل غرض (او طلاقه یې کړه او عدت یې تېر شو)؛ نو په نکاح در کړه مونږ تاته دغه (زينب) لپاره د دې چې نه وي پر مؤمنانو سختي (او وبال) په (نکاح کولو د) ښځو د ادعیاوو د دوی کله چې تمام کړي (دغه ادعیا) له دوی نه غرض (خپل چې طلاقې یې کړي، او عدت یې تېر شي)، او دی امر حکم د الله کېدونکی خامخا.

تفسیر: یعنې زید رضي الله تعالى عنه بي بي زينب رضي الله تعالى عنها ته طلاق ورکړ، او د دې عدت هم تېر شو، او اوس زید رضي الله تعالى عنه له بي بي زينب رضي الله تعالى عنها سره هيڅ غرض او تعلق نه لري، کله چې بي بي زينب رضي الله تعالى عنها د زید رضي الله تعالى په نکاح کې ورغله؛ نو زید بن حارثه رضي الله تعالى عنه د دغې مېرمنې په نظر کې خوار او حقیر ښکارېده، د دې طبیعت او مزاج به له هغه سره نه لگېده، او پخپلو منځو کې یې له همدې سببه موافقت نه کاوه، همېشه د دغو دواړو په منځ کې به جنگ او جگړه نښتې وه، نو زید رضي الله تعالى عنه به د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې حاضرېده، او خپل دغه شکایت به یې وروړاندې کاوه، او همداسې به یې ویل چې: زه دغه خپله ښځه خوشې کوم، ځکه چې ځما گذران ورسره نه کېږي، خو رسول الله صلی الله علیه

وسلم به تل دی منع کاوه، او د صبر او استقامت توصیې به یې ورته کولې، او ورته به یې ویل چې: هغې ځما له خاطره او د الله او د رسول په حکم د خپلې خوښې خلاف له تاسره خپله نکاح ورتړله، نو که ته یې اوس خوشې کړې؛ نو دغه طلاق به هم هغې او هم د هغې نورو عزیزانو او خپلوانو ته د سپکوالي په منزله وي، نو ځکه له الله څخه وویرېږه! او په وړو وړو کو خبرو دغسې خبرې ته اقدام مه کوه، او څو دې له وسه کیري؛ گذران کوه! او شپې او ورځې دې ورسره په ښه شان تېروه! کله چې په هیڅ ډول د دوی دواړو په منځ کې موافقت رانغی، نو ممکن دي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زړه کې به دغې خبرې خطور کړی وي، که زید لا علاجه شي او مجبوراً خپله ښځه خوشې کړي؛ نو د بي بي زینبې تسلي او اطمینان یې له دې نه په بل شي نه کیري څو چې زه خپله نکاح ورسره ونه تړم، لیکن د جاهلانو او منافقانو له بد ویلو څخه په اندېښنه کې وو، چې دوی به داسې وایي چې: «محمد د خپل ځوی ښځه په نکاح واخیسته»، حال دا چې دغه خبره دوی ته لا له پخوا څخه معلومه وه، چې د الله جل جلاله په نزد متبني په هیڅ یوه خبره کې د ځوی حکم نه لري.

له بل جانب د الله تعالی اراده داسې وه چې دغه د جهالت خیال او مفکوره هم د خپل رسول په وسیله په عملي طور سره لرې او ورکه کړي، څو مسلمانانو ته په مستقبل کې له داسې مسائلو څخې هیڅ قسم تکلیف او زحمت ورپېښ نه شي، او د هیڅ قسم توخس او استکاف مورد وړپاتې نه وي، نو الله تعالی خپل رسول ته اطلاع ورکړه چې: «زه بي بي زینب ستا په نکاح کې درکونکی یم»، ولې یې درکوم؟ دغه پخپله د پاک قرآن دغه الفاظ ﴿لَکِن لَّا یُکُونُ عَلَی الْمُؤْمِنِیْنَ حَرَجٌ فِیْ اَزْوَاجِهِمْ﴾ په صاف او ښکاره ډول سره ظاهر وي، یعنی غرض له دغې نکاح څخه دا دی چې د نورو له زړه څخه دغه د جاهلیت خیال بیخي محو او معدوم شي، او وروسته له دې نه بل هیڅ قسم تنگسه او ممانعت په دغه معامله کې پاتې نشي.

پاتې شوې هغه چتې او بې موردې قصې او خبرې چې حاطب اللیل مفسرین او مؤرخین او بالخاصه اروپایي مستشرقینو په دغه مقام کې لیکلي دي، او ځمونږ ځینې متجدد ځلمیان هم هغه د خپلې پوهې د نمونې پشان بیانوي؛ د هغوی په نسبت حافظ ابن حجر العسقلاني (رحمه الله) داسې لیکي: «لا ینبغي التشاغل بها» یعنی د هغو ذکر کول د وخت ضایعول دي، او ابن کثیر (رحمه الله) لیکي: «أحببنا أن نضرب عنها صفحاً لعدم صحتها فلا نوردھا»، یعنی دغه روایتونه مو پر ښودل، ځکه چې اصلاً ثبوت او صحت نلري.

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَّقْدُورًا ۗ الَّذِينَ يَبْلُغُونَ رَسُولَ اللَّهِ وَيُحْسِنُونَ وَلَا يُخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝

نشته پر نبی هیڅ قدر سختي (او وبال) په هغه کار (د نکاح د زینبې) کې چې مقرره کړې وه الله ده ته، طریقه مقرره کړې ده الله په هغو (انبیاءو) چې تېر شوي دي رومي له دې نه، او دی امر حکم د الله یو حکم مقرر کړی شوی. هغه (انبیاء) چې رسوي پیغامونه د الله، او ویریري له دغه (الله)، او نه ویریري د بل هیچا مگر یواځې له الله، او کافي دی الله ښه حساب کوونکی (د بندگانو).

تفسیر: یعنی د الله تعالی حکم قاطع او نافذ دی، کومه خبره چې د ده له جانب صادره شوي وي؛ هغه هر ورو کیدونکې ده، بیا نبی صلی الله علیه وسلم ته په داسې کولو کې هیڅ مضایقه نشته، چې په شریعت کې روا شوې ده، انبیاء او رسولان د الله تعالی په پیغام رسولو کې له ماسوا الله د بل هیچا څخه نه دي ویریدلي، کله چې تا هم خپل د دغه پیغام په رسولو کې تر نن ورځې پورې د هیڅ شي پروانه ده کړې، او نه د چا د ویلو او اورولو له تصور له څه متاثر شوی یې، نو بیا د دې نکاح په معامله کې به ولې څه ممانعت واقع شي؟ داود علیه السلام یو سل ښځې درلودې (لرلې)، همداسې سلیمان علیه السلام هم د ازدواج په کثرت کې مشهور دی، سفهاء او ناپوهان هغه الزام چې پر تاسې اړوي؛ د سابقینو

انباوو په سوانح کې له دې نه زیات دهغه اشباه او نظائر شته، لهدا تاسې ته نه بنایي چې دغو سفاهتي او جهالتي تنقیداتو ته وگورئ! وروسته دغه رانبيي چې زید بن حارثه رضي الله تعالى عنه چې هغه تاسې د خپل ځوی په ځای بللی وو؛ ستاسې واقعي ځوی خو نه دی گڼېدلی چې دهغه د مطلقې بنځې سره به تاسې نکاح نشئ ترلی، او یو زید رضي الله تعالى عنه څه بلکه تاسې له نورو نارینه وو څخې هم د هیڅ یو سړي پلار نه یی، ځکه چې ستاسې له اولادې څخې خو یا هغه هلکان وو چې په وړو کوالي کې مړه شول، او ځینې د دغه آیت د نزول په وخت کې بیخي نه وو پیدا شوي، یا خو جونې وې، چې د هغوی څخه د سیدتنا فاطمة الزهراء رضي الله تعالى عنها اولاده په دنیا کې منشره او خوره شوه.

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ

نه دی محمد صلی الله علیه وسلم (حقیقي) پلار د هیڅ یو تن له سړیو ستاسې، ولیکن رسول د الله دی.

تفسیر: یعنی هیڅوک د ده ځوی مه گڼئ! محمد صلی الله علیه وسلم د پاک الله رسول دی.

وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

او مهر (او آخرنی) د (ټولو) انباوو دی (چې پس له دې نه بل نبی نشته)، او دی الله پر هر څیز ښه عالم.

تفسیر: د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په تشریف راوړلو سره د انباوو پر سلسله د اختتام مهر ولگېد، اوس به هیچا ته نبوت نه ورکاوه کیږي، پس هر چا ته چې نبوت رسېدلی دی، نو له همدې جهته د ده د نبوت دوره له گڼدو انباوو څخه وروسته ایښې شوې ده چې د قیامت تر قیام پورې به اوږدوالی لري، عیسی المسيح علیه السلام به هم په آخره کې د محمد صلی الله علیه وسلم د یوه امتي په شان راځي، او د عیسوي شریعت عمل په هغه وخت کې جاري نه وي، لکه چې نن ورځ هم د گڼدو انباوو ادیان پخپلو ځایونو کې موجود شته، مگر په ټوله دنیا کې یواځې محمدي نبوت جاري او ساري دی، په حدیث کې راغلي دي: «که نن موسی علیه السلام د ځمکې په سر ژوندی وی؛ نو هغه ته به هم ماسوا ځما له متابعت بله چاره نه وه».

تنبیه: د نبوت د ختم په متعلق له قرآن، حدیث، د امت اجماع څخه په سلهاوو دلائل ځینو معاصرو عالمانو راپول کړي دي، او ترې مستقل کتابونه یې لیکلي دي، چې د هغو له کتلو څخه لږ څه تردد او اشتباهه نه پاتې کیږي چې د دغې عقیدې منکر قطعاً کافر او له اسلامي ملت څخه خارج دی، «او دی الله پر هر څیز ښه عالم» یعنی همدغه الله تعالی پر دغه باندې هم علیم او خبیر دی چې د رسالت یا د نبوت ختم په کوم ځای کې کېښود شي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۖ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) یادوئ الله په یادولو ډېرو سره. او تسبیح وایئ (لمونځ کوئ) ده ته په صبا او په بېگا کې.

تفسیر: یعنی الله تعالی دومره لوی احسان فرمایلی دی چې داسې عظیم الشان رسول او د انباوو سردار محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم یې ستاسې د هدایت لپاره لېږلی دی، نو پر دغه د ده شکر اداء کړئ! او له سره حقیقي منعم مه هېروئ! په ناستې او ولاړې، په تللو او راتللو، په شپه او ورځ، په سبا او بېگا په گڼدو او وقتو او حالاتو او محلاتو کې د الله تعالی په ذکر او فکر کې لگیا اوسئ!.

هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّوْرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيْمًا ﴿۳۰﴾

دی هغه (الله) دی چې رحمت (نازلوي) پر تاسې او پر نښتې د دغه (الله هم مغفرت درته غواړي) لپاره د دې چې وباسي (الله) تاسې له تيارو (د کفره) رڼا ته (د اسلام)، او دی (الله) پر مؤمنانو ډېر رحم کونکی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د زیات ذکر او په کثرت سره د یادولو نتیجه داسې کیږي چې الله تعالی خپل رحمت پر تاسې نازلوي، همدغه رحمت او برکت دی چې ستاسې لاس یې نیولی دی، او د جهالت او ضلالت له تيارو څخه یې ایستلي یئ، او د علم، پوهې او تقوی د رڼا په طرف یې لاره درښوولې او بیولي یې یئ، که د الله تعالی خاصه مهرباني پر ایمان لرونکیو نه وی؛ نو د ایمان دولت به دوی ته له کومه ځایه ورعطاء کېده؟ او څرنگه به هغه له دوی سره محفوظ پاتې کېده؟ د الله تعالی په لطف او مهرباني مؤمنین د رُشد او هدایت، ایمان او احسان په طریقو کې ترقي کوي، دغه خود دوی د نیوي حال دی، د دوی د اخروي اعزازو او اکرامو ذکر وروسته راځي.

يَعِيْتُهُمْ يَوْمَ بَلَقْتُهُمْ سَلَامًا وَاَعَدَّ لَهُمْ جَزَاءَ كَرِيْمًا ﴿۳۱﴾

(د الله) پېشکش دوی ته په هغې ورځې چې ملاقات وکړي دوی له دغه (الله) سره؛ سلام دی، او تيار کړی دی (الله) دوی ته اجر ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی به پر دوی سلام لېږي، او پر نښتې به هم پرې سلام اچوي، او بیا ورنژدې کیږي، مؤمنین به هم پخپلو منځونو کې د سلامونو همداسې مبادله او تعارف کوي، لکه چې په دنیا کې یې سره کوي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿۳۲﴾

ای نبی! بېشکه مونږ لېږلی یې ته شاهد (په هغه چا چې ورلېږلی شوی یې)، او زېږی وړ کونکی (په نعيم سره مؤمنانو ته)، او وپروونکی (له جحیم څخه کافرانو ته).

تفسیر: یعنې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې ته د الله تعالی توحید در زده کوي، او تاسو ګردو ته سمه صافه لاره درښيي، هر هغه شی چې وايي؛ په زړه او په عمل سره پرې شاهدي ورکوي، او په محشر کې به هم د امت په نسبت شاهدي لولي، چې د الله تعالی پیغام کوم یوه سړي تر کومې اندازې پورې منلی دی؟ یعنې غاړه ایښودونکي او فرمان منونکي ته په ثواب سره زېږی وړکوي، غاړه غړوونکي او نافرمانان په عذاب سره وپروي.

وَدَاعِبًا إِلَى اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَسِرًّا حَاقًّا مِّنْ يَّرٍ ﴿۳۳﴾

او بلونکی (د خلقو عبادت د) الله ته په اذن حکم د دې (الله) او ډیوه روښانوونکي.

تفسیر: پخوا یې فرمایلي وو چې د الله تعالی رحمت مؤمنین له تيارو څخه وباسي، او رڼا ته یې راوړي؛ دلته دغه رابښي چې هغه رڼا د دغې ډیوې څخه منشره شوې ده، ښایي د ډیوې لفظ په دغه ځای کې په هغې معنی سره وي چې د «نوح» په سورت کې داسې فرمایلي شوي دي: ﴿وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا﴾ «الله تعالی سپوږمۍ رڼا او لمر یې ډیوه ګرځولې ده»، یعنې تاسې د نبوت او د هدایت هغه لمر یې چې ستاسې د طلوع څخه وروسته بلې کومې رڼا ته هیڅ ضرورت نه دی پاتې، او نورې ګردې رڼاګانې په دغه اعظم نور کې محو او مدغم شوې دي.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ أُمَّمَّنَ اللَّهُ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿۳۰﴾

او زهري و کره په مؤمنانو په دې چې بېشکه شته دوی ته له (طرفه د) الله فضل ډېر لوی (جنت).

وَلَا تَطِعِ الْكُفْرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعَاؤُهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿۳۱﴾

او مه منه (حکم) د کافرانو او منافقانو، او پر پرده ضرر د دوی (په انتقام اخیستلو کې) او توکل و کره پر الله، او کافي دی الله وکیل (کار جوړوونکی).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی تاسې ته داسې کمالات او داسې غوره جماعت عنایت فرمایلی دی؛ نو تاسې دعوت او اصلاح او تبلیغ فرائض په پوره قوت سره اداء کوئ! او پر هغه حکم چې الله تعالی تاسې ته درکړی؛ د هغه په ویلو او کولو کې د هیڅ یوه کافر او منافق او د نورو پروا مه کوئ!.

﴿وَدَعَاؤُهُمْ﴾ الآية - یعنې که دغه اشقیاء تاسې په ژبه او عمل وځوروي؛ نو تاسې د دوی هیڅ پروا مه کوئ! او پر پاک الله توکل او اعتماد وکړئ! هغه به په خپل قدرت او رحمت سره ګرد کارونه جوړوي، د مجرمینو لارښوونه یا د دوی په سزا رسونه دغه ټول د همدغه په لاس کې دي، تاسې ته هیڅ ضرورت نه دی پاتې چې په دغه فکر او اندېښنه کې خپل ځان وکړوئ!، د دوی مطلب خو همداسې دی څو تاسې د دوی له طعنو څخه وویرېږئ، او د خپل دعوت او تبلیغ له فريضي څخه مخ واړوئ، که په فرض المحال سره تاسې همداسې وکړئ؛ نو ګواکې د دوی مطلب مو پوره کړ (العیاذ بالله).

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عَدَاةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿۳۲﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چې په نکاح واخلئ مؤمنې ښځې بیا طلاقې کړئ تاسو دوی پخوا له دې نه چې مس (صحیححه خلوت) وکړئ له دوی سره؛ پس نشته تاسې ته پر دغو مطلقاتو هیڅ شمېر (د ورځو) چې شمېرئ به تاسو هغه، نو ورکړئ دوی ته څه فائده او خوشې کړئ دوی په خوشې کولو ښو سره.

تفسیر: یعنې هغه سړي چې خپلې ښځې ته پخوا له جماع یا صحیححه خلوت څخه طلاق ورکړي، که د دې لپاره یې مهر ټاکلی وي؛ نو نیمايي مهر یې پرې اوړي، که نه لږ څه فائده دې ورورسوي!، یعنې سم له عرف او خپل حیثیت سره یوه جوړه جامه دې ورکړي، او په ښه صورت سره دې خوشې او مرخصه کړي، او که ښځه په دغه صورت وغواړي چې له بل چا سره خپله نکاح وتړي؛ نو عدت پرې نشته، دغه مسئله یې دلته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د مطهراتو ازواجو په ذکر کې بیان وفرمایله، چې د هغه سلسله له لرې ځای څخه دوام لري، په منځ کې څو آیتونه د ضمني مناسباتو له سببه راغلل، له دې ځایه بیا د سابق مضمون په طرف عود وکړی شو، په روایاتو کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم له یوې ښځې سره نکاح وتړله، کله چې هغې ته ورنژدې کېده؛ نو دغې ښځې وویل چې: «زه له تا څخه الله تعالی ته پناه نیسم»، رسول الله صلی الله علیه وسلم وویل: «تا لوی پنا ځای ځان ته غوره کړی»، نو په دغه نسبت دا آیت نازل شو، او خطاب یې ایمان لرونکو ته وفرمایه، څو معلوم شي چې دغه حکم په رسول الله صلی الله علیه وسلم پورې څه خصوصیت نه لري، بلکه پر ګردو مسلمانانو همدغه حکم شته، سم له دغه سره رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم هغې ښځې ته جوړه ورکړه، او مرخصه یې کړه، مګر دغې ښځې په ټول عمر کې پر خپل محرومیت ژړل.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي آتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِنَّمَا آفَاءَ
 اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَدَتِ عَمَّكَ وَبَدَتِ عَمَّتِكَ وَبَدَتِ خَالَكَ وَبَدَتِ خَالَتِكَ الَّتِي هَا جَرْنُ مَعَكَ
 وَأَمْرًا مُمُؤِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ
 دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا
 يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

ای نبی! بپشکه مونږ حلالې کړې دي تاته بنځې ستا، هغه بنځې چې ورکړې دي تا دوی ته مهرونه د دوی، او هغه بنځې چې مالک شوی دی (د هغو) نبي لاس ستا له هغو (وینځو) چې راڅکولي دي الله په تا (له کفارو)، او لوبې د عم (تره) ستا، او لوبې د عمې (ترور) ستا، او لوبې د ماما ستا، او لوبې د خاله (تورې - د مور خور) ستا، هغه بنځې چې هجرت یې کړی دی له تا سره، او هغه بنځه مؤمنه چې وبنې نفس خپل نبي ته (بې له مهره) که اراده وکړي نبي د دې چې په نکاح واخلې (بې مهره) دغه (بنځه)، خالصه (جایزه ده) تاته غیر له نورو مؤمنانو، په تحقیق معلوم دي مونږ ته هغه چې مقرر کړي دي مونږ پر دوی باندې په (حق د) بنځو د دوی کې او په (حق د) هغو وینځو کې چې مالکان دي (د هغو) نبي لاسونه د دوی، لپاره د دې چې نه وي پر تا باندې هیڅ حرج سختي، او دی الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: یعنې له هغو وینځو چې په غنیمت او نورو کې ستاسې په لاس درشي، او ستا هغه بنځې چې د دوی مهر دې ورکړی دی، یعنې چې اوس ستاسې په نکاح کې دي، که قریشی وي، یا له مهاجراتو څخه وي یا نه وي؛ ټولې تاسې ته حلالې دي، له دوی ځنې هیڅ یوه د دې وړ او قابله نه ده چې خوشې کړی شي، د تره، د ترور، د ماما، او د تورې لوبې یعنې له قریشیانو ځنې چې د مور یا د پلار له جانبه د تا قرابت داری وي؛ د هجرت په شرط حلالې دي، او تاسې له هغوی سره نکاح کولی شئ، او هره بنځه چې خپل ځان نبي ته وبخښي، یعنې بې له مهره وغواړي چې په نکاح کې یې راشي؛ هغه هم حلاله ده، که تاسې داسې په نکاح راوړل خوښوئ! دغه اجازت مخصوص رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دی، اگر که دوی پر دغه اجازت عمل نه دی کړی (کما فی الفتح)، بنایي له ﴿أَرَادَ النَّبِيُّ﴾ څخه مرجوحه اباحت گڼلې شوی وي، په هر حال نورو مسلمانانو ته هغه حکم دی چې معلوم شوی دی: ﴿أَنْ تَتَّبِعُوا بِأَمْوَالِكُمْ﴾ الآية - (النساء ۴) رکوع، یعنې بې له مهره نکاح نه کېږي، که د عقد په وخت کې د هغه ذکر شوی وي، او که وروسته له هغه ټاکلی شوی وي؛ یا هیڅ نه وي ټاکلی شوی؛ نو په دغه صورت کې مهر المثل یعنې هغه مهر چې د دې اقربو او خپلوانو کې معمول او مروج وي؛ واجبیږي، له رسول الله صلی الله علیه وسلم ځنې الله تعالی دغه مهر قید لري کړی دی، په خلاف د مؤمنینو چې هغوی ته نه د دې خبرې اجازه ده، چې له څلورو بنځو څخه زیاتې بنځې واخلې، او نه دا چې کومه بنځه بې له مهره په نکاح راوړي.

رُجِي مِّنْ نِّسَاءِ مَنْ هُنَّ وَتُؤَى إِلَيْكَ مِنْ نِّسَاءِ مَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ
 إِذْنٌ أَنْ تَقْرَأَ عِيْدَهُنَّ أَوْ تَحْزَنَ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلَّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ
 وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ۝

بېرته کوي ته هر هغه بنځه چې غواړې ته له دغو بنځو خپلو، او رانژدې کوي ځان ته هره هغه بنځه (خپله) چې غواړې ته (له دغو بنځو خپلو)، او هغه چې بیا یې وغواړې له هغو (بنځو

خپلو) چې لرې کړې دي؛ پس نشته هیڅ ګناه پر تا باندې، دغه (تفویض د واک - اختیار د بنځو خپلو) تاته ډېر نژدې دی چې یخې او روښانه شي سترګې د دوی (او خوشاله شي)، او نه به غمجنې کیږي، او راضي شي دوی په هغه شي چې ورکړی تا دوی ټولو ته، او الله ته معلوم دي هر هغه څه چې په زړونو ستاسې کې دي (له رغبت او کراهیت د بنځو)، او دی الله ښه عالم ډېر تحمل والا.

تفسیر: یعنی د «واهبه النفس» په متعلق اختیار لرې چې قبلوې یې او که یې نه قبلوې، او د موجوده وو بنځو څخه ته مختار یې چې کومه یې ساتې او کومې یوې ته یې طلاق ورکوي، او هم د هغو بنځو په نسبت چې پاتې شي؛ پر تاسې نوبت نه دی واجب چې خامخا یوه یوه شپه له هرې یوې سره به اوسېږې، د هرې یوې په نسبت چې زړه مو غواړي؛ وړاندې وروسته هم کولی شي، او له هرې یوې څخه مو چې ځان بېل کړی وي؛ بیا د هغې د بېرته اخیستلو اختیار هم لرې، سره له دې چې دغه حقوق او اختیارات ده ته ورکړي شوي وو؛ مګر ده په خپل ټول عمر کې له دغو اختیاراتو څخه کار وانخیست، په معاملاتو کې یې دومره زیات له عدل او مساوات څخه کار اخیست او د هغه مراعات به یې کاوه؛ چې ډېر لوی محتاط سړی به هم هغسې نشي کولی، خو سره له دې نه که د ده قلبي میلان د چا په لوري بې اختیاره کېده؛ نو داسې به یې فرمایل: «اللهم هذا قسمي فيما أملك، فلا تلمني فيما تملك ولا أملك»، «ای الله! دغه څما تقسیم دی په هغو شیانو کې چې څما په واک او اختیار کې دي، او پر هغه څیز کې چې یواځې ستا په اختیار کې دی، او څما په اختیار کې نه دی؛ مه مې ملامتوه!»، ښایي په «وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا قُلْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا» کې د همدغه په لوري اشاره وي.

لَا يَجِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدِ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعَجَبَكَ حُسْنُهُنَّ

نه دي حلالې تاته ښځې پس له دغو (نهو بنځو چې اوس دې په نکاح دي)، او نه دغه (درته روا دي) چې بدل کړې په دوی له نورو بنځو، اګر که تعجب در ولی تاته ښایست د هغو نورو هم.

تفسیر: یعنی هومره اقسام یې چې په کې فرمایلي دي، له هغو څخه زیاتې نه دي حلالې، او څه چې موجودې دي؛ د هغوی بدلول نه دي حلال، یعنی دغه چې له دوی څنې کومه یوه د دې لامله خوشې کړې چې د هغې په ځای بله کومه یوه راوړي.

إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ

مګر (خو روا دي درته) هغه وینځې چې مالک وي ښي لاس د تا.

تفسیر: یعنی وینځه، کنیزک، د رسول الله مبارک دوه ښځې مشهورې دي، یوه «ماریة القبطية» چې د دې له نسه ابراهیم متولد او په هلکتوب کې وفات شو، دویمه ریحانة رضي الله تعالی عنهما.

وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا

او دی الله په هر څیز باندې ښه ساتونکی.

تفسیر: یعنی الله تعالی درته ګوري چې په کوم یوه د احکامو او حدودو پابندي کوي؟ او پر کوم یوه یې نه کوي؟ نو ښایي چې انسان د هر کار د کولو په وخت کې همدغه خبره تر نظر لاندې ونیسي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَبِيٍّ إِنَّهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه ننوځئ کورونو د نبی ته مگر (هغه وخت ننوځئ) چې اذن وکړی شي تاسې ته (خورلو د) طعام ته په دغه حال کې چې نه اوسئ منتظر پخلي د هغه ته، ولیکن کله چې وبلل شئ تاسې؛ پس ننوځئ!.

تفسیر: یعنې بې له حکمه او اجازې دعوت ته مه ځئ! خو تاسې یې نه یئ غوښتی، پخپل سر چېرې مه درومئ! که نه هلته به په انتظار کې ناست پاتې کېږئ، او د هغه کورنۍ د کارونو په اجراء کې به مانع گرځئ، او د حرج عوامل به پیدا کوی!.

فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُمْسِكِينَ لِلْحَدِيثِ

پس کله چې طعام وخورئ؛ نو خواره شئ (نور ځنډ مه کوی هلته)، او مه کېنئ آرام نیوونکي لپاره د خبرو (یو له بل سره).

تفسیر: یعنې څه وخت چې له ډوډۍ څخه فارغ شوی؛ نو بڼایي د خپلو کورونو په طرف بېرته ولاړ شئ! ځکه چې د هملته کېناستلو او مجلس جوړولو څخه هغه کوربه ته تکلیف او حرج واقع کېږي، دغه خبرې اګر که د نبی الله صلی الله علیه وسلم د کورونو په متعلق فرمایلي شوې دي، ځکه چې د شان نزول تعلق له هغه سره دی، مگر ترې د یوه عمومي ادب ښوونه مقصود ده، چې: بې له غوښتنې د چا کره تلل، یا د کوم مهلمه سره مل شوی په طفیلي حیثیت د چا کره ننوتل، یا پخواله ډوډۍ همداسې خوشې هلته پناېدل، او خبرې اترې کول، یا وروسته د ډوډۍ له فراغه هلته کېناستل، او مجلس او ساعت تیري کول نه دي پکار.

إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَعْجِلُ مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَعْجِلُ مِنَ الْحَقِّ

بېشکه دغه (ننوتل کېناستل خبرې کول) دی داسې کار چې تکلیف رسوي نبی ته، پس حیا کوي (نبی) له تاسې (چې وباسي تاسې) او الله حياء نه کوي له (ویلو د خبرې) حقې.

تفسیر: یعنې نبی الله صلی الله علیه وسلم د شرم او حياء له وجې پر خپل ځان تکلیف اخلي، او د خاطر او لحاظ لامله په صافو الفاظو سره دغو مهلمنو ته نه وايي چې ځئ! خپلو ځایونو ته لاړ شئ! چې ماته تکلیف او اذیت پېښېږي، دا خو د نبی الله صلی الله علیه وسلم د اخلاقو وضعیت دی، مګر ستاسې له تأدیب او اصلاح څخه هیڅ شی پاک الله نشي منع کولی، او الله تعالی هر ورومرو د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم په ژبه تاسې ته خپل احکام در ښکاره کوي.

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ

او کله چې وغواړئ تاسې له دغو (مطهراتو ازواجو) څخه کوم متاع (کوم څیز)؛ پس غواړئ هغه له دوی نه د باندې د پردې، دغه (غوښتل د باندې د پردې) د تاسې ډېر پاک ساتونکی دی د زړونو ستاسې او (ډېر پاک ساتونکی دی) د زړونو د دوی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «په دغه سره الله تعالی مسلمانانو ته ادب ښوولی دی، کله چې دوی به د ډوډۍ لپاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم کره ورتلل؛ نو وروسته له ډوډۍ ځنې به هملته کېناستل، او په خپلو خبرو اترو به

مشغولېدل، حال دا چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د هوسایې (آرام) او استراحت ځای به هم هغه وو، مگر دوی له شرمه او حیاء دوی ته نه ویل چې څی څی پاڅی! نو ځکه پاک الله دوی ته وفرمایل، او په دغه آیت کې د پردې حکم صادر شو، چې نارینه دې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له ازواجو سره مخامخ نشي، که کوم شی غواړي؛ نبایي چې د پردې له شاه یې وغواړي، په دغه کې د جانبینو زړه صاف او پاک پاتې کیږي، او د شیطاني وساوسو استیصال په عمل راځي».

وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زَوَاجَهُ مِنْ بَعْدِ مَا أَبَدَّ إِنَّ ذَلِكَ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ﴿۵۲﴾

او نه ده روا تاسې ته دا چې تکلیف (او ضرر) ورسوی رسول د الله ته، او نه ده (روا تاسې ته) دا چې په نکاح واخلئ ښځې د ده پس له وفات (یا طلاق) د ده هیڅکله، بېشکه دغه (ایذاء د رسول او د ازواجو نکاح یې) ده په نزد د الله (ګناه) ډېره لویه.

تفسیر: یعنی د کفارو او منافقینو هر څه چې زړه یې غواړي چټي دې ووايي، او پخپلو همدغو ایذاء رسولو کې دې مشغول اوسي!؛ مؤمنینو ته چې د ډېرو دلائلو او براهینو په رڼا کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم انتهایي امانت، عفت، طهارت، ظاهر او څرګند شوی دی؛ دغه خبره لایقه او مناسبه نه ده چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات یا ممات کې داسې کومه خبره وکړي یا یې ووايي چې د دوی د ډېرې ضعیفي درجې ایذاء او خفګان سبب وګرځي، په مونږ او ټولو مؤمنانو لازم دي چې د خپل دغه محبوب او مقدس رسول د عظمت شان تل تر تله رعایت کړو، او همپشه فهم او دقت وکړو، چې په غفلت او تساهل سره هم کوم داسې تکلیف ورکوونکی حرکت له مونږ څنې صادر نشي، چې د هغه لامله د دنیا او آخرت په زیان او خسارت اخته او ککړ شو.

له دغه تکلیف ورکوونکو حرکاتو څخه یوه ډېره سخته او لویه ګناه دغه ده چې: کوم سړی د دوی د مطهراتو ازواجو سره وروسته د دوی له وفاته خپله نکاح وکړي، یا د داسې نالایقي ارادې اظهار د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حیات کې وکړي، ظاهر دی چې د مطهراتو ازواجو مخصوص عظمت د رسول الله صلی الله علیه وسلم د تعلق له سببه موجود او قائم شوی دی، او دوی له روحاني حیثیته د ټولو مؤمنینو محترمې میندې ټاکلې شوي دي، آیا وروسته له دې نه چې د کوم امتي د نکاح په عقد کې راشي؛ د دوی هغه عزت او احترام کما حقه پاتې کېدی شي؟ وروسته له دوی نه کله چې دوی په کورني جنجالو او جګړو کې ولویږي؛ نو د تعلیم او تلقین او دیني احکامو د تبلیغ هغه اعلیٰ غرض او مقصود څرنگه په اطمینان او آزادی سره تکمیل او پوره کولی شي؟ چې د هغه لپاره في الحقیقت الله تعالی دوی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د زوجیت لپاره غوره کړي دي، او آیا کوم په انتهایي درجه سره بې حیاء انسان به هم باور کولی شي چې له سید البشر سره کومې بي بي صاحبې چې خپل عمر تېر کړی وي؛ هغه به د یوې شپې تېرولو له مخې هم بې د دوی له کوره په بل ځای کې اوسېدی شي؟ او هلته قلبي سکون او مسرت هم حاصلولی شي؟ یا د هغه هیله په خپل زړه کې ګرځولی شي؟ خصوصاً څه وخت چې دغه خبره معلومه شوي هم وي چې دوی له هغو منتخبو او غورو خواتینو څخه دي چې د دوی په مخ د دنیا او آخرت دواړه لارې وروړاندې کړلې شوې؛ مگر هغوی په خپل ذوق او خوښې سره د دنیا پر عیش د رسول الله صلی الله علیه وسلم صحبت او خدمت او د آخرت عظمت ته ترجیح او اهمیت ورکړي، او د آخرت د لارې د اختیارولو اعلان یې وکړي.

لکه چې تاریخ رابیني چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم له وفاته وروسته دغو مطهراتو ازواجو او جنتي مقدساتو خواتینو په څه عظیم النظر زهد، ورع، تقوی، صبر او توکل سره د الله تعالی په عبادت او خپلو معنوي اولادوو په هدایت او د اسلامي احکامو په نشر او اشاعت او په دیني خدمت کې مواظبت کاوه، او خپل ګرد اوقات یې په همدغو

مهماتو کې صرف او وقف کړل، او هیڅ یوې له دوی څخې په سهو او خطا سره هم دنیوي لذائذو او مشاغلو ته نه دي کتلي، او څرنګه داسې کوم خیال به د دوی په زړه کې تېرېده؟ حال دا چې الله تعالی د دوی په نسبت داسې لطف او مرحمت فرمایلی وو: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ او په دغه سره یې د دوی د تزکیې او د تطهیر د کفالت بشارت ورکړی وو.

إِنْ تُبَدُّوْا شَيْئًا أَوْ تَخْفَوْهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿۵۹﴾

که چېرې ښکاره کړئ کوم شی (تاسې په خوله) یا یې پټ وساتئ (په زړونو کې)؛ پس بېشکه الله دی پر هر څیز (د اعمالو ستاسې) ښه عالم.

تفسیر: یعنې مه په ژبه سره دغسې خبرې کوئ، او مه په زړه کې داسې وسوسې ته لاره ورکوئ! ځکه چې د الله تعالی په نزد ظاهر او باطن او نور ګرد یو شان عیان دي، او هیڅ یو شی له ده څخې پټ نه دی، او دی پر ګردو اخبارو او اسرارو علیم او خبردار دی.

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي الْآبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ

نشته ګناه پر دغو ښځو په (مخامخ کېدلو د) پلرونو د دوی کې، او نه په ځامنو د دوی کې، او نه په وروڼو د دوی کې، او نه په ځامنو د وروڼو د دوی کې، او نشته (ګناه پر دغو ښځو په مخامخ کېدلو د) ځامنو د خویندو د دوی کې، او نه په ښځو د دوی (یعنې په ښځو د نورو مؤمنانو)، او نه په هغو (وینځو) چې مالکان وي ښي لاسونه د دغو (ښځو لره).

تفسیر: پاس د مطهراتو ازواجو سره د نارینوو د مخامخ کېدلو ممانعت وشو، اوس دغه ښوولی کېږي چې دوی سره د دوی د محارمو مخامخ کېدل ممنوع نه دي، په دغه مورد کې کوم عمومي حکم چې د عمومي مستوراتو په نسبت د «النور» په سورت کې تېر شو؛ هم هغسې د مطهراتو ازواجو په نسبت هم حکم دی، د ﴿وَلَا نِسَاءً لَهُنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ﴾ کومه تشریح چې مونږ هلته په (۱۰) رکوع کې کړې ده؛ هغه دې دلته بیا ولوسته شي!.

وَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿۶۰﴾

او وویرېږئ (ای ښځو!) له الله! بېشکه الله دی پر هر شي باندې ښه شاهد عالم.

تفسیر: یعنې د پردې کوم احکام چې بیان شوي دي، او هغه استثنا چې په کې کړی شوې چې هغه په پوره ډول سره ملحوظ ولرئ، او لږ څه هم په هغه کې وړاندې وروسته لاندې باندې ونه کړئ! او په ظاهر او باطن کې ښایي چې د الله تعالی د احکامو او د حدودو رعایت وکړئ، ځکه چې له الله جل جلاله څخه ستاسې هیڅ شی نه دي پټ: ﴿يَعْلَمُ خَائِفَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿۶۱﴾

بېشکه الله او پرنښتې د الله درود وايي پر نبي باندې، ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) درود ووايي پر هغه (نبي) باندې او سلام (پرې) ووايي په سلام ویلو سره.

تفسیر: د «صلاة علی النبی» مطلب دا دی: د نبی ثناء له تعظیم، رحمت، او عطوفت سره، بیا د هر یوه په طرف چې «صلاة» منسوب وي، سم د هغه د شان او مرتبې سره کومه ثناء، تعظیم، رحمت او عطوفت چې ور او لایق وي؛ هم هغه به ترې مرادوه شي، لکه چې وایي: پلار پر خوی او خوی پر پلار، او ورور پر ورور مهربان دی، یا هر یو له بل سره مینه او محبت کوي، نو ظاهر ده د پلار کوم قسم محبت او مهرباني چې پر خوی ده، د خوی هغه قسم مینه او محبت پر خپل پلار نه وي، او د ورور له ورور سره هم هغسې نشته، بلکه د دغو دواړو د مینې نوعیت بل شان دی، همداسې دلته یې هم قیاس وکړئ او وپوهېږئ! الله تعالی هم پر نبی «صلاة» لیري، یعنی په رحمت او شفقت سره د ده ثناء، اعزاز او اکرام کوي، پر بنسټې هم پرې سلام لیري، مگر د هر یوه صلاة، رحمت، تکریم او تعظیم سم د ده د شان، مقام او مرتبې سره دی، وروسته له دی نه پر مؤمنانو حکم دی چې تاسې هم پر نبی صلی الله علیه وسلم صلاة او رحمت ولېږئ!، بنیایي د دوی حیثیت له دغو دواړو څخه بیخي جلا وي، علماوو فرمایلي دي چې د الله صلاة، رحمت لېږل او د ملائکو په منځ کې پر هغه ثناء ویل دي، او د پر بنسټو صلاة استغفار دی، او د مؤمنینو صلاة دعاء ده، په حدیث کې راغلي دي: کله چې دغه آیت نازل شو، صحابه وورضي الله عنهم عرض وکړ: یا رسول الله! د سلام طریقه خو مونږ ته معلومه شوې ده، یعنی چې د لمانځه په تشهد کې داسې لوستل کیږي: السلام علیک ایها النبی ورحمة الله وبرکاته، د صلاة طریقه هم مونږ ته ارشاد وفرمایئ! خو یې مونږ په لمانځه کې ولولو، رسول الله صلی الله علیه وسلم د دغه درود تلقین دوی ته وفرمایه: «اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم إنک حمید مجید، اللهم بارک علی محمد وعلی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم إنک حمید مجید».

غرض دا دی چې الله تعالی مؤمنینو ته حکم ورکړ چې تاسې هم پر نبی صلاة ولېږئ، نبی علیه السلام دغه راوښود چې ستاسې صلاة لېږل دغه دي چې له الله جل جلاله څخې وغواړئ څو هغه زیات له زیات خپل رحمتونه تر ابد الآباد پورې تل تر تله پر نبی صلی الله علیه وسلم نازل وفرمایي!، ځکه چې د الله تعالی رحمتونه بېحده او بې نهایته دي.

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ۝

بېشکه هغه کسان چې ایذاء رسوي الله ته (په ولد او شریک) او (ایذاء رسوي) رسول الله (ته) په نسبت د سحر، شعر، جنون؛ لري کړي دي دوی الله (له رحمته خپله) په دنیا او په آخرت کې، او تیار کړي یې دی دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسیر: د الله تعالی ایذاء دغه ده چې د ده رسول الله صلی الله علیه وسلم ته څو ک ایذاء ورسوي، یا د ده لوی جناب په نسبت نالایقي خبرې وکړي.

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا كُتِبُوا فَتَبَأَحْمَلُوا مِنْهُنَّ وَأُولَئِكَ سَاءَ مَا كَانُوا عَمَلًا ۝

او هغه کسان چې ایذاء رسوي مؤمنانو سړیو ته او مؤمنانو ښځو ته (په اتهام) په غیر د هغه کار چې کړي وي دوی (یعنې په ناکړي کار)؛ پس په تحقیق باروي دوی پخپل ځان غټ دروغ او گناه ښکاره (چې د عقوبت موجب دی).

تفسیر: دغه منافقان وو چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم بد به یې ویل، یا د دوی د مطهراتو ازواجو په نسبت به یې د دروغو خبرې اترې لکه چې د «النور» په سورت کې مسطورې دي کولې، وروسته له دې نه د ځینو هغو ایذاوو د انسداد په نسبت ځینې ښوونې کړي شوي دي، چې د دغو منافقینو له خوا به ځینې مسلمانانو ښځو ته رسېدې.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ

ای نبی و وایه بنخو ته دې او لوڼو ته دې او بنخو (د نورو) مؤمنانو ته چې خواره دې کاندې پر ټولو ځانونو خپلو له ټکریو پرونو خپلو څخه.

تفسیر: یعنې وروسته د ټول بدن له ټولو څخه د ټکریو څه برخه پر سر او څه برخه یې له سر څخې راښکته پر خپله څېره باندې وڅړوئ، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته د دې آیت له نزوله مسلمانانو بنخو به خپلې څېرې او گرد بدنونه په خپلو ټکریو سره پټول، او بیا به د باندې داسې وتلې چې یواځې به د دوی یوه سترگه ښکارېده، چې په هغه سره په لاره تلی شوې، له دې نه معلومه او ثابت شوه چې د فتنې او فساد په وخت کې بنایي چې آزادې اصیلې بنخې خپله څېره هم پټه کړي، او وینځې د شدیدو ضروریاتو له سببه پر دغه نه دي مکلفې، ځکه چې د دوی په کارو او چارو کې تکلیف او حرج پېښېږي.

ذَلِكَ ادْنَىٰ أَنْ يُعْرَفَ فَلَابُدِّينَ وَكَانَ اللَّهُ عَفُورًا رَحِيمًا ﴿۲۹﴾

دغه (پټول د بدن) نژدې دي دې ته چې و به پېژندی شي دوی (چې اصیلي دي)؛ پس ایذاء به ونشي رسولی دوی ته (په زعم د وینځو)، او دی الله ښه ښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي چې: «ښه وپېژندله شي چې وینځه نه ده بلکه بي بي ده، د ننګ او ناموس مېرمن ده، بدبخته او بدناموسه نه ده، نېک بخته ده بد ذاته نه ده، خو بدنیه خلق هغوی ته لاس ونه غځوي، او نقاب یې د هغه ښه کېښوده، دغه د بهتری حکم دې، وروسته یې وفرمایل چې: الله ښونکی مهربان دی»، یعنې که سره له دومره اهماه کوم تقصیر پاتې شي؛ نو د الله تعالی له مهربانۍ نه د ښنې توقع شته، (تکمیل)، دغه خو د آزادو بنخو په نسبت انتظام وو، خو هر څوک دوی وپېژني او د دوی رېږولو ته زړه ښه نه کړي، او بیا د دروغو حيله ورته جوړه نه کړي، وروسته له دې د عمومي گوتې وروړولو او لاس غځولو په نسبت تهدید او ویرول دي، اعم له دې چې له کومې مېرمنې سره وي، یا له کومې وینځې سره.

لَيْنَ لَمُيْنَتِهِ السُّفْقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ

قسم دی که منع نشول منافقان (له نفاق څخه) او هغه کسان چې په زړونو د دوی کې رنځ دی (د زنا کولو - له بد کارۍ خپلې نه).

تفسیر: یعنې پر هغو خلقو چې د بد نظری او شهوت پرستی مرض لگېدلی دی.

وَالْمُرْجُفُونَ فِي الْمَدِينَةِ

او بدې آوازې گډوونکي په (ښار د) مدینې کې.

تفسیر: د غه غالباً یهودان دي، یا ممکن دي چې هغه منافقان ترې مراد وي چې علی الأكثر به یې دروغ خبرې شایع کولې، او د اسلام او د مسلمانانو په خلاف به یې شایعات او انتشارات کول.

لَنُعْرِبَنَّكَ بِرِمْنٍ تَجْرَأُ وَرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ۗ مَلْعُونِينَ ۗ أَيُّ مَا تُقْفُوا أَخَذُوا وَقَتْلُوا تَقْتِيلًا ﴿۳۰﴾

نو خامخا به وگمارو مسلط به کړو مونږ خامخا تا پر دوی، بیا به همسایه توب ونه کړي (دوی) د تا په دغه (مدینه کې) مگر لږ وخت. رټلې ترټلې شوي هر چېرې چې و موندلی شي؛ و به نیولی شي، او و به وژلی شي په وژلو (د خواری سره).

تفسیر: یعنی کہ دغه بد سڀري د خپلو دغو حرکاتو څخه لاس وانخلي؛ نو مونږ به تا پر هغوی مسلط کوو، چې په څو ورځو کې تاسې هغوی له مدينې منورې څخه د باندې و شړئ، او هومره ورځې چې دلته اوسېږي؛ د ذلت په صفت کې به پاتې وي، لکه چې دغه يهودان گډ و شړل شول، او منافقانو به د دغو ويرولو او ډارولو په اثر بنايي خپله رویه بدله کړي وي؛ نو ځکه له سزا څخه يې نجات وموند.

سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿۱۷﴾

دا یوه لاره ایښي ده الله لاره په حق د هغو (منافقانو مرجفانو) کې چې تېر شوي دي پخوا له دې نه، او له سره به نه مومي ته لارې د الله ته هیڅ تبدیل تغییر.

تفسیر: یعنی عادت الله په همدې دوام لري، هغه کسان چې د انبیاء الله په مقابل کې شرارتونه کوي، او فتنه او فساد خوروي؛ همداسې ذلیل، خوار او هلاک کړي، یا دغه مطلب دی چې په پخوانیو کتابونو کې همدغه حکم شوی دی چې مفسدان له خپله منځه د باندې وباسئ! لکه چې شاه صاحب (رحمه الله) یې له تورات څخه نقلوي.

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿۱۸﴾

پوښتنه کوي له تا څخه خلق له قیامت (د راتلو چې کله دی؟) ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده علم د قیامت (خاص) په نزد د الله دی، او څه شي پوه کړی یې ته (په قیامت د قیامت؟، یعنی ته ترې بېخبره یې، بیا نو ورته ووايه) بنايي چې قیامت د قیامت دی نژدې.

تفسیر: اگر که د قیامت د صحیح وخت تعیین الله هیچا ته نه دی ښوولی، مگر دلته یې د هغه د قرب په طرف اشاره فرمایلي ده، په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم خپله د شهادت او وسطی گوتې پورته کړې، او ورسره یې وفرمایل: «أنا والساعة كهاتين» «زه او قیامت د دغو گوتو په شان یو»، یعنی هومره چې وسطی گوته د سبابې په نسبت وړاندې ختلې ده؛ نو زه له قیامت څخه هم دغومره قدر رومي راغلی يم، قیامت ډېر نژدې او په ما پسې ژر راتلونکی دی.

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكُفْرَانَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿۱۹﴾

بېشکه الله رتلي دي کافران (منکران د بعث له رحمت خپله)، او تیار کړی یې دی دوی ته سختې لمبې وهونکی اور.

تفسیر: یعنی د دغه لعنت اثر دی چې دوی داسې لا طائل سوالات کوي، او د آخري خاتمې او د عاقبت هیڅ فکر نه کوي.

خَلْدَيْنَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَحْدُونَ وَلَا يُصِيرُوا ﴿۲۰﴾ يَوْمَ تُنْفَخُ أُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ

په دغه حال کې چې همېشه به اوسېږي په دغه اور کې تل تر تله، نه به مومي دوی هیڅ دوست (چې یې ترې وباسي) او نه کوم مددگار (چې عذاب ترې لرې کړي). (یاده کړه) هغه ورځ چې چورلولی به شي مخونه د دوی په اور کې.

تفسیر: یعنی پرمخې نسکور غورځولی کيږي، او د دوی څېرې به په اور کې لاندې باندې کيږي.

يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَّا اطعنا اللهَ واطعنا الرسولَ ﴿۳۳﴾

وایي به دوی: ای کاشکې مونږ اطاعت کړې وی د الله، او اطاعت کړې وی مونږ د رسول (د الله).

تفسیر: په دغه وخت به ارمان او افسوس کوي چې کاشکې مونږ په دنیا کې د الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر وینا غوږ اېښي وی، او پر هغه مو عمل کړې وی، خو له دغه بدې ورځې سره مخامخ شوي نه وی.

وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلًا ﴿۳۴﴾ رَبَّنَا إِنْتُمْ ضَعُفْتُمْ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَتُمْ لِعَعَّاكِبِئِنَّا ﴿۳۵﴾

او وایي دوی: ای ربه ځمونږ! بېشکه مونږ اطاعت کړې وو مونږ د مشرانو خپلو، او د غټانو خپلو، پس ورکه کړه دوی له مونږ ځنې سمه لاره. ای ربه ځمونږ! ورکړه دوی ته دوچنده له عذابه، او لرې کړه دوی له رحمته خپله رټلو ترټلو لویو سره.

تفسیر: دغه به د قهر له شدته وایي چې: ځمونږ دغو دنيوي سردارانو، مشرانو او مذهبي پېشوايانو مونږه وغولولو، او په دروغو او فریبو یې په دغه غم او مصیبت کې اخته کړو، د همدوی په لمسونه د حق له لارې څخه بې لارې شو، نو که اوس مونږ ته سزا را کوله کیږي؛ بنایي دوی ته ځمونږ په نسبت دوچنده سزا ورکړه شي، او هغه لعنت او زحمت چې پر مونږ نازلېږي؛ له هغه څخه دې زیات پر دوی هم نازل شي، ګواکې د دوی پر دوچنده سزا ورکولو سره د خپل زړه یخول غواړي، په همدغه مضمون یو بل آیت د «الأعراف» په (۴) رکوع کې تېر شوی دی، هلته دې د دوی د دغې غوښتنې ځواب هم شته، هغه دې هلته بیا ولوستل شي!

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا كَالَّذِينَ إِذْ قَالَ لَهُمُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِندَ اللَّهِ

وَجِيهًا ﴿۳۶﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) مه کېږئ په شان د هغو کسانو چې ایذاء یې رسولې وه موسی ته؛ پس پاک کړ دغه (موسی لره) الله له هغو دروغو چې دوی پرې ویل، او وو (موسی) په نزد د الله کې وجیه (مخور خاوند د عزت).

تفسیر: یعنې تاسې داسې کوم کار یا خبره مه کوئ چې له هغه نبي علیه السلام ته ایذاء ورسېږي، دغه ایذاء نبي علیه السلام ته هیڅ زیان او ضرر نشي رسولی، ځکه چې دی د الله تعالی په دربار کې لوی عزت او پت لري، او الله جل جلاله به له ده ځنې هغه د اذیت ګردې خبرې لرې کوي، مګر په هغه سره ستاسې آخرت خرابېږي، وګورئ چې د موسی علیه السلام په نسبت خلقو څرنګه د اذیت خبرې کولې، مګر الله تعالی د موسی علیه السلام د وجاهت او مقبولیت له وجې د هغو ټولو ابطال وفرمایه، او د موسی علیه السلام بې داغې یې ثابته کړه، په روایاتو کې راغلي دي چې ځینو مفسدینو پر موسی علیه السلام تهمت لګاوه چې هارون علیه السلام یې بېدیا ته بیولی دی او هلته یې وژلی دی، نو الله تعالی په یوه خارقه طریقه سره د هغه تردید وفرمایه، او په صحیحینو کې راغلي دي چې موسی علیه السلام د حیاء له وجې د هغې زمانې د خلقو د رواج او دستور په خلاف به په پټ ځای کې تل په پټه غسل کاوه، خلقو به ویل چې: د دوی په بدن کې هر وروڅه عیب دی، یا د برص داغ لري، یا یې خصیې پړسېدلې دي، یوه ورځ موسی علیه السلام غسل کاوه او خپل کالي یې ایستلې پر یوې تېرې یې اېښې وو، هغه تېره د دوی له کالیو سره وتښتېده، موسی

علیه السلام بر بنده له او بو خخه ووت او خپله همسایي واخیسته، او په هغې تیره پسي پر منډو شو، په دغه وخت کې ټولو خلقو دوی ته کتل، او گړدو ته دغه حقیقت ورڅرگند شو، چې د دوی مبارک وجود بیخي پاک او بې عیب دی.

تنبیه: د موسی علیه السلام بر بنده خغلېدل په تیرې پسي د مجبوریت لامله وو، او بنایي دا یې هم خیال کې نه وي گړځیدلي چې دغه تیره به برابره هغې لویې مجمعي ته ورځي، او هلته به دریري، پاتې شو د تیرې دغسې حرکت؛ نو هغه د فوق العادت په ډول وو.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝ يُضِلُّكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ۝

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعني ای مؤمنانو!) وویرې له عذاب د الله، او ووايي خبره سمه محکمه رښتیا. چې نېک صالح کړي (الله) تاسې ته عملونه ستاسې، او وبنسي (الله) تاسې ته گناهونه ستاسې، او هر چا چې اطاعت وکړ د الله او د رسول د (الله)؛ پس په تحقیق بریالی (کامیاب) شو په بري ډېر لوی سره.

تفسیر: یعني ای مؤمنانو! له الله تعالی خخه وویرې او وپوهېږئ چې سمې خبرې کونکي ته د ډېرو ښو او مقبولو اعمالو توفیق ور په برخه کیري، او گناهونه او تقصیرات یې ورمعافیري، په حقیقت کې یواځې د الله تعالی او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په اطاعت کې د حقیقي بري او کامیایي راز پټ دی، هر هغه څوک چې دغه لاره غوره کوي؛ په مراد رسیږي.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا
الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ۝

بېشکه وړاندې کړ مونږ امانت (ثواب - عقاب) پر اسمانونو او پر ځمکه او غرونو (کله چې مو پیدا کړ په دوی کې فهم او نطق)؛ پس منع راوړه دوی له دې چې پورته کړي هغه (د امانت بار) او وویرېدل دوی له هغه (امانت)، او پورته کړ هغه (د امانت بار) انسان، بېشکه چې دغه (انسان) دی ظالم ډېر نادان (په عاقبت خپل).

تفسیر: یعني انسان پر خپل ځان لوی ظلم او ستم وکړ، د هغه بار او پيټي په اوږو اخیستلو خخه چې اسمانونو، ځمکې او غرونو د خپلې ناتوانی او عجز اظهار وکړ، چې پورته کولی یې نشو؛ دغه ناپوه انسان هغه پر خپلو اوږو واخیست.

اصلي خبره داده چې الله تعالی د خپل یو خاص امانت کېښودل د مخلوقاتو په کومه نوعه کې اراده وفرمایله، چې که هغه غواړي؛ نو دغه امانت په خپلې سعي او کسب او د مټ په قدرت او قوت وساتلی شي، بلکه تزید او ترقي هم ورته ورکړه شي، هغه افراد چې هغه امانت په پوره ډول سره محفوظ ساتي او ترقي ورته ورکړي؛ پر هغو انعام او اکرام وکړي، او هر هغه چې په غفلت او شرارت سره هغه ضایع کړي؛ نو هغه ته به سزا ورکړه شي، او هغه کسان چې په دغه مورد کې لږ شان قصور وکړي؛ له هغوی سره د عفوي او د ښلو معامله وکړه شي، ځما په خیال دغه امانت د ایمان او د هدایت یو تخم دی، چې د بنیادمانو په زړونو کې شیندلی او کرلی شوی دی، چې هم هغه ته «ما به التکلیف» هم ویلی شو، «لا ایمان لمن لا أمانة له» چې د دغه د ساتنې او په حفاظت کې له مداومت خخه د ایمان ونه زرغونیري، گواکې د بني آدمیانو قلوب د الله تعالی ځمکه ده، چې تخم هم په هغو کې پخپله الله شیندلی (کرلی) دی، د باران ورولو لپاره یې د رحمت وړېځې هم لېږلې دي، چې د هغوی له سینو ځنې د الله تعالی د وحی باران هم وړېدلی دی، د هر انسان فریضه

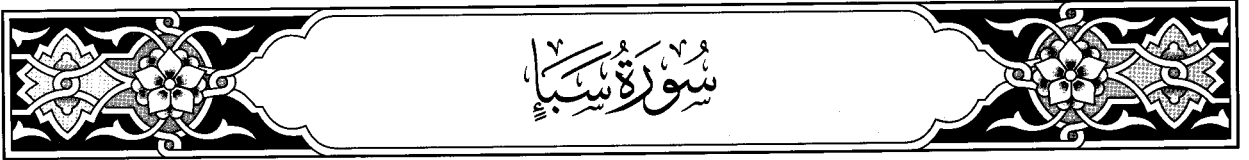
داده چې د ایمان دغه تخم چې د الله تعالی امانت دی؛ ضایع نه کړي، بلکه په پوره سعی، کوشش، سره د هغه پرورش او پالنه وکړي، او ډېر زیات دقت دې وکړي، خو په سهو، خطا او غلطی هم دغه تخم ونه سوخېږي، او ضایع نشي.

لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

(دغه د امانت عرض د دې لپاره وو) چې عذاب ورکړي الله منافقانو سړيو او منافقاتو ښځو ته، او مشرکانو سړيو او مشرکاتو ښځو ته، او رجوع په رحمت سره وکړي الله پر مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو، او دی الله ښه بخښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی.

تمت سورة الأحزاب بعون الله الملك الوهاب، فله الحمد والمنة.

«د (سبأ) سورت مکي دی، پرته له (۶) آيته څخه چې مدني دي (۵۴) آيتونه او (۶) رکوع لري، په نزول کې (۵۸) او په تلاوت کې (۳۴) سورت دی، وروسته د «لقمان» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ①

ټوله ثناء صفت خاص الله لره دي، هغه چې خاص هغه ته دي هر هغه (شیان) چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه شیان چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا خلقاً عیبداً)، او خاص همدغه (الله) لره ده ټوله ثناء صفت په آخرت کې (لکه چې په دنیا کې هم ده)، همدغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنې ګرد محاسن او محامد او تعریف هغه الله جل جلاله ته دي چې واحد احد دی، او بې د نورو له شرکته د ګردو اسمانونو او د ځمکو د شیانو مالک او خالق دی، او په نهایت حکمت او خبرداری سره د دوی انتظام او تدبیر کوي، او دغه سلسله یې چټي نه ده پیدا کړې، د داسې حکیم او دانا په نسبت دغه ګمان نشي کېدی، ضرور دغه نظام بالآخر پر کومې اعلیٰ نتیجې منتهي کېدونکی دی، چې هغه ته آخرت وایي، او څرنگه چې همدی په دنیا کې یواځې د ټولو تعریفاتو مستحق دی، په آخرت کې هم یواځې همدی د ټولو تعریفاتو مستحق دی، بلکه دلته خو ظاهراً د نورو کسانو هم لږ څه تعریف کېدی شي، لیکن هلته نور ګرد وسایط او پردې لرې کېږي، او هر شی لیدل کېږي، هغه ګرد د همدغه له طرفه وي، نو ځکه صورتاً او معناً او حقیقتاً بلکه له هر حیثه یواځې د هم هغه مطلق محمود تعریف پاتې کېږي.

يَعْلَمُ مَا يَلْبِجُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا

معلوم دي (الله ته) هر هغه شی چې ښکته نوځي په ځمکه کې او هر هغه شی چې بیرون راوځي له دغې (ځمکې) څخه، او هر هغه څیز چې راښکته کېږي له اسمانه، او هر هغه شی چې پورته ځیږي په دغه (اسمان) کې.

تفسیر: یعنې په اسمان او ځمکه کې هېڅ یو لوی او وړوکی داسې څیز نشته، چې د ده له علم څخه خارج وي، هر هغه شی چې په ځمکه کې ښکته نوځي، مثلاً حشرات، خوځندې، د نباتاتو تخم، د باران اوبه، د مړیو اجساد او هر هغه شی چې له ځمکې څخه د باندې راوځي او بهر کېږي مثلاً: زراعت، نباتات، معدنیات او نور، او هغه شی چې د اسمان له جانبه راښکته کېږي لکه: باران، وحی، تقدیر، پرېستې او نور، او هغه شی چې پورته ځیږي اسمان ته مثلاً: روح، دعاء، اعمال، ملائک او نور، پر دغو ګردو انواعو او جزئیاتو د الله تعالی علم محیط دی.

وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ

او همدغه (الله) ډېر رحم کوونکی دی، ښه ښوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنی دغه گُرد د ژوندون رونق ښایست د الله تعالی له رحمته او بښنې څخه دی، که د بندگانو د دغې ناشکری او د حق نه پېژندلو په اثر لاس په لاس د دوی په نیونو باندې لاس پورې کېدی؛ نو دغه گُرد رونق او ښایست به په یوه لمحې کې ختمېده: ﴿وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظُهُرِهِمْ دَابَّاتٍ﴾ (د فاطر سورت (۴۵) آیت (۵) رکوع (۲۲) جزء).

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي چې رابه نشي مونږ ته قیامت، ووايه (ای محمده! دوی ته چې ولې به رانشي) بلکه رابه شي، قسم دی ځما په رب خپل چې خامخا رابه شي هر ورو (لازمًا) دا قیامت تاسې ته.

تفسیر: یعنی هغه انسان چې د ده د صدق او امانت اقرار له نورو گُردو موجوداتو څخه پرومبی وو؛ اوس له براهینو څخه د ده صداقت په پوره ډول سره ښکاره شو، په مؤکد قسم سره د الله تعالی له طرفه خبر ورکوي چې خامخا قیامت راتلونکی دی، نو بیا یې هیڅ علت او سبب نه دی معلوم، چې ولې یې دوی نه مني، هو! که کومه محال خبره یا له حکمت څخه مخالفه کومه خبره یې کړي وی؛ نو د انکار ځای به په کې وو، لیکن دغه خو نه محاله ده، او نه له حکمت څخه مخالفه ده، نو بیا له هغه څخه انکار که ضد او عناد او سرتمبګي نه ده؛ نو څه ده؟

عِلْمِ الْغَيْبِ لَا يُعْزِبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ الْإِلَاقِ كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٥٠﴾

(هسې رب) چې عالم دی په غیبو، نه پټیږي له ده په اندازه د یوې ذرې په اسمانونو کې او نه په ځمکه کې، او نه وړوکی له هغې ذرې، او نه لوی (ترې) مگر (چې دا ټول لیکلي پراته دي) په کتاب ښکاره (لوح محفوظ) کې.

تفسیر: یعنی په هم هغه عالم الغیب قسم دی چې د ده له محیط علم څخه د اسمان او د ځمکې هیڅ یو لوی یا وړوکی شی، یا یوه ذره یا له ذرې څخه وړوکی یو شی هم نه دی پټ، او نه هیڅ شی ترې غائبیږي، ښایي چې دغه یې ځکه فرمایلي وي چې د قیامت د وخت تعیین مونږ له سره نشو کولی، د هغه علم له هغه چا سره دی چې د هغه له علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی، مونږ ته هغومره خبر چې هغه راکړی دی؛ هغه مو بې له زیاده او تنقیصه درورسوه، او په دې سره د هغې خبرې ځواب هم وشو: ﴿وَقَالُوا إِذْ أَصَلْنَا فِي الْأَرْضِ﴾ - یعنی کله چې ځمونږ ذرات په ځمکه کې منتشر شي، بیا به څرنګه سره یو ځای کیږي؟ نو دغه یې راوښوول چې هیڅ یوه ذره هم د الله تعالی له علمه نه ده غائبه، او پخوا یې دغه راښوولي وو چې د اسمان او د ځمکې پر هر یوه شي د ده قبضه ده، نو بیا به ده ته څه مشکل وي چې ستاسې گُرد منتشر ذرات یو ځلې سره راټول کړي.

تنبيه: له ښکاره کتاب څخه «لوح محفوظ» مراد دی، چې په هغه کې هر شی سم د الله تعالی له علمه سره ثبت دی.

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥١﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا إِلَيْنَا مَعْجِرِينَ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٍ ﴿٥٢﴾

لپاره د دې چې جزا ورکړي (الله) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) دغه (نیکو کاران مؤمنان چې دي) شته دوی ته مغفرت بخښنه او رزق روزي ښه (د

عزت چې جنت دی). او هغه کسان چې سعي کونښن کوي په (ابطال د) آیتونو (د قرآن) ځمونږ په دې حال چې عاجز کوونکي وي د الله (په زعم خپل)؛ دغه کسان شته دوی ته عذاب له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: یعنی د قیامت راتلل ځکه ضروري دي چې خلقو ته د دوی د نېکۍ او بدۍ نتیجه او ثمره ورکړه شي، او د الله تعالی د ټولو صفاتو کامل ظهور په عمل راشي.

تنبیه: «هغه کسان چې سعي او کونښن کوي په باطلولو د آیتونو د قرآن ځمونږ» مطلب دا دی چې ځمونږ د آیتونو په ابطال او د خلقو په ممانعت کې د هغو له قبول څخه قولاً او فعلاً کونښن کوي، او د دغه مقصد د په مخ بیولو لپاره ټینګ ولاړ دی، ګواکې دوی (العیاذ بالله) داسې غواړي چې الله تعالی عاجز کړي، او پر او مغلوب یې وګرځوي، او داسې ګڼي چې دوی د ده په لاس کې راتلونکي نه دي، او هر ورو له ده ځنې خپل ځان بچ کوي.

وَيَرَى الَّذِينَ أُوْتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ وَيَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ
الْحَمِيدِ ⑤

او (بل لپاره د دې لیکلي پراته دي په لوح محفوظ کې) چې وويني هغه کسان چې ورکړې شوی دوی ته علم فهم هغه (قرآن) چې نازل شوی دی تاته له (جانبه د) رب ستا؛ هم هغه حق دی، او سمه لاره ښيي طرف د لارې (د هغه الله ته چې) ښه زبردست ډېر ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنی ځکه قیامت راتلونکی دی، څو هغه کسان چې پرې یقین او باور لري هغو ته عین یقین حاصل شي، او په خپلو سترګو سره هم د هغه وقوع او قیام وويني، او ښه وپوهیږي چې د لوی قرآن بیان څرنگه بې له تزئیده او تنقیصه صحیح ثابت شو، او بېشکه چې قرآن هم هغه لوی او زبردست کتاب دی چې الله ته مو رسوي، او سمه صافه لاره رابښي، ځینې مفسرین د ﴿وَيَرَى الَّذِينَ﴾ الآية - مطلب داسې اخلي چې د ﴿وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ﴾ په برخلاف هغه کسان چې پوهان او اهل العلم دي، اعم له دې چې مسلمانان وي که کتابیان، هغوی پوهیږي او ویني چې د قیامت او نورو په متعلق د قرآن مجید بیان بیخي صحیح دی، او انسانانو ته د وصول الی الله ښه طریقه ورنښي، او په سمه صافه لاره یې برابروي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَى رَجُلٍ يُبْدِيكُمْ إِذَا مَرَّكُمْ كُلٌّ مِمَّنْ لَكُمْ لُغِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ⑥ أَفَتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ ⑦

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي: آیا (وښيو) دلالت وکړو تاسې ته په يو سړي چې خبر درکوي تاسې ته کله چې ذرې ذرې کړې شې تاسې په کامل ذره ذره کېدلو سره، بېشکه چې تاسې خامخا په پيداښت نوي کې یئ. آیا له خپله ځانه ترلي دي (محمد) پر الله باندي دروغ؟ یا ورپورې لېونتوب دی؟.

تفسیر: د قریشو کفارو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په شان کې دغسې ګستاخي او سپین سترګي کوله، یعنی راځئ چې مونږ تاسې ته هغه سړي دروښيو چې وايي وروسته له مړ کېدلو او پرسېدلو او وراسته کېدلو او خاورو او دورو کېدلو څخه بیا له خاورو څخه راټولېږئ او له تاسو ځنې هم داسې روغ جوړ انسانان پیدا کېږي، او بیا به هم داسې ژوندي له قبرونو راپاڅولی کېږئ، ښه نو پر داسې چټي او مهملو خبرو څوک یقین او باور کولی شي؟ او څرنگه یې منل امکان لري؟ له دوو حالو څخه خالي نه دی؛ یا خو دغه شخص عمداً په قصد سره پر پاک الله دروغ تړي، چې ده

داسې خبر راکړې دی، که نه لهونې او سودايي دی، او دماغ يې پخپل ځای کې نه دي، نو ځکه دا هسې اېلېتې او چټې خبرې کوي (العیاذ بالله).

بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ۝

(نو فرمایي الله ترديداً: داسې نه دي) بلکه هغه کسان چې ایمان نه راوړي په آخرت په عذاب کې به وي (په عقبې کې) او په گمراهي لویه کې (لوېدلی دی په دنیا کې).

تفسیر: یعنی نه دروغ دي او نه جنون، بلکه خالي دغه خلق پخپله د عقل، پوهې، صدق او صواب له لارې څخه شويدي دي، او له حق او يقين څخه ډېر لري لويدي دي، چې دغسې چټې خبرې کوي او په خپل دغه انکار او تکذيب سره خپل ځان په آفت او عذاب کې اخته کوي، في الحقیقت دغه ډېر لوی عذاب دی چې د انسان دماغ په دغه اندازه سره خراب او مختل شي؛ چې دی د الله تعالی انبیاوو ته مفتري، مجنون او نور شيان ووايي (العیاذ بالله).

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ نَسْخَتِ بِهِمُ الْأَرْضُ أَوْ سَقَطَ عَلَيْهِمْ كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ

آیا نه گوري (دا کافران) هغه څيز ته چې په مخ کې د دوی دی او هغه څيز ته چې وروسته د دوی دی له اسمانه او له ځمکې (چې دوی په کې محاط وي)، که چېرې اراده وفرمایو؛ نو څيري به کړو په دوی ځمکه (او په کې به يې ډوب کړو په شان د قارون)، یا به وغورځوو پر دوی باندي یوه ټوټه له اسمانه.

تفسیر: آیا دغه خلق پانده شوي دي چې اسمان او ځمکې ته هم نه گوري، او خپل شاوخوا ته هم سترگې نه غړوي، چې پر موجوداتو خپل عقل او فکر وچلوي، پر دغې خبرې باندي خو پخپله دوی هم قایلان دي چې د دوی او د گردو علویاتو او سفلیاتو خالق الله دی، بیا ښه آیا هغه الله ته چې د دغو شیانو مالک او خالق دی؛ د دغو شیانو خرابول او ماتول او بیا جوړول هغه ته څه سختي او اشکال لري؟ او هغه ذات ته چې داسې عظیم الشان اجسام جوړولی شي، او لاندې باندي او ويجاړولی يې شي؛ د انساني جسم تخریب، تفکیک او تجزیه او بیا يې سره ټولول، ژوندي کول او پاڅول څخه اشکال لري؟ آیا دغه خلق له دې نه نه ویريږي چې د الله تعالی پر ځمکه او تر اسمان لاندې او سیري او بیا داسې د بې ادبې او گستاخی خبرې کوي، او بېځایه خپلې ژبې خوځوي، حال دا چې که الله تعالی اراده وفرمایي؛ په یوه رپه کې به دوی یا په ځمکه خښوي، یا به له اسمانه یوه ټوټه پرې وغورځوي او دوی به بیخي سپرې او فنا کړي، او په همدغه دنیا کې به د قیامت یوه وړو کې نمونه دوی ته وښيي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ ۙ

بېشکه په دغه (کتلو د پاس او ټیټ او خسف او اسقاط) کې خامخا دلائل دي لپاره د هر بنده رجوع کوونکي (الله ته).

تفسیر: یعنی هر هغه بنده چې له عقل او انصاف څخه کار واخلي؛ نو د الله تعالی په طرف يې رجوع کيږي، ځکه چې پوه او عاقل انسان ته په علویاتو او سفلیاتو او ما فیهما کې ډېر زیات د قدرت لویې نښې او دلائل موجود دي، د دغه منظم او ډک له حکمته نظام له لیدلو څخه پوهیږي چې هر ورو دغه گرد یوه ورځ خپلې علیا او اکملې نتیجې ته

رسېدونکي دی، چې د هغې نوم «دار الآخرة» دی، کله چې دوی دغه تصور وکړي؛ نو زیات له زیاته خپل مالک او خالق الله تعالی ته رجوع کوي، او د هغو علوي او سفلي نعماوو چې ورته رسیږي؛ شکریه اداء کوي، له دغو بندګانو څخه د ځینو تذکره پاک الله داسې فرمایي چې:

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مِمَّا فُضِّلَ بِهِ يُجِبَالٌ أَوْبَىٰ مَعَهُ وَالطَّيْرَ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ داود ته له جانبه خپله فضل (لویي پر نورو، ومو فرمایلی غرونو ته چې) ای غرونو! راوگرځوئ (ښه) غرونه خپل له ده سره (په وخت د تسبیح کې، او له ده سره تسبیح ویل) مرغانو هم.

تفسیر: یعنې الله تعالی داود علیه السلام ته له نبوت سره غیر معمولي سلطنت هم ورعنايت فرمایلی وو، داود علیه السلام به کله کله بیدیا او صحرا ته هم ووت، او هلته به د الله تعالی په ذکر او یاد مشغولېده، او د الله تعالی له خوفه به یې ژړل، او په تسبیح او تهلیل به مشغولېده، او په خپل هغه ښکلي غر سره به چې ضرب المثل دی؛ د (زبور) په لوستلو مصروفېده، د ده د تسبیح او تهلیل د عجیب او غریب تاثیر په سبب به له ده سره غرونو هم تسبیح لوستل، او ګرد مرغان به هم د دوی په شاوخوا کې سره ټولېدل، او د ده په شان هغوی به هم تسبیح او تهلیل وایه، که د غرونو له تسبیح څخه د ده د غر محض عکس العمل (انګی) مراد وي؛ یا هغه عمومي تسبیح مراد وی چې هر شی یې د خپل حال یا د قال په ژبه سره اداء کوي یا یې وایي؛ نو د داود علیه السلام د مخصوص فضل او شرف په ذیل کې به د دغې خبرې تذکره بیخي مهمله او بې معنی وی (العیاذ بالله)، نو معلومه شوه چې مراد ترې تسبیح ویل دي، د ﴿يُجِبَالٌ أَوْبَىٰ مَعَهُ﴾ حکم تکویني دی.

وَالْقَالَهُ أَحَدِيْدٌ ۚ إِنَّ عَمَلٌ سِدْقٌ وَقَدَّرَ فِي السَّرْدِ

او پسته کړې وه مونږ ده ته اوسپنه. (امر وفرمایه الله داود ته داسې) چې جوړه څغري اړتې اوږدې، او اندازه کوه په اوږدلو کې (چې حلقې یې سره برابرې وي).

تفسیر: د داود علیه السلام په حق کې یې اوسپنه لکه موم پسته وګرځوله، او ده به یې د اور د صنایعیه و آلاتو له مرستې اوسپنه په هر شان سره چې غوښته؛ کړوله او تاووله به یې، او پنده او نړۍ کوله، او له هغې ځنې به یې څغري او نور دقیق او نفیس آلات او ادوات جوړول او پلورل به یې، او له هغې څخه به یې د خپل قوت او معاش وسایل برابرول، او پر اسلامي بیت المال به یې خپل د اعاشې بار نه غورځاوه، وایي چې: کړی لرونکې څغري پومی ځلې د ده له لاسه ایجاد او اختراع وموندله، چې اړتې او پراخې وې، الله تعالی ده ته امر ورکړ چې پراخې او اړتې څغري جوړه! او د هغو حلقې او کړې په ښه نظم او ترتیب سره وښلوه! چې د خپل لویوالي - وړو کوالي او نړیوالي په اعتبار یو له بل سره متناسبې وي.

وَأَعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

او عمل کوئ تاسې د ښکيو، بېشکه زه چې یم پر هغو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی یم.

تفسیر: یعنې د دغو چارو او صنایعو په مشغولیت کې د حقیقي منعم له یاده مه غافلېږئ! او تل تر تله په صالحه وو اعمالو کې مشغول اوسئ! او دغه خبره په یاد ولرئ چې الله تعالی ګرد اعمال او احوال ویني.

وَلَسَلِيمَانَ الرِّيحَ عُدُوَهَا شَهْرًا وَرَوَّاحَهَا شَهْرًا وَأَسْلَمْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَطْرِ

او (مسخر کړی مو وو) سُلیمان ته باد (د) سبایی (منزل) د هغه (د) یوې میاشتي، او (د) بیگایي (منزل) د هغه د یوې میاشتي (لاره) وه، او بهولې مو وه د ده لپاره چینه د ویلې کړی شویو مسو.

تفسیر: د سُلیمان علیه السلام داسې یو تخت وو، چې په فضا کې الوته، او دی به یې له شام څخه یمن ته او له یمن څخه شام ته رساوه، الله تعالی د سُلیمان علیه السلام لپاره باد تابع او مسخر کړی وو، نو ځکه د باد په وسیله به یې د یوې میاشتي مسافه په نیمه ورځ کې طی کوله، د «أنبیاء» او د «نمل» په سورتونو کې د دې څه بیان تېر شوی دی، او وروسته له دې نه د «ص» په سورت کې یې بیان راځي.

وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَزِغُ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا إِنَّ قُلُوبَهُمْ غَافِلَةٌ ۝۱۰

او (مسخر کړي مو وو ده ته) له پیریانو هغه څوک چې کار به یې کاوه په مخ د ده کې، په اذن (حکم) د رب د ده، او هر چا چې به څنگ سر کښي وکړه له دوی له امره حکمه ځموني (او د سلیمان اطاعت به یې نه کاوه)؛ نو وبه ځکوو مونږ هغه ته (په آخرت کې) له عذاب د اور.

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُونَ مِنْ مَّحَارِبٍ وَتَبَائِلٍ وَجَفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقَدُورٍ رَسِيَّتٍ

جوړوه (دغو پیریانو) دغه (سُلیمان) ته هر هغه شی چې ده غوښت له هسکو (اوچتو) کلاوو، او تمثالونه، او لوی لگنونه په شان د تالاو او (په شان د لویو کلکو) دیگونو پر نغریو پراته.

تفسیر: یعنی لوی لوی مساجد، کلاوې، محلات به یې پر پیریانو تعمیر او ودانول، او مجسمې او تصاویر به یې پر دوی جوړول، چې ممکن په هغه شریعت کې به دغه تصاویر نه وو ممنوع، او یا هم د غیر ذی روح شیانو تصویرونه به یې جوړول، په محمدي شریعت کې مجسمې او تصاویر ممنوع درول شوي دي، او د مسو (ټټو) لوی لوی داسې لگنونه به یې جوړول چې لکه لوی تالاو او حوض به وو، او داسې لوی لوی دیگونه به یې هم جوړول چې له خپل ځای څخه له سره نه خوځېدل، او په هغه خپل ځای کې ځای په ځای باندي کېدل.

اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّاكِرِينَ

(و فرمایل مونږ) عمل کوئ (د نیکو ای) آل د داوده! لپاره د شکر، او لږ دي له بندگانو څما شکر ایستونکي (احسان منونکي).

تفسیر: یعنی ای د داود کورنی! د دغو عظیم الشانو انعاماتو او احساناتو شکر اداء کوئ، محض په ژبه سره نه بلکه په عمل سره هم داسې کار وکړئ چې له هغو د الله تعالی شکر ایستل مترشح وي، دغه خطاب د داود علیه السلام کورنی او تېر ته دی، ځکه علاوه پر نورو مستقلو احساناتو پر داود علیه السلام باندي احسان من وجه پر ګردو احسان دی، وایي چې داود علیه السلام د خپل ګردې کورنی لپاره داسې د اوقاتو تقسیم جوړ کړی وو، چې د هغه په اساس د شپو ورځو په څلورويشتو ساعتو کې هیڅ یو وخت داسې نه وو چې دده له کورنی ځنې به یو نه یو تن د الله تعالی په عبادت کې مشغول او لگیا نه وو.

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ
الْجِنَّ أَنَّ لَوْكَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِئْتُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِينَ ﴿۱۷﴾

پس کله چې حکم وکړې مونږ پر سُلیمان د موت (او دی مړ ولاړ وو، تکیه پر همسا یو کال) نو هیچا خبر کړې نه وو دغه پیریان په مرگک د دغه (سُلیمان) مگر چنجي د خُمکې (وینو) چې ویې خوږه همسا د ده، پس کله چې ولوېد (سُلیمان پر خُمکه)؛ نو معلوم شو حقیقت د پیریانو که چېرې وی (دغه پیریان) چې پوهېدی په (علم د) غیب؛ نو نه به تېراوه (سلامت یو کال) په تکلیف مشقت سپکوونکي کې.

تفسیر: کله چې سُلیمان علیه السلام پر پیریانو د بیت المقدس په تجدید کې مشغول او لگیا وو، مطلع شو چې خُما د موت نېټه را نژدې شوې ده، نو پر پیریانو یې د خپل خُان لپاره یوه د بلورو داسې ماڼۍ جوړه کړه چې د هغې منځنۍ سطحه له ورا ښکارېده، بیا سُلیمان علیه السلام په هغې کې ننووت، او دروازې یې پر خُان پسې و تړلې، او لکه چې د دوی عادت وو چې تر څو څو میاشتو پورې به په خلوت کې د الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، بیا په داسې یو وضعیت د رب العزت په عبادت کې مشغول شو، چې د قومي په حالت پر خپله همسا باندې یې تکیه لگولې وه، کله چې پرېښتې د دوی روح هم قبض کړ، د دوی مبارک نعش په هم دغه وضعیت ولاړ پاتې وو، او هیڅوک د دوی پر وفات متحسس نه شول، د دوی د وفات څخه وروسته تر ډېر مَدت پورې پیریان په هم هغه شان پخپلو تعمیریه امورو مشغول وو، کله چې تعمیرات سم له سلیماني نقشي سره پای ته ورسېدل، نو د هغې همسا په ببخ کې چې دی د هغه پر موازنه ولاړ وو؛ د لرگي چنجي (وینه) ولگېد، او هغه یې وخوږه، او دوی ولید، نو دلته جنیاتو ته د دوی د غیبی امورو د پوهېدلو حقیقت ورسکاره شو، پر پیریانو باندې معتقدو انسانانو ته هم دغه خبره څرگنده شوه، که دغه پیریان پر غیبیه وو امورو پوهېدی؛ نو څرنگه به په دغه تکلیف کې پاتې کېدل، او لازم وو چې د سُلیمان علیه السلام پر وفات له مطلع کېدلو سره متصله به یې له کاره لاس اخیست، له دې نه دا هم ظاهره شوه چې د شیاطینو او د نورو تسخیر د سُلیمان علیه السلام کسبې کمال نه وو، بلکه محض د الله تعالی فضل وو، کوم انعامات چې پر سُلیمان علیه السلام د ده په ژوندون کې کړي شوي وو؛ دغه د هغه تکمیل شو، چې وروسته د دوی له موت څخه هم تر یوه ضروري حد پورې جاري کېښود شي، او دغه رابنډولې شوي دي چې د انبیاوو د شروع کړیو کارو تکمیل الله تعالی په څه تدبیر سره پوره کوي !.

لَقَدْ كَانَ لِسَيِّدِنَا إِسْحَاقَ وَمُوسَىٰ كَاهِنًا وَإِبْرَاهِيمَ كَاهِنًا يَحْكُمُونَ الْأَرْضَ لَعَلَّكُمْ يَتَّقُونَ ﴿۱۸﴾

خامخا په تحقیق وو خلقو د سبا ته په ځای د هستوگنې د دوی کې یوه لویه نښه چې (هغه لویه نښه) دوه باغونه دي له بني او کین (طرف د مېنو د دوی).

تفسیر: یعنې د باغونو دوه طویلې سلسلې په بني او کین لوري اوږدې تر څو میلو پورې پرتې وې، که دوی پوهېدلی؛ نو د الله تعالی د رحمت او د قدرت همدغه نښه د ایمان راوړلو او شکر گزار کېدلو لپاره کافي وه.

كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ ﴿۱۹﴾

(وویلې شو دوی ته) خورئ تاسې له رزق روزی د رب خپل او شکر وباسئ دغه (الله) ته، (دا) بلده ښار دی ډېر پاکیزه او (دغه رب د تاسې) رب دی ډېر ښونکی.

تفسیر: د «سبأ» قوم د یمن بادشاهان او اوسیدونکي وو، الله تعالی پرې لویه مهرباني کړې وه، آرامه زندگي یې تېروله، د ښو باغونو او کښتو خاوندان وو، الله تعالی ورته رسولان رالېږل چې په دې یې ورته حکم کاوه چې د الله تعالی رزق خورئ، او د الله تعالی د نعمتونو شکر وباسئ !، په عبادت کې یې یو وگڼئ !.

دوی تر څه وخته پورې داسې وو چې بیا یې اعراض شروع کړې، د الله تعالی د احکامو څخه یې سرغړونه وکړه، الله تعالی پرې عذاب نازل کړ، سخت سیلاب پرې راغی، او په نارونو کې تیت او پره شول، دوی ته به د دوو غرونو په منځ کې اوبه راتللي، د بارانونو او سیلابونو اوبه هم ورسره یوځای کېدې چې بیا یې د دغه دوو غرونو په منځ کې یو محکم بند هم جوړ کړ، اوبه په کې د غرونو څنډو ته رسېدې، چې د هغې اوبو نه دوی استفاده کوله، راز راز باغونه یې جوړ کړل چې ډیری خائسته میوی او حاصلات یې کول.

﴿بَلَدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبُّ غَفُورٌ﴾ له رب غفور څخه دغه طرف ته اشاره ده چې ته له خپله جانبه شکر گزار اوسه! که د بشریت په مقتضی څه نقص او تقصیر پاتې شي؛ نو الله تعالی پر ورو کو ورو کو خبرو دومره سخت نیول نه کوي، او په خپلې مهربانۍ سره یې معافوي، د ده د نعماوو شکر «کما کان حقّه» د چاله لاسه پوره کېدی شي؟.

فَاعْرُضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ اٰكِلِ خَمِيْنٍ وَاَنْثِلْ وَاَنْثِلْ
مِّنْ سِدْرٍ قَلِيْلٍ ﴿۱۷﴾

پس وگرځېدل (له شکره او له دعوته د انبیاوو اهل د سبأ)؛ پس ومولېږه پر دوی سیلاو د یوه زورور خوږ، او بدل ورکړ مونږ دوی ته په ځای د دوو باغونو د دوی کې دوه باغونه نور خاوندان د مېوو بې مزې ترخو، او د ښوره گزه (غزانو) او یو قدر له بهرو هم خو ډېر لږ.

تفسیر: یعنې پندونه او نصائح یې په خپلو غوږونو کې ونه نیول، او د حقیقي منعم له شکر ایستلو څخه یې مخ وړاوه؛ نو بیا مونږ دوی باندې د اوبو عذاب ولېږه، او هغه بند ونړېده، او هغه گړد باغونه، ځمکې تر خړو اوبو او خټو لاندې ډوب شول، او د هغو ښایستو او خوندورو، اعلی، نفیسو مېوو او ثمراتو په ځای ډېر خراب او ښکته ونې او اغزي او د سوځولو وړ ځنگلونه زرغون شول، دغه ځای ته باغ ویل تش لپاره د مشاکلت دي، او د دغه لږو بهرو او نورو بېکاره ونو د پاتې کېدلو څخه مطلوب تذکر او یادونه ده، خو د هغو پخوانیو په زړه پورې شینو او ودانیو واقعات له افکارو څخه هېر نشي.

دغه واقعه د عیسی المسیح علیه السلام او محمد صلی الله علیه وسلم په منځ زمانه کې واقع شوې ده، د قدیمه آثارو محققینو په لاس کې د «أبرهه الأشرم» د زمانې یوه لویه کتیبه د سدّ العرم د بقیه دېوال څخه لوېدلې ده چې په هغه د دغه بند د نړېدو پېښه مذکور ده، مگر دغه غالباً د دغې واقعي څخه د وروستني زمانې قصه ده، چې د هغې ذکر په قرآن کې مذکور دی، والله أعلم.

ذٰلِكَ جَزَاءُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَهَلْ يُجْزَى الْاِلٰهَ الْكَفُوْرُ ﴿۱۸﴾

دغه (عذاب) جزاء ورکړه مونږ دوی ته په سبب د هغه چې کافران شوي وو، او آیا جزاء ورکوو (یعنې نه ورکوو) مگر ناشکرو ته.

تفسیر: دغه لویه سزا لویو ناشکرانو ته ورکوله کېږي، له کفر څخه بله ناشکري څه ده؟ د «النمل» په سورت کې تېر شو: ﴿وَجَدْنَاهُمْ قَوْمًا يَعْبُدُوْنَ لِشَيْءٍ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ﴾ (۱۹ جزء ۲) رکوع (۲۴) آیت) ظاهراً دغسې شرک به په دغه قوم کې وروسته له بلقیس څخه پاتې وي.

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَرَكْنَا فِيْهَا ثَمْرًا وَظَاهَرَةً وَقَدَرْنَا فِيْهَا السَّبِيْرَ سِيْرًا فِيْهَا اِلٰلِيْ
وَاَيَّامًا اَمِيْنًا ﴿۱۹﴾

او ګرځولي وو مونږ په منځ د دې (اهل د سبأ) او په منځ د کلیو ښارونو هغو کې چې برکت اچولی وو مونږ په هغه کې کلي (ښارونه) ښکاره، او په اندازه کړي وو مونږ په هغو کې منازل (د تګ او راتګ) (ومو فرمايل چې) ځی راځی په دغو کلیو (ښارو) کې د شپې او د ورځې په امان (له هر آفته).

تفسیر: برکت والا کلي د شام مملکت دی، یعنی د دوی د ملک ځنې د شام تر ملک پورې ټوله لاره مأمونه او مصونه او ودانه وه، د لارې پر دواړو خواوو د ودانیو او کلیو سلسله په داسې اندازه او تناسب سره موجوده وه، چې مترددینو او مسافرانو ته په هر منزل کې ځای په ځای ماکولات او مشروبات ور رسېدل، او د آرامی او هوسایې ځایونه ور میسر کېدل، د ودانیو د دغه مقاربت او پرله پسې د یوه څخه وروسته د بل د ژر لیدلو څخه به یې فهم غلطېده او ترې توخش، هیبت او اندېښنه به ورته نه پیدا کېده، او نه د غلو او داپه مارانو څخه ډار ورته لوېده، ګواکې پر دغو لارو باندې تلل سفر نه، بلکه یو راز تفریحی سیر او سیاحت وو.

فَقَالُوا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِنَا أَهْلًا

پس وویل دوی: ای ربه ځمونږ! لږه والی پیدا کړه په منځ د منازلو (د سفرو) ځمونږ کې.

تفسیر: دغسې به یې د حال په ژبه سره ویلي وي، او ممکن دي چې د قال په ژبه سره یې ویلي وي، چې ای الله! په داسې صورت سره په منزل او مسافرت کې څخه مزه او خوند نه وي، که منازل لري وي، او د لارې په شاوخوا کې ودانی نه وي، انسان ته د لوږې او تندي څخه تکلیف ورسېده؛ نو هلته په مسافرت کې لذت او خوند سړي ته حاصلېدی شي، شاه صاحب لیکي: «په آرامی کې دوی مست او مغرور شول، او له ډېرې مستی اوس ځان ته تکلیف غواړي، لکه چې د نورو ملکونو له احوالاتو څخه دوی مطلع کېدل، چې هلته په سفر کې اوبه نه پیدا کېږي، د ودانی او کلي اثر او پته بیخي نه ښکاري، هم هغسې ښایي چې مونږ هم پخپلو مسافرتو کې وګورو، دغه لویه ناشکري ده، لکه چې بني اسرائیل له «من» او «سلوی» څخه ماږه او د هوګې او پیازو په فکر کې ولوېدل».

وظلموا أنفسهم فجعلناهم آحاداً يَتَّوَمَّرُونَ كُلُّ مَمَرٍ

او ظلم وکړ دوی پر ځانونو خپلو (چې راحت یې بدل کړه په زحمت) پس وګرځول مونږ دغه (أهل السبأ) قصې افسانې، او تار په تار کړل مونږ دوی په پوره تار په تار کېدلو.

تفسیر: یعنی مونږ هغوی تیت پرک کړل، د دوی اکثره خاندان او کورنۍ یو جانب او بل جانب ته کېدې وکړې، او منتشر شول، او یو ملک او بل ملک ته لاړل، د دوی د ودانیو نوم او نښه د غلط حرف په شان بیخي د ځمکې له مخ څخه محو او لرې شوه، اوس تش د دوی قصې پاتې دي، څو یې خلق واورې او ترې پند او عبرت واخلي، د دوی عظیم الشان تمدن او شان او شوکت ګرد له خاورو سره ګډوډ شول.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ

بېشکه په دغه (تمزيق د سبأ) کې خامخا لوی دلائل (د عبرت) دي لپاره د هر ښه صبر کوونکي ډېر شکر کوونکي.

تفسیر: یعنی د دغو حالاتو له اورېدلو څخه ښایي عقلمن سړی پند او عبرت حاصل کړي!، کله چې الله تعالی ارتوالی عیش او عشرت ور په برخه کړ؛ نو د هغه شکريه دې په ښه شان سره اداء کړي، او که څه تکلیف او مصیبت پرې راشي؛ نو د صبر او تحمل لاره دې غوره کړي!، او له الله تعالی څخه دې توفیق او مدد وغواړي!.

وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۵۰﴾

او خامخا په تحقیق رښتیا وموند پر دوی ابلیس گمان خپل، پس متابعت وکړ دوی ټولو د دغه (ابلیس) مگر یوې فرقې (چې هغه فرقه ده) د مؤمنانو.

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطٰنٍ اِلَّا لِنِعْمَةٍ مِّن يُّوْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنَّا فِيْ شَكٍّ وَّرَبُّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ ﴿۵۱﴾

او نه وو دغه (ابلیس) ته په دوی څه تسلط مگر خاص لپاره د دې چې معلوم کړو (په علم الشهود سره هم) هغه څوک چې ایمان راوړي په آخرت له هغه چا څخه چې هغه له دې آخرت څخه په شک کې وي، او رب ستا پر هر څیز باندي ښه ساتونکی دی.

تفسیر: یعنی شیطان ته دغسې کوم قوت او قدرت نه وو حاصل چې لکړه په لاس واخلي، او په زور او جبر سره خلق له سمې لارې څخه منع کړي او ویې ښویوي، هو! لمسول، غولول او تېرايستل کوي، او دغومره قدرت ځکه شیطان ته ورکړی شوی دی، چې د بندگانو امتحان او ابتلاء هم منظوره وه، څو وکتل شي چې کوم یو پر آخرت یقین لري؟ او د الله تعالی په فکر، ذکر او یاد کې دوام کوي؟ او کوم یو په دنیوي لومه کې ښکېلي؟ او له خپله انجامه او خاتمې څخه غافلې کېږي؟ او له خپله ځانه ناپوهه او بېوقوفه جوړوي؟ یا په چل او فرېب غولېږي، د الله تعالی د حکمت اقتضاء همدغه وه چې په دنیا کې د انسانانو لپاره د دواړو خواوو د تللو لارې خلاصې او ارتمې وپرانستلې شي.

قُلْ اِدْعُوا الَّذِيْنَ رَعِمْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُوْنَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِى السَّمٰوٰتِ وَاِلٰى اَرْضٍ وَّمَا لَهُمْ فِیْهَا مِنْ شَرِكٍ وَّمَالَهُمْ مِنْ ظٰهِرٍ ﴿۵۲﴾ وَلَا تَتَفَعَّلُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَ الَّذِيْ لَمْ يَذُنْ لَهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې وبولئ تاسې هغه معبودان چې گمان به کاوه تاسې (په دوی د حقيقي معبودانو) غیر له الله، چې نه لري دوی اختیار په اندازه د یوې ذرې (نه) په اسمانونو کې، او نه په ځمکه کې، او نشته (دغو معبودانو) د دوی ته په دغو (علویاتو او سفلیاتو) کې څه شرکت، او نشته دغه (الله) ته له دوی نه هیڅ مددگاره. او نه رسوي هیڅ نفع شفاعت سپارښت په نزد د الله کې مگر (شفاعت) د هغه چا چې اذن ورکړي (الله) هغه ته.

تفسیر: یعنی ماسوا الله څخه پر هغو شیانو چې تاسې د معبود گمان کوئ؛ نو لږ شاني د کوم ضرورت، احتیاج او اړتیا په وخت دوی وبولئ! تر څو ولیدل شي چې هغوی تاسې ته څه نفع رسولي شي؟ او څه په کار مو درځي؟ یعنی دغه مسکینان د تاسې څه په کار درځي چې په اسمان او ځمکه کې د یوې ذرې په اندازه هم د مستقل واک او اختیار خاوندان نه دي، بلکه بټان خو غیر مستقل اختیار هم نه لري، نه په اسمان او نه په ځمکه کې دوی څه شرکت لري، نه الله تعالی د کوم کار په انجام کې د بل چا امداد او معاونت ته څه ضرورت لري، چې دوی د هغه معین او مددگار وگرځي، او څه حقوق ځان ته حاصل کړي، د الله تعالی دربار هغه اعلى او ارفع ځای دی، چې خورا ډېر مقربین هم هلته د دغې خبرې طاقت او توان نه لري، چې بې د الله تعالی له اذنه او رضا د چا د شفاعت او سپارښت په نسبت یو حرف هم له خپلې خولې څخه وویستلی شي، د الله تعالی د انبیاوو، اولیاوو او د پرښتو شفاعت هم یواځې د هغو کسانو په حق کې نافع واقع کېدی شي؛ چې د هغو په نسبت د الله تعالی له خوا د شفاعت اذن او حکم ورکړی شوی وي، او وېره د ملائکو او د شافع او د مشفوع او د اهل المحشر به باقی وي.

حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿۲۲﴾

تر هغه پورې کله چې پورته کړه شي ويره له زړونو د دوی؛ وایي دوی (په خپلو منځونو کې) چې څه (حکم) وفرمایل رب ستاسې؟ نو وایي دوی چې: حق یې (و فرمایل) او همدغه (الله) ډېر پورته او ډېر لوی دی.

تفسیر: دغه یې د پرنبتو حال وفرمایه چې تل د ده په دربار کې حاضرې دي، کله چې له پاسه د الله تعالی حکم نازلېږي؛ نو داسې غږ پورته کېږي لکه چې پر صافو او ښویو تیرو کوم لوی ځنځیر په شدت سره راوښکودل شي، پرنبتې له دهشته او خوفه او رعبه لږزیږي او په دغه حال کې چې تسیح کوونکي وي؛ سر په سجده لویږي، کله چې دغه حالت مرفوع شي، او زړونه یې تسکین او آرام ومومي، او د الملک العلام کلام نازل شي؛ نو پرنبتې یو له بل څخه پوښتنه کوي چې څه حکم صادر شو؟ پاسنی پرنبتې ښکتنیو پرنبتو ته درجه په درجه د هغه حکم نقل اوروي چې د الله تعالی له حکمته سره سم او موافق او لا له پخوا د هغه قاعده او ضابطه ورته معلومه وي، او هم هغسې حکم صادر شوی وي.

ظاهر دی چې هلته د معقولې او واجبې خبرې څخه ماسوا بل څه شی نشي کېدی، پس هغه لوی ذات چې د ده د علو او عظمت داسې کیفیت وي څه وخت چې حکم صادروي؛ نو مقریین د ده د هیبت او جلال په داسې وضعیت او حال مبتلا کېږي، نو هلته به څوک دومره همت وکړی شي چې په خپل سر د بل چا شفاعت ته ودریږي.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې څوک رزق در کوي تاسې ته له (جانبه د) اسمانونو او ځمکې؟
ووايه (ای محمده! د دوی په ځای ته پخپله) چې (خاص رزق را کوي ټولو ته) الله.

تفسیر: یعنې له اسمانه او له ځمکې څخې رزق او روزي د وسائلو او د سامانونو تهیه او برابرول یواځې د هم هغه لوی الله په واک کې دي، چې پر هغه مشرکین هم اقرار کوي، لهندا تاسې وفرمایي چې: دغه مسلمه خبره خو تاسې هم راسره منی؛ نو بیا په الوهیت کې نور شرکاء له کومه شول؟ او بیا داسې هم ورته ووايه: ای محمده! چې:

وَإِنَّا أَوْأَيُّكُمْ لَعَلَىٰ هُدًىٰ أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۲۳﴾

او بېشکه مونږ (چې مؤمنان یو) او تاسې (چې منکران یئ) خامخا پر سمې صافې لارې کې یو؟
یا په گمراهۍ ښکاره کې یو؟ (وروسته به معلومېږي).

تفسیر: یعنې دغه دواړه فرقې خو رښتیا نه وایي (که نه د نقیضینو اجتماع لازمیږي)، یقیناً په دواړو کې یو دروغجن او بل رښتین دی، نو لازم دي چې غور او دقت وکړئ!، او رښتیا خبره ومنئ!، په دغه کې د هغه ځواب دا دی چې ځینې خلق داسې وایي: «ځانه! د دغو دواړو فرقو په منځ کې له قدیمه راهیسې همدغه وضعیت دوام لري، نو په دغه کې د جگړو کولو څه ضرورت دی؟»، او په دغه سره یې دا راوښودل چې یوه فرقه خو هر ورو خطا کاره او بې لارې ده، باقی په تعیین نه کولو د هغه کې یو حکیمانه حسن الخطاب دی، یعنې درواخلئ! مونږ له خپله جانبه هیڅ نه وایو، تاسو خو په خپله پوهېږئ چې یو جانب هر ورو په غلط ټینګ ولاړ دی، دغه پاس دلائل خو مو واورېدل؛ نو اوس تاسې به له خپله ځانه سره فیصله وکړئ چې کومه یوه پر غلطۍ ولاړه ده؟ گواکې له مخالف سره په نرمۍ خبرې کوئ، او ورته فرصت او موقع ورکوئ چې په دغه مورد کې په خپل نفس او ځان کې غور او دقت وکړي.

قُلْ لَا اسْتِعْلُونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نَسْئَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿۲۱﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبَّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ﴿۲۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) و به نه پوښتېدلی شی تاسې له هغو بدیو چې کړي وي مونږ، او (همداسې) نه به پوښتېدلی کيږو مونږ له هغو بدیو چې کوي یې تاسې. ووايه (ای محمده!) چې جمع به وکړي په منځ ځمونږ کې رب ځمونږ، بیا حکم (فیصله) به وکړي په منځ ځمونږ کې په حق سره، او همدی دی ښه فیصله کوونکی ښه عالم.

تفسیر: هر یوه ته لازم دي چې د خپل آخرت فکر او اندېښنه وکړي!، هیڅ یو به د بل د قصور او د غلطی ځواب نه ورکوي، که د داسې صافې خبرې له اورېدلو څخه وروسته بیا هم تاسې پر خپل حال د غور او دقت کولو لپاره نه تیارېږئ؛ نو په یاد ولرئ چې مونږ پر تاسې د حجت اتمام کړی دی، او د حق خبره مو دررسولې ده، اوس تاسې به په خپله د خپلو اعمالو ځواب ورکوي، او پر مونږ هیڅ قسم ذمه واري نه ده عانده، او نه په دغسې یو حالت کې به ځما او ستاسې په منځ کې کومه وسیله او واسطه پاتې وي، د الله تعالی د لقاء او رضاء د حصول لپاره هر یوه ته بېل بېل لازم دي چې د خپلو ځانونو فکر او اندېښنه وکړي، ځکه چې الله تعالی به ګرد مخلوقات سره یو ځای او هر یوه ته به بېله بېله برابره سزا او جزاء سم له عدله او انصافه سره ورکوله کيږي.

قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ الْحَقُّمُ بِهِ شُرَكَاءُ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې راوښيي ماته هغه (معبودان) چې پیوست کړي دي تاسې له دغه (الله) سره شریکان؟ (په عبادت کې).

تفسیر: یعنې لږ خو یې راوړاندې کړئ! چې دغه کوم یو موجود دی چې د الله تعالی په الوهیت کې مداخله او مشارکت لري؟ چې مونږ یې هم وګورو چې په هغو کې څه صلاحیت شته؟ او د کومو اختیاراتو خاوندان دي؟ آیا تاسو به مونږ ته د تیرو دغه له خپله ځانه تورلې او تراشلي بتان راوړاندې کوي؟.

كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۲۳﴾

نه ده داسې (او هیڅوک لایق د شرکت نه دي له الله سره)، بلکه همدغه الله دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې له سره به تاسې داسې کوم موجود او هستي نشئ راوړاندې کولی، په دغو اوصافو سره موصوف ذات خو یواځې الله تعالی دی، چې واحد، زبردست، قادر، قاهر، غالب او د اعلی درجې حکمت، قدرت، علم او حکم خاوند دی، او ګرد د هغه په مقابل کې مغلوب او مقهور دي.

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۴﴾

او نه یې لېږلی مونږ ته مګر په دې حال کې چې جامع یې خلقو ته زېږی ورکوونکی (د جنت مؤمنانو ته) او ویروونکی (له دوزخ کفارو ته) ولیکن اکثر خلق (له کفارو) نه پوهیږي (په فضائلو ستا او په رذائلو خپلو).

تفسیر: دغه یې د توحید سره درساتل ذکر وکړ، یعنې ستاسې له بعثت څخه غرض دا دی چې نه یواځې عرب بلکه د دنیا ګرد خلق تاسې له ښکیو او بدیو څخه مطلع کړئ چې دغه تبلیغ مو تاسې ته وکړ، هغه کسان چې خپل ځانونه یې

پرې نه دي پوهولي؛ دوی پوهیږي، او پوه سپری خو خپله نفع او نقصان سنجوي، او هر ورو ستاسې خبرې مني، هو! مگر په دنیا کې د جاهلانو او ناپوهانو کثرت دی، د دوی په ماغزو کې چېرې د دې خبرې ځای او گنجایش شته چې د داسې کاري خبرې قدر وکړي.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۲۵﴾

او وایي (کفار له ډېره جهله) کله به وي دغه وعده (د عذاب) که چېرې یې تاسې رښتیني. تفسیر: یعنې له هغې گڼې او ساعت څخه چې تاسې مو درگرده وپروئ؛ هغه به کله راځي؟ که دغه خبره رښتیا وي نو ژر یې راوړه! رابښکاره یې کړه!.

قُلْ لَكُمْ مِيعَادٌ يَوْمَ لَا تَسْتَأْخِرُونَ عَنْهُ سَاعَةً وَلَا تَسْتَقْدِمُونَ ﴿۲۶﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) چې (مقرره) ده تاسې ته وعده د یوې ورځې چې نه به وروستی کېږي له هغې (ورځې) یو ساعت (قدر) او نه پومې کېږي تاسې (ترې). تفسیر: یعنې مه وار خطا کېږي! د هغې ورځې د راتگ وعده چې له تاسې سره شوې ده؛ هغه ضرور راتلونکې ده، او کله چې وخت راشي؛ نو د یوې شېبې په اندازه به هم چا ته وار فرصت نه ورکوي، نو د دغه ژر غوښتلو او شور او شر نښلولو په ځای د دغې خبرې فکر تاسې ته ضرور دی، چې د هغه وخت د راتللو څخه پخوا ورته څه تیاری وکړئ!.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي: له سره به ایمان رانه ورو مونږ په دې قرآن (چې محمد ته راغلی دی) او نه پر هغه کتابونو چې راغلي دي پخوا له دې (قرآنه).

تفسیر: یعنې منکران وایي: مونږ نه قرآن منو او نه نور هغه پخواني کتابونه لکه تورات، انجیل، زبور چې تاسو یې اسماني کتابونه گڼئ، دغه گڼد سره هم هغه یو ډول او یو شان خبرې کوي، د دوی په هر یوه کې چې وگورئ؛ هم هغه د حساب، کتاب، قیامت، شفاعت، ثواب، عقاب، او د توحید او رسالت قصې او افسانې دي، حال دا چې بیخي مونږ د دغسې شیانو منونکي نه یو، او نه پرې یقین او باور لرو (العیاذ بالله).

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْجَعُ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ الْقَوْلِ

او که ووينې ته (ای محمده په آخرت کې) کله چې دغه ظالمان وډول شي په نزد درې د دوی (لپاره د حساب) چې اړوي به ځینې د دوی له ځینو نورو سره خبرې (داسې چې)

تفسیر: یعنې هم هغسې چې د مغلوبیت او ناکامۍ په وختونو کې بالعموم داسې پېښې واقع کېږي، چې ناکامان د پر والي او مغلوبی اسباب او وسائل یو پر بل اړوي، او یو سپری خپل مسؤلیت پر بل سپری اچوي، همداسې په محشر کې به کفار یو پر بل خپل بار غورځوي، او غواړي چې مجرم او ملزم یې کړي، چې د هغه تفصیل داسې فرمایي:

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا اَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ﴿۲۷﴾

وبه وایي هغه (تابعان) چې ضعیف گڼلي شوي وو هغو (متبوعانو) ته چې تکبر به یې کاوه چې: که نه وی تاسې (منع کوونکي مونږ لره له ایمانه؛) نو خامخا وو به مونږ مؤمنان (نو خامخا ویني یو کار ډېر سخت، او دغه محذوف د «لو» جواب دی).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې په دنیا کې له بنکتو طبقاتو ځنې شمیرلي کېدل، او د نورو مشرانو متابعت به یې کاوه، دوی به پر خپلو دغو مشرانو او غټانو الزام اړوي، او وایي به چې: مونږ ستاسې له لاسه په دغه غم او مصیبت کې ککړ او اخته شوي یو، که ستاسې لمسون او ممانعت نه وی؛ مونږ به ضرور د انبیاوو خبرو ته غوږ ایښود، او په دغه عذاب به نه اخته کېدو.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعُّوا النَّحْنَ صَدَدٌ نُّكْمٌ عَنِ الْهُدَىٰ بَعْدَ إِجَاءِ كُمْ بَلْ كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿۲۰﴾

و په وایي هغه (متبوعان) چې تکبر به یې کاوه هغو کسانو ته چې عاجزان کړي شوي وو: آیا مونږ منع کړي وئ تاسې له سمې صافې لارې پس له هغه چې راغلی وو (دغه هدايت) تاسې ته؟ (نه) دي داسې) بلکه وئ تاسې په خپله مجرمان (کافران).

تفسیر: یعنی کله چې تاسې ته حقه خبره ورسېده او پرې وپوهېدئ؛ نو بیا مو هغه ولې ونه منله؟ آیا مونږ په زور سره ستاسې زړونه د ایمان او ایقان له قبوله اړولي وو؟ پر تاسې دغه لازم وو چې په دغه مورد کې مو د هیچا خبرو ته غوږ نه کېښوده، او هیڅ پروا به مو نه وی کړي، او هر ورو به مو حق قبولولی، اوس خپله ګناه او جرم نورو ولې غورځوئ؟

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرٌ أَيْلٍ وَالتَّهَارُادُ تَأْمُرُونَ أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَندَادًا

او و په وایي هغه کسان چې عاجزان ګڼلې شوي وو هغو (رئیسانو) ته چې تکبر به یې کاوه: بلکه دا فریب (ستاسې وو) د شپې او د ورځې کله چې امر به کاوه تاسې مونږ ته (هر وخت داسې) چې کافران شو مونږ پر الله، او پیدا کړو مونږ دغه (الله) ته شریکان.

تفسیر: یعنی بېشکه چې تاسې په زوره مونږه نه وو منع کړي، مگر د شپې او د ورځې په مکر او فریب او په غولوونکیو تدابیرو سره مو تېر ایستلي او لمسولي یو، او په هر وخت او په هر ځای کې به ستاسې ښوونه او تلقین مونږ ته همداسې وو، څو مونږ د انبیاء الله له ارشاد سره سم الله تعالی په وحدانیت سره ونه منو، بلکه ځینې نور مخلوقات د ده شریک او مماثل وګڼو، آخر تاسې خو پوهېږئ چې ستاسې دغه د شپې او د ورځې دائمی او متوالی ترغیب او تشویق او لمسونی تر کومې اندازې پورې مونږ له لارې څخه بې لارې او پر مونږ یې ډېر بد اثرات غورځولي دي.

وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ تَهَارَاوُ الْعَذَابِ

او پټه به کړي (دغه تابعان او متبوعان یو له بله) پښیماني خپله کله چې وویني عذاب.

تفسیر: یعنی څه وختي چې دوی له هولناک عذاب سره مخامخ کېږي؛ تابعان او متبوعین دواړه په خپلو زړونو کې افسوسونه او ارمانونه کوي، او هر یو به دغه محسوسوي چې په رښتیا سره زه مجرم او ګناهګار یم، لیکن له شرمه به دغه کیفیت یو بل ته نه څرګندوي، او د شدید خوف او اضطراب لامله امکان لري چې دوی به هم د وینا قوت او قدرت ونه لري.

وَجَعَلْنَا الْأَغْلَلَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا

او و په ګرځوونکو ځنځیرونه (د اور) په غاړو د هغو کسانو کې چې کافران شوي دي (تابعان دي) که (متبوعان).

تفسیر: د دوی په غاړو کې به د فولادو غاړې او په لاسونو او پښو د دوی کې به لوی او غټ ځنځیرونه او زولنې لویدلې وي.

هَلْ يَجْزُونَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۳۴﴾

آیا جزا به ورکوله شي دوی ته (بلکه نه ورکوله کېږي) مگر خو د همدغو (عملونو) چې دوی کول (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې هر هغه عمل چې مو کړی دی؛ نن هغه د همدغې سزا په شکل در څرگندېږي، نو اوس ورپې هغه دانې چې مو کړلې دي.

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿۳۵﴾

او نه وو لېږلی مونږ په هیڅ کلي (او ښار) کې هیڅوک وپروونکی (له عذابه) مگر ویل به خوشاله (ماږه او مشرانو خلقو) د هغه (قريې) چې: بېشکه مونږ په هغه څه چې رالېږلي شوي یی تاسې په هغه شي؛ کافران (منکران) یو.

تفسیر: په دغه سره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته تسلی او اطمینان ورکړی شوی دی، چې تاسې د معظمې مکې د رؤساوو او غټانو د غاړو غړولو او سرکښې څخه مه مغموم او مه خفه کېږئ! په هره زمانه کې د انبیاء الله په مخ کې هم داسې بدبخت رؤساء او مشران په مخالفت سره دریدلي دي، د دولت او ثروت نشه، او د عزت او اقتدار غوښتلو جذبه د انسانانو سترگې پندوي، او دوی پر دغه باعث کوي چې د هیڅا په مقابل دی ښایي غاړه کښېږدي، او د کشرانو په مجلس کې کېناستل ځان ته عیب وگڼي، نو ځکه د انبیاوو پوښی متبعین به عموماً هم دغه مسکینان او ضعیفان وو، کما ورد فی حدیث هرقل.

وَقَالُوا خُنُّنُ أَكْثَرُ أَمْوَالٍ وَأَوْلَادٍ وَمَا خُنُّنٌ بِمُعْذِرِينَ ﴿۳۶﴾

او ویل به دوی چې: مونږ ډېر یو (له تاسې) له جهته د مالونو او د اولاد، او نه یو مونږ په عذاب کېږي شوي.

تفسیر: یعنې معلوم شو چې الله تعالی له مونږ ځنې راضي او خوښ دی، که نه دومره مال او اولاد به یې مونږ ته ولې راکوو؟ کله چې الله له مونږ څخه خوښ وي؛ نو مونږ د هیڅ یو آفت څخه نه ویرېږو، ته چټي مونږ له عذابه ډاروي.

قُلْ إِنَّ رِزْقَ رَبِّي بِسَبْطِ الرِّزْقِ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَلَكِنَّ أَكْثَر النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي، او تنگوي یې (پر هر هغه چا چې اراده وفرمایي)، ولیکن اکثر خلق نه پوهیږي (چې دا استدراج دی).

تفسیر: یعنې د رزق وسعت یا ضیقت د الله تعالی د خوښی یا د ناخوښی دلیل له سره نشي کېدی، آیا نه گورې چې په دنیا کې څومره بد اخلاقان، شیران، دهریان او ملحدان مزې او چر چې کوي، حال دا چې هغو ته هیڅ یو مذهب هم ښه نه وایي، او ډېر متقیان مخلصان او د الله تعالی نېک او خالص بندگان ظاهراً وږي تږي برېښي دي، نو معلوم شو چې دولت او افلاس، د رزق تزید یا تقلیل د هیڅا د محبوبتوب او مقبولتوب عند الله دلیل نه دی، دغه معاملات خو پر نورو هغو مصالحو او حکمتونو مبني دي چې پرې یواځې پاک الله پوهیږي مگر اکثر خلق پر دغه نکته نه پوهیږي.

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا

او نه دي دغه مالونه ستاسې او نه اولاد ستاسې داسې څيز (خصلت هغه خصلت) چې نزدې کوي تاسې په نزد څمونږ مگر (نزدې کوي له تاسې) هر هغه څوک چې ايمان راوړي او کړي يې وي ښه (عملونه).

تفسير: يعنې د مال او د اولاد کثرت نه د الله تعالى د قرب علامت دی لکه چې په پاس آيت کې تېر شو، او نه د الله تعالى د قرب حاصلولو سبب دی، بلکه بالعکس د کفارو په حق کې د دغو شيانو تزويد او تکثير د دوی د بعد او د لريوالي سبب گرځي، هو! که مؤمنان خپل مال او دولت په خيري امورو کې ولگوي، يا خپل اولاد ته ښه تعليم او تربيه ورکړي، او ښه يې اهل او صالح وپالي؛ نو دغسې مال او اولاد په يوه درجه د الله تعالى د قرب وسيله گرځي، په هر حال د الله تعالى په دربار کې د مال او د اولاد څخه پوښتنه نه کېږي، بلکه هلته محض د ايمان او د صالح عمل پوښتنه کوي.

فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ جَزَاءُ الضَّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۲۶﴾

پس دغه (مؤمنان چې دي) شته دوی ته جزاء دوچنده په سبب د هغو (نېکيو) چې کړي دي دوی، او دوی به په ماڼيو (د جنت کې مطمئن) مأمون وي (له هر آفته).

تفسير: يعنې پر يوه نېک کار د هومره اجر او ثواب استحقاق چې لري؛ له هغه څخه به زيات بدل وررسېږي، اقللس چنده او که زيات وي؛ تر اوه سوه چنده بلکه که الله تعالى اراده وفرمايي؛ له هغه څخه به هم هومره ډېر اجر او ثواب ور په برخه کوي، چې بېحده او بېحسابه وي: ﴿وَاللَّهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (د البقرې سورت (۳۶) رکوع، (۲۶۱) آيت دلته له «ضعف» څخه مطلقاً زيات مراد دی.

وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آلِهَتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿۲۷﴾

او هغه کسان چې سعي کونښن کوي په (ابطال د) آيتونو څمونږ په دې حال کې چې عاجز کوونکي وي مونږ لره (په زعم خپل) دغه کسان په عذاب (د دوزخ کې) حاضر کړي شوي به وي.

تفسير: يعنې هغه بدبختان چې د الله تعالى د آيتونو ترديد کوي، او پر هغو طعني وهي، او د خلقو مخ له هغوی څنې اړوي، او داسې دعوی کوي چې مونږ الله تعالى او د هغه رسول مغلوب او عاجزوو، دوی ټول به په عذاب اخته کېږي، او د الله تعالى په مخ کې به حاضر کړي شي، او هيڅ يو به له دوی څنې د الله تعالى له نيولو څخه نه خلاصېږي، او نه به چېرې تښتېدی شي.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿۲۸﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه رب ځما پراخوي رزق روزي لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمايي له بندگانو خپلو، او تنگوي يې ورته (چې اراده وفرمايي امتحاناً)، او هر هغه څه چې لگوي يې تاسې (په لاره د الله کې) له کوم شي څخه (ډېر وي که لږ) پس هغه (الله) عوض در کوي د هغې، او همدغه (الله) خیر غوره د روزي ور کوونکيو دی.

تفسیر: دغه یې مسلمانانو ته اورولې دي، هغه مال چې تاسې په خیریه امورو کې لگوئ؛ د هغو د لگولو په وخت له تنگسۍ او افلاس څخه مه ویرېږئ، له صرف کولو څخې ستاسې رزق نه کمیري، هغه شی چې تاسې ته مقدر او مقرر دی؛ هغه هر ورو مرو دررسیري، الله تعالیٰ په خپل حکمت او مصلحت هر چاته چې د هومره شي د اعطاء اراده وفرمایي؛ ورکوي یې، په هغه کې ستاسې له صرفولو او نه صرفولو څخه هیڅ فرق او توپیر نه واقع کیږي، بلکه په خیریه امورو کې د اموالو له لگولو څخه برکت په کې لویږي، الله تعالیٰ د هغه عوض درکوي، اعم له دې چې د مال په صورت وي، یا د قناعت یا د قلبی غناء په شکل وي، په آخرت کې دهغه د بدل در رسېدل خو یو حتمي امر دی.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَائِكَةِ اِهْلُاْءِ اِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُوْنَ ۝

او (یاده کړه) هغه ورځ چې (الله) ټول به کړي دوی گډ، بیا به فرمایي (الله) ملائکو ته: آیا دا هغه گمراهان دي چې خاص تاسې ته (بې له الله) وو (په دنیا کې) چې عبادت به یې کاوه؟

تفسیر: زیاتو مشرکانو به پرېښتو ته د الله تعالیٰ لوبې وبلې، ډېرو مشرکانو به د دغو پرېښتو هیکلونه پخپل اټکل سره جوړ کړي وو، او هغو ته به یې عبادت کاوه، بلکه ځینو لیکلي چې: د اصنامو عبادت ابتداء د ملائکو له عبادت څخه شروع شوی دی، او (عمرو بن لحي) دغه قبیح رسم له (شام) څخه (حجاز) ته راوړی دی، په هر حال په قیامت کې د کفارو د اورولو لپاره به له پرېښتو څخه داسې سوال فرمایي: آیا دغو خلقو به خاص تاسې ته عبادت کاوه؟ ښایي له دې نه به دا مطلب وي چې تاسې خو دوی ته څه نه وو ویلي؟ یا تاسې خو له دوی د دغه عبادت څخه نه یې خوشال شوي؟ لکه چې له مسیح علیه السلام څخه به هم داسې سوال کیږي: ﴿أَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُوْا اِلٰهِيْنَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ﴾ (۷ جزء د المائدې سورت (۱۶) رکوع (۱۱۶) آیت)، او په (۱۸ جزء د فرقان سورت په (۲) رکوع (۱۷) آیت) کې راغلي دي: ﴿ءَاَنْتُمْ اَضَلُّتُمْ عِبَادِيْ هٰؤُلَاءِ﴾.

قَالُوْا سُبْحٰنَكَ اَنْتَ وَاٰلِنَا مِنْ دُوْنِهِمْ بَلْ كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ اِلٰهًا اٰكْرَهُمْ بِهِمْ مُّؤْمِنُوْنَ ۝

وبه وایي (پرېښتې جواباً) پاکي ده تاته، ته یې مولى (معبود) ځمونږ بې له دوی نه (نه ده داسې چې دغه کفار وایي) بلکه وو دوی چې عبادت به یې کاوه د پیریانو شیطانانو، او زیاتره د دوی پر دغو (پیریانو شیاطینو باور کوونکي) او مؤمنان وو (نو منلې به یې خبرې د دوی).

تفسیر: یعنی عرض کوي: یا الله! ستا ذات له دې نه پاک دی چې په کومه درجه څوک درسره شریک شي، العیاذ بالله مونږ به ولې داسې خبرې کړو؟ یا له هسې واهیاتو حرکاتو څخه به خوښیږو؟ ځمونږ رضا خو ستا د رضا تابع ده، مونږ له دغو مجرمانو سره هیڅ علاقه او واسطه نه لرو، مونږ یواځې خاص ستا فرمان منونکي بندگان او مریان یو، خو سره له دې دغو بد بختانو کله ځمونږ عبادت کاوه، دوی په حقیقت کې ځمونږ په نامه د شیاطینو په عبادت کې مشغول وو، فی الحقیقت د دوی عقیدتمني او اخلاص له شیاطینو سره اختصاص لري، شیاطین دوی خپل طرف ته کش کاري، او د ضلالت په لار یې بالاستمرار بولي، دوی دائماً د شیاطینو په تعقیب روان دي، اگر که ظاهراً دوی د پرېښتو یا د کوم ولې نوم اخلي، مگر په واقع کې پرته له شیطان څخه بل څوک دوی نه مني، بلکه ځینې د دوی په علانیه سره د همدغه شیطان په بندگۍ کې لگیا دي، لکه چې پخوا له دې نه د «الأنعام» د سورت (۱۲) رکوع کې ځمونږ د دغه تفسیر دغه موضوع مو په تفصیل سره لیکلې ده.

قَالُوْا مَرٰ لَيْلِكَ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَّفَعًا وَّلَا ضَرًّا ۝

(نو الله فرمایي) پس نن ورځ نه لري اختیار ځینې ستاسې (معبودان) لپاره د ځینو نورو (عبادانو) نه د نفعې او نه د ضرر.

تفسیر: یعنی نن د عابدانو او د معبودانو عجز او ناتواني واضح شوه، چې هېڅ یو د یوې ذرې په اندازه هېچا ته څه گټه او تاوان نشي رسولی، دوی پر هغو معبودانو چې مغرور وو، او هغوی یې د خپلو ځانونو لپاره وسیله او شافع گڼځولي وو؛ نن ورځ هغه معبودان له دوی ځنې خپله بیزاري ښکاره کوي.

وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ بِهَا تُكذِّبُونَ ﴿۲۲﴾ وَإِذَا شِئِلْنَا عَلَيْهِمُ الْيَتْمَانَ
بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ يُرِيدُ أَنْ يَصِدَّكُمْ عَمَّا كَانُوا يَعْبُدُ آبَاءَكُمْ

او وبه وایو مونږ هغو کافرانو ته چې ظلم یې کړی دی: وڅکئ تاسې عذاب د اور هغه چې وی تاسې چې د دې (اور) تکذیب به مو کاوه (په دنیا کې). او کله چې ولوستلی شي پر دوی آیتونه ځمونږ په دې حال کې چې واضح دي؛ نو وایي: نه دی دغه (محمد) مگر یو داسې سړی دی چې اراده لري د دې چې منع کړي تاسې له هغه شي څخه چې وو چې عبادت به کاوه پلرونو ستاسې.

تفسیر: دغسې به دوی د رسول کریم صلی الله علیه وسلم په نسبت په خپلو منځو سره ویل چې: دغه سړی خو نه رسول او نه نبی دی، او فقط هم دغومره مقصد لري چې مونږ ځمونږ د پلرونو او نیکونو له هغه طریقې څخه جدا کړي چې له قدیمه راهیسې مونږ ته پاتې دی، او مونږ یې حق گڼو، او مونږ خپل دین او طریقې ته کش کوي، او په دغه وسیله سره خپل ځان حاکم او متبوع او مونږ محکوم او تابع وگڼځوي، گواکې دی یواځې خپل حکومت او ریاست غواړي (العیاذ بالله).

وَقَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَأْفُكَ مُفْتَرًى ط

او وایي دغه (منکران) چې نه دی دغه (قرآن) مگر یو دروغ دی له خپله ځانه جوړ کړی.

تفسیر: یعنی دغه چېرې قرآن دی (العیاذ بالله)، بلکه د څو دروغو خبرو مجموعه ده، چې د هغه نسبت الله تعالی ته کاوه شي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ إِنَّ هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿۲۳﴾

او وایي هغه (منکران د مکې) چې کافران شوي دي حق (قرآن - اسلام - نبوت) ته کله چې راغی دوی ته: نه دی دغه مگر خو دی سحر کوډې ښکاره.

تفسیر: یعنی دغه د نبوت دعوی چې د هغه د څو معجزو او خوارقو ښوونه هم کړی شوې ده، یا د اسلام دین چې په خپل نزول سره یې دمپړه او ښځې او ځوی او پلار په منځ کې بېلتون او تفرقه اچولې ده، یا قرآن چې د هغه له فوق العاده تأثیره د خلقو په زړونو کې فوق العاده اثرات او انفعالات پیدا کيږي، د صریح جادو او ښکاره کوډو او سحر څخه ماسوا بل شی نه دی (العیاذ بالله).

وَمَا آتَيْنَهُمْ مِنْ كِتَابٍ يُدْرَسُ فِيهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْكَ مِنْ نَذِيرٍ ط

حال دا چې نه دي ورکړي مونږ دوی ته له کتابونو (منزله وو څخه) چې لولي دوی هغه (کتابونه)، او نه وو لیرلي مونږ دوی ته پخوا له تانه کوم ویروونکی (له جحیمه).

تفسیر: یعنی محض امي وو، نه کوم سماوي کتاب د دوی په لاس کې وو، نه په دومره اوږد مټ کې کوم نبي په دوی کې مبعوث شوی وو، الله تعالی په دوی کې داسې عظیم الشان رسول مبعوث او داسې جلیل القدر قرآن یې

ورولپره، چې دواړه یې عديم النظير او بيمثاله دي، نو پر دوی لازم وو چې دوی به دغه نعمت غنیمت گانه!، او د الله تعالی د دغه انعام او احسان به یې زیات قدر کاوه!؛ خصوصاً چې دوی به پخپله پخوا له دې نه داسې ویل: «که په مونږ کې کوم نبي مبعوث شوی وی، یا پر مونږ کوم اسماني کتاب نازلېدی؛ نو مونږ به هغه مانه، او په اطاعت کې به مو له نورو څخه زیاته جلتی او مسارعت کاوه»، اوس چې هغه مقصود مطلوب ورسېدلی دی؛ نو دوی د هغه په مقابل کې استکبار او انکار کوي.

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَبَالَغُوا مُعْشَارًا مِمَّا اتَيْنَهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلًا فَكَيْفَ كَانَ تَكْوِيرُهُ ﴿٢٠﴾

او تکذیب کړی وو (د انبیاوو هم داسې) هغو کسانو چې پخوا وو له دوی، حال دا چې نه دي رسېدلي (دغه کفار د مکې) لسمې برخې د هغه شي ته چې ورکړی مو وو هغوی ته (له قوت او قدرت)، پس تکذیب وکړ (هغو پخوانیو) د رسولانو څما، پس څرنگه وو انکار څما (په عذابولو د هغو).

تفسیر: یعنې هم هغسې اوږده عمر ونه، جسماني قوت ونه، مال، دولت، او عیش عشرت چې هغوی ته ورکړی شوی وو؛ د هغه عشر العشر هم تاسې ته نه دی درکړی شوې، نو هر کله چې هغوی له خپلو انبیاوو سره مخالفت او د هغوی تکذیب ته ودرېدل؛ ښه وگورئ چې د هغوی آخره خاتمه څرنگه شوه؟ او د هغوی گډ ساز او سامان څنگه بېکاره پاتې شو؟ او د الله تعالی منزل عذاب د یوې شپې له مخې هم معطل نه شو، او نه یې چا مخه ونیوی شوه، نو بیا تاسې پر څه مغرور او د څه لپاره دومره لویي او ځانمني (غرور) کوئ؟.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلِي وَفِرَادَىٰ شِمِّ تَتَفَكَّرُونَ مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٢١﴾

ووايه (ای محمده! منکرينو ته) بېشکه همدا خبره ده چې پند در کوم تاسې ته په یوې خبرې سره چې ودرېږئ تاسې خاص الله ته دوه دوه او یو یو، بیا ښه فکر (او غور) وکړئ چې نشته په دغه ملگري ستاسې کې هېڅ قسم لېونتوب، نه دی دغه (محمد) مگر وپروونکی دی تاسې ته په مخ کې د عذاب سخت (د قیامت).

تفسیر: یعنې تعصب او عناد پرېږدئ! په انصاف او اخلاص سره د پاک الله په نامه سم ودرېږئ!، او څو څو تنه سره یو ځای شی!، او پخپلو منځونو کې سره مباحثه، مرکه، مشوره او جرگه وکړئ!، او یواځې له خپلو ځانونو سره هم بېل کېئ، او ښه فکر، دقت او غور وکړئ!، چې ستاسې دغه رفیق محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چې له څلویښتو کلونو څخه ډېر ستاسې تر نظر لاندې حیات او ژوندون کوي، او تاسې د هغه د گډو حالاتو او له ذرې ذرې خصوصیاتو څخه یې د طفولیت تر کهولت پورې کامل خبردار یئ، او د ده پر امانت، دیانت، صداقت، عفاف او پوهې تل تر تله قائلان یئ، او ښه پوهېږئ چې دی هېڅکله په هېڅ یوه معامله کې په نفسانیت، اغراض او نورو بدو خبرو او اخلاقو ملزم او مشبوه نه دی گډېدلی، نو آیا تاسې په واقعي ډول سره اوس داسې اټکل او گمان پرې کولی شئ چې دی (العیاذ بالله) بې له کومو موجه اسبابو یو ناڅاپه لېونی شوی دی؟ او بې سببه یې څینې خلق له خپله ځانه سره دښمنان او مخالفان گډ کولې دي؟.

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ ﴿٢٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) هر هغه څه چې وغوښتل ما له تاسې له اجر ته (په دغه انذار)؛ پس هغه دې هم ستاسې وي، نه دی اجر څما مگر پر الله دی.

تفسیر: یعنی زه د خپل محنت څه صله له تاسې څخه نه غواړم، که ستاسې په خیال کې داسې راغلي وي چې زه به له تاسې ځنې څه معاوضه غواړم؛ نو هغه ټول تاسې له خپله ځانه سره وساتئ؛، بیخي هغه ته څه ضرورت نه لرم، ځما صله خو د الله تعالیٰ په دربار کې ده، هغه شی چې زه یې له تاسې څخه غواړم یعنی ایمان او اسلام؛ هغه ستاسې د فائده او گټې لپاره دی، له دې نه پرته په دغه دعوت او تبلیغ کې ځما څه غرض او مقصد نشته.

وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۳۴﴾

او همدغه (الله) پر هر شي باندې ښه شاهد (خبردار دی).

تفسیر: یعنی ځما رښتیا او صداقت او نیت الله تعالیٰ ته معلوم او ښکاره دی.

قُلْ إِنَّ رَبِّي يَقْدِرُ بِالْحَقِّ عِلْمَ الْغُيُوبِ ﴿۳۵﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه رب ځما ویشتل کوي (رالیري) حق (دین)، ښه خبردار دی پر ټولو اشیاوو هم.

تفسیر: یعنی له پاسه وحي نازلیري، او د دین باران اوري، دغه موقع ویریا له لاسه مه ورکوی!، او ترې ښه گټه او فائده واخلي!، په هغه زور او قوت سره چې پاک الله د باطل په سر ویشتل کوي او لرې یې غورځوي؛ له هغه څخه اندازه وکړی چې وروسته له دې نه به باطل چیرې ودرېدی شي؟ ضرور دي چې باطل محو او په سوړو کې ننوځي، او په ټولو آفاقو کې به د حق دین غږ ډېر پورته شي، هغه علام الغیوب پخپل علم او پوهې سره موافق په ډېر مناسب وخت او عین الموقع کې د باطل د سر د ټکولو او لتارولو لپاره حق نازل کړ: ﴿بَلْ نَقَدِّنُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ قِيْدًا مَّعًا ۖ وَآذًا هَوْرًا هُوًّا﴾.

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِي الْبَاطِلُ وَمَا يُعْبِدُ ﴿۳۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) راغی حق (قرآن - اسلام) او نشي پیدا کولی باطل (معبودان هیش شی)، او نه یې بیا له سره ژوندی راپاخولی شي.

تفسیر: یعنی حق دین راوړسېد، هغه زور او قوت له سره منع کېدونکی نه دی، او حتمًا او جزمًا غالب او مظفریري، او باطل لاندې او ښکته کوي، دروغ کله د رښتیا په مقابل کې چلېدی شي؟ او باطل څرنگه د حق په مقابل کې راتلی شي؟ هغه اوس نه د درېدلو قوت او توان لري او نه د تښتېدلو، او داسې یې وگنئ چې لکه له منځه ورک او تري تم شوی وي، دغه د ﴿جَاءَ الْحَقُّ﴾ آیت د معظمې مکې د فتحې په ورځ د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر مبارکه ژبه جاري وو.

قُلْ إِنْ ضَلَلْتُ فَإِنَّمَا أَضِلُّ عَلَىٰ نَفْسِي وَإِنِ اهْتَدَيْتُ فِيمَا يُؤْتِي إِلَيَّ رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿۳۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که چیرې وښویدم زه (له سمې لارې په زعم ستاسې)؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وبه ښویرم په (ضرر د) ځان خپل (او ځما نقص دی)، او که سمه لاره مې وموندله؛ نو په سبب د دې به وي چې وحي کوي ماته رب ځما، هم هغه (الله) ښه اورېدونکی دی، ډېر رانژدې دی.

تفسیر: یعنی که ما دغه نوی دستور له خپله ځانه درولی وي؛ نو تر څو ورځو پورې به وچلیري؟ په دغه کې بالآخر ماته نقصان راپېښیري، دنیوي بغض او عداوت به ځان ته گټم، خواري، زحمت، او ذلت به پر ځان اخلم، اخروي رسوایی

به پر خان کالم (العیاذ بالله)، لیکن که زه پر سمه لاره یم لکه چې په واقع سره هم په سمه صافه لاره روان یم؛ نو بڼه وپوهېږئ چې دغه گورد د الله تعالی تایید او امداد، او د اسماني وحی مرسته، برکت او هدایت دی، چې هیڅکله او هیچېرې به ځما ملگرتوب نه خوشې کوي، او تل تر تله به له ما سره وي، ځما پاک الله هر شی اوري، او هغه بیخي رانژدې دی، هغه به همپشه له ما سره الطاف او امداد فرمایي، او خپل دغه پیغام هر ورو گوردې دنیا ته رسوي، او پر ټولو مخلوقاتو یې ظاهر او څرگندوي (بنکاره کوي)، اعم له دې نه چې تاسو یې ومنئ، او که یې ونه منئ.

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فِرَعَوْنَ قُلُوبًا وَأَخَذُوا مِنْ مَّكَّانٍ قَرِيبٍ ﴿۵۱﴾

او که ووينې ته کله چې وويرېږي دوی (عند النزاع) پس نه به خلاصیږي په تېښته (له عذابه ځمونږ)، او وبه نیول شي دوی له ځایه نژدې (له ځمکې قبر ته یا له موقفه اور ته).

تفسیر: یعنې کفار خو دلته خپل لویي، تکبر او غرور بنکاره کوي، مگر هغه وخت به د لیدلو وړ او قابل وي چې دغه خلق د محشر وپروونکي مناظر او لړزوونکي مظاهر وگوري اوسخت وويرېږي، او د تېښتېدلو په فکر کې ولویږي، مگر د تېښتې لورې ترې ورک وي، او هیچېرې به ونشي خوځېدلی، کله چې د دوی د نیولو او په اور کې د غورځولو حکم صادر شي؛ نو دوی یې له لټولو او دغې خوا او هغې خوا کتلو څخه سمدلاسه هم هغله پیدا کیږي، بلکه په نهایت آسانی سره علی الفور د حکم د اصدار سره متصل او جوخت نیولی کیږي او د خپلو اعمالو په سزا (هیداد) اخته کیږي.

وَقَالُوا الْمَثَابَةُ إِنْ أَهْمُنَا الْتَأْوِشُ مِنْ مَّكَّانٍ بَعِيدٍ ﴿۵۲﴾

او وبه وایي (دا کفار) ایمان مو راوړی دی پر دغه (الله)، او له کومه به وي دوی ته حاصلول او لاس ته راوړل (د ایمان یا بېرته گورځېدل دنیا ته) له ځایه لرې (چې آخرت دی).

تفسیر: یعنې په دغه وخت کې به وایي چې: اوس مو باور د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر خبرو راغی، او اوس ایمان راوړو، حال دا چې د اوس ایمان به څرنگه وي؟ هغه وخت او موقع ډېره لرې لاره چې ایمان راوړل مفید او نافع او د نجات وسیله واقع کېده، اوس د دوی لاس تر دومره لرې ځای پورې چېرې رسېدی شي؟ چې له هغه ځایه د خپل ځان لپاره ایمان راوړي، مطلب یې دا دی چې مقبول او منجی ایمان هغه دی چې پخوا له مرگه په همدغې دنیا کې د انسان په برخه شي، په آخرت کې کله چې گورد احوال گورد سړي پخپلو سترگو سره وگوري؛ نو هلته گورد متیقن کیږي، نو هلته به د ایمان راوړلو څه فائده وي؟.

وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْدُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَّانٍ بَعِيدٍ ﴿۵۳﴾

او په تحقیق کافران شوي وو په الله پخوا له دې نه (په دنیا کې)، او ویشتل به کول دوی په غیب له ځایه لرې (د حق، صدق، او د صواب پر امورو د معاد).

تفسیر: یعنې پخوا له دې نه چې د ایمان راوړلو وخت وو؛ تاسې پر کفر او انکار ټینګ ولاړ وئ، او همداسې په خپل خیال او اټکل سره مو نښې ویشتلې، د دنیا په ژوندون کې به مو تل بې تحقیقه خبرې کولې، او رښتیا او محققې خبرې به مو هیڅ نه منلې، اوس د افسوس او ارمان څخه هیڅ شی په لاس نه درځي.

وَجِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ

او پرده (جدایي) به واچولی شي په منځ د دوی او په منځ د هغه شي چې ارمان یې کوي دوی) لکه ایمان او اعاده الی الدنيا).

تفسیر: یعنی د هغو شیانو په نسبت چې دوی یې هیله او ارمان لري، مثلاً مقبول ایمان یا نجات یا د دنیا په لوري بېرته ورتګ، دنیوي لذائذ، عیش او آرام؛ د دغو شیانو او د کفارو په منځ کې به سخت سد او مانع وي، چې د هغه لامله به دوی له سره تر هغې پورې نشي رسېدی.

كَمَا فَعَلْ بِأَشْيَاءِهِمْ مِنْ قَبْلِ إِيْتَانِهِمْ كَانُوا فِي شَكِّ قُرْبٍ ۝۲۲

لکه چې کړی شوی وو (دا کار) له سیالانو د دوی سره پخواله دې نه، بېشکه هغوی وو په داسې شک کې چې ډېر تردّد اچوونکی وو (خلقو ته).

تفسیر: یعنی پوښی له دې نه له هغو مخلوقاتو سره چې د همدوی په وضعیت او هیئت تېر شوي دي کومه معامله چې کړی شوې ده؛ له دوی سره هم هغه معامله وکړی شوه، ځکه چې هغو خلقو به هم داسې مهملې او بې ځایه شېبې کولې، او په داسې بې موردو شکو کو او تردیداتو کې اخته وو، چې دوی یې له سره مطمئن او په آرام نه وو پري ایښي.

تمت سورة سبأ بفضل الله تعالى ومنه وكرمه، وله الحمد.

د (فاطر) سورت مکي دی، (۴۵) آیتونه او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۵) او په نزول کې (۴۳) سورت دی، وروسته د (الفرقان) له سورت څخه نازل شوی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

ټوله ثناء صفت خاص (هغه) الله ته ده چې بې له نمونې څخه پیدا کوونکی دی د اسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنی اسمان او ځمکه یې ابتداء له عدم څخه وجود ته راوړه، حال دا چې له پخوا څخه د دغو علویاتو او سفلیاتو کومه نمونه یا د تخلیق قانون نه وو موجود.

جَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا

ګرځوونکی د پرېستو دی رسولان.

تفسیر: یعنی ځینې پرېستې انبیاوو ته د الله تعالی پیغام رسوي، او ځینې نورې دنورو جسماني او روحاني نظام پر تداييرو او تشکيلاتو مامورانې دي: ﴿فَالْمُدْرِتِ أَمْرًا﴾.

أُولَىٰ الْأَجْنَاسِ مُثْنَىٰ وَثَلَاثَ وَرُبْعًا

(هسې ملائکې) چې خاوندانې د وزرو دوو دوو، او دريو دريو، او څلورو څلورو دي.

تفسیر: یعنی د ځينو پرېستو دوه دوه وزرونه، او د ځينو درې درې او د ځينو څلور وي، د دغو وزرو کیفیت يواځې پاک الله ته معلوم دی.

يَزِيدُنِي الْخَلْقَ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

زیاتوي (الله) په پیداښت کې هومره چې اراده وفرمایي (د هغو)، بېشکه چې الله پر هر شي باندي ښه قادر دی (چې ځینې یې دغسې تزئید او تخلیق دی).

تفسیر: یعنی الله تعالی په هر مخلوق کې هر عضو او صفت سم له خپله حکمته سره زیاتوي، پرېستو ته دوه دوه یا درې درې یا څلور څلور وزرونه هم هغه ور پیدا کړي دي، که اراده وفرمایي؛ نو ځينو پرېستو ته له څلورو ځنې زیات هم ورکوي، لکه چې په حدیث کې راغلي دي: چې جبریل علیه السلام شپږ سوه وزرونه لري، او له ﴿جَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا﴾ څخه داسې ونه ګڼله شي چې ګوندې الله تعالی دغو وسائلو ته څه ضرورت او احتیاج لري!، پاک الله دغسې وسائلو

ته بیخي څه اړتیا (احتیاج) او ضرورت نه لري، او بالذات دی پر هر څیز باندې ښه قادر او مقتدر دی، ولې محض د حکمت او مصلحت لپاره یې د دغو اسبابو او وسائو سلسله قائمه کړې ده.

مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا

هر هغه شی چې پرانیځي الله لپاره د خلقو له رحمت خپل (لکه صحت وسعت) پس نشته هیڅوک بندوونکی د هغه.

تفسیر: رحمت جسماني وي لکه باران، روزي اونور، یا روحاني وي لکه انزال د کتابونو او ارسال د رسولانو، الغرض هر کله چې الله تعالی پر خلقو د خپل رحمت وروڼه وپرانیځي؛ نو څوک یې تر لاسه نشي؟

وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ①

او هر هغه شی چې بند کړي (له عطاء خپلي)؛ پس نشته لیروونکی د هغه (هیڅوک) پس له بندولو د الله، او همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنی سم له خپله بالغه حکمته سره د هر شي د کولو او په وجود راوړلو اراده چې وفرمایي؛ علی الفور یې کوي، او داسې قوي، مقتدر، غالب او زبردست ذات دی، چې هیڅوک د ده دارادې مخه نشي نیولی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآلِي تَوْفُكُونَ ②

ای خلقو! یاد کړئ نعمت احسان د الله پر تاسې (چې حیات او روزي او نور یې در کړي دي)، آیا شته بل کوم پیدا کوونکی بې له الله چې تاسې ته روزي در کړي له اسمانونو (په سبب د باران) او (له محصولاتو د) ځمکې نه (په سبب د زرغونولو؟ بلکه نشته داسې څوک)، نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مگر همدی دی، پس له کوم جهته گړځولی کېږئ (له توحیده شرک ته).

تفسیر: یعنی تاسې دغه ټول سره منی چې پیدا کول او د روزي د وسائو او اسبابو برابرول، ژوندي ساتل او نور گړد د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي، نو بیا د معبودیت استحقاق بل شي ته له کومه پیدا شو؟ هر هغه ذات چې حقيقي خالق او رازق دی، واقعي معبود او لوی الله هم هغه دی.

وَإِنْ يَكْفُرْ بِكَ فَكُفِّبْتَ رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ③

او که دروغجن و شمېري (دغه کفار ای محمده!) تا؛ پس په تحقیق دروغجن شمېرل شوي وو چې رسولان پخوا له تانه (نو ته هم صبر کوه په شان د هغو)، او خاص الله ته بهر ته گړځولي شي ټول کارونه (په آخرت کې).

تفسیر: یعنی سره له دومره پوهولو او د حجت د تمامولو بیا هم دغه خلق تاسې دروغجن گڼي، نو تاسې په دغه سره مه غمجن کېږئ!، ځکه له نورو پخوانیو انبیاءو سره همداسې رویه او سلوک کړی شوی دی، دا کومه نوې خبره نه ده، متعصبینو او معاندینو هیڅکله له خپله ضده او عناده لاس نه دی اخیستی، د دغسې خلقو معامله پاک الله ته وسپاری، کله چې دوی په آخرت کې الله تعالی ته بوتلل شي؛ نو الله تعالی به د دغو گړدو جگړو فیصله صادروي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمُ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ۗ إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ
عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُو حَزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ۗ

ای خلقو! بېشکه وعده د الله حقه ده (چې قیامت حساب کتاب جزاء شته) پس خبردار چې نه دې تېرباسي تاسې دغه ژوندون لږ خسیس، او نه دې تېرباسي تاسې په (کرم د) الله غره کوونکي (شیطان). بېشکه چې شیطان تاسې ته دښمن دی پس تاسې هم ونیسی دی (خپل) دښمن، بېشکه همدا خبره ده چې بولي شیطان ډله خپله (خای د هلاکت ته) لپاره د دې چې شي دوی له ملگرو د دوزخ (په آخرت کې).

تفسیر: یعنی قیامت هر ورو راتلونکی دی، او علی یقین ټول مخلوقات د پاک الله په مخ کې حاضریدونکي دي، د دغې دنیا پر عیش، باغ او بهار ډېر مه غولېږئ، او د شیطان په چلونو او فرېبونو مه تېروئ!؛ ځکه چې دی ستاسې ازلي دښمن دی، او دی تل په همدغه کونښن کې دی چې تاسې هم له خپله ځانه سره په دوزخ کې وغورځوي.

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۗ أَفَمَنْ زِينِ
لَهُ سُوءُ عَمَلِهِ فَرَآهُ حَسَنًا فَإِنْ أَلَّفَ اللَّهُ يَضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبُ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ
حَسْرَةً إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ۗ

هغه کسان چې کافران شوي دي شته دوی ته عذاب سخت، او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې ښه (عملونه)؛ شته دوی ته مغفرت، بښنه او اجر ډېر لوی. آیا پس هغه څوک چې ښایسته کړی شوی وي ده ته بد عمل د ده، پس ویني یې دی ښایسته، پس بېشکه چې الله گمراه کوي هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (د گمراهی یې)، او سمه صافه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمایي (د هدایت یې)، پس نه دې ځي (نه دې هلاکيږي) نفس ستا په (گمراهی) د دوی له جهته د افسوسه، بېشکه چې الله جل جلاله ښه عالم دانا دی په هغو کارونو چې کوي یې دوی (نو جزاء به ورکړي دوی ته).

تفسیر: یعنی شیطان چې د هر چا په سترگو کې خراب کار ښه ورڅرگند کړي، آیا دغه سړی له هغه چا سره برابر کېدی شي چې د الله تعالی په فضل او کرم سره د خیر او شر په منځ کې فرق او تمییز کولی شي؟ نیکي نیکي بولي، او بدې بده گڼي، کله چې دوی دواړه سره نشي برابرېدی؛ نو د دغو دواړو آخره خاتمه او انجام به څرنگه برابرېدی شي؟ او داسې خیال مه کوئ چې کوم انسان به سره د خپلو رڼو سترگو پر بدو څنگه د ښو گمان وکړي، د الله تعالی اراده د هر چا په نسبت چې د ده د سوء الاختیار په بناء په گمراهی او ضلالت تللي ده؛ هغه سمې لارې ته څوک نشي اړولی، او هر چا ته چې د ده د حسن الاختیار د سببه سمه صافه لاره ښيي؛ نو له سره د شیطان له واکه دغه نه دي پوره چې دی له سمې لارې څخه بې لارې کړي، یا نامناسبه ښوونه ورته وکړي.

په هر حال هغه سړی چې په شیطاني اغواوو سره بدو ته ښه او ښو ته بد وایي؛ د ده په نسبت داسې توقع نشي کېدی چې گوندی دی به پر سمه صافه لاره راشي، کله چې دغسې نشي کېدی، او د هدایت او د ضلالت ټوله سلسله د الله تعالی د مشیت او حکمت تابع ده؛ نو تاسې د دغو معاندینو په غم او اندېښنه کې خپل ځان مه ویلي کوئ!، او مه په دوی پسې کړېږئ!، الله تعالی ته د دوی گمراهی او احوال ښه معلوم او ښکاره دي، او بالذات له دوی سره حساب او کتاب کوي، او د دوی په نسبت خپله لازمه فیصله صادروي، تاسې مه خفه او مه غمجن کېږئ!.

وَاللّٰهُ الَّذِي ارْسَلَ الرَّسْمِ فَتَشْتَرِي سَحَابًا فَمَسْنَهُ اِلَى بَدَنِ مَدَّتْ فَاَحْيَا بِرِهْ اِلَى اَرْضٍ بَعْدَ مَوْتِهَا^ط
كَذٰلِكَ التَّشْوِيْرُ

او الله هغه (مطلق قادر) ذات دی چې لیرلی یی دی بادونه، پس راپورته کوي (بادونه) ورېځې، پس راکارو مونږ دغه ورېځې هغه کلي (ځمکې) مړې (وچې کلکې بې وسو) ته، پس ژوندي کوو مونږ په هغو (اوبو) ځمکه پس له مړوالي (وچوالي) د هغې، همداسې به وي حال د بیا ژوندي پورته کېدلو هم.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په حکم د هواوو په وسیله ورېځې پورته شوې، او په هغې سیمې رقبه کې چې مړه وچه کلکه پرته وه، یعنی هیڅ وانه او شینکي په کې نه وو، او له هرې خوا یې دورې او غبار پورته وو، د باران د اوبو له سببه په کې ساه ولوېده، همداسې وگڼئ چې الله تعالی به تاسې هم وروسته له مړگه بیا راپاڅوي، په روایاتو کې راغلي دي: «څه وخت چې الله تعالی د مړيو د بیا ژوندي راپاڅولو اراده وفرمائي؛ نو له مات تحت العرش څخه به یو مخصوص قسم باران واوروي، چې د دغه باران په اوبو سره به ټول مړي داسې ژوندي راپاڅوي لکه چې د پسرلي د معمولي باران په اثر پتنگان او نور مچان او خوځندې د ځمکې له سوریو څخه ووځي» ښایي چې مزید تفصیلات یې په روایاتو کې ولیدل شي.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا^ط

هر هغه څوک چې وي چې اراده لري د عزت پس خاص الله ته دی عزت ټول.

تفسیر: یعنی کفارو نور معبودان ځکه د خپلو ځانونو لپاره نیولي وو، چې گوندې د دغو معبودانو د الله تعالی په دربار کې ډېر عزت او پت وي: ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِلٰهًا لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا﴾ (۱۶ جزء، د مریم سورت (۵) رکوع (۸۱) آیت)، او ډېرو کسانو له مسلمانانو څخه مخ اړولی وو، او له کفارو سره یې خپله دوستي او خپلوي ټینگه کړې وه؛ خو په دغه وسیله سره دوی پتمن او باعزت شي: ﴿الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكٰفِرِيْنَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِيْنَ اَيَتَّبِعُوْنَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَاِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۲۰) رکوع (۱۳۹) آیت)، نو دغه قسم خلقو ته یې دغه وروښودل چې هر هغه انسان چې د دنیا او آخرت عزت غواړي؛ ښایي چې دغه عزت د الله تعالی څخه وغواړي چې مطلق عزیز همدی دی، او د الله تعالی له اطاعت او یادولو څخه اصلي پت او عزت میسر کیږي، د گړدو اعزازونو مالک همغه واحد احد الله دی، هر هغه څوک چې عزت مومي، یا یې موندلی دی؛ د همدغه الله له خزانو څخه ورته رسېدلی دی، یا به ورورسېږي.

اَلَيْهٖ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ

خاص همدغه (الله) ته پورته خيږي خبرې پاکې.

تفسیر: یعنی پاکيزه کلام ذکر الله، دعاء، د قرآن تلاوت، د علم او نصیحت خبرې دي، چې دغه گړد شيان رب العزت ته ورخيږي، او د قبول عزت حاصلوي.

وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ^ط

او نېک عمل پورته کوي ذکر او ښې خبرې.

تفسیر: د پاکيزه وو کلامونو (ذکر الله) او نورو ذاتي اقتضاء همدا ده چې پاس وخيږي، له هغه سره که نور صالح اعمال وي؛ نو د هغه په طفیل او وسیله هغوی هم پاس ورخيږي، او هغه ته زیات قوت، نشاط، تازگي، رفعت او عظمت ښيي،

بڼه کلام ته بي له بنو کارونو پوره د رفعت شان نه حاصلېږي، ځينې مفسرين د ﴿وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾ د ضمائر و مرجع سره بدلوي، او داسې معنی ترې اخلي چې: بڼه کلام بڼه کار لوړ او پورته کوي، دغه هم دُرسټ دي چې ځينو خلقو د (رفع) ضمير د الله تعالی په لوري اړولی دی، يعنې الله تعالی صالحه اعمال لوړوي، په هر حال غرض دادی چې بڼه کار او بڼې خبرې دواړه علو او رفعت غوښتونکي دي، لهذا هر هغه سړی چې د الله تعالی د عزت طالب وي؛ دغه عزت او رفعت دې د دې په وسيله حاصل کړي!

په دې آيت کریمه علماء دليل نيسي چې د الله تعالی ذات او چت او د عرش د پاسه دی.

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولَٰئِكَ هُوَ يُبَوَّرُ ﴿١٠﴾

او هغه کسان چې جوړوي (تاته د قتل، حبس، نفي) مکرونه ناکاره؛ شته دوی ته عذاب ډېر سخت، او مکر فرېب د دغو هم هغه فاسد باطل هلاک دی.

تفسیر: يعنې هغه کسان چې بد تدابير جوړوي، او د حق په خلاف تل په حيلو او پلمو جوړولو کې مشغول او لگيا وي، بالاخره ناکامه کېږي، او ضرور تاوان مومي، وگورئ! قریشو په (دار الندوة) کې سره جرگه او پر دغې خبرې يې تړون وکړ: «بنايي چې رسول الله يا ووژلی شي، يا دې بندي کړی شي، يا دې له ملکه د باندې وشړلی شي»، د دغې فيصلې نتیجه داسې شوه چې: د «بدر» د غزوي په وخت کې همدغه خلق له خپله وطنه د باندې وويستل شول، او همدوی د مسلمانانو له لاسه ووژلی شول، او د «بدر» په قليب او کوهي کې د تل لپاره قيد کړل شول.

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ ﴿١١﴾

او الله پيدا کړي يی تاسې (يعنې اول ځلي نيکه د تاسې) له خاورو، بيا (تاسې او لاده يې پيدا کړئ) له څاڅکي (د مني)، بيا يې وگرځولی تاسې جوړې جوړې (بنځه او مېړه لپاره د توالد او تناسل)، او نه اخلي حمل هيڅ بنځه، او نه ږدي (حمل هيڅ بنځه) مگر په علم د الله سره.

تفسیر: يعنې آدم عليه السلام يې له خاورو څخه او بيا د هغه نوره او لاده يې د اوبو له يوه څاڅکي څخه پيدا کړه، بيا له نارينه او بنځې څخه يې جوړه پيدا کړه، چې له هغو څخه انساني نسل منتشر او خورېږي، په دغه ضمن کې د حمل استقرار له وخته د وورکي د پيدا کېدلو تر وخته، هغه اطوار او ادوار چې تيرېږي؛ پر هغو گډو باندې الله تعالی عالم دی، او هغه داسې پټ او مخفي اعمال دي، چې مور او پلار هم پرې نه دي خبر، چې دننه څه صور، اعمال او تحولات پېښېږي.

وَمَا يُعْمَرُ مِنْ مُّعَمَّرٍ وَلَا يُنْقِضُ مِنْ عُمُرٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿١٢﴾

او نشي اوږدېدلی عمر د هيڅ عمر اوږد کړی شوي، او نه هيڅ قدر کمولی شي له عمر د دغه (معمر) څخه (يا له عمره د بل معمر څخه، يعنې تزويد او تنقيص د عمر نه دی)؛ مگر په کتاب (د لوح محفوظ کې ليکلی شوی دی)، بېشکه دغه (لنډول او اوږدول د عمر) پر الله ډېر اسان دي.

تفسیر: يعنې د هر چا چې هر قدر عمر وي، هغه په «لوح محفوظ» کې ليکلی شوی دی، او هغه اسباب او وسائل چې د عمر د اوږدېدلو يا د لنډېدلو دي، يا دا چې کوم يو به خپل طبيعي عمر ته رسېږي؟ او کوم يو به نه رسېږي؟ دغه ټول د الله تعالی په محيط علم کې موجود دي، او پاک الله ته پر دغو ټولو جزئياتو باندې احاطه لرل هيڅ اشکال نه لري، او الله تعالی ته د گډو (ټولو) «ما کان و ما يکون» جزئي، کلي او د غيب او شهادت علم له ازله تر ابده او الی ما شاء الله پورې ښکاره دی، نه بنايي چې د الله تعالی علم او صفات پر خپل ځان قياس کړی شي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي:

«هر کار الله تعالی ته ډېر اسان وي، لکه د «انسان پیدایښت»، او رسونه یې خپل مقدر عمر ته، او همداسې وگڼئ د اسلام تدریجی پرمختګ او ارتقاء، او بالاخر د کفر مقهور بدل او مغلوبدل».

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذَابٌ فُرَاتٌ سَابِغٌ شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَابٌ وَمَنْ كَلَّ تَأْكُلُونَ
لِحِمَائِرِيَّاءٍ وَتَسْتَعْرِجُونَ حَلِيَّةً تَلْبَسُونَهَا

او نه برابرې سره هغه دواړه بحرونه سیندونه، دا یو خوږ دی تنده لرې کوونکې، خوندورې ښې هضمېدونکې ښې تېرېدونکې اوبه ده، او دابل تریو دی تریخ، او له هر یوه له دغو (دواړو بحرونو سیندونو څخه) خوږی تاسې غوښې تازه (د مهي)، او راوباسی (له دغه ترخه سینده) گناهه (د مرغلرو او مرجانو) چې اغوندی یې (او اغوندوی یې ښځو خپلو ته).

تفسیر: له پاسه د توحید د دلائلو بیان ادامه لري، چې په دغه ضمن کې یوه لطیفه اشاره د اسلام د غلبې په طرف هم کیري، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني کفر او اسلام سره برابر نه دي، الله تعالی کفر مغلوبوي، اگر که تاسې ته به له دغو دواړو څخه فائده دررسیري، له مسلمانانو څخې دین قوت او غلبه مومي، او له کفارو څخې جزیه او خراج حاصلوي، غوښه د خوږو او د ترخو د دواړو سیندونو څخه وځي، یعني مهي، مگر گناهه (زېور) مرغلرې، مرجان او جواهر علی الأكثر له ترخه سیند څخه ایستل کیري».

وَتَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَازِرًا لِمَنْ بَغَّوْا مِنْ قُضَلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑩

او (تل) وینې ته بېړۍ (او جهازونه) په دغه (بحر سیند) کې تلونکې خپروونکې (د اوبو) لپاره د دې چې طلب کړئ تاسې له فضله د الله (په تجارت کې) او لپاره د دې چې تاسې شکر وباسئ (په دغه لوی نعمت).

تفسیر: اکثریه لوی لوی او مهم تجارت او سوداګري د جهازونو په وسیله کیري، له هغه څخه کوم منافع چې حاصلیري؛ همدغه د پاک الله فضل او مهرباني ده، پر دغو فوائدو او انعاماتو انسان ته لازم دي چې د دغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حمد او شکر اداء کړي!

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلًّا يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ⑪

ښاسي (الله) شپه ورځ کې، او ښاسي (الله) ورځ په شپه کې، او مسخر په کار کې یې لګولي دي لمر او سپوږمۍ، چې هر یو بهیري (روان دی) تر یوې نېټې ټاکلې شوي (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: دغه مضمون پخوا له دې نه په څو ځایونو کې تېر شوی دی.

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْبِيرٍ ⑫

دغه (ذات موصوف په پاس صفاتو) الله دی رب ستاسې، خاص همدغه ته دی ملک باچاهي، او هغه معبودان چې بولی یې تاسې (ای مشرکانو!) بې له دغه (الله)؛ نه دي مالکان دوی د نړۍ پردې (د زړې) د خرماوو.

تفسیر: یعني د هغه لوی ذات صفات چې پاس بیان شول؛ هم هغه في الحقیقت ستاسې حق الله دی، او د ټولو علویاتو او سفلیاتو خالق، مالک، الله دی، هغه شیان چې ستاسې له خوا معبودان درولي شوي دي، او تاسو یې بولی او عبادت

ورته کوی؛ د هغو خوارانو باچاهي او خپلواکي چیرې، بلکه دوی د هغې نړۍ پر دې په اندازه هم د یوه خیز مالکان نه دي، چې د کجورو (خرماوو) په زړیو پورې نښتي وي.

إِنَّ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دَعَاءَكُمْ وَكُلُّكُمْ لِرَبِّكُمْ

که وبولئ تاسې (ای منکرانو) دغه معبودان؛ نه اوري بلنه ستاسې، او که (بالفرض) وایې وري دوی، نو نه به شي درکولی ځواب ستاسې (ځکه چې ژبه نه لري)، او په ورځ د قیامت به منکران شي دوی په شریک کولو ستاسې (باندې دوی لره سره له الله نه).

تفسیر: یعنې له هغو معبودانو څخه چې تاسې مرسته او امداد غواړئ، او هغه خپلو ځانونو ته وسیله گڼئ؛ دوی ستاسې غږ او بلنه نه اوري، او که تاسې ته څه توجه هم وکړي؛ هغه ستاسې په کار نشي درتلی، او په درد مو نه خوري، بلکه د قیامت په ورځ به دوی ستاسې د دغه شرک څخه په علانیه ډول د خپل تنفر او بیزاری اعلان کوي، او د امداد او کومک په ځای به تاسې ته دښمنان ثابت شي.

وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٧﴾

او خبر به نه کړي تا (له حقیقت د دې کار هیڅ خبروونکی) په شان (د خبرولو د هغه ښه عالم) ښه خبردار (الله).

تفسیر: یعنې له الله تعالی ځنې په ټولو احوالاتو باندې بل څوک ښه علیم او خبردار دی؟ همدغه علیم او خبیر الله تعالی فرمایي چې دغه شرکاء بیخي چټي او غلط دي، او له سره ستاسې په کار نه درځي، دغسې سمې صافې خبرې یې له الله تعالی نه بل څوک تاسې ته کولی شي؟ او ښوولی شي؟.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿١٨﴾

ای خلقو! تاسې فقیران محتاجان یئ الله ته، او الله همدی دی غني بی پروا، ښه حمد ثناء ویلی شوی.

تفسیر: یعنې ټول مخلوقات هم هغه الله جل جلاله ته محتاج دي، او الله جل جلاله هیچا ته او هیڅ شي ته محتاج نه دی، ځکه چې گڼ محاسن، محامد او صفات د ده په وجود کې مجموع او موجود دي، نو همدغه الله جل جلاله د بلنې او دعاء لایق دی، او د امداد او استعانت څښتن او مستحق دی، چې د خپلو بندگانو هر راز دعاء او سوال اوري، او په خوښۍ سره یې مستجابوي، او که څوک د ده لوی دربار ته خپل عجز، نیاز او افتقار نه وړاندې کوي؛ په قهریږي.

إِنْ يَشَاءُ يُخَلِّقْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٩﴾ وَمَا ذَلِكُ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾

که اراده وفرمایي (الله) د بیولو ستاسې (په هلاکت سره؛ نو بو به موځي) او را به ولي نور مخلوق نوی (بدل د تاسې). او نه دي دغه (شرل ستاسې او راوستل د نورو) پر الله څه سخت مشکل.

تفسیر: یعنې که تاسو یې منئ یا یې نه منئ، الله تعالی داسې مطلق قادر دی چې تاسې گڼ له منځه ورک کړي، او خپل بل مخلوق ستاسې په ځای ودان او ودروي، چې من کل الوجوه الله تعالی ته داسې مطیع وي؛ لکه چې په اسمانونو کې پرښتې د ده خالصې او مخلصې بندگانې دي، او داسې کول پاک الله ته ډېر سهل او اسان دي، لیکن د الله تعالی د حکمت اقتضاء داسې ده، چې په ځمکه کې دغه گڼ دې سلسلې ښایي چې قائمې او جاري وي، او په پای کې هر یو د خپلو ښو او بدو اعمالو جزاء او بدل ومومي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۗ وَإِن تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِهْلِمَا لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ

او نه اخلي (هيڅ نفس عاصي) بار د گناه د بل نفس، او که راوبولي دروند باري (بل څوک) بار د گناهونو خپلو ته؛ وابه نه خيستی شي له هغه څخه هيڅ څيز، او اگر که وي (دغه بللی شوی) خاوند د خپلوی هم.

تفسیر: يعنی هيڅوک به د خپلوانو بار پخپل سر وانخلي، او نه به يو د بل د گناه له پيښي څخه لږ څه کم کړي، او نه به د بل چا د بللو او غږ کولو څخه څه گټه او فائده ورسيرې، اگر که يې ډېر نژدې خپلوان هم وي، مگر د خلق به نفسي! نفسي!! وايي، هلته يواځې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره کار چليرې، او بس!.

إِنَّمَا تُنذِرُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ

بېشکه همدا خبره ده چې وپروې ته هغه کسان چې ويريرې له ربه خپله په غيبو سره، او قائموي (سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ.

تفسیر: يعنی ستاسې له وپرولو څخه هم هغه سرې نفع اخلي؛ چې له الله تعالی څخه بالغيب ويريرې، او د ده له وپروې څخه تل په عبادت کې لگيا وي، د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی خوف او وېره بيخي نه وي؛ نو هغه کله له دغو وپرولو څخه متاثر کېږي.

وَمَنْ تَزَكَّىٰ فَإِنَّمَا يَتَزَكَّىٰ لِنَفْسِهِ ۗ وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ۝

او هر څوک چې ځان پاک کړي (له شرکه او معاصيو) پس بېشکه همدا خبره ده چې ځان يې پاک کړ لپاره (د نفعي) د ځان خپل، او خاص (طرف) د الله ته ورتله دي (د هر چا).

تفسیر: يعنی هر څوک چې ستا پند او نصيحت واورې، او خپل وضعيت اصلاح او ښه کړي؛ نو د ده احسان او ممت نه پر تا او نه پر الله تعالی دی، بلکه په دغه کې په خپله د هم هغه سرې فائده ده، او دغه فائده په پوره ډول سره هلته څرگندېږي چې د گردو رجوع او بېرته ورتگ الله تعالی ته شي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۗ وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ ۗ وَلَا الظُّلُّ وَلَا الْحُرُورُ ۗ وَمَا يَسْتَوِي
الْجِبَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ

او نه برابرېږي سره پوند (کافر) او ليدونکی (مؤمن). او نه تياره (باطل) او نه رڼا (حق). او نه سيوری (ثواب يا جنت) او نه تود باد (عقاب يا دوزخ). او نه برابرېږي سره ژوندي (علماء) او نه مړي (جهلاء).

تفسیر: يعنی هغه مؤمن چې الله تعالی ورته د زړه سترگې بښلي دي، د حق په رڼا او د الله تعالی د وحي په پلوشو کې يې له کوم تکليفه او زحمته دغه لاره پرې کوي، او برابر د جنت باغونو او د الله تعالی د رحمت سيوري ته رسيرې، آیا له دغسې انسان سره هغه کافر سيالي او برابري کولی شي چې د زړه پوند او د اهو او او او هامو په تيارو کې حيران سرگردان گڼرځي، او بالاخر ناخپه د جهنم اور او د هغه سخت سوځونکي تاوده باد په طرف منلې وي؟ له سره دغه دواړه سره نه دي برابر، او که داسې وي؛ نو داسې وپوهېږئ! چې مړي او ژوندي سره برابر شول، في الحقيقت د مؤمن او کافر په منځ کې له دې نه هم زيات داسې فرق او تفاوت شته، چې د يوه ژوندي روغ رمت انسان او د يوه

مړي لاش په منځ کې وي، اصلي او دائمي ژوندون یواځې د ایمان دروح په برکت پیدا کېږي، او ماسوا له ایماني روح څخه بنیایي ژوندی انسان له زرهاوو مړیو څخه بدتر وگانه شي.

إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَنْ يُشَاءُ وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَّنْ فِي الْقُبُورِ ۝ إِنَّ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ﴿۲۲﴾

بېشکه چې الله اوروي هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د اورولو يې) او نه يې ته (ای محمده!) اوروونکی (د نافع قول) هغو ته چې په قبورو هدیرو کې دي. نه يې ته (ای محمده!) مگر وپروونکی (د منکرانو له جحیمه).

تفسیر: یعنی که الله تعالی اراده وکړي؛ نو مړیو ته يې هم اورولی شي، حال دا چې د دغې خبرې قدرت نورو ته نشته، همداسې وگنځي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم کار دعوت، تبلیغ، پیغام رسول او په خیر او شر باندې پوهول او خبرول دي، که زړه مړي کافران دغه خبرې وانه وري؛ نو هغه اورول د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له قوتو او قدرته پورته دي.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿۲۳﴾

بېشکه چې مونږ لېږلی مو يې ته په حق رښتیا (دين) سره زېری وړ کوونکی (د جنت مؤمنانو ته)، او وپروونکی (له دوزخ کفارو ته)، او نه وو هیڅ امت مگر چې تېر شوی په هغه کې کوم وپروونکی.

تفسیر: وپروونکی نبي وي يا د نبي قائم مقام، هر څوک چې د الله تعالی د لارې په لورې بلنه وړ کوي، د دې په متعلق د «نمل» د سورت په (۴) رکوع کې څه لیکلی شوي دي.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالزُّبُرِ وَبِالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿۲۴﴾

او که دروغجن بولي (کفار) تا (نو مه خفه کېږه، ځکه چې) پس په تحقیق دروغجن بللي وو هغو کسانو چې وو پخوا له دوی نه (انبیاء خپل)، چې راغلي وو دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو او په صحیفوسره او په کتاب ښکاره کوونکي (د حق او باطل).

تفسیر: یعنی پخوانیو انبیاء الله همدغه روښان تعلیمات یا ښکاره معجزات له خپلو ځانونو سره راوړي وو، له هغو ځینو ځینو ته مختصرې مختصرې صحیفې او ځینو ته لوی مفصل کتابونه ورکړي شوي دي.

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿۲۵﴾

بیا مې ونيول هغه کسان چې کافران شوي وو (په سخت عذاب سره) پس څرنگه شو انکار ځما (او تغیر د دوی په عذاب سره؟).

تفسیر: یعنی کله چې له تکذیب څخه دوی مخ وانه ږوه، نو وگورئ چې د هغوی آخړه خاتمه څرنگه شوه؟ ستاسې انجام هم هغسې کېدونکی دی.

الْمُرْتَدَّانَ اللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا

آیا نه وینې ته چې بېشکه الله نازلې کړې دي له (جانبه) د اسمانه اوبه، پس راوویستلې مونږ په وسیله د دې (اوبو) مېوې، په دې حال چې مختلف دي رنگونه د دغو (مېوو).

تفسیر: یعنې قسم قسم مېوې، بیا په یوه قسم کې رنگا رنگ ثمرات یې پیدا کړي دي، له یوې ځمکې او له یو اوبو او له یوې هوا څخه د دغومره مختلفو اشیاءو او انواعو پیدا کول؛ د پاک الله عجیب او غریب قدرت ښکاره کوي.

وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُّخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَغَرَابِيبُ سُودٌ ﴿۲۲﴾

او ځینې له غرونو (خاوندان د) لارې (ټوټې ټوټې) دي سپینې او سرې چې مخالف دي سره رنگونه د دغو (لارو)، او (ځینې د دوی) تک تور دي.

تفسیر: یعنې سپین هم په څو څو درجو دي، کوم یې تک سپین لکه د مرمر ډبره، کوم یې سپین لکه مالګه، او ځینې یې نسبتاً سپین، او سور هم په څو څو درجو، او تور هم په څو څو درجو دي، ځینې تک تور لکه رانجه او د ډبرو سکاره، او ځینې تور لکه د کارغه وزر، او ځینې نسبتاً تور، او په ځینو غرونو کې رنگارنگ رګونه او لارې شته.

وَمِنَ النَّاسِ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ كَذَلِكَ

او (همداسې) له خلقو څخه هم او (هم داسې له نورو) ژوندیو خوځېدونکو او څارویو څخه هم چې سره مخالف دي رنگونه د هغو همداسې (لکه دغه اختلافات).

تفسیر: دغه ګرد د الله تعالی د قدرت د عجائبو او غرائبو تذکره ده، یعنې هم هغسې چې په نباتاتو، جماداتو، حیواناتو کې راز راز او رنگ په رنگ مخلوقات لیدل کېږي؛ په انسانانو کې هم هره نوعه او صنف سره بېل او جلا دي، که د مؤمن په شان کافر هم سمه صافه لاره ځان ته غوره کړي، او دواړه سره یو شي، او ګرد انسانان یو رنگ ځان ته غوره کړي؛ نو دغه کله امکان لري، او له سره نشي کېدی، په دغه سره یې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اطمینان او تسلي ورکړې ده، چې تاسې د مخلوقاتو له اختلافاتو څخه مه خفه کېږئ!

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ﴿۲۳﴾

بېشکه همدا خبره ده چې ویریري له الله څخه له بندګانو د دغه (الله) پوهنده عالمان، بېشکه الله ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: یعنې نه ویریدونکي بندګان هم شته، او د الله تعالی ځنې ویریدونکي هم شته، مګر ویریري هغه کسان چې الله تعالی د عظمت او جلال، د آخرت د بقاء او دوام، او د دنیا په فناء او اتمام باندې پوهیږي، او د الله تعالی د احکامو او هدیاتو د علم تحصیل کوي، او تل د مستقبل په فکر کې اوسېږي، په هر هغه چا کې چې دغه پوهه او علم په هره درجه وي؛ په هم هغه درجه به دی هم له الله تعالی څخه ویریري، په هغه کې چې خوف نه وي؛ هغه في الحقیقت د دې خبرې مستحق نه دی چې ورته پوه او عالم وویلی شي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې د الله تعالی معامله هم په دوه ډوله ده: الله غالب هم دی چې په هره خطا چې سړی ونیسي؛ نیولی یې شي، او غفور رحیم هم دی، که ګناهګاران وښيي؛ ښلی یې شي»، نو په دواړو حیثیتو انسان ته ښایي چې د الله تعالی څخه ویریري، ځکه چې نفع او ضرر دواړه د الله تعالی په واک او قبضه کې دي، نو هر کله چې اراده وکړي؛ نفع ستوي او ضرر لاحقوي.

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً
يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ يَبُورَ ۝

بېشکه هغه کسان چې لولي کتاب د الله (قرآن) او قايموي (تل سم اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او لگوي (په لاره د الله کې) ځينې له هغو شيانو څخه چې ورکړي مودي دوی ته (لگوي يې) په پټه او په ښکاره، اميد لري دوی د داسې يوه تجارت چې له سره نه هلاک کيږي.

تفسير: يعنې هر هغه چې د الله تعالی څخه ويرېږي، قلباً او لساناً مسلمان شي، او د ده احکام ومني، او د ده کتاب په اخلاص او عقيدت سره ولولي، او په بدني او مالي عباداتو کې هيڅ قصور او کوتاهي ونه کړي، نو دغه مسلمانان دې د داسې لويې او اعتباري سوداګرۍ اميدوار اوسي! چې له سره په هغه کې نقص او خساره نه عاينه کيږي، او د ضرر او تاوان احتمال په کې نشته.

لِيُوقِيَهُمْ أَجْرَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ۝

لپاره د دې چې پوره ورسوي (الله) دوی ته اجر و نه (د عملونو) د دوی، او زيات ورکړي دوی ته له فضله خپله، بېشکه چې دغه (الله) ښه ښونکی (د معصياتو) دی ښه قبلوونکی (د احسان د محسنينو) دی.

تفسير: يعنې ډېر ګناهونه ښيي او معافوي يې، او د خورا لږ طاعت قدر فرمايي، او سم له اصوله او قاعدې څخه کوم ثواب چې ښايي چاته ورسېږي؛ الله تعالی له هغه څخه زيات ثواب ورعطاء کوي.

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ۝

او هغه چې وحی کړې ده مونږ تاته له کتابه (قرآنه) هم هغه حق رښتيا ده، په دغه حال کې چې مصدق رښتيني کوونکی دی هغو کتابونو ته چې پخوا له دې نه وو، بېشکه الله پر بندګانو خپلو خامخا ښه خبردار دی (په باطن د دوی) ښه ليدونکی دی (په ظاهر د دوی).

تفسير: يعنې د بندګانو پر احوالو ښه علیم او خبر دی، او په ښه موقع کې يې دغه کتاب نازل کړی دی.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ
سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُأْتِنَ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ۝

بيا مو وارث وګرځول (او ور مو کړ دا) کتاب (قرآن) هغو کسانو ته چې غوره کړي مودي له بندګانو خپلو (چې دغه محمدي امت دی)، پس ځينې له دوی ظالم دي پر خپل ځان، او ځينې له دوی په منځ د لارې کې برابر تلونکي دي، او ځينې له دوی پرمخې کېدونکي خيراتونو نېکيو ته په اذن حکم د الله، دغه يو فضل دی ډېر لوی.

تفسير: يعنې وروسته د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه د دغه کتاب وارث محمدي امت ګرځولی شوی دی، چې په مجموعي حيثيت او هيئت د ګردو امتونو څخه غوره افضل او اعلى دی، هو! د امت ګرد افراد سره يو شان نه دي، په دوی کې ځينې افراد خو هغه دي چې سره له صحيح ايمانه په ګناهونو کې اخته او مبتلا کيږي، چې دغه «ظالم لِنَفْسِهِ» شو، او هغه دي چې متوسط تلونکي دي يعنې نه په ګناه کې لګيا او نه منهمک - او نه لوی ولي او بزړګ دی،

دغو ته یې «مقتصد» وفرمایل، یو خو هغه کامل بنده دی چې د الله تعالی په فضل او توفیق سره یې پرمختګ کړی دی، او د محاسنو، فضائلو، او کمالاتو په تحصیل کې له مقتصدانو څخه ډېر مخ کې تللي دي، مستحب شیان یې هم نه دي پریښي، او د ګناه له خوفه له تنزیهي مکروه څخه هم پرهیز کوي، او خپل ځان ژغوري، د اعلی درجې بزرګګی او د فضیلت خاوندان همدوی دي، په دغسې متخبو او غورو بندګانو کې له یوه حیثیه ګرد مسلمانان شمیرلي شوي دي، ځکه چې دوی ګرد درجه په درجه جنتیان دي، ګنهګار هم که مؤمن وي؛ نو یوه نه یوه ورځ حتماً جزماً په جنت کې ننوځي، یعنې بالآخر د دوی په برخه معافي ده، او مقتصد په سلامت دی، او پر مخ تلونکی له ګردو څخه په مخ کې دی.

جَنَّتْ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُحَلَوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرٍ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٧﴾

جنتونه د هستوګنې دي ننوځي به (دغه درېواړه طائفې) په هغو کې، ګاڼه دار کولی به شي په دغه (جنت) کې له باهوګانو (وښیو) څخه له سرو زرو (خالصو) او له مرغلرو (صافو)، او جامې د دوی په دغه (جنت) کې د وړبښمو (مخصوصو) به وي.

تفسیر: سره زر او وړبښم دمسلمانانو نارینه وو لپاره هلته دي په جنت کې، نه دلته په دنیا کې، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «هر هغه (نارینه) چې وړبښم (جامې) اغوندي په دنیا کې؛ وابه یې نغوندي په آخرت کې».

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٨﴾

او وبه وايي (جنتیان په وخت د دخول د جنت کې) ټوله ثناء صفت خاص الله ته دی، هغه الله چې لرې یې کړ له مونږ څخه خفګان، بېشکه رب ځمونږ خامخا بڼه بښونکی (د عاصیانو) بڼه قدردان (د نېکانو) دی.

تفسیر: یعنې د دنیا او د محشر غم یې لرې او ورک کړ، او ګناه یې وروښله، او د قدردانی له لوري یې ځمونږ لږ طاعت قبول وفرمایه.

إِلَّا الَّذِي أَحْضَانًا دَارَ الْمَقَامَةِ مِنْ فَضْلِهِ لَآئِبَسْنَا فِيهَا أَصْبًا وَلَا يَمَسُّنَا فِيهَا الْغُوبُ ﴿٢٩﴾

هغه (رب) چې را یې وستو مونږ کور د اقامت (جنت ته) له فضله خپله، چې نه رسیږي مونږ ته په دغه (جنت کې) هیڅ مشقت، او نه رسیږي مونږ ته په دغه (جنت) کې هیڅ ستوماني خفګان.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د هستوګنې کور له دې نه پخوا هیڅ نه وو، هر چېرې به تلل راتلل، نقل او حرکت وو، د روزی غم، د دښمنانو اندېښنه، د رنځ او مشقت، مصیبت او نور مصاعب او مصائب به موجود وو، کله چې جنت ته ورسېږي؛ دغه ګرد شیان له منځه لرې او ورک کېږي».

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فَيَمُوتُوا وَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا ۗ كَذَٰلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَافِرٍ ﴿٣٠﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي؛ شته دوی ته اور د دوزخ، حکم به ونه کولی شي پر دوی (د دویم مرګ چې) پس مړه (او په آرام) شي، او نه به سپکوالی کاوه شي له دوی نه له عذابه د دې (اور د دوزخ)، همداسې جزاء ورکوو مونږ هر ناشکره (بې ایمانه) ته.

تفسیر: نه کفارو ته په جهنم کې مرگ وررسيږي چې د دوی هغو تکالیفو ته خاتمه ورکړي، او نه به د عذابه تکلیف لږ شېبه هم له دوی نه کميږي، داسې ناشکرانو ته ځمونږ له جانبه هم دغسې سزاوې وررسيږي.

وَهُمْ يَصْطَرِحُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ

او دوی به نارې سوري وېي په دغه دوزخ کې (او داسې به وايي) ای ربه ځمونږ! (يو کړت) راوباسه مونږ (بېرته دنيا ته څو هلته) عمل وکړو صالح او نېک غير له هغه چې وو مونږ چې کاوه به مو (پخوا له دې، بد عمل).

تفسیر: يعنې په هغه وخت کې دوی هغه بڼه گڼل، مگر اوس داسې وايي چې: بيا به هم هغسې عملونه ونه کړو، د لږ مډت له مخې مونږ له دوزخ څخه وباسه، څو مونږ بڼې چارې، صالحه اعمال او حسنه افعال ځان ته راټول کړو، او سره له اطاعته او غاړه اېښودلو او فرمان منلو بېرته درحاضر شو، بيا الله تعالی ورته داسې فرمايي:

أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا الْعَذَابَ لِيَأْتِيَنَّ مِنَ نَّاصِيَةٍ

آيا نه وو درکړی مونږ تاسې ته عمر دومره (موده) چې پند اخلي په هغه کې هر هغه څوک چې پند اخیستل غواړي، او راغلی وو تاسې ته ويروونکی (چې د هغو خبره مو ونه منله)، پس وڅکئ (عذاب) پس نشته ظالمانو (کافرانو) ته هيڅوک مددگار (چې له عذابه يې خلاص کړي).

تفسیر: دغه ځواب به دوزخيانو ته ورکاوه کيږي، يعنې مونږ خو تاسې ته عقل او پوهه درکړې وه، او پوره عمر مو هم در په برخه کړی وو، چې بڼايي تاسې به په هغه کې بڼه فکر او غور کاوه، او بڼه به مو له بده جلا او سمه صافه لاره به مو ځان ته غوره کړي وی، تر دې چې له تاسې ځنې ډېر کسان تر شپېتو - اویا او اتيا کلونو پورې هم په دنيا کې ژوندون کړی وو، برسېره په دې ستاسې د هدايت او لارښوونې لپاره مونږ تاسې ته داسې اشخاص او حالات هم درلېږلي وو، چې تاسې د بديو له خرابې خاتمې څخه وويروي، او د غفلت له خوبه مو وينس کړي، آيا وروسته له دې نه اوس تاسې ته کوم عذر او بهانه پاتې ده؟ اوس نو په همدغه دوزخ کې اوسېږئ! او د سختو عذابونه خوندونه وڅکئ!، او له هيڅ لوري د هيچا امداد او معاونت ته هم څه هيله او توقع مه لرئ!

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ

بېشکه چې الله عالم دی په پټو شيانو د اسمانونو او د ځمکې، بېشکه الله بڼه عالم پر هغو خبرو چې پټې دي په سينو زړونو کې.

تفسیر: يعنې پاک الله ته د بندگانو گډې پټې او ښکاره خبرې، احوال افعال، او د زړونو اسرار معلوم دي، د هيچا نيت له الله تعالی څخه پټ نه دی، او سم له هغه له هر چا سره معامله کوي، الله جل جلاله ته دغه خبره هم څرگنده ده چې دغه خلق چې اوس داسې نارې او سوري وېي چې مونږ يو ځلې خوشې کړه چې بېرته دنيا ته لاړ شو، څو هلته په صالحه اعمالو بوخت او له سره گناه ته نژدې نشو؛ دوی پخپلو دغو دعوو کې دروغچان دي، ځکه که دوی اويا ځلې نور هم پرېښودی شي چې بېرته لاړ شی! څو صالحه اعمال وکړي، خو بيا هم دوی له خپلو شرارتونو او بغاوتونو څخه لاس اخیستونکي نه دي، د دوی عادت او د مزاج اقتضاء همداسې ده: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾ (۷ جزء د الأنعام سورت (۳) رکوع، (۲۸) آيت).

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ

دغه (الله) هم هغه ذات دی چې ګرځولي یې یئ تاسې خلیفګان (د تېرو خلقو) په ځمکه کې.

تفسیر: یعنی د پخوانیو امتونو په ځای مو تاسې ته ځای درکړ، چې اوس د هغو په مینو کې ودان یئ، او وروسته له هغوی څخه تاسې حکومت او ریاست چلوی، نو بنایي چې د هغه د شکر ایستلو حق په ښه شان سره اداء کړئ.

فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا مُتَّعًا وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ﴿۳۵﴾

پس هر څوک چې کافر شو (یا یې ناشکري وکړه)؛ پس پر هغه دی (دغه) کفر (یا کفران) دده، او نه زیاتوي کفرانو ته کفر د دوی په نزد د رب د دوی مګر یې زاري غضب (د رب په دوی)، او نه زیاتوي کفرانو لره کفر د دوی مګر خساره زیان (په آخرت کې).

تفسیر: یعنی ستاسې له دغه کفره او ناشکري او د الله تعالی له آیتونو څخه له انکاره الله تعالی ته هیڅ ضرر او نقصان نه رسیږي، الله ځمونږ له حمد او شکره یې پروا دی، هو! له ناشکري څخه پر فاعل یې د هغې ګناه او وبال لویږي، د کفر آخره خاتمه ماسوا له دې نه بل هیڅ شی نه ده، چې پاک الله له دغه ناشکره څخه بېزاره او نارضا کیږي، او د دغه کافر په نقصان او خسران کې مسلسل او منظمًا تزید او ترقي واقع کیږي.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَ كُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسې شریکان ستاسې هغه چې بلل به مو (او عبادت به مو کاوه د دوی) غیر له الله؛ راوښئ ماته چې کوم شیز پیدا کړی دی (دغو معبودانو ستاسې) له ځمکې څخه، او که شته دوی ته (کوم) قسم شریکوالی په (پیداښت د) اسمانونو کې (له الله سره).

تفسیر: یعنی د خپلو معبودانو په احوالو کې فکر وکړئ! او بیا ماته دغه خبره راڅرګنده کړئ، چې د ځمکې کومه برخه دوی جوړه کړې ده؟ یاد اسمانونو په جوړولو، په ساتلو او اداره کولو کې دوی څومره برخه او شرکت لري؟ که دوی په دغه کې هیڅ برخه نه لري؛ نو دوی څرنګه معبودان ګرځیدلي دي؟ لږ شاني خو له عقل او پوهې او فکر او غور څخه هم کار واخلي!.

أَمْ آتَيْنَهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَىٰ بَيِّنَاتٍ مِّنْهُ

یا ورکړی دی مونږ دوی ته کتاب پس دوی پر پاڅه حجت ولاړ دي له هغه کتابه (او دا یو هم نه دی).

تفسیر: یعنی که عقلي دلیل او سند نشته؛ نو کوم هسې معتبر نقلي دلیل راوړاندې کړئ! چې د هغه په اساس تاسې دغه د شرک دعوی کوئ؟ دا یو هم نه دی!

بَلْ إِنْ يَبْعُدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ﴿۳۶﴾

بلکه نه کوي وعده دا ظالمان (مشرکان) ځینې د دوی (چې غټان او مشران دي) ځینو نورو ته (چې خواران او کشران دي)؛ مگر غره کول (او فرېب ورکول).

تفسیر: یعنې هیڅ عقلي یا نقلي دلیل نشته، خبره فقط هم دغومره ده، چې په دوی کې مشرانو کشرانو ته، او پخوانیو وروستنیو ته د شیطان په لمسون او اغواء پرله پسې دغسې وعدې کړي، او داسې خبرې یې ورنښولې دي: ﴿وَيَقُولُونَ هَلْ آتَانَا شَفَعًاؤُنَاَعِنْدَ اللّٰهِ﴾ «همدغه معبودان څمونږ شفاعتګران دي د الله په نزد کې»، او د هغه قرب مونږ ته راعطاء کوي، حال دا چې دغه خالص چل، فرېب او غولول دي، دوی به څرنگه شفیع وګرځېدلی شي؟ حال دا چې ډېر لوی مقربین به هم د کفارو د شفاعت او سپارښت په موضوع کې خپله ژبه نشي خوځولی.

إِنَّ اللّٰهَ يَهْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْ تَزُولَاۗهُ وَلَكِنَّ زَالَتَانِ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِّنْۢ بَعْدِۙ

بېشکه الله ساتي (دغه) اسمانونه او ځمکه له دې نه چې زائل شي (او له خپله محوره بېخايه شي) او (قسم دی) ګه (بالفرض) مخ په زوال شي دا دواړه؛ نو وبه نه ساتي (له زواله) دغه دواړه بل هیڅوک ماسوا له دغه (الله) نه.

تفسیر: یعنې د الله تعالی قدرت دی چې دومره لویو لویو عظامو کراتو ته یې داسې تنظیم، تنسيق او ترتیب ورکړی دی، چې هیڅ یو له دوی ځینې له خپلو مراکزو څخه نه ښویږي، او نه له خپل مقام او نظام څخه یو طرف ته لږ تمایل او حرکت کوي، او که بالفرض دغه شیان له خپلو ځایونو څخه بل کوم طرف ته نقل یا حرکت وکړي؛ نو بیا ماسوا الله څخه کوم یو زور او طاقت به وي چې هغه به بیا بېرته خپل ځای ته راوړي، یا یې تر خپل نظارت او انتظام او ادارې لاندې ونیسي؟ لکه چې په قیامت کې کله چې الله تعالی دغه نظام او قوام ګډوډ او تیت او پرک کړي؛ نو کوم قوت به د ده مخه ونیسي؟

إِنَّهٗ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا

بېشکه دغه (الله) دی ښه تحمل والا (چې تعجیل نه کوي په تعذیب د منکرینو) ښه ښونکی (د تائبانو).

تفسیر: یعنې د خلقو د کفر او عصیان اقتضاء خو همداسې ده چې دغه ګرد نظام یو ځلي ګډوډ او لاندې باندې کړي شي، لیکن د الله تعالی لطف، کرم، حلم، تحمل او بردباری دغه نظام ټینګ پخپل قوام درولی او ساتلی دی، که د الله تعالی مرحمت، مکرمت، او ښښه نه وي؛ نو دغه ودانه دنیا وړانږي.

وَأَقْسَمُوا۟ بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَّيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنَ الْإِحْدَىٰ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ قَارَأَهُمُ الْاَنْفُورَ ۗ اِسْتَكْبَرُوا۟ فِي الْاَرْضِ وَمَكُرُ السَّيِّئِ وَلَا يَحِثُّ الْمَكْرُ السَّيِّئِ اِلَّا يَأْهِلُهُ

او قسمونه به خوړل (کفارو د مکې) پر الله پر سختو قسمونو خپلو سره: خامخا که چېرې راغی دوی ته کوم ویروونکی (پیغمبر)؛ خامخا وي به دوی هر ورو ښه لاره موندونکي له یوه (له تېرو) امتونو، پس کله چې راغی دوی ته ویروونکی (چې محمد دی)؛ نو زیات نه کړ (دغه راتګ) دوی ته مگر تېښته (له حقه). لپاره د لوی غوښتلو په ځمکه کې او (لپاره د) مکر بد، او نه چاپېره کیږي مکر فرېب ناکاره مکر خو په اهل خپل (چې مکر کوونکي دي).

تفسیر: کله چې د عربو اقوامو دغه قصې او خبرې اورېدلې، چې یهودانو او نورو اقوامو د انبیاء الله خبرې نه منلې، او د دوی له احکامو څخه به یې غاړې غړولې؛ نو دوی به پخپلو منځونو کې سره داسې ویل: «که د الله تعالی له فضلې په مونږ کې کوم نبي مبعوث شي؛ نو مونږ به د هغو عاصي اقوامو پر خلاف د خپل نبي په ډېر ښه شان سره رفاقت، اطاعت او متابعت وکړو، او د خپل اخلاص او صمیمیت یو ډېر ښه وضعیت به دنیا ته ورښکاره کوو»، خو څه وخت چې الله تعالی دوی ته خپل داسې نبي مبعوث او ولېږه، چې له ټولو انبیاوو څخه په عظمت او شان لوی دی؛ نو له حقه څخه دوی لارې شول، او غاړه یې ترې وغړوله، د دوی تکبر، غرور، لویي دوی ته کله اجازه ورکوي چې نبي الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې خپلې غاړې کېږدي، او د رفاقت او اطاعت په ځای یې عداوت او مخالفت ته ملاوې تړلې دي، او راز راز نامناسبه تدابیر، چلونه او فرېبونه یې شروع کړي دي، مگر دغه خبره مو په یاد وي چې ناکاره کار او بدې چارې پخپله همدغه د بدو کارونو او بدو عملونو عامل او فاعل ته عائد او راجع کېږي.

فرض یې کړئ چې په دنیا کې ورته څه زیان او تاوان هم ونه رسېد، مگر په آخرت کې خو یقیناً پخپله سزا رسېږي.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ الْأَسْنَتَ الْأُولَىٰ ۚ فَلَئِنْ تَجِدُوا اللَّهَ تَبْدِيلًا وَلَنْ تَجِدُوا لِسُنَّةِ اللَّهِ تَحْوِيلًا ﴿۳۵﴾

پس آیا انتظار کوي دوی (یعنې نه کوي) مگر طریقی جاري د الله ته په (امتونو) پخوانیو کې، پس له سره به نه مومي ته سنت، عادت د الله تعالی ته هیڅ تبدیل، او بیا به له سره نه مومي ته سنت، عادت د الله ته هیڅ تحویل (ګرځول).

تفسیر: یعنې دوی د دغې خبرې په انتظار کې دي، کومه معامله چې له پخوانیو مجرمینو سره شوې ده؛ هم هغه معامله دې له مونږ سره هم وکړه شي، نو که دوی له خپل دغه کفره او شرکه لاس وانخیست؛ هم هغسې معامله له دوی سره هم هرومرو کیدونکې ده، د الله تعالی هغه سنت او دستور چې د مجرمینو د سزا ورکولو په نسبت له پخوا څخه جریان لري؛ هغه له سره بدلېدونکې او تغیر موندونکې نه دی، او په خپل ټاکلي وخت او نېټه کې خامخا رسېدونکې دی، او هر ګز داسې نه کېږي چې پر داسې مجرمینو به په آخرت کې انعام او اکرام مبدول شي، او له سره هغه لري کېدونکې نه ده چې له مجرم څخې سزا لري کړه شي، یا غیر مجرم ته سزا ورکړه شي.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿۳۶﴾

آیا نه دي ګرځېدلي (دغه کفار د مکې) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې وويني (په دغو او طانو کې چې) څرنگه وو عاقبت - آخره خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) دي، او وو دوی ډېر سخت له دغو (ګفارو) څخه له جهته د قوت، او نه دی الله (داسې) چې عاجز یې کړي کوم شی نه په اسمانونو کې او نه په ځمکې کې، بېشکه چې الله دی ښه عالم (په احوال د مخلوقاتو) ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې لوی لوی زورور او قوي مدعیان هم د الله له نیولو څخه ځان نشي خلاصولی، لکه عاد او ثمود او نور، دغه خواران څه حیثیت لري؟ او څه شی دي؟ ښه وپوهېږئ! چې په اسمان او ځمکه کې د هیڅ یو قوت او قدرت له لاسه دغه نه دي پوره چې الله تعالی عاجز او ناتوان کړی شي، د الله تعالی علم محیط او قدرت کامل دی.

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرهَا مِنْ دَابَّةٍ

او که چهرې نیولی وی الله دا خلق په سبب د هغو (بدو اعمالو) چې کوي یې دوی؛ نو نه به یې پرینې وی پر شا د ځمکې هیڅ ژوندی خوځېدونکی تلونکی.

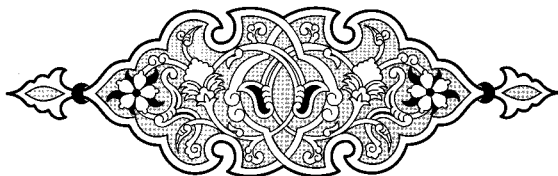
تفسیر: یعنی خلق چې دغه خطاوی او گناهونه کوي، که د دوی په هره یوه گناه او جزئي خطا نیولو شروع شي؛ نو هیڅ یو جاندار او متنفس د ځمکې پر مخ کې نه پاتې کیږي.

وَالَّذِينَ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّىٰ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا

ولیکن وروستي کوي (الله) دوی تر نېټې ټاکلې شوې پورې، کله چې راشي اجل (نېټه) د دوی؛ پس بېشکه چې الله دی پر بندگانو خپلو بڼه لیدونکی بینا (نو ور به کړي دوی ته جزا سم له اعمالو د دوی).

تفسیر: یعنی تر یوه مقرر میعاد او معین حد پورې الله تعالی مهلت ایښی دی، چې پر هر جرم به یې فوراً نه نیسي، کله چې موعود وخت راشي؛ نو په یاد یې ولری چې گړد شیان د پاک الله تر نظر لاندې دي، او د هیچا د یوې ذرې په اندازه بڼه یا بد عمل د ده له علمه نه دی بهر، پس د هر یوه په نسبت سم له خپل محیط علم سره ډېرې بڼې بڼې فیصلې صادروي، نه به مجرم چهرې پټېدی شي، او نه به د مطیع له حقه سترگې پټیږي.

تمت سورة فاطر بعون الله الملك القادر، فالحمد لله والشكر له.

سُورَةُ الْيُسْرِ

«د یس» سورت مکي دی، پرته له (۴۵) آيته چې مدني دی، (۸۳) آيتونه (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۶) او په نزول کې (۴۱) سورت دی، وروسته د (الجن) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَسَّ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ۝ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝

قسم دی په دغه قرآن محکم (حکم کوونکی په حق - خاوند د حکمت) باندې. چې بېشکه ته (ای محمده!) خامخا له (هغو) رسولانو څخه یې (چې لېرلي شوي دي خلقو ته). پر سمه لاره (یا ته یې روان پر سمه لاره چې توحید دی).

تفسیر: یعنې لوی قرآن پخپل اعجازي شان، ډک له حکمته تعلیماتو، پخو مضامینو په لحاظ د دې خیرې ډېر لوی زبردست شاهد دی چې هغه نبي چې د دغه پاک قرآن حامل دی؛ بالیقین د الله تعالی رسول دی، او یې له شکه او شبهې پر سمه لاره دی، او د دوی گرد تابعان یې له کومې اندېښنې او خطري د مقصود تر منزل پورې رسېږي، او نه بې لارې کېږي.

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۝

نازل شوی دی (تا ته دغه قرآن په نازلېدلو) د زبردست رحم کوونکي له خوا.

تفسیر: یعنې دغه د دین سمه لاره، یا قرآن حکیم د هغه الله تعالی له جانبه نازل شوی دی، چې داسې یو لوی زبردست ذات هم دی، چې هر ورو منکرانو ته سزا ورکوي، او داسې رحمان رحیم مهرباني کوونکی ذات هم دی، چې د امر منونکیو او مطیعانو ته خامخا پخپل بخشش او مهرباني سره انعام او اکرام ورکوي، نو له همدې جهته په قرآني آیتونو کې بعضاً د لطف، رحم او کرم شان عیان دی، او بعضاً د قهر، غضب، تهدید او تخویف شان بیان شوی دی.

لَتُنذِرَنَّهُمْ قَوْمًا مَا آذَرُوا آبَاءَهُمْ ۝ قَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

لپاره د دې چې وویروي ته هغه قوم چې نه وو ویرولي شوي پلرونه د دوی، پس دوی غافلان دي (له توحیده). خامخا په تحقیق حقه ثابته شوې خبره (د عذاب) پر اکثر د دوی (په ازل کې) پس دوی ایمان نه راوړي.

تفسیر: یعنې ډېر سخت او مشکل کار تاسې ته در سپارلی شوی دی، چې دغه عربي قوم د دې پاک قرآن په وسیله ویني او د نورو اقوامو مقتدا وگرځوه، حال دا چې دغو عربو ته له سلهاوو کلونو راهیسې کوم وینوونکی او پوهوونکی نه دی راغلی، نو دغسې جاهل قوم چې نه له الله جل جلاله څخه خبر دي، او نه آخرت پېژني، نه له ماضي څخه یې عبرت اخیستی دی، او نه د مستقبل په فکر کې دي، او نه د ښو او بدو تمیز لري، او نه د اصلاح او افساد شعور په دوی کې شته، د دغه غفلت له تیارو څخه دوی هدایت ته ایستل، او د رشد پر سمه لویه لاره باندې برابرول کوم معمولي کار نه

دی، بلاشبهه تاسې په پوره قوت او قدرت او فعالیت سره دوی د دغه غفلت او جهالت څخه د وپروونکیو نتایجو او ډېر خراب مستقبل څخه خبروئ او وپروئ یې، او زیار کوئ څو دغه قوم د فوز اعلی مدارجو (درجو) ته ورسیري، او د دغه قوم د بري او کامیابی په وسیله د جهان نورو انسانانو ته هم د فلاح او نجاج لار وښیې، لیکن تاسې له داسې ډېرو افرادو سره مخامخ کیدونکي یئ چې هغوی به هیڅ قسم پند او نصیحت ته غور نه ږدي، نو ځکه پر دوی باندې شیطان په پوره ډول سره مسلط کیري، او په دغه وسیله سره د دوی حماقتونه او شرارتونه د دوی په نظر کې ډېر ښکلي او ښایسته ښکاره کوي، او د دوی ګرد پوښي او وروستي احوال اګر که ډېر ګنده او خراب هم وي؛ د دوی تر سترګو ښه او موزون ورنښکاره کوي، بالاخر دغه خلق له بل ژوندون څخه بالکل منکریري، او هم هغه فاني غوښتنې د خپل مقصود قبله ګرځوي، په دغه وخت کې له یوه جانبه د شیطان دغه خبره ﴿لَا تُغْوِيَهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ * ﴿الْعِبَادُ لَهُمْ الْخُلَاصِينَ﴾ «ماسوا له مخلصانو نور ګرد به یې لارې ګرم» رښتیا کیري، او له بل طرفه د الله تعالی دغه قول ﴿لَا تُكَلِّفُ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبَعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ «له ستا او ستا له تابغانو څخه به دوزخ ډک ګرم» ثابت او منطبق کیري، باقی د الله تعالی په علم کې دغه خبره له ازله ثابته ده، چې د هغه قوم دغه افراد له خپلې بې تمیزی او بې پروایۍ د شیطان په اغواء کې اخته کیري، او د الله تعالی د عذاب مستحق ګرځي، نو له داسې خلقو څخه دغسې هیله نه کیري چې دوی به په سمه لاره راشي، نو که تاسې ته د انذار او اصلاح په سلسله کې له داسې همت او حوصله ماتوونکو واقعاتو سره مقابله واقع شي؛ نو مه خفه کېږئ! او په ډېر ښه شان سره خپله وظیفه انجاموئ! او نتایج یې پاک الله ته وسپارئ!.

إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالَفِي إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُقْمَحُونَ ﴿٥٠﴾

بېشکه مونږ، ګرځولي مو دي په غاړو د دوی کې طوقونه پس دغه (طوقونه رسيدلي دي) ترزنو د دوی پورې، پس دوی جګ (وچت) سري کړی شوي دي (چې له سره ښکته نشي کتلی).
تفسیر: دغه غاړې د عاداتو، رسومو، د جاه او مال حب، او د آباوو او اجدادو تقلید وو، چې دغو شيانو دوی له ستونيو (مرو) څخه سخت نیولي وو، او د نخوت او تکبر لامله د دوی سروونه نه رابښکته کېدل.

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿٥١﴾

او ګرځولي مو دی په مخ د دوی کې سد دېوال، او له وروسته د دوی سد دېوال، پس پتې کړې مو دي (سترګې د دوی)، پس دوی هیڅ نه ویني.

تفسیر: د نبی الله عداوت د دوی او د هدایت قبلولو په منځ کې لوی دېوالونه درولي وو، دوی د جاهلانه رسومو او د فاسدو آراوو په تیارو کې داسې بند وو چې وړاندې وروسته هیڅ د دوی په نظر کې نه ښکارېده، نه به یې ماضي ته کتل، او نه به یې مستقبل ته، باقی د دوی د افعالو نسبت الله تعالی ته د دې لپاره کړی شوی دی، چې د خیر او شر خالق هم هغه دی، او پر اسبابو د مسباتو ترتب د الله تعالی په اراده او مشیت سره کیري.

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ ءَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

او برابر دي پر دوی باندې چې وپروې ته دوی (له عذابه) یا نه وپروې ته دوی (خو دوی) ایمان نه راوړي (ځکه چې مقرر دی په ازل کې مرګ د دوی په کفر سره).

تفسیر: دوی ته برابر دي، لیکن ستاسې په حق کې برابر نه دي، بلکه داسې سخت معاند او سرکښ قوم ته نصیحت کول او د دوی په اصلاح پسې لوېدل د عظیمو درجاتو د حصول سبب دی، او کله همدغه ښه اخلاق د نورو د هدایت باعث ګرځي، همداسې آیت د البقرة سورت په (۱) رکوع کې هم تېر شوی دی.

إِنَّمَا تُنذِرُ مَنِ اتَّبَعَ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبَ فَبَشِّرْهُ بِمَغْفِرَةٍ وَأَجْرٍ كَرِيمٍ ﴿١١﴾

بېشکه همدا خبره ده چې وپروې ته هر هغه چې متابعت کوي د پند (د قرآن) او ویریري له رحمان څخه په غیب (بې د لیدلو)، پس زېری ورکړه (ای محمده!) هغه ته په مغفرت بڼې سره او په اجر لوی سره.

تفسیر: یعنی ځما د ویرولو فائده د هم هغه په حق کې ظاهریري چې نصیحت ومني، او پر هغه عمل وکړي، او د الله تعالی وپره د ده په زړه کې وي، هر هغه چا سره چې بیخي د الله تعالی ویره نه وي؛ نو هغه نه د پند او نصیحت څه پروا کوي، او نه د رسول الله صلی الله علیه وسلم له تنبیه او تذکیر څخه څه گټه او فائده اخیستی شي، دغسې خلقو ته د مغفرت او عزت په ځای ذلت ور په برخه کیږي، وروسته اشاره فرمایي چې د فریقینو د دغه عزت او ذلت پوره اظهار د ژوندانه په بله دوره کې کیږي، چې د هغه مبادي وروسته له مرگه شروع کیږي.

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ

بېشکه مونږ همدا مونږ به ژوندي کوو مړي (په قیامت کې).

تفسیر: یعنی وروسته له مرگه د بل ژوندانه وجود حتمي او یقیني دی، چې هلته به ټول د خپلو اعمالو بدل ومومي.

وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ

او لیکو مونږ هغه چې مخکې لیرلي دي دوی او (هغه) نښې (چې وروسته پاتې کیږي) له دوی.

تفسیر: یعنی هغه نېک او بد اعمال چې له خپله ځانه یې رومبی لیرلي دي، او د ځینو هغو اعمالو ښه یا بد اثرات یا نښې چې له خپله ځانه یې وروسته پریښي دي، مثلاً د کوم کتاب تصنیف یا د علومو ښوونه، یا د عمارت ودانې، یا د کوم رسم اساس کېښودل، اعم له دې چې ښه وي یا بد؛ دغه ټول په دې کې داخل دي، بلکه د الفاظو په عموم کې د اقدامو هغه نښې هم شاملې دي، چې د کوم عبادت په طرف د تللو په وخت کې پر ځمکه لویږي، لکه چې په ځینو صحیحو احادیثو کې تصریح ده: «دیار کم تکتب آثارکم».

وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ ﴿١٢﴾

او هر شی شمېرلی دی مونږ هغه په اصل ښکاره (لوح محفوظ کې).

تفسیر: یعنی څرنگه چې ټول اعمال او آثار وروسته له وقوعه سم له خپلې ضابطې سره لیکلي کیږي، پخوا له وقوعه هم هر څیز په لوح محفوظ کې لیکلي شوي دي، او هغه لیکل هم د انتظامي ضوابطو او مصالحو پر بناء دي، که نه د الله جل جلاله په قدیم علم کې هر وړوکی او لوی شی لا له پخوا څخه موجود او حاضر دی، چې سم له هغه سره په لوح محفوظ کې نقلولی شي.

وَأَضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا أَصْحَابَ الْقُرَيْبَةِ إِذْ جَاءَهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿١٣﴾

او بیان کړه (ای محمده!) دغو کفارو ته یو مثل د اوسېدونکیو د کلي، کله چې راغلل هغې ته مرسلان استاخي.

تفسیر: د دغو نومونو صحیح تعیین نشي کېدی، او نه په یقیني ډول سره دغسې ویلی شي چې هغوی به بلا واسطه د الله تعالی رسولان وو، یا د کوم نبي په واسطه دوی مأموران شوي وو، څو د ده په نیابت هغه کلي ته لاړ شي، دغه دواړه

احتماله په کې شته، اګر که متبادر هم دغه دی چې ګوندې دوی پخپله انبیاء دي، ممکن دي چې له عیسی المسیح علیه السلام څخه به وړاندې دوی مبعوث شوي وي، بعضې وايي چې: دغه د عیسی علیه السلام استاخي وو، چې د الله جل جلاله په امر لیرلي شوي وو.

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ فَقَالُوا إِنَّا إِلَيْكُمْ مُرْسَلُونَ ﴿۳۰﴾

کله چې ولېرل مونږ دوی ته دوه (استاخي) پس تکذیب وکړ دوی د هغو دواړو، پس عزت ورکړ مونږ (او قوت دوی ته) په درېیم سره، پس وویل دوی: بېشکه مونږ تاسې ته مرسلان استاخي یو.

تفسیر: یعنې رومبې دوه تنه لارل، بیا د دوی تأیید لپاره درېیم هم ولېرل شو، دوی درې واړه سره یوځای شول، او داسې یې وویل: مونږ خو په خپل سر نه یو راغلي، بلکه د الله تعالی استاخي یو، لهدا هر هغه شی چې مونږ یې وایو هغه د الله تعالی پیغام وګڼئ.

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ﴿۳۱﴾

وویل (کافرو استاخيو ته) نه یئ تاسې مګر انسانان په شان ځمونږ او نه دی رالېرلي رحمان هیڅ شی (نه وحی او نه رسالت)، نه یئ تاسې مګر دروغ وایئ (په دغې دعوی).

تفسیر: یعنې تاسې خو په هیڅ شي کې له مونږ څخه څه امتیاز نه لرئ، نو بس کړئ! خامخا داسې چټي خبرې مه کوئ!، او بې سببه د الله نوم مه اخلئ!، له سره الله هیڅ شی نه دی رالېرلي، فقط تاسې درې واړه پخپلو منځو کې سره جوړه او دغه خبره مو غوټه کړې ده، چې راځئ یوه داسې د دروغو خبره له خپله ځانه وتړو، او بیا د هغې نسبت الله ته وکړو.

قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا لَنَا آيَاتِكَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ ﴿۳۲﴾

وویل (استاخيو) رب ځمونږ ته معلوم دي (دا چې) بېشکه مونږ تاسې ته خامخا درلیرلي شوي یو.

تفسیر: یعنې که مونږ پر الله تعالی دروغ تړو، هغه خو مو ویني، نو آیا الله جل جلاله به پخپل فعل سره د دروغجانو پرله پسې تصدیق او تایید کوي؟ داسې له سره نشي کېدی، اوس تاسې پوهېږئ که نه پوهېږئ، الله تعالی ته دغه خبره ښه معلومه ده چې مونږ پخپلې دغې دعوی کې رښتیني یو، او هیڅ یوه خبره له خپله ځانه نه وایو، نو ځکه فعلاً هغه ځمونږ تصدیق فرمایي.

وَمَا عَلَيْكُمْ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ﴿۳۳﴾

او نشته پر مونږ مګر (پیغام) رسونه ښکاره (سره له معجزاتو).

تفسیر: یعنې مونږ خپله فریضه اداء کړې ده، د الله تعالی پیغام مو په ښه واضح او ښکاره صورت تاسې ته رسولی دی، او په ښو معقولو دلائلو او په زړه پورې طریقو مو تاسې پخپل خیر او شر پوهولي یئ، اوس وروسته د حجّت له اتمامه تاسې پخپله غور او دقت وکړئ، چې د تکذیب او عداوت انجام او عاقبت به څرنگه وي؟.

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِن لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجِمَنَّكُمْ وَلَيَسَّتَنَّا عَنْ عَذَابِ آلِئِمٍّ ۝

وویل (کافرو) ببشکه مونږ بدفالي نیولې ده په تاسې، قسم دی که منع نه شوی (له دعوی د دغه رسالته خپل)؛ خامخا سنگسار به کړو مونږ هر ورو تاسې، او خامخا وبه رسیږي تاسې ته له طرفه ځمونږ عذاب دردناک.

تفسیر: ممکن چې د مرسلینو د تکذیب او د کفر او عناد له شامته به پر دوی قحط او نور بلیات نازل شوي وي، یا د انبیاوو د نبونې په اثر د دوی په منځ کې بيلتون واقع او بیا دوی په خپلو منځو کې سره اختلاف وکړي، څه یې ومنل او څه یې ونه منل، او د نامبار کې نسبت یې دوی ته وکړي، یعنی ستاسې د قدمونو له شامته پر مونږ د قحط او بې اتفاقي او مصیبت بلاء نازل شوې ده، دغه گډ ستاسې له نحوست دي (العیاذ بالله)، که نه مونږ پخوا له دې نه ښه ماږه وو، او په اطمینان او سکون مو ژوندون کاوه، بس کړئ!، که تاسې له خپل دغه وضعیت څخه لاس وانخیست؛ نو مونږ به سخت تکلیف او عذاب تاسې ته دروړسو، او تاسې به تر هغه پورې په گټو سره وولو، تر څو چې مړه شئ.

قَالُوا طَائِرُكُمْ مَعَكُمْ إِنَّ دُكْرَكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ۝

وویل (استاځیو) چې بدفالي ستاسې له تاسې سره ده (چې دغه کفر دی)، آیا نو که پند در کړ شي تاسې ته (نو دغه ته بدفالي وایئ، نه ده داسې) بلکه تاسې یو قوم یئ مسرفان د انصاف له حده تېرېدونکي.

تفسیر: یعنی ستاسې د کفر او تکذیب له شامته عذاب نازل شوی دی، که تاسې گډو متحدًا او متفقًا حق او صداقت منلی وی؛ نو نه به دغه مذموم اختلاف او تفرقه ستاسې په منځ کې پیدا کېده، او نه به په دې شان په آفاتو او بلیاتو مبتلا او اخته کېدی، پس د نامبار کې او نحوست اسباب پخپله په تاسې کې موجود دي، نو بیا ولې په دغو مړه یوه خبره چې مونږ تاسې ته ښه نصائح او پوهنه دروړاندې کړې ده، او تاسې مو ستاسې پر خیر او شر پوهولي یئ؛ خپل نحوست ځمونږ پر سر غورځوئ؟! او له وژلو څخه مو وپروئ!؟، حقیقت دا دی چې تاسې د عقل او د انسانیت له حدوده بیخي وتلي یئ! نه خپله نفع او ضرر پخپل عقل سره معلومولی شئ!، او نه د انسانیت خبرې ستاسې له خولې څخه وځي!.

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدْيَنَةِ رَجُلٌ يُسْمَىٰ

او راغی له لرې طرفه د هغه ښار یو سړی (حبيب نجار) چې منډې یې وهلې.

تفسیر: وایي چې د دغه صالح سړي نوم حبيب وو، او د ښار په آخري برخه کې په عبادت مشغول او لگیا وو، او له حلاله کسبه به یې روزي خوړه، دغه فطري صلاحیت ده ته وار او موقع ور نه کړه چې چپ او ساکت پاتې شي، د دغې قصې د اور بدللو په اثر د استاځیو او د مرسلینو د تایید او حمایت او د مکذیبینو د پوهولو او نصیحت لپاره په منډه او ډېره جلتی راغی ولې چې دی وویرېد نه چې اشقیاء د خپلو هغو وپرولو په اثر دغو مرسلینو او استاځیو ته څه ضرر او اذیت ورسوي، له دغه څخه معلومېږي چې د دغو مرسلینو د دعوت او تبلیغ اثر د دې ښار تر لرې برخو پورې هم رسېدلی وو.

قَالَ يَقَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ۝ اتَّبِعُوا مَن لَّا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُّهْتَدُونَ ۝

وویل (حبيب نجار) ای قومه ځما! متابعت وکړئ تاسې د مرسلانو استاځیو. متابعت وکړئ تاسې د هغه چا چې نه غواړي له تاسې څخه اجر بدل حال دا چې دوی پر سمه صافه لاره (د خیر او اصلاح) رهي (روان) دي.

تفسیر: یعنی دوی د الله تعالی استاخي دي، او د الله تعالی پیغام یې له خپل ځان سره راوړی دی، کوم پند او نصیحت چې دوی تاسې ته کوي بنایي تاسې هغه ومنئ! او پرې عمل وکړئ!، وگورئ چې د دوی اخلاق، اعمال، عادات او اطوار ټول ښه دي، او بې غرضه د خیر غوښتنه کوي، او څه معاوضه او مزدري هم له تاسې څخه نه غواړي، نو بیا ولې د داسې بې غرضو او پاکو بزرگانو متابعت او اطاعت ونه کړی شي؟ او د الله تعالی هغه پیغام چې د دوی په ذریعه لېږلی شوی دی؛ ولې ونه منلی شي؟!.

(نو دوی ورته وویل چې ته په دین د دوی یې؟ نو هغه ورته داسې وویل چې:)

وَمَا لِي لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي

او څه مانع ده ما ته (بلکه نشته چې د زړه له صدقه) عبادت نه کوم د هغه (الله) چې پیدا کړی یې یم زه.

تفسیر: دا یې اکر که خپل ځان ته ویلې دي، مگر اصلي مقصود یې دادی چې نورو ته یې واوروي، یعنی پر تاسې څه شوي دي چې د هغه لوی الله تعالی عبادت نه کوئ چې رب او خالق دی.

وَالَّذِي تَرْجِعُونَ ۝

او خاص دغه (الله ته) بیولي کېږئ تاسې (په قیامت کې نو بنایي تاسې هم د همدغه الله تعالی عبادت وکړئ!).

تفسیر: یعنی داسې مه گڼئ چې تاسې یې عبث پیدا کړي یې! او بیا یې همداسې سرخوشي او آزاد پریني یې؟ او بل هېڅ مقصود ستاسې له دغه پیدایښت څخه نشته، داسې نه دي بلکه وروسته له مرگه گډد د الله تعالی په حضور کې حاضرېږي، نو بنایي چې لا اوس د هغې ورځې په تهیه او فکر کې واوسئ!.

أَتُخَذُ مِنْ دُونِ الْهَمَّةِ إِنْ يُرَدِّنَ الرَّحْمَنُ بَصِيرًا لَاتُغْنِي عَنْكَ شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونَ ۝ إِنْ إِذَا لَقِيَ ضَلِيلٌ مُّبِينٌ ۝

آیا ونیسم بې له الله نور معبودان که اراده وفرمایي ماته رحمان د ضرر رسولو؛ نو دفعه به نه کړي له ما څخه شفاعت سپارښت د دوی هېڅ شی، او نه به مې خلاص کړي (په زور). بېشکه زه به په دغه وخت کې (چې نور معبودان ونیسم)؛ خامخا په گمراهی ښکاره کې یم.

تفسیر: یعنی دغه څومره ښکاره او صریحه گمراهي ده چې له هغه مهربان او مطلق قادر الله څخه مخ اړوي، او د داسې شیانو عبادت کوئ چې هغوی مو نه د پاک الله د نازل کړیو تکالیفو او رېږو څخه پخپله خلاصولی شي، او نه مو په سپارښت سره ترې بچ کولی شي.

إِنِّي أَمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَاسْمِعُونِ ۝

بېشکه زه چې یم ایمان مې راوړی دی په رب ستاسې پس واورئ تاسې له مانه.

تفسیر: یعنی په مجمع کې بې له تردده او اندېښنې اعلان کوم، چې ما پر واحد الله ایمان راوړی دی، دغه خبره دې گډد سره واورې! شاید مرسلانو ته یې د دې لامله اورولي وي؛ خو د الله تعالی په مخ کې شهادت ورکړي، او قوم ته

یې دا شهادت ځکه اورولی وي؛ چې د هغه د اورېدلو څخه متأثر شي، یا اقلًا د یوه مؤمن د ایمان د قوت د مشاهدې په طرف متوجه شي.

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ

وویل شو (ورته چې څه) ننوځه جنت ته (نو داخل شو جنت ته، او بې انتهاء نعمتونه یې په کې ولیدل).

تفسیر: یعنې علی الفور ده ته د جنت د ننوتلو فرمان ورکړ شو، نقل کوي چې قوم هغه په ډېر ظلم، جفا او غټ زړه توب سره په شهادت ورسوه، نو ځکه سمدلاسه د ده شهادت سره متصل حکم صادر شو، چې دی فوراً په جنت کې داخل شي، لکه چې د شهادت د ارواحو په نسبت له احادیثو څخه ثابت دي چې دوی پخوا له محشره په جنت کې داخلېږي.

قَالَ لَيْلَيْتُ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾ بِمَا عَفَّرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمَكْرُمِينَ ﴿٣٦﴾

وویل ده: کاشکې چې دا قوم ځما پوه شوی وي. په دې چې مغفرت بسنه وکړه ماته رب ځما، او ویې گړځولمه زه له عزت ورکړیو شویو (په ادخال د جنت سره).

تفسیر: قوم له هغه سره دښمني وکړه، چې دی یې وواژه، مگر دی وروسته د جنت له ننوتلو څخه هم د قوم له خیر غوښتلو څخه بې فکره نشو، او ویې ویل: که ځما قوم ځما له حاله او له دغه انعام او اکرام څخه چې د الله تعالی له لوري پر ما مبدول شوی دی خبر بدلې؛ نو خامخا یې ایمان راوړ.

وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى قَوْمِهِ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ مِنَ السَّمَاءِ وَأَلْنَا نَزْلِينَ ﴿٣٧﴾ إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خُمُودٌ ﴿٣٨﴾

او نه مو ووازل کړی پر قوم د دغه (حبيب نجار) وروسته (له شهادته) د ده هېڅ لښکر له (جانبه د) آسمانه، او نه وو مونږ نازلونکي (د لښکر د ملائکو). نه وو دا عذاب (د دې قوم) مگر چغه وه یوه (د جبریل) پس ناڅاپه دوی مړه یخ کړخ پراته وو (لکه ایره د اور).

تفسیر: یعنې وروسته له هغه دغه قوم هلاک کړل شول، او د دوی د دغه اهلاک لپاره مزیدو ترتیباتو او اهتماماتو ته دومره ضرورت پاتې نشو، چې له آسمانه ورته پرېښتې لېږلې کېدی، او نه د الله تعالی دغه عادت دی چې د اقوامو د اهلاک لپاره لوی افواج ولېږي، که هسې د کوم خاص مصلحت لپاره یې د پرېښتو افواج لېږلي وي؛ هغه بېله خبره ده، په دغسې مواردو کې د ډېرو لویو مدعیانو او اعیانو د سرولو او شخ پخ غورځولو لپاره یو معمولي چغه کافي ده، لکه چې د همدغه قوم حال همداسې شو، چې پرېښتې پر دوی یوه چغه ووهله، او دوی گړد سره یو ځای همغلته مړه شول.

يُحْسِرُونَ عَلَىٰ أَيْدِيهِمْ مِمَّن رَّسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٣٩﴾ أَلَمْ يَرَوْا كَمَا هَلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِّنَ الْقُرُونِ أَنهْمُ إِلَيْهِمْ لَدِيرٌ جَمُوعٌ ﴿٤٠﴾

ای حسرت افسوس دی پر بندگانو (کافرانو)، نه دی راغلی دوی ته هېڅ رسول مگر وو دوی چې په هغوی پورې به یې ټوکې مسخرې کولې. آیا نه ویني (دغه کفار) چې څومره ډېر هلاک

کړي دي مونږ پخوا له دوی نه له اهل د زمانې چې بېشکه هغه (هلاک کړی شوي) دوی ته بېرته نه راگرځي (دنيا ته، نو دوی پرې ولې عبرت نه اخلي؟).

تفسیر: یعنی کوري او اوري چې په دنیا څومره اقوام او ملل له انبیاوو سره د استهزاء او تمسخر په بدل هلاک او تباہ شوي دي، چې اوس د هغوی نوم او نښه هم د دنیا په مخ کې نه ده پاتې، نو هیڅ یو تن له هغوی ځنې د دغې خبرې توان او طاقت نه لري چې بېرته راشي، د عذاب په ژرنده کې دوی ټول سره اوږه او دلده او برابر شوي دي، خو دوی سره له هغه پند او عبرت نه اخلي، او هر کله چې کوم نوی رسول دوی ته راځي؛ نو دوی بیا په همغو تمسخر او استهزاوو او ټوکو مسخرو باندې لاس پورې کوي چې پخواني کفار په هغه معتاد او د هغو په اثر پخپله سزا ورسېدل، لکه چې نن له خاتم الأنبياء صلی الله علیه وسلم سره د معظمې مکې کفار هم داسې سلوک او معامله کوي.

وَأَنَّ كُلَّ لَمَّا جَمِيعًا لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿٤٤﴾

او نه دي دا گرد (خلائق) مگر ټول په نزد ځمونږ حاضر کړی شوي لپاره د جزاء (په قیامت کې).

تفسیر: یعنی هغه خو د دنیا عذاب وو، د آخرت سزا خو بېله ده، داسې مه گڼئ کله چې هلاک شوی، نو بیا به بېرته ځمونږ په طرف نه راځئ او گردې خبرې او قصې ختمې شوې، د گردو مخلوقاتو رجوع او حضور د پاک الله په دربار کې یو حتمي او ضروري امر دی، او هلته به ټول مجرمین او منکرین بلا استثناء نیولي کېږي.

وَأَيُّ لَهْمُ الْأَرْضِ الْمَيْتَةِ ۖ أَحْيَيْنَاهَا وَأَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَاِنَّهٗ يَأْكُلُونَ ﴿٤٥﴾ وَجَعَلْنَا فِيهَا رِجًّا وَتَمْرًا وَجَعَلْنَا فِيهَا زَيْتُونًا وَنَخِيلًا ۖ وَإِنَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ۗ وَأَعْنَابٌ وَفَجْرًا ۖ فِيهَا مِنْ الْعُيُونِ ۗ لِيَأْكُلُوا مِنْ ثَمَرِهَا ۗ

او یو دلیل (د قدرت) دی دوی ته ځمکه مړه (وچه کلکه) چې ژوندی کوو مونږ هغه (په اوبو سره) او راوباسو مونږ له هغې ځمکې څخه دانې نو له ځینو د دغو (دانو) څخه خوري. او پیدا کړي مو دي په دغې ځمکې کې باغونه له (هر قسمه د) خرماگانو او له (هر راز) انګورو، او جاري کړي مو دي په دغې (ځمکې) کې له چینو څخه. لپاره ددې چې وخورې دوی له مېوو د هغو.

تفسیر: یعنی بڼایي دوی ته داسې شبهه پیدا شوي وي چې پس له مرګه بیا به مونږ څرنګه ژوندي راپاڅولی کېږو؟ دغه په دې صورت ورپوهوي: څرنګه چې ځمکه وچه کلکه مړه پرته وي، نو بیا الله تعالی یې تکه شنه زرغونه او ژوندی کوي، او په کې راز راز ونې، گلان، غلې، دانې، مېوې، باغ، بهار او نور پیدا کوي، چې تاسې یې استعمالوئ، همداسې قیاس او اټکل وکړئ، چې په مړو ابدانو کې هم الله تعالی د حیات روح پو کوي، په هر حال په دغې مړې ځمکې کې دوی ته یوه داسې نښه او د قدرت دلیل شته چې په هغه کې د غور او دقت کولو څخه بعث بعد الموت، د الله تعالی وحدانیت او عظمت او انعام او احسان په نښه ډول سره پېژندل او پوهېدل کېږي.

وَمَا عِبَلْتُمْ أَيُّدِيَهُمْ أَفَلَا تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾

او نه دي پیدا کړي دغه (مېوې) لاسونو د دوی، آیا پس شکر نه وباسي دوی.

تفسیر: یعنی مېوې او د ځمکې نور حاصلات د الله تعالی په قدرت سره پیدا کېږي، د دوی په لاسونو کې داسې قدرت نشته چې د کورو یا کجورو یو دانه هم پیدا کړی شي، سره له هغه محنت او تردد چې د یوه باغ په لگولو او روزنه کې

کیري، مگر د دغه باغ د مېوو او حاصلاتو راوستل د الله تعالی کار او د ده په قبضه او اختیار کې دی، او که په غور سره وکتل شي؛ ټول هغه کارونه چې د انسانانو په سعی او کوشن سره انجام مومي، هغه هم في الحقیقت د الله تعالی په عطاء کړي شوي قدرت او قوت او مشیت او ارادې سره کیري، لهدا په هر حیثیت سره د الله تعالی شکر ایستل او احسان پېژندل واجب دي.

تنبیه: محقق مترجم (رحمه الله) په «وَمَا عَمَلُهُمْ إِلَّا يَوْمًا» کې «ما» نافیه اخیستی ده (کما هو دأب المتأخرين) لیکن له اسلافو څخه عموماً د دغې «ما» موصوله توب نقل شوی دی، چې د هغه تایید د ابن مسعود رضی الله تعالی عنه له قراءته چې په کې «و مما عملته أیديهم» دی کیري.

سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنَ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ

پاكي ده (له هر عيبه) هغه الله ته چې پيدا كړي يې دي دغه (ټولې) جوړې (انواع - اصناف) ټول له هغو څيزونو چې زرغونوي يې ځمكه، او له ځانونو د دوی (اولاد، لمسي، كړوسي) او له هغو (مخلوقاتو) څخه چې دوی يې نه پېژني (د علویاتو او د سفلیاتو له عجائبو مخلوقاتو څخه).

تفسیر: یعنی په نباتاتو او انسانانو او په هغو نورو مخلوقاتو کې چې لا له هغوی څخه خلق پوره نه دي خبر؛ الله تعالی جوړې پيدا كړي دي، اعم له دې نه چې دغه جوړه توب د تقابل له حیثیه وي، لکه نر او بنځه، خواره او تروه، تور او سپین، ورځ او شپه، رڼا او تیاره، یا د تماثل له حیثیه وي، لکه په یوه شان، یو رنگ، یو خوند مېوې او د ځمکې نور محصولات، او په یوه شکل او صورت سره دوه ساکنان (جاندار)، په هر حال په مخلوقاتو کې هیڅ یو داسې مخلوق نشته چې د هغه بل کوم مقابل او مماثل نه وي، ځکه چې مقابله یا مماثلت په هغو شیانو کې کېدی شي چې په کومه درجه کې في الجملة اشتراک ولري.

وَآيَةٌ لَهُمُ اللَّيْلُ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلَمُونَ ﴿۱۰﴾ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا

او یو دلیل (د قدرت د الله) دوی ته شپه ده، چې راوباسو مونږ له هغې (شپې) څخه ورځ، پس ناڅاپه دوی نوتونکي وي په تیارو کې. او (بل دلیل د قدرت د الله دوی ته) لمر (دی چې) ځي پخپلې ټاکلې (مقرر) لارې باندې (یا خپل ځای ته).

تفسیر: «سلخ» د حیوان پوستکي ایستلو ته وايي، چې ترې لاندې غوښه یې ښکاره شي، همداسې وگڼي د شپې په تیارو باندې د ورځې څادر هوار کړی شوی دی، څه وخت چې دغه د رڼا څادر د دې له سره څخه لرې کړ شي؛ خلق په تیارو کې پاتې کیري، وروسته له هغه لمر بیا په خپل همغه مقرر تگ سره په معین وخت راخیږي، او ټول جهان او شیان رڼوي، دلیل او نهار پر دغو تقلباتو قیاس او اټکل وکړي، او ښه وپوهېږي چې الله تعالی عالم همداسې فناء کوي، او بیا یې د بقال عالم ته انتقال او ژوندي راپاڅوي، او بېشکه همدغه الله تعالی د عبادت وړ او لایق دي، چې د ده په قدرت کې د دغو عظیم الشانو انقلاباتو واک اختیار او زمام دي، چې له هغه څخه مونږ ته د مختلفو اقسامو فوائد رارسیري، هغه مطلق قادر چې شپه په ورځې سره تبدیليوي؛ نو له هغه څخه دغه خبره کله لرې او بعیده ده چې د رسالت د لمر په ذریعه دغه دنیا هم د جهالت له تیارو څخه وباسي، او لرې یې کړي، لیکن د شپې او ورځې او د لمر او قمر او د انجم د طلوع او غروب په شان هر کار پخپل وخت او نېټه کیري.

ذَلِكَ نَقْدِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

دغه (مخصوص حرکت د لمر) اندازه ده د ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه دانا (پر هر څيز).

تفسیر: د لمر چال او لاره مقررده، او دی پر هغې باندې منظم درومي، یو بحر کی یوه ربه له هغې څخه وړاندې وروسته نشي کېدی، د قیامت تر قرب او قیام پورې همدغه وضعیت دوام لري، خو دغسې یو وخت راشي چې هلته د الله تعالی له جانب پر لمر داسې حکم صادرېږي چې له هماغه ځایه چې غروب شوی یې بېرته راوڅېږه! دغه هم دا وخت دی چې باب التوبه به تړل کېږي کما ورد في الحديث الصحيح.

خبره دا ده چې د ده دغه د طلوع او غروب د علیم او خبیر ذات له جانب قائم کړی شوي دي، چې د ده انتظام او قوام بل هیڅوک نشي خرابولی، او نه یې ماتولی او نه د ده پر دغه حکمت او پوهنې څه تنقید او تبصره کولی شي، دی هر وخت چې اراده وفرمائي، او څرنگه چې مشیت وفرمائي؛ په کې تحویل او تبدیل او تعدیل کولی شي.

وَالْقَمَرَ قَدَّرْنَاهُ مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْوُونِ الْقَدِيمِ ﴿۲۸﴾

او سپوږمۍ ته اندازه کړي دي مونږ منزلونه تر هغه پورې چې وگرځي (په نظر کې) لکه وچه څانگه د خرما (چې کره او نری شي).

تفسیر: یعنی د لمر په شان قمر تل په یوه وضعیت او هیئت نه دی، بلکه هره ورځ تزئید یا تنقیص مومي، الله تعالی قمر ته (۲۸) منازل مقرر فرمایلي دي، چې دی دغه منازل په یوه معین نظام سره درجه په درجه طی او پرې کوي.

لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ﴿۲۹﴾

نه دي لایق لمر لره (او له وسه یې پوره نه ده) چې لاندې کړي سپوږمۍ (په زمان مکان او صافو کې) او نه شپه رومۍ کېدونکې ده له ورځې، او دغه ټول (فلکي اجرام) په اسمان کې چورلیدونکي دي (لامبو په کې وهي، پراخ په کې روان دي).

تفسیر: په هر ملک او اقلیم او په هره زمانه او موسم کې کومه اندازه چې شپې او ورځې ته ایښودلې شوې ده؛ دغه کرات هیڅ مجال او قدرت نه لري، چې له خپلې ټاکلي حرکت او سرعت څخه وړاندې یا وروسته د یوې رېبې په اندازه هم تجاوز یا تخلف وکړي شي، هره یوه سیاره په هماغه خپل مدار کې قائمه او پخپل معین نظام سره چورلي، او له هغه څنې د یوې ذرې په اندازه هم یو خوا او بلې خوا ته هیڅ تمایل او تجاوز نشي کولی، او سره له دغومره لویوالي او سریع او گړندي حرکت په دغې آزادي فضاء کې یو له بله سره ټکر نه وي، او نه متصادم کېږي، او نه له خپلې مقررې اندازې څخه ورو یا گړندي کېږي، آیا دغه د دې خبرې واضحه نښه نه ده چې دغه ټول عظیم الشان مشینونه او د هغو دغه گړد اجزاء او پرزې د کوم زبردست علیم، خبیر، قدیر ذات په قبضه او اختیار کې دي، چې په داسې دقیق او منظم صورت سره پخپلو کارونو کې لگيا دي، بیا نو هغه لوی ذات چې دغه شپې، ورځې، لمر، قمر، انجم او ټول علویات او سفلیات وما فیها یې پیدا کړي دي، او په دغو کې هر راز تبدیل تحویل کوي؛ آیا هغه په دې باندې نه دی قدیر چې تاسې وروسته له فناء څخه بیا ژوندي راپاڅوي؟

وَآيَةٌ لَهُمْ أَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفَلَكِ الْمَشْهُورِ ﴿۳۰﴾ وَخَلَقْنَا لَهُم مِّن مِّثْلِهِ مَا يَرْكَبُونَ ﴿۳۱﴾

او یوه نښه دلیل (د قدرت د الله) دوی ته دا ده چې بېشکه سواره کړي دي مونږ اولاد د دوی په بېرې (جهاز) ډکه کړي شوي کې. او پیدا کړي دي مونږ دوی ته په شان د دغه (بېرې) هر هغه څه چې دوی پرې سورېږي (له نورو نواقلو څخه).

تفسیر: یعنی د نوح علیه السلام په زمانه کې کله چې طوفان راغی؛ نو د آدم نسل یې د هغه پر ډکې بېرې سور کړ، چې نوح علیه السلام هغه جوړه کړې ده، که نه د انسان تخم به نه پاتې کېده، بیا د هغې بېرې په نمونه یې نورې بېرې او

جهازونه در جوړ کړل، چې پر هغو تاسې تر نن پورې سورېږئ، او سره له خپلو احمالو او اثقالو یې له یوې وچې څخه بلې وچې ته وړئ! او له دغو جهازونو څخه همداسې کار اخلئ لکه چې له نورو نواقلو څخه یې اخلئ، مثلاً اوبن چې هغه ته عربو «سفائن البر» یعنې د وچې بهرې ویل.

وَإِنْ نَشَأْغُرْهُمْ فَاصْرِهِمْ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَنْقُذُونَ ﴿۱۰﴾ الرَّحْمَةُ مِمَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿۱۱﴾

او که اراده وفرمایو مونږ؛ نو غرق کړي به مو وو دغه (راکبین د بهرې) پس نه به وي هېڅ فریاد رس او نه به دوی خلاصولی کيږي (له غرقه). مگر (نه یې غرقوو) په رحمت مهربانې خپلې سره، او لپاره د نفعې اخیستلو تر نېټې (د مرګ د دوی) پورې.

تفسیر: یعنې دغه د هلو کوو یو موتي انسان ته وګورئ، چې څرنګه له ویروونکو سمندرونو او سیندونو څخه د جهاز په ذریعه تیريږي راتیريږي، چې د هغو په نسبت د خورا لویو جهازونو حقیقت د یوې نرۍ خخلې په اندازه هم نه دی، که الله تعالی اراده وفرمایي چې تاسې په دغو سیندونو کې ډوب کړي؛ نو څوک تاسې ته له دغو ډوبېدلو څخه نجات درکوي؟ او څوک به مو په فریاد رسيږي، مگر دغه د الله تعالی د حکمت او مهربانې او مصلحت اقتضاء ده چې دوی تر یوې معینې نېټې پورې ژوندي وي، او دغه دنیوي امور پخپل طبیعي مدار وګرځي، د ډېر افسوس ځای دی چې ډېر خلق د قدرت پر دغو دلائلو او نښو نه پوهیږي، او نه د الله تعالی د دغو نعمو او قدر پیژني.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۱۲﴾ وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿۱۳﴾

او کله چې وویل شي دوی ته چې ځان وساتئ له هغه (دنیوي عذابه) چې په مخکې ستاسې دی، او له هغه (اخروي عذابه) چې وروسته درېسې راځي ښايي پر تاسې رحم وکړ شي (نو دوی مخ وګرځوي). او نه راځي دوی ته هېڅ دلیل له دلائلو د رب د دوی مګر دي دوی له هغو (دلائلو) څخه مخ ګرځوونکي.

تفسیر: وړاندې د جزاء ورځ راځي، او وروسته مو پرېښي دي اعمال، یعنې کله چې دوی ته وویل شي چې: د قیامت د سزا او د بدو اعمالو له شامت څخه وویرېږئ!؛ او د خپلې آخرې خاتمې په نسبت څه فکر او غور وکړئ!؛ خو د الله تعالی رحمت ستاسې په لوري متوجه شي؛ نو دوی نصیحت ته له سره غوږ نه ږدي، او تل د الله تعالی له احکامو څخه مخ اړوي.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ قَالُوا الَّذَيْنَ كَفَرُوا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ أَطْعَمَهُ ۗ

او کله چې وویل شي دوی ته چې: نفقه ورکړه کوئ (عاجزانو ته) له ځینو هغو (مالونو) چې رزق روزي درکړي دي تاسې ته الله!؛ نو وایي هغه کسان چې کافران شوي دي (له جهته د استهزاء) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی: آیا طعام ورکړو مونږ هغه چاته که اراده فرمایلي وی الله؛ نو طعام به یې ورکړی وو هغه ته.

تفسیر: یعنې د الله تعالی نور احکام به څه ومنې، پر فقراوو او مساکینو مال لګول د دوی په نزد هم ښه کار دی، لیکن همدغه مسلمه خبره کله چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم او د مؤمنانو له طرفه دغو منکرانو ته ویله کيږي؛ نو په نهایتو سپکو طریقو سره ترې اعراض او انکار کوي، او وایي: «هغو کسانو ته چې پخپله الله پاک رزق او روزي نه

ده ورکړې، مونږ به هغوی ته څه ورکولی شو؟ او ولې به یې پرې خورو؟ مونږ د الله تعالی له مشیته مخالف کار نشو کولی، که د الله تعالی مشیت داسې نه وي؛ نو دوی به یې فقراء او محتاج او مونږ به یې غني او دولتمن نه وو ګرځولي»، نو آیا د دغه حماقت او بېحیایي په مقابل کې څه وویل شي؟ دغه خو د الله تعالی امتحان دی چې اغنیاء یې د فقراوو پر اعانت مأمور فرمایلي دي، او د دوی په وسیله یې د هغوی د رزق رسولو سامان مهیا کړی دی، هر هغه چې په دغه امتحان کې پاتې او ناکامه شي؛ نو ښایي چې دی پر خپلې بدبختۍ او ناکامۍ وژاړي.

تنبیه: د ځینو اسلافو له اقوالو معلومېږي چې دغه آیت د ځینو زنادقه وو په حق کې دی، په دغه صورت به د دوی دغه قول پر تمسخر نه حمل کېږي، بلکه پر خپل حقیقت ایښود کېږي.

إِنَّ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٥٠﴾

نه یی تاسې مګر په ګمراهۍ ښکاره کې.

تفسیر: که دغه جمله د کفارو د قوله تتمه وي؛ نو مطلب به یې داسې کېږي: «ای د مؤمنانو ټولني! تاسې په صریحې ګمراهۍ کې لوبدلي یی، چې د داسې خلقو د ګېلې پر مرولو پس ګرځئ، او که د الله له طرفه خطاب شي؛ نو معنی یې دا ده: «تاسو په ښکاره ګمراهۍ یې یاستئ، چې د الله تعالی حکم نه منئ، او په تقدیر حواله ورکوی»، شاه صاحب لیکي: «دغه ګمراهي ده چې په ښک کار کې پر تقدیر حواله ورکړي، او د خپلو مزو په لاس ته راوړلو کې په طمعي او توقع پسې منلې ووهي».

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥١﴾

او وایي (کفار) چې کله به وي دغه وعده (د قیامت؟ ووايي راته!) که چېرې یی تاسې صادقین رښتیني (په دې کې ای مؤمنانو!).

تفسیر: یعنی ستاسې دغه قیامت او دغه عذاب او آفتونه چې تاسې مو له هغو څخه پرله پسې وپروئ؛ کله راځي؟ او دغه مواعید مو کله پوره کېږي؟ که تاسې په واقع سره رښتیني یی؛ نو دغه وعده ژر تر ژره پوره کړئ، او مونږ ته یې راوښیئ!.

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ﴿٥٢﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٣﴾

(نو فرمایي الله چې) انتظار نه کوي (کفار) مګر د چغې یوې (د اسرافیل) چې و به نیسي دوی حال دا چې دوی به جګړې سره کوي. پس توان به یې ونه شي د وصیت او نه به خپل اهل ته بېرته ورشي (له مشاغلو خپلو).

تفسیر: یعنی قیامت به یو ناڅاپه واقع شي، او په داسې حالت کې به قائمېږي چې ټول خلق پخپلو معاملاتو او چارو کې مشغول او لګيا وي، څه وخت چې اول صور (شپلی) وپو کلی شي؛ د ګردو هوش او حواس به مفقود او ورک شي، او بالآخر ټول سره مري، او په هر ځای کې به مري یو پر بل لویږي، دوی به دومره فرصت هم ونه مومي چې څه ووايي، یا څه وصیت وکړي، یا خپلو کورونو ته خپل ځان ورسوي، او بالفرض که وصیت هم وکړي؛ نو چا ته به یې کوي؟ او که خپلو کورونو ته هم راشي؛ نو کورونه به یې چېرې ودان پاتې وي؟.

وَنُفِّخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْجِبَالِ إِلَى رَبِّهِمْ يَنْسِلُونَ ﴿۲۱﴾

او بیا به پوکۍ و کړ شي په صور (شپېلی) کې پس ناڅاپه دوی له قبورو څخه په طرف درب خپل به منډې وهي ځغلي.

تفسیر: یعنی کله چې دویمه شپېلی (صور) وپوکې شي؛ نو ګرد مخلوقات به سره ژوندي کېږي، او له خپلو قبرونو څخه به راپورته کېږي، او پرېنښته به په ډېر سرعت سره دوی ګرد په تیل وهلو سره د محشر د میدان په لوري ولي، او شړي به یې.

قَالُوا يَا نَبِيَّنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا ۗ

وايي به دوی: هلاکت دی او افسوس دی مونږ ته، چا راپاخولو له ځایونو د خوبونو څمونږ څخه؟

تفسیر: د قیامت د هولنا کې منظرې له لیدلو څخه به دوی د قبر عذاب اسان وګڼي.

هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿۲۲﴾

دا هغه (دویم ژوندون) دی چې وعده یې کړې وه رحمان، او رښتیا ويلي وورسولانو.

تفسیر: دغه ځواب د الله تعالی له جانب په هغه وخت کې ورکاوه کېږي، یا یې مستقبل د حاضر په ځای درولی همدا اوس ورته جواب وایي، یعنی ولې دغه پوښتنه کوئ؟ لږ شاته خو خپلې سترګې وغړوئ! او دغه وضعیت ته وګورئ! دا خو هم هغه ژوندي راپاخول دي، چې د هغو وعده د الله تعالی له طرفه تاسې ته درکړې شوې وه، او انبیاء الله به پرله پسې د هغو اخبار او اطلاع تاسې ته درکوله.

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُخَضَّرُونَ ﴿۲۳﴾

نه به وي (دغه نفخه الثانيه) مګر چغه یوه (چې وشي؛ نو راژوندي به شي دوی ټول) پس ناڅاپه دوی ټول په نزد څمونږ به حاضر کړی شوي وي.

تفسیر: یعنی هیڅ یو متنفس به نه تښتېدلی شي، او نه به چېرې خپل ځان پټولی شي.

قَالِیَوْمَ لَا نُظَلِّمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا نُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۲۴﴾

پس نن ورځ به ونه کاوه شي ظلم په هیڅ نفس باندې د هیڅ څیز، او نه به جزاء درکوله کېږي تاسې ته مګر (جزاء) د هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (له خیر او شر په دنیا کې).

تفسیر: یعنی د هیچا به نه نیکی ضایع کېږي او نه به د جرم له حیثیت او اندازې څخه زیاته سزا چاته ورکوله کېږي، پوره پوره او په کامل ډول سره هر چا ته د هغې جزاء او سزا ورکاوه کېږي، او له هر چا سره به په عدل او انصاف سره معامله وشي، او هر چاته به هر هغه نېک او بد کار چې په دنیا کې یې کړی وي؛ په عقیبا کې د ثواب او عقاب په شکل او صورت ور د مخه او وړاندې کېږي.

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمِ فِي شُغُلٍ فَاكِهُونَ ﴿۵۸﴾ هُمْ وَأَزْوَاجُهُمْ فِي ظِلِّ عَلَى الْأَرَائِكِ مُتَّكِنُونَ ﴿۵۹﴾ لَهُمْ فِيهَا
فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ فِيهَا كُنُوزٌ ﴿۶۰﴾

بېشکه اصحاب یاران د جنت به نن ورځ په مشغولتیا کې د لذت اخیستونکي وي. دغه (جنتیان) او ښځې د دوی به په سیوریو کې (ناست وي) پر تختونو باندې تکیه وهونکي به وي. وي به دوی ته په دغه جنت کې (انواع د) مېوو، او وي به دوی ته هر هغه شی چې غواړي یې دوی (او ارزو یې کوي).

تفسیر: په جنت کې به د هر قسم عیش عشرت او نشاط وسائل او سامان وي، مؤمنین به له دنیوي مکروهاتو څخه نجات مومي، او په جنت کې به د هغوی مشغله ماسوا له تفریح او ساعت تېری څخه بل شي نه وي، دوی به له خپلو ښځو سره یو ځای لکه شودې او شکره ګډه او خوښ او خوشال وي، په ډېره اعلیٰ درجه ښایسته او ښکلو چپر کتونو او پالنګونو به هوسایي او آرام کوي، هر قسم مېوې دانې، ماکولات او مشروبات به دوی ته حاضر او مهیا وي، پس لټه یې دا د هر هغه شي طلب ارزو او تمنا چې د جنتیانو په زړونو کې وګرځي؛ همغه به ورته علی الفور وړاندې کیږي.

سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبِّ رَجِيْمٍ ﴿۶۱﴾

وي به دوی ته سلام (چې وېه ویلی شي ورته) په ویلو سره له (طرفه د) رب رحم کونکي. تفسیر: یعنی د مهربان رحمان له جانب به جنتیانو ته سلام وایه کیږي لکه چې د «ابن ماجه» په یوه روایت کې راغلي دي.

وَأَمَّا زَوْجُكَ وَالْوَالِدَاتُ الَّتِي أَتَيْنَهُنَّ لَمَّا جَاءْنَكَ فَأُولَٰئِكَ يَرْجُونَكَ ﴿۶۲﴾

او (وېه وایه شي چې) را جدا شی نن ورځ ای مجرمانو (کافرانو له مؤمنانو څخه). تفسیر: یعنی د جنتیانو په عیش او آرام کې تاسې له سره هیڅ برخه نه لرئ، ستاسې د هستوګنې ځای بېل دی، چې تل به همغله او سپړئ ای مجرمانو کافرانو!.

أَلَمْ أَعْهَدْ لَكُمْ يٰٰبَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۶۳﴾ وَإِنْ أَعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقِيمٌ ﴿۶۴﴾

آیا حکم نه وو کړی ما تاسې ته (په ژبو د رسولانو سره) ای ځامنو د آدم په دې سره چې عبادت مه کوئ تاسې د شیطان، بېشکه دغه شیطان تاسې ته دښمن دی ښکاره. او (داسې حکم مې نه وو کړی بلکه کړی مې وو) چې عبادت کوئ (یواځې) ځما، دغه (عبادت ځما) لاره ده سمه (چې جنت ته تللي ده).

تفسیر: یعنی د همدغې ورځې په نسبت مو تاسې د انبیاء الله په واسطه مکرر پوهولي وئ، او ویلي مو وو چې د لعین شیطان متابعت له سره مه کوئ!، چې ستاسې ښکاره او صریح دښمن دی، او هغه مو تر هغه پورې نه پرېږدي څو مو په دوزخ کې وغورځوي، که ابدی نجات غواړئ؛ نو پر دغې سمې صافې لارې چې درښکاره او واضحه کړې شوې ده لاړ شی، او یواځې د الله تعالیٰ په عبادت او بندګۍ کې مشغول اوسئ!.

وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا تَعْقِلُونَ ﴿۳۶﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿۳۷﴾ إِصْلَوْهَا
الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿۳۸﴾

او خامخا په تحقيق گمراه کړي وو (شیطان) له تاسې خلق ډېر، آیا پس نه یې تاسې داسې چې عقل وچلوئ. (وبه ویلی شي منکرانو ته په آخرت کې) دا دوزخ دی هغه چې وی تاسې چې (په دنیا کې) وعده یې در سره کړې شوې وه. ځی نوځی په ده کې نن ورځ په سبب د هغې چې وی تاسې (په دنیا کې) چې کافران کېدئ.

تفسیر: یعنی افسوس چې سره له دومره نصیحت او پوهولو تاسې ونه پوهېدئ، او له غور او فکر او عقل څخه مو کار وانخیست، او دغه ملعون شیطان له تاسې یو لوی جمعیت گمراه او بې لارې کړ، آیا تاسو دومره عقل او پوهه نه درلوده چې دوست او دښمن په منځ کې فرق او تمیز سره وکړی شی؟.

اوس نو د خپل هغه حماقت او سفاهت نتائج او ثمرات وڅکئ! دغه دی دوزخ درته تیار او منتظر دی، چې د هغه وعده مو له تاسې سره د کفر اختیارولو په تقدیر کړې وه، د کفارو د هستوگنې ځای همدا دی، ځی خپلو ځایونو ته او په کې الی الابد پرېوځی!.

الْيَوْمَ نَخْتُمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَنُكَلِّمُنَا أَيْدِيَهُمْ وَنَشْهَدُ أَرْجُلَهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۳۹﴾

نن ورځ به مهر ووهو پر خولو د دوی، او خبرې به وکړي له مونږ سره لاسونه د دوی، او شاهدي به ورکړي پښې د دوی په هغو کارونو چې وو دوی چې کول به دوی (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی که نن دغه خلق پخپلو جرائمو باندې پخپلو ژبو سره هم اقرار او اعتراف ونکړي؛ نو څه به کيږي؟ مونږ د دوی پر خولو مهر لگوو، او د دوی لاسونو او پښو بلکه د دوی ابدانو پوستکيو ته به حکم ورکوو، خو د هغو د جرائمو بيان وکړي چې د دوی په ذریعه یې پر هغو ارتکاب کړي وو، لکه چې هر عضو د الله تعالی په قدرت په وینا راځي، او شهادت ورکوي، لکه چې الله جل جلاله فرمایي: ﴿حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ وُجُوهُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ (۲۴ جزء د حم السجده سورت (۳) رکوع (۲۰) آیت)، او د همدغه سورت په (۲۱) آیت کې فرمایي: ﴿وَالْوَالُوا أَنْطَقَتِ اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ﴾، او د نېکانو اعضاء شهادت ورکوي د دوی په طاعت او صلاح باندې.

وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿۴۰﴾ وَلَوْ نَشَاءُ لَمَسَخْنَاهُمْ عَلَىٰ مَكَانَتِهِمْ فَمَا
اسْتَطَاعُوا مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿۴۱﴾

او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ نو خامخا هواروالی به راوستلی وو مونږ پر سترگو د دوی پس وړاندې شوي به وو دوی هغې لارې ته (چې تل پرې تلل)، پس څرنگه به لیدلې وه دوی (هغه لاره). او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ خامخا مسخ کړي به وو مونږ دوی په ځایونو خپلو کې، پس طاقت به یې نه وو د وړاندې تللو او نه به بېرته گرځېدلی شو (شاته).

تفسیر: یعنی لکه چې دوی ځمونږ له آیتونو څخه سترگې پټې کړي دي، که مونږ اراده فرمایلي وی؛ نو د سزا په ډول به مو د دوی ظاهري بصارت هم له دوی نه اخیست، او له دوی نه به مو خالص رانده جوړ کړي وی، چې د دې لوري او د هغه لوري لار به یې هم پرې نه لیدله، او هم هغسې چې دوی له شیطاني لارو څخه نه پر څنگ کيږي، او نه غواړي چې د الله تعالی پر لاره لاړ شي؛ مونږ قدرت لرو چې د دوی صورتونه بیخي مسخ او له اصلي حالت څخه یې واړوو، خو دوی د خپل کوم ضرورت لپاره بیخي له خپله ځایه پر خوځېدلو قادر نه وي.

وَمَنْ نُعِذِرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ أَقَلًا يَعْقِلُونَ ﴿۱۰﴾

او هر چا ته چې اوږد عمر ور کړو مونږ هغه ته؛ نو نسکور به کړو هغه په پیدایښت کې، آیا دوی د عقل څخه کار نه اخلي؟ (چې نه یواځې الله په عمر ور کولو او تنکيس، بلکه په بعث هم قادر دی).

تفسیر: یعنی د خپل بصارت فقدان او د صورت مسخ مستبعد مه گڼئ!، آیا تاسې نه گورئ او غور نه کوئ چې یو روغ رمپ او مضبوط انسان څه وخت چې زیات سپین گیری او زوړ شي، څرنګه د لیدلو، اورېدلو، تلو، ګرځېدلو څخه معذور کېږي، ګواکې د هلکتوب په شان کمزور او ناتوانه ګرځي، او بیا د نورو کومک او معاونت او لاس نیولو ته لکه وړوکی محتاجېږي، او په زوړتوب کې همغه د وړوکتوب حالت او عادت له سره شروع کېږي، نو آیا هغه الله تعالی چې د دوی د دغه قوې په عطالت او ازاله په وړتوب او زړتوب کې قادر دی؛ په ځلمیتوب کې به نه وي مقتدر؟.

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ﴿۱۱﴾

او نه دی ښوولی مونږ دغه (محمد) ته شعر او نه ښایېږي ورلره (شعر ویل)، نه دی دغه (قرآن) مګر خالص ذکر پند دی او قرآن دی ښکاره کوونکی (د احکامو).

تفسیر: یعنی څه چې پاس بیان شو؛ ګرد حقائق دي، او کوم شاعرانه تخیلات نه دي، دغه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته مونږ د داسې یو عظیم الشان قرآن احسان کړی دی، چې پر نصائحو او روښانو تعلیماتو معمور دی، کوم د شعر او شاعرۍ دېوان نه دی، چې په کې خالص طبع ازمویل، او د تخیل او مبالغې مظاهره وي، بلکه د محمد صلی الله علیه وسلم مبارکه طبع په فطري ډول سره د شاعرۍ له فنه دومره بعيده ده چې سره له دې چې دوی د قریشو له خاندانه څخه دي، چې د هغوی هر فرد حتا چې وینځو یې هم د شعر ویلو قدرت او طبعي سلیقه لرله، مګر دوی پخپل مدّت العمر کې شعر نه دی جوړ کړی، البته په رجز او په نورو موقعو کې به یو نیم ځلې د دوی د مبارکې ژبې څخه بې تکلفه مقفی عبارت وتلی وي، چې د شعر خاصیت به ترې څرګندېده، چې ښایي دغه ترې مستثنی وګڼل شي، او نه ښایي چې پر دغو د شعر او شاعري اطلاق وکړي شي.

لِيُنذِرَ مَنْ كَانَ حَيًّا وَيَجْعَلَ الْقَوْلَ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۱۲﴾

چې وویروي (دغه قرآن یا نبي) هر هغه چې وي ژوندی، او ثابته شي خبره (د عذاب) پر کافرانو (چې قرآن نه مني).

تفسیر: یعنی د ژوندي زړه انسان د قرآن په اورېدلو سره له الله تعالی څخه وویږي، او پر منکرانو د حجّت اتمام وشي.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مَا عَمِلُوا أَلِدِيْنَا أَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مَلَائِكُونَ ﴿۱۳﴾

آیا نه ویني دوی (بلکه ویني دوی) چې بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی ته له هغه چې جوړ کړي دي لاسونو څمونږ چارپایان، پس دوی د هغوی مالکان (واکداران) دي.

تفسیر: له تزیلیه آیتونو څخه وروسته بیا د تکوینیه آیتونو په طرف توجه ورکوي، یعنی له یوه جانبه د لوی قرآن پندونه او نصائح واورئ، او له بل طرفه په غور او دقت سره وګورئ چې پاک الله څرنګه انعام او احسان پر تاسې فرمایلی دی،

اونس، غوايي، اس، کچر، پسه او نور سا کښان تاسې نه دي پيدا کړي، بلکه دغه گډ پخپله پاک الله ستاسې د فائدي او گټې لپاره پيدا کړي دي، او بيا يې تاسې محض پخپل فضل او کرم سره د هغو مالکان گډ خولي يې، چې ترې وخورئ، او ترې هر راز کار چې موزره غواړي؛ واخلئ، او ترې په هر ډول منتفع شئ!.

وَذَلَّلْنَا لَهُم مِّن مَّارِكُوهُمْ وَمِنْهَا يَأْكُلُونَ ﴿٤٠﴾ وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبٌ أَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٤١﴾

او ذليل عاجز ايل کړي مو دي دغه (چارپايان) دوی ته، پس ځينې له دوی د سورلی د دوی دي، او له ځينې د دوی خوري. او شته دوی ته په دغو انعامو کې نفعې ډېرې د څښلو (شيان)، آيا پس دوی شکر نه وباسي (په نعماوو)؟.

تفسير: وگورئ چې څومره لوی او عظيم الجثه او قوي هيکله حيوانات د ضعيف البنيان انسان په مقابل کې عاجزان او ناتوانان او ټول ده ته مسخر او تابعان دي، د زرهاوو او بشانو يو قطار (لړ) يو وړو کې هلک هر چېرې چې وغواړي؛ بيايي، او دوی د پوزې له نكبله را کاري، او دوی د دغه وړو کې په مقابل کې خپل غور هم نه خوځوي، او پر څومره قوي او زورورو حيواناتو انسانان سورېږي، پټي پرې وړي، او ډېر حيوانات حلالوي، او له غوښو او نورو اجزاوو څخه يې منتفع کېږي، علاوه پر غوښې د دوی له پوستکيو، هلوکيو، وړيو، وينتانو او نورو څخه څومره فائده حاصلولي شي، د دوی غلانځې داسې دي لکه د شودو چينې چې د همدغو چينو له اوبو خور څخه ډېر انسانان خړوېږي، خو سره له دې شکر ايستونکي بندگان ډېر لږ دي.

وَإِخْتَدُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لَّهُمْ يُبْصِرُونَ ﴿٤٢﴾ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُنْدٌ مُّحَرَّرُونَ ﴿٤٣﴾

او نيولي دي (دغو مشرکانو) بې له الله (نور) معبودان چې بنايي دوی سره به مدد وکړي شي. نه لري (طاقت) (دغه معبودان) د نصرت له دوی سره حال دا چې دغه (معبودان) به دوی ته لښکري حاضرې کړي شوي وي (په دوزخ کې).

تفسير: يعنې هغه الله چې دغسې نعمتونه يې تاسې ته عطاء او مرحمت کړي دي؛ د هغه شکر به تاسې په دې ډول سره اداء کوئ چې د ده په مقابل کې مو نور معبودان او اختيار لرونکي ودرول، او د دوی په نسبت داسې عقیده لرئ چې گواکې دوی د احتياج په وخت کې ځمونږ په کار راځي او په درد خوري، او راسره امداد او مرستې کوي، نو په یاد يې ولرئ چې هغوی به ستاسې سره څه کومک او مرستې وکړي شي؟ حال دا چې دوی خپلو ځانونو ته هم څه نفعه او گټه نشي رسولي، هو! څه وخت چې تاسې امداد او معاونت ته سخت محتاج اوسئ؛ په همدغه وخت کې پر تاسې نور الزامات او جرمونه هم اړوي، او ستاسې پټي لا درنوي، نو هلته به تاسې ته دغه خبره ښکاره شي چې د هغو معبودانو په طرفدارۍ او حمايت چې تاسې خپل گډ عمر مصرف کړي وو؛ نن هغوی په کومه سترگه تاسې ته گوري؟

فَلَا يَخْزِيكَ قَوْلُهُمْ إِنَّآنَعَلَمُ مَايُرُونَ وَيَاعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾

پس نه دې غمجن کوي تا خبرې د دوی (په دې چې ته رسول نه يې)، بېشکه مونږ ته معلوم دي هغه (حسد او بغض) چې پټوي يې دوی او هغه (کفر او عناد) چې ښکاره کوي يې دوی.

تفسير: يعنې کله چې پخپله له مونږ سره د دوی سلوک او معامله داسې ده؛ نو تاسې له سره مه غمجن او مه خفه کېږئ!، او خپله فريضة په ښه ډول سره اداء کړئ! او دوی مونږ ته پرېږدئ! مونږ د دوی له ظاهري او باطني احوالاتو څخه ښه واقف او خبردار يو، او په ډېر ښه شان سره د دوی حساب او کتاب اخلو، او لازمه احکام د دوی په نسبت صادروو.

وَأَكْمَرْنَا الْإِنْسَانَ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نُطْفَةٍ وَأَدَّاهُ وَحْصِيمٌ مُبِينٌ ﴿۳۰﴾

آیا نه وینې نه پوهیږي انسان چې بېشکه مونږ پیدا کړی مو دی هغه له نطفې (یوه څاڅکي اوبو) پس ناخپه دی سخت جگړه کوونکی ښکاره دی.

تفسیر: یعنې انسان خپل اصلیت او ماهیت ته نه گوري، چې دی د ناخیزو اوبو یو څاڅکی وو چې د الله تعالی په قدرت له څه شي څخه څه شی ترې جوړ شوی دی؟، د اوبو دغه څاڅکي ته الله تعالی داسې نطق او بیان ورعطاء کړ چې دی اوس پر هره یوه خبره جگړې او مناقشې کوي، او له خپله ځانه راز راز خبرې او اتري جوړوي، تر دې اندازې پورې چې نن له خپله حده متجاوز شوی، د خپل لوی خالق په مقابل کې هم ټینگ او ولاړ دی.

وَصَرَبَ لَنَا مِثْلًا لَوْ لَسَى خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُحْيِي الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ﴿۳۱﴾

او ترې پر مونږ پورې مثل (د هلوو کي وراسته)، او هېر کړی یې دی پیدایښت خپل، وایي: څوک به ژوندي کړي هلوو کي حال دا چې هغه وراسته دي.

تفسیر: یعنې وگورئ، چې دوی پر الله تعالی څرنګه خبرې ترې؟ گویا هغه مطلق قادر د عاجز مخلوق په شان فرضوي، او داسې وایي: کله چې ځمونږ اجساد وراسته شي، او بیخي وریږي، یواځې وراسته او زاړه هلوو کي او ککره مو پاتې شي؛ نو آیا دغه شیان بیا څوک ژوندي کولی شي؟ د دغسې سوال کولو په وخت کې دوی ته د دوی اصلي پیدایښت نه په یادېږي، که نه دغه ناخیزه څاڅکي ته به د دغه الفاظو د ویلو جرأت نه وی پیدا شوی، ښایي چې دی خپل اصل او ماهیت ته نظر وکړي!، او لږ دې وشرمېږي!، او لږ څه دې له خپله عقله او پوهې کار واخلي!، ښکاره ده چې په دغه تقدیر به دی پخپله د دغو سوالاتو هغه ځواب ومومي چې په دغه راتلونکي آیت کې مذکور دی.

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ خَلْقٍ عَلِيمٌ ﴿۳۲﴾

ووايه (ای محمده ده ته) بیا به ژوندي کړي دغه (وراسته هلوو کي) هغه (مطلق قادر) چې پیدا کړي یې دي اول ځلي حال دا چې دغه (الله) په هر قسم پیدایښت ښه عالم دی (که نوی وي او که زوړ).

تفسیر: یعنې هغه لوی ذات چې اول ځلي یې په دغو هلوو کي کې روح غورځولی دی، هغه ته دویم ځلي په دوی کې روح اچول څه سختي او اشکال نه لري، بلکه ستاسې په زعم دغه دویم ځلي ژوندي کول د اول ځلي ژوندي کولو په نسبت لا سهل او اسان دي: ﴿وَهُوَ أَعْلَمُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ حال دا چې هغه مطلق قادر ته هر شی اسان دی، اعم له دې چې اول ځلي وي که دویم ځلي، دی په هر ډول سره په پیدا کولو قادر او مقتدر دی، او د بدن اجزاء او د هلوو کي بڅرکي هر چېرې چې تیت او پرک وي؛ د هغه هره هره ذره د ده په محیط علم کې ده، او هغه یې پخپل موعد بیا ټولوي او ژوندي کوي.

إِلَّا الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا إِذْ أَنْتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ ﴿۳۳﴾

هغه (مطلق قادر) چې پیدا کړی یې دی تاسې ته له ونې شني څخه اور، پس ناخپه تاسې له هغې ونې څخه بلوی اور.

تفسیر: یعنې پومبې یې له اوبو څخه تکه شنه او خړوبه ونه زرغونه کړه، بیا د دغې تکې شني او ښکلې ونې لرګي یې وچ او خس یې وگرځوله، چې اوس تاسې له هغې څخه اور وباسئ، پس هغه الله جل جلاله چې دغسې متضاد صفات

په اول او آخر کې بدلولی شي، آیا دی به د یوه خیز په موت او حیات او په لاندې باندې کولو او اړولو راپولو څرنگه قادر او توانانه وي؟!.

تنبيه: ځينو اسلافو له (مِنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ) څخه هغه خاصه ونه مراده کړې ده، چې د هغې له څانگو څخه کله چې یوه په بلې باندې ومنبلې شي؛ اور وځي، لکه چې ځمونږ په مشرقي جلال آباد کې د (بانس) ونه یا په عربو کې د (مرخ) او (عفار) ونې دي، والله أعلم.

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿۱۰﴾

آیا نه دی هغه ذات چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه قادر په دې باندې چې پیدا کړي په شان د دوی؟ هو! (قادر دی په دې باندې)، او همدی دی اصلي ډېر پیدا کوونکی (د مخلوقاتو) ښه عالم (پر هر شي باندې).

تفسیر: یعنی هغه لوی ذات چې د اسمان او ځمکې په شان لویې لویې کړي یې پیدا کړي دي، هغه ته د دغسې کفارو په شان د وړو وړو کوو شیانو پیدا کول له سره مشکل نه دي.

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۱۱﴾

بېشکه همدا خبره ده چې امر حکم د الله هر کله چې اراده وفرمائي (د پیدا کولو) د یوه خیز دا دی چې وفرمائي هغه ته چې (جوړ) شه! نو (جوړ) شي.

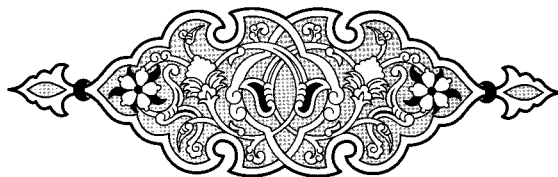
تفسیر: یعنی د کوم لوی یا وړو کي شي په اول یا دویم ځلي پیدا کولو کې الله تعالی ته هیڅ یو اشکال او دقت نشي وړاندې کېدی، دده له جانبو خو تش یوه اراده په کار ده، هر کله چې دی د کوم شي د پیدا کولو اراده وفرمائي؛ هغه له علی الفور څخه هم وړاندې پیدا کېږي، او د یوې رېږې ډیل او تأخیر هم په کې امکان نه لري.

فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۱۲﴾

پس پاكي ده هغه (الله) ته چې په لاس دده کې ده باچاهي د هر خیز او خاص همدې ته بېرته بیا بیولي کېږي (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی لوی معبود چې دده په لاس کې في الحال هم د گردو علویاتو او سفلیاتو د مخلوقاتو د حکومت واک او زمام (واکې) شته؛ په مستقبل کې هم گرد دهم هغه په لوري ورتلونکي او رجوع کوونکي دي، او پاک الله د عجز او سغه او نور هر قسم عیب او نقص څخه په کلي ډول منزه او پاک دی.

تمت سورة يس، والله الحمد والمنة.

سُورَةُ الصَّافَّاتِ

«د (الصفات) سورت مکی دی، (۱۸۲) آیته او (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۷) او په نزول کې (۵۶) سورت دی، وروسته د (الأنعام) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالصَّفَّاتِ صَفًّا ۚ فَالزَّجْرُ جَزَاءُ ۚ

قسم دی پر (هغو پرېستو چې) صف تړونکې دي په صف تړلو سره. بیا پر (هغو) شپړونکیو د (شیطانانو) په شپړلو سره.

تفسیر: یعنی چې صف تړي قطار قطار، او په منظم ډول سره ودرېږي، که پرېستې وي چې د الله تعالی د احکامو د اورېدلو لپاره پخپلو ځایونو کې درجه په درجه ودرېږي، یا عبادت کوونکي انسانان وي چې په لمانځه او جهاد او نورو کې سره صفونه تړي.

تنبيه: په محاوراتو کې قسم د تاکید لپاره دی، چې علی الأكثر د منکرانو په مقابل کې استعمالېږي، لیکن ډېر اوقات محض د یوه مضمون د مهتم بالشأن ظاهرولو لپاره هم استعمالېږي، او د قرآن کریم قسمونه پر متبعینو ظاهرېږي، چې عموماً مقسم به مقسم علیه ته د یوه شاهد یا دلیل په ډول وي، والله أعلم.

﴿فَالزَّجْرُ جَزَاءُ﴾ «بیا پر هغو شپړونکیو د شیطانانو په شپړلو سره»، یعنی هغه پرېستې چې شیطانان رتي او شپړي یې، خو د خپلو استراق السمع په اراده کې بریالیان او کامیاب نشي، یا بندګانو ته د نېکۍ او فضائلو لاره نښي، او له بدۍ او ردائلو څخه یې منع کوي، یا هغه نېک انسانان چې خپل ځان له بدیو څخه ساتي، او نورو ته هم د بدۍ او شرارت په خلاف پند او نصیحت او زجر ورکوي، بالخاصه د جهاد په ډګر او د کفارو په مقابل کې چې د دوی زجر، تهدید او توبیخ لازيات وي.

فَالثَّلِيثِ ذِكْرًا ۚ إِنَّ إِلَهُكُمْ لَوَاحِدٌ ۚ

بیا په هغو لوستونکیو په ذکر کولو سره. چې بېشکه معبود ستاسې خامخا یو دی.

تفسیر: یعنی هغه پرېستې یا انسانان چې د الله تعالی احکام وروسته له اورېدلو څخه لولي او یادوي یې، خو یې نورو ته هم وروښوولی شي.

﴿إِنَّ إِلَهُكُمْ لَوَاحِدٌ﴾ «چې بېشکه حق معبود ستاسې خامخا یو دی»، بېشکه په اسمانونو کې پرېستې او په ځمکه کې د الله تعالی نېک بندګان په هره زمانه کې قولاً او فعلاً شهادت ورکوي، چې د ټولو مالک او حقيقي معبود هغه یو الله دی چې مونږ ټول د هم هغه بندګان او تابعان او رعایا یو.

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ ۚ

چې رب د اسمانونو او ځمکې دی، او د هغو (شیانو) دی چې په منځ د دوی کې دي، او رب د مشرقونو (او د مغربونو او نورو دی).

تفسیر: له شمال څخه تر جنوب پورې یو طرف «مشرقین» دي، ځکه چې لمر - قمر او نجوم هره ورځ او هره شپه له بېلو بېلو ځایونو څخه را څرگندېږي، یعنې هغه نقاط چې له هغو ځایونو څخه طلوع کېږي، او بل طرف یې په هغومره اندازې «مغربین» دي، بنایي دلته د مغربو ذکر یې د دې لامله نه وي کړی چې له «المشرق» څخه د مقابل طرف په اعتبار پخپله فهمېږي، او له یوه حیثه طلوع الشمس او الکواکب ته د الله د حکومت د شان او عظمت په اثبات کې د دوی د غروب په نسبت زیات اثر او دخل شته، والله أعلم.

إِنَّا زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ ۝

بېشکه مونږ بنایسته کړی مو دی دغه اسمان نژدې په بنایست سره چې ستوري دي.

تفسیر: یعنې په تیارو شپو کې دغه اسمان د دغو بېحسابو ستوریو د ځلېدلو څخه د کتونکیو په سترگو څومره بنایسته او ښکلې، مزین او ډک له سینگاره او رونقه معلومېږي.

وَحِفْظًا مِّنْ كُلِّ شَيْطَانٍ تَارِدٍ ۝

او ساتلی دی (مونږ دا اسمان) په ساتنې سره له هره شیطان سرکېنه نافرمانه (چې ویشتلې شي په لمبو سره).

تفسیر: یعنې په دغو ستوریو کې د اسمان زینت او بنایست دی، او له ځینو ستوریو څخه چې رالویږي د شیاطینو په انسداد او اندفاع کې هم کار اخیست کېږي.

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَىٰ وَيُقَدَّرُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۝ دُحْرًا

غور نه شي نیولی (دغه شیاطین) طرف (د خبرو) د هغه پورته ډلې او ټولې ته، او ویشتلې غورځولی شي له هر طرفه (د اسمانه چې دوی اراده وکړي د هغه د ختلو). لپاره د شپږو.

تفسیر: له پاس مجلس څخه د پرښتو مجلس مراد دی، یعنې شیاطینو ته د دې خبرې قدرت نه دی ورکړی شوی چې د پرښتو مجلس ته ځان ورسوي، او د الله تعالی له وحي څخه کومه خبره واوروي، کله چې شیاطین داسې اراده وکړي، او پاس اسمانونو ته د ورنژدې کېدلو کونښن وکړي؛ نو هر طرف ته چې دوی ورځي؛ له هغه ځایه یې پرښتې شپي، او په وهلو او ویشتلو سره یې لاندې غورځوي.

وَلَهُمْ عَذَابٌ وَأَصَابٌ ۝

او شته دوی ته عذاب دائم سخت.

تفسیر: یعنې په دنیا کې دوی تل تر تله شړل او رټل کېږي، د دوی اخروي عذاب خو بېل دی.

إِلَّا مَنِ خَطِئَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَائِبٌ ۝

مگر (غور نیسي) هغه (شیطان) چې غوټه واچوي په یو کړت غوټه اچولو، (یعنې مگر هغه څوک چې و تبتوي یوه خبره په تبتولو) پس ژر ورپسې راخطا شي لمبه رڼا کوونکې سوځوونکې.

تفسیر: یعنې په همدغو تبتېدلو او ځلېدلو کې د وېرې او وارخطایۍ په منځ کې یوه نیمه خبره اوري، خو سره له هغه پرښتې په شهاب ثاقب سره د دوی تعاقب کوي، د دې تفسیر د «حجر» د سورت په ابتداء کې پخوا لیکلی شوی دی.

فَأَسْتَفِيهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا

پس وپوښته ته دغه مشرکان چې آیا دوی سخت دي له جهته د پیدایښت که هغه څوک چې مونږ پیدا کړي دي؟.

تفسیر: یعنی د بعث له منکرینو څخه پوښتنه وکړئ چې د اسمان، ځمکې ستوریو، پریښتو، شیاطینو او د نورو مخلوقاتو پیدا کول د دوی په خیال کې زیات مشکل کار دی، یا پخپله د دوی پیدا کول؟ او هغه هم وروسته له یو ځلي پیدا کولو څخه، ظاهر دی هغه الله تعالی ته چې د داسې عظیم الشان مخلوقاتو خالق دی؛ دویم ځلي پیدا کول هم هیڅ اشکال نه لري.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ ۝۱۱

بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی له خټې سرېښنا کې.

تفسیر: یعنی د دوی اصلي حقیقت مونږ ته ټول معلوم دی، له یو شان سرېښنا کې خټې څخه مونږ د دوی د نیکه کالبوت جوړ کړ، اوس د هغه اولاده داسې دعوی کوي چې د اسمان او د ځمکې پیدا کوونکی د دوی په بیا پیدا کولو نه دی قادر، همغسې چې مونږ اول ځلي تاسې له خاورو څخه پیدا کړي یی؛ دویم ځلي به هم تاسې له خاورو څخه بیا ژوندي راپاڅوو.

بَلْ عَجَبْتَ وَيَسْخَرُونَ ۝۱۲

بلکه ته تعجب کوي (د دوی پر تکذیب او انکار)، حال دا چې مسخرې کوي دوی (پر تا پورې).

تفسیر: یعنی ته تعجب کوي چې دوی ولې پر داسې صافو خبرو نه پوهیږي؟ او دوی ټوکې او مسخرې کوي چې دغه (نبي) څرنگه چټي خبرې کوي؟ (العیاذ بالله).

وَإِذْ ذُكِّرُوا بِالْآيِنِ كُرُونًا ۝۱۳ وَإِذْ أَرَأَوْا آيَةَ يَنْسَخِرُونَ ۝۱۴ وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ۝۱۵

او هر کله چې وپوهول شي دوی نه پوهیږي (پند نه اخلي). او هر کله چې وويني دوی کومه نښه دلیل؛ نو مسخرې پرې کوي. او وايي (منکران) چې نه دی دا (چې مونږ ولید) مگر سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعنی کله چې پند او نصیحت اوري؛ پرې غور او فکر نه کوي، او هغه د قدرت د دلائلو نښې او معجزې چې ښکاري؛ هغو ته د کوډو او د سحر نسبت کوي، او پرې خاندې تمسخر او پوچنډې کوي، او غواړي چې بلا اثر یې وځکړي.

إِنَّا آمِنَّا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَاءً وَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ۝۱۶ أَوَابًا وَالْأُولُونَ ۝۱۷

(او وايي منکران) آیا هر کله چې مړه شو او شو خاورې او (وراسته) هلېو کي؛ آیا مونږ به خامخا بیا ژوندي راپاڅول کېږو. که پلرونه پوښني ځمونږ (هم را ژوندي کېږي؟).

تفسیر: د دوی همغه یوه خبره زده ده، چې صاحبه! کله چې ځمونږ وجود له خاورو سره یو ځای شو، او یواځې ځمونږ هلېو کي پاتې وي، او له دې نه زیات ځمونږ پلار نیکه چې د هغوی له مړینې څخه قرونه تېر شوي دي، او

بنایي چې هډوکي یې هم نه وي پاتې؛ نو دغه خرنګه منلی شو چې دغه ټول له سره راټولېږي، او بیا له سره ژوندي راپاخولی کیږي؟.

قُلْ نَعْمَ وَأَنْتُمْ دُخْرُونَ ﴿۱۵﴾ فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) هو! (ټول راژوندي کېږئ) حال دا چې تاسې به ذلیل هم یئ. پس بېشکه همدا خبره ده چې دغه قیامت چغه ده یوه، پس ناخپه دوی به ګوري (چې څه راپورې کیږي).

تفسیر: یعنې هو! ضرور هغوی ګرد بیا ژوندي راپاخول کیږي، او هلته به په نهایت ذلت او رسوایی سره د دغه تکذیب او انکار رېږ او سزا مومي.

وَقَالُوا يَا بُولِيشَٰهَذَا يَوْمَ الدِّينِ ﴿۱۷﴾

او وایي به (منکران) ای خرابي ده مونږ ته! (نو وایي به ملانګې دوی ته): دا خو هغه ورځ ده د جزاء.

تفسیر: یعنې په یوه چغه سره به ټول سره ژوندي راپاخولی کیږي، او له ډېر حیرت او دهشت څخه به یو طرف او بل طرف ته ګوري (دغه چغه یا جګړې ورکول به د صور د نفخې په ذریعه وي).

هَذَا يَوْمَ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكذِّبُونَ ﴿۱۸﴾

دا هم هغه ورځ د فیصلي (او قضاء) ده هغه (ورځ) چې وئ تاسې چې په دې باندې به مو نسبت د دروغو کاوه، (او باور مو پری نه کاوه چې رابه شې).

تفسیر: یعنې دغه خو په واقعي او رښتیا سره د جزاء ورځ اورسېده، چې د هغې اطلاع او خبر مونږ ته انبیاء الله راکړی وو، او مونږ به پرې مسخرې کولې.

أَشْرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿۱۹﴾

(و به فرمایي الله ملانګو ته چې) راټول کړئ تاسې هغه کسان چې ظلم یې کړی وو (په ځانونو خپلو په انکار او په شرک سره) او (کافرانې) بنځې (یا شیطانان ملګري) د دوی، او هغه چې وو دوی چې عبادت به یې کاوه د نورو معبودانو.

تفسیر: دغه خطاب به د الله تعالی له طرفه کیږي.

مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴿۲۰﴾

بې له الله پس روان کړئ برابر کړئ دوی لارې د دوزخ ته (او دوزخ ته یې ورسوئ).

تفسیر: دغه حکم به پرښتو ته ورکاوه کیږي چې دغه ګرد سره راټول کړئ!، او د دوزخ لاره وروښیئ.

تنبیه: له «أزواج» یا جوړې څخه د یوې نوعې یا صنف ګناهګاران مراد دي، یا به د دوی کافرې بنځې مرادې وي، او له «وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ» * (مِنْ دُونِ اللَّهِ) څخه اصنام، شایطین او نور مراد دي.

وَقَفُّهُمْ إِنَّهُمْ مُسْتَوْلُونَ ﴿۳۷﴾

او ودروی دوی (په دغې لارې کې) بېشکه دوی پوښتېدلی شي (یعنې ترې پوښتنه کېږي د اقوالو او افعالو د دوی).

تفسیر: له حکم څخه وروسته به لږ څه هلته درول کېږي، خو له دوی څنې هغه سوال او ځواب وکړي شي، چې وروسته له دې نه په ﴿مَالِكُمْ لَاتَاكُفُّونَ﴾ کې مذکور دی.

مَالِكُمْ لَاتَاكُفُّونَ ﴿۳۸﴾ بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ﴿۳۹﴾

څه مانع ده تاسې ته چې مرسته (مدد) نه کوئ یو له بل سره (په خلاصې کې لکه چې کوله مو په دنیا کې). (هیڅ نشي کړی) بلکه دوی نن ورځ پخپله خپل ځانونه تسلیموي (او ذلیل) دي.

تفسیر: یعنې په دنیا کې به تاسې ﴿عَنْ حَيْمِئِمْ مُنْتَصِرٌ﴾ ویل چې مونږ یو له بل سره مرستې کونکي او مددګاران یو، نن پر تاسې څه شوي دي چې یو له بله سره هیڅ امداد او معاونت نه کوئ؟ بلکه هر یو له تاسې بې له دې نه چې لږ څه خپل غوږ و خوځوئ په نهایت ذلت او حقارت سره نیول او راوستل کېږئ.

وَأَقْبَلْ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۴۰﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا نَمُوتُ وَأَنَا عَنِ الْيَمِينِ ﴿۴۱﴾

او مخ به وګرځوي ځینې د دوی پر ځینو نورو (کشرانو او مشرانو) پوښتنه به کوي دوی یو له بله. و به وایي (کشران مشرانو ته) چې بېشکه تاسې وئ تاسې (په دنیا کې) چې راتلئ به مونږ ته له جانبه د قسم (یا زور او قوت).

تفسیر: په «یمین - ښي لاس» کې عموماً ډېر زور او قوت وي، یعنې همدا تاسې وئ چې پر مونږ باندې به راتلئ، ځمونږ د ګمراه کولو لپاره او د خپل زور او قوت رابنولو په نسبت، یا له یمین څخه مراد د خیر او برکت په جانب نیول دي، یعنې همدا تاسې وئ چې راتلئ او غلبه به مو کوله پر مونږ باندې چې له نېکۍ او ښېګڼې څخه مونږ واپس شو، یا وئ تاسې چې راتلئ به په نصائحو او ښو غوښتنو سره چې نېک به وو په ګمان ستاسې سره، یا له جانبه د قسمه چې مونږ په حق دین یو، دغه خبرې او اترې به د تابعانو او متبوعینو (مشرانو او کشرانو) په منځ کې سره کېږي.

قَالُوا بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَٰغِيِينَ ﴿۴۲﴾ فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَأَنفَالُكُمْ وَأَغْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غٰوِينَ ﴿۴۳﴾

و به وایي (متبوعان تابعانو ته: نه ده داسې) بلکه نه وئ تاسې پخپله ایمان راوړونکي. او نه وو مونږ ته پر تاسې باندې هیڅ زور، تسلط، بلکه وئ تاسې یو قوم سرکښه (له حده وتونکي ځمونږ په شان). پس ثابته شوه پر مونږ خبره درب ځمونږ، بېشکه مونږ خامخا ځکونکي یو (د عذاب). پس مونږ ګمراه کړئ تاسې، بېشکه (لکه) چې مونږ وو ګمراهان.

تفسیر: یعنې تاسې خو پخپله ایمان نه راوړ، اوس د هغه الزام او ملامتي پر مونږ باندې غورځوئ، مونږ خو څه زور او زیاتي نه وو کړی، نو ځمونږ پر خبرو به موله سره غوږ نه کېښود، مونږ خو ظاهر باهر ګمراهان، او بې لارې رټلي شوي شیطانان یو، او دغه خبره ظاهره او څرګنده ده چې له یوه ګمراه څخه ماسوا له ګمراهۍ او د ضلالت په طرف له بلنې څخه بل شی نه متوقع کېږي، مونږ همغه شی کړی دی چې ځمونږ له حاله سره وړ او مناسب وو، لیکن پر تاسې څه بلا او آفت لوېدلې

وو چې ځمونږ په لمسون وغولېدئ؟ او د شیطاني حکمونو اطاعت مو وکړې؟ په هر حال هر هغه شی چې کېدونکی وو؛ هغه وشو، او د الله تعالی حجّت پر مونږ قائم شو، او د ده همغه خبره ﴿لَا مَنَاصَ لَكُمْ مِّنْهُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾ - کامله تشبیه شوه، نن مونږ او تاسو گډ سره یو ځای د خپلو بدو افعالو او بدو چارو او غلطو کارونو خوند او مزه څکونکي یو، او د دوزخ د سختو عذابونو موندونکي یو.

فَأَنَّهُمْ يُؤْمِدُونَ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٢٠﴾

(نو فرمایي الله) پس بېشکه چې دوی نن ورځ په عذاب کې سره شریکان دي.

تفسیر: یعنې ټول مجرمان به درجه په درجه په عذاب کې هم همغسې شریکېږي، لکه چې جرم او گناه کې سره ملګري او شریکان وو.

إِنَّا كَذَّبْنَاكَ بِآيَاتِنَا بِالْبُرْهَانِ ﴿٢١﴾ إِنَّهُمْ كَانُوا إِذْ قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٢﴾

بېشکه مونږ همداسې (لکه چې له دوی سره مو وکړې)؛ کوو له ټولو مجرمانو سره. بېشکه دوی وو کله چې وبه ویل شو دوی ته چې نشته بل برحق معبود هیڅوک مګر الله دی؛ نو تکبر به یې کاوه (له ویلو د کلمې نه یا کبر او لویي کوي دوی په دې بلونکي باندې).

تفسیر: یعنې د دوی کبر او غرور مانع دي چې د نبی الله له ارشاد سره سم د «لا اله الا الله» پاکه کلمه پر خپلې ژبې راوړي، چې په هغې سره د دروغو معبودانو نفی کېږي، اګر که په زړه کې هغه رښتین گڼي.

وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَأْتِيَنَّكَ الشَّاعِرُ فَجَحُونُ ﴿٢٣﴾ بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢٤﴾

او وایي (دغه منکران) چې آیا بېشکه مونږ خامخا پرېښودونکي یو د (معبودانو) خپلو لپاره د یو شاعر لیوني؟ (الله فرمایي په تردید د منکرانو: نه ده داسې) بلکه راغلی دی (محمد) په حق (دین) سره او رښتین بولي (محمد ټول پخواني) رسولان.

تفسیر: یعنې د شاعرانو دروغ خو مشهور دي، نو دغسې صدیق او امین ذات ته څرنگه تاسې شاعر وایي؟ چې دنیا ته حقیقي رښتیا او صداقت همدوی له خپله ځان سره راوړي دی، او د گډ جهان د صدیقانو او رښتینو تصدیق کوي، آیا لیونی او مجنون هم داسې رښتیا او صافې صافې خبرې کوي؟ او دغسې صحیح او پاخه اصول دروړاندې کولی شي؟

إِنَّكُمْ لَنَآئِفُوا الْعَذَابِ أَلَيْسَ ﴿٢٥﴾ وَمَا تُحْزَنُونَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٦﴾

بېشکه چې تاسې خامخا څکونکي یئ د عذاب دردناک (په سبب د شرک او تکذیب خپل). او جزاء به نه درکوله کېږي تاسې ته مګر په قدر د هغه (عمل) چې وئ تاسې چې کاوه به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د توحید د انکار او د دغو بې ادیبو او گستاخیو خوند او مزه به وڅکئ چې د رسالت په دربار کې یې کوئ، هر څه چې کوئ د هغه گډ نائج او ثمرې هر ورومرو یوه ورځې ستاسې په مخ کې راتلونکې دي.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ ﴿٢٧﴾

مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړي شوي دي (له پلټنې نه؛ نو ډېره ښه مضاعفه جزاء به مومي).

تفسیر: یعنی د دې مخلصینو په نسبت څه وویل شي، د دوی وضعیت او حالت خو بیخي له هغوی څخه جلا او متمایز او کامل بل قسم دی، او پر دوی د الله تعالی کرم او احسان نازلېږي، او د داسې انعاماتو مورد ګرځي، چې ځینې یې دغه دي:

أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ قَوَّامٌ

دغه (مخلصین چې دي) شته دوی ته رزق روزي معلومه (رنگا رنگ) مېوي.

تفسیر: یعنی داسې عجیبې او غریبې مېوي د خوړلو لپاره دوی ته وړاندې کېږي، چې د هغوی پوره صفت او خاصیت فقط الله تعالی ته معلوم دی، هو! د هغو لږ څه لنډه او مختصر تعریف یې په دې صورت سره خپلو بندګانو ته ښوولی دی چې: ﴿لَا مَقْطُوعَةٌ وَلَا مُؤْتَاةٌ﴾ (۲۷ جزء د الواقعة سورت (۱) رکوع، (۳۳) آیت).

وَهُمْ يُكْرَمُونَ

او دوی ته به عزت ورکړی شوی وي.

تفسیر: په دې باندې پاک الله ښه پوهېږي چې څومره لوی اعزاز او اکرام او احترام به وي.

فِي جَنَّاتٍ النَّعِيمِ عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ بَيْضَاءَ لَذَّةٍ لِلشَّرِيبِ
لَا فِيهَا خَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْفَوْنَ

په جنتونو ودانو له نعمتونو کې. (ناست به وي) پر تختونو سره مخامخ (چې هر یو د بل له لیدلو څخه خوشالېږي). ګرځولی به شي پر دوی (له طرفه د سقاتو د جنت). له جامونو د صافو شرابو. تک سپین خوند ورکوونکي لپاره د څښونکيو. نه به وي په دغو شرابو کې څه آفت علت او نه به وي دوی له هغو شرابو څخه مست بېخوده.

تفسیر: یعنی خوند، مزه او نشاط به یې پوره وي، او د هغو مضارو او مفسادو به هیڅ یوه نښه او اثر هم په کې نه وي چې په دنیوي شرابو کې شته، د دغو طهورو شرابو له څښلو څخه به د سر دروندوالی او نشه نه پیدا کېږي، ینې او سګی به نه خرابوي، او نه به یې ویالې وچېږي.

وَإِذَا قُضِيَتْ أَقْسَامُ لَأَخْلُفُنَّ فِي جَنَّاتٍ مَعْدِنَةٍ وَعِنْدَهُمْ قَصْرٌ مِمَّا نَشَاءُ

او وي به په نزد د دوی کې حورې نظر بندوونکې په خپلو خاوندانو، غټې سترګې لرونکې. ګواکې دوی هګی دي پټې ساتلې شوې (په صفایي کې).

تفسیر: یعنی له ډېره شرمه او نازه ښکته کتونکې حورې چې ماسوا له خپلو مېرو (خاوندانو) بل هیچا ته نه ګوري، او نه سترګې وراړوي.

د دې حورو رنگونه به ډېر صاف او شفاف وي په شان د هغو تګو سپینو هګیو چې الوتونکي یې تر خپلو وزرو لاندې پټې ساتي، نه به پرې کوم داغ لګېدلی وي، او نه به څه ګردغبار او دوږې پرې لوېدلې وي، یا د هغو نړیو پردو په شان تګې سپینې او پستې او نازکې وي، چې د هګی د پوستکي په منځنۍ برخه کې د سپینې برخې او پوټکي په منځ کې واقع او ساتلي وي، ځینې وایي چې: د «شتر مرغ» هګی ترې مراده ده، چې ډېره ښایسته وي، په هر حال دغه تشبیه

په صفایي او ښکلیتوب کې ده، نه په سپینوالي کې لکه چې د «الرحمان» سورت (په ۲۷ جزء (۳) رکوع، (۵۸) آیت) کې داسې یو آیت مونږ لولو: ﴿كَانَ هُنَّ أَلْيَاثُوتٌ وَالْحَرْجَانُ﴾.

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥٤﴾ قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥٥﴾ يَقُولُ أَإِنَّكَ لَمِنَ
الْمُضْطَرِّينَ ﴿٥٦﴾ إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٥٧﴾

پس مخ به وگرځوي ځينې د دې جنتيانو پر ځينو نورو جنتيانو چې پوښتنه به سره کوي يو له بله (له احواله د دنيا). نو وبه وايي يو ويونکی له دوی نه چې بېشکه زه چې وم وو ما لره يو ملگری (منکر له بعثه). چې ويل يې (ماته) آيا بېشکه ته چې يې له باور کونکيو يې (په بعث بعد الموت). آيا هر کله چې مړه شو مونږ، او شو مونږ خاورې او هډوکي آيا بېشکه مونږ ته به خامخا جزاء راکړه شي؟.

تفسير: يعنې د مجلس ملگري به سره ټولېږي، او د ظهورو شرايو جامونه به څښي، او د دغه عيش او تنعم په وخت کې به ځينې د خپلو تېرو حالاتو او واقعاتو تذکرې سره کوي، يو جنتي به ويي چې خانه! په دنيا کې به يو سړی د دې لامله پر ما خنډېده چې زه ولې پر آخرت قایل او پر وجود يې باور لرم، او ماته به يې د نادان او د احمق نسبت کاوه، او ويل به يې چې: دغه بيخي مهمله او چټي خبره ده، وروسته له دې نه چې سړی مړ او له خاورې او له نورو سره ګډ شي، او غوښه او پوستکی هيڅ شی يې پاتې نشي، او تش وراسته هډوکي يې پاتې شي؛ نو بيا دی د خپلو اعمالو د بدل موندلو لپاره ژوندی راپاڅاوه شي؟.

قَالَ هَلْ أُنْتُمْ مُّظْلَعُونَ ﴿٥٧﴾

بيا وايي: آيا يې تاسې کتونکي (په دوزخ کې چې د هغه منکر حال درښکاره شي).

تفسير: يعنې هغه پر آخرت مسخره کونکی سړی يقيناً په دوزخ کې لوېدلی دی، راځئ چې له لرې څخه خو لږ څه د هغه بد احوال ځان ته په عين اليقين سره هم معلوم کړو، دغه به د هم هغه جنتي مقوله وي، او ځينې وايي چې دغه مقوله د الله تعالی ده، يعنې الله تعالی به وفرمايي چې: آيا تاسو غواړئ چې د هغه منکر بد احوال وگورئ؟.

فَاطَّلَعَ قَرَاهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٥٨﴾ قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدَتْ لُزُجْرِي ﴿٥٩﴾ وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ
الْمُحْضَرِّينَ ﴿٦٠﴾

پس وبه گوري (دغه قائل) پس وبه ويني هغه (منکر ملگری) به منځ د دوزخ کې. وبه وايي (قائل منکر ته د ملامتيا لپاره) قسم دی په الله چې نژدې وې ته چې په کنده د دوزخ کې مې وغورځوي. او که نه وی انعام د رب ځما؛ خامخا وم به زه له حاضر کړيو شويو (دوزخ ته سره له تا).

تفسير: يعنې دغه جنتي ته د ده د ملگري حال ورسود کيږي چې بيخي د دوزخ منځ کې به پروت وي، د ده له ليدلو څخه به دی عبرت اخلي، او د الله تعالی فضل او احسان به يې په ياد ورشي، او هغه ته به داسې وايي: «ای کمبخته! تا غوښته چې ما هم له خپل ځانه سره يار او ملگری کړې»، محض د الله تعالی فضل او احسان ځما لاس ونيو، او له دغه مصيبت څخه يې بچ کړم، چې ځما قدم د اسلام د سمې لارې څخه ونه ښويده، که نه نن به زما حال هم ستا په شان وو، تا غونډې به زه هم نيول کېدم، او په دغه دوزخ کې به غورځول کېدم، او دغه سخت دردناک عذاب به مې موندو.

أَيُّهَا مَنْ يَبْتَئِنُ ۝۱۰۱ إِلَّا مَوْتَنَا الْأُولَىٰ وَبِأَحْسَنِ بِمَعْدَبَيْنَ ۝۱۰۲ إِنَّ هَذَا لَهَوُ الْفُوزِ الْعَظِيمِ ۝۱۰۳ لِيَبْتَلِ
هَذَا أَفْلِيَعِيلَ الْعَمَلُونَ ۝۱۰۴

آيا پس نه يو مونږ (جنتيان) مړه کېدونکي (بلکه نه يو). مگر همغه مړه ځمونږ رومبني په (دنيا کې) او نه يو مونږ په عذاب کې شوي. بېشکه چې دغه (ابدي خونډور حيات) خامخا همدغه په مراد رسېدل بری ډېر لوی دی. خاص لپاره د مثل د دې (نعمتونو) پس بنایي چې عمل وکړي عمل کوونکي (نه لپاره د جاه او مال د دنیا چې فاني دي).

تفسیر: په دغه وخت کې به له ډېره مسرتنه ووايي: آيا دغه واقعي خبره نه ده، بلکه ده چې ماسواله هغه پخواني مړه چې په دنیا کې مونږ ته رسېدلی دی؛ وروسته له دې نه مونږ له سره نه مرو، او نه له سره له دغه عيش او عشرت او راحت څخه وځو، بېشکه چې لوی بری او کامیابي همدې ته وایي، او دغه دی اعلى مقصد چې بنایي د هغه د تحصیل لپاره هر قسم زحمتونه او تکالیف پر ځان واخیستل شي!، او هر ډول ایثار او فداکاری په دغه لاره کې وکړي شي!

أَذَلِكْ خَيْرٌ لِّزُلَامِ شَجَرَةِ الرَّقُومِ ۝۱۰۵ إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ۝۱۰۶ إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ
الْجَبَلِ ۝۱۰۷

آيا دغه (نعماء د جنت) غوره دي له جهته د مېلمستيا (جنتيانو ته) يا ونه د زقوم (غوره ده دوزخيانو ته). بېشکه مونږ مگر څولې مو ده دغه ونه فتنه عذاب لپاره د ظالمانو. بېشکه چې دا ونه چې راوړي په بيخ د دوزخ کې.

تفسیر: «زقوم» د کومې ونې نوم دی چې ډېره ترخه او خورا بد خونده ده، لکه چې په هندوستان کې د (تهر) يا (سېهند) ونه همدغسې ده، د دوزخ په منځ کې الله تعالی پخپل قدرت سره دغه ونه زرغونه کړې ده، همغه يې دلته په «أَمْشَجَرَةُ الرَّقُومِ» سره موسومه کړې ده، هغه يوه بلا ده ظالمانو لره په آخرت کې، ځکه څه وخت چې دوزخيان له لورې څخه ډېر په عذاب او بېقراره شي؛ نو همدغه خورا ک به دوی ته ورکاوه کيږي، او د دوی له ستوني (حلق) ځينې د هغه له تېرولو يا تېرېدو څخه وروسته له دې څخه مخصوص بد اثر پيدا کيږي، چې له هغه ځنې يو ځان ته مستقل عذاب پر دوزخيانو نازل او مسلط کيږي، او په دنیا کې هم د ونې تذکره يو شان ته ابتلاء او ازموینه ده، چې منکران د هغې له ذکره په قرآن کې په ضلالت او گمراهی کې لويږي، ځينې وایي چې: شنه ونه به د دوزخ په اور کې څرنگه زرغونېږي؟ حال دا ممکن دي چې د دې ونې مزاج ناري وي، لکه د «سمندر» مزاج چې د اور په چنچي سره مشهور دی، او د هندوستان د سهارنپور د بلدي په عمومي باغ کې ځينې داسې ونې هم شته، چې د هغو تربيت په اور سره کيږي.

طَلَعَهَا كَأَنَّهُ رُؤُوسُ الشَّيَاطِينِ ۝۱۰۸

وږي د هغې ګواکې سرونه د شيطانانو (په عمومي قباحه او کراهيت خپل سره).

تفسیر: يعنې د سخت بدرنگه شيطان په صورت يا يې مارانو (منگورو) ته شياطين ويلي دي، يعنې د هغې وږي يا وابسکي به يې د منگورو د سرونو په شان وي، لکه چې په هندوستان کې په تشبيه سره يوې ونې ته «ناکيهن» وایي، يعنې د منگري پرانستلې خوله.

فَاتَّمُّمَ الْأَكْمُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوَابًا مِّنْ حَمِيمٍ ﴿١٦﴾

پس بېشکه دوی خامخا خوړونکي وي له هغه (زقوم) څخه، پس ډکوونکي به وي له هغه (زقوم) د نسو خپلو (له جهته د ډېرې لورې نه). بيا بېشکه دوی ته پر هغه (ونه د زقوم) خامخا ګډول (څښول) به وي له اوبو يشوليو شويو څخه (چې کلمې به يې ټوټې ټوټې کوي).

تفسير: کله چې دوزخيان «زقوم» وخورې؛ ترې کيږي، دلته سختې تودې يشدلې اوبه پر دوی څښولې کيږي، چې د هغو په اثر د دوی کلمې ټوټې ټوټې لاندې ترې لويږي: ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ (۲۶ جزء د محمد سورت (۲) رکوع (۱۵) آيت) أعاذنا الله منها.

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ إِلَى الْجَحِيمِ ﴿١٧﴾

بيا بېشکه ورتله د دوی به هرومرو اور ته وي.

تفسير: او کله چې دوی ډېر وږي کيږي؛ نو له اوره يو څنګ ته بيول کيږي، او دغه خوراک او اوبه پر دوی خوړلې او څښلې کيږي، نو بيا بېرته په همدغه اور کې غورځول کيږي، او دوی د دغه عذاب ځکه مستحق دي چې:

إِنَّهُمْ الْفَوَابِءُ هُمْ ضَالِّينَ ﴿١٨﴾ فَهُمْ عَلَىٰ أَشْرِهِمْ يُهْرَعُونَ ﴿١٩﴾

بېشکه چې دوی موندلي دي پلرونه خپل ګمراهان. پس دوی په قدمونو د هغوی پسې ځغلي منډې وهي (د هغوی تقليد کوي، دليل او برهان ته نه ګوري).

تفسير: دغه وروستني کفار د پخوانيو کفارو په پوند تقليد ګمراه شول، په کومه لاره چې پخواني کفار تللي وو، هم پر همغو لارو په منډو شول، او هغه کندو ژورو ته يې له سره فکر او دقت ونه کړ، او د حجت متابعت يې پرېښود.

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٠﴾ وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُنذِرِينَ ﴿٢١﴾ فَأَنْظَرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذِرِينَ ﴿٢٢﴾ إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْخَالِصِينَ ﴿٢٣﴾

او خامخا په تحقيق ګمراه شوي وو پخوا له دوی نه اکثر د پومبنيو (اممو څخه په تقليد او ترک د دليل). او خامخا په تحقيق ليرلي مو وو په دوی کې ويروونکي (انبياء له عذابه؛ نو دوی هغه نه منل؛ نو هلاک مو کړل). پس وګوره چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د ويروليو شويو (له جهته د عذابه چې ټول هلاک شول). مګر هغه بندګان د الله چې پاک کړي شوي وي (له عصيانه؛ خلاص دي له عذابه).

تفسير: يعنې په هره زمانه کې له انجامه خبروونکي او له آخرته ويروونکي انبياء راغلي دي، د هغو کسانو عاقبت او آخره خاتمه څرنگه شوه؟ چې د هغوی خبرو ته يې غوږ کښېښود؟ يواځې د الله تعالی همغه مخصوص او منتخب بندګان له عذابه محفوظ او مصئون پاتې شول، چې له الله تعالی څخه وېرېدل، او د آخرت فکر له هغوی سره وو، وروسته له دې نه د ځينو منډرينو (ويروونکيو) او د ځينو منډرينو (ويروليو شويو) قصې اورلې کيږي، څو مکذيبين ترې عبرت واخلي، او مؤمنين پرې ډاډه او متسلي شي.

وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلَنَعْمَ الْمُجِيبُوْنَ ﴿۳۷﴾ وَبَجَيْنَهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيْمِ ﴿۳۸﴾ وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ
 الْبَاقِيْنَ ﴿۳۹﴾ وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِيْنَ ﴿۴۰﴾ سَلَّمَ عَلٰى نُوْحٍ فِي الْعَلْيَيْنِ ﴿۴۱﴾ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْعَزِي الْمُحْسِنِيْنَ ﴿۴۲﴾
 اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۴۳﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْآخِرِيْنَ ﴿۴۴﴾

او خامخا په تحقيق غبر كړې وو مونږ ته نوح؛ پس خامخا ښه دعا او سوال قبلوونكي وو. او نجات وركړ مونږ دغه (نوح) ته او اهل د دغه (نوح) ته له غمه ډېر لوی (چې ايداء قوم او غرق وو). او وگرځوله مونږ اولاده د دغه (نوح) هم دوی باقي پاتې كيدونكي. او پرې مو ښودل پر دغه (نوح مدح او ثناء) په وروستيو خلقو كې. سلام دی (له الله) پر نوح په عالميانو كې. بېشكه مونږ همداسې (لكه نېكه جزاء د نوح، نېكه) جزاء وركوو محسانو نيكو كارانو ته. بېشكه چې دغه (نوح) وو له (خاصو) بندگانو مؤمنانو ځمونږ نه. بيا غرق كړل مونږ هغه نور (كفار په سؤال د نوح).

تفسير: تقريباً تر يو زر كاله پورې نوح عليه السلام خپل قوم ته پند او نصيحت كاوه، او دوی يې د دوی په خير او شر پوهول، مگر د دوی شرارت او ايداء رسول پرله پسې ترديد او ترقي موندله، بالآخر نوح عليه السلام له ډېر مجبوريت د خپل ليرونكي دربار ته متوجه شو، او عرض يې وکړ: ﴿فَدَعَا رَبَّهُ اَنْ يَّغُثِبَ عَلَيْهِ﴾ (۲۷ جزء، د القمر سورت (۱) ركوع (۱۰) آيت) «ای ربه! بېشكه چې زه پر مغلوب يم، ته له ما سره مدد او مرسته وکړه»، نو وگورئ چې الله تعالی د ده دعاء څرنگه مستجاب او په څه شان يې ورسره مدد وکړ؟ نوح عليه السلام ته يې سره د ده له كورنۍ او اتباع د كفارو د هغه مسلسل او متوالي ضرر رسولو څخه نجات وركړ، او د هولناك طوفان په وخت كې يې د ده حفاظت وکړ، او يواځې بيا د نوح عليه السلام له اولادې او ذرياتو څخه يې دنيا ودانه كړه، او تر څو چې دنيا ودانه وي؛ د ده د خير ذكر يې پر ژبو جاري او باقي پرېښود، لكه چې تر نن پورې خلق پرې سلامونه ليرې، او په ټوله دنيا كې د نوح عليه السلام پر نامه يادېږي.

وَإِن مِّنْ شَيْعَةٍ أَرَادَتْ هُنَا

او بېشكه يو له تابعانو د دغه (نوح) خامخا ابراهيم دی.

تفسير: انبياء عليهم السلام د دين په اصولو كې ټول سره يو او پر يوه سمه صافه لاره روان دي، او هر يو وروستنی نبي د پخوانيو انبياوو تأييد او تصديق كوي، نو ځكه ابراهيم عليه السلام يې د نوح عليه السلام له ډلې څخه وفرمايه: ﴿وَإِن هٰذِهِ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾ (۱۸ جزء، د المؤمنون سورت (۴) ركوع (۵۲) آيت).

إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿۴۵﴾

كله چې راغی (ابراهيم) رب خپل ته سره له زړه ښه سالم پاك بې له شكه.

تفسير: يعنې له هر قسمه اعتقادي او اخلاقي رنجورۍ او مرض څخه يې خپل زړه پاك كړ!، او د دنيوي اندېښنو او خرخشو څخه يې ځان خلاص كړ، سره له تواضع او انكسار د خپل رب په طرف راغب او متمایل شو، او خپل قوم ته يې هم پند او نصيحت وکړ چې له كفر، شرک او بت پرستۍ او عصيان څخه خپل ځانونه وساتئ.

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ﴿۱﴾ أَنْفَكَ إِلَهًا دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ﴿۲﴾

کله چې وویل (ابراهیم) پلار خپل او قوم خپل ته: څه شی دی چې عبادت یې کوئ تاسې. آیا په دروغو سره معبودان نور غیر له الله غواړئ تاسې (او عبادت یې کوئ).

تفسیر: یعنی دغه د تیرې بتان څه شی دي او څه حیثیت لري چې تاسو یې په دې اندازه عزت او احترام کوئ؟ او له الله تعالی څخه مو مخ اړولی او له بتانو سره مو خپل عابدانه مناسبات تړلي دي، آیا په واقع سره د دوی په لاس کې د ټول جهان واک، اختیار او حکومت دی؟ او د کوم وړو کې یا لوی نقصان او نفعې مالکان دي؟ آیا تاسې ولې له خپل حقيقي الله او مالک أجل و أعلى شأنه و أعظم برهانه څخه مخ ګرځوئ؟ او د دغو باطلو او د دروغو حاکمانو او بتانو خوشامد او حمایت کوئ؟.

فَمَا أَتاكم رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۳﴾

پس څه ګمان مو دی پر رب د عالمیانو (چې بې له عذابه به مو پرېږدي، بلکه نه مو پرېږدي).

تفسیر: یعنی آیا د ده په وجود کې څه شک او شبهه شته؟ آیا تاسې د هغه له شان او رتبې څخه بېخبره او ناپوهان یئ چې (معاذ الله) تیري له هغه سره شریکان دروئ، یا د ده له غضب او انتقام څخه ناواقفه یئ، چې پر داسې ګستاخی او بې ادبۍ زړور شوي یئ؟ بالاخر دا راوښیئ چې تاسې د رب العالمین په نسبت څرنگه افکار او خیالات لرئ؟.

فَنظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ﴿۴﴾ فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ﴿۵﴾ فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ﴿۶﴾ قَرَأَ إِلَى آلِهِمِ فَقَالَ ﴿۷﴾ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿۸﴾

پس نظر یې واچوه یو نظر په ستوریو کې. پس وویل (ابراهیم) چې بېشکه زه ناجور یم. پس وګرځېدل هغوی له ابراهیم څخه حال دا چې شا کوونکي وو. پس پټ راغی (دغه ابراهیم) معبودانو د دوی ته، پس وویل (ابراهیم) دغو بتانو ته (چې: آیا نه خورئ) تاسې له دغو درته ایښودلیو شویو طعامونو څخه؟).

تفسیر: د ابراهیم علیه السلام په زمانه کې د نجوم علم ډېر مترقي وو، ده خپل قوم ته د ورسوولو لپاره ستوریو ته وکتل، او ویې ویل چې: ځما طبیعت ښه نه دی، یا یې مطلب دا وو چې: زه ناجوره کېدونکی یم، ځکه چې ناروغي د مزاج د بې اعتدالی سره مرادفه ده، او له موت څخه پخوا هر سړي ته همدغه صورت وړاندې کېدونکی دی، په هر حال د ابراهیم علیه السلام مراد صحیح وو، لیکن ستوریو ته یې د کتلو په وخت د ده له داسې وینا ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ څخه خلق داسې وپوهېدل، چې دی د نجوم په وسیله وپوهېد، چې ده نژدې ده چې رنځورېږم، دغه خلک دیو لوی جشن په طرف د ښاره د باندې روان وو نو د ابراهیم علیه السلام د وینا په اوریدو سره دده په نه ورتګ د معذورت په علت وپوهېدل.

تنبيه: د پاس تقریر څخه ظاهر شو چې د ابراهیم علیه السلام ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ ویل په واقع کې دروغ نه وو، هو! له هغه څخه اورېدونکي په کوم مطلب چې پوهېدلي دي، د هغه په اعتبار خلاف الواقع وو، ځکه په بعض الأحادیث الصحیحه کې پر دغه د کذب د لفظ اطلاق کړی شوی دی، حال دا چې دغه: «کذب» نه بلکه فی الحقیقت «توریه» ده، او داسې توریې د شرعي مصلحت په وخت کې مباح دي، لکه چې د هجرت په حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم د «ممن الرجل» چې دا سړی د کوم ځای دي، په ځواب کې «من ماء» چې دا اوبو نه دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مقصد دا وو چې زه د نطفی د اوبو نه یم خو په ظاهر کې هغه سړی پری پوه نه شو چا چې دده نه دده ځای په

تعلق پوښتنه کړې وه. وفرمایل، او ابو بکر الصديق رضي الله عنه د يوه سوال په ځواب کې ويلي وو: «رجلٌ يهديني السبيل» هو! څرنگه چې دغه «توریه» هم د ابراهيم عليه السلام د لور (اوچت) مقام په لحاظ خلاف الأولى وه، نو ځکه د «حسانات الأبرار سيئات المقربين» په اساس په حديث کې «ذنب» ورته ويلي شوی، والله أعلم.

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِقُونَ ﴿۹۱﴾

څه شوي دي پر تاسې چې خبرې نه کوئ (او جواب نه را کوئ تاسې مالره؟).

تفسیر: کله چې د بتانو له طرفه د خوړلو او نه خوړلو په نسبت ابراهيم عليه السلام کوم جواب وانه وربد؛ نو ويې ويل چې: تاسې خبرې ولې نه کوئ؟ حال دا چې ستاسې اعضاء او صورت د انسانانو په شان جوړ کړی شوی دی، لیکن ويې نشو کړی چې د انسانانو روح هم په تاسې کې وغورځوي، نو بیا د تعجب ځای دی چې خوړونکي، څښونکي، ويونکي انسانان د دغو بې حسه او بې حرکت د انسان په شان ښکاریدونکيو بتانو په مخ کې ولې سر په سجده لويږي؟ او خپل حاجات او مهمات ترې غواړي؟

فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبُ الْبَلِيَّةِ ﴿۹۲﴾

پس پټ نښت پر دوی په وهلو سره په قوت (یا ښي لاس سره).

تفسیر: یعنې په زور سره یې ودرزول، او ګرد یې سره مات او ګوډ کړل، د انبیاء په سورت کې دغه قصه مفصله تېره شوې ده، چې ابراهيم عليه السلام داسې قسم یاد کړی وو: ﴿وَتَأْتِيهِمُ الْبَلَاءُ لَكَيْدًا أَصْنَامُهُمْ﴾.

فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزْقُونَ ﴿۹۳﴾

پس مخامخ شول (متوجه شول نمرودیان) دغه (ابراهيم) ته چې رامنډې یې وهلې.

تفسیر: کله چې خلق له خپلې مېلې او چر چې څخه بهر ته راوګرځېدل، څه ګوري چې د دوی بتان ګوډ او مات ټوټې ټوټې پراته دي، نو له قرائنو او اماراتو څخه وپوهېدل چې دغه کار پرته له ابراهيم څخه بل چا نه دی کړی، لکه چې ګرد د ده په چار چاپېر کې سره راټول شول، او ورته یې وویل چې: دغه څمونږ معبودان دي ولې مات کړي دي؟.

قَالَ اتَّعْبُدُونَ مَا تَشْتَرُونَ ﴿۹۴﴾ وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ﴿۹۵﴾

ووېل (ابراهيم دوی ته جواباً) آیا عبادت کوئ تاسې د هغه چې تاسو یې تراشوئ (او پخپلو لاسو یې جوړوئ). حال دا چې الله پیدا کړي یې تاسې او هغه (عمل) چې کوئ یې تاسې (نو ولې د غیر الله عبادت کوئ؟).

تفسیر: یعنې هر چا چې دغه بتان مات کړي دي، تاسو هغه پسې ولې ګرځئ؟ تاسې پخپله ولې داسې احمقانه حرکات کوئ؟ آیا د تیرو بېځانه بت چې تاسې یې پخپلو لاسو جوړوئ د عبادت لایق کېدی شي؟ کله چې الله تعالی د ټولو موجوداتو خالق او رب دی؛ نو تاسې ولې د نورو اشیاءو په عبادت کې مشغول او لګیا کېږئ؟.

قَالُوا بِنُؤَالِهِ بَنِيَانًا فَاَلْقُوهُ فِي الْبَحْرِ ﴿۹۶﴾ فَاَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْاسْفَلِينَ ﴿۹۷﴾

ووېل (کفارو) چې جوړه کړئ دغه (ابراهيم) ته يوه بناء (او له خسو یې ډکه کړئ او اور ورواچوئ) پس وغورځوئ دغه (ابراهيم) د اور په ډیري کې. پس اراده وکړه دوی له ابراهيم سره د فرېب (لپاره د سوځولو) پس ومو ګرځول دوی لاندې (خوار سپک).

تفسیر: کله چې د ابراهيم عليه السلام د دغو معقولو خبرو خواب دوی ورنشو کړي؛ نو داسې تجویز یې سره غوټه کړ، چې راځئ یوه لویه آتشخانه جوړه کړو، او ابراهيم د هغې په اور کې وغورځوو، خو په دغه تدبیر د خلقو په زړونو کې د بُتانو عقیده بېرته ټینګه شي، او په عین زمان کې د دوی یو خوف او هیبت هم په زړونو کې پیدا شي، او ګرد سره وپوهیږي چې د مخالفت انجام څرنگه کیږي؟ خو وروسته له دې نه بل څوک له سره داسې یو حرکت ته جرأت او اقدام ونه کړي، مګر الله تعالی بیا هم دوی سپک او ذلیل وګرځول، او هغه ډېر زورور اور یې پر خپل خلیل ګلزار کړ، چې له هغه څخه علی رؤوس الأشهاد دغه خبره ثابته شوه چې تاسې او ستاسې معبودان که ټول سره خپل لاسونه یو کړئ؛ خو بیا هم د الله تعالی د یوه مخلص بنده یوه وینسته ته هم څه ضرر او زیان نشي رسولی، او له سره د دې خبرې مجال نه لري چې د ابراهيم عليه السلام د رب او د الله تعالی له اجازې څخه ماسوا یو وینسته یې هم وسوځو.

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَّهْدِينِ ﴿۹۱﴾

او وویل (ابراهيم) بېشکه زه تلونکی یم رب خپل ته، ژر به لاره راوښيي ماته (رب ځما).

تفسیر: کله چې ابراهيم عليه السلام له خپل قوم څخه مایوس او ناامیده شو، او پلار یې هم پرې سختي او شدت شروع کړ، نو د هجرت اراده یې وفرمایله، او الله تعالی د شام لار ورته وروښوده.

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۹۲﴾

ای ربه ځما! راوښه ما ته (ځوی) له صالحانو.

تفسیر: یعنی کله چې تیر او قوم او کور کهول مې پرېښود؛ نو ښه اولاد راته عطا کړه، چې په دیني چارو کې ځما مدد وکړي، او د دوی سلسلې ته دوام ورکړه.

فَبَشِّرْهُ بِغُلَامٍ حَلِيمٍ ﴿۹۳﴾

پس زېږی وکړ مونږ په دغه (ابراهيم) په داسې هلک چې ډېر تحمل والا به وي.

تفسیر: یعنی له دې نه معلوم شو، چې ابراهيم عليه السلام د اولاد په نسبت چې دعاء کړې وه، او د الله تعالی په دربار کې قبوله شوه؛ نو همدغه هلک یې د الله تعالی په دربار کې د قربانی په شان وروړاندې کړ، له موجوده تورات څخه هم ثابت دي: کوم هلک چې ابراهيم عليه السلام ته د ده د دعا په اثر ورعطا شوی وو، هغه هم دغه اسماعیل عليه السلام دی، او ځکه یې نوم اسماعیل عليه السلام کېښود چې معنی یې «اور ډډ الله» ده، لکه چې «اسماعیل» له دوو لفظونو څخه جوړ دی چې: «سمع - اور ډډل» او «ایل - الله» دی، یعنی الله تعالی د ابراهيم عليه السلام دعا واورېده، او مستجابه یې وګرځوله، او دغه هلک یې ورعطا کړ.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَؤُا فِي أَرِي فِي الْمَنَامِ إِنِّي أَدْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَأْتِي قَالَ يَا بَتِ أَفْعَلْ مَا تَوْمَرُ سَجْدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ ﴿۹۴﴾

پس کله چې ورسېد اسماعیل سره له پلار خپل حد د سعې ته؛ وویل (ابراهيم) ای ځویګه ځما! بېشکه زه پرله پسې وینم په خوب کې داسې چې بېشکه زه ذبحه کوم تا، پس ته هم نظر وکړه چې څرنگه مصلحت ګڼي؟ وویل (اسماعیل): ای پلاره ځما! وکړه ته همغه چې حکم یې درباندي شوی دی، ژر ده چې وبه مومې ته ما که اراده فرمایلي وي الله له صبر کونکیو (په حکم د الله).

تفسیر: څه وخت چې اسماعیل علیه السلام لوی ځلمکی او د دغه کار وړ او قابل شو چې د خپل پلار په مخ کې منډې ووهي، او ورسره وځغلي، او د ده په کارونو کې ورسره سعي، کوبښن وکړي؛ نو په دغه وخت کې ابراهیم علیه السلام خپل خوب دغه خپل په زړه پورې یو ځوی ته ووايه، خو د ده افکار او خیالات ځان ته معلوم کړي، چې په خوښۍ سره دغه کار ته تیارېږي؟ که جبر او اکراه ته هم وار رسیږي؟ وايي چې: ابراهیم علیه السلام پرله پسې درې شپې همدغسې خوب لیده، په درېمه ورځ کې یې خپل ځوی ته هم د هغه اطلاع ورکړه، چې ځوی یې هم بلا توفقه هغه ومنله، او ویې ویل: «بابا جانه! نو ولې ډیل او ځنډه کوئ؟ هر هغه حکم چې لوی مالک له جانبه تاسې ته شوی دی، ژر تر ژره یې اجراء او نافذ کړئ!، په دغسې کارونو کې هیڅ صلاح او مشورې ته ضرورت نشته، د الله تعالی د حکم په امتثال کې نه ښايي چې د پلار توب شفقت مانع شي، ځما له جانبه بیخي مطمئن او ډاډه اوسئ!، ان شاء الله تاسې به وگورئ چې زه په څه صبر او تحمل سره د الله تعالی د دغه حکم تعمیم کوم»، په زرگونو رحمتونه دې وي پر دغسې پلار او ځوی باندې.

فَلَمَّا اسَلَمًا وَتَدَةً لِلْحَيَاتِ

پس کله چې غاړه کېښوده (دواړو حکم د الله ته) او وايي چاوه دغه (اسماعیل) پر ښي اړخ د ده.

تفسیر: «يا وايي چوه پرمخې پر وچولي د ده»، پرمخې یې ځکه واچوه خو د ځوی مخ ورته مخامخ نشي، نه چې د پلارولۍ مینه او محبت په جوش راشي، او د دغه حکم په تعمیم کې څه ډیل او ځنډه واقع شي، وايي چې دغه خبره ځوی خپل پلار ته ور وښوده، زیات له دې نه الله تعالی نه دي فرمایلي چې څه کیفیت او ماجرا تېره شوه؟.

وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَا اِبْرَاهِيمُ ۖ قَدْ صَدَّقْتَ الرُّؤْيَا

او غږ وکړ مونږ ده ته داسې چې ای ابراهیم! په تحقیق رښتیا کړې تا خوب (خپل او ومو مانه هغه له تا).

تفسیر: یعنی بس! بس!!! پرېږده!!! تا رښتیا کړې خوب خپل!، او قبوله مې کړه دغه قرباني ستا!، ځمونږ مقصود خو ستا د ځوی د حالولو نه دی!، او تش مو ستا ازموینه او امتحان منظور وو، چې ته په هغه کې پوره بريالی او کامیاب ووتې.

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۖ إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ

بېشکه مونږ همداسې (لکه نېکه جزاء د ابراهیم ده) جزا ورکوو (نورو) محسانو نیکو کارانو ته. بېشکه چې همدا (ذبحه) خامخا همدا ابتلاء ازموینه وه ښکاره.

تفسیر: یعنی داسې سخت او مشکل حکمونه د امتحان او ازموینې لپاره صادروو، او بیا هغه مستقیم او ثابت قدم د هغه په تعمیم کې گډوډو، بیا ورته لویې درجې ورکوو.

وَقَدْ يَنْبَغُ عَظِيمٌ

او فدیة مو وړ کړه دغه (اسماعیل) ته په مذبحو چې لویې (جنتي پسه سره).

تفسیر: یعنی د لویې درجې چې له جنته راغلې وه، یا ډېره قیمتداره یا سمینه، څږه او تیاره، بیا همدغه د قرباني رسم د اسماعیل علیه السلام د عظیم الشان یادگار په شان د تل لپاره همپه قایم او دائم پاتې شو.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿۱۳۸﴾ سَلَامٌ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴿۱۳۹﴾

او باقی پر بنسود مونږ پر ده په وروستنیو خلقو دا چې. سلام دی پر ابراهیم. (یا باقی پر بنسود مونږ پر ابراهیم بنه ثناء او مدح په وروستنیو خلقو تر قیامت پورې).

تفسیر: سلام دی ځمونږ پر ابراهیم باندې، یعنې مونږ تر نن پورې ابراهیم علیه السلام په عزت او عظمت او حرمت سره یادوو، علی نبینا وعلیه ألف سلام و تحیه.

كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۴۰﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۴۱﴾

همداسې (په مثل د نېکه جزاء د ابراهیم، نېکه) جزاء ورکوو (نورو) محسانو نیکو کارانو ته. بېشکه چې دی له هغو (خالصو) بندگانو ځمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسیر: یعنې ابراهیم علیه السلام ځمونږ له اعلی درجه ایماندارو بندگانو څخه دی.

وَيَثُرُونَ يُاسِئِقَ بَنِيَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۱۴۲﴾

او زېری ورکړي مونږ دغه (ابراهیم) ته (پس له اسماعیل) په اسحاق سره چې نبي وو له صالحانو.

تفسیر: معلوم شو چې هغه پومبني زېری د اسماعیل علیه السلام وو، او د ذبحې د قصې ګرده واقعه پر هغه مبني وه.

وَبَرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ اسْحَقَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ ﴿۱۴۳﴾

او برکت اچولی وو مونږ پر دغه (اسماعیل) او پر اسحاق (په تکثیر د اولاد)، او له اولادې د دې دواړو څخه څوک نیکوکار دي (په ایمان او طاعت سره)، او څوک ظالم دي په ځان خپل نیکاره (په کفر او معصیت سره).

تفسیر: یعنې د دوی اولاد (څوڅات) ټول سره یو شان نه دي، په دوی کې داسې نېکان او پاکان هم شته چې د خپلو آباوو او اجدادو نومونه روښانه او ژوندي کوي، او ډېر بدان او خراب سړي هم په کې شته چې د خپلو بدو عملونو او بدو چارو لامله هغوی ته د دغې معظمې کورنۍ ننگ ويلي شي، او د بدو سزاوو وړ او مستحق دي.

تنبيه: عموماً مفسرینو د ضمیر د ﴿وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا﴾ ابراهیم او اسحاق په طرف راجع کړی دی، مګر شاه صاحب (رحمه الله) د اسماعیل او اسحاق علیهما السلام په طرف راجع کړی، او مضمون ته یې زیات وسعت ورکړی دی.

وَلَقَدْ مَدَنَّا لِي مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿۱۴۴﴾ وَجَبَّهْمَا وَوَهَّمَا مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ ﴿۱۴۵﴾

او خامخا په تحقیق احسان مو کړی وو پر موسی او هارون. او نجات مو ورکړ دغو دواړو ته او قوم د دوی ته له غمه ډېر لوی نه.

تفسیر: یعنې د فرعون او د ده د قوم له ظلم او ستم څخه یې نجات ورکړ، او د قلم له بحیرې څخ یې پوري ایستل په ډېرې اسانۍ سره.

وَوَصَّيْنَاهُمْ فَمَا نُؤَاهُمُ الْغُلَبَيْنِ ﴿۱۴۶﴾

او نصرت مو و رکړې دغو (سبتيانو) ته پس وو همدوی برياليان (کامياب) (پر قبتيانو دشمنانو خپلو).
تفسير: يعنې فرعون او د فرعونيانو لاولنکري يې گډ (ټول) سره غرق او ډوب کړل، او بني اسرائيل يې غالب، مظفر او منصور وگرځول، او د هالکينو قبتيانو د املاکو او اموالو وارثان يې همدغه سبتيان او اسرائيليان کړل.

وَائْتِنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٧٠﴾

او ورکړې مو دې دغو دواړو (وړوڼو) ته کتاب (تورات) ډېر ښه بيانونکي (شرائعو لره).
تفسير: يعنې تورات شريف چې په هغه کې د الله تعالی احکام په ډېر تفصيل او ايضاح سره بيان شوي دي.

وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٧١﴾

او ښودلې مو وه دغو دواړو (وړوڼو) ته لاره سمه (رسوونکې مقصود ته).
تفسير: يعنې په ښو افعالو او اقوالو کې مونږ هغوی ته ثبات او استقامت ور په برخه کړل، او پر سمه صافه لاره مو دوی رهي کړل، او هغه اوصاف او صفات مو ورعطاء کړل چې د انبياوو د عصمت له لوازمو څخه دي.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ ﴿١٧٢﴾ سَلَّمَ عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٧٤﴾ إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧٥﴾

او پرې ښود مونږ په دې دواړو (وړوڼو) په وروستنيو خلقو کې دا، چې سلام دی (د الله له طرفه)
پر موسی او هارون. بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د موسی او هارون؛ نېکه) جزاء
ورکوو (نورو) محسانانو نیکو کارانو ته. بېشکه دوی دواړه له هغو (خالصو) بندگانو څمونږ دی
چې (خاص) مؤمنان دي.

تفسير: يعنې څمونږ د کاملو ايماندارانو بندگانو څخه دی.

وَإِنَّ الْيَاسَ لَبِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَالَأْتَقُونَ ﴿١٧٧﴾ أَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ ﴿١٧٨﴾

او بېشکه الياس خامخا له مرسلانو څخه دی. کله چې ويې ويل قوم خپل ته: آیا نه ويرېږئ (له)
عذابه د الله څخه). آیا تاسې عبادت کوئ د (هغه بُت چې نوم يې) بعل (دی)، او پرېږدئ تاسې
(عبادت) د ښه پيدا کوونکي.

تفسير: د ځينو په نزد الياس عليه السلام د هارون عليه السلام له نسله دی، الله تعالی الياس عليه السلام د شام په ملک
کې يوه ښار ته چې د «بعلبک» په طرف کې وو؛ ولېږه، د هغه خلق د هغه بُت په عبادت کې مشغول وو چې د «بعل» په
نامه سره مشهور وو، الياس عليه السلام دوی د الله تعالی له قهره او غضبه وويړول، او د بت پرستی له بد انجام او عاقبت
څخه يې پوره او خبردار کړل.

اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأُولِينَ ﴿١٧٩﴾

چې الله دی رب ستاسې او رب د هغو پلرونو ستاسې چې رومي وو.

تفسیر: یعنی هسې خو په دنیا کې بني آدامان هم د تحلیل، ترکیب، تعدیل، تحویل او نورو وسایلو په ذریعه ظاهرًا ډېر شیان جوړوي، مگر ډېر ښه خالق، صانع او جوړوونکی همغه پاک الله دی چې د ټولو اصولو، فروعو، جواهرو، اعراضو، صفاتو، موصوفاتو او نورو مخلوقاتو حقيقي خالق دی، هغه لوی ذات چې تاسې او ستاسې پلرونه او نیکونه یې پیدا کړي دي؛ نو بیا به دغه کار چیرې جایز او روا وي چې هغه «أَحْسَنَ الْخَلْقِينَ» پرېږدئ او د «بعل» بت په عبادت کې بوخت او لگیا شئ، او له هغه څخه امداد او مرسته وغواړئ، چې په ظاهري ډول سره د یوې ذرې د پیدا کولو قوت او قدرت هم نه لري، بلکه د هغه وجود د ده د منونکیو د کار او زحمت رهین دی، چې د خپلو دغو عابدانو په لاسونو کې څرنګه چې د دوی زړه غوښت؛ جوړ شوي، او پخپل ځای کې درولی شوي دي.

فَلَذُّوْهُ فَإِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿۱۷۵﴾

پس تکذیب وکړ دوی د هغه، پس بېشکه دوی خامخا حاضر کړي شوي دي (دوزخ ته).

تفسیر: یعنی د دروغجن ګڼلو سزا دوی ته هرومرو وررسیري.

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ ﴿۱۷۶﴾

مګر تکذیب ونه کړ (د ده هغو) بندګانو د الله چې مخلصان دي.

تفسیر: یعنی نور ګردو هغه ته د دروغو نسبت وکړ، مګر د الله تعالی مخلص او غوره بندګانو د هغه تصدیق وکړ، نو ځکه له سزا څخه یې نجات وموند.

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ﴿۱۷۷﴾ سَلَّمَ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ ﴿۱۷۸﴾

او پرې ښود مونږ پر دغه (الیاس مدح او ثناء) په ورستیو خلقو کې. سلام دی (له الله) پر آل یاسین.

تفسیر: «الیاس» ته «الیاسین» هم وايي، لکه چې «طور سینا» ته «طور سینین» هم ویلی کیږي، یا به له «الیاسین» څخه د الیاس علیه السلام متبعین مراد وي، او ځینې «آل یاسین» یې هم لولي، نو په دغه تقدیر به «یاسین» د هغوی د پلار نوم وي، یا به د هغوی نوم «یاسین» او «آل» لفظ به مقحم او زاند وي، لکه چې په «کما صلیت علی آل ابراهیم» کې ابراهیم علیه السلام مراد دی، یا چې په «اللهم صل علی آل أبي أوفى» کې مراد ابی أوفی هم دی.

إِنَّا كُنَّا لِكَرْبَى الْمُحْسِنِينَ ﴿۱۷۹﴾ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۸۰﴾ وَإِنَّ لَوْطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۸۱﴾

إِذْ نَجَّبْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿۱۸۲﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿۱۸۳﴾

بېشکه مونږ همداسې (په مثل د نېکې جزاء د الیاس؛ نېکه) جزاء ورکوو نېکو بندګانو ته. بېشکه چې دی له هغو بندګانو څمونږ دی چې (خاص) مؤمنان دي. او بېشکه چې لوط وو خامخا له مرسلانو څخه. کله چې نجات ورکړ مونږ ده ته او اهل د ده ټولو ته. مګر یوې زړې ښځې ته چې وه دا په باقي پاتې کېدونکیو (د عذاب) کې.

تفسیر: یعنی د ده ښځه چې له معذبینو سره یې تعلق او ارتباط درلود.

ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿۱۸۴﴾

بیا مونږ ګرد سره هلاک کړل نور (کفار).

تفسیر: یعنی ماسوا له لوط علیه السلام خخه او د ده له کورنی خنی نور د هغو کلیو پر گړدو هستېدونکیو باندې د دوی کلي وارولی شو عِنْدَ اللَّهِ، دغه قصه پخواله دې نه په خو خایونو کې په تفصیل سره لیکلي شوي ده.

وَأَنْتُمْ لَتَمُوتُنَّ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ﴿۱۳۸﴾ وَبِالْبَيْتِ أَفْلَا تَعْقِلُونَ ﴿۱۳۹﴾

او بېشکه چې تاسې خامخا تیرېرئ (ای اهل د مکې) پر دوی په دې حال کې چې صبا کوونکي یئ (د ورځې). او د شپې (یعنې هر وخت پرې تیرېرئ)، آیا پس عقل نه چلوئ (چې عبرت ترې واخلي).

تفسیر: دغه یې مکيانو ته فرمایلي دي، ځکه چې کوم قوافل چې له معظمې مکې خخه شام ته تلل او راتلل، او د دوی د لارې په منځ کې د لوط علیه السلام د قوم په بل مخ او بستیو کلیو به یې سترگې لگېدلې، یعنې سره له دې چې دوی تل تر تله پر همغو وړانو قریو تېرېدل، او د عذاب او عبرت علائم او هغه د قدرت لویې نښې یې لیدلې؛ خو بیا هم دوی ته هیڅ پند او عبرت له هغو خخه نه حاصلېده، آیا دوی پر دې نه پوهیږي کوم حال او انجام چې د بل یو نافرمانه قوم شوی وي؛ همغسې احوال پر بل یو نافرمانه قوم هم راتلونکي دي.

وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۴۰﴾ إِذْ أَبَى إِلَى الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿۱۴۱﴾ فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿۱۴۲﴾
فَالْقَمَّةَ الْخَوْتُ وَهُوَ مَلِيمٌ ﴿۱۴۳﴾

او بېشکه چې یونس خامخا له مرسلانو خخه دی. کله چې و تنبهد (له خپل قوم خخه) طرف د هغې بېرې ډکې ته. پس قرعه یې واچوله (له دغو خلقو د بېرې (سره) درې کرته؛) پس شو له مغلوب کړیو شویو (په قرعه کې، بیا ځان یې سیند ته واچوه). پس یوه مړی کړ دغه (یونس) لره مهی، حال دا چې دی پخپله د خپل ځان ملامت کوونکی وو (په دغه بلا اذن راتلو کې).

تفسیر: یعنې بېرې د سیند په منځ کې په چور لېدلو شروع وکړه، پر بېرې سورو خلقو وویل چې: څمونږ پر دغې بېرې کې داسې کوم مړیې هم سور دی چې له خپل باداره تنبېدلی دی، نو د گړدو پر نامه خو ځلې پچې واچولی شوې، خو په هر ځلې به پچه (قرعه) د همدغه یونس علیه السلام پر نامه خته، دغه قصه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې په تفصیل سره تېره شوې ده، هلته دې د هغې تحقیق ولوستل شي، د ده الزام هم دغومره وو چې د اجتهادي خطا په اقتضاء یې له دې نه چې د الله تعالی حکم ته یې انتظار کولی، له هغه کلي خخه ووت، او د الله تعالی د عذاب د نزول ورځ یې تعیین فرمایلي وه.

فَأُولَٰئِكَ كَانُوا مِنَ الْمَسْجُورِينَ ﴿۱۴۴﴾ لَئِيْلَٰتٌ فِي بَطْنِهِ ۗ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۱۴۵﴾

پس که نه وی دغه خبره بېشکه چې دغه (یونس) وو له تسبیح کوونکیو خخه. نو خامخا پاتې به وو په نس د دې مهی کې تر هغې ورځې پورې چې بیا ژوندي راپاخولی شي (خلق).

تفسیر: یعنې کله چې د مهی په کېبه کې او پخوا له هغه خخه به یونس علیه السلام د الله تعالی په ذکر او یاد کې ډېر مشغول وو، نو ځکه مونږ هغه ته ډېر ژر نجات ورکړ، که نه تر قیامته به دې د همغه مهی په کېبه کې پاتې وو، او د باندې وتل به یې په برخه نه کېده، او د همغه مهی غداء او خوراک به کېده، د کب په کېبه کې د یونس علیه السلام تسبیح دغه وه: ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ ۗ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ۗ﴾

فَتَبَدَّلَهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ۖ وَأَبْنَيْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِّنْ يَقْطِينٍ ﴿۳۷﴾

پس ومو غورخوه دغه (یونس) په ډاگه میدان کې حال دا چې دی رنخور وو. او زرغونه کړه مونږ پرې یوه ونه له کدو نه.

تفسیر: پر مهې حکم وشو چې دی یونس علیه السلام له خپلې کېدې څخه قی کړي، او په یوه خلاص میدان کې یې وغورځوي، غالباً یونس علیه السلام به د کافي غداء او هواء او نور ضروریاتو د نه رسېدلو له سببه رنځي او نحيف شوی وو، وایي چې د ده ضعف او نحيفي دې اندازې ته رسېدلې وه، چې د لمر پلوشې او د مچ او نورو کښناستل هم د ده پر بدن بد لگېده، الله تعالی پخپل قدرت د ده په څنګ کې د کدو یو بوټی سمدلاسه زرغون او لوی کړ، چې د هغه سیوری د ده پر جسم لوېده.

وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ زَيْدُونَ ﴿۳۸﴾

او بیا مونږ ولېږه دغه (یونس) سلو زرو (خلقو) ته یا زیات له دې نه.

تفسیر: یعنی یواځې که د دوی عاقلان او بالغان شمېرل کېدی؛ نو د هغوی شمېر یو لک تنه وو، او که ټول واړه او لوی سره وشمېرل شي؛ نو د هغوی شمېر زیات وو، یا داسې ووايي چې: له یو لک تنو څخه زیات وو، او دوو لکو ته نه رسېدل، د زرو کسور ورسره مه لګوی، نو یو لک یې ووايي، او که کسر ورسره لګوی؛ نو د یوه لک څخه به څو زره د پاسه وي، والله أعلم.

فَأَمَّا أُمَّتِنَا فَأَنبَأَهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿۳۹﴾

پس ایمان راوړ (هغوی پرې) پس نفع مو ورکړه دوی ته تر یوې نېټې پورې.

تفسیر: یعنی د ایمان او یقین په برکت یې د الله تعالی له عذابه نجات وموند، او په خپل مقدر عمر پورې له دنيوي لذاتو او ژوندون څخه متمتع او مستفيد شول.

دغه قصه پخوا له دې نه د «یونس» او د «انبیاء» په سورتونو کې هم لېکلې شوې ده، هلته دې ولوستلی شي.

فَأَسْتَفْتِيهِمُ الرِّبَّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبُنُونَ ﴿۴۰﴾ أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿۴۱﴾ أَلَا إِنَّهُمْ مِّنْ أَفْكَرِمُ لَيَقُولُونَ ﴿۴۲﴾ وَكَذَّابُونَ ﴿۴۳﴾

پس وپوښته ته (ای محمده!) دغه (کفار) آیا رب ستا لره لونې دي؟ او دوی لره ځامن دي؟ او که مو پیدا کړي دي پرېستې ښځې (لونې د الله) حال دا چې دوی حاضر وو (په وخت د پیدا کولو د پرېستو کې). خبردار! پوه شه!، چې بېشکه دوی له دروغو خپلو خامخا وایي. (داسې) چې ولد راوړی دی الله حال دا چې بېشکه دوی خامخا دروغچنان دي (په دې ویلو خپلو).

تفسیر: یعنی د انبیاوو حال خو مو واورېد چې د نوح، ابراهیم، اسماعیل، موسی، هارون، الیاس، لوط او یونس علیهم السلام د ګردو مشکلات د الله تعالی په امداد او اعانت سره حل شول، خورا ډېر لوی مقرب انسانان هم د الله تعالی له امداد او معاونت څخه مستغني او بې پروا کېدی نشي، اوس وروسته لږ څه د پرېستو او د پیرانو حال واورئ، چې کفارو د دوی په نسبت څرنگه چټي عقائد له خپله ځانه جوړ کړي دي، لکه چې د عربو ځینو قبائلو به ویل چې: پرېستې د الله تعالی لونې دي، کله چې له دوی نه پوښته کېده چې ښه نو د دوی میندې څوک دي؟ نو د لویو لویو پیرانو لونه به یې ورسولي په دې شانې چې (العیاذ بالله) د الله تعالی تعلقات به یې له پیرانو سره تړل.

الله تعالی فرمایي چې: اوس لږ شاني له دغو جاهلانو څخه پوښتنه وکړئ چې آیا داسې د لوی عظمت او قدرت والا الله تعالی (معاذ الله) د خپل ځان لپاره که د اولاد تجویز هم کوي؟ نو آیا د خپل ځان لپاره لوني غوره کوي؟ او تاسې ته هلکان در کوي؟! یو خو دغه بې ادبي او گستاخي شوه چې تاسې الله تعالی ته د اولاد نسبت کوئ، او بیا په اولاد کې هم ورته کمزوي او ښکته او ضعیفه اولاد، او پرښتو ته هم د اناثو (ښځو) نسبت کوئ، آیا کوم وخت چې مونږ پرښتې پیدا کولې؛ دوی ځمونږ په څنگ کې ولاړ وو؟.

اصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿۳۷﴾ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿۳۸﴾ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿۳۹﴾

آیا غوره کړي دي دغه (الله) لوني پر ځامنو. څه وشوه پر تاسې (په دغه حکم د دروغو کې) دغه څرنگه حکم کوئ تاسې. آیا پس پند نه اخلئ تاسې (چې الله پاک دی له ټولو عیوبو).

تفسیر: یعنې لږ ذره خو غور او دقت وکړئ، د عیب تر ټولو لپاره هم لیاقت او علمیت پکار دی، که مو داسې یوه غلطه عقیده له خپله ځانه جوړوله؛ نو ښایي چې دغسې بې اساسه او بې منطقه به مو نه جوړوله، دغه کوم عدل او انصاف دی چې د خپل ځان لپاره هلکان غوره او پسند کړئ؟ او پاک الله ته د لونیو نسبت وکړئ؟.

اَمْ لَكُمْ سُلْطٰنٌ مُّبِينٌ ﴿۴۰﴾ فَاْتُوْا بِكُتٰبِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۴۱﴾

آیا شته تاسې ته کوم برهان سند ښکاره (چې الله اولاد لري). پس راوړئ تاسې هغه کتاب خپل که چېرې یی تاسې صادقین رښتین (په خپل قول کې).

تفسیر: یعنې بالآخر دغسې مهمله او بې اساسه خبره مو له کوم ځای څخه رايستلې ده؟ له عقل او فهم او علمي اصولو سره خو د دغې خبرې هیڅ اړه او ارتباط نشته، نو آیا کوم نقلي سند د دغې عقیدې د اثبات لپاره لري؟ که داسې وي؛ نو بسم الله! راوړاندې یې کړئ!.

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسْبًا وَلَقَدْ عَلِمْتِ الْإِنْتَهُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ ﴿۴۲﴾ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿۴۳﴾

او گړځوي دغه مشرکان په منځ د دغه (الله) او په منځ د پیریانو نسب قرابت (نسبت د خپلوی)، او خامخا په تحقیق پوهیږي پیریان چې بېشکه دوی خامخا حاضر کړي شوي دي (دوزخ ته). پاکې ده الله ته له هغو (خبرو) څخه چې وایي یې دوی (چې شریک او ولد ورته نیسي).

تفسیر: یعنې دغو حمقاوو د پیریانو سره (معاذ الله) د الله تعالی د ځوموالي (دامادی) تعلقات قائم کړي دي، سبحان الله!، دوی څرنگه خبرې کوي؟ که موقع ومومي؛ نو لږ شاني له دغو پیریانو څخه پوښتنه وکړئ چې د هغوی عقیده او افکار د خپلو ځانونو په نسبت څرنگه دي؟ او خپل ځانونه څرنگه گڼي؟ دوی ته دغه خبره په ښه شان سره معلومه ده چې دوی هم لکه نورو مجرمینو نیولی کيږي، او د الله تعالی په مخ کې وړاندې کولی شي، ایا له ځوم او داماد سره همداسې معامله کوله شي؟ ځینې اسلافو له نسب څخه مقصد اخیستی دي چې دغو خلقو شیاطین الجن د الله تعالی مقابل حریفان گڼل، لکه چې مجوسیان د «یزدان» او «اهرمن» قائلان دي، یعنې یوه ته د ښکې خدای او بل ته د بدی خدای وایي.

اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلِصِيْنَ ﴿۴۴﴾

مگر هغه بندگان د الله چې پاک کړي شوي دي (منزه دي له دغه نسبت او احضار د دوزخ).

تفسیر: یعنی له پیریانو یا انسانانو ځنې د الله تعالی غوره او منتخب بندگان له نیولو او په عذابولو څخه آزاد دي، معلوم شو چې هلته د نسبونو او د ارتباطاتو او د تعلقاتو څه پوښتنه نشته، بلکه هلته یواځې د بندګۍ او اخلاص پوښتنه کیږي.

فَاتَمُّوْا مَا تَعْبُدُوْنَ ﴿۳۷﴾ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفِتْنَيْنِ ﴿۳۸﴾ إِلَّا مَنْ هُوَ سَالٍ الْجَحِيْمِ ﴿۳۹﴾

پس بېشکه تاسو چې یې او هغه چې عبادت یې کوئ تاسې. نه یې تاسې (ای عابدانو او معبودانو په دغه بُت پرستی سره) فتنه اچوونکي (د هیچا). مګر د هغه چې ننوتونکي د دوزخ دي (د الله تعالی په علم کې).

تفسیر: ډېر خلق داسې ګڼي چې د پیریانو په لاس کې د بدۍ او پښتو په لاس کې د نېکۍ واک او اختیار شته، هر چا ته چې دوی وغواړي بېګڼه ورسوي، او الله تعالی ته یې مقرب ګرځوي، او هر یوه ته چې دوی وغواړي؛ بدې او تکلیف رسوي، یا یې ګمراه کوي، بنایي د دغو مفروضه وو اختیاراتو په بناء یې دوی د الله تعالی اولاد یا خسر ګرځولي وي، نو دلته یې د دغې ځواب ورکړې دی، چې نه ستاسې او نه د دوی په لاس کې څه مستقل اختیار شته، تاسې او هغه شیطین چې تاسو یې عبادت کوئ که ګرد سره یو ځای شی؛ د دغې خبرې قوت او قدرت نه لرئ چې یې د الله تعالی له مشیته یو متنفس هم په جبر او اکراه سره ګمراه کړی شی، ګمراه خو همغه څوک کیږي چې الله تعالی دی د ده د بد استعداد په بناء دوزخي لیکلی وي، او د خپلې بدکاری په سبب خپل ځان دوزخ ته رسوي، (بیا وویل جبریل علیه السلام محمد صلی الله علیه وسلم ته):

وَمَا مِّنْ اِلٰهَ مَقَامُ مَعْلُوْمٍ ﴿۴۰﴾

او نشته له مونږ ځنې هیڅوک مګر چې مقرر دی ورته یو مقام ځای معلوم.

تفسیر: الله تعالی دغه کلام د پښتو له ژبې او د دوی له جانبه فرمایلی دی، لکه چې په ډېرو ځایونو کې د انسانانو له جانبه دعاوې فرمایي، یعنی د هرې لویې پښتې لپاره یو حد مقرر دی، چې دا له هغه حده نشي وړاندې کېدی، دا یې ځکه و فرمایل چې کافران وایي چې: پښتې د الله تعالی لونه دي، چې د پیریانو له نسحو څخه پیدا شوي دي، حال دا چې پیریانو ته د دوی حال په ښه شان سره معلوم دی، او پښتې داسې وایي چې: مونږ د دغې خبرې له سره طاقت او توان نه لرو چې د الله تعالی له احکامو د یوې ذرې په اندازه هم تجاوز او تخلف وکړی شو.

وَإِنَّا لَنَحْنُ الصّٰقُوْنَ ﴿۴۱﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ صف تړونکي یو (په وخت د طاعت کې).

تفسیر: یعنی په خپلو حدودو کې هر څوک د الله تعالی عبادت او د ده د احکامو د منلو لپاره تیار ولاړ دي، او له سره هیڅ یو د دې خبرې طاقت او توان نه لري چې له هغه څخه د ویوه وینسته په اندازه هم وړاندې وروسته وښویږي.

وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسِيْحُوْنَ ﴿۴۲﴾

او بېشکه مونږ خامخا مونږ تسبیح ویونکي یو.

تفسیر: یعنی تر دې ځای پورې د پښتو کلام ختم شو، وروسته له دې نه د مکې معظمې د خلقو حال بیان فرمایي.

وَأَنَّ كَانُوا يَقُولُونَ ﴿لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنَ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۳۸﴾ لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْخَاصِينَ ﴿۱۳۹﴾ كَفَرُوا بِهِ سَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۱۴۰﴾

او بېشکه چې وو (دغه کفار) خامخا ويل به يې داسې. چې که چېرې بېشکه وي له مونږ سره ذکر (کوم کتاب) له پخوانيو (کتابونو) څخه. نو خامخا وو به مونږ بندگان د الله مخلصان. (بيا چې ورته راغی دغه قرآن؛) پس کافران شول په دغه (کتاب)، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د دې کفر خپل).

تفسیر: د عربستان خلقو څه مهال چې د انبياوو نومونه او قصې اورېدلې، او د دوی له علم څخه بې خبران وو؛ نو پخپلو منځ کې به يې سره داسې ويل: «که مونږ ته د دغو پخوانيو علوم حاصل وي، يا پر مونږ باندې هم کوم اسماني کتاب يا د پند او نصيحت خبرې نازلېدی؛ نو مونږ به پر هغو په ډېر ښه شان سره عمل کوه، او خپل حسن الأعمال به مونږو ته هم ښوول، او په معرفت او عبادت کې به مو تر دغې اندازې پورې ترقي او پرمختګ کاوه، چې د الله تعالی په مخصوصو او منتخبو بندگانو کې به شاملېدو»، اوس چې د دوی په منځ کې نبي الله صلی الله عليه وسلم مبعوث شوی دی، دوی له خپلو هغو خبرو څخه اوښتي دي، او هغه خپل قول او اقرار يې هېر کړی دی، نو د دغه انحراف څخه کومه نتيجه او انجام چې دوی ته پېښېدونکی دی؛ دوی به يې عنقریب وگوري.

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِجِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ﴿۱۴۱﴾ إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ﴿۱۴۲﴾ وَإِنَّ جُنَدَنَا لَهُمُ الْغَالِبُونَ ﴿۱۴۳﴾

او خامخا په تحقيق پخوا لا صادر شوی دی حکم ځمونږ لپاره د بندگانو ځمونږ مرسلينو. چې بېشکه دوی هم له دوی سره مدد کړی شوی دی. او بېشکه لښکرې ځمونږ خامخا همدوی برياليانې دي (په کفارو).

تفسیر: يعنې دغه خبره د الله تعالی په علم کې مقرر شوې ده، چې د منکرينو په مقابل کې پاک الله له خپلو انبياوو سره مدد او معاونت کوي، او بالآخر د الله تعالی لښکر غالب او بريالی کېږي، مګر که ضمناً حالات په هر ډول او هر وضعیت سره اوږې او لوټونه وخورې؛ مګر فتحه، بری او کاميابي هر ورو د مخلصو بندگانو لپاره ده، او دغه نصرت هم د حجت او برهان په اعتبار او هم د ظاهري تسلط او غلبې په معيار وي، مګر په دغه شرط چې دغه «جند» في الواقع «جند الله» وي.

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿۱۴۴﴾ وَأَبْصَرْتُمْ سُوفَ يُبْصِرُونَ ﴿۱۴۵﴾

پس مخ وګرځوه ته (ای محمده!) له دوی نه تر يوه وخته پورې. او ګوره ته دوی ته پس ژر ده چې وبه وينې دوی (عاقبت خپل).

تفسیر: يعنې اوس څو ورځې نور هم دوی ته څه مه وايئ!؛ او په صبر او استقامت سره د دوی حال ته وګورئ، دوی به هر ورو خپل انجام وګوري، لکه چې ويې هم ليد، کله چې وويل منکرانو تمسخرًا چې کله به وي نزول د عذاب؟ نو نازل شو:

أَفِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿۱۴۶﴾ وَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَابُ الْمُنذِرِينَ ﴿۱۴۷﴾

آيا پس (په راتلو) د عذاب ځمونږ تلوار کوي دوی. پس کله چې نازل شي (عذاب) په ميدان (غولي) د دوی؛ پس بد به وي سبا د ویروليو شويو.

تفسیر: ﴿سَوْفَ يُعْرَضُونَ﴾ (ژر دی چې وبه وینی عذاب) شاید د اورېدلو په اثر به دوی داسې ویلي وي چې: اوس نو ژر شه! ځمونږ عاقبت خاتمه او انجام مونږ ته اوبنیه!، نو د هغه ځواب یې داسې ورکړ چې: پر خپل ځان باندې د آفت د ژر غوښتلو دغه شورماشور چې تاسې نښلولی دی، کله چې وخت یې راشي؛ هغه به ډېر بد وخت وي، د الله تعالی عذاب داسې درځي لکه چې کوم دښمن سړي ته څوک په پټونې کې د شپې پټ ناست وي، او گهڼځ د وخته یو ځلي په میدان کې ځان وربښکاره کړي، او پر خپل غلیم په ډانگ پیلې (بښکاره) ډاږه واچوي، د الله تعالی د عذاب د نزول په وخت کې به د هغو خلقو حشر هم داسې کیږي چې دوی پخوا له دې نه ویرولي شوي دي، او له آخري خاتمې څخه په ښه ډول پوه او مطلع کېږي شوي دي، لکه چې د مکې معظمې په فتح او په نورو ځایونو کې همداسې وشو، اوس بیا الله جل شانه و اعظم برهانه لپاره د تسلی د خپل رسول الله صلی الله علیه وسلم مکرراً مؤکداً داسې امر فرمایي:

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّى حِينٍ ﴿۳۷﴾ وَأَبْرَسَوْفَ يُصْرُونَ ﴿۳۸﴾

او مخ وگړځوه (ای محمده!) له دوی څخه تر یوې نېټې پورې. او گوره (دوی ته) پس ژر ده چې وبه وینی دوی (احوال خپل).

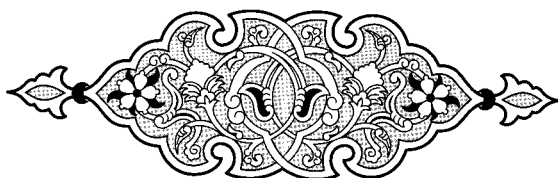
تفسیر: ښایي چې رومبني وعده د دنيوي عذاب وه، او دغه به د اخروي عذاب وي، یعنې تاسې ورته گورئ چې وروسته له دې نه دغه کفار په آخرت کې څه څه عذابونه مومي.

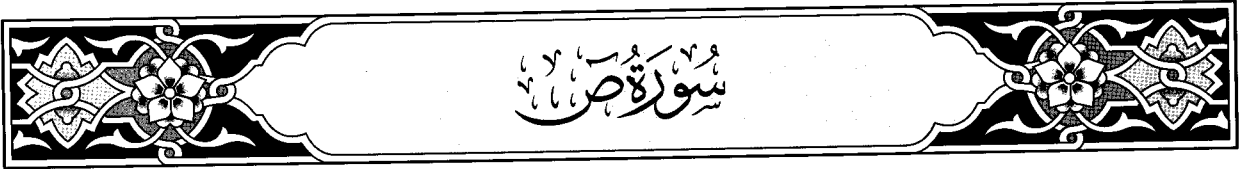
سُبْحٰنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿۳۹﴾ وَسَلٰمٌ عَلٰی الْمُرْسَلِينَ ﴿۴۰﴾ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِينَ ﴿۴۱﴾

پاکي ده رب ستا لره (له هره عيبه او نقصانه) چې رب د عزت (قوت غلبې دی، او پاک دی) له هر هغه څيزه چې (مشرکان یې ورته) نسبت کوي. او سلام دی پر (ټولو) مرسلينو استاځيو. او ټوله ثناء صفت خاص الله لره دی چې رب پالونکی د ټولو عالميانو دی.

تفسیر: د سورت په خاتمه کې یې د گړدو اصولي مضامينو خلاصه بیان کړه، یعنې د الله تعالی ذات له ټولو عیبو او نقائصو څخه پاک او منزّه دی، په گړدو کمالیه وو صفاتو او محاسنو موصوف دی، او گړدې ښېگڼې د ده په پاک ذات کې مجتمعې دي، پر گړدو انبیاوو او رسولانو د ده له طرفه سلام راځي، چې د دوی د عظمت او عصمت او سالمیت او منصوریت دلیل دی.

تمت سورة الصفات بفضل الله تعالى ومنه

«د (ص) سورت مکي دی، (۸۸) آیته (۵) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۸) او په نزول کې هم (۳۸) سورت دی، وروسته د «القمر» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ۝ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ۝

قسم دی په قرآن چې څېښتن (خاوند) د پند، ذکر، بیان، شهرت، عظمت دی. بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په کبر، سرکښي کې دي (له قبوله د حق)، او په مخالفت کې دي (له مسلماني سره).

تفسیر: یعنې دغه عظیم الشان، عالي مرتبت قرآن چې په ډېرو عمدو و نصابو سره ډک او په نهایت مؤثر طرز خلقو ته د هدایت او معرفت خبرې ښوونکی او پوهوونکی دی؛ په جگ غېر سره شهادت ورکوي: هغه خلق چې له قرآني صداقت او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له رسالت څخه منکر دي، د هغه سبب داسې نه دی چې د قرآن په تعلیم یا تفهیم کې څه نقص یا قصور شته، یا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم دده په تبلیغ او تبیین کې (معاذ الله) مقصر دی، بلکه د دغه انکار او انحراف اصل سبب دا دی چې: دغه مخلوق دروغ پرې تړي، حماقت کوي، او د شقاق او نفاق د جذباتو په جال کې نښتي دي، که چېرې دوی لږ څه له دغه دلدل څخه ووځي؛ نو د حق او صداقت ډېر صاف او پاک سړک د دوی په نظر ورځي.

كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَُوا وَآلَاتٍ حِينَ مَنَاصٍ ۝

(نه گوري منکران چې) څومره ډېر هلاک کړي دي مونږ پخوا له دې څخه له اهل د زمانې، پس نارې به یې وهلي (عند نزول العذاب) حال دا چې نه به وو هغه وخت د خلاصېدلو.

تفسیر: یعنې دوی ته دې معلوم وي چې د همدغه غرور او تکبر په سبب او د انبیاء الله د مقابلي او مجادلي په علت پخوا له دې نه ډېر اقوام او ملل سره تباہ او برباد شوي دي، هغه خلق هم تر ډېرو مودو پورې د الله تعالی له انبیاوو سره جنګیدلي وو، بیا څه وخت چې پر هغوی هغه بد ساعت راغی، او د الله تعالی عذاب دوی له څلورو خواوو څخه چار چاپېر ونيول؛ نو سخت وویرېدل، او شورماشور او غلغله یې وښلوله، مگر د خلاصی او نجات موقع تېره شوې وه، او وخت او فرصت نه وو پاتې.

«لات» د «لیس» په معنی ده، چې «ت» تأکیداً پرې زانده شوې ده، او له «حین» سره مختص دی، چې ترې اسم یا خبر عموماً محذوفیږي، «مناص» د واوي اجوف مصدر دی.

وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكٰفِرُونَ هَذَا سِحْرٌ كَذٰبٌ ۝

او تعجب کوي (کفار) له دې نه چې راغلی دی دوی ته (نبي) ویروونکی له دوی نه، او وایي دا کافران چې: دغه (ویروونکی نبي) ساحر کوډگر دی دروغجن.

تفسیر: یعنی دوی وایي: که له اسمانه کومه پرېسته راتلی، خو بیا هم یوه خبره وه، ځمونږ له منځه یو سړی راپورته شوی، او ځمونږ په ویروولو او ژړولو یې شروع کړې ده، او داسې وایي چې: زه د اسمان والا الله له جانبه راغلی يم، دغه یوه ډېره عجیبه خبره ده، اوس ماسوا له دې نه بل څه وویل شي: چې یوه کوچګر یوه د دروغو ننداره جوړه کړې ده، او د کوچو په زور دغه نندارې او کرشمې رابښي، او ورته معجزه وایي، او خود افسانې خبرې یې هم راتولې کړي دي، او د هغو په نسبت داسې دعوی کوي چې دغه د الله تعالی رالیږلي شوي علوم دي، او زه یې رسول يم.

اجْعَلِ الْاِلَهَةَ الْهَاءَ وَاجِدًا ۚ اِنَّ هَذَا الشَّيْءُ عَجَابٌ ۝ وَاَنْطَلَقَ الْمَلَايِمَةُ اَنْ اَمْشُوا وَاَصْبِرُوا عَلَي الْهَيْكَلِ ۚ

آیا ده ګرځولي دي دغه معبودان الله یو؟ بېشکه دغه (ګرځول د ډېرو معبودانو یوه ته، چې تاسې نور معبودان پرېږدئ، او د یوه الله عبادت کوئ)؛ خامخا یو څیز ډېر عجیب دی (چې مثل نه لري). او لاړل په تلوار سره مشران له دوی نه (له مجلسه چې سره ویونکي وو یو بل ته) چې څی (پاڅی له دې ځایه)، او صبر وکړئ (او محکم اوسئ) پر (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنی دغه بل هم درواخلئ! د دومره بېشماره معبودانو دربارونه دی بندوي، او یواځې یو الله یې پرېښی دی، له دې نه بله لویه د تعجب خبره به څه وي چې د دغومره لوی جهان انتظام یواځې همدغه یو الله ته وسپارلی شي؟

په روایاتو کې راغلي دي چې د ابو طالب په رنځورۍ کې ابوجهل او د قریشو څو نور غټان ابو طالب ته ورغلل، او هغه ته یې د رسول الله مبارک شکایت یووې، چې دغه ستا وراره ځمونږ معبودانو ته بدې ردې خبرې کوي، او مونږ ته په څو څو ډوله (قسمه) احمقان او ناپوهان وایي، تاسو ده ته نصیحت وکړئ!، کله چې ابو طالب دغه خبرې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وکړې؛ ده د هغه په ځواب کې وویل: «ای تره! زه تشه له دوی نه یوه کلمه غواړم چې وروسته له هغه به ګرد عرب د دوی مطیعان او عجمیان به د دوی خدمتګاران شي، او نور ادیان به ورته جزیه وړاندې کړي»، دوی خوشال شول او ورته ویې ویل: «چې هغه څه شی دي؟ تاسو خو هماغه یوه کلمه ووايئ، مونږ ستاسې د لسو کلمو منلو لپاره تیار ولاړ یو»، رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک وفرمایل: «نه! هغه خو همدا یوه د «لا اله الا الله» پاکه کلمه ده»، کله چې هغوی دغه خبره واورېدل؛ ډېر په قهر او غصه شول، او تاو کړي له هغه مجلسه پاڅېدل، او ویې ویل چې: مونږ دومره ډېر معبودان پرېږدو، او فقط ستا په خوله یواځې همدغه یو الله معبود و منو!، څی چې څو!، نه چې د ده په دغو تبلیغاتو سره د کوم ضعیف الاعتقاد سړي پښه ځمونږ د دغې پخواني آبايي او اجدادي طریقې څخه وښویږي، او دی پخپل مقصد بریالی (کامیاب) شي، د ده د دغې بلیغې سعې او کونښن په مقابل کې مونږ ته هم لازم دي چې ډېر زیات صبر، استقلال او استقامت له خپله ځانه وربکاره کړو».

اِنَّ هَذَا الشَّيْءُ تَرَادٌ ۝

بېشکه دغه شی (توحید) خامخا یو شی دی چې اراده یې کړی شوې ده (له مونږ څخه).

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم ځمونږ د معبودانو په خلاف په جهاد لاس پورې کړی دی، ضرور په دغه کې د ده څه غرض شته، او هغه دا دی چې دی د یوه الله په نامه اخیستلو سره مونږ ګرد خپل ځان ته مطیع او محکوم وګرځوي، او خپل ځان ته حکومت او ریاست حاصل کړي، نو لازم دي چې مونږ دی پرې نږدو چې پخپل دغه مقصد کې بریالی او کامیاب شي، ځینې مفسرین د «اِنَّ هَذَا الشَّيْءُ تَرَادٌ» مطلب داسې بیانوي: بېشکه دا هماغه شی دی چې محمد صلی الله علیه وسلم د هغه ټینګه اراده کړې ده، او په هیڅ صورت له هغه څخه لاس اخیستونکی نه دی.

مَا سِعْتَنَا بِهَذَا فِي الْمَلَأَةِ الْآخِرَةِ إِنَّ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ ۝

نه دی اوربدلی مونږ دغه (توحید، وحدانیت) په دین وروستني (عیسوي) کې، نه دی دغه (توحید) مگر له خپله ځانه جوړ کړی شوي دروغ دي.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «چې خپل د پلرونو او نیکونو دین ته یې پخوانی دین ونه وایه، یعنی پخوا مو داسې اوربده چې پخوانیو خلقو به هم داسې خبرې کولې، مگر ځمونږ پلرونو خو داسې نه دي کړي، او نه یې دي ویلي»، او ممکن دي چې له پخواني دین څخه عیسایي دین مراد وي، لکه چې د اکثر و اسلافو قول دی، یعنی نصرانیان چې له اهل کتاب څخه دي، د هغوی په نسبت هم مونږ داسې نه دي اوربدلي چې گډ نور معبودان له منځه لري کړي، او تش یو الله یې پرېښی وي، آخر دوی خو هم درې معبودان مني، او دوی هم دغه رسول در رسول په حیثیت نه مني، او وایي: که دده د دغو ویناوو کوم اصل په نورو کتابونو کې وی؛ مونږ به هم ضرور منلی وی، معلومېږي چې دغه خبرې گډې له خپل ځان څخه جوړې کړی شوي دي، (العیاذ بالله).

أُنزِلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا ۝

آیا نازل شوی دی پر دغه (محمد) دغه ذکر قرآن له منځ ځمونږ (غټانو).

تفسیر: یعنی بالفرض دغه قرآن هم مونږ په نامنلي زړه د الله تعالی کلام منو، مگر څرنگه محمد صلی الله علیه وسلم په نبوت سره منتخب شو؟ آیا په ټوله دنیا کې پرته له محمد صلی الله علیه وسلم بل ددې کار لپاره لایق نه وو؟ او همدغه لوی کار فقط همدغه ته پاتې وو؟ او بل کوم مشر، غټ، ستر، مالداره، جايداد لرونکی او باعتبار سړی په دنیا کې نه موندنه کېده چې خپل دغه کلام او نبوت مهم یې دده په لاس کې ورکړی وی؟.

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْ ذِكْرِي بَلْ لَمَّا يَدُوُّوا عَذَابَ ۝

بلکه دوی په شک کې دي له ذکره قرآنه پنده ځما، بلکه نه دی ځکلی دوی عذاب ځما (که نه شک به یې ورک شوی وی).

تفسیر: دغه د الله تعالی له طرفه د دوی د دغې خبرې ځواب شو، یعنې د دوی دغه خرافات او واهیات هیڅ اصل او حقیقت نه لري، خبره فقط هم دغومره ده چې اوس دوی ته ځمونږ د خبرو په نسبت څه شک او اندېښنه ورپیدا شوې ده، او دوی پر دغه خبره یقین او باور نه لري چې هغه خوفناک مستقبل چې دوی ته یې خبر او اطلاع ورکوله کېږي، هر ورو واقع کېدونکی هم دی، ځکه چې دوی تر اوسه پورې د الله تعالی د ویشتلو خوند نه دی ځکلی، څه مهال چې دوی د الله تعالی د ویشتلو خوند او مزه وځکي؛ نو دغه گډ شکوک او شبهات به یې لري کېږي.

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيزِ الْوَهَّابِ ۝ أَمْ لَهُمْ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۝ فَلْيَرْتَفَعُوا فِي الْأَسْبَابِ ۝

آیا په نزد د دوی دي خزاني درحمت در رب ستا چې ډېر غالب قوي ښه ښونکی دی؟ آیا دوی لره دی سلطنت د اسمانونو او ځمکې او د هغو گډو شيانو چې په منځ د دغو کې دی؟ پس ودې څیږي (دوی اسمان ته) په اسباب (رسوونکیو) سره.

تفسیر: یعنې درحمت خزائن او د اسمانونو او د ځمکې گډ حکومت د الله تعالی په لاس کې دی، الله ډېر زبردست او لوی بخشش والا دی، پر هر چا چې د هر انعام اراده وکړي؛ هیڅوک د هغه مانع نشي گډېږي، او نه پرې څه تنقید

او اعتراض کولی شي، که الله تعالی پخپل حکمت او علم سره کوم بشر ته د نبوت او رسالت په منصب سره افتخار وښيي؛ نو تاسې د هغه په نسبت څه مداخله کولی شئ؟ آیا د رحمت د خزائنو او د اسمانونو او د ځمکې واکداره هم دا تاسې یی؟ که یی؛ نو خپل گورد (ټول) وسائل، اسباب مو په کار واچوئ، او په اسمان پورې خپلې رسی وتری، او پر علویاتو هم قبضه وکړئ!، او سم له خپلې مرضی سره د اسمانونو او ځمکو په تدبیر او انتظام کې که مو له لاسه پوره وي؛ گوتې ووهئ!، او که دغه مو له واکه نه وي پوره؛ نو د اسمانونو او د ځمکې د حکومت او د رحمت د خزائنو د مالکیت دعوی بیخي غلطه ده.

جُنْدًا مَاهُنَا لَكَ مَهْزُومٌ مِّنَ الْأَحْزَابِ ①

دوی خو یو لښکر گوتی دی په دغه ځای کې چې ماتې ورکړی شوې، له هغو ډېرو لښکر څخه دي.

تفسیر: یعنې هیڅ نشته!، د اسمانونو او د ځمکې له حکومت او د رحمت د خزائنو له مالکیت سره دغه خواران څه اړه او تعلق لري؟ دوی خو د څو ماتو او هزیمت خوړلیو انسانانو یوه ډله او جمعیت دی، چې د پخوانیو سپرو او تباہ شوو اقوامو په شان لا له اوسه تباہ او برباد په نظر راځي، لکه چې دغه منظره د خلقو له نظره د «بدر» له غزوې څخه د مکې معظمې تر فتحې پورې تېره شوه، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پخواني اقوام تباہ شول، که دوی هم پر خپل طغیان او عصیان کې همداسې مداومت وکړي؛ نو د هغوی په شان دوی هم تباہ او فنا کیږي»، گواکې د دغه آیت ربط یې له پخواني آیت سره ونښود، والله أعلم.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ ذُو الْأَوْتَارِ ②

تکذیب کړی وو پخوا له دوی نه قوم د نوح او (قوم د) عاد او (قوم د) فرعون چې خاوند د میخونو وو.

تفسیر: یعنې زور او قوت او لاو لښکر والا چې په دنیا کې یې د خپل سلطنت میخونه په ځمکه کې ټک وهلې وو، او ځیني وایي: هغه څوک چې سړی به یې په میخونو سره واژه، نو د دغه لامله د هغه نوم هم داسې: «ذُو الْأَوْتَارِ» میخ والا مشهر شو، والله أعلم.

وَتَبَوَّأُوا قَوْمَ لُوطٍ وَاصْحَابُ لَيْكَةِ أُولَئِكَ الْأَحْزَابِ ③ إِنَّ كُلَّ الْأَكْذَابِ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابُ ④

او (قوم د) تمود او قوم د لوط او اهل د ځنگله (چې شعيب ورمبعوث شوی وو)، دغه کسان (همغه) لویې لویې ډلې وې. نه ده (هر یوه د دغو ډلو) مگر نسبت د دروغو یې کړی وو رسولانو د (الله) ته، پس ثابت شو عذاب ځما (دوی ته).

تفسیر: یعنې دغو ټولو لویو زورورو او طاقتورو افواجو هم څه وخت چې د الله تعالی رسولان دروغجن وشمېرل؛ د الله تعالی له سزا او عذاب څخه یې نجات ونه موند، نو ستاسې حقیقت څه دی؟.

وَمَا يَنْظُرُهُمْ إِلَّا صِحَّةٌ وَأَجْدَةٌ مَّا لَهُمِنْ فَوَاقٍ ⑤

او نه کوي انتظار دغه کسان (کفار د مکې) مگر چغې یوې ته (د اسرافیل) چې نشته هغې ته هیڅ ډیل بېرته ګرځېدل.

تفسیر: یعنی د صور (شپېلی) د غږ منتظر دي، چې پوره سزا خو دوی ته په هغه وخت کې ورکوله کېږي، او ممکن دي چې له «صیحه» څخه دلته فقط یوه چغه او انصجار مراد وي.

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجِّلْ لَنَا قِطْنَا قَبْلَ يَوْمِ الْحِسَابِ ﴿٥١﴾

او وايي (کفار تمسخرًا) ای ربه ځمونږ! ژر راکړه مونږ ته برخه عملنامه ځمونږ پخوا له ورځې د حساب.

تفسیر: یعنی هر کله چې دوی د قیامت خبرې اوري؛ نو په ټوکو او مسخرو سره وايي چې ځمونږ د هغه وخت برخه اوس راکړه! تر څو مونږ همدا اوس خپله اعمالنامه وگورو او لاس په لاس له خپلې سزا څخه فراغت ومومو.

إصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿٥٢﴾

(فرمایي الله) صبر تحمل کوه (ای محمده!) پر هغې خبرې چې وايي دوی (تاته)، او یاد کړه (قصه) د بنده ځمونږ داود خاوند د قوت (په عبادت کې)، چې بېشکه دی ډېر رجوع کوونکی وو (عبادت د الله ته).

تفسیر: شاه صاحب فرمایي: «په دغه ځای کې ده ته د داود علیه السلام قصه ور په یادوي، چې ده هم د «طالوت» د حکومت په عهد کې ډېر صبر کړی وو، څو بالآخر حکومت ده ته ورسېد، او «جالوت او نور» مخالفین گډ (ټول) سره په جهاد کې پرې او مغلوب شول، چې همدغه وضعیت او نقشه ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم ته ورپېښه شوه.

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإشْرَاقِ ﴿٥٣﴾

بېشکه چې مونږ تابع مسخر کړي مو وو غرونه له دغه (داود) سره چې تسبیح به یې ورسره ویلي په آخره او په اوله برخه د ورځې کې.

تفسیر: یعنی سبا او بېگا کله چې داود علیه السلام په تسبیح کې مشغولېده؛ نو غرونو به هم له ده سره تسبیح ویل، د ده په متعلق څه مضمون د «سبا» په سورت کې تېر شوی دی، هلته دې ولوست شي!

وَالظِّمِرِ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَوَّابٌ ﴿٥٤﴾

او (بل تابع او مسخر کړي وو مونږ) مرغان حال دا چې ټول کړي شوي به وو (صفونه صفونه) هر یو (له دوی) به ده ته رجوع کوونکی وو (په طاعت سره).

تفسیر: یا به گډ (ټول) له ده سره یو ځای کېدل او د الله تعالی په طرف به یې رجوع کوله کما قال بعض المفسرین.

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ

او قوي محکم کړی وو مونږ ملک سلطنت د دغه (داود).

تفسیر: یعنی پر دنیا باندې د ده د سلطنت رعب او دأب مو کېښودی وو، او پخپل نصرت او اعانت سره مو ورته د مختلفو اقسامو کثیر التعداد افواج ورکړي وو، او د ده قدرت او اقتدار مو په ښه شان سره ټینګ کړی وو.

وَآيَاتِنَا الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ ﴿۳۸﴾

او ورمو کړې ده ته حکمت (نبوت تدبير د ټولو امورو) او فصل الخطاب (د حق او باطل بيان شافي په هر مقصد کې).

تفسير: يعنې لوی مدبر او پوه وو، د هرې خبرې فيصله به يې په ډېر ښه صورت سره کوله، د وينا په وخت کې به يې ډېر فيصله کوونکې تقرير او وينا کوله، په هر حال الله تعالی ده ته نبوت، ښه تدبير، د فيصلې قوت، او راز راز علمي او عملي کمالات ورعطاء فرمايلي وو، ليکن د ابتلاء او امتحان څخه ده هم نجات ونه موند، چې د هغه قصه اوس بيان فرمايي:

وَهَلْ أَتَاكَ نَبَأُ الْخَضَمِ إِذْ سَوَّرُوا الْحَرَابَ ﴿۳۹﴾ إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ

او آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د جگړه کوونکیو کله چې راوختل په دیوال عبادتخانی ته. کله چې ننوتل پر داود باندې (او ده ولیدل) پس وویرېد (داود) له دوی نه (چې دوی ولې راوختل له دیواله؟ او ولې راننوتل یې له اجازې نه؟).

تفسير: داود علیه السلام درې ورځې یې سره داسې تقسیم فرمایلي وې، چې یوه ورځ د عمومي دربار او فصل الخصوماتو لپاره وه، یوه ورځ له خپل اهل او عیال سره اوسېدل، یوه ورځ به خالص د الله تعالی د عبادت لپاره وه چې په دغه ورځ کې بیخي په خلوت کې کېناستل، او پیره دارانو ته به یې امر ورکاوه چې هیچا ته اجازه مه ورکوی چې ماته راشي.

یوه ورځې چې داود علیه السلام په عبادت کې مشغول وو، یو ناڅاپه څو سړي له دېواله راختلي ده ته مخامخ ودرېدل، داود علیه السلام سره له خپله هغه فوق العاده قوت او شوکت د دغه خلاف التوقع حرکت څخه وویرېد او متحیر شو، الغرض یو ناڅاپه یې د دغې عجیبې او مهیبې واقعي له لیدلو څخه یې افکار او خیالات مشوش او متفرق شول، او په خپل عبادت کې په همغه خشوع او خضوع چې پخوا مشغول وو؛ نشو مشغولېدی.

قَالُوا لَأَخْفَنَّ حَصْمُنَ بَغْيِ بَعْضِنَا عَلَى بَعْضٍ فَأَحْلَمُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَلَا تَسْطِطُ وَاهِدًا إِلَى سَوَاءٍ

الصَّعْرَاطِ ﴿۴۰﴾

وویل دوی: مه ویرېره (مونږ دوه ډلې) جگړه کوونکي یو چې ظلم کړی دی ځینو ځمونږ پر ځینو نورو، پس حکم وکړه په منځ ځمونږ کې په حق سره، او لږې مه غورځوه (ظلم مه کوه پر مونږ باندې)، او برابر کړه مونږ سمې لارې (د انصاف ته).

تفسير: دغو راتلونکیو ورته وویل چې: تاسې مه ویرېرئ! او له مونږ ځنې پخپل زړه کې څه فکر او اندېښنې ته لارې مه ورکوی! مونږ دواړه ډلې د خپلې یوې جگړې د فيصله کولو لپاره ستاسې په خدمت کې در حاضر شوي یو، او غواړو چې تاسې د هغې په نسبت یوه منصفانه فيصله وفرمائیئ! کومه بې لارې یا د ټال ورکولو خبره دې ښایي په کې نه وي، ځکه چې مونږ د عدل او د انصاف د سمې لارې د معلومولو لپاره راغلي یو، ښایي د دوی د دغې خبرې له عنوانه داود علیه السلام به لا مبهوت او متعجب شوی وي.

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعْجَةً وَرَبِّي نَجَّةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفِلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ﴿۴۱﴾

بېشکه چې دا (سړی) ورور ځما دی، ده لره نهه نوي مېرې دي، او ما لره یوه مېره ده، پس وايي دې ماته: کفیل وگرځوه ما د دې (یوې مېرې، او ماته یې راکړه)، او غلبه یې کړې ده پر ما په خطاب خبرو کې هم.

تفسیر: یعنې ځمونږ جگړه دغه ده چې: ځما د دغه ورور سره (۹۹) نهه نوي مېرې دي، او له ما سره یواځې یوه مېره ده، خو دی غواړي چې همغه یوه مېره هم له ما ځنې په هر ډول سره چې وشي واخلي، او خپل سل مېرې پرې پوره کړي، او بل مشکل دغه دی چې دغه ورور مې همغسې چې په مال او دولت کې له ماته موږ او لوږ دی، په ژبه او خبرو کې هم له ما څخه لوږ او غوږ دی، هر کله چې دی خبرې کوي ما مغلوب او پږ کوي، او گډ اوریدونکي د ده په لوري گډځي او خبرې کوي، لنډه یې دا چې ځما د حق د اخیستلو لپاره په جبر او تیري سره خبرې کوي.

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ سُؤَالٌ نَعَجْتِكَ إِلَى نَعَايِهِ

وویل (داود) خامخا په تحقیق چې ظلم کړی دی ده پر تا په غوښتلو د مېرې (کله یې) ستا (چې یو ځای یې کړي) له مېرو (کله یې) خپلو سره.

تفسیر: داود علیه السلام به د شریعت په قاعده ثبوت او نور شیان طلب کړي وي، او په آخر کې یې داسې وفرمایل چې: «بېشکه که ستا دغه ورور همداسې کوي؛ خو دغه د ده تېری او ناانصافي ده، او غواړي چې په دغې وسیلې د خپل غریب او خوار ورور مال وخوري»، مطلب دا چې مونږ یې نه پرېږدو چې داسې وکړي.

وَأَنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَّا هُمْ

او بېشکه چې ډېر له خلطاوو شریکانو خامخا ظلم کوي ځینې د دوی پر ځینو نورو مگر ظلم (تېری) نه کوي هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او ډېر زیات لږ دي (داسې کسان په منځ) د دغو شرکاوو کې.

تفسیر: یعنې دغه د شریکانو عادت دی چې یو پر بل باندې ظلم او تېری کوي، قوي حصه دار غواړي چې ضعیف وخوري، او له منځه یې لرې کړي، یواځې د الله تعالی ایمانداره او ښک بندگان له دې نه مستثنی دي چې د هغوی شمېر په دنیا کې ډېر لږ دی.

وَلَقَدْ دَاوُدُ إِذْ أَسْفَلْنَا لَهُ فَأَسْتَغْفِرُ رَبِّيَ وَخَرَرْتُ رَاكِعًا وَأَنَا بِيَدِي فَقَفَزْنَا لَهُ ذَلِكَ

او متیقن پوه شو دواو د په دې چې بېشکه همدا خبره ده چې وازمویه مونږ دی؛ نو بښنه یې وغوښته له رب خپل او پرمخې پرېوت په دغه حال کې چې رکوع سجده کوونکی وو (الله ته) او بېرته راجع شو (الله ته په توبه سره). پس ومو بښله مونږ ده ته هغه (خطا د ده).

تفسیر: د دغې قصې په اثر داود علیه السلام متنبه شو، چې دغه ځما په حق کې یوه فتنه او امتحان وو، په مجرد د دې چې دغه خیال ور پیدا شو، له خپلې دغې خطا څخه یې معافي وغوښتله، او په ډېر عجز او نیاز یې سر په سجده کېښود، آخر الله تعالی د هغه خطا ورمعافه کړه، د داود علیه السلام هغه خطا کومه وه؟ چې د هغې په نسبت په دغو آیتونو کې اشاره ده، دهغه په نسبت مفسرینو ډېرې اوږدې قصې لیکلي دي، مگر حافظ عماد الدین ابن کثیر (رحمه الله تعالی) د هغوی په نسبت لیکي: «وقد ذکر المفسرون ههنا قصة أكثرها مأخوذ من الإسرائيليات، ولم يثبت فيها عن المعصوم حديث يجب اتباعه»، «دلته مفسرینو یوه قصه ذکر کړې ده، چې زیاته برخه یې اسرائیلیات دي، او در رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه په کې داسې حدیث صحیح نه دی راغلی، چې د هغې پیروي واجب وگرځي».

وَأَنَّ لَهُ عِنْدَنَا لُزُفِي وَحُسْنَ مَائِبٍ ﴿۲۰﴾

او بپشکه ده ته په نزد ځمونږ کې خامخا مرتبه ده، او ښه ځای د ورتلو دی.

تفسیر: یعنې لکه د پخوا په شان ځمونږ د دربار له مقربانو څخه دی، او په دغې غلطۍ سره د ده په تقرّب او په مرتبه کې څه فرق او توپیر نه دی راغلی.

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ

ای داوود! بپشکه مونږ ګرځولی مو یې ته خلیفه په ځمکه کې (چې لوی سلطنت مو درکړی دی)، پس حکم وکړه په منځ د خلقو کې په حق سره او متابعت مه کوه د هوا (د نفس په احکامو کې)، پس ګمراه به کړي (دغه هوا) تاله لارې د الله، بپشکه هغه کسان چې ګمراه کيږي له لارې د الله شته دوی ته عذاب سخت.

تفسیر: ای داوود! الله تعالی په ځمکه کې ته خلیفه ګرځولی یې، لهذا د هغه پر احکامو عمل او تګ وکړه!، او د معاملاتو فیصله سم د عدل او انصاف او د الله تعالی له شریعت سره موافق وکړه!، څو په هیڅ یوه معامله کې هم د یوې ذرې د نفساني خواهش ادنی شائبه هم پیدا نشي، ځکه چې دغه شی انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې کوي، او څه وخت چې انسان د الله تعالی له لارې څخه بې لارې شو؛ نو بیا دی د ښې ورځې خاوند کېدی نشي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا يَوْمَ الْحِسَابِ ﴿۲۱﴾

په سبب د هېرولو د دوی ورځې د حساب لره.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د احکامو د هېرولو په سبب به د قیامت په ورځ کې پر دوی باندې سخت عذاب نازلېږي.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَابْنِيَهُمَا إِلَّا طَلَاهُ ذَلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ﴿۲۲﴾

او نه دی پیدا کړی مونږ دغه اسمان او ځمکه او هغه ګرد مخلوقات چې د دغو دواړو په منځ کې دي په باطله سره، دغه (پیدا کول د دغو په باطلو سره) ګمان د هغو کسانو دی چې کافران شوي دي، پس عذاب هلاک خرابي ده لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي له اوره (چې سوځي به په کې).

تفسیر: یعنې داسې دې نه ګڼي چې فقط همدغه دنیوي ژوندون دی، چې هغه به په خوړلو، څښلو او چرچو سره په پای رسوو، او وروسته له هغه حساب، کتاب، ثواب، عقاب هیڅ نشته، دغسې خیالات همغه کسان لري چې وروسته له مرګه پر بل ژوندون اعتقاد نه لري، او ترې انکار کوي، نو د دغسې منکرانو لپاره د دوزخ اور تیار دی.

أَمْ جَعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ جَعَلُ السَّالِفِينَ كَالْفَجَارِ ﴿۲۳﴾

آیا وبه ګرځوو مونږ هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې ښه (عملونه) په شان د فساد کوونکو په ځمکه کې؟ (بلکه نه یې ګرځوو)، آیا وبه ګرځوو مونږ پر هېز ګاران په شان د بد کارانو؟ (بلکه نه یې ګرځوو).

تفسیر: یعنی ځمونږ د عدل او حکمت اقتضاء داسې نه ده چې نېک ایماندار بندگان له شریانو او مفسدانو سره برابر او یو شان کړو، یا له ویریدونکیو سره هم هغسې معامله وکړو لکه چې له غاړه غړوونکیو او بېخوفه شریانو سره یې کوو، نو ضروري شوه چې یو وخت د حساب او کتاب، ثواب او عقاب لپاره وټاکلی شي، لیکن مونږ په دنیا کې ګورو چې خورا ډېر نېک او ایماندار سړي په راز راز مصائبو، آفاتو او بلیاتو کې اخته او مبتلا وي، او ډېر شریان، بدکاران او بیحیا سړي مزې، چرچې، عیش عشرت کوي، نو لا محاله د دې خبرې تسلیم لازمېږي، چې وروسته له مرګه یو بل حقیقي ژوندون شته، چې په هغه کې سم د صادق مخبر له وینا سره د دغې خبرې فیصله سم د حکمت او مصلحت د اقتضاء سره کېږي، او هلته به د هر صالح او طالح، نېک او بد د اعمالو په نسبت لازمه جزاء سزا صادرېږي، نو بیا ﴿يَوْمَ الْحِسَابِ﴾ له اخبار څخه انکار څرنگه صحیح کېدی شي؟.

کِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿۲۹﴾

(دغه قرآن) یو کتاب دی چې نازل کړی مو دی هغه تاته (ای محمده!) برکتناک دی، لپاره د دې چې فکر وکړي (کفار) په آیتونو د ده او لپاره د دې چې پند واخلي پرې خاوندان د صافو عقلونو.

تفسیر: یعنی کله چې د نېک او بد انجام سره یو شان نشي کېدی؛ نو ضروري وو چې کوم هدایت کوونکی کتاب د رب الأرباب له خوا نازل شي، خو خلق په نښې او معقولې او مقبولې طریقې سره د دوی له انجام څخه مطلع او خبردار کړي، لکه چې په دغه وخت کې دغه کتاب نازل شو، چې ورته قرآن المبین وایي چې د هغه په الفاظو حروفو، نقوشو، معانیو، مضامینو او نورو هر هر څیزونو کې خیر او برکت دی، او په دغه غرض نازل کړی شوی دی، خو خلق د ده پر آیتونو غور او دقت وکړي، عقلمندان د ده له نصائحو څخه متمتع او منتفع شي، لکه چې د دې آیت نه پخواني آیت ته وګوري چې په څه صاف فطري او معقولې طریقې سره یې د «معاد» مسئله حل کړېده، چې ډېر لږ عقل لرونکی سړی هم که پرې غور او فکر وچلوي؛ نو پرې صحیحې نتیجې رسیږي.

وَوَهَبْنَا لِدَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿۳۰﴾

او ومو بانه داود ته سلیمان چې ښه بنده وو، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی دی (الله ته).

تفسیر: یعنی سلیمان علیه السلام مو ورته وبانښه، چې د ده ځوی او د ده په شان نبي الله او باچا وو.

إِذْ عَرَضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصُّفُنُ الْيُيَادُ ﴿۳۱﴾ فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ﴿۳۲﴾ رَدُّهَا عَلَى طُفُوقٍ مَسْحًا بِالسُّوقِ وَالْإِعْتِقَاقِ ﴿۳۳﴾

کله چې وړاندې کړی شو په ده باندې په آخر د ورځې کې هغه ګرڼدي خاصه اسونه په دريو پښو ولاړ او د یوې سوی نوکه یې په ځمکه لګولې. نو وویل (سلیمان) بېشکه زه چې یم غوره مې کړه مینه د اسونو په ذکر د رب خپل تر هغه پورې چې پټ شو (لمر) په پرده کې. (بیا وویل سلیمان): بېرته راولئ دغه اسونه ماته (نو ورته رایې وستل) پس شروع وکړه (سلیمان) په وهلو د دې (اسونو) په پنډیو او غاړو (یعنې پښې او غاړې یې ترې پرې کړې).

تفسیر: کله چې سلیمان علیه السلام د اسونو په معائنې او کتلو کې مشغول پاتې شو، نو د هغه وخت په لمانځه یا وظیفه کې ذهول پېښ شو، او نسیان د انبیاوو په حق کې محال نه دی، نو ویې فرمایل چې: وګورئ! د دنیوي مال محبت چې

د دې خبرې سبب شو چې زه د الله تعالی له یاده غافل شوم، تر دې چې د لمر تر پرېوتو پورې هم خپله وظیفه مې ادا نه کړه، سلمنا چې د دغه مال په محبت کې هم د عبادت یوه ډډه وه، او په هغه کې هم بالمآل د ذوالجلال یاد وو، مگر له خواصو او مقرینو سره دغه فکر او اند پېښې هم لگېدلې دي، چې د هر عبادت هر وخت چې مقرر دی ښایي په هغه وخت کې له سره څه تخلف واقع نشي، او که احياناً په کې څه توپیر واقع شي؛ نو د هغه د غم او اند پېښې څخه سخت متأثر او ناآرامه کېږي، اګر که د معذوریت له جهته هم وي.

کله چې هغه اسونه بېرته راوستل شول؛ نو د الله تعالی د محبت له غلبې او د غیرت له شدته یې په توره سره د هغوی غاړې پرې او پناهې غوڅې کړې.

وَلَقَدْ قَتَلْنَا سُليْمَانَ وَالْقَيْنَاعِلَى كُرْسِيِّهٖ جَسَدًا ثُمَّ اَنَابَ ﴿٣٨﴾

او خامخا په تحقیق ازمويلي دی مونږ سلیمان او غورخولی مو وو پر تخت د ده یو جسد (بې روحه) بیا رجوع وکړه ده (الله ته).

تفسیر: په صحیح حدیث کې راغلي چې سلیمان علیه السلام قسم یاد کړ چې: «زه نن شپه د خپلو ګردو ښځو کره ځم، چې شمېر یې اويا، یا نوي، یا سلو ته نژدې ښځې وې، او ځما هره یوه ښځه به یو یو هلک وڅېږوي، چې دغه ټول به د الله تعالی په لاره کې جهاد وکړي»، پرښتې دغه خبره وراقا کړه چې «ان شاء الله» ووايي!، سره له دې چې «ان شاء الله» یې په زړه کې وو، مګر په ژبه یې «ان شاء الله» ونه فرمایل، د الله تعالی کارونو ته ګورئ چې له هغه مباشرت څخه د ده د دومره ښځو کره یو وړوکی هم پیدا نشو، یواځې له یوې ښځې څخه یو ناقص مولود موجود شو، ځینې مفسرین وايي چې: دایه همغه ناقص مولود د ده پر تخت وغورځوه، او ورته یې وویل: «درواخله دا ده ستا د قسم نتیجه!»، همغه یې دلته په «جسد» (جثه) سره تعبیر کړی دی، د دغه وضعیت له لیدلو څخه سلیمان علیه السلام سره له افسوسه او ندامته د الله تعالی په طرف رجوع وکړه، او د «ان شاء الله» په نه ویلو یې استغفار وکړ، «هو! مقرینو ته زیات رېږونه (تکلیفونه) او زحمتونه پېښېږي»، په حدیث کې راغلي دي: «که ان شاء الله یې ویلي وی؛ نو بېشکه الله تعالی به همغسې کړي وی چې د ده ارزو او تمنا وه».

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَّا يَبْتَغِي لِإِحْدٍ مِّنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ﴿٣٩﴾

ووېل (سلیمان): ای ربه ځما! مغفرت بښنه وکړه ماته، او راکړه ماته داسې ملک لوی سلطنت چې نه ښایيږي (او نه وي) بل هیچا لره وروسته له ما څخه، بېشکه همدا ته (ای ځما ربه!) ته ډېر بښونکی ورکوونکی یې.

تفسیر: یعنې داسې عظیم الشان سلطنت عنایت وفرمایه، چې ماسوا له ما څخې د بل هیچا په برخه نه وي، او نه بل څوک د هغه اهل ثابت شي، ښایي د سلیمان علیه السلام دعا پدې خاطر وي چې د الله د دین په نشر کې زیات کوبښن وکړي، او د سلطنت په واسطه د الله دین په ځمکه کې پلي کړي.

فَسَخَّرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهٖ رُجَاءَ حَيْثُ أَصَابَ ﴿٤٠﴾ وَالشَّيْطَانُ كُلُّ بَنَاءٍ وَعَوَاصٍ ﴿٤١﴾

پس مسخر تابع کړ مونږ دغه (سلیمان) ته باد چې چلېده په امر حکم د ده سره نرم نرم هر چېرته چې اراده به وشوه د ده. او (مسخر کړل مونږ ده ته پیریان) شیطانون هر بناء کوونکی (د عمارتونو) او غوټه وهونکي (په لویو بحارو کې لپاره د ایستلو د جواهر و).

تفسیر: یعنی پیریانو د سلیمان علیه السلام په حکم ډېر لوی لوی عمارتونه جوړول، او مرغلي او نور قیمتداره شيان به يې له بحارو او سيندونو څخه په غوټه وهلو سره ایستل، د هوا او د پیریانو د تسخیر او تابع کولو په نسبت پخوا له دې نه د «سبا» په سورت او په نورو ځایونو کې لازمه تفصیلات لیکلي شوي دي.

وَالْآخِرِينَ مَقَرَّرِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿۳۸﴾

او (تابع مو کړل سلیمان ته) نور (سرکښ شیطانان) ترلي شوي په ځنځیرونو کې.

تفسیر: یعنی ډېر نور پیریان وو چې هغوی د سرکشی او تمرد لامله په بندي خانه کې غورځولي شوي وو. (داسې ومو فرمایل سلیمان ته):

هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۳۹﴾

دغه (سلطنت او تسخیر) عطا بخشش ځمونږ ده، پس احسان کوه (له هر چا سره) یا يې وساته (له خپل ځان سره) بې حسابه.

تفسیر: یعنی که چاته عطاء او بخښنه ورکړې یا ور نه کړې؛ مختار يې، دومره بې حساب يې ورکړ، او بیا د حساب او کتاب قید يې هم ترې لرې کړ، شاه صاحب لیکي: «دغه بله مهرباني ده چې دغومره دولت او دنیا يې ورکړه، او مختار يې وگرځوه، حساب او کتاب يې هم ورمعاف کړ، مگر ده به پخپله د خپل لاس له گټې څخه ډوډی خوړه، چې ټوکری به يې جوړولې».

وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحَسَنَ مَّآبٍ ﴿۴۰﴾

او بېشکه چې ده ته په نزد ځمونږ خامخا قرب دی (په دنیا کې) او ښه ځای د ورتلو دی (په عقبی کې).

تفسیر: یعنی سره له سلطنته هغه مرتبه چې ځمونږ په نزد سلیمان علیه السلام ته حاصله ده، او په اعلیٰ فردوس کې له اعلیٰ څخه اعلیٰ ځای چې د ده لپاره تیار دی؛ هغه خو علیحده او جلا دی.

وَأَذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ ﴿۴۱﴾

او یادو کړه (ای محمده!) بنده ځمونږ ایوب، کله چې غږ يې وکړ رب خپل ته چې: بېشکه زه چې یم مس کړی یم شیطان په ایذاء او تکلیف سره.

تفسیر: د عظیم الشأن قرآن له تتبع څخه ظاهر يږي، چې په هغو امورو کې چې په کوم پلو کې شر یا ایذاء وي، یا کوم صحیح مقصد فوت يږي؛ د هغه نسبت د شیطان په طرف کېږي، لکه چې د موسیٰ علیه السلام قصه کې راغلي دي ﴿وَمَا أَسْنِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ﴾ (۱۵ جزء د الکهف سورت (۹) رکوع (۶۳) آیت، ځمونږ د دغه مبارک تفسیر) ځکه چې علی الأكثر د دغه قسم شيانو قریب سبب یا بعید سبب په یوه نه یوه درجه کې شیطان وي، د همدغې قاعدې په موجب ایوب علیه السلام د خپلې رنځورۍ یاد تکلیف او رېر نسبت د شیطان په طرف وکړ، گواکې تواضعاً یا تأدباً يې دغه ښکاره کړه چې ضرور له ما ځنې څه تساهل یا کومه غلطې ځما له درجې سره سمه صادره شوې ده، چې د هغې په نتیجه کې دغه آزار راوړسېد، یا د مرض په حالت او شدت کې به شیطان د وساوسو د غورځولو کونښن کړی وي، او ده به د هغه په مدافعت کې تکلیف او تعب احساس کړی وي، نو هغه يې په «نصب» او «عذاب» سره تعبیر فرمایلی دی، والله أعلم.

تنبيه: د ایوب علیه السلام قصه د «انبياء» په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي!
نو د الله تعالی جلّ و علا شأنه و عظم برهان له جانبه جبریل علیه السلام ایوب علیه السلام ته داسې وویل:

أَكْضُ بِرَجْلِكَ هَذَا مُغْتَسِلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ﴿۳۸﴾ وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُم مَّعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا
وَذِكْرَى لِرَأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿۳۹﴾

ووهه (ځمکه) په پښه خپله (نو وېې وهله او اوبه راووتې)، دغه دی ځای د غسل یخ او اوبه د څښلو (نو غسل یې وکړ، اوبه یې وڅښلې جوړ شو). او مو بښل دغه (ایوب) ته اهل د ده او په مثل د دوی له هغوی سره له جهته د مهربانۍ له خپله طرفه، او لپاره د ذکر پند اخیستلو خاوندانو د صافو عقلونو ته.

تفسیر: کله چې الله تعالی داسې اراده وفرمایله چې ایوب علیه السلام روغ او جوړ وگرځوي؛ نو پرې حکم یې وکړ چې خپله پښه پر ځمکه ووهه، همدا چې ده خپله پښه پر ځمکه ووهله، د الله تعالی په کامله قدرت له هغه ځایه د یخو اوبو چینه وخوټېده، چې ده په هغه کې غسل وکړ، او له هغو اوبو څخه یې وڅښلې، او همدغه د ده د شفاء سبب شو، او د ده د هغې کورنۍ خلقو په مقابل کې چې مړه شوي وو؛ پخپلې مهربانۍ او فضل سره دوچنده خیلخانه ورعطاء کړه، خو عقلمن خلق د دغو واقعاتو له لیدلو څخه په دې ښه وپوهیږي، هغه بنده چې په مصائبو کې مبتلا کیږي؛ ښایي صبر وکړي، او الله ته رجوع وکړي، خو یې د ده حفاظت، کفایت، کفالت، او اعانت په ښه شان سره وفرمایي، (ومو فرمایه ایوب ته داسې):

وَخَذُ بِيَدِكَ ضَعْفًا قَاصِرٌ بِهٖ وَلَا تَحْتَدُّ أَنَا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿۳۹﴾

او ونیسه په لاس خپل جارو (د کنکو-ډکو) پس ووهه په هغه جارو (د کنکو-ډکو) سره (ښځه خپله)، او مه حاثووه ځان خپل (په ترک د وهلو کې)، بېشکه مونږ وموند دغه (ایوب) صبرناک (په سختیو) ښه بنده وو دی، بېشکه چې دی ډېر رجوع کوونکی وو الله ته.

تفسیر: ایوب علیه السلام د رنځورۍ په حالت کې پر کومې خبرې خفه شوی وو، او قسم یې یاد وو؛ کله چې زه روغ شوم نو پر خپله ښځه به سل گزارونه وکړم، حال دا چې دغه بي بي د ابتلاء په حالت کې د ده صادقه خدمتگاره او صمیمه خادمه وه، او چندان داسې کوم قصور او خطا یې هم نه درلوده، چې د وهلو وړ وی، نو الله تعالی د ده د قسم د رښتیا کولو یوه طریقه وروښوده، چې فقط همدغه ته مخصوصه ده، او که نن څوک داسې قسم یادوي؛ نو د هغه د پوره کولو لپاره به دغومره یوه خبره کافي نه وي.

وَإِذْ كَرِهْنَا لَأَبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿۴۰﴾

او یاد کړه (ای محمده!) بندګان ځما ابراهیم او اسحاق او یعقوب خاوندان د قوت او بصیرت وو (کوونکي د صالحو اعمالو لیدونکي د آیات الله).

تفسیر: یعني په دین کې د قوت او بصیرت خاوندان وو، چې د الله تعالی طاعت او بندګي یې په پوره توګه سره کوله، او الله تعالی ورته په دین کې پوهه ورکړې وه.

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذُكِّرَى النَّارِ ﴿۴۱﴾

بېشکه مونږ خالص کړي دي دوی په خالص خوی سره په ذکر یادولو د کور (د آخرت).

تفسیر: د انبیاوو امتیاز دا دی چې د دوی په شان بل هیڅوک د الله تعالی او د آخرت یادوونکي نشته، او د همدغه خصوصیت لامله دوی د الله تعالی په دربار کې له ګردو ځنې زیات ممتاز مراتب او مدارج حاصلوي.

وَأُمُّمٌ عِنْدَنَا لِيْنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْاٰخِيَارِ ۝ وَاذْكُرْ اِسْمَاعِيْلَ وَاٰيسَعَ وَاذْكُرْ اِسْمَاعِيْلَ وَاذْكُرْ اِسْمَاعِيْلَ ۝

او بېشکه دوی په نزد ځمونږ خامخا له غوره کړيو شويو بهترو خلقو (د زمانې خپلې) وو. او یاد کړه (ای محمده!) اسماعیل او الیسع او ذوالکفل (خاوند د ضمانت)، او دغه ټول (مذکورین) وو له خاوندانو د خیر (په خلقو کې).

تفسیر: د اسماعیل علیه السلام او ذوالکفل علیه السلام ذکر پخوا له دې نه تېر شوی دی، او الیسع علیه السلام د الیاس علیه السلام خلیفه وو، چې هغه ته هم الله تعالی نبوت ورعطاء کړی وو.

هَذَا ذِكْرٌ

حال دا چې دغه (بیان د انبیاوو) ذکر پند دی (هر پند اخیستونکي ته، یا په دنیا کې ښه ذکر د دوی دی).

تفسیر: یعنې دغه مذکور خو د انبیاوو ذکر وو، وروسته له دې نه د عامو متقیانو انجام واورئ!.

وَاِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ لِحُسْنِ مَاۤیٍ ۝ جَنَّتٍ عَدْنٍ مُّفْتَحَةٌ اَمْ اَلْاَبْوَابِ ۝

او بېشکه لپاره د پرهیزګارانو خامخا ښه ځای د ورتلو دی (په آخرت کې). جنتونه دي د همېشه هستوګنې په دې حال کې چې تل پرانستلې وي دوی ته دروازې (د جنتونو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کله چې جنتیان په جنت کې ننوځي؛ نو هر یو جنتي به یې د بل چا د ورنښوولو سم برابر خپلې ماڼۍ او باغ او ټاکلي ځای ته ورځي»، او د دې خبرې ضرورت به ورته نه وي پاتې چې غږ وکړي، یا نارې ووهي، یا د وره د پرانستلو په انتظار کې ودرېږي.

مُتَّكِبِيْنَ فِيْهَا يَدُوْنَ فِيْهَا بِقَاكِهَةٍ كَثِيْرَةٍ وَّشَرَابٍ ۝

تکیه وهلي (ناست به وي مؤمنان) په دغو (جنتونو) کې چې غواړي به په هغو کې مېوې ډېرې او (خیزونه د) څښلو.

تفسیر: قسماقسم مېوې، دانې، خوراک او نور مطلوبه شیان به دوی ته غلمان سم د دوی له غوښتنې سره سم د لاسه ور حاضر وي.

وَعِنْدَهُمْ قَصْرٰتُ الطَّرِيْقِ اَنْرَابٍ ۝

او وي به په نزد د دوی ښځې بندوونکې د سترګو (مېرو - خاوندانو خپلو ته) همخولې (پخپل منع کې، یا له مېرو - خاوندانو سره).

تفسیر: یعنې ټولې ښځې به پیغلې نوې جونې او په یوه عمر او یوه منګ وي، یا په اشکالو، شمائلو، عاداتو، او اطوارو کې به له خپلو ازواجو سره هم عمر او یو شان وي، نو د الله تعالی له جانبه پرښته به ورته داسې وایي:

هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِيَوْمِ الْحِسَابِ ﴿۳۸﴾ إِنَّ هَذَا لِرِزْقِنَا مَالَهُ مِنْ نِعْمَاتِ رَبِّهِ

دا هغه دي چې وعده به يې کوله کېده له تاسو سره (په دنيا کې لپاره د خوښۍ) د ورځې د حساب. بېشکه چې دغه وعده خامخا داسې رزق ځمونږ دی چې نشته ده لره خلاصېدل. تفسیر: يعنې غیر منقطع او لازواله نعمتونه دي، چې د هغوی سلسله به له سره هېچېرې نه ختمېږي، او نه کمېږي.

هَذَا وَإِنَّ لِلظَّالِمِينَ أَكْثَرَ مَا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِنَا فَهِيَ كَالْحَمِيمِ ﴿۳۹﴾ هَذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ
وَعَسَاقٌ ﴿۴۰﴾

دغه (حال د مطیعانو وو)، او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع ده. (چې هغه) دوزخ دی چې ننوځي دوی په هغه کې، پس بده بستره ده (دا دوزخ). دا دی عذاب د کفارو، پس ودې ځکي دوی دا ایشېدلې اوبه (چې ټوټې ټوټې کېږي کلمې د دوی) او (د دوځیانو د جراحاتو بدبویه) زوی.

تفسیر: يعنې د متقیانو او پرهېزگارانو انجام مو واورېد، وروسته له دې نه د شریانو انجام واورئ! او بېشکه لپاره د سرکشانو خامخا بده مرجع دوزخ دی، چې ننوځي دوی په هغه کې پس بده بستره ده دا دوزخ، دا دی عذاب، پس ودې ځکي دوی دا، يعنې درواخله! دغه درحاضره ده د هغه خوند وځکه!، له «عساق» څخه ځینې وايي چې د دوزخیانو د پهارو زوی او وینې او نورې چټلۍ مراد دي، چې په هغو کې به د مارانو او لږمانو او د نورو زهر هم ګډ وي، او د ځینو په نزد «عساق» خورا ډېرو یخو او بې نهایته سرو اوبو ته وايي، چې د هغو له ځکلو څخه له حده زیات تکلیف او اذیت وررسېږي، ګواکې په دغه تقدیر سره دغه د «حمیم» ضد او کامل مقابل دی.

وَأَخْرَجْنَا مِنْ شَكْلَةٍ أَزْوَاجًا ﴿۴۱﴾ هَذَا فَوْجٌ مُقْتَضٍ مَعَكُمْ لِمَرْحَبَائِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارَ ﴿۴۲﴾ قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ
لَأَمْرَجِبَائِكُمْ أَنْتُمْ قَدْ كَفَرْتُمْ لَنَا قِيسَ الْقَرَأٰنِ ﴿۴۳﴾

او څه بل (قسم عذاب) له قسمه د هغه تېر عذاب راز راز قسمونه. دغه یو فوج دی (د تابعانو) چې ننوتونکي دي په سختی له تاسې سره، نه دي وي خوشالي ځای د آرامۍ دوی ته، بېشکه چې دوی ننوتونکي دي اور ته. وايي (دغه تابعان متبوعانو ته) بلکه تاسې چې یې؛ نه دي وي خوشالي په تاسې (په ځای موندلو د آرامۍ)، تاسې راوړاندې کړی دی دغه (عذاب) مونږ ته، پس بد قرار ځای دی (دا دوزخ).

تفسیر: دغه خبرې او اترې به دوزخیان په خپلو منځونو کې سره کوي، څه وخت چې پرېستې دغه دوزخیان پرله پسې په شړلو او ټپل وهلو سره د دوزخ پر څنډو (غاړو) ودروي، رومبې ډله به د غټانو او سردارانو وي، وروسته له هغه به د دوی د تابعانو او پیروانو وي، د دغو تابعانو د لیدلو په وخت کې به له لرې څخه دغه متبوعان وايي چې: «دغه دی یو بل فوج له تاسو سره یو ځای په ټپل وهلو او کښولو او رابښکودلو سره په دوزخ کې د غورځولو لپاره په زوره راوستل کېږي، د الله تعالی قهر او غضب دې وي پر دوی باندې، دوی هم دلته د عذاب ګاللو لپاره راغلل، الله تعالی دې وکړي چې دوی ته په بل کوم ځای کې کوم ارت مکان ور نه کړ شي»، د دغې خبرې د اورېدلو په اثر به هغوی د دوی جواب داسې ورکوي: «ای کمبختانو! پر تاسې باندې دې د الله تعالی قهر او غضب وي!، پاک الله دې تاسو ته هېچېرې د هوسایې (راحت) او آرامۍ ځای در نه کړي!، همدغه تاسو وئ چې ځمونږ د اغواء او اضلال وسائل مو را تیار کړي

وو، او مونږ ستاسې له لمسونه او غولولو نه په دغه کنده کې ولويدو، او په دغه سخت مصيبت او آفت کې اخته شو، اوس دغه راوښی چې چېرې لار شو؟ هر څه چې دي هم دغه ځای د درېدلو ځای دی، په هر ډول (طریقه) سره چې کيږي همدلته خپل ځانونه تر هغه پورې ټینګ او کلک کړئ! چې ګرد (ټول) سره ومړئ!، او یو پر بل باندې خوله ولګوئ!، او په خپلو منځونو کې سره وخرئ!.

قَالُوا رَبَّنَا مَنْ قَدَّرَ لَنَا هَذَا قَدَرْدَةً عَذَابًا بِأَضْعَافٍ فِي النَّارِ ۖ

وبه وايي (تابعان) ای ربه ځمونږ! هر چا چې رومبې تیاره کړې ده مونږ ته دغه لاره (د کفر)؛ پس زیات کره ورته عذاب دوچنده په اور کې.

تفسیر: یعنې په خپل منځ کې به یو بل ته طعن او لعن وایي، او بالاخر الله تعالی ته به داسې عرض کوي چې: «ای ربه! هغه کسان چې له خپل شقاوته یې دغه بلا او مصيبت ځمونږ پر سر راوستلی دی؛ د دوزخ په دوچنده عذاب یې اخته او مبتلا کړه!».

وَقَالُوا مَا لَنَا لَاتَرَى رِجَالًا كَانُوا يَدْعُونَهم مِّنَ الْأَشْرَارِ ۖ أَتُخَذُهم سِخْرِيًا أَمْ رَأَيْتُمُ الْآيَاتِ

وبه وايي (مشرکان د کفارو) څه مانع ده مونږ ته چې نه وینو هغه سړي چې وو مونږ چې شمېرلي مو وو هغوی له اشارو څخه. آیا نیولي مو وو دوی په مسخرو سره یا که کړې (چې) شوي دي له هغوی څخه سترګې ځمونږ (چې نه یې وینو په دوزخ کې).

تفسیر: هلته به دوی وګوري، چې ګرد د دوی دوستان، آشنایان، خپلوان او نور ټولې اعلی او ادنی خلق سره یو ځای غونډ او ټول کړي شوي دي، چې ګرد سره یو ځای په دوزخ کې وغورځول شي، مګر د هغو مسلمانانو پټه او درک به دوی ته نه وي معلوم چې دوی له هغوی سره آشنایي او پېژندګلوي درلوده (لرله)، او پرې ټوکې او مسخري به یې کولې، نو په حیرت او افسوس سره به داسې ووايي چې: مونږ څرنګه غلط کارونه کول چې له هغوی سره به مو مسخري او ټوکې کولې، حال دا چې دوی د هغو وړ (لايق) او قابل نه وو، همدا ده چې نن هغوی هیڅ د دوزخ په شاوخوا او اطرافو کې نه ښکاري، یا خو هغوی هم په همدغو خلقو کې دي، مګر په سترګو نه ښکاري، یا ځمونږ له سترګو څخه بیخي چېرې الوتي دي.

إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ۖ

بېشکه دغه (مذکوره قصه د اهل النار) خامخا حقه رښتیا ده جګړه کول د دوزخیانو په منځ خپل کې.

تفسیر: یعنې په ظاهر سره دغه خبره خلاف القیاس ښکاري، چې په هغې وېرې او خوف او پرېشانی کې به دوی یو له بل سره جګړې او مناقشې کوي، او دوی به څرنګه د عذاب په دغې هولناکې منظرې کې بل لوري ته متوجه کېدی شي؟ مګر په یاد یې ولره چې همداسې به کيږي، او دغسې پښه بیخي په یقیني او واقعي ډول پېښیدونکې ده، چې په کې هیڅ د شک او شبهې ځای نشته، او په حقیقت کې دغه د هغوی د عذاب تکمیل دی.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَنِ إِلَهُ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۖ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۖ

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی یم (له عذابه)، او نشته هیڅ بل حق معبود یې له الله چې یودی، ډېر قهر کوونکی دی. رب د اسمانونو او د ځمکې او د هغو

ټولو شيانو دی چې په منځ د دوی کې دي (ملکًا خلقًا وعبیدًا)، ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه ښوونکی دی (د خطیاتو).

تفسیر: ووايه ای محمده منکرانو ته! چې څما کار خو هم دغومره دی چې تاسې د هغه راتلونکي خوفناک ساعت له راتگه باخبره کړم، باقي ستاسې معامله او سوال او ځواب له هغه حاکم او قاضي سره چې واقع کېدونکی دی؛ هغه خو همغه أحکم الحاکمین واحد الله تعالی دی، چې د هغه په منځ کې هیڅ لوی او وړوکی له سره سانښي اخیستی، او هر شی او هر څوک د ده په مقابل کې عاجز، ناتوانه او ضعیف دی، د اسمانونو او ځمکې په منځ کې هیڅ یو شی داسې نه دی چې د ده تر تصرف لاندې نه وي، تر هغه وخته پورې چې د ده اراده وي؛ دغه علویات او سفلیات قائم ساتي، او څه وخت چې اراده وفرمائي؛ ویجاړوي یې، د دغه عزیز قوي غالب الله تعالی لاس څوک نیولی شي؟ او د ده د زبردستي قبضې څخه هیڅوک نه وتلی او نه تستبدلی شي؟ او ورسره د ده د لامحدوده او بې نهایته رحمت او ښې په محدودولو او محصورولو کې هیڅوک هیڅ وسعه او اقتدار نه لري.

قُلْ هُوَ بَوَّأَعِظِيمٌ ۝ أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) دغه (قرآن یا عذاب) خبره ډېره لویه ده، چې تاسې له دې نه منځ ګرځوونکي یئ (او هیڅ غور په کې نه کوئ).

تفسیر: یعنی قیامت او د هغه سخت احوال کوم معمولي شی نه دی، او ډېر لوی، دروند، مهم مصیبت او غټه خبره ده، چې زه د هغه خبر تاسې ته در کوم: ﴿عَمَّ يَسْتَأْذِنُونَ﴾ * عَنِ النَّبِيِّ الْعَظِيمِ * ﴿الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ﴾ (۳۰ جزء، د النبأ سورت (۱) رکوع (۱-۳) آیتونه)، مګر افسوس چې تاسې له هغه څخه بیخي بېفکره یئ، او پر هر هغه شي چې د تاسې د خیر او ښېګڼې (فائدې) لپاره ویل کېږي؛ هیڅ فکر، غور او دقت نه کوئ.

مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِاللَّهِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ۝ إِنَّ يَوْمَئِذٍ إِلَىٰ الْأَعْمَانِ لَنَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝

نشته مالره هیڅ قدر علم پوهه په هغه ټولي ډېر پورته لوی (د ملائکو) کله چې سره جګړې یې کولې. وحي نه کوله کېږي ماته مګر د دې چې بېشکه همدا خبره ده چې زه ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: «ملاً الأعلى» یعنی پاسنی جرګه، د مقربینو ملائکو او د نورو مجلس دی، یعنی په «ملاً الأعلى» کې د عالم د نظام د فناء او بقاء په متعلق کوم تدابیر یا اباحت او قیل او قال چې کېږي؛ زه له هغو څخه نه وم خبر، چې تاسې ته به مې د هغه بیان کاوه، پر کومو خبرو باندې چې زه د الله تعالی له طرفه مطلع شوی یم، هغه مې بیان کړي دي، زه هر څه چې وایم، د همغه الله تعالی د وحي له مخې یې وایم، ماته داسې حکم را کړی شوی دی چې ګرد عالم د هغو له راتلونکي مستقبل څخه خبردار کړم، پاتې شوه دغه خبره چې قیامت کله راتلونکی دی؟ نه د انذار لپاره زه دغې خبرې ته څه ضرورت لرم، او نه د دې خبرې اطلاع چاته ور کړی شوې ده.

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰئِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّن طِينٍ ۝

(یاد کړه) هغه وخت چې وفرمایل رب ستا پرښتو ته چې بېشکه زه پیدا کوونکی یم د یو بشر (آدم) له خټې څخه.

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي

پس کله چې برابر کړم (قالب د) هغه (په ښه شکل سره) او پو کړم ما په هغه قالب کې له روح خپل.

تفسیر: یعنې قالب کالبوت یې په ډېر ښه ډول سره جوړوم، بیا په کې خپل روح پوکم، شاه صاحب لیکي: «روحي - خپله سا» یې ځکه وفرمایله چې هغه له اوبو او خاورې څخه نه دی جوړ شوی، او د غیب له عالمه راغلی دي، څه مضمون د روح په متعلق د «بني اسرائيل» په سورت کې څمونږ په دغه مبارک تفسیر کې پخوا لیکلي شوي دي، هلته د روح پر اضافت هم څه رڼا غورځولی شوې ده، ښایي چې هغه دې ولوست شي!

فَقَعُوهُ لِيَسُدَّيْنِ ۖ فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ۗ إِلَّا ابْلِسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝

پس پرېوځئ (تاسې ټول ای پرښتو! تعظيماً) ده ته سجده کوونکي. پس سجده وکړه ملائکو ټولو دوی گډو. مگر ابليس (چې هغه ونه کړه سجده) او لويي وکړه، او وودى (په علم د الله کې) له کافرانو.

تفسیر: دغه د آدم عليه السلام قصه په «البقره» او «الأعراف» او په نورو سورتونو کې پخوا له دې نه هم تېره شوې ده، او د «الأعراف» په تفاسيرو کې مو مفصل بحث پرې کړی دی، هلته دې ولوستل شي!

قَالَ يَا ابْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي

وفرمايل (الله): ای ابليس! څه خيز منع کړی یې ته له دې نه چې سجده وکړې (ته) هغه خيز ته چې پیدا کړی دی ما په دواړو لاسونو خپلو.

تفسیر: دا آیت په دې څرگند دلیل دی، چې د الله تعالی لپاره دوه لاسونه دي څرنگه چې د هغه د شان سره مناسب وي، تشبیه بیانول، یا کیفیت بیانول یې کفر دی، او په معنی کې یې تحریف باطل دی.

أَسْتَكْبَرْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ۝

آیا تکبر دې وکړ یا که یې ته له لویانو.

تفسیر: آیا په قصد او عمد سره دې خپل ځان لوی وگانه، یا په واقع کې ته خپل مرتبه لویه بولي.

قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِمَّنْ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ۝

وويل (ابليس په خواب کې) زه غوره يم له دغه (آدم) څخه، پیدا کړی دې يم زه له اور، او پیدا کړی دې دی دغه (آدم) له خټو.

تفسیر: د «الأعراف» په سورت کې د دې بیان تېر شوی، شاه صاحب لیکي: «اور دی ګرم، پر جوشه، او خاوره ده یخه او خاموشه، ابليس اور ښه وگانه، او پاک الله خاوره غوره او خوښه کړه».

قَالَ فَاحْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ۝

وفرمايل (الله): پس ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې.

تفسیر: یعنی شیطان جنت ته د پرنستو د ملاقات لپاره ورتلو، اوس له هغه ځایه وویست شو، او ورته وویل شول، چې ووځه له جنته، پس بېشکه ته رټلی شوی یې له رحمته، ویشته شوی یې په شغلو سره.

وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ﴿۳۸﴾

او بېشکه پر تا دی لعنت ځما تر ورځې د جزاء پورې.

تفسیر: یعنی تر هغه وخته پورې پر تا باندې ستا د اعمالو د شامت لامله لعنت ورپرې، او ستا د شقاوت مرتبې زیاتېرې، وروسته له هغه چې عذاب او بلیات چې پر تا نازلیدونکي او ته په هغو کې اخته کېدونکي یې، د هغه له احواله څه پوښتنې مه کوه!، وروسته راځي چې ﴿لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ﴾، د اخروي لعنت په مقابل کې دغه دنيوي لعنت هیڅ اهمیت نه لري.

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۳۹﴾

ووېل (ابلیس) ای ربه ځما! پس مهلت راکړه ماته تر هغې ورځې پورې چې پورته کولی شي مړي له قبرونو نه.

تفسیر: یعنی د صور (شپیلې) تر دویمې نفخې پورې.

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿۴۰﴾ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿۴۱﴾

و فرمایل (الله): پس بېشکه ته (ای ابلیسه!) له مهلت ورکړ شویو څخه یې. تر ورځې د وخت معلوم پورې، (چې نفخه الأولى ده).

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۴۲﴾ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿۴۳﴾ قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقُّ أَقُولُ ﴿۴۴﴾

ووېل (ابلیس) پس قسم دی په عزت ستا چې خامخا ګمراهان به کړم هر ورومرو دوی ټول. مګر هغه بندګان ستا له دوی څخه چې خلاص کړي شوي دي (له شرک شک عصیان څخه چې مؤمنان دي). نو و فرمایل (الله) چې پس حقه خبره همدا ده او حقه خبره زه وایم.

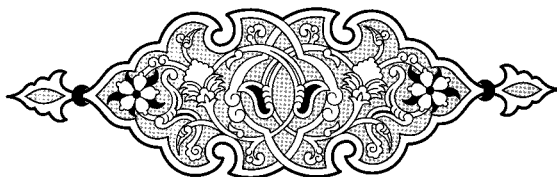
تفسیر: یعنی ځما ګردي خبرې رښتیا او په واقع سره برابرې او منطقي وي.

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّن تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿۴۵﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ ﴿۴۶﴾ إِنَّ هُوَ أَلَذَّكَرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿۴۷﴾ وَلَتَعْلَمَنَّ تَبَاةَ بَعْدَ حِينٍ ﴿۴۸﴾

خامخا ډک به کړم دوزخ له تانه (او ستا له اولاد نه) او له هغه چانه چې متابعت یې کړي وي ستا له دغو (انسانانو) نه له ټولو څخه. ووايه (ای محمده! دوی ته) نه غواړم زه له تاسې په دې (قرآن یا تبلیغ) ځان ته هیڅ اجر او نه یم زه له تکلف کوونکیو نه (په جوړولو د قرآن کې له ځانه). نه دی دغه (قرآن) مګر پند دی لپاره د عالمیانو. او خامخا عالمان پوه به شی په خبر (د صدق) د دې (قرآن) لږ وروسته (پس له یو مدت چې د قیامت ورځ ده).

تفسیر: یعنی له نصیحت څخه دا غرض دی چې تاسې د خپل دوست او دښمن په منځ کې سره فرق او تمییز وکړئ! او د لعین شیطان په لاره چې ستاسې ازلي دښمن دی مه ځئ!، د انبیاوو خبره ومني چې ستاسې د خیر غوښتنې لپاره لیرې لې شوي دي، زه له تاسې څخه د دغه نصیحت څه اجر، صله او معاوضه نه غواړم، او نه څه شی له خپله ځانه جوړوم، چې تاسې ته یې وایم، هر هغه شی چې پاک الله زه پرې پوهولی یم؛ همغه زه له تاسې سره وایم او دررسوم یې، لږ مډت وروسته تاسې به پخپله معلوم کړئ چې دغه اخبار او اطلاعات چې تاسې ته درکړی شوي دي، تر کوم ځای پورې صحیح او درست دي؟ او کوم نصائح چې کړی شوي دي، څرنگه رښتیا او مفید وو.

تَمَّتْ سُورَةُ «ص» بِعَوْنِ اللَّهِ رَبِّ الْعِبَادِ، وَحَسَنِ تَوْفِيقِهِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الزُّمَرِ

«د (الزمر) سورت مکی دی، پرته له (۵۲، ۵۳، ۵۴) آیتونو چې مدني دي، (۷۵) آیتونه او (۸) رکوع لري، په تلاوت کې (۳۹) او په نزول کې (۹۵) سورت دی، وروسته د «السبا» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَثْرِيْلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيْزِ الْحَكِيْمِ ①

رالېرل د دې کتاب (قرآن پر محمد) دي له (جانبه د هغه) الله چې ډېر زبردست قوي غالب، د حکمتونو څېښتن دی.

تفسیر: کله چې زبردست او زورور او غالب (په انفاذ د احکامو) دی، نو ځکه د هغه کتاب انتشار او انفاذ او اجراء مومي، او هیڅ یو مقابل او مزاحم د ده د شیوع او د انفاذ مخه نشي نیولی، او حکیم دی چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي، نو ځکه د دنیا هیڅ یو کتاب د ده له محاسنو او ښېگڼو سره مقابله نشي کولی.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ بِالْحَقِّ فَاَعْمُدُوا لِلَّهِ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ②

بېشکه مونږ نازل کړی دی تاته (ای محمده!) کتاب (قرآن) په حقه سره پس عبادت کوه د الله حال دا چې خالص کوونکی یې دغه (الله) ته د دین (خپل له شرک). اوورئ خبردار اوسئ! خاص الله لره دی دین (او طاعت) خالص.

تفسیر: یعنی حسب المعمول د الله تعالی تل داسې بندگي کوي چې د شرک او ریاء او له نورو شواېبو څخه پاک وي، او د الله تعالی په طرف قولاً او فعلاً خلقو ته دعوت او بلنه کوي! او اعلان و فرمائ چې الله تعالی همغه بندگي قبوله فرمائي؛ چې خالصه د هغه لپاره وي، د الله تعالی په دربار کې د هغه عمل له سره پوښتنه نه کېږي چې له اخلاصه تش وي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَىٰ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ③

او هغه کسان چې نیولي یې دي غیر له دغه (الله) څخه نور دوستان (وايي) نه کوو عبادت د دوی مگر لپاره د دې چې نژدې کړي دوی مونږ طرف د الله ته نژدې کول، بېشکه الله به فیصله کوي په منځ د دوی کې په هغه څیز کې چې دوی په هغه سره اختلاف کوي.

تفسیر: عموماً مشرکینو به داسې ویل چې: مونږ د دغو وړو کیو معبودانو او بتانو عبادت ځکه کوو چې دوی ځمونږ د نژدیکي او قرب وسیله د پاک الله په دربار کې کېږي، او هغه پر مونږ مهرباني و فرمائي چې په دغه وسیله سره ځمونږ کار یو سر او صورت نیسي، د هغه ځواب یې و فرمایه چې په دغو چټي حیلو (بهانو) سره چې تاسې په خالص توحید کې جگړې او مناقشې وړاندې کوئ، او له اهل الحق سره اختلاف کوئ، نو د هغه عمل فیصله به د الله تعالی له طرفه وروسته له دې نه وکړه شي.

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَذِبٌ كَفَّارٌ

بېشکه الله نه بښي سمه لاره د هدايت هغه چا ته چې دی دروغجن وي ناشکره.

تفسیر: یعنې هر چا چې پخپل زړه کې دغه خبره غوټه کړي وي، چې زه به له سره رښتیا خبره نه منم، او تل به په دروغو او ناحقو خبرو ټینگ ولاړ یم، او له حقیقي منعم څخه مخ اړوم، او د باطلو معبودانو عبادت کوم؛ نو د الله تعالی دا عادت دی چې دغسې بد باطنانو ته د فوز، فلاح، بري او کامیابی لاره نه بښي.

لَوْ أَرَادَ اللَّهُ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا لَاصْطَفَىٰ مِمَّا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ سُبْحٰنَهُ

که چېرې اراده فرمایلي وی الله د دې چې ونيسي ولد؛ نو خامخا غوره کړی به یې وی له هغه مخلوقه چې پیدا کوي یې هر هغه چې اراده یې فرمایلي وي، پاکي ده الله لره (له ولده او ټولو عیوبو).

تفسیر: مطلب دادی: که په فرض المحال سره الله تعالی داسې اراده فرمایلي وی چې دده کوم اولاد وي؛ نو ښکاره ده چې ده به له خپله مخلوقه کوم یو د دغه کار لپاره غوره کوو، ځکه چې له دلایلو څخه ثابت شوي دي چې له یوه الله څخه ماسوا نور ټول شیان د همغه الله مخلوق دي، اوس ظاهر دي چې په مخلوق او خالق کې په هیڅ توګه اشتراک نشته، بیا یو د بل پلار یا ځوی څرنګه کېدی شي؟، علاوه پر دې فرض یې کړئ که دغه کار محال هم نه وي؛ نو بیا د پرښتو لونیې ګرځول خو په هیڅ ډول په فهم او پوهه کې نشي راتلی، نو کله چې له مخلوقه څخه انتخاب وټاکلی (مقرر کړی) شي؛ نو بیا د دغې خبرې مقصد به څه وي چې خوار او سپک اولاد (یعنې لورګانې) ځان ته غوره کړي، او دروند او پتمن اولاد تاسې ته غوره او در یې کړي.

هُوَ اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ

همدی دی الله یواځې (بې شریکه) ډېر غالب (پر هر شي).

تفسیر: یعنې هر څیز د الله تعالی په مخ کې عاجز ناتوانه ټیټ او ښکته دی، د هیچا اثر او نفوذ پرې نشته، او نه کوم شي ته اړ او محتاج دی، نو بیا د اولاد جوړول او لرلو معنی او غرض به څه وي؟.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ يَكُوْرُ الْاَيْلَ عَلَى النَّهَارِ وَيَكُوْرُ النَّهَارَ عَلَى الْاَيْلِ

پیدا کړي دی (الله) اسمانونه او ځمکه په حقه سره (چې دلیل شي په وجود د صانع مطلق او په استحقاق یواځې د هغه د عبادت)، تاووي (نغاړي داخلوي الله) شپه پر ورځې، او تاووي (نغاړي داخلوي الله) ورځ په شپه کې (یا زیاتوي د شپې نه په ورځې او له ورځې نه په شپې باندې).

تفسیر: په ماښام کې که د لمر خاته په لوري وګورئ؛ نو داسې به درښکاري چې افق څخه یوه تکه توره لویه پرده راپورته کیږي، چې له خپل مخ څخه د ورځې رڼا د لمر لوېدلو په لوري تاووي او ورنغاړي یې، همداسې ګهڼخ (سحر وختي) د سپېده داغ په وخت کې داسې ښکاري چې د ورځې رڼا د شپې تیاره د لمره خاته له خواراښپي، او د لمر خاته له خواراښپي، او د لمر پر ټولو په لوري یې تېل وهي.

وَسَعَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ۗ اَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ

او مسخر کړي په کار لگولي یې دي لمر او سپوږمۍ، چې هر یو روان دی تر نېټې معلومې کړی شوي پورې (چې ورځ د قیامت ده)، واورئ خبردار شی چې: الله زبردست قوي غالب ښه بخښونکی دی.

تفسیر: یعنې په همدغه زبردست قدرت سره یې دغه انتظام قایم او دائم او ټینګ کړی دی، د خلقو ګستاخي، سپین سترګي او شرارتونه خو داسې دي چې ښايي د هغه په ملحوظ دغه ګرد انتظامات ګډوډ او درې وړې کړي شي، لیکن کله چې الله تعالی لوی ښونکی او درګزر کېدونکی ذات دی، نو د خپلې عفوي او مغفرت له شانه یو ځلې داسې نه کوي.

خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَآتَىٰ لَكُمْ مِنَ الْأَنْعَامِ ثَمِينًا ۖ

(الله) پیدا کړي یې تاسې له نفس یوه (آدم) څخه، بیا یې پیدا کړه له دغه (نفس واحد یعنې آدم) څخه جوړه د ده (حواء)، او نازل (پیدا) یې کړل ستاسو د نفعې لپاره له چارپایانو څخه (لکه اوبښان، غوایان، پسونه، اوزې) اته جوړې (نر او ښځې).

تفسیر: یعنې آدم علیه السلام او د ده جوړه یې بي حواء رضي الله تعالی عنها یې پخپل قدرت سره پیدا کړل، یعنې نر او ښځې او ستاسې د نفعې او ګټې اخیستلو لپاره په انعامو او مواشيو کې یې هم اته جوړې پیدا کړې، اوبښ، غوایي، پسه، وزه، چې د هغوی ذکر د انعام په سورت کې تېر شو.

يَخْلُقُكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقٍ فِى ظُلُمٍ ثَلَاثٍ

پیدا کوي (الله) تاسې په ګېډو د میندو ستاسې کې یو قسم پیدایښت وروسته له یو بل قسم پیدایښت په تیارو دريو کې (چې مشیمې او د رحم او د ګېډې دي).

تفسیر: یعنې په تدریج سره مو پیدا کړي، مثلاً له نطفې څخه علقه، او له علقې څخه مضغه، او بیا مو ترې هډوکي پیدا او د هغه له پاسه مو غوښه ورسنه کړه، او بیا مو په هغه کې روح وړيو کړي، فُسُبْحَانَ اللَّهِ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ.

﴿فِى ظُلُمٍ ثَلَاثٍ﴾ «په تیارو دريو کې» یعنې یوه ګېډه بل رحم، درېم هغه پرده (پېلار) چې په منځ کې یې مولود پیدا کېږي، او مولود په کې تاو شوی متولد کېږي.

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ ۝

دغه (موصوف په دغو صفاتو) الله دی رب ستاسې خاص ده ته دی ملک سلطنت (بې زواله)، نشته بل هېڅوک لایق د عبادت مګر همدی یواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شی تاسې (له عبادت د ده نه).

تفسیر: یعنې کله چې خالق، رب، مالک، او ملک همدی دی؛ نو ماسواله ده څخه بل څوک څرنگه معبود کېدی شي؟ وروسته له دې نه چې تاسې واحد الله تعالی په دغو صفاتو سره موصوف ګڼئ او پرې اقرار کوئ، نو بیا نورو مخلوقاتو ته ولې عبادت کوئ؟ مطلب دا چې وروسته له دومره ورنژدې رسېدلو نو بیا ولې سمه لاره در څخه ور کېږي؟ او دغه پر بلې لارې ولې درومی؟.

إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ عَنكُمْ وَعْدٌ وَعَلَا يُرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ

که چېرې کفر اختیار کړئ تاسې؛ پس بېشکه الله غني بې پروا دی له تاسې (او ستاسې له عبادته)، او نه خوښوي (الله) لپاره د بندگانو خپلو کفر.

تفسیر: یعنې که کافر کېږئ، او د الله تعالی له انعاماتو او حقوقو څخه انکار کوئ؛ نو په دغه کې پخپله ستاسې نقصان دی، او د الله تعالی هیڅ یو شی تاسې نشي خرابولی، هو! هر ورو الله تعالی په کفر خوښ او رضا نه دی، او د خپلو بندگانو پر کفر نارضاء کېږي، او دغه شیان دوی ته نه خوښوي.

وَإِنْ تَشْكُرُوا بَرِّضَهُ لَكُمْ

او که شکر وباسئ؛ نو خوښوي دغه شکر ایستل تاسې ته.

تفسیر: یعنې که بندگان د الله تعالی حق ومني، او ده ته مطیع او شکر گزار شي؛ نو دغه خبره د الله تعالی خوښه ده، او د هغه نفعه هم دوی ته رسېږي.

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

او وابه نخلي بار هیڅ بار اخیستونکی بار د گناهونو د بل چا.

تفسیر: یعنې داسې کیدونکي نه دي چې یو سړی ناشکري وکړي، او په جرم او گناه یې بل څوک ونیولی شي.

ثُمَّ لِيَرْجِعَكُمُ فِي آيَاتِنَا وَمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۗ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ

بیا خاص رب ستاسې ته بهرته ورتله ستاسې دي، پس خبر به کړي تاسې پر هغو (عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې)، بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سینو (د زړونو) په پټو نیاتو هم).

تفسیر: کله چې دوی هلته ورسېږي، د دوی گورد ښه او بد اعمال د دوی په مخ کې وړاندې کېږي، او د دوی هیڅ لوی یا وړوکی کار به له منځه نه ورک کېږي، ځکه چې د الله تعالی له محیط علم څخه هیڅ یو شی خارج نه دی، الله تعالی د زړونو له پټو خبرو او نیاتو څخه هم علیم او خبر دی، او په هر شي په ښه شان سره پوهیږي.

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا رَبَّهُ مُنِيبًا إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِّنْهُ نَسِيَ مَا كَانَ يَدْعُو إِلَيْهِ مِن قَبْلُ وَجَعَلَ يَلُوهُ أَنذَادًا يُضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ

او کله چې ورسېږي انسان (کافر) ته کوم قسم سختي؛ نو بولي رب خپل په دې حال کې چې رجوع کوونکی وي خاصه همدغه ته، بیا هر کله چې ورکړي (الله) ده ته نعمت له خپل جانه؛ نو هیر کړي هغه (ذات الله) چې وودې چې په کې باله به یې (تضرع به یې کوله) هغه (الله) ته پخوا له دې نعمته، او گړځوي الله ته شریکان (په عبادت کې) لپاره د دې چې گمراه کړي (خلق) له لارې د الله (چې دین د اسلام دی).

تفسیر: یعنې د انسان حالت او وضعیت عجیب دی، کله چې پرې کوم غم او مصیبت واقع شي؛ نو مونږ یې په یادېږو، ځکه چې دی ښه پوهیږي چې ماسوا الله څخه بل هیڅوک د دغه مصیبت لرې کوونکی نشته، بیا هر کله چې د الله تعالی په مهرباني سره لږ څه آرام او اطمینان یې په نصیب شي؛ سمدلاسه دی خپل همغه پخواني حالت ته مراجعت

کوي، او هغه پاک الله ترې هیریري چې همدا اوس د هغه په دربار کې یې عرضونه او دعاوې کولې، او نارې او سورې یې وهلې، او د عیش او تنعم په نشو کې داسې مست او غافل کیږي چې گواکې له سره څمونږ سره یې واسطه او علاقه نه وه، د الله تعالی د ورکړیو نعمتونو نسبت نورو معبودانو ته منسوبوي، او له هغوی سره همغسې سلوک او معامله کوي چې ښایي له واحد الله تعالی سره وکړي شي!، په دې ډول سره همدوی پخپله گمراه کیږي، او هم پخپلو دغو اقوالو او اعمالو سره نور خلق بې لارې او گمراه کوي.

قُلْ مَتَّعْتُكُمْ بِكُمْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ ۝

ووايه (ای محمده! دغه کافر ته) چې نفع واخله په کفر خپل لږ (مدت په دنیا کې)، بېشکه ته له خاوندانو د اور (د دوزخ) یې.

تفسیر: یعنې ښه ده، څو ورځې د همدغه کفر په حالت کې دلته عیش او عشرت وکړئ، او تر هغه پورې چې الله تعالی تاسې ته مهلت درکړی دی، د دنیا له نعمتونو څخه فائده واخلي!، او ترې متمتع شئ!، وروسته له دې نه به ستا د هستوگنې ځای دوزخ وي، چې له هغه ځایه له سره نشې وتلی، او تل به هم هغلته پراته یئ، او له سره به دې نجات نه په برخه کیږي.

أَمَّنْ هُوَ قَائِلٌ أَنَاءَ الْيَلِّ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو آخِرَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ ۝

آیا هغه څوک چې دی طاعت کوونکی وي په ساعتونو د شپې کې سجده کوونکی او ولاړ (په لمانځه)، ویریري (له عذابه) د آخرت، او امید لري د رحمت د رب خپل؛ (داسې دی لکه هغه څوک چې بې فرمانه وي په کفر او نورو بدیو)؟ ووايه (ای محمده!) آیا برابر دي سره هغه کسان چې پوهیږي او هغه کسان چې نه پوهیږي (جاهلان وي)؟، بلکه برابر نه دي، بېشکه همدا خبره ده چې پند اخلي خاوندان د خالصو عقلونو.

تفسیر: یعنې هر هغه بنده چې د شپې خوب او آرامي پریري، او د الله تعالی په عبادت کې لگیا کیږي، کله د ده په حضور کې لاس تړلی دریري، کله په سجده ورته لویږي، له یوه جانبه د ده زړه د آخرت له وېرې بې قراره کړی شوی وي، او له بل جانب د الله تعالی رحمت او مهربانۍ ته هیلمن وي، آیا دغه سعید بنده او هغه بدبخته انسان چې ذکر یې پاسو وشو، چې د مصیبت په وخت کې الله تعالی ته نارې وهي، او څه مهال چې مصیبت له ده نه لري کیږي نو الله هم ترې هیریري؛ سره برابر کېدی شي؟ بلکه نه! له سره نشي سره برابر کېدی، په همدغې خبرې باندې همغه پوهېدی شي او غور کولی شي چې پاک الله ورته څه عقل او پوهه ورکړې وي.

قُلْ يُعْبَادُ الَّذِينَ آمَنُوا افقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته د الله له جانب) ای بندگانو څما هغه چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) وویرېږئ له (عذابه د) رب خپل، شته هغو کسانو ته چې نیکی یې کړې ده په دغه دنیا کې (په طاعت سره) ښه حالت، نیکی (ده په آخرت کې چې جنت او رضوان دی).

تفسیر: یعنې هر هغه څوک چې په دنیا کې نیکی وکړي؛ نو په آخرت کې هم د ده لپاره ښه حالت دی، یا یې دا مطلب: هر چا چې نیکی وکړه هغه ته پخوا له عقبی په همدغې دنیا کې هم ښکته ور په برخه کیږي، اعم له دې نه چې ظاهري وي که باطني.

وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿۱۰﴾

او ځمکه د الله ارته ده، بېشکه همدا خبره ده پوره ور کاوه شي صابرانو ته اجر ثواب د دوی بي حساب (ډېر زیات).

تفسیر: یعنې که په یوه ملک کې خلق له نېکۍ او نېکنيې څخه ممانعت کوي؛ نو د الله تعالی ځمکه ارته او پراخه ده، بل ملک ته لار شې څو هلته په آزادی او خپلواکۍ سره د الله تعالی احکام په ځای راوړئ، بېشکه په دې صورت کې به د ترک الوطن له سببه تاسې په ډېرو مصائبو اخته او مبتلا کېږئ، او په راز راز خلاف العادت او خلاف الطبیعت امورو باندې په صبر او تحمل کولو او مجبورېږئ، لیکن دا مو په یاد وي چې د هغه په مقابل کې به ډېر ثواب هم دررسېږي، چې د دغه اجر او ثواب په برابر کې چې داسې مهاجرینو ته ورکول کېږي؛ دغه ګردې سختی او تکالیف هیڅ شی دي.

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ﴿۱۱﴾ وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۱۲﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه چې يم امر حکم کړی شوی دی ماته د دې چې عبادت کوم یواځې د الله چې خالص کوونکی يم ده (ته) دین (بندګۍ خپلې). او امر حکم کړی شوی دی ماته چې شم زه اول د مسلمانانو (د دې امت).

تفسیر: لکه چې ته په عالم الشهادت کې د دې امت په لحاظ د الله تعالی له ټولو ځنې رومینی حکم منونکی او مطیع بنده یې، صلی الله علیه وسلم.

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۱۳﴾

ووايه (ای محمده!) بېشکه زه ویرېږم که چېرې نافرمانی وکړم د رب خپل له عذابه د ورځې لویې (د قیامت).

تفسیر: یعنې ځما په شان یو معصوم او مقرّب بنده هم که په فرض محال سره نافرمانی وکړي؛ نو په دغه ورځ کې له عذاب څخه نشي مأمون او مصئون کېدی، نو د نورو څه پوښتنه کوئ؟.

قُلْ اللَّهُ أَعْبَدُ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ﴿۱۴﴾ فَأَعْبُدُوا مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ

ووايه (ای محمده!) الله ته عبادت کوم په دې حال کې چې خالص کوونکی يم ده ته (د دین خپل (له شرکه). پس عبادت کوئ تاسې د هر هغه څیز چې اراده یې وکړئ تاسې غیر له الله.

تفسیر: یعنې زه خو د الله تعالی له حکم سره موافق په نهایت اخلاص او صمیمیت سره د هغه واحد احد الله تعالی عبادت کوم، تاسې مختار یې چې د هر چا چې عبادت کوئ، او هر چاته چې موزره غواړي سرونه بنکته کړئ، هو! دغومره فکر او دقت وکړئ! او له غور څخه کار واخلي! چې ستاسې آخره خاتمه او انجام به څرنگه کېږي؟ چې په دې سره مقصد دوی ته توبیخ او رټنه ده.

قُلْ إِنَّ الْخَيْرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَلَا ذَلِكُمْ هُوَ الْخَسِرَانِ الَّذِينَ ﴿۱۵﴾

ووايه (ای محمده!) بېشکه زیان کاران هغه کسان دي چې زیان یې رسولی دی ځانونو خپلو ته، او اهل خپل ته په ورځ د قیامت کې، واورئ خبردار شئ! چې دغه (خسران) همدغه دی زیان ښکاره.

تفسیر: یعنی مشرکین نه خپلو ځانونو ته د الله تعالیٰ له عذابه نجات ورکولی شي، او نه خپلې مورنۍ او خپلځانۍ ته څه فائده او نجات بښلی شي، او ګرد د جهنم د شغلو ځنې جارولی (قربانولی) شي، له دې به زیاته نوره څه خساره وي؟.

لَمْ مِّنْ قَوْمٍ ظَلَمُوا مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ ظُلُمْ

وي به دوی ته له پاسه د دوی طبقات له اوره، او له لاندې د دوی طبقات (د اور).

تفسیر: یعنی له هر طرفه به یې اور محیطوي، لکه چې وریځ یا بخار له کوم شي څخه راتاویږي.

ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهَ بِهِ عِبَادَةً يُعْبَادُونَ فَاتَّقُونَ ﴿۱۰﴾

دغه (مذکور عذاب) ویروي الله په هغه سره بندګان (مؤمنان خپل)، ای بندګانو ځما! پس وویږېږئ له ما (په اجتناب د معاصیو).

تفسیر: یعنی ای بندګانو ځما! ویوهرې چې دغه شی د ویرېدلو وړ او قابل دی که نه؟ که د ویرېدلو وړ او قابل وي؛ نو د الله تعالیٰ له غضب او قهر څخه تل ښایي چې وویږېږئ!

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ

او هغه کسان چې ځان یې ساتلی دی له بتانو داسې چې عبادت وکړي د هغوی، او رجوع یې کړي وي طرف د الله ته شته دوی ته بشارت زېږي.

تفسیر: یعنی هغو کسانو چې د شیطانانو خبرو ته یې له سره غوږ نه دی ایښی، او له ګردو شرکاوو ځنې یې مخ اړولی دی، او خاص الله تعالیٰ ته یې خپل مخ ګرځولی دی؛ د هغوی لپاره ډېر لوی بشارت او زېږی دی.

فَيُبَشِّرُهُمْ عِبَادَهُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ

پس زېږی وکړه (ای محمده!) پر بندګانو ځما. هغو چې اوري خبره (د قرآن)، پس متابعت کوي دوی ډېر ښه د هغه.

تفسیر: یعنی ګردې (ټولې) خبرې اوري، بیا د هغو له منځه پر هماغه خبره عمل کوي چې ډېره ښه وي، یا یې دا مطلب چې د الله تعالیٰ خبرې اوري او پر هغو هداياتو یې چې له اعلاوو ځنې اعلاوي؛ عمل کوي، مثلاً که یوه خبره د رخصت او اباحت په نسبت واوري، او بله د عزیمت؛ نو د عزیمت په لوري منلوې وهي، او ځان هم هغه لوري ته رسوي، او خامخا د ترخیصاتو تتبع نه کوي، یا یې داسې ترجمه وکړي: چې د الله تعالیٰ کلام اوري، او د هغه د ډېرو ښو خبرو اتباع کوي، ځکه چې د ده ګردې خبرې أحسن فی الأحسن دي، کذا قال المفسرون، شاه صاحب (رحمه الله تعالیٰ) د دې مطلب په یو بل ډول سره بیان فرمایلی دی: «درومی د هغه پر نېک باندې! یعنی د هغه پر نېکو احکامو درومی چې پرې تمیل وکړي، او پر منع باندې غوږ ږدي چې نه ور نژدې کېږي، چې د هغه کول ښه کار دی، او د دغه نه کول ښه کار دی».

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْوَالِدُونَ ﴿۱۱﴾

دا هغه کسان دي چې سمه لاره ښوولې ده دوی ته الله، او دغه کسان همدوی دي خاوندان د خالصو عقلمو.

تفسیر: یعنی د بري او کامیابی لاره هم دوی موندلې ده، ځکه چې هغوی له خپل عقل او پوهې څخه کار اخیستی دی، او د خالص توحید او د انابت الی الله لاره یې غوره کړې ده.

أَفَمَنْ حَقَّ عَلَيْهِ كَلِمَةُ الْعَذَابِ أَفَأَنْتُ تُقِنُّ مَنْ فِي النَّارِ ۝۹

آیا هغه څوک چې واجب شوي وي په ده حکم د عذاب، آیا پس خلاصولی شي ته هغه څوک چې په اور کې وي؟ (بلکه نه یې شي خلاصولی).

تفسیر: یعنی پر هغو باندې چې د دوی د ضد او عناد او بدو اعمالو له سببه د عذاب حکم ثابت او مسلم شوی دی؛ کوم یو سړی یې له اوره د باندې ایستلی شي؟ او سمه لاره ورسوولی شي؟، ښه نو دغسې کمبختان چې د خپل ازلي شقاوت له سببه په اور کې لويديلي دي، څرنگه د نجات وړ کېدی شي؟ او څوک یې له اوره ایستلی شي؟ او په سمه صافه لاره یې بیولی شي؟.

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا أَمْ لَهُمْ لَمْ يَعْرِفُوا مِنْ قَوْمِهِمْ عَرَفٌ مَبِينَةٌ ۝۱۰

لیکن هغه کسان چې ویرېږي له رب خپله شته دوی ته مانې (په جنت کې) چې له پاسه د هغې نورې مانې بناء کړی شوي دي.

تفسیر: دغه د جنت د درجاتو په طرف اشاره ده، او دا چې هغه ګرد آماده او تیار دی، نه داسې چې د قیامت په ورځ به تیارېږي.

تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَا اللَّهُ لِأَخْلَافِ اللَّهِ الْبَيْعَادِ ۝۱۱ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعٌ فِي الْأَرْضِ

چې بهیري لاندې د ماڼیو (او ونو د هغې څلور قسمه) ویالې، (وعده کړې ده) وعده کول د الله، نه کوي مخالفت الله له وعده خپلې. آیا نه وینې ته بېشکه الله نازلې کړې دي له (طرفه) د اسمانه اوبه، پس ننه ایستلي یې دي دا (اوبه) په چينو په ځمکه کې.

تفسیر: یعنی د وریا او باران اوبه د غرونو او د ځمکو په مساماتو کې جذب او بیا د چينو په حیث له ځمکې څخه راخوتیږي.

ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ۝۱۲

بیا راوباسي په دغو (اوبو) سره کښت (فصل) حال دا چې مختلف وي رنگونه د هغه.

تفسیر: یعنی شین، زېر، سپین، سور او داسې نور، یا د مختلفو اقسامو کښتونه راوباسي: مثلاً غنم، جوار، شولې وغیر ذلک.

ثُمَّ يَهْبِطُ فِيهَا لَهُ مَصْفَرًا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَلْبَابِ ۝۱۳

بیا وچ شي پس وینې ته هغه شین رنگی تک زیږ، پس ګرځوي دغه کښت رږېدلی مات شوی، بېشکه په دغو (اوبو او وښو) کې خامخا ډېر لوی پند دی خاوندانو د خالصو عقلونو ته.

تفسیر: یعنی عقلمن سپری د کښت (فصل) حال ته گوري او ترې نصیحت حاصلوي، څرنگه چې د هغه رونق او شینوالی د څو ورځو له مخې وي او بیا وچ کلک او مات او بوس بوس کولی شي، د دنیا د دغه عیش او نشاط او باغ او بهار حال همداسې دی، بنایي چې انسان د دغې دنیا پر عارضی بهار مغرور او مقنون او د آخرت له انجام څخه غافل او بې پروا نشي.

یو داسې وخت راتلونکی دی چې دغه کښت (فصل) به وربیل شي، او ښه میډه او بوس بوس به کیري، بیا به له هغه څخه هر یو جزء د هغه مناسب ځای ته ورسول شي، نیکی او راحت به خپل مرکز او مستقر ته رسول کیري، او بدې او تکلیف خپلې خزانې ته رسیږي، الغرض د کښتونو (فصلونو) د مختلفو احوالو له لیدلو ځنې عقلمن ډېر مفید سبق حاصلولی شي.

اقْبَنُ شَرَّ اللَّهِ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَى نَوْمٍ مِنْ رَبِّهِ قَوْلٌ لِلْقِسِيَةِ قُلُوبُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ أَوْلَيْكَ فِي
ضَلِّلِ مُبِينٍ ﴿۷﴾

آیا پس هر هغه څوک چې پرانستلی او ارته کړي وي الله سینه د ده (قبول د) اسلام ته، پس وي به دی په رڼا (د هدایت) له (طرفه) د رب خپل، پس افسوس هلاک خرابي ده هغو کسانو ته چې سخت وي زړونه د دوی له ذکره د الله، دغه کسان په گمراهي ښکاره کې دي.

تفسیر: یعنی دواړه سره کله برابر کېدی شي، یو هغه چې الله تعالی د هغه سینه او ټټر د اسلام د قبول لپاره پرانستلې ده، دې نه د اسلام په حقانیت کې څه شک او شبهه لري، او نه د اسلامي احکامو له تسلیم څخه خپل څه انقباض ښکاره کوي، الله تعالی ده ته د توفیق او بصیرت یوه عجیبه رڼا او انوار ورعطاء کړي دي چې د هغو په رڼا کې په نهایت سکون او اطمینان سره د الله تعالی پر لاره په منهو ځغلي، بل هغه بدبخت دی چې د ده زړه د تیرې په شان سخت دی، هیڅ یو نصیحت پرې اثر نه کوي، او نه د خیر کوم څاڅکی په کې ننوتلی شي، هیڅکله د الله تعالی د یادولو توفیق نه مومي، او همداسې خوشې چټي د او هامو او اهو او و او رسومو او د آباوو د تقلید په تیارو کې حیران او سرگردان گمراخي.

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا

الله ټوټه ټوټه نازل کړی دی ډېر ښایسته خوږ کلام کتاب.

تفسیر: یعنی په دنیا کې هیڅ یو خبره د دې کتاب له خبرو څخه ښه او بهتره نه ده.

مُتَشَابِهًا مَثَانًا

(او دغه پاک کتاب ډېر ښایسته خوږ کلام) مشابه یو له بل مکرر غبرگ (دی).

تفسیر: یعنی داسې صحیح، صادق، مضبوط، نافع، معقول، فصیح او بلیغ دی چې په هیڅ یوه آیت کې یې هیڅ صوري او معنوي نقص نه لیده کیري، یو له بل سره موافق مطابق او مشابه دی، په مضامینو کې یې هیڅ یو اختلاف او تعارض نشته، بلکه د اکثر و آیتونو مضامین داسې متشابه سره واقع شوي دي چې د یوه آیت د راجع کولو څخه بل آیت ته د هغه صحیح معنی او تفسیر معلومیري، «القرآن یفسر بعضه بعضا»، او د «مثاني» یعنی غبرگ مکرر مطلب دا دی چې ډېر احکام، مواعظ، قصص او نور په مختلفو عناوینو او اسلوبو سره بیان شوي دي، څو په ښه ډول سره په یاد او په زړه کې ځای ونیسي، په تلاوت کې هم څو څو ځلي آیتونه مکرریري، او ځینو علماوو د «متشابه» او د «مثاني» څخه داسې مطلب اخیستی دی چې په ځینو آیتونو کې د یوه قسم مضمون سلسله تر لرې ځای پورې اوږدیري او هغه متشابه دی،

او په ځینو ځایونو کې د یوه نوعیت مضمون سره په بله جمله کې د هغه د مقابل نوعیت مضمون بیان کاوه شي، مثلاً ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ * وَإِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ یا ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقْوَاهُ وَاللَّهُ رَؤُوفٌ بِالْعِبَادِ﴾ دغسې آیتونو ته «مثاني» ویل کېږي چې په دغو کې دوه مختلف قسمونه مضامین بیان شوي دي.

تَفَسَّرَ مِنْهُ جُلُودَ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلَيْنَ جُلُودَهُمْ وَقُلُوبَهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

چې لږ څیرې رپیرې ځیک کیرې له ده پوستکي د هغو کسانو چې ویرېږي له رب خپل، بیا پاسته (آرام نیسي) پوستکي د دوی او زړونه د دوی طرف د یادولو د الله ته.

تفسیر: یعنې د کتاب الله له اورېدلو څخه د الله تعالیٰ خوف او د ده د کلام له عظمته د ده زړه مرتعش او لږ څیرې، او ویستان یې شک پک (نبغ) درېږي، او پوستکي یې پاسته کېږي، مطلب دا چې د خوف او رعب کیفیت پر دوی طاري کېږي، او د دوی قلب او قالب، ظاهر او باطن د الله تعالیٰ له یاده متمایل او راتیټېږي، او د الله تعالیٰ یاد د دوی پر روح او بدن پر دواړو یو خاص اثر پیدا کوي.

ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝۳۳

دغه (قرآن) هدایت دی د الله، سمه لاره نښي په دغه (قرآن) سره هر هغه چا ته چې اراده و فرمایي، او هر څوک چې بې لارې یې کړي الله؛ پس پیدا به نشي هغه ته هیڅوک لاره ښوونکی.

تفسیر: یعنې د هر چا لپاره چې د الله تعالیٰ حکمت مقتضي وي؛ داسې د بري او کامیابي لارې ور خلاصوي، او په دغه شان سره د مقصود د منزل پر طرف درومي، او هر هغه چاته چې الله تعالیٰ د ده د سوء استعداد له وجې د هدایت توفیق ور نه کړي؛ نو بل څوک به له هغه سره څه مرستې وکړي، او څنگه به یې لاس ونيسي؟.

أَفَمَنْ يَتَّبِعْ يُوجِبْهُ سُوءَ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ۝۳۴

آیا پس هغه څوک چې ځان ساتي په مخ خپل سره له سختې د عذاب د ورځې د قیامت (په شان د هغه مأمون دی؟ بلکه نه دی)، او وبه ویلی شي ظالمانو ته چې وڅکئ (خوند) د هغه عمل چې وئ تاسې چې کوه به مو (په دنیا کې چې د انبیاوو تکذیب وو).

تفسیر: د انسانانو قاعده ده کله چې د مخامخ له لوري پرې څوک حمله او یرغل راوړي؛ نو په لاسونه سره د هغه مخه نیسي، لیکن په محشر کې به د ظالمانو لاسونه بند وي، خو د عذاب خپېرې برابرې د دوی پر مخ ولگېږي، نو آیا داسې یو انسان چې د داسې سخت گزار مخه پخپل مخ سره ونيسي، او ورته وویل شي چې اوس د هغو کارونو مزه وڅکه چې په دنیا کې دې کړي وو؛ د هغه مؤمن په شان کېدی شي چې هغه ته به په آخرت کې د هېڅ یو قسم تکلیف او زحمت رسېدلو فکر او اندېښنه نه وي، او د الله تعالیٰ په فضل او مرحمت سره به بیخي مطمئن او بېفکره او سپرې؟ له سره یو نه دي !.

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاتَّهَمُوا الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ۝۳۵ فَآذَاهُمْ اللَّهُ الْخَرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْعَذَابُ الْأَخْرَىٰ أَكْبَرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝۳۶

(همداسې) دروغجن شمیرلي وو (خپل انبیا) هغو کسانو چې پخوا له دوی نه وو، پس رابه غی دوی ته عذاب له داسې طرفه چې نه به پوهېدل. پس وبه څکوله په دی الله خواري او رسوايي په

دغه ژوندون لږ خسیس کې، او خامخا عذاب د آخرت ډېر لوی دی که چېرې وی دوی په دې عالمان (نو ایمان به یې راوړی وو).

تفسیر: یعنې ډېر اقوام د انبیاوو د تکذیب په سبب هلاک او رسوا کړی شوي دي، او د آخرت اشد عذاب لا د هغوی لپاره همغسې پوره پاتې دی، نو آیا دغه موجوده مکذبین ډاډه او مطمئن دي چې له هغوی سره به دغسې معامله نه کېږي، هو! که دوی د پوهې او فکر او غور خاوندان وی؛ نو په دغه مورد کې به یې فکر او غور کوو.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۲۳﴾ قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿۲۴﴾

او خامخا په تحقیق بیان کړی دی مونږ خلقو ته په دغه قرآن کې له هر مثله (چې په دیني امورو کې پکار یږي) لپاره د دې چې دوی (پرې) پند واخلي. په دې حال کې چې دا قرآن دی لوستلی شوی په عربي ژبې سره چې نه دی خاوند د کورالي، لپاره د دې چې دوی وساتلی شي (له معاصیو او کفره).

تفسیر: دغه د دوی نه پوهېدل د دوی له غفلته او حماقته دي، پاک قرآن خو هره یوه خبره په مثالونو او دلیلونو سره پوهوي، خو خلق په هغه کې غور او دقت وکړي، او په هغه سره خپل عاقبت اصلاح کړي، قرآن په یوه صافه عربي ژبې رالېږلی شوی کتاب دی، چې د ده د رومبنيو مخاطبینو مورنی ژبه ده، په دغه قرآن کې هیڅ یوه کره او ناموافق خبره نشته، او ډېرې ښې صافې سمې خبرې په کې شته، چې سلیم عقل یې په ډېر ښه شان سره قبلوي، هیڅ قسم اختلال او کوروالي د ده په مضامینو او عباراتو کې نشته.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا

(بیانوي) الله یو مثل چې یو سړی وي (مريي) چې وي په ده کې (ډېر) شریکان ټول بدخویه سره ناسازه، او یو بل سړی وي (هغه هم مريي خو) سلامت ټول د یوه سړي وي، آیا برابر دي سره دغه دواړه مثله (د مریو؟ بلکه نه دي سره برابر، همداسې دی حال د کافر او د مؤمن).

تفسیر: یعنې که څو تنه حصه لرونکي په یوه مريي یا نوکر کې شریک وي، او له دغو څخه هر یو حصه لرونکی ضدي او عنادي واقع شوی وي، او له دوی څنې هر یو هم دغه غواړي چې هغه مريي یا نوکر یواځې د همدغه خدمت او کار وکړي، او نور شرکاء ورسره څه اړه او علاقه ونه لري، نو ښکاره خبره ده چې په دغه فکر کې دغه خدمتگار سخت وارخطا او پرېشان کېږي، په خلاف د دې هغه مريي او نوکر چې یواځې یوه سره وي، نو هغه ته به یو شان یو جانبه طمانیت حاصل وي، او د څو تنو بادارانو د خوښ ساتلو فکر او د دې خوا او هغې خوا ځغلولو اندېښنه به ورسره نه وي، اوس ښکاره خبره ده چې دغه دواړه مريان بيخي نشي سره برابرېدلی، همداسې وگڼئ مشرک او موحد، د مشرک زړه په څو جانبه ویشلی شوی وي، او د څو تنو باطلو معبودانو د خوښ ساتلو په فکر کې مشغول وي، پر خلاف د دې موحد خپل گرد توجهاً، خیالات، ارتباطات او تعلقات د واحد الله په طرف مصروفوي، او د ده مرجع او مرکز د تل لپاره د هماغه پاک الله دربار دی، موحد په پوره اطمینان او ټول زړه سره د الله تعالی د رضا او خوښۍ په فکر کې مشغولېږي، او پوهېږي چې وروسته د پاک الله له خوښې څخه د بل چا خوښې او خوشالی ته چندانې اړ (محتاج) نه يم.

أَحْمَدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾

توله ثناء صفت خاص الله ته دی، بلکه زیاتره د خلقو نه پوهیږي (په نفع او ضرر خپل).

تفسیر: یعنی گړد محاسن او محامد هغه پاک الله ته دي چې په داسې اعلى مطالبو او حقایقو سره مو په داسې صاف او په زړه پورې مثالونو او شواهدو پوهوي، مگر سره له دې ډېر داسې بد نصیبه کسان دي چې د دغو واضحو مثالونو په پوهېدلو توفیق نه مومي.

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿۴۰﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿۴۱﴾

بېشکه چې ته هم مړ کېدونکى يې، او بېشکه دوى هم مړ کېدونکى دي. بيا بېشکه تاسې په ورځ د قیامت کې په نزد د رب خپل جگړه به کوى (په دیني امورو کې).

تفسیر: یعنې د دغه اختلاف اثر چې د مشرک او موحد په منځ کې دی د قیامت په ورځ کې على رؤوس الأَشْهاد ظاهرېږي، څه مهال چې نیان به سره له خپلو امتیانو یو ځای کړل شي، او کافران به د انبیاوو او مؤمنینو په مقابل کې جگړې او مناقشې وکړي، او حجتونه او دلائل به راوړاندې کړي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «کفار به منکرېږي چې له سره مونږ ته ستا حکم نه دی رارسېدلى، بيا دوى د دغه انکار په مقابل کې د پښتو او د ځمکې او د اسمان او دوى د لاسونو او پښو او نورو اعضاوو په شهادت به پرې ثابتېږي»؛ چې دوى پخپلو دغو ادعاوو کې دروغجنان دي، همداسې د نورو گړدو جگړو فیصلې به هم په هغه ورځ کې د پاک الله په حضور کې صادرېږي، بهتر همدا دی چې د «اختصاص» لفظ عام کېښود شي، څو د احادیثو او آثارو څخه مخالف نشي.

په دې آیت شریف کې ښکاره دلیل دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم وفات شوى دی، او د دنیا د ژوند سره یې علاقه پرې شوې ده، هو! د انبیاوو علیهم السلام او د شهداوو په اړه چې د ژوند کوم نصوص راغلي دي، مراد ورڅخه برزخي ژوندون دی، لکه چې د شهداوو په اړه الله تعالى فرمایلي دي: ﴿بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرَوُّونَ﴾.

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ بِالصِّدْقِ إِذْ جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ﴿۴۲﴾

پس څو ک دی ډېر ظالم؟ (بلکه نشته) له هغه چا چې دروغ تېري پر الله (په لرلو د شریک، ځوى، ښځې)، او دروغ شمیري رښتیا خبره (قرآن) کله چې راشي (دغه قرآن) دغه (مکذب ته، آیا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د کافرانو؟) (بلکه شته).

تفسیر: پر الله تعالى باندې یې دروغ وویل، یعنې شریک یې ورته ودراره، یا یې اولاد ور تجویز کړ، یا یې داسې صفات ورمنسوب کړل چې په واقع کې دده د ذات او صفاتو سره وړ او لایق نه وي، او رښتیا خبره کله چې ورته ورسېده؛ دروغ یې وشمېرله، یعنې هغه رښتیا خبرې چې انبیاوو علیهم السلام د الله تعالى له طرفه راوړلې؛ هغوى ته یې د دروغو نسبت وکړ، او هېڅ یې په کې خپل فکر او غور ونه چلاوه، بلا شبهه هغه څوک چې له حق او حقایق سره دومره عداوت او دښمني لري، له هغه ځنې ډېر لوى ظالم بل څوک کېدی شي، او د داسې ظالمانو د ورتلو او هستوګنې ځای ماسواله دوزخه بل به چېرې وي؟.

وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿۴۳﴾

او هغه (محمد) چې راغی په (خبرې) رښتیا سره، او هغه (مؤمنان) چې رښتیا یې وشمېرله دا (خبره)؛ دغه کسان همدوی دي پر هېز کاران (له معاصیو او له شرکه).

تفسیر: یعنی الله تعالی د ویریدونکیو شان داسې وي چې تل رښتیا ووايي، او د رښتیا تصدیق وکړي.

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاءُ الْحَسَنِينَ ﴿٢٤﴾ لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا
وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾

شته دوی ته (په جنت کې) هر هغه (نعمت) چې غواړي یې په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) جزا ده د محسانو نیکو کارانو. لپاره د دې چې ورژوي الله له دوی نه بدتر د هغو گناهونو چې کړي یې وي، او چې جزا ورکړي (الله) دوی ته اجر د دوی په سبب د هغه ډېر ښه عمل چې وودوی چې کوو به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی الله تعالی متقینو او محسنینو ته د دوی د ډېرو ښو کارونو اجر او بدل ورکوي، که په غلطه کوم بد عمل ترې صادر شوی وي؛ هغه وربښي.

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّتُكَ بِالَّذِينَ مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٢٦﴾ وَمَنْ
يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ﴿٢٧﴾

آیا نه دی الله کافي بس کېدونکی د بنده خپل (بلکه کافي دی)، او ویروي (کفار ای محمده!) تا په هغو بُتانو (چې عبادت یې کوي کفار) بې له الله، او هر څوک چې گمراه یې کړي الله؛ پس پیدا به نه شي دې (گمراه) ته هیڅوک سمه لاره ښوونکی. او هر چاته چې سمه لاره وښيي الله؛ پس نشته ده ته هیڅوک گمراه کوونکی، آیا نه دی الله ډېر زبردست غالب قوي څښتن (خاوند) د بدل اخیستلو؟ (بلکه دی).

تفسیر: مشرکینو څمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم له بُتانو ویراوه، او ویل به یې: «گورئ تاسې څمونږ د معبودانو تحقیر او توهین مه کوئ!، او دوی پر خپل ځان مه خپه او مه قهر جنوی!، نه چې دوی (معاذ الله) له تا څخه بالکل روغ لېونی او تیار پاگل جوړ کړي»، نو دلته د هغه ځواب ورکوي: «هر هغه چې د لوی زبردست الله بندگي ځانته غوره کړي وي؛ نو دی به کله له دغو عاجزانو او ناتوانانو باطلو معبودانو څخه ویریري، آیا د هغه عزیز منتقم الله تعالی امداد او اعانت ده لره بس او کافي نه دی، چې له بل چا څخه ویریري؟ یا ورته څه هیله امید ولري؟ دغه هم د دغو مشرکینو گمراهي ده، چې د واحد الله بندگان له هسې چټي شیانو څخه ویروي، رښتیا خبره خو هم دا ده چې پر سمه صافه لاره روانول او نه روانول دغه ګرد د الله تعالی په قبضه او اختیار کې دي.

وَلَيْنِ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّيَّهِ أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ
مُمْسِكَتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٢٨﴾

او خامخا که وپوښتي ته (ای محمده!) له دغو (مشرکانو) چې چا پیدا کړي دا اسمانونه او ځمکې؛ نو خامخا وبه وایي چې الله (پیدا کړي دي)، ووايه (ای محمده!) دوی ته (آیا پس نه وښي تاسې هغه بُتان چې بولئ (عبادت یې کوئ)

تاسې بې له الله، که چېرې اراده وفرمايي ماته الله د ضرر رسولو؛ آيا دي دا بُتان لرې کونکي د ضرر د هغه (له مانه) بلکه نه دي (!، يا که اراده وفرمايي (الله) ماته د رحمت (د نفعې رسولو)؛ آيا دي دغه (بُتان) منع کونکي د رحمت د الله (له مانه) بلکه نه دي (!، ووايه (ای محمده ! دوی ته) بس دی حُما الله، خاص په هم دغه الله توکل کوي توکل کونکي (په هر حال او هر کار کې، او خپل ټول امور هم هغه ته ورسپاري).

تفسیر: یعنی یو طرف خو قدوس الله تعالی چې پخپله تاسې د اقرار سره موافق د ټولو اسمانونو او حُمکې خالق او مالک دی، او بل طرف دغه د تیرو او بې سببُتان یا عاجز مخلوقات چې که هغوی مگرد سره یو خای هم شي؛ د الله تعالی د رالېرېلې شوي یو ادنی زحمت یا راحت مخه نشي نیولی، او نه یې نوعیت بدلولی شي، نو تاسې پخپله دغه خبره راوښيي چې له دغو دواړو څخه کوم یو د اطمینان او اعتماد وړ (مستحق) او لایق کېدی شي؟ او کوم یو د خپل مدد لپاره کافي او بس وگڼلی شي؟ د هود علیه السلام قوم هم ویلي وو: ﴿إِنْ نَقُولُ إِلَّا نُعَذِّبُكَ بِبَعْضِ الْهَيْئَاتِ الَّتِي نَشَاءُ﴾ چې د هغه خواب هود علیه السلام داسې ورکړی وو: ﴿قَالَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَاللَّهِ هَدَاؤُنِي إِلَىٰ رَبِّي وَمَا أَسْأَلُكَ عَنْهُ * مِنْ دُونِهِ فَيُكَلِّمُنِي أَمْثَلًا لِأَنْظُرُونَ * إِنْ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَزَقْنِي وَمَا كُنْتُ مِنَ الْمُتَلَكِّينَ﴾ (۱۲ جزء، د هود سورت (۵) رکوع، ۵۴، ۵۵، ۵۶ آیتونه)، او ابراهیم علیه السلام هم خپل قوم ته داسې فرمایلي وو: ﴿وَلَا تَخَافُ مَائِدَتُنَا يَا قَوْمِ إِنَّمَا هِيَ إِلَهُاتُ آبَائِكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّمَا كُنَّا لَوْمَةً لَّهُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَخَافُونَ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا سُبُلَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الصَّالِحُونَ﴾ (۷ جزء، د الأنعام سورت (۹) رکوع، ۸۰-۸۱ آیتونه).

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿۸۰﴾ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿۸۱﴾

ووايه (ای محمده !) ای قومه حُما ! ژوند کوئ تاسې په خای (او حال) خپل کې، بېشکه زه هم عمل کونکی یم (په حال د توکل او صبر خپل)، پس ژر ده چې معلوم به کړئ تاسې (حُما او له تاسو نه) هر هغه چې رابشي هغه ته داسې عذاب چې وبه شرموي دی، او نازل به شي په ده عذاب همپشه.

تفسیر: یعنی عنقریب دغه خبره واضحه او څرگندېږي چې د واحد الله بندگان غالبان کېږي، که د دغو سلهاوو دروازو فقیران؟ واقعات به ډېر ژر دا راوښيي چې هر هغه بنده چې د الله تعالی په حمایت او پنا کې راغلی دی؛ د هغه مقابله کونکي بالاخر مگرد سره خوار زار او تبا کېږي.

تنبيه: له ﴿عَذَابٌ يُخْزِيهِ﴾ څخه دنيوي عذاب، او له ﴿عَذَابٌ مُّقِيمٌ﴾ څخه اخروي عذاب مراد دی، والله أعلم.

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهِ ۖ وَإِنَّا لَنُحِيطُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۸۱﴾

بېشکه مونږ نازل کړی مو دی پر تا کتاب (قرآن) لپاره (د انتفاع د ټولو) خلقو په حقه سره، پس هر چا چې سمه لاره یې وموندله؛ پس نفس د ده لره ده (فائده یې)، او هر څوک چې گمراه شو؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې گمراه کېږي پر ځان خپل (چې ضرر یې گمالي، او نه یې ته پر دوی وکیل (ساتونکی)).

تفسیر: یعنی ستا په ژبه او د دغه کتاب په ذریعه د نصیحت رښتیا خبرې ویلې شوي دي، او د دین سمه صافه برابره لاره ښوولې شوې ده، زیات له دې نه هر انسان دې خپله گټه او تاوان وسنجوي، هر څوک چې پر نصیحت عمل او تگ

کوي؛ خپل ځانته فائده او ګټه رسوي، که نه خپله آخړه خاتمه او انجام خرابوي، پر تا د دوی نور هيڅ مسؤليت او ذمه واري نشته، چې په زور او جبر سره دوی پر سمه لاره راولې، ستا وظيفه تش د الله تعالی د پيغام رسونه ده، چې دغه فريضه تاسې اداء کړې ده، وروسته له دې نه نور ګرد معاملات هغه پاک الله ته وسپارئ چې د ده په لاس کې ژوندي کول، مړه کول، ویده کول او وپنبول او نور ګرد شيان دي.

اللَّهُ يَتَوَقَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تُمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

الله را کاري (قبضوي) نفسونه په وخت د مرګ د دوی، او هغه نفس چې نه وي مړ (هغه را کاري) په خوب د هغه کې، پس وساتي (هغه نفس) چې حکم يې کړی پر هغه د مرګ، او بېرته راليري (بدن ته) هغه بل (نفس) تر نېټې په نامه کړی شوي پورې، بېشکه په دغه (قبض، امساک، ارسال) کې خامخا ډېر دلائل د قدرت دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (او عبرت ترې اخلي، لیکن نه کوي فکر په کې کفار).

تفسیر: شاه صاحب لیکي «یعني په خوب کې هر ورځ روح اخلي، او بیا يې بېرته ورليري، همدغه نښه ده د آخرت، معلوم شو چې په خوب کې هم لکه موت سا اخیسته کيږي، که خوب وځنډيږي؛ نو هم هغه مرګ دی، مګر دغه روح هغه دی چې ورته ظاهري هوش وايي، او هغه روح چې په هغه سره تنفس جریان لري، او نبضین خوځيږي، او خواږه هضميږي؛ هغه بل دی، چې پخوا د مرګ له وقوع څخه نه ایستل کيږي»، (موضح القرآن).

أَمْ آتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ ۗ

آیا نیولی دی دغو (مشرکانو) غیر له الله شفاعتګران (بتان چې زاری وکړي الله ته).

تفسیر: یعنی مشرکین د بتانو په نسبت داسې دعوی کوي چې دوی د الله تعالی په دربار کې ځمونږ سپارښت او شفاعت کوي، او د همدوی له سپارښت څخه ځمونږ ګرد کارونه هلته جوړيږي، نو ځکه مونږ د دوی عبادت کوو، حال دا چې اول د شفیع کېدلو لپاره معبودیت لازمي نه دی، بل شفیع هم هغه څوک ګرځېدی شي چې ورته د الله تعالی له طرفه د شفاعت حکم او اجازه وي، او یواځې د هغو کسانو په حق کې شفاعت په عمل راتلی شي، چې دوی د الله تعالی په نزد غوره او مقبول وي، لنډه يې دا چې د شفیع لپاره اذن او د مشفوع لپاره مرتضائیت یو ضروري امر دی، او دلته دغه دواړه خبرې نشته، نه بتانو ته اذن ثابت دی او نه د کفارو مرتضائیت؛ نو د دوی دغه دعوی غلطه شوه.

قُلْ أَوْلُوا كَانُوا الْآيْمِلِكُونَ شَيْئًا وَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٥١﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا اګر که وي دوی په داسې حال کې چې مالکان نه وي د هيڅ شي، او نه عقل لري (دوی چې ستاسې عبادت ورته معلوم شي ځکه چې جمادات وي).

تفسیر: یعنی بتان نه اختیار لري او نه پوهه، نو بیا د دوی شفیع کېدل ډېر عجیب دي.

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا ۗ لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٥٢﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) خاص الله ته (اختیار د) شفاعت دی ټول (او بل هيچا لره دخل نشته)، خاص الله ته دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، بیا خاص همده ته بېرته بيول کېږي (لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنی فی الحال هم پر اسمانونو او ځمکه کې د همدغه الله تعالی سلطنت دی، او فی المال هم د ګردو رجوع او بېرته ورته ګم هم هغه ته دی، نو بې د الله تعالی له خوښې او رضا هیڅوک د دې خبرې قوت او قدرت نه لري، چې خپلې شونې هم و خوځولی شي.

وَإِذَا ذَكَرَ اللَّهُ وَحْدَهُ شَمَّرَتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذَكَرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ
إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿۳۹﴾

او په هغه وخت کې چې یاد کړ شي الله یواځې (بې له بتانو)؛ نو منقبض شي، و ترهېرې زړونه د هغو کسانو چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې، او په هغه وخت کې چې یاد کړل شي هغه (بتان) بې له دغه (الله)؛ ناخپه دوی خوشالېږي (مخونه یې راڼه او وچولي - تندي یې خلاص شي له خوښې).

تفسیر: د مشرکانو دغه یوه خاصه ده چې په ځینو اوقاتو کې تش پخپلو ژبو د الله تعالی د عظمت او محبت اعتراف کوي، لیکن د هغوی زړونه د واحد الله له ذکره او حمد او ثنا څخه نه خوښیږي، هو! که د نورو بتانو یا وپوکيو معبودانو تعریف ورته وکړی شي؛ نو له ډېر خوښې او خوشالی پخپلو جامو کې نه ځایېږي، او د مسرت آثار د دوی له خبرو څخه له ورا (لرې) څرګندېږي (ښکاره کېږي)، د افسوس او حسرت ځای دی چې نن ورځ علی الاکثر تش په نامه سره مسلمانانو همداسې یو وضعیت ځانته غوره کړی دی، مثلاً که د واحد الله قدرت، قوت، عظمت او د ده د لامحدوده علم وسعت بیان کړ شي؛ نو د دوی په مخونو کې د انقباض آثار احساس کېږي، مګر که د کوم پیر، فقیر، حضرت، شیخ، ملنګ، صاحبزاده، خواجه، سید او د نورو متعارفه وو خوارکو، رښتیا دروغ کرامات او نورې چټي او مهملې خبرې دوی ته وویلی شي؛ نو د دوی په خبرو کې د وجد او نشاط علائم قائمیږي، او په زړونو کې یې د سرور او انبساط امواج پیدا کېږي، بلکه ډېر اوقات د خالص توحید بیانونو کې د دوی په نزد د اولیاء الله منکر ګڼل کېږي، «فالی الله المشتکی وهو المستعان».

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا
كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿۴۰﴾

ووايه (ای محمده!) ای الله! پیدا کوونکی د اسمانونو او د ځمکې!، ای عالمه خبرداره په پټو او په ښکاره وو!، ته حکم کوې (په قیامت کې) په منځ د بندګانو خپلو کې په هغو (دینیه وو امورو کې) چې وو دوی چې په کې اختلاف به یې کاوه.

تفسیر: یعنی هر کله چې دوی په داسې غټو خبرو کې هم جګړې کوي، او د الله تعالی دومره عزت او وقار هم د دوی په زړونو کې نشته، نو اوس زه ستا پاک دربار ته عرض او فریاد کوم، خو پخپله د دغو جګړو په منځ کې یوه پرېکړه او فیصله وفرمایي.

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبَدَأَ اللَّهُ مِنَ اللَّهِ مَا لَهُمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿۴۱﴾ وَبَدَأَ اللَّهُ مِنْ سَبَأٍ مَا كَسَبُوا وَأَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿۴۲﴾

او که چېرې بېشکه په اختیار کې شي د هغو چې ظلم یې (پر نفسونو خپلو په کفر سره اختیار) کړی دی هغه (اموال مبالغ) چې په ځمکه کې دي ټول، او په مثل (هم د هغه) نور ورسره شي؛

نو خامخا فديه به ور کړي دوی په هغه سره له بدرنگه عذابه په ورځ د قیامت کې، او ښکاره به شي دوی ته له جانبه د الله هغه (عذاب) چې نه وو دوی چې گمان به یې کاوه (د هغه). او ښکاره به شي دوی ته (سزا او عقوبت) د هغو اعمالو چې کړي وو دوی، او چاپېره نازل به شي په دوی (جزاء د) هغه څیز چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولې (چې الهي قهر او ابدي عذاب دی).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ چې د دغو اختلافاتو فیصلې اورولی کېږي، په دغه وخت کې به د دغو ظالمانو چې په شک او شرک سره یې د الله تعالی شان تنقیص کوو؛ ډېر بد حال وي، فرض یې کړی که په دغه ورځ د ځمکې د مخ ګردې خزانې بلکه له هغوی څنې زائد مبالغ هم له دوی سره موجود وي، او وغواړي چې دغه ګرد اضعاقا مضاعفه خزائن د خپلې فديې په ډول ورکړي، او خپل ځان خلاص کړي؛ مګر هغه ترې نه قلیږي، او هر څه بد اعمال چې ده کړي دي؛ یو په یو یې په مخ راوړل کېږي، او د داسې راز راز وپروونکیو عذابونو خوند به وڅکي چې هیڅکله به د هغه مثال او نظیر د ده په وهم او خیال کې هم نه وي ګرځېدلی، الغرض هغه کسان چې پر خالص توحید او حق دین پورې یې ټوکې او مسخرې کولې، د هغه رږ او وبال یې دوی هر ورو کالونکي دی، او په هغو عذابونو کې چې دوی ورپورې مسخرې کولې؛ دوی پخپله به کې اخته کېدونکي دي.

فَاذَامَسَّ الْإِنْسَانَ ضُرٌّ دَعَا نَادًا

پس کله چې ورسېږي (جنس د) انسان ته څه قسم ضرر؛ نو بولي مونږ (دفع د هغه ته).

تفسیر: یعنی چې د هغه الله تعالی له ذکر څخه چې اوس خپه او ناراضه کېږي؛ د مصیبت په وخت کې ورغږ او نارې وهي، او د ده ذکر چې د مصائبو په وخت کې پرې خوښېږي؛ د مرفه الحالی (د خوشحالی او مستی) په وخت کې له دوی نه هیږي.

ثُمَّ إِذَا أَخْوَلْنَاهُ نِعْمَةً مَّا قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

بیا کله چې ورکړو مونږ ده ته کوم نعمت له (جانبه) خپله؛ وایي بېشکه همدا خبره ده چې راکړې شوي دی ماته دغه (نعمت) په سبب د پوهې (ځما، نه ده داسې).

تفسیر: یعنی قیاس خو همدغه غوښت چې دغه نعمت ځما په برخه شي، ځکه چې په ما کې د دغې خبرې لیاقت وو، او د هغه د ګټلو ذرائع ماته ښکاره او معلوم وو، او الله تعالی ته ځما استعداد او اهلیت څرګند وو، نو بیا به هغه ولې ماته نه رسېده؟ الغرض چې ده پر خپل لیاقت او عقل نظر وکړ، او د الله تعالی پر فضل او قدرت یې نظر ونه کړ.

بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۹﴾

بلکه دغه (عطا د نعمت) فتنه امتحان ازموینه ده، وليکن اکثر د دوی نه پوهېږي (چې دغه تخویل استدراج، امتحان دی دوی ته).

تفسیر: یعنی داسې نه ده، بلکه دغه نعمت د الله تعالی له طرفه یو امتحان دی، چې بنده د هغه پر موندلو تر کوم حد پورې د حقيقي منعم شکرېه اداء کوي؟ او د احسان او انعام حق یې پېژني؟ که ناشکري یې وکړله؛ نو دغه نعمت ورته نقت او دده د ځان وبال ګرځي.

قَدْ قَالَهَا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ تَاكَلُوا يُكْسِبُونَ ﴿۵۰﴾ فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا ۗ
وَالَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ هَؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا وَبِأَهْمٍ بِمُعْجِزِينَ ﴿۵۱﴾

په تحقیق ویلې ده دغه خبره هغو کسانو (چې تېر شوي دي) پخوا له دوی نه (لکه قارون او قوم د ده)؛ پس هېڅ قدر دفع د عذاب ونه کړه له دوی ځنې هغه (دنيوي مال او متاع) چې وو دوی چې کسب (د گټې د هغو) به یې کوو. پس ورسېد هغو (پخوانیو) ته (جزاء د هغو بدو) اعمالو چې کول به دوی (په خسف سره)، او هغه کسان چې ظلم یې کړی دی (په اختیارولو د کفر) له دغه (قوم ستا ای محمده!)؛ ژر ده چې وبه رسیږي دوی ته سزا او عقوبت د هغو اعمالو چې کړي دي دوی، او نه دي عاجز کونکي (مونږ لره له تعذیب د دوی نه).

تفسیر: لکه چې قارون همداسې ویلي وو، د هغه څه حشر او آخره خاتمه شوه؟ د هغه ذکر پخوا له دې نه تېر شو، یعنې څرنګه چې پر پخوانیو مجرمینو د خپلې ګناه سزا او وبال ولوېد؛ پر دغو موجوده وو مشرکینو هم د دوی د بدو اعمالو سزا او وبال لوېدونکی دی، څه وخت چې پاک الله تعالی د دوی د سزا ورکولو اراده وفرمائي، نو دوی له سره خپل ځانونه نشي پټولی، او نه چېرې ترې تنبېدلی شي، او نه په کوم چل او تدبیر سره دی ستړی، ستومانه، او عاجزولی شي.

أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿۵۲﴾

آیا نه پوهیږي دوی په دې چې بېشکه الله پراخوي رزق روزي هر هغه چا ته چې اراده وفرمائي، او تنګوي (په اندازه کوي یې)، بېشکه په دغه (بسط او قبض) کې خامخا ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې ایمان راوړي (په الله چې باسط او قابض دی).

تفسیر: یعنې په دنیا کې محض د روزي پراخي او تنګي د کوم سړي د مقبولیت او مردودیت دلیل نشي کېدی، نه د روزي گټل دومره په عقل، ذهانت، علم او لیاقت پورې منحصر دي، وګورئ چې څومره بېوقوفان او ناپوهان په ډېر اطمینان او هوسایي سره ژوندون کوي، او څومره عاقلان، فاضلان او نېکان په لوړو سره شپې او ورځې تېروي.

قُلْ يٰۤاَيُّهَا الَّذِينَ اَسْرَفُوا عَلٰۤىۤٔ اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴿۵۳﴾

وایه (ای محمده! چې فرمائي الله) ای بندګانو (مؤمنانو) ځما هغو کسانو چې اسراف یې کړی دی پر نفسونو خپلو! مه ناامیده کېږئ له رحمته د الله، (ځکه چې) بېشکه الله مغفرت کوي بڼي ګناهونه ټول (اګر که ډېر هم وي بې له شرکه)، بېشکه چې الله همدی دی بڼه بڼونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کونکی دی.

تفسیر: دغه آیت د ارحم الراحمین د بې پایانه رحمت بیان او دده د عفوې او د عظیم الشان تېرېدلو اعلان کوي، او د خورا ډېرو سختو مایوس العلاجو مریضانو په حق کې د شفاء د اکسیر حکم لري، مشرک، ملحد، زندیق، مرتد، یهودي، نصراني، مجوسي، مبتدع، فاسق، فاجر او نور عاصیان او باغیان هر څوک چې وي د دغه آیت له اورېدلو څخه وروسته د الله تعالی مهربانی ته امیدوار کیږي، ځکه چې د هر چا په نسبت چې الله تعالی اراده وفرمائي؛ د هغه ګناه معافوي، او هیڅوک د ده لاس نشي نیولی، بیا بنده به ولې ناامیده کیږي؟ هو! دغه ضروري ده چې د الله تعالی

له نورو اعلاناتو سره سم چې په هغو کې تصریح شوې ده، چې د کفر او شرک جرم به یې له توبې او بې له ایمانه نه قبلوي، ښایي چې ﴿إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا﴾ له ﴿لِمَنْ يَشَاءُ﴾ سره مقیده وگڼله شي، خو سره له هغه د دغې خبرې تقيید یې هم فرمایلی دی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ (۵ جزء د النساء سورت (۸) رکوع (۱۱۶) آیت)، له دغه تقيید څخه دغه نه لازمیږي چې الله تعالی بې له توبې هیڅ یوه لویه یا وړوکی گناه نشي معافولی، او نه یې داسې مطلب کیږي چې د هیڅ یو جرم لپاره له سره د توبې ضرورت نشته، او بې له توبې به گنارد گناهونه معافیري، قید یواځې د مشیت دی، او د مشیت په متعلق په نورو آیتونو کې دا ښوولي شوي دي چې هغه په کفر او شرک کې بې له توبې ممکن نه دی، لکه چې د دغه آیت شان نزول هم پرې دلالت کوي، او د دې وروستني آیت له افادې څخه هم معلومیږي، نو الغرض الله تعالی ټول گناهونه کله چې وغواړي بندگانو ته معافوي، خو شرک بغیر له توبې نه نه معاف کیږي، نو دا آیت د الله تعالی د پراخه رحمت بیان کوي چې گناهکار بندگان دې نه ناامیده کیږي، که د الله تعالی نه د گناهونو د معافولو غوښتنه وکړي؛ الله تعالی یې معافوي.

وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ وَأَسْلُمُوهُ مِنَ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿۳۵﴾

او بېرته وگرځئ تاسې رب خپل ته (له شرکه او عصيانه)، او غاړه کېږدئ ده ته پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب، بیا به مدد در سره نشي کولی (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنی پخپلو تېرو اغلاطو نادم شئ!، او د الله تعالی د بې پایانه جود او کرم څخه وشرمېږئ!، او د کفر او عصیان لاره پرېږدئ!، او د هغه کریم رب په طرف رجوع وکړئ!، او خپل ځانونه هغه ته وروسپارئ!، او د ده د احکامو په مقابل کې په نهایت عجز او اخلاص سره غاړه کېږدئ!، او ښه وپوهېږئ چې په حقیقت کې نجات یواځې د ده په فضل او کرم سره ممکن دی، ځمونږ رجوع او انابت هم بې د الله تعالی له فضل او کرمه نشي میسر کېدی.

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ﴿۳۶﴾

او متابعت وکړئ د ډېر غوره حکم د هغه (قرآن) چې نازل کړی شوی دی تاسې ته له (جانبه د) رب ستاسې پخوا له هغه چې راشي تاسې ته عذاب یو ناڅاپه، حال دا چې تاسې به نه پوهېږئ (چې له کوم لوري راځي).

تفسیر: له ښې خبرې څخه مراد قرآن کریم دی، یعنی پر قرآني هدایتونو عمل وکړئ!، او د عذاب له راتگه پخوا د خپل مستقبل په فکر او اندېښنه کې اوسئ!، که نه د عذاب له معاینې څخه وروسته به د هغه هیڅ تدارک او انتظام نشي کېدی، او هیڅ یو تدبیر به مؤثر نه لویږي، د الله تعالی عذاب به مو داسې یو ناڅاپه راگېر کړي، چې تاسې به له سره د هغه پر راتگ نه خبرېږئ.

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسَرُنِي عَلَىٰ مَا قَرَّرْتُ فِي جَنَّةِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لِمِنَ السَّخِرِينَ ﴿۳۷﴾

(چابکي کوي تاسې په تعميل د قرآن باندې پخوا له هغه) چې ووايي یو نفس: ای ارمان او ندامت مې دی پر هغه چې تقصیر مې کړی دی په طرف (په حق د طاعت) د الله کې، او بېشکه چې وم زه خامخا له مسخره کوونکیو څخه.

تفسیر: یعنی په هوا او هوس، رسم، تقلید او دنیوي خوندونو او چرچو کې اخته او مشغول او د الله تعالی له ذکره او یاده بلکه د ده له وجوده بیخي غافلان شوي وو، د ده دین او رسول او د هغه هولناک انجام په نسبت به مو چې

رسول الله صلى الله عليه وسلم مونږ ويرولو؛ ملنډې، ټو کې او مسخرې کولې، او د دغو شيانو په حقيقت نه وو پوهيدلي، د ډېر افسوس ځای دی چې د الله تعالیٰ په پېژندلو او د ده د حقوقو په منلو کې مونږ په څه اندازه سره غفلت او قصور کړی دی، چې د هغه په نتیجه کې نن له دغې بدې پېښې سره مخامخ شوي یو، کفار به دغسې خبرې په محشر کې کوي، که د آیت مضمون کفارو او عصاتو لره عام کېښود شي؛ نو د ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ لِمَنِ السُّخْرِيْنَ﴾ معنی به «ما به د مسخره کوونکو غوندې عمل کولو» وي، «علمت عمل ساخر مستهزی» (کما فسر به ابن کثیر رحمه الله).

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿۳۷﴾

یا (پخوا له دې نه) چې ووايي: که چېرې داسې وی چې بېشکه الله سمه لاره ښوولې وی ماته؛ نو خامخا وم به زه له متقیانو پر هېزگارانو (له شرکه او له معاصي نه).

تفسیر: کله چې په حسرت او افسوس سره کار ونه چلیري؛ نو د خپل فهم غلطولو لپاره دغه ګوډ عذر وړاندې کوي، څه ووايم؟ الله تعالیٰ ماته هدايت رانه کړ، که الله اراده فرمایلي وی؛ نو نن به زه هم د متقیانو په مرتبه رسېدلی وم، د دغه ځواب وروسته داسې راځي: ﴿بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي﴾.

أَوْ تَقُولَ حِينَ تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةً فَأَكُونَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿۳۸﴾

یا (پخوا له دې نه) چې ووايي (نفس) په هغه وخت کې چې وويني عذاب: کاشکې وی ماته بيا بېرته ور تګ (دنيا ته)؛ پس وم به زه هلته له نیکو کارانو (موحدانو هم په عقائدو هم په اعمالو کې).

تفسیر: کله چې حسرت او اعتذار دواړه بېکاره ثابت شي؛ او د دوزخ له عذابونو سره مخامخ شي؛ نو په دغه وخت کې به د اضطراب وارخطايي له شدته داسې وایي: «په هر ممکنه صورت سره چې کېږي، یو ځلي مې بيا دنیا ته ولېږه!، او د توبې او اطاعت فرصت او موقع راکړه!، او وګوره چې زه په څه صلاح او تقوی سره بېرته در حاضرېږم»، فرمایي الله تعالیٰ چې: ولې مې هدايت نه وو درته کړی بلکه درته کړی مې وو:

بَلَىٰ قَدْ جَاءَتْكَ آيَاتِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿۳۹﴾

هو! داسې ده چې په تحقیق راغلي وو تاته دلائل (قرآن) ځما، پس تکذیب کړی وو تا په هغو سره، او تکبر دې کړی وو، او وې ته له کافرانو (نامونکیو نه).

تفسیر: یعنې غلط وایي، آیا الله تعالیٰ درته سمه صافه لاره نه وه درښوولې؟ او خپل انبیاء یې سره له معجزو او احکامو نه وو درلېږلي؟ مګر د هغوی خبرې دې ونه منلې، او هر هغه شی چې تاته ویلی کېده، هغه مو سره له غروره او تکبر تکذیب کوو، او ستا هم دغه لویي او تکبر د حق له قبوله مانع ګرځېده، او خبره همدا ده چې الله تعالیٰ ته له ازله دغه خبره معلومه وه چې ته به دده له آیتونو څخه انحراف او انکار کوي، او په تکبر او سرکښی سره به وړاندې کېږي، ستا د طبیعت او مزاج غوښتنه او اقتضاء همداسې ده چې که زر کرته د دنیا په طرف بېرته وګرځولی شي؛ بیا به پخپلو هم هغو واهیه وو حرکاتو کې مداومت کوي، او له هغه څخه له سره لاس اخیستونکی نه یې: ﴿وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكٰذِبُونَ﴾ (د الأنعام» سورت (۳) رکوع (۲۸) آیت)، د داسې خلقو په نسبت د الله تعالیٰ داسې عادت نه دی چې دوی بریالیان او کامیاب کړي، بلکه خائب او خاسر کوي یې.

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَىٰ اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿۳۹﴾

او په ورځې د قیامت کې به ووينې ته هغه کسان چې دروغ یې تړلي دي پر الله پورې (په نسبت د شرک او نورو عیبو) مخونه د دوی به تور کړی شوي وي، آیا نشته په دوزخ کې ځای لپاره د منکرانو (کافرانو؟ یعنې شته!).

تفسیر: کومه خبره چې د الله تعالی له جانبه راځي، او هغې ته د دروغو نسبت وکړل شي؛ هم دغه پر الله تعالی دروغ تړل دي، ځکه چې دروغ شمېرونکي داسې دعوی کوي چې الله تعالی هغه خبره نه ده فرمایلي، حال دا چې په واقع کې به یې فرمایلي وي، نو د دغو دروغو توروالی د قیامت په ورځ د دوی پر څېرو کې څرگندېږي (بښکاره کېږي).

وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا بِمَفَازَتِهِمْ لَا يَمَسُّهُمُ السُّوءُ وَلَا هُمْ يَمَسُّونَ ﴿۴۰﴾

او وبه ساتي الله (له دوزخه) هغه کسان چې ځان یې ساتلی وي (له شرکه) په سبب د خلاصی موندلو د دوی، نه به رسېږي دوی ته سختي او نه به دوی غمجن کېږي.

تفسیر: یعنې الله تعالی متقیان د دوی د ازلي فوز او فلاح په سبب د بري او کامیابي پر هغه لور (اوچت) مقام رسوي، چې هلته به له هر قسمه بدیو او شرورو څخه محفوظ او له هر راز (قسم) فکر او غم څخه به آزاد او محفوظ وي.

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿۴۱﴾ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا
بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ ﴿۴۲﴾

الله پیدا کوونکی د هر څیز دی، او دغه (الله) پر هر څیز وکیل (ساتونکی متصرف) دی. خاص همدغه (الله) لره دي کلیگانې (د خزانو) د اسمانونو او د ځمکې، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د الله، دغه کسان همدوی زیانکاران دي (چې ځای یې ابدی دوزخ دی).

تفسیر: یعنې الله تعالی هر شی پیدا کړی دی، او وروسته له پیدایښته د ده د بقاء او تحفظ ذمه واري یې هم پر خپل قدرت اخیستې ده، او د ځمکې او اسمان د ګردو شیانو تصرف او اقتدار هم ده ته حاصل دی، ځکه چې د ګردو خزانو کنجیانې له ده سره دي، نو له داسې الله څخه مخ اړول او نورو شیانو ته مخ ګرځول فضول او بېکاره خبره ده، بنیایي چې انسان د الله تعالی له غضبه وویرېږي، او د الله تعالی رحمت او مهرباني ته امیدوار اوسي.

قُلْ أَغْفِرُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَأَلَمْ يَغْفِرْ لَكُم مَّا تَكْفُرُونَ ﴿۴۳﴾

آیا پس تاسو امر کوئ ماته چې بې له الله تعالی د بل چا عبادت وکړم ای جاهلانو نابوهانو!.

تفسیر: یعنې انتهای ناداني، حماقت او جهالت دا دی، چې انسان الله تعالی پرېږدي، او د نورو په عبادت کې بوخت شي، او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه داسې غوښتنه کوي، او ترې طمع کوي چې دی (معاذ الله) د کفر او شرک لاره د دوی له سببه غوره کړي، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې مشرکانو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته دعوت ورکړی وو، چې راځه ځمونږ د معبودانو عبادت کوه، نو ځکه دغه پاس آیت د دوی په ځواب کې نازل شو:

وَلَقَدْ أَوْحَىٰ إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكَ ۖ لَئِنِ اشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ
مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۵۰﴾ بَلِ اللّٰهُ فَاعْبُدْ وَكُن مِّنَ الشّٰكِرِينَ ﴿۵۱﴾

او خامخا په تحقيق وحي كړې شوې ده تاته او (وحي كړې شوې ده) هغو كسانو ته چې رومي له تانه وو (داسې چې قسم دى) كه شرك پيدا كړي تا (فرضا)؛ نو خامخا خراب به شي هر ورو عمل ستا، او خامخا شې به ته هر ورو له زيانكارانو (نو ځان وساته له شركه!)، بلکه (يواخې) د الله عبادت كوه، او اوسه له شكر كوونكيو (په نعمت د توحيد او عبادت).

تفسير: يعنې كه له عقلي حيثته وكتلى شي، د ګردو اشياوو پيدا كول، باقي پرېښودل، او په هغه كې د هر ډول تصرفاتو جاري لرل يواځې د الله تعالى كار دى، نو د عبادت مستحق ماسوا له الله څخه بل هيڅوك نشي كېدى، او كه له نقلي حيثته ملاحظه وكړئ؛ نو ټول انبياء الله او سماويه اديان د توحيد په صحت او د شرك په بطلان متفق دي، بلکه هر نبي ته د وحي په ذريعه دغه ښوولې شوي دي چې په آخرت كې د مشركانو ټول اعمال بيخي بېكاره دي، او د شرك انجام د خالص حرمان او ځسړان څخه سوا بل شى نه دى، لهدا پر هر انسان لازم دي چې له ګردو باطلو معبودانو څخه ځان وشكوي!، او له الله تعالى سره د خپل عبوديت تعلقات ونښلوي، او د الله تعالى وفادار او شكرگزار او احسان پېژندونكى بنده شي، د ده عظمت، قدرت، جلال او كمال ښه وپېژني، عاجز او ناتوانه مخلوقات د ده شريك ونه ګرځوي، او هغه په هم هغو صفاتو سره لوى، پورته، اعلى او ارفع وګڼي، لكه چې واقع كې هم دى.

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ ﴿۵۲﴾

او تعظيم نه دى كړى دغو (مشركانو) د الله حق تعظيم د ده.

تفسير: يعنې مشرکينو د الله تعالى عظمت، علويت، كمال، جلال، لويي او بزرګي تر هغې اندازې او مرتبې پورې ونه پېژندله چې تر هغې اندازې او مرتبې پورې پر يوه بنده د هغه معرفت او پېژندګلوي لازمه ده چې هغه وپېژني، د الله تعالى د رفيع شان او لوړې مرتبې د اجمالي تصور كوونكى آيا د عاجز او محتاج مخلوق حتى د بېخايه ګټو او بتانو شركت له الله تعالى سره تجويز كولى شي؟ حاشا و كلا! وروسته له دې نه د الله تعالى د عظمت او قدرت، د جلال او كمال د ځينو شونو بيان دى.

وَالْأَرْضُ جَمِيعًا بِيَضَّتْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمٰوٰتُ مَطْوٰىٰتٍ بِيَمِيْنِهِ سُبْحٰنَهُ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿۵۳﴾

او ځمكه ټوله به په موتي د الله تعالى كې وي په ورځ د قيامت كې، او اسمانونه به نغښتلي شوي دي په ښي لاس د ده كې، پاكي ده ده ته او لوړ لوى دى له هغو شيانو چې دوى يې شريكوي (له الله سره بتان او نور شيان).

تفسير: د الله تعالى د عظمت حال خو دادى چې په ورځ د قيامت كې به ټوله ځمكه په يوه موتي كې ونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس كې راوغاړي، په صحيح حديث كې راغلي دي، ابو هريرة رضي الله عنه فرمايي چې: ما له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه اوريدلي دي چې ويې فرمايل: «الله تعالى به ځمكه په موتي كې راونيسي، او اسمانونه به په ښي لاس كې راوغاړي، او بيا به وفرمايي: زه بادشاه يم، چېرته دي د ځمكې بادشاهان؟» يعنې په دغه ورځ به څرګنده شي چې حقيقي بادشاه الله تعالى دى، د نورو بادشاهي به ختمه شوي وي، يواځې د الله تعالى په واك كې به وي، او حساب به ورسره كېږي.

وَنُفَعَرِي فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نَفَخْنَا فِيهِ أُخْرَى
قَادَاهُمْ قِيَامٌ يَبْتَظِرُونَ ﴿۳۹﴾

او پوکل به و کړی شي په شپېلۍ کې، پس بېخوده مړه به شي هر هغه چې په اسمانونو کې دي او هر هغه چې په ځمکه کې دي، مگر هغه څوک چې اراده وفرمايي الله (د نه وژلو د هغه)، بيا به وپوکل شي په هغې شپېلۍ کې بل ځلي؛ پس ناڅاپه دغه خلق به (چې مړه وو ټول) ولاړ وي منتظر وي (چې څه راباندې کيږي).

تفسير: د اکثر و محققينو علماوو په نزد ټول به دوه ځلې د صور نفخې کيږي، په اوله کې به د گردو حواس ورکيږي، بيا هغه کسان چې ژوندي دي مړه کيږي، بيا به بله نفخه کيږي، چې د هغې په اثر د مړيو ارواح به د ابدانو په طرف بېرته راگرځي، او ټول بېهوشان به په هوش کيږي، په دغه وخت کې د محشر د دې عجيبو او غريبو مناظرو د ليدلو څخه گړد مخلوقات حيران کيږي، بيا به په ډېر سرعت سره د قدوس الله په مخکې وړاندې کيږي، او گړد سره ورحاضرولى شي.

تنبیه: له ﴿إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ﴾ څخه ځينو جبرئیل، میکائیل، اسرافیل او داسې نور عليهم السلام مراد نيولي دي، او ځينو له هغوی سره حمله العرش هم شامل کړي دي، د ځينو په نزد ترې انبياء او شهداء مراد دي، والله أعلم، په هر حال دغه استثنا به د هغې نفخې په وخت کې وي چې وروسته له هغه ممکن دي پر دوی هم فناء طاري کيږي، ﴿لَعْنَةُ الْمَلِكِ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾ (۲۴ جزء د المؤمن سورت (۲) رکوع (۱۶) آيت).

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوَضِعَ الْكِتَابُ وَجِئَتْ بِالسُّنْبُوتِ وَالشُّهَدَاءُ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿۴۰﴾

او روښانه به شي ځمکه په نور د رب د دغې (ځمکې لپاره د فيصلې د بندگانو)، او کېښود به شي کتاب (عملنامې لپاره د حساب)، او راتله به و کړل شي په انبياوو (محشر ته) او په شهداوو سره (له هر امته)، او حکم به و کړ شي په منځ د دوی کې په حق او عدل سره، او پر دوی به ظلم ونه کړ شي (هيڅ قدر په تزويد د عقاب يا تنقيص د ثواب).

تفسير: الله تعالى به د حساب لپاره څرنگه چې د ده د شان سره مناسب دي؛ رابنکته شي، او ځمکه به د ده د نور او رڼا په وجه وځليږي، انبياء او شهداء به راوستل شي، او د بندگانو په منځ کې به د عدل او انصاف فيصله وشي.

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ

او پوره به ورکړه شي هر نفس لره (جزا د هغه) عمل چې کړی يې وو (ده).

تفسير: يعنې د نېکۍ په بدل کې تنقيص او د بدۍ په بدل کې تزويد نه واقع کيږي، د هر چا هومره چې ښه يا بد عمل وي؛ هغه گړد د الله تعالى په علم کې دی، سم له هغه سره بدل ورکول کيږي، چې د هغه څه تفصيل وروسته له دې نه راځي.

وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿۴۱﴾

او حال دا چې الله ښه عالم دی پر هغو اعمالو چې دوی يې کوي (نو جزاء به پرې ورکړه شي).

تفسیر: یعنی شاهدان راځي د دوی د ملزم کولو لپاره، که نه له الله تعالی څخه هیڅ یو شی پټ نه دی (کذا فی الموضح).

وَسَيُقَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ زُرَّاءٌ

او شړلی رابنګلی کیږي (په شدت سره) هغه کسان چې کافران شوي دي طرف د دوزخ ته ډلې ډلې.

تفسیر: یعنی ټول کافران په ټپل وهلو او په نهایت ذلت او خواری سره د دوزخ په طرف شړل او بیول کیږي، څرنگه چې د کفر اقسام او مراتب ډېر دي؛ نو هر قسم او هره درجه د کفارو ډله سره بېله بېله کوله شي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا فَتَحَتْ أَبْوَابَهَا

تر هغه پورې چې راشي دوی دوزخ ته حال دا چې و به پرانیستلی شي دروازې د دغه (دوزخ).

تفسیر: هم هغسې چې د دنیوي بندیکانې دروازې خلاصې نه وي، هر کله چې کوم بندي په کې ننویستل کیږي، ور یې ورته خلاصوي، او وروسته د ده له ننوتلو څخه بېرته وربندول کیږي، همداسې څه وخت چې دوزخیان دوزخ ته نژدې رسیږي، د دوزخ دروازې پرانیستلی کیږي، او دوزخیان په ټپل وهلو سره په کې غورځولی کیږي، او بیا یې دروازې ترلی کیږي، کما قال الله تعالی: ﴿إِنهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ﴾ (همزة).

وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ

او و به وایي دوی ته خزانچیان (متصرفان) د دغه (دوزخ) آیا نه وو راغلي تاسې ته رسولان له تاسې نه.

تفسیر: یعنی هغه پرېستې چې د دوزخ محافظانې دي، دوی به کفارو ته د ملامتې په ډول سره داسې وایي: «آیا نه وو درغلی تاسې ته رسولان له تاسې»، یعنی چې له هغوی څخه له دې سببه چې ستاسې له جنس څخه وو؛ فائده اخیستل ډېر اسان وو.

يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٤٠﴾

چې لوستل به دغو (رسولانو) پر تاسې آیتونه (د قرآن) د رب ستاسې، او ویرول به دوی تاسې له ملاقات د هغې ورځې ستاسې چې دغه ده، و به وایي (کفار چې ولې نه وو راغلي) بلکه راغلي وو، ولیکن ثابته شوي ده کلمه (حکم) د عذاب پر کافرانو.

تفسیر: یعنی ولې انبیاء نه وو راغلي؟! بلکه ضرور راغلي وو، او د الله تعالی کلام یې راوړی وو، او له نن ورځې څخه ډېر زیات ویرولی شوي وو، لیکن مونږ له خپلې بدبختۍ او نالایقۍ د هغو پندونو ته غوږ کښېښود، څو بالآخر د الله تعالی د داسې قاطع او لا یتغیر تقدیر سره مخامخ شو، او د عذاب حکم پر مونږ کفارو په قطعي ډول ثابت او نافذ شو: ﴿فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ (الملک).

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٤١﴾

وبه ويل شي دوی ته: نوځی دروازو د دوزخ ته په دې حال کې چې همپشه اوسیدونکي اوسئ په ده کې، پس بد دی ځای د هستوګنې د متکبرانو (دا دوزخ).

تفسیر: یعنې تاسې د خپل، تکبر، لویي او غرور له سببه د الله تعالی خبره ونه منله، نو اوس تاسې تل په دوزخ کې پراته اوسئ!، او د هغه د عذابونو خوند وڅکئ!.

وَسَيُقَالُ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ اَلِ الْجَنَّةِ زُجْرًا

او بیول کیږي به هغه کسان چې ویرېدل به دوی له ربه خپله طرف د جنت ته ډلې ډلې.

تفسیر: یعنې کله چې د ایمان او تقوی مدارج متفاوت دي، د هرې درجې متیقن مؤمنین جلا او د هرې یوې ډلې به سره بېلې وي، او دغو ګردو جماعتونو ته ډېر زیات تشویق او ترغیب ورکول کیږي، او په ډېره مینه او محبت سره د جنت په طرف لېږل کیږي.

حَتَّىٰ اِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلِمَ عَلَيْكُمْ طَبَقُكُمْ فَاَدْخَوْهَا خُلْدِيْنَ ⑥

تر هغه پورې چې راشي دوی جنت ته حال دا چې پرانیستلې شوي به وي دروازې د دغه (جنت)، او وبه وایي دوی ته خزانچیان (متصرفان) د جنت: سلام دې وي پر تاسې، پاک یی تاسې (له ګناهونو) پس نوځی جنت ته په دې حال کې چې همپشه اوسیدونکي اوسئ (په ده کې).

تفسیر: څرنگه چې د مېلمنو له راتګه څخه پخوا د مېلمستون دروازې پرانیستلې کیږي، او د هغوی لپاره د هوسایي وسائل او وسائط برابرولی شي؛ کله چې جنتیان هلته ورسیري، نو د جنت دروازې به د دوی په مخ کې پرانیستلې خلاصې وي، لکه څنګه چې د «ص» سورت په (۴) رکوع کې راغلي دي: ﴿مُفْتَحَةً لِّمَنْ اَلْوَابُ﴾ او د الله تعالی پرېستې به په نهایت اعزاز او اکرام سره په سلامونو او ثناوو او نورو د دوی استقبال کوي، او ورته «هر کله راشی! ښه راغلی!» وایي، او د جنت د تل اوسېدلو بشارات او زیري به ورته کوي.

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقْنَا وَعَدَا

او وایي به دغه (جنتیان): ټوله ثناء صفت خاص الله ته دي، هغه (الله) چې رښتینه یې کړه له مونږ سره وعده خپله.

تفسیر: یعنې د الله تعالی شکر او حمد وایو، هغه وعده چې مونږ د انبیاوو له خولې څخه اورېدلي دي، د هغو تصدیق مونږ پخپلو سترګو وینو.

وَاورثنا الارض من الجنة حيث نشاء

او میراث یې راکړه مونږ ته ځمکه (د جنت) چې ځای نيسو له جنته هر ځای چې خوښ شي ځمونږ.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «جنتیانو ته حکم شته هر چېرې چې زړه یې غواړي، هم هغلته دې وسیري، لیکن د هر جنتي زړه به هم هغه ځای خوښوي چې د ده لپاره لا له پخوا څخه مخصوص او معین کړی شوی دی»، د ځینو په نزد مراد

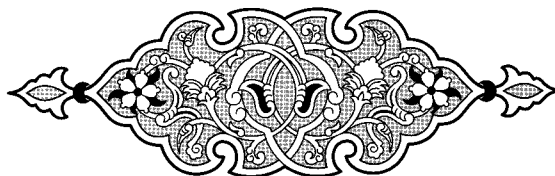
یې داسې دی: چې په جنت کې د تلو او راتلو او له یوه ځای بل ځای ته ورتگ هیڅ ممانعت نه دی، او هر جنتي هر جبرې چې یې زړه وغواړي؛ هم هغلته وردروي.

فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَمَلِينَ ﴿۳۹﴾ وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ
بَيْنَهُمْ بِالْحَقِّ وَقِيلَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۴۰﴾

پس ښه دی اجر د (نېک) عمل کوونکو (دغه جنت). او وینې به ته (ای محمده!) پرېستې طواف کوونکې (چار چاپېر) له عرشه چې تسبیح به وایي دوی (پيوسته) له حمده ثنا د رب د دوی سره، او حکم به وکړی شي په منځ د خلقو کې په حق سره، او وبه ویلی شي چې: ټوله ثنا ده خاص الله ته چې رب پالونکی د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی څه وخت چې الله تعالی د حساب او کتاب لپاره د فیصلو میدان ته راشي، په دغه وخت کې به پرېستو د عظیم عرش په چار چاپېر حلقه تړلې وي، او گردې به د خپل رب په تسبیح او تحمید کې مشغولې وي، او د گردو بندگانو د اعمالو فیصلې به په ډېر انصاف سره وکړی شي، چې د هغې په اثر به له هر لوري څخه په ډېر جوش او خروش سره د ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ نارې پورته کېږي، یعنی ټوله ثنا صفت او محامد هغه پاک الله ته لایق دي، چې د گرد جهان رب او پروردگار دی، او د ټول عالم په نسبت یې ښه احکام او عمده فیصلې صادري کړي دي.

تَمَّتْ سُورَةُ الزَّمْرِ بِعَوْنِ اللَّهِ وَتَوْفِيقِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْمُؤْمِنِينَ

«د (المؤمن) سورت مکي دی، پر ته له (۵۶، ۵۷) آیتونو څخه چې مدني دي، (۸۵) آيته او (۹) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۰) او په نزول کې (۶۰) سورت دی، وروسته د (الزمر) له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حَمْدٌ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ

نازلېدل د دې کتاب (قرآن) له (جانبه) د الله دي، چې (دی) ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه عالم دی (پر هر څيز). ښوونکی د ګناهونو دی (عاصیانو لره)، او قبلوونکی د توبې دی (تائبانو لره).
تفسیر: یعني توبه قبلوي او له ګناهونو څخې تائب داسې پاک او صافوي چې ګواکې له سره یې څه ګناه او خطا نه وي کړي.

شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطُّوْلِ

سخت دی عذاب (د ده کفارو لره) څښتن (خاوند) د فضل دی.
تفسیر: یعني بې نهایته د قدرت او وسعت او غناء څښتن دی، چې پر بندګانو د انعام او احسان بارانونه وروي.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهٌ الْمَبِيتُ

نشته لایق او حقدار د عبادت بل هیڅوک مګر یواځې هم دی دی، خاص همدغه ته بهرته ورتلل دي (لپاره د حساب).

تفسیر: چې هلته له ورسېدلو څخه وروسته هر یوه ته د دوی د اعمالو مکافات او بدل ورکول کېږي.

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا

جګړې نه کوي (طعني نه وايي) په آیتونو د الله کې مګر هغه کسان چې کافران شوي دي.
تفسیر: یعني د الله تعالی کلام او خبرې او د ده د عظمت او قدرت دلائل داسې نه دي، چې په هغه کې څه مناقشه، مجادله او جګړه وکړه شي، مګر هغه خلق چې دا یې له خپلو ځانونو سره غوټه کړېده چې د خورا روښانو دلائلو او براهینو او له ډېرو ښو ښکاره وو شواهدو څخه به هم انحراف او انکار کوي، نو دوی پر دغو د رښتیا خبرو په ناحقه سره جګړې او مناقشې کوي.

فَلَا يَغْرُرْكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ

پس نه دې تېر باسي تا ګر ځېدل د دوی (په هوسایي سره) په ښارونو کې (ځکه چې عاقبت د دوی دوزخ دی).

تفسیر: یعنی د داسې منکرینو انجام تباہي او هلاکت دی، اگر که دوی في الحال په بناړونو او کلیو کې ګرځي، سیلونه، سیاحتونه او سوداګري کوي، او پخپلو چرچو کې مشغول دي، نو نه بنایي چې تاسې د دوی پر دغه راحت او هوسایي وغولېږئ، ځکه چې دغه د الله تعالی له طرفه امهال او استدراج دی.

كَذَّبَتْ بَنِي إِسْرَائِيلَ قَوْمَهُمْ تَقِيبًا وَمِنْهُمْ جَاهِلُونَ بِالْآيَاتِ الْكَافِرَاتِ
وَجَادُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُمُ لَهُمْ جُثَثًا مِنَ الْعِبَادِ إِنَّهُمْ كَانُوا يُعْتَابُونَ

دروغجن شمیرلي وو (رسولان خپل) پخوا له دوی نه قوم د نوح او نورو اقوامو وروسته له دوی نه، او قصد وکړ هر امت (له دوی نه) پر رسول خپل چې ونیسي دوی هغه (رسول او ضرر وروړسوي)، او جګړې به کولې دوی (له دغو رسولانو سره) په باطله سره، لپاره د دې چې پټ کړي په دغه (باطل سره) حق (توحید)، پس و مو نیول دوی (په عذاب سره)، پس څرنګه وو سزا عقوبت ځما (دوی لره؟).

تفسیر: د هر امت اشرارو د خپلو انبیاوو د وژلو یا د زحمت او تکلیف ورسولو ارادې کړې وې، او همپشه هغوی دداسې چلونو په جوړولو کې مصروفېدل، چې د هغو په وسیله حق او رښتیا دین ته ماتې او شکست ورکړي، لیکن د دې په ځای چې دغه اشرار ځمونې انبیاوو ته لاس وروغځوي، یا بې ونیسي؛ مونږ همدغه اشرار پخپل غضب او قهر کې اخته او سختې سزاوې مو ورته ورکړي دي، بیا وګورئ چې د دوی بېخ او بکر مو څرنګه له بېخه وویست؟ نن هم د هغو سپېره شویو اقوامو څه آثار چېرې شته او په نظر راځي، چې د هغو د لیدلو څخه یو انسان د دوی د تباہي په نسبت څخه فکر، غور او تصور کولی شي.

وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَاتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

همداسې (لکه وجوب د عذاب پر دغو مکذبینو) واجبه شوې ده خبره (د عذاب) د رب ستا پر هغو کسانو چې کافران شوي دي (هغه کلمه دا ده چې) بېشکه دوی ملګري د اور (د دوزخ) دي.

تفسیر: یعنی هم هغسې چې پر پخوانیو اقوامو د عذاب راتلونکې خبره پوره نازله او منطبقه شوې ده، پر اوسنیو منکرینو یې هم نازله وبوله، او هم هغسې چې د انبیاوو د اعلان سره موافق پر کفارو دنیوي عذاب نازل شوی دی؛ ستا د رب دغه خبره هم یو ثابت شوی حقیقت دی، چې په آخرت کې د دغو خلقو ځای دوزخ دی.

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ
آمَنُوا

هغه کسان (له ملائکو) چې پورته اخلي عرش او هم هغه (پرښتې) چې چارچاپېرې دي د عرش تسیح وایي سره د حمده ثناء د رب د دوی، او ایمان یې راوړی دی په دغه (الله)، او مغفرت غواړي (له الله نه) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی.

تفسیر: یعنی د عظیم عرش حاملین او د هغه په چارچاپېر کې بشماره مطوفینې پرښتې چې د دوی غذاء یواځې د الله تعالی تسیح او تحمید دی، او د الله تعالی د دربار د مقربیت لامله په اعلی درجې سره د ایمان او یقین لرونکې دي، دوی د الله تعالی په حضور کې د مؤمنینو لپاره دعاء او استغفار کوي.

رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ۝

(نو وایي چې) ای ربه ځمونږ! احاطه کړې ده او پراخه دی هر شي ته ستا رحمت او علم، پس مغفرت وکړه هغو کسانو ته چې توبه یې ایستلي ده، او متابعت یې کړې دی د لارې ستا، او وساته دوی له عذابه د دوزخ نه.

تفسیر: دغه یې د پرېستو د استغفار صورت بنوولی دی، یعنې د الله تعالی په دربار کې داسې عرض کوي: «ای ځمونږ ربه! ستا علم او رحمت په هر شي محیط دی، پس هغه څوک چې ستا په محیط علم یې بد کارونه پرېښي وي، او د زړه په صدق سره یې ستا په طرف رجوع کړي وي، او ستا پر سمه لاره یې د تللو زیار، کوبښن ایستلی وي، او د بشریت په اقتضاء څه کمزوري او خطاوي له دوی نه صادري شوي وي؛ ته پخپل فضل، رحمت او کرم سره هغه وروښه، نه په دنیا کې څه رېږ او زحمت ورپېښ کړې!، او نه په عذاب کې د دوزخ مخ وړښکاره کړې!.

رَبَّنَا وَأَدْخِلْهُمْ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

(او هم وایي به) ای ربه ځمونږ! او نه باسه دوی په جنتونو د همېشه هستوگنې کې هغه چې وعده کړې ده تاله دوی سره، او څوک چې نېک شوي له پلرونو د دوی او (له) ښځو د دوی، او (له) اولادو د دوی، بېشکه چې ته هم ته یې ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې) هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: یعنې اګر که جنت هر چا ته دده د عمل په صله کې وررسېږي، لکه چې دلته هم د چپ پ چله قیده ښکاره ده، او بې له خپل ایمان او اصلاح ښځه، اولاد، مور و پلار او نور کسان یې هیڅ په کار نه ورځي، لیکن ستا حکمتونه داسې هم دي چې د یوه له خاطره ډېرو کسانو ته د دوی له عمله زیات په اعلى درجه رسوي، لکه چې د «الطور» سورت په لمړۍ رکوع (۲۱) آیت (۲۷) جزء کې راغلي دي: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ نو هغه به هم په حقیقت کې دهم هغه صالح سړي د اکرام او مداراتو یو صورت وي، چې د هغه مور او پلار او ښځه او اولاد هم په هم هغې درجې کې ورسره پرېښودلی شي.

وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَجِمْتَهُ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

او وساته دوی له بدیو ځنې!، او هر څوک چې وساتې ته له بدیو څخه په دغه ورځ د قیامت کې؛ نو په تحقیق رحمت دې وکړ پر او دغه (ساتل ستا له عذابه) همدغه دی بری ډېر لوی.

تفسیر: یعنې په محشر کې دوی ته هیڅ قسم بدې مثلاً وېره، پرېشاني او نور لاحق نه وي، او دغه عظیم الشان بری او کامیابي خاص ستا په مهرباني او مرحمت حاصلېدی شي، ځینو مفسرینو له «سیئات» څخه سیئه اعمال مراد اخیستي دي، یعنې وروسته له دې نه دوی یې له بدو کارونو څخه محفوظ وفرمایل، او د دوی خوی او عادت یې داسې وګرځاوه چې د بدی په لوري متمایل نشي، ښکاره ده هر هغه چې نن دلته له بدی ځنې ځان وساتي؛ پر هغه ستا لوی فضل او کرم شوی دی، او همدغسې سړی به هلته اعلى بری او کامیابي حاصلوي، په دغه تفسیر کې د «یومئذ» ترجمه دې: د «هغې ورځې» په ځای په «دې ورځې» سره وکړه شي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «یعنې که ستا لطف او مهرباني وي؛ نو له بدیو ځنې به دوی ځان وساتي، او پخپل عمل سره هیڅوک خپل ځان نشي ساتلی، له لږې یا ډېرې بدی څخه څوک تش دی؟»، په دغو الفاظو سره دغه دواړه تفاسیر منطبق کېدی شي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَتَادُونَ لِمَقْتِ اللَّهِ أَكْبَرَ مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ فَتَكْفُرُونَ ﴿۱۰﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي (چې دوزخ ته داخل کړل شي)؛ نو غږ به ورته وکړ شي: خامخا دښمني (او قهر) د الله (پر تاسې باندې) ډېر لوی دی له دښمنۍ (او قهر) ستاسې له ځانونو خپلو سره، کله چې وبه بللی شوی تاسې (په دنیا کې) طرف د ایمان راوړلو ته، پس کافران کېدئ به تاسې (او له ایمانه به تښتېدلئ).

تفسیر: دغه به د قیامت په ورځ کې وایي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې نن تاسې له خپل نفس څخه بېزاره یئ، او پر خپل ځان لعنت وایي، په دنیا کې چې کافران کېدئ؛ په دغه وخت کې الله تعالی له دې نه زیات پر تاسې لعنت لېږه، او ستاسې له حرکاتو به نارضا وو، چې دهم هغه بدل نن ورځ مومئ».

قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا أَشْتَتِينَ وَاحْيَيْنَا أَشْتَتِينَ

(نو) وبه وایي (دا کفار) ای ربه ځمونږ! مړه دې کړو مونږ دوه ځلې، او ژوندي دې کړو مونږ دوه ځلې.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «پخوا له دې نه تاسې خاوره وئ یا نطفه، په دواړو تقدیرو سره مړه او بېخانه وئ، بیا په تاسې کې سا نوتو، نو ژوندي شوی، بیا مړه شوی، بیا به ژوندي راپاخول کېږئ، همدغه دي دوه ژونده او دوه مړینې، لکه څنګه چې الله تعالی د البقرې سورت په (۳) رکوع (۲۸) ایت (۱) جزء کې فرمایلي دي: ﴿كَيْفَ كُفِّرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ مِيتَكُمْ ثُمَّ أَحْيَاكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ ځینو نور تفسیرونه هم کړي دي، خو ظاهر همدا تفسیر دی.

فَاعْتَرَفْتُمُوبِنَا

پس قایل شو مونږ په ګناهونو خپلو.

تفسیر: هر کله چې مو دا حالت چې له مونږ سره یې وعده شوې وه په سترګو ولیده؛ نو اوس په خپلو ګناهونو قایل شو.

فَهَلْ إِلَىٰ خُرُوجٍ مِّنْ سَبِيلٍ ﴿۱۱﴾

پس آیا شته د وتلو (ځمونږ ته له دغه دوزخه) کومه لاره؟.

تفسیر: یعنې افسوس چې اوس حسب الظاهر له دې ځایه د خلاصېدو او تښتېدلو هیڅ یوه چاره او لاره نه رانښکاري ماسوا له دې چې تا پخپل قدرت سره مونږ ته دوه ځلې موت او حیات راکړی دی، درېیم ځلې مو هم دنیا ته ولېږئ، خو دا ځلې هلته صالحه اعمال وکړو، او سره له ډېرو نېکیو بېرته در حاضر شو.

ذَٰلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَإِنْ يُشْرَكْ بِهِ تُؤْمِنُونَ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ﴿۱۱﴾

دغه (ابدي عذاب) تاسې ته په سبب د دې دی، کله چې وبه باله شو الله یواځې (بې له نورو معبودانو ستاسې)؛ نو کفر به اختیار کړ تاسې، او که شریکان به هم وبللی شول له الله سره؛ نو ایمان به راوړ تاسې، پس حکم خاص الله لره دی (چې هر څه کوي دغه الله) ډېر پورته دی، ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنی بېشکه اوس د دنیا په لوري د بېرته ورتنگ هیڅ یو صورت نشته، اوس تاسې د خپلو پخوانیو اعمالو سزاوې درواخلي، ستاسې په نسبت د ابدې هلاکت دغه فیصله ځکه شوې ده، چې تاسې د واحد الله او حقیقي معبود غږ ته غوږ کښېښود، او تل مو د ده له وحدانیت څخه انکار کوو، که له تاسې نه د کوم دروغ او باطل معبود په لوري بلنه کېده؛ نو علی الفور به مو «آمنا وصدقنا» ویل، او په هغه پسې به مو منډې وهلې.

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمُ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ ﴿۳۷﴾

الله هغه ذات دی چې ښيي تاسې ته دلائل خپل، او نازلوي تاسې ته له (طرفه) د اسمانه رزق روزي (باران چې سبب د روزی دی)، او پند نه اخلي (په دغو دلائلو) مگر هغه چې راگرځیدلي وي (له شرکه او معصیته توحید او طاعت ته).

تفسیر: یعنی د الله تعالی د عظمت او وحدانیت دلائل او ښې په هر څیز کې ظاهرې دي، انسان ته ښايي چې یواځې پخپلې روزی او رزق کې لږ غور او دقت وکړي، او ودې گوري چې په څه وساتلو او وساتلو سره هغه وررسيږي، حتی چې د هغه سامان له اسمانه هم تهیه کېږي، بیا په نورو شیانو کې هم د ده عقل او پوهه رسيږي، لیکن که څوک هغه لوري ته له سره رجوع هم ونه کړي، او له غور او فکر څخه کار وانخلي، نو له کوم ځایه او په کومې وسیلې سره به پوهه حاصله کړي شي؟.

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿۳۸﴾

پس وبولئ تاسې الله په دې حال کې چې خالص کونکي اوسئ دغه (الله) ته (د) دین (له شرکه)، او اګر که بد گڼي دغه کافران (دغه اخلاص ستاسې).

تفسیر: یعنی د الله تعالی بندگانو ته ښايي چې له پوهې او عقل څخه کار واخلي، او د واحد الله په طرف رجوع وکړي، او هم هغه دې وبولي او عبادت دې وکړي، او د ده په بندگۍ کې دې بل چا ته شرکت ورنه کړي، بېشکه چې د مخلصو بندگانو د دغه موحديت، د واحد احد الله د عبادت کولو څخه کفار او مشرکان خپه کېږي، چې دوی ولې نور گډ معبودان له منځه لرې کړي دي؟ او صرف واحد الله قبلوي؟ او یواځې د همغه قدوس الله په عبادت کې مشاغلته لري؟، مگر پوخ او حقیقي موحد هم هغه دی چې د مشرکانو په مجمع کې د توحید غږ پورته کړي، او د هغوی د بد ویلو او خپګان څخه له سره اندېښنه او پروا ونه کړي !.

رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

(همدغه الله) پورته کونکي د درجو (د مؤمنانو) دی، څښتن (مالک) د عرش دی، رالېږي روح (جبرئیل یا پټې خبرې) په امر حکم خپل پر هغه چا چې اراده وفرمایي له بندگانو خپلو.

تفسیر: له پټو خبرو څخه وحی مراد ده، چې پر انبیاوو عليهم السلام نازلېږي، او د دوی د ورته وو په وسیله نورو بندگانو ته هم رسيږي، لکه چې د قیامت تر ورځې پورې به رسيږي.

لِيُنذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ﴿۳۹﴾

لپاره د دې چې وویروي (خلق) له ورځې د ملاقات.

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کې چې ټول اولین او آخرین به سره یو ځای د پاک الله په حضور کې حاضرېږي، او هر یو سرې به د خپلو بنو یا بدو اعمالو له بدل سره ملاقات کوي، یا ارواح له اجسادو، یا اعمال له عمالو، یا مظلومان له ظلامو، یا عابدان له خپلو معبودانو سره ښکاري.

يَوْمَهُمْ يَارْمُونَ ۵

په هغه ورځ کې چې دوی به راښکاره وي.

تفسیر: یعنی له قبورو څخه به ووځي، او په یوه داسې ډاگه سم صاف هوار میدان کې به حاضرېږي، چې هلته به هیڅ غر او غونډی او نور حائل نه وي.

لَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ شَيْءٌ ۶

پټ به نه وي پر الله له دوی نه هیڅ څیز.

تفسیر: یعنی ښه وپوهېږئ چې د هغه احکم الحاکمین په دربار کې حاضرېدل دي، چې له هغه څخه ستاسې هیڅ احوال پټ نه دي، او ګرد ظاهري او باطني اسرار او احوال ورته ښکاره او څرګند دي، او د دوی ګرد اعمال به دوی ته وروړاندې کېږي، او خپله جزاء مومي، بیا به داسې وفرمایي الله جل جلاله پس له نفخي د صور:

لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ۷

چا لره دی سلطنت؟ (نو ځواب فرمایي پخپله الله) نن ورځ خاص الله لره دی (سلطنت) چې یو دی ښه غالب قوي.

تفسیر: یعنی په هغه ورځ کې په ظاهري او مجازي ډول به هم د هیچا سلطنت او باچاهي نه وي پاتې، او یواځې د هم هغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت حکومت او سلطنت به دائم او قائم وي، چې د ده په مقابل کې ټول زور او قوت او طاقت عاجز او ناتوانه مطیع او منقاد دی.

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۗ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ ۗ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۘ ۸ وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْآزِفَةِ إِذِ الْقُلُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَاطْبِينَ ۗ ۹

نن ورځ به جزاء ورکړه شي هر نفس ته په قدر د هم هغه عمل چې کړی یې دی، نشته هیڅ قدر ظلم نن ورځ، بېشکه چې الله ډېر ژر حساب کوونکی دی. او وویروه (ای محمده! دغه کفار له عذابو) د ورځې رانژدې، کله چې زړونه به په نزد د چنغړی کو وي، په دې حال کې چې غم کوونکي به وي (خاوندان د زړونو).

تفسیر: یعنی له ډېرې وېرې او خوف زړونه به یې تریږي، او تر ستونو پورې به پورته کېږي، او خلق به په دواړو لاسونو سره هغه ټینګ ونیسي، او له دې نه به ویرېږي چې چېرې د دوی زړونه د دوی له تنفس سره یو ځای د باندې ونه وځي.

مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَبِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ۙ ۱۰

نه به وي ظالمانو ته (په قیامت کې) هیڅوک دوست، او نه کوم شفاعتګر چې خبره یې ومنله شي.

تفسیر: یعنی داسې کوم شفاعتگر به نه وي چې د هغه خبره به خامخا اور بدلې کيږي، سپارښت به هم هغه څوک کولی شي؛ چې د الله تعالی له طرف مجاز او مآذون وي، او د هغه انسان په حق کې کېدی شي؛ چې شفاعت د هغه لپاره غوره او پسند وي.

يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ ۝ وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ ۝

معلوم دي (الله) ته خیانت د سترگو او هغه نيات چې پټوي يې سيني. او الله حکم (فیصله) کوي په حقه (عدل) سره.

تفسیر: یعنی له مخلوقاتو څخې خپلې سترګې وژغوري، او په پټه او مخفي ډول سره پر کوم يو شي نظر وغورځوي، يا د سترگو په يوه کنج يا په غلا سره وگوري، يا پخپل زړه کې کوم نيت وکړي، يا د کومې خبرې اراده يا خيال پخپل زړه کې تېر کړي، له دغو گړدو شيانو څخه پر ټولو او پر هر يوه باندې الله تعالی علیم او خبير دی، او فیصله يې په عدل او انصاف سره کيږي.

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَقْضُونَ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

او هغه کسان چې بولي يې دوی غير له دغه (الله)؛ حکم نشي کولی دوی په هيڅ څيز، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی (د اقوالو) ښه ليدونکی (د اعمالو).

تفسیر: یعنی فیصله صادرول د هم هغه ذات کار کېدی شي چې ښه اورېدونکی ښه پوهېدونکی وي، ښه نو دغه بېخانه تېري او بې روحه بتان چې تاسې هغوی ته معبود وايئ، او په بندګۍ کې يې لگيا يئ؛ څرنگه به فیصله وکړی شي، بيا هغه څيز چې د فیصله کولو قوت او قدرت نه لري، نو هغه څرنگه معبود کېدی شي؟.

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ

آيا نه گرځي (دغه مشرکان) په ځمکه (ملکونو) کې پس چې وگوري دوی چې څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو کسانو چې وو پخوا له دغو (مشرکانو)؟ چې وو هغوی ډېر سخت له دغو (کفارو) څخه له جهته د قوت او آثار (چې پرېښي يې دي) په ځمکه کې.

تفسیر: یعنی ډېرې کلکې او مضبوطې کلاوې، عالي شانه عمارتونه، او د مختلفو اقسامو یادگارونه.

فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاقٍ ۝

پس ونيول هلاک کړل دوی لره الله په سبب د گناهونو د دوی، او نه وو دوی ته له (عذابه د) الله هيڅوک ساتونکی.

تفسیر: یعنی کله چې څوک مو له دنيوي عذاب څخه نشي بچ کولی؛ نو له اخروي عذاب څخه مو څوک ژغورلی شي؟.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَكَفَرُوا ۝ وَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

دغه (نيول او اهلاک د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه هغوی ته به راتلل رسولان د دوی په دلائلو نښو ښکاره وو، پس کافران شول؛ پس ونيول دوی لره الله (هلاک يې کړل)، بېشکه چې دغه (الله) قوي ښه زورور سختونکی د عذاب دی.

تفسیر: یعنی تاسې هم د هغوی په شان د رسول الله صلی الله علیه وسلم په تکذیب کې فلاح نه شی موندلی، او بالآخر رسوا او هلاک کېږی، او قدوس الله به پخپل زور او قوت سره خپل رسول فاتح، غالب، مظفر او منصور ګرځوي، په همدغه مناسبت الله اکرم شأنه و اعظم برهانه اوس د موسی علیه السلام او د فرعون قصه دغسې بیان فرمایي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿٢٤﴾

او خامخا په تحقیق لېږلی وو مونږ موسی په آیتونو دلالتو خپل، او په برهان سند ښکاره سره. تفسیر: له «آیتونو او دلالتو» ځنې یې معجزات او له «برهان سند ښکاره» څخه یې ماسوا له معجزاتو نور قسمونه دلالت او براهین مراد فرمایلي دي، یا دې له «آیات» څخه تعلیمات او احکام او له «سُلْطٰنٍ مُّبِينٍ» ځنې معجزات مراد واخیست شي.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ

طرف د فرعون ته او هامان ته او قارون ته.

تفسیر: هامان د فرعون وزیر وو، قارون د بني اسرائيلو ډېر لوی متمول او تاجر وو، چې د موسی علیه السلام پر خلاف د فرعون پر مرضی به یې اقدامات کول، پخوا له دې نه د ده قصه تېره شوې ده.

فَقَالُوا سِحْرٌ كَذَّابٌ ﴿٢٥﴾

پس وويل (دوی چې دا رسول) ساحر کوډ ګر دی دروغجن دی.

تفسیر: یعنی ساحر او کوډ ګر دی، د دغو معجزاتو په ښوولو کې دروغجن دی، درسالت په دعوی کې دغسې به ځینو د هغو ویلي وي، او نورو به د دوی تصدیق کړی وي.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ الَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ

پس کله چې راغی (موسی) دغو (قبطیانو) ته په حقه سره له نزده ځمونږ؛ وويل (قبطیانو) چې: ووژنی تاسې ځامن د هغو (سبطیانو) چې ایمان یې راوړی دی له موسی سره، او ژوندی پرېږدی تاسې ښځې (لویې) د دوی (خدمت ته).

تفسیر: دغه حکم یې دویم ځلي د موسی علیه السلام د تشریف راوړلو څخه وروسته ورکړ، خو په دغه سره د بني اسرائيلو تذليل او توهين وکړي، او د دوی تعداد کم کړي، او د دوی په زړونو کې دغه خیال کینوي چې دغه ګر د مصائب پر مونږ د موسی علیه السلام له سببه راغلي دي، او په دغه علت د هغه ملګرتیا پرېږدي.

وَمَا كَيْدُ الْكٰفِرِيْنَ اِلَّا فِيْ ضَلٰلٍ ﴿٢٦﴾

او نه دی کید مکر د کافرانو مګر په ګمراهی کې.

تفسیر: یعنی له هسې مکرونو، فرېبونو، او تدابېرو څخه هېڅ نه کېږي، الله تعالی له خپلو مخلصو بندګانو سره امداد او معاونت فرمایي، او د منکرینو ګر دې حیلې او پلمې ناکامې او غلطې ثابتوي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ رَبَّهُ ۗ

او وويل فرعون (عملي خپلې ته): پرېردئ (ای مشرانو) ما چې ووژنم موسی او راودې بولي (موسی) رب خپل (چې خلاص یې کړي له ما).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «فرعون وويل: ما پرېردئ! ښايي چې دده د سلطنت ارکانو به د موسی د وژلو مشوره نه وي ورکړې، او هغوی دده د معجزاتو له لیدلو څخه متأثر شوي او ویریدلي وو، او له دې نه ډارېدل، نه چې د موسی رب ځمونږ څخه انتقام واخلي، پخپله فرعون هم ویریدلی وو او سخت مرعوب او منفعل شوی وو، لیکن خپل دغه خوف او بیم به یې پټاوه، او په خلقو کې به یې د خپل قوت او شجاعت د اظهار لپاره دغسې خبرې کولې، خو خلق وگڼي چې د فرعون په مخکښې د موسی د وژلو په لاره کې هیڅ یوه مانع او رادع نشته، او د فرعون د ارادې په مقابل کې هیڅ یو قوت او طاقت نشي درېدلی.»

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ۗ

(وويل فرعون) بېشکه چې زه ویرېرم چې بدل به کړي (موسی) دین ستاسې (ای قبطيانو!) يا به ظاهر کړي (موسی) په ځمکه (د مصر) کې فساد (او مخالفت په منځ ځمونږ کې).

تفسیر: یعنې که موسی علیه السلام ژوندی پرېښود شي؛ نو د دیني او دنيوي د دواړو قسمو د نقصان اندېښنه ده، ممکن دي چې دی د خپل وعظ او تلقین په اثر ستاسې هغه مذهبي دود او دستور در خراب کړي، چې له پخوا راهیسې جریان او دوام لري، يا د سازش او دنورو وسائلو جال په ځمکه کې وغځوي، او په مملکت کې بد امنی واچوي، چې نتیجه به یې داسې کیږي، چې د تاسې (قبطيانو) حکومت به خاتمه ومومي، او سلطنت به د بني اسرائیلو (سبطيانو) په لاس کې ورشي.

وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ مُتَكَبِّرٍ

او وويل موسی چې: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له (شره د) هر متکبره (سرکښه).

تفسیر: کله چې موسی علیه السلام ته د دغو مشورو خبر ورورسېد؛ نو خپل قوم ته یې وفرمایل چې: زه له دغو ویرولو څخه له سره نه ویرېرم، او نه یې پروا لرم، یواځې فرعون لا څه کوي، که د دنیا گرد متکبرین او جبارین هم سره راټول شي؛ خوبیا ځما الله ما د دوی له شر څخه ساتي، او هغه ماته کافي دی، ما خپل ځان یواځې دده په پناه کې ورکړی دی، هم هغه ځما حامي او مددکار دی، کما قال الله تعالی: ﴿قَالَ لَا تَخَافْ إِنِّي مَعَكُم مَّا أَصَبْتُمْ وَأَنْتُمْ﴾ (۱۶ جزء د طه سورت (۲) رکوع (۴۵) آیت)، ښه وروسته د الله تعالی له حمایته او امداده داسې اولوالعزم نبیان به څرنگه له یوه مغرور انسان څخه ویرېږي؟ نو ځکه موسی علیه السلام وويل: بېشکه زه پناه غواړم په رب خپل او په رب ستاسې له شره د هر متکبره سرکښه.

لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ۗ

چې نه راوړي ایمان په ورځ د حساب.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «څوک چې په حساب او کتاب یقین او باور ولري؛ نو هغه به څرنگه ظلم وکړي؟»

وَقَالَ جَبَلٌ مُّؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ
وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنَّ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ كَذِبُهُ وَإِنَّ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ
بَعْضُ الَّذِي يَعِدُكُمْ

او وويل يو سړي مؤمن له خپلوانو د فرعون څخه چې پټاوه ده ايمان خپل (له نورو قبطيانو): آيا
وژنئ تاسې داسې يو سړی چې وايي رب خما الله دی، او حال دا چې په تحقيق راغلی دی تاسې
ته په ښکاره دلائلو له (طرفه) د رب ستاسې، او که چېرې وي (موسی) دروغجن؛ نو پس په همدغه
ده (جزاء د) دروغو د ده، او که چېرې وي (موسی) صادق رښتینی؛ نو به رسپري تاسې ته ځينې
د هغه عذاب چې وعده کوي (موسی د هغه) له تاسې سره.

تفسير: يو مؤمن سړی چې هغه تر دغه وخته پورې خپل ايمان له فرعون او د ده له قومه مخفي ساتلی وو، د
﴿ذُرِّيُّنَ اَقْتُلُوْهُنَّ﴾ په خواب کې يې داسې وويل: «آيا ته د داسې يو سړي په ناحقې وينې تويولو پسې خپله ملا
تړې چې هغه علاوه له دغه اظهاره بله هيڅ ګناه نه لري، چې څما رب يواځې الله دی، او دی ولې يواځې يوه
الله ته خپل رب وايي؟ حال دا چې دی د خپلې دغې دعوی په تصديق کې ښکاره دلائل هم لري، چې تاته يې
درښتولي دي، او ته د هغو وژلو ته دومره ضرورت هم نه لري، بلکه امکان لري چې د هغه وژل تاته مضر هم
واقع شي، فرض يې کړه: که دی پخپلې دغې دعوی کې دروغجن هم ثابت شي؛ نو پر دغسې لويو دروغو يې
خامخا الله تعالی هلاک يا رسوا کوي، د الله تعالی عادت داسې نه دی چې هغه داسې کاذب ته دومره موقع او
فرصت ورکړي چې ترقي وکړي يا بری ومومي، د دې لپاره چې د دنيا خلق د تل لپاره پرې تېر نه وځي، او له
دغه التباس او اشتباه څخه ووځي، که په واقع سره دی صادق او رښتینی وي؛ نو له هغه دنيوي او اخروي عذاب
څخه به چې دی خپل مخالفين او مکذبين ويروي، څه نه څه برخه علی اليقين تاته به هم دررسېدونکې وي، لهذا
په پومبني تقدير سره د ده په وژلو کې تلوار کول عبث او بېکاره دي، او په دويم تقدير خو بيخي د نقصان او
خسران موجب دی.»

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ كَذَّابٌ ﴿٢٤﴾

بېشکه الله سمه لاره نه ښيي هر هغه چا ته چې هغه مسرف له حده تېرېدونکی وي، ډېر
دروغجن وي.

تفسير: يعنې که بالفرض موسى عليه السلام دروغجن وي؛ نو له سره به الله تعالی ورته داسې سمه لاره نه ښووله، او هغه
به داسې متوالياً او او مسلسل خپلې معجزې نشوې راښوولې، او په بري او کاميابي کې به يې دغومره ترقي او پرمختګ
نه کاوه، او که ته داسې دروغجن يې چې عمداً يوه رښتین او صادق نبي ته د دروغو نسبت کوي؛ نو بالاخر به دې الله
تعالی دليل، پاتې او ناکاموي.

يَقَوْمُ لَكُمْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ ظَهْرِيْنَ فِي الْاَرْضِ فَمَنْ يَنْصُرُنَا مِنْ بَابِ اللّٰهِ اِنْ جَاءَنَا

ای قومه څما! تاسې لره دی ملک باچاهي نن ورځ په دغه حال کې چې غالب يې په ځمکه
(د مصر کې پر سبطيانو) پس څوک به نصرت وکړي له مونږ سره له عذابه د الله که راشي (دا
عذاب) مونږ لره (په سبب د قتل د موسی؟) (بلکه ناصر نشته، نو مه يې وژنئ!).

تفسیر: یعنی پر خپلو تسلیحاتو، تجهیزاتو، مه مغرور پری! اگر که نن تاسو د دغه شان او شوکت خاوندان یی، که سبا مو الله تعالی پخپل عذاب محاط او محصور کړي؛ نو کوم یو سړی به تاسو ته نجات او پناه در کولی شي؟ او دغه ستاسې گړد ساز او سامان به همداسې ویجاړ او وران پاتې کیري.

قَالَ فِرْعَوْنُ مَا أُرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَىٰ وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ﴿۲۵﴾

وویل فرعون چې: زه نه بنیم تاسې ته مگر هم هغه (مصلحت) چې وینم زه (په وژلو د موسی کي)، او نه بنیم زه تاسې ته (ای قبایانو!) مگر لاره د نېکی (او د مصلحت).

تفسیر: ستا په دغه تقریر سره ځما خیالاتو تبدیل نه دي موندلی، هر هغه خیز چې ځما په نزد خیر او مصلحت وو؛ هم هغه مې تاسو ته وویل، او غواړم چې تاسې په ښه شان سره ځانونه پرې پوه کړئ، ځما په خیال د بهتری او صواب هم هغه لاره چې په کې امنیت، راحت او نجات مرکوز دی، همدغه لاره ده چې د دغه سړي خبرو ته دې سمدلاسه خاتمه ورکړه شي.

وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا يَوْمَئِذٍ أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ يَوْمِ الْأَحْزَابِ ﴿۲۶﴾ مِثْلَ دَابِ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِن بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلْمًا لِلْعِبَادِ ﴿۲۷﴾

او وویل هغه (سړي) چې ایمان یې راوړی وو: ای قومه ځما! بېشکه زه ویرېرم پر تاسې (په تکذیب د موسی کي) په مثل د (عذاب) د ورځې د ډلو (د پخوانیو په سبب د تکذیب د انبیاوو) په مثل د حال د قوم د نوح (چې ډوب شول) او (په شان) د عادیانو (چې په باد صرصر هلاک شول) او (په شان د) ثمودیانو (چې په چغه مړه شول) او هغه کفار چې وروسته له دوی نه وو، او نه دی الله چې اراده لري د ظلم پر بندگانو خپلو.

تفسیر: یعنی که تاسې همداسې پر تکذیب او عداوت ټینګ ولاړ اوسئ؛ نو سخته اندېښنه ده چې تاسې هم هم هغه عذاب ونه گورئ چې پخوانیو اقوامو د خپلو انبیاوو د تکذیب په مقابل کې لیدلی دی، په یاد یې ولری چې د الله تعالی په دربار کې ظلم، تبری او بې انصافي بیخي نشته، که پر دغسې سختو جرائمو تاسې ته یا نورو اقوامو ته سخته سزا در کړي، او سپیره او تباه مو کړي، نو دغه اهلاک به د عین العدل او نفس الانصاف تقاضا وي.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ﴿۲۸﴾

او ای قومه ځما! بېشکه زه ویرېرم پر تاسې له (عذابه د) ورځې د رابللو (په چغو سره یو بل ته).

تفسیر: عموماً مفسرین له «يوم التناد» د (نارې سورې بلنې ورځ) قیامت مراد اخلي، ځکه چې په محشر کې د جمع کېدلو او حساب ورکولو لپاره د هر چا بلنه کیري او پرله پسې دخلقونو نومونه یادېږي، او اهل الجنة به اهل النار او بالعکس او اهل الأعراف پخپلو منځونو کې یو پر بل نارې وهي، خو بالآخر داسې غږ وشي: «يا أهل الجنة خلود لا موت، ويا أهل النار خلود لا موت»، ای جنتیانو په جنت کې به همیشه اوسئ، مرگ به در باندی نه راځي، او ای جهنمیانو په جهنم کې به تل اوسئ، مرگ به در باندی نه راځي.

يَوْمَ تُنْفَخُ الْأَشْفَادُ مِنَ عُنُقِهَا

هغه ورځ چې وگرځي تاسې شا اړوونکي (موقف ته په طرف د دوزخ).

تفسیر: یعنی په محشر کې به په شا اړولو سره د دوزخ په طرف په منډو منډو سره شړلی او تبتولی شی، یا د عذاب د نزول په وخت کې به د تبتدلو لپاره ناکامه زیار او کوښښ کوي.

مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ۝

نو نه به وي تاسو ته له (عذابه) د الله هيڅو ک ساتونکی، او هر هغه چې گمراه يې کړي الله؛ نو نه به وي ده ته هيڅو ک هادي لارښوونکی.

تفسیر: هيڅو ک به مو د الله تعالی له عذاب څخه بچ نه کړي.

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلِ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّىٰ إِذَا هَلَكَ قُلُوبُكُمْ لَنْ تَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا

او خامخا په تحقيق راغلی وو تاسې ته يوسف پخوا له (موسی څخه) په ښکاره دلائلو، پس همپشه به وئ تاسې په شک (کمان) کې له هغه (حکمه) چې راغلی وو دی تاسې ته په هغه سره، تر هغه پورې کله چې وفات شو (يوسف) نو وويل تاسې چې: له سره به راونه ليري الله وروسته له دغه (يوسفه) هيڅ رسول.

تفسیر: یعنی ځی! خبره پای (آخر) ته ورسېده! نه دغه رسول وو، نه وروسته له دې نه بل کوم رسول راتلونکی دی، ځواکې بيخي يې د رسالت له سلسلې څخه انکار وکړ.

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ۝ وَالَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتَاهُمْ كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا

همداسې (لکه دغه اضلال) گمراه کوي الله هر هغه لره چې مسرف له حده تېرېدونکی وي، شک راوړونکی وي (په دين د الله کې). هغه (مسرفين او مرتابين) چې جگړې کوي (له انبياوو سره) په (ابطال) د دلائلو د الله کې يې له کوم برهان علمي سنده چې راغلی وي دوی ته، ډېر لوی دی (دغه جدال) له جهته د بغض په نزد د الله او په نزد د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی.

تفسیر: یعنی يې له عقليه او نقلیه حجت څخه د الله تعالی په خبرو کې جگړې کوي، او شېبې غورځوي، له دې نه به بل لوی زياتی او بياکي څه وي؟ نو الله تعالی او د ده ايماندار بندگان له دغو خلقو څخه زيات نارضا او بېزاره وي، چې دغه دوی د انتهايي ملعونيت سبب دی.

كَذَلِكَ يُطِغِ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارًا ۝

همداسې (لکه دغه اضلال) مهر وهي الله (د کفر او شقاوت) پر هر زړه د متکبر (سرکش) ډېر جبر کوونکي.

تفسیر: هغه خلق چې د الله تعالی په مخ کې له ډېر غرور څخه خپله غاړه ښکته نه کړي، او د انبياوو د ارشاداتو په مقابل کې خپل اطاعت او فرمان منل ښکاره نه کړي؛ نو بالاخر الله تعالی د دوی پر زړونو داسې مهر لگوي چې بيا له سره د قبول الحق او نفوذ الخیر ځای او گنجایش په هغه کې نه پاتې کېږي.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا مَعْزُومِي ابْنُ صِرْحَانَ عَلِيُّ أَبْلَغُ الْأَسْبَابِ ۖ أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلِعَ إِلَى اللَّهِ مُوسِي

او وویل فرعون: ای هامان! جوړه کړه ماته یو مانې ډېره لوړه او چته، بنايي ورسپرم لارو ته (په دغو ختلو سره). لارو د اسمانونو ته پس چې زه وخبړم په طرف د الله د موسی (چې آیا شته که نشته؟).

تفسیر: هر کله چې فرعون وپوهېده چې دغه اله چې موسی علیه السلام ورته دعوت ورکوي بره دی؛ نو د انکار په ډول یې دغه خبره وکړه، چې د دې آیت څخه څرگندېږي چې څوک د الله تعالی د اوچتوالي څخه انکار کوي؛ د فرعون په مذهب دی، او څوک چې پرې اعتراف کوي د موسی علیه السلام په لاره دی.

وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا

او بېشکه زه گمان کوم پر دغه (موسی) د دروغجن.

تفسیر: یعنې د رسالت په دعوی هم، او په دغې دعوی کې هم چې په ټوله دنیا کې ماسوا له هغه هم یوه احد واحد الله څخه چې بره دی، بل هیڅوک حقیقي معبود نشته، ماته خو ماسوا له خپل ځانه بل هیڅ یو رب په نظر نه راځي، لکه څنگه یې چې د (۲۰ جزء د القصص سورت په (۴) رکوع (۳۸) آیت) کې ویلي دي: ﴿مَا عَلِمْتُ لَكُم مِّنَ اللَّهِ غَيْرِي﴾.

وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ وَصُدَّ عَنِ السَّبِيلِ

او همداسې (لکه بنايست د دغې دنیا)؛ بنايسته کړی شوي وه فرعون ته بدي د عمل د ده، او منع کړی شوی وو دی له سمې لارې (د هدايت څخه).

وَمَا كَيْدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي تَبَابٍ

او نه وو دغه کيد مکر د فرعون (په جوړولو د دغې مانې کې) مگر په زیان کاری هلاکوالي کې وو.

تفسیر: یعنې د فرعون هومره جرگې، مشورې، تدابیر، چل، پلمې، او نور چې وو هغه کړد خوشې او بې حقیقته وو، ده پخپله د خپلې تباهی لپاره اقدامات وکړل، او موسی علیه السلام ته یې هیڅ ضرر ونه شورسولی.

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَ اتَّبَعُونَ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ

او وویل هغه (سړي) چې ایمان یې راوړی وو: ای قومه ځما! متابعت وکړئ ځما چې وښیم تاسې ته لاره د هدايت (او صواب).

تفسیر: کله چې فرعون ویلي وو ﴿وَمَا أَهْدِيكُمْ إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾؛ د هغه په ځواب کې مؤمن سړي داسې وویل چې ﴿سَبِيلَ الرَّشَادِ﴾ «د نېکۍ او بهتری لاره» هغه نه ده چې فرعون یې تجویز کوي، بلکه تاسې په ما پسې راځئ!، خو د فایده او بهتری لاره ومومی!.

يَقَوْمِ إِنَّمَا هِيَ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الْآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ

ای قومه ځما! بېشکه همدا خبره ده چې دغه ژوندون لږ خسیس یوه متاع (کته - فائده لږه) ده، او بېشکه آخرت هم هغه دی کور د قراری (بې زواله).

تفسیر: یعنی په فاني او زائل ژوندون او دغو خو ورځنیو عیش او عشرت کې مه غافلېږئ!، او تل د آخرت په فکر او ذکر کې مشغول اوسئ، او مه یې هېرئ!، دغه دنیوي ژوندون په هر ډول سره چې وي، ښه یا خراب؛ پای ته رسېږي او خاتمه مومي، او وروسته له هغه داسې یو ابدی حیات شروع کېږي چې هغه له سره انجام او خاتمه نه لري.

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يَجْزِيهِ إِلَّا مِثْلُهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَأُولَٰئِكَ يَدُخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْتَفُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢٤﴾

هر څوک چې وکړي بد کار؛ پس جزاء نه ورکوله کېږي (هغه ته) مگر په قدر د هم هغې بدې، او هر څوک چې وکړي ښه کار؛ له نارینه وو وي یا له ښځو وي، حال دا چې دی مؤمن وي؛ پس دغه (صالحان مؤمنان) ننه به وځي په جنت کې، رزق روزي به ورکوله کېږي (دوی ته) په دغه جنت کې یې حساب.

تفسیر: په دغه سره د اخروي ژوندون لږ څه تفصیل ښوولی شوی دی، چې اخروي حیات څرنگه ښه کېدی شي، معلوم شو چې هلته ایمان او صالح عمل په کار دی، د مال او متاع هیڅ قدر او قیمت هلته نشته، او دا هم ظاهر شو چې د الله تعالی رحمت د ده پر غضب غالب دی، عاقلانو ته ښایي چې دغه طلايي فرصت او موقع له خپل لاسه ونه باسي.

وَيَقُومُ مَالِي أَدْعُوكُمْ إِلَى الْجَنَّةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ﴿٢٥﴾

او ای قومه ځما! څه دي ما لره چې بولم تاسې په طرف د نجات، او بولئ تاسې ما په طرف د اور.

تفسیر: یعنی ځما او ستاسې معامله هم سره عجیبه ده، زه غواړم چې تاسې د ایمان پر لاره روان کړم، او د الله تعالی له عذابه مو وژغورم، او ستاسې کوبښن دا دی چې ما هم له خپلو ځانونو سره په دوزخ کې اړتاو کړئ، له یوه جانبه داسې دوستي او خیر غوښتنه، له بل جانبه داسې دښمني او بده غوښتنه.

تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللَّهِ وَأَشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ

بولئ تاسې ما لپاره د دې چې کفر اختیار کړم په الله، او چې شریک ونیسم له دغه (الله) سره هغه (څیز) چې نشته ماته په الوهیت د هغه هیڅ علم.

تفسیر: یعنی ستاسې د کوبښن حاصل دا دی چې زه معاذ الله له واحد الله څخه انکار وکړم، د ده او د ده د انبیاوو خبرې ونه منم، او د ناپوهانو جاهلانو په شان هغه شیان معبود او مستحق د عبادت وبولم چې د دوی الوهیت په هیڅ یوه دلیل او علمي اصولو سره هم نه دی ثابت.

وَإِنَّا أَدْعُوكُمْ إِلَى الْعَزِيزِ الْعَفْوَارِ ﴿٢٦﴾

حال دا چې زه بولم تاسې هغه (الله) ته چې ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) دی.

تفسیر: یعنی ځما منشأ دا ده چې په هیڅ شان ستاسې سرونه د هغه واحد الله تعالی له درشله لرې نشي، او تل مو سرونه د هغې دروازې په مخکښې ښکته وي، چې نهایت زبردست هم دی، او ډېر زیات د خطاوو ښونکی هم دی، او که مجرم ونیسي؛ نو هیڅوک د هغه ژغورونکی (بچ کوونکی) او خلاصونکی هم نشته دی، د همدې خبرې وړ (لايق)

او مستحق دی چې انسان د ده په مقابل کې سره له خوفه او رجاء او وېرې خپل د عبودیت سر ښکته کړي، په یاد یې ولری چې زه د هغه پاک الله په پناه کې راغلی یم چې تاسې د هغه په طرف بولم.

لَا جَرَمَ لَكُمْ أَنْ تَدْعُوَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ

حقه او رښتیا (دغه) خبره ده: بېشکه هغه (معبود) چې بولئ تاسې ما (عبادت د) هغه ته؛ نشته هغه ته (قوت د) بلنې (نه) په دنیا کې او نه په آخرت کې (چې شفاعت وکړي د چا).

تفسیر: یعنې ماسوا د الله تعالیٰ څخه بل هیڅ شی داسې نه دی چې په دنیا یا عبا کې د وېرې ادنی نفعې او ضرر مالک وي، نو د مخلوقاتو بندګي او بلنه که جهل او حماقت نه دی؛ نوبل څه دی؟ (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمْ يَلْبَسُوهُ وَاللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ عَنِ دُعَائِهِمْ غَفْلُونَ * وَإِذْ أَخْبَرْنَا النَّاسَ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ) (۲۶ جزء د الأحقاف سورت (۱) رکوع، (۵-۶) آیتونه)، آخر داسې عاجزو او ناتوانو شیانو ته انسان په څه نیت او مقصد تعظیم او تکریم کوي او بولي یې؟ د نندارې وړ څیز دا دی چې په دغو کې ډېر شیان هغه دي چې دوی پخپله د خپل ځان په طرف دعوت نه ورکوي، بلکه د دعوت ورکولو او ویلو قدرت او قوت هم نه لري.

وَأَنْ مَرَدَّنَا إِلَى اللَّهِ وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ

او بېشکه چې ورتله ځمونږ (د ټولو) خاص الله ته دي، او بېشکه چې مسرفان له حده تیریدونکي (مشرکان) همدوی ملګري د اور (د دوزخ) دي (چې تل په کې اوسېږي).

تفسیر: یعنې د کار په انجام د هر ډول تګ او راتګ رجوع او بېرته ورتله د واحد الله په طرف دي، کله چې انسان هلته ورسېږي، د خپلو ګردو تجاوزاتو او زیاتوو نتیجه به ورځر ګندیږي، راوښیه! چې له دې نه بل زیاتې به څه وي؟ چې عاجز مخلوق ته د خالق درجه ورکړه شي.

کله چې فرعونیانو د هغه مؤمن د قتل قصد وکړ؛ نو ده ورته داسې وویل چې:

فَسَتَدْرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ

پس ژر ده چې یاد به کړئ تاسو (په وخت د لیدلو د عذاب کې هغه) چې زه یې وایم اوس تاسې ته.

تفسیر: یعنې کله چې وروسته له دې نه د خپل تیري، تجاوز او زیاتي د خوند ځکونکو یې، نو په هغه وخت کې به ځما دغه پند او نصیحت یادوئ، چې هو! د الله تعالیٰ یوه بنده مونږ ته دغه ګردې خبرې ښوولې وې، او رښتیا یې فرمایلي وې، لیکن د دغه وخت یادونه بیخي مفیده نه واقع کېږي.

وَأَوْصُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ

او سپارم زه هر کار خپل الله ته، بېشکه چې الله ښه لیدونکی دی (د ټولو اقوالو او افعالو) د بندګانو.

تفسیر: یعنې ما د الله تعالیٰ حجت در تمام کړې دی، او د نصیحت خبرې مو درپوهولي دي، که تاسو یې نه منئ؛ نو زه له هغه سره څه کار او غرض نه لرم، اوس زه خپل ځان بیخي پاک الله ته سپارم، او پرې پوره اعتماد لرم، که تاسې ځما رپولو او ضرر رسولو پسې لوېږئ؛ نو هم هغه الله تعالیٰ ځما حامی او ناصر دی، او ټول بندګان د ده تر کتنې لاندې

دي، هغه ستا او ځما دواړو معامله ګوري، د هيجاهيڅ يو حرکت له ده څخه پټ نه دی، د يوه قانت مؤمن کار دا دی چې له خپلې امکاني سعي او کوشنې ايستلو څخه وروسته نتيجه الله تعالی ته وسپاري.

فَوَقَّهٗ اللهُ سَيِّئَاتٍ مَّا مَكَرُوا وَحَاقَ بِآلِ فِرْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ﴿٢٤﴾

پس وساته دغه (موسی یا مؤمن سړي) لره الله له سختو (عذابونو) د هغو چې مکر کړی وو دوی، او (بالعکس) چاپېر شو په آل د فرعون (سره د فرعون) بد عذاب (د غرق په دنیا او بد عذاب په عقبی کې).

تفسیر: یعنی د حق او باطل د دغه کشمکش اخري نتيجه داسې شوه، چې الله تعالی موسی علیه السلام او د ده ملګرو ته سره له هغه مؤمن سړي چې له آل فرعون څخه وو؛ د فرعونيانو له شره او کیده نجات ورکړ، او محفوظ یې وساته، او د فرعونيانو هیڅ یو مکر او فریب ته یې د اجراء موقع ور نه کړه، بلکه د دوی هغه مکر او فریب یې پخپله پر هم دوی واړاوه، نو هغه کسان چې د حق منونکو تعاقب ته وتلي وو؛ ووژلی شول، او قوم د قلزم په بحیره کې مغروق او تر او بو لاندې محروق شول.

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا

اور (د دوزخ) وړاندې کاوه شي (دا کفار) پر دې (اور) هر سبا او بېگا.

تفسیر: یعنی د دوزخ ځای چې په هغه کې به د قیامت په ورځ ننه ایستلی کېږي، هر سبا او بېگا به دوی ته وړنښول کېږي؛ خو د نمونې په ډول د هغه راتلونکي عذاب څخه خوند تل وڅکي، دغه د برزخ د عالم احوال شو، له احاديثو څخه ثابت دي چې همداسې د هر کافر په مخکې دوزخ او د هر مسلمان په مخکې جنت صبا او بېگا وروړاندې کېږي.

تنبيه: له دغه آيت څخه يواځې د فرعونيانو د معذب کېدلو حال په عالم البرزخ کې ثابت شوی وو، وروسته له دې نه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته معلوم کړی شو، چې ټول کفار بلکه د مؤمنينو عصات هم په برزخ کې معذب کېږي (أعاذنا الله منه) کما ورد في الأحاديث الصحيحة.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ﴿٢٥﴾ وَإِذْ يَتَحَفَّظُونَ فِي النَّارِ فَيَقُولُ الضُّعْفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُعْتَدُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ النَّارِ ﴿٢٦﴾

او په هغه ورځ کې چې قیامت شي (نو وبه ویلی شي له جانبه د الله ملائکو ته) ننباسی تاسې آل د فرعون (سره له فرعون) په ډېر سخت عذاب کې (له عذابه د برزخ) او (یاد کړه) هغه چې جګړه به کوي (دوزخیان د دوزخ) په اور کې، پس وبه وایي ضعیفان (کشران تابعان) هغو کسانو ته چې سرکشان (او مشران متبوعان وو): بېشکه وو مونږ تاسې ته تابعان، پس آیا اوس یې تاسې (ای متبوعانو!) دفع کوونکي له مونږ څخه کومه برخه له اوره (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په دنیا کې مو پر مونږ خپل اطاعت او اتباع کوله، چې د هغه لامله مونږ نیولي شوي یو، اوس دلته خو مونږ ته څه ګټه او نفع راورسوي!، آخر مشرانو ته لازم دي چې د خپلو کشرانو لږ خبر او احوال واخلي، آیا ګورئ چې نن مونږ په څرنګه سخت عذاب او مصیبت کې اخته یو؟، آیا ستاسې له لاسه نه دي پوره چې له دغو مصائبو کومه برخه له مونږ څخه لرې او سپکه کړئ؟.

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدْحَكَم بَيْنَ الْعِبَادِ ﴿۳۰﴾

وايي هغه کسان چې تکبر يې کړی وو (سرکش او متبوع وو چې څنگه به دفع کوو عذاب):
بېشکه مونږ ټول په دوزخ کې يو، بېشکه الله په تحقيق حکم کړی دی په منځ د بندگانو کې
داسې چې هر څوک يې خپلو خپلو هغو ځايونو ته چې له دوی سره وړ (مستحق) او لایق وو؛
ولېرل، مستحقان د جنت، جنت ته، او لایقان د دوزخ دوزخ ته).

تفسير: يعنې هغه کسان چې خپل ځانونه يې په دنيا کې لوی گڼل، اوس داسې ځواب ورکوي چې مونږ او تاسې دواړه
په دغه مصيبت کې اخته او مبتلا يو، الله تعالی ځمونږ د هر يوه په نسبت سم د مونږ له جرمه سره خپله فيصله اورولې
ده، چې دده دغه صادر حکم بيخي قاطع او لا يتغير دی، او ددغې خبرې موقع نه ده پاتې چې يو د بل په کار ورشي،
کله چې مونږ خپل دروند مصيبت نشو سپکولی؛ نو بيا به تاسې ته څه گټه دررسولی شو؟.

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ﴿۳۱﴾

او وبه وايي هغه کسان (چې پراته دي) په اور کې خزانچيانو متصرفانو د دوزخ ته چې: دعاء
وکړئ (ځمونږ لپاره) رب خپل ته چې سپک کړي له مونږه يوه ورځ له عذابه (چې لږ څخه په
ارام شو).

تفسير: يعنې کله چې له خپلو دغو مشرانو څخه بې هيلې او مايوس شي؛ نو له هغو پرېستو څخه به داسې غوښتنه کوي
چې د دوزخ په انتظام مسلطې دي، چې خیر تاسې خپل رب ته ووايئ چې اقلاد يوې ورځې له مخې خو ځمونږ په
دغه عذاب کې څه تخفيف، تخفيف او تعطيل وفرمايي، څو مونږ لږ څه په آرام شو.

قَالُوا أَوْلَمْ تَكُنْ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءُوا وَمَا نَدْعُوا الْكُفْرَيْنَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ﴿۳۲﴾

وبه وايي (متصرفان د دوزخ دوزخيانو ته) آيا نه وو راغلي تاسې ته رسولان ستاسې په دلائلو
ښکاره وو؟ وايي: (ولې نه وو راغلي) بلکه راغلي وو، نو وبه وايي (متصرفان د دوزخ) پس وبولئ
تاسې (پخپله الله)، او نه ده دعاء د کافرانو مگر په گمراهۍ کې (چې هيڅ فائده ورته نه رسوي).

تفسير: يعنې په هغه وخت کې مو د هغه خبره ونه منله، او د انجام فکر مو ونه کړ چې په هغه سره څه گټه تاسې ته
دررسېده، اوس مو موقع له لاسه وتلې ده، اوس په هيڅ ډول سعي، کوشش سره څه کار نشي کېدی، اوس همدلته
پراته اوسئ!، او په ژړا او انگولا سره اوقات تېروئ!، او راز راز عذابونه گالی!.

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

بېشکه چې مونږ خامخا مدد کوو له رسولانو خپلو سره، او (مدد کوو له) هغو کسانو سره چې
ایمان يې راوړی دی په ژوندانه لږ خسيس کې (په حجت او په ظفر او په انتقام له اعداوو د
دوی).

تفسير: يعنې په دنيا کې د مرسلانو خبرو ته وقعت او وقار ورکوي، او د هر مقصد لپاره چې انبياء الله ودرېري؛ د الله
تعالی په امداد او نصرت سره په هغه کې مظفر او کامياب کېږي، په علمي حيثيت او په حجت او برهان سره خو تل

دوی فائزان او بریالیان دي، لیکن مادي فتحه او ظاهري عزت او رفعت هم بالآخر د همدوی په برخه کيږي، الله تعالی د خپلو رسولانو او مؤمنانو سره د دې وعده کړېده چې هم په دنیا او هم په آخرت کې به یې کامیاب او بریالي لري، په دنیا کې یې بریالیتوب په حجت او دلیل کې او هم په مادي لحاظ سره وي، او په آخرت کې یې بریالیتوب جنت ته داخلېدل او د اور خڅه نجات موندل دي، لیکن واضح دې وي چې هغه وعده چې په دغه آیت کې له مؤمنینو سره کړې شوې ده؛ په هغه تقدیر سره ایفاء او انجام مومي چې مؤمنین هم په حقیقي اوصافو سره مؤمنین او د سید المرسلین صحیح متبعین وي: ﴿وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ﴾ (د آل عمران سورت (۱۴) رکوع (۱۳۹) آیت) د مؤمنینو خصال په پاک قرآن کې ځای په ځای مذکور دي، بنایي چې هر مسلمان د خپل ایمان او ایقان زر د دغه محک په تیره (کټه) ومري، او د هغه حسن او قبحه سره او ناسره ځانته معلوم کړي !.

وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ﴿۵۷﴾

او په هغه ورځ چې وبه درېږي شاهدان (له ملائکو، انبیاءو، مؤمنانو پر منکرانو باندي).

تفسیر: یعنې د حشر په میدان کې کله چې اولین او آخرین ګرد سره ټولېږي، حق سبحانه و تعالی پخپل فضل علی رؤوس الأشهاد د دوی سرفرازي عزت او رفعت ښکاره کوي، په دنیا کې لږ څه شبهه پاتې کيږي او التباس هم واقع کيږي، لیکن هلته به لږ څه ابهام او التباس هم باقي نه پاتې کيږي.

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعذِرَتُهُمْ وَلَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿۵۸﴾

په هغې ورځې کې به هيڅ نفع نه رسوي ظالمانو ته معذرت عذرونه د دوی، او شته دوی ته لعنت لږبوالی له رحمته، او شته دوی ته ناکاره کور (د دوزخ).

تفسیر: یعنې له دوی سره به هيڅ مدد او مرسته او لاس نیوی نه کيږي، د مقبولینو په مقابل کې یې دغه د مطرو دینو انجام بیان وفرمایه.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَىٰ وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ ﴿۵۹﴾ هُدًى وَذِكْرًا لِلأُولَىٰ الْأَلْبَابِ ﴿۶۰﴾

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ موسی ته هدایت (تورات)، او په میراث مو ورکړ بني اسرائيل اولادې د یعقوب ته کتاب (د تورات). په دې حال کې چې هدایت سمه لاره ښوونکی وو او ذکر پند (او پوهه) وو لپاره د خاوندانو د خالصو عقولونو.

تفسیر: یعنې په دنیا کې وګوره چې فرعون او دده قوم سره د دومره زور او قوت د الله تعالی د دښمنی له سببه څرنگه سپیره هلاک او برباد شول، او د موسی علیه السلام په لار ښوونه د بني اسرائيلو مظلوم او کمزور قوم څنګه ترقي او وداني وموندله؟ او د دغه عظیم الشأن کتاب (تورات) وارث وګرځاوه شو، چې د دنیا د عقلاوو لپاره یې د هدایت د ډیوي په شان کار ورکوي.

فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَسْتَغْفِرْ لِمَنْ يَنْبَغِيكَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ﴿۶۱﴾

پس صبر وکړه (ای محمده! په ایذاء د کفارو) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په نصرت د انبیاءو، په اهلاک د اعداؤو)، او مغفرت وغواړه لپاره د ګناه خپل (له الله)، او تسبیح وایه سره

له ثناء د رب خپل هم په آخره د ورځې کې او (هم) په اوله د ورځې کې (يعني تل تسبيح تحميد وايه).

تفسير: يعنې اى محمده! تاسې هم ډاډه او متسلي اوسئ، هغه وعده چې له تاسې سره كړې شوې ده؛ هغه هر ورومرو پوره كېدونكې ده، الله قدوس په دواړو دارينو كې تاسې او ستاسې كړدو متبعينو ته عزت او سرلوړي عطاء فرمايي، ولې دغه خبره ضروري ده چې د الله تعالى د خوښې او رضا حاصلولو لپاره پر هر قسم شدانو او نوابو صبر وكړئ، او له هر چا څخه په هره درجه چې د تقصير امكان وي؛ له الله تعالى څخه د هغه بښنه او معافي وغواړئ!، او همېشه سبا او بېگا د خپل د رب تسبيح او تحميد قولا او فعلا ورد او عادت ولرئ!، په ظاهر او باطن كې د الله تعالى له ياده غافل نشئ، بيا د الله تعالى امداد او مرسته (مدد) يقيني ده، په دغه سره يې د رسول الله صلى الله عليه وسلم مبارك مخاطب گرځولى دي، او بالوسيله كړد امت محمدي ته يې اوروي.

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَتُهمَّ إِنَّ فِي صُدُورِهِمُ الْإِكْبَرُ مَا هُمْ بِبِالْغِيَةِ

بېشكه هغه كسان چې مجادله جگړه كوي په (بطلان) د آيتونو د الله بې له كوم برهان علمي سنده چې راغلى وي دوى ته؛ (بله هيڅ خبره نشته!) بېشكه چې نه ده په سينو د دوى كې مگر كبر او سر كښي ده چې نه دي دوى رسېدونكي هغه (برهان) ته.

تفسير: يعنې هغه كسان چې خامخا د الله تعالى د توحيد په دلائلو او په اسماني كتابونو او د انبياء الله په معجزاتو او هداياتو كې خامخا جگړې او مناقشې كوي، او بې سنده خبرې وايي، او د حق غږ بې اثره گرځوي او بطلان يې غواړي، حال دا چې د دوى په لاس كوم حجت دليل او برهان هم نشته، او نه في الواقع په هغو بښكاره وو شيانو كې د څه شك او شهبې موقع شته، او يواځې تكبر، غرور، لوبي د دغې خبرې مانع ده چې حق ته غاړه كيردي، او د نبي متابعت وكړي، دوى ډېر خپل ځان لوى او پورته گڼي، او غواړي چې له نبي څخه پورته وي يا اقلاد نبي په مخ كې خپل سرونه ښكته نه كړي، ليكن په ياد يې ولرئ! چې دوى له سره په دغه مقصد كې برى نه مومي، او هر ورومرو مجبور دي چې د نبي په مخكې د اطاعت سر ښكته كړي، كه نه ډېر سخت ذليل او رسوا كيدونكي دي.

فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

پس پناه ونيسه په الله پورې (له شره د دوى)، بېشكه دغه (الله) همدى دى ښه اورېدونكى (د اقالو) ښه ليدونكى (د افعالو؛ نو جزاء به وركړي دوى ته).

تفسير: يعنې له الله تعالى څخه پناه وغواړه!، چې هغه د دغو مجادلينو له دغو خيالونو څخه نجات دركړي، او د دوى له شره دې وساتي، وروسته له دې نه د ځينو هغو مسائلو تحقيق دى چې په هغو كې خلق سره جگړې كوي، مثلاً بعت بعد الموت وروسته له مرگه بيا ژوندي راپاڅېدل چې دغه امر دوى محال گناه يا د الله تعالى له توحيد يې انكار كوو.

لَخَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

خامخا پيدا كول د اسمانونو او د ځمكې ډېر لوى دي له پيداېسته د خلقو، وليكن اكثر د خلقو نه پوهېږي (په اسانى د دغه دويم پيداېست لكه د اول).

تفسير: يعنې ظاهراً له مادي حيثه د اسمان او د ځمكې د عظمت او جسامت په مخكښې د انسان حقيقت څه دى؟ حال دا چې دغه خبره مشر كين هم مني چې د اسمان او د ځمكې پيدا كوونكى هم هغه واحد قدوس الله دى، بيا هغه لوى

ذات چې د دغومره لویو مخلوقاتو پیدا کوونکی وي؛ آیا هغه ته د انسانانو اول ځلي يا دویم ځلي پیدا کول کوم سخت یا مشکل کار دی؟ د تعجب ځای دی چې پر دغسې غټو غټو خبرو هم ډېر خلق نه پوهیږي.

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۗ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا الَّذِينَ كَفَرُوا ۗ
قَلِيلًا مَّا تَتَذَكَّرُونَ ﴿۵۰﴾

او نه سره برابر یږي (یو) روند (غافل جاهل) او بل کتونکی (ذاکر - عالم) او (همداسې نه برابر یږي سره) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي بڼه (عملونه) او نه هغه چې بد کار دي، ډېر لږ پند اخلی تاسې (ای خلقو).

تفسیر: یعنې یو داسې روند چې د حق سمه صافه لاره نشي لیدلی، او یو لیدونکی چې په نهایت بصیرت سره صراط المستقیم کتلی شي، او پري پوهیږي؛ آیا دواړه سره برابر کېدی شي؟ یا د یوه نیکو کار مؤمن او د بدکار کافر انجام سره یو شانې کېدی شي؟ که داسې نه وي؛ نو ضرور دي چې یوه داسې ورځ به وي چې د دغو دواړو په منځ کې به فرق او تفاوت ښکاره شي، او د دغو دواړو د علمونو او د عملونو د ثمراتو نتائج په ډېر اکمل صورت سره ظاهر او ښکاره شي، مگر افسوس چې تاسې دومره هم نه پوهیږئ؟.

إِنَّ السَّاعَةَ لَأْتِيَةٌ ۖ لَا رَيْبَ فِيهَا ۗ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۵۱﴾ وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي ۖ
أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۗ

بېشکه چې قیامت خامخا راتلونکی دی، نشته هیڅ شک په (راتللو د) دغه (قیامت) کې، ولیکن زیاتره د خلقو ایمان نه راوړي (په قیامت او تصدیق یې نه کوي). او فرمایي رب ستاسې (ای بندګانو څما!) تاسې وبولی ما چې قبلوم تاسې ته (دعاء ستاسې).

تفسیر: یعنې ماته عبادت وکړئ! چې د هغه بدل او جزاء به درکړم، او له ما څخه وغواړئ! چې ستاسې دغه غوښتنه به توی او تشه نه ځي.

إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ ذُخْرَيْنَ ﴿۵۲﴾

بېشکه هغه کسان چې تکبر (سرکښي) کوي له عبادت څخه څما؛ ژر ده چې نن به وځي دوی په دوزخ کې په دې حال کې چې خوار او سپک وي.

تفسیر: د بندګي شرط له الله تعالی څخه غوښتنه ده، نه غوښتل تکبر او غرور دی، او له دې آیت څخه معلومیږي چې الله تعالی ته د بندګانو غږ او دعاء وررسیږي، دغه خبره خو بېشکه برحقه ده، مگر د دې مطلب داسې نه دی چې د هر بنده هر دعاء قبلوي، یا ښایي چې قبوله یې کړي، یعنې هر هغه شی چې غواړي؛ هم هغه شی ورته ورکړي، نه! د ده دعا اجابت څو اقسامه او انواع لري، چې په احادیثو کې بیان کړی شوی دی، د کوم شي ورکړه او عطاء د الله تعالی پر مشیت موقوفه او د ده د حکمت تابع ده، لکه څنګه د «الأنعام» سورت په (۴) رکوع (۴۱) آیت کې یې فرمایلي دي: ﴿فَيَكْتُفُّ مَا تَدْعُونَ إِلَيْنَ إِنْ شَاءَ﴾ په هر حال د بندګانو کار د الله تعالی له درباره هم دغه غوښتنه ده، او دغه غوښتنه في حد ذاته یو عبادت دی.

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْيَلَّ لَتَسْكُنُوا فِيهِ ۗ وَالنَّهَارُ مُبْصِرًا ۗ

الله هغه (ذات) دی چې ګرځولي یې ده تاسې ته شپه لپاره د دې چې ارامي وکړئ تاسې په هغې کې، او (ګرځولي یې ده) ورځ لیدلو ته.

تفسیر: د شپې په مستریحه یخه او تیاره فضاء او د هوسایې او د راحت په هوا کې ټول خلق د استراحت خوب کوي، هر کله چې ورځ شي؛ نو په نوي نشاط او تازه قوت سره پاڅیږي، او د لمر په رڼا کې پخپلو کارو او چارو کې بوخت او لګیا کیږي، په دغه وخت کې د تګ او راتګ لیدل کار کول او د نورو اعمالو لپاره مصنوعی رڼا بیخي ضرورت نه وي.

إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَالنَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿۳۱﴾

بېشکه الله خامخا خېښتن د فضل دی پر انسانانو، وليکن زیاتري د انسانانو شکر نه وباسي (په دغو نعماوو د الله).

تفسیر: یعنی د حقيقي منعم پېژندل هم دغه وو چې په قول او فعل او په ځان او زړه یې شکر اداء کولی، خو ډېر خلق د شکر ایستلو په ځای شرک اختیاروي.

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَّا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآَنِي تَوَفَّكُونَ ﴿۳۲﴾

دغه (ذات) تاسې ته (وايم): الله دی، رب پالونکی ستاسې چې خالق پیدا کونکی د هر څيز دی، نشته هيڅوک لایق د عبادت مګر همدی دی یواځې، پس کوم طرف ته ګرځولی شوي یې تاسې (له عبادت د ده).

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځې نعمتونه د الله تعالی له طرفه منی، نو ښایي چې بندګي هم همغه ته وکړئ!، وروسته د دغه مقام له رسېدلو بیا تاسې ولې بې لارې کېږئ، چې حقيقي مالک یو ذات وي او عبادت وکړی شي د بل چا؟.

كَذٰلِكَ يُؤَفِّكُ الَّذِيْنَ كَانُوْا بِآٰيٰتِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿۳۳﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ جَعَلَ لَكُمُ الْاَرْضَ
قَرَارًا وَالسَّمَآءَ بِنَآءٍ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ صُوْرَكُمْ وَرَزَقَكُم مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ذٰلِكُمْ اللّٰهُ
رَبُّكُمْ فَتَبَرَّكُ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۴﴾

همداسې ګرځولی کیږي (له حقه) هغه کسان چې وو له آیتونو د الله به یې انکار کوو. الله هغه (ذات) دی چې ګرځولي یې ده تاسې ته ځمکه ځای د قرار (چې پرې ګزران او معاش کوي)، او (ګرځولی یې ده تاسې ته) اسمان چت (د قې په شان)، او صورتونه یې ترلي دي ستاسې پس ډېر ښایسته یې جوړ کړه صورتونه ستاسې، او روزي یې درکړې ده تاسې ته له طیباتو پاکیزه وو (لذتناکو شیانو)، دغه (خالق، مصور، رازق) الله دی رب پالونکی ستاسې، پس ډېر برکتی (ډېر پورته دی شان) دی الله چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی له ګردو ساکبانو څخه د انسان صورت ښه، بهتر، او ښکلی او د ده روزي یې پاکه صافه ګرځولي ده.

هُوَ الْحَيُّ

هم دی ژوندی دی، تل په یو حال باقي قایم تدبیر والا.

تفسیر: چې له هیڅ یوه حیثه او جهته له سره فناء او موت نه پرې طاري کيږي، او نه طاري کېدی شي، او ظاهر دی کله چې د الله تعالی حیات ذاتي او دائمي دی؛ نو د ده د حیات ګرد (ټول) لوازم ذاتي او دائمي وي.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٠﴾

نشته بل هیڅو ک لایق د عبادت مګر همدی دی، پس یواځې وبولئ همدی په دې حال چې خالص کوونکي یې تاسې خاص دغه (الله) لره (د) دین (له شرکه)، ټوله ثناء ده خاص الله لره چې رب پالونکی د ټولو عالمیانو دی.

تفسیر: یعنی ګرد کمالات، محامد، محاسن، د حیات د وجود تابع دي، هغه چې علی الاطلاق حي دی، همدی د عبادت وړ او مستحق دی، او د ګردو (ټولو) کمالاتو مالک دی، ځکه چې په ﴿هُوَ الْحَيُّ﴾ پسې وروسته یې ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ وفرمایل.

قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ أَنْ أُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥١﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) بېشکه زه منع کړی شوی يم له دې نه چې عبادت وکړم د هغو (بتانو) چې بولئ یې تاسې غیر له الله کله چې راغلل ماته بښکاره دلیلونه (د توحید) له (جانبه د) رب پالونکي ځما، او امر حکم کړی شوی دی پر ما چې غاړه کېږدم رب پالونکي د (تمامو) عالمیانو ته.

تفسیر: یعنی هر کله چې ماته صفا او بښکاره دلائل را کړی شوي دي، نو دې څخه منع شوی يم چې د غیر الله عبادت وکړم، بلکه یواځې د عالمیانو د پالونکي په عبادت مأمور شوی يم.

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تَرَابٍ

الله هغه (ذات) دی چې یې پیدا کړی دی (نیکه) ستاسې له خاورو نه.

تفسیر: یعنی ستاسې پلار آدم، یا تاسې مو په داسې شان له خاورو څخه پیدا کړئ، هغه نطفه چې تاسې ترې پیدا کړئ؛ د هغو ما کولاتو او مشروباتو خلاصه ده چې له ځمکې څخه پیدا کيږي.

ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ

بیا یې (پیدا کړه اولاده د آدم) له نطفې (اوبو د مني) بیا له کلکې ټوټې د وینو.

تفسیر: یعنی بني آدم اصلاً د اوبو له څاخکي د مني له قطرې څخه مخلوق دي، چې وروسته ترلي وینه کيږي، او د حیات نور مدارج پرې کوي.

ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلٍ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُسَمًّى

بیا راوباسي تاسې (له ارحامو د میندو) اطفال واړه (بیا تربیت کوي ستاسې) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې منتها د قوت خپل ته، بیا (ژوندي ساتي تاسې) لپاره د دې چې شی تاسې زاړه (بې

قوت، بی مجاله)، او ځینې له تاسې هغه دي چې مړه کولی شي پخوا له دې (بلوغه)، او (ساتي مو) لپاره د دې چې ورسېږئ تاسې تر هغې نېټې معلومې پورې (چې وخت د مرګ دی).

تفسیر: یعنې له ورو کیتوبه ځلې کیرئ، او له ځلمیتوبه زور توب ته رسېږئ، او ځینې سړي پخوا له ځلمیتوبه یا زور توبه مري، په هر حال ګرد تر یوه ټاکلي معین معاد او لیکلي شوې وعدې پورې رسېږي، له موت او حشر څخه هیڅوک نه دي خلاص، او نه ترې مستثنی کېدی شي: ﴿كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ * وَيَسْفِي وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾.

وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۱۵﴾

او لپاره د دې چې تاسې د عقل څخه کار واخلي (په دلائلو د وحدانیت او قدرت د الله، او په بعث بعد الموت).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې ښه فکر او دقت وکړئ!، چې دومره احوال او ادوار پر تاسې تېر شوي دي، ممکن چې یو بل حال او دوره هم پر تاسې تېره شي، چې وروسته له مرګه بیا ژوندي راپاڅېدل دي، نو هغه تاسې ولې مشکل او محال ګڼئ؟».

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قُضِيَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿۱۶﴾

(الله) هم هغه (ذات) دی چې ژوندي کول کوي، او مړه کول کوي، پس هر کله چې اراده حکم وکړي د یوه کار؛ پس بېشکه همدا خبره ده چې وایي ورته چې (موجود) شه پس هغه موجود شي (بې له مهلته).

تفسیر: یعنې د ده کامل قدرت او د «کن فیکون» د شان په مقابل دغه څه سختي او اشکال لري چې وروسته له مرګه مو بیا ژوندي کړي؟.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنِّي نَصَرْتُ فِرْعَوْنَ ۖ الَّذِي كَذَّبَ بِآيَاتِنَا لِكَيْتُبَ وَبِمَا أُرْسِلْنَا بِهِ رُسُلَنَا نَفْسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿۱۷﴾ إِذِ الْأَغْلُلُ فِي أَعْنَاقِهِمُ وَالسَّلْسِلُ

آیا نه وینې ته هغه کسان چې مجادله جګړه کوي په آیتونو (قرآن) د الله کې، پس کوم طرف ته ګرځولی شي دوی له تصدیقه د هغو. هغه (کسان) چې تکذیب یې کړی دی په دغه کتاب (قرآن)، او په هغو (شیانو) چې رالېږلي مو دي په هغو سره رسولان (پخواني) خپل، پس ژر ده چې پوه به شي دوی (چې د دغه تکذیب بده نتیجه څه کیري؟). کله چې وي به (د اور) غاړې په غاړو د دوی کې، او ځنځیرونه به هم وي (په پښو د دوی).

تفسیر: د ځنځیر یو سر به په غاړه پورې نښتی وي، او بل سر به یې د پرنښتو په لاسو کې وي، او په دغه ډول دوی د مجرمانو او قیدیانو په شان راوستل کیري.

يُسَجَّبُونَ ﴿۱۸﴾ فِي الْحَبِيمَةِ ۖ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ﴿۱۹﴾

چې رانښکلی کیري به دوی. په اوبو ډېرو تودو کې، بیا به په اور (د دوزخ) کې سوځولی وریټولی شي دوی.

تفسیر: یعنی په دوزخ کې به کله په ایشېدلو ډېرو سوځوونکیو اوبو سره او کله به په اور سره عذاب ورکول کېږي (أعاذنا الله منهما).

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿۲۴﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ

بیا به وویل شي دوی ته چې چېرته دي هغه (معبودان) چې وئ تاسې چې شریکول به مو (له الله سره په عبادت کې). بغیر له الله (چې اوس خلاص کړي تاسې له عذابه)؟.

تفسیر: یعنی په دغه وخت به له دوی ځنې هیڅ یو په کار نه ورځي، که مو له لاسه پوره وي او توانېږئ؛ نو هغوی خپل مدد ته راوبولئ !.

قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا

نو وبه وایي (کفار) چې: ورک شول له مونږ څخه (هغه معبودان ځمونږ).

تفسیر: یعنی له مونږ څخه خطا او ورک او مونږ ترې تېر شو، نښايي په دغه وخت کې به عابدین او معبودین سره بېلولی شي، یا به د ﴿قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا﴾ مطلب داسې وي چې: اگر که موجود دي، مگر کله چې له دوی نه کومه فائده نه رسیږي، نو د دوی وجود او عدم سره برابر دي.

بَلْ لَكُمْ كُنُفٌ مِّنْ دُونِ قَبْلِ شَيْءٍ

بلکه گویا نه وو مونږ چې بلل به مو (په عبادت سره دغه معبودان) پخوا له دې نه هیڅ شی.

تفسیر: اکثر و مفسرینو د دې مطلب داسې اخیستی دی، په دنیا کې مونږ هغو کسانو ته چې بلنه کوله؛ اوس رانښکاره شوه چې هغوی په واقع کې هیڅ شی نه وو.

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ الْكَافِرِينَ ﴿۲۵﴾

همداسې (په شان د دغو مجادلانو) گمراهان کوي الله کافران (چې سمه لاره به نه مومي).

تفسیر: یعنی لکه چې دلته له ډېر انکار کولو څخه وښویدل او وویرېدل، او داسې اقرار یې وکړ، په دنیا کې هم د همدغو کفارو هم دغه حال وو.

ذَلِكَ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِذَا كُنْتُمْ تُرْجَوْنَ

دغه (گمراهي او عذاب) تاسې ته په سبب د هغه دی چې وئ تاسې چې خوشالي به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغه چې وئ تاسې چې تکبر به مو کولو په ناحقه سره.

تفسیر: یعنی ومولید چې د ناحق غرور، تکبر او لویي آخره خاتمه او عاقبت داسې کېږي، اوس مو هغه لویي او ښودنه چېرې لاره؟ او بیا وبه ویل شي دغو منکرینو ته د الله تعالی له جانب داسې چې:

ادخلوا ابواب جهنم

ننوخئ تاسې په دروازو د دوزخ کې.

تفسیر: یعنی هر قسم مجرم په هم هغه وره کې ننوځی چې د دوی لپاره ټاکلی او مقرر کړی شوی دی.

خُلِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿۱۰﴾ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَأَمَّا نُرَيْتِكَ بَعْضَ
الَّذِي نَعَدُ هُمْ أَوْ تَوَقَّيْتِكَ فَإِنَّنَا يُرْجَعُونَ ﴿۱۱﴾

په دې حال چې همپشه پاتې کېدونکي اوسې په دغه (دوزخ) کې، پس ناکاره ځای د متکبرانو دی. پس صبر و کړه (ای محمده! په ضرر د کفارو)، بېشکه چې وعده د الله (په نصرت د اولیاوو او اهلاک د اشقیاءو) حقه ده، پس که وښیو مونږ تاته ځینې د هغه عذاب چې وعده یې کوو مونږ له هغوی سره؛ (نو ډېر ښه ده!)، یا قبض کړو مونږ تا پس خاص مونږ ته بیا بېرته راوستلی شي دوی.

تفسیر: یعنی الله تعالی ده ته د عذاب ورکولو کومه وعده چې فرمایلي وه؛ هغه یقیناً پوره او ایفاء کېدونکې ده، ممکن دي چې ځینې مواعید د رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک په حیات کې په سر ورسېږي، لکه چې د بدر او معظمی مکې فتح او نور فتوحات، یا د دوی له وفاته وروسته، په هر حال دوی له مونږ څخه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او نه یې چېرې ایستلی شي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ

او خامخا په تحقیق لېرلي وو مونږ رسولان پخوا له تانه چې ځینې له هغوی هغه انبیاء دي چې قصې د هغو کړي دي مونږ تاته، او ځینې له دغو هغه انبیاء دي چې قصې نه دي کړي مونږ تاته.

تفسیر: یعنی د ځینو انبیاءو تفصیلي حال یې تاسې ته بیان کړی دی، او د ځینو یې نه دی کړی، او امکان لري چې د دې آیت له نزوله وروسته یې د هغوی تفصیلي حال هم بیان کړی وي، په هر حال د هغو رسولانو نومونه چې معلوم دي؛ پر هغو باندې تفصیلاً او پر هغو چې نوم او نور حالات یې نه دي معلوم؛ اجمالاً ایمان راوړل ضروري دي: ﴿لَا تَقْرُبُنَّ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِنَا﴾.

وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

او نه وو هیڅ رسول ته (او نه یې مقدور وو) دا چې راوړي کومه یوه معجزه مگر په اذن حکم د الله سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په مخکښې ټول سره عاجزان دي، رسولانو ته هم د دې خبرې واک او اختیار نشته، چې هر معجزه چې د دوی زړه وغواړي؛ هم هغه معجزه ور وښيي، دوی یواځې هم هغه معجزات ښوولی شي چې د هغې د ښوونې اجازت د رب العزت له طرفه دوی ته شوی وي.

فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ فَمَنْ لَّمْ يَأْتِكُمْ مَعَهُ فَاعْتَدُوا لِلْجَحِيمِ وَخَسِرْتُمْ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿۱۲﴾

پس هر کله چې راغی امر حکم د الله؛ فیصله به وکړه شي په حقه سره، او زیان به وکړي هلته باطلوونکي (د حق دروغجن شمېرونکي).

تفسیر: یعنی څه وخت چې د الله تعالی حکم رسېږي، د رسولانو او د دوی د اقوامو په منځ کې په عدل او انصاف سره حکم فیصله صادرېږي، په دغه وخت کې رسولان کامیاب او فائز المرام کېږي، او د باطلو منونکیو په برخه پرته له ذلته او رسوايي بل هیڅ شی نه رسېږي، او حکمت په نه واقع کېدلو د دغو کې دا دی چې:

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿۲۴﴾ وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ
وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي تاسې ته چارپایان لپاره د دې چې سورې پر ځینو د
دوی، او له ځینو د دوی خورئ تاسې. او دي تاسې لره په دغو چارپایانو کې ډېرې نفعې، او لپاره
د دې چې ورسېرئ تاسې په دوی سره هغه حاجت ته چې په سینو (زړونو) ستاسې کې وي.
تفسیر: مثلاً د دوی له پوستکي، څرمنې، وړیو، وینتانو، او نورو څخه راز راز فائدي اخلئ، پر دوی باندي سورلي
پخپل ځای کې یو مقصد دی، او د سورلی په وسیله انسان ډېر دیني او دنيوي مقاصد حاصلولی شي.

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفَالِكِ تَحْمِلُونَ ﴿۲۵﴾

او پر دغو چارپایانو (په بر کې) او پر بېرې (په بحر کې) سورول کېږئ تاسې.
تفسیر: یعنی په وچه کې د څاروو پر شا، او په سیند کې پر بېرې سواره کړئ، او مال او اسباب مو هم پرې باروئ.

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَأْتِي آيَاتِ اللَّهِ تُنَكِّرُونَ ﴿۲۶﴾

او ښيي تاسې ته دلائل خپل، پس له کوم یوه له دلائلو د الله څخه انکار کوئ تاسې.
تفسیر: یعنی سره د دومره ښکاره وو دلائلو له لیدلو بیا انسان تر کوم حد او اندازې پورې پخپل شک او انکار کې
ټینګ ولاړ دی، لانه دي معلوم چې الله تعالی د خپل قدرت څومره نورې ښې او دلائل هم ورښيي؟

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرَ
مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَآثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا آغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۲۷﴾

آیا پس نه دي ګرځېدلي دوی په ځمکه کې، پس چې وګوري دوی چې څرنگه شو عاقبت
آخړه خاتمه د هغو کسانو چې پخوا له دوی نه (تېر شوي) وو، چې وو هغوی ډېر زیات له دغو
(کفارو) څخه، او ډېر سخت وو په (بدني) قوت او (مدني) آثارو په ځمکه کې، پس هیڅ دفع ونه
کړه له دوی نه هغو (اعمالو) چې وو هغوی چې کسب او پیدا کول به یې (چې اموال او رجال
او نور وو).

تفسیر: یعنی پخوا له دې نه ډېر داسې اقوام تېر شوي دي، چې په سړو او ملاتړ، زور او قوت او نورو شیانو کې له دغو
موجوده وو کفارو ځنې ډېر قوي وو، هغوی له دوی ځنې زیاتي او مهمې ښې او یادونې په ځمکه کې پرېښي دي،
لیکن څه وخت چې د الله تعالی عذاب ورنازل شو؛ نو هغه زور او قوت، سامان او وسایل هیڅ د دوی په کار ورنغلل،
او سره له هغو سپېره، هلاک او تباه شول.

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِالْبَيِّنَاتِ فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُم مِّنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۲۸﴾

پس هر کله چې رابه غلل دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلائلو؛ نو خوشاله به شو په هغه چې
له دوی څخه به وو له علمه (اخباره پوهنه)، او چاپېر (محیط منعکس) شو پر دوی هغه (عذاب)
چې وو به دوی چې په هغه پورې به یې مسخري کولې.

تفسیر: کوم علوم او فنون چې له هغوی سره وو، او پر هغو غلطو عقیدو چې دوی خپل زړونه ترلي وو، او پر هغو به یې تکبر، تفاخر او لویي کوله، او د انبیاوو عليهم السلام علومو او هداياتو ته به یې په سپکه کتل، او په تحقیر به یې لیدل، او پرې توکې او مسخرې به یې کولې؛ بالآخر داسې یو وخت راغی چې هغوی ته د خپلو هم هغو ټوکو او ملنډو نتیجه او حقیقت پخپله وربکاره شو، او د هغه تمسخر او استهزاء مورد خپله همدوی وگرځېدل.

فَلَمَّا رَأَوْا بَاسَنَا قَالُوا مَتَابِ اللَّهِ وَحَدَاهُ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿۲۴﴾

پس هر کله چې وبه لید دوی (په دنیا کې) سخت عذاب ځمونږ؛ نو وبه یې ویل: ایمان مو راوړی دی په الله یواځې، او کافران شو مونږ پر هغو څیزونو چې وو مونږ په سبب د هغه څیز مشرکان (چې باطل معبودان دي).

تفسیر: یعنی څه وخت چې دوی له عذاب سره مخامخ شول، او د الله تعالی د عذاب معاینه یې وکړه؛ نو د ایمان راوړلو او توبه ایستلو په فکر کې ولوېدل، او وروسته له هغه په دې وپوهېدل چې یواځې د واحد الله په لطف او مرحمت سره کار چلېدی شي، هغو شیانو ته چې مونږ د معبودیت درجه ورکړې وه؛ هغه څرګرد عاجزان وو، او مونږ ډېر احمقان او جاهلان وو چې داسې جتې او بېکاره شیان مو د الوهیت پر تخت کښنولي وو.

فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَاسَنَا

پس نه وو (دا کار) چې نفع ورسوي دوی ته ایمان د دوی هر کله چې وبه لید دوی سخت عذاب ځمونږ.

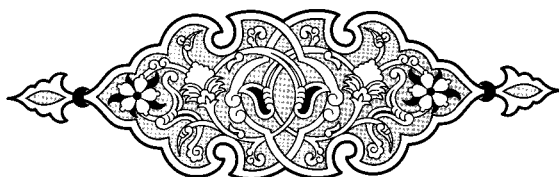
تفسیر: یعنی اوس افسوس او ارمان او د تقصیر له اقراره او اعترافه هیڅ یوه فائده نه ورسیري، د ایمان او د توبې وخت تېر شوی دی، د عذاب له لیدلو څخه خو هر یوه سړي ته بې اختیاره یقین او باور پیدا کېږي، مګر دغسې یقین د نجات موجب نشي کېدی، او نه د داسې یقین په واسطه نازل شوی عذاب منع کېدی شي.

سَدَّتْ اللَّهُ الْآبَتِي قَدْ خَلْتُ فِي عِبَادَةٍ وَخَسِرْتُنَا لِكَفْرُونَ ﴿۲۵﴾

(طریقه اینسې ده الله) طریقه د الله هغه چې په تحقیق تېره شوې ده په بندګانو د دغه (الله)، او زیان کاره شول په دغه ځای کې کافران (چې ښکاره شو هغه متمادي خسران د دوی).

تفسیر: یعنی دغه وضعیت له پخوا راهیسې تل دوام لري، چې خلق پومبی د انکار او استهزاء له لارې وړاندې کېږي، بیا هر کله چې په عذاب کې اخته او مبتلا شي؛ نو شورماشور لګوي، او پر خپلو اغلاطو اعتراف کوي، د الله تعالی دا عادت دی چې ناوخته توبه نه قبلوي، بالآخر منکرین د خپلو جرائمو په بدل سپیره، خراب او بربادېږي.

تَمَّتْ سُورَةُ الْمُؤْمِنِ، وَاللَّهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ حَمَّ السَّجْدَةِ

«د (حَمَّ السَّجْدَةِ) سورت مكي دى، (۵۴) آيت او (۶) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۱) او په نزول كې (۶۱) سورت دى، وروسته د (المؤمن) له سورت څخه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کونکى دى.

حَمَّ تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(دغه قرآن) رالېږلى شوى دى له (هغه الله) چې خورا (ډېر) مهربان ډېر رحم کونکى دى.

تفسير: يعنى د الله ډېره زياته مهرباني او رحمت پر خپلو بندگانو دى، چې د دوى د هدايت لپاره يې داسې عظيم الشان او بېمثاله کتاب نازل فرمايلى دى.

كِتَابٌ فَصَّلْتَ آيَتَهُ

داسې کتاب دى چې په تفصيل سره بيان شوي دي آيتونه د ده.

تفسير: په لفظي ډول سره د آيتونو بېل بېل توب خو ښکاره دى، مگر له معنوي حيثيته هم د سلهاوو اقسامو علومو او مضامينو تفصيل په بېلو بېلو آيتونو كې وركړى شوى دى.

قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ

په دې حال چې لوستلى شوى دى په عربي ژبه لپاره د هغه قوم چې پوهيږي.

تفسير: يعنى عظيم الشان قرآن په اعلى درجې صافې عربي ژبې نازل كړى شوى دى، چې د ده د رومبنيو مخاطبينو مورنى ژبه وه، خو هغو خلقو ته د ده په پوهېدلو كې څه تكليف ورپېښ نشي، او دوى ژر او ښه پرې پوهيږي، او بيا نور انسانان هم پرې په ښه شان سره وپوهوي، مگر سره له هغه دغه خبره هم ظاهره ده چې هم هغه خلق له دغه قرآن څخه منتفع او گټور كېدى شي؛ چې د عقل او پوهې خاوندان وي، ناپوه او جاهل خلق د دغه عظمې نعمت څه قدر او عزت كولى شي؟.

بَشِيرًا وَنَذِيرًا

زېرى وركوونكى دى (دا كتاب مؤمنانو ته په جنت) او وپروونكى دى (دا كتاب كفارو لره له دوزخ).

تفسير: يعنى دغه پاك قرآن خپلو منونكيو ته د نجات او فلاح زېرى اوروي، او منكرينو ته د دوى له بده انجامه وېره وركوي.

فَاعْرَضَ الْكُفْرُ لَهُمْ فَهُمْ لَا يُسْمِعُونَ ﴿۱۰﴾

پس مخ و گمراهی زیاتر و دغو (کفارو) پس دوی نه اوری (حق په اور بدللو د قبول سره).

تفسیر: یعنی سره له دغو گمراهی و تعجب دی، چې له دوی نه ډېر کسان د دې کتاب دغه ډېر قیمت لرونکیو پندونو او نصائحو ته غور او دقت نه کوي، کله چې دې ته بیخي د دوی فکر نشته؛ نو ولې به یې اوري؟ او فرض یې کړئ که دوی دغه قرآن پخپلو غوږونو سره هم واورې، لیکن د زړه په غوږونو سره یې نه اوري، او د ده د منلو او قبلولو توفیق نه ور حاصلوي، نو د دوی دغه اور بدل د نه اور بدللو په شان دي.

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِي آيَاتِكُمْ مَمْنُونَةٌ عَلَيْنَا وَإِنَّا أَكْفَرُ مِنَّا وَفِي آذَانِنَا وَقُرْآنٍ مِن بَيْنِنَا وَبَيْنِكَ حِجَابٌ فَأَعْمَلْنَا عَمَلًا

او وايي (دغه کفار محمد ته) زړونه مو په پردو کې دي له (فهمه) د هغه خيزه چې بولي ته مونږ هغه ته (چې توحيد يا قرآن دی)، او په غوږونو ځمونږ کې دروندوالی دی (چې نه اورو وينا ستا)، او په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې پرده (د مخالفت) ده، نو عمل وکړه ته (پر دين خپل) بېشکه مونږ هم عمل کوونکي يو (پر دين خپل).

تفسیر: دوی به دا ويل چې: ستا دعوت په وجه زړونه مو په غلافونو او پردو کې پټ دي، او غوږونه مو درانه دي، او ستا او ځمونږ په منځ کې پرده حائل ده، چې مونږ او تاسو سره بيلوي، نو ته خپل کار کوه، او مونږ به خپل کار کوو، ستا خبرې پر مونږ تاثير نه کوي.

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوا إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوا

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه همدا خبره ده زه يو بشر انسان يم په شان ستاسې، (لیکن فرق مې دادی چې) وحی کيږي ماته (له طرفه د رب ځما) داسې چې بېشکه همدا خبره ده چې معبود ستاسې معبود يو دی، پس سم مستقيم ورځئ ده ته (په توحيد)، او مغفرت وغواړئ له ده نه!.

تفسیر: یعنی نه زه معبود او الله يم چې په زور سره ستاسې زړونه واپرولی شم، او نه هغه پرېسته يم چې د هغې د رالېږلو غوښتنه تاسې کوي، او نه کوم بل مخلوق يم، بلکه ستاسې له نوعې او له جنسه يو انسان يم چې ځما خبره پوهېدل ستاسې د همجنسې له سببه تاسو ته اسان دي، او هغه انسان يم چې د الله تعالی له جانبه آخري او د خورا اکملې وحی لپاره غوره شوی يم، بناء عليه هومره چې تاسې له هغه څخه مخ واپرئ؛ زه خامخا د پاک الله پيغام تاسې ته اوروم، ما ته د وحی په وسيله دا ښوولي شوي دي چې ستاسې ټولو معبود يو دی، چې ماسوا له هغه بل هيڅوک د عبادت لایق نه دی، لهذا پر ټولو لازم دي چې په گمراهی او حالو کې سم د هم هغه واحد الله تعالی په طرف مخ وگمراهي، او د ده د سمې صافې لارې څخه يوه خاشه دېخوا او هغې خوا ته لار نشي، او هغه بې لارې او کاره تلل چې پخوا له دې نه ستاسې څخه صادر شوي دي؛ د هغو معافي د الله تعالی له درباره وغواړئ، چې پاک الله گمراهی او وروستي گناهونه دروښي.

وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ ﴿۱۱﴾ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿۱۲﴾

او افسوس هلاک خرابي ده لپاره د مشرکانو. هغه چې نه ور کوي زکات (یا نه کوي هغه کار چې پرې پاکيږي)، او دوی پر آخرت (حساب کتاب ثواب عقاب) همدوی کافران منکران دي.

تفسیر: د هغو خلقو معامله چې له الله تعالی سره داسې وي چې عاجز مخلوق د ده په عبادت کې شریکوي، او له بندګانو سره داسې وي چې د صدقې او زکات پیسې پر کوم فقیر او محتاج نه لګوي، او نه غواړي چې مساکین پرې خوشاله شي، او ورسره له آخر ته او انجمله هم بیخي بېفکره او غافل دي، ځکه چې دوی له سره دغه خبره نه مني چې له مړینې څخه وروسته بل کوم ژوندون، حساب، کتاب، ثواب او عقاب شته، د دغسې خلقو مستقبل ماسوا له اهلاکه خرابی بربادی او سپکتیا بل شی نه دی.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝٤

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې دي ښه (عملونه) شته؛ دوی ته اجر چې نه دی قطع کېدونکی.

تفسیر: یعنې هیڅکله به نه منقطع کېږي، او تر ابد الآباده پورې به جاري وي، کله چې جنت ته ورسېږي؛ نه به دوی او نه به د دوی ثواب فناء او انقطاع مومي.

قُلْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ تُكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنٍ وَتَجْعَلُونَ لَهُ أَنْدَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝٥

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا بېشکه تاسې خامخا کافران کېږئ په هغه الله چې پیدا کړې یې ده ځمکه په دوو ورځو کې، او ګرځوئ له خپل ځانه (دغه الله) ته شریکان؟ دغه ذات (چې ځمکه یې په دوو ورځو کې پیدا کړې ده) رب د عالمیانو دی.

تفسیر: یعنې څومره د حیرت او د تعجب ځای دی چې د «رب العالمین» د وحدانیت او کمالیه صفاتو څخه انکار کوئ، او نور داسې شيان له هغه سره برابروي چې د یوې ذرې په اندازه هم د کار او اختیار مالکان نه دي.

وَجَعَلَ فِيهَا رِوَابِيٍّ مِنْ قُوَّتِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَمْوَاتَهَا

او پیدا کړي دي (الله) په دغه (ځمکه) کې درانه کلک محکم غرونه د پاسه د دې نه، او بیا یې برکت کېښود په دغه (ځمکه یا غرونو) کې، او مقرره (په اندازه) کړې یې ده په دې ځمکه کې روزي (د اهل) د دې.

تفسیر: «او بیا یې برکت کېښود په دغه ځمکه یا غرونو کې» یعنې قسم قسم کانونه، ونې، مېوې، ثمرات، غلې، دانې او حیوانات او نور له ځمکې څخه وځي، «او مقرره او په اندازه کړې یې ده په دې ځمکه کې روزي د اهل د دې»، یعنې پر ځمکه باندې یې د هستېدونکو خواړه په یوې خاصې اندازې او حکمت سره په ځمکه کې کېښودل، لکه چې د هر اقلیم او د هر ملک د هستېدونکو له طبیعو او له ضروریاتو سره یې موافق خواړه مهیا او تهیه فرمایلي دي، او الله اکرم شأنه و اعظم برهانه پیدا کړه ځمکه، غرونه او نور او مقدر یې کړل اوقات:

فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ ۝٦

په څلورو ورځو کې، برابر دي لپاره د پوښتنې کوونکیو (له پیدا کولو د ځمکې او د ما فيها).

تفسیر: یعنې ګرد کارونه په څلورو ورځو کې وشول، په دوو ورځو کې ځمکه پیدا کړې شوه، او په دوو نورو ورځو کې د دوی د نورو متعلقاتو بندوبست وشو، هر څوک چې پوښتنه کوي یا د پوښتنې کولو اراده لري؛ هغو ته دغه

ورونيه! چې دغه ټول په څلورو ورځو کې بې له تزييده او تنقيصه په وجود راغلي دي، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «يعني د پوښتنې کوونکيو ځواب پوره شو».

تنبیه: دلته له ورځو ځنې په ظاهري صورت سره همدغه معروفې او متبادرې ورځې نشي مراد کېدی، ځکه چې د ځمکې او د لمر او د نورو موجوداتو له وجوده پخوا د هغه وجود له سره نه دی متصور، لا محاله له دغو څلورو ورځو څخه به د هغو مقدار مراد وي، يا به هغه ورځې ترې مراد وي چې د هغو په نسبت يې فرمايلي دي: ﴿وَإِنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ﴾ (١٧ جزء د الحج سورت (٦) رکوع (٤٧) آيت ځمونږ د دغه مقدس تفسير) والله أعلم.

ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ

بيا اوچت شو اسمان ته حال دا چې دغه اسمان يو لوگي وو (ولاړ).

تفسير: يعنې بيا د اسمانونو په طرف اوچت شو، چې په دغه وخت کې دوی گرد سره يو وو د يوه لوگي په شان؛ نو هغوی يې سره تقسيم کړل، او په اوو اسمانونو سره يې وویشل، لکه چې وروسته له دې نه يې ذکر راځي. تنبيه: ممکن دي له «دخان» څخه د اسمانونو د مادې په طرف اشاره وي.

فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴿١٠﴾

پس وفرمايل (الله) دغه (اسمان) ته، او (دغې) ځمکې ته چې راشئ دواړه پخپلې خوښې سره، يا په زور سره، وويل اسمان او ځمکې: راځو مونږ (فرمان ستا ته) په خوښۍ سره.

تفسير: يعنې اراده يې وفرمايله چې د دغو دواړو اسمان او ځمکې له يو ځای کېدو څخه دنيا ودانه کړي، اعم له دې نه چې دوی دواړه پخپل طبيعت سره يو ځای شي که په زور سره، په هر حال د دواړو له يو ځای کولو سره يې دغه نظام جوړول مقصود وو، او دغه دواړه سره يو ځای شول، پخپل طبيعت له اسمان د لمر اشعې راغلې، او تودوخې پيدا شوې، هواوې جاري شوې، د هغو دورې او بخار پاس پورته شو، بيا له هغه څخه اوبه توپيدې، او د باران په صورت وورېدې، چې د هغو په وسيله راز راز شيان پيدا شول، او پخوا يې فرمايلي وو چې: «په ځمکه کې يې د دوی خوراگونه کېښودل»، يعنې په ځمکه کې يې داسې قابليت کېښود چې دغسې شيان ترې پيدا کيږي.

فَقَضَيْنَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ

پس مقرر جوړ کړل (الله لوگي ځنې) اووه اسمانونه په دوو ورځو کې.

تفسير: يعنې څلور ورځې هغه وې، او په دوو ورځو کې يې اسمانونه پيدا کړل، چې گردې (ټولې) سره شپږ ورځې شوې، لکه چې په بل ځای کې د ﴿سَبْعَةَ آيَاتٍ﴾ تصريح شته.

تنبیه: په هغو مرفوعه احاديثو کې چې د کائناتو د تخليق په متعلق د ورځو تعيين او ترتيب راغلی دی، چې هغه دغه شيان الله تعالى د هفتې په دغو او هغو ورځو کې پيدا کړي دي؛ په هغو کې کوم يو صحيح حديث تر اوسه پورې په نظر نه دی راغلی، حتی چې د ابو هريره رضي الله تعالى عنه د حديث په متعلق چې په صحيح مسلم کې دی؛ «ابن كثير» ليکي: «هو من غرائب الصحيح، وقد علله البخاري في التاريخ، فقال: رواه بعضهم عن أبي هريرة عن كعب الأحبار، وهو الأصح» يعنې دا حديث امام بخاري په خپل تاريخ کې معلول کړی دی، او ويلي يې دي: ځينو دغه حديث له ابوهريره رضي الله عنه څخه چې هغه له کعب بن الأحبار نه روايت کړی دی، او همدغه روايت أصح دی، يعنې حديث د اسراييلياتو له جملې څخه دی، د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه په صحيح سند سره ثابت نه دی.

وَأَوْحَىٰ فِي كُلِّ سَمَاءٍ أَمْرًا

او ويې لېږه (مقرر يې کړ) په هر اسمان کې کار (مناسب تدبير) د هغه (اسمان).

تفسير: يعنې هر هغه حکم چې د هر اسمان لپاره مناسب وو، شاه صاحب (رحمه الله تعالى) ليکي: «دغه رب ته معلوم دي چې هلته څه قسم مخلوق اوسېږي؟ او د دوی اسلوب وضعيت، او هيئت څرنگه دی؟ په دغه ځمکه کې چې په زرهاوو کارخانې دي؛ نو آیا دومره لوی اسمانونه به څرنگه تش پراته وي».

وَرَبَّيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَحِفْظًا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿۱۷﴾

او بنايسته کړې مو دی دغه اسمان نژدې په ډيوو (ستوريو) سره، او (ساتلی دی مونږ دا اسمان) په ساتلو سره (له غوږ کېښودلو د شيطانانو)، دغه (مخلوقات) اندازه کول د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه عالم (په هر څيز).

تفسير: يعنې په ليدلو سره داسې معلومېږي چې دغه گرد ستوري پر همدغه اسمان باندې ختلي دي، د شپې له مخې په دغه قدرتي ډيوو سره اسمان څرنگه ښکلی او ډک له رونقه ښکاري؟ بيا يې څومره محفوظ ګرځولي دي؟ چې د هيچا لاس او قدرت ورته نه رسېږي، د پرښتو زورورې پيرې ولاړې دي، هيڅ طاقت او قوت پر دغه ټينګ نظام کې څه درځ او چاودن شي غورځولی، ځکه چې هغه د الله تعالى له خوا جوړ او قايم شوی دی، چې له ګردو څخه لوی زبردست او باخبر ذات دی.

وَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ صُفْعَةً مِّثْلَ صُفْعَةِ عَادٍ وَثَمُودَ ﴿۱۸﴾

پس که چېرې مخ وګرځاوه (دغو کفارو له حقه)؛ پس ووايه (ای محمده! دوی ته) چې وپروم زه تاسې له سخت عذابه په مثل د سخت عذاب د عاديانو (لکه باد د صرصر) او ثموديانو (لکه چغه د جبريل).

تفسير: يعنې که د معظمې مکې کفارو د داسې عظيم الشان آيتونو د اورېدلو څخه وروسته بيا هم د نصيحت له قبلولو او د توحيد او د اسلام له لارې د غوره کولو څخه مخ واپروي؛ نو تاسې دوی ته وفرمايئ: «زه تاسې په دغه خبروم چې ستاسې خاتمه هم د «عاد» او «ثمود» او نورو معذبنو اقوامو په شان کېږي».

إِذْ جَاءَهُمُ الرُّسُلُ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ

کله چې راغلل دوی ته رسولان (هود او صالح) له مخې طرفه د دوی (کفارو)، او وروسته له دوی (کفارو له هر طرفه)، او ويې ويل دوی ته داسې:

تفسير: يعنې له هر طرفه ښايي چې ډېر رسولان به ورغلي وي، مګر مشهور دا دي چې دا رسولان هود او صالح (علی نبینا وعلیهما أفضل الصلاة وأتم التسليم) دي، يا به له ﴿مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾ څخه داسې مراد وي چې: دوی د ماضي او مستقبل پر خبرو وپوهوي، او د ورښوولو او د پند او نصيحت هيڅ جانب او پلو يې پرې نښود.

أَلَّا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ لَكٰفِرُونَ ﴿۱۹﴾

چې مه کوی عبادت مګر يواځې د الله، وويل (کفارو په ځواب د دوی کې) که اراده فرمايلي وي رب ځمونږ (په لېږلو د رسولانو)؛ نو خامخا ليرلې به يې وی پرښتې، پس بېشکه چې مونږ په هغه څيز چې راليرلي شوي یئ تاسې په هغه سره؛ کافران يو.

تفسیر: یعنی د الله رسول څرنگه بشر کېدی شي؟ که الله په واقع سره کوم رسول لېره؛ نو له اسمانه به یې کومه پرېنښته لېرلې وه، په هر حال تا پخپل زعم سره کومې خبرې چې د الله تعالی له جانبه راوړې دي؛ مونږ د هغو د منلو لپاره تیار نه یو.

فَأَمَّا عَادُ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَقَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً

پس هر چې عاديان وو پس کبر (لويي) يې غوره کړه په ځمکه کې په ناحقه سره، او وويل دوی: څوک دي زيات سخت له مونږ ځنې په قوت کې.

تفسیر: بنايي کله چې رسولانو دوی له عذابه ویرولي وي؛ دوی به د هغوی په ځواب کې داسې ويلي وي چې له مونږ څخه زيات زورور او طاقتور بل څوک دي؟ چې مونږ له هغه څه ویريرو؟ آیا ځمونږ په شان پر زورور انسانانو خپل رعب او وېره کېنولی شي؟.

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ^{١٥}

آیا نه ويني (او نه پوهېدل) دوی چې بېشکه الله هغه (ذات) چې پیدا کړي يې دي دوی؛ هغه ډېر سخت دی له دوی نه په قوت زور کې، او دوی وو په دلائلو ځمونږ چې انکار به یې کوو (سره له علمه په دې باندې چې هغه حق دی).

تفسیر: یعنی پخپلو زړونو کې د ده پر حقانيت پوهېدل مگر د ضد او انکار له لوري به یې همداسې معامله کوله.

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ مَّحْسَبَاتٍ لِنُنذِرَهُمْ عَذَابَ الْآخِرَةِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

پس راومو لېره پر دوی باندې باد يخ ډېر زورور هېستناک په څو ورځو کې چې ډېرې نحسې شومې وې، لپاره د دې چې وځکوو مونږ پر دغو (کفارو) عذاب رسوا کوونکی په دغه ژوندون لږ خسيس کې.

تفسیر: شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «د دوی د غرور ماتولو لپاره د يوه کمزور مخلوق په وسيله هغوی پناه او سپېره شول، اوه شپې او اته ورځې مسلسل سخته سيلی چلېده، ونې، غنې، انسان، حيوان، ودانې او عمراني شيان يې بيخي له ځمکې څخه يووړل، او هيڅ يوشی يې باقي پرې نښود».

وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْزَىٰ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ^{١٦}

او خامخا عذاب د آخرت ډېر رسوا کوونکی دی، حال دا چې له دوی سره به مدد ونه کړ شي (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنی د آخرت رسوايي خو ډېره لويه ده، چې د هيچا په منع کولو او مخه نيولو سره نه معطلېږي، او نه بېرته اوږي، او نه هلته يو بل ته څه کومک او مدد رسولي شي، له هر سړي سره به د خپل ځان فکر وي، د محبت او مينې او د همدردۍ ډېر مدعيان به هلته له خپلو دوستانو خپلوانو او مينانو څخه سترگې اړوي، او په پټه او په غلا سره به ورگوري.

وَأَمَّا شُعْرَبُ فَمَكَرُوا فَاسْتَجَبُوا لِلْعَالِي عَلَى الْهُدَىٰ

او هر چې شموديان وو، پس سمه لاره مو وښووله دوی ته (په لېرلو د رسولانو سره)، پس غوره کړ دوی پوندوالی (ضلالت) پر هدايت (او رهنمايي).

تفسیر: یعنی د نجات له هغې لارې څخه چې ځمونږ رسول الله صلی الله علیه وسلم وربنولې وه؛ دوی خپلې سترگې وتړلې، او روندوالی یې ځانته غوره کړ، بالاخر الله تعالی همدوی د همدوی په خوښه سره په هم هغه حالت پرېښودل.

فَاَخَذَتْهُمُ صِعْقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۷۶﴾

پس ونيول دوی لره سختې چغې د عذاب سپکوونکي په سبب د هغه (شرک او عصيان) چې وو دوی چې کول به يې (چې تکذيب د صالح وو).

تفسیر: یعنی داسې یوه سخته زلزله راغله چې له هغې سره ډېره سخته چغه هم وه، چې د هغه غږ له شدته د دوی زهره وچاوده، او د زړونو حرکت یې بند شو.

وَبَيِّنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَاٰمَنُوا يَتَّقُونَ ﴿۷۷﴾

او نجات مو ورکړ هغو کسانو ته چې ايمان يې راوړی وو، او وو دوی چې پرهېزگاري به يې کوله.

تفسیر: یعنی هغه کسان چې ايمان يې راوړ، او له بدې څخه يې ځانونه وژغورل؛ الله تعالی دوی ته له عذابه نجات ورکړی دی، او د عذاب د نزول په وخت کې لږ څه صدمه او تود باد هم نه دی ورسېدلی.

وَيَوْمَ يُحْشَرُ اَعْدَاءُ اللّٰهِ اِلَى النَّارِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿۷۸﴾

او (ياده کړه) هغه ورځ چې راتول به کړل شي دشمنان د الله اور (د دوزخ) ته پس دوی به ډلې ډلې کړل شي.

تفسیر: یعنی د هر یوه قسم مجرمانو ډلې او جماعتونه به سره بېل بېل وي، او دغه ګرد جماعتونه به یو د بل په انتظار کې جهنم ته نژدې درول کېږي، بیا چې ټول سره یوځای شي؛ نوروان به کړل شي دوزخ ته.

حَتّٰى اِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَمْعُهُمْ وَاَبْصَارُهُمْ وَاَنْفُسُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۷۹﴾

تر هغه وخته پورې چې راشي دوی دغه (اور ته) شاهدي به ورکړي پر دوی باندي غوږونه د دوی، او سترگې د دوی او پوستکي (او نور اعضاء) د دوی پر هغو (کارونو) چې وو دوی چې کول به يې.

تفسیر: په دنیا کې يې پخپلو غوږونو سره تنزيلي آيتونه واورېدل، او پخپلو سترگو سره يې تکويني آيتونه وليدل، مګر سره له هغه د الله تعالی وحدانيت او دده د رسول رسالت يې ونه مانه، او په هر حيث او هر جهت د الله تعالی عصيان او نافرمانی ته متوجه شول، خو له دې نه بېخبره وو چې د ګناهونو ګرد دفاتر ياداشتنه د همدوی په وجود کې محفوظ او ډک کړی شوي پراته دي، چې په لازمه وخت کې به لولول او اورول کېږي، له رواياتو څخه معلومېږي چې په محشر کې به کفار له خپلو جرائمو څخه پخپلو ژبو سره انکار کوي، نو په دغه وخت کې به داسې احکام صادرېږي چې د دوی د هغو اعضاوو او جوارحو شهادت وړاندي کړ شي چې دوی د هغوی په ذريعه د دغو ګناهونو مرتکب شوي دي، لکه چې ګرد وجود به يې پرې شاهدي ورکوي، او په دې صورت د دوی د هغه اظهار چې پخپلو ژبو سره يې رومي کړی وو؛ تکذيب کېږي، دلته به دوی حيران او مبهور او هک پک پاتې کېږي، او خپلو اعضاوو ته به

وايي چي: اي کمبختانو! لري او ورک شئ! ما خو دغه مدافعه ستاسې له وجهي کوله، او جگړې مې ستاسې په کټه نښلولې وې، حال دا چې تاسې پخپله پخپلو جرائمو اقرار او اعتراف وکړ.

وَقَالُوا الْجُلُودُ هُمْ لَمْ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا ۗ

او وبه وايي (کفار په تعجب سره اعضاوو او) پوستکيو خپلو ته: ولې شاهدي وکړه تاسې پر مونږ؟.

تفسير: دغه منکرين به وايي: کله چې پخپله ژبه سره مونږ داسې انکار کوو؛ نو پر تاسې داسې کوم مصيبت رالوېدلی وو چې خامخا مو په ورښوولو شروع وکړه، او په آخر کې دغه وينا تاسې ته چا دروښوده؟.

قَالُوا أَنْطَقَ اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ

نو وبه وايي (دغه پوستکي دوی ته چې مونږ پخپله نه يو غږيدلي، بلکه) غږولي يو مونږ الله هغه ذات چې غږولی يی دی هر شيز.

تفسير: د هغه لوی ذات قدرت هر ناطق ته د وينا قوت وربښلی دی، نن ورځ هم هغه لوی ذات مونږ ته هم د وينا قوت او قدرت راکړ، نو که مو خبرې نه کولې، او شيان مو نه وی ښوولي؛ نو څه شی به مو کړي وی، کله چې د هغه مطلق قادر اراده وشي چې يوشی خبرې وکړي؛ نو کوم شی توانيږي او قدرت او مجال لري چې وينا ونه کړي؟ هغه لوی ذات چې ژبې ته يې د وينا قوت او قدرت وربښلی دی، آیا همدغه قوت لاسو او پښو او د بدن نورو اندامونو ته نه شي بښلی؟ نو دغه دی چې مونږ هم د الله تعالی په اراده دغسې شهادت اداء کړ.

وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَالْبَيْتِ تُرْجَعُونَ ﴿٢١﴾

حال دا چې الله پيدا کړي يی تاسې اول ځلې، او خاص همدغه الله ته بېرته بيولی شئ (مجازاتو ته).

تفسير: دغه مقوله يا خو د الله تعالی ده، يا خو د پوستکو ده، دواړه محتملې دي.

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ

او نه وئ تاسې (په وخت د کولو د دغو فواخشو داسې) چې پتول به مو (دغه فواخش له وېرې د دې) چې شاهدي به ورکړي پر تاسې غوږونه ستاسې، او نه سترگې ستاسې، او نه پوستکي ستاسې (ځکه چې د خپلو اعضاوو په شهادت مو باور نه درلود - لرلو).

تفسير: يعنې له نورو ځنې په پټه سره مو گناه کوله، او له دې نه نه وئ خبر چې ستاسې لاسونه او پښې به ستاسې هغه مخفي اعمال څرگندوي (ښکاره کوي)، بنايي چې تاسې هغه گناه له دغو اندامونو څخه هم پټه کړي وی، حال دا چې تاسو همداسې کول هم غوښتل، دغه مو له قدرته او واکه نه وو پوره.

وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

وليکن گمان به کوو تاسې د دې چې بېشکه الله نه دی عالم پر ډېرو له هغو کارونو چې کول به تاسو.

وَذَلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿۲۴﴾ فَإِنْ يَصْبِرُوا
فَالْتَأْتُوا مَتَوًى لَهُمْ وَإِنْ يُسْتَعْتَبُوا فَامَّا لَهُمْ مِنَ الْمُعْتَبِينَ ﴿۲۵﴾

او دغه (فاسد کمان) ستاسې هغه کمان ستاسې دی چې کوو به تاسې دغه (کمان) په رب خپل، هلاک کړي یې تاسې (دغه کمان په آخرت کې) پس نن وگرځېدئ تاسې له زیانکارانو څخه. پس که صبر وکړي دوی (په دې عذاب یا یې ونه کړي) پس اور (د دوزخ) ځای د هستوگنې دی دوی ته، او که رضا د الله (او قبول د توبې یا رجوع دنیا ته) غواړي دوی؛ پس نه به وي دوی له قبول کړی شویو (په طلب د رضا د الله).

تفسیر: شاه صاحب (رحمة الله علیه) لیکي: «یعنې په دنیا کې ځینې بلاء په صبر سره اسانېږي، هلته که صبر وکړي یا یې ونه کړي؛ دوزخ د دوی لپاره کور مقرر کړی شوی دی، چې له هغه ځایه له سره نشي وتلی، ځینې بلاء دلته په منت خوشامند او تملق سره لرې کېدونکې دي، ولې هلته دغه شیان له سره مفید نه واقع کېږي، او هومره زاري خواري او عاجزي چې وکړي؛ نه قبلېږي، او نه یې په درد خوري».

وَقَيْضًا لَهُمْ قُرْنَاةً فَرِيضًا لَهُمْ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ

او مقرر کړي مو دي دوی ته ملگري (له شیطینو)، پس بنایسته کړي یې دي دوی ته هغه څیزونه چې وړاندې له دوی دي او هغه څیزونه چې وروسته له دوی دي (له هوا او هوس او انکار د آخرت).

تفسیر: یعنې پر دوی باندې یو یو شیطان مقرر شوی دی، څو دوی ته خراب کارونه چې پخوا یې کړي وو، یا وروسته له دې نه یې کوي؛ ښه وروښيي، او د دنیا تباہ کوونکی ماضي او مستقبل هغوی ته ښه او ښکلی ورنښکاره کړي، او د دغو شیطینو تقریر هم د دوی د اعراض عن الذکر نتیجه وه، لکه څنگه چې الله جل جلاله په (۲۵) جزء د الزخرف سورت په (۴) رکوع (۳۶) آیت کې فرمایلي دي: ﴿وَمَنْ يُضِلُّ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُفِيضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ﴾.

وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أَمِّهِمْ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ

او ثابته شوې ده پر دوی خبره (د عذاب) په هغو امتونو کې چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دوی نه له پیریانو او له انسانانو.

تفسیر: یعنې هم هغه خبره چې د دوی په نسبت په ابتداء کې فرمایلي شوې ده: ﴿لَا مَلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ (۱۲) جزء د هود سورت (۱۰) رکوع، (۱۱۹) آیت څمونږ د دغه مقدس تفسیر.

إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ ﴿۲۵﴾

بېشکه چې دوی وو زیانکاران (په دواړو جهانونو کې).

تفسیر: کله چې انسان ته خساره واقع کېږي؛ نو همداسې سامان ورمهیا کېږي.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا هَذَا الْقُرْآنَ وَالْغَوَايَةِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۲۶﴾

او وايي هغه کسان چې کافران شوي دي چې غوږ مه ردئ تاسې دغه قرآن ته (چې محمد یې لولي)، او شور ماشور واچوئ په (وخت د لوستلو د) ده کې، بنایي چې تاسې غالب شئ (پرې او له تبلیغه یې ساکت کړئ).

تفسیر: یعنی د عظیم الشان قرآن غر د برق په شان د اورېدونکیو پر زړونو اثر غورځوي، او هر څوک یې چې اوري سخت تأثیر پرې کوي؛ نو ځکه د دغه تأثیر دانسداد لپاره کفارو دغه یوه طریقه ځانته غوره کړې ده، هر کله چې قرآن لوستلی کیږي؛ دوی غوږ ورته نه نیسي، او دومره شورماشور اچوي چې نور یې هم وانه وړېدی شي، او داسې به یې گڼل چې ځمونږ په دغه شورماشور سره د قرآن غږ پورته نشي، او پر خلقو خپل تأثیر ونه غورځوي، نن ورځ هم جاهلان همداسې تدابیر کوي، چې د کار د خبرو په مقابل کې شورماشور کوي، څو بل څوک یې وانه وري، مگر د حقانیت او صداقت کړنگهاری او تېهار کله د میاشو او مچانو په بېهار پت او مغلوبېدی شي؟ او سره له دغسې تدابیرو هم د حق غږ د زړونو تر ژورو پورې رسېږي، او هم هغه هلته خپل اثر غورځوي.

فَلَمَّا يَتَقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابَ اللَّهِ تَائِبًا وَقَدْ جَزِيَ لَهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۵۰﴾

(فرمایي الله تعالی چې) پس خامخا و به څکوو مونږ هر ورو مرو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي عذاب سخت، او خامخا جزاء به ورکړو مونږ هر ورو مرو دوی ته ډېره بده سزا د هغو اعمالو چې وو دوی چې کول به یې.

ذَلِكَ جَزَاءُ عَذَابِ اللَّهِ النَّارِ لَهُمْ فِيهَا دَارُ الْخُلْدِ جَزَاءً لِّمَا كَانُوا يَأْتُونَ
بِجَحْدُونَ ﴿۵۰﴾

دغه (سخت عذاب) جزاء ده د دښمنانو د الله (یعنې) چې اور دی، شته دوی ته په دغه اور کې کور د همېشه والي (لپاره د جزاء) په جزاء ورکولو په سبب د هغه چې وو دوی (په دنیا کې) چې په آیتونو ځمونږ (قرآن) انکار به یې کوو.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذِينَ أَضَلْنَا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ نَجْعَلُهُم بِمِثْلِ إِفْتِرَائِنَا
لِيَكُونُوا مِنَ الْمُسْتَقْبَلِينَ ﴿۵۱﴾

او و به وایي (په اور کې) هغه کسان چې کافران شوي دي ای ربه ځمونږ! وښیې مونږ ته هغه (دوه تنه) چې گمراهان کړي یې وو مونږ له پیریانو او له انسانانو چې وگړځوو (واچوو) دوی لاندې د قدمونو خپلو لپاره د دې چې شي دوی له ښکته (سپکو ذیلانو خلقو څخه).

تفسیر: یعنی خیر مونږ خو په آفت کې اخته شوو، لیکن له انسانانو او پیریانو څخې هغه شیطین چې ځمونږ د گمراه کولو او د غولولو سبب گړځیدلي دي، او مونږ د دوی له لاسه په دغه مصیبت کې مبتلا شوي یو، له مونږ سره یې مخامخ کړی، خو یې مونږ تر خپلو پښو لاندې ذرې ذرې او لټار کړو، او په نهایت ذلت او خواری سره یې د دوزخ په ډېرې ښکتنې طبقې کې وغورځوو، او په دغه ډول خپل انتقام ترې واخلو، او لږ څه خپل زړونه پرې ساړه کړو.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَتَّقُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا
بِالْحَبَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿۵۲﴾

بېشکه هغه کسان چې ویلي یې دي صدقاً له زړه چې رب ځمونږ الله دی، بیا ټینګ ولاړ وي (په دغه توحید او نورو اعمالو د دین)؛ رانا زلیري به پر دوی پرښتې (د سا ختلو په وخت او په قبر کې چې داسې به وایي) مه ویرېږئ او مه خپه کېږئ او خوشاله اوسئ تاسې په جنت هغه چې وئ تاسې چې وعده یې در سره کړې شوې ده (په ژبې د انبیاء الله سره).

تفسیر: یعنی په زړه سره یې اقرار وکړ او په هغه قائم پاتې شو، او د الله تعالی په ربوبیت او الوهیت کې یې بل څوک شریک ونه درواه، او نه له دغه یقین او اقرار څخه د مرګ تر لحظې پورې وانه وښته، او نه یې خپل رنگ بدل کړ، هر هغه شی یې چې په ژبه سره ویلي وو، د هم هغه پر مقتضاء عملاً او اعتقاداً ټینګ پاتې شو، او د الله تعالی د کامل ربوبیت حق یې په پوره ډول سره وپېژاند، او هر هغه عمل یې چې وکړ خاص د ده د خوښې او شکرګزاري لپاره یې وکړ، د خپل رب ټول عائد کړي حقوق او فرائض یې په ښه شان وپېژندل، او په ښه ډول سره یې اداء او په ځای یې راوړل، الغرض له ماسوا الله څخه یې مخ وپاروه، او یواځې د هم هغه په جانب متوجه شو، او د هم ده پر سمه صافه لاره رهي (روان) شو، پر داسې مستقیم الحال بندګانو د مرګ په وخت او د قبر د رسېدلو په فرصت او وروسته له هغه د بیا ژوندي راپاڅېدلو په وخت کې پرښتې نازلېږي، او دوی ته تسکین، تسلي ورکوي، او د جنت د دخول زېږی وراوړوي، او ورته وایي چې: اوس تاسې ته له هیڅ جهته د وېرې او د اندېښنې موقع نه ده پاتې، د فاني دنیا ټول فکرونه او غمونه ختم شوي دي، او د بل کوم راتلونکي آفت او مصیبت اندېښنه نه ده پاتې، اوس په ابدي ډول هر قسم جسماني او روحاني خوښي او عیش تاسې لره دی، او د جنت هغه مواعد چې د انبیاء علیهم السلام په ژبو له تاسې سره کړي شوي وو؛ هغه ګرځول او له تاسې سره ایفاء کیدونکي دي، دا هغه دولت او نعمت دی چې د هغه د رارسېدلو د یقین له حاصلېدو څخه وروسته هیڅ یو غم او فکر د انسان په شاوخوا کې نشي ګرځېدلی.

نَحْنُ أَوْ لَيْسَ كُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ

(بل داسې ورته وایي ملائکې) مونږ یو دوستان ستاسې په دغه ژوندون لږ خسیس کې (په حفاظت او نصرت) او په آخرت کې (چې به در څخه لرې کړو و وحشت د قبر، او و به مورو جنت ته).

تفسیر: ځینو دغه د الله تعالی کلام ښوولی دی، یعنی د پرښتو کلام له دې نه پخوا ختم شوی دی، او د اکثر په نزد دغه هم د پرښتو مقوله ده، ګواکې پرښتې دغه قول د دوی په زړونو کې الهام کوي، او د دوی حوصله او همت زیاتوي.

وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهُنَّ أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدْعُونَ ﴿٢٠﴾

او شته تاسې ته په دغه جنت کې هغه نعمتونه چې خوښوي یې نفسونه ستاسې، او شته تاسې ته په دغه (جنت) کې (له هغو لذاتو ګراماتو) چې غواړئ یې تاسې.

تفسیر: یعنی د هر شي خواهش، رغبت او هوس چې تاسې پخپلو زړونو کې وکړئ، یا هر هغه شی چې په ژبه سره یې غواړئ؛ هغه ټول به تاسې ته در کولی کیږي، د الله تعالی په خزانو کې د هیڅ شي کمی او تقلیل نشته.

نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ﴿٢١﴾

مېلمستیا ده له (جانبه د الله) چې ښه ښوونکي (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی ښه وپوهېږئ چې هغه غفور رحیم به له خپل مېلمه سره څومره ښه سلوک وکړي؟ او دغه څومره یو لوی عزت او توقیر دی، چې یو ضعیف بنده د خپل رب العزت مېلمه شي.

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٢٢﴾

او څوک دی ډېر ښایسته (بلکه نشته) له جهته د وینا له هغه چا چې بولي (خلق) طرف د الله ته، او عمل کوي ښک، او وایي بېشکه زه له مسلمانانو غاړه ایښودونکو د الله تعالی احکامو ته یم.

تفسیر: پخوا به ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د هغو مخصوصو بندګانو ذکر وو چې هغوی یواځې د یوه الله پر الوهیت خپل اعتقاد ټینګ کړی وو، او د خپل استقامت ثبوت یې ورکړی وو، دلته د هغوی د یوه بل اعلیٰ مقام ذکر فرمایي، یعنې ډېر ښه سړی هغه دی چې خپل ځان پاک الله ته بیخي وسپاري، او د الله تعالیٰ د پوره طاعت او کامل انقیاد اعلان وکړي، او همدغه غوره دین او سمه لاره ځانته اختیاره کړي، او د ده قول او فعل نورو بندګانو ته د الله تعالیٰ په طرف د راتللو لپاره ډېر ښه محرک، مؤثر او سابق شي، او دوی د دنیا نورو خلقو ته هم د الله تعالیٰ په طرف دعوت ورکړي، او د دین په طرف یې جذب او کش کړي، او د هغې نېکۍ په طرف چې دی خلق رابولي؛ دی پخپله هم پرې عامل وي، او د الله تعالیٰ په نسبت د خپلې بندګۍ او احکام منلو د اعلان په وخت کې هیچېرې او هیڅکله ونه ویريږي، او نه څه اندېښنه ورته پیدا شي.

دغه آیت په شان د محمد صلی الله علیه وسلم کې دی، یا مراد ترې صحابه رضي الله تعالیٰ عنهم، یا عالمان، یا محتسبان، یا مؤذنان یا نور هغه څوک دي چې په کې دغه ښه صفات وي.

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ
حَمِيمٌ ﴿۳۷﴾

او نه برابري سره نیکي او نه بدی (په جزاء او حسن عاقبت کې)، دفعه کوه (ته هغه بدی) په هغه خصلت سره چې هغه ډېر ښه وي، پس ناڅاپه هغه څوک چې په منځ ستا او په منځ د هغه کې عداوت دښمني وي؛ لکه چې دی به دوست وي ډېر مهربان.

تفسیر: په دغو آیتونو کې یوه رښتین داعي الی الله تعالیٰ ته د هغو ښو اخلاقو تعلیم ورکوي، چې دوی ورته ضرورت لري، یعنې ښه وپوهېږه چې بدی له نېکۍ سره، او نیکي له بدی سره قطعاً نشي برابرېدی، او د دواړو تأثیرات سره بېل دي، بلکه یوه نیکي له بلې نېکۍ سره او یوه بدی له بلې بدۍ سره په اثر او نتیجه کې متمایزې دي، لهدا د یوه قانت مؤمن مخصوصاً د یوه داعي الی الله مسلک ښایي داسې وي چې د بدۍ جواب دې له سره په بدۍ ورنه کړي، بلکه حتی الامکان د بدۍ مقابلې دې په نېکۍ سره وکړي، که څوک ورته کومه سخته خبره وکړي یا بده معامله ورسره وکړي؛ نو د هغه په مقابل کې دې دی داسې رویه او د عمل طرز ځان ته غوره کړي چې له هغه څخه بهتر او ښه وي، مثلاً د قهر او غصې په مقابل کې دې له حلم او تحمل څخه کار واخلي؛ او د کنځلو جواب دې په تهذیب او انسانیت سره په دعاء، او د سختۍ جواب دې په نرمۍ او مهربانۍ سره ورکړي، د دغه وضعیت او مسلک له غوره کولو څخه به په نتیجه کې ژر درښکاره شي چې ډېر سخت دښمن به هم ستاسې په مقابل کې نرم او پوست شي، مګر که په زړه او اساسي ډول سره به ستا دوست او خیر غوښتونکی نه ګرځي، خو په ښکاره ډول سره به دې دوست وګرځي، او متدرجاً دغه ظاهري دوستي په باطني دوستۍ تبدیل او تحویل مومي، او د دښمني او عداوت ټول خیالات د ده له زړه او افکارو څخه بیخي وځي، کما قال الله تعالیٰ: ﴿عَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً﴾ (د الممتحنه سورت (۲) رکوع (۷) آیت (۲۸) جزء).

وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ عَظِيمُونَ ﴿۳۸﴾

او نه ورکول کېږي دا (نېک خصلت د بدۍ دفع په نېکۍ سره) مګر هغو کسانو ته چې صبر تحمل کوي، او نه ورکول کېږي دا (نېک خصلت) مګر خاوند د برخې ډېرې لویې ته.

تفسیر: یعنې ډېره لویه حوصله په کار ده، چې انسان په هغې سره د بدو خبرو تحمل وکړي شي، او د هغه مقابلې په ښه سره وکړي، دغه ښه اخلاق او اعلیٰ خصلت د الله تعالیٰ له درباره ډېرو ښو او خوش قسمته او اقبالمنو سړیو ته وربښلی کېږي، (ربط) تر دې ځایه پورې د هغه حریف او دښمن سره د معاملې او ښه سلوک ښوونه وه، چې په ښو معاملو او

بنو اخلاقو سره متأثر کېدی شي، لیکن ځنې داسې دښمنان هم پیدا کېږي چې په هیڅ حالت او صورت سره له دښمنۍ څخه لاس نه اخلي، که څو ک ورسره هومره ملاطفت او محبت وکړي، د هغه شقاوت او عداوت مراتب لا پسې زیاتېږي، او هغه تل په همدغه فکر او ذکر وي چې هر ورو تاته څه ضرر او اذیت درورسوي، نو داسې پخو شیطانانو له اضرار او ایذاء څخه د ځان ساتلو تدبیر اوس دغسې الله تعالی بیان فرمایي چې:

وَأَمَّا يُزْعَمُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ تَزَعُّرًا فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٥﴾

او که ورسپړي تاته له طرفه د شیطان څه تباهي، وسوسه (چې دی واروي تاله دغه ښه خصلت)؛ پس پناه نیسه په الله (له شره د ده)، بېشکه الله همدی دی ښه اور بدونکی عالم.

تفسیر: یعنی د داسې شیطان په مقابل کې له نرمۍ او عفوی او په تېرېدلو سره کار نه چلېږي، یواځې د هغه نه د نجات لپاره یو تدبیر شته چې د الله قدوس جل و اعلی شانه و اعظم برهانه په پناه کې راشی!، دا هغه مضبوطه کلا ده چې هغې ته له سره شیطان نشي رسېدی.

وَمِنَ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ﴿٢٦﴾

او ځینې له دلائلو د الله شپه او ورځ ده (چې په یوه کې لباس او په بل کې معاش دی) او (بل ځینې له دلائلو) لمر او سپوږمۍ دي.

تفسیر: له «دعوت الی الله» سره څو سماویه او ارضیه دلائل هم بیان فرمایي، څو په هغو سره «داعی الی الله» ته د الله تعالی د عظمت او وحدانیت او بعث بعد الموت او نورو اهمو مسائلو په پوهولو کې مدد ورسپړي، په دغه ضمن کې دې لوري ته هم اشاره وشوه چې له یوه جانبه د الله تعالی مخصوص بندگان پخپل قول او عمل سره خلق د الله تعالی په طرف رابولي، او له بل جانبه د لمر، قمر، اسمان، ځمکې او د نورو مخلوقاتو عظیم الشان نظم او نسق، غور او دقت کوونکو ته د هغه واحد الله په طرف د راتللو دعوت ورکوي.

وفي كل شيء له آية ﴿٢٧﴾ تدل على أنه واحد

په هر څیز کې د الله تعالی د قدرت ښه ده چې ددې ښکارندوی ده چې د دې نظام چلونکی یو ذات دي.

لَا تَسْجُدْ وَالشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدْ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ آيَاتِهِ تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾

مه کوئ سجده تاسې لمر ته، او نه سپوږمۍ ته، او سجده کوئ تاسې خاص هغه (الله) ته چې پیدا کړي یې دي دا (څلور علامې) که چېرې یې تاسې چې خاص همدې (الله) ته عبادت کوئ.

تفسیر: د لمر، سپوږمۍ، او د نورو شیانو عبادت کوونکو به هم په ژبه سره همداسې ویل چې: ځمونږ غرض د دغو شیانو له عبادت نه د پاک الله عبادت دی، مگر پاک الله دغه وښوول چې دغه شیان بیخي د عبادت لیاقت نه لري، د عبادت لایق یواځې واحد الله دی، او د کوم غیر الله عبادت کول د قدوس الله څخه له بغاوت کولو سره مرادف دي.

فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ ﴿٢٩﴾

پس که لویې وکړه دوی (له سجده د الله؛ نو الله مستغني دی)، پس هغه څو ک چې په نزد درب ستا دي (له پرښتو) تسبیح وایي دغه (الله) ته، هم په شپه کې او هم په ورځ کې، حال دا چې دوی (له دغه تسبیحه او عبادت نه) نه سترې کېږي.

تفسیر: یعنی که غرور، تکبر، لویی د حق له قبلولو مانع ده، او د توحید د دلائلو له وضوح سره د واحد الله د عبادت په جانب نه غواړي چې راشي؛ نو نه دې راځي، دوی خپلو ځانونو ته نقصان رسوي، الله تعالی له سره د دوی پروا نه لري، هغه لوی ذات چې د ده عظمت او جبروت داسې وضعیت لري چې بې حسابه مقرّبین ملائکک شپه او ورځ دده په عبادت، تسبیح او تقدیس کې داسې مشغول او لگیا دي چې له سره په کې نه خپه، نه ستړي او ستومانیري، نو د دوی په مقابل کې دغه خواران څه شی دي، دوی په دغو دروغو، تکبر، او غرور خامخا خپلو ځانونو ته ضرر او نقصان رسوي.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَرَى الْأَرْضَ خَاسِعَةً إِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتِ إِنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٥﴾

او ځینې له دلائلو د دغه (الله) دا دي چې بېشکه ته وینې ځمکه وچه کلکه، پس هر کله چې نازلې کړو مونږ پر دغې (ځمکې) اوبه (د باران)؛ نو سره و خوځیري، او وپرسیري (او شنه شي)، بېشکه هغه الله چې ژوندی کړی یې ده دا (ځمکه) خامخا ژوندی کوونکی دی د مړیو، بېشکه الله پر هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: یعنی ځمکې ته وگورئ چې دغه خواره چپ چاپ، ذلیل او سپک تر درانه بار لاندې ده، د وچوالي په وخت کې یې له هرې خوا څخه دوږې او خاورې پورته کیږي، لیکن همدا چې د باران پر څه پرې ولوېده؛ یو ځلي د طراوت، رونق، تازگی او نشونما او د لیدلو وړ تحولات په کې څرگندېږي، آخر دغه انقلاب د کوم ذات د لاس تصرف او نتیجه ده؟ هغه الله جل جلاله چې وچې کلکې مړې ځمکې ته یې طراوت، شینوالی او ژوندون وربښلی دی، آیا هغه پر دغه نه دی قدیر چې د انسانانو په ابدانو کې بیا روح واچوي؟ او آیا هغه مطلق قادر نشي کولی چې مړو زړونو ته د دعوت الی الله له تاثیر بیا له نوي سره ژوندون او جدید حیات ورعطا کړي؟ بېشکه الله تعالی هر شی کولی شي، او د الله تعالی د قدرت په مقابل کې هیڅ شی مانع او مزاحم نشي کېدی.

إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفُونَ عَلَيْنَا أَفَمَنْ يُلْفِي فِي النَّارِ خَيْرًا مِمَّنْ يَأْتِي آيَاتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ
إِعْلَمُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦﴾

بېشکه هغه کسان چې میلان کوي له حقه باطل ته په آیتونو (د قرآن) ځمونږ کې نه دي پټ دوی پر مونږ (نو د دغه الحاد جزاء به ورته ورکړو)، آیا پس هغه څوک چې ورغورځولی شي په اور کې غوره دی، یا هغه څوک چې رابه شي په امن (له عذابه) په ورځ د قیامت کې، (نو تهدیداً دوی ته ویلی کیږي چې) کوئ تاسې هر څه چې مو خوښ وي (ای کفارو)، بېشکه الله پر هغو اعمالو چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی (نو جزاء به د اعمالو درکړي).

تفسیر: یعنی د الله تعالی په لوري د دعوت کوونکو له ژبو څخه د تنزیلي آیتونو له اورېدلو او د دهر پر قرطاس د تکویني آیتونو له لیدلو څخه هم چې دغه خلق له کبرو تللو بېرته نه گرځي، او په سمو صافو خبرو کې واهي او تباهي شبهات پیدا او ترې کږې وږې خبرې جوړوي، یا یې خامخا سره اړوي رااړوي، او یو غلط مطلب ترې وباسي، یا خوشې چټي بل کوم عذر او بهانه وړاندې کوي، او د آیتونو په منلو کې وړاندې وروسته تحریف او تبدیل کوي؛ د داسې کړو تلونکو پر اوضاعو پاک الله ډېر ښه پوهیږي، ممکن دي چې دغه پر خپلو مکاریو او چالاکیو ډېر مغرور وي، مگر له الله تعالی څخې د دوی هیڅ احوال نه دی پټ، څخه وخت چې دوی له الله تعالی سره مخامخ ودرول شي، هلته به

دوی وپوهېږي چې في الحال الله تعالى هغوی ته مهلت ورکړی وو، ځکه چې الله تعالى سمدلاسه مجرمين نه نيسي، له همدې جهت وروسته فرمايي: ﴿اعْلَمُوا مَا تَسْتَمْتَرُونَ﴾ يعني ښه دی، څرنگه چې پوهېږئ هم هغسې وکړئ!، مگر ښه وپوهېږئ چې ستاسې مگر د حرکات د پاک الله تعالى تر نظر لاندې دي، او په يوه ورځ د هغه سزا تاسې ته يو ځای پوره درکوي، او بالاخر د هغه تکليف او زحمت تاسې موندونکي يئ، اوس تاسې پخپله فکر او غور وکړئ، هغه سرې چې د خپلو شرارتونو په علت په ډېر سخت سوځوونکي اور کې ولوېږي، او يو بل سرې چې د خپل شرافت او سلامت خوښولو په برکت تل په امنيت او طمأنيت کې اوسېږي، آیا له دغو دواړو څخه کوم يو ښه او بهتر دی؟.

تنبيه: هغه څوک چې د الله په آيتونو کې الحاد کوي، يعنې معناگانې يې بدلوي، تحريف په کې کوي، لکه د الله تعالى د نومونو او صفتونو څخه بدلې معناگانې اخلي، او الله تعالى ته يې په هغه شان او صفت نه ثابتوي چې الله تعالى د ځان لپاره ثابت کړي وي؛ نو هغه هم ددی آيت لاندې راځي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي په ذکر (قرآن) کله چې راغی دوی ته (نو ژر به په عذابېږي دوی).

تفسیر: يعنې دوی خامخا د خپلو کړو تللو په علت د پند او نصيحت په خبرو کې شبهات پيدا کوي، حال دا چې په هغه کې د دروغو ځای او گنجایش له سره نشته، هغه ذکر، پند نصيحت څه شی دی؟ يو صاف، واضح، مضبوط او محکم کتاب چې له هغه څخه ماسوا له يوه ناپوه، احمق او شرير انسان بل هيڅوک انکار نشي کولی.

وَأَنَّهُ لَكُم بَعِثْنَا لَكُمْ رَسُولًا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَأَمَّنْ خَلْفَهُ تَزِيلُ مِنْ حِكْمِهِ حَبِيدٌ

حال دا چې بېشکه دغه قرآن خامخا کتاب قوي (نادر) دی. نه راځي دغه قرآن ته باطل (نه) د مخې (له طرفه) د دې، او نه د شا (له طرفه) يې (بوجه من الوجوه)، رالېږلی شوی دی له طرفه د حکمت والا، ثنا ويلي شوي (الله).

تفسیر: يعنې د الله تعالى په رالېږلی شوي کتاب کې که دروغ راغلي دي؛ نو له کوم ځای څخه راغلي دي؟ او دهغه کتاب د ساتلو ذمه چې هغه پخپله په غاړه اخيستی ده؛ نو ناحق او باطل څه قوت او مجال لري چې د هغه شاوخوا ته ورنژدې شوي دي.

مَا يُقَالُ لَكَ إِلا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عَقَابٍ أَلِيمٍ

نه ويل کېږي تاته (ای محمده!) مگر (هم هغسې) وينا چې په تحقيق ويلې شوې وه رسولانو ته چې پخوا له تېر شوي وو، بېشکه رب ستا خامخا څېښتن د مغفرت دی (مؤمنانو لره)، او څېښتن د عذاب دردناک دی (کافرانو لره).

تفسیر: يعنې د منکرينو کومه معامله چې له تاسې سره ده؛ همدغه معامله به د هرې زمانې منکرينو له خپلو انبياوو سره درلوده، انبياوو به تل د دوی لپاره خیر غوښت، او هغوی به د هغه په مقابل کې هر راز تکاليف او مصائب خپلو انبياوو ته رسول، بيا هم هغسې چې هغو انبياوو پر هغو تکليفونو او سختيو کې صبر او تحمل کوو؛ تاسې هم پر دغو مصاعبو صبر او تحمل وکړئ!، په نتيجه کې به ځينې توبه کوي، او پر سمه لاره به راځي چې د دوی لپاره د الله تعالى له جانبه معافي او ښه ده، او څه نور کسان به پر خپلو هم هغو کړو تللو، ضد او عناد ټينگ او قايم پاتې کېږي، چې بالاخر دوی د دردناکې سزا مستوجب کېږي.

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا أَعْجَبِيَّا لَقَالُوا لَوْلَا فَضَلَتْ إِلَيْتُهُ أَعَجَبِيٌّ وَعَرَبِيٌّ

او که گر خولی مووی دغه قرآن په ژبه د عجمو؛ نو خامخا ویلي به وو (دغو د عربو کفارو) ولې واضح بیان شوي نه دي آیتونه د دې (په ژبې فصیحې عربي دغه قرآن)، آیا عجمي دی، (او نبي یې) عربي دی؟.

تفسیر: یعنی که یوه سړي داسې اراده کړي وي چې یوه خبره نه مني، نو په زرگونو حیلې او بهانې ورته جوړولی شي؛ د معظمې مکې کفارو کله چې بل شی ونه موند؛ نو په داسې ویناوو یې شروع وکړه چې: «صاحبه! مونږ خود عربي نبي په معجزې باندې هلته قایل او معترف کیدو، چې دغه قرآن ماسوا له عربي ژبې په بلې کومې ژبې راغلی وی»، لیکن فرض یې کړئ! که همداسې هم کېدی؛ نو د هغه د دروغجن شمېرلو لپاره به دوی داسې ویل: «بښه صاحبه! چېرې داسې بې اساسه او بې منطقه خبره به لیدلې شوي وي چې پخپله رسول عربي او د ده قوم چې د دغه کتاب پوښي مخاطبین دي هم عرب، مگر دغو ته دغسې کتاب رالېږلی شوی دی، چې پر یوه توري یې هم دوی نشي پوهېدی».

قُلْ هُوَ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّسَفَاً

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) چې دغه قرآن لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی هدايت او شفاء دی.

تفسیر: یعنی لغو او چټي (بېکاره) شبهات خو به له سره نه ختمیږي، هو! دغومره تجربه هر یو سړی کولی شي، هغو کسانو چې پر دغه مقدس کتاب ایمان راوړی دی او پرې عمل کوي، په څرنگه عجیب هدايت او بصیرت، عقل او پوهې نائل او فائز شوي دي، او د دوی د سلهاوو کلونو او قرنو امراض او رنځورۍ یې لرې او ورکه کړې ده، او له دوی ځنې یې ظاهري او باطني روغ رمټ انسانان جوړ کړي دي.

وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْ اٰذَانِهِمْ وَقُرُوْهُ وَعَلَيْهِمْ عَمًى

او هغه کسان چې ایمان نه راوړي په غوږونو د دوی کې دروندوالی دی، حال دا چې دغه (قرآن) پر دوی باندې روندوالی پتوالی دی (نو نه ویني دوی هغه جمال او کمال دده).

تفسیر: یعنی هم هغسې چې د خفاش (څکالي - بناپرک) سترگې د لمر په رڼا کې تړلې کیږي، او دی هېڅ یو شی پرې نشي کتلی؛ دغه منکرین هم د قرآن په رڼا کې رانده او هېڅ یو روڼ شی نشي لیدلی، نو په دغه کې د قرآن څه قصور دی؟ منکرینو ته لازم دي چې د خپلو لیدلو دغه ضعف ته ښه څیر شي، او محسوس یې کړي! او بیا د هغې معالجې ته متوجه شي!.

اُولٰٓئِكَ يُنَادُوْنَ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيْدٍ

دغه کفار (گواکې داسې دي لکه چې) غږ ورته کاوه شي له ځایه لرې (او په کیفیت یې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنی که یو سړي ته له لرې څخه غږ او نارې وکړي؛ هغه یې نه اورې، او که وایې وري؛ ښه پرې نه پوهیږي، همداسې د قرآن منکرین هم د دغه صداقت او منبع د صداقت څخه دومره لرې لویدلي دي، چې د حق غږ د هغو د زړه غوږو ته له سره نشي رسېدی، او که چېرې هم وررسیږي؛ نو دوی د هغه پر مطلب په ښه شان سره نشي پوهېدی.

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ فِيهِ

او خامخا په تحقيق ور كړې وو مونږ موسى ته كتاب (تورات)، پس اختلاف و كړ شو په (تصديق او تكذيب د) هغه كې.

تفسير: يعنې هم هغسې چې نن د «قرآن» د منونكو او نامنونكو په منځ كې اختلاف واقع شوى دى، پخوا له دې نه د (تورات) په متعلق هم همداسې اختلافات واقع شوي وو، بيا وگورئ چې د هغه انجام څرنگه شوى وو؟.

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفُتِنُوا بِهِمْ

او كه چېرې نه وى هغه خبره چې رومبى شوې ده له (طرفه) د رب ستا (چې تاخير د عذاب دى)؛ نو خامخا حكم به كړى شوى وو په منځ د دوى (په دنيا) كې.

تفسير: هم هغه خبره صادره شوې ده چې د دغو گړدو شيانو فيصله په آخرت كې كيږي.

وَأَنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيبٍ

او بېشكه چې دغه (دروغ جوړونكي) خامخا په داسې شك كې دي له دې (قرآنه يا له تورات) چې موجب د اضطراب دى.

تفسير: يعنې مهمل شكوك او چټي شبهات دوى ته اطمینان او هوسايي (آرام) نه وركوي، او تل د دوى په زړونو كې اندېښنې دي.

مَنْ عَمِلْ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ

هر څوك چې و كړي نېك (كار) پس لپاره د ځان خپل يې دى، او هر څوك چې بد كار و كړي؛ پس هغه بار دى په ده، او نه دى رب ستا ظلم كوونكى پر بندگانو (چې بې موجه يې په عذاب كړي).

تفسير: يعنې د الله تعالى له جانبه ظلم نه كيږي، هر سړى به د خپل عمل بدل مومي، څه چې يې كړي وي؛ هم هغه به يې په مخه ورشي، نه د هېچا نيكې هلته ضايع كيږي، او نه د يوه بدې د بل چا په غاړه كې لويږي، (ربط): كله چې د نېكې او بدې پوره بدل د قيامت په ورځ وركول كيږي، او كفارو به على الاكثر دغسې پوښتنې كولې چې قيامت كله راځي؟ نو ځكه د هغه په نسبت اوس داسې ارشاد صادرېږي چې:

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ

خاص همدغه (الله) ته واپس كېدى شي علم د قيامت (چې څه وخت به واقع كيږي).

تفسير: يعنې يواځې الله تعالى په دې عالم دى چې قيامت كله راځي؟ ډېر لوى رسول او ستره پرېښته هم د قيامت د وخت له تعيينه عاجز او ناتوانه دي، كه څوك د قيامت د قيام پوښتنه له دوى نه كوي؛ نو ځواب به يې داسې اوري: «ما المسئول عنها بأعلم من السائل».

وَمَا تَحْزُبُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِّنْ الْأَمْهَاءِ وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ

او نه راوځي هيڅ قسم له مېوو څخه له غلافو د دوی څخه، او نه اخلي بار هيڅ ښځه (له انسانه او حيوانه) او نه زېږوي بار (حمل) خپل مگر په علم د الله سره.

تفسير: يعنې د الله تعالى علم پر هر شي محيط دی، هيڅ يوه څرما له خپل وانښکي، او هيڅ يوه دانه له خپل وږي، او هيڅ يوه مېوه او ثمره له خپلې خولې (غلافه) د باندې نه راوځي چې الله تعالى ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، د هيڅ يوې ښځې يا د ښځې ساکنې (ذي روح) په گېډه يا په هڅي کې به داسې وړوکی مولود او موجود نه وي چې الله تعالى ته هغه نه وي معلوم (بلکه معلوم دي)، او هر هغه چې دوی يې څېږوي، يا ترې ووځي؛ هغه گډ د الله تعالى په علم کې شته، همداسې وپوهېږي چې د دغې موجودې وړې دنيا د نتيجه په ډول د آخرت ظهور او د قيامت وقوع هم هر ورو په عمل راځي، د هغه وخت او نېټه هم همدغه رب البريه ته معلومه او ښکاره ده چې کله راځي؟ هيڅ يو انسان يا پرېښته په دې نه دي خبر، او نه دغه ضروري ده چې څوک پرې خبر شي.

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ اَيْنَ شُرَكَائِيَ

او په هغه ورځ غږ به وکړي (الله) مشرکانو ته چې څه شول شريکان ځما (په زعم د تاسې).

تفسير: يعنې هغه خپل معبودان راوبولي چې هغو مو ځما په الوهيت کې شريک درولي وو، چې اوس هغوی چېرې دي؟

قَالُوا الَّذِيكَا مِمَّا مِنَّا مِن شَهِيدٍ

نو وبه وايي دغه (مشرکان) چې خبر کړې مونږ ته (اوس) چې نشته ځمونږ نه هيڅوک شاهد (په دې چې تاته شريک شته).

تفسير: يعنې مونږ په صافو او ښکاره وو الفاظو د تا په حضور کې عرض کړی دی چې مونږ له سره پخپل جرم او گناه اقرار او اعتراف نه کوو، او نه د هغه د قبلولو لپاره حاضر يو، (گواکې په دغه وخت کې په نهايت لجاجت او سپين سترگيتوب په درواغو سره له خپل کفر، شرک، او عصيان انکار کوي)، ځينو د «شهيد» معنی شاهد اخيستي ده، او داسې مطلب ترې اخلي چې په دغه وخت کې هيڅ يو ځمونږ هغه شرکاء دلته نه وینو، او راڅخه ورک شوي دي.

وَصَلَّ عَنْهُمْ تَاكَاثُفًا يَدْعُونَ مِن قَبْلُ وَظَنُوا مَا لَهُم مِّن مَّخِصٍ

او ورک به شي له دوی نه هغه (معبودان) چې وو دوی چې عبادت به يې کاوه (د هغو) پخوا له دې نه (په دنيا کې)، او يقين به راشي د دوی چې نشته دوی ته هيڅ ځای د تېښتې (له عذاب د الله څخه).

تفسير: يعنې هغو شيانو ته چې تاسې په دنيا کې د الله تعالى شريکان ويل، او د هغو په عبادت کې لگيا وئ، نن د هغوی هيڅ درک او پته نه ده معلومه چې چېرې دي؟ د خپلو عابدانو مدد ته ولې نه راځي؟ او د عابدانو له زړو ځنې هم هغه د بللو او د عبادت کولو خيالات او افکار غائب شوي دي، هغوی اوس ښه پوهيدلي دي، چې د الله تعالى له سزا څخه له سره نشي خلاصېدی، او خپل مری دده د سزا له منگلو څخه په هيڅ وسيله نشي خوشې کولی، بالاخر بې هيلې او ناامیده کېږي، او له هغو ځنې بيخي خپله بې تعلقي او بېزاري ښکاروي، چې د دوی په حمايت به له انبياوو سره جنگېدل، او د هغو پند به يې نه اورېده.

لَا يَسْمُرُ الْإِنْسَانُ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيُؤَسِّ قَنُوطًا ① وَلَكِنْ أَدْفَنَهُ رَحْمَةً مِمَّا مِنْ
بَعْدِ صَرَءَاءِ مَسْتَتَهُ لِيَقُولَنَّ هَذَا إِلَى وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً ② وَلَكِنْ رُجِعْتُ إِلَى رَبِّي إِنَّ لِي
عِنْدَهُ لَلْحُسْنَى

نه سترې کيږي انسان له غوښتلو د خیر (او د انواعو د ښېگڼو)، او که ورسپړي ورته کوم شر پس
ناامیده وي دی ډېر سخت (له رحمته د الله). او قسم دی خامخا که وڅکو وده ته رحمت (مهرباني
غنا او صحت) له (جانبه) څمونږ پس له هغې چې رسېدلې وي ده ته (له فقر او مرض)؛ نو خامخا
وبه وایي دی هر ورو چې دغه (غنا او صحت لایق) ځما دی (په سبب د عمل ځما)، او ګمان
نه کوم پر قیامت د درېدونکي (چې رابه شي)، او قسم دی که (بالفرض) بېرته وګرځولی شم په
طرف د رب خپل؛ نو بېشکه ځما لپاره به وي په نزد د دغه (الله) کې خامخا نیکي (جنت).

تفسیر: بد انسان د خیر په غوښتلو نه سترې کيږي، او که بدې مصیبت ورته ورسپړي؛ نو بیا ناهیله او ناامیده وي، او که
د رحمت نه پرې وروسته راحت راشي، د مرض نه وروسته د ښه صحت خاوند شي، د فقر او لوږې نه وروسته مالداره
او مور شي؛ نو هغه بیا د خپل تدبیر او کمال نتیجه ګڼي، د الله تعالی رحمت ته متوجه نه وي، او چې کله ورته د قیامت
ذکر وشي؛ نو د هغه د واقع کېدو نه منکر شي، او وایي چې: اول خو واقع کيږي نه، او که بالفرض قیامت راشي؛ نو
هلته به هم زه د ښې مرتبې خاوند یم.

فَلَنُؤَيِّنَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَإِنَّمَا أَعْمَلُوا وَلَنذِيقَنَّاهُمْ مِنْ عَذَابٍ عَلِيظٍ ②

پس خامخا به خبر ورکړو هر ورو هغو کسانو ته چې کافران شوي دي په هغو (عملو) چې کړي
يې دي، او خامخا وبه څکو ورو ورو پر دوی له عذاب سخته لویه.

تفسیر: یعنې خوبن شئ! چې له دغه کفر او غرور سره به هم هلته مزې او چر چې کوی؟ کله چې هلته ورسپړي، بیا به
به درځر ګنده (ښکاره) شي چې منکرین څرنګه سختې سزاوې ګالي (برداشت کوي) او په څه شان سره د خپل ګرد
عمر د اعمالو په سزا (هیداد) رسپړي؟.

وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأْبِجُنِبَهُ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ②

او کله چې انعام وکړو مونږ پر انسان نو وګرځي (له حقه او په څنګ شي له شکره)، او لري شي
(له سمې لارې) په سبب د غرور (لويي) خپلې، او کله چې ورسپړي ده ته کومه سختي (بلاء)؛
پس دی خاوند د دعاء اوږدې وي (یعنې تل مشغول وي په سؤال او زاری سره).

تفسیر: یعنې د الله تعالی د نعمتونو څخه د متمتع کېدلو په وخت کې خو د حقيقي منعم د حق پېژندلو او شکر ایستلو
څخه اعراض کوي، او مخ ترې اړوي، او بیخي ترې بې پروا کيږي، او په بل اړخ اړي، بیا هر کله چې کوم تکلیف
او مصیبت وروړاندې شي؛ نو هم هغه پاک الله ته خپل د عجز لاس غځوي، او اوږدې دعاوې کوي، او له دې نه نه
شرمېږي چې په کوم مخ او خوله ترې دغسې غوښتنې وکړم او ویې بولم، د تماشای دا دی چې ځینې اوقات پر
اسبابو او وسائلو نظر اچوي، او پخپل زړه کې مایوس کيږي، او په دغه حالت کې هم له ډېرې مایوسی او وارخطایي
ترهور کيږي، او د پاک الله په طرف بې اختیاره د دعاء لاس پورته کوي، مګر که په خپل زړه کې بې هیلي او ناامیده
هم وي، خو پخپلې ژبې سره در ګرده الله تعالی یادوي.

شاه صاحب (رحمة الله عليه) ليکي: «دغه ګرد د انسان د قصور او د نقصان بيان دي، چې نه پر سختي صبر او نه پر نرمي شکر کوي».

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانُوا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرُوا بِهِ مِنْ أَضَلُّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقِ بَعِيدٍ ﴿۵۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا وینئ تاسې (نو ما هم خبر کړئ چې) که چېرې وئ (دغه قرآن) له زده د الله، بیا کافران شی تاسې په دغه (قرآن) نو څوک دی ډېر ګمراه له هغه چا چې دی په مخالفت لري کې (له حقه) وي؟.

تفسیر: پاس یې د انسان د طبیعت عجیبه او غریبه نخچه ایسته، او ده ته د ده پر کمزوریو او ناروغیو په نهایت مؤثر بیان سره توجه ورکړه شوه، اوس تنبیه کوي چې دغه کتاب تاسې ته ستاسې په کمزوریو او نقائصو پوهوونکي، او د انجام په طرف مو متوجه کوونکي دی، که د الله تعالی له جانبه راغلي (لکه چې په واقع کې دی)، بیا نو تاسې یې ولې نه منئ؟ او له دغسې اعلي او ډېرو قیمتدارو نصائحو څخه ولې منکرېږئ؟، او د خپل عاقبت فکر او اندېښنه نه کوي؟ بلکه د حق په مخالفت کې ډېر لري تنبئ، نو آیا له دې نه بله کومه لویه ګمراهي، نقصان او خساره شته؟.

سَأْتِيهِمُ الْيَتَابُ فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَّبِعِنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ

ژر ده چې وبه ښیو دوی ته دلائل (د قدرت) خپل چې په آفاق ملکونو کې دي، او په نفسونو د دوی کې دي، تر هغه پورې چې ښکاره شي دوی ته چې بېشکه دغه قرآن حق دی.

تفسیر: یعنی د قرآن حقانیت خو د نورو دلائلو او براهینو په موجب په خپل ځای پاتې دی، اوس مونږ منکرینو ته د دوی په خپلو ځانونو کې او د دوی په اطرافو او اکنافو کې او په ګرد عربستان بلکه په ټول جهان کې د خپل قدرت هغه دلائل او نښې ورڅرګندوو چې په هغو سره د قرآن او د پاک قرآن د حاملینو صداقت بیخي د رڼې ورڅې په شان تر سترګو روښان او عیان شي، هغه نمونې څه دي؟ هغه د اسلام د عظیم الشانو او محیر العقول هغه فتوحات دي چې د ظاهري اسبابو له سلسلې څخه بیخي مخالف او د قرآن له وړاندوینو سره یې عیناً موافق وقوع ومونده، لکه چې د بدر په غزا کې کفارو پخپلو ځانونو کې او د معظمې په فتحه کې د عربستان په مرکز کې او د راشدو خلفاوو په عهد کې په ګرد جهان کې د هغه نمونې دوی پخپلو سترګو ولیدلي.

أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿۵۸﴾

آیا کافي نه دی رب ستا (بلکه بس او کافي دی)، بېشکه الله پر هر څیز شاهد حاضر ګواه دی.

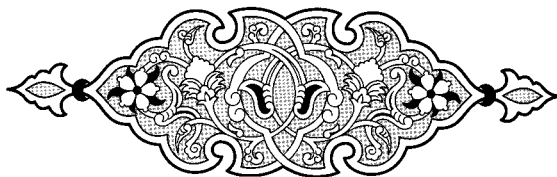
تفسیر: یعنی ته پاک قرآن حق او رښتیا ومنه! که بل څوک یې نه مني، نو آیا یواځې د الله شهادت لږ دی او کافي نه دی؟ چې هغه پر هر شي شاهد او ګواه دی، او پر هر څیز باندې له غور کولو څخه د ده د شهادت ثبوت مونده کېږي.

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مَرِيَةٍ مِنَ الْإِنْفَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّخِيطٌ ﴿۵۹﴾

واوره! خبردار شه! چې بېشکه ګفار په شک کې دي له ملاقات د رب خپل (ځکه منکران دي له بعثه)، واوره خبردار شه! چې بېشکه الله پر هر څیز چاپېر کېدونکي دی (په علم او قدرت خپل، او جزاء د کفر به ورکړي).

تفسير: يني دوی په دې تېرو تلي دي چې مونږ له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي نه یو، او له سره د ده مخ ته نه بیولي کیږو، حال دا چې الله تعالی په هر وخت او هر شي باندې محاط او چاپېر دی، او په هیڅ وخت کې هیڅوک د ده له قبضې او احاطې څخه نشي وتلی، که له مړ کېدلو څخه وروسته د دوی د ابدانو ذرات له خاورو سره ګډ یا په اوبو کې خلط او وبهیري، یا په هوا منتشر شي، خو بیا هم د دغه پر هرې یوې ذرې د الله تعالی علم او قدرت محیط دی، او هغه بیا جمع کول او له نوي سره بیا ژوندي پاڅول ورته هیڅ سختي او اشکال نه لري.

تمت سورة حَمَّ السَّجْدَةِ، فَلَلهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الشُّورَى

«د (الشورى) سورت مكي دى، پرته له (۲۳، ۲۴، ۲۵، ۲۷) آيتونو څخه چې مدني دي، (۵۳) آيت (۵) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۲) او په نزول كې (۶۲) سورت دى، وروسته د «حم السجده» له سورت نه نازل شوى دى.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

حَمَّ عَسَقٌ ۝ كَذَلِكَ يُوحى إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ۝

په مثل (د وحي) د همدې (سورت) همېشه وحي كوي تاته (اى محمده!) او (وحي مو كړې وه) هغو انبياوو ته چې پخوا له تا وو، الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احكامو) ښه حكمت والا (چې هر كار په تدبير او مصلحت سره كوي). خاص همدلته لره دى هر هغه شى چې په اسمانونو كې دى، او هر هغه شيان چې په ځمكه كې دي (سره له اسمانونو او ځمكې ملكا خلقا او عبيدا)، او هم دى دى ډېر پورته ډېر لوى.

تفسير: يعنې هم هغسې چې دغه سورت (چې په نهايت اعلى او اكملو مضامينو مشتمل دى) ستا په طرف وحي كاوه شي، همداسې د الله تعالى عادت دى چې دغه وحي ستا په طرف او د نورو انبياوو په طرف دائمه وليږي چې په هغې سره د حكمت شان او د حكومت اظهار تل تر تله وشي.

تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَّقَطْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ

نژدې دي اسمانونه (ټول دې ته) چې وچوي له پاسه د دوى (له جهته د ظهور د كبرياء او عظمت د رب العزت).

تفسير: يعنې اسمان به د الله تعالى د عظمت او جلال له زوره خيري شي (يا به وچوي)، يا د بې حسابو پرېستو له دروندوالي يا د دوى د ذكر له كثرته يو خاص تاثير توليد او د هغه په اثر به خيريږي، رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي: «په اسمانونو كې د څلورو گوتو په اندازه هم داسې يو ځاى نشته چې په هغه كې به پرېستې سره په سجده نه وي پرته»، ځينو د دې آيت مطلب داسې اخيستی دى: كله چې مشركين الله تعالى ته شريكان، ځامن او لونيږي دروي؛ نو د پاك الله په دربار كې داسې بې ادبي، سپين سترگي او گستاخي له اثره هيڅ لري نه دى چې د اسمان پاسنى سطحه خيري او ټوټې ټوټې د لاندې ولوېږي، لكه څنگه چې الله جل جلاله د «مریم» په سورت كې فرمايلي دي: ﴿تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَّقَطْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ دَخْرَ الْجِبَالِ هَذَا﴾ * أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَكَذَلِكَ مَكَرَ دَ اللَّهِ تَعَالَى دَ رَحْمَتِ اَو مَغْفِرَتِ لَه شَانَه اَو د پَرَبَسْتَو د تَسْبِيح اَو اسْتِغْفَار لَه وَجْهِي دَغَه نِظَام قَوَام لَرِي، اَو تِينْكَ وَا لَار دى.

وَالْمَلَائِكَةُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي الْأَرْضِ

او پرېستې تسبيح وايي سره د حمد د رب خپل، او مغفرت غواړي لپاره د هغه چا چې په ځمكه كې دي (له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی ای الله تعالی! د مؤمنینو خطا او بنویدل معاف و فرمایه!، او کفار یو خلی مه نیسه، او بیخي یې مه سپره او مه یې پوښه کوه!.

الْإِنِّ اللَّهُ هُوَ الْغُفُورُ الرَّحِيمُ ⑤

واوره! خبردار شه! چې بېشکه همدغه (الله) ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی د خپلې مهربانۍ له امله د پرښتو دعاوې قبلوي، او د مؤمنینو خطاوې ورمعافوي، او کفارو ته تر یوې نېټې پورې مهلت ورکوي، که نه د دنیا دغه نظام او قوام او دغه لویه کارخانه به په یوه رپه کې درې وړې خرابه او ویجاړېږي.

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيظٌ عَلَيْهِمْ وَمَأْنَتْ عَلَيْهِمْ بَوَكِيلٍ ⑥

او هغه کسان چې نیولي یې دي بې له دغه (الله نور) دوستان (معبودان چې عبادت یې کوي) الله ښه ساتونکی دي پر دوی (او ټول احوال یې ورمعلوم دي چې جزاء به ورکړي)، او نه یې ته پر دوی وکیل (مسلط کړی شوی).

تفسیر: یعنی په دنیا کې خو مشرکینو ته مهلت ورکوي، لیکن داسې مه گڼئ چې هغوی د همپشه لپاره نجات وموند، د دوی گورد اعمال او احوال د الله تعالی په نزد محفوظ دي، چې پخپل وخت به ورڅرگندېږي، تاسې په دغه فکر او اندېښنه کې مه لوېږئ چې دوی ولې څما دعوت او تبلیغ ته غوږ نه ردي؟ او د نه منلو په صورت ولې سمدلاسه نه تباه او نه بربادېږي؟ تاسې د دغو خبرو ذمه وار نه یئ، ستاسې کار یواځې د حق تعالی پیغام رسول دي، وروسته له هغه څمونږ کار دی چې مونږ د دوی حساب او کتاب گورو، او عادلانه فیصله د هغه په نسبت صادروو.

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَتُنذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا

او همداسې (چې هر نبي ته مو وحي کوله) وحي مو کړېده تاته (ای میحمله!) قرآن عربي (په ژبه د قوم ستا) لپاره د دې چې وویروي (اهل د) مرکز د ښارونو (چې مکه ده) او هغه کسان چې چاپېر دي له دې نه.

تفسیر: ام القرى (لوی کلی) یې مکې معظمې ته وفرمایل چې د گوردو اعرابو مجمع به هلته سره کېده، او په ټوله دنیا کې د الله تعالی کور هلته دی، او هم هغه کور د ځمکې پر مخ له گوردو ځنې رومېنې اول معبد ټاکلی شوی دی، بلکه له روایاتو څخه معلومېږي چې د خلقت په ابتداء کې الله تعالی د ځمکې په غوړولو، ارتولو، او لویولو له همدغه ځایه شروع کړې ده، چېرې چې اوس کعبه الله واقع ده، او د معظمې مکې له شاوخوا څخه اول عربستان او بیا گورد جهان مراد دی.

وَتُنذِرِيَوْمَ الْجَمْعِ الْأَرِيبِ فِيهِ فُرُيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفُرُيقٌ فِي السَّعِيرِ ⑦

او چې وویروي (خلق) له ورځې د جمع کېدلو (چې ورځ د قیامت ده)، چې نشته هیڅ شک په (وقوع د) دغه (قیامت کې) یوه فرقه به وي په جنت کې (چې مؤمنان دي)، او بله فرقه به وي په دوزخ کې (چې کافران دي).

تفسیر: یعنی دوی خیردار کړی چې یوه داسې ورځ هم راتلونکې ده چې گډر رومبني او وروستني مخلوقات به دخپل حساب، کتاب، ثواب، او عقاب لپاره د الله تعالی په حضور کې حاضرېږي، دغه یوه یقیني او قاطعه خبره ده، چې په هغې کې هیڅ قسم تردد، اشتباه، فریب، شک او شبهه نشته، پر هر انسان لازم دي چې د هغې ورځې لپاره ځان تیار کړي، په دغه وخت کې به ټول مخلوقات په دوو فرقو سره تقسیمېږي، یوه فرقه به جنتیان وي، او بله فرقه به دوزخیان وي، نو تاسې پخپل ځان غور او دقت وکړئ چې په کومه فرقه کې به یی؟ که نه؟ او څه سامان مو ورته تهیه کړی دی؟ که نه؟

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ نَفْعٍ وَلَا أَصْبَارٍ ۝

او که اراده فرمایلي وی الله؛ نو خامخا گډرځولی به یې وو دغه ټول مخلوق فرقه یوه (په دین د اسلام)، ولیکن ننباسي (الله) هر هغه څوک چې اراده وفرمایي په رحمت خپل کې، او ظالمان چې دي نشته دوی ته هیڅوک دوست (نافع) او نه مددگار (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی بېشکه الله تعالی قدرت درلود، که اراده یې فرمایلي وی؛ نو گډر خلق به یې یو شان جوړ او پیدا کړي وی، او په یوه لاره به یې لگولي وی، لیکن د ده د حکمت اقتضاء داسې شوه چې خپل د رحمت او د غضب د دواړو قسمو صفات اظهار یې وفرمایي، نو ځکه د بندگانو په احوال کې یې اختلاف او تفاوت کېښود، یوه ډله یې د خپل عبادت او اطاعت له سببه د رحمت مورد وگډرځوله، او بله ډله یې د دوی د ظلم، طغیان، او عصیان په علت له خپل رحمت څخه لرې وشړله، هغه کسان چې له رحمت څخه لرې شوي دي، او د غضب مستحق گډرځیدلي دي، او د الله تعالی د حکمت اقتضاء پر دوی خپله سزا جاري کړې ده؛ نو د دوی د آرامی او هوسایي ځای هیچېرې نشته، او نه دوی کوم دوست، رفیق، او مددگار موندلی شي، چې دوی ته د الله تعالی له عذابه نجات ورکړي.

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ؟ قَالُوا هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

آیا نیولي دي (کفارو) غیر له الله (نور معبودان) دوستان؟ (که دوی نیسي حقاني دوست) پس الله چې دی همدی دی دوست (په حق سره) او همدی ژوندي کوي مړي، او همدی پر هر څیز باندي ښه قادر دی (چې ځینې یې همدغه ژوندي کول دي).

تفسیر: یعنی که رفیق او مددگار د خپلو ځانونو لپاره نیسي؛ نو پاک الله خپل ځانته ولي او دوست وگډرځوی، چې گډر کارونه جوړولی شي، تر دې پورې چې مړي هم ژوندي کولی شي، او پر هر څیز پوره قدرت او توان لري، دغه عاجز، مجبور، او ناتوان رفیقان هیڅ ستاسې په کار نه درځي.

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ

او په هغه خبره کې چې جگړه کوی تاسې (له کفارو سره) په هغه کې له کوم څیزه؛ پس حکم (فیصله) د هغه (مفوض) دی الله ته.

تفسیر: یعنی ښایي چې د گډر دو جگړو فیصله هم هغه ته ورسپارلی شي؛ عقاید وي که احکام عبادات وي که معاملات، په هر څیز کې چې جگړه او اختلاف واقع شي؛ د هغه ډېره ښه فیصله همدا ده چې پاک الله ته وروسپارله شي!.

ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبِّيَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ﴿۱۰﴾

دغه (مطلق قدیر چي حکم کوي په حقہ سره) الله دی رب حُما، خاص پر ہم ده توکل کړی دی ما، او خاص همدہ ته رجوع کوم (په هر حال په اطاعت سره).

تفسیر: یعنی زه تل پر الله اعتماد او اطمینان لرم، او په هره معامله کې تل د هم هغه په طرف رجوع کوم.

فَاُطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا

(الله) پیدا کونکی دی د اسمانونو او د حُمکې، پیدا کړي دي (الله) تاسو ته له ځانونو ستاسې جوړې (له جنسه ستاسې ښځې)، او له چارپایانو جوړې (نر او ښځه).

تفسیر: یعنی له چارپایانو څخه یې جوړې (نر او ښځه) در پیدا کړي دي، چې هغه ستاسې په کار درځي، او ترې منافع اخلي.

يَذُرُّكُمْ فِيهِ

خواره کړي یې دي تاسې په دغه (طریقه د توالد او تناسل) سره.

تفسیر: یعنی د انسانانو بېلې بېلې جوړې یې پیدا کړي دي، او د نورو ساکنیانو بېله جوړه یې پیدا کړې ده، او د دوی ډېر نسلونه یې خپاره واره او منتشر کړي دي، چې د حُمکې پر مخ کې په هر ځای کې په خپلې روزی او معیشت پسې ګرځي، او په جدو جهد کې مشغول او لګیا دي.

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

نشته په شان د دغه (الله) هیڅ څیز (په هیڅ څیز کې).

تفسیر: یعنی نه په ذات کې ورسره مماثل دي، او نه په صفاتو کې، او نه د ده د احکامو او فیصلو په شان د بل چا حکم او فیصله کېدی شي، او نه د ده د دین په شان بل کوم دین دی، او نه دی کومه جوړه، سیال، شریک، خپل او خپلوان لري.

وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿۱۱﴾

او همدغه (الله) دی ښه اورېدونکی (د ټولو اقوالو) ښه لیدونکی (د ګردو اعمالو).

تفسیر: یعنی بېشکه الله هر شی ویني او اورې یې، مګر د الله تعالی لیدل او اورېدل هیڅ د مخلوقاتو په شان نه دي، ګرد کمالات د ده په جامع الصفات ذات کې مجموع دي، خود د ده هیڅ یو کمال داسې نه دی چې دهغه کیفیت بیان کړی شي، ځکه چې دهغه مثال او نظیر هیچرې نشته، الله تعالی د مخلوقاتو له مشابهت او مماثلت څخه بیخي پاک، مقدس او منزّه دی، نو بیا د ده د صفاتو کیفیت به څرنگه په فهم او پوهه کې راشي؟

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۱۲﴾

خاص دغه (الله) لره دي کلیګانې (چایانې) (د خزائنو) د اسمانونو او د حُمکې، پراخوي رزق، روزي د هر هغه چا چې اراده وفرمایي، او تنګوي (یې پر هغه چا چې اراده وفرمایي) بېشکه دغه (الله) پر هر څیز باندي ښه عالم دی.

تفسیر: د گردو خزائو کلیکانې د ده په لاس کې دي، همدغه ته دغه قدرت او اختیار حاصل دی، چې له هرې خزانی څخه هر چا ته هر څومره چې اراده وفرمایي؛ ور یې کړي، گردو ذوی الأرواحو ته همدی رزق او روزي ورکوي، لیکن د هغه زیادت او د نقصان تعیین سم له خپل حکمت سره کوي، پاک الله ته دغه خبره ډېره بڼه معلومه ده چې چاته څومره شی ور عطا کړی شي؟ او دده استحقاق څومره دی؟ او د هغه په حق کې د څومره ورکړې مصلحت دی؟ کوم حال او وضعیت چې د روزی په نسبت دی؛ د نورو عطا یوو په متعلق یې هم همغسې وگنئ!

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَاٰذَىٰ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهٖ اِبْرٰهِيْمَ وَمُوسٰى وَعِيسٰى

مقرر کړی، بیان کړی دی (الله) تاسې ته له دین څخه هغه چې وصیت (حکم) یې کړی وو په هغه سره نوح ته، او هغه (خیز) چې حکم وحي مو کړې ده تاته (ای محمد!)، او هغه (خیز) چې حکم کړی وو مونږ په هغه سره ابراهیم ته، او موسی ته، او عیسی ته.

تفسیر: له آدم علیه السلام څخه وروسته او له گردو څخه رومنی رسول نوح علیه السلام دی، بلکه بنایي چې وویلی شي: في الحقیقت د تشريعي احکامو سلسله له همدغه نوح علیه السلام څخه شروع شوې ده، او وروستي رسول محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی، چې پر دوی رسالت او نبوت خاتمه موندلې ده، په منځ کې هومره انبیاء او رسولان چې راغلي دي، په دوی کې ابراهیم، موسی، عیسی علیهم السلام همدغه درېواړه هم زیات مشهور شوي دي، او د دوی نوم اخیستونکي په هره زمانه کې ډېر کسان موجود وو، ځینې دغو پنځو تنو رسول الله ته «أولوالعزم» رسولان هم وایي، په هر حال په دغه ځای کې الله تعالی په صاف ډول سره وښود چې په اصل کې دین تل تر تله یو وو، ځکه چې عقائد، اخلاق، او د دیانت په اصولو کې ټول سره یو او گرد سره متفق وو، هو! په ځینو فروعو د هرې زمانې د مصالحو په موجب څه تفاوت واقع شوی دی، او هم د دین د قیام طور او طریقې یې په هر وخت کې بېله درولې ده، چې هغه یې په بل ځای کې داسې فرمایلی دي: ﴿لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾.

اَنْ اَقِيْمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهٖ

داسې چې قائم کړئ، سم ودرؤ دین (د توحید) او مه غورځوئ اختلاف په هغه کې.

تفسیر: یعنې پر گردو انبیاوو او د دوی پر امتونو همداسې حکم صادر شوی دی، چې د الله تعالی دین پخپلو اعمالو او اقوالو کې ټینګ او قائم وساتئ!، او د دین په اصل کې هیڅکله تفریق او اختلاف روا او جائز مه بولی!

كَبُرَ عَلَی الْمُشْرِكِيْنَ مَا تَدْعُوهُمْ اِلَيْهِ اللهُ يَجْتَبِي اِلَيْهِ مَنْ يَّشَاءُ وَيَهْدِي اِلَيْهِ مَنْ يُّنِيبُ ﴿۱۷﴾

ډېر دروند دی پر مشرکینو هغه (خیز) چې بولي ته دوی هغه (توحید) ته، الله را کاري ځان خپل ته (غوره کوي) هغه څوک چې اراده وفرمایي (د غوره کولو یې)، او سمه لاره ښيي دین خپل ته هغه چاته چې رجوع وکړي (الله ته).

تفسیر: یعنې د توحید د هغه دین په طرف چې تاسې خلقو ته دعوت ورکؤئ؛ پر مشرکینو هغه ډېر دروند واقع کېږي، گواکې تاسې کوم نوی عجیب شی خلقو ته وروړاندې کوئ، چې هیچا د هغه نظیر او مثال پخوا له تاسې نه دی وړاندې کړی، نو ښه د توحید په مثال یو صاف، معقول، ښکاره او متفق علیه شی هم کله چې سخت او دروند ورنښکاره شي، او په هغه کې هم خلق د اختلافاتو له غورځولو څخه پاتې نشي، نو آیا د دوی جهالت او بدبختي خپلې انتهایي اندازې

ته نه ده رسېدلې؟ رښتیا خبره همدا ده: هدايت او نور شيان گډ (ټول) د الله تعالى په لاس کې دي، په هر قسم چې اراده وفرمايي؛ خپل بندګان غوره کوي، او خپل طرف ته يې وربولي، او په خپل رحمت سره د قرب او اصطفا په مقام يې فائزوي.

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيَا لِيُنْهَكُوا وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ أُورِثُوا الْكُتُبَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ﴿۱۴﴾

او نه وو سره مختلف شوي (پخواني خلق په دين خپل کې) مگر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د حسده په منځ خپل کې، او که چېرې نه وی یوه خبره چې رومي ویلې شوې ده له (جانبه) د رب ستا تر نېټې په نامه کړی شوې پورې؛ نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دوی کې (په عذاب د کفارو په دنیا) کې، او بېشکه هغه کسان چې ورته په ميراث ورکړی شوی دی کتاب پس له هغوی څخه؛ خامخا په داسې شک کې دي له دې (قرآنه) چې په اضطراب اچوونکی دی.

تفسیر: په توحيد او نورو اصولو کې د مخکيني امتونو اختلاف د حسد او عناد له کبله وو، که د الله تعالى دا خبره د مخکښې نه وه شوې چې د هر څيز د عاقبت لپاره يوه نېټه ده مقرر شوې؛ نو د دوی په منځ کې به الله تعالى فيصله کړي وی.

فَإِنَّكَ فَادٍ وَأَسْتَقَمَ كَمَا أَمَرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ أَمَدْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ وَأَمَرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حِجَّةَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿۱۵﴾

پس دغه (توحيد) ته پس وبوله (ای محمده! دغه خلق)، او محکم ولاړ اوسه (په دې دعوت) لکه چې امر حکم کړی شوی دی تاته، او مه کوه متابعت د خواهشونو د دوی، او ووايه (ای محمده! دوی ته) ايمان مې راوړی دی پر هغه چې نازل کړی دی الله له (جنسه د سماوي) کتاب څخه، او امر حکم کړی شوی دی ماته چې عدل وکړم په منځ ستاسې کې، الله رب دی ځمونږ او رب دی ستاسې، مونږ ته ده (جزا د) اعمالو ځمونږ، او تاسې ته ده (جزا د) اعمالو ستاسې، نشته هيڅ جگړه په منځ ځمونږ او په منځ ستاسې کې، الله جمع به وکړي په منځ ځمونږ (او تاسې کې لپاره د فيصلې)، او خاص همده ته بيا ورتلل دي.

تفسیر: يعنې کله چې د حق دين په متعلق د تفریق او اختلاف داسې طوفان له څو لرو خواوو څخه پورته شوی دی، نو ستاسې فريضه داده چې په غير متزلزل عزم او ټينګې ارادې سره د دغه دين په طرف خلقو ته هم هغسې بلنه، دعوت او تبليغ وکړئ چې آدم او نوح او وروسته له هغو نور گډ انبياء عليهم السلام نور خلق، الله ته بلل، تاسې شخصاً د الله تعالى له حکم لږ شاني هم دېخوا او هغې خوا ته مه غورځېږئ!، قولاً، فعلاً، عملاً او حالاً برابر پر هم هغې سمې صافې لارې روان اوسئ!، چې تر اوسه پورې پرې روان يئ، د مکذبینو او معاندینو د غوښتنو هيڅ پروا مه کوئ!، او په صاف او ښکاره ډول سره د خپل تبليغ اعلان وکړئ!، او داسې ووايئ چې: زه د الله تعالى پر ټولو نازل کړی شويو کتابونو اعم له دې نه چې «تورات» وي که انجيل، يا قرآن يا بله کومه صحيفه، چې په هره زمانه کې پر هر يو نبي نازل شوی دی؛ د زړه له صدقه ايمان، ايقان لرم، ځما کار د پخوانيو صداقتونو تکذيب نه دی، بلکه زه هغه گډ منم او باقي يې پرېږدم،

او پر ما حکم صادر شوی دی، چې ستاسې په منځ کې عدل او انصاف وچلوم، او د هغو اختلافاتو فیصله په عدالت او انصاف سره صادره کړم چې تاسې پخپل منځ کې غورځولي دي، او د احکامو او شرايعو په تبليغ، يا د خصوماتو په حل او فصل کې د عدل او مساوات اصول قائم ودروم، هر هغه صداقت او رښتيا بې له تکلفه ومنم او تسليم يې کړم؛ چې په هر ځای او په هر مذهب کې وي، هم هغسې چې تاسې د الله تعالی د بندگي او احکامو منلو په طرف رابولم، له تاسې څخه رومبې زه پخپله هم پر هغو پوره عمل کوم، او غواړم چې دخپل پوره اطاعت، صميميت او عابدیت تثبیت کړم، ځکه چې زه ښه پوهېرم چې څما او ستاسې رب هم هغه يو رب العالمين دی، نو ښايي چې مونږ د هغه د خوښې او استرضاء لپاره زيار او کار وکړو، که تاسې داسې ونه کړئ؛ نو له تاسې سره زه هيڅ تعلق نه لرم او غرض نه نيسم، ما خپل د دعوت او او د تبليغ فریضه اداء او له هغې ځنې په ښه شان سره فارغ شوی يم، له مونږ ځنې هيڅ يو د بل چا د اعمالو ذمه وار کېدی نشي، د هر چا عمل له هغه سره مل دی، او هر څه يې چې کړي وي، هم هغه يې په مخ ورځي، او هر څه يې چې کرلي وي؛ هم هغه به ريبي، نو ښايي چې هر څوک د خپلو اعمالو نتايجو ته تيار او په انتظار اوسي، وروسته له دې نه د دې خبرې ضرورت نه دی پاتې چې زه له تاسې سره جگړه، مباحثه او تکرار وکړم، مونږ او تاسې او نور مخلوقات د الله تعالی په حضور کې خپل د حساب او کتاب لپاره حاضرېدونکي يو، هلته به هر يوه ته د دغې خبرې اطلاع حاصلېږي چې ده له دنيا ځنې څه خيز د خپل ځان لپاره کتلی او راوړی دی؟

تنبيه: دغه آيت مکي دی، او د قتال آيات په مدينې منورې کې نازل شوي دي.

وَالَّذِينَ يُجَازُونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتُجِيبَ لَهُمْ دَاحِضَةً عَنْ دَرَبِهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ
وَأَلَمٌ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٧٩﴾

او هغه کفار چې مخاصمه کوي په (دين د) الله کې وروسته له دې نه چې قبولوالی کړی شوی دی (حکم د الله) لره، خصومت، حجت د دوی باطل دی په نزد د رب د دوی، او پر دوی غضب دی (د الله)، او شته دوی ته عذاب ډېر سخت.

تفسير: يعنې د الله تعالی دين، او دده کتاب او دده د خبرو صداقت په علانيه صورت ظاهر شوی دی، تر دې پورې چې د زياتو عقلاوو او پوهانو له خوا قبول او منل شوی هم دی، او عل الأكثر سره له دې چې تر اوسه يې دغه دين نه دی منلی، خو سره له هغه دده په حقانيت او صداقت اقرار کوي، نو سره له دې چې حق او حقيقت د ظهور او وضوح دغې درجې ته رسېدلی دی، ولې خلق خامخا د دين په مورد کې سره جنگ او جگړې نښلوي؟ او د محمدي دين د متابعينو سره مناقشې کوي؟ دوی د الله تعالی د غضب او د سخت عذاب مستوجب دي، د دوی دغه گډوډي د دروغو جگړې او تمام اباحت چتي باطل او بې اساسه دي.

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْمِيزَانَ

الله هغه (لوی ذات) دی چې نازل کړی يې دی کتاب (قرآن) په حقه سره او ميزان تله يې هم مقرره کړې ده (چې خرڅوونکي او اخیستونکي دواړه نقصاني نه شی).

تفسير: الله تعالی مادي تله هم نازل کړې ده، چې په هغې سره اجسام تلل کيږي، او معنوي علمي تله يې هم چې هغه ته سليم عقل وايي، او اخلاقي تله هم چې هغې ته عدل، انصاف او مساوات ويل کيږي، او له گډوډي ځنې لوی او مهم ميزان «حق دين» دی، چې د خالق او مخلوق حقوق په ډېر ښه صورت سره تصفيه او بېلوي، او په هغه کې گډوډي خبرې په ښه ډول سره داسې تللي شوي دي چې هيڅ تزويد او تقيص په کې نشته.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ﴿۱۴﴾

او څه څيز خبر كړې يې ته (په قرب د قيامت بې له وحي) بنايي چې ساعت (قيامت) نژدې وي (نو په بنو اعمالو ورته تيار شئ!).

تفسير: يعنې خپل اعمال او احوال د «حق دين» په تله كې يې وتلئ!، او دغه خبره په ښه شان سره ځان ته معلومه كړئ چې په څه اندازه ستاسو اعمال خالص او كامل دي؟ دغه چاته معلومه ده چې د قيامت ساعت به ډېر نژدې رارسېدلى وي، بيا په هغه وخت كې به هيڅ نشي كېدى، هر هغه فكر او ذكر او تياري چې كوي بنايي د هغه له رارسېدلو څخه مخكې يې و كړئ!.

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ الْآنَ الَّذِينَ يُبَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَعْنٌ ضَلَّلَ بِعَيْدٍ ﴿۱۵﴾

تعجيل كوي په راتللو د دغه (قيامت) هغه كسان چې نه راوړي ايمان په هغه (قيامت) باندې، او هغه كسان چې ايمان يې راوړى دى؛ ويريډونكي دي له دغه (قيامت)، او پوهيږي په دې چې بېشكه دغه (قيامت) حق دى، واوړه! خبردار شه! بېشكه هغه كسان چې مخاصمه جگړې كوي په (راتللو د) قيامت كې خامخا دوى په گمراهۍ لري كې دي (له حقه).

تفسير: يعنې هغه كسان چې پر قيامت يقين نه لري، نو هغوى د ټوكو مسخرو په ډول په ډېر بې فكرۍ او لاقيدۍ سره وايي چې: صاحبه! هغه ستا قيامت كله راځي؟ ولې دومره ځنډ (ايسارتيا) او تعطيل په كې كيږي؟ ولې ژر نه واقع كيږي؟ ليكن هغه ته چې الله تعالى ايمان او يقين ور په برخه كړى وي؛ هغوى د هغه هولناك ساعت له تصور څخه ويريږي، او رپردي او لرځيږي، او په دې ښه پوهيږي چې همدغه شى واقع كېدونكى دى، او هيڅوك د هغه د وقوع مخه نشي نيولى، نو ځكه تل د هغه په ذكر او فكر او تياري كې مشغول او لگيا او سپري، نو له دې نه وپوهيږي چې د دغو جگړه كوونكو منكرانو حشر او نشر به څرنگه كيږي؟ كله چې يو سړى د قيامت په راتگ يقين نه لري؛ نو دغه به څه تهيه او تياري ورته وكړي؟ هو! هومره چې له دغه ثابت حقيقت څخه انكار او پرې تمسخر كوي؛ هومره په گمراهۍ او ضلالت كې ترقي او پرمختگ او له مسلماني او هدايت څخه مباحثت كوي.

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ

الله ډېر لطف كوونكى دى ښه مهربان دى پر بندگانو خپلو.

تفسير: يعنې (اكرم شأته وأعظم برهانه) سره له تكذيبه او انكاره د هيچا روزي نه بندوي، بلكه د بندگانو د خورا نړيو نړيو احوالو رعايت كوي، او په نهايت نرمي او لطيف تدبير سره د دوى تربيت فرمايي.

يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿۱۶﴾

رزق، روزي ور كوي (الله) هغه چاته چې اراده وفرمايي، او همدى قوي زورور ښه زبردست ډېر غالب دى.

تفسير: يعنې د هر چا په نسبت هر څه چې اراده يې وي؛ ور كوي يې.

مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ

هر څو ک چې وي دی چې اراده لري (په عمل سره ثواب) کښت (فصل) د آخرت؛ نو زیادت کوو په کښت دده کې.

تفسیر: د یوې نېکې لس چنده ثواب ورکوي، بلکه تر اووه سوه چنده او له دې نه هم لا زیات، او په دنیا کې د ایمان او صالح عمل په برکت کومه پراخي او برکت یې چې پر برخه کيږي؛ هغه بېل دی.

وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ ۝

او هر څو ک چې وي دی چې اراده لري (په عمل خپل سره متاع) کښت د دنیا؛ نو ورپه کړو ده ته له هغه (که اراده وفرمایو)، او نه به وي ده ته په آخرت کې هېڅ نصیب برخه (بې له جهنمه).

تفسیر: هر څو ک چې د دنیا لپاره محنت او زحمت وکالي، نو سم له خپل قسم سره برخه ترې مومي، خو له دغه نه زیاته هېڅ یوه فائده په آخرت کې نه وررسیري، لکه څنگه چې الله جل جلاله (د ۱۵ جزء د بني اسرائیل سورت په (۲) رکوع (۱۸) آیت) کې فرمایلي دي: ﴿مَجَلْنَا لَهُ وَمَا أَنشَأْنَاهُ مِن دُونِهَا لِنَجْمَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ﴾.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُم مِّنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنَ بِهِ اللَّهُ

آیا دي دوی لره شریکان چې سازه کړې دوی لاره هغوی ته له دین (د جاهلیت) هغه (خیز) چې اذن حکم نه دی کړی په هغه سره الله (دې کفارو ته لکه شرک او نور معاصي).

تفسیر: یعنې الله تعالی د خپلو انبیاوو په ژبه د دین د آخرت حقه لاره ښوولې ده، آیا مسوا له الله څخه بل څو ک داسې شته چې د بلې کومې لارې د مقررولو حق او اختیار ورته حاصل وي؟ چې هغه د الله تعالی حرام کړي شیان حلال یا حلال کړي شیان حرام کړي؟ نو بیا دغو مشرکانو د الله تعالی هغه لاره چې انبیاوو علیهم السلام ښوولې ده، ولې پر ښووده؟ او بله لاره یې له کومه راویستله؟

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ أَفْضَلُ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

او که چېرې نه وي (ویلی شوي) خبره د فیصلې (د تأخیر د عذاب) نو خامخا حکم به کړی شوی وو په منځ د دغو (کفارو او مؤمنانو) کې، او بېشکه ظالمان چې دي شته دوی ته عذاب ډېر درد ورکوونکی.

تفسیر: یعنې د فیصلې وعده ده په خپل وخت.

تَرَى الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاقِعٌ بِهِمْ

وبه وینې ته (په قیامت کې) ظالمان ویریدونکي له جهته (د جزاء) د هغو (بدیو) چې کړي یې دي، حال دا چې هغه (خامخا) به پرېوتونکي واقع کېدونکي وي پر دوی.

تفسیر: یعنې د خپلو اعمالو له نتایجو څخه که نن نه ویرېږئ؛ نو په هغه ورځ کې به خو هرومرو وویرېږئ، او دغه وېره خامخا پر دوی لویدونکې ده، حال دا چې دوی به د تېښتې د خلاصې او نجات لپاره هېڅ یوه لاره نه مومي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَاتِ الْجَنَّاتِ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿۲۱﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې ښه (عملونه) په (خورا ښو پا کو) باغونو د جنت کې به وي، وي به دوی ته هغه (نعمتونه) چې خوښ وي د دوی په نزد د رب د دوی، دغه (مذکور کرامت) همدغه دی فضل ډېر لوی.

تفسیر: یعنې په جنت کې هر قسم روحاني او جسماني راحتونه او د خپل رب قرب شته، چې همدغه خورا لوی فضل دی، د دنیا عیش او راحت د دې په مقابل کې څه حقیقت لري؟.

ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

دغه (ثواب) هغه دی چې زېری کوي الله (په هغه سره) پر هغو بندگانو خپلو چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې ښه (عملونه).

تفسیر: یعنې الله تعالی کوم زېری چې ورکړی دی؛ هغه خامخا واقع کېدونکی دی.

قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې نه غواړم له تاسې په دغه (پیغام رسولو) اجر لیکن دوستي غواړم په قرابت خپلوی کې.

تفسیر: د قرآن په شان دولت تاسې ته در کوم، او د ابدي نجات او فلاح لاره در ښیم، او د جنت زېری در کوم، دغه ټول محض لوجه الله دي، د دغې خیر غوښتنې او احسان څه معاوضه له تاسې ځنې نه غواړم، تش یوه خبره غواړم چې له هغه نسبي او کورني او قومي تعلقاتو څخه اقل سترگې مه پټوی، چې زه یې له تاسې سره لرم، آخر ستاسې معامله له اقا ربو، خپلوانو او عزیزانو سره څرنګه ده؟ ډېر کله د دوی بې موقعه حمایت هم کوی، ځما وینا دا ده: که تاسې ځما خبره نه منی، مه یې منی!، که ځما دین نه قبلوی، یا ځما د تأیید او حمایت لپاره که نه در پری؟ هم څه خبره نشته، لیکن اقل د قرابت او صله رحمی لږ څه خیال او رعایت په کار دی، ښایي چې له ظلم او ضرر رسولو او لاس غځولو څخه ستانه (منع) شی!، او ماته دومره فرصت او موقع او آزادي را کړی چې د خپل الله پیغام ټولې دنیا ته ورسوم، آیا زه د دغومره دوستی او فطري محبت استحقاق هم نه لرم؟.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ حَسَنَةٌ تَرْدُ لَهُ فِيهَا حَسَنَاتٌ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۲۲﴾

او هر څوک چې وکړي ښک کارونه؛ زیات به کړو مونږ ده ته په هغه (ښک کار) کې ښایست، بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د معصیت) ښه قبلوونکی (د طاعت) دی.

تفسیر: یعنې که انسان د ښکې او ښېګڼې لاره اختیار کړي؛ نو الله تعالی هم د ده نیکي او ښېګڼه زیاتوي، په آخرت کې د اجر او ثواب په اعتبار، او په دنیا کې ښه اخلاق او ښایسته خوږونه ور عطا کوي، او د داسې سړي ښویدل هم ښی، ښایي دلته د دې مضمون ذکر یې ځکه فرمایلی وي، چې اقل د قرابت محبت مطلوب دی، چې د هغه حاصل د ایذاء او ظلم څخه ممانعت وو، لیکن که څوک له دې نه زیاته نیکي وکړي؛ نو هغه دې ښه وپوهیږي چې د الله تعالی په دربار کې د هیچا نیکي نه ضایع کیږي، بلکه زیاتیري.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۖ إِنْ يَشَاءِ اللَّهُ يَخْتِمْ عَلَىٰ قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُجِئُ الْحَقَّ
بِكَلِمَةٍ إِنَّهُ عَلَيْهِ يَدَاتُ الصُّدُورِ ﴿٢٧﴾

آيا وايي (دا کفار) چې له خپل ځانه ترلي دي (محمد) پر الله دروغ، پس که اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به کيردي (د صبر) پر زړه ستا، او محو کوي (يا) که اراده وفرمايي الله؛ نو مهر به کيردي پر زړه ستا (زائله به کړي نازله شوې وحي له تانه)، او محو کوي الله باطل، او ثابتوي حق په کلماتو خپلو سره، بېشکه دغه (الله) ښه عالم دی په خبرو د سينو (زړونو) باندې هم.

تفسير: يعنې که په فرض محال سره ته کومه خبره په دروغو سره جوړه او د هغې نسبت پاک الله ته وکړې؛ نو الله تعالی قدرت لري چې ستا پر زړه مهر ولگوي، او بيا پرښته سره له دغه معجز نظام کلام پر تا نازله نشي، او د وحي سلسله درڅخه منقطعه شي، بلکه هغه خبرې چې پخوا له دې نه پر تا نازلې شوي دي؛ هم درڅخه سلب او هېرې کړي، لکه څنگه چې الله جل جلاله (په ۱۵ جزء د بني اسرائيل سورت په (۱۰) رکوع (۸۶-۸۷) آيتونو کې) فرمايلي دي: ﴿وَلَيُنْزِلُنَا نَزْلًا مِّنَ السَّمَاءِ وَهَبًا مِّنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَأُحِيَّتْ أَلْيَاكَ ثُمَّ لَمْ يَجِدْ لَكَ بِهِ عَلَيْنَا وَكِيلًا﴾ * ﴿الرَّحْمَةُ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا﴾.

تنبیه: د دغه آیت په تفسیر کې ډېر اقوال شته، ځما په نزد همدغه مذکور مطلب بې تکلفه دی چې پاس ولیکل شو، په دغه تفسیر سره د ﴿وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ﴾ جمله مستأنفه شوه، لکه چې له ترجمې څخه هم ظاهر دي، او اکثرو محققینو همدغه غوره کړې ده، البته د مضارع معنی مترجم (رحمه الله) په حال سره کړې ده، چې هغه بیخي صحیحه ده، مگر ځما په خیال سره دلته د استقبال معنی اخیستل ترې زیات ښه لگيږي، والله أعلم.

وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ﴿٢٩﴾

او الله هغه (مهربان ذات) دی چې قبلوي توبه له بندگانو خپلو، او عفو کوي له بدو کارونو (د دوی پس له پښماني) او ورمعلوم دی هر هغه کار چې کوي يې تاسې. او قبلوي (الله) دعاء) د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) او زیادت کوي (دوی ته) له مهرباني خپلې.

تفسير: يعنې نبي د الله تعالی کلام دررسوي، تاسې هغه رښتیا گنې که دروغ؛ وروسته له هغه د بندگانو ګرد معاملات له الله سره دي، له هر يوه بنده سره په دنيا او آخرت کې سم دده له حال او استعداد سره معامله کيږي، د توبه کوونکو توبه قبوله فرمايي، او سره له دې چې پر هر شي ښه علیم، خبير او پوه دی، له ډېرو بدو معاملو څخه تيریږي، او ښي يې، هغه ايمان دار او ښک بندګان چې دده خبرې اوري، الله تعالی هم د دوی دعاوې اورې، او د دوی طاعاتو او عباداتو ته د قبول شرف ښيي، او د هومره اجر او ثواب استحقاق چې دوی سم له عمومي ضابطې سره لري، هغوی ته پخپل فضل او مرحمت سره له هغه څخه زیات مرحمت فرمايي.

وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنْزِلُ بِقُدْرٍ
مَّا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴿٣١﴾

او کافران چې دي شته دوی ته عذاب ډېر سخت (د دوزخ). او که چېرې پراخه کړي وی الله رزق روزي لپاره د (ټولو) بندگانو خپلو؛ نو خامخا سرکښي به کړې وه دوی په ځمکه کې،

وليکن نازلوي (روزي الله دوی ته) په هغې اندازې چې اراده وفرمايي، بېشکه الله پر بندگانو خپلو بڼه خبردار دی، بڼه لیدونکی دی.

تفسیر: د الله تعالی په خزانو کې د هیڅ یو شي تقلیل نشته، که الله تعالی اراده وفرمايي؛ نو خپل ټول بندگان غني ګرځولی شي، لیکن د الله تعالی حکمت د دې خبرې مقتضي نه دی چې ګرځو مخلوقاتو ته بې له مېچه او اندازې روزي ورکړي، او ټول په عیش او عشرت کې آرام او هوسا وساتي، که داسې وکړل شي؛ نو بالعموم خلق طغیان او تمرد اختیاري، او په دنیا کې یو لوی شورماشور جوړېږي، نه به د الله تعالی دربار ته سرونه ښکته کوي، او نه به د مخلوق څه رعایت او خاطر کوي، او نه به پر هغو سامانونو چې هغوی ته ورعطا کېږي خپل قناعت ښکاره کوي، د دوی حرص او طمع به لازیاتېږي، لکه چې مونږ دغه حالت په همدغه موجوده حالت کې بالعموم په هوسا (آرام) او مرفه الحال اشخاصو کې وینو.

پر دغه یواځې پاک الله بڼه پوهېږي او عالم دی، چې د چا په حق کې په کوم حال کې کوم وضعیت او صورت اصلح او اولی دی؟ ځکه چې ګرځو مېني او وروستي حالات د پاک الله په محیط علم کې حاضر او موجود دي.

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿۲۵﴾

او الله هغه لوی ذات دی چې نازلوي باران وروسته له هغه چې ناامیده شي (خلق له ورېدلو یې) او خوروي رحمت (باران) خپل (په ټولو ځایونو کې)، او همدی دی ولي، دوست، کار جوړوونکی، ډېر ثنا ویلی شوی.

تفسیر: یعنې ډېر کله د ظاهري اسبابو او حالاتو په ملحوظ څه وخت چې خلق له باران او وریا څخه مایوسېږي؛ نو په همدغه وخت کې الله تعالی پخپل فضل او مرحمت سره باران نازلوي، او د خپلې مهربانې آثار او د برکاتو علائم څلور خواوو ته خوروي، خو پر بندگانو ثابت شي چې د رزق په شان د رزق اسباب هم د الله تعالی د قدرت په قبضه کې دي، لکه چې الله تعالی په یوې خاصې اندازې سره عطا کوي، باران هم په خاصو اوقاتو او په خاصو مقدار سره مرحمت فرمايي، خبره داده چې ګرځو کارونه د ده په واک او اختیار کې دي، او هر هغه شی چې دی یې کوي؛ عین د حکمت او صواب دی، ځکه چې ټول محاسن او کمالات د ده په مجمع الصفات ذات کې مجموع دي، او د هر راز کار جوړول امداد او اعانت د همدغه له درباره کېدی شي.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او ځینې له دلائلو د الله پیدا کول د اسمانونو او د ځمکې (او مافیهما) دي.

تفسیر: یعنې هم هغسې چې رزق رسول او د هغه د اسبابو (باران او نورو) مهیا کول د ده په قبضه او واک کې دي؛ د دغو اسبابو سماویو او ارضیو اسباب او د هغو آثار او نتایج هم د همدغه مخلوق دي.

وَمَا بَتَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ

او (پیدا کول) د هغو اشیاوو دي چې خواره کړي یې دي په اسمانونو او په ځمکه کې له دې ذی روح خوځېدونکو.

تفسیر: له دغه آیت څخه ظاهراً همدا معلومېږي چې د ځمکې په شان پر اسمانونو هم د ساکنیانو (ذی روحو) په شان کوم مخلوق موجود دی.

وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذْ يَشَاءُ قَدِيرٌ ﴿۲۹﴾

او دغه (الله) په جمع کولو (بیا راتلولو) د دوی (محشر ته) هر کله چې اراده وفرمایي؛ ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې هغه ذات چې دوی یې ګرد خواره واره کړي دي؛ هم هغه کولی شي چې دوی ګرد سره یوځای کړي، او هم دغه به د قیامت ورځ وي.

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ﴿۳۰﴾

او هغه څه چې رسيږي تاسې ته (ای مؤمنانو) له کوم مصیبت پس له (شامته) د هغو اعمالو دي چې کړي دي لاسونو ستاسې، او عفوه کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو).

تفسیر: یعنې هم هغسې چې نعمتونه په یو خاصې اندازې او په خاصو اوقاتو او احوالو په رعایت ورکول کيږي؛ د مصائبو نزول هم د خاصو اسبابو او ضوابطو ما تحت وي، مثلاً بندګانو ته چې کومه سختي او مصیبت وروړاندې کيږي؛ د هغه قریب یا بعید سبب د همدغو بندګانو ځینې اعمال او افعال وي.

وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿۳۱﴾

او نه یئ تاسې عاجز کوونکي (د الله ای مشرکانو! په انفاذ د احکامو خپلو سره) په ځمکه کې، او نشته تاسې ته غیر له الله هیڅوک ولي دوست کار جوړوونکی، او نه مدد کوونکی (د دفع د عذاب له تاسې نه).

تفسیر: یعنې محض پخپلې مهربانۍ سره یې معافوي، که پر هر جرم چې د سزا ورکولو اراده وفرمایي؛ نو مجرم چېرې ترې تښتېدلی او پټېدلی هم نشي، او له ماسوا الله څخه بل څوک دده د حمایت او امداد لپاره درېدلی شي؟.

وَمِنَ الْيَتِيمِ الْبَحْرِكَ الْأَعْلَمِ ﴿۳۲﴾

او ځینې له دلائلو (د قدرت) د الله روان جهازونه دي په بحر سیند کې په شان د غرونو (په لویوالي کې).

تفسیر: لکه چې د ځمکې پر سطح غرونه د باندې وتلي دي، د سمندر لوی لوی جهازونه هم لوړ (اوچت) په نظر راځي.

إِنْ يَشَاءُ يُسَكِّنِ الرِّيحَ فَيَظَلِّلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظُهُرِهِ

که اراده وفرمایي (الله)؛ نو وبه دروي دغه باد (محرکه قوت) پس وبه ګرځي (دغه جهازونه) ولاړ په شا د دغه (بحر).

تفسیر: یعنې (محرکه قوه او) هوا هم د الله تعالی په قبضه کې ده، که دغه محرکه قوه او هوا ودروي چې ونه چلیږي؛ نو ټول بادوان لرونکي جهازونه د سمندرو پر شا چېرې چې ولاړ دي هم هغله به ولاړ وي، الغرض اوبه او هوا اونور ټول شيان د الله تعالی د حکم او فرمان تابعان دي.

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿۳۹﴾

بېشکه په دغه (حرکت د جهازونو) کې خامخالوی دلائل (د قدرت) دي لپاره د هر صبر کوونکي (په مصیبت) شکر کوونکي (په نعمت).

تفسیر: د سمندرونو په سفرونو کې د موافق او ناموافق له دواړو قسمو حالاتو سره د مسافرینو سابقه لویږي، نو ځکه دغه امر ډېر ضرور دی، چې انسان پر موافقو حالاتو شاګر، او پر ناموافقو اوضاعو صابر اوسي، او د الله تعالی قدرت او نعمت په ښه شان سره وپېژني، نو که اراده وفرمائي الله جل و علا شأنه و عظم برهانه:

أَوْ يُوقِنُ أَنَّ بِمَا كَسَبُوا وَيَعْفُ عَنْ كَثِيرٍ ﴿۴۰﴾

یا به هلاک (ډوب) کړي دغه (جهازونه) په سبب د هغو ګناهونو چې کړي دي (راکینو یې)، او عفو کوي (الله) له ډېرو (ګناهونو؛ نو ځکه یې نه غرقوي).

تفسیر: یعنی ښايي چې د بعضو مسافرینو د ځینو اعمالو په بدل تباہ او مغروق کړل شي، مګر د دغه تباہی په وخت کې هم الله دوی معافوي او ښيي یې.

وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ نَجِيصٍ ﴿۴۱﴾

او چې پوه شي هغه کسان چې مجادلې جګړې کوي په آیتونو ځمونږ کې چې نشته دوی ته هیڅ ځای د خلاصېدو.

تفسیر: یعنی د دې لامله به تباہ کړل شي؛ خو دوی د خپلو ځینو اعمالو بدل ومومي، او خورا ډېر لوی جګړه کوونکي هم وګوري، چې بېشکه د الله تعالی له نیولو څخه هیڅوک نشي وتلی، او نه تنبډلی شي، او نه چېرې ترې د پېښو ځای موندلی شي.

فَمَا أَوْتِيْتُمْ مِنْ نَشْيٍ فَمَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَى لِلَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿۴۲﴾

پس هغه چې در کړی شوی دی تاسې ته (ای مخاطبانو) له څه خیزه (لکه اسباب د دنیا) لږ خسیس ده (چې زائلېږي)، او هغه ثواب چې په نزد د الله دی؛ خیر غوره او ډېر باقی پاتې کېدونکی دی لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، او (خاص) پر رب خپل توکل کوي دوی.

تفسیر: یعنی د دغو ګردو خبرو له اورېدلو څخه وروسته انسان ته لازم دي چې د الله تعالی درضاء حاصلولو په فکر کې واوسي، او پر دغه څو ورځني ژوندون او فاني عیش مغرور نه شي، او ښه وپوهېږي چې ایماندارانو ته کوم عیش او آرام چې د الله تعالی له جانبه ورعطاء کېږي، هغه به د دغه دنیوي عیش او آرام څخه ډېر ښه او بادوامه وي، او نه به په هغه کې هیڅ قسم کدورت وي، او نه به یې د فناء او زوال څه اندېښنه وي.

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كِبْرَ الْأَثْمِ وَالْفَوَاحِشِ وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ ﴿۴۳﴾

او بل لپاره د هغو کسانو چې ځان ساتي دوی له غټو ګناهونو او له فواحشو (قبائحو نورو ګناهونو نه)، او هر کله چې په غضب شي؛ هم دوی ښښه کوي.

تفسیر: د دې بیان د «النساء» په سورت کې د ﴿إِنْ جَاءَكَ مِنَ النَّاسِ عَنَانٌ مِّنْ عَنَانٍ فَكُنْ لَهُمْ سَيِّئًا لِّئَلَّا يُفْتَرُوا عَلَيْنَا﴾ په تفسیرو کې لیکلی شوی دی، هلته دې بیا ولوستل شي!؛ ښایي دلته له «کبائر الاثم» څخه به هغه لویه ګناه مراده وي چې د نظریه و و قوت له بدو کارونو څخه پیدا کېږي، مثلاً بدعیه و عقائدو، او «فواحش» هغه ګناهونه چې په هغو کې د شهوانیه و و قواوو د بې اعتدالیو مداخله وي، او په ﴿وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ﴾ کې خو ظاهر دي چې د غضبیه و و قوت اندفاع او انسداد کړی شوی دی، والله أعلم.

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

او بل لپاره د هغو کسانو چې اجابت کوي (د احکامو) د رب د دوی، او قائموي (اداء کوي سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او کار د دوی (په) مشورت (سره) وي په منځ د دوی کې.

تفسیر: په مشوره سره کال کول د الله تعالیٰ خوښ دي، اعم له دې چې دغه مشوره په دنيوي امورو کې وي یا په اخروي امورو په شینو کې وي، رسول الله مبارک د امورو په مهماتو کې برابر له کرامو اصحابو سره مشوره کوله، د جنګونو او نورو امورو په موضوعاتو کې او د ځینو مسائلو او احکامو په نسبت هم بلکه د راشده خلافت بنیاد پر همدغې مشورې قائم شوی وو.

وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿۳۵﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿۳۶﴾

او له ځینو د هغو شیانو چې ورکړي دي مونږ دوی ته؛ نفقه ورکوي (په لاره د الله). او بل لپاره د هغو کسانو کله چې ورسیري دوی ته ظلم تعدی له طرفه د (کفارو)؛ نو دوی انتقام اخلي (له هغو متجاوزو خلقو).

تفسیر: یعنی چېرې چې معافول مناسب وي؛ معافوي یې، مثلاً د یوه سړي پر یوه حرکت یې غصه راغله، او هغه سره له ندامته پر خپل عجز او قصور اعتراف وکړ، او دی یې معاف کړي؛ دغه محمود دی، چېرې چې بدل اخیستل مصلحت وي، مثلاً کوم سړی خامخا بې سببه او بې جهته له خلقو سره منګولې لګوي یا خوله اچوي، او په ظلم او زور سره د مخلوق تعجیز او تحقیر ته یې ملا تړلې وي، یا د څه نه ویلو او تأدیب نه ورکولو څخه د ده حوصله او جرأت لا زیادت مومي، یا ځمونږ له شخصي حیثیت څخه قطع نظر د دین اهانت یا د مسلمینو د جمعیت ذلت په کې متصور وي؛ نو په دغو پاس صورتونو کې دې داسې بدل او انتقام اخلي؛ چې په قدر د هم هغه تېري او زیادت وي، او له جرم څخه زانده سزانه ورکوي.

وَجَزَاءٌ سِوَا سِوَا سِوَا مِثْلِهَا

او جزاء د بد کار بد کار دی په شان د هغه (نه زیات).

تفسیر: د بدل او انتقام په طور سره کومې بدې چې له چا سره کولی شي، هغه حقیقتاً بدې نه بلکه صورتاً بدې وي، د «سینه» اطلاق پر هغه «مشاکله» کړی شوې ده.

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿۳۷﴾

پس هر چا چې عفو وکړه او صلح یې وکړه؛ پس اجر د ده پر الله دی، بېشکه الله نه خوښوي ظالمان (شروع کوونکي په ظلم سره).

تفسیر: یعنی ظلم او زیادت د الله تعالیٰ په نزد په هیڅ یوه حالت کې پسند نه دی، ډېر ښه خصلت همدغه دی چې انسان هغومره بدل او انتقام چې اخیستی هم شي له هغه څخه هم منصرف شي، او په دې چې د همدغو تېرېدلو په سبب هغه خبره اصلاح ومومي.

وَلَمَن انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِّنْ سَبِيلٍ ﴿۲۵﴾

او خامخا هغه څوک چې واخلي حق خپل پس له مظلومو کېدلو د ده؛ پس دغه کسان (چې خپل حق یې اخیستی دی)، نشته پر دوی هیڅ لاره (د معاتبې او ملامتیا).

تفسیر: یعنی که مظلوم له ظلم څخه خپل بدل او انتقام اخلي؛ نو په دغه کې پرې هیڅ الزام او گناه نشته، مگر د هغه معافول او ترې تېرېدلو ډېر ښه، احسن او افضل دي.

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ

بېشکه همدا خبره ده چې لاره (د معاتبې) پر هغو کسانو ده چې (ابتداء په) ظلم کوي پر خلقو.

تفسیر: یعنی ابتداء په ظلم کوي، یا په انتقام اخیستلو کې د خپل استحقاق له حده تجاوز او تېری کوي.

وَيَبْغُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۗ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۲۶﴾ وَلَمَن صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿۲۷﴾

او سرکښي (تجاوز) کوي په ځمکه کې په ناحقه سره (بې له حجتې)، دغه (ظالمان) شته دوی ته عذاب دردناک. او خامخا هغه څوک چې صبر (او تحمل یې وکړ) په ظلم او آزار او بېښه یې وکړه؛ بېشکه دغه (صبر، غفران او عفو) خامخا له عزم الأمور غورو کارونو څخه دی.

تفسیر: یعنی د قهر او د غصې ځنځل، او د ایداء او ضرر کمال، او د ظالم بېښل او معافول د لوی همت او د تحمل او حوصلې کار دی، په حدیث کې راغلي دي: «هغه بنده چې ظلم پرې شوی وي، او هغه محض د الله تعالیٰ لپاره ترې تیرېږي، او بېښي یې، نو الله تعالیٰ ضرور د هغه عزت او پت زیاتوي، او مدد او اعانت ورسره فرمايي».

وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ دَرَجَةٍ مِّنْ آتِنَاكَ

او هر هغه څوک چې گمراه یې کړي الله؛ پس نشته ده ته هیڅوک ولي دوست کار جوړوونکی وروسته له (گمراه کولو د) الله نه.

تفسیر: یعنی محض د الله تعالیٰ په توفیق او لاس نیونه انسان ته د عدل، انصاف، صبر او غفران اعلىٰ خصائل حاصلېدی شي، که الله تعالیٰ ده ته د دغو ډېرو ښو اخلاقو په طرف لارښوونه ونه کړي نو څوک به یې لاس ونیسي، او د دغې سپکتیا او تېټوالي او رسوایی له کندې څخه به یې وویستلی شي؟

وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِّنْ سَبِيلٍ ﴿۲۸﴾

او ویني به ته ظالمان (کافران) هر کله چې وويني دوی عذاب (په ورځ د قیامت کې)؛ وایي به دوی: ایا شته بېرته تللو (د دنیا) ته کومه لاره (چې نېک عمل وکړو).

تفسیر: یعنی کومه داسې لاره هم شته چې مونږ په هغې سره بېرته دنیا ته ستانه شو، او دا ځلي له دنیا څخه سره له نښو عملونو بېرته راحاضر شو.

وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهِمُ الْخَشِيعَاتِ مِنَ الدَّلَالِ يُنظَرُونَ مِنْ طَرَفِ خَفِيِّ

او وینې به ته دوی چې وړاندې کولی به شي په دغه اور په دغه حال کې چې ویریدونکي به وي له خواری، گوري به دوی (دغه اور ته) په کتنې پټې (له ډېر هیسته به د سترگو له کنجونو ورته گوري).

تفسیر: یعنی د یوه ډېر ویریدونکي مجرم په شان د ډېر خوف، ذلت او ندامت له سببه به په ټیټو سترگو سره گوري، او هیچا ته به په هسکه غاړه او اوچتو سترگو نه شي کتلی.

وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ الْخَيْرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

او وایي به هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی (داسې چې) بېشکه زیانکاران هغه کسان دي چې زیان یې رسولی دی نفسونو خپلو ته، او کورنی خپلې ته په ورځ د قیامت کې.

تفسیر: یعنی دغه بدبخت له خپل ځان سره خپل متعلقین او کورنی او گورد یې سپېره او په عذابونو کې اخته کړل، او ټول یې تبا، برباد کړل.

الَّذِينَ الظالمين في عذابٍ مُّقِيمٍ ۝ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءٍ يَبصُرُونَ نَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَنْ يُضِلِلِ
اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ۝

واوره! خبردار شه! چې بېشکه ظالمان په عذاب همېشه کې دي. او نه به وي دغو کفارو ته هیڅوک له دوستانو چې مدد وکړي له دوی سره (په دفع د عذاب کې) غیر له الله، او هر هغه چې گمراه یې کړي الله؛ پس نه به وي ده ته هیڅ لاره (حق ته په دنیا کې، او جنت ته په آخرت کې).

تفسیر: یعنی نه یې په دنیا کې هدایت ورپه برخه کړ، او نه یې په آخرت کې نجات ور په برخه شو.

اسْتَجِيبُوا لِلرَّيِّكِمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ

اجابت وکړئ (ای خلقو!) رب د تاسې ته (په ایمان او توحید سره) پخوا له هغه چې راشي (هغه) ورځ چې نشته هیڅ رد او دفعه هغې (ورځې) لره له (جانبه د) الله.

تفسیر: یعنی هم هغسې چې په دنیا کې د عذاب مؤخر کېده او وروسته لوېده؛ په هغه ورځ کې به نه وروسته او نه به ټال خوري (بلکه حتماً او خامخا عذاب به واقع کېږي).

مَالِكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ تَوْمِيذٍ وَمَالِكُمْ مِنْ تَكْبِيرٍ ۝

نه به وي تاسې ته هیڅ د پټېدلو (تنبېدلو) ځای په دغه ورځ کې، او نه به وي تاسې ته هیڅ لاره د انکار (له گناهونو).

تفسیر: یعنی له انکار خخه به مو هیخ فائده نه ورسیرې، او ابن کثیر (رحمه الله) داسې معنی کړې ده: چې هیخ یوه داسې موقع به نه پیدا کیږي چې تاسې به هغه نه پېژنئ.

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا أَنْ عَلَيْكَ إِلَّا الْمَبَلُغُ

پس که مخ وگرځوو (دغو مشرکانو له دعوته ستا ای ځما رسوله!) پس نه یې لېرلی مونږ ته پر دوی ساتونکی، نشته پر تا مگر یواځې تبلیغ (د احکامو دی، او کړی دی دا ای محمده دا کار).

تفسیر: یعنی ای محمد صلی الله علیه وسلم! تاسې د دې خبرې مسؤل او ذمه وار نه یی چې یواځې هر ورو په جبر او اکراه او زور سره دغه خبره پر هغوی ومنئ، ستاسې فریضه او وظیفه همدا ده چې د الله تعالی پیغام دوی ته ورسوی چې هغه تاسې اداء کړې ده، او اداء کوی یې، که دوی یې نه مني بلا ورسې، دوی پوهیږي او جهنم.

وَأَنَّا إِذْ أَذْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَرَحَّ بِهَا^{۱۱} وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ مَّا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَإِنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ^{۱۲}

او بېشکه مونږ کله چې وڅکوو (جنس) د انسان ته له طرفه خپله کوم رحمت (لکه غناء او صحت)؛ نو خوشاله شي دی په هغه، او که ورسیري دوی ته کوم قسم بدې (لکه مرض یا فقر) په سبب د هغو بدیو چې پخوا لېرلي دي لاسونو د دوی؛ بېشکه چې (جنس د) انسان ناشکره دی (چې نعمت هیروي، زحمت یادوي).

تفسیر: یعنی تاسې د دوی د مخ اړولو او اعراض خخه مخه خفه کېږئ!؛ د انسان طبیعت همداسې واقع شوی دی «الا من شاء الله» چې: پاک الله پری نعمت، احسان او انعام وفرمایي؛ نو دی له هغه سببه تکبر، لویي، فخر او غرور پیدا کوي، بیا هر چېرې چې ده ته د ده د بدو اعمالو له شامته کوم مصیبت، نقص، او ضرر واقع کیږي؛ نو بیا هغه ګرد نعمتونه او احسانات یې له یاده وځي، او هیروي یې، او داسې منکر او ناشکره کیږي چې ګواکې پرې ښه وخت له سره نه وو تېر شوی، هو! د قانتینو مؤمنینو شان همداسې او طریقه همداسې ده، چې په سختی او مصیبت کې صبر، او د وسعت او پراخی په حالت کې د حقیقي منعم شکریه اداء کوي، او په هیخ حالت کې د الله تعالی انعامات او احسانات نه هیروي، او له ناشکری ځني ځان بچ کوي.

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِمَنِّهِ يُخَلِّقُ مَا يَشَاءُ يُهَبُّ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَّا وَإِيَّاهُ لَمِنَ شَاءِ الدُّكُورِ^{۱۳}
أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَّا وَإِيَّاهُ لَمِنَ شَاءِ عَفِيمًا إِنَّهُ عَلَيْهِ قَدِيرٌ^{۱۴}

خاص الله لره دی سلطنت باچایي د اسمانونو او د ځمکې، پیدا کوي (الله) هر هغه شی چې اراده وفرمایي، بنسې لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي لونی، او بنسې (الله) لپاره د هر هغه چا چې اراده وفرمایي ځامن، یا جوړه ورکوي دوی ته (الله) ځامن او لونی، او ګرځوي هر هغه څوک چې اراده وفرمایي (الله) شنه، بېشکه دغه (الله) دی ښه عالم (په فائدي د هر چا) ښه قادر.

تفسیر: یعنی سختي وي یا نرمي وي؛ ګرد احوال د الله تعالی له لوري لېرلی شوي دي، په اسمان او ځمکه او پر هر شي د هم هغه سلطنت دی، او د همده حکم چلیږي، د هر هغه شي اراده چې وکړي؛ هم هغه پیدا کوي، او د هر چا لپاره چې د هر شي د اعطاء اراده وفرمایي؛ ورعطا کوي یې، او هر چاته چې د عدم الاعطاء اراده وفرمایي؛ نه یې ورکوي، د دنیا دغه رنگ په رنگ حالاتو ته وګورئ چې مثلاً یو له سره اولاد نه لري، او دویم تش لونی لري، درېیم تش ځامن لري، څلورم هم ځامن او هم لونی لري، جوړه جوړه یا جلا جلا په دغه کې هیخ دعوی نه ده، هم هغه حقیقي

مالک پوهیري چې د کوم یوه سړي په کوم حالت کې ساتل مناسب دي، او همدی سم له خپل علم او حکمت سره تدبیر کوي، هیچا ته د دغې خبرې قوت او مجال نشته چې د الله تعالی د ارادې مخه ونیسي، یا د الله تعالی پر تخلیق او تقسیم څه تنقید اعتراض وکړي شي، د عاقل کار دا دی چې په هر قسم تودو او سړو حالاتو کې د هم هغه الله په طرف رجوع وکړي، او تل دې خپل ناچیز حقیقت تر خپل نظر لاندې ونیسي!، او د تکبر او د نعمت له کفرانه دې خپل ځان وساتي!.

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآيَاتِهِ مَا يَشَاءُ

او نه بنايي لپاره د هېڅ بشر دا چې خبرې وکړي له ده سره الله مگر په وحی سره (په خوب کې، یا په الهام سره) یا وروسته له پردې څخه، یا ولیري (الله) کوم رسول استاځی (له ملائکو لکه جبریل)، پس وحی یوسي په اذن حکم د الله سره هغه چې اراده وفرمایي (الله).

تفسیر: هېڅ یو انسان پخپل عنصری خلقت او د موجوده وو قواوو په اعتبار د دې خبرې طاقت نه لري، چې له الله قدوس سره په دغې دنیا کې مخامخ شي، او ورسره بالمشافهه کلام وفرمایي، او دی یې تحمل وکړي شي، نو ځکه د کوم بشر له الله تعالی سره خبرې او کلام کول درې صورتونه لري:

لمړي: چې الله تعالی د کوم یو نبي کریم علیه السلام په زړه کې خبره واچوي، چې هغه په دې شک نه کوي چې دا د الله تعالی له خوا ده.

دوهم: دا چې د پردې تر شا الله تعالی د کوم نبي سره خبرې وکړي، لکه چې الله تعالی د موسی علیه السلام سره خبرې کړې وې.

دریم: دا چې پرېسته ورته راشي، او د الله تعالی کلام او پیغام ورته ورسوي، لکه چې جبریل او نورې پرېستې به انبیاوو ته راتللي.

إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيمٍ ﴿۵۱﴾

بېشکه دغه (الله) ډېر پورته دی، ښه حکمت والا دی (په صنعت خپل کې).

تفسیر: یعنی د الله تعالی علو له دې نه مانع دی چې بې حجاب خبرې وکړي، او حکمت یې د دې مقتضي دی چې په ځینو صورتونو کې د هم کلامي صورت اختیار کړي.

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا

او همداسې (لکه چې وحی مو کړې وه نورو انبیاوو ته) وحی راولېږله مونږ تا ته (ای محمده!) روح (قرآن، پرېسته) په امر حکم خپل سره.

تفسیر: د قرآن څخه یې په روح سره تعبیر فرمایلی، ځکه چې د پاک قرآن له تأثیره ډېر زړونه ژوندي کېږي.

مَا كُنْتُمْ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ

نه وې ته چې پوهېدې چې څه دی کتاب؟، او نه (پوهېدې په دې چې څه شي دي شرايع او) ایمان.

تفسير: يعنى ايمان او د ايمانيه وو اعمالو دغه تفصيل چې د وحي په ذريعه اوس معلوم شوي دي، پخوا له دې نه چېرې معلوم وو، اګر که په نفس الايمان سره تل تر تله متصف وو.

وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا

وليکن ګرځولى دى مونږ دغه (روح، کتاب، ايمان) داسې يوه رڼا چې سمه لاره ښيو په هغه سره هغه چاته چې اراده وفرمايو مونږ له بندګانو خپلو.

تفسير: د پاک قرآن په رڼا کې د هر هغو بندګانو په نسبت چې مونږ اراده وکړو؛ نو هغوى د سعادت او فلاح پر لارې بيا يو.

وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

او بېشکه ته خامخا ښودل کوي (خلغو ته) په طرف د لارې مستقيمي برابري.

تفسير: يعنى تاسو خو ټولو بندګانو ته د پاک قرآن په ذريعه تر الله تعالى پورې د رسېدلو سمه صافه لاره ورنښي، اعم له دې چې څوک پر هغې لارې شي که لارې نشي.

صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ

سمې لارې د هغه الله ته چې خاص ده لره دي هر هغه شيان چې په اسمانونو کې دي (له علوياتو) او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (له سفلياتو سره له اسمانونو او ځمکې خلقاً ملګاً عبيداً).

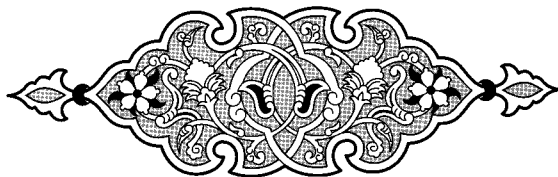
تفسير: يعنى سمه صافه لاره هغه ده چې پر هغې باندې له تلوو څخه انسان تر واحد الله تعالى پورې ورسېدى شي، هر څوک چې له دې لارې څخه بې لارې شي؛ نو هغه له الله تعالى څخې بېل پاتې کېږي.

أَلَّا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ

واوره! خبردار اوسه! خاص الله ته بېرته ګرځي ټول کارونه (د مخلوقاتو په قيامت کې).

تفسير: يعنى کله چې د ګردو کارونو انجام د هغه په طرف دى؛ نو ښايي چې انسان له شروع څخه د عاقبت په فکر او ذکر کې اوسي، او پخپل اختيار سره پر داسې يوې لارې لارې شي؛ چې هغه سم وروسيږي، اللهم اهدنا الصراط المستقيم، وثبتنا عليه.

تمت سورة الشورى بعون الله وتوفيقه، فله الحمد والمنة.

سُورَةُ الزُّخْرُفِ

«د (الزخرف) سورت مكي دي، پرته له (۵۴) آيت څخه چې مدني دي، (۸۹) آيت او (۷) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۳) او په نزول كې (۶۳) سورت دي، وروسته له «الشوري» څخه نازل شوي دي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

حَمْدٌ لِلَّهِ الْمُبِينِ ۝ إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ۝

قسم دی په دغه کتاب روښان بيانوونکي. چې بېشکه مونږ ګرځولی مو دی دغه (کتاب) قرآن په عربي ژبه لپاره د دې چې تاسې پرې وپوهېږئ (عقل په کې وچلوئ).

تفسير: ځکه چې عربي ژبه ستاسې مورنۍ ژبه ده، او ستاسې په ذريعه به د دنيا نور اقوام هم دغه کتاب زده کوي، او پرې پوهېږي به.

وَرَاتَهُ فِي آثَرِ الْكِتَابِ لَدَيْنا الْعِلْمُ حِكْمًا ۝

او بېشکه دغه کتاب (ثابت دی) په اصل د کتاب (لوح محفوظ) کې په نزد ځمونږ خامخا خاوند د لويې مرتبې ډېر مستحکم دی.

تفسير: يعنې دغه پاک قرآن د اعجاز پر وجوه او پر عظيمه وو اسرارو د اشمال له وجې نهايت لوړه مرتبه لري او له تبديل او تحريف ځنې د محفوظيت او مصئونيت له سببه نهايت مستحکم دی.

تنبيه: قرآن او نور سماوي کتابونه پخوا له نزوله په لوح محفوظ کې ليکلي شوي دي.

أَفَضْرِبْ عَنْكُمْ إِلَٰهًا كَرِهُوا أَلَّا يُرْسِلَ إِلَيْكُمْ مِّنْ سَمَوَاتٍ مَّا تُبَدِّلُونَ ۝

آيا پس بند کړو (وګرځوو) له تاسې دغه ذکر پند (قرآن) بند بدل (ګرځېدل) له دې سببه چې یی تاسې يو قوم مسرف له حده تېرېدونکي.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «له دې سببه چې تاسې حکم نه منئ؛ نو آيا مونږ به د حکم لېرل موقوف کړو؟» يعنې دغسې توقع له سره مه کوئ! د الله تعالی حکمت او رحمت د دې خبرې مقتضي دی چې سره د دغو زياداتو، تجاوزاتو، او شرارتونو چې ستاسې له خوا کېږي؛ د الله تعالی د کتاب نزول او د تبليغ دعوت، نصيحت، او د پند سلسله ونه تر له شي، ځکه چې ډېر نور سعيد ارواح له هغه څخه مستفيد کېږي، او پر منکرانو په کامل طور سره د حجت اتمام کېږي.

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّنَا فِي الْأَوَّلِينَ ۝ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيِّ إِلَّا كَأَنَّهُمْ يُسْتَهْزَءُونَ ۝

او څومره ډېر مو ليرلي دي له انبياوو څخه په پخوانيو (خلغو کې). او نه به راته دوی ته هيڅ نبي مګر وو به هغوی چې په هغه (نبي) پورې به يې مسخرې کولې.

تفسیر: یعنی له پخوانیو انبیاوو سره هم داسې استهزاء کړې شوې وه، او د هغو تعلیماتو ته د دروغو نسبت کړې شوی وو، مگر د دغې استهزاء او تکذیب له وجې د نبوت سلسله ونه ترله شوه.

فَأَهْلَكْنَا أَشَدًّا مِنْهُمْ بَطْشًا وَمِثْلُ الْأَوَّلِينَ ۝

پس هلاک کړل مونږ (پخواني خلق چې) سخت تر (وو) له دوی نه له جهته د قوت، او تیر شوی دی (خو ځایه په قرآن کې) مثل صفت د پرمینیو خلقو (چې اهلاک او تعذیب وو).

تفسیر: یعنی د عبرت لپاره د هغو مکذبینو د تباهی او هلاک مثالونه وړاندې کړې شوي دي، او پخوا له دې نه مذکور شوي دي، چې په زور او په قوت کې له تاسې څخه ډېر زیات وو، کله چې هغوی د الله تعالی له عذابو نجات ونه موند؛ نو تاسې په څه شي مغرور یئ؟ وروسته له دې نه د الله تعالی د هغه عظمت او قدرت، او د تصرف د کمال ذکر راځي، چې تر یوې اندازې پورې د دوی په نزد هم منلی شوی او مسلم وو.

وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ۝^{۱۰} الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ۝^{۱۱}

او قسم دی خامخا که چېرې پوښتنه وکړې ته له دغو کفارو چې څوک دی هغه ذات چې پیدا کړې یې دي اسمانونه او ځمکه؟ نو خامخا وبه وایي دغه کفار هر ورو چې: پیدا کړي دي (ټول هغه الله چې) ښه غالب قوي دی (په انفاذ د احکامو) ښه عالم دی. هغه (ذات) چې ګرځولې یې ده تاسې ته ځمکه فرش (ځای د قرار) او ګرځولې (یې) دي تاسې ته په دغې ځمکې کې لارې لپاره د دې چې تاسې سمه لاره ومومئ (مقاصدو خپلو ته).

تفسیر: یعنی تر هغه ځایه پورې چې انسان هلته هستوګنه کوي، او یو له بل سره ګوري او ټنګ راتنګ کوي، او پخپلو منځونو کې سره لارې لري، او په دغه تلو راتلو سره په دنیوي او اخروي مقاصدو کې د بري او کامیابۍ لارې ځان ته معلومې کړي.

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً يُقَدِّرُ

او (هغه) ذات چې نازلې کړې یې دي له (طرفه) د اسمانه اوبه په اندازه سره. تفسیر: یعنی په یوه مخصوص مقدار چې د ده له حکمت سره مناسب او د ده په علم کې مقدر وو.

فَأَنْشُرْنَا بِهٖ بَدَدًا مَّيْبُتًا كَذَلِكَ نُخْرِجُونَ ۝

پس ژوندی کړې ده مونږ په دغو اوبو سره کلي مړه (وچې کلکې ځمکې) په شان (د دغه ژوندي کېدلو د ځمکې)؛ راوبه ایستل شئ تاسې (هم بیا ژوندي له قبورو).

تفسیر: یعنی څرنگه چې په وچې کلکې مړې ځمکې کې د باران د اوبو په وسیله نوی ژوندون او حیات پیدا او تکه شنه ودانه او زرغونه کوي یې، همداسې په مړو اجسامو کې هم روح غورځوي، او بیا مو له مقابرو څخه ژوندي راپاڅوي.

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا

او (هغه) ذات چې پیدا کړي یې دي اصناف (او انواع د مخلوقاتو) ټول د دوی.

تفسير: يعنې په دنيا کې د هومره اشياوو جوړې چې دي، او د مخلوقاتو هومره اقسام او مماثل يا متقابل انواع چې دي؛ د هغو ګردو خالق الله تعالى دی.

وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْفُلْكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ﴿۱۶﴾ لِيَسْتَوِيَ عَلَى ظُهُورِهِ

او ګرځولي يې دي تاسې ته له بېړيو (جهازونو) او له چارپايانو هغه چې سور بېړۍ تاسې پرې (په لونده او وچه کې). لپاره د دې چې سم برابر کېنئ تاسې پر شاوو (د هر يوه) د هغه.

تفسير: يعنې په وچه کې د ځينو چارپايانو پر شاوو او په بحر (سيند) او فضاء او نورو کې د بېړۍ او جهازونو او طيارو او نورو مراکبو پر شاوو سور بېړۍ.

تَمَّتْ تَرْكُوبُهُمْ إِذْ اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرْنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ﴿۱۷﴾

بيا ياد کړئ (قلباً) تاسې نعمت د رب خپل کله چې برابر کېنئ (سواره شئ) پر هغه، او ووايئ تاسې: پاکي ده هغه (لوی ذات) ته چې مسخر کړي يې دي مونږ ته دغه (مذکور له مراکبو) او نه وو مونږ ده لره په ضبط (او قيد) کې راوستونکي (په وس خپل).

تفسير: يعنې پر حيواناتو يا کبښتو او جهازونو او نورو نقلیه وو وسايلو باندې د سور بدللو په وخت د الله تعالى د هغه انعام او احسان يادونه پخپلو زړونو کې وکړئ چې الله تعالى مونږ ته دومره عقل، پوهه، تدبير، قوت، او قدرت او نور رابښلي دي چې پخپل عقل او تدبير او نور سره دغه شیان مونږ تر خپلې ادارې لاندې راوستلي دي، دغه محض د الله تعالى فضل او احسان دی، که نه په مونږ کې دومره قدرت، او طاقت کوم دی چې داسې شیان موقابو کړي وی، لازم دي چې په ژبه سره هم پر نقلیه وو وسايلو د سور بدللو په وخت کې دغه الفاظ ووايئ: ﴿سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرْنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ﴾ * وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ﴾ نور اذکار او ادعيه هم په احاديثو کې راغلي دي، چې د حديث او تفسير په کتابونو کې مذکور دي.

وَإِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ ﴿۱۷﴾

او بېشکه چې مونږ رب خپل ته خامخا بېرته ورتلونکي يو.

تفسير: يعنې د دغو سفرونو په تقريباتو د آخرت د سفر په يادونه کې ولو بېړۍ، رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم خو د سور بدللو په وخت هم دغه تسيح فرمايله.

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادٍ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُّبِينٌ ﴿۱۸﴾ أَمْ أَخَذْنَا مِمَّا يَخْلُقُ بَدَنًا وَأَصْفَاكُمْ

بِالْبَنِينِ ﴿۱۸﴾

او ګرځوي (مقرروي کفار) الله ته له بندګانو د ده يوه برخه (اولاد چې ملائکو ته د الله لويه وايي)، بېشکه چې (کافر) انسان خامخا ناشکره دی ښکاره. آيا وايئ تاسې چې (الله) نيولی دی له هغه مخلوقه چې پيدا کوي يې لونيې (چې اخس او ادنی دي؟) او غوره کړي يې يئ تاسې په ځامنو (چې اشرف او اعلى دي له لونه نه).

تفسير: يعنې لازم خو داسې وو چې د الله تعالى نعمتونه به يې پېژندلي او د هغو شکره به يې اداء کړې وه، دوی صريحې ناشکرې ته اوښتي وو، او د الله تعالى دربار ته سپين سترګي او ګستاخي کوي، له دې نه لويه ګستاخي او ناشکرې به

خه وي چې د هغه لپاره د اولاد تجویز وکړی شي، او هغه هم له بندګانو څخه، او هغه لونی، اول: اولاد د مور او پلار د وجود یو جزء وي، نو قدوس الله ته د اولاد د تجویز کولو معنی دا ده چې ګواکې دی له اجزاوو څخه مرکب دی، او د مرکب حدوث ضروري دی، دویم: په ولد او والد کې بنایي چې مجانست وي، که دواړه له یوه جنسه نه وي؛ نو د ولد یا والد په حق کې عیب دی، دلته د خالق او مخلوق په منځ کې د مجانست تصور هم نشي کېدی، درېیم: جونې د جسمي او عقلي قواوو په اعتبار د هلکانو په نسبت عموماً ناقصې او کمزورې وي، ګواکې معاذ الله که الله تعالی د خپل ځان لپاره اولاد هم اختیار کړی وي، هغه هم ټیټ او ناقص، آیا تاسې ته شرم نه درځي چې پخپلو برخو او حصو کې عمده او اعلی شیان، او د الله تعالی په حصه کې ناقص او ټیټ شیان راوباسئ، او مقررئ یې.

وَأَذَابٌ لِّأُولَئِكَ أَجْرُ اللَّهِ الَّذِي لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئاً وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿١٤﴾

حال دا چې، هر کله چې زېری ورکړ شي یو د دوی ته په (تولد د) هغه (لور) سره چې ګرځولی یې دی رحمن ته په مثل (او شبیه دهغی؛ نو) وګرځي مخ د ده تک تور (له ډېره غمه) حال دا چې دی به ډک وي له غمه.

تفسیر: یعنې هغه اناثیه اولاد چې د الله تعالی لپاره دوی تجویز کړي دي، هغه د دوی په زعم کې داسې عیب دار او ذلیل او حقیر دي، چې که پخپله دوی ته د هغه د تولد زېری ورکړی شي؛ نو له ډېره رنځ او خفګانه د دوی مخ تک تور اوړي، او وضعیت یې سخت تغیر مومي، او پخپل زړه کې سخت پیچونه او تاوونه خوري، د دې پوره تقریر د «صافات» د سورت په آخرې رکوع کې پخوا له دې لېکلی شوی دی.

أَمِنْ يُسْأَلُ فِي الْحَيَاةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرَ مُبِينٍ ﴿١٥﴾

آیا (مقرروي دوی الله ته) هغه څوک چې لویولی شي په ګانو کې حال دا چې هغه په وخت د جګړو کې نشي ښکاره کولی (بیانولی مطلب خپل).

تفسیر: آیا الله تعالی خپل اولادیت ته جونې غوره کړي دي؟ چې عادتاً په ډول او سینګار سره نشو او نما مومي، د ګانو او زبورو په شوق کې مستغرقې اوسي، چې د دوی د رایې او عقل پر ضعف باندې دلیل دی، او دوی د فکريه قوت له ضعفه د مباحثې په وخت کې بیانیه قوت هم ونه لري، لکه د ښځو په تقریرونو کې که څوک لږ څه غور وکړي؛ نو ګوري به چې دوی نه خپله دعوی په کافي بیان سره ثابتولی شي، او نه د نورو دعاوی ماتولی شي، او تل ناقصې او ناتمامې خبرې کوي، او نورې داسې فضولې او چټي (بېکاره) خبرې له هغې سره ګډوي، چې له هغه موضوع سره به بیخي څه علاقه او تناسب نه لري.

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبَادُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا

او ګرځوي (کفار) پرېنټې هغه چې دوی عباد الرحمن د الله بندګان دي؛ ښځې (لونی د الله).

تفسیر: یعنې دغه د دغو مشرګانو یو بل دروغ دي چې پرېنټې د ښځو په وصف کې داخلوي، حال دا چې پرېنټې نه د ښځو او نه د نارینه وو له جنسه دي، بلکه دوی د الله تعالی یو بېل علیحده مخلوق ده.

أَشْهَدُوا وَآخَلَقَهُمْ سَتَكْتُبُ شَهَادَتَهُمْ وَيُسْأَلُونَ ﴿١٦﴾

آیا حاضر وو (دغه کفار په وخت د) پیدا کولو د دغو پرېنټو کې (چې ښځې لونه پیدا شوي دي)؟ زړه چې وبه لیکلی شي شاهدي د دوی او پښتنه به هم ترې وکړه شي (په آخرت کې).

تفسير: يعنې كوم يو عقلي يا نقلي دليل خو له دوى سره د دغې دعوى د اثبات لپاره نشته، نو آيا دوى په هغه وخت كې چې الله تعالى پر بنسټې پيدا كولې ورته ولاړ وو؟ او دوى پخپلو سترگو پر بنسټې ليدلي دي چې پر بنسټې نارينه نه دي بنسټې دي؟ ښه دى، د دوى دغه شهادت د اعمالو په دفتر كې ليكلې كيږي، څه مهال چې دوى به د الله تعالى د عدل او انصاف په دربار كې وړاندې كيږي؛ نو هلته به د دې موضوع په نسبت هم له دوى نه پوښتنې كيږي، چې تاسې ولې داسې خبرې كولې، او له كومه تاسې ته دا معلومات په لاس درغلي وو؟.

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ

او وايي (دغه مشرگان) كه اراده فرمايلي وي رحمن؛ نو عبادت به مو نه وي كړې د دغو (باطلو معبودانو).

تفسير: يعنې دوى د خپلو دغو د شرڪ، بې ادبۍ او گستاخۍ په جواز او استحسان كې يو داسې عقلي دليل هم وړاندې كوي، چې كه الله تعالى اراده كړي وي؛ نو مونږ ته به يې موقع نه راكوله چې له ماسوا الله څخه د نورو شيانو عبادت وكړو، او هر ورو به يې ځمونږ مخه نيوه، كله چې مونږ برابر پر خپل همدغه دود او دستور دوام كوو چې هغه يې گوري؛ نو ثابت شو چې دغه كار بهتر او دده خوښ دى، نو الله تعالى د مشرگانو د دغې وينا ترديد داسې فرمايي:

مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿۲۵﴾

نشته دوى ته په دغې (وينا خپلې) هيڅ قنډر علم، پوه نه دي دوى مگر دروغ وايي (خوشې چټي) اټكلونه چلوي (ځكه چې الله راضي نه دى په گفرو).

تفسير: يعنې دغه خبره خو رښتيا ده چې بې د الله تعالى له ارادې څخه هيڅ شى نشي كېدى، ليكن د كوم شي ښېگڼه (فائده) او بهتري ځمونږ لپاره له دې نه نه ثابتيږي، او كه داسې وي؛ نو په دنيا كې به هيڅ كار بېكاره او هيڅ شى خراب او بد نه پاتې كېده، او په گړد جهان كې به محض خير وه او بس، او د شر تخم به له سره نه پيدا كېده، او هر يو دروغجن ظالم او مكار به همداسې وايي: كه د الله تعالى اراده نه وي؛ نو زه به يې نه پرېښودم، چې داسې ظلم او تېرى به مې كاوه، او كله يې چې ماته د ظلم، ستم، او تيري موقع راکړه؛ نو معلومه شوه چې دى په دغه كار خوښ او راضي دى، په هر حال په مشيت او رضاء كې د لزوم ثابتول كوم علمي اصول نه دي، او محض د گمان او اټكل غشي دي، چې د هغه بيان (د ۸ جزء د الأنعام سورت په (۱۸) ركوع (۱۴۸) آيت) كې) د دغه آيت په تفسير كې پخوا ليكلې شوى دى:

﴿سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا﴾

أَمْ آتَيْنَاهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَمْسِكُونَ ﴿۲۶﴾ بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُتَّبِعُونَ ﴿۲۷﴾

آيا ورکړې مو دى دوى ته كوم کتاب پخوا له دغه (قرآن) پس دوى په هغه کتاب منگلي خښوونکي (حجت نيونکي دي. نه ده داسې) بلکه وايي دغه مشرگان بېشکه مونږ موندلي مو دي پلرونه خپل پر يوې لارې (دين) او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوى لاره موندونکي تلونکي يو، (يعنې د هم هغو خپلو پخوانيو په پلونو څو، او د غير الله عبادت کوو).

تفسير: د عقلي دليل حال خو مو واورېد، آيا ماسوا له هغه څخه بل كوم نقلي دليل پخپلې دعوى باندې وړاندې كولى شئ؟ يعنې د الله تعالى له منزله وو کتابونو څخه كوم كتاب د دوى په لاس كې شته؟ چې په هغه كې د

شرک غوره والی لیکل شوی وي؟ ظاهر دی چې داسې کوم سند له دوی سره نشته، نو ماسوا له دې نه چې د خپلو پلرونو او نیکونو پوند تقلید دلیل وړاندې کړي؛ بل څه شی له دی سره نه دی پاتې شوی، همدغه د دوی له ګردو څخه زبردست دلیل دی چې د هرې زمانې مشرکانو به همدغه دلیل وړاندې کاوه، چې وروسته له دې نه د همدغه بیان دی.

وَكذٰلِكَ مَا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِّنْ تَذٰوِرِ الْاَقَالِ مُتْرَفُوهاۗ اِلَّا وَاَجَدْنَا اٰبَاءَنا عَلٰى اُمَّةٍ وَّاَنَا عَلٰى اَشْرٰهُمْ مُقْتَدُوْنَ ﴿۱۷﴾ قُلْ اَوْ لَوْ جِئْتُمْ بِاٰهْدٰى وَّمَا وَاَجَدْتُمْ عَلَيْهِ اٰبَاءَكُمْ

او همداسې (ستا په شان) نه وو لېرلی مونږ پخوا له تانه په هېڅ قریه کلي کې کوم ویروونکی (له عذابہ یعنی نبی)؛ مګر وبه ویل هوسا او نعمت لرونکیو (خلکو د هغو کلیو)؛ بېشکه مونږ چې یو موندلی مو دی پلرونه خپل پر یوې لارې، او بېشکه مونږ پر قدمونو د دوی اقتداء کوونکي تلونکي یو. وبه ویل (نبی دوی لره) آیا (کوی تاسې متابعت د پلرونو خپلو) اګر که راتله کړي دي ما تاسې ته په ښه لاره ښوونکي له هغه شي څخه چې موندلي دي تاسې پر هغه شي باندې پلرونه خپل؟.

تفسیر: یعنی نبی الله فرمایلي دي چې: ستاسې د پلرونو او د نیکه ګانو له لارې څخه بهتره یوه ښه سمه صافه لاره تاسې ته درښیم، خو آیا تاسې سره له هغه د خپل هغه پخواني جهل او عناد څخه مخ اړوئ؟.

قَالُوۡا اِنَّا بِمَا اُرْسِلْتُمْ بِهِ كٰفِرُوۡنَ ﴿۱۸﴾

وبه ویل دوی: بېشکه مونږ چې یو په هغه (دین) چې لیرلي شوي یی تاسې په هغه سره کافران یو.

تفسیر: یعنی هر څه چې وي؛ مونږ ستاسې خبرې نشو منلی، او له خپل هغه پخواني دود او دستور څخه چې له پلرونو او نیکه ګانو څخه راته پاتې شوی دی؛ نشو ګرځېدی.

فَاَتَقَمْنَا مِنْهُمۡ فَاَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكٰذِبِيۡنَ ﴿۱۹﴾ وَاذَقَالَ اِبْرٰهِيۡمُ لَآبِيۡهِ وَقَوْمِيۡهٗ
اِسْتِنٰى بِرَءِۡمِمَا تَعْبُدُوۡنَ ﴿۲۰﴾ اِلَّا الَّذِيۡ فَطَرَنِيۡ فَاِنَّهٗ سَيَهْدِيۡنِ ﴿۲۱﴾

پس انتقام مو واخیست له دوی نه، پس وګوره چې څرنګه وو عاقبت آخره خاتمه د دروغجن ګڼونکیو (انباوو خپلو ته). او (یاد کړه) هغه وخت چې وویل ابراهیم پلار خپل (آزر) ته، او قوم خپل (نمرودیانو) ته چې بېشکه زه بېزاره یم له هغو بتانو چې تاسې یې عبادت کوئ. مګر هغه الله چې پیدا کړی یې یم زه، پس بېشکه چې هغه (الله) به ثابت لري ما په هدایت (او دین خپل) باندې.

تفسیر: یعنی صرف له یوه پاک الله سره ځما علاقه ده، چې هغه ځما خالق دی، او هم هغه مې د مقصود منزل پر لاره تر آخره پورې بیایي.

تنبیه: دلته یې دغه قصه پر دې بیان فرمایلي ده چې وګورئ ستاسې مسلم پلار او پېشوا کله چې د خپلو پلرونو لاره غلطه و موندله؛ هغه یې پر ښووده، تاسې هم هغسې وکړئ!.

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقْبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۳۸﴾

او گهر خولې وه (ابراهيم) دغه کلمه (د توحيد) باقي پاتې کيدونکې په پشت اولاد خپل کې، لپاره د دې چې دوی بېرته راوگرځي (توحيد ته له شرکه).

تفسير: يعنې د ابراهيم عليه السلام اولاده دې يو له بل څخه د توحيد بيان او دلائل واوري، او د حق د لارې په طرف دې رُجوع وکړي.

بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَاَبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿۳۹﴾

(دوی هم هغسې ونه کړ) بلکه نفعه ورکړې وه ما دغو (مشرکانو) ته او پلرونو د دوی ته تر هغه پورې چې راغی دوی ته حق (دين قرآن) او رسول (محمد) ښکاره بيانوونکی (د شرعي احکامو دوی لره).

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ كَافِرُونَ ﴿۴۰﴾

او څه وخت چې راغی دوی ته حق (دين، قرآن)؛ وويل (کفارو) دا سحر (کوډې) دي، او بېشکه مونږ پر دغه قرآن کافران يو (او نه يې منو).

تفسير: يعنې پاک قرآن ته يې د جادو او کوډو نسبت وکړ، او د انبياء الله د کلام له منلو څخه منکران شول.

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنَ الْقُرَيْتِ لَنَكْفُرْنَا بِهِ عَجَبٌ ﴿۴۱﴾

او وويل (کفارو) ولې نه نازلوه شي دغه قرآن پر يوه سړي له دغو دوو قريو څخه (چې مکه او طائف دی، چې دغه سړی) هم ډېر لوی دی (لکه وليد په مکه کې، او عروه په طائف کې)؟.

تفسير: يعنې که خامخا د قرآن نزول د پاک الله مقصود وو؛ نو ښايي چې هغه يې د معظمې مکې يا د طائف پر کوم مشر نازلوه، دغه څرنګه د باور کولو وړ (لايق) دي چې لوی لوی، غټان، مشران او د مالونو د شتو خاوندان څخه پاک الله منصرف شوی دی، او د رسالت د لوی منصب لپاره يې داسې يو سړی غوره او منتخب فرمايلي دی چې د دولت او رياست په اعتبار د هيڅ يو امتياز خاوند نه دی.

نو پاک الله جلّ و علا شأنه و أعظم برهانه جواباً د دوی په رد کې داسې فرمايي:

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ

آيا دوی تقسيموي رحمت (نبوت) د رب ستا (لکه چې دوی وايي)؟.

تفسير: يعنې آيا د نبوت او د رسالت د مناصبو تقسيم ستاسې په لاس کې درکړی شوی دی چې د هغه پر انتخاب داسې مباحثې کوئ؟.

مَنْ مَسَّنَا يَبْئَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ
بَعْضًا سَخِرَاتًا

(نه ده داسې، بلکه پخپله) مونږ ويشلی قسمت کړی مو دی په منځ د دوی کې معیشت د دوی په دغه ژوندون لږ کې، او پورته کړي مو دي ځینې د دوی له پاسه د ځینو نورو په مرتبو کې د دې لپاره چې ونیسي ځینې د دوی (چې غیان دي) ځینې نور (چې فقیران دي) تابعان کار کوونکي.

تفسیر: یعنې ځینې یې غني او شتمن او ځینې یې فقیران او خوار ګرځولي دي، یوه ته یې بې حسابه دولت ورکړی دی، او بل ته یې له هغه څخه لږ، څوک یې مسخر تابع او مطیع ګرځولي دي، او څوک یې متبوع او مطاع.

وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۲۲﴾

او رحمت د رب ستا (جنت) خیر ډېر غوره دی له هغو (اموالو) چې ټولوي یې دوی (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د نبوت او درسالت شرف خو د ظاهري مال او جاه او د دنيوي ساز او سامان څخه ډېر اعلي او اولی دی، کله چې الله تعالی دنيوي روزي د دوی په فکر او تجویز سره نه ده ويشلي؛ نو د نبوت او رسالت تقسیم به ولې د دوی په تجویز سره سم وکړي، وروسته له دې نه د مال او دولت او د مادي سامانونو د بې وقعتۍ او حقارت بیان فرمایي:

وَلَوْ أَنَّ يَكُونُ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَجَعَلْنَا لِمَنْ يَكْفُرُ بِالرَّحْمَنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّنْ فِضَّةٍ
وَمَعَارِجَ عَلَيْهِمْ يَظْهَرُونَ ﴿۲۳﴾ وَلِيُؤْتِيَهُمْ آيَاتٍ وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَسْكُونُونَ ﴿۲۴﴾ وَزُخْرَفًا ﴿۲۵﴾

او که نه وی دغه (خطر) چې شي دا خلق ډله یوه (متفق په کفر)؛ نو خامخا ګرځولي به مو وو هغه چا لره چې کافر کيږي په رحمان لپاره د کوټو د دوی چتون له سپینو زرو، او زینه پایې (به مې هم له سپینو زرو ورجوړولې، خو په هغو سره) پر دغو (کوټو) به ختلی دوی (لپاره د حاجتونو خپلو). او لپاره د کوټو د دوی (د سپینو زرو) دروازې به وې او تختونه (به وو د سپینو زرو) چې پر هغو به یې تکیې وهلې دوی. او (له) سرو زرو (نور د زینت شيان به مې هم ورلره ورکړي وو).

تفسیر: یعنې د الله تعالی په نزد دغه دنيوي مال او دولت هیڅ قدر او اهمیت نه لري، او نه د دنيوي مال اعطاء څه د قرب او دوجاهت عند الله دلیل دی، دا خو داسې بې قدره او حقیر شی چې که کوم خاص مصلحت مانع نه وي؛ نو الله تعالی د کفارو کوټې، چتون، زینې، دروازې، درشایی، قلفونه، تختونه، چوکیګانې او نور اثاث البیت به یې ګرد له سرو او سپینو زرو څخه جوړول، مګر په دغه صورت کې به خلقو د دغه وضعیت له لیدلو څخه چې کفارو ته دغسې اسباب او سامان ور په برخه کيږي؛ عموماً د کفر لاره اختیاروله (الا ما شاء الله)، او دغه شی د الله تعالی له مصلحته مخالف دی، نو ځکه داسې ونه کړه شوه.

وَأَنَّ كُلَّ ذَلِكٍ لَّمَّا مَتَاءُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿۲۶﴾

او نه دي دا ټول (مذکور شيان) مګر متاع نفعه د دغه ژوندون لږ خسيس، او (متاع نفعه د) آخرت (جنت) په نزد د رب ستا لپاره د متقيانو دی.

تفسیر: یعنې دنيوي عیش او عشرت او خوند کې خو ګرد سره شريکان دي، مګر آخرت سره له خپلو ابدي نعماوو او آلاوو د متقيانو لپاره مخصوص دی، چې متقيان له الله جل جلاله څخه ويريږي، او ځان له معاصيو ساتي.

وَمَنْ يُعِشْ عَن ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِيضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿۲۵﴾

او هر څوک چې اعراض کوي (سترگي پټوي) له ذکر یادولو (د قرآن) د رحمان مسلط به کړو مونږ پر هغه باندې یو شیطان، پس هغه به له ده سره (دائمي) ملگری وي (چې یې لمسوي گناهونو ته، او لغزوي یې له سمې لارې نه).

تفسیر: یعنې هر څوک چې له رښتیا نصیحت او د الله تعالی له ذکره او یاده اعراض کوي، او مخ ترې اړوي؛ پر ده باندې یو شیطان په خصوصي ډول سره مسلطه شي، چې تل تر تله یې اغواء کوي، او د ده په زړه کې راز راز وسوسې اچوي، دغه شیطان به تر دوزخ پورې هم د ده له ملگر توبه لاس نه اخلي.

وَأَنَّهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْهُمُ الْعَنَابُ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿۲۶﴾

او بېشکه دغه (شیطانان) خامخا اړوي دغه خپل ملگری له لارې (د حق) او گمان کوي (دغه سترگي پټوونکي کفار له حقه) داسې چې بېشکه دوی د سمې لارې موندونکي دي.

تفسیر: یعنې شیطاین به تل د دوی مخه د نېکۍ له لارې څخه نیسي، مگر د دوی عقلونه هم تر دې اندازې پورې مسخ کيږي چې هغه غلطه لاره د دوی په نظر کې سمه لاره ښکاري او ښه یې گڼي، د بدۍ او د نېکۍ تمییز هم په دوی کې نه پاتې کيږي.

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ تَأْقَالَ يَلِكْتِ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْهَرَقَيْنِ فَبَسَ الْقَرِينُ ﴿۲۷﴾

تر هغه پورې چې راشي مونږ ته؛ نو و به وایي: (دغه اعراض کوونکي خپل ملگری ته) کاشکې چې وی په منځ ځما او په منځ ستا کې لرې والی له مشرقه تر مغربه، پس بد ملگری (یې ته ځما).

تفسیر: یعنې هر کله چې د الله تعالی په حضور کې ورسپړي؛ هلته به دغه خبره په ښه شان سره ورڅرگندېږي چې دغه ملگری یې څومره بد او خراب ملگری وو، هلته به له حسرته او قهره داسې وایي چې: کاشکې ځما او ستا په منځ کې د مشرق او مغرب فاصله وی!، او یوه شېبه به مې هم ستا په صحبت کې نه وی تېره کړې، ای کمبخته! اوس خو لږ شاني له ما څخه لرې شه!.

نو پاک الله جلّ وأعلى شأنه وأکرم وأعظم برهانه داسې فرمایي:

وَلَنْ يَنْفَعَهُ الْيَوْمَ إِذْ ظَلَمْتُمْ أَنكُم فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿۲۸﴾

او له سره به څه فائده ونه رسوي تاسې ته نن ورځ (له دې جهته) چې ظلم کړی دی تاسې (په شرک سره) دا چې بېشکه تاسې (سره له ملگرو خپلو) په عذاب کې سره شریکان یئ (لکه چې په کفر کې سره شریکان وئ).

تفسیر: د دنیا قاعده ده: په کوم مصیبت کې چې په عمومي ډول سره لوی او واره ټول سره شریکان وي؛ نو هغه لږ شاني سپک او آسان ښکاري، مشهور متل دی چې: «په کله مرگ کې لویه چرچه وي» مگر په دوزخ کې د ټولو شیطاین الانس والجن او د تابعینو او متبوعینو په اشتراک او کلهون کې دوی ته هیڅ یوه فائده او گټه نه ورسپړي، د عذاب شدت به دومره زیات وي چې په داسې سطحي خبرو له سره دوی نشي متسلي کېدی، او دوی ته له هغه ځنې څه تخفیف او سپکتیا نه محسوسېږي.

أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْىَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۲۵﴾ فَاْمَا نَذُوبَكَ يَا تَائِمُهُمْ
مُنْتَقِمُونَ ﴿۲۶﴾ أَوْ زَيْبِكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَاْتَا عَلَيْهِمْ مُّقَدَّرُونَ ﴿۲۷﴾ فَاَسْمِعْ بِالَّذِي أَوْحَى إِلَيْكَ إِتْكَ
عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿۲۸﴾

آيا پس ته به (ای محمده!) اورول و کړې کڼو ته؟ يا سمه لاره به وښيي ړندو ته؟ او هغه چا ته چې وي په گمراهي ښکاره کې، پس که بيول وکړو مونږ خامخا په تاسره؛ پس بېشکه مونږ له دوی نه انتقام اخيستونکي يو (په آخرت کې). يا به وښيو تاته (په حيات ستا کې) هغه (عذاب) چې وعده يې کوو له دوی سره، پس بېشکه مونږ په (عذاب د) دوی قادر يو (په هر حال کې). پس منگولې خښې کړه (ښه عمل وکړه) په هغه (قرآن) چې وحي کړی شوی دی تاته (ای محمده!)، بېشکه ته پر لارې سمې روان يې (نو ژر به مطلب ته ورسېږي).

تفسير: يعنې ړندو ته د حق لاره ښوول، کڼو ته د غږ اورول، او هغو کسانو ته چې په صريحې غلطې او گمراهې کې سرگردانه حيرانه گڼځي، سمه صافه لاره ښوول، او د کفر، شرک، شک او عصيان له تيارو څخه يې د باندې ايستل، او هدايت پر لوی سړک يې روانول؛ ستاسې په واک او اختيار کې نشته، که الله تعالى اراده وفرمايي؛ نو ستا په غږ کې تاثير پيدا کوي، په هر حال تاسې داسې غم او اندېښنه مه کوئ چې دغه گڼد خلق ولې حق نه مني؟ او ولې خپله آخره خاتمه خرابوي؟ د دوی معامله پاک الله ته وسپاري؟ هم هغه به دوی ته د دوی د دغو اعمالو سزا ورکوي، که د دوی دغه په سزا رسول ستاسې له وفاته وروسته واقع شو؛ او يا هم ستاسو په ژوند کې مو تاسو ته د دوی عذاب دروښوول، په هر صورت دوی ځمونږ له واکه او اختياره وتلي نشي او نه چېرې تللی شي، او نه به مونږ دوی بې له سزا ورکولو خوشې پرېږدو، ستاسې کار همدا دی: کومه وحي چې راغلې ده او کوم حکم چې تاسې ته درکړی شوی دی؛ پر هغه په ډېر مضبوطي سره ټينگ ولاړ اوسئ!، او برابره خپله فريضه اداء کوئ!، ځکه که د دنيا نور خلق پر بلې لارې لار شي؛ نو ته د الله تعالى په فضل او کرم سره پر سمه لاره روان يې، چې له هغه ځنې يو قدم دېخوا يا هغې خوا ته د هېسته کېدلو ضرورت نه دی پاتې، او نه د کوم هواپرست په غوښتنه، هيله، ارزو او تمنا ته کوم بل لوري ته کتلی او التفات کولی شي.

وَأِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ

او بېشکه دغه (قرآن) ذکر پند (شرف عزت) دی تاته (ای محمده!) او قوم (امت) ستا ته.

تفسير: لوی قرآن ستاسې او ستاسې د قوم لپاره د خاص فضل او شرف سبب دی، نو که عقل او پوهه لري؛ نو د دغه لوی نعمت قدر دې وکړي، او د دې په هداياتو دې عمل وکړي.

وَسَوْفَ يُسْأَلُونَ

او ژر ده چې پوښتنه به وکړه شي له تاسې (په ورځ د قيامت کې).

تفسير: يعنې مخ کې به د دې خبرې پوښتنه کيږي چې تاسې د دغه عظيم نعمت څه قدر کړی وو؟ او د دغه لوی فضل او شرف شکر به مو په څه شان سره اداء کړې وه؟.

وَسَأَلَ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مَنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يُعْبَدُونَ ﴿٥٥﴾

او پوښتنه وکړه (ای محمده!) له هغه چا چې لېرلي مو دي پخوا له تاله رسولانو څومونږ (په شپه د معراج کې، یا له علماوو د دوی)، آیا مقرر کړي وو مونږ بې له رحمن نور معبودان چې عبادت به یې کاوه شو.

تفسیر: یعنی ستاسې لاره خو هم هغه ده چې د پخوانیو انبیاءو لاره وه، هیڅ یو نبي د شرک تعلیم نه دی ورکړی، او نه الله تعالی په هیڅ یوه دین کې شرک په اعمال جائز درولي دي، چې ماسوا الله څخه د بل چا عبادت هم وکړی شي، او دغه ارشاد چې پوښتنه وکړه یعنې هر کله چې له دوی سره ملاقات وکړئ! لکه چې د معراج په شپه کې وشو، یا د دوی احوال له کتابونو څخه تحقیق وکړئ!، په هر حال د تحقیق او تفتیش ذرائع چې وي؛ هغه گډ تر استعمال لاندې ونیسئ!، له هغو څخه به په صاف ډول سره ثابتېږي چې په هیڅ سماوي دین کې هیڅ کله د شرک اجازه نه ده ورکړې شوې.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٦﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذْ أَهْمُ مِنْهَا يَضْحَكُونَ ﴿٥٧﴾

او خامخا په تحقیق لېرلي وو مونږ موسی سره له (نهو) دلائلو څومونږ فرعون ته او مشرانو د دغه (فرعون) ته، پس وویل (موسی): بېشکه زه چې یم رسول د رب د عالمیانو یم. پس کله چې راغی (موسی) دوی ته سره له دلائلو څومونږ؛ ناڅاپه دوی په دغو دلائلو به یې خندل.

تفسیر: یعنې پر معجزاتو یې ټوکې مسخرې کولې.

وَمَا تُرِيهِمْ مِنْ آيَةِ الْإِلَهِ الْأَكْبَرِ مِنْ أَهْتَمَاءَ

او نه مو ښوده دوی ته (هیڅ دلیل) له دلائلو (د عذاب) مگر چې هغه لوی وه له ملگري د دې (یعنې له هغه تېر عذابه).

تفسیر: یعنې له یوه څخه بل د قدرت لوی دلیل مو د موسی علیه السلام د تصدیق لپاره وښوده.

وَآخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٥٨﴾

او نیولي وو مونږ دوی په عذاب سره لپاره د دې چې دوی راوگرځي (له کفره خپله).

تفسیر: بالاخره مو هغه دلائل ورو لېرل چې د عذاب یو شان رنگ د هغو په منځ کې مرکوز وو، لکه چې د (۹ جزء د «الأعراف» سورت په (۱۶) رکوع (۱۳۳) آیت) کې مذکور دي: ﴿فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجُرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالْدَّمَ الْيَتِّ مُفَصَّلَاتٍ﴾ او له دې نه غرض دا وو څو دوی وویرېږي، او له خپلو هغو حرکاتو څخه مخ وگرځوي، نو هغوی بېرته ونه گډرځېدل، کله چې عذاب یې ولید؛ نو داسې فریاد یې وکړ:

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا السَّاحِرُ

او وویل (قبطیانو موسی ته) ای ساحره!

تفسير: د دوی په محاوراتو کې عالم ته به يې «ساحر» ويل، ځکه چې لوی علم د دوی په نزد همدغه سحر وو، بنيادي د دغه عجز، زاری، خوشامد او تملق په وخت موسی علیه السلام يې په دغه ظاهري تعظيمي لقب سره بللی وي.

ادْعُ لِنَارِكَ بِمَا عَدَدْتَنَا لِمَنْ هَدَوْنَا ۝۴۹

ويوله ځمونږ لپاره رب خپل په سبب د هغې وعدي (د الله) چې له تا څخه ده (چې له مونږ لرې کړي عذاب)، بېشکه چې مونږ خامخا لاره موندونکي يو (په ايمان راوړلو سره په تا باندې ای موسی!).

تفسير: يعنې د دعاء هغه طريقه چې تاته رب ښوولې ده، او هغه عهد چې مونږ له تاسې سره کړی دی، سم له هغه دعاء سره داسې وشو؛ نو ضرور مونږ به هم پر سمه لاره راځو او ستا خبرو ته به غوږ ږدو؛ نو سمه صافه لاره به بيا مو.

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ ۝۵۰

پس کله چې لرې مو کړ له دوی نه عذاب (په دعاء د موسی سره) ناڅاپه ماته کړه دوی (هغه وعده خپله).

تفسير: يعنې څه مهال چې هغه تکليف مرتفع او د مصيبت ساعت له دوی نه پورته او مندفع شو؛ يو ځلي ټولو سره له خپلو هغو مواعيدو څخه مخ واړوه، او داسې يې وربنکاره کړل چې مونږ له سره تاسره څه عهد او پيمان نه وو کړی، او في الحال يې مات کړ.

وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ بَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝۵۱

او غږ وکړ فرعون (افتخاراً) په قوم خپل کې (د جارچيانو په وسيله) وويل (فرعون): ای قومه ځما! آیا نشته ما لره ملک سلطنت د مصر، او دغه ويالې چې بهيري (او اصلي منبع يې نيل دی) لاندې تر (مانی) ځما، آیا پس نه وينئ تاسې (دغه لويي، جاه او جلال ځما)؟.

تفسير: په دغو اطرافو او حواليو کې د مصر حاکم ډېر لوی سړی گڼل کېده، او نهرونه يې همده کينودلي وو، او دنيل اوبه يې په همدغو ويالو کې غورځولې وې، او خپل باغ ته يې هم را ايستلې وې، مطلب دا چې سره د دغو سامانونو او وسايلو د موجوديت آیا ځمونږ دغه حيثيت او وضعيت له دې خبرې سره وړ او متقاضي دی، چې د موسی علیه السلام په شان د يوه معمولي حيثيت والا خبرو ته غوږو ونيسو، او غاړه ورته کيردو؟.

أَمْرًا خَيْرٌ مِّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ ۝۵۲

بلکه زه بهتر يم له دغه سړي (موسی) چې هغه سپک (او حقير دی)، او نه دی نزدې (دې ته چې) صاف بيان (د مطلب) وکړي.

تفسير: يعنې له موسی سره نه څه مال او دولت شته، او نه حکومت او نه عزت او نه کوم ظاهري کمال، تر دې چې په خبرو او اترو کې يې ژبه هم په صاف ډول سره نه چليري، او تته کيري.

فَلَوْلَا الْبَقِيَّةُ عَلَيْهِ اسُورَةٌ مِّنْ ذَهَبٍ اَوْ جَاءَ مَعَهُ الْبَدَلِكَةُ مُقَدَّرِينَ ﴿۵۷﴾

پس ولې نه غورځول کيږي په ده باندې وښي له سرو زرو يا ولې نه دي راغلي له ده سره پرښتې پيوسته (صف ترلې).

تفسير: وايي چې فرعون به پخپله د جواهر و وښي پخپلو لاسونو کې اچول، او پر هر وزير او امير او مشر به يې چې لطف او مهرباني کوله؛ دهغه په لاسو کې به يې هم سم د ده له حال سره مناسب وښي اچول، د ده په مخ کې د ده لاوولنې کر صف ترلې وو، مطلب يې دا کله چې مونږ چا ته عزت ورکوو؛ نو دغسې وضعيت ورسره کوو، نو آيا کله چې دی د الله تعالیٰ د رسالت مدعي دی نو ولې د ده الله د ده په لاسو کې وښي نه دي اچولي؟ او له سره يې د ملائکو يو لښکر نه دی رالېږلی؟.

فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَاطَاعُوهُ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ﴿۵۸﴾

پس سپک بې عقل و موند (فرعون) قوم خپل پس اطاعت يې وکړه دهغه (فرعون) په مطلب د ده کې، بېشکه چې دوی وو يو قوم فاسقان.

تفسير: يعنې په دغو چټيو او غلطو تېرايستونکيو خبرو سره يې له خپل قوم څخه ناپوهان جوړ کړي دي، او هغه ټول احقران د ده خبرو ته غوږ ږدي، حقيقت دا دی چې د دغو خلقو طبائع د الله تعالیٰ په نافرمانۍ له ابتداء څخه عادت او معتاد شوي وو، دغه يې اوس د هغه عصيان او طغيان لپاره يوه نوې حيله او پلمه وگرځوله.

فَلَمَّا اَسْفَوْنا

پس کله چې په غضب يې کړو دوی مونږه (په ډېر طغيان خپل سره).
تفسير: يعنې هم هغسې کارونه يې وکړل چې په هغو سره عادتاً پاک الله په قهر او غضب کيږي.

اِنْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ اَجْمَعِيْنَ ﴿۵۹﴾ فَجَعَلْنَاهُمْ سَلْفًا وَمَثَلًا لِّلْاٰخِرِيْنَ ﴿۶۰﴾

نو انتقام واخيست مونږ له دوی نه پس غرق ډوب مو کړل دوی ټول (په بحيره د قلزم کې). پس ومو گرځول دوی پېشوايان (لپاره د عبرت اخيستلو) او مثل لپاره د وروستنيو (خلقو تر قيامت پورې).

تفسير: يعنې وروسته راتلونکيو نورو نسلونو ته د دوی قصه د يوې عبرت نا کې پېښې په شان ذکر او بيانېږي.

وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلًا اِذْ اَقْرَبَكَ مِنْهُ يَصِدُوْنَ ﴿۶۱﴾ وَقَالُوا الْهَيْئَتَا خَيْرٌ اَمْهُوْ

او کله چې يادشې ځوی د مرېمې د مثال په طور؛ ناڅاپه قوم ستا پر هغه (مثال) شورماشور د خوشالتيا (او خندا) کوي. او وايي (دغه کفار) آيا معبودان ځمونږ غوره دي او که هغه غوره دي؟ (هر کله چې عيسى په دوزخ کې شو، خو ځمونږ بتان دې هم په دوزخ کې وي).

تفسير: يعنې کله به چې د عيسى المسيح عليه السلام ذکر کېده؛ نو د عربو مشرکانو به ډېر شورماشور نښلاوه، او راز غږونه به يې پورته کول، په ځينو رواياتو کې راغلي دي، څخه مهال (وخت) چې رسول الله مبارک دغه آيت ولوست: ﴿اِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾ (۱۷ جزء د الانبياء سورت (۷) رکوع (۹۸) ځمونږ دغه تفسير)؛

نو مشرکانو وويل چې: نصاری د مسیح علیه السلام عبادت کوي، او راوښه چې ستاسې په خیال څمونږ معبودان ښه دي؟ که مسیح علیه السلام؟ ظاهر دی چې تاسې مسیح ته ښه وایئ، کله چې مسیح (معاذ الله) د دې آیت په عموم کې داخل وي؛ نو خیر دی څمونږ معبودان دې ورسره داخل وي، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم یو ځلې فرمایلي وو: «لیس أحد یُعبد من دون الله فیه خیر»؛ نو کفارو وويل چې: آیا په مسیح کې هم څه خیر او ښېگڼه (فائده) نشته؟ ظاهر دی چې د آیت او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې الفاظو مطلب له هغو شیانو سره متعلق وو چې مشرکان د هغوی په عبادت کې لگیا وو، او په دغو معبودینو کې د دغې خبرې قوت او قدرت هم نه وو چې د خپلو عابدینو جواب په «لا» او «نعم» سره ورکړي شي، یا دوی له دغه ناحقه عبادت څخه منع کړي، یا د خپلې بهزاري اعلان هغوی ته واوروي، مگر د دغو معترضینو منشأ تش جگړه کول او اعتراض ایستل، او د مناقشې او مجادلې خبرې پیدا کول، او د حق لتاړول وو، نو ځکه قصداً به یې داسې خبرې جوړولې، چې د متکلم له مراده مخالفې وي.

مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جِدَالًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ ﴿۵۱﴾ إِنَّ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّلَّذِينَ
إِسْرَاءَ يَلِ ﴿۵۲﴾

نه بیانوي دوی دغه مثال تالره مگر محض لپاره د مجادلې خصومت جگړې، بلکه دوی یو قوم جگړه کوونکی دی (په هر کار کې). نه دی دغه (عیسی) مگر یو بنده دی چې نعمت کړی وو مونږ پرې، او ګرځولی مو وو دی یو مثل لپاره د بني اسرائیلو.

تفسیر: یعنې یواځې په همدغه مسئله کې د دوی دغه جگړې نه دي محدودې، بلکه د دوی په طبیعت کې جگړه او جنجال واقع دی، سمې او صافې خبرې هېڅ کله د دوی په مغزو کې ځای نه نیسي، همداسې مهملې او چټې مباحثې او لړې له مقصده جگړې راوباسي، چېرې هغه شیطین چې پر خلقو خپل عبادت اجرا کوي، او پر هغو دوی خوښیږي، یا هغه د تیري (ګټې) بېخانه ټټان چې پر دغه بیخي قوت او قدرت نه لري چې خلق له کفره او شرکه منع کړي، او چېرې د لوی الله هغه مقبول بنده چې پرې الله تعالی خپل خاص فضل او کرم فرمایلي دی، او د بني اسرائیلو د هدایت لپاره یې درولی وو، چې دی پخپله پر خپل عبودیت مقرر وو، او هم خپل امت یې د وحدانیت په طرف باله، او هغوی ته به یې داسې ويل: ﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوا هَذَا صِرَاطَ مُسْتَقِيمٍ﴾ نو آیا دغه مقبول بنده ته (العیاذ بالله) «حصب جهنم» یا «لیس فیه خیر» ویلی کېدی شي؟ یا د تیرو ټټان له هغه سره برابري او سیالي کولی شي؟.

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُقُونَ ﴿۵۳﴾

او که اراده فرمایلي وی مونږ؛ نو خامخا ګرځولې به مو وی په ځای د تاسې پرښتې په ځمکه کې چې خلیفګانې شوې به وی.

تفسیر: که الله تعالی اراده کړي وی؛ نو ستاسو په عوض به یې پرښتې په ځمکه کې ګرځولې وی، چې یو په بل پسې راتلې، لکه چې تاسې یو بل پسې راځئ، الله تعالی ته پوره قدرت حاصل دی.

وَأَنَّهُ لَعَلُّمٌ لِّلسَّاعَةِ

او بېشکه دغه (عیسی) خامخا علامه ښه ده لپاره د قیامت (په اعتبار د نزول سره).

تفسیر: یعنې د عیسی علیه السلام اول ځلي راتلل خو خاص د بني اسرائیلو لپاره یوه د قدرت ښه وه، چې بې له پلاره پیدا شو، او عجیبې او غریبې معجزې یې ورنښکاره کړې، او د ده دویم ځلي راتګ به د قیامت له ښو څخه وي، د ده له نزوله به خلق معلوم کړي چې قیامت بیخي نژدې رارسېدلی دی.

فَلَا تَمْتَرُنَّ بِهَا وَاتَّبِعُون ۗ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿۲۵﴾ وَلَا يَصُدُّكُمْ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿۲۶﴾

پس شك مه كوي تاسې په (راتلو د) قيامت كې، او متابعت و كړئ ځما (په توحيد كې)، دغه لاره ده سمه برابره (چې نه پرې كمراه كېږي هيڅوك). او نه اړوي تاسې شيطان (له دغې سمې لارې)، بېشكه چې (دغه شيطان) تاسې ته دښمن دی ښكاره.

تفسير: يعنې د قيامت په راتگ كې شك مه كوي! او د توحيد او د ايمان پر هغې سمې لارې چې زه يې تاسې ته درښيم؛ سم برابر لار شئ!، نه چې ستاسې ازلي دښمن تاسې له هغې لارې څخه منع كړي، او مخه مو ونيسي.

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِأُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي تَخْتَلَفُونَ فِيهِ ۗ

او كله چې راغی عیسی په دلائلو ښکاره وو سره وویل (عیسی) چې: په تحقیق راغلی یم زه تاسې ته په حکمت (نبوت، شریعت، ښه درایت پخې خبرې)، او لپاره د دې چې بیان کړم تاسې ته ځینې له هغو احکامو چې وئ تاسې چې اختلاف به مو کاوه په هغو کې (له امورو د دین نه).

تفسير: يعنې ديني خبرې يا ځينې هغه شيان چې د موسوي شريعت له طرفه حرام درولی شوي وو؛ د هغه حلت بيان تاسو ته كوم، لکه څنگه چې د آل عمران سورت په (۵) رکوع (۵۰) آيت کې راغلي دي: ﴿وَلِأَجِّلَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِي جُرِمَ عَلَيْكُمْ﴾.

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ هُوَ رَبُّكُمْ وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿۲۷﴾

پس ووير پرئ له (عذابه د) الله او اطاعت و كړئ ځما (په شرعي امورو كې). بېشكه الله هم هغه دی رب ځما او رب ستاسو، پس عبادت كوي يواځې د دغه (الله، او حكم يې منئ)، دغه لاره ده سمه برابره.

تفسير: دغه تعليم وو د عیسی علیه السلام، وگورئ چې په څومره صفایې او درستې سره یې د واحد الله تعالی د ربوبیت او معبودیت بیان فرمایلی دی، او همدغه توحید، اتقاء او د رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت یې صراط المستقیم درولی دی.

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ

پس مختلف شول سره دغه قومونه (د نصاری) په منځ خپل کې.

تفسير: يعنې اختلاف واقع شو، يهودان ترې منکران شول، او نصرانيان پرې قائلان شول، بيا وروسته له دې نه نصرانيان هم سره څو ډلې شول، ځينې مسيح عليه السلام ته د الله تعالی ځوی وايي، ځينې يې له درې معبودانو يو معبود گڼي، ځينې يو څه وايي او ځينې بل څه وايي، د مسيح عليه السلام پر اصلي تعليم خو يو تن هم نه دی پاتې.

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْ عَذَابِ يَوْمِ إِلْيَاسَ ۗ هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿۲۸﴾

پس افسوس هلاک خرابی ده لپاره د هغو کسانو چې ظلم یې کړی دی (په باب د عیسی کې) له عذابه د ورځې درد ورکوونکې. آیا منتظر دي (دغه احزاب یا کفار د مکې، یعنی نه دي) مگر قیامت ته چې رابه شي دوی ته یو ناڅاپه، او دوی به نه پوهیږي (په وخت د راتلو یې قبل الظهور).

تفسیر: یعنی له داسې ښکاره وو او واضحو بیاناتو او هدایاتو سره هم که دغه خلق د حق او صدق منونکي نه دي؛ نو بالآخر دوی د څه شي په انتظار کې دي؟ د دوی د دغه وضعیت او احوال له لیدلو څخه داسې ویل کېدی شي چې که قیامت یو ځلې ناڅاپه د دوی پر سرونو ودریږي؛ نو هلته به یې ومني، حال دا چې د هغه وخت منل له سره په درد نه خوري، او مفید نه واقع کیږي.

الْإِخْلَافُ يَوْمَئِذٍ لِّبَعْضِ عَدُوِّ الْأَمْتَقِينَ ﴿۳۵﴾

یاران (دوستان د کفر او معصیت) په دنیا کې په دغه ورځ (د قیامت کې) ځینې د دوی له ځینو نورو سره به دښمنان وي مگر (پاتې به وي دوستي) د متقیانو.

تفسیر: په دغه ورځ کې به دوست له دوست څخه لرې تښتي، نه چې زه هم د ده په شامت ونیولی شم، د دنیا دغه ګردې دوستی او محبتونه او خپلوی به سره منقطع کیږي، انسان به افسوس او ارمان کوي چې ولې مې له هغه شریږ سړي سره دوستي کړې وه، چې د هغه په غولولو او لمسولو سره زه نن په دغه مصیبت کې اخته شوم، په دغه وخت کې به ډېر خوږ او مین محبوب هم د خپلې خوږې او مینې محبوبې له لیدلو ځنې ویريږي به، او یو د بل له لیدلو څخه به بېزاره وي، هو! د هغو کسانو محبت او دوستي به په کار ورځي، چې خاص د الله لپاره وي، او نداء به وکړه شي پر دغو مؤمنانو باندې د الله اعظم شانه واکرم برهانه له جانبه داسې چې:

يُعَادِلُ الْخَوْفُ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿۳۶﴾

ای بندګانو ځما! نشته هیڅ وېره پر تاسې نن ورځ او نه به غمجن کېږئ.

تفسیر: یعنی نه د وړاندې ویره او نه به د وروستي غم اندېښنه ورسره وي، او د دوی صفت دغه دی.

الَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَيْتِ وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ﴿۳۷﴾

هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په آیتونو ځمونږ، او وو دوی مسلمانان (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی په زړه سره یې یقین او پخپلو نورو جوارحو او اعضاوو سره یې د ده احکام په ځای راوړل، او د اطاعت او انابت غاړه یې ورته کېښوده، له دې ځایه د ایمان او اسلام فرق ظاهریږي، لکه چې د جبریل علیه السلام په حدیث کې د دې مفصل بیان شوی دی، بیا به وویلی شي دغو مؤمنانو ته له جانبه د الله اکرم شانه او اعظم برهانه داسې چې:

أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ ﴿۳۸﴾ يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصَفَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَالْكَوَابِ فِيهَا مَا نَشْتَهِيهِ الْإِنْسُ وَكَذَلِكَ الْأَعْيُنُ

ننوخئ (ای ځما بندګانو) جنت ته تاسې او ښځې ستاسې چې خوشاله به کړل شي. ګرځولی کیږي به (د غلمانو له خوا) پر دغو جنتیانو کاسې ګلاسونه له سرو زرو څخه او (طلایي) صراحی ګانې، او (وي به دوی ته) په دغه (جنت) کې هغه څیزونه چې خواهش کوي د هغو نفسونه (د دوی) او چې خوند اخلي سترګې (د دوی ترې).

تفسير: له ټولو څخه اعلى او اولى څيز چې ترې سترگې په ليدلو سره رڼې او يخې او زړونه آرامي او هوسايي (راحت) مومي؛ د الله تعالى لقاء ده، رزقنا الله تعالى بفضله ومته.

وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٦﴾ وَبِذَلِكَ الْجَنَّةَ الَّتِي أَوْفَّيْتُمْوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٧﴾

او تاسې په دغه جنت کې همپشه اوسېدونکي يئ. او دغه جنت دى هغه چې په ميراث درکړى شوى دى هغه تاسو ته په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وئ تاسې چې کول به مو په دنيا کې. تفسير: يعنې ستاسې د پلار آدم عليه السلام ميراث تاسې ته بيا درورسېده، او دغه د الله تعالى فضل او مرحمت او ستاسې د اعمالو ثمره ده.

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٤٨﴾ إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿٤٩﴾ لَا يَفْتَرِعْنَهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْسُونَ ﴿٥٠﴾

شته تاسې په دغه (جنت) کې (بښې غورې منتخبې) مېوې ډېرې چې له هغو څخه به يې خورئ تاسې. بېشکه چې مجرمان (کافران) په عذاب د دوزخ کې به همپشه پاتې کيدونکي وي. نه به سپکاوه شي له دوى څخه (عذاب) او دوى به په دغه عذاب کې ساکت ناميده وي (له نجاته او نشاطه).

تفسير: يعنې عذاب به نه کوم وخت ملتوي کيږي، او نه سپکاوه شي، دوزخيان به ناميده کيږي چې اوس په هيڅ صورت له دې ځايه نشو وتلى، او نه د وتلو څه سبيل او لاره شته.

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

او نه دى کړى مونږ ظلم پر دوى وليکن دوى وو هم دوى ظالمان (پر ځانونو خپلو په کفر سره).

تفسير: يعنې مونږ په دنيا کې د نېکۍ او بدۍ هره خوا او هر پلو دوى ته ښوولى او پوهولى وو، او انبياء الله مې ليرلي وو، او پر دوى مې د حجت تمام کړى وو، او هيڅ يو معقول عذر مې دوى ته باقى نه وو پريښى، خو سره له هغه دوى ونه منل، او له خپلو تېريو او زياتو څخه يې لاس وانه خيست، که داسې ظالمينو او متجاوزينو ته سزا ورکړه شي؛ نو څوک دغې سزا ته ظلم ويلي شي؟

وَنَادُوا رَبَّكَ لِيَفْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ ﴿٥٢﴾

او غږ به وکړي (جهنميان) چې اى مالکه (خازنه د دوزخ) حکم دې وکړي پر مونږ رب ستا (د مرگ).

تفسير: «مالک» د هغې پر بنټې نوم دى چې پر دوزخ موکله ده، او د اور داروغه ورته ويلي شي، دوزخيان به ده ته غږ کوي او نارې به وهي چې مونږ نه مرو او نه خلاصۍ مومو، ته دې خپل رب ته ووايه چې: يو ځلې دې مونږ ته عذاب راکړي، او کار مو دې له بېخه تمام کړي، گواکې له نجاته بې هيلې او مايوس کيږي، او د مرگ په ارمان کې لويږي.

قَالَ إِنَّكُمْ مُكْشُونَ ﴿۳۹﴾

وبه وايي (مالک خازن پس له زرو کلو په ځواب کې د دوی) چې بېشکه تاسې (ژوندي) پاتې کيدونکي یی (په دوزخ کې).

تفسیر: یعنی له چيغو او شورماشور څخه هيڅ فائده نه دررسیري، تاسې په همدغه خپل حال تل تر تله پاتې کيدونکي یی، وايي چې دوزخيان به تر یو زر کاله چغې وهي، نارې سورې به کوي، بالاخر دوی ته به داسې یو جواب اوراوه شي، او د الله أجل وأعلى شأنه وأعظم برهان له جانبه داسې ويل کيږي:

لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَكُمْ لِلْحَقِّ كِرْهُونَ ﴿۴۰﴾

خامخا په تحقيق راغلي وو مونږ تاسې ته (په وسيله د انبياوو) په حق سره، وليکن زياتره ستاسې حق لره بد گڼونکي یی (چې حق به مو نه قبلاوه).

تفسیر: یعنی هغه سزا تاسې ته پر دغه جرم درکړی شوې ده، چې تاسې علی الأکثر د صداقت او حقانيت په خلاف اقدامات کول، او زيات له تاسې د پوندو په شان په هغه پسې لويديلي وئ.

أَمْ أَمْروا مَرَأَاتِنَا مَبْرُوءَاتٍ ﴿۴۱﴾

بلکه محکم کړي دي (کفارو په خلاف د انبياوو) یو کار، پس بېشکه مونږ هم محکم کوونکي یو (د تدبير خپل).

تفسیر: د عربو کفار ځمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خلاف راز راز پلمې او حیلې جوړولې، او قسم په قسم پټ تدبيرونه به یې سره تړل، مگر د الله تعالی خفيه تدبير د دوی پر دغو گډو پلمو باندي اوبه بهولې.

أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَنَسْمَعَهُمْ خَوْفَهُمْ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا نَسْمَعُهُمْ وَيَكْتُمُونَ ﴿۴۲﴾

آيا گمان کوونکي دي (کفار) چې بېشکه مونږ نه اورو پټې خبرې د دوی او پټې مشورې د دوی؟ (نه ده داسې) بلکه اورو یې، او رسولان ځمونږ (چې حفظه ملکې دي) له دوی سره دي چې ليکي (ټول اعمال د دوی).

تفسیر: یعنی دوی د زړونو پر اسرارو، نياتو، او پټو خبرو مونږ پوهیږو، او د دوی پټې جرگې او مشورې مونږ اورو، او سم د حکومت د انتظامي ضابطې سره ځمونږ پرېستي (کرام کاتبين) د دوی گډو اعمال ليکي، دغه گډو دفاتر به د قيامت په ورځ وروړاندې کيږي.

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ فَأَنَا أَوَّلُ الْعَادِينَ ﴿۴۳﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) که وي (بالفرض والتقدير لکه چې تاسې وايی) رحمان ته ولد (ځوی لور)؛ پس زه به (دغه ولد لره) پومبني له عبادت کوونکيو وم (خو الله له گډو (ټولو) عیوبو څخه پاک دی، او ولد نه لري).

تفسیر: یعنی له دې نه لوی ظلم به بل څه وي چې الله تعالی ته ځامن او لونيې تجویزېږي، تاسې ووايئ: که به فرض محال سره الله تعالی اولاد درلودی؛ نو پومبني سړی به زه وم چې د ده د اولاد عبادت به مې کاوه، ځکه چې په دنیا

کې زه له گړدو ځنې زيات د الله تعالی عبادت کوونکی يم، او هر چاته چې هومره زياته علاقه له الله تعالی سره وي؛ په هم هغه تناسب بنايي د ده له اولاد سره يې هم وي، بيا څه مهال (وخت) چې زه سره له اول العابدینتوبه د هيڅ يو موجود په ولديت الله ته قايل نه يم؛ نو تاسې څرنگه د پاک الله داسې منونکي يئ چې د ده تر فرضي اولاده حقوق هم منئ؟.

سُبْحٰنَ رَبِّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يَصِفُوْنَ ﴿۳۰﴾

پاکي ده رب د اسمانونو ته، او (رب د) ځمکې ته، رب د عرش ته له هغه څه چې بيانوي (دوی ورته چې نسبت د ولد او شریک او نور عیوب دي).

تفسیر: یعنی د هغو خبرو نسبت چې دغه خلک الله تعالی ته کوي، مثلاً اولاد او نور، له هغو گړدو ځنې د الله تعالی ذات پورته او منزّه دی، د ده په ذات کې د دې خبرې له سره امکان نشته چې معاذ الله د چا پلار یا ځوی شي.

فَدَّرَهُمْ حَيُّوْضًا وَّيَلْعَبُوْا حَتّٰى يَلْقٰوْا يَوْمَهُمُ الَّذِى يُوْعَدُوْنَ ﴿۳۱﴾

بس پرېږده دوی چې غوتې وهي (په باطلو خبرو)، او لوبې کوي تر هغه پورې چې ملاقات وکړي له ورځې د دوی سره هغه (هغه ورځ) چې وعده کړې شوې ده (له دوی سره په دغه ورځ د قیامت کې د عذاب).

تفسیر: یعنی دوی د غفلت او حماقت په نشو کې هر څه چټي او چپولې خبرې چې کوي؛ ودې کړي، او تاسې له سره ورته توجه او التفات مه کوئ!، دغه خلق د څو ورځو له مخې په دنیوي عیش او عشرت او چرچو کې خپلې ورځې تېروي، بالاخر هغه موعوده ورځ راتلونکې ده، چې په هغې کې دوی ته د دوی دغه بي ادبي او گستاخي او نور شرارتونه یو په یو وړاندې کېږي، او د هغو په مقابل کې به دوی د هر یوه د خوند او مزې ځکوونکي وي.

وَهُوَ الَّذِىۡ فِى السَّمَآءِ اِلٰهٌ وَّفِى الْاَرْضِ اِلٰهٌ وَّهُوَ الْحَكِیْمُ الْعَلِیْمُ ﴿۳۲﴾

او الله هغه (لوی ذات) دی چې په اسمانونو کې معبود دی، او په ځمکه کې معبود دی، او همدی دی ښه حکمت والا ښه عالم.

تفسیر: یعنی نه په اسمان کې پرښتې، لمر، قمر، او ستوري معبود گړځېدی شي، او نه په ځمکه کې اصنام، اوټان، او بُتان او نور، د گړدو علویاتو او سفلیاتو او ما فیهما حقیقي معبود هم هغه واحد احد الله تعالی دی، چې له فرشه تر عرشه پورې د گړدو اشیاءو مالک او خالق دی، او د ټولو اکوانو او امکانه وو، ازمنه وو پخپل علم او اختیار سره مالک او متصرف دی.

وَتَبٰرَكَ الَّذِىۡ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَّمَا یَنْهٰمٰۤا عِنْدَۤا عِلْمِ السَّاعٰةِۗ

او برکت ناک دی هغه (لوی ذات) چې خاص ده ته دی ملک سلطنت د اسمانونو او د ځمکې او د هر هغه څه چې په منځ د دغو دواړو کې دي، او (خاص) له همدغه سره دی علم د قیامت.

تفسیر: یعنی قیامت کله راځي؟ د دې خبرې علم یواځې له هغه مالک الملکوت او صاحب الکبریاء والجبروت الله أجل وأعلى شأنه وأعظم وأکرم برهانه سره دی.

وَالَّذِينَ يُرْجَعُونَ ﴿۵۰﴾

او خاص همدغه (الله) ته به بهر ته بيولی شی (ټول قيامت ته لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې کله چې هلته ورسېږئ، د ګردو حسناټو او سيئاتو حساب او کتاب به مو کيږي، او د هغو ثواب او عذاب به دررسېږي.

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۵۱﴾

او اختيار نه لري هغه معبودان چې دوی يې عبادت کوي بې له دغه (الله) د شفاعت (لکه چې منکران ګمان کوي) مګر هغه څوک چې شاهدي يې ويلى وي (په ژبه) په حقه سره، حال دا چې دوی پوهيږي (او علم يې وي پر هغو باندي په زړه سره).

تفسير: يعنې دومره سپارښت کولی شي، هر هغه چا چې له خپل علم سره موافق د اسلام حقه کلمه ووايي او د هغې ګواهي ورکړي او د اسلام د حقې کلمې د ګواهي پرته هيڅ څوک د هيچا سفارش نشي کولی، او دغومره سپارښت به هم هغه صالحين وکړي چې د دوی په رښتين توب خبردار وي، او په دې باندي ښه پوهيږي چې دغه په ژبه او په زړه سره مسلمان دی، نورو ته به داسې اجازه نه وي.

وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَلَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿۵۲﴾

او قسم دی که وپوښتي ته دوی چې چا پيدا کړي دي دغه (عابدان او معبودان)؛ نو خامخا وبه وايي: هرومرو (خامخا) دوی چې الله (پيدا کړي دي)، پس کوم طرف ته ګرځول کيږي دغه (مشرکان له عبادت د الله).

تفسير: يعنې کله چې پيدا کوونکی همدغه يو الله دی؛ نو د بندګي او د عبادت مستحق ولي نور شول؟ عبادت د انتهايي تذلل نوم دی، او دغه تذلل د هغه ذات لپاره ښايي چې وکړي شي چې د انتهايي عظمت او جبروت څښتن دی، ډېر د تعجب ځای دی چې دوی مقدمات تسليموي، ليکن د هغو له نتايجو څخه منکران کيږي.

وَقِيلَ لَهُمْ يَا رَبِّ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۵۳﴾

او (الله تعالی سره علم پر دغې) وينا د دغه (رسول) دی چې ای ربه ځما! بېشکه دغه (قريشي منکران) يو قوم دی چې ايمان نه راوړي (په مؤمن به شيانو باندي).

تفسير: يعنې د نبي دغه وينا هم الله تعالی ته معلومه ده.

فَأَصْفَحْ عَنْهُمْ وَقُلْ سَلَامٌ

پس مخ وګرځوه له دوی (او طمع پر بکره له ايمان د دوی)، او ووايه (ای محمده! دوی ته غواړم له شره ستاسو) سلامتي.

تفسير: يعنې غم مه خوره! او زيات په دوی پسې مه لوېږه! محض د دعوت او تبليغ فريضه دې اداء کوه!، نو بيا له دوی ځني خپل مخ وګرځوه!، او ووايه: ښه ده که تاسې ځما خبرو ته غوږ نه ږدئ؛ نو ځما سلام دې وي تاسې ته:

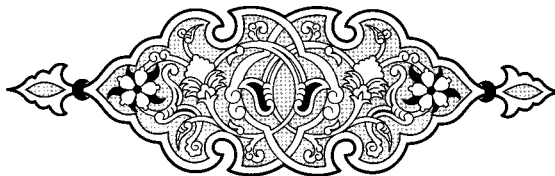
(وکان هذا قبل الأمر بالقتال)، (چې دا حکم د جهاد کولو د حکم نه مخکې وو).

سَوِّفَ يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾

پس ژر ده چې پوه به شي دوی (په عاقبت د کفر خپل).

تفسیر: یعنی بالآخره دوی ته به دغه خبره ښکارېږي چې دوی په څرنگه لویې غلطۍ کې لویدلي وو؟ لکه چې پر خپلو دغو تېروتنو باندې ځینې کسان لږ څه په همدغه جهان کې پوه شوي هم دي، خو د هغه په پوره تکمیل په آخرت کې کېدونکي دي.

تمت سورة «الزخرف» بعون الله وتوفيقه، فله الحمد والمنة.

«د (الدخان) سورت مکي دی، (۵۹) آيت درې رکوع لري، په تلاوت کې (۴۴) او په نزول کې (۶۴) سورت دی، وروسته د «الزخرف» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حَمَّ وَالْكَبَّ ابْنِ الْيَمِينِ ۝ اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ مُبَرَّكَةٍ

قسم دی پر دغه کتاب ښکاره کوونکي (د ديني احکامو). چې بېشکه مونږ نازل کړی مو دی هغه په شپه برکتناکه کې.

تفسير: د «برکت شپه» د قدر شپه ده، لکه څرنګه چې الله تعالی د «القدر» په سورت کې فرمايلي دي: ﴿اِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾ چې د رمضان المبارک په مياشت کې واقع ده، له قوله تعالی: ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ (د البقره سورت (۲۳) رکوع (۱۸۵) آيت)، په دغه شپه کې عظيم الشأن قرآن له لوح محفوظ څخه سماء الدنيا ته نازل کړی شوی دی، او بيا له هغه ځای متدرجاً په درويشتو کلونو کې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم نازل شوی دی، هم په همدغه شپه کې پر رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارک د پاک قرآن ابتدايي نزول شروع شوی دی.

اِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ۝

بېشکه مونږ يو ويروونکي (په رالېرلو د قرآن).

تفسير: يعنې اورول همپشه ځمونږ کار او دستور وو، چې له هغه سره موافق دغه پاک قرآن هم نازل شوی دی.

فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ۝ اَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا

په دغه (شپه) کې بيانوه شي بېلاوه شي هر کار حکمتناک (داسې ټينګ چې نه بدلېږي). حکم له نزده ځمونږ.

تفسير: يعنې د ټول کال په متعلق د قضاء او قدر ګرد د حکمت او د مصلحت ډکې قاطعې او نه بدلېدونکې فيصلې په دغې عظيم الشانې شپې کې له لوح محفوظ څخه نقل کېږي، او هغو پرېستو ته سپارلی کېږي چې د تکويناتو په شعبو کې کار کوي.

اِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ۝

بېشکه مونږ يو لېږونکي (د رسولانو).

تفسير: يعنې (مونږ لېږونکي يو د) پرېستې پر هر هغه کار چې له دوی سره مناسب وي، لکه چې جبرئيل عليه السلام يې سره له پاک قرآن محمد صلی الله عليه وآله وصحبه وسلم ته ولېږه.

رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿۱﴾

لپاره د رحمت (او مهرباني پر خلقو) له رب ستا، بېشکه الله همدی دی ښه اورېدونکی د (ټولو) اقوالو، ښه عالم (په ټولو احوالو).

تفسیر: یعني الله تعالی د ټول عالم له ګردو حالاتو څخه باخبر دی، د دوی غږ او دعاء اورې، ځکه په عین ضرورت کې یې خاتم النبیین صلی الله علیه وسلم ته قرآن ورکړ، او د عالم لپاره یې د لوی رحمت په شان ولېږه.

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنَّ كُنْتُمْ مُّؤْتِقِينَ ﴿۲﴾

(رحمت دی ټولو ته له طرفه د) رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شیانو چې په منح د دوی کې دي که چېرې یې تاسې یقین کوونکي (نو یقین وکړئ چې محمد د الله رسول دی).

تفسیر: یعني که په تاسې کې پر کوم شي د یقین لرلو صلاحیت وي؛ نو له ګردو شیانو څخه رومبی شی د یقین کولو قابل د الله تعالی عمومي ربوبیت دی، چې د هغه آثار په هره هره ذره کې له روښانې ورځې څخه زیات ښکاره او څرګند دي، او د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم رسالت دی.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ الْآوَالِينَ ﴿۳﴾

نشته لایق د عبادت بل هیڅوک مګر همدی دی، چې ژوندي کوي او مړه کوي (دغه الله) رب ستاسې دی، او رب د پلرونو رومبنيو ستاسې دی.

تفسیر: یعني چې د هغه الله په قبضه کې ژوندي کول او مړه کول او د وجود او عدم واک او اختیار د هغه په لاس کې وي، او ګرد اولین او آخرین یې تر پالنې او تربیت لاندې دي؛ آیا ماسوا له هغه د بل چا عبادت او بندګي جایزه ده؟ دغه یو داسې صاف او ښکاره حقیقت دی چې په هغه کې د شک او شهبې هیڅ ځای او ګنجایش نشته.

بَلْهُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ﴿۴﴾

(یقین نه کوي) بلکه دوی په شک کې دي (له بعث نه) چې لوبې مسخرې کوونکي دي (په مؤمن به شیانو).

تفسیر: یعني د دغو واضحو نښو او دلائلو اقتضاء خو داسې وه چې دغو خلقو به هغه منل، مګر سره له هغه دوی یې نه مني، بلکه دوی د توحید او د نورو حقه وو عقایدو له طرفه په شکو کو او شهبو کې لوبېدلې دي.

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ ﴿۵﴾ يَغْشَى النَّاسَ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۶﴾

پس منتظر اوسه (ای محمده! دوی ته) په هغه ورځ چې راشي دا اسمان په لوګي ښکاره سره. چې پټ به کړي ټول مخلوق. (وبه وایي دوی) دغه عذاب ډېر دردناک دی.

تفسیر: له «لوګي» څخه دلته څه مراد دي؟ په دغه مورد کې د اسلافو دوه قوله دي: ابن عباس رضي الله تعالی عنهما او نور وایي چې: قیامت ته نژدې به یو لوګی پورته کیږي، چې ګرد خلق به پټوي، ښکو سپړو ته به دده ډېر لږ خفیف څه اثر د زکام په شان ورسپري، او د کفارو او منافقینو په ستونیو او دماغو کې نوځي او بې هوشه کوي یې، دلته هم هغه لوګی مراد دی، ابن مسعود رضي الله عنه په ډېر قوت سره ادعاء کوي، چې له دغه آیت څخه مراد هغه لوګی نه

دی چې د قیامت له علائمو څخه دی، بلکه رسول الله مبارک کله چې د قریشو له تمرد او طغیان څخه په تنگ شو؛ نو دعا یې وفرمایله چې الله جل جلاله پر دوی تر اوو کلونو پورې قحط مسلط کړ، هم هغسې چې د یوسف علیه السلام په زمانه کې پر مصریانو مسلط شوی وو، لکه چې قحط پر دوی مسلط شو چې مکیانو به په هغه کې له مردارو او له پوستکو او له هلوکو څخه خوړل، غالباً په همدغه دوران کې د «یمامه» رئیس ثمامه بن اثال رضي الله عنه په اسلام مشرف شو، او د ماکولاتو د هغو ګودامونو لېږل یې منع کړل، چې له هغه ځایه مکې معظمې ته تلل، الغرض مکیان د لوړې له لاسه مړه کېدل، او دغه مسلمه او ښکاره خبره ده چې د مسلسلې وچکالی او قحط په زمانه کې به د «جو» یعنې د ځمکې او اسمان په منځ کې لوګي په شان دوړي او غبار په نظر راځي، په دغه تقریر په ﴿يَفْشَى النَّاسُ﴾ کې به له خلقو څخه مراد مکیان وي، ګواکې دغه یوه وړاندوینه وه چې پوره شوه، کما یدل علیه قوله تعالی: ﴿فَارْتَبُّهُ﴾.

رَبَّنَا الْكَفُورَ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ﴿۱۷﴾

ای ربه ځمونږ! لرې کړه له مونږ دغه عذاب بېشکه مونږ ایمان راوړونکي یو.

تفسیر: یعنې کله چې په هغه عذاب کې مبتلا کېږي، نو داسې به وایي چې: اوس له دغه آفت څخه نجات راکړه، وروسته له دې نه مو توبه ده!، اوس مونږ ته پوره یقین حاصل شو، بیا به طغیان او شرارت نه کوو، او پاڅه مسلمانان کېږو، وروسته له دې نه د دغې خبرې الله تعالی اعظم برهانه واکرم شانه داسې جواب فرمایي:

أَلَيْسَ لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿۱۷﴾ ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ جُنُونٌ ﴿۱۸﴾

چېرې به نفع ورسوي دوی ته پند اخیستل (پس د عذاب له نزوله) حال دا چې په تحقیق راغلی وو دوی ته رسول ښکاره، بیانوونکی. بیا همداسې وګرځېدل دوی له هغه (اجابت د رسول نه)، او وویل (کفارو): ده ته ښوونه کړی شوې ده (د قرآن له بل چانه) لېونی دی.

تفسیر: یعنې اوس له پوهېدلو او له نصیحت څخه د فاندې اخیستلو موقع چېرې پاتې ده، په هغه وخت کې مو دغه پندونه ونه منل، چې ځمونږ رسول سره له ښکاره نښو او واضحو هداياتو درغلی وو، هلته به مو داسې ویل چې دغه لېونی دی، کله به مو ویل چې: دی دغه خبرې له بل چا څخه زده کوي، او بیا د هغه له مخې دغه کتاب جوړوي، د ابن عباس رضي الله تعالی عنهما د تفسیر سره سم د دې آیت مطلب داسې شو، او د ابن مسعود رضي الله تعالی عنه له تفسیر سره موافق معنی به یې داسې وي چې: مکیان له قحط او نورو مصائبو څخه په تنگ شول، او له رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې غوښتنه وکړه چې دغه آفت له مونږ څخه لرې کړئ، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې ابو سفیان او نورو مشرکانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حضور کې عرض او فریاد وکړ، چې تاسې خو فرمایئ چې زه «رحمة للعالمین» یم، او دغه دی ستا قوم له قحط او وچکالی له لاسه تباه او فنا کېږي، نو مونږ تاسې ته د مرحمت او شفقت او د قربت وسائط در وړاندې کوو، خو د دغه مصیبت د لرې کېدلو لپاره دعاء وکړئ، که دغه قحط او مصیبت له مونږ څخه پورته شو؛ نو مونږ ټول سره ایمان راوړو، لکه چې د دوی په دعاء سره باران وشو، او له یمامې څخه د غلې کوم ګودامونه چې منع کړي شوي وو؛ هغه هم د رسول الله صلی الله علیه وسلم له حکم سره سم بېرته جاري شول، مګر سره له دې هم دوی مسلمانان نه شول، د همدې په نسبت فرمایي: ﴿أَلَيْسَ لَهُمُ الذِّكْرَى﴾ یعنې دغه خلق د دغې خبرې له سره منونکي نه دي، په دغه قسم شیانو دوی په زرهاوو تاویلات له خپله ځانه جوړوي، هغه شیان چې بیخي لکه د لمر په شان عیان او روښان دي یعنې ستاسې نبوت دوی نه مني، او تاسې ته د مجنون نسبت کوي، او ځینې داسې وایي چې: دی له هغه رومي مریي څخه ځنې خبرې زده کړي دي، او بیا یې پخپل عبارت سره اداء کوي، له داسې متعصبو معاندینو څخه د کوم شي د پوهېدلو څه توقع کېدی شي؟

إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿٥٠﴾

بېشکه مونږ لري کونکي يود دغه عذاب (په دعاء دني) لږ مډت، بېشکه تاسې بېرته ګرځيدونکي يئ (کفر خپل ته).

تفسير: يعنې که مونږ د لږ څه مډت له مخې له دوی څنې عذاب لري کړو؛ دوی به بيا پخپلو هم هغو حرکاتو لاس پورې کوي، چې پخوا له دې نه به يې کول، او د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه له تفسير سره موافق به يې داسې مطلب کيږي: درواخلی مونږ د لږ څه مډت له مخې دغه عذاب له دوی څنې لري کړو، تاسې وګورئ چې دوی به په هم هغسې اعمالو مداومت کوي چې پخوا له دې نه هم په هغه کې مشغول وو.

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَىٰ إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿٥١﴾

(ياده کړه) هغه ورځ چې وبه نيسو مونږ (دغه کفار) په نيولو سختو لويو سره، بېشکه مونږ خامخا انتقام اخيستونکي يو (په دغه ورځ کې).

تفسير: د ابن عباس رضي الله تعالى عنهما په نزد به لويه نيونه په قيامت کې وي، غرض دا دی چې د آخرت عذاب له سره نه منع او نه بېرته ګرځيدونکي دی، د ابن مسعود رضي الله تعالى عنه په نزد له لويې نيونې څخه د «بدر» غزا مراده ده، چې په دغې غزوې کې له کفارو څخه بدل او انتقام واخيست شو.

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ كَرِيمٌ ﴿٥٢﴾

او خامخا په تحقيق ازمويلي وو مونږ پخوا له دې نه قوم د فرعون، او راغلی وو دوی ته رسول (موسی) عزتمند (په نزد د الله).

تفسير: يعنې د موسی عليه السلام په ذريعه د دوی امتحان واخيست شو، چې آیا دوی د الله تعالی پيغام قبلوي که نه؟

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

(او وويل موسی فرعونيانو ته) چې وسپارئ تاسې په ما باندې بندګان د الله!

تفسير: يعنې د الله تعالی بندګان خپل مريان مه ګرځوئ!، بني اسرائيلو ته له مريتبوه آزادي ورکړئ!، او ماته يې وسپارئ، چې هر چپرې ځما خوښه وي؛ دوی له خپل ځان سره بوځم.

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿٥٣﴾ وَأَنْ لَا تَعْلُوا عَلَيَّ إِنَّكُمْ سُلْطٰنٌ مُّبِينٌ ﴿٥٤﴾

بېشکه زه تاسې ته رسول مكرم امانتګر يم. او (وويل موسی فرعونيانو ته) چې سرکښي مه کوئ پر الله (په اهانت د وحي)، بېشکه چې زه راوړونکی يم تاسې ته د برهان حجّت دليل ښکاره واضح.

تفسير: «برهان، حجّت، دليل ښکاره واضح» هغه معجزات وو چې موسی عليه السلام ښوول لکه عصا، يد بيضاء، يعنې «همسا» او «سپين لاس» او نور.

وَأَنذَرْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَن يَكْفُرُوا بِآيَاتِي وَأَن يَكْفُرُوا بِآيَاتِي وَأَن يَكْفُرُوا بِآيَاتِي

او (وويل موسی فرعونيانو ته) چې بېشکه زه پناه نيسم په رب خپل او په رب ستاسې له دې نه چې سنگسار کړي تاسې ما.

تفسير: په دغه سره يې د دوی د هغو ويرولو ځواب ورکړ، يعنې ما ستاسې له ظلم او ايذاء څخه د الله تعالی پناه حاصله کړې ده، هغه ځما حمايت کوي، او د الله تعالی پر حفاظت زه پوره اعتماد او اطمینان لرم.

وَأَن لَّمْ تُوْمِنُوا لِي فَأَعْتَزِلُنَّ

او که ایمان نه راوړئ تاسې (ای فرعونيانو!) پر ما؛ پس په څنګ شئ (له ما، پر پردئ ما).

تفسير: يعنې که ځما خبره نه مني، نو اقلًا ماته څه ضرر او ايذاء مه رسوي!، او په دغه سره خپل جرم مه درنوي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) ليکي: «يعنې چې خپل قوم بو ځم، ته مې لار مه نيسه!».

فَدَعَا رَبَّهُ أَن هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٧﴾ فَأَسْرِبْ يَدَايَ لِيْلًا إِنَّكُمْ مُّتَّبِعُونَ ﴿٢٨﴾

پس دعا وکړه (موسی) رب خپل ته داسې چې بېشکه دغه (قبطيان) يو قوم دی کنهکاران (کافران). (نو وفرمايل الله موسی ته چې): پس بو ځه بندګان ځما (سبطين) د شپې، بېشکه تاسې متبوع يئ (د قبطيانو)، (تاسو پسې د فرعون لښکري در ځي).

تفسير: يعنې بالآخر مجبور شو، او د الله تعالی په حضور کې يې عرض او فریاد وکړ، چې دغه خلق له خپلو جرائمو څخه لاس اخيستونکي نه دي، نو اوس ته ځمونږ او د دوی په منځ کې فيصله وکړه!، د ده دعاء فوراً مستجاب او پر موسی عليه السلام امر وشو، چې بې د فرعونيانو له اطلاعې بني اسرائيلو سره د شپې له مخې له مصره ووځئ!، ځکه چې ګهڅ (سحر) له مخې به وروسته له دې نه چې ستاسې له تګه خبر شي؛ نو د تاسې د تعاقب لپاره درپسې وځي، ليکن په یاد يې ولري چې په لاره کې ستاسې په منځ کې تريخ سيند در ځي، چې هغه به ستا د همسا په اشاره سره دېخوا او هغې لري کيږي، او په منځ کې وچه صافه لاره تاسې ته پيدا کيږي، چې ته به سره له خپل قومه له هم هغې لارې تېرېږئ.

وَأَنزَلْنَا الْبَحْرَ لَهَا فَيَكْفُرُونَ بِآيَاتِنَا وَيَكْفُرُونَ بِآيَاتِنَا وَيَكْفُرُونَ بِآيَاتِنَا

او پرېده بحر سيند ولاړ (ساکن کوڅې کوڅې) بېشکه دوی لښکري دي ډوبې کړي شوې.

تفسير: يعنې د دغې خبرې په فکر او اندېښنې کې مه اوسه!، دغه لاره چې د الله تعالی په قدرت په دغه سيند کې شوې ده، بېرته پاتې نشي، پرېده چې دغه لاره هم دغسې پر خپل حال پاتې وي، خو فرعون او فرعونيان يې وګوري او پر تاسې پسې د راتلو همت او ځغرد (جرات) وکړي، لکه چې هغوی هم په همدغې وچې کې ننوتل، کله چې ټول د سيند منځ ته ورسېدل؛ دلته الله تعالی د سمندر اوبو ته حکم ورکړ، چې بيا سره يو ځای شي، او په دغه ترتيب سره يې هغه ګرد لاو لښکر ډوب او مغروق کړ، نو فرمايي الله اکرم شأنه وأعظم برهانه چې:

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنِّتٍ وَعَيْبُونَ ﴿٢٩﴾ وَزُرُّوهُمْ وَمَقَامِكُمْ رَبُّكُمْ ﴿٣٠﴾ وَنَعْمَةً كَانُوا فِيهَا يَكْفُرِينَ ﴿٣١﴾ كَذَلِكَ

وَأُورِثُهَا قَوْمًا آخَرِينَ ﴿٣٢﴾

څومره ډېر پرېښودل دوی له باغونو او (له) چينو (د اوبو). او (له) فصلونو او ځايونه عمدۀ مخصوص بنايسته. او (له) نعمتونو (او له هسې د هوسايي - آرام سامان) چې وو دوی په هغو

(نعمتونو) خوشال خوندور. همداسې (هلاک کوو مونږ مکذیبینو لره) او په میراث مو ورکړل (دغه شیان) قوم بل (سبیطیانو) ته.

تفسیر: یعنی د بني اسرائيلو په لاسونو کې یې ورکړ، لکه چې د «الشعراء» په سورت کې دي، له دې نه معلوم شو چې د فرعون د غرقېدلو څخه وروسته د بني اسرائيلو تصرفات او مداخله په مصر کې شروع شوله، او که دغه ثابت نشي؛ مطلب به یې داسې وي: د هم هغو اقسامو سامانونو په شان چې له فرعونیانو څخه پاتې وو؛ هم هغسې شیان مونږ بني اسرائيلو ته هم ورکړل، والله اعلم.

فَبَايَسُوكُمْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ

پس ونه ژړل پر دوی (یا پر هلاکت د دوی) باندې اسمانونو او ځمکې.

تفسیر: په روایاتو کې راغلي دي چې د مؤمن د وفات په تقریب کې د اسمان هغه دروازه ژاړي چې له هغې څخه به ده ته روزي نازلېده، یا هغه دروازه چې په هغې کې د ده صالح عمل پورته خوت، او هغه ځمکه به هم ژاړي چې ده به پرې لمونځ کاوه، یعنی افسوس چې هغه سعادت له مونږ څخه واخیست شو، کله چې له کفارو سره د صالح عمل تخم نشته؛ نو ده پسي به اسمان یا ځمکه ولې وژاړي؟ بلکه ممکن دي چې د دوی پر مرگ خوښ هم شي، چې ښه شو چې دغه یوه بلا له دنیا ورکه شوه.

وَمَا كَانُوا مُنظَرِينَ ﴿۲۵﴾ وَلَقَدْ بَعَثْنَا نَبِيَّ إِسْرَائِيلَ مِنَ الْعَذَابِ الْمُهِينِ ﴿۲۶﴾ مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا
مِّنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿۲۷﴾ وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمٍ عَلَىٰ الْعَالَمِينَ ﴿۲۸﴾

او نه وو دوی ته مهلت ورکړی شوی. او خامخا په تحقیق نجات مو ورکړ بني اسرائيلو ته له عذاب سپکوونکي (د قبطیانو). چې له (طرفه د) فرعون وو (چې مجسم مصیبت او آفت وو)، بېشکه دغه (فرعون) وو سر کښه متکبر له مسرفینو له حده تېرېدونکي سر غړوونکي (په شرک کې). او خامخا په تحقیق غوره کړي مو وو دغه (بني اسرائيل) په علم خپل پر خلقو (د زمانې د دوی).

تفسیر: یعنی اگر که د بني اسرائيلو کمزوري او نواقص هم مونږ ته معلوم وو، خو سره له هغه مونږ دوی ته د هغې زمانې پر گردو خلقو فضیلت ورکړ، او ځینې جزئیه فضائل خو هم هغه دي چې تر نن پورې د بل هیڅ قوم په برخه نه دي شوي، مثلاً د ډېرو انبیاوو په دوی کې مبعوثېدل.

وَاتَّبَعَهُم مِّنَ الْآيَاتِ مَا فِيهَا بَلَاءٌ مُّبِينٌ ﴿۲۹﴾

او ور مو کړ دوی ته له دلائلو (د قدرت خپل په لاس د موسی) هغه چې په هغو کې ازمایش مدد وو ښکاره.

تفسیر: یعنی د موسی علیه السلام په ذریعه مثلاً د «من او سلوی» نزول د ورېځو سیوري غورځول وغیر ذلک.

إِنَّ هَؤُلَاءَ لَيَقُولُونَ ﴿۳۰﴾ إِنَّ هِيَ إِلَّا أَمْوَاتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ﴿۳۱﴾

بېشکه دغه (کفار) خامخا وایي چې: نه دی دغه عاقبت ځمونږ مگر همدا ږومبی مرگ ځمونږ دی (په دنیا کې)، او نه یو مونږ راپورته کړی شوی (له قبورو).

تفسير: په منځ کې د موسى عليه السلام د قوم ذکر استطراداً راغلی وو، له دې ځايه بيا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د قوم تذکره شروع کيږي، يعنې دوی وايي چې: ځمونږ آخري حالت فقط هم دغه دی چې موت پر مونږ راځي، هر کله چې مړه شو؛ نو وروسته له مرگه بيا نو نورې خبرې اترې له سره نه دي پېښېدونکي، او له موجوده ژوندون څخه ماسوا بل ژوندون بيخي نشته، حشر او نشر، ثواب او عقاب څه شی دی؟ او حساب او کتاب چېرې کيږي.

فَاتُوا يَا بَنِي آدَمَ كَمَا كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٥﴾

پس (ژوندي) راولئ پلرونه ځمونږ که چېرې يئ تاسې صادقين رښتيني (په دغې وينا خپله کې).

تفسير: يعنې رسول الله مبارک او مؤمنانو ته کفار وايي: که تاسې پخپلې دغې وينا کې يئ، او دغه عقیده مو صحيحه وي چې وروسته له مرگه بيا ژوندون هم شته؛ نو ډېره ښه ده، تاسې خو ځمونږ دغه مړه شوي پلرونه او نيکه گان راژوندي کړئ چې مونږ يې پخپلو سترگو سره ووينو، او په کيفيت يې وپوهيږو.

أَهْمُ خَيْرًا مِّنْ قَوْمٍ تَبِعُوا

(نو فرمائي الله چې) آیا دغه (قریش) غوره دي (په مال او قوت) که قوم د «تبع».

تفسير: «تبع» د یمن د باچا لقب وو، چې دده حکومت پر سبا، حضر موت او نورو ټولو وو، «تبع» ډېر تېر شوي دي، الله تعالی ښه عالم دی چې دلته ترې کوم یو مراد دی؟ په هر حال دومره ترې ظاهر شو چې دغه قوم د ډېر قوت او قدرت خاوندان وو، چې د خپل طغيان او تمرد په سبب هلاک او تباه شو، ابن کثیر (رحمه الله تعالی) له دغه قوم څخه د سبا قوم مرادوي، چې د هغه ذکر د سبا په سورت کې تېر شوی دی، والله أعلم.

وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٢٦﴾

او هغه کسان چې پخوا تېر شوي وو له دغو (قوم) د تبع لکه عاد او ثمود، بلکه قومي نه وو په مال او قوت؛ نو سره له هغه هم) هلاک کړل مونږ دوی، بېشکه دوی وو گناهکاران (کافران منکران له بعثه او له قيامته).

تفسير: مثلاً عاد او ثمود او نور، الله تعالی دغه ټول د دوی د گناهونو په بدل هلاک او تباه کړل، آیا تاسې له دوی نه بهتر زيات زورور طاقتور يئ چې نه مو هلاکوي؟ يا مو نه شي هلاکولی؟

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعِینَ ﴿٢٧﴾ مَا خَلَقْنَاهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

او نه دي پیدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او ټول هغه شيان چې په منځ د دغو دواړو کې دي حال دا چې لوبې کوونکي یو (يعنې عبث). نه دي پیدا کړي مونږ دغه دواړه مگر په حقه سره، وليکن زياتره د دغو (مشرکانو) نه پوهيږي (په دې چې فعل د حکيم هيچېرې له حکمته خالي نه وي).

تفسير: يعنې نه مې دي پیدا کړي دغه ټول علویات او سفلیات بې مطلب او عبث، او دغه لويه کارخانه د څه لوبو او تماشو لپاره نه ده جوړه شوې، بلکه په ډېر لوی حکمت سره پیدا کړی شوې ده، چې د هغې نتیجه ضرور يوه ورځ څرگنديږي، چې همدغه نتیجه آخرت دی.

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٦٠﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلَى عَنْ مَوْلَى شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٦١﴾
 إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٢﴾

بېشکه ورځ د فيصلي (قيامت په منځ د خلقو کې) وعده (د جمع کولو) د دوی ده د ټولو (چې په دغه ورځ کې د ټولو حساب په يوه وخت کې کېږي). هغه ورځ چې دفع به نشي کولی هيڅ دوست خپلوان له دوست خپل څخه هيڅ شي (له عذابه)، او نه به له دوی سره (له کوم طرفه) مدد وکړي شي (او نه مرسته رسېدی شي). مگر هغه څوک چې رحم پرې وکړي الله (چې مؤمنان دي)، بېشکه الله همدی دی ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنې بس پر هم هغه چا چې الله تعالى رحمت وکړي، هم هغه به نجات مومي.

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقْوِمِ طَعَامٌ لِّلْآثِمِينَ ﴿٦٣﴾

بېشکه (مېوه د) ونې د زقوم. طعام خواړه د (ډېرو لویو) گناهگارانو (کافرانو) دی.

تفسير: يعنې د کومې ادنی مشابهت لامله ورته «زقوم» چې په اردو کې ورته (سيهنه) وايي ويلى شوي دي، که نه د دوزخ د زقوم کیفیت خاص الله ته معلوم دی، لکه چې د جنت ځينې نعمتونه له دنيوي نعمتونو سره نوم اشتراک لري، همداسې د دوزخ په نسبت هم وپوهیږئ.

كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٦٤﴾ كَغَلْيِ الْحَمِيمِ ﴿٦٥﴾ خَذُوهُ فَاَعْتَلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٦٦﴾

په شان د مس (او ژېړ) ويلى کړی شوي، چې ايشیږي په گېلو کې. په شان د اوبو خوټېدونکيو. (وبه فرمایي الله خازنانو د دوزخ ته چې) ونیسی دی پس را کاري دی برابر منځ د دوزخ ته.

تفسير: دغه د نیولو حکم به هغو پرستو ته کيږي چې د مجرمينو په تعذيب مأمورې دي.

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ الْحَمِيمِ ﴿٦٧﴾

بيا ورتويې کړئ پاس پر سر د ده له عذابه د ايشېدلو اوبو.

تفسير: دغه اوبه به د پوزو او دماغو له لارې د دوی گېلو ته ننوځي، او د دوی کلمي پرې کوي، او د هغو ټوټې د باندې لويږي (أعاذنا الله منه).

ذُقْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ﴿٦٨﴾

(وبه ويل شي ده لره) وځکه (دغه عذاب)! بېشکه ته هم دغه ته عزتمن غټ مشر (کافر) وي (په زعم خپل).

تفسير: يعنې ته خو هم هغه يې چې په دنيا کې دی ځان لوی معزز او مکرم گناه، او خپل مشر توب او سرداري به دې ثابتوله، اوس دې هغه مشر توب چېرې لار؟

إِنَّ هَذَا مَا كُنْتُمْ بِهِ تَمْتَرُونَ ﴿٦٩﴾

بېشکه چې دغه عذاب هغه دی چې وي تاسې چې په ده کې به مو شک کاوه.

تفسير: يعني تاسې کله داسې يقين او باور درلود، چې له دغه ورځې سره به مخامخ کېږئ؟، تاسې په دغه شک او شبهه کې وئ چې فقط مونږ همدلته لوبې او چرچې کوو، او په هم دغې مشغولتيا کې خپل عمر تېروو، کله چې مړه شو؛ نو له خاورو سره گډوډ کېږو، او وروسته له هغه بل هيڅ شی پر مونږ نه دی راتلونکی، اوس خو مو پخپلو سترگو وليدې چې هغه ټولې خبرې رښتيا وې، چې انبياء عليهم السلام به د هغو بيان تاسې ته کاوه.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴿٥١﴾

بېشکه چې متقيان به په ځای د امن کې وي (له ټولو مکروهاتو).

تفسير: يعني هغه کسان چې دلته له الله تعالیٰ څخه ویرېږي، هلته به ډاډه، هوسا او مطمئن اوسېږي، او هيڅ ډول خوف او غم به دوی ته نه رسېږي.

فِي جَنَّتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٢﴾ يَلْبَسُونَ مِنْ سُندُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ مُّتَقِيلِينَ ﴿٥٣﴾

په جنتونو او چينو کې چې اغوندي به (دوی جامې) له وړېنمو نازکو، او له وړېنمو پېرو (غټو) په دې حال کې چې سره مخامخ به ناست وي.

تفسير: يعني د دوی پوښاک (لباس) به له نريو او پرېرو وړېنمينو کاليو (کپرو) څخه وي، او يو جنتي به له بل جنتي څخه له سره اعراض نه کوي، او مخ به ترې نه اړوي، او بې تکلفه لکه ډېر خواږه دوستان خپلوان به سره مخامخ کيني، او خبرې اترې به سره کوي.

كَذَلِكَ وَزَوَّجْنَاهُمْ بِمُحَوَّرِينَ ﴿٥٤﴾

همداسې به وي (بې تغيره او بې تبديله)، او ملگرې به کړو مونږ دوی له پيغلو سپين پوستو غټو (بنايسته) سترگو سره.

تفسير: يعني له دوی سره به د دوی جوړې (بښځې) يو ځای کوي.

يَدْعُونَ فِيهَا بِحُلٍّ فَاكِهَةٍ أَمِينٍ ﴿٥٥﴾

غواري به دوی په دغه (جنت) کې له هر قسم مېوې حال دا چې په امن کې به وي له (انقطاع او ضرر د مېوو او هر مکروه نه).

تفسير: يعني هره هغه مېوه چې د دوی په زړه کې وگرځي، او دوی يې وغواړي؛ فوراً دوی ته ور حاضروله کېږي، او هيڅ يو فکر او اندېښنه به له دوی سره نه وي، په پوره زړه جمعي او اطمينان سره به يې خوري، او څښي، او مسرور به اوسېږي.

لَا يَأْتِيهِمْ فِيهَا الْمَوْتُ إِلَّا الْمَوْتُ الْأُولَىٰ ﴿٥٦﴾

نه به ځکي دوی په دغه جنت کې مړه مگر خو هغه مړه مړه (چې تېر شوی دی په دنيا کې).

تفسير: يعني هغه موت چې پخوا له دې نه راغلی وو، اوس وروسته له دې نه به له سره مړه او درد تاسې ته نه راځي، دائم به په همدغه عيش او نشاط کې خوښ او خوشال اوسېږئ، چې نه ستاسې خونډور ژوندون ته څه فناء او زوال رسېږي، او نه د هغه وسائلو او وسائلو ته.

وَوَقَّاهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿۳۹﴾ فَضَلَّ مَنْ رَبِّكَ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿۴۰﴾

او وبه ساتي (الله) دوی له عذابه د دوزخ نه. له جهته د فضل له طرفه د رب ستا، دغه (انعام او اکرام) همدا بری دې ډېر لوی.

تفسیر: یعنې له دې نه به بل لوی بری او کامیابي څه شی کېدی شي چې د الله تعالی له عذابه محفوظ او مأمون پاتې وي، او تر ابد الابد پورې د الطافو او افضالو مورد ګرځي!.

فَاتَّمَايَسِّرُنَهُ لِبِلْسَانِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿۴۱﴾

پس بېشکه همدا خبره ده چې اسان کړی مو دی دغه (قرآن) په ژبه ستا لپاره د دې چې دوی پند واخلي (ښه وپوهیږي او ایمان پرې راوړي).

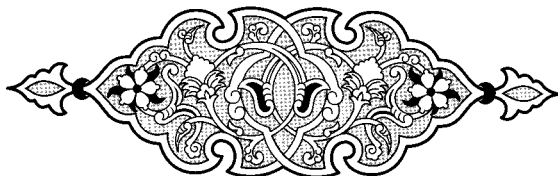
تفسیر: یعنې پخپلې مورنۍ ژبې سره په اسانۍ پرې وپوهیږي او یاد یې کړي.

فَارْتَقِبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ﴿۴۲﴾

پس منتظر اوسه ته (هلاکت د دوی ته) بېشکه دوی هم منتظر دي (هلاکت د تاته).

تفسیر: یعنې که دوی ونه پوهیږي؛ نو تاسې څو ورځې انتظار وکړئ، د دوی بد انجام د دوی په مخ کې راتلونکی دی، دوی خو د دغې خبرې په انتظار کې دي، که کومه بده پېښه پر تاسې واقع شي، لیکن تاسې هم د دوی اخري خاتمې ته وګورئ چې هغوی ته څه څه شیان ور دمخه کېدونکي دي؟.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الدَّخَانِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَرَحْمَتِهِ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمَنْةُ.

سُورَةُ الْجَاثِيَةِ

«د (الجاثية) سورت مكي دى، پرته له (۱۴) آيت خخه چې مدني دى، (۳۷) آيتونه (۴) ركوع لري، په تلاوت كې (۴۵) او په نزول كې (۶۵) سورت دى، وروسته د (الدخان) له سورت خخه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کونکى دى.

حَمَّ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝۱۰ اِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ۝۱۱

نازلېدل د کتاب له طرفه د الله دي چې ډېر غالب قوي دى، ښه حکمت والا دى. بېشکه په (پیداينست د) اسمانونو کې او په ځمکې کې خامخا ډېر دلائل دي مؤمنانو ته.

تفسير: يعنى که انسان ومنى؛ نو په همدغه د ځمکې او د اسمانونو په پیدا کولو او د دوى په دغه منظم او محکم نظام او قوام کې له غور او فکر کولو خخه پر دغه خبره په ښه شان سره پوهېدى شي، چې خامخا د دغو علويه وو، او سفليه وو موجوداتو داسې پیدا کونکى او ساتونکى شته، چې دغه يې پخپل کامل قدرت، او حکمت سره په دغسې محاسنو او مزایاوو سره جوړ کړي دي، او پخپل لا محدود قدرت سره د هغه حفاظت هم کوي.

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُذُّ مِنْ دَابَّاتٍ آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝۱۲

او په پیدا کولو (د هر يوه) ستاسې کې، او په هغه څه کې چې خواره کړي دي (الله په ځمکه کې) له هر قسم دابې (خوځېدونکيو)؛ ډېر دلائل دي لپاره (د هغه) قوم چې يقين کوي (پر بعث باندې).

تفسير: يعنى که انسان پخپل خلقت او د نورو ساکبانو (جاندارو) او ذوي الأرواحو په خلقت کې غور او فکر وکړي؛ نو د عرفان، او ايقان تر درجو پورې رسوونکي په زرهاوو دلائل او نښې په نظر ورځي چې هر يو يې لوى برهان او قوي استدلال دى په وجود د اله العالمين، او په دې چې يواځې همدغه الله تعالى د عبادت مستحق دى.

وَإِخْتِلَافِ الْبَيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ

او په اختلاف د شپې او د ورځې (په تياره، او رڼا، تزويد او تنقيص او نورو کې) او په هغه کې چې نازل کړى دى الله له (طرفه د) اسمان له (اسباب د) رزق (باران، حرارت).

تفسير: يعنى اوبه يې د اسمانه له طرفه رانازلې کړي، چې د رزق او روزي ماده ده.

فَأَجْيَابِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝۱۳

پس (الله) ژوندى کړې ده په دې (اوبو) سره ځمکه پس له مرگه (وچوالي) د هغې، او په بدلولو د بادونو (په يو قسم بل قسم سره) دلائل دي لپاره د (هغه) قوم چې عقل چلوي.

تفسير: يعني که لږ څه هم له پوهې او عقل څخه کار واخلي؛ نو دغه در معلومېږي چې دغه امور پرته د هغه زبردست قادر، او حکيم له قوت او قدرته د بل هيچا په واک او اختيار کې نشته، لکه چې پخوا له دې نه په څو څو ځايونو کې د دې مفصل تقرير ليکلی دی.

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ نَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

دغه دلائل د الله دي چې لولو يې مونږ په تا باندې په حقه سره، پس پر کومه يوه خبره پس له (خبرې) د الله (قرآن) او پس له دلائلو د الله ايمان به راوړي دوی؟ (بلکه نه يې راوړي).

تفسير: يعني له ماسوا الله څخه بل کوم شی د بندگي او عبادت وړ او مستحق دی؟ او بغير د الله له خبرو څنې بل کوم کلام داوړ بدل او منلو قابل دی؟ کله چې د داسې لوی مالک داسې رښتيا او صافې او سمې خبرې هم کوم بد بخت نه قبلوي؛ نو بالاخر دوی د کوم شي په انتظار کې دي چې هغه به بيا مني؟

وَيَلْعَلُ لَكُمْ آفَآكٌ اَتِيْرٌ ﴿٥٢﴾ يَمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُنَلِّ عَلَيْهِمْ يُصِرُّهُمْ لِيَوْمِ يَأْتُ السَّاعَةَ وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ

خرابي هلاکت افسوس دی هر دروغ تړونکي، گناهگار ته. چې اوري آيتونه د الله چې لوستل کيږي پر ده، بيا لاسه کلک شي (په کفر خپل) په دې حال کې چې متکبر (گرځېدونکي وي له ايمانه) دی، لکه چې يې نه دي اور بدلې هغه (آيتونه).

تفسير: يعني د ضد او غرور له سببه د الله تعالی خبرې نه اوري، او تکبر او لويي ورته اجازه نه ورکوي چې له خپل جهالت او حماقت څخه لاس واخلي، کله چې حقه او رښتيا خبره اوري، داسې ترې مخ اړوي لکه چې له سره يې نه وي اور بدلې.

فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ ﴿٥٣﴾ وَاِذَا عَلِمَ مِنْ اِيْتِنَآئِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا وَاُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿٥٤﴾

پس زېږی ورکړه ده ته په عذاب دردناک سره. او کله چې پوه شي له آيتونو (د قرآن) څمونږ پر يوه څه شي؛ نو نيسي يې په ټوکو او مسخرو، دغه (دروغچنان متکبران مسخره کوونکي) شته دوی ته عذاب سپکوونکی.

تفسير: يعني څرنگه چې دوی له آيات الله سره د اهانت او استخفاف معامله کوي؛ نو د هغه سزاوې به همدوی ته سره له سخت اهانت او ذلت ورسېږي، چې ذکر يې دغه دی.

مِنْ دُوْرَانِهِمْ جَهَنَّمَ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْسُهُمْ اَسِيًّا وَاَلَا مَا اتَّخَذُوا مِنْ دُوْرَانِ اللَّهِ اُولِيَاءَ

وروسته له (مرگه) د دوی دوزخ دی، او دفعه به نه کړي له دوی نه هغه خيز چې کسب کړی وي دوی، هيڅ خيز (له عذابه)، او نه (به دفعه کوي) هغه معبودان چې نيولي دي دوی بې له الله دوستان.

تفسير: يعني اموال او اولاد او نور شيان به سره هلته پکار ورنشي، او نه هغه شيان په کار ورځي چې هغوی له ماسوا الله څخه معبودان دوستان او رفيقان گڼولي شوي وو، او له هغوی څنې يې د ډېر امداد او اعانت توقعات هم درلودل.

وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ هَذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْزٍ أَلِيمٌ ﴿١٧﴾

او شته دوی ته عذاب ډېر لوی (د دوزخ). دغه (قرآن کامل) هدایت دی، او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو د رب خپل شته دوی ته عذاب له (هغه ډېر سخت) عذاب درد رسوونکي نه.

تفسیر: یعنی دغه لوی عظیم الشان برکت او ستر هدایت دی چې د هر راز ښو او بدو لارې او چارې انسانانو ته ښيي، هر هغه څوک چې د دغه لوی قرآن احکام او بیان نه مني، هغه دې خپل ځان د ډېر سخت غلیظ او دردناک عذاب کالو لپاره آماده او تیار کړي!.

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمْ الْبَحْرَ الْجَزْيَ الْفُلْكَ فِيهِ بِأَمْرِهِ

الله هغه (ذات) دی چې مسخر (تابع) کړی یې دی تاسې ته بحر سیند لپاره د دې چې گړخي بېرې په دغه (بحر) کې په امر حکم د الله سره.

تفسیر: یعنی د سمندر په شان مخلوق مو تاسې ته داسې تابع او مسخر گړخولی دی، چې تاسې بلا تکلفه د خپلو بېرېو او جهازونو په وسیله پرې گړخي، او له ميلونو ميلونو زورو او بو له پاسه پرې تېرېږئ، او له يوې وچې څخه بلې وچې ته پرې رسېږئ.

وَلَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٨﴾

او لپاره د دې چې طلب کوئ تاسې له فضله د الله، او لپاره د دې چې شکر یې وباسئ.

تفسیر: یعنی بحري تجارت وکړئ!، یا ښکار وکړئ!، یا د ده له منځه مرغلرې او نور شيان وباسئ، او د دغو گړدو منافعو او فوایدو د حاصلولو په وخت کې هغه حقيقي منعم مه هېرئ!، او د ده حق اداء کړئ! او قدر یې په ښه شان سره وپېژنئ!، او په ژبه او زړه او قلب او قالب سره یې شکر په اداء کړئ!.

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ

او په کار لگولي مسخر کړي یې دي تاسې ته هر هغه شيان چې په اسمانونو کې دي (لکه لمر، قمر، نجوم) او هر هغه شيان چې په ځمکه کې دي (لکه اوبه، خاوره، او حیوانات او نور) ټول (مسخر) له (طرفه د) الله (دي).

تفسیر: یعنی پخپل حکم او قدرت سره یې دغه گړد شيان ستاسې په کار کې لگولي دي، دغه د الله تعالی لویه مهرباني او فضل دی، چې دغسې عظیم الشان مخلوقات یې د انسانانو د خدمت، منفعت، او چرچو لپاره په کار کې لگولي دي.

إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُونَ ﴿١٩﴾

بېشکه په دغه (تسخیر) کې خامخا لوی دلائل دي لپاره د هغه قوم چې فکر کوي (په دغو مخلوقاتو کې).

تفسیر: که انسان فکر او غور وکړي؛ نو پوهېدلی شي چې دغه شی د ده له توانه، قوت او قدرت او تلی وو، محض د الله تعالی په فضل او د ده د کامل قدرت په برکت دغه گړد شيان ځمونږ په کارونو کې بوخت او لگيا دي.

قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُ وَالَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ

ووايه (ای محمده) هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی چې مغفرت (بسنه) وکړي (د ازار) هغو کسانو ته چې امید نه لري د ورځو (وقائعو حوادثو) د الله.

تفسیر: له «ایام الله» یعنې د الله له ورځو څخه هغه ورځې مراد دي، چې په هغو کې الله تعالی خپلو دښمنانو ته کومه خاصه سزا ورکړي، یا پر خپلو بندگانو کوم مخصوص انعام او اکرام ابذال او احسان کړي، لهذا له ﴿قُلْ لِلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُ وَالَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ﴾ څخه هغه کفار مراد دي چې د الله تعالی له رحمت څخه بیخي ناامیده او د ده له عذابه څخه بیخي بی فکره وي.

لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۱۴﴾

لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغه قوم ته پر هغه چې وو دوی چې کسب کول به یې.

تفسیر: یعنې ای مسلمانانو! تاسې د دوی د بدل او انتقام اخیستلو په فکر کې مه اوسئ!، د هغوی معامله پاک الله ته وسپارئ!، هغه پخپله دوی ته د دوی پر شرارتونو کافي او پوره سزا ورکوي، او د مؤمنینو د صبر، تحمل، عفوی او تېر بدلو مناسبه صله هم ورکوي.

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا

هر هغه څوک چې وکړي (کوم کار) نېک؛ نو (وکره ده دا کار) لپاره (د نفع) د ځان خپل، او هر هغه څوک (چې وکړي کوم کار) بد؛ پس پر همدې (وبال، او ضرر یې).

تفسیر: یعنې د ښو کارونو مناسبه صله هغو کار کوونکیو ته رسېدونکې ده، الله تعالی هغه ته هیڅ ضرورت نه لري، او بدې کوونکي پخپله په خپل حق کې خراب تخم شندي او کړي یې.

تُرَادُّ إِلَى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿۱۵﴾

بیا خاص رب ستاسې ته به بیول کېږي (په قیامت کې لپاره د جزاء د اعمالو).

تفسیر: یعنې څه مهال چې هلته ورسېږئ؛ نو د دوی ټول ښېګڼه او خرابي د دوی په مخه ورځي، او هر یو به د خپلو اعمالو او چارو نتیجه او سزا ومومي، او د خپل عمل د مېوې خوند به وڅکي.

وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ

او خامخا په تحقیق ورکړی وو مونږ بني اسرائیلو (اولادې د یعقوب) ته کتاب (تورات)، او حکم (په تورات په ما بین د خلقو کې)، او نبوت (موسی او هارون ته له دوی نه)، او روزي ورکړی مو وه دوی ته له خیزونو پاکو حلالو (لکه من او سلوی).

تفسیر: یعنې «تورات» یې درکړې، او سلطنت یا د فیصلې قوت یا د پوهنې خبرې، یا د دین پوهه یې درعطا کړه، او ډېر زیات انبیاء الله یې په تاسې کې مبعوث کړل، دغه خوروحاني غذا وه، که جسماني غذا ته وگورئ؛ هغه یې هم په کثرت او افراط سره تاسې ته درعطاء کړې ده، تر دې چې «من، او سلوی» یې هم پر تاسې نازل کړل.

وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٥٥﴾

او فضيلت ور کړې وو مونږ دوی ته پر خلقو (د زمانې خپلې).

تفسير: يعنې د هغې زمانې پر ګردو خلقو دوی ته کلي فضيلت حاصل وو، او د ځينو جزئيه وو فضائلو په اعتبار، نو د هغې زمانې قيد لګولو ته هم دومره ضرورت نه پاتې کېږي.

وَأَيُّنَهُمْ يُدَبِّتُ مِنَ الْأَمْرِ

او ور کړې وو مونږ دوی ته ښکاره دلائل له امره (له ديني احکامو).

تفسير: يعنې نهايت واضح او مفصل احکام، يا ښکاره واضح معجزات چې د دين په باب کې د حجت او برهان په شان وړاندې کول کېږي.

فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيَابِكُمْ إِنَّا رَبُّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٥٦﴾

پس ونه کړ اختلاف (دوی په امورو د دين کې) مګر پس له هغه چې راغی دوی ته علم له جهته د هغه ضد او عناد چې وو په منځ د دوی کې، بېشکه رب ستا به حکم وکړي په منځ د دوی (او ستاسې) کې په ورځ د قيامت په هغه شي کې چې وو دوی چې په هغه کې به يې سره اختلاف کاوه.

تفسير: يعنې دوی له ضده او عناده او له خپل نفسانيته اصلي کتاب پريښی دی، او بېشماره فرقي جوړې شوي دي، چې د دوی عملي فيصلې به د قيامت په ورځ کېږي، او هلته به دوی ته ښه معلوم او دغه پته به ولګېږي، چې د دوی منشأ ماسوا د نفس پاللو او هوا او هوس خوښولو پرته بل هيڅ شی نه وو.

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

بيا مو وګرځولې ته ولاړ پر شريعت ارته لاره له کاره د دين، پس متابعت وکړه د هغه، او متابعت مه کوه د ارزوګانو د هغو کسانو چې نه پوهېږي دوی (په حقيقت د تو حيد).

تفسير: يعنې د دغو اختلافاتو او د ګوند (ډلې) او ګوندبازی (ډله بازی) په موجوديت کې مونږ تاسې د دين په صحيحه لارې قائم کړئ، نو تاسې ته او ستاسې امت ته لازم دي چې پر دغسې سمې صافې برابرې لارې باندې برابر او مستقيم واوسئ، او هيڅ کله په خطا او تېروتلو سره هم د دغو جاهلانو او ناپوهانو په فکر غوښتنه او خواهشونو مه ځئ !.

إِنَّهُمْ لَنْ يُغْنُوا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

بېشکه چې دوی له سره به دفعه نه کړي له تاله (عذابه د الله تعالی) هيڅ شی.

تفسير: يعنې د دوی په طرف ستاسې متمایل کېدل تاسې ته د الله تعالی په نزد هيڅ په درد نه خوري، او په کار نه درځي.

وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ﴿١٣﴾

او بېشکه چې ظالمان ځينې د دوی دوستان دي د ځينو نورو، او الله دوست دی د متقيانو (په اعانت نصرت اثابت سره).

تفسير: يعنې منصف او رښتيا خوښوونکي مسلمانان د ظالمانو او بې لارې کفارو رفيق او ملگری له سره نشي کېدی، دوی خو د الله تعالی مطيع بندهگان دي، او الله تعالی هم د دوی رفيق ناصر او مددگار دی، لازم دي چې دوی پر هغې سمې لارې لار شي، او پر هم هغې باندي اعتماد او توکل ولري.

هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١٤﴾

دغه (قرآن) بصيرتونه پندونه دي لپاره د خلقو، او هدايت لار ښوونه ده، او رحمت دی لپاره د هغه قوم چې يقين راوړي (پر بعث باندي).

تفسير: يعنې دغه قرآن پر ډېر بصيرت زياتونکيو مشتمل دی، خلقو ته د کار ښې خبرې ښيي، او د بري او کاميابي لارې هغوی ته ښيي، او هر هغه خوش قسمته او بختور سړی چې پر دغو هداياتو او نصائحو باور او يقين وکړي، او په ښه شان سره پرې عامل شي؛ نو د دوی په حق کې په خصوصي ډول سره دغه قرآن رحمت برکت او لوی نعمت دی.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مِّمَّنْهُمْ وَمِمَّنْهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٥﴾

آيا گمان کوي هغه کسان چې کړي يې دي بد کارونه (د شرک او کفر) د دې چې وبه گړځوو مونږ دوی (په آخرت کې) په شان د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه) برابر (يو شانې) به وي ژوندون د دوی او مرگ د دوی؟ (بلکه نه دي برابر)، بد دی هغه چې حکم کوي دوی (چې دا برابري ده).

تفسير: يعنې د الله تعالی د حکمت پر شتون له نظر اچولو څخه آيا کوم عاقل داسې اټکل او گمان کولی شي چې له يو بد عمله او له يو صالح انسان سره به رب المنان څرنگه يو شان معامله وکړي؟ او د دغو دواړو آخره خاتمه به څنگه سره برابره کړي؟ داسې له سره کېدونکي نه دي، نه دغه دواړه په دغه ژوندون کې سره يو شان دي، او نه به له مړ کېدلو څخه وروسته يو شان وي، او هغه د علو، نصرت، او مغفرت وعدي چې دلته ورسره کړی شوي دي؛ هغه د يوه بد کار کافر په برخه کله کېدی شي.

وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِيُجْزِيَ كُلَّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦﴾

او پيدا کړي دي الله اسمانونه، او ځمکه په حقه سره (لکه چې مناسب وو)، او لپاره د دې چې جزاء ورکړه شي هر نفس ته په هغه عمل سره چې کړی يې وي، او پر دوی به ظلم ونه کړی شي (په تزييد د سيئاتو يا تنقيص د حسناتو).

تفسير: يعنې ځمکه او اسمانونه يې همداسې خوشې او چټي نه دي پيدا کړي، بلکه په نهايت حکمت سره يې د کوم خاص مقصد او مصلحت لپاره پيدا کړي دي، څو مخلوق د هغو پر احوالو غور او دقت وکړي، چې کوم شيان يې جوړ کړي، او له هغو ځنې دغه خبره ځان ته معلومه کړي، او اندازه يې ولگوي چې يوه ورځ هرومرو د دغو

موجوداتو او د دغې عظیم الشانې کارخانې نتیجه هم ظاهر بدونکې ده، چې هغه ته آخرت وایي، او هلته به هر چاته د ده د اعمالو جزاء او سزا، ثمره او نتیجه ور وړاندې کيږي، او هر څه یې چې کړلي وي؛ هغه به ریبی.

د عمل له مکافاتو غافل مه شه «» له غنمو غنم کيږي له اربشو نه اربشه

أَفْرَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَىٰ عِلْمٍ

آیا پس وینې ته هغه څوک چې نیولی وي ده معبود خپل خواهش (د نفس) خپل، او گمراه کړی وي ده لره الله په علم باندې (چې استعداد یې ورته معلوم دی په ازل کې)، یا سره له علمه.

تفسیر: یعنی الله تعالی ته معلوم دي چې د هغه استعداد خراب دی، او د دغې خبرې وړ او مستعد دی، چې له سمې لارې څخه دې لوري ته او بل لوري ته درومي، یا دا مطلب چې هغه بدبخت وروسته له علم، پوهې، ایقان او اذعان گمراه شوی دی.

وَوَخَّمتَ عَلَىٰ سَبْعَةٍ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَىٰ بَصَرِهِ عَشْرَةَ فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣٧﴾

او مهر لگولی وي الله تعالی پر غوږونو د ده، او پر زړه د ده، او گمراه کولی یې وي پر سترگو د ده پرده، پس څوک به لاره وښيي ده ته پس له (گمراه کولو د) الله (ده لره)، پس آیا تاسې پند نه اخلئ (او غور او دقت نه کوئ، بلکه پند پرې واخلي).

تفسیر: یعنی هغه سپری چې محض خپل نفساني خواهش خپل حاکم او معبود وگرځوي، او هر چېرې یې چې خواهش وي؛ هغه لوري ته لار شي، او د حق او باطل د معلومولو او بېلولو معیار له ده سره هغه د ده نفساني خواهش او غوښتنه وي؛ نو الله تعالی دی د ده په هم هغې خوښې کړې گمراهی کې پرېږدي، بیا د ده حالت داسې کيږي چې نه یې غوږونه پند او نصیحت اورېدی شي، او نه یې په زړه کې رښتیا خبرې ځای نیولی شي، او نه پرې پوهېدلې شي، او نه د ده په سترگو کې د بصیرت رڼا بریښي، ظاهر دی چې الله تعالی هر هغه څوک چې د ده د اعمالو په سبب داسې یوه حالت ته رسوي، بل به کوم قوت او طاقت وي چې وروسته له هغه دی پر هغې سمې لارې راولي.

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ

او وایي (کفار) نشته ژوندون مگر همدغه ژوندون ځمونږ دی په دغې دنیا کې، چې مړه کيږو او ژوندي کيږو، او نه مو هلاکوي مگر زمانه.

تفسیر: یعنی کفار وایي: ماسوا له دغه ژوندانه بل ژوندون نشته، بس همدغه دنیا ده چې مونږ په کې ژوندون کوو، او مرو لکه چې د باران په اثر په ځمکه کې شینکي او تر کودی زرغونېږي، لویېږي، وچېږي، او بیا له منځه ورکيږي، د انسان حال هم پر همدغه قیاس کړئ، چې یو وخت پیدا کيږي، او تر یوه معینه وخته پورې ژوندون کوي، او بالاخر د زمانې چورلېدل او تدویر یې له منځه پورته کوي، او ژوندون ته یې خاتمه ورکوي.

وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٣٨﴾

او نشته دوی ته په دغه (انتساب د مرګ زمانې ته) هیڅ قدر علم پوهه، نه دي دوی مگر گمان کوي (او اټکل چلوي، او دغه خبره یې دلیل وایي).

تفسیر: یعنی «دهر» د زمانې نوم دی، چې هغه هیڅ کار کوونکی نه دی، ځکه چې په هغه کې نه حس شته او نه شعور، او نه اراده لا محاله، د دوی مقصد به له دې نه بل کوم شی وي چې هغه د دوی په زعم نه معلومیري، لیکن په دنیا کې د هغه تصرفات چلیري، نو بیا د همدغو تصرفاتو او تحولاتو نسبت ولې پاک الله تعالی ته ونه کړی شي، چې دده وجود او علی الاطلاق متصرفوالی له فطري دلائلو او عقلي او نقلي براهینو څخه ثابت شوی دی، او د زمانې تحولات تبدیلات او انقلابات او دورځې او د شپې تبدیل او اختلاف او نور ټول دده په لاس کې دي، همدغه معنی په حدیث کې ښوولې شوې ده چې «دهر» الله دی، نه ښایي چې دهر ته بد وویلی شي، ځکه څه وخت چې انسان «دهر» ته بد وایي، په دې نیت یې وایي چې: د دهر حوادث ورته منسوبیري، حال دا چې د دهر ټول حوادث د الله تعالی په مشیت او ارادې سره کیري، نو د دهر بد ویل په حقیقت کې د الله تعالی په حضور کې بې ادبي او کستاخي ده، أعاذنا الله منه.

وَإِذْ أُنزِلَ عَلَيْهِمُ الْبُتُنَ بَيْنَ مَا كَانَ حُجَّتَهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا اتُّوَابَا بِنَارٍ أَنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۲۰﴾

او هر کله چې ولوستل شي پر دغو (کفارو) آیتونه (د قرآن) ځمونږ ښکاره؛ نو نه وي حجت دلیل د دوی مگر دا چې وایي: راوړئ پلرونه ځمونږ که چېرې یې تاسې رښتیني (په دغې وینا خپلې کې چې پس له مرگه بیا ژوندون دی).

تفسیر: یعنی کله چې د لوی قرآن آیات یا د بعث بعد الموت دلائل دوی ته اورول کیري؛ نو وایي چې: مونږ له سره د دغو دلائلو منونکي نه یو، هو! که تاسې پخپله په دغې دعوی کې رښتیني یې؛ نو ځمونږ مړه پلرونه او نیکونه راژوندي کړئ، او راویې ښیې، نو خامخا مونږ به ستا دغه گډې خبرې منو، چې بېشکه پس له مرگه په حقه او رښتیا سره بیا ژوندي کېدل شته.

قُلْ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يَجْعَلُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لِأَرْبَابٍ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۲۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) چې الله ژوندي کوي تاسې، بیا مړه کوي تاسې، بیا به سره ټولوي تاسې ورځې د قیامت ته چې نشته هیڅ شک په (راتلود) هغې کې، ولیکن زیاتره (کافران) خلق نه پوهیري، (نو ځکه ترې انکار کوي).

تفسیر: یعنی هغه ذات چې یو ځلې مو ژوندي کوي، او بیا مو وژني؛ هغه ته دغه کار څه سختي او اشکال لري چې تاسې بیا ژوندي کړي، او بیا مو گډ سره یو ځای راټول او جمع کړي؟

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبَدِّلُهُ الْمُبِطُونَ ﴿۲۲﴾

او خاص الله لره دی سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکې، خلقاً، ملکاً، وعیباً) او په هغه ورځ کې چې ودریري قیامت، نو په دغه ورځ به زیانکاره شي مبطلان (کافران).

تفسیر: په هغې ورځې کې چې ذلیل، سپک او خوار ودریري؛ نو هلته به دوی ته دغه خبره ښکاره او خرگندیري چې تېر وتلي او غولېدلي وو.

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةً تَجْأَلُ أُمَّةً تَدْعَىٰ إِلَىٰ كَيْبَهاَ الْيَوْمَ يُخْرَجُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۲۵﴾

او وبه وينې ته (ای کتونکيه په قيامت کې) هر اَمت ناست پر ځنگونو خپلو (له خوفه او هيښه)، هر يو اَمت به رابللی شي په طرف د کتاب اعمالنامې خپلې (نو وبه ويل شي دوی ته له جانبه د الله چې) نن ورځ به جزاء درکړه شي (تاسې ته د) هغو (اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې د اعمالنامې په طرف بلل کيږي، چې راځئ سم له دې سره حساب راکړئ!، نن هر سړي ته د ده له هغه عمل سره سم بدل جزاء او سزا ورسپري، چې په دنيا کې يې کړي وي.

هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ

دغه کتاب ځمونږ دی خبرې کوي (او شاهدي وايي) پر (اعمالو د) تاسې باندې په حقه سره.

تفسير: يعنې هر هغه کار چې کړی يې وي، دغه اعمالنامه به هم هغه په پوره او کامل صورت سره درنښي، او د يوې ذرې به هم په هغه څه تزييد او تنقيص نه کيږي.

إِنَّا كُنَّا نَسْتَنسِخُ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۲۶﴾

بېشکه مونږ وو چې امر به مو کاوه په ليکلو سره د هر هغه څه چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنيا کې).

تفسير: يعنې ځمونږ په علم کې هر شی له ازله شته، مگر د دوی د انضباط لپاره ځمونږ پر بنسټي مقررې دي، چې د دوی کرد اعمال حقا حقا وليکي، نن د دوی ليکلی شوی مکمل رپورټ ستاسې په مخ کې پروت دی.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿۲۷﴾

پس هر چې هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ پس نښاسي دوی رب د دوی په رحمت (جنت) خپل کې، دغه (ننوتل د جنت) همدغه بری دی ښکاره.

تفسير: يعنې په جنت کې به الله تعالی مؤمنان داخلوي، چې هلته په اعلى درجه سره رحمت او هر قسم مهرباني وي.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ﴿۲۸﴾

او هر چې هغه کسان دي چې کافران شوي دي (وبه ويل شي دوی ته داسې) آيا نه وو آيتونه (د قرآن) چې لوستل کېدل به پر تاسې باندې؛ پس تکبر مو وکړ (او ايمان مو پرې رانه وورپ)، او وئ تاسې قوم گناهکاران (کافران).

تفسير: يعنې ځمونږ له طرفه د پندونو او نصيحتونو پوهولو او د حجت د اتمام کړدې خبرې دوی ته ور رسولی شوي دي، او له هيڅ پلوه هيڅ يو قصور او لنډون په دغه مورد کې نه دی پاتې، خو سره له هغه هم د دوی د غرور او تکبر سر ښکته نشو، او بالاخر د پخو مجرمانو په حيثيت واوبتل، يا له (وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ) څخه داسې مطلب واخيست شي چې تاسې لا له پخوا څخه جرائم کوونکي خلق وئ.

وَأَذِيقُوا الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابَ الْغَارِ ۚ إِنَّ فِيهَا لَأَصْحَابًا أَكْثَرًا مِّنْ أَصْحَابِ السَّعَةِ ۚ وَأَصْحَابًا لَّمْ يَأْتُواكُم بِلَاغٍ مِّنْهُمُ الْبُحْرَىٰ ۚ وَأَصْحَابًا لَّمْ يَأْتُواكُم بِالْبُرْجَانِ يُصْرِكُونَ ۗ

او هر کله چې وبه ويل شو (تاسو ته ای کفارو چې) بېشکه چې وعده د الله حقه ده (په بيا ژوندون سره) او قیامت، نشته شک په (راتلو) د هغه کې، نو به ويل تاسې: نه پوهیږو چې څه شی دی قیامت، گمان نه کوو مگر گمان لرې، او نه یو مونږ یقین راوړونکي (په راتلو د قیامت).

تفسیر: یعنی مونږ په دې باندې هیڅ نه پوهیږو چې قیامت به څرنگه وي؟ ته د قیامت کوم عجیب او غریب احوال چې بیانوي؟ مونږ پر هغه له سره یقین او باور نشو کولی، هو! دغو خبرو او اترو او ستاد ډېرو اورولو په اثر یو لږ څه ضعیف امکان او یوه توره تیاره خیال یې ځمونږ په افکارو کې کله نا کله راځي، چې هغه بېله خبره ده.

وَبَدَأَ اللَّهُ الْغَمَامَ ۚ وَالنَّجْمُ لَهُ سِجَاتٌ مُّكَرَّمَةٌ ۚ سِيَّاتُهَا كَمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ۗ

او بنکاره به شي (په قیامت کې) دوی ته ناکاره والی (بدې جزاوي) د هغو (بدو اعمالو) چې کړي وو دوی (په دنیا کې)، او چاپېر (نازل) به شي په دوی (عذاب د) هغه چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې کولي.

تفسیر: یعنی څه مهال چې قیامت راشي، د دوی دغه ټول بد کارونه او د هغو نتائج به د دوی په مخ کې وروړاندې کیږي، او د عذاب او د نورو انذارونو په نسبت څه ټو کې ټکالي چې دوی به کولي؛ هغه ټول به د دوی په مخ کې راځي، او دوی چې له خپل تصویره په هم هغو کې اخته او ککر کیږي. د عذاب ملاتړي په ژبه دغو کفارو ته د الله جل جلاله اعلی شانه و اعظم برهانه له جانبه دغسې خطاب کیږي چې:

وَقِيلَ الْيَوْمَ نَسِيتُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا

او وبه ويل شي چې نن ورځ به هېر کړو (د هېروالي معامله به درسره وکړو) مونږ تاسې (په دوزخ کې) لکه چې هېر کړی وو تاسې ملاقات د ورځې ستاسې دغه (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنی په دنیا کې دغې لویې ورځې ته مو هیڅ فکر او خیال نه وو، او بیخي مو هغه نه یادوله، نن مونږ هم په لطف او مهرباني سره ستاسې یادونه نه کوو، او تل تر تله مو په همدغه عذاب کې هم هغسې سره خوشې پرېږدو، لکه چې تاسې په دنیوي مزو، مېلو، او چرچو کې ډوب تللي وئ.

وَمَا أَوْلَاكُمْ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نُصْرِينَ ۗ ذَلِكُمْ بِأَنكُمُ اخْتَدْتُمُ آيَاتِ اللَّهِ هُرُوقًا وَأَعْرَضْتُمْ أَحْيَاةَ الدُّنْيَا

او ځای ستاسې اور دی، او نشته تاسو ته هیڅوک له مددگارانو (چې مو ترې خلاص کړي). دغه (تعذیب له دې سببه دی) چې بېشکه تاسې نیولي مو وو آیتونه (د قرآن) د الله په ټوکو سره، او مغرور کړي وئ تاسې دغه ژوندون لږ خسیس.

تفسیر: یعنی په دنیوي مزو او چرچو کې داسې مشغول او لگیا شوي وئ، چې له سره دغه خبره ستاسې په فکر او خیال کې نه گرځېده چې کله به دلته راځي، او له الله تعالی سره مخامخ کېدونکي یئ؟

فَالْيَوْمَ لَا يَخْرُجُونَ مِنْهَا وَلَا يَسْتَعْتَبُونَ ﴿۲۵﴾

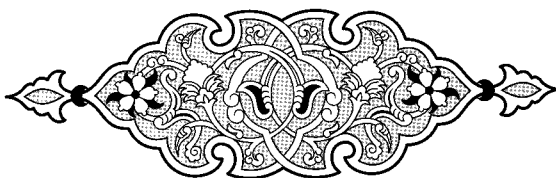
نور و رخ و به نه ایستلی شی دوی له دوزخه او نه به د دوی عذر قبول (او توبه و منله) شی. تفسیر: یعنی نه دوی له دوزخه ایستل کیږي، او نه داسې کومه موقع دوی ته ورکوله کیږي چې په هغې کې څه عبادت او ریاضت وکړي، او درب العزت درضاء میمنت ځان ته حاصل کړي.

قُلِّلَهُ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۶﴾ وَ لَهُ الْكِبْرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۲۷﴾

پس خاص الله لره ده ټوله ثناء صفت چې رب د اسمانونو او رب د ځمکې دی رب د ټولو عالمیانو دی. او خاص الله لره ده لویي په اسمانونو او په ځمکه (په علویاتو او سفلیاتو) کې، او هم دی دى ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو)، ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: ښایي چې انسان الله تعالی ته متوجه شي، او دده د احساناتو او انعاماتو قدر وکړي!، او پر هدایاتو یې تک وکړي، او له نورو ګردو څخه ځان وشکوي!، او محض دده خوښې او رضا ځان ته حاصله کړي!، په حدیث قدسي حدیث کې راغلي دي: «الکبرياء ردائي، والعظمة إزاري، فمن نازعني واحدا منهما قذفه في النار» «کبرياء ځما څادر دی، او لویي ځما ازار دی، نو هر څوک چې په دغو دواړو کې له ما سره منازعه یا کشمکش وکړي؛ زه به یې په سخت اور کې په غورځولو سره وغورځوم»

تمت سورة الجاثية بعونه وصونه، فله الحمد والمنة وبه التوفيق.

سُورَةُ الْأَحْقَافِ

«د (الأحقاف) سورت مکی دی پرته له (۱۰، ۱۵، ۳۵) آیتونو څخه چې مدني دي، (۳۵) آيته (۴) رکوع لري، په تلاوت کې (۴۶) او په نزول کې (۶۶) سورت دی، وروسته د «الجاثية» له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

حَمَّ ۱ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۱ مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى ۱

رالېږل د دې کتاب (قرآن) دي له طرفه د الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا دی (چې هر کار په تدبير او مصلحت سره کوي). نه دي پيدا کړي مونږ اسمانونه او ځمکه او هر هغه څيزونه چې په منځ د دې دواړو کې دي مگر په حقه (لپاره د دې چې دلالت وکړي په قدرت او وحدانيت ځمونږ)، او (په) ټاکلي (مقرر کړې) وعدې سره.

تفسير: يعنې اسمان او ځمکه او دا گړدې کارخانې الله تعالی خوشې چټې نه دي جوړې کړې، بلکه هغه گړدې يې د يوه غرض او مقصد لپاره پيدا کړي دي، چې تر يوه ټاکلي مټ او ايسنود شوې نېټې او معين ميعاد پورې به همداسې چلېږي، کله چې د دې نړۍ نتيجه رابنکاره شي؛ نو هغه ته به آخرت وايه شي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُعْرِضُونَ ۱

او هغه کسان چې کافران شوي دي له هغه څيزه چې دوی پرې ویرولی شي (چې قرآن دی) مخ گړځوونکي دي.

تفسير: يعنې له بد انجام څخه نه ویرېږي، او د آخرت لپاره څه تياری نه کوي، کله چې د آخرت خبرې اوري؛ نو په يوه غوږ يې ننوځي، او له بل غوږ يې وځي، او ژر تر ژره يې هيروي.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَاتَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أُرْسِلْتُمْ إِذَا خَلَقْتُمُ مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ ۱

ووايه (ته ای محمده!) آیا وينئ خبر کړئ تاسې ما په (حال د) هغو (معبودانو) چې بولئ يې عبادت يې کوئ تاسې بې له الله، وښيئ تاسې ماته! کوم دی هغه څيز چې پيدا کړی دی دوی له ځمکې څخه؟ آیا شته دوی ته څه شرکت په (پيدا کولو د) اسمانونو کې؟ (يعنې نشته له الله سره شريک).

تفسير: يعنې قدّوس الله تعالی اسمان او ځمکه او گړد مخلوقات پيدا کړي دي، آیا په رښتيا سره ويلی شی چې د ځمکې کومه ټوټه يا د اسمان کومه برخه بل چا پيدا کړې ده؟ يا يې پيدا کولی شي؟ نو دوی بيا ولې هغه خپل باطل معبودان له الله تعالی سره بولي؟ بلکه زیات له هغه څخه يې ولې گڼي؟ او ولې غوښتې ورځنې کوي؟ دا «ام» بمعنی د همزې د انکار دی.

إِنِّي بِيَكْتِبٍ مِّن قَبْلِ هَذَا أَوْ آثَرَةٍ مِّنْ عَلِيمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥١﴾

راوړئ تاسې ماته کوم کتاب (چې راغلی وي تاسې ته) پخوا له دغه (قرآنه) یا یوه باقی علامه دلیل له علمه (د پخوانیو انبیاءو) که چېرې یی تاسې رښتیني (په دې کې چې په عبادت کولو د دې معبودانو به الله ته نژدې کېږئ).

تفسیر: یعنې که دوی د خپل شرک په دعوی کې رښتین وي؛ نو د کوم اسماني کتاب سند دې درښکاره کړي، یا په داسې یو علمي اصول سره دې دا خپله وینا جوته کړي چې د عاقلانو په منځ کې د منلو وړ وي، که پر یو څیز باندې نه عقلي او نه نقلي دلیل په لاس وي؛ نو هغه په څه ډول د منلو او اورېدلو وړ کېدی شي؟

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِن دُونِ اللَّهِ مَن لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ غٰفِلُونَ ﴿٥٢﴾

او څوک دی ډېر گمراه (یعنې هیڅوک نشته ډېر گمراه) له هغه چا چې بولي بې له الله څخه هغه چې نشي قبلولی هغه لره (دعاء سؤال) تر ورځې د قیامت پورې، او دغه (مدعو) له دعاء او بلنې د دغو (عابدانو څخه) بې خبره دي.

تفسیر: یعنې له دې څخه به لویه گمراهي او زیات حماقت څه شی وي، چې یو ناپوه خپل الله تعالی پرېږدي، او له داسې یو بې ژوند او بې واک مخلوق څخه د خپلو اړتیاوو او احتیاجاتو په پوره کولو کې امداد او مرستې وغواړي چې هغوی پخپل مستقل اختیار د هیچا غږ نشي اورېدلی.

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا بِعِبَادَتِهِمْ كٰفِرِينَ ﴿٥٣﴾

او کله چې راتول کړل شي خلق (لپاره د حساب) وي به (وبه گڼځي) دغه (معبودان) دغو (خپلو عابدانو) ته دښمنان، او وي به (وبه گڼځي) دغه (معبودان) په عبادت د دغو (عابدینو خپلو) منکران.

تفسیر: یعنې په آخرت کې چې امداد او معاونت ته یې ډېره اړتیا او حاجت وي؛ نو دا بې وسه معبودان خپلو عابدانو ته څه مرستې رسولی شي؟ بلکه لکه دښمن د دوی په مخکې ودرېږي، او له دوی څخه به خپله بیزاري او خپګان ښکاره کوي، تر دې چې داسې به هم وایي: ﴿مَا كَانُوا إِلَّا نَاعِبِدُونَ﴾ (۲۰ جزء د القصص سورت (۷) رکوع (۶۳) آیت)، یعنې دا خلق مونږ نه پېژنو، او نه یې زموږ بندګي کړې ده، نو تاسې فکر وکړئ چې په هغه وخت کې به دوی ته څومره حسرت او ندامت ورپېښېږي.

وَإِذَا نُتِلَ عَلَيْهِمُ آيَاتُنَا بِبَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّحِقَ لَنَا جَاءَ هُمْ هَذَا إِسْحَرْتُمْ مِينُ ﴿٥٤﴾ ط

او کله چې ولوستل شي پر دغه (اهل د مکې) باندې آیتونه څمونږ ښکاره؛ نو وایي هغه کسان چې کافران شوي دي حق (قرآن) ته کله چې راشي دوی ته؛ چې دا سحر جادو دی ښکاره.

تفسیر: یعنې دا خلق اوس د آخرت هیڅ فکر نه کوي، او نه نصیحت او نه پند او نه ښوونې ته غوږ ږدي، که د پاک قرآن آیتونه دوی ته واورول شي؛ نو په ځغرد سره وایي چې دا خو ظاهر سحر کوډې او جادوی دی.

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ

بلکه وایي دوی له ځانه یې جوړ کړی دی (محمد دغه قرآن او د الله له جانبه نه دی راغلی).

تفسیر: یعنی د جادو ویلو څخه زیاته قبیحه او شنیعه د هغوی دا دعوی ده چې قرآن مجید محمد صلی الله علیه وسلم له خپله ځانه جوړ کړی دی، او د ډېر لویو دروغو نسبت یې الله تعالی ته کوي (العیاذ بالله).

قُلْ إِنْ أَفْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ لِي مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

ووايه (ته ای محمده! دوی ته) که ما جوړ کړی وی دغه (قرآن فرضاً) له ځانه؛ پس نه به شیئ تاسې مالکان (خلاصوونکي) ما لره له (عذاب د) الله په مخکې هیڅ قدر (نو ولې به ترم دغومره لوی دروغ پر الله باندې؟).

تفسیر: یعنی پر الله تعالی باندې دروغ ویل ډېر لوی جرم دی، که په فرض محال سره داسې جسارت هم وکړم؛ نو ګواکې په لوی لاس مې خپل ځان د الله تعالی لوی غضب او ډېر سخت عذاب ته وروړاندې کړ، لږ څه خیال خو وکړی، هغه سړي چې پخپل ټول عمر کې پر بندګانو باندې دروغ نه وي ویلي، او په ډېرو کوچنیو کوچنیو معاملو کې د الله تعالی له ډاره رېږدي؛ نو څرنگه به یو ناڅاپه پر الله تعالی باندې دروغ وایي، او خپل ځان پخپل لاس په داسې لوی عذاب کې اخته کوي، چې د دنیا هیڅ یو قوت له هغه څخه ژغورونکی نشي کېدی.

هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ كَفَىٰ بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ

دغه (الله) ته ښې معلومې دي هغه خبرې چې تاسې لګيا یې په هغو کې، کافی دی دغه (الله) ښه شاهد حق ښوونکی په منځ ځما او په منځ د تاسې کې (چې دغه قرآن له جانبه د الله دی).

تفسیر: یعنی هغه خبرې چې تاسې یې ویونکي یې، الله تعالی ته هغه ښې معلومې دي، که د الله تعالی حق رسول ته کاذب او مفتری وایي؛ نو د دې خبرې پای (آخر) دروند دی، ولې چې الله تعالی ته ځمونږ او ستاسې هیڅ کومه پټه خبره پټه نه ده، هغه په خپل صحیح او محیط علم سره موافق د هر چا له چارې سره سمه معامله کوونکی دی، زه هغه پاک الله د خپل او ستاسې په منځ کې شاهدوم، هغه به د خپل قول او فعل سره رابښي چې کوم یو رښتیا وایي؟ او کوم یو دروغجن دی؟ او افتراء کوي.

وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ⑤

او همدغه (الله) دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی که اوس هم له هغو خبرو څخه خپله خوله ونیسی؛ نو وبه ښلی شی، او وپوهېږئ چې دا ښښه د الله له لورینې (مهربانې) او بخښنې او حلم څخه ده.

قُلْ مَا كُنْتُ بِدَاعٍ مِنَ الرُّسُلِ

ووايه (ای محمده! دوی ته) نه یم زه اول له رسولانو (بلکه ځما نه پخوا هم رسولان تېر شوي دي).

تفسیر: یعنی تاسې ځما له دې خبرو څخه ولې دومره بد وړئ؟ ما کوم نوی شی له ځان سره نه دی راوړی، له ما څخه مخکې هم د نبوت او رسالت سلسله جاري وه، زه هم هغه خبره کوم چې هغوی کوله، له هغو ګردو پیغمبرانو څخه وروسته زه د الله تعالی له لوري رسول او استاخی شوی یم.

وَمَا أَدْرِى مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَيْكُمْ إِلَّا مَا يَؤْتَى الْوَالِدَ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۱۰﴾

او نه پوهېرم چې څه به وکړل شي له ما سره (په دنیا کې) او نه (پوهېرم) چې څه به وکړل شي له تاسو سره (په دنیا کې)، نه کوم زه پیروي متابعت مگر خو د هغه (حکم) چې رالېږلی شوی دی ماته (چې قرآن دی)، او نه یم زه مگر ویروونکی یم ښکاره (له عذابه).

تفسیر: یعنې زه له دې خبرې سره هیڅ اړه او کار نه لرم، چې څما د دې کار وروستنې نتیجه څه کېږي؟ او له ما سره به الله تعالی څه معامله کوي؟ او له تاسې سره به څه چارې کوي؟ او نه اوس زه پوره پوره تفصیلونه د خپل او ستاسې د انجام په نسبت ښوولی شم، چې په دنیا او آخرت کې به څه څه پېښې پېښېدونکي وي؟ یوه خبره کوم چې څما کار یواځې د الله تعالی د وحی اتباع او د الله جل جلاله د حکم امتثال او د کفر او د عصیان له خرابو نتایجو څخه په ډېر ښکاره ډول سره د خلقو پوهول دي.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ قَامَنَ
وَاسْتَكْبَرْتُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۱﴾

ووايه (ته ای محمده! دوی ته) آیا وینئ خبر کړئ تاسې ما (چې څه حال به وي ستاسو) که چېرې وی دغه (قرآن) له جانبه د الله، حال دا چې کافران شوي یئ تاسې په ده سره، او بیا شاهدي ویلې ده یوه شاهد له (علماوو) د بني اسرائیلو په مثل حقیقت د داسې یو کتاب باندې، پس ایمان راوړی وي (پرې هغه شاهد)، او تکبر کړی وي تاسې (له ایمان راوړلو پرې، نو آیا تاسو نه یئ ظالمان؟ بلکه خامخا ظالمان یئ)، بېشکه الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته.

تفسیر: په دغه زمانه کې د عربو ناپوهان د بني اسرائیلو له علم او فضل څخه مرعوب وو، کله چې ځمونږ د پیغمبر د نبوت اوازه (انگازه) خوره شوه؛ نو ګرد مشرکانو د دوی د بعث په نسبت د بني اسرائیلو له پوهانو څخه پوښتنې کولې، او غوښتل یې چې د هغوی په خولو دوی دروغجن وښيي، او د خپلو ویناوو لپاره کومه خبره زده کړي او ویې وایي، چې وګورئ! د علم خاوندان او اهل کتاب هم د ده خبرې دروغ ګڼي، خو په دې مقصد کې هم مشرکان تل ناکام شول، او الله تعالی د هم هغو بني اسرائیلو په ژبو ځمونږ د پیغمبر تصدیق او تأیید وفرمایه، او دا یې وربښکاره کړه، چې هغوی هم لکه پاک قرآن غوندې یو اسماني کتاب چې «تورات» دی، او یو پیغمبر چې موسی علیه السلام دی؛ لري، نو ځکه د رسالت دعوی او د قرآن نزول او رابښکته کېدل کوم نوی شی نه دی، له یهودانو څینې عالمانو په ښکاره ډول سره هم اقرار وکړ چې بېشکه ځمونږ په «تورات» کې لیکلي دي چې: له عربو څخه به یو عظیم الشان رسول مبعوث شي، چې دیوه مقدس اسماني قرآن لرونکی به وی، او دا رسول هم هغه موعود پیغمبر رابښکاري، او دا کتاب یې هم هغه اسماني کتاب دی چې مونږ په «تورات» کې لوستلی دی، د یهودانو د عالمانو دا شهادتونه في الحقیقت له هغو پخوانیو ویناوو سره سم وو چې سره له زرهاوو تحریفونو او تبدیلو تر اوسه پورې په «تورات» او نورو کتابونو کې لیکل کېږي، چې له هغو څخه رابښکارېږي چې د بني اسرائیلو ډېر لوی او مقدس ګواه موسی علیه السلام په زرهاوو کلونه پخوا له دې نه داسې شاهدي ورکړې ده چې د بني اسرائیلو له اقرارو او ورونيو څخه په بني اسماعیل کې به څما په شان یو پیغمبر راشي، نو سره له دومره شهادتونو که تاسې د خپلې لویښې او غرور لامله هغه نه منئ؛ نو وپوهېږئ چې له دې څخه به کومه سخته ګناه بله نه وي، او داسې ظالم او ګناهګار ته نه ښايي چې د نجات او فلاح څه توقع ولري.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَئِنِ آمَنُوا لَوَ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ ط

او وایي هغه کسان چې کافران شوي دي په حق د هغو کسانو کې چې ایمان یې راوړی دی (داسې) که چېرې وی (دا ایمان راوړل) خیر بهتر؛ نو نه به وو پومبي شوي (دغه خوار مؤمنان) پر مونږ باندې هغه ته.

تفسیر: یعنی زیاتره مسلمانان کمزوران، غریبان، او مریان دي، که دا دین ښه وی؛ نو ښو سپړو به منډې وروهلې، او د هغه په منلو کې به یې ځمونږ په شان پوهان، لویان، عزتمندان او مالدار څرنګه له دې مریانو او وینځو څخه وروسته پاتې کېدل؟.

وَأَذَلُّكُمْ يَهْتَدُوا بِهِ فَيَقُولُونَ هَذَا إِنْ كُنَّا قَدِيمٌ ①

او کله چې سمه صافه لاره بیا نه مونده دغو (منکرانو) په دغه قرآن سره؛ نو ژر ده چې وبه وایي دوی: دغه (قرآن) دروغ پخواني دي.

تفسیر: یعنی پخوانیو خلقو هم تل داسې خبرې سره جوړولې، ښایي چې دا به د ﴿وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ او د ﴿قُلْ مَا كُنْتُ بِدَاعِيَ الرُّسُلِ﴾ ځواب وي.

وَمِن قَبْلِهِ كَتَبَ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً ۖ وَهَذَا كِتَابٌ مُّصَدِّقٌ

حال دا چې پخوا له دغه (قرآنه) کتاب (تورات) د موسی امام پېشوالار ښوونکی وو (مؤمنانو ته)، او (سبب د) رحمت وو (پر دوی)، او دغه (قرآن) یو کتاب تصدیق کوونکی دی (هغو پخوانیو کتابونو لره).

تفسیر: یعنی دا پخواني دروغ نه دي، بلکه پخواني رښتیا دي، چې په زرهاوو کلونو پخوا له دې نه «تورات» هم د همدې اصولو تعلیم او ښوونه کړې ده، او د هغه اقتداء گرو پیغمبران او ولیانو کوله، او پخپله بشارتو د تعلیم سره یې گړدو راتلونکیو نسلونو ته د هدایت رښتیا ښې لارې وروښولې، او د رحمت وروڼه یې ورپرانیستل.

لَسَاءَ عَرَبِيًّا لَيُنْذِرَ الَّذِينَ ظَلَمُوا ۗ وَبُشْرَىٰ لِلْمُحْسِنِينَ ② إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْتَاؤُا قَالُوا

خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ③

په دې حال کې چې په ژبه عربي دی لپاره د دې چې وويروي (دغه قرآن) هغه کسان چې ظلم یې کړی دی، «پر ځانونو خپلو په کفر سره» او زېری (د خوشالی) دی نیکو کارانو (مؤمنانو) لره (په جنت سره). بېشکه هغه کسان چې وایي: رب ځمونږ الله دی، بیا ټینگ ودریږي (په عبادت د ده)؛ پس نه به وي (هیڅ) وېره پر دوی، او نه به وي دوی چې خپه به شي (په آخرت کې).

تفسیر: همداسې آیت د «حم السجده» سورت په څلرویشتمه سیاره کې تېر شوی دی، ښایي چې د هغه فوائد هلته ولوستل شي.

أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ خَالِدِينَ فِيهَا ۖ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ④

دغه کسان یاران اوسیدونکي د جنت دي په دې حال کې چې همېشه به وي دوی په دغه (جنت) کې، ورکوله به شي دوی ته جزاء په سبب د هغو (نېکو عملونو) چې وو دوی چې کول به یې (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی د نېکو چارو په سبب د حق تعالی په رحمت به همېشه په جنت کې پاتې کېږي.

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا ط

او وصیت حکم مو کړی دی هر انسان ته له مور او پلار خپل سره د احسان نېکي کولو.

تفسیر: د قرآن کریم په خوځایونو کې حق تعالی خپل حق د مور او پلار له حق سره یو ځای بیان فرمایلی دی، ځکه چې حقیقي موجد خو الله تعالی دی، لیکن په عالم اسباب کې د اولاد د وجود ظاهري سبب والدین دي، او د حق تعالی درېویت د شان خاص مظهر وایه شي، دلته هم پومبی په ﴿إِنَّ الْذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ کې د الله تعالی د حقوقو ذکر وو، اوس یې د والدینو حق راوښود، یعنې انسان ته حکم ورکړی شوی دی چې له خپلو والدینو سره ښه سلوک وکړي!، د هغوی تعظیم، محبت، خدمت کول او خوښي خپل سعادت وګڼي!، په بل ځای کې یې دا ښوولي دي، که والدین مشرک هم وي؛ بیا هم له هغوی سره په دنیا کې ښایي ښه معامله وکړي!، په تېره بیا د مور خدمت کول چې د ځینو وجودو لامله د هغې حق دې له پلار څه زیات اداء کړ شي، لکه چې صحیححه احادیث په دې باندې دال دي، ځکه چې:

حَمَلَتْهُ أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا ط

پورته کړی (ساتلی) یې دی ده لره (په نس خپل کې) مور د ده په سختی سره، او (بیا) یې ایښودلی (څېړولی) دی ده لره په سختی سره.

تفسیر: یعنې کله چې حمل د څو میاشتو شي، د هغه دروندوالی معلومېږي، چې مور په دې وخت کې او د تولد په وخت کې څومره صعوبتونه او تکلیفونه پر ځان اخلي، بیا خپل کوچني ته شودې ورکوي، او تر کلونو کلونو هغه هر راز تکلیفونه په ځان ګالي، روزنه او پالنه یې کوي، خپله آرامي او هوسایي د هغه په هوسایي او آرامی باندې جاري، پلار هم تر زیاتې اندازې پورې په دغو تکلیفونو کې مل وي، او د هغه د روزنې وسیلې ورغونډوي، بېشکه چې دا ګردې چارې د فطرت په تقاضا کېږي، او د همدې فطرت تقاضا وي چې اولاد د خپل مور او پلار دا محبت او شفقت محسوس کړي، او د هغوی د هغه محنت ایثار او قدر وکړي.

وَحَمْلُهُ وَفِضْلُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا ط

او (دا) پورته کول ساتل د ده (په نس د مور کې) او جلا کول د ده (له تي نه) دېرش میاشتي وي.

تفسیر: ښایي د اکثریه عادت لامله یې داسې فرمایلي وي، شاه صاحب (رحمه الله تعالی) لیکي: «که هلك قوي وي، وروسته له یوویشو میاشتو څخه له شودو بیلېږي، او نهه میاشتي د هغه د حمل دی، یا داسي ووايي چې: لږ تر لږه د حمل مدّت شپږ میاشتي دی، او په دوو کلونو کې کوچیان عموماً له تي څخه جلا کېږي، چې ګرده مدّت سره دېرش میاشتي شوي، د رضاع د مودې زیات له دې څخه ډېر کم او نادر دی.

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ اَشُدَّاهُ وَبَلَغَ اَرْبَعِينَ سَنَةً ط

تر هغه پورې کله چې ورسېد دی قوت (د هونبیاړی) خپلې ته، او ورسېد څلویښت کلونو ته.

تفسیر: په څلویښت کلنۍ کې عموماً د انسانانو عقلي او اخلاقي قوتونه پخپلې، نو ځکه د انبیاوو علیهم السلام بعثت اکثر پخوا له څلویښت کلنۍ څخه نه دی شوی.

قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي دِينِي وَمَا تَبَتَّ إِلَيْكَ وَإِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٥﴾

وویل ده: ای ربه خُما! الهام و کړې ماته په زړه کې توفیق راکړې په دې چې شکر اداء کړم د نعمت ستا هغه چې انعام کړی دی تا پر ما باندې، او په مور او پلار خُما باندې، او (بل داراته الهام وکړه) چې عمل وکړم نېک چې راضي کيږي ته په هغه، او صلاحیت کېږده ته (یا الله) په اولاده خُما کې، بېشکه ما توبه کړې ده تاته، او بېشکه یم زه له حکم منونکیو څخه (فرمان ستا ته).

تفسیر: یعنی سعادت مند سړی داسې وي چې د هغو احساناتو شکر په ادا کړي؛ چې الله تعالی په هغه باندې او د هغه په مور او پلار باندې احسان کړي دي، او د راتلونکي نېک عمل توفیق له الله څخه وغواړي، او د خپل اولاد په حق کې هم د نېکې دعاء طلب وکړي، او له هغه تقصیر او لنډوالي څخه چې په حقوق الله او حقوق العباد کې له هغه څخه شوی وي؛ توبه وکړي او د خلوص او تواضع او بندگۍ له لارې څخه د خپل مخلصانه عبودیت او فرمانبرداری اعتراف وکړي!.

أُولَئِكَ الَّذِينَ نَقَبَلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعَدَّ الصِّدْقَ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿١٦﴾

دغه (ټول چې دا یې حال او وینا وي) هغه کسان دي چې قبلوو مونږ له دوی نه ډېر ښه د هغو (کارونو) چې کړي دي دوی، او تیر یې له ګناهونو د دوی نه په دې حال کې چې وي به په یارانو اوسېدونکیو د جنت کې، وعده کړې ده الله وعده رښتینې هغه (وعده) چې وو دوی چې وعده به یې ورسره کولی شوه (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی د داسې بندګانو نېکی منلې، بدی یې بښلې کيږي، او د دوی ځای د الله اعظم شأنه واکرم برهانه له صادقي وعده سره سم جنت دی.

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ إِفِّ تَكْمًا

او هغه (سړی) چې ویې ویل مور او پلار خپل ته (کله چې راویې باله ایمان ته) قباحت او کراهیت دې وي تاسې دواړو لره.

تفسیر: د سعادت من اولاد په مقابل کې یې دغه د بې ادب او نالایق او نافرمان اولاد ذکر و فرمایه، چې مور او پلار هغه ته د ایمان خبرې کوي، او پرې پوهوي یې، مګر هغه پرې نه پوهیږي، او په ډېرو بې ادبو خبرو سره ورته غږیږي، او سپک خطابونه ورته کوي، او ایذاء ورسوي، او دغسې هم هغوی ته وایي چې:

أَتَعِدُّنَنِي أَنْ أَخْرَجَ وَفَدَخَلَتِ الْقُرُونُ مِنْ قَبْلِي ۗ

آیا وعده کوئ تاسې له ما سره (یا وپروئ ما) چې وبه ایستلی شم (له قبره) حال دا چې په تحقیق تېر شوي دي ډېر اهل د زمانې پخوا له ما څخه (او یو هم نه دی ژوندی شوی، نوز به څرنګه بیا ژوندی شم؟).

تفسیر: یعنی د مړ کېدلو څخه وروسته له ژوندي کېدلو څخه انکار کوي، او هیڅ له قیامت او پوښتنې څخه نه ویريږي، او وایي چې: څومره قومونه او ټبرونه پخوا له ما څخه تېر شوي دي، نو آیا له هغوی څخه کوم یو سړی تر اوسه پورې بیا ژوندی شوی دی؟.

وَمَا يَسْتَعِثُّنَ اللَّهُ وَبِكَ آمَنَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

او هغو دواړو زاری کولې الله ته (په دغه حال کې چې ویل دوی) خرابي ده تاته، ایمان راوړه ته !
بېشکه وعده د الله (په بعث بعد الموت سره) حقه رښتیا ده.

تفسیر: یعنی د ده په گستاخی باندې له یوې خو الله تعالی ته فریادونه او دعاوې کوي، چې ده ته د حق د قبول توفیق ور په برخه شي، او له بلې خوا یې وپوهوي، چې کمبخته ستا کور وران شو، اوس هم وخت دی فکر وکړه ! او وگوره چې د الله تعالی وعده رښتیا ده، د بعث بعد الموت کوم خبر چې د الله تعالی له لوري ورکړی شوی دی؛ بالکل حق او هغه پخپل ټاپې او وعدې پوره کېدونکی دی، او په هغه وخت کې به ستا د دغه (انکار) نتیجه ښه درښکاره شي.

فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا آسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝

پس ووايي دی: نه دی دا (قول په بعث) مگر دروغې قصې د پخوانیو خلقو دي.

تفسیر: یعنی داسې قصې مونږ ډېرې اورېدلې دي، د پخوانیو وختونو قصې داسې ډېرې مشهورې دي، چې په رښتیا سره هغه گړدې دروغ دي، او هیڅ خارجي مصداق نه لري، (العیاذ بالله).

أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمِّ قَدْ خَلَّتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ ۗ

دا هغه کسان دي چې حقه ثابته شوې ده پر دوی باندې خبره (د عذاب) په جمله د نورو امتونو خلقو کې، چې په تحقیق تېر شوي دي پخوا له دوی څخه له پیریانو او انسانانو.

تفسیر: د عذاب خبره هم هغه ده چې د (الم السجدة) په دویمه رکوع کې ﴿لَا مَلَكَنَ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ﴾ راغلي دي، یعنی څرنګه چې ډېرې ډلې له پیریانو او له بني آدمانو څخه پخوا له دې نه د دوزخ مستحق گڼل دي؛ دا بدبختان هم په هغوی کې گڼل دي.

إِنَّهُمْ كَانُوا خَيْرِينَ ۝

بېشکه دوی ووزيان کاران (په دنیا کې).

تفسیر: الله تعالی له خپل رحمت د ایمان او د سعادت تخم د هر سړي په زړه کې په فطري ډول سره کرلی دی، هغه هم د دې کمبختانو له لاسه ضایع شوی دی، له دې څخه به زیات نقص او خساره څه وي، چې یو سړی په تجارت کې د گټې په ځای د خپلې نابوهې، غفلت او حماقت له سببه خپله پنگه او رأس المال هم ضایع او له لاسه وباسي.

وَلِكُلِّ دَرَجَاتٍ مِّمَّا عَمِلُوا

او هرې فرقي ته (د مؤمنانو او کافرانو) مرتبې دي له (جزاء د) هغو چې کړي یې دي (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی د اعمالو د تفاوت لامله چې د جنتیانو په درجاتو کې فرق او توپیر (تفاوت) دی، همدا راز د دوزخیانو په درجاتو کې هم فرق شته.

وَلِيُوقِفَهُمْ أَعْمَالَهُمْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

او (مقررې کړې درجې) لپاره د دې چې پوره به ورکړه شي دوی ته جزاء د عملونو د دوی، حال دا چې پر دوی به ظلم ونه کړ شي (د نېکۍ په کمېدو، او بدۍ په زیاتېدو).
تفسیر: نه د کومې نېکۍ ثواب لږ ورکاوه شي، او نه د کومې بدۍ سزا د هغه له مېچه پورته او نامناسبه ټاکل کېږي.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَذُّبًا أَمْ لَكُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُكُمْ مِنْهَا

او یاده کړه (ای محمده!) هغه ورځ چې وړاندې کړ شي هغه کسان چې کافران شوي دي پر اور (د دوزخ باندې، او به ویلی شي ورته): چې وړې دي تاسې لډانډ نېکۍ خپلې په ژوندون لږ خسیس کې، او نفع اخیستې ده تاسې په هغه سره (په دنیا کې).

تفسیر: د کافرانو په هیڅ یو کار کې د ایمان روح نه وي، یواځې د نېکۍ د یوه قالب او نمونې غوندې یو شي وي، د دې راز فاني نېکۍ اجر هم فاني وي، چې په دې ژوندون کې د مال، شتو، اولاد، حکومت، روغتیا، عزت، شهرت او نورو په شکل ورکاوه شي، هم هغه یې وفرمایل چې: تاسې د خپلو صوري نېکیو مزې په دنیا کې اخیستې دي، او په هغه ځای کې یې له لذاتو څخه متمتع شوي یې، هغه عیش او آرام چې د ایمان راوړلو په تقدیر تاسو ته په آخرت کې رسېده، گواکې د هغه په ځای مو په دنیا کې مزې وکړې، اوس دلته تاسو په عیش او مزو کې هیڅ برخه نه لرئ.

فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَفْسُقُونَ ﴿٢٠﴾

پس نن ورځ به جزاء درکوله شي تاسې ته د عذاب سپکوونکي په سبب د هغې چې وئ به تاسو (په دنیا کې) چې تکبر لويې به مو کوله په ځمکه کې په ناحقه سره، او په سبب د هغې چې وئ تاسو چې نافرمانې به مو کوله (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې نن تاسې ته د دروغو لافو او غاړه غړولو په سزا کې ذلیل او رُسو کوونکی عذاب درکاوه کېږي، همدا یو شی تاسې لره دلته پاتې دی، وروسته له دې نه د ځینو زورورو او متکبرو اقوامو احوال فرمایي، چې پخوا له آخرت نه د هغوی انجام څرنگه شوی دی.

وَأَذْكُرُ أَخَاعِدٍ إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ

او یاد کړه (ای محمده! دغو منکرانو ته قصه) د ورور د عاد (هود) کله چې وویراوه ده قوم خپل په (رېگستان چې نوم یې) احقاف دی (له عذابه).

تفسیر: یعنې د هود علیه السلام چې د «عادیانو» قومي ورور وو؛ قصه دغو معاندانو ته وکړه، کله چې وېراوه ده قوم خپل له عذابه.

د «أرض القرآن» مؤلف تر «بلاد الأحقاف» لاندې لیکي: د یمامې، عمان، بحرین، حضرموت، او د مغربي یمن تر منځ هغه لویه صحراء چې د (الدهناء) یا (ربع الخالي) په نامه پرته ده، اگر که هغه د ودانۍ وړ (لايق) نه ده، خو د هغه په شاوخوا کې چېرې لږې ډېرې ځمکې د ودانۍ وړ (لايق) شته، په تېره بیا په هغې برخې کې چې له حضرموت څخه تر نجران پورې پرتې دي، گواکې اوس هم هغه نه ده ودانه، خو په پخوانیو وختو کې د همدې نجران او حضرموت تر منځ د «عادارم» نومیالی قبيله ودانه وه، چې د الله تعالی د نافرمانۍ په سبب پناه شوه.

وَقَدْ خَلَّتِ السُّدْرُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمَنْ خَلْفَهُ إِلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنَّ خِيفَةَ عَذَابِ
يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿۲۱﴾

او په تحقیق تېر شوي وو (نور) ویروونکي (انبیاء) وړاندې له دغه (هوده) او وروسته له ده څخه (په دې سره) چې عبادت بندگي مه کوی د هیچا بې له الله، بېشکه زه ویرېرم پر تاسې باندې له عذاب د ورځې لویې (د قیامت نه).

تفسیر: یعنی له هود علیه السلام څخه وړاندې او وروسته ډېر ویروونکي انبیاء راغلي دي، گردو به هغه ویل چې هود علیه السلام ویل، یعنی د یوه الله بندگي کوی!، او د کفر او د معصیت له بد انجام څخه وویرېږئ!، ممکن دی چې د عاد په قوم کې به هم برسېره له هود علیه السلام نور ویروونکي هم راغلي وي، والله سبحانه وتعالی أعلم.

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَأْفِكَنَّ عَنِ آلِهَتِنَا فَاتَّبَعْنَا مَا تَتَّبَعُونَ إِنَّ كُنتُمْ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿۲۲﴾

وویل (هود ته قوم یې) آیا راغلی یې ته مونږ ته چې وگرځوی مونږ له معبودانو خپلو، پس راوړه مونږ ته هغه (عذاب) چې وعدۀ یې کوی له مونږ سره که چېرې یې ته له رښتیا ویونکیو څخه.

تفسیر: یعنی مونږ د خپل آبائي طریقې څخه بېرته وگرځېدونکي نه یو، که ستا دا ویرول رښتیا وي؛ نو ولې په کې ځنډ کېږي؟ هغه چې په ژبه سره یې وایي؛ ښایي چې په کولو یې هم راښکاره کړي.

قَالَ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿۲۳﴾

وویل (هود قوم خپل ته) بېشکه همدا خبره ده چې علم په (راتلو د عذاب په) نزد د الله دی، او رسوم زه تاسې ته هغه څه (احکام) چې پرې رالېږلی شوی یم زه په هغو سره، ولیکن زه وینم تاسې یو قوم جاهل ناپوه (ځکه چې په زوره خپل ځان ته عذاب غواړئ).

تفسیر: یعنی داسې غوښتنه او مطالبه ستاسو ناپوهي او جهالت دی، زه د الله رسول یم، هغه پیغام چې ځما په وسیله لېږلی شوی دی زه هغه دررسوم، زیات له هغه څخه نه علم لرم، او نه د اختیار خاوند یم، او علم له الله تعالی سره دی، چې منکران کله د دنیوي سزا مستوجب کېږي؟ او تر کله هغوی ته مهلت ورکوي؟.

فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ قَالَ الْوَاهِدَا عَارِضٌ مُسْتَقْبِلُ

پس کله چې ولید دوی (هغه عذاب په شکل د) یوې پلنې ورېځې مخ کونکې کندو کښتو (فصلونو) د دوی ته؛ نو وویل دوی: دا یوه پلنه ورېځ ده باران وروونکې پر مونږ باندې.

تفسیر: یعنی له مخامخ خوا څخه یو ورېځ په پورته کېدلو سره ښکاره شوه، خلقو وگڼل چې د دې ورېځې له وړېدو څخه به گردې درې او خوړونه وبهیري، او د ځمکې مخ به له اوبو څخه نه ښکاري، نو ویې ویل چې: ډېره وروونکې ورېځ پورته شوه، اوس به ډېره ښه وورېږي، او ځمونږ کار به پرې جوړېږي، ځکه چې په هغه وخت کې د یوې اوږدې وچکالی او سوکې له سببه خلق ډېر پریشان او له قحط په تکلیف وو، او اوبو ته یې ډېر ضرورت درلود.

بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۲۴﴾

(نو وویل هود: نه ده دا ورېځ) بلکه دا هغه عذاب دی چې تلوار به مو کاوه تاسو په هغه، یو باد دی چې په ده کې عذاب دی دردناک.

تفسیر: یعنی دا اور وونکې وریځ نه ده، بلکه د الله تعالی د عذاب طوفان دی، چې د هغه ژر راتللو ته تاسې سترگې په لاره ولاړ وئ، او په دغه وریځ کې دغسې یو سخت او تند باد دی.

تُدْمِرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرٍ رَّبِّهَا فَاصْبِرُوا لَآيَاتِي إِلَّا مَنِ كُنْتُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ
الْمُجْرِمِينَ ﴿۵۰﴾

چې هلاکوي (او له بېخه راو کاري) هر څیز په امر حکم د رب خپل، بیا صباح ته پاتې شول داسې چې نه به لیدل شو مگر کورونه (خالي) د هغوی، همداسې (لکه چې مو جزاء ورکړه عاديانو ته) جزاء ورکوو مونږ قوم ګناهګارانو ته (چې کوي جر مونه په شان د هغوی).

تفسیر: اوه شپې او اته ورځې پرله پسې داسې غضبناک طوفان راوالت، چې د هغه په مخ کې ونې، سړي او څاروي لکه خځلې ښکارېده، او هر شی به یې له بنسټه (بېخه) ایستل، او چار چاپېر پرته (علاوه) له خرابۍ او وړانۍ څخه بل شی نه ښکارېده، په پای کې پرته له نږدلیو کنډوالو څخه بل هیڅ څیز په سترگو نه راتله، ومو لیدل چې د الله تعالی د مجرمانو دا حال دی، بنایي د دې پېښو له اورېدلو څخه په هوش راشئ، که نه ستاسې احوال به همداسې شي.

وَلَقَدْ مَكَّنَّهُمْ فِيمَا آتَاكُمْ فِيهِ

او خامخا په تحقیق قوت قدرت وړکړی و و مونږ دوی ته په هغو څیزونو کې چې قوت قدرت مو نه دی درکړی تاسې ته (ای قریشو!) په هغه کې.

تفسیر: یعنی هغه مال، اولاد، کور، کهول او جسماني طاقت چې هغوی ته وړکړی شوي وو؛ تاسې ته نه دي درکړی شوي، کله چې د الله تعالی له جانبه عذاب راغی؛ هیڅ یو شی د هغوی په کار ورنغی، بیا نو تاسې په کومه خبره مغرور یئ؟

وَجَعَلْنَا لَهُمْ سَمْعًا وَابْصَارًا وَافِدَّةً فَمَا آغْنَى عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا ابْصَارُهُمْ وَلَا
أَفِدَّتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ

او ګرځولي دي مونږ هغوی ته غوږونه (سماعت) او سترگې (بصارت) او زړونه (بصیرت)، بیا دفع نه کړه له دوی نه غوږونو (سماعت) د دوی، او نه سترگو (بصارت) د دوی، او نه زړونو (بصیرت) د دوی هیڅ قدر (له عذاب څخه).

تفسیر: یعنی د نصیحت اورېدلو ته یې غوږونه او د قدرت د دلائلو ته یې سترگې او پوهېدلو سنجولو ته یې زړونه هغوی ته وړکړي وو، خو یو له هغوی څخه د دوی په کار ورنغی، رانده، کانه او لیونیان شول، د پیغمبرانو په مخکښې ودرېدل، تر څو چې سره د لرلو د دې ګردو قوتونو د الله تعالی عذاب هغوی راچاپېر کړل، او هیڅ یو دنني او باندني قوت هغه ونشو ګرځولی.

إِذْ كَانُوا يَجْحَدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿۵۱﴾

له دې جهته وو دوی چې انکار به یې کاوه په دلائلو د الله، او نازل شو په هغوی هغه (عذاب) چې وو دوی چې په هغه پورې به یې مسخرې ټوکې کولې.

تفسیر: یعنی په هغه عذاب باندې چې هغوی خدا کوله او ملنډې یې پرې وهلې؛ اخته شول.

وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ

او خامخا په تحقیق هلاک کړې دي مونږ هغه چې چاپېر له تاسې څخه دي له (اهل د) کلیو ځنې.

تفسیر: یعنی پرته د «عاد» له قومه د ثمود د قوم، د لوط د قوم او د نورو کلي همدا راز وران شوي دي، چې ستاسې په شاوخوا کې پراته وو، دا خطاب مکینانو ته ځکه شوی دی چې هغوی د خپل تگ او راتگ په وخت کې هغه ځایونه پخپلو سترگو سره ویني.

وَصَرَفْنَا الْأَيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿۲۷﴾

او مکرر مو بیان کړې دي دلائل لپاره د دې چې دوی بهر ته راوگرځي (له کفر نه).

تفسیر: مگر سره له دومره پوهولو بیا هم هغوی له هغو چارو څخه مخ ونه ګرځاوه.

فَلَوْلَا نَصْرَهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُرْبَانًا آلِهَةً ۗ

پس ولې مدد مرسته ونه کړه له دوی سره هغو (بتانو) چې نیولي وو دوی (هغه بتان) بې له الله لپاره د نژدېوالي (الله ته په زعم خپل) نور معبودان.

تفسیر: یعنی د هغو بتانو په نسبت به یې ویل چې: مونږ د هغوی عبادت ځکه کوو، تر څو هغوی مونږ الله ته نژدې کړي، او لویې درجې راوبښي، نو هغه بتان د دې اړې (حاجت) په وخت کې ولې د هغوی په کار ورغلل.

بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ ۗ

بلکه ورک شول (بتان په وخت د عذاب کې) له دوی څخه.

تفسیر: یعنی نن ورځ د هغوی هیچېرې پته نشته، چې د عذاب په وخت کې هغوی ته غږ وکړي، آخر هغوی چېرته تللي دي؟ چې د داسې مصیبت په وخت کې هم په کار نه ورځي.

وَذَلِكَ إِفْكُهُمْ وَمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿۲۸﴾

او دا (نیول د بتانو) دروغ د دوی وو، او هغه چې وو دوی چې له خپل ځانه به یې جوړول (پر الله).

تفسیر: یعنی درښکاره شوه چې بتانو ته الله ویل، او هغو ته هیلې لرل، او په زړه پورې خبرې له هغوی څخه غوښتل؛ ګردې چټې (بېکاره) او اpletې خبرې وې، او لکه د لرګیو پښې د درېدلو وړ (لايق) نه وې.

(ربط) په رومنیو آیتونو کې د انسانانو د تمرد او سر غړولو خبرې وې، وروسته له دې نه د پیریانو د اطاعت او غاړه ایښودلو خبرې راځي، تر څو له هغه څخه راښکاره شي هغه قوم چې په طبیعي ډول سره سخت متمرّد او سرکښ دی، له هغو ځینې افرادو څرنګه د الله تعالی خبرې اورېدلې دي؟ او د هغه په مقابل کې لکه موم غونډې پاسته شوي دي، او غاړه یې کېښودلې؟.

وَأَذْصَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفْرًا مِّنَ الْجِبْنَ يَسْتَمْعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ
وَأَوَّلِي قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ﴿۲۵﴾

او یاد کړه (هغه وخت ای محمده!) کله چې وگرځول مونږ تاته یو ټولی له پیریانو څخه چې غوږ به یې ایښود قرآن ته، پس کله چې حاضر شول (دوی قرآن ته)؛ وویل دوی په منع خپل کې: چپ شی تاسې ای پیریانو، بیا کله چې تمام شو (د قرآن تلاوت) بېرته وگرځېدل قوم خپل ته ویروونکي (له عذابه).

تفسیر: له محمدي بعثت څخه پخوا ځینو پیریانو ته لږ څه اسماني خبرې رابنکارېدې، کله چې ځمونږ په پیغمبر باندې د وحی راتلل شروع شو؛ دا سلسله تقریباً بنده شوه، او په ډېر کثرت د شهاب سره ویشتل شروع شو، پیریانو ته دا خیال ولوېد چې هر ورو کومه خبره پېښه شوې ده، چې د هغې په وسیله اسماني پېښې کلکې ساتلې او سختې پیرې پرې درېدلې دي، د دې خبرې د پلټنې لپاره پیریان څو څو لویې ډلې په مشرق او مغرب کې سره خواړه شول، له دوی څخه یوه ډله (بطن نخله) ته ورسېده، چې اتفاقاً هلته ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابو د سهار لمونځ اداء فرمایه، الله تعالی د پیریانو د دې ډلې فکر د محمد صلی الله علیه وسلم د قرآن لوستلو په لوري وگرځاوه، د قرآن کریم غږ د هغوی په غوږونو کې ډېر عجیبه غریبه مؤثر او زړه وپرونکی اثر او اغېزه وکړه، او د هغه عظمت، هیبت او لوینې د هغوی په زړونو کې ولوېدې، او پخپلو منځونو کې یې سره وویل: «چپ شی! او د زړونو له کومې څخه یې واورئ!»، تر دې چې پاک قرآن د هغوی زړونه په خپل لوري ورکش کړل، او په دې خبره باندې یې باور وشو چې همدا هغه نوې خبره ده، چې د هغې په سبب پیریان له اسمانه شړل کېږي، کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د قرآن له لوستلو څخه فارغ شو، د پیریانو ډلې پخپلو زړونو کې د ایمان او ایقان سوغات نیولی د خپلو تېرو په لوري رهي شوه، او دا ګرځېدې خبرې یې هغوی ته وویلې، او لازمه ښوونې یې هغوی ته وکړې، چې مفصلې خبرې یې د (جن) په سورت کې راځي.

قَالُوا لَقَوْمٌ مُّتَّاعًا تَأْتِيهِمْ سَاعَاتٌ مِّنَ اللَّيْلِ يَأْتِيهِمْ سَاعَاتٌ مِّنَ اللَّيْلِ يَأْتِيهِمْ سَاعَاتٌ مِّنَ اللَّيْلِ

ووېل دوی: ای قومه ځمونږ! بېشکه مونږ واورېدې داسې یو کتاب چې نازل کړی شوی دی وروسته له موسی.

تفسیر: په پخوانیو کتابونو کې د موسی علیه السلام کتاب «تورات» غوندې بل کتاب، احکام، او شرائع لرونکي نه وو، چې د بني اسرائيلو ګرځېدو و انبیاوو په هم هغه باندې عمل کاوه.

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ

په دې حال کې چې تصدیق کوونکی موافق دی له هغو (کتابونو) سره چې پخوا له دې نه وو.

تفسیر: ښایي په هغه وخت کې د پاک قرآن هغه برخه چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لوستله؛ همداسې مضمون لرونکې وه، یا به له قرینو څخه پوهیدلې وي.

يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿۲۶﴾

لاره ښيي حق دین ته او لارې سمې ته.

تفسیر: یعنی رښتیني عقیده او د عمل سمه لاره.

يَقَوْمًا اٰجِبُوْا دَاعِيَ اللّٰهِ وَاٰمِنُوْا بِهِ

ای قومه خمونر! قبول کری قول د بلونکی د الله، او ایمان راوری په ده باندې.

تفسیر: یعنی د هغه خبره ومنئ!، چې د الله تعالی په لوري موبولي، او د هغه په رسالت باندې یقین ولری!.

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ

چې مغفرت کړي (الله) تاسې ته گناهونه ستاسې.

تفسیر: یعنی هغه گناهونه چې د کفر په حالت کې مو کړي دي، اوس د اسلام له برکته هغه گنګر د درمعافیري، او پس له دې نه به بل دفتر شروع کیږي، خو په یاد یې ولری چې دلته د (حق الله) گناهونو ذکر دی، او د حقوق العباد معافي له دې څخه نه ښکاري.

وَيُجْرِكُمْ مِّنْ عَذَابِ اَلْاٰلِمِ ۝ وَمَنْ لَا يُؤِْبِ دَاعِيَ اللّٰهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْاَرْضِ وَاَيْسَ لَهٗ مِّنْ ذُنُوبٍ اَوْ لِيَاۤءٍ

او خلاص به کړي (الله) تاسې له عذاب دردناک څخه. او هغه څوک چې ونه مني (بلنه د) بلونکی د الله؛ پس نه به وي عاجز کونکی (د الله په تېښته سره) په ځمکه کې، او نه به وي ده ته بې له هغه (الله) څخه دوستان مددګاران.

تفسیر: یعنی نه دوی پخپله په تېښتېدلو سره د الله تعالی له ویشتلو څخه ځان ژغورلی (بچ کولی) شي، او نه یې بل څوک ژغورلی (بچ کولی) شي.

اُولٰٓئِكَ فِي ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝ اُولٰٓئِكَ يَرْوٰۤاَنَّ اللّٰهَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَاَيْسَ لَهٗ مِّنْ ذُنُوبٍ اَوْ لِيَاۤءٍ

دغه کسان په گمراهي ښکاره کې دي. آیا نه ویني فکر نه کوي (منکران د بعث) چې بېشکه الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي اسمانونه او ځمکه حال دا چې نه دی ستړی شوی په پیدا کولو د هغوی کې.

تفسیر: په دې لفظ کې د یهودانو د عقیدې تردید دی، چې ویل به یې: «الله تعالی په شپږو ورځو کې ځمکه او اسمان پیدا کړل، او په اوومه ورځ کې یې هوسایي (آرام) وفرمایله» العیاذ بالله.

آیا نه دی الله:

بِقَدْرِ عَلٰٓی اَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتٰی بَلٰۤی اِنَّهٗ عَلٰی كُلِّ شَیْءٍ قَدِيْرٌ ۝

قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ بلکه قادر دی، بېشکه دغه (الله) پر هر څیز باندې ښه قادر دی (چې ځینې یې بعث بعد الموت دی)

تفسیر: یعنی لوی عذاب به وروسته له مړ کېدلو څخه وي، تاسو په دې چرت کې مه اوسئ چې وروسته له مړینې څخه بیا ژوندون چیرې دی؟ الله جل جلاله ته دا کوم گران کار نه دی، د ځمکې او د اسمان په پیدا کولو کې هیڅ ستړی شوی نه دی، نو آیا ستاسې دا دویم ځلي پیدا کول کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډېر ورته آسان دی.

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا

او ياده کره هغه ورځ چې وړاندې به کړل شي هغه کسان چې کافران شوي دي په اور باندې (وبه ويل شي دوی ته) آیا نه وو دغه (عذاب) حق رښتیا؟ نو وبه وايي دوی چې: هو! حق او رښتیا ده قسم دی ځمونږ په رب ځمونږ.

تفسیر: یعنې په هغه وخت کې به ويل کيږي چې: آیا دوزخ شته او د هغه عذاب رښتیا دی؟ په پای کې به ګرد خړ او ذلیل کيږي، او داسې اقرار به وکړي چې بېشکه واقعي دی، او مونږ په غلظه سره له هغه څخه انکار کاوه.

قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿۱۰﴾ فَاصْبِرْ لِمَا صَبَرُوا لَوْلَا الْعِزْمُ مِنَ الرَّسُولِ وَلَا اسْتَعْجِلْ لَهُمْ

فرمایي: نو وڅکئ تاسې عذاب په سبب د هغه چې وئ تاسې چې کافران کېدلې. نو صبر کوه ته لکه چې صبر کړی وو ځاوندانو د عزم ټینګ ودرېدلو (په حق) له رسولانو، او تلوار مه کوه (په غوښتلو د عذاب) دوی ته.

تفسیر: یعنې کله چې ښکاره شوه چې د منکرانو سزا ورکول په دنیا کې وي یا په آخرت کې، یو ضروري امر دی؛ تاسې د دوی په معاملو کې تلوار ونه کړئ!، بلکه تر ټاکلې نېټې پورې صبر و فرمایي، لکه چې نورو اولوالعزمو رسولانو همت لرونکیو او ټینګ ودرېدونکیو پیغمبرانو به صبر کاوه.

تنبيه: ځينو أسلافو ويلي دي چې: ګرد اولوالعزم پیغمبران همت لرونکي وو، خو په عرف کې پنځه پیغمبرانو ته په خصوصي ډول ويل کيږي: نوح، ابراهيم، موسی، عیسی، محمد رسول الله صلی الله تعالی علیهم و علی آلهم وأصحابهم وسلم.

كَانَ يَوْمَ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ

ګویا دوی په هغه ورځ کې چې وويني هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره کوله شي؛ نه دی ډیل کړی (په دنیا کې) مګر یو ساعت یوه ګړی له یوې ورځې څخه.

تفسیر: یعنې په دنیا کې هیڅ ډیل او تأخیر په کې نه دی شوی، یعنې اوس خو ډیل او تأخیر درښکاري، او در ګرده وایي چې: ولې هغه عذاب ژر نه رارسېږي، خو په هغې ورځې کې به وپوهېږي چې هغه عذاب ډېر ګړندی راغلی دی، او په دنیا کې هغوی فقط یوه ګړی ژوندون کړی دی، یا به د قبر د هستوګنې موده ورته یوه ګړی معلومېږي، دا یوه عمومي قاعده ده چې تېره شوې موده ډېره لږه ښکاري، په تېره بیا د سختی او مصیبت په وخت کې د عیش آرامی ډېره موده خورا لږه په نظر ښکاري.

بَلَدٌ ۖ فَهَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الْفَاسِقُونَ ﴿۱۱﴾

دغه (قرآن) پند رسونه ده، نو آیا هلاک به کړ شي (بلکه نه هلاک کيږي) مګر قوم فاسقان سر غړوونکي (له احکامو د الله).

تفسیر: یعنې مونږ د نصیحت خبرې تاسې ته دررسولي، او د ښو او بدو لارې مو درښوولې دي، اوس هر هغه چې دا پند نه اوري؛ هم هغه تباه او پناه کيږي، ځمونږ له خوا د حجت اتمام شوی دی، مونږ هیڅوک بې قصوره نه نيسو، هم هغه سړي خرابو چې په خرابی پسې یې ملاوې تړلي وي.

تمت سورة الأحقاف، والله الحمد والمنة.

سُورَةُ مُحَمَّدٍ

«د (محمد) صلى الله عليه وسلم سورت مدني دى، پرته له (۱۳) آيته چې د هجرت په لاره کې نازل شوى دى، (۳۸) آيته (۴) ركوع لري، په تلاوت کې (۴۷) او په نزول کې (۹۵) سورت دى، وروسته د (الحديد) له سورت څخه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکى دى.

الَّذِينَ كَفَرُوا وَاصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

هغه کسان چې کافران شوي دي او منع کړي يې دي (خلق يا منع يې راوړې ده) له لارې د الله (اسلام) نه.

تفسير: لکه چې د کفارو د مشرانو دا عادت وو، چې په ځان، مال، او اولاد او نورو شيانو سره يې په دې لارې کې کوښښ کاوه.

أَصْلًا أَعْمَالُهُمْ ①

خراب (ابته) کړي دي (الله نېک) عملونه ددوى.

تفسير: يعنې هغه چارې چې دوى نېکې کښلي دي، د ايمان د نه لرلو په سبب هغه نه منلي کيږي، بلکه له هغو څخه ځينې چارې د عتاب موجب گرځي، لکه د اسلام د نه خورېدلو په لاره کې د پيسو لگول.

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ عَلَى مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ كَفَّرَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ
وَأَصْلُهُمْ بِالْهَمِّ ①

او هغه کسان چې ايمان يې راوړى دى، او کړي يې دي ښه (کارونه)، او ايمان يې راوړى دى په هغه (قرآن) چې نازل کړى شوى دى پر محمد، او هغه حق (دين) دى له (نژده د) رب د دوى، و به ژوي له دوى څخه (الله) گناهونه د دوى، او ښه به کړي (الله) حال د دوى.

تفسير: يعنې خراب عادتونه به الله جل جلاله له هغو څخه لرې، او د هغوى احوال به ښه کړي، چې ورځ په ورځ په ښه والي کې پرمختگ کوي، او په آخرت کې د هغوى له گناهونو څخه تيرېږي، او ښه ورځ وړ کوي.

ذَلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ
لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ①

دغه (د کفارو د ښو اعمالو تخريب او د مسلمانانو د بديو مغفرت) په سبب د دې دى چې بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، متابعت يې کړى دى د باطل (د شيطان)، او بېشکه هغه کسان چې ايمان يې راوړى دى، متابعت يې کړى دى د حق (قرآن) له جانبه د رب د دوى، همداسې (په مثل د دې بيان) بيانوي الله خلقو ته مثالونه (احوال) د دوى.

تفسیر: یعنی الله تعالی خلقو ته داسې ښه ښکاره د هغوی د ښو او بدو احوال ورنښوولی او په ګردو خبرو باندې یې پوه کړې دي، تر څو د باطلو خوښولو نحوست او شامت او د حق منلو برکت او کرامت د هغوی په زړونو کې په ښه ډول سره کیني.

هر کله چې الله تعالی حقوالی د مؤمن او باطلوالی د کافرو بیان کړ، اوس د کافرو بیان دی، یعنی چې داسې ورسره مناسب دي لکه چې فرمایي:

فَإِذِ الْقَيْمَةُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضْرَبَ الرَّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْخَتَّوهُمُ فَشَدُّوا الوُثَاقَ فَمَا مَتَابَعَدُوا وَإِنَّا فَنَاءُ

نو کله چې مخامخ شوی (په جنګ کې) له (هغو کسانو) سره چې کافران شوي دي؛ نو ووهی و هل د ورمېرونو (د هغو)، تر هغه پورې چې ښه ډېر مو ووژل دوی، او پرې غالب شوی؛ نو (وترې دوی) بیا سخت محکم کړی ترل (د دوی چې در څخه خلاص نه شي)، پس بیا یا احسان ورسره وکړی احسان کول وروسته (له بندي کولو او ترلو یې)، او یا تاسې فدیة کړی دوی فدیة کول (په عوض یې مال واخلي، یا مسلمانان بنديان راخلاص کړي).

تفسیر: یعنی د حق او باطل مقابله تل وي، کله چې د مسلمانانو او کافرانو په منځ کې جنګ شروع شي؛ نو مسلمانانو ته ښایي چې په هغه کې په ډېره مېړانه او بهادری سره توره وکړي، د باطل زور هلته ماتېږي چې خورا شریر سپری ووژلی شي، او د هغوی ډلې ورماتې شي، نو ځکه د جنګ او جګړې په ډګر کې لټي، بې زړه توب، وېره، توقف، تردد او تېښته خورا بد کار دی، پر مسلمانانو باندې لازم او ضرور دي، چې د الله تعالی د دښمنانو په ورمېرونو وهلو کې بېره (تلوار) وکړي، او د دوی د وینې تویولو څخه وروسته کله چې د هغوی قوت ددبده ماته شي، او زور یې پاتې نشي؛ نو د هغوی بندي ساتل هم کافي دي، د (۱۰ جزء د الأنفال سورت په (۹) رکوع (۶۷) آیت) کې مونږ داسې یو آیت لولو: ﴿مَا كَانَ لِذِي ان يُكُونَ لَهَا اَسْرٰى حَتّٰى يُثْمِنَ فِي الْاَرْضِ﴾ دا قید او بند ممکن دی چې د هغوی لپاره یو لوی عبرت او وینستوب شي، او دوی ته د مسلمانانو له دې نژدېوالي څخه داسې یوه ګټه په لاس ورشي چې په خپل او د مسلمانانو په حال او احوال باندې په ښه شان ځانونه پوه کړي، او پخپل وړاندې او وروسته باندې فکر ووهي، او ورو ورو هغوی د حق او صداقت لاره غوره او له اسلامي تعلیماتو څخه ګټور شي.

بیا که مو مصلحت وشي؛ نو بې له کومې معاوضې د احسان په ډول هغه خوشې کړی!، په دې ډول ښایي چې ډېر افراد ځمونږ له دې ښو اخلاقو څخه متاثر شي، او ځمونږ د اسلام په لوري راغې وګرځي، او ځمونږ له دین سره مینه او محبت پیدا کړي، داسې هم کولی شئ چې نغدې فدیې ورځنې واخلي، یا یې د مسلمانانو له بنديانو سره مبادله کړی، په دې دوو هر یوې کې ډېرې ګټې او راز راز فائده شته، لنډه یې دا که دا د جنګ کافر بنديان د هغوی د وطن او هیواد په لوري لېږی دوه صورتونه لري:

(۱): په معاوضه باندې خوشې کول.

(۲): بې له معاوضې پرېښودل، په دې دواړو کې هر یو چې اسلامي ټولواک (باچا) ته ښه ښکارېږي، او اصلح وي؛ هم هغه دې غوره او اختیار کړي.

حَتّٰى تَضَمَّ الْحَرْبِ اَوْ رَاهَا

(جنګ ورسره کوئ) تر هغه پورې چې کېږدي (جنګیالیان د) جنګ وسلې خپلې.

تفسیر: یعنی د دې حرب، ضرب، قید او بند سلسله به تر هغه پورې جاري وي، تر څو چې خپله وسله کېږدي، او جګړه بنده شي.

ذٰلِكَ وَلَوْ يَشَاءُ اللّٰهُ لَآتٰنَا مِنْهُمُ الْوَلَدَ الْكَافِرِيْنَ لِيَبْلُوْا بَعْضَكُمْ بِبَعْضٍ ۗ

دغه (حکم د الله په دوی کې) دی، او که اراده فرمایلي وی الله (د بدل اخیستلو)؛ نو خامخا به بدل اخیستی وو الله له دوی څخه (بې له جنګه)، ولیکن (امر یې درته و کړ په جهاد له دوی سره)، لپاره د دې چې ازموینه و کړي الله د ځینو ستاسو په ځینو نورو (په جنګ کې).

تفسیر: یعنی الله قدرت لري چې پر دې کافرانو باندې کوم اسماني عذاب نازل کړي، او لکه عاد او ثمود غوندې دوی هم هلاک کړي، خو د جهاد او قتال له مشروعیت څخه د بندګانو امتحان مقصود دی، او الله دوی ازمويني چې څوک د الله تعالی په پاک نامه باندې خپل نوم، نښان، خان، مال، اولاد او نور شیان جاروي، او د کفارو په مخکښې څومره مسلمانان له تنبیهي کارواڼو څخه وینسیري؟ او څومره کسان له دې مهلت څخه فائده اخلي، چې الله تعالی هغوی ته ورکړی دی، او هغوی لکه پخواني قومونه یو ځلي په سزانه رسوي، او نه یې استیصال کوي.

وَالَّذِيْنَ قَاتَلُوا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ فَلَنْ يُصِلَّ اَعْمَالُهُمْ سِيْءًا يَّهْدِيْهِمْ وَيُصَلِّحُ بِاَلَهُمْ ۗ

او هغه کسان چې وژلي شوي دي په لاره د الله کې؛ پس له سره به ضایع نه کړي (الله) عملونه د دوی. ژر به سمه لاره وښيي دوی ته (الله په دنیا او په آخرت کې)، او ښه به کړي حال د دوی (په دارینو کې).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د الله جل جلاله په لاره کې شهیدان کيږي، اگر که په ښکاره ډول سره دوی پاتې او ناکام په نظر راځي؛ خو په رښتیا سره هغوی بریالیان (کامیاب) دي، الله تعالی د هغوی چارې نه ضایع کوي، بلکه د کار په پای کې د هغوی هغه رېږونه ګټور کيږي، او دوی ته د جنت په لوري لاره ورکوي، او د آخرت په ګردو منازلو او موقعو او واقفو کې د هغه حال ښه کوي.

وَيَذَرُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَّفَهَا لَهُمْ ۗ

او داخل به کړي (الله) دوی په جنت کې چې معلوم کړی دی (الله) دغه (جنت) دوی ته.

تفسیر: یعنی په هغه جنت کې داخلېږي چې د هغه احوال دوی ته د انبیاء عليهم السلام په ژبه ورنښکاره شوي دي، وروسته له دې چې هلته ورسېږي، هر جنتي د خپلې هستوګنې ځای پخپله پېژني، او د هغه د زړه کشش به په هم هغه لوري وي چې د هغه دهستوګنې لپاره ټاکلی شوی دی.

تنبيه: ابن عباس رضي الله تعالى عنهما د ﴿عَرَّفَهَا لَهُمْ﴾ معنی (طیبا لهم) اخیستی ده، یعنی جنت هغوی ته هسې خوشبویی ورشیندي چې د هغه د هغو ښو وږمو په وسیله به پېژندګلوي دوی ته آسانېږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَصُرُوا لِلّٰهِ يُنصِرْكُمْ وَيُخْرِجْكُمْ مِنْ أَدْنَاهُمْ ۗ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) که مددګاري وکړئ تاسې له (دین د الله، او رسول د) الله سره؛ نو مدد به وکړي (الله) له تاسې سره (په غلبه پر دښمن)، او ثابت به کړي قدمونه ستاسې (په ځای د جنګ).

تفسیر: یعنی په جهاد کې به د الله جل جلاله په مرسته ستاسې قدمونه ټینګ پاتې کيږي، او د اسلام په اطاعت کې به ثابت قدم اوسېږئ، چې د هغه په نتیجه کې به مو په «صراط» کې ثابت قدمي په برخه شي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا فَتَعْسًا لَهُمْ وَأَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ ①

او هغه ڪسان ڇي ڪافران شوي دي؛ پس هلاڪوالي شرمول دي دوی ته (له الله)، او عبث خراب به ڪري (الله خامخا نپڪ) عملونه د هغوی.

تفسير: يعني هسي ڇي د مسلمانانو قدمونه ٽينگوي؛ پر ته له هغه د ڪفارو په پيسو ڪي رپر د بدل او په زړونو ڪي بي و پره غور ځوي، او هسي ڇي مسلمانانو ته د الله تعالیٰ له لوري مرستي رسيږي، د ڪافرانو ڪارونه خراب او ابته ڪيري.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أُنزِلَ اللَّهُ فَاحْبَطُوا أَعْمَالَهُمْ ②

دغه (هلاڪوالي، او د دوی د اعمالو تخريب) په سبب د دي دي ڇي بپشکه هغوی بد گهلي دي هغه (قرآن) ڇي نازل ڪري دي الله (پر محمد باندي)؛ پس الله عبث ڪړل (نپڪ) عملونه د دوی. تفسير: يعني ڪله ڇي هغوی د الله جل جلاله خبري نه اوري؛ نو الله تعالیٰ به څرنگه د هغوی ڪارونه خوبسوي، او هغه څيز ڇي د الله تعالیٰ په دربار ڪي نامنلي وي؛ هغه به خوشي چتي او بپڪاره څيز وي.

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَرَّا اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهُمْ ③

آيا پس نه گريهي دوی په ځمکه ڪي پس ڇي وگوري دوی (په نظر د عبرت سره) ڇي څرنگه وو عاقبت آخره خاتمه د هغو ڪسانو ڇي پخوا له دوی څخه وو، هلاڪت راوست الله په دوی باندي، او شته لپاره د ڪافرانو مثالونه (حالونه د هلاڪت د پخوانيو ڪفارو).

تفسير: يعني په همدې دنيا ڪي وگوري ڇي منکرانو ته څه پيسيري؟ او د هغوی گرد تدبيرونه څنگه په ځمکه لويږي؟ آيا په دي ورځو ڪي به هغوی لره داسي سزاوي نه ورکولي ڪيري؟

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكُفْرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ ④

دغه (نصرت د مؤمنانو، اهلاڪ د ڪافرانو په سبب د دي دي ڇي) بپشکه الله دوست مددگار د هغو (ڪسانو) دي ڇي ايمان بي راوږي دي، او بپشکه ڇي ڪافران نشته (هيڅ) دوست مددگاران دوی لره.

تفسير: يعني الله تعالیٰ د مؤمنانو او صالحانو رفيق دي، ڇي په ٽاڪلي وخت ڪي له هغوی سره مرستي ڪوي، د ڪافرانو هسي ملگري به څوڪ وي ڇي د الله تعالیٰ په مخڪبي ودريري.

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَنَبَّهُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ⑤

بپشکه الله داخل به ڪري هغه ڪسان ڇي ايمان بي راوږي دي، او ڪري بي دي بنه (عملونه) په جنتونو ڪي بهيري به له لاندي (دونو او مانيو د هغو څلور قسمه) ويالي، او هغه ڪسان ڇي ڪافران شوي دي؛ (لږ) نفع اخلي (په دنيا ڪي)، او خوراڪ به ڪوي لکه ڇي خوراڪ ڪوي چارپايان، او اور (د دوزخ) ڄاي د ورتلو (او ڪور د اوسپودي) دوی لره.

تفسیر: یعنی د دنیا سامان غونډوي او له ډېر حرص څخه لکه بهائم غونډې ګرځي، خوري او مزې کوي، او د خپلو اعمالو له نتايجو څخه نه دي خبر چې د دوی د خوړلو او څښلو پای به څه کيږي؟ ښه دې دلته په دنیا کې خو ورځې مزې او چر چې کوي، په آخرت کې دوی ته د اور کور تيار دی.

وَكَايُنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَسْأَلُ قُوَّةً وَمِنْ قَرْيَةٍ الَّتِي أَخْرَجْنَاكَ أَهْلَكْنَاهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ﴿١٧﴾

او ډېر له (اهل د) کليو نه چې هغوی به ډېر سخت محکم وو له جهته د قوت نه له (اهل د) کلي ستا نه، هغه (کلي) چې يې ترې ایستلی يې ته (ای محمده!؛ اهل د هغې قريې) هلاک مو کړل هغوی، پس نه به وو هيڅوک مدد کوونکی هغوی سره (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنی هغو قومونو ته چې په زور او قوت کې د مکې معظمې له خلقو څخه ډېر لوړ (اوچت) وو، سخت هيدادونه او سزاوې يې ورکړې دي، چې د هغوی مرستې ته هيڅوک حاضر نه شول، نو بيا دوی په کومې خبرې دومره مغرور دي؟

تنبیه: له ﴿قَرْيَةٍ الَّتِي أَخْرَجْنَاكَ﴾ څخه مراد مکه معظمه ده، چې خلقو يې داسې حرکات وکړه، چې د هغوی په سبب څمونږ لوی پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه خپل محبوب او مالوف ښار پرېښود.

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيْتِنَا مِنْ رَبِّهِ كَمَنْ زَيْنَ لَهُ سُوءَ عَمَلِهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ﴿١٧﴾

آیا نو هغه چې وي په ښکاره حجت (لارې) له (جانبه د) رب خپل نه په شان د هغه دی چې ښایسته کړی شوی دی ده ته ناکاره کار عمل د ده، او متابعت يې کړی وي د خواهشاتو خپلو (بلکه نه دي سره برابر).

تفسیر: یعنی هر یو سړی چې په ښکاره دلائلو باندې ولاړ وي، او په بصیرت سره په صافه لار روان وي، دا د هغه چا په شان دی چې بد او ناوړه عمل ورته ښه ښکاري، او د ښو او بدو تمییز نه شي کولی، (بلکه برابر نه دي، او د دواړو انجام یو شان نه دی).

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَرِمِنْ تَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ

مثل، صفت، بیان د جنت هغه چې وعده يې کړې شوې ده له پرهبز ګارانو سره، په هغه کې ویالې دي له اوبو چې نه به وي بد خوندي (بدلېدونکې په مزه او بوی کې).

تفسیر: یعنی له ډېرو ځنډېدلو یا د کوم شي له ګډېدلو څخه د هغوی بوی او وږم نه خرابيږي، له شهدو څخه ډېرې خوږې او له شودو څخه ډېرې سپینې وي، هيڅ ډول تغیر او بدخوندي په کې نه پېښيږي، بلکه تل صافې خوږې وي.

وَأَنْهَرِمِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ

او ویالې دي له شودو چې نه به وي متغیرې (مزه يې، بلکه صاف او خوندوره ده) مزه د هغو.

تفسیر: یعنی نه ښايي چې د هغو قیاس د دنیا په شودو باندې وکړ شي، په دې شودو کې سره له تېرېدلو د زیات مدّت څه تغیر او فرق نه پیدا کيږي، بلکه تل به صافې خوږې وي.

وَأَنْهَرُ مِنْ خَبْرٍ لَدَّةٍ لِلشَّرِيبَةِ

او ويالي دي له شرابو چې مزه ور کوونکي دي (هغه) خنبونکيو ته.
تفسير: يعني د جنت په شرابو کې به يو صاف لذت او بڼه خوند او مزه وي، نه په کې نشه وي او نه ماتېدل، او نه سر
گرځېدل او نه بل کوم تريخوالی، او نه څه عيب او نقصان په کې ليدل کېږي.

وَأَنْهَرُ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى

او ويالي دي له شاتو (کين) صفا کړيو شويو (له خيريو نه).
تفسير: يعني صاف او شفاف چې تکدر چهرې حتی د يوه نري څکک نښه به هم په کې نه ښکاري.
تبيه: دلته د څلورو قسمو ويالو ذکر شوی دی، چې په دوی کې اوبه داسې يو خيز دی چې د انسان ژوند په هغوی
باندي تړلی دی، او شوي د لطيفې غذا کار ورکوي، شراب د خوښی او د نشاط خيز دی، او شهدو ته يې «شفاء
للناس» فرمايلي دي.

وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ

(او شته) دوی ته په دغه (جنت) کې له هر راز مېوو.
تفسير: له مشروباتو څخه وروسته يې د دې ماکولاتو ذکر وفرمايه.

وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا

او مغفرت له (طرفه د) رب د دوی، (آيا دغه خښتن د نعمتونو) په شان د هغه دی چې تل دی په
اور د دوزخ کې وي، او ورځنې به شي پرې.
تفسير: يعني الله تعالی د دوی هر دې خطاوې ښي، او په جنت کې به يې داخلوي، د جنت له ننوتلو څخه وروسته به
هيڅ کله د خطاوو ذکر نه کېږي، چې د هغوی د خپگان سبب شي، او وروسته له هغه به هم د کومې خطا پوښتنه ترې
نه کېږي.

مَاءٍ حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ⑩

اوبه ډېرې تودې، پس پرې به کړي (ټوټې ټوټې به کړي دغه اوبه) کولمې د دوی (بلکه دوی
سره هيڅکله برابر نه دي).
تفسير: يعني کله چې ايشېدلې اوبه پر دوزخيانو باندي وځنېولی شي؛ نو کولمې به يې پرې کېږي، او د باندي به
لوېږي، «أعاذنا الله منه».

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَسُومُ الْبَيْتَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ عِندِكَ قَالُوا الَّذِينَ أُوْتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ أَنْفَاءً

او ځينې له دغو (کفارو) څخه هغه دي چې غور ږدي تاته، تر هغه پورې هر کله چې بهر ووځي
دوی له نزده د تا څخه؛ نو وايي هغو کسانو ته چې ورکړی شوی دی ورلره علم څه وويل
(محمد) اوس (په دې ساعت کې).

تفسیر: پورته د مؤمنانو او د کافرانو حال بیان شو، په دې آیت کې د هغه راز کافرانو حال بیانېږي چې هغه ته منافق وایه شي، یعنې په ښکاره ځان په مسلمانانو کې ګډوي، او په پټه کې له هغه څخه انحراف کوي، یعنې دا خلق په ښکاره ډول د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبرې ته غوږ نیسي، خو په زړه کې ورته توجه نه کوي، او نه یې په یادوي، او نه پرې پوهیږي، کله چې له مجلس څخه د باندې ووځي؛ نو پوهانو ته وایي چې: دغه سړي محمد صلی رسول الله صلی الله علیه وسلم اوس څه وویل؟ ښایي له دې پوښتنې څخه به د دې خبرې تعریض وي، چې مونږ د هغه خبرې د اعتناء وړ نه بولو، او غوږ ورته نه ږدو، او نه ورته متوجه کیږو، یا څه حکم یې وفرمایه؟ ځمونږ ورته ښه فکر نه وو، یا خو مونږ پرې هیڅ پوه نشو.

أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ۝۱۶

دوی هغه کسان دي چې مهر وهلی دی الله په زړونو د دوی (چې ټینگ په کفر ولاړ دي)، او متابعت کړی دی دوی د خواهشاتو خپلو (په نفاق کې).

تفسیر: یعنې د دې راز نالایقو حرکتونو اثر او اغېزه دا کیږي چې الله تعالی د هغوی په زړونو باندې مهر لګوي، او بیا دوی ته د ښکې توفیق هیڅ نه پاتې کیږي، او یواځې پر خپلو غوښتلو پسې درومي او پیروي یې کوي.

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ۝۱۷

او هر چه هغه کسان دي چې سمه لاره یې موندلې ده، زیات کړی دی دوی ته (الله یا قرآن) هدایت، بصیرت، او ورکړې ده (الله) دوی ته پر هېزګاري د دوی.

تفسیر: یعنې د هدایت د لارې د تګ اثر او اغېزه دا کیږي چې سړی ورځ په ورځ په هدایت کې ترقي او پرمختګ کوي، او د هغه پوهه، هوش، عقل، پر هېزګاري او اتقاء او ایمان زیاتېږي.

فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً ۖ فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَلْبَسُوا إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرُهُمْ ۝۱۸

پس انتظار نه کوي دوی مګر د قیامت چې رابه شي دوی ته ناڅاپه، نو په تحقیق راغلي دي علامې ښې د هغه (قیامت)، پس بیا څرنگه به (نفع ورسوي) دوی ته هغه وخت چې راشي دوی ته (قیامت) پند اخیستل توبه ایستل د دوی؟.

تفسیر: یعنې د قرآن نصیحتونه، د پخوانیو قومونو عبرت لرونکې قصې، د جنت وعدې، او د دوزخ وعیدونه یې ګرد واورېدل، اوس د هغو د منلو لپاره د کوم وخت په انتظار کې دي؟ آیا دې خبرې ته دوی سترګې نیولي دي چې قیامت ناڅاپه د دوی په سر باندې ودریږي؟ د قیامت څو علامې او ښې خو اوس هم راښکاره شوي دي، خو کله چې پخپله قیامت راودریږي؛ نو هلته به دوی ته د پوهنې د حاصلولو وخت کله پاتې وي، یعنې د هغه وخت منل او پوهېدل چټي او بېکاره دي، ځکه چې په هغه باندې نجات او ژغورېدل نه حاصلېږي.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۝۱۹

نو پوه شه (ای مخاطبه) شان دا دی چې نشته هیڅ برحق معبود مګر یواځې الله دی، او مغفرت ښه غواړه د ګناه خپلې، او لپاره د مؤمنانو سړيو او مؤمناتو ښځو.

تفسیر: د هر سړي ذنب (گناه) د هغه له مرتبې سره سمه وي، د کوم کار ډېره بڼه خوا پرېښودل او لږه بڼه خوا غوره کول که څه هم د جواز او د استحسان مرتبه ولري، ځينې اوقات د مقرينو په حق کې ذنب «گناه» گڼل کېږي، د «حسانات الأبرار سينات المقربين» معنی همدا ده، په حديث کې راغلي دي چې «نبي کریم صلی الله عليه وسلم به د ورځې سل کرته استغفار فرمايه».

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَقَالِكُمْ وَمَنْ تُولَّوْنَ

او الله ته معلوم دی ځای د گړخېدلو ستاسې (په ورځ کې یا په دنیا کې)، او ځای د هستوگنې ستاسې (په شپه کې، یا په آخرت کې).

تفسیر: په هومره پردو کې چې وگړځي؛ بیا به جنت یا دوزخ ته ورسېږي، چې هغه ستاسو اصلي ځای او کور دی.

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نَزَّلَتْ سُورَةٌ

او وايي هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی: ولې نه نازلول کېږي یو سورت (د قرآن په باب د قتال د کفارو سره).

تفسیر: داسې یو سورت چې په هغه کې د جهاد اجازه وي.

فَإِذَا نَزَّلَتْ سُورَةٌ مُحْكَمَةٌ

نو پس کله چې نازل کړ شي یو سورت محکم.

تفسیر: په داسې محکمو او مضبوطو او ټاکلیو حکمونو باندې مشتمل وي، چې نه وي منسوخ شوي، او پوره پخپل مهال سم رابښکته کېږي، او معنی یې دغسې ظاهرېږي چې په کې بل احتمال نه وي غیر له قتاله.

وَذُكِرَ فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۗ فَأَوَّلُ لَهُمْ

او یاد کړی شوی وي په هغه کې جنگ؛ نو وینې به ته هغه کسان چې وي په زړونو د دوی کې ناروغي (د نفاق) گوري تاته لکه کتنه د هغه چا چې بېخودي راغلي وي پر هغه باندې له وېرې د مرگ نه، پس هلاکت دې وي دوی لره.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «مسلمانانو سورت غوښت، یعنې د کافرانو له رېږونو څخه چې ډېر په تکلیف وو، هیلې به یې کولې که الله جل جلاله د جهاد امر را کړي؛ نو هغه چې ځمونږ له لاسه کېدی شي هغه به مونږ وکړو، کله چې د جهاد امر راغی؛ نو پر منافقانو او خامو خلقو باندې دروند شو، په وېرېدلو او تېغو ختلیو سترگو سره به یې پیغمبر ته کتل، او د حال په ژبې سره به یې ویل: «کاشکې مونږ له دې امر څخه معاف اوسو!». په زیاته وېره کې د سترگو رونق او ښایستوالی نه پاتې کېږي، لکه چې د ځنگدن په وخت کې د سترگو نور ورک کېږي.

طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَّعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْصِدْقُوا اللَّهُ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ

طاعت کول (د دوی الله ته) او خبره نېکه کول (تاته غوره دي دوی ته)، پس هر کله چې فرض شي کار (د جهاد) پس که چېرې رښتیا ویل کړي وی دوی له الله سره (په اظهار د حرص جهاد ته)؛ نو خامخا به وو دغه رښتیا ویل بهتر دوی ته.

تفسیر: په ښکاره سره دا خلق امر مني، او په خپلو ژبو سره په اسلام او د هغه په احکامو باندې اقرار کوي، مگر د کار خبره دا ده چې ښايي په عمل سره هم هغوي د الله او د رسول هر امر ومني، ښې او معقولې خبرې وکړي، او بيا د جهاد او د نورو زورورو کارونو په مهال کې د الله جل جلاله رښتيني بنديگان ثابت شي، نو دا صورت به د هغوی د ښکې او بهتری وي.

فَهَلْ عَسَيْتُمْ اِنْ تَوَلَّيْتُمْ اَنْ تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ وَتَقَطَعُوا رِجَالَكُمْ ﴿۲۶﴾

پس آیا نژدې یی تاسې (ای منافقانو) که چېرې بادشاهان او متصرفان شی، نژدې یی د پته چې فساد به کوی په ځمکه کې، او پرې به کړی تاسې (خپلولی او) قرابتونه خپل.

تفسیر: د حکومت او اقتدار په نشه کې خلق په عمومي ډول په اعتدال او انصاف باندې قائم نه پاتې کېږي، او د دوی دنيوي حرص لا زیاتېږي، بیا د مال او د جاه په کشمکش کې د غرض خوښولو جگړې پیدا کېږي، چې د هغه وروستی نتیجه داسې شي چې په دنیا کې عمومي فتنه او فساد پورته کېږي، او یو له بل څخه خپل تعلقات او اړیکې پرې کوي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعني له خپل ځان په تنګ کېږی، او د جهاد اروز کوی، نو که الله تعالی همدا تاسې غالب کړي، او بری در کړي؛ نو فسادونه به وکړی».

اُولَٰئِكَ الَّذِيْنَ كَعَنَهُمُ اللّٰهُ فَاَصَمَّهُمْ وَاَعَمَّىٰ اَبْصَارَهُمْ ﴿۲۷﴾

دا (مفسدان) هغه کسان دي چې لري کړي دي دوی الله (له رحمت) پس نو کانه کړي یې دي دوی (له اورېدلو د حق نه)، او ږنډې کړي یې دي سترګې د دوی (له لیدلو د حق نه).

تفسیر: د حکومت په غرور کې کانه او ږانده شوي ظلم کوي او ضرر رسوي، او د نورو په پوهولو هم پخپل خیر او شر باندې نه پوهیږي، د الله جل جلاله له لعنت څخه بالکل سنگدل او کلک زړه ګرځېدلي دي، او دا ټول د هغوی د بد اختیار او د استعداد له قصوره ډګر ته راوتلي دي.

اَقْلًا يَّتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ اَمْرًا عَلٰى قُلُوْبٍ اَقْفَا لَهَا ﴿۲۸﴾

آی فکر نه کوي دوی په قرآن کې؟ بلکه پر زړونو (د دوی باندې) قلفونه د زړونو د دوی دي.

تفسیر: منافق په قرآن کې غور نه کوي، یا د هغوی د شرارتونو لامله د هغوی پر زړونو باندې مهر او قفل لګېدلی دی، چې د نصیحت د تللو لاره بنده شوې ده، که د قرآن د پوهېدلو توفیق د دوی په برخه وي؛ نو په آسانی سره به پوهېدل چې په جهاد کې څومره اخروي او دنيوي ګټې شته.

اِنَّ الَّذِيْنَ ارْتَدَوْا عَلٰى اَدْبَارِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى الشَّيْطٰنُ سَوَّلَ لَهُمْ وَاَمَلَ لَهُمْ ﴿۲۹﴾

بېشکه هغه کسان چې بېرته ګرځېدلي دي (له ایمانه) پر شاوو خپلو پس له هغې څخه چې ښکاره شوې ده دوی ته سمه لاره؛ شیطان ښایسته کړي دي دوی ته (ګناهونه)، او مهلت ښکاره کړي دی (شیطان) دوی ته.

تفسیر: منافقان وروسته د اسلام له اقراره او د هغه د رښتیا ګڼلو له اعتراف څخه کله چې د ازموینې وخت راشي؛ د خپل قول او اقرار څخه غاړه غړوي، او په جهاد کې له مسلمانانو سره ملګر توب نه کوي، شیطان هغوی ته دا خبره ورنښولې ده چې که جنګ ته لاړ نشي؛ نو تر ډېر مډت پورې به ژوندون کوي، نو خامخا به د جنګ له ورتګه او په هغه کې له مړ کېدلو څخه څه ګټه دررسېږي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا الَّذِينَ كَرِهُوا نَزَلَ اللَّهُ سُنْطِعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأُمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَسْرَارَهُمْ ﴿۲۶﴾

دغه (مهلت دوی ته په سبب د دې دی چې) بېشکه دوی وویل هغو کسانو ته چې بد یې ګانه هغه (قرآن) چې رالېږلی دی الله: ژر به حکم و منو ستاسې (او فرمانبرداري به وکړو) په ځینو کارونو کې (چې مرسته «مدد» ده په جنګ او عداوت د رسول الله کې)، او الله ته معلومې دي پتې خبرې (او مشورې) د دوی هم.

تفسیر: منافقانو به له یهودانو او کافرانو سره ویل: که څه هم مونږ په ښکاره ډول سره مسلمانان شوي یو، خو مونږ به له مسلمانانو سره نه یو ځای کیږو، او نه به د هغوی په مرسته جنګ وکړو، بلکه که مو د لاسه وشو؛ ستاسې سره به مرستې وکړو، او په ګردو چارو کې به مونږ ستاسې خبرو ته غوږ ږدو.

فَكَيْفَ إِذَا تَوَلَّوْا قَوْمَهُمُ الْمَلِيكَةَ يَضْرِبُونَ وُجُوهُهُمْ وَأَذْبَابَهُمْ ﴿۲۷﴾

نو څرنگه به وي (حال د دوی) کله چې قبض کوي دوی لره پرېستې (سا یې راکاږي) وهي به دوی مخونه د دوی، او شاګانې د دوی.

تفسیر: په هغه وخت کې به له موت څخه څرنگه خلاصیږي؟، بېشکه په هغه وخت کې به د نفاق خوند ځکي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا آسَخَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ وَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ﴿۲۸﴾

دغه (سا وښکل د دوی په دغه سختی سره په سبب د دې دي چې) بېشکه دوی متابعت کړې وو د هغه شي چې په غضب کاوه به یې الله، او بده یې ګڼله خوښي د دغه (الله)، پس ابته (ضایع) خراب کړل (الله نېک) عملونه د دوی.

تفسیر: د الله جلّ جلاله د خوښولو لاره یې نه ده خوښه کړې، او په هغې لارې باندې یې ټنګ کړې دی چې د هغه نه وه خوښه، ځکه د مړ کېدلو په وخت کې ډارېدونکی او وتر ښکارېده، او الله تعالی د هغه کفر او طغیان په سبب د هغه ګرد عملونه بېکاره کړل، او هیڅ یو عمل هغه ته په بل ژوندون کې ګټه ونه رسوله.

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَنْ لَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ﴿۲۹﴾

آیا ګمان کوي هغه کسان چې په زړونو د دوی کې ناروغي (د شک او د نفاق) ده؛ چې نه به ښکاره کوي الله تعالی پتې کینې د دوی له مؤمنانو سره؟ بلکه ظاهري به یې کړي.

تفسیر: منافقانو پخپلو زړونو کې له اسلام او مسلمانانو سره حسد او ډېر عداوتونه لري، او له هغوی سره دښمني او کینې کوي، آیا دوی داسې خیال کوي چې دابه د هغوی په زړونو کې پتې پاتې کیږي؟ او الله تعالی به هغه نه ښکاره کوي؟ او مسلمانان به د هغوی په مکر او فرېب باندې نه خبریږي؟ هیڅکله به داسې نه کیږي!، بلکه د هغوی د باطن خبیث به هر ورو ښکارېږي، او د ازموینې په داسې بهتې کې به اچول کیږي، چې هلته به ټولې ککړتیا او خیري له پا کوشیانو څخه جلا کیږي.

وَلَوْ نَشَاءُ لَارْتَيْنَاكُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ سِيَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ ط

او که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا به وښیو مونږ تاته دغه کسان، نو خامخا وبه پېژنې ته دوی په (علائمو د) خبرو د دوی، او (قسم دی چې) خامخا وبه پېژنې ته دوی په ګرځولو اړولو د خبرو کې.

تفسیر: که الله تعالی اراده و فرمایي؛ نو منافقان به فرداً فرداً و ټاکي، او تاته به يې دروښي، او نامه په نامه به يې درڅرگند کړي، چې په دې مرکه کې دغه او هغه سړي منافقان دي، خو د الله تعالی بالفعل حکمت د داسې سپينو ويلو متقاضي نه دی، برسېره په دې الله تعالی تاسې ته اعلى درجه د فراست نور او رڼا درېښلي دي، چې تاسو هغوی له څېرې او بشري څخه پېژنئ، او وروسته له دې څخه هغه خلق د خبرو اترو او د وينا له ډوله هم پېژندلی شی، ځکه چې د منافقانو او د مخلصانو د خبرو کولو او ويلو لهجه او د گفتگو چل سره جلا وي، هغه زور، شوکت او د خلوص رنگ چې د مخلصانو له څېرې څخه له لرې ښکاري؛ هغه د منافقانو په خبرو کې هيڅ نه وي.

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اَعْمَالَكُمْ ﴿۲۶﴾

او الله ته معلوم دي ټول اعمال ستاسې.

تفسیر: له بندګانو څخه د کومې خبرې پټېدل امکان لري، مګر الله تعالی ته ستاسې ګردې چارې که پټې وي که څرګندې وي؛ ورنښکاره دي.

وَلَنُبَلِّغُكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ الْاٰمِهْدِيْنَ مِنْكُمْ وَالصّٰبِرِيْنَ ۙ

خامخا او هر ورو مو آزمويو تاسې (په جهاد او نورو تکاليفو سره) تر هغه پورې چې معلوم او ظاهر کړو مونږ جنګ کوونکي له تاسې څخه، او صبر کوونکي (په جهاد او په نورو احکامو او تکاليفو په اسلام کې).

تفسیر: د جهاد او د نورو شيانو د احکامو ازموینه مقصود ده، په همدې سختې ازموينې کې دا ښکاره کوي چې کوم کسان د الله تعالی په لاره کې خپلې وينې تويوي؟ او په ډېره سخته ازموینه کې ثابت قدم درېږي؟ او کوم سړی ترې تنبتي؟ او هغه په ښه شان سره جلا کړو، او تاسو ته يې درښکاره کړو.

وَنُبَلِّغُ الْاَخْبَارَكُمْ ﴿۲۷﴾

او ازمويو مونږ عملونه حالونه خبرونه ستاسې (د ايمان چې آيا رښتيا ده که دروغ؟).

تفسیر: د هر سړي د ايمان، طاعت، او د انقياد ټول معلومېږي، او د ګردو داخلي خبرې عملاً محققې کېږي.

اِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَشَاقُّوا الرَّسُوْلَ مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدٰى لَنْ يَضُرُّوْا اللّٰهَ شَيْئًا وَسَيُحِطُّ اَعْمَالُهُمْ ﴿۲۷﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او منع کوي يعنې راپروي نور (خلق) له لارې د الله څخه، او مخالفت کوي له رسول سره پس له هغه چې ښکاره شوه دوی ته لاره سمه؛ له سره به ضرر ونه رسوي دوی الله ته هيڅ شی، او ژر ده چې ابته (ضايغ) خراب به کړي (الله - ښک) عملونه د دوی.

تفسیر: د خپلو ځانونو نقصان کوي، الله تعالی ته په دې کې څه نقصان نشته، نه د هغه دين او نه د هغه پېغمبر څه خرابولی شي، هغه قدرت لرونکی الله تعالی د هغوی ګردې پلمې (تدبيرونه) وړخرابوي، او ټولې داسې چارې ږنگوي، او د هغوی زیارونه (کوښښونه) وړانوي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ ﴿۲۶﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو) اطاعت کوئ د الله او اطاعت کوئ د رسول الله، او مه باطلوئ تاسې عملونه خپل (په معاصیو سره).

تفسیر: په جهاد یا د الله په لاره کې بل کوم محنت او ریاضت هلته منلی او مقبول کیږي، چې د الله او د رسول الله له احکامو سره سم وي، او یواځې پخپل شوق، ذوق، خواهش او د طبیعت په غوښتنې سره نه وي، که نه داسې عملونه بېکاره او ابته کیږي، او توی ځي، او ضایع کیږي، هیڅ یو مسلمان داسې کار نه کوي چې دهغه کوم ښه کار توی لاړ شي، یا له کوم سببه ضایع او بېکاره شي.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ تَوَلَّوْا وَهُمْ كُفْرًا فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ﴿۲۷﴾

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي، او منع کوي (خلق) یا منع راوړي له لارې د الله نه، بیا مړه شي او دوی کافران وي؛ پس له سره به مغفرت ونه کړي الله دوی ته.

تفسیر: هیڅ یو کافر چې د کفر په حالت کې مړ شي د الله تعالی له خوا نه بخښل کیږي، په تېره بیا هغه کافران چې نور خلق د الله تعالی له لارې څخه ګرځوي، او تل په همدې پسې لوېدلی وي، چې څوک د نبی الله د لارې په لوري لاړ نشي.

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ ﴿۲۸﴾

پس سُستي مه کوئ، او مه ضعیفان کېږئ (په جهاد) کې، او مه غواړئ تاسې (کفار) روغې ته (بلکه جنګ ورسره وکړئ).

تفسیر: مسلمانانو ته ښایي چې د کفارو په مقابله کې سُست او کم همت نشي؛ او د جنګ له سختیو څخه ونه ویرېږي، او د جهاد په موقع کې د روغې په لوري ونه ځغلي؛ که نه دښمن زړور کیږي، او په تاسې باندې به خپل ډېر زور او قوت غورځوي، او د اسلام ټولې به مغلوب او رسوا کیږي، هو! کله چې د اسلام مصلحت او د مسلمانانو ښېګڼې تر سترګو لاندې وي؛ نو هلته روغه بده نه ده، لکه چې وروسته د «الفتح» په سورت کې راځي، په هر حال د روغې بنا ښایي پخپل کم همتی او نامردی باندې نه وي.

وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ ۗ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَتْرُكُمْ أَعْمَالَكُمْ ﴿۲۹﴾

حال دا چې همدا تاسې غالب یئ (ای مؤمنانو! پر منکرانو باندې)، او الله له تاسې سره دی (په ثبات نصرت کې)، او له سره به ناقص او ضایع نه کړي له تاسې عملونه ستاسې (بلکه په قیامت کې به پوره جزاء در کړي).

تفسیر: د ویر بدللو هیڅ یوه خبره نه ده، که صبر او استقلال وښیئ، او د الله تعالی په احکامو باندې ثابت قدم واوسئ؛ نو الله له تاسې سره دی، او هغه په پای کې تاسې ته بری در کوي، او په هیڅ حال کې تاسې ته نقصان او خساره نه در پېښوي.

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَإِنْ تُؤْمِنُوا وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ﴿۳۰﴾

بېشکه دا ژوندون لږ خسیس لوبې او مشغولېده دي، او که ایمان راوړئ تاسې او پرهیز وکړئ (له معاصیو)؛ در به کړي تاسې ته (الله) اجر و نه ستاسې، او نه به غواړي له تاسې (ټول) مالونه ستاسې (بلکه مفروضه زکات در څخه اخلي، یا نه به غواړي له تاسې هیڅ مالونه د تاسې ځکه چې غني دی).

تفسیر: د آخرت په مقابل کې د دنیا حقیقت د یوې لوبې او تماشې غوندې دی، که تاسې ایمان او تقوی غوره کړئ، او له دې لوبو او تماشو څخه لږ خپل ځانونه وژغورئ؛ نو الله تعالی به د هغه بدل تاسې ته پوره درکوي، او ستاسې مال به هم له تاسې څخه نه غواړي، هغه مال ته هیڅ اړ (مجبور) نه دی، دی پخپله مال درکونکی دی.

إِنْ يَسْأَلْكُمْوهَا فَيُفْجِكُمْ تَبَحُلُوا وَاغْرِبُوا أَصْغَانَكُمْ ﴿۲۶﴾

که وغواړي دی له تاسې څخه هغه (مال)؛ پس ښه کوشن وکړي په غوښتلو کې (له تاسې)؛ نو بخل به وکړئ تاسو (په دغې سره)، او راوه به باسي (په دغو غوښتلو یا بخل سره) پټې کینې دښمني ستاسې (له اهل اسلام سره).

تفسیر: که الله تعالی په سختی سره د هغوی گړد مال وغواړي، چې هغوی ته یې وربښلی دی؛ نو څومره د الله بندگان به وي چې په خلاص زړه او روڼ تندي د دې امر په مقابل کې (لټیک) ووايي، زیاتره به هغه سړي وي چې د بخل او تنگدستی ثبوت ښکاره کوي، او د مال لگولو په وخت کې به د هغوی د زړونو خپگان له لرې ښکارېږي.

هَأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَدْعُونَ لِنُفُوقِ إِي سَبِيلِ اللَّهِ

او وئ! خبردار شی! تاسې چې یی ای دغو کسانو چې بللي شوي یی لپاره د دې چې نفقه کړئ مال ولگوي په لاره د الله کې (په هغو طریقو سره چې فرض کړې یی دي په تاسې لکه زکات او جهاد).

تفسیر: یوه برخه د الله له ورکړې شوي مال څخه د ده په لاره کې د خپلې گټې لپاره ولگوي!.

فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ وَمَنْ يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَخِلْ عَنْ نَفْسِهِ

پس ځینې له تاسو هغه دي چې بخل کوي (نه لگوي مال) او هغه څوک چې بخل کوي، مال نه لگوي؛ نو بېشکه چې بخل کوي خپل ځان ته (چې محرومي یې له ثوابه).

تفسیر: ستاسې دنیا ستاسې د فائدې لپاره ده، که یې نه ورکوي؛ نو د خپل ځان نقصان کوي، الله تعالی ستاسې د ورکولو او نه ورکولو هیڅ پروانه لري.

وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ

او الله غني بې پروا دی (له نفقې د تاسې او له هر خیزه)، او تاسې فقیران محتاجان یی (الله ته).

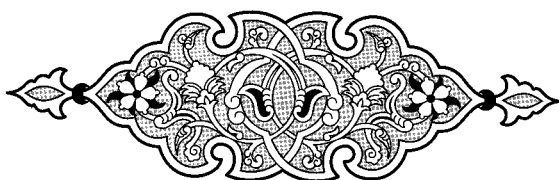
تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د مال د لگولو هغه تأکیدونه چې تاسې یې اوروئ؛ داسې خیال ونه کړئ چې الله تعالی یا د هغه رسول له تاسې څخه سوالونه کوي، داسې نه دی، دا گړدې ویناوې د تاسې د ښېگنې لپاره دي، بیا د یوه په مقابل کې په زرگونو عوضونه تاسې ته رسېږي، که تاسې له داسې گټې څخه مخ اړوئ؛ نو الله تعالی او د هغه رسول ستاسې څه پروانه لري.

وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبَدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ ﴿۲۷﴾

او که وگړ څېدی تاسې (له ایمان او سخا نه؛ نو الله) به بدل کې راوولي یو قوم بل یې له تاسې، بیا به نه وي هغوی په شان د تاسې (گړ څېدونکي له احکامو د الله، بلکه فرمانبردار به وي).

تفسیر: الله تعالی په هغه حکمت او مصلحت چې خپلو بندګانو ته د خرڅ کولو امر ورکوي؛ د هغه حاصل کېدل پر تاسې باندې څه انحصار نه لري، فرض کړئ! که تاسې بخل او کینې وکړئ، او د الله تعالی له امره مخه واپوئ؛ نو الله تعالی ستاسې په ځای بل کوم قوم دروي، چې هغه قوم به تاسې غوندې کنسک او بخیل نه وي، او په لوی زړه او ډېره خوښۍ به د الله تعالی د احکامو تعميل او د هغه په لاره کې به خپل مال لګوي، په هر ډول د الله جل جلاله حکمتونه او مصلحتونه پوره کېدونکي دي، خو تاسې له دې سعادت به یې برخې پاتې کېږئ.

تمت سورة محمد صلى الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم، بتوفيق الله تعالى وإعانتة، فله الحمدُ والمنّة.

سُورَةُ الْفَتْحِ

«د (الفتح) سورت مدني دی، (۲۹) آيت او (۴) رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۸) او په نزول کې (۱۱۱) دی، د (الجمعة) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د دې سورت په مختلفو آیتونو کې د متعددو واقعاتو په لورې اشارې دي، چې د فهم د سهولت لپاره د هغو خلاصه او لنډون داسې بیانېږي:

الف: پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مدینه کې خوب ولید چې: «په امن او امان سره مکې ته داخل او عمره یې ادا کړې، حلق او قصر یې فرمایلی دی»، دوی دا خوب صحابه وو ته ووايه، خو د ورتګ نېټه یې ونه ټاکله (مقرر نه کړه)، مګر د شدت اشتیاق څخه د ډېرو داسې خیال کېده چې سړ کال به عمره میسره کيږي، او اتفاقاً دوی هم د عمرې قصد و فرمایه.

ب: دوی له یونیم زر سربو سره د عمرې په نیت د مکې په لوري وخوځېدل، او «هدیې» هم له دوی سره وې، کله چې دا خبر مکې ته ورسېد؛ قریشو یوه لویه جرګه جوړه او په هغې کې دا خبره غوټه کړه چې دوی به نه پرېږدو چې مکې ته راشي، سره له دې چې سم د مکې معظمې له اصولو سره دښمنانو حق درلود (لرلو) چې حج او عمره وکړي، کله چې محمدي قافله مکې ته نژدې او (حُدیبیې) ته ورسېده؛ نو د دوی اوبنه هلته چو شوه، او سره له ډېرو وهلو او خوځولو او کشمکش هیڅ له خپل ځای څخه ونه خوځېده، تر څو چې رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل: «حبسها حابس الفیل» او ویې ویل: «قسم په الله که د مکې خلق له ما څخه د داسې خبرې مطالبه وکړي چې په هغې کې د حرمت الله تعظیم قائم وي؛ زه به هغه منم»، نو په هغه ځای کې یې قیام و فرمایه.

ج: محمد رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم مکینانو ته سړي ولېږل، چې «مونږ د جګړې لپاره نه یو راغلي، مونږ پرېږدئ چې خپله عمره وکړو، او بېرته لاړ شو»، کله چې د نبوي صلی الله علیه وسلم ځواب ورونه رسېد؛ نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم د عثمان رضي الله تعالی عنه په خوله هم دا خبره هغوی ته ولېږله، او هغو نارینه وو او ښځو مسلمانانو ته یې زېږی وکړ چې هلته مغلوب او مظلوم اوسېدل: «نژدې ده چې په مکه کې اسلام غالب شي»، قریشو عثمان رضي الله تعالی عنه ستون کړ، کله چې د عثمان رضي الله تعالی عنه بېرته راتګ وځنلېد (ایسار شو)؛ دا خبره خوره شوه چې هغه هلته وژلی شوی دی، دلته رسول الله مبارک په دې خیال چې ښایي اوس د جګړې وار هم راوړسېږي؛ مګر د اصحاب کرام رضي الله تعالی عنهم تر یوې ونې لاندې کېنول، او د جهاد بیعت یې ترې واخیست، کله چې قریشو د بیعت خبره واورېده؛ وویرېدل، او عثمان رضي الله تعالی عنه یې بېرته ولېږه.

د: بیا د مکې څو غټان د روغې په غرض د محمد رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم په حضور کې حاضر شول، او صلحنامه یې ولیکله، دلته پر ځینو خبرو باندې بحث او مناقشه پېښه شوه، او مسلمانان په قهر شول، او ویې ویل چې: د داسې خبرې پرېکړه په توره وکړي، خو رسول الله مبارک د مکینانو ګردې غوښتنې ومنلې، او مسلمانانو د رسول الله مبارک په وینا او د کفارو د ډېرو اصرارو لامله له ضبط او تحمل څخه کار واخیست، او روغه غوټه شوه، په دې روغلیک (صلحنامه) کې یو شرط د کفارو له لوري دا وو چې سړ کال تاسې مسلمانان بېرته لاړ شئ، کال ته بې وسلې

راشئ او عمره و کړئ!، تر لسو کلونو پورې به د دواړو ډلو په منځ کې جنګ نه کېږي، په دې مدّت کې هومره سړي چې له مکې څخه مدینې ته راشي؛ بنایي چې بېرته ولېږل شي، که له مدینې څخه کوم سړی مکې ته راشي؛ هغه همدلته په مکې کې ساتل کېږي، وروسته له دغې روغې څخه دوی په (حُدیبیې) کې د هدي حیوانات ذبح او وروسته له حلق او قصر یې خپل احرام خلاص کړ، او مدینې منورې ته بېرته راغلل.

هـ: په لاره کې همدا د (الفتح) سورت نازل شو، دا ګردې پېښې د هجرت په (۶) کال کې پېښې شوې.

و: محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په (۷) کال د هجرت د «ذی القعدة الحرام» په میاشت کې سم له تړون سره د «عمره القضاء» لپاره مکې ته تشریف یووړ، او په امن او امان او په زړه پورې یې عمره اداء کړه.

ز: د هغه روغلیک (صلحنامې) هغه خبره چې تر لسو کلونو پورې به جنګ نه کېږي؛ د قريشو له خوا ماته شوه، نو ځکه د هجرت په (۸) کال د رمضان المبارک په میاشت کې مکه معظمه د مسلمانانو په لاس فتحه شوه.

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا ۝ لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ

بېشکه چې مونږ فتح او بری مو در کړی دی تاته فتحه، او بری ظاهر، او ښکاره. لپاره د دې څو چې وېښي تاته الله هغه چې پخوا تیر شوي دي له ګناه د تا څخه، او هغه چې وروسته دي (له ګناه څخه).

تفسیر: د حُدیبیې روغه که څه هم په ښکاره ډول د ذلت او مغلوبیت روغه په نظر راځي، او د هغې د شرائط له لوستلو څخه په بادي النظر کې دا محسوس کېږي چې ګردې خبرې د قريشو په ګټه دي، لکه عمر الفاروق رضي الله تعالى عنه او نورو اصحابو کرامو رضوان الله تعالى عليهم أجمعين د دې روغې د ښکاره توری له کتلو څخه سخت خپه، محزون، مضطرب او پریشان وو، دوی خیال کاوه چې د مسلمانانو د دې یونیم زر (۱۵۰۰) سر جارونکي (قربانوونکي) لښکر په مخکښې به قريش او د هغوی نور طرفداران څه اهمیت لري، ولې د دې راز ګردو جګړو پر بکړه او فیصله په توره سره ونه کړه شي؟ مګر د رسول الله صلی الله علیه وسلم سترګې هغه احوالو او نتیجو ته وې چې د نورو له سترګو څخه به پټې وي، ځکه چې الله جل جلاله د دوی ټټر (سینه) د ډېرو سختو پېښو د تحمل لپاره پرانیستلی وو، دوی په بې مثاله استغناء، توکل، تحمل، او ایثار سره هغه شرطونه ومنل، او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو توریو (الله ورسوله أعلم) سره ډاډینه (سکون) او تسلي ورکوله، یعنی الله تعالی او د هغه رسول په داسې خبرو باندې ډېر ښه پوهیږي، تر څو چې دا سورت نازل شو، او الله تعالی د دې روغې او فیصلې نوم «فتح مبین» کېښود، خلقو په دې باندې هم تعجب کاوه، او ویل به یې چې: یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! دا بری دی؟ نبی صلی الله علیه وسلم به فرمایل چې: «هو! لوی بری دی».

وَيُؤْتِي نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ

او (بل لپاره د دې) چې پوره کړي (الله په فتحه د مکې او د نورو ښارونو سره) مهرباني خپله پر تا باندې.

تفسیر: یواځې له تقصیراتو څخه نه تیرېږي، بلکه هر هغه ظاهري، باطني، مادي، روحي انعام او احسان چې تر اوسه پورې درسره شوی دی، د هغه تکمیل او تمیم هم کاوه شي.

وَيَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝

او (بل لپاره د دې) چې وېښي تاته سمه صافه لاره.

تفسیر: تل به دې د هدایت او استقامت لاره کې قائم لري، د اسلام د حکومت د قائمېدلو په لاره کې به تاته هیڅ مشکلات نه در پېښیږي، خلق به ډلې ډلې ستاسو په لار ښوونه د اسلام په سمه لاره راځي، او په دې ډول د تاد حسنا تو په ذخیره کې بېشماره زیادت کېږي.

وَيَنْصُرُكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا ﴿٢٦﴾

او (بل لپاره د دې) چې کومک (مدد) وکړي الله تعالی له تاسره مدد غالب زبردست.

تفسیر: د الله تعالی داسې مدد به راشي چې هیڅوک به یې نشي بندولی، او د هغه په مرسته به فتح او ظفر ستاسې له قدمونو سر مل وي.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ لِيَزِدُوا إِيمَانًا مَعَ إِيْمَانِهِمْ

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازله کړې یې ده سکینه، او ډاډینه (سکون) په زړونو د مؤمنانو کې لپاره د دې چې زیات کړي دوی لره ایمان سره له ایمان د دوی.

تفسیر: اطمینان او ډاډینه (سکون) یې رانښکته کړه یعنې سره له دې چې د هغوی له طبعې څخه خلاف وو، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په حکم باندې ټینګ ودرېدل، او له ضد کونکیو کافرانو سره یې ضد ونه کړ، نو د هغه په برکت د دوی ایمان نور هم زیات شو، اول د جهاد په بیعت سره یې ثابته کړه چې مونږ د الله جل جلاله په لاره کې د جنګ کولو او ځان جارولو (قربانولو) لپاره حاضر یو، دا هم د ایمان یو رنگ وو، وروسته له دې کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم د مسلمانانو له جذباتو څخه پرته (علاوه) روغه وکړه؛ نو دغه د هغوی د ایمان د رنگ بله ننداره وه چې خپل جوش، جذبات او عواطف یې په زور سره ټینګ کړل، او د الله او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د فیصلې په مقابل کې یې غاړه کېښودله، رضي الله تعالی عنهم ورضوا عنه.

وَاللَّهُ جُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٧﴾

او خاص الله لره دي لښکري د اسمانونو او د ځمکې (که اراده وفرمائي الله د نصرت د دين خپل؛ بې له تاسې څخه یې هم کوي)، او دی الله ښه خبردار ښه حکمت والا.

تفسیر: دغه خبره همغه پاک الله تعالی ښه معلومه ده چې کوم وخت تاسو ته د قتال امر کول مصلحت دی؟ او په کوم وخت کې له قتال څخه بېرته در بدل، او روغه کول تاسې لره ښه دي؟ که تاسې ته د قتال امر در کړ شي؛ نو هیڅ د کفارو د کثرت له خیاله تر دد ونه کړئ، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د لښکرو مالک همغه الله تعالی دی، چې سره د لږتوب ستاسې امداد او مرسته په غیبی لښکرو سره هم کولی شي، لکه چې په «بدر، احزاب، حنین» او نورو کې یې وکړه.

لِيَدْخُلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفَّرُ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ

لپاره د دې چې داخل کړي مؤمنان سړي او مؤمناتې ښځې په جنتونو کې چې بهیږي د لاندې (د ونو او ماڼیو) د هغو (خلور قسمه ویالې) حال دا چې همپشه به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، او (لپاره د دې چې) ورژوي الله تعالی له دوی څخه گناهونه د دوی.

تفسیر: کله چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ الآية ولوست؛ نو اصحابو هغوی ته مبارکي عرض کړه، او ویې ویل: یا رسول الله! دا خو تاسې ته شوه، مونږ ته څه ده؟ نو ځکه دا آیتونه نازل شول، یعنې الله تعالی

اطمینان ډاډینه (سکون) او سکینه رابنکته کړه، او د مؤمنانو ایمان یې لایزیا ت کړ، تر څو دوی په ډېر اعزاز او اکرام سره په جنت کې داخل کړي، او د هغو گډوډی خرابی او کمزوری معاف کړي، په حدیث کې دي: هغو اصحابو چې د حدیثی بیعت کړی دی؛ هیڅ یو له هغو څخه هم دوزخ ته نه ځي.

وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ قُوْرًا عَظِيْمًا

دی دغه (غفران او ادخال د جنت) په نزد د الله په مراد رسېدل، بری موندل ډېر لوی.

تفسیر: ځینې نقل صوفیان یا مغلوب الحال لویان وایي چې: «جنت غوښتل د ناقصانو کار دی»، له دې ځای څخه رابنکاره شوه چې د الله تعالی په نزد د لوی کمال دی.

وَيُعَذِّبُ الْمُنْفِقِينَ وَالْمُنْفِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ

او (لپاره د دې) چې عذاب کړي (الله) منافقان سړي او منافقانی بنځي او مشرکان سړي او مشرکانی بنځي.

تفسیر: د مؤمنینو په زړونو کې یې د صلحې او روغې له خوا ډاډینه (سکون) پیدا کړه، او د اسلام اساس او بنسټ یې ټینګ کړ، او د اسلامي فتوحاتو او ترقیاتو وروڼه یې خلاص کړل، چې په پای کې به د کافرانو او منافقانو د مصیبت او د ماتې سبب کېږي، او هغوی ته به سخته سزا رسیږي.

الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ

چې گمان کوونکي دي پر الله باندې گمان د بدی (چې الله به هیڅ کله رسول الله ته بری نه ورکوي).

تفسیر: «بد اټکلونه» دا دي چې د مدینې د تګ په وخت کې منافقان پرته له «جد بن قیس» څخه گډوډی هلته پاتې شول، او پلمې یې ځان ته جوړې کړې، ولې چې هغوی داسې اټکل کاوه چې په مکه کې ضرور جنګ پېښیږي، او دا گډوډی مسلمانان په بنکاره ډول عمرې ته راغلي دي، خو په چل سره غواړي چې په معظمه مکه باندې تصرف وکړي.

عَلَيْهِمْ دَارَةُ السَّوْءِ

پر دوی باندې دي راگډوډی د بدی (په ذلت او عذاب) سره.

تفسیر: د زمانې په گډوډی او د مصیبت په احاطه کې راغلي تر کومه به احتیاط او وړاندې کتل وکړي.

وَعَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۝ وَ لِلَّهِ جُودُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيْزًا حَكِيْمًا ۝

او غضب کړی دی الله پر دوی باندې، او لرې کړي دي (الله دوی له رحمت خپله)، او تیار کړی دی الله دوی ته (عذاب د) دوزخ، او بد ځای د ورتللو دی (دغه دوزخ). او خاص الله لره دي لښکرې د اسمانونو او د ځمکې، او همپشه دی الله ښه غالب قوي (په انفاذ د احکامو) ښه حکمت والا (چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي).

تفسیر: که هغه سزا در کړي؛ نو څوک به مو وژغوري؟ خدایي لښکر به مو په یوه شپه کې وړې ذرې کړي، خو هغه ذات سره د زبردستی حکمت لرونکی هم دی، او د الهي حکمت داسې مقتضی نه دی، چې سمدلاسه هغوی ته سزا ورکړي.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝

بېشکه مونږ لېرلی یې ته (ای محمده!) شاهد او زېری ورکوونکی او ویروونکی.

تفسیر: تاسې د الله امر منونکیو ته زېری د خوښی وړ کوئ، او غاړه غړوونکو ته وېره اوروئ، او خپل احوال ښیئ، لکه چې له ﴿إِنَّا فَتَنَّا﴾ څخه تر دې ځای پورې درې واړه مضامین راغلي دي، او په آخرت کې هم پر خپل امت او هم پر انبیاوو عليهم السلام باندې گواهي وړ کوئ.

لْتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَكُفِّرُوا وَتُقَرَّبُوا ۝

لپاره د دې چې ایمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله)، او مدد وکړئ د هغه د دین، او تعظیم وکړئ د هغه.

تفسیر: د ﴿وَكُفِّرُوا﴾ او د ﴿وَتُقَرَّبُوا﴾ ضمیرونه که الله ته راجع شي؛ نو د الله له مدد کولو څخه د هغه د دین او د هغه د پیغمبر مدد کول دي، که رسول ته راجع شي؛ نو هیڅ اشکال نه پاتې کېږي.

وَسَيَحُولُ بَكْرَةً وَأَوْسِلًا ۝

او هغه (الله) ته نسبت د پاکۍ وکړئ سبا او بېگا.

تفسیر: د الله تعالی د پاکۍ بیان تل کوئ، که په لمانځه کې وئ، او که د باندې له لمانځه څخه وئ.

إِنَّ الَّذِينَ يَبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدِ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ ۝

بېشکه هغه کسان چې بیعت کوي له تا سره بېشکه بیعت کوي له الله سره، او لاس د الله له پاسه د لاسونو د دوی دی.

تفسیر: خلقو به خپل لاسونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په لاس کې وړ کول، او له هغوی سره یې بیعت کاوه، نو دا یې وفرمایل، چې د نبی الله په لاس باندې بیعت کول داسې دي لکه له الله تعالی سره بیعت کول، ځکه چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په حقیقت کې د الله تعالی له جانبه بیعت اخلي، او د هغه د احکامو تعمیم او تأکید د بیعت په وسیله کوي، نو دا هسې ده لکه چې د (۵ جزء د النساء سورت په (۱۱) رکوع (۸۰) آیت کې دي: ﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾.

فَمَنْ تَكَفَّرَ فَإِنَّمَا يَنْتَكِفُ عَلَى نَفْسِهِ ۝ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَيَسِيْرُ تَيْهَ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

پس هغه چا چې مات کړ دا بیعت؛ نو بېشکه چې ماتوي به دی بیعت په ځان خپل (او ضرر یې همدغه ته راجع کېږي)، او هغه څوک چې وفا وکړي په هغه شي چې عهد او اقرار یې کړی دی پر هغه له الله سره؛ پس ژر ده چې ور به کړي الله تعالی ده ته اجر او بدل ډېر زیات (چې د جنت عطاء او د الله لقاء ده).

تفسیر: هغه خبرې چې د بیعت په وخت کې کولی کیري، که څوک هغه ماتوي؛ نو خپل ځان ته عار او نقصان پېښوي، او الله تعالی او د هغه رسول ته هیڅ یو نقص او ضرر نشي رسولی، او هغه ته د عهد ماتولو سزا ورسیري، هر څوک چې خپل استقامت ښکاره کړي، او په خپل عهد او پیمان باندې په ټینګه سره ولاړ وي؛ نو هغه ته به د هغه پوره اجر او بدل ورسیري.

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلْنَا أَمْوَالَنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا

ژر دی چې وبه وایي تاته وروسته پاتې شوي (له تللو د مکې په کال د حدیبیې) له صحرايانو، مشغول کړي یې مونږ مالونو ځمونږ او کورنۍ ځمونږ، نو بښنه وغواړه مونږ لره (د ګناه ځمونږ).

تفسیر: له مدینې څخه د وتلو په وخت کې رسول الله مبارک مکې معظمې ته د خپلو تللو اعلان کړی وو، او مسلمانانو ته یې له خپل ځان سره د ورتګ تشویق او رغبت ورکړی وو، ښایي له قرائنو څخه دوی ته هم د جګړې د پېښېدلو کوم احتمال ورپیدا شوی وي، خو له دې څخه هغو کلي والو صحرائیانو چې هنوز ایمان د هغوی په زړونو کې لا ښه ځای نه وو نیولی؛ خپل ځانونه یې پټول، او پخپلو منځونو کې به یې سره ویل: «آیا مونږ د هغه قوم کورونو ته لاړ شو، چې هغوی د محمد صلی الله علیه وسلم پر کور مدینې باندې راغلل، او د هغه ملګري اصحاب یې ورځنې ووژل، آیا مونږ چې د هغو توره دلته لیدلې ده؛ هلته له هغوی سره جنګېدی شو؟ وګورئ چې دا تلونکي هم له دې سفر بېرته راتلونکي نه دي، او ګرد به هلته سره تباہ شي»، په دې آیتونو کې حق تعالی د هغوی پټې خبرې راڅرګندې (رانبکاره) کړې، او د هغوی د مدینې له رسېدلو څخه پخوا په لاره کې یې وربښکاره کړه چې ستاسې د صحیح او سالم بېرته راتللو په نسبت به دا خلق د خپلې غیر حاضرۍ راز راز دروغ او عذرونه ووايي، او ډول ډول هیلې بهانې پلمې به جوړوي، او وایي به چې: مونږ د خپل کور او کهول له چارو څخه نه وو وزګار، یا مو څوک په کورونو کې نه وو چې وروسته له مونږ څخه د مال، اسباب، اهل او عیال سرپرستي وکړي، په هر حال له مونږ څخه لوی قصور شوی دی، اوس ته له الله تعالی څخه ځمونږ مغفرت او بښنه وغواړه.

يَقُولُونَ يَا لَيْسَ لَنَا بِمَالٍ لَّنَا وَلَا لَنَا بِبَنِيٍّ لَّنَا

وايي دغه (پاتې کیدونکي منافقان) په ژبو خپلو سره هغه (خبرې) چې نشته په زړونو د دوی کې.

تفسیر: پخپلو زړونو کې پوهیري چې دا عذر بیخي غلط دی، او استغفار او د بښنې غوښتل هم یو ظاهر داري ده، او رښتیا او له زړه نه ده، ځکه چې دوی نه دا کومه ګناه ګڼي، او نه په داسې څه اعتقاد لري.

قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ

خَبِيرًا ⑩

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) نو څوک دی چې مالک به شي تاسې لره په دفع د عذاب کې د جانبه د الله څخه د یو شیز که الله اراده وفرمایي ستاسې د ضرر او نقصان؟ یا الله تعالی اراده وفرمایي ستاسو د نفع او ګټې؟ (بل هیڅوک نشته چې ضرر او نفع یې په قدرت کې وي)، بلکه دی الله په هغو ګردو کارونو چې کوئ یې تاسې ښه خبردار.

تفسیر: هر راز ګټه (فائده) او نقصان د الله تعالی په لاس کې دی، د هغه دارادې او مشیت په مخامخ کې هیڅوک هیڅ شی نشي کولی، الله تعالی پخوا د تاسې له دې دروغو، حیلو او عذرونو ویلو څخه خبر را کړی دی، او ستاسې حال

او احوال يې ماته را څرگند (رښکاره) کړي دي، او اراده يې فرمايلې ده، چې ستاسې د دې ناوړه (کنده) اعمالو او حرکاتو په سبب تاسې د حُدیبې د غزوې له راز راز برکاتو او گټو څخه بې برخې کړي، او تاسې ته له دې درکه نقصان او خساره ورسوي، که تاسې وايئ چې: مونږ د مال، اولاد، کور او کهول لامله په دې غزوې کې شرکت ونه کړ؛ نو که الله وغواړي چې ستاسې مال، اولاد، کور او کهول ته ستاسې په حضور کې څه زیان او ضرر ورسوي؛ نو ستاسې له لاسه څه کېدی شي؟ يا فرض کړئ: که الله تعالی تاسې يا د تاسې اهل او عيال او مال ته کومه گټه (فائده) رسوي؛ نو ستاسې نشتوالی او مسافرت د هغې مانع کېدی نشي، او هر ورو يې دررسوي، نو د الله او د هغه د رسول د خوښۍ په مقابل کې داسې خبرې ته ځير کېدل او د داسې شیانو پروا کول پرته (علاوه) له حماقت او ضلالت څخه بل شی نه دی، او داسې فکر هم مه کوئ چې په پلمو (تدبيرونو)، حیلو، بهانو او خبرو سره به د الله تعالی او د رسول صلی الله علیه وسلم خوښي حاصله کړئ، او په دې بڼه پوه شئ چې الله تعالی ستاسو په گډو خبرو اترو او پلمو خبردار دی.

بَلْ طَنَنْتُمْ أَنْ يَنْتَلِبَ الرَّسُولَ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَىٰ أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزَيَّنَّ ذَٰلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ أَنَّ
السَّوَاءَ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُرًّا ۝۱۱

(دا عذرونه او بهانې چې تاسې کوي داسې نه ده) بلکه گمان به کاوه تاسې (ای متخلفینو) چې بیا به له سره بېرته راونه گډډې رسول الله او مؤمنان (له حُدیبې نه) کورونو خپلو ته هیڅکله، او ښایسته کړی شوی دی دغه (گمان د تباہی د مؤمنانو) په زړونو ستاسې کې (ای منافقانو)، او گمان کړی وو تاسې گمان بد شوی (په علم د الله کې)، او وی تاسې یو قوم هلاک کړی شوی.

تفسیر: په رښتیا سره ستاسې د نه ورتگ سبب دا خبرې نه دي چې تاسې یې وايئ، بلکه ستاسې گمان داسې وو چې اوس پیغمبر او د هغه ملگري له دې سفره په روغ صورت بېرته راونه گډډې، دا ستاسې د زړه ټینګه خبره وه، چې دا گمان مو بیخي غلط او چټي (بېکاره) ثابت شو، نو ځکه تاسې خپل حفاظت او گټې د جلا او سپېلو په صورت کې سنجولي وې، او حال دا دی چې په دې صورت کې ستاسې خسران او تباہي وه، او الله تعالی ته ښه معلوم وه چې تاسې تباہ او برباد کېدونکي یئ.

وَمَنْ لَّمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ۝۱۲ وَيَلَهُ مَلِكُ السَّمَوتِ وَالْأَرْضِ
يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝۱۳

او هر هغه چې ایمان یې نه وي راوړی په الله او په رسول د دغه (الله)؛ نو بېشکه مونږ تیار کړی دی مونږ کافرانو ته تود اور (د دوزخ). او خاص الله لره دی سلطنت او باچايي د اسمانونو او د ځمکې (ملکا خلقاً وعبیداً)، ښي هر هغه چې اراده وفرمائي (د مغفرت یې)، او په عذاب کې اچوي هر هغه چې اراده وفرمائي (د عذاب یې)، او همپشه دی الله ډېر ښه ښونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: هغه څوک چې د الله تعالی اراده د هغه ښي ته نه وي تللي؛ نو زه یې څرنگه ښه وغواړم، هو! که الله تعالی مهرباني پر تاسې باندې وفرمائي؛ نو تاسې ته توفیق درکوي چې توبه وکارئ، او د هغه ښه ځان ته وگټئ، د هغه رحمت په هر حال کې د هغه په غضب باندې سابق دی.

سَيَقُولُ الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَى مَغَانِمَ لِتَأْخُذُوا مِنْهَا ذَرُوتْنَا نَتَّبِعْكُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا
كَلِمَ اللَّهِ قُلْ لَنْ تَتَّبِعُونَا كَذَلِكُمْ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ

ژر به ووايي (تاته) وروسته پاتې كيدونكي (خلق) كله چې روان شئ تاسې غنيمتونو (د خيبر ته) (لپاره د دې) چې واخلي تاسې هغه (غنائم) ! پرېردئ مونږ چې درځو په تاسې پسې (لپاره د جنگ او غنيمت)، اراده لري دوى چې بدلې كړي دوى د الله خبرې، ووايه (اى محمده ! دوى ته) چې له سره به متابعت ونه كړئ تاسې ځمونږ، همداسې فرمايلي وو الله پخوا له دې څخه.

تفسير: د حديبيې له راتگ څخه وروسته رسول اكرم صلى الله عليه وسلم ته امر ورسېد، چې پر (خيبر) باندي برید او تعرض وکړي !، چې هلته هغه غداران يهودان اوسېدل، چې د (احزاب) په غزا کې يې کافرانو ته د مدينې لارښوونه کړې وه، حق تعالى خپل رسول ته خبر ورکړ چې هغه صحرائيان چې حديبيې ته نه وو تللي؛ اوس به د (خيبر) په غزا کې له تاسې سره د ورتگ غوښتنه وکړي، ځکه چې هلته وېره لږه او د ولجې (غنيمت) هيلې ډېرې دي، تاسې هغوى ته ووايئ چې: ستاسې له دې غوښتنې څخه لا پخوا ماته الله تعالى ستاسې په نسبت هدايت راكړى، دا چې تاسې په دې سفر کې هم هر گز نشئ تلى، نو آيا په دې صورت کې به تاسې له مونږ سره تلى شئ؟ که څئ نو د دې تگ معنا به دا وي چې د الله تعالى خبره بدله شوې ده، حال دا چې د الله تعالى احكام هيڅکله بدلېدونکي نه دي.

سَيَقُولُونَ بَلْ تَحْسَدُونَنَا

بيا به ژر ووايي چې حسد او كينه كوي تاسې له مونږه سره (په گټه ځمونږ کې اى مؤمنانو !).

تفسير: الله تعالى هيڅ نه دي فرمايلي، تاسې محض دا غواړئ چې مونږ ته څه گټه ونه رسېږي، او د غنيمت مال يواځې تاسې ته پاتې دى.

بَلْ كَانُوا لَا يَفْقَهُونَ إِلَّا قَلِيلًا ⑩

(داسې نه ده) بلکه وو دوى چې نه به پوهېدل (له دين د اسلام نه) مگر خو لږ څه.

تفسير: ډېره لږه پوهه لري، او دا ناپوهان په دې نه پوهېږي چې د مسلمانانو د زهد او د قناعت مرتبه دومره لوړه ده، چې هغوى هيڅ دنيوي گټو ته نه گوري.

قُلْ لِلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سُنَدٌ عَوْنِ الْقَوْمِ أُولَئِكَ أُبَيِّدُ شَدِيدِ بَأْسٍ شَدِيدٍ تُفَاتِلُونَهُمْ وَأُوْسِدُونَ فَإِنْ
تَطِيعُوا أَوْيَتَكُمْ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا

ووايه (اى محمده !) وروسته پاتې کېدونکيو ته له صحرائي خلکو: ژر ده چې راوبه بللى شئ تاسې طرف د جنگ د يوه قوم ته چې خاوندان د جنگ سخت وي، يا به جنگ کوي تاسې له هغو سره (چې ايمان يې نه راوړ)، يا به مسلمانېږي هغوى؛ نو بيا که امر ومنئ تاسې د دغو بلونکيو دربه کړي تاسې ته الله اجر ثواب ښه (چې عزت او غنيمت دى په دنيا کې، جنت او رؤيت دى په عقبا کې).

تفسير: لږ څه صبر وکړئ، دې غزا ته نشئ تلى، خو وروسته له دې نه نورې جگړې ډېرې راتلونکي دي، او د خورا سختو جنگيالو قومونو سره به د مسلمانانو جنگونه پېښېدونکي وي، او د هغه سلسله به تر هغه پورې اوږدېږي تر څو

هغه اقوام يا د اسلام په دين مشرف شي، يا جزيه ورکړي، او خان مطيع الاسلام وشمېري، که په رښتيا سره تاسې د جهاد مينه لرئ؛ نو هلته د جهاد ډگر ته ننوځئ! او خپل شجاعت مېرانه (بهادري) او توره راښکاره کړئ، که چې په هغه وخت کې د الله تعالی امر او حکم ومنئ؛ نو الله تعالی به خورا ښه بدل او جزاء تاسې ته درکړي.

تنبيه: له دې جنگياليو قومونو څخه (بنو حنيفه) يا نور مراد دي، چې د کذاب مسيلمه ټبر وو، يا (هوازن) يا (ثقيف) او نور دي، چې د حنين په غزا کې له هغوی سره مقابلې وشوه، يا به هغه مرتدان وي چې له هغوی سره د ابوبکر الصديق رضي الله تعالی عنه په خلافت کې سخته جگړه پېښه شوه، يا به د پارس، روم، خراسان، پښتونخوا گډ او نور هغه توريالي قومونه وي، چې د راشدو خلفاوو په وخت کې له هغوی سره سخت جنگونه وښتلي.

وَإِنْ تَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٥٦﴾

او که وگرځېدئ تاسې لکه چې گډلې وئ پخوا له دې څخه؛ نو په عذاب به کړي (الله) تاسې په عذاب دردناک سره.

تفسير: لکه چې د حديبيې له تگه بېرته پاتې شوی، که په راتلونکي جگړې کې هم بېرته پاتې شوی؛ نو الله تعالی تاسې ته ډېر درد لرونکی عذاب درکوي، او ښايي پخوا له آخرته په همدغه دنيا کې هم څه عذاب درور سېږي.

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَنْ يَتَوَلَّ يَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٥٧﴾

نشته پر پړانده باندې هيڅ گناه او تکليف، او نه په گډو باندې هيڅ گناه او تکليف، او نه په ناروغ باندې هيڅ گناه او تکليف (ځکه چې جهاد پر دغو معذورانو باندې فرض نه دی)، او هر هغه څوک چې اطاعت وکړي، حکم ومني د الله او د رسول د دغه (الله)؛ نو داخل به يې کړي (الله) دی په جنتونو کې چې بهيرې له لاندې (د ونو او ماڼيو) د هغو (خلور قسمه) ويالې، او هر هغه څوک چې وگرځېد (له احکامو د الله)؛ نو (الله) به په عذاب کړي دی په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسير: په گډو امورو او معاملو کې عامه ضابطه همدا ده چې متخلفين معذب کړي.

لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ

خامخا راضي او خوښ شوی دی الله تعالی له مؤمنانو نه هغه وخت چې بيعت يې کاوه، له تاسره د لاندې د ونې.

تفسير: دا د «کيکر» ونه وه، غالباً د ﴿لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ الآية - د فرمايلو له سببه دغه بيعت ته (بيعة الرضوان) وايي، چې د هغه مفصله قصه د دې سورت په شروع کې تېره شوه.

فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ

بيا معلوم کړ (الله په ظاهري علم سره هم) هغه (اخلاص) چې په زړونو د دوی کې وو.

تفسير: د ظاهر اندېښنه او د زړه توکل، حسن نيت، صدق، اخلاص اسلامي مينه او نور.

فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا ۝ وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا

بیا رابنکته کره (الله) سکینه، او ډاډینه (سکون) پر دوی باندې، او عوض یې ورکړ (الله) دوی ته بری نژدې (چې فتح د خیر ده)، او ولجې (غنیمت) ډېرې چې وابه خلی دوی هغه (ولجې).

تفسیر: مراد له فتحې نژدې څخه فتحه د خیر ده، چې د حُدیبې له بېرته راتګ څخه سمدلاسه پېښه شوه، او زیاتې ولجې (غنیمت) په لاس ورغللې، چې له هغو سره مجاهدین هوسا او خوښ شول.

وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

او دی الله همپشه قوي غالب ډېر حکمت والا.

تفسیر: الله تعالی په خپل زور او حکمت سره، د حُدیبې نقصانونه! په دې ځای کې تلافی او معاوضه کړل، او په فتحه د مکې معظمې او حنین کې همداسې تلافی او معاوضې په ظهور ورسېدې.

وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً تَأْخُذُونَهَا فَعَجَلَكُمْ هَذِهِ

وعده کړې ده له تاسې سره الله د غنائمو او ولجو ډېرو چې وابه یې خلی تاسې هغه نو (الله) ژر درکړل تاسې ته دا (غنائم او ولجې).

تفسیر: وروسته به ډېرې ولجې او غنیمتونه دررسېدونکي وي، چې له هغو یو همدا د خیر غزا ده، چې ستاسې برخه په دې کې درکړه شوه.

وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ

او (الله) بند کړل لاسونه د خلقو له تاسې نه.

تفسیر: عام جنګ در پېښ نه شو، او په حُدیبې او خیر کې یې د کفارو له لاسه تاسې ته څه ضرر او نقصان ونه رساوه، او ستاسې په نشتوالي کې هیچا ستاسې اهل او عیال کور او کهول ته هم لاس ونه غځاوه.

وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ

او چې شي دا کار نښه (د قدرت د الله) لپاره د مؤمنانو.

تفسیر: مسلمانان دې وپوهېږي چې د الله تعالی قدرت څرنگه دی؟ او د هغوی درجه د هغه په دربار کې کې څومره ده؟ او بل دا چې وروسته له دې څخه هم د هغه نورې ګردې وعدې همداسې پوره کېدونکې دي.

وَيَهْدِيكُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ۝

او الله ښيي تاسې ته لاره برابره.

تفسیر: د الله تعالی پر وعدو باندې ډاډینه او د هغه د لا محدود قدرت پېژندنه او همغه ذات ته د ځان او د جهان سپارنه؛ د لا زیات اطاعت او حکم منلو ترغیب درکوي، چې همدا ده د توکل برابره او سمه لاره.

وَأَخْرَىٰ لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ﴿۲۶﴾

او بل (يې در کړي دي تاسو ته غنیمتونه او بری) چې لانه وی قادر تاسې په هغو (غنیمتونو) باندې، په تحقیق (علمي) احاطه کړې ده الله په هغو (غنایمو) باندې هم، او دی الله تعالی پر هر شي باندې ښه قادر او توانا.

تفسیر: د دې بیعت په انعام کې یې د خیر فتح در کړه، او د مکې شریفې فتحې چې په هغه وخت کې په لاس درنغله، وروسته له دې څخه به په لاس درشي، ځکه چې الله د هغه وعده کړې ده، چې په حقیقت او عالم اسباب کې همدا د ځدیبې صلح د مکې شریفې د فتحې مقدمه او توطئه ده.

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوَلَّوْا الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿۲۷﴾

او که جنگ و کړي له تاسې سره هغه کسان چې کافران شوي وو؛ نو خامخا به یې ګرځولې وې شاوې خپلې، بیا به یې نه وو موندلې څوک دوست ساتونکی او نه مددګار.

تفسیر: که جنگ پېښېده؛ نو بری به ستاسې وو، او کافرانو به شا اړوله، او تېښتېدل به، او مدد کوونکیو به دوی له آفته نه شو ژغورلې، خو د الله تعالی د حکمت داسې اقتضاء وشوه، چې سمدلاسه روغه وشي، او دروغې د عظیم الشانو ثمره څخه مسلمانان مستفید او ګټور شي.

سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَكِنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿۲۸﴾

(طریقه ایښې ده الله د غالبېدو د حق) په طریقي هغې سره چې په تحقیق سره تېره شوې ده پخوا له دې نه، او هیڅ کله به نه مومي ته طریقي د الله لره تبدیل او اوښتل.

تفسیر: کله چې د اهل الحق او د اهل الباطل په منځ کې په کومه فیصله کوونکي موقع کې سره مقابل وشي؛ نو په دغې مقابلي کې به بالآخر اهل الكتاب غالب او اهل الباطل مغلوب او مقهورېږي، د الله همدا عادت له پخوا راهیسې جاري دی، چې هیڅ تغیر او تبدیل په کې پېښېدونکی نه دی، هو! دومره شرط په کې شته چې اهل الحق په هیئت مجموعي سره په پوره حق منلو باندې ټینګ ولاړ دی.

وَهُوَ الَّذِي لَغَّ آيِدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيَّدَكُمْ عَنْهُمْ بِبَطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ﴿۲۹﴾

او دغه (الله) هغه (ذات دی) چې بند یې کړل لاسونه د هغو (کفارو) له تاسې څخه، او لاسونه ستاسې له هغوی څخه په منځ د مکې کې پس له هغې څخه چې غالب یې کړئ تاسې په هغوی باندې.

تفسیر: د مشرکانو څو ډلې ځدیبې ته راغلې وې، چې که لاس یې بر شي؛ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شهادت ورسوي، یا یو نیم مسلمان ګوښې ګېر کړي، او ویې رېږي، لکه چې داسې څو پېښې هم راپېښې شوې، او په دې منځ کې یو مسلمان هم په شهادت ورسېد، چټي خبرې او د جنگ د اور د بلېدلو هم وشوې، تر دې چې اصحاب کرامو رضي الله تعالی عنهم أجمعين هغه قاتل ونيو، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضور ته یې وړاندې کړ، او رسول الله د هغه د انتقام څخه سترګې پټې کړې، او ویې بانه، په دې آیت کې د همدغو واقعاتو په لوري اشارې دي، او (بطن مکه) د مکې د ښار له منځ څخه مقصد د ښار هغه نژدې منطقه ده، چې له ډېره نژدېوالي څخه داسې ښکاري لکه مځکه د حرم، او یا مابین د ښار.

وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿۲۶﴾

او دی الله په هغه څخه چې کوی یې تاسې ښه لیدونکی.

تفسیر: الله تعالی ته د کفارو شرارتونه او ستاسې عفو او تحمل ښه معلوم دی، او ویني یې، نو جزا به پرې درکړي.

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْلُومًا أَنْ يُبَلِّغَهُ

دوی هغه کسان دي چې کافران شوي دي، او منع کړي یې وئ تاسې له مسجد الحرام څخه، او (منعه کړې یې وې) قربانی د تاسې په دې حال کې چې بندې کړې شوي وې له دې نه چې ورسیري ځای د حلالولو خپلو ته.

تفسیر: د حرم تر هغې برخې پورې یې د قربانی حیوانات پرېښودل چې هلته یې بوځي، او په مشروعه طریقه سره یې ذبح کړي، او همالته په حدیسی کې بند پاتې شول.

وَأُولَٰئِكَ جُلُودُهُمْ مُّوَسَّسَةٌ لِّمَن يَعْلَمُهُمْ أَنْ تُطَوَّهُمْ فَيُصِيبَكُمْ مِنْهُمْ مَعَرَّةٌ بِغَيْرِ عِلْمٍ لِّئُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ

که چېرې نه وئ (پټ په کفارو کې) خو سړي ایمان راوړونکي، او څو ښځې ایمان راوړونکې چې نه پېژندل تاسې هغوی لره (په صفت د ایمان سره) دا خطر ه چې پایمال کړي وو تاسې هغوی (هم سره له کفارو)، پس رسېدلی به وو تاسې ته له هغوی څخه څه ضرر او غم په ناپوهۍ سره (نو د جهاد حکم به یې درکړی وې، لیکن حکم یې درنه کړ) لپاره د دې چې داخل کړي الله په رحمت خپل کې هر هغه چې اراده وفرمایي (د داخلولو یې).

تفسیر: هغه مسلمانان نارینه او ښځې چې په مکې کې مظلوم او مقهور اوسېدل، او د مدینې منورې مسلمانانو له هغوی سره پوره پېژندل کولو نه درلوده، هغوی به په جنگ کې د ناپوهۍ په سبب پایمال او لتار کېدل، که دا وېره نه وئ؛ نو سمدلاسه به د جنگ کولو امر کېده، خو که داسې امر صادرېدی؛ نو تاسې به په دې قومي نقصان باندې متأسف او خپه کېدی، او کافرانو ته به د داسې ویناوو موقع په لاس ورتله چې: «وګورئ! مسلمان د خپل مسلمان پټ هم نه ساتي»، نو ځکه مو جنگ منع کړ، تر څو هغه مسلمانان محفوظ او ساتلي پاتې وي، او پر تاسې باندې د دې بېمثاله صبر او تحمل له سببه الله جل جلاله خپل رحمت ووروي، او له دې کافرانو څخه هغه سړي چې د هغو مسلمان کېدل مقرر او مقدر دي؛ ښایي په دې خطرناکې جګړې کې له لاسه ونه وځي، او د الله تعالی په رحمت کې پخپلې نېټې داخل شي.

لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿۲۷﴾

که چېرې جلا (جدا) شوي وئ دغه (مسلمانان له کفارو نه)؛ نو خامخا به مو په عذاب کړي وو هغه کسان چې کافران شوي دي له دغو (اهل د مکې) څخه په عذاب ډېر دردناک سره.

تفسیر: که مسلمانان له کافرانو څخه جلا اوسېدی، او مسلمانان له هغوی سره داسې ګډوډ نه وئ پراته؛ نو تاسې به کتل چې مونږ کافرانو ته د مسلمانانو په لاس څومره خوږوونکې سزاوې ورکولې.

إذْجَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ

کله چې گمراهي وو هغو کسانو چې کافران شوي وو په زړونو خپلو کې ننګ هسې ننګ چې د جاهليت ناپوهي وه؛ نو راننکته کړه الله ډاډينه او اطمینان خپل پر رسول خپل او پر مؤمنانو باندې.

تفسیر: د ناپوهي ضد دا دی چې سړ کال عمره ونه کړي، هغه مسلمانان چې له مکې څخه هجرت کوي؛ هغوی بېرته رالیږي، کال ته دې عمرې ته راشي، او زیات له دریو ورځو څخه به په مکه کې نه اوسي، علاوه پر دې وسلې له خپله ځانه سره ونه لري، په روغلیک کې «بسم الله الرحمن الرحيم» مه لیکي!؛ د «محمد رسول الله» په ځای یواځې «محمد بن عبد الله» ولیکي، رسول اکرم دا گړدې خبرې ومنلې، او اصحابو سره د سخت انقباض او اضطرابه د پیغمبر له ارشاد سره سم دپته غاړه کېښووله، او په پای کې په همدې فیصلې باندې د هغوی زړونه مطمئن شول.

وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَىٰ وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

او ټینګه لازمه یې کړله هغوی لره کلمه د تقوی (د توحید کلمه)، او وو دوی ښه لایق وړ له دغه سره، او اهل د دې (کلمې د تقوی)، او دی الله تعالی په هر شي باندې ښه پوه.

تفسیر: له الله تعالی وویرېږي، او د نافرمانی له لارې څخه ځان وژغوري، او د کعبې په ادب باندې په مضبوطی سره ټینګ واوسي، او ولې به نه اوسي چې تاسې په دنیا کې د واحد الله تعالی رښتین منونکي او د (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) زبردست قایلان عاملان او حاملان یی، او د یوه پوخ او موحد پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم مطیع او وفادار امتیان یی، او خپل جذبات او رجحانات مو په جوش کې د الله جل جلاله په خوښی او د هغه د شعائرو په تعظیم کې جار کړي دي، حقیقي توحید همدا دی چې سړی دهغه واحد الله تعالی او امر او احکام واورې، او د خپل عزت او د ذلت خبرې د هغه په مخکښې یوې خوا ته کېږدي، ښایي د همدې لامله په حدیث کې د (کلمة التقوی) تفسیر: په ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾ سره شوی دی، ولې چې زیاتره د طهارت او د تقوی اساس همدا پاکه کلمه ده، چې د دې د منلو او د حق د اداء کولو لپاره الله تعالی د رسول اکرم أصحاب غوره کړي وو، او پشکه همدوی د الله تعالی په علم کې د دې خبرې اهل او مستحق هم وو.

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ لَا مَلْفَيْنِ رُؤْيَا وَمَقَصْرَيْنِ لَا تَخَافُونَ

خامخا په تحقیق رښتیا ښودلی دی الله رسول خپل ته خوب د ده په حقه او رښتیا سره، چې خامخا به داخل شی تاسې مسجد حرام ته که اراده وفرمائي الله په امن او آرام سره، حال دا چې خړیونکي به وی د سرونو خپلو، او لنډوونکي به وی (د ویستو خپلو)، او نه به ویرېږئ تاسې (له هیچا هیچېرې).

تفسیر: د دې سورت په ابتداء کې ذکر شوی دی، چې په مدینې منورې کې رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم خوب ولید، چې مونږ په مکې کې داخل شوي یو، سر خړیلي او ویستنان پریکړي، له احرامه وتلي، حلال شوي یو، لکه چې د حدیبیې له کال څخه وروسته همداسې هم وشو، په دې آیت کې یې همدا فرمایلي دي چې په تحقیق سره

الله خپل رسول ته رښتیا خوب ورلیدلی وو، پاتې شو د (إن شاء الله) فرمایلی، د «ابن کثیر» په نزد دا (إن شاء الله) د تحقیق او توکید لپاره ده، (سیبویه) وایي: په داسې ځایونو کې چې د یوه شي په قطعي ډول سره ورنښوول د ځینو مصلحتونو له مخې مقصود نه وي، او کول یې منظور وي؛ داسې عنوان غوره کاوه شي، یا محض لپاره د تبرک الله تعالی (إن شاء الله) فرمایلي دي، یا لپاره د تعلیم د بندګانو خپلو یې فرمایلي دي، یعنې هر مؤمن لره مناسب دي چې د راتلونکو کارونو په نسبت «إن شاء الله» ووايي.

فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا أَجْعَلْ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ فِتْنًا قَرِيبًا ﴿۲۶﴾

نو معلوم دي الله ته (فوائد د دغې صلحې) هغه څه چې نه پوهېدئ تاسې؛ نو وېې ګرځوله پخوا له دغه داخلېدو دمکې نه فتحه او بری نژدې.

تفسیر: بیا الله تعالی له خپل محیط علم سره سم د واقعاتو سلسله قائمه کړه، الله تعالی ته دغه خبره معلومه وه، چې د خوب د تعبیر په ښکاره کولو کې وروسته له یوه کال څخه څومره ګټې او مصالح دي، چې عام خلق پرې نه دي خبر، نو ځکه یې د خوب د تعبیر وقوع بل کال ته وځنډوله (ایساره کړه)، او د هغه له وقوع څخه یې پخوا تاسې ته سمدلاسه یو بل بری دروېښه، یعنې د خیر بری یا د حدیسی روغه چې هغې ته اصحاب الکرام رضي الله تعالی عنهم أجمعین (فتح مبین) وپله، لکه چې د دې سورت په اول کې ځمونږ په دی تفسیر کې د دې خبرې تفصیلات لیکلی شوي دي.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ

دغه (الله) هغه ذات دی چې رالېږلی یې دی رسول خپل په (ښوونه د) سمې لارې او دین حق سره (چې دین د اسلام دی).

تفسیر: د اصولو او فروعو او عقائدو او احکامو په اعتبار دا دین رښتیا دی، او همدا سمه لاره ده چې محمد صلی الله علیه وعلی آله وأصحابه وسلم راوړې ده.

لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

لپاره د دې چې غلبه ورکړي (پورته کړي هغه دین) پر دینونو ټولو باندې.

تفسیر: الله تعالی دا دین په ښکاره ډول تر سلهاوو کلونو پورې پر ګردو مذاهبو باندې غالب کړی دی، او مسلمانانو تر څو پېړیو پورې په ټول بشریت باندې حکومت او تسلط درلود، او په راتلونکې زمانې کې د دنیا له ختمېدو سره نژدې همداسې یو وخت راتلونکی دی، چې په هر ځای کې به د دې حق دین حکومت او تسلط وي، د استدلال او حجت له مخې به هم د اسلام دین تل غالب وي، لکه چې اوس هم غالب دی.

وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿۲۷﴾

او کافي بس دی الله ښه شاهد (حق ثابت کوونکی).

تفسیر: الله تعالی د دې دین په حقانیت باندې ګواه دی، او همغه ذات پخپل قدرت سره حق ثابت کوونکی دی، یا کافي بس دی، الله شاهد په وعدو خپلو یا په نبوت او رسالت د رسول خپل یعنې محمد صلی الله علیه وسلم لکه چې د دوی عالی شان په وروسته کې داسې بیانېږي.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ

محمد رسول او راپرل شوی د الله دی (په حقه سره)، او هغه کسان چې له ده سره دي سختي کوونکي دي په کافرانو باندې.

تفسیر: د کافرانو په مقابل کې هسې سخت، مضبوط او قوي دي چې له هغو څخه ګرد کافران ویرېږي، او له کفر څخه نفرت او بېزاري ښکاره کوي، لکه چې الله تعالی (د ۱۱ جزء د توبې د سورت په (۱۶) رکوع (۱۲۳) آیت کې) ﴿وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلظَةً﴾ فرمایلي دي: ، او همداسې (د «توبې» په لسمه رکوع (۷۳) آیت کې) ﴿وَأَغْلظْ عَلَيْهِمْ﴾، او د (۶ جزء د «ماندې» سورت په اتمه رکوع (۵۴) آیت کې) یې: ﴿إِذْ لَقِيَ عَلَى الْكُفَرَانِ غَلَظَةً﴾ فرمایلي دي.

رَحْمَةً لِّرَبِّهِمْ

مهربانان او زړه سواندي دي پخپلو منځونو کې

تفسیر: دوی پخپلو منځونو کې یو تر بله ډېر شفقت او مهرباني کوي، یو په بل باندې د ضرورت په وخت کې سر اېږدي، له مال، ځان، اولاد ټولو نه ورته تیرېږي.

تَرَاهُمْ رُكْعًا سَجْدًا يَتَّبِعُونَ فِضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا

ویني به ته هغوی، رکوع کوونکي او سجده کوونکي، غواړي دوی په دې عبادت سره فضل او مهرباني له الله تعالی نه، او غواړي رضامندي د هغه.

تفسیر: دا هغه خاص بندګان د الله تعالی دي، چې په ټولو عملونو کې خصوصاً په لمانځه کې چې یو لوی رکن د اسلام دی، یواځې او یواځې اخلاص او عجز الله تعالی ته ښکاره کوي، مهرباني او رضا د هغه غواړي، هیڅ ریاکاري او نور باطل غرضونه د دوی په شان کې نه لیدل کېږي.

سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ

نسبې د دیندارۍ د دوی ثابتې دي په مخونو د دوی کې له اثر د سجود نه، یعنې هغه انوار چې په اوداسه، لمانځه او سجده سره په وجود د بنده کې پیدا کېږي؛ هغه نورانیت د دوی په وجودونو کې له ورايه بریښي.

تفسیر: په اداء د لمانځه سره بنده ډېرو لوړو کمالاتو ته رسېږي، مشکلات د دنیا او د آخرت په لمانځه سره حل کېدی شي، خو په شرط د دې سره چې لمونځ کامل شي، اصحاب د أحمد صلی الله علیه وسلم اولین اشخاص دي چې دوی لمونځ کمال ته رسولی وو، نو ځکه الله تعالی د دوی صفت په قرآن کې بیانوي، اثر د نورانیت یې په سجده سره د دې لپاره خاص ذکر کړی چې په سجده نه کولو سره شیطان له درباره د رحمت نه ورټل شو، او انسان به د همدې سجده له لارې لوړو (اوچتو) کمالاتو ته رسېږي، د اووم اسمان ملانګې د پیدایښت د وخته نه تر پو کولو د شپې د اسرافیل علیه السلام پورې په سجده پرته دي، دا د سجده په اهمیت او کمال بنده کې ښایي.

ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ

دا اوصاف هغه اوصاف دي، چې مثالونه یې په تورات کې بیان شوي دي، او دا هغه اوصاف دي چې مثالونه یې په انجیل کې بیان شوي دي.

تفسیر: د اصحابو د محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم د فضائلو او د کمالاتو بیان په نورو اسماني کتابونو کې هم راغلی دی، همدا وجه ده چې ډېرو پوهانو له اهل د کتاب نه چې تنگ نظري نه درلوده، اصحاب کرام به یې چې ولیدل؛ نو به یې سمدلاسه تصدیق کاوه، چې دوی په مثل د حواریونو د مسیح علیه السلام غوندې ښکاري.

كَزْرِعِ الْاُخْرَجِ شَطَاةً فَارَزَّةً فَاسْتَغْلَظَ فَاَسْتَوَى عَلٰى سُوْقِهِ

لکه هغه کښت (فصل) چې راوباسي خانگې خپلې، بیا یې ملا خپله ټینګه کړي، بیا کلکه شي دغه خانگه، بیا ودریري دغه کښت (فصل) پس له ضعیفی او نرمی نه په پندویو او پخونو خپلو باندي.

تفسیر: الله تعالی صحابه په تقویه د دین کې له کښت (فصل) او زراعت سره تشبیه کوي، یعنې لکه څنګه چې کښت او زراعت په څلورو مراحلو او مراتبو سره ثمر او پخوالي ته رسیږي؛ همدارنګه اصحابو خصوصاً راشدو خلفاوو پخپلو دورو د خلافت کې دین د اسلام یې درجه په درجه ثمر او پخوالي ته ورساوه، که د دوی مقام علمي، مناقب او تاریخ د کارنامو ولټول شي، دا څلور کلمې د دوی له کارنامو سره په ابلغه وجه سره داسې تشبیه کېدی شي، ﴿اُخْرَجَ شَطَاةً﴾ دوره د صدیق، ﴿فَارَزَّةً﴾ دوره د فاروق، ﴿فَاسْتَغْلَظَ﴾ دوره د ذی نورین، ﴿فَاسْتَوَى عَلٰى سُوْقِهِ﴾ دوره د اسد الله!، دوی هغه برجسته او غیور شخصیتونه دي، چې په کارنامو خپلو سره یې تاریخ د بشریت او د اسلامیت د همپش لپاره روښانه او ژوندی ساتلی دی.

يُعِيبُ الزُّرَّاعَ

په داسې حال کې چې قوت د دې کښت (فصل) په تعجب کې اچوي (خوشحاليوي) بزگران (زمیدار).

تفسیر: تشبیه د اصحابو له بزگرانو (زمیدارو) سره په تدبیر او غیرت کې، او تشبیه د دین د اسلام له کښت سره په قوت او کثرت کې؛ ډېره ابلغه او مناسبه تشبیه ده، یعنې لکه څنګه چې اصحاب کرام په صدر اسلام کې ډېر کم او په یوه حالت د غربت او ناتوانی کې وو، خو وروسته ډېر قوت او کثرت ته ورسېدل، حتی چې د نړۍ په ډیره برخه باندي مسلط شول، او همدارنګه دین د اسلام هم په یوه حالت د غربت او ناتوانی کې وو، خو وروسته وروسته په ډېر زروخت کې داسې قوت او شهامت ته ورسېد، چې ټول جهان د هغې پیروي ته مجبور شو، او خلق فوج فوج په دین د اسلام کې داخل شول.

لِيَغِيْظَ بِهِمُ الْكٰفِرٰٓتِ

دا قوت د دې لپاره دی چې په قهر راوړي کفار.

تفسیر: اسلام په دې قوت او رونق سره، د کفارو په زړونو کې د حسد او کینې اورونه بلوي، چې دا کار پخپل ذات کې د دوی په زړونو او فکرونو کې لویه فتنه او مرض ګرځي.

وَعَدَا اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ مِنْهُمْ مَّغْفِرَةً وَّ اَجْرًا عَظِيْمًا ۝

وعدده کړې ده الله تعالی له هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی، او عملونه ښک یې کړي دي، دوی لره د بښنې او د اجر ډېر لوی، چې (جنت، لقاء او رضا د الله تعالی ده).

تفسیر: دا وعده له هغو کسانو سره ده، چې ایمان لرونکي وي او ښه عملونه کوي، هغه څوک چې په داسې صفتونو موصوف وي، صحابه دي.

تمت سورة الفتح، والله الحمد والمنة.

«د (الحجرات) سورت مدني دی، اتلس آیات او دوه رکوع لري»، په تلاوت کې (۴۹) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، د (المجادلة) سورت څخه وروسته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقَدَّمُوا يَدَيْ اللَّهِ وَأَنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی! مه وړاندې کوئ مفکورې خپلې په مخکښې له صدوره د اوامرو د الله او د رسول د هغه، بلکه انتظار کوئ امر د هغوی لره.

تفسیر: په کوم کار او فیصله کې چې د الله تعالی له طرفه او د رسول د هغه، له طرفه کومه امیدواري د اصدار د حکم لری؛ نو عجله مه کوئ چې پخپلې رایې او فکر سره حکم وکړئ، بلکه انتظار وباسئ حکم د ذات احد لره، کله چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم ارشاد درته وفرمایي؛ نو په ډېر ښه سکوت او ادب سره د دوی مبارکو ارشاداتو ته غوږ ونیسئ، او په ډېر پاکې عقیدې سره یې قبول او په عمل کې یې پیاده کړئ.

تنبیه: په انسانانو خصوصاً په مسلمانانو لازمه ده، چې اراء او افکار خپل په ټولو امورو کې! تابع د اسلامي امورو وگرځوي، ځکه انسان په آراوو خپلو سره په ټولو امورو کې اعتماد نشي کولی، بلکه په سلو کې سل خطا کیري او ناکامیري، او پیروي د آراوو انسان له ټولو بدمرغیو او کړاوونو سره مخامخ کوي.

یواځې او یواځې اسلامي احکام دي، چې په ټولو لارو، چارو باندې سل په سلو کې ټیک وي، نو همدا وجه ده چې الله تعالی په مقابل د امر خپل او د رسول د هغې کې اختیار د بنده سلبوي، او فرمایي: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾.

که په دقت سره څېړل وشي؛ ټولو ته په تجربه او مشاهده سره ثابتېږي، چې ټولې بدمرغې او کړاوونه بشریت ته، د پیروي د آراوو او خواهشاتو نه وررسيږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ①

وویرېږئ له الله تعالی څنې هر وخت، الله تعالی اورېدونکی او ښه پوه دی.

تفسیر: حقیقي فرمانبرداري د الله تعالی هغه ده، چې د زړه له کومې وي، او که په خوله نارې سورې د اسلام او اصلاح وهي، او په زړه کې یې نفاق او عمل یې هم د فساد وي؛ داسې رویه د هیچا په درد نخوري.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ①

ای هغو کسانو چې ایمان مو راوړی دی! مه پورته کوئ آوازونه خپل برسېره پر آواز د پیغمبر، او په لوړه مه پورته کوئ ده لره آواز په خبرو کې لکه په لوړ آواز خبرې د بعضو د

تاسو له بعضو نورو سره، له جهته د وېرې د دې چې ضایع به شي عملونه د تاسې، او تاسې به پرې خبر نه یئ.

تفسیر: د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مجلس کې به په داسې شور او غوغا سره غږېدل، لکه چې پخپلو منځونو کې به په هغې سره غږېدل، چې دا کار په داسې عالي حضور کې ډېره لویه بې احترامی او بې ادبی ده، او په بې ادبی سره انسان له لطف درې او د رسول او د هر حضور عالیه ځنې محروم پاتې کېږي، په ادب سره مقام د انسان له ملاتړو ځنې پورته کېږي، او په بې ادبی سره مقام له خاورو سره خاورې کېږي.

صالح اولاد په مقابل د مور او پلار، صالح شاگرد په مقابل د استاذ، صالح مأمور په مقابل د آمر کې څومره ادب ساتي، نو تر ټولو نه چې مهمتر او اول تر ادب وساتل شي، په مقابل د محمد صلی الله علیه وسلم کې دی، ځکه د هغوی مقام تر هر څه نه عالي او لوړ دی، که لږ څه تغیر په فکر د رسول الله صلی الله علیه وسلم کې پېښ شي! ډېر خطر د دې شته چې عملونه ستاسې هت او ضایع شي، او تاسې به پرې خبر هم نه یئ.

إِنَّ الَّذِينَ يَعْضُونَ أَسْوَأَتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ

بیشکه هر هغه کسان چې تېټوي آوازونه خپل په نزد د رسول الله دا ډله هغه کسان دي چې ازمويلي دي الله تعالی جل جلاله زړونه د دوی لپاره د پرهېزگاری او وېرې له ده ځنې.

تفسیر: هغه څوک چې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په مجلس کې په تواضع او ادب سره خبرې کوي، او د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مقابل کې آوازونه خپل نه پورته کوي؛ دوی هغه کسان دي چې الله تعالی جل جلاله د دوی زړونه د تقوی او پرهېزگاری لپاره آماده کړي، یعنې خپل الهي توفیق یې له دوی سره ملگری کړی دی.

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿۳۰﴾

دوی لره ده بخښنه، عوض او ثواب لوی.

تفسیر: کله چې دوی په ډېر اخلاص او غیرت سره د شعائر الله احترام ساتي، او له رحمت للعالمین سره ډېر احترام او ادب ساتي، نو که کله وخت له دوی نه څه کوتاهي او خطا پېښېږي، الله تعالی ډېر مهربان دی د دوی گناهونه بښي، او لوی اجر و ورته نصیب کوي.

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنَ الْحُجْرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿۳۱﴾ وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿۳۲﴾

بیشکه هغه کسان چې چيغې وهي تا لره، د کورونو د أمهات المؤمنونو نه له هغه خوا؛ اکثر د دوی عقل نه لري، که چېرې دوی صبر کړي وي تر هغو پورې چې راوتلی وي ته دوی ته؛ نو دا صبر به په خیر تمامېده دوی لره، او الله تعالی جل جلاله ډېر بښونکی او مهربان دی.

تفسیر: د بني تمیمو قوم د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د لیدلو لپاره مدینې منورې ته راغلل، او رسول الله صلی الله علیه وسلم په کور کې تشریف درلود، دوی د بیرون نه ورته چغې وهلې؛ ای محمده! راووځه!؛ دا د دې نه وه چې دوی پوهه نه درلوده، او ایجابات اخلاقي یې نه مراعات کول، محمد صلی الله علیه وسلم یې یو عادي شخص فکر کاوه، حال دا چې محمد صلی الله علیه وسلم عالي شخصیت دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصِحُّوا عَلَيَّ مَا فَعَلْتُمْ
نَدِيمِينَ ﴿١﴾

ای هغو کسانو چې تاسو ایمان راوړی!، که چېرې راتگ وکړ تاسو لره فاسق او بدکار په یوه خبره سره؛ نو تاسو ښه تحقیق په کې وکړئ!، له جهته د وېرې د دې چې وبه رسوئ تاسو یوه قوم لره ضرر او تاوان په ناپوهی سره، نو پس وبه ګرځئ تاسو په هغه څه سره چې مو عمل کړی دی؛ خفه او پښېمانه.

تفسیر: ټولې شخړې او جګړې، بغض او عداوت، انسان ته د دروغو له لارې پېښېږي، نو له دې خاطرې الله تعالی جلّ جلاله بندګانو خپلو ته ارشاد فرمایي: که چېرې تاسو ته کوم بدکاره انسان په کومه موضوع کې خبر درکوي!، تاسو په هغې که ډېر فکر وکړئ، حق او باطل، رښتیا او دروغ یې ښه ځان ته ثابت کړئ، وروسته له هغې څخه په حل د موضوعاتو باندې اقدام وکړئ، لپاره د دې چې په احساساتو او تنګ نظری سره مو کومه خرابي او ضرر رسولی وي؛ بیا یې جیره مشکله او پښېماني یې هم څه په درد نخوري، چې په دې صورت کې به ظلم برقرار او عدالت نړېدلې وي، او حال دا چې انسان باید عدالت برقرار کړي، او د ظلم رېښې له بېخ څخه وباسي.

وَأَعْلَمُوا أَن فِيكُمْ رَسُولٌ اللَّهُ لِيُطِيعَكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأُمُورِ لَعَلَّكُمْ

او پوه شئ تاسې چې په منځ ستاسې کې رسول د الله دی (نو مه وایئ دروغ) که چېرې پیروي وکړي رسول الله صلی الله علیه وسلم تاسې لره په ډېرو امورو کې چې هغه خلاف د واقعیت او حقیقت وي؛ نو خامخا به تاسې په مشقت او ګناه کې لویډئ.

تفسیر: که رسول الله صلی الله علیه وسلم د کوم سړي پر رای او غوښتنې باندې عمل ونه کړي؛ نو تاسې مه خپه کېږئ ځکه چې حق د خلقو د غوښتنو یا د یوه او د بل درایې نه تابع کېږي، که داسې وشي؛ نو د ځمکې او د اسمانونو ګردې کارخانې سره خرابېږي.

وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّشِدُونَ ﴿٢﴾ فَضَّلْنَا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً

لیکن الله تعالی جلّ جلاله دوست او محبوب ګرځولی دی تاسې ته ایمان او ښایسته کړی یې دی دغه (ایمان) په زړونو ستاسې کې، او بد او منفور یې ګرځولی دی تاسو لره کفر، فسق، او نافرمانی له اوامرو د الله تعالی نه، (هغه تحقیق کوونکي په خبرونو کې) همدوی دي ثابت په دین حق باندې. له جهته د فضله له طرفه د الله نه، او د نعمت د ده له طرفه.

تفسیر: که تاسې دا غواړئ چې محمد صلی الله علیه وسلم ستاسې هره خبره ومني؛ نو خورا زیات مشکلات به پېښېږي، خو د الله تعالی شکر وکړئ چې هغه د خپل فضل او احسان په واسطه د قانتینو مؤمنانو په زړونو کې ایمان محبوب ګرځولی دی، او د کفر او معصیت نفرت یې په کې اچولی دی، چې د هسې بې هوډګیو په شاوخوا کې نه نژدې کېږي، په هغې مجتمع کې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم تشریف ولري، په هغې کې د بل چا درایو او فکرونو منل چې پرته له منلو د هغه څخه وي؛ نشي کېدی، او نه ښایي چې وشي، نن اګر که رسول الله صلی الله علیه وسلم ځمونږ په منځ کې تشریف نه لري، مګر د هغوی پاک شریعت او د هغو وارثان او نائبان شته، او تل به وي.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿۱۰۳﴾

او الله تعالى بنه عالم بنه حکمت والا دی.

تفسیر: الله تعالى ته د گردو استعداد بنه معلوم دی، او هر یوه ته پخپل حکمت سره هغه احوال او مقامات فرمایي، چې د هغه استعداد د ده په ځان کې وي.

وَأَنَّ طَائِفَتَيْنِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِن بَغْتِ أَحَدُهُمَا عَلَى الْآخَرِي فَقَاتِلُوا
الَّتِي تَبَغَىٰ حَتَّىٰ تَفِئَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِن فَاءَتْ فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسَمُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿۱۰۴﴾

که چېرې دوه ډلې د مؤمنانو (پخپلو منځونو کې) سره په جنگ او جگړه کې ولوېږي؛ پس روغه او صلحه وکړئ (ای نورو مؤمنانو) په منځ د هغو دواړو جنگ کوونکیو کې په نصیحت سره، او په بلنې سره حکم د الله او د رسول الله ته، نو که ظلم او تېری وکړ یوې له دغو دواړو په هغې بلې ډلې باندې، یعنې چې صلح قبوله نه کړي، او حکم د الله او رسول الله ته راضي نشي؛ پس جنگ وکړئ تاسو ټول ای مؤمنانو له هغې (ډلې) سره چې ظلم او تجاوز کوي (په هغې بلې مظلومې ډلې باندې)، تر هغه پورې چې بېرته راوگرځي دوی حکم د الله تعالى ته، او غاړه ورته کېږدي، او که چېرته وگرځېدله (دغه ډله بې انصافه له ظلم نه، او د الله تعالى حکم یې بېرته ومانه) پس صلح او روغه وکړئ تاسې په منځ د دوی کې په عدل او انصاف سره، عدل او انصاف کوئ تاسې ای مؤمنانو په هر کار کې، ځکه چې بېشکه الله تعالى دوست لري عدل او انصاف کوونکي (په قول او فعل کې).

تفسیر: سره له دې گردو مخ نیونو که د مسلمانانو د دوو گوندو (ډلو) په منځ کې جنگ او جگړه پېښه شي، نو تاسې زیات کوشنې وکړئ چې هغه جگړه لرې شي، که په هغه بری ونه مومي، او یوه ډله په بلې ډلې باندې برید او تعرض وکړي، او ظلم او زیاتي ته ملاوې وتری؛ نو تاسې د هغوی سیل او ننداره مه کوئ، بې پلوي او بېطرفي مه غوره کوئ، بلکه تېری او تجاوز له هرې خوا چې وي گرد مسلمانان دې په هغې کې سره یو شي، او له هغې سره دې جنگ وکړي، تر څو هغه ډله مجبوره شي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، او د خپلو تېریو او زیاتي څخه لاس واخلي، او د الله د امر او حکم په لوري راشي، او روغې ته ځان وروړاندې کړي، نو مسلمانانو لره ښایي چې د دواړو ډلو په منځ کې په عدل او انصاف سره روغه وکړي، او یوه له بلې سره یو ځای کړي، او د دواړو ډلو په مابین کې په طرفداری کې د حق د لارې نه دېخوا او هغه خوا چپ (غلط) نشي.

تنبیه: د صحیحینو له روایت سره سم د دې آیت نزول د انصارو د هغو دوو ډلو په نسبت شوی دی، چې د (اوس) او (خزرج) په نامه سره مشهورې دي، او دوی پخپلو منځونو کې ډېر جگړې سره کولې، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د دې آیت په اساس د هغوی دواړو په منځ کې سره روغه وفرمایله، لکه چې په (۴ جزء د سورت آل عمران په (۱۱) رکوع (۱۰۳) آیت) کې دي: ﴿وَأَذِّنْ لِيَوْمَئِذٍ لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا بِينَ قُلُوبِهِمْ قُرْبَانٌ لَّفَاقَدُوا عَمَلَهُمْ﴾ الآية.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَعْيُنِهِمْ وَأَقْسَمُوا إِنَّ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَرْجِعُونَ ﴿۱۰۵﴾

بېشکه چې مؤمنان ټول په دین کې سره وروڼه دي، نو پس صلح او جوړښت کوئ تاسې (ای مؤمنانو) په منځ د وروڼو خپلو کې (تل تر تله)، او وویرېږئ له الله تعالى څخه (په هر څیز او په هر وخت کې) او ځان ساتئ (له معاصیو) ښایي چې درباندې رحمت وکړ شي (له جانبه د الله).

تفسیر: د روغې او د جگړې په وخت کې بلکه په هر حالت کې ښایي دا تر سترگو لاندې وي، چې د دوو وروڼو روغه یا جگړه دې د دښمنانو او کافرانو په څېر ونه بلله شي!، کله چې دوی سره وروڼه کیږي؛ نو هغوی هم هغسې مه پرېږدئ، بلکه په ذات الیني اصلاح کې یې ډېر زیات کوبښښ وکړئ، او د دې کوبښښ کولو په وخت کې تل له الله تعالی څخه وویږئ!، چې له کومې خوا بې ځایه طرفداري ونه شي، یا د انتقامي جذبې له کبله کومه نښه په منځ کې ونه لیدله شي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْخَرُوا قَوْمًا مِّن قَوْمٍ عَلَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا لَّكُمْ وَلَا نِسَاءً مِّن نِّسَاءِ عَمَلَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا لَّكُمْ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَرُوا بِاللِّقَابِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) ټو کې او سپکاوی دې نه کوي هېڅ یو قوم له تاسې څخه په بل قوم باندې، ځکه ښایي چې وي به دغه (مسخره کړی شوی) بهتره او غوره (په نزد د الله) له دې (مسخره کوونکیو) څخه، او (نه دې ټو کې او سپکاوی کوي) یو ټولې ښځې له تاسې په نورو ښځو، ځکه ښایي چې هغه (مسخرې کړی شوی) به بهترې او غوره وي (په نزد د الله له دې مسخره کوونکیو څخه)، او مه عیب جويي کوی بعضې د تاسو د بعضې نورو، ځکه چې بیا د تاسو عیب جويي هم کیږي (چې دا په حقیقت کې د ځان عیب جويي ده)، او مه غواړئ تاسې یو تر بل په بد نومونو او القابو سره.

تفسیر: رومی یې د مسلمانانو د نزاع او جگړې د لرې کولو تدبیرونه راوښوول، بیا یې دا راوښوده که اتفاقاً اختلاف پېښ شي؛ نو په زور او مؤثرې طریقې سره دې هغه ورک کړ شي، خو تر کله پورې چې د نزاع خاتمه ونه شي؛ ښایي کوبښښ وکړ شي چې لږ تر لږه د منافرت او مخالفت جذبې زیاتې او مشتعلې نه شي.

په دې آیت کې الله تعالی مونږ ته داسې حکم فرمایي، چې یوه ډله دې له بلې ډلې سره مسخرې او ټو کې نه کوي، او نه دې یو په بل باندې ناوړه غږونه کوي!، او نه دې یو په بل پسې د عیب لټولو لپاره لوېږي، او نه دې په بدو نومونو او ناولیو لقبونو سره یو بل یاد کړي، ولې چې له داسې خبرې څخه دښمني او نفرت ورځ په ورځ زیاتېږي، او د فتنې او د فساد اور لا تیزېږي، سبحان الله! دا څو قیمتمدارې لارښوونې او هدايات دي!، که نن مسلمانان لږ څه څیر شي، د دوی د گډو جگړو او جنګونو او د نورو اخلاقي رنځوریدو د علاج نسخې په همدې د (حجرات) په سورت کې شته.

بِئْسَ الْأَسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ

بد دي دا درې نومونه د (سخريې، تلمز، تنابز) له جهته د فاسقې وروسته له ایمان درلودلو (لرلو) څخه.

تفسیر: د بل سړي د خراب نوم په اخیستلو سره پخپله هم هغه نوم اخیستونکی گناهگارېږي، که پر هغه باندې هغه بد اثر وکړي، که یې ونه کړي، خو دی پخپله ځان بد تهذیب، فاسق، او گناهگار او خلق رېږوونکی ښکاره کوي، خیال وکړئ چې مؤمن له ښکلي لقب سره دا بل لوری ښه ښکاري؟ او بل تفسیر یې داسې کېدی شي: کله چې یو څوک مسلمان شي؛ نو بیا هغه ته په هغو پخوانیو خبرو باندې طعنه ورکول یا د هغه وخت په بدترینو القابو یادول لکه پرنګی، یهود، هندو او داسې نور؛ ډېر مذموم حرکت دی، همداسې هغه سړی چې په کوم عیب کې اخته وي، چې هغه یې په واک کې نه وي، یا یې له کومې گناه څخه فرض یې کړئ توبه کړي وي؛ له هغه څخه د ژغورنې لپاره د هغه یادول ښه نه دي.

وَمَنْ لَّمْ يَتَّبِعْ فَإِنَّكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿۱۱﴾

او هغه چې توبه يې ونه ايستله؛ نو دغه كسان همدوی دي ظالمان (پر ځانونو خپلو).

تفسير: هغه ګناه چې پخوا شوې، له هغې څخه توبه وکړئ!، که د دې هداياتو او حکمونو د اورېدلو څخه وروسته دوی له هغو جرائمو څخه توبه نه کوي؛ نو د الله په نزد به اصلي ظلم همدا وي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ بَعْضُكُم بَعْضًا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (ای مؤمنانو!) ځان وساتئ تاسې له ډېرو بدګمانیو او تهمتونو نه (په خلقو باندې)، بېشکه ځینې بدګمانونه او تهمتونه ګناه ده، او مه لټوئ تاسې پټ عیبونه د مسلمانانو، او نه دې کوي غیبت ځینې ستاسې د ځینو نورو.

تفسير: د دوو تنو د اختلاف او تفریق په ډېروالي کې دا امور په خصوصیت سره داخل دي، یو فریق په بل فریق باندې داسې بدګمان کوي چې حُسن ظن لره چې په حدیث کې راغلی دی؛ هیڅ ځای نه پاتې کېږي، او له هرې یوې خبرې څخه څه ناڅه مخالفت کوي، که د هغه په خبرو کې د ښه والي له زرو احتمالاتو څخه د یوې خرابې احتمال هم متصور وي؛ نو د هغه فکر او چرت د هم هغې خرابې په لورې وردرومي، او له هغو ټولو ښېګڼو څخه یې سترګې پټوي، او د هم هغې کوچنۍ خرابې په شاوخوا کې چورلي، او هم هغه خرابه او کمزورې خوا ته یوه قطعي او یقیني بڼه او شکل وربښي، او پخپل مقابل فریق باندې د تهمت په الزام شروع کوي، نو پاک قرآن له دې ګردو ویناوو او خرافاتو څخه منع کوي، که مونږ مسلمانان د پاک قرآن په احکامو باندې عمل وکړو، نو هغه ګرد اختلافات چې له بد قسمتي راپېښېږي، له خپله حده نه تیرېږي، او د هغو ضررونه به محدود پاتې کېږي، بلکه په لږ مَدَّت کې به د هغه نوم او ښه هم ورکېږي، الزام لګول او د پټو خبرو لټول او د هر چا په شا خبرې کول؛ هیچا ته او هیڅ کله روانه دي.

أَيُّبُ أَحَدِكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ

آیا خوښوي یو له تاسې څخه دا چې وخورې غوښې د ورور خپل، حال دا چې مړ وي، پس بد ګڼي تاسې هغه؛ نو همدارنگه بد وګڼئ د مسلمان ورور غیبت او عیب لټول.

تفسير: د خپل مسلمان ورور غیبت کول داسې ګنده کار دی، لکه چې څوک د خپل هسې مړه ورور غوښه چې سخا شوي هم وي؛ پخپلو نوکانو سره شکوي، او خوري یې، نو آیا د ده دا چارې کوم انسان خوښوي؛ نو وپوهېږئ چې غیبت کول له دې نه هم یو شنيع او خراب کار دی، ټولې کینې او دښمنۍ او حتی داسې نور ډېر بد عواقب ټول له غیبت نه پیدا کېږي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ ﴿۱۲﴾

وویرېږئ تاسې له الله تعالی څخه، بېشکه الله ښه توبه قبلوونکی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: په دې نصیحتونو باندې هم هغه څوک عمل کوي، چې په زړه کې یې د الله تعالی وېره وي، که د الله تعالی وېره نه وي؛ نو هیڅ نه کېږي، که پخوا دې حکم له لوستلو څخه کومه غلطي یا تېرواته له هغوی څخه شوي وي؛ نو اوس ښایي د پاک الله په مخکښې د زړه له کومې توبه وکړي، او د هغه له مهربانۍ او لورینې څخه خپله بښنه او مغفرت وغواړي چې مغفرت یې وکړي.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ الْأَكْرَمَ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْوَىٰ

ای خلقو! بېشکه مو پیدا کړي یی تاسې (ټول اصلاً) له یوه سړي چې (آدم) او له یوې ښځې چې (حوا) ده، او ګرځولي یی مونږ تاسې ځانګې او قبیلې قبیلې، لپاره د دې چې وپېژنئ یو له بل سره، بېشکه چې ډېر مکرم او معزز له تاسې څخه په نزد د الله ډېر متقي ادب لرونکی ستاسې دی.

تفسیر: زیاتره د غیبت، طعن، ذم او عیب لټولو منشأ کبر او غرور دی، چې آدمي خپل ځان لوی ګڼي، او نورو ته په حقارت او سپکه ګوري، نو ځکه الله تعالی دلته دا رانښيي چې انسان لره نه ښايي چې پخپل اصل او نسب او لویي او عزت باندې مغرور شي، بلکه ودې پوهیږي چې د انسان اصلي لویي او عزت په دې کې دی چې ښه روش او ښه خصلتونه ولري، او تل له الله وویږي، مؤدب او پرهېزګار وي، تر څو د دې ښو صفاتو په مېچ او اندازه د الله تعالی په دربار کې معزز، مکرم او محترم شي، د نسب حقیقت خو دا دی چې ګرځ نارینه او سړي له آدم او حواء علیهما السلام څخه پیدا دي، سیدي، عثمانی، فاروقي، صدیقی، انصاري، شیخي، خاني، ځویتوب، او نورې ستاینې (صفتونه) د ښه علم، عمل او تقوی په مقابل کې هیڅ دي، او دا خاندانونه، صفتونه، او ستاینې پرته له دې څخه چې خلق پرې پېژندل کیږي، او په تعارف کې کار ورکوي؛ بل کوم قدر او قیمت نه لري، اصلي قدر او قیمت د هر سړي په دې کې دی چې متقي، پرهېزګاره او پوه وي.

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿۱۰﴾

بېشکه چې الله تعالی ښه عالم ډېر خبردار دی.

تفسیر: تقوی او ادب په اصل کې د زړه کار دی، الله تعالی ته دغه ښه معلوم دي هر هغه سړی به چې په ښکاره ډول سره متقي او مؤدب په نظر راځي؛ هغه په واقع کې څنګه دی، او وروسته له دې څخه به څرنگه شي؟ عبرت آخرې خاتمي لره دی.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ نُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ

وویل صحرائیانو ایمان راوړی دی مونږ، ووايه (ای محمده! دوی ته) له سره ایمان نه دی راوړی تاسې، ولیکن ووايئ: اسلام راوړی دی مونږ، او له سره نه دی ننوتی ایمان په زړونو ستاسې کې.

تفسیر: دلته دا رانښيي چې ایمان او یقین کله چې په پوره ډول په زړه کې رانځ شي، او بیخ ونیسي؛ نو په هغه وخت کې غیبت، عیب لټول، او نور خراب خصلتونه له سړي ځنې لرې کیږي، هر هغه سړی چې د نورو عیبونه لټوي، او ازار ورسوي؛ نو دی دې وپوهیږي چې تر اوسه پورې ایمان په پوره ډول په زړه د ده کې ځای نه دی نیولی.

تنبیه: له دې آیت څخه د ایمان او د اسلام فرق ښکارېږي، او همدا خبره له حدیث د جبرئیل او نورو څخه هم ثابتېږي.

وَأَنْ تَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿۱۱﴾

او که حکم ومني تاسې د الله او د رسول د دغه (الله په اخلاص سره)؛ نو نه پرې کوي نه کموي (الله) له (جزاء د) عملونو ستاسې څخه هیڅ شی، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: که اوس هم د الله تعالی د اوامرو د منلو لار غوره کړی؛ نو د رومبنيو کمزوريو لامله ستاسې له هيڅ يو عمل څخه د هغه ثواب نه کموي.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ﴿۱۵﴾

بېشکه چې (صادقان) مؤمنان هغه کسان دي چې ايمان يې راوړی دی په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، بيا شک نه کوي (په ايمان کې)، او جهاد کوي دوی په مالونو خپلو سره (چې لگوي يې په اعلاء د کلمه الله کې)، او په ځانونو خپلو سره چې جهاد کوي په لاره د الله کې؛ دا کسان همدوی رښتيني دي (په دعوی د ايمان کې).

تفسیر: د رښتيني مؤمن شان دا دی چې په الله تعالی او د هغه په رسول باندې پوره او پوخ اعتقاد ولري، او د هغه په لاره کې په هر قسم سره چې وي؛ په مال او ځان سره حاضر وي.

قُلْ أَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۱۶﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) آیا خبروی پوهوی تاسې الله په دین د تاسې سره، حال دا چې الله ته معلوم دي هر هغه څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څيزونه چې په ځمکه کې دي، او الله تعالی پر هر څيز باندې ښه خبردار دی، هيڅ شی ترې پټ نه دی.

تفسیر: که په رښتيا سره واقعي دین او پوره يقين تاسې لره حاصل وي؛ نو له تش ويلو څخه څه به لاس درځي؟ له هغه پاک الله سره چې ستاسو معامله ده، هغه ډېر ښه پرې پوهیږي، هر شی ورته ډېر ښه ښکاره او معلوم دی.

يَتُوبُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا

احسان باروي دوی په تاباندې (ای محمده!) د دې چې تش مسلمانان شوي دي دوی.

تفسیر: ځينې کوچيان او صحرائيان راځي، او وايي: وگورئ چې مونږ بې له جنگه او جگړې مسلمانان شوي يو، گواکې دوی خپل احسان ښکاره کوي، او د دې ځواب وروسته له دې نه داسې ورکاوه کيږي:

قُلْ لَا تَتَّبِعُوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُمْ بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿۱۷﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) احسان مه باروی تاسې په ما باندې د اسلام راوړلو د تاسې، بلکه الله احسان کوي په تاسې باندې د دې چې لاره يې وښووله تاسې ته د ايمان راوړلو، که يې تاسې رښتيني او صادقان (په دعوی د ايمان کې).

تفسیر: که په واقعي ډول تاسې د اسلام دعوی لرئ، او په رښتيا سره ايمانداران يې؛ نو دا ستاسې احسان نه دی، بلکه د الله احسان دی چې تاسې ته يې د ايمان په لوري لاره دروښوده، او د اسلام په لوی دولت يې سرفرازي درکړه.

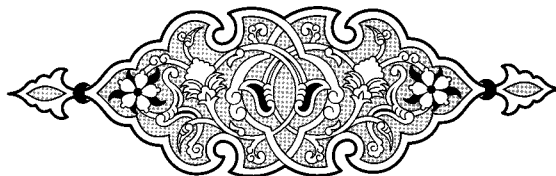
گواکې د دې سورت په پای کې يې تنبيه فرمايلې ده، که تاسې ته پر قرآني هداياتو او اسلامي تعليماتو باندې د عمل کولو توفيق په لاس درځي؛ نو هغه د احسان په ډول مه ورښکاروی!، بلکه د الله تعالی اکرم شأنه و اعظم برهانه د شکر او انعام حق اداء کړئ، چې تاسې ته يې داسې توفيق درکړی دی.

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

بیشکه الله ته بنه معلوم دی غیب د اسمانونو او د ؤمکی، او الله تعالی بنه لیدونکی دی په هغو کارونو باندې چې کوئی یې تاسې.

تفسیر: الله تعالی ته د زړونو پټې خبرې او ښکاره چارې ګردې ورمعلومې دي، نو د دغه علیم او خبیر په مخکې خبرې او بهانې مه جوړوئ!.

تَمَّتْ سُورَةُ الْحَجَرَاتِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ ق

«د (ق) سورت مکی دی، پرته (۳۸) آیت څخه چې مدني دی، (۴۵) آیتونه (۳) رکوع لري»، په تلاوت کې (۵۰) او په نزول کې (۳۴) سورت دی، وروسته له (المرسلات) سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ق وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ۱ بَلْ عَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكُفْرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ۲ ءَأِذَا
مُتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا ۳ ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ۴

قسم دی پر قرآن چې لوی شان لري. (او نه دی راوړی ایمان کفارو په تا ای محمده) بلکه تعجب کوي دوی له دې نه چې راغلی دوی ته ویروونکی له دوی څخه، نو وویل کافرانو: دا (ویرول) یو شی عجیب دی. آیا کله چې مړه شو مونږ او شو مونږ خاورې (بیا به هم ژوندي کیږو؟)، دغه بېرته راتلل ډېر لري دي (له عقله).

تفسیر: الله تعالی په قرآن کریم قسم کوي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نبوت، او د مرګ نه پس ژوندون حق دی، لیکن کافران دا تعجب کوي، چې څرنگه به مونږ راژوندي شو، په داسې حال کې چې خاورې شو، خو دوی په اول ځل پیدا کولو کې فکر نه کوي، چې الله تعالی څرنگه پیدا کړل، نو ده ته دوباره راپورته کول د دوی څه ګران دي؟

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ

(الله فرمایي د دوی د وینا په رد کې) په تحقیق سره معلوم دي مونږ ته هغه چې کموي یې ځمکه له وجوده د دوی.

تفسیر: ګرد وجود نه خاورې کیږي، روح سلامت پاتې کیږي، او د بدن اجزاء تحلیل کیږي، او په هر لوري تیت او پرک کیږي، خو الله تعالی ته هغه ګرد ښکاره دي، او کولی شي چې بیا هغه تیت پیت اجزاء سره راټول کړي، او بیا یې لکه اول ځلي جوړ او غوښه، پلې، رګونه او پوست پرې زرغون او سا په کې واچوي.

وَعِنْدَنَا كِتَابٌ حَفِيفٌ ۵

او مونږ سره یو کتاب دی په یاد ساتونکی د هر شي چې لوح محفوظ دی.

تفسیر: دا نه ده چې له نن څخه رانکاره او معلوم دي، بلکه د قدیمي علم مو دی، تر دې چې له هغه څخه پخواني قبل الوقوع ګرد حالات هم په یو کتاب کې چې لوح محفوظ نومیږي، لیکل شوي دي، او تر اوسه پورې هغه کتاب ځمونږ سره شته.

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ قَرِيبٍ ①

بلکه نسبت د دروغو کړی دی دوی حق او رښتیني دین ته کله چې راغی دوی ته، پس دوی په گله و وډو مختلفو خبرو کې (مضطرب) دي.

تفسیر: یواځې تعجب نه بلکه په ښکاره ډول یې دروغ بولي، او ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم نبوت قرآن، بعث بعد الموت او نور اعتقادي شیان هم دروغ گڼي، او عجیبې گله یې وډې مختلفې او راز راز ویناوې کوي، بېشکه هر هغه سړی چې رښتیا خبرې دروغ بولي، په همداسې شکو کو، اضطرابونو، حیرانتیاوو، تردد، تحیر او تذبذب سره غاړه په غاړه کیږي، او د ناپوهی په غرومې (گرداب) کې لویږي، ځکه چې له داسې یوه څرگند (ښکاره) امر نه انکار کوي، چې ثبوت یې له لمر نه هم روښانه دی، خو که نصوص او دلائل ولټول شي.

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ①

آیا پس نه گوري دغه (منکران د بعث له غفلته) طرف د اسمان ته د پاسه د دوی چې څرنگه جوړ کړی دی مونږ هغه، او ښایسته کړی دی مونږ هغه، او نشته دغه آسمان ته کوم چاود (عیب).

تفسیر: اسمان ته وگورئ! چې په ښکاره ډول سره نه کومه ستنه په کې په نظر راځي، او نه کومه پایه لري، او نه له کوم شي سره تړلی شوی دی، داسې عظیم الشان جسم یې څرنگه مضبوط او مستحکم درولی دی؟ د شپې له مخې د ستوریو په کروړونو قنادیل ډیوې په کې بلیري، او د هغې منورې کړې له لرې لکه د برېښنا لویې ونې رابړېښي، او په مجموعي ډول څومره په سنگار او رونق ډولي ښکاري، له گردو څخه غوره خبره دا ده چې سره له تېرېدلو د زرگونو قرونو څخه نه کوم سوری یا چاود په کې لوېدلی دی، نه یې کومه گنګوره نړېدلې ده، نه یې پلاستر مات دی، نه یې رنگ الوتی دی، آخر دا کوم یو لاس دی؟ چې داسې مخلوق یې جوړ کړی دی؟ او بیا یې له ډېرو پېړیو راهیسې همداسې ساتلی دی؟.

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ ① تَبَصَّرَةٌ وَذُرَى لِكُلِّ عَجَبٍ مُنْتَبِئٍ ②

او (آیا نظر نه کوي دوی) ځمکې ته (چې څرنگه ښه) غوړولې مو ده، او غورځولي مو دي په هغې کې درانه بارونه محکم غرونه، او زرغونه کړي مو دي په هغې (ځمکې) کې له هر قسم تازه گياوې. درونق شیان لپاره د ښوونې (د قدرت خپل)، او د پند او نصیحت هر هغه بنده ته چې رُجوع کوونکی وي الله ته.

تفسیر: دویمه نښه د قدرت پیدایښت د ځمکې دی:

(الف): اوارول د هغې.

(ب): اچول د غرونو او مېخ کول د ځمکې په هغوی سره.

(ج): زرغونه کول د هر قسم گياو او تازه بوټو په رونق سره.

(د): هر یوه د دې ښو څخه درس د عبرت گړځي رښتینو بندگانو لره.

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبَارَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَبَّةً وَحَبًّا الْحَبِيدَ ①

او نازلې رابنکته کړې دي مونږ له (طرفه د) اسمانه اوبه ډېرې برکتناکې؛ نو زرغونه مو کړل په دغو (اوبو) سره باغونه (چې هر راز مېوې لري)، او دانې د کبست چې فصل يې رېبلی کيږي.

تفسير: درېمه نېبه د قدرت د اوبو رابنکته کول دي له اسمانونو نه:

(الف): اوبه مبارکې او بابرکته چې هر شی په هغې سره ژوندي کيږي.

(ب): باغونه او دانې د کبستونو (فصلونو) چې په هغې سره زرغونېږي، غله هغه ده چې له هغې سره بوتې يې هم رېبل کيږي، او د باغ ونې سره له دې چې مېوې يې شکولی کيږي؛ ونې يې پخپله پاتې کيږي.

وَالنَّخْلَ بَسَقَتِ لَهَا طَلْعُ نَضِيدٍ ②

او (زرغونې مو کړلې په دغو اوبو سره ونې د) خرماوو لوړې، هغې لره وږي دي لاندې باندې.

تفسير: (ج): زرغونول د خرما د ونو، لوړې لوړې چې دوی لره وږي دي لاندې باندې، چې روزي ده لپاره د بندگانو، په ډېر کثرت او وفرت سره، چې د هغو وږي په ليدلو کې هم ډېر ښه ښکاري.

رِزْقًا لِّلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلْدَةً مِّمَّا كَذَّبْنَا لِكُلِّ الْخَرُوجِ ③

رزق روزي لپاره د بندگانو او ژوندي کړل مونږ په دغو (اوبو) سره کلي او ښارونه مړه، همداسې دي راوتل (د مړيو له قبرونو نه).

تفسير: (د): الله تعالی ژوندي کوي په دې اوبو د باران سره ښارونه او کلي مړه، يعنې چې بوتې او گيا ټولې وچې او خزان وي، بيا يې ژوندي کوي او زرغوني کوي، نو نتيجه د دې دريو نښو سره له اجزاوو يې دېته شوه، چې تاسې انسانان هم داسې راوتونکي او ژوندي کولی شئ، لکه چې گياوې زرغونې کيدونکې او راوتونکې دي، نو که تاسو عقل لرئ په خپل ژوند کې پس له مرگه هيڅ شک او شهبه مه کوئ؛ لکه چې د باران په وړولو سره مړه ځمکه ژوندي کوي؛ همداسې د قيامت په ورځ مړي هم ژوندي کولی شي.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّيسِ وَثَمُودُ ④ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ⑤ وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ ⑥ وَقَوْمُ تَبَعٍ ⑦

نسبت د دروغو کړې وو پخوا له دغو (کفارو) قوم د نوح (نوح ته)، او ملگري د کوهي (نبي خپل ته)، او ثموديانو (صالح ته)، او عاديانو (هود ته)، او فرعون (موسی ته)، او وروڼو د لوط (لوط ته)، او خاوندانو د ځنگله (شعیب ته)، او قوم د تبع (خپل نبي ته).

تفسير: د دې قومونو قصې د «حجر»، «فرقان»، «دخان» او په نورو سورتونو کې تېرې شوي دي، هلته يې بيا ولولئ !

كُلُّ كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ وَعِيدِ ⑧

دوی ټولو نسبت د دروغو کړې وو پیغمبرانو خپلو ته؛ نو بیا حق او ثابت شو ځما عذاب پر دوی.

تفسیر: د انبیاوو د دروغجن شمېرلو (گهللو) لامله له هغو شیانو څخه چې دوی ویرول شوي وو؛ هغه ور د مخه راغلل، او په هم هغه عذابونو کې چې دوی ترې ویرول شوي وو؛ ولو بدل.

أَفَعَيَّبْنَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٥﴾

آیا پس نو مونږ ستړي شوي وو په پیدایښت اول باندې (یعنې نه یو ستړي شوي)، بلکه دوی په شک کې دي له جوړولو او ژوندی کولو نویو څخه.

تفسیر: د دویم ځلي نوي ژوندون په نسبت هغوی ته خوشې او فضول یو شک پیدا شوی دی، هغه قادر مطلق چې دوی یې اول ځلي پیدا کړي دي، آیا دویم ځلي هغه ته د هغوی بیا پیدا کول کوم گران کار دی؟ آیا دوی هسې گمان کوي چې (معاذ الله) هغه به په اول ځلي د دې گردې دنیا له پیدا کولو څخه ستړی شوی وي؟ د هغه مطلق قادر په نسبت داسې توهمات غوره کول ډېر سخت جهالت او سپین سترگیتوب دی.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعَلَهُ آتُوسُوسًا بِهٖ نَفْسَهُ ﴿١٦﴾

او په تحقیق پیدا کړی دی مونږ جنس د انسان په داسې حال کې چې مونږ پوهیږو په هغه څیز چې وسوسه او خطر کوي په هغه سره زړه د ده له فکرونو عبثو او ناکارو سره.

تفسیر: د انسانانو د هر قول او فعل څخه مونږ خبردار یو، تر دې چې له هغو پتو خبرو چې د وسوسې په ډول د هغو په زړه کې تیرېږي؛ هغه هم مونږ ته معلوم دي: ﴿الْأَعْلَىٰ مِّنْ خَلْقٍ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْغَيْبِ﴾ (۲۹ جزء لمړی رکوع (۱۴) آیت).

وَمَنْ أَرْبُ إِلَيْهِ مِّنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ ﴿١٧﴾

حال دا چې مونږ ډېر نژدې یو ده ته (ځمونږ ملائکې) له رگونو د ورمېر د ده څخه.

تفسیر: یعنې ځمونږ ملائکې انسان ته د ورمېر د رگ (شارک) څخه نژدې دي، چې الله تعالی ملائکو ته د دې قدرت ورکړی دی.

إِذْ تَلَقَى الْمُتَلَقَيْنِ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ قَعِيدٌ ﴿١٨﴾

(او یاد کړه) کله چې اخلي دوه اخیستونکې پرنښتې چې یوه له ښي طرف نه ناسته وي لیکلو د نېکې ته، او بله له کین طرف نه ناسته وي لیکلو د بدې ته.

تفسیر: دوه پرنښتې د الله په حکم سره د همېش لپاره د هر سړي په کتنه کې دي، هر هغه لفظ چې د دوی له خولې څخه ووځي، یا هر کار چې دوی یې کوي؛ سمدلاسه یې لیکي، د نېکې لیکونکې ښي خوا ته او بدې لیکونکې کینې خوا ته ناستې او ټاکلې (مقرر کړې) شوي دي، څه زیادت او نقصان نه کوي، بلکه په ډېرې امانتداری سره لیکنې کوي: ﴿وَأَنَّ عَلَيْكُمْ لِحَافِظِينَ﴾ (جزء عم، د الانفطار سورت).

مَا يُلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ ﴿١٩﴾

نه وایي دغه بنده هیڅ خبره مگر خو وي له ده څخه دوه ساتونکي، حاضر او تیار چې ژر یې ولیکي.

تفسیر: دا دوه پرېنتې لیکلو ته همېش تیارې وي، او هیڅکله نه ترې جدا کیږي، هغه چې د ورځې له طرفه موظفې دي؛ د نماز دیګر په وخت کې عملونه د بندګانو ثبت ته رسوي، او هغه چې د شپې له طرفه موظفې دي؛ په وخت د صبح کې عملونه د بندګانو رب العالمین ته پورته کوي، رسول الله صلی الله علیه وسلم وایي چې: الله تعالی له دې ملائکو نه پوښتنه کوي چې: څما بندګان په څه حالت کې وو؟ هغوی ورته وایي چې: په سجده وو، نو رب العالمین ملائکو ته په هغوی باندې افتخار کوي، نو له همدې وجې نه باید په دې دوو لمونځونو باندې ډېر خیال وشي!

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ

او راغلې بې هوشي سختې د مرګ لپاره د دې چې په سترګو یې ووينې په حق سره.

تفسیر: له یوه لوري دفتر او دوسیه تیاره شوې ده، او له بل لوري یې د مرګي په کنده باندې رسېدلی دی، مړ کېدونکی دی، او د ځنګدن په تکلیفونو کې غوټې خوري، نو هلته دا ګردې خبرې ورته رښتیا ښکاري، چې الله تعالی او د هغه پیغمبرانو د هغه خبر ورکړی وو، او د مړي له مخې د هغه د سعادت او شقاوت پردې لرې کیږي، او د داسې پېښې پېښېدل یقیني او قطعي دي، ځکه چې د مطلق حکیم ډېر حکمتونه د ده سره اړې لري، نو په دغه وخت کې به وویلی شي دغه منکر انسان ته داسې چې:

ذَلِكَ مَا كُنْتُمْ مِنْهُ تَحِيذٌ ⑩

دا مرګ هغه دی چې وې به ته له ده څخه په څنګ کېدونکی، او نه وې پرې اقرار کوونکی.

تفسیر: سړی ډېر زیار کوي چې له مرګ څخه ځان وژغوري (وساتي)، او د هغه د بد خوند او وحشت څخه تل ځان وساتي، او دېخوا او هغې خوا سر او پښې ووهي، خو سره له دې د مرګي شېبه چېرې وروسته کېدونکې ده، آخر هغه په سر باندې راتلونکې ده، او هیڅ یوه حيله او تدبیر د مرګي مخه نشي نیولی.

وَنُفَخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمَ الْوَعِيدِ ⑪

او وبه پوکل شي په صور (شپېلی) کې، چې دا یوه ورځ ده د ویرولو (د کفارو په عذاب سره).

تفسیر: وپوکلې قیامت خو د مرګ وخت دی، وروسته له دې لوی قیامت حاضر دی، فقط چې په صور او شپېلی کې وپوکلې شي، هغه وپوونکې ورځ موجودیږي، چې انبیاوو او پیغمبرانو خلق ترېنه وپوولي وو.

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّعَهَا سَائِرٌ وَشَهِيدٌ ⑫

او راځي هر نفس په دې ورځ کې چې وي به له ده سره یو شپونکی (محشر ته)، او شاهدي ورکوونکی (پراعمال یې لکه لاس، پښې او داسې نور).

تفسیر: خلق به په قیامت کې داسې حاضر کړل شي، چې یوه پرېسته به یې میدان ته د وړاندې کولو لپاره راکاږي، او بلې به یې عملنامه نیولي وي، چې د ده د ژوندانه ګرد احوال او خبرې په کې لیکلي شوي وي، ښایي چې دا به همغه دوه پرېنتې وي چې ورته ﴿كُواكِبَيْنَ﴾ وایي، او د هغو په نسبت یې فرمایلي دي: ﴿أَذِيَتَلَقَى الْمُتَّقِينَ﴾ الآية - او ښایي چې کومه بل وي، والله أعلم، نو وبه ویلی شي ده ته د الله تعالی له جانبې داسې چې:

لَقَدْ كُنْتُمْ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكُمْ غِطَاءَكُمُ فَبَصُرَكُمُ الْيَوْمَ حَرِيدًا ﴿۱۷﴾

په تحقیق سره (په دنیا کې) وې ته په غفلت بېخبرۍ له دې ورځې د عذاب څخه، نو بېرته مو کړه له تا څخه پرده د غفلت ستا، نو سترگې ستا نن ډېرې تېزې دي (چې پرې وینې خپل ګرد اعمال).

تفسیر: په هغه وخت کې به وویلی شي دوی ته چې: تاسې د دنیا په خوندورو شيانو کې مشغول وئ، او له دې ورځې څخه بېخبر او بې پروا وئ، او ستاسې سترگې د شهواتو او غوښتنو تیارې او پردې پټې کړې وې، هغه ښوونې چې پیغمبرانو تاسې ته کولې؛ هغو ته مو فکر نه کاوه، نن هغه پرده ستاسې له سترگو څخه لرې کوو، او ستاسې لیدنه خورا زیاتوو، تر څه ښه وګورې: آیا هغه خبرې چې تاسې ته کېدلې؛ صحیح وې او که غلطې؟ ثابته وه او ثابته شوه چې دا ټولې خبرې رښتیا وې.

وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَىٰ عِتِيدًا ﴿۱۸﴾

او به وایي ملګری د ده (پرښته) دا دی هغه شی چې ما سره حاضر دی (د دفاترو د اعمالو د ده).

تفسیر: پرښتې به یې له اعمالنامو سره حاضرې وي، ځینې له (قرین) څخه شیطان مرادوي، یعنې شیطان به وایي: دا مجرم حاضر دی، چې ځما له خوا اغوا شوی وو، او هغه مې د دوزخ لپار تیار کړی دی، مطلب دا چې هغه اغوا ځما له لاسه شوې ده، خو په ما کې دومره زور او تسلط چېرې وو، چې هغه مې په جبري ډول سره په شرارت کې اخته کړ، دی پخپل اختیار، اراده او واک ګمراه شوی دی.

الْقِيَامِ فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ﴿۱۹﴾ مِّنَّا لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ﴿۲۰﴾

(نو به ویل شي دوو پرښتو ته) وغورځوئ تاسې په دوزخ کې هر یو کافر عناد کوونکی. منع کوونکی د خیر، تېرېدونکی له حدودو مشروعو، ظالم او شک کوونکی (په دین کې).

تفسیر: د الله تعالی له درباره به دغه حکم دوو پرښتو ته وشي، چې داسې سړی دې په دوزخ کې واچول شي!.

وَإِذْ يُجْعَلُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ أَفَلَيْتَهُ فِي الْعَذَابِ الشَّدِيدِ ﴿۲۱﴾

هغه (کافر) چې ګرځولی یې دی له الله تعالی سره بل معبود، نو وغورځوئ دی په عذاب سخت کې.

تفسیر: داسې سړی په دوزخ کې د ډېر سخت عذاب مستحق دی، ځکه چې تر مشرکینو نه لوی ظالمان نور په دنیا کې نشته.

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطَعَيْتَهُ وَلَكِن كَانَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿۲۲﴾

و به وایي ملګری د ده یعنې شیطان: ای ربه ځمونږ! نه وو ګمراه کړی ما دی (جبرًا)، لیکن وو دی پخپله په ګمراهۍ لرې کې له حقه ځنې.

تفسیر: ځما زور پر ده باندې نه رسېده، لږ څه اشاره مې چې ورته وکړه؛ دغه کمبخت پخپله ګمراه شو، د نجات او فلاح له لارې څخه لرې ولوېد، شیطان په داسې ویناوو سره غواړي چې خپل جرم سپک ورنسکاره کړي.

قَالَ لَأَخْتَصِمَنَّ أَلَدَائِي وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ ﴿٢٦﴾

وبه فرمایي (الله قهراً چې) جگره مه کوی تاسې دلته له ما څخه چې فائده نه کوي جگرې د تاسې په دې ځای کې، او په تحقیق رومبی لېرلي وو ما تاسې ته وپرول خپل په ژبو د انبیاوو.

تفسیر: تاسې چې او اېلتي خبرې مه کوی، په دنیا کې مې هر چا ته د بنو او بدو لارې ورسوولې وې، اوس هر یوه ته د هغه له جرم سره سمه جزاء ورکوله کيږي، هغه چې گمراه شوی دی، او هغه چې له دوی څخه یې لاره ورکه کړې ده؛ دواړه به د خپلو جرمونو سزاوې ومومي.

بِإِذْنِ الْقَوْلِ لَدَائِي وَمَا أَنَا بِظَالِمٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٢٧﴾

نه شي بدلېدلې هيڅ خبره په دې باره کې په نزد ځما، او نه يم زه ظلم کوونکی پر بندگانو چې بې له گناه يې په عذاب کړم.

تفسیر: ځمونږ له لوري به ظلم نه کيږي، هغه فيصله چې صادرېږي؛ عين حکمت او انصاف به وي، «او خبره به نه بدلېږي»، يعنې کافران به نه بنسلی کيږي، نو د دې لوی کافر شيطان بنسنه به چرې کيږي.

يَوْمَ نَقُولُ لِبَعْضِهِمْ هَلْ أَمْتَلَأْتِ وَنَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ ﴿٢٨﴾

(ياده کړه هغه ورځ) چې وايو مونږ دوزخ ته داسې: آیا ډک او موږ شوې ته له خلقو نه؟ او وبه وايي هغه: آیا نور هم څه زیات شته، بلکه شته يعنې زیات کړه!، زه لا ښه موږ شوی نه يم.

تفسیر: د دوزخ وسعت او ارتوالی به له دومره خلقو څخه نه ډکيږي، او د قهر له شدته به نور کافران او نافرمانان هم ورغواړي.

وَأَرْسَلْنَا الْجَنَّةَ لِمُتَّقِينَ غَيْرِ بَعِيدٍ ﴿٢٩﴾

او راوړدې به کړ شي جنت لپاره د ویریدونکیو پر هېز کارانو چې نه به وي لري (له دوی نه).

تفسیر: جنت به له دوی څخه لرې نه وي، دوی به له ډېر نژدې څخه د هغه تر او تازگي، ښایست او سینگار ويني.

هَذَا مَا وَعَدُونَا لِكُلِّ أُوَّابٍ حَفِيظٍ ﴿٣٠﴾ مَنْ خَشِيَ الرَّغْمَنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ﴿٣١﴾ ادْخُلُوا هَذَا السَّلَامَ

فرمایي الله چې: دا هغه دی چې وعده به یې کېده له تاسې سره، لپاره د هر رجوع کوونکي الله لره، او د هر ساتونکي حدودو د هغه لره. هر هغه زړه چې ویريږي له عذابه د رحمان په غیب سره، او راتلونکی وي په زړه رجوع کوونکي سره الله ته؛ (نو وبه فرمایي الله): ځی نوځی په کې په سلامتیا سره.

تفسیر: هغه کسان چې په دنیا کې یې الله تعالی یادوه، او له گناهونو څخه یې ځانونه ژغورل، او د الله په لوري به یې رجوع کوله، او بې له لیدلو څخه د هغه له قهر او جلالة ویرېدل، او په یوه پاک او صاف رجوع کوونکي زړه د الله په حضور کې حاضر شوی وو، د هغه جنت وعده له داسې سړیو سره کړې شوې وه، اوس یې وخت رارسېدلی دی، چې په سلامتیا او عافیت سره په کې نوځی، او پرېښتې دوی ته سلام اچوي، او د پاک پروردگار سلام هم وررسوي.

ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ﴿۳۷﴾

داورخ د ورننوتلو په جنت کې ورخ ده د همېشه توب په هغه کې.

تفسیر: په حدیث کې وایي: جنتیان چې جنت ته ننوځي؛ ورته ویل کېږي: ننوځئ بیا مو نو مرګ نشته، دوزخیانو ته په وخت د ننوتلو کې دوزخ ته همداسې ویل کېږي، نو هغه ورخ هر چا ته هر څه چې وررسېږي؛ د تل لپاره وي.

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ ﴿۳۸﴾

وي به دغو (مؤمنانو) لره هغه چې غواړي دوی په دې جنت کې، او له مونږ څخه یې زیادت هم شته په هغو باندې.

تفسیر: هر شی چې وغواړي؛ هغه وررسېږي، برسېره په هغه داسې نعمتونه هم وررسېږي، چې د هغوی په خیال کې نه وي رسېدلي، لکه د الله تعالی لقاء او لیدنه، او ممکن دي له ﴿وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾ څخه دا غرض وي چې له مونږ سره ډېر شيان دي، هر څومره چې د جنتیانو له خوا وغوښت شي؛ هغه ګرد به ورکړل شي.

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِنْ مَّجِيسٍ ﴿۳۹﴾

او ډېر مو هلاک کړي دي پخوا له دې څخه له اهل د زمانو پخوانیو نه چې هغوی ډېر سخت او قوي وو له دغو (کفارو د مکې) څخه له جهته د قوته؛ نو ډېر ځایونه د پنا یې ولټول په ښارونو کې، چې ګوندې پیدا به کړي ځای د ساتنې له مرګه ځنې، خو پیدا یې نه کړ، آیا شته دوي ته خلاصیدل له هلاکه؟

تفسیر: رومي د کفارو د اخروي تعذیب بیان وو، په منځ کې د هغوی په مقابل کې د اهل جنت د تنعم ذکر راغی، اوس بیا د کفارو د سزا ورکولو ذکر فرمایي، یعنې پخوا له آخرته په دنیا کې مونږ ډېر داسې شریر سرکښ او غاږه غړوونکي قومونه تباہ او خراب کړي دي، چې په زور او قوت کې له موجوده کافرانو څخه ډېر لوړ وو، او په ډېرو ملکونو کې ګرځیدلي وو، او راز راز تصرفات یې په کې کړي وو، کله چې د الله تعالی عذاب ورسېد؛ نو د نشتېدلو او پټېدلو لپاره هغوی ته په ګرد جهان کې په هیڅ یو ځای کې داسې ځای نه پیدا کېده: ﴿أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ كُفْرُكُمُ الْبُوتُ وَلَئِنَّكُمْ لَفِي بَرُوجٍ مُشْتَكِلَةٌ﴾ الآية - (د النساء سورت (۱۱) رکوع (۷۸) آیت).

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ﴿۴۰﴾

بېشکه په دغو (مذکورو وو شيانو) کې خامخا ذکر او پند دی هر هغه چا لره چې وي هغه لره زړه روغ او فکر کوونکی، یا کېږدي غوږ نصیحت ته په داسې حال کې چې دی حاضر متوجه وي په زړه سره.

تفسیر: په دې عبرتناکو واقعاتو باندې له غور او فکر کولو څخه هم هغه خلق پند اخیستی شي چې د هغوی په سینه کې هسې پوهېدونکي زړه وي، چې یا پخپله په خبرې باندې پوهېږي، یا د نورو له پوهولو څخه پوهه ومومي، او غوږ ورته ونیسي، ځکه چې دا هم د پوهنې یوه درجه ده، چې سړی پخپله نه پوهېږي، خو د نورو له وینولو څخه متنبه او هوښیارېږي، او منفعت ترې اخلي، هغه چې نه پخپله پوهېږي، او نه د نورو پوهولو ته غوږ ږدي، او نه یې په زړه کې ځای ورکوي، نو له هسې سړي څخه لوقه او تیره بڼه ده.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ

او په تحقیق پیدا کړي دي مونږ اسمانونه او ځمکه او هغه نور مخلوقات چې په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکه) کې دي په شپږو ورځو کې.

تفسیر: د دې بیان پخوا له دې تېر شوی دی.

وَمَا مَسَّنَا مِنْ لُغُوبٍ ۝۲۵

او نه وه رسېدلې مونږ ته هیڅ ستوماني.

تفسیر: کله چې دی د اول ځلي له پیدا کولو څخه نه دی سترې شوی؛ نو د دویم ځلي په پیدا کولو کې به څرنگه سترې کېږي؟ او تباه او برباد کول خو له جوړولو څخه ډېر اسان دي.

فَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

نو صبر کوه (ای محمده!) پر هغه چې وايي یې دوی، او تسبیح ووايه پيوست له حمده در ب خپل.

تفسیر: که دا خلق په داسې غټو خبرو باندې هم نه پوهیږي؛ نو تاسې مه خپه کېږئ!، بلکه پر داسې چټي خبرو باندې صبر وکړئ!، او دا حکم د جهاد د حکم نه مخکې وو، او د هغه الله تعالیٰ په یاد کې د زړه له کومې مشغول اوسئ!، چې د ګردو اسمانونو او ځمکې پیدا کوونکی دی، او د هر شي په ودانولو او ورانولو باندې قدرت لري.

قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ۝۲۶ وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ

پخوا له راختلو د لمر یعنې لمونځ د سبا، او پخوا له لوېدلو د لمر څخه یعنې لمونځونه د ماسپینین او د مازدیګر، او په ځنې برخې د شپې نه پس تسبیح وایه د دغه الله یعنې لمونځ د تهجد او ماسختني وکړه.

تفسیر: دا د الله تعالیٰ د یادولو وختونه دي، په دې کې عبادتونه او دعاوې قبلېږي، له ځینو روایتونو څخه ښکارېږي، چې رومي څمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې د دريو وختونو لمونځ فرض وو، سهار، مازدیګر او تهجد، لکه چې اوس هم دی دريو وختو ته یو خصوصي فضل او شرف حاصل دی، بنایي چې هر سړی په لمانځه، ذکر، دعاء، تلاوت یا نورو ښو کارونو باندې په دغو وختونو کې مشغول اوسي، او معمور یې ولري، په حدیث کې راغلي دي: (علیکم بالغداة والروحة وشيء من الدلجة) ځینې وايي چې: له قبل الطلوع څخه د سهار لمونځ او له قبل الغروب څخه د ماسپینین او مازدیګر لمونځونه او له (من اللیل) څخه د ماښام او ماسختن لمونځونه مراد دي.

وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ۝۲۷

او وروسته له سجدو د لمونځونو څخه هم تسبیح ووايه!

تفسیر: وروسته له لمانځه څخه دې څه تسبیح او تهلیل وکړ شي، چې هغه عبارت له ستو لمونځونو او نوافلو څخه دي، او یا عبارت له هغو اذکارو څخه دي چې په احادیثو کې راغلي: لکه درې دېرش کرته سبحان الله، درې دېرش کرته الحمد لله، څلور دېرش کرته الله أكبر، او یا داسې نور اذکار او اوراد چې په نصوصو کې راغلي.

وَاسْتَمِعْ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادُ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۝۲۸

او واوره غوږ کېږده (ای محمده!) هغه ورځ چې اواز وکړي اواز کوونکی له ځای نژدې نه.

تفسیر: وایې چې د بیت المقدس پر تیري باندې به صور او شپېلی پوکل کیري، نو ځکه یې نژدې ویلي دي، یا یې دا مراد دی چې د هغه غږ به په هر ځای کې له ډېر نژدې څخه اورېده کیري، او ټول به یو شانې اورې، له صور څخه نور غږونه هم د الله تعالی له لوري اورول کیري، چې ځینې له دې آیت څخه هم هغه غږونه مرادوي، چې په هغې ورځې کې پرته له صور څخه له ډېر نژدې څخه غوږونو ته رسیري، خو ښکاره نفخ صور دی، والله أعلم.

يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ بِالْحَقِّ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُرُوجِ ﴿٣١﴾

هغه ورځ چې واورې (دغه خلق) سخته چیغه په حقه سره، دا (ورځ د اواز) ورځ د وتلو (له قبورو) نه.

تفسیر: کله چې دویم ځلي صور او شپېلی پوکل کیري، نو ځمکه بالکل سره بهرته کیري، او ګرد مړي ترې ژوندي راوځي، او په میدان دریري.

إِنَّا خُنُّنُ نَجِيٍّ وَنُبَيْتٍ وَالْبَيْنَا الْمَصِيرِ ﴿٣٢﴾

بېشکه همدا مونږ ژوندي کول کوو او مړه کول کوو، او شته خاص مونږ ته راګرځېدل (د ټولو امورو).

تفسیر: په هر حال موت او حیات ګرد د الله تعالی په لاس کې دی، او د هر ډول (طریقه) ګرځېدلو پای (آخر) د الله تعالی په لوري دی، هیڅوک له دې څخه نه شي خلاصېدی.

يَوْمَ تَشْقُقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سَرَّاعًا ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْكُمْ يُسِيرُ ﴿٣٣﴾

په هغه ورځ چې وچوي ځمکه له دوی څخه په چابکۍ سره، دغه (ژوندي کول) ټولول دي پر مونږ ډېر آسان.

تفسیر: ځمکه به چوي، مړي به له هغې څخه راووځي، او د حشر د میدان په لوري به سره په منډو غونډیري، الله تعالی به ګرد ږومبي او وروستني مخلوقات سره یو ځای ټولوي، او داسې کول هغه ته کوم لوی کار نه دی.

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِجَارٍ فَذَكَرَ بِالْقُرْآنِ مَنْ يَخَافُ وَعَبِيدٌ ﴿٣٤﴾

مونږ ته ښه معلوم دي هغه څه چې وایې یې دوی، او نه یې ته په دوی باندې زور کوونکی (په راوړلو د ایمان)؛ نو پند ورکوه په قرآن سره هغه چاته چې ویریري له وعیدونو او ویرولو ځما په عذابونو د آخرت سره.

تفسیر: هغه خلق چې له حشر څخه منکران دي، هغوی چټي اېلتي کوي، دوی پرېږدئ چې هسې چټي خبرې کوي، او د هغوی معامله مونږ ته راوسپارئ، مونږ ته دوی ګرد معلوم دي، او په هغو خبرو مونږ ښه پوهیږو چې دوی یې وایې، ستاسو دا کار نه دی چې په زور او زیاتۍ سره په هر سړي باندې هره یوه خبره ومنئ، هو! هغوی ته قرآن کریم واوروئ!، او مخصوصاً هغوی ته نصیحت او لار ښوونه وکړئ!، چې د الله تعالی څخه ویریري، او په دې معاندینو پسې ډېره زیاته هڅه مه کوئ!.

تَمَّتْ سُورَةُ (ق) بِتَوْفِيقِهِ تَعَالَى.

سُورَةُ الذَّارِيَاتِ

«د (الذاریات) سورت مکی دی، (۶۰) آیتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۱) او په نزول کې (۶۷) سورت دی، وروسته د (الأحقاف) له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالذَّرِيَّتِ دَرَرًا ۱ وَالْحَدِيدِ وَفَرًّا ۲ فَالْجَبْرِتِ يُسْرًا ۳ فَالْمَقْسَمَاتِ أَمْرًا ۴

قسم دی په هغو بادونو باندې چې تیتوي (الوحوي) خاورې او نور شیان په الوتلو خپلو سره. پس قسم دی په ورپخو پورته کوونکیو د اوبو درنو سره. پس قسم دی په کشتیو تلونکیو په نرمۍ سره په سر د اوبو. پس قسم دی په (ملائکو) قسمت کوونکو د کارونو لویو په حکم د الله سره «لکه ارزاق باران او داسې نور».

تفسیر: رومی ډېر سخت بادونه او سیلې الوحي، چې د هغو له دورو او غبار څخه ورپخې پورته کېږي، بیا له هغو څخه اوبه جوړېږي، او هغه پټي پورته گرځي، بیا د ورېدلو په وخت کې سپکه هوا چلېږي، بیا د الله تعالی له حکم سره سم د هرې سیمې هومره ورنښ چې په برخه یې وي؛ هغه ورویشل کېږي، پر دې هوا باندې الله تعالی قسم خوري، ځینې عالمان له (ذاریات) څخه هواوې، له (حاملات) څخه ورپخې، او له (جاریات) څخه ستوري، او له (مقسمات) څخه پرېستې مرادوي، گواکې د مقسم په ترتیب له ښکته والي څخه د پورته په لوري شوی دی، له علي (رضي الله تعالی عنه) او نورو څخه روایت دی چې (ذاریات) هواوې، (حاملات) ورپخې، (جاریات) بېرې، او (مقسمات) هغه پرېستې دي چې د الله تعالی په حکم خواړه او نور شیان تقسیموي، ځواب د قسم دا دی چې:

إِنَّمَا تُوْعَدُونَ لَصَادِقٍ ۵ وَإِنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ۶

بېشکه هغه چې له تاسو سره یې وعده کاوه شي چې هغه عبارت دی له ژوندي کولو پس له مرگه څخې؛ خامخا یوه وعده رښتیا ده. او بېشکه چې جزاء د عمل خامخا واقع کېدونکې او راتلونکې ده (نو ځانونه ورته ښه تیار کړئ!).

تفسیر: دا د هواوو او ورنښو او نورو شیانو نظام ښه شاهد او ښوونکی دی، چې د آخرت وعده رښتیا ده، او د دنیا د اموراتو فیصله کول په عدل او انصاف سره هم ضروري دي، کله چې په نړۍ کې یو باد، ورنښ، هوا هم بې له نتیجې نه ښوري، نو آیا دا دومره لویه کارخانه به څرنگه بې له کومې نتیجې پخپل سر گرځي؟ خامخا دوی لره به هم کومه عظیم الشانه نتیجه وي، چې هغه ته مونږ آخرت وایو.

وَالسَّمَاءَ ذَاتِ الْجُبُورِ ۷

او (قسم دی) په اسمان خاوند د لارو، خلقي وو، مزینو.

تفسیر: په صاف، مضبوط او ډېر ښه رونق لرونکي اسمان باندې قسم دی، چې پر هغه باندې د ستوریو جال لوېدلی رابشکاري، او په هغه کې د ستوریو او پرېستو لارې شته، جواب د قسم دا دی چې:

إِنَّكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُّتَّبِعٍ ۖ يُؤْتِكُمْ عَنْهُ مَنَ أُولَٰئِكَ ۙ

بېشکه تاسې يئ ای مشر کانو! خامخا په يوه خبره مختلفه کله وډه کې. گرځول کاوه شي له دغه (نبي، قرآن او ايمان ځنې په هغوی سره) هغه څوک چې گرځولی شوی دی له هدايته په علم د الله کې.

تفسیر: د قیامت او د آخرت خبرې هر ورو ستاسو د جگړو مورد گرځېدلي دي، دا هغه سپری مني، چې د ربوبیت له دربار سره څه تعلق ولري، هغه چې له دې درباره رټلی او شړلی وي؛ د خیر او د سعادت له لارې څخه گرځېدلی وي، نو هغه د دې شیانو له تسلیم او منلو او قبلولو څخه تل بې برخې پاتې کېږي، که دوی یواځې د اسمان په نظم او نسق باندې فکر وچلوي، او غور وکړي؛ نو یقین یې راځي چې په هسې خبرو کې جگړې کول ناپوهي او حماقت دی.

قِيلَ الْعَرْصُونَ ۙ

لعنت کړی شوی دی پر دروغ ویونکیو، اټکل کوونکیو باندې.

تفسیر: په دوی ځکه لعنت شوی دی، چې دوی د دین په خبرو کې اټکلونه وهي، او پخپل گمان او اټکل سره د قطعیتو تردید کوي.

الَّذِينَ هُمْ فِي غَمْرَةٍ سَاهُونَ ۙ

هغه کسان چې دوی په نهایت غفلت کې سهو کوونکي غافل او بېخبره دي (له قیامت نه).

تفسیر: د دنیا د چرچو او د مزو لامله دوی له الله تعالی څخه او آخرت نه بالکل غافل شوي دي.

يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمِ الدِّينِ ۙ

سوال کوي منکران (تمسخرًا له محمد نه) چې کله به وي ورځ د انصاف (او د جزاء).

تفسیر: د انکار او خدا په ډول پوښتنې کوي: ښه! خانه! هغه د عدل او د انصاف ورځ کله راځي؟ او دومره ولې وځنډېده؟ نو فرمایي الله اکرم شأنه وأعظم برهانهُ په ځواب د دوی کې چې: واقع به شي دا جزاء.

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ۙ دُوقُوا فَمَنْ تَلَوْتُمْ بِهِ سَنَعِجُونَ ۙ

هغه ورځ چې دوی په اور باندې معذب شي. (ورته وډه ویل شي): وڅکئ تاسې (خوند د) عذاب ستاسې، دا دی هغه (عذاب) چې وئ تاسې چې په جلتی سره مو غوښت دغه عذاب په دنیا کې.

تفسیر: دا د الله تعالی له لوري هغوی ته جواب ورکړی شوی دی، چې لږ صبر وکړئ!، هغه ورځ راتلونکې ده، کله چې تاسې په اور کې سره سم او کاره واړه ولوېږئ، او ښه په کې وسوځئ!، نو هلته به تاسې ته ویل شي: واخلي وڅکئ دا مو د شرارت او استهزاء مزه او خوند او دا ده هغه ورځ چې تاسې ژر غوښتله درغله.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۙ اخذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ ۙ

بېشکه ویریدونکي له الله او ځان ساتونکي له معاصبو به په جنت کې وي، او په چينو کې به وي، يعنې څښونکي د اوبو د دې چينو به وي. اخيستونکي به وي هغو نعمتونو لره چې ورکړی وي دوی ته رب د دوی.

تفسیر: په ډېره خوښۍ هغه نعمتونه قبلوي چې الله تعالی دوی ته وربښلي، چې یو له هغې څخه انواع د چينو دي: لکه سلسبیل: ﴿عَيْنَا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا﴾ «الدهر»، تسنیم: ﴿وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ * عَيْنَا يُشْرَبُ بِهَا الْمُقْرَبُونَ﴾ «المطففين»، جاريه: ﴿فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ﴾ «الغاشية».

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ﴿۱۵﴾

بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه يعنې په دنيا کې محسان او نيکي کوونکي.

تفسیر: له دنيا څخه سره له ډېرو ښېگڼو (فائدو) راغلي وو، نن د هغو ښېگڼو مېوه مومي، وروسته له دې د ښېگڼو لږ څه تفصيل هم راځي.

كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مِنَ النَّبِيِّينَ يَكْفُرُونَ ﴿۱۶﴾

وو به دوی (په دغه وصف) چې لږ برخه د شپې کې به اوډه کېدل، او په اکثره د شپې کې به يې عبادت کاوه. او په وخت د چرګ بانګ (له سبا ختو نه مخکې) کې دوی مغفرت غوښت له الله نه د گناهونو خپلو.

تفسیر: د شپې زیاته برخه د الله تعالی په عبادت کې تېروي، او د چرګ بانګ (له سبا ختو څخه مخکې) په وخت کې کله چې شپه پای (آخر) ته ورسېږي؛ له الله تعالی څخه د خپلو تقصيراتو بښنه غواړي.

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴿۱۷﴾

او په مالونو د دوی کې حق او برخه وه سوا لگرو لره، او صبر کوونکو لره (يعنې مسکين سوال نه کوونکي لره).

تفسیر: محروم هغه اړ او محتاج دی، چې له هیچا څخه هېڅ شی نه غواړي، مطلب يې دا دی چې دوی برسېره پر «زکات» له خپلو مالونو او شتو څخه پخپلې خوښې سره ساڼانو او محتاجانو ته برخې ټاکي، چې د التزام لامله گواکې حق ورته وایه شي، او اغیاء باید د داسې محتاجانو د حال نه خبر وي، چې دوی له شرم او غیرت نه له چا څخه څه نه غواړي.

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۸﴾ وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿۱۹﴾

او په ځمکې کې علامې او نښې دي د قدرت د الله تعالی يقين لرونکو لره. په نفسونو او ځانونو ستاسې کې هم علامې د عبرت دي، آیا نو تاسې يې نه وينئ، چې ترې پند واخلي.

تفسیر: له دغو نښو د قدرتونو د الله تعالی څخه چې په آفاقي او انفسي، يعنې په ځان او جهان کې شته، که سړی پخپل ځان يا د ځمکې د مخې د موجوداتو په احوالو باندې فکر او غور وکړي؛ نو دا تفکر او تعمق هر انسان په دې متيقن کوي چې د هرو نېکو او بدو جزاء په هر ډول چې وي، ضرور رسېدونکې ده.

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ﴿۲۰﴾

او په اسمان کې دی (سبب د) رزق ستاسې چې (باران دی)، او هغه چې له تاسو سره يې وعده کړې شوې ده (د ثواب او عقاب).

تفسير: په سائلانو او محتاجانو باندې له لگولو څخه مه ویر پرې، په دې معنا چې که مونږ خپل مال، اقرباء او فقيرانو ته ورکړو؛ نو له کومه به یې بیا وخورو، او مه په لگولو سره په مساकिनو باندې څه منت او احسان ردي، ځکه چې مونږ ستاسې ګردو روزي، اجر او ثواب سم له کړې شوې وعدې سره درکوو، او د هر یوه روزي رسېدونکې ده، هیڅوک یې مخه نشي نیولی، او لګونکي لره به ډېر احترام اجر او ثواب نور هم وررسیري.

قَوْرَبِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطِقُونَ ﴿٢٦﴾

نو قسم دی وي ځما په رب د اسمان او ځمکې باندې، بېشکه دا خبره چې وعده یې کړې شوې ده؛ خامخا حقه او رښتیا ده، په مثل د هغې حقیقت او واقعیت چې تاسو پرې خبرې کوئ.

تفسير: هسې چې ستاسې په وینا کې څه شک نشته، هم هغسې په دې خبرې کې هم څه شبهه نشته، په یقین سره دا ورځ رسېدونکې ده، او د قیامت لویه ورځ درېدونکې ده، آخرت راتلونکې دی، او د الله تعالی ګردې وعدې پوره کېدونکې دي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ صَيْبِ ابْرَاهِيمَ الْمُرْتَمِينِ ﴿٢٧﴾

آیا رسېدلې او راغلې ده تاته (ای محمده) خبر د مېلمنو د ابراهيم چې مکرمان او عزتمندان وو (په نزد د الله).

تفسير: دا مېلمانه هغه پرېستې وې چې په اوله کې ابراهيم په هغوی باندې د بني آدمانو ګمان کړی وو.

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلُومٌ مِّنكُمْ مُّنكَّرُونَ ﴿٢٨﴾

کله چې ننوتلې دغه (پرېستې) پر دغه (ابراهيم)؛ نو وی ویل (سلام کوو مونږ پر تا) په سلام کولو سره، وویل (ورته ابراهيم چې) سلام دې وي پر تاسو (او په زړه کې یې دغه تېره شوه چې دوی یو) قوم ناآشنا دي.

تفسير: د سلام ځواب یې په سلام سره ورکړ، او پخپلو زړونو یا په خپلو منځونو کې یې سره وویل: چې دوی خواوېره او ناپېژندلي سړي رانښکاري.

قَرَأَ إِلَىٰ آلِهِمْ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ﴿٢٩﴾ فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ﴿٣٠﴾

پس ورغی (ابراهيم) کور خپل ته نورايې وړ يو خوسى (سخى) تيار وريت کړى؟ نو ورنژدې يې کړ هغوى ته ويې ويل: ولې نه خورئ (يعنې وخورئ ترې).

تفسير: په ډېر اهتمام سره یې په مېلمستیا لاس پورې کړ، او په ډېر تهذيب او خوږه ژبه یې دوی ته وفرمایل: ګرانو مېلمنو! ولې تاسو ډوډۍ نه خورئ؟، کله چې هغوی پرېستې وې، او خواږه یې نه وو پکار؛ نو دوی ورته وویل چې: نه یې خورو.

فَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٣١﴾

پس پټه کړه (ابراهيم) په زړه کې له دوى نه وېره. ورته وويل دوى: مه ویر پرې (مونږ لېرې شوي د رب ستا يو)، او زېرى يې ورکړ ده ته په يوه هلک ښه عالم هوشيار سره.

تفسیر: دلته ابراهیم علیه السلام پوهېده چې دوی بی آدمان نه دي، بلکه ملائکې دي، دا قصه پخوا له دې څخه په تفصیل سره د (هود) په سورت او د (حجر) په سورت کې تېره شوې ده، هلته دې وکتله شي.

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَاقَةَ فَصَلَّتْ وَجْهَهَا وَقَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ﴿۲۷﴾

پس مخ یې ورواړ او بنځې د ده په غږ د حیرانتیا سره؛ نو ویې واهه مخ خپل (په څپرو)، وویل دې چې: زړه بودی یمه شنه به وڅرنگه به وڅېروم زه ځوی؟

تفسیر: بي بي ساره رضي الله تعالى عنها چې يوه گوتې کې ولاړه وه، د هلك د څېرې د زيرې له اورېدلو څخه په چغو سر شوه، او بلې خوا ته متوجه شوه، او له ډېره تعجبې يې په څپرو خپل مخ ووهه، او ويې ويل: «دا څرنگه د منلو وړ خبره ده، چې يوه هسې زړه بودی او شنه بنځه لنگه شي، چې په ځوانې کې يې اولاد نه دی شوی، او اوس چې ډېره زړه او کړوپه شوې ده؛ د هلك مور شي؟»

قَالُوا كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿۲۸﴾

ووېل دغو (ملائکو) همداسې (لکه چې بشارت مو درکړ) ویلي دي رب ستا، بېشکه هغه (الله) ښه حکمت والا ښه خبردار دی.

تفسیر: مونږ دا خبره له ځانه نه وایو، بلکه ستاسې پروردگار همداسې فرمایلي دي، او هم هغه پاک الله ته دغه ښه معلوم دي چې چا ته څه شی؟ او په کوم وخت کې ورکړ شي؟ او بیا تاسې سره له دې چې د نبوت له کورنۍ څخه یئ؛ نو ولې په دې زيرې باندي تعجب کوئ؟

تنبيه: له گړدو آیتونو څخه دا رانېکاري چې دا هلك اسحاق علیه السلام دی، چې د هغه زېری مور او پلار دواړو ته ورکړی شوی دی.

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿۲۹﴾

ووېل (ابراهيم) نو څه کار (شان) دی ستاسې ای مرسلانو؟ (رالېرېو شويو د الله له جانبه).

تفسیر: يعنې ابراهيم عليه السلام له پرېنتو څخه پوښتنه وکړه چې آخر تاسې د څه لپاره راغلي یئ؟ ښايي چې له قرينې څخه پوهيدلي وي چې دوی د کوم ضروري او اهم مقصد لپاره راغلي دي.

قَالُوا إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ﴿۳۰﴾ لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ جَارَاتٍ مِّن طِينٍ ﴿۳۱﴾

ووېل دوی: بېشکه مونږ چې يو رالېرې شوي يو طرف د يوه قوم گنهگار (کافر) ته. لپاره د دې چې و لېرو پر هغوی باندي تېري (کتې) له خټو (پخو شوو په اور کې لکه پخې خښتې).

تفسیر: يعنې د لوط عليه السلام د قوم د سزاو کولو لپاره ورلېرې شوي دي، تر څو يې د کنکرو د ډبرو په وړولو سره ووژنو.

مُسَوَّمَةٌ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۲﴾

ښان داره کړی شوې (په نامه د هغه چا چې پرې ويشتل کيږي) په نزد د رب ستا لپاره د مسرفانو له حده تېرېدونکو (په کفر او فجور کې، لپاره د هلاک کولو).

تفسیر: یعنی د الله تعالی له خوا په هغه باندې نښې لگولی شوي دي (پر هرې ګټې باندې یې د هغه چا نوم لیکلي وو چې پرې ویشلی کېده او هلاکېده)، دا د عذاب کاني یواځې پر هغوی باندې لګیږي، چې د عقل، دین او د فطرت له حدوده وتلي دي.

فَاخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۲۵﴾ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿۲۶﴾

بیا راوویستل مونږ هغه څوک چې وو په دې کلیو کې له ایمان لرونکو څخه. پس بیا ونه موندله مونږ په دغو کلیو کې پرته له یوه کوره د مسلمانانو (د لوط) او کورنۍ دده.

تفسیر: یعنی په هغه کلي کې یواځې لوط علیه السلام کورنۍ د مسلمانانو یو کور وو، چې مونږ هغه له عذابه وژغوره (وساته)، او ټول هستېدونکي یې روغ رمټ پاتې شول، او نور ټول سره هلاک او فناء شول.

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿۲۷﴾

او پرېښوده مونږ په (هلاکت) د دغو (کلیو) کې یوه نښه (لویه د عبرت د هلاکت) لپاره د هغو کسانو چې ویرېږي له عذاب دردناک څخه چې له بدو څخه ځان وژغوري (وساتي).

تفسیر: یعنی تر اوسه هلته د تباهۍ علائم او نښې شته، او د دوی دغه ویروونکي وژل ویریدونکيو لره لوی عبرت دی، او په دې قصې کې د عبرت او نصیحت ښه پندونه لیدل کېږي.

وَفِي مُوسَى إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ ﴿۲۸﴾ فَتَوَلَّىٰ يُرْكِنُهُ وَقَالَ سِحْرٌ وَأَجْمُونٌ ﴿۲۹﴾

او (پرېښي دي مونږ ویریدونکيو ته علامې د قدرت) په (قصې د) موسی کې کله چې ور ومولېږه دغه (موسی) طرف د فرعون ته په برهان واضح دلیل ښکاره سره (یعني سره له معجزې او براهین). بیا نو مخ وپاړاوه (فرعون له ایمان راوړو) سره له قوت زور او لاولښکر خپل، او وویل (فرعون چې دغه) موسی کوچه ګر دی یا لېونی دی.

تفسیر: یعنی فرعون پخپل زور او قوت باندې مغرور شوی، د حق له لارې څخه یې مخ وپاړاوه، او د دولت ارکان او تېر یې هم له خپل ځان سره یو ځای ډوب کړل، فرعون به ویل چې: «موسی یا یو ګرندی کوچه ګر دی، یا لېونی دی، او له دغو دوو خبرو څخه خالي نه دی».

فَاخَذْنَاهُ وَجُودَهُ فَنَبَذْنَاهُ فِي الْيَمِّ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿۳۰﴾

نو ونيوه مونږ دغه (فرعون) او لښکر دده، نو وغورځول مونږ دوی په سیند کې (نو غرق شول)، او هغه ملامته کړی شوی وو.

تفسیر: یعنی مونږ په هغوی باندې څه زیاتې نه دی کړی، هغوی پخپله ګرم او ملزم دي، چې ولې یې کفر او غاږه غړول، او سرکشي غوره کوله، او سره له پوهولو هم ونه پوهېدل، آخر هغه چې کرلي یې وو؛ ویې رپل.

وَفِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ ﴿۳۱﴾ مَا تَدْرُمْنَ شَيْءًا آتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلَتْهُ كَالرَّمِيمِ ﴿۳۲﴾

او (پرېښي دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) عاد کې کله چې ومولېږه پر دوی باندې باد شنډ. نه به پرېښوده (دغه باد) هیڅ شی (له نفس او مال) چې وابه لوت په هغه باندې، مګر خو وبه یې ګرځاوه لکه وچ زور رږېدلي (واښه ټوټې ټوټې).

تفسیر: یعنی د عذاب هغه سخته سیلی راوالتو، چې له سپلمې له خیر او برکته تشه وه، او د مجرمانو سټه یې وویسته، او په هر شي باندې چې الوته؛ د هغه دوړي به یې ایستلې.

وَرِنِ ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَمَتَّعُوا حَتَّىٰ حِينٍ ﴿۳۱﴾

او (پرینې دي مونږ علامې د قدرت) په (قصې د) ثمود کې کله چې وویل شو دوی ته: نفع واخلي تر یوه وخته (د راتللو د عذاب) پورې.

تفسیر: یعنی صالح علیه السلام ثمودیانو ته وفرمایل: «ښه ده، خو ورځې نور هم د دنیا مزې وځکې!، او د دې ځای سامان درغونه کړئ!، په پای (آخر) کې به د الله تعالی په عذاب کې اخته شی».

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذْنَا مِنْهُمُ الضُّعْفَةَ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿۳۲﴾ فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُنْتَصِرِينَ ﴿۳۳﴾

نو سر یې وغړاوه له امره حکمه در ب خپل؛ نو ونيول دوی ټکې (د تندر عذاب هلاک کوونکي)، او دوی به (ورته) کتل. نو بیا نه توانېدل دوی چې پورته شي (و تنبتي له عذاب د الله څخه)، او نه وو دوی بدل اخیستونکي (له مونږه، مقابله کوونکي له عذاب الله سره).

تفسیر: یعنی د دوی شرارت ورځ په ورځ پسې زیاتېده، آخر د الله تعالی عذاب راغی، یوه سخته ټکه (تندر) ولوېده، او په یوې کتنې هغوی ټول یخ یخ شول، د دوی د یوه له لاسه دومره ونه شو چې له سرگرداني څخه وروسته له خپل ځای څخه وخوځېږي، نو دوی به څرنگه انتقام او بدل اخلي؟ او څه ډول به نور خپلو مرستو (مدد) ته وغوښتي شي؟.

وَقَوْمَ نُوحٍ مِّنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿۳۴﴾

او (هلاک کړې وو مونږ) قوم د نوح پخوا له دې (اهلاک د دې قومونو)، بېشکه دوی وو قوم فاسقان و تونکي له فرمان.

تفسیر: یعنی له دې قوم څخه پخوا د نوح علیه السلام قوم د خپل بغاوت او سرکښي په سبب تباه شوی دی، ځکه چې هغوی په نافرمانی کې له حده تېری کړې وو.

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴿۳۵﴾

او اسمان موجود کړې دی مونږ په خپل قدرت سره، او بېشکه مونږ خامخا پراخوونکي یو (او هر شی مو له واک (اختیار) او قدرته پوره دی).

تفسیر: یعنی الله تعالی اسمان غوندې یو لوی خیز پخپل قدرت او قوت سره پیدا کړي دي، او هغه ته له اسمان او له ځمکې څخه د نورو لویو شیانو پیدا کول هیڅ مشکل نه دي.

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمُهْدُونَ ﴿۳۶﴾

او ځمکه غوړولې ده مونږ، نو ښه غوړوونکي یو مونږ.

تفسیر: یعنی اسمان او ځمکه ټول د الله تعالیٰ پیدا کړي اجسام دي، او هغه ټول د الله تعالیٰ په واک او قبضه کې دي، نو د دې مجرم به چېرې و تنبهدی شي؟ او کوم ځای ته به پناه یوسي؟

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿۲۷﴾

او له هر څیز څخه پیدا کړي دي مونږ جوړې دوه قسمه (نر - بنځه) لپاره د دې چې تاسې پند واخلي (پوه شئ چې فردیت او وحدانیت یواځې د الله صفت دی).

تفسیر: یعنی پیدا کړي دي مونږ نر او بنځه لکه چې «ابن زید» ویلي دي، او نن نوي حکماء هم په هغه باندې اعتراف کوي، چې په هرې نوعې کې د نر او بنځې تقسیم شته، یا له (زوجین) څخه متقابل او متضاد شيان مراد دي، لکه شپه ورځ، اسمان ځمکه، رڼا تیاره، تور سپین، روغتیا ناروغتیا، ایمان کفر، او د دوی په شان نور، پس ووايه ای محمده! دوی ته داسې چې:

فَقْرًا وَإِلَى اللَّهِ اِرْتِيَاءً لَكُمْ مَتْنُهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۲۸﴾ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنَّ لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۲۹﴾

او و تنبستی (رجوع و کړئ) په طرف د الله (په طاعت سره)، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) وپروونکی ښکاره یم. او مه ګرځوئ مه شریکوئ تاسې له الله سره بل څوک معبود، بېشکه زه تاسې ته له طرفه د هغه (الله) وپروونکی ښکاره یم.

تفسیر: یعنی کله چې اسمان او ځمکه او ګرد کائنات د واحد الله تعالیٰ پیدا کړي شيان دي، او د هغه تر واک او حکومت لاندې دي، نو بنده لره ښايي چې له هرې خوا څخه لرې شي!، او د هغه لوري ته په منډه وروځلي!.

كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا أَلَّا سَاحِرًا وَّجُنًّا ﴿۳۰﴾

همداسې (لکه چې وایي تاته قوم د تا ساحر، مجنون) نه دی راغلی هغو کسانو ته پخوا له دوی څخه هیڅ رسول؛ مګر خو ویل هغوی چې: (دی) ساحر کوچه ګر دی، یا مجنون لېونی دی.

تفسیر: یعنی که داسې ښکاره تنبیه او انذار ته دا منکران غوږ نه ږدي؛ نو مه غمجن کېږئ!، له دوی څخه پخوا هغو کافرو قومونو ته چې پیغمبران ورتلل؛ هغوی ته به یې همداسې کوچه ګر او لېونی ویل، او د هغوی په پندونو او نصیحتونو باندې به یې خندل، او ملنډې به یې پرې وهلې.

أَتَوْا صَوَابَهُمْ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ ﴿۳۱﴾

آیا وصیت کړی دی دوی یو بل ته په دې خبرې سره؟ (نه) بلکه همدوی دي قوم سرکښان.

تفسیر: یعنی د هرې زمانې کافران په دې خبرې باندې همداسې متفق اللفظ وو، لکه چې دوی یو بل ته وصیت کړی وي، او بیا مړه شوي وي، چې د الله هر یو رسول چې راشي؛ ښايي چې هغه ته ساحر یا مجنون ووايي، او په واقع کې به یې کله وصیت کاوه؟ هو! د شرارت په عنصر کې ګرد سره شریکان او مل دي، او د همدې اشراک لامله پخوانیو شریانو هم هغسې خبرې کړي دي لکه چې اوسني شریران یې هم کوي.

فَتَوَلَّوْهُمْ فَأَمَّتْ بَلُؤُهُمْ ﴿۳۲﴾ وَذُكِّرُوا نَذِيرًا لِقَوْمٍ يَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿۳۳﴾

پس مخ و ګرځوه ته له دوی څخه، پس نه یې ته هیڅ ملامت کړی شوی (ځکه چې پوره تبلیغ دې کړی دی)، او تل نصیحت کوه، پس بېشکه چې ذکر پند ګټه نفعه رسوي مؤمنانو ته.

تفسير: يعنې تاسې د تبليغ او دعوت فرض هسې چې ښايي؛ اداء كړي دي، اوس د زيات غمجن كېدلو او فكر وهلو ضرورت نشته، په نه منلو باندې كوم الزام چې راتلونكى دى؛ هغه پر هم دغو نه منونكيو او معاندينو باندې دى، هو! پوهول ستاسې كار دى، نو دا د پوهولو سلسله جاري ولرئ!، د هر چا په قسمت او برخه چې ايمان وي؛ هغه ته دا پوهول نافع او گټور واقع كېږي.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِعِبَادُونَ ﴿۵۱﴾

او نه دي پيدا كړي ما پيريان او انسانان مگر لپاره د دې چې عبادت و كړي دوى حُما.

تفسير: شيخ الهند (رحمه الله) د دې آيت ترجمه داسې كوي: او هر څه چې مو پيدا كړي دي، جن او آدمي خو لپاره د بندگي خپلې، يعنې د هغو له پيدا كولو څخه شرعاً بندگي مطلوبه ده، نو ځكه خلقتاً په دوى كې داسې استعداد اېښود شوى دى، چې كه وغواړي؛ پخپل اختيار د بندگي په لاره كې تلى شي.

مَا أَرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ﴿۵۲﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ﴿۵۳﴾

او اراده نه لرم زه له دوى څخه د هيڅ رزق روزي (ما لره او ځانونو خپلو ته)، او اراده نه لرم زه د دې چې طعام راكړي ما لره دوى (او ځانونو خپلو ته). بېشكه الله همدى ښه رزق روزي وركوونكى دى، څېښتن (خاوند) د قوت محكم مضبوط دى.

تفسير: يعنې د دوى له بندگي څخه ماته هيڅ گټه نه رارسېږي، بلكه د همدوى گټه په كې ده، زه له دوى څخه رزق او خواړه او نورې گټې نه غواړم، بلكه هغوى ته زه پخپله خواړه او گټې ورسوم.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿۵۴﴾

پس بېشكه هغو كسانو لره چې ظلم يې كړى دى (په نفسونو خپلو، او په بل چا) حصه د عذاب ده، پشان د حصې د عذاب د يارانو هلاك كړى شوو د دوى، پس تلوار دې نه كوي دوى! (په ما باندې په غوښتلو د عذاب كې، كه يې چېرې وروستى كړم).

تفسير: يعنې كه دا ظالم د بندگي په لوري نه درومي، نو وپوهېږئ چې د نورو ظالمانو په شان د ده سلواغه او بو كه هم له كفر او شرك څخه ډكه ده، او اوس ډوډيږي، نو خامخا د هغوى په ژر سزا وركولو كې تلوار مه كوى، لكه چې نورو كفارو ته له الهي سزا څخه برخه رسېدلې ده؛ دوى ته هم رسېږي.

قَوْلٍ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ ﴿۵۵﴾

پس افسوس هلاكت خرابي سخت عذاب دى هغو كسانو ته چې كافران شوي دي له ورځې د عذابه د دوى څخه، هغه ورځ چې وعده يې ورسره كړې شوې ده.

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ يا له هغې څخه به پخوا د سزا كومه بل ورځ راځي، لكه چې د مكې مشر كانو ته د «بدر» په غزا كې سخته سزا ورسېده.

تمت سورة الذاريات، والله الحمد والمنة.

سُورَةُ الطُّورِ

«د (الطور) سورت مکی دی، (۴۹) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۲) او په نزول کې (۷۶) سورت دی، وروسته د «السجدة» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَ الطُّورِ ۱

قسم دی په (غره د) طور باندې.

تفسیر: یعنی د «طور» غر چې په هغه باندې موسی علیه السلام له الله تعالی سره خبرې اترې کولې، یا به ترې مراد مطلق غرونه وي، ځکه چې د ځمکې مېخونه دي، او په کې د مخلوقاتو لوی منافع دي، او په دوی کې د الله تعالی اکرم شأنه و اعظم برهانه لوی لوی نعمتونه دي.

وَكَيْتٍ مَّسْطُورٍ ۲ فِي رَقٍّ مَّنْشُورٍ ۳

او په کتاب لیکلي شوي باندې. په کاغذ ارت خور کړی شوي کي.

تفسیر: له دې کتاب څخه ښايي لوح محفوظ مراد وي، یا د خلقو اعمالنامې، یا قرآنکریم یا د طور په مناسبت «تورات» یا عام سماوي کتابونه مراد دي، دا ټول احتمالات شته.

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ۴

او (قسم دی) په کور معمور ودان کړی شوي باندې (په اسمان کې).

تفسیر: ښايي چې له دې څخه کعبه شریفه مراد وي، یا د کعبې له محاذ سره سم په اووم اسمان کې د پرښتو کعبه ده، چې هغې ته بیت المعمور وايي، لکه چې له احاديثو څخه ثابته ده.

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ۵

او قسم دی په چت پورته کړی شوي باندې (چې اسمان دی).

تفسیر: یعنی په اسمان باندې قسم دی چې پر ځمکې باندې لکه چت داسې دی، یا به له «السقف المرفوع» څخه عرش عظیم مراد وي، چې له گردو اسمانونو څخه هسک (اوچت) دی، او له روایتونو څخه ښکاري چې هغه د جنت چت دی.

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ۶

او (قسم دی) په بحر سیند تود یا ډک کړی شوي باندې.

تفسیر: یا به د دنیا کورم او خارخوري سیندونه (دریاهای جوشان) مراد وي، یا به هغه سیند مقصد وي چې د گردو اسمانونو د پاسه او تر عرش عظیم لاندې بهیري، او له روایتونو څخه ثابت شوی دی، ځواب د قسم دا دی چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۚ تَالَهُ مِنْ دَافِعٍ ۝

په ښکته عذاب د رب ستا خامخا واقع کېدونکی دی (په مستحق یې). نشته هغه لره هېڅو ک دافع لري کونکی.

تفسیر: یعنی دا گرد شیان چې قسم پرې یاد شو شهادت ورکوي چې الله تعالی ډېر یو قوت او قدرت لرونکی او باعظمت ذات دی، نو په هغو کسانو باندې به چې د ده احکام نه مني؛ ولې سخت عذابونه نه راځي؟ او کوم یو داسې طاقت به پیدا شي چې د هغه د رالیرلي شوي عذاب مخه ونیسي؟

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ۝

هغه ورځ چې وڅوڅیري اسمان په خوځېدلو سره.

تفسیر: یعنی اسمان به ولرځیري، او د ډېرو خوځېدلو او لرځېدلو لامله به وشلیري، وبه چوي.

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ۝

او روان به شي غرونه په راوښلولو سره.

تفسیر: یعنی غرونه به له خپلو ځایونو څخه وڅوځیري، او پاغوندو غوندې به یوې خوا او بلې خوا ته رغړي، او د ورځو په شان به یوه او بل لوري ته درومي.

قَوْلٍ يَوْمَئِذٍ لِّلْمَلِكِ بَيْنَ ۙ ۝۱۱ ۙ الَّذِي نُهُم فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ۝

نو خرابي افسوس هلاکت دی په دغه ورځ کې دروغجن کونکیو ته. هغو لره چې دوی په چټي خبرو جوړولو کې لوبې مشغولتیا کوي.

تفسیر: یعنی چې نن په لوبو تماشو او نندارو کې مشغولیري، او راز راز خبرې جوړوي، او دلویې ورځې تکذیب کوي، هغوی لره به د آخرت په ورځ کې سخته سزا ورکوله کېږي، او پرته له خرابی او تباهی به بل کوم شی نه وررسيږي.

يَوْمَ يَدْعُونَ إِلَى تَارِحِهِمْ دَعَاً ۝۱۲ ۙ هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ۝

هغه ورځ چې ټپل وهلی به شي دوی اور د دوزخ ته په ټپل وهلو سره. (وبه ویلی شي دوی ته) دا دی هغه اور چې وئ تاسې چې په دې به مو دروغ ویل (یعنې ترې منکران وئ).

تفسیر: یعنی پرېنتې به له هغوی سره په سخت ذلت او خواری معامله کوي، او په ټپل وهلو سره یې تر دوزخ پورې بیایي، او هلته ورته وایي: دا دی حاضر او تیار دی هغه اور چې تاسې به هغه دروغ ګانه.

أَفَسِحْرُ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ۝

آیا پس سحر کوډې دي دا (عذاب چې وینی تاسو)؟ که یې تاسې چې نه یې وینی؟

تفسیر: یعنی تاسې به په دنیا کې انبیاء علیهم السلام ته کوډگر (ساحر) او د هغوی وحی ته به مو کوډې (سحر) ویلې، اوس نو لږ څه راوښیې چې دا دوزخ چې د هغه خبر تاسې ته انبیاوو علیهم السلام در کړی وو؛ آیا په رښتیا سره جادو کوډې یا نظربندي ده؟ یا دا چې په دنیا کې ستاسې سترگې د حق له لیدلو څخه عاجزې وې، او نه مو شوي لېدلې، دلته هم د دوزخ د اور له لیدلو څخه عاجزې دي؟.

إِصْلَوْهَا فَاَصْبِرُوا وَلَا تَصْبِرُوا سِوَاءَ عَلَيْكُمْ إِنَّ مَا تَجْزُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

ځی نوځی په دغه دوزخ کې، پس صبر وکړئ تاسې یا مه کوئ صبر، برابر دي (دغه دواړه کارونه) په تاسې باندې، بېشکه همدا خبره ده چې جزا در کوله شوي تاسې ته د هغو (کارونو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنی کله چې په دوزخ کې ولوېږئ او هلته وویرېږئ، او ډېر شور ماشور چغې په کې وکړئ؛ نو سره له هغه به هیڅوک ستاسې چغو ته غوږ کېږدي، او نه به مو مرستې ته څوک درشي، که په فرض محال تاسې لږ څه چپ شئ؛ نو پر تاسې باندې به څوک رحم کوونکی او زړه سوځونکی هم نه پیدا کېږي.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿۱۶﴾ فَاَلَمْ يَكُنْ بِمَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقَّاهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿۱۷﴾

بېشکه ویریدونکي (له الله - ځان ساتونکي له معاصیو) په جنتونو کې به وي، او په نعمتونو کې به وي. مېوې خوړونکي خوشالیدونکي به وي په هغو (شیانو) چې ور کړي دي دوی ته رب د دوی، او ساتلي دي دوی رب د دوی له عذاب د دوزخ.

تفسیر: یعنی هغه کسان چې په دنیا کې له الله تعالی څخه ویرېدل، په جنت کې به بالکل مأمون او بې فکر اوسېږي، هلته به دوی ته د هوسایي، آرامي، او د عیش هر راز اسباب او سامان موجود وي، پرته له هغو څخه چې آیا یواځې دا بښنه او انعام لږ دی، چې الله تعالی به یې د دوزخ له اور و ساتي؟.

او به ویل دغو متقیانو ته له جانبه د الله تعالی أجل و أعلى شأنه و أعظم برهانه داسې چې:

كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ ثَمَرِهِمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۸﴾ مُتَكِبِينَ عَلَىٰ سُرُورٍ مِّمَّنْ هُمْ أَتَوْا مُصُوفًا

خوړئ تاسې او څښئ ښه هضمېدونکي په سبب د هغو (ښو اعمالو) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې). حال دا چې تکیه کوونکي به ناست وي دوی پر تختونو باندې چې برابر به ایښود شوي وي صف صف.

تفسیر: یعنی د جنتیانو مجلس به هسې وي چې گرد جنتیان به لکه باچاهانو غوندي پخپلو تختونو باندې یو له بل سره مخامخ ناست وي، او د هغوی ترتیب به خورا (ډېر) ښه وي.

وَزَوْجَهُمْ بِحُورٍ عِينٍ ﴿۱۹﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِّنْ عَمَلِهِمْ مِّنْ شَيْءٍ

او په نکاح به ور کړو دوی لره حورې ښې ښایستي، غټې سترگې. او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او متابعت کړی وي د دوی اولادونو د دوی په ایمان سره؛ نو پیوست به کړو مونږ په دوی پورې اولاد د دوی، او کم به نه کړو مونږ دغو (پلرونو) لره له (جزاء د) عملونو د دوی هیڅ شی.

تفسیر: یعنی د کاملانو اولاد او د دوی متعلقین که په ایمان باندې قائم وي، او د همدغو کاملانو په لاره باندې لارې شي، او هغه خدمتونه چې د دوی اسلافو انجام کړي دي، دوی هم د هغو په انجام او تکمیل کې سعي وکړي؛ نو د الله تعالیٰ په فضل او کرم به دوی په جنت کې له هغوی سره یو ځای کېږي، که څه هم د دوی اعمال او احوال د دوی له اعمالو او افعالو څخه په څنګه والي او څومره والي کم او کیفیت کې راښکته وي، نو بیا هم د هغو لویانو د عزت او اکرام دپاره دا تابعان له متبوعینو سره یو ځای کېږي او ممکن دي چې ځینو ته پوره همغه ځای او مقام هم ورکړ شي، لکه چې له روایتونو څخه معلومېږي او ښکاري، په دې صورت کې داسې ګمان دی ونه کړ شي چې د دې کاملانو له ځینو ښو څخه به څه قدر لږ کړ شي، او د هغه په بدل کې د دوی څوڅات ته څه ثواب ورکاوه کېږي، نه دا به د الله تعالیٰ له فضل، کرم او احسان څخه وي چې د قاصرینو لږ عمل ته ډېر موقعیت وربښي، او هغه د کاملینو تر مقام پورې رسوي.

كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ﴿۲۷﴾

هر سړی په هغه عمل چې کړی یې وي؛ ګرو آخته دی (که نېک وي که بد).

تفسیر: پاس د «فضل» بیان وو، دلته د «عدل» ضابطه راښيي، یعنې د عدل اقتضاء دا ده: هر سړی چې ښه یا بد عمل وکړي؛ له هغه سره سم خپل بدل مومي، زیات له دې څخه د الله تعالیٰ فضل او کرم دی چې هغه تقصیرات ښيي، یا یې کومه درجه لوړوي (او چتوي).

وَأَمْدَدْنَهُمْ بِقَاكِهِةٍ وَالْحَمْرِ وَمَا يَشْتَهُونَ ﴿۲۸﴾

او مدد به وکړو مونږ له دوی سره په ورکولو د مېوو (په هر وخت کې)، او د غوښو له هغه څیز چې د دوی زړه یې غواړي.

تفسیر: یعنې هر راز غوښې یې چې زړه غواړي، او هره مېوه یې چې په زړه کې وګرځي؛ بې له ډيله او توقفه ورته حاضر او رسیږي.

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَّعُوفِيهَا وَلَا تَأْتِيهِمْ ﴿۲۹﴾

یو له بله به اخلي دوی په دغه (جنت) کې پیالې (د شرابو) چې نه وي چټي ویل په هغې کې، او نه نسبت کول د ګناه یو بل ته.

تفسیر: یعنې کوم وخت چې د شراب ظهور دوره وشي؛ نو جنتیان به د خوش طبعی په ډول یو د بل له لاسه کاسې (ګلاسونه) سره اخلي، خو په دې پاکو شرابو کې به یواځې خوندي، نشاط او مزه وي، نشه، چټي خبرې او اپلټې به نه وي، او په هوش او عقل کې څه نقصان او فتور نه ورپېښوي، او نه به ګناه کې څه مرسته کوي، او نه کومه بده پېښه ورځني پېښېږي.

وَيُطَوَّفُ عَلَيْهِمْ غُلَامَانُ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤُ مَكْنُونٍ ﴿۳۰﴾

او چاپېر به ګرځي (لپاره د خدمت) پر دوی باندې ګلامان ځنګیان د دوی، ګواکې دغه (خُدام) په حُسن او پاکۍ کې (مرغلرې پټې په غلاف کې ساتلې شوي به وي).

تفسیر: یعنې لکه مرغلرې پخپل پوښ (غلاف) کې به بالکل پاک، صاف، او شفاف وي، هیڅ دوږه ګرد او غبار ورته نه رسیږي، د دوی د پاکۍ او ستر حال به هم همداسې وي.

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱۵﴾ قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ﴿۱۶﴾ فَمَنْ اللَّهُ
عَلَيْنَا وَوَقَدْ آذَابَ السُّؤْمَرُ ﴿۱۷﴾ إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ الْبَرُّ الرَّحِيمُ ﴿۱۸﴾

او مخ به کړي ځينې د دوی ځينو نورو ته چې پوښتنې به سره کوي (له دنيوي مشقتونو څخه تشکرًا). وبه وايي دوی چې: بېشکه مونږ رومبې له دې نه وو په اهل خپل کې ویریدونکي (له عذابه). نو احسان وکړ الله پر مونږ باندې، او وپې ساتلو مونږ له عذاب د تودوخې گرمې (د دوزخ). بېشکه مونږ وو مونږ پخوا له دې څخه (په دنیا کې) چې عبادت به مو کاوه د دغه (الله)، بېشکه چې دغه (الله) همدی دی ډېر ښه احسان کوونکی خورا (ډېر) رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې جنتیان به په هغه جنت کې یو د بل په لوري متوجه کیږي، او خبرې به سره کوي، او د خورا (ډېر) مسرت او امتنان له سببه به یو بل ته داسې وايي: «ورونو! مونږ په دنیا کې له الله تعالی څخه ویریدو، او په دې اندېښنې کې تل اوسېدو چې وروسته له مړینې به په مونږ باندې څه راضي؟ د الله تعالی دې احسان ته وگورئ! چې نن مونږ څومره ډاډه، مطمئن او مأمون یو، چې د دوزخ یو تود باد او وږمه هم مونږ ته نه ده رسېدلې».

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ ﴿۱۹﴾

پس پند ورکوه ته (ای محمده! خلقو ته) پس نه یې ته په سبب د فضل نعمت د رب خپل سره فال گڼر (خبر ورکوونکی له غیبه) او نه مجنون - لېونی.

تفسیر: کفارو ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم کله لېونی، کله کاهن، کله له پیریانو او شیطانانو څخه خبرې اورېدونکي باله، او ویل به یې چې: دوی له هغوی څخه څه خبرې اوري، بیا له هغه سره نورې خبرې گڼوي، مگر بې عقلان په دې باندې نه پوهېدل چې تر اوسه پورې کوم یو کاهن، شاعر، یا لیونی داسې پندونه، او حکیمانه اصول او داسې خوږې خبرې او هسې ښې ویناوې کړي وي؟ نو ځکه الله تعالی خپل حبیب صلی الله علیه وسلم ته وایي چې تاسې د هغوی له پوهولو څخه لاس مه اخلئ!، او د خپل رسالت پندونو ته دوام ورکړئ!، او د دوی له دې چټي خبرو څخه مه خپه کېږئ!، ځکه چې د الله تعالی له فضل او کرم څخه نه تاسې لیونی، نه کاهن یی، بلکه د هغه مقدس استاځی او رسول یی، او نصیحت کول ستاسې منصبی فرض دی، نو تل په هغه باندې دوام ولرئ!

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرْتِئُصُّ بِهِ رَبِّبَ الْمُتُونِ ﴿۲۰﴾

آیا وایي دوی دی شاعر دی مونږ منتظر یو په ده باندې گردش حوادثو د زمانې ته.

تفسیر: یعنې دغه پیغمبر صلی الله علیه وسلم چې دغو منکرینو ته د الله تعالی خبری اوري، او پندونه ورکوي؛ آیا دا خلق یې ځکه نه مني، چې هغه محض شاعر گڼي، او د دې خبرې په انتظار کې دي؛ هسې چې د پخوانی زمانې ډېر شاعران د زمانې په گردش کې مړه شوي دي؛ دی به هم مري؟.

قُلْ تَرْتَبِصُوا فَإِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُرْتَبِصِينَ ﴿۲۱﴾

ووايه (ای محمده! دوی ته) منتظر اوسئ تاسې (هلاکت ځما ته)، پس بېشکه زه له تاسې سره له منتظرانو څخه يم (اهلاک د تاسې ته).

تفسیر: یعنې ښه دی، تاسې ځما انجام ته گورئ، زه به ستاسې انجام ته گورم، ژر دی چې دا غوټه به خلاصیږي، نو دا به درښکاره شي چې څوک خائب او خاسر دي؟.

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَامُهُمْ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ طَائِفُونَ ﴿۲۷﴾

آيا امر حکم کوي دوی ته عقلونه د دوی په دې (کار) یا دوی یو قوم دی سر کسبه شر خوبوونکی تېرېدونکی له حده (جگړو او په عنادونو کې).

تفسیر: یعنی پیغمبر صلی الله علیه وسلم ته له لیوني ویلو څخه دا ښکاري چې گواکې هغوی ډېر پوهان او عقلمندان دي، نو آیا د دوی عقل او پوهه دا وړښيي چې ډېر صادق، امین، پوه عاقل او په رښتیا پیغمبر ته شاعر، کاهن او لېونی ووايي، او د هغه له ښوونې څخه سترگې واړوي، که دوی د شاعرانو او پیغمبرانو د ویناوو په منځ کې څه فرق او توپیر نه شي کولی؛ نو دوی څرنگه پوهان او عقلمندان دي؟ مگر حقیقت خو دا دی چې دوی پخپلو زړونو کې په گړدو خبرو باندې په ښه شاني پوهیږي، خو په ښکاره داسې چټي خبرې کوي، او د شرارت چارې وړاندې کوي.

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۸﴾ فَلْيَأْذُرُوا عِبَادِ اللَّهِ مَثَلَهُ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ﴿۲۸﴾

آيا وايي دوی چې له ځانه یې جوړ کړی دی دا (قرآن، نه ده داسې) بلکه دوی ایمان نه راوړي (تکبراً عناداً). پس رادې وړي دوی یوه خبره (جوړه کړی شوې) په شان د دې (قرآن په فصاحت او بلاغت کې) که چېرې وي دوی رښتیني په دې (وینا).

تفسیر: یعنی داسې خیال کوي پیغمبر صلی الله علیه وسلم هغه چې اوروي؛ هغه د الله تعالی کلام نه دی، بلکه هغه دی له خپله ځانه جوړوي، او د هغه د دروغو خبرو نسبت الله تعالی ته کوي؟ که څوک وغواړي چې دا ښکاره خبره ومني؛ نو دومره خبره د هغه د منلو لپاره کافي ده، چې د دنیا گړد طاقتونه که سره یو ځای شي؛ نو د دې پاک قرآن په شان یو کتاب نشي راوړی.

أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ﴿۲۹﴾ أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿۲۹﴾

آيا پیدا کړی شوي دي دوی بې له یو څیز (خالق پخپل سر)؟ یا که دوی پخپله پیدا کوونکي دي د ځانونو خپلو؟ آیا پیدا کړي دي دوی اسمانونه او ځمکې؟ (نه ده داسې، خالق د ټولو الله دی)، بلکه یقین نه کوي دوی (او نه یې مني چې ایمان راوړي په هغه باندې او بندگي وکړي د هغه).

تفسیر: یعنی دغه منکران د الله تعالی د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خبرې ولې نه مني؟ آیا په دوی باندې هیڅ یو هسې الله نشته چې د هغه حکم منل په دوی لازم وي؟ آیا دوی پرته له کوم پیدا کوونکي څخه پخپل سر پیدا شوي دي؟ آیا دوی خپل ځان خدای گڼي؟ داسې خیال کوي چې اسمان او ځمکه د دوی جوړ کړي شيان دي؟ دوی هم پخپلو زړونو کې ښه پوهیږي چې هر ورو الله تعالی شته، چې همغه الله تعالی د دوی او د ځمکې او اسمان پیدا کوونکی دی، مگر سره له دې علمه دوی له هغه ایمان او یقین څخه چې شرعاً مطلوب دي؛ محروم او بې برخې دي.

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَيْبِكَ أَمْ هُمُ الْمُضْطَبُّرُونَ ﴿۳۰﴾

آيا له دوی څخه دي خزاني د رب ستا؟ آيا همدوی دي واکداران؟ (زوروران چې کوي هر کار پخپل سر، بلکه دوی ټول د الله تعالی تر حکم لاندې دي).

تفسیر: آیا دوی داسې خیال کوي چې ځمکه او اسمان د الله تعالی له جوړ کړيو شيان څخه دی، خو الله تعالی د خپلو خزانو مالکان دوي گڼي دي؟ یا د ده په ملک او خزانو باندې دوی په زور او تسلط سره قبضه کړې ده؟ نو دوی سره له دومره تسلط، تصرف او اقتدار څرنگه مطیع او منقاد کېدی شي؟

أَمْ لَهُمْ سُلْمٌ تَسْمَعُونَ زَيْدًا قَلِيَّاتٍ مُسْتَمِعُهُمْ يُسَلِّطْنَ مُبِينًا ۝

آيا شته دوى ته اندرپايه (چې پرې خيژي اسمان ته او) اور بدل کوي په هغې باندي (خبرو د ملائکو ته)؟ پس را دې وړي هغه اورېدونکى د دوى يو برهان سند بنکاره (په صحت د اور بدللو د ده باندي).

تفسير: يعنې آيا هغوى داسې دعوى کوي چې دوى پورې درولې، پر اسمان باندي ختلي دي، او هلته يې له ملا الأعلى څخه خبرې اوريدلي دي، کله چې دوى پخپل سر تر هغه درباره پورې رسېدى شي؛ نو د بل چا متابعت ته اړ نه دي؟ څوک چې هسې دعوى کوي؛ نو بسم الله را دې شي، او خپل حجت، قاطع سند، لامع برهان او بيان دې را وړاندي کړي، اوس په حماقت او جهالت د مشرکانو کې فرمايي چې:

أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمُ الْبَنُونَ ۝

آيا هغه (الله) لره لونهي دي (په زعم ستاسې)؟ او تاسې لره ځامن دي.

تفسير: يعنې آيا دغه منکران، الله تعالى له خپل ځان څخه بنکته گڼي؟ معاذ الله لکه چې د دوى د لونهو او ځامنو له ويشلو څخه راڅرگنديږي، نو ځکه د هغه د احکامو او هدايتونو په مخ کې غاړه اېښودل د خپل شان کسر بولي.

أَمْ سَأَلْتَهُمُ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ۝

آيا ته غواړې له دوى څخه (اى محمده!) څه اجر بدل؟ پس دوى له تاوان (د هغه) درانه کړى شوي دي؟ (او ځکه در څخه تاووي مخ، او نه مؤمنانېږي له عناده).

تفسير: آيا دا خلق ځکه ستاسې خبرې نه مني، چې الله تعالى دې نه کړي تاسې په ارشاد او تبليغ باندي له هغوى څخه څه باره مزدوري او معاوضه غواړئ، چې د هغه د دروندوالي لامله تور خوري.

أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ۝

آيا په نزد د دوى (علم د) غيب دى، نو دوى يې ليکي (له هغه نه).

تفسير: يعنې آيا پخپله الله تعالى پر دوى باندي وحي لېږي، او لکه پيغمبران دوى له خپلو اسرارو څخه خبروي چې دوى يې ليکي، لکه چې د انبياوو عليهم السلام وحي ليکلى کېږي، نو ځکه دوى ستاسې پيروي ته څه ضرورت نه لري، بلکه نه ده دا خبره چې له دوى څخه علم د غيب وي، بلکه دوى صرف ضد نيولي، نو ځکه ايمان نه راوړي.

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمُ الْمَكِيدُونَ ۝

آيا اراده لري دوى د مکر کولو (او د چل په اهلاک د تا)؟ پس هغه کسان چې کافران شوي دي؛ هم په دوى باندي مکر کړى شوى دى (او خپله جزاء مومي).

تفسير: يعنې له دغو پاسو خبرو څخه هيڅ يوه خبره نشته، نو بيا آيا داسې اراده لري چې له پيغمبر سره فرېب دروغ چل او مکر وکړي؟، او په خفيه تدابيرو په پتو غوتو سره حق مغلوب يا يې له منځه وباسي؟، که داسې وي نو په ياد يې ولرئ، چې هغه مکر، چل، او فرېب گرد د همدوى په غاړه کې لويږي، ژر به دوى ته دا څرگنده شي چې آيا حق

مغلوب کېدونکی دی؟ که دوی پخپله له منځه وتونکي او فناء کېدونکي دي؟ بلکه حق خامخا غالب دی، او پخپله همدوی په همدغه خپل کنستلي کوهي کې لوبېږي.

أَمْ لَهُمْ آلَةٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۲۷﴾

آيا شته دوی ته کوم معبود بې له الله؟ يا کي ده الله لره له هغه شي چې دوی يې ورسره شريکوي (نور).

تفسير: يعنې آيا بې له الله تعالى بل کوم حاکم يا معبود يې تجویز کړی دی چې د مصیبت په وخت کې د هغوی مرسته وکړي، او د هغه عبادت دوی د الله تعالى له عبادت څخه بې پروا کړي دي؟ نو په یاد يې ولری، چې دا ګرځد او هام او وساوس دي، او د الله تعالى ذات له ګرځدو څخه پاک او د هغه هیڅو ک شريک، مثیل، مقابل او مزاحم نشي کېدی.

وَإِنْ يَرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ سَاقِطًا يَقُولُوا سَحَابٌ مَّرْكُومٌ ﴿۲۸﴾

او که وويني دوی يوه ټوټه له اسمانه رالوبدونکې؛ نو وبه وايي (دا) ورېځ ده پرېره (غټه) يو پر بلي باندي سوره شوې.

تفسير: يعنې په حقيقت کې له دوو خبرو څخه هيڅ يوه هم نشته، او يواځې يوه خبره ده چې هغه عناد او ضد دی، او د هغه لامله دا خلق هر رښتيا خبره دروغ ګڼي، او د هغې په دروغ بللو باندي ټينګ ولاړ دي، د دې خبرې کيفيت دا دی: که د دوی له غوښتنې سره سم د اسمان يوه ټوټه هم راولوبېږي، او دوی هغه پخپلو سترګو سره هم وويني، نو بيا هم هغه ته خبرې جوړوي، او څه په څه تاويل په کې کوي، مثلاً وايي به چې دا د اسمان ټوټه نه ده، بلکه د ورېځې يوه پرېره (غټه) حصه ده چې منجمد شوې راولوبده.

فَدَرَّهُمْ حَتَّىٰ يُلْقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ يُصْعَقُونَ ﴿۲۹﴾ يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿۳۰﴾

نو پرېږده دوی تر هغه پورې چې يو ځای شي (مخامخ شي) دوی له ورځې خپلې سره، هغه چې په کې وبه لوبېږي پر دوی باندي ټکه (تندر) (د برېښنا يا بې هوشه هلاک کړی شي). هغه ورځ چې وبه نه کړي دفع له دوی نه کيد مکر د دوی هيڅ څيز (له عذابه د الله)، او نه به له هغوی سره څه مدد مرسته وکړه شي.

تفسير: يعنې په هسې معاندينو پسې زيات لوېدل دومره په کار نه دي، پرېږدئ چې د څو ورځو له مخې لوبې وکړي، او خبرې جوړې کړي، آخره هغه ورځ راتلونکې ده چې د الله تعالى د قهر برېښنا (تندر) پرې ولوبېږي، او د دوی هوش او حواس والوځي، او د ژغورنې هيڅ ترتيب به يې په کار نه ورځي، نه له کوم لوري ورته مرسته رسېږي، غالباً له دې څخه به قيامت مراد وي.

وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَٰكِن أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۳۱﴾

او بېشکه هغو کسانو لره چې ظلم يې کړی (کافران شوي) دی (اخروي) عذاب دی بې له دې (دنيوي) عذابه، وليکن زياتره د دوی نه پوهېږي (نو ځکه مخ ګرځوي له ايمان نه).

تفسیر: یعنی له دوی خخه زیاتره سړي په دې خبر نه دي چې پرته له آخرته په دنیا کې هم دوی ته یوه سزا او هیداد رسېدونکی دی، ښایي چې له دې خخه د «بدر» غزا او د نورو غزواتو سزاوې مراد وي.

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا

او صبر کوه ته (ای محمده!) حکم د رب خپل ته، بېشکه ته ځمونږ د سترگو لاندې یې، چې وینو دې او حفاظت دې کوو.

تفسیر: یعنی له صبر او استقامت سره د خپل رب د تکویني او تشریعي حکم انتظار وباسئ، چې ژر به ستاسې او د هغو په منځ کې فیصله وکړي، او تاسې ته به د مخالفینو له خوا هیڅ نقصان نه رسیږي، ځکه چې تاسې ځمونږ تر سترگو لاندې یې، او ستاسې ساتنه او حفاظت ځمونږ په غاړه دی.

وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ حِينَ تَقُومُ ۝

او تسبیح وایه پیوست له حمده د رب خپل سره په هغه وخت کې چې راپاڅېږئ (له خوبه یا له مجلسه).

تفسیر: یعنی له صبر، تحمل، سکون او اطمینان سره تل د الله تعالی په تسبیح، تحمید او عبادت کولو کې مشغول اوسئ!، په تېره بیا کله چې له خوبه راپاڅېږئ!، یا لمانځه ته ودرېږئ!، یا له مرکې خخه تشریف یوسئ، په دې حالاتو کې د تسبیح او تهلیل او نورو اذکارو ډېر ترغیب او تأکید شوی دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ۝

او په بعض د شپې کې پس تسبیح ووايه د دغه (الله)، او د وروستو د ستوریو خخه (یعنې د شپې په آخره کې هم تسبیح ووايه).

تفسیر: د شپې له برخې خخه ښایي چې د تهجد وخت مراد وي، او د ستوریو نه شا څرځولو وقت کهېڅ (سحر) دی، ځکه چې په دې مهال کې څرک د ستوري د سحر په رڼا کې پتېږي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الطُّوْرِ، وَلِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ النَّجْمِ

«د (النجم) سورت مکی دی، پرته (علاوه) د (۳۲) آیته څخه چې مدني دی، (۶۲) آیته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۳) او په نزول کې (۲۳) سورت دی، وروسته د «الاحلاص» له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ۝۱ نَاصِلًا صَاحِبِكُمْ وَمَا حَوَىٰ ۝۲

قسم دی په ستوریو باندې کله چې پر بوځي (غروب وکړي، یا راوځيږي طلوع وکړي). نه دی گمراه شوی ملگری (رسول) ستاسې، او نه یې لاره ورکه کړې ده.

تفسیر: له «صاحب» او «رفیق» او ملگری څخه نبي کریم صلی الله علیه وسلم مراد دی، یعنې نه دی د غلط فهمی لامل له لارې څخه وتلی دی، او نه په خپل قصد او اختیار سره پوهېدلی بې لارې تللی دی، بلکه هم هغسې چې د اسمان ستوري له ختلو څخه نیولې تر پرېوتلو پورې په یوه ټاکلې تګ او لارې باندې درومي، او یوې خوا بلې خوا ته نه خوځېږي، د نبوت لمر هم په هماغه ډول د الله تعالی په ټاکلې لارې باندې برابر ځي، او هیچېرې یوه او بل لوري ته نه ځي.

وَيَٰئْتِيكُمُ مِنَ النُّجُومِ ۝۳ إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۝۴

او خبرې نه کوي (محمد) له هوا (خپلې) نه. نه دی دغه (قرآن) مگر وحی ده چې ورته لېږلې شوې ده.

تفسیر: یعنې مخالف عمل او کار چېرې؟، د دوی له مبارکې خولې څخه داسې یو توری هم نه دی وتلی چې د دوی په نفساني غوښتلو باندې مېني وي، بلکه دوی هر هغه شی چې د دیني امورو په نسبت فرمایلي دي؛ هغه د الله تعالی رالېږلې وحی ده، او هغه گمرد د الله تعالی له حکمونو سره سم وو، د دوی په منځ کې متلو وحی ته قرآن او غیر متلو وحی ته حدیث ویلی شي.

عَلَّمَ شَدِيدُ الْقُوَىٰ ۝۵ ذُو مِرَّةٍ ۝۶

ښوولې ده ده ته د سختو قوتونو مالک (جبرئیل). چې خاوند د ښه قوت صورت عقل دی.

تفسیر: یعنې اصلي وحی لېږونکی الله تعالی دی، خو د هغه په وسیله چې دا وحی تر دوی پورې رسېږي، او هغه چې په ښکاره ډول ده ته ښوونه کوي؛ هغه د ډېرو قوتونو څښتنه، خورا زوروره، او وجیهه پرېښته ده، چې هغې ته «جبریل امین» وایه شي، لکه چې د (التکویر) په سورت کې یې هم د «جبریل امین» په نسبت فرمایلي دي: ﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ﴾ الآية -

فَاسْتَوَىٰ ۝۷ وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَىٰ ۝۸

بیا برابر کېناست. او هغه وو په کنارو لوړو (اوچتو) (له اسمانه).

تفسیر: له لورو (اوچتو) کنارو څخه زیاترو مفسرینو شرقي افق مراد کړي دي، چې له هغه ځایه سپېده داغ بریښي، نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته د بعثت په اول کې یو ځلې جبریل امین پخپل اصلي صورت سره وربښکاره شو، چې په یوه کرسی باندې ناست وو، په هغه وخت کې د اسمان یوه څنډه تر بلې څنډې پورې د هغه له وجود څخه ډکه ښکارېده، او خورا لویه او ویروونکې په نظر راتله، چې له دې امله څمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له دوی څخه دومره وویرېد چې د (مدثر) سورت نازل شو.

ثُمَّ دَنَّا فَتَدَلَّى ۝ فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ ۝ فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ۝

بیا نژدې شو (جبریل محمد ته) پس ښه نژدې شو. پس وو په منځ د نژدېوالي د دوو لیندو یا ډېر نژدې له دې نه هم. پس وحی وکړله (الله په ژبه د جبریل) بنده خپل ته هغه چې وحی یې وکړه.

تفسیر: یعنی جبریل علیه السلام سره له دې چې له خپل اصلي مستقر سره تعلق لري، خو سره له هغه هم رابښکته شو، او رسول الله صلی الله علیه وسلم مبارک ته دومره نژدې شو چې د دواړو په منځ کې د دوو لاسو یا د دوو لیندو څخه زیاته فاصله نه وه پاتې، په خپل هغه وخت کې الله تعالی پر خپل خاص بنده محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې وحی ورنازله کړه، غالباً له دې څخه د «المدثر» سورت دا آیتونه مراد وي: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنْذِرْ﴾ الآية - یا به نور احکام وي.

مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ ۝

نه وو ویلي دروغ زړه (د محمد) هغه چې لیدلی یې وو (په سترگو) (جبریل).

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم جبریل علیه السلام په خپلو سترگو سره ولید، او زړه یې ورته وویل چې: په دې وخت کې په زړه پورې هم هغسې چې ښایي ته جبریل علیه السلام ته وگوره، او په دې کې ته هیڅ غلطي نه کوي، او د یوه شي په ځای بل شی په نظر نه درځي، په دې ویلو کې د ده زړه رښتین وو.

أَفْمُرُونَ عَلَىٰ مَا يَرَىٰ ۝

پس آیا تاسې جگړې کوئ له هغه (محمد) سره په هغه کې چې ده لیدلي دي.

تفسیر: یعنی وحی لېږونکی الله او وحی راوړونکی هسې پرېشته ده چې د هغه صورت، سیرت، فهم، حفظ، او نور صفات گړد ښایسته او ښه او د هغې گړد قوتونه کامل دي، او بیا داسې سره نژدې شول او وحی یې ور ورسوله چې پیغمبر هغه پخپلو سترگو سره ولید، او د هغه صاف او روڼ زړه د هغه تصدیق وفرمایه، نو آیا په هسې لیدلي شوي او ښه اورېدلي شوي څیز کې تاسې لره د داسې چتې او اېلتې خبرې کولو څه حق شته؟ چې خامخا په کې فضول بحثونه او بېکاره جگړې او تکرارونه وکړئ.

وَلَقَدْ رَأَىٰ نَزْلَةَ الْأُخْرَىٰ ۝ عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَىٰ ۝ عِنْدَ مَا جَنَّتُ الْمَأْوَىٰ ۝

او خامخا په تحقیق لیدلی وو محمد هغه (جبریل) په رابښکته کېدلو کې بل ځلې په نزد د ونې د بېرې سدره المنتهی (چې انتها د علم د خلقو دی). په نزد د هغې دی جنت المأوی (یعنی ځای د هستوگنې د مؤمنانو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «دویم خلی یې جبریل علیه السلام پخپل اصلي صورت د معراج په شپه په اووم اسمان کې د بېرې له ونې سره ولید، چې هغه د پورتنیو او ښکتنیو مخلوقاتو په منځ کې وېش سرحد دی، یعنې چې پآسني خلق لاندې او ښکتنی خلق پورته نشي تلی، او د هغه په خوا کې جنت یې هم وگوت»

إِذْ يُعْطَى السِّدْرَةَ الْمَآءِشَى ⑩

(لیدلی وو محمد جبریل لره) کله چې پتې کړې هغې ونې د بېرې لره هغه څه چې پتې کړې یې وو.

تفسیر: یعنې د حق تعالی انوارو او تجلیاتو پر دې ونې باندې پلوشې اچولې دي، او د پرستو د هجوم او کثرت دا حال وو چې د دې ونې له هرې پانې سره یوه پرېسته په نظر راتله، په ځینو روایاتو کې راغلي دي چې (ما یغشی) پتوونه (پتنگان) دي، یعنې ډېر ښه صورت لري چې د هغې په لیدلو سره زړه خوښیږي، په دې وخت کې د دې ونې د بهار او د سینگار او د هغې د حسن او جمال داسې یو حال دی چې هیڅ یو مخلوق د هغې صفت په الفاظو سره نشي کولی.

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ⑪

نه وې گرځېدلې سترگې د (محمد بلې خوا ته) او نه دی تېر شوی (له حده).

تفسیر: یعنې هر هغه شی چې د محمد صلی الله علیه وسلم سترگو ولید؛ په پوره تمکن او اتقان سره وو، نه کتنه کړه شوې ده، او ښي او کیني او ښکته او پورته خواته او ښتې ده، او نه یې له مبصر څخه تجاوز کړی وړاندې تېره شوې ده، پس په هغه شي باندې ښتې وه چې د هغه ښوونه منظور وه.

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ⑫

خامخا په تحقیق لیدلي دي (محمد) له (ځینو) د لائلو د رب خپل چې ډېر لوی وو.

تفسیر: د ﴿إِذْ يُعْطَى السِّدْرَةَ﴾ په تفسیر کې هغه بیان چې شوی دی، برسېره په هغه باندې هغه نور شیان چې لیدلي او اوریدلي یې وي؛ هغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره دي.

أَفْرَأَيْتُمْ إِيَّاهُ الْعَزَّيُّ ⑬ وَمَنْوَةَ الثَّلَاثَةِ الْآخْرَى ⑭

آیا پس وینئ تاسې لات او عزی او منات (په مرتبه کې) درېیم بل له دغو (یعنې دغه بتان بیخي بېکاره شیان دي).

تفسیر: یعنې د هغه الله تعالی په مقابل کې چې د هغه عظمت او جلال لره حد او اندازه نشته، د دې سپکو او ناولو شیانو له نوم اخیستلو څخه شرم په کار دی.

تنبیه: «لات - عزی - منات» د هغې زمانې د کفارو د بتانو او باطلو معبودانو نومونه دي، د دوی له منځه (لات) د طائفیانو په نزد ډېر معظم وو، او (منات) د اوس او خزرج او خزاعه په نزد او (عزی) د قریشو او بني کنانه او نورو په نزد ډېر معزز وو، چې له هغو دوو رومبنيو څخه یې ده ته عزت ورکاوه، او (عزی) چې په مکه مکرمه کې نخلې ته نژدې وو، بیا (لات) چې په طائف کې وو، بیا له دوی څخه وروسته په درېیمه درجه (منات) چې له مکې څخه لرې او مدینې ته نژدې وو، په ځینو تفاسیرو کې پر دې ځای کې یوه قصه نقل کوي چې د محدثینو د جمهورو له اصولو سره سم د صحت تر درجې پورې نه رسیږي.

الْكَذَّابُونَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٢٧﴾ تِلْكَ إِذْ أَسْمَاءُ ضُيِّرَتْ

آیا تاسې لره (ای کفارو) هلکان دي او دغه (الله) لره لونیې دي. دا (قسمت د اولاد) په دې شان قسمت دی ډېر کور ناکاره.

تفسیر: یاقوت په (معجم البلدان) کې لیکي چې: کافرانو دا بُتان د الله تعالی لونیې بللې، خو اول الله هغه لوی ذات دی چې صفت یې په (لَمْ يَلِدْ) و (لَمْ يُولَدْ) سره شوی دی، او بالفرض که د اولاد تقسیم هم ومنل شي؛ نو دا تقسیم خومره خراب او بېکاره دی، چې تاسې خپلو ځانونو ته هلکان او الله تعالی ته لونیې ورکوی (العیاذ بالله).

إِنَّ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءُ سَبَّيْتُوهَا أَنْتُمْ وَإِبَاءُكُمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهِمْ سُلْطٰنٌ

نه دي (دا بُتان) مگر خو تش نومونه دي چې ایښي دي تاسې دوی لره تاسې او پلرونو ستاسې، نه دی نازل کړی الله په دغه (عبادت د بُتانو) باندې کوم برهان - علمي سند.

تفسیر: یعنې په تیرو او ونو باندې یو څه نوم ږدي، چې د هغوی پر الوهیت باندې کوم برهان او علمي سند نه لري، بلکه د هغوی پر خلاف دلائل قائم دي، هغوی ته چې تاسې پخپلو خیالونو کې که د الله تعالی لونیې یا د هغه هلکان یا بل شی وایي؛ دا ګردې چټي او د خولې خبرې دي، چې هیڅ صحیح نه دي او څه حقیقت نه لري.

إِنْ يَبْعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ رَبِّهِمْ الْهُدَىٰ ﴿٢٨﴾

متابعت نه کوي دوی مگر خو د ګمان خپل، او د هغه شي چې غواړي یې نفسونه د دوی، او خامخا په تحقیق سره راغلی دی دوی ته له ربه د دوی څخه هدایت او لارښوونه.

تفسیر: یعنې سره له دې چې د الله تعالی له خوا د هدایت رڼا راغلي ده، او سمه لاره یې راښوولي ده، مگر دا ناپوهان د هم هغو او هامو او د هغو خبرو چې ددوی په زړونو کې ګرځي؛ متابعت کوي، اود ګمانونو په توره تیاره کې سره نښتي دي.

أَمْرًا لِلْإِنْسَانِ مَا تَمْتَعُ ﴿٢٩﴾ فَلِللَّهِ الْآخِرَةُ وَالْأُولَىٰ ﴿٣٠﴾

آیا شته (کافر) انسان لره هغه چې غواړي یې (له نبوت او اخروي سعادت؟ بلکه نشته). پس خاص الله لره دی (سلطنت او باچايي د) آخرت او د دنیا.

تفسیر: یعنې هسې اټکل او ګمان کوي چې دا بُتان به ځمونږ سپارښت کوي، دا خو تش خیال او تشې ارزوګانې دي، آیا هر هغه تمنا او ارزو چې سړی یې وکړي؛ هغه یې په لاس ورځي، په یاد یې ولری چې د دنیا او آخرت ګردې نښګڼې د الله تعالی په لاس کې دي.

وَلَمْ يَكُنْ مِنْ مَلِكٍ فِي السَّمٰوٰتِ لَا تَعْنِي شَفَاعَةُ مَنْ سِوَا اللَّهِ مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَىٰ ﴿٣١﴾

او ډېرې دي له ملائکو څخه په اسمانونو کې چې نه دفع کوي شفاعت سپارښت د دوی هیڅ شی مگر وروسته له هغه چې اذن حکم وفرمائي الله لپاره د هغه چا چې اراده وفرمائي او راضي وي په شفاعت یې.

تفسیر: یعنې د دې بتانو حقیقت څه دی؟ د اسماني هستېدونکیو د مقربو پرنستو شفاعت او سپارښت هم هیڅ په کار نه راځي، هو! د هر چا په حق کې چې پاک الله د سپارښت کولو حکم وکړي؛ هغه د کار شوی دی، او هغه له هر چا څخه

چې خوښ وي؛ همغه گټور دی، ښکاره ده چې هغه نه بتانو ته د سپارښت کولو اذن ورکړی دی، او نه دی له کافرانو څخه خوښ دی.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْتَوْفُونَ الْمَلَائِكَةَ تَمْيِئَةً الْأُنثَى ۝ وَاللَّهُ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنَّ يَتَّبِعُونَ
إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ۝

بېشکه هغه کسان چې ایمان نه راوړي په آخرت باندې؛ خامخا نومونه ږدي پر ملائکو باندې په نوم ایښودلو د ښځو سره. او نشته دوی ته په دې وینا کې هیڅ علم پوهه، متابعت نه کوي دوی مگر خو د گمان، او بېشکه گمان نه دفع کوي له حق څخه هیڅ شی.

تفسیر: هر څوک چې په آخرت باندې یقین او باور نه لري؛ هغه له سزا او هیداد څخه بېفکره کیږي، او په داسې بیاکي او بېفکری کې اخته کیږي چې الله تعالی ته بد نسبتونه کوي، او مثلاً وایي چې: پرښتې ښځې او د هغه لویې دي، دا محض د دوی جهالت او ناپوهي ده، ځکه چې پرښتې له نارینتوب او ښځیتوب سره هیڅ تعلق او علاقه نه لري، او الله تعالی به څرنگه اولاد ولري؟ که څوک په رښتیا او ټینگو خبرو باندې قائم وي؛ نو په داسې گمانونو اټکلونو او اوهامو او چټي خبرو پسې چې هیڅ کار ورځنې نه جوړیږي، نه گڼي.

فَأَعْرَضَ عَنْ مَنْ تَوَلَّى عَنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۝ ذَلِكَ مَبْلَغُهُمْ مِنَ الْعَالَمِ

پس مخ وگړځوه ته له هغه چا څخه چې مخ یې گړځولی دی له ذکره پنده ځمونه. او نه لري اراده مگر خو د ژوندون لږ خسیس. دا (اختیارول د ده دنیا لره) ځای د رسېدلو د دوی دی له علمه پوهې (د دوی).

تفسیر: یعنې د هر چا پرستن او نالی چې د دنیا دا څو ورځې ژوندون دی، او په هغه کې هسې منهمک شي چې الله تعالی او آخرت ور څخه هېر وي، او هیڅ خپل فکر ورته نه نیسي؛ نو تاسې د دوی اپلنو او چټي (بېکاره) خبرو ته زیات مه متوجه کېږئ!، هم هغسې چې هغوی له الله تعالی څخه مخ اړوي، تاسې هم د هغوی له شرارت او بدی څخه مخ واړوئ!، د دوی علمي جداو جهد یواځې د بهائم په شان د گېلو ډکول او د شهوت شړل دي، پرته له نفساني غوښتنو څخه بل شي ته نه متوجه کیږي.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اهْتَدَى ۝

بېشکه رب ستا همدی ښه عالم دی په هغه چا باندې چې گمراه شوی دی له لارې د ده څخه (چې اسلام دی)، او همدی ښه عالم پوه دی په هغه چا باندې چې سمه لاره یې موندلې ده.

تفسیر: یعنې هغه چې په گمراهی کې پروت دی، او هغه چې په سمې لارې باندې روان دی، دوی ټول سره د هغوی د مخفي استعداداتو له ازل راهیسې پاک الله ته معلوم او الله تعالی پرې ښه خبر دی، او سم له هغه سره هر کار کېدونکی دی، نو ځکه تاسې ځان یوې خوا ته ونیسئ، او د هغو معاندینو معامله الله تعالی ته خوشې کوئ او ور یې سپارئ.

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَيَجْزِي الَّذِينَ آسَأُوا بِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِي الَّذِينَ أَحْسَنُوا
بِالْحُسْنَى ۝

او خاص الله ته دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه چې په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې ملکا وخلقاً وعبداً) (پیداښت)، لپاره د دې چې جزاء ورکړي (الله) هغو

کسانو ته چې بدې يې کړې وي په (سبب) د هغه (بد) عمل چې کړی يې وي، او جزاء ورکړي هغو کسانو ته چې نيکي يې کړې وي په نېکو عملونو سره (په جنت).

تفسير: يعنې د هر سړي احوال الله تعالى ته ښه معلوم دي، او د ځمکې او د اسمان پر هر شي باندې د هغه واک او قبضه ده، بيا نو د ښو او د بدو په بدل ورکولو کې د هغه په مخ کې څه ممانعت موجود کېدی شي، بلکه که په غور سره وگورئ؛ نو ځمکه او د اسمان دا گړدې کارخانې د همدې لپاره پيدا کړې شوي دي چې د هغو په نتيجه کې د ژوندون يوه بله غير فاني سلسله قائمه کړه شي، تر څو په هغې کې بدانو ته د هغوی د بدې او نېکانو ته د هغوی د نېکې بدل ورکړ شي.

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كِبْرَ الْأُتْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ

(نيکو کاران) هغه کسان چې ځان ساتي له کبائر و لویو گناهونو څخه، او له فواحشو قبيحو کارونو څخه، مگر وړې وړې گناه (لکه نظر کول حرامو ته، او نور د دې په شان ښل کيږي له جانبه د الله په سبب د اجتناب له کبائرونه).

تفسير: د صغیرې او کبيرې فرق د «النساء» سورت په تفاسيرو کې په تفصيل سره تېر شوی دی، د (لمم) په تفسير کې څو خبرې شته، ځينې وايي: هغه خیالات او چرتونه دي چې د گناه په نسبت په زړونو کې گرځي، خو له قوي څخه فعل ته نه وځي؛ هغه لمم دی، ځينې له هغه څخه صغیره گناه مرادوي، ځينې وايي: هغه گناه چې په کولو باندې يې اصرار نه کوي، يا يې خپل عادت ونه گرځوي، يا هغه گناه چې توبه ورځني وکړي مراد دی.

إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ

بېشکه رب ستا واسع (پراخ کونکی د بښنې او) د مغفرت دی.

تفسير: نو ځکه له ډېرو وړو وړو گناهونو څخه تیريږي او توبه قبلي، او گنهگاران نه مایوس کوي، که په هره لويه او وړه گناه باندې يې پوښتنه کولی؛ نو د امید ځای به چېرې پاتې کېده؟.

هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَلُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى ۗ

هغه ښه عالم دی په تاسې باندې کله چې پيدا يې کړئ تاسې له ځمکې څخه، او کله چې وئ تاسې (پټ) بچي په گېډو د ميندو خپلو کې؛ نو مه ستايئ مه پاکوئ تاسو ځانونه خپل، همدغه (الله) ښه عالم دی په هغه چا باندې چې ويرېږي (له الله او ځان ساتي له معاصيو).

تفسير: يعنې که د تقوی څه توفيق الله تعالى چاته ورکړي؛ نو دی دې لويي نه کوي!، او خپل ځان دې نه ستايي!، ځکه چې پاک الله د هر سړي له لويی او پاکي او تقوی نه په ښه شان خبردار دی، او له هغه وخته وربنکاره ده چې دوی لا د دې وجود او شتوالي په دائره کې قدم او پل نه وو ايښی.

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى

آيا پس ليدلی دی تا هغه څوک چې مخ يې واړاوه (له ايمان او مرتد شو).

تفسیر: یعنی خپل اصل یې هېر کړ، او د خپل اصلي خالق او حقیقي مالک له لوري یې مخ واړاوه.

وَاعْطَى قَلِيلًا وَكَذَّبَ ۝۲۷

او ور یې کړ لږ شی (له مقررره مال څخه)، او منع یې کړل نور (او سخت پرې ټینګ شو).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې لږ څه ایمان یې راوړ، بیا یې زړه کلک شو»، مجاهد (رحمة الله علیه) او نور لیکي چې دا آیت د (ولید بن مغیره) په باره کې نازل شوی دی، چې هغه ځمونږ د پیغمبر لږ څه خبرې واورېدې، او د اسلام په لور یې لږ څه رغبت پیدا شو، او د کفر له سزا څخه ووېرېد، نژدې وو چې مسلمان شي، چې یوه کافر ته وویل: داسې مه کوه! چې زه ستا ګرد جرائم پخپله غاړه اخلم، او ستا له لوري ګرده سزا زه په ځان تېروم، په دې شرط سره چې لږ څه مال ماته را کړې، هغه دا خبره ومنله، او د مقرر شوي رقم څه قسط یې هم ورساوه، او بیا یې انکار وکړه؛ نو په دې صورت سره د ﴿وَاعْطَى قَلِيلًا وَكَذَّبَ﴾ معنی به داسې کیږي: چې څه مال یې ورکړ او بیا یې لاس وویست.

أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهَوَّيْرَى ۝۲۸

آیا شته له ده څخه علم د پټو (مخفي شيانو) پس دی ويني (نجات خپل).

تفسیر: یعنی آیا دا د غیب خبر یې لیدلی دی چې هغه ته به د کفر سزا نه رسیږي؟ او بل سړی به خپل ځای ودروي، او په رښتیا سره دی دی خلاصیږي؟.

أَمْ لَمْ يُنَبِّأْ بِسَاقِ صُحُفِ مُوسَىٰ ۝۲۹ وَإِبْرَاهِيمَ إِذْ دَعَا رَبَّهُ أَنِ مَبْرُورٌ ۝۳۰

آیا نه دی خبر کړی شوی دی په هغه (شي) چې وو په صحیفو پانوه دموسی کې. او په (صحیفو پانوه) دابراهیم کې هغه (ابراهیم) چې وفاء یې کړې وه (په احکامو د الله).

تفسیر: یعنی ابراهیم علیه السلام پخپله وینا او عهد او پیمان باندې پوره ټینګ ولاړ وو، او د الله تعالی ګرد احکام یې په ځای کړل، او د هغه د احکامو په تعميل کې یې لږ څه تقصیر هم ونه کړ.

أَلَا تَسْزُرُونَ زُرَّةً وَزُرَّاءَ أُخْرَىٰ ۝۳۱

(په صحف مذکوره وو کې دا دي) چې نه پورته کوي هيخ نفس پورته کوونکی بار پټی د بل نفس.

تفسیر: یعنی د موسی او د ابراهیم علیه السلام په صحیفو کې داسې مضمون وو، چې د الله تعالی په مخکې یو مجرم د بل مجرم پټی نشي اخیستی، او هر یو سړی خپل سوال او ځواب او ښه او خراب پخپله غاړه اخلي.

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ۝۳۲

او بله دا چې نشته هيخ انسان لره مګر (جزا د هغه شي) چې کړی یې دی.

تفسیر: یعنی سړی چې هر څه پخپل زیار او کوښښ سره ګټي؛ هغه د ده دي، او هيڅوک د بل نيکي او بدني نشي اخیستی.

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ﴿٥٠﴾ ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوَّلَىٰ ﴿٥١﴾

او بېشکه (دا چې) جزا د سعي عمل د ده ژر ده چې وبه ښوولی شي (ده ته). بيا به جزاء ورکړی شي هغه ته جزاء پوره بدل ښه (د ښکې ښه - د بدې بده).
تفسير: يعنې د هر چا سعي او کوشښ به د هغه په مخ کې کېښود شي، او د هغه پوره پوره بدل به ورکاره کېږي.

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ ﴿٥٢﴾

او بېشکه (دا چې) رب ستا ته ده انتها د ګردو (مخلوقاتو پس له مرګه چې ورځي ورته لپاره د جزاء).

تفسير: يعنې د ګردو علومو او افکارو سلسله او د وجود انتها د الله تعالیٰ په لوري کېږي، او ټول شيان په پای کې هغه الله تعالیٰ ته رجوع او ورتګ کوي، او د ده له مخې به هر چا ته د هغه د ښو او بدو ثمره ورکوله کېږي.

وَأَنَّهُ هُوَ أَوْصَعَكُمْ وَأَبْغَىٰ ﴿٥٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ﴿٥٤﴾ وَأَنَّهُ خَلَقَ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ﴿٥٥﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) خندوي او ژپوي. او بېشکه همغه (الله) وژني او ژوندي کوي. او (دا چې) بېشکه همغه (الله) پيدا کړې يې دي جوړې نر او ښځه.

تفسير: يعنې په دې نړۍ کې ګرد متضاد او متقابل احوال هغه لوی ذات پيدا کړي دي، د شر او د خير خالق همغه الله تعالیٰ دی، د خوښۍ او د غم کيفيات د هغه په لاس کې دي، خندول، ژپول، لارښوول، ګمراه کول، ژوندي کول او مړه کول، نر او ښځه پيدا کول او د دوی په شان نور شيان ټول د دې خالق له کارونو څخه دي.

مِنْ تَطْفَأَةٍ إِذَا تَمَنَّىٰ ﴿٥٦﴾ وَأَنَّ عَلَيْهِ النَّشْأَةَ الْأُخْرَىٰ ﴿٥٧﴾

له يوه څاخکي اوبو د (مني) څخه کله چې وڅخاوه شي (په رحم کې). او (دا چې) بېشکه په ده باندې دي پيدا کول د دويم ځلي (پس له مرګه).

تفسير: يعنې هغه ذات چې له يوه څاخکي څخه يې نر او ښځه پيدا کړي دي، نو هغه ته بيا پيدا کول څه مشکل دي؟ د يوه پيدايش له ښوولو څخه يې په بل پيدايش باندې هم تنبيه وفرمايله.

وَأَنَّهُ هُوَ أَعْنَىٰ وَأَقْنَىٰ ﴿٥٨﴾

او (دا چې) بېشکه همغه (الله) غني کوي او خزاني ورکوي (يا خواروي).

تفسير: يعنې مال، خزانه، جايدادونه ټول د هغه ښښه ده، ځينې د (اقتي) معنی (افقر) اخلي، يعنې هغه ځينې غني کوي، او ځينې فقير اکرې کوي، دا معنی له رومبني سياق سره مناسبه ښکاري، ځکه چې د متقابلو شيانو ذکر له اول تر آخره پورې راغلی دی، او که اول مطلب واخيست شي؛ نو د هغه په مقابل کې ښايي چې اهلاک کېښود شي، چې ذکر يې وروسته راځي، يعنې خزاني، مال، او دولت هغه ورکوي او زياتوي يې، او همغه ډېر لوی دولتمندان او طاقتوران اقوام او ټبرونه تباه او بربادوي.

وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعْرَىٰ ﴿٢٤﴾

او (دا چي) بېشکه هم هغه (الله) رب د شعری دی.

تفسیر: «شعری» یو لوی ستوری دی، چې ځینو له اعرابو به د هغه عبادت کاوه، او داسې یې ګاڼه چې د عالم په پېښو کې هغه ډېر تاثیر او اغېزه لري، دلته دا راښکاره کوي چې د «شعری» رب هم الله تعالی دی، او د دنیا ګردې پېښې او لاندې باندې او نور د ده په لاس او واک کې دي، بې وځلې (شعری) هم لکه یو معمولي مزدور د هغه احکامو په ځای راوړلو کې زیار (کوښښ) کوي، او په هغه کې کوم مستقل تاثیر او اغېزه هیڅ نشته.

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَىٰ ﴿٢٥﴾

او (دا چي) بېشکه همغه (الله) وژلي هلاک کړي دي عاديان رومي.

تفسیر: یعنی د هود علیه السلام قوم.

وَنَمُودًا أُمَّ الْبَقِيَّةِ ﴿٢٦﴾ وَقَوْمًا نُوحًا مِّن قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطْغَىٰ ﴿٢٧﴾

او (هلاک کړي یې دي) نمودیان، پس باقي یې پرې نه ښود بل هیڅوک (له هغوی نه). او (هلاک کړی یې دی) قوم د نوح پخوا له دوی نه، بېشکه چې دوی وو هم دوی ډېر ظالمان او ډېر سرکښان.

تفسیر: یعنی تر سلهاوو کلونو د الله تعالی رسول نوح علیه السلام ته یې هسې ډېر سخت ضررونه او ایډاوې رسولې چې د هغه له ویلو څخه د هر سړي زړه خوږېږي، او راتلونکیو لره یې بده لاره وپرانېسته.

وَالهُنُوتِ فَكَّةَ أَهُوَىٰ ﴿٢٨﴾ فَغَشَّاهُمْ مِمَّا غَشَّتْ ﴿٢٩﴾

او هغو کلیو اړولیو شویو لره یې ښکته راوغورځول (ځمکې ته پس له پورته کېدو نه). پس راوړلوېد په هغه باندې څه چې راوړلوېد (یا پس پټ یې کړه هغه لره په هغه څه چې پټ یې کړل).

تفسیر: یعنی د تیرو باران او وریا یې پرې وکړه، دا د لوط علیه السلام د قوم یادونه ده.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَىٰ ﴿٣٠﴾

پس په کومو نعمتونو د رب خپل شک کوي ته (ای کافر انسانه؟).

تفسیر: یعنی د داسې مفسدانو، ظالمانو او باغیانو تباہ کول او له منځه لرې کول او ورک کول هم د الله تعالی ډېر لوی انعام او بښنه ده، آیا د داسې نعمتونو له لیدلو څخه وروسته هم انسان خپل الله تعالی ته د دروغو نسبت کوي.

هُدَا أَنْذِيرُكُمْ النَّذِيرُ الْأُولَىٰ ﴿٣١﴾

دغه (محمد رسول الله هم) ویروونکی دی له (جملې د) ویروونکیو رومبنيو څخه.

تفسیر: یعنی محمد صلی الله علیه وسلم د مجرمانو د بد انجام څخه همداسې ویروول کوي، لکه چې له دوی ځنې وړاندې نورو پیغمبرانو هم کفار ویروول.

أَنْزَلَتْ الْأَرْزَاقَ ۗ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ۗ

را نژدې شو راتلونکې (قیامت). نشته هغه لره پرته له الله ښکاره کوونکې (راوستونکې).

تفسیر: یعنې قیامت ډېر نژدې شوی دی، خو د هغه ټاکلی وخت پرته له الله تعالی بل چا ته په ښکاره ډول نه دی معلوم، او کله چې ټاکلی وخت یې راشي؛ نو هیڅ یو طاقت هغه نشي ستونلی، که الله تعالی اراده وفرمائي؛ د هغه په دفع باندې قادر دی، خو هغه یې هم نه لرې کوي.

أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ۖ وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ۖ وَأَنْتُمْ سَمِدُونَ ۗ

آیا پس له دې خبرې (قرآن) څخه تعجب کوئ تاسې (انکاراً ای منکرانو). او خاندئ تاسې (تمسخرًا) او نه ژارئ (خوفاً). او تاسې غافلان یئ (له هغه شي چې مطلوب دی تاسې ته) چټي (بېکاره) لوبې کوئ.

تفسیر: یعنې قیامت او د هغه نژدېوالی د خبر له اورېدلو څخه باید چې تاسې د الله تعالی له وېرې په ژړا کېدئ او یرېدئ، او د خپلې ژغورنې تیاری به مو کاوه، مگر تاسې په خلاف د هغه تعجب کوئ او خاندئ، او په غفلت او بېفکری کې په چټي لوبو کې اخته یئ.

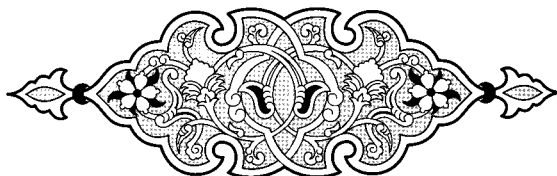
فَأَسْجُدْ لِلَّهِ وَاعْبُدْ ۗ

پس سجده کوئ تاسې (خاص) الله ته، او عبادت کوئ د همدغه (الله!)، نه د نورو.

تفسیر: یعنې یو عاقل او پوه لره نه ښايي چې له انجامه غافل شي، او په پند، نصیحت او پوهولو باندې ټو کې او مزاح وکړي او پرې وځاندي، بلکه ښايي چې د بندگۍ لاره غوره کړئ!، او مطیع او منقاد اوسئ!، د عاجزې او نیاز وچولۍ د الله تعالی په دربار کې کېږدئ!.

تنبیه: په روایتونو کې راغلي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم کله چې د (النجم) سورت ولوست، دی پخپله هم په سجده پرېوت، او نورو گړدو مسلمانانو او مشرکانو هم چې هلته حاضر وو؛ سجده وکړله.

تَمَّتْ سُوْرَةُ النَّجْمِ، وَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْقَمَرِ

«د القمر» سورت مکي دی، ماسوا له (۴۴، ۴۵، ۴۶) آيتونو څخه چې مدني دي، (۵۵) آيته (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۴) او په نزول کې (۳۷) سورت دی، وروسته د «الطارق» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ ①

را نژدې شو قیامت او څیري دوه ټوټې شوه سپوږمۍ.

تفسیر: له هجرت څخه پخوا رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په (منا) کې تشریف درلود، د کافرانو یوې لویې جرگې له دوی څخه یوه معجزه وغوښته، دوی وفرمایل چې: د اسمان په لوري وگورئ! ناڅاپه سپوږمۍ له منځه دوه ټوټې شوه، یوه ټوټه یې د لمر خاته په لوري، او بله ټوټه یې د لمر پر ټوټو په لوري لاړه، په منځ کې یې غر حائل وو، کله چې د کافرانو جرگې دا لویه معجزه ولیده؛ سره یې وویل چې: «محمد صلی الله علیه وسلم پر مونږ یا پر سپوږمۍ باندې سحر جادو کوډې کړي دي»، دغې معجزې ته (شق القمر) وایي، او دا یوه نمونه یا نښه وه د قیامت چې وروسته له دې څخه به هر شی لکه دا شلیږي او چوي، طحاوي او ابن کثیر اونورو د دې واقعي د تواتر دعوی کړېده، او له کوم عقلي دلیل سره تر اوسه پورې د هسې واقعاتو محال کېدل نشي ثابت کېدی، او یواځې د استبعاد په بناء داسې قطعي الثبوت شیان نه شي ترديد کېدی، بلکه استبعاد خو اعجاز لره لازم دی.

وَأَنْزَلْنَا إِلَهُكَ بِالْبُرْجِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْقُرْآنَ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْوَحْيَ ②

او که وويني دغه (کفار د قريشو) کوم دليل (د قدرت) نو پر څنگ به شي دوی (مخ به واړوي) ترې، او وايي به دوی (دغه) سحر کوډې دي قوي چې له پخوا راهيسې راځي.

تفسیر: يعنې پخوا له دې هم د نبوت دعوی کوونکیو د داسې سحر او کوډو دعاوی کړي دي، هم هغسې چې هغه تللي دي؛ دا به هم ځي.

وَكَذَّبُوا أَبَوَاءَهُمْ هُمُ الْمُسْلِمُونَ ③

او دروغجن گڼي دوی (حق لره)، او متابعت کوي دوی د خواهشونو خپلو، او هر کار قرار نیوونکی دی (سره له کوونکي خپل په نعیم یا جحیم کې).

تفسیر: يعنې د هغوی عذاب هم په خپل وخت باندې راتلونکی دی، او هغوی لره هغه هلاکت او گمراهي چې د الله تعالی په علم کې ټاکلې شوې ده؛ هيڅ وړاندې وروسته کېدونکې نه ده.

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْآلِبَاءِ مَا فِيهِمْ مُزْدَجَرٌ ④

او خامخا په تحقيق راغلي دي دوی ته خبرې او اهلاک د پخوانيو امتونو هغه شی چې په هغه کې امتناع او سرزنش وو (له کفره).

تفسير: يعنى د قرآنكريم په وسيله هر راز احوال او د تباه شويو قومونو واقعات درنېكاره شوي دي، كه په هغو باندي غور وكړئ؛ نو د الله تعالى له لوري لويه تنبيه او وېښول دي.

راغلي دي دغو منكرانو ته دغسې پند چې:

حِكْمَةٌ بِاللَّغَةِ فَمَا تُغْنِ النَّذْرَةَ قَوْلًا عَنْهُمْ

حكمت دى كامل نهايت ته رسېدلى، پس هيڅ نفع نه رسوي (دوى ته) ويروونكي (انبياء، قرآن، مواظ). نو مخ وگرځوه ته له هغوى څخه.

تفسير: يعنى قرآن مجيد د پوره عقل او حكمت د خبرو مجموعه ده، كه څوك يې په ښه نيت او پوره توجه سره ولولي؛ نو په زړونو كې يې ځاى نيسي او په كې لوېږي، مگر د افسوس ځاى دلته دى چې سره د دومره لارښوونې او د هدايت د اسباب د شتو بيا هم دوى هدايت نه مومي، او په سمه لاره نه راځي، نو ځكه د هسې غټو زړونو او سنگدلو بدبختانو په فكر كې ډېر زيات مه اوسئ، تاسو د خپل تبليغ فرض او د دعوت وظيفه او دنده په ښه شان او سلوك سره اداء وفرمايئ، اوس نو د زيات تعاقب ضرورت نشته، پرېږدئ چې هغوى د خپلې هستوگنې د ځاى په لورې وړ درومي.

يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ تُكْرَهُ

(او ياده كړه هغه) ورځ چې رابولي (دوى لره) بلونكى يو شي ناآشنا ته (چې حساب او جزاء د اعمالو ده).

تفسير: يعنى د حشر د ډگر به لوري د شمېر (حساب) وركولو لپاره.

حُشْعًا أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ويريدونكي خړې خوارې به وي سترگې د دوى.

تفسير: يعنى په هغه وخت كې به يې د خوف او ندامت لامله په ډېر ذلت او ندامت سره سترگې ځورې او مړې وي، او له ډېره شرمه به ځمكې ته گوري.

يُخْرِجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُّتَشِرٌّ مُّهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ

راوځي به دوى له قبرونو څخه گواكې دوى به ملخان وي خواره واره. چې تلوار كوونكي به وي په لوري د بلونكي خپل.

تفسير: يعنى گړد رومبني او وروستي خلق به له خپلو قبرونو څخه ووځي، او د ملخانو په ډول سره به په ځمكه كې تيت پيت او خواره شي، او د الله تعالى په مخ كې به د خپلو چارو د جزاء لپاره په ډېر تلوار سره حاضرېږي.

يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمَ عَرِيسٍ

وايي به كافران دا ورځ ده ډېره سخته.

تفسير: يعنى د هغې ورځې د ويروونكيو احوالو او شدايدو لامله او د خپلو جرائمو له تصور له كفار داسې ووايي، چې دا بده سخته ورځ ده، وبه ليده شي چې نن به څه راباندي تيرېږي، وروسته دا رانسي چې قيامت او د

آخرت عذاب پخپل وخت باندې راتلونکی دی، ډېرو دروغجانو ته له هغه څخه پخوا په دنیا کې هم یوه سخته ورځ په مخ راغلې ده.

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ①

دروغجن گنېلي دي پخوا له دوی څخه قوم د نوح (نوح عليهم عليه السلام)، نو دروغجن وشمېرو دوی بنده ځمونږ، او ويې ويل چې: (دغه نوح) لهبونی دی او منع کړی شوی دی (له دعوت د خلقو نه).

تفسیر: کفارو به تهدیداً ويل: ای نوحه! که ته له خپلو هسې خبرو څخه نه اوږي، نو مونږ به دې تر ډېرو لاندې کړو! څوکا کې په داسې ويرولو سره يې د هغوی خبرو ته غوږ نه نیوه، او د ده خبرې به توی تللې، ځينې د ﴿وَازْدُجِرَ﴾ معنی داسې کوي چې: لهبونی یا بادسار یا رنځور دی، او سد (هوش) او عقل ترې ورک، (العیاذ بالله).

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَاتَّصِرْ ②

پس دعا سوال وکړ (نوح) له ربه خپله (داسې چې) بېشکه زه مغلوب عاجز شوی يم، نو بدل مې واخله (له کفارو).

تفسیر: يعنې له سلهاوو کلونو پوهولو سره هم کله چې څوک د دوی په خبرو باندې ونه پوهېدل، نو دوی هغوی ته نښرې وفرمایلي، او ويې ويل: «ای ربه! زه اوس د دوی له لارښوونې څخه عاجز شوی يم، پر دوی باندې ځما هدايت او لارښوونې هيڅ اغېزه او اثر ونه کړ، اوس نه ته د خپل دين او پيغمبر بدل او کسات واخله!، او پر ځمکه باندې هيڅ يو کافر ژوندی مه پرېده!».

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُّثَهَّرٍ ③ وَفَجَّرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أُمَّرٍ قَدَرًا ④

نو وپرانیستل مونږ وروڼه د اسمان په اوبو ډېرو راتويې شويو سره (له اسمانه). او وبهولې مونږ له ځمکې څخه (هم) چينې، بيا سره گډې شولې ټولې اوبه (د اسمان او د ځمکې) په هغه کار باندې چې ټاکلی مقرر شوی وو (چې اهلاک د قوم د نوح وو).

تفسیر: يعنې اوبه داسې سختې راوشوړېدې لکه چې د اسمان گرد ورخونه خلاص شوي دي، او لاندې د ځمکې ټولې اوبه هم له يوې مخې دباندې راخوټېدلي دي، او دومره زياتې اوبه راووتې، لکه چې د ځمکې مخ د لويو چينو يوه مجموعه شوه، بيا د لاندې او د باندې او دا دواړه اوبه سره گډې شوې د هغه کار لپاره حاضرې شوې چې د الله تعالی له خوا لا پخوا له هغه ټاکلی (مقرر) شوی وو، يعنې د نوح عليه السلام د قوم تباهي، هلاکت او ډوبېدل.

وَصَلَّنَاهُ عَلَىٰ ذَاتِ الْأَوَارِجِ وَذُرِّيَّتِهِ ⑤ لِيَجْزِيَ بِأَعْيُنِنَا

او سور کړی وو مونږ دغه (نوح) پر (بېرې چې) خاونده د تختو پلنو او ميخونو پريږو (غټو) وه. چې تلله گڼځېده ځمونږ د سترگو لاندې چې مولیده او څارنه مو ورله کوله.

تفسیر: يعنې د دې ويروونکي طوفان په وخت کې د نوح عليه السلام بېرې ځمونږ د سترگو تر کتنې حفاظت او نگرانی لاندې وه، او په ډېره هوسايی او آرامی سره د اوبو په سر گڼځېده.

جَزَاءٌ لِّمَن كَانَ كُفْرًا ۝۱۳

(واقع شوی وو دا طوفان) لپاره د امداد د هغه چا چې کفران د احسان یې کړی شوی وو (چې نوح دی).

تفسیر: یعنی کفارو د نوح علیه السلام بې قدرې وکړه، او الله تعالی د خبرې له منلو څخه یې مخ واړاوه، دا وه د هغه سزا او انتقام چې د لوی طوفان او سخت څپان په ډول ورورسېده.

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مَّذْكُرٍ ۝۱۴

او خامخا په تحقیق پرېښودله مونږ دغه (بېړۍ) یو دلیل (د قدرت خپل)، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی فکر کوونکي لره په دې واقعي کې د قدرت ډېر دلائل او د عبرت زیاتې نښې دي، یا یې دا مطلب چې نن د کشتۍ وجود په دنیا کې هغه قصه راپه یادوي او د الله تعالی د لوی قدرت لویه نښه ده.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرٍ ۝۱۵

پس څرنگه وو عذاب ځما (په دوی چې مې هلاک کړل ټول په طوفان) او ویروول ځما (په ژبې د نوح)؟.

تفسیر: یعنی ځما عذاب یې ولید، چې څومره ویروونکی دی، او ځما ډارول څومره په ځای او رښتیا دي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مَّذْكُرٍ ۝۱۶

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د یادولو او پند اخیستلو، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی.

تفسیر: یعنی له قرآنه پند اخیستل ډېر اسان دي، ځکه هغه مضامین چې د ترغیب، ترهیب، انذار، تبشیر او نورو په نسبت دي؛ هغه ګرد بالکل صاف، سهل، ساده او اسان دي، او مؤثر دي، او دومره سهل او صاف دي چې هر سړی په لږ فکر او غور سره پرې پوهیږي.

كَذَّبَتْ عَادٌ فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرٍ ۝۱۷ اِنَّا ارسلنا عليهم رجا صرصر افي يوم نحصن مستمر ۱۷

دروغجن ګڼلی وو عادیانو (هود)، نو څرنگه وو عذاب ځما او ویروول ځما؟. بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ پر دوی باندي باد ډېر سخت په ورځې نحسې (د بدي) کې چې تل وي بدي یې (پر دوی باندي چې په کې هلاک شو).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعني بدي او نحوست پورته نه شو، تر څو ګرد سره تمام نه شول، او دا د نحوست ورځ هغوی لره وه نه تل»، په قرآنکریم کې تصریح شوې ده چې هغه عذاب او وه شپې او اته ورځې پرله پسې وو.

تَنْزِيلُ النَّاسِ كَانَهُمْ اَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ ۝۱۸

چې را ایستل به (باد له پتو ژورو کندو د ځایونو خپلو نه) خلق ګواکې دوی تنې د خرماوو وي چې له بېخه را ایستلې شوې په ځمکه پرېوتلې وي.

تفسیر: د عاډ قوم ډېر پیاوړی قوی او دلویو جثو او ونو خاوندان وو، خو دوی د دې سخت باد او دلویې سیلی له ورنښه داسې سره په خټ راولوېدل، لکه چې د کجورو ونې چې له سټه او بېخه وویستلی شي، او هغه خوا وغورځولی شي.

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ۝ وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدْكِرٍ ۝ كَذَّبَتْ ثَمُودُ
بِالنُّذُرِ ۝

نو څرنگه وو عذاب ځما او ویرول ځما (له بېخه ایستل مې)؟ او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن ذکر پند اخیستلو ته، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی. دروغجن گڼلي وو ثمودیانو (انبياء او نور) ویروونکي.

تفسیر: یعنې صالح علیه السلام یې دروغجن شمېرلی وو، او حال دا دی چې یوه نبي دروغجن بلل عیناً د ټولو پیغمبرانو دروغجن بلل دي، ځکه چې د دین په اصولو کې دوی گمرد یو، د بل مصدقان او مؤیدان دي.

فَقَالُوا أَبَشْرًا مِثْلًا وَاحِدًا اتَّبِعُوا إِنَّا إِذْنَا لَفِي ضَلَالٍ وَسُعْرٍ ۝

پس وویل دوی آیا یو بشر لره له مونږ څخه چې یو دی؛ متابعت وکړو (مونږ چې ډېر یو) ده لره؟ بېشکه مونږ په دغه وخت کې خامخا به یو په گمراهی او لېونتوب کې (نو نه یې کوو متابعت).

تفسیر: یعنې دغه خو کومه اسماني پرېشته نه دی، بلکه مونږ غوندې یو سړی دی، هغه هم یو بېکس او یواځې چې هیڅ قوت او ملگری ورسره نشته، دی غواړي چې مونږ رابښکته او دخپل ځان تابع وگرځوي، او حال دا دی چې دا کار له سره هیڅ کېدونکی نه دی، که مونږ دده په خبرو باندې وغولېږو، او دده په لومه کې بند شو؛ نو دغه به ځمونږ سخته غلطي ناپوهي او حماقت څرگند کړي، بلکه دا کار به له لېونتوب سره سم وي.

ءَالْقِيَ الدِّكْرِ عَلَيْهِمْ مِنْ بَيْنِنَا لِيْلُ هُوَ كَذَّابٌ أَشِرٌ ۝

آیا غورځولی شوی دی ذکر وحي په ده باندې په منځ ځمونږ (نه ده شوې وحي)؟ بلکه دی ډېر دروغجن متکبر دی (چې پخپله ځان غټوي).

تفسیر: یعنې پیغمبري ته د نورو خلقو په منځ کې یواځې همدغه پاتې وو؟ گمردې خبرې یې دروغ دي، او خامخا ځای لوی رانښيي، تکبر کوي او وایي چې: زه د الله تعالی له لوري استاځي او پیغمبر یم، او گمرد قوم ته ښايي چې ځما خبرې ته غوږ کېږدي، او اطاعت مې وکړي، او حکم مې ومني، نو تردیدا فرمایي الله اکرم شأنه وأعظم برهانه داسې چې:

سَيَعْلَمُونَ عَذَابَ الْكَذَّابِ الْأَشْرِ ۝

ژر ده چې پوه به شي دوی صباح (په وخت د نزول د عذاب کې، یا په ورځ د قیامت کې) چې څوک دی هغه ډېر دروغجن متکبر.

تفسیر: یعنې ډېر ژر معلومېږي چې د دې دواړو په منځ کې دروغجن او متکبر څوک دی؟

إِنَّا مُرْسِلُوا النَّاقَةَ فَنَنْتَهُ لَهُمْ

بېشکه مونږ لېرونکي یو د اوبښې لپاره د فتنې ازموینست د دوی.

تفسیر: یعنی د هغوی له غوښتنې سره سم مونږ له تیرې څخه اوبه را وویسته، او ور ومو لېرله، او د هغې په وسیله مو دا په عملي ډول هم ښکاروله چې له هغوی څخه کوم یو د الله تعالی او د هغه د رسول خبرې مني؟ او کوم یو د خپل نفس په غوښتنې کار کوي؟.

فَازْتَقِبْهُمْ وَاَصْطَبِرْ ۝ وَيَذَرُهُمْ اَنْ الْمَاءَ قَسَمَةً بَيْنَهُمْ كُلُّ شَرْبٍ مَّحْتَضَرٌ ۝

پس منتظر اوسه ته (ای صالح!) دوی ته او صبر وکړه (یعنې وگوره! چې څه نتیجه راووځي؟). او خبر کړه دوی (په دې) چې بېشکه اوبه ویشلې شوي دي په منځ د دوی (او د اوبنې) کې، هر وار د اوبو ته حاضر کړی شوي دي (خاوندان د اوبو پخپل وار).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: هغه اوبه به په هر وار چې اوبو ته تله؛ نور څاروي او حیوانات به له هغې څخه ویرېدل او لرې به تېښتېدل، نو د الله تعالی له لوري وار او نوبت مقرر شو، چې یوه ورځ به هغې اوبنې اوبه څښلې، او بله ورځ به نورو حیواناتو.

فَتَادُوا وَاَصَابَهُمْ فِتَاظِي فَعَقَرَهُ ۝

نو راوباله دوی ملگری خپل (لپاره د وژلو د اوبنې؛ نو توره یې واخیسته) پس پرې یې کړې پښې (د هغې اوبنې او مړه یې کړه).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یوه بد کاره ښځه وه چې حیوانات یې ډېر وو، هغې خپل یو آشنا ولمساوه، او هغه د دې اوبنې پښې پرې کړې، او ویې وژله، نو پس له دريو ورځو نه پرې عذاب نازل شو».

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ۝ اِنَّا ارسلنا عليهم صيحةً واحدةً فكانوا كهشيم الممتطي ۝

پس څرنگه وو عذاب ځما او ویرول ځما. بېشکه مونږ ولېره مونږ پر هغو باندي غږ یو (د جبریل)؛ نو شول دوی لکه وچ مات شوي (توې توې حس خاشاک وانه شپول جوړوونکي).

تفسیر: یعنی پر شتې یوه سخته کرېکه وکړه، چې د هغې لامله د هغو گړدو زړونه وچاودل، او ټول سره هک پک او حیران پاتې شول، او هسې راوبرېښېدل، لکه چې د وښو یوه لویه کوټه د څاروو تر پښو لاندي غوبل شوي وي، او گړد سره گډو او مات او چیت او بوس بوس شوي وي.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ۝ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِاللَّذْرِ ۝

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادلو پند اخیستلو؛ نو آیا شته څوک یادوونکي پند اخیستونکي؟. دروغجن کړی وو قوم د لوط ویروونکي (انبیاء لره).

تفسیر: یعنی دوی لوط علیه السلام ته دروغجن وویل، او په داسې کار سره چې د یوه نبي تکذیب یې وکړ، گواکې د گړدو انبیاوو تکذیب یې وکړ، یا قوم د لوط دروغجن وگڼه لوط په ویرولو او پند ورکولو د ده سره دوی لره.

اِنَّا ارسلنا عليهم حاصبا الال لوط بئيتهم بسحر ۝ تبعه من عندنا كذلك نجزي من شكر ۝

بېشکه مونږ لېرلی وو مونږ پر دوی باندي باد کانې ویشتونکی مگر کورنی د لوط، ومو ژغورل دوی په پښمني کې. له جهته د مهربانۍ له نژده ځمونږ، همداسې (د آل لوط په شان) جزاء ورکوو مونږ هغه ته چې شکر وباسي حق منونکی وي.

تفسیر: یعنی لوط علیه السلام په پشمنی کې له خپلو کورنیو سره روغ رمټ ووتلو، او هغوی ته هیڅ رېږ او عذاب ونه رسېد، او ځمونږ عادت همداسې دی چې حق پېژندونکیو او شکر ویستونکیو بندگانو ته هسې جزا ورکوو.

وَلَقَدْ أَنْذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَمَارَوْا بِاللَّذَّةِ ﴿۲۸﴾

او خامخا په تحقیق ویرولي وو (لوط) دوی لره له نیولو ځمونږ څخه، نو شک وکړ دوی په ویرولو (دهغه کې).

تفسیر: یعنی دهغو په خبرو کې به یې چټي ویناوې شهبې جگړې کولې، او هغه به یې دروغجن گڼلو (په ویلو دهده کې).

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ ضَيْفِهِ فَطَمَسْنَا أَعْيُنَهُمْ فَذُوقُوا عَذَابَ إِبْنِ وَنُدْرٍ ﴿۲۹﴾

او خامخا په تحقیق غوښتي وو دوی له دغه (لوط څخه) مېلمانه دهغه (بدکاری ته)؛ نو محوړ پندې کړې مونږ سترگې د دوی، پس (و فرمایله الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وځکې تاسې ثمر د عذاب ځما، او د ویرولو ځما.

تفسیر: پر هغو پرېستو باندې چې د بنکلیو هلکانو په اشکالو کې راغلې وې، دوی د انسانانو گمان کړی او د خپلو بدو اخلاقو او بدو رشو په غوښتنه پر دوی باندې د لاس اچولو په فکر کې شول، نو مونږ هغوی رانده کړل چې هر لوري ته گډر ځېدل، او له هر شي سره لگېدل، او هیڅ شی به هغو ته نه بنکارېده، نو ورته ومو ویل چې: پومبې تاسې د دې عذاب خونده وځکې!

وَلَقَدْ صَبَّحَهُم بِكُرْةِ عَذَابٍ مُّسْتَقِرٍّ ﴿۳۰﴾ فَذُوقُوا عَذَابَ إِبْنِ وَنُدْرٍ ﴿۳۱﴾

او خامخا په تحقیق راغلی وو دوی ته په وقت د صباح کې عذاب چې ثابت قرار نیوونکی وو (په دوی باندې). نو (و فرمایله الله دوی ته په ژبه د ملائکو چې) وځکې تاسې ثمره د عذاب ځما او د ویرولو ځما.

تفسیر: یعنی له پندولو څخه وروسته مو د هغوی کلي واپړول، او پر دوی باندې مې له پاسه تېرې وورولې، له هغه وروکې عذاب څخه وروسته دا لوی عذاب وو چې پر دوی باندې له پاسه د صباوون په وخت کې راولوېد.

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْعُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ﴿۳۲﴾ وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ التَّنْذِيرُ ﴿۳۳﴾

او خامخا په تحقیق اسان کړی دی مونږ قرآن لپاره د ذکر یادولو پند اخیستلو، نو آیا شته څوک یادوونکی پند اخیستونکی؟ او خامخا په تحقیق راغلي وو (فرعون او) قوم د فرعون ته ویروونکي.

تفسیر: موسی او هارون علیهما السلام او د هغوی ویروونکي نهه مشهورې معجزې.

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُذَّبُوا فَتَعَاوَنُوا عَلَى كَفْرِهِمْ فَعَزَّوْا مِنْهُ مُّشْتَدِرِينَ ﴿۳۴﴾

دروغجن وگڼل هغوی آیتونه ځمونږ ټول، نو ونيول مونږ دوی په نیولو د ذات ډېر غالب او قادر سره.

تفسیر: یعنی د الله تعالی نیول زبردست نیول دي، چې دهغه له لاسه هیڅوک چېرې نشي تښتېدلی، لکه چې د فرعونیانو گډر لاولنکې یې سره له فرعون د قلزم په بحیره کې هسې ډوب کړل چې یو تن هم د هغو له منځه خلاص نشو.

الْقَارِئُ خَيْرٌ مِّنْ أَوْلِيَّكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزُّبُرِ ۚ أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُّنتَصِرُونَ ﴿۲۷﴾

آيا كفار ستاسي (ای عربو!) غوره دي له رومبنيو (كفارو) د تاسي خخه يا تاسي ته (حکم) د خلاصی دی په (رومبنيو) کتابونو کې. آيا وايي دوی (چې) مونږ يو ټولی مرستي (مدد) کوونکی يو له بل سره، بدل اخیستونکی؟.

تفسیر: الله تعالی د رومبنيو قومونو قصه اوروي، او د هغې په منځ کې موجوده وو خلقو ته خطاب کوي چې آيا له دې موجوده وو کافرانو خخه پخواني کافران کم قوته او کم شوکته وو؟ يا دوی له هغوی ځنې قوي او ښه دي؟ کله چې مونږ هغو تېرو کافرانو ته د هغوی د کفر او طغيان په سزا کې تباهي ورکړه؛ نو آيا د دوی تباهي کومه سخته خبره ده؟ يا دوی ته د الله تعالی له لوري کوم ليکلی امر ورکړی شوی دی، چې هومره مو چې زړه غواړي؛ شرارت او سرکښي وکړي، تاسې ته هيڅوک سزا نه درکوي، يا يې داسې گڼلي او ټاکلي دي چې ځمونږ مجمع او ټولنه ډېره لويه ده، مونږ به يو له بل سره مرستي کوو، او گرد به په دې وسيله له سزا خخه ځانونه ساتو، او هيڅوک به نه پرېږدو چې ځمونږ په مخ کې بريالي شي، نو فرمايي الله جل جلاله:

سَيَهْرَمُ أَجْمَعٌ وَيُؤَلِّقُ الدُّبُرَ ﴿۲۸﴾

ژر ده چې ماته به کړه شي جمع (د دوی)، او وبه گرځوي دوی شاوې خپلي (مسلمانانو ته له جنگه).

تفسیر: يعنې ژر ده چې دوی ته به د هغوی د دې مجمع حقيقت ورښکاره شي، او د مسلمانانو په منځ کې به ماتې ومومي، او شا به وگرځوي، لکه چې په بدر، احزاب او نورو غزاگانو کې دغه وړاندوينه رابښکاره شوه، په دې وخت کې ځمونږ د لوی استاخي په ژبه دا آيت جاري وو: ﴿سَيَهْرَمُ أَجْمَعٌ وَيُؤَلِّقُ الدُّبُرَ﴾.

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَدْهَىٰ وَأَمَرٌ ﴿۲۹﴾

(دغه قتل او ماتې کافي نه ده دوی ته) بلکه قیامت دی وخت ځای د وعدې (د عذاب) د دوی، او قیامت ډېر سخت دی (چې نه لري هيڅ علاج) او ډېر تريخ دی (له عذابه د دنيا نه).

تفسیر: يعنې دلته به څه ماتې ومومي، د دوی اصلي ماتې به په هغه وخت کې وي چې قیامت په سر راودرېږي، او هغه به د سخت مصيبت وخت وي.

إِنَّ الْجَرِيمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿۳۰﴾ يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿۳۰﴾

بېشکه گناهکاران په گمراهی کې دي او په اور گرم (د دوزخ او لېونتوب) کې دي. هغه ورځ چې راکش کړل به شي دوی په اور (د دوزخ) کې په مخونو د دوی (وبه ويل شي دوی ته زجراً چې) وڅکي تاسې (مزه) د مس کولو رسېدلو (د اور) د دوزخ.

تفسیر: يعنې په هغه وخت کې د غفلت لامله هک پک او حيران پاتې کېږي، او دا سودا يې هلته له ککړی خخه راووشي، چې په زېرو سترگو او مات اورمېره د دوزخ په اور کې رابښکولي شي، او وبه ويل شي دوی ته زجراً ملائکو په ژبه چې: «واخلی! اوس لږ څه د دې گرم اور مزه هم وڅکي!».!

إِنَّا كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿۳۱﴾

بېشکه مونږ هر شی پیدا کړی مو دی په (رومبني ازلي) اندازه سره.

تفسیر: هر راتلونکی شی لا له پخوا څخه د الله تعالی په علم کې شته، او کټمټ (هو بهو) هم هغسې لیکلی شوی دی، او له هغه څخه هیڅ یو شی وړاندې وروسته کېدونکی نه دی.

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ ﴿۲۷﴾

او نه دی امر ځمونږ (یو شی لره چې اراده مو کړې ده د هغه د پیدا کولو) مگر (امر) یو ځل لکه رپول د سترگو.

تفسیر: یعنی د سترگو په رپولو کې د هر څیز اراده چې الله تعالی وفرمایي، هم هغسې کوي، الله تعالی ته د یوه شی په جوړولو یا د یوه څیز په وړاندو کې هیڅ څه نه واقع کېږي، او نه څه رېږ او مشقت ورپېښېږي.

وَلَقَدْ أَهَلَكْنَا أَشْيَاءَكُمْ فَهَلْ مِنْ مُدْرِكٍ ﴿۲۸﴾

او خامخا په تحقیق هلاک کړي دي مونږ مشابهه نظائر ستاسې (له سابقه وو امتونو)، نو آیا شته څوک یادوونکي پند اخیستونکي؟

تفسیر: یعنی تاسې غوندې ډېر کافران مو تباه کړي دي، نو په تاسې کې دغسې کوم فکر کوونکی نشته چې د هغو له احواله عبرت واخلي، او په صدق سره ایمان راوړي؟

وَكُلُّ شَيْءٍ نَعْلَمُ فِي الزُّبُرِ ﴿۲۹﴾

او هر هغه شی چې کړی دی هغوی (لیکلی شوی دی) په (پانو د اعمالنامو د دوی او په) لوح محفوظ کې.

تفسیر: یعنی هر یو نېک او بد عمل وروسته له کولو څخه د هغوی په اعمالنامو کې لیکلی کېږي، او د پوښتنې په وخت کې دا ګرد کاغذونه او دفترونه وروړاندې کېږي.

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَقَرٌّ ﴿۳۰﴾

او هر وړوکی او لوی (عمل که خیر وي که شړ وي) لیکلی شوی دی (په لوح محفوظ کې).

تفسیر: یعنی پخوا له دې څخه د هر وړوکیو او لویو شیانو تفصیل په لوح محفوظ کې لیکلی شوی دی، او ګرد دفترونه یې په منظم ډول سره مرتب دي، تر دې چې ډېر یو وړوکی شی هم له قلمه نه دی لوېدلی.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهْرٍ ﴿۳۱﴾ فِي مَقْعَدِ صَدَقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُّقْتَدِرٍ ﴿۳۲﴾

بېشکه ویریدونکي (پرهېزګاران) به په جنتونو کې وي او په ویالو کې وي (چې څکي له اوبو، شرابو، شاتو، شودو د هغو). په مجلس (حق) رښتیا (د جنت) کې په نزد د باچا لوی قدرت لرونکي (چې هیڅوک یې نشي عاجزولی).

تفسیر: وروسته له مجرمینو څخه اوس د متقینو انجام بیان فرمایي، چې دوی به د خپل صدق په سبب د الله تعالی د استاڅي له رښتیا وعدې سره سم په یوه غوره ځای کې وي، چې هلته به یې د مالک الملک والملکوت د قرب دولت په لاس وي.

تمت سورة القمر بعون الله وتوفيقه.

سُورَةُ الرَّحْمٰنِ

«د (الرحمن) سورت مدني دی، (۷۸) آیتونه (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۵) او په نزول کې (۹۷) سورت دی، وروسته د (الرعد) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الرَّحْمٰنُ ۝ عَلَّمَ الْقُرْآنَ ۝

رحمان. ښوولی دی قرآن (هغه چا ته چې اراده یې شوې ده د قرآن ښوولو).

تفسیر: یعنې دغه قرآن کریم د الله تعالی په عطا یاوو کې لویه عطیه ده، او دده په نعمتونو کې له گړدو څخه لوی نعمت او رحمت دی، د انسان بساط ته او د هغه ظرف ته خیال وکړئ، او د قرآن د علم دا بې ځنډې لرونکي بحر او سیند ته وگورئ، او بیا خیر شئ چې انسان ته یې سره له دومره ضعفه څومره عزت او لویي د عظیم الشان قرآن په وربښلو سره ورکړې ده.

تبییه: د «النجم» په سورت کې یې وفرمایل چې: «عَلَّمَ شَدِيدُ الْقُوَى» الآية - او دلته یې راڅرگنده کړه چې د قرآن اصلي ښوونکی الله تعالی دی، که څه هم د پرښتو په وسیله سره یې رابښي.

خَلَقَ الْاِنْسَانَ ۝ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ۝

پیدا کړی یې دی انسان. بیا یې وربښوولی دی بیان (خبرې چې د زړه مقصدونه یې پرې اداء کيږي).

تفسیر: «ایجاد» یعنې د وجود عطاء فرمایل د الله تعالی له لویو نعمتونو څخه دي، بلکه د گړدو نعمتونو بېخ دی، او هغه په دوه ډوله دی، ایجاد د ذات، او ایجاد د صفت، نو الله تعالی اول سړی پیدا کړ، او په هغه کې یې د علم بیان صفت هم کېښود، یعنې قوت یې وروباښه، چې د خپل زړه خبره په ډېره صفایي، حسن او ښه والي سره اداء کړی شي، او د نورو په خبرو او اترو باندې هم ښه وپوهيږي.

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ ۝

لمر او سپوږمۍ (جاري او روان) دي په حساب سره (چې پخپل تگ کې نه تیريږي له هغه نه).

تفسیر: یعنې د دواړو طلوع او غروب زیاتوالی او لږوالی یا په یو احوال باندې قائم پاتې کېدل، بیا د هغوی په وسیله د فصلونو او موسمونو بدلېدل، او په سُفلیاتو باندې راز راز تأثیرات غورځول؛ د اکر د تریوه خاص حساب او ضابطې او مضبوط نظام لاندې دي، مجال نشته چې د هغه له ټاکلې دائرې څخه بهر ووځي، او د خپل مالک او خالق له ورکړیو شویو احکامو څخه مخ واړولی شي.

وَاللَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴿۱۱﴾

او ستوري يا نباتات (چې ساق نه لري د ودرېدو) او ونې (چې ساق لري د ودرېدو) سجده کوي دوی دواړه (الله تعالی ته دغسې سجده چې له شان د دوی سره مناسبه ده، او ټول د الله تعالی تسبیح وایي چې بل پرې نه پوهیږي).

تفسیر: یعنی د علویاتو په شان سفلیات هم د خپل مالک مطیع او منقاد دي، له وړو کي تر کودې (نباتات) څخه نیولې تر غځېدلو پنځو جلغو (تاکو) لویو ونو او غنو؛ ګرد د هغه د تکوینی امر په مقابل کې سر په سجده دي، که بندګان دوی پخپلو چارو کې ولګوي؛ نو له هغه څخه هم انکار نشي کولی.

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿۱۲﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿۱۳﴾ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿۱۴﴾

او اسمان پورته کړی دی (الله) هغه (پر ځمکه باندې)، او ایښی یې دی میزان (تله د عدل پر ځمکه). لپاره د دې چې ونه کړی تاسې تېری په میزان تله (د عدل) کې. او برابر وئ وزن تول په انصاف سره او مه کموی میزان تلل (او کمی مه کوئ په تول کې).

تفسیر: د میزان څخه عدل او انصاف مراد دی، الله تعالی اسمانونه او ځمکې د عدل د پلي کولو په منظور پیدا کړي دي، او په دې عدل ټول نظام د دنیا ولاړ دی، نو انسان ته نه ښایي چې عدل او انصاف پرېږدي، او یا د میزان څخه دا معروفة تله مراده ده، چې انسان باید د تللو په وخت کې زیاتې ونه کړي.

وَالْأَرْضَ وَضَعَهَا لِلْأَنَامِ ﴿۱۵﴾

او ځمکه غوړولې ټیټه کړې ده (الله) لپاره د خلقو.

تفسیر: یعنی خلق په هغې باندې په آرامی او هوسایي سره تګ وکړي، او راشه درشه ولري، او خپل کاروبار دنده (وظیفه) قائمه وساتي.

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ﴿۱۶﴾ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴿۱۷﴾

په دې (ځمکې) کې (ډول ډول) میوې دي، او خرماګانې دي خاوندانې د پوښو. او (په دې ځمکه کې دي ډول ډول) دانې خاوندانې د وښو او (خاوندانې) د خوشبوی ورقي د ښو وږمو.

تفسیر: یعنی میوې او دانې هم له ځمکې څخه راوځي، او په غلو او دانو کې دوه شیان وي، اول دانه چې هغه زیاتره د انسانانو خواړه دي، بل وابنه چې هغه د حیواناتو خوراګه ده، او ځینې نور شیان هم له ځمکې ځنې پیدا کیږي، چې یا د خوړلو لپاره پکار راځي، یا د خوشبوی لپاره او د ښو وږمو او د نورو چارو او کار فائده ورڅخه اخیسته کیږي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴿۱۸﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنی ای پیرانو او انسانانو! په پاس آیتونو کې ستاسې د رب هغه عظیم الشان نعمتونه او د قدرت لویې نښې چې بیان کړې شوې، تاسې به د هغو له منځه د کومو کومو خیزونو په دروغ گڼلو باندې غغردوالی او جرأت وکړئ، آیا دا نعمتونه او نښې د نه منلو او د انکار وړ (لایق) دي، بلکه نه دي.

عالمان د یوه صحیح حدیث په بناء سره لیکي: «کله چې کوم سړی دا آیت ولولي: ﴿قَائِلًا رَبِّمَا تُكذِّبُن﴾ یا یې واورې؛ نو داسې جواب دې وکړي: «لا بشيء من نعمك ربنا نكذب، فلک الحمد»، «ای څوموږ پالونکيه! مونږ ستاسې هیڅ یو نعمت نه شو دروغ گڼلی، حمد او ثناوې ستاينې (صفتونه) تاته دي».

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ۝ وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ ۝

پیدا کړی دی (الله) انسان (آدم) له خټې کرنگېدونکې و چې څخه په شان د کودرې. او پیدا کړی دی (الله) (پلار د) پیرانو (ابلیس) له خالصې شغلې د اور څخه چې دود یې نه درلود. تفسیر: یعنی د گردو بني آدمانو پلار مو له خاورې څخه، او د پیرانو پلار مو د اور له خالصو لمبو څخه پیدا کړی دی.

قَائِلًا رَبِّمَا تُكذِّبُن ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر پرئ ترې ای انسانانو او پیرانو، بلکه نشئ کېدی).

تنبیه: ﴿قَائِلًا رَبِّمَا تُكذِّبُن﴾ جمله په دې سورت کې (۳۱) یو دېرش ځلې تکرار شوې ده، او په هر ځلې کې د یوه خاص نعمت په لوري اشاره شوې ده، یا د عظمت او قدرت له شتونو څخه یو خاص شان ته توجه په عمل راغلي ده، داسې مکررات د عربو او د عجمو په خبرو کې ډېر موندلی کېږي.

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ۝

دی رب د دواړو مشرقونو (لمر ختو د ژمي او اوږي) دی، او رب د دواړو مغربونو (لمر پرېوتو د ژمي او اوږي) دی.

تفسیر: په اوږي او ژمي کې له کومو ځایونو څخه چې لمر راخیږي، او په کومو کومو ځایونو چې لمر پرېوځي، همدغو ځایونو ته «مشرقيين» او «مغربيين» وایه شي، چې د همدې مشرقينو او مغربيينو د تغیر او تبدیل څخه موسمونه او فصلونه پیدا کېږي، او راز راز انقلابات څرگندېږي، د ځمکې هستېدونکيو ته له دې تغیراتو څخه په زرهاوو گټې فوائد او مصالح ور رسېږي، نو د دوی بدلېدل او یو د بل په ځای راتلل هم د الله تعالی لوی نعمت دی، او د الله تعالی له لویو قدرتونو څخې یو عظیم قدرت دی.

قَائِلًا رَبِّمَا تُكذِّبُن ۝ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ۝

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر پرئ ترې ای انسانانو او پیرانو، بلکه نشئ کېدی). بهولي یې دي دوه بحرونه سیندونه چې یو ځای ښکارېږي. په منځ د دواړو کې یوه پرده ده چې نه گله پرې یو په بل باندې.

تفسیر: یعنی هسې نه دې چې خوږې او ترخې اوبه یو په بل باندې تبری وکړي، او د مخامخ خوا په خاصیت کې څه تزیید او تبدیل وارد کړي، یا د دې دواړو له یو ځای کېدلو څخه دومره اوبه زیاتوب وکړي، چې د طوفان او ډوبېدلو وپړه پیدا شي.

فِي أَيِّ الْأَرْضِ رَبُّكُمْ تَدَّبَّرْنَ ﴿١٠﴾ يَخْرُجُ مِنْهَا اللَّوْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ﴿١١﴾ فَيَأْتِي الْأَرْضَ رَبُّكُمْ تَدَّبَّرْنَ ﴿١٢﴾ وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ﴿١٣﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). راوځي له دې دواړو څخه لؤلؤ او مرجان. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او خاص دغه (الله) لره دي بېرې تلونکې نوې پیدا کړې شوې لوړې په بحر سیند کې لکه لوی لوړ غرونه.

تفسیر: یعنی کشتی او بېرې که څه هم په ښکاره ستاسې جوړ کړي شيان دي، مگر ستاسې جوړوونکي الله تعالی دی، او همغه پاک الله تاسې ته هسې قوت، قدرت، ساز، او سامان درېښلی دی، چې د هغه په وسیله یواځې جهازونه نه بلکه په زرهاوو نور شيان جوړولی شي، نو ځکه الله تعالی ستاسې او ستاسې د ګردو مصنوعاتو او مملو کاتو څېښتن او خالق دی، او دا ګرد د هغه نعمتونه او د ده د قدرت دلائل او نښې دي.

فِي أَيِّ الْأَرْضِ رَبُّكُمْ تَدَّبَّرْنَ ﴿١٤﴾ كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ ﴿١٥﴾ وَيَبْقَى وَجْهَ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿١٦﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ټول هغه څوک چې په دې (ځمکه) کې دي؛ فاني کېدونکي دي، او باقي به پاتې شي مخ د رب ستا چې خاوند د جلال لويي دی، او (خاوند د) اکرام عزت ورکولو، عظمت، فضل او احسان دی.

تفسیر: هیڅوک د ځمکې پر مخ پاتې کېدونکي نه دی، هر څه به فناء کېږي، یواځې د الله تعالی مخ چې د عظمت او اکرام خاوند دی؛ به پاتې کېږي، د الله تعالی د مخ ذکر وشو، چې دا د ټول ذات په پاتې کېدو دلیل دی، الله تعالی لره مخ ثابت دی، څرنگه چې د ده د شان سره مناسب وي، کیفیت بیانول، او تمثیل او تشبیه یې د مخلوقاتو د مخونو سره ناروا ده، همدا راز په معنی کې یې تحریف کول باطل دي.

فِي أَيِّ الْأَرْضِ رَبُّكُمْ تَدَّبَّرْنَ ﴿١٧﴾ يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ ﴿١٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). سوال غوښتنه کوي له دغه (الله څخه د رزق د مغفرت او دنورو حوائجو) هر هغه څوک چې په اسمانونو، او په ځمکه کې دي، هره ورځ هر وخت دی په یوه کار کې دی (لکه ژوندي کول، مړه کول او داسې نور).

تفسیر: د ځمکې او اسمان ټول مخلوقات د حال او وینا په ژبه خپل حاجات د الله تعالی څخه غواړي، او الله تعالی هره ورځ یو کار ترسره کوي، څوک وژني، څوک پیدا کوي، یو رنځوروي، یو جوړوي، له یوه څخه دنیا اخلي، او بل ته یې ورکوي، یو ځای ودانوي، بل ځای ورانوي، لنډه دا: هر څه چې غواړي؛ کوي یې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۵۵﴾ سَنَفَعُ لَكُمْ أَيُّهُ الشَّقَلِينَ ﴿۵۶﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۵۷﴾ يَمَعْشَرَ الْجِنِّ
وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا وَآلَاتِنَا تَنْفُذُونَ ﴿۵۸﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکره پرې ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). ژر ده چې فارغ وزگار به شو مونږ (او قصد به وکړو حساب د) تاسې ته ای دوو درنو قبیلو (د انسانانو او پیریانو). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکره پرې ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه ترې منکره پدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي). ای ټولیه د پیریانو او د انسانانو! که چېرې قدرت لرئ تاسې چې بهر ووځئ (وتبستی تاسو) له خنډو (غارو) د اسمانونو او (له خنډو د) ځمکې څخه، پس ووځئ، وتبستی، وبه نه وځئ وبه نه تبستی تاسې مگر په قوت او زور سره (چې نه یې لرئ!).

تفسیر: په ﴿سَنَفَعُ﴾ کې مقصود د الله تعالی له جانبه په حساب سره د خلقو ویرول دي، نه وزگار بدل دي له څه کار څخه په رښتیا سره، ځکه چې نه مشغولوي الله تعالی یو کار له بل کار څخه، یعنې که څوک وغواړي چې د الله تعالی له حکومت څخه وتبستی؛ نو یې له قوت او غلبې څخه به څرنگه وتبستی؟ آیا پرته (علاوه) له الله جل جلاله څخه بل څوک قوتمن او زورور شته؟ نو دی به چېرې وتبستی؟ بله باچایی او قلمرو کوم دی چې دی هلته لاړ شي، برسېره پر دې د دنیا معمولي حکومتونو ته هیڅوک بې سنده او بې پاسپورته نه پرېږدي چې لاړ شي یا راشي، نو الله تعالی به څرنگه چاته اجازه ورکړي چې بې له سنده بل چېرې لاړ شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۵۶﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکره پرې ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې داسې په ښکاره ډول به گډ وړاندې او وروسته او لاندې باندې درښيي، او پر هر شي باندې تاسې خبروي، چې هر یو له دوی څخه لوی نعمت دی، نو آیا تاسې به د دې لویو نعمتونو هیڅ قدر نه کوئ؟ او د الله تعالی هسې عظیم الشان قدر تونه به دروغ گڼئ.

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنْتَصِرُونَ ﴿۵۷﴾

وبه لېږلی شي په تاسې باندې خالصې لمبې له اوره او په لوگي (سره کلې، یا خالي له اوره)، بیا به تاسې مدد نشئ کولی یو له سره (په دفع د عذاب کې).

تفسیر: یعنې کله چې په گنهگارانو باندې د اور صافې لمبې او د لوگي سره کلې لمبې پرېښودې شي؛ نو هیڅوک به د هغو مخه نشي نیولی، او نه به یې په دفع پوهیږي، او نه به د هغې سزا کوم بدل او انتقام اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۵۸﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکره پرې ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنی مجرمانو ته سزا ورکول او د هغوی د سزایان کول هم وفادارانو لره نعمت دی، چې خلق د هغې د اور بدللو لامله له هغه جرم څخه ځان وژغوري (وساتي)، نو دا یو مستقل انعام دی.

فَإِذَا انشقت السماءُ فكانتُ وردةً كاللِّدِّهَانِ ﴿٢٧﴾

بیا کله چې وچوي، خیري شي اسمان؛ نو وبه گرځي گل سور رنگ لکه سرې خرمنې (یا د زیتون تېل).

تفسیر: یعنی د قیامت په ورځ کې به اسمان وچوي، او رنگ به یې لکه سره خرمن غونډې بریښي، یا به په شان د تېلو د زیتون ځلېدونکي پرېدونکي وي، نو دا به څه لوی هیبت وي.

فِي أَيِّ الْأَرْضِ رَكِبْتُمْ لِيَوْمِ يَوْمِئِذٍ لَا يُسْئَلُ عَنْ ذُنُوبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌ ﴿٢٨﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرې ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). نو په دغه ورځ (د چاودېدلو، خیریدلو د اسمان) کې نه به پوښتېدل کېږي له ګناه د دوی نه (نه) له انسانانو او نه له پیریانو.

تفسیر: یعنی له کوم سرې یا پیري څخه به د هغه د ګناه د معلومولو په نسبت څه پوښتې نه کېږي، ځکه چې الله تعالی ته هغه ټول څرګند دي، هو! د الزام او تویخ او ویرولو په ډول به پوښتې ورځنې کوي، لکه چې (۱۴ جزء د الحجر سورت کې (۶) رکوع (۹۲) آیت کې) داسې راغلي دي: ﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلُهُمْ أُمَّهَاتُهُمْ﴾ یا دا مطلب چې له قبر څخه د وتلو په وخت کې هسې پوښتې نه کېږي، او له هغه څخه وروسته پوښتنه له هغه څخه منافي نه ده.

فِي أَيِّ الْأَرْضِ رَكِبْتُمْ لِيَوْمِ يَوْمِئِذٍ ﴿٢٩﴾ يَعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرې ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). پېژندل کېږي ګنهګاران (کافران) په علائمو نښو د دوی سره.

تفسیر: یعنی د ښو له توروالي او د سترګو د شینتوب به مجرمان پخپله پېژندل کېږي، بلکه چې مؤمنان مسلمانان به د اوداسه او لمانځه د نښو په لرلو سره له لرې هر چاته ښکاري، او د عباداتو انوار او آثار د هغوی سینګار زیاتوي.

فِيؤْخَذُ بِالنَّوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ﴿٣٠﴾

نو وبه نیولی شي (دغه منکران) په (وینستو د) وچولي (تندي) سره او په قدمونو سره (او وبه غورځولی شي په اور کې).

تفسیر: یعنی ځینې به له پیکو څخه او ځینې به له پښو څخه نیسي، په دوزخ کې به یې اچوي، او په رانښکودلو سره یې د اور په لوري کش کوي، یا د هر مجرم پښې او هلوکي ماتاوه شي، او د هغوی وچولی له پښو سره یو ځای کاوه شي، او په ځنځیرونو او نورو سره یې تړلی په دوزخ کې غورځاوه شي.

فِي أَيِّ الْأَرْضِ رَكِبْتُمْ لِيَوْمِ يَوْمِئِذٍ ﴿٣١﴾ هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ﴿٣٢﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرې ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). دا دوزخ دی هغه چې دروغ به یې ګڼلو دې لره مجرمانو (کافرانو).

تفسیر: یعنی هلته به داسې ورته ویل کیږي، چې دا هغه دوزخ دی چې په دنیا کې ته د هغه له وجود څخه منکر وي.

يَطْوُونَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ حَبِيبِ اِنِّ

گرځي به دوی په منځ د دوزخ او په منځ د اوبو ډېرو تودو ډېرو ګرمو کې.

تفسیر: یعنی کله به د اور او کله به د ډېرو تودو او ایشدلو اوبو عذاب مومي: «ای لویه څښتنه! له دې دوو تکلیفونو او له نورو تکلیفونو څخه مو تل وساتي!».

فَبِأَيِّ اَلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ ﴿۵۵﴾ وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتٍ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو درب تاسې دروغ وایئ (او منکر پرئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او هغه چا لره چې ویرېږي (په وخت د ګناه کې) له ودرېدلو څخه په منځ د رب خپل کې (حساب ته) دوه جنتونه دي.

تفسیر: یعنی هغه سړی چې په دنیا کې له دې خبرې څخه ویرېده، چې زه به یوه ورځ د خپل پاک پروردګار په منځ کې ودرېم، او د یوې یوې ذرې او ککې شمېر به ورکوم، او له دې وېرې څخه به یې د الله تعالی له نافرمانۍ څخه ځان ساته، او د تقوی په سمه لاره باندي به یې تګ کاوه؛ نو ځکه هسې سړیو ته دوه عالیشان جنتونه ورکول کیږي، چې د هغو صفتونه لاندې راځي.

فَبِأَيِّ اَلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ ﴿۵۶﴾ ذَوَاتَا اِئْتَانٍ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو درب تاسې دروغ وایئ (او منکر پرئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). (هسې جنتونه) چې خاوندان د ډېرو ډېرو ځانګو دي.

تفسیر: یعنی په جنت کې د مختلفو اقسامو راز راز مېوې به وي، او د ونې ځانګې به ډېرې مېوې او ښه سیوري لري.

فَبِأَيِّ اَلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ ﴿۵۷﴾ فِيْهَا عَيْنٌ مُّجْرِبٌ

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو درب تاسې دروغ وایئ (او منکر پرئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دواړو (جنتونو) کې به دوه چینې وي چې بهیري به (هر چهره یې چې غواړي دوی).

تفسیر: چې اوبه یې نه لږې کیږي او نه وچېږي، او تل بهېدونکې دي، او هر چېرې چې د دې جنتي زړه وغواړي؛ هلته ځي، د دغو چینو نومونه دا دي: «تسیم» او «سلسیل».

فَبِأَيِّ اَلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ ﴿۵۸﴾ فِيْهَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ رَّوْحٌ ﴿۵۸﴾ فَبِأَيِّ اَلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبَانِ ﴿۵۹﴾ مُّثَبِّتِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَائِنُهَا مِنْ اِسْتَبْرَقٍ ط

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو درب تاسې دروغ وایئ (او منکر پرئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دې دواړو (جنتونو) کې به له هرې مېوې (آشنا نا آشنا وچه لمده او نور) دوه دوه قسمه وي. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو درب تاسې دروغ وایئ (او منکر پرئ ترې ای

انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي پر هسې فرشونو باندې چې استرونه د هغو به له ورېښمو کلکو څخه به وي.

تفسیر: کله چې د هغه استر له کلکو ورېښمو څخه وي، نو له هغې څنې دې اټکل او قیاس وکړ شي، چې د هغه مخ به له څه نرم او پاسته ورېښمین او ښه توکي څخه وي؟.

وَجَنَّا الْجَنَّتَيْنِ دَارَيْنِ ﴿۵۶﴾

او شو کول (د مېوې د دغو) دوو جنتونو به تر لاس لاندې وي.

تفسیر: چې د هغو شو کول دانه دانه کول به ډېر آسان وي، په ولاړه، ناسته، ملاسته او په هر یوه حالت او ډول چې جنتیان وغواړي؛ ټولولې یې شي، او له هغو څخه په زړه پورې خوند اخیستی شي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۵۷﴾ فِيهِنَّ قُصِرَتِ الْأَعْيُنُ عَنْ رِئَاسِ رَبِّكُمْ وَأَلْجَأَنَّكُمْ إِلَى يَدِئِهِمُ الْكَبَابُ ﴿۵۸﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). په دغو (جنتونو) کې به بندوونکې د سترگو (حورې) وي چې نه وي مسه کړي دوی لره انسان پخوا له دغو (جنتیانو مېرونو «خاوندانو» خپلو) او نه پيري.

تفسیر: یعنې د هغو عصمت ته د هیچا گوته نه ده رسېدلې، او نه دوی پرته له خپلو مېرو څخه د نورو په لوري خپلې سترگې غړوي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۵۹﴾ كَانَهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ﴿۶۰﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۶۱﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). گواکې دغه (حورې) یاقوت لعل وي (په صفایي) او مرجان وي (په سپینوالي کې). پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی).

تفسیر: یعنې هسې خوشرنګې او بېش بها او قیمتدارې به وي.

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ﴿۶۲﴾

نه ده جزاء بدل د احسان نیکي مگر احسان نیکي ده.

تفسیر: یعنې د ښو بندګانو بدل پرته له ښه ثوابه بل څه کېدی شي؟ دې جنتیانو په دنیا کې د الله تعالی داسې ډېر ښه عبادتونه کړي وو، گواکې هغوی الله تعالی پخپلو سترگو سره لیدو، او الله تعالی هم هغوی ته انتهایي بدل ورکړ.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۶۳﴾ وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّتَيْنِ ﴿۶۴﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکرېږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). او بې له دغو (دوو جنتونو) دوه جنتونه نور هم دي.

تفسیر: ښایي وړاندنی باغ مقرینو لره وي، او دا دوه باغونه ښو ډلو (اصحاب یمین) لره وي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ﴿۳۶﴾ مَدُهَامَثْرَيْنِ ﴿۳۷﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر بری ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تک تور به وي (له ډېر شینوالي څخه).

تفسیر: یو څیز چې ډېر زیات شین شي؛ توروالي ته اوړي.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبِينَ ﴿۳۸﴾ فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَّاخَتِنِ ﴿۳۹﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبِينَ ﴿۴۰﴾ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَفَعْلٌ وَرُمَانٌ ﴿۴۱﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر بری ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (جتنونو) کې دوه چینې جوش وهونکې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر بری ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (دوه جتنونو) کې هر راز مېوې او خرما او انار.

تفسیر: خو د دنیا په انارو او کجورو باندې دې قیاس ونه کړل شي، ولې چې د هغو مېوو کیفیت او څنګوالی بل رنگ دی، او یواځې پاک الله تعالی ته معلوم دی.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبِينَ ﴿۴۲﴾ فِيهِنَّ خَيْرٌ حَسَانٌ ﴿۴۳﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر بری ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). وي به په دغو (ټولو جتنونو) کې حورې پیمخې نېکې ښایسته.

تفسیر: یعنې په دغو څلور واړو جتنونو کې به پېغلې وي، ښې رشي، پیمخې ښکلې.

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبِينَ ﴿۴۴﴾ حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْبُيُوتِ ﴿۴۵﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر بری ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). حورې به وي پټې کړې شوې په خیمو کې.

تفسیر: له دې څخه رابنکاري چې د ښځې لویه بزرګي او صفت ستر او پرده ده، او د ښځې اصلي ډول او سینګار په کور او په پرده کې دی، او ښایي چې پخپلو کورونو کې درنې لکه مرغلې ناستې وي.

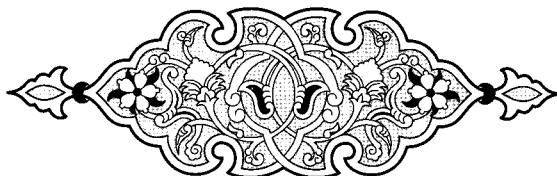
فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبِينَ ﴿۴۶﴾ لَمْ يَطْبُخُنَّ إِسْ قَبْلَهُمْ وَلَا جِآنٌ ﴿۴۷﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبِينَ ﴿۴۸﴾ مُتَكِينِينَ عَلٰی رُفُوفٍ حُضْرٍ وَعَبْرِيٍّ حَسَانٍ ﴿۴۹﴾ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكذِّبِينَ ﴿۵۰﴾ تَبْرٰكُ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَلِ وَالْاِكْرَامِ ﴿۵۱﴾

پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر بری ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). چې نه به وي مسه کړې دوی لره سړي پخوا له دغو (جنتیانو مېرو خپلو) او نه پيري. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ (او منکر بری ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه نشئ کېدی). تکیه کوونکي به وي دوی پر البستونو شین رنگو باندې، او پر فرشونو نفیسو عمدو وو ښایسته وو باندې. پس په کوم یوه نعمت د نعمتونو د رب تاسې دروغ وایئ

(او منکر پږئ ترې ای انسانانو او پیریانو، بلکه ترې منکر پږدی نشئ چې دا د الله له جانبه نه دي).
برکت ناک دی نوم د رب ستا چې خاوند د لویی، ستر توب او د عزت ور کولو او د انعام دی.

تفسیر: یعنی هغه څوک چې په خپلو وفادارانو باندې دومره احسان او انعام وفرمایي؛ نو غور وکړئ چې په ګردو نعمتونو کې اصلي بڼه والی د ده د پاک نامه له برکته په لاس راځي، او د ده د نوم اخیستلو په وسیله دا نعمتونه حاصلیږي، بیا وپوهېږئ په هغه نامه کې چې دومره برکت وي؛ نو په مسمی کې به یې څومره برکات او حسنات وي.

تمت سورة الرحمن بفضل الله الملك المنان، فله الحمد والمنة.

سُورَةُ الْوَاقِعَةِ

«د الواقعة» سورت مکي دی، بې له (۸۱ ۸۲) آيتونو چې په مدينه کې نازل شوي دي، (۹۶) آيتونه او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۶) او په نزول کې (۴۶) سورت دی، وروسته د (طه) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۝ لَيْسَ لَوْعَهَا كَاذِبَةٌ ۝

کله چې واقعه شي واقع کېدونکې (قيامت). نشته پېښېدلو د هغې لره هيڅ نفس دروغ کوونکی او انکار کوونکی لکه چې به ووتر منکر په دنيا کې).

تفسير: يعنې کله چې قيامت شي؛ نو دا به ښکاره شي چې هغه يوه رښتيا خبره وه، او هيڅوک يې مخه نشي نيولی، او نه يې بېرته شړلی شي، او هسې دعوی چې الله تعالی مړي نه ژوندي کوي، او نور څرګرد دروغ ثابتېږي.

خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ۝

(قيامت) ښکته کوونکی دی (د کفارو په جحيم) پورته کوونکی دی (د ابرارو په نعيم).

تفسير: يعنې يوه ډله به پورته بېوله کېږي، او بله ډله به ښکته شړله کېږي، او لوی متکبران چې په دنيا کې دوی خپل ځانونه لوی گڼل؛ د أسفل السافلين په لوري راښکودل شي، او د دوزخ په اور کې به سوځي، او ډېرو متواضعينو او له الله تعالی څخې ویرېدونکيو ته به چې په دنيا کې به وړوکی او حقير ښکارېدل؛ د ايمان او صالح عمل په وسيله د جنت لوړ ځايونه وربښل کېږي.

إِذَا جَتِ الْأَرْضُ رَجًا ۝ وَبُسَّتِ الْجِبَالُ بَسًّا ۝ فَكَانَتْ هَبَاءً مُبْتَثًّا ۝

کله چې وڅوڅولی شي ځمکه په لړڅولو سختو سره. او ورېږول شي غرونه په رېږولو سختو سره. نو شي به دا غرونه يوه دوړه خوره کړی شوې.

تفسير: يعنې په ځمکه کې به سخته رېږدېدنه (زلزله) پيدا شي، او څرګرد غرونه به ټوټې ټوټې شي، او له بحر کو څخه به بې هسې دوړې او څرګردونه پورته کېږي، چې ټوله دنيا به په هغه کې ډوبېږي.

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ۝

او شئ به تاسې صنفونه درې (دوه جنتيان او يو دوزخيان).

تفسير: يعنې د قيامت له وقوع څخه وروسته څرګرد خلق په درې برخو ويشل کېږي، دوزخيان عام جنتيان او د مقرينو خواص چې د جنت په اعلى درجاتو رسېږي، وروسته د دې درې وارو ذکر په مجمل ډول سره راځي، او بيا د هغو احوال په تفصيل سره بيانېږي.

فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ ۝

پس یاران ملگري د بني لاس خومره بنه دي یاران ملگري د بني لاس.

تفسیر: یعنی هغه خلق چې د عظیم عرش په بني خوا کې وي، او هغوی د میثاق اخیستلو په وخت کې هم د آدم علیه السلام له بني خوا څخه ایستلی شوي وو، او د هغوی اعمالنامې هم د هغوی په بني لاس کې ورکولې کېږي، او پرېستې یې هم د دوی له بني لاس څخه اخلي، نو هغه ورځ د دوی بڼه والی او برکت ډېر زیات او د دوی مرتبه به ډېره لوړه وي، ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم د معراج په شپه کې د همدوی په نسبت داسې یوه ننداره کړې وه، چې آدم علیه السلام به کله چې خپل بني لاس ته کاته؛ نو مسکېدل او تبسم به یې کاوه، او کله چې به یې خپل کین لاس ته وکتل؛ نو له ژړا پورې راوړې کېده، نو دغه «أصحاب الیمین» خورا بڼه نېک بختان دي، او د داسې ښو درجو او نعمتونو خاوندان دي، چې هر څوک پرې تعجب کوي.

وَأَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ ۝

او یاران ملگري د کین لاس خومره بد سپک دي یاران ملگري د کین لاس.

تفسیر: یعنی دا خلق د آدم علیه السلام له کینې خوا څخه ایستلی شوي، او د عرش عظیم په کینې خوا کې ودرولې شوي، او د دوی اعمالنامې هم په کین لاس ورکولې کېږي، او پرېستې یې د هغوی له کین لاس څخه کش کوي، نو دوی ډېر بدبخت او په ډېرو ډېرو رېږو او نحوستونو اخته دي، چې هر څوک پرې تعجب کوي.

وَالشَّاقِقُونَ الشَّاقِقُونَ ۝ أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ۝ فِي جَنَّتِ التَّعِيمِ ۝

او رومي کېدونکي (حسانو ته) هم دوی رومي کېدونکي دي (جنت ته). هم دوی نژدې کړي شوي دي (الله ته). په جنتونو د نعمتونو کې به وي.

تفسیر: یعنی هغه خلق چې په دنیا کې د علمیه وو او عملیه وو کمالاتو او د تقوی د مراتبو لامله وړاندې وي؛ نو په آخرت کې به هم د بني لاس له ډلې څخه وړاندې تیرېږي، او لوړو مرتبو ته خيژي، نو دوی به د الله تعالی په رحمتونو او تقرّب او وجاهت په مراتبو کې له گړدو څخه په مخکې وي، او ابن کثیر (رحمه الله) وايي چې: دا خورا منلی سړي به پیغمبران، رسولان، صدیقان، شهیدان وي، چې الله تعالی ته به مخامخ ودرېږي.

ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ۝ وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ ۝

لویه ډله به وي له اولینو رومنیو څخه. او لږ دي له آخړینو وروستیو څخه.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «رومي یې رومني امتونه یاد کړل، او وروسته یې دا (محمدي) امت یاد کړ، یا به له وړاندې او وروسته څخه د همدې محمدي امت مقدم او مؤخر کسان مراد وي، یعنی اعلی درجه سړي پخوا ډېر وو، او وروسته به لږ کېږي»، ابن کثیر (رحمه الله) له دې آیت څخه یو درېیم مطلب هم اخیستی، چې مونږ ته هغه غوره ښکاري، یعنی د هر امت په وړاندینو پېړیو کې د نبي د صحبت یا د قرب عهد له برکته اعلی درجه مقرّبین هومره چې زیات وي، په وروستیو پېړیو کې یې دومره نه پاتې کېږي.

عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ ۝

ناست به وي (جنتیان) په تختونو او بدلیو شویو چړاو کړیو شویو په زرو جواهرو باندې.

تفسیر: چې دغه جنتي تختونه په سپسو د سرو زرو او جواهرو سره اوبدلی شوي وي.

مُتَّكِئِينَ عَلَيْهَا مُتَقَابِلِينَ ﴿۵۷﴾

چې تکیه و هونکي به وي (جنتیان) په هغو (تختونو) باندې مخامخ کېناستونکي یو بل ته.

تفسیر: یعنې د دوی کېناستل به په داسې یو ډول سره وي چې د هیڅ یوه شا به د بل په لوري نه وي، او یو به د بل په لیدلو سره خوشالېږي.

يُطَوَّفُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانٌ مُّجَلَّدُونَ ﴿۵۸﴾

ګرځي به په دوی باندې (لپاره د خدمت) هلکان تل پاتې کیدونکي (په هلکوالی سره).

تفسیر: یعنې د دوی د خدمت لپاره به هسې هلکان ټاکلی شوي وي، چې تل به هغوی په همغه یوه صحیح او اندازه عمر او منګ وي، او ګرځي به دغه هلکان پر دغو جنتیانو.

بِأَكْوَابٍ وَأَبَارِيقٍ وَكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ ﴿۵۹﴾ لَا يَصَدَّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُزْفُونَ ﴿۶۰﴾

په ګلاسونو او په کوزو سره، او په کاسو لوبنیو سره له صافو پاکو شرابو بهیدونکیو څخه. چې نه به سر خوږېږي له دغو (شرابو)، او نه به بې هوشه کېږي چټي وپېږي (ترې).

تفسیر: یعنې ډېر نښه او پاک شراب چې د هغو قدرتي چینې به په جنت کې بهیږي، او د هغو له څښلو څخه به نه په سر کې خوږ پیدا کېږي، او نه به یې څښونکی چټي او اپلټې خبرې کوي، ځکه چې په هغو کې به نشه نه وي، او یواځې د خوښی، سرور، خوند، لذت او خوشالی څخه به ډک وي.

وَأَكْهَابٍ مِمَّا يَتَخَرَّوْنَ ﴿۶۱﴾ وَالْحَمِيرِ مِمَّا يَشْتَبُونَ ﴿۶۲﴾

او (ګرځي به په دوی باندې هلکان په) مېوو له هغه راز چې یې خوښوي (جنتیان). او غوښو د مرغانو سره له هغه ډوله چې زړونه یې غواړي.

تفسیر: یعنې هر کله یې چې مېوه زړه وغواړي، او هر راز غوښه یې چې خوښه وي؛ بې له زحمته او تکلیفه هغه ورته رسېږي.

وَحُورٍ عِينٍ ﴿۶۳﴾ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ﴿۶۴﴾

او (ګرځي به په دغو جنتیانو باندې) حورې پیمخې غټ سترګې په شان د لؤلؤ مرغلرو ساتلیو شویو په پوښو کې.

تفسیر: یعنې لکه صافې او پاکې مرغلرې غوندې چې د هیڅ ګرد او دوږو اثر او اغېزه به په کې نه وي.

جَزَاءً لِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۶۵﴾ لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْتِيهَا إِلَّا قِيلًا سَلَامًا سَلَامًا ﴿۶۶﴾

جزاء بدل ورکول دي په هغو چې وو دوی چې کول به یې (له حسناتو په دنیا کې). نه به اوري دوی په دغه (جنت کې) چټي خبرې او نه د ګناه خبرې. مګر اوري یوه خبر سلام سلام (یعنې تل به سلام اچوي جنتیان یو په بل باندې په جنت کې).

تفسیر: یعنی چتی خبرې، لغویات او واهیات به هلته بیخي نه وي، او نه به څوک دروغ وایي، او نه به پر چا باندې تهمت او تور تړل شي، یواځې له هرې خوا څخه د سلامونو غږونه پورته کیږي، چې جنتیان به یو بل باندې سلامونه اچوي، او پرښتې به همدوی ته سلام اچوي، او د الله تعالی سلامونه به هم دوی ته وررسیږي، چې هغه خورا د عزت او احترام صورت لري، او په ډېر اعزاز او اکرام سره اجراء کیږي.

وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ ۖ فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ۖ

او ملګري یاران د ښي لاس څومره ښه دي ملګري یاران د ښي لاس. په ډېرو بې اغزیو کې به وي. تفسیر: چې په راز راز خوندورو ګلانو کې پټې وي.

وَطَلْحٍ مُنْضُودٍ ۖ وَقِلِّ مَمْدُودٍ ۖ

او په کېلو له بېخه تر سره ډکو کړیو شویو کې به وي. او په سیورو او ږدو کړیو شویو همپشه وو کې به وي.

تفسیر: یعنی نه د لمر تکلیف وي، او نه د ګرمۍ، او نه د یخۍ له لاسه کوم زحمت ورسیږي، نه به تیاره وي، تل به هسې وخت وي لکه چې د لمر ختو له وخت څخه لږ څخه پخوا وي، او هسې یو برابر او ښه اوږد سیوری وي؛ چې ډېر ګړندی اس به په پنځه سوو پر له پسې کلونو تګ سره نشي ترې وتلی.

وَمَاءٍ سَكُوبٍ ۖ وَقَالِهَةً كَثِيرَةً ۖ لَأَمْقُوعَةٍ وَالْمَمْنُوعَةِ ۖ

او په اوبو بهېدونکیو توئیدونکیو همپشه وو کې به وي. او په مېوو ډېرو که به وي. چې نه به قطع کولی کیږي په هیڅ وخت. او نه به منع کولی کیږي په هیڅ عذر سره.

تفسیر: یعنی هر راز مېوې به وي چې پرته له جنتیانو څخه به هیچا ګوتې نه وي وروړې، او نه به چا پرې کړې وي، او نه د دنیا د موسمې میوو غوندې وي چې کله وي او کله نه وي، او نه به په کې څه ډیل او انقطاع پېښیږي، بلکه تل ښه او تاندي او خوندورې مېوې موجودې وي، او بلا ممانعت او تکلف به هر وخت ورتقدیمېږي.

وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ۖ

او په فرشونو او چتو کړیو شویو کې به وي (په پالنگونو باندې).

تفسیر: یعنی خورا پرې او جګ به وي، او له ظاهري او باطني حیثه به هم خورا ښه اعلى عمده او هسک وي.

إِنَّا أَنشَأْنَهُمْ إِنشَاءً ۖ فَجَعَلْنَهُمْ أَجَارًا ۖ عُرْبًا شَرَابًا ۖ لِأَصْحَابِ الْيَمِينِ ۖ

بېشکه مونږ نوي پیدا کړي دي دغه حورې په یوه ښه پیدا کولو سره. نو ګرځولې مو دي دوی بکري پیغلې عاشقاني (پر جنتیانو خاوندانو خپلو) همزولې (په خپل مابین کې). لپاره د ملګرو یارانو د ښي لاس.

تفسیر: یعنی حورې او د دنیا ښځې چې په جنت کې سره ګډېږي؛ نو هلته د دې دنیا د ښځو پیدایش وده او ښایست به د الله تعالی په قدرت هسې وي چې تل به پیمخې، پیغلې، ښایسته او په زړه پورې وي، او د هغوی خبرې اترې، طرز،

اداء او ناز او طبعي مينه د خپلو مېرو شوق ځان ته ورکش کوي، او تل به دوی د خپلو مېرو سره همزولې هم منگې او هم فکړه وي.

ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأُولَىٰ ۖ وَثَلَاثَةٌ مِنَ الْآخِرِينَ ۗ

(أصحاب اليمين به) لويه ډله وي له اولينو رومبنيو خلقو څخه. او لويه ډله به وي له آخريو وروستنيو خلقو نه.

تفسير: يعنې أصحاب اليمين په پخوانيو کې هم ډېر وو، او په وروستنيو کې به هم ډېر وي.

وَأَصْحَابُ الشَّامِ ۗ مَا أَصْعَبُ الشَّامَ ۗ فِي سُمُومٍ وَحَمِيمٍ ۖ وَظِلٌّ مِّنْ يَّحْمُومٍ ۗ لِأَبَارِدٍ وَلَا كَرِيمٍ ۗ

او ملگري ياران د کين لاس څومره بد دي ملگري ياران د کين لاس. په اور تاوده کې به وي او په سوځونکيو اوبو کې به وي. او په سيورې کې به وي د لوگي ډېر تور. چې نه به سوړ وي او نه به د عزت راحت وي.

تفسير: يعنې د دوزخ د اور تک تور لوگي به پورته کيږي، او دوی به د هغه لوگي تر هغه سيوري لاندې ودرول کيږي، چې هلته به دوی ته هيڅ يو جسماني او روحاني آرام او هوسايي نه رسيږي، نه به يخني ورسپري، او نه به هغه د پت او عزت سيوري وي، ډېر ذليل او خوار به د هغه سيوري تر سوځونکي براس لاندې په رېږو (تکليفونو) اخته وي، دا د هغوی د دنيوي خوشالي بدل دی، چې هغوی د هغه په غرور او ضد سره د الله تعالی او د هغه د رسول مخالفت کاوه.

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ۗ وَكَانُوا يُصِرُّونَ عَلَى الْحِنثِ الْعَظِيمِ ۗ

(دا عذابونه په سبب د دې وو چې) بېشکه دوی وو پخوا له دې څخه په دنيا کې ودان کړی شوي په نعمتونو کې خوشال. او وو دوی چې دوام اصرار ضد به يې کاوه پر گناه لويه (کفر) باندې.

تفسير: هغه لويه گناه کفر او شرک او د انبياوو تکذيب يا هسې دروغ قسمونه دي چې وايي يې: «له مړينې څخه وروسته هيڅ کله بيا ژوندون نشته».

وَكَانُوا يَقُولُونَ ۗ أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ۗ أَوَإِنَّا الْأُولُونَ ۗ

او وو دوی چې ويل به يې: آیا کله چې مړه شو مونږ، او شو خاورې او هلوو کې؛ آیا بېشکه مونږ به بيا خامخا راپورته کړی شو؟ او پلرونه څمونږ رومبني هم (به بيا ژوندي راپورته کيږي؟ بلکه نه کيږو).

تفسير: هغه مړي هم ژوندي کيږي چې له مونږ څخه پخوا مړه شوي دي، يعنې دا خبره د چا په فکر او پوهې کې راتلی شي؟

قُلْ إِنَّ الْأُولَىٰ وَالْآخِرِينَ ۗ لَمَجْمُوعُونَ ۗ إِلَىٰ مِيقَاتٍ يَوْمَ مَعْلُومٍ ۗ

ووايه ته (ای محمده! دوی ته) بېشکه چې رومبني (خلق) او وروستني (خلق). به خامخا گډ به ټول کړل شي وخت د ورځې معلومې ته (چې قیامت دی).

تفسیر: یعنی د قیامت ورځ چې د هغې وخت یواځې الله تعالی ته ښکاره دی، او د ده په علم کې مقرر او مقدر دی.

ثُمَّ إِنَّكُمْ أَيْهَا الضَّالُّونَ الْمُدْبِرُونَ ۝ لَا تَلْبُثُونَ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زُقُومٍ ۝ قَبَالُثُونَ مِنْهَا الْبَطُونَ ۝

بیا به بېشکه تاسې ای گمراهانو دروغ ویونکیو. خامخا خوړونکي به یی (په دوزخ کې) له ونې د زقوم څخه. پس ډک کوونکي به یی له هغې (ونې) څخه گېډو خپلو لره.

تفسیر: یعنی کله چې د لوږې له لاسه ترهور (مضطرب) شي؛ نو دا ونه دوی ته د خوړلو لپاره ورکوله کيږي، او دوی به له هغې څخه خپلې گېډې ډکوي.

فَشْرِبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ۝ فَشْرِبُونَ شُرْبَ الْهَيْمِ ۝

پس څښونکي به یی تاسې په هغه (زقوم خوړلي شوي) باندې له اوبو سوځوونکیو څخه. پس څښونکي به یی (په شان) د څښلو د اوبانو ډېرو ترو.

تفسیر: یعنی هسې چې اوبس په ډېره سخته گرمۍ کې د ډېرې تندې له لاسه وروسته له دې چې خو ورځې یې اوبه نه وي څښلې، او بیا اوبو ته ورورسېږي؛ نو اوبه په ډېره وارخطايي سره څښي، چې یو څاڅکی هم نه ترې پاتې کيږي، دوزخیان به هم همداسې هغه سوځوونکي اوبه څښي، چې د هغوی خولې به تهاکې او کولمې به یې ټوټې ټوټې لوبږي، (العیاذ بالله).

هَذَا نُزُلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ۝

دا (خوړل او څښل چې ذکر شول) مېلمستیا د دوی ده په ورځ د جزاء انصاف کې.

تفسیر: یعنی د انصاف اقتضاء همداسې ده چې د هغو منکرانو مېلمستیا همدا راز وکړه شي.

مَنْ خَلَقَكُمْ فَلَوْلَا اِئْتَدَّتْ قُونَ ۝

مونږ پیدا کړي یی تاسې (له نشتوالي څخه) نو ولې تاسې باور یقین نه کوئ په ژوندون پس له مرگه؟

تفسیر: یعنی دا خبره ولې نه منئ چې پخوا هم پیدا کوونکی الله تعالی دی، او بیا هم پیدا کوونکی همغه الله تعالی دی؟

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ ۝ أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ مَنِ الْخَالِقُونَ ۝

آیا وینی تاسې (چې خبر را کړئ) له هغه اوبو څخه چې څڅوی یې تاسې (پر رحمونو د ښځو خپلو کې)؟ آیا پیدا کوئ تاسې له دغه (مني نه بشر) که یو مونږ پیدا کوونکي؟

تفسیر: یعنی د میندو په رحم کې له نطفې څخه سپری څوک جوړوي؟، هلته ستاسې هیڅ ظاهري تصرف نه چلېږي، او د هیچا یو ښکاره لاس نه وررسي، او نه څه تصرف په کې کولی شی، بیا نو پرته له مونږ څخه بل څوک دي چې له هغه یو څاڅکي اوبو څخه هسې ښکلی شکل جوړوي؟ او بیا په هغې کې سا او روح اچوي.

عَنْ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتِ

مونږ مقدر کړی مو دی په منځ ستاسې کې (ای مخلوقاتو) مرګ.

تفسیر: یعنې ژوند بښل، وژل او نورې ګردې چارې ځمونږ په قدرت او قبضه کې دي، کله چې د وجود او د عدم واک او اختیار ځمونږ په لاس کې دی؛ نو وروسته له مړینې ژوندي کول هم مونږ ته کوم ګران کار نه دی.

وَمَا عَنِ سَبُّوقَيْنِ ۝ عَلَىٰ أَنْ يُبَدَّلَ امْتَالِكُمْ وَنُنشَأَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝

او نه یو مونږ عاجز چې څوک تېری راباندې وکړي. له دې نه چې پیدا کړو بدل ستاسې (نور خلق) په شان ستاسې، او مونږ راپورته پیدا کړو تاسې په هغو (صورتونو سره) چې تاسې به علم نه پرې لرئ.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې تاسې به بلې نړۍ (جهان) ته بیا یو، او ستاسې به ځای به نور خلق ودروو».

وَلَقَدْ عَلَّمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَكُلَّاتِنَ كَرُونَ ۝

او خامخا په تحقیق پوهیدلي یی تاسې په پیدا کولو رومنیو باندې؛ نو ولې نه یادوئ پند نه اخلئ (د دغه الله تعالیٰ په قدرت، او یقین نه کوئ په بیا پیدا کولو باندې)؟.

تفسیر: یعنې همغه رومنی پیدایش په یاد کړئ، او د هغه له مخې او اټکله دا دویم پیدایش هم قیاس کړئ !.

أَفَرَأَيْتُمْ مَا كَحَرْتُونَ ۝ ۱۷ ۝ أَنْتُمْ تَزْرَعُونَ ۝ أَمْ حَسِبْتُمْ أَنَّ الزَّرْعُونَ ۝

آیا پس وینئ (چې خبر را کړئ ماته) هغه چې کړئ یې تاسې. آیا تاسې زرغونوئ هغه که مونږ یو زرغونوونکي؟.

تفسیر: یعنې په ښکاره ډول سره خو تاسې تخم شیندئ، ولې دننه په ځمکه کې د هغه پالل او د هغه زرغونول، او له هغه څخه یو تک شین کښت جوړول، او بیا هغه ګټور ګرځول د چا کار دی؟ د دې په نسبت خو تاسې ظاهري او سطحي دعوی هم نشئ کولی، چې هغه ځمونږ تیار کړی شوی شی دی.

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطًا مَّا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ۝ ۱۸ ۝ إِنَّا لَبَرُّمُونِ ۝ بَلْ عَنِ مَحْرُومُونَ ۝

که اراده وفرمایو مونږ؛ نو خامخا وبه ګرځوو مونږ هغه (کښت لره) وچ وابښه ذره ذره، نو وبه ګرځئ تاسې تعجب کوونکي او ویونکي د دې خبرې. بېشکه مونږ خامخا تاوان کړي یو (په زراعت خپل کې). بلکه مونږ محروم بې برخې کړی شوي یو (له رزق نه).

تفسیر: یعنې د کښت له پیدا کولو څخه وروسته د هغه محفوظ او باقی پاتې کېدل هم ځمونږ کار دی، که مونږ وغواړو؛ نو کوم یو آفت ورولېږو، چې په هغه سره ګرد کښت خاورې ایرې شي، او بیا به تاسې خپل سر پخپلو لاسونو نیولی ژاړئ، او پخپلو منځونو کې به سره ناست راز راز خبرې به جوړوئ !، او وایئ به چې خانه ! تاته خو سر کال ډېر لوی تاوان او جنجال در رسېدلی دی، که رښتیا پوښتنه کوئ؛ نو زه بالکل خوار او فقیر او تش لاس پاتې شوی یم.

أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ﴿۱۹﴾ ءَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ الْمُنزِلُونَ ﴿۱۹﴾

آيا پس وينئ (چې خبر را کړئ) تاسې اوبه هغه چې خښئ يې تاسې (او ژوند پرې ترلې دی)؟ آيا تاسو نازلې کړي دي هغه لطيفې خوږې (اوبه) له سپينو وړبڅو څخه که مونږ نازلوونکي راښکته کوونکي يو (د هغو اوبو؟ بلکه ته يې ای الله!).

تفسير: يعنې باران هم څمونږ په حکم سره وريږي، او د ځمکې په خزانو کې هغه اوبه هم مونږ ټولولو، آيا تاسې څه زور او قوت لرئ چې اوبه جوړې کړئ؟ يا يې په زور او زاری له وړبڅو څخه ووروی؟.

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أَمْحًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ﴿۲۰﴾

که اراده فرمایو مونږ؛ نو وبه ګرځوو دا (اوبه) تروې ترخې؛ نو ولې شکر نه وباسئ (تاسې په دغو نعماوو)؟.

تفسير: يعنې که مونږ اراده وفرمایو؛ نو خوږې اوبه ترخې کوو، چې هيڅوک يې ونشي خښلی، او نه کښت ته په کار ورشي، بيا هم تاسې څما احسان نه منئ، چې مونږ تاسې ته خوږې اوبه اوروو، او د خوږو اوبو لويې خزاني تاسې ته ساتو، او له هغو څخه تاسې ته راز راز ګټې رسوو.

أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ﴿۲۱﴾ ءَأَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنشِئُونَ ﴿۲۱﴾

آيا پس وينئ (چې خبر را کړئ) تاسې د اور هغه نه چې بلوئ يې تاسې (له هر راز محروقاتو نه). آيا تاسې پيدا کړې ده ونه د دې (اور) او که مونږ پيدا کوونکي يو (د هغې ونې او د ټولو محروقاتو؟ بلکه ته يې ای الله!).

تفسير: په عربو کې داسې څو تکې شني ونې دي، چې د هغو د دوو لرګيو له سولولو څخه اور پيدا کيږي، لکه چې په هندوستان کې د بانس د ونې له سولولو څخه اور پيدا کيږي، پخوا له دې نه د (يس) د سورت په آخر کې د دې په نسبت څه بيان ليکلی شوی دی، يعنې په دې ونو کې اور چا ايښی دی؟ تاسې که ما؟ (بلکه تا ايښی دی ای الله!).

نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذَكُّرًا ﴿۲۲﴾

مونږ ګرځولی مو دی دغه (دنيوي اور) تذکره يادول (د دوزخ).

تفسير: يعنې دې اور ته وګورئ او د دوزخ اور ياد کړئ، دا هم د هغه اور يوه برخه او ادنی نمونه ده، او فکر وهونکي لره دا خبره ور په ياديږي، هغه الله چې له تکې شني ونې څخه تک سور اور راوباسي، هغه په يقين سره کولی شي او قادر دی چې مړي هم ژوندي کړي.

وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ﴿۲۳﴾

او (ګرځولی دی مونږ دا اور نفعمن او) په کار راتللو ته لپاره د مسافرانو محتاجانو يې وځلو.

تفسير: يعنې د بيديا او ميدان اوسېدونکيو او پردېسانو ته اور ډېر په کارېږي، په تېره بيا د ژمي او سړو په وخت کې، او پرته له دې څخه د نورو هم ډېر په ښه ورځي، او د مدنيت ډېر امور پرې مربوط دي.

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ۝

نو و کړه نسبت د پاکي نامه د رب خپل ته چې له گړدو ځنې لوی دی (او تل شاکر اوسه په دغو نعماوو یې).

تفسیر: یعنې هغه ذات چې داسې مختلف شیان او د کار وړ څیزونه یې پیدا کړي دي، او خاص پخپل فضل او احسان یې مونږ منتفع کړ ځولي یو، د هغه شکر اداء کول په کار دي، او د کافرانو او منکرانو د هغو چټي او اپلټو خبرو په مقابل کې چې هغه الله تعالی ته یې نسبت کوي؛ د هغه د مبارک نامه پاکي بیانول پکار دي، د تعجب ځای دی چې دا خلق سره د داسې باهره وو آیتونو او نښو د لیدلو بیا هم د هغه الله تعالی په قدرت او وحدانیت باندې هسې چې ښایي نه پوهیږي.

فَلَا أُقْسِمُ بِمَوْقِعِ النُّجُومِ ۝

نو قسم خورم زه په ځایونو د پر بوتلو د ستوریو باندې.

تفسیر: او دویمه معنی یې دا ده چې: قسم خورم د آیتونو په رابنکته کېدلو د پیغمبرانو په زړونو باندې، یاد قرآني آیتونو په رابنکته کېدلو باندې له اسمانه پر ځمکې باندې چې لږ لږ او ورو ورو رانازلېږي.

وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لِّمَنْ يَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ۝ إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ۝ فِي كِتَابٍ مُّكْتُومٍ ۝ لَا يَشْفَعُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ ۝

او بېشکه دا قسم خامخا قسم دی که پوهېږئ تاسې عظیم ډېر لوی. چې بېشکه دا (کتاب لوستی شوی په تا باندې) خامخا قرآن کریم عزت والا دی. (چې لیکلی شوی دی) په کتاب پټ ساتلي شوي (لوح محفوظ) کې. چې نه مهسه کوي ده لره او نه دې یې مهسه کوي مگر هغه چې پاک کړی شوي وي (یعنې پاکان).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پرښتې په دې پاک کتاب باندې لاس لگوي، هغه کتاب همدا لیکلی شوی کتاب دی، د پرښتو په لاسونو سره یا په لوح محفوظ کې»، ځینې د ﴿لَا يَشْفَعُ﴾ ضمیر قرآن ته اړوي، یعنې دې پاک قرآن ته لاس نه وروړي مگر خو پاک سړي، یعنې هغه کسان چې زړونه یې صاف او اخلاق یې پاک وي، د همداسې سړیو فکرونه او عقولونه د دې لوی کتاب په علومو او حقائقو، معارفو او آیتونو باندې هم په ښه ډول سره رسېږي، یا نه مهسه کوي دا قرآن مگر خو پاک خلق، یعنې بې اودسه هغه ته لاس نه وروړي، لکه چې د نبوي احادیثو څخه هم دا خبره ثابته شوې ده، نو په دې تقدیر سره د ﴿لَا يَشْفَعُ﴾ نفي به د نهې لپاره وي.

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝

(هغه قرآن چې ټوټه ټوټه نازل کړی شوی دی له (طرفه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: یعنې دا کومې کوډې (جادو) او ټوکې نه دي، او نه د کاهنانو چټي او اپلټې خبرې دي، او نه د شاعرانو توهمات او مبالغات او هسکې استعارې دي، بلکه یو لوی، مقدس، معزز، پاک او اسماني کتاب دی، چې د رب العالمین له لوري د ټول عالم او گړدو نړۍ والو (اهل جهان) د لار ښوونې لپاره رابنکته شوی دی، هغه الله تعالی ځمونږ پاک الله دی چې د لمر، سپوږمۍ او ستوریو ډېر کلک، محکم، عجیب، غریب او ښکلی ترتیب او نظام یې قائم کړی دی، او هغه گړد سماوي اجرام د یوه مرتب قانون او منظم اصولو سره د خپلو ورځنیو ختلو او پر بوتلو او نورو تأثیراتو او اغېزو سره د خپل عظمت، قدرت، قوت، وحدانیت، تصرف او د عظیم الشان اقتدار مظاهري او په زړه پورې نندارې رابښي.

أَفِهَذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُذْهَبُونَ ﴿۳۸﴾ وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تُكَدِّبُونَ ﴿۳۹﴾

آیا په دې خبرې (د قرآن) باندې تاسې سپک کوونکي یئ (دروغ یې گڼئ)؟ او گړځوئ تاسې روزي برخه خپله (له قرآنه دا خبره) چې تاسې دروغ گڼونکي یئ (دغه قرآن لره).

تفسیر: یعنې آیا دا هسې دولت دی چې له هغه څنې په گټه اخیستلو کې تاسې سُستي او کاهلي وکړئ، او خپله برخه همدومره وگڼئ چې د الله تعالی هغه رانېولې حقائق دروغ ثابتوئ؟ لکه چې د باران د لیدلو په وخت کې وایي چې هغه ستوری هغه برج ته راغلی؛ نو ځکه وربښت وشو، گواکې دوی د الله په قدرت قائل نه دي، او په هسې وینا سره دوی د رحمت د دې باران قدر هم نه کوي، چې د پاک قرآن په شکل کې رانازل شوی دی، او دا ویل چې د الله تعالی له خوا نه دی لېرلی شوی؛ سخته بدبختي، حرمان او بد نصیبي ده، آیا د یوه نعمت شکر گزارې همداسې کېدی شي، چې هغه دروغ وبللی شي؟.

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ ﴿۴۰﴾ وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ ﴿۴۱﴾ وَعَنْ أَقْرَبٍ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿۴۲﴾
فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ﴿۴۳﴾ تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۴۴﴾

نو ولې په هغه وخت کې چې ورسیري (روح د سړي) ستوني ته. او (حال دا وي چې) تاسې په دغه وخت حاضر اورېدونکي نظر کوونکي یئ هغه ته. او مونږ ډېر نژدې یو هغه ته (ځمونږ پرښتې) له تاسې څخه مگر نه وینئ، او نه پوهېږئ تاسې. پس ولې که یئ تاسې چې جزا نه درکوله کېږي او نه ژوندی کېږي؛ نو راوگرځوئ تاسې دا (روح) که چېرې یئ تاسې رښتیني (په دې گمان خپل کې چې جزاء نشته).

تفسیر: یعنې په داسې بېفکری او بې خوفی سره د پاک الله تعالی خبرې دروغ گڼئ، گواکې تاسې د چا په حکم او واک کې نه یئ، یا هیڅ نه مری، او له الله تعالی سره نه مخامخ کېږئ، ښه! څه وخت چې ستاسې د کوم عزیز او محبوب سا په ختلو کې وي، او سايې په ستوني کې بنده شي، او د ځنکدن رېږونه پرې تیرېږي، که تاسې له هغه سره نژدې کېئ او د ده هغه بې وځلي او بېچارگي پرېښاني او سرگرداني وگورئ، له بلې خوا پرښتې له تاسې څخه هغه ته ډېرې نژدې دي، چې تاسې یې نه وینئ، که ستاسې واک او اختیار د بل چا په لاس کې نه دی؛ نو په هغه وخت کې تاسې د خپل هغه محبوب او مین سا او روح ولې نه شی ساتلی؟ او د څه لپاره هغه مین او محبوب مو له تاسې څخه په داسې حال کې چې ستاسې زړونه خوږېږي، او اوبښکې مو بهیري، بېلتون کوي، او تاسې په خپل فراق او بېلتون ژړوي.

فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿۴۵﴾ فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتْ نَعِيمٌ ﴿۴۶﴾ وَأَتَّارَانٌ كَانٍ مِنَ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿۴۷﴾
فَسَلِّمْ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ﴿۴۸﴾

نو که چېرې وي (دغه مړی) له مقربینو څخه (الله ته). نو (شته ده لره) راحت هوسايي (آرام) او ښه رزق او جنت ډک له نعمتونو څخه. او که چېرې وي (دا مړی) له یارانو ملگرو د ښي لاس. نو سلامتیا ده تالره له یارانو ملگرو د ښي لاس څخه.

تفسیر: یعنې تاسې د یوې شېبې لپاره هم هغه نه شی ساتلی، او هغه خپل ځای ته هر ورو رسېدونکی دی، که هغه مړی له مقربینو څخه وي؛ نو اعلی درجه روحاني او جسماني، د هوسايي راحت عیش او چرچو سامانونو ته رسېږي، او په ښي لاسه ډله (اصحاب الیمین) کې شاملېږي، او هیڅ یوه وېره او رېږونه ورته نه پاتې کېږي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي:

«يعني د هغوی له لوري ډاډه (خاطر جمع) اوسه!»، يا دا مطلب چې د (اصحاب اليمين) له طرفه هغوی ته سلامونه رسيږي، يا هغه ته ويل کيږي: تالره په راتلونکي وخت کې سلامتي او هوسايي (آرام) ده، او ته په اصحاب يمين کې شامل او گډه يې.

وَأَتَانُكَ كَانَ مِنَ الْمَكْدِيِّينَ الضَّالِّينَ ﴿٤٧﴾ فَنُزِلُ مِنْ حَيْمٍ ﴿٤٨﴾ وَتَصْلِيَةُ جَحِيْمٍ ﴿٤٩﴾

او که چېرې وي (دغه مړی) له دروغ ويونکيو گمراهانو څخه. نو مېلمستيا ده (ده ته) له سوځونکيو اوبو څخه. او ننه ایستل دي په اور (د دوزخ) کې.

تفسير: يعنې د هغه پای او انجام هسې وي چې پخوا له مړ کېدلو څخه هغه ته د هغه راتلونکي حال احوال اوراوه کيږي.

إِنَّ هَذَا الْهَوْحُ الْيَقِينُ ﴿٥٠﴾

بېشکه دا خبره (چې ذکر شوه په شان د دې درې صنفو کې) خامخا همدا حقه يقيني ده.

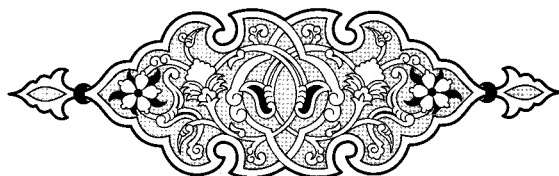
تفسير: يعنې ستاسې له تکذيب څخه هيڅ شی کېدونکي نه دي، هر هغه شيان چې د مؤمنانو او مجرمانو په نسبت خبر ورکړی شوی دی؛ هغه گډ صحيح او يقيني دي، او هم هغسې کېدونکي دي.

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥١﴾

پس وکړه نسبت د پاکي نامه د رب خپل ته چې له گډو (ټولو) څخه ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې په تسبيح او تحميد کې مشغول اوسئ!، چې دا د هغه ځای لپاره لويه تياري ده، او په همدې بڼه چاره کې بوخت اوسئ!، او د مکذبینو د زړه خوږونکيو خبرو څخه زيات مه خپه کېږئ!.

تَمَّتْ سُورَةُ الْوَاقِعَةِ، وَاللَّهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْحَدِيدِ

«د (الحديد) سورت مدني دی، (۲۹) آيتونه او (۴) ركوع لري، په تلاوت كې (۵۷) او په نزول كې (۹۴) سورت دی، د (الزلزال) له سورت څخه وروسته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

نسبت د پاکي کوي الله ته هغه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکو).

تفسیر: يعنې د حال يا د قال په ژبه په دواړو سره د الله تعالی حمد، ثناء، او تسبیح وايي.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

او همدغه (الله) ښه غالب قوي ښه حکمت والا دی. خاص دغه (الله) لره ده باچايي د اسمانونو او (باچايي) د ځمکې، (همدغه الله) ژوندي کول کوي او مړه کول کوي، او همدغه (الله) په هر شي باندې ښه قادر دی (چې ځينې يې همدغه ژوندي کول او مړه کول دي).

تفسیر: يعنې په اسمان او ځمکه يا په دواړو کې يا هر چېرې د الله تعالی احکام چليري، او هر چېرې او هر کله واک او اختيار لري، د ايجاد او اعدام او د گردو چارو ملونې او قبضه دده په لاس کې ده، هيڅ يو قوت او طاقت د هغه د تکويني قدرت او تصرف مخه نشي نيولی.

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ

همدغه (الله) اول دی (له هر شي څخه چې مخکې ترې څوک نشته)، او آخر دی چې وروسته ترې څوک نشته.

تفسیر: کله چې هيڅوک نه وو، الله جل جلاله موجود وو، او کله چې هر څه فنا شي؛ الله جل جلاله به موجود وي.

وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

او ظاهر دی، بره ترې څوک نشته، او باطن دی (دنيا کېنې نه ليدل کېږي) دده نه پناه څوک نشته، او همدغه (الله) دی په هر شي باندې ښه عالم ښه پوهيدونکی.

تفسیر: د هر شي وجود او ظهور د هغه الله تعالی له ايجاد څخه دی، نو ځکه د الله تعالی وجود که ظاهر او باهر نه وي؛ نو د بل چا به وي؟ له عرشه نيولې تر فرش پورې، او له درې څخه اخیستې تر لمر او نورو لویو کرو پورې، هر يو شی د هغه په وجود او شته والي باندې روښان دليلونه دي، او بېلې بېلې شاهدي لولي، خو سره له دې د هغه ذات

او اصلي حقائقو او صفاتو ته هغسې چې بنيابي عقل، پوهه او ادراک نه ور رسېږي، او د ده د هيڅ يوه صفت احاطه کول هم امکان نه لري، او نه پخپل قياس او ادراک سره څوک د هغه د څنگوالي (کيفيت) بيان کړی شي، نو ځکه ویلی شو چې له هغه څخه زیات پټ او باطن بل څوک نشته، په هر حال سره هغه الله تعالی د باندې هم دی او دننه هم دی، ظاهر هم شته او په باطن کې هم دی، او په هر راز احوالو باندې که پټ دی یا ښکاره؛ ښه خبردار او ډېر پوه دی، ظاهر د غالب په معنی هسې چې د هغه له پاسه هیڅ یو قوت نشته، باطن داسې چې له هغه څخې پرته (علاوه) هسې کوم ځای موقع به نه وي چې څوک به هلته ترې پټ شي، یا یې له علمه او پوهې څخه کوم شی لرې او پټ وي، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په حدیث کې راغلي دي: «وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ».

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ

او دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړې یې دي اسمانونه او ځمکه په مقدار د شپږو ورځو کې (له ورځو د دنیا نه) بیا اوچت شو په عرش باندې (لکه چې له شانه د الوهیت د ده سره مناسبه وه).

يَعْلَمُ مَا يَكُونُ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا

معلوم دي (الله ته) هغه څه چې نوځي په ځمکه کې (لکه مړي او باران) او هر هغه څه چې راوځي له دغه ځمکې نه.

تفسیر: لکه کښت او ترکودې (نباتات) چې له ځمکې څخه راوځي، د دې بیان د (سبأ) په سورت کې پخوا له دې تېر شوی دی.

وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرَبُ فِيهَا

او (معلوم دي الله ته) هر هغه چې نازلېږي له اسمانه (لکه رحمت او عذاب)، او هر هغه چې پورته ځيږي په دغه (اسمان) کې (لکه نېک عملونه او بد عملونه).

تفسیر: یعنې له اسمانه پرښتې حکمونه، د قضاء او قدر فیصلې، وریا (باران) او نور راښکته کېږي، او د بندګانو اعمال او د الله اکرم شأنه و أعظم برهانه پرښتې او نور پورته کېږي.

وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

او دغه (الله) له تاسې سره دی (په علم او قدرت سره) هر چېرې چې یئ تاسې، او الله پر هر هغه څه چې کوئ یې تاسې ښه لیدونکی دی (نو جزاء به پرې در کړي).

تفسیر: یعنې هیڅکله له تاسې څخه غائب نه دی، بلکه هر چېرې او په هر حال کې چې تاسې یئ؛ هغه ګرد دی ښه پېژني، او ټولې ښکاره او پټې خبرې ښه اوري، او ستاسې اعمال او نور ګرد شیان ښه ویني.

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ

خاص هغه (الله) لره ده باچايي سلطنت د اسمانونو او د ځمکې، او خاص الله لره ګرځول کېږي ټول کارونه.

تفسیر: یعنی منکران د الله تعالی له باچایی او قلمرو څخه د باندې وتلی نشي، په گړدو اسمانونو او ځمکه کې یواځې د هغه وحده لا شریک له حکومت دی، او په پای کې د گړدو کارونو فیصله د ده له لوري کیږي.

يُولَجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولَجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ

ننه باسي (الله) شپه په ورځې کې او ننه باسي (الله) ورځ په شپې کې.

تفسیر: یعنی الله تعالی کله ورځ لندوي او شپه اوږدوي (په قوس او جدي کې)، او کله په عکس د دې شپې لندوي او ورځې اوږدوي (لکه په جوزا او سرطان کې).

وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ①

او دغه (الله) ښه عالم دی په پټو خبرو نیاتو عقائدو د سینو زړونو باندې هم.

تفسیر: یعنی په زړونو کې هغه نیات او ارادې یا هغه خطرې او وسوسې چې پیدا کیږي، په هغو گړدو باندې هغه ښه پوهیږي، او هیڅ شی د ده له پوهې څخه د باندې نه دي.

اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَاَنْفِقُوْا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُّسْتَخْلِفِيْنَ فِيْهِ

ایمان راوړئ تاسې (او په ایمان همپشه اوسئ) په الله او په رسول د دغه (الله) باندې، او لگوئ (په لاره د الله کې) له هغو (اموالو) څخه چې گړځولي یئ تاسو (الله) خلیفگان (د پخوانیو) په هغو (اموالو) کې.

تفسیر: یعنی هغه مال او شته چې ستاسې په لاسونو کې شته، د هغو گړدو مالک او څښتن پاک پروردگار دی، او تاسې یواځې د یوه امانتدار او خزانه دار په شان یئ، نو ځکه په هر ځای او هر چا باندې چې هغه الله تعالی تاسې ته د هغه د صرفولو او لگولو په نسبت امر وکړي؛ په هم هغه ځای کې یې تاسې صرف کړئ، او دا خبره مو هم په یاد وي چې پخوا له دې څخه دا مال د نورو په لاسونو کې وو، خو اوس د هغوی په ځای تاسې یئ، او ښکاره ده چې تاسې به هم ځئ.

فَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ وَاَنْفَقُوْا لَهُمْ اَجْرٌ كَبِيْرٌ ②

پس هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی له تاسې، او لگولي یې دي (اموال خپل په لاره د الله کې) هغوی لره دی اجر ثواب ډېر لوی (په جنت کې، نو تاسې ته هم نفع رسوي ایمان او خرڅول د اموالو د تاسې).

تفسیر: نو ځکه ضروري ده په هغو کسانو کې چې دا خصلت او صفت موجود نه وي، ښایي چې هغه پیدا کړي!، او په هغو کې چې شته، ښایي چې په هغه باندې مستقیم پاتې وي، او د ایمان په مقتضی باندې تک او عمل وکړي!.

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالرَّسُوْلِ يُّعُوْمُ لَكُمْ لِيُؤْمِنُوْا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ اَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ③

او څه مانع عذر دی تاسې لره (بلکه هیڅ مانع نشته) چې ایمان نه راوړئ په الله او رسول د دغه (الله)، حال دا چې (رسول الله) رابولي تاسې چې ایمان راوړئ په رب خپل او په تحقیق اخیستی ده (الله) وعده کلکه د تاسې که چېرې یئ تاسې ایمان راوړونکي (نو ایمان ولې نه راوړئ؟).

تفسیر: یعنی په الله تعالی باندې له ایمان راوړلو څخه یا د یقین او معرفت په لارې باندې له تلوو څخې کوم شیان ستاسې مخه نیسي؟ او په داسې چارو او معاملو کې لټي سستي او تقاعد ولې وکړ شي، الله تعالی او د هغه پاک رسول تاسې د کوم پردي او غیر معقول څیز په خوا نه رابولي، بلکه تاسې ته ستاسې د حقیقي رب او پالونکي په لور بلنه کوي، چې د هغه اعتقاد ستاسې په اصلي فطرت کې په ودیعت ایښود شوی دی، او تاسې د هغه د ربوبیت اقرار پخوا له دې څخه چې دنیا ته راشئ؛ کړی دی؟، لکه چې تر نن پورې د هغه اقرار اثر او اغېزه څه نه څه د بني آدمانو په زړونو کې موندله کيږي، بیا په دلائلو، براهینو او د رسولانو په ارسال او د اسماني کتابونو په لېرلو سره د هغه ازلي عهد او پیمان تجدید کيږي، او پخوانیو انبیاءو له خپلو امتیانو څخې داسې وعده او پیمان هم اخیستی وو چې د خاتم الأنبياء محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم اتباع دې هر ورو وکړي!، او له تاسې څخه ډېر سړي هسې هم دي چې پخپله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مبارک لاس باندې د سمعې، طاعت، انفاق فی سبیل الله او نورو ایماني امورو باندې د ټینګوالي او پابندۍ کلک عهد او تړون هم کړی دی، نو وروسته له دې مبادیو څخه اوس څنگه کېدی شي، هغه څوک چې د منلو اراده لري؛ هغه یې ونه مني، او چا چې منلی دی له هغه څخه غاړه وغړوي، او ترې انحراف وکړي؟.

هُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ عَلَى عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ ①

دغه (الله) هغه ذات دی چې نازلوي پر بنده خپل باندې دلائل ښکاره (لپاره د دې) چې وباسي تاسې له تیارو (د کفر) څخه رڼا (د ایمان) ته، او بېشکه الله په تاسې باندې خامخاښه مهربان ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنی قرآن یې را نازل کړ، او د صداقت لارې یې دروښودې، چې د هغو په وسیله تاسې د کفر او جهل له تیارو څخه ووځئ، او د ایمان او علم او عمل رڼا ته راشئ، او دا د پاک الله لوی شفقت او مهرباني ده، که سختي یې کولی؛ نو تاسو به یې په همدې تیارو کې پرې ښودئ، تر څو په کې مړه شئ، یا به یې د ایمان او یقین له راوړلو څخه وروسته ستاسې خطاوې او گناهونه نه ښل.

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

او څه مانع عذر دی تاسې لره چې نه نفقه کوئ نه لگوئ (مال خپل) په لاره د الله کې، او خاص الله لره دی میراث د اسمانونو او د ځمکې.

تفسیر: یعنی (مجازي) مالکان فنا کيږي، او ملک هغه حقیقي مالک ته چې الله تعالی دی پاتې کيږي، که نه هسې خو د تل لپاره هغه د ده مال وو، نو بیا د ده په مال کې سم د ده له امر سره خرڅ کول او لگول ولې در نه ښکاري؟، که په خپلې خوښې او واک سره یې نه ورکوئ؛ نو بیا واک هم هغه ته رسېدونکی دی، نو د بندگۍ اقتضاء او غوښتنه همدا ده چې په خوښۍ سره هغه وروړاندې کړئ!، او د هغه په لاره کې یې خرڅ کړئ!، او د فقر، فاقې، افلاس او تنگۍ څخه ونه ویرېږئ!، ځکه چې د ځمکې او د اسمانونو د خزانو او د شتو مالک او څښتن پاک پروردگار دی، نو آیا په دې لارې کې به پخپلې خوښې سره خرڅ کوونکي او لگوونکي وږي پاتې کيږي؟!.

لَا يَسْتَوِي مَنكُم مَّنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ

نه دي برابر له تاسې څخه هغه چې لگولی یې دی (مال خپل په لاره د الله کې) پخوا له فتحې (د حدیبې یا د مکې) څخه.

تفسیر: ځینو له فتحې څخه د حدیبیې صلحه روغه مراد کړې ده، او له ځینو روایتونو څخه د هغه تأیید هم کيږي.

وَقَاتِلْ أَوْلِيَّكَ أَكْثَرَ دَرَجَةٍ مِّنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَاتِلْهُ أَوْلَىٰ وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ

او بیا یې جنگ کړی (د کافرانو سره)، دا (لگوونکي د مالونو خپلو په لاره د الله کې او جنگېدونکي پخوا له فتحې د حدیبیې یا د مکې نه) ډېر لوی دي له جهته د درجې مرتبې له هغو کسانو چې لگوي مال خپل په لاره د الله کې وروسته (له فتح د مکې نه) او جنگيږي (لپاره د اعلاء کلمه الله)، او له دواړو طائفو سره وعده کړې ده الله د نېکې (جنت).

تفسیر: یعنې که هسې د الله تعالیٰ په لاره کې هر مهال هر شی خرڅ کړل شي او جهاد وکړ شي؛ هغه ښه دی، او الله تعالیٰ به د هغه ډېر اجر په دنیا او آخرت کې ورکوي، لیکن هغه مقدور لرونکي چې له خپلو شتو څخه یې پخوا د حدیبیې له روغې یا د مکې له بري فتحې څخه خرڅ کړي دي، او د جهاد شرف یې گټلی دی؛ هغوی ډېرې لویې درجې موندلي دي، او وروستي مسلمانان د هغوی په درجو پورې نشي رسېدلی، ځکه چې په هغه وخت کې د حق منونکي او په هغه باندې سر قربانوونکي سړي ډېر لږ وو، او گرده دنیا له کافرانو او باطلو خوشوونکیو څخه ډکه وه، په هغه وخت کې اسلام جاني او مالي قربانی ته ډېره اړتیا او احتیاج درلود، او مجاهدينو ته په ښکاره ډول د اسبابو، اموالو، غنائمو، وسلو، خوړو او نورو ضروریاتو هیلې او توقعات ډېر لږ وو، په داسې حالاتو کې ایمان راوړل او د الله او د هغه د رسول په لاره کې د خپلو ځانونو او مالونو او شتو قربانول د دنیا د لویو اولوالعزمانو او د هغو لویو سړیو کار دی، چې د هغوی ثابت قدمي او ټینګتیا له غرونو څخه هم ټینګه او کلکه وي، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله په هغو کارونو باندې چې کوئ یې تاسې ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې در کړي).

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ له هر شي څخه خبر دی، او پوهيږي چې د چا عمل څه درجه لري؟ او د هغه د اخلاص وزن او ټول څومره دی؟ نو له خپلې پوهې سره سم له هر یوه سره به بېله بېله معامله کوي.

مَنْ ذَا الَّذِي يُقرضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضْعِفُهُ لَهُ وَأَلَّا جَزَاءُ كَرِيمٌ

څو ک دی ذات هغه چې قرض ورکوي الله لره په قرض ورکولو نېکو سره، نو بیا به (الله) دوچنده کړي (هغه قرض) ده لره، او خاص ده ته اجر ثواب دی نېک (د عزت).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «له پور څخه دا مطلب دی چې په دې وخت په جهاد باندې تاسې خپل مالونه او شته ولگوئ، بیا همدا تاسې د ډېرو شتو خاوندان کېږئ، او په آخرت کې لویې مرتبې او مرادونه مومئ، د دوه گوني معنی هم همدا ده، که نه د نوکر او بادار په منځ کې هسې گټې وتې نشته، که چاته څه شی ورکوي مختیار دی، او که نه یې ورکوي؛ هم همدی مختیار او واکدار دی.»

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ

(ياده کړه ای محمده!) هغه ورځ (د قیامت) چې ويني ته مؤمنان سړي او مؤناتې ښځې چې ځغلي به رڼا د دوی مخکښي له دوی څخه او له ښي خوا د دوی څخه.

تفسیر: د حشر په میدان کې کله چې د (صراط) په پل تیرېږي، پس ډېره سخته توره تیاره وي، نو په دې وخت کې له هر چا سره د هغه د ایمان او ښه عمل رڼا وي، ښایي چې د ایمان رڼا چې ځای یې زړه وي، او د ښو عملونو به په ښې خوا کې وي، ځکه چې ښې چارې گړدې په ښې خوا کې سره ټولېږي، د هر چا ایمان او عمل په هره درجه اندازه او مېچ چې وي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به د هغه رڼا او روښانتیا هم وي.

بُشِّرْكُمْ الْيَوْمَ مَجْتَبِيَّ جَبْرِيٍّ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خُلْدِيْنَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

(او وبه ویل شي دوی ته چې) زېږی د تاسې نن ورځ دی (ننوتل په) جنت چې بهیري له لاندې (د مایو او ونو) د هغو (خلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغو کې، دغه دی هم دغه بری موندل ډېر لوی.

تفسیر: ځکه چې جنت د الله تعالی د خوښی ځای دی، هغه کسان چې جنت ته رسیږي؛ گواکې د هغو گړدو مرادونه ورسېدلې وي.

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُنْفِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضَرَبَ بَيْنَهُمْ سُوْرًا لَ بَابٍ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ ۝

(یاده کړه ای محمده! هغه) ورځ چې وایي به منافقان سړي او منافقاني ښځې هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (داسې چې): وگورئ مونږ ته (انتظار وکړئ) چې رڼا واخلو له رڼا ستاسې، نو وبه ویل شي دوی ته (تمسخرًا): چې وگورئ شاوو خپلو ته پس ولټوئ رڼا، پس وبه واهه شي په منځ د دغو (منافقانو او مؤمنانو) کې یو دېوال چې هغه لره به دروازه وي، دننه طرف د هغې (دروازې) کې به چې د جنت په جانب دی) رحمت وي (مؤمنانو لره)، او د باندې طرف ته د هغه (چې جانب د منافقانو دی) له طرفه د هغه څخه به عذاب وي.

تفسیر: یعنې د مؤمنانو او منافقانو په منځ کې به یو لوی دېوال ودرول کېږي، چې په هغه کې به یو ورو وي، له دې ورو به مؤمنان د جنت په لوري درومي، او د منافقانو له سترگو څخه به پټیږي، د ورو په منځ کې د جنت وږمې او ښې نندارې له لرې بریښي، او له ورو د باندې به د الله تعالی د عذاب ښې او د هغه وپروونکې اغیزې او منظری وي.

يُنَادُوْنَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ

غږ به وکړي (منافقان) دغو (مؤمنانو) ته: آیا نه وو مونږ له تاسې سره (ملگري په دنیا کې).

تفسیر: خبره داسې ده چې رسمي کافران به د (صراط) په پل باندې نه تیرېږي، بلکه پومبې به په دوزخ کې د هغه له ورو څخه په ټپل وهلو غورځولی شي، هو! هغه کسان چې د کوم پیغمبر امت او تابعدار وي، اعم له دې چې ښه وي یا خراب؛ هغه به د (صراط) له پله تیرېږي، وروسته له دې څخه چې د الله تعالی امر ورته وشي؛ په هغه پل باندې به وخیژي، په یوه سخته تیاره کې به گړد خلق ډویږي، په دې توره تیاره کې به له ایمان لرونکیو سره یوه رڼا وي، چې دوه مخیز (منافقان) به هم غواړي چې د هغې رڼا په شاوخوا کې لار شي، خو څرنگه چې مؤمنان ډېر گړندي او تېز لکه الوتکې، موټر، بایسکل، اس او نور څغلي؛ نو ځکه هغه رڼا له هغوی لرې تښتي، نو دلته به دا منافقان په شورماشور او نارو سورو باندې خولې پرانیځي، چغې به وي او وایي: لږ خو و درېږئ چې مونږ هم ستاسې په رڼا کې

درسره لار شو، مونږ په دا توره تياره کې لکه ږانده هسې تير يږو، مونږ مه پرېږدئ چې له تاسې څخه وروسته پاتې شو، لږ څه ډيل وکړئ او انتظار وکړئ، چې مونږ هم ستاسې له دې ډا څخه لږ څه گټور شو، آخر مونږ په دنيا کې له تاسې سره يو ځای اوسېدو، او په ښکاره ډول مونږ هم په مسلمانانو کې شمېرل کېدو، دوی به داسې ځواب اوري چې: بېرته وگرځئ!، او خپلو ځانونو ته هلته رڼا ولټوئ!، که يې ومومئ له هغه ځايه يې واخلي!، د دې خبرې له اورېدلو څخه دوی بېرته گرځي، په دې منځ کې به په هسې يوه توره تياره کې سره لويږي، چې په هيڅ يو شي باندې به د دې نظر ونه لگيږي، او هغه دېوال د دوی او د هغې رڼا په منځ کې راځي، مطلب يې دا چې دا رڼا په دنيا کې په ښو عملونو سره په لاس راتله، هغه گټه او رڼا له تاسې څخه هلته پاتې شوې ده، بېرته دنيا ته وگرځئ چې دا هلته له تاسې څخه پاتې ده، يا به هغه ځای مراد وي چې د (صراط) په پل له ختلو څخه پخوا هلته رڼا او نور هر چا ته تقسيم کېده.

قَالَ اَيْلُ وَاللَّيْلُ فَتَنَّمْ اَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصُّوْا وَارْتَبِتُمْ وَعَزَّتْكُمْ الْاِمَانُ حَتَّى جَاءَ اَمْرُ اللّٰهِ وَعَزَّكُمْ
بِاللّٰهِ الْعُزُوْرُ ﴿۱۳﴾

نو و به وايي (مؤمنان منافقانو ته چې) هو! وئ (تاسې له مونږ سره) مگر تاسې په فتنه کې اچولي وو تاسو ځانونه خپل، او انتظار کاوه تاسې (په آفتونو او حوادثو مؤمنانو ته)، او شک به مو کاوه تاسې (په اسلام کې)، او غولولي وئ تېر ايستلي وئ تاسې ارزوگانو خپلو تر هغه پورې چې راغی امر حکم د الله (چې مرگ ستاسې دی)، او غولولي يئ تاسې په (کرم د) الله باندې غولونکي (چې شيطان دی).

تفسير: يعنې بېشکه په ښکاره ډول په دنيا کې تاسې له مونږ سره وئ، او په ژبې سره مو د اسلام دعوی کوله، خو باطني حالت مو داسې وو چې په لذاتو او شهواتو کې وئ، او د نفاق لاره مو غوره کړې وه، او خپل ځانونه مو غولولي او په هلاکت کې مو اچولي وو، او بيا مو توبه هم ونه کړه، بلکه تل به مو لارې ته کتل، او انتظار به مو ايستو، چې کله پر اسلام او مسلمانانو باندې کومه ټکه لويږي، او د دين په نسبت به په شکو کو او شبهاتو کې لويږي وئ، تاسې په همدې فریب او غلونه کې داسې گڼل، چې وروسته له دې څخه به ستاسې ځنې هيڅ پوښتنه نه کيږي، او تاسې په داسې خيالونو کې مست او بېخبره پراته وئ چې د الله تعالی حکم او امر راوړسېد، مرگي راغی او تاسې يې راگير کړئ، گواکې هغه لوی غولونکي (شيطان) تاسې له لارې څخه وويستی، چې اوس هيڅ يوه د ژغورنې او د خلاصې لاره درپاتې نه ده.

قَالِيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ وِدْيَةٌ وَاَمِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مَا وَاوَلَكُمْ التَّارُطُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَاِيْسَ الْمَصِيْرُ ﴿۱۴﴾

پس نن ورځ وا به نخيستله شي له تاسې څخه (ای منافقانو!) فديه معاوضه، او نه له هغو کسانو څخه چې کافران شوي وو، ځای د ورتلو ستاسې (او د دوی د ټولو) اور (د دوزخ) دی، همغه (اور لایق او) ملگری ستاسې دی، او بد ځای د ورتلو دی (دغه دوزخ).

تفسير: يعنې بالفرض که تاسې منافقان او ښکاره کافران څه معاوضه او فديه ورکړئ، او وغواړئ چې په هغه چل سره مو ځانونه وژغورئ؛ نو د داسې چارې د منظوري هيڅ يو صورت نشته، پس تاسې گډ په همغه کور کې پاتې کيدونکي يئ، او همدا د دوزخ اور ستاسې د هستوگنې ځای دی، او همدا مو ملگری دی، د بل چا د رفاقت او ملگرتوب توقع او هيله او اميد مه لرئ.

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ

آیا نه دی راغلی وخت هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی دی (د دې) چې وویرېږي زړونه د دوی (له جهته) د ذکر (وعید) د الله نه، او (له جهته د) هغه څیز چې نازل شوی دی له حق څخه (چې قرآن دی).

تفسیر: یعنې هغه وخت رارسېدلی دی چې د مؤمنانو په زړونو کې د الله تعالی او د قرآن یاد او مینه او محبت لا ښه ځای ونیسي، او د اسلام د حقاني دین په مقابل کې غاړه کېږدي، او ښه پاسته شي، او له الله تعالی څخه لا وویرېږي.

وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿۱۵﴾

او نه دې کېږي (په سختوالي د زړه کې) په شان د هغو کسانو چې ورکړی شوی وو هغوی ته کتاب پخوا له دې څخه، نو اوږده شوه په دوی باندې زمانه، نو سخت شول زړونه د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسیر: یعنې ایمان همغه دی چې زړونه پرې نرم شي، د نصیحت او د الله تعالی یاد په هغو باندې ډېره اغېزه او اثر واچوي، او ژر یې قبول کړي، پخوا به اهل کتابو ښه پندونه د خپلو پیغمبرانو له صحبته اخیستل، له څو مودې راهیسي پر هغوی باندې د غفلت خوب غلبه کړې ده، او هر شی له دوی څخه هېر او زړونه یې سخت او په اکثر و د دوی کې ډېره سرکشي او یاغیتوب پېښ شوی دی، نو اوس د مسلمانانو وار راغلی دی، چې هغوی د خپل مبارک پیغمبر له صحبت څخه ښې گټې وکړي، او په نرم زړه کامل انقیاد او د ذکر الله په پوره خشوع او زیات خضوع سره د الله تعالی او دده د رسول او امر او احکام ومني، او په ښو صفاتو سره متصف شي، او هغه لوی مقام ته وڅیږي چې هلته تر اوسه پورې بل کوم امت نه دی ختلی.

إِعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿۱۶﴾

پوه شی تاسې چې بېشکه الله ژوندی کوي زرغونوي ځمکه وروسته له موت، وچوالي د هغې (په باران سره)، په تحقیق ښکاره بیان کړي دي مونږ تاسې ته دلائل او آیتونه لپاره د دې چې تاسې عقل په کې وچلوئ (او کار ترې واخلي په دنيوي او اخروي امورو خپلو کې).

تفسیر: یعنې د عربو خلق جاهل او گمراه او داسې وو لکه مړه ځمکه، اوس الله جل جلاله هغوی ته ایمان وروبانښه، او د علم په روح سره یې ژوندي او په دوی کې یې گړد کمالات پیدا کړل، لنډه یې دا چې کوم (روحاً) مړ انسان لره نه ښایي چې مایوس بي هيلي او ناامید شي، ځکه چې که په رښتیا سره توبه وکاري؛ نو بیا الله تعالی د هغه په کالبد کې د ژوندون روح نښاسي.

إِنَّ الْمُضِدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لِيُضْعِفَ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ﴿۱۷﴾

بېشکه خیرات ورکوونکي سړي او خیرات ورکوونکې ښځې او هغه څوک چې قرضونه یې کړي دي له الله سره قرض نېک؛ دوچند به کړ شي دوی ته (ثواب د قرض د هغوی)، او وي به دوی ته اجر ثواب ډېر لوی (چې جنت دی).

تفسیر: یعنی هغه شوک چې د الله جل جلاله په لاره کې په خالص نیت سره د هغه د خوښې په خاطر خرڅ وکړي، او خپل مال ولگوي، او پرته له الله جل جلاله څخه د کومې بدلې یا د شکرې غوښتونکي نشي؛ ځواکې هغه پاک الله تعالی ته پور ورکوي، نو ډاډه اوسئ! چې د هغه ورکړه به نه ضایع کيږي، بلکه څو چنده به بېرته ورگرځي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ
وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿۱۷﴾

او هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په الله او په (ټولو) رسولانو د دغه (الله)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر رښتیني او شاهدان دي (په ورځ د قیامت کې پر دروغ و یونکیو باندې) په نزد د رب خپل، وي به دغو (صدیقانو مؤمنانو) ته اجر د دوی او رڼا د دوی (چې پرې تیريږي به په پل صراط باندې)، او هغه کسان چې کافران شوي دي، او نسبت د دروغو یې کړی دی آیتونو ځمونه ته؛ هغوی دي یاران ملگري د دوزخ (چې اصلاً د همدوی لپاره جوړ شوی دی).

تفسیر: محقق مترجم (رحمه الله) په ښکاره سره د (الشهداء) عطف په (الصادیقون) باندې منلی دی، یعنی هغه خلق چې په پاک الله او د ده په رسول پوره یقین لري، او د دې یقین اثر د دوی له اعمالو او احوالو څخه هم ښکاري، نو دوی رښتیني او پاخه ایمانداران دي، او د الله تعالی په مخ کې هم دوی د شاهدانو په ډول د نورو حال او احوال هم رابنکاروي، لکه چې د «البقرة» د سورت په (۱۷) رکوع (۱۴۳) آیت ځمونه د دغه مقدس تفسیر کې داسې یو آیت راغلی دی: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ آيَةً وَسَطًا لِّتَذَكَّرُوا أَشَدَّ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا﴾ په آخرت کې به داسې رښتونکیو ایماندارانو لره د دوی د عمل او د ایمان له درجې سره سم ثواب او رڼا وربښله کيږي.

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ
أَخْبَأَ الثَّمَرَاتُ ثُمَّ يَرْسِلُ رِيحًا فَتُفَوِّثُهَا مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ
وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَمَتًا عُرُورٌ ﴿۱۸﴾

پوه شئ تاسې (ای تشې دنیا خوښوونکیو) چې بېشکه دغه ژوندون لږ خسیس خوشې بې فائدي لوبې، او بېکاره عبث مشغولتیا، او زینت ښایست، او فخر لویی کول دي په منځ ستاسې کې یو په بل باندې، او ډېروالی دی په اموالو او (ډېروالی دی) په اولاد کې، په مثل (د نباتاتو) د باران دي (چې پر تېزې ځمکې باندې اوري)، ښه ښکاري ناشکرانو کوونکو لره زرغونه د دغه (باران)، بیا وچه شي (دا ګیا)، نو پس وبه وینې (ای کتونکیه) هغه (زرغونه یا نبات) زېر شوی (پس له شینوالي د هغه)، بیا شي هغه (وچ وښه) مات تار په تار، او په آخرت کې عذاب شدید سخت دی (لپاره د هغه چا چې منګولې یې ولګولې په تشو دنیوي امورو، او آخرت ته یې شا کړه)، او مغفرت بښنه ده لویه له (جانبه) د الله، او رضوان رضاء خوښي ده (هغه چا ته چې مشغول شي په اخروي امورو او دنیا ته شا کړي)، او نه دی (دغه) ژوندون لږ خسیس مگر دی متاع اسباب د غرور د غولېدلو (چې نه پاتې کيږي).

تفسیر: هر سړی د خپل عمر په اول کې بازي او لوبې کوي، بیا په جوړښت ډول او فېشن او سینگار پسې گرځي، بیا د خپل پت او د اعتبار په زیادت پسې لویږي، بیا یې د مړینې ورځ نژدې کيږي، د مال او اولاد په فکر کې ډوب تللی وي، چې وروسته له ما ځنې به څما د کور، کهول، آل اولاد حال او ژوندون څرنگه وي؟ مگر دا ګرد ساز او سامان، فکرونه

او جاجونه فاني او زائل دي، لکه چې د کبستور رونق او بهار د خو ورځو له مخې وي، بيا زېږ شي او وچېږي، او انسانان او حیوانات يې ګوډ او ماتوي، او ذره ذره کوي يې، او د هغه د سينگار او رونق نوم او نښه نه پاتې کېږي، د دنيا د ژوندون حال او احوال او د هغه ساز او سامان هم داسې وګڼئ، چې سپرې د هغه په عارضې باغ او بهار باندې غولېږي او تېروځي، او خپل انجام پرې خرابوي، ځکه چې وروسته له مرګه هيڅ يو له دې شيانو څخې نه په کارېږي، او هلته يواځې هغه ايمان او ښې چارې او صالحه اعمال په کارېږي او په درد يې خوري، چې سپرې په دنيا کې کړي وي، او که کور يې وړانېږي، په آخرت کې هغه لره د الله تعالیٰ خوښي او رضامندي لاس ته نه ورځي، هغه کسان چې د ايمان له دولت څخه بې برخې وي، او د کفر او عصيان او د ګناهونو له پټي سره آخرت ته حاضرېږي؛ هغه ته به سخت عذاب وررسېږي، او هغو مړيو ته چې سره د لرلو د ايمان يې خپلو ايماني چارو کې څه لنډوالی او کوتاهي کړي وي؛ د هغوی له قصور سره برابره سزا ورکوله کېږي، او بيا يې پاک الله بښي، د دنيا خلاصه هغه وه، او د آخرت مجموعه دا ده:

سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ
وَرُسُلِهِ ذَٰلِكُمْ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿١٧﴾

تلوار وکړئ وځغلي تاسې (ای مؤمنانو!) طرف د مغفرت او بښنې ته چې له (جانبه) د رب ستاسې ده، او (تلوار وکړئ وځغلي تاسې ای مؤمنانو هغه) جنت ته چې پلنوالی يې (داسې) دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، تيار کړی شوی دی لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی په الله او (ايمان يې راوړی دی) په رسولانو د دغه (الله)، دغه (موعود جنت، مغفرت، رضاء، لقاء) فضل د الله دی چې عطا کوي يې هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د عطا يې، چې مؤمنان دي)، او الله څښتن د فضل عظيم دی.

تفسير: يعنې له موت او مړينې څخه پخوا د هغو شيانو په راغونډولو پسې ولوېږئ چې د هغو په وسيله ستاسې ګناهونه وښل شي، او جنت مو په برخې شي، په داسې ښو چارو کې لټي کول او سستي کول ښه کار نه دی، او وړاندېوالی وکړئ وځغلي تاسې ای مؤمنانو! هغه جنت ته چې پلنوالی يې داسې دی لکه پلنوالی د اسمان او د ځمکې، يعنې که ځمکه او اسمان دواړه سره يو ځای کړل شي؛ نو له هغو څخه به د جنت عرض او سور جوړېږي، الله تعالیٰ ښه پوهېږي چې د هغه طول اوږدوالی به څومره وي، تيار کړی شوی دی دغه جنت لپاره د هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی په الله او ايمان يې راوړی دی په رسولانو د الله، دغه فضل د الله دی چې عطاء کوي يې هغه چاته چې اراده يې وفرمايي، يعنې ايمان او ښه عمل خو بېشکه د جنت د حصول وسيله ده، ليکن په حقيقت سره به د جنت موندل د الله تعالیٰ په فضل او کرم پورې اړه لري، که د هغه فضل او کرم نه وی، نو له سزا څخه ځان بچ کول سخت دي، او جنت ته رسېدل خو جلا خبره ده.

مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلُ أَنْ تُبْرَاهَا

نه رسېږي هيڅ مصيبت آفت غم په ځمکه او نه ستاسې په ځانونو کې مګر هغه خو ليکلې شوی دی په کتاب (لوح محفوظ) کې پخوا له هغې څخه چې پيدا کړی وي مونږ هغه (په دنيا کې).

تفسير: په دنيا او نړۍ کې هغه عمومي آفتونه لکه قحط او سوکړه، زلزله، وبا او نور چې راځي، او هغه غومونه او آفتونه لکه رنځ، درد، ناروغي او نور چې په ځينو سړيو کې ليدل کېږي؛ دا ګرد د الله تعالیٰ په علم قديم کې شته، او فيصله يې صادره شوې ده، او په لوح محفوظ کې ليکلې شوې ده، چې سم له هغه سره دا ګردې پېښې واقع کېږي، او د يوې ذرې په اندازه او مېچ هم په هغه کې څه شی نه لږ او نه ډيرېږي.

إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٧﴾

بېشکه دا (اندازه پخوا له پیدا کولو) پر الله ډېره آسانه ده.

تفسیر: یعنې الله تعالی د هر شي علم په ذاتي ډول سره لري، او په زحمت او تکلیف یې نه زده کوي، نو بیا هغه ته د علم محیط سره سم د ګردو واقعاتو او حوادثو لیکل پخوا له وقوع څخه په هغه کتاب (لوح محفوظ) کې آیا کوم مشکل کار دی؟ بلکه ډېر ورته سهل او آسان دی، او خبر کړئ تاسې الله اکرم شأنه وأعظم برهان په دې سره:

لَيْلًا تَأْسُوا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ

لپاره د دې چې خفه نشئ تاسو پر هغه څه چې فوت شوي له لاسه وتلي دي د تاسو، او خوشاله نشئ تاسې په هغه څه چې تاسې ته یې در کړي وي (په خوشحالتیا د کبر او هوا سره).

تفسیر: په دې حقیقت مو ځکه تاسې ته خبر در کړی دی چې تاسې بڼه وپوهېږئ: هغه فاندې چې تاسې لره مقدرې دي؛ هغه به ضرور در رسېدونکې وي، او هغه چې مقدرې نه دي؛ هیڅکله په لاس نه درځي، هر هغه شی چې د الله تعالی په قدیمي علم کې مقرر او ټاکلی شوی دی؛ هم هغسې کېدونکی دی، نو ځکه که کومه ګټه د چا لاس ته ونه رسیږي؛ بنایي چې پرې خفه او مضطرب نه شي!، او هغه شی یې چې په برخه ورسېږي؛ په هغه باندې ځان تریخ او تریو او مضطرب نه کړي، بلکه د مصیبت او ناکامی په وخت کې صبر او تسلیم، او د هوسایي او کامیایي په وخت کې دې شکر او حمد ووايي.

وَاللَّهُ لِيُحِبَّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٨﴾ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ

او الله نه خوښوي هر متکبر (په نعمت باندې) او فخر کوونکی (په نورو باندې). هغه کسان چې (همدوی پخپله) بخل کوي، او (هم) امر کوي خلقو ته په بخل سره (نو دوی لره سخت عذاب ور کوي).

تفسیر: د زیاترو متکبرو مالدارانو حالت داسې دی چې لویي کوي، خو د لګولو په وخت کې به یو پول او پیسه هم د دوی له جیبه څخه نه راوځي، په کوم یوه بڼه کار کې به دی پخپله د ور کولو توفیق نه لري، مګر پخپلو ویلو او کولو سره نورو ته دا ورنښي چې په موقع کې خرڅ کول د هغو متو کلانو او همتناکو کار دی چې له پیسو سره دومره زیاته مینه او محبت نه کوي، او پوهېږي چې سختي او نرمي او نور ګرد هغه علی الاطلاق مالک له لوري دي.

وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٩﴾

او هر هغه چې مخ یې وګرځاوه (له احکام الله نه)؛ نو بېشکه الله همغه غني بې پروا په صفتونو سره، بڼه ستایلی شوی دی.

تفسیر: یعنې ستاسې له خرڅ کولو او نه کولو څخه هغه ته هیڅ یوه ګټه نه ورسېږي، هغه خو بې نیاز او بې پروا ذات دی، ګردې ښېګڼې (فاندې) او صفات علی وجه الکمال د ده په ذات کې سره ټول شوي دي.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ

خامخا په تحقیق لېږلي وو مونږ پیغمبران خپل سره له ښکاره وو دلائلو او نازل کړی وو مونږ له هغوی سره کتاب او میزان تله (قواعد د عدل) لپاره د دې چې ودریږي خلق په انصاف باندې.

تفسیر: ښایي چې له دې کتاب او میزان او تلي څخه د تللو تله مراد وي، چې په هغې سره خپل حقوق اداء کوي، او راکړه ورکړه کوي، او د هغې په وسيلې سره عدل او انصاف کيږي، يعنې کتاب الله ځکه نازل شوی دی، چې خلق په عقائدو، اخلاقو، اقوالو کې د عدل او انصاف په سمه لاره لار شي، او د افراط او تفريط څخه بالکل ځانونه وژغوري، او تله يې ځکه ټاکلې وه، چې په پلورلو او پېرودلو (بيع شراء) او نورو معاملاتو کې د انصاف د تلي پلي چاپري هيڅ لوري ته ښکته او پورته نه وي، او ممکن دي چې له تلي څخه شريعت مراد وي، چې د گردو قلبيه وو او قابليه وو اعمالو حسن او قبح مونږ ته په ښه ډول سره رانښيي، والله أعلم.

وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ

او رالېږلې ده مونږ او سپنه.

تفسیر: يعنې الله تعالی «او سپنه» پخپل قدرت پيدا کړه، او په ځمکه کې يې د هغه (معادن) کېښودل.

فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ

چې په دې کې سخت جنگ ډېر قوت دی، او (په کې ډېرې) منافع گټې دي لپاره د خلقو.

تفسیر: يعنې چې له دغې او سپنې څخه د جگړې او جنگ وسلې او نور شيان جوړېږي، او د خلقو زيات کارونه په هغې باندې چلېږي، او گرد مدني او عصري امر پرې مربوط دی.

وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ

او بل لپاره د دې چې عالم شي الله (په علم ظاهري سره) په هغه چا باندې چې مرسته کوي له ده سره او له رسولانو د ده سره په غيبو سره (بې له ليدلو).

تفسیر: يعنې هغه کسان چې د اسماني کتاب په لارښوونه په سمه لاره رانښي، او د انصاف او نياو تله په دنيا کې سمه ونه دروي، که ضرورت پېښ شي؛ نو هغوی ته جزاء او گوشمالي ورکوله کيږي، او په ظالمانو معاندينو، مخالفينو او نورو کړو تلونکيو باندې به د الله تعالی او د ده د رسول د احکامو وقار او اقتدار قائميږي، په هغه وخت کې د توري له موتي څخه نيول او په يوه خالص اسلامي جهاد کې د داخلېدو وار راځي، چې په هغه کې به له همدې او سپنې څخه کار اخيستل کيږي، په دې وخت کې به دا خبره رابښکاره کيږي، چې کوم يو بنده وفادار دی؟ چې بې له ليدلو د الله تعالی د هغه مينه او محبت او د آخرت په راتللو او د اجر او ثواب او په گناه او عقاب باندې په غياب سره ايمان، يقين، او عقیده لري؟ او د هغه د دين او د هغه د رسول او د کتاب متابعت او اعانت کوي؟.

إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

بېشکه الله ډېر قوي دي (په نصرت د احباوو) ښه غالب دی (په ذلت د اعداوو).

تفسیر: د جهاد تعليم او ترغيب د دې لپاره نه دی ورکړی شوی چې الله تعالی ستاسې مرستې، معاونت، او امداد ته څه اړتيا او احتياج لري، ځکه چې هغه لوی او بې نیاز او بې پروا پروردگار ته دا بې وځلی او کمزوری مخلوق څخه مرسته او کومک ورسولی شي؟ او هغه به دوی ته څه اړتوب ولري؟ هو! دومره ده چې الله تعالی له داسې امر څخه ستاسې د وفادارۍ امتحان او ازموینه کوي، تر څو هغو بندگانو ته چې دوی په ازموینه کې بريالي شي، لوړ او اعلي مقامات ورکړي.

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ

او خامخا په تحقيق لېرلی وو مونږ نوح او ابراهيم، او مگر خولي وو مونږ په اولاده د دغه (نوح او ابراهيم کې) نبوت پيغمبري (او نازل کړی وو مونږ په اولادو د دوی کې) کتاب.

تفسير: يعنې د پيغمبري او کتاب لپاره مونږ د دوی دواړو له اولادې څخه سړي غوره کړل، تر څو وروسته له دوی څخه دالوی دولت د هغوی د ذريت او خېلخاني او څوڅات څخه بهر لار نشي.

فَمِنْهُمْ مُهْتَدٍ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿٥٧﴾

نو ځينې له دوی لار موندونکي دي، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان و تونکي دي (له لارې حقي نه).

تفسير: يعنې هغو خلقو لره مو چې لېرلي وو، يا داسې يې وبولئ چې د دې دواړو له اولادې ځينې بعضې په لاره وو، او زياتره کسان نافرمانان ثابت شول.

ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِرُسُلِنَا

بيا وروسته ولېرل مونږ پر آثار قدمونو د هغوی باندې نور رسولان خپل.

تفسير: يعنې وروستيو رسولانو د هغو پخوانيو پيغمبرانو په پل باندې تگ کاوه، ځکه چې په اصولي حيثيت کې د گردو رسولانو تعليم او ښوونه سره يوه وه.

وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَالتَّيْنَةَ الْاٰنْجِيْلَ

او وروسته راووست مونږ عيسى خوی د مريمې، او ورکړ مونږ ده ته انجيل.

تفسير: يعنې الله تعالی په آخر کې د بني اسرائيلو د انبياوو خاتم يعنې عيسى عليه السلام ته انجيل ورکړ، او استاخی يې وپاکه، او هغوی ته يې واستاوه.

وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً

او مگر خولي وو مونږ په زړونو د هغو کسانو کې چې متابعت يې کړی وو د دغه (عيسى) رأفت، نرمي، او رحمت مهرباني.

تفسير: يعنې د عيسى المسيح عليه السلام ملگري چې په واقعي ډول د هغوی په طريقې باندې تلل، د هغوی په زړونو کې پاک الله نرمي ايښې وه، دوی د الله تعالی له مخلوقاتو سره د محبت او شفقت په ډول سلوک کاوه، او پخپلو منځونو کې به هم تل په مهرباني اوسېدل، او ښه ژوندون يې سره درلود.

وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا

او (پيدا کړی وو دوی له ځانه) رهبانيت (ترک د دنيا) چې نوی يې له ځانه جوړ کړی وو دوی هغه (رهبانيت)، نه وو مقرر کړی مونږ دغه (رهبانيت) په دوی باندې مگر (دوی غوره کړی وو رهبانيت) لپاره د خوښی د الله، پس ونه کړ دوی رعایت د دې لکه چې حق درعايت يې وو.

تفسير: يعنی په وروستنیو زمانو کې د مسیح عیسی علیه السلام تابعین د بی دینو باچاهانو له لاسه په تنگ شول، او د دنیا له مخصوصو څخه وویرېدل، او د رهبانیت یو بدعت یې وویست، چې د هغه حکم د الله تعالی له لوري نه دی شوی، مگر د رهبانیت هسې وو چې د پاک الله خوښي حاصله کړو، خو بیا یې هغه په پوره ډول سره پای ته ونشو رسولی.

شاه صاحب لیکي: «دا د فقیری او تارک الدنیا کېدلو رسم پرنګیانو (نصاری) ایستلی دی، دوی به په ځنګلو کې یوه تکیه جوړوله، او هلته به کېناستل، نه به یې ښځه لرله، او نه به د اولاد په فکر کې لوېدل، شپه او ورځ به یې عبادت کاوه، له خلقو سره به یې خبرې اترې نه درلودې، او له هغوی څخې به لرې تښتېدل، او حال دا دی چې الله تعالی خپلو بندګانو ته داسې حکم نه دی کړی چې دنیا داسې پرېږدئ، او له خپلې وزګار کېنئ، نو کله چې دوی پخپلو ځانونو باندې د دنیا ترک نوم کېښود، بیا نو په پټه او پردې کې د دنیا غوښتنه ډېره لویه ګناه ده»، د اسلامي حق شریعت له فطري اعتدال څخه پرته (متجاوز) د داسې رهبانیت منع فرمایلي ده.

تنبیه: «بدعت» هغه کار ته وایه شي چې د هغه اصل په پاک قرآن او احادیثو او په هغو پېښو (قرونو) کې چې مشهود لها بالخیر دی؛ نه وي، او هغه د دین او د ثواب کار وګناه شي.

فَاتِبْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿٥٧﴾

پس ورکړ مونږ هغو کسانو ته چې ایمان یې راوړی وو (په محمّد) له هغو څخه اجر ثواب د دوی، او ډېر له دوی څخه فاسقان نافرمانان دي.

تفسير: يعنی په دوی کې اکثر نافرمانان دي، نو ځکه سره له دې چې پر خاتم الأنبياء صلی الله تعالی علیه وعلی آله و صحبه وسلم پخپلو زړونو کې يقين او باور لري، خو بیا هم پر دوی ایمان نه راوړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَالْمُؤْمِنِينَ وَجَعَلَ لَكُمُ نُورًا تَمَشُّونَ بِهِ وَيُغْفِرُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٨﴾

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو پر پخوانیو انبیاءو!) وویرې تاسې (له عذاب) د الله، او ایمان راوړئ په رسول د دغه (الله چې محمد دی)، چې درکړي تاسې ته دوه حصې برخې له رحمته خپله، او چې وګرځوي تاسې لره یوه رڼا چې تلل به کوئ په هغې سره (پر صراط)، او وښيي تاسې ته (ګناهونه ستاسې)، او الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنی ای کتابیانو! د دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم تابع اوسئ!، تر څو دا نعمتونه ومومئ، او ستاسې تېرې خطاوې وښلئ شي، او د ښه عمل او هر کار دوچنده ثواب در ورسیري، او سره له خپلې رڼا هر چېرې وګرځئ، يعنی ستاسې ښه د ایمان او د تقوی په وسیله روڼ او نوراني شي، او په آخرت کې هم دارنا ستاسې په مخ او ښي څنګ کې له تاسې سره هر چېرې لاره شي.

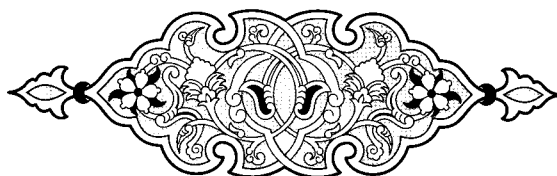
لَيْلًا يَعْلَمُ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَا يَقْدِرُونَ عَلَى سَيِّئٍ مِّنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٥٩﴾

لپاره د دې چې وپوهېږي اهل د کتاب (په دې) چې قادران نه دي دغه (منکران) په هېڅ شي له فضل د الله نه، او (بل عالمان شي دغه منکران په دې) چې بېشکه فضل لويي په لاس د الله

کې ده، ورکوي يې هر هغه چا ته چې اراده وفرمايي (د ورکولو يې)، او الله خاوند د فضل ډېر لوی دی.

تفسير: يعنې اهل الكتابو د پخوانيو پيغمبرانو خبرې او قصې اورېدلي، او خپل افسوسونه او ارمانونه يې داسې ښکارول چې: کاشکې مونږ هم د هغو په پېړيو کې اوسېدې، ترڅو مو هغه درجې او مرتبې موندلي وي، اوس مونږ ته د هغو برکاتو موندل گران دي، نو دلته داسې وايه شي چې: هغه پيغمبران هم د الله تعالی له لوري لېرلي شوي وو، او هغه دوچنده ثواب ورکول هم د پاک الله له درباره مرحمت کيږي، او حال دا دی چې اوس همغه الله تعالی شته، او د هغه د فضل او کمال بحار او سيندونه ترڅنډو ډک خارخوړی بهيږي.

تمت سورة الحديد، بفضل الله المجيد، فله الحمدُ والمِنَّةُ.

سُورَةُ الْمَجَادِلَةِ

«د (المجادلة) سورت مدني دی، (۲۲) آيتہ (۳) رکوع لري، په تلاوت کې (۵۸) او په نزول کې (۱۰۵) سورت دی، وروسته د «المنافقون» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ

په تحقیق اورېدله الله خبره د هغې (ښځې) چې سوال او ځواب یې کاوه له تاسره د خپل خاوند په شان کې، او شکایت یې کاوه الله ته.

تفسیر: پخوا له اسلام څخه که کوم سړي خپلې ښځې ته ویل چې ته مې مور یې؛ نو دا خبره داسې گڼله کېده چې هغه د ژوندون تر آخره پورې په هغه باندې حرامه شوه، او بیا به هېڅ یو داسې صورت هغه ته نه وو چې هغه ښځه یې بیا ښځه شي، ځمونږ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په زمانه کې یو مسلمان چې نوم یې «أوس بن الصّامت» رضي الله تعالی عنه وو، خپلې ښځې ته چې «خوله بنت ثعلبه» رضي الله تعالی عنها نومېده؛ همداسې وویل، هغه ښځه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې ودرېده، او دا قصه یې ورته وکړه، رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: د دې معاملې په نسبت لا د الله تعالی له لوري ماته کوم خاص حکم نه دی رارسېدلی، خو زه خیال کوم چې ته په هغه باندې حرامه شوې یې، او وروسته له دې څخه تاسې سره ګډه نه شئ او سپدلی، هغې ښځې په نارو او جغو باندې پیل (شروع) وکړ، او داسې به یې ویل چې: «ځما ودان کور وران او واړه ماشومان مې خوار او پریشان شول»، کله به یې له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره داسې جگړې کولې چې: «یا رسول الله! د هغه مقصد د دې الفاظو له ویلو څخې د طلاق اراده نه وه»، کله به یې د الله تعالی په دربار کې ژړا او انګولا کوله، او داسې به یې ویل: «أله العالمینه! زه د خپل یواځېتوب او د دې مصیبت شکایت ستا دربار ته کومه، ته مې په عرض او فریاد ورسه!، که نه دا ځما ماشومان که له ما سره پاتې شي؛ له لورې څخه مري، او که یې هغه ته ورکړم؛ نو ځما د نه پاللو او نه ساتلو څخه له کاره وځي او ضایع کیږي، ای الله تعالی! ته پخپله د آخر الزمان نبی په خوله ځما د ژغورنې (بچ کېدنې) یوه لاره راوښیږه!، او ځما دا مشکل او غوټه را وپرانېځه!» نو په دې وخت کې دا آیات نازل او د «ظهار» احکام ورنعام شول.

تنبيه: «ظهار» په شریعت کې دېته وايي چې: د خپلې ښځې کومه (عضو) د ابدیه محرّماتو: مور، خور، او نورو کومې عضوې سره تشبیه ورکړي، چې د هغه کل ده ته حرام او ناروا وي، لکه چې داسې ووايي چې: «أنت علي كظهر أمي» «ته دې پر ما باندې داسې یې لکه ځما د مور شا»، د «ظهار» د احکامو تفصیلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي!.

وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَعَاوَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

او الله اورېده سوال او جواب ستاسې، بېشکه چې الله ښه اورېدونکی دی (د ټول اقوالو) ښه کتونکی دی (د ګردو احوالو).

تفسیر: یعنی الله تعالی هر خیز ویني او اورې یې، هغه خبرې اترې چې ستاسې او د هغې بنځې په منځ کې وشوې؛ نو هغه به یې ولې نه وي اورېدلې، محققه ده چې پاک الله د هغې مصیبتنا کې بنځې په شکایت چې فریاد یې کاوه؛ ورسېده، او د همېشه لپاره یې د داسې حوادثو د ژغورنې لاره په لاندې ډول سره څرگنده کړه !.

الَّذِينَ يَظْهَرُونَ مِنْكُمْ مَنْ سَاءَ بِمَن تَأْتِيهِمْ إِذَا إِلَىٰ وُلْدِهِمْ وَإِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا
مِّنَ الْقَوْلِ وَرُؤُوسًا

هغه کسان چې ظاهر کوي (مور وايي) له تاسې څخه بنځو خپلو ته؛ نه کېږي دغه بنځې (په بللو د دوی سره) میندې د دوی، نه دي میندې د دوی مگر هغه بنځې دي چې څېرولې یې وي دوی، او بېشکه دوی خامخا وايي یوه خرابه (ناشنا خبره) له خبرې او دروغ وايي.

تفسیر: یعنی ماندينه (منکوحه) کله چې دی یې نه دی څېرولی، نو څرنگه د ده مور کېدی شي؟ او څنگه به په محض یوه تشبیه سره د تل لپاره په ده باندې لکه حقيقي مور غوندې حرامیږي؟، هو! که کوم سړی د خپلې بې تمیزی لامله داسې یوه دروغ او چټي او نامعقوله خبره وکړي؛ نو د هغې بدله داده چې کفار دې ورکړي، بیا که هغې ته ورنژدې شي، یا ورنژدې نشي؛ هغه بنځه د ده بنځه ده، او له ظهاره طلاق نه اوږي.

وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ

او بېشکه الله خامخا بڼه عفو کوونکی بڼه مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنی هغه حرکتونه چې د جاهلیت په زمانه کې شوي دي؛ هغه ګرد معاف دي، اوس وروسته له هدایته هسې مه کوئ!، که په غلطه له تاسې څخه داسې ګناه کېږي؛ نو ژر تر ژره توبه وباسئ!، او پخوا له دې څخه چې خپلې بنځې ته ورنژدې شئ؛ د «ظهار» کفارت اداء کړئ!.

وَالَّذِينَ يَظْهَرُونَ مِنْ تَسَاءُلِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسًا

او هغه کسان (چې مور وايي) ظاهر کوي له بنځو خپلو نه، بیا راګرځي دوی (ماتولو د) هغې خبرې ته (چې ويلې یې وي)؛ نو لازم دي دوی ته ازادول د مریي پخوا د هغه چې یو بل سره مسه کړي (په وطي سره).

تفسیر: یعنی د دغه لفظ «أنت علي كظهر أمي» له ویلو څخه د مېړه او بنځې مسه کول او یو پر بل باندې لاس اچول او صحبت کول حرامیږي، کله چې یو مریي آزاد کړي، یا د دوو میاشتو د روژې ځنې فارغ شي، نو بیا یو بل ته سره نژدې کېدی شي.

ذَلِكَ تَوْعُظُونَ بِهِ

دغه (حکم په کفارت سره) پند در کاوه شي تاسې ته په دغه (حکم) سره.

تفسیر: د کفارې مشروعیت ستاسې د تشبیه او پند لپاره دی، چې بیا داسې غلطې ونه کړئ!، او نور هم له هسې غلطیو ځنې ځانونه وساتئ!.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿۲۸﴾

او الله په هغه څه چې کوی تاسې ښه پوهیدونکی دی (نو جزاء به پرې در کړي).

تفسیر: یعنې سم د تاسې له احوال سره احکام در لیري، او په دې باندې پوهیږي چې تر کومې اندازې پورې تاسې په هغو باندې عمل کوئ.

فَمَنْ لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَّكِفَ مِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا

پس هغه چا چې ونه موند (مړي) نو (پرې لازم) روژه نیول دي د دوو میاشتو پرله پسې، پخوا له هغه چې یو بل سره مسه کړي (په وطي سره)، پس هغه چې توان نه لري (د روژې نیولو)؛ نو (پرې لازم) طعام ور کول دي شپږو مسکینانو ته.

تفسیر: یعنې که د غلام آزادولو توان نه لري؛ نو پرله پسې دوه میاشتې داسې روژې دي ونیسي چې په کې بې له غدره هیڅ یو ډیل او پرېکړه واقع نشي، که په روژه نیولو باندې یې هم توان نه رسیږي؛ نو شپږو تنو اکربانو او فقیرانو ته دې طعام او خواړه ور کړي، د دې مسئلې نور تفصیلات دې په فقهي کتابونو کې وکتل شي!.

ذَلِكَ لِمَنْ مَنَّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ

دغه (تخفیف په کفارو کې) لپاره د دې دي چې ایمان راوړئ تاسې په الله او په رسول د دغه (الله).

تفسیر: یعنې د جاهلیت د زمانې خبرې پرېږدئ!، او د الله تعالی په حکمونو باندې تګ وکړئ، او هسې چارې وکړئ چې مؤمن لره ښايي، او د مؤمن له شان څخه وي.

وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿۲۹﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحَادِّثُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كَبُرَتْ كَمَا كَبُرَتِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿۳۰﴾

(دا مذکوره احکام) حدوده د الله دي (معین کړی شوي)، او کافرانو ته عذاب ډېر دردناک دی. بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله نه او له رسول د دغه (الله) څخه؛ خوار هلاک به کړل شي دوی لکه خوار هلاک کړی شوي وو هغه (کسان) چې پخوا له دوی څخه وو، او په تحقیق نازل کړي دي مونږ دلائل روښانه، او کافرانو منکرانو ته عذاب سپکوونکی، رسوا کوونکی دی (په دنیا یا عبقبا کې).

تفسیر: یعنې مسلمانانو ته نه ښايي چې د الله تعالی له ټاکلیو حدودو څخه تجاوز وکړي، پاتې شول کافران چې د الله تعالی د حدودو څه پروا نه کوي، او پخپل فکر او غوښتنه سره حدود ټاکي؛ نو تاسې هغوی پرېږدئ چې هغوی لره درد رسوونکی عذاب دی، داسې خلق به پخوانیو زمانو کې هم ذلیل او خوار وو، اوس هم خوار یږي، د الله تعالی د قدرت د دلائلو له لیدلو او د رڼو او ښکاره وو ښو له اورېدلو څخه وروسته بیا پخپلو انکارونو باندې کلک پاتې کېدل، د الله تعالی د احکامو عزت او احترام نه کول؛ د خپل ځان د ذلت او سپکتیا او بې احترامۍ او خوارۍ په عذاب کې ځان اخته کولو سره مرادف دي.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا

(ياد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې ژوندي به پورته کړي الله دوی ټول له قبورو، پس خبر به کړي (الله) دوی په هغو کارونو باندې چې کړي یې وي.

تفسیر: یعنې هر هغه کارونه چې دوی کړي وي، د هغو له نتیجې سره به مخامخ کيږي، د دوی به هیڅ عمل غائب کېدونکی نه وي.

أَحْصَاهُ اللَّهُ وَسُوَّةُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

شمېرلي ساتلي دي هغه (اعمال) الله، او هېر کړي دي هغوی (هغه اعمال)، او الله پر هر شي باندې ښه شاهد، ښه خبردار دی (نو ور به کړي دوی ته جزاء موافقه).

تفسیر: یعنې هغوی ته د هغوی د ګرد عمر کارونه او اعمال هیڅ په یاد هم نه دي پاتې شوي، یا هغوی ته یې هیڅ توجّه نه ده شوي، لیکن د الله تعالی په نزد هغه ګرد یو په یو محفوظ او ساتلي شوي دي، دی به هغه ګرد دفترونه په هغه ورځ کې پرانیځي، او د هر سړي په مخ کې به یې ږدي.

الْمَرَّةَ إِنَّ اللَّهَ يُعَلِّمُ بِنَافِ السَّمَوَاتِ وَمِنَ الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةَ الْأَشْهُورِ إِلَيْهِمْ وَلَا خَمْسَةَ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا آذَنِي مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرُ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ إِنْ مَا كَانُوا

آیا نه وینې ته، نه یې خبر چې بېشکه الله ته ښه معلوم دي هر هغه څه چې په اسمانونو کې دي، او هر هغه څه چې په ځمکو کې دي (بلکه خبر یې)، نه به وي پټې خبرې (یو د بله په غوږونو کې) د درې تنو مګر خو دغه (الله) به څلورم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي پنځه تنه (راز و یونکي) مګر خو دغه (الله) به شپږم د هغوی وي (په اعتبار د علم سره)، او نه به وي لږ له دې (عدد) نه او نه به وي ډېر (له دې عدد نه) مګر خو وي به دغه (الله) له هغو سره (په اعتبار د علم سره) هر چېرې چې وي هغوی.

تفسیر: یعنې د الله تعالی علم یواځې د دوی په اعمالو باندې منحصر نه دی، بلکه د هغه په علم کې د اسمان او ځمکې هر وړوکی او لوی شی شته، هیڅ یو مجلس، مشوره، جرګه، مرکه، پټه خبره، ګنګوسه او پس پسې به نه وي چې الله تعالی به په هغوی باندې نه خبریږي، د ده محیط علم په هر شي او هر ځای باندې رسیږي، هر چېرې چې درې سړي سره کېږي، او خبرې اترې سره وکړي؛ دوی دې داسې نه ګڼي چې دلته بل څلورم څوک نشته، او پنځه ګونې مرکه دې خیال ونه کړي چې له مونږ سره کوم شپږم اورېدونکی نشته، تاسو وپوهېږئ! چې درې وي که څلور، یا پنځه، یا له دې څخه لږ یا ډېر، هر چېرې چې وي، او په هر حالت کې چې وي؛ الله تعالی په خپل محیط علم له هغوی سره شته، او هیڅ کله له هغوی څخه جلانه دی.

ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يُعَوِّدُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَجَّوْنَ بِالْآثِمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ

بیا به خبر کړي (الله) دوی په هغو (دنیوي اعمالو) چې کړي یې دي په ورځې د قیامت کې، بېشکه الله په هر څیز باندې ښه پوهېدونکی ښه خبردار دی. آیا نه وینې ته، نه یې خبر؟ هغه کسان

چې منع کړې شوي وو له پټو خبرو څخه، بیا بېرته ور وگرځېدل دوی هغه شي ته چې منع کړې شوي وو دوی له هغه څخه، او پټې خبرې کوي دوی په گناه سره، او په تجاوز دښمنی ظلم سره، او په معصیت نافرمانی د رسول (د الله) سره.

تفسیر: ځمونږ د پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم په مرکه کې دوه مخو او منافقانو به پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې، د مرګې په سر یو باندې به یې مسخرې کولې، او عیبونه به یې څرګندول، یو د بل په غوږو کې به یې پس پسی کولې، او د سترګو او د سر په اشارو سره به یې له خپلو ملګرو سره خبرې کولو، چې له دې حرکاتو څخه صادقو او مخلصو مسلمانانو ته تکلیف پېښېده، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د خبرې له اورېدلو څخه وروسته به یې ویل چې: «دا مشکل کار ځمونږ له لاسه کېدونکی نه دی»، اګر که پخوا له دې څخه د (النساء) په سورت کې له هسې سرګوشی او پټې خبرې څخه هم هغوی ته ممانعت شوی وو، خو دغو مؤذی او بې حیاء منافقانو سره له هغه د خپلو دې بدو عملونو څخه لاس وانخیست، دا دی اوس بیا د هغه په نسبت داسې ممانعت وشو.

وَأَدَّاءُ وَكَ حَيَاتِكُمْ بِهِنَّ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَا نَعِدُّبُنَا اللَّهَ بِمَا نَقُولُ حَسِبْهُمْ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَبئسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٨﴾

او کله چې راشي دوی تاته (ای محمده!) نو پېشکشي درکوي، سلام اچوي تاته په هغه شي سره چې پېشکشي نه ده مقررې کړې تاته په هغه شي سره الله، او وایي دوی په نفسو زړونو خپلو کې: ولې نه په عذابوي مونږ الله په هغه څه چې وایو یې؟ (نو فرمایي الله) بس دی دوی ته (په تعذیب کې) دوزخ چې ورننوځي په کې، نو بد ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی پاک الله له نورو پیغمبرانو سره تاسې ته داسې دعاوې فرمایلي (سلام علی المرسلین)، او (سلام علی عباده الذین اصطفى)، او د مؤمنانو په ژبه یې داسې ویل: «السلام علیک أیها النبی ورحمة الله وبرکاته»، مګر ځینې یهودان به کله چې د هغوی حضور ته راتلل؛ نو د «السلام علیک» په عوض به یې په ژوبلې ژبې سره ویل: «السلام علیک» چې د هغه معنی داسې ده چې: «تا باندې دې مرګی راشي!» ګواکې د هغو د سلامتیا د دعاء په عوض کې چې الله تعالی هغوی ته ورکړې وو؛ دوی ښراوې کولې، بیا به یې پخپلو منځونو کې سره ویل: که دی په رښتیا سره پیغمبر دی؛ نو د داسې وینا له ویلو سره سمدلاسه ولې پر مونږ باندې عذاب نه رانازلیري؟ نو د دوی د دې سوال په ځواب کې فرمایي: ﴿حَسِبْهُمْ جَهَنَّمَ﴾ یعنی: تلوار مه کوئ!، داسې کافي پوره عذاب به درورسیري، چې د هغه په مقابل به د بل عذاب ضرورت نه پاتې کیږي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَنَاجُوا بِالْأَلْسِنَةِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَتَنَاجُوا بِالْبُزْوِ وَالْتَّقْوَىٰ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی (یعنی ای مؤمنانو!) کله چې پټې خبرې کوئ تاسې یو له بله سره (په غوږونو کې)؛ پس مه کوئ پټې خبرې پخپلو منځونو کې په گناه سره، او په تجاوز دښمنی ظلم سره، او په معصیت نافرمانی د رسول (الله) سره، او پټې خبرې مصلحت کوئ پخپلو منځونو کې په احسان نېکۍ او پرهېزګاری سره.

تفسیر: یعنی صادقو مسلمانانو لره ښایي چې د منافقینو له داسې عاداتو څخه ځانونه وژغوري، او د مسلمانانو پس پسی او ګنګوسی او مشوره نه ښایي چې د ظلم او عدوان او د الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانی لپاره وي، بلکه د نېکۍ، د تقوی او د معقولې او ښې خبرې د اشاعت لپاره وي.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ①

او ووير پري له (عذاب د) الله هغه (الله) چې خاص ده ته به تاسې جمع كړي شي په قيامت كې جزاء ته.

تفسير: يعنې تاسې ټول د الله تعالى په مخ كې ودر پري، او تر ذرې پورې حساب وركوي، له الله تعالى څخه د هيچا پټه او ښكاره پټه نه ده، نو ځكه د هغه د وېرې او د پرهېزگاري خبرې وكړئ!.

إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزَنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ②

بېشكه چې پټې خبرې (په گناه) له كارونو) د شيطان دي، لپاره د دې چې خفه كړي هغه كسان چې ايمان يې راوړې دي، او نه دي (شيطان يا پټه خبره) ضرر رسوونكي دغو (مؤمنانو) ته د هيڅ شي مگر په اذن حكم اراده د الله، او بنايي چې خاص پر الله پس توكل دي و كړي مؤمنان.

تفسير: يعنې د منافقانو دا سرگوشي او پس پسي د دې لامله وي چې لږ څه مسلمانان خپه او په سودا كې ولويږي، ووير پري او پخپلو زړونو كې ووايي چې آيا دا خلق څه غوټه كوي؟ او څه سره وايي؟ او په څه تړون كې سره بوخت دي؟ دا كار شيطان په هغوي باندې كاوه، مسلمانان دې په ياد ولري چې د شيطان له لاسه هيڅ شي كېدونكي نه دي، او هيڅ يو څيز د هغه په واک كې نشته، گټه او نقصان د الله تعالى په اختيار كې دي، كه د هغه حكم او اراده نه وي، كه هر څومره مشورې او منصوبې او تړون وكړي؛ تاته هيڅ نقصان نه شي رسولي، نو ځكه په ځای د دې چې تاسې خفه او پرېشان شي؛ بنايي چې الله تعالى ته هيله او اميد او اسره وكړئ!.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ ③

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړې دی (یعنې ای مؤمنانو)! کله چې وویل شي تاسې ته: ځای ارت کړئ په مجلسونو کې؛ نو ځای ارت کړئ چې پراخي و کړي الله تاسې لره (په جنت کې).

تفسير: يعنې ای مؤمنانو! په مجالسو کې داسې سره کېنئ چې د کېنېستلو ځای نورو ته پاتې شي، او ټول موقع ومومي، او د نورو ځای تنگ نه شي، کله چې تاسو ځايونه ارت کړئ خلقو ته؛ نو پاک الله به هم تاسې له تنگي څخه وباسي، او د خپل رحمت ابواب او ورونه به در پرانيځي.

وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَاَنْشُرُوا

او کله چې وویل شي (تاسې ته) چې: پورته شی! (کوم ښه کار ته لکه لمونځ او نور)؛ نو پورته شی!.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «دا د مجلس ادب دی، که کوم سړی راشي او د هغه د کېنېستلو ځای نه وي؛ نو نورو ته بنايي چې لږ لږ سره وڅوڅيږي، تر څو د مجلس حلقه لويه او ځای ارت شي، يا له خپلو ځايونو څخه ودر پري او لږ څه ارته بله حلقه او پېنډه سره جوړه کړي، که بالکل د تللو په نسبت دوی ته وویل شي؛ نو لاړ دې شي، په داسې حرکت کې غرور او بخل کول ونه کړي، ځکه چې په ښو ځويونو په سړي باندې الله تعالى مهربان او له بدو ځويونو څخه الله تعالى بېزار دی.

يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ

پورته کوي الله هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی له تاسې څخه، او (خاص پورته کوي) هغه کسان چې ورکړی شوی دی دوی ته علم پوهه په درجو مرتبو کې.

تفسیر: یعنې صادق ايمان او صحيح علم سړي ته ادب او تهذيب وربښي، او متواضع کوي يې، علم او د ايمان خاوندان چې هومره کمالاتو ته ورسېږي، او لوړو (اوچتو) مرتبو ته وڅیږي، او پرمختگ وکړي؛ هومره ځان ښکته، مات، متواضع او ناخیزه کښي، نو ځکه الله تعالی د هسې سړيو درجې لا پسې وچتوي، او دوی لا د پت او د عزت خاوندان کوي (من تواضع رفعه الله)، دا د متکبرانو، بې دینانو جاهلانو، ناپوهانو کار دی، چې په لږ خبره باندې جگړې نښلوي.

وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

او الله په هغو (کارونو) چې کوئ تاسو ښه خبردار دی (نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنې هر یوه ته د هغه له کار، لیاقت او درجې سره سمه مرتبه ښيي، او هغه الله اکرم شأنه وأعظم برهانه ته ښه معلوم دی چې کوم یو په رښتیا سره ایماندار او د علم خاوند دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَابَ إِلَى اللَّهِ فَاعْبُدُوهُ وَأَطِيعُوا أَمْرًا مِّنْهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَكُونَ حُدُودَ اللَّهِ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِئِينَ

ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی دی (یعنې ای مؤمنانو!) کله چې (اراده کوئ) د پتو خبرو له رسول سره؛ نو وړاندې کړئ په مخکښې د راز خپل څه صدقه، خیرات، دغه تقدیم د صدقې پخوا له پتو خبرو نه خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې لره او ډېر پاکیزه دی، نو که بیا نه مومئ (تاسې هغه شی چې صدقه يې کړئ)؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: منافقانو به بې فائدي خبرې د رسول الله صلی الله علیه وسلم په غور کې ویلې، او په دې چل به يې خپله لويي او نژدېوالی نورو ته ورښود، او ځینو مسلمانانو به هم غیر مهمې خبرې د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په غور کې په ورو سره ویلې، او د هغوی وخت به يې خرابولو، او نورو ته به يې موقع نه ورکوله چې د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له ارشاداتو مستفید شي، یا که کوم وخت رسول الله مبارک غوښتل چې گوښې کښي، او لږ څه خلوت شي؛ نو هلته به هم خلق ورننوتل، او هغه ځای به يې هم تنگوو، او دوی به يې پخپل فکر نه پرېښودل، او د هغوی په چار چاپېر کې به ډېر سړي غونډېدل، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم د مروت او اخلاقو له سببه هیچا ته هیڅ نه ویل، نو ځکه داسې حکم رانازل شو: «هر څوک چې غواړي له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره پتې خبرې او څه مصلحت وکړي؛ ښايي چې پخوا له هغه فقیرانو او مسکینانو ته څه خیرات ورکړي!»، د دې حکم په منلو کې څو گټې دي، د غریبانو او فقیرانو سره امداد او معاونت کېږي، او د خیرات ورکوونکي د نفس تطهیر او ترکیه په عمل راځي، او د منافق او مخلص مسلمان معرفي او پېژندگلو يې په ښه شان سره کېږي، او د پتو خبرو د کوونکيو لږ توب په عمل راځي، که له چا سره به د خیرات ورکولو څه شی نه وو؛ نو هغه له دې قید معاف وو، کله چې دا حکم نازل شو، نو منافقانو د بخل او کنسکي لامله هغه عادت پرېښود، او مسلمانان هم وپوهېدل چې ډېرې پتې خبرې کول د الله تعالی نه خوښیږي، او د دې لپاره يې داسې حکم رانازل کړی دی، په پای (آخر) کې يې دا حکم په راتلونکې آیت سره منسوخ وفرمایه:

ءَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوٰتِكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلٰوةَ
وَآتُوا الزَّكٰوةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُوْلَهُ ۗ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۲۸﴾

آيا وير برئ تاسې (له فقر) چې وړاندې كړئ په مخكېني د پتې خبرې ستاسې صدقات خيراتونه، پس په هغه وخت كې چې ونه كړ تاسې دغه (خيرات) او رجوع په رحمت سره و كړه الله پر تاسې باندي؛ نو قائم كړئ سم و دروئ (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركړئ تاسې زكات، او حكم ومني تاسې د الله او (حكم ومني تاسې) د رسول د دغه (الله)، او الله ښه خبردار دى په هغو اعمالو باندي (هم) چې كوي تاسې (نو جزاء به يې در كړي).

تفسير: يعنې د صدقې د وركولو له حكم څخه كوم مقصد چې وو؛ هغه حاصل شو، اوس مو دا مؤقت حكم له تاسې څخه پورته كړ، ښايي چې تاسې د هغه حكم په تعميل كې په صدق او د زړه له كومې څخه زيار (كوشنې) و كړئ چې هيڅ منسوخ كېدونكى نه دى، او هغه لمونځ روژه او نور حسنات دي، چې له دوى څخه د تاسې د نفس پوره تطهير او تزكيه كېږي.

الْمَ تَرٰ اِلَى الَّذِيْنَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

آيا نه گورې ته (اى محمده!) هغو (منافقان) ته چې دوستي كوي له (هغه) قوم (د يهودانو) سره چې غضب كړى دى الله پر هغوى باندي.

تفسير: دا خلق منافقان او هغه قوم او ټبر يهودان دي (چې دغه منافقين له هغو يهودانو سره دوستي او همدردي كوي).

مَا هُمْ بِمِنكُمْ وَلَا مِنْكُمْ

نه دي دغه (منافقان) له تاسې (مؤمنانو) څخه او نه له هغو (يهودانو) څخه.

تفسير: يعنې منافق نه په پوره ډول په تاسې مسلمانانو كې شامل دى ځكه چې په پټه كافر دى، او نه په پوره ډول په هغو يهودانو كې ځكه او شامل دي ځكه چې په ښكاره سره ځان مسلمان بولي: ﴿مُذَبِّبَيْنَ بَيْنَ ذٰلِكَ ۗ اِلٰى هٰؤُلَاءِ وَلَا اِلٰى هٰؤُلَاءِ﴾.

وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكُذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿۲۹﴾

او قسمونه خوري (منافقان په دعوى د اسلام) په دروغو باندي حال دا چې دوى پوهېږي (پخپلو دروغو).

تفسير: قسمونه خوري منافقان په دعوى د اسلام او احترام د سيد الانام صلى الله عليه وسلم، حال دا چې دوى پوهېږي چې دروغ وايي، او دروغ هم له بېخبرۍ او غفلت څخه نه بلکه په قصد سره پر دروغو خبرو باندي قسمونه خوري، مسلمانانو ته وايي: ﴿اِنَّهُمْ كٰذِبٌ﴾ «هغوى له تاسې څخه دي او تاسې غوندي په رښتيا سره مسلمانان دي»، او حال دا دى چې هغوى له اسلام سره له لرې نه هم څه نسبت نه لري.

اَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار كړى دى الله دوى ته عذاب ډېر سخت.

تفسیر: چي د هغوی په نسبت د دې پاک قرآن د (النساء) د سورت په (۲۱) رکوع (۱۴۵) آیت کې داسې ویلي شوي دي: ﴿إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾.

إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿۱۵﴾

بېشکه دوی لره بد دی هغه شی چې وو دوی چې کول به یې (له گناهونو).

تفسیر: یعنی که څه هم اوس هغوی ته د دوی بد کارونه په نظر ورنشي، خو هغوی د نفاق په کارونو کې هسې سره بوخت دي چې ځان ته ډېر خراب تخم کړي، او خپل ځانونه پخپلو لاسو سره په بلا اخته کوي.

إِخْتِذَاً وَآيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿۱۶﴾ لَنْ نُنْفِئَهُمْ عَنْ أَمْوَالِهِمْ وَلَا

أَوْلَادَهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿۱۷﴾

گړخولي یې دي قسمونه خپل ډال (چې پرې ساتي سر او مال خپل)، پس منع کړل دوی (په دغو قسمونو سره مؤمنان) له لارې د الله څخه، پس دوی لره دی عذاب سپکوونکی. له سره به دفع نه کړي له دوی څخه (په قیامت کې) مالونه د دوی، او نه اولاد د دوی له (عذابه د) الله څخه هیڅ څیز، دغه کسان یاران ملگري د دوزخ دي، دوی به په دې دوزخ کې تل اوسېدونکي وي.

تفسیر: یعنی د دروغو په قسمونو سره خپل ځانونه او مالونه د مسلمانانو له لاسو څخه ساتي، او خپل ځان مسلمان وربنکاروي، او دوستی او خپلوی په ډول نور سړي هم د اسلام له لارې څخه باسي، نو په یاد یې ولری چې داسې خلقو ته په دې ډول سره هیڅ یو پت او عزت نه پاتې کیږي، او د ذلت او سپکتیا په سختو رېږو او عذابونو ککړ کیږي، کله چې د سزا وخت راورسیږي؛ نو دوی د الله تعالی له لاسه خپل ځانونه نشي ژغورلی، او دوی ته د دوی هغه مالونه او اولادونه څه مرسته او مدد رسولی نشي، چې دوی د هغو د حفاظت لپاره په دروغو سره قسمونه پرې خوړل.

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَبِيحًا يَعْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَعْلِفُونَ لَكُمْ وَيَمْسُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ سَيْءٍ

(یاد کړه ای محمده!) هغه ورځ چې ژوندي پورته کړي (دوی) الله ټول؛ نو قسمونه به خوري دوی هغه (الله) ته لکه چې قسمونه خوري دوی تاسې ته (په دنیا کې ای مسلمانانو)، او گمان به کوي (دوی) چې بېشکه دوی په یو کار دي (نفعمن او پر کومه بڼه لاره درومي).

تفسیر: یعنی د دې ځای هغه رورډ شوي عادت به هلته هم له دوی سره وي، لکه چې دلته ستاسې په مخ کې په دروغو سره ځانونه ساتي، او داسې گڼي چې مونږ ډېر هوښیار یو، او ډېر بڼه چالونه چلوو، د الله تعالی په مخ کې به هم د دروغو قسمونو په یادولو سره ځان تیاروي، او وایي: ای پروردگاره! مونږ خو داسې نه وو، او داسې وو، بنایي دوی داسې گڼي چې هلته به هم په داسې اقوالو او افعالو او ویناوو سره نجات مومو!.

الْآثَمُ هُمُ الْكٰذِبُونَ ﴿۱۸﴾

واورئ! خبردار شی! چې بېشکه دوی هم دوی دي دروغچنان (چې له الله سره هم دروغ وایي).

تفسیر: بېشکه چې اصل او ډبل دروغ هغه دي چې د الله تعالی په مخکښې یې هم وایي، او د خپلو هغو دروغو ویلو څخه هیڅ نه شرمیږي.

اَسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ

غالب شوی دی پر دوی باندې شیطان، نو هېر کړی دی شیطان له دوی نه ذکر - یاد د الله.

تفسیر: پر هر چا باندې چې شیطان داسې پوره لاس ولري؛ نو دهغه زړه او دماغ داسې مسخ او بدلېږي چې هېڅ یو شی یې په یاد نه پاتې کېږي، او په دې باندې هېڅ نه پوهېږي چې آیا پاک الله هم شته؟ که نه؟ دا کمبخت د الله تعالی له عظمت، لویي، جلال او کبریاء څخه ځان نه خبروي، او داسې خیال کوي چې په قیامت کې به هم د دروغو په مرسته خپل ځان وژغوري.

أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ ۗ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخٰسِرُونَ

(دغه هیروونکي کسان) لښکر د شیطان دی، واورئ! خبردار شی! بېشکه لښکر تابعان د شیطان همدوی دي زیانکاران.

تفسیر: د شیطاني لښکرو انجام ضرور خراب دی، نه په دنیا کې د دوی مکر، فریب، منصوبې د وروستي بري مخ لیدلی شي، او نه په آخرت کې له سخت عذاب څخه خپل ځانونه ژغورلی شي.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي الْأَذْلَلِينَ ۗ كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

بېشکه هغه کسان چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) څخه؛ دغه (د مخالفانو ټولې) په (جملې د) ذلیلانو مغلوبانو کې دي. لیکلي دي الله (په لوح محفوظ کې) چې خامخا به غلبه بری وکړم هر ورو زه او رسولان ځما، بېشکه الله ډېر قوي دی ښه غالب دی.

تفسیر: یعنې له الله تعالی او د ده له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مقابله کوونکی چې د حق او صداقت په خلاف جنگېږي؛ سخت ناکام، سپک او ذلیل دي، پاک الله په لوح محفوظ کې لیکلي دي چې: په پای کې یواځې حق او حقانیت لره بری او غلبه ده، او د ده پیغمبران هر ورو (خامخا) مظفر او منصور کېږي، دغه تقریر پخوا له دې په څو څو نورو ځایونو کې هم تېر شوی دی.

لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ

او نه به مومې ته (ای محمده!)، او نه ښایېږي چې بیا مومې) یو قوم چې ایمان یې راوړی وي په الله، او په ورځې آخرې (د قیامت) چې دوستي به کوي دوی له هغه چا سره چې مخالفت کوي له الله او له رسول د دغه (الله) نه، اګر که وي (دغه مخالفین) پلرونه د دوی، او ځامن د دوی، یا وروڼه د دوی، یا (نور قبیله) خپلوان د دوی، دغه (قوم چې له دښمنانو د الله سره دوستي نه کوي) لیکلی دی (الله) په زړونو د دوی کې ایمان.

تفسیر: یعنې ایمان د هغوی په زړونو کې داسې ټینګ ثبت شو، لکه هغه لیکه چې پر ډبره باندې لیکلې شوي وي.

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِرُوحِ الْمَنَّةِ

او قوي کړي يې دي دوی په مدد له زده خپل څخه، (او قوي کړي قوت ورکړی دی الله تعالی دوی لره په روح رحمت نصرت خپل سره، یا په نور رڼا د زړه یا په قرآن عظیم الشان سره).

تفسیر: یعنې غیبی رڼا یې ورته عطاء وفرمایله، چې له هغې څخه زړه ته یو راز ځانته معنوي ژوندون وررسیږي، یا د (روح القدس جبریل) په وسیله سره یې مرسته وفرمایله.

وَيَدْخُلُهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ

او داخل به کړي دوی (الله) په جنتونو کې چې بهیږي له لاندې د (ونو او ماڼیو) د هغو (خلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې، راضي شو الله له دوی څخه، او راضي شول دوی له الله څخه. (او خوشال شو الله تعالی له دوی نه په سبب د طاعت سره په دنیا کې، او خوشاله شول دوی له الله تعالی څخه په موندلو د لقاء او رضاء او عطاء د جنت په آخرت کې).

تفسیر: یعنې دا خلق د پاک الله لپاره له ګردو اعداء الله څخه خپه او ناراض شوي دي، نو الله تعالی له هغوی څخه خوښ دی، له هر چا څخه چې الله تعالی خوښ وي؛ نو دی نور څه غواړي.

ای رب العالمینه! وګرځوه مونږ له دغو څخه!.

أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۶۷﴾

دغه (خلق) دی حزب - لښکر د الله، واورئ! خبردار شی! چې بېشکه لښکر د الله چې دی هم دوی دي په مراد رسېدونکي بریالیان (کامیاب).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې هغه څوک چې د الله تعالی له مخالفینو سره دوستي نه لري، اګر که یې پلار وي یا نور خپلوان هم وي؛ هغه هم رښتوني مسلمانان دي، او هغو ته هم دا درجه وررسیږي»، د کرامو أصحابو هسې شان وو چې د الله تعالی او دده د رسول الله صلی الله علیه وسلم په معاملو کې به یې د هیڅ څیز او هیچا پروا نه کوله، په همدې سلسلې کې د أحد په غزا کې ابو عبیده رضي الله تعالی عنه خپل پلار وواژه، د بدر په غزا کې ابو بکر الصديق رضي الله تعالی عنه د خپل ځوی د مقابلي لپاره ځان تیار کړ، مصعب بن عمير رضي الله تعالی عنه عبید بن عمير وو وواژه، عمر بن الخطاب رضي الله تعالی عنه د خپل ماما عاص بن هشام، علي بن أبي طالب، حمزه، عبیده بن الحارث رضي الله تعالی عنهم د خپلو خپلوانو مخې ته چې عتبه، شيبه، او وليد بن عتبه وو؛ ووتل او هغوی یې ووژل، او رئیس المنافقين عبد الله بن أبي يعنى د عبد الله ځوی چې هغه هم عبد الله نومېده، او د أبي لمسی وو؛ د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په مخ کې د مریسې په غزا کې عرض وکړ، چې یا رسول الله صلی الله علیه وسلم! که ستاسې امر وي؛ نو زه د خپل پلار سر اوس پرې کوم، او ستاسې په حضور کې یې لکه یو پنډوس غورځوم، خو د رسول الله صلی الله علیه وسلم دا خبره خوښه نه شوه، فرضي الله عنهم ورضوا عنه.

تَمَّتْ سُورَةُ الْمَجَادِلَةِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

«د (الحشر) سورت مدني دی، (۲۴) آيت او درې رکوع لري، په تلاوت کې (۵۹) او په نزول کې (۱۰۱) سورت دی، وروسته د (البينة) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ①

نسبت د پاکي کوي الله ته هر هغه چې په اسمانونو کې او هر هغه چې په ځمکه کې دی (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همدغه (الله) ښه غالب دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: لکه چې د هغه د زبردستی غلبې او د حکمت له آثارو څخه یوه پېښه او واقعه وروسته له دې نه بیانېږي.

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ

دغه (الله) هغه ذات دی چې ایستلي یې دي هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل د کتابونو څخه له کورونو خپلو څخه په اول د ایستلو د دوی.

تفسیر: له مدینې منورې څخه د مشرق په لوري د څو کروهو په فاصله (واتین) کې د یهودانو د قوم او تېر یو کلی وو چې «بني نضیر» باله کېده، دا تېر د ډېرو سړیو او شتو - مالونو خاوند وو، او پخپلو کلکو او مضبوطو کلاوو باندې یې زیات اطمینان او ډېره ډاډینه لرله.

ځمونږ پیغمبر محمد صلی الله علیه وسلم کله چې هجرت وفرمایه، او په مدینې منورې کې یې هستوګنه غوره کړه؛ نو رومی دوی له مسلمانانو سره د روغې تړون وکړ، او داسې یې غوټه کړه چې مونږ به ستاسې په مقابل کې د نورو مرستې نه کوو، یعنی د عدم تعرض معاهده یې وټرله، بیا دوی د خیانت له مخې د مکې معظمې له کافرانو سره په پټه مکاتبې، لیکنې، خبرې اترې کولې، تر څو چې د دوی یو لوی مشر «کعب بن الأشرف» له څلوېښتو سورو سره مکې معظمې ته ځان ورساوه، او له بیت الله سره مخامخ د مسلمانانو په مخالفت له قریشو سره یې معاهده او تړون وکړ، څه موده وروسته د الله او رسول صلی الله علیه وسلم له امر سره سم دغه (کعب) د خپلې دغې درغلې او خیانت لامله د «محمد بن مسلمه» رضي الله تعالی عنه له لاسه وواژه شو، بیا هم د بني نضیر له لوري د غدارۍ او بد عهدۍ سلسله جاري وه، د مکر، فریب او دغابازۍ له مخې دوی رسول اکرم صلی الله علیه وسلم سره له څو تنو اصحابانو وبلل چې پخپلو کورونو کې یې په مکر، فریب او درغلۍ سره ناڅاپه په شهادت ورسوي، یو ځلې یې د یوې لوړې په څنګ کې پر رسول الله صلی الله علیه وسلم له پاسه یو د ژرندي پل ور وغړاوه، چې که ځمونږ په پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې لګېدلی وی؛ نو په شهادت به رسېدلی وو، مګر په دې ګردو واقعو کې د الله تعالی په فضل او مرحمت سره اسلام او مسلمانانو د دوی له شرورو څخه نجات وموند، بالآخر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم له مسلمانانو سره یوه جرګه وکړه، او په هغې کې یې دا سره غوټه کړه چې له بني نضیر سره دې غزا وشي، کله چې مسلمانانو په ډېر سرعت ګرندیتوب او تلوار سره په هغوی باندې حمله یرغل ورووړ، او د دوی ګردې کلاوې او کلي یې کلابند او محاصره کړل؛ نو دوی سخت مرعوب شول، او وویرېدل:

او د وپرې او ډار لامله له خپلو کلاوو څخه د باندې په ډگر جگړې ته راونه وتل، او عمومي جنگ ته وارونه رسېد، او بیا یې د روغې غوښتنه وکړه، تر دې چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په دوی باندې داسې مرحمت او مهرباني وفرمایله، چې دوی دې له مدینې منورې څخه د باندې ووځي، د دوی سرونه او وینې به ساتلې وي، دوی دې د خپلو منقوله وو اموالو څخه هومره شیان چې وړې یې شي؛ یو دې سي، خو د دوی غیر منقوله مالونه به د مسلمانانو په لاسونو کې وي، د الله تعالی په حکم هغه کلاوې او ځمکې او نور د مسلمانانو په لاس او قبضه کې ولوېدل، خو د غنائمو په ډول ونه ویشلې شوې، بلکه یواځې ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په واک کې پاتې شوې، محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم د دې ځمکې زیاتره برخه پر مهاجرینو باندې وویشه، او د هغو مصارفو بار او پټی یې د انصارو له اورو څخه سپک کړ چې انصارو به پر مهاجرینو کول، او په دې ډول سره دواړو ته له هغه ځنې گټې ورسېدې، او هم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د خپلې کورنۍ خرڅ او د نبوت د مقام کلني مصارف له همدې جايداده اخیسته، که له داسې مصارفو څخه څه شی بېرته پاتې کېده؛ هغه به یې د الله تعالی په لاره کې صرفول.

په دې سورت کې د همدې قصې په لوري اشاره شوې ده، چې الله تعالی همغه غالب قوي حکمت والا ذات دی، چې لپاره د ذلیل کولو یې وویستل هغه کسان چې کافران شوي وو له اهل کتاب څخه چې یهودان د بني نضیر وو له کورونو خپلو نه، چې په ځمکه د مدینې منورې کې وو، په اول د جمع کېدلو د لښکرو سره، یعنی یواځې په همغه یو یرغل سره وډار شول، او په همغې رومبني جگړې کې یې خپل کور او کلی او کلکې کلاوې ویجاړې پرېښودلې، او له مدینې څخه وتښتېدل، او هیڅ یوه مېړانه او ثابت قدمي یې له ځانه وربښکاره نه کړه.

مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُوا أَنَّهُمْ تَانِعَهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ

گمان نه کاوه تاسې (ای مؤمنانو) چې وبه وځي دوی (له مدینې نه)، او گمان کاوه دوی چې بېشکه دوی لره منع کوونکې ساتونکې دي کلاوې د دوی له (عذاب د) الله، پس راغی پر دوی (عذاب د) الله له هغه ځایه چې گمان نه کاوه دوی، او واچوله (الله) په زړونو د دوی کې وېره.

تفسیر: یعنی د هغوی د ساز او سامان، ټینگو کلاوو، او د توریالي توب او مېړانې په نسبت به ستاسې خیال داسې نه وو، چې تاسې دومره ژر به هغوی پرېه کړئ، او دوی به خپلې وسلې له لاسو غورځوي، او نه د هغوی داسې خیال وو چې دا وړوکی او بې وسلې او بې سامان د مسلمانانو ټولې دوی هسې مغلوب او منکوب کړي، هغوی د غفلت په دې خوب کې تللي وو چې دا مسلمانان چې د هغوی په سر باندې د پاک الله لاس دی؛ ځمونږ تر ټینگو کلاوو پورې چېرې رسېدی شي، او بنایي چې مونږ به د خپلو ښو وسلو، او کلکو مورچلو او مېړانې په سیوري کې د الله تعالی له عذاب ساتلې یو، مگر خو هغوی ولیدل چې هیڅ یو قوت او طاقت د الله تعالی د حکم مخه نشي نیولی، پر دوی باندې د پاک الله حکم له هغې خوا راوړسېد، چې له هغې خوا نه د هغوی خیال او گمان هم نه وو، یعنی د هغوی په زړونو کې الله تعالی وېره واچوله، او د بې وسلو او بې شتو مسلمانانو ډار یې پر هغوی باندې کېښود، یو خو هغوی د خپل مشر «کعب بن الأشرف» له ناڅاپي وژلو څخه ډېر مرعوب او ترهور وو، اوس نو د مسلمانانو له دې ناڅاپي حملې او یرغل ځنې یې خپل حواس بالکل له لاسه وویستل.

يُجْرُونَ بِوَتْنِهِمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَإِنِّي الْمُؤْمِنِينَ

چې وړانول به یې کورونه خپل په لاسو خپلو سره، او په لاسو د مؤمنانو سره (چې وړان کړي ځای د پناهی او ارت شي ورته ځای د جنگ).

تفسیر: یعنی د حرص، غیظ، غضب او قهر په جوش کې به یې د خپلو ودانیو ځنځیرونه، ورونه، درې او نور شلول، ماتول، وړانول او نړول به یې، تر څو له هغو شیانو څخه چې دوی یې له خپلو ځانونو سره نشي وړې؛ مسلمانان ګټور نشي، په دې کار کې مسلمانانو هم له هغوی سره ښې مرستې کولې، یعنی له یوه لوري هغوی په نړولو سره مشغول او بوخت وو، او له بل لوري مسلمانانو هم د هغوی هغه ودانې وړانولې، چې دوی هلته مورچل نیولې وو، که په غور سره وکتل شي؛ هغه وړانې او تباهی چې د مسلمانانو له لاسه رسېدلې وه؛ هغه هم د همدې بدبختانو د بد عهدیو او شرارتونو په نتیجه کې وه.

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ ۝

پس عبرت واخلي تاسی ای خاوندانو د سترګو (عقلونو په احوالو د دوی).

تفسیر: یعنی خاوند د بصیرت ته په دې واقعې کې لوی عبرت دی، الله تعالی دا ورښوول چې د ظلم، کفر، شرک، او بد عهدی انجام څرنگه کېږي؟ او یواځې په ظاهري اسبابو باندې ډاډه کېدل او د الله تعالی له قدرت څخه غافل او سپېدل د پوهانو کار نه دی.

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ النَّارِ ۝

او که نه وی لیکلی (مقرر کړی) الله په دوی باندې وتل (فرار کول) له وطنه؛ نو خامخا په عذاب کړي به وو (الله) دوی لره په دنیا کې (په وژلو او بندي کولو سره)، او دوی لره دی په آخرت کې عذاب د اور.

تفسیر: یعنی د هغوی په برخه له وطنه جلا کېدل لیکلي وو، که دا یې په قسمت کې نه وی لیکلي؛ نو بله کومه دنیوي سزا به هغوی ته ورکوله کېده، او د «بني قریظه وو» په شان به وژل کېدل، لنډه یې دا چې له سزا څخه به دوی خپل ځانونه نشو بچ کولی، دا د الله تعالی حکمت دی چې د وژلو په ځای د هغوی په جلا وطنۍ سره اکتفاء وشوه، مګر خو دا تخفیف یواځې د هغوی په دنیوي سزا کې شوی دی، ځکه چې د آخرت ابدي سزا په هیڅ ډول سره له کافرانو ځنې نه کمېږي.

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

دغه (تعذیب د دوی) په سبب د دې وو چې بېشکه وو دوی چې مخالفت به یې کاوه له الله او له رسول د دغه (الله) سره، او هر هغه چې مخالفت کوي له الله څخه؛ نو بېشکه شدید سخت دی عذاب د الله.

تفسیر: یعنی داسې مخالفانو ته همداسې سختې سزاګانې ورکولی کېږي.

مَا تَقَطَّعُوا مِنْ لَبَنَةٍ أَوْ نَضِيبٍ أَوْ لَبَنٍ عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ

هغه چې پرې کوی تاسې له تنو د ونو د (کم اصلو) خرماوو څخه، یا یې پر پردی هغه ولاړې په پېخونو خپلو باندې؛ نو دغه (ټول) په اذن حکم د الله سره دي.

تفسیر: کله چې دا قوم کلابند شو، نو رسول الله مبارک صلی الله علیه وسلم اجازه وفرمایله چې د هغوی ځینې کم اصلي ونې دې پرې کړي شي!، او هغه باغونه دې ویجاړ شي چې دوی د هغو تر شا پر مسلمانانو گزارونه کوي،

تر څو چې د هغو د درد لامله په بهر وتلو باندې مجبور شي، او په ډگر کې وځنګړي، او د ډگر د جګړې په وخت کې له ونو څخه غازيانو ته څه رپر او تکليف ورپېښ نه شي، د دې امر په سبب ځينې ونې ووهلی شوې، او ځينې يې پاتې شوې، تر څو له بري څخه وروسته د مسلمانانو په ښه ورشي، کافرانو په داسې طعنه ورکولو باندې شروع وکړه، چې دوی خلقو ته پندونه ورکوي چې له فساد ځانونه وژغورئ، مګر دوی پخپله فساد کوي، آيا د ونو پرې کول او سوځول فساد نه دی؟ نو ځکه دا آيت نازل شو، چې دا ګردې چارې د الله تعالیٰ أجل وأعلى شأنه په اذن او حکم سره سمې شوي دي، او د الله تعالیٰ د حکم تعميل ته هيڅ کله هيڅوک فساد نشي ويلی، ځکه چې هغه په ژورو حکمتونو او مصلحتونو باندې مشتمل وي، لکه چې د دې حکم ځينې حکمتونه او مصالح پاس وليکل شول.

وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ﴿٥٩﴾

او (بل لپاره د دې دي) چې رسوا کړي (الله) فاسقانو نافرمانانو (يهوديانو) لره.

تفسير: يعنې چې مسلمانانو ته عزت ورکړي، او کافران خوار او سپک کړي، لکه هغه ونې چې پاتې وې؛ په هغو کې د مسلمانانو ګټې او د کافرانو غيظ او خفګان وو، ځکه چې هغوی به د دې پاتې ونو له کتلو څخه ويل چې: دا ونې به د مسلمانانو شي، او هغوی به له دې ځنې ګټې اخلي، او هغه ونې چې پرې شوي يا سوځولي شوي دي؛ په هغو کې د مسلمانانو بری وو، چې د غلبي د آثارو ظهور، او د کفارو هسي غيظ او غضب منظور وو، چې مسلمانان ځمونږ په شيانو کې څرنگه تصرفات کوي؟ نو ځکه دواړه امور جائز او په حکمت باندې مشتمل دي.

وَمَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أُوجِفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَا لِكِنِّ اللَّهِ يُسَلِّطُ رَسُولَهُ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦٠﴾

او هغه مال چې راګرځولی دی الله په رسول خپل باندې له مالونو د دوی، پس نه وو ځغلولی تاسې پر دوی هيڅ اس او نه هيڅ اونس، لیکن الله مسلطوي بری ورکوي رسولانو خپلو ته پر هغه چا باندې چې اراده وفرمائي، او الله پر هر څيز باندې ښه قادر دی.

تفسير: شاه صاحب ليکي: «په غنيمت او فيء کې همدا فرق او توپير شته، هغه مال چې د جګړې او د جنګ په ډگر کې په لاس راځي؛ هغه غنيمت دی، چې د هغه پنځمه برخه د الله تعالیٰ نذر دی، چې د هغه تفصيل د لسمې پارې په شروع کې تېر شوی دی، او نورې څلور برخې يې پر لښکرو باندې ويشلی کيږي، او هغه شيان چې بې له جنګه په لاس راځي؛ هغه د ټولو مسلمانانو په خزانو کې اېښودل کيږي، او د هغوی په عامو مصالحو او ضروري کارونو کې لګول کيږي.»

مَا آفَاءَ اللَّهِ عَلَىٰ رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَىٰ فَلِلَّهِ وَاللرَّسُولِ

هغه شی چې راګرځولی دی الله پر رسول خپل باندې له (مالونو د) اهل د قريو کليو (بې) له جنګه؛ نو (هغه) دی الله لره، او رسول (د الله) لره.

تفسير: په رومنيو آيتونو کې يواځې د بني نضيرو د مالونو د لګولو ذکر وو، اوس د «فيء» د مالونو په نسبت عمومي ضابطه رابښي، يعنې په «فيء» باندې د رسول الله صلی الله عليه وسلم، او وروسته له دوی څخه د امام قبضه او تصرف وي، چې پر دغو خلقو يې وويشي، د الله تعالیٰ ذکر دلته تېر کا شوی دی، ځکه چې دی د ګردو شيانو مالک دی، هو! د کعبې شريفې او د مساجدو صرفيات چې د الله تعالیٰ په نامه يادېږي، ممکن دي چې په کې درج وي.

وَلِذِي الْقُرْبَىٰ

او (دغه اموال دي) خپلوانو د رسول (الله) لره.

تفسیر: یعنې د رسول الله صلی الله علیه وسلم خپلوانو څرنګه چې د نبی کریم په زمان کې له دې مالونو څخه هغوی ته ورکول کېدل، او په هغوی کې د فقر او مسکنت قید هم نه وو، لکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم خپل تره عباس رضي الله تعالی عنه ته چې یو بله یې (غني مشر) وو برخه ورکړه، اوس هم وروسته له دوی څخه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم خپلوانو ته چې اړ او محتاج وي؛ پر نورو اړو او محتاجانو باندې ترجیح ورکوله کیږي، او ښایي چې امام هغوی ته پخوا له نورو څخه په مخکې برخه ورکړي.

وَالْيَتَامَىٰ وَالسَّيِّئِينَ وَابْنِ السَّبِيلِ كَمَا لَا يَكُونُ دَوْلَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ

او (دغه اموال دي) یتیمانو لره او مسکینانو لره او مسافرانو لره، (مقرر کړی دی الله دا قسمت) لپاره د دې چې ونه ګرځي (دغه اموال) دولت په منع د غنیانو کې له تاسې څخه (چې له خپله حقه زیات واخلي او فقراوو ته لږ ورکړي).

تفسیر: یعنې دا مصارف ځکه راښوولي شوي دي، چې مسلمانان تل د پلار مړیو، اړو، بېکسانو او عامو مسلمانانو په پالنه او پوښتنه کې متوجه اوسي!، او تل د اسلامي عمومي ضروریاتو او مصالحو ته خیال ولري، ځکه چې داسې مالونه د بهایانو او دولت‌مندانو راکړه ورکړه او نورو ګټو لپاره نه دي، او نه ښایي چې هغه د هغوی د مخصوص جایداد په منزله وګرځي، او یواځې بهایان پرې مزې وکړي، او خوندونه ترې واخلي، او غریبان او اکربان له لوړې څخه ومري، یا عمومي مصالح خراب او ویجاړ پراته وي.

وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَكُمُ عَنْهُ فَأْتُوهُ وَأَقِمْوْا لِنِصَابِ اللَّهِ شَيْدًا الْعُقَابَ ۝

او هغه څه چې درکړي تاسې ته رسول (د الله)؛ نو وایې خلی، ویې نیسې، قبول یې کړئ!، او هغه څه چې منع کوي (رسول الله) تاسې له هغه څخه؛ نو بېرته شی ترې (مه یې غواړئ!)، او وویرېږئ له (عذاب د) الله په ځان ساتلو له معاصیو، بېشکه الله سخت دی عذاب (د ده).

تفسیر: یعنې مال او جایداد او نور چې سم د پیغمبر صلی الله علیه وسلم له امر سره تقسیمېږي؛ هغه د تقسیم امر دې په ډېرې خوښۍ سره ومنلی شي!، هغه چې دررسېږي؛ هغه په خوښۍ سره واخلي!، او هغه ته چې ورنه کړ شي؛ هغه دې لاس واخلي!، همداسې د ګردو احکامو او نواهیو منل او پابندي په کار ده.

ځکه چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم نافرمانی د الله تعالی نافرمانی ده، او وویرېږئ که چېرې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د نافرمانی لامله الله تعالی له تاسې څخه ناراضه نشي، او سخت عذاب په تاسې مسلط ونه فرمایي.

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَبْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ ۝

(دغه اموال دي) لپاره د فقیرانو هجرت کوونکیو (هغه مهاجران) چې ایستلی شوي دي دوی له کورونو، کلیو خپلو څخه، او له اموالو خپلو څخه، په دې حال کې چې طلبوي دوی فضل بښنه مهرباني له الله او رضا (د ده)، او مرسته کوي له الله او له رسول د دغه (الله) سره (په نفسونو او مالونو خپلو سره)، دغه (مهاجران) همدوی دي صادقان رښتیني (په ایمان او جهاد کې).

تفسیر: یعنی هسې خو په دې مال پورې د ګردو مسلمانانو حوائج او ضروریات تعلق او اړه لري، مګر په خصوصي ډول سره د ځان قربانوونکو او ایتار خوښوونکیو رښتینو مسلمانانو حق مقدم او وړاندې دی، چې هغوی یواځې د الله تعالی په خوښې او د رسول الله صلی الله علیه وسلم په محبت او اطاعت له خپلو کورونو او مالونو او شتو څخه لاس وینځلی دی، او بالکل په تش لاس له خپل هېواده راوتلي دي، تر څو د الله تعالی او د هغه د رسول الله په کارونو کې په زړه پورې پخپل سر او آزاد کار وکړی شي، او هغه ته په ښه ډول مرسته ورسوي.

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ

او هغو (انصارو لره دي دغه اموال) چې ځای یې نیولی دی په (دې) کور (مدینه) کې، او (خالص کړی یې دی خپل) ایمان پخوا له دغو (مهاجرانو) څخه.

تفسیر: له دې کور څخه مدینه طیبه مراده ده، او دا خلق د مدینې منورې انصار دي، چې د مهاجرینو له راتګه وړاندې یې په مدینې منورې کې هستوګنه لرله، او د ایمان په لارو کې زیات مضبوط او مستقیم شوي وو.

يُجِبُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ

خوښوي محبت کوي دوی له هغه چا سره چې هجرت یې کړی دی دوی ته.

تفسیر: یعنی په مینه او محبت سره د مهاجرینو خدمت کوي، تر دې چې پخپلو مالونو او شتو کې یې هغوی ته برابره برخه ورکړې ده، او د هغوی په شریک ګرځولو کې یې خپل ځانونه تیار کړي دي.

وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ

او نه مومي دوی په زړونو سینو خپلو کې څه تنګي (حسد) له هغه شي څخه چې ورکړی شوي وي (مهاجرانو لره)، او غوره کوي (مهاجران) مقدموي یې پر خپلو ځانونو او اګر که وي پر دوی باندې تنګي.

تفسیر: یعنی مهاجرینو ته هغه فضل او شرف چې الله تعالی عطا فرمایلی دی، یا د فیه په مالونو او نورو کې هغه برخه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم هغو ته عطا فرمایي؛ د هغوی له لیدلو څخه د انصارو زړونه نه خفه کیږي، او په هغوی باندې کینه او حسد نه کوي، بلکه پرې خوښیږي، او په هر څیز کې هغوی پخپلو ځانونو باندې وړاندې ګڼي، پخپله دغه انصاریان مصاعب، متاعب، سختیاوې او رپړونه وچتوي، او په لوړه یې تېروي، مګر هغوی ته هر ورو څه نه څه ورسوي، داسې بې مثله او بې ساری ایتار په دنیا کې تر اوسه پورې هیڅ قوم د بل قوم لپاره نه دی کړی.

وَمَنْ يُؤْتِكُمْ سُخْرًا فَلْيَمْسِكْهَا وَلَا يَمَسْهَا فَمَا يَكُفِّرْ بَكُمْ وَمَا بِاللَّهِ عِلْمٌ

او هر هغه څوک چې وساتلی شي له بخل د نفس د ده نه؛ نو همدغه کسان دي همدوی مراد موندونکي په مراد رسيدلي.

تفسیر: یعنی ډېر بريالي او کامیاب دي، هغه قوم چې د الله تعالی په توفیق او لاس نیوي د هغوی په زړونو باندې طمع، حرص او بخل هیڅ اغېزه نشي اچولی، ځکه چې طماع او بخیلان کله خپلو نورو ورونیو ته څه ایتار او ګټه رسولی شي؟ او د نورو په خوښې او هوسایي باندې کله خوښیږي؟

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ

او (اموال) هغو (کسانو لره دي) چې راغلي دي راځي وروسته له دغو (مهاجرو او انصارو) نه. تفسیر: یعنی هغه کسان چې له مهاجرینو او انصارو څخه وروسته د وجود په عالم کې راځي، یا وروسته له دوی څخه د اسلام په حلقه کې داخلېږي، یا له وړاندنیو مهاجرینو څخه وروسته یې هجرت کړې مدینې منورې ته راغلي دي، او غوره پوښی قول دی.

يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ⑩

وايي دوی چې: ای ربه ځمونږ! مغفرت وکړه مونږ ته او هغو (دیني) وروڼو ځمونږ ته چې پوښی داخل شوي دي (له مونږ څخه) په ایمان کې، او مه ګرځوه په زړونو ځمونږ کې بغض او کینه د هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړی دی، بېشکه ته (یا الله) ښه مهرباني کوونکی خورا رحم کوونکی یې.

تفسیر: یعنی دغه اخلاف او وروستي کسان هغو اسلافو او سابقینو وړاندنیو ته د بښنې دعاء کوي، او د خپل هیڅ یو مسلمان ورور په نسبت بغض او کینه په خپل زړه کې نه لري، امام مالک (رحمه الله) له همدې ځایه فرمایي: «هغه سړی چې د صحابه وو په نسبت بغض او کینه ولري، او د هغوی بدګویی وکړي؛ هغه لره د (فيء) په مال کې هیڅ یوه برخه نشته».

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لِإِخْوَانِهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَئِنْ أُخْرِجْتُمْ لَنَخْرُجَنَّ مَعَكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ

آیا نه ګوري ته هغو کسانو ته چې منافقان دغابازان شوي دي، وايي هغوی هغو وروڼو خپلو (يهودانو) ته چې کافران شوي دي له اهل د کتابونو: قسم دی که خامخا وويستل شی تاسې (له مدینې څخه)؛ نو خامخا وبه وځو مونږ هر ورو له تاسې سره، او نه به منو (خبره په ضرر د تاسې کې) د هیچا هیڅکله، او که چېرې جنګ شروع کړ شي له تاسې سره؛ نو خامخا مدد به وکړو مونږ هر ورو له تاسې سره.

تفسیر: عبد الله بن أبي او نورو منافقانو د بني نضير يهودانو ته پیغام او پته خبره ورلېږلې وه، چې تاسې مه ویرېږئ، او خپل ځانونه یواځې مه ګڼئ، که مسلمانان غواړي چې تاسې له مدینې څخه وباسي؛ نو مونږ به له تاسې سره درېږو، که د جنګ او جګړې وار ورسېد؛ نو مونږ به له تاسې سره مرسته کوو، دا ځمونږ قطعي او ناګرځېدونکې ټینګه فیصله او پرېکړه ده، او پرته له دې څخه مونږ ستاسې په جنګ او جګړه کې د هیچا خبره نه اورو، او نه د هیچا پروا کوو.

وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ⑪

او الله شاهدي ګواهي ورکوي چې بېشکه دوی خامخا دروغچان دي (په همدغو خبرو کې).

تفسیر: یعنی دغه منافقان يهودانو ته دغه خبرې له زړه څخه نه وايي، یواځې د مسلمانانو په مخالفت خلق ورپورته کوي، او هسې خبرې کوي چې هغه د مسلمانانو په ګټه نه وي، او هغه خبرې چې په ژبه وايي؛ په هغو باندې هیڅ عمل نه کوي.

لَئِنْ أُخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُوهُمْ

قسم دی که وویستل شی دغه (یهودان) (له کورونو خپلو نه)؛ نه وځي دغه (منافقان له هغو یهودانو) سره (له کورونو خپلو نه)، او که جنگ وکړ شي له هغو (یهودانو) سره؛ نو مرسته مدد نه کوي دغه (منافقان) هغوی سره.

تفسیر: کله چې په مدینې منورې کې جگړه ونښته، او د «بني نضیر» یهودان محصور شول، په هغه نازک حال کې هیڅ یو منافق د دوی مرستې او مدد ته ونه رسېد، په پای کې کله چې هغوی وویستل شول، دغه منافقان په دې وخت کې هم په ډېرې خوشالی سره پخپلو کورونو کې ناست وو.

وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُولِيَنَّ الْأَدْبَارَ ثُمَّ لَا يَنْصُرُونَ ﴿۱۰﴾

او که (اراده د) مدد مرستې وکړي دغه (منافقان) دغو (یهودانو) لره؛ خامخا وبه ګرځوي دغه (منافقان) په تېښته سره شاوې خپلې، بیا به مدد مرسته ونه کړي شي له دوی سره (منافقانو یهودانو سره وروسته له ماتې).

تفسیر: یعنې که په فرض محال سره منافق د هغو یهودانو مرستې ته راغلي وی؛ نو نتیجه به څه کېده؟ پرته له دې څخه چې د مسلمانانو له مقابلې څخه بېرته و تښتي بل نتیجه نه لري، او بیا به د دوی مرسته څرنگه کېده؟ نو د دوی د مرستې لپاره به هم څوک نه رسېده.

لَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْبُرُجِ وَالْجُنُودِ أُولَئِكَ هُمُ الَّذِينَ يَرْتَابُونَ فَلَا يَنْصُرُونَ ﴿۱۱﴾

خامخا تاسو (ای مؤمنانو) ډېر سخت یی له جهته د وېرې په سینو زړونو د دغو (منافقانو) کې له (وېرې د) الله، دغه وېره (د منافقانو له مؤمنانو څخه) په سبب د دې ده بېشکه چې دوی (داسې) قوم دی چې نه پوهیږي (نه پېژني الله).

تفسیر: یعنې که د الله تعالی په عظمت باندې دغه منافقان پوهېدی، او د هغوی په زړونو کې د الله تعالی خوف او وېره وی؛ نو کفر او نفاق به یې ولې غوره کاوه؟ هو! د مسلمانانو د شجاعت او مېړانې څخه ویرېږي، ځکه د مسلمانانو په مقابل کې نه شي ودرېدلی، او نه د جنگ په ډګر کې له ځانه څه ثبات او توره او مېړانه ورسوولی شي.

لَا يَقَاتِلُوكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِي قُرَى مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ

جنگ به ونه کړي دغه (یهودان) له تاسې سره (ای مؤمنانو) ټول په ګډه سره مګر په قریو کلیو ټینگ کړیو شویو کې، یا وروسته له دېوالونو سنگرونو څخه.

تفسیر: یعنې څرنگه چې د دې خلقو په زړونو کې د مسلمانانو وېرې او خوف ځای نیولی دی؛ نو ځکه د جنگ په ډګر کې نشي جنګېدلی، هو په کلیو او ټینګو کلاوو کې سنگرونه نیولی او جګړې کولی شي، یا که د دیوالونو او ونو او نورو شیانو تر شاوونو ځانونه پټ کړي؛ نو جنګېدی شي.

بِأَسْهُمٍ بَيْنَهُمْ شَدِيدٍ

جنگ د دوی په منځ د دوی کې ډېر سخت دی.

تفسیر: یعنی په جگړو کې چې دوی یې پخپلو منځونو کې کوي؛ ډېر تیز او گړندي او سخت ښکاري، لکه چې پخوا له اسلامه د «اوس» او «خزرج» د جنگونو تجربه ځمونږ په مخ کې پرته ده، مگر د مسلمانانو په مقابله کې د هغوی وینه وچه، توره، پخه، ژبه بنده او مېړانه ورکه شي.

تَحْسِبُهُمْ جَبِيْعًا وَقُلُوْبُهُمْ شَتَّىٰ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُوْنَ ﴿۱۷﴾

گمان به کوي ته په دوی چې سره یو دي (حال دا چې) زړونه د دوی سره جلا جلا دي، دا په سبب د دې چې بېشکه دوی داسې یو قوم دی چې نه پوهیږي.

تفسیر: یعنی د مسلمانانو په مقابله کې د هغو په ظاهري اتفاق او اتحاد مه غولېږئ، د هغوی زړونه هیڅکله سره غونډ نه دي، او بالکل جلا دي، هر یو د خپل غرض او غوښتنې مین، او د هر یوه فکر او خیال بېل دی، نو ځکه د دوی په منځ کې حقیقي اتحاد او یو جهتي هیچېرې نه پیدا کیږي، که دوی پوهه ولري؛ نو پوهېدل به چې دا نمایشی اتحاد او د ښودنې یووالی هیڅ نه پکارېږي.

كَمْثَلِ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيْبًا اَقْوَابًا لِّاَمْرِهِمْ وَاَلَمْ عَذَابِ الْاَلِيْمِ ﴿۱۸﴾

مثال د دوی (په نه ایمان راوړلو کې) لکه مثل (قصه) د هغو کسانو دی چې وو پخوا له دوی نه په نژدې زمانه کې، چې وځکله هغوی وبال سزا د بدو چارو خپلو، او شته هغوی ته عذاب دردناک (په عقبا کې).

تفسیر: یعنی اوس په نژدې زمانې کې د «بني قینقاع» یهودانو د خپلې درغلی، خیانت، او غدارۍ خوند ځکلی دی، کله چې هغوی بد عهدې وکړه؛ نو مسلمانانو له هغوی سره یوه مختصره جگړه ونښلوله، او وروسته د یوه وړوکی جنگ څخه یې هغوی د باندې وشړل، او له هغه ځنې په مخ کې په قریبه ماضي کې مکيانو هم د «بدر» په ورځ کې خپله سزا وموندله، همغسې د «بني نضیرو» انجام هم وگورئ؛ چې په دنیا کې د مسلمانانو له لوري پخپل انجام او سزا ورسېدل، او دوی ته د آخرت درد رسوونکی عذاب هم همغسې چې دوی ته ټاکلی شوی دی، هم وررسېږي.

كَمْثَلِ الشَّيْطٰنِ اِذْ قَالَ لِلْاِنْسٰنِ الْغَمْرُ فَلَمَّا كَفَرَ قَالَ اِنِّيْ بَرِيْءٌ مِّنْكَ اِنَّ اِلٰهَ اَخَافُ اِلٰهَ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۱۹﴾ فَكَانَ عَاقِبَتَهُمَا اَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدِيْنَ فِيْهَا وَاُولٰٓئِكَ جَزَاُ الظَّٰلِمِيْنَ ﴿۲۰﴾

(مثال د منافقانو په مخالفت د وعدې کې) لکه مثل (قصه) د شیطان داسې دی، کله چې وایي انسان ته چې: کافر شه!، نو کله چې (انسان) کافر شي؛ وایي (شیطان): زه بېزاره جلا یم له تا څخه، بېشکه زه ویرېږم له الله چې رب (پالونکی) د ټولو عالمیانو دی. پس دی عاقبت انجام د دواړو (گمراه کوونکي او گمراه شوي) داسې چې بېشکه هغوی دواړه به وي په اور (د دوزخ) کې، تل به اوسېږي دوی (دواړه) په هغه (اور د دوزخ) کې، او همدا جزاء د ظالمانو ده.

تفسیر: یعنی شیطان په اول کې انسان ته د کفر او معصیت تشویق او تحضیض ورکوي، کله چې سړی د ده د اغواء په لومه او دام کې ونښلي؛ نو وایي چې: زه له تا څخه جلا او د تا له کاره بیخي بېزاره یم، زه خو له الله تعالی ویرېږم، «دا وینا به هم د ریا او مکاری له مخې وي»، نتیجه به داسې وي چې دی به هم د دوزخ خس او بوتې درې کیږي، او د هغه د دوزخ د لوېدلو سبب به هم گړځي، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «شیطان به په آخرت کې دا خبره وایي، او د «بدر» په ورځ کې یې هم د یوه کافر په شکل او بڼه نور خلق په جگړه کې اچولي وو، کله چې سترگې یې پرېښتو

باندې ولگېدې؛ نو ژر وټنښتېد، - لکه چې د هغه بيان د (الأنفال) په سورت کې پخوا له دې څخه څمونږ د دغه پښتو تفسیر کې تېر شوی دی - همدا مثال د منافقینو هم دی، «هغه بني نضير» ته د خپل حمایت او رفاقت یقین ورکړی وو، او په دې چل سره یې د مخالفت ډگر ته را وویستل، کله چې هغوی په مصیبت سره اخته شول؛ دی جلا (جدا) شو، او لرې ترې کښېناست، ولې آیا هغه په دې ډول د الله تعالی له عذابه خلاصېدی شي؟ هیڅکله نه خلاصېږي، او د دواړو د هستوگنې ځای دوزخ دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدَاةٍ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! وویرېږئ له (عذابه د) الله، او ښایي چې ودې گوري هر نفس هغه شي ته چې رومي یې لېږلی دی لپاره د سبا (قیامت).

تفسیر: یعنې ای مؤمنانو! له الله تعالی څخه وویرېږئ!، او خپلو ځانونو ته د طاعاتو او عباداتو سرمایه ذخیره برابره کړئ، او فکر وکړئ چې سبا به څه څه شیان در د مخه کېدونکي وي؟ او د قیامت لویې ورځې لپاره مو څه ذخیره او څېرمه کړي دي؟ او څه شی مو د مخه وړلېږلي دي، چې وروسته له مرگه هغه هلته در پکار شي؟

وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿۱۰﴾

او وویرېږئ له الله، بېشکه چې الله ښه خبردار دی په هغو عملونو چې کوئ تاسو.

تفسیر: یعنې ستاسې هیڅ یو کار له الله تعالی څخه پټ نه دی، نو ځکه له هغه الله تعالی څخه وویرېږئ!، او د تقوی او پرهېزگاری لارې غوره کړئ!، او له گناهونو او معاصیو څخې خپل ځانونه وژغورئ!.

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿۱۱﴾

او مه کېږئ تاسې (ای مؤمنانو!) په شان د هغو کسانو چې هېر کړی دی هغوی الله، بیا هېر کړی الله په دوی حق د نفسونو د دوی، دغه خلق همدوی دي فاسقان نافرمانان.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله تعالی حقوق یې هېر کړي دي، او د هغه له یاده غافل شوي دي، او د ده د اوامرو او نواهیو هیڅ پروانه کوي؛ نو الله تعالی هېر کړي دي په دوی باندې حق د نفسونو د دوی، چې له راتلونکيو آفتونو څخې د ژغورنې هیڅ یو فکر او اندېښنه د دوی سره نشته، او په معاصیو او نافرمانیو کې ډوب تللي دي.

لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿۱۲﴾

نه دي سره برابر (په نزد د الله) یاران ملگري د اور او یاران ملگري د جنت، یاران ملگري د جنت همدوی دي مراد موندونکي په مراد رسیدلي (په لقاء د الله او نهماوو د جنت).

تفسیر: یعنې ښایي چې هر سړی خپل ځان د جنت د داخلېدو وړ وگرځوي، چې لاره یې پرته د قرآن کریم د هداياتو او احکامو په مخکې له غاړې ایښودلو بل شی نه دی.

لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۗ

که نازل کړی وی مونږ (احکام د دغه) قرآن په یوه غره باندې؛ نو خامخا لیدلی به وو تا هغه (غر) ویرېدونکی فرمان منونکی ټوټې ټوټې کېدونکی له وېرې (د عذابه) د الله.

تفسیر: یعنی د افسوس او د حسرت ځای به وي؛ چې قرآن مجید د انسانانو پر زړونو باندې هیڅ یو اثر او اغېزه ونه کړي، حال دا چې د قرآن شریف اثر او اغېزه دومره زبردسته او قوي ده، چې که هغه پر غرونو غونډې یو کلک شي باندې هم رابښکته شوی وي، او په هغه کې د پوهېدلو داسې یوه ماده چې په انسانانو کې وي شته وي؛ نو هغه به د متکلم د عظمت په مقابل کې ویرېده، او چاودېده، او له ډاره به یې ټوټې ټوټې کېده.

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَصْرِهَا لِنَأْسٍ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿۲۸﴾

او دا مثالونه بیانوو او روو مونږ هغه خلقو ته (لپاره د دې) چې دوی فکر غور وکړي په کې.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې د کافرانو زړونه ډېر سخت دي، سره له دې چې د الله تعالی کلام اوري، خو بیا هم ایمان نه پرې راوړي، که غر د دې پاک کلام په مفهوم باندې وپوهیږي؛ نو هغه به هم له ډېرې وېرې وشلېږي.»

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿۲۹﴾ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ

دغه الله هغه ذات دی چې نشته بل هیڅ معبود برحق مگر خو همدی (دی یواځې)، عالم دی په غیبو باندې، او (عالم دی) په ښکاره وو باندې، هم هغه (الله) دی خورا مهربان ډېر رحم کوونکی. دغه الله (هغه ذات دی) چې نشته بل هیڅ معبود برحق مگر خو همدی دی، (یواځې) بادشاه دی، ښه پاک دی (له ټولو قبائحو څخه)، سالم دی (له هر دو عیبو) څخه، امان ور کوونکی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی أجلّ وأعلى شأنه وأعظم برهانه له هر دو نقائصو او کمزرو یو څخه پاک منزّه دی، او له ټولو عیبو او آفاتو څخه سالم دی، هیڅ یوه خرابي او نقصان نه د هغه دربار ته رسېدلی دی، او نه به وررسېږي، د «مؤمن» ترجمه یې په «امان ور کوونکی» سره کړې ده، او د ځینو نورو مفسرینو په نزد د «مصدق» په معنی هم راغلی دی، یعنی پخپل قول او فعل سره د خپلو پیغمبرانو د اقوالو او ویناوو تصدیق کوونکی دی، یا د مؤمنانو په ایمان باندې د تصدیق د مهر ثبت کوونکی دی.

الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۳۰﴾

شاهد حافظ دی (په اعمالو د بندګانو)، ښه زبردست دی د وېرې خاوند دی، لوی څېښتن دی، پاک دی ذات د الله له هغو شیانو چې (مشرکان یې) ورسره شریکوي.

تفسیر: یعنی د الله تعالی په ذات او صفاتو او افعالو کې هیڅوک ورسره مل او شریک نه دي.

هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ

دغه الله (هغه ذات دی) چې پیدا کوونکی دی راویستونکی دی (له عدم نه وجود ته) صورت ور کوونکی دی.

تفسیر: د (خالق) او د (باري) د فرق په نسبت مو د بني اسرائيل په سورت کې د دې آیت د تفاسیرو په ضمن کې څه اشارې کړي دي، ځمونږ دغه مبارک تفسیر بیا ولولئ!.

«المصوّر» صورت جوړوونکی، لکه چې په نطفه باندې یې د انسان تصویر جوړ کړی دی.

لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ

همدغه (الله) لره دي نومونه نېك (ډير بناسته) عمدۀ مخصوص.

تفسير: يعنې هغه نومونه چې په اعلى درجه په بنه والي او كمالاتو او صفاتو باندي دلالت كوي.

يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

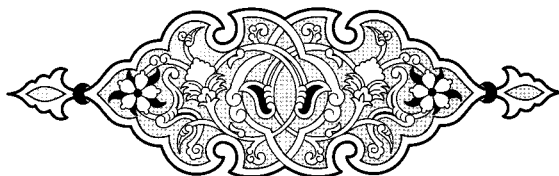
په پاكي سره يادوي هغه (الله) لره هر هغه څه چې په اسمانونو كې دي، او (هر هغه څه چې په ځمكه كې دي.

تفسير: يعنې د قال يا د حال په ژبه سره چې په هغه باندي مونږ او تاسې نه پوهيږو.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

او همدغه (الله) بنه غالب دي بنه حكمت والادي.

تمت سورة الحشر بمته وكرمه، فله الحمد والمته.

سُورَةُ الْمُتَحِنَةِ

«د (الممتحنة) سورت مدني دی، (١٣) آیتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (٦٠) او په نزول کې (٩١) سورت دی، وروسته د (الأحزاب) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په «حُدیبی» کې له مکیانو سره روغه و فرمایله، چې د هغې ذکر ځمونږ د دغه پښتو تفسیر د (الفتح) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، تر دوو کلونو پورې دا روغه قائمه وه، بیا د کافرانو له لوري هغه ماته شوه، نو دلته رسول الله صلی الله علیه وسلم د حربي له اصولو سره سم په پټه خوله افواج ټولول، او د مکې معظمې د بري فتح لپاره یې ترتیبات نیول، د خبرو اترو او لیکونو په لېږلو باندې یې ممانعت او بندشونه کېښوول، چې تر څو د مکې معظمې کافران د دوی له دې تیاري څخه خبر نشي، او هغوی هم د جگړې لپاره ځانونه تیار نه کړي، او په دې ډول سره په حرم شریف کې د جگړې مخه ونیوه شي، یوه مسلمان چې «حاطب بن ابی بلتع» رضي الله تعالى عنه نومیده، او د «بدر» له مهاجرینو څخه وو، مکیانو ته یې یو لیک ورولېږه چې: «د محمد صلی الله علیه وسلم لښکر پر تاسې باندې لکه د شپې تیاره یا د لوی سیلاو د اوبو په شان درتلونکی دی» دا خبره رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د وحی په وسیله ورسنکاره شوه، دوی علي «رضي الله تعالى عنه» او څو نورو اصحابو ته امر ورکړ چې یوه ښځه د مکې شریفې په لوري روانه ده، تاسې ورپسې ورشئ، تاسې به له هغې سره په فلاني ځای کې مخامخ کېږئ، له هغې سره یو لیک دی؛ هغه ورځنې واخلي!، او له ځان سره یې راوړئ، دا اصحاب په تلوار روان شول، او هغه ښځه یې په همغه ځای کې وموندله، هغې ښځې ډېر «لیت او لعل» او وړاندې او وروسته وکړ، خو سره له هغه هم همغه لیک (خط) یې وروسپاره، چې د هغه له لوستلو څخه دا خبره ښکاره شوه چې د «حاطب بن ابی بلتع» رضي الله تعالى عنه له لوري د مکې معظمې د کافرانو په نامه لیکلی شوی دی، او هغوی ته یې د مسلمانانو د تعرض اطلاع وړلېږلې ده، ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم «حاطب بن ابی بلتع» رضي الله تعالى عنه راوباله، او ترې یې وپوښتل چې: دا څرنگه یو حرکت دی؟ ده وویل: یا رسول الله! نه زه کافر یم، او نه مې له اسلامه مخ اړولی دی، رښتیا خبره خو دا ده چې ځما کور او کهول په مکه معظمه کې دی، او هلته د هغوی ساتونکي او پالونکي هیڅوک نشته؛ نو مې غوښتل چې پر کافرانو باندې خپل یو احسان واپروم تر څو هغوی د هغه په معاوضه کې ځما له اهل او عیال سره څه غرض ونه لري، بلکه له هغوی سره څه ښکېني هم وکړي، زه پوهېږم چې له دې څخه ماته ډېره ګټه (فائده) رارسیري، خو اسلام او مسلمانانو ته له هغه څنې هیڅ یو ضرر نه رسیري، هغه د فتح او نصرت و عدې چې تاسې ته د الله تعالی له لوري شوي دي؛ هغه په یقیني ډول سره پای (آخر) ته رسېدونکې دي، او د هغو مخه هیڅوک نشي نیولی، لکه چې د ده د هغه خط په منځ کې همدا مضمون لیکلی شوی وو: قسم په الله که رسول الله صلی الله علیه وسلم یواځې هم پر تاسې باندې حمله وکړي؛ نو الله تعالی به ورته مدد ورکوي، او هغه و عدې چې له هغه سره شوي دي؛ خامخا پوره کېدونکې دي.

بلا شېبهه د «حاطب بن أبي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څخه دا غټه خطايي شوې ده، خو «رحمة للعالمين» وفرمايل: «لا تقولوا له إلا خيرا» «مه وايئ ورته هيڅ شی پرته له خيره» او ويې فرمايل: «چې حاطب د «بدر» د اصحابو څخه دی، او تاسې ته نه دي معلوم چې الله تعالى د «بدر» د اصحابو ګرد ګناهونه بښلي دي»، د دې سورت زياتره برخه همدې قصې لره نيونکې ده، لکه چې الله أجل وأعلى شأنه وأعظم برهانه داسې فرمايي چې:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخِدُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ وَأُولِيَاءَ تُلْفُونَ إِلَيْهِمْ بِالْهُدُودِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! مه نیسئ تاسې دښمنان ځما او دښمنان خپل دوستان په دغه حال کې چې غورځوی لېږئ تاسې خبرونه هغوی ته په سبب د دوستی سره (په منځ ستاسې او د دوی کې) حال دا چې په تحقیق کافران شوي دي هغوی په هغه شي چې راغلی دی تاسې ته له حق (دین او قرآن) څخه.

تفسیر: یعنې د مکې کافران هم د الله تعالى جل جلاله دښمنان دي او هم ستاسې، نو له هغوی سره دوستي مه کوئ!، او هغوی ته دوستانه پیغامونه لېږل مسلمانانو لره ښه نه دي، او په تحقیق کافران شوي دي هغوی په هغه څه چې راغلی دی تاسې ته له حق دین څخه، نو د دې لامله د الله تعالى دښمنان شول.

يُحْجُونَ الرَّسُولَ وَإِنَّا لَهُم بِرَبِّكُمْ

چې وباسي دوی رسول (د الله) او هم تاسې (له خپل وطن مکې څخه ځکه) چې ایمان راوړی دی تاسې په الله چې رب ستاسې دی.

تفسیر: یعنې پیغمبر ته او تاسې ته یې څنگه رېږونه او زحمتونه درو رسول، او تاسې یې د خپل هېواد او وطن په پرېښوولو باندې اړ کړئ، یواځې په همدې خبره سره چې تاسې ولې د یوه الله تعالى چې ستاسې او د ګردو (ټولو) مخلوقاتو پرودګار دی؛ عبادت کوئ؟ نو له دې څخه به لویه دښمني او عداوت څه وي؟ د تعجب ځای دی چې تاسې له داسې سړیو سره دوستي کوئ؟ او د خپلوی لاسونه وروړاندې کوئ؟

إِن كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِ سَبِيلِ وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ

که چېرې یئ تاسې چې راوتلي یئ تاسې (له اوډانو خپلو) لپاره د جهاد جنګ په لاره ځما کې، او لپاره د رضا خوښی غوښتلو ځما.

تفسیر: یعنې که ستاسې له کوره وتل ځما د خوښی لپاره او ځما په لاره کې د جهاد لپاره وي، او خاص ځما د رضا لپاره تاسې نور د خپلو ځانونو دښمنان کوئ؛ نو بیا په هغې دښمني کې د دوستی ارتباط د څه لپاره دی؟ آیا د هغو کسانو په ناراضی چې تاسې د الله تعالى رضا ګټلې وه، اوس غواړئ چې هغوی له خپلو ځانونو ځني رضا او خوښ او الله تعالى ناراض کړئ؟ (العیاذ بالله).

تُرُونَ إِلَيْهِم بِالْهُدُودِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا خَفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَمُ

چې په پټه (خبرې) لېږئ تاسې هغوی ته په (سبب د) دوستی سره، او زه ښه عالم یم په هغه څه چې پټوی تاسې، او په هغه څخه چې ښکاروی تاسې.

تفسير: يعنى كه يو سړى و غواړي چې يو كار له كړدو خلقو او نړيوالو څخه په پټه اجرا كړي؛ نو آيا هغه له الله تعالى څخه هم پټولى شي؟ وگورئ چې «حاطب بن ابي بلتعه» رضي الله تعالى عنه څومره زيار وكړ، او كوښښ يې وكړ چې د خپل ليك اطلاع هيچا ته ورنه كړي، خو الله تعالى له هغه څخه خپل رسول خبردار كړ، او دغه پټه خبره پخوا له وخته ورڅرگنده شوه.

وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

او هر څوك چې وكړي دغه (كار) له تاسې څخه؛ نو په تحقيق وركه كړې يې ده سمه صافه لاره.

تفسير: يعنى كه سره له مسلماني داسې كار وكړي، او داسې يو وگڼي چې دى به د هغه په پټو ساتلو كې برى ومومي؛ نو سخته غلطي او زيات تېرواته كوي.

إِنْ يَتَّقَوْكُمْ يُكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَالسَّيِّئَاتُ الَّتِي كَفَرُوا ②

كه چېرې ظفر برى ومومي (كفار) په تاسې باندې (نو) شي به دوى تاسې لره دښمنان، او اوږده به كړي تاسې ته لاسونه خپل (په وهلو او وژلو د تاسې)، او (اوږدې به كړي) ژبې خپلې په بدې (ويلو د تاسې) سره، او خوښوي به دوى (دغه) چې كافران شئ تاسې (لكه چې دوى دي).

تفسير: يعنى له دې كافرانو څخه په موجوده حالت كې څه هيله او اسره مه لرئ!، كه څه هم تاسې زياته پېرزوينه او رواداري پر هغوى باندې وكړئ، او د دوستي اظهار وكړئ؛ هغوى هيڅكله د مسلمانانو خير غوښتونكي نشي كېدى، او سره له دې انتهايي رواداريو كه د هغوى لاسونه پر تاسې باندې بر شي؛ نو له هيڅ راز خرابۍ او دښمنۍ څخه خپل ځانونه نه منع كوي، په ژبو او لاسو سره هر ډول ضررونه او ايډاوې تاسې ته دررسوي، او داسې غواړي هم هغسې چې هغوى له صداقته منكران دي؛ تاسې هم منكران كړي، نو آيا داسې شريران او بد باطنان د دې خبرې وړ دي چې هغوى ته هسې پيغامونه ولېږل شي؟.

لَنْ تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصَلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ③

له سره به نفع در ونه رسوي تاسې ته (كه كافران شئ) خپلوي ستاسې، او نه اولاد ستاسې په ورځې د قيامت كې فيصله به وكړي (الله) په منځ ستاسې كې، او الله په هغو عملونو چې كوئ يې تاسې ښه ليدونكى دى.

تفسير: حاطب رضي الله تعالى عنه هغه خط د خپل اهل او عيال لپاره ليكلى وو، نو په دې باندې داسې تنبيه فرمايي چې اولاد او خپلوان د قيامت په ورځ هيڅ نه پكارېږي، الله تعالى د هر يوه سړي اعمال تر ذرې ذرې پورې هم گوري، او سم له هغه سره فيصله او پرېكړه كوي، د الله تعالى دا فيصله هيڅ يو څوى، لمسى، كړوسى خپل، خپلوان او عزيزان نشي ماتولى، نو بيا دا كومه عقلمندي ده چې يو مسلمان د خپل اهل او عيال لپاره الله تعالى له خپل ځان څخه نارضا كړي، په ياد يې ولرئ چې له هر شي څخه د الله تعالى رضامندي او خوښي وړاندې ده، كه دى له مونږ څخه راضي وي؛ نو د هغه په فضل او كرم سره كړد كارونه ښه كېږي، او كه الله تعالى نارضا شي؛ نو هيڅ شى نه پكارېږي.

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالَ الْقَوْمُ لَهُمْ إِنَّا تَبِعُوا دِينَكُمْ وَإِنَّا كَافِرُونَ
مِنْ دُونِ اللَّهِ لَقَدْ تَابَكُمْ رَبُّكُمُ اللَّهُ وَتَابَ إِلَيْنَا وَبَيَّنَّا لَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ الْبَدَا حَتَّى تُوْمِنُوا بِاللَّهِ وَحَدَّةً

په تحقیق شته تاسې لره (ای مؤمنانو!) طریقه ښه (چې اقتداء پسې کولی شئ) په (قول او فعل) د ابراهیم کې او په (قول - فعل د) هغه چا کې چې ده سره وو (له مؤمنانو)، کله چې وویل (دغه ابراهیم او اتباعو یې مشرکانو د) قوم د دوی ته چې: بېشکه مونږ جلا بېزاره یو له تاسې څخه، او (بېزاره یو) له هغه څیزه چې عبادت یې کوی تاسې بې له الله، منکران شوي یو مونږ (په باطل دین) ستاسې باندې، او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسې کې عداوت، دښمني او بغض حسد ابدي همېشه، تر هغه پورې چې ایمان راوړئ په الله باندې یواځې (چې واحد لا شریک دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې سره له اسلامه د ابراهیم (علیه وعلی نبینا أفضل الصلاة والسلام) سره ملګري شوي دي، هر یو په خپل وخت کې په خپلو فعلونو او قولونو سره له هغو کفارو څنې د بېزارۍ او بېلتون اعلان کړی دی، او ابراهیم علیه السلام سره له نورو مؤمنانو اتباعو خپلو هغو مشرکانو د قوم خپل ته وویل چې: په تحقیق سره مونږ بېزاره یو له تاسې څخه، او بېزاره یو له هغه شي څخه چې عبادت یې کوی تاسې بې له الله چې بُتان دي، او کافر شوي یو مونږ په دین یا په معبود ستاسو باندې، یعنې تاسې ای کفارو څرنگه چې له الله تعالی څخه منکران یئ، او د الله تعالی د احکامو پروا نه کوئ؛ نو مونږ هم ستاسې له طریقي څخه منکران یو، او د یوې ذرې په مېچ هم ستاسې فکر او پروا نه کوو، او ښکاره شوی دی په منځ ځمونږ او ستاسې کې عداوت، دښمني او بغض کینه همېشه تل تر هغه پورې چې ایمان راوړئ تاسې په الله تعالی باندې یواځې، یعنې دا دښمني به هلته پای ته رسیږي چې تاسې شرک او کفر پرېږدئ، او د هغه یوه مالک الملک و الملکوت اکرم شأنه و أعظم برهانه هسې بندګان او چوپړان شئ لکه چې مونږ یې هم بندګان او تابعان یو.

إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لِمَ كَفَرَ بِي إِنِّي نَسِيتُ اللَّهَ وَآلِهِ فَأَنَا كَافِرٌ

مګر خو (اقتداء مه کوی د) یوې خبرې د ابراهیم (چې ویلي یې وو پخوا له منع کیدلو) پلار خپل ته (داسې) چې خامخا زه بڅښنه غواړم هر ورو (خامخا) د تا لپاره، او مالک نه یم زه تالره له عذابه د الله د هیڅ څیز.

تفسیر: یعنې یواځې دعا کولی شم، د کومې ګټې او نقصان مالک نه یم، الله تعالی هر څه چې وکړي کولی یې شي، او د هغه مخه هیڅوک نشي نیولی، شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې ابراهیم علیه السلام هجرت وکړ، او بیا یې خپل ټبر ته مخ ونه ګرځاوه، نو آیا تاسې به هم همغسې کوی؟ یو خو ابراهیم علیه السلام کله چې دا خبره ورمعلومه نه وه خپل پلار ته یې دعا وکړه، او هر کله چې دا خبر ورمعلومه شوه چې مشرکان له غفران څخه محروم دي؛ نو چپ شو، اوس چې هغه خبره تاسې ته ښکاره شوه؛ نو ځکه د کافرانو بښنه مه غواړئ!».

او ویل ابراهیم علیه السلام او اتباعو یې داسې چې:

رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ﴿٣٠﴾

ای ربه ځمونږ (خاص) په تا باندې توکل کړی دی مونږ او (خاص تاته) رجوع کړې ده مونږ، او (خاص) تاته بېرته ګرځېدل د ګردو دي (په آخرت کې لپاره د جزاء).

تفسير: يعنی گُرد مو پر بنسول، او تاته مو هیله و کړه، او د خپل له قوم او له ټبر څخه مو پر بکړه و کړه، او له تاسره مو خپل علاقه و نسلوله، او تاته مو رجوع و کړه، او په دې باندې پوهیږو، چې د گُردو ورتگ ستا په لوري دی.

رَبَّنَا اجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاخْفِئْنَا لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٥٠﴾

(وویل ابراهیم او اتباعو د ده) ای ربه ځمونږ! مه گُړ څوه ته مونږه فتنه ځای د ازمویلو هغو کسانو لره چې کافران شوي دي، او بنسنه و کړه مونږ لره ای ربه ځمونږ، بېشکه هم ته یې ښه غالب قوي ښه حکمت والا.

تفسير: يعنی مونږ د کافرانو لپاره فتنه او د ازموینست محل د مشق تخته مه گُړ څوه!، او مونږ پخپل فضل او کرم سره په دغسې حالت کې وساته، چې د هغو له لیدلو څخه کافران خوښ نشي، او پر اسلام او مسلمانانو باندې د تمسخر او استهزاء غږونه وکړي، او ځمونږ په مقابل کې په خپل حقانیت باندې استدلال وکړي، بېشکه هم ته یې ښه غالب قوي په انفاذ د احکامو ښه حکمت والا چې هر کار په تدبیر او مصلحت سره کوي، يعنی ځمونږ تقصیرات او کوتاهي وښه، او را معاف یې کړه، ستا د زبردست قوت او حکمت څخه همدا هیله او توقع ده، چې خپل وفالرونکي بندگان د دښمنانو په مقابل کې مقهور او مغلوب مه کړي، اوس لپاره د ازدياد د حرص په اقتداء د ابراهیم علیه السلام کې الله اکرم شأنه و أعظم برهانه داسې ارشاد فرمایي:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٥١﴾

خامخا په تحقیق ده تاسې لره (ای مؤمنانو) په دغو (خبرو د ابراهیم او اتباعو د ده) کې طریقه حسنه ښه (چې اقتداء پسې کوئ، او دا اقتداء ده) هغه چا لره چې وي چې امید لري د الله، او ویریري د ورځې آخرې (د قیامت)، او هر هغه څوک چې مخ وگړ ځوي د الله تعالی د احکامو څخه؛ نو بېشکه الله همغه دی غني بې پروا، ښه ستایلی شوی (په ښو صفتونو).

تفسير: يعنی تاسې مسلمانانو ته يا په بل لفظ هغو خلقو ته چې د الله تعالی د لیدلو او د آخرت د قائمېدلو هیله لری، د ابراهیم علیه السلام او د ده د ملگرو حسنه اسوه او نېکې طریقي غوره کول پکار دي، که څه هم ټوله دنیا تاسې ته متعصب او جاهل ووايي، تاسې خپل مخونه د هغې لارې څخه مه اړوئ!، چې د دنیا هغه لوی موحد هغه پخپل تنگ او طرز عمل سره قائم کړي، د مستقبل وخت ابدي کامیابي او بری د همدې لارې په تللو سره په لاس درتلی شي، که چېر (مخالف) له دې نه لار شئ، او د الله تعالی له دښمنانو سره خپله دوستي ټینګه کړئ؛ نو تاسې پخپله نقصان او زیان مومی، ځکه چې الله تعالی د هیچا د دوستی او دښمنی پروا نه لري، هغه پخپل ذات سره د گُردو کمالاتو او هر راز ښېگڼو مالک او څښتن دی، او هیڅ ضرر ورته نه رسیږي.

عَسَى اللَّهُ أَن يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا عَادِيًّا مِّنْهُمْ مُّؤَدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٥٢﴾

ښاییري چې الله پیدا کړي په منځ ستاسې کې او په منځ د هغو کافرانو کې چې دښمني لری تاسې له هغوی سره دوستي، او الله ښه قادر دی، او الله ښه مغفرت کوونکی دی، ډېر رحم کوونکی دی.

تفسير: يعنی د الله تعالی د قدرت او رحمت څخه بعيد نه دي، چې د نن ورځې ډېر کلک کافر سبا ښه پوخ مسلمان وگړ ځوي، او په دا ډول ستاسې او د هغوی په منځ کې د دوستی تعلقات قائم شي، لکه چې د مکې معظمې په فتحه

کې همداسې وشوه، نژدې مکيان مسلمانان شول، او هغه کسان چې پرون به يې يو د بل په مخ تورې وښکلې؛ نن يو پر بل باندې ځان قربانوي، په دې آيت کې مسلمانانو ته اطمینان او تسلي ورکړې شوې ده، چې د مکيانو په مقابل کې د مسلمانانو دا د خپلوی شلول او ترک موالات او جهاد د څو ورځو له مخې مؤقتي دی، بيا به هغه ته څه اړه او ضرورت نه پاتې کېږي، او له چا ځنې چې په دې لاره څه بې اعتدالي شوي وي؛ الله تعالی دده د هغې خطا بښونکی دی، ځکه چې همغه لوی بښونکی دی.

لَا يَنْهَىٰ عَنْهُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا تَوَكَّلُوا فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوهُمْ مِّنْ دِيَارِهِمْ أَنْ تَبْرَهُمُوهُمْ وَتُقْسَطُوا
إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤١﴾

نه منع کوي تاسې (ای مؤمنانو) الله له (دوستی د) هغو کسانو چې نه يې دی کړې جنګ له تاسو سره په (کار د) دين کې، او نه يې ايستلي يئ له کورونو خپلو څخه (له دې نه) چې نيکي وکړئ تاسې له دوی سره، او چه عدل او انصاف وکړئ تاسې له هغوی سره، بېشکه چې الله مينه کوي له انصاف او عدل کونکو سره.

تفسير: يعنې په مکه معظمه کې داسې خلق هم شته، چې دوی پخپله مسلمانان شوي نه وو، خو له مسلمانانو سره يې څه ضد او مخالفت هم نه کاوه، او به يې د دين په چارو کې له هغو سره جگړې کولې، او نه به يې رېږونه ورپېښول، او نه به يې د هغوی په ايستلو کې د ظالمانو مرستې کولې، له داسې کافرانو سره له بښنې او ښه سلوک کولو څخه اسلام هيڅ ممانعت نه کوي، کله چې هغوی ستاسې سره عدل او انصاف نرمي او رواداري کوي، نو د انصاف تقاضا همدا ده چې تاسې هم له هغوی سره ښه ټينګ او مناسب سلوک وکړئ، او دنيا ته وروښيي چې د اسلامي اخلاقو معيار څومره هسک دی؟.

إِنَّمَا يَنْهَىٰ عَنْهُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوا فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوهُمْ مِّنْ دِيَارِهِمْ وَظَاهَرُوا وَعَلَىٰ إِخْرَاجِهِمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ
وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٢﴾

بېشکه همدا خبره ده چې منع کوي تاسې الله له (دوستی د) هغو کسانو څخه چې جنګ يې کړې دی له تاسې سره په (کار د) دين کې، او چې ايستلي يې يئ له کورونو د تاسې څخه، او کومک مرستې يې کړي دي له دښمنانو ستاسې سره په ايستلو ستاسې کې، له دې څخه چې دوستي وکړئ تاسې له هغوی سره، او هر هغه چې دوستي کوي له هغوی سره؛ دغه (خلق) همدوی دي ظالمان ښکاران.

تفسير: يعنې له هسې ظالمانو سره دوستانه تعلقات قائمول بېشکه سخت ظلم او ګناه ده، (ربط) تر دې ځای پورې د کفارو د دوو ټوليو (معاند - مسالم) سره د معاملې ذکر وو، وروسته له دې نه دا رابښي چې له هغو ښځو سره څه معامله وکړو چې له (دار الحرب) څخه (دار الاسلام) ته راشي؟ يا په (دار الحرب) کې هستوګنه ولري؟، خبره دا ده چې د حديبيې په روغه کې مکي والو داسې ټاکلي وو چې: څمونږ هغه سړي چې د مسلمانانو په لوري راشي؛ ښايي چې هغه بېرته ولېږل شي، لکه څمونږ پيغمبر دا خبره منلې هم وه، او د هغه په اثر څو سړي چې مدينې منورې ته راغلي وو؛ بېرته مکې معظمې ته ولېږل شول، وروسته له هغه څخه څو ښځې هم راغلې، که دا ښځې هم بېرته لېږلې کېدې؛ نو د کافر نارينه په کور کې د مسلمانې ښځې هستوګنه له اسلامي غير ته لرې ښکار بدل، او د هغو ناسته ملاسته سره حرامه وه، نو په دې باندې دا وروستي آيتونه رانازل شو، معلومېږي چې وروسته له دې نه د ښځو په بېرته لېږلو کې کافرانو اصرار ونه کړ، او که نه هغه روغه به روغه نه پاتې کېده.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی، کله چې راشي تاسې ته مؤمنانې (بنځې) هجرت کوونکې وطن پرېښودونکې؛ نو وازمویئ تاسې هغوی، الله ته ښه معلوم دی ایمان د دوی.

تفسیر: یعنې د زړونو احوال الله ته ښه معلوم دي، خو په ښکاره ډول سره تاسو د هغو ښځو تفتیش او تحقیق په ښه ډول سره وکړئ!، چې آیا په رښتیا سره مسلمانې دي؟ آیا په رښتیا د مسلمانې لامله دوی هجرت کړی دی، او خپل وطن یې پرېښی دلته راغلي دي؟ آیا کومې دنیوي یا نفساني غوښتنې د دوی د هجرت او راتګ سبب شوي دي؟ په ځینو روایتونو کې راغلي دي چې عمر رضي الله تعالی عنه به د دوی امتحان اخیستلو، او ازموینه یې کوله، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم له لوري به یې د هغوی بیعت اخیست، کله کله به پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم د دوی بیعت مانه، چې وروسته په ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعَنَّ﴾ الآية - کې مذکور دی.

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَهْنٌ جِلَّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآثُهُمْ مَا انْفَقُوا وَالْجَنَامَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَكَرَّهْتُمْ إِذَا تَبَيَّنَّ جُورُهُنَّ

نو که وپېژنئ تاسې دوی (په قسم سره) مؤمنانې؛ نو بېرته مه لېږئ هغوی د کفارو طرف ته، نه دي دغه (مؤمنانې بنځې) حلالې هغو (کفارو سړیو) لره، او نه هغه (کافران) حلال دي (مؤمنو ښځو) لره، او ورکړئ تاسې (هغو کافرانو) ته (چې مېړونه د هغو ښځو دي) هغه څه چې لگولي یې دي (له مهره)، او نشته هیڅ ګناه پر تاسې باندې چې نکاح و تړئ تاسې له دې ښځو سره په شرط د دې کله چې ورکړئ تاسې هغو ته مهر ونه د دوی.

تفسیر: داسې حکم وشو: که له زوجینو څخه یو مسلمان او بل مشرک وي، نو د دارینو په اختلاف سره د نکاح تعلقات قائم نه پاتې کېږي، که د کوم کافر ښځه مسلمان شوي وي، او دار الاسلام ته راشي، هر هغه مسلمان چې د دې نکاح تړي؛ د ده په غاړه ده چې هومره مهر چې هغه کافر په دې ښځې ورکړی دی؛ هومره بېرته ورکړي، او اوس د دې ښځې مهر هر څه چې ټاکلی شوی وي؛ هغه جلا دې ښځې ته وروسپاري، نو وروسته له دې څخه د هغې ښځې سره نکاح تړلی شي.

وَلَا تُسْكَوْا بِعَصَمِ الْكُفَّارِ وَسَأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ لَكُمْ أَنْفَقُوا إِلَيْكُمْ حِكْمٌ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

او منګولې مه نښلویئ په عصمتونو د ښځو کافرانو (او مه یې ساتئ په نکاح خپله کې)، او وغواړئ تاسې هغه څه چې خرڅ کړي دي تاسې (پر دغو کافرانو)، او ودې غواړي (دغه کفار هم) هغه څه چې خرڅ کړي وي هغوی (له مهرونو پر دغو مهاجرانو)، (دا مذکوره احکام) حکم د الله دی، حکم کوي (الله په دغه سره) په منع ستاسې کې، او الله ښه علم والا دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: د رومي حکم په مقابل کې وروستنی داسې حکم وشو، د هغه مسلمان سړي ښځه چې لا کافره پاتې وي؛ دغه مسلمان دې هغه ښځه پرېږدي!، بیا هر کافر چې له هغې سره نکاح و تړي، د دې مسلمان لگولی شوی مهر به بېرته ورسوي، په همدې ډول هر یو له دواړو فریقینو څخه دې یو له بل ځنې خپل حق وغواړي، کله چې دا حکم رانښکته شو؛ نو مسلمانان دې خبرې ته تیار شول، چې هم یې ورکړي، او هم به یې واخلي، خو کافرانو ورکول ونه منل، نو ځکه دا راتلونکې آیت رانازل شو.

وَلَا فَاتَكُمْ سَيُّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَرْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا
وَأَتَقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ①

او که چهرې فوت شي له تاسو نه (ای مؤمنانو) یو شی له ښځو ستاسې په طرف د کفارو؛ پس غزا مو وکړه (او غنیمت مو واخیست تاسې په غزا کې)؛ پس ورکړئ تاسې هغو کسانو ته چې تللي وي ښځې د هغوی (کفارو ته) په مثل د هغه (مهر) چې ورکړی دی دوی (هغو ښځو لره)، او وویرېئ تاسې له الله هغه چې تاسو پر هغو باندې ایمان راوړونکي یئ.

تفسیر: یعنې که د کوم مسلمان ښځه مرته او دار الحرب ته لاړه شي، او کافر د هغه خرڅ بهر ته نه ورکوي، نو که د کوم کافر ښځه د مسلمانانو کره راشي، د هغه هر څومره خرڅ چې کیږي؛ ښايي د هغه کافر په ځای دې مسلمان ته ورکړي چې ښځه یې کافر کره تللي ده، او حق یې سوځېدلی دی، هو! دومره ده که د دغه مسلمان د حق له ورکولو څخه څه شی بهر ته پاتې شي؛ هغه به همغه کافر ته وررسوي!؛ ځینو عالمانو لیکلي دي: که کوم مسلمان د کافر خرڅ نشي ورته رسولی؛ نو هغه دې د مسلمانانو په بیت المال کې ور تحویل کړي، الله اکبر! دا څومره د عدل، انصاف تعلیم دی!، خو په دې باندې عمل کوونکی به همغه څوک وي چې د هغه په زړه کې د الله تعالی وېره وي، او په هغه باندې پوره او کامل ایمان ولري.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسِرْنَ وَلَا يُزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ

ای نبی! کله چې راشي تاته مؤمنانې ښځې چې بیعت کوي له تاسره پر دې شرط چې نه به شریکوي دوی له الله سره هیڅ شی، او نه به کوي غلا دوی، او نه به کوي زنا دوی، او نه به وژني دوی اولاد خپل.

تفسیر: یعنې ای محمده! بیعت واخله له ښځو څخه په دې خبره چې نه به شریکوي دوی له الله تعالی سره هیڅ څیز، او غلا به نه کوي، او زنا به نه کوي، او نه به وژني اولاد خپل لکه چې د جاهلیت په زمانه کې رواج وو، د معمولي ننگ او عار لامله به یې جونې ژوندی په هدیرو کې خښولې، او په ځینو وختونو کې به یې د لوږې له وېرې هم خپل اولاد واژه.

وَلَا يَأْتِينَ بَهْتَانٍ يَفْتَرِينَ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ

او نه به راتله کړي په دروغو سره چې جوړوي یې دوی په منځ د لاسو او پښو خپلو کې (یعنې له خپله ځانه).

تفسیر: او بیعت واخله ای ځما پیغمبره! له ښځو څخه په دې خبره چې: نه به راځي په دروغو سره چې جوړوي هغه دروغ په منځ د لاسونو او پښو خپلو، یعنې چې حرامزاده اولاد رانه وړي او په بل چا باندې په دروغو سره دعوی کوي، یا په دروغو سره شاهدي ورکوي، یا په کومه معامله کې له خپل ځانه خبره جوړه کړي په دروغو سره او قسمونه خوري، بله معنی یې دا ده چې: د خپل ځیرولي اولاد نسبت په دروغو سره بل چاته کوي، یا د بل چا اولاد پټوي، او داسې وایي چې: دا مې له خپل مېړه دی، یعنې په مکر او فریب، دروغ، درغلی او ناروا سره خپل اولاد بل ته یا د بل اولاد ځان ته کوي.

وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايَعُهُنَّ

او نه به کوي نافرمانی له تا څخه په معروف بنو چارو کې؛ نو بیعت وکړه له دوی سره.

تفسیر: پخوا یې فرمایلي وو: هغه مسلمانې ښځې دې چې په هجرت کولو سره راځي؛ وپوښتلې شي!، دلته دا رانښيي چې د هغوی پوښتل دا دي: که دا گړد حکمونه چې په دې آیت کې دي هغوی ومني؛ نو د هغوی ایمان ثابت وگڼه!، دې آیت ته د بیعت آیت وایه شي، ځمونږ د پیغمبر صلی الله علیه وسلم په مخ کې به چې ښځو بیعت کاوه، نو همدا اقرار به یې له دوی ځنې په ژبه سره اخیست، لیکن د بیعت په وخت کې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم لاس د هېڅ یوې ښځې لاس ته نه دی رسېدلی.

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٧﴾

او مغفرت بښنه وغواړه لپاره د دغو (ښځو) له الله، بېشکه چې الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې په دې چارو کې هغه کوتاهي چې پخوا له دې څخه شوې ده، یا د دې احکامو په ځای راوړلو کې وروسته له دې نه کوم تقصیر ورپېښ شي؛ نو ځکه تاسې د هغوی په حق کې د مغفرت او بښنې غوښتنه وفرمایئ، تر څو الله تعالی ستاسې په دعا د دوی تقصیرات وروښيي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! مه کوئ دوستي له هغه قوم (یهودانو) سره چې په قهر شوی دی الله پر دوی باندې.

تفسیر: هغه خبره چې د دې سورت په شروع کې وه، د دې سورت په ختم کې یې هم د هغه یاد و فرمایه، یعنې د مؤمن په شان کې نه دي چې له هغه چا سره رفاقت او دوستي وکړي چې الله تعالی ورته په قهر وي، په هر چا باندې چې پاک الله په قهر وي؛ ښایي چې د الله تعالی دوستان هم ورته په قهر وي.

قَدْ يَسُؤُا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَسُ الْكُفَّارُ مِنَ أَصْحَابِ الْقُبُورِ ﴿١٨﴾

په تحقیق ناامیده شوي دي دغه (یهودان) له آخرته لکه چې ناامیده شوي دي کافران له ټولگيو ملگرو د هدیرو څخه.

تفسیر: یعنې منکران داسې توقع نه لري چې له هدیرو څخه به څو ک پاڅیږي، او بیا به په بل ژوندون کې یو له بل سره وگوري، دا کافران هم هم هغسې ناامیده دي.

تنبیه: د ځینو مفسرینو په نزد ﴿مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ﴾ د کفارو بیان دی، یعنې هغسې چې هغه کافران چې هدیرو (مقبرو) ته رسېدلي دي، او د هغه ځای له حال او احوال څخه خبر شوي دي، او د الله د مهربانۍ او خوښۍ ځنې بالکل بې هیلې او ناامیده شوي دي؛ همدا راز دا کافران هم د آخرت له لوري بالکل بې اسرې او ناامیده دي.

تمت سورة الممتحنة بفضل الله تعالى ومّنه وكرمه.

سُورَةُ الصَّفِّ

«د (الصف) سورت مدني دی، (۱۴) آيتونه دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۱) او په نزول کې (۱۰۹) سورت دی، وروسته د (التغابن) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ① يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ② كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ③ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ مَرصُوضٌ ④

نسبت د پاکي کوي الله لره هر هغه څيزونه چې په اسمانونو کې دي، او (هر هغه څيزونه چې) په ځمکه کې دي (سره له اسمانونو او ځمکې)، او همغه (الله) ښه غالب قوي دی، ښه حکمت والا دی. ای هغو کسانو چې ايمان يې راوړی! ولې وايئ تاسې هغه (خبره) چې نه يې کوی. لويه ده له جهته د غضبه په نزد د الله (دا خبره) چې وايئ تاسې هغه څه چې نه يې کوی. بېشکه الله خوښوي هغه کسان چې جنګ کوي په لاره (د دين) د دغه (الله) کې صف تړونکي گواکې دوی بناگانې په فلايي سره ټينګې کړې شوې (ښې محکمې).

تفسير: هر بنده ته ښايي چې له لوی، ځانمنی او باتې (لافي) وهلو او له ناحقو دعوی ځنې وويرېږي! ځکه چې وروسته به په جنجال او رېږو کې اخته شي، له خولې څخه د يوې خبرې ايستل ډېر آسانه دي، مگر د هغې سر ته رسوونه ډېر سخت کار دی، الله تعالی له سره هغه سړي نه خوښوي چې په ژبه يو شی وايي، خو کول يې هسې نه وي، په رواياتو کې راغلي دي چې په يو ځای کې څه مسلمانان گډ سره ټول شوي وو؛ نو وی ويل: که مونږ ته دا خبره رابښکاره شي چې الله تعالی د کوم کار له کولو څخه ډېر خوښيږي؛ مونږ ټول به همغه غوره کوو، په دې خبرې باندې دا آيتونه رانازل شول، چې خبردار وگورئ! په احتياط سره خبرې کوی!، دا ده! در وايې خلی، د الله تعالی په دربار کې هغه سړي گران او زیات محبت ورسره کوي، چې د الله تعالی په لاره کې د هغه د دښمنانو په مقابل کې لکه د اوسپنې دیوال ټينګ ولاړ ودرېږي، او د جهاد په ډگر کې خپل معنوي صفونه داسې وتړي چې گواکې داسې يو مضبوط دېوال دی چې له سړيو څخه رېږدلی شوی دی، او په هغه کې له هيڅ لوري کوم کنهاو او رخنه نه وي لوېدلې، نو اوس په دې معيار سره هر سړی خپل ځان ته وگوري! نو هلته به دا خبره وربښکاره شي، چې په تاسې کې ډېر سړي داسې دي چې په دې معيار سره اګمل، کامل، جوړ او مناسب ښکاري، مگر ځینی به داسې څرگندېږي چې په ځينو واقعو کې په ژبه او تشو وينا وو سره ډير غږېږي مگر عمل يې د وينا دروغ څرگندوي.

وَرَأَى قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ لِقَوْمِهِمْ تَوَدُّونَنِي وَقَدْ تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ

او (ياد کړه ای محمده! هغه وخت) کله چې وويل موسی عليه السلام قوم خپل ته داسې چې: ای قومه ځما! ولې اذیت رسوئ تاسې ماته (په بد ويلو سره) حال دا چې په تحقيق پوهېږئ تاسې په دې چې بېشکه زه رسول د الله یم تاسې ته.

تفسیر: یعنی د ښکاره دلیلونو او څرگندو معجزاتو په لیدلو سره تاسې پخپلو زړونو کې باور کوی چې زه د الله تعالی رښتین رسول او پیغمبر یم، بیا خو مې په ډېرو ناکاره او زړه خفه کوونکیو حرکتونو سره ولې رېړوی؟

فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ⑤

نو هر کله چې وگرځېدل دوی (له احکام الله نه)؛ نو وگرځول الله زړونه د دوی (له هدایت او یقین نه)، او الله نه ښيي سمه صافه لاره فاسقانو نافرمانانو ته.

تفسیر: قاعده ده چې د ډېرو بدیو کولو څخه زړه تک تور او سختیږي، تر دې چې د ښو کارونو لپاره په هغه کې هیڅ ځای نه پاتې کیږي، همدا حال د هغوی شو چې په هره خبره کې به یې د الله تعالی له رسولانو سره عناد او ضد او اختلاف کاوه، او درگړه به یې په کړو چالونو سره تګ کاوه، تر څو چې مردود شول، او الله تعالی د هغوی زړونه هسې کاره کړل چې د سمې خبرې د منلو صلاحیت هیڅ په کې پاتې نه شو، له داسې ضد کوونکیو نافرمانانو سره د الله تعالی همداسې عادت دی.

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ

او (یاد کړه ای محمده! هغه وخت) کله چې وویل عیسی ځوی د مریمې داسې چې: ای بني اسرائیلو (اولاده د یعقوب!) بېشکه زه رسول لېږلی شوی د الله یم تاسې ته، (حال دا چې) تصدیق کوونکی یم د هغه کتاب چې وړاندې ځما دی له (تورات) څخه.

تفسیر: یعنی اصلاً زه د دې خبرې تصدیق کوم چې (تورات) د الله تعالی له لوري راغلی دی، او په اخبارونو او احکامو یې یقین او باور لرم، او ځما گړد تعلیم او ښوونې په حقیقت سره د همغو اصولو باندې مېني دی چې په (تورات) کې ښوولی شوي دي.

وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ

او زېری کوونکی یم په هغه رسول سره چې رابه شي وروسته له ما څخه چې نوم د هغه احمد دی.

تفسیر: یعنی د رومېني تصدیق کوم، او د وروستني زېری اوروم، هسې خو نورو پخوانیو پیغمبرانو هم د خاتم الأنبياء د تشریف راوړلو زېری اورولی دی، خو په هغه صراحت او ښکاره ډول سره چې مسیح علیه السلام په ډېر اهتمام سره د محمد رسول الله صلی الله علیه وعلی آله وصحبه وسلم د راتګ زېری اورولی دی، هغسې له نورو ځنې نه دی منقول شوی، ښایي چې د قرب العهد له وجې دا خصوصیت د ده په برخه کې راغلی وي، ځکه چې وروسته له دوی څخه پرته د نبی آخر الزمان صلی الله علیه وسلم بل کوم پیغمبر راتلونکی نه دی.

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ①

بیا کله چې راغی هغه (رسول) دوی ته په ښکاره وو معجزو سره؛ وویل (بني اسرائیلو) دا (قرآن) سحر کوډې دي ښکاره.

تفسیر: یعنی مسیح علیه السلام سره له ښکاره ښوونو، یاد هغه شي زېری یې چې ورکړی وو؛ احمد مجتبی مصطفی صلی الله علیه وسلم له هغو ښکاره وو معجزاتو سره راغی؛ نو خلقو هغه سحر کوډې او جادو وبللي.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾

او څوڪ دى ډېر ظالم (بلڪه هيڅوڪ نشته) له هغه ڇا څخه چې له ځانه تڙي په الله پورې دروغ، او (حال دا چې) دى بللى شوى دى طرف د اسلام ته، او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو بې انصافانو ته.

تفسير: يعنې ڪله چې هغوى ته د اسلام په لوري بلنه ڪيري؛ نو حق پتوي، او له خپل ځانه دروغ جوړوي، او پر محمد صلى الله عليه وسلم باندې له ايمان راوړلو څخه مخ اړوي، هغوى پر الله تعالى د بشر يا په بشر باندې د الله حكم كوي، په اسماني كتابونو كې تحريفونه كوي، او له هغو شيانو څخه چې واقعيت او حقيقت لري منكريري، او هغه شيان چې هيڅ حقيقت نه لري په اسماني كتابونو كې داخلوي، نو له دې څخه به لوى ظلم څه وي؟ او د الله تعالى له جانبه داسې بې انصافانو ته به هدايت چېرې په برخه كېدى شي؟.

يُرِيدُونَ لِيُظْفَرُوا نُورَ اللَّهِ بِأَنفُسِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٥١﴾

اراده لري، غواړي (منكران) چې مړه كړي رڼا د الله (شريعت د محمد) په خولو خپلو سره، او الله پوره كوونكى د رڼا خپلې دى، اكر كه بد گڼي دغه (اتمام د رڼا لره) كافران منكران.

تفسير: يعنې كه كافران منكران بد وگڼي او خفه هم شي، خو سره له هغه پاك الله خپله رڼا پوره رڼوي، او د الله تعالى د مشيت په خلاف كوښښ كول هسې دي لكه چې كوم احمق د لمر رڼا پخپله خوله سره مړه كوي، همدا حال دى د محمد مصطفى صلى الله عليه وسلم د مخالفانو او د مخالفانه وو زيار وو.

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظَاهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٥٢﴾

دغه (الله) هغه (ذات) دى چې رالېږلى يې دى رسول خپل (محمد) په هدايت سمه صافه لاره، او په دين حق لپاره د دې چې غلبه وركړي (الله) دغه (حق دين) ته پر دينونو ټولو باندې، اكر كه بده گڼي (دغه غلبه) مشركان.

تفسير: په دې آيت باندې د (براءة) د سورت په تفاسيرو كې خبرې شوي دي، هلته دې وكتلى شي!.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدْرَأَكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُحِبُّونَ مِنْ عَنَابِ الْيَمِّ ﴿٥٣﴾ تَوَمَّنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٥٤﴾ يَعْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

اى هغو كسانو چې ايمان يې راوړى دى! آيا درونيم تاسې ته هسې تجارت سوداگري چې نجات دركوي خلاصوي تاسې له عذاب دردناك. (پس دغه تجارت او سوداگري كوى چې هغه دا ده): ښه ټينگ محكم مضبوط اوسئ په ايمان باندې، چې لرى يې په الله باندې او په رسول استاخي د دغه (الله)، او جهاد جنگ كوى تاسې (اى مؤمنانو له دښمنانو د الله تعالى سره) په لاره د الله كې په اموالو خپلو سره، او په نفسونو خپلو سره (چې جنگ ته يې وړاندې كوى)، دغه (ټينگ ايمان او مالي او جاني جهاد) خير بهتر دى تاسې ته كه چېرې يې تاسې چې پوهېږئ؟. نو وبه ښيي (الله) تاسې ته گناهونه د تاسې، او داخل به كړي تاسې په جنتونو كې چې بهېږي له لاندې (د ماڼيو او ونو) د هغو ويالى.

تفسیر: یعنی دغه دین ته پر نورو ادیانو باندې بری ورکول د الله تعالی کار دی، خو پر تاسې باندې دا فرض دي چې پخپل ایمان باندې په ښه ډول سره مستقیم اوسئ!، او د هغه په لاره کې په ځان او مال سره جهاد وکړئ!، دا هغه تجارت او سوداګري ده چې هیڅ زیان په کې نشته، که مسلمانان وپوهیږي نو دا تجارت د دنیا له ګردو تجارتونو څخه بهتر دی، ځکه چې د هغه ګټه کامله مغفرت او دائم جنت دی، چې له هغه څخه پورته او ښه بری او مراد موندل بل نشته.

وَمَسْکِنٌ طَيِّبَةٌ فِي جَنَّتِ عَدْنٍ ط

او (داخل به مو کړي) په ځایونو ښایسته وو پاکیزه وو کې (چې جوړ شوي دي) په جنتونو د همېشه اوسېدلو کې.

تفسیر: یعنی هغه پاکیزه ماڼۍ به د هغو جنتونو په مخ کې وي چې هلته مؤمنان اوسېږي، دا خو د آخرت کامیابي ده، وروسته له دې د دنیا د اعلیٰ او انتهایي کامیابي او بري ذکر هم راځي چې:

ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝ وَأَخْرَىٰ مُجْتَمِعًا تَصْرُفًا ۝ وَاللَّهُ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ ۝

دغه (مغفرت او ادخال د مؤمنانو جنت ته) فوز عظیم، بری موندل، په مراد رسېدل ډېر لوی دي. او (الله تاسې ته ای مؤمنانو درکړی دی) بل (دنيوي نعمت چې) خوښوئ غواړئ تاسې هغه (نعمت) نصرت کومک حفاظت دی له (جانبه د) الله، او فتح قریب، بری نژدې دی.

تفسیر: یعنی اصلي او لوی بری او کامیابي خو هغه ده چې په جنت کې ورکاوه شي، چې د هغه په مقابل کې د اوو اقلیمو او د ټول جهان شهنشاهي هیڅ ده، خو په دنیا کې هم یو داسې شی تاسې ته درکاوه کیږي، چې هغه ستاسې په نزد طبعاً ډېره غوره او محبوب دی، او هغه «نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ» دی، یعنی د الله تعالی له لوري یو ځان ته مخصوصه مرسته او امداد او ژر حاصل کېدونکې فتح او ظفر چې له دوی ځنې به هر یو له بل سره هسې تعلق لري لکه خوله او لاس.

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ۝

او بشارت زېږی ورکړه (ای محمده!) مؤمنانو ته (په دنيوي فتح نصرت او اخروي مغفرت او جنت).

تفسیر: ځکه چې د دې زېږي او بشارت اورول هم ځان ته یو مستقل بخشش او انعام دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارًا لِلَّهِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! شی تاسې مرسته کوونکي (د دین) د الله (لکه چې مرسته کړېوه حواریونو).

تفسیر: یعنی د هغه الله تعالی د دین او د ده د رسول الله صلی الله علیه وسلم او استاخي مرسته کوونکي او مددګار شی!، لکه چې د دې حکم د تعميل په اثر د الله تعالی په فضل او احسان او توفیق سره په مسلمانانو کې یو ځان ته فرقه د «انصارو» په نامه پیدا شوه.

كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْحَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ

لکه چي ويلي وو عیسی خوی د مریمی حواریونو (ملگرو خپلو) ته! شوک دي مرسته کوونکي
خما په لاره د الله کي؟ نو وويل حواریونو (ملگريو د ده): مونږ يو مرسته کوونکي (د دين) د
الله.

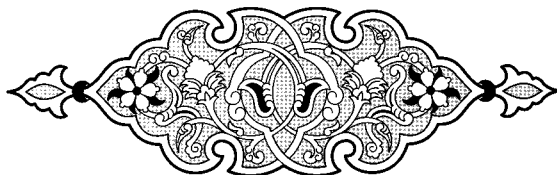
تفسير: حواريين د مسيح عليه السلام ياران لږ څه بڼه او غوره سړي وو، چي د خپل حسب او نسب په اعتبار سره دومره
زيات معرزان نه گڼل کېدل، دوی د عیسی المسیح عليه السلام دين ومانه، او د عیسوي دين په دعوت او بڼه کې لويې
قربانۍ ورکړې، تر څو يې چي په ښارونو او کلیو کې خپور کړي.

فَأَمْنَتْ طَائِفَةٌ مِّنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتُ طَائِفَةٌ ۚ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَىٰ عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا
ظَاهِرِينَ ﴿١٧٤﴾

نو ايمان راوړ يوې طائفې ډلې له بني اسرائيلو نه (په عیسی باندې چي بنده د الله دی، پورته شوی
دی اسمان ته)، او کافره شوه پرې بله طائفة ډله (چي ويل يې عیسی خوی د الله دی، پس دواړو
طائفو جنگ سره وکړ) نو قوت مو ورکړ هغو ته چي ايمان يې راوړی وو پر دښمنانو د دوی
باندې، پس وگرځېدل دوی غالبان (پر کافرانو).

تفسير: يعنې بني اسرائيل په دوو فرقو وویشل شول، يوه يې په ايمان باندې قائمه پاتې شوه، او بلې له هغه څخه غاړه
وغړوله، بيا د مسيح عليه السلام ځنې وروسته دوی دواړو سره منگولې ولگولې، او شخړې به يې سره کولې، په پای
کې د الله تعالی په مرسته په دې مباحثو، مناظرو او جگړو کې عیسويانو پر منکرانو باندې بری وموند، او د مسیح عليه
السلام پر نوم اخستونکي (نصاری) په يهودانو باندې غالب شول، وروسته له عمومي گمراهۍ څخه د نصاراوو ځينې
پاتې سړيو ته چي صحيح عقیده يې درلوده؛ حق تعالی ځمونږ د نبي آخر الزمان په وسيله پر نورو باندې بری او غلبه
وروښله، چي د دوی دا غالبیت او بری هم د حجّت او برهان په اعتبار او هم د سلطنت، قوت او حیثیت له پلوه د افتخار
وړ وو، فله الحمد والمّنة.

تمت سورة الصف بفضل الله تعالى ومّنه وكرمه، فله الحمد والمّنة.

سُورَةُ الْجُمُعَةِ

«د (الجمعة) سورت مدني دی، (١١) آیتونه (٢) رکوع لري، په تلاوت کې (٦٢) او په نزول کې (١١٠) سورت دی، وروسته د (الصف) له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يُسَبِّحُ اللَّهَ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ① هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِينَ رَسُولًا
مِّنْهُمْ يُتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِن قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ②

نسبت د پاكي كوي خاص الله لره هر هغه څه چې په اسمانونو كې دي (له علوياتو) او هر هغه څه چې په ځمكه كې دي (له سفلياتو) چې باچا ټولواك دي، ډېر پاك دي له هره عيبه، بڼه غالب قوي دي، بڼه حكمت والا دي. دغه (الله) هغه ذات دي چې پورته كړي لېرلي يې دي په امتيانو ناپوهانو كې يو رسول (محمد) له دوى څخه، چې لولي پر دوى باندي آيتونه د دې (قرآن)، او پاكووي دوى (له شركه او له نورو رذيله وو اخلاقو)، او بنسبي دوى ته كتاب (قرآن) او احكام (د قرآن)، اكر كه وو دوى پخوا له (بعثه د محمده) خامخا په گمراهي ښكاره كې.

تفسير: «أُمِين» نالوستو عربو ته چې په دوى كې علم او هنر هيڅ نه وو، نه يې كوم اسماني كتاب درلود، په معمولي ليك او لوست باندي هم د دوى ډېر لږ سړي پوهېدل، د دوى وحشت او جهالت په دنيا او نړۍ كې ضرب المثل وو، الله تعالى يې بالكل هېر وو، پر بت منلو او اوهامو غوښتلو، فسق او فجور باندي يې د ابراهيمي ملت نوم ايښى وو، او تقريبا گړد قوم په صريحې گمراهي كې ډوب تللى وو، ناڅاپه د الله تعالى له لوري په دې قوم كې يو رسول مبعوث شو، چې د هغوى امتيازي لقب «نبيّ أُمِيّ» دى، خو سره د دې امتوب يې خپل قوم ته له گړدو څخه زيات عظيم الشأن كتاب راوړ، او وايي وراوه، او د علومو او معارفو او د حكمت او پوهنې عجيبې او غيبې خبرې وروښوولې، او دوى يې هسې پوهان او حكيمان كړل چې د نړۍ لويو لويو حكيمانو، پوهانو، علماوو، عرفاوو او نورو به له دوى څنې د علم او معرفت او كريمه اخلاق زده كول.

وَأَخْرَجْنَا مِنْهُمْ لَمَالًا حَقُّوهُمْ

او (الله) پورته كړي لېرلي دي محمد لره په منځ د نورو راتلونكيو كې) له مؤمنانو چې نه دي رسيدلي دوى هغو (پخوانيو) ته (په فضيلت كې).

تفسير: يعنې همدا رسول الله صلى الله عليه وسلم د نورو راتلونكيو خلقو د هدايت لپاره هم يو واسطه دى، بنايي هغوى ته د مبدأ او معاد او اسماني شرايعو باندي د صحيح علم او پوره پوهې د نه لرلو په واسطه مونږ اُمِيّ او نالوستى ويلي شو، لكه د بلخ، هرات، سيستان، غزني، كابل، خراسان، پارس، روم، چين، هند او نور قومونه چې وروسته له دې نه د دې امتيانو په دين كې داخل او په اسلامي اخوت، ورورۍ كې شامل شول.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿۱۰﴾

او دغه (الله) ښه غالب قوي دی ښه حکمت والا دی.

تفسیر: چې د هغه زبردست قوت او حکمت د دې جلیل القدر پیغمبر په وسیله تر قیامت پورې د عربو او عجمو د تعلیم او تزکیې انتظام و فرمایه، صلی الله علیه و علی آله و أصحابه وسلم.

ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۱۱﴾

دغه (نبوت) فضل لوی د الله (له طرفه) دی چې ورکوي یې هغه چاته چې اراده و فرمایي د ورکولو یې، او الله څښتن د فضل ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنی الله تعالی محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته داسې لویي ورکړه، او دې امت ته یې داسې د لویي مرتبې څښتن رسول وروباښه، وروسته له دې نه د یهودانو مثال د عبرت په ډول بیانوي، چې هغوی د خپل پیغمبر په کتاب کې ډېر زیات غفلت، بې پروایي کړې ده.

مَثَلُ الَّذِينَ خَبِلُوا الثَّورَةَ ثُمَّ كَفَرُوا أَمْثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ مَا بَدَأُوا بِالْإِسْلَامِ وَكَانُوا شُرَكَاءَ الْكُفَرَاءِ ۚ وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿۱۲﴾

مثال د هغو کسانو چې مکلف کړی شوي وو هغوی په «تورات» (چې پرې عمل وکړي)، بیا بار نه کړ هغوی هغه (تورات چې عمل یې پرې ونه کړ، مثال د دغو کسانو چې علماء د یهودو دي) په مثال د خره دی، چې په شا وړي کتابونه، او نفع ترې نشي اخیستی.

تفسیر: یعنی پر یهودانو باندې د «تورات» پټی ایښود شوی وو، او دوی د هغه ذمه وار ګرځولي شوي وو، خو هغوی د هغه د تعلیماتو او هداياتو هیڅ پروا ونه کړه، او نه یې محفوظ وساتل، او نه یې پخپلو زړونو کې ځای ورکړ، او نه یې پرې عمل وکړو، او نه د الله تعالی له هغو فضلونو او انعامونو څخې ګټور شول چې د هغو له لوري هغوی ته ورعطا او بښلي شوي وو، بېشکه هغه «تورات» چې دوی یې حاملان ټاکلي شوي وو؛ د رباني هدايتو او حکمتونو یوه لویه خزانه وه، نو کله چې دوی له هغه څخه منتفع نه شول، نو د دوی مثال هسې شو لکه چې یو خر چې د علم او د حکمت ډېر لوی کتابونه پرې بار شوي وي، نو هغه ته پرته له دې څخه چې د هغه پټي لاندې سترې ستومان شي بله کومه ګټه نه ورسیري.

بِسْمِ مَثَلِ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ

ډېر بد دی مثال د قوم هغه (کسانو) چې دروغ ګڼي د الله تعالی آیتونه.

تفسیر: یعنی خراب قوم دی هغه قوم چې د هغوی مثال داسې وي، الله مو دې ترې پخپله پناه کې وساتي!، الله تعالی په «تورات» او نورو کتابونو کې کوم زېری چې د نبی آخر الزمان په نسبت ورکړی دی، او هغه دلائل او براهین چې د دوی پر رسالت باندې قائم دي، د هغو دروغ بلل د الله تعالی آیتونه دروغ ګڼل دي.

وَاللَّهُ لَاهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿۱۳﴾

او الله نه ښيي سمه صافه لاره قوم ظالمانو ته (کافرانو ته).

تفسیر: یعنی هسې معاندانو زورورانو او بې انصافانو ته د هدايت توفيق نه ورکوي.

قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ زَعَمْتُمْ أَنكُمْ أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَتَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ① وَلَا يَمُنُّونَ أَبَدًا إِبْرَاهِيمَ قَدَّمَتْ أَيْدِيَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ②

ووايه ته (ای محمده!) ای هغو کسانو چې یهودان شوي یی! که گمان دعوی کوی تاسې (د دې) چې بېشکه تاسې دوستان یی د الله پرته له نورو خلقو (چې مؤمنان دي)؛ نو (فرمایي الله) ارزو وکړی د مرگ که چیرې یی تاسې صادقان رښتیني (په دغه ادعاء د دوستی کې). حال دا چې وبه نه کړي دوی ارزو د دغه (مرگ) هیچیرې په سبب د هغو کارونو چې مخکښې لیرلي دي لاسونو د دوی، او الله ښه عالم دی (په احوالو د) گردو ظالمانو.

تفسیر: یعنی سره له دې ناپوهی، جهل او حماقت داسې دعوی کوي چې مونږ یې د نورو له شرکت د پاک الله دوستان یو، او جنت واکوالان او حقداران یو، کله چې له دنیا څخه ولټیږو؛ نو سمدلاسه جنت ته ځو، که په رښتیا سره دوی خپلو زړونو کې داسې یقین لري، او پخپلو دغو دعویو کې رښتین دي؛ نو ضرور وو چې دوی د دنیا له مکدر عیش څخه خپل زړونه شکولي او د حقیقي محبوب او د جنت الفردوس په تمنا کې به یې د مرگ ارزو کوله، ځکه هغه چاته چې دا خبره یقیناً ښکاره وي چې څما درجه د الله تعالی په دربار کې ډېره لویه ده، او هلته څما لپاره هیڅ یوه خطر ه او وېره نشته، نو هغه بېشکه په مړ کېدلو باندې خوښیږي.

تنبيه: په همدې مضمون یو بل آیت د (البقرة) په سورت څمونږ د دغه مبارک تفسیر کې هم تېر شوی دی، دلته دې هم د هغه تفسیر بیا وکتل شي، د ځینو اسلافو په نزد د موت د تمنا مطلب «مباهله» وه، یعنی معاندانو یهودانو ته وویل شو: که «هغوی په رښتیا سره د خپلو اولیاء کېدلو یقین لري، او مسلمانان په باطلو باندې گڼي؛ نو داسې تمنا دې وکړي د دواړو فریقینو له منځه هر څوک چې دروغجن وي؛ مړ دې شي!»، مگر هغوی به هیڅکله داسې نه کوي، ځکه چې هغوی ته د دوی د کذب او د ظلم یقین حاصل دی، ابن کثیر او ابن القیم (رحمهما الله) او نورو هم دا توجیه غوره کړې ده، والله أعلم.

قُلْ إِنْ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلَاقِيكُمْ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ①

ووايه (ای محمده!) دغو یهودانو ته) بېشکه مرگ هغه چې تنستی تاسې له هغه نه (او نه یې غواړئ) پس بېشکه هغه مرگ ضرور رسېدونکی دی تاسې ته، بیا به بوتلی شی تاسې په لوري د (هغه) ښه پوهیدونکي په پټو او په ښکاره وو باندې، پس خبر به کړي تاسې په هغو (کارونو باندې) چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې)؛ نو جزاء به پرې درکړي).

تفسیر: یعنی ای یهودانو! که تاسې له مرگه ویرېږئ؛ نو چیرې به تنستی او څی؟ که په زرگونو ځلې کوښښ هم وکړئ، او په هسې کلکو کلاوو کې سنگر (مورچه) ونیسئ چې ورونه یې تړلي وي؛ نو هلته به هم له مرگه نه خلاصېږئ، او وروسته له مرگه بیا همغه د الله تعالی عدالت دی او تاسې.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! کله چې اذان وویل شي لپاره د لمانځه په ورځې د جمعې کې؛ نو ځغلی منډې ووهی طرف د ذکر د الله ته، او پرېږدئ (بیع او شراء - پلورل او پېردول).

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «د هر اذان حکم داسې نه دی، ځکه چې بل جماعت هم موندل کيږي، او د جمعې لمونځ په یوه مسجد کې اداء کيږي، په بل ځای کې نه اداء کيږي»، او د الله تعالی له یاده څخه خطبه مراد ده، او لمونځ د هغه په عمومیت کې داخل دی، یعنې په داسې وخت کې ښایي چې مونږ مسجد ته ورشو، چې خطبه واورو، په دې وخت کې پلورل او پېرودل (اخیستل او خرڅول) حرام دي، او له منډې وهلو او ځغېدلو او سعي څخه په پوره اهما او استعداد سره ورتگ مطلوب دی، او منډې وهل مراد نه دي.

تنبيه: په قرآنکریم کې له «نُورٍ» څخه هغه اذان مراد دی، چې د دې آیت د نزول په وخت کې وو، یعنې هغه اذان چې امام ته مخامخ پخوا له خطبې څخه ورکاوه کيږي.

ذِكْرُكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ①

دا (تگ لمانځه ته) خیر بهتر ډېر غوره دی تاسې ته که چېرې یې تاسې چې پوهېږئ (په آخروي نفع او نقصان خپل).

تفسیر: ښکاره ده چې د آخروي گټې په مقابل کې د نوي فائدې هیڅ یو حقیقت نه لري.

فَإِذَا تَضَيَّتِ الصَّلَاةُ قَانْتَرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَعُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ②

نو هر کله چې اداء کړی شي لمونځ (د جمعې)؛ پس خواره شی تاسې په ځمکه کې (خپلو حوائجو ته که یې لرئ)، او ولټوئ تاسې له فضله د الله، او یادوئ تاسې الله (په یادولو) ډېرو سره، ښایي چې و مومئ تاسې ښکني خلاصی، مراد.

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «د یهودانو په نزد د عبادت ورځ د شنبې ورځ وه، چې په گرده ورځ کې سود سودا منع وه، نو ځکه یې وفرمایل چې: وروسته له لمانځه څخه د روزی په لټولو پسې وگرځئ!، او په هغه وخت کې هم تاسې د الله تعالی له یاده غافل مه اوسئ!.

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا لِنَفْسِهِمْ فَلْيَرَوُوهَا وَتَرَكَوْكَ قَالِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَيْرُ الرَّاغِبِينَ ③

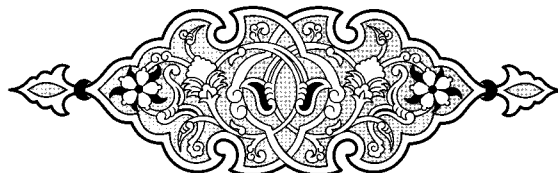
او کله چې وويني دوی تجارت سوداگري يا کومه لهو تماشا ننداره؛ نو خورېږي دوی په لوري د هغې، او پرېږدي دوی تا ولاړ (خطبه ويونکی پر منبر)، ووايه (ای محمده! دوی ته) هغه څه (ثواب) چې په نزد د الله دی خیر ډېر بهتر غوره دی له لهوې تماشي نندارې او له تجارت سوداگري څخه، او الله خیر ډېر بهتر غوره له گرده ورزی ورکوونکیو دی.

تفسیر: یو ځلې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د جمعې په ورځ خطبه فرمایله، چې د سوداگرانو جوپې له باندې ځنې خواړه او غله راوړه، چې له هغه سره د خبرتیا لپاره طبل تغارې او ډما مې هم وهلې کېدې، څرنګه چې په ښار کې غله ډېره لږه وه؛ نو خلقو ورمندې وهلې چې هغه جوپه واپروي، گواکې دوی داسې گڼل چې د خطبې حکم هم لکه د نورو وعظونو غوندې دی، چې په هغو کې د ضرورت په وخت کې سړی پاڅېدی شي، او بیا لمانځه ته ځان ور رسوي، یا به لمونځ شوی وي لکه چې د ځينو قول دی چې: په هغه وخت کې د جمعې لمونځ پخوا له خطبې څخه کېده، په هر حال د خطبې احکام لاسنه ښکاره نه وو، چې خطبه هم د لمانځه په شان ده، ډېر خلق لارل، رسول صلی الله علیه وسلم سره له دولسو سړيو چې په هغوی کې راشد خلفاء هم وو پاتې شول، نو په دې نسبت دا آیت را نازل

شو، یعنی سوداگري او د دنیا لوبې او تماشې څه شی دي، هغه ابدی ګټه حاصله کړی!، چې له الله تعالی سره ده، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحبت او مجلس په برکت او ذکر او عبادت څخه په لاس راځي، پاتې شوه هغه اندېښنه چې تاسې ته د خوړو او قحط له پلوه پیدا شوې وه، او د هغې لامله داسې ولټېدلئ نو په یاد یې ولرئ چې رزق روزي د الله تعالی په لاس کې ده، او همغه ډېر ښه روزي ورکونکی دی، او د هغه مالک هېڅ یوه بنده ته نه ښایي چې په دې باره کې اندېښنه وکړي، وروسته له دې تنبیه څخه د صحابه و و شان داسې وو چې د (النور) په سورت کې راغلی دی: ﴿رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾.

تنبیه: لهو هر هغه شي ته وایه شي چې سړی د الله تعالی له یاده وباسي، لکه لوبې، نندارې، او ښایي چې د هغې طبل، تغارې او ډمامې غږ ته لهو ویلې شوي وي.

تمت سورة الجمعة بفضل الله ومّنه وكرمه.

سُورَةُ الْمُنَافِقِينَ

«د (المنافقون) سورت مدني دی، (۱۱) آيت (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۳) او په نزول کې (۱۰۴) سورت دی، وروسته د (الحج) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
لَكَاذِبُونَ ۝

کله چې راشي تاته (ای محمده) منافقان نو وایي دوی: شاهدي ورکوو مونږ چې بېشکه ته خامخا رسول د الله یې، او الله ته معلوم دي چې بېشکه ته خامخا رسول د دغه (الله) یې، او الله شاهدي ورکوي په دې چې بېشکه منافقان خامخا دروغچنان دي (په دې شهادت خپل کې).

تفسیر: یعنې منافقان دروغ وایي چې: هغوی له زړه ستا په رسالت باندې اعتقاد لري، په رښتیا سره هغوی ستاسې په رسالت قائل نه دي، او یواځې د خپلو اغراضو لامله په ژبه سره داسې خبرې کوي، او پخپلو زړونو کې وایي چې: مونږ دا خبرې په دروغو سره وایو، بیا ددوی دروغ په دې خبره باندې نه دي منحصر بلکه دروغ ویل ددوی امتیازي خصلت او شعار گڼل دي.

اتَّخَذُوا آيَاتِنَا مِثْمَثًا

نیولي دي دوی قسمونه خپل ډالونه (چې پرې ساتي سر و مال خپل).

تفسیر: یعنې په دروغو سره قسمونه خوري چې مونږ مسلمانان یو، او د اسلامي مجاهدینو له لاسه د خپلو ځانونو او مالونو د ساتنې لپاره د داسې قسمونو تر سیوري لاندې خپلې شپې او ورځې تېروي، کله چې له دوی څنې د پوښتنې وړ کوم کار څرگندېږي، او د مسلمانانو له لوري د مؤاخذه وېره پیدا کېږي؛ نو سمدلاسه دوی په ناحقو قسمونو یادولو باندې شروع کوي.

فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

پس اړوي (دوی خلق په دغو قسمونو سره) له لارې د الله څخه، بېشکه دوی چې دي بد دی هغه عمل چې دي دوی چې کوي یې.

تفسیر: یعنې د اسلام او مسلمانانو په نسبت طعن، تشنې وایي او عیبونه یې لټوي، او د اسلام له ننوتلو څخه نور خلق منع کوي، او خلق هم د دوی په ښکاره مسلماني باندې غولېږي، نو د دوی د دروغو قسمونو ضرر او فساد تر دوی پورې محدود نه پاتې کېږي، بلکه نورو ته هم متعدي کېږي، نو له دې څخه به لویه خرابي څنگه وي؟

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿۵﴾

دا (بدي د عمل د منافقانو په سبب د دې ده چې) بېشکه دوی ایمان راوړی دی (لساناً) بیا کافران شوي دي، بیا مهر وهلی شوی دی په زړونو د دوی باندې؛ پس دوی نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې په ژبه سره د ایمان دعوی کوي، او په زړه کې له هغوی څخه انکار کوي، سره د ایمان دعوی د کافرانو په شان کارونه کوي، د دې بې ایماني او انتهایي مکر او فریب او اثر داسې شو چې د هغوی په زړونو باندې مهر ولگېد، چې پر هغوی د ایمان، خیر، صداقت او امانت گړدې لارې وتړلې شوې، او هیڅ یو ښه شی په هغه کې نه ځایيږي، ښکاره ده چې اوس دې حالت ته رسیدلي دي چې له هغوی څخې د پوهېدلو او په لار راتللو هیڅ یوه هیله او توقع نشي کېدی، کله چې د سړي زړه د بد کاریو او د بې ایمانیو څخه بالکل خراب او مسخ شوی وي؛ بیا نو په دې کې د ښه او بد پوهېدلو هیڅ صلاحیت نه پاتې کیږي.

وَإِذْ أَرَأَيْتُمْ نُجُجًا أَجْسَامَهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمِعُ أِقْوَلَهُمْ

او کله چې ووينې ته دوی؛ په تعجب کې تا اچوي اجسام جثې ښې د دوی له جهت د ښايست، او که خبرې کوي دوی؛ اورې غوږ ږدې ته خبرو د دوی ته له جهت د فصاحت او بلاغت.

تفسیر: یعنې زړه خو مسخ شوی دی، مگر که ښې (جسم) ته وکتل شي؛ ډېر ډولي، ښايسته، روغه رمته، لويه درنده ښکاري، په خبرو اترو کې ډېر غوږ او ښه غږیږي، په فصاحت او بلاغت کې بې مثال او بې نظیر ښکاري، او خامخا د اوریدونکي فکر او توجه ځان ته وراوړي، او د هغه د خبرې د ظاهري سطحې له لیدلو څخه هر سړی د هغه منلو او باور کولو ته حاضر یږي.

كَأَنَّهُمْ حَشَبٌ مُّسْتَدَّةٌ

حال دا چې په واقع کې گواکې دوی لږکي وچ دي درولي شوي دېوال ته.

تفسیر: هغه وچ او بېکاره لږکي چې له دیوالونو سره یې لگولي دروي، محض بې ځان او لایعقل او د نشوونما او د ودې څخه بې برخې وي، په لیدلو سره ډېر لوی او پند ښکاري، مگر یوه شېبه هم بې له تکیې او استناده نه شي ودرېدی، هو یواځې د سوځولو په کار راتلی شي، همدا حال د دې خلقو دی چې د هغوی ښه شکل او ښايسته جثه او ښکاره ډول وډیل ډېر ښه ښکاري، خو په منځ کې تش او بې ځان وي، او یواځې د دوزخ خس کېدی شي.

يَحْسَبُونَ كُلَّ صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ

گڼي دوی هر غږ (هسې چې بلاء راغله) پر دوی باندې.

تفسیر: هسې بزدل، نامرد او ویریدونکي دي، چې په لږ شور وشر سره د هغوی زړونه لږ ځیري، او داسې گڼي چې سمدلاسه پر مونږ باندې کومه لویه بلا یا آفت راتلونکی دی، د خپلو درنو جرمونو، درغلیو، دروغو او خیانت لامله هر کله د هغوی په زړونو کې دغه اندېښنه او وېره لوېدلې وي.

هُمُ الْعَادُوْنَ فَاحْذَرْنَهُمْ

همدوی دي دښمنان (د مؤمنانو) نو ځان وساته ته له دوی څخه.

تفسیر: یعنی لوی و ویروونکي دشمنان او غلیمان همدوی دي، د دوی له مکرونو او چالونو څخه تل خیردار شی!، او بی غمه او بی اندېښنې مه ترې کښنئ!.

قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَتَى يَوْمَهُمْ ①

هلاک دې کاندې دوی لره الله، څرنګه ګرځولی شوي دي دوی (له سمې صافې لارې نه).

تفسیر: یعنی وروسته د ایمان له اظهاره دا بی ایماني، او پس له دې نه چې د حق او صداقت په رڼا کې ننوتلي دي، د دوی دا ظلمت - تیاره خوښول ډېر عجیب او حیرانوونکي دي.

وَإِذْ أَيْدِيَهُمْ تَعَالَى اسْتَغْفَرُوا لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ لَوَّا رءُوسَهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ مُسْتَكْبِرُونَ ②

او کله چې وویل شي دوی ته راشئ (په عذر غوښتلو سره) چې بښنه وغواړي تاسې ته (محمد) رسول د الله؛ تاو کړي دوی سرونه خپل (مخ ترې اړوي) او وینې ته دوی چې څنګ کوي (له درتللو نه په خدمت د تا) حال دا چې وي دوی لویی کوونکي (له توبې او استغفار نه).

تفسیر: یعنی که چېرې د دې منافقانو کوم شرارت په صاف ډول سره څرګند شي، او د دوی د کذب او د خیانت پرده وشلیري؛ نو خلق دوی ته وایي: اوس لا هم وخت شته، ورځی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په خدمت کې حاضر شی، او د هغوی په وسیله د الله تعالی له لورې خپلې بښنې وغواړئ، تر څو الله تعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د استغفار په وجه ستاسې دا خطا وې وېښي؛ نو دوی د لویی او تکبر او غرور له پلوه غاړې غړوي، او سرونه اړوي، او اړې پورته غورځوي، او خپله بی پروایي ښکاروي، بلکه ځینې کمبختان په غوږه ژبه سره وایي چې: مونږ ته د رسول الله د استغفار هیڅ ضرورت نشته.

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ③

برابره ده پر دوی باندې چې بښنه غواړې ته (ای محمده!) دوی ته او که بښنه نه غواړې ته (ای محمده!) دوی ته، له سره به بښنه نه کوي الله دوی ته، بېشکه الله نه بښي سمه صافه لاره قوم فاسقانو، نافرمانانو ته.

تفسیر: یعنی ممکن دي چې تاسې له ډېر رحمت او شفقت له کبله د هغوی په موجوده حالت باندې زړه سوی وکړي، او هغوی ته بښنه وغواړئ، مګر الله تعالی په هیڅ صورت سره هغوی نه بښي، او داسې نافرمانانو ته د هغه په لوري د هدایت توفیق نه ورکاوه کیږی.

هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَيَّ مِنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا ④

دوی هغه کسان دي چې وایي (خپلو ملګرو ته) مه ورکوی نفقه، مه لګوی تاسې مال په هغه چا باندې چې په نزد د رسول الله دي (له فقراوو د مهاجرینو) تر څو چې متفرق خواره شي دوی (ترې).

تفسیر: په یو سفر کې دوه تنه سره په جنګ شول، چې یو مهاجر او بل انصاري وو، هر یوه له دې ډواړو څخه خپلو ملګرو ته غږ کړ، او یوه لویه شخړه ترې جوړه شوه، کله چې دا خبر د منافقانو مشر «عبد الله بن ابي بن سلول» ته ورسېد؛ نو ویې ویل: «که مونږ دغو مهاجرینو ته پخپلو کورونو کې ځای نه ورکولی؛ نو دوی به ولې ځمونږ په مخ

کې داسې پورته کېدل، همدا تاسې یې چې د دوی پالنه کوي، چې دوی د دې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم په شاوخوا کې سره ګرځي، تاسې د دوی دا خبر اخیستل او پوښتېدل پرېږدي، نو دوی د خپلو خوږو له لاسه په تنګ کېږي، او ګرد سره خواره کېږي، او د دوی دا ټولنه سره تار په تار کېږي، دا یې هم وویل: که مونږ له دې خپل سفره بهرته وګرځېدو، او مدینې ته ورسېدو؛ نو ښایي هغه کسان چې د زور او اقتدار خاوندان دې نور سپک، ذلیل او بې قدر خلق وښري!؛ یعنې مونږ چې مالدار، او عزتمندان یو؛ ښایي دا خوار مسلمانان له مدینې ځنې وباسو، یو صحابي چې زید بن أرقم رضي الله تعالى عنه نومیده، کله چې دا خبرې یې واورېدې، هغه یې یو په یو رسول الله صلی الله علیه وسلم ته واورولې، رسول الله صلی الله علیه وسلم عبد الله بن أبيّ او نور سړي خپل مخ ته وروغوښتل، او لازمه تحقیقات یې وفرمایل، نو منافقانو په قسم خوږلو باندې شروع وکړه، او ټولو سره وویل چې: دا ګردې خبرې دروغ دي، چې د زید بن أرقم رضي الله تعالى عنه له لوري ځمونږ په خلاف په دښمنۍ سره جوړې شوي دي، نو خلقو پر زید رضي الله تعالى عنه باندې په مسخرو شروع وکړه، او دی ډېر خفه، نادم او محجوب وو، په دې وخت کې دا آیتونه رانازل شول، نو رسول الله مبارک زید رضي الله تعالى عنه راوغوښت، او ورته ویې فرمایل: چې ته د الله تعالی له لوري رښتین شوی.

وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَفْقَهُوْنَ ۝۱

او خاص الله لره دي خزاني د اسمانونو او د ځمکې، وليکن منافقان نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې دا احمقان ناپوهان منافقان دومره هم نه پوهیږي، چې د ګردو اسمانونو او د ځمکو د خزانو مالک الله تعالی دی، نو آیا هغه خلق به چې یواځې د هغه د خوښې لپاره دده د رسول په خدمت کې سره بوخت دي، په لوږه سره وژني؟، او که خلق په هغوی باندې د خوږو وروڼه وټري؛ نو الله تعالی به هم د خپلو خوږو او رزق ور پر دوی باندې وټري؟، بلکه نه یې ټري، رښتیا خو دا ده: هغه بندګان چې پر دې «اهل الله» باندې خپل مالونه لګوي، هغه هم پر هغوی باندې پاک پروردګار کوي، که د هغه له لوري دوی ته توفیق په برخه نه شي؛ نو په ښو کارونو کې به یو پول او پیسه ونه لګوي.

يَقُولُوْنَ لِيْنُ رَّجَعْنَا اِلَى الْمَدِيْنَةِ لِيُخْرِجَنَا اِلَّا عَزَّ مِنْهَا الْاَذَلُّ وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَاِلٰى رَسُوْلِهِ وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ وَلٰكِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝۲

وايي منافقان: که چېرته بهرته وګرځو مونږ د مدینې طرف ته، نو خامخا به وباسي هرومرو ډېر عزتمن ډېر خوار کمزور خلق، او خاص الله لره دی عزت او غلبه او رسول دده لره دی او مؤمنانو لره دی، وليکن منافقان نه پوهیږي.

تفسیر: یعنې منافقان په دې باندې نه پوهیږي چې زورور او عزتمن څوک دي؟ په یاد یې ولری چې اصلي او ذاتي عزت خو د الله تعالی دی، وروسته له هغه له الله تعالی سره د علاقه لرونکو ذواتو دی، چې درجه په درجه د هغه د تعلقاتو له مخې مراتب لري، یعنې بیا رسول الله صلی الله علیه وسلم او د نورو مؤمنانو دی.

يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا لَا تُلٰهِكُمْ اَمْوَالُكُمْ وَلَا اَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ وَمَنْ يَّفْعَلْ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۝۳

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! مشغول غافل دې نه کړي تاسې مالونه ستاسې او نه اولاد ستاسې له ذکره یاده د الله څخه، او هغه څوک چې وکړي دا کار؛ نو همدغه کسان همدوی دي زیانکاران.

تفسیر: یعنی هر سړي ته دا لوی زیان دی چې باقی دولت پرېږدي، او په فاني پسې وردرومي، او له اعلى ځنې مخ اړوي، او په ادنی کې پرېوځي، همغه مال او اولاد ښه گانه شي چې سړی د الله تعالی له یاده نه غافلوي، او د آخرت له کاره یې نه وباسي، که کوم سړی په دې شیانو کې داسې اخته کیږي، او له الله تعالی څخه غافلېږي؛ نو آخرت یې له لاسه ووت، او د دنیا په جنجالونو کې هسې کېوت، چې هغه ته به د زړه ډاډینه او اطمینان هیڅ په نصیب کې نه وي: ﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى﴾.

وَأَنْفِقُوا مِنْ تَارَاتِكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ
فَأَصَدَّقَ وَأَكُنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا

او نفقه کړئ - ولگوئ تاسې له هغو مالونو څخه چې در کړي مو دي تاسې ته پخوا له هغه ځنې چې راشي یو ستاسې ته (اسباب) د مرگ، نو وبه وایي: ای ربه څما! ولې دې وروستی نه کړ ما لره تر اجل نېټې نژدې پورې چې صدقه خیرات و کړم زه، او شم زه له صالحانو نېکانو څخه. (نو فرمایي الله) او له سره به نه وروستی کوي الله هیڅ نفس لره (له مرگه) کله چې راشي نېټه یې.

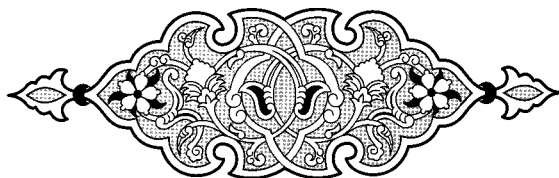
تفسیر: دا ښایي د منافقانو د دې وینا ځواب وي چې: ﴿لَا تُنْفِقُوا عَلٰی مَنْ عِنْدَ سُوْلِ اللّٰهِ﴾ الایة - دی، یعنی په خرڅ کولو کې ستاسې ښه ده، هر څه خیرات او صدقات مو چې له لاسه پوره وي؛ هغه ژر تر ژره همدا اوس وکړئ! که نه موت او مړینه مو پر سر رسېدونکې ده، نو هلته به افسوس او ارمان کوئ چې ولې مو څه د الله تعالی په لاره کې ونه لگول؟ کله چې مرگي د شوم او بخیل په سر باندې راځي؛ نو هلته دی ارزو او تمنا کوي، چې ای الله تعالی! څو ورځې نور مې په مرگ کې ډیل او معطلې وفرمایه!، چې زه ښه خیرات صدقات ورکړم، او ځان ښه سنبال کړی په اصلاح او توبه راشم، خو هلته به کله مهلت ورکاوه کیږي؟ هر سړي لره هومره عمر او نېټه او میعاد چې ټاکلی شوی دی؛ د هغه د پوره کېدلو څخه وروسته د یوې لحظې لپاره هم په هغه کې څه ډیل او تأخیر پېښېدونکی نه دی.

وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥١﴾

او الله ښه خبردار دی په هغه څه (ښه او بد) چې کوئ یې تاسې (نو جزا به پرې در کړي).

تفسیر: یعنی هغه الله تعالی ته دا خبره هم ښه ورمعلومه او ښکاره ده، که بالفرض ستاسې مرگ ملتوي کړي، یا مو له محشره د دنیا په لورې بېرته ورولیږي، نو هلته به بیا څرنگه چارې وکړئ؟.

تمت سورة المنافقون بفضل الله تعالى.

ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې په اسمانونو او په ځمکه کې دي، او ښه معلوم دي دغه (الله) ته هغه څه چې پټوي تاسې او هغه څه چې ښکاره کوي يې تاسې، او الله ته ښه معلوم دي هغه پټې خبرې چې په سينو زړونو ستاسې کې دي. آيا نه دی راغلی تاسې ته ای منکرانو خبر د هغو کسانو چې منکران شوي دي پخواله دې نه؟، پس ويې ځکل و بال سزاد کار خپل، او شته دوی ته عذاب دردناک.

تفسير: يعنې له تاسې څخه پخوا ډېر قومونه لکه عاد او ثمود او نور هلاک شوي دي، او د آخرت عذاب جلا دی، دا خطاب د مکې مکرمې هستېدونکيو لپاره دی.

ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالُوا أَبَشْرًا مِّمَّنَّا فُلُوفًا أَوْ تَوَلَّوْا

دا (عذاب دوی ته) د دې لپاره دی چې وو به دوی چې راتلل به دوی ته رسولان د دوی په ښکاره دلایلو سره، نو ویل به دوی (تعجباً و تسمخراً) چې آيا بشر سړی (لکه مونږ) لاره ښيي مونږ ته، بيا به کافران شول (په رسولانو) او مخونه به يې وگرځول.

تفسير: يعنې ځمونږ غوندې پر يوه سړي باندې يې د لارې ښوونې او د هادي نوم ايښی، او هغه يې مونږ ته رالېږلی دی؟ که مونږ ته هادي لېږونکی وو، نو ښايي پرښته يې رالېږلې وی، گواکې د دوی په نزد د بشریت او رسالت په منځ کې منافات وو، نو ځکه هغوی خپلو ځانونو ته کفر غوره کړ، او د پیغمبرانو د خبرو له منلو څخه يې مخ واړاوه.

وَاسْتَعْتَى اللَّهُ وَاللَّهُ عَتَى حَمِيدٌ ۝

او بې پروا غني دی الله (له ایمان د خلقو)، او الله غني بې پروا دی (له عبادت)، او ډېر ستایلی شوی دی (بې له ستایلو د خلقو).

تفسير: يعنې د الله تعالی څه پروا ده، که هغوی مخ واړوي، يا غاړه وغړي؛ نو الله هم له هغوی ځنې د خپل رحمت نظر اړوي.

زَعَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا

دعوی کوي هغه کسان چې کافران شوي دي چې له سره به بيا ژوندي راپورته نه کړی شي دوی.

تفسير: هم هغسې چې دغه کفار پخپل زعم د انبياوو له رسالت څخه انکار کوي، د بعث بعد الموت ځنې هم انکار کوي.

قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَىٰ اللَّهِ يَسِيرٌ ۝

ووايه (ای محمده دوی ته چې) هو بيا به ژوندي راپورته کړی شی، قسم دی په رب ځما چې خامخا ژوندي پورته به کړل شی هر ورو تاسې (پس له مرگه)، بيا خامخا خبر به کړی شی تاسې هر ورو په هغه څه چې کړي دي تاسې په دنيا کې، او دا (ژوندي پاخلول جزاء ورکول) په الله باندې ډېر اسان دي.

تفسیر: یعنی د دویم ځلي بیا ژوندي کول او د ګردو حساب، کتاب اخیستل الله تعالی ته کوم سخت او ګران او مشکل کار نه دی، پوره یقین ولری! چې دا کار ضرور کېدونکی دی، د چا له انکار کولو څخه هغه ټاکلی شوی کار هیڅ وړاندې وروسته نه کیږي، نو ځکه بنایي چې تاسې انکار پرېږدئ، او د هغې ورځې په فکر کې ولوېږئ.

فَاٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَالتَّوْرِ الَّذِيْ اَنْزَلْنَا وَاِنَّهٗ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٥١﴾

نو ایمان راوړئ په الله او په رسول د ده (محمد) باندې، او په هغې رڼا (قرآن) باندې چې نازل کړی دی مونږ، او الله په هغه څه چې کوئ یې تاسې ښه خبردار دی.

تفسیر: یعنی ایمان سره عمل هم یو ضروري شی دی.

یَوْمَ یَجْمَعُکُمْ لَیوْمَ الْجُمُعِ ذٰلِکَ یَوْمَ التَّغٰبِنِ ؕ

(یاد کړه) هغه ورځ چې راجمع به کړي (او خبر به درکړي الله) تاسو لره په ورځ د جمع کېدلو (قیامت) کې، دا (ورځ چې ده) ورځ د نفعې او نقصان ده.

تفسیر: یعنی دوزخیان به پرې کیږي، او جنتیان به کامیابېږي، پرې کېدل دا چې هغوی به د الله تعالی ورکړي قوتونه بېخایه لګولي وي، رأس المال او پنگه به یې هم له لاسه وتلي وي، بری دا چې د لویې فائدې په بدل کې په زرهاوو ښه مومي، اوس د همدې خبرې لږ څه تفصیل داسې راځي چې:

وَمَنْ یُّؤْمِنْ بِاللّٰهِ وَیَعْمَلْ صٰلِحًا یَّکْفُرْ عَنْهٗ سَیِّئٰتِهٖ

او هغه چې ایمان راوړي په الله او وکړي عمل ښک؛ لږې به کړي (الله) له ده څخه بدې د ده.

تفسیر: یعنی هغه تقصیرات چې شوي دي؛ د ایمان او ښو کارونو له وجې معاف او ښلی کیږي.

وَيَدْخُلْهٗ جَنَّتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿٥٢﴾

او داخل به کړي (الله) دغه (صالح مؤمن) په هغو جنتونو کې چې بهیږي له لاندې (دونو او ماڼیو) د هغو (څلور قسمه) ویالې، تل به وي دوی په هغه کې ابدی همېشه، دغه (مغفرت او جنت) بری خلاصی ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنی هر څوک چې جنت ته ورسېږي؛ ټول مرادونه یې په لاس ورځي، ځکه چې جنت د الله تعالی د لیدلو او د هغه د رضاء موندلو ځای دی.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا وَكَذَّبُوْا بِآيٰتِنَاۤ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا وِبَسَّ الْمَصِيْرُ ﴿٥٣﴾ مَاۤ اَصَابَ مِنْ مُّصِيْبَةٍۢ اِلَّا يٰۤاٰذِنُ اللّٰهِ وَمَنْ يُؤْمِنْۢ بِاللّٰهِ يَهْدِ اللّٰهُۤ اِلٰى صِرٰطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٤﴾

او هغه کسان چې کافران شوي دي او نسبت د دروغو کوي آیتونو ځمونږ ته، دغه کسان دي یاران ملګري د دوزخ، تل به وي دوی په هغه (دوزخ) کې، او بد ځای د ورتللو دی (دوزخ). نه رسېږي ښېخ مصیبت، غم، درد هیچاته مګر خو (رسېږي) په اذن حکم د الله سره، او هغه څوک چې ایمان یې راوړی دی په الله باندې؛ لاره ښیي (الله) زړه د ده ته (د صبر او ثبات).

تفسیر: په دنیا کې هیڅ یوه سختي او مصیبت یې د الله تعالی له رضا، مشیت څخه نه رسیږي، کله چې مؤمنان په دې خبره باندې یقین او باور ولري؛ نو نه ښایي چې په هغه باندې خفه شي، بلکه په هر وخت او په هر حال باندې د هغه په فیصلې باندې رضا وي، او تل دې هسې وینا وکړي، تر څو چې الله تعالی یې زړه کلک کړي، او پدې وپوهیږي چې هر څه د الله تعالی له جانبه دي.

وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿۱۱﴾

او الله په هر څیز باندې ښه عالم دانا دی (پر شاګرانو صابرانو).

تفسیر: یعنې هغه تکلیف او مصیبت چې د الله تعالی له لوري رارسیري؛ د هغه عین علم او حکمت دی، همغه الله تعالی ته ښه معلوم دي چې کوم یو له مونږ څخې د واقعي صبر، تسلیم او رضا په سمه لاره ځي؟ او د چا زړه د کومو احوالو او کیفیاتو د مورد ګرځېدلو وړ دی؟.

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ﴿۱۲﴾

او حکم ومني تاسې د الله، او حکم ومني تاسې د رسول (د دغه الله)، پس که مخ وګرځوه تاسې (له طاعته؛ نو د تاسې نقصان دی، رسول ته څه زیان نه رسیږي، ځکه چې) نو بېشکه په رسول ځما باندې رسونه ښکاره ده (او خپل تبلیغ یې کړی دی).

تفسیر: یعنې په نرمي، سختي، تکلیف، راحت او په هر صورت کې د الله تعالی او د هغه د رسول حکم ومني؛ که نه ستاسې خپل نقصان دی، رسول الله صلی الله علیه وسلم خو تاسې ته ټول ښه او بد درپوهولي دي، او خپل فرض یې ادا کړی دی، او الله تعالی ته ستاسې له اطاعت یا معصیت څخه هیڅ یو ضرر یا ګټه نه وورسیږي.

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فِئْتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿۱۳﴾

الله (یو دی) نشته هیڅوک وړ د عبادت مګر خو همدی دی، او خاص یواځې پر الله باندې پس تو کل دي وکړي مؤمنان.

تفسیر: یعنې معبود او مستعان یواځې د الله تعالی لوی ذات دی، بل څوک د بندګۍ او د هیلې او د اسرې وړ نه دی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن مِّنْ أَرْوَاحِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عِنْدَ اللَّهِ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! بېشکه ځینې له ښځو ستاسې او (ځینې له) ځامنو ستاسې دښمنان دي تاسې لره.

تفسیر: ډېر ځلې داسې کیږي چې سړی د ښځې او ځامنو په مینه او محبت کې داسې اخته کیږي، چې د الله تعالی له یاده غافلېږي، او د داسې تعلقاتو لامله نور ډېر خراب کارونه هم کوي، او له ډېرو ښو څخه یې برخې پاتې کیږي، د ښځې او اولاد غوښتنې او د هغوی خوښ ساتل هیڅکله دې نه پرېږدي چې بل شي ته خپل فکر واړوي، د آخرت فکر ترې هیرېږي، کله چې د آل او عیال د سړي د داسې ضرر او نقصان سبب وګرځي، هغه یې دوستانه بلل کیږي، بلکه داسې دښمنان دي چې سړی د دوی د دې دښمنی احساس نشي کولی، نو ځکه الله تعالی مو وینسوي چې ځانونه مو له داسې دښمنانو څخه ساتئ؛ او له هسې چارو څخې لرې ګرځئ چې د هغو په وسیله دنیا تاسې ته ډېره ښه ښکاره شي،

او آخرت مو له ياده ووځي، او د دنيا لامله مو دين له لاسه وران شي، ولي داسې نه دي چې په دنيا کې ګرځېدې ښځې يا ټوله اولاده او خپلوان هسې وي، چې سرې د آخرت له ياده غافلوي، بلکه ځينې بختورې ښځې او هلکان داسې هم وي چې له خپلو مېرو او پلرونو سره د هغوی د دين په حفاظت کې مرستې کوي، او په ښو چارو کې هغوی ته لار ښوونه او لاس نيونه کوي، او هغوی ته عابدې ښځې نعم الصحابات او ښک مرغې اولاده باقيات الصالحات ګرځي: (جعلنا الله منهم بفضلهم ومنه).

فَاَحْذَرُوهُمْ ۚ وَاِنْ تَعَفُّواْ وَنَصَحُواْ وَتَغَفَّرُواْ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۰﴾

نو ځان وساتئ تاسې له دوی څخه (په مقابل د حکم د الله او د دوی لحاظ مه کوئ)، او که عفو او ګزشت وکړئ تاسو، او مخ وګرځوئ تاسو، او مغفرت وکړئ تاسې؛ پس بېشکه الله ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې که دوی له تاسې سره دښمني وکړه، او تاسې ته دیني یا دنیوي زیان ورسېد؛ نو د هغه اثر او اغېزه به داسې کيږي چې تاسې به په انتقام او کسات پسې لوېږئ، او پر هغوی باندې به نامناسبه سختي شروع کوئ، نو له داسې کولو څخه به د دنيا انتظام خرابيږي، تر هغه ځایه پورې چې عقلاً او شرعاً ګنجایش وي؛ له هسې حماقتونو، تقصيراتو څخې تېرېږئ او ښې بې!، انتقام او کسات پسې مه ګرځئ!، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره به الله تعالی پر تاسې باندې مهرباني کوي او ستاسې خطاوې ښي.

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللّٰهُ عِنْدَآ أَجْرٌ عَظِيْمٌ ﴿۱۱﴾

بېشکه همدا خبره ده چې مالونه ستاسې او اولاد ستاسې يوه فتنه ازموينست دی، او الله چې دی په نزد ده دی اجر ثواب ډېر لوی.

تفسیر: یعنې الله تعالی تاسې ته مال او اولاد درکوي او تاسې پرې ازمويني، چې کوم يو له تاسې څخه په داسې فاني او زائلو شيانو کې اخته کيږي؟ او کوم يو له تاسې څخې د فاني شيانو نه د خپل آخرت پنگه او ذخيره ګرځوي؟ او د آخرت ډېر لوی اجر او ثواب د دې ځای پر حوظو او مالونو باندې ښه بولي، او ترجیح ورکوي؟ او يا اخروي باقي او غیر فاني نعمتونه هېروي، او په بدل يې دغه زائل او فاني شيان اخلي؟.

فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْمِعُوا وَأَطِيعُوا وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ ﴿۱۲﴾

نو وويرېږئ تاسې له الله څومره چې توانېږئ تاسې، او واورئ (خبرې د الله په سماع د قبول سره)، او اطاعت کوئ (د احکام الله)، او نفقه کوئ لګوئ ښه شيان لپاره (د نفعې) د ځانونو خپلو، يا دا غوره ده ستاسو لپاره.

تفسیر: یعنې تر څو مو چې له وسه کيږي له الله تعالی څخې وويرېږئ، او په دې امتحان او ازموينه کې ثابت قدم اوسئ!، او د هغه احکام واورئ!، او عمل پرې وکړئ!.

وَمَنْ يُؤْتِكُمْ سُوءَ نَفْسٍ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿۱۳﴾

او هغه چې وساتلی شي له حرص بخیلی د نفس خپل څخه؛ نو دا کسان همدوی دي برياليان په مراد رسېدلي (بچ شوي له عذابه په دواړه دارينو کې).

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کې به له نفقه کولو او له مال لگولو څخه ستاسې خپلې نېښکې کیري، او همغه سړی بریالی او په مراد رسیږي چې الله تعالیٰ د هغه زړه له دې اند بښي غوښتې څنې پاک ساتلی وي، او حرص، بخل، طمع او کنسکي لار په کې ونه لري.

إِنْ تَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضْعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ

که چېرې قرض پور ورکړئ تاسې الله لره (په هغه څه چې فرمایلي یې دي) قرض پور نېک؛ نو دو چنده به کړي (الله ثواب د) هغه (پور) تاسې ته او مغفرت به وکړي (الله) تاسې ته.

تفسیر: یعنی د الله تعالیٰ په لاره کې په اخلاص او نېک نیت سره له خپل حلال او طیب مال څنې صرف کړئ او وپې لگوئ! تر څو الله تعالیٰ تاسې ته څو چنده له هغه څنې زیات ثواب درکړي، او ستاسې گړدې خطاوې او تجاوزات وښيي، همداسې یو مضمون پخوا له دې څخه هم تېر شوی دی، پوره تقریر دې هلته وکوت شي!.

وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

او الله ښه قدردان دی ښه تحمل والا دی.

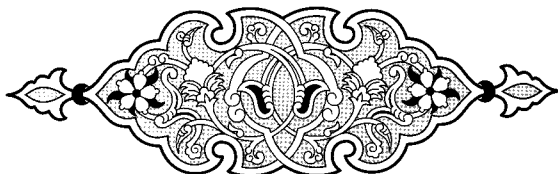
تفسیر: د قدر پیژندلو خبره داده چې په لږ عمل سره ډېر ثواب ورکوي، او تحمل یې دا دی چې د گناه په لیدلو سره سمدلاسه عذاب نه مقرروي، بیا هم د ډېرو گناهگارانو جرم بښي، او د ډېرو سزا تخفیف کوي.

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

عالم پوهېدونکی د پټ او ښکاره دی، ښه غالب قوي دی ډېر حکمت والا دی.

تفسیر: یعنی الله تعالیٰ په ښکاره کارونو او پټو نیتونو باندې علیم او خیر ښه دانا او بینا دی، او سم د خپل زبردست قوت او حکمت سره هر چاته بدل ورکوي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ التَّغَابِنِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَرَحْمَتِهِ، وَاللَّهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الطَّلَاقِ

«د (الطلاق) سورت مدني دی، (۱۲) آیت (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۵) او په نزول کې (۹۹) سورت دی، وروسته د (الإنسان) له سورت نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الذِّي إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ

ای نبي! (ووايه امت خپل ته) کله چې اراده وکړئ طلاقوئ تاسو ښځې؛ نو طلاقوئ يې په (وخت د) عدت د دوي کې (په طهر کې چې خالي له جماع وي).

تفسير: اکر که دلته مخاطب نبي صلی الله عليه وسلم دی، مگر په واقع کې هر د امت مخاطب دی، يعنې کله چې کوم سړی بيا په کوم ضرورت يا د مجبوريت له کبله د خپلې ښځې د طلاق ورکولو اراده وکړي، نو ښايي چې هغه دې په عدت سره طلاق ورکړي.

په طلاق ورکولو کې مشروعه طريقه داده چې په طهر کې دې طلاق ورکړی شي، او له احاديثو څخه هم دا قيد ثابتېږي، چې په هغه طهر کې چې کوروالی او صحبت په کې نه وي شوی؛ ښايي مېړه خپلې ښځې ته طلاق ورکړي.

وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ

او وشمېرئ وساتئ تاسو عدت (د ښځو خپلو).

تفسير: نارينه او ښځې دواړو ته ښايي چې دا خبره په یاد ولري چې چېرې د غفلت او سهوې په وسيله له دوی ځنې کومه سهوه او بې احتياطي ونشي، او څه لاندې باندې په منع کې رانشي، او هم ښايي چې طلاق داسې ورکړ شي چې د عدت په شمېر کې هيڅ شاني ډېروالی او لږوالی رانشي.

وَأْتُوا اللَّهَ رِبْكَمُ لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ

او وويرېږئ تاسو له الله چې رب (پالونکی) د تاسې (دی)، مه وباسئ (ای خاوندانو) دغه (ښځې خپلې) له کورونو خپلو څخه (چې په کې اوسي دوی، تر هغه پورې چې يې تېر شي عدت).

تفسير: يعنې له الله څخه وويرېږئ، او په شرعي احکامو باندې پابندي ولرئ! چې له هغو څخه يو حکم دا دی چې د حيض په حالت کې دې طلاق ور نه کړ شي!، او درې طلاق دې يو ځای ور نه کړ شي!، او مطلقه ښځه دې له کوره د باندې ونه ايستله شي!، او د دې په شان د الله اکرم شأنه و اعظم برهان نورې ښوونې هم په اخلاص سره منئ!.

وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ

او نه دې وځي دغه (ښځې هم پخپله له کورونو نه تر څو چې عدت د دوی تېر شي) مگر هلته چې راشي دوی په فاحشه بې حيايي ښکاره سره (لکه زنا).

تفسیر: یعنی بنحی دې پخپله خوبنه هم نه وځي، ځکه چې دا سکنی محض حق العبد نه دی چې د هغه په رضا سره ساقطه شي، بلکه حق الشرع دی، هو! که بنحی کومه ښکاره بېحیايي وکړي، یا په بدو چارو ځغرد وکړي، یا د غلا مرتکبه شي، یا د ځينو علماوو په قول: ژبه وکړي، یا تل په جنگ جنجال او جگړه کې لگیا وي، او بې له غمه او خفګانه یې بل کار نه وي؛ نو ایستل یې روا دي، که دا بنحی بې موجه له کوره ووځي؛ نو دا پخپله د دې د صریحې بې حیايي یو کار دی.

وَلَيْتَ كُفْرًا كَرِهَ اللَّهُ لَوْ عَلِمَ أَنَّ اللَّهَ فَقَدَ ظَلَمَ نَفْسَهُ

او دا (احکام) حدود اندازه کړی شوي د الله دي، او هر هغه چې تیریري له حدودو د الله څخه؛ نو په تحقیق ظلم یې کړی دی په ځان خپل باندې.

تفسیر: یعنی ګناهګار شوي دي، د الله تعالی په نزد د سزا موجب وګرځېد.

لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ①

نه پوهېږي (ته ای طلاق کوونکي! یا نه پوهېږي هيڅ نفس) ښايي چې الله پيدا کړي وروسته له دې طلاق کوم ښه کار او نوی صورت لکه رجوع له طلاقه.

تفسیر: یعنی ښايي چې بيا د دواړو په منځ کې روغه او صلحه وشي، او په طلاق باندې پښېمان او نادم شي.

وَإِذَا بَلَغَ الْأَجَلُ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ

بيا نو کله چې ورسپړي دغه (بنحی) نېټې خپلې ته؛ نو وساتئ (تاسې ای مېړونو) دوی په معروف نېکي ښه شان سره، یا جلا شئ تاسې له دوی ځنې په معروف نېکي ښه شان سره.

تفسیر: یعنی په رجعي طلاق کې کله چې عدت ختمېدلو ته نژدې شي؛ نو تاسې لره له دوو چارو څخه د يوې چارې اختيار دی، چې يا د عدت له ختمېدلو څخه پخوا سم له دستوره هغې بنحی ته رجعت او خپلې نکاح ته دوام ورکړئ!، يا د عدت په ختمېدلو سره په معقولې طريقې باندې له هغې څخه جلا شئ!، مطلب دا که د نکاح ټينګ ساتل مقصد وي؛ نو په هغه وخت کې، او که يې شلول مطلب وي؛ نو په دغه وخت کې ځغرد (ټينګوالی) پرې وکړئ!، او په دواړو صورتونو کې د انسانيت، شرافت اصولو ته په درنه سترګه وګورئ!، او داسې مه کوئ چې ساتنه يې مقصود نه وي، او خامخا د عدت د اوږدوالي لپاره رجعت وکړئ، يا د ساتلو په صورت کې هغې ته ايذاء ورسوئ، او طعن او تشيع ور واوروئ!.

وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ مِّنكُمْ

او شاهدان نيسي تاسې (په دغه رجوع باندې) دوه خاوندان د عدل له تاسې څخه.

تفسیر: یعنی وروسته له طلاق ورکولو او پخوا د عدت له پوره کېدلو که د نکاح بيا ساتل غواړئ؛ نو په دې رجعت باندې دوه شاهدان نيسي، تر څو د خلقو په نزد متهم نه شئ.

وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ

او ښه اداء کړئ تاسې شاهدي (ای شاهدانو په وخت د حاجت کې) لپاره د (ثواب او رضا د) الله.

تفسیر: په دې کې شاهدانو لره هدايت دی چې د شاهدي ور کولو په وخت کې کړه او خرابه خبره ونه کړي، او سمه صافه او درسته خبره ووايي.!

ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

دا (ساتنه په نېکۍ سره) نصيحت کاوه شي په دې سره هغه چاته چې وي چې ايمان يې راوړی وي په الله او په ورځې وروستی (د قيامت) باندې.

تفسیر: د جاهليت په زمانه کې پر ښځو باندې زيات ظلمونه کېدل، او له ښځو سره هسې سلوک جاري وو لکه چې له غواوو او خرو سره يې کوي، يا له خورا سختو او ذليلو بنديانو سره کاوه شي، ځينې ښځې به سل سل کرته طلاقېدې، خو سره د هغه به هم د هغوی د مصيبت دوره پای (آخر) ته نه رسېده، قرآن په څو څو ځايونو کې د دې وحشيانه مظلمو او بې رحميو خلاف ويناوې کړي دي، او د نکاح او د طلاق په حدودو او حقوقو باندې په ډېر ښه ډول سره زور غورځولی دی، بالخصوص د دې سورت په منځ کې په نورو حکيمانه وو هدايتو او نصيحتو کې يې يو نهايت جامع او مانع او ټول ښوونکی اصول بيان فرمايلي دی چې: ﴿فَأَمْسُوهُمْ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُمْ بِمَعْرُوفٍ﴾ دی، چې د هغه حاصل دا دی چې که يې ساتئ؛ نو په معقوله ډول او طريقې سره يې وساتئ؛ او که يې پرېږدئ؛ نو هم په معقوله طريقه سره يې پرېږدئ؛ خو له دې ښو او زرينو نصيحتو څخه هغه سرې منتفع او گټور کېدی شي چې په الله تعالی او رسول الله صلی الله عليه وسلم او په آخرت باندې يقين لري، ځکه چې همدا باور او يقين د انسان په زړه کې د الله تعالی وېره او خوف پيدا کوي، او د همدې وېرې لامله دا خيال د انسان په فکر کې پيدا کېږي: همغسې چې يوه کمزوره ښځه له بخته او اتفاقه څمونږ په منگلو او قبضه او اقتدار کې راغلې ده، مونږ هم ټول د يوه لوی قهار الله تعالی په قبضه او اقتدار کې پراته يو، همدا يو خيال دی چې په هر حال کې سرې له ظلم او تعدي څخه ساتي، او د الله تعالی په امر منلو باندې اړوي، د دې لپاره په دې سورت کې په مخصوص ډول سره په اتفاق پرهېزگاری او د الله تعالی په وېره باندې زيات امرونه او توصيې شوي دي.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا

او هغه څوک چې ويرېږي له الله، ځان ساتي له معاصيو؛ وبه گړځوي ده ته يو ځای د وتلو (له دنیوي او اخروي غمونو نه).

تفسیر: يعنې له الله تعالی څنې وويرېږئ؛ او د هغه د احکامو تعميل په هر حال کې وکړئ؛ که څه هم له ډېرو مشکلاتو او شدائدو سره مخامخ شئ، ځکه چې الله تعالی د هغو گړدو مشکلاتو څنې د وتلو لاره در خلاصوي، او په سختيو کې دگزارې وسيلې هم در برابر وي.

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

او رزق روزي به ورکړي (الله) ده ته له هغه (ځايه) چې گمان به نه کوي دی.

تفسیر: د الله تعالی څخه وېره د دواړو دارينو د خزانو کنجې ده، او د گړدو بريو او کاميابيو وسيله ده، له همدې څنې گړد مشکلات اسانېږي، بې قياس او بې گمانه يې رزق روزي او خواږه ور رسېږي، گناهونه يې بښل کېږي، جنت ورحاصليږي، ثواب يې زياتېږي، او يوه عجيبه د زړه ډاډينه، سکون، اطمینان او خوښي په برخه او نصيب راځي، چې د هغه لامله بيا هيڅ يوه سختي لکه سختي نه وربښکاري.

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝

او هغه څوک چې توکل وکړي په الله باندې؛ نو دغه (الله) بس کافي دی ده لره (په دواړو جهانو کې)، بېشکه الله رسېدونکی دی امر کار خپل ته، په تحقیق ګرځولې ده الله هر څیز لره اندازه.

تفسیر: یعنې پر الله تعالی باندې هیله او اسره ولری، او یواځې پر وسائلو او اسبابو باندې تکیه ونه کړی!، د الله تعالی قدرت په دې اسبابو اړه نه لري، د کوم کار د کولو اراده چې الله وفرمایي؛ هغه هر ورو (خامخا) پوره کېدونکی دی، اسباب او وسائل هم د ده د مشیت تابع دی، هو! د هر څیز اندازه د هغه له خوا ټاکلې شوې ده، چې سم له هغې سره هغه ښکاره کېدونکی دی، نو ځکه که د کوم څیز په حاصلېدو کې څه ډیل ښکاره شي؛ نو متوکل لره نه ښایي چې ځان خپه یا پرېشان کړي.

وَالَّذِي يَسْنَنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنْ رُبْتُمْ فَعَدَّتْ غَدَّتْ ثَلَاثَةَ أَشْهُرٍ وَالَّذِي لَمْ يَحِضْ ۝

او هغه ښځې چې ناامیده شوي وي (په سبب د کبارت یا د مرض) له حیضه له ښځو ستاسې ځنې که چېرې په شک کې یې تاسې؛ نو عدت د دوی درې میاشتې دی، او همداسې ښځې چې نه وي شوي حائضې (په سبب د صغارت نو درې میاشتې عدت دې تېروي).

تفسیر: یعنې پاک قرآن د مطلقې عدت لکه چې د «البقرة» په سورت کې راغلی دی؛ درې حیضه ښوولی دی، که شېبه او شک پیدا شي چې چاته حیض ورنشي، یا د ډېر عمر او منګک لامله یې حیض بند شوی وي، نو د هغې عدت به څو وي؟ دا یې راښکاره کړه چې درې میاشتې دی.

وَأُولَاتُ الْأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ ۝

او (ښځې) خاوندانې د بار کېدې (حاملانې بلارې) عدت د دوی دا دی چې وزېروي دوی بار (حمل) خپل.

تفسیر: د جمهورو په نزد د حاملې عدت د هغې د حمل تر وضعې او د مولود تر څېګولو پورې دی، که څه هم هغه یوه لحظه او شېبه وروسته وي، یا تر ډېرو میاشتو پورې وځنډېږي، په دې کې د مطلقې او د کونډې حکم یو دی، لکه چې په احادیثو کې راغلي دي.

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ۝ ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ سُبُلًا مَخْرُجًا ۝ وَيُعْظِمُ لَهُ أَجْرًا ۝

او هغه څوک چې ویرېږي له الله، ځان ساتي له معاصیو؛ نو وبه ګرځوي الله ده ته کار د ده کې اساني. دا (چې ویلی شوی دی) امر حکم د الله دی چې نازل کړی یې دی تاسې ته، او هغه څوک چې ویرېږي له الله، ځان ساتي له معاصیو؛ نو لري به کړي الله له ده څخه ګناهونه د ده، او لوی به کړي (الله) ده لره اجر ثواب (د ده).

تفسیر: د هرې جملې په آخر کې د اتقاء او د الله تعالی اکرم شأنه و اعظم برهان د وېرې مضمون په مختلفو اسالیبو او ډول ډول پیرایو سره یې تکرار کړی دی، تر څو لوستونکي د هغه د بار بار ویلو څخه ډېر وینس او متبته شي، چې د ښځو په معاملاتو کې د دې اتقاء او پرېهزګارۍ ضرورت ډېر زیات دی.

أَسْلَمُوا مِنْ حَيْثُ سَلَّمْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ

واوسوی دا (بنځې طلاقې کړې شوې) په هغه ځای کې چې په کې اوسېږئ تاسې (سم) له طاقت د تاسې (چې توانېږئ!).

تفسیر: د نارینه په ذمه باندې ضرور دي چې خپلې مطلقې بنځې ته تر عدت پورې هستوګنې لپاره کور ورکړي، چې هغه ته «سکني» وایه شي، نو کله چې «سکني» واجبه شي؛ نو نفقه هم د هغه په ذمه ثابتېږي، ځکه چې بنځه دومره موده د ده په کور کې مقیده او محبوسه پاتې کېږي، د قرآنکريم د دې الفاظو اشاره په همدې لوري ده: ﴿مِنْ حَيْثُ سَلَّمْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ وَلَا تَضَارُّوهُنَّ لِتَصِفُوا عَلَيْهِنَّ﴾.

وَالضَّارُّوهُنَّ لِتَصِفُوا عَلَيْهِنَّ

او مه کوئ اراده د ضرر تاسې د دغو (مطلقاتو) لره چې تنګوئ به (ځایونه او نفقې) په دوی باندې. تفسیر: یعنی ای مېړونو (خاوندانو)! ضرر مه رسوئ تاسو دې بنځو طلاقو شوو ته په ځای د هستوګنې چې هغوی په تنګې شي، او په وتلو سره مجبورې شي.

وَإِنْ كُنَّ أَوْلَادٍ حَمْلٌ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

او که چېرته وي دغه (بنځې) خاوندانې د بار ګېډې (حاملانې بلارې) نو نفقه کوئ تاسې پر دوی باندې تر هغه پورې چې وزېږوي دوی بار (حمل د ګېډو) خپلو (په ځېګېدلو سره). تفسیر: د حمل مدت کله چې ډېر اوږدېږي؛ نو هغه یې په خصوصیت سره راوښود، چې په هغه کې که هومره اوږدوالی هم وشي، خو د حمل تر څېر بدلې پورې ښايي هغې ته دې نفقه ورکړه شي، او داسې دې ونه کړي چې درې میاشتې نفقه ورکړي، او بیا یې بنده کړي.

وَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآْتُوهُنَّ أَجْرَهُنَّ وَأَنْتُمْ وَابِتَكُمْ بِعَرُوفٍ

نو که تې ورکاوه دوی (پس له طلاقه) اولاد د تاسو لره؛ پس ورکړئ تاسې هغوی لره مزدوري د هغوی، او مصلحت مشوره کوئ (ای بنځو او مېړونو په حق د مولود خپل) په منځونو خپلو کې په معروف نېکۍ سره.

تفسیر: یعنی که له وضع حمل څخه وروسته بنځې ستاسې له خاطرې وړو کي ته شودې ورکوي؛ نو اجرت یې ښايي هومره ورکړ شي لکه نورو تې ورکوونکیو بنځو ته چې ورکاوه کېږي؛ او سم له دستوره په معقولې طریقي سره یو له بله د دې وړو کي په نسبت مشوره وکړي، او لازمه قراردادونه وټې، او خامخا ضد او خراب تګ ونه کړي؛ او یو له بل سره د نېکۍ سلوک وکړي، نه دې بنځه د شودو له ورکولو څخه غاړه غړوي؛ او نه دې نارینه له هغې ځنې مخ اړوي چې بلې بنځې ته د دې وړو کي ورکړي، چې د ده د مور په ځای بله بنځه په اجرت سره تې ورکړي.

وَإِنْ تَعَاَسَرْتُمُ فَمَنْ رَضِعَ لَهَا أُخْرَى

او که سختې وکړئ تاسې (ای والدینو په تې ورکولو او اجرت کې)؛ نو لپاره د تې ورکولو دې طلب کړي هغه (مولود) لره بل بنځه (یعنې دایي دې ورته ونیسي، او په مور باندې دې زور نه کوي).

تفسیر: یعنی که د مخالفت، ضد لامله بنځه په شودو وړ کولو باندې راضي نشي؛ نو نارینه دې هر ورو هغې ته نه گوري، او بله بنځه دې پیدا کړي چې هغه کوچني ته شودې وړ کړي، او که نارینه پر هغې بنځې باندې خپل وړوکی نه پالي، او شودو ته یې نه پرېږدي؛ نو خامخا به بله کومه بنځه پیدا کړي، او په دواړو صورتونو کې به بلې بنځې ته څه وړ کول کيږي، نو ولې همدا شی د همغه وړوکی مور ته ورنه کړ شي، چې هم وړوکی په ارام او خوشاله او هم مور پرې ډاډه او بې پروا شي.

لِيُنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِّن سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُنْفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يَكْفُلُ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا مَاتَ مَا سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عَمْرٍ وَسَرًّا

نو نفقه دې وړ کوي خاوند د طاقت له طاقته شتو خپلو نه، او هغه چې تنگ کړ شي په ده باندې رزق د هغه، پس نفقه دې کوي له هغه څنې چې وړ کړي وي هغه لره الله، نه وړ کوي تکلیف الله هیڅ نفس لره مگر خو په هغه قدر چې وړ کړی وي هغه لره (له ماله)، ژر به ښکاره کړي الله پس له سختې تنگۍ څخه اساني او پراخي.

تفسیر: یعنی د وړوکی خرڅ پر پلار باندې دی، مال او شته والا دې د خپل مال او شتو په اندازه خرڅ او نفقه وړ کوي، اکرب او نادار دې د خپل نشتوالي په حیثیت نفقه خرڅ کوي، که د کوم سړي په برخه ډېره پراخي او شته نه وي، او دالله جل جلاله له درباره یې لږ رزق او خواړه په برخه شوي وي؛ نو دی دې په هغه کې د خپل گنجایش او قوت په نسبت خرڅ وکړي!، ځکه چې الله تعالی هیچا ته د هغه له طاقت څخه زیات تکلیف نه وړ کوي، کله چې کوم سړی په تنگه کې هم د هغه له احکامو سره خرڅ وکړي؛ نو الله تعالی به هغه سختي او تنگه په اساني او پراختیا سره وربدله کړي.

وَكَاتِبٌ مِّن قَرْبَةٍ عَدَّتْ عَنْ أَمْرِ رِبِّهَا وَرَسُولِهِ فَأَسْبَغَتْهَا حَسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا شَدِيدًا

او ډېر وو له کلیو څخه چې گڼ خپلې سرکښي یې کړې وه له امره د رب خپل، او له (امر ه حکمه) د رسولانو د دغه (الله) څخه، نو حساب به وکړو مونږ له هغوی سره حساب سخت (په قیامت کې)، او په عذاب به وکړو مونږ هغوی په عذاب ناشنا ناکاره سخت سره. شیخ الهند (رحمة الله علیه) د دې آیت ترجمه داسې کړې ده چې: «او څومره (ډېر) وو له کلیو نه چې سرکښي یې کړې وه له حکمونو د رب خپل نه، او له رسولانو د ده نه؛ پس حساب مو وکړ له هغوی سره حساب سخت، او په عذاب مو کړ هغو په ناکاره ناخپه عذاب سره.

تفسیر: یعنی د شریعت د احکامو مخصوصًا د بنځو په نسبت د گڼو حکمونو پوره پابندي ولری!، که نافرمانی وکړی؛ نو په یاد یې ولری! چې څومره کلي او ښارونه د الله تعالی او د ده د رسولانو د نافرمانی لامله ویجاړ او وران شوي دي، کله چې هغه خلق د تکبر او ځانمنی آخرې درجې ته ورسېدل، او مونږ د هغوی حساب او کتاب ښه او کلک واخیست، او د هغوی یو عمل مو هم بې له پوښتنې پرې نښود، او ټول مو په هسې سخت عذاب او آفت کې اخته کړل چې د هغه نظیر او ثاني پخوا له هغه څخه هیڅ لیدلی شوی نه وو.

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا

نو (وځکله یا) وبه ځکي هغوی سزا د کار خپل (په دنیا کې)، او دی عاقبت آخر د کار د دوی زیان (په آخرت کې چې حرمان دی له جنتونو).

تفسیر: یعنی هغه سودا، بیع او شراء، پلورل او پېرودل (اخیستل او خرخول) چې یې په ټول عمر کې کړي وو، آخر یې په هغو کې سخت نقصان وموند، تر دې چې پانګه یې هم له لاسه ووتله.

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا

تیار کړی دی الله هغوی ته عذاب سخت (په دارینو کې).

تفسیر: د مخه د دنیوي عذاب ذکر وو، دا د اخروي عذاب ذکر دی.

فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا

نو وویرېږئ له الله، ځان وساتئ ای خاوندانو د عقلونو هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی.

تفسیر: یعنی د دې عبرتناکو واقعاتو له اورېدلو څخه عقلمند ایماندارانو ته ویرېدل په کار دي، او مونږ لره داسې کار کول نه ښایي چې د هغه لامله د الله تعالی د قهر او د خپګان مورد وګرځو، العیاذ بالله.

قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا

په تحقیق نازل کړی دی الله تاسې ته ذکر نصیحت (قرآن).

تفسیر: یعنی قرآن، که له (ذکر) ځنې (ذاکر) مراد وي، نو هغه پخپله رسول دی.

رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مَبِينَاتٍ

رسول (چې محمد) دی لولي په تاسې باندې آیتونه د الله چې ښکاره کوونکي دي (د احکامو).

تفسیر: یعنی ښکاره نښې او آیات چې په هغو کې د الله تعالی احکام په ډېر ښه ډول سره اورولی شوي دي.

لِيُخْرِجَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

لپاره د دې چې وباسي (الله) هغه کسان چې ایمان یې راوړی او کړي یې دي ښه عملونه له ظلمتونو تیارو (د جهل او کفر) څخه رڼا (د علم او ایمان) ته.

تفسیر: یعنی د کفر او د جهل له ظلمت او تیارو ځنې ایستلي د ایمان او د عمل رڼا ته مولار ښوولې ده.

وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ۝

او هغه چې ایمان راوړي په الله باندې، او وکړي ښه (عمل)؛ نو داخل به کړي (الله) ده لره په جنتونو کې چې بهیري له لاندې (د مانیو او ونو) د هغو ویالې، تل به اوسېدونکي وي دوی په هغو کې ابدي همېشه، په تحقیق ښه ورکړی دی الله هغه ته رزق روزي.

تفسیر: او له جنت څخه زیات ښه رزق، خواږه او روزي چېرې موندل کيږي!؟

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ ط

الله هغه (ذات) دی چې پیدا کړي یې دي اوه اسمانونه او (پیدا کړي یې دي) له ځمکې څخه په مثل د دې (اوه اسمانونو اوه ځمکې).

تفسیر: یعنې اوه ځمکې هم پیدا کړي دي، لکه چې د (ترمذي) او نورو په احادیثو کې راغلي دي.

يَنْزِلُ الْأَمْزِجَاتِ

نازلېږي امر حکم (د الله) په منځ د دغو (اسمانونو او ځمکو) کې.

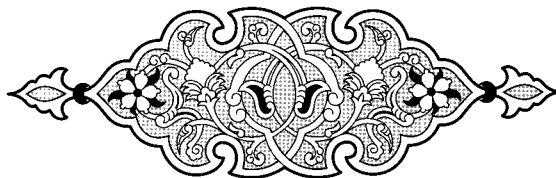
تفسیر: یعنې د عالم د انتظام او تدبیر لپاره د الله تعالی تکویني او تشریعي احکام په اسمانونو او ځمکه کې رانښکته کېږي.

لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدُّ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝۴

(پوهوي مو) تر څو چې وپوهېږئ تاسې چې بېشکه الله پر هر څیز باندې ښه قادر دی، او (پوه شئ) بېشکه چې الله په تحقیق احاطه فرمایلي ده رسېدلی دی هر شي ته له جهته د علمه قدرته.

تفسیر: یعنې د اسمان او د ځمکې د پیدا کولو او د هغو د انتظامي احکامو له جاري کولو څخه دا مقصود دی چې د الله تعالی د علم او د قدرت د صفاتو اظهار وشي، دا خبره د «ابن القیم» (رحمة الله علیه) له لوري په (بدائع الفوائد) کې څرگنده شوې ده.

تَمَّتْ سُورَةُ الطَّلَاقِ، وَاللَّهُ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ التَّحْرِيمِ

«د (التحریم) سورت مدني دی، (۱۲) آیتونه او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۶) او په نزول کې (۱۰۷) سورت دی، وروسته د (الحجرات) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

د نبي صلی الله علیه وسلم هسې عادت و چې وروسته له مازدیگره د خپلو ټولو مطهراتو ازواجو کره د څو لحظو او شپږو له مخې ورته، یوه ورځ رسول الله صلی الله علیه وسلم د خپلې ښځې أم المؤمنین بی بی «زینب» رضي الله تعالى عنها په کور کې لږ شاني ډیل وفرمایه، وروسته دا ښکاره شوه چې دوی هلته د هغه غسل شات گڼینه څخه څه خورلي وو، چې د دوی په مخ کې وروړاندې کړی شوي وه، دا د شاتو او د گڼینو د خورلو ډیل او وقفه په هره ورځ پرله پسې پېښېده، تر څو چې أم المؤمنین بی بی «عائشة الصديقة» رضي الله تعالى عنها او أم المؤمنین بی بی «حفصة» رضي الله تعالى عنها سره ملگري شوې، او داسې تدبیر یې جوړ کړو چې د هغې لامله نه یواځې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د شاتو د شربت څښل د هغې کره پرېښود، بلکه بی بی «حفصة» رضي الله تعالى عنها ته یې وفرمایل چې: «ما د زینب کره د شاتو شربت څښلی وو، اوس قسم خورم چې وروسته له دې نه یې نه څښم»، لکه چې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په خیال دا خبره هم تېره شوې وه: که له دې خبرې څخه أم المؤمنین بی بی «زینب» رضي الله تعالى عنها خبره شي؛ نو هرومرو خپه کیږي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم «حفصې» رضي الله تعالى عنها ته یې دا هم فرمایلي وو چې: «له دې خبرې هیچا ته څه ونه وایي»، همداسې یوه خبره د أم المؤمنین بی بی «ماریة القبطية» رضي الله تعالى عنها په نسبت هم پېښه شوې وه، «ماریة القبطية» هم د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ماندینه (بی بی) وه، چې د دې له گڼلې څخه د دوی ځوی ابراهیم رضي الله عنه څېرې بدلې وو، چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د نورو ازواجو د خوښۍ لپاره قسم خورلی وو چې: «پس له دې نه به د هغې کره نه څم»، او دا خبره نشي، خو بی بی «حفصة» رضي الله تعالى عنها له دې خبرې څخه په پټه بی بی عائشې رضي الله تعالى عنها ته خبر ورکړ، او دا یې هم ورته وویل چې: پټه یې وساتي، دلته د الله تعالی له لوري دا خبرې ځمونږ پیغمبر ته وربکاره شوې، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم بی بی «حفصة» رضي الله تعالى عنها ته وفرمایل چې: «ولې دې له دې خبرې ځنې نورې خبرې کړي دي؟ چې په ټینګه سره مې درته ويلي وو چې پټه یې وساته»، نو هغوی په تعجب سره وویل: «تاسې ته دا خبر چا درکړی دی؟ نو پیغمبر صلی الله علیه وسلم وفرمایل چې: «الله تعالی ماته له دې خبرې ځنې خبر راکړی دی»، د همدې پېښې په لړ کې دا آیتونه رابنکته شوي دي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

ای نبي (ای ځما پیغمبره!) ولې حراموي ته هغه چې حلال کړي دي الله تاته، غواړې ته (په دې حرامولو سره) خوښي د ښځو خپلو.

تفسیر: د حلال شي په ځان باندې د حرامولو مقصد داسې دی چې د هغه په نسبت چې د عقیدې له مخې حلال او مباح گڼي، هسې عهد او پیمان وکړي چې وروسته له دې نه به یې نه استعمالوم، که داسې کول د کوم صحیح مصلحت پر بناء وي؛ نو شرعاً جائز دی، مگر د پیغمبر صلی الله علیه وسلم د رفیع شأن سره دا وړ او مناسب نه وو چې د ځینو ازواجو

د خوښی لپاره داسې یوه (اسوه) قائمه کړي چې وروسته له دې نه به د هغه د امت لپاره د تکلیف سبب وگرځي، نو ځکه الله تعالی خپل رسول یې متنبه وفرمایه چې ازواجو سره بېشکه خوش اخلاقي کول او په مینې او محبت سره سلوک لرل ښه کار دی، مگر نه په دې اندازه او مېچ چې یو حلال شی پر ځان باندې حرام کړي، او خامخا ځان په رېږ او تکلیف کې واچوي.

وَاللَّهُ عَفْوٌ رَّحِيمٌ ①

او الله بښونکی دی ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: چې ګناه بښي، او له تاسې ځنې کومه ګناه هم نه ده شوې، یواځې پخپلې درجې کې یو خلاف اولی خبره دې له خولې څخه وتلې وه.

قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ①

په تحقیق مقرر کړی دی الله تاسې لره حلالوالی د قسمونو ستاسې (په کفارت سره) او الله مولی دوست مددګار ستاسې دی، او همدغه (الله) ښه عالم دانا دی، ښه حکمت والا دی.

تفسیر: یعنې هغه مالک الملک اعلی شأنه و اعظم برهانۀ د خپل علم او حکمت له مخې تاسې ته مناسب احکام او هدايات درلېږلي دي، چې له هغو څخه دا دي: که کوم سړی په یوه نامناسب شي باندې قسم وخورې؛ نو کفارۀ دې ورکړي، او خپل قسم دې حلال کړي، چې د هغه ذکر د «المائدة» په سورت کې راغلی دی.

وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ②

کله چې پټ راز ووايه پيغمبر ځينو ښځو خپلو ته يوه خبره (چې تحریم د غسلو د ماريې يا د زينبې وو)، نو کله چې خبر ورکړ هغې (حفصې) په دې (خبرې) سره (عائشې ته) او ښکاره کړه هغه خبره الله پر دغه (خپل نبي پيغمبر) باندې؛ نو ور وپېژندله (نبي حفصې ته) له ځينو هغو (خبرو) سره، او مخ یې واړوو له ځينو خبرو، وويل دې (حفصې) چې چا خبر کړې ته په دې باندې، وويل (نبي) خبر کړی يم زه ښه عالم دانا ښه خبردار (الله په اسرارو د کائناتو).

تفسیر: د دې سورت په شروع کې تاسې د شاتو او د ماريې قبطيې قصې ولوستلې، په آيت کې دارابنولې شوي چې: بنده د يوې خبرې په هغومره پټو ساتلو کې چې کوشنښ وکړي، نو کله چې الله تعالی د هغې ښکاره کول وغواړي؛ نو هيڅ کله هغه پټه نه پاتې کېږي، او هم د نبي کریم صلی الله عليه وسلم د حسن معاشرت او د اخلاقو د وسعت ثبوت له دې څخه لا ښه ثابتېږي، چې په هغو چارو کې چې د دوی د طبیعت په خلاف پېښېږي، تر کومې اندازې پورې تساهل او اغماض فرمایه، او څرنگه یې د عفوي او د کرم له لارې ځنې خبرو ته کتل، ګواکې د شکایت په وخت کې یې پوره الزام نه ورکاوه.

إِنْ تَسُؤْا إِلَى اللَّهِ فَقَدِ صَعَتْ قُلُوبُكُمْ ③

که توبه وباسئ تاسې دواړه (ای بیبیانو) الله ته (قبوله به شي)، نو په تحقیق کاره شوي دي زړونه د تاسې دواړو.

تفسیر: دا خطاب بی بی عائشہ او بی بی حفصہ رضی اللہ تعالیٰ عنہما ته دی، که تاسی توبه وباسی؛ نو بيشکه د توبی ایستلو موقع ده، ځکه چې ستاسی زړونه د اعتدال له لارې ځنې کاره شوي دي، نو بنایي چې بیا هسې د بی اعتدالی په لوري لارې نشی، او د بی اعتدالی ځنې ځانونه وژغورئ.

وَإِنْ تَطَهَّرَ عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجَبْرِئِلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ ﴿٥٠﴾

او که مرستی وکړئ تاسی دواړه یو له بلې سره (په ضرر د دغه نبی باندې)؛ نو بيشکه الله همغه مددگار دی د هغه (نبی) او جبریل او صالح د مؤمنانو (بی هم مددگاران دي) او ملائکې (بی هم) وروسته له دغه (مددگاری نه) مددگارانې دي.

تفسیر: د زوجینو په کورنیو چارو کې ځینې اوقات ځینې خبرې رومی ډېرې معمولي او وړو کې په نظر راځي، خو که لږ څه عنان او ملونه یې سسته پرې شوه شي؛ نو په پای کې هغه ډېر یو ویروونکی او خطرناک شکل خان ته غوره کوي، په تېره بیا بنځه که کومې لویې کورنۍ ته منسوبه وي؛ نو هغه طبعاً پخپل پلار، ورور، خپلوانو او کورنۍ باندې نازېرې، نو ځکه یې تنبیه وفرمایله چې وگورئ! که تاسې داراز مرستی، ملگرتیا او بنوونې کوئ؛ نو په یاد یې ولرئ چې له هغه څخه پیغمبر ته هیڅ ضرر نه رسیږي، ولې چې الله تعالیٰ پر بنسټې او نېک بخت ایمان لرونکي درجه په درجه چې د چا مرسته کوونکي او رفیقان او مددگاران وي، نو د هغه په مقابل کې د بل کوم انسان تدبیر نه چلیږي، هو! یواځې له هسې چارو ځنې تاسې ته نقصان در پینسېږي.

عَلَىٰ رَبِّهٖ اِنْ طَلَّقْتُمْ اَنْ يُبَدِّلَهٗ اَزْوَاجًا خَيْرًا مِّنْكُمْ مَّسْلُمَاتٍ مُّؤْمِنَاتٍ قَنَاطٍ تَبَدَّتْ غِيٰبَاتٍ
سَبَّحَتْ تَبَدَّتْ وَاَجَارًا ﴿٥١﴾

نژدې دی (او قادر دی) رب د دغه (نبی) که چېرې طلاق در کړي تاسې ټولو ته په دې چې بدل ور کړي ده لره نورې بنځې بهترې له تاسې څخه (په سیرت او صورت کې)، حکم منونکې، مؤمنانې، لمونځ کوونکې، توبه ایستونکې، عبادت کوونکې، روژه کوونکې، هجرت کوونکې، کوڼدې او پېغلې.

تفسیر: یعنی داسې وسوسو ته پخپلو زړونو کې لارې مه ور کوئ چې نارینه لره خو خامخا د بنځو ضرورت وي، او له مونږ ځنې بنایسته او بنکلې بنځې چېرې پیدا کیږي، نو ځکه دوی مجبور دي چې ځمونږ گرده ویناوې واورې، په یاد یې ولرئ! که الله تعالیٰ اراده وفرمایي؛ نو له تاسې ځنې بهترې بنځې هم خپل پیغمبر ته پیدا کولی شي، ولې چې د الله تعالیٰ په دربار کې د هیڅ یوه شي لږوالی نشته.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! وساتئ تاسې ځانونه خپل او کور کهول خپل (په اطاعت د الله) له اور څخه چې خس اور لگوني بالنږ د هغه سړي او تیري (گټې) دي.

تفسیر: هر مسلمان ته لازم دي چې د خپلو ملگرو او کور کهول والو په دیندارۍ او مسلمانۍ کې هم توجه ولري، او د هغوی په سمون او لار بنوونه کې زیار وباسي، په پوهولو، ویروولو، روزلو، مینه، محبت، وهلو او نورو وسیلو سره کوښښ وکړي چې هغې ته د دیانت چارې ور وښيي، که سره له دې هم هغوی په لاره باندې برابر نشي؛ نو د هغوی کمبختي او د ده بې قصوري پېژندی شي د: ﴿وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تفسیر د لمړي جزء په (البقرة) سورت کې ځمونږ دغه مبارک تفسیر کې لیکلی شوی دی، هلته دې وکوت شي!.

عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ عَلَاظٌ شِدَادٌ

په دې اور باندې مقررې دي پرېستې کلک زړونې قوتنا کې زبردستې.

تفسیر: یعنې دغه پرېستې پر مجرمانو باندې زړه سوی او رحم نه کوي، او نه یې پرې ږدي، او نه د هغه د زبردست نیولو ځنې هیڅوک ځان ژغورلی شي، او نه ترې تېنېدلی شي.

لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿١٠﴾

نه کوي نافرمانې دغه (پرېستې) له الله د هغه څه چې امر یې کړی دی دوی ته، او کوي دوی هغه کار چې پرې مامورې وي (من جانب الله).

تفسیر: یعنې نه د الله تعالی له حکمونو ځنې خلاف تګ کوي، او نه د هغو د احکامو په تعميل کې او په ځای راوړلو کې څه ډیل او سستی کوي، او نه د حکم په امتثال کم قوته او عاجزانې دي، او په قیامت کې ویلی کېږي دغو منکرانو ته داسې چې:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَدُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا جُزُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١١﴾

ای هغو کسانو چې کافران منکران شوي یی، یعنې ای کافرانو! عذر مه کوئ تاسې نن ورځ (ځکه چې نه قبلېږي)، بېشکه همدا خبره ده چې بدل جزاء به در کړ شي تاسې ته د هغه څه عمل چې وئ تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې کله چې د جهنم عذاب په مخ کې شته، نو هلته به منکرانو ته ویلی کېږي چې اوس پلمې او بهانې مه رابښئ، ځکه چې نن به هیڅ یوه پلمه او بهانه نه چلیږي، بلکه هر څه چې مو کړي دي؛ د هغه سزا به تاسې ته پوره درکوله کېږي، او ځمونږ له لورې به په تاسې باندې هیڅ یو ظلم او زیاتې نه کېږي، دا ګرد ستاسې عملونه دي، چې د عذاب په بڼې تاسې ته په نظر راځي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً صَوْحًا

ای هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی! توبه وباسئ تاسې الله ته توبه خالصه رښتیا د زړه له کومې.

تفسیر: د زړه له کومې خالصه توبه داده چې په زړه کې بیا د ګناه یو خیال هم تېر نشي، که وروسته له توبې څخه بیا هم د ده په زړه کې د همغو چټي او خرابو چارو چرتونو او فکرونو ته اندېښنه وګرځېده، نو وپوهېږئ چې د هغه په توبه کې څه نقص او کسر شته، او د ګناه بنیاد یې لا له بېخه نه دی وتلی.

عَلَىٰ رَبِّكُمْ أَنْ يَغْفِرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ

امید دی چې رب ستاسې وبه رږوي له تاسې ځنې ګناهونه ستاسې، او داخل به کړي تاسې هغو جنتونو ته چې بهیري له لاندې د (ونو او مانیو د) هغو (څلور قسمه) ویالې، (دا نویستل ستاسې دي جنت ته) په هغه ورځ کې چې وبه نه شرموي الله نبی او هغو کسانو لره چې ایمان یې راوړی دی له هغه سره.

تفسیر: یعنی د نبي مقام خو ډېر لوړ دی، د هغوی ملګرو ته هم ذلت نه ورپېښېږي، بلکه په خورا اعزاز اکرام د فضل او شرف په مناسبو او لوړو مقام کې ځای مومي، او د ډېر لوی افتخار او امتیاز خاوندان ګرځي.

نُورُهُمْ نَسِيغِي بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَيَأْتِيهِمْ

رڼا د دوی به ځغلي وړاندې د دوی څخه او په نبي خوا د دوی.

تفسیر: د دې بیان د (حدید) په سورت کې پخوا له دې نه تېر شوی دی، وګورئ ځمونږ دغه مقدس تفسیر.

يَقُولُونَ رَبَّنَا آتِنَا نُورًا وَخُفِّرْنَا إِنَّا عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرُونَ

و به وایي دوی: ای ربه ځمونږ! پوره کړه باقي ولره مونږ لره رڼا ځمونږ، او وېښه مونږ لره (ګناهونه ځمونږ)، بېشکه ته پر هر شي باندې ښه قادر یې.

تفسیر: یعنی ځمونږ رڼا تر آخر پورې قائمه ولره، او مه یې وژنه!، لکه چې د منافقینو په نسبت د (حدید) په سورت کې ولیکل شو، چې د هغوی رڼا مړه کېږي، او په توره تیاره کې پاتې کېږي.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ

ای نبي (ای ځما پیغمبره) جهاد جنګ کوه له کفارو سره (بالسيف) او له منافقانو سره (باللسان) او سختي کوه پر دوی باندې.

تفسیر: د محمد صلی الله علیه وسلم خلق او پوست خوی په دې اندازې سره زیات وو، چې الله تعالی نورو ته د تحمل کولو امر فرمایي او په دوی باندې د سختي کولو امر کوي.

وَمَا لَهُمْ بِهِمْ جَهَنَّمَ وَيَسُّ الْمَصِيرُونَ

او ځای (د ورتللو) د دوی جهنم دوزخ دی، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: رومي یې د مؤمنانو د هستوګنې ځای ور وښود، او بیا یې د هغوی په مقابل کې د کفارو او د منافقانو د هستوګنې ځای او کور رانکاره کړ.

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَاتٍ نُورٍ وَاَمْرَأَاتٍ لُّوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّٰخِلِينَ ۝ وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَاتٍ فَرَعُونَ

بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې کافران منکران شوي دي، ښځه د نوح او ښځه د لوط، چې وې دا (دواړه ښځې تر نکاح) لاندې د دوو بندګانو له بندګانو صالحانو ځمونږ، بیا خیانت وکړ (دې دواړو ښځو) له دغو دواړو (صالحانو خاوندانو خپلو سره)، نو دفع نه کړ (دغو پیغمبرانو) له دغو (خپلو) ښځو څخه له عذاب د الله څخه هېڅ شی، او وویل شو: ننوځئ تاسې دواړه (دوزخ ته) سره له نورو ننوتونکیو (کافرانو). او بیان کړی دی الله یو مثال لپاره د هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی: ښځه د فرعون.

تفسیر: یعنی نوح او لوط علیهما السلام د الله څنگه نېک بندګان وو، مګر د دواړو په کورونو کې د هغوی بنځې منافقانه وې، چې په ښکاره ډول به یې هغو سره تعلقات لرل، خو په پټه به له کافرانو سره ملې وې، نو بیا څنگه شول؟ له عامو دوزخیانو سره دوی هم د الله تعالی له لوري په دوزخ کې وغورځول شول، او د پیغمبرانو د زوجیت تعلقات یوه ذره هم هغوی ته څه فائده ونه رسوله، او نه یې له عذابه وژغورل، پرته له دې څخه د فرعون بنځه یې بی آسپه رضي الله تعالی عنها بنت مزاحم چې یوه پخه ایمانداره او کامله ولیه وه، او د هغې مېړه د الله تعالی لوی باغي وو، هغې نېکې بنځې خپل مېړه له عذابه ونه شو ژغورلی، او نه د مېړه د شرارت او بغاوت په جرم هغې بنځې ته کوم اخروي رنج ور ورسېد.

إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ

کله چې وویل دې: ای ربه ځما! جوړ کړه ماته په نزد خپل یو کور په جنت کې.

تفسیر: یعنی خپل قرب دې را عنایت کړه! او په جنت کې راته یوه ماڼۍ ودانه کړه!.

وَيَخْتِى مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَجَلٍ وَيَخْتِى مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ①

او ومې ژغوره (خلاصه) مې کړه له عذاب د فرعون څخه، او له عمل د ده څخه، او ومې ژغوره (خلاصه مې کړه) له قومه ظالمانو څخه.

تفسیر: یعنی د فرعون له منګولو څخه مې وژغوره!، او د هغه له ظلم څخې راته نجات وښه، دوی موسی علیه السلام پاللی وو، او د دوی له مرستیالانو څخې وو، وایي: کله چې فرعون ته دا حال ورڅرګند شو؛ نو دا یې په څلورو مورو کې وتړله، او راز راز رپړونه او ایډاوې یې ور ورسولې، په همدې حال کې د الله تعالی له لوري هغې ته د هغه د جنت ځای ور وښوول شو، چې د هغه لامله په هغې باندې هغه ګرد رپړونه او سختیاوې ور اسانې شوې، په پای کې فرعون هغه سیاستاً ووژله، او دې د شهادت کنهول په سر واړاوه، او د حقیقي مالک الملکوت أجل وأعلى شأنه وأعظم برهانهُ مخې ته ورسېده، په صحیح حدیث کې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د دې د کاملتوب اعلان فرمایلی، او بی بی مریم سره یې د هغه شتوالی ذکر کړی دی، په زرهاوو رحمتونه دې وي د دوی په پاک روح باندې.

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا

او (مثال بیان کړی دی الله د) مریم لور د عمران هغه چې ساتلی یې وو ځای د شهوت خپل (له نکاح او سفاح څخه).

تفسیر: یعنی له حلال او له حرام له ګردو څخه یې محفوظه وساتله.

فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا

نو ومو پو کل (په ګرېوان د هغې) کې له روح خپل څخه.

تفسیر: یعنی د پرېنتې په وسیله یې یو روح ور وپوکه، جبریل علیه السلام د دې د کمیسه په ګرېوان کې پو کلی وو، چې د هغه په نتیجه کې د حمل استقرار وشو، او مسیح علیه السلام پیدا شو.

وَصَدَقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُتِبَ لَهَا

او تصدیق باور کړی و وهغې په خبرو د رب خپل، او په کتابونو د ده.

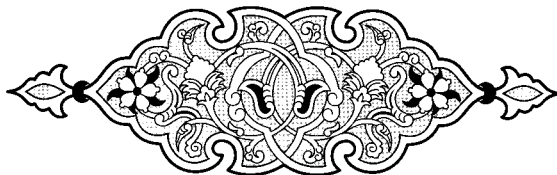
تفسیر: د رب خبرې هغه وې چې د پرنبتو په ژبو سره د (آل عمران) په سورت کې بیان شوي دي، ﴿وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ لِيَرَبِّمُ
إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ الْآيَةَ - او له کتابونو څخې به عام سماوېه کتابونه مراد وي، او د تخصیص ضرورت نشته.

وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ ﴿۲۸﴾

او وه دا له امر منونکیو فرمان وړونکیو څخه.

تفسیر: یعنې د کاملینو نارینه وو په شان په بندګۍ او طاعت کې ټینګه او ثابت قدمه وه، باقی داسې و بوله چې د قانتینو
له کورنۍ څخه وه.

تمت سورة التحريم، والله الحمدُ والمِنَّةُ، وبه التوفيق والعصمة.

سُورَةُ الْمَلِكِ

«د (الملك) سورت مکي دی، (۳۰) آیته دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۷) او په نزول کې (۷۷) سورت دی، وروسته د (الطور) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

تَبْرَكَ الَّذِي يَدِيَهِ الْمَلِكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

ډېر برکت کوي هغه (الله) چې په لاس د ده کې دی ملک سلطنت، او همدغه (الله) پر هر څیز باندي ښه قادر دی.

تفسیر: یعنې لوی برکتناک او خورا ثابت دی په دوام هغه الله تعالی چې هر د ملک د ده دی، او یواځې په هر شي کې د هغه واک او اختیار دی، او حکم یې پر هر څیز او هر ځای باندي چلیږي.

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا

هغه (الله) چې پیدا کړي یې دی مرګ او ژوندون لپاره د دې چې وازمويي تاسې چې کوم یو له تاسې ډېر ښه دی د عمل له مخې.

تفسیر: یعنې د مړینې او د ژوندون سلسله هغه الله قائمه کړې ده، مونږ او تاسې رومي هیڅ نه وو، هم هغه مرګ او مړینه وګڼئ، بیا پیدا شو، وروسته له هغه مړینه او مرګ پر مونږ راځي، بیا مو له هغې مړینې او مرګ څخه ژوندي راپاڅوي، لکه چې د (البقرة) په درېمې رکوع (۲۸) آیت څمونږ د دغه تفسیر کې راغلي دي: ﴿وَكُنْتُمْ أََمْوَانًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ د مړینې او د ژوندون دا ګردې سلسلې د دې لپاره دي چې ستاسې د چارو کتنه او ازموینه وکړه شي چې کوم یو خراب کار کوي؟ او کوم یو ښه کوي؟ په رومني ژوندون کې ازموینه کيږي او په دویم ژوندون کې د هغه نتیجه فوراً درښوله کيږي، فرض یې کړئ! که رومي ژوندون نه وی؛ نو چا به عمل کاوه، که موت نه راتلی؛ نو خلق به له مبدأ او منتهی ځنې غافل او بې فکره پاتې کېدل، او هیڅ به نه پسې ګرځېدل، که بیا ژوندون نه وی؛ نو د ښو او بدو چارو بدل به چیرې ورکاوه کېده؟.

وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

او همدغه (الله) ښه غالب قوي دی، ډېر مغفرت کوونکی دی.

تفسیر: یعنې داسې زبردست دی چې د هغه له نیولو ځنې هیڅوک ځان نشي بچ کولی، او لوی لوروونکی مغفرت کوونکی او ښوونکی هم دی.

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا

هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي اووه اسمانونه طبقې طبقې لاندې باندي.

تفسیر: په حدیث کې راغلي دي چې: د یوه اسمان په سر باندې بل اسمان، او د هغه د پاسه درېیم اسمان او همداسې یو پر بل باندې اووه اسمانونه سره لاندې باندې طبقې دي، چې له یوه اسمانه تر بل اسمان پورې د پنځو سوو کلونو مسافه ده.

مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَوُّتٍ

وبه نه وینې ته (ای کتونکيه) په پیدایښت د رحمان کې هېڅ تفاوت خلل عیب فرق.

تفسیر: یعنې قادر ذات پخپل انتظام او کاریگری کې هېچېرې هېڅ فرق نه دی ایښی، په هر شي کې له انسان څنې اخیستې تر حیواناتو، نباتاتو، جماداتو، عناصرو، علوي او سفلي اجرامو، او اوو اسمانونو، ستوریو او نورو پورې یو شانې د هغه قدرت او کاریگری ښکاري.

هسې نه دی چې څینې شیان یې په حکمت او بصیرت سره او څینې یې همداسې چټي او بېکاره او بې اصوله پیدا کړي وي (العیاذ بالله)، که چېرې چاته هسې کوم شی په نظر ورشي؛ نو ودې پوهیږي چې د هغه په ځای د ده په عقل او نظر کې څه نه څه نقص او قصور شته.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ

بیا واپر وه (خپلې) سترگې چې آیا وینې ته (په کې) څه چاود خپروالی نقصان.

تفسیر: یعنې گرد کائنات له ښکته څخه تر پاسه پورې په یوه قانون او مضبوط نظام سره تړلی شوي دي، او یو لړ یې له بل لړ سره داسې نښتې دی چې هېچېرې څه چاود، فرق، تفاوت، سوری، خلل، نقصان، عیب او څه د تنقید ځای په کې نشته، او نه د هغه په کاریگری کې څه اهمال او اختلال موندل کېږي، هر شی همغسې دی لکه چې ښایي، که دا آیتونه د اسمان په نسبت وي؛ نو مطلب به یې داسې وي چې: ای اورېدونکيه (مخاطبه)! پاس اسمان ته وگوره چې په کوم ځای کې یې څه لاندې باندې درز چاود خپروالی او نقصان موندل کېږي؟ بلکه یو صاف، هوار، متصل، مربوط او منظم شی په نظر راځي، چې سره د تېرېدلو د دومره زمانو او د ازمنو د تطاولو تر نن پورې هېڅ فرق او تفاوت نه په کې لیدل کېږي.

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَائِسًا وَهَوْحًا يَّوْرًا

بیا وگور څو سترگې خپلې (اسمان ته ای کتونکيه!) دوه دوه ځلې، بېرته به راوگرځي پاتې سترگې (ستا) بېرته گړځېدونکې او دغه (سترگې به وي) ذلیلې سترې ستومانه (له نه لیدلو د خلل نه).

تفسیر: یعنې ممکن دي چې په یوه نیمه کتنه کې سترگې تېروځي، نو ځکه په پوره کوښښ سره څو څو ځلې وگوره!، چې آیا په کوم ځای کې کوم چاود، کنډو، خپروالی، او رخنه شته؟ ښه غور، فکر او دقت وکړه، او بیا کتنه پرې وکړه، چې د قادر ذات په انتظام کې خو چېرې د گوتې ایښوولو ځای شته؟ په یاد یې ولرئ! چې ستاسې سترگې له ډېرو کتلو څنې سترې ستومانېږي، او ذلیلې، درمانده خړې پرې به بېرته راگرځي، خو د الله تعالی په کاریگری او مصنوعاتو او انتظاماتو کې به هېڅ عیب او قصور نه شي ایستلی.

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ

او خامخا په تحقیق ښایسته کړې دی مونږ دا اسمان ډېر نژدې (ځمکې ته) په ډیوو ستوریو سره.

تفسیر: یعنی د اسمان په لوري وگورئ! چې د شپې له مخې د ستوریو اشعه، پلوشې، خلبدل او سینگار په څه رونق او شان سره بریښي، دا د قدرت هسې رنګانې او ډیوې دي چې د نړۍ ډېرې ګټې په هغو پورې تړلې دي.

وَجَعَلْنَاهُمْ رُجُومًا لِلشَّيْطَانِ

او ګرځولي دي مونږ دغه (ډیوې ستوري) ویشونکي شیطانانو لره.

تفسیر: د (رجم الشیاطین) مضمون د (الحجر) په سورت او نورو ځایونو کې په تفصیل سره تېر شوی دی.

وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

او تیار کړی دی مونږ دوی لره عذاب ډېر سوځوونکی (د دوزخ).

تفسیر: یعنی په دنیا کې په شهابو سره ویشل کېږي، او په آخرت کې دوی لره د دوزخ اور تیار دی.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ

او شته لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي په رب خپل باندې عذاب د جهنم دوزخ، او بد مرجع ځای د ورتللو دی (دا دوزخ).

تفسیر: یعنی د کافرانو د هستوګنې ځای له شیاطینو سره په همغه دوزخ کې دی.

إِذَا الْقُوفُ فِيهَا سَامِعُوا بَنَاهَا شَهِيقًا وَهِيَ تَفُورُ ۖ تَكَادُ تَمَيِّزُ مِنَ الْغَيْظِ

کله چې وغورځولی شي (کافران) په دغه (اور د دوزخ) کې وابه وري دوی دغه (دوزخ لره) اواز لوی بد، او هغه به خوټېږي. نژدې به وي (دا دوزخ) چې ټوټې ټوټې شي له جهته د قهره (غضب پر کفارو باندې).

تفسیر: یعنی په هغه وخت کې به د دوزخ غږ ډېر بد او ویروونکی وي، او په بې انتها خوټېدلو او اشتعال سره به هسې رابښکاري لکه چې له ډېرې غوصې او قهرې ډېرې راوړی چې اوس به سمدلاسه ټوټې ټوټې الوخي (أعاذنا الله منها بلطفه وكرمه).

كُلَّمَا أَلْقَى فِيهَا فَوْجٌ سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ

هر کله چې وغورځوله شي په کې یوه ډله (د منکرانو)؛ پوښتنه به وکړي (توبیخا) له هغوی نه خازنانې د دوزخ (داسې چې) آیا نه وو راغلی تاسې ته (ای منکرانو) ویروونکی (پیغمبر په دنیا کې).

تفسیر: یعنی دا پوښتنې به د زیاتو ذلیلولو، محجوبولو او خړولو لپاره وي، چې تاسې په دې مصیبت ککړ شوي یئ، آیا پخوا له دې څخه چا نه وی خبر کړي؟ او نه یې متنبه کړي او ویروولي وی؟ چې په دې لاره باندې مه ځئ!، که نه سم به په دوزخ کې لوېږئ، چې هلته به داسې سخت سخت عذابونه وي.

قَالُوا بَلَىٰ قَدْ جَاءَنَا نَذِيرٌ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا نَزَّلَ اللَّهُ مِن شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ④

نو وبه وايي (منکران داسې چې) هو! په تحقيق راغلی وو مونږ ته ويروونکي (پيغمبر)، نو دروغجن وباله مونږ دی، او وويل مونږ (هغوی ته چې) نه دی رالېرلی الله هيڅ شی، نه یی تاسې مگر په گمراهی لويه کې.

تفسیر: يعنی خجل او نادم شوي په ډېر حسرت او ندامت سره به جواب ورکوي چې: بېشکه ويروونکي پيغمبر مونږ ته راغلی وو، مگر مونږ د هغوی خبرې ونه منلې، او دوی به مو تل دروغجن گڼل، او ورته ويل به مو چې: تاسې غلطې خبرې کوئ، نه د الله تعالی له لوري رالېرلی شوي یی، او نه پر تاسې باندې وحي راځي، بلکه تاسې د عقل او پوهې له لارې څخه لرې تللي یی، او په سخته گمراهی کې لوېدلې یی.

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑤

او وبه وايي (منکران) که چېرې وی مونږ چې اورېدلې مو (خبرې د انبياوو په دنيا کې په سماع القبول سره)، يا مو عقل لرلی (په خير او شر خپل)؛ نو نه به وو مونږ (نن) په اهل ملگرو د دوزخ کې.

تفسیر: يعنی مونږ په دې نه پوهيدو چې دا ويروونکي به رښتین راووځي، که مونږ په هغه وخت کې د کوم پند ورکوونکي خبرې اورېدلې وی، او له پوهې او عقل څخه مو کار اخيستی وی، او د معاملې په حقيقت باندې پوهيدلي وی؛ نو نن به ولې د دوزخيانو په ډله کې گڼلېدو، او تاسې ته به د دې پيغور او طعن ورکولو موقع څرنگه په لاس درتله؟.

فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحِقًا لأَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑥

نو اقرار یې وکړ (قائل شول) دوی په گناه خپلې باندې، نو لرې والی دی خاوندانو د دوزخ لره، (د الله تعالی له رحمته دي لری وگرځول شي).

تفسیر: يعنی پخپله دوی اقرار وکړ چې بېشکه مونږ مجرمان يو، هسې بې گناه مونږ په دوزخ کې نه يو لويدلي، خو د دې ناوخته اقرار او اعتراف ځنې هغوی ته هيڅ گټه او فائده نه ورسيرې، او هسې ارشاد به کيرې: (فَسُحِقًا لأَصْحَابِ السَّعِيرِ) «اوس دې لرې او ورک شي او دفعه دې شي دوزخيان»، دوی لره د رحمت په شاوخوا کې هيڅ د هستوگنې ځای نه دی پاتې، بلکه دوی ته لره والی دی له مهربانۍ د الله څخه.

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ

بېشکه هغه کسان چې ويريرې له رب خپل په غيب سره.

تفسیر: يعنی الله تعالی يې نه دی ليدلی، مگر پر هغه او د هغه په صفاتو باندې پوره باور لري، او د هغه د عظمت او د جلال له تصووره ريردي، او د هغه د عذاب له خياله لرځيرې، يا د (بالغيب) مطلب دا دی چې د خلقو له مجمع ځنې جلا په عزلت او خلوت کې هم په پټه سره خپل پروردگار يادوي، او د هغه له وېرې څخه لرځېدونکي ويرېدونکي وي.

لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿۱۷﴾ وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿۱۸﴾

شته دوی ته مغفرت (د گناهونو) او اجر ثواب ډېر لوی (چې جنت دی). او که پتوی تاسې خبره خپله، او که ښکاروی (هغه خبره)، بېشکه هغه (الله) علیم ښه دانا دی په پتو خبرو د سینو باندې هم.

تفسیر: یعنې اگر که تاسې هغه نه وینئ، مگر هغه تاسې ویني، او ستاسې په هره پټه او ښکاره خبره که په خلوت کې وي یا په جلوت کې؛ پوهیږي، بلکه پر هغو ټولو شیانو باندې هم خبردار دی چې ستاسې په زړونو کې ګرځي، لنډه یې دا چې سره له دې چې الله تعالی ستاسې له سترګو ځنې پټ او غائب دی، خو بیا هم ستاسې په ټولو پتو او ښکاره وو باندې پوه او خبردار دی، او هیڅ شی ترې غائب او پټ نه دي.

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿۱۹﴾

آیا نه پوهیږي (په پتو اسرارو د زړونو) هغه (الله) چې پیدا کړي یې دي (زړونه؟ بلکه هر شی ور معلوم دی)، او همغه (الله) دی علیم دانا (په پتو اسرارو) ښه خبردار دی (په ظواهر و موجوداتو هم).

تفسیر: یعنې ستاسې او ستاسې د افعالو او اقوالو د هر څیز خالق او مختار هم همغه الله تعالی دی، کله چې خالق او مختار کوم شی پیدا کوي، نو خامخا په هغه باندې پوه او خبردار او پوره عالم هم وي، که نه پیدا کول ناممکن دي، او داسې امکان نه لري چې یو شی یې جوړ کړي وي خو پرې نه پوهیږي.

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِن رِّزْقِهَا وَإِلَيْهَا النُّشُورُ ﴿۲۰﴾

دغه (الله) همغه ذات دی چې ګرځولې یې ده تاسې ته ځمکه پسته تابعداره، نو ځئ ګرځئ تاسې په اوږو اطرافو لارو د دې ځمکې کې، او خورئ تاسې له (حلال) رزق د دغه (الله)، او خاص دغه (الله) ته بیا ژوندي راپورته کېدل ستاسو دي (پس له مرګه).

تفسیر: یعنې ځمکه یې ستاسې په مقابل کې داسې نرمه، پسته، ذلیله، مسخړه او منقاد ګرځولې ده، چې هر څه وغواړئ؛ په هغې کې تصرف کولی شئ، او په هغې باندې او د هغې پر غرونو باندې ځئ او راځئ، او ترې خپل خوراک، څښاک او نور ضروریات ګټئ، مګر دومره په یاد ولرئ! هغه څوک چې خواږه او نور شیان در کوي، د همغه په لوري پس له مرګه او بیا ژوندي پاڅېدلو ستاسې بیا ور تګ دی.

ءَأَمِنْتُمْ مِّن فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ الْأَرْضَ فَإِذَا هِيَ تُورِثُ ﴿۲۱﴾

آیا مامون ډاډه شوي یئ تاسې له هغه (الله) ځنې چې په اسمانونو کې دی چې راپورته به کړي په تاسې باندې ځمکه (او ډوب به مو کړي په کې)؟ بیا به (ناڅاپه) هلته دا (ځمکه) ولږ ځیږي و خو ځیږي.

تفسیر: رومبې یې انعامات رابښولې وو، اوس د قهر انتقام او د پوښتنې شان رابښي او ویرول یې مقصود دي، یعنې بېشکه ځمکه تاسې لره تابعه او مسخړه شوې ده، مګر په یاد یې ولرئ چې په هغې باندې حکومت د همغه ذات دی، چې د دې اسمان خاوند دی، که وغواړي تاسې په ځمکه کې داسې ځښوي چې له چارچاپېره به ځمکه در باندې

پورته کوي، او په هغه وخت کې به ځمکه ولږځيږي، او تاسې د هغې په همدا خوځېدلو سره په کې ډوبیږي، نو ځکه سړي لره نه ښايي چې د هغه خالق مختار له دربار څخه بې وېرې او بې پروا شي، او په شرارت باندې لاس پورې کړي، او د هغه په ډیل او معطلۍ باندې مغرور شي.

أَمْرًا مِّنْكُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا

آیا مأمون ډاډه شوي یې تاسې له هغه (الله) څخه چې په اسمانونو کې دی له دې نه چې وبه لیري په تاسې باندې کاني ویشتونکی باد.

تفسیر: یعنې په ډېره خوښی سره په ځمکه باندې ځی راختی، او خواږه او نور ضروریات ځان ته گټې، خو سره له هغه خپل الله تعالی مه هېرئ!، که نه هغه الله تعالی په دې باندې قادر دی چې پر تاسې باندې یوه سخته سیلی درولېږي، یا د کاهو باران درباندي او وروي، نو بیا به تاسې څه وکړلی شی، او ستاسې به دا گډر د غلېدل، لاندې باندې کېدل په ځای پاتې کېږي.

فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٍ

نو ژر ده چې پوه به شی تاسې چې څه رنگه وو ویرول ځما. تفسیر: یعنې له هغه عذاب چې تاسې وېرول کېږئ؛ هغه څومره تباه کوونکی او ویروونکی وو؟.

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَيفَ كَانَ تَكْوِيرٍ

او خامخا په تحقیق دروغجن گڼلي وو (کفارو خپل انبیاء) چې پخوا له دغو (کفارو د مکې) څخه وو، نو څه رنگه وو انکار د عذاب ځما؟!.

تفسیر: یعنې له عاد او ثمود او له نورو سره کومه معامله چې شوې ده، له هغې څخه عبرت واخلي!، او وگورئ چې د هغوی په حرکاتو باندې هم مونږ انکار کړی وو، نو هغه څومونږ انکار څه رنگه د عذاب په صورت وربنکاره شو؟.

أَوْ لَمْ يَرَوْا إِلَى الظَّيْرِ فَوَقَّهُمْ صَفَاتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يَمْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

آیا نه گوري دوی مرغانو ته (په هوا کې) له پاسه د سرونو د دوی؟ پرانیځي وزرونه او ټولوي (وزرونه خپل)، نه نیسي نه ساتي دوی په هوا کې له پرېوتو مگر خو رحمان، بېشکه هغه (الله) په هر څیز باندې بینا ښه لیدونکی دی.

تفسیر: پومی د اسمان او د ځمکې ذکر شوی وو، دلته د هغو د منځ شیانو ذکر دی، یعنې د الله تعالی قدرت ته وگورئ چې مرغان د ځمکې او د اسمان په منځ کې کله خپل وزرونه غوروي او پرانیځي او خواږه یې کړي، څرنگه ورسره الوځي؟ او کله یې ټولوي، او سره له دې چې د ثقیل جسم او د درنې بڼې او بشرې خاوندان او مائل الی المرکز دي، خو بیا هم هغوی لاندې نه رالویږي، او نه د ځمکې جاذبه قوه هغه وپړوکی مرغه د خپل ځان په لوري رابنکلی شي، وښه پرته (علاوه) له الله تعالی د چا قدرت هسې دی؟ چې هغه یې په فضاء او تشیا کې هسې ساتلی دی؟ بېشکه «رحمان» پخپل رحمت او حکمت سره د هغوی بڼې هسې جوړې کړي دي، او په هغوی کې یې داسې یو قوت ایښی دی، چې د هغه په وسیله هغوی بې تکلفه په هوا کې څو څو گړی الوتلی او گډر کېدلې شي، همغه د هر یوه څیز په استعداد باندې ښه پوهیږي، او گډر مخلوق تر خپل نظر لاندې ساتي.

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدُكُمْ يَنْصُرُكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكُفْرَانَ الْوَاقِعُ عُرْوَةٌ ۝

آیا خوګ دی هغه (ذات) چې هغه لښکر ستاسې شي کومک مرستې وکړي له تاسې سره بې له «رحمان»؟ نه دي کافران مګر خو په غرور غولېدلو کې دي.

تفسیر: منکران سخت غولیدلي دي، که هغوی داسې ګټي چې د هغوی معبودان او د فرضي بتانو لښکرې دوی د الله تعالی له عذابه او له راتلونکي آفت ځنې ژغورلی شي؛ ښه وپوهېږئ! چې له رحمانه جلا شوي هیڅوک به هغوی ته مدد او مرستې ونه رسوي.

أَمَّنْ هَذَا الَّذِي يَرْزُقُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ ۝

آیا خوګ دی هغه (ذات) چې رزق درکړي تاسې ته که چېرې بند کړي (الله) درڅخه رزق خپل؟ (هیڅوک مو بې له الله رازق نشته).

تفسیر: یعنې که الله تعالی د خوړو سامان او اسباب در بند کړي، نو خوګ به طاقت ولري چې په تاسې باندې د خوړو وروڼه پرانیځي؟

بَلْ لَجُّوا فِي عُتُوٍّ وَنُفُورٍ ۝

بلکه ننوتلي او محکم شوي دي دوی په سرکشی عناد او تېښته نفرت کې (له حقه).

تفسیر: یعنې دا خلق پخپلو زړونو کې پوهېدل چې له الله تعالی ځنې جلا پاتې شوي نه د چا د نقصان مخه نیولی شي، او نه چاته ګټه رسولی شي، مګر یواځې د شرارت او سرکشی لامله کله چې د توحید او اسلام په لوري راوبللی شي؛ تور خوري او یاغي کیږي.

أَفَمَنْ يَمَسُّنِي مِثْلَ مَثَلٍ لِّمَنْ أَعْتَبْتُمْ أَغَافِرُ ۝

آیا پس هغه خوګ چې ځي نسکور په مخ خپل باندې ښه لار موندونکی وي، یا هغه خوګ چې ځي برابر سم په لارې سمې باندې؟

تفسیر: یعنې د ظاهري کامیابي لارې ټي کوي، همغه تر اصلي مقصد پورې رسېدی شي، چې په سمه لاره باندې د سړيو په شان برابر لار شي، هغه خوګ چې په کره لاره لکه پانده نسکور ځي؛ نو هغه د مقصود تر منزل پورې نشي رسېدی، دا د یوه موحد او د یوه مشرک مثال دی، په قیامت کې د دوی دواړو په ورتګ کې همداسې فرق لیدل کیږي.

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ۝

ووايه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا کړي يې یئ تاسې، او درکړي ګرځولي يې دي تاسې ته غوږونه او سترګې او زړونه، ډېر لږ شکر وباسئ تاسې (په دغو نعماوو د الله).

تفسیر: یعنې الله تعالی د اورېدلو لپاره غوږونه، او د لیدلو لپاره سترګې، او د پوهېدلو لپاره زړونه را کړي دي، تر څو د هغه حقونه ومني، او دا قوتونه په ښه لاره کې مصروف کړو، او د هغه طاعت او فرمانبرداری وکړو، مګر داسې شکر ګزاره سړي ډېر لږ دي، کافرانو ته وګورئ چې هغوی د دې نعمتونو حق څرنگه په ځای راوړي؟ او د الله تعالی دا ورکړی شوي قوتونه د هغه الله تعالی په مقابل کې څنګه استعمالوي؟

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿۲۹﴾

ووایه (ای محمده!) دغه (الله) هغه ذات دی چې پیدا (خواره) یې کړی تاسې په ځمکه کې، او خاص ده ته به راتول کړل شی تاسې.

تفسیر: یعنې ابتداء هم له هغه څخه شوې ده، او انتهاء به هم پر هغه وي، له هر ځایه چې راغلي یې؛ هلته به بېرته ځي، باید و چې له هغه څخه یوه شېبه هم نه غافلېدئ، او هر وخت د هغه په فکر او یاد کې وئ، او زیار وکړئ تر څو د هغه مالک په مخ کې تش لاس ونه درېږئ، مگر داسې بندګان ډېر لږ دي.

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۳۰﴾

او وایې دغه (کفار مؤمنانو ته په تمسخر سره) کله به وي دا وعده (د حشر) که چېرې یې تاسې صادقان رښتیني (په دغه ویلو کې؟، نو مونږ پوه کړه په زمانه د راتلو د قیامت).

تفسیر: یعنې مونږ او تاسې به کله ټولېږو؟ او د الله تعالی په حضور ټول کله سره څو؟ او قیامت به کله وي؟ او ژر یې رابنکاره کړه!

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿۳۱﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) بېشکه د دې خبرې (چې قیامت کله قائمېږي؟) علم په نزد د الله دی، او بېشکه (خبره دا ده چې) زه ویروونکی یم بنکاره.

تفسیر: یعنې د قیامت وخت او مهال زه ټاکلی نه شم، د هغه علم له الله تعالی سره دی، هر هغه شی چې په یقین سره راتلونکی دی؛ له هغې څخه پوهول او د هغه له ویروونکي مستقبل څخه ډارول ځما فرضي کار دی، چې زه یې اداء کوم.

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدَّعُونَ ﴿۳۲﴾

پس کله چې وويني دوی هغه (عذاب قیامت) ډېر نژدې؛ نو بد شکله تور به شي مخونه د هغو (کسانو) چې کافران شوي دي، او وبه ويل شي (دوی ته): دا همغه (عذاب) دی چې وئ به تاسو چې دغه مو (ژر) غوښتلو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې اوس خو د هغه د راتګ په نسبت شور لګوي، خو کله چې هغه ټاکلی وخت ورنژدې شي؛ د ډېرو لویو باغيانو خولې به چینګې پاتې کېږي، او په ویجاړو مخونو بدو اشکالو او وچو شونډو به هک پک اریان په رډو سترګو ورته ګوري، او هیڅ به یې له لاسه نه وي پوره.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي أَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ سَعَى أَوْ رَحِمْنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ ﴿۳۳﴾

ووایه (ای محمده! دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر را کړئ تاسې ماته! که چېرې هلاک مې کړي الله او هغه څوک چې ځما سره دي (لکه چې تاسې د دې قصد کړی دی)، یا رحم وکړي (الله) پر مونږ باندې په طول د عمر؛ پس څوک دی چې وبه ژغوري خلاص به کړي کافران له عذابه دردناکه څخه.

تفسیر: کفارو به تمنا کوله چې که محمد صلی الله علیه وسلم ژر مړ شي؛ نو دا قصه به پای ته ورسېږي (العیاذ بالله)، د هغه ځواب داسې ورکوي چې: فرض یې کړئ! که سم د ستاسې له اټکله محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګري رضي الله تعالی عنهم مړه شي، یا سم ځمونږ د مسلمانانو له عقیدې سره محمد صلی الله علیه وسلم او د ده ملګري د الله تعالی په رحمت بریالیان او مراد موندونکي شي؛ نو په دې دواړو صورتونو کې هر یو چې وي، له هغې ځنې تاسې ته هیڅ یوه ګټه او فائده نه رسېږي، ځمونږ انجام په دنیا هر څه چې وي خو آخرت مو ډېر ښه دی، ځکه چې مونږ په دې لارې کې جداو جهد کوو، لیکن تاسې د خپلو ځانونو فکر وکړئ! چې په دې کفر او سرکشی سره تاسې به له هغه درد رسوونکي عذاب څخه چې راتلونکی دی څوک وژغوري؟ ځمونږ فکر او اندېښنه پرېږدئ، پخپل فکر کې ولوېږئ!، ولې چې کافران په هیڅ ډول د الله تعالی له عذابه ژغورېدونکي نه دي.

قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته! الله) رحمان دی چې ایمان مو راوړی دی پر هغه (رحمان) باندې، او پر همغه (رحمان) باندې توکل کړی دی مونږ (په ټولو کارونو خپلو کې).

تفسیر: یعنې څنگه چې ځمونږ ایمان په هغه الله تعالی باندې دی؛ نو د هغه په مرسته ځمونږ ژغورنه یقیني ده، او کله چې مونږ په صحیحې معنی سره پر هغه الله تعالی باندې اسره او توکل لرو؛ په ګردو مقاصدو کې مو بری او کامیابي یقیني ده.

فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿۶۸﴾

نو ژر به پوه شئ تاسې (په وخت د لیدلو د عذاب کې) چې څوک دی هغه (چې لوېدلی دی) په ګمراهي ښکاره کې (له مؤمنانو او کافرانو).

تفسیر: یعنې مونږ مؤمنان داسې یو چې ستاسې ګمان دی، یا تاسې منکران همغسې یی چې ځمونږ عقیده ده.

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَّعِينٍ ﴿۶۹﴾

ووايه (ای محمده دغو منکرانو ته) آیا وینئ خبر را کړئ تاسې ماته: که چېرې ګهځ وګرځي اوبه ستاسې ښکته (په ځمکه کې ننوتلې ورکې)؛ نو څوک دی هغه چې راوړي تاسې ته اوبه روانې شفافې پاکې صافې؟.

تفسیر: یعنې د مړینې او ژوندون ګرد اسباب د هغه الله تعالی په لاس کې دي، یوه اوبه د مثال په ډول واخلي، چې په هغه باندې هر شی ژوندی دی، فرض یې کړئ که د چينو، ویالو، کوهي او نورو اوبه وچې شي، او د ځمکې لاندني عمق او تل ته وربښکته شي، لکه چې زیاتره د تودوخې په موسم کې پیښېږي؛ نو د چاله لاسه به پوره وي چې لکه مرغلرې غوندې جاري، پاکې، رڼې او صافې اوبه په زیاته اندازه سره راپیدا کړي، چې ستاسې ژوندون او بقا لره کافي وي، نو ځکه یو متوکل مؤمن لره ښايي چې په هغه خالق الكل مالک علی الاطلاق باندې هیله (امید) او اسره ولري.

تَمَّتْ سُورَةُ الْمَلِكِ بِفَضْلِ اللَّهِ وَكَرَمِهِ وَنَمَّه.

سُورَةُ الْقَلَمِ

«د القلم» سورت مکی دی، پرته (علاوه) له (۱۷) آيته تر (۳۳) آيت پورې، او له (۴۸) آيت څخه تر (۵۰) آيت پورې چې مدني دي، (۵۲) آيتونه او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۶۸) او په نزول کې دويم سورت دی، وروسته د «العلق» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ﴿۱﴾ مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ ﴿۲﴾

قسم دی په قلم او په هغه څه چې دوی یې لیکي. چې نه یې ته (ای محمده!) په نعمت (فضل) انعام) د رب خپل سره لېونی.

تفسیر: د مکې مشرکانو پیغمبر ته (العیاذ بالله) لېونی ویل، ځینو به ویل چې: په دوی باندې د شیطان اثر لوېدلی دی، چې داسې یو ناڅاپه له گډر کور کهول او تېر څخه جلا شوي، داسې غټې خبرې کوي چې هیڅوک یې نشي منلی، حق تعالی د دې باطل خیال تردید او د خپل پیغمبر تسلي وفرمایله، یعنې پر هغه چا باندې چې د الله تعالی دومره لوی فضل او انعام شوی دی، چې د هغه مشاهده هر لیدونکی په ښه شان سره کولی شي، مثلاً اعلی درجې فصاحت، د حکمت او د پوهنې خبرو یې د مخالفینو او موافقینو په زړونو کې ډېر قوي تاثیر اچولی دی، او سره د داسې لوړې رشي (خوی) او ښو اخلاقو دوی ته لېونی ویل پخپله د ویونکي لېونتوب نه دی؟.

وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ﴿۳﴾

او بېشکه چې دی خاص تالره خامخا اجر بدل ثواب یې انتهاء.

تفسیر: یعنې تاسې مه خپه کېږئ، د دوی له دې لیوني بللو څخه ستاسې اجر او ثواب زیاتېږي، او ستاسې غیر محدود هدایت انساني بني نوعو ته رسېدونکی دی، او د هغو د بې انتهاء ثواب تاسې ته رسېدونکی دی، آیا د لېونیانو او پاگلانو مستقبل به هسې روڼ او شاندار او پایدار وي؟ لکه چې ستاسې دی.

وَإِنَّكَ لَعَلَّ خُلِقْتَ عَظِيمٍ ﴿۴﴾

او بېشکه چې یې ته (ای محمده) هر ورو په خلق خوینو (دین) ډېر لوی باندې.

تفسیر: یعنې په هغو اعلی اخلاقو او ملکاتو سره چې د الله تعالی له جانبه تاسې ستایلي شوي یې، کله په لېونیانو کې د هسې ښو خوینو تصور کاوه شي؟ د یوه لېوني په خبرو اترو، کار روزگار کې هیڅکله د نظم او ترتیب اثر نه لیدل کېږي، او نه خبرې یې پر چارو باندې منطقي وي، او حال دا دی چې ستاسې په مبارکه ژبه باندې پاک قرآن چلېږي، او ستا ښه اعمال افعال او اخلاق د هغه بې غږه تفسیر دی.

فَسْتَبْصِرْ وَرَبُّصِرُونَ ﴿۵﴾ يَا أَيُّهَا الْمَفْتُونُ ﴿۶﴾

پس ژر به وویښې ته (ای محمده!) او به وینی دغه (منکران هم). چې په کوم یوه له تاسو څخه لېونتوب دی.

تفسیر: یعنی په زړه کې پخوا له دې نه ټول ښه پوهېدل، لیکن عنقریب دواړو ته به په کتنه سره هم ورنښکاره شي، چې د دوی په منځ کې کوم هوښیار، عاقبت اندېش او په وروستني اندېښنه کې وو؟ او کوم سپری ناپوه او بې سده وو؟ چې د هغه لامله یې لکه له یونان چټي چټي خبرې کولې.

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ ۖ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٤٠﴾

بېشکه رب ستا چې دی همغه ته ډېر ښه معلوم دی هغه څوک چې گمراه شوی دی له لارې د ده څخه، او همغه (الله) ته ښه معلوم دي لار موندونکي (چې مؤمنان دي).

تفسیر: یعنی پوره علم خو له الله تعالی سره دی، چې کوم یو په کومه لاره راتلونکی دی؟ او کوم یو له لارې ځنې چپ درومي؟ لیکن نتائج گړدو ته ښکاره دي، او ټول به سره پوهیږي چې څوک بريالي دي، او څوک د شیطان په لمسونه پاتې او نامراد شوي دي.

فَلَا تَطِعِ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٤١﴾ وَذُوالْوَتْدُ هُنَّ فَيُذْهِنُونَ ﴿٤٢﴾

نو ته مه منه (خبره) د دروغجن گڼونکو. خوښوي دوی چې که ته نرمي کوي (له دوی سره) نو دوی به هم نرمي کوي (له تا سره).

تفسیر: یعنی په لار راتلونکي او بې لارې گړد د الله تعالی په محیط علم کې ټاکلی شوي دي، نو ځکه د دعوت او د تبلیغ په معامله کې د مخ اړولو او د رعایت دومره ضرورت نشته، څوک چې د لار موندلو وړ (قابل) وي؛ هغه هر ورو لار مومي، او هغه چې ازلي محروم وي؛ هغه په هیڅ لحاظ او مروت سره منونکي نه وي، د مکې کافرانو به ځمونږ پیغمبر ته ویل چې: تاسې د بت پرستی په نسبت خپله دا سخته رویه تر که کړئ!، او ځمونږ د معبودانو بیخي تردید مه کوئ، تر څو مونږ هم ستا د الله تعظیم وکړو، او ستاسې د طور، طریق، مسلک، مشرب او له دین سره متعرض نه شو، نو ځکه حق تعالی تنبیه ورته وفرمایله چې تاسې د دې دروغجانو خبرو ته غوږ مه ږدئ!، د دوی مقصد دا دی چې تاسې د کفر په نسبت پاسته اوسئ!، ایمان راوړل او صداقت منل د هغوی مقصد نه دی، او ستاسې د بعثت اصلي مقصد په دې ډول سره په لاس نه راځي، تاسې د هر لوري ځنې سترگې واړوئ، او خپله وظیفه او فرض اداء کړئ، تاسې د دې خبرې ذمه وار او اجاره دار نه یئ، چې څوک یې مني؟ که یې نه مني.

وَلَا تَطِعْ كُلَّ حَلَّافٍ مَّهِينٍ ﴿٤٣﴾

او ته خبره مه منه د هر ډېر قسم خوړونکي سپک.

تفسیر: یعنی د چا په زړه کې چې د الله تعالی د نامه عظمت نه وي؛ نو د دروغو قسم خوړل هغه ته یوه خوشې خبره ښکاري، کله چې خلق د هغه په خبرو باور نه کوي، نو ځکه د هغو د یقین راوړلو لپاره څو څو ځلې قسمونه خوري، او ځان په دې وسیلې سره ذلیل او بې قدره کوي.

هَمَّا مَشَاءَ بِمِيمٍ ﴿٤٤﴾ مَتَاءَ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿٤٥﴾ عَتَلْ بَعْدَ ذَلِكَ زَنِيمٍ ﴿٤٦﴾

عیب ویونکی تلونکی په چغلی سره. منع کوونکی د خیره له حده تېرېدونکی (په ظلم کې) ډېر گنهگار. بد خوی سخت ویونکی وروسته له دې ټولو عیبو حرام زاده.

تفسیر: یعنی سره د دې خصلتونو بدنام او بد انجام او د خاص او عام رسوا هم وي، شاه صاحب (رحمه الله) ليکي چې: «دا گرد د کافرانو وصف دی، سړی دې دننه خپل ځان ته گوري، که چېرې هسې کوم خصلت په کې وي؛ هغه دې پرېږدي!».

تنبيه: د «زَئِم» معنی د ځينو اسلافو په نزد ولد الزنا او حرامزاده دی، د هغه کافر په نسبت چې دا آیت نازل شوی دی، هغه هم داسې وو، چې «ولید بن مغیره» نومیده، او د مکې معظمې یو لوی مشر سړی او د اسلام سخت دشمن وو.

أَنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِينَ ۝

په سبب د دې چې دی وو خاوند د مال او د ځامنو.

تفسیر: یعنی که یو سړی په دنیا کې طالعمن او خوش قسمت وي، لکه چې مال دولت ځامن او شته ولري؛ نو یواځې په دې سره د دې وړ نه دی چې د هغه هره خبره ومنله شي، اصلي شی په انسان کې شرافت، نجابت او ښه اخلاق دي، څوک چې شرافت او ښه اخلاق نه لري؛ ښو مسلمانانو لره نه ښايي چې د هغه خبرې ته غوږ وباسي، یا یې په غولونکیو چارو باندې تېروځي.

إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝

کله چې ولوستل شي په ده باندې آیتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وايي دا قصې نقلونه دي د پخوانیو (خلقو).

تفسیر: یعنی د الله اکرم شأنه و اعظم برهانه خبرې په داسې ویناوو سره دروغ گڼي.

سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرطومِ ۝

ژر دی چې داغ به کېږدو ده لره په پوزه (خلتم) باندې (تحقیراً).

تفسیر: وايي: «ولید بن مغیره» د قریشو یو سردار وو، چې په هغه کې دا گرد او صاف مجتمع وو، پر پوزه او خلم باندې یې له داغ ورکولو څخه د هغه رسوايي مختوروالی او سپکتیا مراده ده، ښايي چې په دنیا کې په حسې ډول کوم داغ په ده باندې هم لوېدلی وي، یا به په آخرت کې ورباندې وڅیږي.

إِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ ۝

بېشکه مونږ و مو ازمويل دغه (مکيان په قحط سره) لکه چې ازمويلي و و مونږ خاوندان د باغ.

تفسیر: یعنی د مال او د اولاد زیادت د کوم مقبولیت علامت او نښه نه ده، او د الله تعالی په نزد د هسې شيانو څه قدر او قیمت نشته، نو ځکه نه ښايي چې د مکې کافران په دې شيانو باندې مغرور شي، دا خو د الله تعالی له لوري هغوی ته د ازموينې لپاره ورکړی شوي دي، لکه چې د پخوانیو خلقو ازموينه هم پرې شوې ده.

إِذْ أَقْسَمُوا لِيَصْرِمُوهَا مُصْحِحِينَ ۝ وَلَا يَسْتَنْوُونَ ۝

کله چې قسمونه و خوړل دوی ټولو چې هر ورو پرې به کړو مېوې د هغه باغ په اول وخت د صباح کې. او استثنا یې ونه کړه، ان شاء الله یې ونه ويل.

تفسیر: خو ورونه وو چې هغو ته له پلاره په ترکه کې یو مېوه دار باغ پاتې شوی وو، چې په هغه کې کر هم کېده، او کرده کورنی د هغه له حاصلاتو څخې خوشاله وه، د پلار په زمانه کې داسې عادت وو، په هغه ورځ کې چې به د باغ مېوې ټولېدې، یا کبنت (فصل) ربېل کېده؛ نو د ښار گرد فقیران او اړ سړي به هم هلته ټولېدل، او دې گردو ته به د هغو مېوو او کبنتو څخې لږ او ډېر ورکول کېدل، او په همدې خیر او خیرات سره په هغه باغ کې لویه ګټه او برکت وو، د هغه له مړه کېدلو څخه وروسته د ده د ځامنو په فکر کې دا خبره وروګرځېده: دومره مېوه او کبنت چې فقیران له مونږ څخې وړي، که دا گرد مونږ پخپله سره ټول کړو؛ نو مونږ ته به له هغه څخې ډېرې ګټې راوړسېږي، ولې داسې یو تدبیر به وکړو چې فقراء او نورو ته هیڅ ونه رسېږي، او گرد حاصلات ځمونږ کورونو ته راشي، نو پخپلو منځونو کې یې سره مشوره وکړه، او دا یې سره غوټه کړه، چې سهار د وخته باغ ته ځو، او خپلې مېوې ټولوو، چې فقیران او نور کسان پرې خبر نه شي، دوی دا تدبیر داسې سره غوټه کړ، اِنْ شَاءَ اللهُ تَعَالَى یې هم په کې ونه ویل.

فَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿۱۹﴾ فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ﴿۲۰﴾

پس نازل شو پر دغه (باغ) یوه طواف کوونکې (بلاء - سووځونکې اور) په شپه کې له (طرفه د) رب ستا، حال دا چې دوی اوده وو. پس تر ګهڼې (سحر وختي) پورې وګرځېد (هغه باغ لکه له بېخه) ربېلی شوی کبنت، یا تک تور لکه توره شپه.

تفسیر: یعنې د شپې له مخې سخته سیلی راوالتو، یا اور ولګېد، یا بل کوم آفت پرې نازل شو، او گرد کبنت او باغ له کاره ووت، او تک تور وګرځېد.

فَتَنَّا دَاوُدَ وَأَمُوسَىٰ ﴿۲۱﴾ إِنَّ أَعْدَاءَ أَعْلَىٰ حَرْشُهُمْ إِنَّ كُنْتُمْ صَرِيمِينَ ﴿۲۲﴾ فَاذْفُلُوا وَهُمْ يَتَخَفَتُونَ ﴿۲۳﴾ أَنْ لَا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مَسْكِينٌ ﴿۲۴﴾ وَغَدَا عَلَىٰ حَرْدٍ قَدِيرِينَ ﴿۲۵﴾

بیا یې یو بل ته ورغږ کړل په وخت د صبح کې. (داسې) چې صبح له وخته ورشئ کبنتو خپلو ته که چېرې یې تاسې پرې کوونکي (د مېوې، لوی کونکي د کبنت - فصل). نو لاړل دوی او دوی پخپلو منځونو کې پټې خبرې سره کولې. (داسې) چې داخل نه شي هر ورو هغه (باغ ته) نن ورځ پر تاسې باندې هیڅ مسکین محتاج اړ مجبور سړی. او سهار لاړل په منع د فقیرانو سره (باغ ته) حال دا چې قادر وو (په منع د فقیرانو په زعم خپل).

تفسیر: یعنې په دې یقین او باور سره وخوځېدل چې اوس به درومي او گرد کبنت او د باغ حاصلات به په لاس راولي.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَأَنصَارُونَ ﴿۲۶﴾ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿۲۷﴾

بیا هر کله چې ویې لید هغه (باغ تک تور سوځېدلی)؛ ویې ویل: بېشکه مونږ خامخا لاره ورکه کړې ده (د خپل باغ). بلکه مونږ پخپله محرومه بې برخې شوي یو (له حاصلاتو په سبب د منعې د فقراوو).

تفسیر: هغه ځمکه او باغ داسې ډاګه ډېر شوی وو چې دوی هلته ورسېدل، هغه یې نشو پېژندلی، او داسې یې وګڼل چې لار یې ورکه کړې ده، او بل کوم لوري ته وتلي دي، نو بیا چې ښه ورته ځیر شول، او غور یې وکړ؛ ویو هېدل چې ځای خو همغه دی چې دوی ورته راغلي دي، مګر دوی له هغه څخې بې برخې او بې نصیبه دي، او د الله تعالی له درباره محروم شوي دي.

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ لَوْلَا أُسْبِحُونَ ﴿۳۱﴾

ووایل منځني بهتر د دوی (په عقل کې): آیا ما نه وو ویلي تاسې ته: ولې په پاکی نه یادوئ تاسې الله، او توبه نه وباسئ له منع د فقیرانو؟ (یا ولې نه وایئ: اِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى).

تفسیر: د دوی په منځ کې منځني ورور ډېر پوه او هوښیار وو، ده د مشورې په وخت هغوی ته تنبیه ورکړې وه، او دا خبره یې ورته ویلې وه چې وگورئ وروڼو! الله تعالی مه هېروئ!، ځکه چې دا ټول د هغه احسان او انعام دی، نو تاسې هم له فقیرانو او مسکینانو څخه هغه مه منع کوئ!، کله چې چا د ده خبرې ته غوږ کېښود؛ نو دی هم چپ شو، او په پټه خوله هغوی سره ملگری شو، څرنګه چې دا خرابي یې ولیده؛ نو ژر یې هغه خبره بیا ور په یاد کړه.

قَالُوا سُبْحٰنَ رَبِّنَا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۳۲﴾ فَاَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ يَتَلَاوَمُوْنَ ﴿۳۳﴾

ووایل دوی: پاکی ده رب ځمونږ لره، بېشکه مونږ وو پخپله ظالمان (په منع د فقراوو کې)، بیا مخ واپراوه ځینې د دوی پر ځینو نورو باندې چې یو بل به یې ملامتوه.

تفسیر: اوس یې پخپل تقصیر باندې اعتراف وکړ، او گړدو د الله په لوري مخ واپراوه، او لکه چې د عمومي مصیبت د وخت قاعده ده؛ یو په بل باندې یې الزام لگولو او درگړده به یې یو بل د دې مصیبت سبب او عامل وشمېره.

قَالُوا يَا وَيْلَنَا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ ﴿۳۴﴾ عَلٰى رَبِّنَا اَن يُدٰخِرَ لَنَا خَيْرًا مِّنْهَا اِنَّا اِلٰى رَبِّنَا رٰغِبُوْنَ ﴿۳۵﴾

ووایل دوی: ای هلاک افسوس خرابي ده مونږ لره، بېشکه مونږ وو له حده تېرېدونکي. ښايي چې رب ځمونږ بدل راکړي مونږ لره خیر غوره له دې (باغچې) څخه، بېشکه مونږ رب خپل ته رغبت کوونکي یو.

تفسیر: په پای کې ټول سره یو ځای شول، ویې ویل: چې په رښتیا سره مونږ گرم او ملامت یو، ځکه چې مونږ د فقیرانو او غریبانو د برخې د خوړلو په قصد وتلي وو، او د حرص او طمع لامله مو اصلي کټه هم له لاسه ووتله، دا څه خرابي چې مونږ ته رارسېدلې دي؛ د هغو ذمه وار مونږ پخپله یو، مګر اوس هم مونږ له الله تعالی څخه بې هیلې او ناامیده نه یو، او د هغه له مهربانۍ او لورینې ځنې دا خبره لرې نه گڼو، چې هغه له خپل فضل او رحمت ځنې مونږ ته له هغه پخواني باغ څخه یو بل ښه باغ را په برخه کړي.

كَذٰلِكَ الْعَذَابُ وَالْعَذَابُ الْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿۳۶﴾

همداسې (راځي آفت - عذاب په دنیا کې مخالفانو ته له حکمه د رب) او خامخا عذاب آفت د آخرت ډېر لوی دی، که چېرې وی دوی چې پوهېدلی (په سختی د عذاب د آخرت؛ نو مخالفت به یې نه وو کړی).

تفسیر: یعنې دا خو د دنیا د عذاب یوه وړوکې نمونه وه، چې هیچایې مخه نشوه نیولی، نو د آخرت د خورالوی عذاب مخه به څوک ونیولی شي، که پوه وی؛ نو ښايي چې سړی په دې خبره باندې ښه وپوهیږي.

اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنٰتٍ التَّعْلِيْمِ ﴿۳۷﴾

بېشکه ویریدونکيو (له الله ځان، ساتونکيو له معاصيو) ته په نزد د رب د دوی جنتونه ډک له نعمتونو دي.

تفسیر: یعنې د دنیا باغ او بهار پسې دومره زیات ولې لویدلي یی، د جنت باغونه له دې ځنې په څو څو درجو لوړ (اوچت) او غوړ دي.

أَفَجَعَلَ الْمُسْلِمِينَ كَالْمُجْرِمِينَ ۝۵۰ مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ۝۵۱

آیا پس وبه ګرځوو مونږ مسلمانان (حکم منونکي) په شان د مجرمانو ګنهګارانو (په خلاصی او ثواب کې؟)، بلکه نه یې ګرځوو). څه شوي دي تاسې ته، څرنگه حکم کوئ تاسې؟.

تفسیر: یعنې د مکې کفارو د غرور او تکبر له مخې پخپلو زړونو کې داسې ټاکلي وو: «که د قیامت په ورځ پر مسلمانانو باندې عنایت او بښنه وشي؛ نو پر مونږ باندې به له هغه څخه بڼه او زیاته مرحمت کېږي»، او لکه چې په دنیا کې مونږ په آرامۍ او هوسایۍ کې یو، هلته به هم له مونږ سره همداسې معامله کېږي، نو دلته داسې فرمایي چې: دا به څرنگه کېږي شي؟ که داسې وشي؛ نو د دې مطلب به داسې وي چې د یوه وفالرونکي غلام چې تل د خپل بادار د حکم منلو لپاره تیار ولاړ وي، او د یوه بدکار او باغي سړي انجام به سره یو شاته وي، بلکه هغه بدکار به له وفادار ځنې بڼه وي، دا هغه خبره ده چې سلیم عقل او صحیح فطرت یې هیڅ نشي منلی.

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ۝۵۲ إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ۝۵۳ أَمْ لَكُمْ آيْمَانٌ عَلَيْنَا بِالْغَةِ إِلَى يَوْمِ
الْقِيَامَةِ ۝۵۴ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ ۝۵۵ سَأَلَهُمْ آيَهُمْ بِذَلِكَ زَعِيذٌ ۝۵۶

آیا له تاسې سره شته کوم کتاب چې په هغه (له اسمانه نازل شوی کتاب) کې لولئ تاسې. داسې چې بېشکه تاسې لره دي په هغه (کتاب) کې خامخا هغه څه چې خوښوئ یې تاسې. آیا شته تاسې لره قسمونه پر (وعدود) مونږ باندې چې رسېدلي وي تر ورځې د قیامت پورې بېشکه چې شته تاسې ته هغه چې پرې حکم کوئ تاسې؟. پوښتنه وکړه له دوی نه چې کوم یو له دوی نه په دغه (حکم چې کوي یې) ضامن ذمه اخیستونکی دی (دوی ته).

تفسیر: یعنې دا خبره چې مسلم او مجرم سره یو برابر وګڼل شي؛ ښکاره ده چې له عقل او فطرت څخه مخالفه ده، بیا د دې په تأکید او تأیید کې کوم عقلي دلیل هم له تاسې سره شته؟ آیا په کوم معتبر کتاب کې داسې کوم مضمون تاسې لوستی دی چې هر هغه شی چې تاسې یې د خپلو ځانونو لپاره غوره کوئ؛ همغه به تاسې ته درکاوه شي؟ او ستاسې ګرځېدې غوښتنې او په زړه پورې خبرې پوره کېدونکې دي؟ یا به الله تعالی تر قیامت پورې داسې قسم خوړلی وي، چې تاسې هر هغه شی چې پخپلو زړونو کې وټاکئ؛ همغه به تاسې ته درکاوه شي؟ او همغسې چې اوس تاسې هم په عیش او راحت کې یئ؛ تر قیامت پورې به په همدې حال کې وساتل شی؟ هغه سړی چې د دوی له منځه داسې دعوی کوي، نو د دې خبرې د ثابتولو ذامه واري ښایي پخپله غاړه ونیسي، رایې وله او مخامخ یې ودرره چې ویې وینو او ویې پوښتو، چې له کومه وایي؟ او څه غږېږي؟.

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ ۝۵۷

آیا شته دوی لره شریکان (په دغه دعوی کې په زعم د دوی)؟ نو رادې ولي هغه شریکان خپل که چېرې وي دوی صادقان رښتیني؟ (په دعوی خپله کې).

تفسیر: یعنې که له هغوی سره هیڅ یو عقلي او نقلي دلیل نشته، او یواځې د دروغو بټانو په نامه داسې ویناوې کوي، چې هغوی به له مونږ سره داسې او هسې کوي، او داسې مرتبې رابښي، ځکه چې هغوی (استغفر الله) په الوهیت کې

برخه لرونکي او مله دي؛ نو په داسې دعوو کې د هغوی رښتینوالی هغه وخت ثابتیږي چې دوی دې شریکانو ته د الله تعالی په مخ کې هم دعوت او بلنه ورکړي، او د هغوی په وسیله دې خپلې په زړه پورې خبرې او چارې پر دوی باندې اجراء کړي.

يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٦٨﴾

(او یاده کړه) هغه ورځ چې برېښه والی به وکړی شي له پندې نه، او راوبه بللی شي دغه (کافران) طرف د سجده کولو ته (لپاره د امتحان) پس توان به یې ونه شي (سجده کولو ته).

تفسیر: د دې آیت کریمه دوه معناگانې دي:

(۱): «په هغه ورځ چې ښکاره به کړی شي د الله تعالی پندې او الله تعالی به خلک سجده کولو ته راوبلي، منافقین به سجده نشي کولی» لکه چې امام بخاري (رحمه الله تعالی) د أبو سعید الخدری رضي الله تعالی عنه څخه نقل کړی چې فرمایي: ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه اورېدلي دي چې: څمونږ رب به خپله پندې ښکاره کړي، نو هر مؤمن سړی او هره مؤمنه ښځه به ورته سجده وکړي، او هغه څوک به پاتې شي چې په دنیا کې یې دریا او د شهوت په خاطر سجده کوله، نو وبه غواړي چې سجده وکړي، خو ملا به یې وچه سمه سیخه وگرځي، د سجده کولو توان به نه لري، نو په دې حدیث کې د الله تعالی د پندې صفت ذکر دی، مونږ پرې ایمان لرو، لکه څرنګه چې واجب دي، کیفیت یا تشبیه بیانول یې د مخلوقاتو د صفتونو سره ناروا دي، همدا راز معنی بدلول او تاویل کول په کې باطل دي، لکه څرنګه چې مونږ د الله تعالی د نورو صفتونو په کیفیت باندې نه پوهیږو هم داراز د الله تعالی دا صفت هم داسې دي چټی خیالات او فکرونه کول پکې هیڅ قسم ځای نه لري.

(۲): «په هغه ورځ چې سختي به ښکاره شي، سخت حالات به راشي، او منافقان به د سجده کولو توان نه لري»، چې دا تفسیر د عبد الله بن عباس رضي الله تعالی عنهما او د ځینې تابعینو څخه نقل شوی دی.

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ

حال دا چې ذلېلي ښکته به وي (له شرمه) سترګې د دوی.

تفسیر: یعنې د ندامت او شرمندګۍ لامله به یې سترګې ټټې وي، او نه یې شي پورته کولی.

رَهَقَهُمْ ذُلٌّ وَقَدْ كَانُوا يَدْعُونَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَلِيمُونَ ﴿٦٩﴾

راګېر کړي به وي دوی ذلت خوارۍ، او بېشکه وو دوی (په دنیا کې) چې بلل کېدل دوی طرف د سجده ته او دوی به وو روغ رمټ (نو سجده به یې نه کوله).

تفسیر: یعنې په دنیا کې هغوی ته د سجده حکم ورکړی شوی وو، کله چې دوی روغ رمټ وو، او پخپل واک یې سجده کولی شوې، هلته دوی په اخلاص سره هیڅ سجده ونه کړه، د هغه اثر داسې شو چې استعداد یې باطل شو، اوس که غواړي چې سجده وکړي؛ نه یې شي کولی.

فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَلِّبُ بِهِدَا الْحَدِيثِ سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

نو پرېږده ما او هغه څوک چې دروغ وایي په دې خبرې (قرآن) باندې، ژر ده چې وبه نيسو مونږ دوی ورو ورو (او نژدې به یې کړو عذاب ته) له هغه ځایه چې دوی نه دي پرې پوه.

تفسیر: یعنی د هغوی په عذاب کې لوېدل یقیني دي، خو د دوی د دې څو ورځني توقف او د عذاب د ډیل په نسبت تاسې مه خپه کېږئ، او د هغوی معامله ماته پرېږدئ، زه به پخپله د هغوی چاره وکړم، او داسې په ورو ورو او په تدریج سره به یې دوزخ ته بوځم، او زینه په زینه به رابښکته کړو دوی، او ورو ورو به نژدې کړو دوی عذاب ته چې هغوی په ځان هم خبر نشي، دوی به پخپلو چرتو کې ډوب تللي وي، خو د دوی بنسټونه له بیخه خپړي.

وَأْمِلْ لَهُمُ الرِّجْسَ الَّذِي كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿۲۹﴾

او ټال ورکوم دوی ته (په دنیا کې) بېشکه څما چال کلک دی.

أَمْ سَأَلْتَهُمُ اجْرًا فَهُمْ مِّنْ مَّغْرَمٍ شُقْلُونَ ﴿۳۰﴾ أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿۳۱﴾

آیا ته غواړې له دوی څنې (په تبلیغ د رسالت) څه اجر مزدوري؟ نو دوی د هغه له زیان تاوان څخه دروند بار کړی شوي دي (نو ځکه مخ درڅخه اړوي؟ بلکه نه یې غواړي). آیا شته په نزد د دوی پټه خبره علم الغیب، پس دوی یې لیکي؟ (له هغه څخه دغه حکم د برابری د مؤمن او د کافر).

تفسیر: یعنی افسوس او د تعجب ځای دی، چې دا خلق داسې د تباهی په لوري ورځي، څو ستاسې خبرې نه مني، آخر د دوی د نه منلو سبب څه شی دی؟ آیا تاسې له دوی څنې کومه معاوضه تنخوا - کمپشن - او نور څه غواړئ چې د هغه لپاره هغوی ځان بېرته راکاږي؟ یا پخپله له هغوی سره د پټو خبرو څه حال او احوال شته؟ یا د الله تعالی وحي دوی ته راځي؟ او هغوی هغه په ډېر حفاظت سره لکه قرآن غوندې لیکي، نو ځکه ستاسې متابعت ته ځان اړ او مجبور نه بولي، او آخر به څه نه څه په منع کې وي، کله چې پر هغوی باندي هېڅ یو بار نه اچول کېږي، او له هغه شي څخه دوی مستغني او بې پروا هم نه دي، نو د دوی د دې نه منلو سبب به پرته له ضده، عناده، انکاره، رځي، او عداوت بل شی کېدی نشي.

فَأَصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿۳۲﴾

نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په باب د منکرانو کې)، نو مه کېږه ته (په تنگ دلی او تلوار کې) لکه خاوند د ماهي کب (په تنگدلی او تلوار کې) کله یې چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه.

تفسیر: یعنی د کب په گېډه کې تلونکي پیغمبر یونس علیه السلام په شان د مکذبینو په معامله کې تنگدلی او وېره مه ښکاروئ، د دوی قصه پخوا له دې نه په څو څو ځایونو کې لږه لږه تېره شوې ده.

﴿إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ﴾ «کله چې غږ وکړ او دی وو ډک له غم غصې نه»، یعنی د قوم له لوري له غصې نه ډک شوی وو، له ډېره قهره یې د عذاب په غوښتلو کې ډېره چالاکی بلکه بېشکويي وکړه.

لَوْلَا أَن تَدَارَكَهُ نِعْمَةٌ مِّن رَّبِّهِ لَنُبِذَ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿۳۳﴾

که چېرې نه وی دا چې موندلی وی ده نعمت احسان له لوري د رب دده؛ نو خامخا به پرېوتی وو دی (له گېډې د مهی نه) په سپره ډگر (میدان) کې، او دی به ملامت کړی شوی وو.

تفسیر: یعنی د توبې له قبول څخه وروسته که د الله تعالی زیات فضل او احسان د هغه لاس نیونه نه وی کړې؛ نو په هغه وچ کلک لوی میدان کې چې د ماهي له گېډې څخه د باندې لوېدلې همغسې ملزم شوی به پروت وو، او هغه کمالات او کرامات به بیا نه ورته بښل کېدل، خو یواځې د الله تعالی د فضل او مهربانۍ لامله د هغه د ابتلاء په وخت کې هم هغه شیان له هغه سره پاتې وو.

فَاجْتَبِهٖ رَبُّهُ فَجَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿۲۹﴾

پس غوره کړ دغه (یونس) لره رب د ده (په نبوت سره)؛ نو ګرځولی یې وو دی له کاملانو صالحانو انبیاوو څخې.

تفسیر: یعنی بیا یې د هغه نوره رتبه هم لا اوچته کړه، او په اعلی درجه نېکو خلقو کې یې ورداخل کړ، په حدیث کې راغلي دي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: «له تاسې څخې دې هیڅ یو داسې نه ونه وایي چې زه د یونس علیه السلام ابن مټی څخه ښه او بهتر یم».

وَإِنَّ بَيْدَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَأَلْوَقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَعَوْا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ ﴿۳۰﴾

او بېشکه نژدې وو هغه کسان چې کافران شوي دي چې خامخا وبه ښويوي تا (وبه دې غورځوي په ځمکه) په سترگو خپلو سره هر کله چې واورېده دوی قرآن (ستا له ژبې)، او وایي دوی (د کینې له مخې) بېشکه دغه (محمد) لېونی دی.

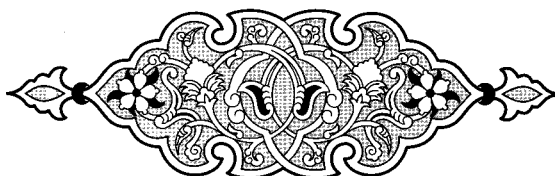
تفسیر: یعنی د قرآن کریم له اورېدلو څخه له غیظ او غضبه خوټکېږي، او په هسې رډو سترگو تاسې ته ګوري چې تاسې پخپلو سترگو سره له ځایه وښويوي، یا خامخا هلاک کړي تالره، یا دې وغورځوي له مرتبې خپلې نه، او په ژبه سره هم چټې اېلتې خبرې کوي، چې (استغفر الله) دا سړی لېونی شوی دی، او د ده هیڅ یوه خبره (نعوذ بالله) د التفات وړ نه ده، مقصد دا دی چې داسې غواړي چې تاسې وویروي، او د صبر او استقامت له ځایه مو وځوځوي، مګر تاسې همغسې سم پخپل مسلک باندې کلک اوسئ!، او مه زړه تنګه کېږئ، او په هره معامله کې خپل خپګان مه ښکاره کوئ!، او مه چالاکي کوئ!، وېره او مدهانت مه اختیاروئ!.

وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿۳۱﴾

او حال دا دی چې نه دی دا (قرآن) مګر خو ذکر پند دی ټولو عالمیانو لره.

تفسیر: یعنی په قرآن کې د لېونتوب او جنون خبرې چېرې دي، هغه خو د ګردې نړۍ او نړۍ والانو لپاره د خورا لوی ذکر، پند او د نصیحت لویه ذخیره ده، په دې کې د بني نوع انسان اصلاح او فلاح چارې پرتې دي، او په رښتیا سره همغه سړی لېونی باله شي چې د دې پاک کلام لېونی نه وي، او د زړه په اخلاص سره یې نه مني.

تمت سورة القلم بفضل الله وكرمه ومنه.

سُورَةُ الْحَاقَّةِ

«د (الحاقه) سورت مکي دی، (۵۲) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۶۹) او په نزول کې (۷۸) سورت دی، وروسته د (الملک) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْحَاقَّةُ ۝ مَا الْحَاقَّةُ ۝

هغه (قیامت) حق واقع کېدونکی. څه شی دی هغه حق واقع کېدونکی؟

تفسیر: یعنی د قیامت هغه کړی چې د هغې راتلل له ازله د الله تعالی په علم کې ثابت او ټاکلی شوی دی، کله چې حق له باطل څخه بالکل ښکاره او بې له کوم التباس او اشتباه څخه هر شی بېل او جلا کېږي، او د هغه د ذات په نسبت کړد جگړه کوونکي هلته مغلوب او مقهور کېږي، نو هلته به وپوهېدی شي چې هغه کړی څه شی ده؟ او څرنگه احوال او کیفیات په هغې کې شته؟

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَاقَّةُ ۝

او څه پوه کړی یې ته چې څه شی دی هغه (قیامت) حق واقع کېدونکی.

تفسیر: یعنی که هر څومره یو خورالوی سپری هر څومره فکر ووهي، او خپل چرت او جاج وچلوي، د هغې ورځې د وپروونکې نندارې او زړه خوځوونکې پېښې منظرې ته یې فهم او ادراک نه ورسیري.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ وَعَادٌ بِالْقَارِعَةِ ۝

دروغ گڼلی وو ثمودیانو او عادیانو (هغه قیامت) ټکوونکي (د زړونو او د غوږونو په سختیو سره).

تفسیر: یعنی د ثمود او د عاد قومونو دا د قیامت راتلونکې کړی دروغ وبلله، چې هغه به کړد ځمکه، اسمان، لمر، سپوږمۍ، ستوري، غرونه او سپرې ټکوي، او ډېر سخت شيان ترې وړی وړی او ذرې کېږي، بیا وگوره چې د دې دواړو انجام او پای څرنگه شو؟

فَأَمَّا ثَمُودُ فَأُهْلِكُوا بِالطَّاغِيَةِ ۝

پس هر چې ثمودیان وو؛ نو هلاک کړل شو (هغوی) په سخت اواز (د جبریل یا په سبب د سر کښې خپلې).

تفسیر: یعنی یوه سخته زلزله له یوه سخت اواز د جبریل علیه السلام سره یو ځای راغله، او کړد یې سره لاندې باندې کړل یا هلاک شول، ثمودیان په سبب د سر کشیو خپلو سره چې د صالح علیه السلام ناقه یې گوډه او هلاک کړه.

وَأَمَّا عَادٌ فَأَهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ ۝

او هر چې عاديان وو؛ نو هلاک کړی شوي وو (دوی) په باد سخت اواز کوونکي (یا په ډېر سخت له حده تېرېدونکي یخ باد).

تفسیر: یعنې هغه باد دومره سخت او شدید وو چې په هغه باندې د هیڅ یوه موجود زور نه رسېده، تر دې حده چې هغو پرستو له واکه هم د هغه سخت باد اداره کول نه وو پوره، او د هغوی له لاسو ځنې هم الوت، چې د هغه باد په اراده باندې مسلطې او مقرري وې.

سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَنِيْنًا آيَاتٍ ۝ أَحْسَوْمًا فَأَتَتْهُمُ الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى الْأَكْأَسَىٰ ۝ كَانَتْهُمْ أَجْحَازُ تُخِلُّ خَاوِيَةً ۝ فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِّنْ بَاقِيَةٍ ۝

مقرر کړی وو (الله) دغه (باد) پر دوی باندې اووه شپې او اته ورځې متواتر پرله پسې برابر، نو لیده به تا هغه قوم (د عاد) په هغه کې لوېدلي (مړه پراته په ځمکه باندې)، گواکې دوی (له جهت د لویوالي د جثو بېخونه) ډډونه د خرماوو دي (هلاک پرېوتلي په ځمکه باندې). نو آیا وینې ته کوم یو (نفس) له دوی ځنې باقی پاتې شوی (بلکه هیڅ یې نه وینې).

تفسیر: یعنې هغه قومونه چې لنگ واهلي د مباحثې او مناقشې ډگر ته راووتې وو، او په لوړو غرونو سره به یې ویل: څوک به وي چې له مونږ ځنې زیات زور ولري؟ هغه ځمونږ له هغه زورور باد او ورښ سره مقابله ونشوه کړی، او ډېر پهلوانان یې د هغه زورور ورښ (باد) د خپېرو په مخ کې داسې کم قوت او بې سیکه او اوږده غځېدل لکه د خرما لوی ډډونه چې سرونه یې وهلی شوي او له بېخه او بنسټ څخه راویستل شوي وي، نو آیا وینې ته کوم یو له دوی ځنې پاتې شوی؟ بلکه وبه نه وینې یو تن هم له هغوی څخه پاتې شوی، یعنې د هغو قومونو ذریه او نسل پاتې نشو، او د دنیا له مخ څخه بیخي فنا شو.

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَتُ بِالْخَاطِئَةِ ۝ فَعَصُوا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَاخَذَهُمْ أَخَذَةً رَّابِيَةً ۝

او راغی فرعون او هغه چې پخوا له هغه ځنې وو او (اهل د) کلیو چپه (الته) کړی شويو په گناهونو سره (چې شرک وو). نو حکم ونه مانه دوی د رسول د رب د دوی، نو (الله) ونيول هغوی په نیولو سختو سره.

تفسیر: یعنې وروسته له عاد او ثمود څخه فرعون ډېرې سختې خبرې او تکبر او ځانمنی کولې، او پخوا له هغه څخه نور څو قومونه هم سره له لویو گناهونو تېر شوي دي، لکه د نوح قوم او د شعيب قوم او د لوط قوم، چې د هغوی کلي سره له کلیوالو د هغو په بل مخ واپرول شول، دوی گردو د خپلو خپلو پیغمبرانو خبرې نه منلې، او د الله تعالیٰ مقابلې ته راوتلي وو، او د الله تعالیٰ له احکامو څخه یې غاړې غړولې، په پای کې د الله تعالیٰ له لوري دوی گرد په لویو آفتونو سره ککړ شول، او په هسې سختو بلاوو کې اخته شول چې د هغوی ژغورنه له هغه ځنې مشکله وه، هو! د الله تعالیٰ په مخ کې د هیچا له لاسه هیڅ شی نه دي پوره.

إِنَّمَا طَغَا الْمَاءُ حَمَلُكُمْ فِي الْجَارِيَةِ ۖ لِنَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذَكَّرَةً ۖ وَتَعْيِبَهَا أُذُنَ ۖ وَأَعْيَةَ ۖ

بیشکه مونږ هر کله چې طغیان وکړ او یو راپورته شوې په هر شي باندې؛ پورته کړي وو مونږ تاسې په تلونکې بېړۍ (د نوح) باندې. لپاره د دې چې وگرځوو مونږ دا (واقعه) تاسې ته تذکره پند (په نجات د مؤمنانو او غرق د کافرانو)، او په یاد دې ولري (ودې ساتي) دا (نصیحت) غوږونه یادوونکي ساتونکي.

تفسیر: یعنې د نوح علیه السلام په زمانه کې کله چې طوفان راغی، نو ښکاره وه چې په هیڅ ډول د هیڅ یو انسان پاتې کېدل او ژغورنه له هغه ځنې ممکنه نه وه، او ځمونږ قدرت او عام انعام، اکرام او احسان وو چې ګرد منکران مو ډوب کړل، او یواځې نوح علیه السلام او د هغه ملګریو ته مو نجات ورکړ، نو ښه په داسې یوه لوی طوفان کې د هغې وړو کې بېړۍ سلامت پاتې کېدل له توقع او هیلې ځنې لوړ کار نه دی؟ او آیا هغه ځمونږ د قدرت او حکمت یوه علامه او نښه نه ده؟ تر څو هغه ژغورلی شوي انسانان د هغه لوی طوفان او د خپلې ژغورنې قصې نورو ته وکړي، او په دې ډول سره دا پېښه تر آخره پورې د هر سړي په یاد پاتې وي، نو دغه خبرې د هغو غوږونو له یاده چې کومه معقوله خبره اوري او پرې پوهیږي، او په یاد یې ساتي؛ هیڅکله به نه هیرېږي چې په یوه زمانه کې د الله تعالی له لوري ځمونږ پر پلرونو باندې هسې یو لوی احسان شوی دی، او په دې باندې وپوهیږي، لکه چې د دنیا په جګړو او پېښو کې تل فرمانبرداران له نافرمانانو ځنې بیلېږي؛ همداسې حال به د قیامت په وروونکي (حاقه) کې هم کېدونکی وي، وروسته له دې نه بیا الله تعالی أجل شأنه و اعظم برهانه په همدې لوري خپل کلام منتقل کوي.

فَإِذَا نَفَخْنَا فِي السُّورِ نَفْحَةً ۖ وَاحِدَةً ۖ ۝ وَحَمَلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً ۖ وَاحِدَةً ۖ فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ۖ

بیا کله چې پوکی وشي په صور شپېلی کې پوکی یو. او پورته کړه شي ځمکه او غرونه (له خپلو ځایونو) نو مات به کړل شي دا دواړه (ټوټې ټوټې) په ماتولو یوه سره. نو په دغه ورځې کې به واقع شي (هغه) واقع کېدونکی (قیامت).

تفسیر: یعنې د صور (شپېلی) له پوکېدلو سره به سم ځمکه او غرونه له خپل اصلي صورت ځنې راووځي، او ګرد سره وړوکی وړوکی ذرې ذرې او بخرکي بخرکي کېږي، نو همدا د قیامت د قائمېدلو وخت دی.

وَأَنْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ۖ وَالْمَلَكُ عَلَىٰ أَرْجَائِهِمْ

او ویه چوي (خیرې به شي) اسمان، بیا به هغه (اسمان) په دغه ورځ کې سست ضعیف وي. او ملائکې پرېښتي به وي په ځنډو (غارو) د هغه (اسمان).

تفسیر: یعنې نن ورځ چې اسمان دومره کلک او مضبوط دی، چې سره د لکونو کلونو د تېرېدلو بیا هم هیڅ یو سوری او کنډو په کې نه لیده کېږي، په هغې ورځې کې به شلېږي، او ټوټې ټوټې کېږي به، کله چې د هغه د منځنۍ برخې نږدې بدل شروع کېږي؛ نو پرېښتي به د هغه ځنډې ته ځي.

وَيَجْمَلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمِينًا ۖ

او پورته به کړي عرش د رب ستا له پاسه د دوی په هغه ورځ کې اته (پرېښتي).

تفسیر: اوس خلورو پربنتو عظیم عرش راپورته کړی دی، چې د هغه د لویوالي او ارتوالي علم یواځې له پاک پروردگار سره دی، په هغه ورځ کې له هغوی سره خلور پربنتې نورې هم ملگرې کېږي.

بُومِیدِن تَعْرَضُونَ لِاتَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةً ۱۵

په دغه ورځ کې به تاسې حاضر وړاندې کړل شی (الله ته سره د حساب)، پټه به نه پاتې کېږي له (اعمالو د) تاسې هیڅ یوه پټه خبره.

تفسیر: یعنې په هغه ورځ کې به تاسې د الله تعالی دربار ته راحاضر کړی شی، او د هیچا هیڅ یوه نیکي او بدې به نه پټېږي، او گډ عام منظر ته به رابنکاره کړی شي.

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بَيِّنَاتٍ فَيَقُولُ هَذَا مَا أَرَأَيْتُمْ أَكُذِّبُ ۱۶

نو هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عمل نامه د ده په نبي لاس د ده؛ نو وبه وايي (له خوشالي داسې چې) راشی (واخلی) او ولولئ تاسې دا څما کتاب عملنامه.

تفسیر: یعنې په هغې ورځې کې هره اعمالنامه چې په نبي لاس کې ورکړه شي؛ هغه د نجات او د مقبولیت علامه ده، نو هغه له ډېرې خوښۍ ځنې هر سړي ته وربنکاروي او وايي به چې: راي څما اعمالنامه ولولئ.

إِنِّي ظَنَنْتُ أَنِّي مُلِقٌ حِسَابِيَةً ۱۷

بېشکه ما يقين کاوه (په دنيا کې) چې بېشکه زه مخامخ کېدونکی يم له حساب خپل سره.

تفسیر: یعنې په دنيا کې يې هسې خیال کاوه چې یوه ورځ به ضرور څما حساب او کتاب اخیست کېږي، نو ځکه زه ویرېدم او د خپل ځان سره مې محاسبه کوله، نن شکر دی چې د هغه په زړه پورې نتیجه وینم، چې د الله جل جلاله په فضل څما حساب بالکل صاف او پاک دی.

فَهُرِّنِي عَيْشَةً رَاضِيَةً ۱۸ فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۱۹ قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ ۲۰

نو هغه (شخص) دی په عیش نښه کې (چې دی به پرې راضي وي). په جنت عالي لوی او چټ کې. چې مېوې به يې ډېرې نژدې وي.

تفسیر: چې په ولاړه، ناسته، ملاسته او هر وخت کې په ډېره اسانۍ سره په لاس راځي، او په ښه ډول سره شو کولی کېږي.

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ الْخَالِيَةِ ۲۱

(ورته وبه ويل شي) خورئ او څښئ په اشتها هضم سره په سبب د هغو عملونو خپلو چې مخکښې لېږلي وو تاسې په ورځو تېرو شويو د دنيا کې.

تفسیر: یعنې په دنيا کې تاسې خاص د الله تعالی لپاره د خپلو نفساني او خواهشاتو مخې مو نیولې وې، او د لوړې او تندې رېږونه مو پر ځای اخیستي وو، نن هیڅ یو رنځ او تکلیف په تاسې باندې نشته، په ښو مزو او اشتها سره هر شی مو چې زړه غواړي؛ خورئ او څښئ يې!، ځکه چې نه مو طبیعت خفه او نه منعض او نه منقبض کېږي، او نه د بدهضمی او د بولو او غاښو او د بلې ناروغۍ اندېښنه له تاسو سره شته، او نه مو د دې نعمتونو زوال په تصور کې راځي.

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِشِمَالِهِ ۖ فَيَقُولُ يَلَيْتَنِي لَمْ أُوتَ كِتَابِيَهٗ ۖ وَلَمْ أَدْرِمَا حِسَابِيَهٗ ۖ
يَلَيْتَهَا كَانَتِ الْقَاضِيَهٗ ۖ مَا أَعْنَى عَنِّي مَالِيَهٗ ۖ هَلْكَ عَنِّي سُلْطَانِيَهٗ ۖ

او هر هغه څوک چې ورکړ شي کتاب عملنامه دده په کين لاس دده؛ نو وبه وايي (له غمه داسې چې) ای کاشکې نه وی را کړی شوی ماته دا کتاب اعمالنامه ځما. او نه وم پوه شوی زه چې څه دی حساب ځما. ای کاشکې وی (پرومینی مرگ ځما په دنیا) خلاصوونکی (ځما له دویم حیات). هیڅ دفع ونه کړه له ما ځني مال ځما. برباد شوله ما ځني سلطنت حکومت ځما.

تفسیر: یعنی د شاله لوري په کېن لاس کې د هر چا اعمالنامه چې ورکوله کيږي؛ هغه پوهيږي چې په ما باندې کمبختي راغلي ده، نو په دې وخت کې په ډېر حسرت سره داسې تمنا کوي چې کاشکې ځما دا اعمالنامه نه وی را کړی شوې، او زه نه خبرېدی چې ځما حساب او کتاب څرنگه دی، کاشکې په مړینې مې دا قصه پای ته رسېدلې وی، او زه د تل لپاره مړ پروت وی، او له مړینې څخه وروسته مې بیا دا ژوندون نه په برخه کېدی، او که ژوندی کېدم خو بیا زر د مرگي يوه لقمه او نمړې کېدلې!!، افسوس چې هغه مال، جاه، حکومت او دولت مې هیڅ په کار رانغی، او نن مې د هغو گړدو شيانو هیڅ یو شی په سترگو نه راځي، نه څه دلیل او حجت په لاس لرم، او نه څه عذر او معذرت کولی شم.

(نو الله تعالیٰ أجل شأنه وأعظم برهانه خازنانو د جحیم ته داسې حکم فرمایي چې):

خُدُوهُ فَعَلُوهُ ۖ ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ۖ ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا
فَاسْأَلُوهُ ۖ

ونیسئ دی! پس په ځنځیر سره وتړئ دی! بیا (اور د) دوزخ ته وغورځوئ دی! بیا په یوه ځنځیر کې چې گزونه د هغه او یا گزونه وي پس ننه باسئ دی (په دوزخ کې)!

تفسیر: پښتو ته به حکم کيږي چې هغه ونیسئ!، او غاړې یې په غاړه ورواچوئ!، او په اور کې یې غوږه کړئ!، او په هغه ځنځیر کې یې چې اوږدوالی یې او یا گزونه دی وتړئ!، تر څو د سوځېدلو په وخت کې هیڅ ونه خوځېدی شي، ځکه چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو ځني سوځېدونکی لږ څه تخفیف حس کولی شي.

تنبیه: له گز ځني د هغه ځای گز مراد دی، چې د هغه اندازه هم الله ته معلومه ده.

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ ۖ وَلَا يَحْضُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمُسْكِينِ ۖ

بېشکه دی وو (په دنیا کې) چې ایمان یې نه راوړ په الله لوی باندې. او تاکید تېزوالی به یې نه کاوه په طعام ډوډۍ ورکولو د مسکینانو محتاجانو باندې.

تفسیر: یعنی چې په دې دنیا کې اوسېده، نه یې د الله تعالیٰ حق پېژنده، او نه یې د بندگانو د حقوقو ساتنه کوله، د فقيرانو او د محتاجانو لاس نیونه او گروږېنه (تپوس) چېرې، حتی نورو ته یې هم په دې مورد کې څه تشويق او ترغیب ورنه کړ، بیا په الله تعالیٰ باندې همغسې چې بنایي؛ ایمان یې رانه وور، نو نجات به چېرې وي؟

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هَهُنًا حَمِيمٌ ۖ

نو نشته ده ته نن ورځ په دې ځای کې کوم دوست (دافع د عذاب).

تفسیر: یعنی لکه چې هغه الله تعالیٰ یې خپل دوست نه کړ؛ نو نن به د هغه دوست شوک شي چې د ده حمایت وکړي؟ او دی له عذاب وژغوري؟ یا د مصیبت په وخت کې تسلي ورکړي؟

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غَسِيلِينَ ﴿٦٩﴾ لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخِطُؤُنُ ﴿٧٠﴾

او نشته هیڅ طعام (چې ویې خوري) مگر خو (د دوزخیانو د زخمونو) له وینو او زوو ځنې. چې نه خوري دغه (غسلین) مگر همغه خطا کاران کنهگاران (بې خوري).

تفسیر: له طعام او خوړو څخه انسان ته قوت رسېږي، مگر دوزخیانو ته هیڅ یو داسې مرغوبه خواړه نه ورسېږي چې د هغوی د راحت او د قوت سبب شي، هو! یواځې هغوی ته به د دوزخیانو د زخمونو زوې ورکولی کیږي، چې هغه به پرته له هغو کنهگارانو څخه بل شوک نشي خوري، او هغه هم د لوږې او تندې له شدته تېر تلي په دې خیال سره یې خوري، او داسې یې گڼي چې د هغه ځنې هغه ته څه گټه ورسېږي، وروسته له هغه دا وربکارېږي چې د هغه خوړلو د لوږې له رېږه لوی تکلیف ورپېښ کړي، (أعاذنا الله من سائر أنواع العذاب في الدنيا والآخرة).

فَلَا أُنْسُ بِمَا تُبْصِرُونَ ﴿٧١﴾ وَمَا لَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ﴿٧٣﴾

نو قسم خورم زه په هغو شيانو چې وینئ یې تاسې. او په هغو شيانو چې نه یې وینئ تاسې. بېشکه دا (قرآن) خامخا خبره د رسول مکرم عزتمن ده.

تفسیر: یعنی هر څه چې د جنت او د دوزخ او نورو په نسبت بیان شو؛ دا کومه شاعري نه ده، او نه د کهانت اټکلونه او چټي (بېکاره) خبرې دي، بلکه دا قرآن کریم د الله تعالیٰ کلام دی، چې له الله تعالیٰ له خوا نه یې یوه لویه پرنسته جبریل علیه السلام راوړي، او یو لوی پیغمبر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته یې اوروي، هغه پرنسته چې دغه قرآن کریم د الله تعالیٰ له خوا نه راوړي، او دغه محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم چې هغه قرآن شریف په ځمکه کې انسانانو ته ورسوي؛ دا دواړه عزتمن رسولان دي، د یوه کرامت خو تاسې پخپلو سترگو سره وینئ، او د بل کرامت او لویي د هغه اول کریم د بیان ځنې تاسې ته ثابت شوي ده.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُوْمِنُونَ ﴿٧٤﴾

او نه ده دا خبره د کوم شاعر، بیخي لږ ایمان راوړئ تاسې (بلکه نه مؤمنان کېږئ).

تفسیر: یعنی د قرآن کریم په کلام الله والي باندې کله کله ستاسې په زړونو کې له یقین ځینې پلوشې راځلېږي، مگر ډېر لږ چې د نجات لپاره کافي نه دی، آخر ولې د دې کلام الله په نسبت د شاعرۍ او کاهنۍ خبرې کوئ؟ آیا د واقعي انصاف له مخې دا ویلی شئ؟ آیا دا د کوم شاعر کلام کېدی شي؟ او د شعر له قسم څخه دی؟ په شعر کې وزن، بحر او نورو شتوالی ضروري دی، او په قرآن کریم کې د هغو شيانو نښه نشته، د شاعرانو خبرې زیاتره بې اصله وي، او زیاتره مضمونونه یې یواځې وهمي او خیالي وي، او حال دا دی چې په عظیم الشأن قرآن کې ټول ثابت حقایق او محکمه اصول په قطعي دلائلو او یقیني حجتونو سره بیان شوي دي.

وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَّا تَدْكُرُونَ ﴿٧٥﴾

او نه ده دا خبره د کاهن (ترویتی لکه چې تاسو گمان کوئ)، لږ پند اخلئ تاسې (بلکه نه یې اخلئ).

تفسیر: یعنی په پوره فکر سره یې رامعلوم کړئ، او ښه چرت (خیال) په کې ووهئ!، چې دا د کوم شاعر او کاهن کلام نه دی، کاهنان په عربو کې همغه خلق وو چې له بتانو، پیرانو او نورو خرافاتو او رذائلو سره یې تعلقات او مناسبات لرل، دوی خلقو ته د کومې جزوي غیبي خبرې په نسبت ځینې مقفا او مسجع خبرې اورولې، مگر د پیرانو په کلام کې معجزې نه وې، چې هغه غوندې بل څوک به خبرې نشي کولی، بلکه که کوم جن کوم ترویتی بامبر (کاهن) ته کومه خبره وروښيي؛ بل پیری هم همغسې وروښوولی شي، او دا کلام یعنی پاک قرآن داسې یوه معجزه ده چې گرد جن او انس که سره یو ځای شي، د هغه په شان کومه خبره نشي جوړولی، د نورو کاهنانو او ترویتانو بامبرانو په خبره کې یواځې د قافیې او د سجعې د رعایت لپاره پر الفاظ راوړي چې بالکل بېکاره وي، خو په دغه معجز نظام کلام کې یو حرف او توری یو حرکت هم بېکاره او بې فائدي نه دی.

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲۹﴾

دغه (قرآن) نازل شوی دی له (جانبه د پالونکي) رب د عالمیانو.

تفسیر: ځکه چې د گردې دنیا د تربیت ډېر اعلی او کلک اصول په دغه عظیم الشان قرآن کې بیان شوي دي.

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿۳۰﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿۳۱﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿۳۲﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ﴿۳۳﴾

او که له ځانه جوړولی (محمد) مونږ باندې ځینې خبرې (چې مونږ ورته نه وي ویلې). نو هرومرو (خامخا) بدل اخیستی به وو مونږ له ده په ښي لاس سره (او یا نیولی به مو وو د ښي لاسه او عذاب به مو ورته ورکړی وو). بیا به خامخا پرې کړی وو مونږ له ده رڼک د زړه (او وژلی به مې وو). پس نه به وو هیڅوک له تاسې څخه (یعنې نه یئ تاسې له قتل د) هغه (محمد) ځنې منع کوونکي (مالره).

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعنې که ده دروغ پر الله تعالی باندې جوړول؛ نو اول به یې الله تعالی دښمن کېده، او له لاسه به یې نیوه، قاعده ده چې د ورمېر وهلو په وخت کې جلادان مقتولان له ښي لاس څخه اخلي، تر څو له خپل ځای څخه له سره ونه ښورېږي».

وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرِينَ ﴿۳۴﴾ وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُّكَذِّبِينَ ﴿۳۵﴾ وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿۳۶﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا تذکره پند دی ویرېدونکیو لره (چې نفع ترې اخلي). او بېشکه مونږ ته خامخا معلوم دي دا چې بېشکه ځینې له تاسې څخه دروغ گڼونکي دي (قرآن لره). او بېشکه دغه (انکار له قرآن) خامخا سبب د پښېمانۍ دی پر منکرانو کافرانو باندې.

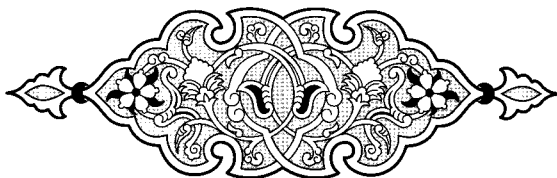
تفسیر: یعنی له الله تعالی څخه ویرېدونکي د دې خبرې له اورېدلو څخه پند اخلي، او د هغو په زړونو کې چې وېره نه وي؛ هغه یې دروغ گڼي، لیکن یو وخت داسې راتلونکی دی چې دا کلام او د هغوی دا دروغ بلل به د سخت حسرت او پښېمانۍ سبب شي، او هلته به ارمان کوي چې ولې مو هسې رښتیا خبره دروغ وبلله، چې نن د هغې لامله په دې آفت ککړ شوي یو.

وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ﴿٥١﴾ فَسَبِّحْ بِسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ﴿٥٢﴾

او بېشکه دغه (قرآن) خامخا (عين) حق يقين (محض او د منلو وړ - قابل) دی. پس تسبیح پاکي ووايه په نامه د رب خپل چې له ګردو ځني عظیم ډېر لوی دی.

تفسیر: یعنې دا کتاب خوداسې حق او رښتیا دی چې له حده تېر د منلو وړ (لایق) دی، او د هغه مضامین له سره تر آخره پورې رښتیا او هیڅ یو شک او شبهه په کې نشته، ښایي چې هر سړی په هغه باندې ایمان راوړي، او تل د الله تعالی په عبادت او تسبیح او تحمید کې مشغول اوسي.

تمت سورة الحاقه بفضل الله ومنه، فله الحمد والمنه.

«د (المعارج) سورت مکی دی، (۴۴) آیتونه (۲) رکوع لري، په نزول کې (۷۹) او په تلاوت کې (۷۰) سورت دی، وروسته د (الحاقه) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ۝ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ۝

وغوښت غوښتونکي یو عذاب واقع کېدونکی لوبدونکی. (منکرانو) کافرانو لره چې نشته هغه ته دفع کوونکی (چې راشي).

تفسیر: شاه صاحب (رحمه الله) لیکي: «یعنې پیغمبر تاسې ته عذاب غوښتی دی، چې هغه هیڅوک له تاسې ځنې نشي لرې کولی»، یا به غوښتونکي کفار وي چې ویل به یې: آخر هغه عذاب ولې ژر نه راځي چې وعده یې مونږ ته راکړې شوې ده؟ ای الها! که د محمد دا وینا په رښتیا وي؛ نو پر مونږ باندې له اسمانه تیري ولې نه وریري؟ دا خبرې به یې د انکار او تمسخر له لارې کولې.

مِّنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ ۝

له طرفه د الله چې څښتن د لویو لوړو (اوچتو) زینو دی.

تفسیر: یعنې پرښتې او د مسلمانانو ارواح گډر د اسمانونه درجه په درجه طی کوي، د هغه دربار ته ورنژدې کیږي، او دا درجې د مسافت او د لرېوالي او نژدېوالي له پلوه سره مختلفې او متفاوتې دي، او فرق او توپیر لري، ځینې داسې چې: په یوه رپه کې د هغه د لوړوالي سبب کېدی شي، لکه د اسلام کلمه په ژبه سره ویل، او ځینې داسې دي چې یوه گډې په هغه سره ترقي حاصلیږي لکه اودس او لمونځ کول، او ځینې په پوره ورځ کې لکه روژه یا په کامله میاشت کې لکه د رمضان د میاشتې روژه نیول، او ځینې په پوره یو کال لکه حج کول، (وعلى هذا القياس) همدا راز د پرښتو او دارواحو عروج چې په هر کار باندې مقرر دی، وروسته له دې چې له هغه ځنې فراغت ومومي، هم مختلف او متفاوت دي، او د قدوس الله تعالی تدبیر او انتظام هسک او ټیټې بېشماره درجې لري.

تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ

چې څیږي ملائکې پرښتې او روح (جبریل) په طرف د هغه.

تفسیر: یعنې پرښتې، جبریل علیه السلام وغیره الله تعالی طرف ته څیږي، او یا پرښتې او د نورو بندگانو ارواح الله تعالی ته څیږي.

فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝

په هغه ورځ کې چې ده اندازه د هغې پنځوس زره کاله (په نسبت سره کافرانو ته).

تفسیر: د قیامت ورځ د پنځوسو زرو کلونو په مېچ ده، یعنې له اولې شپېلې (صور) څخه تر هغه پورې چې جنتیان په جنت کې او دوزخیان په دوزخ کې ننوځي؛ پنځوس زره کاله تیریري.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ۵

نو صبر وکړه (ای محمده!) صبر جمیل نېک (بې له شکوه - شکایت - جزع - فزع).

تفسیر: یعنې که دا کافران د انکار او تمسخر له لارې شورماشور کوي چې ژر هغه ټاکلی عذاب راوړسیري، بیا هم تاسې تلوار مه کړئ!، بلکه په صبر او استقلال سره اوسئ!، مه موزره تنگوي!، او نه د شکایت الفاظ ښايي د تاسې له خولې څخه ووځي!، دا ستاسې صبر او د دوی تمسخر او ملنډې وهل به ضرور خپله اغېزه او اثر ښکاره کوي.

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ۱۰ وَنَرَاهُ قَرِيبًا ۱۱

پېشکه دغه (منکران) ویني هغه (عذاب یا قیامت) لرې. او مونږ وینو هغه (عذاب یا قیامت) نژدې.

تفسیر: یعنې د دوی په خیال کې د قیامت راتگ لرې ورځي، بلکه د دوی په زعم وقوع یې هم ممکن نه دی، او په عقل کې یې له سره نه ځاییري، او مونږ یې ډېر نژدې گڼو، او هسې بولئ چې اوس راځي.

يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْهَيْلِ ۱۲ وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ ۱۳

هغه ورځ (به واقع شي پر منکرانو عذاب) چې وگرځي اسمان په شان د قلعي ژېړ ويلي شوی یا (تورې خټې د تېلو). او وبه گرځي غرونه په شان د وړې نداف وهلې رنگارنگ.

تفسیر: وړې مختلف او راز راز رنگونه لري، او د دغو غرونو رنگونه هم سره مختلف او راز راز دي، لکه چې الله تعالی د «فاطر» سورت په څلورمه رکوع (۲۷) آیت کې فرمایي: ﴿وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيْضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَعَرَابِيٌّ سُودٌ﴾ او د «القارعه» په سورت کې یې فرمایلي دي: ﴿كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ﴾ «یعنې غرونه لکه رنگینې وهلې شوې وړې غوندې به وي»، دا خوا او هغه خوا به رغړي رارغړي.

وَلَا يَسْأَلُ حَمِيمٌ حَمِيمًا ۱۴ يَبْصُرُونَهُمْ ۱۵

او نه کوي پوښتنه یو دوست له بل دوسته (ځکه چې مشغول به وي په ځان خپل، اگر که په نظر ورځي دوی ته هغوی). او ښه به یې پېژني.

تفسیر: شاه صاحب لیکي: «یعنې گړد به سره په نظر راځي، او دا به ورنکاریري چې د دوی دوستي چټي او بېکاره وه»، هر یو به د بل حال او احوال گوري، مگر یو له بل سره څه مرسته او حمایت نشي کولی، او هر یو به پخپل فکر کې ډوب تللی وي.

يَوْمَ الْمُجْرِمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابِ يَوْمِئِذٍ بِبَنِيهِ ۱۶ وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ۱۷ وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤَيِّسُ لَهُ ۱۸ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا لَمْ يُجِئِهِ ۱۹

خوښوي به مجرم گنهگار (کافر) چې فدي به ورکړي له عذابه د دغې ورځې په ځامنو خپلو سره. او ملگري ښځې خپلې سره، او ورور سره. او خپلوانو قبیلو خپلو سره هغو سره

چې ځايونه يې ورکول دوی ته په دنيا کې. او هغه څوک چې په ځمکه کې دي ټول، بيا وژغوري ځان خپل.

تفسير: يعنې غواړي چې گرد کور او کهول او خپل که يې له لاسه پوره وي او په درد يې وخوري له خپل ځانه قربان کړي، او پخپله فديه کې يې ورکړي، او خپل ځان وژغوري، مگر دا به امکان ونه لري، او خلاص به نشي له عذابه ځکه چې:

كَلَّا إِنَّهَا لَلظِّي ۱۵ نَزَّاعَةٌ لِّلسَّوِي ۱۶

نه ده داسې چې ارزو کوي دوی. بېشکه دا (اور د دوزخ) لمبې وهونکې دي. ويستونکې دي (له کفارو څخه) داينې (يا د پوستکو د لاسو او د پنبو د دوی).

تفسير: يعنې هغه اور به مجرم کله پرېږدي، هغه به يې پوستکي وباسي، او تر ايني (جگر) پورې يې رسيږي، او اينه يې هم ترې وباسي.

تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى ۱۷ وَجَمَعَ فَأَوْعَى ۱۸

رابولي (دا دوزخ) هغه څوک چې شا يې کړې وي او مخ يې ګرځولی وي (له ايمانانه). او ټول کړي يې وي (مال) نو ساتلی يې وي (د الله حق يې ترې نه وي ورکړی).

تفسير: يعنې د دوزخ له لوري به يو رانښکودل او نارې او سورې وي، هومره سړي چې په دنيا کې د حق او رښتيا په لوري شاه اړولې او د ښو چارو څنې يې مخ ګرځولی وي، او د مالونو او شتو په ټولولو او کلکو ساتلو کې مشغول؛ هغه ګرد به د دوزخ په لوري رانښکودل کيږي.

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ۱۹ إِذْ أَمْسَهُ الشُّرْجُورُ ۲۰ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ۲۱

بېشکه انسان بني آدم پيدا کړی شوی دی هلوغ حارص بې صبره. کله چې ورسپري ده ته شر خرابي؛ صبر نه کوي فرياد کوي. او کله چې ورسپري ده ته ښېګڼې؛ نو بې توفيق کيږي منع کوونکی شي (حق لره).

تفسير: يعنې په هيڅ لوري پخپلې بهادري، کلکتوب، پوخوالي، قوت او همت نه ورښکاروي، که فقر، فاقه، ناروغي او سختي پرې راشي؛ نو بې صبري ورښکاروي، ويربري او ناامیده کيږي، او هسې ګڼي چې اوس د هغه لپاره هيڅ يوه لاره نه ده پاتې، چې په هغې کې له هغه رېر او مصيبت نه ځان وژغوري، که مال، شته، دولت، روغتيا، عظمت او پت ور په برخه شي؛ نو د ښېګڼې لپاره به هيڅ خپل لاس نه غځوي، او د الله تعالی په لاره کې هيڅ يوشی په اخلاص او مينې سره نه لگوي، هو! هغه سړی له دې وينا څنې مستثنی دی، چې د هغوی بيان دغه دی چې اوس راځي.

إِلَّا الْمُصَلِّينَ ۲۲ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ۲۳

مګر (نه دي پيدا کړي شوي هلوغ هغه) لمونځ کوونکي چې دوی پر لمانځه خپل دائم قائم دي. او هيڅکله او هيچرې هيڅ يو لمونځ ترې نه فوت کيږي.

تفسير: يعنې د لمانځه ناغه کوونکي نه دي، بلکه په مداومت او انتظام او التزام سره يې کوي، او د لمانځه په حالت کې په ډېر سکون او اطمینان سره سم برابر لمونځ کوي، او تل لمانځه ته متوجه وي.

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ۖ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ۗ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې په اموالو د هغوی کې حق برخه معلومه وي (له زکات او صدقات). لپاره د غوښتونکیو (فقیرانو) او محروم (فقیرانو چې سوال نه کوي).

تفسیر: د «المؤمنون» په سورت کې د دې تفسیر شوی دی.

وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ۗ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې مصدق باور کوونکي دي په ورځ د انصاف جزاء باندې.

تفسیر: یعنې د همدې یقین په بناء باندې ښه کارونه کوي، چې په هغه ورځ به یې په کار ورځي.

وَالَّذِينَ هُمْ مِّنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ۗ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې دوی له عذابه د رب خپل وېرېدونکي وي (اگر که په عبادت کې یې ډېر کوښښ هم کړی وي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی له عذابه ویرېږي، او په خرابو کارونو پسې هیڅ نه ګرځي، ځکه چې:

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَا مُنُّوا ۗ

بېشکه له عذابه د رب؛ دوی نه دي پر امن کړی شوي (بلکه تل ترې ویرېږي).

تفسیر: یعنې د الله تعالی عذاب داسې یو شی نه دی چې بنده د هغه له لوري ځنې مأمون شي، او بې وېرې کیني، بالخاصه منکران او مجرمان خو له سره ترې په امان نه دي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَعْمَالِهِمْ حَفِظُونَ ۗ ۙ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ۗ فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَدُونَ ۗ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې دوی د خپل شهوت د ځایونو ساتونکي دي. مګر په ښځو خپلو باندې او په هغې وینځې خپلې باندې چې یې مالکان شوي دي ښي لاسونه د دوی، نو بېشکه دوی نه دي ملامت کړی شوي (ځکه چې خپلې ښځې - وینځې پرې حلالې دي). نو هغه چې غواړي پرته له دغو څخه؛ پس همدوی دي له حده تېرېدونکي.

تفسیر: یعنې که څوک پرته له خپلې حلالې ښځې یا وینځې ځنې بل کوم ځای د شهوت د قضاء لپاره ولټوي؛ نو هغه د اعتدال د حد او جواز څخه د باندې قدم ږدي، نو متعه موقته، بهیمه او استمناء (په لاس سره منی ایستل) او نور ناروا دي.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِنِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَخُونَ ۗ

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې دوی امانتونو خپلو لره او وعدو خپلو لره ساتونکي دي (او په سر یې رسوي).

تفسیر: په دې کې د الله تعالی او د بندګانو د ګردو حقوق راغلل، ځکه د سړي هومره قوتونه چې شته هغه ګرد د الله تعالی امانت دی، نو ښایي هغه د الله تعالی په رابښولو واقعو کې صرف کړی شي، او هغه قول او اقرار چې په ازل کې یې ترلی دی؛ له هغه څنې خپله غاړه ونه غړوي!

وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَتِهِمْ قَائِمُونَ ﴿٢٩﴾

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې همدوی په شاهدی خپلې باندې سم ولاړ وي.

تفسیر: یعنی که ضرورت پېښ شي؛ نو بې له زیادت او لږوالي او لحاظ او رعایت شاهدي ورکوي، او حقه خبره هیڅکله نه پټوي.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٣٠﴾

او هغه کسان (هم هلوغ نه دي) چې همدوی پر لمانځه خپل باندې ساتنه کوي (پخپلو وختونو یې اداء کړي).

تفسیر: یعنی د لمونځونو د اوقاتو، شرائطو، او آدابو څنې باخبر وي، او د هغه صورت او حقیقت د ضایع کېدلو څنې تل خپل ځان ساتي.

أُولَئِكَ فِي جَنَّةٍ مُّكْرَمُونَ ﴿٣١﴾

دغه کسان به (چې موصوف په دغو اتو صفاتو دي) په جنتونو کې به وي مکرم عزتمن کړی شوي.

تفسیر: یعنی د جنتیانو همدا اته صفتونه دي، چې په لمانځه سره او په لمانځه باندې ختم شوي دي تر څو معلوم شي چې لمونځ د الله تعالی په دربار کې څومره مهتم بالشأن او الزم او ضروري عبادت دی، د هر یوه مسلمان په وجود کې چې دا صفات او ستاینې وي؛ نو په هغه کې به د «هلوغ» مذمت نه وي.

فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ ﴿٣٢﴾ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ﴿٣٣﴾ أَبْطَمَعُ كُلِّ
أَمْرٍ مِنْهُمْ أَنْ يَدْخُلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ﴿٣٤﴾

نو څه شوي دي هغو کسانو لره چې کافران شوي دي چې طرف ستا نه راڅغاستونکي دي. له ښي لوري څخه او له کيڼي لوري څخه ناست ډلې ډلې (حلقه) وهونکي. آیا طمع کوي هر سړی له دوی څنې چې داخل به کړی شي په جنت د نعمتونو کې؟. نه ده داسې (چې دوی طمع کوي د دخول د جنت).

تفسیر: ابن کثیر (رحمه الله) د دې آیتونو مطلب داسې اخیستی دی: یعنی ستاسې په لوري دا منکرین ولې په ډېره جلدی او تلوار سره درځغلي او منلې وهي، او ښي او کيڼې خوا ته ډلې ډلې پناېږي، یعنی د پاک قرآن له اور بدللو څنې ولې دومره تور خوري او بد وړي او تښتي؟ نو آیا سره له دې وحشت او نفرت دوی داسې توقع او هیله هم لري چې له دوی څخه به هر یو سړی یې له اند پښنې جنت ته ننوځي؟ هر ګز داسې نه ده، (هذا كما قال الله تعالى: ﴿فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُبْرِئِينَ﴾) د «المدثر سورت» دویمه رکوع.

إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ ﴿۳۰﴾

بېشکه مونږ پیدا کړي مو دي دوی له هغې (نطفې) څخه چې پرې پوهیږي دوی (چې ضعیفه او حقیره ده).

تفسیر: یعنې د خاورې غونډې یو حقیر شي یا له مني غونډې شي ځنې پیدا شوي، هغه چېرې د جنت وړ وي تر څو چې په ایمان او وحدانیت سره خپل ځان پاک نه کړي، او په رښتیا سره معظم او مکرم نه شي.

فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغْرِبِ

نو قسم خورم په رب (مالک) د مشرقونو او (په رب مالک د) مغربونو.

تفسیر: لمر، سپوږمۍ او نور ستوري هره ورځ له یوه نوي ځایه راڅرگندیږي، او په یو نوي ځای راپتیریږي، نو د دې نقطو په اعتبار یې مشارق او مغارب ورته وویل.

إِنَّا الْقَادِرُونَ ﴿۳۱﴾ عَلَىٰ أَنْ نُبَدِّلَ خَيْرًا مِنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ ﴿۳۲﴾

بېشکه مونږ خامخا قادر یو. په دې باندې چې بدل راوړو خیر ډېر غوره له دوی څخه، او نه یو مونږ عاجزی کړی شوي (له ارادې خپلې).

تفسیر: یعنې کله چې د هغوی په ځای له هغوی ځنې ښه سړي راوستلی شو؛ نو پخپله دوی ولې نشو ژوندي کولی؟ یا دا مطلب: پر پردې چې دا د مکې کافران خندا او مسخرې وکړي، او ملنډې ووهي، مونږ به د اسلام د خدمت لپاره له دوی ځنې غوره قوم راوړلو، لکه چې د قریشو په ځای یې د مدینې انصار ودرول، او مکه والان بیا د هغوی د واک ځنې بهر ونه وتی شو، او په پای کې یې د خپلو شرارتونو خوند وڅکو.

تنبیه: د «مشارق» او «مغارب» قسم ښایي د دې لپاره یاد کړی وي، چې هغه الله تعالی چې هره ورځ مشرق او مغرب بدلوي؛ نو آیا هغه ته ستاسې بدلول کوم سخت او مشکل کار دی؟

فَدَارَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَيَلْبَسُونَ وَيَلْبَسُوا حَتَّىٰ يُلْقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يَوْمَعُدُونَ ﴿۳۳﴾

نو پرېږده دوی (ای محمده!) چې ننوځي مشغولېږي په باطلو کې او لوبې کوي په دنیا کې تر هغه پورې چې پیوست شي دوی له هغې ورځې خپلې سره چې وعده یې کړې شوې ده له دوی سره (چې بدر یا قیامت دی).

تفسیر: یعنې د لږو ورځو ځنډه دی، بیا به د هغوی سزا یقیني وي.

يَوْمَ يَخْرُجُونَ مِنَ الْجِبَاتِ اسْرَاعًا كَانْتَهُمْ إِلَىٰ نَصْبٍ يُؤْفُونَ ﴿۳۴﴾

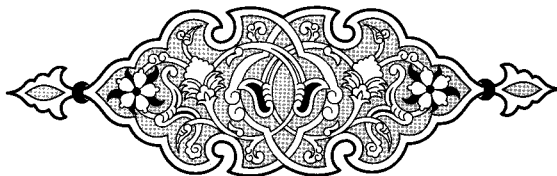
هغه ورځ چې بهر راويستل شي دوی له قبرونو څخه چې ځغېدونکي به وي لکه چې دوی په طرف د نښو چابک ځغلي.

تفسیر: یعنې څرنګه چې څوک د کومې خاصې نښې او علامې په لوري په منډو سره ځغلي، او یو له بله غواړي چې ژر ورسپړي.

خَاسِعَةً أَبْصَارَهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ذَلِكَ الْيَوْمُ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٣٤﴾

حال دا چي ذليلي خوارې به وي سترگې د دوی چي پت کړی به وي دوی لره ذلت خوارې، دا ورځ ده (هغه د قیامت) چي وو دوی چي وعده ورسره کړی شوې وه (په دنیا کې).

تمت سورة المعارج بفضل الله ومنه وكرمه.

«د (نوح) سورت مکي دی، (۲۸) آیتونه (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۱) او په نزول کې هم (۷۱) سورت دی، وروسته د (النحل) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝۱

بېشکه مونږ لېږلی وو مونږ نوح طرف د قوم د ده ته په دې سره چې وویروه ته قوم خپل پخوا له هغه ځنې چې راشي دوی ته عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی پخوا له دې چې په دنیا کې د خپل کفر او شرارت لامله له یو لوی طوفان سره مقابل او په آخرت کې د دوزخ له عذاب سره مخامخ شي، بسایي چې مؤمنان شي.

قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي كُنْتُ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ۝۲ أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَانْتَفِعُوا وَأَطِيعُوا ۝۳

وویل (نوح) ای قومه ځما! بېشکه زه تاسې ته وپروونکی ښکاره یم (په دې سره چې وایم تاسې ته) چې بندګي کوئ تاسې الله ته، او وویرېږئ له الله ځنې، او ومني تاسې ځما خبرې!.

تفسیر: یعنی له الله تعالی څخه وویرېږئ!، او کفر او معصیت پرېږدئ!، او د اطاعت او عبادت لارې خپلو ځانونو ته غوره کړئ!.

يَعْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرْكُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۝۴

چې وښيي (الله) تاسې ته ګناهونه ستاسې، او وروستي به کړي (الله) تاسې (بې له عذابه) تر نېټې په نامه کړی شوي پورې (چې نېټه د موت ده).

تفسیر: یعنی که ایمان مو راوړو؛ نو پخوا له ایمانه هغه حقونه چې تاسو تلف کړي دي هغه به دروښلی شي، او د کفر او شرارت لامله د کوم عذاب راتلل چې مقدر وو؛ هغه به د ایمان راوړلو ځنې وروسته نه راځي، بلکه تاسې ته مهلت درکاوه شي چې خپل طبیعي عمر سر ته ورسوئ، او د نورو ساکبنانو (جاندارو) د موت او د حیات له عمومي قانون سره سم په مقرر شوي وخت کې پر تاسې باندې مرګ راځي.

إِن آجَلَ اللَّهُ إِذَا جَاءَ لَا يُؤَخَّرُ ۝۵

بېشکه چې اجل نېټه د الله کله چې راشي؛ نه وروستی کېږي.

تفسیر: یعنی د ایمان د نه راوړلو په صورت کې د هغه عذاب وعده چې شوې ده، که هغه پر سر باندې ودرېږي؛ نو څوک یې مخه نشي نیولی، او نه د یوې شېبې وړاندې وروسته کېږي.

لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿۷۱﴾

که چهرې یی تاسې چې پوهېږئ.

تفسیر: یعنې که تاسې پوهه لرئ؛ نو دا ګرډې خبرې د پوهېدلو او د عمل کولو وړ دي.

قَالَ رَبِّ إِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ﴿۷۲﴾ فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَائِي إِلَّا فِرَارًا ﴿۷۳﴾

وویل (نوح) ای ربه ځما! بېشکه ما ومې باله قوم خپل (توحید ته) شپه او ورځ (تل). نو زیات نه کړ دوی ته دعوت بلنې ځما مګر تېښته (له ایمان او اطاعت څخه).

تفسیر: یعنې نوح علیه السلام تر نهه نیم سوو کلونو پورې دوی وپوهول، کله چې د امید هیڅ یوه هیله ورته پاتې نشوه؛ نو مایوس او خفه شو، د الله تعالی په دربار کې یې عرض وکړ چې ای الله! ما له خپل لوري د دعوت او تبلیغ حق اداء کړ، او یوه شپه مې هم څه معطلې او ډیل نه دی کړې، د ورځې په رڼا او د شپو په تیارو کې مې تل تر تله ستا په لوري بلنه کړې ده، مګر نتیجه داسې شوه چې هر څو هر څومره مې چې دوی ستا په لوري وبلل؛ دوی هومره له تا څخه لرې شول.

وَإِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوا أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ

او بېشکه زه هر کله چې وبولم دوی (توحید او اطاعت ته) د دې لپاره چې وښي ته دوی؛ نو ښاسي دوی ګوتې خپلې په غوږونو خپلو کې (چې ځما دعوت وانه وري).

تفسیر: ځکه چې هغوی ځما د خبرو اورېدل نه غواړي، او دایې پر ځان اخیستې ده چې دا غږ خامخا د هغوی غوږونو ته ونه رسیږي.

وَاسْتَعْشَوْا نِيَابَهُمْ

او چاپېر کړي نغښتلي یې وو ځانونه خپل په جامو خپلو (لپاره د دې چې ما ونه ویني).

تفسیر: تر څو هغوی ځما اوزه د هغوی صورت ونه ګورم، که کوم وخت په ګوتو سره هغوی غوږونه په ښه ډول بند نشي.

وَاصْرُؤْا وَاسْتَكْبَرُوا اسْتِكْبَارًا ﴿۷۴﴾

او همېشه والی کوي (په کفر خپل) او سرکشي کوي (له متابعت ځما) سرکشي کول.

تفسیر: یعنې په هیڅ ډول هغوی له خپلې طریقې څخه مخ اړوونکي نه دي، او د هغوی غرور دوی ته اجازه نه ورکوي چې ځما د اسلامي دعوت خبرو ته غوږ کېږدي.

ثُمَّ إِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَارًا ﴿۷۵﴾

بیا بېشکه ما وبلل دوی په ښکاره (بلنې سره).

تفسیر: یعنې د هغوی په مرګو او جرګو کې مې ویناوې وکړې، او په مجلسونو کې مې هم دوی په ښه شان سره وپوهول.

تَمَّارًا أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا ۝

بیا ببشکه ما بشکاره وینا و کره دوی ته، او په پته مې وینا و کره دوی ته.

تفسیر: یعنی پرته له جرگو او مجامعو څخه مې هم گونښې له هغوی سره خبرې وکړې، او صافې مې هم هغوی ته وویلې، او په اشارو او کنایو مې هم وپوهول، په لوړ غږ مې هم وینا وکړه، او په ورو مې هم وویل، لڼه یې دا چې د پند هیڅ یو عنوان او هیڅ یو رنگ مې هم پرې نښود.

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ۝

نو ومې ویل دوی ته: بسنه وغواړئ له ربه خپله (له شرکه)، ببشکه هغه (الله) دی ډېر بښونکی (توبه کوونکیو لره هر کله چې توبه وباسي).

تفسیر: یعنی سره له سلهاوو کلونو له پوهولو څخه چې په تاسې باندې یې څه اثر ونه کړ، که اوس څما دا خبرې ومنئ، او د خپل حقیقي مالک په لوري مو سرونه تیت کړئ، او له هغه څنې د خپلو تېروتنو او خطاوو بسنه وغواړئ، نو ستاسې هغه پخواني گناهونه او قصور بښل کېږي، ځکه چې الله تعالی لوی بښونکی دی، او ستاسې هغه گډ پخواني گناهونه به درمعافوي.

يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا ۝ وَيُمْدِدْكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ جَنَّاتٍ
وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ۝

راو به لیرې باران پر تاسې باندې ډېر اورېدونکی. او در ډېروي، کومک به کوي له تاسې سره په مالونو او ځامنو سره، او وبه گډډوي تاسې ته باغونه او وبه گډډوي تاسې ته ویالې.

تفسیر: یعنی د ایمان او استغفار په برکت به هغه قحط او سوکړه چې له څو کلونو راهیسې په هغه کې اخته یئ لرې کېږي، او الله تعالی ډېرې ښې ورېدونکې ورېځې درلیري، چې د هغه د ورېدو لامله به مو کښتونه او باغونه او به کېږي، مېوې او غلې ډېرېږي، څاروي او نور ساکبان به څرېږي، شودې او غوړې به ډېرېږي، او هغه ښځې چې د کفر او معصیت له سببه اوس شلېږي شوي دي؛ هلکان به وڅېږي، لڼه یې دا چې د دنیا د عیش او نشاط سره د آخرت لویې درجې هم مومئ.

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ۝

څه شوي دي په تاسې باندې چې امید هیله نه لرئ له الله څخه د عظمت او لویي، او یا له الله څخه د وقار لویي عزت.

تفسیر: یعنی د الله تعالی له لویي څنې ښایي امید وکړی شی که تاسې د هغه امر ومنئ نو تاسو ته به لویي عزت او وقار دروښی او یا دا مطلب چې تاسې د الله تعالی په لویي باندې ولې اعتقاد نه لرئ؟ او د هغه د عظمت او جلال څنې ولې نه ویرېږئ؟

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ۝

او (حال دا دی چې) په تحقیق پیدا کړي یې یئ تاسې تېرېدونکي په مختلفو حالاتو، او یا راز راز.

تفسیر: یعنی د مور په کېله کې مو ډول ډول رنگونه بدل کړل، او د اصلي مادې څخه اخیستی تر مړینې پورې سړی په راز راز بڼو (صورتونو) او رنگارنگ اشکالو اوږې راوړې، او له ډېرو اطوارو ادوارو سره مخامخ کېږي.

أَلَمْ تَرَ أَكَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طَبَاقًا ۝ وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا
وَجَعَلَ الشَّمْسُ سِرَاجًا ۝

آیا نه گورئ تاسې څرنگه پیدا کړې دي الله اووه اسمانونه لاندې باندې، او گرځولې یې ده سپوږمۍ په دې اسمانونو کې رڼا روښانه، او گرځولې یې دی لمر ډیوه بله روښانه.

وَاللَّهُ أَنْزَلَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا ۝

او الله زرغون پیدا کړي یې تاسې له ځمکې ځنې زرغونېده پیدا کېده.

تفسیر: یعنی له ځمکې څخه یې په ډېر پوخوالي سره پیدا کړ، اول یې ځمونږ پلار آدم علیه السلام له خاورې څخه پیدا کړ، بیا یې نطفه چې له هغه څخه ووړکي پیدا کېږي، او د غذا او د خوړو خلاصه او جوهر دی، او د ځمکې له عناصرو ځنې پیدا کېږي.

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ۝

بیا به ننباسي تاسې (پس له مرگه) په هغې (ځمکې) کې، بیا به راوباسي تاسې (له قبورو څخه عند البعث) رایستل.

تفسیر: یعنی وروسته له مړینې څخه بیا له خاورې سره گډه ېږئ، بیا د قیامت په ورځ له هغه ځنې راخپژئ.

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ سَبَاطًا ۝ لِتَسْلُكُوا مِنْهَا سُبُلًا فِجَا جَاءَ ۝

او الله گرځولې ده تاسې ته ځمکه غوړولی فرش. تر څو چې لاړ شئ تاسې له دغې (ځمکې) نه پر لارو لویو ارتو باندې.

تفسیر: یعنی پر هغه باندې کېنئ، گرځئ، لاندې باندې ورشئ، او اوده شئ، په هر لوري یې ارتې لارې درایستلي دي، که یو سړی وغواړي او لازم وسایل ورسره وي؛ نو په ټوله ځمکه باندې چورلېدلې شي، او د لارې د نشتوالي لامله به هیڅ یو مشکلات نه ورپېښېږي.

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَأَتَّبِعُوا مَن لَّمْ يَزِدْهُ مَالَهُ وَوَلَدَهُ إِلَّا خَسَارًا ۝

وویل نوح: ای ربه ځما! بېشکه دوی نافرمانی وکړه له ما څخه، او متابعت یې وکړه د هغه چا چې نه یې دی زیات کړی ده ته مال د ده، او اولاد ده (په هیڅ بابت کې) پرته له زیانکارۍ گمراهی.

تفسیر: یعنی د خپلو مشرانو خبرې یې واورېدې، چې د هغوی په مال او اولاد کې هیڅ یو ښه والی او بهتری نشته، بلکه دوی پر هغوی باندې ورغونډ شول، او د همدې لامله هم مشران له دین ځنې بې برخې شول، او هم یې د ډېر تمرّد او تجرّب په سبب کشران محروم کړل.

وَمَكْرُومًا مَّكَرَ الْكَافِرِينَ ﴿۲۹﴾

او مکر و کړ دغو (رؤساوو د دوی) مکر ډېر لوی.

تفسیر: یعنی مکر د یې وپوهول چې د هغه خبره ونه مني، او راز راز تکلیفونه ور ورسوي.

وَقَالُوا لَآتَدْرِينَنَا الْهَيْكَلُ

او وویل (مشرانو کشرانو ته) چې مه پر پردی تاسې (عبادت د) معبودانو خپلو.

تفسیر: یعنی د خپلو معبودانو په عبادت او حمایت باندې ټینګ اوسئ!، او د نوح په لمسون باندې مه غولېږئ!.

وَلَا تَدْرِينَا وَا وَلَا سَوَاعَاةً وَلَا يُعُوْثُ وَيَعُوْثُ وَنَسْرًا ﴿۳۰﴾

او مه پر پردی (عبادت د هغه بُت چې) وډ (نومیري) او مه (پر پردی عبادت د هغه بت چې) سواع

(نومیري) او مه (پر پردی تاسې عبادت د هغو بُتانو چې) یُعُوْثُ او یَعُوْثُ او نسر (نومیري).

تفسیر: دا د هغو بتانو نومونه دي چې د هر مطلب لپاره یې یو بېل بُت جوړ کړی وو، په ځینو روایتونو کې راغلي دي

چې په پخوانیو زمانو کې ځینې لویان هسې تېر شوي وو، چې خلقو له هغوی سره ډېره مینه درلوده (لرله)، کله چې

هغوی مړه شول؛ نو د شیطان په لمسولو او غولولو خلقو د هغوی تصویرونه د یادولو په ډول ودرول، بیا یې د هغوی په

تعظیم باندې شروع وکړه، ورو ورو یې د هغوی په بندګۍ باندې شروع وکړه (العیاذ بالله).

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا ۗ وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا ضَلَالًا ﴿۳۱﴾

او په تحقیق همراه کړي دي (دغو مشرانو په سبب د عبادت د بُتانو) ډېر (کشران خلق)، او مه

زیاتوه (ای ربه ځما!) ظالمانو بې انصافانو لره مګر خو همراهي هلاک عذاب.

تفسیر: شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي: «یعني سرگردانه مکرخي، یو سم تدبیر د دوی له لاسونه دی پوره».

مِمَّا خَطِيئَتُهُمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُوا نَارًا ۗ

په سبب د گناهونو خپلو سره ډوب کړل شول (په دنیا کې په ډېرو دریابي اوبو کې) نو داخل به

کړل شي (أخروي) اور ته.

تفسیر: یعنی طوفان راغی، او په ښکاره ډول د لوی بحر په اوبو کې ډوب شول، خو په رښتیا سره د برزخ عذابونو ته

ورسېدل، چې ورپسې متصل د آخرت اور هم هغوی ته تیار دی.

فَلَمْ يَجِدُوا لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ﴿۳۲﴾

بیا نه موندل دوی د خپلو ځانونو لپاره پرته له الله مددګاران (چې له عذاب څخه یې خلاص

کړي).

تفسیر: یعنی هغه بُتان: ود، سواع، یغوث او نور د دوی د دې اړتوب په وخت کې هیڅ په کار ورنغلل، او نه یې مرسته

له هغوی سره وکړه.

وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَاتَدْرُعَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا ﴿٦٥﴾ إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ
وَلَا يَكُونُونَ لَكَ عَابِدِينَ ﴿٦٦﴾

او وویل نوح: ای ربه خُما! مه پربرده پر خُمکه باندې له کافرانو خُخه هیخ اوسېدونکی (یا گمراهېدونکی، او ټول هلاک کړه). بېشکه ته که چېرې پرېرې ته دوی؛ نو گمراهان به کړي دوی (مؤمنان) بندگان ستا، او نه خېروي دوی مگر خو فاجر بیا که ناشکره بدکاره له حقه منکره.

تفسیر: یعنې یو کافر هم ژوندی مه پربرده! خُکه چې له دوی خُنې هیخ یو کافر د دې خبرې لایق او وړ نه دی چې ژوندی پرېښود شي، که له دوی خُنې کوم یو ژوندی پاتې شي؛ نو خُما تجربه دا رانېسي چې د هغه له نطفې خُخه به هم بې حیا بیاک د حق منکر او بې شرم او ناشکره خوځات پیدا کيږي، او تر هغه پورې چې له دوی خُنې یو سړی هم پاتې وي؛ نور خلق نه پرېرې چې په سمه لاره راشي، او گمراه به سره گمراهان کړي.

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ﴿٦٧﴾

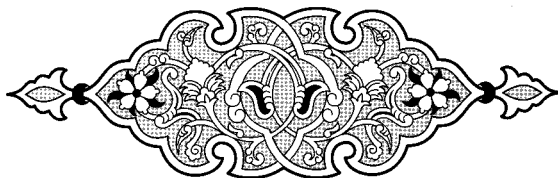
ای ربه خُما! وېښه ما او مور پلار خُما، او هغه خوک چې ننوځي کور بهرې مسجد خُما ته حال دا چې ایمان لرونکي وي، او (وېښه) گمراه ایمان لرونکي نارینه او گمراهې ایمان لرونکې ښځې.

تفسیر: یعنې که سم خُما د مرتبې سره له ما نه کوم تقصیر شوی وي؛ هغه پخپل فضل او کرم سره راوېښه!، او خُما د مور او پلار او هغه ایمانداران چې خُما په کور یا بهرې یا مسجد کې دي؛ د هغوی گمراهې خطاوې ورمعاف کړه!، بلکه ترقیامت پورې هر خومره نارینه او ښځې چې د ایمان په شرف رسېدلي وي؛ هغو گمراه (ټول) وېښه!.

وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ﴿٦٨﴾

او مه زیاتوه (ای خُما پروردگاره) ظالمانو (کافرانو) لره مگر خو بربادي هلاک (لکه چې هغوی هلاک شول).

تَمَّتْ سُوْرَةُ نُوْحٍ بِفَضْلِ اللَّهِ وَكْرَمِهِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْجِنِّ

«د (الجن) سورت مکي دی، (۲۸) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۲) او په نزول کې (۴۰) سورت دی، وروسته د (الأعراف) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أُوْحِي إِلَيَّ إِنَّهُ اسْمِعَ نَفَرٍ مِّنَ الْجِنِّ

ووايه (ای محمده دوی ته) وحی راغلي ماته چې بېشکه شان دا دی چې واورېده (قراءت ځما) یوه ټولې له پیریانو نه.

فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا

نو وویل (دوی نورو قومونو خپلو ته کله چې بېرته ورغلل چې) بېشکه مونږ وامنو واورېد یو قرآن عجیب (په فصاحت او بلاغت سره). چې هدایت کوي لاره نسيي رشد (ایمان او حق) ته، نو ایمان راوړو مونږ پر هغه (قرآن)، او هرگز به شریک نه کړو (پس له دې ورځې) له رب خپل سره بل هیڅوک.

تفسیر: د «أحقاف» په سورت کې تېر شوي دي چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د سهار په لمانځه کې قرآن کریم لوست، چې یوه ډله پیریان له هغه ځایه تېرېدل، کله چې د قرآن مجید غږ یې واورېد؛ ټول په هغه باندي مين او د زړه له کومي مسلمانان شول، بیا خپلو تېرو ته بېرته لاړل، او دا ګرډې خبرې یې هلته وویلې، چې مونږ داسې یو کلام واورېد چې پخپل فصاحت، بلاغت، حسن الأسلوب، قوت تأثیر، خوږوالي، موعظت، علومو او مضامینو او پندونو په اعتبار ډېر عجیب او غریب دی، د معرفت رباني او رشد دنيوي او فلاح اخروي په لورې لار نسيي، نو ځکه په مجرد د اورېدلو بلا توقف پر هغه مو يقين وکړ، او هیڅ یو شک او شبهه ځمونږ په زړونو کې پاتې نشوه، چې داسې خبرې پرته د الله تعالی د بل چا نه دي، اوس مونږ سم د هغه له تعلیم او هدایت سره عهد کوو چې وروسته له دې نه مونږ هیڅ یو شی د الله شریک نه ګڼو.

وَأَنَّهُ تَعَلَّى جَدْرًا رَّبَّمَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً وَلَا وَلَدًا

او بېشکه شان دا دی چې لوی دی شأن لويي د رب ځمونږ، نه ده نيولي (الله) بنځه او نه اولاد (لکه چې وايي د پیریانو او د انسانانو کفار او مشرکان).

تفسیر: یعنې بنځه او اولاد لرل د الله تعالی له شان او عظمت څخه منافي دي.

وَأَنَّهُ كَانَ يَفُولُ سَفِيهًا عَلَى اللَّهِ سَطَطًا

او (ووېل پیریانو قوم خپل ته داسې) بېشکه شان دا دی چې ویل به ناپوه ځمونږ (ابلیس) پر الله باندي خبرې لويې لري له حق صواب.

تفسیر: یعنی ځمونږ په منځ کې هغه بهوقوفان چې د الله تعالیٰ په نسبت داسې چټي خبرې له خپل ځانه جوړوي، او لویې یې کړې وي، د هغوی په منځ کې له ګردو څخه لوی ناپوه ابلیس دی، بنایي خاص همدغه شیطان د (سفیه) له لفظ څخه مراد وي.

وَإِنَّا ظَنَنَّا أَنْ لَنْ نَقُولَ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

او بېشکه مونږ ګمان کاوه چې هیڅکله به نه وایي انسانان او پیریان پر الله باندې دروغ.

تفسیر: یعنی ځمونږ په خیال کې داسې راتلل، چې دومره زیات انسانان او پیریان چې په دوی کې لوی سړي او پوهان هم شته؛ څرنگه سره یو ځای شوي د الله تعالیٰ په نسبت دروغ خبرې جوړوي، او داسې جرأتونه کوي؟، په همدې چُرْت کې مونږ لاره غلطه کړه، اوس د پاک قرآن له اورېدلو څخه هغه ګردې غلطې خبرې او دروغ رابنکاره شوي، او د خپلو مشرانو د تقلید څخه مو ځانونه وژغورل.

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ مِنَ الْجِنِّ فَزَادُوهُمْ رَهَقًا

او بېشکه شان دا دی چې وو به ډېر سړي له انسانانو څخه چې پناه به یې غوښتله په سړیو له پیریانو څخه، نو زیاته کړه دغو انسانانو دغو پیریانو لره سرکشي (په سبب د استعاذې پناه غوښتو د دوی له جَنَاتو نه).

تفسیر: په عربو کې جهالت ډېر وو، له پیریانو څخه به یې د پټو خبرو پوښتنې کولې، او د هغوی په نامه به یې نذرونه په غاړه اخیستل او ورکول به یې، کله به چې د کومې جوپې پر او یا د تېرېدلو لاره پر کومې وپروونکې کندې یا ځای باندې لوېده؛ ویل به یې چې: مونږ د دې ځای د پیریانو د هغه مشر په حلقه کې ننوځو، او ننګ وروړو چې د دې سیمې د پیریانو سردار دی، تر څو مو هغه د خپل لاس لاندې د پیریانو له شره وساتي، له داسې خبرې به پیریان لا مغرورېدل، او په سر به یې ختل، او له بل لوري د داسې شرک لامله د انسانانو عصیان او طغیان لا پسې زیاتېده، کله چې دوی پخپله پر خپلو ځانونو باندې پیریان مسلطول؛ نو هغوی به هم د هغوی په اغواء کې هیڅ لږوالی نه کاوو، په پای کې پاک قرآن د دې ګردو خرابیو بېخ وویست.

وَأَنَّهُمْ ظَنُّوا كَمَا ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ أَحَدًا

او بېشکه دوی ګمان کړی دی لکه چې ګمان کړی دی تاسې، چې هر ګرز به پورته نه کړي الله هیڅوک (پس له مرګه له قبره).

تفسیر: مسلمانان پیریان دا ګردې خبرې له خپلو قومونو سره کوي، یعنی لکه چې تاسې خیال کوئ د ډېرو سړیو خیال همداسې دی، چې الله تعالیٰ به مړي هیڅکله له هدیرو څخه نه پورته کوي، یا به وروسته له دې نه بل کوم پیغمبر نه مبعوثوي پرته له هغه پیغمبرانو چې پخوا له دې نه مبعوث شوي دي؛ اوس له قرآنه رابنکاري چې الله تعالیٰ یو عظیم الشان رسول رالېږلی چې ګردو خلقو ته دا ور په یادوي، چې تاسې ټول له مړینې څخه وروسته بیا ژوندي کېږئ، او د ذرې ذرې حساب به ورکوئ.

وَإِنَّا لَنَسْنَأُ السَّمَاءَ فَوَجَدْنَا مُلْأَةً حَرَاسَاتٍ حَرِيصَاتٍ وَإِنَّا لَنَكْتُابُ نَقْعًا مِنْهَا
مَقَاعِدَ لِلشَّمْرِ فَمَنْ يُسْتَمِرَّ الْآنَ يَجِدْ لَهُ شَهًا بَارِزًا

بېشکه مونږ ورسېدو اسمان ته (لپاره د غوږ نیولو خبرو د ملائکو ته)؛ نو ومو موندو هغه (اسمان) ډک کړی شوی له څو کیدارانو سختو (چې ملائکې دي) او له ستوریو سوځوونکیو څخه. او بېشکه وو مونږ چې کېناستلو پخوا له لېرلو د دې پیغمبر له دې آسمانه په ځایونو د کېناستلو کې لپاره د اورېدلو، نو هغه څوک چې اورېدل غواړي اوس؛ مومي به لپاره د ځان د اور لمبه منتظره (چې سوځوي یې).

تفسیر: یعنې مونږ الوتلي نژدې اسمان ته ورسېدو؛ نو هلته مو ولېدل چې ډېرې سختې جنگي پېرې درېدلې دي، چې هیڅ یو شیطان نه پرېږدي چې غیبی خبرې واورې، او هر هغه څوک چې داسې اراده ولري؛ پر هغې باندې د اور لمبه او انگار ورپرې، پخوا له دې نه دومره سختې او ساتنه او مخ نیونه نه وه، پیریان او شیطانان به اسمان ته نژدې په پټ ځای کې کېناستل، او د یوه لوري او بل لوري څخه به یې څه خبرې اورېدلې، مگر اوس دومره سختې او انتظام او لار نیونه شته، چې هر څوک د اورېدلو خیال وکړي؛ سمدلاسه پرې شهاب ثاقب ډک مردک اوري، او د هغوی تعاقب کیږي، دا بحث پخوا له دې نه د حجر په سورت او نورو ځایونو کې تېر شوی دی، هلته دې وکتل شي!.

وَأَلَّا لَنَرِي أَشْرَارِيَدَ بَيْنَ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَشْدًا ۝

او بېشکه مونږ نه پوهیږو (چې دغه منع کېدل څومونږ له اسمانه) آیا شر بد دی چې اراده کړې شوې ده په هغه چا باندې چې په ځمکه کې دي؟ یا اراده کړې ده په دوی باندې رب د دوی د رُشد د لار ښوونې.

تفسیر: یعنې دا نوي انتظامات او د لارو ټینګونه الله تعالی ته ښه معلومه ده چې ولې شوي دي؟ آیا پر دوی د کوم شر اراده شوې، او که د الله تعالی له خوا د دوی په هکله د خیر او هدایت اراده شوې.

وَأَتَانَا الصُّلِحُونَ وَمِمَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ قَدَدًا ۝

او بېشکه مونږ چې یو ځینې له مونږ څخه ښکان دي (پس له اورېدلو د قرآن) او ځینې له مونږ غیر له دوی دي، وو مونږ ناست پر لارو مختلفو (د ادیانو).

تفسیر: یعنې د قرآن مجید له نزول څخه پخوا هم ګرد پیریان په یوه لاره نه تله، ځینې یې ښه او ښایسته وو، او ډېر یې بدکار او بدرنګ وو، په هغوی کې هم فرقي او جماعتونه دي، ځینې مشرکان، ځینې عیسایان، ځینې یهودان او نور دي، او په عملي ډول باندې د هر یوه د عمل لارې بېلې او فکر، عقیده جلا ده، وروسته له هغه چې قرآن کریم راغی، د هغه ښوونه د اختلافاتو او تفرقو لري کول دي، زیاتره پیریان مسلمانان شول، او ځینې همغسې پاتې دي، ځکه چې داسې خلق چېرې پیدا کیږي، چې ټول د حق په منلو کې لاسونه سره یو کړي، او په یوه سمه لاره باندې لار شي، نو هرومرو اوس هم د هغوی په منځ کې اختلاف او جګړه شته.

وَأَنَا ظَنَّا أَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللَّهُ فِي الْأَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَبًا ۝

او بېشکه مونږ یقین مو کاوه چې له سره به مونږ عاجز نه کړو او الله په ځمکه کې (چې ترې پټ او خلاص شو) او له سره به مونږ نه کړو عاجز دغه (الله) په تېښتې سره (که ترې وتښتو).

تفسیر: یعنې که مونږ قرآن ونه مانه د الله تعالی له سزا څخه نشو ځان ژغورلی، نه په ځمکه کې چېرې ترې پټېدی شو، نه دې خوا نه هغې خوا ترې تښتېدلی یا په هوا کې الوتلی شو.

وَأَنَا لَمَّا سَمِعْنَا الْهُدَىٰ أُمَّا بِي ۝

او بېشکه مونږ کله چې واورېد هدايت (د قرآن)؛ نو ايمان راوړ مونږ پر هغه.

تفسير: يعنې مونږ لره د فخر موقع ده، چې په پيريانو کې له گړدو څخه پخوا مونږ قرآن واورېد، او بې له ډيله مو ومانه، او په ايمان راوړلو کې مو يوه شېبه ځنډ ونه کړ.

فَمَنْ يُؤْمِنْ إِرْبِيهِ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ۝

نو هغه چې ايمان راوړي په رب خپل باندې؛ نو نه ويريري له نقصان (د خپلې نېکۍ) او نه له زيادت څخه (په تزويد د بدۍ).

تفسير: يعنې رښتين ايماندار لره د الله تعالى له لوري هيڅ يوه اندېښنه نشته، او نه نقصان ورسيږي، نه يې کومه نيکۍ او محنت خوشې شي، او نه بل څوک پرې څه زيادت او زبردستي کولی شي، چې د بل جرم او گناه په هغه باندې ورواړوي، لنډه يې دا چې ايمانداران له هر نقصان، تکليف، ذلت او رسوايي او نورو څخه مأمون او مصون دي.

وَأَتَا مَتَا الْمُسْلِمُونَ وَمَتَا الْقَيْسُطُونَ فَمَنْ أَسْمَأُ فَأُولَٰئِكَ تَحَرَّوْا رَشَدًا ۝ وَأَمَّا الْقَيْسُطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ۝

او بېشکه مونږ چې يو ځينې له مونږه مسلمانان دي، او ځينې له مونږ ظالمان کاره دي (له لارې د حقه په کفر سره)، نو هر هغه چې (الله ته) غاړه کېږدي (او ايمان راوړي)؛ نو دوی قصد کړی دی د سمې صافې لارې. او هر چې کېږدونکي دي له سمې لارې؛ نو وي به دوی دوزخ لره لرگي د (سوځولو).

تفسير: يعنې د قرآن له نزول څخه وروسته په مونږ کې دوه ډوله خلق دي، يو هغه چې د الله تعالى پيغام اوږي، او د هغه د احکامو په مقابل کې غاړه ږدي او مسلمانېږي، دوی همغوی دي چې د حق په تلاش کې برياليان شوي دي، او د خپل تحقيق، تفحص، او تعمق په وسيله سمې لارې ته رسېدلي دي، بله هغه د بې انصافانو ډله ده چې کره لاره يې خوښه کړې، او د بې انصافۍ له لورې د خپل پروردگار احکام دروغ بولي، او د هغه له حکم منلو څخه انحراف کوي، دا هغه کسان دي چې هغوی ته د دوزخ او د جهنم خس وایه شي.

تبيه: تر دې ځای پورې د مسلمانانو پيريانو د هغه کلام نقل وو، چې هغوی خپل قوم ته کړی وو، وروسته له دې الله تعالى د خپل لوري څخه د نصيحت څو خبرې ارشاد فرمايي:

وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِيَهُمْ مَاءً غَدَقًا ۝ لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۝

او (بله وحی راغلې ده ماته چې) که دا (خلق اهل د مکې) برابر شي پر طريقه (سمې لارې د اسلام)؛ نو هر وروڼو به وڅښوو دوی ته اوبه ډېرې (پس له قحطه) تر څو وازمويو مونږ دوی په دغه (نعمت) کې.

تفسير: يعنې که پيريان او انسانان په سمه لاره باندې تلل؛ نو مونږ به هم د ايمان او اطاعت په ظاهري او باطني خوږو او برکاتو سره دوی خړوبول، او په هغه کې به هغه هم د هغوی ازموینه مقصد وه، چې د دې نعمتونو څخه د منتفع کېدلو په وخت کې دوی ځمونږ شکر اداء کوي، او په طاعت کې ښه ترقي او زيادت ليدل کېږي؟ يا په کفران د نعمت کې اخته شوي هغه اصلي سرمايه او پانگه هم له لاسه وباسي؟.

وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا ﴿۲۹﴾

او هغه څوک چې مخ واړوي له ذکر (قرآن) د رب خپل؛ نو داخل به يې کړي (الله) عذاب سخت ته.

تفسير: يعنې که سړی د الله تعالی له ذکر او ياده مخ واړوي؛ هغه ته به هيڅ ډاډينه او خوشالي نه په برخه کيږي، او تل به د هغه تگک په داسې يوه لاره باندې وي چې له پرېشاني او له رېږو څخه ډک وي، او عذاب يې گړی په گړی زياتد مومي.

وَأَنَّ الْمَسْجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا ﴿۳۰﴾

او (بله وحی راغلي ده ماته) دا چې بېشکه مسجدونه لپاره (د یاد) د الله دي، نو مه بولئ تاسې (په دغو مساجدو کې) سره له الله بل هيڅوک.

تفسير: اګر که الله تعالی گرده ځمکه د محمدي امت لپاره مسجد جوړه کړې ده، لیکن په خصوصیت سره هغه ځایونه چې د مسجدونو په نامه خاص د الله تعالی د عبادت لپاره جوړ شوي دي، هغه لره زیات امتیاز دی، چې هلته تللی پرته له الله تعالی د بل چا بلل لوی ظلم او ډېر بد شرک دی، مطلب دا چې د خالص واحد الله په لوري راځئ!، او له هغه سره بل څوک مه شریکوی، او له هغه سره يې مه بولئ!، خصوصاً په مسجدونو کې چې د الله تعالی په نامه او یواځې د هغه د عبادت لپاره جوړ شوي دي.

وَأَنَّكَ لَمِنَ قَامِعِ الْعَبْدِ اللَّهِ ﴿۳۱﴾

او بله (وحی کړی شوې ده ماته) دا چې بېشکه کله چې ودرېد (لمانځ ته) بنده د الله (محمد).

تفسير: يعنې کامل بنده محمد صلی الله تعالی علیه وعلی آله وأصحابه وسلم.

يَدْعُوهُ كَادُوا يُكْفُؤْنَ عَلَيْهِ لَبَدًا ﴿۳۲﴾

چې باله يې دغه (الله)؛ نژدې وو دغه (پيريان) چې کېدل به پر ده باندې سر په سر پرېوتونکي (له جهته د ازدحامه).

تفسير: يعنې کله چې محمد صلی الله علیه وسلم ودرېږي، او پاک قرآن لولي؛ نو خلق ډلې ډلې په گڼ ډول پر دوی باندې توييږي، مؤمنانو د شوق، د مينې او رغبت لامله قرآن اورېده، او کافرانو او منافقانو د عناد او عداوت په سبب پر دوی باندې هجوم کاوه، ځينې مفسرين د دې آيت دغسې ترجمه کوي: او بله وحی شوې ده ماته چې په تحقيق سره کله چې پورته شو لمانځه ته په بطن نخله کې بنده د الله محمد صلی الله علیه وسلم چې باله يې الله، او عبادت يې ورته کاوه، او قرآن يې لوست، او پيريانو قرائت د ده واورېده؛ نو نژدې وو دوی چې کېدل به په ده باندې پرېوتونکي له جهته د ډېر شوقه او د ازدحامه.

قُلْ إِنَّمَا أَدْعُوا رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ﴿۳۳﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) په تحقيق زه بولم (عبادت کوم د) رب خپل، او شریک نه نیسم له دغه (الله) سره هيڅوک.

تفسیر: یعنی کافرانو ته ووايه چې تاسې د مخالفت په لاره کې دومره هجوم او بیره ولې کوئ، کومه خبره داسې ده چې په هغې باندې تاسې خفه یئ، زه کومه خرابه او نامعقوله خبره نه کوم، زه خو یواځې خپل رب بولم، او هیڅوک د هغه شریک نه گڼم، نو په دې کې د جنګ او جګړې سبب څه شی دی؟.

قُلْ إِنِّي لَأَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه مالک نه یم، نه توانېږم تاسې لره د څه ضرر (گمراهی) او نه د څه رشد خیر رسولو (ځکه چې پخپله الله هم ضار او هم نافع دی).

تفسیر: یعنی دا ځما په اختیار کې نه ده، چې تاسې په سمه صافه لاره راوړم، او که رانشئ تاسې ته کوم ضرر او نقصان درورسوم، ګردې بښګنې او خرابی، هدایت او ضلالت د الله تعالی په واک کې دی.

قُلْ إِنِّي لَنْ يُجِيرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ وَلَنْ أَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) بېشکه زه چې یم هر گز به مې خلاص نه کړي له (عذابه) د الله (که چېرې مې په عذاب کړي) هیڅوک او له سره به بیا نه مومم بې له دغه (الله) څخه ځای د پناهې.

تفسیر: یعنی تاسې ته ځما ګټه رسول چېرې! ځما خپله ګټه او زیان هم ځما په قبضه او واک او لاس کې نه دی، که بالفرض زه پخپلو فرائضو کې څه سستی او تقصیر وکړم؛ نو هیڅوک مې د الله تعالی له عذابه نشي ژغورلی، او هیڅ یو ځای هم داسې نشته چې هلته وتښتم، او پناه حاصله کړم.

إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتٍ ۝

مګر خو (مالک یم د) تبلیغ (د شریعت تاسو ته) له (طرفه د) الله او (تبلیغ د) رسالت د دغه (الله).

تفسیر: یعنی د الله تعالی له لوري پیغام راوړل، او هغه بندګانو ته رسول همدا یو شی دی چې ځما په اختیار کې دی، او همدا فرض دی چې د هغه د اداء کولو لامله زه د الله تعالی په پناه او حمایت کې پاتې کېدی شم.

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا أَبَدًا ۝

او هر هغه څوک چې نافرمانی کوي د الله او د رسول صلی الله علیه وسلم د دغه (الله)؛ نو بېشکه هغه لره دی اور د دوزخ حال دا چې تل به وي په هغه کې همېشه (چې نه به خلاصیږي ترې هیچېرې).

تفسیر: یعنی زه د تاسې د ګټې او د زیان مالک نه یم، خو دومره تاسې ته وایم، چې د الله تعالی او ځما د خبرو د نه منلو په سبب تاسې ته ضرور زیان رسیږي.

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَيَسْئَلُونَ مِمَّنْ أَضَعَفُ نَاصِرًا وَأَقَلُّ عَدَدًا ۝

تر هغه پورې چې وويني دوی هغه (عذاب) چې وعده یې ورسره شوې ده؛ نو ژر به پوه شي دوی (په وخت د تعذیب کې چې) څوک دی ډېر ضعیف له جهته د مددګاره، او ډېر لږ له پلوه د شمېره (آیا مؤمنان دي که کافران، بلکه کافران دي).

تفسیر: یعنی تاسې چې سره راغونډېږئ، او پر مونږ باندې هجوم راوړئ، او داسې گڼئ چې د محمد صلی الله علیه وسلم او د هغه د ملګریو قوت او شمېر لږ دی، او ورسره ضعیفان او کمزوران هم دي، نو کله چې د وعدې وخت

راشي؛ هلته به دربنکاره شي چې د چا ملگري کمزوري او شمېر يې لږ وو؟ وويل بعض کافرانو چې: دا وعده به څه وخت وي؟ نو الله فرمايي:

قُلْ إِنْ أَدْرَيْتُمْ أَقْرَبُ مِمَّا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا ﴿۲۹﴾

ووايه (ای محمده دوی ته) نه پوهېږم چې آیا نزدې دی هغه (عذاب) چې وعده يې درسره کړې شوې ده او که يې مقررې کړې ده هغه لږه رب څما یو زمانه.

تفسیر: يعنې د دې خبرې علم ماته نه دی راکړی شوی، چې هغه وعده ژر راتلونکې ده؟ که څه مده څخه وروسته؟ ځکه چې د قیامت وخت الله تعالی چاته نه دی ټاکلی، او نه يې چاته وربنکاره کړی دی، دا له هغو پټو خبرو څخه دی چې پرته له الله تعالی څنې بل هیڅوک په هغې باندې نه دي خبر.

عِلْمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا ﴿۳۰﴾ إِلَّا مَن ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْأَلُكُم مِّن بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِن خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿۳۱﴾

(الله) عالم دی پر غائبو (اشیاوو) باندې؛ نونه خبروي په غیبو خپلو باندې هیڅوک. مگر هغه څوک چې راضي وي ترې (او غوره کړی يې وي په اطلاع د غیبیاتو) له رسول خپل څخه، نو بېشکه هغه (الله) روانوي په مخ د هغه (رسول محمد) کې او وروسته له هغه څنې ساتونکي څو کیداران له هر طرفه (له ملائکو).

تفسیر: يعنې د خپلو پټو خبرو احوال هیچا ته نه ورکوي، هو! پیغمبرانو ته په همغه اندازه چې د هغو له شان او منصب سره لایق او وړ وي؛ د وحی په وسیله خبر ورکوي، له دې سره د پرېنتې پیرې او څوکی هم وي، تر څو يې کوم شیطان وانه وري، او څه مداخله په کې ونه کړي، او د رسول صلی الله علیه وسلم نفس هم په هغه باندې په ښه ډول سره وپوهیږي.

لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رَسُولًا رَّبَّهُمْ

تر څو چې پوه شي (رسول یا الله په علم ظهور سره) په دې چې بېشکه پوره رسولي دی (جبریل او نورو پرېنتو ملگرو د هغه یا رسولانو) پیغامونه د رب خپل (بې له نقصانه او تزئیده).

تفسیر: يعنې ځکه زبردست انتظامات کاوه شي، چې الله تعالی دا رابنکاره کړي چې پرېنتې پیغمبرانو ته او پیغمبرانو نورو بندگانو ته دا پیغامونه په ښه ډول سره بې له تزئیده او بې له تنقیصه ورسوي.

وَاحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَىٰ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴿۳۲﴾

او نیوونکی دی (علم د الله او چاپېر دی) په هغه (علم) باندې چې په نزد د دغو (ملائکو او رسولانو) دی، او شمېرلی ساتلی دی (الله) هر شی د شمېر او عدد له مخې (په ډېر ښه انضباط سره).

تفسیر: يعنې هر شی د هغه الله تعالی تر کتنې او نگراني لاندې دی، هیڅوک د دې خبرې طاقت نه لري چې د الله تعالی په وحی کې څه تغیر او تبدیل او قطع او پرېکړه وکړي، او دا پیرې او څوکی د حکومت د شان د اظهار او د محافظت د اسبابو د سلسلې لپاره ډېرو حکمتونو لږه نیوونکې دي، که نه هغه لوی ذات چې په علم او قبضه کې يې هر شی شته؛ داسې شيانو ته هېڅ احتیاج نه لري، او نه ورته اړ دی.

تَمَّتْ سُورَةُ الْجِنِّ بِفَضْلِهِ وَكَرَمِهِ، فَلِلَّهِ الْحَمْدُ وَالْمِنَّةُ.

سُورَةُ الْمَزْمَلِ

«د (المزمّل) سورت مکی دی، پرته له (۱۰، ۱۱، ۲۰) آیتونو چې مدني دي، شل آيته او دوه رکوع لري، په تلاوت کې (۷۳) او په نزول کې (۳) سورت دی، وروسته د «القلم» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الْمَزْمَلُ ۝

ای نغبتونکيه د ځان په جامه کې (له هيبته د وحي).

تفسیر: دا سورت له ابتدائي سورتونو څخې دی، چې په مکه کې نازل شوی دی، په صحیحو روایاتو کې دي چې په شروع کې کله چې د وحي له ثقل او دهشته د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم بدن رېږدېده، نو دوی خپلې کورنۍ ته وفرمایل: «زملوني زملوني! په کالیو کې مې ونغاړئ!، په کالیو کې مې ونغاړئ!»، لکه چې دوی په کالیو کې ونغبتل شول، الله تعالی په دې سورت کې او په لاندني سورت کې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په همدې نامه سره یادوي، او په ځینو نورو راویتونو کې راغلي دي چې قریش په «دار الندوة» کې ټول شوي وو، او د دوی په نسبت یې مشورې سره کولې، چې د دوی له حال سره مناسب کوم لقب ورکړ شي، ځینو یې «کاهن» ځینو یې «مجنون» ځینو یې «ساحر» وویل، خو یو هیڅ یوې خبرې باندې د دوی د رأیو اتفاق حاصل نشو، په پای کې د «ساحر» په لوري یې رجحان حاصل شو، کله چې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم له دې جرگې څخه خبر شو، نو خفه په کالیو کې یې خپل ځان ونغبتو، کهناسه لکه چې په عام ډول سره د غم او خپګان په وخت کې هم داسې وضعیت له ښه سر یو څنې لیده کېږي، نو په دې مناسبت سره حق تعالی د تائیس او ملاطفت لپاره په دې عنوان سره ورته خطاب فرمایي.

قُمِ الْبَيْلَ الْأَقِيلًا ۝

ودرېره (لمانځه ته) په شپه کې مگر خو په لږه (له ټولې شپې نه).

تفسیر: یعنې که کومه شپه اتفاقاً ونه شوه؛ نو معاف دي، د ډېرو مفسرینو په نزد د ﴿الْأَقِيلًا﴾ مطلب دا دی چې: د شپې له مخې د الله تعالی د عبادت لپاره ودرېږي، هو! که د شپې په کومه لږه برخه کې هوسا کېږي نو څه مضایقه نشته، غالباً له لږو څنې به مطلب دلته نیمايي وي، ځکه شپه چې د هوسایي لپاره ده، کله چې نیمه یې په عبادت باندې تېره شوه؛ نو په هغه اعتبار پاتې نیمې ته یې لږ ویل؛ موزون ښکاري، ودرېره ای محمده لمانځه ته په لږه برخه د شپې کې.

نَصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَبِيلًا ۝ أَوْزِدْ عَلَيْهِ

(چې هغه نیمه د شپې ده) یا لږه کړه له هغې (نصفه) لږ څه (چې ثلث دی). یا زیاته کړه په هغې (نیمې شپې) باندې (چې ثلثان دي).

تفسیر: یعنې له نیمې شپې څنې څه لږه چې تر درېیمې برخې پورې رسېږي، یا له نیمايي څنې څه زیات چې تر دوو ثلثو پورې ورسېږي؛ په قرینې د هغې وینا د الله تعالی چې وروسته له دې نه یې داسې لولو: ﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِّ اللَّيْلِ وَنَصْفَهُ وَثُلُثَهُ﴾ الآية ..

وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً ۝

او ښکاره واضح لوله قرآن په ښکاره واضح لوستلو سره (چې وشمېرلی شي حروف يې).

تفسير: يعنې په تهجد کې قرآن په وضاحت سره لوله، چې يو يو توري يې په صاف ډول سره وپوهېدی شي، ځکه چې له داسې لوستلو څخه فهم او تدبیر ته ډېر مدد رسېږي، او په زړه باندې زيات اثر کوي، او په شوق او ذوق کې زياتد راوړي.

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا ۝

بېشکه مونږ غورځونکي يو پر تا باندې قول دروند (قرآن، ځکه چې مشتمل دی په اوامرو او نواهيو، سخت دی پر مکلفينو باندې).

تفسير: مطلب مې دا دی چې وروسته له دې نه به پر تاسې باندې پرله پسې مونږ قرآن کریم رابښکته کوو، چې د خپل قدر او منزلت په اعتبار ډېر قيمتدار او وزندار او د خپلو کيفياتو او لوازمو په اعتبار ډېر دروند او گران بار دی، په احاديثو کې راغلي دي چې د قرآن کریم د رابښکته کېدلو په وخت کې پر رسول اکرم باندې ډېره سختي او تکليف تېرېده، د يخني په موسم کې هم دوی خولې کېدل، که د وحي په وخت کې پر هر څاروي باندې سور وو؛ هغه به د دوی د سورلي توان نه درلود، يو ځلې د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم پتون د زيد بن ثابت پر پتون باندې وو، په دې وخت کې وحي نازل شو، زيد بن ثابت ته داسې محسوسه شوه گواکې د هغه پتون له ډېره باره ماتېږي.

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأً وَأَقْوَمُ قِيلاً ۝

بېشکه پورته کېدل د شپې (له خوبه) دغه (پاخېدل) ډېر سخت دي له پلوه د مشقته پايمال کولو د نفس (يا له حيثته د موافقته د سمع له قلبه سره)، او ډېر ښه ثابت محکم دي (دا پورته کېدل له خوبه لپاره د ويلو د قرآن).

تفسير: يعنې د شپې له مخې له خوبه پاخېدل کوم آسان کار نه دی، ډېر دروند رياضت او نفس وژل دي، او له هغه څخه نفس او هوس پايمال کېږي، او خوب او آرام او نورې نفساني غوښتنې خرابېږي، او د شپې په منع کې دعاء او د الله تعالی ياد په ډېر ښه ډول سره کاوه شي، زړه او خوله سره ملگرتيا کوي، او هغه خبرې چې له ژبې څخه راووځي؛ په ذهن کې ښه ځای نيسي، ځکه چې په دې وخت کې شورماشور نه وي، او د الله تعالی له نزول څخه د دنيا په اسمان کې زړه ته يو راز عجيب سکون، او قرار، لذت او د اشتياق کيفيت ورميسر او حاصلېږي.

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ۝

بېشکه تالره (ای محمده!) په ورځې کې شغل دی په کارونو اوږدو کې (له مخلوق سره).

تفسير: يعنې په ورځ کې د خلقو پوهول او نور راز راز مشاغل او چارې ستاسې په مخ کې دي، اکر که هغه هم بالواسطه عبادت دی، خو سره له هغه هم د پرودگار د بلا واسطې عبادت او مناجات لپاره د شپې اوقات ټاکل هم لازم دي، که د شپې د مشغولتيا لامله ځينې د شپې چارې پاتې کېږي؛ نو د هيڅ فکر کولو ځای نه دی، او د هغو تلافی د ورځې له مخې هم کېدی شي.

وَأَذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ④

او یادوه نوم د رب خپل او جدا شه له هر شي څخه په لوري د دغه (رب خپل) جدا کېدل کامل.

تفسیر: یعنی علاوه د شپې له قیامه د ورځې له مخې هم اګر که په ښکاره ډول له مخلوقاتو سره معاملات او علایق ساتلی کېږي، خو په زړه کې د هغه الله تعالیٰ علاقه ډېره زیاته وساتئ!، او په تلو او راتلو ناستې ملاستې کې هم د الله تعالیٰ په یاد او فکر کې مشغول اوسئ!، پرته له الله تعالیٰ نورو شیانو ته مه متوجه کېږئ!، بلکه له ګردو تعلقاتو څخې ځان وساتئ!، او یواځې له هغه سره خپل تعلق او علاقې ټینګې ولرئ!.

رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ

(همدغه الله) رب د مشرق د لمر ختو دی او (رب) د مغرب لمر پرېوتو دی.

تفسیر: مشرق د ورځې او مغرب د شپې نښه ده، ګواکې اشاره یې وکړه چې شپه او ورځ دواړه د هغه مشرق او مغرب د مالک أجل و اعلیٰ شأنه و اعظم برهانه په رضا غوښتلو سره ښایي صرف کړی شي.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا ④

نشته بل هیڅوک حقاني معبود مګر خو همدی دی یواځې، نو ونیسه دغه (الله) وکیل کار ورسپارلی شوی، کار جوړوونکی لپاره د امور و خپلو.

تفسیر: یعنی بندګي هم د هغه وکړئ!، او توکل هم پر هماغه باندې ښایي چې سپړی ولري!، کله چې هغه وکیل او کار چلوونکی وي؛ نو له نورو څخې د جلا او سپېدلو څخه هېڅ وېره نه ده پکار.

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ

(نو فرمایي الله) او صبر کوه (ای محمده!) په هغه څه باندې چې وایي یې دوی (ځما او ستا په حق کې).

تفسیر: یعنی کفار تاسې ته ساحر، کاهن، مجنون، مسحور او نور وایي، او ماته د ښځې او ولد نسبت کوي، تاسې داسې خبرې په ډېر صبر او استقلال سره واورئ!، تحمل وکړئ!.

وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَبِيلًا ⑤

او پرېږده دوی په پرېښوولو نېکو سره.

تفسیر: ښه پرېښوول دا دي چې ملامتیا په کې نه وي.

وَدَرْنِي وَالْمُكَذِّبِينَ أُولِي النَّعْمَةِ وَمَهَلْهُمْ قَبِيلًا ⑤

او پرېږده ما او دروغ ګڼونکي حق لره چې خاوندان د نعمت دي، او مهلت ورکړه دوی ته (مهلت) لږ.

تفسیر: یعنی د حق او صداقت د دروغ گڼونکو معامله چې په دنیا کې په عیش او آرام دي؛ ماته وسپاری!، زه به له هغوی سره پوهېږم، مگر لږ وروسته.

إِنَّ لَدَيْنَا أَكْالًا وَجِيمًا ۗ وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا ۝۱۶

بېشکه په نزد ځمونږ دي (لپاره د منکرانو په آخرت کې) ځنځيرونه درانه او اور سوځوونکي. او طعام نښتونکي په مری کې (چې د زقوم او ضریع ونه ده) او عذاب دردناک.

تفسیر: یعنی عذاب دردناک د مارانو، لږ مانو، او الله پوهیږي په نورو څه څه راز عذابونو. (العیاذ بالله).

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا ۝۱۷

(دا واقع عذابونه په هغې) ورځې کې دي چې وڅوڅیږي ولږ څیږي ځمکه او غرونه، او شي به دا غرونه لکه د شکو ډېری روانې شوې (تیت پیت - خواره واره له ډېره هیبته).

تفسیر: یعنی د هغه عذاب تمهید له هغه وخت راهیسې شروع کیږي، کله چې د غرونو بېخونه سست شي، او په خوځېدو او لږ ځېدو سره توتې توتې والوځي، او داسې رانېکاره شي لکه د شکې ډېری چې څوک به قدم پرې نشي ایښودی.

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ

بېشکه مونږ لېږلی مو دی تاسې ته (ای محمدي امته!) رسول (محمد) شاهد په (اعمالو د) تاسې باندې (په ورځې د قیامت کې).

تفسیر: یعنی دا پیغمبر به د الله تعالی په مخ کې شاهدي ورکوي، چې کوم سړي د الله تعالی وحدانیت او د انبیاوو رسالت او شریعت منلی دی؟ او کوم سړي نه دی منلی؟.

كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ۝۱۸

لکه چې لېږلی وو مونږ فرعون ته رسول (موسی علیه السلام).

تفسیر: یعنی الله تعالی د موسی علیه السلام په شان تاسې ته هم ای محمده صلی الله علیه وسلم مستقل دین او عظیم الشأن کتاب درکړی دی.

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا ۝۱۹

نو عصیان نافرمانی وکړه فرعون له هغه رسول (موسی علیه السلام) څخه؛ پس ونيو مونږ دغه (فرعون) په نیولو سختو سره.

تفسیر: کله چې الله تعالی د موسی علیه السلام منکران په سختی سره نیول، او د غرق له لارې یې حرق ته واستول، نو د محمد صلی الله علیه وسلم منکرین به ولې نه نیسي، چې له گړدو پیغمبرانو څخې افضل او برتر دی.

فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا ۝۲۰

پس څرنگه به وساتي (ځانونه خپل) که چېرې کافران منکران شی (تاسې په دنیا کې) له (عذاب د) هغې ورځې څخه (چې له هیبته) به وگرځوي هلکان واره سپین گيږي (چې ورځ د قیامت ده).

تفسیر: یعنی که په دنیا کې خلاص شوی؛ نو په آخرت کې به څرنګه خلاصېږئ؟ چې د هغې ورځې د ډېر اوږدوالي سختوالي لامله به هلکان زاړه کېږي، که څه هم په حقیقت کې خو هلکان نه زاړه کېږي، خو د هغې ورځې د سختوالي اوږدوالي اقتضاء به همداسې وي.

إِلَّسَّمَاءِ مُنْقَطِرٍ بِهِ كَان وَعْدُهُ مَفْعُولًا ۝

اسمان به وچوي (په سبب د هیت شدت د دغې ورځې) ده وعده د هغه (الله) په راتللو د دغې ورځې سره) کېدونکې خامخا.

تفسیر: یعنی د الله تعالی وعده ضروري ده، اګر که تاسې هغه ډېره لرې وګڼئ، او غیر ممکنه یې وبولئ.

إِنَّ هَذَا تَذَكُّرٌ ۖ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ۝

بېشکه دا (آیتونه) وپروونکي تذکره پند دی (خلقو لره)، نو هر هغه څوک چې اراده کوي (چې) نيسي رب خپل ته لاره (د ایمان په دغه نصیحت سره؛ ودې نيسي).

تفسیر: یعنی نصیحت کړی شوی دی، نو اوس که څوک خپله فائده غواړي؛ پر هغه نصیحت باندې دې عمل وکړي! او خپل پروردګار ته دې ځان ورنژدې کړي، او ملجا دې ونيسي! ځکه چې لاره خلاصه ده، او هېڅ ممانعت نشته، او نه له هغه څخه الله تعالی ته څه فائده رسېږي، بلکه په هغه کې ستاسې ډېرې فائده او ګټې دي، نو پر صافه سمه لاره لاړ شئ!.

تنبيه: د شپې د وینېدلو امر چې د دې سورت په شروع کې یاد شو؛ تقریباً تر یوه کال پورې وروسته له هغه هغه آیت په دغه راتلونکي آیت سره منسوخ شو.

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِن ثُلُثِي الْإِيلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ ۖ

بېشکه رب د تا عالم دی په دې بېشکه ته چې یې پاڅېږې لمانځه ته په شپه کې لږ له دوو برخو د شپې څخه، او نیمه برخه د شپې، او درېیمه برخه د شپې، او (همدارنگه پورته کېږي لمانځه ته) یوه طائفه له هغو کسانو څخه چې له تا سره دي (په دین کې له مؤمنانو).

تفسیر: یعنی الله تعالی ته ښکاره ده چې تاسې او ستاسې ملګرو د دې امر تعميل په ښه شان سره کړی دی، کله مو نیمه شپه کله مو دوه برخې کله مو تر دريو برخو د شپې پورې د الله تعالی عبادت کړی دی لکه چې په روایاتو کې راغلي دي، چې د لویو اصحابو رضي الله تعالی عنهم پښې د شپې د ډېرو ودرېدلو لامله پړسېدلې وې.

وَاللَّهُ يَقْدَرُ الْإِيلَ وَالنَّهَارَ عِلْمَ أَنْ لَنْ تُحْصَوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ ۖ

او الله اندازه کوي ساتي شپه او ورځ، پوه دی (الله) په دې، شان دا دی چې هر ګز به طاقت ونه لري تاسې د هغې (شپې چې پورته کېږي په کې په هغه ټاکلي مقرر کړي وخت)؛ نو معافي یې ولېږله پر تاسو باندې، پس ولولئ (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له قرآنه.

تفسیر: یعنی د شپې او د ورځې پوره اندازه او مېچ الله تعالی ته معلوم دی، همدی په یوې ځانته خاصې اندازې سره کله شپه او کله ورځ اوږدوي، لنډوي او برابروي یې، خپل گړد بندگان د هغوی د خوب او د غفلت په وخت کې چې کله نیمه او کله درې برخې او کله دوه برخې او کله پر گړدې شپې پورې اوږدېږي، په ښه ډول سره یې ساتي او حفاظت یې کوي، په تېره بیا په هغو وختونو کې چې لکه اوس د گړیو او گړیالونو او نورو سامان او اسباب نه وو، او د وخت د معلومولو کار دومره آسان نه وو، اصحابو ته یې داسې توفیق وبانښه چې پوره پنځل وخت باندي پخپل عبادت ودرېږي، دا یواځې د هغه له مهربانۍ څخه وو، اګر که ځینې کسان گړده شپه له دې وېرې څخه نه ویدېدل، چې په ټاکلي وخت به وینښم، او د تهجد لمونځ او د شپې قیام به راڅخه پاتې کېږي، نو د دې تکالیفو لامله الله تعالی پخپل رحمت سره د معافی امر هغوی ته ولېږه، او ویې فرمایل چې: تاسې په دې ډول سره تر آخره پورې نشئ درېدلې، نو ځکه هر چا لره چې د وینښدلو توفیق وي؛ پادې څیري! او هر څومره یې چې زړه غواړي؛ لمونځ دې وکړي! او هر څومره یې چې خوښه وي؛ هومره قرآن دې په کې ولولي!، نو اوس پر محمدي امت باندي نه د تهجد لمونځ فرض دی، او نه یې د وخت مقدار او نه د قرآن شریف د تلاوت او د لوست انداز یې ټاکلی شوی دی.

عِلْمَانٌ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضِيٌّ وَالْآخِرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ
وَالْآخِرُونَ يُفْقَاتُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَائِرَةً وَأَمَّا تَيْسَرُ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا
الزَّكَاةَ

پوه دی (الله) شان دا دی چې ژر به شي بعض له تاسې ځنې مريضان ناروغان، او وي به نور له تاسې څخه په سفر، مزل به کوي دوی په ځمکه کې، لټوي به دوی له فضله رزقه د الله، او وي به نور له تاسې څخه چې جنگونه به کوي دوی په لارې د الله کې، نو ولولئ تاسې (په لمانځه کې) هومره چې آسان وي له دغه (قرآنه)، او قائموي سم ودروي لمونځ (سره له ټولو حقوقو یې) او ورکوي زکات.

تفسیر: یعنی الله تعالی وليده او ښه ورته معلوم وو چې په تاسې کې به رنځوران او پردېسيان هم وي، چې د خوړو د گټلو يا د علم د زده کولو يا د نورو لپاره به سفرونه کوي، او هم به غازيان او مجاهدین وي، چې د الله تعالی په لارې کې جنگونه کوي، نو سره له دې حالاتو د شپې وینښدل او د هغه په احکامو باندي عمل کول به ډېر سخت کار وي، نو ځکه یې هغه پر تاسې باندي تخفیف کړ، او ویې فرمایل چې: په لمانځه کې هومره قرآن چې لوستلی شئ؛ ویې لولئ! او پر خپلو ځانونو باندي نور زیات څه تکلیف وانه اخلئ!، هو! فرض لمونځونه پر ډېر اهتمام او توجه سره وکړئ!، او له شریعت سره برابر زکات ورکوي!، او د الله تعالی په لاره کې خپل مالونه ولگوي!.

وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا

او قرض کوي تاسې له الله سره قرض ښه مال ورکوي په لاره د الله کې (په خوښی له حلالو).

تفسیر: په پوره اخلاص سره د هغه الله تعالی په لارې کې د هغه له احکامو سره سم مال او شته لگول هم هغه ته د ښه پور ورکولو پشان دي، که بندگانو ته حسنه قرض ورکړ شي؛ نو هغه په همدغه عموم کې داخل دی، لکه چې په حدیث کې یې فضیلت ثابت شوی دی.

وَمَا تَقْتُمُوا إِلَّا أَنْفُسَكُمْ مِّنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا ۗ

او هر هغه چې وړاندې کوی یې لېږی یې تاسې لپاره د ځانونو خپلو له څه خیر نېکی څخه؛ نو بیا به مومئ تاسې هغه (نېکی) په نزد د الله، دا (پخوا لېږل د حسناتو) خیر ډېره غوره ده او ډېره لویه ده له پلوه د اجر ثواب.

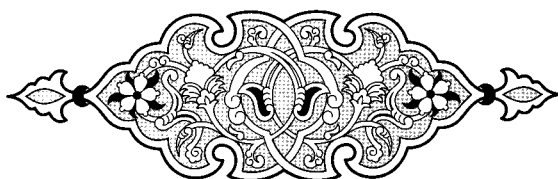
تفسیر: یعنې هغه نیکي چې تاسې یې دلته کوی، د هغه بدل به هلته په ډېر ښه صورت سره مومئ، او ډېر زیات اجر ثواب به تاسې ته له هغه څخه دررسیري، او داسې یې مه گڼئ هغه نیکي چې مونږ یې په دنیا کې کوو؛ همدلته ختمیږي به، بلکه هغه گڼد سامان له تاسې څخه د مخه هلته رسیري، او په عین حاجت او اړتیا کې ستاسې په کار راځي.

وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

او بښنه وغواړئ له الله په هر حال کې، ببشکه الله دی ښه مغفرت کوونکی (د خطیاتو) ډېر رحم کوونکی دی.

تفسیر: یعنې تاسې گڼد شرعي حکمونه په ځای راوړئ!، او بیا د الله تعالی له حضوره معافي وغواړئ!، ځکه هر څومره محتاط سړی چې وي؛ بیا هم له هغه څخه څه نه څه گناه او خطا کېږي.

تمت سورة المزمل بفضل الله ومنه، فله الحمد والمنة.

سُورَةُ الْمُدَّثِّرِ

«د المدثر» سورت مکی دی، (۵۶) آیته او (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۴) او په نزول کې (۴) سورت دی، وروسته د (المزمل) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۝ قُمْ فَأَنْذِرُ ۝

ای په جامه کې نغښتونکي (له هیڅته د وحی) پورته شه! (له ځایه د خوبه خپله). نو وویروه (خلق له عذاب د الله که ایمان را نه وړي).

تفسیر: دلته دې د «المدثر» په نسبت د «المزمل» تفسیر دې ځمونږ دغه تفسیر کې ولوستله شي، یعنې د وحی له ثقاله او د پرښتو له هیڅته نه ښایي چې تاسې وویرېږئ، یا وډار شئ، د تاسې کار خو دا دی چې ګردې هوسایي او آرامی مو پرې ایښي دوی له الله تعالی څخه وویروئ، او د کفر او د معصیت له خراب انجام څخه یې وډار کړئ.

وَرَبِّكَ فَكَبِّرُ ۝

او رب خپل پس په لوی سره یادوه.

تفسیر: ځکه چې د الله تعالی د لوی د ویلو او د هغه د عظمت او بزرګۍ له بیانولو څخه د هغه وېره په زړونو کې پیدا کیږي، او د الله تعالی تعظیم او تقدیس داسې یو شی دی چې د هغه معرفت ښایي له ګردو (ټولو) اعمالو او اخلاقو څخه پخوا حاصل شي.

وَيُنَبِّئُكَ فَتَهْتَبُ ۝ وَالزُّجُرْجُرُ ۝

او کالي (جامې) خپل پاک وساته! (له پلټنې نه، لکه چې ځان دې پاک ساتې). او ګندګي ګناه او بُتان پس ترک کړه (دائم اوسه په ترک یې لکه چې له نورو ګناهونو څخه په څنګ یې!).

تفسیر: د دې سورت په نازلېدلو کې حکم شوی دی چې ګرد مخلوق د خالق په لوري وبلل شي!، بیا د لمانځه او نورو حکم شوی دی، د لمانځه لپاره شرط دی چې کالي پاک وي، او له پلټنې ځنې ځان وژغورل شي، دا دي چې هغه شیان یې دلته بیان وفرمایل.

دا ښکاره ده: کله چې کالي پاک ساتل له حسی او معنوي نجاستونو ځنې ضروري دي؛ نو د بدن پاکي به په طریق اولی سره حتمي او ضروري وي، نو ځکه د هغه د بیان ضرورت پاتې نشو، ځینو عالمانو د کالي له پاک ساتلو ځنې له بدو اخلاقو ځنې د نفس پاک ساتل مراد کړي دي، او د ګندګي له لرې کېدلو څخه دا معنی مرادوي چې د بُتانو له ګندګي ځنې لرې شئ!، لکه چې تر اوسه پورې لرې یئ.

وَلَا تَمُنُّنَّ تَسْتَكْتَرُونَ ۝ وَإِلَيْكَ فَاصْبِرْ ۝

او مه کوه داسې (لږ) احسان چې بدل یې ډېر غواړې. او لپاره در ب خپل پس صبر کوه (او هیله - امید ورته ولره، احکامو ته یې منتظر اوسه!).

تفسیر: دلته الله تعالی اعظم برهانه همت او اولولعزمی رانښيي، چې هر شی مال، دولت، علم، لار ښوونه یا نور چې چاته ورکوي؛ نه ښایي چې د هغه بدل عوض او ونج وغواړي، یواځې د الله تعالی پر ورکړه باندې شا کر او صابر اوسئ!، او هغه شداوند چې د تبلیغ او دعوت په لاره کې تاسې ته پېښېږي؛ د هغه په مقابل کې له صبر او تحمل څخه کار واخلي.

فَإِذَا نُفِرَ فِي النَّاقُورِ ۝ فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۝

پس کله چې پو کړه شي په صور (شپېلی) کې. نو هغه (وخت د) پوکي په دغه ورځ کې ورځ سخته ده.

تفسیر: یعنې د هغې ورځې په واقعاتو او پېښو کې د صور نفخ او د شپېلی پوکل ګواکې یو مستقله ورځ او ځانته پېښه ده، چې له سره تر پایه پورې به له مشکلاتو ځنې ډکه وي.

عَلَى الْكُفْرَانِ عَيْرٌ يُسِيرٌ ۝

پر (منکرانو) کافرانو باندې نه به وي اسانه.

تفسیر: یعنې پر منکرانو کافرانو باندې به هیڅ ډول اساني نه وي، بلکه د هغې ورځې سختي به لحظه په لحظه پر هغوی باندې زیاتېږي، پرته له مؤمنانو څخه چې که دوی سختي هم وويني؛ خو د څه مدت له مخې به وي، او وروسته له هغه به بیا په دې باندې ډېره آساني شي.

ذُرِّيٍّ وَمَنْ خَلَقَتْ وَحِيدًا ۝

پرېږده ما او هغه څوک چې پیدا کړې مې دی یواځې (بې له ماله او بې له مددګاره اولاده).

تفسیر: هر سړی د مور له ګېلې څخه یواځې او جره راځي، مال، اولاد، فوج، لښکر، سامان او نور شيان له ځان سره نشي راوړي، یا به له وحید څخه مراد خاص «ولید بن مغیره» وي، چې د هغه په باره کې دا آیات نازل شوي دي، ځکه چې ولید د خپل پلار یو ځوی وو، او د دنیوي ثروت او لیاقت له اعتباره په عربو کې یو نومیالی سړی وو، مطلب دا دی چې د داسې منکرانو په معاملو کې چابکتیا مه کوئ!، او مه د دوی له مهلت موندلو څخه خفه کېږئ!، بلکه د هغوی ګردې خبرې ماته پرېږدئ!، زه به ټول پخپل هیداد او سزا ورسوم، نو نه ښایي چې تاسې خفه او پرېشان شئ.

وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا ۝ وَبَيْنَيْنَ شُهُودًا ۝

او بیا مې وګرځاوه، ور مې کړه ده ته مال ډېر زیات (له هر قسمه چې تل زیاتېده). او ځامن حاضر (کېناستونکي له ده سره په هره مرکه مجلس کې).

تفسیر: یعنې ولید ځوی د مغیره د ډېر مال او اولاد او د ډېرو شتو خاوند وو، لس واړه ځامن یې تل د هغه په مخکې وو، په جرګو او مرکو کې به یې د خپل پلار عزت او وقار ډېر زیاتوو، او نور به ترې ویرېدل، د سوداګرۍ په چارو او د نورو کارونو لپاره به د هغه په مخ کې ډېر سړي وو، او هیڅ ضرورت نه پېښېده چې ځامن یې د پلاره له مخې څخه غائب شي.

وَمَهَّدْتُ لَهُ تَمْهِيدًا ۝۱۴

او تيارى مي و کره، پراخي مي و کره ده لره تيارى (په عيش، عمر، مال، اولاد، رياست سره).

تفسير: يعنى وليد حوى د مغيره په دنيا کې ډېر د عزت خاوند وو، او خپل ځان ته يې د رياست او حکم ډېر بڼه مسند تيار کړى وو، لکه چې گړد قریش به هر مشکل کار کې هغه ته ورتلل، او دى به يې د خپلو ځانونو حاکم او مشر گناه.

ثُمَّ يَطْمَعُ أَنْ أَزِيدَ ۝۱۵

بيا طمع کوي امید لري دى چې لا به بڼه زيات کړم (ده لره دغه ټول شيونه).

تفسير: يعنى د وليد حوى د مغيره له ژبې څخه سره له دغه ډېر نعمت او ثروت د شکر توری به هيڅکله نه وتو، او که رسول اکرم صلی الله عليه وسلم به د هغه په مخ کې کله د جنت د نعمتونو ذکر فرمايه؛ نو ده به ويل: «که دا سپرى په خپل بيان کې رښتين وي؛ نو زه کامل يقين لرم چې د هغه ځای نعمتونه هم ماته رارسيري»، نو د هغه په نسبت فرمايي چې سره له دومره ناشکری او حق نه پېژندلو داسې هيله هم لري چې الله تعالى هغه ته د دنيا او آخرت نعمتونه لا زياتوي.

دغه خو يې له ايمانې او شکرانه سره کېدونکې نه دي، لکه پخپله الله أجل شأنه وأعظم برهانه داسې فرمايي:

كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِآيَاتِنَا عَنِيدًا ۝۱۶

نه کوم داسې (چې مال او سپرى او نعمتونه يې ډېر کړم)، بېشکه هغه وو آيتونو ځمونږ لره عناد کونکى مخالف.

تفسير: يعنى کله چې د هغه حقيقي منعم له آيتونو ځنې وليد حوى د مغيره مخالف دى؛ نو دى هيڅ حق نه لري چې داسې توقع او هيله ولري، او هسې خيالي پلاوونه پاڅه کړي، وايي چې د دې آيتونو له نازل کېدلو ځنې وروسته پرله پسې د ده په مال او اسباب کې نقصان پېښېده، تر څو چې ملنگ او فقير شو، او په ډېره خواری او ذلت سره مړ شو.

سَأَرْهُقُهُ صَعُودًا ۝۱۷

ژر ده چې مکلف به يې کړم په مشقت عذاب سخت سره (يا) وبه يې خېژوم پر لوړ غره د اور باندي.

تفسير: يعنى اوس هغه «وليد» حوى د «مغيره» ته ډېر په لوړه باندي ختل پاتې دي، او په خورا سختو مصائبو کې يې اخته کېدل په مخ کې دي، او په ځينو روايتونو کې راغلي دي چې «صعود» په دوزخ کې د يوه غره نوم دى، چې په هغه باندي کافران تل خېژول کيږي، او بيا د هغه له څوکي ځنې رابښکته رغړول کيږي، چې دا هم بالذات يو قسم عذاب دى.

تنبیه: «وليد» يو ځلې د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په حضور مشرف شو، دوى «وليد» ته د قرآنکریم څو آيتونه واورول، چې «وليد» د هغو له اورېدلو څخه لږ څه متأثر شو، مگر ابو جهل يې وغولاه، په قریشو کې يو شورماشور وښت، چې که «وليد» مسلمان شي؛ نو کفارو ته به سخته خرابي پېښيږي، نو ځکه گړد سره راټول شول، او د رسول اکرم صلی الله عليه وسلم په نسبت راز راز خبرې وشوې، ځينو ويل چې: شاعر دى، او ځينو کاهن او نور ويل،

«ولید» وویل چې: «زه پخپله په شعر او شاعری کې پوه او ماهر یم، او د کاهنانو خبرې مې هم ډېر اورېدلې دي، خو دا قرآن نه شعر دی، نه سحر، او نه کهانت»، خلقو وویل: «آخر ستا فکر د هغه په نسبت څه دی؟»، ویې ویل چې: «ماته وار راکړئ چې زه چرت ووهم»، په پای کې یې وچولی تریو او خوله یې وړانه کړه، او ویې ویل چې: «هیڅ شی نه دی، هغه کوچې دي چې له بابلیانو څخې نقل شوي دي»، حال دا دی چې ده پخواله دې نه د قرآن د اورېدلو په وخت ویلي وو چې: دا نه کوچې دي، او نه د لېونیانو د خبرو په شان دي، بلکه د الله تعالی کلام دی، مگر یواځې د نورو خپلوانو د خوښولو لپاره یې وروسته له خپله ځانه هسې یوه خبره جوړه کړه، لکه چې وروسته د همدې په لوري اشاره شوې ده.

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۖ فَقَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۖ ثُمَّ قَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۖ

بېشکه هغه فکر وکړ (چې څرنګه طعن وکړم په قرآن) او اندازه یې وکړه په زړه خپل کې. وورژلی شو (ملعون کړ شو) څرنګه یې اندازه وکړه. بیا دې وورژلی شي (ملعون دې کړ شي) څرنګه یې اندازه وکړه (په طعن د قرآن او محمد کې).

تفسیر: یعنې دې بدبخت «ولید» پخپل زړه کې خبره جوړه او داسې یې غوره کړه چې قرآن کوچې دي، الله تعالی دې دی غارت کړي او ملعون یې وګرځوي، او ودې وژني، دا یې څومره چټي او مهمل تجویز وکړ، بیا دې یې الله تعالی غارت کړي، او ملعون یې وګرځوي، او ودې وژني، چې ده د خپل قوم د جذباتو لحاظ داسې وکړ چې سم د هغوی له خوښې سره یې یوه هسې خبره ویله چې ګرد ترې خوښ شول.

ثُمَّ نَظَرَ ۖ ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ ۖ ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۖ فَكَانَ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ ۖ يُؤْثَرُ ۖ إِنَّ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۖ

بیا یې وکتل. بیا یې مخ تریو کړ او وچولی (تندی) یې غوټه کړ (له کراهيته). بیا یې شا واپروله (له محمده) او غاړه یې وغړوله (له اسلاميته). نو ویې ویل: نه دی دا (قرآن) مګر خو سحر دی چې نقل کاوه شي (له نورو ساحرانو نه). نه دی دا (قرآن) مګر خو خبره د بشر بني آدم ده.

تفسیر: یعنې «ولید» د کفارو ټولنې ته وکتل، او خوله یې وړانه کړه، بیا یې په وینا شروع وکړه، تر څو لیدونکي وپوهیږي چې دی د قرآن په نسبت سخت کراهیت او انقباض لري، بیا یې هسې شا واپروله لکه چې د یوه منفور شي په نسبت وینا کوي، او حال دا دی چې پخوا یې دده د حقانیت په نسبت اقرار کړی وو، اوس دی د خپلوانو د خوښې لامله له هغې وینا څخه واوښت، او په ډېر غرور او تکبر سره یې وویل چې: «بس بل شی نه دی، دا هغه سحر او جادو دی چې له پخوانیو نقل شوی راځي، او په یقین سره دا د سړي خبره ده چې د جادو په ډول لاره له ځوی، مېرپه له ښځې، دوست له دوسته جلا کوي».

نو اوس الله أعظم شأنه وأکرم برهائه د ده د دغې وینا داسې تردید فرمایي:

سَأُصَلِّيهِ سَقَرَ ۖ

(نو فرمایي الله) ژر به داخل کړم دی سقر (اور د دوزخ) ته.

تفسیر: یعنې ژر به هغه په اور کې واچوم، او دده د عناد او تکبر خوندونه به هغه ته وروڅکوم.

وَمَا آذْرُكَ مَاسْقَرُ ۖ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ ۗ

او څه شي پوره کړی یې چې څه دی اور د سقر؟. نه پاتې کيږي (ترې هيڅ شي د غوښو بې له سوځولو) او نه پر پردې (هلېوکي بې له سوځولو نه).

تفسير: يعنې د دوزخيانو هيڅ يو شي به داسې نه پاتې کيږي چې ونه سوځي، بيا له سوځېدلو څخه وروسته به په همغه خپل حال باندې هم نه پاتې کيږي، بلکه دويم ځلي به بيا پخپل هغه اصلي حالت باندې بېرته اوږي، او بيا سوځي، او دا سلسله به تل جاري پاتې کيږي.

لَوَا حَةً لِّلْبَشَرِ ۗ عَلَيْهِا تِسْعَةٌ عَشْرَةَ ۗ

سوځوونکی توروونکی دی (دغه اور بشره د کافرو) سړيو لره. په هغه (اور د سقر) باندې موکلي دي نولس پر بنټې.

تفسير: يعنې د بشرې پوستکی او نور هغه شيان چې د انسان پر بدن په نظر راځي؛ ټول به وريژيږي او تک تور به اوږي، او د دوزخي حيثيت به بيخي خرابوي، شاه صاحب ليکي: لکه چې اوسپنه په اور کې سره شي، او تکه سره برېښي، د کافرانو بني آدمانو د ساقونو او د پناوې پوستکي او پردې به همغسې رابرېښي، ځينې د ﴿لَوَا حَةً لِّلْبَشَرِ﴾ ترجمه داسې کوي: ظاهر کېدونکی خلقو لره، يا په نظر راتلونکی پر بدن باندې، ﴿عَلَيْهَا تِسْعَةٌ عَشْرَةَ﴾ «پر هغه اور د سقر باندې موکلي دي نولس پر بنټې»، يعنې د دوزخ د انتظام لپاره هغه پر بنټې لښکري چې ټاکلي (مقرر) شوي دي؛ د هغوی مشرتوب او لار ښوونې ته نولس مشران مقرر شوي دي.

وَمَا جَعَلْنَا أَصْحَابَ النَّارِ إِلَّا مَلَائِكَةً

او نه دی مگر څولې مونږ خازناني موکلاني د دوزخ مگر پر بنټې (ډېرې قوتناکې).

تفسير: د نولسو د شمېر له اورېدلو څخه کافرانو خنډل، او ملنډې يې پرې وهلې، او ويل به يې چې: ځمونږ شمېر له زرگونو څخه زيات دی، نولس پر بنټې پر مونږ باندې څه کولی شي؟ که هغوی ډېر زور ولري؛ نو هر ورو ځمونږ د لسو تنو له مقابلې ځنې يوه پر بنټه نشي وتلی، يوه پهلوان د دوی له منځه وويل: «چې زه يواځې د دې نولسو پر بنټو له منځه اوولسو تنو لره بس يم، د دوو نورو ساتنه ستاسې په غاړه ده»، نو په دې مناسبت دا آيت رانازل شو، يعنې دوی خو په شمېر نولس دي، ولې پر بنټې دي، بنيادمان نه دي، او د هرې يوې پر بنټې قوت دومره زيات دی چې د لوط عليه السلام تېر او کلی يې په يوه لاس لکه چې ډوډۍ په تې باندې پر بل مخ اوږي؛ واپول.

وَمَا جَعَلْنَا عِدَّةَ اٰیٰتِنَا لِّلَّذِيْنَ كَفَرُوْا

او نه دی مگر څولې مونږ (دا لږ) شمېر د دوی مگر فتنه ازموینه لپاره د هغو کسانو چې کافران شوي دي (چې استهزاء او ټوکې پرې کوي، چې دا څه عدد دی چې مقرر شوی دی؟).

تفسير: يعنې د کافرانو د عذابولو لپاره د نولسو پر بنټو شمېر پر يوه خاص حکمت باندې مبتني دی، او د دې شمېر له بيانولو څخه د منکرانو ازموینه مقصد ده، چې آیا د دې له اورېدلو څخه کوم يو ويريږي؟ او کوم يو پرې خاندي او ملنډې پرې وهي.

او بل مو ذکر د نولسو پر بنټو وکړ، لپاره د دې:

لَيْسَتَيْنِ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزِدُّ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا وَلَا يَرْتَابَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ

تر خو چې يقين و کړي هغه کسان چې دوی ته ور کړی شوی دی کتاب (چې يهود او نصاری دي، ځکه چې د دوی په کتابونو کې د خازنانو د اور همدغه عدد وو)، او (بل لپاره د دې چې) زیات کړي هغه کسانو لره چې ایمان یې راوړی دی په محمد له اهل کتابو نه له جهته د ایمان، ایمان یې زیات کړي (او لپاره د دې) چې ونه کړي شک هغه کسان چې دوی ته ور کړی شوی دی کتاب او مؤمنان.

تفسیر: یعنې اهل د کتابونو ته دا شمېر لا پخوا معلوم وو، لکه چې د «ترمذي» په یوه روایت کې راغلي دي، یا لږ تر لږه د نورو سماوي کتابونو په ذریعه به دومره پوهیدلي وي چې یوه پرېنښته څومره زور او قوت لري، او حال دا دی چې نولس پرېنښته هم دومره لږ شمېر نه دی، بله دا چې د تعذیب د انواعو په اعتبار ښايي چې مختلفې پرېنښته پر دوزخ باندې مأموري وي، او دا کار یواځې د یوې پرېنښته له لاسه پوره نه دی، په هر حال له دې بیان څخه د اهل کتابو په زړونو کې د قرآن د حقیقت یقین پیدا کیږي، او د مؤمنانو په زړونو کې له دې څنې د ایمان قوت لا زیاتېږي، او د دې دواړو ډلو په زړونو کې د پاک قرآن په بیان کې هیڅ یو شک او تردید او اشتباه نه پاتې کیږي، او نه مؤمنان د کافرانو په دې مسخرو او ملنډو باندې تېروځي او غولېږي، او بل مو ذکر د نولسو پرېنښتو وکړ لپاره د دې:

وَلِيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا امْتَلَاءً

او چې ووايي هغه کسان چې په زړونو د هغوی کې مرض ناروغي (د نفاق) ده، او (ووايي) کافران: څه شی اراده کړې ده الله پر دې شمېر (د ملانکو) سره له جهته د مثاله.

تفسیر: له «الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ» څخه منافقان یا ضعیف الايمان سړي مراد دي، او له «الكَافِرُونَ» څخه ښکاره منکران مطلب دي، یعنې د نولسو له بیان څنې مقصد څه وو؟ داسې ناموزونه خبره څوک منلی شي؟ (العیاذ بالله).

كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

همداسې (په شان د گمراه کولو د منکرانو) گمراه کوي الله هر هغه څوک چې اراده وفرمائي د ضلالت يي، او سمه لاره ښيي هر هغه چاته چې اراده وفرمائي (د هدايت يي).

تفسیر: یعنې له یوه څیز څنې یو بد استعداد سړی گمراه کیږي، او یو سلیم الطبع انسان لاره مومي، څوک چې غواړي کومه خبره ونه مني؛ نو خامخا ښه خبره په بدې باندې اړوي، او له هغې څخه مسخري او ملنډې جوړوي، او د هر چا په زړه کې چې د الله تعالی وېره او ایمان وي؛ نو د هغه له اورېدلو څخه د ده ایمان ټینګېږي، او یقین یې ترقي کوي.

وَمَا يَعْلمُ جُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ

او نه پوهېږي په لښکر د رب ستا مگر همدغه.

تفسیر: یعنې د الله تعالی د بې شمېرو لښکرو شمېر یواځې هغه ته معلوم دی، دا نولس تنه پرېنښته خو یواځې د دوزخ د کار کوونکیو پرېنښتو مشرانې دي.

وَمَا هِيَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْبَشَرِ ۝

او نه دی دا (سقر، جهنم) مگر خو ذکر پند دی خلقو ته (چې پرې پند ونیسي).

تفسیر: یعنی د دوزخ ذکر یواځې د عبرت پند او نصیحت لپاره دی، تر څو د هغه د احوالو له اور بدلو څخه خلق د الله تعالی له غضبه وویرېږي، او د هغه له نافرمانۍ څخه مخ واړوي.

كَلَّا وَالْقَمَرِ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا دُبِّرَ ۝ وَالصُّبْحِ إِذَا أَسْفَرَ ۝ إِنَّهَا لَأُحْدَى الْكُبْرِ ۝

نه ده داسې (چې څوک به انکار وکړي له سقره) او قسم دی په سپوږمۍ باندې. او په شپې باندې کله چې شا واړوي. او په گهڅ (سحر) باندې کله چې روڼ شي. بېشکه دا (اور د سقر) خامخا (یو له بلاگانو) لویو څخه دی.

تفسیر: یعنی هغه خورا لوی وپروونکي او ډېر عظیم الشان شیان چې په قیامت کې ظاهر کېدونکې دي؛ دوزخ له هغو لویو شیانو څخې یو شی دی.

نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ۝ لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ۝

و پروونکي دی (سقر) بشر بني آدمانو لره. هغه چالره چې غواړي له تاسې څخې چې وړاندې شي (نېکي، جنت ته په ایمان سره) یا وروستی شي (شروړ ته په کفر سره).

تفسیر: که وړاندې لاړ شي؛ د نېکۍ یا د جنت په لوري درومي، که بېرته پاتې شي؛ په بدۍ اخته کېږي، یا په دوزخ کې لویږي.

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ ۝ إِلَّا الْأَصْحَابَ الْيَمِينِ ۝ فِي جَدَّتِ تَيْسَاءُ لُونٌ ۝ عَنِ الْمَجْرُمِينَ ۝

هر نفس په سبب د هغه چې کړې یې وي؛ گرو، بندي به وي (په سقر کې). مگر خو خاوندان د نبی لاس. وي به په جنتونو کې چې پوښتنې به سره کوي یو له بل. له حال د مجرمانو (گنهگارانو).

تفسیر: یعنی هغه خلق چې د میثاق په ورځ کې د آدم علیه السلام د شاله نبی لوري څخه وتلي وي، او په دنیا کې یې هم نبی چارې کړي وي، او په سمه لاره تللي وي، او په موقف کې د عرش په نبی خوا چېرې چې جنت وي؛ ودرېږي، او په همغه طرف رهي کېږي، او د هغوی عملنامې هم په نبی لاس کې ورکړې شوي وي؛ نو دا خلق نه یواځې له قیده او رنځ څخه خوشې دي، بلکه د جنت په باغونو کې خوښ، خوشاله، او په خپل واک سره گړخي، او په خورا بېفکرۍ او فارغ البالی سره له خپلو نورو ملگرو یا پرېستو څخه د گنهگارانو احوال پوښتي، چې هغوی چېرې دي؟ چې دلته نه ښکاري؟

مَا سَأَلَكُمْ فِي سَقَرِ ۝

(نو وبه وایي مؤمنان منکرانو ته داسې چې): څه شي داخل کړي یې تاسې (ای منکرانو) په دوزخ کې.

تفسیر: یعنی کله چې واورې چې گنهگاران په دوزخ کې اچولی شوي دي؛ نو دوی د دې گنهگارانو په لوري متوجه کېږي، او داسې پوښتنې ترې کوي چې تاسې سره له پوهنې او عقل څرنگه د دوزخ په اور کې لویدلې یې؟

قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمَصْلُومِينَ ﴿۳۷﴾ وَلَمْ نَكُ نُطْعِمُ الْمَسْكِينِ ﴿۳۸﴾ وَكُنَّا نَحْوُكُمْ مَعَ الْغَائِبِينَ ﴿۳۹﴾
وَكُنَّا نَكْذِبُ بِعَوْمِ الدِّينِ ﴿۴۰﴾ حَتَّىٰ آتَيْنَا الْيَقِينَ ﴿۴۱﴾

وبه وايي (مجرمان په ځواب د مؤمنانو کې چې) نه وو مونږ (په دنیا کې) له لمونځ کوونکیو څخه. او نه وو مونږ چې طعام خواره مو وړکړي وی مسکینانو ته. او وو مونږ چې ننوتلو شغل مو کاوه په (باطلو) خبرو سره له ډېرو خبرو کوونکیو. او وو به مونږ (په دنیا کې) چې دروغ به مو ویل په ورځ د جزاء (قیامت) باندې. تر هغه پورې چې راغله مونږ ته (هغه) یقیني خبره (مرګ).

تفسیر: یعنې نه یې د الله تعالیٰ حق وپېژنده، او نه یې د بندګانو خبر واخیست، هو! د نورو خلقو په شان به یې د حق په خلاف بحثونه کول، او په بدو صحبتونو کې کېناسته، تر څو د شکو کو او شبهاتو په دلدل کې کېواته، او له ګردو څخه لویه خبره دا ده چې د هغوی باور نه وو چې د انصاف ورځ به هم راتلونکې وي، او تل به هغو رښتیا خبرې دروغ ګڼلې، تر څو چې د مرګي په کنده کې ولوېده، او پخپلو سترګو یې ولیده، او په هغو ګردو خبرو چې دروغ یې بللې پوره، باور وشو.

فَمَا نَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّفِيعِينَ ﴿۴۲﴾

(نو فرمایي الله) پس نفع ګټه به ونه رسوي دوی ته شفاعت د سپارښت کوونکیو.

تفسیر: د کافرانو په حق کې به هیڅوک سپارښت ونه کړي، او که یې وکړي؛ نه به منلی کېږي.

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُعْرِضِينَ ﴿۴۳﴾

پس څه شوي دي په دوی باندې چې له تذکره پنده (قرآنه) مخ ګرځوونکي دي.

تفسیر: یعنې سره له دې چې دا مصیبتونه د دوی په مخ کې دي، او ښه پندونه هم اوري، خو هیڅ نه متأثر کېږي، بلکه د هغوی له اورېدلو ځنې هم غاړه غړوي.

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنَفِرَةٌ ﴿۴۴﴾ فَزَيَّنَّا مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ ﴿۴۵﴾

ګواکې دوی (صحرايي خره) ګوره خر دي تشبېدونکي. چې تشبې له ځمري (یا له غال مغال) څخه.

تفسیر: یعنې د حق او حقیقت د شورماشور له اورېدلو څخه، او د الله تعالیٰ د ځمريانو له غرمېدلو څخه لکه وحشي خره لرې تشبې.

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتِي صُحُفًا مُنَشَّرَةً ﴿۴۶﴾

بلکه غواړي هر یو سړی له دوی نه دا چې وړکړي شي ده ته پانې خورې شوې (په متابعت د محمد کې).

تفسیر: یعنې نه غواړي چې د پیغمبرانو خبرې واورې، بلکه له دوی ځنې د هر سړي غوښتنه دا ده چې پخپله په ده باندې د الله تعالیٰ صحیفې رانازلې شي، او دی هم پیغمبر وپېژنده شي، لکه چې د الانعام سورت په پینځلسمه رکوع (۱۲۴) آیت څمونږ دغه تفسیر کې راغلي دي: ﴿حَتَّىٰ نُؤْتِي مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ﴾.

كَلَّا بَلْ لَّيَخَافُونَ الْآخِرَةَ ۝

داسې نه ده (ور به نه کړې شي دوی ته دا پانې) بلکه نه ویریري دوی له (عذابه د) آخرت څخه. تفسیر: یعنې هیڅکله به داسې نه کیري، ځکه چې نه په هغو کې د لیاقت شته، او نه د دې خبرې د اجراء لپاره څه اړه او ضرورت دی، یعنې که چېرې دغه پانې هم دوی ته ورکړې شي؛ نو بیا هم دوی ایمان نه راوړي، نو پس څنګ کول د دوی له ایمانه په سبب د نه راتللو د کاغذونو سره نه دي، بلکه دوی نه ویریري له عذابه د آخرته.

كَلَّا إِنَّهُ تَذَكَّرٌ ۝ فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرَهُ ۝

نه ده داسې چې دوی وایي (قرآن ته چې سحر کهانت دی)، بېشکه دا (قرآن) تذکره پنده دی. پس هر هغه څوک چې غواړي پند دې واخلي له دغه (قرآن). تفسیر: یعنې داسې له سره نشي کېدی چې هر یوه ته بېل بېل کتاب ورکړ شي، همدا یو کتاب پاک قرآن د پند لپاره بس او کافي دی، ﴿فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرَهُ﴾ «پس هر هغه څوک چې غواړي؛ پند دې واخلي له دغه قرآن څخه».

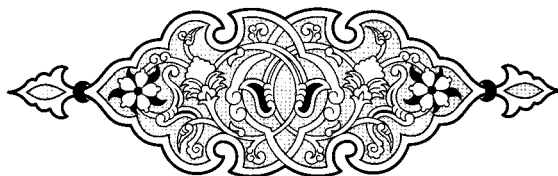
وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۝

او نه اخلي پند (له قرآنه) دوی مګر که اراده وفرمائي الله (د هدایت یې). تفسیر: یعنې د الله تعالی غوښتل او نه غوښتل اګر که د ده په حکمت باندې مېني دي، چې هیڅ یو بشر په هغه باندې احاطه نشي کولی؛ همدی د هر سړي استعداد او لیاقت په ښه ډول سره پېژني، او سم له هغه ورسره معامله کوي.

هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ ۝

همغه (الله) دی اهل (وړ) د وېرې (چې ترې وویرېږو)، او اهل د بښنې (چې بښنه ترې وغواړو). تفسیر: یعنې سړی هومره ګناه چې وکړي، خو هر کله چې د تقوی په لارې باندې لار شي، او له الله تعالی څخه وویرېږي؛ نو دی به یې ګرد ګناهونه وېښي، او د هغه توبه به ومني، ځکه د الله تعالی نه وېره پکار ده؛ او هم دی بښنه او مغفرت کوي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْمَدَّثْرِ بِمَنْهٖ وَتَوْفِيقِهٖ، فَلَهُ الْحَمْدُ وَالْمَنْهٖ.

سُورَةُ الْقِيَامَةِ

«د (القيامة) سورت مکي دی، (٤٠) آیته او (٢) رکوع لري، په تلاوت کې (٧٥) او په نزول کې (٣١) سورت دی، وروسته د (القارعة) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَا أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ۝١

قسم خورم زه په ورځې د قیامت باندې.

تفسیر: یعنی د قیامت د ورځې امکان د عقل له مخې او متیقن الوقوع کېدل یې د داسې مخبر صادق په وینا سره ثابت شوي دي چې د هغه په صدق باندې قطعي دلائل قائم دي، زه په هغه باندې قسم خورم چې تاسې په یقین وروسته له مړینې څخه بیا ژوندي کېږئ، او ضرور به د ښو او د بدو حساب کېږي.

تنبيه: اسلامي شریعت مسلمانانو ته پرته (علاوه) له الله تعالی پر بل شي باندې قسم یادول حرام کړي دي، خو د الله تعالی شان له بندګانو څخې جلا او بېل دی، هغه لوی ذات پرته له خپل ځان څخه په بل باندې هم قسم یادوي، او عموماً پر هغه شیانو باندې قسم یادوي چې د ده په نزد محبوب یا نافع یا وقع او مهتم بالشأن وي، یا مقسم علیه لپاره په ډول د شاهد او حجت ودراره شي، دلته د قیامت په ورځ قسم خوړل د هغه د نهایت وقع او مهتم بالشأن او عظمت له حیثیه دی، او په هغه مضمون باندې یې چې قسم یاد کړی دی؛ د هغه مناسبت ښکاره دی، ځکه چې د بعث او د مجازاتو ظرف همدغه قیامت دی، والله تعالی أعلم.

وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ ۝٢

او قسم خورم زه په نفس ملامت کوونکي (ځان خپل لره په خرابی باندې، اگر که کوبښن یې کړی وي په نېکو کارونو. ځواب د قسم دا دی چې خامخا به ژوندی کړی شی دویم وار).

تفسیر: محققینو لیکلي دي چې: د سړي نفس یو شی دی، خو همغه یو نفس د دريو حالاتو په اعتبار درې نومونه لري:

(١): که نفس د علوي عالم په لوري مائل وي، او د الله تعالی په عبادت او اطاعت کې خوښي ورته حاصله وي، او د شریعت په پیروي کې یې اطمینان او تسلي په برخه وي؛ نو دې نفس ته «مطمئنه» وايي، لکه چې د (٣٠ جزء د الفجر سورت په (٢٧) آیت) کې یې لولو: ﴿يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ * ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً﴾.

(٢): که نفس د سفلي عالم په لوري مایل وي، او په دنيوي لذاتو، غوښتنو او خواهشونو کې مبتلا او اخته وي، او د بدې په لوري یې رغبت او د شریعت له اطاعته مباحثت خوښوي؛ نو دې نفس ته (امارة) وايي، ځکه چې هغه سړي ته امر ورکوي چې په بدو چارو کې مشغول او بوخت شي، لکه چې (د ١٣ جزء د يوسف علیه السلام سورت په اوومه رکوع (٥٣) آیت کې) ځمونږ دغه تفسیر کې راغلي دي: ﴿وَمَا أَرْبِيْ نَفْسِيْ إِلَّا أَنْ النَّفْسَ كَرَاهَا نَالِ الشُّوْرِ إِلَّا مَا رَجَوْرِي﴾.

(٣): درېم نفس کله د عالم سفلي په لوري ميلان کوي، او په شهوت او غضب کې اخته کېږي، او کله د عالم علوي په لوري رُجحان غوره کوي، او له ګردو خرابو شيانو څخه لرې تښتي، او که کومه خرابي يا تېرواته ترې وشي؛ نو په هغه باندې شرمېږي، او خپل ځان ملامتوي، نو دې نفس ته «لوامه» وايي.

دلته يې په نفس «لوامې» باندې قسم ياد کړې، چې که د چا فطرت صحيح وي؛ نو دی پخپله د خپل نفس له لوري په دنيا کې په خرابي او تقصيراتو باندې ملامتي اړوي، او همدا شی دی چې پخپل خورا لوی او ښه او بهتر صورت سره په قيامت کې به راڅرګندېږي.

أَيَسِبُّ الْإِنْسَانُ أَنْ تَجْمَعَ عِظَامُهُ ۝

آيا ګمان کوي (کافر) انسان چې له سره به نه ټولوو مونږ (خواره واره) هلوو کي د ده (لپاره د ژوندون په ورځ د قيامت)؟.

تفسير: يعنې کافر انسان داسې خيال کوي چې تر هلوو کي پورې هم مات او ګوډ او خواره واره شوي دي، او د هغو وړو کي بڅر کي هم په خاورو او نورو کې ګلووډ شوي دي، نو ښه، اوس به هغه څرنگه يو ځای کېږي؟ او بيا به په څه ډول سره جوړ او پيوندېږي؟ داسې خو ډېر سخت او محال ښکاري، داسې نه ده چې مونږ به جمع نه کړو خواره واره شوي هلوو کي ده.

بَلَىٰ قَدِيرِينَ عَلَىٰ أَنْ تُسَوَّىٰ بَنَانُهُ ۝

هو! (بلکه جمع به يې کړو) حال دا چې قادر يو مونږ په دې باندې چې برابر ټول کړو هلوو کي او بندونه د ګوتو د ده.

تفسير: يعنې مونږ خو د ګوتې بندونه هم جوړولی شو، د بندونو تخصيص ښايي د دې لامله وي، چې دا د بدن له اطرافو ځنې دی، او د هر څيز تکميل د هغه په اطرافو باندې کېږي، لکه چې ځمونږ په محاورو کې هم په داسې مواردو کې داسې ويلی کېږي چې: ځما بندونه خوږېږي، او له هغه څخه مراد ګرد بدن وي، بله دا چې په بندونو کې سره د هغو وړو کي توبه د صنعت رعايت زيات دی، او عادتاً ډېر سخت او نری کار دی، نو ځکه هغه څوک چې په سخت کار باندې قادر وي؛ نو هغه په آسان کار باندې په اولی طريقه سره قادر دی، او يا مراد دادی چې: مونږ پدې قادر يو چې د ده ګوتې د خپرې او د ځنګري په څېر وګرځوو، چې بيا ترې هغسې فائدي نشي اخيستلی، چې اوس يې ترې اخلي، ځکه چې هره ګوته بېله بېله ده.

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجُرَ أَمَامَهُ ۝ يَسْأَلُ أَيَّانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ۝

بلکه اراده لري (کافر) انسان چې دروغ ووايي (په هغه څيز باندې چې) مخ کې د ده دی (له قيامت او حساب). پوښتنه کوي (کافر انسان استهزاء چې) کله به وي (ورځ د قيامت)؟.

تفسير: يعنې هغه خلق چې له قيامت څخه انکار کوي، او دويم ځلي ژوندون محال ګڼي؛ د هغه سبب دا نه دی چې دا خبره ډېره مشکله ده، او د الله تعالی کامل قدرت او ښې ښکاره نه دي، بلکه بني آدم غواړي چې د قيامت له راتګه پخوا پخپل راتلونکي عمر کې چې پاتې دی بالکل بېاک او بې پروا شي، او په فسوق او فجور کې مشغول پاتې وي، نو ځکه له داسې خيال څخه يې زړه تل په ډډه ګرځي، چې ترې عيش منغص نشي، او په لذت کې يې څه خلل ونه لويږي، بلکه د استهزاء او تعنت او د سپين سترګي له مخې پوښتنې کوي چې ښه خان! هغه ستاسې قيامت به کله راځي؟ که په رښتيا سره راتلونکی وي؛ نو مياشت او کال او نېټه يې په ښکاره ډول سره راوښيه!.

فَأَذَابِ رِقِّ الْبَصَرِ ۖ وَخَسَفِ الْقَمَرِ ۗ

کله چې خرې، متحیرې شي سترگې له هیبته. او توره شي سپوږمې (رڼا یې لاره شي).

تفسیر: یعنی د حیرت او وېرې لامله یې سترگې خرې پاتې شي، او لمر به هم سر ته ډېر نژدې راشي، او سپوږمې یې توره شي، سپوږمې یې ځکه جلا ذکره کړه، چې عربو د قمری حساب لامله هغې ته په ډېر زیات اهتمام سره کتل، او د هغې له احواله به تل خبر وو.

وَجُمُعِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ ۗ يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ أَيْنَ الْمَفْرَقُ ۗ كَلَّا لَا وَزَرَ ۗ إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ۗ

او جمعه شي لمر او سپوږمې (له طرفه د مغربه په قیامت کې، یا جمع شي په توروالي کې په تلو د رڼا د دواړو سره، یعنی په بې نوری او تن والي کې به دواړه سره شریک او مله وي). نو وبه وایي (کافر) انسان په دغه ورځې کې: چېرته ځای د تېښتې شته؟ (نه دی مناسب طلب د تېښتې) نشته ځای د پناه. خاص رب ستا ته په دغې ورځې کې ځای د قرار د خلقو دی (نو حساب به ورسره وکړی شي، او جزاء به ورکړه شي).

تفسیر: یعنی اوس خو وایي چې هغه ورځ چېرې ده؟ او په هغه وخت کې به له وېرې بد حواس کېږي، او داسې به وایي چې نن زه چېرې و تېښتم؟ او په کوم ځای کې پټ شم؟ نو داسې ارشاد به کېږي: چې نن نه د تېښتېدلو موقع ده، او نه د پوښتې وخت، نن هیڅ یو طاقت هم تاسې نشي خلاصولی، او نه پناه درکولی شي، نن ګرد د خپل پروردګار په مخ کې حاضرېږي، او د هغه د عدل او انصاف په مخ کې ودرېږي، او هغه هره فیصله چې وغواړي؛ د هر چا په حق کې یې کوي.

يُنذَبُوا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ۗ

خبر به کړ شي انسان په دغې ورځې (د قیامت) کې په هغو (اعمالو) چې مخ کې یې لېږلي دي (نېک وي که بد) او (په هغو اعمالو چې) وروسته یې پرې ایښي وي (نېک وي که بد).

تفسیر: یعنی ګرد پخواني او وروستي اعمال ښه وي که بد وي؛ هغه ته ورځرګندېږي (ښکارېږي)، او پرې پوهېږي.

بَلِ الْإِنْسَانِ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ۗ وَلَوْ أَلْفَىٰ مَعَادِيرَهُ ۗ

بلکه انسان په ځان خپل باندې حجت لېدونکی شاهد دی. اګر که وړاندې کړي عذرونه خپل (قبول به نشي).

تفسیر: زیاترو مفسرینو د دې تعلق له ﴿يُنذَبُوا الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ﴾ الآية - سره اخیستی دی، یعنی په ورنېولو باندې هم موقوف نه دی، انسان به پخپل احوالو باندې پخپله مطلع وي، که څه د طبیعت په اقتضاء سره دوی هلته هم بهانې جوړې کړي، او راز راز حیلې وروړاندې کړي، لکه چې کافران به وایي: ﴿وَاللَّهُ رَتَبْنَا كَمَا مَشَرْنَا﴾ بلکه دلته په دنیا کې هم هغه انسان چې د هغه ضمیر بالکل مسخ شوی نه وي؛ پخپل حال باندې په ښه ډول سره پوهېږي، اګر که د نورو په مخ کې حیلې او بهانې جوړې کړي، او د هغه به مخالفت کې ډېر کونښن وکړي.

لَا تُحْرِكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ۗ إِنَّ عَلَيْكَ جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ۗ إِذَا قَرَأْتَهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ ۗ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْكَ نَبِيًّا نَهًا ۗ

مه خوځوه په دې (قرآن) سره (ای محمده! پخوا له وحی) ژبه خپله چې تعجیل به کوي په دې (قرانت سره). بېشکه پر مونږ باندې دي جمع کول یې (په سینه ستا کې) او لوستل یې (په ژبه ستا). بیا مو کله چې ولوست دا؛ نو متابعت کوه ته د لوستلو د ده (غور ورته نیسه). بیا بېشکه په مونږ باندې دي ښکاره بیانول د هغه (په اعتبار د فهم سره).

تفسیر: کله چې به جبریل علیه السلام د الله تعالی له لوري د قرآن وحی راوړه، د جبریل علیه السلام له لوستلو سره به یو ځای څمونږ رسول اکرم صلی الله علیه وسلم هم هغه لوسته، چې ژر یې یاد او زده یې کړي، او د جبریل علیه السلام له تلو څخه وروسته وحی یې په ښه ډول په یاد پاتې وي، مگر په دې صورت کې دوی ته ډېر تکلیف پېښېده، کله به چې دوی هغه رومي کلمه لوستله؛ دویمه کلمه به د دوی په فهم کې په ښه ډول سره نه راتله، او د هغو په پوهېدلو کې به هم دوی ته لږ ډېر دقت پېښېده، نو ځکه الله تعالی وفرمایل چې: په دې وخت کې ستا د ژبې د خوځولو او لوستلو هیڅ ضرورت نشته، تاسې بالکل د زړه له کومې د وحی اورېدلو ته متوجه شئ!؛ او داسې اندېښنه مه کوئ چې دا به مې نه یادېږي، او بیا به یې څرنگه ولولم؟ او خلقو ته به یې په څه ډول وپوهوم؟ د هغو ګردو تورو ستاسو په ټټر (سینه) کې حرف په حرف ټولول او ستاسې له ژبې څخه د باندې رايستل، او په خلقو یې لولول څما کار دی، کله چې پرېسته پاک قرآن څما له لوري تاسې ته ولولي؛ نو تاسې چپ اوسئ!؛ پوه او ښه یې واورئ!؛ د هغه اورېدل، د هغه یادول، او د هغه علومو او معارفو ورونه در خلاصول، او ستاسې له ژبې څخه نورو ته د هغه رسول، او روښانول؛ دا ګرد څمونږ له کارونو څخې دي، وروسته له دې څخه رسول الله صلی الله علیه وسلم له جبریل علیه السلام سره یو ځای لوستل پرېښودل.

كَذَٰبٌ يُجَبِّونَ الْعَاجِلَةَ ۗ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ۗ

نه دي داسې (لکه چې انکار کوي کفار له بعثه)، بلکه خوبښوئ تاسې ځغېدونکې (ژر فاني کېدونکې دنیا). او پرېږدئ تاسې آخرت (چې باقی او وروسته راتلونکې دی، او د هغه لپاره هیڅ عمل نه کوئ).

تفسیر: یعنې ستاسې دا د قیامت او د نورو حقائقو انکار کول هیڅ یو په کوم یوه صحیح دلیل باندې مېني نه دي، بلکه د دې سبب د دنیا انهماک دی، کله چې دنیا نقدي او ژر رسېدونکې شی دی؛ نو ځکه یې تاسې غواړئ، آخرت تاسې پور ګڼئ او پرېږدئ یې، او وایئ چې: د هغه رارسېدل لري دي.

وَجُودًا يُؤْمِنُونَ تَأْخِرَةً ۗ إِلَىٰ رَبِّهَا نَاطِرَةٌ ۗ

ځینې مخونه (یعنې د مؤمنانو به) په دغې ورځې (د قیامت) کې ښایسته تازه روښانه وي. خاص ذات د رب خپل ته به کتونکې وي.

تفسیر: دا د آخرت بیان دی، یعنې د مؤمنانو خبرې به په دې ورځې کې ډېرې روښانه ځلېدونکې تر او تازه او ډېرې خوبښې او بشاشې وي، او د دوی سترګې به د حقیقي محبوب په لقاء او کتلو سره رڼې وي، له قرآن کریم او متواترو احادیثو څخې په یقیني ډول سره معلوم شوي دي چې په آخرت کې به د الله تعالی لیدنه وي، خو ګمراهان له دې څخه منکر دي، ځکه چې دا نعمت د هغوی په برخه کې نه دی.

وَوَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ أَبْسُرَةٌ ﴿٣٧﴾ تَطْنُ أَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَأَقْرَعَةٌ ﴿٣٨﴾ كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ الثَّرَاقِيَّ ﴿٣٩﴾

او ځينې مخونه (يعني د کفارو) په دغې ورځې (د قيامت) کې به تريو بدڅېره وي. يقين به کوي چې کاوه شي، واقع کيږي په دغو (مخونو) باندې دوی ته بلا لويه چې ماتوونکې وي هلو کي د شلره. نه ده داسې (چې دنيا خونبوي پر آخرت) کله چې ورسپري (سا) هلو کي د ستوني ته.

تفسير: يعنې باور لري چې هغه ناکاره معامله کېدونکې ده، او هغه عذاب د کاللو دی چې بالکل به ملا ماتوونکي وي.

﴿کَلَّا إِذَا بَلَغَتِ الثَّرَاقِيَّ﴾ «نه ده داسې چې دنيا خونبوي پر آخرت، کله چې ورسپري ساه هلو کي د ستوني ته»، يعنې آخرت لري مه گڼئ، ځکه چې موت د دې سفر پرمېنې منزل دی، چې هغه ډېر نژدې له همدې ځايه د نورو منزلونو په تلو باندې شروع کيږي، تر څو چې وروستني منزل ته ورسپري، گواکې د هر سړي مرگ هغه لره د لويې ورځې (قيامت) يوه وړو کې نمونه ده، هر کله چې د مريض روح گرد سره غونډ شي، او چنغړک هلو کي د ټټر او ورمېر ته ورسپري، او سا يې په مړۍ کې ونښلي؛ نو وپوهېږه چې د آخرت منزل يې شروع شو.

وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ ﴿٤٠﴾ وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ ﴿٤١﴾

او وبه ويلی شي (يعنې وبه وايي هغه څوک چې چاپېر له مريضه دی) څوک دی دم کوونکي (په هغه رنخور باندې چې جوړ شي، او روح يې بېرته ور وگرځي)؟ او يقين وکړي (هغه مريض) چې بېشکه په ده (باندې راغلی) دی وخت د فراق جدايي (له دنيا او خپلوانو).

تفسير: د داسې ما يوسۍ په وخت کې د طبيبانو او ډاکټرانو له لاسه هيڅ شی نه وي پوره، کله چې خلق له ظاهري علاج او تدبير ځنې عاجز شي؛ نو دم او دعاء په فکر کې لويږي، او يو له بل سره وايي: «خانه! کوم داسې بڼه سړی راوړئ، چې په دې رنخور څه دم او دعاء وکړي.

﴿وَظَنَّ أَنَّهُ الْفِرَاقُ﴾ «او يقين وکړي هغه محتضر چې بېشکه په ده باندې راغلی دی وخت د فراق جدايي له دنيا او خپلوانو»، يعنې مړ کېدونکي به وپوهيږي چې بېشکه په دی اوس له گردو عزيزانو او اقاربو او محبوبو او مالوفو شيانو ځنې بېلېدونکي دی، يا يې دا مطلب چې سا يې له بدنه تلونکي ده.

وَالنَّفَّاتِ السَّاقِ بِالسَّاقِ ﴿٤٢﴾

او تاوېږي يوه پڼه (د ده) له بلې پڼې (د ده) سره (له هيته د مرگ).

تفسير: يعنې په ځينو اوقاتو کې د موت د سکرانو لامله يوه پڼه له بلې پڼې سره لگيږي، او هم د بدن د لاندني برخې ځنې د روح د تعلق له منقطع کېدلو څخه وروسته د پڼيو خوځول او يوه له بلې ځنې بېلول به د ده په واک کې نه پاتې کيږي، نو ځکه يوه پڼه له بلې پڼې څخه بېواکه لويږي، ځينې اسلاف وايي چې: د عربو په محاورو کې «ساق» کنایه ده له سخت مصيبت څخه، نو په دې تقدير به د دې آيت ترجمه داسې کيږي: «يوه سختي به له بلې سختي سره يو ځای کيږي»، ځکه چې مړ کېدونکي ته په دې وخت کې دوه سختې وروړاندې کيږي، يوه دا چې له دنيا ځنې داسې درومي چې مال او اسباب، اهل او عيال، کور او کهول، جاه او حشم گرد ځنې پاتې کيږي، غليمان پرې خوښيږي، او پيغورونه ورکوي، او خپلوان يې خفه کيږي، او په رنځ او خفگان کې لويږي، بله يې له دې ځنې ډېره لويه او وپروونکې ده، چې هغه د قبر او آخرت هسې پېښې او احوال دي چې د هغه کيفيت په بيان نشي راتلی، يعنې سختی د دنيا د آخرت له سختيو سره يو ځای کيږي.

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقُ ۝

په لوري درب ستا په دغې ورځې کې ورتله دي (د ټولو مخلوقاتو لپاره د مجازاتو).
تفسير: يعنې د آخرت د سفر ابتداء له دې ځای څخې ده، ګواکې اوس د بنده راښکول د خپل پروردګار په لوري شروع شو.

فَلَا صَدَقَ وَلَا وُصِّلَ ۝ وَاللَّيْنُ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۝ ثُمَّ ذَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ يَتَمَطَّى ۝

بيا يې يقين ونه کړ (په مؤمن به باندې)، او نه يې لمونځ وکړ. مګر دروغجن يې وشمېره (قرآن لره)، او مخ يې وګرځاوه (له ايمان نه). بيا لاړ اهل خپل ته (له مجلس نه) په تکبر سره.
تفسير: يعنې درښتین ګڼلو او باور لرلو په ځای پيغمبران دروغجن شمېري، او د لمانځه کولو او د الله تعالیٰ په لوري د متوجه کېدلو په ځای تل له هغه څخې غاړه غړوي، او په دې باندې يواځې اکتفاء نه کوي، بلکه په خپل تکبر او غرور د خپلو متعلقينو او خپلوانو په لوري ځي، او داسې راښکاروي چې لکه کوم ښه لوی کار او ډېره مېړانه او د پوهنې کار يې کړی دی.

أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ ۝ ثُمَّ أُولَىٰ لَكَ فَأُولَىٰ ۝

وړ لایقه ده تاته (ای کافر انسانه هغه شی چې بد يې بولې سختي د مرګ). پس وړ لایقه ده (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د قبر ده). بيا وړ لایقه ده تالره (هغه شی چې بد يې بولې چې سختي د ورځې د قيامت ده)، پس وړ لایقه ده (تالره هغه شی چې بد يې بولې چې همېشه عذابېدل ستا دي په دوزخ کې).
تفسير: يعنې ای بدبخته! اوس ستا د هلاکت، افسوس او کمبختی وار دی، يو ځلې نه بلکه څو څو ځلې اوس پاتې خرابي پر خرابي او تباهي پر تباهي ده، پرته له تانه به بل هيڅوک د الله تعالیٰ د نوې نوې سزا وړ او مستحق نه وي.

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ۝

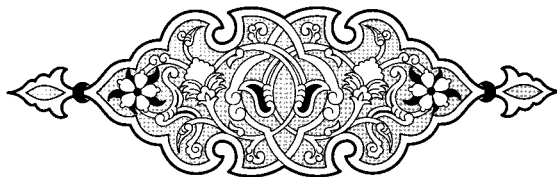
آيا ګمان کوي (کافر) انسان چې پرې به ښود شي دی چټي (بېکاره) بې قیده مهمله بېکاره.
تفسير: يعنې آيا بني آدم داسې ګڼي چې دی به همداسې چټي بېکاره او مهمل پرې ښود شي؟ او د امر او نهی هيڅ يو قيد به په ده باندې نه وي؟ يا له مړينې څخه وروسته به بيا نه ژوندي کېږي؟ او له ده څخه به د نېکيو او د بديو ګرد شمېر نه اخیست کېږي؟ او هيڅ حساب او کتاب به ورسره نه کېږي.

أَلَمْ يَكُ نُطْفَةً مِّن مَّنِيِّ يَمِينِي ۝ لَقَدْ كَانَ عَاقِبَةً فَخَلَقَ فَسَوَّىٰ ۝ فَجَعَلَ مِنْهُ الْوُجُوٰبَ ۝ الذِّكْرَ وَالْأُنثَىٰ ۝ أَلَيْسَ ذَٰلِكَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ ۝

آيا نه وو دغه (انسان اول) يو څاڅکی له مني څخه چې تويوه شي (اچوه شي پر رحمونو د ښځو کې)؟ بيا وو دی يوه ټوټه د وينو؛ نو پيدا کړ الله (اندامونه يې) پس برابر کړ (صورت يې او روح يې پکې وپوکول). نو پيدا يې کړ له هغه (اوبو د مني) څخه جوړه (دوه صنفه) نارينه او ښځه. آيا نه دی دغه (ذات) قدرت لرونکی کونکی د دغو افعالو، قادر په دې باندې چې ژوندي کړي مړي؟ (بلکه ښه قادر دی).

تفسير: يعني انسان له نطفې ځنې د غوټه شويو وينو په شکل ګرځي، بيا الله تعالى د دې د پيداينست ګرد مراتب پوره کوي، او انسان ترې جوړوي، او ټول ظاهري اعضاء او باطني قوتونه يې برابروي، او د يوې بېخانې نطفې ځنې يو عاقل انسان جوړوي، او هم له همدې نطفې ځنې دوه ډوله (قسمه) بني آدم پيدا کوي، چې د دوی د هر يو ظاهري او باطني خصوصيات سره بېل وي، آيا هغه مطلق قادر چې له اوله يې ګرد خلق په داسې يو حکمت او قدرت سره پيدا کړي وي؛ بيا په دې باندې قادر نه دی چې دوی بيا راژوندي کړي؟ (سبحانک اللهم فبلى!)، پاک دی ستا ذات ای الها!، ولې به يې نه پيدا کوي؟ ته بېشکه قادر يې.

تمت سورة القيامة بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

«د (الدهر) سورت مکی دی، (۳۱) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۶) او په نزول کې (۹۸) سورت دی، وروسته د (الرحمان) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ۝

آیا راغلی دی (یعنی په تحقیق سره راغلی دی) پر انسان څه وخت له زمانې څخه چې نه وو دی یو شی یاد کړی شوی (په یوه نامه سره).

تفسیر: بېشکه پر انسان باندې داسې یو وخت تېر شوی دی چې هېڅ نوم او نښه یې نه وه، بلکه یو غیر مذکور په انسانیت څیز وو، او یو جز وو له اجزاوو د عناصرو او د نطفې، بیا یې څومره مدت طي کړ چې د نطفې په شکل کې راووت.

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ ۝

بېشکه پیدا کړی دی مونږ انسان له نطفې څخه چې ګډوډه شوې ده (د نر او د ښځې).

تفسیر: یعنی د نارینه او د ښځې د دوو ډولو اوبو ځنې یې پیدا کړې.

تنبيه: د (امشاج) معنی مخلوط دی، نطفه د هغو غذاوو خلاصه ده، چې له مختلفو شیانو ځنې روغه ده، نو ځکه د ښځې له اوبو څخه پرته (علاوه) یواځې همغه یو اوبو ته هم (امشاج) وایه شي، او پیدا کړ مونږ دغه انسان لره په دغه حال کې چې:

تَبَّتْ يُبَيْتُهُ لِمَجْعَلْتُهُ سَمِيْعًا بَصِيْرًا ۝ إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيْلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُوْرًا ۝

ازمایو یې، نو ومو ګرځوو مونږ دغه (انسان) اورېدونکی او لیدونکی. بېشکه مونږ وربښولې ده دغه (انسان) ته سمه لاره (په لېرلو د رسولانو او په دلائلو د عقل سره)، یا به وي دی شکر کوونکی او یا به وي دی ناشکره.

تفسیر: یعنی له نطفې ځنې د وینې غوټه او له هغه ځنې یې د غوښې یوه ټوټه جوړه کړه، همداراز له څو څو ځلې اړولو او ګرځولو څخه یې هغه دې درجې ته ورساوه چې دی پخپلو غوږونو سره اوري، او په سترګو سره ویني، او له هسې قوتونو څخه کار اخلي، چې بل کوم حیوان له هغو ځنې کار نشي اخیستی، ګواکې نور ګرد د ده په مخ کې کاڼه او پانده دي.

تنبيه: د ﴿تَبَّتْ يُبَيْتُهُ﴾ معنی اکثر و مفسرینو (امتحان) او ازموینه اخیستی ده، د بني آدم له پیدایښته دا غرض دی چې دی د الله تعالی په احکامو، امر، نهی او نورو مخاطب شي، او امتحان ترې واخیست شي، او ولیده شي چې دی تر کومې اندازې پورې د خپل الله تعالی د احکامو تعميل او خپل اخلاص او وفاداري څرګندوي؟ نو ځکه هغه ته یې د اورېدلو، پوهېدلو او لیدلو قوتونه وروښل، چې پر هغوی باندې د شرعي تکالیفو مدار دی.

﴿إِنَّمَا هَدَيْتُهُ﴾ الآية - یعنی رومی یې د اصلي فطرت او پیدایشی عقل او پوهې ځنې، بیا یې د عقليه او نقلیه دلائلو په وسیله هغه ته د نېکۍ لاره وروښوده، چې د دې ښوونې اقتضاء داسې ده چې ښایي ګرد انسانان په یوه سمه لاره باندې لاړ شي، خو د شاوخوا د حالاتو لامله او د خارجي عواملو اغېزې او د نورو عوارضو له سببه ګرد په یوه لاره باندې پاتې نشول، ځینو الله تعالی ومانه، او حق یې وپېژنده، او ځینو ناشکری او ناحقی ته ملا وتړله، وروسته له دې نه الله اکرم شأنه وأعظم برهانه د دې دواړو د پای او انجام ذکر دغسې فرمایي:

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلْسِلًا وَأَعْلَالًا وَسَعِيرًا ﴿١٠﴾

بېشکه مونږ تیار کړی مو دی کافرانو ته ځنځیرونه او طوقونه او تود اور (لمبې وهورنکی چې تل به په کې سوځي).

إِنَّ الْأَبْرَارَ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ﴿١١﴾ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ

بېشکه ابرار نېکان څښي (په جنت کې) له جامونو د شرابو ځنې چې وي ګله له هغو سره کافور. چینه چې څښي به له هغې څخه (نېک) بندګان د الله.

تفسیر: یعنی د شرابو هسې جامونه به څښي چې لږ څه کافور به په کې ګله وي، دا کافور د دې دنیا د کافورو په شان نه دي، بلکه د جنت د یوې خاصې چینې نوم دی، چې د الله تعالی له لوري په خاص ډول د الله تعالی مخصوصو او مقربو بندګانو ته د هغه له اوبو څخه ورکولی کیږي، ښایي چې د دې سوږوالی ښه رائج او وږم، مفرح، خاصیت، او د تک سپین رنگ لامله هغه ته کافور ویلی شي.

يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا ﴿١٢﴾ يُؤْتُونَ بِالتَّنْذِيرِ

چې بیایي به (مؤمنان) دغې (چینې) لره (هر چېرته چې یې خوښه وي په بېولو سره). وفاء کوي (ابرار) په (هغه) نذر سره (چې یې واجب کړی وي په طاعت د الله کې، پر ځانونو خپلو باندې).

تفسیر: یعنی دا چینه د هغو بندګانو په واک او اختیار کې ده، چې په هر لوري دوی اشاره وکړي؛ د دې د اوبو ویالې به همغه لوري بهیږي، ځینې وایي چې: د دې چینې اصلي منبع به د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په لورپه ماڼۍ کې وي، چې له هغه ځایه به د ګردو انبیاوو، اولیاوو، صلحاوو او مؤمنینو ماڼیو ته د هغې ویالې و بهیږي والله أعلم، وروسته له دې نه الله اکرم شأنه وأعظم برهانه د ابرارو د خصائلو داسې بیان فرمایي:

﴿يُؤْتُونَ بِالتَّنْذِيرِ﴾ - یعنی هغه نذرونه چې پخپلو ځانونو باندې یې منلي وي؛ اداء کوي یې، ښکاره ده: کله چې پخپل ځان باندې لازم کړی څیز پوره کاوه شي؛ نو هغه خبرې چې د الله تعالی له لوري لازمي شوي دي څرنگه به پرېښودی شي؟

وَيَجَافُونَ يَوْمًا كَانَ سُتْرُهُ مِصْبُورًا ﴿١٣﴾

او ویريږي (ابرار) له هغې ورځې چې شر یې ښکاره او تیت (خر ګند) دی.

تفسیر: یعنی د دې ورځې سختي او خرابي به درجه په درجه پر ټولو عامه، او ګردو لره نیوونکې وي، او هیڅوک به په کلي ډول له هغه ځنې محفوظ نه وي، الا من شاء الله !.

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا ①

او (ابرار) ورکوي طعام خواره پر محبت ميني د دغه (الله يا د طعام) مسکين اړ (مجبور) ته، او يتيم پلار مري ته، او اسير بندي ته.

تفسير: يعنې د الله تعالیٰ په محبت کې خپل طعام او خواره سره له دې چې دی پخپله ورته اړ او محتاج دی، او ډېر خواهش يې ورته کيږي؛ په ډېر اخلاص، شوق او ذوق سره مسکينانو، يتيمانو، او بنديانو ته يې ورکوي.

إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ لَدُرِّيْدٍ مِّنْكُمْ جَزَاءً وَرَشْكُورًا ① إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمَ عَبُوسًا قَطَطِيرًا ①

(وايي ابرار) بېشکه چې مونږ طعام خواره درکوو تاسې ته خاص د الله تعالیٰ د مخ لپاره (چې ويې وينو، او د هغه رضا مو په نصيب شي)، نه غواړو مونږ له تاسې څخه جزاء، بدل، او نه شکر ايستل. بېشکه مونږ ويرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تريو مخې (غمجنې) ډېرې سختې تريو مخې نه.

تفسير: يعنې دا طعام او خواره ورکوونکي به د حال په ژبې سره داسې ويونکي وي، او که چېرې مصلحت وي او لازم يې وگڼي؛ د قال په ژبې سره يې هم ويلی شي.

﴿إِنَّمَا نُطْعِمُكُمْ لِوَجْهِ اللَّهِ﴾ څمونږ خواره ورکول په دې خاطر دي چې الله تعالیٰ ووينو، او د هغه رضا او ثواب مو په برخه شي، له تاسو څخه څه بدله، عوض نه غواړو، او نه درڅخه د شکر ايستلو او د مننې غوښتونکي يو. ﴿إِنَّا نَخَافُ﴾ «بېشکه مونږ ويرېږو له ربه خپله له عذابه د ورځې تريو مخې غمجنې، ډېرې سختې تريو مخې نه».

تَوَقَّعْتُمْ اللَّهَ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّهْم نَصْرًا وَسُرُورًا ①

نو وبه ساتي دوی لره الله (په سبب د حسناتو د دوی) له شره سختی د دغې ورځې، او ور به کړي دوی ته تازگي او حسن د مخونو (او خوشالي د زړونو).

تفسير: يعنې له هغه شي څنې چې دوی ډېر ويرېدل؛ الله تعالیٰ دوی له هغه څنې محفوظ او مأمون وساتل، او د هغوی مخونو ته يې بڼايست او تازگي، او زړونو ته يې خوشي او سرور ورعطاء کړ.

وَجَزَاءُ مِّمَّا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ①

او جزاء به ورکړی دوی ته (الله) په سبب د صبر د دوی جنت او (جامې) ورېښميني.

تفسير: يعنې کله چې دې خلقو د دنيا پر تنگسۍ او سختيو باندي صبر کاوه، او له گناهونو او معاصيو څنې يې ځانونه ساتل، او په طاعت او عبادت کې قائم او سپدل؛ نو ځکه الله تعالیٰ د هغوی د آرام او راحت لپاره دوی ته د جنت بڼه نعماء، اعلىٰ باغونه، او فاخره لباسونه مرحمت کړل، او س الله اکرم شأنه و اعظم برهانه د دغو جنتيانو يو بل بڼه وضعيت داسې بيان فرمايي:

مُتَّكِنِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرْبَابِ لَا يُرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمَهْرِيرًا ①

حال دا چې تکیه کوونکي به وي په هغه (جنت) کې پر تختونو باندي (د باچایانو او ټولواکانو په ډول)، نه به وينې دوی هلته شمس لمر (کرمي) او نه زمهرير (سارپه).

تفسیر: یعنی د جنت موسم به ډېر معتدل او برابر وي، نه د تودوخې او نه د یخنی او نه به نور څه رېر او تکلیف هلته وي.

وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلُّهَا وَذُلَّتْ قُطُوفُهَا تَدْلِيلًا ﴿۳۷﴾

حال دا چې نزدې به وي پر دوی باندې سیوري (د ونو) د هغه، تابع او مسخرې ټیټې کړې شوي به وي مېوې د هغه په تابعداری مسخر بدلو ټیټېدلو سره (چې شو کول به یې اسان وي).

تفسیر: یعنی د ونو څانګې د خپلو مېوو سره دوی ته ډېرې نزدې کېږي، او د هغوی مېوې به ورځوړندې او د دوی په واک کې به وي، او جنتیان په هر حالت او هر ځای کې چې وغواړي، اعم له دې څخه چې ولاړ وي یا ناست یا ملاست، بې له تکلفه هغه ټولولې او شو کولی شي.

وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِأَنْبِيَاءٍ مِّنْ فَضَّةٍ وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرًا ﴿۳۸﴾ قَوَارِيرًا مِّنْ فِضَّةٍ

او ګرځولې به شي پر دغو (ابرارو) باندې (په دغه جنت کې د) شیشو جامونه له سپینو زرو او ګلاسونه صراحی چې وي به (دغه ظروف) په شان د شیشو. هسې شیشې چې له سپینو زرو به وي (صاف به وي د شیشو په شان، چې ظاهر به یې له باطن او باطن به یې له ظاهره ښکاري).

تفسیر: یعنی دا ظروف لوبسي به په اصل کې د سپینو زرو څخه جوړ وي، او ډېر سپین بې داغه او خوبسي ښونکي، او داسې صاف او شفاف او ځلېدونکې به وي، چې لکه شیشې غوندې به ښکاري، او د هغه د منځ شیان به له باندې څخه له لرې لیده کېږي.

فَدَّرُوهَا تَقْدِيرًا ﴿۳۹﴾

په اندازه کړي به وي هغه (جامونه ساقیانو د جنت جنتیانو ته) اندازه کول.

تفسیر: یعنی یو جنتي هومره چې څښلو ته ضرورت لري، او زړه یې غواړي؛ په هغه مېچ او اندازه سره به سم او برابر په هغه کې شراب وي، چې نه به ترې لږېږي، او نه به ترې زیاتېږي، یا په هره اندازه چې جنتیان پخپلو زړونو کې ټاکلې او ګرځولې وي؛ بې له تزئیده او بې له تنقیصه سم د دوی له غوښتنې سره ورته وړاندې کېږي.

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَتْ مِرَاجِحًا زَنْجَبِيلًا ﴿۴۰﴾

او ورڅښول کېږي به جنتیانو ته په جنت کې جامونه د شرابو چې وي به ګله له هغه سره زنجبیل.

تفسیر: یعنی د شرابو جام یو هغه وو چې د هغه ګله جنتي کافور دی، دویم یې هغه دی چې زنجبیل (سونډ) ورسره ګله وي، مګر دا د دې دنیا زنجبیل او سونډ ونه ګاڼه شي، ځکه هغه یوه چینه ده چې «سلسبیل» نومېږي، د سونډ تاثیر تود دی، او په غریزه حرارت کې انتعاش پیدا کوي، او عرب هغه ډېر خوښوي.

په هر حال سره په کوم خاص مناسبت سره دې چينې ته «زنجبیل وايي»، د نېکانو په جامونو کې د هغه لږ څه ګلهون کاوه شي، په اصل کې دا چینه لویو عالي مقامو مقربینو لره ده، والله أعلم.

عَيْنًا فِيهَا سُحُبٌ سَلْسَبِيلٌ ﴿٥٠﴾

چینه په دغه (جنت کې چې) نوم یې اینسودلی شوی دی په سلسبیل سره.

تفسیر: د «سلسبیل» معنی صافې بهېدونکې اوبه دي، (کذا في الموضح)، او ځکه ورته «سلسبیل» وايي چې آسانه تیرېږي له حلقه، او ډېرې لږديزې او خونده ورې دي په څېنلو کې، او هر چېرته چې د جنتي زړه وغواړوي، همغلته ورته بهېږي.

وَيُطَوَّفُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانٌ مُّخْلَدُونَ ﴿٥١﴾

او ګرځي پر دغو جنتیانو باندې هلکان تل پاتې شوي (پخپل حال).

تفسیر: یعنې تل به هلک پاتې کېږي، یا به له جنتیانو څخه هېڅ نه اخیست کېږي، او تل تر تله به د هغوی په خدماتو کې مشغول وي.

إِذَا رَأَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنثورًا ﴿٥٢﴾

کله چې ووينې ته دوی؛ ګڼې به هغوی (په صفایي کې) لکه مرغلرې خورې شوې.

تفسیر: یعنې پخپل حسن، جمال، صفایي او بڼایست سره په هر لوري ګرځي، او داسې خوش منظر معلومېږي لکه چې د ډېرو ځلېدونکیو او بڼایسته مرغلرو په شان پر ځمکې باندې خواره شوي وي، او تخصیص د «منثور» لپاره د دې دی؛ چې دا بڼایسته او بڼي ښکارېږي له مرغلرو منظومه وو او پیلو شویو څخه.

وَإِذَا رَأَيْتَ ثَمَرًا رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ﴿٥٣﴾

او هر کله چې وګورې ته دغه (جنت) ته؛ نو وبه وینې ته نعمتونه (ډېر چې صفت یې کېدی نشي) او ملک باچایي لویه (لازواله چې انتهاء او زوال نه لري).

تفسیر: یعنې د جنت حال او احوال څه ووايه شي، که څوک یې وويني؛ نو ور معلومېږي چې په جنت کې به څه عظیم الشان نعمتونه او څومره لویه لا زواله بېمثاله باچایي یوه معمولي او ادنی جنتي ته ور په برخه کېږي، رزقنا الله تعالی منها بمتنه وفضله.

عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَأَسْتَبْرَقٌ ﴿٥٤﴾

له پاسه پر دوی باندې به کالي د نړیو ورپښمو وي چې شنه به وي، او د غټو ورپښمو نه.

تفسیر: یعنې نري او غټ دوه ډوله د ورپښمو کالي به جنتیانو ته ورکاوه کېږي.

وَحُلُوفٌ أَسَاوِرٌ مِنْ قِضَاعٍ ﴿٥٥﴾

او وابه غوښته شي (دوی ته) باهوګان له سپینو زرو.

تفسیر: په دې سورت کې درې ځایه د سپینو زرو، دلونښو، ګانپو او نورو ذکر راغلی دی، په بل ځای کې د سرو زرو ذکر شوی دی، ممکن دي چې دا هم وي او هغه هم وي، ځینو ته به دا ورکاوه شي، او ځینو ته به هغه، یا به کله دا او کله به هغه وروړاندې کېږي.

وَسَقَمُهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُورًا ﴿۲۹﴾

او وروبه خبني دغو (جنتيانو ته) رب د دوی شراب طهور (خبناک بڼه پاکیزه).

تفسیر: یعنی له گړدو نعمتونو وروسته د شراب طهور یو جام به د حقیقي مالک له لوري ورکاوه شي، چې نه په کې نجاست وي، او نه کدورت، نه به ورسره څه درد او الم او نه به بدبويي وي، او د هغه له خښلو ځني به زړه پاک او گڼپه صفا کيږي، له خښلو څخه وروسته له بدن څخه به داسې عرق او خولې وځي، چې د هغه وږمه او خوشبويي به د مسکو په څېر زړونه خوشبوي.

إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيَكُمْ مَشْكُورًا ﴿۳۰﴾ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ﴿۳۱﴾ قَاصِرٌ بِحُكْمِ رَبِّكَ

(او وږه فرمايي الله دوی ته چې) بېشکه دغه (نعمتونه) وو تاسې لره جزاء بدل (د اعمالو ستاسې)، او دی سعي عمل زیار ستاسې مشکور مقبول. بېشکه مونږ همدا مونږ نازل کړی مو دی په تا باندې (ای محمده!) قرآن نازل کول. نو صبر کوه حکم د رب خپل ته (په نصرت د تا).

تفسیر: یعنی د زیات اعزاز او اکرام او د زړونو د خوشې لپاره به ویلی شي چې: دا ستاسې د اعمالو بدل دی، ستاسې زیارونه مقبول او مشکور او سعي مو ومنلی شوې، د دې زېري له اورېدلو ځني به جنتیان لا خوشبويږي.

﴿إِنَّا نَحْنُ﴾ الآية - «بېشکه مونږ نازل کړی مو دی په تا باندې ای محمده قرآن نازلول، نو صبر کوه حکم امر د رب خپل ته په نصرت د تا»، چې ستا زړه مضبوط شي، او خلق ورو ورو پخپلو بڼو او بدو باندې بڼه وپوهيږي او معلوم یې کړي، چې جنت د کومو اعمالو په وسیله موندل کيږي، که په داسې پوهولو سره هم ونه پوهېده، او پخپل ضد او عناد کې ټینګ پاتې شو؛ نو تاسې د خپل پروردگار په حکم باندې همغسې ټینګ ودرېږئ، او د وروستني فیصلې انتظار وکړئ!.

وَلَا تُطْعَمُهُمْ مِنْهُمْ إِشْمًا أَوْ كُفُورًا ﴿۳۲﴾

او مه منه خبره له دوی ځني د هيڅ يو گنهگار او ناشکره (چې تا بولي کفر ته).

تفسیر: یعنی «عتبه» او «ولید» او د قريشو نور کفار تاسې ته دنيوي ترغيونه درکوي، او شنه باغونه درسي، او په دې تحريص او تطميع سره غواړي چې تاسې د تبليغ له فرضه واپروي، نو الله تعالی تنبيه فرمايي چې: تاسې د دوی په خبرو باندې مه تېروځئ، ځکه چې د گنهگار، فاسق او ناشکر کافر له وينا منلو څخه پرته له نقصانه بل څه په لاس نه درځي، نو د داسې شريرانو او بدبختانو خبرو ته غوږ نیول نه دي پکار.

وَأذْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿۳۳﴾

او یادوه نوم د رب خپل صباح کهيڅ او بېگا ماښام.

تفسیر: یعنی تل هغه پخپل زړه کې ولره!، په تېره بیا په دې دوو وختونو کې یې هر ورومرو یادوه!، گړدو اندېښنو علاج همدا د الله تعالی ذکر دی.

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَبِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ﴿۳۰﴾

او په څه برخه د شپې کې نو سجده کوه هغه (الله) ته، او نسبت د پاکی کوه دغه (الله) ته په شپه اوږده کې (یعنې تهجد کوه او).

تفسیر: لمونځ وکړه!، بنایي چې له دې ځنې د مغرب او عشاء لمونځونه یا به تهجد مراد وي، که له ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ﴾ څخه تهجد مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح ځنې د هغه متبادره معنی اخیسته کیږي، یعنې د شپې له لوري علاوه پر تهجد پر ډېرو تسبیحو او تهلیلو کې مشغول شئ!، که له رومي «فاسجد» ځنې د ماښام او ماسختن لمونځ مراد وي؛ نو دلته به له تسبیح څخه تهجد مراد وي.

إِنَّ هُوَ لَآ يُعِشُونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ﴿۳۱﴾

بېشکه دا (خلق چې کفار دي) خوبنوي ژر تېرېدونکي (دنيا)، او پرېږدي وروسته له ځانه ورځ سخته (د عقبې چې د هغې لپاره څه تياری او عمل نه کوي).

تفسیر: یعنې دا خلق که ستاسې پند او هدايت نه مني، د هغه سبب د دنيا مينه ده، کله چې دنيا يو ژر په لاس راتلونکي څيز دی، دوی هم دا غواړي، او د قيامت له درنې ورځې څخه غافل شوي دي، او هيڅ د هغه په فکر کې نه دي لويديلي.

عَنْ خَلْقِهِمْ وَشَدَّ دَنَا أَسْرَهُمْ وَإِذْ اشْتَمْنَا بَدَلْنَا مِثْلَهُمْ بَدِيلًا ﴿۳۲﴾

مونږ پيدا کړي مو دي دوی، او بيا مو مضبوط کړل پيداينبت بندونه اندامونه د دوی، او کله چې اراده وفرمايو؛ بدل به راوړو مونږ امثال د دوی (په خلقت کې) بدل.

تفسیر: یعنې اول مو تاسې پيدا کړئ، او ستاسې گړد بندونه او اندامونه مو جوړ کړي دي، نن ځمونږ هغه قدرت نه دی سلب شوی، هر کله چې مونږ وغواړو؛ ستاسې دا موجوده ژوندون پای (انجام) ته رسوو، او همداسې يوه بله هستي بيا پيدا او ودرولی شو، يا دا مطلب که دا خلق يې ونه مني؛ نو مونږ قادر يو، هر کله چې وغواړو د دوی په ځای به نور داسې سړي راولو چې گړد سره به مطيع او فرمانبرداران وي، او د دوی په شان به سرکشان نه وي.

إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿۳۳﴾

بېشکه دغه (سورت) تذکره پند دی (خلقو لره)، نو هر هغه څوک چې اراده کوي نيسي طرف د رب خپل ته لاره (په خير او طاعت سره؛ پس ودې نيسي!).

تفسیر: یعنې په جبر او زور سره په دوی باندې خبرې منل ستا کار نه دی، د پاک قرآن په وسيله پند ورکوي!، وروسته له دې د هر چا اختيار دی، هر څوک چې زړه يې غواړي د خپل پروردگار تر خوښی پورې د رسېدلو لاره دې ځان ته جوړه کړي!

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿۳۴﴾

او اراده نشئ کولی تاسې (دهيڅ لاره د طاعت) مگر هغه چې اراده وفرمايي الله (تاسو ته)، بېشکه الله دی (پر هر شي باندې) ښه عالم دانا ښه حکمت والا دی.

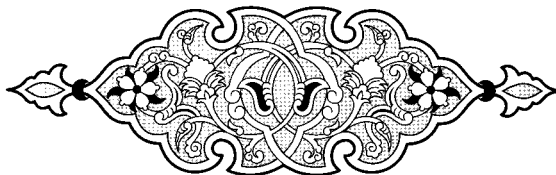
تفسیر: یعنی ستاسې غوښتنه هم پرته د الله تعالی له غوښتنې نشي کېدی، ځکه چې د بنده مشیت د الله تعالی د مشیت تابع دی، دغه الله تعالی ته ښه معلوم او ښکاره ده چې د چا استعداد او قابلیت څه قسم دی؟ نو سم له هغه سره د هغه مشیت کار کوي، بیا پاک الله هر چا لره چې اراده ولری د هدایت نو پخپل مشیت په سمې لارې باندې یې بیایي، او چا سر لره چې د گمراهۍ اراده وکړی نو په گمراهۍ کې یې پرېږدي.

يُدْخِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۝

داخلوي (الله) هغه څوک چې اراده (د دخول یې) وفرمایي په رحمت خپل کې، او ظالمان (کافران چې دي) تیار کړی دی (الله) دوی ته عذاب ډېر دردناک.

تفسیر: یعنی د هر چا استعداد چې ښه وي؛ هغه ته به په ښکې باندې د تلوو توفیق وروښيي، او د خپل رحمت او فضل مستوجب به یې وگرځوي.

تمت سورة الدّهر بفضل الله تعالی ومّنه وكرمه.

سُورَةُ الْمُرْسَلَاتِ

«د (المرسلات) سورت مکي دی، پرته (علاوه) له (۴۸) آيته څخه چې مدني دی، (۵۰) آيته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۷) او په نزول کې (۳۳) سورت دی، وروسته د (الهمزة) د سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْمُرْسَلَاتِ عُرْفًا ۝ فَالْعَصْفِ عَصْفًا ۝

قسم دی په هغو بادونو چې لېرلی شوي دي (د الله له طرفه) پی در پی پرله پسې (چې زړونه خوبنوي)، (یا) قسم دی په هغو ملانکو لېرلیو شویو په نېکیو سره (چې امر او نهی دي). بیا قسم دی په هغو سخت خوځوونکیو بادونو باندې چې الوخي په زور سره، (یا) پس قسم دی په هغو ملانکو تلونکیو په حکم د الله سره گړندي تلل.

تفسیر: یعنی اول پسته او بڼه نری هوا چلیري، چې له هغې سره به د مخلوقاتو ډېر توقعات او منافع ترلې وي، بیا لږ څه وروسته هماغه یوه نرمه او پسته هوا د یوې سختې سیلې او طوفان جاکر پشان به الوخي، او داسې خرابي او وړاني به راولي چې خلق به په نارو سوروشي، همدا د دنیا او د آخرت مثال وگڼئ!، ډېر داسې کارونه دي چې خلق هغه اوس مفید او نافع گڼي، او پر هغه باندې د دوی لویې هیلې ترلې وي، او ډېر توقعات ترې لري، خو هماغه کار کله چې د قیامت په ورځ پخپل اصلي او ډېر سخت او ویروونکي صورت سره رابنکاره شي؛ نو گړد خلق به ترې پناه غواړي.

وَالنَّشْرِتِ نَشْرًا ۝ فَالْفَرْقَتِ فَرْقًا ۝

قسم دی په هغو خواره کوونکیو بادونو باندې (باران لره) پورته کول خورول. بیا (قسم دی) په (هغو ملانکو یا آیتونو د قرآن چې) جدایي کوي (په منع د حق او باطل کې) جدایي کول.

تفسیر: یعنی پر هغه هواوو باندې قسم دی چې بخارات او نور له ځانه سره راپورته کوي، او وربخې پیدا کوي، او په فضاء کې یې خوروي، بیا په هر هر ځای کې چې د هغوی رسونه مقصود وي؛ د الله تعالی په امر هغه هم هغلته رسوي او ویشي یې، او له وریا (باران) څخه وروسته بیا وربخې یوه لوري بل لوري ته خوروي، هوا یواځې له وربخې سره مخصوصه نه ده، بلکه د هغه عمومي خاصیت دادی چې د گړدو شیانو کیفیات لکه بڼې او بدې وږمې او نور خوروي، او د هغوی لطیف اجزاء ځنې بېلوي، او له ځان سره یې وړي، او یو څیز له یوه ځایه جلا کوي، او له بل سره یې لگوي.

فَالْمُلْقِيَتِ ذِكْرًا ۝ عُدْرًا أَوْ نُذْرًا ۝

پس قسم دی په هغو (پرښتو) چې رابنکته کوونکې د ذکر، وحي، پند دي. لپاره د لرې کولو د عذر (الزام د مؤمنانو) او لپاره د ویرولو (الزام د کافرانو).

تفسیر: شاه عبد العزیز (رحمه الله) له «فَالْمُلْقِيَتِ ذِكْرًا» څخه هم هوا مراد کړې ده، ځکه چې د وحي غږ د خلقو غوږونو ته رسونه هم د هوا کار دی.

تنبیه: «المرسلات، العاصفات، الناشرات، الفارقات، الملقیات» د پنځو واړو مصداق ځینو هواوې ټاکلې (مقرر کړې) دي، ځینو پر بنسټې ځینو پیغمبران او ځینو مفسرینو لکه چې رومبنيو څلورو څخه هواوې مراد کړي دي، او له پنځمې څخې یې پر بنسټې اخیستې دي چې په ترجمه کې ښکاره ده.

شاه عبد القادر (رحمه الله) لیکي چې: «له وحی څخه د کافرانو د دغه الزام لرې کول منظور دي، چې د سزا په وخت کې ونه وایي چې مونږ نه وو خبر، او هغو کسانو ته چې په برخه کې یې ایمان دی؛ د وېرې اورول دي چې ایمان راوړي».

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ۝۴

بېشکه څه وعده چې له تاسې سره کړې شوې ده (د قیامت) خامخا واقع کېدونکې ده. تفسیر: یعنې د قیامت او د آخرت د حساب او کتاب او جزاء او سزا وعده هر ورو پېښېدونکې ده.

فَإِذَا النُّجُومُ طُمِسَتْ ۝ وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ۝۵

نو کله چې ستوري تور شي (رڼا نور یې ورک شي). او کله چې اسمان خپرې کړ شي. تفسیر: یعنې ستوري محوه بې رڼا خرپر کېږي، اسمان به ټوټې ټوټې رالوېږي، او د څیریدلو له وجې به په هغه کې وروڼه او کړکی څرگندېږي.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُفَّتْ ۝۶

او کله چې غرونه والوځولی شي (ویستل شي له ځایونو خپلونه) او روان شي. تفسیر: یعنې د پاغونډو په شان په هوا کې الوځي، او دې خوا او هغې خوا ګرځي.

وَإِذَا الرُّسُلُ أُقِدَّتْ ۝۷

او کله چې د پیغمبرانو وخت وټاکلی شي (او جمع کړل شي لپاره د شهادت). تفسیر: چې له وړاندې وروسته ټاکلي وقت سره سم د خپلو امتیازاتو سره درت العزت په دربار کې حاضر شي.

لَأَيُّ يَوْمٍ أُجِّلَتْ ۝ لِيَوْمِ الْفَصْلِ ۝۸

لپاره د کومې ورځې وروستي کړی شوي دي (دا څیزونه)؟ لپاره (د شهادت) د ورځې د فیصلې. تفسیر: یعنې پوهېږئ چې دا فیصله کومې ورځې لپاره ساتلی شوې ده؟ هغې ورځې ته چې په هغې کې به د هرې خبرې بیخي او آخري او قطعي فیصله وي، بېشکه که الله تعالی غوښتلی؛ اوس به یې د هر څیز فیصله لاس په لاس او سمدلاسه هم کوله، خو د ده د حکمت اقتضاء داسې نه ده، چې اوس هر څوک پخپلې سزا ورسوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْفَصْلِ ۝ وَبَلَّغْنَاكَ الْبَیِّنَاتِ ۝۹

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه ده ورځ د فیصلې. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په ورځې د قیامت باندې).

تفسیر: یعنی هیخ مه پوښتنه چې د فیصلې ورځ به څرنگه وي؟ بس دومره وپوهېږه چې دروغ و یونکیو لره به د تباهی ډېره سخته ورځ وي، او له سختو مصابو او رېړو سره به په کې مخامخ کېدونکي وي.

أَلَمْ نُهَبِكِ الْأَوَّلِينَ ﴿۱۱﴾ ثُمَّ نُنَبِّئُهُمُ الْآخِرِينَ ﴿۱۲﴾ كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿۱۳﴾

آیا نه دي هلاک کړي مونږ (مجرم خلق) پوښني؟ (بلکه هلاک کړي مو دي په سبب د تکذیب سره). بیا ورلېږو په هغو پسې وروستني (مجرمان هم لکه چې له دوی سره مو معامله وکړه). همداسې کار کوو مونږ له ټولو مجرمانو ګنهکارانو سره.

تفسیر: د قیامت منکرانو داسې ګڼل چې د دنیا د لوی ژوندون به په څه ډول پای (آخر) ته ورسیري؟ او څرنگه به باور کېدی شي چې دا ګرد بني آدمان به په یوه ورځ کې سره مړه او انساني نسل به بیخي فنا کېږي؟ دا دوزخ او عذاب ویږول ګرد سره فرضي او ساختګي رابښکاري، نو د دې چټي خبرو په ځواب کې فرمایي چې پخوا له دې څخه ډېر خلق مړه شوي دي، او ډېر اقوام او ټبرونه د خپلو ګناهونو په بدل د تباهی سره مخامخ شوي دي، د وروستیو په نسبت به هم داسې د موت او هلاکت سلسله جاري وي، نو پاک الله فرمایي: کله چې ځمونږ قدیمي عادت د مجرمانو په نسبت معلوم او څرګند دی؛ نو وپوهېږئ چې د دې پېړۍ کفار به هم په همغو پخوانیو کفارو پسې شړو.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿۱۴﴾

افسوس هلاکت خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ و یونکیو لره (په بعث بعد الموت باندې).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د قیامت راتګ یې د دې لپاره دروغ ګناهه چې ګرد انسانان به څرنگه یو ځلې پناه کېږي؟ او په څه ډول به ګرد مجرمان په یوه وخت کې ګرفتار او په سزارساوه کېږي؟

أَلَمْ نَخْلُقْكُمْ مِنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ﴿۱۵﴾ فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ﴿۱۶﴾ إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ﴿۱۷﴾

آیا نه یی پیدا کړي مونږ تاسې له اوبو سپکو (د مني) څنې؟. نو مو ساتلي مونږ هغه (اوبه) په ځای د قرارۍ ټینګ کې (چې د مور رحم دی). تر نېټې معلومې (وخت د ولادت) پورې.

تفسیر: یعنی د یوې وقفې په ځای کې یې محفوظ وساته، له دې څنې مراد د مور رحم دی، چې هغه ته (بچه دان) هم وایه شي، او علی الاکثر وورې کی هلته تر نهو میاشتو پورې وي، او خپل خلقت کاملوي.

فَقَدَرْنَا نِعْمَ الْقَدَرُونَ ﴿۱۸﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿۱۹﴾

پس قادر یو مونږ په دغو کارونو باندې پس ښه ټیک قادران یو مونږ. افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ و یونکیو لره (په ایمان او په نعمت باندې).

تفسیر: یعنی د اوبو هغه څاڅکي یې او تر نېټې معلومې پورې په هغه ټینګ او مضبوط ځای (رحم) کې چې اکثر نهه میاشتې وي؛ وساته په تدریج سره یې پوره کړ، او له هغه څخه یې په ورو ورو یو کامل انسان جوړ کړ، له دې څنې ځمونږ په قدرت او قوت باندې وپوهېږئ، نو آیا دا الله تعالی دا انسان وروسته له مړینې څخه نشي ژوندی کولی.

تنبيه: ځینو د «قدرنا» معنی اندازه کول اخیستي دي، یعنی «اندازه مو کړي» او مونږ یو ښه اندازه کوونکي، چې په دومره مدت کې له مونږ څنې هیخ یو ضروري څیز نه دی پاتې، او نه مونږ کوم زائد او بېکار شی پیدا کړی دی.

(اوس الله تعالی جل و علا شأنه و عظم برهانه ذکر کوي د خپل احسان پر خپلو بندګانو او داسې فرمایي:)

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ﴿۱۷﴾ أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا ﴿۱۸﴾

آیا نه ده ګرځولې مونږ ځمکه جمع کوونکې (په شاه خپلې). ژوندیو لره او مړیو لره (په ګېټه، نس خپل کې)؟.

تفسیر: یعنې ګرد ژوندي مخلوقات پر همدغې ځمکې باندې د خپل ژوندون چارې برابرې، او د دوی مړي هم په همدې ځمکې کې خښېږي، او ورته رسېږي، انسان ته ژوندون د همدې خاورې په وسیله په برخه شوی دی، او له مړینې ځنې وروسته یې همدا خاوره دهستوګنې ځای دی، نو آیا بیا دویم کړت له دې خاورې ځنې دهغه پورته کېدل کومه مشکله خبره ده؟.

وَجَعَلْنَا فِيهَا رِوَاسِيَ شِجَاتٍ وَأَسْقَيْنَكُم مَّاءً فُرَاتًا ﴿۱۹﴾

او پیدا کړي دي مونږ په دې (ځمکه) کې غرونه لوی او لوړ، او در ومو څښلې تاسې ته اوبه خوږې تنده ماتوونکې.

تفسیر: یعنې په همدغې ځمکې کې مو لکه غروندي دروند او سخت جسم پیدا کړی دی، چې له خپله ځایه هیڅ نه خوځېږي، او په همدې ځمکې کې مو د اوبو چنې در بهولې دي، چې د خپلې نرمۍ او سیلان په سبب تل تر تله بهېږي، او په ډېر سهولت سره یې څښونکي خړوبېږي.

وَيْلٌ لِّيَوْمٍ إِذِ الظُّلُمُوتِ ﴿۲۰﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په دغو مخلوقاتو او نعمتونو باندې).

إِنظُرُوا إِلَى مَا كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿۲۱﴾

ځی ولاړ شی! هغه خیز ته چې وی تاسې چې په هغه (عذاب د اور) به مو دروغ ویل په دنیا کې.

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ کې به منکرانو ته داسې ویل کېږي، بیا به وویل شي د الله له جانب منکرانو ته داسې چې:

إِنظُرُوا إِلَى ظِلِّ ذِي ثَلَاثِ شُعَبٍ ﴿۲۲﴾

ځی لاړ شی تاسې!، هغه سیوري ته چې خاوند د دریو څابونو څانګو دی.

تفسیر: له «قتاده» رضي الله تعالى عنه او نورو ځنې مروی دي چې: د کافرانو د سیوري لپاره یو لوګی له دوزخه راوځي، چې په چاودلو سره به په دریو څانګو ویشل کېږي، وایي چې: دا لوګی به داسې وي چې له هر یوه منکر به له درې خواوو راچاپېر وي، یوه ټوټه به یې د سر له لوري د چترۍ په ډول ولاړه وي، او دویمه به یې په ښي لاس او درېمه به یې په کیني لاس، د حساب تر خلاصېدو پورې به دا خلق تر همدې سیوري لاندې وي، او ایمانداران او نېک کرداران به د عرش عظیم تر سیوري لاندې په ډېره هوسایي او آرام سره ولاړ وي.

لَا ظَلِيلٌ وَلَا يُغْنِي مِنَ اللَّهَبِ ۝

چې نه به وي (دا سیوری) یخ، او نه به دفع کوي (له دوی نه هیڅ شی) له لمبې د اور نه. تفسیر: یعنې یواځې په نامه سره به سیوری وي، داسې کوم گڼی سیوری به نه وي چې د هغه په وسیله د لمر له تودوخې یا د اور له لمبو ځنې منکرین ځان وژغوري، یا د تندې د داخلي او خارجي تودوخې مخه ونیسي.

إِنِّهَا تَرْمِي بِشَرِّ رِكَالٍ قَصُرٍ ۝

بېشکه هغه (اور) ویشتل کوي په هسې بخر کو سرو سکرو تو سره (چې هره یوه به یې وي) لکه لوړه (اوچته) غټه مانی.

تفسیر: یعنې د دوزخ دغه سکرو تې به دغومره لوړې وي، او هغه سکرو تې به د لویې مانی د وچتوالي په مېچ را الوځي، یا به د هغه د سکرو تو لویوالي د لویې مانی له لویوالي سره برابر وي.

كَأَنَّهُ جُمَلَتْ صُفْرًا ۝

گواکې هغه (بخر کي سکرو تې قطار د) اوبنانو زېرو تورو دی.

تفسیر: یعنې که له مانی سره تشبیه په لوړوالي (وچتوالي) کې وي؛ نو له اوبن سره به په لویوالي کې هم وي، که هغه تشبیه په لویوالي کې وي؛ نو د ﴿كَأَنَّهُ جُمَلَتْ صُفْرًا﴾ مطلب به داسې وي چې: رومی به د اور هغه بخر کي او سکرو تې له مانی سره برابرې وي، بیا به مانی او وړې شي د اوبن په اندازه به کیري، یا به له اوبن سره په رنگ کې تشبیه ولري، خو په دې صورت کې هغو کسانو چې د ﴿جُمَلَتْ صُفْرًا﴾ ترجمه په «تورو اوبنانو» سره کړې ده؛ هغه زیاته بڼه لگیري، ځکه چې له روایتونو څخه دا ثابت شوي ده، چې د دوزخ اور تک تور دی، او عرب تورو اوبنانو ته د دې لامله «صفر» وايي چې هغه عموماً زېرووالي ته مائل وي، والله أعلم.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ۝

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (د داسې عذابونو).

تفسیر: چې داسې به یې گڼل چې قیامت نه دی راتلونکی، او که راهم شي؛ نو مونږ به هلته په آرام او هوسایي کې یو.

هَذَا يَوْمٌ لَا يَنْطِقُونَ ۝

دا هغه ورځ ده چې (مفیدې) خبرې نه کوي (په کې کفار، یا به نشي نیولی هیڅ حجت پر الله باندې).

تفسیر: یعنې منکران به ځینو مواطنو کې بالکل خبرې ونه شي کړي، او په هغو مواطنو کې چې وینا کوي؛ هغه به نافع نه وي؛ نو په دې لحاظ سره به د هغوی ویل او نه ویل گڼل سره برابر وي.

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ۝

او اذن حکم به ونه کړ شي دوی ته چې عذر وغواړي (او نه به معذرت ورته څه نفع ورسوي).

تفسیر: ځکه چې د معذرت او د توبې د قبلېدلو وخت تېر شوی دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٥﴾

افسوس، هلاکت، خرابی ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په دغې ورځې د قیامت باندې).
تفسیر: یعنې هغه کسان چې دغه ورځ د دنیا په عدلیو او محکمو باندې قیاس کوي، او داسې یې گڼلې وي چې که هسې کومه موقع راوراندې شوه؛ نو هلته به هم په غور و خبرو او په عذرونو او ننواتو سره ځانونه خلاصوو.

هَذَا يَوْمُ الْقُضْلِ جَمَعْنَاكُمْ وَالْأُولَئِينَ ﴿٢٦﴾

دا ورځ د فیصلې ده، ټولوو مونږ تاسې (ای مکذبانو) او پخواني خلق هم.
تفسیر: د دې لامله چې گړد سره راټول کړو، او بیا یې بېل بېل سره ودروو، او وروستی او آخري حکم او فیصله ور واوروو.

وَإِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكَيْدٌ ﴿٢٧﴾

پس که وي تاسې سره لره څه کید، مکر چل (په دفع د عذاب کې)؛ نو وکړئ دغه کید، مکر، چل مو په ما باندې.

تفسیر: هو که! دا گړد مو دلته سره راټول کړي، اوس دې یو له بله سره جرگې او مشورې وکړي! هر هغه چم او مکر فریب او تدبیر چې ځمونږ د نیولو لپاره جوړولی شي؛ هغه دې جوړ کړي، او راوډې بسی، په دنیا کې خو مو د حق په باطلولو او پټولو کې ډېر تدبیرونه کړي وو، نن مو هم له همغو تدبیرونو څخه هر یو مو چې زړه غواړي؛ راد مخه یې کړئ!.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٢٨﴾

افسوس، هلاکت، خرابی ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په حساب کتاب باندې).

تفسیر: چې په نورو یې هیله او اسره کړې وه، چې هغوی به مونږ په هر ډول سره چې وي؛ خلاصوي.

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلِّ وَعُيُونٍ ﴿٢٩﴾ وَقَوْلِهِمْ مَا أَشْهَوْنَ ﴿٣٠﴾ كُلُّوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣١﴾

خامخا پر هېزگاران ویریدونکي به (د جنت د ونو) په سیورو کې وي، او په (غاره د) چینو کې به وي. او په (منځ د) مېوو کې به وي له هغه قسمه چې غواړي یې دوی. (او وایي به مؤمنانو ته پر بنټې چې) خورئ تاسې او څښئ تاسې (ای متقینانو) په داسې حال کې چې لذت اخیستونکي به یې په سبب د هغو (صالحه اعمالو) چې وئ به تاسې چې کول به مو (په دنیا کې).

تفسیر: یعنې ویریدونکي له عذابه د الله چې کوي پر هېز له کفر او عصیان څخه؛ رومی د عرش بیا د جنت په سیوریو کې به وي، د مکذبینو په مقابل کې یې دا د متقینو حال بیان وفرمایه، ځکه چې «الأشیاء تعرف بأضدادها».

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٢﴾ وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٣﴾

(لکه چې جزاء مو متقینانو ته ورکړه)؛ بېشکه مونږ دا رنگه ښه بدل ورکوو نېکانو ته. افسوس، هلاکت، خرابی ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په نعماوو د جنت سره).

تفسیر: چې په دنیا کې به یې مسلمانانو ته ویل: که له مړینې څخه وروسته بیا ژوندون وي؛ نو هلته به هم مونږ له تاسې څخه ښه یو، اوس چې هغوی تاسې په عیش او عشرت کې ویني، او خپل ځانونه په تکلیف او زحمت کې مومي؛ نو دوی ته لا زیات تکلیف رسیږي، او رسوا او ذلیل کیږي، او وایي به منکرانو ته پرښتې داسې چې:

كُلُوا وَتَمَتُّعُوا قَلِيلًا إِنَّكُمْ مُجْرِمُونَ ﴿٣٧﴾

خورئ تاسو! او نفع واخلي (ای مکذبانو له نعمتونو د فاني دنیا) لږې ورځې، بېشکه یې تاسې مجرمان (کنهگاران په عقبی کې).

تفسیر: دا خطاب مکذبینو ته دی، چې څو ورځې نورې هم مزې وکړئ!، آخر به د دې خوړلو او څښلو بدل په ښه ډول له تاسې ځنې اخیست کیږي، ځکه چې تاسې د الله تعالی مجرمان یې، چې د هغه سزا پرته له حبس دوام او عذاب الیم څخه بل شی نه دی.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٨﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (له عذاب دردناک څخه).

تفسیر: چې د دنیا په عیش عشرت، ساعت تېری او لذتونو کې ډوب تللي وي، له دې څخه خبر نه وي؛ هغه څیز چې تاسې ته د کلانو آمل ښکارېده، او هغه مو پخپلو غاړو کې اچول، هغه یو تک تور سخت چیچونکی مار او منگور دی.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْجِعُوا إِلَىٰ رُكُوعٍ ﴿٣٩﴾

او کله چې وویل شي (په دنیا کې) دغو (مکذبینو) ته چې رجوع وکړئ، لمونځ وکړئ تاسې (الله ته)؛ نه کوي دوی رکوع لمونځ (الله ته).

تفسیر: یعنې مکذبین په لمانځه کې رکوع نه لري، یا د الله تعالی د عامو احکامو په مقابل کې غاړه نه ږدي.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿٤٠﴾

افسوس، هلاکت، خرابي ده په دغې ورځې کې دروغ ویونکیو لره (په اوامر او نواهي د الله).

فِي آيٍ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُومِئُونَ ﴿٤١﴾

پس په کومې خبرې باندې وروسته ما سواله دې (قرآنه) به ایمان یقین راوړي (دغه منکران)، بلکه په بل شي باندې ممکنه نه ده پرته له (قرآن).

تفسیر: یعنې له قرآن مجید څخه لوړ او کامل او مؤثر بیان به د چا وي؟ که دا مکذبین په دې باندې باور نه کوي؛ نو پر کومې خبرې به ایمان راوړي، آیا له دې پاک قرآن ځنې وروسته د بل کوم کتاب د راتللو په انتظار کې دي، چې له اسمانه به رانښکته شي؟

تمت سورة المرسلات بفضلہ، والله الحمد والمئة، وبه التوفيق والعصمة.

سُورَةُ النَّبَاِ

«د النبا» سورت مکي دی، (۴۰) آیتہ (۲) رکوع لري، په نزول کی (۸۰) او په تلاوت کی (۷۸) سورت دی، وروسته له المعارج له سورتہ نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ﴿۱﴾

له څه شي څخه پوښتنه کوي (کفار) يو له بله (يا له مؤمنانو څخه په طريقه د مسخرې څخه).

تفسیر: يعنې خلک د کومې خبرې پته لگولو او د کوم خيز په تحقيق او تفتيش کې مشغول دي؟ آیا په هغو کې داسې څه قوت او استعداد شته چې له ډيرو پوښتنو څخه په هغه خيز باندې وپوهيږي؟ هيڅکله به ونه پوهيږي، يا دا چې کافران دانکار او استهزاء او دنه منلو او مسخرو په ډول (طريقه) په خپلو منځونو کې او هم له پيغمبر او مسلمانانو څخه پوښتي خانه! هغه لويه ورځ کله راځي؟ ولې دومره وځنډېده (ايساره شوه) اوس ولې نه راځي؟

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ ﴿۲﴾ الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ﴿۱﴾

پوښتنه کوي (کفار) دلويې خبرې (قيامت يا قرآن څخه چې مشتمل دی په بعث او نورو اخروي امورو). هغه (قرآن) چې دوی په کې مختلف دي (مؤمنان يې په حقانيت اقرار لري، او کافران ترې انکار کوي).

تفسیر: يعنې قيامت لويه ورځ چې دخلقو په منځ کې په هغې کې اختلاف او شخړه ده او کفار په هغه کې سره مختلف دي، په انکار او په شک کې، يا به تپوس کاوه مؤمنانو او کافرانو ټولو، مؤمنانو دپاره دزيادت دويرې او دکافرانو له جهته دمسخرې نه، څوک راتگ نه مني، څوک يې په خيال کې ورته تللي دي.

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿۳﴾ ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ﴿۴﴾

نه دی کوي (دا اختلاف او پوښتنې) ژر به وپوهيږي (دا کافران په عذاب دانکار باندې). بيا هيڅکله دی نه کوي (پوښتنې او اختلاف) ژر به وپوهيږي (دغه منکران په هغه څه باندې چې حق دی په هغه وقت کې چې مړه شي او وڅکي عذاب).

تفسیر: يعنې پيغمبرانو ددنيا له اوله تر اوسه پورې خلق ډير پوهولي دي، خو خلقو هيڅ کله له خپلو جگړو او پوښتنو مخ نه دی اړولی، اوس نژدې ده چې هغه ويروونکې ننداره هغوی ته په مخ کې راشي، نو هلته به وپوهيږي چې قيامت لويه ورځ څه شی ده؟ او دهغې پوښتنې او جگړې په څه ډول دي؟

الْمُتَجَعِّلِ الْاَرْضِ مَهْدًا ﴿۵﴾

آيا نه ده گړخولې مونږ ځمکه فرش (بلکه گړخولې ده مونږ ځمکه فرش لپاره دهستوگنې دخلقو).

تفسیر: چی خلق په سکون او اطمینان پرې ډډې ولگوي، او هستوگنه پرې وکړي، او په آرامۍ او هوسایۍ (راحت) سره ناسته ملاسته په کې وکړي.

وَالْجِبَالِ أَوْتَادًا ۝

او (آیا نه دي گڼځولي مونږ) غرونه میخونه (بلکه گڼځولي دي مونږ غرونه دځمکې میخونه چې په سبب دهغو برقراره ده).

تفسیر: لکه چې یو شی میخونو په وهلو سره ټینګیري او نه سره بیلیري او نه له خپل ځای څخه دېخوا او هغې خوا ته خوځیري؛ همدا راز دځمکې هغه ابتدائي خوزېدل او سره بیلېدل دغرونو د شته والي په سبب شول، او دالله تعالیٰ په امر یې په ښکاره ډول یو راز آرام په برخه شو.

وَوَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ۝

او پیدا کړي یې مونږ تاسې جوړه (نر او ښځه).

تفسیر: یعنې الله تعالیٰ د نارینه دسکون او راحت او هوسایۍ او وخت تیرولو دپاره ښځه دده جوړه کړې ده، یا به له ازواج څخه مراد راز اشکال (انواع اقسام) او نور شیان مراد وي.

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝

او گڼځولی دی مونږ خوب ستاسې قطع د کارونو آرام راحت (دابدانو دتاسې).

تفسیر: یعنې سپری چې په اوږدې ورځې کې له ډیر کار او بار او خوځېدو ستړی ستومانه کیږي نو هر کله چې اوده شي؛ نو گرده ستوماني او ستر تیا یې لرې کیږي، گواکې خوب د آرامۍ او هوسایۍ نوم دی، وروسته له دې دخوب په مناسبت شپه هم یادېږي.

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ۝

او گڼځولی ده مونږ شپه لباس (پټوونکې دهر خیز په تیارې خپلې سره).

تفسیر: همغسې چې سپری پخپلو جامو سره ځانونه پټوي، همدارنگه د شپې تیاره هم دخلقو پرده ساتي، او هغه چارې چې دپټیدلو وړ وي؛ زیاتره یې د شپې په تیاره کې کولی شي، په هسې او ښکاره ډول هم سپری له ورځې زیاتره د شپې له مخې دپټیدلو وړ وي او نورو شیانو لامله جامې اغوستلو ته اړ او محتاج کیږي.

وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۝

او گڼځولی ده مونږ ورځ (وقت دطلب) معاش (او دکارونو).

تفسیر: زیاتره هر راز چارې او گټې دورځې له مخې کیږي، چې له هغو څخه هر څوک دخپل کور او کهول حوائج او اړتیاوې لرې او خپل زړه ډاډه کوي، د شپې او ورځې په مناسبت داسمان او لمر خبره هم کیږي، یا دا چې دځمکې په مقابل کې داسمان بیان هم کاوه شي.

وَبَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شَدَادًا ﴿۱۰﴾

او جوړ کړي دي مونږ د پاسه د تاسې اوه محکم (اسمانونه چی نشته په کې هیڅ نښه دخلل او د نقصان).
تفسیر: یعنی اووه کلک اسمانونه جوړ شوي دي، چې سره له دومره زیاتو پېړیو مدتو د تېرېدلو اوس هم د پخوا په شان دي، او هیڅ یو کنډو په کې نشته، او داسې ټینګ او کلک دي چی له سره نه نړیږي، او هیڅ یو چاود او درز په کې نه ښکاري.

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَاجًا ﴿۱۱﴾

او ګرځولې پیدا کړې ده مونږ (په اسمان کې) ډیوه روښانه.
تفسیر: یعنی لمر چې د تودوخې او رڼا دواړه اوصاف په کې شته.

وَأَنْزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ﴿۱۲﴾

او نازلې رانښکته کړې دي مونږ له نچورونکو او ورونکیو (ورېڅو) څخه اوبه ډېرې تویدونکې پاکې صافې.
تفسیر: څخیدونکې وریڅې یا څخولې هواوې.

لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ﴿۱۳﴾ وَجَدَّتِ الْفَأَقَاةُ ﴿۱۴﴾

لپاره د دې چې راوباسو مونږ په هغو (اوبو) سره دانې، او اوبه. او باغونه یو له بل سره ګډې نژدې.
تفسیر: یعنی ډېر ګډ باغونه، یا دا چې په یوې ځمکې کې یې راز راز ونې او باغونه شنه کړي دي.

إِنَّ يَوْمَ الْفُصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ﴿۱۵﴾

بېشکه ورځ د فیصلې (په مابین د خلقو کې قیامت دی) وخت (مقرر لپاره د ثواب او عقاب په حکم د رب ستا).

تفسیر: د فیصلې ورځ به هغه وي چې ښه او بد داسې سره بیخي په کې بیلېږي، چې په هیڅ ډول اشتراک او اجتماع به په کې نه پاتې کېږي، هره نیکي خپل معدن ته او هره بدې خپل مرکز ته ورځي، ښکاره ده چې داسې کامل امتیاز او افتراق په دې دنیا کې نشي کېدی.

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ نَادَاتُ الْفُجَّاجِ ﴿۱۶﴾

هغه ورځ چې وپوکل شي (دویم ځلي) په صور (شپېلی) کې؛ نو راځي به تاسې ډلې ډلې (له قبرونو نه موقف ته).

تفسیر: یعنی ډېر زیات غونډیونه او فرقې سره ټولېږي، چې د هغوی وپشونه د هغو په چارو، عقائدو او اعمالو پورې تړلې او مربوط دي.

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ۝

او پرانستلی، خیرلی به شی اسمان (په دغه ورخ د قیامت کې)؛ نوشي به دروازي دروازي.
تفسیر: یعنی اسمان به داسې وپرانستلی او ټوټې ټوټې شي چې له لرې به دروازي په کې ښکاري.

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۝

او روان به کړل شي غرونه، نوشي به لکه سراب (شکو گل ځلېدونکې ځمکه لکه اوبه).
تفسیر: لکه چې په ځلېدونکو شکو باندې له لرې څخه د اوبو گمان کېږي؛ همداسې په هغو غرونو باندې به هم اټکل کاوه شي، ځکه چې هغه به غرونه نه وي، بلکه د شکو گل (سراب) به وي.

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ۝ لِلظَّالِمِينَ مَا بَأْسًا ۝

بېشکه دوزخ چې ځای د انتظار (د کتو لپاره د تېرېدونکيو دى). سرکشو لره د ورتللو او د هستوگنې ځای دى.
تفسیر: یعنی دوزخ د شریږنو په انتظار کې دى، او هلته د دوى د ورتللو او د هستوگنې ځای دى، یا بېشکه دوزخ څارونکى دى، او ځای د تېرېدلو د خلقو دى، نو مؤمن به ترې تېر شي، او کافر به په کې پرېوځي.

لِيُثَبِّتَ فِيهَا أَحْقَابًا ۝

ځنډه کوونکي به وي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې ډېرې زمانې (بلکه همېشه به په کې پاتې کېږي).
تفسیر: چې د شمېرلو مېچ يې نشته، سره له دې چې ډېرې زمانې او پېرې تیرېږي، خو د دوى مصیبت به پای ته نه رسیږي.

لَا يَدْرَأُونَ فِيهَا أُولَآئِكَ شَرَابًا ۝ الْأَحْيَاءُ وَالْأَمْوَاتُ ۝

نه به څکي دغه (سرکشان) په هغه (دوزخ) کې سره (هوا اوبه)، او نه د څښلو (بخ) خیز. مگر پرته له ډېرو تودو اوبو او بهېدونکيو زوو له وینو سره.
تفسیر: یعنی نه د یخنی راحت او هوسایي مومي، نه به د څښلو کوم خوند هغوى ته پیدا کېږي، یواځې تودې اوبه وررسیږي، چې له هغو څخه د هغوى خولې سوځي، او کولمې يې پرې کېږي، او له گېډې څخه د باندې لویږي، او بل هغه تکې زیرې بهېدونکې زوې وررسیږي، چې د نورو دوزخیانو له پرهاړو څخه راووځي، الله تعالی دې مونږ له دې او له نورو دنيوي او اخروي هر راز رېرو څخه وساتي.

جَزَاءً وَفَاةً ۝ إِنَّهُمْ كَانُوا آلَ يَرُجُونَ حِسَابًا ۝ وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَابًا ۝

جزاء (ورکوله شي دغو سرکشانو ته) موافقه (له اعمالو د دوى سره). بېشکه وو دوى (په دنیا کې) چې نه ویرېدل امید هیله يې نه لرله د حساب. او دروغ يې گڼل آیتونه ځمونږ په ډېر دروغ گڼلو سره.

تفسیر: یعنې د هغه شي نه چې دوی تری نه ویرېدل، او نه یې تری هیله لرله؛ هم هغه وردمخه شو، او هغه خبره چې دروغ یې بلله؛ پخپلو سترگو یې ولیدله، اوس هورو چې دوی څنگه تکذیب او انکار کوي.

وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ۝

او هر څیز (له طاعته او معصیته) شمېرلی دی مونږ هغه په لیکلو سره (په لوح محفوظ کې لپاره د جزاء).

تفسیر: یعنې هر څیز د الله تعالی په ازلي او ابدي علم او پوهې کې شته، او د هغه د علم المحيط سره سم د لوح محفوظ په دفتر کې لیکلی دی، هیڅ یو ښه او بد کار د الله تعالی د علم له احاطې څخه د باندې نه دی، د یوې وړې ذرې پوښتنه او شمېر هم کوي، او و به ویل شي دغو منکرانو سرکشانو ته په آخرت کې په وخت د وقوع د عذاب کې پردوی باندې د اکرم شأنه و اعظم برهان له جانبه داسې چې:

فَذُوُوا قُلُوبًا تَزِيدُكُمْ الْعَذَابَ ۝

پس وڅکئ (سزا خپله) چې له سره نه زیاتوو مونږ پر تاسې پرته له عذابه (د پاسه په بل عذاب باندې).

تفسیر: یعنې همغسې چې تاسې په تکذیب او انکار کې تېری او وړاندې تگ کوي؛ نو که بې واکه مرگ او مړینه تاسې ته درپېښه شي؛ تل به مو همدا وړاندې تگ وي، اوس د لویو رېرو خوند وڅکئ!؛ مونږ به هم ستاسې عذاب داسې زیاتوو چې هیڅ تخفیف او سپکتیا به په کې نه وي، او د یوه عذاب د پاسه به بل عذاب درکاوه کیږي، او دغه آیت ډېر سخت دی له آیتونو د قرآن په حق د دوزخیانو کې، اوس الله تعالی اعظم برهان و اعلى شأنه د مؤمنانو کرامت داسې بیان فرمایي:

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ۝ حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ۝ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ۝

بېشکه خاص متقیانو ته (په آخرت کې) ځای د خلاصی بري کامیابی دی. باغونه (د مېوې) او د انګورو (ونې) دي. او پېغلې انارتیونې همخولې دي.

تفسیر: یعنې داسې انارتیونې پیمخې پېغلې چې دوی د خپل پېغلتوب وروستني مېچ ته رسېدلې وي، او هر دې په یوه عمر او یوه ونه وي؛ متقیانو ته ورعنایت کیږي.

وَكَأْسًا دِهَاقًا ۝

او (متقیانو ته په جنت کې د شراب طهور) پیالې ډکې تر څنډو (غاړو) دي.

تفسیر: یعنې د پاکو خوږو بې (شراب طهور) په څنډو او بستي جامونه به پر متقیانو مؤمنانو ورڅښولې کیږي.

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِدًّا ۝

نه اورې په دغه (جنت کې متقیان) لغو چټي (بېکاره) خبرې او نه دروغ.

تفسیر: یعنې په جنت کې چټي خبرې اترې نه وي، او ملنډې نه پکښې اورېدلې کیږي، درواغ او فرېب او درغلي په که نه وي، نه څوک له چا سره جنگ جنجال کوي، ځکه چې هلته د جگړې او شخړې هیڅ یوه پېښه نه وي، او نه څه ضرورت ورته واقع کیږي.

جَزَاءٌ مِّن رَّبِّكَ عَطَاءٌ حَسَابًا ۝

(جزاء به ورکوله شي متقیانو ته) جزاء ورکول له ربه ستا نه عطاء ډېره (په حساب د اعمالو سره).

تفسیر: یعنی د یوې یوې ذرې شمېر به کيږي، او ښه بدل او کافي اجر یې د دوی د رب او پالونکي له جانبه ورکاوه کيږي، هسې رب اکرم شأنه و اعظم برهانه.

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ۝

چې رب د اسمانونو او (رب د) ځمکې او (رب د) هغو شینونو دی چې په منځ د دغو دواړو (ځمکې او اسمان) کې دي، ډېر مهربان دی، نه به مالکان کيږي (د شفاعت، نه به توانيږي خلق) له دغه (الله) سره د خبرو کولو.

تفسیر: یعنی نه به قادر یږي هیڅوک چې خبرې وکړي له الله سره له وېرې، یا نه به مالکان کيږي د شفاعت لپاره د هر چا مگر خو په اذن د الله تعالی، او سره له دومره لطف، مرحمت د هغه الله تعالی عظمت، جلال او لورینه داسې ده چې هیڅوک د الله تعالی په منځ کې خبرې نشي کولی، او شونې نشي خوځولی.

يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلَائِكَةُ صَفًّا ۝

په هغې ورځې (د قیامت) کې چې ودریږي روح او د ملائکو صفونه صفونه.

تفسیر: له روح څخه مقصد کړد ساکبان دي، یا به له هغه څخه (روح القدس) مراد وي، چې جبریل علیه السلام دی.

لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أذِنَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا ۝

نه به کوي خبرې (هیڅوک له وېرې په باب د شفاعت کې مگر) پرته له هغه چې اذن حکم وکړي ده ته رحمان (د خبرو یا د شفاعت)، او ویلی یې وي صواب ښه خبره (په دنیا کې چې لا اله الا الله ده).

تفسیر: یعنی په هغه دربار کې هر څوک هر څه چې وایي؛ د هغه الله تعالی په اذن او حکم اشاره یې وایي، او څه چې وایي؛ همداسې خبرې کوي چې د ویلو او کولو وړ او خورا (درستی) او معقولې وي، لکه د کوم غیر مستحق سپارښت نه کوي، په هغه ورځ کې او د الله تعالی په حضور کې به د سپارښت وړ یواځې هغه څوک کېدی شي؛ چې په دنیا کې له رښتینو او جوتو خبرو څخه زیاتره رښتیا او جوتې خبرې یې له خولې څخه وتلې وي، او د «لا اله الا الله» پاکه کلمه یې ویلي وي، یعنی مسلمان وي نه کافر، ولې چې نه کوي شفاعت مگر خو د مستحق مؤمن، ای الله تعالی! تل دا کلمه ځمونږ په ژبو جاري لره!.

ذَلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ مَا بَاءً ۝

دا هغه ورځ ده حقه، پس هر هغه چې اراده وکړي؛ نیسي طرف د رب خپل ته مرجع.

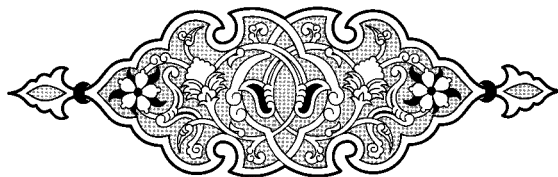
تفسیر: یعنی هغه د قیامت ورځ خامخا راتلونکې ده، اوس هر هغه څوک چې خپله ښه او بهتري غواړي؛ ښایي چې د هغې ورځې لپاره ځان تیار کړي، او په زړه پورې تیاری ورته ونیسي!.

إِنَّا أَنْذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاؤُهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ لِيَلَيْتَنِي كُنْتُ
شُرَابًا ۝

بېشکه مونږ چې يو ويروو مونږ تاسې (ای کفارو) له يوه عذاب راتلونکي نژدې څخه (چې عذاب د آخرت دی)، هغه ورځ چې وبه وينې هر سړی هر هغه څه چې په مخ کې ليرلي دي دواړو لاسو دده، (يعني بڼه او بد، وړاندنی وروستنی چارې او اعمال يې وروړاندې کيږي)، او وبه وايي کافر (په ورځ د قيامت کې): کاشکې چې وی زه خاورې.

تفسير: يعني کاشکې زه خاورې وی!، په دنيا کې چې هيڅ کله پيدا شوی نه وی!، ځکه چې د همدغه پيداينست له سببه د حساب او کتاب په عذاب اخته شوی يم.

تمت سورة النبا بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ النَّازِعَاتِ

«د (النازعات) سورت مکی دی، (۴۶) آیته (۲) رکوع لري، په تلاوت کې (۷۹)، په نزول کې (۸۱) سورت دی، وروسته د (التبأ) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَاللُّغَمِ عَرَقًا ۝ وَالشَّيْطِ نَسْطًا ۝

قسم دی (په ملائکو) سخت وښکونکیو (ارواحو د کفارو لره) سخت وښکل. (او قسم دی) په ملائکو اسان وښکونکیو (ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل).

تفسیر: یعنی قسم دی په هغو پرښتو باندې چې د کافرانو په رگونو کې ورننوځي، او د هغوی ارواح په راښکلو سره له سرونو د گوتو او نوکونو نه په ډېره سختی سره وباسي، یا قسم دی په ستوریو ځغلبدونکیو باندې له مشرق نه مغرب ته.

﴿وَالشَّيْطِ نَسْطًا﴾ «او قسم دی په ملائکو اسان وښکونکیو ارواحو د مؤمنانو لره اسان وښکل»، یعنی هغه پرښتې چې له مؤمنانو څخه د روح غوټه پرانیځي، او بیا دوی په ډېرې خوښی سره د بره په لوري ځغلي، خو په یاد یې ولری چې دا ذکر د روح دی، او د بدن نه دی، لڼده یې دا چې ښه سړی په ډېرې خوښی سره د بره په لوري ور ځغلي، او بد سړی ترې تښتي، نو یې په راښکودلو سره بېرته بیایي، یا قسم دی په هغو ستوریو باندې چې وځي له یوه برجه بل برج ته.

وَالسَّيِّئَاتِ سَبًّا ۝ فَالْسَبِّغَاتِ سَبًّا ۝

او قسم دی په تېزو غوټه وهونکیو (ملائکو په تعميل د احکام الله) تېز غوټه وهل. نو قسم دی په وړاندې کېدونکیو (ملائکو) باندې وړاندې کېدل (په ارواحو د مؤمنانو جنت ته).

تفسیر: یعنی هغه پرښتې چې روح له ځان سره اخلي، او د ځمکې څخه د اسمان په لوري په داسې سرعت او سهولت سره ځغلي، لکه چې بې له کوم تکلیفه په اوبو باندې گړندی لامبو وهي، بیا نو د دې ارواحو په باره کې هر هغه امر چې د الله تعالی له خوا کېږي؛ د هغه په ځای راوړلو ته په ډېر شوق، او تلوار سره ور ځغلي، یا قسم دی په تسبیح ویونکو باندې په تسبیح ویلو سره، یا په هغو ستوریو باندې قسم دی چې وړاندې کېږي یو له بل نه په تلوو راختلو او نورو.

فَالْمُكَذِّبَاتِ أَمْرًا ۝

پس (قسم دی) په تدبیر جوړوونکیو (ملائکو) د حکم د الله (په دنیوي چارو کې، جواب د قسم دا دی چې خامخا به راپورته کړی شی تاسې لپاره د حساب او کتاب).

تفسیر: یعنی وروسته له هغه د دې ارواحو په نسبت کې د ثواب حکم کېږي که د عقاب؛ د دې دواړو احکامو تدبیر او انتظام په همدغو پرښتو پورې اړه (تعلق) لري، او د هر حکم په کولو سره مشغولېږي، یا به مطلقاً له هغو پرښتو څخه مراد وي چې د عالم تکوین په انتظام او تدبیر باندې مسلطې دي.

يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاحِفَةُ ۝ تَتَّبِعُهَا الرّٰادِفَةُ ۝

هغه ورځ چې ولې څيرې لږ ځېدونکې (چې اوله شپېلۍ ده). پس راځي پس له دې نه هغه وروسته راتلونکې (چې ثاني نفخه ده).

تفسير: يعنې د قيامت په ورځ کې به ولې څيرې غرونه او ځمکه له اول ځلي شپېلۍ او صور له پو کلو څخه، شاه صاحب ليکي چې پرله پسې ځمکه لږ څيرې، ډېرو مفسرينو له «رادفة» څخه مراد دويم صور او شپېلۍ اخيستي ده، والله تعالى أعلم.

قُلُوبٌ يُّؤْمِنُ وَاٰحِفَةٌ ۝ اَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۝

زړونه (د منکرانو د بعث) په هغې ورځې کې به بې قراره رپېدونکي وپېدونکي وي. سترگې د هغوی به سپکې ذليلې ښکته وي (له وېرې).

تفسير: يعنې د پرېشاني او ويرېدلو له سببه به زړونه رپېرې، او ځانونه به لږ څيرې، د دوی سترگې به خوارې او سپکې او ښکته وي، او د ذلت او ندامت او پښېمانۍ گړدې نښې به په هغوی کې له لرې ښکاري.

يَقُولُونَ ءَاِنَّا لَمَرْدُودُونَ فِي الْحَاوِرَةِ ۝ ءَاِذَا لَنَّا عِظَامًا تَّخِرَةٌ ۝ قَالُوْا اَتَلَكْ اِذَا كُنَّا خَاسِرَةً ۝

وايي به (دغه منکران د بعث تمسخرًا) آيا مونږ به بيا وگرځولى شو په رومي حالت (بيا ژوندي کيږو؟). آيا کله چې وگرځو مونږ هلو کي زاړه رېښېدونکي (نو بيا به هم ژوندي کيږو؟). وويل (منکرانو تمسخرًا) دغه (گرځېدل ځمونږ ژوندون ته) په هغه وخت کې گرځېدل نقصانمن زيانمن دي.

تفسير: يعنې د هديرې په ژوره کې له خښېدلو څخه وروسته به بيا څرنگه مونږ ژر تر ژره بېرته ژوندي کيږو؟ مونږ خو په دې خبرې نشو پوهېدى چې په رښېدلي زاړه هلو کي کې به بيا څنگه روح نوځي؟ که داسې کومه پېښه وشي؛ نو بيا به ژوندي کېدل ډېر ضرر لرونکي او زيانمن وي، ولې چې مونږ هغه ژوندون لره څه تيارى نه دى کړى، او هيڅ شى او سامان نه ورته لرو، دا خبرې دوى په ملنډې او مسخرو سره کوي، نو بيا فرمايي الله اکرم شأنه وأعظم برهانه چې:

فَاِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَّاحِدَةٌ ۝ فَاِذَا هُم بِالسَّاهِرَةِ ۝

پس بېشکه دا (ثاني نفخه) خو پوکل يو دي (ډېر اسان چې پرې ژوندي کيږي گړد مخلوقات). پس ناڅاپه وي به دغه (خلق ټول) په مخ د ځمکې (پس له مرگه).

تفسير: ځينې د «ساهرة» مصداق شام بولي، او ځينې يې د دوزخ نوم گڼي، يعنې منکر خلق دا خبره ډېره سخته گڼي، او حال دا دى چې داسې چارې پاک الله تعالى ته ډېرې آسانې دي، تر دې چې د يوې سلگۍ وهلو په مېچ دا گړدې چارې کيدونکې دي، يعنې د يوې چغې او د صور په پو کلو سره بې له ډيله گړد پخواني او وروستي مړي له ځمکې څخه د حشر په ډگر کې سره ټولېږي.

هَلْ اَتَتْكَ حَٰدِثُ مُوسَىٰ ۝

آيا راغلي ده تاته (اى محمده! بلکه بېشکه رسېدلي ده تاته اى محمده!) خبره د موسى.

تفسیر: دا قصه په خو خو ځایونو کې په تفصیل سره ذکر شوې ده، یعنی په تحقیق راغلي ده تاته خبره د دغه موسی.

إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۝

کله چې ور غږ کړ دغه (موسی) ته رب د ده په پاچه کنده میدان د طوی کې.
تفسیر: یعنی د طور له غره سره نژدې، او موسی ته الله اکرم شانه و اعظم برهانه دغسې امر و فرمایه چې:

إِذْ هَبُّ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ۝ فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَى أَنْ تَزُولَى ۝ وَاهْدِيكَ إِلَى رَبِّكَ
فَتَخَشَى ۝

لاړ شه (په رسالت ځما) طرف د فرعون ته چې بېشکه ده سر غږولی (تجاوز یې کړی) دی (د
الله تعالی له احکامو). نو ووايه ورته: آیا مینه لرې ته په طرف د دې چې پاک شي (له شرک او
معاصي نه)؟ او (رغبت لرې دېته چې) لاره دروښیم تاته طرف د رب ستا ته؛ پس وویرېږي ته
(له عذابه).

تفسیر: یعنی که ته خپل ښه والی او اصلاح غواړې؛ نوزه د الله تعالی په امر ستا اصلاح کولی شم، او داسې لاره دروښیم
چې پر هغې باندې له تللو څخه ستا په زړه کې د الله تعالی وېره او د هغه کامل معرفت ټینګ شي، ځکه چې د وېرې
شته والی یې له پوره معرفت متصور نه دی، ښکاره شوه چې د موسی علیه السلام له بعثت څخه مقصد د فرعون اصلاح
هم وه، او یواځې د بني اسرائیلو نجات او ژغورنه له قیده نه وه، پس موسی علیه السلام فرعون ته ورغی، او هغه ترې
معجزه وغوښته.

فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَى ۝

پس وښودله (موسی) دغه (فرعون ته) معجزه لویه.

تفسیر: یعنی هلته رسېدلې د الله تعالی پیغام یې ورساوه، او موسی فرعون ته د حجّت د تمامولو لپاره له گډوډ څخه لویه
معجزه له همسا ځني د ښامار جوړول وروښودل.

فَكَذَّبَ وَعَصَى ۝ ثُمَّ أَدْبَرَ سِنِينَ ۝

پس تکذیب وکړ (فرعون د موسی) او وپي نه مانه. بیا یې شا کړه (له ایمانه) لاړ په ډېره بېره سره
(په فساد پسې).

تفسیر: یعنی هغه ملعون فرعون نه وو منونکی، او په دې فکر کې ولگېد چې ډېر سړي سره راټول کړي او کوچگړان
ولټوي، او پر دې باندې یې وگماري چې د موسی علیه السلام د معجزاتو مقابله په سحر سره وکړي.

فَحَشَرَ فَنَادَى ۝ فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى ۝

پس (فرعون گډو سحران) راټول کړل، پس غږ یې وکړ. پس وویل (فرعون داسې چې) زه رب
پالونکی ستاسې یم ډېر لوی لوړ.

تفسیر: یعنی له گډوډ څخه لوی رب خو زه یم، نو دا موسی علیه السلام د کوم رب رسول او استاځی دی؟ معاذ الله.

فَاَخَذَهُ اللهُ نَكَالَ الْاٰخِرَةِ وَالْاٰوَّلِ ﴿۷۹﴾

پس ونيو دغه (فرعون لره) الله په عذاب د آخرت او د دنيا.
تفسير: يعني دلته د دنيا په اوبو کې ډوب شو، او هلته د عقبې په اور کې سوځي.

اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَنْ يَّتَخَتٰٓى ﴿۸۰﴾

بېشکه په دغه (ډوبېدلو د ده او سوځېدو د ده) کې خامخا عبرت دی هغه چا لره چې ويرېري
(له الله نه).

تفسير: په دې قصې کې ډېرې خبرې د سنجولو (فکر کولو) او عبرت او نصيحت اخيستلو لپاره شته، په دې شرط چې
د سړي په زړه کې لږ څه د الله تعالی وېره وي.

(ربط): د موسی علیه السلام او د فرعون قصه په منځ کې استطراداً راغلې ده، وروسته له دې نه بیا هغه مضمون د
قیامت په لوري اوړي، لکه چې اوس د قیامت منکرانو ته الله اکرم شأنه و اعظم برهانه داسې فرمایي:

ءَاَنْتُمْ اَشَدُّ خَلْقًا اَمِ السَّمٰٓءِ بَنٰٓمَآءَ ﴿۸۱﴾

آیا تاسې ډېر سخت یی د پیدایښت لامله که اسمان؟ جوړ کړی دی (الله) دغه (اسمان).

تفسير: يعني د تاسې پيدا كول هغه هم وروسته له دې چې يو ځلې پيدا شوي یی له اسمانونو څخه گران دی؟ کله چې
تاسې د داسې لوی اسمان خالق او مالک الله تعالی پېژنئ؛ بیا نو پخپلو بیا پيدا کېدلو کې ولې تردّد او شبهه لری؟ جوړ
کړی دی الله اسمان.

رَفَعَ سَنَكَهَا فَسَوَّيْنَاهَا ۗ وَاَعْطَشَ لَيْلَهَا وَاَخْرَجَ ضُغْبٰٓهَا ﴿۸۲﴾

پورته کړی دی (الله) چت لوړوالی د هغه (اسمان) نو سم صاف بې عیبه یې کړ. او توره تیاره یې
کړه شپه د دغه (اسمان)، او راویې ایسته ورځ رڼا د دغه (اسمان).

تفسير: يعني په اسمان کې فکر ووهی! چې څومره زیات هسک او اوچت دی؟ څرنګه کلک او مضبوط دی؟ په څه
اندازه منظم مرتب بې عیبه او بې نقصانه دی؟ څنګه صاف او هوار دی؟ څه ډول انتظام او تدوین او ترتیب د هغه په
موجوداتو او مربوطاتو کې شته؟ د هغه له لمر او سپوږمۍ او ستوریو څخه څومره گټې اخلي؟ او په څه اندازه د اوقاتو
او اطرافو په پېژندلو او نورو شیانو کې ورځنې گټور کېږی، د اسمان نندارې ته د ورځې له خوا او د شپې له خوا بېل
بېل څیر شئ چې څرنګه درښکاري؟ او د تعجب او د حیرت وړ دربرښی؟

وَالْاَرْضَ بَعْدَ ذٰلِكَ دَحٰٓهَا ﴿۸۳﴾

او ځمکه وروسته له دغه (پیدایښت د اسمان) صافه وغوړوله (الله) دا (ځمکه).

تفسير: يعني د ځمکې او د اسمان له منځه کوم یو وړاندې او کوم یو وروسته جوړ شوی دی؟ د دې په نسبت وړاندې
له دې نه په بل کوم ځای کې څه خبرې شوي دي، ځمونږ د دغه تفسير د «حم السجدة» سورت وگورئ!.

اوس الله اعلی شأنه و اعظم برهانه د ځمکې د غوړولو لږ څه نور تشریح داسې فرمایي:

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءًهَا وَمَرْعًا ۝

را ایستلی دي (الله) له دغې (خُمکې) خخه اوبه د دې، او وابنه ورشو د دې.
تفسیر: یعنی الله تعالی سیندونه او چینې بیولې دي، او د هغو اوبو په وسیله یې قسم قسم نباتات، وابنه پیدا کړي دي.

وَالْجِبَالِ أَرْسًا ۝

او غرونه (په مخ د خُمکې) ودرول ثابت محکم کړل (الله) هغه (غرونه).
تفسیر: چې له خپل خای خخه نه خوځیږي، او د خُمکې مخصوص اضطرابات او خوځېدل یې هم ورک کړي دي، او دغه ثبات د خُمکې؛ او جریان د اوبو پرې، او ایستل د محصولاتو ترې؛ کړي دي الله اکرم شأنه وأعظم برهانه.

مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ۝

لپاره د نفعې ستاسې او لپاره د نفعې د چارپایانو ستاسې (ای بندګانو خما!).
تفسیر: یعنی که دا انتظام نه وي؛ نو ستاسې او ستاسې د حیواناتو چارې به څرنګه پوره کېدې؟ د دې ګردو شیانو له پیدا کولو خخه ستاسې د اړتیاوو پوره کول، راحت او هوسایي رسول او نورې ګټې مراد دي، نو ښایي چې تاسو د هغه حقیقي منعم شکر اداء کړئ!.

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَّةُ الْكُبْرَى ۝ يَوْمَ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَى ۝ وَبَرَزَتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ سَعَى ۝

پس کله چې راشي آفت بلاء لویه (قیامت یا وخت د ورتګ د کفارو جحیم ته، او د مؤمنانو نعیم ته)؛ په هغه ورځ به یاد کړي انسان هغه څه چې کړي یې وي (که خیر وي یا شر په دنیا کې). او څرګند (ښکاره) به کړی شي دوزخ هر هغه چاته چې ویني یې (دلیدلو خاوند وي).
تفسیر: یعنی دوزخ به داسې په عام منظر کې راویست شي، چې هر لیدونکی به یې وويني، او هیڅ یو غر او یوه پرده به په منځ کې نه وي.

فَأَمَّا مَنْ طَغَى ۝ وَالشَّرَّاحِيوَةَ الدُّنْيَا ۝

پس هر هغه چې سرکشي کړې وي (په کفر سره) او غوره کړی یې وي ژوندون لږ خسیس (پر آخرت باندي).
تفسیر: یعنی دنیا ته پر آخرت باندي ترجیح ورکوي، او هغه ښه ګټي او غوره کوي یې، او آخرت بالکل هیروي؛

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى ۝ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ ۝ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى ۝ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ۝

پس بېشکه دوزخ همدا (دوزخ د ده) د هستوګنې خای دی. او هر هغه څوک چې ویریري له ودرېدلو (په مخ د) رب خپل، او منع کړی یې وي نفس خپل له هوا فاحشاتو بدو غوښتنو خخه؛ نو بېشکه جنت همدا (د ده) د هستوګنې خای دی.

تفسیر: یعنی هغه څو ک چې د دې خبرې لامله ویرېږي چې زه یوه ورځ د الله تعالیٰ په مخ کې د حساب او کتاب لپاره ودرېږم، او د دې وېرې لامله یې د خپل نفس په خواهش ناکاره کار ونه کړ، او د الله تعالیٰ ګرد احکام یې ومنل، او له نواهیو څخه یې ځان وژغوره، نو د هغه ځای خامخا په جنت کې دی.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِمُهَا ۖ

پوښتنه کوي له تا څخه (ای محمده! منکران) د قیامت، چې کله به وي وقوع د هغه (قیامت).

فِيمَ آنتَ مِنْ ذِكْرِهَا ۗ إِلَىٰ رَبِّكَ مُنتَهَىٰ ۖ

په څه کې یې ته (ستا څه کار دی) له ذکره پوهېدلو څخه د هغه (قیامت څخه، بلکه تا لره علم نشته). خاص رب ستا ته ده انتهاء د دغه (علم په قیامت چې کله به وي؟).

تفسیر: یعنی د هغه پوره ورسول ستا کار نه دي که هر څومره پوښتنی وشي هیچا ته دا پته خبره ښکاره کیدونکی نه ده او ددی کار پوره علم الله تعالیٰ ته معلوم دي.

إِنَّمَا آنتَ مُنذِرٌ مِّنْ يُخَشِّمُهَا ۖ

بېشکه ته (ای محمده) وپروونکی یې د هغه چا چې ویرېږي له (عذاب د) هغه (قیامت) نه.

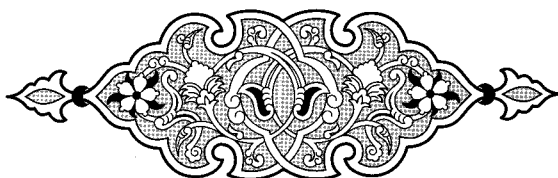
تفسیر: یعنی ای محمده! ستا کار د قیامت د خبرو اورول او د خلقو وپرول دي، ګواکې ستا د ویرولو د نتیجې اعتبار یواځې د هغه کسانو په حق کې دی چې له هغو څخه د ګټې اخیستلو امید وي، او اهلیت یې ولري، که نه نا اهل سړی له انجامه غافل شوی، همداسې په فضولو بحثونو کې لویږي، چې قیامت به کله او په کوم تاریخ کې او په کوم کال کې واقع کیږي؟

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يُلَبِّتُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحًى ۚ

ګواکې دغه (منکران) په هغې ورځې کې چې وويني دغه (قیامت داسې به ګڼي) لکه چې نه یې وو کړی ځنډ (په دنیا یا قبورو خپلو کې) مګر (په قدر د) ماښام آخر د ورځې، یا په قدر د ځانښت.

تفسیر: یعنی اوس خو شور لګوي، چې د قیامت په راتلو کې ولې دومره ځنډ او ډیل وشو؟ ولې ژر نه راځي؟ مګر په هغه وخت کې به دوی ته څرګنده شي چې قیامت خورا ژر راغلی، او هیڅ معطلی او ډیل په کې پېښ شوي نه دي.

تمت سورة النازعات بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ عَبَسَ

«د (عبس) سورت مکي دی، (۴۲) آیته (۱) رکوع لري، په تلاوت کې (۸۰) په نزول کې (۲۴) سورت دی، وروسته د (النجم) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم د قریشو له ځینو غټانو سره د اسلام په نسبت څه خبرې کولې، او دوی یې پوهول، په دې منځ کې یو پوښتنه مسلمان عبد الله بن أمّ مکتوم رضي الله تعالی عنه د دوی په خدمت ور حاضر شو، او د رسول الله صلی الله علیه وسلم توجه یې ځانته ور اړوله چې: «یا رسول الله! د دې آیت مراد څه دی؟ ماته له هغه څه یو څه راوښیئ همغسې چې الله تعالی تاته درښوولي دي!»، هغه د دې پوښتنې څخه لږ څپه شو، او ښایي چې د ده مبارک په زړه کې داسې کومه خبره هم تېره شوي وي، چې زه اوس په مهمو خبرو کې مشغول او بوخت یم، که د قریشو دا غټان په ښه ډول وپوهولی شم؛ گوندې چې دوی د اسلام په لوري راشي، او د دوی له سببه نور ډېر کسان هم مسلمانان شي، او حال دا دی چې عبد الله بن أمّ مکتوم مسلمان دی، او د هغه لپاره نور ډېر وختونه هم شته چې په هغو کې خپلې داسې پوښتنې وکړي او تعلیم حاصل کړي، هغه نه گوري چې که زه له دغو باثرو او بارسوخو خلقو څخه سترگې واړوم، او ده ته التفات وکړم؛ نو ځما دا وضعیت به په هغو باندې لږ شاق تېر شي، او شاید چې هغوی به بیا ځما خبرو ته لکه اوس غورځ نه نيسي، لڼده یې دا چې دوی منقبض شول، او د انقباض نښې د دوی په وچولي (تندی) کې ښکاره شوې، په دې خبره باندې دا آیات نازل شول، په روایاتو کې راغلي دي چې وروسته له دې کله به چې دغه روڼد صحابي د رسول الله صلی الله علیه وسلم په مخ کې راتللو؛ نو دوی به د ده زیات تعظیم کاوه، او ورته ویل به یې: «مرحبا بمن عاتبني فيه ربي.»

عَبَسَ وَتَوَلَّى ۖ أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَىٰ

وچولی (تندی) تریو کړ (محمد) او مخ یې وکړ ځاوه. د دې لامله چې راغی ده ته پوښتنه.

تفسیر: یعنی د پیغمبر په وچولي (تندی) کې د یوه پوښتنه له راتللو څخه گونځې ولوېدې، او خپل مخ یې ترې واړاوه، او ښایي چې ده ته د دې پوښتنې د معذورۍ د مات زړه او د طلب صادق لحاظ کول ډېر په کار وو.

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهٖ يَرْكَبُ ۗ أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَىٰ

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده له احواله د دې پوښتنې ښایي چې هغه (پوښتنه) به پاک شي (په تعلیم د تا له معاصیو له بدو اخلاقو). یا به ذکر پند واخلي پس نفع به ورسوي ده ته ذکر پند (د تا).

تفسير: يعنې هغه پوند طالب صادق وه، تاسې ته څه معلومه ده چې ستاسې د توجه له وجې به د هغه حال زيات اصلاح كېده، او د هغه نفس به لا پاكېده، يا به ستاسې كومې خبرې د دوى په غوږونو كې ځاى نيوه، بنايي چې ستاسې په اخلاص پوهولو څخه به هغه په يوه شي پوهېده، او بله ورځ به ورته په كار ورتله.

أَمَّا مَنْ اسْتَعْنَى ۖ فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ۖ وَمَا عَلَيْكَ أَلَا يَرْكَبُ ۖ

او هر هغه څوك چې استغناء يې كړې ده (پروا نه كوي د هدايت). نو ته هغه ته قصد كوي (د هغه د مسلماني په فكر كې يې). او نشته پر تا باندې هيڅ الزام چې هغه پاك نشي (په اسلام سره).

تفسير: يعنې هغه خلق چې د خپلې مغرورۍ او متكبرۍ او لويۍ په سبب د حق پروا نه لري، او لويې هغوى ته اجازه نه ورکوي چې الله تعالى او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته سر ښکته کړي؛ ته ولې په هغوى پسې گرځې، او غواړې چې هر ورو هغوى مسلمانان شي، او د هغوى د اسلام اثر په نورو هم ولوړي، حال دا دى چې د الله تعالى له پلوه پر تاسې باندې هيڅ يو الزام نشته، چې دا متكبر مغرور او لويي خوښوونكى سړى ولې په لاره نه دى راغلى؟ په تاسې دا فرض وو چې هغوى ته دعوت او تبليغ وکړئ، او دا کار تاسې وکړ، زيات له دې نه د دې بې پروا متكبرانو په فكر كې په دې اندازې لوېدل په كار نه دي، چې رښتيني طالبان او مخلص ايمانداران ستاسې له توجه څخه بې برخې پاتې شي.

وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى ۖ وَهُوَ يَخْشَى ۖ

او هر هغه څوك چې راشي تاته په تلوار سره (لپاره د طلب د خير). حال دا چې دى ويرېږي (له الله نه).

تفسير: يعنې دغه د خير طالب عبد الله بن أم مكتوم رضي الله تعالى عنه له الله جل جلاله څخه ويرېږي.

فَأَنْتَ عَنْهُ تَلَهَى ۖ

پس ته (اى محمده) له هغه (پوند طالب الخير څخه) مخ گرځوي (مشغولېږي، تغافل كوي، له كفارو سره خبرې كوي).

تفسير: حال دا دى چې له همداسې سړي څخه گټه واخلي، او د اسلام لپاره كار وكړئ، وايي چې همدې پانده صحابي ابن أم مكتوم څغره واغوسته او د اسلام بيرغ يې په اوږه كېښوده، او د قاديبي په جهاد كې شريك شو، تر دې چې په جهاد كې يې شهادت وموند، رضي الله تعالى عنه وأرضاه.

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرْهُ ۗ

مه كوه بيا داسې (ځكه چې) بېشكه دا (سورت) يو تذکره پند دى (له جانبه د الله ټولو ته). نو هغه څوك چې غواړي ودې مني دغه (پند د قرآن).

تفسير: يعنې كه متكبر اغنياء قرآنكريم ونه لولي، او د هغه پند ته غوږ كښېږدي؛ نو ځانونو ته ضرر رسوي، ځكه چې قرآن مجيد د هغو څه پروا نه لري، نه تاسې ته بنايي چې دومره زيات د هغوى فكر وكړئ، پر تاسې باندې دومره دي چې خپل عمومي تبليغ او پند ووايي، كه څوك خپله گټه غواړي؛ نو ځان دې پرې پوه كړي، او ودې لولي، او عمل دې پرې وكړي.

فِي صُحُفٍ مُّكْرَمَةٍ ۝ مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۝

(دغه قرآني آیات ليکلی شوي دي) په پاڼو عزتناکو (عند الله په لوح محفوظ کې). چې پورته دي په قدر او عظمت کې، پاک کړی شوي دي (له رسېدو د شياطينو او له نورو ټولو عیبونو نه).

تفسیر: يعنې آیا د دې مغرور او لويي خوبونوونکي له منلو څخه د قرآن عزت او وقعت زیاتېږي؟ قرآن مجید خو هغه پاک کتاب دی چې آیتونه یې په اسمان کې نهایت معزز او لویه مرتبه لري، او په پاکو پاڼو کې ليکلی شوي دي، او په ځمکه کې هم اخلاصمن مسلمانان د هغه خورا زیات عزت او احترام ساتي، او په ډېر تقدیس او تطهیر یې په لوړو ښو ځایونو کې ږدي.

بِأَيِّدِي سَفَرَةٍ ۝ كِرَامٍ بَرَرَةٍ ۝

په لاسونو د (ملائکو). لیکونکیو عزتمنو ښکو.

تفسیر: يعنې هلته یې پرستې ليکي، او سم له هغه سره وحی راځي، چې هغوی د قرآن کریم د هر راز تزئید، تنقیص، تحریف او تبدیل څخه ځانونه ژغوري، او هغه تل همغسې پاک ساتي.

قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ ۝

لعنت کړی شوی دی په (کافر) انسان، چې څه شي کافر کړی دی (باعث کړی یې دی په کفر).

تفسیر: يعنې د قرآن کریم غوندې د لوی نعمت هیڅ قدر او عزت یې ونه پېژنده، او د الله تعالی حق یې پر ځای نه کړ، او له دې نه یې هیڅ اندېښنه ونه کړه چې:

مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۝ مِنْ نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ ۝ ثُمَّ السَّبِيلَ يَسَّرَهُ ۝

له څه شي څخه پیدا کړی دی (الله) هغه (انسان؟ فرمایي الله) له نطفې (قطرې د مني) څخه پیدا کړی دی (الله) دغه (انسان) پس په اندازه یې کړه لره (هیئت او صورت، اندامونه د مور په نس کې). بیا یې لاره وړ اسانه کړې ده ده ته (لاره د وتو د ده له گېډې د مور).

تفسیر: يعنې که لږ څه دغه انسان خپل اصل ته فکر وکړي، چې دی له څه شي څخه پیدا شوی دی؟ د یوه ناخیز او بې قدر څاڅکي له اوبو څخه پیدا شوی دی، چې هیڅ حس، شعور، حسن، جمال، عقل، کمال، ادراک، واک او نور په کې نه وو، او دا ګرد شیان الله تعالی له خپلې مهربانې څخه وربښلي دي، چې اوس یې عمومي حقیقت داسې ښکاري، آیا ده ته دا لويي، غرور څه مناسبت لري؟

الله جل جلاله ده ته لاسونه، پښې، او نور ګرد اعضاء او قواوې له هم هغه یوه څاڅکي اوبو څخه د مور په نس کې د «أحسن الخالقين» توب په اقتضاء په یوه ځانته شکل او خاص اسلوب او اندازه ورجوړ کړي، او هیڅ یو شی یې نامناسب او خراب او خلاف له حکمت نه دي وروغ کړي، بیا یې لار وړ اسانه کړې ده ده ته، يعنې د ایمان او د کفر، د ښو او د بدو، پوهه یې ورکړه، یا دا چې د مور له نس څخه یې په اسانۍ سره راوويست.

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ۝

بيا (الله) مړ کړ هغه (انسان لره) نو په قبر کې يې کېښود ده لره.

تفسير: يعنې وروسته له مړينې څخه د هغه مړي د خښولو هدايت يې ورکړ، تر څو چې د ژونديو په نزد يې حرمت نه شي.

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنْشَرَهُ ۝

بيا هر کله چې اراده وفرمايي (الله د بيا ژوندیتوب؛ نو) ژوندی کوي ده لره (لپاره د جزاء)

تفسير: يعنې هغه الله تعالی چې يو ځلې انسان ته حیات او بيا ممات ورکوي او خښوي يې؛ اختيار لري چې هر وخت يې وغواړي بيا يې ژوندی کړي، او له قبره يې وباسي، ځکه چې اوس هم هيچا د هغه قدرت نه دی سلب کړی.

كَلَّا لَمَّا يَقِضْ مَا أَمَرَهُ ۝

بيخي نه دی کړی (کافر) هغه شی چې امر حکم کړی دی ده ته (دغه الله د هغه).

تفسير: يعنې سړي هيڅ کله د خپل خالق حق نه دی پېژندلی، او هر څه حکم يې چې ورکړی وي؛ تر اوسه پوره يې په ځای نه دی راوړی.

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ۝

نو ودې گوري انسان خپل طعام ته.

تفسير: رومي د انسانانو د پيدا کېدلو او مړ کېدلو ذکر وو، اوس د هغه د ژوندون او د بقاء د سامان داسې يادونه کوي چې:

إِنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ۝ ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ۝

بېشکه مونږ تويې کړي دي اوبه (له ورېځو څخه) په تويولو سره. بيا څېرې کړې ده مونږ ځمکه په څيرو لولو سره.

تفسير: يعنې د يوه تنکي واښه څه طاقت دی چې ځمکه څيري کوي او زرغونېږي، دا د الله تعالی قدرت دی، چې ځمکه څيروي، او هغه او نورې راز راز غلې، دانې، مېوې او نور تر کودې او نباتات ځنې راوباسي.

فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ۝ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ۝ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ۝ وَحَدَائِقَ غُلْبًا ۝ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ۝ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ۝

بيا مو زرغونې کړې دي په هغې (ځمکې) کې دانې. او انگور او ترکاري. او زيتون خونه او خرما. او باغونه گڼي (له جهته د ډېروالي د ونو نه). او (تازه) مېوې او (وچې مېوې يا) واښه. (ومو کړل دغه ټول څيزونه) لپاره د نفع د تاسې اود حيواناتو د تاسې.

تفسير: يعنې ځينې شيان ستاسې په کار درځي، او ځينې ستاسې د حيواناتو پکار يږي.

فَاِذَا جَاءَتِ الصَّاعَةُ ۝

نو کله چې راشي سخت اواز غوږونه کښوونکی (د دویمې نفخې).
تفسیر: یعنې داسې سخت غږ چې په هغه غوږونه کښیږي، له دې څخه مراد د نفخ الصور غږ دی.

يَوْمَ يَقْرَأُ الْمُرُؤُا مِنْ آخِيهِ ۝ وَاُمُّهُ وَاَبِيهِ ۝ وَصَاحِبَتُهُ وَبَيْنِيهِ ۝ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ
شَأْنٌ يُغْنِيهِ ۝

هغه ورځ چې تبتي به سړي له خپله وروره. او له خپلې مور او له پلاره. او له خپلې ملګرې
(بڼخې) او له خپلو ځامنو. هر سړي لره له هغو څخه په دغې ورځې کې به يو حال وي چې بې
پروا کوي بې (له نورو له احوالو نه).

تفسیر: یعنې په هغې ورځې کې به هر څوک د خپل ځان په فکر کې وي، هيڅ يو له احبابو او خپلوانو څخه به د بل په
فکر کې نه وي، بلکه له دې وېرې چې بل څوک ځما نيکي وانخلي، يا د خپل حق غوښتنه ونه کړي؛ يو له بله تبتي.

وَجُودًا يَوْمَئِذٍ مُّسْفَرَةً ۝ ضَاحِكَةً مُّسْتَبْشِرَةً ۝

ځينې مخونه به په دغې ورځې کې روښانه (وي د ايمان له رڼا). خندېدونکي خوشاله به وي (په)
موندلو د کرامت چې مؤمنان دي).

تفسیر: یعنې د مؤمنانو له څېرې څخه به خدا او خوشالي ښکاري، چې شکر له عذابه خلاص او د الله تعالی په
کرامت سره مو اختصاص وموند، او د ايمان له نوره به يې مخونه روښانه وي، او له ډېره مسرته به خاندې، او
خوشاله به اوسي.

وَوُجُودًا يَوْمَئِذٍ عَلَيْهِا غَبْرَةٌ ۝ تَرَهُّقًا قَرَّةً ۝

او ځينې مخونه په دغې ورځې کې په دوی باندې به ګرد وي. پټ کړي به وي هغه مخونه (ګرد)
ظلمت او توروالی.

تفسیر: یعنې د کافرانو په څېرو باندې به د غم او کدورت او خپګان دورې برښي، او د فسق او فجور ظلمت او تياره
به يې ښې تورې کړي

أُولَئِكَ هُمُ الْكٰفِرَةُ الْفَجْرَةُ ۝

دغه ټول (تورمخي) همدوی دي (بې شرم) کافران فاجران.

تفسیر: هر کله چې دوی کافر او د الله تعالی احکامو څخه منکر وو، او مختلف جرمونه يې کول؛ نو مخونه به يې تور
او ګرد به پټ کړي وي.

تمت سورة عبس بفضل الله تعالى ومته وكرمه.

سُورَةُ التَّكْوِيْرِ

«د (التكوير) سورت مكي دي، (۲۹) آيت يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۸۱) په نزول كې (۷) سورت دي، وروسته د «تبت» د سورت څخه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ۝

کله چې (د) لمر (رڼا) ونغبتله شي (نور یې لاپ شي).

تفسیر: گواکې د لمر هغه اوږدې شغلې به چې تودوڅې رڼا ورڅخه وځي؛ ونغبتلی شي، او لمر به بې نوره شي، او د خیدک (پنېر) چکې ته به ورته وي، یا به هیڅ نه ښکاري.

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ۝

او کله چې ستوري خړ شي (یا راولوېږي په ځمکه).

تفسیر: یعنې ستوري به راولوېږي، او رڼا به نه لري.

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ۝

او کله چې غرونه روان کړل شي.

تفسیر: یعنې غرونه به له خپلو ځایونو څخه روانېږي، او په هوا کې به الوځي او گڼځي به.

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ۝

او کله چې د لسو میاشتنو بلارې اوښې خوشې کړې شي (اوښانه به ورسره نه وي).

تفسیر: اوښ د عربو له ښو څاروو څخه دی، او هغه اوښه چې د لسو میاشتنو بلارې وي، او له هغې د شورو او جونگي څېر بدلو هیله نژدې وي، پر دوی ډېر گرانه وي، خو د قیامت د ویروونکې زلزلې په وخت کې به د هغه نفیس او عزیز او گران مال پوښتنه به هم ونه کړه شي، یا د هغه خاوند به دغومره خپه او پرېشانه وي چې د داسې عزیز او گران مال له احواله به غافل وي.

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ۝

او کله چې وحشي ځناوران راټول کړل شي (لپاره د قصاص اخیستو یو له بله).

تفسیر: ځینو مفسرینو د «حشر» معنی مړه کول او ځینو مړه کول بیا ژوندي کول لیکلي دي، والله أعلم.

وَإِذَا الْبِحَارُ سُجَّتْ ۝٤٥

او کله چې بحرونه سیندونه سره ګډه کړل شي (تريخ له خواږه سره يا ډېر سخت ګرم شي، يا وچ کړي شي؛ نو په کې به پاتې نشي يو څاڅکی اوبو).

تفسير: يعنې د لويو لويو سيندونو اوبه به له ډېرو خوټېدلو څخه د بخار او براس په ډول کيږي، چې د هغو له تودوخې څخه به په محشر کې کفارو ته سخت رېږ پيښيږي، او د تناره په شان به د سيندونو له منځه سخت سوځونکي اور او د بخار او براسونو غړوسکې پورته کيږي، يا کله چې دريا بونه بل کړ شي؛ نو وګرځي اور.

وَإِذَا النُّفُوسُ رُوِّجَتْ ۝٤٦

او کله چې نفوسونه جوړه کړل شي (بيوست کړل شي ارواح له جثو سره، يا يو ځای کړل شي هر څوک له مثل خپل سره، نېکان له نېکانو سره، بدان له بدانو سره).

تفسير: يعنې مسلمان له مسلمان سره او کافر له کافر سره، بيا هر راز عمل کوونکي که ښه وي که بد؛ لکه له خپل همجنس عمل کوونکي سره به مله شي، د عقائدو، اعمالو، اخلاقو او نورو په اعتبار به له هر يوه څخه بېل بېل ټولګي جوړيږي، يا دا چې ارواح به له خپلو اجسامو سره جوړه کړل شي.

وَإِذَا الْمَوْءِدَةُ سُيِّتَتْ ۝٤٧ يَا أَيُّ ذُنُوبٍ قَتَلَتْ ۝٤٨

او کله چې له جينې ژوندی خښې کړی شوې څخه وپوښتېدل شي. (داسې) چې په کوم ګناه وژلې شوې ده (دا جينې).

تفسير: د جاهليت په عربو کې قاعده وه، چې پلار به خپله جينې په ډېرې بېرحمۍ سره ژوندی په ځمکه کې خښوله، ځينو به د نېستۍ او غريبۍ، يا د هغې د واده د اخراجاتو له وېرې داسې کول، او ځينې به له دې شرمېدل چې څنگه به خپله جينې بل چاته ورکړم چې هغه مې څوم وباله شي، قرآن کریم خبر ورکړ چې د دې مظلومانو په نسبت به هم په قيامت کې پوښتې وشي، چې په کومه ګناه ژوندی خښې شوي دي؟ داسې يې مه ګڼئ چې دا مو اولاد دی، په دوی باندې مو هر څه چې زړه غواړي هغه کولی شي؛ بلکه د اولاد توب له پلوه ستاسو دا جرم لا درنېږي.

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرتْ ۝٤٩ وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۝٥٠

او کله چې اعمالنامې وغوړولې خپرې کړي شي. او کله چې اسمان د پوستکي په شان وويستلی شي (له خپله ځايه).

تفسير: لکه چې د حيواناتو له حلالولو او پوستکي وښکلو څخه وروسته د هغه ګرد اعضاء او رګونه او پلې او نور ښکاري؛ همداسې د اسمان له پرانستلو څخه وروسته ګرد پاس شيان ليدل کيږي.

وَإِذَا الْجَبَابِيطُ سُعِرَتْ ۝٥١ وَإِذَا الْجِبَّةُ أُزْلِفَتْ ۝٥٢

او کله چې دوزخ بلې لمبې کړي شي (کافرانو ته). او کله چې جنت نژدې کړ شي (مؤمنانو ته).

تفسير: يعنې کفارو ته دوزخ په ډېر زور او شور او بلو لمبو سره ورښکاره کاوه شي، او جنت متقيانو ته ورنژدې کيږي، چې د هغه ډول او سينگار به جنتيانو ته خورا ښه خوښوونکي او مسرت ښوونکي وي، نو په دغه وخت کې:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ۝

پوه به شي هر نفس په هغه شي چې حاضر کړی یې وي (له خیر او له شره).

تفسیر: یعنې هر یوه ته به دا پته ولگيږي، او ور معلومه به شي چې له ده سره د نېکۍ یا د بدۍ خومره پانگه او سرمایه شته، چې له ځان سره یې راوړي وي.

فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ ۝ الْجَوَارِ الْكُنَّسِ ۝

نو قسم خورم زه په (ستوریو) بېرته ګرځېدونکیو سمو تلونکیو پټېدونکیو باندې.

تفسیر: ډېر ستوري لکه زحل، مشتري، مریخ، زهره، او عطارد کله له مشرق څخه د مغرب په لوري، کله سم کله کاره ځي، کله ګرځي او کله ورو خوځيږي، کله د لمر کله د سپوږمۍ څنګ ته نژدې کيږي، بیا څو ورځې پټيږي.

وَأَلْبِلْ إِذَا عَسَسَ ۝ وَالصَّبْرُ إِذَا تَنَفَّسَ ۝

او (قسم خورم زه) په شپې کله چې راوځيږي مخ راوګرځوي (په تیارو خپلو سره). او (قسم خورم زه) په صبا کله چې ساه ووهي راوځيږي (روښانه شي).

تفسیر: یا کله چې شپه راشي یا لاره شي، د «عسس» لفظ دوه معناوې لري، د پاس قسمونو جواب دادي چې الله اکرم شأنه و اعظم برهانه داسې فرمايي:

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝ ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۝ مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ۝

بېشکه دا قرآن خامخا قول وینا د رسول عزتمن (جبریل) ده. چې خاوند د قوت زور په نزد د څښتن د عرش، مرتبې والا دی. منلی شوی دی هلته امین دی.

تفسیر: دا د جبریل علیه السلام صفتونه دي، یعنې قرآنکریم چې د الله جل جلاله له لوري مونږ ته رارسېدلی دی، د وصول دوه وسیلې لري، یوه وحی راوړونکې پرنښته جبریل علیه السلام، دویم څمونږ پیغمبر عربي محمد صلی الله علیه وسلم، د دوی دواړو صفتونه داسې دي چې د هغو له ښکاره کېدلو څخه بیا هیچا ته د قرآن مجید په منزل من الله او صداقت کې هېڅ شک او شبهه نه پاتې کيږي، د یوې خبرې په رښتیا منلو کې لوی دلیل دا دی چې راوي یې په اعلیٰ درجه تفه، عدل، ضابط، حافظ او امین وي، او له هغه چا څخه چې روایت کوي؛ د ده په مخ کې عزت او حرمت لرونکی وي، او خورا معتبر ثقات د هغه په امانت باندې ډاډه وي، کلي اعتماد ولري، او د هغه خبرې یې له وړاندې وروسته کولو څخه د زړه له کومې ومني، دا ګرد صفتونه په جبریل علیه السلام کې شته، عزتمن او کریم هغه څوک دي چې متقي او ډېره پاکي ولري، او له الله تعالیٰ څخه خورا وېرېدونکی وي: ﴿إِنَّ أَوْلَىٰكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَىٰ﴾ په حدیث کې دي: «الکرم التقوی».

﴿ذِي قُوَّةٍ﴾ اشاره ده کامل حفظ، ضبط او د بیان کامل قوت ته، او د الله تعالیٰ په مخ کې هغه د لویې درجې خاوند دی، یعنې د ګردو پرنښتو څخه د الله تعالیٰ په دربار کې نژدې ځای لري، د اسمان پرنښتې د هغه حکم مني، ځکه چې هغوی ګردې د هغه په امانت اعتبار او عزت باندې خبرې دي، دا خو د ملکې رسول خبره ده، اوس د بشري رسول خبرې هم واورئ.

وَمَا صَاحِبُكُمْ بِسَجُنُونَ ﴿٦٤﴾

او نه دی صاحب ملگری ستاسې (محمد) لهونی (لکه چې پرې گمان کوی تاسو، بلکه ښه پوه او هوښیار دی).

تفسیر: یعنی له بعث پخوا تر خلوښتو کلونو پورې تاسې له (محمد) سره لیدلي دي، او په دې اوږده موده کې مو د هغه د پتو او ښکاره وو خبرو تجربه کړې ده، خو هیڅکله مو د هغه فریب، دروغ او لهونتوب نه دی لیدلی، او تل مو د هغه د رښتیا، امانت، عقل او پوهې اعتراف او ستاینه (صفت) کاوه، اوس نو ولې بې سببه هغه ته لهونی او دروغجن ویل کیږي؟ لکه چې دا ستاسې هغه رفیق او ملگری نه دی؟ چې د هغه گمراهی او احوال تاسې ته ښکاره دي، نو اوس داسې سړي ته لهونی ویل آیا لهونتوب نه دی؟ بلکه لهونتوب دی!

وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ﴿٦٥﴾

او خامخا په تحقیق لیدلی وو (محمد) هغه (جبریل د اسمان) په خنډه (غاړه) روښانه کې.

تفسیر: یعنی په مشرقي خنډه کې د هغې پرښتې یعنی جبریل علیه السلام ښه یې په اصلي صورت او ښه شان سره ولیده.

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ﴿٦٦﴾

او نه دی دغه (محمد د وحی) پر پتو خبرو باندې بخیل (چې پتوي یې او تعلیم د هغې تاسې ته نه کوي).

تفسیر: یعنی دا پیغمبر تاسې ته د هر راز پتې خبرې که په تېره که په راتونکي پورې اړه لري خبر درکوي، یا د الله تعالی د اسموو او صفاتو، یا د شرعي احکامو، یا د مذاهبو د حقیقت او بطلان، یا د جنت او دوزخ د خبرو، یا له مړینې څخه وروسته د پېښو او په هغو پورې تړلې خبرو په درسوولو کې لږ بخل هم نه کوي.

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿٦٧﴾

او نه ده دا (قرآن) خبره د شیطان رېلي، ویشتلې شوي (په شغلو سره).

تفسیر: هیڅکله شیطان د هغو ښو چارو ښوونه نه کوي، چې په هغو کې د بنیادمانو گټه او د هغه ملعون تقبیح او مذمت وي، بلکه دغه (قرآن مجید) د الله اکرم شأنه و اعظم برهان حق کلام دی.

فَأَيْنَ تَذْهَبُونَ ﴿٦٨﴾

نو چېرته ځئ تاسو (ای منکرانو کافرانو په دې انکار او په څنګ کولو کې له قرآنه).

تفسیر: یعنی کله چې دروغ، لهونتوب، تخیل، توهم، کهانت او نور گمراهی لري شول؟ نو پرته له حق او رښتیا څخه نور څه پاتې شول؟ بیا نو ای منکرانو دا سمه صافه لاره ولې پرېږدئ؟ او بې لارې ولې ځئ؟

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٦٩﴾

نه دی دا (قرآن) مگر ذکر پند دی (له جانبه د الله) لپاره د خلقو (انس وي که جن).

تفسير: هغه ځر د احتمالات چې تاسو د قرآن کریم په نسبت پیدا کړي؛ هغه ځر د سره غلط دي، که تاسې د دې قرآن په خبرو او ښوونو ښه فکر او جاج ووهئ؛ نو دا به درښکاره شي چې دغه قرآن ټول جهان ته ډېر ښه لار ښوونکی او مکمل دستور العمل دی، چې په عمل کولو یې د دواړو دارینو فلاح او ځټکې په لاس راځي، نه دی دا قرآن مگر ذکر پند دی له جانبې د الله اکرم شأنه و اعظم برهانه لپاره د خلقو مخصوصاً.

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقْبِلَهُ ۝

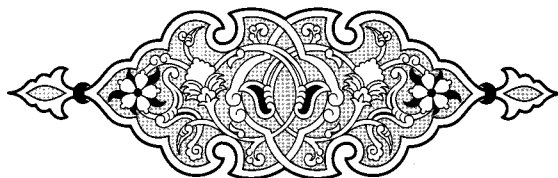
هغه چاته چې غواړي قصد و کړي له تاسې د سمېدلو خپلو (داسې چې سم برابر لار شي پر لاره د الله تعالی باندې).

تفسير: يعنې دغه قرآن مجيد په تېره بيا هغولره پند دی چې په سمه لاره تلل غواړي، کور تگ او عناد يې نه وي خوښ؛ ځکه چې داسې سړی له داسې پند څخه ډېره ځټکه اخلي.

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ۝

او نه شئ قصد کولی تاسې (د سمې لارې) مگر هغه چې اراده وفرمايي الله (د قصد د تاسې د سمې لارې)، چې رب پالونکی د (ټولو) عالميانو دی.

تفسير: يعنې پخپله قرآن کریم پند دی، ولې تأثير يې د الله تعالی په مشيت پورې اړه لري، چې ځينو باندې اثر کوي، او په ځينو نور باندې د ځينو نورو حکمتونو په سبب څه اثر نه کوي.
تمت سورة التكوير بفضل الله القدير، فله الحمد والمنة.

سُورَةُ الْاِنْفِطَارِ

«د الانفطار) سورت مكي دي، (۱۹) آيته يوه ركوع لري، په نزول او په تلاوت په دواړو كې (۸۲) سورت دي، وروسته د (التازعات) له سورته نازل شوی دی.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۝ وَاذَا الْكَوَاكِبُ اِنْتَثَرَتْ ۝ وَاذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۝

کله چې اسمان وچوي خيري شي. او کله چې ستوري راولويږي، تیت په تیت (کله وچ) شي. او په هغه وخت کې چې دریا بونه کله شي (يو له بله سره او ټول يو درياب شي).

تفسیر: يعنې د ترخو اوبو سیندونه به سره و خوټيږي، او د دې تندوبي له سببه به ترخې او خوږې اوبه سره کله وچې وچې شي.

وَاذَا الْغُبُورُ عُيِّرَتْ ۝

او کله چې قبرونه سره خيري لاندي باندې کړل شي (او مړي ژوندي ترې راپورته کړل شي).

تفسیر: يعنې هغه شيان چې د ځمکې په منځ کې وي؛ د باندې به راغورځي، او مړي به له خپلو قبرونو څخه راووځي، هر کله چې وشي دا کارونه؛ قيامت قائميږي نو:

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَاَخَّرَتْ ۝

پوه به شي هر نفس (په دغه وخت کې) په هغه خیر او شر خپل باندې چې وړاندې يې لېږلی وي، او چې وروسته يې پرېښی وي.

تفسیر: يعنې هغه ښې او بدې چارې چې کړي يې وي، يا يې نه وي کړې، د خپل عمر او منگ په اول کې يې کړې وي، يا په آخر کې د هغې ښې ورڅخه پاتې وي، او که نه وي پاتې؛ هغه ګرد هلته د ده په مخ کې راځي.

يَا أَيُّهَا الْاِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ ۝

ای انسانه (کافره!) څه شي مغروره کړی يې ته پخپل رب کریم باندې (چې کافر شوی يې پرې).

تفسیر: يعنې هغه کریم رب آیا د دې خبرې وړ وو چې ته د خپل جهل او حماقته د هغه په حلم او کرم باندې ډاډه شوې، سر به دې ورځني غړاوه؟.

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّدَكَ تَعْدَاكَ ۝

هغه (کریم رب) چې پیدا کړی يې ته، نو برابر کړی يې ته (يعنې اندامونه يې پوره درکړي دي) پس برابر معتدل کړی يې ته (په خلقت کې).

تفسیر: یعنی پیدا یې کړیو لاس په اندازه د بل سره، او یوه سترگه په مقدار د بلې سره، په دې کې اشارت دی دپته چې هر کله دغه رب قدیر په دغه شان سره قدرت لري؛ نو قادر دی په بیا پیدا کولو سره لپاره د حساب او کتاب، او جزاء او سزا.

فِي آيِ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ ۝

په هر شان (کامل) صورت سره چې ویې غوښته ترکیب؛ پیوند یې کړې ته.

تفسیر: یعنی د گردو په بڼو (صورتونو) کې یې لږ او ډېر توپیر او تفاوت پیدا کړ، او هر یوه ته یې بېل رنگ، شکل او ډول عنایت کړ، او په مجموعي ډول سره یې انسانانو ته د نورو ساکنانو (جاندارو) په نسبت ښه بڼه (شکل) ورکړه.

كَلَّابٌ تَكَلَّ بُونَ بِالَّذِينَ ۝

نه دی (دا غرور ستا مناسب)، بلکه دروغ وایې تاسې ورځې د جزاء ته.

تفسیر: یعنی د تېرو تلو بل هېڅ سبب نشته، تاسې چې د جزاء ورځ نه مني؛ نو څکه هر شی مو چې زړه غواړي هغه کوي.

وَإِنَّ عَلَيْكُمْ لَحَافِظِينَ ۝ كِرَامًا كَاتِبِينَ ۝ يَعْلَمُونَ مَا تَعْمَلُونَ ۝

حال دا چې بېشکه په تاسې باندې خامخا ساتونکي ملائکي (د عمل، مقررې دي). عزتمني (په نزد د الله) لیکونکي (د اعمالو د تاسې). پوهیږي (دغه ملائک) په هغه څه چې کوي یې تاسې.

تفسیر: یعنی دغه ملائکي چې کرام الکاتبین نومېږي، د الله تعالی داسې عزتمني بندگانې دي، چې نه خیانت او درغلي کوي، او نه کوم کار نالیکلې پرېږدي، او نه له هغوی څخه ستاسې کارونه پتېږي.

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝

بېشکه چې ابرار (نېکان - مؤمنان) خامخا په نعمتونو (د جنت) کې دي.

تفسیر: چې هلته به تل هر راز بخششونه او نعمتونه مومي، او تل به خوشاله او آرام وي، او د هېڅ یوه شي غم او اندېښنه به د جنتیانو سره نه وي، او نه به یې له جنت څخه د وتلو او د راحت له قلته څه پروا وي.

وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ۝ يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ۝ وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ۝

او بېشکه چې فجار بدکاران (کافران) خامخا په دوزخ کې دي. ننوځي دوی په هغه کې په ورځې د جزاء کې. او نه به وي دوی هېڅ له هغه (دوزخ) څخه پټېدونکي.

تفسیر: یعنی نه به په تېښته له دوزخه جلا کېدی شي، او نه به له ننوتلو څخه وروسته له هغه ځای ووځي، بلکه تل به هلته په کې وي.

وَمَا آذْرُكَ مَا يَوْمَ الدِّينِ ۝ ثُمَّ مَا آذْرُكَ مَا يَوْمَ الدِّينِ ۝ يَوْمَ لَا تَمْلِكُ نَفْسٌ لِنَفْسٍ شَيْئًا ۝

او څه شي پوه کړی یې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء. بیا څه شي پوه کړی یې ته څه ده ورځ د انصاف جزاء (یعنې بل څوک پرې نه پوهیږي یې له الله نه. د جزا ورځ ده) هغه ورځ چې نه به وي مالک نشي کولی هېڅوک له هېچا سره هېڅ شی (د نفعې او د ضرر).

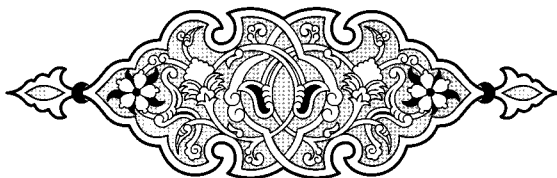
تفسیر: یعنی هومره چې فکر او جاج ووهی، او په غور او خیال کې ډوب لاړ شی؛ بیا به هم د دې وپروونکې ورځې په پوره کیفیت باندې نه پوهېږی، خو لنډه یې دا چې دومره وپوهېږی چې په هغه ورځ به دا ټولې خپلوی او خپنې، اشنایې او یارانې ورکې شي، او هر سړی به «نفسی! نفسی!» نارې وھی، هیڅوک به پرته د مالک الملک له امر څخه د بل چا شفاعت نه کوي، عاجزي، چاپلوسي، صبر، او استقلال او نور هیڅ کار نشي کولی «الامن رحم الله».

وَالْأَمْرُ يُؤَمَّرُ لِلَّهِ ۝

او امر حکم په هغه ورځ کې خالص الله لره دی.

تفسیر: یعنی لکه چې په دنیا کې د ټولواک (حاکم) او باچا حکم په رعیت باندې، او د مور او پلار خبره په اولادو باندې، او د بادار وینا په نوکرانو چلیږي؛ په هغه ورځ کې به دا ټول حکمونه پای ته رسیږي، او د هیچا امر په بل چا باندې نه چلیږي، او پرته د هغه مطلق شهنشاہ او لوی ستر ټولواک (حاکم) له احکامه څنې بل څوک سا هم نشي وښکلی، او هیڅ قوت او قدرت به نه لري.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْاِنْفِطَارِ بِفَضْلِهِ تَعَالَى وَمَنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْمُطَفِّفِينَ

«د (المطففين) سورت مكي دي، (۳۶) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۸۳) په نزول كې (۸۶) سورت دي، وروسته د (العنكبوت) له سورت نه نازل شوی دی، او د مكي سورتونو آخري سورت دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكی دی.

وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ ۝ الَّذِينَ إِذْ أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ۝ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوَّزْتُوهُمْ يُجْسِرُونَ ۝

افسوس هلاکت خرابي يا كنده د دوزخ ده كم كوونكيو لره (په پيمانه او تول كې). هغه (كسان) هر كله چې ځان ته اخلي پيمانه نو پوره اخلي. او كله چې پيمانه وركوي يا يې تلي هغوی ته؛ نو كمی كوي (پوره يې نه وركوي).

تفسير: له خلقو څخه خو خپل حق او برخه پوره اخيستل بد او مذموم نه دي، دلته د دې خبرې بد ويل مقصود نه دي، بلكه د لږ وركولو د مذمت د تاكيد لپاره دی، يعنې اگر كه لږ وركول په خپله في نفسه هم مذموم دی، خو كه له دې سره د اخيستلو په وخت كې د نورو بالكل رعایت نه كيږي؛ نو دا لا مذموم دی، پرته له رعایت كوونكي څخه چې كه په هغه كې يو عيب شته خو يو هنر هم لري، نو دا دې په هغه پسې، نو ځكه د هغه رومبني سړي عيب لا شديد شو، څرنگه چې اصلي مراد د لږ وركولو مذمت دی، نو ځكه يې دلته پيمانه او ژي او وزن تلل دواړه ياد كړل، تر څو خبره ښه ښكاره او جوته شي چې د پيمانه كولو او تللو د دواړو په وخت كې لږ وركوي، او څنگه چې پوره اخيستل پخپله في نفسه كومه بده خبره نه ده؛ نو يو ځلي يې د تاكيد لپاره ياد كړ، د پيمانې او اوژي (تول) تخصيص بنايي د دې لپاره وي چې په عربو په تېره بيا په مدينې منورې كې زياتره د كيل او پيمانې سره پيږدلو (اخيستلو) او پلورلو (بيع و شراء) رواج درلود (لرلو)، پرته له دې د دې تخصيص نور وجوه هم شته.

الْأَيْظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ۝ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ ۝

آيا يقين نه كوي (ډېر اخيستونكي لږ وركوونكي دغه) چې بېشكه دوی راپورته به كړل شي لپاره (د حساب) د لويې ورځې (د قيامت).

تفسير: يعنې كه هغوی داسې خيال لري چې وروسته له مړ كېدلو بيا ژوندون شته، او د الله تعالى په مخ كې د گردو حقوقو او فرائضو او چارو حساب او شمېر وركول حق دي؛ نو هيڅكله به يې داسې حركت او خوځېدل نه كول.

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

هغه ورځ چې وبه دريږي خلق لپاره (د احكام) د رب د ټولو مخلوقاتو.

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَارِ لَفِي سَعِيرٍ ۝

داسې پكار نه ده (او نه دې كوي ډېر اخيستل او لږ وركول په تجارت او غفلت له قيامت نه)، بېشكه ليكلي شوي اعمال د فجارانو (كافرانو) خامخا په سجين كې دي.

تفسیر: یعنی له سره هسې گمان ونه کړ شي چې داسې ورځ به نه راځي، ځکه چې هغه ورځ هر ورو راتلونکې ده، نو د هغې ورځې د راتگ لپاره د گړدو نېکانو او بدانو عملنامې لیکلې د کرام الکاتبین په دفتر کې مرتب اېښودلې شوي دي.

(اوس الله أجل شأنه وأعظم برهانه ویروي فاجران بالعموم او داسې فرمایي):

وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَجِّينٌ ﴿١٠﴾ كِتَابٌ مُّرْتُونٌ ﴿١١﴾

او څه شي پوه کړی یې ته (ای محمده!) چې څه دی سجین. یو دفتر دی لیکلی شوی (د فجارو د اعمالو).

تفسیر: یعنی سجین یو داسې دفتر دی چې په هغو کې د گړدو دوزخیانو نومونه لیکلي شوي دي، او د بندگانو د چارو لیکونکې پرېستې چې د هغوی دنامه یادونه په پخواني سورت کې وشوه د دې بد کارانو د مړه کېدلو او د عمل له پرېکېدلو څخه وروسته د هر یوه سړي چارې په بېلو بېلو دفتر کې لیکي، او په دې دفتر کې یې داخلوي، د هر یوه دوزخي د نامه لپاره یوه بېله علامه او نښه اېښودله شي، چې هغه دوزخي دی، او د هغه د لیدلو څخه هر څوک پوهیږي چې په کې خیر نشته، له ځینو روایتونو څخه دا ښکاري چې د کافرانو ارواح په همدغه ځای کې وي، ځینې پخواني مفسرین وايي چې: دا ځای تر اوومې ځمکې لاندې دی، الله تعالی اعظم برهانه په داسې خبرو نښه پوهیږي.

وَيْلٌ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ﴿١٢﴾ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ﴿١٣﴾ وَمَا يُكْتَبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ﴿١٤﴾

افسوس هلاکت خرابي يا كنده د دوزخ ده په دغې ورځې کې دروغ گڼونكو لره. هغه كسان چې دروغ وايي په ورځې د انصاف جزاء باندي. او دروغ نه گڼي دغه (ورځ د جزاء) مگر هر يو له اندازې تېرېدونكي گنهگار.

تفسیر: هغه څوک چې د جزاء له ورځې څخه منکرېږي؛ په حقیقت کې د الله تعالی د ربوبیت او د هغه عدل، قدرت، حکمت او نورو صفاتو څخه منکرېږي، او هغه څوک چې د الله تعالی له دې صفاتو څخه منکرېږي؛ نو هر ورو چې په گناهونو کې زړور شي لږه ده، د (مُعْتَدٍ أَثِيمٍ) یعنی له اندازې تېرېدونکي گنهگار، بل بد عادت دغه دی چې:

إِذَا تَلَّى عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ الْأُولِينَ ﴿١٥﴾

کله چې ولوستلی شي په ده باندي آیتونه (د قرآن) ځمونږ؛ نو وايي (جهلاً او عناداً چې دا) چټي (بېکاره) قصې دي د پخوانيو.

تفسیر: یعنی کله چې قرآن کریم او د پند خبرې اوري؛ وايي: داسې خبرې به پخوانيو خلقو هم کولې، اوس هم هغه پخوانی قصې او له کاره وتلې افسانې ويلي کيږي، نو مونږ له داسې قصو او افسانو څخه کله ویریدونکي یو؟ (العیاذ بالله).

كَلَّا بَلْ عَصَوْتَ آيَاتِنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَأَوْفَىٰ نُفُوسِهِمْ مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٦﴾

نه ده داسې (لکه چې وايي منکران)، بلکه زنگ اچولی دی پر زړونو د دوی هغو گناهونو چې وو دوی چې کول به یې.

تفسیر: یعنی ځمونږ په آیتونو کې هیڅ د شک او شېبې ځای او موقع نشته، خبره خو دا ده چې د گناهونو د کثرت او مزاولت څخه د هغوی په زړونو باندې زنگ لوبدلی دی، نو ځکه د صحیحو حقائقو انعکاس په هغو کې نه کیږي، په حدیث کې راغلي دي: «کله چې سړی گناه کوي؛ یو تور ټکی د هغه په زړه کې پیدا کیږي، که توبه یې وکړه؛ نو دا ټکی لرې کیږي، که نه هومره چې گناه کوي؛ په هماغه اندازه دا ټکی پلنېږي او اړتیري، تر دې چې دده زړه تک تور شي، او د حق او د باطل هیڅ فرق او تمیز نشي کولی».

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ ﴿٥٠﴾

رښتیا ده چې بېشکه دوی به له (لقاء د) رب خپله په دغې ورځې (د قیامت کې) خامخا په حجاب کې وي (نه به ویني الله).

تفسیر: یعنی د دې انکار او تکذیب د انجام او پای څخه بیا یې چې بې فکره نشي، هغه وخت خامخا راتلونکی دی چې په هغه کې مؤمنین د حق سبحانه و تعالی په لقاء او لیدلو سره مشرفیږي، او دا بدبختان به ترې محروم او ممنوع او بې برخې پاتې کیږي.

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾ ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهٖ تُكْتَبُونَ ﴿٥٢﴾ كَلَّا

پس بېشکه دوی چې دي خامخا ننوټونکي دي دوزخ ته. بیا به وویل شي (دوی ته چې): دا هغه (عذاب) دی چې وی تاسې چې هغه به مو دروغ گناهه انکار به مو ترې کوو. له سره نه ده داسې.

تفسیر: یعنی د دې بدانو او نېکانو پای او انجام هیڅکله یو شانې نشي کېدی، او الله جل جلاله ابرارو سره دغسې معامله فرمایي:

إِنَّ كِتَابَ الْإِبْرَارِ لَفِي عِلِّيِّينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ﴿٥٤﴾ كِتَابٌ مَّرْقُومٌ ﴿٥٥﴾

بېشکه هغه کتاب چې پکې لیکلي شوی اعمال د ابرارو نېکانو خامخا په علین کې دی. او څه شي پوه کړې ته (ای محمده) چې څه دی علین؟ یو دفتر دی لیکلی شوی (د اعمالو د ابرارو).

تفسیر: چېرته چې د جنتیانو نومونه لیکلي شوي دي، او د هغو یا د بنو چارو پاڼې سره روڼې او ترتیب شوي دي؛ رومي د هغو ارواح هلته بیولي کیږي، بیا یې د خپلې هستوگنې اصلي ځای ته بیایي، د دې ارواحو څه علائق او اړیکې به له قبر سره هم وي، ویل کیږي چې دا ځای پر اووم اسمان دی، او د مقرینو ارواح به هلته هستوگنه لري، والله أعلم.

يَشْهَدُهُ الْمُقَرَّبُونَ ﴿٥٦﴾

چې گوري حاضرېږي هغه ته مقربان (د الله ملائکې او نور بندگان).

تفسیر: مقرې پرښتې یا د الله تعالی مقرب بندگان په خوشالی سره د مؤمنانو اعمالنامې گوري، او هلته به حاضر وي.

إِنَّ الْإِبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ﴿٥٧﴾ عَلَى الْأَرَآئِكِ يُنظَرُونَ ﴿٥٨﴾

بېشکه ابرار نېکان خامخا په نعیم لوی نعمت د (جنت) کې دي. پر (مکملو) تختونو باندې ناست گوري (د الله لقاء او د جنت نعماء، او ترې متلذذ کیږي، یا به گوري دوزخیانو ته).

تفسیر: یعنی په خورا ښو پالنګونو به ناست وي، او په زړه پورې د جنت ښې نندارې به کوي، او د الله تعالی په لیدلو سره به خپلې سترګې رڼوي، او زړونه به پرې خوشالوي.

تَعْرِفُنِي وَجْوهَهُمْ نَصْرَةَ التَّعْيِيمِ ۝

پېژنې به ته (ای کتونکيه!) په مخونو د دوی کې تازه ګي د نعیم (تنعم د جنت).

تفسیر: یعنی د جنت له عیش او آرام څخه به د هغوی څېرې داسې ښې او تروتازه او بارونقې ښکاري، چې هر لیدونکی به له لرې پوهیږي چې دا کسان په خورا عیش، هوسایي، راحت او تنعم کې دي.

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ حَتُّومٍ ۝ خَمُّهُ مُسْكٌ ۝

ورځښولی شي (هغوی ته) له خالصو شرابو مهر کړيو شويو څخه. چې مهر به يې مشک وي.

تفسیر: شاه صاحب ليکي چې: «په جنت کې به د خورا خالصو شرابو ويالې د هر چا د کور د مخه وي، خو دا خورا ښه او نادر شراب دي، چې سر به يې تل مهر وي په جنتي مشکو سره»، لکه چې په دنيا کې مهر په لاکو يا مومو يا خاورو يا خټو يا نورو شيانو باندې لګول کيږي، کله چې دهغه ځای خاورې مشک دي؛ نو په هغو باندې دا مهر لګاوه کيږي، دا ښښه چې په لاس کې واخيسته شي؛ دماغ معطر يږي، او تر آخره پورې د خوشبويي خورا ښه رائحه او ورم ترې پورته کيږي.

وَفِي ذَلِكَ فَلَيْتَاتِنَاقِيسٍ الْمُنْتَفِسُونَ ۝

او په دغه (شرابو او نورو جنتي نعماوو) باندې پس بايدې چې رغبت وکړي رغبت کوونکي (په کولو د فضائلو او پرېښودلو د رذائلو، چې عجلت وکړي په حسانتو او ځان وساتي له سيئاتو).

وَمَزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ۝ عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمُقَرَّبُونَ ۝

او ګډون د هغه (شراب دی له اوبو د) تسنيم څخه. دا (تسنيم) يوه چينه ده (په جنت کې) چې څښي به له هغې څخه د (الله) مقربان.

تفسیر: یعنی مقرب خلق يواځې د دې چينې خالص شراب څښي، او نېکانو ته به د دې شرابو ګډه ورکول کيږي، چې لکه ګلاب او نور په هغه شراب کې ګډه يږي.

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا يَصْحَكُونَ ۝

بېشکه هغه کسان چې کافران شوي دي؛ وو دوی په هغو کسانو باندې چې ايمان يې راوړی وو خندل به يې (مسخرې به يې پرې کولې).

تفسیر: او پخپلو منځونو کې به يې په تمسخر او استهزاء سره داسې ويل چې: د دې بې هوشانو په مغزو کې څه يو چټي خيال لوېدلې دی، چې د نن موجود او محسوس خوندونه او لذتونه د جنت په صباح موهومو چرتونو او خيالي لذتونو باندې له لاسه وباسي (والعياذ بالله).

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَزُونَ ۝

او کله چې تیریري منکران پر مؤمنانو باندې؛ هغوی به پخپلو منځونو کې سره سترګه کونه وهي (لپاره د استهزاء).

تفسیر: او یو تر بله په سترګو اشارتونه کوي، او د حال او قال په ژبه پخپلو منځونو کې سره داسې وایي چې: وګورئ همدوی بې عقلان او احمقان دي، چې د جنت په پور باندې د دنیا له نغدو څخه ځان بې برخې کوي، (استغفر الله).

وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا فَكِهِينَ ﴿٨٤﴾

او کله چې وګرځي خپلو کورونو ته؛ (نو) ګرځي دوی خوشاله (خبرې جوړوونکي په سبب د تمسخر او استهزاء پر مؤمنانو باندې).

تفسیر: یعنې په خوش طبعي او ټو کو په مسلمانانو باندې ملنډې وهي، او په خپل عیش او عشرت باندې مفتون او مغرور شوي وایي چې: څمونږ عقیده او فکر ښه دی، که نه مونږ ته دومره نعمتونه او هوسایي ولې او له کومه رسېده؟!.

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَؤُلَاءِ لَضَالُّونَ ﴿٨٥﴾

او کله چې وبه لیدل (کفارو) دغه (مؤمنان)؛ نو ویل به یې پخپل منځ کې چې: بېشکه دغه (مؤمنان) خامخا بې لارې دي.

تفسیر: کافرو به مسلمانانو ته ګمراه ویل، ځکه چې مسلمانان د دوی په عقیده نه وو.

وَمَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَفِظِينَ ﴿٨٦﴾

حال دا چې نه دي لېرلي شوي (کافران) پر دغو (مؤمنانو) باندې ساتونکي څارونکي.

تفسیر: چې شاهدي ووايي په هدايت او ضلالت د دوی، دغه د الله جل شأنه وأعظم برهانه فرمان او بیان دی، چې دا کافران پر مسلمانانو باندې پیره داران نه دي مقرر شوي، دا احمقان له خپلو بدو چارو څخه سترګې پټوي، او د هغوی د هر راز حرکاتو کتنه کوي، د خپل ځان د اصلاح په فکر کې نه لویږي، او هغو کسانو ته چې په سمه لاره ځي ګمراه او احمق وایي.

قَالِيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٨٧﴾

نو نن (ورځ د قیامت کې به) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی په کفارو باندې خاندې.

تفسیر: یعنې د قیامت په ورځ به مسلمانان په دې کافرانو پورې خاندې، چې دا خلق څومره ناپوهه وو، چې فاني او خسیس خیز ته یې په ښو نعمتونو او پاتې کېدونکیو نفیسو شیانو باندې ترجیح ورکوله، نو اوس څنگه په دوزخ کې پراته دي؟ او د دائمی عذاب خوند څکي؟.

عَلَى الْأَرْأْيِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٨٨﴾

پر مګللو تختونو به ناست، ګوري به (الله تعالی ته او د جنت نعماوو ته او ترې متلذذ کيږي، یا ګوري کفارو ته چې څرنگه په عذابیري).

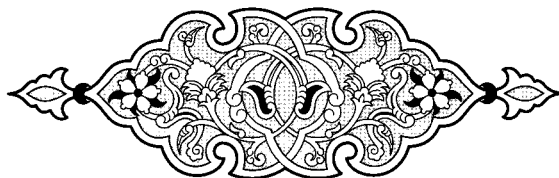
تفسیر: یعنې د خپلې خوشالی او د کافرانو د بد ژوند نندارې کوي.

هَلْ تُؤْتِبُ الْكُفَّارَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ۝

بېشکه چې جزاء ورکړه شوه کفارو ته همغسې چې کول يې (په دنيا کې له معاصيو).

تفسير: يعني هغه کسان چې په دنيا کې يې پر مسلمانانو باندې خنډل؛ نن د هغوی خپل حال د خنډېدو لايق او وړ دی، او مسلمانان د هغو په تېرو حماقتونو باندې خاندې.

تمت سورة المطففين بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْاِنْشِقَاقِ

«د الانشقاق) سورت مكي دى، (۲۵) آيتو يو ركوع لري، په تلاوت كې (۸۴) په نزول كې (۸۳) سورت دى، وروسته د (الانفطار) له سورتو نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

اِذَا السَّمَاءُ اُنشَقَّتْ ۙ وَاذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ ۙ

كله چې اسمان خيري شي وچوي. او واورې ومني امر حكم د رب خپل، او (دا اسمان) لايق وړ دى (د هغه الله حكم منلو ته).

تفسير: يعنې كله چې د الله تعالى له خوا د خير بدلو «تكويني» حكم وشي؛ اسمان به هغه تعميلوي او مني يې، او اسمان د مقدور او مقهور كېدلو له پلوه د دې خبرې وړ دى چې سره له دومره عظمت او رفعت او لويوالي او هسكوالي د خپل خالق او مالک په مخ كې غاړه كېږدي، او د هغه په دې منلو كې هيڅ ونه وايي.

وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ۙ

او كله چې ځمكه وغورځوله شي.

تفسير: د محشر لپاره به ځمكه د رب په شان جوړېږي، او د هغې د مخ گرد عمارات او غرونه او نور شيان لري كېږي، تر څو په يوې مستوي سطحې باندې گرد پخواني او وروستي خلق سره يو ځاى او په يوه وخت كې يې له پردې او حجاب او حائل څخه وكتي شي.

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۙ

او د باندې وغورځوي هغه چې دننه په كې وي له مړيو او خزائنو څخه، او ښه خالي شي له ټولو اشياو ونه.

تفسير: په هغې ورځې كې ځمكه خپلې خزاني او مړي او نور اجزاء له دننه څخه د باندې غورځوي، او منځ يې له هر هغه شي څخه بالكل تشيږي، چې د هغو تعلق د بندگانو له حساب او كتاب سره وي.

وَاذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ ۙ

او واورې ومني امر حكم د رب خپل، او (دا ځمكه) لايقه وړ ده (د هغه الله حكم منلو ته).

تفسير: كله چې ځمكه او اسمان د هغه الله تعالى د ذات او د تكويني حكم تابع او منقاد دي؛ نو سړي ته كله ښايي چې د هغه لوى پروردگار له تشريعي حكم څخه سر وغړوي.

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدًّا حَا فَمُلِقِيهِ ۝

ای انسانه! بپشکه ته عمل کوونکی یې په پوره سعی سره تر وخت درسدلو رب خپل ته په عمل سعی کولو سره، نو ته یوځای کېدونکی یې له دغه (خپل عمل او سعی او جزایې مومې خیر وي که شر).

تفسیر: یعنی د پروردگار په مخ کې له رسېدلو څخه پخوا هر سړی له خپل استعداد سره سم او موافق مختلف او راز راز رېږونه ککالي، څوک یې په طاعت کې زیار ککالي، څوک یې په سر غړولو کې ځان سترې کوي، که د خیر په لاره کې وي یا د شر په لاره کې، هر رنگه رېږونه وباسي، آخر د خپل پروردگار حضور ته ورځي، او د خپلو اعمالو او چارو نتائج به وويني.

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ۝

پس هر هغه څوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده په نښي لاس د ده کې؛ نو ژر ده چې حساب به وکړ شي له ده سره حساب اسان.

تفسیر: اسان حساب دا دی چې په هره خبره باندې به تنقیدونه نه کېږي، او یواځې د هغه پانې وړاندې کېږي، او بې له بحث او مناقشې څخه به خوشې کېږي.

وَيُنْقَلَبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝

او وبه ګرځي اهل خپل ته (په جنت کې) خوشاله کړی شوی.

تفسیر: نه د سزا خوف وي، نه د غصې وېره، په ډېر امن او اطمینان سره د خپلو احبابو او اقاربو او مسلمانانو وروڼو ته ورسېږي، او له دوی سره په خوښۍ سره مشغولېږي، او له هغوی سره ګرځي.

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ۝

او هر هغه څوک چې ورکړه شي کتاب عملنامه د ده وروسته تر شا د ده (په کین لاس یې).

تفسیر: یعنی ورکړه شي عملنامه په کین لاس کې د شاله لوري، او پرېنښې نه غواړي چې د ده هغه مخ وويني، نو په دې وسیله خپل زیات نفرت او کراهت له هغه څخه ښکاره کوي.

فَسَوْفَ يَدْعُوا بُرًّا ۝

پس ژر به نارې کړي دی ای هلاکته ای هلاکته (ځما را حاضر شه! دا دې وخت دی).

تفسیر: یعنی د عذاب له وېرې څخه به مرګ غواړي، او د خپل هلاکت ارزو او تمنا به کوي.

وَيَصِلُ سَعِيرًا ۝ إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ۝

او ننه به وځي دی بل اور (د دوزخ) ته. چې بپشکه وو دی په (دنیايي) اهل خپل کې خوشاله (په کفر او معاصی، غافل له آخرته).

تفسیر: یعنی په دنیا کې له آخرته بې فکره وو، د هغه عوض او رنج دا دی چې نن په سخت غم ککړ دی.

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ۞

بېشکه ده به یقین کاوه په دنیا کې داسې چې دی به له سره بېرته نه ګرځي (الله ته، او منکر وو له بعثه).

تفسیر: یعنی ده به په دنیا کې ګمان کاوه چې له سره به الله تعالی ته رجوع ونه کړم، او قیامت نشته!، نه ده داسې بلکه:

بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ۞

هو! دی رجوع کوي (هر ورو الله ته)، بېشکه رب د ده دی په ده ښه پوه لیدونکی بینا.

تفسیر: یعنی له پیدا کولو ځنې تر مرګ پورې الله تعالی د ده په احوالو ښه خبر وو، نو آیا څه ګمان کاوه شي چې هغه به دې همداسې مهمل او معطل پریري؟ ضرور دي چې د هغه د اعمالو نتيجې او ثمرې به ورنښکاره کړي.

فَلَا أَقْسَمُ بِالْشفقِ ۞ وَالْأَيْلِ وَمَا وَسَقَ ۞

پس قسم خورم په شفق سوروالي یا سپینوالي د عشاء پس له سوروالي د ماښام. او په شپه او په هغو (خیزونو) چې جمع کړي وي (شپې هغه په تیارو خپلو کې).

تفسیر: یعنی سړي او نور ساکنان چې د ورځې له مخې د معاش په تلاش کې د باندې ګرځي، او هر چېرې پخپلو چارو کې بوخت دي، د شپې له لوري ټول سره یو ځای کیږي، او هر یو په خپلو ځایونو کې سره ټولېږي.

وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ۞

او (قسم خورم) په سپوږمۍ کله چې پوره کامله شي.

تفسیر: یعنی د څوارلسمې شپې سپوږمۍ چې د خپل کمال حد ته رسېدلې وي، (او ځواب د پاس قسمونو دا دی چې):

لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَن طَبَقٍ ۞

خامخا سواره به شی و به رسېږئ تاسې ای خلقو یو حال ته وروسته له بل حال نه.

تفسیر: یعنی د دنیا په ژوندون کې له مختلفو دورو څخه په تدریج سره تېر شوی، په پای کې د مرګ پورې دی، بیا د برزخ عالم دی، وروسته قیامت، الله تعالی پوهیږي چې په قیامت کې ده څه څه احوال ولیدل؟ او د څه څه مراتبو پرېکول درجه په درجه په مخ کې دي؟ لکه چې د شپې په اوله برخه کې تر څو چې شفق وي، یو شانته سره او سپینه رڼا وي، نو دا رڼا في الحقیقت او په رښتیا سره وي چې د لمر د پاتې شوي اثراتو او اغېز نښې دي، چې پس له ور کېدلو د هغې د ظلمت بل دوره شروع کیږي، چې هر شی په کې پټیږي، په شپه کې سپوږمۍ هم راخیږي، چې درجه په درجه د هغې رڼا زیاتېږي، کمېږي، او په څوارلسمې شپې کې د پوره سپوږمۍ رڼا هم توره تیاه فضاء رڼوي، ګواکې د انسان احوال طبقات هم د شپې مختلفو کیفیاتو ته ورته او ورسره مشابه دي، والله أعلم.

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٠﴾

پس څه دي دغو (انسانانو ته) چې ايمان نه راوړي.

تفسير: چې وروسته له مرگه دوی د الله تعالی په طرف رجوع کوي، او هم یو سخت منزل په مخ کې دی چې هغه ته کافي توبنه په کار ده.

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ﴿٣١﴾

او کله چې ولوست شي په دوی باندې قرآن؛ نو سجده نه کوي (لپاره د لوستلو یې).

تفسير: که د هغوی عقل پخپله دا حالات نشو موندلی؛ نو لازم وو چې د قرآن کریم له بیان څخه یې ګټه اخیستلی، خو پرته له دې د دوی حال دا دی چې د قرآن معجز بیان اوري، خو هیڅ د هغه په مخ کې د عاجزی او تذلل اظهار نه کوي، تر دې چې مسلمانان د پاک الله تعالی دا آیات اوري سجده کوي، هغوی د همدې تشې سجده توفیق هم نه لري.

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَكْذِبُونَ ﴿٣٢﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ﴿٣٣﴾

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي په الله دروغ ګڼي (قرآن). او الله ته ښه معلوم دي هغه څه چې دوی یې پټوي په زړونو کې یې ساتي (له کفر او نفاق).

تفسير: یعني یواځې دا خبره نه ده چې هغوی د الله تعالی آیتونه اوري او سجده نه کوي، او انقیاد او تذلل ته غاړه نه رډي، بلکه زیات له دې نه د هغو آیتونو تکذیب پخپلو ژبو سره هم کوي، او د دوی له زړونو څخه چې په هغه کې د تکذیب، انکار، بغض، عناد او د حق د دښمنۍ ډېری پرته دي؛ الله تعالی ښه خبر دی.

فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

پس بشارت زېری ورکړه دوی ته په عذاب دردناک سره (په آخرت کې).

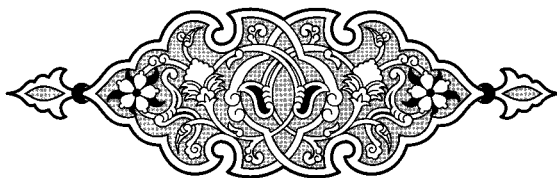
تفسير: یعني زېری وکړی په هغو باندې! څه شی چې هغوی ګټي؛ د هغې نتیجه او مېوه به هر ورو هغوی ته رسېږي، او د هغوی دا کوششونه او زیارونه به هیڅ نه ابته (خراب) کېږي، او خامخا هغوی ته جزاء وررسېږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ﴿٣٥﴾

مګر خو هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی، او کړي يې دي ښه (عملونه)؛ هغوی ته دی اجر ثواب يې نهايته چې خلاصی او کمی نه لري.

تفسير: چې هیڅ کله پای (آخر) ته نه رسېږي، او تل دائم او قائم او لا ینقطع دی.

تمت سورة الانشقاق بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

«د (البروج) سورت مکي دی، (۲۲) آيتہ يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۵) په نزول کې (۲۷) سورت دی، وروسته د (الشمس) له سورتہ نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ

قسم په اسمان چې خاوند د برجونو دی.

تفسیر: له برجونو څخه مراد هغه دولس برجونه دي چې په یوه کال کې لمر په هغو کې ګرځي، یا د اسماني قلعي برجونه او برخې دي چې پرې پيرې په کې کوي، یا هغه لوی ستوري دي چې په لیدلو سره هم په اسمان کې ښکاري، والله أعلم.

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ وَشَاهِدٍ مَّشْهُودٍ

او (قسم دی) په هغې ورځې و عدې کړې شوې (چې د قیامت ورځ ده). او (قسم دی) په هغې ورځې چې حاضرېږي (چې ورځ د جمعې ده)، او په هغې ورځې چې هغې ته ور حاضرېږي (خلق چې ورځ د عرفې ده).

تفسیر: خلق په ګردو ښارونو کې حاضرېږي د جمعې په ورځ، او د ګردې دنیا خلق سره یو ځای ټولېږي د عرفې په ورځ حج ته، نو ځکه په روایتونو کې راغلي چې (شاهد) د جمعې ورځ ده، او (مشهود) د عرفې، برسېره پر دې د «شاهد» او «مشهود» په تفسیر کې ډېرې خبرې دي، خو اوفق الروایات همدا خبره ده، والله أعلم.

(ځواب د قسم محذوف دی، لکه چې پرې دغه راتلونکی آیت دلالت کوي چې):

قُلْ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ النَّارِ ذَاتِ الْوُؤُودِ

وژلی شوي دي خاوندان د کندې د خندقونو د اور (په ځمکه کې) چې خاوند د بلېدلو وه (په ګوګړو او په ډېرو لړګيو او په سړيو سره).

تفسیر: یعنې مغضوب او ملعون شول هغه خلق چې لوی لوی خندقونه یې کنستلي او له اوره یې ډک کړي او ډېر لړګي یې په کې واچول او ښه یې سره کړل، د «أَصْحَابِ الْأُخْدُودِ» څخه مراد څوک دي؟ مفسرین څو واقعات وايي، خو هغه قصه چې په صحیح مسلم، جامع ترمذي، مسند احمد او نورو کې یاده شوې ده؛ لنډه یې دا ده چې: په پخوانیو پېړیو کې کوم کافر باچا وو، چې له هغه سره یو کوډګر وو، کله چې د کوډګر مرګ نژدې شو، له باچا څخه یې غوښتنه وکړه، چې یو هوښیار او پوه هلک دې ماته راکړ شي چې زه دا خپل علم ورزده کړم، او وروسته له ما څخه دا علم له لاسه ونه وځي، یو هلک د دې کار لپاره وټاکل شو، چې هره ورځ به یې د هغه کوډګر څخه سحر او کوډې زده کولې، دده په لاره کې یو عیسایي راهب وو چې د هغې پېړۍ په اعتبار د هغه دین حق وو، دغه هلک له هغه سره هم خپل ټنګ راتنګ شروع کړ، او په پټه یې د هغه راهب دین ومانه، او د هغه د تعلیم په وجه د ولایت او کرامت خاوند شو، یوه ورځ دې

هلک و لیدل چې یو خیروونکی ځناور لکه ځمري یا پړانگ او نور لاره نیولې، او خلقو ته یې زیاته وېره او پرېشاني وروړاندې کړې ده، هغه یوه تېره په لاس کې واخیسته، او دعاء یې وکړه: «ای الها! که دراهب دین حق وي؛ نو ځما په دې ډېره دا ځناور مړ کړې»، دا یې وویل او تېره یې وروغورځوله، چې د هغې له اغېزې او اثر هغه ځناور له کاره ووت، په خلقو کې یو لوی شورماشور جوړ شو چې دغه هلک ډېر علم لري، یوه پانده چې دا انگازه او اواز واورېده؛ ورځنې وې غوښتل چې: «ځما سترگې راړنې کړه!»، هلک وویل: «کوونکی زه نه یم، هغه ځمونږ الله تعالی دی، که ته هغه منې او کفر پرېږدې؛ نو دعا درته کوم، هیله شته چې ستا سترگې رنې شي»، لکه چې همداسې هم وشوه، ورو ورو دا خبرې گړدې باچا ته ورسېدلې، باچا ورته په قهر شو، هغه هلک، راهب او پوند یې وغوښتل، او وروسته له څه خبرو او اترو څخه یې راهب او پوند ووژل، د هلک په نسبت یې امر ورکړ چې «هغه دې له یوه لوړ غره څخه په رغړولو وواژه شي»، خو د الله تعالی په قدرت هغه کسانو چې دا هلک یې د ځان سره پر غره باندې خپړولی وو؛ هغوی پخپله له غره څخه ورغړېدل، او دا هلک روغ رمټ بېرته راغی، بیا باچا امر ورکړ چې: «هغه دې په سیند کې ډوب کړ شي!»، هلته هم دا پېښه وروړاندې شوه، او هغه گړد سړي چې له ده سره تللي وو ټول په سیند کې ډوب شول، او دی جوړ او روغ بېرته راوگرځېد، په پای (آخر) کې هلک باچا ته وویل: زه د ځان وژلو چل درښیم، تاسې گړد سړي په یوه میدان کې سره ټول کړئ، د هغوی پر مخ کې ما یو غرغره باندې وځړوئ، او د دې لفظ په ویلو سره پر ما باندې غشی ولی: «بسم الله رب الغلام»، «د هغه الله په نامه چې د دې هلک رب او پالونکی دی»، کله چې باچا داسې وکړه او هغه هلک د خپل رب تر نامه څار او مړ شو، او خلقو دا عجیبه واقعه ولیدله؛ ټولو وویل: «آمتا برب الغلام، ایمان مو راوړد د دې هلک په رب او پالونکي باندې»، نو وزیرانو باچا ته وویل: «وگورئ چې د هغې خبرې په سبب چې دا گړدې چارې وشوې، اخر ته هغه پېښه شوه، رومبې به یو دوو سړیو ایمان راوړ، اوس خورا ډېر خلق مؤمنان شول»، باچا زیات په قهر شو او د ډېرو لویو او ژورو خندقونو د کنستلو امر یې ورکړ، او هغه یې ښه له اوره څخه ډک کړل، او اعلان یې وکړ: «هر څوک چې ایمان لري، او د خپل ایمان څخه لاس نه وباسي؛ په همدې کندو کې دې وغورځاوه شي!»، تر دې چې ډېر سړي په اور کې وغورځول شول، خو هیڅ یوه هم د خپل ایمان څخه لاس وانه خیست، یوه ایمان داره ښځه راوستله شوه چې په تې پورې یې یو ماشوم وو، او گمان کېده چې ښایي دا د خپل کوچني له وېرې ځان په اور کې ونه غورځوي، خو د الله تعالی په امر کوچني (ماشوم) داسې ورغږ کړ: «آماه اصبري فانک علی الحق، مور کی! صبر وکړه، چې ته په حق باندې یې!».

إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۖ وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۖ

کله چې دوی په (غارو) د اور ناست وو. او دوی په هغه چې کول به یې په مؤمنانو باندې حاضر وو (او پخپلو سترگو یې کتلې).

تفسیر: یعنې باچا له خپلو وزیرانو او مشرانو سره یو ځای د خندقونو په شاوخوا کې ناست وو، او په ډېره بېرحمۍ او غټ زړه سره یې د مؤمنانو د سوځولو نندارې کولې، او د دې بدبختانو هیڅ زړه په دوی باندې نه خوږېده.

وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَن يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ۗ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۙ

او عیب یې نه لیده له هغو (مسلمانانو) څخه مگر دا چې ایمان لرونکي وو په الله ډېر غالب قوي، ډېر ستایلي شوي باندې. هغه (الله) چې خاص ده لره ده باچایي کامل سلطنت د اسمانونو او د ځمکې (سره له اسمانونو او ځمکې ملگًا خلقا وعبیدا)، او الله په هر شي باندې شاهد دی.

تفسیر: یعنې د دې مؤمنانو قصور پرته له دې بل کوم شی نه وو چې هغوی به د کفر له ظلمت او تیارو څخه وتل، او پر یوه لوی او د هر راز ستاینې وړ الله تعالی باندې به یې ایمان راوړ، چې سلطنت او باچایي یې پر اسمان او ځمکه او پر هر شي باندې ده.

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ لَمْ يَنْتَوُوا إِلَيْهِنَّ عَذَابٌ جَهَنَّمُ وَلَهُمْ عَذَابٌ
الْحَرِيقُ ①

بېشکه هغه کسان چې په فتنه کې یې غورځولي وي، ضرر یې رسولی وي ایمان لرونکیو سړیو ته او ایمان لرونکیو ښځو ته، بیا یې توبه نه وي ایستلې (او نه وي ګرځېدلې له کفره)؛ نو دوی ته دی (په آخرت کې) عذاب د دوزخ، او دی دوی ته عذاب د اور سوځونکي.

تفسیر: یعنې په «أصحاب الأعداء» پورې منحصر نه دی، هغه سړي چې داسې زیار (کوشش) کوي چې مؤمنان د الله تعالی له لارې څخه ګرځوي لکه چې د مکې کفار یې کوي، او بیا له دې خپلو ناوړو حرکتونو څخه نه تائب کیږي؛ هغوی ته هم د دوزخ داسې عذاب تیار دی چې په هغه کې به ډېر زیات تکلیفونه وي، او زیات تکلیف به په داسې سوځولو کې وي چې د دوزخي زړه او وجود په کې سوځي.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَمْ يَجْرُؤْ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ ②

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی او کړي یې ښه (عملونه)، شته دوی ته جتنونه چې بهیري له لاندې د (ونو او ماڼیو د) هغو (څلور قسمه) ویالې، دانجات دی مراد موندل لوی.

تفسیر: یعنې د دې ځای له تکلیفونو څخه نه ویرېږي، وروستی او لوی بری هغوی لره دی، چې د هغو په مخ کې د دې ځای عیش او تکلیف دواړه هیڅ دي.

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ③

بېشکه نیول د رب ستا خامخا ډېر سخت دي.

تفسیر: نو ځکه ظالمان او مجرمان نیسي، او خورا سختې سزاوې هغوی ته ورکوي.

إِنَّهُ هُوَ بَدِيءٌ وَيُعِيدُ ④

بېشکه هم دغه (الله) دی ظاهر وونکی (دبطش خپل په کفارو) اول ځلي او بیا ظاهر وونکی دی (دبطش خپل په کفارو) دوهم ځلي په (آخرت کې یا) بېشکه همدغه (الله) دی پیدا کوونکی اول ځلي (له نطفې نه)، او بیا یې راګرځوونکی دی (دویم ځلي) پس له مرګه.

تفسیر: یعنې اول ځلي د دنیا عذاب او دویم ځلي د آخرت رېر (کذا في الموضح)، یا یې دا مطلب دی چې هغه اول ځلي سړی پیدا کوي، او دویم ځلي وروسته له مړینې به یې هم هغه بیا پیدا کوي، نو مجرمان دې نه تېروځي، چې هر کله چې ځمونږ په مړینې سره نوم او نښې ورکې شي، بیا نو مونږ څرنگه ژوندي کیږو؟.

وَهُوَ الْغَفُورُ الْودودُ ⑤

او همدی دی ښه ښونکی (د ګنهګارو مؤمنانو) محبت کوونکی (له مؤمنانو سره).

تفسیر: یعنې سره دده د قهارۍ او کلک نیولو له صفته د هغه د بخشش او د مهربانۍ هم هیڅ اندازه نشته دی، د حکم منونکیو بندګانو خطاوې او ګناهونه ښيي، او د دوی عیبونه پټوي، او په راز راز لطف او کرم او عنایت او شفقت سره یې پالي.

ذُو الْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۝ فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ ۝

مالک د عرش دی، لوی دی (په ذات او صفات خپلو کې). ډېر ښه کوونکی دی د هر هغه شي چې اراده يې وفرمايي.

تفسیر: یعنی سم له خپل علم او حکمت سره د هر شي کول چې وغواړي؛ ژر تر ژره هغه کوي، هیچا لره حق نشته، چې د هغه د چارې مخه ونیسي.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْجُنُودِ ۝ فِرْعَوْنٌ وَشِمُودٌ ۝

آیا راغلی دی تاته (ای محمده!) خبر د (هغو) لښکرو چې فرعونیان او ثمودیان دي.

تفسیر: تر یوه مدّت پورې د انعام وروڼه د هغو فرعونیانو او ثمودیانو په مخ کې وپرانستل شول، او له هرې خوا هغوی ته نعمتونه ورورسېدل، بیا د هغوی د کفر او طغیان له سببه ډېر سخت کسات او انتقام له هغوی څخه واخیست شو.

بِئِذِذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ۝

بلکه هغه کسان چې کافران شوي دي (له قومه د تا) په دروغجن گڼلو کې دي.

تفسیر: یعنی کفار له دې خبرې څخه څه عبرت او پند نه اخلي، او د الله تعالی له عذابه هیڅ نه ویريږي، برسېره پر دې دا گڼدې خبرې او پاک قرآن دروغ گڼي، او تل په همدغو دروغو پسې گڼي.

وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِم مَّحِيطٌ ۝

او الله په هر لوري د دې احاطه کوونکی دی (په علم او قدرت خپل سره، نو ترې نشي خلاصېدی هیڅ کله).

تفسیر: یعنی له دې دروغ گڼلو څخه هیڅ یوه گڼه هغوی ته نه رسیږي، خو د دې دروغ بللو جزاء هر وروڼی دوی ته رسیږي، دوی د الله تعالی له واک او قبضې څخه هیچرې نشي وتلی، او نه له سزا څخه يې خپل ځانونه ژغورلی شي.

بِئِذِ هُوَ قُرْآنٍ مَّجِيدٌ ۝

بلکه دا قرآن دی شانداره لوی.

تفسیر: یعنی د پاک قرآن دروغ بلل پوره حماقت دی، قرآن مجید داسې یو شی نه دی چې د دروغ بللو وړ وي، یا د خو تنو ناپوهانو او احمقانو په دروغ گڼلو سره د هغه په لویي او سترتوب کې به څه نقصان او لږوالی پېښ شي.

فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ۝

لیکلی شوی دی په لوح محفوظ کې.

تفسیر: په داسې یو ځای کې چې هلته د هیڅډول تغیر او تبدیل او لاس وهلو هیله نشته، او له هغه ځایه په ډېر حفاظت او اهتمام سره صاحب د وحی ته وررساوه شي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْبُرُوْجِ فَلِلّٰهِ الْحَمْدُ وَالْمُنَّةُ.

سُورَةُ الطَّارِقِ

«د (الطارق) سورت مکي دی، (۱۷) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۶) په نزول کې (۳۶) سورت دی، وروسته د «البلد» له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ۝ وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ۝ التَّجْمُ الثَّاقِبِ ۝ إِنَّ كُلَّ نَفْسٍ لَنَّا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝ فَلَیَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝

قسم دی په اسمان او په راتلونکي د شپې. او څه پوه کړې ته چې څه دی راتلونکی د شپې. ستوری ځلېدونکی دی. چې نه دی هیڅ نفس مگر په هغه باندې څارونکی ساتونکی شته. نو ودې گوري انسان چې (اصلاً) له څه شي څخه پیدا کړی شوی دی.

تفسیر: یعنې له انسانانو سره پرېستې اوسېږي، چې هغوی له بلاوو څخه ژغوري، یا یې عمل لیکي.

خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ۝

پیدا کړی شوی دی (انسان) له اوبو توپ و هونکیو څخه (په رحم کې).

تفسیر: یعنې له منیو څخه چې توپ وهلې وځي، یا له هسې اوبو څخه چې ټولې کړی شوي وي په رحم کې.

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ۝

هسې اوبه چې راوځي له منځه د شاوو (د سپړيو)، او له هلو کيو د سینو (د بنځو څخه).

تفسیر: وايي چې د نارینه وو مني د دوی له شاگانو څخه، او د بنځو مني د هغو له ټټرو څخه راوځي.

إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ۝

بېشکه دغه (الله) په بیا بېرته ژوندي گړځولو د هغه (انسان) خامخا توانا قادر دی.

تفسیر: یعنې تر مړینې وروسته مو بیا الله تعالی ژوندي راوړي (موضح القرآن)، حاصل یې دا چې له نطفې څخه د انسان جوړول د هغه د دویم ځلي د بیا ژوندي کولو څخه څه زیات عجیبه ده، کله چې دا عجیب امر د هغه له قدرت کېدی شي؛ نو جائز نه دي تر هغه د یوه لږ عجیب څیز له وقوع څخه انکار وکړ شي، بلکه خامخا بیا یې هم پیدا کولی شي.

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ۝

په هغې ورځې کې چې بسکارولی به شي (په کې) پټ څیزونه.

تفسیر: یعنی گرده هغه پټې خبرې چې د دوی په زړونو کې وي؛ ښکارېږي، او د هېڅ یو جرم اخفاء به ممکنه نه وي.

فَمَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ۝

نو نه به وي دغه (انسان) ته هېڅ قوت زور، او نه هېڅ ناصر مدد کوونکی.

تفسیر: په دې وخت کې به نه مجرم د خپل زور او قوت په مرسته خپله مدافعه کولی شي، نه به یې څوک حمایت او ملگرتوب وکړي شي، چې دی له سزا څخه وژغوري (بچ کړي).

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الرَّجْعِ ۝

قسم دی په اسمان خاوند د بېرته گرجېدلو (چورلېدلو).

تفسیر: یا قسم دی په ورېځې باندې چې خاونده د باران ده، یا په اسمان او ورنښت راوړونکې باندې.

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ۝

او (قسم دی) په ځمکه خاونده د چاودلو (د سوري چې ترې راوځي اوبه او گياهم او نور).

تفسیر: یعنی د ځمکې له چاودلو څخه ونې وانه شینکي او نور د باندې راوځي، او ځواب د قسم دا دی:

إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ ۝ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلِ ۝

چې بېشکه دا قرآن خامخا وینا ده بېلوونکې (د حق او باطل) او نه دی دغه (قرآن) لوبې عبثې خبرې مزاح ټوکې.

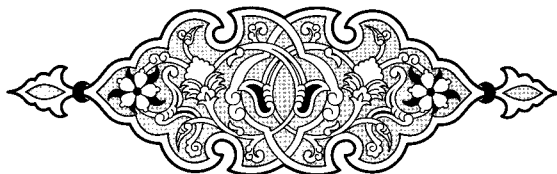
تفسیر: یعنی هغه خبرې چې قرآن یې د معاد په نسبت کوي؛ د لوبو او د ټوکو خبرې او د خندلو وړ اترې نه دي، بلکه د حق تعالی او د باطل او دروغو او رښتیا پرېکړه او فیصله ده، او بېشکه دغه یوه رښتیا خبره او یوه پای ته رسېدلې معامله ده، چې هر ورو راتلونکې ده.

إِنَّكُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ۝ وَآكِيدُ كَيْدًا ۝ فَمَهْلُ الْكٰفِرِينَ أَمْهَلُهُمْ رُوِيًا ۝

بېشکه دوی کید چل کوي په چل کولو سره. او چل به ورسره وکړم زه په چل کولو سره. پس مهلت ورکړه کافرانو ته، مهلت ورکړه دوی ته لږ (مدت).

تفسیر: دوی به د دین په خلاف راز راز چلونه او فرېبونه کول، د خلکو په زړونو کې به یې شبهات اچول، خو د الله تعالی چل د دوی ټول چلونه برباد کړل، او الله تعالی ورته استدراج ورکولو تر دې چې عذابونه پرې نازل شول.

تمت سورة الطارق بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

«د (الأعلى) سورت مكي دى، (١٩) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (٨٧) په نزول كې (٨) سورت دى، وروسته د (التكوير) له سورتته نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کوونکی دى.

سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى

پاكي بيان كړه د نامه د رب خپل چې (له ټولو څخه) ډېر لوى او ښه غالب او چت دى.

تفسير: په حديث كې راغلي دي: «كله چې دا آيت نازل شو؛ رسول الله صلى الله عليه وسلم وفرمايل: «اجعلوها في سجودكم» دا پخپلو سجدو كې ووايئ!، نو ځكه مونږ او هر د مسلمانان پخپلو سجدو كې «سبحان ربي الأعلى» وايو.

الَّذِي خَلَقَ قَسْوَى

هغه (رب) چې پيدا يې كړل (ټول اشياء) نو اجزاء اعضاء يې برابر او بې نقصانه كړل.

تفسير: يعنې هر هغه څيز چې جوړ كړى يې دى؛ پوره له حكمت سره دى، او ښه يې جوړ كړى دى، د خواصو او صفاتو په اعتبار او د هغو څټو لامله چې له هغه شي څخه مقصود دى، د هغه پيدائش يې په درجه د كمال سره رسولى دى، او داسې معتدل مزاج يې وربښلى دى، چې په هغه باندې كړد په زړه پورې منافع او فوائد مرتب كېدى شي.

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهْدَى

او هغه (رب) چې اندازه يې كړل (خیر او شر د هغوى)؛ نو لاره يې وروښوده (په طريقه د كسب سره).

تفسير: شاه عبد القادر (رحمة الله عليه) ليكي: «يعنې اول يې تقدير وليكه، بيا يې سم له هغه سره دنيا ته راوست، څو كې دنيا ته يې د راتلو لاره وروښوده.»

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ فَجَعَلَهُ غُثَاءً أَحْوَىٰ

او هغه (رب) چې را ايستلې يې ده تازه ځيا له ځمكې څخه، پس ويې كړ څوله هغه (شنه ځيا) وچه توره.

تفسير: يعنې رومي تك شنه وښه او ورشو په ځمكه كې پيدا كوي، بيا ورو ورو هغه وچ او توري، چې له هغو وچو وښو څخه هم حيواناتو ته خوراك وركاوه كيږي، او هم هغوى ته تر ډېر مډت پورې ذخيره كاوه شي، تر دې چې وچ كښتونه هم وروسته له رېلو څخه په كار راځي.

سَنَفَرُكَ فَلَا تَسْتَسِيءُ إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ

ژر ده چې وبه لولو مونږ (په ژبه د جبریل) په تا باندې (قرآن ای محمده!) بیا به یې ته نه هېروي. مگر هغه چې اراده وفرمایي الله (د هېرولو یې له تانه په منسوخ کېدلو).

تفسیر: یعنی لکه چې مونږ پخپل تربیت سره هر څیز په تدریج د هغه مطلوب کمال ته رسولی دی؛ په تا باندې به هم ورو ورو کامل قرآن لولو، او داسې به یې در په یاد کړو چې د هغه هیڅ یوه برخه در څخه هېره نشي، پرته له هغو آیتونو ځنې چې د هغو بالکل هېرول مقصود وي، چې دا هم یو راز نسخ ده.

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى

بېشکه دغه (الله) ته معلوم دي (هغه څه قول فعل چې دی) ښکاره او هغه څه چې پټ دي (یعنې ټول شیان).

تفسیر: یعنې الله تعالی ته ستاسې پټ استعدادونه او ښکاره اعمال او احوال ټول ښه معلوم دي، او سم له هغو سره به له تاسې سره معامله کوي.

وَتُيسِّرُ لَكَ الْيُسْرَى

او اسانوو د تا لپاره د شریعت اساني (یا یادول د وحی، یا توفیق در کولو تاته لپاره د اسانی لاری د شریعت).

تفسیر: یعنې د وحی یاد لرل به اسانېږي، او د الله تعالی د معرفت او عبادت او د مملکت او ملت د سیاست ګردې (ټولې) چارې به در اسانې کړې شي، او ستا د بریالیتوب له لارې څخه به ګرد مشکلات لرې کړل شي.

فَذَكِّرْ إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى

پس ذکر پند ورکړه ته (ای محمده!) که فائده رسوي ذکر پند (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!)، په تحقیق فائده رسوي ذکر پند مؤمنانو ته (یا پس پند ورکړه ته ای محمده!) که فائده رسوي ذکر پند (که فائده نه رسوي).

تفسیر: یعنې کله چې الله تعالی پر تاسې باندې داسې انعام وفرمایه؛ نو تاسې هم نورو ته د الله تعالی احکام ورسوئ، او له خپل کمال څخه نور هم تکمیل کړئ.

تنبیه: د ﴿إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى﴾ شرط د دې لپاره راوړی شوی دی، چې وعظ او تذکیر هغه وخت کېدی شي چې د اورېدونکي له خوا د هغه د قبولولو ګمان وشي، او د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د وعظ او تذکیر منصب د هر سړي لپاره نه دی، هو تبلیغ او انذار «یعنې د الله تعالی د احکامو تبلیغ او د هغه له عذاب څخه وېرول» په هر سړي باندې لازم دي، تر څو چې د الله تعالی په بندګانو حجت قائم وي، او د جهل او ناپوهی عذر پاتې نشي، دېته په عرف کې تذکیر او وعظ نه وایي، بلکه تبلیغ او دعوت وایي، ښایي چې ځینو مفسرینو هم له همدې جهته د دې آیت معنی لا په ښکاره الفاظو سره داسې لیکلي وي چې څو څو ځلې نصیحت وکړه که د یو ځلې پند فائده ونه کړي، او کیري چې د ﴿إِنْ نَفَعَتِ الذِّكْرَى﴾ شرط یواځې د تذکیر د تأکید لپاره وي، یعنې که تذکیر چاته فائده ورسوي؛ نو تاته ښایي چې تذکیر وکړي، دا څو منلې شوې خبره ده، چې په دنیا کې تذکیر خامخا یو نه بل ته خو څه نفع او ګټه رسوي، لکه چې الله تعالی فرمایلي

دي: ﴿وَذُكْرًا لِّلَّذِينَ سَمِعُوا النُّبُوءَ﴾ نو معلق كول د يوه امر په داسې يو خيز باندې چې د هغه وقوع ضروري وي؛ د هغه امر د تأكيد موجب شو.

سَيِّدُكَ مِنْ يَحْيَىٰ ۝

ژر ده چې پند به واخلي هغه خو ك چې ويرېري له الله (خكه چې دى فكر كوي په دې كې).
تفسير: په پوهولو باندې خو هغه پوهېري او له نصيحت خخه هغه گټه اخيستی شي چې په زړه كې يې لږ او ډېره د الله تعالى وېره وي، او د خپل پای او انجام لږ څه فكر وكړي.

وَيَجَنَّبُهَا الْأَشْقَى ۝ الَّذِي يَصْلِي النَّارَ الْكُبْرَى ۝

او ډډه كوي له دغه (پنده نصيحتنه شقي كافر) لوى بدبخت چې نه يې قبلوي. هغه (لوى بدبخت) چې ننوځي به اور لوى ته (د دوزخ په آخرت كې).
تفسير: يعنې د هغه بد عمل او بد قسمت په برخه چې د دوزخ اور ليكلي دي؛ هغه كله پوهېري، او له الله تعالى او له خپله انجامه كله ويرېري، چې د نصيحت په لوري متوجه شي، يا د بنو خبرو په پوهېدلو كې كوښښ وكړي.

ثُمَّ لَآئِمَّةً فِيهَا وَلَآئِحِي ۝

بيا به نه مري په هغه (اور) كې، او نه به ښه ژوندى وي.
تفسير: يعنې نه مرگ ورته راځي چې د هغه رېړونه پای ته رسوي، او نه يې د هوسايي ژوندون په برخه كيږي، هو! داسې يو ژوندون به ولري چې د هغه په مقابل كې به د مرگ غوښتنه كوي، له داسې ژوندون خخه مو دې الله تعالى وساتي.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَىٰ ۝

په تحقيق برى موندلى په مراد رسېدلى دى هغه څوك چې پاك شوى دى (په ايمان سره له معاصيو).
تفسير: يعنې له ظاهري او باطني، حسي او معنوي نجاستونو خخه پاك شي، او خپل قلب او قالب يې په صحيحو عقائدو او فاضله اخلاقو او صالحه اعمالو او نافعو چارو سره ښايسته كړي.

وَذُكْرًا سَمَرِيًّا فَصَلَّىٰ ۝

او ياد كړي نوم د رب خپل (په تكبير سره) بيا يې لمونځ وكړ (چې ښه د اسلام ده).
تفسير: يعنې پاك او صاف شوي، د تحريمې په تكبير كې يې د خپل پروردگار نوم واخيست، بيا يې لمونځ وكړ، ځينې اسلاف وايي چې: د تزكيې نه مراد زكات دى، چې دلته د هغه مطلب د فطر صدقه ده، او له ﴿وَذُكْرًا سَمَرِيًّا﴾ خخه د اختر تكبيرونه مراد دي، او په ﴿فَصَلَّىٰ﴾ كې د اختر د لمانځه ذكر دى، يعنې د اختر په ورځ كې يې اول «صدقة الفطر» سرسايه بيا تكبيرونه بيا لمونځ وكړ، ښكاره خو هغه پومبني وينا ده.

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ

بلکه تاسې غوره کوی ژوندون لږ خسیس په آخرت باندې ای منکرانو. حال دا چې آخرت خیر غوره ده (له دنیا نه) او (تل تر تله ښه) باقی دی.

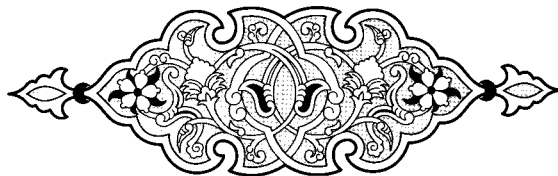
تفسیر: یعنی دا ښېگڼه تاسې ته ای منکرانو څنگه حاصلېږي، چې تاسې هیڅ د آخرت فکر نه کوئ، بلکه د دنیا ژوندون او د دې ځای، عیش، عشرت، هوسایي او چرچې د اعتقاد یا د عمل له مخې په اخروي چارو باندې زیاتې بولئ، حال دا دی چې دنیا حقیره او فاني او آخرت په زرهاوو ځلې له هغې څخه ښه او پایه دار دی، بیا د تعجب ځای دا دی: هغه څیز چې د (کم) او (کیف) او نورو له پلوه بهتر دی، هغه څنگه پرېښودی شي؟ او چټي او خرابې چارې ولې غوره کولی شي؟

إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ

بېشکه دا خبرې خامخا په صحیفو پومبنيو کې دي. چې صحیفې د ابراهیم او (د) موسی دي.

تفسیر: یعنی دا مضمون چې له ﴿قَدْ آنفك من تزكى﴾ څخه تر ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾ پورې دی په پخوانیو کتابونو کې هم لیکلی شوی دی، او هیڅ وخت منسوخ شوی او بدل شوی نه دی، نو په دې اعتبار لا ټینګ او مؤکد شو.

تمت سورة الأعلى بفضل الله تعالى ومته وكرمه.

سُورَةُ الْغَاشِيَةِ

«د (الغاشية) سورت مكي دى، (۲۶) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۸۸) په نزول كې (۶۸) سورت دى، د «الذاريات» له سورت څخه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ۝

په تحقيق راغلى دى تاته (اى محمده!) خبر د پټوونكې (د خلقو په سختيو خپلو سره چې ورځ د قيامت ده).

تفسير: يعنې هغه خبره د اور بدللو وړ ده چې پټوونكې د خلقو ده په هيتونو او په سختيو خپلو كې.
تنبیه: (له غاشيې پټوونكې) څخه مراد قيامت دى، چې پر ځرډو مخلوقاتو چاپيريږي، او د هغه په اثر به پر ځرډو مخلوقاتو باندې محيط وي.

وَجُودًا يُومِدُ خَاشِعَةً ۝ عَابِلَةً نَّاصِبَةً ۝

ځينې مخونه به په دغه ورځ (د قيامت) كې وپربدونكي او ذليله وي. تكليف ايستونكي رنځ رابښكونكي به وي.

تفسير: يعنې په آخرت كې به رږ (تكليف) ايستونكي د رږ ځاللو په سبب سترې او ستومانيرې.

نَضَلَى نَارًا رَاحِمِيَّةً ۝ تُسْفَى مِنْ عَيْنِ اِنْيَةِ ۝

نوخې به اور ډېر ځرم ته. ورځنبل كيږي به پرې له چينې ډېرې ځرمې څخه (په وخت د غلبې د تندي كې).

تفسير: يعنې كله چې د دوزخ تودوخې د هغوى په باطن كې سخته ځرمي پيدا كړي؛ دوى بې اختياره «تري وږي يو» نارې وهي، چې بنايي د اوبو له څښلو څخه به د دوى دا تنده ماته شي، دلته به د يوې يشدونكې چينې له اوبو څخه دوى ته اوبه ور كولى كيږي، چې د هغو له څښلو څخه به د دوى شونډې ورتيږي، او كولمې به يې ټوټې ټوټې لويږي، او بيا به ژر جوړيږي، او همداسې به تل په عذاب ككړ وي (العياذ بالله).

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ اِلَّا مِنْ صَرِيْعٍ ۝

نه به وي دوى ته طعام خواړه مگر له اغزي لرونكې ترخې ونې څخه.

تفسير: «صريع» يوه اغزي لرونكې ونه ده په دوزخ كې، چې پخپل تريخوالي كې له شبرق يا له مصبر څخه زيات بد خونده او مرداره او په ځرمې كې له اوره توده ده، كله چې دوزخيان له لورې څخه په عذاب شي او «وږي يو! وږي يو» نارې وهي؛ نو دا «صريع» يا «ايروي» يا «شبرق» يا «مصبر» دوى ته ور كول كيږي.

لَا يُسِينُ وَلَا يُغْنِي مِنْ جُوعٍ ۝

چې نه به څرېوي بدن (د دوزخي هغه ضريع)، او نه دفع کوي هيڅ لوره (له دوی نه هغه ضريع).
تفسير: له خوړلو څخه يواځې خوند او لذت اخيستل يا د ځان څرېول يا د لوړې لړې کول يا بل مقصد وي، د
(ضريع) له خوړلو څخه دا خبرې هيڅ نه حاصلېږي، د خوند او لذت نشتوالی خو د هغه له نامه څخه ښکاره دی،
د نورو دوو فائدو نفي تصريحاً په دې آيت کې ذکر شوه، لنډه يې دا چې هيڅ يو لذيد او مرغوب طعام او خواړه
هغوی هلته نه مومي.

تر دې ځايه پورې د دوزخيانو د حال بيان وو، اوس د دې په مقابل کې الله اکرم شأنه و اعظم برهانته د جتتيانو ذکر
داسې فرمايي:

وَجُودًا يُؤْمِنُ تَائِعَةً ۝ لَسَعِيهَا رَاضِيَةٌ ۝

ځينې مخونه به په دغې ورځې کې ښايسته او تازه وي. پخپل کوبښن باندې (چې يې کړی وي
په دنيا کې) راضي خوشاله به وي (په آخرت کې).
تفسير: يعنې خوبښ به وي چې د دوی زيار په ځای شو، او د خپلو رېږو (تکاليفو) او د زحمتونو گټه يې په ښه ډول سره
بيا مندل.

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝ لَا تَسْمَعُ فِيهَا الرِّغِيَّةَ ۝

په جنت لور (اوچت) شانداره کې به وي. نه به اورې په هغه (جنت) کې کومه چټي خبره.
تفسير: يعنې په جنت کې هيڅوک چټي او اړتې خبرې نه اورې، د کنځلو او د رذالت هيڅ يوه نښه هلته نه ليدله
کيږي.

فِيهَا عَيْنٌ جَارِيَةٌ ۝

په دغه (جنت) کې چينه ده جاري بهيدونکې.
تفسير: يعنې په جنت کې يوه عجيبه ډول چينه ده، او ځينو مفسرينو دا «عين» پر جنس باندې حمل کړې ده، او وايي
چې په جنت کې ډېرې چينې بهيږي.

فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ ۝ وَأَكْوَابٌ مَوْضُوعَةٌ ۝

په دغه (جنت) کې دي تختونه (لپاره د کېناستلو د جتتيانو) لوړ (اوچت) عالیشان. او جامونه
اينودلي شوي (په اندازه د څښونکيو خپلو).
تفسير: کله چې يې وغواړي چې ويې څښي، هيڅ ډيل او ځنډ به نه پکې کيږي.

وَتَمَارِقٌ مَّصْفُوفَةٌ ۝

او (په دغه جنت کې دي) بالنبتونه اينود شوي په درجه څنگ په څنگ (جتتيانو ته).

تفسیر: یعنی په ډېر نزاکت او لطافت او په ښه قرینه او ترتیب سره به غوړېدلې وي، لویې تکیې او بالبتونه به ځای په ځای کې ایښود شوي وي، چې کله به په یوه کیني، او کله به په نورو تکیه وهي.

وَدَّرَانِي مَبْنُوتَهُ ۝

او (په دغه جنت کې دي) فرشونه فاخره غوړولي شوي.

تفسیر: تر څو هر کله او په هر ځای کې چې د جنتیانو زړه غواړي؛ هلته آرام او هوسایي او له یوه ځایه د بل ځای د تګ راتګ او وړلو او راوړلو تکلیف ورته نه وي.

أَقْلَابُهُمْ إِلَى الْأَيْدِي كَيْفَ خُلِقَتْ ۝

نو آیا پس نه گوري (منکران په نظر د عبرت سره) او ښانو ته چې څرنگه پیدا کړی شوی دی؟

تفسیر: چې د نورو حیواناتو او څاروو په نسبت د اوبن هیئت او خاصیت دواړه خورا عجیب او غریب دی.

وَالِى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ۝

او (آیا نه گوري منکران) اسمان ته چې څرنگه بلند او چټ کړی شوی دی (بې له ستو).

تفسیر: یعنی اسمان پرته له ښکاره ستني او پایې او رسی او نورو څخه پورته شوی دی.

وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝

او (آیا نه گوري منکران) غرونو ته چې څرنگه درولي شوي دي.

تفسیر: چې د یوې ذرې په اندازه له خپلو ځایونو څخه نه خوځېږي، او دغه غرونه د الله تعالی په قدرت سره له دغومره لویوالي پخپلو ځایونو کې ټینګ ولاړ دي.

وَالِى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ۝

او (آیا نه گوري منکران) ځمکې ته چې څرنگه غوړولې شوې ده.

تفسیر: چې ځمکه د خپل لویوالي په سبب د خپل کروي شکلتوبه بیا هم مسطحه ښکاري، نو ځکه پرې هستوګنه اوسېدل اسان دي، د ابن کثیر (رحمه الله) په وینا: د دې شیانو تخصیص ځکه شوی دی، چې د عربو خلق زیاتره په بیدیاوو ځنګلونو کې ګرځېدل، او په دې وخت کې به زیاتره د هغوی تر سترګو لاندې همدا څلور شیان وو، د سورلی اوبن، پاس اسمان، ښکته ځمکه، شاوخوا غرونه، نو د دې لامله په همدې علاماتو او نښو باندې د فکر وهلو او جاج کولو ارشاد شوی دی.

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ۝ لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ ۝

نو ته یې وپوهوه (پند ورکړه ای محمده! دوي ته)، بېشکه همدا ته پند ورکوونکی پوهوونکی وپروونکی یې. نه یې ته پر دوی باندې مسلط کړی شوی (چې په زور یې مسلمانان کړي).

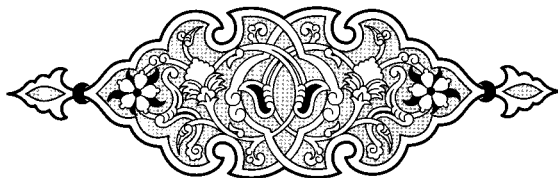
تفسیر: یعنی کله چې دا خلق سره د واضحه دلائلو له قیام څخه غور نه کوي؛ نو تاسې د هغوی زیات فکر مه کوئ، ځکه چې تاسې یواځې د پند ور کولو لپاره لیرلي شوي یئ، که دوی نه پوهیږي؛ نو تاسې په هغوی باندې محصل او داروغه ټاکلي شوي نه یئ، چې په زور او زیاتۍ سره یې په هغوی باندې ومنئ، او د هغوی زړونه په بل لوري واوړي، دا کار د مقلب القلوب دی، او دا په جهاد باندې له امر نه مخکې وو.

إِلَّا مَنْ تَوَلَّىٰ وَكَفَرَ ۖ فَيُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ۗ إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ۖ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا
حِسَابَهُمْ ۗ

مگر هغه څوک چې وګرځېد (له ایمانه) او کافر شو. نو په عذابوي به یې الله په عذاب لوی (د آخرت) سره. بېشکه خاص مونږ ته دی بېرته راتګ د دوی (په قیامت کې). بیا بېشکه ځمونږ پر غاړه دی حساب د دوی (نو سم له اعمالو به جزاء مومي).

تفسیر: یعنی هغه کسان چې د الله تعالیٰ له طاعت څخه مخ اړوي، او د هغه له آیتونو څخه انکار کوي؛ هغه د آخرت په لوی عذاب او د الله تعالیٰ له سختې سزا څخه ځان نشي ژغورلی، یقیناً هغوی یوه ورځ ځمونږ په لوري راتلونکي دي، او مونږ به له هغوی څخه د یوې یوې ذرې حساب اخلو، لنډه دا چې تاسې خپله فریضه اداء کړئ، او د هغوی مستقبل مونږ ته وسپارئ!.

تمت سورة الغاشية بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْفَجْرِ

«د (الفجر) سورت مکی دی، (۳۰) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۸۹) په نزول کې (۱۰) سورت دی، وروسته د (اللیل) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْفَجْرِ ۝ وَلَيَالٍ عَشْرٍ ۝ وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ۝ وَالْأَيْلِ إِذَا يَسِرُّ ۝

قسم دی په فجر صباح باندې. او په شپو لسو باندې. او په جفت باندې، (او قسم دی په) طاق باندې. او په شپه باندې کله چې ځي راځي توره تیاره کیږي.

تفسیر: د صبا نه مراد عام صبا دی، او یا د لوی اختر د ورځې صبايي، او د لسو شپو څخه مراد د لوی اختر لس ورځې دي، او د جفت څخه مراد د لوی اختر ورځ او د طاق څخه د عرفې ورځ مراد ده، او د دې څیزونو په مراد کې نور اقوال هم شته، چې په ذکر کولو یې خبره اوږدېږي، خو دا قول په کې راجح معلومېږي، والله أعلم.

هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ۝

آیا شته په دې قسمونو کې لوی قسم پوره خاوند د عقل ته (چې اعتبار پرې وکړي؟ هو! شته!).

تفسیر: یعنې دا قسمونه معمولي نه دي، ډېر معتبر او مهمت بالشان دي، پوهان پوهیږي چې د کلام د تأکید لپاره په دې کې یو ځانته عظمت او خاص وقعت موندنه کیږي، او محذوف ځواب د قسم دا دی: یعنې خامخا به په عذاب کړی شی تاسو ای منکرانو! وروسته له دې نه، الله أجل وأعظم برهانه د ځینو منکرینو د تعذیب ذکر فرمایي چې:

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝ إِرْمَ

آیا نه وینې نه یې خبر ته (ای محمده!) چې څه کړي دي رب ستا (له قبیلې د اول) د عادیانو سره چې ارم وو.

تفسیر: «عاد» د داسې یوه سړي نوم دی چې د هغه قوم د ده په نامه باندې یادېږي، د ده په نیکونو کې یو سړی (ارم) نومېده، د ده په لوري له نسبت کولو څخه بنایي داسې اشاره وي چې دلته له (عاد) څخه اول (عاد) مراد دي، او دویم (عاد) نه دي، ځینې وايي چې د عاد د قوم شاهي کورنی ته «ارم» ویل کېدل، والله أعلم.

ذَاتِ الْعِمَادِ ۝

چې خاوندان د قوت قامتونو لویو وو (یا خاوندان د لویو ستونو وو).

تفسیر: یعنی ستنې یې ودرولې، او لوی لوی عمارتونه یې جوړ کړل، یا یې دا مطلب دی چې ډېر ځلي په سیر او سیاحت مشغول وو، او په لویو وڅکېکو او ستو باندې یې کېږدی یا خیمې درولې، د ځینو په نزد له (ذَاتِ الْعِمَادِ) څخه مراد د هغوی اوږده قدمونه، لوی قدونه او جگې ونې او نور لوړ شیان دي، چې په تشبیه سره ویلي شوي دي.

الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ ۝۱۷۱

هسې (قبيله) چې نه وه پیدا کړې شوې مثل د هغې (په قوت قدرت کې) په ټولو ښارونو کې.

تفسیر: یعنی په هغه وخت کې د هغه قوم غوندې بل کوم قوم هسې مضبوط او طاقتور نه وو، یا دا چې د هغوی عمارتونه بې سارې او ماڼي بېمثالي وې.

وَتَشْمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝۱۷۲

او (څه کړي وو رب د تاله) شموديانو هغو سره چې کنستلې غوڅې کړې یې وې لویې تیرې (کتې) په کنده کې.

تفسیر: «وادي القری» د هغه ځای نوم دی چې هلته تیرې توبلې کېدې، او بیا یې له هغو څخه ډېرې محفوظې او مضبوطې ماڼي جوړولې.

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَادِ ۝۱۷۳

او (څه کړي وو رب د تاله) فرعون سره چې خاوند د (ډېرو لښکرو) میخونو وو.

تفسیر: یعنی لوی لښکر لرونکی چې د هغه د فوځي ضروریاتو لپاره به ډېر زیات میخونه په کار کېدل، یا دا چې خلقو ته به یې په میخونو سزا ورکوله.

الَّذِينَ طَعَوْا فِي الْبِلَادِ ۝۱۷۴ فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفُسَادَ ۝۱۷۵ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝۱۷۶

هسې (سړي وو دوی گورد) چې سرکشي یې کړې وه په ښارونو کې. بیا یې ډېر کړی وو په هغو (ښارونو) کې فساد وړانې. نو نازله کړه پر دوی باندې رب ستا (قمچینه) متروکه د عذاب.

تفسیر: یعنی هغه باغي قومونه د عیش، دولت، زور او قوت په نشو کې مست شوي په ملکونو کې یې ښه شورماشور، جنګ جنجال، فتنه فساد جوړ کړ، زیات شرارتونه یې وکړل، نو وروسته له دې نه چې د هغوی د کفر، تکبر، جور، ستم کنهول ډک شو، او مهلت او د ټال مدت یې پوره شو؛ ناڅاپه قهار الله د خپل عذاب قمچینې او متروکې پرې وورولې، او د هغوی گورد قوت او لویي یې له خاورو سره برابره کړه، او د دوی سازوسامان یو هم په کار نشو.

إِنَّ رَبَّكَ لِبِالْحَرِصَادِ ۝۱۷۷

بېشکه رب ستا په ځای د انتظار کې دی (اعمالو د دوی لره چې سم د دوی له عملونو سره جزاء هغوی ته ورکړي).

تفسیر: یعنی الله تعالی خلک څاري، د دوی ویناگانې اوري، او په حال یې خبر دی، هر یو ته به د عمل بدله ورکول کيږي، او ټول مخلوقات به ده ته وړاندې کيږي، په خپل عدل به پرې فیصله کوي.

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ ۖ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝

پس هر چې انسان بني آدم (دی) کله چې وازمويي دی (په راحت سره) رب د ده، پس عزت ورکړي ده ته او نعمت ورکړي ده ته؛ نو وايي رب خما عزت راکړه ماته.

تفسیر: يعنې زه د همدې خبرې وړ (لايق) وم، نو ځکه يې عزت راکړ.

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ ۖ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ۝

او کله چې (الله) وازمويه دی (په زحمت سره) پس تنگ کړي پر ده باندې رزق روزي د ده؛ نو وايي رب خما سپک کړم زه.

تفسیر: يعنې خما هيڅ قدر يې ونه کړ، لنډه يې دا چې د هغوی سترگې دنيوي ژوندون او حاضره حالت ته دي، او يواځې د دنيا همدا موجوده راحت او تکليف د خپل عزت او ذلت معيار گڼي، او په دې نه پوهيږي چې په همدې دواړو حالتونو کې د هغه امتحان او ازموينه مقصد ده، نعمت درکوي تر څو وگوري چې تاسې يې شکر وباسې؟ او رږ درپېښوي چې آیا تاسې خپل صبر او رضا پکښې ښکاره کولی شئ؟
(نو الله اکرم شأنه و أعظم برهانه) داسې فرمايي:

كَلَّا بَلْ لَا تَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ ۝

داسې دې نه وايي، بلکه تاسې اکرام احسان نه کوئ پر یتیم پلار مړي باندې.

تفسیر: يعنې د الله جل جلاله په دربار کې به ستاسې څنگه عزت وي؟ چې تاسې د بېکسانو او یتيمانو د زړه ساتنه او عزت نه کوئ، يعنې نه دی دا عزت او ذلت په ډېروالي او لږوالي د مال سره، ځکه چې اکرام په طاعت او اهانت په معصیت سره دی، بلکه فعل ستاسې ډېر قبيح دی له قول ستاسو نه، ځکه چې اکرام درسره کړی الله په غناء سره، او تاسو نه کوئ احسان له یتيمانو سره.

وَلَا تَحْضُونَهُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمُسْكِينِ ۝

او نه تېزوي تاسې يو بل په طعام (خواره ور کولو د محتاجانو) د مسکینانو.

تفسیر: يعنې له خپل مال او شتو څخه د مسکینانو لاس نيوی، څه چې چېرې نورو ته هم داسې يوشی نه وایئ چې د ده په ويلو او تېزولو سره هغوی له وږي او بې وځلي سره امداد او معاونت او مرسته وکړي.

وَتَأْكُلُونَ التَّرَاثَ أَكْلًا لَّمًّا ۝

او خورئ تاسې مال د ميراث په خوړلو ټولو ډېر سره.

تفسیر: يعنې د مړي په پنگه او ميراث اخیستلو کې د حلال او حرام او حق او باطل څه تمیز نشته، څه يې چې په لاس ورشي؛ خوري يې، او پخپل دغه عمل سره دا رانښی که د مسکینانو حقوق تلف کيږي؛ تلف دې شي.

وَيُحِبُّونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا ۝

او مينه کوئ تاسې له مال سره په مينې ډېرې سره.

تفسیر: یعنی رښتیا خبره دا ده چې ستاسې زړونه د مال د حرص او محبت سره ډک دي، او بس همدا غواړئ چې په څه ډول مو مال په لاس راشي، او یو پول مو هم په یوه بڼه کار کې له لاسه ونه وځي، که مخ کې هر څه راپېښېږي؛ راپېښ دې شي، او له مال او دولت سره دومره مینه او محبت چې هغه د خپل مقصود کعبه گرځوئ، او د اسلامیت په لاره کې یې خرڅ نه کړئ، دا خو یواځې د کافرانو دود (رواج) او دستور دی.

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا ۝

نه ده داسې، او مه کوئ (دغسې بد کارونه، یا حقه ده) کله چې وټکوله ماته شي ځمکه په ټکولو ماتولو سختو سره.

تفسیر: گردې غونډۍ او غرونه به واره واره شي، ځمکه به بالکل صافه او هوار میدا شي.

وَجَاءَ رَبُّكَ

او راشي رب ستا.

تفسیر: یعنی ربه شي رب ستا (د بندگانو د فیصلې لپاره) هغسې چې د هغه له شان سره ښایي، او ور (لایق) وي.

وَالْمَلِكُ صَفًّا صَفًّا ۝

او راشي پرښتې صف صف (قطار قطار چاپېرېدونکې پرانسانانو او پیریانو باندې).

تفسیر: یعنی د محشر په میدان کې، یا راځي هلته انتظاماتو لره پور په پور صف په صف.

وَجَاءَ يَوْمَئِذٍ بُجَهْتُمْ

او رابه وست شي په هغې ورځې کې دوزخ.

تفسیر: یعنی په لکونو پرښتې به هغه له خپله ځایه څخه په رابښکودلو سره د محشریانو په مخ کې راحضر کړي.

يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى ۝

په دغې ورځې کې به پند واخلي یاد کړي انسان (خپل افراط) او څه ګټه فائده به نه وررسوي ده ته په دغه وخت کې پند اخیستل (بلکه هیڅ فائده نه رسوي).

تفسیر: یعنی هلته به وپوهیږي چې په سختې غلطۍ او غفلت کې وم، مګر هغه پوهېدل به څه په کار ورشي؟ ځکه چې د پوهېدلو او سنجولو وخت به له لاس څخه وتلی وي، هغه چارې چې په دار العمل کې کېدې، په دار الجزاء کې کله کېدی شي؟.

يَقُولُ لِيَأْتِنِي قَدَمْتُ لِحَيَاتِي ۝

وايي: څنگه به ښه وو مالره که څه مې مخکې لېږلي وی لپاره د (دې) ژوند (د آخرت) خپل (یا پخپل ژوندانه کې).

تفسیر: یعنی افسوس د دنیا په ژوندون کې مې څه نیکی نه ده کړې چې هغه له ما څخه په مخکې دلته رارسیدلي وی، او اوس به مې په دغه اخروي ژوندون کې په کار راتلی، همداسې تش لاس راهي شوی

یم، کاشکی د حسنا تو کومه ذخیره می له مخه لیرلی وی چې دلته ځما پانگه او ذخیره ګرځېدلې او په کار به می راتلی !

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ۖ وَلَا يُؤْتِيهِمْ وَثَاقًا أَحَدٌ ۖ

نو په دغې ورځې کې به نه په عذابوي (په مثل) د عذاب د دغه (الله) هېڅوک. او نه به قیدول کوي (په مثل) د قیدولو د دغه (الله) هېڅوک.

تفسیر: یعنې الله تعالی به په دغې ورځې کې مجرمانو ته داسې سختې سزاوې ورکوي، او په داسې سختې بنديخانې کې به اچول کېږي چې د هغې ساری او مثال د بل مجرم په حق کې متصور نه دی.

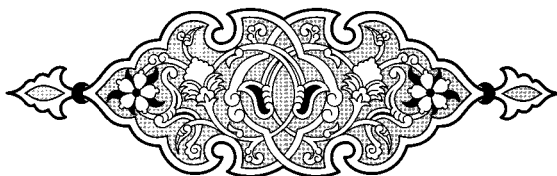
يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمَطْمَئِنَّةُ ۖ أَرْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۖ فَادْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ وَادْخُلِي جَنَّاتٍ ۖ

ای نفسه آرام نیوونکيه (په ذکر ځما شاګر په نعمت ځما صابر په زحمت ځما) !. وګرځه (له دنیا نه) په طرف د رب خپل حال دا چې راضي خوښ به یې ته (له الله څخه او الله) راضي خوښ (به وي له تا څخه). بیا ننوځه په (نېکانو) بندګانو ځما کې. او ننوځه په جنت ځما کې (سره له نورو مقربانو).

تفسیر: اول د مجرمانو او ظالمانو حال بیان شو، اوس د هغه په مقابل کې د هغو خلقو انجام نیودل کېږي چې د هغوی زړونو ته د الله تعالی د یادولو څخه آرام خوند او راحت په برخه کېږي، هغوی ته به په حشر کې ویل کېږي: آ راحت نیوونکيه نفسه ! په الله تعالی باندې، په هغه حقيقي محبوب باندې چې تا خپل زړه تړلی وو، اوس نو له هر راز جګړو او اندېښنو څخه ګوښه اوسه !، او تل په خوښۍ او هوسایۍ سره خپل ژوند تېره !، او هغه نژدې ځای ته ورشه چې خاصو بندګانو ته ټاکلی شوی دی، او ځما د مخصوصو بندګانو په ډله کې ځان ګډه او داخل کړه، او په عالیشان جنت کې هستوګنه کړه.

تنبیه: د مطمئنه نفس، د اماره نفس، د لوامه نفس تحقیق دې د «القیامة» د سورت په شروع کې وکتل شي !.

تمت سورة الفجر بفضل الله تعالى ومّنه وكرمه.

سُورَةُ الْبَلَدِ

«د (البلد) سورت مکي دی، شل آيته يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۰) په نزول کې (۳۵) سورت دی، وروسته د (ق) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې د پرزيات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَا أُقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ وَأَنْتَ حَلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ

قسم خورم په دې بلد ښار باندې چې (مکه ده). حال دا چې خاص ته به خلاص شې (په تا به څه قيد ممانعت نه وي) په دې ښار کې (چې هر څوک وژني يا يې پرېږدي په يو ساعت د ورځې کې).

تفسير: په مکې معظمې کې هر سړی له جنگ کولو څخه ممنوع دی، خو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته يو وارې د مکې په فتحې کې دا ممانعت پاتې نشو، او هر چا چې له هغوی سره جنگ کاوه؛ د هغه وژل به روا کېده، تر دې چې لوی مجرمان د کعبې شريفې د دېوالونو تر څنګ هم ووژل شول، نو وروسته له دې ورځې څخه بيا همغه ممانعت تر نن پورې بېرته قائم شو.

تنبیه: ځينو د «وَأَنْتَ حَلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ» معنی «وَأَنْتَ نَازِلٌ» اخیستې ده، يعنې زه قسم خورم په هغه ښار باندې په هغه حال کې ته پکې پيدا شوی يې، او په کې هستوګنه لري.

وَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ

او قسم دی په پلار او په هغه باندې چې له ده څخه څېرې بدلې دي.

تفسير: يعنې آدم او بني آدم، او ځواب د قسم دا دی:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ

چې خامخا په تحقيق پيدا کړی دی مونږ انسان بني آدم په رنځ او مشقت کې.

تفسير: يعنې آدم عليه السلام له ابتداء څخه تر انتهاء پورې په رنځ او مشقت اخته دی، او راز راز سختي په ده باندې تيرېږي، هيڅ داسې کېدونکي نه دي چې يو سړی پخپل ټول عمر کې د څه مدت له مخې د دنيا د ګردو پېښو او چارو، محتونو، رنځونو څخه فارغ او آزاد وي، او په پوره آزادي او بېفکرۍ سره ژوندون کوي، په رښتيا سره د انسان اصلي فطرت داسې واقع شوی دی، چې دی خپل ځان له دغو سختيو او جنجالونو څخه نه شي ژغورلی.

أَيَحْسَبُ أَنْ لَنْ يُقَدِّرَ عَلَيْهِ أَحَدٌ

آيا گمان کوي (کافر انسان) چې بېشکه له سره به قادر نشي په ده باندې هيڅوک (چې بدل ترې واخلي)؟

تفسیر: یعنی انسان چې د هغو سختیو او مشقتونو په لارې تیرېږي، نو د هغه اقتضاء خو داسې ده چې په ده کې عجز او درماندګي پیدا شي، او خپل ځان د قضا د حکم تر لې وګڼي، او د احکامو مطیع او د رضا تابع او په قضاء صابر وي، او هر کله خپل احتیاج او افتقار تر نظر لاندې ونیسي!، خو انسان دا خبره بالکل هېره کړې ده، نو آیا انسان داسې ګڼي چې داسې یوه هستې شته چې انسان د هغې تر حکم لاندې وي، او دوی ته د دې سرکشی او سرغړولو سزا ورکړې شي؟ بلکه الله اعظم شأنه و اعظم برهانهُ دی!.

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا ۝۶

وایي (له فخره) ما خرڅ کړی وو مال خورا ډېر (په دښمنۍ د محمد کې).

تفسیر: یعنی د الله تعالی په معصیت، د رسول الله صلی الله علیه وسلم په عداوت، او د اسلام په مخالفت کې له حده تېر مال خرڅ کوي، او په داسې خرڅ کولو ځان باتور او ځلمی هم ګڼي.

يَحْسَبُ أَنَّ لُمَيْرَةَ أَحَدًا ۝۷

آیا ګمان کوي دی چې بېشکه نه دی لیدلی دی هیچا (په وخت د خرڅ د مال کې).

تفسیر: یعنی الله تعالی دا ګرد شیان ګوري او ویني، او هومره مال په هر نیت سره په هر ځای او په هر څیز باندې چې ولګاوه شي؛ هغه ګرد ورته ښه معلوم دي، نو د دروغو او ریا څخه هیچا ته هیڅ یوه ګټه نه رسیږي.

أَلَمْ نجعل لَهُ عَيْنَيْنِ ۝۸

آیا نه دي ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې (چې پرې وګوري، بلکه ورکړي مونږ ده ته دوه سترګې).

تفسیر: یعنی هغه چاته چې ما د لیدلو سترګې ورکړي دي آیا هغه پنخپله نه ګوري؟.

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ ۝۹

او (آیا نه دي ورکړي مونږ ده ته یوه) ژبه او دوه شونډې.

تفسیر: چې له هغه څخه په خبرو اترو او خوړلو او څښلو کې کار اخیستل کېږي.

وَهَدَيْنَاهُ الْجَدِينَ ۝۱۰

او ښوولي دي مونږ ده ته دوه لارې (د خیر او شر، چې پرې جنت یا دوزخ ته ځي).

تفسیر: یعنی د ښو او بدو دواړه لارې یې ورښوولي دي، تر څو چې ځان له بدې لارې څخه وژغوري، او په ښه لاره تګ وکړي، او د دې خبرې ښوونه په اجمالی ډول سره د عقل او فطرت په وسیله شوې ده، او تفصیل یې د پیغمبرانو او مرسلانو په واسطه او د هغوی په ژبه شوی دی.

تنبیه: ځینو له «نجدین» څخه د ښځو دوه ټي مراد اخیستي دي، یعنی رودونکیو ماشومانو او وورکو ته یې د ټي او د خوړو پیدا کولو لاره ورښوولي ده، چې پس له پیدا کېدلو ترې شوه څښي او خوړي.

فَلَا اقْتُمِ الْعُقْبَةَ ۝

نوربر (تکلیف) یې ونه ایست په ختلو د غونډۍ کې (او سختي یې تېره نه کړه په مخالفت د نفس او هوا کې).

تفسیر: ځینو د «عقبه» معنی د تېرېدلو سخت ځای او غونډۍ اخیستې ده، یعنی سره له دومره زیاتو انعاماتو او هدایت د اسبابو له موجودیته دوی دا توفیق ونه موند چې د دین په صعب المرور غونډۍ وخیږي، او سختي او ربر په ځان واخلي، او د مکارم الأخلاق مدارج طی کړي، او د فوز او فلاح لوړو ځایونو ته ځان ورسوي.

تنبيه: دیني کارونه یې په غونډۍ سره ځکه تشبیه کړي دي چې د نفس او هوا د مخالفت په نسبت د هغه پای ته رسول سړي ته ډېر شاق وي، او ربر پېښوي.

وَمَا آدْرَاكَ مَا الْعُقْبَةُ ۝ فَكُ رَقَبَةً ۝

او څه شي پوه کړی یې ته چې څه دي ختل د غونډۍ؟. (عقبه) خلاصول د غاړې دي.
تفسیر: یعنی (عقبه) د مریي آزادول یا د پور (قرض) وړي غاړه له پوره قرضه خلاصول دي.

أَوْ اطْعَمْنِي يَوْمِي مَسْغَبَةً ۝

یا (دا عقبه) ور کول د طعام ډوډۍ دي په هغې ورځې کې چې خاوند د لوړې وي.
تفسیر: یعنی عقبه د قحطۍ او قیمتي او سختۍ په ورځو کې له وړي سره مرستې کول او هغوی ته د خوړو شیان وربرابرول دي.

يَتِيمًا إِذْ مَقْرَبَةً ۝ أَوْ مَسْكِينًا إِذْ مَثْرَبَةً ۝

یتیم ته چې خاوند د خپلوی وي. یا غریب ته چې په خاورو ککړ وي (یا خاوند د خاورې).
تفسیر: د وړو کي پلار مړي خدمت کول ثواب دی، او له خپلوانو قرابت لرونکیو سره ښېگڼه هم ډېر ثواب لري، چېرې چې دا دواړه ثوابونه یو ځای شي؛ نو د هغې ثواب هم دوچنده کیري.
عقبه ډوډۍ طعام ور کول دي د لوړې په ورځې کې غریب ته چې په خاورو ککړ وي، او د فقر او له فاقې د تنگسۍ او خواری څخه په خاورو کې رغړي، نو د مال د لگولو ځایونه ښایي چې داسې وي، نه دا چې د ښادۍ او د غم په فضولو رسمونو کې او د الله تعالی په نافرمانۍ کې مالونه ولگول شي، او دنیوي نقصان او اخروي خسران وگټلی شي.

فَرَّكَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا

بیا وي (دغه آزاد کونکي طعام ور کونکي) له هغو کسانو چې ایمان یې راوړی دی.
تفسیر: یعنی د گړدو عملونو مقبولیت او د منلو شرط «ایمان» دی، که ایمان نه وي؛ نو گړد کارونه او عملونه چټي او فضول دي، او هیڅ په کار نه راځي.

وَتَوَاصُوا بِالضَّبْرِ وَتَوَاصُوا بِالْمَرْحَمَةِ ۝

او وصیت کوي يو له بله سره (په طاعت او مصیبت او له معصیته) او وصیت کوي يو له بله سره په مهربانی او شفقت سره.

تفسیر: یعنی نورو ته تل تاکید کوي چې بنيادي د حقوقو او فرائضو په اداء کولو کې هر راز سختی او رېږونه پر خپل ځان وکالي، او د هر ډول تکلیف تحمل وکړي!، او د الله تعالیٰ پر مخلوق باندې رحم کوي!، تر څو چې د اسمان خاوند پر تاسې باندې ورحمېږي.

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْمِمْنَةِ ۝

دغه (صابران مهربانان مؤمنان) اصحاب، خاوندان د بني طرف دي.

تفسیر: یعنی دا کسان ډېر خوش نصیب او مبارک دي، چې هغوی ته د دوی اعمالنامې له بني خوا په بني لاس ورسپارلی کېږي.

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ السُّمْمَةِ ۝

او هغه کسان چې کافران شوي دي په آیتونو ځمونږ همدوی اصحاب خاوندان د کین طرف دي.

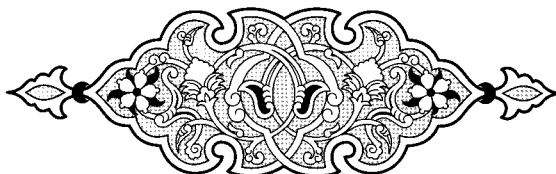
تفسیر: یعنی هغه کسان چې بد نصیب منحوس خراب شامت لرونکي دي چې اعمالنامې یې په کین لاس کې ورکولی کېږي.

عَلَيْكُمْ نَارُ مَوْصِدَةٍ ۝

وي به پر دوی باندې اور سرپوش کړی شوی.

تفسیر: یعنی په دوزخ کې اچول کېږي، او دوزخ ګردې دروازې تړل کېږي، (أعاذنا الله منها).

تمت سورة البلد بفضل الله الصمد، فله الحمد والمنة.

سُورَةُ الشَّمْسِ

«د (الشمس) سورت مكي دى، (۱۵) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۱) او په نزول كې (۲۶) سورت دى، وروسته د (القدر) له سورتته نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا ۝ وَالْقَمَرُ إِذَا تَلَّهَا ۝

قسم دى په لمر باندې او په رڼا د هغه باندې. او په سپوږمۍ باندې كله چې راځي په دغه (لمر) پسې. تفسير: يعنې د لمر له ډوبېدلو څخه وروسته كله چې د سپوږمۍ رڼا خوره شي.

وَالنَّهَارُ إِذَا جَلَّهَا ۝

او (قسم دى) په ورځ باندې كله چې ښكاره كاندې دغه (لمر).

تفسير: يعنې كله چې په ورځ كې لمر د خپلې پوره پلوشې او روشنايي او صفايي سره رڼا غورځوونكى شي.

وَاللَّيْلُ إِذَا يَغْشَاهَا ۝

او (قسم دى) په شپه باندې كله چې پټ كړي هغه (لمر) په تياره خپله كې.

تفسير: يعنې كله چې د شپې تياره ښه توره شي، او د لمر د رڼا هيڅ ښه او پټه نه وي.

وَالسَّمَاءَ وَمَا بَدَّلَهَا ۝

او (قسم دى) په اسمان، او په هغه (ذات باندې) چې جوړ كړى يې دى هغه (اسمان).

تفسير: يعنې په هغه شان او عظمت سره چې له لرې ښكاري هغه يې جوړ كړى دى، او د ځينو په نزد له ﴿وَمَا بَدَّلَهَا﴾ څخه مراد د هغه جوړوونكى دى اكرم شأنه و اعظم برهانه، جل جلاله وعم نواله.

وَالْأَرْضَ وَمَا طَرَفَهَا ۝

او (قسم دى) په ځمكې او په هغه (ذات باندې) چې غوړولې يې ده هغه (ځمكه).

تفسير: يعنې په هغه حكمت سره يې هغه و غوړوله، او د مخلوق د هستوگنې وړ يې وگرځوله، دلته هم ځينو ﴿وَمَا طَرَفَهَا﴾ څخه د هغه غوړوونكى مراد اخیستی دى، اكرم شأنه و اعظم برهانه، جل جلاله وعم نواله.

وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ۝

او (قسم دى) په نفس او په هغه (ذات باندې) چې برابر كړي يې دي (اندامونه د) هغه.

تفسیر: د مزاج اعتدال، ظاهري او باطني حواسیه طبیعیه او حیوانیه او نفسانیه قواوې یې په تناسب سره ورکړې دي، او د نېکۍ او د بدۍ په لارې باندې یې د تللو استعداد ورعطا فرمایلی دی.

فَالْهَمَّاجُورَهَا وَتَقْوَاهَا ۝۱

پس ښوولی یې ده په زړه د ده کې بدې د ده او نیکې د ده.

تفسیر: یعنی اول یې په اجمالي ډول د سلیم عقل او صحیح فطرت په وسیله په ښو او بدو کې د فرق کولو پوهه راکړې ده، بیا یې په تفصیلي صورت د انبیاوو او رسولانو په ژبه ښه ښکاره راښودلي دي چې دا لار د بدۍ ده، او هغه د پرهزګارۍ ده.

او خواب د دغو پاس قسمونو چې د دغه سورت له شروع څخه شروع شوي دي دا دی:

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا ۝۲

چې په تحقیق سره نجات ومونده په مراد ورسېد هغه څوک چې پاک یې کړ دا (نفس له معاصیو).

تفسیر: د نفس پاکول او صفایي دا ده چې شهواني او غضباني قواوې د عقل تابع شي، او عقل د الهیه شریعت تابعدار وګرځي، تر څو چې روح او قلب دواړه د الله تعالی په رڼا کې روڼ او منور شي.

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا ۝۳

او په تحقیق نامراد زیانمن شو هغه څوک چې پټ یې کړ دغه (نفس په خاورو د ګناهونو کې).

تفسیر: له خاورو پټ کولو څخه مطلب دا دی چې د نفس متروکه یې له یوې مخې د شهوت او د غضب په لاس ورکړي، او له عقل او شرعې سره هیڅ ارتباط او اړه ونه لري، ګواکې د هوس او د نفساني غوښتنې مریي او بنده شي، داسې سړی له ځناورانو څخه خراب او ذلیل وي.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ۝۴

دروغجن شمېرلی وو ثمودیانو (رسول خپل) په خپلې سرکشی سره.

تفسیر: یعنی صالح علیه السلام یې دروغجن وباله، دا د ﴿وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّاهَا﴾ یو مثال یې د عبرت په شان بیان وفرمایه، دا قصه د «الأعراف» په سورت او نورو ځایونو کې په تفصیل سره ذکر شوې ده:

إِذِ ابْتِغَتْ أَشْشَقْمَاءُ ۝۵ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ۝۶

کله چې پورته شو (په چابکۍ سره) لوی بدبخت د هغوی. پس وویل دوی ته رسول د الله (خبردار پرېږدئ، لاس پورته کړئ له) اوبنې د الله، او د اوبو څښلو د نوبت د هغې (چې درباندي رانښي عذاب).

تفسیر: یعنی خبردار دا اوبنه ونه وژنئ!، او نه د هغې د وار او نوبت اوبه بندې کړئ!، د اوبو ذکر یې ځکه وفرمایه چې په ښکاره ډول د هغې د وژلو سبب د هغوی د لوري همدا اوبه وې، او د الله تعالی اوبنه یې ځکه وویل؛ چې پاک الله

تعالی هغه د صالح علیه السلام د نبوت معجزه او نښه ګرځولې وه، او په دې اعتبار سره د هغې احترام واجب بلل شوی وو، دا قصه پخواله دې نه په (الأعراف) او نورو سورتونو کې هم یاده شوې ده:

فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهُمَا فَتَمَّ دَمٌ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ يَذَّكَّرُ بِهِمْ فَسَوَّلَهُمْ

نو دروغجن وباله دغو، پس زخمي او مړه یې کړه هغه (اوبښه)؛ نو سخت عذاب یې ولېږه په دوی باندې رب د دوی په سبب د ګناه د دوی، نو برابر یې کړل سره دغه (ټول په هلاک کې).

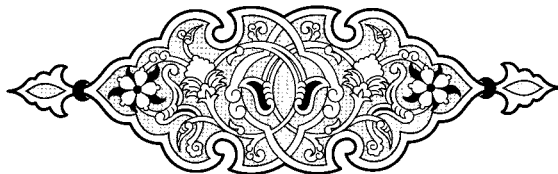
تفسیر: صالح علیه السلام فرمایلي وو: ﴿وَلَا تَسْؤُهُمْ إِنَّهُمْ قِيَّاحُكُمْ عَذَابُ الْإِيمِ﴾ «په دې اوبښې باندې په بدې سره لاس مه لګوئ؛ په خوږوونکي عذاب به ککړ شی»، دې خلقو دا خبره دروغ وګڼله، او د خپل پیغمبر تکذیب یې وکړ، او اوبښه یې ووژله، په پای کې هم هغه وشو چې صالح علیه السلام ویلي وو، الله تعالی هغوی ټول لوی او وارپه پناه کړل.

وَلَا يَخَافُ عُقْبَهُمْ

او نه ویریري (الله) له عقوبت او هلاکت د دوی څخه.

تفسیر: یعنې لکه دنیوي باچاهانو ته د کوم لوی قوم یا ملک له سزا ورکولو څخه وروسته تل دا فکر او خیال وي چې چېرې بیا هلته کوم شورش او فتنه پیدا نشي، او د ملک په انتظام او په ملکي او لښکري چارو کې څه خلل او ډیل رابښکاره نشي، الله تعالی له داسې اندېښنو څه پاک او بې پروا دی، ولې چې داسې بل کوم یو قوت او طاقت نشته، چې د دې په هېداد رسېدلیو مجرمانو په کسات اخیستلو او انتقام پسې وګرځي، (العیاذ بالله).

تمت سورة الشمس بفضل الله تعالى وكرمه ومنه.

سُورَةُ اللَّيْلِ

«د (اللیل) سورت مکی دی، (۲۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۲) او په نزول کې (۹) سورت دی، وروسته د (الأعلى) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ ۝ وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ ۝ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۝ إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَىٰ ۝

قسم دی په شپه کله چې پټ کړي (هر شی په تیاره خپله سره). او (قسم دی) په ورځ باندې کله چې روښانه شي. او (قسم دی) په هغه ذات باندې چې پیدا کړي یې دی نارینه او ښځه (له یوه اوبو نه. او ځواب د قسم دا دی) چې بېشکه سعي عملونه ستاسې خامخا راز راز دي (چې ځینې طاعت کوي او ځینې معصیت).

تفسیر: یعنی همغسې چې په دنیا کې ورځ او شپه، نر او ښځه مختلف او متضاد شيان پیدا کړي شوي دي، د دې مختلفو اعمالو او مساعیو ثمرې او نتیجې هم مختلفې دي، چې د هغو نتائج او ثمرات به مختلف او متضاد وي، لکه چې د هغو ذکر اوس الله جل شأنه وأعظم برهانه سره له اختلاف او مجازات یې دغسې فرمایي:

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَىٰ وَاتَّقَىٰ ۝ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَىٰ ۝ فَسَنبِئُهُ لِلْيُسْرَىٰ ۝

نو هر چې هغه څوک دي چې ورکړه یې کوله (د مال)، او وپرېده (له الله). او یقین یې کړی وو په ښه کلمه (د ایمان). نو ژر ده چې تیار به یې کړو لپاره د لارې اسانې (شریعت).

تفسیر: یعنی هغه سړي چې په ښکه لاره کې مال لگوي، او په زړه کې له الله تعالی څخه ویرېږي، او اسلامي خبرې رښتیا گڼي، او پر رباني بشارتو باندې باور لري او صحیح یې گڼي؛ د هغه لپاره به مونږ سم له خپل عادت سره د ښکې لارې وړ اسانوو، او په پای کې به یې د اسانۍ او راحت مقام ته رسوو، چې د هغه نوم جنت دی.

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَىٰ ۝ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَىٰ ۝ فَسَنبِئُهُ لِلْعُسْرَىٰ ۝

او هر چې هغه څوک دي چې بخيلي یې وکړله (په اداء د حقوقو)، او بې پروايي یې وکړله (له الله). او دروغ یې وگڼله ښه کلمه (د ایمان). نو ژر ده چې تیار به یې کړو لپاره د لارې سختې (د بد عملۍ).

تفسیر: یعنی هغه سړي چې د الله تعالی په لاره کې یې خرڅ ونه کړ، او د هغه د خوښې او د آخرت د ثواب پروا یې ونه کړه، او د اسلام خبرې او د الله تعالی وعده یې دروغ وبللې؛ د هغه زړه ورځ په ورځ تنگ او تیاره او کلکېږي، د ښکې توفیق ورځنې سلېږي، او په پای (آخر) کې په ورو ورو د عذاب الله انتهایي سختي ورسېږي، همدا د الله تعالی عادت دی چې ښکېان هر کله ښې چارې ځان ته غوره کوي، او بدان هر کله په بد عمل پسې گرځي، دې دواړو ته د همدوی لارې وړ اسانوي، چې هغوی هغه سم د الله تعالی له تقدیر سره او د خپلې ارادې او اختیار له مخې کړي دی.

وَمَا يُعْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى ۝۱۱

او نه دفعه کوي له ده خخه (عذاب) مال د ده کله چې هلاک شي په کنده کې ولویري.

تفسیر: یعنی هغه مال او دولت چې دوی پرې ډاډه دي، او دوی یې له آخرت خخه بې پروا کړي؛ هغه د یوې ذرې په قدر هم دوی له عذاب خخه نه خلاصوي.

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَىٰ ۝۱۲ وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَىٰ ۝۱۳

بېشکه پر مونږ دی خامخا هدایت سمه صافه لاره ښوول. او بېشکه مونږ ته دی خامخا آخرت او دنیا (یعني زه مالک د دې دواړو یم، نو خطا کوي هغه چې دا دواړه غواړي له بل چانه).

تفسیر: یعنی ځمونږ د حکمت داسې اقتضاء نه ده چې څوک په زور او زیادت سره په ښو یا بدو چارو باندې مجبور کړو، هو! ځمونږ په ذمه او غاړه ده چې ګردو ته د ښو او بدو لارې وروښیو، او ښه او بد ورښکاره کړو، او د دواړو نتیجې په ښه شان ورته ووايو، بیا هر چا چې هره لاره ځان ته غوره کړه په دنیا او آخرت کې به سم له هغې سره جزا ورکاوه شي.

فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى ۝۱۴

نو وویروئ ما تاسې (ای منکرانو) له اوره چې لمبې به وهي.

تفسیر: له دې لمبې وهونکي خخه به ښایي د دوزخ هغه طبقه مراد وي چې خورا لویو مجرمانو او بدبختانو لره مخصوصه ده.

لَا يَصْلُهَا إِلَّا الْأَشْقَى ۝۱۵ الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۝۱۶

نه به ننوځي (په طریقه د دوام سره) په هغه (اور د دوزخ) کې مګر لوی بدبخت (کافر) هغه چې درواغ ګڼي حق او مخ یې ترې ګرځولی وي.

تفسیر: یعنی تل به هلته لویري، او هیڅکله به له هغه ځایه نه وځي.

وَسَيَجْزِيَنَّهَا الْأَتْقَى ۝۱۷

او ژر ده چې ګوښه (بېل) به شي له هغه اوره ښه وېرېدونکي (مؤمن).

تفسیر: یعنی د داسې خلقو سپېر مو ته د هغه وېرې هم نه رسیږي، او بالکل ورځني صاف او پاک او ژغورلي وي.

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى ۝۱۸

هغه چې ورکوي مال خپل لپاره د دې چې پاک شي.

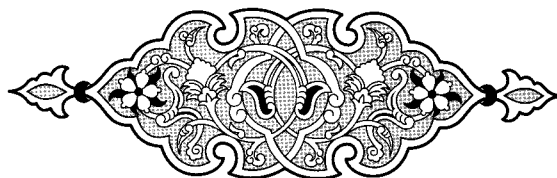
تفسیر: یعنی د نفس پاکول له بخل او طمع او نورو رذائلو خخه په داسې ډول مقصود دي، چې ریا، نمایش، او دنيوي اغراض هیڅ په کې نه وي.

وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ ۗ وَلَسَوْفَ يَرْضَىٰ ۗ

او نه وو هیچا لره په نزد د ده هیخ احسان او نعمت چې بدل یې ور کاوه شی. مگر لپاره د غوښتنې د مخ د رب خپل چې اوچت دی (چې د الله تعالی مخ وویښی، او دهغه رضا یې نصیب شی). او ژر دی چې دی به راضي شی.

تفسیر: یعنې له خرڅ کولو څخه یې د کوم مخلوق احسان او د حق اداء کول مقصد نه وي، بلکه خالص د مولی د رضا او د پاک الله د لقاء د تمنا کولو لپاره خپل کور او شته خیراتوي او لوټوي، نو داسې څوک دې ډاډه وي چې هر ورو به خوښیږي او دهغه دا هیله به پوره کیږي: ﴿فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُغْنِي عَنْهُ كَثْرَتُ أَعْيُنِهِمْ فَاصْبِرُوا حَسْبَ الْعِزَّةِ﴾

تمت سورة الليل بفضل الله تعالى ومته وكرمه.

سُورَةُ الضُّحَىٰ

«د (الضحیٰ) سورت مکی دی، (۱۱) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۳) او په نزول کې (۱۱) سورت دی، وروسته د (الفجر) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالضُّحَىٰ ۝ وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ۝ مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ ۝ وَمَا قَلَىٰ ۝

قسم دی په خانبنت (چې روښانه دی). او قسم دی په شپه کله چې تیاره شي (او پټ کړي اشیا په تیاره خپله کې). چې نه دی درکړی رخصت تاته (نه یې پرینسې) رب ستا، او نه یې دښمن نیولی یې ته (ای محمده!).

تفسیر: په صحیحو روایتونو کې راغلي دي چې تر ډېر مدّت پورې پر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم باندي وحی راغله، او جبریل علیه السلام محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغی، مشر کینو به پخپلو منځونو کې وویل: «وګورئ چې (محمد) د خپل الله له لوري رخصت کړ شو»، د دې خبرې په ځواب کې دا آیتونه نازل شول، ځما په گمان (والله أعلم) چې دا زمانه د فترت الوحی زمانه وه، کله چې د قرآن د ﴿إِقْرَأْ﴾ سورت ابتدائي آیتونه نازل شول، نو وروسته له هغه تر یو اوږد مدّت پورې وحی راتلل معطل پاتې شول، او پخپله رسول اکرم صلی الله علیه وسلم به د دې فترت په زمانه کې ډېر مغموم او پریشان وو، تر دې چې د الله تعالی له خوا پرښتې هغوی ته د ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ خطاب واوراوه، اغلباً په دې زمانې کې به مخالفانو داسې خبرې کولې لکه چې ابن کثیر (رحمه الله) له محمد بن اسحاق (رحمه الله) او نورو څخه هغه الفاظ چې نقل کړي دي هغه د دې احتمال تأیید کوي، ممکن دي چې په دغه وخت کې به دا قصه هم پېښه شوي وي چې په ځینو صحیحو روایتونو کې راغلي ده، چې یو ځلې رسول الله صلی الله علیه وسلم د ناروغی له سببه دوه درې ورځې په بستره کې پر بوت، نو یوې خبیثې ښځې وویل: «ای محمده! داسې رانښکاري چې ستا شیطان له تا څخه مرور شوی دی»، العیاذ بالله لنډه یې دا چې دا راز چټي (بېکاره) خبرې او اترې ډېرې کېدې، تر دې چې د دې ګردو خرافاتو په ځواب کې د ﴿وَالضُّحَىٰ﴾ سورت نازل شو، او پومبې یې قسم یاد کړ د لمر ختو په وخت باندي، او بیا یې په توره تیاره شپه باندي، او بیا یې وفرمایل چې: د دښمنانو دا ګرد خیالات او ویناوې غلطې دي، ستا پروردگار تاته رخصت نه دی درکړی، بلکه هسې چې ښکاره ده هغه د خپل قدرت او حکمت راز علائم او نښې ښکاره کوي.

وَلَلْآخِرَةُ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَىٰ ۝

او خامخا آخرت بهتر دی تالره (ای محمده!) له دنیا څخه.

تفسیر: یعنې ستاسې وروستنی حالت له وړاندني حالت څخه ډېر ارفع او اعلی دی، د دې څو ورځو د وحی نه راتګ ستاسې د نزول او انحطاط سبب کېدی نشي، بلکه ستاسې د ډېر عروج او د خورا ارتقاء وسیله کېږي، که د وروستني حالت تصور وکړئ، او د آخرت شان او لویۍ ته څیر شی چې هلته به آدم علیه السلام او د هغه ګرده اولاده ستاسې تر

بیرغ لاندې ټولپړي، نو در ښکاره به شي چې د تاسې د هغې ورځې لويي او فضيلت او عظمت د نن ورځې د اعزاز او اکرام څخه په څو څو درجو پورته وي.

وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ۗ

او خامخا ژر ده چې در به کړي تاته رب ستا (ای محمده لويه برخه په آخرت کې او اختيار د شفاعت) پس راضي به شي ته.

تفسير: يعنې بېزاري او پرېښودل به څنگه وي، اوس خو به تاته ستا رب په دنيا او آخرت کې دومره دولتونه او نعمتونه در وېښي؛ چې ته پوره ډاډه او خوښ شي.

الْمَرْحُومَةَ يَتِيمًا فَالْوَىٰ ۗ

آيا نه يې وې موندلی ته (ای محمده) يتيم (ورپو کې يې پلاره، بلکه موندلی يې وې) نو ځای د پناه يې در کړ (په تربيت د ابوطالب کې يې ونيولې).

تفسير: د محمد صلی الله عليه وسلم د باسعادت ولادت څخه پخوا د دوی پلار مړ شوی وو، شپږ کلن وو چې مور يې هم مړه شوه، په اته کلنۍ کې يې نيکه عبدالمطلب چې د دوی کفالت ورپغاړه وو هم مړ شو، بيا د دې يتيم او نادر روزگار د ظاهراً روزنې او پالنې سعادت د ده بېحده مهربان او شفيق تره ابو طالب ته په غاړه شو، ابو طالب پخپل ژوندون کې د دوی په نصرت، حمايت، تکريم، تبجيل او خدمت کې ډېر زيار وويست، خو پخوا له هجرت څخه دی هم مړ شو، څو ورځې وروسته د الله تعالیٰ دا امانت د مدينې منورې د انصارو په برخه شو، او د (اوس) او د (خزرج) د قبيلې د قسمت ستوري وځلېدل، او دوی د هغوی په خدمت او حفاظت کې ډېر رېږونه وگالل، او د نبی کریم صلی الله عليه وسلم د غسې ښه خدمت او صيانت يې وکړ چې په ټول جهان کې د هغه نظير او مثال نشته، دا گړدې پېښې درجه په درجه تر ايوا لاندې راځي لکه څرنگه چې ابن کثير (رحمه الله) ورته اشاره کړې ده.

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۗ

او موندلی يې وې ته چې نه پوهېدې (په شرع او احکامو د شريعت)، نو در ويې ښوده (تاته شرعي احکام او در يې کړ نيوت).

تفسير: يعنې کله چې رسول اکرم صلی الله عليه وسلم ځلمی شو، د خپل ټبر د مشرکانه وو اطوارو او چټي (بېکاره) رسمونو او رواجونو څخه سخت خفه او بېزاره وو، او د هغوی په زړه کې يواځې د الله تعالیٰ د عبادت جذبه په قوت کې وه، خو په ښکاره ډول کومه سمه لاره او مفصل دستور العمل دوی ته نه وو څرگند، تر څو چې الله تعالیٰ د (حراء) په سمخ کې د پرښتې په ژبه دوی ته وحی وروولې، او د «وصول الی الله» او د خلق الله د اصلاح تفصيلي لارې يې وروښودلې، يعنې د حق دين يې ورنازل کړ: ﴿مَّا لَكُم تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَالْاٰيْمَانُ وَلٰكِنْ جَعَلْنَاهُ نُوْرًا تَهْدِيْ بِهٖ مَنۡ شَاءَ مِنْ عِبَادِنَا﴾ (د ۲۵ جزء د شوری سورت (۵) رکوع (۵۲) آیت).

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۗ

او موندلی يې وې ته فقير پس غني يې کړې (په مال د غنيمت يا په مال د خديجې يا د زړه په غناء سره).

تفسیر: په دې شان چې دوی د خدیجې رضي الله تعالی عنها په تجارت کې مضاربت شروع کړې، او په هغه کې یې ګټه وکړه، بیا خدیجې رضي الله تعالی عنها له دوی سره نکاح وکړه، او خپل ګرد ما، یې هغوی ته تمليک کړ، چې دا بنکاره غناء ده، د دوی باطني او قلبي غناء هغه وه چې هغه د دواړو دارینو غني ذات ته ښه معلومه ده، او هیڅ یو سړی د هغې اندازه نشي کولی، مطلب دا چې تاسې له ابتداء څخه د انعاماتو مورد یئ، او پس له دې نه به هم یئ، هغه الله تعالی چې په دې ډول ستا تربیت کړی دی؛ نو څرنگه به له تاسې څخه بېزاره کېږي؟ او تاسې به همداسې خوشې په ډګر کې پرېږدي.

فَاتَا الْيَتِيمَ فَلْيَتَّقِرْ وَأَمَّا السَّائِلَ فَلْيَتَّزِرْ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ، فَحَدِّثْ ۝

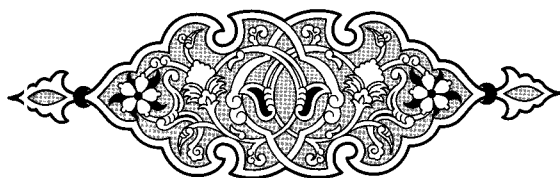
نو هر چې یتیم دی پس مه ورته په قهر کېږه. او هر چې سوالګر دی پس مه یې رټه. او هر چې نعمت د رب ستا دی پس بیانوه یې خلقو ته.

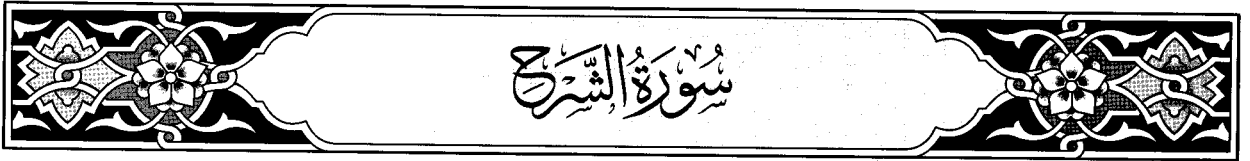
تفسیر: بلکه د یتیم خبر نیونه او پالنه وکړه!، لکه چې تاته الله تعالی د یتیمې په حالت کې ښه ځای درکړ؛ نو ته هم د یتیمانو د زړه د خوښې اسباب ورغونډوه!، او د هغوی د هستوګنې د ځای سر رسته کوه!، چې په داسې مکارمو اخلاقو سره بندګان د الله تعالی په رنگ سره رنگول کېږي: ﴿صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً﴾ رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «أنا وكافل اليتيم كهاتين، وأشار إلى السبابة والوسطى».

او هر چې سوالګر دی پس مه یې رټه!، او څه شی ورته ورکړه!، یا یې رد کړد په نېکۍ او خوږې ژبې سره، یعنې ته نادار وې الله تعالی تاته غناء دروښله، اوس نو د شکر گزارو بندګانو حوصله ښایې چې داسې وي چې د غوښتونکي له غوښتنې څخه زړه تنګي نه شي!، او د حاجتمندانو له سواله ونه ویرېږي!، او هغو ته سختې خبرې ونه وايي!، او وې نه رټي!، بلکه تل په روڼ تندی او ښو اخلاقو او لوی زړه معامله ورسره وکړې، هغه قصې چې په احادیثو کې د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د اخلاقو د وسعت په نسبت د سائینو په مقابل کې راغلي دي؛ خورا سخت مخالفان هم د هغوی د اخلاقو د وسعت ستایونکي ګرځوي.

او هر چې نعمت د رب ستا دی نو بیانوه یې خلقو ته، د محسن د احساناتو یادول د شکر ویلو په نیت، نه د فخر او مباحاتو په ډول شرعاً محمود دي، نو ځکه هغه انعامات چې الله تعالی په تا باندې کړي دي؛ د هغه بیان وفرمایي!، خصوصاً هغه نعمت د هدایت چې د هغه ذکر په ﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى﴾ کې وشو، و د هغه خورول په خلقو کې او په بنکاره لوړ غږ سره ویل ستاسې منصبی فرض دی، ښایي د دوی ارشادات او خبرې او نور چې په حدیثو کې کېږي؛ د همدې ﴿فَحَدِّثْ﴾ څخه اخیست شوی وي، والله أعلم.

تَمَّتْ سُورَةُ الضُّحَىٰ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَمَنَّةٍ وَكَرَمِهِ.

«د (الانشراح) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۴) په نزول کې (۱۲) سورت دی، وروسته د (الضحی) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کونکی دی.

أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ ۝

آیا نه ده پراخه کړې مونږ تالره سینه ستا (په نبوت او حکمت سره، بلکه پراخه کړې ده مونږ سینه ستا).

تفسیر: چې الله تعالی ستا په سینې کې یې (ای محمده!) د علومو او د معارفو لوی سیندونه وبهول، او د نبوت د لوازمو او د رسالت د فرائضو د بار د پورته کولو لوی قوت او حوصله یې درته وېښله، او د داسې لوی زړه او حوصلې څښتن یې وگرځولې، چې د ډېرو دښمنانو د عداوت او مخالفت او مزاحمت څخه نه ویرېدې.

وَوَضَعْنَا عَنكَ وِزْرَكَ ۝ الَّذِي أَنْقَضَ ظَهْرَكَ ۝

او کوز کړ مونږ له تانه دروند بار ستا. هغه چې کږه، درنه کړې یې وه شا ستا.

تفسیر: د وحی ښکته کېدل په اول کې سخت مشکل وو، بیا آسان شول، یا د رسالت منصب د ذمه واریو د محسوسولو په سبب چې د هغوی په مبارک خاطر کې څه گرانې راتله هغه ور پورته کړه شوه.

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ۝

او پورته کړ مونږ ستا لپاره ذکر ستا (په نبوت سره یا مې ستا نوم له خپل نامه سره پیوسته کړ).

تفسیر: یعنی ای محمده! صلی الله علیه وسلم په پرښتو او پیغمبرانو کې ستا نوم لوړ او اوچت دی، د دنیا گړد پوهان په ډېر عزت او وقعت سره ستا نوم یادوي، په اذان، اقامت، کلمه طیبه او التحيات، خطبه او نورو کې وروسته د الله تعالی له نامه څخه د محمد صلی الله علیه وسلم نوم اخیست کيږي، کوم ځای کې چې الله تعالی خپلو بندگانو ته د خپل اطاعت امر کړی دی؛ د محمد صلی الله علیه وسلم د امر د منلو یې هم ورسره متصل او جخت کړی دی.

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝

نو بېشکه سره له سختی اسانتیا شته. بېشکه سره له سختی اسانتیا شته.

تفسیر: یعنی د الله تعالی د رضا غوښتلو په لاره کې هغه رېږونه چې نبی صلی الله علیه وسلم په ځان گاللي دي، او هغه زیارونه چې ایستلي یې دي؛ له هغو سختیو سره څو څو اسانی هم شته، لکه د حوصلې د پراختیا په سبب د گړدو مشکلاتو لري کول اسان شول، او د ذکر د پورته کېدلو له تصور څخه تاسې ته د لویو لویو مصیبتونو تحمل اسان

وگرځېده، يا دا مطلب كله چې مونږ تاسې ته روحاني راحت دركړې، او روحاني كلفت مو له تاسې څخه پورته كړې، لكه چې د ﴿الْمُنشَرِّحُ﴾ څخه تر آخره پورې بنسټيزې، نو په دنيوي راحت او محنت كې هم څمونږ فضل او كرم ته هيله ولرئ، مونږ وعده كوو چې په رښتيا سره د دې موجوده و و مشكلاتو په پاى (آخر) كې اساني شته، لكه چې له احاديثو او سيرة څخه رابنكاره شوي ده، هغه كړد مشكلات يو يو له منځه لري شوي، او د هرې يوې سختې په پاى كې به څو څو اسانتياوې راتللي.

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ ۖ وَإِلَىٰ رَبِّكَ فَارْغَبْ ۝

نو كله چې فارغ شې (اى محمده دنيوي كارونو نه، يا له تبليغه)؛ نو ځان سترې كوه (په عبادت، دعاء كې) او رب خپل ته پس رغبت او زاري كوه (په هر وقت كې).

تفسير: يعنې كله چې د دنيا له كارونو يا د خلقو له پوهولو څخه فارغ شې؛ نو په خلوت كې كېنه، زيار (محنت) كوه!، چې د زيات «يسر» سبب وگرځي، او د خپل رب په لوري بلا واسطه متوجه شه!.

تمت سورة الانشراح بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ التِّينِ

«د (التین) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۵) په نزول کې (۲۸) سورت دی، وروسته د «البروج» له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْبَيْتِ وَالزَّيْتُونِ

قسم دی په انحر او زيتون خونه باندې.

تفسیر: انحر او خونه (زیتون) دواړه د خپل کثیر المنافع او د جامع الفوائد توب لامله د انساني حقیقت او د جامعي له ضرورت سره خصوصي مشابهت لري، نو ځکه د ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ مضمون یې په دواړو قسمونو سره شروع کړ، او ځینې محققین وايي چې: دلته «التین» او «الزیتون» څخه هغو دوو غرونو ته اشاره ده چې بیت المقدس ته نژدې پراته دي، ګواکې دلته په نو باندې قسم نه یادوي، بلکه په هغه مقدس ځای باندې قسم یادوي چې هلته دا ونې ډېرې دي، او همغلته د عیسی علیه السلام مولد او مبعث هم دی.

وَطُورِ سَيْنِينَ ۝ وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝

او قسم دی په (غره چې نوم یې) طور سینین (دی)، او قسم دی په دې ښار امان ورکوونکې (د مکې) باندې.

تفسیر: «طور سینین» یا د «طور سینا» هغه غر دی چې پر هغه باندې الله تعالی له موسی علیه السلام سره خبرې کړې دي، او د امن ورکوونکې ښار مکه معظمه ده چې ځمونږ او د ګرد اسلامي عالم سردار محمد صلی الله علیه وسلم په کې متولد او مبعوث شوی دی، او د الله تعالی له ګردو څخه لوی او وروستی امانت قرآنکریم اول ځلي په همدې ښار کې رانازل شوی دی.

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝

چې خامخا په تحقیق پیدا کړی دی مونږ انسان بني آدم په ډېر ښه اعتدال سره.

تفسیر: یعنې دا ګرد متبرکه مقامات چې له هغه څخه ډېر اولوالعزم پیغمبران مبعوث شوي دي ګواه دي چې مونږ انسان په یوه ښه قالب کې اچولی دی، او ښه قوتونه مو وربښلي دي، او په ظاهري او باطني ښېګڼو مو ښایسته کړي دي، او ډېر ګټور شیان مو دده په وجود کې راغونډ کړي دي.

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝

بیا وګرځاوه مونږ هغه (انسان په ضمن د بعضو افرادو کې) ډېر ښکته تر ښکتنو نه (چې لاندنی طبقه د دوزخ ده).

تفسير: يارد به کرم دغه انسان پس له ښه قامته ډېر ښکته له ښکتو نه چې هغه زوروالی دی، نو شا به يې ټيټه، وينسته به يې سپين، غوږونه به يې کاڼه شي، او مغير به يې شي ټول خيزونه.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝۷

مگر هغه کسان چې ايمان يې راوړی دی او کړي يې دي ښه (عملونه) نو وي به دوی ته اجر ثواب يې انتهاه بلا انقطاع.

تفسير: چې نه به کم او نه به ختم شي، او نه به د چا احسان پرې وي.

فَمَا يَكْفُرُكَ بَعْدُ بِالذِّينِ ۝۸

پس څه شی دی چې تا باعث کوي په دروغ گڼلو (ای منکر د بعثه) وروسته (له دې واضحو دلائلو) په ورځ د جزاء؟.

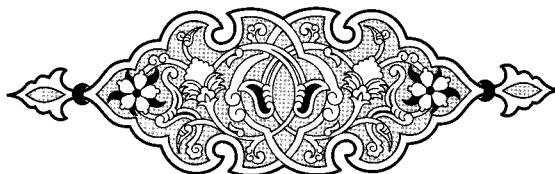
تفسير: يعنې ای سړيه! وروسته له دې دلائلو څخه ته ولې د جزاء له سلسلې څخه سر غړوي؟ او ترې انکار کوي؟. نو د دې خبرې ځواب الله اعلیٰ شأنه! وأعظم برهانه! جل جلاله! عم نواله! داسې فرمايي:

أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ ۝۹

آیا نه دی الله ښه لوی حاکم د ټولو حاکمانو؟ (بلکه ښه لوی حاکم دی پر ټولو حکم کوونکیو باندې).

تفسير: يعنې د دې لويې شهنشاهی او سترې ټولواکي په مخامخ د دنيا گرد دولتونه او حکومتونه هيڅ دي، کله چې دلته دا وړوکی وړوکی حکومتونه خپلو وفادارانو ته انعام او مجرمانو ته سزا ورکوي؛ نو آیا د هغه أحکم الحاكمين له درباره داسې هيله لرل کومه لويه خبره ده؟.

تمت سورة التين بفضل الله تعالى وكرمه ومته.

«د (العلق) سورت مکی دی، (۱۹) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۶) سورت دی، او په نزول کې همدغه سورت پومبني سورت د قرآنکریم دی چې نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کونکی دی.

اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ

ولوله (ای محمده! قرآن) په برکت د نامه د رب خپل هغه رب پالونکی چې پیدا کړي یې دي (ټول مخلوقات).

تفسیر: دا پنځه آیتونه له «اقْرَأْ» څخه تر «مَا لَمْ يَعْلَمْ» پورې د قرآنکریم له هر دوو آیتونو او سورتونو څخه مخکښې نازل شوي دي، رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د (حراء) په سمخ کې د وحده لا شریک له الله تعالی په عبادت کې مشغول وو، چې ناڅاپه جبریل علیه السلام له وحی سره ورننوت، او ورته یې وویل: «اقْرَأْ» ولوله، دوی وفرمایل: «ما أنا بقارئ» «زه لوستونکی نه یم!»، جبریل علیه السلام څو ځلې دی پخپلې غبرې کې ونيو، او په زور یې کښېښود او ورته ویل به یې: «اقْرَأْ»، دوی به هغمه «ما أنا بقارئ» ویل، درېیم ځلې جبریل علیه السلام دی صلی الله علیه وسلم په ډېر زور سره کښېښود، او ورته ویې ویل: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ» «یعنې د خپل رب په نامه او برکت سره ولوله!»، مطلب دا چې هغه پروردگار چې له ولادت څخه یې تر اوسه پورې په عجیب او غریب ډول ستا پالنه او روزنه وفرمایله، هغه څوک چې دا خبر درکوي چې له تا څخه کوم لوی کار اخیست کېږي؛ آیا هغه به دې همداسې یواځې او بې یار او مددگار پرېږدي؟ هیڅ کله به داسې نه کېږي، او تاسې ته د هغه لوی ذات په نامه ښوونه کېږي، چې د هغه په لورینه ستاسې تربیه او روزنه شوې ده، یعنې هغه رب العالمین اعلی شأنه وأعظم برهانه چې هر د شیان یې پیدا کړل؛ نو دا نشي کولی چې تا لوستونکی وگرځوي، بلکه قاري دې وگرځولی شي.

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ

پیدا کړی یې دی انسان له ټوټو د ترلیو شویو وینو څخه.

تفسیر: په کلکه وینه کې نه حس دی نه شعور، نه علم دی نه ادراک، یواځې لایعقل جماد دی، بیا هغه الله تعالی دې لایعقل جماد ته عقل او پوهه ورکړه، نو آیا همغه الله تعالی یو عاقل کامل او یو أمي قاري کولی نشي؟ بلکه کولی یې شي!، تر دې ځایه پورې د قرائت امکان ثابتول وو، چې الله تعالی ته هیڅ مشکل نه دي چې تا د امیتوبه قاري وگرځوي، وروسته د هغه په فعلیت او وقوع باندې متنبه کوي.

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ

ولوله (ای محمده! قرآن) حال دا چې رب ستا لوی کریم دی (پر ټولو کریمانو)

تفسیر: یعنی په هغه شان سره چې ستاسې تربیت شوی دی، له هغه څخه ستاسې کامل استعداد او پوره لیاقت ښکاره دی، کله چې دلته په استعداد کې څه قصور نشته، او الله د لوی فضل خاوند دی، بلکه هغه د گړدو کریمانو څخه لوی کریم دی، بیا به نو د حق د ښوونې په وصول کې څه مانع وي؟ او خامخا همداسې یې کوي.

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝

هغه (رب پالونکی) چې ښوولی یې دی (خط انسان ته) په قلم سره.

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمُ ۝

ښوونه یې کړې ده انسان ته د هغو شیانو چې دی پرې نه پوهېده (پخوا له ښودلو).

تفسیر: یعنی دا انسان وړوکی چې له مور څخه پیدا کېږي په هیڅ شي نه پوهیږي، بیا نو هغه ورو ورو څوک پوهوي، هغه قدیر رب چې له جاهل انسان څخه عالم جوړوي؛ خپل یو امي بنده به نه یواځې کامل عالم کړي، بلکه د گړدو عالمانو سردار یې گړځوي.

كَلَّمَ الْإِنْسَانَ لِيطغَى ۝ أَنْ رَأَاهُ اسْتغْنَى ۝

رښتیا ده دا خبره، بېشکه انسان خامخا سرکشي کوي. د دې لامله چې ویني گنې خپل ځان یې پروا (په مال سره).

تفسیر: یعنی د بني آدم اصل خو دومره دی چې له تړلې وینې څخه جوړ دی، چې په اول کې محض جاهل وي، وروسته الله تعالی ورته پوهه ورکړي، مگر دی پخپل اصلي حقیقت باندې هیڅ نه پوهیږي، د دنیا په مال او دولت باندې مغرورېږي، او د الله تعالی له احکامو څخې سر غړوي، او داسې یې گنې چې زه د هیچا پروا نه لرم.

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ۝

بېشکه رب ستا ته (ای انسانه) بېرته ورتلل دي.

تفسیر: یعنی په اول کې هم هغه الله تعالی ای انسانه ته یې پیدا کړی یې، او آخر ته هم د همغه په لوري په آخرت کې ستا ورتگ دی، او هلته به د دغو طاغیانو منکرانو تکبر او لویي او د ځان هېرولو حقیقت ښکارېږي.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُبَاهِي ۝ عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ۝

آیا وینې ته هغه (ابو جهل) چې منع کوي بنده (محمد) کله چې لمونځ کوي.

تفسیر: یعنی دا تمرد او سر غړول وگوره چې دی پخپله هم د خپل پروردگار په دربار کې سر نه ښکته کوي، او د عبادت توفیق یې ور په برخه نه دی، نو که بل بنده الله تعالی ته سجده ږدي؛ هغه ته هم کتنې نه شي، په دې آیتونو کې لعین ابو جهل ته اشاره ده، ځکه چې هغه به کله رسول الله صلی الله علیه وسلم په لمانځه کې ولید؛ نو خپله خوله به یې شلوله، او تخویف او تهدید به یې کاوه، او زیار به یې کوو چې هغوی ته په هر ډول چې وي څه نه څه ضرر ورسوي.

أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ ۖ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ۗ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۖ

آيا وينې ته که چېرې وی (دا بنده) په لارې سمې صافې باندې. یا امر حکم کوي خلقو ته په تقوی سره. آيا وينې ته که (دا منع کوونکی) تکذیب (د رسول الله) کوي او مخ ګرځوي له ایمانه (نو جزاء به مومي سم له خپل حال او اعمال سره).

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ۖ

آيا نه پوهیږي دغه (منکر کافر) په دې چې بېشکه الله وينې (اعمال د ده نو جزاء به پرې ورکړي؟).

تفسیر: یعنی د هغه رټلي ملعون هغه شرارتونه او د دې ښه بنده دا خشوع او خضوع دواړه پاک الله وينې.

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ۗ

داسې نه ده وړ (لايق)، قسم دی که نه شو منع دی (له بد عمله)؛ نو خامخا به یې سخت راکارو په ویستو د وچولي (تندي) سره.

تفسیر: یعنی پرېږده! هغه منکر کافر په دغو ګردو خبرو باندې ښه پوهیږي، خو بیا له خپل شرارت څخه لاس نه اخلې، ښه اوس ښه غوږ وباسه! که دوی له خپلو شرارتونو ځنې لاس وانه خيست؛ نو مونږ به هم هغوی لکه د څاروو او ذلیل بندیانو غوندې د وچولي (تندي) له ویستو او څڼو څخه نیولي د دوزخ په لوري یې راکارو.

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۗ

په داسې وچولي (تندي) سره چې دروغجن خطا کار دی (خاوند یې).

تفسیر: یعنی د هر چا په سر باندې چې دا څڼې وي؛ نو د هغه سر به له دروغو او ګناهونو ځنې ډک وي، ګواکې د هغوی ګناهونو او دروغو به د هغوی د سر په ویستو کې سرایت کړی وي.

فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۗ سَدَّ الزَّبَانِيَةَ ۗ

پس راوډې بولي اهل د مجلس خپل. ژر ده چې مونږ به هم راوبولو ملائکې سختې د عذاب.

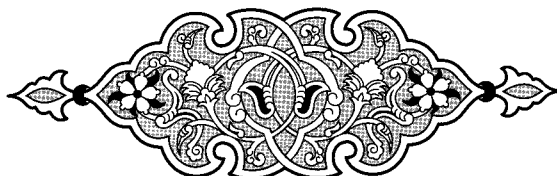
تفسیر: یو ځلې ابو جهل ولید چې رسول الله صلی الله علیه وسلم لمانځه ته روان دی، نو په مخ کې یې ورته ودرېد، او غوښت یې چې دوی له لمانځه څخه ستون کړي، دوی په سختې سره ورسره خبرې وکړې، نو هغه وویل: «ته خبر نه یې چې په مکې کې څما جرګه لویه ده»، نو دلته داسې فرمایلي شوي دي: «چې اوس هغه د خپلې جرګې ملګري دې وغواړي، چې مونږ د هغوی د هېداد او سزا ورکولو ته د عذاب ملائکې راغواړو، ولیده شي چې څوک بريالي کیږي»، لکه چې څو ورځې وروسته د «بدر» په ډګر کې یې ولید، چې د اسلام مجاهدینو به په څه ډول هغه راکشوو، د «بدر» په «قلیب» او کوهي کې یې وغورځاوه، دا وو د هغه عارضې کښول، خو اصلي راکښول به یې د آخرت په میدان کې وي، چې د دوزخ پرېښتې به هغه په ډېر ذلت سره راکښوي، او په جهنم کې به یې غورځوي.

كَلَّا لَا تَطَعُهُ **وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ** ١٥

نه ده داسې لکه چې وايي، مه وړه فرمان د ده (خبره يې مه مننه)، او سجده لمونځ کوه، او نژدې شه (الله ته په طاعت سره).

تفسير: يعنې تاسې د هغوی پروا هيڅ ونه کړئ!، او د هغوی خبرو ته غوږ مه ږدئ!، چېرې مو چې زړه شي؛ په ډېره خوښۍ سره د الله تعالی عبادت کوئ!، او هر کله د هغه لوی دربار ته په سجده سر ږدئ! او د هغه پاک الله ذات قرب او لا نژدېوالی ځان ته گټی!، په حدیث کې دي: «بنده له گډو حالتونو څخه په سجده کې زیات خپل الله تعالی نه نژدې کیږي».

تمت سورة العلق بفضل الله تعالی ومته وکرمه.

سُورَةُ الْقَدْرِ

«د (القدر) سورت مكي دى، (۵) آيت يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۹۷) او په نزول كې (۲۵) سورت دى، وروسته د «عبس» له سورت نه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

بېشكه مونږ نازل كړى مو دى دغه (ټول قرآن) په شپه د قدر كې.

تفسير: يعنې قرآنكريم له لوح محفوظ څخه د دنيا پر اسمان د قدر په شپه كې نازل كړ شو، او بنايي په همدغې شپې كې د دنيا له اسمان څخه په محمد صلى الله عليه وسلم باندې يې هم نزول شروع شوى وي، په دې موضوع څه مضمون د (دخان) په سورت كې ليكلى شوى دى، هلته دې ولوست شي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

او څه شي پوه كړى يې ته (اى محمده!) چې څه ده شپه د قدر (د عزت او شرافت له پلوه؟). شپه د قدر خیر غوره ده له زرو میاشتو څخه.

تفسير: يعنې په دې شپې كې نيكي كول داسې دي لکه چې تر زرو میاشتو پورې سړي نيكي كړي وي، بلکه زيات له دې څخه هم.

تَنْزِيلُ الْمَلَكِ وَالرُّوحِ فِيهَا يُأْذِنُ رَبُّهُمْ

نازليږي ملائکې او روح په دغه شپه كې په اذن حکم د رب د هغوى.

تفسير: يعنې د الله تعالى په حکم روح القدس جبريل عليه السلام د ډېرو پرېستو په هجوم كې رانازلېږي، ځكه چې پرېستې د رحمتونو او برکتونو په وخت كې نازلېږي، ممکن دي له «روح» څخه برسېره پر ملائكو كوم بل مخلوق مراد وي، په هر حال په دې بختورې شپې كې د باطني ژوندون او روحاني خیر او برکت يو خاص نزول دى.

مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ سَلَامٌ

لپاره د هر کار (ټاکلي «مقرر» شوي په دغه راتلونکي کال کې). امان سلامتیا ده (له هر آفته).

تفسير: يعنې د عالم د نظام په نسبت كوم کارونه چې په دې کال کې مقدر وي؛ د هغو د نفاذ د تعيين لپاره پرېستې راځي، لکه چې د (دخان) په سورت كې وليکل شو، يا له ﴿مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ﴾ څخه به د خير امر مراد وي، يعنې له اسمان څخه هر راز د خير امور له ځان سره اخلي، او د ځمکې په لوري رابښکته کيږي، والله أعلم.

﴿سَلَامٌ﴾: «امان سلامتیا ده له هر آفته، یا نه ده دغه شپه مگر خو سلامتیا ده له آفاتو او بلیاتو نه»، یعنی هغه شپه د امن، هوسایی، ډاډینې (تسکین) او د زړه د خوښی شپه ده، په دغې شپې کې د الله جل جلاله خاص بندګان په یوه عجیب او غریب طمأنیت او لذت او حلاوت سره پخپلو عباداتو کې مصروف او مشغولیري.

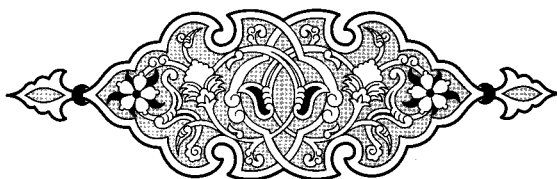
هِيَ حَتَّىٰ مَطْلَعِ الْفَجْرِ ۝

دغه شپه ده تر وخته د ختلو د سبا پورې (د سلامتیا، فضیلت، برکت، کرامت).

تفسیر: یعنی له ماښامه تر سحر پورې په ټوله شپه کې همدا سلسله جاري ده، نو ځکه دا شپه له سره تر پایه پورې مبارکه او بختوره ده.

تنبيه: له قرآن مجید څخه راڅرګندیري (راښکاره کیري) چې هغه شپه په رمضان شریف کې ده، ﴿شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ﴾ او حدیث راښکاروي چې دا شپه د رمضان په وروستني عشره کې ده، په تېره بیا د دې عشرې په طاقو شپو کې د قدر شپې لټول په کار دي، بیا د طاق په شپو کې د اویشتم (۲۷) په شپې باندې زیات ګمان کاوه شي والله أعلم، ولې زیاتو عالمانو داسې تصریح کړې ده چې د قدر شپه د تل لپاره په یوه عشره او په یوه نېټه کې نشي ټاکلی، امکان لري چې په یو رمضان کې یوه شپه او په بل رمضان کې بله کوه شپه وي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْقَدْرِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَمَنَّةٍ وَكَرَمِهِ.

سُورَةُ الْبَيِّنَاتِ

«د البينة» سورت مدني دى (٨) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (٩٨) په نزول كې (١٠٠) سورت دى، وروسته د (الطلاق) له سورت څخه نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ مُتَمَكِّنِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۗ

نه وو هغه كسان چې كافران شوي دي له اهل د كتابو او له مشركانو جلا كېدونكي له خپل دين نه تر هغه پورې چې راغى دوى ته حجت روښانه.

تفسير: يعنې كافران د اهل كتابو او مشرکينو د خپل دين پرېښودونكي نه وو تر دې چې ښكاره او روښانه دلائل ورته راغلل، چې هغه د الله تعالى رسول دى، چې د دين احكام يې ورته ښودل، لکه چې وروسته يې وضاحت فرمايي:

رَسُولٌ مِّنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُّطَهَّرَةً ۗ

چې رسول دى له طرفه د الله لولي دغه (رسول الله پر دوى) صحيفې پاكي كړې شوې (له باطله).

تفسير: د رسول اکرم صلى الله عليه وسلم له بعثت څخه وړاندې د ټولو اديانو تابعين خراب او هر يو پخپلو غلطيو باندې مغرور وو، او په دې وخت كې دا پكار وو چې كوم حكيم، ولي، لوى عادل باچا يا كوم لوى سپرى دوى وپوهوي، او په سمه لاره يې راوړي، او دا كار ممكن نه وو، تر دې چې داسې يو عظيم القدر پيغمبر راشي چې له هغه سره د پاك الله مقدس كتاب او لوى مدد وي، چې د څو كلونو په منځ كې ټول ملك د اسلام په نور ډك كړي، او پخپل زبردست تعليم او لوى همت او عزيمت سره د گردې دنيا مخ د وحدانيت او حقايت په لوري وگرځوي، لکه چې هغه د الله تعالى رسول او استاخي د پاك الله د كتاب په لوستلو راغى چې په پاكو پاڼو كې يې ليكلې شوى دى.

فِيهَا كُتِبَ قِيمَةٌ ۗ

په هغوى كې ليكلې شوي دي سم احكام (مضبوط كتابونه چې په كې نشته هيڅ خطايي).

تفسير: د قرآنكريم هر سورت گواکې يو مستقل كتاب دى، يا دا مطلب چې هغه عمده كتابونه چې پخوا له دې نه راغلي دي، د هغوى ضروري مطالب په دې كتاب كې شته، يا به له «كُتِبَ قِيمَةٌ» څخه مراد نور علوم او مضامين وي، يعنې د هغو علومو مضامين پوره درست صحيح او ډېر مضبوط او معتدل دي.

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ الْأَمِينَ بَعْدَ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۗ

او نه وو سره مختلف شوي هغه كسان چې ورکړې شوى وو دوى ته كتاب مگر وروسته له هغه چې راغى دوى ته حجت روښانه (چې محمد دى يا قرآن).

تفسير: يعنى په دې رسول او په دې كتاب كې هيڅ ځاى د شك او شهبې نشته، خو سره له هغه اهل د كتاب عمداً عناد، ضد او مخالفت ورسره كوي نه د شك او شهبې له پلوه، دوى دوه ډلې شوي دي، يو هغه چې پخپل ضد او انكار كې ټينگ ولاړ دي، او بل هغه چې د حق او انصاف له لوري يې په اسلام باندې يقين او ايمان راوړى دى، ښه خو به دا وه چې په هغه پيغمبر آخر الزمان باندې چې دوى د هغو په انتظار كې وو؛ كړد سره ايمان راوړى وو، او خپل كړد اختلافات او شخړې به يې له منځه ايستلې، او كړد به سره په يوه لاره كې رهي كېدل، مگر هغوى د خپلو عنادو او بدبختيو په سبب د وحدت او اجتماع په ځاى په مخالفت او شقاق او نفاق كې سره اخته شول، كله چې اهل د كتاب داسې دي؛ د ناپوهانو مشرگانو احوال به څه وي؟.

وَمَا أُمْرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ لَا حِفْظَ

حال دا چې امر حكم نه وو وركړى شوى دوى ته په تورات او انجيل كې مگر وركړى شوى وو چې عبادت وركړي دوى د الله په داسې حال كې چې خالص كوونكي وي الله لره دين له شر كه او نفاقه په داسې حال كې چې راكړځيدونكي وي له باطله حق ته.

تفسير: يعنى له هر راز باطلو او دروغو څخه جلا شوي خالص د واحد الله تعالى بندگي وركړي!، او د حنيف ابراهيم عليه السلام په شان له هر چا او هرې خوا څخه علاقه شكولي د هماغه يوه مالک الملک بندگان شي!، او د تشريع او د تكوين هيڅ يوه شعبه او څانگه او نور شيان مستقل او خپلواک (اختيارمند) ونه گڼي.

وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَذَلِكَ دِينُ الْقِيَمَةِ ۝

او (بل دوى مأمور دي په دې چې) قائموي سم اداء كوي (سره له ټولو حقوقو) لمونځ، او وركوي زكات، او دا (مأمور به شيان) دين دى محكم (مستقيم چې هيڅ كوروالى په كې نشته).

تفسير: يعنى دا شيان په هر دين كې غوره او منلي شوي دي، چې د هغو شيانو تفصيل همدغه پيغمبر محمد صلى الله عليه وسلم هم راكوي، بيانو الله تعالى ته دغه خبره ښه معلومه ده چې له داسې صافې ښوونې او تعليم څخه ولې دوى گرځي؟ او ترې وحشت كوي؟.

إِنَّ الدِّينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا

بېشكه هغه كسان چې كافران شوي دي له اهل د كتابو او مشركان؛ وي به په اور د دوزخ كې (په قيامت كې) چې تل به وي دوى په هغه (جهنم) كې.

تفسير: يعنى د پوهې او د علم دعوى كوونكي كه اهل الكتاب وي يا جاهل مشركان كله چې د حقايت او وحدت څخه مخ واړوي او انكار ترې وركړي؛ د هغو كړدو پاى او انجام هماغه دوزخ دى، چې هيڅ كله به له هغه نه خلاصيري.

أُولَئِكَ هُم شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝

دغه كسان هم دوى دي ډېر بد د خلقو.

تفسير: يعنى له حيواناتو څخه ډېر خوار ذليل او خراب دي، لكه چې د «فرقان» په سورت كې داسې يو آيت لولو: ﴿

إِنَّ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ هُم خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝

بېشکه هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه په دنیا کې)؛ دغه کسان همدوی دي ډېر ښه د خلقو.

تفسیر: یعنې هغه کسان چې په ګردو رسولانو او کتابو باندې یقین کوي، او په ښو کارونو کې لګیا دي؛ نو دوی ښه خلق دي.

جَزَاءُ هُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ

جزاء عوض د دوی په نزد د رب د دوی جنتونه د ابدې هستوګنې دي، چې بهیري له لاندې (د مانیو او ونو) د هغو (د اوبو د شودو د شاتو او د پاکو شرابو) ویالې، تل به وي دوی په هغو (جنتونو) کې همېشه (تر ابدې)، راضي به وي الله له دغو (مؤمنانو څخه په طاعت سره).

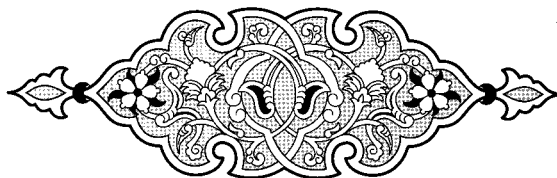
تفسیر: یعنې د جنت د باغونو او ویالو څخه برسېره د مولی رضا هم د دوی په برخه کېږي، چې د خوښی اصلي روح همدا دی.

وَرَضُوا عَنْهُ ۚ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝

او راضي به وي دوی له هغه (الله څخه په ثواب)، دا (درجه) هغه چا لره ده چې ویریدلی دی له ربه خپله.

تفسیر: یعنې دا لوړ مقام هر چا ته په لاس نه ورځي، او دا یواځې د هغو بندګانو برخه ده چې د خپل پروردګار له عذابو ویرېږي، او هغې شیانو ته هیڅ نه ورنژدې کېږي چې په هغو کې د الله تعالی د عصیان او نافرمانی تصور کېدی شي.

تمت سورة البينة بفضل الله تعالى ومته وكرمه.

سُورَةُ الزَّلْزَلَةِ

«د (الزلزال) سورت مدني دی، (۸) آيت يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۹۹) په نزول کې (۹۳) سورت دی، وروسته د «النساء» له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا

کله چې و خوځوله شي ځمکه په خوځېدلو سختو خپلو سره.

تفسیر: يعنې الله تعالی به ګرده ځمکه په سختو او خورا وپروونکيو زلزلو او رپرېدېدلو سره و خوځوي، چې د هغې له اغېزې او اثر څخه به هيڅ ماني او عمارت او هيڅ يو غريا ونه او نور شيان پر ځمکه باندي روغ نه پاتې کېږي، او ګرد هسک (اوچت) او ټيټه به سره برابرېږي، تر څو د حشر ميدان صاف او پاک او يو برابر وګرځي، او دا ګردې پېښې به په قيامت د دويمې نفخې د پو کولو په وخت کې پېښېږي.

وَأُخْرِجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا

او د باندي راوباسي ځمکه درانه شيان له خپله منځه.

تفسیر: يعنې په دې وخت کې ځمکه هر هغه شی چې د دې په منځ کې وي لکه مړي، سره او سپين زر، لاجور، پيروزه، غمي او نور ګرد د باندي غورځوي، خو د دې مالونو او قيمت دارو شيانو اخيستونکي به څوک نه وي، ګرد خلق به ګوري چې په دغه ورځ کې هغه ګران شيان چې تل به په هغو باندي جنګونه کېدل؛ څومره بېقدره او بېکاره لويديلي دي.

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا

او وبه وايي انسان چې: څه شوي دي دغه (ځمکې) لره (چې د باندي راوباسي مدفون خپل).

تفسیر: يعنې بني آدمان وروسته د ژوندي کېدلو او زلزلې د آثارو له ليدلو څخه يا د هغو ارواحو د زلزلې په ترڅ کې حيران پاتې شوي په حيرت سره به وايي: «پر دې ځمکې باندي څه وشو؟ چې په دومره زور سره خوځېږي؟ او هر شی له خپلې ګېلې څخه د باندي غورځوي؟»

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۗ بِأَنَّ رَبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا

په دغې ورځې کې وبه وايي بيانوي به ځمکه خبرې خپلې (خلقو ته که د خير وي که د شر). په سبب د دې چې رب ستا وحي امر حکم کړی دی دې ته (په ويلو بيانولو سره).

تفسیر: يعنې بني آدم چې څه ښه او بد کارونه د هغې ځمکې په سر باندي کړي وو؛ هغه ګرد (ټول) به ښکاره وي، لکه چې وايي به: هغه سړي په ما باندي لمونځ کړی وو، هغه غلا کړی وه، هغه ناحق وینه توی کړی وه، او داسې نورې خبرې.

يَوْمَئِذٍ يَصُدُّ النَّاسُ أَشْتَاتًا

په دغې ورځې کې به وګرځي خلک ټولي ټولي (له موقف يا له قبورو نه په مختلفو اشکالو سره).

تفسير: يعنې په هغې ورځې کې به خلق له خپلو قبرونو څخه راوتلي د محشر په ډګر کې په راز راز ډلې جوړې کړې حاضرېږي، يوه ډله به د شرايانو وي، بله ډله به د زناکارانو وي، همداسې د ظالمانو او غلو، علی هذا القياس د نورو، يا دا مطلب چې خلق له حساب څخه خلاصېږي، او د بېرته ګرځېدلو په وخت کې څه ډلې به يې جتنيانې او څه به دوزخيانې وي، چې هره يوه به پخپل لوري رهي کيږي.

لِيُرَوِّاْ اَعْمَالَهُمْ

لپاره د دې چې وښودله شي هغوی ته (جزاء د) عملونو د دوی.

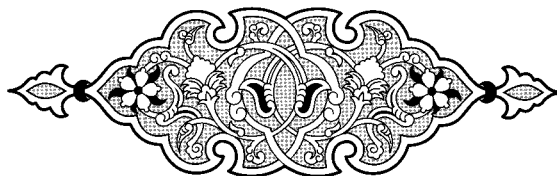
تفسير: يعنې د حشر په ميدان کې به د هغوی عملونه وروښولې شي، تر څو بدانو ته يو راز رسوايي او نېکانو ته يو راز سرفرازي حاصله شي، ممکن دي چې د عملونو له وروښولو څخه د ثمراتو او نتايجو وروښوول مراد وي.

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۗ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۗ

پس هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د خير نيکي؛ نو وبه وينې (جزاء د هغه). او هر هغه څوک چې عمل کوي په اندازه د يوې ذرې د شر بدی؛ نو وبه وينې (سزا د هغه).

تفسير: يعنې هر يوه ته د هغه د عمل ذره ذره ښه وي که بد؛ د هغه په مخ کې ايښوول کيږي، او حق تعالی به هر هغه معامله چې د هر عمل په نسبت اجراء کوي، هغه به هم د هغوی له سترګو څخه تېروي.

تمت سورة الزلزال بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

تفسير: يعنى انسان د الله تعالى د نعمتونو شکر نه وباسي، او د الله تعالى له خوا د ورکړو نعمتونو نه انکار کوي، ځني سلفو ويلي دي چې: «کنود» هغه دى چې مصيبتونه شماري، او د الله تعالى نعمتونه هېروي.

وَإِنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ ۝

او بېشکه دا (انسان) پخپلې دغې ناشکري خامخا شاهد کتونکى گواه دى (يا هغه انسان هغه کار پخپل مخکښي گوري).

تفسير: ډېرو مفسرينو د دې جملې مطلب داسې اخيستی دى: انسان پخپلې ناشکري باندې د حال په ژبه گواه دى، دى دې لږ شانهې د خپل زړه په غږ باندې هم غوږ کېږدي! او وادې وري! او متوجه دې شي! چې زړه يې ورته څه وايي؟ دا وايي چې: آيا سره د دومره لورينې او بښگلوي (بخشش) ته ناشکري يې، ځينې اسلاف د ﴿وَإِنَّهُ﴾ ضمير د رب په لوري اړوي، يعنى د ده رب د هغه ناشکري او کفران ته گوري.

وَإِنَّهُ حُبُّ الْغَيْرِ لَشَدِيدٌ ۝

او بېشکه دا (انسان) په مينه محبت د مال کې خامخا زيات قوي ډېر سخت دى.

تفسير: يعنى حرص، طمع، بخل امساک او نورو رذائلو هغه پوند گړځولى دى، د دنيا د زرو او مال په مينه کې دومره ډوب شوى دى چې خپل حقيقي منعم يې هېر کړى دى، او نه پوهيږي چې وروسته له دې نه به يې څه حال کيږي؟.

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعِثَ رَمَاهُ فِي الْقُبُورِ ۖ وَحُصِّلَ لَهَا فِي الصُّدُورِ ۙ

آيا پس نه پوهيږي (دا انسان) کله چې را پورته شي راوځي هغه چې په قبورو کې دي (مړي). او محقق رابنکاره کړى شي هغه (عقائد او ارادې) چې په سينو د دوى کې دي.

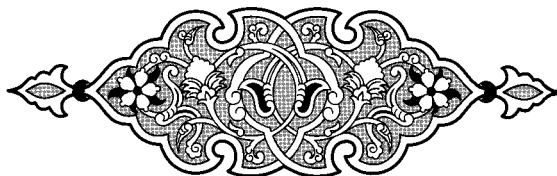
تفسير: يعنى هغه وخت هم راتلونکى دى چې مړي به له خپلو هديرو ځنې ژوندي ايستل کيږي، او هغه خبرې چې په زړونو کې پټې دي؛ گردې څرگنديږي، نو هلته به کتل کيږي چې له دې مال څخه څه گټې اخيستی شي؟ او دا نالايق او کافر به څنگه ځانونه ژغوري، که دا بې حيا په دې خبره باندې پوهېدى؛ نو هيڅ کله به د مال په مينه کې دومره نه ډوبېدل، او داسې حرکتونه به يې نه کول.

إِنَّ رَبَّهُم بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ۝

بېشکه رب د دوى په دوى باندې په دغې ورځې کې خامخا ښه پوه خبردار دى (نو موافقه جزاء به پرې ورکړي).

تفسير: يعنى که څه هم د الله علم هر وخت د بندگانو پر پټه او ښکاره باندې محيط دى، خو پرله پسې د ده علم او پوهه پر بندگانو ظاهرېږي، او هيچا ته ځاى د دې خبرې نه پاتې کيږي چې له هغې څخه انکار وکړي.

تمت سورة العاديات بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْقَارِعَةِ

«د (القارعة) سورت مكي دى، (۱۱) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۱) په نزول كې (۳۰) سورت دى، وروسته د (قريش) له سورته نازل شوى دى.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع كوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم كوونكى دى.

الْقَارِعَةُ ۝ مَا الْقَارِعَةُ ۝ وَمَا أَدرِكُ مَا الْقَارِعَةُ ۝

(هغه) ټكوونكې (د زړونو، ورځ د قيامت). څه ده هغه ټكوونكې (د زړونو؟، قيامت). او څه شي پوه كړى يې ته چې څه ده هغه ټكوونكې (د زړونو، قيامت).

تفسير: له (القارعة) څخه مراد قيامت دى، چې زړونه به له وېرې او فزع څخه سخت ټكانونه په كې خوري، او غوړونو ته د ډېرو سختو غوړونو له اورېدلو څخه رېر پېښېږي، مطلب دا دى چې د قيامت د حادثې د دې وپروونكې منظرې او نندارې څه بيان وكړ شي، يواځې د هغو د ځينو آثارو او نښو څه خبرې لاندې ويلې كېږي چې له هغو څخه د هغې شدت او د سختې اندازه لگولى شي.

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوتِ ۝

(ټكوي به زړونه) په هغه ورځ كې چې گرځي خلق لکه واره پتنگان خواره خواره كړى شوي (يو په بل ختونكي).

تفسير: يعنې هر يو به په يوه لوري په بې تايې او وارخطايې سره منډې وهي او ځغلي، گواکې دا تشبیه له وړو پتنگانو سره د ضعف، کثرت، حرکت، بې انتظامي او بې تايې له پلوه ورکړى شوې ده.

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ ۝

او وبه گرځي غرونه (له هيښته په دغې ورځې كې) لکه وړې رنگينې شيندلی شوې (د نداف په لينده).

تفسير: يعنې لکه چې نداف او ډانډس پخپل ډنډت او لينده سره پڼه يا وړې وهي او پړسوي يې، او له هغو څخه د حجم په لحاظ يولوى شى جوړوي، او بيا په يو يو كولو او لږ ښورولو سره هغه الوخي، او يوه خوا بل خوا يې رغړوي، همداسې به د قيامت په ورځ كې غرونه هم الوخي، او سره متفرق كېږي به، او په رنگ وړ كړيو شويو وړيو سره به يې ځكه تشبیه ورکړى شوي وي؛ چې هغه ډېرې کمزورې او سپکې دي.

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۝

پس هر چې هغه څوك چې دروند شي (په دغې ورځې كې) وزن (د عملونو، يا اعمال) د ده؛ نو هغه به وي په ښه ژوندون چې راضي به وي (په جنت كې).

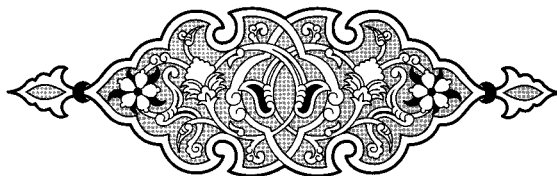
تفسير: يعني د هر چا عمل چې دروند وي؛ هغه به په هغې ورځې کې په زړه پورې خوښي او هوسايي او آرامي کې وي، که کوم عمل په ليدلو کې ډېر لوی عمل ښکاري؛ خو په منځ کې يې د ايمان اغېزه (اثر)، د اسلام اثر، د اخلاص روح نه وي؛ نو هغه عمل د الله تعالیٰ په دربار کې څه وزن او دروندوالی نه لري، لکه چې د (کهف) د سورت په (۱۲) رکوع کې (۱۰۵) آيت څمونږ دغه تفسير کې داسې راغلي دي: ﴿فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۖ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۖ وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَةٌ ۖ نَارُ حَامِيَةٍ ۖ

او هر چې هغه څوک چې سپک شي وزن (د عملونو يا اعمال) د ده؛ نو ځای د اوسېدلو د ده به هاويه وي. او څه شي پوه کړې ته چه څه ده دغه (هاويه). اور دی خورا تود (چې منکران په کې پرمخي غورځولی کيږي).

تفسير: يعني هغه عذاب چې په دغې طبقې کې شته د ځينو سړيو په فکر کې نشي راتلی، نو بس دومره وپوهېږئ چې يو اور دی ډېر تود چې سره خوټيږي، او داسې سوځوونکی دی چې د هغه په مقابل کې بل اور ته تود نه وايه شي، الله مو دې له دې اوره او له نورو رېږو څخه پخپل فضل او مهرباني سره وساتي!.

تمت سورة القارعة بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

«د (التکاثر) سورت مکي دی، (۸) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۲) په نزول کې (۱۶) سورت دی، وروسته د (الکوثر) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْهٰكُمُ التَّكَاثُرُ ۝ حَتّٰی زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝

مشغول کړي یی تاسې (له عبادته) فخر کولو (یو له بله په ډېروالي د مال، اولاد او قام). تر هغه پورې چې ورشی هدیرو ته (مړه شی، خبن شی).

تفسیر: یعنې د مال او د اولاد د کثرت او د دنیا د مال او د شتو حرص سړی په غفلت کې اچوي، نه د الله تعالی د لورینې فکر ورته پرېږدي چې راشي، نه د آخرت په خیال کې لویږي، پس شپه او ورځ په همدې فکر کې لگیدلی وي، په هر ډول چې کیږي بنایي ځما مال او شته رازیات شي، او کور کهول مې له گړدو کورنیو او کهولو څخه ښه او لوړ وي، لا دا د غفلت پرده له مخه یې نه وي لرې شوې چې مرگ ورته راوړسېږي، کله چې په قبر کې کېښود شي؛ نو هلته وربنکارېږي چې په سخت غفلت او هېره کې لوېدلی وو، او هغه شیان چې د څه مودې له پلوه د ده په سترگو کې ښه ښکارېده؛ وروسته له مرگه هغه گړد هیڅ بلکه د ده د ځان نقصان ثابت شو.

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝

نه ده داسې وړ (لايق)، ژر ده چې پوه به شی تاسې (پخپلې خطایې باندې). بیا بیخي داسې نه ده وړ (لايق)، ژر ده چې پوه به شی تاسې (پخپلې خطایې باندې).

تفسیر: یعنې وگورئ! په خو څو ځلې په تأکید تاسې ته ویل کیږي چې ستاسې دا خیال صحیح نه دی چې: «د مال او اولاد او نورو شتو ډېروالی په کار راتلونکی شی دی»، عنقریب تاسې به یې معلوم کړئ چې دا زائل او فاني څیزونه هیڅکله د فخر او مباحلت لایق نه وو، بیا وپوهېږئ چې آخرت داسې یو شی نه دی چې له هغه څخه انکار یا غفلت وکړي شي، په مخ کې به تاسې ته دا درښکاره شي چې اصلي ژوندون عیش او هوسایي په آخرت کې ده، او د دنیا ژوندون د هغې په مقابل کې پرته له یوه خوب او خیال ځنې بل شی نه دی.

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝

نه ده داسې، که تاسې پوهیدلئ (په خرابی د عاقبت د تکاثر او تفاخر) په علم یقین سره (نو داسې به مو نه کول).

تفسیر: ستاسې دا خیال هر گز صحیح نه دی، که تاسې په یقیني ډول او د صحیحو دلائلو په وسیله په دې خبرې پوهېدئ چې د آخرت په مقابل کې د دنیا شیان هیڅ دي؛ نو هیڅکله به مو غفلت نه کاوه.

لَتَرُونَ الْجَحِيمَ ۝ ثُمَّ لَتَرَوْهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝

قسم دی چې خامخا وبه وینی تاسې هر ورو دوزخ. بیا به خامخا ووینی تاسې هر ورو هغه (دوزخ) په سترگو د یقین سره.

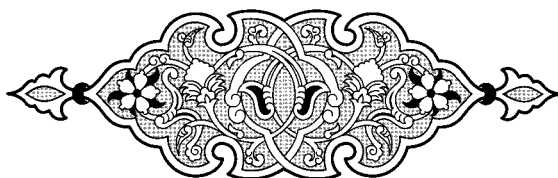
تفسیر: یعنی د غفلت او د انکار نتیجه دوزخ دی، او تاسې ضرور د هغه لیدونکي یی، رومی د هغه څه اثر به «برخ» کې په نظر درشي، بیا به یې په آخرت کې په پوره ډول ووینی، او عین الیقین به مو حاصلېږي.

ثُمَّ لَتَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝

بیا به خامخا پوښتنې وشي له تاسې څخه هر ورو په دغې ورځې کې له نعمتونو هوساینو نه (چې در کړي یې وو تاسې ته په دنیا کې).

تفسیر: یعنی په هغه وخت کې به وپوښتلی شی چې: «اوس راوښی د دنیا د نعمتونو او د عیش او د هوسایۍ حقیقت څرنگه وو؟ یا هلته پوښتل کېږي: هغه ظاهري، باطني، آفاقي، انفي، جسماني، روحاني نعمتونه چې ما تاسې ته په دنیا کې عطاء کړي وو؛ تاسې د هغه شکر او حق په څه ډول اداء کړی دی؟ او د خپل حقيقي منعم په خوښولو کې مو تر کوم ځای پورې سعي او زیار ایستلی دی».

تَمَّتْ سُورَةُ التَّكْوِيْنِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمِنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ الْعَصْرِ

«د (العصر) سورت مکی دی، (۳) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۳) په نزول کې (۱۳) سورت دی، وروسته د (الانشراح) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ

قسم دی په عصر. چې بېشکه انسان خامخا په زیان کې دی (په صرف کولو د عمر سره په فاني مطالبو کې).

تفسیر: عصر زمانې ته وايي، یعنې قسم په زمانې باندې چې د انسان عمر هم په کې داخل دی، چې دا عمر د سعاداتو او کمالاتو د گټلو لپاره یوه لویه پټنگه ده، او په کې عجائب او غرائب دي په اقسامو سره، قسم دی د مازدیگر په وخت باندې چې د دنیوي کارونو او وظیفو له پلوه یو ځان ته اهمیت او مشغولیت لري، او د لمانځه اداء یې سخته ده، ځکه چې خلق مشغول وي په دنیوي کارونو خپلو کې، او د دیانت له سببه د خورا لوی فضیلت وخت دی، تر دې چې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: «د هر چا نه چې د (عصر) لمونځ فوت شي؛ لکه چې د هغه گډ کور او د ژوندون شیان لوټ شوي وي»، یا قسم دی ځما په پاچه زمانه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې چې په هغې کې د عظمی رسالت او کبری خلافت رڼا او نور ډېر ښه څلیري، او بهتر او غوره ده له نورو زمانو څخه، او د «والعصر» د قسم ځواب دغه دی چې:

﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ﴾ «بېشکه انسان خامخا په زیان کې دی»، له دې څخه به زیات زیان څه وي چې د واورې خرڅوونکي غوندې د هغه د تجارت رأس المال چې د هغه عزیز عمر دی؛ شپه په شپه (لحظه په لحظه) لږېږي، که دی په دې ژر ورته کې هیڅ یو داسې کار ونه کړي چې هغه یواځې د دې تللي عمر پټنگه (سرمایه) وبللی شي، یا یې په درد وخورې، بلکه یو ابدي او غیر فاني متاع او د تل لپاره د کار شې وگڼي، نو زیان او خساره یې خو زیاتېږي.

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَّصُوا بِالصَّبْرِ

مگر (خو زیانکاران نه دي) هغه کسان چې ایمان یې راوړی دی، او کړي یې دي ښه (عملونه)، او وصیت یې کړی وي یو بل ته په حقه سره چې ایمان دی، او وصیت یې کړی وي یو بل ته په صبر (په طاعت او مصیبت او له معصیته).

تفسیر: یعنې انسان ته د زیان څخه د ژغورلو لپاره د څلورو شیانو ضرورت دی:

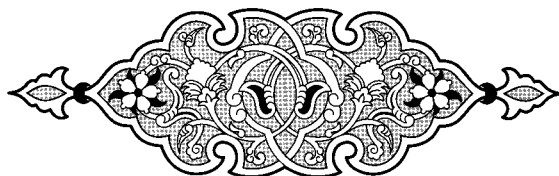
(۱): په الله تعالی او په رسول الله صلی الله علیه وسلم او ټولو ایمانیاتو باندې ایمان راوړل، او د هغه په هداياتو او وعدو باندې اخروي وي یا دنیوي؛ پوره یقین لرل.

(۲): د دې یقین اثر او اغېزه نه ښايي چې یواځې په قلب او دماغ پورې محدوده وي، بلکه ښايي چې په جوارحو کې هم څرگنده شي، او د هغه چارې او اعمال او ژوندون د ده د زړه هنداره وي.

(۳): دی پخپلې انفرادي اصلاح او فلاح باندې قناعت ونه کړي، بلکه د خپل قوم او ملک گټې او اجتماعي مفاد هم ښايي دده تر کتنې او نظر لاندې وي!، هر کله چې دوه مسلمانان سره وويني؛ ښايي يو له بله سره په ورين تندي خبرې اترې وکړي، او په قول او فعل او هره معامله کې دې پرته له ديانت او صفايي څخه بل کار نه کوي!، او تل دې يو بل ته د صداقت، امانت تأکيد وينا وکړي!.

(۴): هر يوه له ښايي چې تل بل ته دا وصيت او نصيحت کوي چې د حق په معامله او د شخصي او قومي اصلاح په لاره کې چې هر څومره سختې او زيار او ربرونه ورپېښ شي، يا له طبعي مخالفې چارې په مخ ورته راشي؛ دا گړدې دې په پوره صبر او استقامت سره تحمّل کړي، او هيڅکله دې پل د ښکې له لارې څخه کوږ نه ږدي!، هغه خوش قسمت انسانان چې د دې څلورو اوصافو جامع او لرونکي وي، او دوی سره د خپل کمال د نورو په تکميل کې هم زيار کوي؛ نو د هغوی نوم د دنيا په صفحاتو کې تل ژوندی پاتې کېږي.

تمت سورة العصر بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْهُمَزَةِ

«د (الهمزة) سورت مكي دي، (۹) آيت يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۴) په نزول كې (۳۲) سورت دي، وروسته له (القيامة) د سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ

افسوس هلاکت، یا کنده د دوزخ، یا خرابي ده هر طعن لگوونکي عیب گر لره.

تفسیر: یعنی له خپل ځان څخه نه خبریږي، او نور حقیر گڼي طعني ورکوي، او د هغوی په واقعي یا غیر واقعي عیبونو پسې لویدلي وي او لټوي یې.

الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ

هغه (طعن لگوونکی عیبگر) چې جمع کړی یې دی مال، او وار وار یې شمېرلی او ذخیره کړی یې دی.

تفسیر: یعنی طعني ورکول او عیب لټول د تکبر منشأ ده، او د تکبر سبب مال دی، چې د حرص لامله یې له هرې خوا ځان ته راټولوي، او بخیلان د حرص لامله هرې خوا ته لاس او پښې اچوي، او د بخل له سببه خپلې گڼې شمېرلې ساتي، او یو پول او پیسه ترې نه خرڅ کوي، زیاتره بخیل مالداران داسې دي چې هغوی خپلې نغدې خو څو څو ځلې شمیري، او حسابونه یې جوړوي، او له دې شمېرلو څخه هر ځلې بېل بېل خوند او مزه اخلي.

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ

گمان کوي چې بېشکه مال د ده به تل ژوندی لري دی.

تفسیر: یعنی له دې چارو څخه دا ښکاري چې لکه دا مال هیڅ چېرې نه ورځنې جلا کیږي، بلکه تل به دی له ارضي او سماوي آفتونو څخه ساتي؟

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ

نه ده داسې (بلکه مړ به شي، او خلاص به یې نه کړي دا مال له عذابه)، قسم دی چې خامخا وبه غورځولی شي هر ورو (دا جمع کوونکی) په هغه شي کې چې ماتوونکی سوځوونکی دی د هر شي.

تفسیر: یعنی دا خیال بالکل چټي دی، مال خو تر هدیږې پورې هم له چا سره نه ځي، نو وروسته له هغه به څه ترې واخیست شي، گرد مال او دولت به همداسې پاتې وي، او دا بدبخت به پورته کړي، او په دوزخ کې به یې وغورځوي.

حطمة: هغه سخت ماتونکي اور ته وايه کيږي چې هر شي سمدلاسه بي له لوهگي او اوږدو لمبو څخه وسوځوي.

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَطْمَةُ ۗ نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ ۗ الَّتِي تَطَّلِعُ عَلَى الْأَفْئِدَةِ ۗ

او څه شي پوه کړي يې ته، څه شي دی ماتونکي سوځونکي د هر شي. اور د الله دی بل کړی شوی. هغه (اور) چې خيږي پر زړونو باندې (نو سوځوي يې).

تفسير: يعني ښه وپوهېږئ چې دا اور د بندګانو نه دی، بلکه د الله تعالی بل کړی شوی اور دی، د هغه سوځېدل چې په بدن باندې لگيږي؛ سمدلاسه زړه ته رسيږي، بلکه يو بل ډول سوځېدل به داسې وي چې له زړه څخه شروع شوي نور بدن ته سرايت کوي.

إِنَّهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ ۗ

بېشکه دا اور به په دوی باندې بند کړی شوی وي.

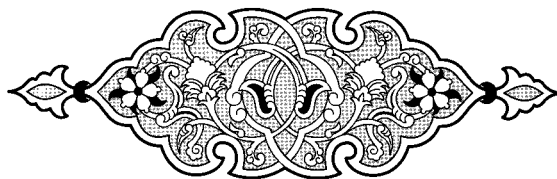
تفسير: يعني کافران په دوزخ کې غورځول کيږي، بيا د دوزخ ورونه پرې تړل کيږي، او هيڅ د وتلو لار به نه وي، تل به په هغه کې پاتې او سوځيږي.

فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ۗ

په ستنو رابنکليو شويو اوږدو سره.

تفسير: يعني د اور لمبې د اوږدو اوږدو ستنو په ډول پورته کيږي، يا دا چې دوزخيان په اوږدو ستنو کې سخت تړل کيږي، چې د سوځېدلو په وخت کې هيڅ ونشي خوځېدلی، چې د دې خوا او هغې خوا له خوځېدلو د عذاب د څه سپکتيا توهم کېدی شي، او ځينې وايي: د دوزخ خوله په اوږدو اوږدو ستنو سره بنديږي، چې له يوې خوا څخه بلې خوا ته رابنکلي شوي وي، والله أعلم.

تمت سورة الهمزة بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْفِيلِ

«د (الفيل) سورت مکي دی، (۵) آيت يوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۵) په نزول کې (۱۹) سورت دی، وروسته د «الکافرون» له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

الْمُتَرَكِّفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

آیا نه وو لیدلی تا، نه یې خبر؟ چې څرنگه کار کړی و و رب ستا له خاوندانو د فیل سره.

تفسیر: یعنې د فیل د خاوندانو سره هغه معامله چې ستاسې پروردگار وکړه؛ هغه به ضرور تاسې ته معلومه وي، ځکه چې دا واقعه د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له باسعادت ولادت څخه څو ورځې پخوا شوې وه، او د ډېر شهرت له سببه چې د هر لوی او کوچني په ژبه یادېده، او د دې قرب عهد او د تواتر په بناء الله تعالی دا علم په رؤیت سره تعبیر وفرمایه.

الْمُيَجِّعِلُ كَيْدَهُمْ فِي تَضَلُّيلٍ

آیا نه یې وو گمځولی (هغه) کید مکر د دوی په گمراهۍ زیانمنی بطلان کې.

تفسیر: یعنې هغو کسانو غوښتل چې د الله تعالی کعبه ورانه او خپله مصنوعي کعبه ودانه کړي، نو دا ونه شوه کېدی، او الله تعالی د هغوی گمځولې ترې بېکاره او ټول تدابیر یې بې اثره وگمځول، او د کعبې شریفې د تباهی د فکر له سببه دوی پخپله تباه او بېکاره شول.

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ

او راوېې لېرل په دوی باندې مرغان ټولگي ټولگي چې وپشتل یې هغوی په کاهو سره چې له خټو په اور پخو شویو څخه جوړ شوي وو.

تفسیر: د أصحاب فیل لنډه قصه دا ده: د حبشې د ټولواک (باچا) له خوا په یمن کې یو (ابرهه) نامې حاکم مقرر وو، هغه ولید چې د عربو گمځولې شریفې ته ځي، او هلته حجونه کوي، نو ویې غوښتل چې د خلقو توجه ځان ته ورکش کړي، نو دا تدبیر یې له ځان سره وسنجاوه چې د خپل عیسوي دین په نامه یوه لویه کتبه (عبادتخانه) جوړه کړي، چې د هر راز تکلفاتو او د راحت او هوسایي او ساعت تېری اسباب په کې غونډه کړی شوي وي، او غوښتل یې چې په دې ډول به خلق اصلي کعبه پرېږدي، او د دې مکلفې او مرصعې عبادتخانې په لوري به راځي، او د مکې د حج بیروبار به مات شي، لکه چې د یمن په یو لوی ښار کې یې چې (صنعاء) نومېږي؛ مصنوعي کعبه جوړه او ډېر مال او شته یې پرې خرڅ کړي وو، خو سره له هغه هم خلق ورته متوجه نشول، کله چې عرب په تېره قریش له دې خبرې څخه خبر شول؛ سخت خپه او په قهر شول، ځینې په قهر شوي هلته اودس ماتې ته کېناستل، ځینې وایي چې: کوم عرب اور بل کړی وو، چې د هغه کوم بخرکی الوتلی په هغې مانی کې ولگېد، ابرهه له دې پېښې څخه ډېر په قهر

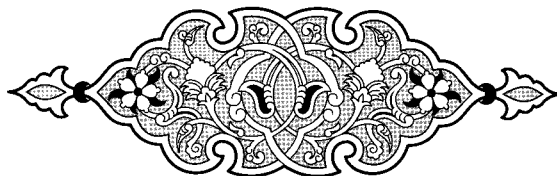
شو، او غوټه يې كړه چې پر كعبې شريفې باندې سره له ډېرو فوجونو او يو نوميالي فيل چې (محمود) نومېده، يرغل وروړي او ورانه يې كړي، هغې عربي قبيلې چې په لاره كې يې له هغه سره مقاومت وكړ د هغوی له لاسه ماتې وكړه، او اصحاب الفيل په ډېر قوت او سامانې سره مكې شريفې ته ورسېدل، د رسول اكرم صلى الله عليه وسلم نيكه «عبد المطلب» په دې وخت كې د قريشو سردار او د كعبې شريفې لوی متولي وو، كله چې دوی له دې پېښې څخه خبر شول؛ ويې ويل: «خلقو! تاسې د خپلو ځانونو ساتنه وكړئ!»، د كعبې ساتنه به هغه څوك وكړي چې مالک يې دی،» كله چې ابرهه پخپل مخ كې هيڅ يو مانع ونه لیده؛ نو يقين يې راغی چې د كعبې وړانول اوس يو اسانه كار دی، ځكه چې ځما پر مخ كې هيڅ څوك مقابله كوونكي نه دي، كله چې مكې معظمې ته نژدې د «مُحَسِّر» وادي ته ورسېد چې د يوې كندې نوم دی؛ نو د لوی سيند له لوري د شنو او ژېړو مرغانو كوچنی كوچنی ډلې وړبكاره شوې، چې د هغوی په منبو كو او منگلو كې وړو كې كنكرې وې، چې جوړې شوې وې له خټو څخه په پخولو سره لكه خښتې يا قدرتي وې لكه كوتكاني، دې عجيب او غريب مرغانو ټولې ټولې كنكرې پر لښكر وروولې، د الله په قدرت به دا د كنكرو ويشتل كټ مټ (هوبهو) لكه د ټوپكو پر هغوی باندې اثر او اغېزه كوله، او په هر چا چې لگېده له بلې خوا به يې وتله، او عجيب ډول بوسي ماده به يې پرېښوده، ډېر ډېر لښكر يې هلته مړه شول، هغه چې وتښتېدل په نورو رېرو (تكليفونو) سره اخته او په كې مړه شول، ځينې وايي: دا پېښه د محمد رسول الله صلى الله عليه وسلم له ولادت څخه پنځوس ورځې پخوا شوې ده، ځينې وايي: دا پېښه په هغې ورځې كې شوې ده چې محمد صلى الله عليه وسلم په كې تولد شو، گواكي دا يوه اسماني نښه د دوی د بختور راتگ ده، او يوه غيبې اشاره ده چې الله تعالى د خپل كور او د بندگانو په فوق العاده ډول سره هم ساتنه كوي، او د دې كور متولي هم له نورو څخه سره د خپل مقدس پيغمبر صلى الله عليه وسلم په ښه شان ساتي، او دښمنانو ته هسې موقع نه پرېږدي چې دوی كعبې شريفې يا د كعبې شريفې رښتينو خادمانو ته څه تكليف او ضرر ورپېښ كړي.

فَجَعَلَهُمْ كَعَصْفٍ نَّأْوُلٍ ۝

نو ويې كړ ځاوه دغه لښكر په شان د وښو خوړليو شويو پايمال كړيو شويو.

تفسير: په شان د هغو وښو او پاڼو د فصل يا خوړلې شوې گياه چې غوايي، غوا او نور حيوانات يې خوري او پاتې يې په اخور كې وي، يعنې داسې تيت او پر ك او منتشر بد صورت مبتدل بېكاره او ټكر ټكر شول، لكه پاتې واښه د حيواناتو.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْفِيلِ بِفَضْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَمِنَّهُ وَكْرَمَهُ.

سُورَةُ قُرَيْشٍ

«د قریش) سورت مکي دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۶) په نزول کې (۲۹) سورت دی، وروسته د «التین» له سورته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

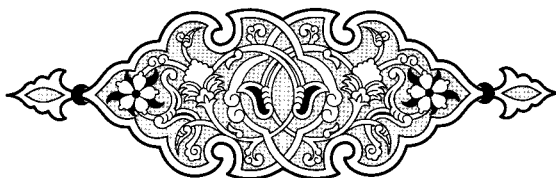
(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ ۚ فَاعْبُدْهُ وَارْتَبْ هَذَا الْبَيْتَ ۗ الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ
وَأَمَّنَّهُمْ مِنْ خَوْفٍ ۚ

له جهته د انس او الفت د قریشو یو له بل سره. له جهته د انس او الفت د دوی په سفر د ژمي کې او (په سفر د) اوږي کې. نو ښایي چې بندګي وکړي دوی رب د دې کوټې (کعبې) ته هغه (رب) چې طعام خواړه یې ورکړي دي دوی ته په لوږې کې، او امن یې ورکړی دی دوی ته له خوف وېرې څخه.

تفسیر: یعنې په مکې کې غله او نور خواړه نه پیدا کېده، نو ځکه د قریشو داسې عادت وو چې په هر کال کې به دوی دوه ځلې سفر کاوه، د ژمي په وخت کې د یمن په لوري چې تود دی، او په اوږي کې د شام په لوري چې یخ او زرغون ملک دی، د هر ځای خلقو به دوی د اهل حرم او د بیت الله د خادمانو په نامه سره پېژندل، او د دوی به یې ډېر عزت او احترام او خدمت کاوه، او د هغوی ځان او مال ته به یې لاس نه غځوو، نو ځکه دوی به له دې ټنګ او راتنګ څخه په زړه پورې گټې اخیستلې، او بیا په امن، اطمینان او ډاډینه سره پخپلو کورونو کې کېناستل، خوړل او خورول به یې، د حرم په شاوخوا کې به د غلا، داړې، لوټ او تالا شورماشور وو، خو پخپله په حرم شریف کې به د هغه احترام په سبب قراره قرارې وه، او د قریشو خلقو په ډېرې هوسایي او آرامۍ سره خپل ژوندون تېروه، نو د همدې انعام تذکره، یادونه دلته شوې ده، چې تاسو ته مې طعام او ډوډۍ درکړه، او امنیت، طمانیت، سکون او هوسایي مو دروښله، او د أصحاب الفیل له یرغل او تعرض څخه مو وساتلې، نو تاسې ولې د دې کور د څښتن الله تعالی بندګي نه کوئ؟ او د هغه رسول ته ولې رېږونه پېښوئ، آیا دا ډېره بې انتهای ناشکري او احسان هېرول نه دي؟ که په نورو خبرو نه پوهیږئ نو د دې ښکاره حقیقت په منلو کې چې پوهېدل یې ډېر اسان دي؛ ولې خپل ځانونه وړاندې وروسته کوئ؟.

تمت سورة قریش بفضل الله تعالی و مننه و کرمه.

سُورَةُ الْمَاعُونِ

«د (الماعون) سورت درې رومبني آيات مكي او نور يې مدني دي، (۷) آيتونه يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۰۷) په نزول كې (۱۷) سورت دی، وروسته د «التكاثر» له سورت نه نازل شوی دی.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زيات مهربان پوره رحم کونکی دی.

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ

آيا وينې ته هغه څوك چې دروغ وايي په ورځې د جزاء باندي (يعنې دروغ يې گڼي) تفسير: يعنې دغه مكذب كافر داسې وايي چې: له سره عدل او انصاف به نه كيږي، او د الله تعالي له لوري به د ښو او بدو بدل نه وركاوه كيږي، ځينو د (دين) معنی «ملت» اخيستی دی، يعنې د حق مذهب او اسلام ملت دروغ بولي، گواکې مذهب او ملت د هغوی په نزد هيڅ يوشی نه دی.

فَذَلِكَ الَّذِي يَدُعُّ الْيَتِيمَ

نو (که يې پېژني؛ همدغه) همغه (څوك) دی چې رتي، شرې يتيم پلار مړي لره (په شرلو قبيحو سره).

تفسير: يعنې له يتيم او پلار مړي سره همدردي او خواخوږي چېرې؟ بلکه له هغوی سره په ډېره بېرحمی، غټ زړه توب، بد اخلاقی معامله کوي، او حق يې نه وركوي، او اموال يې له خپل ځان سره په ناحقه ساتي.

وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ

نو نه کوي تېزول په طعام، خواړه وركولو د مسكين باندي.

تفسير: يعنې نه دوی د غريبانو او محتاجانو خبر اخلي، او نه نورو ته ترغيب وركوي.

قَوْلٍ لِلْمُصَلِّينَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ

پس هلاکت افسوس، کنده د دوزخ، يا خرابي ده لپاره د لمونځ کونکو. هغه کسان چې دوی له لمانځه خپله غافله بېخبره وي.

تفسير: يعنې نه پوهيږي چې لمونځ له چا سره مناجات دی؟ او د هغه مقصد څه دی؟ او د څومره اهتمام لايق او وړ دی؟ دا به څرنگه لمونځ وي چې کله يې نه کوي، او کله يې کوي، وخت او بې وخته پرې ودريري، په دنيوي چارو او خبرو کې په لوی لاس وخت تنگوي، او بيا يې چې کوي هم؛ يو څو ټونگې وهي، او دېته هيڅ فکر نه کوي چې چاته مخامخ ولاړ يم؟ د «أحکم الحاکمين» په دربار کې په څه شان حاضري وركوم؟ آيا الله تعالی يواځې ناسته ولاړه، سر په ځمکه لگول، کړېدل وينې، او (استغفر الله) ځمونږ زړونه نه وينې، آيا په دې کې د اخلاص او خشوع رنگ شته؟

په یاد یې ولری چې دا ګرد صورتونه په ﴿عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾ کې درجه په درجه شامل دي، لکه چې ځینو اسلافو په دې تصریح کړې ده.

الَّذِينَ هُمْ يُرَاءُونَ ﴿١﴾

هغه کسان دي چې دوی ریاکاري کوي (په عمل خپل کې، ځان ښوونه کوي خلقو ته).

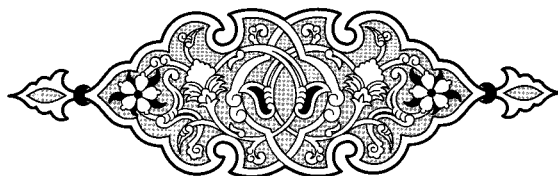
تفسیر: یعنی یو لمونځ څه بلکه د هغوی نور عملونه هم له ریاکاری او نمایش څخه تش نه وي، ګواکې د دوی مقصد له خالق څخه سترګې اړول او د مخلوق خوښول دي.

وَيَسْتَعِينُونَ ﴿٢﴾

او منع کوي دوی مال د زکات یا اسباب د معاونت امداد یو له بله.

تفسیر: یعنی زکات او صدقات او نور میراث خو نه ورکوي، بلکه معمولي شيان لکه لوبښي، رسی، تیر، یوم، لور، غلبیل، اوبه، مالګه، اور، تار، ستن او نور هم چا ته چې ترې وې غواړي نه یې ورکوي، چې د هغو ورکول په ګرده دنیا کې یو عام رواج دی.

تمت سورة الماعون بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْكُوثْرِ

«د (الکوثر) سورت مکي دی، (۳) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۸) او په نزول کې (۱۵) سورت دی، وروسته د (العاديات) له سورت نه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِنَّا أَعْطَيْنَكَ الْكُوثُرَ

بېشکه مونږ در کړی مو دی تاته کوثر (ډېر خیر یا ویا له په جنت کې).

تفسیر: یعنې په تحقیق سره ما در کړی دی تالره ای محمده کوثر چې په وزن د (فَوْعَل) دی، په معنی د کثرت، یعنې: در کړی مې دی تالره خیر کثیر چې علم او نبوت، قرآن او شفاعت دی، نو د دې لفظ لاندې گړد دیني او دنیوي دولتونه او حسي او معنوي نعمتونه داخل دي، او له دې نعمتونو څخه یو لوی نعمت «حوض کوثر» هم دی، چې په دې نامه په مسلمانانو کې مشهور دی، او د هغه په اوبو باندې به د قیامت په ورځ خپل امت اوبه کوي.

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

نو لمونځ کوه لپاره در ب خپل او قرباني کوه !.

تفسیر: یعنې د دومره لوی انعام او احسان شکر هم بنیایي لوی وي، او بنیایي چې پخپل روح او بدن او مال سره پوره د خپل رب په عبادت کې مشغول او لگیا وي، په بدني او روحاني عباداتو کې له گړدو څخه لوی عبادت لمونځ دی، او په مالي عباداتو کې قرباني یو ممتاز حیثیت لري.

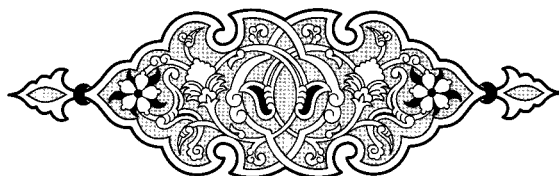
إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ

بېشکه دښمن ستا همغه دی بې بنیاده له هره خیره منقطع.

تفسیر: ځینو کفارو به در رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په شان کې داسې ویل: دا سپری څوی نه لري، نو تر څو چې ژوندی وي خلق به یې نوم یادوي، خو وروسته له مرگه به یې څوک نوم اخلي؟ داسې بې هلک سپری ته په محاوراتو کې «ابتر» وایه کېده، «ابتر» په اصل کې لنډې «دم بریده» څاروي ته وایي، د هغه چا چې تر ده وروسته کوم نوم اخیستونکی پاتې نشي، گواکې د هغه لکی هم پرې شوې ده، نو قرآن کریم دا راښيي: هغه چا ته چې الله تعالی خیر کثیر عطاء فرمایلی وي؛ تر ابد الابد پورې د هغه نوم روڼ پاتې کیږي، او هغه ته «ابتر» ویل خورا ډېر حماقت او ناپوهي ده، په رښتیا سره هغه څوک چې داسې مقدسې او مقبولې هستی سره بغض، عناد او عداوت ولري؛ هغه له خپل ځانه وروسته څه د خیر ذکر او نېک اثر نه پرېږدي، نن چې دیارلس سوه اتیا کاله د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه تېر شوي دي، بیا هم ما شاء الله د هغه له روحاني اولاد څخه گړدو دنیا ډکه ده، او جسماني اولاده یې هم

د دوی د لوڼو له خوا ډېره زیاته په هر ملک کې شته، د دوی د دین صالحه آثار په عالم کې ځلیري، د دوی یادول په
 ښه نوم، محبت او عقیده سره د کروړونو انسانانو زړونو ته خوښي بڼي، دوست او دښمن ټول د دوی د اصلاحي چارو
 ستاینه کوي، او مونږ مسلمانان یې د زړه له کومې حق او رښتیا بولو، پرته له دنیا څخه په آخرت کې بیا په هغه مقام
 محمود کې چې دوی به هلته ودریري، او هغه عامه مقبولیت او متبوعیت چې دوی ته علی رؤوس الأشهاد په برخه
 کیږي؛ هم ځمونږ د افتخار ځای دی.

تمت سورة الكوثر بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْكَافِرُونَ

«د (الکافرون) سورت مکي دی، (۶) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۰۹) په نزول کې (۱۸) سورت دی، وروسته د (الماعون) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې پر زیات مهربان پوره رحم کونکی دی.

قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ

ووايه (ای محمده! چې) ای کافرانو!

تفسیر: د قريشو څو تنو غټانو وويل: ای محمده! رايه چې مونږ او تاسې روغه سره وکړو، تاسې تر يوه کال پورې ځمونږ د معبودانو عبادت وکړئ! بيا په دويم کال کې مونږ ستا د معبود عبادت کوو، او داسې به هر يوه ټولگي ته د بل ټولگي له دين څخه څه برخه رسېږي، محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل: «زه له الله تعالی څخه له دې نه پناه غواړم، چې د يوې ثانيې له مخې هم له هغه سره بل څوک يا شې شريک وگنم»، بيا هغوی وويل: «ښه، نو تاسې ځمونږ د معبودانو مذمت مه کوئ، نو مونږ به هم ستا د پيغمبري تصديق او ستا د معبود ستاينه (صفت) کوو»، نو په دې باندې دا سورت نازل شو، چې محمد رسول الله صلی الله عليه وسلم د کفارو په لويه جرگه کې ولوست، چې د هغه خلاصه د مشر کينو له طور او طريقي څخه پوره بېزاري ښکاروي، او د هغوی ځني د تعلقاتو د انقطاع اعلان او بېزاري څرگندوي.

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۚ وَلَا أَنْتُمْ عِبُدُونَ مَا أَعْبُدُونَ

نه کوم زه (في الحال) عبادت د هغه شي چې تاسې يې عبادت کوئ (ای کافرانو چې ټټان دي).
او نه يې تاسې (ای کافرانو في الحال) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت کوم.

تفسیر: يعنې پرته له الله څخه د هغو معبودانو چې تاسې جوړ کړي دي، زه اوس عبادت نه کوم، او نه تاسې د هغه احد او صمد الله تعالی عبادت يې د نورو له شرکت څخه کوئ چې زه يې عبادت کوم، او په راتلونکې زمانې کې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت نه کوم.

وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عَبَدْتُمْ ۚ وَلَا أَنْتُمْ عِبُدُونَ مَّا أَعْبُدُونَ

او نه يم زه عبادت کوونکی (په وروستی زمانه کې) د هغه شي چې عبادت يې کوئ تاسې. او
نه يې تاسې (ای کافرانو په وروستی زمانه کې) عبادت کوونکي د هغه ذات چې زه يې عبادت
کوم (چې الله دی).

تفسیر: يعنې وروسته له دې هم زه ستاسې د معبودانو عبادت کوونکی نه يم، او نه تاسې ځما د دغه واحد معبود يې له شرکته عبادت کوونکي يې، مطلب يې دا چې زه موحد يم، له شرک څخه اوس او په راتلونکې زمانې کې لرې ټينم، او تاسې سره له شرکته نه اوس، او نه په راتلونکې زمانې کې موحد کېدی شئ، سم له دې تقرير سره په دې آيتونو کې تکرار نه پاتې کېږي.

تنبيه: ځينې علماوو دا تکرار پر تآکید باندې حمل کوي، او ځينې په رومبنيو دوو جملو کې د حال او استقبال نفې او په وروستنيو دوو جملو کې د ماضي نفې اخلي، ځينې په رومبني دوو جملو کې د حال او وروستنيو دوو جملو کې د استقبال اراده ښکاره کړې ده (کما يظهر من ترجمة شيخ الهند)، ليکن ځينې محققينو په رومبنيو دوو جملو کې «ما» موصوله او په وروستنيو دوو جملو کې «ما» مصدریه گڼلې داسې وايي: «خما او ستاسې په منځ کې نه په معبود کې اشتراک شته، او نه د عبادت په طريقه کې، تاسې خو د بتانو عبادت کوئ چې هغوی خما معبودان نه دي، او زه د هغه الله تعالیٰ عبادت کوم چې د هغه په شان او صفت کې هيڅوک شريک کېدی نشي، او داسې واحد احد ستاسې معبود نه دی، علیٰ هذا القياس تاسې څرنگه چې عبادت کوئ؟ ويې کړئ! لکه چې برينه د کعبې په شاوخوا کې گڼلې پرې، يا د الله تعالیٰ د ذکر او يادولو په ځای شپيلې وهی، زه داسې عبادت کوونکی نه يم، او همغسې چې زه يې عبادت کوم، او په ډېر خشوع او خضوع ورته مخامخ کېږم؛ تاسې د هغه توفيق نه لرئ، نو ځکه خما او ستاسې لاره بيخي جلا ده».

د دې حقير په خيال کې داسې راځي چې: رومبني جمله يې د حال او استقبال د نفې لپاره کېښوده شي، يعنې زه نه اوس او نه په راتلونکي زمانه کې ستاسې د معبودانو عبادت پرستش کولی شم، لکه چې تاسې يې له ما څخه غواړئ، او د ﴿وَلَا تَأْعِبِدُوا مَا عْبَدْتُمْ﴾ مطلب د (حافظ ابن تيمية رحمه الله) په وينا داسې واخيست شي: کله چې زه د الله رسول يم، دا خما په شان کې نشته، او نه به مې کله ممکن شي په شرعي امکان چې د شرک مرتکب شم، تر دې چې په تېرې زمانې کې چې تاسې پخوا خما له بعثته بتانو، تيږو (گټو)، ونو او نورو ته عبادت کاوه؛ ما پرته له واحد الله تعالیٰ څخه د بل کوم شي عبادت نه دی کړی، وروسته له دې چې د الله تعالیٰ له لوري د وحي، د بينات، د هدی او د نورو ښوونو رڼا خوره شوه؛ کله ممکن دي چې زه په شرکياتو کې له تاسې سره مل شم، بنايي له همدې سببه دلته په ﴿وَلَا تَأْعِبِدُوا﴾ کې اسميه جمله او په ما ﴿مَا عْبَدْتُمْ﴾ کې د ماضي صيغه غوره شوي وي.

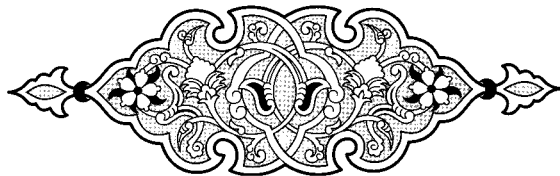
پاتې شول د کفارو احوال، نو د هغوی بيان يې په دواړو جملو کې يو شان وفرمايل: ﴿وَلَا أَنْتُمْ عِبِدُونَ مَا عْبَدُوا﴾ يعنې تاسې ای کفارو! د خپلو بدو استعداداتو او انتهايي بدبختيو په سبب د دې وړ (لايق) نه يئ چې په هيڅ وخت او هيڅ حال کې د واحد الله تعالیٰ بې له شرکته عبادت کوونکي شئ، تر دې چې د روغې د خبرې په منځ کې هم د شرک په چرت کې ډوب تللي يئ.

لَكُمْ دِينُكُمْ وَرَبِّي دِينٌ ۝

تاسې لره دين ستاسې دی (د شرک)، او ما لره دين (د توحيد، اسلام) خما دی.

تفسير: شاه صاحب (رحمه الله) ليکي: «يعنې هغه ضد چې تاسې کړی دی؛ څه فائده دررسوي؟ تر څو چې الله تعالیٰ فيصله وکړي»، اوس مونږ بالکل له تاسې څخه بېزاره يو، او د هغې فيصلې په انتظار کې يو، او په هغه دين قويم چې الله تعالیٰ مونږ ته مرحمت کړی دی؛ ډېر خوښ يو، تاسو چې د خپلو ځانونو لپاره د بدبختي هغه تگڼ خوش کړی دی؛ هغه دې تاسې ته مبارک وي، هر يو فريق ته به د هغه د دود او دستور، او دراه او روش نتيجه پوره ورسيږي.

تَمَّتْ سُوْرَةُ الْكَافِرُوْنَ بِفَضْلِ اللهِ تَعَالَىٰ وَمَنَّةٍ وَكَرَمِهِ.

«د (النصر) سورت په «منی» په «حجة الوداع» کې کې نازل شوی دی، او په مدني سورتونو کې حساييري دري آياتونه اويوه رکوع لري، او وروستی (۱۱۴) سورت دی په نزول کې (۱۱۰) سورت دی په تلاوت کې، وروسته د (التوبة) له سورتته نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ

کله چې راشي نصرت مرسته د الله، او فتح (د مکې).

تفسیر: لویه فیصله کوونکې خبره داده چې مکه معظمه چې د «حجاز» مرکز او د اسلام ډېرې نښې لري، فتحه شي، د عربو د زیاترو قبیلو سترگې هغې ته وې، پخوا له دې نه به یو یو، دوه دوه سړي په اسلام کې داخلېدل، خو د مکې معظمې له فتحې څخه وروسته ډلې ډلې داخلېدل، تر دې حده پورې چې د عربو جزیره کرده د اسلام په نور او رڼا رڼه او گردو هستېدونکو یې د توحید کلمه ولوستله، او هغه مقصد چې عبارت د نبي کریم صلی الله علیه وسلم له بعثت څخه وو؛ پوره شو.

وَرَأَيْتِ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۝ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ

او وینې به ته خلک چې ننوځي به دین د الله کې فوج فوج، ډلې ډلې. پس تسبیح پاکی وایه سره له حمد ثناء د رب خپل.

تفسیر: یعنی وپوهېږئ چې د بعثت مقصود او د دنیا د هستوګنې مطلب چې د دین تکمیل او د کبری خلافت تمهید دی؛ پوره شو، اوس د آخرت سفر نژدې دی، نو بنایي چې له دنیا څخه ځان فارغ کړئ، او د زړه له کومې آخرت ته متوجه شی! او له پخوا څخه زیاتره د هغه تسبیح او تحمید ووايي، او په دې فتوحاتو او بریو باندې د هغه شکر اداء کړئ، او همپه اوسې په استغفار باندې.

وَاسْتَغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا ۝

او مغفرت بخښنه وغواړه له ده څخه، بېشکه چې دغه (الله) تل دی ښه توبه قبلوونکی (د مستغفرانو ګنهګارانو).

تفسیر: یعنی ته ای محمد صلی الله علیه وسلم! ځانته او خپل امت ته استغفار ووايه، بېشکه چې دغه الله جل جلاله دی تل ښه توبه قبلوونکی.

تنبيه: دا سورت د رسول اکرم صلی الله علیه وسلم په آخر عمر کې نازل شوی دی، چې هغوی د دې له لوستلو څخه په دې خبره وپوهېد، چې ما په دنیا کې خپل دا راسپارلی شوی کار پای ته ورساوه، اوس نو د آخرت د سفر وار دی.

تمت سورة النصر بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ تَبَّتْ

«د تبت» سورت مکي دی، (۵) آیتونه یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۱) په نزول کې (۶) سورت دی، وروسته د (الفاتحة) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کونکی دی.

تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ ۝

مات، هلاک دې شي دواړه لاسونه د ابی لهب او پخپله دی هم هلاک شه !.

تفسیر: ابو لهب چې نوم یې «عبد العزی بن عبد المطلب» دی، د محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم حقیقي تره وو، خو د خپل کفر او شقاوت له سببه د پیغمبر صلی الله علیه وسلم ډېر سخت دښمن وو، کله به چې ځمونږ پیغمبر صلی الله علیه وسلم په کومه مجمع او ډله کې د حق تعالی کومه خبره ویله؛ نو دې بدبخت به هغه صلی الله علیه وسلم په تیرو (کتیو) ویشته، او ډېر ځله له دې تیرو ویشتلو څخه د ده مبارک صلی الله علیه وسلم وجود ژوبلېده او وینې ترې بهېدې، یو ځلې رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د «صفا» په غونډې باندې ودرېد، او گردو ته یې ور غږ کړ، د دوی په غږ باندې گمرد خلک سره ټول شول، دوی په ډېرې مؤثرې طریقي سره د اسلام دعوت شروع کړ، «أبو لهب» هم هلته وو، په ځینو روایاتو کې دي چې: د خپلو دواړو لاسونو په اوچت غورځولو سره یې ویل: «تبا لك سائر اليوم، ألهذا جمعتمنا؟» «مات شه! آیا د داسې خبرې د اورېدلو لپاره دي دلته سره راټول کړي یو؟»

لنډه یې دا چې د «أبو لهب» دښمني او شقاوت او له حق سره عداوت تر انتهای پورې رسېدلې وو، سره له دې کله چې د الله تعالی له عذابو وېرول کېده؛ نو ویل به یې: «که چېرې په رښتیا سره دا کار کېدونکی وی؛ نو له ما سره مال او اولاد ډېر دی، چې زه هغه گمرد په خپلې فدیې کې ورکړم، او ځان له هغو عذابونو څخه وژغورم»، د ده بښخي «أم جمیل» هم له رسول الله صلی الله علیه وسلم سره سخته هنده، ضد او عداوت درلود، او د «أبو لهب» د دښمنۍ د اور پیلو څه (خاشاک) وه، لکه چې دغه بښخه د دغې دښمنۍ په اور کې د ضد او عناد لږکي غورځول، او هغه یې لا پسې تېزاوه، په دې سورت کې د دې دواړو انجام راښوولی شوی دی، او داسې یوه تنبیه په کې شته: نر وي که بښخه، خپل وي که پردی، لوی وي که وړوکی، هر هغه کله چې د حق په عداوت باندې ملا وتړي؛ هغه بالاخره خوار او ذلیل او تباه کېږي، لکه چې د پیغمبرانو ډېر نژدې خپلوان هم له هغه ذلت څخه ونه ژغورل شول، «أبو لهب» ته وگورئ! چې د خپلو لاسو په خوځولو سره یې ځمونږ د پاک پیغمبر پر خلاف خبرې کولې، او پر خپل زور او قوت باندې مغرور وو، او د الله تعالی مقدس شریعت او د معصوم رسول الله صلی الله علیه وسلم پاک طریقت ته یې لاس ورغځاوه، څنگه یې لاسونه ورمات شول، او د هغه گمرد هغه کوبښبونه چې د حق په پټولو کې یې کول؛ خراب شول، او د هغه سرداري او لویي د تل لپاره د ده له لاسه ووته، گمردې چارې یې بېکاره شولې، غرور یې له سره ووت، او له زوره ولوېد، او د تباهی په کنده کې پر بوت، دا سورت مکي دی وائي چې د بدر له غزا څخه اووه ورځې وروسته په ده باندې یو بده سوځونکې او زهر لرونکې دانه وخته چې د هغې په سبب دی له کور او کهول څخه جلا کړ شو او هیڅوک ورته نه نیژدی کیدو چې هم هغلته مړ شو.

مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ ۗ

دفعه به نه کړي (دغه هلاکت لره) له دغه (ابي لهب) خخه (اصلي) مال د ده، او هغه چې ده کتلي وو (يعني اولاده يې).

تفسير: يعني مال، اولاد، عزت، وجاهت او لويي هيخ يو «ابو لهب» له هلاکته ونه شو ژغورلی (ساتلی).

سَيَصْلَىٰ نَارًا إِذْ أَتَا لَهَبًا ۚ

ژر دی چې ننه به وځي (ابو لهب په قيامت کې) په اور خاوند د لمبو کې.

تفسير: يعني وروسته له مړ کېدلو خخه «ابو لهب» ته سخت لمبې لرونکي اور رسېدونکي دی.

وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۗ

او (ننه به وځي) ښځه د هغه (ابي لهب) اورته، په دې حال کې چې بار راوړونکې به وي د خسو (د دوزخ).

تفسير: د «ابي لهب» ښځه «أم جميل» سره له مالدارۍ ډېره بخيله او شومه وه، نو ځکه دا به په خپله ځنګل ته تله لرګي به يې راوړه او اغزي به يې ټولول، او ځمونږ د پيغمبر صلی الله عليه وسلم په لاره کې به يې د شپې له مخې هغوی ته اچول، چې هغوی ته د تهجد د تګ او راتګ په وخت کې رږ (تکليف) ورپېښ شي، فرمايلي يې دي: «دی لکه چې دلته د حق په دښمنۍ او د الله تعالی د پيغمبر په ايداء رسولو کې د خپل مېړه سره معاونت او مرستې کولې، په دوزخ کې به هم هغه سره داسې مرستې کوي»، ښايي چې هلته به هم د زقوم او ضريح چې د دوزخ اغزي لرونکې ونې دي لرګي راوړي، او د هغو په وسيله به د خپل مېړه د عذاب اور لا تودوي، لکه چې ابن کثير (رحمه الله) ويلي دي.

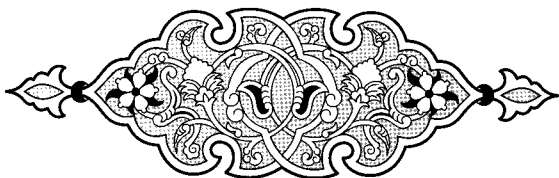
تنبیه: ځينو د «حَمَّالَةَ الْحَطَبِ» معنی چغل ګر اخیستی دی، لکه چې د عربو په محاورو کې دا لفظ په دې معنا سره هم وایه کيږي، او په پارسی کې چغل ګر ته «هېزم کش» وایه شي.

فِي جِيدِهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۗ

حال دا چې په غاړې د دې کې رسی ده له مضبوطو رسیو (پوټکیو د خرماوو) خخه.

تفسير: يعني ډېره کلکه او مضبوطه چوځېدونکې رسی، له دې خخه زیاترو مفسرينو د دوزخ د اوسپنې غاړې کې او سلاسل مراد اخیستي دي، او دا تشبیه د «حَمَّالَةَ الْحَطَبِ» په مناسب وړ کړی شوې ده، ځکه چې د لرګیو د بار تړلو کې رسی ته ډېر ضرورت پېښيږي.

تمت سورة تبت بفضل الله تعالی ومنه وکرمه.

سُورَةُ الْإِخْلَاصِ

«د (الإخلاص) سورت مکی دی، (۴) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۲) په نزول کې (۲۲) سورت دی، وروسته د (الناس) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ۝ اللَّهُ الصَّمَدُ ۝

ووايه (ای محمده! دوی ته) شان دا دی چې الله یو دی (په ذات او صفاتو خپلو کې). الله بې پروا دی (الله ته هر شی محتاج دی).

تفسیر: یعنې هغه کسان چې د الله تعالی په نسبت پوښتي چې دی څنگه دی؟ تاسې ورته داسې ووايئ چې: الله تعالی یو دی، او د هغه په ذات کې په هیڅ ډول د تعدد او تکثر او دوه بیزتوب گنجایش نشته، او نه یې څوک په مقابل کې شته، او نه مشابه لري، په دې سره د مجوسانو عقیده رده شوه، چې وایي معبودان دوه دي، یو د خیر څښتن (مالک) «یزدان» او بل د شر څښتن (مالک) «اهر بمن» دی، او هم د هندوانو عقیدې تردې شوې چې هغوی د درې دېرشو کروړو بتانو منونکي دي، او هغوی ته د عبادت په چارو کې برخې ورکوي.

د «الصمد» تفسیر په څو ډوله کړی شوی دی، چې (طبراني) هغه کړد نقل کړي وایي: «دا کړد رښتیا دي، او ځمونږ الله تعالی هغه لوی ذات دی چې هغه ته هر راز اړتیاوې وروړاندې کيږي، او هر ډول مرستې ورڅخه غوښتلی کيږي، او د کړد سترتوب (لویي) صفت په کې شته، نه خوري او نه څښي او نه چا ته محتاج دی، او له خپلو مخلوقاتو څخه وروسته هم پاتې دی.» (ابن کثیر).

د پاک الله د صمدیت له صفت څخه د هغو ناپوهانو رد هم وشو، چې پرته له الله تعالی څخه نور کسان هم واکوالان (اختیارمند) گڼي، یا د هغوی په پوره خپلواکي باندې عقیده لري، د آریه وو د عقیدې ترديد هم وشو، ځکه چې د دوی له اصولو سره سم د دنیا په پیدا کولو کې «روح» او «ماده» لویه اغېزه (اثر) لري، او د دواړه شیان پخپل وجود کې الله تعالی ته اړ او محتاج نه دي (استغفر الله).

لَمْ يَلِدْ ۝ وَلَمْ يُولَدْ ۝

نه یې دی څېړولی (هیڅوک) او نه دی څېړولی شوی دی (له هیچا نه).

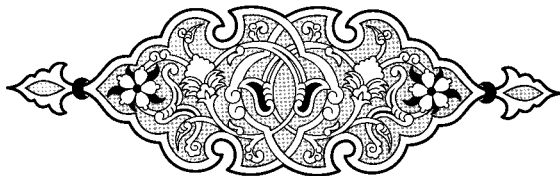
تفسیر: یعنې نه هیڅوک د ده اولاد دی، او نه دی د چا اولاد دی، له دې څخه د هغو عقائدو ترديد هم وشو، چې په هغو کې مسیح علیه السلام یا عزیز علیه السلام د الله تعالی ځامن بلل کيږي، یا پرښتو ته د الله تعالی لونی وایي، او هم په «وَلَمْ يُولَدْ» سره د هغو عقیدو ترديد وشو چې ځینې خلق مسیح یا نورو ته الله وایي، یعنې د الله تعالی دا شان دی چې څوک یې نه دي څېړولي، او نه دی له بل چا څخه څېړولی شوی وي، او ښکاره خبره ده چې عیسی علیه السلام د یوې سپین لمنې جینی له نسه پیدا شوی دی، نو هغه څنگه الله کېدی شي؟!.

وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ۝

او نشته دغه (الله) لره برابر سیال هیخوڪ.

تفسیر: كله چې هیخوڪ د الله تعالی سیال، شریک، برابر، مل نه وي؛ نو د هغه بنځه او هلک او نور له کومه کیږي؟ له دې جملې څخه د هغو تردید و شو چې د الله تعالی په ځینو صفتونو کې کوم مخلوق هغه غوندې گڼي، تر دې چې ځینې رډ سترگي د الوهیت له دې ستاینې څخه پوره ستاینې هغو مخلوقاتو ته هم ور کوي.

تمت سورة الإخلاص بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ الْفَلَقِ

«د (الفلق) سورت مکی یا مدنی دی، (۵) آیته یوه رکوع لري، په تلاوت کې (۱۱۳) په نزول کې (۲۰) سورت دی، وروسته د (الفیل) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کوونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ

ووايه (ای محمده!) پناه غواړم په رب د صبا خيرونکي د تيارې باندې.
تفسير: يعنې هغه چې د شپې تياره خيروي، او له هغې څخه د سهار انوار او رڼا بنکاروي.

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ

له شره د هغه شي چې پيدا کړی يې دی (له ضررناکو شيانو څخه).

تفسير: يعنې هر هغه مخلوق چې په هغه کې څه بدې او شروي، زه د هغه له شر او بدې څخه پناه غواړم، وروسته د دې ځای په مناسبت د څو ځان ته څيزونو نومونه هم اخيستی شوي دي.

وَمِنْ شَرِّ عَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ

او له شره د تيارې شپې کله چې تکه توره شي (او هر شی پټ کړي).

تفسير: يعنې د شپې تياره چې په هغې کې زياتره شرور او بدې پېښېږي، په تېره بيا کوچې (سحر) او نورې پېښې ډېرې واقع او پېښېږي.

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ

او له شره د هغو بنځو ساحرانو پوکي کوونکيو چې پوکول کوي په غوتو کې.

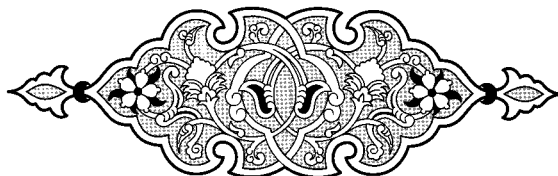
تفسير: له «النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ» او پوکي کوونکيو نفسونو څخه هغه بنځې يا هغه ډلې يا هغه نفوس مراد دي چې: د سحر او د کوچو د چارو کولو په وخت کې پر کومې ژۍ يا مزي يا ويښته يا نورو باندې څه ولولي او پرې پو يې کړي، او غوتې په کې واچوي، هغه کوچې چې «لبید بن أعصم» ځمونږ پر پیغمبر صلی الله علیه وسلم باندې کړې وې؛ په هغو کې ځینې جونې هم ګلډې وې، والله أعلم.

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ

او له شره د حسد کوونکي کله چې بنکاره کړي حسد خپل.

تفسیر: د ډېرو مفسرینو په نزد د: ﴿وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ﴾ مطلب دادی چې: کله چې حاسد د خپل زړه کیفیت ضبط نه کړی شي، او په عملي ډول سره خپل حسد ښکاره کړي؛ نو د هغه له بدې څخه پنا غوښتل ښايي، د حسد معنی داده چې: د بل چا د ورکړې شوي نعمت زوال وغواړي، البته داسې غوښتنه چې: الله تعالی ماته هم داسې نعمت یا زیات له هغه څخه وښيي چې هغه ته الله تعالی ورکړی دی، په رځې او حسد کې داخله نه ده، او هغه ته (غبطه) وایه شي.

تمت سورة الفلق بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

سُورَةُ النَّاسِ

«د (الناس) سورت مدني يا مڪي دي، (۶) آيته يوه ركوع لري، په تلاوت كې (۱۱۴) په نزول كې (۲۱) سورت دي، وروسته د (الفلق) له سورت څخه نازل شوی دی.»

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(شروع کوم) په نامه د الله چې ډېر زیات مهربان پوره رحم کونکی دی.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ۝ مَلِكِ النَّاسِ ۝ إِلَهِ النَّاسِ ۝

ووايه (ای محمده!) پناه غواړم په رب د ټولو خلقو. په باچا د ټولو خلقو. په معبود د ټولو خلقو.

تفسیر: اګر که د الله تعالی د ربوبیت شان او د باچاهۍ چارې پر ټولو مخلوقاتو باندې شاملې دي، خو دا صفات همغسې چې په کامل ډول په انسانانو کې دي؛ په نورو مخلوقاتو کې داسې له لرې نه څرګندېږي، نو ځکه یې د «رب» او د «ملک» او د نورو اضافات انسانانو ته وفرمایه، او هم په وسوسو کې ابتلاء او اخته کېدل پرته له انسان څخه د بل مخلوق په شان کې نشته.

مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ ۝

له شره د وسوسې اچوونکي تنبهدونکي (شیطان له ذکره د الله).

تفسیر: شیطان سره له دې چې له سترګو څخه پټ دی خلق غولوي، او له لارې څخه یې وباسي، تر څو چې انسان په غفلت کې اوسېږي، د هغه تسلط پر دوی باندې زیاتېږي، او کله چې وینس او خپل الله تعالی یې په یاد شي؛ نو هغه سمدلاسه تنبتي.

الَّذِي يُوسُّوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ ۝ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ۝

هغه (شیطان) چې وسوسې اچوي په سینو زړونو د خلقو کې. (چې دغه وسوسه اچوونکي) له پیرانو او انسانانو څخه دی.

تفسیر: شیطان هم په پیرانو کې او هم په انسانانو کې شته، لکه چې ځمونږ په دغه مقدس تفسیر کې (د الأنعام سورت، ۱۴ رکوع ۱۱۲ آیت) داسې یو آیت لولو: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ الله تعالی مو دې د دې دواړو له شره وساتي.

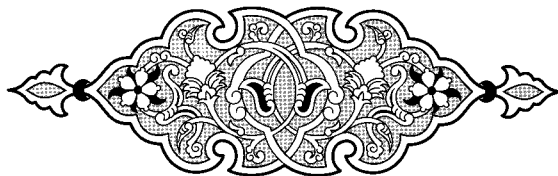
تمت سورة الناس بفضل الله تعالى ومنه وكرمه.

تنبيه: له ډېرو أصحابو لکه «بي بي عائشه الصديقه»، «ابن عباس»، «زيد بن أرقم» رضي الله تعالى عنهم څخه روايت دی، چې پر نبي کریم صلی الله علیه وسلم ځینو یهودانو سحر جادو او کوډې کړې وې، چې د هغو له اثره د هغوی په مبارک بدن باندې یو راز مرض لاحق شو، په دې منځ کې کله داسې هم پېښېده چې دوی به ځینې دنیوي چارې کولې خو بیا یې داسې گڼل چې هغه یې نه دي کړې، یا هغه دنیوي کار چې کړی یې نه وي داسې یې باله چې کړی

یې دی، د دې پېښې د علاج لپاره الله تعالی دا دوه سورتونه رانازل کړل، چې د هغه له تأثره د الله تعالی په اذن هغه مرض زائل شو، واضح دې وي چې دا واقعه په صحیحینو کې شته چې په هغه باندې تر اوسه پورې هیڅ یو محدث جرح نه ده کړې، او داسې کیفیت د رسالت له منصب سره قطعاً منافي نه دي، لکه چې دوی کله فارغ او ځینې اوقات غشي ورباندې طاري کېده، یا خو ځلې په لمانځه کې سهو شوی دی؛ دوی فرمایلي دي: «إنما أنا بشر أنسى كما تنسون، فإذا نسيت فذكروني» «بشکه چې زه یو سړی یم لکه تاسې، او هېروم شیان لکه چې تاسې یې هېروئ، کله چې ځما څخه کوم شی هېر شي؛ نو هغه را په یاد کړئ!».

په یاد یې ولرئ چې سهو، نسیان، مرض، غشي او نور انساني عوارض د بشریت له خواصو څخه دي، کله چې انبیاء علیهم السلام بشر دي، نو د داسې خواصو موندل د هغو په وجود کې د هغوی له مرتبې څخه هیڅ شی نه لږوي، هو! دا ضروري ده کله چې د یوه سړي په نسبت په قاطعه وو براهینو او تیره وو دلائلو ثابت شي چې هغه په رښتیا سره د الله تعالی یقیني استاخی وي؛ نو د دې خبرې منل هم په کار دي چې د الله تعالی د هغه د عصمت تکفل کړی دی، او همغه یې د خپلې وحی د وریادولو او پوهولو او ورسولو ذمه وار ګرځولی دی، نو څرنگه ممکن کېدی شي چې د ده د عوت د فرائضو او د تبلیغ په انجام کې کوم بل طاقت یا قوت خلل واچوي، نفس وي که شیطان، ناروغي وي که جادو، لنډه یې دا چې هیڅ یو شی نشته چې د نبوت او پیغمبري په چارو او د بعثت په لوړو مقاصدو پورې اړه ولري، او بیا د سحر او جادو لږ څه اثر پرې ولویري، او نه کوډې اونه جادو د نبوت او د بعثت په فرائضو کې څه خلل او ډیل اچولی شي.

تمت الترجمة والتفسير، فله الحمد أولاً وآخراً وظاهراً وباطناً، ربنا لا تؤاخذنا إن نسينا أو أخطأنا، ربنا تقبل منا إنك أنت السميع العليم، اللهم أنس وحشتي في قبري، اللهم ارحمني بالقرآن العظيم، واجعله لي إماماً ونوراً وهدى ورحمة، اللهم ذكرني منه ما نسيت، وعلمني منه ما جهلت، وارزقني تلاوته آناء الليل وأطراف النهار، واجعله لي حجة يا رب العالمين!.

د لومړي ټوك فهرس

دپاری شمیره	دمخ شمیره	دسورت نوم	دسورت شمیره
۱	۱	سورة الفاتحة	۱
۳-۲-۱	۴	سورة البقرة	۲
۴-۳	۱۳۱	سورة آل عمران	۳
۶-۵-۴	۲۲۸	سورة النساء	۴
۷-۶	۳۱۹	سورة المائدة	۵
۸-۷	۳۹۳	سورة الأنعام	۶
۹-۸	۴۵۵	سورة الأعراف	۷
۱۰-۹	۵۲۷	سورة الأنفال	۸
۱۱-۱۰	۵۵۸	سورة التوبة	۹
۱۱	۶۱۶	سورة يونس	۱۰
۱۲-۱۱	۶۵۴	سورة هود	۱۱
۱۳-۱۲	۶۹۵	سورة يوسف	۱۲
۱۳	۷۳۸	سورة الرعد	۱۳
۱۳	۷۵۸	سورة إبراهيم	۱۴
۱۴-۱۳	۷۷۸	سورة الحجر	۱۵
۱۴	۷۹۹	سورة النحل	۱۶
۱۵	۸۴۷	سورة بنى اسرائيل	۱۷
۱۶-۱۵	۸۸۸	سورة الكهف	۱۸

د دوهم جلد فهرس

دسورت شميره	دسورت نوم	دمخ شميره	دپارى شميره
۱۹	سورة مريم	۹۲۳	۱۶
۲۰	سورة طه	۹۴۸	۱۶
۲۱	سورة الانبياء	۹۸۱	۱۷
۲۲	سورة الحج	۱۰۱۴	۱۷
۲۳	سورة المؤمنون	۱۰۴۲	۱۸
۲۴	سورة النور	۱۰۶۸	۱۸
۲۵	سورة الفرقان	۱۱۰۱	۱۸ - ۱۹
۲۶	سورة الشعراء	۱۱۲۳	۱۹
۲۷	سورة النمل	۱۱۵۳	۱۹ - ۲۰
۲۸	سورة القصص	۱۱۸۱	۲۰
۲۹	سورة العنكبوت	۱۲۱۳	۲۰ - ۲۱
۳۰	سورة الروم	۱۲۳۷	۲۱
۳۱	سورة لقمان	۱۲۵۶	۲۱
۳۲	سورة السجدة	۱۲۶۸	۲۱
۳۳	سورة الأحزاب	۱۲۷۶	۲۱ - ۲۲
۳۴	سورة سبأ	۱۳۰۹	۲۲
۳۵	سورة فاطر	۱۳۳۱	۲۲
۳۶	سورة يس	۱۳۴۸	۲۲ - ۲۳
۳۷	سورة الصافات	۱۳۶۷	۲۳
۳۸	سورة ص	۱۳۹۱	۲۳
۳۹	سورة الزمر	۱۴۱۰	۲۳ - ۲۴

دپاری شمیره	دمخ شمیره	دسورت نوم	دسورت شمیره
۲۴	۱۴۳۶	سورة المؤمن	۴۰
۲۵-۲۴	۱۴۶۳	سورة حم السجدة	۴۱
۲۵	۱۴۸۴	سورة الشورى	۴۲
۲۵	۱۵۰۴	سورة الزخرف	۴۳
۲۵	۱۵۲۵	سورة الدخان	۴۴
۲۵	۱۵۳۵	سورة الجاثية	۴۵
۲۶	۱۵۴۶	سورة الأحقاف	۴۶
۲۶	۱۵۶۱	سورة محمد	۴۷
۲۶	۱۵۷۵	سورة الفتح	۴۸
۲۶	۱۵۹۱	سورة الحجرات	۴۹
۲۶	۱۶۰۰	سورة ق	۵۰
۲۷-۲۶	۱۶۱۰	سورة الذاريات	۵۱
۲۷	۱۶۱۹	سورة الطور	۵۲
۲۷	۱۶۲۸	سورة النجم	۵۳
۲۷	۱۶۳۸	سورة القمر	۵۴
۲۷	۱۶۴۷	سورة الرحمن	۵۵
۲۷	۱۶۵۷	سورة الواقعة	۵۶
۲۷	۱۶۶۸	سورة الحديد	۵۷
۲۸	۱۶۸۳	سورة المجادلة	۵۸
۲۸	۱۶۹۴	سورة الحشر	۵۹
۲۸	۱۷۰۶	سورة الممتحنة	۶۰
۲۸	۱۷۱۵	سورة الصف	۶۱
۲۸	۱۷۲۰	سورة الجمعة	۶۲

دپاری شمیره	دمخ شمیره	دسورت نوم	دسورت شمیره
۲۸	۱۷۲۵	سورة المنافقون	۶۳
۲۸	۱۷۳۰	سورة التغابن	۶۴
۲۸	۱۷۳۶	سورة الطلاق	۶۵
۲۸	۱۷۴۴	سورة التحريم	۶۶
۲۹	۱۷۵۱	سورة الملك	۶۷
۲۹	۱۷۶۰	سورة القلم	۶۸
۲۹	۱۷۶۹	سورة الحاقة	۶۹
۲۹	۱۷۷۷	سورة المعارج	۷۰
۲۹	۱۷۸۴	سورة نوح	۷۱
۲۹	۱۷۹۰	سورة الجن	۷۲
۲۹	۱۷۹۷	سورة المزمل	۷۳
۲۹	۱۸۰۴	سورة المدثر	۷۴
۲۹	۱۸۱۳	سورة القيامة	۷۵
۲۹	۱۸۲۰	سورة الدهر	۷۶
۲۹	۱۸۲۸	سورة المرسلات	۷۷
۳۰	۱۸۳۵	سورة النبا	۷۸
۳۰	۱۸۴۲	سورة النازعات	۷۹
۳۰	۱۸۴۸	سورة عبس	۸۰
۳۰	۱۸۵۳	سورة التکویر	۸۱
۳۰	۱۸۵۸	سورة الانفطار	۸۲
۳۰	۱۸۶۱	سورة المطففين	۸۳
۳۰	۱۸۶۷	سورة الانشقاق	۸۴
۳۰	۱۸۷۱	سورة البروج	۸۵

دپاری شمیره	دمخ شمیره	دسورت نوم	دسورت شمیره
۳۰	۱۸۷۵	سورة الطارق	۸۶
۳۰	۱۸۷۷	سورة الأعلى	۸۷
۳۰	۱۸۸۱	سورة الغاشية	۸۸
۳۰	۱۸۸۵	سورة الفجر	۸۹
۳۰	۱۸۹۰	سورة البلد	۹۰
۳۰	۱۸۹۴	سورة الشمس	۹۱
۳۰	۱۸۹۷	سورة الليل	۹۲
۳۰	۱۹۰۰	سورة الضحیٰ	۹۳
۳۰	۱۹۰۳	سورة الشرح	۹۴
۳۰	۱۹۰۵	سورة التين	۹۵
۳۰	۱۹۰۷	سورة العلق	۹۶
۳۰	۱۹۱۱	سورة القدر	۹۷
۳۰	۱۹۱۳	سورة البينة	۹۸
۳۰	۱۹۱۶	سورة الزلزال	۹۹
۳۰	۱۹۱۸	سورة العاديات	۱۰۰
۳۰	۱۹۲۰	سورة القارعة	۱۰۱
۳۰	۱۹۲۲	سورة التكاثر	۱۰۲
۳۰	۱۹۲۴	سورة العصر	۱۰۳
۳۰	۱۹۲۶	سورة الهمزة	۱۰۴
۳۰	۱۹۲۸	سورة الفيل	۱۰۵
۳۰	۱۹۳۰	سورة قريش	۱۰۶
۳۰	۱۹۳۱	سورة الماعون	۱۰۷

دسورت شمیره	دسورت نوم	دمخ شمیره	دپاری شمیره
۱۰۸	سورة الكوثر	۱۹۳۳	۳۰
۱۰۹	سورة الكافرون	۱۹۳۵	۳۰
۱۱۰	سورة النصر	۱۹۳۷	۳۰
۱۱۱	سورة تبت	۱۹۳۸	۳۰
۱۱۲	سورة الإخلاص	۱۹۴۰	۳۰
۱۱۳	سورة الفلق	۱۹۴۲	۳۰
۱۱۴	سورة الناس	۱۹۴۴	۳۰

إِنَّ وَزَارَةَ الشُّؤُونََ الْإِسْلَامِيَّةَ وَالْأَوْقَافَ وَالِدَّعْوَةَ وَالْإِشْرَاقَ

فِي الْمَلَكَةِ الْعَرَبِيَّةِ السُّعُودِيَّةِ

الْمَشْرُفَةَ عَلَى مَجْمَعِ الْمَلِكِ فَهَدِ

لِطَبَاعَةِ الْمُصْحَفِ الشَّرِيفِ فِي الْمَدِينَةِ الْمُنَوَّرَةِ

إِذِيسَّرُهَا أَنْ يُصَدَّرَ الْمَجْمَعُ هَذِهِ الطَّبْعَةَ مِنَ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ

وَتَرْجَمَةَ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرِهِ إِلَى لُغَةِ الْبَشَرِ

تَسْأَلُ اللَّهُ أَنْ يَنْفَعَ بِهَا النَّاسَ

وَأَنْ يَجْزِي

خَلَامًا لِحُرْمَتَيْ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ سُلْمَانَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ السُّعُودِيِّ

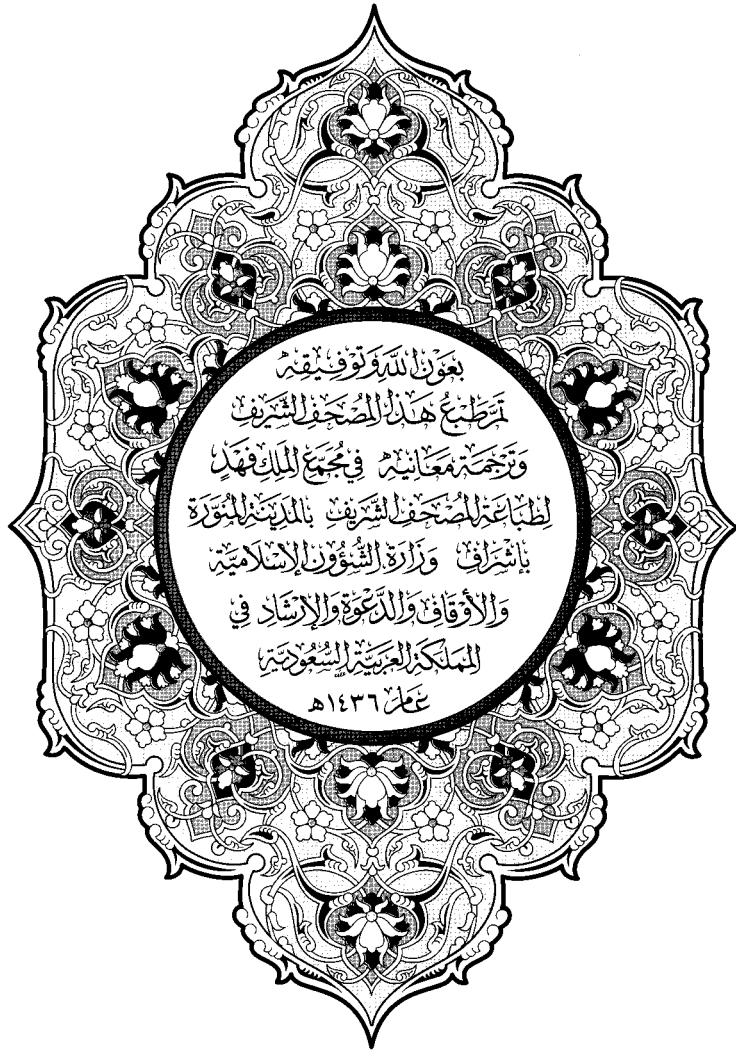
أَحْسَنَ الْجَزَاءِ عَلَى جُهُودِهِ الْعَظِيمَةِ فِي نَشْرِ كِتَابِ اللَّهِ الْكَرِيمِ

وَاللَّهُ وَليُّ التَّوْفِيقِ

په سعودي عربستان کښی د اسلامي چارو، أوقافو او دعوت وارشاد وزارت
او په مدینه منوره کښی د قرآنکریم د چاپ لپاره د پاچا فهد چاپخانی سرپرست
په ډیره خوشحالی سره د قرآنکریم دمعانیو دا پښتو ترجمه او تفسیر
چاپ او خپروي،

او له الله تعالی څخه دعا او غوښتنه کوي چه په پښتو ژبه لوستونکو وروڼو ته پری
کته ورسوي، او هم خادم الحرمين الشريفين پاچا سلمان بن عبد العزيز آل سعود
ته د هغه د قرآنکریم د خپرونی او دغه لوی خدمت په بدل کښی لوی اجر او
ثواب ور په برخه کړي

یواخی یو الله تعالی د خیر کار توفیق ورکونکې دې

حَقُوقُ الظَّمْعِ مَحْفُوظَةٌ
لِلْمَلِكِ فَهَذَا الصَّنِيعُ لِلْمَلِكِ الشَّرِيفِ

ص. ب ٦٢٦٢ - المدينة المنورة
www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

د الله تعالى په
مرسته او توفيق سره
د قرآن کریم د معانیو پښتو ترجمی او
تفسیر دا دوهم ټوک
د قرآن کریم د چاپ لپاره په مدینه منوره
کښی د پاچا فهد په چاپخانه کښی د سعودي
عربستان د اسلامي چارو، أوقافو او دعوت
و ارشاد وزارت تر څارنی لاندې په
۱۴۳۶هـ کال کښی چاپ شو

ددی ترجمی او تفسیر د چاپ ټول حقوق په مدینه
منوره کښی د قرآن کریم د چاپ لپاره د پاچا فهد
چاپخانی په حق کښی محفوظ دي

پوسټ بکس شمیره: ۶۲۶۲ - المدینه المنوره

www.qurancomplex.gov.sa
contact@qurancomplex.gov.sa

③ مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف، ١٤٣٦ هـ
فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف
ترجمة معاني القرآن الكريم إلى لغة البشتو / مجمع الملك فهد
لطباعة المصحف الشريف - المدينة المنورة، ١٤٣٦ هـ
٢ مج.

١٠٤٠ ص؛ ١٩,٥ × ٢٨ سم

ردمك: ٥-١٤-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)

٠-٢٢-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (ج ٢)

١- القرآن - ترجمة - لغة البشتو أ. العنوان
ديوي ٤٩١٥٩، ٢٢١، ٥٣٠٣ / ١٤٣٦

رقم الإيداع: ٥٣٠٣ / ١٤٣٦

ردمك: ٥-١٤-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (مجموعة)

٠-٢٢-٨١٧٣-٦٠٣-٩٧٨ (ج ٢)

القرآن الكريم

وَتَرْجَمَةُ مَعَانِيهِ وَتَفْسِيرُهُ
إِلَى لُغَةِ الْبَشَرِ